

ACADEMIA ROMÂNĂ

11685

DICTIONARUL
LIMBII ROMÂNE

ÎNTOCMIT ȘI PUBLICAT DUPĂ ÎNDEMNUL
MAIESTĂȚII SALE REGELUI
CAROL I

14973.C

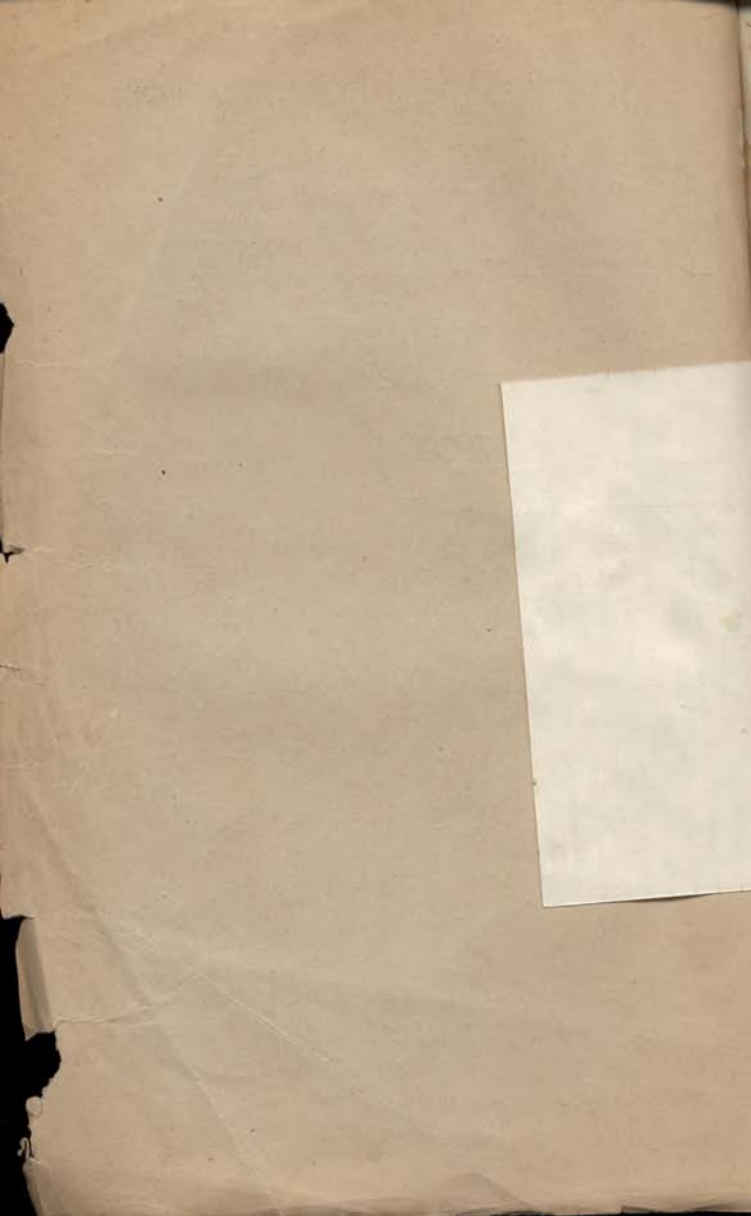
TOMUL II
PARTEA I
F-I

~~3516~~

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAȚIONALĂ
BUCUREȘTI
1934

~~3516~~

12/64

39
ACADEMIA ROMÂNĂ

DICȚIONARUL
LIMBII ROMÂNE

ÎNTOCMIT ȘI PUBLICAT DUPĂ ÎNDEMNUL

MAIESTĂȚII SALE REGELUI

CAROL I

TOMUL II

PARTEA I

F-I

BIBLIOTECA MUNICIPALĂ

213.352

FOND L. DOCUMENTAR

MONITORUL OFICIAL ȘI ÎMPRIMERIILE STATULUI

ÎMPRIMERIA NAȚIONALĂ 1

BUCUREȘTI

1934

213352G

Corbu (asezor) și V. Corbu (medic-colonel din Zagra lângă Năsăud), A. Cosma (din Timișoara), Z. Crișan (din Stroiești în Suceava), N. Drăganu (profesor universitar la Cluj, din Zagra în Năsăud), H. Furtună (scriitor), I. Grămadă (eroul mort la Ceteșoaia, din Zaharești în Bucovina), N. Ionescu (din Șiești, în Mehedinți), N. Ilcu (inginer silvic, din cele mai multe regiuni ardelenne, mai ales termeni în legătură cu pădurca), C. Lăcea (profesor la Academia de Comerț din Cluj, din Brașov), V. Lazar (profesor, din Jina, jud. Sibiu), S. Lăuba (inventor, din Măidan în Banat), Fl. Marian (preot, din Bucovina), C. Marinescu (profesor la Universitatea din Cluj, din Dolj, Mehedinți, Muscel), I. Nandriș (medic, din Mahala în Bucovina), P. Nișca (profesor, din Băița în Hunedoara), G. Nistor (profesor, din Vicovul-de-aus, în Bucovina), M. Olmazu (din Teleorman), I. Panța (profesor, din Brașov), St. Pașca (docent la Universitatea din Cluj, din Crisicior în Hunedoara), I. Pavlescu (profesor, din Ilfov), Șt. Popescu (pictor, din părțile Buzăului), A. Procopovici (profesor universitar la Cernăuți, din Bucovina), C. Rebreanu (profesoară, din Bistrița), V. C. Șoarec (avocat, din Piatra-Neamț), I. Sohorca (preot, din Sâncorj-Băi), A. Tomiac (din Vicovul-de-aus și Straja în Bucovina), G. Tofan (profesor la Cernăuți, din Băica în Bucovina), G. Vulcu (profesor, din Răhâu în Alba).

Colecția noastră de extrase s'a îmbogățit prin donațiunea făcută de d-l E. Gamillscheg, profesor la Universitatea din Berlin, care achiziționând, pentru Seminarul de limbă romanică, biblioteca d-lui H. Tiktin, ne-a pus la dispoziție fișele marelui nostru

lexicograf, în parte neutilizate în Dicționarul său român-german.

Conducătorul Dicționarului fiind și directorul Muzeului Limbei Române, a pus la dispoziția redactorilor una din încăperile și bogata bibliotecă a acestui institut, precum și un neapreciuit material lexicografic cuprins în răspunsurile primite din toată țara la cele șase chestionare: CALUL, CASA, FIRUL, NUME DE LOC ȘI DE PERSOANĂ, PĂSTORITUL și ALBINĂRITUL, precum și cel cules pe teren de anchetă în Atlasului Lingvistic. Din nenorocire, nici fondurile Muzeului, nici ale Dicționarului n'au fost până acum îndestulătoare pentru o extragere sistematică pe fișe a acestui material lexical.

Același greutate financiară au împiedecat mărirea numărului colaboratorilor, singura modalitate ca publicarea Dicționarului să poată înainta mai repede. De aceea datorăm o mulțumire cu atât mai mare guvernelor care au acordat Academiei în anii grei de criză, când continuarea lucrării era serios amenințată, ajutoare materiale, precum și Fundației culturale Regele Ferdinand I, din a cărei contribuție anuală o parte a fost alocată pentru Dicționar.

Recunoștința noastră se îndreaptă în deosebi către d-l Emanoil Bucuța, care, printr-o acțiune întreprinsă în anul 1926, a strâns dela «Prietenii Dicționarului» suma de 1.124.781 lei.

Pentru înlesnirea cititorului dăm o Bibliografie completă, cu scurtările întrebunțate în acest volum, a cărților utilizate.

Cluj, la Crăciun, 1933.

SEXTIL PUȘCARIU

F.

F s. m. invar. *F.* — A șasea literă a alfabetului și sunetul pe care-l reprezintă: consonanță orală, afonă, labiodentală și fricativă.

— *N.* din lat. *F.*

FA s. m. invar. (*Muz.*) *Fa.* — Numele notei a patra din gama de do.

— *V.* din fran. (termen convențional imprumutat în evul mediu de la silaba inițială a cuvântului „*famulus*”, dintr-un imn latin al Sfântului Ioan Botezătorul).

FA vb. III v. face.

FA: interj. } v. fată.

FA: interj. }

FĂBRIĂ s. f. *Fabrique.* — Stabiliment în care se produc mărfuri, de obicei, cu ajutorul mașinilor. *Să-și jucă fabricii de meșteșugul lor.* (Mold., a. 1803) URICAUL, IV, 171. *Fabricile să le înmulțești, ca ieftinătate să dobândești.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 625. *De unde a luat Adam și Eva ac și ad, în vreme ce pe atunci nu eră încă nici o fabrică?* C. NEGRUZZI, I, 13. *Vinde cu prețul fabricii.* *Marfă de fabrică pronată.* *Marca fabricii.* (În ironie) *Fabrica de popi din Folticeni.* CREANGĂ, A. II. [La Românii din Austro-Ungaria, accentuat și: *fabrică*, după germ. *Fabrik.* | Plur. *fabricii*, mai rar: *fabrica.*]

— *N.* după fran. [lat. officina] *fabrica* „atelier”, sau poate după rus. *făbrika*, idem.

FĂBRIĂ vb. I. *Fabriquier.* — A produce mărfuri într-o fabrică. *Trans.* și mai ales refl. (cu sens pasiv). *Armele noastre se fabrică la Essen.* | Fig. A plăsmul, a născoc. *Fabricând de la sine zicori, și vrute și nevrute.* C. NEGRUZZI, I, 255. [Prezentele *fabrice*, la Românii din Austro-Ungaria *fabric.*]

— *N.* din fran. (lat. *fabricarii*) „a produce din materii prime”. Cfr. dubletul *ferecă*.

FĂBRIĂNT s. m. *Fabricant.* — Cel care fabrică mărfuri, stăpânul unei fabricii. *Fabricant de postav, de cuște, de mănăși, etc.*

— *N.* din fran.

FĂBRIĂRE s. f. *Fabrication.* — Infinitivul verbului *fabrică*, devenit abstract verbal. *Fabricarea postavului, a zahărului.*

FĂBRIĂT s. a. — fabricare. Participiul verbului *fabrică*, devenit abstract verbal. *Articol ușor de fabricat.*

FĂBRIĂT, -Ă adj., s. a. *Fabriqué. Article de fabrique, produit manufacturé.* — Participiul verbului *fabrică*, devenit adjectiv. | Substantivat (după

germ. *Fabrikat*) *Fabricate simple precum lumânări, săpun, scrobecăld.* ODOBESCU, II, 95.

FĂBRIĂȚIE s. f. } — fabricare.

FĂBRIĂȚIUNE s. f. }

Fabricațiunea șerului.

— *N.* din fran.

FĂBULĂ s. f. 1^a-2^a. *Fable.* 3^a. *Conte, fiction, invention, mythe, mensonge.*

1^a. (Rare) Succesiunea faptelor care compun acțiunea unei lucrări narative ori dramatice. *Cel puțin, în piesă a văzut o intenție intelectuală — unei fabule, căl de prost debitate, tot îi rămâne un șafes.* CARAGIALE, N. REV. ROM. VI, 308. | (Improprie) Dramă. *Joacă fabule Romanii în limba acie.* P. MAIOR, IST. 234.

2^a. Scurtă povestire, în versuri sau în proză, cuprinzând un învățământ moral practic, dat sub formă alegorică, de cele mai multe ori prin atribuirea de însușiri omeneste la animale sau la lucruri nelușeflește. Cfr. apolog și parabolă. *Dă de răpă ca filosoful din fabulă.* URICARIUL, XIV, 144. *Donici bicușă vicușă prin fabulele sale.* C. NEGRUZZI, I, 334.

3^a. Povestire imaginară, care poate fi deci și o minciună intenționată. *De unde urmează a fi minciună fabula lui Sulfur.* P. MAIOR, IST. 194.

— *N.* din lat. *fabula*, idem.

FĂBULIST s. m. *Fabuliste.* — Autor de fabule. *Francia avă mulți fabuliști.* C. NEGRUZZI, I, 336.

— *N.* din fran.

FĂBULOS, -OASĂ adj., adv. I. 1^a-2^a. *Fabuleux.* II. *Fabuleusement.*

I. Adj. 1^a. Minunat, ca'n poveste (prop. ca'n fabule). *La Harlem o ceapă de lăză s'a odănit cu prețul fabulos de 10 mii galbeni.* C. NEGRUZZI, I, 97. | Substantivat. *Sufletul omeneș are însă nevoie de fabulos.* IORGA, L. II, 457.

2^a. Din vremea poveștilor, anterior istoriei sigure. *Sânt vrednici de vecimea din veacuri fabuloase.* ALEXANDRESCU, M. 27. *Despre fabuloasa Rhea Silvia ne spune Livius...* MAIORESCU, CR. II, 24.

II. Adv. Minunat, nespus. *E fabulos de bogat.*

— *N.* din fran.

FĂCĂI vb. IV^a refl. (Col.) *Se fier.* — (În Mehedintși) A se sici, a se îngroșă prin răcire. *„Se făcă-este fasolea = se sleoște fasolea”. Com. I. STRĂMBULESCU.*

— Etimologia necunoscută. Cfr. *făcălul*, *făcăleț*, *făcău*³.

FĂCĂIĂȘ s. a. (Mor.) *Petite turbine de moulin.* — Diminutivul lui *facău* (derivat prin suf. -iș). *Facău* mai mic. Cfr. *facău* (2^a). *Mai înainte moră* după

Dâmbovița d'abia vor fi avut odile un făcăleț. MSS. (a. 1838), ap. BULETIN (al Soc. geografice rom. a. 1883), 17.

FĂCĂLET s. a. *Bois en forme de brassoir qui sert à remuer la bouillie de maïs; cylindre de calandre; rouleau à nouilles. Gourdin.* — Băi gros de lemn netezit, în formă de sul, întrebuințat cu deosebire la (a)mestecatul mămăligii (cfr. mestecău, mestecă-lău, melesteu, coleșor, mămăligar) s. al dulcei-ții, pe alocuri la mângălit rufele (cfr. mângă-lău), la întinsul alutului, la îndesatul făinii, etc. „*N'am putea duce Valde... Balasa cevi curmeie de vișă... zicea mama Arghirifu către fala-mare ce înodărea mămliga între genuchi... Irina lăsa fă-căleful în mâna mă-set [și] se strecură [afară].* DELA-VRANCEA, s. 183. [În Brașov] șterparele nu se prea călcă; bătrânele umbli a se necălate, le mai în-locomea și le făcea cu făcălețu', iar ale mai tinere le călcă. PITIȘ, SCH. 111. Unele babe descântă [de babil] în untură de porc... altele iau nouă ligu-ri de lemn, un fus, un cușit... un melesteu (fă-căleț) de mestecat mămliga... GRIGORIE-RIGO, M. I, 10. „Subt coș sau la vatră [este]... o mică prispă, pe care... se păstrează încă obiecte de bucătărie: făcălețul, tigaia... Făcălețul este un retevelu, în ge-nero de lemn de teiu, ca lemn mai ușor, și se gă-sește în casa fiecărui mămligar”. MANOLESCU, I, 57, 66. *Din moldă făina se bagă cu lopata în saci, unde se îndesă cu un sul de lemn numit făcă-le. (Sălize, în Transilv.)* COM. A. BANCIU. *Mergând el, vede muierea în mâini cu un făcăleț. Stând ju-ducându-și bărbatul.* PANN, P. V, I, 22. *Azina... se repede la ciama, în făcăleț și îi lovește. „Hai, tești din casa mea!”* I. NEGRUZZI, IV, 513. *A meste-că vorba cu făcălețul mămliga = „a băibăi* a vorbi fără șir, a spune nerodii”. ZANNE, P. II, 829. Ca și „gol pușcă, gol pap”, etc. se întrebuințează, spre a arăta o golicune completă, fig. o sarcie lucie, expresia: *Gol făcăleț.* ZANNE, P. II, 172. || P. ext. (Prin Transilv., Munt.) BĂIA. *Făcălele = „o bucată zdravănă de lemn, ce se poate mânui cu mare încredere la vreme de nevoie”.* SIMA, M. *Făcăleț = „gourdin”.* DDRF.

[Prin schimbul sufixelor -eș și -ete, și: făcălețe s. a.]
— Derivat din făcăl, prin suf. instrum. -eș. Cfr. făcălul, făcăl, făcău'.

FĂCĂLEȚE s. a. v. făcăleț.

FĂCĂLI vb. IV* v. făcălul.

FĂCĂLUI vb. IV* (Cul.) *Remuer, battre, fouler avec un bâton ou avec une cuillère en bois le haricot, un plat de légumes, etc. de manière à le réduire en bouillie ou en purée, passer (par le tamis).* — A mesteca fasolea s. altă legumă frecănd-o, zdrobind-o s. bălând-o cu o lingură de lemn s. cu făcălețul până când devine groasă și uniformă. Cfr. slei, făcăl, răvări. *Urzicele... în Bucovina... se spală în apă, ca să fie curate, și apoi, opărindu-se cu uncerop, se pun într-o oală cu apă ca să fiarbă. După ce au fiert de ajuns, scurgându-se apa din oală, se mestecă și se freacă sau se făcălesc cu o lingură de lemn până ce se fac chiselii.* MARIAN, S. II, 283. *Să se fiarbă cartofi cu apă și apoi făcălun-du-se să se dea pășărilor să mănânce.* DRĂGHICI, ap. TDRG. Cfr. făcăluit. [Și: făcăli vb. IV* ALEXI.]
— Etimologia necunoscută. Cfr. făcăl, făcău', făcăleț.

FĂCĂLUIȚ, -Ă adj. (Cul.) *Remuer, battre, fouler, mixer en bouillie, réduit en purée, passé (par le tamis). Étrillé.* — Participiul verbului făcălul, devenit adjectiv. (În Mold.) „*Fasole făcăluite = mestecate cu lingura până le-a fărmat, și făcute ca un sos gros*”. ȘEZ. IX, 156. *Se bagă la deperțură fasole fărță făcă-*

luite. (Explicat prin: „sleită, bătută, amestecată.”) GRIGORIE-RIGO, M. I, 48. „*Fasole făcăluite = fre-cată*”. (Vaslăb) VICIU, GL. *Boabele de fasole albe, fierte și făcăluite se pun la deperțură.* (Odohești) LEON, MED. 38. || Fig. *Zdrobit (de oboșală). Mi-o zdrobit călul toate oasele 'n mine, știi? par'că's făcăluite.* ALECSANDRI, T. 602 (glosat prin „bătut” idem, 1763).

FĂCĂLUIȚURĂ s. f. (Cul.) *Bouillie, purée.* — (Cu sens concretizat) Un fel de zeamă groasă făcută din le-gume făcăluite. Cfr. chiseliiță, breiu. *Făcălui-tură = „bouillie”* DDRF., „*Brei*” BĂRCIANU, ALEXI. [Plur. -țuri].
— Derivat din făcălul, prin suf. abstr. -ătură.

FĂCĂRE s. f. *Ensoircollement, enchantement.* — (Rar) În Bucov. și numai în rimă, în vrăji și far-mece) Farmec. Cfr. face (A, III, 3), făcere (II, 39), făcăș, fapt, făcut, făcătură. *Să mă apeli pre mine De ură. De gură Și de făcătură; De dat. De fapt Și de-aruncat; De crășcare. De făcere Și de urătul cel mare.* MARIAN, V. 179. *Să mă cu-rălesc... De toată ură. De toată făcătura. De toată aruncătura; De tot datul. De tot faptul. De tot arun-catul; De toată darea. De toată făcarea. De toată aruncarea.* idem, I, 15.

— În loc de făcere, prin substituirea terminației infinitivale -ere, prin -are (cfr. născare, zăcare, crezare, vânzare, etc.).

FĂCĂȘ s. m. *Sorcier.* — (Rar) Vrăjitor care face de urisă, de dragoste, de urit, etc. COM. I. PAVELESCU. Cfr. face (A, III, 3), făcere (II, 3), făcare, fă-cut, fapt, făcătură. [La DDRF. se dă, ca vechiu, și sensul — suspect — „intrigant”].
— Derivat din face, prin suf. nom. agent. -ăș.

FĂCĂTOR, -OARE adj., subst. *Celui qui fera. Celui qui fait, crée, accomplit, met en pratique, commet ou produit; auteur, créateur, fabricant, faiseur. Poète.* — Adjectivul verbal al lui face (derivat prin suf. -ător) și întrebuințat mai ales în funcțiune substantivă. (Cuvântul apare din cele mai vechi texte, înlocuind de timpuriu pe făptor. El eră foarte des întrebuințat în literatură veche, mai ales în cărțile bisericesti, în care traducea pe paleos. *teoros*, s. *teoritels*, adesea în cuvinte compuse, în timpurile dintâi păstrându-și chiar însușirea verbală de a se construi cu regulim în acuzativ. Unele dintre aceste construcții s'au păstrat până azi. De obicei însă, în limba literară de astăzi, se întrebuințează rar, une-ori cu o nuanță ironică, înlocuind fiind prin for-mațiunea mai nouă făpturiilor sau prin alte cuvinte, cu deosebire însă prin neologisme cu mult mai expresive și mai clare, precum: creator, autor, etc.) || Acela care va face (traduce pe lat. *facturus*). *Staf și vedeli lucrurile mari ale Domnului carde-lă făcătoriu în ziua de astăzi.* PALIA (a 1582), ap. CP. 229 (: „arêtez-vous, et voyez la délivrance de l'Éternel qu'il vous accordera aujourd'hui” „state et videte magnaia Domini quae facturus est hodie”) || Acela care face (crează, săvârșește, exo-cută, comite, dă, lucrează, etc.). Creator. *Se închi-nară [apfelor, iară făcătoriiulă părăsiri].* VARLAAM C. 291. *Făcătoriiulă lumii.* MINEIUL (1776), 16 1/2. *Un Dumnezeu, făcător o tutulor.* E. YĂCĂRESCU IST. 248¹². || Lucrător de... preparator de... (În text vechi adesea spre a arăta deosebire meserii, pentru care azi întrebuințăm cuvinte anumite) *Făcătorii [și] d'haîne [= croitorii].* DOSOFTEIU, V. s. 138. *Făcători de pâine [= brutarii] BIBLIA (1688), 30. Pre fealt voastre le cu luă făcătoare de miră.* ibid. 200 (: „I prenda anasi vos filles pour en faire des parfums mousses”). *Făcătoriu de umbrare sau de cortur* [glosat prin paleos]. „*skinotvorec, sin[ajotv]drec.*” MARDARIU, L. 3228. || (Azi, cu o nuanță ironică) *Fau*

ritur. Este o linie de demarcațiune foarte pronunțată între poezii ce cheama și între simplită făcătoare de rime. MAJORESCU, CR. I, 71. || Dăcător. Făcăbri și ai fericiți și ai nenorociți noastre. MARCOVICI, D. 412. Făcător de viață (traduce pe păhoșlavul: *zico-torves* s. pe grec. *zoo-zotic*) = (azi) dăcător de viață: „qui donne la vie, vivifiant”. Să procedădasă pre făcătorul de viață cuvântul său. BIBLIA (1688), 56. || Împlinitor, executor. Fiți făcăbri [= Împliniți, executați] cuvântul, nu numai ascultătorii. COD. VOR. 114₂. || Fiți făcătorii cuvântului, și nu numai ascultătorii. N. TESTAMENT 1648; vă faceți făcători cuvântului, și nu numai ascultătorii. BIBLIA 1688: „Mettez en pratique la parole, et ne vous contentez pas de l'écouter”. Săvârșitor, făptuitor, comițător. Făcător de bine († făcătoriu bine; traduce pe paleosl. *dobro-tvoritel*) și pe grec. *is-bonós* = lat. *beneficus*; cfr. *binefăcător* = cel care face bine altora, care săvârșește fapte bune: „benefactur”. Făcătorii bine preimitor viață de ceață/sui). PSAL. SCH. 528. Zise fără miste întru inima sa: nu e Dumnezău, nu e făcătoriu bine. CORESI, PS. 28 (: „Il n'y a personne qui fassse le bien”: „non est qui faciat bonum”). Et zohțesc pre D[umne]șău ca pre un deățătril făcătoriu de bine. BIBLIA (1688), 6 pr.₁₂. Dobitoacele sălbatice arată... multă mulțămire cătră făcătorul lor de bine. DRAGHICI, R. 103. Luară trupul cel împietrit al făcătorului lor de bine. ISPIRESCU, L. 118. Făcător de rele († făcător de rău, † făcător rău și † rău făcător; traduce pe paleosl. *zlo-bornic*, grec. *kakos-trofos* = lat. *male-ficus*) = cel care face altora rău, săvârșește fapte rele: „mal-facteur”. Că de la el-u-su tremăși spre vrăbireca reilor făcătorii și în lauda birefăcătorilor. COD. VOR. 148₁. (= Ca trimișorii de la dănsu spre pedepșa făcătrilor rău și spre lauda făcătorilor de bine. N. TESTAMENT 1648; ca prin el fiind trimiși, spre izbănta celor de rău făcătorii și lauda celor de bine făcătorii. BIBLIA 1688: „comme à ceux qui sont envoyés de sa part pour punir ceux qui font mal, et pur honorer ceux qui font bien”). Deci începă patră[r]șiți de în zeamă cu rușine a-ș scoate, ca zeși făcătorii răi. MOXA, 369₂₂. Nu să spândură în ferci ca alși făcătorii răi. PRAVILA MOLD. 158₇. Nu este cu puțină ca făcătorii de rele să nu-și ia răsplătire. MARCOVICI, D. 18₁₂₂. Alelei, măi Co-dremlu! Te vezi de pe sprințenele. Că ești făcător de rău! ALECSANDRI, P. P. 87₁₂₂. Ca să nu se întămpie cutăto vreo melaună de la născatoa dăhări nescurate, or[i] făcătorii-de-rele, eu am găsit cu cile să măneși aci. ISPIRESCU, L. 376. || Făcătoriu fără lege = care săvârșește fără-de-lege: „qui fait l'iniquité”. Acila cădăru toși făcătorii fără lege; împenzi fură și nu se putură sculă. CORESI, PS. 92; PSAL. SCH. 110₂ (: „est là que sont tombés les ouvriers d'iniquité; ils ont été renversés, et ils n'ont pu se relever”). || Făcătoriu trufă = trufă: „fior, orgueilleux, vaniteux”. Domnul... plăteșă fără măsură făcătorilor trufă. CORESI, PS. 76 (= Domnul plăteșă cu rău făcătorilor trufă. PSAL. SCH. 92₁: „Eternel... rend à celui qui se concuit avec fierté tout ce qu'il a mérité”). || Preacurvie făcătoriu = † preacurvar, adulter: „(qui come un) adultère”. Preacurvie făcătorii și preacurvie făcătoare! au nu știți că subosta lumiei vrăbă lu Dumnezău Iaste? COD. VOR. 127₁₂₋₁₃ (= Curvarii și curvarele, au nu știți că prietănia ceștii lumi Iaste vrăbă lui Dumnezău? N. TESTAMENT 1648; preacurvarilor și preacurverilor, au nu știți că prietșegul lumii vrăbă lui Dumnezău Iaste. BIBLIA 1688: „Hommes et femmes adultères, ne savez-vous pas que l'amour du monde est une inimicé contre Dieu ?”). || Făcător de minuni = care săvârșește minuni: „faiseur de miracles, thaumaturge”. Om făcătoriu de minuni. VARLAM, C. 340. De multe minuni și tămăduiri

făcătoriu. MINEIUL (1776), 130_{1/2}. Icoana ta cea făcătoare de minuni. C. NEGRUZZI, I, 155. Mănele sale făcătoare de minuni... EMINESCU, X. 16. || (In-vocht) Făcător de pace = „pacificus, conciliator pacis; der Friedensstifter, der Friedfertige”. I. B.: „pacifificateur”. D.H.F. || † (Neoblicniti) Producător, roditor. De a noastră bună voie am cădătu... două falci de vie, făcătoare, de pe calea Școlii. (Iasi, a. 1716). URICAHUI, XI, 229_{1/2}. || † (Neoblicniti, cfr. facere l) Poet. Un ritor... ceră să i se cinsteasă un păhar de aur; Philipp îndată porunci să se dea acel păhar lui Ecripfil, făcătorului, carele prănză în pace, făcând. Ț. CHINDEAL, V. 278. || † dial. -toriu]. Cfr. factor, faptoriu, făptuitor; tvoret.

FĂCĂTĂRĂ s. f. Ensorcellement, fascination, sortilège. — Fermeacătură, vrăjă, fapt. (Făcătura se aruncă asupra cuiă, de ea se desface s. se curăță omul) Maică, saratele mele ș-aară se sfătuiră, Maică, ntr'un unghie de gură, Să-mi arunce făcătura, Maică, ntr'un unghie de gură, Să-mi arunce fapt. MĂNDRESCU, L. P. 82. Curăși-mă de orice uri și de orice făcătura. MARIAN, V. 118. Multe din femele de la țară... mor în dureri îngrozitoare... dacă nu cheamă vreo mltăși să-i desfacă... de făcătura. ȘEZ II, 132_{1/2}. Și-i eră ne-caz, De săbea... ca de-o făcătura. COȘBUC, V. 105. În urmă căru ea că nu-i lucru curat cu punya, este vreo făcătura. REV. CRIT. I, 136. Par'că-i (s. pă-deași că-i) făcătura = par'că-i lucru făcut s. vrăjii (se spune când ceva nu-și izbutește în nici un chip). Acum începă a răsăli mai ușor cădădu-se'n sat și 'ncepă a bate pe la ușile oamenilor și-l lasă de mas. Dar gândea că-i făcătura: unul nu-i răspundea, altul nu voa să-l lasă, al treilea aveă bolnăvi în casă, la al patrulea plătangau copii, al cincilea aveă chiar mort și nimeni nu voeșă a lăsa pe boierul de mas. RETEGANU, P. I, 11₁₂. [Plur. -iure].

— Derivat din face (A, III, 3°), prin suf. abstr. -ătură (cfr. ital. *faccitura*, prov. *fazadura*, v.-span. *hacerdura*; pentru sens cfr. v.-ital. *fattura*, v.-fran. *faiture*). Cfr. *făcatură*, *făptură*.

FĂCĂU adj. masc. Fauec. — (În Sălăgiu) Făcău = „galbăn-mucezî”. VAIDA.
— Din ung. *fakó*, idem. Cfr. foacă.

FĂCĂU s. a. (Mor.) 1°. Arbre (du moulin). 2°. Turbine (du moulin). Egrugeoir, moulin à bras. 3°. Aile (du moulin à vent). Auges (de la roue du moulin).

1°. „Arborele, fusul unei pietre de moară în genere; în spec. fusul unei mori mai mici, al unei plue, moriște, etc., a căror rotă e pusă orizontal”. L.M. „Făcău = arbre du moulin”. PONTERRANT.

2°. P. ext. (La mori mai mici) Fusul împreună cu roata morii. „La munte se întrebăntă o rotă cu fusul vertical, numită făcău, clutură sau roata cu cășe”. DAME, T. 148. Sânti secole de când țărani din munte întrebăntă cu multă înlesnire și folos, pentru măcinatul grănelor, morile cu roata așezate de-a curmezișul (roale cu cășe sau făcău), în vreme ce în străindăntea asemenea mori (morile cu turbine) se cred a fi o invenție cu totul nouă. ODORESCU, II, 107. P. generalizare. Răjnită. „Moară mică, morică de măcinat”. COSTINESCU Făcău = „kleine (Getreide-) Mühle”. TDRG. Premile expozițiunei regionale din Focșani... Mențione onorabilă... pentru herăstrul în miniatură și dărsă... pentru o chiud în miniatură... pentru un făcău în miniatură. I. IONESCU, P. 555. (Loc. prov.) A dejuș de la moară la făcău (de obicei): „a ajunge de la moară la răjnită”) = a ajunge de la mare (bine) la mic (rău). Să nu te trezești că dai din lac în puș și că, de sălă, săjuși de la moară la făcău. IONESCU, ap. ZANNE, III, 246.

3^a P. restricțiune. „Aripa moare de vânt”.
„Scafa, [cașul], lăptăcia afundă a roatelor morii”. LM
[Ptur. -caie. | La LM. se să și senal: „par, băț, etc.”
spro mișcat și mestecat lăcele din căldări...; făcăul
e mai mare de cât făcăleful”. | CHAC, II, 106 da,
cu același sens, și o formă făcălu s. a., neatestată
altura și suspectă.]

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi un derivat
prin sufr. instr. -ău din tulpina făc-, care se întâlnește
și în cuvintele: făcăi, făcăli, făcăliu, și făcăleș.
Sensul fundamental pentru verbe pare a fi:
„a învârti, a mesteca”, iar pentru subst. „băt, sul,
etc., care se învârti, cu care se mestecă...”)

FĂCĀ vb. III. A. (Trans.) I. 1^a-6^a. *Faire, agir*. II. 1^a. *Faire*. 2^a. a-b) *Faire, accomplir, remplir, conclure, c. exercer, d.) créer, établir, introduire, e.) donner, faire, f.) provoquer, g-h) faire, employer, faire en sorte*. 3^a. *Faire*. 4^a. *Passer, faire, s'écouler*. 5^a. *Faire*. III. 1^a-2^a. *Causer, provoquer, faire*. 3^a. *Faire des sottises, des charmes*. IV. 1^a. *Créer*. 2^a. *Construire, fabriquer, faire*. 3^a. *Composer, faire*. 4^a. *Former, faire*. 5^a. *Élire; ordonner*. 6^a. *Produire, faire*. 7^a. *Faire*. V. 1^a. *Accoucher, donner le jour, mettre au monde*. 2^a. *Produire, donner*. 3^a. *Attraper*. VI. 1^a-2^a. *Faire, changer en...* 3^a. *Appller, faire*. 4^a-5^a. *Faire*. VII. 1^a. *Arranger, faire, préparer*. 2^a. *Acquérir*. 3^a. *Valoir, mériter*. VIII. 1^a. *Dire, répondre*. 2^a. *Faire le, la...* 3^a. *Danser, faire*. B. (Intrans.) 1^a. *Aller*. 2^a. *Préire, annoncer, se mettre*. 3^a. *Faire semblant, simuler*. C. (Réfléchi) I. 1^a-3^a. *Se faire, se produire*. 4^a. *Être comme s'il y a (avait)...*, *sembler, avoir l'air*. 5^a. *Accoir*. II. 1^a. *Devenir, se changer en, prendre naissance*. 2^a. *Arriver à...* ou *atteindre l'âge de...*, *monter ou s'élever à la somme de...* 3^a. *Croître, pousser*. III. 1^a. *Aller, venir*. 2^a. *Simuler, faire semblant*. A. Trans.

I. A face însemnează „a săvârși o acțiune”, ori-
care ar fi ea. De aceea sensul lui e dintre cele mai
nelimitate.

1^a. În feșeful cel mai puțin precis și mai larg
apare când e întrebuit în mod absolut. *Cine face, face-i-se*. NECLUC, LET. II, 340/2. *Nu fi du-
găinos, căci cine face, face-i-se, și nu e nici o faptă
fără plată*. C. NEGRUZZI, I, 248. *De se ve porunci,
vom face*. ANTIM, P. XXVII/1. *Cine face, lui își
face*. MAHAN. *Dănilă face, Dănilă trebuie să disfacă*.
CREANGĂ, P. 46. *Capul face, capul trage*. ROMĂNUL
GLUMET, I, 13/2 (= bulg. glava pravi, glava ūlagii).
Tuce și face! (= se spune despre un om activ și har-
nic, care nu se laudă cu faptele sale). † A avea a
face, cfr. avea (vol. I, 384^b).

2^a. Același sens vag de „a fi activ într-o direcție
oarecare” îi are și când stă în legătură cu pronu-
mele. *Ce-a făcut, destul de rău a fost* (= fap-
tele sale au fost destul de rele!) COȘBUC, P. 72. *Făt-
frumos îi spuse ce are de gând să facă* (= să în-
treprindă) ISPIRESCU, L. 3. *În zina aceea, buclăritii
curșii se îmbălașe, a, sau nu știu ce făcuseră* (= nu
știu care a fost cauza), *că nici focul nu eră făcut pe
rătră*. idem, L. 23. *Mergând ca acum și și noaptea,
nu știu ce făcă, că se rălăcă*. CREANGĂ, P. 288. *Ce
fa-i acolo?* (= cu ce te ocupi, ce lucrezi?) *Face ce
face...* *De-are face ce face* (= orice va comite) *în măn-
te, nice cum să nu se prindă în samă*. FRAVILA
MOLD. 141. *De-ay face orice-ay face* (= oricât mi-ay
da silința), *Nu pot să-l scot din gând*. COȘBUC, B. 24. *Ay a lumea asta, și de-ai face ce-ai face* (= ori-
ce-ai întreprinde, ca s'o schimbi), *rămăne cum este
ce*. CREANGĂ, P. 223. *Cum văd eu, tot moș Nichi-
for are să facă ce-a face* (= are să-l dea de cap),
la să mai fac o încercare. idem, P. 127. *Face ce face,
și...* = încercă în toate felurile, și izbuteste să...
*Dar nu știu ce face dracul, că face el ce face și
cu mare greu scapă el din lațelul lui moș Ursilă*.
CREANGĂ, P. 53. *Muma omului făcu ce făcu și trecu
muntele, căfărindu-se din colț în colț*. ISPIRESCU,

L. 25/2. *Face Gheorghilăz ce face, Dă pe cei, dă pe
colod, Și pleacă...* BRIBESCU, P. P. 335. (Forma im-
perativului) *fa ce-l face, și...* s. fa ce poți, și... =
Încercă toate felurile, pentru ca să poți să... *Băr-
bate, sufletul mieu, Sasa bo pare-arutiu eu, Fa ce-l
face, vinde tot, Și-mi cumpără un rădoșoia*. RETE-
GANUL, TR. 162/2. *Fă, neicuță, ce-l puloș, Și mă
ia cu dumniata*. HODOȘ, P. P. 213. *Ce face și ce
(s. cum) drege...* s. ce face și cum face (destul,
că)... *El știe ce face, ce drege* (= în ce chip izbu-
tește să...) *de-mi aduce din când în când, așa câte
puține, de poșta*. CREANGĂ, P. 211. *Chirică atunci,
— el știe ce face și cum face* (= el știe, în ce mod
izbuti să...) = *că într-o clipă adună toată drăcimea*.
idem, P. 158. *Nu știu cum să facă, cum să dreagă*
(= în ce chip să izbutască, a...) *ca să împlinească
voia aceluși împărat*. ISPIRESCU, L. 11. *N'am ce face =*
a) *n'am ocupat;* b) *nu-mi rămăne nimic de schim-
bat la acele lucru, nu-mi chip să mă împotrivesc ace-
stora s. să le schimb s. să-ji ajut. a.) Dracul când
n'are ce face, știți ce face!* CREANGĂ, P. 53. *N'am
ce face (s. ce să fac) de seară; nu vii la teatru?*
b.) *Dacă n'ai vrut, n'am ce face!* BARAC, A. 59.
*Văzând că Ivan este om împărlăsc, n'are ce să
facă*. CREANGĂ, P. 301. *Vai de mine, cum m'ay dăce
Seara la giruță dulce!* = *N'am ce face, sus și locul,
Înima mi-arde ca focul, N'am ce face, sus și dea-
lul, Înima mi-arde ca jarul!* JARNIK-BĂRSEANU, D.
133. (În legătură cu un dativ) *Are în mână și pă-
nea și cușul, taie de unde creș și cât îi place; tu
te uști și n'ai ce-i face* (= nu-l poți opri). CREANGĂ,
P. 248. *E băiat onorabil și crăncinos, n'ai ce-i face*
(= asta nu i se poate contesta), *N'am ce-mi face* (= nu
mă pot opri), *trebuie să răd, de câte ori îl aud vorbind,
În zadar tot mă rogi!* = *N'am ceși face* (= nu-l pot
ajuta), *trebuie să aștepti până-ți va veni răzună!*
N'are ce-și face capul! = nu poate ieși la cale. *Pe
șul cel mai mic însă nu-l trăgea înima a placă la
peșt. Dară n'ava ce-și face capului, căci totă-nu îl
trimetea într-ună să caute a se căpătuși el*. ISPIRE-
SCU, L. 33/2. *N'am ce face cu el* = *n'am nici un folos
dăpă urma lui, Își dau și Dumitale punoa asta, că eu
n'am ce face cu dîna*. CREANGĂ, P. 45/1. *N'are ce face
cu ce întrebător!* *La episcopia Râmnicului, gata
marilor pe Dumnezee cur cunoste acuzăsurile ni-
mei, că nici în cizul mieu mi-am închipit să mă fac
arhieru. Iar de vreme ce Dumnezee...* *ayă cu vră-*
eu ce puteam face? (= cum mi-ay putea împotriri?)
M'am supus Domnului și... *am sezut...* *acolo trei mi*.
ANTIM, P. XXV/2. *Dar ce să fac? cieriuri șinle!* *când
înima săgetată De-a amorului boire și aprină
de-a lui pară Trebuie ori să iubescă, ori să răde
și să moară!* KONAK, P. 84. *Când a văzut pe Molea,
nu mai știu ce să facă* (= de ce să s'apuce) *de bucurie*.
CREANGĂ, P. 135. *Fiu crăncinul, ce eră să facă? îi
spuse toate cu de-amănuntul*. idem, P. 206. *Dar ce ce
fac locuși acum, la bătrânețe, fără loc de adăpăt?*
idem, P. 17. „*Ei, Harap-Alb, zise atunci călă,*
*„dacă nu eram eu și ce Pășăruță, ce făceați voi
acuma?”* (= unde eră s'ajungeți? ce eră să deveniți?)
idem, P. 269. *Ce să știți voi face, dragele mele?*
ISPIRESCU, L. 12. *Fata întrebă ce să facă* (= cum
să se apere?), *că o dogorește căpaia*. idem, I. 5.
(În legătură cu un dativ) *A dona zi...* *veni mi ș'i-
gan...* *cu poruncă de la împărat, ca s'o ia și s'o
ducă s'o prăpădăscă...* *Ea se plî, bă, nevinoată!*
Dar ce să faci (= cum i te poți opune) *poruncă îm-
părlătești!* *Cu și chip nici să crăncineți, s'AJUCEU,*
B. 341/2. *Ce să fac inimii mele* (= cum să-l ajut) *Să
ufo de gând ori rele?* SEVASTOS, C. 47/2. *56/1.* *Ur-
mat de cu...* *Zis-a hăda că-mi ea da Sasa bo ie-o
voiu lui.* *Șape bo ai hădi-mi plac, Dar cu hăd ce
să fac?* DOINE, 82/2. *Ce mi-ai făcut cu atăta sime-
denie de oțtore, căine?* (= ce a ales din ea?) IPI-
RESCU, M. V. 31/2. (Sensul acesta din urmă apare 7) În
construcția cu un uzativ) *Ea cădea din brațelului,*

ca o salcie neguroasă ce-și întindea crengile spre ei, și strigă căzând: „Dane! ce m'ai făcut pe mine?”
EMINESCU, M. 70. Ce-ai făcut oastea? TEODORESCU, P. 7. 485°. Ce-ai făcut banii domnești? Ibid. 313°.
E. 7. întreb, ce le-ai făcut? SEZ, I, 112°/₁₂. Ce mi-ai făcut bărbatul? ALECSANDRU, P. P. 154°/₁₂. Să vedem ce-a făcut (= ce a nămplinat cu ea, prin ce peripeții a trecut) în acești opt-spre-zece secolii [nașia română]? BALCESCU, M. V. 6°/₁₂ (cf. lat. quid hoc homine a huic homini facias? = „ce-i faci, ce te ții face cu omul asta?”, nescit quid faciat auro = „nu știu ce să facă cu aurul”, quid faceret Chrysippus huic condusioi? = „ce-ar putea face Ch. Impotriva acestei conduziuni?”) Ce-al făcut, de... = ce (ți s'a nămpliat, că... care o cauza, că... Ce-ai făcut, de-ai bolonzi! (= nebuli)? DOINE, 22°/₁₂. Vas, mândrușă de de-pară, Ce tot faci de nu scrii carte? Doar hărtia s'o scumpit, Ori pe mine n'ai urât? JARNIK-BĂSEANU, D. 142. Ce (mai) faci? = cum îți merge? cum o mai duci? (întrebare pe care o punem de obicei, celui cu care ne întâlnim, spre a-l arăta că ne interesăm de soarta lui): „comment cela va-t-il? comment allez-vous?” Tu mi scrii să te ngîntofez ce face? ...Nici a murit..., nici s'a bolodit. C. NEGRUZZI, I, 63. „Ce mai face?” — „Face bine, că-s sănătos!” RETEGANU, P. II, 62°/₁₂. Dor tu, dragă, ce mai faci? BIRESCU, P. P. 61 (cf. alb. te vete ne babai im te še, so tē bēn babai = „las-mă să merg la tată-meu, să văd ce face = cum o mai duc?”). PETERSEN, 113. Ce face? = ce? cum? (întrebăm când auzim ceva surprinzător, neașteptat, și vrem, prin întrebarea noastră, să arătăm că nu sântem învoiciți cu cele auzite). „Iartă-mă!” — „Ce face? Să te iert? Eu, o țigara, o scorpie?” C. NEGRUZZI, ap. TDRO. || (Și în legătură cu alte pronume nedefinite) Toate câte le faci în (= tot ce lucrezi, ce săvârșești tu), sânt bine făcut. MARCOVICI, D. 5°/₁₂. Știrea-ai, Doamne, au nu știu, Căto'a raiu s'au nămpliat, Ce-am căzut și câte-am fapt? REV. CRIT. I, 2. Câte le făceti (= tot ce luată), le făceti pe de. CHEANGĂ, P. 39°/₁₂. Nu face alta, decât... — numai. Eră odată trei tâlhari. Ei dă copilarie... nu făcăto alta decât fură și prădă. SBIERA, P. 266°/₁₂. || (În legătură cu nimica) Că ce au contit ei, nemică n'au făcut (= n'a adus nici un rău). PRAVILA MOLD. 174. Ah! nimic n'am făcut (= am fost inactiv) până acum. MARCOVICI, C. 10°/₁₂. Frații tăi... n'au putut face nimic (= n'a isprăvit nimic și tocmai tu, un mucos ca tine, o să izbutești? ISPIRESCU, I, 82°/₁₂. Nu face nimic! (se ripunde de obicei, din complexitate, celui ce-și cere iertare, că ne-a pricinuit, fără voie, un rău, o durere, o supărare, etc.): „ça ne fait rien” (ital. non fa nulla). N'am făcut nimic! = n'am folosit nimic, n'avesn nici un foloș.

3°. (În legătură cu pronumele demonstrativ) Face a(ce)stea, a(ce)lea... = lucrez în modul acesta, așa precum s'a arătat în cele precedente. Acestea cine face în veci nu fi cu pace. DOSOFTEIU, ps. 43. Vei zice Xăria-Ta, pentru ce am îndatorat casa, de ce am făcut cele ce am făcut? ANTIM, P. XXVIII°. Sânt încredințat că și tu ai fi făcut aceasta pentru mine. DRĂGHIȘ, R. 23. Nu mai face una ca asta! ISPIRESCU, I, 382°/₁₂. Asta n'ay face-o tu, de-ar mai fi el pe cât este! CHEANGĂ, P. 229°. || De-acestea (s. de-acelea) face = acestea sânt faptele lui, acesta e felul lui de a se purta (se zice, ca un fel de concluziune, după ce în cele precedente s'au arătat acțiunile pe care le săvârșește cineva). Apoi tu de-acestea să faci cu mine? SBIERA, P. 16°/₁₂. Eu trei fi a' lui Novac, De trei ori far'a prădat: Fe-unde mery d'acole fac. BIBICESCU, P. P. 317. (În mod analog se explică întrebuitarea lui face ca):

4°. Verbum vicarium. Face se întrebuintează, în mod general, ca locuitor al verbului sau al verberelor precedente, când vorbitorul nu mai vooeste să le expede. Diabolul vinușate pre oameni înaintea lui D/ujm/nușdău, cum făcă și de lov (= pre-

cum invinuișe și pe lov). VARLAAM, C. 68. Ele începură a zădăi într'un chip scârboș, așa cum face (= zădăie) o mare multime de... JĂNĂRI, ISPIRESCU, U. 100°/₁₂. Să cate cu jind la făcătii ai chipei, cum făceau (= cătau) surorile ei ale mai mari? STĂNCESCU, B. 334₁₂. S'a apucut și a făcut și el [= dracul] pe lup din tină, da nu-l putu încui de loc, cum făcăto Dumnezeu (= precum invinase Dumnezeu forma făcută din lov). SEZ, III, 190₁₂. (Tot așa lat.: An Scythes Anacharis potuit pro nihilo ducere pecuniam: nostrates philosophi facere non potuerunt? = „filosofii noștri n'o puteau face?”, ital. corveva più velocemente che non facesse mai un daino = „alergă mai repede decât ar fi putut-o face un corb”). || (În această funcțiune face poate ajunge a însemna: A obiceiul, a avea obiceiul, a lucra în felul cuiuă. Mă ocotiră precum făcă lei. DOSOFTEIU, ps. 47. Jule-cau pricinulă... politică, cum fac Camerile Lorilor. BALCESCU, M. V. 10°/₁₂. Se sperio de nime!, cum face calul (= precum se sperio calul de nime; precum e obiceiul s. firea calului). ISPIRESCU, U. 108°/₁₂. || (În același mod se explică faptul că prin acest verb care poate exprima orice acțiune, se înlocuiesc adesea verbe cu sens trivial sau pornografic pe care dintro'cauză sau alta nu voim să le exprimăm). Care miere va face, în loc de bărbat, cu vrenu copil, să-i făcă moarte. PRAVILA MOLD. 115₁₂. | Copilul acesta face încă în pat, A făcut în pantalon și (cu sensul fig. de „este fricos”). Cfr. cacă-frică. Și în alte limbi, lat. sua rei causa facere = „a-și face treaba”, facere cum muliere; ital. l'ha fatta a letto; farsela sotto; nemț. in die Hosen machen”, fran. „faire dans ses chausses” = „avoir peur”, etc.).

5°. Puz înaintea unui verb, face îi dă un sens factitiv s. cauzativ. A fi cauza că..., a pricinui, a produce, a provoca (o stare oarecare). Pe semne că și straiete acestea poște fac să arăți (= sânt cauza că arăți = te arată) așt de frjrit. CHEANGĂ, P. 148. În zădar aduci cu tine Corbul negru și prădalnic, Și din codri cu jicine Faci să iasă (= stărnești) urlet înalt! ALECSANDRU, P. II, 22. Cuel și cu rânduneaua Au făcut să fugă (= au gonit) neaua, Cântecule de cocori Au făcut să crească flori. DOINE, 284. (Cfr. lat. haec enim ratio facit lunam non habere lumen proprium = „această împrejurare face ca luna...” În exemplul dintai s'ar putea spune și: straiete le fac să arăți; despre astfel de construcții cfr. A, VI, 5°). (Sens modern) A pune pe altul să... La întro-narea [Mitropolitului Dionisie]... dascălul român de filosofie și matematică înecă — făcăto să se fe n — un îndulțator discurs de propagandă. IORGA, I, II, 523. | A porunci cuiuă să... a dispune să..., (când e vorba despre Dumnezeu, Providență, etc.) a da, ca... [Împărăutul] făcă de veni sfântul înaintea lui. MINHEIL (1776), 58°/₁₂. (tot astfel s'ar zice frantuzeste „il fit venir”). Vădind că în Asia slabă puterea romanicească, făcăto a trece oștile sale în Europa. E. VĂCĂRESCU, IST. 251°/₁₂. Al face Proceidia, ca 'naltul sentiment... Să fe nouă cărmă. ALEXANDRESCU, M. 12. Doamne..., fă să căștig de câte ori totu jucă cu cărfițele aceste! C. NEGRUZZI, I, 83. | A întocmi lucrurile astfel ca..., a da posibilitatea de a... Eu oiu face ca să nu te vadă nimeni. SBIERA, P. 201₁₂. Deci se duse, lov cu ciomagul coarnele cerbului, care și pîcară, și făcă de șarpele îl putu înghiti. RETEGANU, P. II, 42°/₁₂. Neiculișă, să mă crezi, N'am cum face să mă vezi; Că odată când puteam, Veneam des de te vedeam. SEZ, IV, 141°/₁₂. (Neobiciuită e construcția cu [așa] cum să, pe care o găsim une-ori la ISPIRESCU: Votu face cu cum să le folsiești. U. 23₁₂. Făcăto așa, cum noaptea să crească la loc. U. 88₁₂.) (După verbele a putea, a putea, de care depinde un verb, găsim une-ori, la scriitorii vechi și populari, pe face, care după simțul limbii literare de azi nu se mai exprimă) Au fost oameni acolea aproape, pre carii putea el face să-i întreabă (= l-ar fi putut întreba). PRAVILA MOLD. 28₁₂. Nu cum putea face

să nu ne mirăm (= nu vom putea să nu ne mirăm). VARLAAM, C. 365, 1. Eu nu pot face să nu vă chem (= nu pot să nu vă chem), iară voi puteți face să nu veniți (= puteți să nu veniți). TICHINDEAL, F. 79. Ce cutezi, popo, a face, Să cumini o sor f'un frate (= cum cutezi să cumini)? BIRICESCU, P. P. 339. (Cfr. lat. facere non possum, quin... = „nu pot să nu...“)

6. (Construit cu un adverb, cu locuțiuni adverbiale, cu particule comparative, cu prepozițiuni, etc.) A proceda. Iarăși tremise ale slugi și le făcură lor așijdere. VARLAAM, C. 281. Sta și se miră cum va face. NEGULCE, LET. II, 338/39. Dacă venită boierii, șezură. Atunce se sculă Banul și zise: „Boieri fraților, sănătate de la Măria sa Grigorie-vodă... Iată cartea“. Și celind-o... fugi Iordachi și vru să fugi și Matei-oga. Dar îi prinse veste și-l întoarsă zicându-i Banul Gheorghe: „Matei, căci faci copilărește, de nu ești... Domnu... nu... cră să vă omoară!“ AMIRAS, LET. III, 141/16. Apoi dar fă cum știi, moș Nichifor, numai să fie bine. CREANGĂ, F. 128. Nu cumcă să faci de altfel! Idem, P. 212/1; 233/34. Să-mi închinași țara mie, și altfel să nu faceți! IPIRESCU, M. V. 39/10. Mai voi el să facă ceva, cumă, apă ca să se depărteze, dară în desert. Idem, L. 35/10. | Fac ca cineva = urmez pilda cuiva, mă port ca el, îl imit, (când e vorba despre animale) produce sunetul caracteristic al unui animal. Se coborî și cel mijlociu și făcu și el ca cel dintâi. Idem, L. 84/1. Cine-a face altă dată ca mine, ca mine să pășoasă! CREANGĂ, P. 253. Tot îl întreb, tot îi vorbesc de creș șase luni, de când a venit; el, pace! numai ca urșii face (= mormăie) și tot se uită urli la mine. SADOVEANU, SĂM. VI, 165. | A face (așa) după cum (săd. cum s. precum) zice (poruncă, etc.) cineva = a se conforma (unei porunci, etc.), a urma (sfatul), a se purta (după cum i s'a cerut), a asculta de... Căca ce nu face la boieria lui după tocmălele și năvărurile ce-au fost mai de mult aceluși [- aceleși] boierii... PRAYLA MOLD. 139, 3. Femeia lui Ipate ascultă de babă, face cum i-a zis ea... CREANGĂ, F. 173. Când apăși că-mi vei fi de ajutor să sfârșesc ce am pus de gând, mai-mai că așa face așa precum zici tu. IPIRESCU, L. 16/1. Du-te cu ele la lărg, tunde-le, vinde lăna, ia parale și te întorci și cu oile și cu bani, și-ai face după porunca împăratului. STĂNCESCU, B. 180/1. | (Mai ales) A face după (s. de, s. din) capul său = a lucra din proprie inițiativă, a nu se lăsa după nimeni în acțiunile sale : „en faire à sa tête“. De te-a îndată cineva, rău fi-a priit, iară de-ai făcut din capul tău, rău cap ai avut. CREANGĂ, F. 88/10. Lăsa să fie rău, nu bine, Că n'am ascultat de mine, Ci-am făcut de capul meu. Si m'a blătat Dumnezeu! JARNIK-BĂRSEANU, D. 218. Fă după cuțental miea. Nu face de capul tău! ȘEZ. II, 33/1. A făcut după capul lui, a făcut după cum i-a trăsnit prin bostanu lui cel sec! Ibid. II, 74/1. | Cum să fac (ca) să... - în ce chip (să...)? O încofă cum să faci să înși și de astă dată biruitoare. IPIRESCU, L. 18, 10. „Dar cum o să faci, să-l omoară“, zise fata, „căci el se duce cu călești să la vândătoare“. FUNDESCU, L. P. 90/1. || (Neobișnuit, probabil germanism : „sich viel aus etwas machen“) A face mult din ceva = a da mult pe ceva, a face caz de ceva, a pune mult preț pe ceva. Tiganul acelu de trecut Dundărea să-și aduce cărbuni, și nea-cănd nici el bani, apoi găind că luntruș e om de omenie, nu face mult din bani, îi duse luntrușul azima. RETEGANUL, F. IV, 79. || Eliptic. Întrăcându-să, căzu gios, făcându groază (subînțeles: cu fața și cu trupul = având convulsii), contractându-i-se mușchii feței în mod îngrozitor). DOȘOFTEIU, V. S. 131. || A face frumos (v. c.). | Faci bine a rău, că (s. de, s. să) : este o aprobare s. des. probare a acțiunilor cuivă. Bine faci că nu te arăți mie la suflet. DRĂGHICI, R. 91. Rău fac domni procopși de ponoștes; cu nume de Amfition pe omenii cei aceluși. IPIRESCU, U. 17/11. N'ăși face rău să veniți deseară și voi. | Fă bine (s. să faci bine a. al face bine) să

(s. de, s. și, s. fără conjuncțiune) ! este o rugare pe care l-o adresăm cuiva : te rog, ai amabilitatea, binevoletă, să... : „Je vous prie, ayez la bonté ou l'amabilité de...; daignez...“. Rugă pe fratele său... să facă bine să-l lase GORJAN, H. I, 4/10. Mai bine ai face să-mi legi aripa. IPIRESCU, L. 93/10. Să faci bine Să m'ascuși pe mine. BIRICESCU, P. P. 223. Să facă bine să faci! HODOȘ, P. P. 138. N'ăși face bine să-mi arefi? RETEGANUL, F. II, 42/20. Fă bine de înapoiește un leu istialat! creș, spu, c'a avut trei pâni. CREANGĂ, A. 146. Fă bine și te cară d'ăici! FUNDESCU, L. P. 79/30. Faceți bine și înțelși! JARNIK-BĂRSEANU, D. 362. Fă bine taie coarnele! RETEGANUL, F. II, 41/20.

II. (Complementul lui face e un substantiv abstract)

1. De-oare-ce face poate exprima orice acțiune, îl întâlnim foarte adesea, mai ales în literatura veche și populară, construit cu un abstract verbal și exprimând aceeași idee pe care o cuprinde verbul corespunzător. Din punct de vedere lexical fac pregătire și pregătesc, fac chef și chefulness, etc. au același sens; valoarea lor diferă însă din punct de vedere stilistic, căci cel dintâi fel de a se exprima este adesea mai plastic și permite o mai mare nuanțare de sens prin adăugirea de atribute: fac pregătirile necesare, a făcut un chef monstru, etc., pe când sensul verbului numai cu greu poate fi nuanțat atât de mult prin adverb: pregăți înțe, chefulness odată străduie, etc. Adesea se întrebuintează în loc de fac și alte verbe precum: fac hotărâre = iau hotărâre = (mă) hotărâsc; fac jurământ, întrebare, rămășag = pui jurământ, întrebare, rămășag = jur, întreb, mă rămășesc; fac chef = trag chef = chefulness; fac jertfă = aduc jertfă = jertfesc; fac osteneală = îmi dau osteneală = mă ostenesc, etc., chiar și fac răbdare = am răbdare = rabd. Cele mai obișnuite construcții de acest fel sânt azi: fac (a) cerce = încerc; - cerere = cer, înaintez o petițiune; - glumă = glumesc; - gresală = gresesc; - gustare = gust, mănânc; - împărțea = împărțesc; - împotrivi = împotrivesc; - înștiințare = înștiințez; - întrebare = întreb; - înocoală = mă învoiesc; - izbândă = izbândesc; - jaf (jac) = jefuesc; - jertfă = jertfesc; - judecată (ț judet) = judec; - jurământ = jur (cfr. fran. „faire un serment“); și în limbile balcanice, cfr. PAPAHAĞI, P. I. a. nr. 257. 1. - leblitâr = mă leg (cu cineva); - opinteală = mă opintesc; - pace = mă împac; - planari = plănesc; - pomenire = pomenesc; - popas = poposesc; - pregătire = (mă) pregătesc; - pretenție = pretind; - prinsoare = mă prind; - probă = probez; - rămășag = mă rămășesc; - rău = răd (de cineva); - războiu = mă războiesc; - mă lupt; - risipă = risipesc; - ruș(cian) = mă rog, mă închin; - sață = suguesc; - schimb = schimb; - sfat = mă sfătuiesc; - socoteală = socotesc; - spor = sporesc; - tocmăleală = mă tocmesc, etc. În limba veche și la popor mai găsim și: arlitare = arăt; - ascultare = ascult; - așezare = așez, rânduiesc, aranjez; - așteptare = aștept; - biruință = biruiesc; - certare = cert (ț pedepesc); - chiverniseală = chivernisesc; - dobândire = dobândesc; - gătire = (pre)gătesc; - închipuire = îmi închipuiesc; - îndrăznire = îndrăznesc, sănt îndrăznit cu...; - nevoiesc = mă nevoiesc; - osteneală = mă ostenesc; - prădăciune = prădez; - prăznuire = prăznuesc; - răbdare = rabd, sănt răbdător (cfr. fran. „faire attention = être attentif“); - rădicare = mă ridic, mă răzvăresc; - sînță = mă aliesc, mă străduiesc; - sfadă = mă sfăduiesc; - sfârșit = sfârșesc (ț execut); - tămăduire = tămăduiesc, vindic; - trudu = mă trudes; - unire = mă unesc, etc. (Exemplele se citează sub cuvintele respective). Spre a arată cât de puțin limitată este această întrebuintare, vom cita numai câteva cazuri. Mult plâns feceră (= plânsură multă). DOȘOFTEIU, V. S. 160. Aduceă și Oerice și giucă cu toante la curie, și Domnul cu Doamna făcă prială (= pri-

veau la acest spectacol". E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 235_{1/2}. Par'că s'ar fi procurat mișcarea ce dă viață unicelularului și natura ar fi făcută o stare! (= ar fi stat pe loc, s'ar fi oprit) MARCOVICI, C. 8_{1/2}. Tu te duci, bătăiță'n țară; Nu-mi lași nicio rândăneală? — Rândăneală f-i-am lăsat: Să nu faci mult sărutat (= să nu te săruți cu alții). JARNIK-BĂRSEANU, D. 378. Tot aici sânt de citat construcții ca: face greș = dau greș, greșesc; - monopol = monopoli-zare; - vis = visez (din fran. „faire un songe“). De asemenea cazurile în care efectul acțiunii e închipuit reflexiv: face daună = suferi stricăciune, - lipsă = lipsește, trebuință = trebuie (cfr. lat. damnum, detrimentum facere, engad. fer bögnns = fran. faire besoin). Instinctul nu face greș vredată. KONAKI, P. 293. Arancă [hoamba] ca altă meșteșugire, în-că niciodată nu făcă greș. BELDIMAN, N. P. 1, 97. Streini prinși... Monopol fac azi de drepturi. ALEXANDRESCU, M. 23. Numai visurile ce facem deștept ne cadăm. MARCOVICI, C. 15_{1/2}. Am făcut un vis pe-anoș. ALEXANDRI, T. 806. Ruși... Înțărâsură celdă-file lor... cu oaste că făcă trebuință. E. VĂCĂRESCU, IST. 287_{1/2}. Răule, fi-mi credincios, Nici lipsă să, dar nici prisoa! I. VĂCĂRESCU, P. 66_{1/2}. Și-apoi, ce fi-ois înău ce din casă, nu-ți face trebuință d-tale. CREANGĂ, P. 151_{1/2}.

2°. (În legătură cu alte abstracte)

a.) (În legătură cu abstracte, ca lucru, faptă, minune, păcat, etc.) și mai ales cu abstracte adjectivale și substantivele. A săvârși, a lucra, a comite. Dize: „o, mare păcat au fostă acest nărod“ PALLA (1582), ap. CP. 206 (1. „bolas! je te prie, ce peuple a commis un grand péché“). Se-au făgăduit crucii, iară ei au făcăt lucrul diavolului. CUV. D. BĂTE, II, 352. Apostolii făcă lucrurile ciale neasămănate. BIBLIA (1688), 6 pr._{1/2}. Dumnezeu să erte pacatele celui cu sântănu, că bun lucru a mai făcăt. CREANGĂ, P. 205. Ce fel de două lucruri se pot face și nu se pot isprăvi? (= „Scară pân' la cer și pod peste mări“). ALEXICI, L. P. 215. Te-am pălmuit pen-tru fapta ce-ai făcăt. ISPRESCU, L. 47_{1/2}. Ciuda-zelo ce făcă în desăcură arhidragitului Mihail... DOBOȘTEIU, V. S. 8... Făcut-au toate multe șaman. Idem, V. S. 116_{1/2}. Hă stă laute pătele ce făcuse. NEULCE, LET. II, 280_{1/2}. Cum poți socoli că Dum-nezeu ca face minni? MARCOVICI, D. 11_{1/2}. Fă în viață o minune, Holărându-te a-mi spune Ato-căr neprețurăt. ALEXANDRI, P. 1, 211. Fluerul mî-nunai făcăt. JARNIK-BĂRSEANU, D. 511. Știa blăstă-mășia ce făcuse. ISPRESCU, L. 64_{1/2}. Aciasta multe bunățăți/și/ făce. DOBOȘTEIU, V. S. 13... Păgânii tot fealul de fără-de-leage în toate zilele șau. BIBLIA (1688), 6 pr._{1/2}. Aciaste trei sursăguri le-au făcăt tot într'un loc. PRAVILA MOLD. 19... Să facem și noi o hoșie. ISPRESCU, L. 371_{1/2}. Mișelia ce făc... idem, L. 258_{1/2}. Nedreptățile ce făcăt... idem, V. 68_{1/2}. Am trecut fără să fi voit să fac astă neștie. Idem, L. 8. Păcate... au fostă în aciale șase zile. CUV. D. BĂTE, II, 46. Ochii și sprincenele, Alea fac păcatele! JARNIK-BĂRSEANU, D. 8. Va pări bărbatul pre mișare că face preacurice. PRAVILA MOLD. 73. Acel bărbat face sodomie. Ibid. 78... A făcut ciștie. MINEIUL (1776), 182_{1/2}. (Când e vorba de comiterea unui păcat, a unui lucru rău, etc. avem adesea complinirea: cu cinev) Că eu frate Fac păcate. BIBICESCU, P. P. 13. Că eu din-a-am făcăt erte. RETEGANUL, TR. 33_{1/2}. † A face comedii (v. c.), năzbătii (v. c.), năzdrăvăni (v. c.), poze (v. c.). (Tot așa în bulgărește: storvam greh = „fac păcat“).

b.) A îndeplini, a aduce la îndeplinire, a împlini, a urmă. (Zisa, porunca, datoria, etc.) Nice o zisă de-ale mele nu fonecut. CUV. D. BĂTE, II, 45. Așcută cucăntul lui Dumnezeu și-l făc. CORESI, E. IV_{1/2}. De veri urea să fatri în viața de veci, fă învâțăturile. VARLAAM, C. 276. Du-te, vezirule, și zi-le să vie câte mru-mru înaintea mea! Vezirul făcă porunca sa. GORJAN, II, IV, 2. Și-a făcăt datoria de oșă. CREAN-

GĂ, P. 1, 297_{1/2}. Așei dorință de a vă face datoria dize Dumnezeu. ISPRESCU, L. 296_{1/2}. (Dorul, pofta, voia) Dar, ca să-ți faci poftele, Mai lasă-ți oștirile. TEODORESCU, P. P. 507. Nu știau ce voia să-l făc. ISPRESCU, L. 11_{1/2}. (Slujba, pedeapsa, etc.) Fata alunci... și-a ales lada cea... frumoasă, căci li plăcuse să ieie cât de mult și ce-l mai bun și mai frumos, dar să făcă slujbă bună nu-i plăcuse. CREANGĂ, P. 293_{1/2}. Frunzuliță miez de nucă, Vin pandurii să mă ducă, Intr'un mijloc de oraș, Să-mi face slujbă nă căldură. ȘEZ. I, 110_{1/2}. Foaie verde de săcară, Sânt trei ai la primăcară De oșul fac la miștie (= de când lmi împlinesc serviciul militar, de când servesc ca militar). Nu-ți mai știu de urmă șie. ȘEZ. V, 89_{1/2}. Eră odată într'o oaste trei cătune. Ele eră bătute și chinute în toate zilele, pentru că nu putea face muștrul. ȘBIERA, P. 147_{1/2}. De omul care mi-a drag Zăce boerescuri fac. SEVASTOS, C. 68_{1/2}. Și-a făcăt pedeapsa (s. temniță). P. a. nai. Nouă ne-a plăcut de d-roastră și am făcăt țarg (= ne-am învoit asupra prețului) SEVASTOS, N. 62_{1/2}. Iși bătură oamenni în palme și țargu-l făcură (= căzură de acord asupra prețului). ȘEZ. IX, 113. Iși face intereseurile (= se aranjă) cum poate. ALEXANDRI, T. 612 † A(-și) face treaba (cu cineva). V. treabă, a face ispravă (v. c.), procepsală (v. c.).

c.) A exercita, a practica. Jupânul Ștrul aduce, pentru hatârul călugărilor și călugărilor, tot ce le trebuie. Mai făcă el, nu-i vorbă, și alte neguștorii. CREANGĂ, P. 112_{1/2}. Și pe cal încoale. Drumul la vale-apucă, Apucă-n căldătore Să facă neguștorie. ALEXANDRI, P. P. 38_{1/2}. Intr'o zi morășă acel nebun la lăd-său, cerând ca să-i de cifșul ca să-l taie și să săcă neguștorii cu carne. PE. (secol. XVIII), ȘEZ. II, 117_{1/2}. (Modern, din fran.) A studii. Face medicina. Face dreptul în București.

d.) A institui, a crea, a stabili, a introduce. Face alte obiceiă după voia sa. PRAVILA MOLD. 139_{1/2}. Antonie-odă, măcar că are Grec și străin Tărgărean, dar eră mai bun Domu decât un pământean, că nici un obicei rău în zilele lui n'au făcăt. NEULCE, LET. II, 235_{1/2}. Carii, viind la lași, i-au ertat și i-au și boierii pe toți... și le-au făcăt și leși și șutelnici. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 201_{1/2}. Puterea de-a face legi (= a legisla)... stă în adunarea sau soborul a toată țara. BALCESCU, M. V. 9_{1/2}. Ne fac legi și ne pun biruri. MINEIUL, P. 246.

e.) (Despre festivalități, praznice, nunți, servicii religioase, etc.) A ține, a da, a aduce. Feice benție pentru căru-său. DOBOȘTEIU, V. S. 74_{1/2}. Ellini făcă praznic lui Saturnus. Idem, V. S. 137_{1/2}. Făcând mare masă, să vesel. Idem, 155_{1/2}. Și alalte obicei-niște feremonii făcum. CANTEMIR, IST. 157. Veniți să făcămă vecernia. MINEIUL (1776), 137_{1/2}. A făcăt și nunta și cumătria. CREANGĂ, P. 1, 102_{1/2}. Cumunia se făcă cam pe sub ascune. ISPRESCU, L. 53_{1/2}. Făcă o șezătoare. Idem, L. 70_{1/2}. Boierul făcă cloacă. Idem, L. 67. Împărțat făcuse o căndătoare mare. FUNDESCU, L. P. 68_{1/2}. Să facă întâi o masă mare. ȘTĂNCESCU, D. 184_{1/2}. De mi-dă după om drag, Șapte sărindare-ți face. MINEIUL, L. P. 69_{1/2}. Șapte popi slujbă fac. ALEXICI, L. P. 204_{1/2}. Se duc la biserică de la fac molifta. SEVASTOS, N. 340_{1/2}. Apoi fac parata. Ibid. 343_{1/2}. (Cfr. lat. cenae, sacrificium facere. Tot așa la Slavi: paleos. stvorii brati, prazdniki. = „făcă nunta, praznic“).

f.) A stărni, a provoca. Va face vrazbă. DOBOȘTEIU, PS. 33. Cine știe ce încurcătură vei face p'acolo? ISPRESCU, L. 13_{1/2}. Dumnezeu i-a zis atunci li ște lile... numai când [draclii] or face... zavisti... ș'or face viforniță, atunci să-i săpetze. ȘEZ. III, 78_{1/2}. (Modern, după fran.) Face admirația publicului. Cartei lui a făcăt senzație. † A face prepus (v. c.). g.) (Modern după lat. s. fran.) A forma, a avea. Sânt unele substantive masculine la singular, care fac pluralul în -e sau în -uri.

h.) În diferite expresiuni: A face toate (chipu-

riile) să (s. ca s. cum)..., și eliptice, la imperativ fa, să... = a încerca tot posibilul, a se căzni în toate felurile spre a... Nu putem trăi în casa asta, de n'om face toate chipurile să scăpăm de hârca de băbi. CREANGĂ, P. 12.¹¹ Faceam toate chipurile, cum să deie macor de-un pas vîltoarele mele pe moșia boteului. Idem, A. 159. Trebuie să faci toate chipurile, ca să nu vadă, nici să se întălească cu logodnicul ei. SEVASTOS, X. 61.¹² Face dușmanii, toate face (= încercă), Cu noi să nu ne-avem bine. BIBI-CESCU, P. P. 362. Fă să te văd în toate zilele. (Cfr. lat. facias videre Romam. Cfr. și B. 19.) | A face cîste = plăti altora băutura, etc. | A face credința = a se logodi. „Pe câmpie, în partea Muresului de sus, și de la Mureș până spre Banat, se 'ntrebuințează [expresii]...: au făcut credință = s'au incredințat = s'au logodit, și-a strict credința = și-a stricat logodna”. MARIAN, NU. 166. † A face haz (v. c.). A face holcă (v. c.) | † (Jur) A face lege = a hotărî, a da sentință Staroasta au făcută lege. PRVILA MOLD. 153. | A face marazuri (v. c.). | † A face mește(r)ug = a întrebuința mijloace nelertate spre a săvârși ceva. Același Salan feice mește(r)ug de s'au aprins beașecare. DOBOȘTEIU, V. S. 87. Ce mește(r)ug să faci, ca să scape de el? ISPIRESCU, L. 319.¹³ | A face moarte (de om) = a comite un omor, a omori. Nu veai să faci moarte de om. SBIERA, P. 140.¹⁴ | A face mofturi (v. c.) | A face nazuri (v. c.) | A face price (v. c.) s. pricina (v. c.) | A face răs (v. c.) | A face treampa (v. c.).

3. (Complementul e un abstract care însemnează o mișcare) A realiza o mișcare sau un gest. A face (o) săritură = a sări (odată); - (o) făclitură = a tăși (odată); - cotituri = a coti; - o călătorie = a călători, a întreprinde o călătorie; - drum s. cale (în sensul fig. de „călătorie”) = a merge, a umbli, a călători; - un cerc = a descrie un cerc, a se roti (în zbor); - melanii = a bate melanii; - o temenea, un compliment = a se plecă cu capul spre pământ ca semn de supunere s. respect; - un pas, căștea pași (adesea complinți printr-un adverb local: înăuntru, afară, înainte, înapoi, etc.) = a păși, a se apropia, a merge spre... (a intra, a ieși, a înainta, a se retrage), fig. - pasul acesta = a întreprinde așa ceva; - senul crucii s. fig. a(-și) face cruce = a-și duce trei degete împreunate la frunte, la piept, la umărul drept și la cel stîng. Se aprî și nu făcî nici o mișcare, ca să nu supere pe dîna. ISPIRESCU, L. 35.¹⁵ Din făclitura ce făcî Luptele din fîltă, cînd lăsa Ereale sărdeul, spun pășunii, să se fi aloditai pe cer calea loptului. Idem, 19.¹⁶ Poalea... face colituri în drum. COȘBUC, P. 122. Fîul crăinului atunci încăleacă calul... face o săritură înapoi și una înainte și se cum mai due li împărăție. CREANGĂ, P. 199. Au hotărî să facă această călătorie. DRĂGHICI, R. 154. Li rușna să se lasse de a face călătoria. ISPIRESCU, L. 4. Făcînd cale (= călătorie) cu hîul său... DOBOȘTEIU, V. S. 138. Feace cale (= merge) cătră acel pîrînt. Idem, V. S. 12.¹⁷ Nu făcuse cale de 100 (de) mile... DRĂGHICI, R. 19. Această cale se poate face cît te ștergi la ochi. ISPIRESCU, L. 114.¹⁸ Dramul ce făcuse prin zăduhului... STĂNCESCU, B. 29.¹⁹ Făcînd la poteci și la drumuri lungi. SEZ, V. 29.²⁰ (Cred. pop.) Cînd răstorni mîmăliga pe masă și se desface, ai a face drum! Ibid. I, 152.²¹ (Cfr. fran. faire un chemin, bulg. pravja pit, alb. bëq udq, n.-grec. vava ôpivo, cu același sens. PAPAHOI, P. A. nr. 418; cfr. și A, VII, 1^a, e.) Lar pe cer un vultur mare, Făcînd cercuri de zburare, Se vedea plîntul cu fală. ALECSANDRI, P. I, 263. Fapt-a...cercuri de trei ori cu calul. COȘBUC, E. 206.²² Li face melanie post și li cere-a cui a iost. SEZ, V. 14. Temenea scur și-și făcî, Măna, poala-î strătă și din gură acur grăd... TEODORESCU, P. P. 482. [Prunci fricoși] nu cutează un pas de la ușă să facă seara afară. CALENDARIU (1844), 62. Timpul un pas o mai făcut... ALE-

XANDRESCU, M. 12. Face căștea pași spre dîna. CREANGĂ, P. 272. Făcînd cîi pași înainte și unul înapoi. ISPIRESCU, L. 56.²³ Nu făcuse mulți pași și iată că-i ieși înainte un strigoiu. SBIERA, P. 311.²⁴ Tot pasul cure vei face [- tot ce vei întreprinde] nu fi pas de fericiere. KONAKI, P. 273. [Robinson] silă pe pîrînșii lui, ca să-l lasse să călătorească... Tatăl său... li mustră, zicîndu-l... că nici-de-cum ca primi să facă acest pas. DRĂGHICI, R. 5. Parc'ă tot n'aș însură; cînd aș da peste-o parte bună, aș face poate și pe pasul acesta. CREANGĂ, P. 161.²⁵ Îndată-și făcî cruce. VARLAAM, C. II, 59.²⁶ (Loc. prov.) Nici pe dracul să vezi, nici cruce să-ți faci! C. NEGRUZZI, I, 249. (Loc. prov.) Fă-ți crucea mare, că dracul e blîrîn! BARONZI, L. I, 55.²⁷ ROMÂNUL GLUMET, I, 3.²⁸ Fata popii Maricea Face-și cruce cu sănaga. RETEGANU, CH. 92. Să le faci sîmnu' crucii. SEZ, II, 65.²⁹ † A face (cînvă un) semn (cu capul, cu mîna, etc., s. din esp., etc., urmat adesea de un conjunctiv) = a(-i) atrage cuiva atenția printr'un gest, a-i da, printr'un semn, să înțelegă (ceva s. că...), Acelluși! Marea fantomă face semn, dă o poruncă. ALEXANDRESCU, M. 14. Toți plîngeau și nu se puteau dumeri despre semnele ce face mama lor. CREANGĂ, P. 15. Au făcîl mișcarea sîmna ficiorului. SBIERA, P. 168.³⁰ Să facă celor ce se primîneauu semn de ajutor. DRĂGHICI, R. 20. Fă-î semn să se coboare de pe zid, C. NEGRUZZI, I, 171. li face semn [- li invită printr'un gest] să pîdă. EMINESCU, P. 206. Face semn dracului cu mîna. CREANGĂ, P. 52.³¹ Făcî din cap semn. STĂNCESCU, E. 361.³² „Spune-mi drept, intrat-ai în casa de cătră răstîrî?” „Eu făcî cu capul, că nu... „Nu ai intrat?” — „Nu!... Și biata crăină și iar face semn cu capul, că nu (= face cu capul mișcare prin care de obicei s'ă desaprobă sau se refuză ceva). RETEGANU, P. V, 20.³³ (Cfr. lat. significationem facere = a face semn.) | Eliptic (Complementele „semn”, „o mișcare”, etc. pot să fie omise ca de la sine-înțelese) Cînd traci tu pe lîngă noi, Nu facu (subînțeles: semn) cu pîlăria, Să priceapă dușmănia. HODOȘ, P. P. 69. Și Turcii L-o împuratur și L-o prins și L-o legat Cu carele subțire, De L-o lăsat pîn'la pîle. Badiu din spate făcîc (subînțeles: o mișcare) Șterite și se rușed. SEZ, V, 61.³⁴ | A face cu mîna s. din mîna (să... s. că...) = a porunci, a da de știre, a chema, a da să înțelegă, etc. printr'un gest cu mîna. [Împărțit] au făcît cu mîna, și L-au rădicat și L-au lăsat capul. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 258.³⁵ Ipate, care dă oca pe spate și face cu mîna să-î meai aducă una... CREANGĂ, P. 150. C'o mîna pe carte scrie și cu alta-mîna face miș să mery în cămpărie. JARNIK-BĂRSEANU, D. 26. De-î vedoi că săboace, Fă-mî din mîna, că poruncă! MARIAN, N. 341. Vecina face cu mîna: „Hoi!, bade, că-i gata cina! DOINE, 159.³⁶ „Și n'tr'un minut, nu știn ce făcî din mîna, că de-odată pietrele acele se scuturau și frujii mei rămăseră în mirare zăcîndu-se joală cu noi. ISPIRESCU, L. 302.³⁷ | A face cu capul (să... s. că...) = a porunci, a chema printr'o mișcare a capului, a mișca capul în coace și-ncolo; a face din cap (că da, s. că nu) = a da din cap în semn de aprobare s. de refuz. „Atunci”, răspune vulpului, poruncește să belească un lup viu”. Făcî împărțit cu capul. Îndată sărîrî lui și apucară pe lup. TICHINDEA, F. 13. Du-te, bade, la dracu!, Nu-mi mai face cu capul. Că nu eodă bărbatu!. RETEGANU, TR. 189. Săracă mîndruța mea, Ce te-am prins de acuma, Că nici mersul de pe cale Nu seamănă s'ă faldă mare... Că... merge făcînd cu capul, Gîndești că-i moșul, strîcuc, DOINE, 17.³⁸ | A face cuiva cu ochii (mai rar: din ochi) = a face cuiva un semn ascuns s. cochet, (dospre femele) a cochetă cu îndrăzneală; „faire ou esquisser de l'œil” (span, hăcerele del ojo). Tu i-î face cu ochii, el țîi face cu capul. PANS, P. V, I, 85. Poftim! Că și cînd eu, Balaga, la vîrsta mea, aș face cu ochii logofeșilor! ALECSANDRI, T. 942. Am un

puia de Cotnariu, care face cu ochiul [= te invită să-ți bei]. Id. Ib. 841. S'auzi zornetul de pinteni și foșirile de rochii, Pe când ei succece mustafa, iară ele fac cu ochii? EMINESCU, P. 257. Au ieșit Petrea în tindă și-i face muerii zule cu ochiul ca să vie după dișul nforat. SBIERA, P. 268^{1/2}. Măi bătăto și-al mieu dulce, Fă-mi cu ochiul când ti-ți) duce Șai-mi trage și cu geana Să vin după dumnăta. DOINE, 166^{1/2}. Iar lălica cea frumoasă... Aziud Larma cea mare... Se sîltă în soful sînt Șai-i făcă din ochi meren. TEODORESCU, P. P. 152². (Cu același sens: de a cobetă, se spune — rar — despre bărbați că) fac cu mustafa. Intr'o zi se încumese a-i face cu mustafa; dară cam cu sfială. IPSIRESCU, L. 391. (Rar, despre animale) A face culvă cu măsena = a-i arătă colții (în semn de prietenie). [Capra, despre lupul fătăric care l-a mîncat lezii] Ticălosul și magositul! Încă se rînjăia la mine și-mi făcă cu măsena. Apoi doar eu nu-s de-aceluia de care crede el: n'am sărit peste garduri niciodată, de când sînt. CREANGĂ, P. I. 28^{1/2}. A-i face culvă cu degetul = a-i amenință cu degetul arătător. Zăriră-d-i în stăca cereali printru stolul de corbi, Încipă a-i face cu degetul și-i zise: „Ghăti, ghidi, tălharule ce ești! Dă-le jos de-acolo, omule... nici în raiu nu scapi de mine!” IPSIRESCU, L. 46^{1/2}. (Adeese, în stilul viu al povestirilor populare, în loc de substantiv, găsim drept complement al verbului face o onomatopee prin care se imită o mișcare repede și zgomotoasă sau vălătoare, cfr. și A. II, 5²) Atunci fata... făcă odată ceah! cu sabia spre capul lui... și... i-au ras nasul. SBIERA, P. 276^{1/2}. Zicînd acestea, se răpîdește un jand cu mîmăligă... și face clanc! cu gura în mîmăligă. Idem, 182^{1/2}. Și-miteaga grava. Încunjură dumbera Și face ciugii! în nas la Sava? (= „Albina și tîmbeleu”). Idem, 322^{1/2}. Am o purcișcă rîjneașă. Când o prinzi de urechi, face făstii! în coștereaș! (= „Cheia în gaura broaștei”). Idem, 329^{1/2}. Are lata o oasie laie... Eu zic bîrrr! oasie, la stîndă, Eu face hop! de mîndă? (= „Căteana”). GOROVEI, C. 56. Voinicul face harșci cu sabia, și-i taie capul. SBIERA, P. 125^{1/2} /hârșci! Idem, 257^{1/2}. A făcă hojmad! = „a căzut fără simț”. ȘEZ. III, 16^{1/2}. Nu eră chip să se poată trîniși unul pe altul. Dar în urma urmelor făcă Frel-oii huzdup! de pămînt cu Scurăz-munși. RETEGANU, P. III, 62^{1/2}. Dracul făcă pu! cu capul de pîrel. Idem, III, 58^{1/2}. Face sfărîr! cu culea după reșe. SBIERA, P. 233^{1/2}. Spânul face tronc! capacul pe gura fîntăni! CREANGĂ, P. 208^{1/2}. Cum numai au zărit mîșul pe soarece, tudata-mare... au făcă Jup! după soarece de l-au prins. SBIERA, P. 247^{1/2}. Talpa îndului atunci face făști în lîmtru și dracii tronc! închid poarta. CREANGĂ, P. 311^{1/2}. Să jaci cu el zup! în fundul pămîntului. RETEGANU, P. III, 55^{1/2}. (Une-ori în legătură cu un adverb s. cu o locuțiune adverbială) Alergătorii... intr'o fugă sînt datori a face giurul pîșii (= a ocoli piața) de patru ori. C. NEGREZZI, I, 36. Când noi coiam să facem hoisa (= să mergem spre stînga, ne sfîlucim să tîdm ceala, pentru ca să nu putem da de urma tălharilor. ALECSANDRI, P. 233. „Ba bine că nu”, zise Ican, făcînd stînga-n'aprajur și puinla-se drept în fașa morții. CREANGĂ, P. 314^{1/2}. Atunci toși face roată pe după masă (= se așază în jurul mesei). SEVASTOS, N. 285^{1/2}.

4². (Complementul e o noțiune de timp) A împini, a petrece, a lăsa să treacă (luni la mijloc), a stă (intr'o slujbă, într'un loc), a ține (amezeul, etc.), a-i trebui cuivă (a sta timp pentru ceva), a serbă (Paștile, etc.). Focomă 20 de zile, cîtreîrînd locurile su/înite. DOBOȘTEIU, V. S. 78^{1/2}. N'au făcăt mai mult de 2 luni în vezirne. N. COSTIN, LET. II, 88^{1/2}. La Roman am făcăt sîntele Blagovesteni. CANTA, LET. III, 168^{1/2}. Și așa scriu undă în altul, făcînd luni la mijloc. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 256^{1/2}. Cum așa face, cum așa drape, Că pe toate le-aș culaga, Să-mi fac tratul și să mor, Legînat pe să-

nul lor! ALECSANDRI, P. P. 337^{1/2}. Drum la deal și drum la vale! Îmi fac veacul tot pe cale, N'am în lume sîrbătoare. Ibid. 277^{1/2}; cfr. TEODORESCU, P. P. 278. A făcăt atîția ani de slujbă. ȘEZ. II, 60^{1/2}. Pentru mîndra care-mi place, Trei zile la domni oș face. JAUNIC-BĂHSEANU, D. 10. Aci se așeză, ca să-și facă amiazul (= să mînce de amiaz). RETEGANUL, P. I, 63^{1/2}. Cerebul ce-mi făcă? Sta și rumegă, Namiaza-și făcă (= își ține sista, odihna de amiaz). Dulce aromoș. TEODORESCU, P. P. 65. [Cărafele] făcuseră de la barieră și până în lîry aproape un ceas. TELEOR, ap. TDRG. Zăracul, când capătă cămașă, atuncea face Paștele. SARNE, P. V, 55². (Tot așa în latina de mai tîrziu: facere Pentecosten = „a face Rusaliile”, Densusianu, Hist. d. l. lingue roum. 190 și în limbile romanice: ital. fare la Pasqua, engad. fer la quarisma, fran. faire les Paques. De asemenea la Slavi: paleosl. stvoriti 7 lita = „făcū 7 ani”, bulg. stvoriti trideset godini = „împlini 30 de ani”; și la Neo-greci: έξασι έτος έργας vā tō γράφει = „il a mîs deux heures à l'écrire”; έξασι τρις μήνας ετις ημερας = „a făcut 3 luni la Paris”).

5¹. (Complementul e larmă, zgomot, gălăgie, etc.) A da naștere la... Care, cum îl dăzu pe unchiaș, Încipă să facă o gâlăgie și se urle, de pînă teai că să ia peștera în sus. STANESCU, E. 314^{1/2}. [Începu] să strigi cu glas mare și să făcă gâlăceard. PRAVILA MOLD. 33^{1/2}. Se odăzu încongiurat de o mulțime de pasări, care mai mici, care mai mari, țipînd prin limba lor. Și atîta larmă făcură, încît se deștegară toți slujitorii împăratului. IPSIRESCU, L. 76^{1/2}. Începe a face un tîrboiu, de s'a sculat toată ograada în gura lui. CREANGĂ, P. 304^{1/2}. De ce să mi facem pe acolo teatură? Să nu îmbăim aci. IPSIRESCU, P. 37^{1/2}. Răd, fac n'et. SEVASTOS, N. 55^{1/2}. Mare cară făceră. URECHE, LET. I, 184^{1/2}. Acolo au odihna, locaș atînce, l'et. Eroci ce mai nainte mult zgomot au făcăt. ALEXANDRESCU, M. 9. Face zgomot prin saloane. EMINESCU, P. 229. Face zarbară = stărnește hult între mulțime”. ȘEZ. IX, 149. (Cfr. fran. faire du bruit, engad. fer fracason, etc.) † A face gură (v. c.) A face vorbă (v. c.) s. † voroavă (v. c.) A face cuvînt, v. cuvînt. (Adeese, în stilul viu al povestirilor populare, în loc de substantiv, găsim drept complement o onomatopee care imită un sunet. Cfr. și A. II, 3².) Au încopot a face căr-măr! SBIERA, P. 82^{1/2}. Mă duceam la voi și făcom liop! dinopoi? (= „Ușă”, GOROVEI, C. 386. Iară ei îi făcū inima sfăr! IPSIRESCU, U. 119^{1/2}. O prinșe de buric Și ea făcū făcū! (= „Cleanța”). ALEXICI, I. P. 214^{1/2} /făcū! SBIERA, P. 319^{1/2}. De inima cărușei atărnam pucoșnița cu feteșteciul și postenea, care se izbeau una de alta când mergea cărușă și făceau tronca-tranca, tronca-tranca. CREANGĂ, P. 106.

III. A face cuică cevă. (Complementul e tot un abstract, dar se exprimă și persoana pe care o împoartă de aproape a căreia îi e destinată acțiunea ce pleacă de la subiect).

1^a. a.) A cauza, a pricinui, a procura, a căgna. Robinson au priciput asupra ce au făcūt pîrînșilor săi. DRĂGHICI, R. 38. Fă-mi și mie dreptale. FUNDUSCU, L. P. 75^{1/2}. Bus creștin! Tot cîste ne-a făcūt! COSBUC, V. 71. Multe fealuri de muncă îi feaceră. DOBOȘTEIU, V. S. 13. Drapă tală! Să nu cumed să te împingă păcatul să-i faci or'un neajuns! CREANGĂ, P. 87. Necîstea ce i-a făcūt sofia lui... IPSIRESCU, L. 277^{1/2}. Iaste datoria bărbatului să-i facă [femeii] toată odihna. PRAVILA MOLD. 82. Încopă a-i face pacoste. MINEIUL (1776), 10^{1/2}. Iată ce pricopăală îți făcū necasta! IPSIRESCU, L. 64^{1/2}. Itana ce făcū hoșului... Idem, L. 83^{1/2}. Înghîși ruginea ce-i făcură frații. Idem, 36^{1/2}. Dereștățilo-și nu fac nimărni scîlăcare. DOBOȘTEIU, PS. 58. Nu-i făcăm nici atăta stricăciune, căl o pipoțură de parice. IPSIRESCU, U. 31^{1/2}. Simși și Antioh de viclăgual boțitorilor ce i-au făcūt. NECULCE, LET. II,

307_{1/2}. Fă-mi plăcere... : „fais-moi le plaisir...“ | A da. Ne-ai făcut adăpost. CREANGĂ, P. 1, 239_{1/2}. # A-1 face cultivă o becă (v. c.) | - bosmana (v. c.) | - capăt (s. conel, s. sfârșit) = a sfârși, a face să înceteze, (când e vorba despre filințe) a omori. Nimeni nu se găsea să facă acestor tâlhării groaznice un capăt. ȘEZ. V, 78_{1/2}. Și-au păturs vârtoas ca să facă fălci și plânsurilor un capăt. SBIERA, P. 91_{1/2}. Ajunghind la azei, oișu căută să mă lupt cu ei și să le fac capătul. idem, P. 137_{1/2}. Fă un sfârșit durerii, vin' la sinu-mi! EMINESCU, P. 46. Îi dă drumul pe-o apă mare, curgătoare, zicând: „Na! că fi-am făcut conșul. De-acum du-te pe apa Sâmbetei!“ CREANGĂ, P. 323. Manea i-o făcu[!] fărșitu', cã gâdeu hoitu' mprejură fântânii. ȘEZ. IV, 197_{1/2}. † - cercare = a-1 cerceta. 27_{1/2}. A-1 facă cercare, căci s creștină. MINEIUL (1776), 27_{1/2}. | - felul (v. c.) | - hărățul (v. c.) | - inimă bună = a-1 îmbrăbătă, a-1 îmbună cu cuvinte de mângăera. De-și velenă pe bărbății noștri... supărați... faceți-că și mai supărați și băgați-nă pe după sobă, că ei au să vie după voi, să vă facă inimă bună. MARIAN, N. 407. † - leage = a pedepsi. Gîndușul să-i făcă leage cum să cadă. PRĂVILA MOLD. 92_{1/2}. | - loc (v. c.) (cfr. engad. fer lō = germ. Platz machem). | - nădejde = a-1 deștepta speranțe (cfr. lat. facere spem). | - parte (v. c.) | - posesie (v. c.) | - pricaz (v. c.) | - rost (v. c.) | - sötli (v. c.) | - știre = știre = a-1 da de știre, a-1 înștiința, a-1 înconștința, a-1 anunța. Când a fi vreme, i-a face el știrea. NECULCE, LET. II, 334_{1/2}. Facem știre cu această carle... tuturor cui se cade a ști. URICARIUL, I, 358_{1/2}. Ieremia-vodă... făcă știre cardinalului, că Mihaiu-vodă roște a intră în Ardeal. BĂLCESCU, M. V. 333. Și la Domn știre făcă... ALECSANDRI, P. 1, 180_{1/2}. Face știre în toată împărăția. ȘEZ. II, 154_{1/2}. Le-au făcut un priclin din lași veste. NECULCE, LET. II, 278_{1/2}. Veste lui tu să mi-ți faci... ALEXICI, L. P. 29_{1/2}. | - vânt (v. c.) (cfr. lat. facere alicui ventulum). | A face vârf la ceva = a-1 pune vârf, a-1 împlini. Patru căi au rădical și le-am pus vârf minunat. Numai una mi-am lăsat și mi-am pus în gândul meu, Să-a fac vârf cu capul său. SEVASTOS, C. 305_{1/2}. | A face cultivă zile fripte = a-1 pricineli fel de fel de necazuri și mizerii. Vai... o să-mi faceți zile fripte! ALECSANDRI, T. 392. Nevasta celui bogat de multe ori făcea zile fripte bărbatului, ca să-1 poată descoltoasă odată de frate-său. CREANGĂ, P. 38_{1/2}.

b.) (Despre simțuri s. sentimente) A produce, a provoca. Să nu-mi faci atăta baia! RETEGANUL, C. 129. I-ar face mirelui o bucurie mai mare. SBIERA, P. 282_{1/2}. Fă-i cînda nuierii tale. HODOȘ, P. P. 507_{1/2}. Să facă mândriri doine, DOINE, 240_{1/2}. Mi-ai face... o plăcere! SBIERA, P. 43_{1/2}. Areă obi-ciu, când se puneă la masă, să înghită șapte-opt bolovani, ca să-și facă poftă de mâncare. C. NEGRUZZI, I, 246. Îmi face... scorbă. ȘEZ. III, 186_{1/2}. Nu-mi mai face supărare! JARNIK-BĂRSEANU, D. 16. Ce joc monoton! Nu-ți face cel mai mic tic-tac (= emoție). C. NEGRUZZI, I, 74. Simțind usturimea ce-i făc- ced plumbul cel lopt... IFSIRESCU, U. 124_{1/2}. Voie bună îi făcă. ȘEZ. II, 35_{1/2}. (Cfr. lat. alicui desiderium alicuius rei facere, metum facere, etc.)

c.) (Complementul e rău s. bine) A pricinui, a cauza, a aduce. Când te mândi, nu face rău altuia ce nu-ți place. DOSOFTEIU, P. 18. Și ce mai rău ar face [subînțele: lumii] o stea, un comet mare, Care să arză globul și-ai lui locuitorii? ALEXANDRESCU, M. 6. Îi ceru iertăciune pentru relele ce-i făcuse el. IFSIRESCU, L. 144_{1/2}. Zănniile Turcilor nu făcu[ră] atăta rău creștinilor, pe cât a făcut... idem, M. V. 33_{1/2}. Nu-i pără oșă de rău după Ivan, care-i făcuse atăta bine. CREANGĂ, P. 307. Nimeni apă mare bine N'a mai făcut pentru mine... El de deliu m'a scăpat, Mare bine că mi-a fost! TEODORESCU, P. P. 581_{1/2}. Franză cerește, trei masline, Apă-i întimioară'n mine: Tutozor le-aș face bine, Ș'apă inimă am eu: Ni-

măru'i n'aș face rău! ȘEZ. IV, 136_{1/2}. Tu le faci bine, și ele îți-astern moarte. SBIERA, P. 86_{1/2}. (Prov.) Fă bine, să-ți auzi rău. ROMÂNUL GLUMET, I, 32_{1/2}; CREANGĂ, P. 253_{1/2}. (= bulg. stori dobro, da nameris zlo). Cfr. facere-de-bine, binefacere, † binefăct., † făcător de bine (s. de rele), binefăcător, etc. | (Mold.) A face bine cultivă cu ceva = a-1 ajuta cu... a-1 împrumuta cu... Au năcutit la Dumnealui Miron Costin... ca să-i facă bine cu o sută de lei. URICARIUL, XXII, 230. Frate, mi fă-mi bine și cu iapa! CREANGĂ, P. 47. „Nu-mi faci bine cu murgu'?" — „Ba ieu murgu' nu fi-oiu da!" SEVASTOS, C. 308. | Unipers. Îmi face rău = îmi produce o stare de suferință trupească s. sufletească. Îmi face rău s'auz cum gușă [porcul]. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Oifă bălană, Ca lăna bărsană, De trei zile'nceace Gurila nu-ți face. Apa rău își face, Ori iarba nu-ți place? TEODORESCU, P. P. 435_{1/2}. Nu mai vorbi de el, că-mi faci rău! Îmi face bine = îmi produce o îmbunătățire, alinare, etc., îmi prieste. Căfeața o să-i facă bine. DELAVRANCEA, ap. TDRG. (Cfr. lat. rerdul coelias praeclear facit in cinere tosta). Arad de munte își va face bine. | (Elliptic, subînțele: rău) De astă dată nu-ți face nimic (= te las în pace)! EMINESCU, N. 15. Lupi și alte dihăni mi-au ieșit înainte câte-odată, dar nu le-am făcut nimic. CREANGĂ, P. 119_{1/2}. Stăi, că nu-ți face nimic (= nu m'atinge de tine)! IFSIRESCU, L. 5. N'avea nimeni ce să-mi facă! TEODORESCU, P. P. 280; BIBCESCUI, P. P. 382. O întreb, și nu-mi răspunde, Și mă mir ce i-am făcut? (= cu ce-am supărat-o). COȘBUC, B. 8. | (Ironic) A l-o face cultivă bună (s. a-1 face cultivă una [și bună] s. al-o face [cu vârf s. lătă]) = a-1 jucă o festă: „Jouer un (vîlain)tour à qqn.“ Nu știu cine a fost pe la mine pe-acasă, în tipa mea, că știu că mi-a făcut-o bună. CREANGĂ, P. 30. Am să le fac eu una și bună! SBIERA, P. 183_{1/2}. Lasă, că fi-ai făcut tu una bună! idem, P. 19_{1/2}. Taci, că i-oiu face eu cum-măritul una, de și-o muscă labele. CREANGĂ, P. 29_{1/2}. Și-au pus în gând să-1 facă stăpânului său. BARAG, T. 11. Stăi, măi, că fi-o face îmi IFSIRESCU, U. 41_{1/2}. Eu i-am făcut-o cu cărf. TEODORESCU, P. P. 656_{1/2} (Tot așa la Aromâni: nă u feașe, și la Neogreci: πᾶς τῶν κριτῶν s. τῶν κριτῶν. PAPAĞAGI, P. A. Nr. 256, dar și la Spanioli: hacersela s. a liguno).

d.) Ca și în cazurile citate sub A, II, 1°, construcția face cultivă + un abstract exprimă (s. exprimă în limba veche) aceeași idee ca și verbul corezpunător: face cultivă chemaș = îl chem; - făgașă = îl făgăduesc; - goană = îl goneșe; - groază = îl îngrozeșe; - împiedecare = îl împiedec; - îndemnare = îl îndemn; - înfruntare = îl înfrunt; - întristare = îl întristez; - ispită = îl ispitesc; - mândărire = îl mângăiu; - miță = îl milușe; - mîrire = îl (prea)măreș; - moarte = îl omor; - mutare = îl mut; - nedreptate = îl nedreptățesc; - ocară = îl ocarășe; - părăsire = îl părășesc; - pedepă = îl pedepesc; - plată = îl plătesc; - primire = îl primesc; - răs-cumpărare = îl răs-cumpăr; - răs-plătire = îl răs-plătesc; - sălă = îl sălășe; - umbră = îl umbreș; - vînat = îl vîneș; vizită = îl vizitez, etc. (Exemplele se citează sub cuvintele respective).

e.) (În loc de dativ poate sta un caz prepozițional) Dară Dumnezeu a dat, de carte am încredințat, De face la dumșani mînie Prietelor bucurie. ȘEZ. III, 159_{1/2}. Iam cumpăr urit pe bani, Să fac fald la dumșani. RETEGANUL, CH. 94. Bată-nă crucea ciocoii, De-aș mai scăpa de la voi, Să mă trag la codru iară și să fac dreptele'n fară. JARNIK-BĂRSEANU, D. 506. Sfărâmană podul... și făcăndu atăta peire într'înșii... BĂLCESCU, M. V. 170. După aceasta au scos Vodă goșnă întreită câte 11 parole de oșie, care greutate și nevoie nu pocin arăță cătuș au făcut pe bieșii săraci. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 202_{1/2}. Fac goană păgînii asupra creștinilor. DOSOFTEIU, V. S. 102_{1/2}. | (Foarte des întrebuită este construcția cu prep. cu) Făcă cu dinșii mă. MINEIUL (1776), 143_{1/2}.

De-ași și făcut cuiod bine, Faceți bine și cu mine!
ALEXICI, L. P. 42.²¹. A face cunoștință cu cineva = a face cunoștința cuiuă = a cunoaște (întăia oară) pe cineva, a se cunoaște cu cineva. ROBINSON, făcându cunoștință cu căpitanul aceșij corabi... DRĂGHICI, R. 30. Fă cunoștință cu fata; n'o luă numai pe azole. C. NEGRUZZI, L. 251. || Spec. A legă s. întreține cu cineva relații de prietenie, dragoste, înrudire, etc. Să faci cuscric cu maică-sa. DOSOFTEIU, V. S. 161.². Lasă-mă bădica-n pace, Că eu dragoste n'oiu face Cu omu' care nu-mi place! MARIAN, I. 137. Cine-a mai dori să faci todrăzie cu tine, aubă-și parte și poarte-și portul, că pe noi țătia că ne-ai amest! CREANGĂ, P. 252. Todrăzie cu dracu' fac numai vrăjitorii moșneji. ȘEZ, I, 241.²². (De-oare-ce în cazul acesta e exprimat totdeauna un raport de reciprocitate, găsim, în aceeași funcțiune, une-ori prep. întru) Au făcut întru sine (= unul cu altul) prieteșug. TICHINDEAL, P. 1. || A face casă cu cineva, v. casă (Eliptic) A face cu cineva (subintele: a faceri, treburi) = a avea cu cineva afaceri. Au făcut de multe ori cu ando răposatu' JIPESCU, ap. TDRG.

f.) (Tot astfel întâlnim adesea o locuțiune adverbială în locul complementului abstract) A face cuiuă pe chef, pe (s. după) dor, pe gust, ț spre plăcere, pe plac, după poftă, pe (s. în) voie s. pe vrere (s. a face pe cheful, etc. cuiuă) = a-i împlini cheful, dorul, gustul, plăcerea, placul, pofta, voia, vrerea. Mort, copt, — trebe să fac și pe cheful mamii. CREANGĂ, A. 117. I-a făcut țarșii pe chef. ȘEZ, I, 89.²³. Fă și tu pe dorul mieu! ALEXANDRI, P. P. 87.²⁴. Nu te fac pe gust. ȘEZ, II, 161.²⁵. Lui Dumnezee făcând ț spre plăcere... MINEIUL (1776), 83.²⁶. Fă pe placul țru schimbare în sufletu cãtării. KONAKI, P. 264. La alți te-ai făcut pe voie, Ție fi-ai făcut necioie. La alți te-ai făcut pe plac, Ție fi-ai făcut de cap! JARNIK-BĂRSEANU, D. 223. Să faci și noasă pre voie. DOSOFTEIU, V. S. 153.²⁷. Unii din clevetnici, făcându în voea lupăltorului de Dumnezee, îi ziseră... MINEIUL (1776), 78.²⁸. Făcure pe voie bătrânului STĂNCESCU, B. 277.²⁹. Nu face preste voia (= în contra voinței) mai marilor. RETEGANU, P. V, 21.³⁰. - în ciudă, în necaz = a lucra în ciudă, în necazul cuiuă, a produce, prin acțiunile sale, ciudă, necaz cuiuă. Unge toți păreții cu sânge, ca să faci și mai mult în ciuda coprei. CREANGĂ, P. 25.³¹. Cu scurteica de cutnie Place multora și mie, Cu scurteica de atlas Face multora'n necaz. TEODORESCU, P. P. 314.³². | † - pre deală (v. c.) | - pe gând = a lucra așa cum gândeste s. dorește cineva. Alei corbi, de-i ayă, Eu nu te-oiu mai blăstăm, Ci cu lacrimi te-oiu ruș, Ca să faci pe gândul mieu, Să-mi aduci cu placul țru Cinci fisoare de mătăsă De la mama, de acasă. ALEXANDRI, P. P. 141.³³. | † - pre osândă = a-i osândi. Răspundește, Doamne, pizmașii, la fă pre osândă. DOSOFTEIU, PS. 25. | (Ironie) - de petrecane = a-i omori, a-i ucide. Mă țest prea mult, că cratu... cu vezitul său i-au făcut de petrecane, ca să nu îi cecor din suflă; e i-au omorât! GORGAN, H. II, 158. | † - din plineală (la Ardelieni latinizanci), după lat. satis - facore, și † - destul v. c., cfr. și facere) = a satisface. Pizma... ține... asupra bărbatului, căci aceluia a face din plineală țru nu poate. CANTEMIR, IST. 69. | - de țtire = a-i face țtire, a-i da de țtire, a-l încunoștință, a-l înștiință, a-l anunță. Se făcuse de țtire tuturor boțierilor să se adune a doua zi. C. NEGRUZZI, I, 148. | - cuiuă în silă = a-i cauza, prin acțiunile sale, silă. Măi crigmar, măi fãgădar, Adă-mă mie cin de-un zlot, Să-l beau cu boyaț tot! — Măi sãrca, sãrãciã, De ce vrei să-mi faci în silă... Că n'oi cãșea pe tine... Nici car mare'n patru boi, Cu să poți cãști cu noi! ALEXANDRI, P. P. 41.³⁴.

2^a. (Când persoana interesată de acțiunea verbală e aceeași cu subiectul avem construcția) A-și face ceodă = a-și cauza, a-și pricinui, a-și cășna, a-și

crea, a-și procura, a-și aduce pe cap, a-și invoca. Acum cred că nu în-ai mai face blăstăm cu mine, mi-a da drumul să țiru la Dumnezee. CREANGĂ, P. 314. Omul își face singur boala. ROMÂNUL GLUMET, I, 49.³⁵. Ți-aj pornit măvia, de-mi fœ greuțate. DOSOFTEIU, PS. 126. Nu gâmbă, lele, că-mi placi, Că numai nădăz îți faci! RETEGANU, TR. 142. De multe ori așa-mi cine Să dau c'un cuțit în mine! Dară eu mă scoteșe Ca să nu mă prăpădeșe, Să-mi fac mie o necoș și la duymano pe voie. DOINE, 261.³⁶. Cheltue mult, ca să-și faci nume. NECULCE, LET. II, 2.³⁷. Nu-ți mai face atăta osândă cu mine! CREANGĂ, P. 33.³⁸. Să n-o bați, că-și faci păcate! DOINE, 70.³⁹. Făcându-și prieteșug, ca să-l năpăstăscă... DOSOFTEIU, V. S. 131. Dar Cantar, Armașat-mare, Își făcuse răzbanare, Și capul nent-nocot Zăced-n Țrână aruncat. ALEXANDRI, P. P. 206.⁴⁰. Nu-ți mai face supărăre! BARAC, A. 12. Voie bună își făceau. HIBICESCU, P. P. 302. Mă-oiu face și eu mđcar odată o zi bună! SHIERA, P. 156.⁴¹. || (Modern) A-și face curaj = a se îmbrăbăți pe sine, a-și lua înimă'n dinți. Și-au făcut curaj, urmându-și drumul. DRĂGHICI, R. 91. | - gânduri s. închipuiri = a-și închipui fel de fel de lucruri nepăcâte s. rele ce pot să urmeze, a fi îngrijat de cele ce-au să vină. (Modern) - o idee = a concepe cu mintea sa ceva. Oh! nu-ți poți face o idee de ce am cercat! C. NEGRUZZI, I, 62. | - inimă bună s. rea (amară) = a se înveseli s. a se întrista (a se amări). Să nu-și faci inemă amară! DOSOFTEIU, V. S. 54. Își făcea inimă rea. MINEIUL (1776), 18.⁴². A-și face mână bună (pe lângă cineva, v. mână): „se faire bien venir de qqn”. DDRF. | - măsuri = a chibzui, a se gândi cupăndind lucrurile, a sta înca odată în compană înainte de a întreprinde ceva. Stă el, își face măsurii... să mă mai duc odată! ori să nu mă duc? ȘEZ, II, 101.⁴³. - milă (de s. cu cineva) = a se milostivi (cu cineva). Maica Domnuluiu să-și faci milă de fata mea! C. NEGRUZZI, I, 27. | - nălucă (v. c.) | - pomană (cu s. de cineva) = a se îndura (cu cineva), a câștiga recunoștința cuiuă pentru faptele sale. De-ai făcut vrecodată bine, Fă-ți pomană și cu mine: Lasă-mă să-mi cãș copitul! TEODORESCU, P. P. 532. Mare pomană și-ar face acela care mi l-ar putea omori! SHIERA, P. 168.⁴⁴. - răs (de cineva s. de ceva) = a-și rãde, a-și bate joc (de cineva s. ceva, cfr. A, VI, 1^a, b). Ia, de-amă te celuesc... Că fi-ai făcut răas de mine. ȘEZ, I, 78.⁴⁵. | - (slugur s. însuși) seama (v. c.) | - spaimă = a se speria (unul pe altul, fără motiv și a fugi). Turcii, cum au auzit huetul carelor și-au și făcut spaimă. NECULCE, LET. II, 354.⁴⁶. Întru'n casă la copilă, Ele-și fac spaimă de mine, Parcă-i urât din pădure. ȘEZ, I, 49.⁴⁷. | - treabă (v. c.) cu cineva | - de cap (v. c.) | - de lege (v. c.) | - de lucru (v. c.) cu cineva | - de noroc (v. c.) | - de oloven (v. c.) | - de seamă (v. c.) | - de vorbă (v. c.) cu cineva.

3^a. Spec. (Despre vrăji, farmece, descãntece) A fermeca, a vrăji. Dac'a eșut biata fată că n'are încotro, s'a dus la o babă din sat, care țtia să dea în bobă, să facă fermeca și câte năzli. Voinii toa, și i-a spus pricina. STĂNCESCU, B. 212.⁴⁸. Focie verde de pe rât, O fată s'a scotit Să facă fermecătură, Tot cu piamaș de cu ură, Să mă farmece pe mine Să mă las, bade, de tine. JARNIK-BĂRSEANU, D. 71. Descãntecul [de orbalș] se face în fãimă de popoșoia, cu un cuțit. ȘEZ, I, 116.⁴⁹. | Eliptic. A-i face cuiuă (sã... s. de...) = a-i fermeca, a-i vrăji să lu-bească s. să urască pe cineva. O seamă dintre fetele cele bătrâne, rãzând cã... țe-a trecut timpul wãritășului... cuțitã că urus duymano... țe-a trecut anume ca să nu șie iubite și pfișe. MARIAN, NU. 21. Ș-oiu face badii sã moară! MANDRESCU, L. P. 66.⁵⁰. Parcă i-a făcut ceod! „so zice despre o persoană care se simte tare atrãsã de o donă”. JARNIK-BĂRSEANU, D. 330. Nu țtu cine ne-a făcut, Noi, bade, de ne-am

urît! DOINE, 23_{1/2}. (De aici) A face cuvînt de urît = a-1 fermecă ca să prindă ură. Că nu-i dracu pe pământ, Să ne faci de urît, Dar dracu-i la voi acasă Şi strică dragostea noastră. Ibid. 62_{1/2}. (Cred. pop.) Unghile Luna nu se taie, că-şi faci de urît. SEZ. III, 149_{1/2}. (Ceea ce se face cuvînt se poate şi desface) Bat-o legea ciorărilor neagră, Cum mi-a făcut de mi-î dragă! Na, ciorău un leu bălăt, Să-mi desfaci ce mi-ai făcut. MARIAN, O. II, 32. Poţi desface ce-ai făcut, Dar eu n'am cap să te uit, Că cu gîndul te-ai uită, Nu mă lasă inima. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 164. „Desfă-mi, dragă, ce-ai făcut, Că eu mor mai de curînd, Că nu pot să te mai uit!” — „Nu fi-am făcut ca să mori, Ti-am făcut ca să te'nşori: Nu fi-am făcut să-şi desface, Ti-am făcut că mi-ai fost drag, Şi am gînd ca să-şi mai fac C'o pană de liliac, Să umbli din sat în sat Pînă ce-i da peste leac!” SEZ. II, 10. (Prin prep. cu se arată obiectul, mijlocul s. persoana cu ajutorul căreia se săvîrşete farmecul) Moroi se fac mai ales mătuişile care fac cu diavolul. SEZ. VIII, 16. Cîneră... cu vrăji i-a făcut să moară anume. MARIAN, NA. 45. (Spec.) A face cu alicea = a-1 pune oala cuvînt, a vrăji, a fermecă pe cineva, ca să iubească pe altul. Işi face cu ulcica, se vede, cea... Tare fi-i drag? ALEXANDRI, T. 144. Un tînăr aprins de iubire [în ochii poporului] e farmecul de vreo Dabă-Cloaşă ce i-a făcut cu ulcica. idem, P. P. 2. (Prin prep. pe s. de se arată felul farmecului s. descăntecului) Ducă cineva, şi mai ales o femeie, are ciudă pe alta, ca să-şi răzbune, aleargă şi la acest mijloc, alică şi face pe faptă. SEZ. I, 157_{1/2}. Când copilul plînge noaptea şi nu se poate odihni, e străns şi are plînsori, atunci o babă care descîntă... îi face de plînsori. Şi anume: seara, când asfîleşte soarele, în copilul în braţe, iese din osă... Ibid. I, 121_{1/2}. Se duc la vreo babă ştitoare, recunoscută de vrăjitoare, ca aceea să le facă pe urşită sau pe dragoste. MARIAN, V. 11. De urşită îşi fac fetele bătrîne ce nu se mai pot mîrîră şi care ochină pe creştinul din gospodăria frumoşi şi buni, încep cu farmece a-1 nîmci capul... iar pe femeia sa, prin bongoaşe o omoară. Femeia omului atunci moare de urşită, iar fata bătrînă şi-a făcut pe urşită. SEZ. II, 132. (Cfr. făcut, facere II) 3^e, făcătura, fapt¹ 6^e. Sensul acesta se găseşte pretutinduri în limbile romanice, cfr. it. fatta, fattura „făcătură, fermecătură”, prov. fachilla „farmec”, fachurar „fermecă”, etc., span. hechicero - a „vrăjitor, -oare”, hechizar „fermecă”, etc. Tot astfel în sârbeşte: činiti kome „a fermecă pe cineva”, čini „farmec, vrăjii”.

IV. (Complementul e o noţiune concretă) A da filintă s. naştere la ceva.

1^e. (Despre Dumnezeu) A crea: a da naştere la ceva din nimic, prin proptire sau puteri. Tu facişi toate frămesele pământului. CORESI, PR. 197. Făcu ceriul fără stele, numai cu cuvîntul fauce. CUV. D. BĂTR. I, 429. Feciu Adam în chipul meu şi-1 puşu în raiu. Ibid. II, 362. Dumnezeu au făcut lumea. ANTIP, P. XXVII_{1/2}. Pe strămoşul nostru-Adam... După ce l-a zădit din opt părţi, L-a făcut cu sângele din rîu, Frumuseţea din soare După chipul şi asemănarea Sînşiei-sale. SEVASTOS, N. 175_{1/2}. P. anal. Lumina soarelui face izua. PRAVILA MOLD. 72_{1/2}.

2^e. (Despre oameni) A construi, zidi, clădi, dură, flauri, fabrică, etc. (prin lucrul mînilor sale). În creama acestui împărat Schythin... făcînd aproape de Nistru 6.000 de vase, în carele intrău 320.000 de oameni... au intrat în Misia. CANTEMIR, HR. 212_{1/2}. Pentru ca să nu-1 pătrundă arşiţa soarelui... şi-au făcut o umbrelă. DRĂGHICI, R. 57. Împăratul a dat de ştire... că oricine s'ar află să-i facă... un pod de aur... acelaia îi dă sota. CREANGĂ, P. 77. Er-cule făcu un tef cu meşteşug. ISPIRESCU, U. 40_{1/2}. Îi făcu o colicte de aur. FUNDUSCU, L. P. 28_{1/2}. Mi-am

făcut căsuţă'n deal. DOINE, 11_{1/2}. Rîndunica face cub. SEZ. I, 52_{1/2}. Că fi-oiu face grajd de piatră... HODOS, P. 68_{1/2}. (Loc. prov.) Dracul nu face punşi şi biserică, Ci'nînde curse şi piedici. ROMÂNUL GLUMET, I, 5_{1/2}. Măică-nă groupă făcică (= săpă), Cu busteni părţii o umplă. BIRICESCU, P. P. 264. Ce folos de tine fată, Că faci (= eşi) pînza toată spartă? RETEGANU, CH. 42. Pă-mi cămaşa de fuior. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 365. (Prin prep. din şi se indică materia din care se construie ceva s. mijlocul prin care se efectuează ceva) Făcu din humă nişte oameni. ISPIRESCU, U. 82_{1/2}. Necuoaşa propte, Zid cu spatele făcică, Pe toţi Turcii-i închideă. TEODORESCU, P. P. 548. (Fig.) Vântul îi sălă'n cosă Şi-i făcică (=lă acotea) floare'n obraz. COBUC, B. 8. Cădeau păgânii de-a dreapta şi de-a stînga lui ca să sprie. Încotro se întorea viteazul, ulişi, ulişi făcică printru trîmbete de Turci. ISPIRESCU, M. V. 24_{1/2}. (Prin't un dativ se exprimă persoana pentru care e destinată înfăptuirea unui lucru) De ce mi-am făcut cloşte? Ca să nu mă ard. CREANGĂ P. 5. (Modern) A face cuvînt curle (v. c.). | A face rachiul pisicel = „a plînge”. BARONZI, L. I, 150_{1/2}. (Rare) A-i face [cuvînt] un topor = „a-1 jucă [o] festă”. idem, L. I, 44_{1/2}. | A face la loc (s. lar) = a reface. În trei săptămîni făcu grădina la loc. FUNDUSCU, L. P. 68_{1/2}. Ne-a făcut oameni la loc. ISPIRESCU, L. 283_{1/2}.

3^e. P. anal. (Despre oameni) A compune (o operă intelectuală). Ca să nu uite curgera zitelor, au scotit să facă un cântănd. DRAGHICI, R. 54. (Modern) A făcut o operă în trei acte. | Măne vom face muzică = vom cântă. | A făcut o statuă de bronz a lui Mihaiu-Viteazul. | A scrie. S'au apucă Urechii Vornicului de au scris din istoriile a doi istorici legeşti, şi l-au scris pînă la domnia lui Aron-codă. Apoi au mai făcut după Urechii Vornicului un Simion Dascal şi un Mihal Călaşgăru şi nu Estrăti Logofătul şi iar l-au scris... Iară pre urma acestora, s'au apucat dumnealui Miron Costin vel Logofăt de au făcut un telepote. NECULCE, LET. II, 195. De ce fi nana'n deal la cruce, De trei ori pe zi mă duce: Ci mi-î mîndra mai departe De-o poştă şi jumătate, Nu pot merge fără de carte, Că birău-ăi mare zace, Cartea nu mi-o poate face, Dar birău-ăi mic îi căne, Cartea la dă că o jine. DOINE, 241. La Bistriţa-om face-o cartă Şi-om trimite-o la Orade, La Orade-om pune rîu Şi-om trimite-o pînă la Cluj. RETEGANU, CH. 32. Stăpînul face atînci fiduială la crăsmă de o cadră sau două de rachi. SEVASTOS, N. 255_{1/2}. (Învechit) A imita, a contraface o scrisoare. Zic că ar fi chemat pe Iordachi Venin, fiind iscusit la contes, şi l-ar fi întrebă ce fel de slovă areă Constantin-codă Racovici, „poşi să faci slova lui?” Au răspuns că o ştie şi poate să o facă; atînce l-au pu de au scris un pîlac. E. KOGĂLNICEANU, L. III, 256_{1/2}. (Puţin oblicuit) Au făcut un cutănt (= 1 tînet) o cuvîntare foarte frumoasă la îngropăciunea lui. TICHINDEAL, F. 217. Vrei să ne faci pevitirea (= să ne descrii) turburărilor civile De sub consul Meteluu? OLLĂNESCU, O. 121. P. anal. A vâpa, a droge prin sulimanuri, etc. Din serum şi-a face cernală, Să-şi facă sprînceşile, Să-şi epă-sească genile. Măcar cum şi le-ar căpi Ca a meli n'au de-a fi, C'a mele maica le-ou scris Cu peană de mierlă neagră, Căji mă căd, la toşi-lă dragă. MĂNDRESCU, L. P. 82_{1/2}. Vrdînd să-şi facă sprînceşile, şi-a scoa ochii! ZANNE, P. II, 433. Şi-a făcut obrazii cu roşu. | A inventa, a născoci. Dorul du Dumineca L-a făcut şovnicu, Dar dorul din şau zile L-a făcut nişte copile. DOINE, 214_{1/2}.

4^e. P. ext. A alcătui, a constitui, a compune. Iu în lumea asta mare, noi, copiii ai lumii mici, Fa-tem pe pământul nostru munşoate de furnici. EMINESCU, P. 222. Şi cară, şi cară, pînă atînce cutorul şi ieşi apa ş'afară, de făcu lac în buclărie

împăratului. STĂNCESCU, B. 282^{1/2}. *Asemene piatra
fue podoaba împărăției mele.* CREAŢĂ, P. 218^{1/11}.
Că de când m'am măritat, Multe lucrămii am căr-
săt: De-aşi face fântână'n sat. MĂNDRESCU, L. P.
311^{1/15}; cfr. 57^{1/11}; 42^{1/15}; SEZ. I, 47^{1/15}. Câte mândre
m'au lăsat, Să le străngi, ai face-n sat! Dar câte
mă iubesc iară, Să le străngi, ai face-o fată! REŢE-
GIANUL, CH. 40. Să faci două spre-zeco mânăunchiule
de flori. IPIRESCU, L. 232^{1/11}. Şi flori mândre cul-
găe! Şi'n cunună le făcă. BIBICESCU, P. P. 311. Dorul
mieu şi-al dumitale Face la Dumnezeeu. *ibid.*
28. | A formă. Nu moşia, nici banul face pe om!
SBIERA, P. 151^{1/12}. Chiria face pe chirigiu. ZANNE,
P. V, 169. Nu face haina pe om! *ibid.* III, 181. Nu
avereea face pe om, ci omul avereea. *ibid.* V, 25.

5. A înaltul. (Reflexiv = pasiv). Prinţipul să se
facă dintre boieri. E. VĂCĂRESCUL, IST. 255^{1/11}. Bo-
tozându-i şi zidindu-l multe sfinte beasării, şi fă-
cându-l proşii, şi întorcându toată ţara Ivrilor spre
dumnezeiască cunoştinţă, într'acestă chip au cu-
muncat Ieirii spre Dumnezeeu. MINEIUL (1776), 169^{1/2}.

6. A străni. Eu mor, naică, şi m'aprinde, Când
te oăd pe drum trecând, Cu cismele tropotind, Cu
poalele dăd făcând. DOINE, 72^{1/11}. Nu mă sărăfi
atdă prin casă, că faceşi prof! † A face colb (v. c.).
| P. anal. A lăsa Drăguşa' care mi-i drag,
Nu-mă face tînd la prag. MĂNDRESCU, L. P. 76^{1/11}; cfr.
BIBICESCU, P. P. 199; RETEGANUL, CH. 62. Hai, mândre
drăp, să fugim, C'acuma-i bine de fugă, Până-i
iarba toată'n părăg. Unde calcă, Urmă nu faci,
Unde şezi, Urmă nu vezi. DOINE, 219^{1/11}; cfr. BIBI-
CESCU, P. P. 367.

7. (Complementul este o parte a trupului ome-
nesc, subiectul e omul) (Despre ochi şi gură, adesea
complit printr'un adjectiv predicativ, printr'o
locuţiune adverbială s. printr'o comparaţie). A de-
schide, a căscă. A face ochi mari (s. ochii ca de
bon. ZANNE, P. II, 360) = a deschide ochii tare =
a se uita mirat. A face o gură cât e şură = a de-
schide, a căscă gura mare.

† A face feţe, faţă (v. c.), - (pe) obraz (v. c.), -
mătur (v. c.), - plept (v. c.), - sânge (v. c.) rău, -
culvă pe piele (v. c.), - culvă de ciolane (v. c.).

V. (Complementul e concret) A produce din sine
(dintr'un germen).

1. TRANS. (Despre femei) A naşte. Au fapt fe-
cioru. CUV. I, 41. Femei stearpe făcău cucuini. DO-
SOFTEIU, V. S. 3. Impărăteasa făcu un fecior. EMI-
NESCU, N. 4. Nu se împlinsea bîns anul şi femeia
lui Ipată face un băiat. CREAŢĂ, P. 169. M'a fă-
cut maica'ntr'o noapte, Să iubesc felele toate: M'a
făcut maica'n coşer, Să fin puin de călşer. JAR-
NIK-BĂRŞEANU, D. 395. M'a făcut maica băiat. BI-
BICESCU, P. P. 227. Ţi-ouă doacăntă Ca să rămădi
cural, Luminat, Ca'n zina maica ce [te]-a fapt.
TEODORESCU, P. P. 364^{1/1}. Mă-sa l-a făcut dormind
(„se zice despre omul fără viaţă şi fără vlagă, le-
nes a. unui care moţăe când alţii stau de vorbă”).
ZANNE, P. II, 552. De când l-a făcut mă-sa = de
când s'a născut. Purcă era de-afacut de când l-a
făcut mă-sa. CREAŢĂ, P. 153. Nu teşie din casă
de când o făcuse mă-sa. IPIRESCU, L. 17. (Pleo-
nastic) Melina, sora lui, născă de făcă stăp de
mărmure. CUV. D. BĂTE II, 285. (Tot aşa la Italiani:
ha fatto cinque figliuoli = „a făcut cinci băieţi”, la
Neo-greci: *ἔβη σὰν πέντε υἱοὺς* = „nu face copii”, la Al-
banezi: *bëri djale* = „făcu un fiore”, cfr. facere II, 1°).
| A bsol. „Mai umbra prin oraş până o face!” = „Cine
să faci?” = „Nevastă-mea?” = „Ce?” = „O apucase
asară durerile”. CARAGIALE, M. 199. La noi p'aci este
obiociu ca Doamnele, când ars să nască, să se uite
în pod şi moaşă să stea cu cîrurul la uşa podul ei,
aşă să facă. IPIRESCU, L. 63^{1/11}. Bătă la porţile,
se rugă să o lase îndustru să se odihnească, mai
cu asară că îi şi abătuse să facă. *idem.* I, 55. Î
veşi vremea să facă. DOINE, 252^{1/1}. (Prin prop. cu

se indică totă copilului) Făcuse cu feciorul împă-
ratului doi copii gemeni. STĂNCESCU, B. 215^{1/11}. | P.
anal. *Lao o jupineasă...* cu care au făcut doi co-
coni şi o fată. NIFON, G. 10. (Despre amândoi părinţii)
Ei, către bătrânele, făcăr un copil. FUNDUSCU, L.
P. 97. „Am venit să te întreb asta”, zise împăratul,
dacă ai cecă leacuri, care să ne facă să avem co-
pi ş... „Am”, răspuse nunchiul, „dar numai un
copil o să faceţi”. IPIRESCU, L. 1. | P. ext. (Despre
bărbaţi) A avea, a căpăta copii. Bucură-te, Ioachim,
că veri face o fată. VARLAAM, C. II, 6. Luându-şi
fămeae şi făcând trei cucuini, s'au călugărit. MINEI-
IUL (1776), 23^{1/11}. || (Mai rar despre mamifere) A făta,
(şi despre păsări) a ouă. A făcut un mazăr mort.
ZANNE, P. II, 552. Cooşul să se întoarcă stăpănu-
lui împreună cu găina... şi cu ouăle ce va fi fă-
cut. IPIRESCU, L. 365^{1/10}. Baba atunci se duce cu
suga să aste ce i-a făcut găina. CREAŢĂ, P. 70.
(PROV.) Găina care căntă stăra, nu face ouă dimi-
nuşa. BARONZI, L. I, 55^{1/11}. Dacă cooşul ar face
ouă, ar fi găină. ZANNE, P. I, 423. (Cfr. lat. pullos
s. ova facere; engad. fer vedē „a face un viţel”). ||
P. anal. Albina face miere. (PROV.) Nu face toate
muştele miere. BARONZI, L. I, 55^{1/11}; cfr. ROMÂNUL
GLUMET, I, 6/11; IPIRESCU, L. 14/11. (Cfr. bulg. ako
vsjaka mucha bjasi pravila med, to i bimbarti
si napravil = „dacă orice muşcă ar fi făcut miere,
atunci ar fi făcut şi bărzăunul”). Când te mării faci
sânge'n baligă. CREAŢĂ, P. I, 253^{1/11}. | Fig. Am o
coteică'tă neagră, Tot câmpul steargă Şi tot urdă
face? (= „Coasa”). GOROVEI, C. 112.

2. (Despre seminte, plante, etc.) A produce, a da,
a desvolta, a rodi. Sămânşa face roade. VARLAAM,
C. 324. „ Pomul care la face roadă, se taie şi în
foc se aruncă. CREAŢĂ, P. 118^{1/10}. Un măr care fă-
că mere de aur... IPIRESCU, L. 81^{1/10}. (Cred. pop.)
Când brazil face cucuruzi mulţi şi iese de pe ei un
praf galben numit mană, va fi îmbelşugat în toate.
SEZ. II, 65^{1/11}. Porumbreul e un copăcel spinos ce
creşte pe la poalele pădurilor; face floarea albă.
ibid. III, 13^{1/10}. Hai, mândre, pe deal în sus, C'a
făcut făsunul fus, Şi nici haraci nu i-am pus. TEODO-
RESCU, P. P. 315. Naiba face bătrâni, Nana face
ficioarei. DOINE, 250^{1/11}. (Cfr. lat. rapa facit cymam.
Tot aş la Slavi: paleosı stvorı plodı... „faci rod”).
| (Spre a ilustra vremele minunilor, în care sânt tran-
spuse basmele noastre, sau imposibilul unei situaţii,
întâmplări, etc.) A fost odată ca nici odată...; de când
făcă plopurul pere şi răchita nicuzelne; de când
să băteau urşii în coale... IPIRESCU, L. 1/11. Mândră,
măndruloana mea, Eu atunceca te-ouă luă, Când a
face plopul pere Şi răchita veşnelne, Să măncău,
mândro, din ele. JARNIK-BĂRŞEANU, D. 45; cfr. 272;
208. || P. anal. A da, a produce. (PROV.) Găina
bătrână face zama bună. C. NEGRUZZI, I, 251. A de-
se scântea mică face flăcări mare. BARONZI, L.
I, 52^{1/11}.

3. (Despre oameni, animale, plante, etc., când pe
corpul lor se desvolta umflături, bube, parazii,
etc.) A căpăta, a scoate, a creşte cuivă ceva. De
nu să va înşăl [cel bătit] sau de nu va face
nădăute sau sânge, nu să chimă sudălmă mare.
PRAVILA MOLD. 128^{1/1}. Spune făcă la gură. C. NE-
GRUZZI, I, 165. Harap-Alb, numai o fără cât a stat
de s'a uitat, a făcut furşari la gură. CREAŢĂ, P.
240^{1/11}. A făcut un pântec mare, cât un munte.
idem. P. 66. Bubele dulci te face numai copii. SEZ.
I, 56^{1/11}. Popuşoi norci face ticiune, lb. I, 191^{1/10}.
|| [-vei] face broască'n pântec. lb. I, 218^{1/10}; CREAŢĂ,
P. 242^{1/11}. Feci bube... chebe. lb. II, 66^{1/11}. Feci
pe dozul limbei nişte begicşi. lb. II, 191^{1/10}. Feci
la gură. lb. III, 47^{1/10}. Feci limbur. lb. III, 47^{1/10}. Feci
mătreafă. lb. III, 123^{1/10}. Broasca o fac numai citele
cornute. lb. III, 145^{1/10}. Bolfece o fac oamenii la
grumaz... lb. III, 146^{1/10}. Feci bube. lb. III, 149^{1/10}. Feci
bătrâni la picioare. lb. III, 149^{1/10}. Copiii mici încă
fac rapăn. lb. III, 175^{1/10}. La inimă fac leşin. lb.

IV, 141^b]. Face răni pe bot. Ib. IV, 125^b. O făcut beșică'n gard. Ib. IV, 238^b]. Purceii mici, krăniși cu cir, fac păduchi. Ib. V, 51¹². Dar purcii mulți nu făcșă el într'un loc. CREANGĂ, A. 135 (= nu stetea mult într'un loc, cfr. sprob. hacor humo [prop. „a face fum”] = a sta mult într'un loc). Vasil... n'o făcut mulți purcii prin Tâtarșii. ȘEZ. VIII 37. (Loc. prov.) Buba cap nu face până se coace. BARONZI, I, 58¹⁰. Băgăiu de seamă că mi-am uitat capul în fântână. Când mă întorseu la fântână, răzuu că capul făcșea două picioare și se da pe ghiță. FUNDESCU, L. P. 85¹⁰. Un puin zboară și se duce, Altul rămâne și plânge: Așteaptă-mă frățioare, Pân'ce-om face aripoare Și-om zbură... SEVASTOS, C. 212¹¹. (In glumă) Face albeață'n călcăie. (Vălece, în Argeș) ap. ZANNE, P. II, 31. „Face fălcăi-se îngrășă; [se spune fig și unii] care de la o vreme nu se dă supus”. ȘEZ. IX, 149. „Face gât [se spune fig, unuia care] se găsește cu cap și se opune cu vorba”. Ibid. Brânza a făcut tîrni. Vinul a făcut floare. † A face enle, v. culu. † A face zămbre, v. zămbra. (Pentru sensul „a căpăta”, cfr. fran. „un enfant qui fait ses premières dents”, „fairo de la bile”, engad. fer daints „a căpăta dinți”).

VI. A da o formă s. înfățișare nouă cuivă s. unui lucru.

1. A schimbă s. a preface pe cinevă (s. cevă), a aduce pe cinevă (s. cevă) într'o altă stare.

a.) (Obiectul s. persoana care sufero schimbare se exprimă prin prop. din; pentru funcționea reflexivă, cfr. C, II, 1^a, a) Dintr'apă ein făcș, din ologi cu picioare făcș, din surdici a audzi și din mași a gră. VARLAAM, C. 320¹². (Cfr. A, VI, 1^a, b) Cântă..., cum va face din vulpe păpărd. TICHIDEAL, P. 12 Scumpă Moldovă..., Lupii și corbi și vulpi străine Fac a lor hrană din carul tău! ALECSANDRI, P. I, 369. Faceți din piatră aur și din înșeș apăia. EMINESCU, P. 207. Că din dorul mieu de-asaară Foc făcșai, s'aprinzi o țară Și din lacrimile mele Făcșea două teorele. HODOȘ, C. 32. Să făcșă din două babe o necastă. SBIERA, P. 220¹³. Negru-i, Doamne, pământul. Da-i mă negru urșit! Dia om te face neom. JARNIK-BĂRSEANU, D. 212. Nu faci din mine ce-i vreal DOINE 299¹⁴, (cfr. a face cevă cu cinevă). Fig. Și în sine împacăți stăpânea eterna pace! Dar de-odată un punct se mișcă. Cel întâi și singur! Iată! Cum din haos face mămă; iar el devine tot îl. EMINESCU, P. 222. A face din cevă fânări, bucfăle, etc. (cfr. subț. A, VI, 1^a, b) = a sparge, rupe, sfărâmă, etc. El căn' la us'-apingunz, Cu buzduzanu' trântă, Pându-ri din apă făcș. ȘEZ. V, 63¹⁵. Legară pe țiganca de coadele la două iepe cirepe și pe una o mânărdă într'o parte, iar pe alta'n altă parte, de sfăcură tot mii de bucfăle din ea. RETEGANUL, P. I, 50¹⁶. A face din noapte -zi (cfr. a face noaptea zi subț. VI, 1^a, b) = a nu socoti că e noapte, a sta treaz, a veghia (cfr. a băgă ziua în noapte). De-ai ști, bade, cum nu știi, Cătu-i de rău a dori, Ți-ai face din noapte zi, Și-ai veni de unde-ai fi. RETEGANUL, GH. 61. † A face din lanțar - armăsar, cfr. armăsar, pag. 260¹⁷ (cfr. fran. „faire d'une mouche un éléphant” = a da unui lucru importanța a care n'o are, bulg. pravi ot blizh-ta bivol, lit. „a arătă lucrurile altfel de cum sânt, spre a amăgi s. înșela pe cinevă, a scorni minciuni pe soama cuvânt”) Cine desparte doi dragi, Ducă-i corbiu carneu'n față, Cine face orz din grâu, Șază'n sânge prin' la brău! JARNIK-BĂRSEANU, D. 281.

b.) În loc de: (Mă dăduin robii pe-un an), Să fac din pelin zahar. SEVASTOS, C. 9¹¹. — se poate zice: (Năcărăse mai mult de-un an) Să fac pelinul zahar. ȘEZ. III, 21¹². (construcția aceasta cu acuzativ dublu este chiar mai obșnuită; sensul rămâne același. Uneori se găsește chiar amândouă construcțiile unite, ca în expresia: A-1 face pe cinevă din cal măgar = a-1 zăpaci, a-1 îmbătă cu apă rece. Nu mă făcșă din cal măgar, că d'cești găști mantoua cu mine! CREANGĂ, P. 253¹³. (Pentru funcționea reflexivă, cfr. C, II, 1^a, b.) | Apa de pârău feace cin. DOSOFTEIU, V. S. 18¹⁴, (cfr. A, VI, 1^a, a). An luminat pre Măria-Ta și te-au făcut instrument la mijloc, de mi s'au făcut mutare dintr'un scaun într'altul. ANTIM, P. XXV¹⁵. Fă-mă, Doamne, ce mi-1 face: Fă-mă cunună de flori La mândra pe sub capori, Fă-mă floare de hemelu La mândra sub cărțigie. DOINE, 142. Franză verde măricine, Du-mă, bade, și pe mine Unde mergi, în țări străine. Fă-mă peană'n clopuz tău, Ca să te umbresc mereu. De ți-a păcă brăul greu, Fă-mă lumină de seu Și mă pune-n sânul tău... Fă-mă lumină de ceard Și mă pune sussoară. JARNIK BĂRSEANU, D. 63-64. Dorul mieu și-al dumitale, Făci-l Dumnezeeu o floare. HODOȘ, P. P. 34. Baba 1-o făcut stan de piatră. ALEXICI, L. P. 257¹⁶. Vă ce face pe amândi stoiu de ghiță. FUNDESCU, L. P. 48¹⁷. In-asași Sinan-papa cel groază... ceiașă să făcșă țara pașală. IPIRESCU, M. V. 25¹⁸. (Cfr. lat. Sicilia provinciam fecit, etc.) | (Foarte des se găsește construcția cu un substantiv întrebându-se în funcționea adverbială — adesea repetat — cu care împreună, face exprimă o noțiune verbală). Dragostea cea femeiască, Te ucă te face inască. MĂNDRESCU, L. P. 45. Il fliceră peste tot, tot rană. DOSOFTEIU, V. S. 95¹⁹. Să mă bătă Dumnezeeu Unde-o fi locul mai rău, Intr'o groupă de urzici Să mă făcșă tot bășici. BİBICESCU, P. P. 29. In-a mai rămas o bucăciă de mămăligă îmbrăncșă și, făcând-o boț, i-a cis... CREANGĂ, P. 143. Făcșă și inul tot ghemu. RETEGANUL, L. P. 54²⁰. Ni s'a făcut calu cruce | = mi s'au încruciat căile. TEODORESCU, P. P. 180²¹. † A-1 face pe cinevă bucăți (bucățele, țăbaruri), căli, ciopârți, (mil și) farăm, grămada, pământ, praf, pulbere, scrum, țandări, etc. = a-1 bate, a-1 tăia, a-1 destrămă, a-1 zdrobi, a-1 omori, a-1 nimic, a-1 distruge (cfr. sprob. hacor pedazos s. piezas). Unde vor găsi pe Lupul să-1 făcșă bucăți. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 227²². Il făcșă bucățele-bucățele, cu paloșul. IPIRESCU, U. 64²³. Să o face țăbaruri. ALEXICI, L. P. 265²⁴. Căfășuși mei..., cedeți voi buțuruga aia? Prof' s'o faceți!.. Anzind apă, se puseră cu toții, și roade și roade, de-o făcșă căli. STĂNCESCU, B. 203²⁵. Il făcșă ouștea ciopârți-ciopârți. IPIRESCU, M. V. 15²⁶. Bateți-mă, zdrobiți-mă, faceți-mi țărâmi. ALECSANDRI, T. 236. Am o căfășă cu dinții de oșel, și de i-oiu da drumul te face mii și fărime. CREANGĂ, P. 90. Pe Trucii grămadă i-au făcșă. BİBICESCU, P. P. 314. Sor la el să-1 fac pământ. CONTEMPORANUL, II, 759. M'ar mână de m'ar puteă și m'ar scoale'n jos la drum Și m'ar face praf și scrum. MĂNDRESCU, L. P. 82²⁷. Măntile ăsta prav și pulbă' să-1 faceți. ALEXICI, L. P. 263²⁸. Tăie scândurile..., le făcșă țandări și te puse pe foc. IPIRESCU, L. 69²⁹. | A face noaptea zi = a face din noaptea zi (A, VI, 1^a, a). Biata femeie nopșile le făcșă zi. Nu i se mai aplegă nici de mănăre, nici de oșină. IPIRESCU, L. 58³⁰. De-ai ști, bade, cum nu știi, Cumu-i de rău a dori, Tu ai face noaptea zi Și la mine ai veni. DOINE, 231³¹. | A-1 face pe cinevă răz cuvă = a-1 face ridicol, vrednic de batjocură. Iar necasta dracului, Mă spusă bărbatului, Mă făcșă răz cuvă. ALECSANDRI, P. P. 316³². (Mai obșnuit: a face pe cinevă de răz, cfr. A, VI, 1^a, c; cfr. a-și face răz de cinecă, A, V, 2^a). | A face pe cinevă cuc s. tun = a-1

imbătă. *Cucoana tot îndesă paharele biserului, până îi făcă cuc.* IPIRESCU, L. 181. | A face pe cineva cobră = a-l lega fedeleș. *Atunci, mare, l-ași legă. Până cobră l-ași făcă și pe sus l-ași aducea.* ȘEZ. IV, 136^{1/2}. | A face pe cineva marți (v. c.). | A face o afacere mușamă (v. c.). | (Cu deosebire fiind vorba despre diferite părți ale trupului) *Și-a da peste un omușor, care fta-n face coastele pantece* [= te-a bate așa de rău, în cât nu vei mai ști, care-s coastele și care-l pantecele]. C. NEGRUZZI, I, 250. *Celui beție [i se zice că] face gătul leică și pantecele balercă.* ȘEZ. II, 72^{1/2}. *Și Bogdan să măriară, Pumnul buzdușan făcără, Poarta'n patru mi-o spărgeră.* ALEXICU, L. P. 66^{1/2}. *A-și face ochii roată = a-și roti ochii, a face, cu privirea, un ocol, a se uita de jur-impresur.* *El pe loc că nu-mi pe-dă, Ochii roată că-mi sără.* TEODORESCU, P. P. 440. *Murgule, coamă rotată, Mai scoate-mă'n deal odată, Să-mi fac ochiorii roată. Să mă uit la lumea toată.* ALEXANDRI, P. P. 311; cfr. TEODORESCU, P. P. 284^{1/2}; SEVASTOS, C. 170^{1/2}; BIRICESCU, P. P. 15. A face burtă toabă (v. c.). | A-i face cuivă capul călindar (v. c.). | A-i face cuivă chica topor (v. c.). | A-și face coada bărzolu (v. c.). | A(-și) face degetul cheie (v. c.). | A face gura pungă (v. c.) s. leicuță (v. c.). | A face mâna pulcă (v. c.) s. otoboc (v. c.). | A face cuivă pielea coșoc (v. c.) s. pitfil (v. c.). | A face cuivă spinarea toabă (v. c.). | A-și face urechia toacă (v. c.).

c.). În loc de a zice: *Făc pe cinevă bucăți, se poate spune și: îl fac în bucăți, d. ex. Iară se roabă... o legă de coadele [calilor împreună cu un sac de nuci, și cași, sperindu-se... un fugit fiecare către locul său și au făcut-o în bucățe].* FUNDESCU, L. P. 60^{1/2}. Astfel se naște construcția cu un adverb (s. o locuțiune adverbială) sau cu un adjectiv predicativ, care stănd pe lângă face, determină mai de aproape complementul. (Cfr. C. II, 1^{1/2} c.). *Minciunoșii cea sa fac bani răi, argintul făcă de arame (= pun aramă în loc de argint).* PRĂVILA MOLD. 40. *După aceea au zis cormicul cără moșneg și babă [care-și pierduseră vederea]: „Ce mi-și da mie, să-și fac iarăși cu ochi, cum ași fost?”* ȘBIERA, P. 40. *Săi, mă Fulgo, barbă neagră, Să te fac cu mintea'n-treag!* ALEXANDRI, P. P. 56. (Loc. prov.) *A au-zit-o căt un bold și a făcut-o d'un cot (= a exagera).* ZANNE, P. III, 26 †† A face pe cinevă bine = a-l înșinătoșă, a-l vindeca (cfr. a se face bine, subț. C, II, 1^{1/2} d). *Se jură că într'un coas are să-l făcă bine.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG (subț. bine). | A face ceva una cu pământul, cfr. unu. A face ochii în patru = a fi atent, a veghea, cfr. ROMĂNEL GLUMET, I, 30^{1/2}. A face pe dracul în patru = a face tot posibilul, a încerca fel și chip și a aduce ceva la îndeplinire. *Măcar să faci pe dracul în patru, sau ori ce-4 face, dar numai decât să-mi aduci pielea cerebului.* CREANGĂ, P. 218. *Făcă pe dracul în patru și se urcă d'asupra muntelui.* IPIRESCU, L. 195. A-l face pe cinevă în donă (scil. bucăți) = a-l înjumătăți, a-l despica în două, a-l tăia, a-l ucide; - (ia) patru = a-l tăia în bucăți, a-l omori, a-l da gata; a-l sfărâma (*Dintr'o locuțură îl făcu în două bucăți.* IPIRESCU, L. 19^{1/2}). *Dacă nu se da înături lupul, în două îl făcă cu paloșul.* IPIRESCU, L. 17^{1/2}. *Dacă nu fugă leul sub pod, în patru-l făcă.* Idem, L. 17^{1/2}. *Pe butuc mi-l așeză, Cu baltac patru-l făcă.* TEODORESCU, P. P. 589^{1/2}. (Bar) A face pe cinevă intru mil = a-l înmulți, a-l face să fie de mil de ori pe atăta. *Binecuvântoasă și turma dobitoacelor... Și le înmulțe... Și le fă pre dinsele'ntru mi.* TEODORESCU, P. P. 384. A face ceva (ia) x părți = a împărți în x (părți). *Își făcără avarera trei părți.* MINEIU, I (1776), 50^{1/2}. *Scosse toate aveaușe cu adunase... și le făcă două-spre-zece părți de o potrică, pe care le împărți la cei doi-spre-zece tovarăși ai săi.* IS-

PIRESCU, L. 144^{1/2}. | P. anal. † A face un loc în x bătrâni = a-l împărți în x moși. *Au dat aceste părți de moșie lui Ștefan Roșit cornicul, și Ștefan Roșit cornicul au luat hotarnic pe Timuș... și hotărând Timuș logofătul, au făcut satul în trei bătrâni pol și au dat doi bătrâni lui Ștefan Roșit cornicul și un bătrân pol-au dat tuturor răzâșilor.* (Mold., a 1741). URICARIU, XVII, 206. | A face pe cinevă surghin (v. c.). | A face pe cinevă [subînțeles: vrednic, să fie, să ajungă] de mincună, de ocară, de răs, de rușine = a-l face, în fața altora, mincinos, vrednic de ocară, ridicol, a-l rușina în fața lumii. *Prin fața asta vo putea face de mincună pe uruitoare.* RETEGANU, P. I, 13^{1/2}. *Am să te fac și eu pe tine de răsul lumii.* IPIRESCU, U. 41^{1/2}. *Îmi făcuși vorba de răs.* ȘEZ. II, 33^{1/2}. (Cfr. fac pe cinevă răs cuivă, a-și face răs de cinevă). *Se corbiră să facă pe fratele lor de răs și de ocară!* IPIRESCU, L. 37^{1/2}. *Când eră Corbea prin țară, Nu făcă și de ocară, Că dacă ne jefuă... Și necesse ne răpădă și cu ele se plimbă.* TEODORESCU, P. P. 322. *„Hai, măndro, cu mine'n țară!” — „Meargă truda! Să vin țară, Să-mi fac neamul de ocară!” — „Hai, măndro, cu mine'n lume!” — „Meargă truda! Să vin mâne, Să-mi fac neamul de rușine?”* DOINE, 34. *Prea făcărăși neamul nostru de rușine și ocară!* EMINESCU, P. 249. *Eu beau căto-camă, beau două, bu trei; Eu singur beau zece, de vorbă cu ei, Și-i fac de rușine.* COȘBUC, P. 35 (Cfr. a da de rușine). | P. anal. *Fac pe cinevă de neavastă = o iau de neavastă, fac pe cinevă de vânzare = îl vând. Fata măndră mă curată El și-o face de neavastă.* ALEXICU, L. P. 184^{1/2}. *Aveți un rob de pierzare. Nu l-ași face de vânzare?* Idem, L. P. 21^{1/2}. | (Când avem construcția cu un adjectiv predicativ, de cele mai multe ori acesta dimpreună cu face se pot înlocui printr'un verb). *Fă-mă prooroc, să te fac bogat (= să te îmbogățesc).* C. NEGRUZZI, I, 250. *Craiu nou! Fă-mi dorul împlinit! (= împlinește-mi dorul).* ALEXANDRI, T. 214. *Să faci întoarță de pe-acuma a ta cale (= să te întorci înapoi).* EMINESCU, P. 239. (Prov.) *Mulle măini fac sareina mai ușoară (= ușuroază).* BARONZI, L. I, 60^{1/2}. *M'ai făcut nenorocită (= m'ai nenorocit).* ȘBIERA, P. 110^{1/2}. *Nu-și mai face părul cref (= nu îl încreți).* ȘEZ. I, 10^{1/2}. *Îmi făcuși datoare via (= mi-o îndatorai).* JARNIK-BĂRSEANU, D. 376. *Îmbie pe grăitorul fetei cu rachiu, ca să-l făcă bun (= să-l îmbunzească).* SEVASTOS, N. 56^{1/2}. *Cu dorul nu-i de glumit, Că te face prăpădit (= te prăpădește).* HODOȘ, P. P. 40. | Spec. A-l face pe cinevă cunoscut († numit) = a-l aduce la starea aceea ca să fie cunoscut (renumit). A face ceva cunoscut = a vesti (prin lume), a da de știre. A face pe cinevă cunoscut cuivă = a-i prezentă. Exemple subț. cunoscut (numit).

2°. (Construit cu acuzativ dublu) A-i schimbă cuivă starea (socială) în care se află, procurându-i alta: a-l institui, a-l numi, a-l alege, a-l pune (ca... s. în locul unui...), a-l ridică la rangul de... *Înțelepciunea... face pe om, adădat om.* BIBLIA (1688), 5 pr. 8. *Au ales pre Iis Logofătul să-l făcă Domn în Moldova.* NECULCE, LET. II, 260^{1/2}. *Fă-4 casa tot pustie și copiii'n puscărie Cine pe Rus l-o făcu Stăpân dincolo de Prut.* ȘEZ. V, 12^{1/2}. *Pe foșta lui necastă o făcă slujnic.* IPIRESCU, L. 64^{1/2}. *Și-l făcă copit de suflet (= îl adoptă).* Idem, U. 19^{1/2}. *Cândidează la noi și te vom face deputat.* (Cfr. Ialt. aliequem bo-redem facere, etc., ital. lo faranno Papa = „au să-l făcă papă”, bulg. pravja nekogo človek = „il fac pe cinevă om”).

3°. Fig. (Construit cu acuzativ dublu s. cu un adjectiv predicativ) A-l arată pe cinevă în fața lumii sub o altă înfățișare decât cea adeverată s. cea pe care ar vrea s'o aibă: a-l numi, a-l declara, a-l zice, a-l calomnia, a-l învinui (că este...), a-l acuză (de...).

Au înfruntat pe împărat, făcându-l eretic, cum-și eră. DOBOPTICU, V. S. 109, 1. *Mai mare prepuz eră*

pre Vornicul Iordachi, făcându-l șaletr cu două fețe. NECULCE, LET. II, 452/12. Cei ce-l f c urli, îl iau numat în bațjocuri. SBIERA, P. 228/17. De se va înecăz nerodul nu se zică cec, îl facem nebun. FUNDESCU, L. P. 74/10. Stanca greu se supără și de mună-l suduă. Vorbă îndată-i trimeteși și netrebnic că-l făcă. TEODORESCU, P. P. 640. A început a te luă lumea la ochi și a te face prost. ȘEZ. V. 139/10. Dară Grecu-al dracului... Hofomano! îl făcă. Și poate făliți îl iabă. ȘEZ. IV, 133/11. Sosind acasă au poestit moșneagului ce-au păfii, că au vândut vișelul în loc de berbec, pentru-că toți i-au spus așa, că-i berbec, iar nu vișel. Auzind moșneagul acostu, s'au apucat dintru'ntăi a o răde și a-păbale joc de dinau, făcându-l (= numind-o) cu pu-bălele pe ochi și mai credzătoare decât copiii cei brudli. SBIERA, P. 274/10. (Cfr. lat. me unum ex iis feci, qu... = „m'al făcut unul de-aceia, care...”; fran. on le fait plus méchant qu'il ne l'est... „lumea-l face mai rău decât este”. Tot așa la Neo-greci: πλάσσειν = „mă face nebun”). †† A-l face pe cineva de trei parale = a-l certă în fața altora, luându-l de scurt. † A face pe cineva albie de căne s. albie (troacă) de porcl = a-l bațjocuri, a-l oclări, a-l lăjură în fața altora. ZANNE, P. III, 2. † (În loc de al doilea acuzativ se găsește o propoziție întreagă) [Părinții de la Nichea] s'au adunat asupra celor ce desearca lui Dumnezeu a slujii idolilor o făcă (= o amuzau). MINEIUL (1776), 69 1/2. „Sau că e vreo măiastră, Nevastă, nevastă, și stă aci la nevastă?” „D'o fi, bărbate, măiastră, Bărbate, bărbate, Atunci treci în altă casă...” „Ba nu trec în altă casă, Nevastă, nevastă. Că e om cu haina-abăstră și tu-l faci (= tu zici), că e măiastră. Cu să-l trogi pe a ferăstră și să-l faci să te iubească.” TEODORESCU, P. P. 340⁹.

4⁹. (Construit cu un participiu în funcțiune adjectivală, ca adjectiv predicativ; cfr. C. II, 1⁹, e). A face pe cineva scâpat = a-l înfățișa lumii astfel ca și când ar fi scâpat, a-l lăsa să scape; a face ceva (s. pe cineva) pierdut = a(-l) lăsa să se piardă, voind totuși a păstra aparența că s'a pierdut de sine, fără voință; a face pe cineva uitat = a-l da uitării, a nu se mai gândi la el. I-a dat [-l-a bălto] pân' s'a săturat. S'atunci i-l-a făcut scâpat. PANN, P. V. III, 24; ROMÂNUL GLUMET, I, 54/11. Ieri mi te-am făcut scâpat. Azi nu scapi nesărutată! COȘBUC, p. 82. Si la el se repeză. Dar, de dat, în el nu da. Ci eu palma mi-l locuș și scâpat că mi-l făcă. TEODORESCU, P. P. 508⁹. Îi spuse..., cum tati-său luă de mișere..., pe leica Sofe, cum apoi, la învâșul mașteri-au, tădă-so... îi făcu pierduți prin pădure, cum apoi... RETEGANUL, P. I, 47/10. Tontu... supărările... care ne-au făcut nouă cineva trăbuș se le facem uitate. TICHINDEAL, P. 150. Dinea mătușii, și-i bun și mi întinde-o bucată de pâne și-o gară de apă, că bagseamă pe mine mă pe face uitată; nu mai fă mințe de când nu-mi detersi nici măncare, nici b. utură. RETEGANUL, P. I, 25/10. P. a nai. Se plimbă prin casă cu el, făcându-l scos de cănzare [- arătându-l, ca și când ar fi de vânzare]. Unul se face campărător și-l negoafă, începând de la un preț mare... ȘEZ. I, 171/10.

5⁹. (Construit cu o propoziție dreaptă ca al doilea obiect) Face pe cineva să... (mal de mult, în parte și azi) fac pe cineva a..., (une-ori) fac pe cineva de... == Îl aduc s. îl pun în stare, să... Făcă pre împărțatul de să minună. MINEIUL (1776), 169 1/2. O așa înfără... Suis pe om... Și-l face trând, să guste a raiului ferice. KONAKI, P. 82. Ferice care... Ar face pentru dînsul... A la inimă scumpă de dragoste și bată. ALECSANDRI, P. I, 129. După șase săptămâni izbuti a face să lucescă armele. ISPIRESCU, L. 3. O făcă, de păreă și fi valurile ei valuri de aur. STĂNCESCU, B. 87/10. A Înduplecă, a îndemna, a determina, a convinge. Faceși lumea să pricească Pe câmpia românească Cete mândre de

Români! ALECSANDRI, P. I, 259. Tu m'ai făcut să viu după tine. FUNDESCU, L. P. 101/10. Până la vreme asta, nici el de la sine, nici prietenii... tot nu l-au putut face să se lasoare. CREANGĂ, P. 142/10. M'ai făcut de te crezutu. ALECSANDRI, P. P. 357/10. Atunci mătușă trezindu-se și oăzând că nu eră în țara unurească, după cum o făcuse bălănuț a crede, începă a se oclăti. ȘEZ. I, 54/10. A obliga, a constrânge, a silii, a-l pune pe cineva să... Feciorul poate să făcă pro lată-său, și fără de voia lui să-i dea ce-i va fi partea. PRAVILA MOLD. 124. A-l făcă să a-i slujă ca nește rob. DOSOFTEIU, V. S. 28. Te-oiu face de-i lucră slujba asiului. Idem, V. S. 26. 2. Până și tulpanuri subțiri îl făcă de înghiețea. NECULCE, LET. II, 235/17. Mai pro lesne poși să ne pierzi, decât să ne făci să ne lepădăm de Iis. MINEIUL (1776), 143 1/2. Aș pune rădășogă, că istoria vieții d-tale a să ne făci să alorim. C. NEGREZUL, I, 245. Oh! părinte! Ce m'ă făcui să fac? idem, I, 163. Ești un... nu mă făci să-ți zic pe nume! ALECSANDRI, P. 750. Nu mă făci să-mi în cucăntul! SBIERA, P. 135. Mândra mea cu ochii mici! Ce m'ă faci de viu pe-aci? — „Ba eu, bade, nu te fac, Num'apă fi-i fie drag”. DOINE, 249. Idem, nu fac pe nime cu țării să asculte. RETEGANUL, P. I, 47/10. Dar cu silii nu m'ă face Să iau pe care nu am mi place! RETEGANUL, CH. 138. Să-l bat, să-l fac [- să-l învâț minte] să m'asculte altă dată. ȘEZ. V, 84/10. A da să... Îmbrucă-mă [Doamne!] cu virtute(a) și fă-mă să-i plătesc toate datoriile. MARCOVICI, C. 9/10. Cotoșomul nu-i da răgaz să se gândască la d'ăle astea, ci îl luă cu vorba pe departe și a un cusur supăre îl făcă să priceapă, că ore să fle fericit. ISPIRESCU, L. 289/10. A provoca la cineva o stare, a provoca pe cineva să..., a cauza (o stare sulețeașă), a fi cauza că... Macar de are și face mișarea pe bărbat să pornească asupra ei, trebuie să-și îngăduiască firei. PRAVILA MOLD. 82. Spăna... mă face să mă culțemur. MARCOVICI, C. 12/10. O năprună întămplare l-au făcut să cadă amest' la pământ. DRĂGHICI, B. 74. Am venit să te întreb... dacă ai ceva teacuri, care să ne făci să avem cōpă. ISPIRESCU, L. 1/10. Făcō... fac fetole de răd. SEVASTOS, N. 25/10. Băte-te focal de dor, Cum m'ă faci tu ca să mor. DOINE, 67/10. A presupune la... Susurul acestor izvoare o făcă să se uite galea la ele și-i plăcă să le vadă curgerea lor. ISPIRESCU, L. 18/10. Adesea construcția aceasta cu fac să... (s. de) n're al rost decât să dea verbului un sens factitiv. (Cfr. A, I, 5⁹). Domnul îl face de-i vesel (= îl înveselește). DOSOFTEIU, P. 8. 41. Îl face să meargă (cfr. îl pornește s. îl trimite), îl face să moară de frică (cfr. îl omoară cu zile), îl face să-i troacă pofta de-a mai... (cfr. îl dezabară de-a mai...), etc. (Kară e construcția cu de să...). Îl făcuse pe Solomon de să fugă. ȘEZ. V, 135/10. (Une-ori eliptice) Nu mă faceți [subînțeles: să-mi lise din sărite], că ia acuii v'art căteoa jorții prin folul ceta, de v'a trece spurcatul! CREANGĂ, A. 128. (Cele mai multe dintre exemplele citate subț A, VI, 1⁹, e pot fi considerate ca expresii eliptice, în urma omiterii lui să fie) Ologii făcă [subînțeles: să fie] cu picioare, orbii [să fie] cu ochi. VARLAAM, C. 77. Stăpâne, dacă-i numai atăta, apoi lax ce te fac eu [subînțeles: să fi], să ajungi cu grău, să ai de unde face pâne și colaci pentru muntă! CREANGĂ, P. 155/10. (Cfr. Ital. lo fece addormentare, fran. îl le fit dormir).

VII. Fig. (Complementul e un substantiv concret; a face nu înseamnă propriu zis „a da ființă s. naștere”, ci „a da unui obiect o formă definitivă s. potrivită”, sau „a realiza ceva pentru trebuințele sale”). Face peștele cu bory, nu înseamnă că „îl dă ființă, îl naște”, ci „îl gătește”, face parale nu va să zică că „fabric, plăzmesce monete”, ci că „le agonisească”, face ștețele cuișă, nu înseamnă că „le fabric”, ci că „le curăță”, subînțelegându-se curate”, etc.)

1°. A aranja, a prepară, a găti, etc.

a.) A aranja, a așeză, a da o formă oarecare unui lucru, a-1 aduce în ordine. *Am secerat, alții legau zmeși, alții făceau câni.* CREANGĂ, P. 158¹⁵. *Făcând căsuși din tarba costă.* ȘEZ. I, 85²¹. | *A face fân* — a così iarba, etc., a uscă și a strânge: „faner” (cfr. ong. „fer fain”). *Nu și-a fost, măică, păcat, Nu te-ai nitat cu m'ai dat, Că m'ai dat la un bădră: Mergs sîna, face fân, Vîns osaru tot gemăni.* BIBICESCU, P. P. 189. *M'am dus la niște coșoși ce făceau fân.* ȘEZ. III, 67¹⁷. | (Modern) *A-și face toaletă* — a se îmbrăca. *Ceasornicul arătă patru. Abia aceam vreme a-mi face toaletă. Toată nobilimea eră la biserică cînd eu am intrat.* C. NEGRUZZI, I, 53. | *A-și face părul, halnele, etc.* — a-și aranja frizura, îmbrăcămintea, etc. *Fu-și părul, că fu-a dat o șuvișă pe frunte!* | *A face cărșile (la joc)* — a le amesteca și a le împărți. *Eu face cărșile!* ALECSANDRI, T. 1102. *Voi faceți cărșile: „c'est à vous à le coudre”.* COSTINESCU. | *A face patul (culeșul): masă* — a așterne patul (a așeză așternutul în pat, ca să te poți culca în el); a pune masa (pânzătura, tacăturile, etc. în ordinea necesară, pentru ca lumea să se poată așeză la mîncat). *Eu m'apuc patul și-i fac.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 132. *Și-acolo și-i faci lui pat.* BIBICESCU, P. P. 309 (fran. faire le lit). *Făcun un culcuș stăpînului sîn.* SPIRESCU, L. 287¹⁵. *Fă masă, că au osot ospașii!* | *A face cuică baia* — a potrivi temperatura apei, ca să se poată scălda în ea. *Să faci baia mai potrivită de caldă.* SPIRESCU, L. 32. | *A-i face cuică ghețele* — a i le curăți. | *A-și face unghiele, barba* — a-și tăia și a-și curăți unghiele, a se rade. (Tot așa în latinătoarea de mai târziu: *facere unguis, barbam.* Densusianu, *Hist. d. l. lingue rom.* 190; ital. *far la barba, i capelli*; fran. *faire sa barbe, ses ongles, etc.*) | *A face o bilă (la bilard), un carambol* — a nemeri cu bila sa în celelalte două (fran. *faire une bille*). | *A face gata* — a pregăti, a pune în picioare, a furniza. *De treizeci de sumari [= case] să mai faci un om de oaste gata.* NECULCE, LET. II, 370²⁰.

b.) (Despre mîncări) A găti, a pregăti, a prepară, (a coace, a frige, a fierbe). *Iscu feces mîncare.* CUV. D. BĂTE, II, 19. | *Au luat vîșel și-1 deade slugii și-1 pripită și-1 face.* BIBLIA (1688), II, 1. *Făcând bărbat din lapte.* DRĂGHICI, R. 149. *Cînd a veni bărbat-tău de la drums, vom face plăcintă cu coștife de porc.* CREANGĂ, P. 5¹⁰. *Să faci pâine de casă.* STĂNCESCU, B. 318. *În-și face masă pipărită.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 173. *Tate-un puin și ne fă ceamă.* Ibid. 395; RETEGANUL, CH. 50. *Au porocit să facă iute de mîncat.* ȘIEREA, P. 190¹⁰. *Cu faci la bărbat de cină?* DOINE, 63¹¹; 257¹⁰. *Nu știu face tășeți.* Ibid. 268¹⁰. *Da-î mai bună găina, C'o făcut-o vecina.* MĂNDRESCU, L. P. 124¹⁰. | *A face brănză (v. c.) (cu cîneva).* | P. anal. *Făc... leșie.* CREANGĂ, P. 76¹⁰. (Tot așa în alte limbi, d. e. în ital. *fare il pane*; fare lessio, arrosto = „a fierbe, a frige”, engad. *far paun* = „a face pâine”; de asemenea bulgărește: *da storims hleab* = „să facem pâine”; *mandžato e storena za vas* = „mîncarea e făcută pentru voi”.)

c.) A procura, a comanda, a cumpără. *Măndru-lița de pe deal Cere cu și-1 faci ceftan.* SEVASTOS, N. 27¹⁰. *Făcîndu-și haine frumoase, un cunună cu ea.* ȘEZ. V, 67. *M-am făcut un parlatiu la Viena.* (Cfr. ital. lo feci al fabbro = „am făcut la faur”.) | A face rost de ceva, a grîji ca să se fie la fața locului ceva. *Cu Miu se'ntolegă, Ca să faci mîne sară, De la Grecu' Bănăciară, Măcar un miel de frigare, De nu alt lucru mai mare.* ȘEZ. IV, 132¹⁰.

d.) (Despre foc) A-1 aprinde. *Fecce foc mare.* DOȘTREU, V. S. 20. | *Să faci un foc la marginea celdii.* SPIRESCU, L. 190¹⁰. *Își fac foc, își fac de cină.* RETEGANUL, P. II, 71¹⁰. *Cu ciurcele facu apoi feci și alege trei grămăjoare de cărbuni.* ȘEZ. I, 56¹⁰. (Tot așa în latinătoare: ignem, mai târziu: fo-

cum facere, Densusianu, *Hist. d. l. lingue rom.* 190, fran. *faire le feu*, engad. *fer fô*, etc.)

e.) *A face cuică cale (drum)* = a) a-1 lăsa să treacă; b) a ajuta să treacă, să se răspîndească; c) a-1 pregăti drumul, a-1 face cuivă rost să... *Iuicarii atunce eră dărși la corbă și-1 dătrăbă pe Panaiotachi Morona Postelnicu, unde merge cu acă glăod de oameni; iar ei zică către Inicari, că merge la împăratul să părăscă pe muștîl că le-au mîncat țara, și Inicarii auzind oșă le tot făcă cale.* NECULCE, LET. II, 307¹⁰. *Nu le-au stat împotriva, ci le-au făcăt cale.* DIONISIE, C. 215. *Să face cale ceialalte îndăfături.* VARLAAM, C. 294. *Cela ce cu petrecea pri cel vinovat pentru și-1 faci cale să fușă...* PRAVILA MOLD. 177 (cfr. lat. *facere sibi viam* = „a-și face drum”, bulg. *storvam pat* = „face cuivă drum, să treacă”; cfr. și A, II, 3°).

2°. A câștiga, a agonisi, a scoate, a adună, a strânge. *Le lăsar în pace să se ducă unde ar veldă cu ochii.* *Prava însă ce ei făcără în casele turcoșii un este de povestit; saluri, bani, argintării, arături...* SPIRESCU, M. V. 15¹⁰. | *Și auzind glotele de venirea lui Făt-frumos, cenean dironia și se scrie la oaste.* *Se sculară deci, cu mic, cu mare, și făcū oaste ca frunza și ca iarba.* Idem, I, 111¹⁰. *Să ne facem șacă boi.* Ș-1 = să|agonisim amândoi. ALEXICI, L. P. 13¹⁰. *Decăt gază păcătoșă, Mai bine slugă frumoasă, C'o slugă un sau două Și-și ca face car și boi; Ș-o slugă o lună, două Și-și ca face casă nouă!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 245. | Fig. *Brăduțel crescut în urmă, Rîu e, Domne, făr de mumă! De-î călcă din urmă-n urmă, Din străin tot nu-ți faci mumă; De-î călcă din piatră-n piatră, Din străin tot nu-ți faci tată; De-î călcă din flori în flori, Din străin nu-ți faci surori!* BIBICESCU, P. P. 109. *Mă munciuș o vară toată Ca să fac străinul tău, Și-mi făcūm boală curată, Că străinu-i ca petiud.* *Nu-ți știe dorul și chimul.* TEODORESCU, P. P. 285. (PROV. *Din coadă de căne, nu mai faci sită de mătăs.* ȘEZ. I, 220¹⁰; cfr. C. NEGRUZZI, I, 248. *Dintr'un lemn faci și crucă și lepotă.* BARONZI, L. 53¹⁰. | Spec. *A face parale a bani (avere)* — a câștiga, a agonisi, a strânge, a economisi parale. *Iar boierilor le pără bine, cîci mîncă ștețecore...; cei mai mulți boieri de la acest Domn s'au rădîcat, ales cei se vedă la țară, și de atunci au făcut bani toți boierii.* K. KOGĂLNICEANU, LET. III, 201¹⁰. *Căldător cu pușca plină Și cu pal la cap lepat, Să-mi mai cere acă rugină! Și să-mi fac bani de iernat!* ALECSANDRI, P. I, 63. *Lapte, brînză, unt și ouă, de-am putea scripu și ducem în țară ca să facem ce-am parate, cîci casa s'a mai îngreiat cu un mîncău.* CREANGĂ, P. 6¹⁰. *Ar face aceri!* ȘEZ. I, 265¹⁰. *Bani nu știu de unde-oiu face.* SEVASTOS, C. 257¹⁰; N. 300¹⁰ (cfr. lat. *praedam, rem s. divitias facere*; ital. *ha fatto molte ricchezze; fare quattrini* = „a face parale”, Germania *ha fatto un esercito numeroso* = „a strîns o oaste mare”; engad. *fer bazz* = „a face parale”, fran. *une pièce qui fait de l'argent*).

3°. A valoră, a pretui, a plăti, a costă, a aduce, a fi egal (cu). *Cinci ruble... fac 50 lei proști.* N. COSTIN, LET. II, 112¹⁰. | *Afară de acele trei sute, 1000 de oi părănești, care fac 100 domnești.* URICARIUL, VII, 9¹⁰. *Nu face băiatul istă atîntă bușugi, cu străie cu tot, căși am dat eu pentru dînaul pînă acuma.* CREANGĂ, A. 16. *Acum o mie de corbe un ban nu fac!* | SPIRESCU, L. 36¹⁰; 52¹⁰. *Să prefacească casa căt ea face.* PRAVILA MOLD. 41. *Un căștiu mai mare decăt face cealalt mușoi.* I. IONESCU, C. 250. *Aduce piatră la mine și i-o plătesc cît nu face.* CREANGĂ, P. 218. *L-au prețut că face mai mult decăt o împărăție.* ȘIEREA, P. 44¹⁰. *Fe-ol sîn tătu n'a ascultat, Cîi trei cui și-a înșelat, Un negru cu un harap, Altul cu steaua la cap.* | *Al treilea este cam sur, Și face o pară singur.* ȘEZ. II, 33¹⁰. *Murgulețul tare-mi face, Spune-mi*

mie căși bani face? JAENIK-BĂRSEANU, D. 487. *Cât face chilogramul?* (Prov.) *Domă faunei rale nu fac cât una bună.* BARONZI, L. I, 52^{1/2}. *Nu face fața cât ața.* ZANNE, P. III, 11. *Nu-i face (s. plătește) capul nici o arămat degeto, lăud, II, 37.* (La cele patru operațiuni aritmetice, suma, restul, etc. se indică prin fața). *Suma acția datoră face zece mii de camene de galbeni.* VARLAAM, C. 273. *Un acest chip două suflute fac numai unul.* MARCOVICI, D. 100. O bucată de pâine rămasă de la dumnea și cu patru de la istalalt fac la un loc cinci bucăți? CREANGĂ, A. 149. *Patru împărțit la doi face doi. De două ori trei fac șase.* (Cfr. lat. *quatuor tripartitus*; *poscicit*, hoc facit nummi nostratis denarium decem millia. GALL.) **Face parale**, cu deosebire: nu face parale (s. nici o pară, s. o pară chioară, s. nici două parale) = (n'are (nici o) valoare, (nu mai) e (incă) în toate puterile (frumos, etc.). *Face parale încă souera* I. ALECSANDRI, T. 809. *Lucrul acesta nu face nici o pară.* MARIAN, I-a ocărât o dracului..., de nu făcând două parale. ȘEZ, II, 74^{1/2}. (Tot așa la Aromâni: nu fațe parăși, la Greci: *δύο σάτι τριπλάσι*; la Albanezi: nukë ben para, la Bulgari: ne pravi, s. čini pari. PAPAHAĞI, P. A. No. 253) (Elliptic) **Face (să...)**, mai ales: nu face (să...) = (nu) merită (să...), (nu) este bine (să...), (nu) este potrivit (să...), (nu) se cuvine (să...). *Alunce întrebând hanul pe cibral pentru toate gătirile ce au în fară, au întrebat și pentru domni, ce domni sânt, și spîndu-i cine și cine sânt, au zis unul: „Cel din Moldova îl bun, îl știa, iară cel din Țara-rămânească nu face la această vreme, căci este copil”, arătând că trebuie să faceți pe Ghica, că-i om intră și harnic.* E. KOVĂLICEANU, LET. III, 271^{1/2}. *Câte ce pe băiet?* — „Nu fi-oiu cere mult: ia, două parale!” — „Nu-ți dau atâta, că-i pre scump, nu face!” ȘEZ, IV, 229^{1/2}. *E ăute! N'are cumpăt, nu face pentru un prefect!* CARAGIALE, ap. TDRG. *Face să merg la teatrul vostru?”* — „Nu face, căci se joacă rîn!” *Nu face pentru tine, să te pu la vorbă eu el!* (Cfr. lat. ad talem formam non facit iste locus. OVID, Ital. questo servitore non fa per me. Tot așa la Aromâni: nu fațe! la Neo-greci: *δύο σάτι*, la Albanezi: nukë ben! la Bulgari: ne čini PAPAHAĞI, P. A. No. 254, d. ex. bulg. čini da otivam doma? = „face să mă duc acasă?”; ne čini da se kazva takava duma! = „nu face să spui astfel de vorbă!”; ne čini da se pie na gladno srdeco! = „nu face să bei pe nemăncate!” *djavska koža i za tapan ne čini = „pielea de drac nu face nici pentru tobă!”* **Fie**, că face i. a. scump, da face! se exclamă în fața unui lucru scump (greu de ajuns), dar valoros (bun, frumos, etc.). *În adevăr, mobilarea-i prea frumoasă, dar și fine cam scump!* — „*Fie, că face!*” *Ș'apoi cine caută la bani, când lucru-i plăcut?* ALECSANDRI, T. 802. *„Mai poftim și din celelalte bucate, fine!”* — „*Lavă, anșule!*” *„Răspuneți țișanal, că sânt bune și astea!”* — „*Sânt scumpe, fine, un galben obună!*” — „*Fie, că face!*” (variantă: „scump, dar face!”). FUNDESCU, I. P. 158^{1/2}.

VIII. Alte sensuri.

1°. A zice, a răspunde. „Nu te cheamă Andronic?” *El face: „Așă mă cheamă!”* DOSOFTEIU, v. s. 56, (foarte adesea la acest scriitor d. ex. 29^{1/2}; 30^{1/2}; 31; 45^{1/2}; 48^{1/2}; 77; 140^{1/2}; 150^{1/2}, etc.). *Apoi usa de la tindă se deschide și Stoica intră înăuntru. „A!... Văru' Cului?” face el, dându cu ochii de Pleșca.* C. BĂNDU, SĂM. V. 91. „*Dec' ți făcă țigănul.* CONTEMPORANU, II, 782. *Vine nunal cel mare... Din pistoale dănd, Și din puști lăudnd, Pe dumnezeoasă lăudnd, Și făcând omenii: „Amin!”* SEVASTOS, S. 114^{1/2}. „*Bre!”* făcă împăratul, „zi, aicea zăce(o) oșciarele băteului fier!” STĂNCESCU, B. 112^{1/2}. (Se pare că la început întrebuintoarea aceasta a verbului face eră posibilă numai când urmă după o exclamație: *făcă ah!* s. *bre!* s. *dec!*, etc. este deci a se compara cu *făcă scăr!* *hop!*, etc., cfr. A, II, 5°. Mai

târziu pare a se fi generalizat, ajungând la aceeași funcție ca și fran. „faire” = „dire, répondre”).

2°. A face pe cineva = a exorțita meseria de... (de fapt, sau numai în aparență, deci și!) a juca pe, a-și da înfalțarea unui... (aero de...). *Cocheta face pe necinocata.* C. NEGRUZZI, I, 65. *Ana, îmbrăcată și ea în negru, cu un șorț alb pe dinnainte, făcând pe sora de caritate, din toată inima.* ZAMFIRESCU, R. 278. *Acosta în fiecare iarnă, când se întorcea de la pescuit, făcând pe popa Ior.* DUNĂREANU, SĂM. VI, 374. *Alunce unul, care face pe pălimar, caută să amăgească pe un băiat cu să fie limbă de clopot.* MARIAN, I. 203. *Zina să-mi face slugăritul.* Noaptea să-și fac pe iubitul. TEODORESCU, P. P. 310^{1/2}. *Face pe marele = este fudul; face pe grozavul = se grozăvește: „il fait le fendant!” DDRF.; face pe rațional (v. c.). (Cfr. fran. faire le crâne, etc., eng. fer il brav span. hacer el bobo = germ. den Hanswurst machen, etc.)* Spec. (Modern, după fran.) A reprezenta la teatru rolul de... *E bine, cănd face pe intrigant!*

3°. (Modern) A juca. (Construit, ca și acest verb, cu prep. cu, s. cu acuzativul persoanei) *Trebuie să te fac un cadrl.* CARAGIALE, T. II, 142. *Au să fac un tur de valc cu ea.*

B. Intransitiv.

1°. (În legătură cu un adverb local s. cu o locuțiune care indică o direcție, cfr. C, III, 1°. Tot așa în latinitatea de mai târziu: homo venire copit ad stelas facere. PETR.) A (se) da, a o lua, a o apuca (v. 1°; v. I, pag. 214), a se îndrepta într-o direcție oarecare, a porni, a merge încotrova, etc. *Mă! cel cu trăsura! fă înainte (= mână înainte), ce-ai închis șoseaua?* ALECSANDRI, T. 399. *La coasa și fă înainte!* ȘEZ, II, 136^{1/2}. *„Hai, nevastă, la prăși!”* — „*Bărbate, m'am bolnăcit!*” — „*Hai, nevastă, la băut!*” — „*Bodaposte, mi-o trecut.*” *Fă înainte că te-ajung!* ZANNE, P. III, 474; cfr. SEVASTOS, C. 26-aj; ȘEZ, I, 211^{1/2}; 74^{1/2}; v. 14°. *Fă eu potera „necole!”* POMPIIU, B. 69^{1/2}. [Hotarul] *lăsând marea părânduși face peste câmp cam che-zis.* URICARIU, XIX, 33^{1/2}. *O călească trecă în fuga căilor... apucă nișo sf. Bie, și făcând (= cotind) în stânga, luă la deal pe lângă zidul sf. Spiridon.* C. NEGRUZZI, I, 16. *Aici nu se știă acumia în care parte au făcut: apucat-au tot pe apa Sucevei... sau au trecut dincolo de apă?* MARIAN, T. 226. *Făcând pușca în stânga, spre capătul băncii de piatră, unde măncăsem, mi s'întredese trepte.* I. CIOCĂRLAN, PE FLAUI, 41. *Da Bădăleasa pe uliță făcă La Niculesa să ducă.* ȘEZ, V, 62^{1/2}. *Pus-am șusa pe doi cai Și făcuiu în sus la rain.* MARIAN, SA. 70. *Fă 'n sus!* = „apucă 'n sus mai repede, pân' te văd, mergi iute, pornește (cam cu de-a frica)!” ȘEZ, V, 72^{1/2}. *Fă 'n pădurea cea din dos!* ALECSANDRI, P. P. 51^{1/2}. *Ș'om făcut la iad în jos.* ȘEZ, I, 14^{1/2}. *Și-am făcut pe Oll la deal.* ȘEZ, I, 78^{1/2}. *Ioan sta de-ăl vedea încotro va face acel om.* DOSOFTEIU, v. s. 133. *Fiind noaptea... nu știă încotro vor face.* M. COSTIN, LET. I, 120^{1/2}. *Toți mă gratulă, ori încotro făcăm (= ori unde mă îndreptam).* GORJAN, II, 46. *Porcul încotro face (= unde se îndreaptă), luă tot noroiul și place.* ROMÂNUL GLUMET, I, 58^{1/2}. **Face** (v. c.) = a nu se putea împotrivi, a se resemna, a primi. *Șe-ghiobia e bătrând și n'ai încotro face!* GORJAN, II, II, 48. *Ea, o babă cuminate, căci sânt babă, n'ouă încotro face, și cuminele, de nevoi... ALECSANDRI, T. 1198.* (După a „apuca-o”, „a lua-o”, întâlnim și: a face-o) *Petra cu slănină, au făcut-o într-o iafure.* ȘIERA, P. 269^{1/2}. **Face** (La imperativ, urmat de o propoziție) *Mergi! pleacă! du-te!* *Fă, de-ădu găteșile!* STĂNCESCU, B. 346^{1/2}. *Fă, de te urcă 'n pod.* Idem, B. 168^{1/2}. (Cfr. A, II, 2°, h.)

2°. **Face a (bine, rău, etc.) = a.)** coboșta a..., prevestește (vremore rea, etc.). b.) a-și aduce pe cap, a învocea nemorocire. *Par' că nu faceți a bine, de au*

oș mai astâmpărâți dracul nici la vremea asta! CREANGĂ, P. 254^{1/2}. Gădinele nu mai cântau cucoșele la casa moșnegului, să mai facă o rău. idem, P. 294^{1/2}. Văd în sobă făciunea aprinsă, care se zice că face o cănt și vreme rea. idem, A. 34. S'au topit omuluri multe în sus, s'a și plouat mult timp zilele trecute... Iaca, și acuma fac nourii o ploaie. SADOVEANU, M. 180. (Cred. pop.) Când se zăie mda pe sobă și se uită spre ușă, face a frig. SEZ. II, 197^{1/2}. Mamele nu-și lasă copiii să umble [în catalige], zicând că „fac a rău [sau] trag a rău” adică își cer de la Dumnezeu, prin joaca lor, să ologosească. PAMFILE, J. I, 336.

3°. Face că s. a... = simulează, se prefacă că... (Rare; construcția obicnuită e reflexivă, cfr. C, III, 2°) Ele au zis să facă un foc mare lângă poartă, și când a mai dezbărâc colnicul calul și o pune pielea jos, atunci fata împărțului să facă că se atînde și să împingă pielea cu picioarele în foc. SBIERA, P. 44^{1/2}. „Ce ești, puică, așa mădărită?” — „Ce faci, bade-a mă-ntrebă, Că gții singur dumneata: Din gricina mădărită!” SEZ. I, 176^{1/2}. (Tot așa în neo-grecene: *văpșu 6u živ învătă* = „il fait semblant de ne pas comprendre”).

C. Reflexiv.

1. A-și lua începutul s. ființă.

1°. A se naște, a se infirpa, a se înjgheba, a se produce, a se ivi. *Pulheria se[ă]ntul albor din Halchidion au grijă de s'au făcut* (corespunde întocmai germ. „*un stande kommen*”). DOSOFTEIU, V. s. 13, 1°. Să face fulger (= a fulgerat). idem, V. s. 31, 1°. Pus-au Miron Logofătul de au lărgit și drumul la lanca Măndrașcoi; că fiind drumul strimpt, nu putea oamenii să ămble de răul tâlharilor. Și așa, cu aceaste, au început a se mai stărpire tâlharilor, că de ce amoria, de ce se făcă mi multți în zilele acestui Domn. NECULCE, LET. II, 258^{1/2}. În puțină vreme s'au făcut o mare scumpete. E. KOĞALNICEANU, LET. III, 221^{1/2}. Să făcă cutrenur mare, MINEUL (1776), 162^{1/2}. De la o vreme se face tăcere. CREANGĂ, P. 227^{1/2}. Mare edlă se făcă în împărăție. IPIRESCU, L. 31. Doară nu s'o face gaură în cer! (se spune când voim să arătăm că ceea ce e să se întâmple nu are să aibă urmări grave). idem, L. 12^{1/2}; 50^{1/2} etc. *Între curteni se făcă un răset ca acela*. SBIERA, P. 41^{1/2}. Se face tină până-n glane. RETEGANUL, P. I, 11^{1/2}. | A se da. *Dintr'ăurese pârfile curânt mare și poroncă tare se făcă*. CANTEMIR, IST. 27. Bătălie groaznică s'au făcut lângă cetatea Pultava. AXINTIE URICARUL, LET. II, 183^{1/2}. | A se întemeia. *Doao Dachii se feceră în finiturile Misiei*. P. MAIOR, IST. 45. | A rămănea. *Se făcuse urmă în prag, de greu ce eră*. RETEGANUL, P. III, 40^{1/2}. | (Despre foc) A se aprinde. *Fă-te, fă-te, focule!* MĂNDRESCU, L. P. 140^{1/2}.

2°. A se întâmpla. *Aceasta s'au făcută de multe ori*. BIBLIA (1688) pr. 132. *Și cum zise el, așa se și făcă*. IPIRESCU, U. 110^{1/2}.

3°. Spec. (Despre zi, noapte, etc.) A începe, a se ivi. *Dimineața se făcă*. BIBLIA (1688), 46. *Se făcă eclipsă* [- întunecime] și *același stele strălucitoare a imperiului otomănesc*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 290^{1/2}. După ce s'au făcut zău... s'au pogorât din copacii. DRAGHICI, B. 51. Când începă a se face zău, Mihai ridică tabăra. BĂLCESCU, M. V. 127. Să ningă, să plouă, numai vreme rea să nu se facă. ROMĂNEL GUMEN, I, 42^{1/2}. Măne dimineața să ni se facă zău pe lan. CREANGĂ, P. 158. Se făcă zău [- se inseră]. IPIRESCU, L. 75^{1/2}. Se făcă întunerec [- se întunecă] pe pământ. idem, U. 43^{1/2}. După ce s'au făcut hăt bine noaptea [- s'a înnoptat]. SBIERA, P. 67^{1/2}. Când se făcă de zău... RETEGANUL, P. II, 54^{1/2}. | P. anal. *Până ai veni tu, s'au făcut șapte și trează un plecat*. Vântul a încetat; să vedeți că mâne are să se facă frumos (- să se îndrepteze vremea, să fie frumos). (Cfr. fapt¹ 5°, facere II, 2°, făcut¹. În texte latine cu colorit popular e ate-

stat: *facit se hora quinta* = „se face la cinci”, copărit se mane facere = „începă să se facă dimineață”, cfr. O. Densușianu, *Histoire de la langue roumaine*, I, 182; cfr. ital. al fare del giorno = „la faptul zilei”, sul fare della notte, giorno fatto, notte fatta; engad. sül fer del di= „la faptul zilei”, fer di= „a se face ziua”).

4°. (Despre tablouri, imagini etc., ce se desăgură deodată, pe neașteptate, înaintea ochilor cuivă, ca și când ar lua atunci ființă) A se ivi, a se arăta, a se desăgura înaintea ochilor cuivă. *Cu capul gol, pe arșița soarelui, am plecat. Se făcă nu departe de poștă o vale lungă și răpide, de nu putea nici caru' desert să coboare fără pedică*. *Drama' cotigă pe lângă o prăpăstie adăncă...* ALECSANDRI, T. 51. *Mergi tot înainte, și când vei ajunge la o biserică, unde se face la stânga o stradă, apucă pe ea.* (Cu deosebire) *În pers.* (despre vizituri, arătări, vizuri, etc.) *Într'o noapte, taman când împlini zăsprezece ani, visează fata un vis: Se făcă o auzed un glas care-i zică: „Fată frumoasă, bărbatu-tău e mort...”* STĂNCESCU, B. 109^{1/2}. (Tot așa la Aromâni: s'afăcă că... la Neo-greci: *πρό τινος τήν ώρα γένετο*, la Bulgari: *први с. чини ми се*, ce... PAPAHAĞI, F. A. No. 255 și la Albanezi: *më beqetë n çëndëqë... Pedersen*, 113).

5°. Impera. A se naște, a se produce în cineva (deodată) un simț s. un sentiment, a începe să al... a fi cuprins de... (foame, sete, somn, dor, frică, jale, milă, rușine, etc.) *La se făcă foame*. FUNDESCU, L. P. 88^{1/2}. *I se făcă seta*. STĂNCESCU, B. 50^{1/2}. *Pe armă și se făcă somn*. SBIERA, P. 140^{1/2}. *I se făcă frică*. SEZ. I, 162^{1/2}. *I s'o făcă așa de jale, încât a început a plânge*. CONTEMPORANUL, III, 656. *Deaca o cădă [a]u] și să făcă milă d'înși*. VARLAAM, C. 319^{1/2}. *I să face rușine*. DOSOFTEIU, V. s. 7, | P. anal. *Mumei lui...* și *s'au făcut vedenie dumnezeiască*. P. MAIOR, IST. 65. *Bătăiul, dacă auzi așa, se duce la stăpănu-său și-i spune că nu mai stă și să-i dea ce i se cucine*. „*Mă, da fie fi s'o făcut năducl* (= fi s'a năducl, și s'a năzări), *orjii ce ai?* *Ce-fi vine așa, odoronc-tronc, să pleci de la mine?*” STĂNCESCU, B. 254. *I se făcă galbăn înaintea ochilor*. VLAHUȚĂ, N. 12. *†† A i se face culvă rău*. = a-i veni rău, a se simți (deodată) cuprins de o stare de suferință s. durere. *Când au căzut toate gata, pușe în rădăneală, i-au trecut numai rece prin spate, și s'au făcut rău la inimă și galbăn și negru pe dinaintea ochilor*. SBIERA, P. 161^{1/2}. *Awară, pe când vorbeau cu frate-mien, mi s'a făcut rău*. | A i se face culvă de ceva (s. cineva) = a simți un dor, o atragere puternică spre ceva (s. cineva). *Lui și s'a făcut de înasur*. STĂNCESCU, B. 70^{1/2}. | P. anal. *Du-te odală, ori fi s'a făcut pe semne de cr'un conflict*. CARAGIALE, T. II, 40^{1/2}. *I s'a făcut de bătăie*. POLIZU, I s'o făcut de cădere. DDRF. | (Personificat) *În mirosul fără asemănare de dulce, pe care-l dă căpșului sulcina când e coaptă și iarba când i s'a făcut de coasă, în acest farmec măref și lăngăit al singurătății, inima lui... trudită...* se uzură de povera tuturor durerilor pământiești. VLAHUȚĂ, N. 23. | Același sens în construcția: a i se face culvă [subintelecte] dorj s'a... *Nici mi-e foame, nici mi-e sete, Ci mi-e dor de codru verde, Că mie mi s'a urli și mie mi s'a făcut Să mândac carne de cuc, Și să beas sânge de Turc*. TEODORESCU, P. 615.

II. A trece la un nou stadiu de evoluțiune.

1°. A deveni.

a.) A s'a schimba (în...), a se prefăca (în...). (Subiectul indică rezultatul schimbării, prin prep. din se arată stadiul primitiv; cfr. A, VI, 1°, a) *Din dar se face raiul*. CREANGĂ, P. I, 299^{1/2}. *Loti cerbul de trei ori în burd și înaltă se făcă dintr'ănsul o căruță cu doi-spre-șecce cai de foc*. IPIRESCU, L. 116^{1/2}.

b.) (Mai obicnuită e construcția cu un substantiv

predicativ care arată rezultatul schimbării la care ajunge subiectul; corespunde construcției transitive cu acuzativ dublu; cfr. A, VI, 1^a, b) Cu același sens. *Smola se făcă apă.* MINEIU (1776), 174^v. *Lutul ... în puțină vreme s'a făcut un zid pare tare.* DRĂGHICI, R. 164. *Rîul se face fire, simfira amoroșe.* ALEXANDRESCU, M. 6. *De s'ar face dealul rât, Să văd de unde-am cînt!* MĂNDRESCU, L. P. 28¹⁰. *Dorul mieu, bade, și-al tău, De s'ar face-un pod mereu...* *Ca să trecă doi cu doi, Și tu, bade, pe la noi.* BETEGANUL, CH. 72. **†** *Sângele apă nu se face!* v. apă (vol. I, pag. 183^b). *S'a făcut agurida miere, v. aguridă* (vol. I, pag. 74^a). | (Subiectul e omul s. o vietate) A se schimbă lu, a deveni. *Face-m'aș prînghitoare, De-aș cânta noaptea'n răcoare* Doina cea demierătoare! ALESCANDU, P. I, 5. *Poate n'ai știință ce... fată e aceea: când vrea, se face pasăre măiastră.* CREANGĂ, P. 246. *Broasca se dăte de trei ori peste cap și se făcă o zădă gîngăș.* INSPIRESCU, L. 35¹¹. (Cred. pop.) *Soarele care va mîncă nașul din zua de Paști, se face liliac.* ȘEZ, I, 19¹². *Ce mă mușli tu apă rău, Doar nu te-ai făcut dulău!* POMPLIU, R. 23¹³. (PROV.) *Cine se face apă, îl mîndăcă lupii.* ZANNE, P. I, 568; ROMĂNUL GUMET, I, 29¹⁴. **†** *A se face stăpîn pe ceavă* = a lua cu forța s. cu viclenie stăpînirea unui lucru, a uzurpa. *Grecii s'au făcut stăpîni pe tronul fîrilor române, | A se face la loc (s. ură)* = a redeveni. *Se făcă om la loc.* INSPIRESCU, L. 315¹⁵. *Se făcără iară oameni.* idem, 87¹⁶. | *A se prinde.* *S'au făcut frați de cruce.* BETEGANUL, P. IV, 37¹⁷. *Dacă ai bani mulți, fă-te cheaz.* ZANNE, P. V, 164. *Dacă n'ai treabă, fă-te martor.* ROMĂNUL GUMET, I, 28¹⁸. | *A ajunge.* *Acum ei s'au făcut un om foarte de treabă.* DRĂGHICI, R. 89. *Tot Românul a avut dreptul a se face proprietar.* BĂLCESCU, M. V, 10¹⁹. *Tigănul, când s'a făcut împărat, tîntă pe tată-său în spănzur.* BARONZI, L. I, 63²⁰. *Cu banii rămași, cumpără-ți și-nu car și iaca, te-ai făcut gospodar.* CREANGĂ, P. 39. *S'au făcut cel mai vestit doctor în toată lumea.* ȘIEREA, P. 194²¹. *De cine dorul se leagă, Nu se face om de treabă.* HODOȘ, P. P. 37. *Fig. Cînd strămoșilor făcîndu-te...* BIBLIA (1688), 7 pr. 1/4. | *A îmbrățișa cariera de...*, a deveni. *Să mă fac arhitect.* ANTIM, P. XXV. *N'o să te faci popă.* FUNDESCU, L. P. 38²². *Facă mama ce tu face.* Diecidănu m'o face. BETEGANUL, CH. 137. (Tot așa fran. se faire prêtre, etc., la Bulgari: storic-h se ucitel = „m'am făcut profesor” și la Albanezi: u-bę berber = „se făcă bărbier”). *A se face tovarăș, rudă etc.* (cu cinevă) = a se întovărăși, înrudi, etc. (cu cinevă). *Mai bine fă-te tovarăș cu dracul, Pînă treci cu el la cul.* ROMĂNUL GUMET, I, 19²³. *Ne-am făcut rude* (tot așa bulgărește: storic-hy-se rodinina). | (Foarte des substantivul predicativ are funcțiune adverbială) *Tot trupul s'a făce preste tot rînd* (= se umplîe de rîni). DOSOFTEIU, V. S. 4. *Se făcuse vinu gîrlă* (= curgea gîrlă) *prin picniță.* STĂNCESCU, R. 59²⁴. *Facă-ți-se dramul cruci* (= să ți se încredinșeze dramul) *și la calea jîmătăe, Murgul și-se potîneașcă.* *Pe tine să te jumtăească!* BIBECSUCU, P. P. 131. **†** *A se face bucăți, fărâme, praf* (și) *pulbere, scram, tîndări, zgură, etc.* = a se sparge, a se sfărîmă, a se distruge, a se nimici, etc. *Scapă bițidul din mână, de se făcă tot bucfăle.* BETEGANUL, P. IV, 31²⁵. *Toți idoli s'au făcără pulbere.* DOSOFTEIU, V. S. 7. *Calul... zboară cu dinzul în înaltul cerului și apoi, dându-i dramul de-acolo, se face Spănul pînă jos prof și pulbere.* CREANGĂ, P. 278. *Vă vești face scrum pînă mîne dimineață.* idem, 251²⁶. *Ele se făcără jîndări.* INSPIRESCU, U. 52²⁷. *De sfîntu-ți căutătură Pizmașii s'or făce zgură.* DOSOFTEIU, ps. 20. | *A se face cărlig* (c. covrig) = a se încovăia cu un cărlig, a se zgulii de frig, a se îndoi de bătrînețe, etc. *Fierul... se încovăia, de se făcă covrig.* INSPIRESCU, L. 21²⁸. *Moartea... se uscase, de se făcuse cărlig.* idem, 10. *Se stărcisără de se fă-*

cură covrig de ger. idem, U. 87²⁹. - *foc pe cinevă* = a se mînia, a se supără tare, v. foc. | - *luntru și punte* (mai rar: *munte și punte*) (pentru cinevă) = a se întrepune cu toată insistența (pentru cinevă), a face tot posibilul. v. punte. | - *nizai* (v. c.) | - *oale și urcioare* = a fi murit de mult (pentru a deveni pămînt, iar aceste oale). *Nu știți oă mîlțuș-i moartă...* și *s'a făcut oale și urcioare, sărmana.* CREANGĂ, P. 23³⁰. - *trup și suflet cu cinevă* = a se uni strîns cu cinevă. *Umblănd el rasna, ... se cunoșcă cu... un zec pădurean și se făcă trup și suflet cu dinzul.* INSPIRESCU, U. 107³¹.

c.) (Construit cu un adjectiv predicativ, cfr. A, VI, 1^a, c) *A deveni, a ajunge.* *Chiar se făcuse buclucos, hărășos și de tot hapsin, când sta căte două-trei zile pe lângă casă.* CREANGĂ, P. 111. *Un figan, | bîotîrînd și el și se grijosă, cu să se făcă mai bun la Dumnezău...* FUNDESCU, L. P. 161³². *Cu curiozitate, curioz te-ai face.* DOSOFTEIU, ps. 52. *Se făcă dăz, începînd a-și țene nevada.* INSPIRESCU, L. 385³³. *Nici frumos pînă la donățele de ani, nici cumine pînă la treizeci și nici bogal pînă la patruzeci nu m'am făcut.* CREANGĂ, A. 71. *Gălbănarea firească a lui Ispit se făcuse mai grozavă.* C. NEGRUZZI, I, 53. *De ce creștea, d'acea se făcă mai isteț.* INSPIRESCU, L. 2. *Cu întemeierea acestor state, evoluțiunile istorice ale Românilor se fac mai lămurite.* BĂLCESCU, M. V. 7³⁴. *Lumea și inimu mea unindu-se foarte tare se făcuseră nedespărțite.* MARCOVICI, C. 16³⁵. *Ea se făcă neharnică a neorje la o împărătoasă.* DOSOFTEIU, v. s. 90. *Se făcă voinic ca brazii mușilor.* FUNDESCU, L. P. 28³⁶. *Nu te vei face vrodnic a fi pîrtăz aceti lumi ferice.* MARCOVICI, D. 16³⁷. (Tot așa la Albanezi: *do beneți m i ma? nga mbreti | Pedersen, 112*) = „ai să te faci mai mare ca regele”. | (Foarte des) *A se face mare* = a crește (mare); - *neacăz* = a dispărea, - *franos* = a se găti, a se împodobi. *Și creșcă și se făcă mare.* EMINESCU, N. 4. *Drăgii mei copii, v'ași făcut mari; mergeți de că căduți urașele.* INSPIRESCU, L. 33³⁸. (cfr. ital. come ti sei fatto grande! = „eo mare te-ai făcut!”). *Trecu în altă ale și se făcă neacăz.* C. NEGRUZZI, I, 45. *Dar tîrziu, în miez de noapte, Umbrele, cu blînde șoapte, Neacăz se făcă.* ALESCANDU, P. I, 104. *Odăla își înălță Chirică sacul cel de pe horn și se face neacăz.* CREANGĂ, P. 178. *Găsea, sperîndu-se, zbură și dinu, făcîndu-se neacăz.* ȘEZ, V. 131³⁹. *Du-te-acasă, fă buhoasă, Și te lă, te fă frumoasă!* ȘEZ, V. 16 (cfr. fran. se faire belle). (Adesea construcțiile acestea rodau ideea exprimată prin verbul corespunzător, mai ales când adjectivul exprima o colorare) *A se face alb* = a se albi, - *bătrîn* = a îmbătrîni (fran. se faire vieux), - *dulce* = a se îndulci, - *galben* = a se îngălbi, - *gras* = a se îngrășa, - *rîu* = a se înrăi, - *roșu* = a se înroși, - *sînițos* = a se înșănătoșa, - *cîndă* = a se învineți, etc. *Oile cele negre îndată s'au făcut albe, și cele albe, negre.* ȘEZ, II, 164⁴⁰. (Loc. prov.) *Zicînd numai „miere” gura se face dulce.* BARONZI, L. I, 60⁴¹. *Se făcuse galbău ca ceară.* ȘEZ, IV, 185⁴². *Tot mai grău mă făcusem.* SEVASTOS, C. 27⁴³. *lepele... se făcuseră rele.* INSPIRESCU, U. 48⁴⁴. *Fiu cranului... făcîndu-se atunci roș cum îi galca, vine afară în grădina.* CREANGĂ, P. 189⁴⁵. *Dacă vrei să se făcă sîndătoasă fîca împărăției tale...* FUNDESCU, L. P. 50⁴⁶. *Tigănul, când văzu pe voinic, se făcă, din neor, cîndă.* ȘEZ, I, 69⁴⁷. | (Tot astfel când avem a face cu un participiu, întrebuintat în funcțiune adjectivală; atît că în cazurile acestea se exprimă pe lângă ideea cuprinsă în verbul corespunzător și noțiunile: singur, pentru todeauna, de bună voie, etc. Cfr. construcțiile analoge cu funcțiune transitivă sub A, VI, 4^a). *De acufie te-ai făcut depărtat* (= te-ai depărtat singur, de bună voie). MINEIU (1776), 48⁴⁸. *Frînză verde de pe băltă, Drăgi și nu mai fost doi odăta...* *Cine-n lume s'o găsit, Un'ntre ei o zădrît!* *Badea, de urîn' ei, S'o luat a hîitai... Pe dealul cu*

călinii. Mândru dac'o auzit, Tare frumos s'o gătit. Tot în haîne de mătăsă, S'o făcut dusă de-acasă (- a părăsit casa părintească) În casa pădurea doasă. RETEGANUL, TR. 30/19. Ce-i veni în gând într'o zi, luă o pușcă de-a celorlalți și se făcu fugit pe munți (- a fugit pe munți și fugit a rămas). ȘEZ. II, 40/. Se face așteptat = „îl se fait attendre”.

d.) (Construit cu un adverb, cu o leuțiune adverbială s. adjectivală, sau cu particula comparativă) A deveni. Te-ai făcut prea nu știu cum! CREANGĂ, P. I, 319/19. Bine, dar ce cu chip poate să se facă cineva în acest fel? DRĂGHICI, R. 156. De asin dară să se facă urechile lui Midas împărat! IPIRESCU, L. 110/19. Nu te face al dracului! STĂNCESCU, R. 357/19. Nu că făcerii ca calul fără minte. DOSOFTEIU, P. 107. Intina se făcuse cât un purice în mine. IPIRESCU, L. 304/19. Armăstrul... se scutură și se făcu cu întâiu (- redeveni cum fusese), fără să se cunoască semu de rana pe el. Idem, I, 28/19. A se face [substantiv: roșu] au sfecta = a înroși ZANNE, P. IV, 120. ++ A se face de ocară, de poveste, de răs, de rușine, etc. = a ajunge să-și bată lumea joc de tine, a deveni ridicol, etc. (cfr. A, VI, 1, c). Să se facă împăratul de ocară. STĂNCESCU, R. 340/19. Să se facă de poveste'n țară. PANN, P. V, II, 144. Ajunșea de se făcși și însuși de răd. IPIRESCU, P. 104/19. A se face bine = (despre viață) a se înșănătoși, a se întrema (cfr. a-1 face pe cineva bine, subț. A, VI, 1, c). Așezat într'un furzon de ambulantă... Comăneșteanu se apropie de Tarnu-Măgurele. Se făcu ceea mai bine sub îngrîșirile lui cunnatu-său Mateiu care l-însoțea. D. ZAMFIRESCU, R. 274. Căzla boală grea... Se adunaseră toți craci, toate babele și toți cititorii de stele; rămaseră însă rușinoși, căci n'aurău cei face. Atunci fiul împăratului spuse mătăsii că până n'or găsi pe fata la care se va potrioi inelul ce-i dăte el, nu se va face bine. IPIRESCU, L. 311/19. (În acest sens și în Albanezi: ede atât u-bë mir dijali [Pedersen, 37] = „și astfel se făcu bine copilul”). A se face (tot s. † tot de) una (cu cineva s. ceva) = a se uni, a se împreună, a deveni la fel, a nu se mai putea deosebi de... a crește împreună cu ceva. Se scoborău și Nemții despre Țaru nemțesc și Moscalii încă mery la Crâm, și se vor face tot una. NECULCE, LET. II, 258/19. Ațuce împinându-se ostile s'au făcut tot de unii și l-au scos pre Sultan Mehmet din împărăție. Idem, LET. II, 306/19. Afurisita de cănașă se lipi de pielea lui și începă a-l frige. Dete să se dezbruce de dinso, dară ea atât se lipise, în cât se făcu una cu pielea lui. IPIRESCU, U. 77. Porcul... se tădăși în noroi, până se făcu una cu tina, idem, L. 53/19. De astă dată s'a dus în slava cerului, de s'a fost amestecat cu norii. Bietul făcău... a început... a plânge: ... Numai corbul... or puteă să mă ajute!... - Ce-i porunca? - Uite așa ș'ază, corbule!... - Apoi, dacă e numai atâta, i-am dat de leac; ea e acunată în slava cerului, s'a făcut una cu norii, da fi-o dau eu în mână. STANCESCU, R. 266/19. A se face în două (substantive: părți) = a se despărți în două părți, a se bifurca; - în trei (etc.) părți = a se împărți în trei (etc.) părți. Când ajung la moara nouă, Calea lor se face'n două. COȘBUC, R. 129. Iară domni și boieri s'au și făcut în trei părți. NECULCE, LET. II, 420/19. || A se face de (s. să...) = a ajunge, a parveni, a izbui (să...). Feciorii ce se vor naște den mestecătorii cei de sânge nu vor puteă nice într'un chip să se făcă să fie cum are fi den părintești cunnovaști. PRAVILA MOLD. 120. Otman... se făcu de a se cunoaște (- ajunge a fi recunoscut) stăpânitor a toată împărăția. E. VACĂRESCUL, IST. 250/19. Această împărăteasă, cu rostul ei col blajin, se făcu de o iubiră până și cunnațele ei. IPIRESCU, L. 40/19.

e.) (Aceleași construcții se mai găsesc și în funcțiune unipersonală, unite cu dativul pronumelui

personal, prin care se indică că subiectul e în același timp persoana cu care se întâmplă o schimbare, cfr. A, III). A se întâmplă cu cineva o schimbare, a se prefăce s. a-1 deveni ceva într'un fel. I se făcu trupul tot sânge (- i se omplă de sânge). DOSOFTEIU, V. S. 6. Ochii i se făcără grei. COȘBUC, P. 75. Calul... îi zise... că în una din case zănele aveau o baie [și că]... cine se scaldă [în] ea... aceluia i se face părul de aur. IPIRESCU, L. 149/19. Cine joacă și nu strigă, Face-i-s'ar gura strămbă, C'ază-i jocul românesc, Cu strigăt ardelenesc. JARNIK-BĂRSEANU, D. 359; RETEGANUL, CH. 44. | A i se arătă cuiva ceva. Negustorul se minună de atâta cinste ce i se făcă. IPIRESCU, L. 277/19. | A căpăta, a primi (procente), a-i reveni cuiva ceva. Carii luasă hârtie de șem galbeni, li se făcără mai bine de o sută. NECULCE, LET. II, 238/19. [Vameșul] dăte lui Ion partea ce i se făcără din prinderea contra-bandei. V. A. URECHE, ap. TDRG. | (Corespondent unui verb) Să i se facă plăță (= să i se plătească) după cum va fi fost dobortul. PRAVILA MOLD. II. Să i se facă moarte (= să fie omorât). Ibid. 18. ++ A i se face cuiva părul măclucă (v. c.) (de frică, groază, etc.). | A i se face cuiva cunoscut s. de știțe = a fi înștiințat, înconștințat, anunțat, a primi vestea (că...). I se făcu de știțe că Românii prădează locurile. P. MAIOR, IST. 212.

f.) (Despre oameni, cfr. A, I, 29) Ce se face (cutare)? = ce devine, ce se întâmplă cu el, unde e, unde a rămas, „que devient-il?” Întrebă ighemonul, dară că eră șeapte; unul ce s'a făce (= unde eră unu)? DOSOFTEIU, V. S. 73. Numai Șerban Lopoșofăt au scăpat; așăși din gloată denaintea vezirului nu l-au căzut nime ce s'au făcut. MUSTE, LET. III, 9/19. Ce mă voiu făce când mă va ajunge sfârșitul vieții. MINKIHL (1776), 60/1. Să văd ce s'au făcut poamele cele. DRĂGHICI, R. 86. Ce te-ai făcut de o săptămână, de când nu te-am văzut? C. NEGRUZZI, I, 17. Funicile par'că intrase în pământ, s'au mistuit de nu se știe ce s'au mai făcut. CREANGĂ, P. 264. Of, ce-am să mă fac pe lume? SEVASTO, C. 135/19. Da eu ce focu m'oiu face? BIRIGESCU, P. p. 138. Ce te faci fără dinșii? ȘEZ. III, 186/19. Ce să ne facem, biddi? Ne-am iabă, nu ne putăm. Ne-am lădă, nu ne îndurăm. RETEGANUL, TL. 89/19. (Prin prep. de se indică cauza situației nedreptate, neplăcute etc., în care se găsește cineva) Iși împăratul nu știe ce s'a face de mâine. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 270/19. Nu știe ce să se mai facă de frică. SEVASTO, S. 272/19. Nu știe ce să se facă de mâhnire și de ură, fețele, când se căzură singure. IPIRESCU, L. 49/19 (cfr. v-span. non se que me haga = „nu știu ce să mă fac”). | Nu aveau ce se face de împăratul, ca să nu-i aducă supărare. CREANGĂ, P. 20. | (Prin prep. cu se arată persoana s. lucrul care stă în drum, cu care cineva nu știe ce să înceapă) Ce mă fac eu cu tine, dacă te-i înșobolău? | Unipera. Cea s'a făcut cu cutare = ce-a devenit, ce i s'a întâmplat, unde a rămas? Când deminea, au venit împăratul și nu văzută urma băgății în Dunărea aceea și s'au știut ce s'au făcut cu diavii, ori de-au trecut [peste apă], auz puteă s'au înțecat? BIKHIA, P. 191/19. Cum se făcă ziuă, trimise împăratul să cază ce s'a făcut cu sergentul; oamenii... îl găsiră mai mort de frică. STANCESCU, R. 328/19. | Cum se face, că (s. de)...? = cum se poate întâmpla, că..., care-i cauza, că...? Fata nu se puteă domiri, cum se face de bărbatu-său zina este porc, și noaptea am. IPIRESCU, L. 54. Nu știu cum s'a făcut, că ori creștinul a cădat, ori cumătrul a strănălat. CREANGĂ, P. 24. Cum se face de ești așa de gras? ȘEZ. IV, 185/19. (Cfr. ital. come si fa? = aranje comment se fait-il que...?)

29. A ajunge vârsta de..., a împlini (atâția și atâția ani). Să flică de 15 ai. DOSOFTEIU, V. S. 23. În Ianuar m'am făcut de 33 de ani. (Tot așa în Albanezi: u-bëng nua djetë vjetë [Pedersen, 113] = „s'au făcut de zece ani”). || A ajunge suma de...

a se sumă, a se adună (la suma de...). Să făcără toate zilele lui Adam, carele [zile le-au trăit, 930. BIBLIA (1688), 4. Și cum au doit la gazdă în Iasi, cum i-au trimis Vasile-vodă cinci mi de galbini de aur... și stăndu la corbă cu Turcul, Vasile-vodă... i-au mai dăruit și atunci la parcaș cinci mi de galbini de aur: și după ce au purces Turcul pe drum i-au mai trimis și alte cinci mi de galbini de aur. Iară când au ajuns Turcul la Tariigrad i-au mai dat alte cinci mi de galbini de aur, care s'au făcut presle tot douăzeci de mi de galbini de aur. NECULCE, LET. II, 203^{1/2}. De-I voim mai vedea odată, se face de două ori. ROMÂNUL GLUMET, I, 33^{1/2}. Mai am unu', mai am doi, Cu Fălică se fac trei. SEZ. I, 174^{1/2}.

3^a. (Despre plante, adesea complinit printr'un adjectiv predicativ s. printr'un adverb) A ajunge la înflorire, maturitate, etc., a crește, a se coace. În acel ostarov se face un copaciu gros ca de doi stănjini. GORJAN, II, 27. Ceapa, morcovul, petrișelul, nu se fac groase în rădăcină... I. IONESCU, C. 73. Morcovul, se face în pământurile cele mai ușoare și nășipoase. Idem, C. 26. Părul s'a făcut de-o mie de ori mai nalt de cum era. CREANGA, P. 293. Rădăcina pământului se coor face bine. SEZ. II, 65^{1/2}. Să te faci, grăule, faci, Să te faci, grăule, nalt și să stai la secerat, Ca mândra la sîrutat. JARNIK-BĂREANU, D. 377. Franza verde-acum se face. Ibid. 60. Bărbații mai corbeș cum s'a făcut pance [— grănele]. SEVASTOS, N. 51^{1/2}. Pomu-i lădar și s'ar face, Dară spini nu-i dau pace. RETEGANUL, CH. 130. (Tot așa bulgărește: tuji, godim. Îtoto se stori mogo — „anul acesta s'a făcut mult grâu”, cfr. și PAPAHAZI, P. A. No. 252.) P. anal. (Despre bucate, mănecări, murături, etc.) A ajunge la stadiul acela ca să poată fi bune de mănecat: a se coace, a se fierbe, a se frige, a se înăeri, etc. Ușor îi a zice „plăcinte”, da mult îi pân'as fac. SEZ. I, 219. Nu știu de ce nu s'au făcut craștovești, deși i-am pus la murat din vreme. (Prov.) Cu încetul Se face oșetul. (Cfr. în funcțiune transitivă, subț A, VII, 1^a, b; cfr. făcut¹, cfr. fran. le vin se fait; ce fromage a besoin de se faire.)

III. Alte sensuri.

1^a. (În legătură cu un adv. s. cu o locuțiune adverbială; cfr. B. 1^a) A (se) da, a se duce a veni (într-o direcție oarecare), a se muta, a-și schimba locul, a se abate. Fă-te 'n lături, măi creștine! ALECSANDRI, T. 58. Vai sărace potohoaie, De le-ai face nu-i incoace! CREANGA, A. 139. Hei! când s'ar face amă corbul acela pe aice, poate că nu-i scăpă de la moarte! SBIERA, P. 59^{1/2}. Apa... s'a făcut în lături pând a trecut [Alexandru] de aceastălaltă parte. RETEGANUL, P. V, 55^{1/2}. Fă-te mai aproape! — „dă-te mai aproape!” POMPILIU, Bih. 1010. Fă-te incoace! — „dă-te incoace!” VAIDA. (Tot astfel în latină este mai târziu: intra limen sese fact. APEL; Ital.: fatti in là, mi feci alla finestra — „mă apropiam de ferăstrău”, farsi indietro — „a se da înapoi”!)

2^a. A se prefăca, a simula. (Cfr. B. 3^a) Faptul în care consistă simularea se arată, de obicei, printr'o prop. introdusă prin că s. a) Când va sudui neștine pre altul, el să va face a nu-i unde. PRAVILA MOLD. 133. Să făcă a fină sărăcinește. DOSOFTIEU, V. 8, 25. Făcându-să că îmbă după meșterșugul dōthoriorul („doftoresc” MINEIUL 1776, 63^{1/2}), cu adevărită pînăru lucră apostolose. Idem, V. 8. 60. El s'au făcut a merge din drum, în pădure. S. COSTIN, LET. II, 36^{1/2}. Se făcă a nu-i plăcă să primesească domnia. NECULCE, LET. II, 307^{1/2}. Să te faci că nici măi cunoști! C. NEGREZIU, I, 62. Le-am dat bună pace, m'am făcut că nici nu-i văd. CREANGA, P. 120^{1/2}. Luă banii și se făcă a se sui pîmbă prin ostarov. ISPIRESCU, I. 282. Se făcă că răsară din somn. Idem, 66^{1/2}. Se făcără a nu se cunoaște. STĂNCESCU, B. 216^{1/2}. Începă a se face că măsoară cu sfoura. Idem, B. 357^{1/2}. Cum s'a

culcat a și început a horă, făcându-se că doarme dus. MARIAN, I. 50. Se făcă că e prost. SEZ. III, 23^{1/2}. Se face însă a fi voios. RETEGANUL, P. I, 32^{1/2}. Când Anifa bani ceră, Să făcă că n'auză. ALEXICU, I. P. I, 15^{1/2}. (Mai rar, fără conjuncțiune) Când Anifa bani ceră, Să făcă, nu pricepe. SEZ. II, 33^{1/2}. În loc de: S'au făcut boierii a fi bucovroși. AXINTIE URICARUL, LET. II, 135^{1/2} sau: Îndată se făcă că e sînditoasă. FURDESCU, L. P. 136^{1/2} se poate zice, în mod elliptic, și: S'au făcut bucovroși, se făcă sînditoasă. (Construcțiune aceasta cu un adjectiv predicativ e destul de întrebunțată, când sensul frazei nu lasă nici o îndoială că nu trebuie priceput: „au devenit bucovroși, s'a însăntătoșat”). Mă-lu n'a oare să fi-o dee; dară tu te fă bolnav și-i spune că ai să mori, dacă nu fi-a da năframa aice. SBIERA, P. 131^{1/2}. Toți ciobanii că fugă, Nimoși anul rădăneș. Lângă foc se întindea, Bolnășior că se făcă. Codreșcu și pricepe Și din gură-șă-i zică: „Măncă-te-ar lupii, cioban! La ce te mai faci viclean?” ALECSANDRI, P. P. 87^{1/2}; cfr. SEVASTOS, C. 324^{1/2}. Când îți va mai zice să arunci flăoara, să te faci mîntoasă și să iei ghiveciul, să-ți trîntești jos. SEZ. V, 155^{1/2}. Se făcă supărat. RETEGANUL, P. I, 33^{1/2}. S'a făcut moartă lângă drum. ALEXICU, L. P. 229^{1/2}. [Spre mai mare claritate se pun adesea compliniri ca: „în aparență [?] la arătare”, „parcă”, „ca”, „ca și cum”, etc.] Săntul să făcă la arătare păgîn. VARLAAM, C. II, 16, 1^a. Mă faci cătră dinții ca om ce n'auză. DOSOFTIEU, ps. 127. S'au făcut ca mort. SBIERA, P. 96^{1/2}. Se face ca și cum și-ar scăpă pālăria. RETEGANUL, P. I, 75^{1/2}. [Absol. La casa cu tresătoară Zace un voinic să moară. Nu știu, zace ori se face. Că gură nu-i mai tace. ALECSANDRI, P. P. 377^{1/2}]; cfr. TEDORESCU, P. P. 329^a. Mai taci, vere, nu te face! JARNIK-BĂREANU, D. 361. Lu-mă, bade, nu te face, Că mie de tine-mi place! HODOȘ, P. P. 128. [Construit cu un substantiv predicativ] A se da drept... Petru Aron-vodă, ce se făcă fierar al lui Alexandru-vodă... M. COSTIN, ap. TDRG. P. P. anal. A spune (din modestie s. din altă cauză) despre sine ceva ce e și e just, a se prezenta pe sine într'un fel care nu e cel adevărat. (Cf. vorbăși tu, măi Chirică? Duedă nu m'am înșurat eu când am fost de înșurat; apoi la vremea asta fi-ai găsit să mă înșor?... Nu cezi că a trecut soarele de-a-miazăzi, sînt mai mult bătrîn decăt tîndăr. — Da în laei-mă la părădnicul, stăpînu... Nu te mai face apoi de bătrîn, că doar nu fi-i vremea trecută!” CREANGA, P. 134.) † A se numi. Fii lui D[umnezeu] să făcă. DOSOFTIEU, V. 8, 2 pr. Cfr. A, VI, 3^a. † A te face Chinez s. Tanase = „a te prefăca că nu înțelegi [precum nu înțeleg] Chinezul româneste”, a te face prost [ca Tanase]”. ZANNE, P. VI, 34, 332. [Tot așa în latină este: se facit esse vetustum. CATULL. Faciō me alias res agere Cic. De asemenea la Slavi: paleost. tvorjaos se daleče iti = „se făcă că merge mai departe”, la Bulgari: Pravi-se uikak no znae = „se face că nu știe nimic”, storil-se (na) ubrae = „a făcut mort”, etc. La Sârbi: cîntii se, la Albanezi: ike ne štepi teđe, eže ben-u șemure kek' per vdekol [Pedersen, 37] = „mergei acasă și fă-te bolnav rău, de moarte”, u be e verberē nga fē si [Ibid. 112] = „se făcă oarbă de un ochiu”].

[În loc de face, se găsește prin nordul Transilvaniei și prin părțile marginășe, BODNARIU, NIS., TIFLEA, P. F. (glosar), CANDREA, T. O. 16, etc., forma scurțată fa. Une-ori (mai ales în rimă) se găsește și infinitivul făcă, cu trecerea la conj. II: Chite le-or făcă. TEDORESCU, P. P. 76^{1/2}. Măd cobră l-ași făcă. SEZ. IV, 132^{1/2}.] Perf. (azi): făcătu, -uși, -u, -arăm († -am), -arăși († -u), -ară. (Mai de mult și azi tace la Mocașii din Mogoș, Ponor, Intregalde, FRÂNCU-CANDREA, M. 79, și prin Vidra, JAHRESBER. IV, 297, formele etimologice: 1

feciu [seris și feci DOSOFTEIU, PS. 127, fec], 2. feciși, 3. fecece [la Mocani: fece], 4. feciemă, 5. fecicelă [la Mocani: feciși și fecerăți], 6. fecieră. Toate aceste forme se găsește atestate la CP. 154, unele și în exemplele date mai sus. În CUV. D. BĂTR. II, 284, se găsește și forma fașape = „făcu”, după analogia participiului [fașpe : fașape, după copt : fașape] : E decă-șii [fașpe rușă, întoarsă-șea]. Formele nouă se găsește mai întâi atestate în CUV. D. BĂTR. II, 285; la MOXA se găsește amândouă formele, cele vechi alături de cele nouă, adesea în aceeași frază: făci cerul fără stou, numai cu cucăntul faec. CUV. D. BĂTR. I, 429. | Part. făcut (Mai de mult făpt, păstrat încă în cântece populare, mai ales în rimă. Forma cea nouă pare a se fi născut mai întâi în regiunile vestice și anume foarte de timpuriu, căci ea e singura cunoscută de Istro-munți: făcut. Ea se găsește regulat la MOXA, care întrebuintează o singură dată: a făpt CUV. D. BĂTR. I, 429 și o găsim și în N. TESTAMENT din 1648, cfr. CP. 205. | Ger. făcând. | Imper. fă! (la negativi: nu face, mai rar, forma analogă: nu fă! prin Munt. și: nu făcéd!).

— Din lat. facerē: vegl. fur, ital fare, sard (log.) fagere, (camp.) fakere, engad. fer, prov. faire, fer, far, fran. faire, span. hacer, portug. fazer, Cfr. desface, preface (contraface, reface).

FĂCERE s. f. I. Action, acte, fait; œuvre, ouvrage; création, être; accomplissement, exécution, réalisation, achèvement, création; construction, établissement, préparation, etc., poème, II. 1°. Eufantement, accouchement, couche, délivrance. 2°. Point du jour, lever du jour, aube. 3°. Ensurcellement. 4°. Effet. 5°. Possibilité, facilité (de paiement). — Infinitivul verbului face, devenit abstract verbal (astăzi inocuit adesea prin neologisme precum: acțiune, act, executare, realizare, efectuare, construcție, etc.).

1. Facere se poate întrebuintă, ca abstract, aproape în toate înțelesurile verbului face d. e. Acțiune, act. Acela fericit intru facerile sale fi-ța. COD. VOR. 115/2 (= acela e fericit în lucrul său. N. TESTAMENT 1648: acesta fericit intru facerea lui va fi. BIBLIA 1688: „I sera heureux dans ce qu'il auras fait”). Mănuile mele sânt săci și fără de făcere (= inactive). DOSOFTEIU, V. s. 152. | Faptă. Vrea-mea aciaia au cheltuit-o la mare facere. Idem, V. s. 71. Facere de bine = faptă bună, folos, har: „bienfaisance, bienfait, bonne action, bonne œuvre” (cfr. binefacere, ț bunăfacere, ț binefaptă). S-au împărțit făcerile tale de bine, MINEIU (1776), 125 1/2. Facerile de bine pot răscumpără asupriturile voastre. MARCOVICI, C. 23/17. Robinson... nu știă ce face de bine a lui Dumnezeu este tunelul. DRĂGHICI, R. 72. Cere-mi oricând... și-ți voi da, pentru această facere de bine. IPSIRESCU, I. 371. Mare pomână și-a făcut Alecu Balos cu școala cea a lui... Mai ales pentru noi, fărâni mnenii, este o mare facere de bine! CREANGĂ, A. 19. Lucru, făptură, viciate, suflare (fig.). Încătu-mă în toate lucrurile tale, intru facerile mânilor tale însofă-me. PSAL. SCH. 461/13 (= intru faptele... CORESI, PS. : „je médite toutes tes œuvres et je m'entretiens des ouvrages de tes mains”). D[um]n[e]d[eu]s adestat, cea ce toate tuturor făcerilor d[um]n[e]u și împărat... EUSTATHIE (a. 1632), ap. GCR. I, 77. Pre toată facerea chemară. DOSOFTEIU, V. s. 37, 2. | Săvârșire, aducere la îndeplinire. Sarea este folositoare dobitoacelor... întemind facerea mistuirei (= misturare). I. IONESCU, C. 4. | Creare, creațiune. Facerea lumii = crearea lumii. Cuvintele lui Dumnezeu, pe care el le-a rostit la facerea lumii... le ai... scris în cartea ce și-au imprimat-o. EMINESCU, N. 54. Facerea s. Cartea facerii = genesă (cartea întâia a pentateuhului, numită astfel, pentru că în acest capitol al vechiului

testament Moise descrie crearea lumii și a celor dintâi oameni. Urmează descrierea popolului, împărăria celorlalte patriarhi până la moartea lui Iosif în Egipt): „genese”. Cfr. BIBLIA (1688), GCR. I, 280; II, 156, etc. | Construire, construcție, zidire, clădire, așezare, alcătuire, preparare. Așezarea timba slovenească, una din cele 72 de la facera turului [de la Vavilon], după amestecarea limbilor, au ieșit lui Iafet, și din slava numelui, slovenesc s'au numit. ISTORIA ROSILOR (secol. XVIII), ap. GCR. II, 50. Au căutat pământ gras care putea să-i sfășească în loc de car spre facera zidului. DRĂGHICI, R. 104. Ei sânt oameni frumoși și zdraveni, puu mare preț pe carșlenie și se cuprind [= se ocupă] mai cu seamă cu lemnăritul, cu facera de stăngeni și cărbuni de lemn. MOLDOVAN, T. N. 62. Aceste adunări se conoacă de Domn pentru facera legilor. BĂLCESCU, M. V. 9/2. Din toate soiurile de plante leguminoase ce sânt întrebuintate intru facera fânășurilor, este una, cea mai roditoare, numită iufărna... care numai singură poate să facă un fânăș. I. IONESCU, C. 41. Facera de jurământ = „prestation de serment”; facera unui tablou = „exécution d'un tableau”, - unui lucru = „confection”. PONTEBIANT. † (Traducând pe grec, πόντος) Compunere poetică, cântare, poemă. Mănuile lui Vizantie, (titlu) MINEIU (1776), I 1/2. † Facere destul (la latinii de la începutul veacului trecut, traduce întocmai pe) = satisfacere, satisfacție. Vădămașilor cucioași facere destul și dreptate să li se facă. ȘINCAI, III. III, 193/2.

II. Spec. 1°. Naștere. (Cfr. face A, V, 1°). La patru luni, după ce se mărită, născă o fată. Astă născare fără vreme cam supără pre tata, dar popa li linișți spindul-o că asta se întâmplă une-ori, însă numai la facera dintâi. C. NEGRUZZI, I, 247. A murit din facere. PAMFILE, J. II. Durerile facerii (s. de facere) = durerile pe care le simte femeia când li vine momentul să nască, (fig.) greutatele ce se ivesc la compunerea unei opere spirituale, etc. A născut pruncul fără a simți cătuși de pușin durerile facerii. CREANGĂ, P. 101. Dorim cu nerăbdare zina, când tot poporul român ca și mișcă prin durerile și speranțele de facere a unui nou entuziasm religios sau a unei nouă forme politice și sociale. MAIORESCU, CR. II, 277. Facera înaintea sorocului = „fausse couche, avortement”. PONTEBIANT.

2°. (Rare) Fapt (de zi), revărsat (de zi). (Cfr. face C, I, 3°). În 27 August, la facera zitei, Zamoiski porunci. BĂLCESCU, M. V. 203.

3°. Vrăjire, fermecare. (Cfr. face A, III, 3°). Din facere dimonească să strănuase în fântâna mulfine de șerpi. DOSOFTEIU, V. s. 228. Doamne Iussu Christos... te-ai poporit din cer... ca pre om de inșeliciunea diavolului... să-i slobozești și să strici toate facerile lui cele drăcești... AGHIAHMATAR (a. 1851), ap. TEODORESCU, P. P. 383. Diferite farmece... mai cu seamă, facera pe ursită... MARIAN, O. I, 200.

4°. † Efect (cuvânt înrudit etimologicște cu facere). Mestergășul n'are facere în practica creștinătății. DOSOFTEIU, V. s. 40, 2. Gisețul lui D[um]n[e]u [e]d[eu] [ce] au arătat asupra lui mai multă facere decât focal cest trecătoriu, idem, V. s. 202, 2.

5°. (Mold.) Putință, mijloc, înlesnire. Rămând multă datoric, cum și... trebuind cheltuiască, și neavând nici o facere, am rânduit toată partea sofului meu. (a. 1805). URICARIU, XV, 55/2. N'am nici o facere = „putință”. PAMFILE, J. II.

FĂCIE s. f. v. fachie.

FĂCIE s. f. 1°. Torche. 2°. Flambeau, torche, brandon, faisceau d'éclats de bois ou de roseau secs enduits de pétrole qu'on allume la nuit pour pêcher. 1°. † Facia. Spânzurat și pătii cu făchiri. DOSO-

FTEIU, v. s. 47, „Cu fachiuri de vânt picat, idem, v. s. 61, (cfr. 293, și 307, „). | Fig. *Omul îndărăpnic slobodă rătăce și fache de vicleșug luminează de face sămna rădior. DOSOFTEIU* (— și luminătoriu de vicleșug ațăță rădior. BIBLIA 1688: „et facem doli accendet malis“), ap. HASDEU, COLUMNA, 1883, p. 115.

2° Spec. (Pesc.) (În Mold., Bucov. și Țara-Oașului) Facile făcută dintr-un mănunchiu de așchii lungi, de obicei de brad, unse cu rășină sau alii combustibili și întrebuințate cu deosebire la pescuit noaptea. Cfr. opăiț, vâpăiț, vâlug. „*Fachia sau fachiul* e un fel de facile care se face sau din niște despicături lungi, subțirile și rășinoase de draniță sau din scoarță de mesteacăn în forma unui bucliu care se unge cu rășină și care, aprinzându-se, arde și luminează așa de tare, că nici vântul cel mai mare n'o stinge. Păstrăvii, trăgând la lumina fachiei, pescarii li străpung în spate cu „oastea“ și-i scot apoi afară“. MARIAN, ÎNS. 57. „*Fachie*, opăiț, vâpăiț sau vâlug se chiamă un mănunchiu de stof uscat ce se aprinde noaptea spre a atrage pești ce se iau cu mâna sau cu ostia“. (Suceava, Dorohoiu, în Mold.) DAMÉ, T. 126.

„Mai multe bete subțiri, uscate, legate la un loc servesc aprinse ca lumină la prinsul peștilor noaptea [și se numesc] *fachie*“. (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. „*Fachia* [e făcută] din mai multe așchii de lemn sau vergele la un loc și unse cu câte ceva, bunăoară: gaz, păcură, seu, ca să poată arde cu flăcări“. ȘEZ. IV, 117. *Fachiu* — „o bucată de lemn îndurită la un capăt, ori chiar mai multe țandure de draniță mușete în rășină topită și aprinse, cu care se umblă noaptea după pește“. (Munții Sucevii, în Mold.) ȘEZ. II, 227. *Fachiu* — „facă, care servește noaptea la luminat pentru a putea prinde pește“. (Bucov.) Com. I. PITICARIU. *Și la Români e destină ca pe lângă luminile de cununie să poarte și fachiul, care sânt făcute din fandiuri de brad sau molid. MARIAN, NU. 618. Bucălețiră un cingus uscat cu sfarocul, făcură... mai multe fachiuri dintr-unul idem, T. 47. Noaptea doi oameni umblă cu luntrea pe vale (pe locurile cu apa mai lină), unul conducând luntrea și luminând cu fachi, (mănunchiu de mici despicături de brad unse cu rășină), iar celălalt rezepind cu mare dibăcie ostia asupra peștilor; apoi se prind lostuce, lipeni, ceni, urune, etc. POPOVICI-KIRILEANU, B. 91. [Pronunț. fa-chi-e. | Și: fache, plur. fachi și (azi) fachi. | Și: fachiuri s. a., plur. fachiuri. Forma aceasta pare a fi rezultatul unei formații greșite din plur. fachi.]*

— Din lat. fac[ul]la, -am „facă, așchie aprinsă“: itał. *façola*, abruzz. *farchia*, „fiacola di canne“, friul. *fale*, v.-prov. *falho*, v.-fran. *faille*, span. *hacha*, portug. *facha*. Cfr. dubletele facă, făcie, faculă.

FACHIOI s. n. *Fanchon, fachu, gîmpe, voite, Lăncuș*. — (În unele părți din Transilv.) Stofă de lână subțire, de obicei străvezie, cu care se îmbrăbodesc femeile, un fel de voal s. crep (de doliu). *I ștuc fachiol alb*. CATASTIF (a. 1747), IORGA, S. D. XII, 45. *3 coșfiți fachiol*. CATASTIF (a. 1754), ibid. XII, 67. *Seaua... cu lastre* (glosă: *fachiol*) *acoperite*. BARAC, ap. GCR. II, 176. | P. ext. (La Moși) Giulgiu de morți. Cfr. păioră, maramă, urzicăr, lîntolliu. *Trupu morțului se acoperă cu o pânză albă, fesută în casă și care se numește urzicăr, fatiol sau giulgiu*. FRÂNCU-CANDREA, M. 173.

[Scrierea *fatiol*, la Moși, redă pronunțarea *fat'ol*. Într-un catastif din a. 1750 avem și: *fachiol*; 1°, *cot fachiul negru lat*. IORGA, S. D. XII, 59. Accentuarea obișnuită în Ardeal pare a fi însă, ca în ung., *fachiol*. LB.]

— Din ung. *fátyol*, idem. (Cuvântul e de origine romană [un derivat din *facies*]: veneț. *faciol*, *faziol* „pânză de in“, alb. *fatšet* „un fel de chembrică“, sârb. *facol*, *fačol* „cârpă“, cfr. *fachiu*, bizant. φακίλιος „ștergar, șervet“, n.-grec. φακίλιον „maramă, cu care

se îmbrăbodesc femeile“. Din acesta din urmă l-a împrumutat de sigur, introducându-l ca neologism în limbă, BOLINTINEANU. *Din frumossul ei fachiol, Cu biblitori aurite, Cad cosife împletite*, ap. TDRG).

FACHÎN s. m. *Faqir* ori *fakir*. — Pustnic mahomedan, mai ales din India.

— N. din fran. (arab *faqir* „sărăc“).

FACHIU s. a. *Fichu* *étroit dont les bouts sont joliment brodés, servant de coiffure de vieilles femmes, sorte de fanchon, voile*. — (În Ban.) Ștergar, cârpă îngustă cu capetele „alesse“ frumos, pe care o poartă bătrânele. *Cele mai bătrâne... preste ciapță și conciu se leagă de sub grumaz preste urechi cu un fachiu (carele e un ștergar, însă îngust și cu capetele frumos împistrite), și se înoadă la creștet apă, că capetele fachiului să acopere concil de la ceafă. Partarea fachiului legat preste conciu înseamnă bătrânețe, neputință și curățenie*. LUBA-IANA, M. 23.

— Înrudit cu fachiol. (Pare a fi luat din sârb. *facó, cu l vocalizat).

FACHIU s. a. (Pesc.) v. *fachie*.

FACHIUȚ † s. a. v. *fachiol*.

FACIĂLĂ-Ă adj. (Anat.) *Facial*. — Care se rapoartă la față. *Nerv facial*. *Unghiul facial*: format de dreapta care trece prin proeminențele frunții și ale făcii superioare, cu dreapta care unește baza dinților incizivi superiori cu canalul auditiv.

— N. din fran.

FĂCIE s. f. *Baril, petit tonneau*. — (Prin Orăștie și Jiu) Vas de lemn. *Făcie* — „balercă, budie, burie“. VICIE, GL.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *ficsor*, idem.)

FACIL-Ă adj. 1°. *Facile, commode, aisé*. 2°. *Facile*. 3°. *Facile, fritaible*.

1°. (Franțuzism, rar) Ușor de făcut. *O lucrare facilă*.

2°. Care face ușor un lucru. *E facil la vorbă*.
3°. Care se mulțumește cu puțin; care se provoacă ușor. *Conștiință facilă, entuziasm facil*. *Om facil*: de care te poți apropia ușor, apropiat. *La cărșia aceea însă energia sufletească... se împărășie pe atâtea ozi... răsul și plânsul facil, strigăte, neastâmpăr de mișcări... VLAHUȚĂ, CL. 187.*

— N. din fran.

FACILITĂ vb. P. *Faciliter, rendre facile, aisler, fournir les moyens de...* — A ușura, a înlesni. *Crea ce va facilită... revenirea asupra cotului*. MAIORESCU, D. I. 156.

— N. din fran.

FACILITĂRE s. f. *Action de faciliter*. — Înfințitul verbului *facilită*, devenit abstract verbal. Ușurare, înlesnire.

FACILITATE s. f. 1°-2°. *Facilité, aisance*.
1°. Calitatea lucrurilor lesne de făcut. *Facilitatea transportului*.

2°. Ușurința cu care face cineva un lucru. *Se exprimă cu facilităte*.

— N. din fran.

FĂCLĂ s. f. 1°. *Flambeau*. 2°. *Torche*.

1°. (Mai rar) Lumânare groasă de coară, făcie, *Prețul găind tetrapodul în miștocul bisericăi, pune S-ta eonghile pe dinșul, aprinzînd și factele în sfecșe*. SEVASTOS, N. 66.

2°. Lumânare mare făcută din sfori unse cu un strat de rășină și alte materii ușor combustibile,

care se aprinde în aer liber și se întreburează cu desoebire în procesiuni și în corteji; torță. (Mai de mult se numea făclie de vânt) *Se făclă înmormântarea lui Andrei cu o pompă de tot crâșcând... Înainte și înapoi pășeau cu toată cutreiașă ostile înarmate... Apoi proști, cântărești și făclie nu mai aveau număr.* BĂLCESCU, M. V. 395^{1/2}. *În saletu puște lumine roșii de torții Râncesc întinacimea ca pe de jeratic... A făclor lucire, răzbind prin pânză fină, Râșfrâng o dureroasă lumină din lumină.* EMINESCU, P. 210. || Poet. Când tu îți-ai aprinzi în mie de făclie *Senina dragostii docădă, Înfiorându-se'n adâncuri, Plâng ochii osândiți să vadă.* GOGA, P. 113. *Cu făclia criticeii în mând.* HARDEU, I. C. VII. — Din bulg. *făkla* „făclie” (*Sbornic*, IX, 151; cfr. n.-grec. *φάκλα* „der angezündete dicke Docht der Lampe oder der Kerze” *Jahresbericht*, XV, 102; ung. *fáklya* „torță”, sârb. *faklija* „un fel de lumină”, germ. *Fackel*. Originea tuturor acestor cuvinte e, în ultima analiză, lat. *facula*. Cfr. dubletele *fache*, *facuță* și *făclie*).

FĂCLĂȘ s. m. *Porteur de flambeau, porteur de torche.* — (Cuvânt rar, aproape neîntrebuțat) Purtător de făclie. (Atestat numai în dicționare: PONTBRIANT; CIHAC, II, 106; HARCIANU; ALEXI.)

— Derivat din *facă*, prin suf. nom. agent -*ăș*. (Cfr. ung. *fáklyás*). Cfr. *făcliaș*, *făclioș*.

FĂCLĂȘ s. m. *Porteur de flambeau, porteur de torche.* — Cel ce, la procesiuni, etc. duce făclia, purtător de făclii. (Atestat numai în dicționare: PONTBRIANT; CIHAC, II, 106; HARCIANU; ALEXI.)

— Derivat din *facie* prin suf. nom. agent -*ăș*. Cfr. *făcliaș*, *făclioș*.

FĂCLIE s. f. 1°. *Cierge, flambeau.* 2°. *Torche.*

1°. Luminăre mare de ceară, care se aprinde de obicei în biserică, la morți, etc. 12 *făclii scumpe* (Iași, a. 1588) CUV. D. BĂTE I, 205. *Strănsură semențiile și fețele cetăței și petrecură pre Precăstia cu lumini și cu făclii.* VARLAAM, C. II, 26^{1/2}. *Moscălii au făclii... meșterug de s'au luminat cu zina cu făclii.* NECULCE, LET. II, 439^{1/2}. *Și alt norod mult, cu făclii aprinse au ieșit înaintea maicei sale, lui Vodă.* MAG. IST. IV, 139^{1/2}. *Și blestemând stănu-s'au făclile, cum este legna biestemului.* Ibid. I, 128^{1/2}. *Făclii, lumânări, unt de lenn și tămâie, cum și când cu cere trebuința de vrun meremet să se facă.* URICARIU, I, 346^{1/2}. *Și la sfânta Născătoare Trei făclii am hărăzi.* C. NEGRUZZI, II, 75. *Galben, ca făclia de galbenă ceară C-aproape-i ardeă...* ALECSANDRI, P. 1, 42. *Subt bolta cea înaltă a unei vechi biserici, între făclii de ceară, arzând în sfșnice mari...* EMINESCU, P. 199. *Nu-asteoptă omul împăratului cu masa întinsă, făclile aprinse și cu brațele deschise.* CREANGĂ, P. 251. *Eră împodobită numai cu aur, cu pietre nestimate și cu făclii de jur împrejur, ce ardeau în niște sfșnice de aur.* IȘPIRESCU, L. 237. *Și făclii pe mese-aprinese.* SEZ. III, 157^{1/2}. *Nu mă pociu apropiă...* De para făclilor, *De fumal tămăilor, De mirosl florilor.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 514. || Poet. *Știința, făclia adevărată este.* CANTEMIR, ap. ZANNE, V, 584. *Făclia adevărată lucește intra totă puterea sa.* MARCOVICI, C. 46. || Lumină. *Făclia ce-n ochii noștri purărea trei o aprinde...* KORAKI, P. 281. *Făclăură, vâpăre, căldură.* Vin' s'aprinzi a ta simțira *La o dragostei făclie.* ALECSANDRI, P. I, 191. *Stea Privese cum orizontul se umple de făclii.* Cuv. lina în *lăcure S'arodă...* ALEXANDRESCU, M. 101 (cfr. *Mii de stele argintii... ard ca vecinice făclii.* ALECSANDRI, P. II, 18). *Că la nunta mea... Soarele și luna Mi-au finat curuna...* Proști, munși mari, Pasări, Istorii, *Păsărele mii Și stele făclii* ALECSANDRI, P. P. 2°. || (Cu aluzie la faptul că făcliele sânt droșpe) *Pe cărare întâlniu Doi făclii: două făclii.* HODOȘ, P. P. 70. || Spec. *Făclie de Paști* — luminărea de la în-

vire, pe care flecare, la reîntoarcere de la biserică, o duce aprinsă până acasă (și pe care poporul o păstrează, aprinzând-o când vine vreo vreme tare, spre a se feri de stricăciunile ei. TDRG).

2°. Spec. *Făclie de vânt* — *facă* (2°). *Cu făclii de vânt i-arsură.* DOSOFTEIU, V. S. 26., (cfr. 91.). *Înălțându Jolcovici spaima aceea în oaste, au îmblat pe la otace cu făclii de odn... și au mai întărit și străjile.* M. COSTIN, LET. I^o, 272.

[În loc de pluralul *făclii* găsim în vechime și formele *făclii* CUV. D. BĂTE I, 205 și *făclii* DOSOFTEIU, V. S. 54.]

— Din paleosl. *faklija* (cfr. bulg. *faklija*), idem. Cuvântul pare a fi intrat în limbă prin serviciul religios. Cfr. dubletele *fache*, *facă*, *facuță*.

FĂCLIER s. m. *Fabricant ou marchand de cierges, cirier.* — Fabricant s. negustor de făclii. *Soling, secretarul Aghasiei, cum și Luca făclierul.* (Iași, a. 1794) URICARIU, XI, 314/27. *Lei 10 de la staroste de făclieri.* (Mold., a. 1776) Ibid. XIX, 327/21. [Pronunț. *-cli-er.*] După DDRF. ar însemnă și „porte-flambeau”, sens posibil, dar neatestabil aiurea.]

— Derivat din *facie* prin suf. nom. agent -*ar* (prefăcut în -*er* după *palatele*).

FĂCLIEȘ s. m. (Entom.) *Ver luisant: Lampyrus noctilux.* — Nume metaforic pentru „licuriciu” (numit și fânăras, steluță, scânteluță, lumină-de-pădure, focul-lui-Dumnezeu, gândăcel scântelos) MARIAN, INS. 44. [Pronunț. *-cli-șieș*.]

— Derivat din *facie*, prin suf. nom. agent -*ăș* (devenit în Mold. -*ș* din cauza *palatele* precedente). Sensul propriu e „cel care duce cu sine o făclie”. Cfr. *făcliaș*, *făclioș*.

FĂCLIOARĂ s. f. *Petit cierge.* — Făclie mică. *Făclioară-aprinese, Candele neslune.* TEODORESCU, P. P. 25. *Cu făclioara pe-unde treci, Dai zara negrol poteci În noaptea largului pustiu.* COȘBUC, B. 151. [Pronunț. *-cli-șioară*.]

— Derivat din *facie*, prin suf. dim. -*ioară*. Cfr. *făcliuță*.

FĂCLIUȚĂ s. f. *Petit cierge.* — Făclie, luminăre mică. *Sufletele strigilor și strigător...* se și *ărsese noaptea de departe ca niște făcliuțe mitile lovindu-se una'n alta.* SHERA, P. 316. || Spec. *Făcliuță de Paști.* *Mulțimea siltenilor, toți cu făcliuțele de Paști aprinse, năvăli înduntru.* CARAGIALE, S. 154. [Pronunț. *-cli-șiu-*.]

— Derivat din *facie*, prin suf. dim. -*uță*.

FACSIMILĂ vb. P. *Reproduire par un fac-similé.* — (Puțin întrebuțat) A reproduce în facsimile.

— N. derivat din *facsimile*.

FACSIMILĂRE s. f. (RAR) *Reproduction par un fac-similé.* — Infinitivul verbului *facsimilă*, devenit abstract verbal. *Facsimilarea unei scrisori.*

FACSIMILE s. a. Invar. *Fac-similé.* — Imitația credincioasă a unei scrisori, a unui desen, fie cu mâna, fie (mai ales) cu ajutorul fotografiei, gravurei. *Reproducere mandatul în facsimile.* MAIORESCU, D. II, 31. — N. din fran. (lat. *fac simile* „fă la fel”).

FACTĂGIU s. a. *Factage.* — Distribuția scrisorilor, telegramelor; transportul mărfurilor, coletelor și a banilor de la Căile ferate sau de la poșta la domiciliu. *Mandatele... plătite la domiciliu se încarcă cu o taxă de factage.*

— N. din fran.

FACTICE adj. Invar. *Factice.* — (RAR) Artificial. *Calmul acesta... ară factice.* VLAHUȚĂ, D. 308.

— N. din fran.

FĂCȚIE s. f. }
FĂCȚIUNE s. f. }

Faction, parti, ligue, cabale. — Partidă, grupă de indivizi uniți pentru o acțiune publică violentă. *Ducovodă... prin facțiile Coacelor dobândite* o parte din Ucraina. SINGAI, III, 128^{1/2}. *El nimicește facțiile din Iăuntru.* BĂLCESCU, M. V. 13. *Concele cele agere, consacrate partidelor și facțiilor, au fost și sânt totdeauna dispuse a lovi.* GHICA, s. 143. — N. din lat. factio, -onem, idem.

FACTIÓS, -OĂSĂ adj., subst. *Factieux.* — Adj. și subst. (Cel) care lucrează în contra guvernului, în folosul unei facțiuni, unui partid. *Fatuitatea facțiilor și a demagogilor... este atât de mare..., încât își atribuie lor și numai lor evenimentele care au rezultat din cauze mari și complexe, la care ei au fost cu totul străini.* GHICA, s. 141. — N. după fran. (lat. factiosus, -a, -um).

FACTIV, -Ă adj., subst. (Gram.) *Factif.* — (Depsre verbe) Care arată că subiectul face pe complement să sufere acțiunea exprimată prin verb. Cfr. *cauzativ. Limba română n'are, ca cea latină s. germană, posibilitatea de a denosi printr-o schimbare a sunetelor în tulpina verbală, funcțiunea transitivă sau intranzitivă de cea factivă; noi zicem cu învăt (o limbă) sau eu învăt (pe altul o limbă), pe când Germanul întrebuințează în cazul lui d'ich lerne, în al doilea: ich lehre. | Substantiv. Verb factiv. Verbul omor (= fac pe altul să moară) poate fi considerat ca factivul lui mor, așez factivul lui șed.* — N. din fran.

FĂCTOR s. m. 1^a-3^a. *Facteur.*

1^a. Cel ce face, produce, pricinuește (covă). Cfr. *făptoriu, făcător. Factorii acestei mișcări...* [Fig. (Mat.) „Numerii, care se înmulțesc, se numesc factorii productului“]. CLIMESCU, A. 24. *Factori primi, factori comuni.*

2^a. Cel ce face negoc pe socoteala altuia. *Dintre Evrei sânt și carafii, telalii și factorii comerțului.* I. IONESCU, d. 78.

3^a. Distribuitor de scrisori și de pachete. *Factor la drumul de fier, factor postal.* — N. din fran. (lat. factor, -orem).

FACTORIE s. f. *Factorerie.* — Agenția sau localul unei case comerciale europene în țară străină. [La Hasdeu și: *factoriu, Stabilind... un însemnat factoriu la Kălio.* I. C. 103.]

— N. din fran., prescurtat prin hapologie (ca *idolatrie* în loc de *idolatrie*), sau, mai lesne, după germ. *Factorie*, idem.

FACTORIU † s. a. v. *factorie.*

FACTOTUM s. m. invar. *Factotum.* — Cel ce poate face totul și de toate într-o casă, bucurându-se de deplina încredere a stăpânului, cel ce e întrebuințat la îndeplinirea oricărei slujbe. *Între dinșii se află Bofulescu, factotum al Cantacuzinilor și cu acest prilej.* IORGA, L. I, 507.

— N. din fran. (lat. fac totum „fă totul“).

FĂCȚURĂ s. f. 1^a-2^a. *Facture.*

1^a. Modul în care e executată partea materială a unei compoziții de muzică, unui tablou, unei opere dramatice, etc. *Versuri cu bună factură.* [Fără plur.]

2^a. Socoteală scrisă, liberată de negustor cumpărătorului, în care sânt trecute mărfurile vândute cu prețul lor. [Plur. -turi. | Rar și învechit, după ital. *fatura*, și: *fatură.* După adevărată *fatură* ce vor arădă cătră comeși. URICARIU, II, 47^{1/2}.]

— N. din fran. (lat. factura, idem). Cfr. dubletul *făptură*.

FĂCULĂ s. f. (Astr.) *Fucula.* — Parte mai strălucitoare din discul soarelui. „În vecinătatea petelor (solare) se observă... spații... care... luminează... și cărora... li s'a dat numirea de *facula*“ . CULIANU, C. 251. — N. din fran. (lat. *facula*, „faciță“). Cfr. dubletele *fache*, *faciță* și *făclie*.

FACULTĂTE s. f. I. 1^a-2^a. *Faculté, faculté, possibilité, pouvoir, moyen.* II. *Faculté.*

I. 1^a. Puterea ce are o ființă liberă de a face ori de a nu face covă. *La art. 18 atribuie Rusiei „sanctificarea Tulcea“, cu rezerva facultății de a-i schimbă contra Basarabiei noastre.* MAIORESCU, D. II, 115.

2^a. Puterea naturală a unei ființe libere de a exercita o funcțiune. *Descollarea facultății mele de a cupetă.* MAIORESCU, L. 167. *Ce fel de influență vor fi având grosimea și forma coardei asupra facultăților intelectuale și fizice ale unui câne?* ODOBRESCU, III, 43. | P. ext. Aptitudinea naturală *Facultatea de a descoperi rețete ce bântue pe alții.* MAIORESCU, CR. II, 90.

II. Grupă de profesori care au libertatea și sarcina de a preda anumite studii în universități („*facultas docendi*“) și p. ext. grupă de studii, de profesori și de studenți, care se ocupă cu ele. | Localul în care se predau asemenea cursuri. *Facultatea de medicină.* — N. din fran.

FACULTATIV, -Ă adj. *Facultatif.* — Ceea ce ai libertatea să faci ori nu (în opoziție cu obligatoriu). *Districtul are asemenea două categorii de chestii: obligatorii și facultative.* PRETORIAN, DL. C. 98. *Accoastă din urmă linie fiind facultativă pentru guvern...* GHICA, s. 450. *Limba engleză este, în școlile noastre, un studiu facultativ.* — N. din fran.

FĂCŪT s. a. *Action de faire, de fabriquer, d'accomplir, de donner naissance ou d'enfanter, de commettre, de préparer, d'ensorceler, etc.; fabrication, confection, construction, enfantelement, préparation, ensorcellement, etc. Main d'oeuvre.* — Participlel verbului *face*, devenit abstract verbal. Are, ca abstract, aproape toate sensurile verbului *face* și se întrebuințează mai ales urmat de un complement la acuzativ. *Incep a mă da și la scris și la făcut cadavrele în biserică și la finit isonul.* CREANGĂ, A. 7. *Fata aceea... eră numai de făcut răz curtenilor.* SBIERA, P. 41^{1/2}. *Sfârșesc toți cu făcūtu crucilor.* SBIERA, P. 79. *Arendașul își cumpărăse trăgătorii și locuise arșiși cu luna pentru făcūtu sămăntărilor de primăvară.* SANDU-ALDEA, D. N. 226. *Făcūtu vinului* = „la fabrication du vin“. DAMÉ, T. [Boi.] *chui sânt mai buni de înjugat la car, de ieșit cu dinșii în lume și de făcut treabă.* CREANGĂ, P. 38^{1/2}. | *Născut, naștere. Burutiene de făcut copii.* SEZ. IV, 229^{1/2}. | *Comis, comitere. Lasă-te de făcut rele.* MĂNDRESCU, P. P. 125^{1/2}. | *Pregătit, gătit, preparat. Aice își făcūru o colțibă și cede anul cu zina rămăndă la făcut bucate, iar ceilalți doi se ducera la rădūt.* SEZ. II, 203^{1/2}. | (Eliptic) *Făcut* = „simbria pentru facerea căruiva lucru : manupretium; der Macher-lohn“. LB. „Până când îmi vei face hainele?“ — „Până Duminică“. — „Și cât îmi ceri pentru făcut?“ | *Ce-l de făcut (cu el)?* = care trebuie să fie ținta noastră de-acî înainte (fă de el), ce trebuie să începem de-acum (cu el)? Cum să leșim din această situație? etc. *Adfel umbând li se făcū foame. Ce eră de făcut? Căci ei nu aveau nimic de mănecare.* FUNDESCU, L. P. 88^{1/2}. *Să lăsdm toate la o parte și până una alta să volem ce-l de făcut cu cerbul.* CREANGĂ, P. 224. | *Fermecare, farmec, făcătura, fapt. Ba că-i făcū de năjit, ba că-i făcū pe ursăd, ba că-i făcū de plășorii...* CREANGĂ, P. 111. *Să aște născuca leacuri care să le disfacă făcūtu cătrăpiciunilor lor.* ISPIRESCU, L. 160. *Ușuroiu...* e bun de făcut de dragoste. SEVASTOS

N. 4. 9. || (Mehedinți) *Făcut de zi*: „point du jour”. CDDE. Cfr. fapt, faptă.

FĂCŪT. -Ă adj., subst. I. *Fait, créé, construit, bâti, fabriqué, préparé, accompli, exécuté, commis, donné*, etc. II. 1°. *Né, enfante, mis au monde*. 2°. *Prédestiné, fait*. 3°. *Ensorcélé*. 4°. *Arrivé, indépendant*; *mâr, achecé*. 5°. *Factice, artificiel*. 6°. *Pucé*. 7°. *Gris*. III. *Créature. Farine de maïs préparée avec de l'eau qu'on donne à manger à la colombe*. — Participiul verbului *face*, devenit adjectiv și întrebuințat unori și în funcțiune substantivă.

I. (Aproape în toate sensurile verbului *face*) *Sânt unele sămânături ce trebuesc făcute* (= semănate) *mai timpuriu*. I. IONESCU, C. 17. | *Creat. Omul lăste de la Dumnezeu făcându și zidit*. BIBLIA (1688), 6 pr. | *Construit. Celăfile și colibela lor erau făcute din coji de ouă*. ISPIRESCU, U. 62. | *Preparat, pregătit. Vinigralul... îi făcut din apă de vie*. SEVASTOS, C. 257. | *Arând îndestulă sfară* (= sfară) *făcudă, au căutat doi copaci ce eră aproape unul de altul, apoi au urzil printre dinșii cădăva sfară de aceea*. DRĂGHICI, R. 58. | *Așternut. Nu te așez pe patul făcut!* | *Săvârșit, împlinit, adus la îndeplinire, executat, comis*. — *Atâți neerudini, trăind în moliciună, Se laudă cu mari fapte făcute de străbuni*. ALEXANDRESCU, M. 10. *S'a întors cu inprava făcudă*. ISPIRESCU, L. 128. | *De-oîn eia pe-acoia n'oiu găsi trebile făcute după plac, vai de pielea ta are să fie!* CREANGĂ, P. 208. | *Părinte, Sfinjio-ta, M'as rugă de dumnezeu S'a spovedești pe mândra. Dar nu-i da cănoane grele, Că și de mine-s făcute, Și nu-i da cănoane grele, Că și de păcatele mele*. DOINE, 227. | *Darul vrăjmașului este păgubit, căci este făcut cu viclesug*. ISPIRESCU, U. 90. | *Aprins. Nici focul nu eră făcut pe vatră*. ISPIRESCU, I. 23. | *Depus. Oare Dumnezeu da suferi să se calce astfel jurămintele făcute în numele său?* C. NEGRUZZI, I. 51. | (În legătură cu adverbe, locuțiuni adverbiale s. substantive întrebuținate în funcțiune adverbială) *S'aduse opt cai Cu coarșă [sic] cădute, Unghi potocivie, Cu cași bicuți făcute*. TEODORESCU, P. F. 155; cfr. 74. *Acosta fu în grabă făcut în bucăli*. E. VĂCĂRESCU, IST. 252. | *Zăcă mort și făcut bucăli*. FUNDESCU, L. P. 119. | *Eră... dăhania de gadină făcudă otova cu cap, cu trup, cu tot*. ISPIRESCU, U. 39. | *Frunzele... erau făcute scrum*. idem, I. 77. | *Zis și făcut*: „arată repede executare a poruncii date: aussitôt dit, aussitôt fait” (nemț. gesagt, getan, span. dicho y hecho, etc.) ZANNE, P. II, 542. | *Ă rămăne bun făcut* = a fi considerat din partea tuturor ca ceva săvârșit, la care nu mai are nimeni voie să mai schimbe ceva. „*Biata mămucă lășă cu limbă de moarte: că fratele cel mare să în locul și eoa cea despre răsrărit; cel mijlociu cea despre apus; iară noi, ca mezinii ce sântem, să rămăneam aici, în casa bătrânească*”. — „*Că bine zici tu, nevastă!*, răspunse bărbatu-ădu. Atunci ceilalți ne mai arădă încotrău povă, atata rămăse bună făcudă”. CREANGĂ, P. 15. | (Despre oameni) *Bine făcut* = de statură voinică, arătos, chipes; „bien tourné, bien bâti, bien taillé, marqué au bon coin”. FONTHIAULT. *Framos și bine făcut, ai n'a avut multă greutate a câștiga inimă ei*. C. NEGRUZZI, I. 21.

II. Spec. 1°. *Născut. S'au însurat aice în fară de au luat o fată a Domnei Dabjoiței, anume Nastasia, ce eră făcudă cu Buhș*. SECURCE, LET. II, 216. | *Se vole lucra*, că moș Nichifor eră făcut pe drumuri, căci cum ieșea afară la drum, par'că eră altul. CREANGĂ, P. 112. | (Cred. pop.) *Moroi sânt sufletele acelor copii care... sânt făcuți de fată mare și ucisă sau îngropați de vin*. ȘIERA, P. 317. |

2°. (Urmat de un infinitiv s. de să, spre, pentru) *Predestinat, urșit. Tu ești făcut a fi cât vei trăi înșelat de femei*. C. NEGRUZZI, I. 63. *Ochi tăi din cop Nu-s făcuți a găslășag, Că-a făcuți a curcușag*. MĂNDRESCU, L. P. 131. | *Se vede lucra*, că

astă e făcut omul, să nu fie aișgur. CREANGĂ, P. 141. | *Ei, cum se căzără, se și plăcără*. *Se vede că ei erau făcuți unu pentru altu*. ISPIRESCU, L. 102. *Mândra naltă și subțire, E făcudă spre istire*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 76 (cfr. lat. homo ad ista expedienda factus: „wie geschaffen”, fran. votre bras au crime est plus fait que le mien, etc.).

3°. *Lucru făcut* (s. boscoamnă făcută) s. eliptic (substantivat) *făcut* = *farmec, vrăjă. Mi-e silă să-ajung la boscoane și lucruri făcute!* COȘBUC, E. 78. | *Împărate, să știi că este ceva boscoamnă făcudă și crede-mă că o să fie rău!* RETEGANUL, P. II, 33. | „Orice s'ar întâmplă unul satean, de pildă se îmbolnăvește cineva din casă, moare o vacă și altele, zice că i-i făcută. Atunci aleargă îndată la vreo babă să-i desfacă”. (Negrești, în Vaslui), ap. HEM. 503. | *Par'că-i lucru făcut s. un făcut* = par'că-i făcudă, lucru necurat: „c'est comme un fait exprès”. *Pomul înfloră în fiecare zi, se scuturam florile, rotul creșter și seara da în păry. Noaptea se coccă. Oarecine venă atunci și la lui, fără să prinză de veste oamăni împăratului. Pare că eră un lucru făcut: acel cineva luă merle, își bătea joc și de împăratul și de toți paznicii lui*. ISPIRESCU, L. 73. | *Toată seara m'ai prigoni!* (În jocul de cărți!) *Ori de câte ori ajung pără la d-ta, caz; par'că e un făcut!* DELAYRANCEA, S. 150. *Împrăvie lui ca student erau apă de zgomolose, încât mai în fiecare zi trebnu să auz, să citeș sau să pomeneș de acest nume frumos, Coriolan Drăpăneșcu!* Par'că a fost însă un făcut: După ce am citit noștia despre obținerea licenței lui în drept, încet-încet am început să uit de numele altădată celebru. CARAGIALE, M. 186.

4°. (Despre oameni) *Ajuns la maturitate s. la stare; (despre mănăcir) gata (înăcrit), etc. Om făcut* = om ajuns la stare, la maturitate și la independență (cfr. span. hombre hecho = „ein ganzer, gemachter, erfahrener, kenntnisreicher Mann”). *Borșul nu e făcut. Căstraveții sânt făcuți* (cfr. ital. questo susino sono fatto, atrafatto = „prunele astea sânt coapte și răscapte”).

5°. (Modern; după germ. „gemacht”?) *Nefiresc, „neșteșugit, care nu este natural”. COSTINESCU. Omul acesta nu-mi place, corbela sănt atât afectate, gesturile făcute, mișcările îi sânt studiate*.

6°. (Într. Maramureș) *Drum făcut* = „așternut cu piatră”. TIFLEA, P. F. 109.

7°. (Despre oameni, fam.) *Chirechilit, afumat. E cum făcut* = „il est gris”. DDRF.

III. Substantivat. † (Neoblcinut) *Creatură. Acesta-i făcudul* (= făcutul) *întăi, Adam*. CUV. D. BĂTE II, 194. | † *Făcute de mână* = idoli. *Să nu faceți voao singuri făcute de mână*. BIBLIA (1688), 90. | (Într. Vingard, Ghirobo, în Transilv.) *Făcut* = „farină de cucurz muiată în apă pentru pui de galie” (numit pe aiurea: papă, păpălău, țirica, ur, smintit, muieruta). VICIU, GL.

[Negativat: *nefăcut, -ă adj.* (substantivat une-ori). *Umbru celor nefăcute nu-ncupeșe a se desface*. EMINESCU, P. 221. *Ceoa ce săpăduge... aneocă o lasă nefăcută*. idem, X. 17. *Voinic sânt, haine port, nefăcute de mână de om, strig noaptea pe la miezul nopții...?* (= „Cocoșul”) GOROVEI, C. 94. *Va rămăneă biserică nefăcudă*. ȘEZ. IV, 169. | *Se azeră pe patul nefăcut* = „il se jeta sur le lit pas fait”. DDRF. *Căstraveți nefăcuți*.] Cfr. fapt, -ă.

FAD, -Ă adj. 1°-2°. *Fade, insipide*. — (Franțuzism) 1°. *Nesărat, fără gust, searbăd, anost. Bucalo fade*. 2°. *Fig.* (Despre ființe sau lucruri) *Fără vioiciune, plicticos, searbăd, nesărat. Fadă ide!* *Dacă mi-ar trebui societate, aș călă-o aici!* I. NEGRUZZI, V. 388. — N. din fran.

FĂE s. f. (Bot.). *Pomme-épineuse ou stramoine; Datura stramonium* = *ciumăfăe*. MARIAN. — Etimologia necunoscută. Cfr. ciumăfăe.

FĂERĂG s. a. *Petit cours d'eau, ruisseau qui coule sur une pente escarpée mais seulement quand il pleut.* — (In Țara-Hațegului) „Făerog = păru foarte precipit pe munte dar pe care nu curge apă de cât când plouă; se întrebuintează însă pentru a se cobori lemne pe el, căci pornindu-le pe făerog, coboară de sine”. REV. CRIT. III, 153.

— Cuvântul pare a fi un termin al tăetorilor de păduri cu sensul original: „loc pe care se stoboade lemnul de la munte”. În cazul acesta nu e greu a recunoaște în el un cuvânt de origine ungurească, compus din elementele: fa „lemn” și jărni „a umbli” (sau iterativul jărogatni).

FĂEN, -Ă adj. † 1°. *De bonne race, de bonne espèce, noble.* 2°. *Imposant, de belle prestance, beau, majestueux, superbe.*

1°. De solu bun, de neam bun, ales, nobil. *Și atâtă eră mare ocl măr și faeș, cât s'au mirat și împărțat.* HRONOGRAF, (a. 1760), ap. GCR. II, 73.

2°. (Despre oameni) Arătos, chipeș, bine făcut, zărvăn, volnic, frumos. *Acel av'djal eră foarte de-a firea și faeș la faș.* DOSOFTEU, V. S. 97. *Cinșteș și faeș la faș* [„frumos” în MINEIU]. idem, V. S. 245. *Mare la stat, de-a firea și faeș.* idem, 170. *Și împărțat l-nu s'ratat pe cap, luându-l în brațe și rădicându-l sus cu o mână, fiind Dumitrașco-codă o am scund, și împărțat om de fir intru tot și faeș* [scris greșit: *sifaeș*]. N. COSTIN, LET. II, 113. | (Despre lucruri) Malotos, falnic, mare. *Munții aceia mai nalți decât la noi și mai faeș.* DOSOFTEU, V. S. 80. *Că eră faeș barba* (explicat: stukoasă). idem, V. S. 225.

— Corespunde unui cuvânt ungurec *fajos, derivat din faj „neam, rasă”. Cfr. de-a-firea.

FAETŌN s. a. 1°. *Phéton.* 2°. *Charrette (de l'attier).* 1°. Trăsura (de lux) deschisă, cu patru roate, înaltă și ușoară. *Veși acea bândată a pune asemenea la dispoziția răului faetonul cel albstru.* ALECSANDRI, I, 1229. *Pe malarie Seinei în faeton de gală Cezarul trece palad.* EMINESCU, P. 121. [Pronunț. fa-e-tōn.]

2°. (Munt. Pop.) Cotiță cu două roate, pe arcuți, utilizată mai ales de lăptari. [Pronunț. fai-tōn.]

— N. din fran. (Numele vine de la *Faeton*, lui Soarelui și al Cîlimeni, care volind să conducă trăsura tatălui său, eră cât pe ce să dea foc lumii și din această pricină fu răsturnat de trăsnetul lui Joo. În înțelesul 2°, trebuie să fi fost întrebuintat la început în ironie.)

FĂFĂLŪG s. m. *Rouleau pour soulever les roues d'un moulin lorsqu'on veut les faire ferrer.* — O bucată de lemn cilindric cu care morarul ridică pietrele de moară, când vrea să le ferece. *Când se ferecă pietrele, morarul le ridică și le mută cu o pârghie și o bucată de lemn cilindric numită făfălung și tăvălung.* DAMÉ, T. 153.

— Etimologia necunoscută.

FĂFĂLŪGĂ s. f. 1°. *Figure drôle, comique.* 2°. *Buffon, farceur.* 3°. *Farce, plaisanterie, drâlerie.*

1°. Figură comică, om cu înfățișare curiosă. *Făfălungă* = „die poss[e]jrlliche Figur”. POLIZE.

2°. Bufon, fators, măscăriciu. *Făfălungă* = „Possen-reisser”. BARCIANU; ALEXI.

3°. „Glumă proastă”. POLIZE. *Făfălungă* = „Possa”. BARCIANU; ALEXI. „farce, plaisanterie”. DDRF.

— Etimologia necunoscută. (Poate e identic cu cuvântul precedent, întrebuintat metaforic pentru un om „butucinos”. Poate fi însă înrudit și cu verbul infolii.)

FAG s. m. (Bot.) *Hêtre, fouleau; Fagus silvatica.* — Arbore mare și frumos, cu frunze dese de culoare verde-închisă lucitoare, cu scoarță tulpinei alburie sau cenușie. Crește în regiunea montană, unde for-

mează păduri, une-ori amestecat cu molid și brad-alb. Lemnul lui fiind tare, fagul se întrebuintează la construcții, pentru a face din el utensilii și mobile, sau pentru încălzit. Fructul său se numește jir. Cfr. PANȚU, PL. *Și din copacii de fag să nu fie oprifi nimeni a luă lemne.* URICARIUL, IV, 44. *Coastele dealurilor [erau] acoperite cu buchete de fagi, arini și brazi.* C. NEGRUZZI, I, 308. *Pășează tăcut pe sub bolta întunecată a fagilor și a frasinilor.* ODOBESCU, III, 87. *Tânjugioul buciom sună...* *Pe când țese dulcea lună Dint'r' o varșie de fag.* EMINESCU, P. 7. *Și odată suflecă moș Nichifor mănucile, taie un sulhăru de fag și face un capăt minunat.* CREANGĂ, P. 135. *Fagilor frumșoșilor, Frumșoșilor umbroșilor, Faceți-mi un pic de umbră, Să mă umbresc cu-a mea mândră.* JARNÎC-BĂRSEANU, D. 20. *Amară-i frunza de fag, Mai amar dorul cel trag.* Ibid. 90. (Cfr. DOINE, 90.) *Am bărbat cât un usc.* *De foamă abia mă duc; Am bărbat cât un fag.* *De foamă abia mă trag.* DOINE, 279. (Cu aluzie la țărnia fagului). *Cap de fag = „om prost, cap de om prost”* (Broșteni, în Suceava). ZANNE, P. IX, 460. — Din lat. *fagus*, =-um lomb., piem., eng. *fo*, sicil., sard., v.-prov. *fasu*, v.-franc. *fo* (cfr. ital. *faggio*, span. *haya*, port. *faia* < *fagus*, *fagea*).

FAG s. m. = fagur. (Astăzi, rar) *Ca vercefiți, i-nu giuruit un horarur plin de hoinicu cu fag amestecat.* CANTEMIR, IST. 105. *Vrei tu apă ne'ncepută...* *Fag de miere 'ndulcitoare Ș'er' o doină jăltoare?* ALECSANDRI, P. I, 96. *Ca albinele la fag s'adună.* ZANNE, P. I, 314. (Loc. prov.) *Fata la vremea ei, ca micina în fagul ei.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 131. — Din lat. *favus*, -um, idem: ital. *favco*. Cfr. fagur(e).

FĂGĂD s. a. *Action de donner l'hospitalité (à qqn.) ou d'héberger (qqn.); hébergement.* — (Rare) Adăpostire, primire ospitalieră. *Frânzușii fagului, La casa făgăduai* [= la casa în care se primese ospății]. *La cărciuma satului, Bea bogatul și sârăcul, Bea stăpânul și orghul.* TRODORESCU, P. P. 296°. — Substantiv postverbal, derivat din făgădui. Cfr. făgădui.

FĂGĂDĂ s. f. 1°. *Excusement (d'une prière).* 2°. *Promesse, vœu.*

1°. † Ascultare, primire (a unei rugăciuni). *Dând făgădă rugătorului, ș-au b'fagosojcit anii dîrputului.* DOSOFTEU, ap. GCR. I, 250.

2°. Făgăduială, făgăduință, promisiune, juruință. *După făgăduia cerea ați dat această sard, de iznoacă doriți-ați împreunare a oacă.* CANTEMIR, IST. 290. *Au căutat Moscolilor a cere pace, cu cărsure de sudori și de acuzie și cu făgăde că vor face toate cererile Turcilor.* AXINTI URICARIUL, LET. II, 138°. *„A se ține de făgădu”* = a se ține de cuvânt, [d. ex.] *Apă le fii de făgădui* = RĂDULESCU-CODIN. | Spec. Promisiunea solemnă făcută lui Dumnezeu (spre iertarea păcatelor). *Nu-ți lipseșc din sfânta ta casă Cu făgădu și cu jărtă grasă.* DOSOFTEU, P. S. 174. *Să auzi rugii și făgădui, cu care serbulă tăă să roagă 'naintea ta.* idem, ap. TDRG. *Rugă pre Dumnezeu firi cu post și cu făgăde.* idem, V. S. 135. — Substantiv postverbal din făgădui. Cfr. făgădui.

FĂGĂDĂR s. m. *Gargotier, cabaretier, asbergiste.* — Cel ce ține un făgădui (hangiu, cărcelmar, birtaș). *Bogățul tar striga: Măi cărcelmar, Măi făgădăr...* TRODORESCU, P. P. 292°. *Iar bogatul se mândreă Și-n glas mare porunce: Măi crîșmar, Măi făgădăr...* ALECSANDRI, P. P. 41. *Măi crîșmarifu, Măi făgădăruifu, Adă-m'ni vinu/ di-om pităc.* VASILIU, C. 30. [Dial. și: făgădăriu.]

— Născut prin schimb de sufix (după cărcelmar, etc.) dintr'o formă (poate: *făgădus, cfr. lăcătuș) care corespunde ungurescului *fogadus*, idem.

FĂGĂDĂRIȚĂ s. f. 1°. *Gargotière, cabaretière, aubergiste*. 2°. *Femme d'un gargotier, d'un cabaretier, ou d'un aubergiste*. — Femininul lui făgădar, derivat prin suf. moțional -iță.

1°. Femeie care face un „făgădău” (bangiță, cărciumăreasă, birtășiță).

2°. Nevasta unui făgădar.

FĂGĂDĂȘ s. a. *Promesse, engagement*. — (Transilv.) Făgăducală, făgăduintă, juruință, promisiune. *L-au făgăduit d'ajuneală c'ajunelui jup'ajunelui* *Georghie Corodii că o va înestră cu a. fl. 209; care făgăduș l-au și dat. CATASTIH* (Făgăraș, a. 1786), IORGA, s. d. XII, 187. *Fiindcă din vremea căldătoriei mele am avut niște pricini de făgădușuri de la cumnatul mieu/ Ion Pragea*. (Sibiu, a. 1780) *ibid.* 102. *Eu inuemi zic, că n'au colit, să fie căpătăt Sigișmund făgădușul acela*. ȘINCAI, HR. II, 263/10. *Patriarhal*. *mari făgădușe făcea*. P. MAIOR, IST. 226. „Am venit” *zise cratul smolor* „să-mi dai făgădușu”. RETEGANUL, P. 32. [Plur. -doșe și -doșari.] — Din univ. fogadās, idem.

FĂGĂDĂU s. a. *Gargote, cabaret, auberge*. — Întrebuințat prin Mold. și mai ales în Transilv., cuvântul *făgăduu* e ceea ce e *hanal* în România: o cărciumă situată de obicei pe drumul de țară, în care drumetii pot găsi și adăpost. Are însă și sensul general de „cărciumă, birt, ospătărie”. *Am venit la un făgăduu unde li s'au dat mănăcare caldă*. TICHINDEAL, P. 184. *La făgăduu, La Vadul-Rău, Sus la răscrucul, Vin trei haiduci Pe cai mărună*. IOSIF, PAT. 66. *Care-ș mână plușu/!* rău, Trece p'ăngă făgăduu. ȘEZ. VII, 162. *La umbră, la făgăduu, Beau săracul și bogatul*. ALECSANDRI, P. 41. *La făgăduu din deal Mi-o rămas al meu suman, Pentru o fir de băntură*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 386. *Th umbli prin făgăduu, Tu te bați cu bețivii*. RETEGANUL, P. IV, 24/10. *Horiaa bea la făgăduu! Hunii fuș f'ade hântău*. ZANNE, P. VI, 151. *Fruuzii verdi forăstău, La erășii, la făgăduu, Be săracu' cu bogatu'*. VASILIU, C. 30. [Plur. -doe. | Prin Maramuroș: fogodău s. a. TIPLEA.]

— Etimologia din ung. fogadās, idem.

FĂGĂDĂUȘ s. a. *Promesse*. — (În Sălajiu) Făgădu-eală, făgăduintă, promisiune, juruință, VAIDA. — Născut din *făgăduș*, prin substituția suf. -aș prin -iș.

FĂGĂDUEALĂ s. f. *Promesse, engagement*. — Promisiune, făgăduintă, juruință. *Multe featuri de făgăduiale*. BIBLIA (1688), 47. *Despot-vodă... fiind amăgitor bun, pre toți boiarii i-au amăgit cu mari făgăduiele*. MAGAZ, IST. I, 183/10. *Și înșine noi de voia noastră de vom face paraitis, căldăm porunca și făgăduiala*. ANTIM P. XXVII. *După multe rugăciuni și făgădueli, se îndupcău lată-său și o lăcă și pe dina și se ducă*. SPIRESCU, L. 14. *A da [s. a. face o] făgăduială = „promette, s'engager, donner sa parole”, a nu se ținea de făgăduială = „manquer à sa parole, ne pas tenir ses engagements”*. PONTBRIANT. [Plur. (Învechit) -ele, (azi) -eli. | Scris une-ori și pronunțat de obicei: făgăduială.] Derivat din făgădui, prin suf. abst. -eală.

FĂGĂDUI vb. IV°. I. 1°. *Receoir, recevoir* (șgn. *chez soi*). 2°. *Ecaucer (une prière)*. 3°. *Consentir ou accéder (à la demande de șgn.)*. 4°. *Promettre (șgn. ou que...)*. II. (Refl.) *S'engager (à), s'obliger (à), promettre (solennellement)*. *Faire un vœu. Se vouer (à)*. I. Trans. 1°. † (În texte vechi din Transilv. și Ungaria) (Despre persoane) A primi (pe cineva) la sine în casă s. în gazdă. *Și deca fun noi intru Ierusalim cu iubote făgăduiri noi frașii* COD. VOR. 29 (—Și sosind în Ierusalim, bucoroși primiră pe noi frașii. N. TESTAMENT 1648; Și sosind noi

în Ierusalim cu bucurie ne au primiră pe noi frașii. BIBLIA 1688: *Quand nous fumes arrivés à Jérusalem, les frères nous reçurent avec joie*). *Și corcaru... aprinsără foc și făgăduiră toți noi derep-ce eră ploa și frig*. *ibid.* 95/10 (—Iară varvarii... făcând foc primiră pe noi pre toți, pentru ploaia ce ne ploa și pentru frig(ul). N. TESTAMENT 1648; Iară varvarii aprinzând foc ne au luat pre toți pre noi pentru ploaia ce eră, și pentru frig. BIBLIA 1688: *Et les barbares... allumèrent un grand feu et ils nous reçurent tous chez eux, à cause de la pluie qui tombait sur nous et du froid*). *Setoșii adăpași-i și lăngezii căutași-i și căldătorii făgăduiși-i la casele voastre de-i răpaușași*. CUV. D. BĂTR. II, 50.

2°. † P. ext. (În aceleași texte) (Despre rugăciuni, cereri, etc.) A primi, a ascultă, a da ascultare. *Doamne, făgăduiaște rugăciunea mea!* CORESI, PS. 33 (—Întende deprecationem meam).

3°. † (Primirea s. ascultarea unei cereri implică de cele mai multe ori promisiunea de a o împlini) A consimți cu dorința cuiva, a promite împlinirea unei dorințe. *După aședin de zile 53, ne mai putând Grecii să lupie trada și să se împotrivescă la atâtea bătălii, cerură să se închine cu condiți*; ... și trimiseră soli la sultan[ul] *Mohmed, pe cari-i primi cu multă polită și le făgădui cererile, cu închinarea cetății*. E. VĂCĂRESCU, IST. 258/10.

4°. (Astăzi singular sens) A promite (ceva s. că...). *Îți făgăduesc că abuzia mea nu se va mănji în sângele tău*. C. NEGRUZZI, I, 141. *Acesta, căteva mai înainte, făgăduise în secret Papei a-i închină Ardealul*. BĂLCESCU, M. V. 383. *Dar apoi își aduse aminte că făgăduise a răpi pe fata Genarului*. EMINESCU, N. 17. *Îți făgăduiesc dinainte că odată pornit... înapoi nu m'oi întoarce, să știu bine că m'oi întâlni și cu moartea în cale*. CREANGĂ, P. 192. *Atunci împăratul o începuse să-i făgăduiască toate banurile din lume, înseparat*. L. 2. | Absol. *Cum făgăduiasă Șii cum le jurai: Bătă-m-te bată Inima stricată! Și jetea mea toată*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 504. (Loc. prov.) *Cumintele făgăduiește, prostul trage nădejde*. ȘEZ. I, 219; cfr. C. NEGRUZZI, I, 248. | Prin hiperb. A făgădui mareu cu sarea (Și Oțul cu totu!) s. a. făgădui munți de aur. ZANNE, P. VI, 241; I, 222 = a face promisiuni imposibile, a promite orice: „promettre monts et merveilles”. PONTBRIANT.

II. (Învechit) Refl. Ca și „a se prinde, a se apuca”, tot astfel a se făgădui înseamnă: a lua asupra sa un angajament, a se angaja, a se obliga, a promite (în mod solemn ceva), a juri ceva. *Se făgăduiră Turcii să fie așă*. MOXA, 401/10. *M'am finut de cuvânti precum m'am făgăduiut*. DOSOFTEIU, V. s. 97. *Făgăduindu-să că, de-i va dăruii făt, fată, ce va fi cucuonul, îndată să-i închine șei/!* nșii sale. idem, 138, 30. *Și mândăstirea încă o au făcut, care se vele și se numește Mihai-vodă, precum s'au făgăduiut în neroiea lui*. MAGAZ, IST. I, 226. *Iară dracul se făgădui de prubă să facă acința*. MINEICU (1776), 10/10. *Ne făgăduim... a cinsti pe acești în-căpași*. (a. 1775, Mold.) URICARIUL, I, 78. *Herber baza... se făgădui împăratului că el va omori pe Iem. E. VĂCĂRESCU, IST. 259/10. Mă făgăduiesc și că încredințez cu jurământ... GORJAN, II, I, 93. S'au bucurat lată său azurind-i cum se făgăduiaște*. BARAC, T. 9. *Li poftoc ce să mai vie la ei. Nama și Leo să făgăduiesc*. BELDIMAN, N. P. II, 75. *Și ne făgăduim chiar a ne jorți*. SPIRESCU, L. 12. *Se făgăduise lui Sfântul Nicolae... să-i ridice o mândăstire*. idem, v. s. 7/10. | Absol. † A face un jurământ, o promisiune solemnă către cineva (de obicei lui Dumnezeu). *Iară de te voi făgădui, rugă Domnului Dumnezeuului tău să nu întărziezi a o da pre ce*. BIBLIA (1688), 143 (—quand tu auras fait un vœu à l'Éternel, ton Dieu, tu ne différeras point de l'accomplir). | Spec. (Construit cu dativul persoanei s. lucrului față de care se făgăduiește cineva) A se

devotă. S'au botedzat și se-au făgăduită cruciei. CUV. D. BĂTR. II, 352.

[In funcțiunea li (refl.) găsim odată și forma făgădui vb. IV^a, care ar putea corespunde ung. fogyi „a prinde”, dar care e mai de grabă o greșală de tipar în loc de făgădui: De nu cei vrea să te făgăduiești, nu ca fi intra tine păcat. BIBLIA (1688), 143.]
— Din ung. fogadni (derivat din fogyi „a prinde”), cu amănândău sensurile fundamentale ale cuvântului românesc: „a primi (la sine)” și „a se obliga, a se angaja, a promite”.

FĂGĂDUINȚĂ s. f. *Promesse*. — Promisiune, făgăduială, juruință. *Mult m'afi îndatori, dacă m'afi iertat de făgăduința ce t'am dat ieri.* DRĂGHICI, R. 108. *Nu te hrăni cu așteptări și cu făgăduințele.* C. NEGRUZZI, I, 248. *Sânt nevoit să cutrez toată lumea până voi găsi făgăduința pentru care m'am născut.* ISPIRESCU, L. 2. *Făgăduința celor mari [o] întemeiată pe apă.* IORD. GOLESCU, P. ZANNE, P. VIII, 624. | **Pământul (s. țara) făgăduinței** = Palestina (țara promisă Ildovilor), fig. țară (regiune) fericită, blagoslovită, bogată, mănoasă, etc. *Poftă să-i zăgrăvească pe părete călătoria Israelitenilor peste Marea Rosie către pământul făgăduinții.* BARAC, T. 19. *Acolo, de pe prundișul Mocoiei, [agricultorii] copătu mai mult de cât ce aice nu dobândim de pe pământurile făgăduinții de plugărie.* I. IONESCU, C. 66. *Moldavia se făcu pământul făgăduinții pentru acest neam [Groeci].* C. NEGRUZZI, I, 277. *A trăi ca în pământul făgăduinței* = „a trăi bine, în belșug”. ZANNE, P. VI, 252. [Plur. -ințe și -inți. C. NEGRUZZI, I, 79.]
— Derivat din făgădui, prin suf. abstr. -ință.

FĂGĂDUIRE s. f. *Action de recueillir qqn. chez soi, réception; consentement, engagement, promesse, dévouement.* — Infinitivul verbului făgădui, devenit abstract verbal. *Cu făgăduirea a[u]lului s[ă]făduia dăru-ne-va.* CORESI, E. 25/30.

FĂGĂDUIT † s. a. *Promesse, vœu.* — Participiul verbului făgădui, devenit abstract verbal. Promisiune, juruință. *Pătește Susului făgăduitul tău.* CORESI, RS. 133. Cfr. făgăduita.

FĂGĂDUIT, -A adj. 1°. *Încă, recușili.* 2°. *Pro-mis.* — Participiul verbului făgădui, devenit adjectiv.

1°. † Primit (la sine). Astfel găsim în COD. VOR. 145/10 expresia *bun-făgăduit* (propriu: bine primit) spre a redă noțiunea de „plăcut”: *Și înși-vă cu pietrele vi zidiți-vă casa... a rădica cuminădara duhului, bură [= bună] făgăduită Dzeului Is. Hs. (= aduce jertve sufletești dragii lui Dumnezeu. N. TESTAMENT 1648; ca să aduceți duhovniciei jertve, bine primite la Dumnezeu. BIBLIA 1688: „pour offrir des sacrifices spirituels agréables à Dieu”).*

2°. (Azl). Promis, juruit. *Slobode-ne stăpâne, fiind-că I-am văzut! Astfel dreptu-ar zice, de ar vedea năplinite Câte'ntr'al tău nume nu sânt, de ar vedea furtive Câte'ntr'al tău nume nu sânt, de ar vedea furtive Câte'ntr'al tău nume nu sânt, de ar vedea furtive Câte'ntr'al tău nume nu sânt.* ALEXANDRESCU, M. 5. *Harap Aba... mulțimesle furnice pentru ajutorul făgăduit.* CHEANĂ, P. 238. | **Țara s. pământul făgăduit** = pământul făgăduinții (v. c.) și pământul făgădui nu se spodobiră. CORESI, E. V/1. *Moisi de în pustie trimise să caute țara cea făgăduită.* CAZANIA (a. 1642), ap. GCR. 100. [Negativ: nefăgăduit, -ă ad]. LB., etc.]

FĂGĂDUITĂ † s. f. *Promesse, vœu.* — Participiul verbului făgădui, substantivat sub forma feminină, cu sens de abstract verbal. Promisiune, juruință. *Se împli cucântul Lui și făgăduita ta.* CUV. D. BĂTR. II, 122. Cfr. făgăduiut.

FĂGĂDUITĂTOR, -OĂRE adj. *Qui promet.* — (Rar) Adjectivul verbal al lui făgădui (derivat prin suf. -itor). Cel care făgăduiește, promite, promițător. *Nu se'ngrăiesc... că grindina le bate vite, ori că pă-*

mântul Făgăduitor de roade nu și mai fine'n-veci cucântul. OLLANESCU, H. O. 178.

FĂGĂDUITĂRĂ † s. f. *Ce qu'on a promis, qu'a été promis.* — (Rar) Ceea ce s'a făgăduit, lucruri făgăduite. *Toate făgăduitorile lui Dumnezeu cu credință numai... le putem cuprinde în noi.* CUV. D. BĂTR. II, 105 [Plur. -turi].
— Derivat din făgădui, prin suf. abstr. -itură.

FĂGĂN s. m. *Jeune hêtre touffu.* — (Bucov). Fag tânăr și des. *Păcurariul dormea dus la uabura unui făgan, căci vitele până atunci nu aveau obicei de a strechi.* MARIAN, INS. 355. *Unii se apucară să doboare niște ciungi ca să facă foc... Și iarăși alții începură a tăia felurii brădani, făgani precum și alți copăci și a face dintr'înșii un fel de lagăr.* idem, T. 47.

— Derivat din fag, prin suf. -an. Cfr. făgan, făg(ă)niu, făgulean, făguieciu, făguț, făguțel.

FĂGĂS s. a. 1°. *Ornière. Direction, ligne, route, cours accoutumé; habitude, coutume, usage, us (pl.), tradition.* 2°. *Excavation, escarpement, ravine, berge; ruisseau.*

1°. **Părtia (urna bătătorită)** ce se formează într'un pământ moale când trec roatele unui car, etc. prin el. *Roatele brisei tăiau făgașe subțiri pe iarba plăpândă a pământului jilav.* ODOBESCU, I, 381. *Ce e strămut cât pășete găina, și lung cât vezi cu ochii?* („Făgașul roatei”). GOROVEI, C. 392. *Nu vedeți ce ogașe adănci taie carăle ăstea cu povară?* RETEGANU, V. 32/13. *Adunații ale Voi, Frumoselelor... Din copitele cailor, Din ogășile roatelor.* MARIAN, D. 339. *Nimic nu strică dramurile decât găurile și hașgășile.* I. IONESCU, M. 319. *Dunăre, Dunăre, Drum fără de pulbere, Și fără de hăngăș, Trup mult drăgășal?* POP. (Dobrogea), ap. GCR. II, 298. | Fig. (Dobroarea mai de mult drumurile erau toate nepietruite, se formă pe ele două urme adânc tăiate de roțile carelor, două făgașuri pe carearele le urmau totdeauna; de aici, în expresii figurate, sensul): **Dirrecțiune, direcțiivă, linie (de conduită), drum tradițional, mers obișnuit, obicei.** *A-și pierde făgașul* = „a-și pierde calea”. ZANNE, P. I, 100. *A nu[-și] ieși din făgaș* = „a nu-și părăsi obiceiurile”. (Jud. Olt). Ibid. VI, 112. *Pașubele cele mari ce înceară cuticătoria noastră, din pricina mălurei, care băntue grânelor lor, sânt de natură a ne face să sperăm că măcar acum se vor determina a ieși odată din făgașurile rutinei și a face și ei ca toată lumea din țările luminate.* I. IONESCU, M. 36. *O junime ce e nerăbdătoare a-și vedea patria ieșită din făgașul putred în care zace de secol...* ALECSANDRI, T. 1401. *Ei sânt gatu a prăvăli statul în pericolose făgașe.* ODOBESCU, III, 482/10. *Subiectul cât de popular al tău să fie poezie, Când din făgașul cel banal și răbădător l-ai scoate.* OLLANESCU, H. A. P. 17. *În toată ființa ei eră o nedumerire mare, o teamă, o frică a omului slab care dă peste ceva neobișnuit, care-i scos din făgașul monotun al vieții.* SADOVEANU, M. 116. *Coșpodariul să se miște din hăngășul urmat până acum.* I. IONESCU, C. 220. *Cel-ăll nu ieșise încă din hăngășul timpului.* A. D. XENOPOL, ap. DDRF. *S'a dat în hăngășul lui* = „s'a dat în obiceiul lui, [în] deprinderea-i”. ȘEZ. IX, 155.

2°. P. ext. Brazde, une-ori adănci și neregulate, mănecate de apă, mai ales pe unde se găseau scundături făcute de roțile carelor, dar și „urma săpată de un torent în curgerea lui”. MĂNDRESCU, UNO. 175. **Adesea aceste săpături naturale formează râpi pe unde curge o apă; de aci sensul de „pârâu” (în Banat); sau se dezvoltă în văl prin care duce apol o potecă. Ne-a dus pe calea ce n'a fost bună, Prin gropi, Prin răsturnis, Prin bărdiașe Și prin căgășe.** TEODORESCU, P. P. 189^b; MARIAN, NU. 622; SE-

VASTOS, N. 211₂. *Valea larpă că-mi urlă, Stâncile se despică, De pe coaste se umboie, În fundul văii cădeau, S'acolo se prăbușe, Mare majăre făcea, De părău l'astupă, Apa pe văgăș fugă. ȘEZ. IV, 131₁₂.* „Ogăș... se zice la noi unu părău”. LIUBA-IANA, M. 79. *El luă pielea vișlăului, o umplu cu apă și plecă pe un ogăș din apropiere. CĂTANĂ, P. B. II, 35. Paște popa vacile Pe toate ogășele (nota: ogăș = „părău”), Pe toate soccele („drumuri laterale din sat”), Duminică-a Paștelui. (BANAT) MARIAN, SE. II, 273. Paștelui sănt situați într'un ogășiu, prin care trece părăul Fondatura. I. IONESCU, P. 360. Linia trasă până la un loc, urmând cursul apei, sau un ogăș, o răpă, de-odată se suia pe poalele unui munte. Idem, M. 36. Hăugăș s. a., hăugăș s. a., neregulată și ea. Forma muntească devenind literară, găsim pe făgăș (mai ales în sens figurat) și la scriitorii moldoveni. [Plur. -gășuri și -gășe.]*

— Din ung. *vágás* (propriu „tăietură”, de la *vágni* „a tăia”) „urma roșii”.

FĂGAȘ s. a. v. fogăș.

FĂGĂȚIU s. m. *Jeune hêtre*. — Diminutivul lui *fag* (derivat prin suf. -*ătuș*). *Făgățiu* = „fag tinerel” (SĂBIE, în Transilv.) Com. A. BANCIU. Cfr. făgălu, făgan, făgău, făguț, făgăleu, făgăleci, făgăleț.

FĂGĂU s. m. = făgan. (Mold.) *Pila coi n'o danț / frunzo, Da pi la noi, piștă Olt, Dat-o frunzo piștă tot, S-o ramas doi, trei făgăi, Ș-ară să poci [-piele] di gă [-vii].* VASILIU, C. 64; cfr. ȘEZ. VII, 21. Ibid. V, 31.

— Derivat din *fag*¹, prin suf. -*ău*. Cfr. făgan, făg(ă)țiu, făguț, făgăleu, făgăleci, făgăleț.

FĂGÊT s.a. *Forêt de hêtres, bois de hêtres, hêtraie*. — Pădure de fag. *Acolo le am cerut să mă duc drept în părul Cîghieșului, spre drept curmezișul piciorului Făgățului alb. (a. 1804, Mold.) URICARIU, IV, 93. De cine mi-i mie zeta E cu oile'n făgete. MĂNDRESCU, L. P. 51. Veni zina de Sân-Petru, Mi-a lăsat căcut făgetul. BIBICESCU, P. P. 165. La fântâna din făget Șezăiu jos să mi-te-ăștept. TEODORESCU, P. P. 278.*

— Derivat din *fag*¹, prin suf. col. -*et*. (Cfr. Ital. *faggeto*.) Cfr. făgîș.

FĂGÊTEL s. a. *Hêtraie, fontaine, bois de hêtres*. — Diminutivul lui *făget* (derivat prin suf. -*el*). Pădure de fag. *Mai de vale'n făgetel, Este, măică, un voinicel. BIBICESCU, P. P. 59. Cota, măică, n' făgetel S'a voit un coinicel. ALECSANDRI, P. P. 160. (Și ca numire de munte, cfr. MARIAN, TR. 49.)*

FĂGÎS s. a. = făget. (Rar, și atestat numai la) BĂRCIANU și ALEXI: „Buchenhochwald”. [Plur. -*gîși* sau -*gîșuri*.]

— Derivat din *fag*¹, prin suf. col. -*îș*.

FĂGLIȘ, -*Ă* adj. *Bien bâti, bon*. — (În Munții-Sucevi, în Mold.) *Făgliș* = „bine făcut, frumos”. ȘEZ. II, 227.

— Etimologia necunoscută.

FĂGOCITĂ s. f. (Med.) *Phagocyte*. — După teoria

naturalistului Metchnikoff, unele din globulele (celulele) albe ale sângelui, care încorporează și digerează agenții externi (microbii), ajunși până la ele, și astfel apără organismul animal de infecție ori de vătămare.

— N. din fran. (compus din grec. φαγεῖν, „a mânca” și κύτος, „celulă”).

FĂGOCITÔZĂ s. f. (Med.) *Phagocytose*. — Proprietatea fagocitelor de a încorpora microbii. *Teoria fagocitozei*. CONV. LIT. XXXIV, 19.

— N. din fran.

FĂGÔR s. m. v. *fagur*.

FĂGÔT s. a. (Muz.) *Basson*. — Instrument muzical de vânt; e un fel de fluer mai mare de lemn, cu note de bas. *O cadență de făgot*. CARAGIALE, M. 165.

— N. din ital. *fagotto*, idem.

FĂGOTIST s. m. *Basson, joueur de basson*. — Muzician, care cântă din făgot.

— N. din germ. *Fagottist* (ital. *fagottista*).

FĂGUEȚIU s. m. *Petit ou jeune hêtre*. — Diminutivul lui *făgălu* (derivat prin suf. -*ăciu*). *Fag tinerel sau mititel. RĂDULESCU-CODIN. Cfr. făgălu, făgățiu, făgăleu, făgăleu, făgăleț, făgău, făgău, făgan.*

FĂGĂUȘ s. m. *Petit ou jeune hêtre*. — Diminutivul lui *fag* (derivat prin suf. -*ăuș*). *Fag mic sau tânăr. Băți-te crucea, făgăuș, Tu mi-arădăți frunza-n tîi Și cum mîre, mi-o văzîmă lîmî lîmî arnele din cuiu. RĂDULESCU-CODIN. Cfr. făgățiu, făguț, făgăleț, făgăleci, făgan, făgău.*

FĂGĂLEÂN s. m. *Petit ou jeune hêtre*. — Diminutivul lui *făg* (derivat prin suf. -*ălean*). *Fag mic sau tânăr. Și de deal de după deal Mi-a' ufrunzit un făgăleu. TEODORESCU, P. P. 278. Cfr. făguț, făgăleț, făg(ă)țiu, făgăleci, făgău, făgan.*

FĂGĂLEȚ s. m. *Petit ou jeune hêtre*. — Diminutivul lui *făg* (derivat prin suf. -*ăleț*). *Fag tânăr sau mic. Cfr. făgăleu, făg(ă)țiu, făgăleci, făguț, făgău, făgan.*

FĂGUR s. m. *Rayon de miel, gaufre*. — Păretele de ceară pe care îl zidesc albinele de sus în jos în stup, alcătuit din două rânduri de alveole orizontale, împroună cu miera depusă în ele; stredie. *Făgure* = „făvus”. ANON. CAR. *Ionathan... întinzînd toiagul îl împîntă într'un făgur de mieare... și gustă. CALENDARIU (1814), 118₁₂. Miere alba de făgur. CALENDARIU, C. 305. Un urz au venit la un stup, și au început înțelșor a scoate făgură și a mânca la miere. ȚICHINDEAL, P. 218. Otrăvitorul carpe odzând p'un țesior O mătă de albine... îl laudă puterea... Apoi fofos mure ce lunei se aduce Prin grăle ostenele din făgurul cel dulce. C. NEORUZII, II, 293. Eu-i puse-o scăldătoare cu apa ne'ncepută... O trostie, un făgur ș'o floare de hujor. ALECSANDRI, P. II, 274. *Făgurul*, ca și miera, fiind deosebit de dulce la gust, cuvîntul acesta se întrebulește foarte adesea în sens (fig. și poet.) *Făgur de miera [sânt] cuvintele bune și îndulcirea lor leacul sufletului* (: „Les paroles agréables [sont] des rayons de miel, un doux à l'âme”). HILIA (1688), ap. TDRG. *Văd poezii, ce-au scris o limbă ca un făgur de miere. EMINESCU, P. 177. Băi-o crucea pe lelea, Dulce-i gura ca miera Și trupul Ca făgurul. MARIAN, SA. 63. În degete cu inele, Cu buzele supfîrele, Gura lui făgur de miere. JARNIK-BĂRSEANU, D. 23 (cfr. 21, 22, 33, 403). Dragosten începe... De la buze subfîrele Mășcar[e]-or neica din ele Ca dintr'un făgur de miere. TEODORESCU, P. P. 301. Că i-i gura ca**

mieroa și trupul 'Ca fagura'. MĂNDRESCU, L. P. 86/4.
[Alte forme ale cuvântului sânt: fagor — „stratele unde se așază miera și din care se face ceară”.
MARIAN, INS. 145; și făgure, un nou singular format din pluralul făguri.]
— Din lat. *favulus, -um (diminutiv din *faevus*, idem): ital. *fiavo*. Cfr. fag.

FĂGURĂȘ s. m. *Petit rayon de miel*. — Diminutivul lui fagur (derivat prin suf. -aș). Fagure mic. Și după ce o adună [mieroa] să o ducă și s'o depună... în niște făgurași. MARIAN, O. I, 59. Făguraș dulce de miera. MARIAN, NU. 286. Cfr. făgurel, făgurea.

FĂGURE s. m. v. fagur.

FĂGUREĂ s. f. v. făgurel.

FĂGUREL s. m. *Petit rayon de miel*. — Diminutivul lui fagur (derivat prin suf. -el). MARIAN, O. I, 59. [Și: făgurea s. f. Albinașă unde sbori? Ori te duci tu printre flori Să culegi suc de pe ele Să depui în făgurele (din Transilv.). MARIAN.] Cfr. făguraș.

FĂGURÓS, -OĂNĂ adj. *Doux comme le miel*. — (Rare) Dulce ca fagurul de miera. DDRG. (din JIFESCU).
— Derivat din fagur, prin suf. adj. -os.

FĂGŪȚ s. m. *Petit hêtre*. — Diminutivul lui fag (derivat prin suf. -uț). Fag mic. *La făgușă din cărare Zacc-un coainc de lungoare, Cu drăgușo la picioare*. ȘEZ. II, 214^b/. Cfr. făguleț, făgulean, făg(ă)uiu, făguleciu, făgău, făgan.

FAIĂNTĂ s. f. *Faience*. — Olărie lustruită ori smălțuită, inferioară porțelanului. *Cu profesor de franceze... și intemeioare o fabrică de faiență*. IORGA, L. II, 20. [Și: faiență s. f. Sobă de faiență.]
— N. din fran. (Numele vine de la Faenza, oraș din Italia, unde articolul acesta s'a fabricat pentru întâia oară.)

FĂICĂV, -Ă † adj. *Balbutiant, bégayant*. — Gângav. *Leon Armanul... fu ucis în biserică de Mihai Babul (ce va să zică făicaval)*. CANTEMIR, HR. 352. Multe ajunse limba ascuțită, carele limba făicăvă și slabă a le vorbi un poate. idem, IST. 62. Pre cât din dădul obștii făicăva mea corovă va putea a-l arță [leacul], nu se va lenezi. id. ib. 114.
— Din paleol. *flicavă* (citește: fcaav), idem.

FĂICĂVÎ † vb. IV^a. *Bégayer, balbutier*. — A gângăvi. *Limbile cele ce făicăvoesc învâdă-se-cor a grăd pnce*. BIBLIA (1688), ap. TDRG.
— Derivat din făicav.

FĂIDĂ s. f. *Utilité, Pouvoir, force*. — (Ban.) Folos. *Fajdă* = „utilitas”. ANON. CAR. § (In Bihor) *Faidă* = „putere, tărie”. ȘEZ. VII, 180.
— Din (turc. *fâide* = „utilită, gain, profit”, prin intermediar) sârb. *fajda* „folos, câștig, dobândă”.

FĂIDĂ s. f. f.)

FĂIDĂ s. f. f.)

Forme, genre. — (Mold.) *Făidă* = „făptură; soiu frumos s. urî” (Munți-Sucevi). ȘEZ. II, 227¹¹. *Făidă* [cum accentuat?] = „formă; d. ex. *altă făidă* = „altă formă” (Broșteni). ȘEZ. VII, 180.
— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *fajta* (faj), *fajt* „fel, soiu”).

FAIENȚĂ s. f. v. faianță.

FAIENȚĂRIE s. f. 1^a-2^a. *Faiencerie*.
1^a. Fabrică de faianță.

2^a. Obiecte de faianță. *O dușeană de sticlărie, faienfărie*.

— N. din fran.

FAIILIBIL, -Ă adj. *Faillible*. — (Rare, numai în contrast cu *infailibil*, exprimat sau subînțeles) *Not, ortodoxii, credem că Papa este failibil, ca orice muritor*. Cfr. infailibil.
— N. din fran.

FAIMĂ s. f. 1^a. *Brut, rumeur*. 2^a. *Renom, renommée, réputation, célébrité*.

1^a. *Veste răspândită printre oameni (despre cineva sau despre un fapt oarecare). Da, e bruceul cavaler de Malta, Maiestate, de care faima spune o faptă mult măreață*. I. NEGRUZZI, VI, 300. | *Faima se lățește a. se duce a. se întinde a. se împraștie*. | *Se împraștie faima venirii lui*. EMINESCU, X, 27. *Unguri... căuzară a lăși faima, că vor să intre în țară*. MARIAN, T. 106. *În sat se lășie faima că smul a furat pe fata cădușe*. RETEGANU, P. 24. *Ce faimă să duc cu acium pe la oameni despre moara noastră?* SBIERA, P. 17.

2^a. *Renume, nume glorios, reputație*. *El [Ștefan cel Mare] intrănește-n sine o triplă maiestate: Acă care-o dau anii la conștiinți curate, Acă care sefrânge a tronului splendoare, S'acă întipărită de faimă'nvingătoare*. ALECSANDRI, P. II, 215. *Faima lui se întinde departe spre apus și rădărit*. I. NEGRUZZI, I, 71. *N'acum oști, dară iubirea de moșie e un zid, Care nu se'nfiorază de a ta faimă, Buzoziđ*. EMINESCU, P. 241. *Auzind însă de faima celor doi împărași înțelepți îi dete un șter arz prin inimă*. ISPIRESCU, I, 282. *C'o mai fi pe lume Cu faimă și nume Așa mândăstire Chip de pomenire*. TEODORESCU, P. P. 469.

[Serilorii întrebunțează, foarte rar însă, și latinismul fama, dar mai mult persofnicat. *Ori unde fama va duce... numele tău*. MARCOVICI, C. 75. *S'incipă întâiu boafă... să exprime într'aceste Că nemărginitul bine numai ca în lume este*. Într'acel e dăbătore de orlește ferice, Desuierăbări și a famei și oricărui norocire. PANN, P. V, II, 25. *Istoria mă chiamă și gloria străbună și zănelor buciun al famei*. I. NEGRUZZI, VI, 218.]

— Neexistând cuvântul în literatura veche și în texte populare sigure de tot, se pare că avem a face cu o formație savantă din lat. fama, după cuvântul vechi defaimă (desfăimă, defaimă). Tiktin, *Dict. roum.-germ.* 606.

FAIMÓS, -OĂNĂ adj. *Fameux, renommé, célèbre*. — Vestit, celebru (în bine sau în rău). *Spun că și chior comandăru, famosul acel Rozon, Lăsa o labă în mână eroicului Sion*. ALEXANDRESCU, M. 211. *Iubite autorule... ai știut... să urmezi părintește... poveșe (ale lui Horățiu) învâd drept deșidă lăcută a scrierii tale famosole lui cersari din Arto poetică*. ODOBRESCU, III, 11. *Comitetul începe acuma famosoa instrucție, care durează peste 6 luni și (precum arată în voluminosul său raport de 246 pagine imprimate în 4°) cere... din țară peste 500 de doure*. MAIORESCU, D. II, 29. [Forme învechite: *famóz, famós, famosul Pnaistobche*. E. YĂCĂRESCU, IST. 269. *Famosul Topaz*. HARDEU, I. C. 9.]
— N. din fran., alterat după faimă.

FAIN, -Ă adj., adv. I. 1^a. *Fin, de bonne qualité*. 2^a. *Joli, beau, distingué, élégant, bon*. II. *Bien*. — (Cuvânt răspândit mai ales prin Transilv. și prin Ban.; se găsește mai rar în România, unde are o mică nuanță ironică).

I. Adj. 1^a. Subțire, de calitate aleasă. *Se găsește hârtie faină holandeză*. MOLNAR, ap. JAHRESBER, X, 185. *Postav subțire* — *mai târziu se zice „fain”*. IORGA, B. R. 14. *E morfă faină, nea Părcule! JI-PESCU, O. 146.*

2°. Distins, ales, elegant, frumos, frumușel, bun. „*Om fain* = distins, ales, galant, elegant; *costiminte faine* = elegante, frumoase”. (Țara-Hațegului) REV. CRIT. III, 153. *Da el era fecior așa di fain și di dîtreabă, că fata împăratului de drașote nici nu mai putea*. ION CR. II, 36. Făină ideea! = „richo idee!” *Fain băiat!* = „charmant garçon!”

II. A. d. v. Bine, frumos. A spălat vasele fain. Pușca era curățită fain. (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III, 153.

— N. din germ. feim „fîn”.

FĂINĂ s. f. *Farine*. — Substanță hrăitoare, câștigată prin reducerea în pulbere (măcinarea) unor grăne, legume, semințe, etc. *Făină de grâu*, - de orz, - de secară, - de porumb (*ptăpușoiu, cucurus*, cfr. mălaiu), - de muștar, - de cămăniță de in, etc. (Cfr. codină, lamură). | Când nu se precizează mai de aproape, subț *făină* se înțelege cea de grâne (mai ales cea de grâu). *Făină de grâu*. PALLA (a. 1582), ap. CP. 387. *Că nenică nu-și dau cină Pentra fărca de făină*. DOSOFTEIU, ps. 165. *Făine tocmită din făini și musturi de verde*. idem, v. s. 243. *Moara au fost întreaga îmblând pe făină*. (Băriaud, a. 1752) URICARUL, XVII, 360. *Lăsturi din tărâță sau din făină făcute*. CALENDARUL (1814), 175^v. *După cum mi-am scris Timoleiun că să trimet un sac cu făină de Arad*. CATASTH (1819), ap. IORGA, s. D. XII, 175-6. *Pre Egumeni și pre unii boieri li legase de găluri cu funii pentru făină*. SINCAL, III, 150^{lv}. (Loc. prov.) *Fărina Diacolului de grabă merge în trăve*. TICHINDEAL, P. 26 (ital. la farina del diavolo va in crusca, engad. la farina del diavol va in bren = lucru câștigat pe cea necăsită se pierde ușor). Când un morar făină abia a scuturat... C. NEGRUZZI, II, 220. *Trec furnici ducând în gură de făină murii saci, Ca să cocă pentru amută și plăcintă și colaci*. EMINESCU, P. 195. *Se trează la ușa et cu Dănilă cumnatul-său, cerndu să-i împrumute carul; ba să-și aducă lemne din pădure, la făină de la moară*. CREANGĂ, P. 38. „*Nevastă, fă plăcintă!*” — „*Îndată băbe! Dacă ar fi făină și brânză, cum nu-s ouă și unt, sănt gata numai de căt!*”. ZANNE, P. IV, 90. *Dar și Măria-Tu să nu ufi a-mi trimite prin feciorul meu un burduș de făină*. MARIAN, T. 309. *Un bărbat băutor, Nu-i face pită-n cupur; Când ai face căb-odată Nu-i făină nici lopată*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 427. (Loc. prov.) *Un om macină, altul face azinul din făina lui*. ZANNE, P. V, 398. *Cine umblă prin moară, iese plin de făină*. DDRF. § P. anal.

Făină de flori = polen. *Picioare au [albinele] gase, dintră care ceale mai din dărâpt doase picioare sânt cum late și cum flocoase, pro care lipesc fărima cea de flori*. ECONOMIA, 174. **Făină de cart(i)** = excemențele larvelor de rădăcă. *Larvele de rădăcă se numoc cari; ele au făcile putericio, cu care rod lemnul și fac găuri mari, pe care le umple cu excemențele lor, cunoașute la popor sub numele de făină de cari*. Făina de cari o beau la fară cu lapte dulce în contra incurii. LEON, MED. 84. | **Spec. Făina orbului** = pulberea cea mai măruntă a făinii, pe care cel mai mic vânt o face să se împrăție, pe când se macină bucatele „follie farine”. **Săstem dezoripnicăi, împerechiăi, împrăștiăi, ca făina orbului** (Transilv.), ap. ZANNE, P. III, 546. † De aceeași (s. de o) făină (cu cineva) — de aceeași tagmă, de aceeași categorie, de aceeași țepă, de aceeași fel, de același calibru : „de la mēme farine”.

Făințic David cu osândit : de cei ce eră tot de o făină cu el. SINCAL, III, 232^{lv}. (Nu pare a fi construcție românească, ci mai degrabă luată de-a dreptul din lat., cfr. *nostras farinae* „de tagma noastră” Persius 5, 115.) | *Scump la țărăie și leftina la făină* : „se zice pentru cel ce, la cele scumpe cheltuse, iord la cele dō nimic, mult se scumpește”. IORD. GOLISCU, ap. ZANNE, IV, 141 (cfr. ital. vender più

la crusca che la farina = a vinde mai scump lucrul fără preț, decât pe cel prețios). *Măicuță, de ce ești scumpă la țărăie și leftină la făină?* CREANGĂ, P. 116. | (Fam.) *C'un ochiu la făină și cu altul la slăniță* — se zice pentru cei ce se uită cruci, chioris, ponci și pallu”. ZANNE, P. II, 346-347. | *Altă făină se macină acum la moară!* — s'au schimbat (de atunci) rostul lucrurilor, de-acum începe o eră nouă. *Bădița Vasile mă pune să acul pe alții și — altă făină se macină acum la moară!* CREANGĂ, A. 7.

[Plur. *făini* (rar) și *făinuri*—diferite feluri de făină.] Forma veche și originală, *fărină*, păstrată la Aromâni (*fărină*), Megleniți (*fărină*) și Istroromâni (*fărină*) se mai găsește, la Dacoromâni, în acele regiuni care rotacizau odinioară pe *n* intervocalic, adică în ținuturile din nordul Mureșului, împreună cu o parte din Bucovina și din Moldova de nord. In celelalte părți s'a născut, prin asimilarea lui *r-n-n-n*, *făină*, păstrat încă în unele regiuni (în Banat cu *n* muiat : *făinidă*) și în literatura veche. Din forma *făinidă* s'a născut, prin disimilare completă, în părțile sudice: *făindă*, care a devenit formă literară (atestată la COLEA, ap. GCR. I, 17) și care, în unele regiuni, se accentuează *făină* s. *făinidă*. În unele părți se găseșc și variantele: *făniță*, *foniță*. Cfr. Weigand, *Linguist. Atlas*, Introducere, 16.]

— Din lat. *farina*, idem : vecl. *faroina*, ital. *farina*, sard. *farina*, engad. *farina*, (v.-)prov. *farina*, fran. *farine*, span. *harina*, portug. *farinha* (pretutindeni cu același sens).

FĂINĂ vb. I^a. *Fariner, saupoudrer de farine. Poudrer*. — (Rar) Trans. A presără ceva cu făină. | P. ext. (Refl., ironic) A pudră. Cfr. făinat. [Pronunț. *fă-i-*. | Prin locurile, în care se păstrează încă forma *făinidă*, în *făină* vb. I^a. I.B.] — Derivat din făină (cfr. fran. *fariner*). Cfr. înfăină.

FĂINĂR s. a. *Réservoir ou grenier à farine*. — (Specic; atestat numai de dicționare) „Tron, hambar de păstrat făină”. COSTINESCU. „Grănar de farină, [hambar în care se conservă făina”. I.M. [După POLIZU ar însemna chiar „plăcintă” : „die Mehl-speise”. | Pronunț. *fă-i-*.]

— Derivat din făină, prin suf. loc.-instr. -ar (cfr. ital. *farinaiolo*, prov. *far(i)nier*, span. *harinero*, idem).

FĂINĂR s. m. *Farinier, marchand de farine. Charretier qui fait le transport de la farine*. — *Ne-gurător de făină*. | **Spec.** (Pe la morile din Bucu-reștii) „Cărutaș care transportă făină”. Com. I. FA-VELESCU. [Pronunț. *fă-i-*.]

— Derivat din făină, prin suf. nom. agent. -or (mai degrabă decât urmaș direct al lat. *farinarius*; cfr. ital. *farinaiolo*, fran. *farinier*, prov. *far(i)nier*, span. *harinero*, portug. *farinheiro*, pretutindeni cu același sens).

FĂINĂREANĂ s. f. I^a. *Farinière, marchande de farine*. 2°. *Femme d'un farinier*. — (Rar) Femininul lui făină^r (derivat prin suf. moțional -easă).

1°. Neguțătoare de făină, femeie care ține s. conduce o făinărie. COSTINESCU.

2°. Nevastă de făină.

[Pronunț. *fă-i-*.]

FĂINĂRIE s. f. I^a. *Magasin, dépôt ou commerce de farine*. 2°. *Femme sortes de farines*.

1°. Prăvălie în care se vinde făină, comerț de făină, depozit de făină.

2°. (Mai ales la plural) „Feluri de făină, făinuri”. POLIZU.

[Pronunț. *fă-i-*.]

— Derivat din făină, prin suf. col.-loc. -ărie (în sensul I^a ar putea fi derivat și din făinar, prin suf. loc. -ie).

FĂINĂT, -Ă adj. *Poudre*. — Participiul verbului *făina*, devenit adjectiv. (Rar, ironic) *Pudrat*. *O femeie făinată*. JIFESCU, ap. TDRG.
[Pronunț. fâ-i-]. Cfr. înfăinat.

FĂINEALA s. f. 1°. *L'action ou le fait de mettre du blanc ou de la poudre sur le visage*. 2°. *Rossade, colée*. — (Rar)

1°. (Ironic) Acțiunea s. faptului de a-și pune pudră pe obraz, a se pudra. *Pianu*, *jocu*, *găteala*, *făineala*... JIFESCU, ap. TDRG.

2°. Fig. (fam.) Bătăie. *I-a tras o făineală* = „i-a tras o bătaie de l-a făcut cu ea și făina de moale”. ZANNE, p. III, 546.

[Pronunț. fâ-i- | Plur. -neli.]

— Derivat, prin suf. abstr. -eală, dintr'un verb făini, nelntrebunțat de altminteri.

FĂINOS, -OASĂ adj. *Farineux*. — Făinos cuprinde în sine toate trez noțiunile exprimate prin germ. „mehlhaltig” și „mehlartig” și „mehlig”, fără ca să se poată adesea preciza în exemple, care din aceste sensuri prevalează. Făinos este tot ce conține făină, s. e plin de făină; care are însușirile (miros, aspect, gust, înfățișare, etc.) făinii; care e (farmacios, alb, etc.) ca făina. *Fortune, ciocola* cu *fară cuplilit afară*; *Pe uliți scârție omulți făinos*. DONICI, p. II, 39. *Sânt unele cartofle îndoit mai roșitoare decât altele, și mult mai făinoase și mai bune de mâncat*. I. IONESCUL, c. 36. *Se zice [că sânt făinoase] și de unele poame care și-au perdut mușul decenții mldăiește*. COSTINESCU. | Substantivat (subt forma fem, întrebunțat la plur) (Rar; în Transilv.) Făinoase = diferite feluri de păcinte: „Mehlpelsen”. BĂRCIANU; ALEXI.

[Pronunț. fâ-i- | Dial. și: farinos, -oasă l.B., MARIAN, etc. și făinos, -oasă. MARIAN. Cfr. făină.]

— Din lat. *farinosus*, -a, -um, idem: ital. *farinoso*, sard. *farinosu*, fran. *farineux*, span. *harinoso*, portg. *farinhoso*, pretutindeni cu același sens.

FĂINOȘĂ vb. I°. refl. 1°. *Decenir comme de la farine, decenir farineux*. 2°. *Se poulter de farine*. — (Rar) 1°. „A se face ca făina”. MARIAN.

2°. (Bala-mare) A se pudra cu făină. *Apoi pe cop se făinoșe [ca să pară cărunț]*. *Peste haine citeșteți Lud negre, călțugărești, Murgul că și-l închinăți și pe el încolecă... Nici prânzu că nu trecă*. În *Targrad se opră*. REV. CRIT. II, 269.

[Pronunț. fâ-i- | Dial. și: farinoșă vb. I°.]

— Derivat din făinos. Cfr. înfăinoșă, înfăinoșă.

FĂIOARĂ s. f. *Farine*. — Diminutivul lui făina (derivat prin suf. -ior). (Rar; în poezia populară; numai spre a da cuvântului făină o nuanță de drăgălie și fără să-i schimbe sensul. Însemnarea „făina cea mai fină” sau „pudră”, dată de POLIZEU, nu se poate atesta). „Scal”, *Voico*, *câi și dormit*. *Sourela c'a rădărit*. *Scutură hambarele*. *Mătură coșulele*. *Bate'n sūtă și 'n covată*. *Frământă făina în dată*. *Să-mi gătești mizerule!*... *Voico cum îl auză*. *Până'n zind se sculă și hambare scutură*. *Și coșule mătură*. *Făioară c'adună*. *D'o azmloară că-i făcă*. *D'o turică că-i cocă*. *În trăistică le pună*. TEODORESCU P. F. 670; cfr. ibid. 676. [Pronunț. fâ-i-oo-]

FĂITON s. a. v. *faeton*.

FAIU s. m. *Faïlle*. — Stofă de mătăsoasă cu firul mai gros decât al tafetalei. Cfr. tafătă. *Rochie de faiu*. [Fără plur.]
— N. din fran.

FĂL interj. *Erret!* — Zgomotul produs de fălăitul aripelor. *De odată o păvărică (crabie, ciocară) sou*

altă pasăre vie. fâl, fâl, fâl, pe deasupra capetelor... SEVASTOS, X. 297. *Auză în urma lui fâl! fâl! fâl! Cocorul își făcă răz și zboră*. IPIRESCU, ap. TDRG. *Corbal i-a început [— înfrit] ciocot și fâl! fâl! s'a ridicat cu Săria în sus*. SEZ. II, 55.

— Cuvânt onomatopoeic.

FĂLA s. f. l. 1°. *Gloire*. 2°. *Fuste, éclat, apparat, pompe, parade, splendeur, magnificence*. 3°. *Belle prestance*. 4°. *Orgueil*. *Gloire*. 5°. *Renommée*. II. *Louange, fierté, morgue, outrecuidance, montre, ostentation*.

I. (Fără sens peiorativ)

1°. Laudă mare, slavire, preamărire (din partea altora), glorie. *Fălă* = „gloria”. ANON. CAR. *Dumnezeu înu [i] ești și hălăți și folos de sprejineală*. DOSOFTEIU, ps. 306. *Și hitea Sionului să eudă hăla to Din poartă lăsdnd rădă*. Idem, ps. 243. *Făl'n lame și mărire pentru tine n ceci să fie O! Mulțora, fără mândrit!* ALECSANDRI, P. I, 201. *Și când se n-tore de la răboiu, soldați și ofițeri, cu fala biruinții smulse slapă atâtea jefite, statul romăn are o armată*. MAIORESCU, D. I, 132. *Namă voi frăți lu să-mi dați Din graț pe murgulăl bun*. — *Să-mi fac fălă frăților și cinstă părinților*. TEODORESCU, P. F. 87^b.

2°. Strălucire, paradă, alaiu, pompă, mărire. *Mergă craiu [i] pe acot, în jos pe Dunăre, cu hăla mare*. Craiu [i] cu călă hăla renice, cu mai mare rușine se întoarce. MOXA, 403. — *Și onzele lui Șerban-codă au ridicat... și lu-au dus cu hăla și cinstă mare, ca pre un Domn*. MAG. IST. II, 133. — *I se promisă trei mii potestăți și două mii călăreți... Papa li făgădui 40.000 galbeni pe lună... În toate părțile fu primit cu aceeași fălă... lezușiți colegiului Vieni li făcură un cavănt în public și eorbă de dănsul cu de un alt doilea Losie*. BĂLESCU, M. V. 233. *Atunce făluic omul ridică cu sa frunte și n ceruri cu mândrie așintă ochiul său... S'a zăbi mi de glazuri, s'a nopți mi de soapte li proclamă: s'a fălă a lumii împăral*. ALECSANDRI, P. I, 125.

3°. Măreție. *Cerb mi se ngănuia*. *Cerb se lăudă*. *Că el își întorce Un cornele lui Fala brudului și cu fușu lui Zborul cerbului*. TEODORESCU, P. F. 65^b.

4°. Mândrie (motiv de a fi mândru, de a se făli cu ceva), orgoliu. *Eră frumosa doamnă M. olănuoară fala Chișinăului*. C. NEGRUZZI, I, 68. *În politică, „neopsiografă” noastră este mai pronunțată chiar decât în sfera literară și multe pagini ale proclamațiilor și jurnalelor noastre sânt în stare a ne umplă inima de fălă și de umire*. MAIORESCU, CR. I, 229. *Măndritile Secul și Nofosul, alldălată fala biserică române*. — CREANGĂ, A. 71. *Creșteț inima într' inzul de bucurie și de fălă, mai cu seamă când cună pe ceilăți și de împărăși și de domni, că le lăsu gura apă după o așă înăfăcit*. IPIRESCU, L. 213. *Alele, fecior de Sărb*. *De ce-a scos nevasta'n tăr; Ori ai scoa' o de dănzare*. *Sau doară de fălă mare?* [— ca să te poți fali cu ea]. BIRICESCUL, P. F. 283. *Place-mi mândra cindăpe [— curățică]*. *Că mi-i fălă [— mă simt mândru] n tăr cu ea*. JARNIK-BĂREȘANU, D. 268. *Mă bătăia, falu lu* [— cu cea ce te poți fali tu]; *Nuam pipă și bătă și jocul, dănușca*. BĂTEAGANU, CR. 123. *Mai cu seamă în loc. adv. cu fălă = fălnic, cu capul ridicat mândru, cu mândrie*. *Am zăbită hăltăra junăni costru, c'am adus pre voi cu fălă*. BIBLIA (1858), 91 (1: „confreți catenas cervicum vestrarum, ut incederetis erecti”; „J'ai rompu les bois de votre joug, et je vous ai fait marcher la tête levée”). [Oșteanu]... *pe cap purtă cu fălă Coif de aur lăctor*. ALECSANDRI, P. I, 262. *În preajmă-i e cetătea*. *Ai ei loculori lănu-i ōzi cu fălă arătă la călători*. ALEXANDRESCU, M. 10. | Merit. *Isăci cănd slăpănitări au de cea mai mare fălă [— consideră că un merit, o faptă vrednică de laudă] să concedă (a) cōmă sau nendărpinită slobozenie supusilor lor...* URICARIU,

x, 1/2. *A socotit lucru de fală a nu arăta sentimenturi religioase.* MARCOVICI, D. 21/2.

5^e. Nume bun, renume, faimă. *Fală* *f-am făcut* *Tie de voinic, Mie de cal bun.* TEODORESCU, P. P. 56^p.

II. (Cu sens peiorativ) Trufe, fudule, mândrie (în sens rău), laudă de sine. *Fală* = „superbia”. ANON. CAR. *Să nu-și mai rădice mândrul și oăndăful Gălăteful în fală.* DOȘTEIU, PS. 35. *Aceă fală, aceă fală, ce în Cotlina răz Cu scărâb și cu greafă...* KONAKI, P. 283. [Mustețile] *ar fi fost de fală* [= ar fi servit de motiv a se fuduli cu ele] *cești întâiu husar ungur.* C. NEGRUZZI, I, 206. *Iar ciocotul cum se pleacă De să vede pe potică! Cum, smerit, în genuchi pică, Și de fală se dezbracă!* ALECSANDRI, P. I, 19. *Vorbă cea: fală goală, — traisă ușoră!* CREANGĂ, P. 320. *Da tu cu mine vrei să te intraci lo fugă? Hui! Tu nu poți să fii nici cu frate-mieu cel de fală, da nu tocmai cu mine!* Dracul măntoa pentru *fala lui, i-au zia: „Da iau să-ți văd eu pe fratele-meu”* SBIERA, P. 290. *Nu mai fală de ea!* BIBICESCU, P. P. 209. *De-ar fi lelea cu și fală, Nu și-ar fese păzua nara.* RETEGANU, TR. 186/2. *Poalele caru-șe pe tine Nu-s făcute, hei, de tine, Că-s făcute, hei, din sat Și le'ntinzi de-a fală* [= ca să te falești cu ele] *'u gard.* *idem.* CH. 42: DOINE, 95/21. [Ironie] *Și la asta n'am găndit, Să cupănr urit pe bani, Să fac fală în dușmani* [să le dau prilej ca să-și bată joc de mine]. *idem.* CH. 94.

[La vechii scriitori, care știau slavonește, scris și: *hvală, hfală.*]

— Din paleosl. *hvala* „laudă”. Împrumutat din vreau dialect slav care pronunță *fala*, ca Bulgarii (*fah*) și Sârbii (*fala*). Cfr. *pofală, pohvală*.

FALACIÓS, -OĂNĂ adj. *Fallacieux, trompeur.* — (Franțuzism) Încelțat. *Prețete, argumente falacioase.* [Pronunț. -ci-os.]

— N. din fran.

FALAFANTĂC s. a. v. farafastăc.

FALAGA † s. f. v. falangă¹.

FALAITĂR s. m. *Pigneur.* — (Învechit) Călăreț care merge înaintea unei trăsuri domnești s. boierești. Lăchese care merge pe jos pe lângă trăsura, la ceremonii, ca să îl caile.

[Alte forme: *falețăr, faleităr.* COSTINESCU.]

— Din rus. *foraităr* „călăreț care conduce caii din nainte la o trăsura cu patru cai înaintași” (iar acesta din germ. *Vorreiber*), prin substituirea lui -or, prin suf. nom. agent. -or (și prin disimilarea consonanțelor r-r în l-r).

FĂLĂLĂI vb. IV^a. *Bravo* (en parlant des feuilles). — (Rar, neobicnuit) A fășăi, a văjăi (despre frunze mișcate de vânt). *Deodată a început un cântăreț și frunzele stăruiră...* a/u) *început a fălălăi apă de tar, încet acesta de frică a sărit iar în hândăchis.* CONTEMPORANUL, III, 782.

— Formație onomatopeică.

FĂLĂLĂT s. a. v. felecat.

FĂLĂLUEĂLĂ s. f. *Vantardise.* — (În Mușcel) *Fălălueală* = „laudă [de sine] nenimerită”. RĂDULESCU-CODIN. [Scris și pronunț. și: *fălălueală*.] Plur. -ești.] — Derivat din fălălu, prin suf. abstr. -eală.

FĂLĂLUI vb. IV^a refl. *Se cantă (d'une manière excessive).* — (În Mușcel) *A se fălălui* = a se lăuda prea din cale afară. RĂDULESCU-CODIN.

— Pare a fi o formațiejune rezultată dintr-o fuziune a verbului *felecu* „răspund” cu subst. *fală*.

FĂLĂNGĂ s. f. *Barre de bois sur laquelle on attachait* (ou *pièce de bois percée dans laquelle on main-*

tenait) les pieds de ceux qui étaient condamnés à recevoir des coups de bâton sur la plante des pieds. Bastonnade sur la plante des pieds. Volée de coups, rossade. — Un sul de lemn de care se leagau picioarele celor condamnați ca să fie bătuti la fălpi. *La falangă* se puneau s. se băteau oamenii. *Pe unii ca acie îi puneă Lupul la falangă de-a făcea de primă bani făr' de coia lor.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 227/22. *Enunțul puse mâna pe Dimu și-l bătu la falangă până ce își dăde sufletul în groaznice dureri.* BĂLCESCU, M. V. 445. *Nu eră corba de nimic altă decât... a pune la falangă pe stolnicul curții.* C. NEGRUZZI, I, 287. *Am încedat la dascălul Gaitani, cel care bătea la falangă.* ALECSANDRI, T. 866. *O falangă'n drum scoteă, Pe drumeți pe toți băteă.* *idem.* P. P. 129. *Și îndată a poruncit împăratul să aducă falangă și togi.* ȘEZ. II, 119. § P. ext. *Bătăle la falangă. O să ceară... depărtarea din stăpă lui și poate chiar o falangă bunicică, dată înaintea porților caselor ei.* FILIMON, C. I, 756. *Cine de cusăni nu ia, de falangă peștia ia.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, II, 332. [Domni] *se mulțumeau a trage sușilor lor din vreme în vreme câte-o falangă bună.* GHICA, ap. TURG. § (Azi, când „bătăia la falangă” nu mai există, cuvântul are numai sensul general de „bătăie”). PAMPILE, J. II. (În Mușcel) *Îl bate la falangă:* „îl bate la putere, strașnic”. RĂDULESCU-CODIN.

[Plur. *fălăngi*.] În secol. XVII se găsește una-ori și forma turcească a cuvântului: *falaga* s. f. (turc. *falaka*), ap. ȘIO.]

— Din n.-grec. φάλαγγα, *idem.* Cfr. dubletul pă-rângă.

FĂLĂNGĂ s. f. 1^a. *Phalange*, 2^a. *Phalange* (corps de piquiers pesamment armés dans l'armée macédonienne). Corps de fantassins.

1^a. (Anat. Mal ales la plur.) Oasele lungi din care se compun degetele.

2^a. (Antich.) Un corp de infanterie în armata macedoneană, și mai pe urmă în cea grecească și romană, format din opt mii de soldați, înarmați cu lance grele și așezăți în 16 linii, una după alta, fără distanță între ele. *Mare țarie... avă și oștile a Machedonienilor pe vremea lor, ales tocmelele pe-destrării lor, otrio le ziceă ei falangă.* N. COSTIN, LET. I, 17/2. § P. ext. (Azi) Corp de soldați. *Toată falanga și oștăra nevădzășilor erdimașilor noștri au rășipit și i-au pierdut.* MOLTVELNIC (secol. XVII), ap. GCR, I, 228. *Tuturor le-dau coacarde, pe toți îi împodobesc...* Dar numai cu-adaă numără nici cum nu se mulțumesc, *Falangele eterici cu atâți nu se'implinesc.* BELDIMAN, TR. 343. [Pedestrieme] *eră armată cu sulțe și se rânduia în falange sau gloate adânci.* BĂLCESCU, M. V. 614. § Fig. *O falangă de scriitori.* § Spec. (Șt. soc.) În sistemul social al lui Fourier, o asociație de o sută de familii.

— N. din grec. φάλαγγις, *idem* (lat. *phalanga*).

FĂLANȘTĒR s. a. (Șt. soc.) *Phalanstère.* — Clădirea în care aveă să locuiească o falangă de oameni, în sistemul comunist al lui Fourier.

— N. din fran. (Cuvânt fărit de Fourier din fran. *phalange* și terminația de la *monastère*.)

FĂLANȘTERIĂN, -Ă adj. *Phalanstérien.* — Adept al doctrinei lui Fourier. *Diamant îl aruceă lo conferințele lui Fourier și se pomenește falanșterian, de o mie de ori mai fanalic de cât fusese pentru sistmul lui Saint-Simon.* GHICA, s. 329. [Pronunț. -ri-au.] — N. din fran.

FĂLBALĂ s. f. *Falballo* (colant ou bande d'étoffe plissée dont on orne les robes ou les rideaux). — (Învechit) O fâșie de pânză sau de stofă lată și încrețită, întrebunțată ca garnitură la rochii; volanul încrețit de la jupon. În loc de rochii cu *falbalale* ca acă

un peștiman curat. C. NEGRUZZI, I, 300. *Printre rociile de mătășire înflorate, printre falbale, moneșuri și volane...*, în sfârșit printre toate gătelele încâlcite și împotrivate ce lipăscuși și marșalele din București când cococoran de farș, drept marfă de Paris, zăriuși mai multe fipuri rotunde. ODOBESCU, I, 384. [Și: falbară s. f. /Cumpră] ce cei găsi mai bun, dantele, știi, falbarale... CONV. LIT., ap. TDRG. | Și: falbară s. f. COSTINESCU. | Și (?): ferber. CIHAC, II, 107.]

— Cuvântul se găsește în aproape toate limbile europene și e greu de hotărât, dacă el ne-a venit de la Italianii sau Francoizi (falbala) prin intermediare neo-greacă (φαλβαλά), sau dacă l-avem de la Ruși (falbala).

FALBARĂ s. f. v. falbala.

FALCĂ s. f. I. 1°. Măchoire, mandibule, gnaque. 2°. Face. Joux, II, 1°. Măchoire (de tenailles). 2°. Chaque branche de l'armon. Patin d'un traineau. 3°. Jolleroan; jous.

I. 1°. „Osul gurei [Imprună cu mușchii care l-acoper, sau desolat de ei] în care stau înșipți dinții și măselele”. LM. Nu fireți ca cala și muștelei cei ce n'au menie; cu zăbale, cu frâu falcile lor tragi, să nu apropie-se călăra țire. PSAL. SCH. 94, (: „In camo et freno maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te”). Călcă cu piciorul spre [= pe] falca zmeului. CV. D. BĂTR. II, 152. [Samson] apă o falcă de măgaruși. BIBLIA (1688), 186 (: „ayant trouvé là une măchoire d'âne qui était à terre, Samson...”). Această boală face de calul lasie în toate mădușările trupului nemșcat; mai cu samă se întâmplă aceasta la cal în falcă, și atunci se cheamă înclățarea sau înfeșneria gurii, adică nu poate căsă gura. CALENDARIU (1814), 174/17. Lărcile de rădăcă se numesc, cari; etc., au falcile puterice, cu care rod lemnul. LEON, MED. 84. All trac [contra holerii] este afumatul cu falcă de cal alb. Numaș falca de cal alb are pulvarea de vindică această uricioasă boală. ȘEX. I, 182. [In basme, se povestește adesea despre monștri, cu deosebire despre mama zmeului, că plecând în urmășirea unor pământeni scăpați din robla ei, merge e' o falcă'n cer și cu alta (s. nua) 'n pământ, adică cu gura deschisă, spre a înghii tot ce-i ajunge în cale, cu deosebire po cel urmășiri. Expresia aceasta s'a generalizat, spre a ilustra năvăliri pustitoare de războinici, tâlhari, etc., s. spre a arată pe cinevă „neacăți foc, mănioș, gata să te prăpădească” ZANNE, P. II, 120, pe cinevă care se repede, pleacă îndată ca să ceară socoteala de la altcineva, etc.) Scorpia, cu o falcă în cer și cu alta în pământ și rărsând făcări, se apropiă cu vântul de iute. ISPIRESCU, L. 6 (cfr. 225, 263, etc.). Atunci dracul pornește cu o falcă'n ceruși cu una pe pământ, și 'ntr-o clipă și ajunge la punicul Dănilă. CREAȘOĂ, p. 58 (cfr. 214, etc.). Apoi, după câtăva vreme... auzind, cu amărăciune s'ar fi umplut și de coie rea s'ar fi otrăvit, cum se zice cuedntul: cu o falcă în ceruși cu alta în pământ, la Soim aleră... CANTEMIR, IST. 309. Iată că Tălariți se și apropié de Solca c'o falcă'n ceruși și cu alta în pământ. MARIAN, TR. 257. Unde-s corădele acane? Unde-s limbile dumșano?... Cum veniră de turbași, Ca bălauri încruntași Cu o falcă'n cerul sfânt Și cu alta pe pământ! ALEXANDRI, P. I, 270. | (Fam.) A da falcă = a mănca cu lăcomie: „manger glotonnement, devorer”. DDRF. (cfr. fran. „Jouer des măchoires” = a mănca). Se puse iule la masă și începă a da falcă bucațelor. ap. DDRF. Cu toți fa cruce, îmbucă străcăn, dau falcă mămăloși și fierțuri... JIFESCU, ap. TDRG. (Cfr. și: Moarte... începă a roade la copaci bătrâni, de-i pocneau falcile. CREAȘOĂ, P. 313. Când mândăci îi trosnesc falcile. PANX, ap. ZANNE, P. III, 635.) | (P. hiperb.) se zice că se dă căsă o palmă, de i se mută s. descleștează falcile; de aici) A-i

(strămută s. strămbă (iron. a-i drege) cuivă falcile = a-i trage o palmă. Mai de grabă i-ai putea strămbă falcile decât vorba. CREAȘOĂ, P. 164. Cfr. falcior. | A B țare în falcă: „se zice despre omul care nu se moaie cu una, cu două”. (Roman). ap. ZANNE, P. II, 121

2°. P. ext. Partea aceea a obrazului omenesc, care acopere falcile (înțelegându-se, sau numai ridicăturile în fața omenască care trădează conturul falcilor, sau obrazul întreg). Pre Mitea proroc pre falca-i bătă. CORESI, ap. CP. 124. Că tu bătuși pre toți pizmașii miei preste falci. PSALT. (1651), ap. CP. 124 (: „tu as frappé à la joue tous mes ennemis”). De te va lovî neștine preste falcă, întoarce-i lui și ceialaltă. VALLAM, C. 314 (= Cel ce-ți va da o palmă preste falca ta cea dreaptă, întoarce lui și ceialaltă. BIBLIA 1688: „si quelqu'un te frappe à la joue droite, présente-lui aussi l'autre”). „Hofmann” îl faceș Și preste falci îl isbeș, Cu biciușcă de curăș. ȘEX. IV, 133/13. [„Țaranul român când se miră de ceva „se lovește cu mâna peste falcă”. Când auziră una ca aceasta, loși se lorișă cu mâna peste falcă, Ei nu mai putără să-i stăpânească mirarea. ISPIRESCU, L. 293. | („Falcile leșite” sânt caracteristice pentru omul slab. De aici expresia ironică) E gras, de crezi că-i scăpără dracuși nă falci! (Costelu, în Banat), ap. ZANNE, P. VI, 631. | A pune mâine sub falcă = a sta inactiv, a lenevi (prop. a-și răzămă capul în palmă). Nu pune mâine sub falci, [c] și tu că n'ai să moștenești (se spune celui „sărăc și leneș”. Dobrovăț, în Vaslui), ap. ZANNE, P. V, 436.

II. P. anal. Diferite obiecte care se aseamănă cu falcile omului s. ale animalelor prin forma sau prin funcțiunea lor (prin faptul că țin strâns între ele un obiect).

1°. La clește, falcile (s. gura, ciocul, apucătoarele, capul) se numesc cele două brațe scurte și curbate ale instrumentului, cu care apucăm cuiul, etc. DAMÉ, T. 113.

2°. La car, falcile (s. falcilele, craci) sânt cele două brațe ale pisculii prin care acesta se leagă de osia dinainte. DAMÉ, T. 9. Cfr. falcă (4°), falcuță (2°). La sanie, falcă = talpa de lemn (uneori ferocată), pe care atăneș sania pe zăpădă (falcă (1°), tălpică, tălpeț, plasă). Sania boierului are falcile căptășite cu fer. Com. I. PAVELESCU.

3°. (Mar.) Falcile (după fran. „jous”, germ. „Backen”). Cele două laturi rotunzate care formează partea dinainte a corpului corăbii. DDRF.

[Plur. în texte vechi falci. CORESI, P. 78; VALLAM, C. II, 50, etc. Pluralul modern falci apare, în texte, mai întâi în BIBLIA (1688), 139/1.

— Din lat. *falca (din fals, -cem, cfr. falce, trecut la decl. I, precum a trecut și în ital. [vechii și dial.] falcia, rom. făza, v-picard faulque, ai fok [Vallée d'Yvères] HETZOG, Etymologiques, 15). Trezirea de sens din „coasă” la „falcă” e metaforică și ușor de explicat, dacă ținem seamă de forma adusă a amândouă, și ea se regăsește și în alte limbi și dialecte. Astfel Albaneșii numesc „falca”: falk'iq < *fal-inea; în niște gloșe vechi din Bergamo cuvântul fauz (= fals) e explicat prin „ganasa” (= falcă de animal); tot astfel la Sarzi alături de carcană „cuiți de grădinar, cu limba curbată”, găsim carcană „falca”. (Cfr. și numele sârbesc și bulgăresc al „falcii”: vitica, propriu zis „furcă”, Miklosich, Consonantismus, I, 52). Cauza pentru care limba română a luat refugiu în acest antiantropomorfism e, că numele latinesc al „falcii”: maxilla a primit în românește accepțiunea de „măseă” (Tot așa în unele părți ale Franței, d. e. în Lyon și Poitou, maxilla, maxelle însemnează „măseă”; pentru „falca” s'a introdus în frantuzesc termenul nou: măchoire, propriu „mestecătoare”. În Spania mejilla însemnează azi „falca I, 2°”, adică „obraz”, chiar și „buca obrazului”, iar pentru „falca” avem termenul nou: quijada).

FĂLCĂR s. a. *Moutant de la tête* (ou de la bride). — Partea aceea a frânelor, care începe la colturile botului și se continuă de-așupra falcilor. TDRG. [Dial. -*caris*.]

— Derivat din *falcă*, prin suf. instr. -*ar*.

FĂLCĂRIȚĂ s. f. (Med.) 1°. *Sorte de tétanos; trismus, gnathospasme* (surtout chez les petits enfants). 2°. *Mal de dents*.

1°. O boală (de copii), un fel de „tétanos”, care se manifestă în încheștarea falcilor. *Fălcărița* dă mai des peste copii, și-i atât de periculoasă că, după șpăa babelor, mai toți copiii mor, dacă nu li se descântă în pripă. Bolnavului de fălcăriță i se încheștază fălcile și toate încheieturile capului, nu poate mânca și strânge gura așa de tare, încât parcă să-i treacă falcă prin falcă”. GRIGORIU-RIGO, MED. I, 67. „După născut, în cele mai multe părți, imediat după naștere este pus pe fân, lângă sobă... Această împrejurare ocazională fălcărița, atât de deasă la țară. *Fălcărița* în termeni medicali se numește „tétanus”. Microbii acestei boale se găsesc prin praf...” MANOLESCU, I, 234. || A da s. tăia de fălcăriță = „a descântă de fălcăriță. Dacă vezi că nu suge copilul, dă-i iute de fălcăriță. Com. I. PAVELESCU, 2°. (Cf. n. Măgurele) Durere de măsele. (Cf. dor de măsele, vivor). LEON, MED. 125.

— Derivat din *falcă*, prin suf. -*ăriță* (care derivă numiri de boale).

FĂLCĂȚĂ s. f. (Bot.) = sulciță: *Dorygenium herbaceum*. PANTU, PL.

— Derivat din *falcă* (cf. numirea germ. Back enkie), prin suf. adj. -*ot*.

FĂLCĂU s. m. *Fanfaron, cantard*. — (În Munții-Sucevii, în Mold.) *Fălcău* = „om cu fălcile mari, sau om care se fălește”. ȘEZ, II, 227.

— Derivat din *falcă*, prin suf. calificativ -*ău* (și expresia, pe cât se pare, de cuvintele: *fălb*, *făli*).

FĂLCĂS s. f. *Mesure agraire de 14323 mètres carrés (ou usage surtout en Moldavie)*. — Măsură veche de suprafață moldovenească având lungimea de 80 prăjini (prăjina = 3 stăneni, adică 6m 69) și lățimea 4 prăjini. Cam 3 pogoane sau 1,43 ha”. CREANGĂ, GL. (În Bucov.) „Un ogor de 50 prăjini face o falcă”. MARIAN *10 fălcă de vie la Cotnari*. CATASTH (a. 1588, Iași). CUV. D. BĂTR. I, 211. *S'au părău... prentu dofo(u)ăi falcă de vie de Cotnar în dealul p(i)se/pulut*. DOC. (a. 1620), ap. GUR. I, 62. *3 fălcă de vie*. (Iași, a. 1741) URICARIU, XXV, 313. *Se pun noă dimerli de bob în o falcă*. I. IONESCU, C. 9. *Tu, cu optzeci de miș de fălcă de moșie, și el un ghiordan, c'uu petec de pământ, și uite, ce gură face!* CREANGĂ, A. 155. *Au căzut apă jos și au acoperit cu stăruel și pe câmpia aceea un loc de cinci-zeci de fălcă*. SBIERA, P. 165. *Tată-ădu îi dă cinci prăjini în cătra arătului, loc de casă, apoi o falcă de arături și 20 prăjini de fâneș*. SEVASTOS, N. 46.

[Plur. ? *falcă (fălcăr)*, azi *fălcă*, atestat mai întâi la MANDIARIE, L. 1900.]

— Din lat. *fals*, -*cem*, seceră, coasă: it. *falce* „seceră” sicil. *fauti*, engad. *foti* „coasă”, prov. *faus* „seceră”, franc. *faux* „seceră”, canton de Vaud *fo*, catal. *fals*, span. *fals* „seceră”, o bucată de pământ (în forma unei seceră); portg. *fauce* „seceră”. Sensul românesc s'a dezvoltat din cel de: „cât poate seceră un om într-o zi”, cfr. lat.-med. *falcata* „quantum unus sector per diem falcare potest de prato” DUCANGE (cfr. v.-fr. *faus* „mesure de terre”, cfr. jugâr). Cfr. *falcă*.

FĂLCĂȘ s. f. 1°. *Patin d'un traineau*. 2°. *Bras du ballant d'un métier à tisser*. 3°. *Chacune des deux planchettes latérales entre lesquelles on broie le chanvre*. 4°. *Diverses parties du chariot*. 5°. *Flèche d'un affût*.

Diminutivul lui *falcă* (derivat prin suf. -*ăș*), întrebunțat numai în sensuri figurate. (Unele din acestea se leagă mai direct de sensul „coasă” al cuvântului latin *fals*, decât de „falcă” românească).

1°. (Prin Buzău, Constanța, Prahova) Tălpile (tălpeții, tălpicele, plășile) pe care aluneacă sania pe zăpadă. PONTEBIANT; POLIZU; COSTINESCU, etc., DAMÉ, T. 21, 22. Cfr. *falcă* II, 2°.

2°. (Prin Bacău) Cele două brațe (brățare, băteți, fofoze, lopățete, mâni, mănșuri, șpeteze) la vătalele de războiu. DAMÉ, T. 135, 137.

3°. „Scândurele între care intră limba meliții”. POMPILIU, BII. 1010. *Aceste fuioare se dau prin melițoi; fălcilele acestuia fiind mai largi și limba lui fiind mai groasă decât a meliții, nu curfă de tot puzderio*. I. IONESCU, C. 155.

4°. (La car) a.) (Botoșani, Dorohoiu, Tulcea, Tutova) „Falcă” (II, 2°), „fălcuță” (2°) DAMÉ, T. 9, 14. b.) (Bacău, Dorohoiu) Stinghii (chingi, șpeteze s. curmeziori) de lemn care leagă între olăță blănille ce formează fundul sau „scarțele” carului. DAMÉ, T. 11, 12, 16. || c.) (Roman, Iași, Botoșani, Vaslui, Neamț, Bacău, Dorohoiu, Tecuciu) Fiecare din cele două bucati de lemn (numite și lopățete s. fofoze) care formează partea de sus și de jos a căreei de la tânjală. DAMÉ, T. 13, 17.

5°. (Artif.) *Fălcăle*: părțile laterale ale afetului.

FĂLCĂR s. m. *Faucheur (que l'on paye à la falce) fauchée*. — (Munții-Sucevii, în Mold.) Lăcăr (cu deosebire coasă) care se tocmeste cu falcă. *Fălcări* = „lăcărului cu falcă; se zice mai ales coșilor”. ȘEZ, V, 72.

— Derivat din *falcă*, prin suf. nom. agent. -*or* (devenit -*er*, după palatata).

FĂLCĂR s. m. v. *felcer*.

FĂLCĂSC, -**FĂSCĂ** adj. — (Mold.) Întrebunțat numai în expresia prăjina fălcăscă „dreptunghiul având patru prăjini lungime și o prăjini lățime” = „dintr-o falcă”. TDRG. *Câte pluguri se vor apă în sat, datoare să fie a ară și a grăpă optu-zeci prăjini gospod. fălcăși*. URICARIU, II, 131. *La o prăjini fălcăscă ajunge un car de gunoii*. ap. TDRG.

— Derivat din *falcă*, prin suf. adj. -*esc*.

FĂLCĂȘTE adv. *En comptant à la falce*. — (În Mold., rar, atestat numai la TDRG): *A măsură un inobil fălcăște*: a-1 măsură cu falcă.

— Derivat din *falcă*, prin suf. adv. -*ește*.

FALCHIDIION † s. a. (Jur.) *Falcidia*. — (În dreptul român vechiu, încă de la ÎNDRĂPTAREA LEGII (1652) glava 282, pag. 280: *Pentru falchidiiu aceasta falchidia se chiamă lașe sau judecată prin limba lătină*.) Partea legiuții din avere, la care moștenitorii au dreptul. *Tată... să lase fiilor săi, de vor fi mai mulți decât patru, jumătate din averea sa, iar de vor fi mai pușini decât patru, o a treia parte, și aceasta iaste legiuța parte a fiilor (ca se numește în pravila falchidion)*. PRAVILA (1814), 130.

— N. din n. -grec. *ῥαλχιδιον*, idem (în dreptul roman, quarta *Falcidia*, pătămă din moștenire, la care un moștenitor testamentar, înpovărat de legat, are dreptul, conform cu *lex Falcidia* „legea lui *Falcidius*”).

FĂLCĂȘ s. m. *Mâchoire*. — Diminutivul lui *falcă* (derivat prin suf. -*ăș*). Rar, numai în expresia următoare cu sens glumeț, care pare a se fi născut prin analogie cu expresia: „a-1 mută cuivă că priorii din loc”. *Conalia o acul o labă apă de puternică [când mi-a dat o palmă], încât mi-a scos din fișni fălciorii și o măsă s'a strămăntat din locul ei*. I. D. MANOLACHE, N. REV. R. I, Supl. II, 138. Cfr. *fălcuță*; *fălcăș*.

FALCONET s. a. *Falconneau*. — În vechea artilerie, tun de calibru mic, care aruncă ghiulele numai de un sert de kgr. de grele sau și mai mici. *Românii noștri în astă izbândă șase steaguri și două tunuri-falconete*. BĂLCESCU, M. V. 98. Cfr. bombardă.

— N. din ital. *falconetto*, idem (din. de la *falcone* „șoim”. Ințelesul propriu e deci „șoimuleț”).

FĂLCÓS, -OĂNĂ adj. 1°. *Qui a de fortes măchiores*. 2°. *Gros mangeur*.

1°. Cel (s. cea) care are făci mari. *Cei doi își ardară chipurile în ușă; — amândoi zdreacni și fălcoși*. N. DUNĂREANU, SĂM. VI, 369.

2°. Fig. Măncăcios, găman, mângău. *Să lăsdm p'aști fălcoși coconi să se mai îngrăde din puștin' noastră*. JIFESCU, O. ap. TDRG.

— Derivat din *falcă*, prin suf. adj. -os.

FĂLCŪȚĂ s. f. 1°. *Petite măchiores*. 2°. *Branche de l'armon*. — Diminutivul lui *falcă* (derivat prin suf. -ușă).

1°. Falcă mică.

2°. (La car; în Ban.) Falcă (II, 2°), falcă (4°, a). „Ruda de la cocle sau care, unde se împreună cu inima coclei, e în forma furculiței, și cracii aceștia ai rudel se numesc *fălcușe*” (Orașita). Com. A. COCA. *Între oșii și policioară vin două fălcușe prînse cu cnie, la capătul acestora se prinde proșapul*. LIUBA-IANA, M. 105.

FALD s. a. *Plu (d'un vêtement)*. — (În Mold.) O cută adâncă în halne. *La pieptu-i mană neagră în falduri ș'o adună*. EMINESCU, P. 204. *Pețito își ridică genele, tuncându-și cășutătura ...când pe chipul liniștit al strâșii!...*, *când pe rana largă de mohair casenit, ce se recără în falduri până la pământ*. VLAHUȚĂ, N. 138. | Fig. | Despre aspectele pământului | *Într'un fald de vale cași Dănsușul*. IORGA, N. B. A. I. 282. | Cuvântul *fald*, întrebându-se mai mult la plure: *falduri*, s'a putut naște (după *valture*; *vătur*, etc.) un singular greșit: *faldur* s. m., care se întrebuntescă mai ales în Mold. *Totdeauna le rămâne câte-nu bold, câte-o spelă ori câte-nu faldur de prins*. CONTEMPORANUL, VI, II, 201. | Forme rari: *fald* s. a. ȘĂINEANU, D. E. *făltur* s. m. TDRG. |

— N. din rusa. *fald*, idem (iar acesta din germ. *Falte* „cută creață”).

FĂLDUR s. m. v. *fald*.

FĂLEITĂR s. m. v. *falaităr*.

FĂLÉT † s. a. *Attelage à quatre chevaux, attelage à la Daumont*. | *Harnais* (?). — Patru cai înnașai, înhamați la o trăsură. *Sosie e cardă cu falét de 4 cai de sânge ardăesc*. V. A. URECHIA, ap. TDRG. | Plur. Hamuri (?). *Pentru o carăță... telegari ungurești, falaturi și lievele, 840 de galbini*. ALECSANDRI, T. 1354. | Plur. -turi. |

— Etimologia necunoscută.

FĂLÉT, -EAȚĂ adj. *Fier, oryctulesz, hantain, ontrecudant, altier, vantard, fanfaron*. — (Prin Bihar și regiunile învecinate) Mândru, falos, lăudăros, trușă, fudul. *Fălét* — „superbu, arrogant, fastuos, elatus: stolz, hoffärtig, hochmütig; übermütig, aufgebblasen”. LB. *Fălét* — „fudul.” VAIDA. *Portărei făleți. Poarta deschideți Că oi am răspuns La ce mi-ați pregus* (sic!). MARIAN, N. 606.

— Din paleos. *hvalicti* „lăudător” (dintr'un dialect care pronunță *falef*).

FĂLFĂI vb. IV^a. I. 1°. *Battre des ailes, voler, Bourrir*. 2°. *Volliger, flatter, outoyer* (au gré du vent), *badiner, baroquer, déjouer*. II. *Faire voltiger, agiter dans l'air* (un mouchoir, etc.).

I. Intrans. 1°. (Despre pasări) A da din aripi

(spre a se menține în aer) și a produce zgomotul caracteristic zborului, care pentru Român se redă prin combinația de sunete „făl, făp” (instrumentul *fălărit* se exprimă prin prep. din), p. ext. (impropriu) a zbura. *Psărele... Finis... după ce s'ă închește și voete a să mai înlina, adună grămadă de gălețe uscate și stăd de-aspura lor în pripecul soarelui, lăghicia cu aripelē sale până s'ă-și aprindă flacăra*. LOGHICA (a. 1826), ap. GCR. II, 254. *Un nouz de corbi fălfăiō pe de-aspura, crăcănind*. BĂLCESCU-BUDICĂ, M. V. 370. *De-ș'i pasărea ce zboară Fălfăind din arpioară, Când vești a o chemă... C. NEGRUZZI, II, 90°*. *Voinicelul... domneș acum en voie bună peste toată firea zburătoare călă fălfăie sub soare*. ODOBESCU, III, 181^{1/2}. *Călătorea s'a suit iorăși pe aripelē ciocărlanului, din care abăi mai poate fălfăi, și și-a dat drumul cu dinna pe altă lume*. CREANGĂ, P. 94. *Și fălfăie de-aspura-ă, gonindu-se în roate, Cu aripelē-ostente un alb ș'a negru corb*. EMINESCU, P. 205. *Novac corbul și-a lăsat, Corbu'n aer a zburat Din aripi tot fălfăiōnd*. SEZ. II, 36^{1/2}. *Corb din aripi fălfăiō și din gură foc lipă*. ALEXICI, L. P. 19°. *Porumbel după ce fălfăi pufin pe d'aspura locului pe unde sta băștut mai noșine, își ia zborul*. IPIRESCU, L. 276. | Spec. (Despre potârniche) A face un zgomot bătând din aripi, înainte de a-și lua zborul. PONTERRIANT.

2°. P. anal. (Despre pânze, steag, flacăra, păr, etc. Cfr. Pe păreți, în beana reu, Fălfăind ca o aripă, Paru focului se trece VLAHUȚĂ, P. 62). A se mișca încoace și neolo, a se logăni în bătaia vântului, a flutura. *A Moldovei steag de fală fălfăie falsic în cer*. ALECSANDRI, P. I, 34. *Împăratul, în goana calului său... cu mania fălfăind... urdărește pe un urs*. ODOBESCU, III, 74°. *Se zărește o hărtie fălfăind pe de-aspura căpetelor multimi, în vârful unei prăjini*. CREANGĂ, A. 157. *Pe lucul Dunării... Ian că se zăreș plătind Ca lopeșile cășind, Cu pânzele fălfăind, Un caic mare, bogat*. ALECSANDRI, P. P. 124°. *Fălcia... câte-olătuș puștin mai fălfăiește*. ALEXANDRESCU, M. 158. *Lampa fălfăieș lungă, ce și când ar fi erut să ajungă laevanul*. EMINESCU, N. 58. *Din ambele părți [ale capului] și fălfăie comete pe umere*. CONV. LIT. IV, 60, ap. TDRG.

II. Fact. (Aproape neotrebunțat) A pune în mișcare pânza în aer, a flutura o batistă. *Ini desdoșiu peștinănu de la cap, și ridicându-l într'o prăjină, îl fălfăieam în vânt, făcând somnul cel obișnuit corăbierilor ca să vie întru ajutorul meu*. GORJAN, II, IV, 116. *Începu... a fălfăi în aer o batistă*. Idem, II, 64.

[Și: fălfăi vb. IV^a, fălfăi vb. IV^a, fălfăi vb. IV^a, adesea numai variante ortografice.]

— Verb derivat din onomatopea făl-fălăi, prin suf. -ăesc.

FĂLFĂIRE s. f. *Battement d'ailes, action de voler, de bourrir, de flatter au vent; voltigement, ondement, flambouement*. — Înfrințivul verbului *fălfăi*, devenit abstract verbal. *Căpitanul [moare] admirând Stindardu'n fălfăire*. ALECSANDRI, P. II, 443. *De acuma înnaște costumul apusean, ungureș la Munteni, polon în Moldava, din care lușme atâtea elemente, și mai ales fălfăirea liberă a unui veșmînt lădat ca o rochie... IORGA, C. I, 1, 123. [Și: fălfăire s. l., fălfăire s. l., fălfăire s. l.]*

FĂLFĂIT s. a. *Battement d'ailes; voltigement, ondement, flambouement*. — Participiul verbului *fălfăi*, devenit abstract verbal. Zgomotul ce se produce în aer pe urma zborului pasărilor. *Când, coloa despre zind, când somnul e mai dulce, auzi [sunt împăratului] un fălfăit ce de un stol se passeri că se apropie*. IPIRESCU, L. 73. [Și: fălfăit s. a., fălfăit s. a., fălfăit s. a.]

FĂLFĂIT, -Ă adj. v. *fălfăit*.

FĂLFĂITOR, -OĂRE adj., s. f. *Volitant, voltigant, flotant, ondoyant, flamboyant*. (Bot.) *Langue de femme* ou amourette: *Brixa media*. — Adjectiv verbal al lui falfăi (derivat prin suf. -itor). *Mii, mii de lănci cu flămări se vedă falfăitoare*. ALEXANDRI, P. II, 219. *Pe ogoare încrează harnic fărâmi în haine de orășeni, femei cu tulpăne falfăitoare pe cap*. IORGA, N. E. B. 128. Substantiv (sub forma fem.) (Bot.) Falfăitoare s. f. falfăitoare = tremurătoare. GREGESCU, PL. 617; PANTU, PL. [Și: falfăitor, -oare adj., falfăitor, -oare adj., falfăitor, -oare adj.] Dial. -itoriu.]

FĂLFĂITURĂ s. f. = falfăi. (Rar, atestat numai în dicționare) POLIZU, BĂRCIANU, DDRF., ALEXI [Probabil și: falfăitură s. f., falfăitură s. f., falfăitură s. f.] 19ur. -itură.]

— Derivat din falfăi, prin suf. abstr. -itură.

FĂLFOTA adv. Numai în expresiunea: a umbli falfota s. falfota s. forfota, grăbit, fără rost și spor: „couri d'une manière pressée et sans aucun résultat”. [Și: falfota adv.]

— Formație onomatopeică. Cfr. forfota.

FĂLFOTEALĂ s. f. *Empressement*. — Alergare grăbită încoace și înapoi. *Câdele... speriat de atâta căsăcărâ și de-atâta falfoteală prin casă...* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDR.

— Derivat din adverbul falfota. Cfr. forfoteală.

FĂLI vb. IV^a. 1. *Glorifier, louer* (qqn.) *d'une manière excessive*. II. (Refl.) 1°. *Se canter, s'applaudir, se féliciter, s'estimer heureux* (de qqch.). 2°. *S'emergueillir, s'élever, faire ostentation ou étalage ou parade ou montre ou gloire* (de qqch.). *se targuer* (de qqch.). *se faire valoir, faire le crâne*. — Sensul fundamental al lui fali este „a lăuda”. Împrumutat însă Românii acest cuvânt de la Slavi i-au dat, spre deosebire de vechii cuvânt de origine română (lăuda), un sens mai pregnant: „a lăuda foarte tare, într'un mod excesiv, afară din cale”, așa încât ușor a putut primi, când era întrebuințat în funcțiune reflexivă, o nuanță de sens peiorativă.

I. (Invechit) Trans. A glorifica, a (prea)mări, a ridică în slava cerului (pe cineva s. faptele cuivă). *Că intru oamenii creștini prastie [= simplicitate] și dreptate creștinească nu veri așă, ce mărie de-șartă și mândrie și laudă și fali; intru ei s'au mulțim neprimă și neîmprețea-i aduce de laudă și fălesc omul pentru să-l îmbunătăze, să-a deschidze inima către'nșii. VARLAAM, C. 306.* *Cari acești cântă Domnul toamă, Lăudați și-l faliți fără samă*. DOSOFTEIC, ps. 68. *Fălește prin oricine; lui toate-i par minune, Crezând că dobândeste iubirea tuturor*. C. NEGRUZZI, II, 209.

II. Refl. 1°. (Fără nuanță de sens peiorativă) A fi mândru (că...), a fi foarte mulțumit (și a lui lumii această mulțumire a sa), a se felicita (pentru ceva). (Obiectul faliirii e arătat prin prep. cu, sau printr'o prop. secundară) *Drăgă Ovide, mă fălesc cu-a ta iubire, Și dintre toți împărații te aleg cu mulțămire*. KONAKI, P. 234. *Așa scrie... Mitropolitul Dosofteiu, unul din bărbații înrațoși, cu care se fălește pe drept Moldavia*. C. NEGRUZZI, I, 265. *Toată împărăția se fălece că o să aibă un împărat înțelept*. ÎSPRESCU, L. 2. *Corupți și degradăți, ei [boierii] pierdură până și virtuțile militare cu care se fălesc odinioară și nu mai reprezintă nici unul din simțimintele poporului*. BĂLCESCU, M. V. 23.

2°. (Cu sens peiorativ, cfr. proverbul: „lauda de sine nu miroase bine”) A se glorifica s. (prea)mări pe sine, (prin urmare) a se mândri, a se trufi, a se fudui, a-și arăta în mod ostentativ (pretinse) virtuți, calități, etc., a face paradă cu ceva. (Se construiește în mod absol., sau se arată cauza pentru care cineva se crede în drept a se fali prin prep. cu sau printr'o prop. secundară, (invechit) și prin

prep. asupra, intru, în) *Să fălesc pizmașii că-și cor-mări limba*. DOSOFTEIC, ps. 37. *După ce s'au dus Crăin în țara lui, scria-ou cărți la împăratul Neamțului și la Papa de Râm, de la fali pe cum au luat atâtea cetăți din țara Moldovii*. NE-CULCE, LET. II, 265/1. *Și, vrând să se fălească, au bătut la masă cu acești păhar ași* [și Ștefan-voodă]. AXINTI URICARIU, LET. II, 192/1. *Nici tare nu te fali, Că iară poți sădici*. FURDU (a. 1818), ap. GCR. II, 228. *Îl eră ciudă [lui Romil], dar tot într'o ereme și milă a ascultă o mulțime de căpeteni ași* [or, faliindu-se asupra stăinței ceii zadarnice. BELDI-MAN, N. P. I, 86. *Începu să se fălească intru vitejia sa*. *Și arăță că în lupte multe sângiuri el căvora*. PANN, E. II, 17. *Se fălesc desertul Ungur cu-acei vis amăgitor, Că o țară neapărăță va pustiți proa ușor*. C. NEGRUZZI, P. 241. (Loc. prov.) *Nu te fali în barbă lungă, când mintea fi-e scurată*. („Nu te fali cu stujbele mari pe care le-ai putut dobândi, dacă nu e nimica de tine”). IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 9. *Se fălește ca maimuța, când te face să rizi de ea*. id. ib. X, 173.

— Din paleosl. hvaliti „a lăuda, a glorifica”. Împrumutat dintr'un dialect slav, în care se pronunță *faliti*, ca în bulgărește (*falim*) și în sârbește (*faliti*). Cfr. falui, pohvali.

FĂLIE s. f. (Geol.) *Fisile*. — „Când straturile de pământ sânt întrerupte prin o crăpătură, ai cărei părți sânt dislocați, adică un părete a stat în loc, iar celalalt a alunecat în jos sau în sus, astfel că straturile de aceeași natură și etate nu mai corespund unele cu altele, atunci acea crăpătură se numește *falie*”. ENCICL. R.

— N. după fran.

FĂLIE † s. f. 1°. *Splendeur, pompe, faste, éclat*. 2°. *Orgueil, fiertă, jactance, ostentation*. — Numai în texte vechi din Transilv., Ban, și Ungaria.

1°. *Pompă, splendoare, mărie, țară a dozoja/ză ciud Agripa cu Vernichiea cu multă falie, și intrând în polată cu căpitanii... porunci Fie să aducă pre Pucei. N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOI. 73* (— Și a doa dzi demăreata vere [= veni] Agripa și Vernichie cu multă gându... intru ascultare cu mișagii... Și deca dize Fistu, aduseră Pavelu cod. voi; Deci a doa zi venind Agripa și Vernichi cu multă po-fală și intrând la ascultare, Impreună mieșii... și poruncind Fistu, adusu-s'au Pavel. BIBLIA 1688; „Le lendemain donc, Agrippa et Bérénice vinrent avec grande pompe, et étant entrés dans le lieu de l'audience avec les tribuns... Paul fut amené par l'ordre de Festus”).

2°. *Trufie, mândrie, fală, fudule*. În *fălie neștrătu supără surmanul*. PSALT. (1651). ap. JAHRESBER. III, 173 (în trufa necuratului. PSAL. SCH. CORESI). *Fălie* — „jactantia”. ANON. CAR. CĂ PURCAREA ÎMBLI prin multe primejii ai păcatelor; că tot ce se pe lume pohta trupului țat și desfățarea ochilor și fălia vieții. IOAN DIN VINȚI (a. 1685), ap. GCR. I, 275.

— Derivat din fal, prin suf. abstr. -ie.

FĂLIE s. f. *Parenté, parent*. — (În Transilv. de vest) *Fălie* = „rudenie, neam; cognatio, propinquitas, consanguinitas... die Verwandtschaft, Anverwandschaft, Freundschaft, d. ex. mi[-i] faliie s. felie — est mihi cognatus: er ist mir anverwandt”. LB. [Și: felie s. f.]

— Din ung. -félé (în compoziți — *fél* „fel, soia”; poate prin mijlocire sârbească *fela* „fel, soia, neam”).

FĂLIE s. f. v. felie.

FALIMENT s. n. (Comerț) *Faillite, banqueroute*. — Încetarea plăților din partea unui negustor insol-

vabil. *Netrebnice porniri spre cicloşuguri și falimentari.* MARCOVICI, D. 288. *Ce-ți pasă D-tale dacă dau eu faliment?* CONTEMPORANUL, VI, 1, 43. [Plur. -e, (Invechit) -uri.]

— N. din germ. Falliment, idem.

FALIMENTĂ vb. I^o. (Comerț) *Faire faillite, être en faillite, être mis ou être déclaré en faillite.* — A încetă plățile, a da faliment.

— N. derivat din falliment.

FĂLINĂR s. a. (ș. d.) v. felinar ș. d.

FĂLINCĂ s. f. *Faute, défaut.* — (În Ungaria și Ban.) Greșeală, defect. *O fost o fată și vinură pe-țitori, da mama-i le-o spus, că fata are o fălincă.* ALEXICI, L. P. 248. *Nu-i sminteală Din oală, Ci-i fălincă Din opinică* (: „se zice când, într-o casă, lucrurile merg rău, și vina pentru aceasta o poartă capul casei”). (Banat), ap. ZANNE, P. III, 259.

— Din sârb. falinka, idem.

FĂLIRE vb. IV°. *Vantardise, glorification; action de s'enorgueillir, de faire parade; vanterie, jactance.* — Infinitivul verbului *făli*, devenit abstract verbal.

FĂLIT, -Ă adj., s. m. și s. f. (Comerț) *Déclaré en faillite. Faillit.* — Mofuz, care a încetat plățile, a dat faliment. *Negustor falit.* | Substantivat. *Un falit.* — N. după fran.

FĂLITÔR, -OĂRE adj. *Vantard, fanfaron, qui se glorifie, etc.* — (Rar) Adjectivul verbal al lui *făli* (derivat prin suf. -ător). Intrebunțat și în funcțiune substantivală. *La fălitôri fălănicii acest drum nu e nou; Ei laudă în față pe care 'n sine-i răd.* C. NEGRUZZI, II, 216_{1/2}. [Dial. și: -toriu.]

FĂLNĂTUC adv. *Mis en peloton, pelotonné.* — (În Mușcel) Străna cu un ghem. *Fălnătic* — „făcut ghem”. HĂDULESCU-CODIN.

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi înrudit cu *motolot, motocol, motocol, motoșeș, motocină*, etc.; cât despre silaba înfălișă *fal*, aceasta nu arată că avem a face cu un cuvânt luat din ungurește și compus cu prefixul *fal-*, poate cu ung. *felmotolált* „de-pănat”, apropiat mai în urmă de cuvintele citate mai sus). Cfr. *folmotoc, folomoc; ghemotoc.*

FĂLNIC, -Ă adj., subst., adv. I. I^o. *Glorieux; majestueux, fastueux, magnifique, splendide, superbe, grandiose, imposant, de belle posture, fameux, célèbre.* 2°. *Vain, orgueilleux, hautain, vantard, outre-cuidant.* II. *Majestueuxement, glorieusement.* — Între *fălnic* și *fălos*, amândouă cu sensul fundamental „plin de fălă”, s'a făcut o diferențiere de sens (care nu e însă observată de toți scriitorii), a cărei rezultat e, că *fălnic* se ia mai ales în sens bun, pe când *fălos* se întrebunțește mai mult în sens peiorativ. Mai ales la poezi (cu deosebire la Alecsandri și la Eminescu) întâlnim adesea întrebunțat adjectivul *fălnic*, pe care literatura veche nu-l cunoaște aproape de loc, iar cea populară prea puțin.

I. Adj. I^o. (Fără sens peiorativ) *Glorios. Dar precum după un veac trecut Mihai, [tot astfel] nici Ștefan nu-și poate implini frumosul plan; trage numai toate oarele turcești asupra sa, comandate de fălnicul curcior a// Constantinopolii.* C. NEGRUZZI, I. 272. *N'auziți prin somnul vostru acel glas triumfător, Ce se naște pân' la ceruri din a lumii deștepore Ca o lungă salutare Cătr'un fălnic viitor?* ALECSANDRI, P. I, 257. *O țară întreagă scopată din robie numai prin inima cetează, prin săgeata dibăcuși mânătil ale unui vândtor, iată de singur cea mai fălnică izbândă cu care se poate mândri căndătoria.* ODOBESCU, III, 81. | *Maieștos, măreț, strălucit, renumit, celebru, impunător, im-*

pozant, măndru. *Ochii săi scântează de focul bărbăției, întocma ca un cal tânăr, carele în mijlocul unui câmp aule înfăiași dată o trâmbiță; îndată îl vezi [că] își ridică capul s-lu cel fălnic cu mare bărbăție.* BELDIMAN, N. P. I. 73. *Fălnicie și milostivele stele trimit raze de mândăre și deșteaptă gândirea.* MARCOVICI, C. 35_{1/2}. *Crezi tu că pentru tine răzăre sau sfințoșe Acel uriaș fălnic, Al zilei domnitor?* ALEXANDRESCU, M. 68. *Generalul cel mai fălnic a// dărilor Ungureni, Hiroitoi, ros de 'nerșunare ce acă pe Moldovei, Care... nune de citeaz mare pe nedrept și-a câștigat...* C. NEGRUZZI, I. 115. *Eră el [Ștefan Csăki] om așer la minte, harnic, cu fălnică înfășișare, dulce la limbă, dar citean la inimă și ambițios peste măsură.* HĂDULESCU, M. V. 452. *Azi e soarele mai fălnic! Lunca azi e mai voioasă! Azi în piept inima-mi crește! Azi e ciaoșă mai frumoasă.* ALECSANDRI, P. I, 201. *Nobilul castelan, sub ochii dalbei regine a cingetelor sale, se porni călare pe fălnicu-i armăsar, că să eșneze.* ODOBESCU, III, 54. *S'a stins ciaoșă fălnice! Veniși! N'auzi căndări, nu vezi lumini de balari.* EMINESCU, P. 55. *Din umbra fălnicilor bolși Ea pasul și-l îndreaptă Lană p' ferăstră, unde-n colț Lucașfăral așteaptă.* idem, p. 260. *De-ai fi căzut cum au jucat... Și principii fălnici și 'ndrăneși De-al căror bazdușan isteț Perit-au zmei din ia-dării scoși!* COȘBUC, B. 22. *N'apucă să se isprăvească bine de gândit și mi se ridică neicușit, niște palaturi măreșe, împodobite cu de toate frumusețile, cu grădini fălnice, cu izvoare limpezi.* ISPIRESCU, L. 104. *Și-apoi, adevărul vorbind, bozul lui cel fălnic, chipul lui cel potrivit și blajin, îl arătă căd de colo a nu fi [f]u de argat prost.* idem, L. 240. *Da clopotnița, Fălnica, Din ce vom face-o? P'aceea vom face-o Din parul labe de căne...* MAUIAN, SA. 226. *Tot juvni D'ăi tineri, Tineri făr de mazăși Fălnici și rumeni la față.* TEODORESCU, P. P. 54.

2°. (Cu sens peiorativ) *Deșert, van, vanitos, lăudăros, trufaș, fudol, meșter.* Cfr. *fălos* I, 2°, [fă]it. *O lume fălnică și aundăgitoare și trecătoare, cine te-au făcut?* CANTEMIR, ap. GCR, I, 323. *Un vorot așprit foarte, dar fălnic, neastămpărat, îndăgfat c'avea odată stăpânire și 'mpărat, Mult fălnic că în greki aș odormitoriu...* BELDIMAN, TR. 338.

Nu fi fălnic, nici nu face din fînșar armăsar. C. NEGRUZZI, I, 250. *Mulți păgâni am mai stricat? Multe capete-am fărmat în față.* ALECSANDRI, P. P. 163. *Și de fălnici Ungureni!* ALECSANDRI, P. P. 163. *Căd fusesi la mama fată, Tot eram mai dămierdată...* *Și dacă m'am măritat, Am năncat pâne, legume Și-am umblat fălnicu'n lume.* HODOȘ, P. P. 140. | (Aproape neîntrebunțat) Substantivat. *Ochii cei nalși a sămeși și fălnici!* Ei ca smeri Domnul ca nește nehornici. DOSOFTEIU, PS. 53.

II. Adv. (În mod glorios, măreț, cu fălă, plin de fălă (fără sens peiorativ). *Peste-n ceas păpăndătea e cu plăca cănturată, Aca grădin' oșetlița în eșre Dăndre o mână, Zar în urma lor se'ntinde fălnic armia română.* EMINESCU, P. 243. [În funcțiune adverbială găsim atestată la PONTERIAN (și după el, la ALEXI) și o formă neîntrebunțată: *fălnicește* adv. — „fastuosamente, splendidement, solennellement; avec faste, avec pompe, avec luxe”.]

— Derivat din *fală*, prin suf. adj. -nic. (Formațiunea cuvântului ar putea să fie slavă și Românil să fi primit de-a gata un tip slav *halnic.)

FĂLNICIE s. f. *Fierté, orgueil, vanité.* — (Rar) *Mândrie, vanitate, trufie, orgoliu, fudolie, semeție. Urmand fericitilor păstori, celor ce după vreme au stătat în Țara-rumânească, cu nealorțăși ochi cătră păzirea staulului lor celui încongurat de pizmaș...* *cudarul lui Dumnezeu, prin înșinghiera acela, s'au risipit fălniciile acestora ca puzderile.* PRAVOBLAVNICĂ ÎNVĂȚĂTURĂ (București, a. 1794), ap. GCR, II, 154.

— Derivat din *fălnic*, prin suf. subst. -ie.

FĂLNĂGIU † s. m. *Maire de village*. — (În Transilv. și Ungaria) Primar de sat. — *Cannota ucefu Ion Pracoș*... au vrut să mă părăscă la d/o mnaul fălnoșului, IORGA, s. D. XII, 102. *Și au fost mărturisii de față anume/le Crăstoa Bozias Schiav și Matei Buna fălnoșului*, Ibd. 7. *Și fălnoșu s. m. Mău dat în Merchiașu, în casa fălnoșului Honă Gregheru*, Ibd. 194. *Și: fonogiu s. m. Am fost la fonogiu, Mai 9. Ibd. 16.*

— Din ung. *falngy*, idem (propriu zis „cel mare [— nagy] al satului [— falj]”).

FĂLŌS, -**ŌSĂ** adj., adv. I. 1°. *Glorieux Superbe, fastueux, pompeux, lucueux, imposant, fier, orgueilleux*. 2°. *Hautain, outrecoûdant, altier, fanfaron, cantard*. II. *Fastueusement*.

I. A. dj. 1°. (Fără sens peiorativ; în această accepțiune, în limba literară de azi, de obicei, „fălnic”) *Glorios. Dar ce care dorește o moarte mai făloasă? Măcar nici n'a pătii Ca o femeie slabă, când spada floară De-așupra-i a zărit*, OLLĂNESCU, H. O. 115. *Strălucește, superb, pompos, luxos, lumbrăscămintele nice pră făloase, nice pră proaxă* [— simplu] să nu fie. CĂRABE PRE SCURT (s. 1685), ap. GCR. I, 276. *Și fotele mărețe ș'armatele făloase, Coronele ce regis le puu pe fruntea lor...* [I]s supte din sudoarea prostiului popor, EMINESCU, P. 116. *Țăreț, impozant, măndru (la înfățișare). Dar nici brațul cel fălos Nu-i cu badin de frumos*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 29. *Nu te mai eul încuroasă, Nici la față-șă frumoasă, Nici la stat așă făloasă*, HODOȘ, C. 139. *Ță Măndru (de cineva s. de faptele cuivă). Nu-e eu față cu oricare: Mama poate fi făloasă Că mă are*, COȘBUC, B. 88.

2°. (Cu sens peiorativ) *Lăudăros, trușaf, fudul, semet. Cfr. făleț. Strămbii urășii și făloșii Șii pierzi pe toți minaciunii*, DOSOFTEIU, PS. 20. *Românii de multe ori nu știu ce să mai începă și să faci de răul acestor popoare neastâmpărate și făloase*, MARIAN, T. 275. *O Iroade, Iroade, Făloșule 'mpărăte, Ai ajuna ciuca blestemului, Uriciunea pământului*, TEODORESCU, P. 108. *Unșur-i fălos, Nu-i primăjios, Gura lui e mare, Dar nu mișcă țara*, ALEXANDRIU, P. 64. *Nu fi tu, față, făloasă Că fi-i cănepa de coasă*, HODOȘ, C. 472. *Pe vrânăle acele se cade treaba, că nici fierării d'empărut nu erau așă făloși ca acum*, BETEGANU, P. 1, 52. *Măndra, de făloasă mare, Nu poate merge pe cale*, DOINE, 154. (Pleonastic) *Omul cel nebun...*, de e și fălos cu măndrie (că ce e și mai rău), el nu ca nici de cum să se cunoască pră sine, ȚICHINDEAL, P. 23.

II. A. d. v. (Rar, neltebruțat) *Strălucește, pompos. Dădăco, din toți aceștia, care-ți pare mai frumos? Cine e'narmat mai bine și îmbrăcat mai fălos?* PANN, E. II, 81.

— Derivat din *fala*, prin suf. adj. -os. Cfr. *pohvălos*.

FĂLOȘEL, -**ICĂ** adj. (*Bien ou tout fier*). — Diminutivul lui *fălos* (derivat prin suf. -el). *Până-s mere mițele, Stau în creanță făloșele; Dacă creș și din un cânt, Pică toate la pământ*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 429.

FĂLOȘIU vb. IV^a refl. *Devenir fier ou orgueilleux, s'enorgueillir*. — (Rar) A se face fălos, a se fuduli. *Calul, făloșindu-se, n'au crut nemica să știe*, ȚICHINDEAL, F. 118. *El începă a se făloși...* idem, 116. — Derivat din *fălos*.

FĂLŌS s. (Jur.) *Faux*. — Alterație de acte, imitație de iscălitură. *A comite un fals în acte publice*. *A se iscărie în fals*: a ataca în fața Justiției un act, ca fals. — N. din lat. *falsum*, idem.

FĂLŌ, -**Ă** adj., adv. I. 1°. *Faux, erroné; mensonger, menteur, trompeur*. 2°. *Faux; feint, imité, altéré*,

falsifié. 3°. *Faux, inexact*. II. *Faussement; (raisonner, chanter, jouer) faux*.

I. A. dj. 1°. Neadevărat. a.) (fără intenție de înșelăciune) greșit, eronat, neltebruțat. *Știrea, vestea, credința, doctrina fălă*. b.) (cu intenție de înșelăciune) strâmb, mincinos. *Mărturie, martur, jurământ fals*.

2°. Nereal. a.) (Având numai aparența adevărului) imitat. *Uși, ferestre fălose*: numai pentru simetrie, fără întrebunțare reală. | P. anal. *Coaste fălose*: cele cinci coaste inferioare, care nu ajung până la stern. *Membrane fălose*: care se formează în gât la difteric. *Crup fals*: care are numai aparența celui difteric. | Fig. *Cu o cultură falsă nu poate trăi un popor*, MAIORESCU, CR. I, 279. b.) (Cu intenție de înșelăciune) imitat, mincinos, plămzmit, prefăcut, falsificat. *Același om...*, nu se știu să prezinte acte false, societăți plămzuite. IORGA, L. I, 326. *Semăntură, păr, diuși, bani, chei, diamante false*. | P. ext. (Despre persoane) *Apostol, profet, patriot, prieten fals*. Care afectează sentimente, pe care nu le are. *Ce crud, ce fals, ce hain tră acest rău al arendașului*, SANDU-ALDEA, D. X, 262. *Om fals. Privire falsă*: care trădează un suflet nesincer. | *În 1745 un misionar avea audiență la dînsul și auzi...*, pe lângă protestări false de catolicism și dovezii de erudiție teologică, IORGA, L. I, 456. *Falsă măndrie, modestie*.

3°. Neexact. *Calcul, judecată falsă*. | P. ext. *Spiriții falsi*: lipsit de dreapta judecată. *Vers fals*: schiop ori hodogoiu, cu măsura s. ritmul greșit. *O noță falsă*: alta de cât cea care trebuie, deci supărătoare la auz. *Un băiet de țigan... schingiuș cu'n arcuș... și cu degetele uscate mișcă niște coarde false*, EMINESCU, N. 35. | P. ext. Care nu e în direcțiunea s. situația ce se cuvine. *Făcă o mișcare falsă, și o picătură de stearină căzic pe brațul fetei*, ZAMFIRESCU, R. 172. | Fig. *Voestii d-ta să puși... țara într'o poziție falsă înaintea Europei?* MAIORESCU, D. II, 252.

II. A. d. v. În chip greșit; mincinos; neexact. *Mai de demult se credeau fals că cerul se înălțărește împotriva pământului. A torbi fals. A raționa fals. A căntă fals*.

[După germ. *falsch*, și *fals*, -ă adj.]

— N. din lat. *falsus*, -a, -um, idem.

FĂLŌ, -**Ă** adj. (ș. d.) v. fals ș. d.

FĂLŌSĂ s. m. *Fausserie*. — (Rar) Cel ce alterează ori plămzuește, cu intenție frauduloasă, o iscălitură, un act. *La noi falsarii de hrisoave au fost numeroși*, ODOBESCU, I, 393. *Unșurii — falsarii politici — scoaseră la iveală niște derizorii bănuși de aur*, Ibd. III, 538. *Falsarii actului din 1396*, HASDEU, I, C. 82. — N. din lat. *falsarius*, idem.

FĂLŌȘ s. a. Invar. (Muz.) *Fausset*. — Voce ascuțită (numită și „voce din cap”), produsă prin punerea în vibrare numai a unei părți a coardelor vocale. (Numai în expresia: *în falset*). *Se deschide ușa de la mijloc și s'arată Malacuca... cântând în falset, cu o matcă stărieți*, CARAGIALE, N. S. 100. — N. din ital. *falsetto*, idem.

FĂLŌȘIFICĂ vb. I. 1°. *Falsifier*. 2°. *Fausser*. 1°. A alteră cu intenție frauduloasă. *A falsifică cinul, alimentele, banii*. *A falsifică un act*; o iscălitură: a plastografă.

2°. A abate de la adevăr, de la calea dreaptă. *S'au falsificat alyeprișii*, MAIORESCU, D. I, 324. *Germanismele, falsificau geniul propriu al limbii române*, idem, CR. II, 243.

[Și: falsifică vb. I.]

— N. din lat.-med. *falsificare*, idem.

FĂLŌȘIFICĂRE s. f. *Falsification, fraude, altération, contrefaçon*. — Infinitivul verbalului *falsifică*, devenit abstract verbal. Alterarea unui lucru, cu

intenție frauduloasă. Nu e o minciună, nu e o falsificare a adevărului, ci o înmăsurare a lui. IORGA, L. I, 518. [S: falsificăre s. f.]

FALSIFICĂȚ, -Ă adj. *Falsifié*. — Participiul verbului falsifică, devenit adjectiv. *Vin falsificat*. Substantivat. [Cronica lui Hurui e] un falsificat greou. EMINESCU, L. V. 7. [S: falsifică, -ă adj.]

FALSIFICĂȚIE s. f. } = falsificare.
FALSIFICAȚIUNE s. f. }
 [S: falsificăție s. f., falsificațiune s. f.]
 — N. după fran. falsification, idem.

FALSIFICĂTOR, -OARE subst. *Falsificateur, fraudeur, contrefacteur*. — Cel ce alterează un lucru cu intenție frauduloasă. *Falsificator de vinuri*. *Falsificator de bani* = „faux monnayeur”. [S: falsificator, -oare subst.]
 — N. din fran.

FALSITĂȚE s. f. *Fausseté, fourberie, duplicité, mensonge*. — Caracterul unui lucru sau ființe neadevărate. *Falsitatea unei acuzațiuni, unei semănături*. | P. ext. Afirmare falsă, greșită. *Din criticele științifice văzusem falsitatea și pretențiile ne-coopale ale istoricilor, filologilor și jurnaliștilor*. MAIORESCU, CR. I, 285. *A-i împuțat cuior falsitatea*. [S: falsitate s. f.]
 — N. după fran. (lat. falsitas, -atem, idem).

FALT s. a. v. fals.

FALT s. a. 1°. *Conteau ou lame qui sert à écharner la peau, écharnoir, drayoire, 2°. Onglet*.

1°. (Tâbăc.) Cuțit de care se servesc tăbăcarii la cărnirea pielei, ca să fie peste tot deopotrivă de groasă. *După ce s'a curățat [pielea] de or, se cărnărește... cu falțul, pentru ca să se patricească și să fie tot una de groasă în toată întinderea ei*. I. IONESCU, M. 702.

2°. (Legăt.) Fâșie de hârtie s. de pergament, pe care se lipesc hârtile într'un atlas, tablourile într'un album, etc. [Pur. falțuri.]

— În sensul 1° procurat din germ. Falzeisen, idem, în sensul 2° e chiar germ. Falz, idem.

FĂLTICÓS, -OASĂ adj., subst. v. folticos.

FĂLTUEALĂ s. f. (Legăt.) *Pliage*. — Acțiunea s. faptului de a falțui. DDRF. [Scriș și pronunțat și: fãltuială. | Plur. -eți.]

— Derivat din falțui, prin suf. abstr. -eală.

FĂLTUI vb. IV^a. (Legăt.) *Plier (les feuilles de papier qu'on veut brocher ou relier)*. — A îndoi foi, coale de hârtie, pentru broșat sau legat. DDRG; BĂRCIANU; TDRG; ALEXI.
 — Din germ. falzen, idem. (Cfr. rus. falcevat).

FĂLTUIRE vb. IV^a. (Legăt.) *Pliage (des feuilles)*. — Infinitivul verbului falțui, devenit abstract verbal. DDRF.

FĂLTUIT, -Ă adj. (Legăt.) *Plié (en parlant de feuilles de papier plies pour le brochage ou la reliure)*. — Participiul verbului falțui, devenit adjectiv. DDRF.

FĂLTUR s. m. v. fals.

FĂLŪ † vb. IV^a = falh. (Rar, în texte vechi din Munt.)

1°. Trans. *Să laude și să fãlăscă pe ziditorul MARGHITARE* (a. 1746, București), ap. TDRG.

2°. Refl. *Nu se fãlăscă cel gârbov ca cel drept*. BIBLIA (1688), 261 (": „Celui qui revêt des armes ne se glorifie pas comme celui qui les quitte”).

— Derivat din fală, prin suf. denominal -usc. Cfr. falh, pofălui.

FALVAC s. a. *Mélarie, ferme*. — (În Basarabia) Moșie mică, fermă. *Falvac* = „Meierei”. WEIGAND, B. B. 94.

— După Weigand (l. c.) ar fi luat din rusește, în care limbă cuvântul e de origine germană (*Vorwerk*).

FANĂ s. f. v. faimă.

FĂNÉE s. f. v. femele.

FĂNÉLIC, -Ă adj. *Famélique*. — (Franțuzism) Care adesea n'are ce mânca. *Un scriitor famelic*.
 — N. din fran. (lat. famelicus, -a, -um, idem).

FĂMEN s. m. *Châtré, castrat, Eunucque, Efféminé*. — (Invechit) Cel lipsit de testicule, fie că s'a născut astfel fie că a fost scopit în urmă: castrat, scopit, (†) scopit (cfr. Jugăni, bățut, întora). *Sânt amă fameni, ce dein mafele mamăniei nascu-se apă, și sânt fameni ce se arat dein om, și sânt fameni ce se strică în-șiși sine drept împărăția cerului*. TETRAEV. (1574), 253 (": „Sunt enim eunuchi, qui de matris utero sic nati sunt, et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus, et sunt eunuchi, qui se ipsos castraverunt propter regnum caelorum”; „Car li y a des eunucques qui sont nés tels des le sein de leur mère...”). *Famen* = „scopot”. CUV. O. BĂTE. I, 279. *Au rămas Noe ca un famă, de n'au mai avut de atunci răoadă a face copii*. N. COSTIN, LET. I, 47/11. *Firca celor fameni să biraste leane de gândurițe poftelor*. MONEUL (1776), 180/1. *Îngerul Domnului au zis către tine, merge Filipe să îndreptze căările cinștului famenului Ethiop, ca să cunoască calea intrării în cerăntul*. Ibid. 61/1. *Când bărbatul se ca află famen fe permis divorțul*. PRAXILA (1814), 103. *Ca toate că Narsi s'a numit și famen, însă pe acat pona i l-au dat numai muerile fiindu nu se biruă de ele, și nu le făcă nici un hatăr după ce își alicăză pornicea firei ca tot omul*. GORJAN, H. II, 177. [Eunuc. Muză mai marele famen al patolului, GORJAN, H. I, 95. | P. ext. Om afeimei. *Voi sântefi urmășii Romii? Niște răi și niște fameni! I-e rușine omenirii să că zăăi conă omenii!* EMINESCU, P. 274. *Pentru urtele barbarilor și pentru lipetele răzvăioșilor, ale famenilor cu pielea suspire, vom goni noi din scriul de astăzi acea insuprafie largă?* IORGA, SĂM. IV, 945. [După POLIZU și DDRF. ar mai însemnă și: „ermafrodit”, sens neatestabil. | S: fãmân s. m., care e forma veche.]

— Din lat. *feminius (format din feminus, după analogia celorlalte substantive întrebuințate și în funcțiune adjectivală, precum: vicinus: vicina, amicus: amica, etc. Cfr. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* III, § 128. *Famen* ar fi deci eliptic în loc de „om s. bărbat famen”: alb. *femine* „feminin, mueresc”, v.-prov. *feme* „feminin”, portug. *femea* „feminin”). (Cuvântul se găsește și la Aromâni: *feminiu* *basiniu*, *hămin* și la Megleniți: *femin*. Etimologia adevărată a recunoscut-o cel dintăi Hasdeu. *Cuv. d. Băte*, I, 279).

FAMILIAR, -Ă adj., adv. I 1°. *De familie*. 2°. *Familiar*, *liber*. 3°. *Connu, usită, habituel*. II. *Familiarément*.

I. Adj. 1°. De familie. *Afaceri familiare*.

2°. Ca în familie, fără ceremonie. *Correspondența lui Hrisant Notara, acum patriarh de Ierusalim, continuă vicioasă, interesantă, familiară*. IORGA, L. I, 58. *Maniere, expresii familiare, stil familiar*. (În înțeles rău când familiaritatea nu este la locul ei) *Pașin respectuos*. [Muma de familie] *incredințată fiind că respectul și cinstea sunt teneurile unui înțelepțe stăpâniri, nu se abate cu slugie în vorbiri proaste sau familiare*. MARCOVICI, D. 108.

39. Obicnuit, bine cunoscut. *Bopp, Diets, etc le sânt familiarizî?* MAIORESCU, CR. I, 345.

II. Adv. În chip familiar. *Se poartă cu mine cam familiar.*

[Pe la începutul veacului trecut și forma fran.,

neasimilată limbii noastre: familiar-, ad.]

— N. după fran. (lat. familiaris-, e).

FAMILIARITĂȚE s. f. *Familiarităt, sans-gêne, intimité.* — Purtare intimă, fără nici o ceremonie. *Tineai mânele tenerei dame strânse întru ale sale cu o familiaritate neertată altui decât unui bărbot.* C. NEGRUZZI, I, 37. *Conversează cu atâta familiaritate, în cât n'ai gândi că sânt dușmani.* Ibid. 328. [Cucoana Tarsita] își permițe cu mine niște familiarități, core-ni displace. ALECSANDRI, T. 1364.

— N. după fran. (lat. familiaritas-, atis).

FAMILIARIZĂ vb. P. *Familiariser, habituer, accoutumer.* — Trans. și refl. A face pe cineva (s. a deveni) familiar cu ceva, a face pe cineva să cunoască mai de aproape un lucru (s. a se face cunoscut mai de aproape cu ceva). *Hogii turci îl familiarizară cu literatura olonandă.* ODORESCU, I, 261. *S'a familiarizat repede cu obiceiurile noastre.* (Cfr. a se aclimat(iz)ă).

— N. din fran.

FAMILIARIZĂRE s. f. *Action de se familiariser, de s'habituer, de s'accoutumer.* — Infinitivul verbului familiariză, devenit abstract verbal. Acțiunea de a se familiariza cu cineva sau ceva. *Expresia „m este adevertat” dovedește puțină familiarizare cu materia.* MAIORESCU, CR. II, 369.

FAMILIARIZĂȚ, -Ă adj. *Familiarisē, habitus, accoutumē.* — Participiul verbului familiariză, devenit adjectiv. *Vasile eră... un om învâțat, familiarizat adânc cu autorii vechi și noi ai Grecilor.* IOBGA, L. I, 30.

FAMILIE s. f. 1°-3°. *Famille.*

1°. Totalitatea celor uniți prin sânge ori alianță; neam (cfr. fară), specie, soțul, soția și copiii lor; casă (fig.). *Un sat de optzeci de familii.* | P. restr. Soția și copiii cuiva. *Săpâne și Dumnezecul meu... coșu așteptă cu mulțumire... soarta ce... vei fi pregătit familii/ mele cum și mie înșu-mi.* MARCOVICI, D. 6. *Un părinte de familie.* Ibid. 3. *Le monastirea Statina... se vede și ostăzi portretul lui [Lăpușneanu] și a familiei sale.* C. NEGRUZZI, I, 165. *Mântuitorul... ne arată... legea... iubirii și a frățietă... cu care... putem... îndeplini menirea morală a omenirii... jertfindu-ne, individul familiei, ocazia patriei...* BALCESCU, M. V. 2. (Jur.) *Consiliu de familie:* sfat instituit de autoritățile judecătorești, sau a vedei de interesele minorilor ori interzișilor. | Fig. *Vulturul... neavând... cu ce își sătură familia sa...* TICHINDEAL, F. 2.

2°. Totalitatea celor ce se trag din același strămoș, casă (a cutăruia), neam. *Acum numai Ruzinda rămăsese din familia lui Petru Rareș.* C. NEGRUZZI, I, 144. | P. ext. Neam bun. *Băiat de familie:* de neam bun, distins.

3°. P. ext. Grupă de mai multe ființe, care au origina, sau măcar interese comune. *România în familia cea mare a Europei.* MAIORESCU, CR. III, 33. *Familia lui Adam.* MARCOVICI, C. 113. | Spec. (Șt. nat.) Grupă de mai mulți indivizi cu caracter comun. *Serie-mi împărțirea florilor în familii.* C. NEGRUZZI, I, 99.

[(Invechit și vulg.) familie, de obicei cu sensul: familie bună, distinsă. *Dreptățile familiei.* PRAVILA (1814), 143. *Persoane din neamurile celea întâiu și familii.* URICARIU, II, 207. *Se pune cât ice, cât colo, câte-o strachină plină ochi, din care au să mândance mai mulți, iar la familii (boieri) le mai*

dă și un talger să-și scoată de-o parte. SEZ. IX, 78.]

— N. după fran. (lat. familia-, am, idem). Cfr. dubletul femeie.

FAMILIȘT s. m. *(Qui a femme et enfants.* — (Intrebuintat mai mult la mahală) Om căsătorit, cu nevastă (și copii). *Eu am ambî, domnule, ead e corba la o adică de onoarea mea de familis!...* CARGIALE, T. II, 6, 32. [Prin asimilare la cuvinte românești vechi și:] *familistru* s. m. *Sătești familistru, căd. VLAHUȚĂ, D. 245.]*

— N. derivat din familie, prin suf. neol. -ist.

FAMOS adj. | v. faimos.

FANĂZ adj. | v. faimos.

FÂN † s. a. *Caisse d'une lanterne.* — (Cuvânt rar și neintrebuintat) Cutia de sticlă a felinarului. *Trup tău pre pândind cerele erō fan sufletul tău.* PRAVILA (a. 1652), ap. TDRG. *Zerlita [— oglinda], ce să zice fan, închipuește trupul, și lumina caren este îndăstru în fânuri închipuește sufletul.* Ibid. [Piar. fânuri.]

— Din n.-grec. φάνος, lanterne, fanal, flambau.

FÂN s. a. 1°. *Foin, Fanage.* 2°. *Pâturiu-les-prés: Poa pratensis.*

1°. Iarbă, etc., cosită și uscată care se dă ca nutreț vitelor. *Deștiagu cu roșo graturele mele, cu sloata spre troscol, cu inița spre fânuri.* PSAL. SCH. 488/16; CORESI, rs. 410 | „ma parole dégoutterre comme la rosse, comme la pluie menue sur l'herbe, et comme la grosse pluie sur l'herbe avancée” : „quasi imber super herbam, et quasi stillicis super gramina”. *Omul puse poe și fânuri cămăture.* IBLIA (1688), 17. *Și văzând că nu va putea scăpa, că eră și slab de boală, s'au cărit într-o căpiță de fân, în un sat lângă Botoșani.* URECHE, LET. I, 183; „Nu-i bine să lase oaste turcească, că este creme de carne, și să șază oaste de carne în un loc, nu o va putea birui fara de fân și de grăsuțe.” NECULCE, LET. II, 222; „Paiete încă nu se izdase ci se întrebuisfează pentru nutreț la vite; mai dărtos în anii cei mai sugăvoși | — în care se simte lipsă) de fânuri. ECONOMIA, 54. *Căpitanul Turceles... apucând înaintea, a scos toți oamenii de prin sate, o dat pojar fânului și fânătelor, a oșezat prin gropi grâu și orz, și dușmanul a găsit tot pusia în drumul său.* C. NEGRUZZI, I, 170. *Cupra și cu ieșul au luat o căpiță de fân și au aruncat-o peste dinșul în groapă.* CREANGĂ, p. 33. *El eră lungit pe o câmpie cosită, făcând călăit miresă.* EMINESCU, S. 48. *Trandafir crescut în fân, Rân imi stă june bătrân, Trandafir crescut pe iarbă, Rân imi stă june cu barbă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 459. *Calu' cum 'ngrijoste și cu ce-l hrănește? Tot cu fân toată și cu orz pisat.* TEODORESCU, P. P. 62. *Spune, mănto, măică-tă, Că atunci ce te-oiu lău, Când măica fi-o numără Fânul de pe două care.* HODOȘ, P. P. 137. (Cred. pop.) *De te întâlnești cu popă, vârbă în urau lui poie ori fan, atunci nu-ți va merge rău.* SEZ. I, 18. (Loc. și prov.) A cămăta acul în carul cu fân: „a se necăji”, a stărui ca să găsească ceva care nu se poate alui, sau o foarte greu de găsit” : „chercher une aiguille dans une botte de foin”. ZANNE, P. V. 5. *Și-a pus fân în ciobote : „a îmboagăit” : „il a du foin dans ses bottes.”* Ibid. III, 110. *La fân mai mult decât la orz poștește măgurul.* Ibid. I, 537. *Fân ori poie?* Intreabă (făcând aluzie la valoarea cu mult superioară a nutreț a fânului) țărănul când vrea să afle dacă-ai aduci un rezultat bun s. rău. *Cum îl vede Pahon, îl întreabă înoc de departe: „Să, da ce-i totă: fân ori poie?” — „Mestecătura dragul tău!”* RETEGANUL, P. V. 9. | (Fânul se face, se strânge, se clădește). *Că m'ai dat la un bătrân, Merge ziuo, face fân, Vine seara tot gemând.* BIRICKSCU, P. P. 189.

Cine dracu'-a mai văzut lepura vara cosind, lepuroasa fân străngind? JARNIK-BĂRSEANU, D. 415. | Vremea fânului e timpul când iarba a ajuns a fi numai bună de cosit și începe să se facă fânul: „fanolson, fenaison”. (Cred. pop.) Până la vremea fânului, femeile n'au voie să meargă cu furca'n brân torcând, că bate piatra. SEZ. II, 197^{1/2}. || Fig. Făcerea fânului. Mă duseși astăzi la fân Cu dorul mândrușii'n sân; Măi străngeam câte-o căpișă Și mai dam pe la gură. De lucrat, coiu m' lucrat, Dar gură-am căpătat! JARNIK-BĂRSEANU, D. 380. || P. ext. (la sing. și la plur.) Iarba, lucerna, etc. necesită încă, dar destinată spre a fi făcută fân. Fânurile sânt frumoase = „les foins sont beaux”. COSTINESCU. Am niște fân în livele de par'că mi-milă să bay coasa în el.

2°. (Bot.) = firuță (și: floarea-fânului). PANTU, FL. || Fânul-cămilei = roșată; Jonc-flouri; „Butomus umbellatus”. Fân-de-liveri = suvar-de-munte; Păturin (commun); „Poa trivialis”. PANTU, FL. || Plur. -nuri. | De oare-ce și pluralul cuvântului fânaș (2°) are sensul „fânuri”, s'a dezvoltat pe alocuri uzul de a întrebânduți fânașe ca plural de la fân, cfr. și vin: vinușe. — Din lat. fœnum: vege. fîn, ital. fieno, sard. log. fenu, engad. fain, prov. fan, fran. foins, span. heno, (portg. feno).

FÂNĂ prep. v. fără.

FÂNĂL s. a. Fanal, grosse lanterne. — Felinar mare. Astă lună ce înnoată în târie, Ca fanal purtat de culuri pe a mărilor câmpie. ALEXANDRESCU, M. 22. Anica se uită la el, luminată de fanulul ce eră aprins în balcon. ZAMFIRESCU, R. 114. — N. din fran. Cfr. dubletul fânar' (felinar).

FÂNĂR s. m. sing. Fanar, Phanar. — Mahală din Constantinople locuită numai de Greci (pe vremuri numai de nobilimea greacă), situată pe Cornul de aur. Phanar, nu mai vulgar Fener, poarta care duce spre cel mai de jos port al Constantinoplei. Partea aceasta e însemnată astăzi mai ales din cauza, că aici și-au locuințele cei mai nobili și cei mai arși Greci ai cetății. CANTEMIER, IST. 135. Și neputându-se deprinde [Μαυροκορδατ-vođa] cu țara Moldovei fiind deprins în Tara-românească de copil, un stăru Kopichiaelide ce avă la Poartă, căci cuprinsese toată boierimea fanarului încă din zilele târlino-său, lui Nicolai-vođa. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 191^{1/2}. Nicolai Maurocorlat... deși Moldau de vîfă, fusese crescut la fanar. C. NEGRUZZI, I, 179. — Din n.-grec. φανάρι, idem.

FÂNĂR s. a.)

FÂNĂR s. a.)

1°. Lanterne, réverbère, fanal. 2°. Lanterne (cylindre en fer dans les trous duquel engrènent les dents de la roue d'un moulin-à-vent).

1°. (În Mold.) Felinar. Imbat-un [feroial] toată noaptea cu fânare, și-i bucură, și mergea pe la corturile boierilor până s'au potolît spaima. N. COSTIN, LET. I, A. 22. Jorjita, întărându-se cu tot ce trebne pentru scris și-nu fânare aprins... C. NEGRUZZI, III, 243^{1/2}. Arama trist răsună, trez prapuri și fânare Apoi în lunzi ceștinte via proștii bătrâni. I. NEGRUZZI, II, 305. Moș Nichifor înșă să aibă prăsiță; albe, pentru că albea țepilor — zică el — îi slujea de fânuri noaptea, la drum. CREANGĂ, A. 107. Unii din ei făneau în niște bețe lungi, niște bășici de hârtie boită, în care ca'n niște fânare, ardeau lumânări. SEZ. III, 184^{1/2}. Sculași, sculași boieri mari, Să se scoale slugile, Săprindă fânarele, Să măture curțile Prin toate unghieșile. Ibd. I, 148^{1/2}. (Impropriu) Far. Aice se vede un fânariu mare, ce l-au Hombarghezi pe insula Hainigoland. DRĂGHICI, R. 7. [Și: fânariu.]

2°. P. anal. (În Tulcea) Fânuri: o bucată cilindrică de fier cu scobitură longitudinală, care are asemănare cu un felinar, și care, la moara de vânt, e înțepită în capătul fusului de fier; dinții grindinei, îmbrucându-se cu scobiturile fanarului, pun în mișcare fusul. (P. aiori se numește prăsnel, crâng, vâlug sau vâlog). [În Covurlin, Fălcu, Constanța, de-a-dreptul din turc. fener: fener s. a.] DAMÉ, T. 162, 163.

— Din n.-grec. φανάρι, idem.

FÂNĂR s. m. v. fanar.

FÂNARAGIU ț adj. = fanariot. (În batjocură, cuvânt format de Alecsandri) Pe cămii Domnișii greci, Cei fanaragii, Mii de porpalcei și de papugi, Aici alergau... ALECSANDRI, T. 138. — Derivat din Fanar, prin suf. -agiu.

FÂNARAGIU s. m.)

FÂNARAGIU s. m.)

Lanterner. — (Mold.) Cel însărcinat cu aprinderea și îngrijirea felinarelor de pe străzi, aprinzător de felinare, cfr. lampagiu. Fieștecare dușheugiu, când s'a ceni răvâșul, să dea opt parole de fânare fânaragului. (a. 1776, Mold.) URICĂRIUL, XIX, 328. Nici-un pedestru nu eră pe uliți, afară de fanaragii care strigau regulat rasta. C. NEGRUZZI, I, 15. [Fig. Fânaragiu = om de nimic". (Putna), ap. ZANNE, P. V, 289. — Din turc. fenerağy, idem.

FÂNĂRĂS s. a., s. m. 1°. Petite lanterne, petit réverbère. 2°. Ver luciant: Lampyris noctiluca. — Diminutivul lui fanar (derivat prin suf. -aș). (În Mold. și Bucov.)

1°. Fânar, felinar mic. S'a sculat un eucosag și-a aprins un fânărăș. MARIAN, SE. I, 20. Cfr. fânărel. [Plur. -rașe.]

2°. (Entom.) = licuriciu (cfr. făclieș, focului-Dumnezeu, gândăcel scânteiș, lumină-depădure, scânteuță, steluță, marș). MARIAN, INS. 44; JAHRESBER. XII, 122. [Plur. -rași.]

FÂNĂRĂȘ s. a. Petite lanterne, petit réverbère. — (Mold.) Diminutivul lui fanar (derivat prin suf. -aș). Năfrămile frumusele De cununași și cununașele Le-oiu pune la purpore... La cruci și la fânărele... MARIAN, I. 134. Cfr. fânărăș (1°).

FÂNĂRIE s. f. 1°. Endroit (dans la cour) où l'on consève le foin en scèntes. 2°. Toutes les meules de foin d'un lieu. 3°. Fenil.

1°. „Locul unde se fac căile s. căpițele de fân”. Com. I. PAVELESCU. Asemenea s'ia făcă Cătiuca un loc de cașă ce este în mahalaua Munteșuica din Iași unde au fost fânăria mea ca să-și făcă cașă. (a. 1822, Mold.) URICĂRIUL, XI, 342^{1/2}. În fânăria care venea la spatele curții... er'o patru cară se piteau să încarce fân. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.

2°. „Totalitatea călilor s. căpițelor de fân dintr'un loc”. Com. I. PAVELESCU. Secretul oamenilor cu noroc pe lângă femei eră tocmai sinceritatea cu care iubeau pe fiecare în parte și una după alta: un foc de paie, într'o fânărie, ce trece din căpișă în căpișă. ZAMFIRESCU, R. 218.

3°. „Sură, magazie (podul grajdului une-ori) unde se ține fân”. Com. I. PAVELESCU. — Derivat din fân, prin suf. col.-loc. -arie.

FANARIOT s. m. Phanariote. — Grec din mahalaua Fanarului, din Constantinopol. Dintre acești Greci Poarta a numit domni în Moldova și Muntenia între anii 1711-1821. Căzând fără în ghiorle Fanariotoilor, mitropoliiși la înscăunarea lui Iusef drept obicină a cere și încuvințarea Patriarhului de Constantinopol. C. NEGRUZZI, I, 241. — N. din n.-grec. φαναριώτης, idem.

FANARIOTESC, -EASCĂ adj. v. fanariotic.

FANARIOTIC, -Ă adj. *Relatif aux Phanariotes.* — Relativ la Fanarioti. *Violence fanariotice.* [Și (învechit): fanarioticească, -ească adj. Să se împotri-cească voievozilor fanarioticești. ZILOT, CRON. 68. (Mai rar) Fanarioticească adj. Răsnetul ma-nelilor și al stihurilor fanarioticești. ODOBESCU, I, 244.]
— N. derivat din Fanariot, prin suf. adj. -esc, -icească.

FANARIOTICEASC, -EASCĂ † adj. v. fanariotic.

FANARIOTISM s. a. *Caractère du Phanariote.* — Caracterul unui fanariot. Fîndcă Românii au avut multe de suferit de la Domnii Fanarioti, cuvîntul a căpătut un înțeles rău, de ocară: viclenie, ipocrie, etc.
— N. derivat din Fanariot, prin suf. -ism.

FANARIOTIZĂ vb. 1^a. *Faire de qqn. un Phanariote.* — A face (pe cineva) să adopte limba și obiceiurile Fanariotilor; a-l profesa în Fanariot.
— N. derivat din Fanariot, prin suf. -iză.

FANARIOTIZĂT, -Ă adj. *Decenu Phanariote.* — Participiul verbului fanariotiza, devenit adjectiv (cu sens pasiv). *Dar omul vechiu... raionu secolului trecut, sofistic fanariotizat...* a luat-o și în rîndul acesta pe dinainte. ODOBESCU, III, 452.

FĂNĂȚ s. a. 1^a. *Prairie, pré.* 2^a. *Foin.*

1^a. Cîmpie pe care se lasă anume iarba să crească pentru ea să se poată coasă. *Ce este rămas de popa Moise cel bătrîn, de fratele moșii noastre, popa Nicola, unde au rămas holde și fînașe...* să împărțim frățește (a. 1715, Hunedoara) IOEGA, s. D. XII, 287. *Hotarul fînașului mîndăstirei să începe din gura Sărății peste Bistrița la Doamna și Angurcia pînă la obârșie pe de amîndouă părțile.* (a. 1763, Mold.) ERICARIEU, IX, 407. *Pîmînturile de arat cu fînașe, pădurile... pururoa să le moștenească.* ȘINCAI, HR. I, 255/2. *Căldorul respiră mai ușor mergînd prin boabe fînașe și mănoase semăna-turi, întocmîrșii de melodioasă cîntare a creștoasei ciocăritii.* C. NEGREZZI, I, 191. *Fînașul plin de frugi.* ALECSANDRI, P. II, 404. *Cătu-i fînașul de mare, Dorul meu odîhnă n'are, Nici la umbră nici la soare.* JARNÎC-BĂREANU, D. 381. *Ce te-ai lăsat de popie și de sfînta liturghie...? Ce ne călci poienele și ne poști fînașele?* ALECSANDRI, P. P. 99/13. *Măi bădișă chici creștă, Scoate boii din fînașe și-i mîndă la iarba verde.* MĂNDREANU, L. P. 125.

2^a. (Mai ales la plur.) Fîn. Nu rămănește nime nice cu boi, nice cu vacă, nice cu stup, nice cu fînașe, nice cu pîne. N. COSTIN, LET. II, 86. *Îi izbi cu pumnul în fașă și-i zise...: 'Nai nimic în cor, pădă-sule?' — 'Jupîn ciuș', răspuse Miu, moși mult mort de cît vin, 'așa să-ți ajute Dumnezeu; nimic; o pală de fînaș'... Cînașul bolborosi căteacă cuvinte tovarășilor săi, iară ei... începură a băga tataga-ne în fînul din cărușă.* DELAVRANCEA, S. 206.

[Plur. -nașe, dial. -nași. JARNÎC-BĂREANU, D. 48. Învechit -nașuri.] Într'un HRISOV din Iași, a. 1631 întîlnim și plur. fînași: *Am vîndut o giunătate de sat... cu curși bune și cu fînași și cu tot ventul.* ap. GCR. I, 75.]

— Dintr'un adjectiv substantivat *fenaclum (subînțeles *pratium* — cîmp) de fan¹. În sensul 2^a poate să avem a face cu o metonimie, întrebîndu-se „locul pe care crește fînul” în sens figurat pentru lînsă „fînul”. Mai probabil însă avem a face cu substantivarea adjectivului *fenaclius, -a, -um după omiterea vre-un alt substantiv. Cfr. fîneață.

FĂNĂȚIC, -Ă adj. *Fanatique.* — Cuprins de fanatism; p. ext. prea zeos pentru ceva; (lucru) excesiv, în care se vede prea mult zel. *Popriți... îm-*

prăștiera cîrșilor celor desfrîndătoare sau fanatice. MARCOVICI, D. 400. *O inimioșie fanatice.* MAIORESCU, D. I, 76. || Substantivat. *Venind acum la scoarele lui Miron Costin, să examinăm unde au putul fi ele întrebînțate de [fiul lui Nicolae], acest fanatic al compășiei.* IOEGA, L. I, 101. [† și: fanaticească, -ească adj. (derivat prin suf. adj. -esc). *O răvna fanaticească se întinse.* KONAKI, P. 303.]
— N. după fran. (lat. fanaticus, -a -um, idem).

FANATICESC, -EASCĂ adj. v. fanatic.

FANATISM s. a. *Fanatisme.* — Zel orb pentru religie și așa de exagerat, în căl cel cuprins de fanatism ar putea comite și crime. P. ext. Zel exagerat. *Provincialismul și fanatismul ucide știința.* HARDEU, I. C. IX. *Sînt multe piedice, fanatismul bătrînilor, deprinderea, pelantismul...* C. NEGREZZI, I, 255. *Combaterul fracțiunii cu fanatismul ei.* MAIORESCU, D. I, 109.
— N. din fran.

FANATIZĂ vb. 1^a. *Fanatiser.* — Fact. A face pe cineva fanatic pentru ceva. (Refl. — pas.) *În îndălmășagul discuțiilor neconvenite, ideile se ascuțesc, caracterle se întăresc, sentimentele se fanatizează.* IOEGA, L. II, 5.
— N. din fran.

FANATIZĂRE s. f. *Action de fanatiser.* — Infinitivul verbului fanatiza, devenit abstract verbal. *Fanatizarea maselor.*

FANATIZĂT, -Ă adj. *Fanatisé.* — Participiul verbului fanatiza, devenit adjectiv. Adus în stare de fanatism. *Aplauze nebune, galeria fanatizată.* CARAGIALE, N. S. 90.

FĂNDĂC † s. a. *Gros projectile en forme de boulet.* — (Rar) Proiectil de piatră care se avîrăie cu mîgîna. *Românii, nu numai fîndăcîri din mîgîna mîndînd, ci și pietri mari slobozînd deasupra în protiva Grecilor, foarte amar li necăși pre Greci* (: „noque vero globis duntaxat machinamur, sed saxis etiam superne devolutis, nostri affligebantur“; „îi ἀπὸ πύλων ἀποσπρόβουτοι σκαρπῶσι λίθοι...“). P. MAIOR, IST. 222. [Plur. -dăcuri.]
— Din turc. funduk „balle“. (E probabil că P. Maior a cercat să introducă și de astădată în limba noastră un cuvînt aronăneș: *fîndlocu* „glonte“.)

FĂNDĂSI vb. IV^a refl. v. fandosi.

FANDANIE s. f. v. fantazie.

FANDANIOS, -OANĂ s. m. *Fandanos.* — (Rar) În-fumurat. *Un fandanos își făcu chipul său de piatră.* ISPINESCU, ap. TDRG.
— N. derivat din fandanie, prin suf. adj. -os.

FÂN-DE-LIVEZI s. a. (Bot.) v. fîn.

FANDOSEĂLĂ s. f. 1^a. *Sot orgueil, renorgement.* 2^a. *Affectation, simagries, minauderies, affecteries, façons, mignardises, airs pudibonds.* — Abstractul verbului fandăsi (derivat prin suf. -eală).
1^a. Fudalie. BĂRCIANU.
2^a. Afectare, mofturi, (fam.) fasoaleă.
[Plur. -seli.]

FANDOSI vb. IV^a refl. 1^a. *Faire l'important, se rengorger.* 2^a. *Affecter des airs de réserve ou pudibonds, faire le malin, faire des mines, minauder, faire des façons ou des simagries, (ou parlant des femmes) faire la vanité ou la mijaorée.* — (Mai rar; necunoscut dincolo de munți).

1^a. (Invechit) A-și da aere, a-și inchipui lucru mare. *Cu capul său cel ticălos și fără de simțire. Să-și lungască nasul atât, și să se fânlăsească. Chiar cu stânga împărțesc și eu să se rulească.* PANN, E. III, 77.

2^a. (Azi) A face mofturi, (fam.) a se fasoii, a face pe rălosul. *„Apoi de, boierule, noi ce să spunem? că nu știm nici un basm”. — „De! nu că mai faulșoști acum. Spuneți și voi, ia, ce cești pricepe”. ISPIRESCU, I. 67. Nevasta care iubeste. Spală noaptea și cărpește și ziua se prămeneste. La horă se fânosește. Din cărcămă nu lipsește. SEZ, I, 112.*

[Și (forma mai veche): fândăsi vb. IV^a. — Din n.-grec. φαντάζομαι, idem (imper. aor. φαντάσομαι „inchipește-ti!”).

FĂNEAȚĂ s. f. = fânaț. (1^a). *Prețul pământului căndul este 26 galbeni falcea de pădure... 28 galbeni falce de fâneală. I. IONESCU, D. XV. Cândul Decembru ne aduce noile ție „inchinate Tarnău” nredgă pe fâneală își dă viu avânt la joc. OLLANESCU, H. O. 235. Sopârâlnia e o buruiană mică cu floricea albă; crește prin fânețe. SEZ, III, 12². Să-mi calci tu locurile, Să-mi încarci fânețele, Să-mi dăruști li-ocești Și să-mi paști ierburile? TEODORESCU, P. 627. Aie! Toma Almoș, Boier din Țara de Jos. Ce ne calci moștele Și ne strici fânețele? ALECSANDRI, P. P. 73¹⁷. [Și: fâneț s. a. *Fată-său îi dă cinci prâjni în cotru satului, loc de casă, apoi o falce de arătură și douăzeci de prâjni de fâneț.* SEVASTOS, X. 46; cfr. IORGA, S. D. VI, 401.]*

— Dintr-un adjectiv substantivat *fencia, *fenicium (subînțeles *pratam, prata*). Cfr. fânaț. (Pentru schimbul sufixelor -acium și -icium cfr. Pușcariu, *Lateiniches Tij nud Kij*, 136 ș. a.)

FĂNEOGĂM adj. (Bot.) *Phanogame*. — Cu organele de fructificare aparente. *Plante fanogame*. — N. din fran. (grec. φανός „aparent” și γάμος „căsătorie”).

FĂNEȘTE adv. Numai în expresiunea: *A tăia fânește* = „a tăia ca fânul, adică cu totul, până la pământ”. ZANNE, P. IX, 258: „raser”. — Derivat din fân, prin suf. adv. -ește.

FĂNĒȚ s. a. v. fâneală.

FĂNFĂRĂ s. f. 1^a-2^a. *Fanfara*.

1^a. *Ărie militară scurtă, executată cu instrumente de vânt. Muzicile alese înlocuind mari fanfare, ce se auzesc în sunet Cu-a clopotelor zvonuri.* ALECSANDRI, P. II, 337. *Și în sunet de fanfare trece ostea lui întregă.* EMINESCU, P. 237. [Fig. *Harmăsar...* Scoțind din piept fanfare de glas nechezător. ALECSANDRI, P. II, 376. [P. ext. Muzicanti care execută din instrumente de vânt astfel de arii. *Fanfara Lăceluși Mihai-Viteazul.*

2^a. (Vânt) *Ărie din corn. Un sunet de corn... repetă câteva ori de-a rândul una din acele fanfare cândtoarești.* ODOBESCU, III, 96. — N. din fran.

FANFARÓN, -OĂNĂ subst., adj. *Fanfaron, rod-mont, fauz brave, bravache, tranche-montagne*. — Cel ce se laudă cu calități inchipuite, mai ales cu vitejia sa, lăudăros. *Un fanfaron mare declamând simfonicamente ce sigur nu le are.* ALEXANDRESCU, M. 270. *Colonelul, căl e de fanfaron, e în stare să se laude, spunând minciuni.* CONTEMPORANUL, VI, II, 206.

— N. din fran. Cfr. farfară.

FANFARONĂDĂ s. f. *Fanfaronade*. — Lauda ce-și aduce un fanfaron, pentru calități imaginare, lăudăroșe. *Politica adăncă stă în fanfaronadă.* ALEXANDRESCU, M. 5. *Neîncetarea în fanfaronadele și în*

proiectele de neîndoioasă biruință, ca care Rușii au înfrâbișat mai adesea viața lor în Principate... ODOBESCU, I, 266.

— N. din fran.

FANFARONIC, -Ă adj. *De fanfaron*. — (Rare; invechit) *De fanfaron*. „Al războiul e cea mai mare plăcere a vitejilor”, urmărl el cu un aer fanfaronic. C. NEGRUȘI, I, 39.

— N. derivat din fanfaron, prin suf. adj. -ic.

FĂNFEX s. m. (Bot.) v. ferfân.

FĂNINĂ s. f. | v. fâină.

FĂNINĂ s. f. | v. fâină.

FĂNIÓN s. a. (Mil.) *Fanion*. — Steguleț colorat, care servește la alinierea unei trupe, la deosebirea unei unități de alta, la semnalizare. *Fanion de batalion*, cu colorile naționale. | P. ext. Steguleț de semnalizare la căile ferate. *Trenul se apropiă... o femeie cu fanionul verde își luase poziția reglementară.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 278.

— N. din fran.

FĂNIȘOR s. m. sing. *Foin*. — Diminutivul lui fân (derivat prin suf. -ișor). (Fără sens migrator; se întrebuintează numai spre a da o notă de dragălașie cuvântului). *Săpă-mi groapa din picior Și-mi așterne fanșor. Iar la cap și la picioare Pune-mi, pune-mi căle-o floare.* TEODORESCU, P. P. 584.

FĂNÓN s. a. (Zool.) *Fanon*. — Lamele care garnisesc falca superioară a balenelor și a altor cetacee. — N. din fran.

FĂNÓN, -OĂNĂ adj., s. f. *Riche en foin*; *de la forme du foin. Fanense*. Adj. (Foarte rar) Bogat în fân; ca fânul (Atestat numai la POLIZE și la ALEXI). | (Rare) Substantivat (subt forma feminină); redă, nepotrivit, pe fan. *fanuse*. Mașină de întors fânul. *Cât ești cu ochii, câmpul [e]... străbătut de tot felul de mașini și instrumente: plugari, grupe, teleșape, secerători, cositoare, fânose cu căle-au cal...* I. GHICA, CONV. LIT. XIX, 710.

— Derivat din fân, prin suf. adj. -os. (Cfr. ital. *fianoso*, idem).

FĂNĂNICĂ s. f. *Lieu déboisé*. — (Mădăn, în Banat) „Fânănică sau loc târșit se zice locul de unde a fost tăiată pădurea”. COM. LUBA.

— Etimologia necunoscută.

FĂNTĂIOARĂ s. f. v. fantăioară.

FĂNTĂNĂ s. f. 1^a. *Fontaine, source*. 2^a. *Puits*. 3^a. *Incarnare, cei-de-becu*.

1^a. † Apă care izvorâște, izvor. *Blagosloveni marea și riarele, fântâni și chișii și toate ce se călăuzesc într-o ape.* PSAL. SCH. 320²³; CORESI, P. 438. *Un doară apă de într-o fântână, de în același izvor să izvorască dulce și amar?* CORESI, ap. GCR. I, 10⁸ (: „numquid fons de eodem foramine emanat dulcem et amarum aquam?”). *Va izvoiri fântână de la rădăcina lui DOSOFTEIU, v. S. 129. Dorește cerbul de fântână.* Idem, P. 139. | Fig. (Modern) Izvor. Nu *isbești*, ci *rugii*, nu *taberii*, ci *biserici* nădăjduinște, și *canonască fântâna biruinților*, călă e *aleargă*. ARHIVA K. I, 50. Fără să cunoască măcar o limbă dintre acelea ca deșchid fântânela trecutului nostru național... scrie despre „Istoria critică a Românilor”. HASDEU, I. C. XI.

2^a. Groapă săpată în pământ până la adâncimi adesea considerabile, une-ori cu pereți pietruți, în care se adună apă trebuțoasă omului pentru traiul zilnic; puț (cele mai obicnuite tipuri de fântână sânt la noi cel cu „cumpănă” sau cel cu „ciutură” s. „gă-

leată⁴ și cărlig⁵, cu „buduroiu” sau [unde păturile de apă sânt foarte adânci, ca pe Bărăgan] cu „burdui”, mai rar [și mai ales prin orașe] cel „cu roată”. De cele mai multe ori fântânele au și „ghizduri”, adesea și câte-un „Igheah” s. „teuță” pentru adăpat vitele. Numirea de fântână s'a dat apoi și puțurilor de prin orașe, la care apa e adusă prin conducte, cfr. cișmea. Toate fântânele câte au săpat stăgile lui... le-au astupat. BIBLIA (1688), ap. TDRG. (: „ils bouchèrent les puits que les serviteurs de son père avoient creusés”). Păreții erau de piatră mică cu ceai cu care se pietrușe fântânele. EMINESCU, N. 51. Zămbind s'așează țipa aproape de fântână Pe-o lespede de marmur, pricind cu gândul dus La gura de balău ce-avurăle apa 'n sus. COȘBUC, B. 14. De la o vreme, nefiindu-le focame, poposea la umbra unei răchii pletose, lângă o fântână cu ciatură. CREANGĂ, P. 143. Fântâna eră adâncă și nu acea nici roată nici campână, numai o scară de coborât până în apă. Idem, P. 204. Lucrime curg mereu, și fântâna crește, crește, Măndra la apă grădește: Fântâna cu trei izvoare Căine-a bea din ea să moară. JARNIK-BĂRSEANU, D. 119. Pînă ceneai, bade, la noi, Erău floarea florilor, Drăgușă feciorilor, Și umbra din mână 'n mână Cu cărligul în fântână. Ibid. 158 (cfr. 244). Omu 'n lume multe vede!... Ia o casă șapte fele Și fântână sub perele: Cănele moare de sete! Ibid. 421. (Cred. pop.) Inapoi noaptea și-n fântână părăsită, să nu te uși că nu-i bine. ȘEZ, II, 63/. (Loc. prov.) De frica lui Dumnezeu, dracu a început a face fântâni și poduri (se zice „când cel rău se poartă bine de frică”). ZANNE, P. VI, 589. Oul umbă la fântână, până se sparge. Ibid. IV, 5 (cfr. apă, I, 183). Nu cără apă la fântână (se zice celor care întreprind lucruri zadarnice). Ibid. I, 108. Fântână orteziană, cfr. arzien (vol. I, 272⁴).

3^a. Bagea (și): băgeagă, fumar, hogeag, cucuvala, ochiul podului, ursoaie, marchioță, campadură, cubea sau cucumea.) DAMÉ, T. 98. [Plur. -tâni, / Scrierea fântână e etimologică și nu redă pronunțarea acestui cuvânt.]

— Din lat. fontana (scil. aqua „apă de) izvor”: ital. fontana, sarb. (log. și camp), corsic. fontanu, prov. fontana, fran. fontaine.

FĂNTĂNĂR s. m. 1°. Fontainier, fontainer, (fontainer) punitier. 2°. Celui qui, pour l'abolition de ses péchés, fait ériger une fontaine près de la grande route.

1°. Meșter de fântâni, cel care face sau dregă fântânele. Doi fântânari ce luștrău de fântâna domnească... DOC. (a. 1658), ap. TDRG. Măria sa edzând o lipsă mare cu aceea, și nevoie ce avea creștînd o lipsă de apă, nu s'au lenevit a face o pomână cu aceea, nici la cheltueală nu s'au uitat, ci au pus cu toată nevoieștea meșteri fântânari de au adus o fântână cu apă foarte bună. MAGAZ. IST. II, 331/2.

2°. Acel care, spre lertarea păcatelor sale, hărăzește, pune să se facă, pe cheltuiala sa, o fântână lângă drum, s. într'un loc unde-i lipsă de apă. Cfr. I. BĂRSEANU, RAPS. ȘI BAL. 70.

— Derivat din fântână, prin suf. nom. agent. -ar. (Cfr. ital. fontainiere, prov. fontainer, fran. fontainer.)

FĂNTĂNEĂ s. f. 1°. Petite fontaine, petit puits. 2°. Exutoire. 3°. Fontanelle. — Diminutivul lui fântână (derivat prin suf. -ă); cfr. ital. fontanella, prov. fontanella).

1°. Fântână mică. O grădina foarte desăfătătoare și frumoasă... cu felucimi de păru și gălăzoare... număratele fântânele și șilăce. GORJAN, B. I, 66. Dragul meu, dacă te-ți duce, Dragă'n țara cea mai dulce, Uită-le de-a dreapta, Acolo-ă o fântână. MARIAN, I. 590. Măică, la înima mea Este un răt și-o fântână: Rătu-i făcut de urât, Fântâna de ne-

caz mult. RETEGANUL, TR. 137. Măică, din gurița mea Sar și făcut fântână. Din sprâncene izvoare, Din ochi donă păhărele Să bei vecinici din ele. HODOȘ, P. P. 158. Cfr. fântânioară, fântâniță, fântânică, fântânuță.

2°. (Chir.) (Pop.) Uicer artificial, derivativ la care se recurgea mai înainte și prin care se întreținea o supurație locală.

3°. (Anat.) (Pop.) La copiii mici, moalele capului. Cfr. fontanelă.

FĂNTĂNICĂ s. f. 1°. Petite fontaine, petit puits. 2°. Sphaigne: „Sphagnum”. — Diminutivul lui fântână (derivat prin suf. -ică).

1°. Fântână mică. POLIUE. Cfr. fântâneă, fântânioară, fântâniță, fântânuță.

2°. (Bot.) = coada-măței-de-baltă. BARCIANU.

FĂNTÂNIOARĂ s. f. Petite fontaine, petit puits. — Diminutivul lui fântână (derivat prin suf. -ior). Lângă iaz eră o fântânioară la care a stat diaconul să-și adăpe apa. CONTEMPORANUL, III, 656. Colo jos la fântânioară Traze-nu vecinici să moară, Cu capu' pe săbioară, Cu mână la inimioară. HODOȘ, P. P. 77. [Pronunț. -ă-ntoară]. Cu obicinuita miare a lui n, mai apoi cu amutirea lui înaintea sufixului -ior, și fântânioară s. f. (pronunț. -tă-ntoară): Cine nu-și face o fântânioară, ori borin nu vrea să dea ajutor cu ban... la facere de fântâni, apoi pe lumea viatălă și se frige gura de sete. ȘEZ, III, 105.] Cfr. fântâneă, fântâniță, fântânică, fântânuță.

FĂNTÂNÎȚĂ s. f. Petite fontaine, petit puits. — Diminutivul lui fântână (derivat prin suf. -iță). Mai departe c'a plecat Pin' la recea fântâniță. Dragă, rece fântâniță, Ce te-ai ruș cu pe tine: Stăpânră-mă tu pe mine! MARIAN, I. 576. Dragă fântâniță, Măndră și frumoasă! Eu n'am venit nici să te beau, Nici să te mănuș, Ci-am venit ca să mă bați în tine Și să mă speli pe mine. Idem, V. 179. Am o fântâniță largă, Pînă de petricele albe? (= „Gura”). GOROVEI, C. 183. Din guriță Fântâniță, Și din buze izvoarele, Din ochi negri păhărele, Ca să beai, măică, cu ele. JARNIK-BĂRSEANU, D. 324. Colo'n deal pe potecă, Lângă mândră fântâniță, Trece-o dalbă copită, Ibid. 378. La fântânița de peatră, Să 'ntâlneă fată cu fată, Ce să nu facem surală? DOINE, 171. Cfr. fântâneă, fântânioară, fântânică, fântânuță.

FĂNTĂNUȚĂ s. f. Petite fontaine, petit puits. — Diminutivul lui fântână (derivat prin suf. -uță). LB. Cfr. fântâneă, fântânică, fântânioară, fântâniță.

FĂNTĂNC, -Ă adj. Fantastique. — (Franțuzism.) Care lucrează sub inspirația momentului, cum i se nazăre și-i trece prin cap. În panoptici bogate am arcuși, archebuză... cu un senior fantasec. MIREA, C. I, 177.

FĂNTĂSMĂ s. f. Fantôme, spectre, être imaginaire, simulacre, vision, apparition. — Stafle, arătare, nălucă, apariția unei ființe nereale. O fantasmă se arată, Se arată blăstăndul. ALEXANDRI, P. I, 51. Încet plătind se'nalță mireasa-ă, o fantasmă. EMINESCU, P. 208. De ce-l necăjeau cu niște fantasme lucruri așa de cechi, dintr'un trecut plin de amărăciuni? SADOVEANU, M. 104. [Pronunțat de unii și: fantasmă.]

— N. din grec. φάντασμα, idem.

FANTASMAGORIC, -Ă adj. Fantasmagorique. — Ce ține de fantasmagorie, având înfățișarea unei fantasmagorii. Schelă fantasmagorică, fânță infernală. ALEXANDRESCU, M. 213. Lumino focului, care împrăștiă o roșală de jertăic... fantasmagorică h-

oțire a fanalului. — făceau pe soldați să se creadă pe lumea cealaltă. D. ZAMFIRESCU, R. 125. [Pronunțat de unii și: fantasmagoric.]

— N. din fran.

FANTASMAGORIE s. f. *Fantasmagorie*. — Producție la întunec de figuri luminoase, ale căror imagini se măresc și par că se apropie de spectatori. | (De obicei fig.) Nălucire. *Mi se părea că biserica se înălțase cu mine... Nu știu cât timp astă fantasmagorie.* C. NEGRUZZI, I, 54. | Formă fără fond. *Acem... școli și literatură... Dar în realitate toate aceste sânt producțiuni moarte... stați fără trup... Singura clasă reală la noi este șeratul român, și realitatea lui este suferința, sub care suspină de fantasmagoriile claselor superioare.* MAIORESCU, CR. I, 273. *Cine să fie acest Gheorgachi... care scrie cu plăcere toate amănuntele fantasmagoriei de Curte?* IOBGA, L. I, 497. [Pronunțat și: fantasmagoric.]

— N. din fran. (din grec. *φαντασμα* „nălucire”, *ὑποβιβν* „a vorbi”).

FANTAST. -Ă s. m., s. f. *Visionnaire, rêveur*. — (Har) Cel care trăiește lăsându-se în voia imaginației; vizionar. *Iar aici, fantasta obstinată? te-ai furișat de la ospăți și ai turburat veselia oaspeților.* I. NEGRUZZI, V, 241. *Să căuțăm acum la cântărețul și fantastul.* TICHINDEAL, F. 399.

— N. din germ. *Fantast*.

FANTASTIC. -Ă adj. 1°. *Fantastique, chimérique, imaginaire*. 2°. *Beau ou étrange comme si ce n'était pas réel*.

1°. Fără existență reală, plămuit numai de închipuirea (fantazia) noastră; nemotivat. *Tot propusul fantastic, în locul adevăratului opucând...* CANTEMIR, IST. 261. *Un vis fantastic cenă și-și puse asupra-mi negrele sole aripi.* C. NEGRUZZI, I, 60. *O frică fantastică ă-a închipuit niște năluciri fioroase.* Idem, I, 28. *Fantastica descălecure a lui Radu-Negru.* HADEU, I, C. 44. *Părțile... fantastice din Istoria... D-lui Hadeu...* MAIORESCU, CR. I, 341. | (Înpropriu, cu înțeles activ) Aiurând. *Mănumă-vodă... fantastic, adevăc buiguitoris în gânduri.* M. COSTIN, LET. I, 341, 2.

2°. Real, dar așa de frumos, ori așa de ciudat, în cât nu-ți face impresia realității. *Luna își oprinde farul... de lumină. O! tablou măreț, fantastic!* ALECSANDRI, P. II, 18. *Un lung și de nori fantastic.* C. NEGRUZZI, I, 236. *Astfel foștii miniștri dași în judecală... rămân... în situația fantastică a unor oameni definitiv acenzași, dar indefinit neajudecași.* MAIORESCU, D. II, 46.

— N. din fran. (lat. *phantasticus*, -a, -um, idem. La cei vechi din lat. s. din grec. *φανταστικός*.)

FANTAXI vb. IV^a. *Senoryguëill, se pavaner, prendre des airs, se donner de grands airs. Satisfaire à tous ses caprices*. — Intranz. A se fuduli. *Croitorul are hotărât să nu mai facă eredit compatrioțelor. Cam rusine, dar ce-mi pasă? Eu tuoțele le am pus la mână și am și fundacii cu dinsele la baluri, la Mobil...* ALECSANDRI, T. II, 75. | Trans. A-și face toate fantaziile, toate toanele. *Acum când fi-mi fantaxii toate, poși se te pui pușintel pe lucru.* XENOPOL, ap. TDRG.

— Din n.-grec. *φαντασία*, idem, aor. vulg. *φάνταξα*.

FANTAXIE s. f. v. *fantazie*.

FANTAZIE s. f. 1°. *Fantaisie, imagination*. 2°. *Goût frivole, désir capricieux, caprice*. 3°. *Fantasia*.

1°. Acea proprietate a minții noastre, în virtutea căreia putem combina diferitele imagini intelectuale, sensibile ori voluntare în alt mod de cât cum le-am câștigat din experiența noastră; imaginație, închipuire. *Precum simțirea în lucrurile ce-s de simțit*

lucroasă, apă pomanierea în fantazie tipărită și zugrăvită ale sale pătrunzătoare stobode raze, CANTEMIR, IST. 106. *Fantazie, fantazie! Când aștenu numai noi singuri. Ce ades mă porți pe lacuri și pe mare și prin cărănguri!* EMINESCU, P. 251. *Partea materială din cea ce este frumos în această poezie, sânt imaginiile provocate în fantazia noastră.* MAIORESCU, CR. I, 10. | Fig. *Unde mă răpește Aodnul poeziei? În care plaiuri răldoște aripa fantaziei?* ALECSANDRI, P. II, 182. | P. ext. *Un portret de fantazie: pe care pictorul l-a plămuit din imaginația sa, nu după realitate. Un costum de fantazie: care se deosebește de moda generală.* | (Muz.) *Bucată liber compusă, nu după anumite reguli. Sonatele lui Beethoven, fantaziile lui Haydn... pentru ea sânt o jucărie.* C. NEGRUZZI, I, 75. | (Comert) *Articole de fantazie: obiecte care satisfac mai mult imaginația, de cât vreo-trebuintă.*

2°. Dorință capricioasă. *Își împlinește toate fantaziile.*

3°. † Un fel de joc militar, imitat de la cavalerii arabi: evoluții pe cal, descărcare de arme, muzică, etc. *La șpitul din Curtea domnească [Dimitrascovodă] arăță fantazie de cicoa surlele și trâmbițele și bătea dobele. Dar noroadele tot îl sulțau și-l hătcoă.* NECULCE, LET. II, 252, 22.

[Mai ales în timpurile din urmă, se întrebuintează, în sensul 1°-2°, foarte des franțuzismul: *fantazie*. De prin voacul XVIII până pe la mijlocul vechiului trecut, de-a dreptul din n.-gr. *φαντασία*, și: *fantasia* s. f. *Meryad* atunci *Julian* acum multă *fundasia* drăciască și silind prin toți să crează în draci... MINEIUL (1776), 527. *Mândria... cu cât ne întunoc cunoștința și coinșia folosului stării noastre cu atât mai mull și mai cărtos, ne supune și ne stăpânește cu fundasia ei cea departă și de zinteală.* PISCUPESCU, O. 108. *Fantasia este o lucrare teodotora a minții noastre, ce o zădărește prin gândirea ei.* Idem, 160. *Nu pută el nici odată să uite pe Ardi, Ea intr'a sa fundasia, nu 'nceală a se'nărți.* PANU, E. 5. | Prin mahalale și: *fundaxia* s. f. cfr. *fantaxi*: *Omul, bunioară, de par egzemplu, dint'ru un nu-șin-ce ori ceo, cum e nevricos, de curiozitate, într'la o idee; a intrat la o idee? fundaxia e gata.* CARAGIALE, T. I, 89/.

— N. după fran. (grec. *φαντασία*, idem).

FANTE s. m. 1°. *Dandy, gommeux*. 2°. *Valat (au jeu de cartes)*.

1°. Tânăr filifson, cu pretenții de eleganță și frumusețe. *Dama cochetează cu priceirile-i galante, împărșind ale ei corbe între-un cratu bătrân și-un fante.* EMINESCU, P. 307. *Lumea se adună mereu: fanși de provincie, cu figura năclăiată în pomadă de dafin...* VLAHUȚĂ, D. 278.

2°. Valetul la cărțile de joc. *Bondici: Viața-i un stos de la'ncept pîn'la sfârșit, și lumea o masă de cărți. Tot moștegușul îi să pontarișeși la erezme și să găseși rutooa norocului, cu să fuci „rof”.* PUNGESCU: *Prea bine, dar dacă ai goavă de fante?* ALECSANDRI, T. 403.

— N. din ital. *fante*, idem. Cfr. dubletul în fanțe.

FANTEZIE s. f. v. *fantazie*.

FANTOM s. a. *fantomă*.

FANTOMĂ s. f. *Fantôme, spectre, être imaginaire, simulacre, vision, apparition*. — Arătare, nălucă, fantasmă, stație, arătarea unei ființe necale. *Unde se primblă falnicul Fantom a lui Fingal.* C. NEGRUZZI, II, 68. *La un loc cu năluci albe și fantomuri sperțoși.* Ibid. 60. *Un mormânt se desvelește. O fantomă 'necoronată din el iese... Ascultați! marea fantomă face semn.* ALEXANDRESCU, M. 14. [| Invechit) *fantom* s. a., cu plur. *-toame și -tomuri*. |

— N. din fran.

FANTOȘĂ s. f. *Fantôche*.—Marionetă, păpușă care joacă pe scenă. *Teatrul de fanteze*. Fig. Individ care nu poate fi luat în serios. *După aceste păpuși, aceste fanteze...* răscumpără toate lipsurile lor, marea lor lipsă de realitate, prin eleganța. IORGA, L. II, 506.

— N. din fran. (din ital. *fantoccio*, idem).

FĂNUL-CĂMILEI s. a. (Bot.) v. fân.

FĂPNIC s. m. (Bot.) |
FĂPNICĂ s. f. (Bot.) | v. fapnal.

FAPT s. a., s. m. 1°. *Action de faire, de créer, de commettre, d'accomplir, de construire, etc. Fait, création, accomplissement, construction, etc.* 2°. *Action, acte, oeuvre, ouvrage, fait.* 3°. *Créature, être.* 4°. *Fait, réalité.* 5°. *Point (du jour), aube, tombée (de la nuit); crépuscule.* 6°. *Charme, enchantement, sortilège. Sorte de coriole (qu'on croit provoquée par le charme nommé fait).* 7°. *Ver du papillon à tête-de-mort (Acherontia atropos). Sorte de vers parasites dans les entrailles de l'homme (lesquels, d'après la croyance populaire, sont produits par le ver du papillon à tête-de-mort).* 8°. *Trêfle jaune: Trifolium procumbens. Rudiaire ou Sanicle-femelle: Astragalus major.*

1°. † Facece, creare, săvârșire, construire. *Să depreț aceaia nu vor create ție, nice cūdantl tău nu vor acūdă țu un faptă de ciudă (= când vei să-vârși o minune), create-or cūdantl tău cu altă ciudă.* PALIA (a. 1582), ap. CP. 205 (: „Que s'il arrive qu'ils ne te croient point, et t'obéissent point à la voix du premier prodige, ils croiront à la voix du second”). *Induplăcând sufletul cu fapțulă minunilor...* DOȘOFTEIU, v. s. 181. *Pietrarul, la fapțulă ferdelul, au zidit în temelie...* idem, v. s. 28, * *Acostat au fost în aiu dein fapțulă lumiei 5499, în luna lui Martie.* MRS. (secol. XVII), ap. HEM. 1128/a.

2°. Acțiune, act, lucru, operă, (†) deală, faptă. *Fapțurile ceale bune...* PAREMII (a. 1644), ap. CP. 206. *Te ca bogoslovii Domnului Dumnezeu întru toate sămăntăurile tale și în tot fapțulă mâinilor tale, și cei și veselindu-te.* BIBLIA (1688), 138, (: „Éternel, ton Dieu, l'aura béni dans toute la récolte et dans tout l'ouvrage de tes mains; et tu seras alors dans la joie”). *Mi-am oprit roșul, să n'au a dzice De fapțulă de oameni cūdant de price.* DOȘOFTEIU, ps. 46. *D-noastră, cinstiți oxoșpi, se vede că paștelă boboci, de nu oă priceștelă ai cui faptă e acesta.* CREAMĂ, p. 233. *Nu ne-or judecă pe unt, Numa pe cum am fapt, Nu ne-or judecă pe dat, Ci ne-or judecă pe fapt (= după fapta noastră).* ȘEZ, I, 15. † *Flagrant delict. L-a prins în fapt = adulter.* RADULESCU-CODIN (tot astfel ital. „prendere s. cogliere sul fatto”, fran. „prendre qqn. sur le fait”, după care, se zice azi, ca termen juridic): *A prinde pe cinecă asupra fapțului.* † (Expresii moderne) *Fapt împlinit* (după fran. „fait accompli”): acțiune săvârșită, întâmplare care nu se mai poate schimba. *Amecarea Bosniei și a Herțegovinei din partea Austro-Ungariei a fost priceștă de celelalte puteri europene ca un fapt împlinit.* [Jur.] *Fapt licit (s. ilicit)* = act pe care nu-l oprește legea (s. oprit de lege). *Quasi-contract este un fapt licit voluntar, din care se naște o obligațiune către o altă persoană, sau obligațiuni reciproce între părți.* HAMANGIU, C. C. 233. † Eveniment, întâmplare. *O carte plăcută, în care... sânt mai peste tot locul foarte binșor furisate... o multime de noșniuni istorice, de povăziri înțelepte și de fapțe interesante.* ODOBESCU, I, 111/1. *Fapțe diverse* (după fran. „faits divers”): fel de fel de întâmplări povestite de jurnale. † Eliptic. *Faptă bună, bine. Și au stujit norodul Domnului...* căci au cunoscut tot fapțulă Domnului cel mare carele au făcut lui Ișrail (: „Et le peuple avait servi l'Éternel... qui avaient vu les grandes œuvres que l'Éternel avait faites en faveur d'Israël”). BIBLIA (1688), 174. *Fapțulă carele nime nu-l va face ni-ai făcni mie.* ibid. 13, *

3°. † Făptură, creatură. *Feciu Adam în chipul meu și-l puș în raiu și-i dăbu viața de ce/aje, iară el călcă porăuca me/aj în păcatele sale și morțiu să dele/ajră idului. Iară eu vădzniu și n'u puțiu răbăla fapțulă mâinilor mele să-i muncească diavolul.* CUV. D. BĂTR. II, 364.

4°. (După fran., modern) Realitate. (Numai în locuțiunea) *de fapt* (mai rar *cu faptul*, în opoziție cu: „cu numele”) = într'adevăr: „dans le fait, en fait, par le fait, en effet, réellement”. *Principalele erau cu numele și cu fapțulă grănarul sultanului.* GHICA, s. IV. *Convîngerea se poate întemeia sau de-a dreptul pe o intuiție actuală, în care raportul între două senzațiuni (judecata) se produce prin asocierea lor dată în chiar experiența de fapt, sau indirect...* MAIORESCU, L. 104. | *Fapt e, că...* ceea ce e adevărat, ce nu se poate contesta e, că... (ca ital. „è un fatto”).

5°. Început (numai cu privire la unele fenomene ale naturii), clipă când începe un fenomen. În unire cu cuvintele „zori, dimineață, și noaptea”, înseamnă „momentul când începe ziua, când se erapă de zi, revărsatul zorilor, s. când se înnoapțează”. Se întrebuințează mai des ca loc. adv.: *În fapțulă zilei, dimineții, în fapt de zori, în fapt de seară.* *O samă de Moscali s'au furat noaptea/aj, și au sărit peste șanș, din cotră nu se păzeă Tătării și Turcii; și în fapțulă zilei, așa i-au lovit Moscalii pe Tătării pe dincolo.* NEULUCE, LET. II, 429. *În următoarea zi, sculându-se în fapțulă zi, s'au gîlit de edant.* DRĂGHICI, R. I, 97. *Fapțulă zilei se aprinde pe a deulurilor frunte.* Și-un răs falsic de lumină se revărsă peste munte. ALECSANDRI, P. II, 68. *Lată'a fapt de dimineață Că pe câmpul de vericoșă Copilișă, cu-altă două, Se primbla, torănd, prin rouă.* idem, I, 429. *Pe soare să-l oprească el noaptea o recheană...* Furtunelor dă zborul pământul de-l dăstramă... Tărzul căci fapțulă zilei în slăvă se pdele! RMINESCU, P. 214. *De cum a dat în fapt de zori, Venoaș cu fete și feciori Trăsnind rădoanele de crăia, Pe nețele poteci de plaiu.* COBUC, p. 18. *În fapțulă dimineții, prin par, îngădurată, Se plimbă vislitoarea Fatmă, frumoasă fată A marelui Ben-Omar, calful din Bagdad.* idem, p. 14. *La noaptea să-i încheidă într'o magazie, și mâine, în fapțulă zilei, îi ziu eu într'o cărușă și i-oiu duce să-i oșez la un prieten al meu.* IPSIRESCU, L. 273. | Fig. *Trist e deșertul ce se n'întinde Pe sub amurgul vieții, Când vezi cum soarele s'aprinde.* *În fapțulă tinereții!* ALECSANDRI, P. II, 183. (Cfr. face C, I, 3°, făcut; cfr. sard. log. „fatta de sa die” = fapțulă zilei).

6°. Farmec, formecătură, vrajă, făcătură. (Cfr. face A, III, 3°, făcătură). *Făpturi dimonești.* DOȘOFTEIU, s. 40/. *Chipriaur trimisă dimoni la ficioară cu fapțuri.* idem, 40/. *Cu farmeci și cu fapțuri la face aciaste* (explicare marginală; „măngănio”). ibid. 24. *Une te-au încheat fapțuri de farmeci ca aclestea?* ibid. 36. *Să mă limpezăscă De toată vră, De toată făcătura, De toată aruncătura; De tot datul, De tot fapțul.* MARIAN, I, 15. *Și aseară s'au vorbit D'oi, mamă, într'un corn de gură, Să-mi aruncă fapți și vră.* JARNÎK-HĂREȘANU, D. 186. *Maică, suratele mele S'aseară se sfălșură, Maică, 'ntr'un unghet de gură, Să-mi aruncă făcături,* Maică, 'ntr'un unghet de gură, Să-mi aruncă mie fapt. MĂNDRESCU, L. P. 82. | După credința poporului fapțulă se aruncă în calea celor descântat. Cine călăie întâi în descăntece zvărlite de babe, pe acela se la fapțulă. Acesta constă într'o boală de piele ce se manifestă, la om, prin esirea unor pete roșii pe tot trupul care se prefac în niște bube rele. Ele produc dureri mari de cap, greutate în tot corpul și slăbiciune mare. Pe față se înmulțesc câte odată așa de mult încât nu de puține ori astupă și ochii bolnavului. Omul se vindecă de fapt numai prin descăntece. (Cf. ȘEZ, I, 157, 254, II, 133; LEON, MED.

129; MARIAN, INS. 273, D. 120). *Și-a mulțumit lui Dumnezeu Că l-a mântuit De fapt...* SEVASTOS, X. 299. *În fapt am călcat, Capul mi l-am rupt, Mămile mi-am frânt.* MARIAN, V. 219. (Descântec) *leşi fapt neamul, Fapt rădăci, Fapt înfocat, Fapt turbat, Fapt spulberat, Fapt de multe fețe, Fapt de multe crepe, leși din spate, Din picioare, Că pe X rău îl doare.* BUGNARIU, NĂS.

7°. (Entom.) Omida fluturului numit „strigă“ (: „acherontia atropos“), „cea mai mare dintre toate omizile, în stare normală, suprafața corpului său, care constă din 4-11 inele, e de culoare verde-gălbie; fiecare inel are pe de amândouă laturile câte o dungă horlășă de culoare albastră, care se unesc de-așupra spinării într-un unghi; dedesubtul acestora alte două ceva mai late și de culoare neagră și anume una pe o latură și alta pe cealaltă latură, iar punctele de pe inele, din care ies niște perișori, sânt albastre. *Faptul* acesta, după credința Românilor din unele părți ale Țării-românești, precum bunăoară a celor de la Curtea-de-Argeș, dacă se vrăjesc de atare vrăjitoare, în argint viu în punctele de pe corpul său și ducându-l la persoanele sorocite... [acesta] capătă boala numită de asemenea *fapt...* [adecă] un fel de omidă, asemenea omizii numită *fapt*, care se face în stomahul omului... [și] Incepe a-i roade ficății și măruntaiele“. MARIAN, INS. 272-273. *Fapt* = „vieme descântec ce se trimite de vrăjitoare pe capul altuia“. RĂDULESCU-CODIN, 31. [După LEON, ap. TDRG, ap. Inseamnă: „geophilus electricus“].

8°. (Bot.) = trifolia (Părteștii-de-sus, Bucovina). PANTEU, FL. || *Faptul* = mare = ștevie (Părteștii-de-sus, Bucovina). PANTEU, FL.

[Când Inseamnă o insectă s. o floare e s. m. și are pluralul *fapți*; în toate celelalte sensuri e s. a. și are plur. *fapte*, (învechit) *fapturi*.] În limba literară din Bucov., după germ. *Faktum*, și fact s. a. | Negativul $\ddagger$ *nefapt* s. a. se întâlnește o dată în *PSAL. SCH. 451*₁₁₉, CORESI, ps. 380, pentru a traduce noțiunea de „neînțelegere“. *Nefaptul meu văd căru ochii tăi* (: „imperfectum meum viderunt oculi tui“: „Tes yeux m'ont vu lorsque j'étais comme un peleton“). |

— În cuvântul românesc, precum arată sensurile sale în parte active și în parte pasive, s'au contopit două vorbe latine: *factus*,-us „facere“ și *factum*,-i (participiul trecut pasiv a lui *facere*, devenit substantiv abstract) „cele făcute“: ital. *fatto*, sard. log. *fattu*, engad. *fat*, prov. *fach*, fran. *fait*, span. *hecho*, portug. *feito*.

FAPT, -Ă $\ddagger$ adj. = făcut. Participiul vechiu al verbului *face*, devenit adjectiv (păstrat uneori în poezia populară). *Această carte... nu e de Dumnezeu faptă*. CUV. D. BĂTR. II, 53.

FAPTĂ s. f. 1°. *Fait, oeuvre, ouvrage, action, acte, Occupation, Cause*. 2°. *Création, Créature, être*. 3°. *Réalité*. — După origine, *faptă* este un participiu trecut pasiv, devenit substantiv abstract și în același timp un plural; înțelesul lui este deci: „(toate) câte au fost făcute (de cineva)“. Sensul acesta de pluralitate se mai resimte în cuvântul românesc, într-un cât el adesea are un cuprins colectiv: totalitatea lucrurilor săvârșite de cineva, privită ca o unitate.

1°. (Despre oameni: Ceea ce a săvârșit s. a. adus la îndeplinire cineva) *Operă, ispravă, p. ext. (ceea ce săvârșește, îndeplinește cineva) acțiune, act. Suflați! atunci [când vei păși la judecata de apoi] nu veri grîbi nici de feciori, nici de muere...; te veri cutremură cumu-ți va plăti Dumnezeu pre(a) faptele(a) tale*. CUV. D. BĂTR. II, 451. *Lăudăm pre marele Constantin, căci au fost dentru împărași... a doca pentru vrednicia [sa]... a treia pentru fapte*. BIBLIA (1688), 6 p.₁₄. *Dumnezeu să facă plăta fiecăruia dintr'înși după faptele lor; eu sânt*

gata. ANTIM, P. XXVII, v. *Ah, prieteșugul, Doamne, acea sfântă leagătură Ce se nădărește prin fapte, iar nu cu vorbe din gură?* KONAKI, P. 84. *Răutatea și caprițile nu sânt fapta satului*. MARCOVICI, D. 103. *Au trecut timpuri aceia, timpuri de fapte strălucite!* ALEXANDRESCU, M. 16. O *Provedință... dirige faptele omului*. BĂLCESCU, M. V. 4/. *Este drept ca fiecare să poarte ponusul faptelor și ziselor sale*. ODOBESCU, III, 10₁₅. *Reprezentarea cea mai perfectă a frumuseții în pictură este fapta naționalității italiene și spaniole, și cea mai mare claritate a formei și a stilului, fapta Francezilor, MAIORESCU, CR. I, 171. Încă mai ai gură și întrebă? Acestea-s faptele tale: m'am luat după capul tău cel se și m'am dus pe colauri să-ți aduc, sanchi, copii de suflet*. CREANGĂ, P. 84. *Nu te teme... vei scoate-o la cîmpătii bun și slujba cu care te-ai împotrînit împăratul. Dară trebuie să știi că cu amar are să-ți vină și lui la urma urmelor pentru faptele sale*. ISPIRESCU, L. 27. *Foate verile trei alace, De cănd trecuia dealu'nc-oare, Ori bună nu-mi pot face. Nu știu, zilele mi-nc-rele, Ori mă bat faptele mele; Nu știu locu-mi este rău, Ori mă bate Dumnezeu?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 194. (Prov. și loc. prov.) *Nu e nici o faptă fără plată*. C. NEGUZETI, I, 248; CREANGĂ, P. 227. *După poamă se cunoaște pomul și după faptă omul*. ZANNE, P. I, 259. *Faptele arată tocmă ca într'o oglindă*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX, 173. *De la vorbă pîn la faptă, cu de la pământ la cer*. Ibid. II, 820. *Să te păzească Dumnezeu: de bătaia muierei, a stîngaciului, a ciungului și a șchiopului, de pușca ciourului și de fapta mutului și a surdului; vorba Rumânului!* ȘEZ. III, 81₁₂. | (În figură etimologică) *Atăți necredinți, trăind în moliciești, Se lasă cu mari fapte făcute de străbuni!* ALEXANDRESCU, M. 10. *Te-am pălănit pentru fapta ce-ai făcut*. ISPIRESCU, L. 47₁₁. *Să facem o astfel de faptă*. ȘEZ. I, 65/. | Spec. *Faptă bună (s. rea)* = bine (s. rău) făcut cuiva = „bunfăit, bonne action (mauvaise action)“. *Voiu lucră și voiu propovedi fapta bună*. MARCOVICI, D. 2. *Sărănișta eală maica lăturor faptelor bune*. BĂRGHICI, R. 141. *Mulțumită fiind în suflet că a putut sădări o faptă bună...* CREANGĂ, P. 286. (Prov. și loc. prov.) *Orice faptă rea, răspătire cere*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VII, 606. *Roșățiile tre, dar faptele bune rămân*. ZANNE, P. V, 94. *Anecdotă fapta bună, că cu greu se aruncează*. Ibid. VIII, 606. *La o faptă bună Mulți voinică s'adună*. TEODORESCU, P. P. 256. | *Faptele apostolilor* = cartea aceea a noului testament care istorisește despre lățirea creștinismului prin apostoli: „les Actes (des apôtres)“. | *Om al faptelor* = om care pune în practică năzuințele sale (span. „hombré de hecho“). | (Neobicinuit) *A pune în faptă* (după fran. „mettre en pratique“) = a pune în practică. *Negufătorul ce știa prea bine sfătuirea mădărească, pe care o auzise chiar cu urechile sale, pricepu îndată că bou a pus-o în faptă*. GORJAN, B. I, 17. | P. ext. (Rar) $\ddagger$ *Occupatiune, îndeletnicire, Fieștecare, după faptele sale să numească un Dumnezeu... păscară și corbierii pre dumnezeu Posidon, adică pe mare... înțelepții pre Athina... deșirii pre Diana...* MSS. (a. 1747), ap. GCR. II, 39. | *Cauză, pricină. Din faptele lui (= pricină) nu pot ieși din casă afară*. PAMFILE, J. II.

2°. $\ddagger$ (Despre Dumnezeu) *Facere, creare. Cap dintăi de fapta lumiei*. CUV. D. BĂTR. II, 103. || *Creatură, făptură. Ca să fim părta faptelei lui*. N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 115 (= A fi bol dintru întâiu vrura de zidirilor lui. COD. VOR.; Ca să fim noi o începătură oarecare a zidirilor lui. N. TESTAMENT 1688 = „Afin que nous fussions comme les prémices de ses créatures“). *Preste toate faptele pre lume nu iaste mai neputincios de omul*. VARLAAM, C. 302, v. *Încă și viața și menea și hrana și toate faptele lumiei: ferile și peștii și păsările, și dobitoacele, toate împărțite le deade oamenilor*. Ibid. c.

299/3. Doamne... ai izis faptelor tale, să crească și să se înmulțească. Idem, c. II, 5, 2.

3°. (Sens modern, după fran. „fait“) Realitate, adevăr, (numai în expresia) în faptă (înlocuită, în timpul mai nou, prin) = de fapt (v. c.). Închipuirea lor s'au întâmplat în faptă. DRĂGHICI, R. 292. Dar tu, Jajă, cu ce s'atâmplare Ai căpatat favor asupra-ți așa mare? Ce slujbă la stăpân în faptă împlinesți? DONICI, F. II, 30. Nastratin era un Hogia (falscăt sau învâfător)... Nu-l găsești însă în faptă să fi fost vre un vicelan. PANN, H. 3. Caimacamul era dușman tainic al vicirului și, cu toate că în public se arătă că se ocupă cu pregătirea și adunarea oștirilor și a armelor spre a le trimite lui Ferhad, în faptă însă se silea căl puleză să risiposcă toate pregătirile făcute. BĂLCESCU, M. V. 89.

— Din lat. *facta*, *am (neutru plural devenit feminin singular): ital. *fatta*, sard. *log. fatta*, v.-fran. *faite*, span. *hecho*, portug. *feito*.

FĂPTAȘ s. m. *Delinquant, coupable*. — (Rar, literar) Cel care comite o faptă condamnată, vinovat, delincent. *Și cine poate spune că eu aș fi făptașul?* I. NEGRUZZI, VI, 627.

— Derivat din *faptă*, prin suf. nom. agent. -aș (probabil, după germ. „Tat : Täter“).

FĂPTÉLNIC, -Ă † adj. *Effectif*. — (Cuvânt format de Konaki, fără să fi ajuns vrodată în circulație) Real, efectiv. *Fără a da dovezi făptelnice* = „sans donner des preuves effectives“. KONAKI, ap. DDRF. — Derivat din *faptă*, prin suf. adj. -eșnic (sufix la modă la scriitorii de pe la începutul secolului trecut).

FĂPTÉNIC s. m. (Bot.)

FĂPTNICĂ s. f. (Bot.)

Sorte de plante qu'on emploie pour guérir le „fapt“ (probablement la garance: Rubia tinctorum). — Buriuana care se întrebuințează ca doctorie pentru boala de stomah fapt (?). Se mai numește roibie s. buriuana-faptului și e, probabil, planta numită pe aiuri roibă (v. c.) s. brociu s. pașachină s. rodă s. rumenole. (Cfr. și boritura-de-strigă). „Faptul... se vindecă numai cu buriuana faptului, numită almintrelea *faptnic* și roibie, care seamănă lntu căl-vă la culoare cu omida fapt, și care so fierbe în apă și se dă apoi de băut celui ce bolege de fapt“. MARIAN, INS. 273. *În lăntoare se pun stroh de fân, flori, fapaș și alte.* Idem, SE. II, 55. *Ca floarea de corn să fie Scumpa noastră veselie. Cum stă faptașica pe puncte, Să stau și eu așa în frunte.* Ibid. 58. [Și, cu amuzirea lui t în grupul pin, fapșic s. m., cu genul schimbat se: fap(ș)nică s. f.] — Derivat din *fapt*, prin suf. adj. -nic.

FĂPTÓRIU † s. m. *Créateur*. — Creator, Dumnezeu. *Ilăă făptóriul său, și se duse de la Dumnezeu.* CORESI, ap. CP. 206. *Ce să cunoaștem că acm făptóriul și domnul care noao leaga au pus.* Id. lb. 206. *Nu slăviră faptei de Dju[m]n[e]f[ă]dău cugăterii, decât făptóriului.* Id. lb. 227. *So[ra]relui și lunei făptóriului.* DOSOFTEI, v. S. 165, 2. *Priciep de spre frâmescaea faptelor pre făptóriul.* Ibid. 192, 2. — Din lat. *factorius (pentru *factor*, -em).

FĂPTUÍ vb. IV^a trans. *Committre, exécuter, faire*. — (Cuvânt nou și literar, care prinde pe cine merge rădăcini în limbă, fiind mai expresiv decât face) A traduce o acțiune în fapt, a săvârși o faptă, a aduce ceva la îndeplinire, a face, a comite. *Blăstemul fării tuiănuă să cadă Pe capul vostru nelpăit! Blăstem și ură!... Lumea să vadă. Cât rău în lume ați făptuit!* ALECSANDRI, P. II, 120. *Și Dumnezeu orbic-a firea Orezilor împinși la rău, Încet să n'abă născăvra Vrui chip de-a faptui pericos Născutului din Dumnezeu.* COȘNUC, R. 31. *Ea [Mântuitorul] ne*

spune să fim credincioși adevărului, să nu ne lăsăm de dînsul, căci numai astfel putem făptui binele, căci numai astfel faptele noastre pot da roade priceptoase și veclnice. STERDZA, E. 75. *Când vedea curărea, frământărea aceea fără preget a apei, îi venură să sară în ea, căci gândul omorului ce făptuisse, îi arădă în cap ca un fier șor.* SANDU-ALDEA, U. P. 201. *Cum căzură pe Ercule dormind, lăbărării pe dînsul, și mi-l legară pe de toate părțile cu frânghii de ale lor... Ercule nici nu simțea ce făptuisse acești Pigieme, fiind el în somn.* INSPIRESCU, U. 63/. (Ref. l. = pasiv.) *Atunci trupul încalceă sufletul, se făptuesc rele și dînsul sufletul, din pricină că n'a fost stăpân pe trup, ca îndură pelepsele cele aspre și strănuce ale iadului.* SEZ. III, 257.

— Derivat din *fapt* s. *faptă*, prin suf. denominal -u. Cfr. în *făptul*.

FĂPTUIRE s. f. *Action de commettre, d'exécuter ou de faire qqch.; exécution, fait, action*. — Infinitivul verbului *făptui*, devenit abstract verbal. *Executare, îndeplinire, comitere.* Ioan Cămpineanu era mai înainte de toate un bărbat de caracter în toată puterea cuvântului, căci el călută să aște care era ceea adevărului, a binelui și a datoriei, căci el nădăbătut de la făptuirea lor. STERDZA, E. 75. *După făptuirea crimei* = „après l'exécution du crime“. DDRF. | (În versuri) *Faptă, acțiune. Și lumea te că blăstemă, Că-i blăstem făptuirea ta.* COȘBUC, R. 103. *Ah! făptuiri ori patimi se-o păcesc Ai vieții-ardă la fel de mult!* (: „Ah! unsre Taten selbst, so gut als unsre Leiden, Sie hemmen unsers Lebens Gang“). GORUN, V. 29.

FĂPTUIT s. a. = *făptuire*. Participiul verbului *făptui*, devenit abstract verbal.

FĂPTUIȚ, -Ă adj. *Créé, façonné*. — Participiul verbului *făptui*, devenit adjectiv. *Creat, făcut, alcătuit, intruchipat.* *Nu vedea el oare că Jos se pusesse cu dealdinsul să amărăscă și să necejească fînțele făptuite de dînsul?* INSPIRESCU, U. 85/. *Prădăea ajunse pe tărâmul călăt, se ulă cu șfăid în toate părțile, și cu mare mirare călă toate lucrurile schimbată.* Pământul, florile, copaci, lighioni altfel făptuite erau p'acolo. Idem, I. 84.

FĂPTUITÓR, -ÓĂRE adj., subst. *Qui commet, qui exécute; auteur, exécuteur, promoteur*. — Adjectivul verbal al lui *făptul* (derivat prin suf. -itor). *Întrebuințat adesea în funcțiune substantivală.* *Cel care săvârșește, pricinuesc, comite o faptă; autor.* *Împărțiteasa... strică înaltul sfat și înfișă sfatul de cabinet alcătuit mai ales din acei ce fuseseră făptuitoarii acestei prefaceri.* C. NEGRUZZI, II, 146/. *Făptuitoarul crimei.*

FĂPTURĂ s. f. I. 1°. *Création*. 2°. *Ordonnance*. II. 1°. *Création, œuvre. Idole*. 2°. *Monde, univers. Nature*. 3°. *Créature, être*. III. 1°. *Structure, conformation, configuration, composition*. 2°. *Façon, manière, figure, extérieur, aspect, air, tenue, stature, forme, style, coupe. Nature, manière d'être. Image. Genre, espèce, sorte*.

I. † (Exprimă acțiunea)

1°. *Facere, creare. De zidirea sau făptura lumii multe dovezi și păreri a filosofilor și a poetilor păgânești eră.* N. COSTIN, LET. I, 41/e.

2°. *Ordin, poruncă, dispoziție, voie (dumnezească).* *Urziși pământul și primăndește. Cu făptura ta lăcuiaște în zi, că toate lucrează fire.* CORESI, PS. 341; PSAL. SCH. 406/. (: „Tu as fondé la terre, et elle demeure ferme. Tout subsiste aujourd'hui selon ton ordonnance; car toutes choses te servent“; „ordinatione tua perservat dies“).

II. (Exprimă rezultat acțiunii) *Ceea ce este făcut s. creat (de Dumnezeu).*

1°. Creațiune, operă dumnezească. De [— după] bunătața făpturii cauză pre Zălitoriu. CORESI, E. 14/12. Tu ești cel intru toate pre puternic. Fără a fi vrednic, am trăit pe acest pământ care este făptura mâinilor tale. MARCOVICI, D. 2. O astrologie... cu o dedicațiune: „Celui intru ființa sa nemărginit, între făpturile mâinilor sale minunat Dumnezeu, spre vecinică laudă oferostă”. EMINESCU, N. 45. | Plămănuire. Mi se părea că trebuie să iasă în cale Lidia lui Faustini, o făptură a fantaziei mele, tăcută, albă... D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. || † Imagino dumnezească, făcută de mâni omenești: idol. Și pre cei ce slujită făpturii, foarte cu înțelepciune i-ai îmfruntat. MINEILU (1776), 117/12.

2°. Spec. Lume, univers. Ai purtat în brațe pre cel ce cuprinde toate, pre dăltătorul de hrană al tuturor și făcătorul făpturii. MINEILU (1776), 61/12. Rogu-mă stăpâne a toată făptura, auzitorilor actoro a mică parte de înțelepciune tu a î! ARIIYA B. 1, 64. Centru făpturii | tu izorești iubirea, Care renaște, mișcă, înalță firea. I. VACĂRESCU, P. 24. Natura, fire. Ear zefirul printru francez cu-a lor aripi răcoroase Răspândesc un dulce zănet pe natură n-velselind, Și la glasul lor făptura se resimte înviind. C. NEGRUZZI, II, 13. Cucuzel podoba creștinătății, care scotă lacrimi din orice inimă împietrită, adună lumea de pe lume în pustul codrilor și cesele întreaga făptură cu vierșul său... CREANGĂ, A. 13.

3°. (Ființă s. lucru creat de Dumnezeu pe pământ) Creaură (adesea completă prin „cu viață”, „omenească”, etc.), ființă, vietate, suflet (fig.). Părinte, care îngrijești de cea mai mică făptură a ta...! MARCOVICI, D. 17/12. Dacă la cer s'auale glasul făpturii tale, Fă, ca'n totdeauna pe a virtuții cale Să mery ne-strămutat! ALEXANDRESCU, M. 36. Comăneșteanu se uită la el mirat, până ce-l unșă răsul. „Ciu-dată făptură omenească mai ești, Nicule!” D. ZAMFIRESCU, B. 213. „Moșnege, moșnege!” zise baba, „nu răde, că și asta-i făptura lui Dumnezeu, ca și noi. Ba poate... și mai necinovat, strămunul!” CREANGĂ, P. 75. Măi, dragii mei, nu chinuși voi pușul de șarpe, că și el e făptura lui Dumnezeu! REȚEGANUL, P. V, 4. || (În opoziție cu „inger”) Făptură (subînțele: omenească), ori inger ești? FANN, E. IV, 136. || (Modern, după fran.) Creaură, unealtă (unul care există numai prin favorarea altora și le datorează orice servicii). Pe Domniți muntești... [Iancu-vodă] îi desprețuește, ca făpturi ale Turcilor. IORGA, C. I, II, 62.

III. Fig.

1°. (Literar) Felul de a fi făcut s. compus: structură, conformațiune, compozițiune, configurațiune. Cine știe dacă nu trăim într-o lume microscopică și numai făptura ochilor noștri ne face s'o vedem în mărimina în care o vedem? EMINESCU, N. 31. Tăr-murite [Australia] și întreaga făptură a continentului are oarecare asemănare cu Africa. MEHEDINTSI, P. 30. Cibișica-cuculus, după spusa poporului, își are numirea sa de-acolo, pentru că seamănă la făptura florilor sale cu laba cuculus. MARIAN, O. I, 44.

2°. Felul de a fi s. de a se înfățișa, de a se da, de a se prezenta: înfățișare, exterior, aspect, aer, înută, statură, figură, chip, față, formă, stil, fire, natură (a cuivă). Cfr. făulă, făidă. Și trimise împăratul Ahas cătră Uria protul asămănare jărtănicului și tocmala lui și toată făptura lui. BIBLIA (1688), 278, 2 („envoya à Urie le sacrificeur le dessin et le modèle de cet autel, selon toute sa figure”). Începându-o [vechea mitropolie] o a zidi cu altă frumoasă rândăleală și făptură... NECULESCU, LET. II, 309/12. Un om proa mic de stat și de făptură prot. id. lb. II, 419/12. Și-l rădă cu frecători preste svănta carne, până îl stricăru din făptură, de-l schimorădi. DOSOFTEU, V. S. 134/12. Mai făcut-au [Grigori-vodă] un foșor în dealul Copoului foarte frumos, făptură de Țarigrad, cu tot felul de boale. E. KO-

GĂLNICEANU, LET. III, 192/12. „Intru care lumina toată făptura omenească cea din afară (= exteriorul lui) alăta s'au schimbat, cât obrazul lui strălucă ca soarele și veșmintele lui erau albe ca zăpada. ANTIM, P. 8. M'ai biruit, Halima, cu frumuseța feței tale, cu făptura cea gingașă a trupului tău, cu darurile grauriilor tale. GORJAN, II, II, 96. Căi din partea câmpului sânt mai mari, mai frumoși la făptură. I. IONESCU, C. 90. Frumos odor e Fulga! și naltă-i e făptura. ALEXANDRI, P. II, 286. Când se născă pe lume voioasa rândăleală Ea nu arevă făptură și-aripi de pădrăric. idem, P. II, 273. De-or trece anii cum trecură, Ea tot mai mult îmi ea plăce. Pentru că'n toată e făptură E-un „nu știu cum” s'un „nu știu ce”. EMINESCU, P. 145. Băte! făptura ta, cădătările tale, isteținea și îndrăneala ta arată cum că tu nu ești dintr-o oameni proști. MARIAN, T. 97. „Crășnărișă, dragă mea! Spune-mi tu făptura sa”. — „O, nălțate împărate! Că nu-i mare la făptură”. — BIBICESCU, P. F. 294. „Tu te duci, neico, sărace, Io cu dorul tău ce-o-ai face!” — „Face-sii, mândru, bine, Că mai sânt feciori ca mine!” — „Fie, neico, căți o vrea, Că tot nu-s ca dumneata, Nici la stat, nici la făptură”. HODOȘ, P. F. 81. Hai mândră să ne iubim, C'amândoi ne potrivim: Și la ochi și la făptură Ca doi porumbi la gură. MĂNDRESCU, L. P. 94/12. „D'apoi ce făptură are?” — „Nu-i nici nalt, și nici nu-i gros Cum e omul mai frumos, Dar e voinic și osos, Cum te prinde, cum pici jos”. ȘEZ, II, 34. „Hei Anilă crășnărișă! Spune-mi tu făptura lui!” — „Înălțate împărate, Eu făptura lui fi-o-ai spune, C'atăta-i de lat în frunte, Pe cât o tabă de munte”. ibid. IV, 8. Pe supț delu, Pe supț delu Pare soare că răsară. Dar nu-i soare răsrărit, Ci-s doi sfinți împodobii Cu podoba gâlbinoare: Nu-s galbene de făptură (= de la natură, din fire) Ci-s galbene de-alerțărit. BIBICESCU, P. F. 237. || Imagine, chip. Ea-si aminteste p' Aeneas meru și virtutea și neamul Nodă al lui; iar adănc în suflet îi poartă făptura. COSBUC, E. 66/12. || Neam, soto, fol, specie. Canoane și stihire în toate făpturile de'ninsoroi. DOSOFTEU, V. S. 193. Amândoi aintem de-o mamă, De-o făptură și de-o seamă. ALEXANDRI, P. I, 388. Dragii mei! Știți voi ce să facem, ca făptura noastră să se lăfăsoză în grabă printr-o oameni? SBEREA, P. 300.

[Plur. făpturi]

— Din lat. *factura* (cu aceeași sensuri): alb. *feture*, „înfațurare”, ital. *fattura*, sard. *fattura*, eng. *factura*, v.-fran. *facture*, v.-prov. *factura*, span. *hechura*, portug. *feitura* (în parte cu alte sensuri, cuprinse în dubletele românești făcătură și factură; unele dintre exemplele citate din limbile romanice par a fi formații mai noi).

PAR s. a. *Phare*. — O lumină puternică în vârful unui turn de coasta unei mări, ca să arate, noaptea, corăbierilor drumul. P. ext. Insași turnul luminat. *Fluide și scelte aleargă și ură [valurile], S'afie cu griji intrarea în port, Iar altele urcă spre faul din turle*. D. ANGHIL, SĂM. VI, 23. *Furul din portul Constanța*. | Fig. *Luna își aprinde farul latinic de lumină*. ALEXANDRI, P. II, 17. [Insur. -ruri].

— N. din fran. (φάρος, numele un insule aproape de Alexandria (Egipt), unde s'a ridicat un asemenea turn pentru prima oră.)

FĂR' prep., conj. v. fără.

FĂRĂ s. f. *Nation, race, lignée, descendance, postérité, progéniture*. — Neam, ginte, națiune. (În Țara Hațegului) „Fără = neam (intrebându-se cu deosebire în sens rău; d. e.) *vea fară de om = rău neam de om*”. REV. CRIT. III, 153. *Nice să nu te vednădăscă acia, că limba românească e spinosă și apasă pe lângă limba cea latinească*. Că au nu din spini se naște răjă prea frumoasă? Și din mamă

de coin, seau de fără de jos și apusî nu odată s'au născut fîu, carele... nu ajuns a fi cel mai strălucit înserat. P. MAIOR, IST. 243^{1/2}. Unii, cărora le este urît numele românească... zic, că limba românească foarte se lungește cu limba cea slovească... că Românii sînt fără slovească, iară un romană. idem, 238^{1/2}. Lungobardii... eră popor de fără nemfească. idem, 238^{1/2}. Nicolae... adună bărbați din țara și din prietenii săi. idem, 202^{1/2}.

— De origine longobardă (fara „familie, neam”), cuvântul acesta a pătruns de timpuriu în peninsula balcanică la Neo-greci (fapa „race”) și la Albanezi (fate, fare „neam, solu, familie”), apoi la Bulgari (faru „neam, familie”) și la Aromâni (fară, idem). Nu se poate preciza din care limbă balcanică s'a răspîndit în regiunile vestice ale dialectului dacoromân. Cfr. haligă. (Faptul că acest cuvînt e atestat ca popular în Țara-Hațegului, unde-l va fi auzit P. Maior pe cînd eră preot în Reghinul-Jăseș, înlătură presupunerea că acesta l-ar fi introdus din dialectul aromâneș, precum a făcut-o de-atîtea ori cu alte cuvînt).

FĂRĂ prep., conj. I. 1°. *Outre; hors, hors de, en dehors de, sans, excepté*. 2° a.) *Sinon, à moins que...* și *ce n'est que...* „seulement que, hors que...; ne... que, seulement. b.) *Mais*. II. 1°-2°. *Sans, (en) moins*.

I. Fără eră aceeași origine ca și afară (de). Nemică ziceașd fără ceale ce-au prorocit prorocii. N. TESTAMENT (1648), ap. COD. YOR 79^{1/2} (= nemică a fără nu grășe de cialea ce prorocî dă-ră. COD. YOR; nemică afară grăind d'entru carele proroci au grăit. BIBLIA 1688: „ne disant autre chose que ce que les prophètes et Moise ont prédit devoir arriver”). Exprimă deci, propriu zis, un raport local. În sens curat adverbial fără nu se găsește, ci numai în funcțiune prepozițională și conjuncțională (cfr. afară II-III).

1°. În funcțiune prepozițională. (Fără s. fără de) Afară de, peste, pe de-a-supra, pe lângă, (?) alegând, (cfr. afară de II). Fără ce-am plătit, am muncit mult și cu oamenii mîndăstiri, ca să fie sfinte mîndăstiri de hrană. CUV. D. BĂTE. I, 23. Alt fecior n'au avut fără de-acesta. VARLAAM, C. II, 28^{1/2}. Rămul... au fîcut toată lumea de la apus pînă aproape și tot rîsăritul, fără puține împărțîți la rîsărit. N. COSTIN, ap. TD3G. Au găsit atînce... cînzei de pungi de bani, fără de odoare și haine și cai. NECULCE, LET. II, 264^{1/2}. Birușd Neomul pre Frazuș, căci îi mai da și alții ajutor fără de electorii lui. idem, LET. II, 383^{1/2}. (În Transilv.: accentul frazei o pe fără) Fără de-aceea (s. de-ala) — și așa, afară de aceea: „practerea, alioquin, ceteroquin, aliunde, utique; ausserdem, ohne dem, ohnein” LB: „dans tous les cas, aussi”. Nu mai tremete vorba la el; fără de-ala trec cu de seară pe-acolo! (cfr. span. fuera de eso s. de esto „afară de aceea”).

2°. În funcțiune conjuncțională. (Numai sub forma fără. În vremile trecute foarte des întrebînt; azi mai ales în Ardeal. Dovada că în cazurile ce vor urmă nu avem a face cu o prepoziție, ne-o dau exemple ca: Nu sînt datoriu nece unni om, fără de îndului. CUV. D. BĂTE. I, 95, unde dativul Radului nu poate fi dependent de fără de, ci, evident, de sînt dator, — sau: Altă moarte cu blăstăm nu eră fără de rîstignirea. VARLAAM, C. 108, unde forma articulată n'ar putea fi înțeleasă după prepoziție, — sau: Să mă bată Precista. De-oiu iub pe cineră, Fără singur pe dumneata. JARNIK-BĂRSEANU, D. 51, unde acuzativul n'ar putea fi precedat de pe, dacă substantivul ar depinde de prepoziție).

a.) (Adesea în legătură cu n'umai și aproape totdeauna după o negațiune) Afară de... exceptând (pe...), dacă nu... decăt (că...), doar (că...), numai

(că...). Că cine e Dumnezeu, fără Domnul? CORESI, PS. 40 (: „car qui est Dieu, sinon l'Éternel?”). Om au fost ca și noi, fără numai că maica acenției sale au fost fată curată. VARLAAM, C. 137^{1/2}. „M'am spîmîntat că despuat sînt și m'am ascuns”. Și zise Domnul: „Cine fîi-au spus cum [— că] ești despuat? fără numai de lemnul ce fîi-au prorocit fîe, de acela singur și nu mîndăst, de acela ai măncat” (= cum ai putut află că ești gol; aceasta s'a putut întîmpla numai doar dacă ai fi gustat, etc.). BIBLIA (1688), 3 (: „quis enim indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno de quo praeceperam tibi, ne comederes, comedisti?”). Mearșim 40 de zile îmblăndî nemăncat, fără numai apă (= neavînd, afară de apă, nici o hrană). DOȘOFTEIU, V. S. 80. Noi nu numă-răm consurice, fără numai după ce le-am pierdut. MARCOVICI, C. 10^{1/2}. Astfel trăiră blăgeții... neavînd cu nimenia nemică... de împărțit, fără numai cu aceea, cărora le vindeu argintul. MARIAN, T. 241. Boala are leac, Da urtul n'are cap, Fără scădura de brad S-o piatră mare la cap! JARNIK-BĂRSEANU, D. 212. Dar leana agrăvă... În cîdar, că nu voi fi a lui, fără a cui mă duc! RETEGANUL, P. III, 21^{1/2}. Ochi ca la tine Simoane, Nu vezi nici în țarg la doamne... Fără deaparte'n Bălăgărat, Te nu fîcior de împărat. Nici acia nu-s apî, Fără samănd de-abea. MĂNDRESCU, L. P. 63^{1/2}. Fîrînte, sfîntia tu, Spocolește-mi pe mîndră, Că n'are multa păcate, — Fără un car și jumătate. HODOȘ, P. 177. ¶ Mai ales în construcția: nu (s. nimic, s. niciunul, niciunul) altă (s. alta, s. altmîterî, s. altfel, s. altchip) fără (numai)... — nu altul, etc., decăt; numai (el, ea, etc.). Intr'alt chip nu eră creștie să poată scăpa acel vrăjmas, fără numai cu moarte. PRĂVILA MOLD. 66... Nemică altă n'au închipuit veștemele aciale, fără numai lepădarea păcatelor. VARLAAM, C. 98. Cerpă, dar nu altă, fără numai să-l iarte de la cîinește. DOȘOFTEIU, V. S. 73^{1/2}. Hameleonal fără: voi și voi! alta nu zicea și fără moriu, moriu! alta nu răspunde. CANTEMIR, IST. 252. Aceste ne-au făcut cîmbii la toate, cu lacrimi pe obraz și cu suspinuri la Dumnezeu strigînd; iar altă putere, fără a suspină la Dumnezeu, n'au rămas. NECULCE, LET. II, 442^{1/2}. Nu altmîntreia își pută scăpa capul, fără lăudî alie ceștine. P. MAIOR, IST. 80. Margă tare încă se află, care nu e alta, fără pîndînt vîroș, amestecat cu lut cleios. ECONOMIA, S. Nu mai aveă alt semiu de viață fără numai că vedeă cu ochi/sf. GORJAN, II, 1, 72. Alți boieri mai aproape nu se aflau, fără numai Prota Buzescu și frate-său. BĂLESCU, M. V. 291. ¶ † (La scrierilor vechi se mai găseșe următoarele construcții) Fără că... — decăt (doar) că... numai că... doar că... În limba Românilor multe cuvînt se află slovești, carea nu de atrea s'au putut întîmpla, fără că Românii au trăit împreună cu Dachi, la Dachia. P. MAIOR, IST. 185. Anul acesta va fi sîndăș, fără că în toamnă da și moarte între partea muierescă. CALENDARIU (1814), 73^{1/2}. — ce... = afară de aceea, că... pe lângă că... Veșmintelor tale țoți li se uită; Vine de la dinse miroș și dulceață, Fără ce ești ramân și vîslai în față. DOȘOFTEIU, PS. 149. Mii și lephoane și sute necerise, Fără ce-are Domnul și oști ce-s neatinse. idem, PS. 217. — cînd... = afară doar dacă... decăt în cazul că... decăt dacă... Nemică nu poate pe oameni a-i împăcă, fără cînd ei singurii prejudecă, cumcă ei cu... sfîrmarea [— desbinarea] lor, celor de obște vrăjmași ai lor... șols la pricinise. ȚICHINDEAL, F. 33. — decăt... = decăt... Nu com puteă intr'alt chip să se deșteptăm sufletel... fără decăt cu cea folositoare aducere aminte de... BIBLIA (1688) 3, pr. 1°. Ei altă nu răspundeă, fără de că ziceă... E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 224^{1/2}. — decăt numai... = decăt doar, că... (s. dacă...). Și ziceă codă: Nu este alt lucru, fără decăt numai Iorlachî cornicul

m'au părît la Puşa de Tighinè. NECULCE, LET. II, 339/12. *Dania nu poate avea tãrie, fãrã decãt numai dacã s'a lãsat acedã tãrie.* PRAVILA (1814), 165. | - cãt = decãt (numal...). *Alla nu e, fãrã cõt cucudãntul lui Dumnezeu cu care are a neguþãtori omul.* BIBLIA (1688), 4 pr./1. *Alã nemicã avãnd fãrã cõt erã pre d'insul. DOSOFTEU, V. S. 244. Noi aceastã piatrã... trecãnd pe la Gãlaþi intr'ãdina un cercaþ-o, ce nu s'au aþãt, fãrã cõt intr'un rãnd, mi-au adus Theodori... un ban de argint, în carile scriã Const. Vict. Aug. Imp. CASTEMIR, HR. 162/1. | - cãt numal... = decãt numal... atãta doar, cã... Nu taste nimicã în casã fãrã cõt numai undelevan. BIBLIA (1688), 267. *N'au stãtut sultanul cu voievoda sã se batã, ce s'au întors înapoi...; fãrã cõt numai cãte o strãþã unde þi unde de se loveã.* NECULCE, LET. II, 335/11. *Dreãd þi ispisocau un perit de Cãzaci, cãnd [cu] rãscocotea, fãrã cõt numai ce-au aþãt un zãpis de schimbãtura.* URICARIU, V. 247/12. | - de numal... = decãt... Nu-i vei lovã, fãrã de numai pre carii ai robit cu sãbia. BIBLIA (1688), 270. | - de numal cãt... = decãt numal... *Viu D'ojmul D'u/nufeþãul meu, de taste la mine turdã de pãine fãrã de numai cõt o mãndã de fãinã.* BIBLIA (1688), 258, 2. (: "L'Éternel, ton Dieu, est vivant, que je n'ai aucun gâteau; je n'ai que plein ma main de farine dans une cruche"). | (Chiar þi): *Fãrã de (urmat de o loc. adv. compusã cu) ca... = decãt cu... numai cu... Intr'al[!] chip nu taste puþinþã sã scope den uaintea lui fãrã de cu moarte.* PRAVILA MOLD. 63; cfr. 96.*

b.) (Totdeauna dupã negãtiuni, adesea complicit prin numai) Cãnd avem a face cu o antitezã, sensul lui fãrã devine adversativ: „ci, dar”, care apoi se poate generalizã þi asupra cazurilor în care nu se pun, propriu zis, faþã în faþã douã noþiuni opuse. *Nu taste luminã, nice bucurie, fãrã numai plãngere.* VARLAAM, C. 234. *Nu i s'au fãcut lui fãciori, fãrã numai feate.* BIBLIA (1688), 116. *La spital sã nu fe ei volnici a rãndui doftori, fãrã numai epitropii sã-i orãndueascã.* URICARIU, I, 98/1. *Mãca taste cea mai de frunte între albine; nici pot fi mai multe într'o cojniþã, fãrã numai una.* ECONOMIA, 175. *Nu eruã decãt copacii neroditori, carii nici ca cum fac poame, fãrã numai frunzã.* DRĂGHICI, R. 42. *Cãii nu se ating de aceste [buruiene], fãrã numai de iarba cea mãrunþicã.* I. IONESCU, C. 88. *Ce sã fe asta de n'am întãlnit eu, cale de atãtea zile, de cãnd viu, nici nu 'nufeþel de om... fãrã numai grãmezi-grãmeze de oaze?* IPIRESCU, L. 101. *Dã-mi, Doamne, ce-o cere eu: Patra cas la graþul meu, Nice mare bogãtãte, Fãr' minte þi sã-adãtã, Nici cea mare avere, Fãr' minte þi putere; Þi-o junincã mulþãtoare Þi-o miutã grãþtoare.* RETEGANU, TR. 136. *Amãrãlã turturã... Pe cloambã [= ramurã] verde nu vede, Fãrã sboarã cum o vede... Unde vede apã rece, Nu vrea în ea sã se plece, Fãr'o turbãrã þi-o trece.* Ibid. 13. *Poate verde de securã Veste rea o viut în fãrã, Sã mearþã fãciori iarã Unde nu-i frunã de iarã, Fãrã sãnge pãnd'n barbã, Unde nu-i frunã de grãs, Fãrã sãnge pãnd'n brãu!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 322. *Tu, bade, n'ai celut þi sima mi-ai topit... Sã n'ai parte nici de-un bine, Fãr' sã tã gãndeþti la mine!* Ibid. 263. *Iubeþte-mã, bade, tu, Ori mã luã la altu! Nici mã iubestã, nici mã loþi, Fãr' numai necaz mi fãci!* Ibid. 238. *Cu bãrbãtu' beutor, Nu-i mãncã pitã'n captor, Fãrã mãndãlã'n oãlã, S'ahãnia-i mãncã-o goãlã.* MĂNDRESCU, L. P. 112. *N'am bãtrãnit cosind, Nici caru la sãu stringãnd, Fãrã eu am bãtrãnit Pe sub umbra sãlcior, Þinãnd calea mãndãtor.* DOINE, 3/1. | (Mai rar) *Fãrã de cãt... = decãt... (adversativ), numai cã... dar... ci... Capul meu n' am mã duce oþã depãrãt, fãrã de cãt, dou cu socotealã cõt nimic nu cleãrãþã oþã de iute ca gãndul.* IPIRESCU, L. 178. *Se pomeni fiul de împãrat cu un caracine cõt cine þi vrea sã dezgroape pe mort. Nici cã e de gãndit*

a-i fi lãsat fãcioral de împãrat sã fãcã o aþã nelegiure, fãrã de cãt se tu cu dinalã în luptã. Ibid. L. 253. | † (La scrierilor vechi þi): - cãt... = ci numai... *Aciasta nu pentru altã cãce, fãrã cõt ca sã stin, cõt den ceale ce-x cu numãr nu se cade sã ascãndã cãnenã.* BIBLIA (1688), 4 pr./12. | - de numal... = dar totuþi, ci, Mulþi fãcãnda-se fãi lui, nu stie, þi de se vor face puþini nu-i e în stare; fãrã de numai trupul lui au darat þi sufletul lui au plãna. BIBLIA (1688), 369 (: „ses enfants seront avancés, mais il n'en saura rien; ou ils seront abaisés, mais il ne s'en souciera point; mais sa chair... a de la douleur, et son âme s'afflige”: „atta men car eius...”). *Þi au chemat împãratul David pre Gabaonitici þi au zis cãtrã ei (þi Gabaonitii nu-s fãi lui Israel, fãrã de numai den sãngele Amoreului).* Ibid. 237 (: „Alors le roi appela les Gabaonites pour leur parler. [Or, les Gabaonites n'étaient point des enfants d'Israël, mais c'étaient un reste des Amorrhéens...”).

II. Prep. Cãnd spunem: *Pe prietenul meuã creditorii t-au scõs afarã din casa pãrinteascã*, se exprimã un raport local: „prietenul” ocupã acumã un loc exterior faþã de „casa pãrinteascã”. Cãnd însã în mintea noãstrã se iveþte ideea cã între „prieten” þi „casa pãrinteascã” existã o legãturã fireascã, atunci nu ne mai gãndim la raportul local, ci la raportul de posesiune sau apartinenþã þi „prietenul” nostru ne apare ca un lipsit de „casa pãrinteascã”: *creditorii t-au fãcut sã fe fãrã casã pãrinteascã*. Astfel fãrã ajunge cu timpul sã exprime lipsa de existenþã sã neexistenþa cuiãva sã a covã, înlocuind cu totul pe lat. sine, pãstrat în toate celelalte limbi romãnice þi pierdut de timpuriu la n.l. fãrã urmã. O expresie idiomãticã precum: *fãrã sine (v. sine)*, care odinioarã erã identicã cu *afarã de sine* (fran. hors de soi, ital. fuori di se, span. fuera de si, nemþ. ausser sich) astãzi nu evocã în mintea noãstrã ideea unui care „þi-a ieþit din cumpãt”, ci a unui care „þi-a pierdut cumpãtul”; tot astfel, *fãrã (de) cãte* nu mai exprimã aceiaþi lucru ca *afarã din cale* (cfr. span. fuera de camino „pe nedrept”), nu sã deci, ca acesta, în opoziþie cu „pe cale (a ceã dreaptã)”, ci exprimã ideea opusã lui „cu cale”; *fãrã (de) mãsurã* sã în opoziþie cu „cu mãsurã” þi nu mai evocã ideea de „peste mãsurã”, ca *afarã de mãsurã* (cfr. vol. I, 57^r) sau ital. „fuori di misura”; *fãrã (de) minte* (cfr. span. fuera de razón sã. de sentido „widersinnig”) se numeã odinioarã cel „ieþit din mintã”, întocmai ca *afarã de minte*, astãzi cel „lipsit de minte”, în opoziþie cu cel „cu minte”: *Cãnd eu fi vestine nebun þi afarã de minte þi de-þi] eu acide intã-sã sau pre sin-sã, acestuia sã nu i sã dia nice un flul de certare, cã este nebun þi fãrã de minte.* PRAVILA MOLD. 53. (Cfr. þi *fãrã (de) vreme* = ital. fuori di tempo, span. fuera de hora = „zur Unzeit”). În cuvãntul aceasta nouã, prep. fãrã se poate legã de cuvãntul urmãtor, de-adreptul sau prin prep. de; o deosebire de sens nu existã þi adesea numai ocãlirea hiatului sau ritmul face sã alegem una dintre cele douã forme. *Dãncãt-am þi stiu bine Cã n'ou murã pre porine, Ci-ou murã în fãrã strãune, Unde n'ouã acedã pe mine: Fãrã luminã de ceãrã, Fãrã om ãin sãtul meu.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 194. *Cinci lucruri sãnt nefolositoare, cãnd nu sãnt însoþite cu alte cinci: cuvãntul fãrã de ispravã, bogãþiile fãrã chãvernisãlã, stiinþa fãrã nãcrãvãrã bune, mila fãrã gãnd bun þi viaþã fãrã sã-adãtã.* ANTIM, ap. GCR. II, 7. *Omul fãr' de bani e ca pãsãrea fãrã aripi: Cãnd dã sã zboare, cade jos þi moare.* PANN, ap. ZANNE, P. V. 52. *Taci, fãþã meu, cã þi-ouã da Tinerole fãrã bãtrãneþi þi viaþã fãrã de moarte.* IPIRESCU, L. 2. *Numes fãrã de fãciori: Grãdindã fãrã buþori!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 454.

1^a. Fãrã... a.) (în legãturã cu substantive sau cu pronume) *Sã-mi scõþi gãndul dintr'a ta faþã, Sã-mi*

vadă ochii train fără greață (= fără greutate, necazuri). DOSOFTEIU, PS. 45. Atunce... pre toți i-au gonit fără drum (= prin locuri neumbalte) prin așii și așăși i-au trecut peste Nistru. N. COSTIN, LET. II, 53₁₂. Bielele dobitoace... trecă fără griji pe lângă acoi copaci, sau, mai bine zicând, pe lângă moartea lor. DRĂGHICI, R. I, 65. Am văzut că turma nu poate fi fără păstor. C. NEGRUZZI, I, 149. În zădar tu, vrăjitoare. Aduci ciforul pe-aice, Aduci zile fără soare! ALECSANDRI, P. II, 22. Iaul se samână fără greș (= fără să greșim) la Onofreiu și la Costandin-impărat. I. IONESCU, C. 44. Putem spune fără sfială și fără greș că cel puțin jumătatea din mânăstirile închinare din țările române se află azi într-o stare de părăsire desăvârșită. ODOBESCU, II, 41. N'a fost lume pricepută și nici mințe s'o priceapă, Căci eră un întuneric cu o mare fără-o rază. EMINESCU, P. 221. "Dar" fără săgi, ce-i cu masa? De mult a asfințit soarele", zise atamantul. CONTEMPORANUL, VI, 99. La casa fără copii, nu cred că mai este er' un Domnuc-ajută! CREANGĂ, P. 74. Puscă zică că toate părțile lumii sânt lănuite într'ast fel de chip, că e peste puțină de a cunoaște una fără celelalte și fără totul. BĂLCESCU, M. V. 5. Fără dinu nu va putea trăi. IPIRESCU, L. 35. (Adesea întărit prin nici un, nici o) Iar Shazian cel d'ul doilea rămăsă fără nici-o slujbă în rând cu toți supușii frătelui său. GORJAN, II, 1, 2₁. Ah! izbăvnică slăvită, unde mai ești acum oare? Fără nici-o mângâiere, în suspinuri și zi și noaptea? KONAKI, P. 102. Atunci îndată încep ele [femeile] a se boci îndăruș și a se bate cu pumnii peste cap, însă fără nici-un folos! CREANGĂ, P. 174. Mă tem să nu te întorci fără nici o ispravă. Cine știe ce încurcătură vei face p'acolo? IPIRESCU, L. 13. (În legătură cu unele substantive, fără are sensul unor adjective s. adverbe de negație, mai cu seamă corespunde unor participii de negație întrebătoare în funcțiune adjectivală s. adverbială d. ex.) Fără apărare = neapărat: „necessairement”, - barbă = „imberbe”, - cumpăt = necumpătat: „intemperant, immoderé”, - greș = negreșit: „sans faute, assurément, certes”, - griji = „souciants”, - întârziere = neîntărziat: „sans retard, tout de suite, immédiatement”, - margini = nemărginit: „sans bornes, illimité; infinement”, - măsură (f. măsurare) = nemăsurat: „démésuré, incommensurable”, - mîiă (fig. - inimă) = nemilit, nemilos: „impitoyable, cruel; impitoyablement, cruellement”, - „uctare = neînecat: „sans cesse, incessamment, sans relâche”, - „ndoeală = neîndoi: „sans (aucun) doute, certainement”, - număr = nenumerat: „sans nombre, innombrable”, - preget = nepregătit: „continuél, incessant, assidus; incessamment”, - prihană = neprihănit: „chaste; chastement”, - rușine = nerușinat: „sans honte, éhonté, effronté”, - soaj = neșălț: „insatiable”, - sfârșit = nesfârșit: „sans fin, infini, interminable; infinement”, - șir = incoherent: „incohérent”, - soj = „impair”, - vind = nevinovat: „innocent”, - voie = involuntar, pe nevrute: „involontaire, involontairement, sans le vouloir, à contre-cœur”, - zăboad = nezăbovit: „sans retard, tout de suite, immédiatement”, etc. Marluri... se cade a fi șapte sau cinci, iar fără apărare trei. PRAYILA (1814), 138. În primejdie îl puneți și voi fără greș perși. BELDIMAN, O. 17. Ah! la o așă întâmpare tu ești fără îndoale. De mai pot trăi Zulteo, măcar ețu-i o clipeală!... KONAKI, P. 103. Pasuri desamădăluite, pasuri fără măsurare... idem, P. 81. Doamnă!... Ce prăpăstie fără margini!... grozăvie realnică! MARCOVICI, C. 10₁₂. Fără unu din acele Oașnice palate Unde gen/șiri, fantome cu urgie se izbes; Și pustiu fără margini, și cărara răfăcită. ALEXANDRESCU, M. 20. Săcui îi ucidea fără mîiă, încredințată că nimic nu putea fi mai folozitor republicii săcuięti decât moartea tuturor acestor oameni. BĂLCESCU, M. V. 393₁. În orașele tale

cele nouă... se află numai oameni fără inimă. BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 580₁. Când urgia lui cea mare Va arde fără-nclare, Atunce va fi ferice. DOSOFTEIU, PS. 15. Azulați...! marea fantomă face semă...; dă o poruncă... Oșiri, taberi fără număr împrejură-i inciez. ALEXANDRESCU, M. 14. Ei trec cu vijelia cu arși fără număr, Căci căi lor alergăi alătura „uspumași. Vorbes de-a lor iubire, iubire fără soaj. EMINESCU, P. 212. Cine postează... și menea-i iaste lușoară și fără preajă și leme să poate înălță în sus. VARLAAM, C. 69₂. Omul este fără preajă la veci născocitor de foloase. PISCOPESCU, O. 92. Neron... este fără rușine și plin de curcie. MOXA, 359. Lacururile lui [sufletului] sânt fără sfârșit, și... a-purarea gata a zbură către realnicie cu să se așeze în sânul ziditorului său. MARCOVICI, C. 14₁₂. Eu pentru tine voia fi fără vină, Ferit de grezală și cural de lină. DOSOFTEIU, PS. 52. Fără zăboad e inu-mai cu mîiute trebue să zmulg câtece de aceste mai tinere [răchite]. DRĂGHICI, R. 48. O au, prezis atăta, măref, reformator! Ado fără zăboad o turmă ș'un păstor! ALEXANDRESCU, M. 5. † Fără cale = nedrept, nepotrivit, pe nedrept. Prins'au atunce și pre un Grec... și l-au trimis de l-au închis la celule la Neamș, și multe lucruri fără cale făcă. NECULCE, LET. II, 323₁₂. Deacăd cel este împodobit cu toată înclăfătura, și nu cu ceaialăși supușii numai în cărțile ce rāu și fără cale se numesc tomuri a enciclopediei... nu va mai îndemnă pre ucenică să începe de rost cu anii. URICARIUL, III, 17₁₂. Depărtează-ăde gâduri rele și fără cale, Înhărbătează-te cât poți spre lupta cinstei tale. PANN, E. III, 7. | - căpătăiu = (lipsit de căpătăiu, p. ext. de locuință, de cele trebuințoase, de ocupație) sărac, vântură-tară, vagabond. Lae! i-oiu arată cu cine sânt! Pentru că-ăi sărac, un biet om din lume, fără căpătăiu... să și bată joc de mine nu mișcă cu Ion? ALECSANDRI, T. III, 1567. Măi destălmineață îl alungă, ca pe un om fără căpătăiu și vagabond. C. NEGRUZZI, III, 198₁₂. | - cuvânt = pe nedrept, fără dreptate. Dacă n'ai știut atunci să folosești, Apoi fără cuacănt norocul oărești. DONICII, E. II, 44. | - minte = nebun, prost, închipuit (une-ori substantivat; cfr. paleol. bezumh). Zise fără mente intru inima sa, și nu e Dumnezeu. CORESI, PS. 138 („L'insensé dit en son cœur: il n'y a point de Dieu”). O nebunul și fără minte ce am fost, de vreme ce am călecat a amări atāt de tare pe pîrînți miei. DRĂGHICI, R. 86. | † - rānd = fără cumpăt. Neron... făcē-și voia trupului și pre voia pāntecelui, vāle și bea fără rānd și erāt beat de vin. MOXA, 359₁₂. | - seamă = foarte mulți (s. multe), nenumerat, excesiv, peste măsură. Îmbām amă să vedem; și ețuă uole arde și se muncieă fără amă mulți. CUV. D. BĂTR. II, 350. Deci luād șluga poruncă, în puterea ei umbliād Și toată împărăția otomană n'conjurād, Adunā bani fără seamă. PANN, II, 86. Să știți că Alexandru are oaste foarte tare, și sânt foarte luși fără amă. ALEXANDRIA, 80. | - veste = pe neașteptate, pe neobservate, de-odată: „soudain, imprévu, d'une manière imprévue, tout à coup, à l'improvvis, ex abrupto”. Porundu-mă a-și corbi despre căndtoare, mă eț, fără veste, pîbejini pe răzoarele literaturii. ODOBESCU, III, 12₁₂. | - vreme = ne la timp, prea de timpuriu, la vreme nepotrivită, neoportun; înainte de timp s. de soroc: „inopportun, mal à propos, avant le temps, prématuré, prématurément”. Deacă intrām în funul pāntecelor lumiei acesteia, intru mducōri fără vreme și în bejli... atunce și noa/ă foarte lăcrămază ochii sufletului nostru. VARLAAM, 226₁. Sărmană, tristă mîiă! topi-ți de iubire Te lasă fără vreme! Ei cad, secerăți grabnic de a moriei grea lovine! ALECSANDRI, P. I, 223. La patria lui, după ce se mărită, născă o fată. Așā născore fără vreme cam supără pe tata. C. NEGRUZZI, I, 247. Alle femei, din contră, văzādnd pre

una îngreunată că e fără vreme pilită și că se află în pericol de a pierde, o afumă cu nasul (sări) de culpă. MARIAN, PN. 14. (PROV.) Cine se culcă nemâncat, se scoală fără vreme. PANN, ap. ZANNE, P. IV, 3. | -zile (v. z). || FĂRĂ (substantiv): a mai putea zice) doar și poate = neapărat, de sigur, necondiționat; „sans faute, sûrement, sans condition, absolument“. Nicu... Hai să fugim împreună!... — Ieșu-și; Ce zici? Vrei să mă furî?... — Nicu: Fără doar și poate! ALECSANDRI, T. 355. [De știam că ești așa de dulce, te măncam fără doar și poate. MARIAN, O. I, 150. Pentru aceasta pus e să se gătească un ospăț infriccoșat, la care poftă numai boerime neaoșe. La acest ospăț fu poftit, fără doar și poate, și ful de împărat cel străin. ISPIRESCU, L. 376. El [căpitanul] are să se lupte cu ful ei, împăratul, pe care fără doar și poate are să-l omoare. Idem, L. 143.

b.) În legătură cu un infinitiv, care mai în urmă a putut fi înlocuit prin construcția să + conj. Tădăruț Robinson, fără a gândi ceva mai mult, s'au primit bucuros. DRĂGHICI, R. 6. Fără a fi vrednic, am trăit pe acest pământ. MARCOVICI, D. I. Și află, prostule, află, că sfânta Dumnezee, Făr'a se lăsa de gândul... merge tot acolo întrebându-l. KONAKI, P. 289. Apropindu-se [Vornicul Moțoc, Postelnicul Veveriță] de Alexandru-vodă, se închinară până la pământ, fără a-i sărută poala după obicei. C. NEGRUZZI, I, 138. Tăturile n'au fost decât pe viață, fără a lăsa drept la urmași. BALESCU, M. V. 10. De-a vieții lor enigă și vedem pe toți muncii, Făr'a și să spunem care ar fi mai nenorociți. EMINESCU, P. 224. Știu atâta, că ei mergeau, fără a simți că merg. CREANGĂ, P. 276. El supărat plecă înainte, fără a băga de seamă că barba și părul îi albisă. ISPIRESCU, L. 9. Nu este cu cale a-l de-făimă [pe Dumnezee] fără să judecăm mai întâi după dreptul cuvânt. DRĂGHICI, R. 115. Nu voim fi bănu în zadar paharul amărăciunii fără ai simți că în m'ai pedepsit. MARCOVICI, C. 10. El pulea pricei toate mișcările lor, fără să îl vadă ele. GORJAN, H. I, 5. Gîngușa copilă celi răuău fără să zică nimic, fără să verse măcar o lacrimă. C. NEGRUZZI, I, 25. Te 'ntreb într'un târziu Uităndu-mă la tine, revind fără să știu: La ce-ai venit, revind, aici în pustiu? EMINESCU, P. 201. Începe [femea lui Ipate] a se chichi și a spune de la unuță multe și mărunte, fără să cunoască pe bărbotu-său. CREANGĂ, P. 173. Începă să-i tăce înima fără să știe de ce. ISPIRESCU, L. 24. Eu răspund dintr'un cuvânt, Făr'ă să pun ochii'n pământ. JARNIK-BĂRSEANU, D. 44.

c.) În legătură cu numérale arată lipsa unei părți din întreg (înlocuind în acest sens cu totul pe lat. minus, cunoscut celorlalte limbi romanice și pierdut la noi). Am șezut și acolo trei ani fără două luni. ANTIM, P. XXV. La zece fără cinci minute. Șase fără trei fac trei. (Loc.) Ca și dinții babilii mele: Fără șepte nu sânt opt (: „se zice, în bătaie de joc, aceluia care se laudă că are multe și, la drept vorbind, nu are nimic“). ZANNE, P. II, 115.

20. Fără de... a.) (În legătură cu substantivul sau cu pronume) [Hristos] au luat trup adevărat aseamenea ca și alți oameni, alegând numai (= cu acea excepție că...) fără de păcate. VARLAAM, C. 252. Eu fără de răutate m'am purtat, iar tu, Doamne, miluește-mă. ANTIM, P. XXIV. Sufletul, a-pururea deștept, se înalță în zbor fără de ajutorul simțurilor. MARCOVICI, C. 13. Tu, ce-alergi fără de plăcere în câmpia 'ntunecată, Vin' să afli mângăiere, Vin'la curtea mea bogată. ALECSANDRI, P. I, 190. Și cossia ta bălăie o alucii la ochi plângând, Inimă fără de bălește, suflăte bătuț de gând. EMINESCU, P. 189. Lasă-te în sama lor, dacă vrei să rămâi fără de cop. CREANGĂ, P. 267. (Loc. prov.) Carne, fără de osse, nu se vinde. ZANNE, P. III, 509. Decât cu draguță proastă, Mai bine la oi pe

coastă, C'oia tăia câte-o nuia Și m'oia și fără de ea. JARNIK-BĂRSEANU, D. 453. | (Adesea întărit prin nici un, nici o...) Despariță-te de mierața ta, și lipsește din casa ta și din toată agonisă ta, fără de nici o vină! ANTIM, P. XXVII. Am iubit! Auziți inimi cuvântul nostru cel warra... Ce că leagă, că unește fără de nici o silnicie. KONAKI, P. 80. | (Adesea fără de, urmat de un substantiv, are sensul unui adverb s. adjectiv de negație, cu deosebire corespunde unui participiu de negație, întrebându-l în funcțiune adjectivală s. adverbială, d. ex.) Fără de asemănare = neasemănat; „incomparable, sans pareil; incomparablement“, - frică = neinfriecat; „intrépide; intrépiderement“, - îndocoală = nelindos; „sans doute, sûr; assurément“, - margini = nemărginit; „sans borne, illimité; infiniment“, - măsură = nemăsurat; „démessuré, incommensurable; incommensurablement“, - puțină = imposibil, cu neputință; „impossible“, - smint/eață = nesmintit, de sigur; „inébranlable; inébranlablement, certainement“, - stare = neliniștit, neaștept; necontent; „inquiet, turbulant; sans cesse, incessamment“, - vină = nevinovat; „innocent“, - voie = involuntar, pe nevrute; „sans le vouloir, involontaire; involontairement, à contre-cœur“, etc. Când cură amănutoa, și coajă bună, și neamul, fără de asemănare este Magorodnia. BIBLIA (1688), 6 pr. Anbiția... Pe soldatul prost [!] preface în oștean fără de frică. KONAKI, P. 283. Lără acesta crezând fără de îndocoală, și luându-și ceale ce trebuie pentru boțenie, mearse de grabă la sfântul. MINEIUL (1776), 119. Cătri fără de margini au a-i da adăpostire. KONAKI, P. 263. Și cu gră și glas de urgie, fără de măsură, sacelii-și de la mine, neamtoșilor! CUV. D. BATE, II, 458. Fără de citirea sfinții scripturi taste fără de puțină a te doborâi [darurile lui Dumnezee]. BIBLIA (1688), 5 pr. Fără de stare că rugăși fraților cătră Hristos! CUV. D. BATE, II, 415. Pe cet fără de vină Nu-i dă 'n mână străină. DOSOFTEIU, PS. 43. Din nebbăre-de-seamă și fără de voia mea am călcat pe coprinul tău și n'am nici un gând rău asupra-ți. ISPIRESCU, L. 42. || Fără de cale = nedrept, nepotrivit, pe nedrept. Tra Li-contei... au luat Seclă de la strămoși lui, fără de cale. NECLUCE, LET. II, 300. Măna care să tîne fără de cale asupra mea... MINEIUL (1776), 33. Am multe, de mi s'ar îneca seamă, carele nu sânt fără de cale. ANTIM, P. XXVIII. | - de minte = nebul. Pomeanește împătorea ta ce e de la fără-deminie în toate zile. PSAL. SCH. 233 (: „Souviens-toi de l'opprobre qui t'est fait tous les jours par l'insensé“). Distă intru sine cel fără de minte... nu iaste Dumnezău. DOSOFTEIU, PS. 40. | - de veste = pe neașteptate, pe neobservate, de-odată. Și fără de clăse va veni smintea! Și gră căzută. DOSOFTEIU, PS. 33. În sfârși [Robinson] au rupt-o de fugă... când, fără de veste, întâmpinând altă tîmplare mai infriccoșată, cu atîta mai mult au sporit spaima lui. DRĂGHICI, R. 158. | - vreme = prea de timpuriu, nu la timp, la vreme nepotrivită; înainte de timp s. de soroc. Veseleși fără de vreme, dar cu creeri de copil. Drept știință-acuș în minte vrenu cala de Bal-Mabul... EMINESCU, P. 248.

b.) (În legătură cu un infinitiv) Nici-o faptă nu voim sădări fără de a-măși aridică ochii cătră tine. MARCOVICI, D. 2. | (La scrierile vechi glăsim și construcția) Fără de ce... = fără de a... Va lăcomi să ia ceă dent'aciule bucate fără de ce se cor da la vreo treabă (= fără să facă vreo treabă). PRAVILA MOLD. 139.

|| La scrierilor vechi, care traducere din slavonește, înălțim adesea cuvinte compuse cu fără-s, fără-de-, spre a redă în românește elementul de compoziție slav bez-. Dintre ele unul singur a fost primit de limba noastră: fără-de-tege (c. mai); celelalte nu s'au putut înțețeni. Iată pe cele mai des întrebinate: Fără-(de)-apă = loc sec, pustiu; „Iieu

sec, désert, lande, steppe" (paleol. 'bezvodniz = grec. βεζβοδος). *Deschise piatră, și curseră ape, curseră în fără-ape riure.* PSAL. SCH. 347 (: „Il ouvrît le rocher, et les eaux en découlerent; elles coururent par les lieux secs comme un fleuve"). *Și ispitiră Zeul în fără apă* (: „Et ils tentèrent le Dieu fort dans la solitude"). Ibid. 350. *Măniară-l Desusul în fără de apă.* Ibid. 246^{1/2}; CORESI, ps. 209 (: „Irritant le Souverain dans le désert"). (Uneori în funcțiune adjectivală, ca atribut al cuvântului „pământ") *De câte ori audiră ei în pustie, întărităru elu, în pământ fără de apă.* Ibid. 250^{1/2} (= fără de apă. CORESI, ps. 213 : „Combien de fois l'ont-ils ennuyé dans le désert et combien de fois l'ont-ils ennuyé dans cette solitude": „In iram concitaverunt eum in inaquosus"). | **Fără de cinste** (paleol. bezcinstie = grec. ἀβυστία) = necinste = „improbite". *Întru sărăcie și întru fără-de-cinste au fost.* CORESI, E. 31^{1/2}. | **Fără de dumnezeire** = lipsă de credință, nereligiozitate: „manque de foi; impiété" (paleol. bezbozostivie = grec. ἀπίστα = lat. impietas). *Și mai cărtos fecioarele călăuziră strigă asupra lui, muștrându-l pentru fără-de-dumnezeire a lui.* MINIEUL (1776), 144. | **Fără-fund** = abis, prăpastie; „abîme, gouffre" (paleol. bezdnaz = grec. ἀβυσσος). *Toate câte eru Domnul fece în mări și în toate fără-fundurile.* CORESI, ps. 369. *Rădicară-se până în ceru, [unde] și scadu până la fără-fundu.* PSAL. SCH. 360 (: „Elles [les vagues] montent aux cieux, elles descendent aux abîmes"). *Întăccasă ză se desăfură toate izvoarele fără-fundului, și i ghiabură cerului s'au deșchis.* BIBLIA (1688), 5^v. (Rar, la scriitori moderni, ca formație nouă înfinit: *Drumuri gâlbui... părănd că fug și se înfig în fără-fundul cerului.* DELAVRANCEA, ap. TDRU. | **Fără-minte** = prostie, nebunie; „folie, démence" (paleol. bezumije = grec. ἀνοια = lat. dementia). *Patrediră ranele mele de fața fără-mentea mea.* CORESI, ps. 29 (= de fața fără-mentiei mele. PSAL. SCH. 118^{1/2}; = „mes plaies sont... corrompues à cause de ma folie"). [Chiar și negativul ne-fără-minte: *Dumnezeul meu, chemu în dzi și nu audzi și noaptea înne-fără-mente mie.* PSAL. SCH. 61^{1/2}; CORESI, ps. 50 : „deus meus, clamabo per diem et non exaudies; et nocte, et non ad insipientiam mihi"]. | **Fără-moarte** = nemurire; „immortalité" (paleol. bezsmurtiie = grec. ἀθανασία = lat. immortalitas). *E cănd putredire a această îmbrăc-ă-se ca întru fără moarte, atunce se ca împlea căcutul acela ce stă scris; că moarte e biruită în puterea Domnului.* CORESI, ap. GCR. I, 14* (: „et quand... ce corps mortel aura été revêtu de l'immortalité, alors..."). | **Fără-omenire** s. **fără-de-omenie** = „neonomie": inhumanitate, cruauté" (paleol. bezčelovčije = lat. inhumanitas). *Pătrăcând aceste nevoi multe boierii și lăcitorii ferii despre domnul lor, n'au mai putut suferi fără-omenirea și rădăția lor.* URECHI, LET. I, 175^{1/2}. *Vrăjmășia și fără-omenia lor... VARLAAM, C. 118.* | **Fără-veaste** = lucră nesigur, nesiguranță: „incertitude" (paleol. bezvoștie = grec. ἀβυστία = lat. incertitudo). *Fără veaste și ascunsul icu-mi-ai.* PSAL. SCH. 159^{1/2}; CORESI, ps. 135 (: „incerta et occulta manifestasti mihi"). **Fără-rău** = nevinovăție, inocență: „innocence, intégrité" (paleol. bezbozvie = grec. ἀνομία = lat. innocentia). *Julecă-mi, Doamne, după fără-răul meu mie.* CORESI, ps. 14. *Eu ca fără-reul meu îmblăui, izbăcește-me, Doamne, și miluște-me.* PSAL. SCH. 76 (: „Mais moi je marcherai dans mon intégrité; rachète-moi, et ale pitié de moi"). | **Fără-voastră** = liniște, tăcere: „silence" (paleol. bezgovor). *Și deca dzise lui, stăt Pavel spre apăsă și mădău cu mără cătră oameni. Multă fără-voastră fu.* COD. VOR. 36 (= lără elu îngădui, Pavel stând pre trepte amenință cu mâna cătră oameni să tacă, lără fiind tă cere mare. N. TESTAMENT 1648; Și prorocind el, Pavel stând pre scări, au călăt cu mâna norodului, și multă

tăcere făcându-se. BIBLIA 1688 : „Et quand il le lui eut permis, Paul, se tenant sur les degrés, fit signe de la main au peuple; et après qu'on eut fait un grand silence..."). | **Fără-vreame** = maturitate? (paleol. bezv. vreme). *Ainte apucău fără vreamea și chemău, în curinteale tale apocădu.* CORESI, ps. 348 (: „præveni in maturitate, et clamavi, quia in verba tua supersperavi"). | O singură formațiune românească, neputând corospondue unei forme slave („bezv. ničto s. ništo") este **fără nemică** = nimic: „rien". *Ei au fapt cerul și pământul, vădutele toate și nevădutele, et se-au dat trup, dintr'o fără-nemico.* CUV. D. RĂTR. II, 121.

[Alături de fără se găsește, cu același sens și în aceleași funcțiuni, forma **fără'** (cu deosebire când urmează) (de tot așa la Aromâni și la Megleniți: *fără'*, la Istroromâni numai *fără'de*). Nu e probabil ca forma aceasta să se fi născut, prin sincopare, din *fără*, ci derivă, credem, din lat. *foris*; ar trebui deci să se scrie *fări*, precum de fapt se și pronunță în unele regiuni (de sigur, în Brașov). | Forma (rară) **făre**. PSALT. SCH. 206^{1/2} (alături de *fără*), se explică, ca și *către*, prin analogia altor prop. ca *întru, spre, etc.* | Prin Munții-apuseni (FRANCU-CANDREA, M. 100) și prin Rășinari (JAHRESBERG, X, 426) găsim, după analogia lui *până* (WEIGAND, JAHRESBERG, IX, 188) forma **fană**. | Prin trecerea lui *ă* > *o*, după labiale, s'a născut și forma **for'**. *Nici nu cin, nici nu m'alin, For' vârs lacrimi și suspin.* RETEGANUL, TR. 135^{1/2}. În Brașov, în jocul cu sămburi de roșcovă, se întreabă: *Soș sau forle?* (cf. *soș ori fără?*) FAMILIE, J. II, 300].

— Din lat. *foras* și *foris*: vegi *fure*, ital. *fuori*, *fuora*, friul. *far*, sard. (log.) *foras*, prov. *foras*, *fora*, *for*, v.-fran. *fuera*, fran. *hors* (*ors*), span. *fuera*, portug. *foras* (pretutindeni cu sensul de „afară"); după negațiune se găseșc și funcțiuni apropiate de sensul românesc, cf. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* III, § 206; cf. și R. Kurth, *Jahresbericht* X, 525-527].

FĂRĂ-APĂ ↑ s. f. }
FĂRĂ-DE-APĂ ↑ s. f. } v. fără.

FĂRĂ-DE-CINSTE ↑ s. f. v. fără.

FĂRĂ-DE-DUMNEZEIRE ↑ s. f. v. fără.

FĂRĂ-DE-LEGE adj., adv., s. f. I. 1°. *Sans foi ni loi, inique, impie, méchant, infidèle, criminel, malfaiteur, scélérat, sacrilège, pécheur, 2°. Iniquement, II. Iniquité, sacrilège, acte criminel, crime, forfait, méfait, méchanceté.* — Compoziția *fără-de-lege* s'a născut în limba noastră pe două căi: odată a luat ființă pe calea naturală a îmbogățirii limbii, învordind din trebuința firească de a crea un termen nou pentru o idee nouă (în acest caz corespondue ital. „senza legge", fran. „sans foi ni loi", cf. „Jepădat de lege"); a doua oară el a intrat pe cale literară traducând pe paleol. *bezakonije* (= grec. ἀνομία = lat. iniquitas; cf. bazakonije, *bezakontine* s. *bezakontika* (= grec. ἀνομος = lat. iniquus, illegitimus), *bezakontis* (= grec. ἀνομος = lat. inique).

I. 1°. În funcțiune adjectivală (nevariabil, ↑ în PSAL. SCH. și CORESI, ps. adjectiv variabil). Mișlelesc, mișol, necredincios, păcătos, criminal, nelegiuit. *Dzi de dzi sufletul deraptului cu fărădelege lucrure muncită.* COD. VOR. 170^{1/2}. (= den zi în si suflet dirapt muncită cu ceale fărădelege lucruri. BIBLIA 1688: „Il affligent chaque jour son âme juste à cause de ce qu'il voyait et qu'il entendait dire de leurs méchantes actions"). *Prădăd-ă-ni noi în mânăle drăcilor fără legi.* PSAL. SCH. 514^{1/2}; CORESI, ps. 432. *În iad vor merge... limbi păgăne și fără de lege.* DOSOFTEI, ps. 31. *Om fără lege.* id. ib. 56. *Oameni fără de lege.* BIBLIA (1688), 136. *Blanco, știu că din subra fără de lege te-ai născut.* EMINESCU, P. 100. *Străin și fără de lege, de voia muri*

atunce, Nevrednic-mi cadaveru în uliță l-arunce!
idem, p. 22. *Le spună inimă ce om fără-de-lege e spânul!* CREANGĂ, p. 231. *Păcat, sârmannul, să moară ca un căme fără de lege, idem, p. 330.* Substantivat († în PSAL. SCH. și în CORESI, ps. substantiv variabil, azi invariabil și numai în legătură cu cel, un). *Fără de legii pier deprună.* CORESI, ps. 97 (= fărălegiutorii pier deprună. PSAL. SCH. 116/13; „mais les pécheurs seront tous ensemble détruits”). *Cuintele fără legilor văncăru-nă.* CORESI, ps. 164 (cfr. 267, 424); PSAL. SCH. 191/1; („verba iniquorum praevaluerunt super nos”). *Tocmi acel fără liage o unsare.* DOSOFTEIU, v. s. 128. *Ferice de omul ce nu merge în sfatul celor fără de lege, idem, ps. 11. La unul fără de suflet trebe unu fără de lege.* CREANGĂ, p. 248.

2°. † Adv. În mod nelegiuit, păcatos. *Cugetași fără lege.* CORESI, ps. 133 („existimasti iniquo”).

II. Subst. Faptă potrivnică legii creștinești, nelegiurie, sacrilegiu; faptă nevrednică s. păcătoasă, crimă, mișelie. *Dereptul Lit, obiditul, de fărădelegile necurățitorilor și de a spurcătorilor viață izbăci.* COD. VOL. 170/1. (= Și per Lot dereptul, dosădit de vilața aprinșilor în necurăție, izbăvi-l. N. TESTAMENT 1648; de cea cu necurăție viată a celor fărădelege l-au izbăvit. BIBLIA 1688; „il a délivré le juste Loth, qui était cruellement affligé de la conduite infâme de ses amonables”). *Grăesc spre dereptul fără lege.* CORESI, ps. 75 („loquuntur adversus iustum iniquitatem”). *Na pomeni ale noastre fără de lei mari.* ibid. 219. *No uită fărădelegile noastre.* CUV. D. BĂTR. II, 149. *Și-și vară să șingele, și-s grăbitorii în fără-de-lezi.* ibid. II, 418. *În latură cea departe, unde lăcuseș draci, unde să adaoș fărădelegile... acolo bând și măsucind isbrăviașe* (= risipește) *omul avușta lui Djujufnejdzu.* VARLAAM, c. 13/1. *Mi-om cunoscut fără-de-leagiu.* DOSOFTEIU, v. s. 102. *Tu, Doamne, în fărăleagie Pre mine no lași să-ahare.* idem, ps. 20. *Tot feuliu de fără de lege.* BIBLIA (1688), 6/11. *Curățește-mă, Măntuitoriale, că multe sânt fără de legile mele.* MINEIUL (1776), 73. *Arătat-au Dumnezeu gren bânăst asupra creștinilor, pentru multe păcatele și fărădelegile noastre.* NECULCE, LET. II, 408. *Și au copert de cătră oameni toate spurcăciunile și fără de legile mele.* ANTIM, p. 4/22. *Doamne! Doamne! zise Moșe cândnd în genuchi, „nu ne pelepă pre noi după fără-de-lezile noastre!”* C. NEGRUZZI, I, 140. *Blasie Ordoz...* în loc de răsplată ce așteptă de la Mihaiu, în osândit a-i se tăia capul pentru fărădelegia ce făcuse. BĂLCESCU, M. v. 395. *Creștinul Dan... zice „nu-mi conșine viața mișelie căștigată. Nici pata fără-de-lezi în frâuș-mi inferată”.* ALEXANDRI, p. II, 295. *Fiii fără-de-lezii trianșează în toate părțile și întenează spurcarea lor tiranic.* ODOHESCU, III, 494/12. *Bunătățea lui Dumnezeu cu fără de murșiu, poate să precodărească fărădelegile și îndărăntăcia sa.* CREANGĂ, p. 324. *Prin foc scoțată eș [higanca] că cu șterge toată urma feșilor și a fărădelegii sale.* SBIERA, p. 112/1. *Nu te temi că te vor bate Ale tale lungi păcate și fără-de-lege-ți toate?* TEODORESCU, p. p. 105.

[S]: fără-de-lege. († și): fără-lege.]

— Compus din fără (dă) și lege.

FĂRĂDELEGIU † vb. IV^a intrans. v. fărălegi.

FĂRĂDELEGIUȚĂ † vb. IV^a intrans. v. fărălegi.

FĂRĂ-DE-OMENIE † s. f. v. fără.

FARAFASTĂC s. a.)

FARAFASTIC s. a.)

1°. *Colifichet, oripeau, faufreluche.* 2°. *Minawlerie, afféterie, façous, miznardisea.* — (Intrebuintat aproape numai la plur. Necunoscut la Români de peste muntii).

1°. Ornamente mărunte și strălucitoare, dar fără valoare, mici deșertăciuni; cfr. zorzoane. *Iar din*

potrică când sînteți îmbrăcate cu multe zorzoane și farafastăcări, zău că sînteți întocmai ca niște brezi. GORJAN, II, II, 168/12. *De aș avea nenorocirea să aib în numele și porecla mea atâte farafastăcări,* [ilitero θ, ω, γ], *nu mi-aș mai scoate obrazul pînre oameni.* C. NEGRUZZI, I, 250.

2°. P. ext. Mofturi, fașoane. *Cuoașă Gahifă n'am sătural de toate parascoveniile și de toate farafastăcurile d-tale.* ALEXANDRI, T. III, 1016. [Pur. -stăcuri, -stăcuri.] ȘI: *falafastăc* s. a. = „moft”. ION CR. II, 134.]

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi un cuvânt intrat în limbă în epoca fanariotă; cfr. turc *farafastık* „fanfanaron, jactance, futilităț”, din *farfara* „fanfaron”, n.-grec. $\varphi\alpha\rho\rho\tau\acute{\iota}\varsigma$ „fanfaron, hăbleur”. Cfr. CHIAȚ, II, 576.)

FĂRĂ-FUND † s. a. v. fără.

FĂRĂ-LEAGE † s. f., adj. adv. v. fără.

FĂRĂLEGI † vb. IV^a intrans. *Commettre un sacrilège ou un attentat, violer la loi.* — A face o fără-de-lege. *Să se rușineze trafașii că fărălegiură spre mine.* CORESI, ps. 340 (= Se rușinează-se trafașii, că fără drepate fărăleگی [greșală de copist, în loc de fărăleگی] spre mine. PSAL. SCH. 401/2; „que les orgueilleux rougissent de honte, parce qu'ils m'ont maltraité sans sujet”; „quia injuste iniquitatem fecerunt in me”). *Că greșim și fără-legim, ostămpănuv de tine.* ibid. 431; PSAL. SCH. 513/1. [†ȘI: *farăleگی* vb. IV^a, intrans. *Dizgu leascăcătorilor: Na fărăleگیnreși, și greșitorilor: un rădicareș cornul!* PSAL. SCH. 234/1. (= să nu bezaconușască... CORESI, ps. : „J'ai dit aux insensés: Ne faites plus les insensés; et aux méchants: N'élevez plus la corne”; „molite inique agere”). *Fără legimiu.* CORESI, ps. 293 („injuste egimus”). ȘI: *faradelegiu* vb. IV^a, intrans. *Pentru că știu cum în cea de apoi a morții mele, cu fărădelegea ceși fără-de-leziu, și ceși abate din calea care am poruncit voae.* BIBLIA (1688), 150.]

— Derivat din *fară(-de)-lege*, prin suf. denominal -*ness* (după modelul paleosl. *bazakaci(u)s/nuvoci* = grec. $\beta\alpha\zeta\alpha\kappa\iota$). Cfr. *bezaconu*.

FĂRĂLEGIUȚĂ † vb. IV^a intrans. v. fărălegi.

FĂRĂLEGIUȚĂ, -OARE † adj., subst. *Inpie, sacrilège, pécheur.* — Adjectival verbal al lui *farălegiu* (derivat prin suf. -*itor*). Nelegiuit, om fără de lege, păcatos. *Fărălegiuitorii pier deprună.* PSAL. SCH. 116/12 (= fără de legii pier deprună. CORESI, ps. 97; „mais les pécheurs seront tous ensemble détruits”). *Fără-legiutorii mână-se.* CORESI, ps. 96 (= fărălegiutorii gonescu-se. PSAL. SCH. 115/1; „injusti punientur”).

FĂRĂMĂ vb. I. L. 1°. *Émier, émietter. Briser, broyer, détraire, démolir, anéantir, décrire.* 2°. *Se briser, se broyer. Effacer. Se fatiguer.* II. *Pétrir. Avoir des tranchées.*

I. 1°. Trans. A sparge, a rape, a frânge, a sfășii ceva (s. pe cineva) cu atăta violență, încât să se prefacă în bucățele, în fărâme; p. ext. a zdrobi, a nimici, a distruge, a darăma, a decima, a împărășii. *Î legară la cai sirașii pentru să-i fărâme.* DOSOFTEIU, v. s. 128. *Capitele lor să le surpași și stălpii lor să-i fărâmași și pălurile lor să le tăiași.* BIBLIA (1688), 131. *Marco împărțat iarăși în potrica neprităntilor cu oaste mergând... de tot per neprităntii au fărâmat.* CANTEMIR, HR. 201/1. *Iar Moscaili au dat Anucul Turcilor și alle cetăți au fărâmat, după cum s'au așezat la pace.* NECULCE, LET. II, 377/22. *Și sîntele icoane [Tareii] le-au fărâmat și le-au ars de istov cu foc.* N. COSTIN, LET. II, 133/1. *Măria sa Constantin-podă [biserică] o au*

fărâmat de tot, și altă mai mare de isonacă din temelii au început a face. MAG. IST. II, 352¹⁷. Măhănuș-vodă, auzind de această biruință, trece și el la Nicopie, arde, fărâmă, roboște toate împrejurările. Ibid. I, 234¹⁷. Măi Tăltore, nu măi face Să-și fărâmi capul în zecă! ALEXANDRI, P. I, 77. Tristă-i firea, iară vântul sperios o creanșă farmă. EMINESCU, P. 191. Inimă să nu-i măncați, Carnea să nu-i dămocași, Oasele să nu-i fărâmași. MARIAN, D. 168. Măi Stoiene, măi Stoiene, De ce-mi calci moștele. De ce-mi farmași mânaște? SEVASTOS, C. 304. D'alei, doamne, Ștefan-vodă, Copil ești, ori tot mai crești? Nu-ți mai fărâmă oastea! TEODORESCU, P. P. 523. A fărâmă piatră = „Steine klopfen”. TDRG. (Cfr. Sfărâmă-piatră, Fărâmă-piatră). | Poet. lat. facul. Luna plină Poteindu-l îi străbate, Ist, aprins de-a ei lumina Sinte-ni lui singurătate. Tremurând ca unș-n șpume Intre tratie le farmă. EMINESCU, P. 8. Intreg norodul în aminte Și-ascălă jalnică poceste, Și fusul se oprește-n mână lăudătoare neceste; Moșnegii toți fărâmă lacrimi Cu genele tremurătoare. GOGA, P. 22. || Fig. A-și fărâmaș trupul = a-și îndoi trupul de mijloc (așa de tare, încât par'că se frânge). [Fătociu în joc] își fărâmaș trupurile până la pământ, dând câte de cealte. RALLETI, ap. TDRG. || A-și fărâmaș capul = a-și bate capul. Ea mult își fărâmă capul cum poate să se facă un lucră cu acesta. SBIERA, P. 146. Cfr. sparge.

2°. Refl. A se prefăce în bucățele s. fărâme, a se zdrobi, a se distruge. Să fărâmară cu țurie arbele lor și să slăbănoșiră cinele brațelor mântur lor. BIBLIA (1688), 38. Căta ce părăștește să a seamănă cu căta ce cade, de să fărâmă. MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. Orzul trebuie să se grăpe zion când va fi mai mare arși... atunci pădurea fiind cam ceșteje, nu li se fărâmează paini. I. IONESC, C. 72. Mai au nevoie de dres undecă [clopotul, buhaiul și biciul]; bunăoară la clopotul lui în lopășică, poate s'a formată busuiocul. SEZ. III, 179¹⁷. A se fărâmă o corabie = „erschellen, Schiffbruch leiden”. POLIZU. | † A pieri de pe fața pământului. Acum trimișând mâna mea coin loei pe tine și pe norodul tău, cu moarte, și te vei fărâmă de pre pământ ! (: „car maintenant je t'aurais frappé de mortalité, toi et ton peuple, et tu aurais été effacé de la terre”). BIBLIA (1688), 45. || Fig. A te osteni tare, așa încât îți simți trupul ca zdrobit. Bieșii coplași, în zina acia se farmă căt iumbă când acasă, când la tovarăși. SEZ. III, 779¹⁷.

II. † A fărâmași. Fiii lor alinșă lectune și părinții lor ard foc, și muerile lor fărâmăș aluat, ca să facă hamoni oștii cerului (: „Les fils amassent les bois, les pères allument le feu, et les femmes pétrissent la pâte pour faire des gâteaux à la reine des cieux”). BIBLIA (1688), 196¹⁷. (In Transilv.) Unipers. Mă fărâmă la inimă = mă fărâmași la inimă (stomach) : „Ich habe Bauchgrimmen”. ALEXI (cfr. POLIZU). Cfr. fărâmare, fărâmarură.

[SI (adesea numai varianta ortografică): fărâma vb. I. fărâma vb. I. (In Mold.) farmă. | Prez. fărâm, (vr. fărâmăz), fărâm, farm, (mie) fărâm.]
— Derivat vechiu din fărâmă (cfr. alb. *θyrmôn*, idem). Cfr. sfărâmă, infărâmă, (s)fărâmă.

FĂRĂMĂ s. f. Bris, dōbris. Miettes, reliefs (d'un diner); (petit) morceau. Un brin, une miette, un (petit) peu. — Bucată (de obicei mică) dintr-o materie s. dintr-un obiect care s'a spart, s'a zdrobit, s'a sfărâmat; zdrob; (mai ales la plural) bucățele care cad când rupem pâinea, etc., și râmân (pe masă): râmășie, (s)fărâmături. P. ext. Bucăciță s. bucată (de pâine, carne, etc.) destinată a fi aruncată. Inșă cănuși încă mânăncă de fărâmăce ce cad din mesele domnilor !n („copendant les petits chiens mangent des miettes qui tombent de la table de leur maîtres”). TETRAEV. 227. Când ză/robesc tru-

pul lui H[risto]s și cinstitul singele lui, și n'au pziit ce-fa/nu căzut fărâme gios ca stealele luminate. CUV. D. BĂTE. II, 335. Luară râmășie de fărâme donă-sprî-zecă conșie pline. VARLAAM, C. 25¹⁷. Nu este mai mare blâștămăt în lume, decât omul cela ce are o fărâmă de pâine în mână, și o leapădă pre cea și cenară să aște alta mai mare. I. NECULCE, LET. II, 344¹⁷. Cel prost... s'a dat a iumbă cu trăista pe la casele oamenilor și a cere căte una alta de rădăul mădărit. Dar' nime nu coșă să-i deie nici măcar o fărâmă de pâine. MARIAN, O. II, 316. || Fig. (In legătură cu abstracto) (o) bucăciță, (o) părțiică, (un) pic, (p. ext.) o locă, puțin, nițel, Turcii orut-au să mai facă înșălăciune că doar ar apucă o fărâmă de izbândă ce și în trecutul au. MAGAZ. IST. II, 327¹⁷. Mai fac supărare șfînș[i] tale ca să aduci aminte dumilor-sale fraților... să-mi facă și mie o fărâmă de parte din fânșii Racoșileșă. DOCUMENT (a. 1747), URICARIUL, XXIV, 446¹⁷. În dimineața Florilor bătrâna plecă la biserică, blâtu de mânăre, mânășă spre locușul mânturii d'o fărâmă de nădeje. DELAVRANCEA, s. 50. (Une-ori întărit prin „mie”) Cu barbă și un săr de barbă a fi aciaa nu ad(o)noși omului nici mai mică fărâmă de înțelepciune. TICHIRDEAL, F. 61. || In funcțiune adverbială (In legătură cu verbul „a face”) A (se) face (mie) s. mie de, s. mil și) fărâme (s. fărâmi) = a (se) fărâma, a (se) zdrobi, a (se) nimici. Ieși hira și-i feace fărâme. DOSOFTEIU, V. S. 48. Kară Mozali au făcut alt mesterșug de s'au luminal ca zina cu făciți, și cu în-deptat pușcele de i-au făcut fărâme. NECULCE, LET. II, 439¹⁷. Bateși-mă, zdrobiți-mă, faceți-mă fărâmi... să și văd căt sădeși de vinici. ALEXANDRI, T. 236. Când au socotit sunei că l-au bucsandri cum se cade și că l-au făcut fărâme [pe Tihreș], au intrat în casă bucurăși, SBIERA, P. 183¹⁷. Când eră gata... atunci ieși din gra și încă un balaur, pe care omul cu pietrele de moară îl făcă fărâme. FUNDUSCU, L. P. 44¹⁷. Mirele-i hătru, rupe găina de-atunclă drept în două, apoi o trece nunei, care o face mici fărâme. SEVASTOS, S. 158¹⁷. Făcă mici fărâme pe necuratul de amen. ISPIRESCU, L. 131. Totuși et [Ercule] nu se lășă până nu mi-făcă și pe acesta [balaurul] mici fărâmi. Idem, v. 56¹⁷. Am o cătea brânșuce cu dinții de oșel, te face mici fărâme. STĂNCESCU, B. 99¹⁷. Am o cătea cu dinții de oșel și de i-oiu la drănușul te face mii și fărâme CREANȘA, P. 90. Împăratul turcesc... zice că are să vie cu oaste asupra Moldovei, ca să ne facă mii și fărâmi. MARIAN, T. 123. Izaria cu „măltăritori O duceți, Lă „măltăritori în grabă, Mii și fărâme s'o faceți. TEODORESCU, P. 362. (Refl.) Idolul să feace fărâme. DOSOFTEIU, V. S. 29. S'a aninat plujul într-un coș de râmă și s'a făcut tot fărâ-mă. MARIAN, SE. I, 34. Carul s'a stric... Și mici fărâme s'a făcut. SEVASTOS, S. 211. Carul împăratului ferocul, Cu patie de miltăiu lepat... Mii și fărâme s'a făcut. TEODORESCU, P. P. 180. Nu s'au ales nimică de bicata Tiganșă; s'au făcut toată fărâme. SBIERA, P. 115¹⁷.

[Plur. -râme, mai rar -râmi.] După analogia verbului: fărâma = fărâmă (sau de-ădreptul, formație postverbală a acestuia din urmă) și: fărâmă s. f. | Din pluralul (mici) fărâme s'a reconstruit un singular nou: (mie) fărâm s. a. Căi o luară la fuși și tot mie fărâm o făcără. RETEGANUL, P. II, 40¹⁷. — E același cuvânt ca alb. *θyrmō*, idem, și amândouă cuvintele derivă, pe cât se pare, dintr-un colectiv lat. *farrimen (dela *far, farris* și suf. *-imen*, foarte uzitat în albano-românește) „o grămadă de fărâmițe”. *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVII, 739. Cfr. sfărâmă.

FĂRĂMĂCIOS, -OĂȘĂ adj. = fărâmielos. (Mai rar) BĂRCIANU. [S]: fărâmielós, -oășă adj. ALEXI.] Cfr. fărâmos, sfărâmielos, (s)fărâmielos.

FĂRĂMĂ-PIETRE s. m. v. sfarmă-pietre.

FĂRĂMĂRE s. f. *Émiettement, bris, broiement, broyage, destruction, démolition, anéantissement, décimation.* — Infinitivul verbului *fărămă*, devenit abstract verbal. *Despărțirea semnelor din paie, se face sau prin îmblădire cu umbăcițele, sau prin trierarea cu caii, sau prin fărămarea spicelor cu pietre.* I. IONESCU, c. 182. | Spec. (Med. pop. Transilv.) *Fărămarea de inimă* = frământături, colici: „coliques terminales, tranchées”. BĂRCIANU (: „Bauchgrimmen”, cfr. *fărămătură*). [Și: *fărămăre* s. f. (în Mold. *fărămăre*), *fărămăre* s. f.] Cfr. *sfărămăre*, (s) *fărămăre*.

FĂRĂMĂȚ s. a. 1°. *Émiettement, bris, broiement, broyage, destruction, démolition, anéantissement, décimation.* 2°. *Sorte de maladie (qui se manifeste par une malaise générale dans tout le corps qu'on sent broyé).* — Participiul verbului *fărămă*, devenit abstract verbal.

1°. *Fărămăre.*

2°. (Med. pop.) „De *fărămăț* descântă unele babe din spre Oltenia. Bolnavul are dureri năstrugine în tot corpul, îi *fărămăț*, zdrobit, de par'c'ar fi bătut în piuk”. GRIGORIU-RIGO, M. II, 68.

[Și: *fărămăț* s. a. (în Mold. *fărămăț*), *fărămăț* s. a.] Cfr. *sfărămăț*, (s) *fărămăț*.

FĂRĂMĂȚ-Ă adj. *Émietté, brisé, broyé, détruit, anéanti, démolé, décimé, tué.* — Participiul verbului *fărămă*, devenit adjectiv. Zdrobit, nimicit, distrus, ucis. *Lat e câmpul celei lupte, Lat și plin de arme rupte, Plin de trupuri fărămăte Care zac grămăzi culcate.* ALEXANDREI, P. I, 270. *Nu-și bea banii, măi coșnic, Că îi-e corul fărămăț Și plugul nefecare.* ALEXANDREI, P. F. 298. *Țigănil, vădând că balaurul e fărămăț, îi luă și el capul, lui și pe fată, o puse în trăsură... și dădu goană caudor.* ȘEZ, I, 69^{1/2}. | Poet. *O fantazie uriașă... Cicoșilor le-a dat semnal strâns din privirea omenească, În râsul fărămăț prin lume l-a nins pe foi de roudănie.* ANGHEL, I. G. 11. [Și: *fărămăț*, -ă adj. (în Mold. *fărămăț*, -ă). [Și: *fărămăț*, -ă adj. | Negativul: *nefărămăț*, -ă adj. POLIZU.] Cfr. *sfărămăț*, -ă (s) *fărămăț*, -ă.

FĂRĂMĂȚOR, -OARE adj. *Émiettant, brisant, broyant, destructeur, destructif.* — Adjectivul verbal al lui *fărămă* (derivat prin suf. -tor). [Și: *fărămățor*, -oare adj., *fărămățor*, -oare adj. | Dial. și: -toriu.] Cfr. *sfărămățor*, (s) *fărămățor*.

FĂRĂMĂȚURĂ s. f. I. 1°. *Émiettement, destruction, ruine; fatigue.* 2°. *Sorte de hernie. Coliques terminales ou terminales, tranchées.* II. *Miette, bris, débris, petit morcean; reliefs (d'un diner).*

I. Abstr. 1°. (Mai rar) *Fărămăre*, distrugere, zdrobire. *Venind Donn fărăi rumănești Ghica-voald pre totă îi chemă cu blândețe să vie în casele lor, și tuturor s'au arătat cu bine, neovindu-se să îndrepteze țara din fărămățura ce o fărămăse oștile turcești.* MAGAZ. IST. 324^{1/2}. | Oboselă a corpului (în urma zdruccinării căruții, etc.). COSTINESCU.

2°. (Med. pop.) Un fel de boală numită și stricăciune. „Când omul ridică greutate mari, i se lasă măruntaele în jos, sau în vintre, și nu mai poate merge bine, n'are pofcă de mâncare, urdină sânge, etc., și atunci se zice că e bolnav de stricăciune sau *fărămățură*”. ȘEZ, IV, 25. (Cfr. *vătămătură*). | (Transilv.) *Fărămățură de inimă* = colici, frământături. POLIZU (: „Bauchgrimmen”, cfr. *fărămăre*).

II. Concretizat. Ceea ce a rămas din ceva după ce a fost fărămăț: *fărămă*, bucăciță sfărămățată s. rămasă, rămășiță. *Vedeți această viduță... cu des-nădejdea în inimă: încungiarată de șapte copii ce plâng de foame, îmbrăncită dela ușa bogatului,*

unde nu i se dele voie a împărși nici fărămățurile cu câinii lui. C. NEGRUZZI, I, 253. *Fărămățurile ocă-lui bulgăre se numesc imperii, infuzorii obiă ve-zuți de ochii lumii se numesc împărăși.* EMINESCU, N. 65. *Ce să vadă? bielele nurori jleau pe soacără-sa... Pune împărăștele pe jos, fărămățuri, blide aruncate în toate părțile.* CREANGĂ, P. 11. *O fată batrând, de vrea să se mărite, și se duce la stănuș... și ceară la cioban o fărămățură din drobul de sare din țărta oșor.* SEVASTOS, N. 11^{1/2}. *Și eu te-o mi-lui: C'o cărnăsoș de malain Făcăță de șapte ai.* Cu fărămățuri de pe masă, De copiii mei romăși. ȘEZ, V, 90. (Loc.) *Din casa lui N. u'o să mai iasăș popa cu fărămățuri în barbă!* (se zice, în Tutova, despre cel zgărcit). ZANNE, P. III, 517. *Șchiopul cu barbă-cot au și înghișit-o indabă și au cerut să-l aia mai dee, zicând că cu fărămățuri asta de carne numai i s'au zgândărit foamea.* SBIERA, F. 83^{1/2}. *Omul cu pietrele de picioare scoase paloșul și-l tăia [pe amou] în mici fărămățuri.* FUNDESCU, I. P. 38^{1/2}.

[Și: *fărămățură* s. f., (în Mold.) *fărămățură* s. f., (rar) *fărămățură* s. f. (formă încrucișată din *fărămățuri* și *fărămățură*). Să se dea parșilor fărămățuri de mândăliș rece. GRIGORIU-RIGO, M. II, 16. | Plur. -turi.] — Derivat din *fărămăț*, prin suf. abstr. -turi. Cfr. *fărămățură*, *sfărămățură*, *sfărămățură*.

FĂRĂMĂȚURI vb. IV^a = *fărămăț*. (Rar, în Transilv.; atestat numai la BĂRCIANU.)

— Derivat din *fărămățură*.

FĂRĂMEĂ s. f. *Petit morcean.* — Intrebunțat aproape numai în funcțiune adverbială: a face s. a tăia ceva (*fărămă*) *fărămele*: în bucățele mici. *Măserica milos și jleauă cușant ei în smăă nebăgând, fărămă fărămătele făcănd-o, puitor o împărși.* CANTEMIR, IST. 192^{1/2}. *Am cerut o căștice și fourfeci; am tăiat fărămele scrisoarei și rădăsele ciclei, și le-am pus pe jărătecul din căștice.* C. NEGRUZZI, I, 66. [Și: *fărămeă* s. f.]

— Derivat din *fărămă*, prin suf. dim. -ea. Cfr. *fărămăică*, *fărămăice*, *fărămăiță*, *fărămăușă*.

FĂRĂMI vb. IV^a = *fărămă*. (Mai ales prin *Munt. și Ardeal.*) [Și: *fărămi* vb. IV^a, *fărmi* vb. IV^a. ALEXI, *fărmi* vb. IV^a. BĂRCIANU.]

— Derivat nou din *fărămă*. Cfr. *sfărăm*, (s) *fărămă*.

FĂRĂMICĂ vb. I = *fărămăiță*. [Și: *fărămăică* vb. I, (cu asimilare vocalică) *fărămăică* vb. I^a.] — Derivat din *fărămăică*.

FĂRĂMICĂ s. f. *Miette (de paine), brin.* — Diminutivul lui *fărămă* (derivat prin suf. -ică). [Și: *fărămăică* s. f., (cu asimilare vocalică) *fărămăică* s. f. *Fiecare gospodar trebuie să aibă la casă o fărămățură din acest coloz [de la nuntă] și când are să-și duca pe la țară vîta de cănzare s'o unși cu fărămăice ceea pe la bot.* SEVASTOS, N. 203.] Cfr. *fărămăice*, *fărămăică*, *fărămăiță*, *fărămăușă*.

FĂRĂMICĂRE s. f. = *fărămățare*. Infinitivul verbului *fărămăică*, devenit abstract verbal. [Și: *fărămăicare* s. f., *fărămăicare* s. f.]

FĂRĂMICĂȚ s. f. = *fărămăiță*. Participiul verbului *fărămăică*, devenit abstract verbal. [Și: *fărămăicăț* s. a., *fărămăicăț* s. a.]

FĂRĂMICĂȚ, -Ă adj. = *fărămăițat*. Participiul verbului *fărămăică*, devenit adjectiv. [Și: *fărămăicăț*, -ă adj., *fărămăicăț*, -ă adj. *Noi dăștia get-bege coada vacii, născuși, crescuși și îmbrățnăși în țara asta, ceream o vîntat-o fărămăicăță și umăită... noi dăm slavă cerului că ne bucurăm astăzi de cea mai absolută libertate de cugetare.* GHICA, s. 171.]

FĂRĂMICE s. f. *Petit morceau, brin, parcelle, miette (de pain)*. — Diminutivul lui **FĂRĂMĂ** (derivat prin suf. -ice). „Fărămă mică, bucățea; leacă, leacă” CONTINESCU. Cfr. fărămică, fărămea, fărămîță, fărămușă.

FĂRĂMICIÓS, -OĂSĂ adj. *Qui s'émiette facilement, friable, cassable, aisé à broyer*. — Care se fărămă, s. II poți fărămă ușor. [Și: fărămciós, -oasă adj. ALEXI, fărămciós, -oasă adj. LB., PONTERRIANT, fărămciós, -oasă adj. BĂRCIANU.]

— Derivat din **fărămă**, prin suf. adj. -ciós. Cfr. fărămos, sfărămiciós, (s)fărămăciós.

FĂRĂ-MINTE † s. f. v. fără.

FĂRĂMIRE = fărămare. (Rar) Infinitivul verbului fărăm, devenit abstract verbal. Cfr. sfărămire, (s)fărămare.

FĂRĂMIT s. a. = fărămat (1^a). Participiul verbului fărăm, devenit abstract verbal. [Și: fărămit s. a.] Cfr. sfărămit, (s)fărămat.

FĂRĂMIT, -Ă adj. = fărămat, -ă. Participiul verbului fărăm, devenit adjectiv. [Și: fărămit, -ă adj., fărămit, -ă adj.] Cfr. sfărămit, (s)fărămat.

FĂRĂMIȚĂ vb. I^a. *Émietter, réduire enmiettes ou en petits morceaux*. (Reff.) *Se briser (en petits morceaux)*. — Trans. A fărămă mărunț, a prefaca (a zdrobi) în bucățea mică, în fărămițe. *În un codru rece de seară rămas, îl fărămițează șaruncă să-i dea [găste].* PANN, ap. TDRG. || Refl. A se prefaca s. desface s. rupe în fărămițe. *Soseaua se lucrează acum, și, în moarte, stau încă botezării și pietricelele, verze, negre, roșcate, străbătute frumos de vinșoare albe, care s'au fărămițat din inaltele stânci cu lucidul întunecat.* IORGA, N. R. A. I, 356. [Și: fărămiță vb. I^a.]

— Derivat din fărămiță.

FĂRĂMIȚĂ s. f. *Petit morceau, brin, parcelle, miette (de pain)*. — Diminutivul lui **fărămă** (derivat prin suf. -iță). *Își tăie o fărămiță de carne de sub-zooară [și] o dote zămlui.* ȘEZ. I, 68/11. (Prov.) *Cine dă fărămițe căinilor străini, gonește căinele lui.* ZANNE, P. I, 376. [Și: fărămiță s. f., (cu asimilare vocalică) fărămiță s. f. POLIZU.] Cfr. fărămea, fărămică, fărămice, fărămușă.

FĂRĂMIȚĂRE s. f. *Émiettement*. — Infinitivul verbului fărămiță, devenit abstract verbal. [Și: fărămițăre s. f.]

FĂRĂMIȚĂT s. a. = fărămițare. Participiul verbului fărămiță, devenit abstract verbal. [Și: fărămițat s. a.]

FĂRĂMIȚĂT, -Ă adj. *Brisé en tout petits morceaux, broyé, émietlé*. — Participiul verbului fărămiță, devenit adjectiv. [Și: fărămițat, -ă adj.]

FĂRĂMITÓR, -OĂRE adj. = fărămător. Adjectivul verbal al lui fărăm (derivat prin suf. -itor). [Dial. -toriu.] Cfr. sfărămitótor, (s)fărămător.

FĂRĂMITURĂ s. f. = fărămătură (II). (În Munt. și prin Transilv.) *Și căinii mănâncă din fărămiturile ce cad de la masa domnului.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III, 547. *Cândă la trâmbițat, en tocamă mănăcam niște fărămituri de la masa lor.* FUNDESCU, L. P. 103/11. [Și fărămitură s. f., cu asimilare vocalică: fărămitură s. f. ALEXI, chiar și: fărămitură s. f. DDRF, TDRG.] Și (forme sinonimate): fărămitură s. f. BIBLIA (1688), ap. TDRG, fărămitură s. f. ALEXI, fărămitură s. f. VLAHUȚĂ, ap. TDRG, LB., PON-

TERRIANT. | Și (forme cu metateză): fărămitură s. f. POLIZU, BĂRCIANU, DDRF, TDRG. | Plur. -turi.]

— Derivat din fărăm, prin suf. abstr. -itură. Cfr. fărămitură, sfărămitură, sfărămătură.

FĂRĂ-NOARTE † s. f. v. fără.

FĂRĂNÓS, -OĂSĂ adj. = fărămiciós. (Rar) BĂRCIANU. [Și: fărămós, -oasă adj. ALEXI.]

— Derivat din fărămă (s. fărăm) s. fărămă, prin suf. adj. -oasă.

FĂRĂMUȘĂ s. f. *Miette (de pain), brin, petit morceau*. — Diminutivul lui **fărămă** (derivat prin suf. -ușă). *Coteii și mășela din fărămușile mesii stăpânilor se hrănese.* CANTEMIR, IST. 200, cfr. 67. *Cine dă fărămușile căinilor străini, gonește [— gonește] căinii lui.* MSS. (a 1779), ap. GCR. II, 121. [Și: fărămușă s. f.] Cfr. fărămea, fărămică, fărămice, fărămiță, sfărămușă.

FĂRĂ-NEMICĂ † s. f. } v. fără.

FĂRĂ-ONENIRE † s. f. }

FARAONĂ s. f. v. faraon.

FARAÓN s. m. I. 1^a. *Pharaon, titre des souverains de l'ancienne Egypte*. 2^a. *Faraon (jeu de cartes)*. II. 1^a. *Sobriquet ou surnom des Tziganes; bohémien*. 2^a. *Diable*.

I. (Literar) 1^a. Numele vechilor regi ai Egiptului. *Craii Egiptului s'au numit faraoni, precum măturisese peora vechiului istoric Moneton (sic! = Maneton), în cartea de Craii Egiptului.* N. COSTIN, LET. I, 52/22. *Ca să edneze lei și tigri, girofa și gazela, ba chiar iepuri și cocori, faraonii Egiptului, despoși Astriei și tiranii Perși rădăeau în picioare ordii și popoare întregi.* ODOBESCU, III, 79/11.

2^a. (După fran.) „Un fel de joc de cărți” CONTINESCU (de hazard, în care banerul trage două cărți pe care le așează una 'n dreapta și una 'n stânga; el câștigă toate sumele pontate la dreapta pe câștigul de aceeași valoare și le dublează la stânga). *Gișă Faraonescu, cel ce și-a perdit starea în cărți jucând faraonul... un om cu o casă de copii, carii au rămas muritori de foame din pricina lui.* ALECSANDRI, T. III, 1699.

II. (Pop.) P. ext. 1^a. Poreclă care se dă Țiganilor (după o credință a poporului, că ei ar fi vechii urmași ai Egiptenilor). „Faraon — țigan negru cumu-i dracu”. ȘEZ. V, 72. *Când cineva urea să batjocorească vrșu țigan, îi zice vorbe de acestea: „Faraono!”, „cioră ră!” „cioroiuro!” „harapule!” „întăciunatul!” „spurdăciuneo!” „diacolo!” „încornuratule!” „dihanio!” „ingrozitule!” „păngarso!” „împelotule!” „Cioarrrrrrr!” „Garrrrrr!” „Gravuuuuuu!” „Heaaaaaa!” ȘEZ. III, 36.*

2^a. (Fîind-că Țiganii sînt negri, și în credința poporului dracii au aceeași culoare ca și Țiganii, din compararea Țiganilor cu dracii, cuvîntul „faraon” se întrebunțează și cu însemnarea de) Drac. *Ea atunci s'a dus la marginea mîrilor, și-a făcut un bordel[ul] acolo și s'a fîncă cu un faraon (= „o sinonim cu dracul, în ochii poporului”).* ȘEZ. III, 34. *Tot pîn' ale pustăiești de mări, unde este număi lișteac (= „tot una de apă, numai apă”) de apă, stau faraonii cu faraonoaicele lor.* (Vâlcea) ȘEZ. III, 101/11.

[În sensurile de subt II se întrebunțează și la fem.: faraonă s. f. „țigăncă”. BĂRCIANU și (derivat cu suf. moțion. -oaică): faraonoaică „drăcoaică”. ȘEZ. III, 101/11.]

— Intrat în limbă prin intermediul bisericii: paleoslav. Faraon, grec. Φαραων.

FARAONIT s. m. *Nom des habitants de l'ancienne Egypte*. — Numele locuitorilor vechiului Egipt.

Cuplarea și faptele obiceiurilor noastre, cercetându-le, să găsească streine, și nu să pot asemăna ce nici unul din lume, decât numai ce cele de-a'ndoasile ale Faraoaiilor, PISCUPESCU, o. 7. [LA DIONISIE ECLÉSIARHUL, c. 179 se găsește un derivat faraoaiic pentru faraoaiic: Se înecă ca Faraoaiicului în marea roșie.]

— Format după modelul cuvintelor grecești cu suf. gent. -*ovg*, din Faraoai.

FARAOAIĆA s. f. v. faraoai.

FĂRĂ-RĂU † s. a. v. fără.

FĂRĂȘ s. a. *Pelle (aux ordures)*. — (Munt. și pe la Brașov). Lopătică de tinicheă (sau de alt metal) care servește la stringerea gunoiului, după ce se mătură. „Fărăș = o uneltă de casă, pe care se la gunoiul și altele. E ca un vâtrăru, quadrat [- pătrat], cu marginile ridicate. (Brașov)”. VICIU, GL. *Fărăș de tinicheă*. TARIF (a. 1870), ap. ȘIO. *Apoi se pune într'un fărăș câțiva cărbuși aprinși...* DATCULESCU, ap. TDRG.

— Din turc. farâș, idem. ȘIO.

FĂRĂ-VEASTE s. f.
FĂRĂ-VOROĂVĂ † s. f. } v. fără.
FĂRĂ-VRĂME † s. f. }

FĂRBĂ s. f. *Couleur*. — (În Banat, prin Transilv. și prin Bucov.) Vopsea, culoare, față. „Fărbă e cuvântul obișnuit pentru culoare în Banat (unde se întrebunțază une-ori și față, cu același sens)”. JAHRESBERG III, 315. „Fărbă = culoare.” (Băla, în Bucov.). Com. G. TOFAN. *Toate măturiile pe lume, precum ceale din Evropa, și din Asia... se grișec de podoaba cea din afară a trupului lor; de acolo au eșit atâtea de multa feluri de haine pestriță, și în tot chipul de farbe*. TICHINDEAL, F. 304. *Fărburi, care zingarii le bine cunosc...* CALENDARIU (1844), 68. [Plur. farbe și fărburi.]

— Din germ. Farbe, idem (intrat în limbă prin zingarii și negustorii nemți). Tot astfel zic farba Sărbii în Banat și Rutenii în Bucovina).

FARBALĂ } s. f. v. falbală.
FARBARĂ }

FĂRCĂNE s. f. plur. (Băieși) *Inegalité résultant de la coupe sur les parois des mines de sel*. — Părțile zgrunțuroase ce rămân pe părțile minelor de sare, după ce s'au tăiat din ei blocuri. (Atestat numai la) DDRF.

— Etimologia necunoscută.

FĂRCĂTURĂ s. f. v. fărcurtură.

FĂRE prep. v. fără.

FĂRECĂ vb. I v. ferecă.

FĂREITĂR s. m. v. faleitar.

FĂRETRĂ s. f. *Carquois*. — (Nelntrebunțat) Tolbă de săgeți. Tătarii, ca să poată fugi mai lesne... arcurile și faretrele cu săgețile... le lepădă. SINGAI, HR. II, 65^{1/2}. *Diana stă în fund... și le arată prețurile luplei, care sânt un arc de aur și o faretră de purpură*. ODOBESCU, III, 129.

— N. din lat. pharetra (grec. φαριτρα), idem.

FĂRFĂI vb. IV^a (IV) v. forfăi.

FĂRFĂLI vb. IV^a refl. *Se pavăner*. — (În Ban.) A se fălă („sich brüsten”). JAHRESBERG III, 315.

— Pare a fi rezultatul unei fuziuni între forfoin (fărfois) și (a se) fălă.

FĂRFĂNĂȚIC. -Ă adj. subst. *Bacovii, hableur*. (?) — (Har) Fiecar (?) *Omului ce mintea plămăntoare îi se felă' d'nașă, adică: cea ce cugetă nalt, copt și mare e târziu la vorbă și molău la paș; și fărfațnic are și cucudat afânal și mers cărătar*. JIRESCU, ap. HEM. 443.

— Pare a fi disimilat (r-r > r-n) din *fărfărațic, iar acesta un derivat din farfară, prin suf. adj. -atic.

FARFARĂ adj. și subst. *Bacovii, hableur*. — (Întrebunțat ca subst. și ca adj.) Fiecar, palavragiu, gură-slobodă, „care nu șine secretele, [le] divulgă”. SEZ. IX, 155. *Unde să iasă din gura ei vreo vorbă fără cumșă, ori să asculte de la cineva vreo asemenea vorbă? că se rușină și găsece un cuvinte destul de cucușioasă cu care să lăchiză și gura cea mai farfară*. ISTRESCU, REV. NOUĂ, I, 32. *Și miera cântă, iar îi răspunde: „Ba, stăruie, ba, so nu te-oiu luă, Nu te-oiu sărușă, Că ești farfară, Ba, marghiol de gură Care simi fură?”* TEODORESCU, P. F. 455. *Mierșă, mierșă, Pășare pestriță, Pestriță și sură, Farfară de gură, Au nu fi-am zis fie Ca să-mi fi softe?* BIBICESCU, P. F. 383; cfr. TEODORESCU, P. F. 349. *Căci ca ea tot mai găsece, Mai de neam și mai de viață, Nu ca ea o rămășășă, Mai de neam și mai cenă, Nu ca ea o farfară*. DRAG. (Văleca). Com. DRAG. [Autorii Lexiconului Budan, ca să-i poată apropia de ital. farfalla, au dat cuvântul sub forma fărfață, pe care l-au primit apoi și celelalte dicționare.]

— Cuvânt din epoca fanariotă, pătruns în graiul poporului din România (mai rar în Ardeal), de origine turcească: farfara, idem, răspândit, poate, prin Neo-grecii: φαφαράς, idem. (Cuvântul se găsește și în alte limbi și e înrudit cu fanfaron).

— Cuvânt din epoca fanariotă, pătruns în graiul poporului din România (mai rar în Ardeal), de origine turcească: farfara, idem, răspândit, poate, prin Neo-grecii: φαφαράς, idem. (Cuvântul se găsește și în alte limbi și e înrudit cu fanfaron).

FARFANIT, -Ă subst. *Misérable, guessez*. — (Termen de ocară, al cărui înțeles nu se poate bine preciza; ceea ce, de altfel, se întâmplă cu cele mai multe cuvinte din această categorie; poate) Nevoiaș, prăpădit. *Voi mangășilor și farfanitilor, de câte ori îți fi dormit în stroh și pe lărnomașă, să am un atâșna bani în pungă, nu mi-ar mai trebui alta!* CREANGĂ, P. 254.

— Etimologia necunoscută.

FARFAZOĂNE s. f. plur. *Simagrées*. — În Mold., rar și fam.) Moftri, fasoane. *Iau lasă farfazoanele la o parte!* A. N. BOGDAN, ap. TDRG.

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi rezultatul unei fuziuni a cărei elemente ar putea fi: farfaștic, fasoane, zoroane).

FĂRFEN s. m. (Bot.) ferfân.

FĂRFŌIU s. m. sing. v. forfoiu.

FARFURIE s. f. 1^a. *Porcelaine*. 2^a. *Assiette*.

1^a. † Porțelan. *Lăsat-au Ștefan-rodă cel Ban la mânăstirea Putna după moartea lui arcul lui și un păhar, ce vorbeașu călugării la mânăstire, că este de laspie ce eri în chipul marmurei albe și a farfuriei*. NECULESCU, LET. II, 198^{1/2}. *După acești tineri venoșuși doadășprăcece roabe foarte frumoase, acund în mâni cele o tacă de farfurie de China*. GORJAN, II, II, 108. *Se sură într'o sală ce eră pardosită cu porțelan (farfurie) de China*, idem, 176. *Colo sab sicomori tineri, pintre figi cu frunza lată, Se cărește minarosa de costor cu-aur sufloț...* Turnul plin de clopotele făcut tot de farfurie. C. NEGRUZZI, II, 132.

2^a. Spec. (La început) Taler de porțelan (pentru bucate, deosebit de talerile ordinare; mai târziu) p. ext., taler, talger (din orice materie). Cfr. bild, strachină. *Să-mi fi păsăști... șase rogoji(o)oare de cele de masă, de care pun tipisile pe dinete...* far-

furii de masă, atât cele de bucate cât și tălăurile. DOC. (a. 1793, Râmnic), ap. IOBGA, s. D. VIII, 28. *1 tas de argint poleit, 2 farfurii de dulceață poleite...* DOC. (a. 1790), ibid. 18. *2 farfurii de argint cu 4 lingurițe*. URICARIUL, X, 254¹². *Parcă frumusește se mănă pe talgere (farfurii)*! ZANNE, p. II, 569. (Loc.) *Parcă calcă în farfurii*! („cu grijă, încet și pe-afurișul ca să nu-l audă nimenea”). ZANNE, p. III, 548. *„Dar Avicoli ce-i aduci?” — „Fustă albă și papuci. O creacă cu mere dulci Și-o farfurie de nuci”*. ȘEZ. II, 220¹¹. *Farfurie mare = „plat”*; - *adăncă* = „assiette creuse ou à soupe”. PONTBRIANT. — Din turc. *färfüri* „porțelan” (acesta din pers. *färfüri* „chinez”), răspândit la noi, probabil, și prin Neo-greci (φάρφουρι „porțelan”). Sensus de „taler” s'a dezvoltat în limba română; azi cuvântul a devenit literar, pătrunzând astfel și în Ardeal, unde el nu eră cunoscut.

FARFURIGIE s. m. *Marchand de faience*. — (Neobișnuit) Neguțător, vânzător de farfurii și obiecte de falanță. (Atestat numai la) DDRF.

— Derivat din *farfurie*, prin suf. nom. gent. -*giu*.

FARFURIOARĂ s. f. *Petite assiette. Soucoupe*. — Diminutivul lui *farfurie* (derivat prin suf. -*ior*). Farfurie mică de masă, spec. farfurie mică pe care se servesc ceștile de cafea s. pe care se dă dulceață. Cfr. tălăraș, talgeraș. *Done farfurioara cu patru lingurițe de argint*. URICARIUL, XIV, 234¹⁶. *Bărzoină... poartă șapcă de aghiotant și un palton cu bumbi mari cât niște farfurioare*. ALECSANDRI, T. 503. *Pe ușă intră șercitoarea cu tava de dulceață...* *Imi așază farfurioara dinainte*. G. VĂLSAN, CONV. LIT. XLII, I, 144. Cfr. *farfurioară*. [Pronunț. -*ri-oa-ră*]. Raz, și *farfurioară* s. f. *Una din ele aduce o farfurioară (sucupă) și o linguriță cu dulceață de roze*. MAG. IST. V, 365.]

FARFURIUȚĂ s. f. = *farfurioară*. Diminutivul lui *farfurie* (derivat prin suf. -*uș*). *Lingurițe de argint, farfurioțe și cești de porțelan*. DELAYRANCEA, ap. ȘIO. [Pronunț. -*ri-u-ță*].

FĂRGĂȚĂU s. a. *Verrou*. — (În Josani, comit. Hunedoarei). Zăvor. POPOVICI, R. D. 165.

— Din ung. *forgató* (propriu: „învărtitor”).

FĂRIJ † s. m. *Cheval de luxe*. — Cal frumos, cal de lux. *Și scosseră un farij, adică un cal alb cu șoa de diamant și de piale de aspidă*. ALEXANDRIA, 49 (: paleol. „Izvedoša omu farija bëla...” sârb. „feriža bila nemu izvedoša oedlana sedlom od kamona adamanta”). *Edropul este în mare(a) ca și farijul* [scris greșit: *faroul*], și este foarte frumos; iar din jumătate spre coadă este ca peștele. Și are cuvioiță întunecoasă și cușjură toată marea cu un citeaz al mării și al peștilor. MSS. (a. 1777), ap. GCR. II, 110. — Imprumut literar din paleol. *farlja*, idem (care este arabul *fāris* „călăreț”), răspândit și în limbile romanice și intrat la Slavi prin mijlocul medio-greacă. Cfr. BERNEKER, SL. WB. 279).

FĂRIMICĂ vb. I (ș. d.) v. *fărâmică* ș. d.

FĂRIMICĂ s. f. v. *fărâmică*.

FĂRIMITURĂ s. f. v. *fărâmitură*.

FĂRINĂ s. f. (ș. d.) v. *făină* ș. d.

FĂRÎNGE s. a. (Anat.) *Pharynx*. — Înghițitoare, gâtie, gârjan; „intrare atât pentru canalul digestiv, cât și pentru cel respiratoriu, situată între cavitatea bucală și nazală pe de o parte și între esofag și laringe pe de alta”. ENCICL. ROM. II, 385.

— N. din fran. (grec. φάρυγξ - γίγας, idem).

FĂRÎNGIȚĂ s. f. (Med.) *Pharyngite*. — Inflamația faringelui.

— N. din fran.

FĂRÎNECĂN, -Ă subst., adj. 1°. *Appartenant à la secte des Pharisiens*. 2°. *Pharisaïque*.

1°. Subst. Membru al sectei fariseești.

2°. Adj. Fariseesc. *Nunai cei orbii de patimi și de obiceiuri fariseene privesc botocul cu inima rece*. MARCOVICI, D. 189.

— Din paleol. *făriséjanin*, idem.

FĂRÎNEESC, -EĂSCĂ adj. *Pharisaïque*. — De fariseu, aparținând fariseilor, ca al fariseilor. *Sculă-ră-se cărtularii, partea farisească, și se pârâia urlul alaltă grăind*. COD. VOR. 48; (= sculându-să cărtularii den partea fariseilor N. TESTAMENT 1648; sculându-se cărturarii părții fariseilor. BIBLIA 1688: „quelques-uns de la secte des pharisiens”). Cfr. *făriséean*.

— Derivat din *farise(iu)*, prin suf. adj. -*esc*.

FĂRÎNEȘTE adv. *Pharisaïquement, hypocritement, fausement*. — În felul fariseilor, în mod ipocrit, fățarnic, cu fățarnicie (Atestat numai la ROLIZU).

— Derivat din *fariseu*, prin suf. adv. -*ște*.

FĂRÎNEȘM s. a. *Pharisaïsme*. — Caracterul fariseului, ipocrieze religioasă.

— N. după fran. (Derivat din *fariseu*, prin suf. -*ism*.)

FĂRÎNEȘU s. m. v. *fariseu*.

FĂRÎNEȘU s. m., adj. m. l. *Pharisiens, membre d'une secte de Juifs. Il Faux, hypocrite*.

I. Subst. Numele unei secte religioase la Evrei. Fariseii se deosebeau de Saduchei prin aceea că erau mai conservativi, cu privire la vechile tradițiuni. Țineau așa de mult la partea formală a religiei, în cât de multe ori neglijau fondul ei. Din cauza aceasta, numele de „fariseu” deveni mârțiu sinonim cu acela de „prefăcut, fățarnic, ipocrit”. Cuvântul există în graiu cu amândouă însemnările. *Ceia ce me știu dăntău, se vor a mârțurii, că după ceastia erului a ei noaste credință vișu (= trălă) farisein*. COD. VOR. 74; (= Carii mă cunoșcu pre mine mai de nainte, să vor vrea să mârțurisească, că după adevărat în obiceiul al legii noastre am trăit fariseu. N. TESTAMENT 1648; am trăit fariseu. BIBLIA 1688). *Grăesc amă coao că de nu se va isbândi derapatea noastră, mai cărtos de cărtularii și fariseii nu veși intră în părăștea cerului*. TETRAEV. (1574), 206 (: „car je vous dis que si votre justice ne surpassa celle des scribes et des pharisiens vous n'entrerez point dans le royaume des cieux”). *Doi oameni duseră-se în besareceă să se roage, unul farisei, iară al milar*. CORESI, E. I. *Ian taci, măi femeie, că biserică-i în inima omului... nu mai face și tu altă vorbă că fariseul cel fățarnic*. CREANGĂ, A. 17.

II. Adj. Prefăcut, fățarnic, ipocrit. *Irinopoleos, unul din grecii arhierei... După ei mai eră încă și doi sfânti arhimandriți, Farisei și mult fățarnici, intriganți și necinstiți*. BELDIMAN, TR. 342.

[În literatura veche numai: *farisél(s)* s. m., azi, după plur. *farisei* s'a construit un sing. *farisiu*.]

— Din paleol. *farisél* „pharisaeus” (grec. φάρισαίος).

FĂRLICONDĂ s. f. }

FĂRLICUNDĂ s. a. }

Sorte de dans popular. — Un fel de joc național. SEVASTON, N. 281. „La Dăleni... se învârte hora sălțată ca un fărlicundă bulgărească”. PĂRVEȘCU, II. 12.

— Din bulgărește.

FĂRLIFŪS s. m. *Petit homme maigre et chétif; gringolat.* — (Mold. fam.) Se zice despre oameni slăbuți, de constituție delicată. *Așă mânăcă și așă bea Românașul... născut și crescut la coarnele plugușii, nu ca fărlișuși de pe la târguri, crescuti în bumbac.* BOGDAN, P. ap. TDRG.

— Etimologia necunoscută. (După Tiktin, *Dief. rom.-germ.* ar fi germ. *Firlefans* „om ușuratic”. În cazul acesta cuvântul german a fost apropiat, prin etimologie populară, de vorbele sfărlă și fus).

FĂRMĂ vb I (ș. d.) v. fărămă ș. d.

FĂRMĂ s. f. v. fărămă.

FĂRMĂȘ s. a. *Unité de mesure* (employée en Moldavie). — „Fărmaș = unitate de lungime, a opta parte dintr'un palmar, a 64-a parte dintr'o palmă”. PAMFILE, J. II.

— Etimologia necunoscută.

FĂRMĂȘ s. a. }
FĂRMĂȘĂ † s. f. } v. farmec.

FĂRMĂȘĂ vb. I (ș. d.) v. fermecă ș. d.

FĂRMĂȘĂCIUNE † s. f. = fermecătură. (Atestat numai la) DOSOFTEIU, V. s. 96.

— Cuvânt neobișnuit, format de Dosoșteiu din fermecă și suf. abstr. -*ciune*.

FĂRMĂȘĂRESC, -**EĂȘĂ** † adj. *Magique, enchanté.* — Fermecătoresc. *Făind clevești... cumcă cu fărmașărească meșterie fac lămădușele...* DOSOFTEIU, V. s., ap. TDRG.

— Cuvânt neobișnuit, format de Dosoșteiu din farmec și suf. -*ăresc* (gândindu-se probabil la grec. *φάρμακός*). Cfr. fărmașăresc.

FĂRMĂȘĂRESC, -**EĂȘĂ** † adj. *Magique, enchanté.* — Fermecătoresc. *Meșterugul fărmașăresc.* DOSOFTEIU, V. s. 96.

— Cuvânt neobișnuit, format de Dosoșteiu din farmec și suf. adj. -*esc*. Cfr. fărmașăresc.

FARMACEŪTIC, -**Ă** adj., s. f. *Pharmaceutique.* — Adj. Ceea ce se rapoartă la farmacia. *Preparate farmaceutice.* || Substantivat (subt forma feminină). *Farmaceutica:* partea medicinii care se ocupă cu prepararea și întrebuințarea medicamentelor. — N. din fran. (grec. *φάρμακεία*, idem).

FARMACIE s. f. *Pharmacie.* — Oficină în care se prepară, conservă și vând medicamente. Cfr. apotecă, spițerie.

— N. din fran. (grec. *φάρμακία*, idem).

FARMACIST s. m. *Pharmacien.* — Cel ce prepară și vinde medicamente. Cfr. apotecar, spițer.

— N. derivat din farmacie, prin suf. -*ist*.

FĂRMĂȘĂCITĂRIU, -**ĂRIU** † subst. *Empoisonneur.* — Făcător de otrăvuri. (Atestat numai la) DOSOFTEIU, V. s. 42.)

— Cuvânt neobișnuit, format de Dosoșteiu dintr'un verb *fărmași (cu sensul grecescului *φάρμακισμός*) și suf. -*itor*. Cfr. fărmașăcitură.

FĂRMĂȘĂCITURĂ † s. f. *Magie, sorcellerie, diablerie, enchantement.* — Fermecătorie, fermecătură. *Să gândi că-i fărmașăcitură minunea.* DOSOFTEIU, V. s. 142. [Plur. -*turi*.]

— Cuvânt neobișnuit, format de Dosoșteiu de la un verb neîntrebuțat *fărmași (= fermecă) și suf. abstr. -*itură*. Cfr. fărmașăcitor.

FARMACOLOG s. m. *Pharmacologue.* — Cel care

studiază natura, clasificarea și compoziția chimică a substanțelor medicamentose.

— N. din fran. (grec. *φάρμακον* „medicament” și *λόγος* „știință”).

FARMACOLOGIC, -**Ă** adj. *Pharmacologique.* — Ce se ține de farmacie.

— N. din fran.

FARMACOLOGIE s. f. *Pharmacologie.* — Știința care studiază natura, clasificarea și compoziția chimică a medicamentelor.

— N. din fran.

FARMACOPÉE s. f. *Pharmacopée.* — Artă de a prepara medicamentele.

— N. după fran. (grec. *φάρμακωσία*, idem, din *φάρμακον* „medicament” și *ποίησις* „a face”).

FĂRMĂȘĂCITURĂ s. f. v. fărmașăcitură.

FARMAZOĂNCĂ s. f. v. farmazon.

FARMAZON, -**ĂNĂ** subst. *Sorcier, magicien, enchanteur.* — (Pop. și fam.) Vrajitor, fermecător. *Farmazonul de la Hărlău.* (Titlul unei comedioare de) ALECSANDRI. *În că chiar, că erai să ne dăruiești cu milă și cu daruri împărătești, dacă nu te celeau, când ai părliț-o, farmazonă cu ești!* CREANGĂ, P. 268. (În glumă) *Când farmazonul nostru, bietul căpitan Cișpăgea, care nu știă că pe muncăleste nazat ea să zică îndărăt, înapoi, alecarpă prinse țigarurile noastre strigând: „nauși băieți, ghinăvral poruncește să mergem la sat”... noi am dat năvală la sat... și am pus mâna pe tunarile turcești.* GHICA, S. 23. [La fem. și:] (derivat prin suf. moțion-*că*) farmazoăncă s. f. MARIAN, V. II.]

— N. din rus. farmazon „francomason” și „boscar”. JAHRESBER. II, 203.

FARMAZONIE s. f. *Sorcellerie, enchantement, magie.* — (Pop. și fam.) Vrajii, farmece, boscărie. *Voi îmblăși cu farmazonii, căutați să-i fărmașăci.* CONTEMPORANUL, VI, 502. *Descănteală superstițioasă, schime cabalistice... îi duc mîntea într'o lume de farmece și de farmazonii.* VLAHUȚĂ, D. 217.

— N. derivat din farmazon, prin suf. -*ie*.

FARMEC s. a. 1°. *Enchantement, sort, sortilège, charme.* *Formule magique.* 2°. *Charme, attrait.*

1°. *Farmecul* e sau acțiunea ce o exercită cinevă spre a „fermea” pe altul (s. pe sine), s. rezultatul acestei acțiuni s. mijloacele tainice (materia, obiectul, formula magică) pe care le întrebuințează. (Deosebirea între farmec și vrajă, fapt, făcătură, desfaceare și descăntece e aceeași ca între vorbele corespunzătoare, cfr. fermecă; această deosebire nu se prea observă însă în literatură, unde aceste cuvinte sânt întrebuțate adesea împreună, aproape ca sinonime. *Farmecul* se face s. se pune cuvîr). Cfr. boboane, bocsoane, drăcării, bolmoajă, aruncătură, etc. *Destul de ceia ce făcea farmecă adură-și* [= își adunau] *carțile și le ardea între toși.* COD. VOR. 6/16 (= Iară mulți de ceia ce făcuse farmece, strângându-și cărțile le arasă înaintea tuturor. M. TESTAMENT 1648; Și mulți din ceia ce făcuse încodirile, aducând cărțile le ardea[un] înaintea tuturor. BIBLIA 1688: „Il y en eut aussi beaucoup de ceux qui avaient exercé des arts curieux, qui apportèrent leurs livres et les brûlèrent devant tout le monde”). *Cel rînit au să să lămăduiască cu descăntece și cu farmeci,* PRAVILA MOLD. 69. *I întrebră împăratul ce farmeci au făcut ei de le au tremis vișuri groaznice.* VARLAAM, C. II, 35. *Alte cu aciastea farmeci face necuviosul.* DOSOFTEIU, V. s. 151. *Cine te-au învățat făpturi de farmeci ca*

acineau? Idem, v. s. 31. *Tot faptul de farmăcu/ descântătoriu prin urechile tuturor au stropit.* CANTEMIR, IST. 115. *Cei ce aduc războiului la casele lor pentru ca să facă necare farmeci...* SAPTE TAINÉ, ap. TDRG. *Au bănuț pe o sor a măno-sii...* că ar fi făcut farmece cu alte miseri. MAZAZ, IST. 33/3. *Sulbănică rădăce ca o umbră, nu de vr'un farmece de vrajă, ci [birănită de dragoste].* DELAVRANCEA, s. 23. *Nu vezi câte descântec, câte farmece de închiogă apele de s'o fi șezând și draci/și, tot mișcarea le face.* (Vâlcea). SEZ. III, 32/32. (Cred. pop.) *Un roș din colac e bun de păzește casa de farmece.* (Bogdănești, în Vâlcea). *ibid.* IV, 30/22. *Blestematele de farmece ne-a acoperit palaturile cu apa acasă murdară.* ISPIRESCU, L. 37. *Cuvântul tău a sfărâmat toate farmecele ce mă țineau înțințuită.* idem, l. 35; cfr. 101. *Iar tu, lună luminată, Să nu ai odihnă, nici somn, Ci să dei farmecii și nritul Din casa noastră.* TEODORESCU, P. P. 374. *O femeie destrămată, Dintr'o casă blăstămată, Cu stricătoarea și cu donița în mână, Rea farmecătoare, Rea deochietoare, Cu farmece'n mână, Cu setea în sân...* *ibid.* 375. *†† Ca prin(tr'na) farmec = ea și când ar fi fost fermecat, nu produs de mâni omenești, Intr'un mod miraculos, de-odată, pe neașteptate. [Călătorul] pare că se tragește transportat en prin un farmec în un castel descris de Walter Scott.* C. NEGRUZZI, I, 192. *„Doamne, fă ca acest izvor să fie ce-a fost mai înainte...”* — „Amin...” [și] ca prin farmec perii izvorului și copaci. EMINESCU, X, 16. [† P. ext. Acel gen al literaturii noastre populare care redă formulele întrebuintate de cei ce farmecă. Fata... fiindând mâine cu degetele încleștate în apa cea curgătoare roștește de trei ori după olaltă versurile următorului farmec: Bună dimineața apa lui Iordan, Cu stropii lui Avram... MARIAN, NU. 22.

2°. (Sens modern, literar, care nu se poate atesta în literatura populară; probabil după fraza „charmé”) Calitatea (cuivă s. a ceva) de a te atrage, de a te captiva. *Istoria unei femei, spusă de o femeie, are un farmec deosebit.* C. NEGRUZZI, I, 43. *Ca o lîră dulce inimă-mi trezită, Cântă și serbează bunurile vieții, Farmecul iubirii și alj tinerității.* ALEXANDRU, P. I, 279. *Când soarele se pleacă spre apus, când murgul serii începe a se destinde treptat peste pustii, farmecul tainic al singurătății crește și mai mult în sufletul călătorului.* ODOBRESCU, III, 17/17. *Accesă se scapare a suferinței mute prin farmecul exprimirii este binefacerea ce o recădă postel de geniu asupra oasurilor ce-l ascultă.* MAIORESCU, CR. II, 307. *Scoțărirea de condeie deteă farmec astei liniști.* EMINESCU, P. 232. *El are fes albastru Și-albaștri are ochii, d'un farmec dureros; E tână și e palid și-atăl e de frumos!* COȘBUC, B. 15. *Lasă-ți, băiete, satul, ca tot farmecul frumusețelor lui și pasă de te du în loc strein!* OREANGĂ, A. 118.

[Forma veche e: farmăc s. a. cu plur. farmăco, mai rar farmăci: *Întreă împăratul ce farmăci au făcut ei...* Noi, împărat, farmăcile nu știm. CARTE ROM. (a. 1643), ap. CP. 390. | Pluralul farmăco e fost schimbat în farmece, după care s'a format și singularul modern farmec. | Mai ales în Mold, se găsește și un plur. farmeci (cfr. VARLAAM, C. 155; DOȘOFTEIU, V. s. 76; 103/11, etc.). | În Munț. avem și pluralul farmece, de la care s'a dezvoltat un sing. (rar) farmec s. a. PONTREBIANT, POLIZU, TDRG. | Forma neutrului plural tal „pharmacă, devenită feminin singular, a dat: † farmăc s. f. *Farmăcă necromantiilor.* DOȘOFTEIU, V. s. 31; — † farmăc s. f. = „incantatio, praestigia, res magica; die Zauberer, Hexerei, die Bezauberung”. LB. | După verbul farmecă, se găsește și foarmec s. a. CDDE n-o. 551.] — Din lat. pop. „pharmacum (din grec φάρμακον „otravă, mijloace tainice spre a fermecă pe cineva”).

FARMECĂ † s. f. v. farmec.

Dicționarul limbii române, 31. V. 1910.

FARMECĂ vb. I (ș. d.) v. fermecă ș. d.

FĂRNĂ vb. IV^a (ș. d.) | v. fărâmi ș. d.

FĂRNĂ vb. IV^a (ș. d.) |

FĂRNUTĂ † s. f. *Ordre.* — Ordin. Cfr. *ferman.* *Acasă slugi tălhari la casele lor de fină drumurile, de ucidea Turcii și fură bucate din Buguru, cui, iepi; și se făcă farmutate totdoamna și simuri cu Tătării, pentru faptele lor și nu putea să zică nime nimic de frica lui Gavrilă.* SECULCE, LET. II, 254/23. *Un agă al Vizirului...* au mers de au scos farmutala de la Tătari. CONDICA (a. 1693), ap. ȘIO.

— Cuvânt de origine orientală (cfr. pers. *fermulâh* „ordin”, turc. *fermüden* „a ordona”); după Șăineanu, *Infl. orient.* l-am avea de la Tătari.

FĂRNĂ vb. IV intrans. *Nasiller, nasillonner.* — A vorbi pe nas, a fonfăi. TDRG. [După DDRF, și: fărână vb. IV.]

— Formație onomatopoeică. Cfr. (s) fărână, sfărână, (s) fărâ, forcăi.

FĂRNĂIRE s. f. *Nasilllement, nasillonnement.* — Infinitivul verbului fărână, devenit abstract verbal. Fonfăire. [După DDRF, și: fărânăire s. f.]

FĂRNĂIT s. a. = fărânăire. Participiul verbului fărână, devenit abstract verbal. [După DDRF, și: fărânăit s. a.]

FĂRNĂIT, -Ă adj., subst. *Nasillard, Nasilleur.* — Participiul verbului fărână, devenit adjectiv (cu sens activ), une-ori și substantivat. Fonf. *Eră în sat și doacul lui lordeche fărânăit de la strana mare, dar ce și-i bun? Știa și el glăsurile pe din afară de biserică, nu-i vorbă, dar cămpănea, de bătrân.* CHEANGĂ, A. 9. („Fărânăit = om care vorbește pe nas și cântă pe nas”. GLOSAR. *Fuga d'Amici, fărânăitul!* (Bilca, în Bucov.) COM. G. TOFAN. [După DDRF, și: fărânăit, -ă adj.]

FĂRSĂ s. f. 1^a-2^a. *Farce.*

1°. Comedie, în care hazul provine din vorbele de spirit și din situații, nu din studii mai adânc al caracterelor. *Farso „De-ale Carnavalului” de Caragiale.*

2°. Păcăleală glumeață. *I-am făcut o farsă.* Cfr. festă.

— N. din fran.

FĂRȘĂLĂ s. f. v. sfârșală.

FĂRȘĂNG s. a. *Carnaval.* — (Prin Ardeal și Ungaria; ungrism.) *Carnaval, cășlegi.* „Fărșăng = carnaval (este rar folosit și mai mult cu sens ironic)”. VAIDA. *De te/a-i încununat, să ne scrii, sau de veri ama, în fărșăngu' eiitoriu, bucuroși/și am fi și noi, ca fruși și ca uchiu să te putem corteni întra frățușca drugoale.* (a. 1824, Oșorhei, în Transilv.) IORGA, s. D. XII, 211. *Tocmai în Fărșăngul [tipărit greșit: fărșănguș] trecut căsătorindu-se, l-au cununat popa meu cel uitit din Alămor.* (a. 1766, Armeanu, în Transilv.), *ibid.* XIII, 259. *Bămas bun cășlegilor, Zina bună fetelor! Când aveam mai tare'n gând C'a fi fărșăngu' mai lung, Ca să mă pot mărită...* (Transilv.) MARIAN, SE. I, 278. [Plur. *șănguri.*] Din acest plural *fărșănguri*, prin disimilarea completă a întăului r, s'a născut o formă *fășănguri*, poate și un sing. *fășăng s. a.* *La capitul fășăngurilor, la Rusăliile noastre [este târg].* CALENDARU (1844), 52.]

— Din ung. *farsang*, idem (iar acesta din germ. *Farsching*).

FĂRȘĂNGĂR s. m. *Gens masqués qui, la veille du commencement du carême de Pâques, se promènent*

dans les rues, en faisant toutes sortes de farces et de bouffonneries. — (Pe la Abrud; obiceiul ungureasc; cfr. MARIAN, SE. I, 257) „Fărșingari și fărșinoși” = maște, oameni care, în seara de prinderea postului de Paști, se îmbracă în haine de paie și umblă de la o casă la alta” (Abrud). VICIU, GL. *Fărșingar* (prin Abrud) = oameni mascați care umblă în săptămâna albă pe drumuri și fac nebunii pe la casele oamenilor. MARIAN. Cfr. măscuțaș. [Și: fărșingar s. m.]

— Derivat din fărșang, prin su¹ nom. agent -ar.

FĂRȘENIE s. f. v. fărșenie.

FĂRȘI vb. IV^a (ș. d.) v. sfârși ș. d.

FĂRȘINGĂR s. m. v. fărșingar.

FĂRȘINGĂU s. m. = fărșingar. VICIU, GL. — Derivat din fărșang, prin suf. augm. -oiu.

FĂRȘON s. m. *Farceur, plaisant. Faufaron*. — (Franțuzism) Cel ce se ține de farse și glume. Cfr. ghidus, păcăliciu. | Lipsit de seriozitate; lăudăros. Nu-l luă în serios: e un farșor. — N. din fran.

FĂRȚĂ s. f. 1°. *Enfant qui a du rif-argent dans les veines. Langue de ciprè. Colporteur de fausses nouvelles. Déhanché; personne légère ou indécente*. — „Cevă mic ce se mișcă meret”. BĂRCIANU. (Se zice cu deosebire despre copii mici care sânt neastâmpărați și nu stau locuți). *O fărță de copil!* DDRF. || Cineva care se mișcă meret încoace și înelco, cu (deosebire) cel s. cea care fuge de la unu la altul purtând minciuni. „Fărță = care poartă vorba de ici colecă” (Isharia). REV. CRIT. IV, 143 (cfr. fărțos). || Pemele care, umblând, își mișcă neconștient șoldurile încoace și înelco; (mișcarea aceasta fiind considerată de neconvincioasă): „personă indecentă”. POLIZU, țărță, teleleică, fleoarăță.

— Onomatopoeic (bulg. *fărkam, fărč* „abor”, sârb. *frcam, frcati* „zărnați”, cete. BERNEKER, SL. WB. 287). Cfr. fărțăi, bățăi, hărță.

FĂRȚĂCIUNE † s. f. = fărțălie. *Carile sânt năruarile... coala realea?* — Măriile, trafale... fărțogurile și înșăpăciunile și fărțăciunile nedreapte. CUV. D. BĂTR. II, 230.

— Derivat din fărțat, prin suf. abstr. -iune.

FĂRȚĂGĂU s. m. *Homme inconstant, esprit volage, tête à l'écart, tête écaporée*. — Om neastâmpărat, neașezat. „Fărțăgău [tipărit greșit: fărțăgău] = om fără astâmpăr”. ȘEZ. II, 227^{1/2}. Iar a să dea pe un vechiu funcționar afară ca să pue în loc un fărțăgău de tânăr! I. NEGRUZZI, I, 31.

— Derivat din fărțogă, prin suf. -ău.

FĂRȚĂI vb. IV^a v. fărțoi.

FĂRȚĂTOR, -OĂRE adj. *Fritillant*. — Adjectival verbal al unui verb fărțoi (neintrebunțat). Care nu stă la locul, n'are astâmpăr; cfr. fărțăi | Substantivat. *Putra înșăpă. Două ciubite, Două rânjite, S'o fărțăitoare* (= Pisica [mișcând din coadă]). PĂSCULESCU, L. P. 95.

FĂRȚĂU s. a. *Quart; quartier; la quatrième partie d'une mesure; quarteron*. — (În Transilv și Ungaria și prin Mold, ungurism) Sfert, pătrar. *De va fi cornul lunei cel mai de jos mai întunecat decât cel mai de sus, atunci în pătrarul (fărțău) dinții cu fi ploaie*. CALENDARIU (1814) 79^{1/2}. [Leaia de învâțtor 400 fl.] și, pe lângă sălos slobod și 6 stânjinji lemne, în 4 rețe (= rate), adică la tot fărțălu/a! de un fărțat din simbric. (Făgăruș, a. 1817), ap. IORGA, S. D. XII, 207. *Doreca se plă-*

tește în patru rate, numite fărțălu întăi, fărțălu al doilea, c. MĂDRESCU, UNG. 69. *Cale de un fărțat de ceas*. ALECSANDRIA, ap. TDRG. | (Neobicnuit, spre a traduce pe fran. „quartier”) Unul dintre cele patru câmpuri ale herbului. [Dăscălași] purtau nobleța neamului în inimă și în spiritul lor, fărță să se preocupe de arborele genealogic, nici de fărțălele de nobleță. GHICA, s. 53. || (Intrebunțat ca măsură) *Putra fărțate de pământ carele singur cu palmele sale l-au făcut din pădure vearde*. (Maramureș, a. 1717), ap. IORGA, S. D. XII, 235. *Un fărțălu de funt de oleiu de in*. CALENDARIU (1814), 173^{1/2}. *Un fărțălu de piatră*: e, în Mold., a patra parte dintr'un „coș” (= stânjen cubic). TDRG. „*Un fărțălu de cupă* | = coșă, e în Transilv. a patra parte dintr'o coșă) = sextarius; Seidel”. LB. *Ma este un clondriju! de doo fărțat, făcut cu banii/i) bisericii*. (Rodna, a. 1780), ap. IORGA, S. D. XIII, 160. *Tu, măi, să mi te duci, țalbeni cu fărțăi să-mi lei și la Turci, măi, să-și arunci, cu să mi ai săbăvească, Diu bătaie să săbească*. ALEXICI, L. P. 29^{1/2}; cfr. 258^{1/2}. || (Astăzi „coșă” a ieșit din întrebuințare și în locul ei a ajuns ca unitate de măsură de capacitate oficială, în Ardeal, „litra” = litru. Fărțălu de coșă e încă întrebuințat; de oare-ce însă acesta se cuprinde numai de trei ori într'o „litra”, găsim, în timpul mai nou, cuvântul fărțat și cu sensul de 1/3, dintr'un întreg). *Soacă, soacă, draga mea, Creapă brău'n tri fărțat și ne ngroapă pe-amândoi*. ALEXICI, L. P. 80^{1/2}. „*Ce te legăni, codrule, și cu vânt și fărță vânt, Cu cetina la pământ?*” — „*Da, cum nu m'oiu legăna, Că nainte mi-o ieșit Tri vainici cu trei topoară, Pe mine să mă omoară, Să mă taie'n trei fărțate, Să mă nacore pe trei care*”. MĂDRESCU, L. P. 119^{1/2}.

[Plur. -taie, mai rar -tăi. | Și: fărțălu s. a. | Și: fărțat (fărță) s. a., mai rar, la cărturari, care au apropiat cuvântul de pătrar, și: fărțar(in), fărțar(in) s. a. Nice un fărțăriu de moș (= must) n'au ieșit din straguri. IORGA, S. D. XIII, 74. | Prin apropiere de sinonimul sferț, și sfărțălu s. a. și sfărțar(in) s. a. *Luna lui Maiu (1813), sfărțăriu cel d'intăi... Inceputu' lui Marț cu Babele*. IORGA, S. D. XIII, 80. *Necostă pe cin' și-a luat? Pe Lena de la Moldau, Numă c'un sfărțar de bană*. RETEGANU, TR. 18^{1/2}; 19^{1/2}. *Dă-mi un sfărțar de cinăru*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 388. („sfărțăriu și fărțat = pătrar” ibid. 477). *Da cum nu m'oiu legăra, Că la mire oroa să vie Tri meșteri din Baia-mare, Să mă taie tri sfărțate*. FRĂNCANDREA, M. 94.]

— Din ung. *fertaly*, idem (din germ. *Viertel*). Cfr. ferdelă, firtă

FĂRȚĂL s. a. v. fărțălu.

FĂRȚĂLUI vb. IV^a v. fărțoi.

FĂRȚĂM s. a. v. partam.

FĂRȚĂRIU s. a. v. fărțălu.

FĂRȚĂT s. m. 1°. *Un de deux amies intimes qui, après un serment fait dans leur jeunesse, se considèrent comme frères pour la vie entière*. 2°. *Ami, compagnon, camarade, allié*.

1°. Fărălii români de pretutindeni obicnuiesc „a se prinde fărțăș” s. „frați de cruce” (mai rar *fărțăși din dragoste*, prin unele locuri din Transilv. și: veri, prescurtat din „frați veri” = frați adevărați). În ziua de Săn-Toader (în Transilv., Ban și Ungaria; pe aiurea și în alte zile) cei doi înși care se simt legați printr'o prietenie adâncă își promit în mod solemn de a se considera de frați cât vor trăi. Actual acesta e întovărășit în unele regiuni printr'un jurământ „pe pâne și pe sare” cu următoarea formulă: „Eu îți-oiu fi frate Pân'la moarte, M'oiu lăsa de pâne și de sare mai bine Decât să mă las de tine!” În

alte părți fărtașia se leagă cu sânge; cei doi fărtași își întapă cu un spin vârful degetului mie și-și amestecă sângele. (Există și un jurământ făcut pe cruce, care explică numirea de „frate de cruce“). Fărtașii se iubesc până la moarte, mai mult chiar decât frații din aceeași părinte, nu se ceartă și nu se trădăază, chiar dacă unul din ei ar fi făcut moarte de om. Ei n-au taine unul față de altul și secretele lor nu le spun nimănui. Când moare unul, cel rămas îl jalește cu capul gol, ca rușele de sânge. Intimitatea acestei legături se vedește și prin faptul că nici frații și surorile, nici copiii fărtașilor nu se pot căsători între olaltă. Din cauza aceasta se și prind greu doi inși fărtași. Cfr. surată. (Cfr. MARIAN, SE. II, 84-87). „Fărtat = frate, nu de sânge, ci din prinsoare, din învoală“. SEZ. V, 73_{1/2}. „Fărtat = frate de cruce“. Com. LIUDA. Fărtatu-tău sora-ta să nu io io, nici frate-tău pre [- cu] sora frătu-tău să nu se ia. cee se grănc frați sufletești, ce-s/ii oânt pre s/ă/nta ce/an/ghelie și pre cînșta cruce. FRAVILA (a. 1640), ap. GCR. I, 90. Văzduț ei ce poate firecare au zis unul cătră altul: „să fim anadândo de-acuma frați de cruce!“... Prinzându-se ei fărtași, s'au dus să fure ceată, fiindcă-i apăsa foarte neșoia. SBIERA, p. 262. Cât îți vezi cu ochii doi Stan feciorii ca snopii, Stan feciorii prădeții Ca nește pomii înforși. Și-am căzut fărtaț pușcal, Fără mâni și fără cop Șă zău mie s'au rușat, S'ăntore pușca cu pușal, Și să-i zăroșe lui capul, DOINE, 107. Căciula fărtașului Pe marginea satului? („Soarele“) GOROVEI, c. 350; cfr. 213; 358; TEODORESCU, P. P. 245^b.

2^a. P. ext. Prieten, soț, tovarăș, aliat, ortac. „Fărtat = soț, [paleosl.] drugii“. CUV. D. BĂTR. I, 280. Dăca au știut de moartea Radului-codă, n'au stricat în feară nimică, fără ce-au fost de hrana căilor, că eră Cantemir fărtaț lui Barnoescchi-codă. M. COSTIN, LET. I, 259. 21^a. Sânt din linca, fărtaț cu mult prigonalit Ulies, Ahemenides mă chem... COȘBUC, E. 63_{1/2}; cfr. 18/2, 29, 31, 43_{1/2}. Când știu luișide în codru, Te prenzi cu ei fărtaț, idem, V. 45. Tătarii... după ce căzură morși fărtași lor care armărean pre fugarii, se repeziră cu o furie neșpăstă asupra Românilor. MARIAN, TE. 269. Băntul tare se minună de această taină neînțeleasă și odăvă, când eră acuma fecior în toată forma, îl încăși un fărtaț, prieten vechiu și credincios, astfel... MERA, B. 217. Du blem (- să intrăm) întru să bem vin, Când ne-am întâlni să ne cînșim, Și pușem fărtași să fim. REV. CRIT. II, 206. (Adesea complinit printr'un atribut care arată în ce consistă tovarășia) Inșu... lui nu s'au se prea pare (- nu se prea încrede) pre fărtațul său de ciobănie; îl crede că acesta trebuie să fie fat și nu fecior, căci așa îl arată corba și fața lui cea muierască. MARIAN, O. II, 83. || (Ca și „frate“, se întrebunțează adesea când se adresează cineva unui prieten s. unui om căruia vrea să-i arăte prietenie; uneori întrebunțat în mod ironic s. sarcastic). Fărtațe, ado-mi și mie! MINEIU (1776), 120_{1/2}. Cănele... au răspuns lupului... „Numai noaptea să-i pizești [stăpânului] casa bine de tot“. Lupul au răspuns: „Aoi, fărtaț! niminea nu va păzi mai bine decât mine!“ TICHINDEAL, V. 99_{1/2}. „Ce cer?“ întrebă Lăpușneanu, văzând pre armașul intrând... „Capul cornicului Moșoc“, răspuns... „Cum? ce?“ strigă acesta, ca un om ce colcă pe un șerp; „n'ai auzit bine, fărtaț! urei să șuguști?“ C. NEGRUZZI, I, 154. Dar cănt ei (- păgârbit) cru de vin în not să troncă Nistrul, o păși rău, fărtaț! ALECSANDRI, P. II, 211. Ajunând cărățele, oamenii miresii întrebăre pe căcari... „Ale cui sânt cirezile astea, fărtașilor?“ ISPIRESCU, L. 293. „Aei, Toma Alimoz, Boier din țara de jos, Ce ne calci moșile Și ne strici fănețele?“ Boier Toma Alimoz Îi da ploșcu cu vin ros; „Să trageți, Mane, fărtațe, Dă-ți mânia după spate, Ca să bem în giunătăte!“ ALECSANDEI, P. P. 73_{1/2}. Și Mihu

c'auză, Cătră hoști] că mi-și] grău: „Fraților, fărtașilor, Doară tobele-n/ii răsună?“ ALEXICI, I, P. 62_{1/2}. Și dracul îi zicea lui Dumnezeu totdeauna, de câte ori vorbă cătră dînsul... fărtaț! MARIAN, I, 49. „Bună ziua, măi fărtaț!“ - „Septu pui de rață, frate!“ - „Măi fărtaț, tu ești surd!“ - „Ba, c'acă treci un cărd!“ ZANNE, P. II, 75; cfr. ALECSANDRI, T. 601.

[S]: fărtaț s. m. (adesea, numai variantă grafică). | TDRG. citează și o formă fărtaț s. m. (cu prefacerea lui đ) u după labiale), din Hanat. Tot așa și prin Muscel: IONESCU-BOTENI, S. X. 22, 26, 29, 31, 83, 87, etc. | Forma fărtaț, care se găsește uneori în texte vechi, cfr. GCR. I, 216, e numai o variantă grafică. | Rar, negativul: nefărtaț s. m. Au cunoscut într'insul pe cumnatu-său și i-au zis: „Ce mai faci cumnate, fărtaț? Iară îl i-au răspuns: bine! Da dumnezeu, cumnate nefărtaț!“ SBIERA, P. 133_{1/2}. | Și cu sensul de „drac, diavol“ d. ex. Știe-te nefărtaț ce-ai făcut! MARIAN. Pentru sensul acesta cfr. fărtași].

— Cuvântul e vechiu (se găsește și la Aromâni: fărtaț și la Megleniți: fărtaț, furtat) și datează de pe vremea comunității româno-slave. Obiceiul înfărtășiei pare a fi luat de la Slavi de sud (bulg. bratim, pobratim, sârb. bratim, pobratim, slov. pobratim, rus. pobratim, cu același sens) dimpreună cu formația cuvântului, care e un derivat din frate cu sufixul participial -at (la Slavi, brats=frate, -ims e dezințea participiului prezent pasiv). Schuchardt, Zeitschrift, I, 481. (Și Albanezi au, cu același sens și cu înțelesul de „tovarăș al mirelui“, ca la Aromâni, cuvântul oștim, derivat din oșta „frate“) Cfr. surată

FĂRTĂTEL s. m. Ami, compagnon, camarade. — Diminutivul lui fărtaț (derivat prin suf. -el) cu sens desmierdător. Fărtaț, când Păuză, De el mult se minună Șă din gură mi-i zicea: „Măi voinice, voinicele, Măi bădișă, fărtațele!“ FOR., ap. GCR. II, 295^b.

FĂRTĂȚI vb. IV^a. Apeler ogu, ou (refl.) s'appeler fărtaț! - Trans A zice „fărtaț!“ cuiva. Pă față te fărtațăce Pă dox mi te pedepesc. ALEXICI, I, P. 152_{1/2}. Neuratu' fărtaț! pe Mlăstocul, iară Mlăstocul îl nefărtață, adică: când Saraiu' zicea lui Dumnezeu „fărtaț“, Mlăstocul îi înturna „nefărtaț“. SEZ. II, 99_{1/2}; cfr. MARIAN, I, 49. || Refl. (cu sens reciproc) „Ă se fărtași = a-și zice frate (fărtaț) unul altuia“. SEZ. V, 78_{1/2}. [Rar, negativul: nefărtași vb. IV^a.]

— Derivat din fărtaț. Cfr. înfărtăși].

FĂRTĂȚIE s. f. Lien d'amitié, de camaraderie de fraternită între deus fărtași. — Legătura între doi fărtași s. frați de cruce, p. ext. înrățire, prietenie, tovarășie, ortăcie. (Cfr. MARIAN, SE. II, 84.) „Noi drept că te-am primit între noi ce a un fărtaț, dar n'am vorbit, ori de dentru totdauna ori numai pentru o bucată de timp. Așa este, ori ba?“ - „Tocmai așa!“ - „Ei bine, dacă-i așa, apoi nu te-ai încoi tu ca să ne lășăm de fărtație, pentru că și așa nu ne pră potrim.“ - „Eu știam că fărtația nu se deslăgă“. SBIERA, P. 183.

— Derivat din fărtaț, prin suf. abstr. -ie. Cfr. fărtațiune.

FĂRTĂȚĂ s. f. Mauveise plainanterie ou plainanterie sans sel. - (La Moți; întrebunțat la plur.) „Fărtașăse = glume neclite (= nosărato), glume proaste“. FRÂNCU-CANDREA, R. 51.

— Etimologia necunoscută. (Stă, poate, în legătură cu ung. fertész „a murdări“, fertőzni „a se murdări a se pteză“.)

FĂRTICUȘA s. f. Prune ou prune Reine-Claude: „prunus insititia“. - Prune goldane (v. c.). BRANDEA,

PL. 50. [După PANTEU, PL. s'ar numi — în Transilv. — fărțiceș-verzi.]

— Etimologia necunoscută.

FĂRTOAGĂ s. f., adj. f. *Personne folâtre, d'une gaieté excessive, licencieuse.* — Femeie neastâmpărată și ușuratică. | În funcțiune adjectivală (numai la fem.). Zburdalnică, zglobie. *Au să cumani pe tobogăru cu copilă cea fărtoagă.* ALECSANDRI, T. 146 (în glosar: „zglobie”).

— Derivat din fărță, prin suf. peior. -og.

FĂRTOAIE s. f. *Endroit glissant et penché sur une route, dangereux pour les trains.* — (În Bucov.) Partea aceea din drum (de obicei la răspântii și la cărnituri) care e luncosă și aplecată, așa în cât șanșile, trecând pe ea, alunecă într-o parte cu partea lor dinapoi. „Locul unde se fărtoalese (s. fărtoaleș) iară șanșile se numește fărtoaic (Bilca)”. Com. G. TOPAN. Cfr. luncos.

— Formațiune populară din fărto.

FĂRTOI vb. IV^a. 1^a. (En parlant d'un chariot) *Pousser de côté en le prenant par la partie de derrière. Rayer ou diriger (le chariot) de côté; tourner (le chariot) en faisant un détour en forme de demi-cercle.* 2^a. (En parlant d'un traineau) *Refl. Glisser de côté avec la partie de derrière.*

1^a. TRANS. „A fărtoi = a da într-o parte carul, apucându-l din partea din dărăt”. (Țara-Hategului) REV. CRIT. III, 153. || P. ext. „Hartose = dau carul mai la o parte, îl cărmesc din drum”. CREANGĂ, GL. „Hartose = zur Seite wenden”. BĂRCIANU, ALEXI. *Apoi, cu mare greu hartosea carul într-o parte.* CREANGĂ, P. 41. || „A hartoi s. a artoi = a cărmi căruța pe de departe în semicerc”. (Buzău) Com. s. POPESCU.

2^a. Refl. (Despre șanșe) A luncă (pe neașteptate) cu partea din dărăt într-o parte din pricina drumului prea neted și aplecăt. (Cfr. fărtoaic). *Lu o încărutură se fărto șanșii și eră să ne răsturnăm cu toții!* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOPAN. *La o răspântie Spano întoarce-n loc, din fușă; șanșia se hartoi... donă țipete, apoi un hohot general de râs; Elcira și Ana erau culcate în zăpădi.* VLAHUȚĂ, D. 273. || CHIAH, II, 497 și 501: „se tralner sur le derrière, aller à écorche-cul”, iar BĂRCIANU: „nach rückwärts ziehen, auf den Hinterbeinen rutschen”.]

[Forma etimologică fărtoala vb. IV^a se găsește în Bucovina (cfr. fărtoale); din ea s'a desvoltat, prin schimbul obicuitul între suf. -lău și -lă, fărță vb. IV^a (Bucov.), care, fiind apropiat de derivatele în -oia, a devenit fărto. Cu prefacerea obicuită a lui f în h (care poate amuți în urmă), avem (în Mold. și Munt.) hartoi vb. IV^a, artoi vb. IV^a și, prin apropiere de derivatele în -ai: hartui vb. IV^a.]

Din ung. fărtoini „a luncă cu partea din dărăt într-o parte s. înapoi” [fărtoini „a face să luncce cu partea din dărăt într-o parte s. înapoi”]. CHIAH, II, 497.

FĂRTOȘ, -OANĂ adj. *Colporteur de mensonges.* — (Biharia) „Fărtoș = care poartă vorba de lei colcă”. REV. CRIT. IV, 143.

— Derivat din fărță, prin suf. adj. -oș.

FĂȘ: interj. Exclamation imitative du son produit par de l'air sortant par un tout petit trou. — Cuvânt onomatopoeic care imită zgomotul produs de aer când iese pe o găurice mică dintr'un corp umflat de aer (pe care-l apășăm). [Pronunțat, de obicei, *fas!* | Cu labializarea vocalei, și: *fos!* *Moșul se culcă pe moșă și moșă face fos?* („Perina”). FAMILIE, C. 7; GOROVEI, C. 280.]

FĂȘ: interj. Exclamation imitative du froissement des feuilles agitées par le vent et du frou-frou

des vêtements. — Cuvânt onomatopoeic care imită sunetul produs de mișcarea frunzelor, a hărții, a veșmintelor sau a țerbii tăiate de coasă. (De obicei repetat) *Făș, făș Prin păș, Pași, pași Prin copaci?* („Coasă”). GOROVEI, C. 114. [Pronunțat de obicei *fsș!* | Cu labializarea vocalei, și: *fos!* interj. *Trece madama Malacofna care face fos-fos-fos!* [cu rochile-i de mătășă] și se uită pe sub geană. ALECSANDRI, T. 140.]

FĂȘĂ s. f. 1^a. *Bande.* 2^a. *Bande pour emmailloter les nouveau-nés.* *Maillois, lange.* *Morceaux de linges dont on fait cadeau aux nouveau-nés lors de leur baptême.* *Première enfance.* 3^a. *Pelure de noisette.*

1^a. O bucată lungă și îngustă de pânză (de țesătură de lână, etc.) cu care se înfășură, leagă, etc. ceva (cfr. bată). *Cu fășuri am întins patul mieu, cu așternuturi am așternut de ceale de la Egiptet!* („Intexul funibus lectulum meum”). BIBLIA (1688), 432, r. *Și ieși mortul, legat peste mâni și peste picioare cu o fășă, în fășă lui legat cu un pomelnicul* (= legate fiind picioarele și mâinile lui cu fășuri. TETRAEVANGHII 1670: „et le mort sortit, ayant les mains et les pieds liés de bandes, et le visage enveloppé d'un linget”). MOLITVENIC (a. 1699), ap. GUR. I, 188, 196. *De-acii malară cu tot săborul de l-au procedit cu mare cinste și l-au înfășat cu miruri scumpe și cu fășe cum să cadă și l-au astrucat în mormânt.* DOSOFTIEU, ap. GUR. I, 259.

2^a. Spec. Bucată lungă și îngustă de pânză (s. de alte țesături) cu care se înfășă copiii de tăță (cfr. brânză, frânghie). „Fășă e un fel de brășor lătareț, făcut din lână s. din bumbac [cu care se înfășă copiii]”. MARIAN, N. 89. *O Doamne, O Doamne Tu când te-ai născut... În cas' te-am băgat, Și te-am înfășat în fășii de mătase, Scutele de bumbac.* TEODORESCU, P. P. 26. (Cred. pop.) *Când boteli copiii, să le dai fășă* (= „așa cu care se leagă copiii când îi înfășă”) *lungă*. SEZ. I, 125/126. || P. ext. Toate acele părți de îmbrăcăminte (cărpele, scutelele, pelincoale, cușma, crugma, crijma, etc.) în care e învelit copilul de tăță când e înfășat. *Și nașterea la, în care zi te-ai născut, buricul tău nu s'au tăiat... și eu apă nu te-ai scaldat... și eu făși nu te-ai înfășat* (: „ton nombril ne fut point coupé au jour que tu naquis, et tu ne fus point lavée dans l'eau... ni aucunement emmaillottée... „nec involuta pannis”). BIBLIA (1688), 542, v. *Cu inima în tremur au îmbrăcat pruncul cu lăcu crășteși fășuri și l-au pus cu mână în cureți lăcu de aur.* N. COSTIN, LET. I, A. 48/49. *Nani, nani, copilăș, Dragul mamei feciorăș! Că mama te-a legină și mama te-a coday, Că pe-o floare drăgăloșă, Că pe-un inepel în fășă.* ALECSANDRI, P. P. 381. (Loc. prov.) *Fușta femeii: fășă dracului!* ALECSANDRI, T. 1355. || Poet. *Balcane... Strivita omenire S'au desteptat, și nămăi tu stai în adormire, Alemenit de visuri nebune și trușe,* *Făr-o pătrunde norii care te țin în fășe.* ALECSANDRI, P. II, 434. || Spec. „[Rudele] mai cuc încă la botez și o altă bucată de pânză albă sau un ștergar frumos, care se numește crijmă, în unele părți înșă fășă, și în care de comun se pune și se învește copilul după ce-l scoate preutul din apa în care l-a cufundat și botezat”. MARIAN, N. 174. || Metaforic. Vârsta aceea pe care omul o petrece „în fășă”: cea mai fragedă pruncie. (Numai în locuțiunile în s. din fășă, cfr. leagăn) *Încă din fășe începă a chinu.* VARLAAM, C. II, 43. *Leon au murit de ciutru, după-ce împărășie ani 17, lăcând la împărășie pe nepotu-său Leon cel tăndr... Încă pruce în fășe fiul.* CANTEMIR, HL. 292/293. *Rămăseșe orfan de părinți, mic, din fășe.* PANN, A. 4. *Încă celi erați în fășă, săraci de mâic'afși rămasă.* KONAKI, P. 49. *Încă în fășe pierluse pe maică-să.* C. NEGRUZZI, I, 20. *Abia ieșit din fășe: „Încă copil mic”; nu mai ești în fășă: „nu mai ești copil”.* ZANNE, P. III, 147.

3^e. P. anal. Pojghița în care e învăluită aluna se numește *fașa alunei*. Cfr. HEM. 952/30.

[Scris și pronunțat: fâse s. f. | Plur. (azi) fâși (și, după analogia unor cuvinte ca *fată-fete*) fâșe. (mai rar) fêși, (mai de mult) fâși, fâșuri și fâșuri. | De la acest plural s'a putut reface un singular nou (neuzitat) fâșur și f. (atestat numai la RUSSO, s. 14): *Ne-au legănat în fâșur*.]

— Din lat. *fascia* (cu aceleași sensuri): alb. fâșkë, ital. fascia, sard. (log. și camp.) fașa, eng. fašă, prov. faissa, fran. faisse, portg. faizna.

FĂSA subst. artic. Sôbriquet, nom donné à tous ceux qui chuintent (qui ne peuvent pas bien prononcer le son „s^h”). — „Fâssa = porecla unui om, care fâșește”. MARIAN. „Fâssa [se zice] de cei ce nu pot exprima pe „s^h” sunător”. LIUBA. Cfr. fosăliă.

— Derivat din fâși | prin suf. individualizator -a.

FĂȘĂ vb. I (ș. d.) v. infășă și d.

FĂȘĂ s. f. (lit.) v. fâță.

FĂȘĂEALĂ s. f. Sifflement. Vesse. — Fășire, fășăit, fășătură. [Și: fășăeală s. f. | Pronunț. și scris și: -fală.]

— Derivat din fășăi, prin suf. abstr. -eală.

FĂȘĂEALĂ s. f. = fășăire. (Rare; atestat numai la) FOLIZE. [Scris și: -fală.]

— Derivat din fășăi, prin suf. abstr. -eală.

FĂȘĂI vb. IV (IV²) intrans. 1°. (En parlant du son produit par de l'air sortant par un petit trou) Siffler. Vesser. 2°. Produire un sifflement par le nez. (En parlant du jars) Jarçonner. 3°. (En parlant du fer rouge qu'on trempe dans l'eau, du bois vert quand il brûle, etc.) Siffler; chanter (l'eau bouillante). Chuintier. Siffler (en parlant du serpent). 4°. Jacasser. 5°. Ne pas faire de progrès, traîner en longueur.

A fășăi însemnează „a face fâș”. Se întrebuințează:

1°. Despre zgomotul gherător (dar demolit, nu strident), pe care-l produce aerul când iese dintr'un corp plin cu aer (pe care l-apăsăm). *Perina are o gârnicie și de câte ori pun capul pe ea, fășăie* (Brasov) || Spec. „A lăsa, a emite, fără sun, vânturi din vintre”. LM., „visio; Håhningen ohne Geräusch von sich geben”. LB. „Fășăiu și fășăesc = las vânturi”. REV. CRIT. III, 153. | (În sensul acesta, după analogia lui „a se băși”, se întrebuințează și în funcțiune reflexivă) „*d se fășăi = [f]eșten*”. HARBANU.

2°. P. anal. (Analogia consistă în felul de a produce sunetul: a slobozi aierul pe nas, deci:) A respiră s. a suflă pe nas (și a produce sunetul fășăitor caracteristic) *Femeia... vede pe bărbatu-său de-aspura cuburului și, fășăind pe amândouă nările cel ce putea...* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. || Spec. (Despre gânsac) *Gânsacul fășăie, când se apropie cineva de găște*. PAMFILE, C.

3°. P. anal. (Analogia consistă în asemănarea acustică a sunetului: a produce sunetul caracteristic când se nasc aburii din apa fierbinte, d. ex. când băgăm un fier cald în apă, când se arde un lemn verde, când se fierbe cevă, etc.) *Lemnele ude, când se pun la foc, fășăesc*. MARIAN. *D-I Davidescu stătea și el în odălia mică, unde în zobșoară fășăeau câteva lemne verzi*. DUNĂREANU, R. 229. *Mămăliga fășăie pe foc*. PAMFILE, C. || A pronunțat consonanțiale sibilante în mod petic. „*A fășăi = a nu putea pronunțat pe s sunător*”. LIUBA. Cfr. fâsa, pșăi, fosăliă. || (Despre șarpe) A șera „*Șarpele fășăie = șera*”. (Tara-Hategului). REV. CRIT. III, 153.

4°. A-i umblă cuivă gura mereu și de geaba. „*Ce tot fășăi = vorbești de geaba?*”. PAMFILE, C.

5°. A merge încet (despre lucrări). „*Fășăie un lucru,*

când nu merge bine; *fășăie* furca când doarme și nu lucră muliera cu ea”. LM. Cfr. fășăit, -a.

[Și (Transilv., Ban.): fășăi vb. IV (IV²) | Cu labializarea vocalei (cfr. *fos f*) și: (Mold., Bucov.) fășăi vb. IV (IV²) = „a suflă pe nas, mai ales când doarme omul [d. ex.] *Oamenii fășăesc*”. MARIAN; „a respiră pe nas”. ȘEZ, IX, 156. *Gânsacul fășăie*. PAMFILE, C. | (Prin Bucov. și cu sensul mai larg de) A produce un zgomot domolit. (În acest sens și cu funcțiune reflexivă) *S'au băgat în sobă tocmai unde dormea boierul și au fășăit pușinetul. La culesul acesta s'au trezit boierul*. SBIERA. P. 263/32. *Noaptea s'o sculat baiețanu' și o înciput a să fășăi (= germ. „rauschen”) pin casă*. (Mahala, în Bucov.) COM. I. N. ANDRIȘ.]

— Derivat din fâș, prin suf. -esc.

FĂȘĂI vb. IV² (IV) intrans. (En parlant du son produit par le vent qui agite les feuilles, par la faux quand elle coupe l'herbe ou par le froissement du papier ou d'une étoffe, d'une robe, de la soie) Bruire, frémir; froufrouter, crier (la soie). — A produce acel sunet caracteristic pe care limba romană îl redă prin „fâș-fâș” și care se naște atunci când se mișcă frunzele, când trece coasa prin iarbă s. când se mișcă balnele (de mătasă) sau hârta. (Exprimă o acțiune continuă s. iterativă, spre deosebire de a foșni, care e momentan). *Pământul e prășăit cu frunze uscate, ce par a se rostogoli fășăind oarelungul căii*. ODOBESCU, III, 162/12. *Cununa de flori uscate fășăesc amirosul*. EMINESCU, P. 87. *Cu să ajungă până la dinul, lupul trebai să meargă în cărful degetelor ca să nu fășie frunzelul cel uscat*. ISPIRESCU, I. 78. *De sânt coșii, iarbă coaptă le fășăie în gura coasei și cade doborâtă la pământ...* *când și aluc mâna și rotece coasa printr'însa*. JIPEȘCU, O. 39. *Doina intreruptă o clipă răsună din nou în largul câtor, iar coasa purtată de mână coince, fășăie, pierzându-se prin iarbă măltoasă*. M. FLORIAN, SĂM. II, 108. *Vântul se strecură fășăind pe la geamuri, o scipiere de fulger treacă în nouriș cârri*. SADOVEANU, M. 113.

[Și: (adesea numai variantă grafică) fășăi vb. IV² (IV); și: fâși vb. IV² (IV), fășăi vb. IV² (IV). | Cu vocala labializată: foșăi vb. IV² (IV). *Ai par'c'auă foșăind un domino!*... *D-ta ești?* ALECSANDRI, T. 315. | Cu reduplicare onomatopeică [foș-foș]: foșfâi vb. IV² (IV) TDRG. și (cu asimilare vocalică) foșfoi vb. IV² (IV). *Apropiindu-mă de boschet văzui că-teca rochiu foșfoind prin frunze*. I. NEGRUZZI, III, 431.]

— Derivat din fâș (foș), prin suf. -esc. Cfr. fășăi, foșnăi, foșni, foșcăi, foșgăi, foșcăliu.

FĂȘĂICA s. f. v. fasoale.

FĂȘĂIRE s. f. Action de vesser, de jarçonner, sifflement, chuintement. — Infinitivul verbului fășăi, devenit abstract verbal. [Și: fășăire s. f.]

FĂȘĂIRE s. f. Action de bruire (en parlant des feuilles, du papier, des robes, de la soie, de l'herbe coupée par la faux). Bruissement de feuilles. — Infinitivul verbului fășăi, devenit abstract verbal. (Exprimă acțiunea s. faptul de a fășăi; rar, însumi sunetul produs de fășăire, în care caz de obicei se zice fășăit) Cfr. foșnire. *Codri clocotesc d'o fășăiere dăuioasă*. BĂLESCU-RUSSO, M. V. 568. [Și: fășăire s. f., fășăire s. f., fășăiere s. f.]

FĂȘĂIR s. a. = fășăire. Participiul verbului fășăi, devenit abstract verbal. [Și: fășăit s. a.]

FĂȘĂIR -ă adj. Qui siffle, chantant (en parlant de l'eau bouillante); chuintant. Lent. — Participiul verbului fășăi, devenit adjectiv (cu sens activ). Care fășăie, fășăitor (din naștere). *Pe lelea croș-*

nată Șade lelea roșcată, Și'n lelea roșcată Șade lelea fâșădită? — („Pirostrăile, ceanonul și mămăliga“). PAMFILE, C. 7. | *Om fâșădit*: care nu pronunță bine pe s. (Cfr. fâsa, fosăilă). | „*Om fâșădit* = înecet, domol“. PAMFILE, C. (Cfr. fâsăil 5°.) [Și: fâșăit, -ă adj.]

FĂȘĂIT s. a. *Bruissement, frémissement* (dos feuilles, du papier, de l'herbe coupée par la faux), *froufrou* (des robes, de la soie). *Murmure* (de l'eau). — Participiul verbului fâșăi, devenit abstract verbal. Sunetul produs de frunze s. de iarbă uscată, de hârtie, de haine (de mătăasă) care se mișcă, de iarbă (tălată de coasă), foșcăitură. *Un fâșăit de hârtii*. VLAHUȚĂ, D. 291. *Se auză fâșăitul unui câne care alergă prin miriște*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 91. *Un ușor fâșăit se auză prin grădina. Atunci cu ochii finți la pom*, [Prăselea-cel-voinic] *luă arcul și slo gata, fâșăitul se auză mai tare și un oarecine se apropie de pom și se apucă de ramurile lui*, ISPIRESCU, L. 83. || (Neobiectivul) Sunetul produs de curgerea apei; cfr. murmur. *Proprietarii mașinelor de lemn... sânt în mare parte Românii, și câte unul și-o cîdită lângă roata ce se învîrte în fâșăitul veșnic al apei, câte o frumoasă locuință de țară cu flori în grădinișă*. IORGA, N. R. A., I, 371. [Și: (de obicei numai variantă grafică) fâșăit s. a.; și: fâșăit s. a., fâșăit s. a. | Și: fâșăit s. a., fâșăit s. a. *Șnitamă însemnează în Moldova și fâșăitul sau fâșăitul ce-l produce iarbă*. MARIAN, L. 346.]

FĂȘĂITÔR, -OĂRE adj. *Celui qui siffle, qui chuinte*, etc. — Adjectivul verbal al lui fâșăi (derivat prin suf. -tor). Cfr. fâșăit. [Și: fâșăitor, -oare adj. ALEXI. Dial. și: -toriu.]

FĂȘĂITÔR, -OĂRE adj. *Bruissant, qui produit un bruissement*. — Adjectivul verbal al lui fâșăi (derivat prin suf. -tor). [Și: (adesea numai variantă grafică) fâșăitor, -oare adj. DDRP, și: fâșăitor, -oare adj. (disimilat în) fâșietor, -oare.] Cfr. foșcăitor, foșnitor.

FĂȘĂITURĂ s. f. *Sifflement, chuintement; cesse*. — Rezultatul fâșăirii; ceea ce e produs prin fâșăire. [Și: fâșăitură s. f. ALEXI. | Plur. -turi.] — Derivat din fâșăi, prin suf. abstr. -tură. Cfr. foșcăitură, foșnătură.

FĂȘĂITURĂ s. f. = fâșăit. *Aproape de el se auză o fâșăitură, apoi un murmur de voci*. *Trecu[ră] câteva minute și printre crengile verzi zări pe cei doi îndrăgostiți*. DUNĂREANU, CH. 258. *Făcă să crească... niște trestii și răgoz mai frumos decât pretutindeni; numai un cunșor avea: cănel bătea cântul, fâșăitura trestii și a răgozului... făcă să auză șoptind aceste vorbe...* „*Midas are urechi de măgar!*“ ISPIRESCU, U. 113/1. | (Mai rar întrebunțat pentru zgometul produs de trecerea razeilor prin răzor) *În ulfa mare e o nelătrăritură fâșăitură de roate pe răzore*. CARAGIALE, S. 138/1. [Și: (adesea numai variantă grafică) fâșăitură s. f. | Și: fâșăitură s. f. (disimilat în) fâșietură s. f. | Plur. -turi.] — Derivat din fâșăi, prin suf. abstr. -tură. Cfr. foșcăitură, foșnătură.

FĂȘĂIU s. m. v. fasole.

FĂȘĂNG s. a. v. farsang.

FĂȘĂNEĂ s. f. *Petit linge qui sert à emmouilloter un nouveau-né*. — (Rar, în colinde) Diminutivul lui fâșă (derivat prin suf. dublu -aș și -el). *El e sfântul Sfânt-Grăcinu... În fâșă, ele frumusele...* FĂSCULESCU, L. P. 37.

FĂȘĂTEL, -Ă adj. v. înfășătel.

FĂȘC s. a. *Croupion*. — (Bucov.) Extremitatea din

dărăt a corpului păsărilor, din care cresc penzele coadei; târtiță.

— Pare a fi un substantiv postverbal de la verbul onomatopoeic fâșcăi.

FĂȘCĂI vb. IV^a (IV) intrans. *Siffler entre les dents*. — (În Mold. și Bucov.) „*A fâșcăi* = a țuera printre dinți și cu ajutorul degetelor“. MARIAN. *El ofară c'o ieși Și din gur'o fâșcăit*. *Tăti-acilea c'o cînt*. SEZ. II, 135/1. [Și: fâșcăi vb. IV^a (IV).] — Derivat din fâș, prin suf. -ăsc. Cfr. foșcăi.

FĂȘCĂI s. a. *Sifflement entre les dents*. — Participiul verbului fâșcăi, devenit abstract verbal. [Și: fâșcăit s. a. MARIAN.]

FĂȘCĂITURĂ s. f. = fâșcăit. [Și: fâșcăitură s. f. MARIAN. | Plur. -turi.] — Derivat din fâșcăi, prin suf. abstr. -tură. Cfr. foșcăitură.

FĂȘCĂU s. m. (Bot.) *Sorte d'herbe*. — (Bucov.) „*Fășcău* = un fel de iarbă“. MARIAN.

— Etimologia necunoscută. (Ar putea fi un derivat prin suf. nom. actoris -ău, din verbul fâșcăi, cu sensul „iarbă care fâș(că)ăe“.)

FĂȘCE s. f. plur. (Antic.). *Fuscianx*. — Mânunchiuri de niuele înconjurând o secure; la vechii Romani, magistrații erau precedați de licieri, purtând fiecare câte un asemenea mânunchiu, ca simbol al autorității. *T. Manlius Torquatus, însoțit de senatori căldări și precedat de licieri cu fasce*. NEGULESCU, F. R. I, 55. — N. din lat. *fascēs, -inm*, idem.

FĂȘCĂIAT, -Ă adj. *Concert de vergetures, vergeté, rage*. — Acoperit de răni (urme de împunsături) care dau înfășăirea unui corp vârgat. „*Voca-i toată fâșcăiată* = are vergi, urme de împunsături cu cornul (Boian) VICIU, GL. Cfr. jeruit.

— Derivat din fâșchin, prin suf. adj. -at (propriu: „provăzut cu fâșchi, cu vergi“.)

FĂȘCIU s. m. cfr. fâștiu.

FĂȘCICOL s. a. v. fascicolenă.

FĂȘCICULĂ s. f. *Fascicule*. — Reuniune de mai multe lucruri de același fel și spec. de mai multe foi ori coale ale unei opere ce se publică în părți, treptat treptat. Cfr. fascicula *Dictionarul limbii române apare în fascicule*. (Bot.) O reunire de mai multe elemente anatomice, care îndeplinesc în plantă același rol. O choră *de fascicule*. GRECESCU, PL. 5. [Și: fascicol s. a. Un fascicol de raze solare; mai rar fascicolă s. f. și fascicul s. a.] — N. după fran. (lat. *fasciculus*, idem).

FĂȘCICULĂT, -Ă adj. (Bot.) *Fasciculé*. — Dispus în formă de mânunchiu, de tufă. *Rădăcinile tuberoase fasciculate*. GRECESCU, PL. 31. — N. din fran.

FĂȘCINĂ vb. I^a trans. I^a. *Fasciner*. 2^a. *Éblouir, enchanter, charmer, ravir, ensorceler*.

1^a. A supune cu privirea. *Despre șerpi se spune că fascinează privia*. Cfr. hipnotiză.

2^a. A supune, fermeca, a răpi prin unele cauzități. *O femeie care fascinează cu frumusețea ei*.

— N. din fran. (lat. *fascinare*, idem).

FĂȘCINĂNT, -Ă adj. *Fascinant*. — (Franțuzism) Care fascinează. Cfr. fascinator. *Mai deie o dată din cap, zăpăcit, neînăbrăzuit s'o privească, nepuțând să-și în ochii de la acea dulce, amețitoare, fascinantă aparițiune*. VLAHUȚĂ, D. 120.

— N. din fran.

FASCINĂRE s. f. *Fascination*. — Infinitivul verbului *fascina*, devenit abstract verbal.

FASCINĂȚ, -Ă adj. *Fasciné, charmé, enchanté, ensorcelé, ébloui, ravi*. — Participiul verbului *fascina*, devenit adjectiv.

FASCINĂȚIE s. f. } v. *fascinare*.

FASCINAȚIUNE s. f. } v. *fascinare*.

— N. după fran. (lat. *fascinatio*, -onem, idem).

FASCINĂTOR, -OĂRE adj., subst. *Fascinateur*. — Adj. și subst. (Lucru sau persoană) care încântă și cucerește (farmecă, răpește) cu frumusețea s. alte calități. *Un adevărat fascinator; ochii, glasul, convingerea cu care vorbea delectau figurii lui frumoase oed de apostol inspirat, de zeu. VLAHUȚĂ, D. 74.*
— N. din fran.

FĂȘIOĂRĂ s. f. *Fascicule*. (Învechit) Fasciculă. *Publicând prima edițiune în fascioare...* HASDEU, I. C. X. *Prima fascioară al unui al treilea volum.* MAIORESCU, CR. III, 51. [Formă românizată: *fășioară* s. f. Acest studiu, publicat... și în fascioară separată... ODOBESCU, III, 491.]

— N. după lat. *fasciola* (cărui a s'a dat în mod greșit sensul lui „fasciculul”).

FĂȘCĂȚĂ s. f. *Tine, tinette, baratte*. — (Mold.) Vas de lemn, lung și cu diametriu mic, cu capac, în care se alege unt s. se țin lăptării. Cfr. *putineiu, bădăiu (băddiu, bădău), budăiu (budău, budie, budăie, budui, budaric, budacă, budac), budereu, budalau, botogor, botică, hărdău (hurdoi, hurdaiu), șteand, chegorniță, berbință, boșcă (boșce), balercuță, etc.* „Fășcuța e o putnică cu capac în care se ține unt, brânză, lapte acru ș. a.” ȘEZ, VIII, 93. „Fășcuță = un vas în care se alege unt; e lung, dar strâmt.” *ibid.* II, 227/1st.

— Din rut *faska*, idem (acesta din germ. *Fäschen*, dial *fashen*), la care s'a adăugat suf. dim. -uță.

FĂȘCĂȚĂ s. f. (Bot.) = *pupuzete*: *Gesno-In-priu-tempo*: *Orobans veranus*. BĂRCIANU. [Lipsește la PANTU, PL.; DDRP. și ALEXI dau forma: „fășcuță.”]

— Etimologia necunoscută. (Nu e exclus ca să fie același cuvânt cu cel precedent).

FĂȘĂ vb. I. (ș. d.) v. *infășă* (ș. d.)

FĂȘIC s. a. v. *fișic*.

FĂȘIE s. f. 1^a. = *fașă*. 2^a. = *fașie*. (Prin Transilv., Ban., Mold. și Bucov.)

1^a. Fașă. „Copiii mici, până sânt la țată, se infășie în scutece țesute din lână și cu învălese într'un pețec mai mare, țesut mai gros din canură, ce se zice cușmă. Peste cușmă se leagă cu fașie, care e făcută dintr'un baiet gros de lână.” LIUBA-IANA, M. 14. *Lasă-ți, mândră, dragostea, și-ți castă fașia; Lasă-ți, mândră, urta, și-ți castă scutece*. (Sălge, în Transilv.) MARIAN, NA. 22. (Și pe la Brașov). Cfr. *infășă*.

2^a. Fașie. *Învăță să-i belească două fășii curcate de la călcăie până după călăfă.* DOSOFTEIU, V. s. 36. || (Și cu sensul lui fașie 3^a) „Fășie = câteva fire de foior.” MARIAN.

[Pronunț: *fă-și-e*. Plur. *fășii*. Din acest plural s'a putut reface un singular nou *fășie* s. f. „Fășie sau fașie = fașe de înfășurat copiii”. PAMFILE, C.]

— Din *fașă*, ca același element amplificativ -ie, ca în *așche-așchie, salce-așcie*, etc.

FĂȘIE s. f. v. *fașie*.

FĂȘIE s. f. 1^a. *Bande (de toile, de cuir; de terre,*

etc.). 2^a. *Bande pour emmailloter les nouveau-nés, linge. 3^a. Poignée (de chavre), touffe.*

1^a. Bucată lungă și subțire (de pânză, de piele, de scoarță, s. de altă materie care poate fi sfâșiată). Cfr. *bantă, bandă. Îi scoscoră o fașie din frunte până în unghile picioarelor.* MINEUL (1776), 115, 1. *Pelicanii arapi... făcându... jocuri minunate și nevăzute locurilor noastre. Unii sârcau în căzduț, cu capetele în jos... alții cădeau cu înălță pe o fașie de tulpan întinsă, fără d'a se cu pânză.* ODOBESCU, I, 136/1st. *De la noi Pân'la voi Și pân'la ei, Tot fașii de teiu?* („Cărările”) TEODORESCU, P. P. 241, 219^a; GOROVEI, C. 56, 305. | Poet. *De-atunci negura eternă se desface în fașii.* EMINESCU, P. 222. *As durat prin aer puncte Din fașii de foc.* COSBUC, F. 49. | Fig. *O, sermane! Ții tu minte căte'n lume-ai auzit, Ce-ți trecă pe dinainte, căte singur ai corbit? ... Prea pușin; pe ici, pe colo de imagini o fașie.* EMINESCU, P. 225. *Imi plăcea cum îi lăcărău [Dunării] apele în bătaia soarelui, și cum curgeau la vale, line, fără nici un zgomot, ca o fașie de fir.* SANDU-ALDEA, A. M. 68. *Ochii urmăriră în neșire fașia de lumină aurie, care se scoboră de sub stor, de-alungul perozăului ferestrei, ca o perdea de fir.* GĂRLEANU, N. 151. | P. anal. *O bucătă de pământ lung și strâmtă. Baniș de Seceria puteau să nu fi stăpâniți în realitate... micar o fașie de pământ în Oltenia.* HASDEU, I. C. 29. *Zace 'nfundată 'ntre stânci o fașie de loc.* COSBUC, E. 15/1st. *Cu o fașie Tot n'aveam moșie!* ZANNE, P. V, 433. | (Impropriu) Strat. *Se urcă prin fașiele aerului ca pre o scară.* PISCUPESCU, O. 91.

2^a. (Rar, prin mutarea accentului, prin regiunile care spun *fașie* în loc de *fașă*) Fașă. „Fășie și fașie = fașe de înfășurat copiii mici”. PAMFILE, C.

3^a. (Ban.) „Fășie = un mănușiu cât se poate cuprinde cu mânăle d. e. o fașie de căneapă, sau un mănușiu”. LIUBA.

[Și: *fașie* s. f.]

— Derivat din *fașă*, prin suf. -ie. Cfr. *s'ășie, s'ășia*.

FĂȘII vb. IV^a (IV) v. *fășii*.

FĂȘINĂ s. f. (Tehn.) *Fascine*. Mănușiu de uiele sau de crăci de arbori legate la un loc, cu care se umplu șanțurile, se fac metereze, se oprește prăbușirea unui mal, etc. *Alezi! Doamne, cum sbrusu Voinicii toți cu mine! Cum e la șanțuri alergau Cu scări și cu fașine!* ALECSANDRI, II, 442.
— N. din fran.

FĂȘIOĂRĂ s. f. 1^a. *Petite bande, bandelette. 2^a. Fascicule.*

Diminutivul lui *fășie* (derivat prin suf. -ior).

1^a. Fășie (mai mică, cfr. *bendiță, bentiță. Un om... Se învecină cu dracu. El are o moșioară Și dracul o fășioară; Îns'a omului lucrută... Iar a dracului băltoasă.* PANN, P. II, 118. *Un vizitator... aruncă printre fășiarele soioase de bancote austriace grămădite în pâlăria colectorului, un zeanțig... de arșin.* ODOBESCU, I, 469.

2^a. Fasciculă, cfr. *fășioară*.

[Și: *fășioară* s. f. Pronunț. -și-ou-ră.]

FĂȘIONABIL, -Ă adj. *Fashionable*. — (Rar) Care se ține de moda lumii elegante. [Pictorul englez Landseer] a creat... o întreagă școală de artiști... ce s'ar putea numi *fășionabili* și printre care s'a deosebit... *Alfred Dedreux, pictorul elegant al cavalcadelor și al călătorilor „au beau-monde” parizian.* ODOBESCU, III, 149.

— N. din fran. (engl. *fashionable*, idem).

FĂȘIU s. m. *Chacun des deux hommes ayant épousé deux sœurs, beau-frère*. — (Ban.) „Fășii (sing. fășiu) sânt doi înși care au de mulieri două surori”. LIUBA-IANA, M. 25. „Când doi bărbați țin de soții

două surori, acești doi bărbați se chiamă fășii². (Oravița) Com. A. COCA.

— Adjectiv substantivat după omiterea substantivului „cumnat” din expresia „cumnat fășiu”. E format din fășă, prin suf. -iu. (Rudenția celor doi bărbați a două surori se închipuște „în cruciată”, așa precum fașa formează o cruce pe corpul copilului înfășat).

FĂȘIȚĂ s. f. = fășioară (1^a). Diminutivul lui fășie (derivat prin suf. -uț). CIHAC, I, 88. [Pronunț. -și-u-ță. | Și: fășiuță s. f.]

FĂȘNEALĂ s. f. *Fron-ron*. — (Rar, neîntrebuințat; formațiune spontană și glumeață a lui Alecsandri); Pozețul fustelor. *Voia să flu și cu cucoană... să port fășnele* (= „zgomotul fustei”). GLOSAR cu *tinichele*; *să port capete*. T. 920, 1767.

— Derivat dintr-un verb (neatestat de altminteri) fășni = fojni, prin suf. abstr. -eală.

FĂȘNÊT, -KĂȚĂ adj., subst. *Fier, roșie*. — Mândru, cu capul sus, tanțos. *În liniștea nopții/i anzi... câte v'o înecăciune de bou și fășneț la jug*. ZI-PESCU, o. 154. (Intrebuințat adesea sub forma feminină ca poreclă) „Fășneță=țanțos”. RĂDULESCU-CODIN. „Fășneță: porecla unui om”. MARIAN.

— Etimologia necunoscută (Poate un derivat din fășni = fojni).

FĂȘOARĂ s. f. *Lanțe qui sert à emmailloter un noeuz-né*. — (Rar, în poezia pop.). Diminutivul lui fășă (derivat prin suf. -ior), cu sens demior-dător. *Un Dumnezeu Mîlîț și frumuseț Și la fața curăfel Fășiat de-o m'părăteasă. În fășoare de m'fășă*. MARIAN, o. II, 112. Cfr. fășuță.

FĂȘOLĂ s. f. (Bot.) v. fasole.

FĂȘOLE s. f. (Bot.) 1-3^a. *Haricot* (1^a plante; 2^a, legume, fruct; fig. dent); 3^a plat preparat ar haricots).

1^a. Plantă leguminoasă, cultivată anume pentru fructele sale care formează o mîncare de predilecție a poporului nostru. Crește de obicei cătărîndu-se pe araci s. pari. *Un fărîn ce șede în fărî pe loc neted, gîoșete chiverniscale vieții sale în verdețurile grădiniilor... mazeră, fasole, linte, bob, hrîșcă, păsat*. (Cămpulungul-Moldovei, a. 1793) URICARIU, VI, 168/11. *Când croaște fasolea, preste măsură și ne-obicinuit face multe frunze, atunceă puțină pîne ea fl.* CALENDARU (1814), 90/11. *Pe la începutul lui Mai se samăndă fasolele*. I. IONESCU, c. 80. *Tărâniș seamăndă prin ogorul cu porumbi: (doileci (boțani), fasole, DAMÉ, T. 62. Dorul la coitice adăc: Cu fasolea pe araci! TEODORESCU, P. F. 276; cfr. ȘEZ, IV, 138/11. Zi, Tîgane, cât de bine, Băga-s'ar fasolea în tine, Fasolea cu pari cu tot... REȚEGANU, T. 189. Albi păsărică, Pe araci se urcă, N'are arăpioare, N'are nici pictoare? (= „Fasola”). ȘEZ, IV, 111.*

Există mai multe specii de fasole, dintre care cele mai cunoscute sînt: **Fasole-de-harag** s. **fasole-de-par**: *Flagoleol* ou *haricot*; „*Phaseolus vulgaris*” PANTU, PL., BRANDZA, PL. 88, 547; ECONOMIA, 44. | **Fasole-mare**: *Haricot d'Espagne* ou *Haricot-rouge*: *Phaseolus multiflorus* s. *coccineus*”. PANTU, PL. | **Fasole-olagă** (pentru că nu crește pe pari): *Haricot-de-Soissons*: „*Phaseolus nanus*”. PANTU, PL.; BRANDZA, PL. 88; ECONOMIA, 44; I. IONESCU, 61; D. 160. | Poporul mai deosebește: „*Fasole fasole*, adică de care n'are haraci (olagută)”. ȘEZ, VII, 180. | Diferențele felurii de fasole sînt: *fasole albă, goșoneală, obătăță, grasă, pestriță-urcătoare (mare și mîndrăuță), goșoneală-de-cîmp, galbenă, pestriță-neurătoare*. (Cobia, în Dâmbovița) II, IV, 83. „Pe la noi poporul numește un fel de fasole: *atîmădie*, deosebind-o de *fasole grasă, cirnăș, hălăciugă, cypical, olagă*, etc.” (Ipa-tele, în Vaslui), ap. HEM. 686.

Alte plante primesc, pentru asemănarea lor cu *fasolea*, numirile: **Fasolea-cloarel** (Mold.) = *remf*: *Sarrasine*; „*Aristolochia clematitidis*”, PANTU, PL. Cfr. *păsulică*. | **Fasole-japoneză** (numită și *soie*) = *Glycine soja*; „*Soja hispida*” s. „*Glycine soja*”. „Plantă erbacee... cu peri aspri... din familia leguminoasă-papilionaceelor... florile violete, mici...; fructele sînt mici păstări (legume) drepte, acoperite cu peri aspri, cu două seminte globuloase, galbene, brune sau negre... Originară din Asia estică, a început a se cultiva și prin părțile noastre ca plantă alimentară”. PANTU, PL. | **Fasole-sălbatică**: o buruiănă (Zărnești-Călnău, în Buzău). H. II, 220.

2^a. Fructul plantei, sub forma de păstăi (în care caz se zice *fasole verde*, sau numai sămînța din aceste păstăi (numită *fasole-boabe* s. *boabe de fasole*). *Uite ce smarald (are inelul), cât o fasolă!* N. XI-NOPOL, ap. TDRG. „*Ce e în sacul alai marele?*” — „*Ei, dar ce nu e? aia întreabă-mă; mălaiu, fasole, pastramu, pește sărat, ceapă, ardei, usturoiu*”. ISPIRESCU, I, 268/11. (Med. pop.) *Boabe de fasole arse în foc... se ung pe obraz, la buze-dulci*. LEON, M. 38; cfr. ȘEZ, I, 567. | Metaforic (în glumă), Dinte. *Strănge-ți lipitorile (= buzele). Că se vîd fasole!* ALECSANDRI, P. F. 340/11. „*Nu-ți mai arăta fasole!*” = nu mai răde! (Orlat, în Transilv.). ap. HEM. 1553. „*Ce-ți beșteți fasole?* = ce-ți arăți dinții, ce răzi?” PAMFILE, J. I, 119.

3^a. Fructul plantei, gătit. Și 'n cazul acesta se face deosebiră între *fasole verde* (păstăile gătite) și între *fasole* (boabele gătite). (*Fasole* se bate, se făcăște [făcăluște], se răvărește, se sîește, etc.) *Draguștea de fătă mare: Ca fasolea din cildare Cînd li toroi un pușin de sarv*. ȘEZ, I, 49/11. *Ară bațea cu plugul... Vine toanta cu prînzul... Și... toanta s'a împiedecat Și fasolea o-a vărsat*. DOINE, 207/11. (Loc.) „*A da [s. a bate] ca la fasole = a lovi cu putere, fără milă*”. ZANNE, P. I, 162. *Cînd te-o arde, să te arză o zeamă mai grasă, dar o zeamă de fasole, prea este a dracului!* (dacă e și o pălești, să nu vină deosebita dintr-o nimica toată; să nu ajungi de răsul unui nevoiaș). Ibid. II, 476. „*Nu li-și fasolea fărî!*” = te 'nșeli, n'ai nimerit-o! Ibid. III, 548. (Fasolea, care e hrana principală în post, nu mai are trecere în ziua de Paști, deci: *Am bățocurit-o de a rămas mai de răs decît fasolea în ziua de Paști!* ADAM, R. 176; cfr. ZANNE, P. III, 548.

[Și: (mai ales prin Mold.) **fasolă** s. f. | Variante: **fasule** s. f. și **fasulă** s. f. (formă care se găsește și la Neo-greci: φαρούλα, φασούλα; și la Bulgari *fasul*). *La cale, puică, la cale. C'a făcut fasulea floare!* (Rucurei, în Mehedinți) MAT. FOLC. 252. *Căci bațea s'a și portă Prin grădini, prin fasole*. *Pre unde nu 'mbă patruș*. (Bucova, în Banat). REȚEGANUL, T. 107/11. *S'au suit într-un poloboc cu fasula 'n pod*. SBIERA, P. 10/11. | (În regiunile nordice, cu întorcarea unui n, ca în polon *fasuloza*) „**fasulose** s. f. = fasole”. (Zagra, lângă Năsăud) Com. I. COHRU; (Munții-Sucevi, Mold.) ȘEZ, II, 24/11. | (Cu i muțat [mai tîrziu prefăcut în j] ca în arom. *fasu'a*, sîrb. *fasulj*, turc. *fasulja*, [cfr. tur. *fasola*, rus. *fasolb*, alb. *fasulë*] prin Banat, Oltenia și Munt.) **fasulă** s. m. „*Fesuj* = *phasolous*”. ANON. CAR. Hai, mîndru, pe deal în sus, C'a fîcut fîșniul fus, Și nici haraci nu i-am pus. (Oltenia) TEODORESCU, P. F. 315, cfr. și 121. *Că de mine s'a legat, Cu fîșniu pe araci; Fîșniu are soroc, Se suie pîn'la un loc Se 'ntoarce și leagă bob*. (Peșteana-de-sus, în Gorj) MAT. FOLC. 300. *Chef! fîșni teci în cîrnelice* (se zice „pentru o vorbă [ne]la-locul ei”, prin Pălești, în Dolj) ZANNE, P. III, 548. (Din forma *fîșniu* s. a. născut, prin apropiere de sufixul -ătu, în Bucov.) „**fasulă** s. m. = fasole”. MARIAN. | (Din ung. *fasulyka* — sau, mai bine zis, dintr-o formă mai veche *fasulyka*, cfr. LB. — prin apropiere de sufixul -ăci, prin părțile Crișului) **fasăica** s. f. *Cătu-l lumea pre sud soare, Nu-i ca carca cu unsoare... Da încă 'n pod și fîșnică, Dacă o ferbe bine maica...*

S'apoi pre lângă fâșioi Câte-un pic de moare aeră
 RETEGANUL, TR. 164. | (Prin apropiere de cuvântul „fus”, sau prin prefacerea lui > u după labiale, și) **FĂȘIU** s. m. *Itai, mîciur, pe deal în sus, C'a făcut fâșieul fus, Și nici harugi nu i-am pus.* ALEXANDRI, P. P. 359. | (Din sârbește *pasulj* [cfr. și alb. *pasulj*], au intrat și forme cu *p* inițial în regiunile (sud)vestice, iar prin mijlocire ungurească: *pasuly*, și prin Transilv.) **PĂȘULE** s. f. și **PĂȘULĂ** s. f., **PĂȘULU** s. m. TDRG. „Pășulă = phaseolus.” ANON. CAR. *Între legumi amintim: pășulea mică și mare, cea care se înșiră pe tîrși, etc.* LICHIA-JANA, M. 102. „Pășulă = fasole”. POMPILIU, Bih. 1014; cfr. ȘEZ. VII, 182. „Pășulă = fasole. Dintr'o doină: *Franză verde de pășulă, Asta încă nu-i destulă.*” VAIDA; cfr. BIRICESCUL, P. P. 53. *Legumele se împart... în cele pădășioase precum sînt: fasolea (pășulă), mazerea...* ECONOMIA, 124; cfr. 36. (Loc.) *Sofranul nu-i pășulă!* (se rice, în Galșa, în Liharia „când unul nu cunoaște prețul sau întrebîndu-l pe altul”). ZANNE, P. IV, 125. *Românii din Banat dau de pomana... pășule (fasole) slătă...* MARIAN, I. 382; cfr. NA, 153. — Din m.-grec. φασιλά, idem (în parte, prin mijlocire slavă).

FANOLEA-CIOAREI s. f. (Bot.) cfr. fasole; remf.

FANOLEALĂ s. f. *Affectation, simagrees, minauderie, affecterie, facon, mignardises, airs pudibonds.* — Abstractul verbului **fansol** (derivat prin suf. -eală). *Ce atîta fasoaleală pe tine, că doar nu ești Vodă!* Com. I. PAVELESCU.

FANOLE-JAPONÉZĂ s. f. (Bot.) v. fasole; soia.

FANOLE-NĂLEBĂTICĂ s. f. (Bot.) v. fasole.

FANOLĂ vb. IV^a refl. *Faire des facons, des simagrees, faire la précieuse, affecter des airs pudibonds.* — (Cuvânt orășenească, familiar) A face fasoale, a se codi, făcînd mofurturi și nazuri, a se fândosi, a se alîta. *Aș! ia na te fasolă...* *Vino, nu mai rice ba Și din buze nu strămba!* PANN, E. V, 137. *Doamne! ce m'afi mai pupă... ce m'afi dezonieră... și eu m'afi fasolă chiar ca o madamă.* ALEXANDRI, T. 10. *Tănase... Ce te-ai gătit așa? — Azinia (fasolină-și): Apoi dă... eală crîme ești tănără...* I. NEGRUZZI, IV, 517. — Pare a fi derivat din (a face) fasoane și apropiat, prin etimologia populară, de cuvîntul *fasole*. Cfr. COSTINESCU; HEM. 885.

FANOLICĂ s. f. (Bot.) = oreșniță: *Geisse-tubéreuse* ou *Gland-de-terre*; „*Latyrus tuberosus*”. PANȚU, PL.; GRECESCU, PL. 191; BARONZI, L. I, 133. | (Între numirile de ierburii și flori întrebuintate în Cobla, în Dâmbovița, se citează și) *fasolica*. H. IV, 83. Cfr. fâșiuță.

— Derivat din fasole, prin suf. dim. -ică.

FANOLÎȘTE s. f. *Lieu planté de haricots.* — Loc plantat cu fasole. (Prin Găvănești și Glad-Siliștea, în Buzău). H. II, 17, 88. [COSTINESCU mai dă cu acest sens și cu cel figurat de „nazuri, cărtire, nemulțumire” și o formă — suspectă — *fanolîșerie* s. f.] — Derivat din fasole, prin suf. loc.-col. -iște.

FANOLÎT, -Ă adj. *Celui qui fait des facons, qui a des manières affectées, qui prend des airs pudibonds.* — Participiul verbului **fansol**, devenit adjectiv (cu sens activ). *Dă-i pace, că-i un fansolît și jumătate!*

FANÓN s. a. 1^a. *Facon, tournure, coupe.* 2^a. *Facon.* — (Frantzism)

1^a. Forma unei halne, sau unei pălării, cfr. *croiu*. *Vestit prin fasonul jilețelor și usul său.* C. NEGRUZZI, I, 238.

2^a. (La plur., fam.) Nazuri, fandoseală, fasoaleală,

farafastăcuri. *Îa și mînducă, nu mai face fasoane!* Cfr. fasolî.

— N. din fran.

FANONĂ vb. I^a. *Faconner.* — A da o anumită formă unui lucru. *Progresele maeștrilor și a meșteșugarilor celor care fasonază mai bine și mai iute materiile primare.* I. IONESCU, M. 687. | Fig. A formă înctel cu înctelul spiritual cuivă prin educație sau deprindere. — N. din fran.

FAST s. a. *Faste, luxe, somptuosité, pompe.* — Lux ostentativ. *Și tînuir de paradă cu trei cozi lungi de cal, lasomne de mîrire și fast oriental.* ALEXANDRI, P. II, 377. *Tot fastul decorativ, cum arhitecturii, drapare, fundal rustic, etc., rămîneau pe a doua și a treia treaptă.* CARAGIALE, N. F. 117. — N. din fran.

FĂȘTĂ adj. f. (Antic). *Faste.* — Numai în expresia *zi fadă* și mai ales la plur. *zile faste*: în care, la Romani, tribunalele țineau ședințe și se puteau îndeplini orice acte publice și private. (Cfr. nefast.) — N. din lat. [dies] *fastus* „în care se poate pronunța (fari) o hotărîre judecătorească”.

FĂȘTĂ s. f. v. fustă.

FĂȘTĂC s. m., s. a. v. fistic.

FĂȘTĂCĂLĂ s. f. *Contrainte fâchense, étourdissement, embarras.* — Abstractul verbului **făștăci** (derivat prin suf. -eală).

FĂȘTĂCI vb. IV^a refl. *Se déconcerter, perdre contenance, s'affarer, tomber des nues, rester éperdu ou étourdi, se troubler, Faire le perplexé ou le confus; coquer. Déconcerter, troubler.* — (Fam., mai mult în Munt.) A-și pierde cumpătul în fața unei întîmplări neașteptate, a deveni perplex, a o sfecti, a se ului s. zăpăci. *Gîndreaca... își aruncă ochii asupra-i cu o căutătură așa de mîngăioasă și apoi de plîm de dragoste... încît factorul de împărat se făștăci oroscum; dară își fină firea.* ISPINESCU, I. 185. [Gheorghe, care trăise până atunci prin păduri, ajunsănd într'un oraș,] *se ameți, se făștăci, cănu se odări încunjurat de o mulțime de lume și-l asurzise zgomotul ce se făcea în acel oraș.* idem, I. 136. *Te-ai cam făștăci, băiețe!* | A face pe perplexul, a face pe mironșita, a cochetă cu perplexitatea sa. *Morârifa... ba să sucoi pe lângă mine, ba să'ntrorcă, ba să făștăce, ba-mi făcă cu capu'...*, *ba trăgea cu coada ochiului la mine.* JIPESCU, O. 41. | (Rar) Trans. A-1 face pe cineva să-și piardă firea. [Un Țigan zice:] *Mi-ai dihochiat hursocica, Mi-ai făștăci Vasile, Mi-ai lasat cochii saraci!* TEODORSCU, P. P. 125. [Și:] *făștaci* vb. IV^a.

— Pare a fi derivat din *fastăci*, și a fi avut sensul original de „a se inverzi la față ca făștăcut (din cauza unei știri, întîmplări, etc., neașteptate)”. Cfr. ȘIO (unde se citează analogia verbului a o sfecti).

FĂȘTĂCIRE s. f. *Action ou fait de perdre contenance, de se déconcerter, etc.* — Infinitivul verbului **făștăci**, devenit abstract verbal.

FĂȘTE s. f. plur. (Antic). *Fastes.* — La vechii Romani, table pe care erau înscrise zilele faste; calendar. *Faste consolare*: listă cronologică a consuliilor; *faste triumphale*: listă de triumfuri. | P. ext. Operă de istorie, anale. *De acum înainte... această istorie n'a fost istoria unor supui, unor fugari... ci o istorie de Stat, cu fastele sale de biruință.* IORGA, L. I, 278. — N. din lat. *fasti*, idem.

FĂȘTI interj. (Mot imitativ d'un mouvement, d'un passage ou d'une fuite subite et rapide.) — Cuvînt ono-

matopeic care imită sunetul produs de mișcarea repede ce o face cineva când pornește fără veste. *Când soarele pârâ [pârârică]... Pe fereastra cea deschisă Făși! cu aripa destinată.* ODOBESCU, op. TDRG. Ce cozi numai că sare o perină de sub Tigău și-apoi și-a doua și-a treia! Tigănuț se năcăjește să le fie sub dinșul, dară ele tot făși! una după alta de sub dinșul. SBIERA, P. 128 $\frac{1}{2}$. Am o purcieală viznoasă, Când o princi de urechi Face făși! în coșieroa. GOROVEL, C. 72 (Fășiul! SBIERA, p. 320 $\frac{1}{2}$). [Scris și: fași, fășiul]

— Onomatopee înrudită cu *făși!* (redând însă o mișcare mai scurtă și mai spontană decât acesta; scurtimea aceasta a mișcării se redă foneticeste prin adăugarea unui sunet omorgan momentan. Avem la *făș-făși-foșnesc* același raport ca la *făș-făși* s. *făși-fășnesc*. Cfr. și germ. *husch!*)

FASTIDIOS. -GĂSĂ adj. *Fastidieux, ennuyeux, assomant*. — (Franțuzism) Plicticos, anost. *Înt'un cutru restrâns... ar fi fastidios a mă întinde mai mult asupra acestui subiect.* GHICA, S. 212.
— N. din fran. (lat. *fastidiosus*, -a, -um, idem).

FĂȘTIU s. m. *Semence de TAIL. Tige de Tail avec les semences.* — (Bucov.) „Făștiu (plur. făști) = semințe care se fac pe vârful cozilor de la usturoii de toamnă”. MARIAN, v. 141. Cfr. baib. „Făștiu (p. ur. făști) = fusul sau tufelul usturoiului de toamnă”. MARIAN. „Fășchi = mlađitele cele tinere și lungi [de usturoii], care ies primăvara și în capătul cărora e sămânța [d. ex.] *Adă-mă cășica fășchi de usturoii*”. (Bileta, în Bucov.) Com. G. TOFAN. [Și: *fășchiu* s. m.; și: *făștiu* s. m. (Mahala, Bucov.) Com. A. GHERMAN.]
— Etimologia necunoscută. (Dacă forma *făștiu* e cea primitivă, s'ar putea să avem a face cu un sens figurat al cuvântului *faște*, din al cărui plural *faști* s'a putut refăce un singular: *făștiu* > *făștiu*).

FĂȘTOACĂ s. f. *Morceau.* — (Mold.) „Făștoacă = bucată”. PAMFILE, J. II.

— Pare a fi derivat prin suf. -oacă din bulg. *hvaštam* (pronunțat: *faštam*) „apuc”; sensul ar fi în acest caz: „cât poți apuca de-odată cu mâna” și ar avea o paralelă în cuvântul bucată „cât poți apuca cu gura de-odată”.

FASTUOS. -GĂSĂ adj. *Fastueux, somptueux, luxueux, pompeux.* — (Franțuzism) Iubitor de pompă și de lux ostentativ. *Curtea activă și fastuoasă a lui Constantin-eodă.* ODOBESCU, I, 254. *Vodă Șerban, un om fastuos în obiceiurile și căldirile sale.* IORGA, L. I, 341.
— N. din fran. (lat. *fastuosus*, -a, -um, idem).

FĂȘUȚĂ s. f. (Bot.) = oreșniță: *Casse-tubercule* ou *Gland-de-terre*: „*Lățgar tuberosus*”. PANTU, PL.; BRANȚA, PL. 545; CRESCUS, PL. 191. Cfr. *fasoliță*. [La DDRF. se găsește, cu același sens, *fășniță*, care-i, evident, o greșală de tipar (n pentru s). Din acest dictionar a trecut la HICARIU — la care lipsește în ediția I — cu forma *fășniță*, pe care o găsim apoi și la ALEXI.]
— Derivat din *fasulu*, prin suf. dim. -iță.

FĂȘUȚU s. m. (Bot.) v. *fasole*.

FĂȘULĂ s. f. (Bot.) v. *fasole*.

FĂȘULE s. f. (Bot.) v. *fasole*.

FĂȘURĂ vb. I (ș. d.) v. *înfașură* ș. d.

FĂȘURI vb. IV^a v. *înfașură*.

FĂȘUȚĂ s. f. *Bande servant à emballer les nouvelles-nés, linge.* — (Rar, în poezia pop.) Diminutivul lui *fașă* (derivat prin suf. -uț). *Fășoară. Dumne-*

adu îi mitile, Mitile și'n fășeșel, Cu fășușă de mătăsă... ȘEZ. I, 148 $\frac{1}{2}$.

FĂT s. m. 1°. *Fetus*. 2°. *Petit d'un animal. Nouveau-né*. 3°. *Garçon, enfant*. 4°. *(Mon) fils, (mon) enfant, (mon) gars*. 5°. *Sacristain*.

1°. „Plodul sau copilul în pântecul mamei” (CO-STINESCU), numai în știință „fetus”. *De-i fi deochial de nevastă, Să-i crape fășele. Să-i moară fătu!* DESCĂNTEC (Chiojdo-Băscia, în Buzău). H. II, 41. „*A pierde fătu* = a avortă a lepdădă”. BĂRCIANU.

2°. *Vietate născută s. fătădă de curând. Vulpea au început a înfrantă pre leișă, căci ea rar numai căte un puțiu fătu.* — *Rar și numai căte un fătu, un răspuns fătu; însă când fătu, un fătu fătu.* TICHINDEAL, P. 42. *Fătu țepeți se chiamă mănș.* PAMFILE, J. II. | Spec. Copil s. prunc îndată după naștere. *Alucei Tigănuța o îndemnă să se suie în pod, când va veni căpă, iar ea, ce monșă, cu sta pe scară cu un ciur în mână, sprinjind feți ce vor să se nască.* RETEGANUL, P. II, 29 $\frac{1}{2}$. *Tigănuța, sireată, au schimbă îndulțamare acei doi feți cu doi căței pe care-i fătașe tot atunci o cășă.* SBIERA, P. 103.

3°. (Invechit; azi numai în literatura populară și la poeți; mai de mult adesea în opoziție cu *făță*) *Fecior, băiat, copil. Căușă spre mine și miluetele-me, dă fătu-tău fătu-tău și spre țacote țai șorbeei tale.* PSAL. SCH. 279 $\frac{1}{2}$. (: „*da imperium tuum pue ro tuo, et salvum fac filium ancillae tuae*”). *Fecăeră doi cucuți, fătă și fătă.* DOSOFTEIU, v. s. 52 $\frac{1}{2}$. *Va noște lui feți și feate.* BIBLIA (1688), 54. *Făcând aceștia doi copii, un fătu și o fată.* URICARIU, XVI, 271. *La moartea Duci-vodă, din trei feți a lui... și din sașă fețe a sale... ce au avut, nu s'au lămpat să fie, încă tocmai aici Doamna sa nu fu acolo.* S. COSTIN, LET. II, 37 $\frac{1}{2}$. *Să se aștepte pe acei prunc până a naște; fiind fătu, acel să fie moșten domniei.* id. ib. 115 $\frac{1}{2}$. *Mestergatul, fătu nevotă fiind.* CANTEMIR, IST. 89. *Și născănu fătu... și făcându-se om de vârstă.* MAG. IST. 225 $\frac{1}{2}$. *Pribegul fătu cu ochi senini albaștri și el și-aruncă lăra'n foc.* GOGA, C. P. 141. *Despre feți de împărat ce mi-ai spus, mi se rupe inima.* CREANȚĂ, P. 78. *Se jucă copiii și se zburăneau, de li-eră străgă lumă să pricești la dînșii... Din toți priceitorii, o babă bătrână, mai pricepută, dorind... să-i aibă de feți ei et... aduce cu sine o furcă și un toșegal, se duce în murginea răului... și... îi strigă cu glas dănos. Cum ezărăi copiii aceste lucruri, odată se repezăr în dînșele; și fata puse mânu pe furcă, iară băntul pe toșag.* ISPINESCU, L. 67. *Și-acum buc-am umerit la Cădă vodă de om cinșit, Tot cu feți și fețe mari De'nurad, de măritat.* JALNIK-BĂRSEANU, D. 513. *Gheorghie, Gheorghie, Făt de bna plășes.* MARIAN, D. 208. † (În basmele noastre populare, când e vorba despre copii extraordinari de frumoși, predestinați de a deveni eroi, se adăogă în făt, cuvântul *logofăt*, care se simte ca un compus al acestuia, de felul lui *leuparlesu*. *De m'ar lua pe mine feciorul ălu de boier ce trece p'aci, eu i-og face doi feți-logofeți, eu totul și eu totul de aur!* ISPINESCU, L. 82; cfr. RETEGANUL, P. II, 23 $\frac{1}{2}$.) **FĂT-FRUMOS** e eroul basmelor noastre populare, întroparea vitejiei și a frumuseții bărbătești. *Au venit ea să serbeze nunta ginșiei mirese Feți-frumoși cu păr de aur, zmei cu totzii de oșe.* EMINESCU, P. 194. *Moșneagul, crescătorul lui Făt-frumos.* CREANȚĂ, P. 101. *Nuam un copil o să faceți; el o să fie Făt-frumos și drăpăstos și parte u'o să areți de el.* ISPINESCU, L. 1. *Ilana Simziana... se hotărî să-și rădănuce asupra împăratului, pen-tru-că trămise tot pe Fătul ei frumos la toate sluj-bele cele grele, care puteau să-i răpînă.* idem, L. 31. *De-oparte mă frigău la inimă zinele cu ochii lor dănoși, iar de altă parte se încruntă la mine Feți-frumoși, când mă scăpam căde-odată a trage cu ochiul creanșii zine fără Făt.* MERA, L. B. 174. *Ai fi răzut jucând vitoșii Și Feți-coșici și Feți-fra-*

moși și logofeți. COȘBUC, B. 22. (Rar, ironic) Fante, filison. *Acesta e Zgaberca, fat-frunos din curte de la Dudeson. GHICA, cu. TDRG. Feți-logofeți de soțul vostru, cu meseria stolușii și a bancului nu pier în lași. ALEXANDRI, T. 402.*

4. (În legătură cu pronumele posesiv, cu deosebire la vocativ) Fiu (p. ext.), cuvânt cu care se adresează cineva mai bătrân către un om mai tânăr, spre a-i arăta iubire, bună-voință, etc. cfr. fată 4^a; de aceea se găsește și cazuri când se spune astfel și unei femei). *Spure-ni* (= spune-mi), *fătul meu*, *ce plăngi*? CUV. D. BĂTR. II, 192. *Și-întrebă tată-său: „unde fi-a hainele, fătul meu?”* DOSOFTEIU, V. s. 13. [Un călugăr către alți călugări:] *Contenifi, feților!* MINEUL (1776), 28^r. *Vă pohtese, feții mei...* *să că rugași*. ANTIM, P. 49. *Olimpiada chemă pe Alexandria, și zise: „fătul meu Alexandrie!”* ALEXANDRIA, II. *Fătul meu, trebuie cineva să-și deoprindă trupul cu osteneală.* DRAGHICI, R. I, 136. *„Ca croși să nu spun, feții mei?”* răspuse el. C. NEGREZZI, I, 245. *De-ot de tînă, fătul meu, Mulți dăgmași me-au eu.* ALEXANDRI, P. I, 275. *O iubesti fătul meu, fărî s'o ști.* EMINESCU, N. 118. *Fătul meu, bun tovaris fi-ai ales!* CREANGĂ, P. 198. *Văd, fătul meu, zice Mama Pădurii, că ești tare sîrătoși și cu toată mîndria mea nu te puțin puțu bine!* MERA, B. 24. *El din gratii a'o grăit: „Copilșă, fătul meu, Tu pe-aceia n'ai ocaz Trî coinicii...”* MĂNDRESCU, L. P. 186. *Își chemă feciorii și le zise: „Feții mei, sînt cu sufletul la gură!”* SPIRESCU, L. 253. *Mai bine la mîndră-n brațe, Că mîndrața, fătul meu, Când simțea că fi-i rău, Fuge iute la părinți, Uită cărpă-n apă rece, Te leagă la cap și-ți trece.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 14.

5. (În Transilvania de vest și de nord; unguirism) *Fătul bisericii* (traduce întocmai pe ung. egyház-fi „fiul bisericii” s. n. numai *făt* = cărușcu, pălmar, paracrisor, târcovnic. LB; FRÂNCU-CANDREA, M. 99. [Martori:] *Părintele popa Ion, fătul bisericii Vasului Lucei, părintele popa Constantin...* DOC. (a. 1767. Sanțau, în Transilv.), ap. IORDA, S. D. XIII, 265. *Umin, fată de fat, Unde-ți oad capu' mă'ubăi, Capu' mie și ochii mari Par'ci-e aște ochilari („fat = paracrisor”).* MĂNDRESCU, L. P. 136, 241. *Preotul chiamă... și pre cantoral bisericii sau pre fat (pălmariu), ca să fie martor.* (Sălajia) MARIAN, N. 189. [În sensul acesta, probabil, printr-o apropiere de cuvintele *sfatuesc*, *sfatos*, etc., și *sfat* s. m. (prin Șimleu) VAIDA. *În comitatul Bihorul...* unul dintre ruteniile mortului sau *sfatul* (= cărucnicul, pătmarul) umple cu cin păharele de pe masă. MARIAN, I. 268; cfr. s. I. 180.]

— Din lat. *fetus*, *pulu*, *copil*; sard. *fetu* „copil” (cfr. marchigian *feto* „băiat”, *cincol fetaccia* „băieți” etc.; fran. *façon* „pui”, prov. *falon* „miel”, etc.) < *fetonem*. Cfr. fată, fecior.

FĂȚ: Onomatopée imitant un mouvement rapide.

— Interjecție arătând o mișcare repede și neașteptată. [Pronunțat de obicei: *fi!*]

— Onomatopée.

FĂȚĂ s. f. I. 1^a-4^a. *Fille*. (1^a. Par opposition au garçon. 2^a. Par opposition à la femme mariée. 3^a. *Virge, puicelle*. 4^a. Considérée quant au lien envers les parents) II. 1^a. *Fille de service, servante*. 2^a. *Ceinture d'Orion* (constellation). 3^a. *Fourmi* (qui n'a pas d'ailes) 4^a. *Dame* (au jeu de cartes).

I. 1^a. (În sensul cel mai larg al cuvântului, fată înseamnă „persoană de sexul feminin, încă nemăritată.” Vârsta e deci diferentă și nota importantă e numai sexual; stă adesea în opoziție cu fecior, băiat, flăcău, mai de mult și cu făt). *Veri face o fătă.* VARLAAM, C. II, 6. *Băgară euconișă, cu feșji, cu flate.* DOSOFTEIU, V. s. 6. *„Ai copii?”* — „Trei băieți și o fată”. C. NEGREZZI, I, 59. *Nu are feciorii, ci numai fete.* CREANGĂ, P. 183. *N'avea băieți, ci*

numai fete. SPIRESCU, L. II. (Gred. pop.) *Când (cineva) s'a duce în guncuși dă bra apă de unde bea și curcubeul, de va fi fată, flăcău se va face, iar de cu-și flăcău, se cu preface în fată.* ȘEZ. I, 125. *Fire-ai, maică, blăstămată, De ce nu m'ai făcut fată, Să șez cu furca pe cătră!* *M'ai făcut, maică, fecior...* JARNIK-BĂRSEANU, D. 301. *Scăla de fete* (în opoziție cu școala de băieți). † *Fată din flori* v. floare.

2^a. (De obicei se face însă și o specializare în privința vârstei, intru că pentru anii dintâi ai tinereții se întrebuințează mai cu seamă cuvântul copilă, pe când sub denumirea de fată se înțelege o femeie încă nemăritată, care a ajuns însă la vârsta măritășului. În acest sens stă deci în opoziție, nu numai cu fecior și flăcău, ci mai ales cu nevastă s. muiere). *Pesta capul blond al fetei zboară florile și-o plouă.* EMINESCU, P. 253. *Vin cîntînd, în stoluri, fete* *de la grăm.* COȘBUC, B. 6. *D-ă să te prinzi în joc lăng'o fată care fi-a plăcere.* CREANGĂ, P. 163. *D'agă-i rîndul fetei, Cum u-i rîndul mezelor: Pînă-s mere săltele, Slavă tu creanță flăcoșe. Dacă crece și dă un cănt, Pîd totă la pămînt, Pîd jos și putreze. Nîndră nu-i trebue!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 428. *Frunți verde, foaie fată, Pîn' eram la maica fată, Ori lacram, ori nu lacram, Tot draga mamei eram: Dar de cînd m'am măritat, M-am ieșit totă din cap. Pîn' eram la maica fată Eram lăger după masă, Traudăfar roșu'n fereastră; Dar de cînd m'am măritat, Eu sînt lăger după apă, Vegetăle rujă'n cenă.* *Pîn' eram la maica fată, Căji coinicii mă întîlneau, Iam zîmbeau și mă'ntrebu:* *Mai sugi tu fătul ori ba, Doamne, albiă fi-i fața!* *Foaie verde, lăm ucat, De cînd m'am înstrăinat, Căji coinicii mă întîlneau, Cu foșii mă jeluec, Cătră mie-ayă grăse:* *Cari tu pietre, zău, ori ba?* *Doamne, neagră fi-i fața!* *Ibid.* 176-177. *Vînă, bade, pînă-n cîră, Că dacă m'oim mărită ai oeni, nu-i culeză.* *Ibid.* 105. *Pînă sînt fetele fete, Nu te cezi în crămă bota: Dacă puțu concu pe cap, La crămă nu mai încap.* *Ibid.* 454. *De la noi o trăia cîc Este-o fată și necăzită; Cu necăzita mă iubesc, După fată mă topec!* *Ibid.* 394. (Gred. pop.) *Fetele sî nu mîndăne despletite, Oci le cade părul.* ȘEZ. III, 122³². (Prov. și loc.) *Roșăta fetei multă cîntă lănușu-oc.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, 243. *Fata: drac încozocit.* *Ib.* VIII, 213. *De cînd era mama fată.* PAMFILE, J. II (= de mult). (Cuvântul fată apare adesea complint printr'un atribut care e o precizare a vârstei. În opoziție cu diminutivul fetiță, avem fată mare, fată de măritat s. fată'n floare [cfr. cuvîntul flori]; dacă o fată a trecut peste vârsta aceasta — la poporul nostru, peste douăzeci de ani — și a rămas nemăritată, ea se numește fată stătută s. bătrînă. După portul păruului, în opoziție cu codana care-i o fetiță ce se poartă cu coada și pe spate și în același timp cu nevasta, care-i îmbrodată, avem termenul fată în păr — cu capul gol, care în diferite regiuni înseamnă sau fată m're de măritat: *virgo nubilis*, *matrimonio matura**) I.B. sau „fată nemăritată, bătrînă”, „cosită albă”, cum se mai spune prin Bucovina. MARIAN, N. 15). *Fată mare* sau simplu fată se numește o copilă atînată, când, fiind deplin dezvoltată, își schimbă portul și mărca sa... o scoate la joc.” MARIAN, N. 5. De la 20, respectiv de la 30 [de ani] înceapă, fetele devin fete bătrîne, iar feciorii buriași sau feciorii și flăcăii) tomatelii.” *Ibid.* 4. *„Nam puțoi duce l'able biata Bălașa cea curme de via...”* zicea mama Arghirii către fata-mare ce încăleată mîndliga între guncuși. DELAVRANCEA, S. 183. *De-ntîlned pe drum neceste și fete mari, le cîntă cîntăce șogolnice.* CREANGĂ, P. 108. *„Ōcum bine-am nemerit! La căsă de om cîntat, Tot cu feți și fete mari De'nșurat, de măritat.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 513. *Mărită-te horhoșin!* *Nu școlă fată bătrînă, Că și dracu' s'a'nșurat și tu nu te-ai măritat.* *Ibid.* 449.

După ce a crescut acuma copila necesita și a devenit fată'n floare, a început a ieși... la preluabă. MARIAN, o. 1, 373. *Fata babei...* cea ritualică, urâtă și leasă, a rămas fată în pir, cu toate apucăturile mamei sale, și tot fată în păr va fi și până'n ziua da așăzi, de cumă nu ca fi murit de mult. *ibid.* II, 197. *Frunză cerele calapăr, De m'as face fată'n păr, Vai, cai, vai, voinic ar fi Cine m'ar mare celui.* MĂNDRESCU, L. P. 69. *Dragostea de fată mare : Cu garoafa din răcor.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 17. *Până-și fata-măre, Nici o griji 'n lume n'are; Dacă fata se măriță Mintenaz [— îndată] îi mai gândită.* BIBICESCU, P. P. 175. [(Obiceiuri pop.)] „În Sălăgiu se numesc numai acele fete nune sau fete de nune, care merg cu mirele după mireasă, iar fetele care le chiamă mireasa se numesc fete-după-masă”. MARIAN, NU. 233; cfr. 189; 619.

3°. (În afară de sex și de vârstă mai apare ca a treia notă inerentă cuvântului *fată* și virginitatea, fecioria sau, cu termenul popular, *fecia* ei. În acest sens, de obicei se întrebă: *fată-mare* (v. mare), sau cuvântul *fată* se precizează prin atributele *curată*, *fecioară*, *virginitate*. Fecioară, virgină, (?) *vărgură* (metaforic se spune și despre bărbăți, care sânt modesti, cuminți, frumosi, etc.). *Giuni și fetele, bătrânii și tinerii se laude numele Domnului.* PSAL. SCH. 478/3 (: „Ceux qui sont à la fleur de leur âge, et les vierges, et les vieillards, et les jeunes gens, qu'ils louent tous le nom de l'Éternel” : „Jvenes et virgines...”) *Sânt la mine fete care le n'au cunoscut bărbat.* BIBLIA (1688), 12, 2. *Ici și colca a ei hată n'a desprins din sponci și-arată Trupul alb în golicuinea-i, curăția ei de fată.* EMINESCU, P. 184. *Fire-ai, bade, blăstămat, Că tare n'ai înșelat, De nu-a nici cu fetele, Și nici cu necestele, Făr cu ticloasele Și cu pocițonșele!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 279. *Și acela aveă patru fete cărgare, prorocind.* COD. VOR. 26/13 (— Iară acesta aveă patru fete verzure prorocind. N. TESTAMENT 1648; și la acesta ară fete fecioare patru prorocind. BIBLIA 1688 : „Il avait quatre filles vierges qui prophétisaient”; „filiae virginum”) *Prea blagoslovita, curată fată Maria,* CORESI, E. II/21. *Maica zemeții-sale au fost fată curată.* VARLAAM C. 137, 2. [Be] *au fi o fată fecioară și să cu îndemnat spre poftă rea...* PRAXILA MOLD. 93. *Vini-o cremea să mă duc... Și zina bună să-mi ieu...* De la frunza de cocoare, De la fetele fecioare Din voioasa gâdloare. JARNIK-BĂRSEANU, D. 322. *Făcut-au Turcii șfat cu „Stanislas, zicând „crainul...[că] le ca du și bir și câteva fete mari pe au.* NECULCE, LET. II, 380/2. *Dacă [moarta] este fată mare, se îmbracă de regină în cele mai frumoase și mai scumpe haine ce le-a avut.* MARIAN, I. 64. (Loc.) *A fi fată la cap : „a-și fi pierdut fecioria; a umbă cu capul gol ca fetele, ar trebui însă să se îmbrödoască cu muierile.”* (Stefănești, în Vâlcea) ZANPE, P. II, 131. *Rădeam de dinuul, că vede cu o fată mare, cu ochii plecați.* C. NEGRUZZI, I, 63. [E] *nu e obiceiul cu zămpănia și cu noșile albe, e o fată mare.”* DELAVRANCEA, ap. TDRG. (Mit. pop.) *Fetele câmpului s. codrul și fata-pădurii* (cfr. mama pădurii) sânt, ca și jolele, niște zâne răuvoitoare omului : „fées malfaisantes”. *Mă pornești... Și măntăneți Cu Fetele-cămpului Cu Fetele-codrului, Unde să duceți voi, Fetele-cămpului, Fetele-codrului?”* — *Lo N. ne ducem, Carnea să-i mădușă, Sângele să-i bem, De moarte să-i lă-săm!* MARIAN, D. 341. *Puză cu Mama-codrului, Puză cu Mosu-codrului, Puză cu Fata-pădurii.* MARIAN, NA. 38. (Neobichniți) *Fete de mare* = sirene. CANTEMIR, ap. DDRF. (Bot.) *Făru-fetii* (Transilv.) v. pâr. | Rușinea-fetii v. rușinea.

4°. (În raport cu părinții) *Fică* (p. ext. împreună cu pronumele posesiv, la vocativ, e un cuvânt cu care se adresează cineva mai bătrân către o femeie mai tânără, spre a-i arăta iubire, bunăvoință, etc.

cfr. făt 4°). O, ce năm face atunce, fraților, când minea nu va fi să stea derept tine, nici-[[i]] cu ajută, nici tată-tău, nici muma, nici feciorul, nici fata, nici nepoșii! CORESI, E. 29/12. După pănu de painjen doarme fata de împărat. EMINESCU, P. 184. *Dar ca Săgetată de bogat Nici așăzi domn pe lume nu-i, Și-aveă o fată, — fata lui — Icoană'nt' un altar s'o pui la închinat.* COȘBUC, B. 16. *Împăratul cerele...* are de bucurie că i-a venit nepotul și pe dată îi și face cunoscut curii și fetelor sale. CREANGĂ, P. 208. *„Rămăsi cu bine, tată, și să te gâsească sănătoș!”* — *„Cale bună, fata mea”, îi zise tată-său.* ISPIRESCU, L. 16. *Sede baba supărată Cu fata nemăritată.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 447. *Asta-4 fată de birău Cu poale de lepedeu!* *ibid.* 442. (Fetelor alintate li se zice *fata mamii*) *Pentru-că ară „fata mamei” se alintă cum s'alintă ciorău'n lof.* CREANGĂ, P. 283. | *A-și da fata din casă = a-și măriță fiica : „marier sa filie”. Mihu și-a dat fata din casă.* SLAVICI, ap. DDRF.

II. P. ext., p. anal., fig. 1°. Servitoare, slujnică. *Și grăbi și să sculă Avighina* și să sui pre măgaria, cinei feals al ei venită după ea. BIBLIA (1688), 216 (: „Fuite Abigail se leva promptement, et monta sur un âne, et cinq servantes la suivirent”; „quinque puellae ierunt cum ea”). (Astăzi de obicei) *Fată în casă = bonă* (cfr. *jupâneasa*).

2°. (Astron.) Constelațiunea Orion se numește la poporul nostru: *Fata mare* (Găvănești, în Buzău) H. II, 82, 90, s. *fata cu cobilița cocilița* (Mărăcineni și Pietroasa, în Buzău; Balintrești, în Coviștoiu) H. II, 149, 169; III, 21, s. *fata mare cu cobilița cu apă* (Călbăia, în Buzău) H. II, 50, s. *fata mare cu cobilița în spinare* (Lipia, în Buzău) H. II, 26, s. *fata cu domișele*. DDRF.

3°. (Entom. Bucov.) Furnică fără aripi (spre deosebire de furnicile scurătoare s. cu aripi, s. aripate). MARIAN INS. 237.

4°. Damă (în jocul de cărți). PAMFILE, J. I; (Hălincești, în Dâmbovită) H. IV, 57.

[Scrisora *fată* e etimologică și nu corespunde pronunțării. Plur. *fete* apare, în textele vechi, sub forma *fată*. | Vocativul e : *fato* s. *fată*, art. *fata* (*-mea*)! Afară de aceste forme se mai întrebănează, în limbajul popular, forma scurțată fa s. (prin influența lui *mă*) fă care a devenit un fel de interjecție cu care ne adresăm fetelor și nevestelor, p. ext. și animalelor de casă de sex feminin. „Fă! echivalează cu *mă*; deosebirea : cu *fa* se strigă femeile, cu *mă*, bărbății”. REV. CRIT. IV, 80. „Nu taci, mă, n'auzi tu?” — „Nu tac, fă, nu”, et răspunse către ceea ce-l bătu. PANN, P. V, 1, 23. „Și unde le duci?” — „La anzi, unde le duci? acasă, fă, fie și capilor”. ISPIRESCU, L. 268. *Fă, baba, asta e pentru gură!* TEODORESCU, P. P. 132°. *Fă, cumnată, fă, cutare, Ai și tu o fată mare.* ȘEZ, V, 151/. *Vochița : Sărmanilor bărbăți, sântefi bunzi de legat la gard! — Domnicu : Nădrăi, fa, și nădrăni, nădrăni!* C. NEGRUZZI, III, 15/. *Tare fie drag, fa?* ALECSANDRI, T. 144. *Păi bine, fa nevastă, nu-și spusem eu?* ISPIRESCU, L. 268. *Bună zina Stanco, fa!* ȘEZ, III, 211/. *Bucuri-te, fa, mireasă!* *ibid.* IV, 233°. *Vidro, fa, nevastă rea!* ALECSANDRI, P. P. 100°. *Pentru tine fa loană...* SEVASTOR, C. 193/. *Ascultă-ne, baba fa!* TEODORESCU, P. P. 552. *Nu mai plânge, toantă fa!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 423. *Fu, miertăci, fa, Mulf te-am înșefat, Nu m'ai ascultat!* VASILIU, C. 5. [Către cățea:] *Dolca mea, Dolcuță fa!* *Furii laba și-au rănit...* ALECSANDRI, P. P. 55°. (v.)

— Din lat. *fata*, păstrat la Reto-romani, la Italianii de nord, la Provențali și la Francezi, cu sensul de „oale”, ca latinește (*ovis feta* = oale care a fătat) : *frul fete, erto, Alpezoa feta, Fassa feta, Bormio, Valtellina feta, Valsoana fe, Piemont feta, dauphin feia, biarn, hede, lyon, fega, wallon fugee, etc.* La noi cuvântul a primit, ca feminin, sensul pe care *făt* îl aveă ca masculin. Cfr. *fecioară*.

FĂȚĂ vb. I. *Mettre bas, faire des petits collets, agneler, pouliner, cochonner, faonner, chevêtrer, louveter, bigueter, chiennier, chatonner ou chalter, le-eretter.* Donner naissance. Produire. — (Spre deosebire de femei, care născ și de păsări, pești, reptile și insecte, care ouă, animalele mamifere față) A da viață, a produce prin fătare, a face pui. Cfr. hălădui, face. *Vulpea au început a înfrunță pe leișă, căci ea rar numai câte un puiu făta...* Au răspuns-leișă: „Inșă când făt, eu leu făt” TICHUDEAL, p. 42. *Ludănd doi căței de la o cățea ce fătase de curând...* IPIRESCU, I. 64. *Oaia fiinului fătase un miel...* id. ib. 208. *Așteaptă omul cât așteaptă, când iacă numa colo, când se zoră în răsărit și cîntau pipalăcile pe câmpuri, față iapa un mînzoc zăvăn și frumos, de nu-ți puteai lua ochii de pe el.* MERA, B. 209. *Are taia o oaie laie Și-a fătat doi miei în paie?* (— „Căteaură”) GOROVEI, C. 56. *Am o cucă neagră și când făta țoți albaștri?* (— „Căcaunul”) SEZ, IV, 67. (Cred. pop.) *Poposuțul roșu e bun de dat la cucile ce se nădăsc să fețe.* SEZ, VI, 48. *Când dai, față vaca?* — *cînd cei, moare vișelul.* ZANNE, P. v, 244. (Loc.) *Este vesel, de parcă-i față cîpre!* IPIRESCU, ap. ZANNE, P. I, 397. | A față se întrebuințează (une-ori în legătură cu gata) în funcțiune adjectivală (adesea predicativă, în legătură cu a fi) cu sensul de (despre femeiiși) „înșărcinată, grea, împovărată, tăroasă (în stadiul din urmă)”. Cfr. fătătoare¹. *Curgeau oile pe drumuri, toate gata a fătă, căte patru drumuri, boilor...* I. IONESCU, C. 5. *Trei mule de vaci fătătoare, împărșite în două cîrduri; mulgarele într-unul și cele a-fătă într-altul.* idem, D. 369. *Sercoafa...* și a față. CONTEMPORANUL, IV, 301. *Au imprimatut de la dinul cărușă, și de la alt ceciu o iapă a față.* SBIERA, P. 218. „Nu-mi puteam îndăma iapa la cărușă cu trei roate, mai cu seamă că eră a față.” IPIRESCU, I. 180. (Cfr. *Vacii mele-i a față și vișelei tot așa?* (— „Poama”). PAMFILE, C. 29.) | P. ext. (dar numai în glumă s. în batjocură, cu intenție ofensătoare, și despre femei) A naște. *Ce-au cu mine, arză-i focul? Auzi, am fătat!* Da ce-a eu? Căței? CONTEMPORANUL, VI, II, 101. *Toată vara mi-ai cărat Cu vaca pe lângă mi; Când a fost coltoanina, Fula—fătă, vaca—ba!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 445; cfr. MĂNDRĂSCU, I. P. 132. „Să mă duc la secretul mare, C'am auzit c'a fătat Sub un munte rotunzot, Și-a fătat trei feciori...” GOROVEI, C. 381. | Fig. A produce (adesea cu o nuanță ironică). *Cine înflă cu zimă, îngreacă durtare Și față strămbătate.* DOSOFTEIU, ps. 26. *Vă petreceți vremea a făta niște stihuri schilăcoase!* C. NEGRUZZI, I, 224.

— Din lat. *fatere*: friul *feistă* „agneler”, march. *feță* „veter”, bologn. *fatir*, Arbedo *faa* „mettre bas”, piem. *fe* „faire des petites”. Urbino *fe* „ouă”, abruzeza *feta* „ouă”, sicil. *fatiri* „ouă”, sard. *feitare* „a făta”.

FĂȚĂ s. f. I. 1^a-3^a. *Visage, figure, face; jone*. 4e. *Personne, grand personnage*. II. 1^a. *Mine, air, figure, expression* (du visage), *physionomie, Face, aspect, image, apparence; forme, coupe*. 2e. *Couleur, coloris*. 3e. *Jeu d'enfants*. III. 1^a. *Visage, face*. 2^a. *Partie antérieure, devant* (d'une maison), *front, façade, frontispice*. 3^a. *Face, surface, superficie, à fleur d'eau*. 4^a. *Table*. 5^a. *Dessus, housse, nappe; taie* (d'orillier) *couverture*. 6^a. *Endroit, bords* côté d'une chose (d'une cloffe, etc.), *avers*. 7^a. *Page*. 8^a. *Partie exposée au soleil, au vent, place* vers le spectateur, etc.

I. 1^a. Partea dinainte a capului omenesc cuprinzând fruntea (cu tâmplele), ochii (cu sprâncenele, pleoapele, genele) obrajii (bucile, urechile), gura (cu buzele, mustețile) și bărbia (cu barba): *Am o dumbrăvișă, sub cea dumbrăvișă este-o poienișă; la cea poienișă sînt două brăzdișe; sub cele brăzdișe sînt doi șoimișori; sub cei șoimișori e o gaisie spurcă-*

cioasă; sub cea gaisie spurcăcioasă e o moară rotunjoasă? (— „Fața: părul, fruntea, sprâncenele, ochii, nasul, gura”) SBIERA, P. 321, 323. *Că ochii Domnului sînt spre derepși și urechile lui intru rugăciunile lor, e față anuă Domnului spre cea ce face rău.* COD. YOR. 114/2 (= iară față Domnului spre cea ce face rău. X. TESTAMENT 1648; iară obrazul Domnului spre cea ce face reale. BIBLIA 1688; „mais la face du Seigneur est contre ceux qui font le mal”). *Deșchide să sîrută frîmșoșele feșiei tale.* CUV. D. BĂTR. II, 192. *Osteneala și sudoreaz feței mele.* ANTIM, P. XXV/2. *Eră frumos la față.* MINEIUL (1776), 191/2. *Veneă Mihaiu înuși cu față intristată.* BĂLCESCU, M. v. 395/2. *El eră foarte galben la față.* C. NEGRUZZI, I, 148. *Iar față ei frumoașă ca varul este albă.* EMINESCU, P. 200. *Parcă te-ai cam aburii la față, nu știu cum?* CREANGĂ, P. 163. *Și vorba, și față îi eră cu lipiciu.* IPIRESCU, I. 22. *De ce sînt eu față slabă?* ALECSANDRI, P. P. 300/2. *Tu ești zbărcită la față.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 449. *Hai, mîndro, de-ți spală față!* ibid. 49. *Cînd mă uit în față lui, Parcă-i spuma lapteului.* ibid. 37; cfr. SEZ, I, 108^a. *Frumos mi-i badea la față.* *Ca roza de dimineașă.* HODOȘ, P. P. 62. *Făță plină* = „face large” (COSTINEȘCU, „visage plein”). | (Precum se vede și din unele exemple citate, sub față se înțelege mai ales „cei doi obraji” al omului) *Gerul... pe fețe de copilă înfloșorește trandafiri.* ALECSANDRI, P. II, 12. *Iară față mi-o coiu da, La Turcia, la rumenție.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 236. (De cele mai multe ori față și obraz sînt sinonime, chiar și în sensurile figurate. Deosebirile esențiale între cele două cuvinte sînt următoarele: în sens propriu față cuprinde amândoi obraji; în sens figurat față se întrebuințează mai mult pentru „aspect” „colorare” așa că se poate spune: *Trăgul lui și a obrazului față mărturisesc postul.* DOSOFTEIU, v. s. 18. *Fața obrazului Ca și spuma lapteului.* BIRIGESCU, P. P. 295. *Piere-mi față din obraz.* Ibid. 134. *Fața obrazului* = „teint”. PONTBIANT; om cu două fețe e farmic, om fără obraz e nerușinat, de aici jocal de cuvinte: *Sînt oameni cu două fețe și fără nici un obraz.* IORGA. Afară de aceasta, cu față se formează o multime de locuțiuni adverbiale, în care acest cuvînt nu poate fi înlocuit prin obraz, astfel că se zice: *În față obrazului tău eră oțitidu.* În descăntece găsim adesea construcția: *Din față obrazului.* MARIAN, D. 5; NA. 356/2; TEODORESCU, P. P. 361/2, 380/2; SEZ, IV, 27/20. care precum arată varianta *Din feșu obrazului.* MARIAN, D. 160, nu vorește să exprime un sens nou, ci numai să dea formule magice o înfățișare mai mistică). (Omul pierce a scade s. se trece, se oșlește la față). *De cinci luni încoace față-ți a pierit de tot.* FAXN, E. I, 51. (Fig.) *Rușă, cu cîl mi frumoașă, cu atît mai curînd se trece la față.* ZANNE, P. I, 276. | (Omul își ascunde față de rușine [între mîni], precum, în general, După față se cunoaște ce e se rușinează. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 618; omul [s. Dumnezeu] își întoarce față de la cineva, în semn că nu mai vrea să știe de el; cfr. obraz) *Dumnezeu și-au întors față.* DOSOFTEIU, ps. 34. *Nu întoarce față tu de la acia, ale cărori suflet sînt unite cu al meu!* MARCOVICI, D. 5/20. *O desmărdă ș'o întorbă, Iar cu față și-o ascunde Și așă de „necl răspunde.* Cu o voce dulce, slabă. EMINESCU, P. 104. *Cîte mi-au fost în putere, toate am căutat să le fac, numai cu să cî multămeș...* și cîi îmi răspărtii mie așă, cu furdături și danne! Oare frumos îi acesta?... Nu vi-i rușine feșii voastre? SBIERA, P. 271/20 (în acest sens, de obicei: „nu vi-e rușine obrazului”). || Cu față curată = integră (cfr. cu mînile curate) = „întegre, intact” (mai ales în legătură cu a scăpa) = a scăpa fără rușine, fără a o păți, dintr-o situație anevoioasă. *Calu' spus fetii cu ce terțipuri îmblă țată-ău să-i încercă bărbăția, și o poedăni ce să facă, cu să scope cu față curată.* ISPI-

RESCU, L. 16 (cfr. obraz). | **A da față** (cu cineva) = a se întâlni cu cineva (cfr. a da ochi cu cineva); „se-
trouner face à face, reconretr quq”. DDRF. **Cu
nime față n'a dat.** POP., ap. TDRG. **Nu mi-
are obraz să dea față cu noi.** Cănd m'am întors, au
dat față cu el. | **A avea (s a-și face) față** (la cineva) =
a avea trecere, a merge în recunoștința cuiva; a cău-
ta favoarea cuiva, a vol să îl trecere la cineva. **O, amar
ce-și face față la domni și dă miș!** Pentru să
poată călca mișei! (- pe cei sărmani). CUV. D. BĂTR
II, 463. **Pe Alexandru-vodă l-au omorât boierii...**, nă-
dăduind că dintru-acă față vor avea față la Petru-
vodă. **Întră Petru-vodă, cunoscându-i viclenii...** au
poruncit de le-au tăiat capetele. M. COSTIN, ap. ȘIN-
CAL, HR. II, 180^{1/2}. **Cu să-și facă față în lume, cur-
tește pe mărchia.** N. A. BOGDAN, ap. TDRG. (cfr.
obraz). | (Modern, după fran., cfr. expresia populară:
a sta față) | **A face față** (cuiva s. unei situații) a-
nevoiașe, etc.) = a înfrunța, a ține piept, a învinge,
a dovedi: „faire face”. **Această lipsă de hotărâre do-
vedește insuficiența guvernului de a face față si-
tuației în una din cele mai importante cerințe ale
ei.** MAIORESCU, D. II, 18. **Dar nu știu cât ne costă
seratele lor?** Cu ce să mai facă acestor rispe.
Dumnezeu știe! DELAVRANCE, s. 111. **I se acordă
dreptul de a participa la sărbătorile din...** unde făc
față insultelor săbatice. IORGA, L. II, 64. | (Modern,
în opoziție cu profii) **Fața omului privity dinainte.**
**S'a foto, profiat din profu, căci din față pare prou
gras.**

2°. P. ext. Toată partea dinainte a trupului ome-
nesc (în locuțiunile cu *fața în sus*: „à la renverse”,
cu *fața în jos*: „à plat ventre”, etc., care nu ex-
primă o poziție numă a capului cu partea dinainte
în sus s. în jos, ci a trupului întreg). **Atunci au lo-
vit dintr'un sineț, călul de supt batmanul Bahus,**
și căzușă batmanul într'un răzor cu fața în sus,
de nu se putea îndată să se scule. NECULCE, LET. II,
230^{1/2}. **Îl culcă pre un pat, cu fața în jos.** MI-
NEIUL (1776), 174^{1/2}. **Slăbindu-i puterile, au căzut
cu fața la pământ.** DRĂGHICI, I, 42. **Între săclii de
ceară, arzând în sfenici mari, E' utină n' a haine
albe, cu fața spre altari.** *Logodina lui Arold.* MI-
NESCU, P. 199. **Baba se culcă...** cu fața la pârte.
CREANGĂ, P. 6. **A pus fața la pământ.** JARNIK-BĂR-
SEANU, D. 148. **A înaltă cu fața n' sus** = pe spate,
cfr. PAMFILE, J. I, 330. **A se da pe gheață cu fața n' au-
inte s. înopoi.** *ibid.* 329. **Vedea-te-az cu fața în
sus!** = „Je voudrais te voir mort”. DDRF. | (Astfel
față stă în opoziție cu *dos*) † **Nici în dos, nici în
față** = „în nici un chip”. ZANNE, P. II, 119. **Om cu ba-
dea nu se vede, Nici în față, nici în dos.** *Așă mândru
și frumos.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 19. **(A dă) dos
la față** = a fugi, a o țerge, a o tui, a o rupe la
fugă, a o lua la sănătoasă. *Măntico: Fugi înte, să
nu te găsească aici! — Peplea: M'am dus... Să ne
vădem cu bine, Măntico! Pe unde să ies ca să nu
mă întălesc cu el? Ha! Pe ferastă... dos la față!*
(sare pe ferastă). ALECSANDRI, T. 825. **Măști sânt
care, înainte de războiu, se arată cei mai viteji ome-
ni de pe față pământului, iar când cine treaba la
adică, atunci dau dos la față și... pe ici încolo fi-
drumul!** MARIAN, T. 122; cfr. 30.

3°. P. ext. (Fața fiind cea mai de seamă parte
a trupului omenesc, se poate întrebându, prin si-
needoc, chiar cu sensul de) Om. **Pe căpuile ta'e și pe
drumuri trec niște fețe serbele și vestele, fluierând
doina ultoasă.** BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 580. | (Ade-
se-a complinit prin „de om” s. „pământească” s. „mu-
ritoare”) **Serpele neputându-se sui iar în noiri,
fuge prin muni și, îndată ce-l vede față de om,
piere.** ȘEZ, I, 244^{1/2}. **Îndată vin erce două-zeci de
zine și încep a-l întreba: „Cum ai cutezat în față
pământeană, să intri n' țara noastră?” Nu știu că
om pământean nu e ertat să intre aici!”** RETEGA-
NUL, P. II, 12. **Îl petrece cu plăcuore Toată fața
măritoare.** BARAC, A. 33. | (Mai ales, fiind vorba de

Dumnezeu s. de un personaj înalt) **Ascunse-se Adam
și mise vrea lui denăuete faței Dom' Dumnezzeului
supt pomii raiului.** PALIA (a. 1582), ap. OCR. 51
(: „Et Adam et sa femme se cachèrent de devant la
face de l'Éternel Dieu, parmi les arbres du jardin”).
În jos pleacă-om ochii năutea feței tale. EMINESCU,
P. 201. **N'aceși coie a căi mai arăta învinate feții
mele!** FUNDESCU, L. P. 74^{1/2}. **Doamne, cu adendrat
bun suflet de om e acela, și n'ar trebui să nearyă
nerăspădit de la fața ta.** CREANGĂ, P. 299. **Să erte
cinstita fața dumnezeoară, dar asta e un leneș!**
idem, P. 330. **Atunci veni și unul din boierii lui
și-i zise: „Luminată fie fața Măriei Tale, Doamne!”**
ISPINESCU, M. V. 6. Piei dinaintea feții mele! =
„disparais de devant moi”. DDRF. | (Adesea, la cro-
nicari, în locuțiuni adverbiale, cu s. fără prepozi-
țiuni, când o vorba de fără nouă ce se impuneau) De
om, de persoană. **Scos-au niște hărtii pe față, mari
câte de șese, câte de opt galbeni, și câte n'au imbrădat
pre fețe, le-au dat năpâși prin ste.** NECULCE, LET. II,
238^{1/2}. **Au scos Măiași ruptă pe față, pecteluturi
roșii, pre față tot omul.** *ib.* 309^{1/2}. **Pe fețe au ordă-
nău năpâși de un leu.** *ib.* 322^{1/2}. **Acest Dumitru-
șcu-vodă au scos hărtii pre fețele oamenilor.** MU-
ȘTE, LET. III, 19^{1/2}. **Făcut-au acest domn Dimitra-
șcu-vodă un obicei rău și spurcat în țară, care
n'au mai fost până atunci, de au dat hărtii de
scriu fețele oamenilor, de la mic până la mare.** NECULCE,
LET. II, 231^{1/2}. **Le-au dat pecuți tuturor țe-
părite, anume: fețele lor, numele și porcele lor.**
ib. 459^{1/2}. **N'au lăsat alții boieri din caimacani
să fie după socotela, ce (= ci) au poruncit pe la
zlotăși să arunce năpâși pe oameni și pecteluturi
albe nescrie, fața omului.** N. COSTIN, LET. II, 83^{1/2}.

4°. (În limba veche, mai ales în limba judecăto-
rească, și în graiul popular) **Personă**, spec. per-
sonajul înalt (cu deosebire dintre boieri a. din cler;
adesea complinit prin „erșese, bisericesc” etc. s. prin
atributul „cinstit”). **Atunci au logodit Gheza pre Gi-
zela... după... Șf. Ștefan, ci nuntu o au întârziat
până vor mai crește ambe fețele.** ȘINCAL, HR. I, 190^{1/2}.
Când moștenirea cu fi lăzată la o față netrăbucă...
PRAVILA (1814), 145. **Pomenita judecătorești făcând
chemări feșilor prigonițore spre a se încheia cu
docezi...** la 4 Mart a anului 1836 au încheia re-
zoluși. URICARIUL, V, 11^{1/2}. **Văzându-se că la No. 10
și 12 [a Propășirii] s'au introdus cu tălul de To-
derică o alcătuire imorală și netrăbucă și
iscălitura Dum[nealui] Spat[arului] Costachi Ne-
gru, și tot odată observându-se că această față
și mai înainte... au fost dat un articol nepotricit...
încheiu...** să să izgonească din oraș. DOC. (a. 1814),
CONV. LIT. XLI, 423. 7299 de galbeni [am luat] de
la mai multe fețe, pentru deosebii posturi i ci-
nuri. ALECSANDRI, T. 1354. **Episcopul de Roman,
ca o față bisericească ce eră, prinul misiunea de im-
păcătore.** IORGA, L. I, 346. **Vinul... cu tot, cu cant...
se imparte de feșile bisericesti.** ȘEZ, VI, 159. **De colaci
se bucură mai mult feșile bisericesti.** *ibid.* V,
139^{1/2}. **Umblu cu firi ritoricești Trei fețe de eratu s'
amăgite, Tu umblu cu lin, ușuși.** *Trei fețe de eratu
ca să înghi.* (Irozi). TEODORESCU, P. F. 106^{1/2}. **Au
mai umblat cu e'o multime de eruce, cu muce
boierăoțe și cu alte feșe cinstite.** CREANGĂ, P. 115;
cfr. 231. | **O dumnezee în trei fețe.** MINEIUL (1776),
24^{1/2}. **D-șeu, cerele în trei fețe se proslăvește...** URICARIUL,
VI, 175^{1/2}. **Trei fețe Dumnezeești.** TEODORESCU,
P. P. 254. | (La începutul veacului trecut și
ca termen gramatical) **Fețe la pronume sânt trei.**
GOLESCU, ap. DDRF. [Se pare că în cazul acesta
devoltarea semantică firească a limbii române a'
întălnit cu o influență literară a traducerilor din sla-
vonește și grecește; paleosl. *lice* și obrazul „visag”
și „personne”, grec. *ὑπόστασις* „visag” și „person”;
tot astfel la Bulgari (*lico*), la Ruși (*lico*) și la Al-
banezi (*fak'e*). cfr. PAPAHAĞI, P. A. nr. 124; cfr.
obraz.]

II. Fig. 1^a. Expresia feții, mișcă, fizionomie, aer, (fam.) mustră, poză, cfr. făulă *După ce au venit Grigorie-vodă în Iași, se arătă vesel căltri toți boierii, cu dragoste; numai i se cunoștea de fa. că-și părea rău.* NECULCE, LET. II, 424, 15. (Astăzi e mai obișnuită construcția: *fa în cunoștea de p. des. după făul, cî... A făcul o față acvri.* † (Transilv., germanism) A face fețe = a se strămă: „faire des grimaces, faire la grimace”. BĂRCIANU (cfr. germ. „Gesichter schneiden”). Cfr. răs-fățat. | P. ext. Înfațare, aspect, chip, fel. *Fașele firii lui le-ai lănoit, feciorii!* MINEIUL (1776), 87^{1/2}. *Doacă soarele diminueața curul, cu obișnuita sa față, căsare...* CALENDARIU (1814), 77^{1/2}. *Toate aceste împrejurări dau gospodăriei o față deosebită.* I. IONESCU, C. III. *Vom da altă față societății noastre.* SBIERA, F. S. 315. *Grădăleul lui de cără De departe că n'erzează, Lr de aproape n'agăbnea.* *Față de capt l'și făcea.* TEODORESCU, P. F. 142. *Schimbarea la față* = „La Transfiguration”, v. schimbare. | P. ext. Formă. *Să nu faceți creș din chica capului vostru, Nice să stricăți față barbei vostru.* BIBLIA (1688), 85 („vous ne gâterez point les coins de votre barbe” : „ne rădător barbami”; în contextul grecesc: ὄψα, probabil deed, grecism). | † Aparență. *E de cu față iubă omul, e înă în deșert se suncează.* FRAL. SCH. 122^{1/2}. („Certainement l'homme se promène parmi ce qui n'a que de l'apparence; certainement il se tourmente en vain” : „in imagine pertransit homo”). *Carole nu alegea față...* BIBLIA (1688), ap. TDRG, („l'Éternel... qui n'a point égard à l'apparence des personnes...”). *Să nu cunoșteați față* (= să nu fiți parținitori) *les judecăți!* MINEIUL (1776), 66^{1/2}. Cfr. fă-tărnice) (19), fă-tărie (19), fă-tărnice (19). † (Fața omenescă fiind considerată ca expresia firii lui, s'a putut naște locuțiunea: (Om s. taler) cu două fețe = la care firea îi e alta decât înfașarea, prefăcut, fă-tărnice (2^a), fals, ipocrit; „faux, à double face, hypocrite” (ital. uomo a due facce, engad. fer duos datschaa „a fi fals”, span. cara de dos haces „om cu două fețe”). SEZ. II, 47^{1/2}; ZANNE, F. V. 232; BARONZI, L. 1296^{1/2}; ROMÂNUL GUMET, I, 20, 17. Cfr. (Cfr. *Indoit în fire, dar nu în fețe.* MINEIUL (1776), 196^{1/2}).

2^a. Culoare. *Vizul limpede și frumos la față...* PRAVILA MOLD. 145^{1/2}. *Un cal, cu părul în fața aghistinei (= castanei). SINGAL, HR. II, 302, 13. Leac pentru închiderea feții pîrului...* PISCUPESCU, O. 317. *Cu ce fețe strălucitoare zugrăviam toate lucrurile!* MARCOVICI, C. 15, 10. *Calul... pedit tot trupul lui multe feluri de fețe acvri.* PANN, E. II, 19. *Arădăsoace gălăie și împodobite cu toate fețele curcubeului...* ODOBESCU, I, 384. *Roze roșie de Șiras și lăne'n fel de fețe.* EMINESCU, P. 251 în multe locuri... *este datină de a pune împrejurul morlului înco și diferite flori, și anume la cei bătrâni mai mult verzi și fărâ față.* MARIAN, L. 88. *Fuța (= „arideu”) lui, față (= „couleur”) șfeclă, nasul cu un ardeu roșu.* ISPIRESCU, L. 104, 15. *Stră-lucitoare, ca și fața aurului.* RETEGANU, F. III, 21, 15. (Neobișnuit) *Fețe sperioase = „couleurs frappantes”.* BARONZI, L. R. 99^{1/2}. *La ieșit pînăși fața la soare, la spălat, la purtat, etc.* | (Cu funcțiune atributivă) *Hărtie fețe = colorată, vîrstată.* ISPIRESCU, ap. TDRG. † (Despre un obiect, cu deosebire despre unele soiuri de mătăș, care schimbă colorile când le mișcăm, se zice că joacă fețe. LM. | A da față unui lucru = a-l colora, „colorifer, donner une couleur”. | (Despre oamenii cărora după boală începe iarăși să li se rumenească obrazul, se zice că) *le vine (iarăși) față s. că prind față* (tot așa la Aromâni: în fața, la Albanzi: me' boje și, dialectal, la Neo-Greci: zaigri ὄψα. PAPAHAĞI, F. A. 132). *Fața hoșului venă...* POP, ap. TDRG. | (Despre cei ce, în urma unei emoții puternice, a unei spalmi, frici, etc., se îngălbenesc s. se înroșesc de odată, se zice că) *schimbă (la) fețe s. face fețe-fețe* (cfr. a se fă-tăci) : „changer de couleur” (ital. cambiar s. mutar faccia „die Farbe wechseln, betroffen, bestürzt

aussehen”; cfr. engad. las chosas müdan fatscha „Iucururile se schimbă”). *Iar Duca-vodă nu putea nimic să mai răspundă de rușine și de frică, numai ce schimbă fețe: une-ori se făcea roșu, une-ori galbăn.* NECULCE, LET. II, 280, 15. *Ea îndată schimbă fețe.* TIPĂ, *cu de apimăni glas.* I. VACĂRESCU, P. 169, 15. *Se infuriază de tot și schimbă numai fețe.* SBIERA, F. 114, 15. *Atunci li vine fețorului ceea'n minte și prinde a schimbă la fețe.* „Ce ai ?” — „Ce am, nu e bine”. RETEGANU, P. III, 59, 15. *Începuu a tremura, făcând fețe.* GORJAN, H. I, 118. *Ican atunci lasă capul în jos și, tăcând, începe a face fețe, fețe.* CREANGĂ, P. 318, 15. [Mai cu seamă din astfel de expresii se poate explica ușor trecerea de sens de la „visage” la „couleur”. Înțelesul din urmă îl are și paleosl. lice.]

3^a. Un joc copilăresc (în care fiecare copil își dă câte un nume mai ales de flori; unul face pe Ingerul și altul pe dracul, care găsește fețele, adică numele ce și-au dat copiii; cei găciți trec apoi în tabăra Ingerului sau a dracului) se numește de-a fețele, cfr. TEODORESCU, P. F. 197^{1/2}; PITIS, șch. 232; PAMFILE, J. II, 299; DELAVRANCEA, s. 225; ISPIRESCU, U. 83, 15.

III. P. ext. 1^a. (Rare) Partea dinaintea a capului animalelor. | (Not.) *Fața-măței = taposnic (și: chipul-măței): Guesul-de-chat: Galeopsis ladanum*. PANȚU, PL.; BRANDZA, PL. 394.

2^a. Partea dinaintea a unui obiect, front, fațada s. frontispiciul (unei case). *Acolo intră pietre, se află o borbă mare, cu fața unei case.* SEZ, V, 8, 15. *Lăță peste lăță, Peste lăță mbujorată, Peste mbujorată crăcănăță, Peste crăcănăță măciule, Peste măciule limpezală, Peste limpezală gălbineală ? (= „Fața casei, cu vatra, focul, pirotetele, ceaulul, apa din ei, mălăul și făclălel”) GOROVEI, C. 141; CREANGĂ, P. 150. Cfr. III, 3^a.*

3^a. Partea de de-așupra a unui obiect, suprafața (de cele mai multe ori în opoziție cu fund). (Despre ape) *Fața unui lac turburat.* MARCOVICI, C. 13, 15. *dar edatul crunt de-odată, suflând cu vjete, Schimbă a mărei față în munași îngrozitori.* ALECSANDRI, P. I, 195. *Apele n'erzează în tremur străciețile lor fețe.* EMINESCU, P. 235. *Spânul... coborindu-se în fântâna, umple... ploșca... Apoi, mai stănd acolo în fund pe scară, aproape de fața apei, zice...* CREANGĂ, P. 205. *Fața apei, lăcie cu o oglindă...* ISPIRESCU, L. 35. † A țese (s. a se sîni, a se urca, a înnoță) la (s. în, pe) față apei = a țese la suprafață. *Au și ceilalți pești niște aripioare mici, cu care pot să se suie în fața apei.* DRĂGHICI, R. 31. (Despre pământ; adesea cu sensul de „jume, pământ”; tot așa ita. faccia della terra) *Scot acul izvor pînt în fața pământului.* PRAVILA MOLD. I. *Luatu-s'au negura de pe fața pământului.* CANTEMIR, IST. 123. *Miroace ale câmpilor feții pământului.* PISCUPESCU, O. 185. *Mare este cu aledcat multimea oamenilor careu trăsce pe fața pământului, oăci să socotească că preste toată fața pământului, pe toată zion, s'ar naște 86.400 [de] oameni.* CALENDARIU (1814), 105, 15. *Un susur noaptele se înalță de pe fața pământului.* ODOBESCU, III, 17, 15. *Fața pământului se usucă.* EMINESCU, X. 7. *Pe copile iau în fugă fața negrului pământ.* Idem, P. 242. *Buzduganul... căzând jos, cu mare străgănie, s'a cufundat în fundul pământului...* *La zăclie-l și tu acum”, zise dracul îngămfat.* *L-oiu zăclii și eu, nu te îngriji; dar scoate-l mai întă la fața pământului...* CREANGĂ, P. 56. *Eu mă duc, măntătră'n câlăne, Tu rămădi de-mi spălat haine; La spălat în lăcrimele Și în negre gândurele, Trimite-le'n dor și jale Pe fața pământului, Pe șuerul edantului.* În țara Franșurului. JARNIK-BĂRSEANU, D. 307. (Intrebuintat mai ales în expresiuni hiperbolice când vrom să arătăm că cineva s. ceva nu-și află perche „în lumea asta”, cfr. subț soare; cfr. ita. un briccone come lui non c'è su tutta la faccia della terra = „un mișel ca dînsul nu

se găsește pe toată fața pământului". *Năută...* cum n'a fost alta pe fața pământului, EMINESCU, S. 30. *Mă rog, unu-i Ochulă pe fața pământului!* CREANGĂ, P. 244. *Cel mai mare și mai tare împărțit de pe fața pământului...* ISPIRESCU, L. 12. (Loc. adv.) *Din fața pământului* — în drept cu pământul. *Ve alocari eroi față de alior, relează din fața pământului, plângă stropi de lopte...* SANDU-ALDEA, SĂM. IV, 951. **†** *A pieri (s. a se) prăpădi, a (se) stinge, a (se) șterge, a se duce* de pe fața pământului = a pieri, etc., fără urmă (cfr. rus. *isrezati*, *siz*, *lica zemli* = a dispărea de pe fața pământului). *De s'ar mazilii, sănt stinzi de pe fața pământului.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 234. *Nu cumva să bleștești din gură...* *că te-am șters de pe fața pământului.* CREANGĂ, P. 207 (cfr. „că te-ai dus de pe fața pământului”). *Ibid.* 233. *Să piară de pre fața pământului!* ISPIRESCU, U. 51. *Dracu' ari di gând să ti prăpădiască di pi fața pământului.* ȘEZ. VI, 6. *Față de arie* = suprafața netedă a ariei; cfr. *fățare* (1^a). *Se (= și) doa fețe da (= de) arie șe u (= și o) fătăcească...* DOC. (a. 1606, Vlașca), CUV. D. BĂTR. I, 151. (Transilv.) *Fața casei* = podelele casei (de obicei fără scânduri, numai de pământ bătut); „area domus, solum; Hausboden”. LB. *Tot în Transilvania se crede că ajută foarte mult luarea bolnavului ce trage de moarte de pe pat și așezarea lui pe pământ, și anume pe fața casei.* MARIAN, I. 35. (Cfr. III, 2^a). *Fața ogorului* = suprafața ogorului arat. *Fața ogorului trebuie să fie bine înfoiștă.* I. IOANESCU, C. 26; cfr. 59. (Geom.) *Planurile ce formează unghiul diedru se numesc fețe*. MELIK, G. 175. *Poligonele formate priu intrădăierea planurilor sănt fețele poliedrului.* *Ibid.* 187. **†** (Jur.) *La fața locului* = acolo unde s'a întâmplat ceva (furtul, crima, etc.), unde se află ceea ce formează obiectul pertractărilor, în prezența celor interesați, etc. : „sur les lieux (= ital. sulla faccia del luogo)”. *Imposesările de moșii nu se urmau decât priu contracte pricate, închietate, sau la Constantinopoli, sau la fața locului.* URICARIUL, IV, 439. *„Lă s'a'u zis să faci cercetare la fața locului.* C. NEGRUZZI, I, 226. (Cfr. lat. *facies locorum*).

4^a P. ext. *Partea de de-așupra a unui obiect* (Dughier.) Scândura lată și groasă (găurită în mijloc, spre a putea intra în ea cărîgiul) a mănăstirii (s. scaunului) dulgherese se numește *față* s. masă. DAMÉ, T. 114.

5^a Obiect care se pune pe alt obiect spre a-l acoperi s. înveli, acoperitoare, învelitoare. *Față de masă* = pânză anume țesută s. cusută, cu care se acoperă masa, servind cu deosebire ca așternut al mesei când se mănâncă pe ea; pânzătură, măsărită, măsălu, pomeseinic. *Cântănda-să în lada d'întîi s'a'u aflat aceste: străin alb nou, zăbun muierec negru de bogaciu, cal de pânză d'ea grosă, față de masă purtată, pânză de față de masă...* DOC. (Sibiu, a. 1752), IORGA, S. D. XII, 63. *Ți ceorcafuri de buranpic, 12 șerete de masă...* 2 fețe de masă... (a. 1809), URICARIUL, X, 254. *Zestrea...* în genere, e așezată în următorul mod: în lada... se află cuturi de pânză, mănșterguri, ștergare, ștergărașe, fețe de masă, năfrâmi, etc. MARIAN, N. 565. *Două fețe de masă bune, vrăzdate.* SEVASTOS, N. 46. *Mesele înăz erau goale-golafe, nici tănieră (= farfurii), nici furculițe, linguri, bu nici fețe nu erau pe mese.* BETEAGANUL, P. II, 15. [Pentru sens, cfr. n.-grec. *επιπέζω*, „visage” > „prospod, ștergar.”] *Față de pat* = învelitoare, cuvertură de pat. *O saltea, un așternut cu trei rânduri de fețe, înăz unul de fir și două de purtat.* DOC. (a. 1785), URICARIUL, XXI, 368. *Față de perință* = învelitoare de pânză în formă de toc, cu care se înfață perina (introducându-se în ea), ca să se păstreze curată; coșteiu. *I față de perință... de la Dragomir.* (Iași, a. 1588), CUV. D. BĂTR. I, 193. *S'a'u aflat... față de perință de pânză.* DOC. (Sibiu, a. 1752), IORGA, S. D. XII, 63. *Oghialuri și*

perne curat înfațate în fețe cu herbotă pe la margini. C. NEGRUZZI, av. TDRG. | *Față de plapună* (în Transilv.; cfr. înăz II, 6^a), de *oghial* (în Mold.) = pânza în care se învește, se înfață plapuna pe partea care acoperă trupul, cearășaf. Cfr. II, II, 63. Cfr. fătoaie, înfață, desfăță.

6^a Partea frumoasă (de pref. lustruită, poleită, etc.) a unui obiect (în opoziție cu dosul lui), avers (în opoziție cu revers). *Rare-ori fărâmi fac față zăbanului din o feștăru de casă.* MAROLESCU, av. TDRG. *Scofând încoșifa din adn și sîrălănd-o și pe dos și pe față...* CREANGĂ, P. 307. *Foile de fag sănt lucci pe față.* *Materie cu două fețe* = „stoffe sans envers” (PONTBRIANT), „à double face”. *Pânza aceasta e feștă la fel pe față ca pe dos.* *Care-i fața și care-i dosul?* (Munt.) *Față de plapună*: partea (brotată, de mătase, etc.) de de-așupra (opusă dosului) pe care se pune cearășaful; cfr. III, 5^a. (Loc.) *Mai mult așă decât față,* cfr. ață (vol. I, 341^b). *Fața unei moneti* = „avers”. DAMÉ, T. I. *Da față unui lucră* = a-l fătu, obli, netezi, ghiblu, lustru, polei. *Cu rînduina aceasta se dă față lemnelor care mai întâi au fost cioplitte.* APOLZAN, V. 9.

7^a Fiecare din cele două părți ale unei foi de hârtie; pagină. *O carte scrisă cu trei rânduri intru o față de foaie.* MINEIUL (1776), 92^a. *Cap. 6, § 66, fața 556.* P. MAIOR, IST. 197. *Scris frantuzeste...* *fără a face mai mult de șapte-opt greșale pe față.* C. NEGRUZZI, I, 9. *O hârtie scrisă pe toate fețele.* CREANGĂ, A. 157. (Cfr. sârb. obraz „pagină”.)

8^a Partea unui obiect l întoarsă spre spectator s. opusă spectatorului (soareli, vântului, etc.). *Fața dealului, muntelui, etc.* = partea dealului sau a muntelui întoarsă spre soare sau miază-ză. ȘEZ. VII, 180. Cfr. arșiță II. *Fața soarelui (a lunii) s. o vântului* = locul unde bate soarele s. vântul, bătaia soarelui s. a vântului (cu deosebire în loc. adv.) *Codrul...* *Își deschide-a lui adăncuri, fața lui să le bată.* MINESCU, P. 191. *Cărășă eră împodobilă cu pietre nestemate, de scăpănu în fața soarelui ca cine-știe ce lucră mare.* ISPIRESCU, L. 38. (Cred. pop.) *Să nu mătură Duminecă dimineața în fața soarelui, că cobășteți fața sfântului soare.* ȘEZ. I, 276. *Să fie ca pulberea vrăntea (= înaltele) feței vântului.* FRAL. SCH. 103. (: „qu'il soit solent comme de la paille exposée au vent”). *Să-i spulber în dară, precum se spulberă praful înaltele feței vântului.* ISPIRESCU, M. V. 22. Cfr. în aretul vântului.

† *Locuțiuni.* Cuvântul *față* a ajuns în anumite construcții sintactice să exprime un raport local, din care s'a putut dezvoltă un raport temporal, mai adesea însă un raport modal.

(Loc. adv.) *Față'n* (mai rar *ia*, Ț. către) *față* exprimă, ca și fran. *face-à-face* s. *vis-à-vis* (ital. *faccia a faccia*, engad. *da fatscha în fatscha*, cfr. germ. *von Angesicht zu Angesicht*) pozițiunea ce o ocupă două (s. mai multe) persoane (s. obiecte) care sânt întoarse cu fața (cu frontal) una „spre” alta, una „împotriva” celeilalte, când se văd „ochi în ochi”, se luptă „piept la piept”, etc. : „en face, vis-à-vis”. *Vor prăci și-i vor vedea față cătră față și și vor îndulci de frămșeața lui.* VARLAAM, C. 233. *Făță cătră față pre el vellei.* MINEIUL (1776), 70^a. *Grăi Domnau cătră Moisi, față la față.* BIBLIA (1688), 63. *Deci Turculă au țegit înaintea celor patruzece de Tarci, și apă s'au bătut față la față vro două ceasuri.* RECDLCE, LET. II, 264. *Și în baimăceala cea, trezindu-să cu lon față'n față, unde nu se încingeu între dînși o bătaie crăcnească!* CREANGĂ, A. 112. *Eu departe, el departe, Un deal mare ne despărte și nici apa nu mă lasă.* S. 128. *Locuim față'n față.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 129. *Locuim față'n față.* A pune (pe cineva) față'n față (cu altcineva) = a-l (pe) confruntă (tot astfel rus. *licom* s. *licu* s. *lic* la lic) (n. lic). (Construcția precedentă a putut fi prescurtată: *S'oiu sta cu Dumnezeu față* [n. față]. JARNIK-BĂRSEANU, D. 190. Din acest exem-

pu se poate omite însă, când contextul nu dă loc la vreo nedumerire, elementul comparativ „cu Dumnezeu”, așa în cât s-a putut naște expresia: a sta față, p. ext. a fi față și, prin generalizare, funcțiunea adverbială a cuvântului FAȚĂ (introduștat mai ales în următoarele construcții): A sta față = a se împotrivi, a ține-o piept (unei primejdii), a înfruntă (o primejdie); „făire face (ă un danger)”. Iară Ereale se întorcde într'un câlcădu și sta față tot-deasna unde eră primăjdia mai mare și războiul mai încercunat. ISPIRESCU, U. 52^{1/2}. | A fi (a se întâmplă) față (la ceva s. undevă) = a fi prezent, a asista (la ceva s. undevă), a fi martor. S'au aflat mărturii oameni de omenie, care mai jos să vor iscăb, care au fost față (= prezenți) la îngăduința acestor dooa fele (= persoane): Popa Ilie, fiind față. Eu popa Dan, față. DOC. (Transilv., a. 1773), ap. IORGA, S. D. XII, 89. Să cercetăoză pricina jălătorului, și neșind față părții. PRĂVILA (1814), 10. Ce violență! Să mă uita, pentru-că nu mai sânt față! C. NEGRUZZI, I, 66. Față la năudă au fost: fiarele pădurii, copaci cei mărești... ISPIRESCU, I. 388. Copiilor ce se întâmplă față (= care sânt prezenți, din întâmplare), le dă... SEVASTOS, N. 78^{1/2}. Faptele sânt față (= stau mărturie) = „les faits sont là”. DDRF. | A pune pe cinecă) față (cu alt cinecă) = a-l confruntă. | † (La scriitorii vechi în legătură și cu alte verbe, chiar și absol., mai ales ca termen juridic) Spun, pe cum după ce s'au mazilit Constantin Duca-codă, să-l fi părut la Poartă, la Tărigard cadăna, mieraera acelu Turc Argi, pentru moartea bărbatului său, care și Constantin Duca-codă au teșit la dican față cu oacă cadăna (= s'a prezentat la judecată în persoană) și nimică nu i-au stricat. N. COSTIN, LET. II, 46^{1/2}. Acănd giudecătul, față (= prezentându-se în persoană) Ionijă Ghibănuș și văr-u-său Azimle... URICARIUL, XX, 304. Din hrisoval domnului Constantin Dimitrie Vod. din lat 1782... precum și din alte doceri ce au arătat față (= ce au produs înaintea judecătoriei) s'a văzut că oacă țărul Hășului... URICARIUL, V, 3^{1/2}. | Se găsi vina față (= evidentă, manifestă); deci zise de-l bătuți și-i ruse barba și copul. MOXA, 372^{1/2}. Scoșindu-se lăharii la Dican, după hăbăritărea veltilor boieri, împinându-se întâi paguba pășunștor, atât din cele ce se vor găsi față (= ce se vor afla la ei), cât și pentru cele prăpădite din azeera lor... DOC. Mold., a. 1776), ap. HEM. 1692. Toate acestea, și mai multe decât acestea, i le spună față (= verde'n ochi, în față). NECULCE, LET. II, 280^{1/2}. Iară dacă s'au apropiat, au încopat a aruncă cu granate asupra lor... și ață, într'ocă ză, Marji, toată zina... de imbe părțile, s'au bătut războiul față (= s'a dat o luptă deschisă). N. COSTIN, LET. II, 119^{1/2}. Să cheme față pe cutare cu Turcul să stea, să le ia oama, id. ib. 87^{1/2}. Joacă giretul față (= pe față), între toată lumea. GORJAN, H. IV, 18.

De față (cu funet. adv. și adj.) în opoziție cu într'ascuns, în tăina, pe din dos, pe furis, pre sub cumpăi, etc.: Invechit în public, în față (în prezența, înaintea) tuturor, †) alvea; p. ext., în mod evident, manifest, patent, clar, limpede, fățig, pe față: „ouvertement; manifeste, évident, patent”. De-l vor fi prins tălăduind de față, să-l spănzure. PRĂVILA MOLD. 19^{1/2}. [Do] face vro-o gresală de față și la vedoara... ibid. 139^{1/2}. Va fi curvis de față și arătat... ibid. 87; cfr. 33, 64, 77, 160, 180, etc. Am grăit... de față, înaintea Măriei Tale. ANTIM, P. XXIV^{1/2}. Văzutu-s'au lucrul acesta și e de față (= evident) și astăzi. URICARIUL, II, 274^{1/2}. A ocări, sau de față, sau în tăina, pre acela cu carele să judecă... PRĂVILA (1814), 20^{1/2}. Epitropul... să arăte de față (= dat o luptă deschisă). N. COSTIN, LET. II, 119^{1/2}. Să cheme față pe cutare cu Turcul să stea, să le ia oama, id. ib. 87^{1/2}. Joacă giretul față (= pe față), între toată lumea. GORJAN, H. IV, 18.

De față (cu funet. adv. și adj.) în opoziție cu într'ascuns, în tăina, pe din dos, pe furis, pre sub cumpăi, etc.: Invechit în public, în față (în prezența, înaintea) tuturor, †) alvea; p. ext., în mod evident, manifest, patent, clar, limpede, fățig, pe față: „ouvertement; manifeste, évident, patent”. De-l vor fi prins tălăduind de față, să-l spănzure. PRĂVILA MOLD. 19^{1/2}. [Do] face vro-o gresală de față și la vedoara... ibid. 139^{1/2}. Va fi curvis de față și arătat... ibid. 87; cfr. 33, 64, 77, 160, 180, etc. Am grăit... de față, înaintea Măriei Tale. ANTIM, P. XXIV^{1/2}. Văzutu-s'au lucrul acesta și e de față (= evident) și astăzi. URICARIUL, II, 274^{1/2}. A ocări, sau de față, sau în tăina, pre acela cu carele să judecă... PRĂVILA (1814), 20^{1/2}. Epitropul... să arăte de față (= dat o luptă deschisă). N. COSTIN, LET. II, 119^{1/2}. Să cheme față pe cutare cu Turcul să stea, să le ia oama, id. ib. 87^{1/2}. Joacă giretul față (= pe față), între toată lumea. GORJAN, H. IV, 18.

CESCU, M. V. 419^{1/2}. | (În legătură cu verbe ca: a se luptă, a se bate, a se lăvi, a se părți; învechit) Unul în față (s. în prezența) altuia, piept la piept, în luptă dreaptă, etc. Filcut-ai Mihaiu-codă... mare jalobă la veziral asupra lui Constantin Duică-codă: și trimisă veziral de-l aduă la Tărigard din surpinje și se părură de față înaintea veziralului, la dican. NECULCE, LET. II, 308^{1/2}; cfr. 315^{1/2}; MOXA, 376^{1/2}. Buzzeștii le ieșiră într'impăinare și se loviră de față. BĂLCESCU, M. V. 50^{1/2}. Nemericii nu se bat de față. ISPIRESCU, M. V. 60^{1/2}. | (În legătură cu prep. cu) În prezența cuiă, confruntat cu... Scrie să se strângă toți patriarșii, să stea de față cu Arie. VARLAAM, C. 190; cfr. DOBOFFTEU, V. S. 151. Aș poăti să stau de față cu dinși înaintea Măriei-tale. ANTIM, P. XXVI^{1/2}. Nu poate tăgădui, cici a spus-o de față cu mine! | Prezent. [Dacă] să vor găsi de față (= martori oculari) unde să fi făcăduz vru s'adă... PRĂVILA MOLD. 174. De față un fost. DOBOFFTEU, V. S. 245. Aveam... lecădu de stuță la ocărmuire, ș'am fost de față. SADOVEANU, SĂM. VI, 545. Pelele împăratului, întâmpându-se de față (= fiind din întâmplare acolo)... I s'au făcut milă. CHEANGĂ, P. 208; cfr. 261. M'am rugat la oceanu-meu, asta, care e de față... ISPIRESCU, I. 180. Însemnatu în niște trățăje, care avăndu-i pururea de față (= la îndemână) spre aducerea aminte. DRĂGHICI, I. 153. (Adesea cu sensul pronumelui demonstrativ) Acesta. În cazul de față... noi sântem aceia ce i putem maștra pe d-lor. HASDEU, I. C. XII. (Cu sens temporal, în opoziție cu trecut, viitor) Această ochire ne va da înțelegerea revoluțiilor și de față și a revoluțiilor și viitoare. BĂLCESCU, M. V. 67. De la asta abără sorțea ta de față și cea viitoare. C. NEGRUZZI, I, 230. || (Cu funcțiune prepozițională; învechit) Dinainte (cuiă s. a. ceva) „devant”. De față celai bătrân să te scoli! BIBLIA (1688), 85. De sfânta ta față cor alca din fire. Pienășu țăi, Doamne, și vor da'n piept. DOBOFFTEU, PS. 29. Cum se topește coara De față focul, Așă să se topească... TEODORESCU, P. F. 360.

Din față (cu funcțiune adverbială și prepozițională) în față: „en face; par devant”. Dacă'r și pretulindeti tot asemenea judecării ce nu tuboa e cântă cucul din față, cet ce n'au dreptate n'ar mai năzui... la judecăt. CHEANGĂ, A. 150. Că uia e din față Legată toată cu apă, Iară pe din dos E legată cu rogoz, Cum pui mâna, pieț jos. MARIAN, I. 211. Pe din față te linge, pe din dos te frig. SEZ. I, 218^{1/2}. (Cu funcțiune adjectivală) De dinainte (în opoziție cu: din dos); din potrivă, de ceea parte: „de vis-à-vis”. Privirea lui oacă din întâmplare asupra ferestrei din față. C. NEGRUZZI, ap. TDRG. Într-o Joi de dimineață S'a sculat badea din față. TEODORESCU, P. F. 148.

În față (cu funcțiune adv., adesea în opoziție cu în spate, în urmă, în coaste, în dreapta, în stânga, etc.) (Drept) înainte: „en face”. Sfărcind oacănd depășită cucioră... se înturnă spre norod, în față, în dreapta și în stânga, zicând... C. NEGRUZZI, I, 149. În zadar flamura verde o ritică în spre coaste. Căci cuprină-i de pieșie și în față și în coaste... EMINESCU P. 242. | (În legătură cu prep. cu) Împotriva, de ceea parte: „en face, vis-à-vis de”. Hoșdar-Pașa este numele unui oamp lat și frumos ce se găsește în Asia... în față cu Stambulul. ALECSANDRI, P. F. 109. | (În legătură cu verbele: a privi, a spune, a răde, etc.) Verde. Fățig. Fățig înjunjur, cu curaj, sincer: „ouvertement”. Spune-mi în față, nu în dos! PAMFILE, I. I. Am să-i spun drept în față că e un șarlatan! I-am spus că nu-mi vine a crede și mi-o răs în față. | (Rar; în legătură cu verbul: a scoate) În public, în lume. Păcat de dragostea noastră, Că e lumea rea și hoajă, Umbă în față se ne-o scoajă (= s'o dea pe față). ALECSANDRI, P. F. 278^{1/2}. || (Cu funcțiune prepozițională) Înaintea (cuiă s. a. ceva); „devant (qu. ou qch.)”. M'oiu arăta-mă'n sfânta ta față (= mă voi prezentă în-

intea (a) IOSOFTEIU, PS. 48. *Și mii de suenire mă-n-cunginură 'ntr'o clipă în fața unui tainic și drăgălaș portret.* ALECSANDRI, P. II, 5. *Și în fața la frumoasă O să fie o ogindă, Să te vezi pe tine însăși, Viștoare, curvădă.* EMINESCU, P. 183. | În prezența feminin, de față fiind cineva: „en présence de qqn.” *Ioan deasăp turbinca în fața tuturor.* CREANGĂ, P. 305. | (Modern) Cu privire la, considerând... „en face(de)” (cfr. germ. angesichts). *În fața unor doveză aș de puternice, în fața dară a canonului 34 apostolic, în fața legilor împărătești bisericesti, în fața unui strătechieu uz... întrebând, cum s'a putut pretinde că biserica română este o biserică procinciolă...?* URICARIUL, X, 378. *Legile sânt neputințioase în fața acestor uzurpători.* DELAVANCEA, ap. TDRG. cfr. față cu... și față de...

Pe față: față, lăcră înjunjur, verde, deschis, sincer: „ouvertement.” *Măhutu... țara în credința către Dumnezeu... umbă cu inima deschisă, lucră pe față și fără vicloșug.* ISPIRESCU, N. V. 56^{1/2}. *În curdud a trebuit să ia pe față partida Rușiei.* ADAM, ap. TDRG. *Spune-mi lucrurile pe față!* PAMFILE, J. I. (Cu deosebire în expresiile: A (se) da ceva pe față = a (se) descoperi, a (se) arată în lumina care adevărată, a (se) revela, a (se) demasca, a (se) tradă (tot așa la Românii, la Albanezi și la Bulgari. PAPANAGI, P. A. nr. 125). *Spânul, văzând că i s'a dat vicloșugul pe față, se răpide ca un câine turbat la Harap-alb.* CREANGĂ, P. 278. † A jucă (cu) cărțile pe față = a jucă cu cărțile deschise, p. ext. „a-și arată pe față gândurile și intențiile: jouer cartes sur table”. ZANNE, P. IV, 299. | (Cu funcțiune auctorială) *Iăscrățire pe față* = „offense Empörung”. TDRG.

Făță cu (s. de) (Modern) Către, împotriva: „envers, contre”. *În toată purtarea ei față cu Rada punea un fel de căldură.* VLAHUȚĂ, N. 15. *Nu-și stăpânesc expresia unui fâșie învidiu față cu succesul noastre.* CARAJIALE, N. F. 78^{1/2}. *Vești plătă cu capul obrăznicia [ce ași întrebuișat față cu mine.* CREANGĂ, P. 263. | Cu privire la... având în vedere... considerând... „attendu, considérant, étant donné, vu”... *Acă față, față de deșteptăciunea ei, merită și fie împărăteasă, iar nu față de jitar.* SEZ, I, 101.

[Plur. (după analogia unor cuvinte ca față-fete): fețe († feoțe), în rimă, rar și necorect, feți, I VĂCĂRESCU, P. 18; †, TEODORESCU, P. 16. | După *fătlogofăt*, se găsește, într-o poezie populară din Bucov. de caracter giușet, și: *fețe-logofe*. MARIAN, A. 375.]

— Din lat. *facia* (= *facies*), „înfațșare, aspect, chip, figură, față”.

FĂȚĂ vb. I^o refl. *Se dorer.* — (Rare, în Transilv.) A prinde, a căpăta față (fiind vorba de plăcinte puse la copt), a se rușina. *Plăcinta nu s'a fătat, Nici țipoi nu s'o copt Cu lemne roie de plop.* POP. (din Reteag), ap. MARIAN, N. 670. [Derivat: *fățat*, -adj. *Socăciță* (= buclărească) vină „neocace, Ce-as făcut, nimic nu-mi place... Plăcinta nici nu-i fătată (nota: „cu față”), Ai avut slabă zăgănată (= foc de surcele cu flacăra mare, se pare p. bucatele repede)! MARIAN, N. 670; RETEGANUL, T. 179.]

— Derivat din față, cfr. feți, fățul.

FĂȚĂ adv. *En se trémoussant.* — (Fam., despre cineva care face o mișcare repede s. se leagănă din golduri, umbland) fățându-se. (Adesea repetat; uneori în legătură cu un element -măfa) *Ia, așa prin păși, Fățu, făfa prin costii?* (= „Coasă”). GOROVEI, C. 114 (cfr. făș). *Ce tot făfa-măfa din odăie în odăie?* [Une-ori cu adăogarea unui -i final: fățal-fățal]. GOROVEI, C. 303.]

— Derivat din făț, prin adverbialul -a.

FĂȚĂ s. f. 1°. *Petit enfant très vif, mioche.* 2°. *Loche de rivière (Cobitis taenias).* 3°. *Fille ou femme affectée.* 1°. Orice flință mică, o mișcări repezi, care se făție mereu. (Cu deosebire) Copil mic (și vioi). Cfr. ZANNE,

P. IX, 610. *Dumneata erai o făță, când i căvrum lo-gofătului ai bătrîn cu boii miei lemne.* JIFESCU, O. 143; cfr. 42; 21. Cfr. făță.

2°. Orice peste mic (care înnoată repede prin apă) (cfr. fățșoară, baboiu; pentru sens. cfr. fran. fretilin; frétiller). VICIU, GL. (Răchita, în Caras-Severin). *Ia și în halădă ăia și vezi de-i puleă să prinzi cr'o făță de peste ca să avem de legumă pentru azi și mâine.* ISPIRESCU, L. 280^{1/2}. | Sp. c. (lit.) = *zvrăgă* (un soi de țipar foarte vioiu). ANTIPA, P. 198-199. (Chiojtu-Băscu, în Buzeu) H. II, 37. (Adunați, Bălilești și Ciutura, în Dolj) H. V, 4, 132, 16, etc. [În acest sens din urmă, și: *făț, fțioacă.* ANTIPA, P. 199; în Țara Hațegului, și: *fășă s. f.* = „specie de peste mic, gălbuiu, cu pete negre, cu niște acuoșoare la urechi, cu care se acată de mână, când îl prinzi, se ține la fundul apei și pe sub piatră”. REV. CRIT. III, 153.]

3°. „Făță = față, femeie făloasă, afectată” (Țara Hațegului). REV. CRIT. III, 153 (cfr. a se făță! 2°, făță!).

— Substantiv postverbal din fățal.

FĂȚĂCIUNĂȚ s. f. a. *Compte de la miss bas des brebis.* — (Rare) Socotăla fățăciunilor. *Iar pentru miei de stărpături ce vor pieri la turme, la vremea fățăciunatului, și pentru miei ce-i vor tăia stăpânii lor și ciobanii pentru hrana lor... să nu să supere a lua banii goștinei.* (Bacău, a. 1809) URICARIUL, VI, 471^{1/2}.

— Participiul, devenit abstract verbal, al unui verb fățăciuna, nelntrebuințat.

FĂȚĂCIUNE s. f. 1°. *Miss bas (des brebis).* 2°. *Produits de la terre.* 3°. *Endroit où les femelles mettent bas.* 4°. *Partie genitale de la vache.*

1°. *Fat. Del(a) perlele ce vor fi de oi cu fățăciunea pe moșie, iar să ia stăpânul moșii(i) a toată perdoșna căde un miel.* DOC. (a. 1799), ap. IOBGA, S. D. V, 202^{1/2}. | P. ext. Totalitatea puiilor fățăciți dintr-o dată. *Nu este cu căle Ca s'i ia oile sale, Căci ele alt nu stricău, Ci numai rodul mănăcăr, Prin urmare și ciobanul Rodul s'i deo la stăneanul), Adică, cu fățăciunea Să plătească stricăciunea.* PANN, P. V, III, 46.

2°. P. ext. (Cu aceeași trecere de sens pe care o are și lat. *fatas*) Totalitatea produselor pământului (fructe, bucate) dintr-un an. *Strică fățăciunea pământului.* BIBLIA (1688), 177.

3°. Locul destinat pentru animale când față, fățătoare. *Fățăciunile* (intr-un document slav din 1545) CUV. D. BĂȚE, I, 241. *Turmele din fățăciune, Pornoc zbirănd la pășune.* MUMULEANU, ap. TDRG. „Fățăciune” = unde față oile”. (Silețuța, în Dolj), H. V, 404.

4°. Partea genitală a vacii, fățătoare, soție, pipotă. DAME, T. 32.

[Cu schimbul obicnuit între suf. -iune și -ină, și: † fățăcină s. f. (scris *fățăcină*) *Dod fețe de arșie și o fățăcină.* DOC. (Vlașca, a. 1606). CUV. D. BĂȚE, 151.]

— Derivat din față, prin suf. abstr. -ăciune.

FĂȚĂDĂ s. f. *Façade.* — Partea dinainte a unei case, unde se găsește intrarea principală. *51 st. 7 pal. fațada Episcopiei.* URICARIUL, III, 256^{1/2}. *În ea [biserica] vezi stăpă strămbi pe marginele fațadei.* IOBGA, N. R. A. I, 285. [La Românii din Austro-Ungaria, după germ. *Façade* și: *fășadă s. f.*]

— N. după fran. (aproapit de cuvântul românesc *față*).

FĂȚĂȚI vb. IV (IV°). 1°. *Agiter* (rapidement) *ca et là), frétiller* (de la queue), *torillier* (dos hanches). 2°. *Se trémousser. Faire des manières.*

1°. A mișcă repede și neliniștit Incoace și Incolo, a da repede din... (Se întrebuințază de obicei despre mișcarea ce o fac animalele, și mai ales paștile, cu coada lor) cfr. bățăi, fățăi, a diă (2°). TRANS. și IN-

trans. (partea trupului cu care se face mișcarea) se arată prin prep. din) *Fădse coada, ca vulpea*. PANN, P. III, 63; ROMÂNUL GLUMET, I, 57/10; ZANNE, I, 432. *Iar într'una din zile văz cu îmi intră în casă doi căței negri, făcându-le din coadă*. GURJAN, H. I, 38. *Veni o cofoșană și tot jucând și făcându din coadă, zise...* ISPIRESCU, L. 345. (Fam., despre oameni, cu deosebire despre femei) A-și mișcă, umblând, soldurile Inocace și Incolo; cfr. FĂRȚĂ, POMPILU; TDRG.

2°. Refl. „Se zice și despre o persoană ce nu stă în loc, care se mișcă neconștient, sau care îmblănd în cameră în cameră, aducând supărare prin deschiderea și închiderea deasă a ușilor” (COSTINESCU), a nu avea astampăr, a se mișcă repede, a alerga neliniștit de col până colo. *Uite-o cum se fădă!* || P. ext. A face nazuri, mofturi, fașoane, a se fândosi. *Lepurele încep să se fădoască, că pe nedrept a fost înfruntat*. ISPIRESCU, L. 339.

[Și: față vb. IV (IV)².] Derivate: făteață s. f. PĂSCULESCU, L. P. 96; fațăre s. f.; fățait s. a.; fățaită s. f., fățait, -ă adj. (cu sens activ) *Aceora... este o nădăcuță fățaită ce sare din pungă'n pungă*. JIFESCU, ap. TDRG.; fățaitor, -oare, adj.]

— Derivat din față! prin suf. -ăi. Cfr. fățcăi, fățcăi, bățcăi.

FATAL, -Ă adj. 1°. *Fatal*. 2°. *Malheureux*.

1°. Hotărît de soartă, sortit, (pop.) *Teaote retele ce sânt într'un mod fatal legate de o mână de pământ, ...Mult mai mult îi cor aștrage de cât toi ce ai gândit*. EMINESCU, F. 226. *Scepticii... propovăduesc... nepăsarea față de dușeri, care sânt fatale*. NEAGULESCU, F. R. I, 276.

2°. Care duce la nenorocire. *O, noaptea fatală! o, noaptea cumplită!* ALEXANDRESCU, M. 40. *După un fatal duel, A. Pușchin, poetul rus, a murit*. C. NEGRUZZI, I, 336.

— N. din fran.

FĂTĂLĂU s. m. v. fetelen.

FATALISM s. a. (Fil.) *Fatalisme*. — Doctrină care negă libertatea voinței, susținând că toate sânt determinate de mai înainte, așa că nu se mai pot schimba.

— N. din fran.

FATALIST, -Ă adj. *Fataliste*. — Adept al fatalismului.

— N. din fran.

FATALITĂTE s. f. 1°-2°. *Fatalité*.

1°. (După doctrina fataliștilor:) Puterea care determină toate mai dinainte, așa că nu se mai poate schimba nimic; soartă, urzită. *O fatalitate absolută, ziceau reprezentanții stoicismului guvernare, ca o lege de fier, întreg universul*. NEAGULESCU, F. R. I, 277. *Dar pentru că este o Provedință... care dirige soarele omului, prin aceea nu urmează că omul este un instrument orb al fatalității*. BALCESCU, M. V. 4. *Apușul din nou de nemulțumiri fatalitate creditară*. EMINESCU moare, MAIORESCU, CR. II, 294.

2°. Soartă nenorocită. *Fatalitatea cea mai mare care au putut să vie preste Români...* MAGAZ. IST. V, 184/11.

FĂTĂLOANȚĂ s. f. v. fătoiu.

FĂTĂRĂU s. m. v. fetelen.

FĂTĂRE s. f. *Mise bas*. — Infinitivul verbului față, devenit abstract verbal.

FĂTĂRE s. f. 1°. *Surface de Faire*. 2°. *Nappe*. 3°. *Dissimulation*.

1°. „Față de arie, locul unde se troacă cereale”. PĂSCULESCU, L. P. 338. *Iară voi, necurații, ... Când*

s'a odătură dintr'are (= din arie) procul, Vă veți duce, cum se duce sprăcul, Și cu grân nu-ți odăde'n fațăre, Ce (= ci) vești și sufați cu apulărare. DO-SOFTEIU, P. 12. Cfr. 236. *Eu mai tare se silea, Grău' la pământ culcă. Și făcea clăi, Din clăi, hodo-băi, Din hodo-băi, gură mare Până la fățarea cea de aramă*. (Plugușor din Chisnău, Basarabia). PĂSCULESCU, L. P. 30. *După-ce fățarea ariei s'a bătut bine, se așază pe ea o câțime de znopt*. DAMÉ, T. 56. [Astăzi, prin a ropiere de derivatele în -ar, și: fațăre s. a. *Apoi arie-și făcea Și din grajd mai aducea Zece irpe țot serepe, Și de par că le layă Și pe toate le mână Imprejurul parului, D'asupra fățarului*. TEODORESCU, P. P. 146²; 389; cfr. PAMFILE, I. C. 450.]

2°. (Transitiv) F. ță de masă, pânzătură, mășărită, poseselnic. *Fățar de masă*. DDRP. — ARCIANU, ALEXI.

3°. † Fățărnicie, fățărnic, prefăcătorie, ipocizie. *Și (= știe) Domneșcuț یرima (= inima) Ia și înflegea toate cugetele tale și vede toate fățărnicie tale*. CUV. D. BĂ R. II, 121; cfr. 22.

— Derivat din față, prin suf. -ore. (În sensul 2°, poate de-a dreptul din lat. *facialis*, „bătișă”; sensul 3° pare a fi figurat și dezvoltat din cel de „mască”, pe care îl are și *obraz-ar*, fran. *visage-ère*.)

FĂTĂRI vb. IV². 1°. *Être partiel*. 2°. *Dissimuler*.

1°. † Într-una. (construit în mod absol. s. cu dativul persoanei). A țineă seamă de poziția socială, de trecerea s. de rangul unei persoane și (prin urmare) a părții (la judecată) pe cineva în dauna altuia; cfr. a alege fețe, a cunoaște față. *Să nu cunoști prin nice unul de în ceea ce judeci, ce să zice să nu fățărni*. PHAVILA TĂRGOVIȘTE, ap. OCR. 169.

Jelându-se cei săraci pe boieri, pentru strămbățaji ce acă despre dînșii..., văzând Nicolai-odă nedreptatea, n'a'a fățărni nemișcu, ce pre mulți i-au certat. N. COSTIN, LET. II, 98/10. *Dumneata ști că noi nu fățărni nimic/nimicula... și, mândrac (sic!) fie ce om de prost, tot i-am ales judecata cum au fost pre delict*. DOC. (a. 1651), ap. IORGA, B. R. 148. *Fiind cu toți și dumneata boierii la dican... le-am arătat... să grăiescă și acum drept, precum au grăit și atunci, să nu fățărni* (a. 1716, Iași) URICARIU, V, 374/11.

[Și: fațăra vb. I; atotat odată, însă numai sub forma negativă: nefățără vb. I: *Și se totăi chiemați, nefățărându-și dela ce giudecă tuturor după lucr...* COD. VOR. 142; (= giudecă fără f. țărnicie... N. TESTAMENT 1648; fără fățărnicie judecă... BIBLIA 1688)]

2°. Refl. (Invechit) A se prefăca, a-și da aparența de... *Și fățărni-se cu nușii și alalții Iudei, ca și Varnaca stătu cu acei fățărnici*. CORESI, ap. GCR. I, *16. *Cei necurați fățărni a fi curați*. MĂRĂUȚIARE (a. 1746), ap. TD. 66.

— Derivat din fațăre. (Cuvântul negăsindu-se în scrieri populare, pare a fi de origine literară, cel puțin în sensul 1°, traducând pe paleos. *lice-mēriti*, propr. „a măsură față”, iar acesta pe grec. *πρὸς ἄνω-κρίτην*.)

FĂTĂRIE s. f. 1°. *Partialité*. 2°. *Dissimulation*.

1°. † Considerație față de poziția socială, de trecerea s. de rangul unei persoane și (prin urmare) părținare (la judecată), favorizare a cuiva în dauna altuia, parțialitate, fățărnicie. *Frații miei! nu în fățărnie privind se aveți credința Domnului nostru Iesus Hristos al slavei*. COD. VOR. 116; (= să n'aveți cu fățărnicie credința. N. TESTAMENT 1648; nu întru fățărni aveți credința. BIBLIA 1688). *Judecă ce dreptul pe toți fără fățărnie*. MOXA, 397/11; cfr. URECHE, LET. I, 204/10; NEUCULE, LET. II, 455/11; URICARIU, I, 79/11, III, 21/11.

2°. Fățărnicie, prefăcătorie, ipocizie. *Părțăiți omă tot reul și tot hucensigul și fățărni și zavistul și toate clecele*. COD. VOR. 144/11 (= și fățărniile... N. TESTAMENT 1648; și fățărniciele. BIBLIA 1688). *Mă duc eu unde fățărni nu este*. CUV. D. BĂ R. II, 449. *Cu fățărni și cu mândrie, numai din gură orăți*

smernie. VARLAAM, C. 293^{1/2}. *Simon cu făfărie s'au bolezat.* MINEIU (1776), 61^{1/2}. *Sub mantaoa făfăriei, sta bine acoperit.* HELDIMAN, TR. 418.

[Derivate: făfărire s. f.; (ne)făfărit, -ă adj.]

— Derivat din făfări, prin suf. abstr. -ie.

FĂTĂRNIC, -Ă adj., subst. 1^a. *Partial*. 2^a. *Dissimul.*

1^a. † Adj. Părtinitor. *O, tiran nemilosic și pădăra fără lege! O, giudec străbuc și făfărnice, pravilă strămbă și fără conoană!* CANTEMIR, IST. 108. [Mai ales negativul: *Judecătorii nefăfărnice cu poeză.* COREȘI, E. 27^{1/2}; cfr. MAG. IST. I, 89^{1/2}; URICARIU, VII, 22^{1/2}; MINEIU (1776), 81^{1/2}.]

2^a. Adj. Prefăcut, ipocrit, om (s. taler) cu două fețe. *Ilie Cantacuzin Viesternicul, dimpreună cu Pantolachi Morosnu... chibercănea pe Antioh-codă și se potrirea amândoi acești boieri într-o fire... iuși, mândri, mincinoși, făfărnici, jurători pentru fecce, amăgitori.* NECULCE, LET. II, 313^{1/2}; cfr. AMIRAS, LET. III, 103^{1/2}. După el mai eră încă și doi arhimandriți *Fariasi* și mulți făfărnici, intrigași și necinziți. HELDIMAN, TR. 342; cfr. CREANGĂ, A. 17. „Boala făfărnici¹” adăpă bolnavul. C. NEGRUZZI, I, 161. El (= Camadeva) ceni, copilat mândru... Adăd zimbetul făfărnice, Pe-a lui buze de coral. EMINESCU, P. 290. | Substantivat. *Vei vedea în faptă că nu-urema foșărnice.* C. NEGRUZZI, I, 223^{1/2}. Cum mai cutădă făfărniciu acestia a-n și face creșt. RETEGANUL, P. V, 33. Făfărnica e un lup îmbrăcat în piele de oaie. PĂSCULESCU, I. P. 108. [Adesea, la negativ: *Ce a de sus presamândru... plără de miloși, de plodul burdăfilor, fără păcare și nefăfărnice.* COD. YOR. 126^{1/2}; *Dragoste nefăfărnice.* MINEIU (1776), 178^{1/2}; cfr. VARLAAM, C. 166^{1/2}.]

— Derivat din făfăre, prin suf. adj. -nic. (Pentru sens cfr. pe de o parte span. *hazñero* „lingușitor”, pe de altă parte paleosl. *lic-mēr* = grec. *ὑποκριτής*.)

FĂTĂRNICEȘTE adv. *Hypocritement.* — (Învochit) Ca făfărnici, cu prefăcătorie, cu ipocrizie. *Bogomiliu... cu multă făfărie a să rugă să fac și eanghelita adocă făfărnicește a o priim.* CHESARIE (a. 1765), ap. GOR. II, 79. *Te slăvesc, nu vremelnicește, nici făfărnicește.* PANN, E. V, 119.

— Derivat din făfărnice, prin suf. adv. -ește.

FĂTĂRNICĂ vb. IV^a = făfări.

1^a. † Intranz. (construit cu dativul persoanei) A fișa parta cuivă, a părtini. *Să nu făfărnicești cu coie veghiatū celui bogat.* NEAGOE, INV., ap. GOR. I, 169.

2^a. Refl. (Învochit) A se face, a se profăce, a se arăta cu totul altul de cum este. *Simion vrăjitorul să făfărnicea.* MINEIU (1776), 63; cfr. HELDIMAN, TR. 99; KONAŢI, P. 122. *Emirul... se făfărnice, cu cum n'ar și nimic din cele urmate pușin înainte.* BĂLCESCU, M. V, 53; cfr. C. NEGRUZZI, III, 37.

— Derivat din făfărnice.

FĂTĂRNICIE s. f. = făfărie.

1^a. Să împărșim dreptatea strărilor fără de făfărnice! NEAGOE, INV., ap. GOR. I, 169.

2^a. *Ascunzul inimii sale de făfărnice curăfoște!* CANTEMIR, IST. 34. *Făfărnicea aluatul nelegiuirilor și copul răutăților [este].* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 145. *El eră cu inima curată și fără făfărnice.* ISPIRESCU, L. 137.

— Derivat din făfărnice, din făfărnici, prin suf. abstr. -ie.

FĂTĂT s. a. *Mis* baz. *part*; *terme*. — Participiul verbului făta, devenit abstract verbal. Faptul de a făta (și, cu doosehiro) timpul când făta animalele. *Asijăderu... ciutele pre șenuri, unele cu vișăluși după dinșii (= dinșole), acum aproape de fălat, pântecole*

de mijloc în gios le trăgeă. CANTEMIR, IST. 130. *Făint-că scroafale poartă purcoi patru luni, foarte bine ar fi, deacă apă s'ar veni, ca să le cadă fătatul dintăi în Martie sau Aprilie, al doilea în Iulie sau în August.* ECONOMIA, 99.

FĂTĂT, -Ă adj. I. *Mis* baz. Né. II. *Qui a mis* baz. — Participiul verbului făta, devenit adjectiv.

I. (Cu sens pasiv) (Despre animale) Care a fost fătat. *Vișica această e fătată într-o lună.* MARIAN. *Pusa în ciur doi căței fătați de curând.* ISPIRESCU, L. 69; cfr. VARILIU, C. 60. | P. ext. (Despre oameni; în glumă s. în batjocură) Născut. *Oare nu camedă o'afi face și voi, niște feciori de ghindă fătați în tindă, că adateși obraz subțiri?* CREANGĂ, P. 255. *Apă mi-i drag să fe omul: fătat nu ouat!* („om voinic, nu păcătoș și slab.” GLOSAR) CREANGĂ, P. 123; cfr. ZANNE, P. I, 460; II, 380.

II. (Cu sens activ) (Despre animale; întrebunțat numai la feminin) Care (tocmal) a fătat; cu pai. *Vacă fălată, oi fălate.* LM. *Slăgo înșurată, Ca o căldă fălată.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV, 595 (cfr. varianta: „Nevasta cu copil mic, Nu e bună de nimic”). | P. ext. (În batjocură) *A fi fătat fătat*; „cu copli”. (Vălcoș), ap. ZANNE, P. II, 131.

FĂTĂTĂU subst. v. fătoliu.

FĂTĂTOARE adj. I., s. f. (*Vache, brebis, jument, truie*) *fecunde* ou apte à la reproduction. *Brebis fecunde ayant plus de deux ans.* — Adjectivul verbal al lui făta (derivat prin suf. -toare), substantivat adesea și întrebunțat, înște, numai la feminin) (Vacă, oaie, iapă, scroafă, capră) aptă pentru reproducție (spre deosebire de cele sterpe), și care se fiine anume pentru prăsihă (cfr. mulgare, mulgare, mănăre, sugare, apliceătoare, matcă), spec. „Oala [forti] de la doi ani înainte”. (Săcueni, în Dâmbovița) II, IV, 247. *Ș'au ales pre Dăvid, a sa slăpă, De după turmă să nu mai mulgă, Nice să înbe după fătătoare.* DOSOFTEIU, PS. 265. *590 de vaci, 70 de scroafe fătătoare, 80 maseuri mari.* (Mohi, a. 1793) URICARIU, XVI, 209^{1/2}, 290 de vaci fătătoare, împărșite în două cărduri: mulgarele într'unul și cele a-fătă într'altul. I. IONESCU, D. 369; cfr. 327, 327, 295. *Ciobanul dăruă fiului său o oaie fătătoare.* ISPIRESCU, L. 298. *Păi, cum ayă? Nică mănăzările, nici fătătorile, nici sterpele nu-și plac?* PĂSCULESCU, O. 48. *Dar mi-e cere zădre, cere Cam cre mie de mioare Ca tes vara fătătoare, Ș'alle zec de berbec.* TEODORESCU, P. P. 88^{1/2}; cfr. ALECSANDRI, P. P. 201^{1/2}. | La oi se face distincție între fătătoare și fătătoare întâi = mioară, când rămâne întâia oară a-fătă și astfel se alege dintre sterpe. Cfr. DAMĂ, T. 68. *Vă duceți la 99 turme de oi fătătoare întâi.* SEZ, VII, 156. | (În glumă, și despre alte animale) *Tu de zăstre ce mi-ai dat? Doi cotoi în loc de boi Ș'i-o pisică fătătoare 'N loc de vacă mulgătoare.* TEODORESCU, P. P. 598. [Plur. -toare, mai rar, -tori]

FĂTĂTOARE s. f. 1^a. *Endroit où la femelle met bas.* 2^a. *Partie genitale de la vache.*

1^a. Locul unde făta animalele. *La herghelie că intră, În staroștea jupânului, La fătătoare iepelor.* MAT. FOLC. 186.

2^a. Partea genitală a vacii și a bivoliții, numită și fătăciune, soție a pipotă. DAMĂ, T. 32. *La porțea dreptă a fătătoare.* MON. OF., ap. TDRG; cfr. MAT. FOLC. 685.

— Derivat din făta, prin suf. loc-instr. -toare.

FĂTĂTOIU subst. v. fătoliu.

FĂȚCĂI vb. IV (c. d.) v. fățăi ș. d.

FĂȚETĂ s. f. (Fiz., Șt. nat.) *Facette*. — Față mică, spec. fața cioplită a pietrelor scumpe. *Fățete de*

modificațiune. FOXI, CH. 14/2. *Diamant tăiat în fațete.* || P. anal. *Unele insecte au ochii cu fațete, adică formați din lentile mici.*
— N. după fran.

FĂTIDIC, -ĂADJ. *Fatidique*. — Provestitor al hotărârilor soarel. [Muza lui Alesandri] deschide prin vâslul său fatidic, orizonturi de nemărginită mărire fărăi. ODOBESCU, II, 522.

— N. după fran. (lat. fatidicus, -a, um, idem).

FĂȚIE † s. f. v. fetie.

FĂȚIOL s. a. v. fachiol.

FĂȚIS adv., adj. 1°. *Présent. 2°. Occurrence. Patient, édent. 3°. Escarpé, raide.*

1° † De față, prezent. Să neșine vacare imprumut de la cecinul său atare dobitoș, și acela se va călăma sau va muri, năfund domnul aceluia fățiu: el o plătească; iară să va fi domnul aceluia, să nu plătească. PALIA (a 1582), ap. OCR 70.

2°. Adv. În fața tuturor, pe față, (în) public, deschis, franc, (†) aievea, (adeșea în opoziție cu (pe) furis, într'ascuns). *Jocină pre oameni... și furis, și fățis.* N. COSTIN, LET. II, 112/2; cfr. NE-CULCE, LET. II, 314/2; MAG. IST. 398/2. *Eu fățis am grăit lumii și intru ascuns n'am grăit nimica.* MĂRGĂRITARE (a 1746), ap. TDRG. *Dușmanii... îi urmasă mipește, fără o îndrăzni să-și dea piept fățis cu el.* C. NEGREZI, I, 168. *Ura... mă leagă De dinul. / Cu dor de-ol combat fățis, în zina mare.* ALECSANDRI, P. II, 351. (Din fuziunea sinonimelor fățis și de față s'a născut expresia † de fățis, pe care o întâlnim la MOXA) *Se leasă în Sărbii de fățiu,* 374/1; cfr. 353/1, 401/1, 405/1. (Modern, și în funcțiune adjectivală, în opoziție cu ascuns, tainic, tănuțit) Evident; cfr. fățitșat. *Se lupă împotriva mărmasilor fățisi ai legii crașinești.* BALCESCU, M. V. 174. Atunci ne-am explică denaturarea prea fățis ce o încercă d-sa în privința tuturor punctelor în discuție. MAIORESCU, CR. II, 62. *State mai bătrâne și puternice nu-și stăpânească expresia unei fățis învidii față cu succesele noastre.* CARRIALE, N. V. 78/2.

3°. Adj. (Neobișnuit; despre coasta unui munte) Repede. *Din partea aceea atăta eră de fățis zăușul / dealu' lui, de nu putea nimenea a se sui în sus.* BABAC, ap. TDRG.

— Derivat din față, prin suf. adv. -iș.

FĂȚINĂ † vb. 1° = infățisă. Trans. *Vădește pre lupii cei ascunși!* Fățisă și rușinează pre... tăl-hariș turmei lui Hs! MĂRGĂRITARE (a 1746), ap. TDRG. 806. Refl. *Cine se va fățis să atăă inimă curată? sau cine se va fățisă curat a fi de păcate?* BIBLIA (1688), 439/2. [S]: † fătășă vb. 1°. | Derivate: fățisăre s. f., fătășăre s. f. *Lucru ereditic de fățisăre cea împărătească.* P. MAIOR, IST. 213; † fățitșat, -ă. 1°. Adj. Fățis, manifest, dat pe față. *I-am aștat și i-am adăcerit noi boierii și toată țara furi fățitșat.* DOC. (a 1652), MAG. IST. I, 127/2. *Un hoș, anume Buczlat, care au fost furat nește căs din Droșoglavete, și i-au prins păgubașii... hoș fățitșat și se-au adăcerit de tot lucrul cum iaste acela.* (a 1651) TOBGA, B. E. 147. *Nonferindu-i fățitșă îndrăznire...* MINIREL (1776), 185/2. 2°. A dv. Pe față, deschis. *Au doră înaintea Domnului grățitș și înaintea lui răspunde(i) fățitș?* BIBLIA (1688), 368, 2°

— Derivat din față.

FĂȚISOARĂ s. f. *Fretin; loche de rivière*. — Diminutivul lui față (derivat prin suf. -isă). „*Prin-a-și cre-un pasător?*” — „*Vr'o căteacă fățisoară.*” PANS, P. III, 119.

FĂȚ-LOGOFĂȚ s. m. v. față.

FĂȚOARIE s. f. *Nappe*. — (În lood, Maramureș) „*Făț de masă*”. VICIU, GL.

— Derivat din față, prin suf. augm. -oie.

FĂȚOIU subst. *Virago*. — Augmentativul lui față, derivat prin suf. -oie (cu o pronunțată nuanță peiorativă). *Făț zdrăvănu, mare și robustă (și disgrațioasă), care seamănă mai mult a băiat.* *Morphologia...* *intr'alătica, s'o făcut oș-cogș fățoiu!* ALECSANDRI, T. 339. [Cu alte sufixe: fățoc MARIAN, NA. 348; fățocină (Ban.) CDDE nr 560, fățaloacă ibid., fățătăiu (Mold); influențat de bărbățoiu]; fățătăiu „*față care a pierdut orice rușine.* [Intrebunț în expresia] *o țepș fățătăiu înaintea cuișca* cu îndrăzneală”. (Slatina, în Olh.) ZANNE, P. II, 139.] Cfr. fetoleu.

— Derivat din față, prin suf. augm. -oie.

FĂȚOȘ, -OANĂ adj. *Beau (de visage)*. — (Rare; în poezia pop.) Frumos la față; cfr. arătos, chipeș. *Numel să mi se dăcă De față frumoasă, Fățoșă, Numit și arătoasă.* VRAJĂ (Sărdan, în Dâmbovița). H. IV, 307.

— Derivat din față, prin suf. adj. -oș.

FĂȚUI vb. IV² trans. 1°. *Unir, étendre un enduit* 2°. *Raboter. 3°. Ripier, polir (en facettes). 4°. Calotter.* A fățui însemnează: a da a scoate față unui lucru, decel:

1°. A asemăna, a obli, a netezi (d. ex. un perete cu fățuitoarea, prisa unui case cu lut). „*A fățui* — a netezi tenueala pe peretș”. RADULESCU-CODIN.

2°. A obli, a goli, a da față unui lemn cu rânduoa (cfr. fățuitor). *Cu lopora' să hălăcească, Cu barda să fejuască.* VASILIE, C. 115.

3°. A poloi, a lustru (o piatră, etc.). *Artiștii lui Neagoș Basarab scormoneau, feruca, fățeau și alăceșeau subțire cu dăltăș.* ODOBESCU, II, 513/2.

4°. Fig. (Despre oameni; pop. fam.) A pălmu, a bate (peste față) pe cineva. RADULESCU-CODIN; PAMFILE, J. II. *Îi luară din nou la hărăceală. Umbă prin mâinile lor, de la unul la altul, ca o minge.* *Îi mai fățuără, Îi mai truderă, Îi luără din nou la rapanghole.* IȘPIRESCU, L. 108/2.

[S] (Mold.): fețu vb. IV². | Derivate: fățucală s. f., (și cu sensul de „bătăie”), „*Fejușală* = bătăie”. PAMFILE, J. II. *Supărăș de parăarea lui Ficulă către dînșii...* *Îi luără la fățucală.* IȘPIRESCU, ap. TDRG.; fățuire s. f. *Fățuitorul...* se întrebunțoacă și la fățuirea lemnelor de brad. APOLEAN, U. 9; fățuit s. a. *Să mai dea Agripinei o mână de ajutoriu la fățuit priso.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG.; fățuită s. f.; fățuit, -ă, adj.

— Derivat din față, prin suf. -uș. Cfr. făță, feță!

FĂȚUICĂ s. f. v. fetiță.

FĂȚUITOARE s. f. (Zid.) *Talocha*. — Scândurică dreptunghiulară (prevăzută cu o mână pe partea superioară), servind zidarului să întindă peste tenueala groasă (aruncată cu mistria) un strat de tenueală fină, pe care o netezește apoi cu aceeași unaltă; drișcă. DAMÉ, T. 103. [S]: fățuitoare (Foltești, în Covurlaia). H. III, 19; 153. | Plur. = sing.]

FĂȚUȚOR s. a. (Dulgh.) 1°. *Rabol plat ou à repasser, guillemme à recaler*. — „*Fățuitorul simplu* [este o rându cu care] se dă față lemnelor care mai întâi au fost cioplită și îndreptate cu ciopliitorul. *Fățuitorul dublu* ciopliște așchii fine. Cu el se curăță și netezește lemnele după ce mai întâi au fost lucrate cu ciopliitorul și cu *fățuitorul simplu*... APOLEAN, U. 9-11; cfr. DAMÉ, T. 114-115. (Cfr. broască, buhalu, gupitor, ciopliitor, ciubuc, gelaău, ghilău, gura-de-broască, hălciitor, lambur, lambuitor, mucher, plătuitor, obliitor, rânduă, robanc s. rebanc, șanțuitor,

lucitor.) [S]: feștăltor s. a. n. III (Covartuiu), 196 (Frumușița), 450 (Târgul Bujor).]

— Derivat din fătu, prin suf. -itor.

FĂTUȚĂ s. f. v. fetiță.

FĂULĂ s. f. *Apparence*. — (În Transilv. de vest) „Făulă = formă, față, mustră [d. ex.] După făulă seamănă cu cutare” (Tara-Hațegului). REV. CRIT. III, 153; cfr. FRÂNCU-CANDREA, R. 52; LB. 211, 212. „Hei năvăl crâmărișă, lan spane-mi făula lui”. — „Om cu nasul mistel, Dă-i crăpă butuci pe el; El se uită pe sub frunte Și nu zice vorbe multe, Și se uită pe sub gene Și lumea de el se teme”. FRÂNCU-CANDREA, M. 212.

— Etimologia necunoscută.

FĂUN s. m. (Antic.) *Fauna*. — Zeu cămpenesc, reprezentat în genere cu coarne și picioare de țap. *Un faun bătrân râde în peștera pustie*. C. NEGRUZZI, II, 94. [Pronunț. fa-un-].

— N. din lat. *faunus*, idem.

FĂUNĂ s. f. (Șt. nat.) *Fauna*. — Totalitatea speciilor de animale dintr-o regiune. *Fauna României*. [Pronunț. fa-u-].

— N. după fran. Cfr. floră.

FĂUR s. m. 1°. *Forgeron, maréchal ferrant*. 2°. *Scarabée à ressort (Elater agestum)*.

1°. (Întrebuințat în Transilv.; în România învechit și înlocuit cu fierar) Mester care lucrează metale; spec. (ad. aprof. exclusiv) mester care lucrează, cu ajutorul focului și al ciocanului, fierul; de cele mai multe ori *făurul* este în același timp potcovar și, pe la sate, și lăcătuș (în părțile noastre majoritatea *făurilor* o formează Țiganii); covaciul, covaliul, covar, fierar. (Într-un act slavoromân, din a. 1580, București, e vorba despre un Țigan) *Stan, făurul. CUV. D. BĂTR. I, 254. Făuri de aramă, DOBOTEIU, V. S. 34. Făură de fier nu se află intru tot pământul lui Israel* etc. și *cu zis cei strâini de feală*, ca să nu facă *făurii* sobie și sulășă. BIBLIA (1688), 204. *Un foai spart al unui făur*. Ibid. 377. *Du-le la Ioan făurul, ceținul tău*. MINEIU (1776), 120^{1/2}. Care nu e *făur*, se miră cum *făurul eșeură...*, toată ziua tupănește cu ciocanul. TICHINDEAL, P. 117. *Am văzut un făur dinaintea făuriișii sale*. BARAC, T. 38. *Să faci făurii coșuri*. ALEXANDRIA. 26. *Si abinele-duc miere, aduc colb mărunt de aur*. *Ca cercei din el să faci carul, care-i mester făur*. EMINESCU, P. 195. *Sus zboară și nu-i pasăre; fier aduce și nu-i făur?* („Glonțul”). GOROVEI, C. 178. *A cumpără cărbuni de la făur*; a lua marfa din a doua mână și prin urmare a cumpără scump. (Mit. pop.) *Greuceanu... mers, mers, mers, ca lungă depărtată, până ce ajunge la Făurul pământului, cu care eră frate de cruce. Acest făur, fiind cel mai mester de pe pământ, eră și năzdrăncu*. SPIRESCU, L. 220.

2°. (Entom.) „Gândăcel lungăreț și subțire, de culoare castanie și acoperit cu păr sur care, prinzându-l și punându-l cu spinarea în jos pe pământ, sare cu un fel de freacă și dăre în sus. Acest gândăcel, ale cărui mustețe și picioare sânt căramizii, lar scutul gâtului în forma unei potcoave de cal, se numește în Bucovina: *făur*, iar în Transilvania: pu-rocul-dracului”. MARIAN, INS. 43. (Tot astfel îl numesc Nemții „Schmid” și Francezii „maréchal”). [Pronunț. fă-ur.] În similituri găsim și forma *făura*, ca atribut la „coțofană”. GOROVEI, C. 301; TEODORĂSCU, P. P. 241; cfr. SPIRESCU, L. 345.]

— Din lat. *faber*, -brum „mester, făur”.

FĂUR s. m. *Février*. — (Luna) Februarie, Făurar¹. *Nu fu primit decât în Faur, 1871*. SIBELIA, V. S. 216. *Eră pe la mijlocul lui Faur și vremea începuse a se înmoină*. SANDU-ALDEA, A. M. 123. (Loc., nă-

scută din identificarea acestui cuvânt cu cel precedent) *Făur ferecă și desferecă*: „În luna Faur ninge și plouă, e ger și căldură”. ZANNE, P. I, 31; cfr. MARIAN, SE I, 95.

— Reflicut (în timpuri mai nouă) din Făurar (care are și înțelesul de „fierar” și cel de „Februarie”; cfr. și ital *ferrojo*, în amândouă accepțiunile).

FĂURĂS s. m. *Février*. — (Luna) Februarie, Faur¹. „Ce lună-i acasta?... „Făurirină”. DOBOTEIU, V. S. 106. „Iamurile ceale de altă trebuie culese... în luna lui Făurarii, mai înainte de a porni murgurul. ECONOMIA, 128. *Fie orișicât de rece, Numas Făurar de-ar trece!* POP. (Bucov.), ap. MARIAN, SE II, 96. *Altă dată, și anume pe la sfârșitul lunii lui Făurar*, [Baba-Dochia] *a trimis-o* [pe noru-să] *să-i aducă fragi coapte*. POP. (Gorj), ibid. II, 106. [Pronunț. fă-u-]. Din fuziunea lui Făurar și *Februarie* s'a născut forma (de sigur, neuzitată) *Faurarie*. IORGA, S. D. XII, 248^{1/2}.

— Din lat. *febr(u)arius*, idem.

FĂURĂR s. m. *Forgeron, maréchal ferrant*. — (Rare) Faur¹ (1°). *Cum intră făurarul în făurărie...* SLAVICI, ap. DDRF. (subt făurărie). 89. *făurarul zeilor*. SPIRESCU, V. 46^{1/2}; cfr. 89^{1/2}. [Pronunț. fă-u-].

— Derivat din *făur*, prin suf. nom. agent. -ar.

FĂURĂREASĂ s. f. *Femme de forgeron*. — Femininul lui *făurar*¹ (derivat prin suf. moțion. -easă). Nevastă de făurar s. *făur*, *făuriișă*, *covăcioaică*. COSTINESCU. [Pronunț. fă-u-].

FĂURĂRIE s. f. 1°. *Forge*. 2°. *Métier de forgeron*. 3°. *Fers*. — (Învechit).

1°. Atelierul făurului în care se lucrează (cu ajutorul focului și al ciocanului) metalele și în special fierul; în același timp, locul unde se potcovese căli, (prin Transilv.) *făurie*, *făuriste*, *covăcie*, *covăcerie*, (în România, mai mult) *fierărie*. *Cum intră făurarul în făurărie...* SLAVICI, ap. DDRF. 2°. Meseria făurului. COSTINESCU, BĂRCIANU.

3°. (Neoblicinuit) *Fiare*, *herărie*. *Voii să vedeți închișii...* *să purtați în paradiul galvianului toată făurăria lui Vulcan?* I. NEGRUZZI, V, 170. [Pronunț. fă-u-].

— În sensurile 1-2° derivat din *făurar*¹, prin suf. loc. și abstr. -ie; în sensul 3°, din *făur*¹, prin suf. col. -arie.

FĂURĂRIȚ s. a. *Métier de forgeron*. — Participiul verbalului (neîntrebuințat) *făurări*, devenit abstract verbal. Făurări (2°). RETEGANUL, ap. CDDE. nr. 569. [Pronunț. fă-u-].

FĂURĂL s. m. (*Jeune ou beau forgeron*). — (Rare, în poezia pop.) Diminutivul lui *făur*¹ (derivat prin suf. -el), cu sens desmiertător. CDDE. nr. 569. [Pronunț. fă-u-].

FĂURĂ vb. IV¹. 1°. *Forger*. 2°. *Forger, inventer*. 1°. (Rare) A lucra fierul (mai rar alte metale) în foc și cu ciocanul și a face din el scule; a fabrica obiecte de fier. *Slujnica cu sulă cu foșiși și tu să făurești toate*. BARAC, T. 38. *Mi se pare că aud Ciclopții făurind fulgerule lui Ios*. C. NEGRUZZI, I, 312. P. ext. (Impropriu) A lucra orice alt obiect cu ciocanul. *Arțistii lui Neogoe Basarab... făureau și selicivoni subțire cu dăltăși; pietruții lui Manol... ciopârșeau și făureau gros din ciocan*. ODOBESCU, II, 513.

2°. P. gener. A face, a croă (cu complement concret). *Mi-și făură, din pământ amestecat cu lacramă, o țigăncă*. SPIRESCU, V. 91^{1/2}. || Fig. (literar, după fran. „forger”) A croă, a plăznuți, a născoc (o operă literară, un plan, etc.), a închipui (cu complement abstract). *Această dragoste a făurit*

intr'asul acă bună-credință, care se așază te-
meinic numai în inima și cugetarea celor curățiți
de orice egoism, de orice interes personal. STURDZA,
E. S. A făurit un plan infernal.

[Rar, fără vb. 1°. Să-i dea fier și cărăbuni, să-și
făurească el o sabie. IPSIRESCU, L. 137. | Derivate:
făurire s. f.; făurit s. a. N'as vrea să pun mâna la
durat de temniși și la făurit de lanțuri. ALEXANDRI,
T. 1535; făurit, -ă adj. (și cu sensul de „ferecat”).
Vase făurite cu argint. ODOBESCU, II, 206. Fuga
mare că-mi vened D'o cocie (=trăsură) făurită, Nu-
ma'n verde zugrăvită, Num'a'n aur poleit. TEODO-
RESCU, P. F. 476; făuritor, -oare adj. și subst. | Pronunț.
fă-u-]

— Derivat din faur'. (Cuvântul lipsește în liti-
ratură veche și cea populară și e o formațiune re-
centă, iar nu urmașul direct al lat. *fabrīre*, aproape
neintrebunțat în latinește și nepăstrat în celelalte
limbi romane, care și la limba română, au con-
servat pe *fabricare*; cfr. Iorecă.)

FAURIE s. f. = făurărie (1^a-2^a). (În Ardeal și Ban)
1°. Ateliul faurului. *Faurul... lupănaște cu cio-
casul în făuria lui*. TICHINDEAL, P. 117. *Un căne
dormită în făurie*. Id. Ib. 330. *Au căzut un faur
dinaintea făuriei sale*. BAHAC, T. 38.

2°. Meseria faurului. LB.

[Pronunț. fă-u-]

— Derivat din faur', prin suf. loc. -ie.

FAURISTE s. f. = făurărie (1^a). *Ajunse la Faurul
pământului; cum descălcără, se închise în fău-
riște*. IPSIRESCU, L. 225. „Să fie la tot'a făuriste,
zice copilul, de atunci eră gata [roata]” — „Cum,
la totă lău în făuriste, doar totă lău e împărat,
nu faur” RETEGANU, P. I, 33/32. [Pronunț. fă-u-]

— Derivat din faur', prin suf. loc. -iște.

FAURITĂ s. f. *Femme de forgeron*. — (Transilv.)
Femininul lui faur' (derivat prin suf. mot. -ită).
Nevastă de faur' făurărească, covăcioaică. *De-
odată cu împărăteasa, născă rotăria și făurisa
împăratului*. RETEGANU, P. I, 32/31. [Pronunț. fă-u-]

FAUȘEL s. m. *Gauf*. — (Numai în Albac-Arada, în
Munții apusei) „Faușel = ou, d. ex. *faușei de găină*”.
FRÂNCO-CANDREA, R. 52.

— Etimologia necunoscută.

FAVOARE s. f. *Favœur*. — Bunăvoință ce se acordă
cuivă mai mult decât altora. *Cfr. hatâr. Florile acele-
ia în mând-mi căzură, Favor ce'n credință eu n'am
meritat*. ALEXANDRESCU, M. 80. *Este neiertat ca să
fie favoruri... adică pentru unii... să se facă imbu-
nătășiri de salarii*. MAIORESCU, D. IV, 136. | În s. la
favoare (favor) = în bunele grații ale cuivă. [Dom-
nul] *avusesse o lungă vorbă cu Moșoc, care intrase
iar în favor*. C. NEGRUZZI, I, 143. *Au putut vedea
oameni... care nu au cruțat nici intriga... pentru a
ajunge sau pentru a se susține la putere sau la
favoare*. GHIGA, S. XIX. | În favoarea (cuivă) = spre
binele și folosul cuivă, favorabil. *Cum își merge
norocul [la cărți]?* — *Nădăjduse că mi-a fi în fa-
vor*. ALEXANDRI, T. 1103. *O concesie în faorul pă-
rinților moldoveni*. URICARIU, IV, 419/18. Cfr. de-
favoare.

[Forma favor s. a. o învechită. | Plur. obicnuit:
-oruri, mai rar: -ori.]

— N. după fran. (lat. *favor*, -orem; cfr. rus. *fa-
vor*, idem).

FAVORABIL, -Ă adj. *Favorable*.

1°. Dispus în favoarea cuivă. *Foarte rar... se mai
numește câteun Domn pământean, dar și aceștia, se-
natorialnici în domniile lor... ca să-și facă favorabil
pe ministrii Porții, învântu politica Țireilor*. C. NE-
GRUZZI, I, 377.

2°. Priincios, prielnic. *Socoti că favorabil prilei
altul n'a găst*. C. NEGRUZZI, I, 116.

— N. după fran. (lat. *favorabilis*, -e, idem).

FAVORIT, -Ă adj., subst. 1^a-2^a. *Favorit*.

1°. Adj. *Preferat. Balsac eră autorul favorit al
D-nei B. C. NEGRUZZI, I, 49. Nu trebuie să cerem de
la cănditori o apăsare rece și nepărtindoare... a
izbândilor ce se ating de arta lor favorită*. ODO-
RESCU, III, 48. | Substantivat. *Tu care ai fost
din pruncie al muzelor favorit*. ALEXANDRESCU, M.
247. | Spec. (la feminin) *Favorită*: iubita unui su-
veran. *Frumoasa ducesă de Valentiniois... favorita
regelui și alecărata stăpână a Franței*. ODOBESCU,
III, 57.

2°. (*Favorit* s. m., *favorită* s. f. mai mult la plur.:
favoriți, *favorite*). Barbă care încadrează figura de
o parte și de alta, lăsând bărbia liberă; cfr. *barbete*.
*E în stare a se bolnăși, dacă ar vedea, că un fir
de păr dintr'un favorit e mai lung decât celalalt*. C.
NEGRUZZI, I, 64. *Apoi la 1828, opoziț din nou fra-
cul, își lăsa favoriți mari... idem, I, 71. Eră un om
inalt, cu favorite*. DUNĂREANU, CH. 197.

— N. din fran. (=ital. *favorito*, „favorizat”). În
înțelesul 2°, cuvântul poate fi din rus. *favoritu*,
plur. *favoriti*, moda favoritelor introducându-se la
noi prin Ruși pe la 1828.

FAVORITISM s. a. *Favoritisme*. — Acordarea abu-
zivă de favoruri, mai ales în administrația unei țări,
unei comune, etc.; cfr. fățarie, fățarnicie. *Toc-
mai la [profesorii] suplimentori... este terenul cel mai
fecund... pentru favoritism*. MAIORESCU, D. IV, 422.
[Plur. neuzitat.]

— N. din f. an.

FAVORIZĂ vb. 1°. *Favoriser*. — A acordă (cuivă)
favoarea sa, cfr. (Ț) fățari, fățarnici. *Câte ci-
furi s'au străcutat în frumoasa noastră țară sub
călcirea unui guvern... care favoriza patimile...!*
C. NEGRUZZI, I, 288. [Înc reări neuzitate: *favoră*
vb. 1°. C. NEGRUZZI, II, 252; favorit vb. IV°. I. IO-
NESCU, M. 633. | Derivate: favorizare s. f., favo-
rizat, -ă adj.]

— N. din fran.

FĂZĂ s. f. *Phase*. — Aspectele succesive pe care
le prezintă luna și planetele după poziția pe care
o au în revoluția lor față cu pământul și cu soarele.
Fazele lunii. | P. ext. Stările succesive prin care
trece un lucru, în cursul desvoltării sale. *Fazele isto-
rice ale limbii*. MAIORESCU, CR. III, 361.

— N. din fran. (= grec. φάσις „aparență”).

FAZAN s. m. (Ornit.) *Faisan*. — O pasăre din
familia gallinaeelor, fără creastă, cu coada lungă;
bărbătușul are penze de culoare strălucitoare. *O pă-
reche de fazani cu penze aurii*. ODOBESCU, II, 138.

— N. de origine grec. (φάσινος „pasăre de la
râul Phasis, din Colchida”).

FEA - v. fe - s. fa.

FEĂRFON s. m. (Bot.) v. ferfân

FEĂȘNIC † v. sfeșnic.

FEBRĂ s. f. (Med.) v. friguri.

FERRIL, -Ă adj. *Fébrile*. — Agitat (ca și când ar fi
bolnav de friguri), viu. *Ei se puseră la lucru cu o
activitate febrilă*. C. NEGRUZZI, I, 339. *Rezultatul
unei asemenea agitațiuni febrile și rău coordonate
este că...* ODOBESCU, III, 620.

— N. din fran.

FECĂL, -Ă adj. (Med.) *Fécol*. — De (s. cu privire la)

excremente omenești. *Materiile fecale*. FONI, C. 87, 2. — N. din fran. (derivat din lat. *faex*, -*cem* „drojdie”).

FECIOARĂ s. f. 1. *Vierge*. 2. *Vierge* (constellație).

1). Fată (nepătă, neprihănită), fată-mare, virgină, † vârgură, (la scriitorii vechi adesea, uneori și'n lit. pop., atributiv pe lângă cuvântul fată). *Va fi o fată fecioară și să eu îndemnă spre poftă rea...* PRAVILA MOLD. 93. *Nu rămânele fete fecioare nerușinate*. URECHE, LET. I, 174_{1/2}. *Tot stricăciuni ficeo...* și *batjocură fete fecioare*. NECULCE, LET. II, 382_{1/2}. *Când bărbatul va dovedi că miera lui n'au fost fecioară...* CARAGEA, L. 43_{1/2}. *Pugaru-mi... zări. Trei fecioare albe, nalle și frumoase*. ALECSANDRI, P. I, 190. *Nu-i bine ca'n zăitoare, Că sânt fete și fecioare!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 322. *Vin-o vreme să mă duc, Să mă duc din satul mieu și ziua bună să-mi iau...* De la fetele fecioare, *Din voioasa zăitoare*, ibid. 322. *Bată-te focu' nănaș! Cuci-ne mă cununași?... Aseară fusesi fecioară, Măză-n noaple, nevătătoară, Iar acum în zori de ziuă, Iacă-mă și ovidu'!* POP, ap. GOR. II, 293. [Spec. Fecioara Maria, Maica Domnului, *teracile tăcînă cetatei Fecioarei și Maicei Domnului*. MOXA, 375. *Pururea fecioară Maria*. MOLITVELNIC (a. 1669), ap. GOR. I, 183; cfr. ANTIM, P. 2_{1/2}. *Maică precurată, Fecioară, Nu mă lădă. C. NEGREZLI, I, 155. Și eră una lo părinți Și mândră'n toate cele, Cuv și Fecioara între așini Și luna între stele*. EMINESCU, P. 259. | Poet. (în funcțiune atributivă, cu sens adjectival) Fecioresc, virginal, ip. ext.) eruat, candid. *Lună tu, atîpîna mării...* *Mii pusturi scânțitează sub lumina la fecioară*. EMINESCU, P. 220. *Dacă trei dragoste-aprinsă, Adă-mi gura neatină Și o inimă fecioară Ca apa de la zeaură*. ALECSANDRI, P. F. 369_{1/2}; cfr. EMINESCU, P. 186; 207. | (Bot.) larba-fecioarei v. feciorică.

2. (Astron.) Constelație a zodiacului, numită și virgina, în care se distinge printr-o deosebită intensitate steaua numită „spicul”. Cfr. CULIAN, C. 48; OTESCU, CR. 26.

[S]: fecioară s. f.]

— Din lat. * *fetiolus* (dim. din *feta*; la început, cuvântul a însemnat „fetidă”, precum reiese din diminutivele feciorită și feciorescă). Cfr. fecior.

FECIOR s. m. I. 1. *Enfant* (en général). 2. *Garçon*; *filz*. 3. *Jeune homme, gars; gaillard*. 4. *Serviteur, valet*. II. *Petit enfant* (après le baptême).

I. 1. † În sensul cel mai larg al cuvântului, pluralul *feciori* se putea întrebuința ca și „copii” (cfr. și băiat 1^a) spre a arăta pe oameni în întâiul stadiu al vârstei lor, fără deosebire de sex. (Avem a face cu cunoscutul fenomen lingvistic, că genul masculin singur e luat în considerare când vrem să vorbim în același timp despre indivizi de amândouă sexele; cfr. „la horă eră un flăcău și zece fete; toi țoi astoptau...”); *leșim și meryeam, petrecând noi țoi cu miterile și cu feciorii pădă (— până) afară de cetate*. COD. YOR. 25_{1/2} (= cu mizerile și cu porobocii. X. TESTAMENT 1648; Impreună cu miteri și copli... BIBLIA 1688). *Lăcșură ei 35 de ai, fără de feciori*. CUV. D. BĂTH. II, 145; cfr. 431. *Răhăta plîngă de feciorii ei și nu eră să se mîndă că nu sânt*. TERAEV. (a. 1574), 203. *Feciorii ce să cor naște den călugăriță, aciașa sânt copli (— bastarii)*. PRAVILA MOLD. 108_{1/2}; cfr. 51_{1/2}; 157. *Ei toate sterp și feciori nu are*. ALEXANDRIA, 3; cfr. 6.

2. De obicei însă, cuvântul generic spre a arăta pe om în întâia vârstă a vieții sale o „copil” (pe alocuri „prunc”), pe când cuvântul fecior (ca și băiat 2^a și, mai de mulf, făt) înseamnă „copilul de sexual bărbătesc”, deocamdată fără să se precizeze vârsta (în opoziție cu fată). *E fată sau fecior?* ALECSANDRI, P. II, 321. *Impărătoarea făcu un fecior*. EMINESCU, X. 4. *Mă tem că ești fecior!* — „Ba nu, sânt fată!”

COȘBUC, B. 38. *M'ai făcut, maică, fecior, Să flu tății d'ajutoriu. Când eram de-ajutorie, M'a scris Neamșu' pe hărtie Și m'a dus la căldăie*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 301. *Copii...* n'au murit, ci acum sânt feciori mari. HTEGANUL, P. II, 37_{1/2}; † (Rar) *Fecior de suflet* = copil de suflet. *Și neavând feciori din trupul lui, au luat pe un copil mic, și eră fecior di suflet*. MRS. (a. 1784), ap. GOR. I, 133_{1/2}; cfr. MINEUL (1776), 88_{1/2}. (Rar) - din flori s. - de izbeliște s. - de după gard = băiat s. copil din flori = nelegitim (în opoziție cu - din casuile = legitim DDRF), cfr. copli, spur, urzicar, propteaua-gardului, feciehu, bitang, bastard. cfr. MARIAN, Na. 50-60. ZANNE, P. III, 164. | - de lele = copil de femeie nemăritată. (Adesea termen de ocară; cfr. fată de lele, puia de lele). *Alelei fecior de lele! Căci răpăși zilele mele! De te-aș fecior' nănaș mea, Zile tu n'ai mai avea!* ALECSANDRI, P. F. 73_{1/2}. (Acuma mai des cu sensul) Flăcău isteț, chelălu, ștrengar, frumos, volnic; care joacă bine, cfr. hoț, pungaș, ștrengar, etc. ca termen de simpatie și admirație. | - de habă se numesc „copii cei creșcuți prea mult timp pe mâinele murelor și ale buniceilor”. HEM. 2271 (după Cantemir); (de obicei un asemenea copil e răsfățat și rămâne) Copil slab, fără energie, prostănac. | - de Dăma = print; cfr. boizadea, domniță. *Se chemă și ei feciori de Dama*. BIBLIA (1688), 7 pr._{1/2}. | - de bani gata = copil de oameni avuți, din părinți bogăți, cheltuitor, risipitor. *În ochii tănărului se vede dorința sinceră de a oazi, de a sorbi cuvintele lui Dan...* Nims: *din fumurile și strămbăturile feciorilor de bani gata!* VLAHUȚĂ, D. 60. | (Când e vorba de raportul între părinți și copii) Fiu (cfr. băiat I, 2^a, făt) *Văd frate pre frate și părinte pre fecioru*. CUV. D. BĂTH. II, 326. *Săndru...* fecior Cupariului. HRISOV (a. 1591), ap. GOR. I, 38. *Nu ce putea fecioru, nice nepotul până a optă stăpână ca să arădă giudec ca să clarie pre lată-său sau pre moș-său*. PRAVILA MOLD. 124. *Un tănăr carcareu, fecioră de popă*. MINEUL (1776), 192_{1/2}. *Ai să lași cu nouă lei, Moș Nichifor, și te-a mai ciudă și fecioru-mieu, la Piatră*. CRANGĂ, P. 113.

3. De obicei cuvântul fecior implică o precizare nu numai cu privire la sexul, ci și la vârsta omului. Un individ de sexual masculin, după ce a trecut prin stadiul copilăriei și nu mai e băiat, dar nu e încă nici bărbat, se numește (mai ales în Ardeal) fecior; cfr. flăcău. „Un băiat se numește fecior...” când a ieșit la joc”. MARIAN, NC. 5. „Fecior o singurul cuvânt întrebuințat [la Brașov] cu înțelesul de tânăr, june”. PITIS, ȘCH. 105. Când un fecior trece de o anumită vârstă — cam 30 de ani — când deei, judecând după ani, ar putea de mulf să fie bărbat (Insurat.) i se zice (câtva timp) fecior holțos, apoi toamnăic s. bătut de drumă, cfr. MARIAN, NC. 4-5; ZANNE, P. IV, 357. (Cfr. holțos, burlic, becher, flăcău toamnăic s. unguerec, cfr. și numirile corepunzătoare pentru fețele nemăritate, vol. II, pag. 75^b). *Tot pe-a Dunării cerzi maluri...* *Mergă mândru Craicoan...* și feciorii mi-i urmează. ALECSANDRI, P. I, 334. *Veneau cu fete și feciori Trăsnind rădoanele*. COȘBUC, B. 18. *Dare-ari Dumnezou un fec, Să areă Săbiul tot, Să rănde numas parii Să se n'șepo generalii, Generalii și maiorii, Care căldăne feciorii*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 296. *Fecioru cerdo-a mărului, Nu crede feciorului, Că fecioru-i mare edne, De fură mîntea din tine!* ibid. 276. (În funcțiune predicativă are, ca și bărbat, om, uneori sensul de) Volnic, viteaz. *Fecioru' care-i fecior, Doarme pe pământul gol; Dar tu, bade Ionăș, Tot în pensă ai sălăș, Ca nu puia când îl îngrăș*. ibid. 460. | (Obiceiul pop.) Vorniceol (la nuntă) „Vorniceoil!” [se numesc] în Juru Năskudului feciori de împarat sau, ca și'n unele părți ale Ungariei, simplu: feciori”. MARIAN, NC. 215; cfr. 280. | (Bot.) larba-feciorilor; cfr. feciorică.

4. Sluga, servitor, băiat 3^a (cfr. fată II, 1^a). *Dediu*

apătar Arbănașul... într-o noapte au îmbătut pre
simenii, pe străjirii ce-l păzeă, și s'au stoborzi cu o
frânghie pe o fâneață din turn până gios, și au
apucă de au înlocolat pra cal și cu doi feciori, și
au fugit. NECLUC, LET. II, 267¹¹; cfr. MAG. IST. III, 49¹². *Fecior!* dă-mi șipul cu eau-de-Cologne! C. NEGRUZZI I. 63. *Speci* (In Mold) *Fecior boieresc* = slujb și pe moșia unui boier, având de supraveghiat munca la câmp. *A pus înadins pe feciorii boieresci să-mi caute pricină*. CREANGĂ, A. 158. *Fecior de boltă* = „garçon de magasin.” Șerban Grigorie... *ca fecior de boltă*... [s'au] purtat totdeauna omeneașle. DOC. (Sibiu, a. 1819), ap. IOHGA, S. D. XII, 176. (In România) *Fecior (în casă)*: „valet de chambre.”

IL † (In Transilv.) Copil mic, copil de față (după ce a fost botezat). *Afară piarde-i spață, și din casă frică; ginnelu cu fete cu ce suge ficiorulă bătrâna* (recte: ce suge ficiorul, cu bătrânul). PSAL. SCH. 494¹, (= cu ce suge feciorulă bătrân CORESI, ps. 415: „juvenem simul ac virginem, lactantem cum homine sono”). *Înnoțaji la botelune caia ce încă n'au ajuns feciori să fie (că cu eș/fă) nata botelune name de feciori primuac omenii*. CORESI, E. 20¹². Cfr. băiat II.

[Dal. și: fclor s. m.]

— Din lat. *fctolus (diminutiv din *fetus*). Sensul original trebuie să fi fost „făt, copil mic”, precum apare la Coreși; cu timpul a înlocuit însă pe făt). Cfr. fată.

FECIORĂNDRU s. m. *Garç, gaillard*. — (Prin Banat și Transilv. de vest). *Feciorăndru* nu e propriu zis nici formă augmentativă, nici diminutivă a cuvântului fecior, ci e unul din „câte cuvinte derivate, cărora sufixul (-*andru*) le dă numai o notă sentimentală: *feciorăndru* e un fecior care ne e drag, simpatic, pe care voim să-l lăudăm când îl numim astfel, de care sântem mândri (văzându-l atât de voinic, istet, frumos, chipă, etc.), pe care l-admirăm, etc. Se apropie deci de augmentativ, fiindcă poate însemna „un fecior mai răsarit, mai voinic”, dar nu conține niciodată nuanța de sens peiorativă, inerentă augmentativelor românești, ci o nuanță de sens desmiertătoare, care-l apropie tot atât de mult de diminutiv. Cfr. copilăndru, băiețăndru, fiicăndru (fiicănuandru), juniașăncopilăndru, fetițeșăncu. *Un croiu franțozesc, trecând pre lângă o bucătărie, au văzut un feciorăndru carele întorcea frigara și cânta*. TICHINDEAL, F. 398. *Aflașul creștea ca din apă... Când era cum de vreo douăzeci de ani, vine boierul la stână... Când îl văzu întrebă...* „Al cui e feciorăndru acesta?” RETEȘANUL, F. I, 15¹⁶. *Se ieseza pe toate strădule... feciorăndru cu colindă sau cu jurca*. POPOVICI-BĂNĂȘTRANU, ap. TDRG. [Și: feciorăndru s. m. (Banat). Com. v. BRANIȘTE.]

FECIORĂRIȚĂ adj. f., s. f. *Garçonnière*. — (Fată) căreia îi place să se joace și să potroacă cu băieții (cfr. fetoleu); care umblă după feciori. (Auzit în Brașov). Cfr. POLIEU.

— Derivat din fecior, prin suf. -*ariță* (propriu zis: forma feminină—derivată prin suf. -*ariță*—dintr'un ipotetic *feciorar „căruia-i place să potroacă cu feciori”). Pentru formație cfr. aripăriță).

FECIORĂȘ s. m. *Jeune garçon, beau garç*. — Diminutivul lui fecior (derivat prin suf. -*aș*), cu sens desmiertător. Au năcut, nu fată, ci un feciorăș. ȘINCAL, HR. II, 1¹⁰. *Nani, nani copilași, Dragii mamei feciorași* ALECSANDRI, F. I, 434. *Nowăzeci de feciorași Venusu călări*. COȘBUC, B. 19. *Un feciorăș să-i pui colă la însăș*. MARIAN, NO. 132. „Nus vădu, un bun ce ești, trecând pe aici un feciorăș cu o neoașă? întrebă șarpoaca pe păciorul bostânăriei. MERA, B. 25. *Feciorași cu mințea curvă*. ALECSANDRI, P. F. 36. [Cu alte suf.: feciorăș

s. m. (mai de mult, cu sens micșorător). Să nască dentru noi feciorăș sau feciorășă. CUV. D. BĂTR. II, 145. *Badea e un feciorel Tinarel și frumuseț*. MARIAN, SA. 129; cfr. idem, NO. 245 *Mă 'ncredințam... După'un feciorăș de croiu*. HODOȘ, P. F. 146. *Feciorășul măria a picat*. TEODORESCU, P. F. 205; feciorăș s. m. MARIAN, NA. 348.]

FECIOREĂ s. f. 1°. *Fillette*. 2°. (*Jeune ou belle*) vierge. — Diminutivul lui fecioară (derivat prin suf. -*ă*). 1°. † Copil mic de sexul feminin, fată mică, fetiță. Cfr. fecioarel. *Fu viața lor... fără de feciori și răgă-se ei... Ilrstoase, împărate... dă și uoaș plid... fecioră sau feciorășă*. Și veniă înșerul Domnului spre ei și zise lor: „Auzi... Domnezou rugăciune/a/ soastră și e să nască o fecioară dentru voi”. CUV. D. BĂTR. II, 145.

2°. (Azi, rar, în poezia pop., însă numai ca termen de desmiertare pentru) Fecioară. Și tot n'au găsit Potrivă să-i fie Vr'o dăbă soție; Făr'de mi-a găsit Și mi-a nimerit La nouă argelu Nouă fecioare. TEODORESCU, P. F. 410; cfr. PĂSCULESCU, L. F. 64. [In acest caz din urmă, singularul ar putea fi și: feciorică s. f.]

FECIORÉNIC -Ă adj. = fecioresc'. (Poetic, învechit) *Șibulele ne cer ca tineri feciorénici și noble virgine Protectorilor Romei... Să'nalțe o cântare!* OLLĂNESCU, H. O. 399; cfr. GOGA, C. P. 140. — Derivat din fecior, prin suf. adj. -*énic*.

FECIORÉNIC -ĂSCĂ adj. *De vierge, virginale, chaste*. — De fecioară, feciorénic, p. ext. (literar) neprihănit, nepătat, curat, nevinovat, cast, virgin. *Cel ce s'a sălășluit în păntecule ei cel pururea fecioresc...* CALENDARIU (1814), 32. *Na lui acest cer de blândăși feciorășu!* C. NEGRUZZI, III, 352¹⁰. *Frumoașă fetiță... Un sin fecioresc!* ALECSANDRI, F. I, 68. *În a sufletului tăiu ce înbea: ale și încet Se înbea fața de demon feciorășilor ei vise*. EMINESCU, P. 90. — Derivat din fecioară, prin suf. adj. -*ăsc*.

FECIORÉNC -ĂSCĂ adj. *De garçon, de jeune homme*; (en parlant de jeunes filles) *garçonnières*. — (Transilv.) De fecior, băiețesc. „*Cămeș feciorescă*: e cu mâneci largi și scurtă, ajunge până 'n piept”. TÎPLEA, F. P. Să-mi aduci dragostile... De la 99 pălării fecioarești, De la 99 străfuri fetițești. MARIAN, V. 92. *Fata asta prea are purtări fecioarești!* (Brașov).

— Derivat din fecior, prin suf. adj. -*ăsc*.

FECIORÉȘTE adv. *Comme une jeune fille, virginalement, chastelement*. — (Rare) Ca fecioarele, p. ext. fără prihană, nepătat, curat, nevinovat, virginale, cast. LB. — Derivat din fecioară, prin suf. adv. -*ăște*.

FECIORÉȘTE adv. *En garçon, comme les garçons*. (Rare) Ca feciorii, băiețeste. — Derivat din fecior, prin suf. adv. -*ăște*.

FECIORI † vb. IV^a intrans. *Vieir en vierge*. — (Foarte rar) A trăi ca fecioară, fără a cunoaște bărbat. *Născătoarea de Dumnezou cea curată, purtătoare de lumină, feciorindă*. MINEIU (1776), 61¹¹. — Derivat din fecioară. Cfr. desfeciori.

FECIORI vb. IV^a intrans. *Vieir cu grandir ensemble (en parlant de garçons)*. — (Mai ales complitin prin „împreună, laolaltă, cu cineva”) A petrece timpul juniei (fecioriei) împreună cu cineva. *Ne cunoaștem de mișă, căci am feciorit împreună*. *Am feciorit în Săcele*. Com. A. BĂRSEANU. — Derivat din fecior.

FECIORICĂ s. f. 1°. (*Jeune ou belle*) vierge. 2°. (Bot.) *Herbe-àux-hernies (Herniaria glabra)*.

Diminutivul lui fecioară (derivat prin suf. *-ică*).
 1° Fecioară (în sens desmedierător); cfr. fecioreă.
 2° (Bot.) Mică plantă lătinată pe pământ, cu flori galbene-verzui. Se mai numește: iarba-fecioarei, iarba-feciorilor, feciorie, iarba-datuului-și-a-faptului (Banat), iarba surpătorei PANȚU, PL.; cfr. DAMÉ, T. 187; MARIAN, INS. 464; BARONZI, L. I. 133/1; LEON, MED. 43. Se crede că vindecă surpătura... Hânățeni au credința că această burseană descântată vindecă datul și faptul!.

FECIORIE s. f. *Virginitate*. — Stare de curățenie virginială a unei fete, fecie, virginitate, p. ext. curățenie, castitate, nevinovăție. *Va naște dentru fecioria sa pre împăratul lumii, VARLAAM, C. 6. Aciasta până la bătrânețe s'au finit fecioria în curăție. DOSOFTEU, V. S. 13, v. Și zise călăra latul ei... „oain plânge peste fecioriele meale, eu și suratele meale”. BIBLIA (1688), 183, 3; cfr. 142, v. Fecioria, cineștea fetei, cine-o perde, n'o mai vede. ZANNE, P. II, 553. A strică fecioria = a desvirgină, a defloră, a strică fetia, a desfeciorii. De-ă ca strică fecioria, să s'ă ciarte cu cumplită moarte, PRAYILA MOLD. 92, p. (Se întrebuintează și cu privire la starea de virginitate a unui bărbat) Deoc' își strică cinec fecioria lui, nu poate să se preoftească. MĂRGĂRIȚARE (a. 1691), ap. TDRG. [Negativul: nefeciorie s. f. [Bărbatul se poate desparți de femeie] pentru nefeciorie, PRAYILA (1814), 102.]*

— Derivat din fecioară, prin suf. abstr. *-ie*.

FECIORIE s. f. *Jouissance, vie de garçon*. — Timpul când cineva e fecior, vârsta petrecută ca fecior (cfr. fetie 1°). *Vei găsi acolo niște zădrenți din halnele lăldne-tân din feciorie. RETEGANU, P. III, 141. Toate mândrele ascultă, Numai mândrașia mea Nu-și ascultă pasdrea, Cum îi cântă patima, Patima ei din fete și-a badii din feciorie. HODOȘ, P. P. 92; cfr. BIBICESCU, P. P. 377.*

— Derivat din fecior, prin suf. abstr. *-ie*.

FECIORINE s. f. *Jennes gens, jeunesse Domestice*. — Colectivul lui fecior (derivat prin suf. *-ime*). POLIEU; ÎM; BARCIANU, ALEXI. Cfr. băiețime.

FECIORIȚĂ s. f. 1° *Fillette*. 2° (*Jeune ou belle vierge*).

Diminutivul lui fecioară (derivat prin suf. *-iță*).
 1° † Copil mic de sexul feminin, fată mică, fetiță, fecioreă (cfr. fecioreol). *Fu viața lor... fără de feciori și rugă-se ei... „Aristoase, împărate... dă și nono ploa... feciorel sau fecioria”. Și venii îngerul Domnului spre ei și zise lor: „Auzi... Domnazeu rugăciune[n] noastră și e să nască o fecioreă dentru voi”. CUV. D. BĂTR. II, 145.*

2° (În textele vechi mai adesea, azi numai în poezia pop. ca termen desmierător pentru) Fecioară. *Bucuri-te pre [a] blagoslovită roditoare Domnului, purure feciorie. CUV. D. BĂTR. II, 346; cfr. 364. Nu iubă, cinștită feciorie, a murei fără de cinste. DOSOFTEU, V. S. 141, v; cfr. 92. O coconișă, o măiastră feciorie... BARAC, A. 41; cfr. 28. Merg feciori cu feciorie, Și cocoi cu coconișe. MARIAN, NO. 106; cfr. id. INS. 118. Zina bună mi-am luat... De la fete feciorie. RETEGANU, TR. 172/1. [S]: feciorie s. f. (scris feciorie), Feciorie s. f.]*

FECULĂ s. f. (Chim.) *Fécule*. — Amidon de cartofi.
 — N. din fran. (lat. *faecula*, -am, diminutivul lui *faex*, -cem „drojdie”).

FECULENT, -Ă adj. (Chim.) *Féculent*. — Care conține feculă.
 — N. din fran.

FECUND, -Ă adj. *Fécond*. — (Pare a ieși din uz) Care produce mult, dă rod îmbelșugat. Cfr. roditor,

rodnic, fertil, productiv; p. ext. care cauzează rodnicie. *Pământ fecund*. [Fig. *N'ay iebut... ce să epun... câte nesecate izvoare de plămuziri ale frumozului oferă imaginaținea în veci fecundă a unicului și marei noastre artist, a poporului român. ODONESCU, II, 240; cfr. II, 68, III, 40; HASDEU, I. C. VIII. Ploi fecunda.*

— N. din lat. *fecundus*, -a, -um, idem.

FECUNDĂ vb. 1°. *Féconder*. — A face roditor (fecund). *Înundațiile Nilului fecundăză pământul*. [Derivate: fecundăre s. f.; fecundat, -ă adj.]
 — N. din lat. *fecundare*, idem.

FECUNDITATE s. f. *Fécondité*. — Puterea de a produce din blâșug; rodnicie. *Totuzi acești scriitori din întâmplare nu sânt numai superiori urmașilor lor în cea ce privește puterea sentimentelor și înalțimea ideilor; ei îi întrec cu mult și în fecunditate. IORGA, I, L. 16.*

— N. din fran.

FEDILEȚ s. a. 1° *Réceptient concert*. 2° *Barillet, bidon* (dans lequel les paysans mettent leur eau à boire). 3° *Danse paysanne* et divertissement dans la soirée du samedi d'avant les noces.

1° (Rar) Vas pentru transportul bucatelor la câmp; botă (Cilibia, în Buzău) H. II, 50.

2° (De obicei) Un butoiș mic de forme diferite, în care țărani își duc apa la câmp. În unele părți doaga de deasupra se continuă într-o ridicătură de lemn prevăzută cu două găuri, prin care trece o sfoară s. balera de care se apucă. DAMÉ, T. 85; PĂSCULESCU, L. P.; cfr. H. II, 226, H. III, 20. Să le cre apă cu polobacc, cu ploște, cu fedeleș. NECULCE, LET, II, 350/1. *Îi dete pe sub ascunșu o copăie cu mere, două azime și un fedeleș cu apă. IȘPIRESCU, L. 354. Veni... de la fântâna cu două fedeleș mari, pline de apă. RETEGANU, P. III, 40/12. Bodes nalt cât un creș, Mândru cât un fedeleș. JARNIC-BĂRSEANU, D. 429.*

Urduc, burduc, De barbă-duc, de barbă-ăduc? (= „Fedeleșul”). MARIAN, D. 83. Pe porc nu-î faci să bea apă din fedeleș! ROMÂNUL GLEMET, I, 27/1; cfr. PANN, P. V. III, 47; ZANNE, P. I, 608; PĂSCULESCU, L. P. 109.

‡ A legă pe cineva fedeleș = a-î legă cobză, strâns, să nu se mai poată mișca: „garrotter qqn.” *Haiducii au tăbărit pe mine și m'au legat fedeleș cu călușu'n gură. SANDU-ALDEA, SĂM. IV, 12.*

3° (Munt. Obic. pop.) „Nunta... începe cu fedeleșul. Obiceiul de a se adună Sămbătă seara, băieții și fetele de prin sat, ca să joace, se zice fedeleș [d. ex.] „Unde-ai fost?” — *Am fost la cutare la fedeleș!* (Oltenia, pe lângă Dunăre). N. REV. R. IV, 71. „Petriceoa ce se urmează la ginero în acea seară [Sămbătă, înainte de nuntă] se zice fedeleș”. (Cobia, în Dâmbovița). H. IV, 88.) Numire de dașt. H. II, 120. (Glad-Siliște, în Buzău), II, 168. (Pietroasa, în Buzău); JIPEȘCU, O. 51. *În curând, iar la ginero acasă, unde se făcă fedeleș, petriceoa cea de pe urmă o ginereai cu făcău. IONESCU-BOTENI, S. N. 200.*

[Pur. *leșe și leșuri*.] † Fedeleș s. a. ȘEZ. I, 191/12, fidileș s. a. MĂNDRESCU, UNG. 153, ȘEZ. VIII, 92, pronunțat și: fidileș. ȘEZ. II, 210/12. † Terminaținea -ex, fiind luată drept sufix, s'a putut naște și forma fidelăș s. a. GCR. II, 369, și diminutivul fidilecăt s. a. ȘEZ. VIII, 92.]

— Din ung. fedeleș „cu capac” (de la *fedel* „coperis, capac”; cfr. *fedeu*).

FEDERĂ vb. 1°. *Fédérer*. — A uni și organiza sub formă de federație. [Derivate: federare s. f., federat, -ă adj.]

— N. din fran.

FEDERĂL, -Ă adj. *Fédéral*. — Ce se ține de o federație de State. *Consiliu federal*.

— N. din fran. (derivat din lat. *foedus, -eris* „tratat, legătură”).

FEDERALISM s. a. *Fédéralisme*. — Sistema guvernământului federativ. *Federalismul Statelor-Unite ale Americii*.

— N. din fran.

FEDERALIST. -Ă adj. subst. *Fédéraliste*. — Relativ la federalism. *Combaterea fracțiunii cu fanatismul ei și cu primejdiile ei economice teritoriale și federalist*. MAIORESCU, D. I. 109. | Substantivul. Partizan al federalismului. *Cei din tabăra autonomiștilor și federaliștilor*. SBIERA, P. S. 275.

— N. din fran.

FEDERATIE, FEDERAȚIUNE s. f. *Fédération*. — Asociație permanentă de state particulare într-un stat colectiv, având aceeași politică generală. *Federațiunea helvețică*.

— N. din fran.

FEDERATIV. -Ă adj. *Fédératif, confédératif*. — Ce se raportează la o federațiune s. se întemeiază pe principii federaliste. *Guverna federativ. Republică federativă*.

— N. din fran.

FEDŪ s. a. *Convercle de pot (en terra culta)*. — (Ungurism; prin Ungaria și Bucov.) Capac de lut ars (ce se pune pe oale), cfr. *coperiș, pocriș*. COM. MAHIAN; I. GRĂMĂDĂ (Zaharești, în Bucov.); POMPIU, BIH. 1010, cfr. ȘEZ. VIII, 92; VAIDA. „Mărită-m'as, mărită I' — „Nu știu cine te-a luă; N'ai nici oală nici fedu; Vai de măritișii tău I'”. POP. ap. MĂNDRESCU, ENG. 70. *Am un frate Cu baric în spate?* (= „Fedeu”; din Bucov.) GOROVEL, C. 146 [*Fedu* pentru „epiglotă” la DR. VASICI, ap. FDRG, o de înțercare neizbitivă de a înlocui termenul științific printr-un cuvânt românesc. | Prin Ban.: *Idem* s. a. LIUBA-IANA, M. 97.]

— Din ung. *fedő*, idem.

FÉERIC. -Ă adj. *Féérique*. — Minunat, ca'n poveste (foerle); ne mai pomenit de frumos. *Ca o insulă feerică, acasă'n printr palmieri, chiparoși și mirii nemuritori, se înalță albe palatele lui Lucullus*. ANGHEL și IORIP, C. L. 7.

— N. din fran.

FÉERIE s. f. *Féerie*. — Privelște minunat de frumoasă, ca'n povest. *Lucioli... Trece în aer... Răspândind... o căpae albăstrie, Ce mărește'n miezul nopții dalba lunca feerie*. ALECSANDRI, P. II. 54. *Peste-a nopții feerie se ridică mândra lună*. IONESCU, P. 154. | P. ext. Piesă de teatru cu decoruri și costume frumoase, minunate, în care figurează, ca eroi, ființe fantastice. *Stazianna și Pepelea este o feerie a lui Alecsandri*.

— N. din fran. (derivat din *fee* „zinc”).

FEL s. a. I. *Sorte*. II. 1°. *Sorte, espèce, genre*. 2°. *Nation, peuple*. 3°. *Habitude*. 4°. *Plai*. III. *Manière*. Cuvântul *fel* a intrat în limba noastră în anumite locuțiuni traduse din ungurește, unde el se găsește numai ca element de compoziție, iar nu ca vorbă independentă. Abia mai târziu *fel* s'a desfacut, în românește, din legăturile constante în care se află, devenind un substantiv abstract, cu înțelesul său propriu.

I. Din legătura lui *fel* cu un adjectiv cantitativ, deci din expresii adjectivale, ca: de multe feluri s. multe feluri de... (ung. *sokféle*), de tot felul s. toate felurile s. tot felul, toate felurile de... (ung. *mindenfélé*), de atâtea feluri s. atâtea feluri de... (ung. *annyféle*), de câte feluri s. câte feluri de... (ung. *bányféle*), care au înțelesul adjectivului „variat,

felurit”, s'a extras un substantiv *fel* cu sensul de „varietate”, iar pînătru noțiunea adjectivală („mult și variat” limba română a mai format niște locuțiuni nouă: *fel de fel de...* (învechit: *feluri de feluri de...*) și *feluri de...* s. *fel de...* *Imboldise și pro boiaris fării cu multe feluri de roate*. MAG. IST. I, 367. *Păuni peștriți de tot fealtul*. BIBLIA (1688), 3 pr. 23. *În copaci să cănte tot felul de păsări...* CREANGĂ, P. 77. *Să-mi dai dintr'o bute trei feluri de vin*. ȘEZ. III, 87/. | *Îi tot omorâ cu fel de fel de cazne*. NECULCE, LET. II, 258/p. *Au început... a pădure pe Munteni cu feluri de feluri de păre*. id. ib. II, 268/p. *Și le-au dat tutulor sulice cu propore feluri de feluri*. CONST. CĂPITANU, ap. BĂLCESCU, M. V. 604. *Festivari de necoi ai suferit*. MINEIUL (1776), 108 2/. *Feluri de feluri de soluri* [de cartofi]. IONESCU, C. 56. *Îi despozi de aceri sub feluri de prețeste*. C. NEGRUZZI, I, 143. *Lisac'n fel de fețe*. IONESCU, P. 251. *Mila de paseri cântau fel de fel de cântec*. ISPIRESCU, I. 17.

II. În opoziție cu: multe feluri de... (s. de multe feluri) avem: un fel de... s. de un fel (ung. *egyféle*) cu înțelesul: „de o singură specie”, la negativi: nici un fel de... s. de nici un fel (ung. *semiféle*), cu sensul: „de nici o categorie”, din care locuțiune s'a extras apoi cuvântul *fel* cu sensul de „specie, categorie, sol, gen”, care poate fi precizat mai de aproape printr'un pronume demonstrativ: astfel de... (ung. *azféle, olyanféle, ilyféle*) v. c. (vol. I, pag. 329—330), mai rar: acest fel de... s. acele fel de... s. așa fel de... (cfr. vol. I, pag. 287), apoi: alfel de... (ung. *masféle*; cfr. vol. I, pag. 125), sau se găsește în legătură cu pron. ee: ce fel de... s. de ce fel (ung. *niféle*).

a.) În locuțiuni stabile. (În legătură cu pron. demonstrativ) *Cu acel fel de credință...* au căzut *Dimitrașco în mare cinste*. NECULCE, LET. II, 330/. *Acel fel de oameni întind curse*. MARCOVICI, C. 42/. *Aș fel de prieten înși ești?* CREANGĂ, A. 106. *Mai face el țărânu și alte feluri de mândrișii gustoase*. id. ib. 103. (În legătură cu ce) *Spune-mi cu cine te aiuni* [s. te noțotești]. *Să-ți spun ce fel de om ești*. C. NEGRUZZI, I, 248; cfr. ZANNE, P. II, 803.

(În legătură cu nici un, fel de serveste ca un solu de întărire a negației) *Nu-4 putea sălură nici cu un fel de daruri*. NECULCE, LET. II, 404/. *N'am...* *Nici un fel de căpătâiu*. TEODORESCU, P. P. 277-8. (În legătură cu un, care poartă accentul frazei) *Dă-mi numai un fel de bani* (s. bani de un singur fel). (Când accentul frazei e pe *fel*, se naște locuția: *Un fel de*, care nu mai are sensul propriu de: „o specie de”, ci un înțeles figurat și restrictiv: „oarecare, ceva asemănător cu...”, ceva ca (și un)”: „quelque chose comme...”. *Și-a făcut un felul de casă, grămadind bușteni unul peste altul și împletindu-i cu niște*. ISPIRESCU, L. 58. *Ești un fel de vrăbioia închiriat?* CREANGĂ, P. 149.

b.) Ca substantiv independent:

1°. Fire, natură, particularitate, solu, specie, gen (cfr. *modru, pânură*). *Și deice Dumnezeu: Îndoacă pământul iarbă verde făcând sămânță, și pomi făcând rodul său, după fealtul său*. PALLA (a. 1582), ap. IORGA, L. R. 98. *Țărânu cel gros* (= incult), *de ce face de grosimea lui, mai puțin se va certă, iară de ce face din rădăleata și fâltul lui cel rău, să ce certă toaca ca și alalt*]. PRĂVILA MOLD. 155. *Faptel...* *să-și ia răspătire după felul lor* (= după cum sânt, după meriti). MARCOVICI, C. 14/. *Când... în conștiința copilului s'au adunat mai multe imagini despre ocelegi fel de obiecte, atunci... se întunecă din aceste imagini tot ce avea de individual și rădănoș numai partea lor comună, prin care li se susține unitatea felului*. MAIORESCU, CR. I, 161. *Dar uite felul ei* (= cum e ea): *Să-n drum și se socotea, Ni-mi spune câte toate...* COSBUC, B. 34. *Aș sânt eu în* [s. de] *felul mian* (= aș mă în firea). CREANGĂ, P. 203. *Tu trebuie să fi barem de douăzeci*

de ani! — Nu-s, soră, ci numai de trei ani... dar apă mi-e felu? RETEGANUL, P. V, 29. † De fel (al mieu, etc.) — de la natură, din fire; de meserie, de profesie; de neam, de origine, de loc, (†) de moșie, originar: „par natură; de (origo) mătret; d'origino”. Și sânt femeile la Sibiu iubate, cum își sânt de fel albenele. N. COSTIN, LET. I, A, 53. Acest Dosofteiu nuera om prost de felului NECULCE. LET. II, 257. Sinior Saco... neșitor de felului de la Ragusa... id. ib. II, 344. „Cum, se găsește stridii și pe uscat? — De felul lor (= de obicei) este așa se găsească în mare, dar une-ori... DRĂGHICI, R. 47. [Era] Sărbă, de felu de la Nicopos. MAG. IST. II, 136/1. Mehmed-pașă... de fel era Albanaș. E. VĂCĂRESCUL, IST. 265/1. Părintele lui, de fel din Botoșani... CARAGIALE, N. S. 11/1. (Loc. adv.) De fel (mai puternic; de felul fe-lului) = de loc: „ne... point”. (Locuțiunea aceasta e eliptică și s'a născut prin omisiunea lui nici un, nici o în fraze ca: „Ti-a dat mere?” — „Nu mi-a dat de [nici un] fel!”). De naș și fost de fel, scăpăm de o viață chinată. EMINESCU, N. 73. Nu te îngrij, mămucă, de felu, că... ai să cazi cine sânt eu. CREANGĂ, P. 80. Se înșomolise și nu putea să-și scoafă iopa din noroi de fel, de fel. IPIRESCU, L. 156. Nu pută dormi de felul felului. RETEGANUL, P. II, 38/1. (Cu același sens, se întrebuintează, după negațiune, în Transilv. loc. adj.): fel de (eliptic. În loc de: *nici un fel de*; cfr. negația: *ne am de...*). Eu n'am văzut fel de frunză! RETEGANUL, TH. 184/1. Nu mă vedea fel de om. BICICESCU, P. P. 382. [După fran.: „dans son genre”, s. după germ. „in seiner Art”] În felul său, urmând după atributul prin care caracterizăm pe cineva, dă acestuia un sens restrictiv, cam ca „s'ar putea zice”, „dacă-i vorba...”, „relativ”. *Arsenic Timofecici, balan mai mult decât toți balanii, e frumos în felul lui*. C. NEGRUZZI, I, 64. *Mai toți sântem aprite unțereale, ca Prutea, și, ca dînsul, mărbaji geniali, însă — cam ciudași în felul nostru*. BALCESCU, CH. I, 216. † † (Încercare neizbutită de a înlocuți acest cuvânt ca termen gramatical în loc de) *ier. Pus adjectivul la felul femeiesc*. P. MAIOR, IST. 246.

2°. Neam. Se-o iei împăratul He... și ca bucină și... atunci-i vor vedea/și toți oamenii și toate featurile. CUV. D. BĂTE, II, 456. Au biruit leul cel ce iaste/den featură Iudii. BIBLIA (1688), 6 pr. 13. *Veți moșteni pământul după featurile voastre*. Ibid. 122, 3; cfr. 121 (în scrierea aceasta, tradusă din grecoțel, fel redă pe grec. $\epsilon\lambda\upsilon\gamma$, și e cu puțință ca asemănarea formală să-l fi hotărît pe traducător să aleagă acest cuvânt).

3°. (Transilv.) Obieciu, datină. *Precum e felul din bătrâni* *La orice chef între Români, El a'nchinot*. COBUC, B. 23.

4°. Spec. (Când e vorba de bucate a băuturi) *Solu, rînd (de bucate). Să știți că eu (= mie) mîncări, featurii, nu-mi trebuie*. DOSOFTEIU, V. s. 151, 3. *Cel mai mare ospăd se cuprîndea în câteva feluri de bucate*. C. NEGRUZZI, I, 151. *Dintr'o ridică patru feluri de mîncări se face: rasă și nerasă, cule și felu*. ZANNE, P. IV, 101. *Celui care mîncă și deo multe feluri de odată [și sic]e: toară cu în bu-dătul șigăului*. SEZ. II, 72/1.

5°. (Pus după pronumele demonstrativ, se întrebuintează ca un fel de substantivum vicarium, spre a rezumă celo spus; are deci un înțeles pronominal, scăzut până la noțiunea generală de) *Lucru. El fi-a făgădui boni, averi, aur, argint, de toate bunătățile câte se află în lume, dar nu cere nimic, numai o lădiță... și pușca; aceste două feluri le cere*. RETEGANUL, P. III, 16/1.

6°. (Mold.) Chef, poftă, mendo (numai în expresia) *A-și face felul*: „en faire de belles”. Nu-și vorbă, că noi tot ne făcăm felul așa câte-odată... în lipsa părintelui și a dascălului, înțeam în întinerim... CREANGĂ, A. 4. (Ironic, fam.) A-și face cuivă (mai rar: unu lucrul) felu = a-1 pune bine, a-1 omari; a da gata, a nimici (covă): „faire son affaire à qqn.”

Nu te-am știut eu că ești de acestia, că de mult îți făcăm felul! CREANGĂ, P. 236/1. „Ca să scapi de pielea cea de porc... oiu pune-o în groapă peste jărăci”. — *A cești țigăna în acea noaptea și a făcut felu' pielei ei de porc*. SEZ. II, 113/1.

III. Mod. chip. Te-ai ardat ajutoriu cu multe featuri. BIBLIA (1688), 7/1. Băietul... scriă Soră, și Vie' în trei oșebta feluri. C. NEGRUZZI, I, 6. Bărbat potrioi și în tot felul (= în toate privințele) destoinic. UNICARIUL, VII, 92/1. El n'a erut nici într'un felu (= cu nici un proț, de orice și fără ceva). SBIERA, P. 7/1. Să cercă în tot felul să-1 taie pofta. IPIRESCU, L. 14. *Își schimbă felu de-a trăi*. PAMFILE, J. II. | În legătură cu pron. demonstr. formeză locuțiuni cu sensul lui „așa”. *Ce gânduri vor fi rame-gând și când se simt într'ast fel călcați în picioare?* ODOBESCU, III, 23/1. (În loc de *într'ast fel* mai adesea simplu: *astfel* v. e. vol. I, pag. 329 — 330; mai rar, și învechit, în legătură cu alte pron. demonstr.) Spuneți că acest fel pătește Alexandru celor ce pradă țara! C. NEGRUZZI, I, 156; cfr. 49; DRĂGHICI, R. 50; KONAKI, P. 300. *Așa fel, zi și noaptea, de coacuri e să orb*. EMINESCU, P. 205. *Unii spunea într'un fel, alții în altfel* (= unii așa..., alții așa...). CREANGĂ, P. 233 (cfr. altfel, vol. I, pag. 125^b). † (În ungorește, locuțiunile adjectivale citate sub I-II, se prefac în locuțiuni adverbiale prin adlogarea elementului *dehben*, deci din adjectivul *ilyfelo* se formează adverbul *ilyfellekshben*, în traducere românească: *într'ast fel de chip*: *Părțile lumii sânt lănuțate într'ast fel de chip, și e peste puțință de a cunoaște una fără celelalte și fără totul*. BALCESCU, M. V. 5/1. Construcția aceasta a trebuit să se simtă în limba română ca un pleonasm, deci între sinonimele *fel și chip* s'a schimbat raportul de subordonare într'un raport de coordonare, născându-se locuțiunea *fel și chip(uri)* (alturi de expresia învechită) în feluri de chipuri = în tot felul, în toate chipurile (posibile): „de toutes facons”. *Indienii făcându-le (= preparându-le) în feluri de chipuri, le mîncău în loc de pîne*. DRĂGHICI, R. 155. *Se frământă ei cu mîntea fel și chip, dar nici unuia nu-i vine în cap ce să facă*. CREANGĂ, P. 310. *Împăratul se gîndi fel și chipuri cum să facă să-și însoare copiii*. IPIRESCU, L. 211; cfr. SEZ. II, 50/1; SEVASTOS, N. 49/1. *În felul...* (în fel de...) = ca: „comme”. *Oile, în felul cunșii pălăne*. BIBLIA (1688), 22/1. *Locul aterpării este afară de oraș, unde este pîlîntă o galerie de scînduri în felul chinzece*. C. NEGRUZZI, I, 35. *Vorbec românește cam în felul* „*Franțozilor răposatului Costache Faș*”. ODOBESCU, III, 25/1. *Ajunși în felul* (= în halul, în starea, în doaga) lui! ZANNE, P. III, 397. | (A se alege, a se vedea) la un fel (mai rar) într'un fel (s. alturi): a se vedea într'o situație clară: „d'une maniere quelconque”. *Căută să se alege la un fel*. DIONISIE ECLERȘARIUL, C. 214. *Te curăți de o grîș, dăndu-le (substanțele) ajuns la un fel*. GORJAN, II, IV, 99. | *La fel* = în mod egal, tot așa, înlocual, aldoma: „d'antiquement”. *Înspîndă și îmbracă la felu pe amândouă fețele*. CREANGĂ, P. 270. *Toate s'au întîmplat la fel*. RETEGANUL, P. II, 67/1. | (În) ce fel = cum (așa?) = „comment (done)”. *Amice... mulfumește-te, zic, să-ți sputu aci numai în ce chip, cum e și pe fel imaginațiunea, sufletul și mintea mea cu putut atecoa să-și însușească plăcerile... artei pe care tu... o predai astăzi cutitorilor*. ODOBESCU, III, 13/1. *Tată, în ce fel le duci manta la țara cea?* SEZ. IV, 194/1. „*Știu că mi-a făcut-o bună?*” — „*Ce felu, cum-năfică dragă?*” CREANGĂ, P. 30.

[Plur. *feluri*. | În Mold. *felu s. a.* | În limba veche scriș adesea *faht(u)*.]

— Din ung. *-felle*. (Cuvântul a pătruns și în limba sârbească, slovenească și ruteană.)

FELĂLET s. a., FELĂLĂU vb. IV^a v. feleleat, felelu.

FELCER s. m. (Dans les villages) *Médecin, Aïdchirurgien*. — (În Transilv. și Ungaria) *Medic de sate*, cfr. JAHRESBER, IV, 327. *Și eu, cînd acum aicea la lăză/ret... acum m'om rugat destul de comisarul și de fălcerul...* (a. 1748) IOHGA, s. d. XII, 51. *A venit fălcerii* (= „medical”) *în sat, să ultoască prunci*. (Baia de Cris). VICIU, GL. *D-de fălcer*, atunci *ne-om bolnăci*, cînd n'om aicea ce mînduc. RETEGANUL, P. III, 84. (În România aproape învechit) *Subhîrurg*. *Chemară numai decît un felcer de la un spital...* ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. | (Azi adesea cu o nuanță de sens peiorativă, cînd voim să ne batem joc de un doctor) *Denunțăm onor. consiliu sanitar faptul mîbelec al celor trei felceri... Infelegem cu un doctor să-și ucidă fără răspundere bolnavii...; dar trei doctori să facă un consult, pentru a ucide... oameni sănătoși, asta este prea mult!* CARAGIALE, N. 91. [În Transilv. fălcer s. m.] — Din germ. *Feldscherer*, dem. în Transilv. (unde cuvîntul pare a fi fost apropiat, prin etimologie populară, de *fălca*, fiindcă acești doctori se ocupă adesea cu scoaterea dinților) sau direct, sau prin mijloace ungurească (*fălcer*), iar în Moldova, probabil, prin intermediere rusească (*feldšers*).

FELCŪȚĂ s. f. = fele, însă cu un sens desamierdător, (înserat suflului dim. -cuță). *Palincuță* (= rachiuș), *draga mea, M'am jurat că nu tu-oi bea în toată viața mea; Și acum, de-o săptămîndă Sînt tu cu falcuța* (= „jumătate de cofă”) n. mîndr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 387, 477.

FELDERĂ s. f. v. ferdelă.

FELDMAREȘĂ s. m. *Feld-marchal*. — Generalișm, în armata austro-ungară, germană s. engleză; p. ext. și în alte armate. *Feldmarchegal (rus)... ne cu porunci să facem și alegea de Domn în țara noastră dîntre noi*. ODOBESCU, I, 265. [Forme mai vechi: *feldmarsch* s. m. DIONISIE, C. 211, *feldmarsal* s. m. NEULCEA, LET. II, 429¹⁰; BELDINAN, TH. 340.] — Din germ. *Feldmarschall*, idem (apropiat de cuvîntul fran. *marchal*).

FELDSPAT, FELDSPATS s. a. (Minor) *Feldspath*. — „*Feldepot* se numesc... minerale compuse din un siliciu dublu de aluminiu și de alt metal.” RONI, CH. 235. „*Feldepot* — un felu de cromene în straturi.” COSTINESCU. — Din fran. s. germ. *Feldspat*.

FÊLE s. f. Mesuro de capacitate conținând un demi-cofă (v. prin près 1/2 de litru). — (În Transilv. și Ungaria, mai rar aicea) Măsură de capacitate conținînd o jumătate de cofă (s. oca) s. două fîrtale; (p. ext.) conținutul ei (cfr. halbă). *O felea de kupte*. CALENDARUL (1814), 174^{1/2}. *A venit dumneaial... și au adus o fele de rachiu*. COD. (Transilv., a. 1826). ap. IOHGA, s. d. XII, 212. *Marcu... bea vin de cel mai bun. Tot copul (- cofa) și galbenul, Și felea și lateral*. POP, ap. GCR II, 292; cfr. POMFILIU, B. 22^{1/2}. *Holereușă cu felea Stîmpării dorul și felea*. RETEGANUL, CH. 110. „*La cărămușă ce-oi făcut?* — „*Trei fele de vin am băut*”. POP. (Văleca), Com. DRAGU. *Nu bea vinul cu deșea, Că-î bea vinul cu felea*. BIBICESCU, P. P. 292. [Cu trecerea la decl. I și 3: *felă* „se zice la 1/2, oca de vin”. (Pietroștia, în Dâmbovița) II. IV, 152; (Chiojdu-Băscu, în Buzău) II, 32.] — Din ung. *fele* (formă flexionară a lui *fel* „jumătate”).

FELEZĂ s. a. = felezen. VICIU, GL. — Substantiv postverbal din *felezi*.

FÊLEGĂ s. f. 1^a. *Mouchoir de couleur*. 2°. *Hailion*. 1°. (Transilv.) Cărpă (intrebunțată ca broadă s. ca legătură), basmă; cfr. cașăncă. *Soacra mică țese*

și aduce niște felego frumoase. SEVASTOR, N. 234^{1/2}. *Cînd toate canetele* (= obiectele ce s'au dat mirilor dar de nunță) *sînt pe masă, grîitorul ia una în mîndă, o desolește din felegă...* id. ib. 285^{1/2}. | P. ext. „*Felegă* = stergar de părete”. POMFILIU, BIII. 1010. 2°. (Mold.) † Cărpă (cu sensul de) zdreanță, petec. *Eră îmbrăcat cu o felegă de pîndă*. DOSOFTEIU, ap. TDRG. (Cfr. *felegos*).

— Pentru etimologie, cfr. rut. *felégi* „zdreanță”, TDRG.

FELEGEĂN s. a. *Petite tasse à café sans anses*. — Cească (turcească) fără toartă, pusă, de obicei, într'un zarf de metal; (prin unele părți) înraze fel de cească (cfr. ȘEZ. II, 227¹¹, tot așa în Brăsov, etc.); p. ext. conținutul ei. *Și închinîndu, au sorbit feleganul ca alți băstură*. NEULCEA, LET. II, 200^{1/2}. *Zarfuri de argint cu feleganul lor*. (a. 1809) TRICANUL, X, 254^{1/2}. [Praful să se ia] *într'un felegan de apă*. PISCUPESCU, O. 216. *Lăst...* cu *felegan de smalt*, cu *zarfuri de sîrmă*. ODOBESCU, I, 134¹⁰. [S]: *felegănu* s. a., *felegănu* s. a., *felegănu* s. a., (rar) *felegănu* s. a. (Arges) ȘEZ. VII, 136; (rar, în rimă) *felegănu* s. a. *Puneți cafea'n felegăni Și dați lui Agus să bea*. TEODORESCU, P. P. 613.]

— Din turc. *felegan*, idem. (Există în toate limbile balcanice cu înlesul de cească, cu sau fără toartă).

FELEGOS, -OĂSĂ adj. *Déguenillé*. — (Prin Transilv., Mold. de nord și în Bucov.) Zdreanțos, ferfenișos, rău îmbrăcat, murdar, rupt. *Că eu nu-s felegosă, Că-s mîndră și frumoasă*. MARIAN, V. 106. *Petrea felegos, mîndră porcii în jos?* (= Pieptenele). GOROVEI, C. 283. [S]: *felegos*, -oasă adj. „om, pe care stau rău veșmintele (Someș)”. VICIU, GL.]

— Derivat din *felegă*, prin suf. ad. -os.

FELEHERȚ s. a. *Palonnier*. — (Prin Transilv. și Mold. Crucea carului (cfr. scară, măgăriță, ceat-lău). *Boi-ă vei prinda în jug, uca va lepă-o'n feleherțul dinopot, iar tu vei șeșea pe feleherțul dinainte (ciacîlu) și-î mîna boi'ncet*. RETEGANUL, P. IV, 26^{1/2}. [S]: *feleherț* s. a., ap. MĂNDRESCU, ENG. 70; *feleherț* s. a. „La oșia dinainte, peste perinocele dinainte stă vîrtejul, căpătăiul sau feleherțul, care nu-i fixat de perinoce, ci se poate mișca pe acesta împrejurul unui cui”. PAMFILE, I. C. 131; *feleherț* s. a. „La roate, oștea ar *feleherți*, de care se acată crucile de care trag caii”. BIEBENEL, GR. P.] — Din ung. *felherc*, idem.

FELELEĂȚ s. a. 1^a. *Réponse*. 2^a. *Garantie*. 3^a. *Dé-fense*.

1^a. (Numai prin părțile foarte influențate de limba ungurească) Răspuns, DOC. (plin de barbarisme de la episcopul Maramureșului Stoica Iosif, din a. 1699), ap. IOHGA, s. d. XII, 234.

2^a. (Și prin alte părți ale Ardealului) Răspundere, responsabilitate, garanție. (Numai în expresia): *Dau (cîndu), sau (cuspăr) pe fălălat (auzit în Brăsov), pe felelat (Sălăuș, com. A. BANCU)*.

3^a. † Apărare, justificare. *Ascultăți acum! ai meu cîntă voi feleleat*. COD. VR. 37; cfr. 69 (= Ascultați mîntulroa mea. N. TESTAMENT 1648; Auziți cea de cătră voi acum a mea răspundere. BIBLIA 1688). [S]: *felelăt* s. a., *fălălăt* s. a., *felelăt* s. a.]

— Din ung. *felelet* „răspuns, replică, responsabilitate”.

FELELEU vb. IV^a. 1^a. *Répondre; riposter*. 2^a. *Garantir*. — (Numai în părțile foarte influențate de limba ungurească).

1^a. A răspunde. *Omu'n fără streină Se teme și de-o găină, Dar omul în satul lui Felelește orișicui*. POP. (din Sălăuș), ap. VAIDA. „A-î tîtoarce cuivă vorba, a-î răspunde la roproșuri”. (Comit. Mureș-Turda) MĂNDRESCU, ENG. 71.

2°. „A lăsa asupra sa răspunderea pentru ceva”. (Comit. Mureș-Turda) MĂNDRESCU, ANG. 71. (Se construiește cu prep. de) *De mulți ani fiind tu gâflet de-aerți limbii acestuia te știu, cu buru* (= bun) *suflet ce de miera* (= mine) *felelescu*. COD. YOR. 59 (= vouă răspunde de acele co-a de mine. N. TESTAMENT 1648; cele de mine îți răspund. BIBLIA 1688).

[Și: felălui vb. IV°. Cu alt sufix, -i: feleli vb. IV°.]
— Din ung. *felelni*, cu același sens și construit tot astfel. Cfr. *feleși*, *feleleat*.

FELÉNDRES † s. a. *Sorte de drap fin de Flandre*. — (Mold.) Un fel de stofă fină de Flandra. *Poste zobonul de stofă aurită, purtă un benicel de feléndreș (= catifea)*. C. NEGRUZZI, I, 145. [Și: *feleandras* s. a. *Eră la Ștefan-vodă dărbăniei foarte îmbrăcași bine...*, cu haine tot de *feleandras*. M. COSTIN, LET. I, 233.] [După Cihac, II, 108, și: *feléndriș* s. a.]
— Din germ. *Händlerisch* „de Flandra” IORGA, V. p. 201.

FELÉNTIC s. a. *Vătement de mauvais qualité*. — (În Muzeul „Hăinuță prăpădită”. RĂDULESCU-CODIN.
— Etimologia necunoscută

FELÉȘĂG s. a. v. *felușag*.

FELÉSTÉE s. a. 1°. *Pinceau avec lequel les paysans enduisent les roues de cambouis*. 2°. *Piston (de canonniers ou taperelle)*.

1°. (Mold.) = *felesteic* (1°). „Capătul osiei se ungu cu ajutorul *felesteului* sau *feleștiucului*”. PAMFILE, I. C. 140.

2°. Băț înfășurat la un capăt cu o petică, servind ca piston în proșca copiliilor. Cfr. PAMFILE, J. I, 344.
— Etimologia necunoscută. Cfr. *felesteic*.

FELÉSTIÓC s. a. 1°. *Pinceau avec lequel les paysans enduisent les roues de cambouis (ou de goudron)*. 2°. *Sorte de mèche*.

1°. Pământul făcut dintr-un băț scurt, despicat la un capăt și având în despicătură o bucată de petecă (cârpă) sau niște căli. Este *felesteic* de vasa osia cărții cu păcură și *felesteic* de un cubotele cu răbucă. Cfr. CREANGĂ, GL.; DAMÉ, T. 13; PAMFILE, I. C. 140. *De înima cărții atârnuu păcurița cu felesteicu și postescu*. CREANGĂ, P. 106; cfr. A. 46. 2°. (În Munții Sucevei, în Mold.) „Fili pentru opați, făcut dintr-o bucată de petecă”. ȘEZ. II, 227/13; cfr. III, 83/20.

[Și: *felesteic* s. a.]

— Etimologia necunoscută. (Forma mai veche pare a fi *felestea*, care ar putea fi un cuvânt de origine ungurească; terminația -eu a putut fi înlocuită prin -oc după analogia lui *aștestea*).

FELÉZEU s. a. *Balai sercoat à nettoyer le blé vanné*. — „După ce aria s'a măturat bine, grâul se ia cu lopata și se zvărie în sus asupra vântului și astfel se vântură; iar un om cu o măturică resfirată și lungă în coadă, numită *felezeu* [pe aiurea primitea a leasa] mătură guncoalele”. DAMÉ, T. 56; cfr. VICIU, GL.; PAMFILE, I. C. 216. *Unii vântură vrâul cu lopata, alții îl lămuresc pe cel picat din vânt cu felezău, de piazău*. I. IONESCU, C. 187.

[Și: *felezean* s. a. | Cu alte sufixe: *felezeitoare* s. f. „mătură cu care se felezește”, VAIDA, cfr. VICIU, GL.; *felezeitoare* s. f. „o mătură cu coadă de doi metri, din lemn de alun; la vârful ei sânt legate, cu sfoara, niște subțiri de mesteacăn, răsfrate ca coada curcanului când se burzioie”. BREBENEL, GR. P. (În Bucov.) *felezoale* s. f. „mătură lătreată prin care se alege turnumata de pe deasupra grâunțelor la pânlile cele albe”. MARIAN.]

— Din ung. *felező* (f61ező) „care mătură”.

FELÉZITOĂRE, FELEZOĂIE s. f. v. *felezeu*.

FELÉZUI vb. IV°. 1°. *Nettoyer avec un balai le blé vanné*. 2°. *Se parer*.

1°. A curăți de plavă și de goz, cu ajutorul unei mături, numită *felezeu*, grăul vânturat, a primiti. Cfr. MARIAN, SE. I, 28; VAIDA; PAMFILE, I. C. 248. *Pe urmă se felezește cu felezeitoarea*. BREBENEL, GR. P. *Cu picioarele triară, Cu coada felezeuă, Cu nările vântură*. VASILIU, C. 174; cfr. MARIAN, SE. I, 28; MĂNDRESCU, L. P. 220/16; GOROVEI, C. 215.

2°. P. ext. (în Bucov., despre oameni, fa. m., refl.) A se găti frumos, a se dichisi, cfr. *forchezeit*. *Da ce te-ai felezeit apă mândru?* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN.

[În înțelesul 1° și: *felezi* vb. IV°.] Derivate: *felezeaire* s. f.; *felezeait* s. a. *Curățitul bucalelor sau felezeitul cu mătura cea lată...* ECONOMIA, 55; *felezeit*, -ă adj.]

— Derivat din ung. *felezi* (f61ezni), idem.

FELÉZITOĂRE s. f. v. *felezeu*.

FÉLÉPN s. m. (Bot.) v. *ferfan*.

FÉLÉRU s. m. *Félibre*. — Poet care scrie în unul din dialectele actuale ale Franței de Sud.

— N. din fran. (provențal *felibre*, idem, de origină necunoscută).

FELICITĂ vb. I (1°). *Féliciter*. — A adresă cuvinte de laudă cuiă pentru vreo izbândă sau vreo întâmplare fericită și a-ți exprima urări de fericire și pentru viitor; cfr. *gratulă*, *hirlitii*, *feric* 2°. *Archiepscopul de Novogorod... felicită pre autoral anonim prin versuri*. C. NEGRUZZI, II, 146. *Tare frumoasă [e broderia], te felicit...* — *Ce să mă felicitzi?* DUNĂREANU, R. 255. [Pe la mijlocul secolului trecut, cu o formă româniată, care nu s'a putut înlocuți în limbă și: *fericlită* vb. I. *Bărbății îl fericitau, îi mulțumeau*. C. NEGRUZZI, I, 6. | Derivat: *felicitare* s. f.]

— N. din fran.

FELIE s. f. *Tranche*. — Bucată în formă de segment sau de disc, tăiată subțire dintr-un lucru de mâncare. *Să se ude petele [pe obraz] în două trei rânduri cu felie de lămâie*. PISCUSCĂ, O. 303. *Am o felie de pepene, trecu prin apă răpode?* (= „Săvelnița”). GOROVEI, C. 352; PAMFILE, C. 33. *În Dobrogea la gătul găinei anină salbă de felii de ceapăsoară ispirate pe afe*. REYANTOS, N. 57. *Dintr'o rădiche patru feluri de mănăcirii se face): rasă și nerasă, cute și felii*. FANN, SP. ZANNE, P. IV, 101. *El dulăii toți chemă Un caz dulce descăleă, Opt-zeci de fâlii tăiă*. ALECSANDRI, P. P. 55. *Băbăreșele pentru tusa... recomandă... fâlie de măr dulce*. ȘEZ. IV, 28/17. [În funcțiune adverbială: A tăia felii (-felli), la scriitorii mai noi mai puțin bine și: în felli]; „coper par tranchea”. *Tăind tigea fâlii, o presară cu sara și o lasă să stea pî o scândură să-și lase bine opa*. CARTE DE BUCATE (A. 1749), ap. GCR. II, 44. *Știi tu, mândro, știi tu, știi... Când tăiam mărul feli...* DOINK, 83. *Asupra mea căză sarcina delicată de a tăia slăniua în fâlii subțirile*. V. POGOR, ap. TDRG.

[În Ardeal: *fălie* s. f., în Mold. și: *fălie* s. f.]
— Pentru etimologie cfr. n.-grec. *phli*, idem. Cfr. CONV. LIT. XLIV, I, 461-462.

FELIE s. f. v. *fălie*.

FÉLIGĂ s. f. (Bot.) v. *feregă*.

FELINĂR s. a. *Lanterne réverbère*. — (În Munt.) Lumânare (s. lampă) închisă într-un fel de cutie cu pereți transparenți (de obicei de sticlă), care o adăpostesc de vânt; sânt *felinare* transportabile sau - de stradă (fixate în vârful unui stâlp); (Mold.) fanar, fânar, (Transilv.) lămpaș. *Au ajuns la*

a punde sau pod, și căzând el că cor să-l ajungă cu felinarul, au scos niște scânduri. BARAC, T. 31/2. Felinarele... luminează de cum însorează. GOLESCU, I. 29. Felinarul luminos, însă nu și de-dăușul. IORD. GOLESCU, ap. EXANNE, P. III, 148. (Bot.) P. anal. Felinarul-furnicel. „Fleur de pissenlit (Taraxacum officinale) la Pétat de fructification”. (Munt.) Floare de păpădie în stadiul de fructificație. PANȚU, PL.

[S]: felenâr s. a.; † faliñaria s. a. MARDARIE, L. 1420.]

— Pare a fi disimilat din *fenerar (din turc. fener și suf. instr. -ar).

FELIORT s. a. Extrimité (d'un corridor dans une mine). — (La Moñ) „Finea coridorului prin mină.” FRÂNȚU-CANDEEA, M. 42

— Etimologia necunoscută.

FELIȘCĂ s. f. (Bot.) = filmică (Calestula officinalis). BĂRCIANU (POLIZU, DDRF).

— Etimologia necunoscută.

FELIȘĂG s. a. Nature. — (Mold.) „Firo, fel, soiu, obicei”. CREANȚĂ, GL. (Cfr. forozăg). Cerbul... a adormi cu ochii dechisi, cum i-î felușagul. CREANȚĂ, P. 225. [S]: felușăg s. a. „Răspunde: da ori nu! Ce fel de vorbă-i asta? Am fost, da poate n'am fost...” — „Dă-i dacă apă-i felușagul mieu, ce să fac?” SADOVEANU, P. S. 29; cfr. CONTEMPORANUL, V. I, 299; V. II, 498. | Plur. (rar) -șaguri.]

— Derivat din fel, prin suf. abstr. -ușag.

FELIȘĂ s. f. 1°. Petite tranche. 2°. Fougère mâle (Aspidium filix mas ou Polystichum filix mas).

Diminutivul lui felle (derivat prin suf. -ușă).

1°. Felle mică. Felișă de pepene, Trece prin crăpătură repede? (= „Suveica”). GOROVEI, C. 362. [S]: falișă a. f. BĂRCIANU, MARIAN. Cu alt sufix, în înțelesul 1°, și: feloșă a. f. Feloșă de caș, cu sare presărată, Miercură mănecă? (= „Ridichea”) GOROVEI, C. 315; falișă a. f. MARIAN.]

2°. (Bot.) = feregă. POLIZU; BĂRCIANU; BARONZI, L. I, 133/2; MARIAN. (De care-ce planta aceasta se mai numește și feligă e posibil ca numele felișă să se fi născut prin schimb de sufixe, datorit etimologiei populare.)

FELON s. a. (Bis.) Surplus. — Veșmânt prețios, fără mâneci, deschis numai la gât, pe care preotul îl îmbracă peste celelalte veșminte când face slujba, (închippind haina de bațoură în care a fost îmbrăcat Isus Hristos când era în curtea lui Pilat). 3 feloane de adamască, albe... 1 felon de adamască albăstră. (Iași, a. 1588) CUV. D. BĂTRE I, 200. Fiind îmbrăcați popii cu epatrafire și cu feloane... NECLUC, LET II, 309/21. În stihare și'n feloane mulți se primblau îmbrăcați. BELDIMAN, TR. 411.

[S]: † falon s. a. I-nu făcătui-i mătă-cu-a falon mic. DOSOFTEIU, V. S. 206; cfr. IORGA, S. D. XIII, 156.]

— Din paleosl. felonă (m.-grec. φελόνιον), idem.

FELONIE s. f. Félonie. — (În lumea feudală) Necredința unui vasal către seniorul său; (astăzi) p. ext. trădare. Jurnalul de discolor de Curpaș... corbese despre această scriera o-l lui Haslea ca despre o felonie. MAIORESCU, CR. I, 383.

— N. din fran.

FELUCĂ s. f. Felouque. — (Rar) Corăbioară lungă și îngustă, purtată cu panze și lopoți și obișnuită în Mediterana; cfr. caic. Podespa lui va fi de a se pune într-o hrentuță felucă și a se slobozi în mare. DRĂGHICI, R. 304. Să se închidă porțile orașului, să se înnece toate felucile, ca să nu poată scăpa pe apă. I. NEGRUZI, V, 517. | Plur. -luci.]

— N. din ital. feluca, idem (arab. falk „corabie”).

FELURĂ † vb. IV^a. Varier. — (Cuvânt literar, format pe la mijlocul secolului trecut, spre a traduce pe fran. „varier”, care însă n'a prins rădăcini în limbă și nu s'a păstrat decât sub forma participiului felurit.) Tra s. A. variă (covă). A ne gândi adănc asupra cursului vieții noastre; asupra întâmplărilor ce au felurit-o. MARCOVICI, D. 371. | Ref. l. A variă, a doveni variat. Podespa se cazene se înmulțesc și să feluresc necontenit. MARCOVICI, C. 115; cfr. D. 161. Norăcurile 'n lume prea mult's-au felurit. NEGRUZI, II, 222/2. | În Mold. † feluri vb. IV^a. | Găsim chiar încercarea de a introduce în limbă, pentru noțiunea de „a preface covă în multe feluri”, un derivat din felurime; felurimisi vb. IV^a: Toate aceste lucruri se mai prefac și se mai felurimesc cu știința meșterugului himit. PISCUPESCU, O. 203.]

— Derivat din feluri (plur. lui fel).

FELURIME s. f. 1°. Variété. 2°. Qualité.

1°. Varietate, diversitate. Între mii de dobitoace, o, ce multă felurime! KONAKI, P. 269. Pricind cu luare aminte la deosebita felurimi a păsărilor... DRĂGHICI, R. 97. Poeti însemnați prin înălțimea ideilor și... prin felurimea formelor poetice. MAIORESCU, CR. I, 299; cfr. II, 149; D. I, 48. † (Loc. adv.) În felurimi s. pe felurime — în diferite feluri. [Nu ies la plimbare] fără de a avea pe rochie alte o sută de buclele în felurimi cusute, ce le zic garnituri. GOLESCU, I. 43. Să învețe a celi above noi, a celi apoi pe felurime, a scrie pe placă... DELAVRANCEA S. 217. (Loc. adj.) Felurimi de... (mai rar, simplu: felurime) = fel de fel de... toate felurile de... multe și variate. Felurimi de supărări și ne-cazuri. ERICARIUL, V, 186/22. Cu felurimi de chipuri. ZILOT, CRON. 76. Târgul felurimi de lucruri. GORJAN, H, I, 86; cfr. 3/22; 157; II, 3. Flori, felurime, în legătură... Luase I. VĂCĂRESCU, P. 397/2. (Toate aceste locuțiuni sânt sau rare, sau învechite.)

2°. † (Încercare neizbită spre a redă noțiunea de) Calitate. Când căzătorul a vind lucr' fără a halări felurimea lui, atunci este dator a da cea de mijloc felurime. CARAGEA, L. 19/2.

[În Mold.: felurime s. f.]

— Derivat din feluri (plur. lui fel), prin suf. col. -ime.

FELURIT -Ă adj., adv. I. Varié. II. Discernement. Participiul verbului feluri, devenit adjectiv și întrebuințat și în funcțiune adverbială. (Cuvânt literar, care începe să pătrundă și în graul popular).

I. Adj. Deosebit, osebit, variat, tot felul de... fel de fel de... divers, diferit. Hrisoace... ale feluritorilor Domni. ERICARIUL, V, 427/2. Făcutul răbituri este felurit, după starea pământului. I. IONESCU, C. 100. Acea flacără lumine răspân-lea mult felurite. C. NEGRUZI, II, 875. În belciugul de la carămbul de-desupt — din stănga — era așinată o bărășiță pentru felurite întâmplări. CREANȚĂ, P. 106. Îl împodobesc cu felurite zădăriși. SEZ. III, 181/12.

II. Adv. (Rar) În deosebite feluri s. chipuri s. moduri, deosebit. (Ovășul) se seamănă felurit în toate țările. I. IONESCU, C. 23. Biserica Curții de Argeș... ni și arată cu un fonic înălțător... tuloieci-de de marmură... felurit împletite... ODOBRESCU, II, 503. [În Mold. și: felurit-ă, adj., adv. | La unii scriitori din întâia jumătate a secolului trecut și (compus cu prof. în-) † infel(l)urit, -ă adj. A lumilor răsfățate părțile infelurite... sânt înșelap potricile. KONAKI, P. 272. Desfătări infelurite în inima sa simțea. PANNE, E. I, 84; cfr. 40.]

FEMEIAT -Ă † adj. Ayant de la famille. — Caro are familie. (Atestat numai la) ANON. CAR. Cfr. În-femeiat.

— Derivat din femele (I), prin suf. -at.

FEMEIE s. f. I. Famille. II. 1°. Épouse. 2°. Femme.

L. † (Până prin secol. XVII) Familie, neam, (pop.) casă (înțelegându-se ori toți membrii unei familii, ori numai soția și copiii, ori — ca la Albanzi și la Români din sudul Dunării — numai copiii), p. ext. (rar) seminiu (de popoare), cfr. (†) grint. *Și să meargă omul la beșareac, cu toată femeia.* CUV. D. BĂTR. II, 52, 47. *Și cu mulara ta, și cu toată femeia ta pasă la beșareac.* CORESI, ap. GCR. I, 24. *Și cor plecă înaintea ta toate femeile limbilor.* PSALT. (1651) 173 (= toate oțelele limbilor. PSAL. SCH.; CORESI, ps.) *În țesute Israutilor din Egipt și femeia lui Iacov dăntu oamenii păgâni.* ibid., ap. CCR. 109 (= casa lui Iacov. PSAL. SCH.). *Femeje = familia.* ANON. CAR.

II. P. restr. (Astăzi, numai) 1°. Soție, nevastă (constituind întreaga familie a celui fără copii și reprezentând-o pe a celui cu copii, de-oarece dinna, mult mai puțin de cât soțul, se desparte de copii și de casă). *Luând femeia lui Acram pre Agar, o leade lui Acram femeia.* BIBLIA (1688), 10. *Ioan... au fost luat femeia bogată de la Lombardia...* dar, *fiind el curcior, nu-și tubea femeia lui.* MAGAZ. INT. I, 98^{1/2}. *Adăcă un Ion Banda... și cu femeia sa ma Tudorita.* (Mold., a. 1713). ERICARHUL, XXIV, 428. *Nu se înțelegă bine anul și femeia lui Ipale face un băiat.* CREANGĂ, p. 169. *Femeia nobilită și ca moara neferocă!* idem, p. 126; cfr. ȘEZ. I, 221^{1/2}. *Cala' și femeia să n'o dai pe mâna altuia.* ȘEZ. I, 220^{1/2}.

2°. P. gen. Persoană de sex femeiesc (în opoziție cu bărbat s. o m); după ce s'a măritat (în opoziție cu fată), m. uier. *Femeje = femina.* ANON. CAR. *Au dus dincolo... de Dunăre boieri cu nemsurat norod...* *Leo Gramaticus numără 12 mii, nesocotind femeile.* P. MAIOR, IST. 196. Salele toate [erau] mai puști, *întra tale nu să vedea alta decât femeii și moșnegi.* BELDIMAN, N. P. I, 41. | Fig. So zice și despre bărbatul molăi, fără putere, fără energie, fri-coși, etc.; cfr. COSTINESCU.

[Forma mai veche feme(ș)le s. f. se mai păstrează pe loc alături, cfr. MAT. POLC. 126; din ea s'a născut prin labializarea lui *ș*, formele femeie s. f. GCR. I, 218 și femeie s. f. ȘEZ. II, 209^{1/2}; IV, 193^{1/2}; 136^{1/2}; V, 74^{1/2}, etc. În Mold. so zice și Rmeie s. f. ȘEZ. III, 142^{1/2}; ZANNE, P. IV, 203; RUSSO, s. 22.]

— Din lat. familia „familie”. Cfr. dubletul familie.

FEMEIEȘCO, -IĂSCĂ adj. *Feminin*. — De femele, feminin, muiereșc (cfr. bărbătesc). *Parte femeieșcă.* BIBLIA (1688), 84. *Minte femeieșcă.* MINEIUL (1776), 144^{1/2}. *Oricât ar fi de înghețată inima femeieșcă, totuși trebură în fine să se topească la căldere roze a/te/ amorului.* C. NEGRUZZI, I, 106. *Dumnezeu să te ferească De draguțea femeieșcă, Că draguțea femeieșcă, Te uscă, te face iască.* ȘEZ. I, 111^{1/2}.

— Derivat din femele, prin suf. adj. -esc.

FEMEIEȘTE adv. *En femme*. — Ca femeile, în felul femeilor (cfr. bărbătește), muierește. *Măne dimineală m'oiu îmbracă... femeiește.* SBIERA, p. 247. *A înnotă femeiește.* PAMFILE, J. 330.

— Derivat din femele, prin suf. adv. -ește.

FEMEIEȘT s. a. *Les femmes*. — Colectivul lui femele, derivat prin suf. -et. (RAR) *Bărbățimea și femeieșt...* *să neceja legea păstrării.* JIPESCU, ap. TDRG.

FEMEIEȘCĂ s. f. 1°. *Femme gentille et vice*. 2°. *Femme endiablée*. 3°. *Homme qui se laisse mener par sa femme, mari docile*. 4°. *Femelle*. 5°. Partia du métier à tisser, ayant la forme d'un planchette trouée, qui sert à régler la tension de la toile.

Diminutivul lui femele (derivat prin suf. -ușcă).

1°. (Mai rar) Femeie dragă și vioală. *O lasăfire săvârită... O femeieșcă minunată.* C. NEGRUZZI, III, 111. [Cu alt sufix, și: femeieștă s. f. *Femeieștă, draga mea,*

Acuma de m'oi vedea, Ai jură pe Dumnezeu, Că nu sânt bărbatul tău. EPURE, p. 52.]

2°. (Mai des, p. eufemism) Femeie rea, a dracului; femeie cu purtări rele, cfr. muiereșcă.

3°. (Neoblicnuit, atestat numai la PONTERRIANT) Bărbat care se lasă a fi condus de femeie în căsnicia sa.

4°. (Înțelesul cel mai răspândit) Animal de sex feminin, muiereșcă (cfr. bărbătuș). *În Bucovina femeieșca cerbului se numește carbonată sau ciudă.* MARIAN, I, 236. *Doi cărbuși, un bărbătuș și o femeieșcă.* PAMFILE, J. II, 338.

5°. P. anal. (În Sălăgio) „La războiu, prin amnar, trece o chingă (= scândurică) cu găurele mici care se chiamă *femeieșcă*”. VAIDA, pe aluri lopotăică, muiereșcă, găurar, găureancă, scândurică, bărbătuș, potihieciu. DAMÉ, T. 136, PAMFILE, I, c. 274.

FEMININ, -Ă adj. *Féminin*.

1°. Ceea ce este propriu femeii, îi seamănă, îi se potrivește, femeiesc, muiereșc. *Foi cu izmă comică, însăși plângeri feminine* *Și zburăși, zburăși departe de fermii Etracilor!* OLLĂNESCU, H. O. 381.

2°. (Gram.) Care are forma atribuită în gramatică numelor de ființe de sex feminin. *Cucintele cernelă și neagră sânt de genul feminin.*

[Și: *femenin, -ă* adj.]

— N. din *femina*, idem.

FEMUR s. a. (Anat.) *Fémur*. — Osul coapsei, de la genunchiu în sus.

— N. din fran. (lat. *femur*, -oris, idem).

FENÉR s. a. v. fanar¹.

FÉNIC s. m. v. flnic¹.

FÉNIC adj. (Chim.) *Phénique*. — (Numai în expresia) *Acid fenic* = substanță întrebunțată ca dezinfectant.

— N. din fran.

FENICIÂN, -Ă subst., adj. *Phénicien*. — Numele etnic al poporului vechii Fenicii.

— N. din fran.

FÉNIX s. m. *Phénix*. — Pasăre fabuloasă, despre care cei vechi credeau că este unică pe lume, și că renăște prin propria ei cenușă. *Biserica Curții-de-Argeș... ni se arată ca un fenic încântător ce abia își sculțura ghiracra muezită.* OPOBESCU, II, 502. *Pe-al meu propriu rug mă topeș în flăcări. Pot să mai re'nouiu luminos din el ca Pasărea Phoenix?* EMINESCU, p. 38. [Formă rară: fenice. Și † flnic, flnix, s. m. *Fénixul este... mai mare decât pământ.* PHYSIOLOGUS (a. 1777), ap. GCR. II, 109^{1/2}. *Vinerea floarea francezăși să-și vestețiească.* *Cronos scământul de sus în gios să-și coboară; finicul în foc de aronate moară.* CANTEMIR, IST. 308^{1/2}. *Pasărea... finix... după ce arde... până rămâne cenușă, apoi din cenușa aceasta zămislindu-să să face iarăși cum au fost.* LOGICĂ (a. 1826), ap. GCR. II, 254^{1/2}.

— N. de origine grec. (φαινίξ, idem).

FENOMEN s. a. *Phénomène*. — Orice schimbare s. prefacere produsă în natură s. în noi înșine. *Fenomene astronomice, fizice, chimice, fenomene de căldură, de respirație, de circulație, fenomene sufletăși.* | P. ext. Ceea ce surprinde prin nouțatea sau raritatea sa. *Acasăși rădăre totală a judecării san.* *un fenomen așa de grav, în căd ne pare a fi istoria pe-cării inteligenței onede de a-1 sta lui.* MAIORESCU, CR. I, 26^{1/2}. *Rodul acestei elucații fu neobișnuităși înălțătură a beizădăși Dimitrie, un fenomen pentru Oriental din secolul al XVIII-lea.* IORGA, I, I, 35.

— N. de origine grec. (φαινόμενον „ceea ce apare”).

FENOMENAL. -Ă adj. *Phénoménal*.

1°. (Pl.) Care cade sub simțurile noastre.

2°. (Fam.) Surprinzător prin raritatea sa. *Înșiră la cuvintele de fenomenală combinațiune. MAIORESCU, CR. II, 19.*

— N. din fran.

FERĂTE s. f. v. herăle.

FERĂSTRĂIĂS s. a. *Scie* (de jardinier). - Ferăstrău mic, care se întrebutează mai ales la curățitul pomilor. Se mai numește ghimirlie. Cfr. PAMFILE, I. C. 122; H. IV, 152.

— Derivat din ferăstrău, prin suf. dim. -aș.

FERĂSTRĂIĂS s. m. *Scieur*. - (În Brașov, sub forma *firăstrăios*) Cel care taie lemne, care ferăstrește. [Cu același sens, în Brașov, mai rar: firăstrăier s. m., la COSTINESCU: ferăstrăier s. m.]

— Derivat din ferăstrău, prin suf. nom. agent. -aș.

FERĂSTRĂU s. a. 1°. *Scie*. 2°. *Scieria*. 3°. *Herbe d'or* (*Helianthemum vulgare, alpestre ou rupifragum*). 4°. La constellation de *Cassiope*.

1°. Instrument de tăiat lemne (une-ori și alte corpuri tari, precum piatră, metale, etc.), numit pe alocuri și cordar, firez s. fier, constând dintr-o lamă dintată de fier s. de oțel, numită pânză, care e aplicată într-un mecanism de lemn. (Acesta constă din două bucăți de lemn verticale, numite brațele [mănilor, cracii, cotoarele, mânerole, marginile, condacele, spetezele s. pervazurile] ferăstrăului, care sânt legate, pe la mijloc, printr-o bucată de lemn orizontală, numită punte [curmezis, războiu, pod, mijlocas, mijlocar s. chingă]; sunt cele două capete de sus [mare, cioace s. umeri] ale brațelor e câte-o creștătură [s. creastă], spre a putea fi legate una de alta printr-o sfoară răscuită, numită coardă [strună, ată, funie, întinzător s. întinzări]; aceasta poate fi strunită [întinsă, celuită] sau slobozită printr-o limbă de lemn, numită pană de răscuit [băț, struneală, lemnuș, încordător, întinzător, suclor, răscuitor, limbă, cordar, săgeată s. lopătică, choie, aripă], al cărei capăt de sus intră în coardă, pe când capătul de jos se rezăună pe punte. Pânza e fixată în două cozi, cu ajutorul cărora poate fi sunită la dreapta s. la stânga; dinții [zimți s. cotiți] ei se ascut [s. se calcă] cu pila, strămbându-se unul într-o parte, altul într-alta cu ajutorul dințarului. [Spec. - de mână: „scie à main, passe-partout ou à guichet”: constă dintr-o lamă dintată triunghiulară, având numai la un capăt un mâner de lemn; „se numește firez în jud. Mehedinți, chimilioară în jud. Iași și corzar în jud. Neamț”. DAMÉ, T. 86.] - mare, constă dintr-o lamă mare, cu dinți lungi și are cele două capete două mâner verticale. Cu ei se taie trunchiuri de arbori și bușteni, și îl conduc doi oameni. Se mai numește: pânză, joagăr, beșchie, babiță (5°).

Isaie-1 despicară cu ferăstrăul. VALLAAM, C. 283;

cfr. 291. *Se ostentă ceea ce trăgea hirstulă.* DOSOFTEIU, V. S. 21; cfr. 67, 21; *Bardă mare, fierăstrău de o mână, păreche de feră de cal.* INVENTAR (Sibiu, 1752), ap. IORGA, S. D. XII, 63. *Por'co-ă un herescu [așă horă]!* ALECSANDRI, T. 657. *Oricine l-ar pi edeât lăind cu ferăstrăul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 235. *Într'un loc au oțat o grămadă de rugămintă de ferăstrău.* BIEBIA, P. 22; *Scoaseră, unii s'opoaie, alții ferăstrău.* RETEGANUL, F. II, 54; „Unelte de dulgherie sânt: topor., ferăstrău.” H. IV, 11; II, 186, 136, etc.

2°. P. ext. Joagăr (în acest sens, și: ferăstrău de munte). DAMÉ, T. 173. *La un hirstău, de vale, se întore, s'adună toți.* BELDIMAN, T. 398. *Împrinzând cu acea întindere și trei ferăstrău a locuitorilor Moldovei, ce sânt făcute pe părul Cigheșului.* URICARIU,

IV, 91; *Patna și-a făcut o altă curgere pe cântagul ferăstrăilor.* I. IONESCU, P. 46. *Prin părțile acestea de șea... nu lucrăză „fierăștie”.* IORGA, S. A. II, 334.

3°. P. anal. (Bot.) -mălăoase și iarba-ovului. PAMFILE, PL. (În sensul acesta (în Mold.) și: ferăstrău s. m. (cu labializarea lui e în o): *Fraudele cerle forlădu. La crâmă, la făgădu, Dea saracu' cu bogatu'.* VASILIU, C. 33.) Cfr. ferăstrăioțoare.

4°. Constelația Casopa. *Cele trei-patru constelații cunoscută, carul, cloaca-cu-pui, herăstău, păreau mai apropiate.* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

[Se găsește o mulțime de variante, care se explică în mare parte prin apropierea cuvântului, prin etimologie populară, de fier și prin trecerea lui / > h în Mold. Forma cea mai apropiată de etimologie e *firășu* s. a. (Rușor, comit. Solnoc-Dobăca, Transilv.) VICIU, GL., *firășu* s. a. DAMÉ, T. 112, *ferășu* s. a. CIHAC, II, 498, *ferășu* s. a.; (Mold.) *hirășu* s. a. DOSOFTEIU, V. S. 107, 21, *herășu* s. a. | Alături de aceste forme avem, prin apropiere de verbul corespondent (cfr. ferăstrui) formele: *ferășeu* s. a., *ferășu* s. a., *ferășău* s. a. COSTINESCU, *ferășeu* s. a. MARIAN, D. 346; *herășeu* s. a., *hirășeu* s. a., *herășău* s. a., *DOSOFTEIU, V. S. 45, S. 218, herășău* s. a. CIHAC, II, 498; -ferăștea s. a. DAMÉ, T.; GODOVEI, C. 147, *ferăstrău* s. a. H. II, 89, *herăstrău* s. a., H. II, 195, 222 (tot așa la Brașov), *herăstrău* s. a., *herăstrău* s. a., *herăstrău* s. a. CIHAC, II, 498, *herăstrău* s. a. ZANNE, P. IV, 488. Prin Mold. și: *clirășu* s. a. PAMFILE, I. C. 121. | Plur. -*săie, -săie, -săie*; -*scie, -scie, -scie*].

— Dint'r-un tip ungurec *fürésző (derivat dintr'un verb **fürészni = fűrészeli „feroștri”*). Cfr. *firez, firiz*.

FERĂSTRĂU vb. IV°. *Scier*. - A tăia cu ferăstrău. *Și-1 omorâră, cu hirstul hirstăntău-1.* DOSOFTEIU, V. S. 107, 21; cfr. 21, 8, 67, 21. | Fig. *De la Porțu-de-Fier, unde Dunărea a ferăstrăut muntele până în temelie.* MEHEDIŢI, P. 39. [Forma cea mai apropiată de etimologie o *ferăstrău*, care se poate atesta numai sub varianta: *hirstău* vb. IV°. Prin schimbarea grupului *st' / s'* (cfr. cășlig [câștig]) s'a născut forma: *ferăstău* vb. IV°. MARIAN, D. 346, *herăstău* vb. IV°. CIHAC, II, 500, *hirstău* vb. IV°. *De i-1 voia să mă hirstătuască, hirstătuască-mă.* DOSOFTEIU, V. S. 40. Prin intercalarea unui / în grupul *st'*, s'a născut forma *ferăstău, asimilată în *ferăstrău* vb. IV°, *ferăstrău* vb. IV° (având, fără îndoială, o influență asupra acestor forme și cuvântul *ferăstău = ferăstrău*), *hirstău* vb. IV°. DOSOFTEIU, V. S. 21, 22. | Prin apropiere de fier, și: *herăstrău* vb. IV°. ANTIM, ap. TDRG. | Cu schimbul obiectului între ai- și -ăi și: *herăstrău* vb. IV° (Brașov).

— Din ung. *fűrészelni*, idem.

FERĂȚ subst. Mesure de capacitate un peu plus grande que le décalitre. - (La Moți) Măsură de capacitate de opt cefe vechi. Cfr. FRÂNCU-CANDREA, M. 63.

FERĂȚ adj. f. Ferré. - De fier. (Numai în expresia:) *Cala ferată*: drum de fier.

— N. din fran.

FERHEȘ s. f. v. falbala.

FERCHEDEȘ s. a. = vârtje. LIUBA-IANA, M. 106. — Din ung. *fergető [fergetaj]* (propriu: „învărtitoare”), *tournoquet d'une croisée, chevillo*. CIHAC, II, 498. Cfr. *ferchetou*.

FĚRCHES adj. *Pimpant*. - (Fam., cu deosebire despre bărbați) De o înfățișare plăcută și elegantă; cfr. curățel, spățățel, scilivisit. *Toți care mă cădă așa fercheș, galant, delicat, dansator... se miră cum de nu sânt eu la cucerire.* BABARABESCU, V. 257. — Etimologia necunoscută. Cfr. *ferchetul*.

FERCHETEU s. a. = răstean. MOLNAR, ap. TDRG.
— Din ung. *fergetyü* (*forgetyü*), idem. Cfr. *ferchodiu*.

FERCHEZU vb. IV^a trans. *Purer, bichonner. Rosser.* — (Fam.) A găti frumos, a dichisi, a împodobi (pe cineva), a-l face să fie ferchez; cfr. atotă. *Cum au ajuns fărâmi la Iași, boierii au pus mână de la mână, de i-au ferchezit frumos și i-au îmbrăcat la fel, cu cheuri albe și cămăși nouă, de se mirau fărași ce i-a gătit. CREANGĂ, A. 161.* | Fig. A bate (pe cineva), a-l trage (culă) o bătaie, o ferchezuală. PAMFILE, C. | Derivate: ferchezuală s. f. (și cu înțelesul de „bătaie”). *Ti-a trebui și Sfînciei tale o ferchezuală, ca prostul. SEVASTOS, ap. TDRG.*; ferchezuit, -ă ad. *Cu să-mi mai treacă de artă, m'am ocupat însă-mi de toaleta lor; și apă ferchezuite, încercate. ... le-am dat drumul. C. NEGREZZI, I. 101; cfr. I. 317. După ce o odă boierul curățită și ferchezuită ca o mireasă, și cum arăa ea și pe vino încoace, i se pără mai frumoasă. ISPIRESCU, L. 179.*
— Etimologia necunoscută. (Pare a fi înrudit cu *ferchop*.)

FÉRDĚLĂ s. f. 1^a. Double décalitre. 2^a. Mesure (employée par les marchands de laine). 3^a. Quartier (in village). 4^a. Une certaine partie d'une grange. (Transilv.)

1^a. Măsură de capacitate pentru cereale, conținând 20 de litri s. 16 eofs, ceea ce corespunde la 1/2 de găleată; p. ext. conținutul ei. Cfr. banită, mierță, șinic, dimirio. „Bucatele no măsură cu ferdeala sau mierța care se ridică de urechi.” (Sălliste) COM. BANGIU. *Dați-i o săută de ferdeale de gâbeni. ALEXANDRIA, 157. Aceste feldele le fac... mari... la fudul mai late ca la gară, [așa că] au înfășășor unea ferdele (mierțe) înlocose cu gura în jos. MOLDOVAN, T. X. 84. Și Domnu-și cu dare Stogul căl căva, Snopul ferdele, Claiă găleată, Pita căl mazo. (Râșinari, în Transilv., ap. GCR II, 320.*
2^a. O măsură la vânzarea lânii, în uz la oierii ardeleni. BĂRCIANU.

3^a. Despărțire într-o comună. BĂRCIANU. *Feciorii din sat se împărțeau în trei ferdele. (Gura-Răului, în Transilv.). JAHRESBER, X, 186.*

4^a. O parte a surii.

[S]: *ferdăla* s. f. *Sămănța cornuță se măsură cu ferdăla (= 20 litri). BREDENEL, GR. P.* (cu metaforă); *felderă* s. f. JAHRESBER, X, 186; † *ferdăla* s. f.]

— Din săsește *fyrdel* (= germ. *Viertel* „a patra parte”). Borcea, *Jahresber. X, 186.*

FERDELĚT s. a. Mesure de capacité de 2 1/2 litres. — (În Munții apuseni) Diminutivul lui *ferdăla* (derivat prin suf. -et). „*FerdelĚt* = 2 1/2 litri”. FRÂNCO-CANDREA, M. 63.

FERDIDĚU s. a. *Mousseur.* — (Bucov.) „Rotiță mică de lemn, găurită în mai multe locuri și înțepenită la capătul unui băț; ce are alege baciul untul și bate laptele”. MARIAN. Cfr. dragă, brighidău, lites, măteă, roată. [și (prin apropiere de sinonimul brighidău): *berdedu* s. a. (Pojorăta, în Bucov.) COM. A. PROCOPOVICI; *perdidu* s. a. MARIAN.]
— Probabil, din ung. *forditő* „învărtitor”.

FEREĂGĂ s. f. (Bot.) v. *feregă*.

FEREĂLĂ s. f. *Précantion; abri.* — Pază, precauțiune, băgare-de-asaamă, circumspecțiie. *Acești doi boieri tot cu ferăală îmbrăți, și tot pre ascuns noaptea. M. COSTIN, LET. I, 308.* „Mijlocul de ocrotire săvârșită și a frumuseții [sânt]:... mai întâia ferăala de răcăală. VISCOPOVICI, O. 183. *El căpătă... portrele Sullanilor, conservate cu mullă ferăală în bibliotecă*

Seraiului. IORGA, L. I, 335. Tu, soro, să-mi așterni Lângă tine, la picioare, în iatacu-și de culcare, Că-i iatacul de ferăală (= ferit, scutit, ascuns) Adăpost la bănușală. TEODORESCU, P. 642. | Apărare. *În fruntea celorl pso a tablă de her, și mulți și pe la pupila cailor, pentru ferăală de glonțuri. M. COSTIN, LET. I, 224.* „Faptul de a se da la o parte spre a evita o lovitură, etc. *Lapul, cu iute ferăală, lovitura [armăsurului] în desert îi ascute. CANTEHIE, ap. TDRG.* [Plur. -răci. | Alte abstracte: *ferire* s. f. *Rezerva lui... față de Elena, vătăla lui ferire de a vorbi cu dîna... iau în mintea lui înfășurări chinătoare. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 70. † ferință s. f. Să o păzești foarte în ferință logodna aceasta. DOSOFTEIU, V. S. 163; cfr. 129; 16; 106.* „*Postal, ferința, trăzire, paza besarcăii. VARLAAM, C. 242.* „*Așijdere și din pactea voastră pentru ferința păcii... iară apă să poronci.* N. COSTIN, LET. II, 101.”]
Derivat din *feri*, prin suf. abstr. -ală.

FEREĂSTRĂ s. f. *Fenêtre.* — Deschizătură în pereții unei clădiri, prin care să lătre lumina și aerul. *Deschis Noe ferăstra. BIBLIA (1688), 6. Și s'au apucat [Vasilie-vodă] să o facă [mănăstirea Putna] de nou, ... au zidit-o numai din temelie, din pământ până la ferăstri. NECULCE, LET. II, 205.* „*Am deschis ferăstra. C. NEGREZZI, I, 57. Lumă tu... în câte mii de case. Lin pătrunsa-și prin ferăstri. EMINESCU, P. 220. Nu se mai cunoștea pe dinafară... nici grații, nici obloane la ferăstri, nici nimica. CREANGĂ, P. 235. Acă casă n'avea nici ferăstră, nici ușă. ISPIRESCU, L. 59. Când asudă ferăstrele, are să ploie. ȘEZ. IV, 119.* (Neobișnuit) † *Ferăstră de soare = foisor. DOSOFTEIU, v. s. 47; 462* (cfr. lat. *solarium*, germ. *Soller*). | P. anal. Despicătură de stâncă (cfr. porțiță, scară, strungă). *Trăcerea la culmea muntelui... este posibilă numai prin... anumiți despicături de stâncă, pe care poporul, după formațiunea lor, le numește „ferăstră”, „porțiță”, „scară”, sau „strungă”. TURCU, E. 146.* [Cu disimilarea completă a lui r al doilea și: *ferăstă s. f.* | Plur. -răstri(-răstri, -răști).]

— Din lat. *fenestra*, -am, idem.

FERECĂ vb. I v. *ferică*.

FERECĂ vb. I trans. 1^a. *Ferrer, embatre. (Re-)piqueur* (une meule). *Cordonner ou créneler* (les flans). 2^a. *Enchaîner. 3^a. Haquer* (en or ou en argent). *garnir* (d'or, d'argent ou de pierres précieuses). *sertir. 4^a. Causer.*

1^a. (Despre unelte și obiecte de lemn s. de piatră) A le acoperi, a le îmbrăca, a le căptuși (pe din afară) cu (o șină s. cu o fașie de) fier, a le strânge în cercuri de fier, a le lega cu fier, spre a le face tari și rezistente. *Mălită... făcă stălp de marmură și-l ferecă cu piroane de fier. UV. D. BĂTR. II, 285.* | P. anal. A da unui obiect rezistență, tărie, aptitudine de a-și împlini mai bine misiunea: *A ferecă un drum: a-l așterne pe de-așupra cu pietriș bătut, spre a-l face tare* (cfr. fran. *route ferrée*). Cfr. COSTINESCU. *A ferecă o piatră de moară*: „a-l bate fata... spre a-l scoate zimți, ca să zbroască sămănța, au să macine bine.” COSTINESCU. „*Piatra morii, ca să macine bine trebuie ferecată, adică scobită. Se ferecă cu gheunoiul și cu ciocanul.*” (Sălliste, în Transilv.) COM. A. BANGIU. | Spec. *A ferecă banii* — a-l zimți. BĂRCIANU.

2^a. (Despre oameni) A-l lega cu fiare, a-l arunca s. băga în fiare (lanțuri, obozi), a-l încetăzu. *Au îmbrat cum au putut, și l-au prins* [pe Dimitrașco hatmanul], și făcând stire lui Grigori-vodă, au și trimis de l-au ferecat în obozi. NECULCE, LET. II, 405. *Și au prins și pe Domnul lor anume Măitai, și ferecându-l în obozi, l-au trimis la Împăratul. MAGAZ. IST. I, 175.* „cfr. ISPIRESCU, U. 89.” ODOBESCU, III, 270, 271. *Soră, soră draga mea-re, Duces-m'ap, să am putere, Dar făganca m'a legat, De un-*

stăp m'a ferecat... RETEGANU, P. I, 48¹². Pe Român îl ferecă, La Vasluiu îl aduceă. ALECSANDRI, P. P. 169. Pe Cucu l-a ferecat până Ța ucis în bătaie. SEZ. II, 45¹¹. Poet. În lanțuri de imagini dăuioale eș să-l ferec. EMINESCU, P. 197. Fig. (În legătură cu desferecă) A pune bine pe cineva, a-l critica; cfr. în fieră. Spre primăvară însă, vetea sbură cu glonțul prin sat. Suratele se strângeau pe la căde una, ferecăt și desferecăt, cum se pricepeau ele mai bine. SANDU-ALDEA, A. M. 13.

3^e. (Despre scule prețioase, mai ales despre icoane) A le îmbrăcă cu metal prețios, a le împodobi cu argint, aur și pietre scumpe (se construiește cu prop. cu s. 1n). *Ferecăt... festul capului...* cu aur. MINEIU, (1776), 383. *Mă jur și ferec cu argint icoana ta.* C. NEGRUZZI, I, 155.

4^e. Fig. (Neobișnuit) A pricinui, a căsușă, a cauza (cfr. a făuri). *Aceta își ferecă lui-și riu, care alțua ferecă.* TICHINDEAL, P. 284.

[Forma mai veche, *ferecă*, e atestată în COD. VOR. și PSAL. SCH. (cfr. *ferecare*, *ferecat*). Pentru dezvoltarea fonologică a acestui cuvânt cfr. CONV. LIT. XLIV, I, 468. Dial. *ferică* vb. I.]

— Din lat. fabricare. Crețu, *Rec. p. ist.* IV, 88. Sensul fundamental era „a făuri” și subit *ferecare* (lat. fabr-icare) se înțelegea lucrul pe care-l îndeplinea (faurul (lat. fabri) în fierăria (lat. fabrica) sa. La Megleniți (*fărec*) și la Albanezi (*farko*) s'a păstrat până azi sensul de „potcoave” (la col dinții și sensul figurat al verbului latin „calomniea”; cfr. germ. Ränkeschmid și cuvântul *ferecare*). La noi, în urma schimbărilor fonetice, cuvântul a fost apropiat, prin etimologie populară, de vorba fier, ceea ce a fost decisiv pentru dezvoltarea lui semantică. Această se vede mai ales din sensul 2^e („a arunca pe cineva în fiare”), pe când sensul 3^e e mai apropiat de etimologie (cfr. germ. Goldschmied). Legătura etimologică cu *four* roșie și din locuțiunea, de sigur veche: *Faur ferecă și desferecă. MARIAN, SE. I, 31* = *Fevruarie îngheață și desgheață*. Cfr. *ferecă*, *desferecă* și dubletul *fabrică*.

FERECĂRE s. f. I. *Ferrage, embataje* (d'une rose); *piquage ou rhabillage* (d'une meule), *crénelle* (d'une monnaie). 2e. *Enchaîné. Prisonnier*. 3e. *Plaqué* (en or ou en argent), *garni* (d'or, d'argent ou de pierres précieuses), *serti*.

Infinitivul verbului *ferecă*, devenit abstract verbal

I. *Ferecarea unei porți, unei roți de moară, unei icoane*, etc.

II. † (Numai în COD. VOR., ca traducere a paleosl. *koer*, subți forma veche *fărecare*) *Vicleșug, complot. Spusă-mi fu mie fărăcarea bărbatului cea ce crură Iudeii să-l ucigă.* COD. VOR. 55¹. (= Și vestindu-se mie cum va să fie *vicleșug*, la bărbatul acesta, despre Jidovi... BIRLIA 1688). *Auzi fiul surorii în Paecl fărăcarea.* Ibid. 51¹. (= *hicleșugul* N. TESTAMENT 1648; *vicleșugul* BIRLIA 1688).

[† *fărecare* s. f.]

FERECĂT s. a. = *ferecare* (I). Participiul verbului *ferecă*, devenit abstract verbal.

FERECĂT, -Ă adj., subst. 1e. *Ferré, embata*. (*Répiqué* (une meule), *Cordonné* ou *crénelé* (une monnaie). 2e. *Enchaîné. Prisonnier*. 3e. *Plaqué* (en or ou en argent), *garni* (d'or, d'argent ou de pierres précieuses), *serti*.

Participiul verbului *ferecă*, devenit adjectiv și substantivat une-ori.

1e. Acoperit, îmbrăcat, cătușit cu (o giuă de) fier, atrâns în cercuri de fier, legat cu fier. [Chiaju] călătorea într-un rădănu, care pe atunci era o largă călie de lemn edăpit... așezată... pe un dric cu patru roate *ferecate*. ODOBESCU, I, 161¹. *Dar în poartă cine-mi sude? Sade bun jușân (cătare), Sade'u poartă răzimat în toașu-ă fericat.* TEODORESCU, P. P. 39.

Tot corăbiu ferecate Ce pe mare stau plecate. JARNIK-BĂRSEANU, D. 321. *Că e Târnova cetate Cu trei turnuri ferecate.* TEODORESCU, P. P. 421. *Ale cui săni, Doamne, aceste case... Așă nălțe, minunate, Cu lanțuri de fier legate, Cu porțile ferecate?* TEODORESCU, P. P. 39. [Lăș] *zeștra însemnată, robi, cai, cărușe ferecate.* ISPIRESCU, I, 36. *Din ceară* (= trăsura) *ferecată* Am rămas numai c'o roată. JARNIK-BĂRSEANU, D. 462. [Pietrolo morii, pe fața unde se freacă una de alta, sânt *ferecate*.] DAMÉ, T. 153. *Femeia nebătată e cu moara neferecată.* CHEANGĂ, P. 126. [Zimțu] *Purcoalele de galbeni bălăși și ferecați.* DELAVHANGEA, ap. TDRG. [Fig. Bine-legat. *Dinu Mărăcius are oacheș... bine ferecat.* SANDU-ALDEA, A. M. 83.

2e. Legat, încătușat în fiare (în lanțuri, în obezi). *Porunci să șază ferecați.* MINEIU (1776), 144 ⁷/₁. *Soși și Goafar, cezirul lui Calif, cu onțe și numai cu cezirul Abolfat legat și ferecat.* GORJAN, II, II, 169. *Iar dacă or simți ceoi ș'or crea să prbeșeșcă, atunci meșii Mării Tale îi vor aduce ferecați.* ODOBESCU, I, 83¹⁷. *Un biet Român legat, Legat strâns și ferecat, Ca un mare vinocat.* ALECSANDRI, P. P. 77. [Fig. Strâns, solid. *Între oameni se făcără legătură ferecată.* KONAKI, P. 296. [† Substantivat (adesea întrebuitat în PSAL. SCH. și LA CORESI, ps. cu sensul de) Captiv, prizonier. *Domnul din ceru spre plământ căută, să auză suspinele ferecaților, să deslege fiii omorâți.* CORESI, ps. 277 (= suspinele fărăcaților. PSAL. SCH. 329¹); cfr. ibid. 343; CORESI, ps. 291; 171; 290; 396; 181, etc.

3^e. Garnisit, împodobit cu aur, cu argint s. cu pietre scumpe, îmbrăcat cu aur s. cu argint; cfr. *făurit*. *Cântași Domnului în buciule ferecate.* CORESI, ps. 268. *O țepie de argintu de colică, o cruce ferecată.* CUV. D. BĂTR. I, 195. *O scapnetie ferecată.* VARLAAM, C. 35. *Căpșealele [stă] pînă ferecate peu prejur ca argint.* BIRLIA (1688), 67¹. *Iau adus și un cal cerchezec cu șea ferecată cu argint.* ACSINTI URICARUL, LET. II, 176¹². *Și scoaseră dozo sute de mii de coarne de inoroș ferecate cu aur și cu pietri scumpe, și o sută de potiro de aur și de piatră de diamant.* ALEXANDRIA, 65. *E o cruce de botz sculptată de amândouă părțile cu câte cinci icoașe în lemn de chiparos și ferecată în argint.* ODOBESCU, I, 450. *Jidanul n'are inimă... sau dăz are, ca este ferecată cu argint.* C. NEGRUZZI, I, 323.

[† *fărecăt*, -Ă. | Dial. *fericat*, -Ă.]

FERECĂTĂMĂ s. f. I. *Ferrement* II. 1e. *Ferrure Grosse farine* (mouluș pe una meule récemment repiqué). *Crénelle* (de monnaie). 2e. *Fers, chaînes* (de prisonnier). 3e. *Garniture* (en or, en argent ou pierres précieuses), *sertissure*.

I. Exprimă acțiunea *Ferecare*.

II. Exprimă rezultatul acestei acțiuni și obiectul *ferecat*:

1e. *Trenul... scăpără... hursind din toată ferecătura lui de fier.* SANDU-ALDEA, A. M. 24. [Spec. „Fâna ce iese mai întâiu după ferecarea roatelor la moară”. REV. CRIT. IV, 143; cfr. I.B.

2^e. † *Fiarele* (lanțurile, obeziile) în care se ferecă un prizonier. *Fu băgat în lemnăși, legat cu ferecături.* DOSOFTEIU, V. S. 101; cfr. 81; 219¹; 240; 313; 172.

3^e. Îmbrăcămintea de aur, argint s. de pietre prețioase a unui obiect. *Ferecăturiile împărătești, câte er' de aur și câte er' de argint.* MOXA, 362¹. *Ferecătura Evangeliei... lucrată cu figuri rădărite... pe placă metalică suflată cu aur...* ODOBESCU, I, 335. [Plur. -furi]

— Derivat din *ferecă*, prin suf. abstr. -ătură.

FERECEĂ † s. f. (Bot.) v. *feregă*.

FERECĂ s. f. (Bot.) = *vertrice* (*Tanacetum vulgare*). FANTU, PL. [8]: *fericea* s. f. BĂRCIANU.] — Derivat din *ferecă*, prin suf. dim. -ă.

FERECUȚĂ s. f. (Bot.) v. feregău.

FEREDĒU s. a. 1^a-2^a. Bain. 3^a. *Défaite*.

În Mold. și Bucov. și prin părțile mai amestecate cu Unguri ale Ardealului; o înlocuiește din ce în ce mai mult prin „baie”, în Ardeal și prin „scaldă” (faptul s. acțiunea scaldării).

1^a. Baie. *Botezul chimău-să feredeuca a doua naștere*. VARLAAM, C. II, 47¹². *Pohind* [= pohind] *feredeu* scântului botez... DOBOȘTEIU, V. S. 125¹⁷.

2^a. Baie (putină, edificiu, stabiliment, stațiune balneară). *Care va fure băna de la fereden, apăsărea să se clarie*. PRĂVILA MOLD. 18¹⁷. *Eră un fereden mare pusă*. VARLAAM, C. II, 18². *Biserica cea albă de lângă fereden, în Iași*. N. COSTIN, LET. II, 23¹³; cfr. id. ib. I, 82; II, 52¹². *O trimeleț cu carea domnească... la fereden*. NECULCE, LET. II, 249¹⁴. *Au corșut de la împăratul Tiverie meșteri pentru ca să-i facă feredea*. CANTEMIR, IST. 327¹⁵; cfr. 335, 86, etc. *Au azudat parv'c'am intrat în fereden*! ALECSANDRI, P. 318. *După dealul cel mai mare, Unde soarele răsare, Este-un mândru fereden Și se scaldă Dumnezeu*. MARIAN, SE. I, 17. *Spec. Châldarea în care se încălzește apa pentru baie*. Cfr. RETEGANUL, P. III, 23.

3^a. Fig. (fam.) Bătăie (cumplită). PAMFILE, J. II. *Nesind gata Tătări, au intrat ai noștri îndată cu sabilele într'înșii, Perit-au miișii Tătari, și le-au luat ai noștri și robii și pleanul, cării numai cu fuga au scăpat dintr'acel fereden, șer Bugac*. N. COSTIN, LET. I, 293¹⁶. *Și scâpând ei dintr'acel fereden, îndată au trimis pr'un ghenerariu al său la Moscua ca să fie gata a doa zi de războiu*. MAGAZ. IST. 92¹⁷.

[Plur. -*lee*. C. NEGRIZZI, III, 92¹⁸.]— Din ung. dial. *feredő* (lit. *fărădo*), idem.

FEREDUI vb. IV^a tranz. *Baigner*. — (Mai rar) A îmbăia, a scaldă (pe cineva). *Aflași porunci să o fereduască*. IPIRESCU, I. 179. *Și l-o feredui*. ȘEZ. IV, 200¹⁹.

— Din ung. dial. *feredni* (lit. *fărădeni*), idem.

FEREGĂ s. f. (Bot.) 1^a. *Fougère*. 2^a. *Filipendula* (*Spiraea Filipendula*).

1^a. Plantă cu frunze mari și dantelate, formând ca o pălănie; crește prin locuri umede și umbroase. Diferitele soluri ale acestei plante se mai numesc: spata-dracului, spasul-dracului, spinarea-lupului, creasta-ucogului (Valea-soacă, în Bucov.), iarba-șarpelui, năvalnic; cfr. pana-zburătorului (Slănicul Mold.). *Tu dormi sub poza unei feregi, iar ferega mișcă a-lene*. *Pe somnul tău și-ai întâia aer gingaș ei apărătoare*. ANGHEL, I. G. 24. [Pe lângă forma *feregă* ȘEZ. IX, 29, și: *ferigă* s. f. ȘEZ. II, 227; IV, 26²⁰; TEODORESCU, P. P. 343²¹, găsim, în Ban. și accentuarea *feregăș* s. f. *Mușiera*... *În prăpile-și loagă capu' Cu pelin și cu feragă, Se vaită că-i beteagă*. HODOȘ, P. P. 197; prin Prahova și Vrancea și: *feligă* s. f. ODDE. nr. 577. Forma veche și normală e *ferce* s. f. atestată numai în dicționar (ca numire topografică într'un doc. dina. 1556, ap. TDRG.) alături de *ferice* s. f. în (Bihor) REV. CRIT. IV, 143. (Rogoșini, în Covurluia) II, III, 129; cu trecere la decl. I: *ferică* s. f. (Bucov.) WEIGAND, H. R. 94. (Cobia, în Dâmbovița) H. IV, 84.]

2^a. *Feregă*-albă s. ferige-albe s. ferice = aglică. PANȚU, PL. Cfr. *frigea*.

— Din lat. *filix*, -icem.

FEREGĂ s. f. Grand manteau d'étoffe fine ou sorte d'habit large et ouvert que les boyards portaient anciennement par-dessus leur costume. Manteau en toile fine et légère que les femmes des boyards portaient. Manteau de femme turque. Voile de femme turque. — † Manta largă și deschisă, făcută din stofă fină pe care boierii o purtau peste anterior. (Cuvântul se găsește mai întâu într'un doc. slav de la 1588, cfr. CUV. D. BĂTR. I, 258.) *Au îmbrăcat pe Capegi-*

baza cu feregă cu samur. E. KOUÁLNICEANU, LET. III, 234²². *Pre Turc cu feregă cu spinare de samur îmbrăcându-l, la gazdă l-au dus*. MAG. IST. II, 350²³. *Băiatului îi tremură mâna și vărsă cafeaua pe fa-ferageana poșii*. GHICA, S. 158. † Mantiță de stofă fină pe care soțiile boierilor o purtau peste îmbrăcămintea. *Salurile și feregelele Domniței Itala*. FILIMON, C. II, 326. *Mai colă [erau] boccălcăuri de stofă cu aster-nuturi de agobanin...*, cu feregele și binșurări de buhur, de cîndăci și de seacă. ODORESCU, I, 134²⁴. *Toate la are cucoșita, numai feregeana-i lipăște* („se zice pentru cei scăpătați ce vor să poarte haine domnești”). IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III, 148. (Astăzi, la Turcoaie) Mantiță de pânză fină. *Sub feregeana ei subțire ale borangie, se desennau formele desicărșite ale unui trup ulădicos și gingaș*. TAFRALI, s. 126; cfr. 124. † Văliu cu care cadănele își acoper fața ca să nu fie văzute. *Apare o fîntă din raiul de iubire Pe frunte-aperită cu-o feregă subțire*. ALECSANDRI, P. II, 390.

— Din turc. *feregē* „manta cu mâneci largi; mantiță purtată de femei” (Imprumut din grec. φερική, φορεσία).

FEREGĂU s. f. (Bot.) *Polygoda* ou *fougerole* (*Polygodium vulgare*). — Varietate de *feregă*, numită și: iarbă-dulce (Bucov.) și iarbă-dulce-de-munte. PANȚU, PL.; TEODORESCU, P. P. 294²⁵. [Și: *ferigău* s. f., *fereciță* s. f. PANȚU, PL.]

— Derivat din *feregă*, prin suf. dim. -*uș*.

FERENTĂR † s. m. (Latinism) *Non domne par quelques écrivains à un corps de troupes de l'ancienne armée roumaine*. — Nume imaginat (după latineste) de unii scriitori, pentru un fel de soldați din vechea noastră armată. Cfr. URICARIUL, XXII, 425²⁶. *Ferentării*, un corp de pedestrești ușora. BĂLCESCU, M. V. 592. *200 de ferentari (doară călăreți)*. — SINCAL, III, II, 250²⁷. *Mănușa însoțit de patru viteji ferentari, cu lăncile poleite'n cărf și la mănere*. ODORESCU, I, 73²⁸.

— N. din lat. *ferentarius*, -um „soldat ușor înarmat”.

FEREON s. a. v. herăle.

FERENĂU, FERENTĂU, FERENTĒU s. a. v. ferăstrău.

FERENTĂRĂTOARE s. f. (Bot.) — Iarba-osului (*Helianthemum vulgare*). BĂRCIANU, Cfr. *ferăstrău* (3^a). [Mai ales sub forma *herestăletoare* s. f. PANȚU, PL.]

— Adjectival verbal al lui *ferăstrău*, substantivat sub forma feminină (deci propriu zis: planta care ferăstrăuește).

FERENTRĂU, FERENTRĒU s. a. v. ferăstrău.

FERENTRUI vb. IV^a v. ferăstrău.

FERESTRUCĂ s. f. *Petite fenêtre*. — Diminutivul lui *ferestră* (derivat prin suf. -*uică*). Ferestră mică. *Ferestrucele au cadre de piatră ca aceea din bisericile lui Ștefan-cel-Mare*. IORGA, N. E. B. 40. *Fă-mă mândră păstrucică, La mândruța'n ferestruică, S'o oă seara când se culcă!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 406; cfr. RETEGANUL, Tr. 78. *Mă uitau pe o ferestruică*. ȘEZ. II, 61. † P. anal. *Poarta o deschid eu: tu știu meșteșugul. Să-i croim ferestruica... Bărna trece pe aici*. CARAGIALE, S. 148²⁹. *În cele mai multe părți din Bucovina și mai cu seamă de când nu e voie a se duce mortul la grupă cu secriul descoperit, se face pe de o parte și pe de alta în dreptul capului mortului câte o ferestruică, pentru ca să se răsuflă, să vadă gloata ce s'a adunat, ca să-l pebrăce*. MARIAN, I. 238. [Și: *ferestulică* s. f. | Plur. -*truci*. IORGA,

N. R. B. 104. || Alte diminutive: ferestruie s. f. DOȘTEIU, V. S. 42. *O bestă'n loc de sticlă e lătină'n ferestruie*. EMINESCU, P. 192. *Stoica... deschise obloana, scoase capul pe o îngustă ferestruie și întrebă*: — „Cine e?” ODOBESCU, I, 67/10. *Lumina vine pe câte două fereste gotice și două altele mai mici, pătrate, de siccare latură, afară de ferestruia altarului*. IORGA, N. R. B. 102. || (Rar) ferestrică s. f. O singură ferestrică... stoboadă o răză misterioasă. C. NEGRUZZI, I, 215. || (Rar) ferest(r)ă și s. f. LB., ȚIPLA, P. P.]

FERESTUI vb. IV^a v. ferăstrui.

FERFÂN s. m. (Bot.) = vâsdoagă (*Tagetes erecta* și *Tagetes patula*). — Pe alcovura numit și: Ferfânic, s. Ferfân-mare, PANȚU, PL. [Și: ferfen s. m., ferfon s. m., BRANDZA, PL. 272; fanfen s. m. PANȚU PL.; fârfen s. m. GRECESCU, PL. 303; fearfon s. m. (la BĂRCIANU accentuat: fearfôn). PANȚU, PL.; felfen s. m. (Boteni, în Muscel) H. V., 49.]

FERFELI vb. IV^a v. terfelii.

FERFENIȚĂ s. f. 1^a. *Lambou, hoillon*. 2^a. *Pellucula, cuticule*. 3^a. *Rose d'Inde (Tagetes erecta)*.

1^a. Zdreanță, petecă. *Și-și lepădă hainele tor cele dorobănjești și se îmbracă în ferfeniță calcești*. MAG. IST. IV, 341/11; cfr. I, 312/15. *Nici ferferiță nu s'a ales de el*. RETEGANUL, P. V, 41/11. (Introbuintat mai ales în funcțiune adverbială) A face a a rupe ferfeniță: bucăli-bucăli, zdrente, (fig., despre oameni) a bate rău, rupând stralode pe cineva? (ZANNE, P. III, 149), a-i da gata (pe cineva). *Ba și el, uno-ori, adrinđu-și din mînți, își rupea ciobotele ferfeniță, jucând împreună cu noi*. CREANGĂ, A. 82. *Îi udă coajoul de-asupra asfel, că i s'au făcut tot ferfeniță*. MARIAN, SE. II, 105. *Și se deșteaptă Grea-ca-pământul și numai odată se ferfenă de gardul cel de fier și gardul tot ferferiță se face*. RETEGANUL, P. III, 41/11. (În funcțiune atributivă) *Am o găină pestriță și la coadă ferfeniță?* (= Mătura). GOROVEI, C. 222. *L-au îmbrăcat cu strain nouă și sara a venit cu ele ferfeniță*. PAMFILE, J. II.

2^a. Spec. „Ferfelită” = peliță fină, d. e. peliță, care se prinde pe o rană de curând vindecată sau de-asupra lezei, dacă stau mai mult la aer (Săliște, în Transilv.)³ Com. A. BANCUI.

3^a. (Bot.) = ferfân. (Atestat numai la) BĂRCIANU. [Și: ferferiță s. f., ferfelită s. f. CREANGĂ, GI.]

— Etimologia necunoscută. (TDRG, compară cuvântul cu rut. *ferfelica*, *ferfelicia* „ninsoare deasă”. E probabil că avem a face cu o formă desvoltată — prin asimilarea lui *f-f* în *f-f*; cfr. *ferfeli* — din *ferfelită, și că acesta o înrudii cu *terfă*, *terfel*, etc.)

FERFENIȚĂ vb. IV^a. *Mette in lambeaux, lacérer*.

— (Mold. și Bucov.) A rupe (o haină, etc.) ferfeniță, a zărentui. | Refl. A se zărentui, a se face bucăli-bucăli, petecă. *I s'au ferfenițit hoinele*. SBIERA, P. 143/11. (Mai ales întrobuintat ca part.-adj. ferfenițit, -ă: *Baba Dochia, văzând că i s'a udat și stricat tot coajul, și de ud și ferfenițit ca e, nu-l mai poate purta în spate*... MARIAN, SE. II, 105. *Cona' Vasile umblă cu un gârdesiu ferfenițit*. GĂRLEANU, SĂM. IV, 20.] — Derivat din ferfeniță.

FERFENIȚOȘ, -OĂNĂ adj. În lambeaux, cu hoillon.

— (Mold. și Bucov.) Zărenturos, zărentuit. *Și-acum par că-l căd cât ervi de ferfenițoș*. CREANGĂ, P. 148. *Prin... aceste cărjuli urle, păstrate auzite în pufine exemplare ferfenițoș... s'a întemeiat... limba literară*. IORGA, L. R. 84. *Au aflat-o în străștile ei rupte și ferfenițoșe*. SBIERA, P. 214/11; cfr. 212/11. *Tot ap' ferfenițoș am să umblu?* ȘEZ. VII, 25. *Am o găină ferfenițoșă, șade cu boierii la masă?* (= Curechiul). GOROVEI, C. 128.

— Derivat din ferfeniță, prin suf. adj. -oș.

FERFON s. m. (Bot.) v. ferfân.

FERI vb. IV^a, I, 1^a. *Filer*. 2^a. *Respecter ou se sonnetre a (une loi, etc.)*. II, 1^a. *Conservier; tenir compte (de...)*. 2^a. *Protoger, praiercer*. 3^a. *Defendeur*. 4^a. *Caucher*. 5^a. *Ménager, épargner*. III, 1^a. *Se garder, se méfier (de...)*. 2^a. a) *Se défendre*. b) *Écrire*. c) *Se débarrasser, se garer, gauchir*. d) *S'abriter*.

I 1^a Trans. Sensul fundamental pare a fi: 1^a. A țineă o srbătoare, a o observă (cu atenție), a o respectă, a păzi (datinile obiceinute la zile anumite), a serbă. *Acosta om Sămbăta nu fereste*. VARLAAM, C. 157. *Tătarii războiu să faci n'au erat, ferind Vinerea*. M. COSTIN, ap. TDRG.

2^a. P. ext. A țineă, a ascultă, a observa, a urmă, a păzi (o poruncă, un obicei, etc.). *Cela ce va toată leagă feră, și va greși ura (= una), ffa-va s/inovatu' tuturor*. COD. VOB. 118/11. (= va țineă toată leagă... N. TESTAMENT 1648; va păzi toată leagă... BIBLIA 1688). *Nu ferind dzioș Dzeului și în leagă lui nu erară să imble*. PSAL. SCH. 244; cfr. 416. *Și ispitiră și mântuiră Dumnezeeul de eus și mărturia lui nu ferind*. COBRIȘ, PS. 215; cfr. 281. *Nu taste datoriu cela ce au giaruit să ferescă acest lucru*. PRAYLA MOLD. 141. *Și ferescă poruncile tale*. DOȘTEIU, V. S. 63/11; cfr. TETRAEV. (1574), 233.

II. P. gener. Trans. 1^a. A păzi ceva (nealterat), a păstră, a conserva ceva (neatină). *La voc feră-voiu lui meserarea mea și leagă mea credințoasă lui*. PSAL. SCH. 291. *Acosta pre acela crame drep-tutea feră*. CANTEMIR, IST. 240. *Răspuns-au dară și Leșii... cămă cinstoș Măriei sale Domnului o feresc*. ACSINTI DRICARUL, LET. II, 16/11. | A țineă seamă de ceva. *Toate giudețele ferescă acest lucru, ce se dzice micșurarea cărării*. PRAYLA MOLD. 144.

2^a. (Complemental o o ființă; subiectul o de obicei Dumnezeeu, p. ext. pronia, norocul, etc.; prin prep. de se indică primejdia, răul, etc., de care cineva e ferit) A păzi, a lua s. a avea sub acutul său, a scuti, a ocroti (pe cineva). *Ferescă tinerii (= pe cei tineri) Domnul*. PSAL. SCH. 384. *L-au ferit Dumnezeeu de primejdia vieții*. N. COSTIN, LET. II, 82. *Ah! fereste, Doamne sfinte, pre tot omul muritorii*! KOKAKI, P. 118. *Pe mine unul — de n'oi gră într'un coș rău — până acuma, dă, m'a ferit Dumnezeeu!* CREANGĂ, P. 119. *Mai bine să ne facem cruce și să zicem: feră-ne Domnul!* RETEGANUL, P. I, 14/11. *Norocul Ți fereste de primejdia asta*. ȘEZ. II, 133/11. † *Doamne fereste!* și: *ferescă (a ferit-a) Dumnezeeu (s. Domnul s. Sfântul, etc.)!* și (numai): *ferescă!* se exclamă (ca germ. [Gott] bewahre!) în fața unei primejii, a unei știri îngrozitoare, ca un fel de depreciațiune; adese-ori înțelesul scade până la o simplă accentuare a predicatului: (afirmativ) „foarte tare, etc.”; (mal ales, negativ) „de loc, cu nici un prei, nici vorbă”. *Dacă, ferescă Dumnezeeu... se va mai își boala cianții...* URICARUL, IV, 120/11. *Îți silă calu', ferescă Dumnezeeu, de te luă groza*. GOJIAN, H. II, 198. *Acostași purgă și-o dăruim...* — *Ferescă Dumnezeeu, au răpans căpitanul, de a luă mită de la voi*! DRĂGHICI, R. 7, 23. *Doamne fereste!* s'ieră p'legeți sfidănu-și cruce. C. NEGRUZZI, I, 169. *De abia pot merge cianți... lunecă, Doamne fereste!* ALECSANDRII, T. 300. *Ferescă Dumnezeeu! Înaltăte împărate să cuget eu, om bătără, la una ca acasta!* CREANGĂ, P. 83. *Să te ferescă Dumnezeeu, când prinde mămăliga coajă!* Id. lb. 209. *Ferit-o Dumnezeeu ca un Român să mănănce cădușu carne de cioară*. MARIAN, O. II, 39. *Se incise o lupță de să te ferescă Dumnezeeu*. ISPIRESCU, L. 28. *Când săpănuș se juca cu dănuș (cu pisciul), ferit-a Sfântul, să-l zădră*. Id. lb. 286. *Mi-ej că nu va crea să meară, dar eu, ferescă-mă D-zeu, să-l fac cu putere să se ducă*. RETEGANUL, P. I, 15/11. *Ferescă Dumnezeeu de gura stăpăni!* ȘEZ. I, 220/11. | A trăi ca *Doamne-fereste* — a trăi rău, ca vai de el. ZANNE, P. VI, 552.

3°. A apăra (pe cineva s. ceva). *Mai bine să-și ferescă neșine moșia, decât părinții.* PRAYLA MOLD. 51. [Dragoș] *plecă în veselie Pe frumoasa lui moșie. De păgâni să o ferescă.* ALECSANDU, P. I, 346. *Câni... cu ceama nu prea stufosă, dar înestulă cu să-i ferescă de frig.* ODOBESCU, III, 65¹². *Păzește și ferice cirezle.* SBIEBA, P. 188¹². *Și te-oiu coperi, De foc te-oiu feri.* ALECSANDU, P. F. 8. *Pe fata împăratului o feră calul de locuirea amentul.* IPSIRESCU, L. 27.

4°. (A apăra) de vederea oamenilor, decl.: A ascunde, a acoperi. *Începă a să rușină [Adam] ferindu-și/goliciunii și rușinea.* YARLAAM, C. 347. *Aciaștea necoșite a sale le ferită.* DOSOFTEU, V. S. 30. *O norocită orbire! O dulce neagrărire! Ce ferăște de ochii noștri căltoarea suferire!* KONAKI, P. 262.

5°. (Învechit) A cruță. Să nu se ferescă nice o răunășă [din capștile idolilor]. PRAYLA (a. 1652) ap. TDRG. *Pe tute te-aș fi omorât și pre ea și ferit.* BIBLIA (1688), 113. *Moartea cu coasa cosește și pre nime nu fereste.* MAMIAN, I. 121.

III. 1°. Refl. (Primejdia, răul, etc. de care ne ferim se indică prin prep. de, mai rar prin de cătră; une-ori construit cu să...). A se păzi. *Iară ei să spărează de cucuț și se ferită de acul pom, ca de un crâjmaș.* CUV. D. BĂTR. I, 347¹². *Ne ferim în curdșie de cătră mestecăciune.* DOSOFTEU, V. S. 134. *Pe-rește-te de proști și de nebuni!* C. NEGRUZZI, I, 248. *Păgânul... opneș pe căli doșnice. Ea se feri să nu o căză nimeni și fuș.* IPSIRESCU, L. 308. (Eliptic) *Eră și cu știrza gheruleratul de Bropoș; nunaș gheruleratul se feră [să divulge acest lucru], și cu temed de Brăncoveanu-codă.* NECULCE, LET. II, 290¹². (Neobincuită e construcția cu un adjectiv predicativ) *Ferindu-se necunoscut...* (= stând necunoscut). DOSOFTEU, V. S. 15.

2°. (De obicei ne păzim de o primejdie, de un rău, etc. evitându-l, ocolindu-l, apărându-ne de el, dându-ne înapoi, într-o parte, în lături, întorcându-ne a. retrăgându-ne dinaintea lui. După felul acestor măsuri de apărare variată și sensul verbului).

a.) A se apăra. *Petru începă a se drăgoști cu fata, știți Dumneacostră, a o prinde, a o gogoli, mai a o sdruti,* cum face tinerii. *Fata nu-i vorbă, se feră și nici pro, ca toate fetele.* RETEGANUL, P. V, 40¹².

b.) A evita, a ocoli. *Shakespeare... se fereste până la exagerare de cucinte abstracte.* MAIORESCU, CR. I, 18. *Nu se feră de faruni, ca boierii de azi.* ȘEZ. II, 208¹². [Printro-o intervertire a imaginii, găsim înțelesul acesta și pentru verbul transitiv] *Bricile se taie gură-n gură și feresc firul de păr, să nu-l ajungă.* (Bilciurești, în Dambovița) H. IV, 65.

c.) A se da (tute) la o parte (spre a evita ceva), a se da în lături, a se retrage, a se întoarce, a face loc, a se da din drum, a se da înapoi, a se codi. *Mulfă mănără-mă și dodeță-mă; de mărturie tale nu ferită-mă (= nu mă feresc).* CORESI, PS. 349; cfr. 139. *Tot cea ce venită până la locul unde au căzut Asa și muri, să ferită.* BIBLIA (1688), 221. *De cătră sfatul împăratului te-ai feri.* MINEITEL (1776), 157¹². *De câmpul cel de groază, chiar gâdul se fereste!* ALECSANDU, P. III, 305. *Nu se feră de nici un lucru.* SBIEBA, P. 211¹²; cfr. 189¹². *Soarele și luna se feră din calen ei.* RETEGANUL, P. I, 40¹². *Feri-te din calea mea!* BIBIUCU, P. P. 301. (În sensul acesta se întrebunțează și în funcțiune intransitivă) A se da la o parte, a se da în lături, a se retrage din drumul cui, a face loc cui. *De te-ating, să feri în lături!* EMINESCU, P. 153. *Fata prinse curagiu și cise: „Feri, căne de amu, din drumul meu, că de nu, te impușe!”* RETEGANUL, P. III, 14¹². (În urma intervertirii imaginii, găsim și funcțiunea transitivă) A da la o parte, spre a păzi ceva. *Se ia mămăliga moale, se face o turță și, ferindu-se focul de pe vatră, se pune turta acolo.* ȘEZ. V, 51¹².

d.) A se adăposti, a cere protecția cui, *Te-ai ferit lângă mine.* BIBLIA (1688), 213.

[La imperativ, în loc de *fereste!* găsim prin Ardeal și prin Bucov, și forma *feri!* care poate fi analogă cu alte verbe de conj. IV, precum *fugi!* și *ghici!* tute-o! mai probabil însă — dată fiind extensiunea geografică și întrebunțarea ei numai în sensul de: „dă-te la o parte, fă loc!” — avem a face cu o apropiere a acestui cuvânt de *avem feri!* cu același sens; cfr. CONV. LET. XVII, 601. În PSAL. SCH. 115 găsim adică forma *feri-se*, pe când la CORESI, PS. 96 avem forma corectă *ferescu-se* (= se feresc).]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul se găsește și la Români din sudul Dunării: ar. *mă ferescu* „mă feresc, mă păzez, mă codesc”, mgl. *mă feres* „mă feresc, mă păzez” și e, probabil, de origine latină. Dacă trecerile de lutele au fost cele arătate, atunci am putea păca de la un prototip *ferire „a sorbi o zi”, înrudit cu *ferie* „zile de cădihnă, consacrate unor anumite acțiuni religioase”; cfr. serbă. *Am* avea deci a face cu un cuvânt din sfera cultului păgân, păstrat la noi și după creștinare; cfr. ar. *arună*).

FERICĂ vb. I (ș. d.) v. ferăcă ș. g.

FERICĂ † vb. I². 1°. *Estimer* (qqn.) *heureux.* *Gloșier*. 2°. *Faire du bien.* (Întrebunțat numai în literatura bisericească veche).

1°. A ferici (ș. d.), a socoti, a a numi pe cineva fericit. *Adecă, a fericiușu răbdătorii.* COD. VOR. 133¹². (= elice) că-mă fericiți. N. TESTAMENT 1648; fericiuș. BIBLIA 1688. *Mărește sufletul meu Domnul...* de acumă *ferică-mă-voe toate rulate.* CORESI, PS. 440.

A slăvi, a proslăvi, a glorifica. *Toate limbile fericează ei.* CORESI, PS. 190. *S'ni s'bor de gloate să-l rulate S'ni acum de bătrâni să-l ferice.* DOSOFTEU, PS. 377. „*Feric* = laudo, beatifico”. ANON. CAR.

2°. A face bine (cui). *Fericează, Doamne, dulce coei tale Sionul.* CORESI, PS. 135.

[Păstrat până astăzi în satul Îndol lângă Turda (Transilv.) sub forma *ferică vb. I*, cu înțelesul de „a binecuvânta”. (Un prot. zice: *Ţi-ăş ferică lucră dăcă...* dar aşă nu şi-l ferice! VICIE, GL.)

— Derivat din *ferice*. Cfr. *fericat*.

FERICĂ s. f. (Bot). v. ferăcă.

FERICĂCIUNE † s. f. = *fericite*. *Te-ai sculat din morși cu stăci și cu fericăciune.* SICRIUL DE AUR, ap. CUR. 127; cfr. 128, 129. *Și eos să trăiți; cu ea în fericăciune să că veseliți.* MSS. (secol. XVII), ap. GUR. I, 136. „*Ferikăciune* = gloria, beatitudine”. ANON. CAR.

— Derivat din *ferică*, prin suf. abstr. *-ciune*.

FERICĂT-Ă † adj. = *fericite*. Participiul verbului *ferică*, devenit adjectiv. (Cu sens neutru) *Acela fericatu întra facitile sale fi-va.* COD. VOR. 113¹². (= *fericite*). N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688; cfr. 73¹²; 154¹²; 160¹². *Fericați ce ispitită mărturie lui, cu totă înena cereă el.* PSAL. SCH. 391. *Feracă limbă ce lui este Domnul Zeul lui.* CORESI, PS. 80; cfr. 360; 243; 251; 331; 164; 396; 5; 83; 105. *Fericați meoserii cu sufletul, că acelora e împărăția cerului.* TETRAEV. (a. 1574), 205. *O fericatu părinte ce...* CUV. D. BĂTR. II, 123. „*Ferikat* = beatus”. ANON. CAR. [După analogia lui *ferice de...*, se găsește, o dată și construcția: *Fericați de cea ce plăng.* CUV. D. BĂTR. II, 465. | Ș: † *ferecat*, -ă adj.]

FERICĂ adj., subst. I. 1°-2°. *Heureux*. II. *Bonheur*. I. Adj. (invariabil). 1°. (Întrebunțat ca adjectiv predicativ, cfr. lat. *felix qui...*) *Fericit. Ferice bărbat ce teame-se de Domnul.* CORESI, PS. 317 (= *Ferice de bărbat.* PSAL. SCH. 376). *Ferice înțeleptorii!* Ibid. 108. *Ah! ferice cine nu înbește și nu simte!* C. NEGRUZZI, I, 54. (În funcțiune atributivă, ne-

popular, întrebuințat aproape numai de poeți) *Vom viașă su eis ferice*. EMINESCU, P. 58.

2^a. (În întrebuințarea lui de adj. predicativ, *ferice* luându-se drept un fel de exclamație, s'a alăturat la fraze ca: „vai de mine!“ „halal de el!“ „sărmanii de voi!“ etc., și, după modelul acestora, s'a născut construcția: *ferice de...*, întrebuințată uneori în înțelesul ironic de: „halal de el!“). *Ferice de bărbatul căla ce răbdă năpăști*. ODO, VOL. 111/2. (= *Ferice de bărbatul...* N. TESTAMENT 1648; *Fericit bărbatul...* BIBLIA 1688); *CFR. CUV. D. BĂTEL I, 19/2*. *Ferice de ceia ce viu în casa ta...* *ferice de bărbat ce-i țaxă ajutorul de tine*. CORESI, P. 230. *Ferice de acela ce ascultă pre părintele lui*. ALEXANDRIA, 152/. *Ferice de Moldovezi, dacă curau treburilor...* s'ar fi urmat cu acelu dreptate! (s. 1835) CRICARIU, VIII, 122/. *Bucheana poate s'o învețe și acasă cine creu. Iar cine nu, ferice de dinu!* CREANGĂ, A. 104. *Ferice, ferice, Ferice de noi, De păriașii noștri, Care ne-au făcut, Care ne-au născut!* TEODORESCU, P. 412. *Ferice, mândră, de tine, De măcar ce te-a născut!* RETEGANU, TR. 99. *Când te împărăție are parte de un stăpânitor apă de drept...* *ferice de noroadă!* din împărăția aceea! INSPIRESCU, L. 328. *Ferice de cel înalt, Că dă gura piște gurd*. I. GOLESCU, *CFR. ZANNE, P. II, 586*. [În Ban. se întrebuințează, la vocalul fem. forma: *feric!* d. ex. *Ferico, Ană, de tine...* HODOȘ, L. P. 68.]

II. Subst. (Mergând mai departe pe această cale de dezvoltare, *ferice de...* s'a alăturat la locuțiunea, aproape sinonimă, *noroc de...* și astfel a putut dobândi valoare substantivă; *cf. lat. felix esse mori...* = „es sei ein Glück zu sterben“. GEORGES, Poetic și învechit) *Ferice. Ceia ce nu puzămă...* *Geomul și price, Să fise de dinșii puțin ferice*. DOSOFTEIU, PS. 123. *Acacia este toată fericea, carea ce nu mie pre această lume de la Dju/mnezeu o poftesc*. TICHINDEAL, P. 423. *Dar fuguți, gândiri noroase, Ce ferice-mi oșliți!* ODOBESCU, I, 57/1. *Ab, noroc, crăjmăz campit!*... *Tu fericea mi-ai luat*. TEODORESCU, P. P. 287. *Nu-i nici o ferice De omu' ce dovnicu*. JAHRESBERG VIII, 284; *MAT. POLC. 267*. † (Fam.) *A-l bate (pe cineva) ferice* (*cf. a-l bate norocul!*) = a da norocul peste cineva. *În ziua când [învățătorul nostru] primea parabile, ne bătea fericea...*; *nu bătea pe nimici*. DELAVRANCEA, H. T. 113.

— Din lat. *felix*, *Jaem*, *idem*.

FÉRICÉ s. f. (Bot.) v. feregă.

FERICĂ s. f. (Bot.) v. ferecă.

FERICÍ vb. IV^a trans. 1^a. *Rendu heureux*. 2^a. *Estimer* (qqn) *heureux*. (Se) *felicitar* (de...). *Glorifier*. 1^a. A face pe cineva *fericit*, a-l noroci. *Domnul hrănește el și învie el și fericează el în pământ*. CORESI, PS. 108. *El se uită suriș la formele perfecte ale Zeișii ce-l fericește*. EMINESCU, N. 103. *Nani-nani, puțul meu, Ferice-le-ar Dumnezeu!* ALEXANDRI, P. P. 381. | Refl. (cu sens pasiv) A deveni *fericit*. *Cu corii [mucenicii] dinpăruță sădărușind durerele căle prea îndelungate, te-ai fericit*. MINEUL (1776), 114/. *Tăndrăle...* *Te-am cunoscut de statornic...* *Vino dar fără de frică, ca să te și fericești!* KONAKI, P. 180.

2^a. Fig. A face (cu sensul de:) a numi, a socoti pe cineva *fericit*, *cf. felicita*. *Nu-i ferici, ci să plângi pe unul ca acela*. DOSOFTEIU, *CFR. TDRG*. *Și pe cel ce va vedea că îl fericesc oamenii mai mult...* GORJAN, H. IV, 168. *Măgariul cădând pre un cal ofșiresc cum îl hrăne, l-au fericit zicând, că în bun ceas s'au născut*. TICHINDEAL, P. 106. *Fericează-l scriitorii, toată lumea recunoască-l...* EMINESCU, P. 224. *Au fost unanimi în a ferici...* *pe amicul Manolache călău noroc a acut și are*. CARGALIE, S. V. 124/2. *Toți cu bine petrecu, Fe Noroc îl ferice*. ALEXANDRI, P. P. 149/3. *Of, draga mea...* *Cine-o să-mi apuce locul, Să-și fericească norocul!*

(= să se felicite pentru norocul său). TEODORESCU, P. P. 311. | A slăvi, a proslăvi, a gloriifica (refl. — pasiv). *Fericum pe izvoditorii cărții românești*. GOLESCU, I. 3. *Italia dănuște...* *Pe fecioara Maria o fericum!* TEODORESCU, P. P. 115. *Se fericește de toată neamurile*. ANTIM, P. 32.

— Derivat din *ferice*. *CFR. neferic*.

FERICÍE † s. f. *Bonheur*. — *Fericire*. *Bucurie și ferice*. DOSOFTEIU, V. S. 169. *Fericită Dumnia lui Vasilie-podă, în care...* *au fost...* *acostă fără în tot binele, cu bipuș, și plină de toată averea, cu marea fericie*. M. COSTIN, LET. I, 273. *Arată și fericiile lumii acelușia în ce art sta*. N. COSTIN, *CFR. GCR. II, 10*.

— Derivat din *ferice*, prin suf. abstr. -ie.

FERICIRE s. f. 1^a. *Bonheur*, *béatitude*. — *Stare sulețeașă în care omul se consideră ferici*. *Împărăția cerurilor...* *țaste fericea ce adevărată*. LITURGHIE (a. 1702). *CFR. I, 314*. *Înleptul...* *suferu cu deopotrică mulțămire, ferice și nenorocir*. MARCOVICI, D. 9/. *Une-ori poate vești fi în ferice, iar alte-ori și în ticloșie*. DRĂGHICI, R. 109. *Viam fericea în brațele ce erau să mă cundă!*... C. NEGRUZZI, I, 52. *Fericea stă [după Epicu] în înălțarea sulețeașă a omului, atât de-ășupra propriilor sale nevoi, cât și de-ășupra împrejurărilor din afară*. NEGULESCU, P. R. I, 223. *Înca fericea cistă de mai înainte, cum s'a împlinit*. CREANGĂ, P. 14. *Fericirea și sârăcia nu pot sta împreună*. ZANNE, P. V, 575. *Eposatul intru ferice Ion* (*cf. ferici 2^a*). *Cele nouă ferici*: „les béatitudes de l'Évangile“ (Mat. cap. V.) | Fig. (p. ext.) *Persoana sau obiectul care procură fericea*. *Maică, măteleana mea, Maică, fericea mea...* JARNIC-BĂRSEANU, D. 100.

— Înfințitul lui *ferici*, devenit abstract (pierzând însă sensul de abstract verbal și luând înțelesul abstractului adjectival *ferice*, pe care l-a înlocuit).

FERICÍT,-Ă adj. adv. 1^a. *Rendu heureux*. 2^a, 3^a. *Heureux*. *Bienheureux*.

Participiul verbului *fericit*, devenit adjectiv.

1^a. (Cu sens pasiv) *Fericit te-ai făcut, cu adevărat fericitule de Dumnezeu!* MINEUL (1776), 231/.

2^a. (Cu sens neutru) *Care se află într-o stare de înaltă mulțămire sulețeașă*. *Mai fericit este cineva cu strimț trais în locușul său, de cât cu toate desfătărele în casele străine*. CANTEMIR, *CFR. ZANNE, P. III, 206*. *Vei trăi fericit în ori (măcar) care întâmplare*. MARCOVICI, D. 16. *Acestea ferici pe el îl fac*. EMINESCU, P. 187. *Uite, grăuții... fericiți ce sânt!* COȘBUC, P. 129. *Fii fericit și domnește cu pace!* INSPIRESCU, L. 31. | (În exclamațiuni, cu același sens și cu funcțiunea lui) *Ferice*. *Fericiți cei săraci cu duhul*. BIBLIA (1688), 758. *Fericiți cei ce nu se mai deslăpă!* MARCOVICI, C. 7/. *Fericit acel ce căleță tirania sub picioru!* ALEXANDRI, P. I, 259. | Substantivat. *Se bucură de frumusețea florilor...* *cu nu fericit*. INSPIRESCU, L. 8. | (Fînăde fericea doplănu în este partea cel mai muritor, epitetul „fericit“ se dă mortilor și mai ales celor envelioși, *cf. lat. beatus*). *Vișă a fericitului părintelui năruți tale*. BIBLIA (1688), 7, pr. 21. *M'am rugat...* *prea fericitului patriarhal...* *chir Dosofteiu*. DOSOFTEIU, *CFR. TDRG*.

3^a. (Cu sens activ) *Fericitor*, plin de *ferici* (deci): bun, favorabil, potrivit. *Primiiți și-odm de județul drept, intru împărăția lui ceea nesfârșită și fericită*. CORESI, E. 11/. *Au asoit fericit ceasul de dorita întâlnire*. KONAKI, P. 85. *Îți va dăruți Dumnezeu ferice călătorie*. DRĂGHICI, R. 14. *Te-ai dus, lășându-mi...* *Un suvenir, comoră de cizuri ferice*. ALEXANDRI, P. I, 121. *Zi, întâmplare, expresie, alegere fericită*.

FERICITĂ † vb. 1^a v. felicita.

FERICITOR, -OĂRE adj. *Ce qui donne le bonheur.* — Adjectival verbal al lui fericit (derivat prin suf. -itor). *Câte numiri ar inventa el... pentru un surd de pe buzele ei, un surd în trecere, umbra unei fericitoare cugetări.* EMINESCU, N. 74.

FÈRIE s. f. *Mesure de capacité, contenant dix 'ocă'.* — (Translv.) Măsură de capacitate (pentru blaturii spirtoase) de conținutul unei vedre. Cfr. MĂNDRĂSCU, L. P. 241; SEZ. I, 108. *Unită... într-o bute de zece oacă (patruzeci de vedre sau ferii ardelenești) bagă o cupă.* ECONOMIA, 170/. *O ferie de vin, care face 2 zloști și 8 z. creștari.* IOBGA, S. D. XII, 296. *De pedepșa aceasta nu scapă nimeni, de nu se rescumpără, plătind o ferie de vin.* MARIAN, NU. 700; cfr. SEVASTOS, N. 322/. *Are un budugan... mare cât o bute de 50 de ferii.* RETEGANU, P. V, 29/. [Pronunț. -rie și -rie. | Diminutiv (rar): feriață s. f. MĂNDRĂSCU, L. P. 161/.]

FERIGĂR s. a. *Fougerate.* — (Ban.) Regiune acoperită cu feregă. CDDE, nr. 578. — Derivat din ferigă, prin suf. loc. -ar (cfr. fran. *fougère* < *filicaria).

FÈRII s. f. plur. v. vacanță.

FERINTĂ † s. f. v. fereală.

FERIȘCĂȚ, -Ă adj., subst. *Chanceux, heureux.* — (În Brașov) Fericit. „O femeie care și-a măritat (fetele și) cu toate a nimerit bine, este ferișcăț; o femeie mai în vârstă s'a măritat și a luat de bărbat pe un om june, ea este ferișcăț; un fiilor s'a însurat și a luat bănet, nu giună, este ferișcăț; a făcut mult bine în viața lui, este deci ferișcăț. | Substantivat. *Esti plin de sănătate, ferișcățule! Nu te prea fâli, ferișcățule!* (Ca verb nu există)“ Com. I. PANTU. — Participii, devenit adjectival, al unui verb pierdut ferișcă, dintr-o formă mai veche *fericicâ, iar aceasta corespunzând unui tip *felicitare (din *felicitare*, cu enocensul schimb între sufixul -*are* și -*oare*) „a face fericit, a fericit (pe cineva).“

FERIT, -Ă adj. *Protégé, gardé, abrité. En cachette.* — Participii verbului ferit, devenit adjectival. Păzit, apărat, ocrotit, protejat. *Slătă multe ciacuri, ferit de D-zeu, needîmătat.* DOSOFTEIU, V. S. 5. | Scutit, adăpostit, la adăpost. *Locul e ferit și iepela au ce paște.* CREANGĂ, P. 128. | În ascuns, în taină, păzinduse. *De atunci protecova plângeri și se întovări ferit de părintele.* HĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.

FERITOĂRE s. f. (Băile) *Abri.* — (La Moța) „Locul unde se feresc băieșii cu ocaziunea exploziilor“. FRÂNCU-CANDREA, M. 42. — Derivat din ferit, prin suf. loc. -toars.

FERITOR, -OĂRE adj., subst. *Qui se soumet à ou respecte (la loi, etc.). Protecteur.* — Adjectival verbal al lui ferit (derivat prin suf. -itor), întrebunțat mai ales în funcțiune substantivală. (Se construă cu acuzativul s. cu datival). † Care păzește, observă, respectă, ține (legea, porunca, jurământul, etc.). *Neînțelept, neco statul feritori, neînbitori, neco blăstemul feritori, nemidostoi.* CORESI, ap. GCR. I, 13.* (Învechit) Păzitor, apărător, protector. *Pre sfinșia sa luă și puse socotitorii și feritori din domniei sale.* VARLAAM, ap. TDRG.; cfr. DOSOFTEIU, V. S. 113. *Să'nălțăm numelui său glăușii mulțumitoare cu unii feritor de rău.* DRĂGHICI, R. I, 117.

FERN, -Ă adj. *Ferne.* — Tare (în sens moral), sta-tornic, necințit, neșovăitor, neînfricat, care nu șovăște și nu se intimidează. *Acund o încredere fermă în bunul simț... al poporului român... nu prezin-păm... cu faptele noastre.* MAIORESCU, D. IV, 78. *Om,*

glas ferm, privore fermă. (Comort) *Tranacție fermă:* ale cărei condiții sânt definitiv fixate și nu sânt ex-ceptate la nici o eventualitate. *Acet împrumut s'a luat ferm de chiar împrumutătorii cu SS. GHICA, S. 448.* — N. din fran.

FÈRMĂ s. f. *Ferme, métairie.* — Gospodărie agric-olă mai mică. *Conacul sau ferma domnului Ciopage este la 15 minute departe de sat.* L. IONESCU, M. 539. (Mai des) *Ferme-model:* care pot servi și altor agri-cultori spre învățătură. *Insă și o fermă-model ar trebui a se înșinșă pe moșia țărului Severin.* *ibid.* 262. — N. din fran.

FERNĂNȚĂ † s. f. v. fermeneș.

FÈRNEC s. a. v. farmec.

FÈRNECĂ vb. I. trans. 1°. *Empoisonner.* 2°. *Enchanter, ensorceler.* 3°. *Charmer, ravir.*

1°. Sensul vechiu etimologic de „a otrăvi, a în-venină“ nu se poate atesta decât la P. MAIOR; la acest autor, el nu corespunde de sigur unui în-țeles popular, ci e luat de-a-dreptul din grocește. *Refl. Decheoal... se fermecă, adică se otrăvi însuși pre sine.* *IST. 6.*

2°. (Sensul obișnuit e:) A exercită asupra cuivă (une-ori chiar asupra sa), cu farmece, adică prin mijloace tainice, o influență supranaturală, cu scopul de a-i da înfășurarea s. a-i produce starea trupească ori sufletescă dorită. (Poporul nostru face deosebire între a fermec și a vrâji, a face cuivă, a descântă și a desface. Cel ce vrăjește și cel ce face stă în legătură cu spirite necurate, caută totdeauna să producă un rău, timpul vrăjilor e noaptea, vrăjitoarele sânt de obicei femei răuvoitoare și bătrâne, iar mijloacele întrebunțate de ele sânt în deosebte spurcate; cel ce farmecă nu invocă spirite necurate, ci se adresează adesea Maicii Domnului, întrebunțazăz rouă, apă și mai ales flori mirelitoare, încrează cu deosebire la ră-săritul soarelui și scopul nu trebuie să fie răuvoitor, ci se farmecă cinevă de obicei spre a deveni frumos s. iubit de altul. Cel ce descântă voește anume a vindeca o boală, iar cel ce desface vrea să elibereze pe cinevă de făcătura. cfr. MAHIAN, V. 5. §. u., NU. 21 §. u. În literatură, deosebirile acestea nu se prea fac și cuvintele se întrebunțază adesea ca sinonime). *Reș... un cîluș de fermecă... și aduce nește vederi împrutului cu farmece... și alle seamne cu farmecote lui făcă.* MOXA, 390. *Au făr-mecat el pe tată-său bat, cât au rămas Nos ca un famîn, de n'am unii avut de otuneșii roadă, a face copii.* N. COSTIN, LET. I, 47/. *Și tu rău m'ai fermecat, cu trei paie de la pat.* DOINE, 208/. *Parcă e l-am fermecat Cu otroaș și cu spirit.* SEVASTOS, C. 258/. † (Neobișnuit) *Refl. Și el petreacă fiii lui prin foc în plămîntul Vencom, și să descântă și să vrăjii și să făr-mecă și fiza grători dan pântec și crăjitori.* BIBLIA (1688), 330/.

3°. Fig. (Literar și modern, după fran. „charmer“) A încantă, a captivă (inimile), a atrage, a stăpâni. *Tândra împărătească... ochii făr-mecă.* *De zămbos, sau de juc.* ALECSANDEI, P. I, 432. *Toate noate minunate daruri...lene fermecară minșile domnișii celei mari.* ODOBESCU, I, 134. *Foto-i hazulii și n'o făr-mecat de-ocum.* CREANGĂ, P. 164.

[Se conjugă: făr-mec, făr-meci, făr-mecă, făr-mecăm, făr-mecați, făr-mecați, să făr-mecă; în Munt. făr-mec, făr-meci, făr-mecă. I. VACĂRESCU, P. 330/; FISCUS-PESCU, O. 17/, 94, etc. făr-mecim, etc. | † și dial. făr-macă și făr-meca. | Prin Maramureș (cu trecerea a > o după labiale) făr-mecă, conjugat: făr-mec, făr-meci, făr-mecă, făr-mecăm, etc. TIPLEA, P. F. | (Bar) înfermecă. FANN, E. V, 121, dial. înfermecă, ap. CDDE, nr. 852. | Derivat: fermecăre s. f. *Timpul menit*

pentru fărmeacare a mai cu seamă înainte de răstărlul soarelui. MARIAN, V. 13.]

— Din lat. pop. *pharmacare (derivat din *pharmacum), sau derivat românesc din farmec.

FERMECĂRIE s. f. — fermecătorie. (Rar) Nu pot ca să-l apuc-o, Ori să-i stric fermecăria. EMINESCU, L. P. 146.

— Derivat din farmec, prin suf. abstr. -ărie.

FERMECĂȚ, -Ă adj., subst. Ensorcele, enchanté. Détraqué. Charmé, ravi. — Participiul verbului fermeca, devenit adjectiv; (de oare-ce poporul crede adesea că oamenii îndrăgostiți și zăpăciți au fost fermecați, întâlnim și sensul zăpăcit (de dragoste), aiurit, cfr. zănatie; (în literatura modernă, după fran. „charmé” și); încântat, cuprins de admirație mare s. excesivă pentru ceva (s. cineva). Fiul crăiului, fărmeacă de vorbele babei, scoate atunci un ban. CREANGĂ, P. 191. Broasca fărmeacă cea fermecată (titlu de poveste). ÎMPIRESCU, L. 33. De-a fi'er un viteaz, Cu flori pe obruz, Să nu mi-î stricăți, Ci să mi-î legați; Iar [de-a fi] uruz fărmeacă, De miieri stricat, O palmă să-i dați, Drumul să-i lăsați! ALEXANDRI, P. P. 65.

FERMECĂȚOR, -OARE adj., subst. 1°. Enchanter, magicien. Fascinateur. 2°. Ensorceleur, magicien. Adjectival verbal al lui fermeca (derivat prin suf. -itor), întrebându-l și ca substantiv. Cfr. vrăjitor.

1°. Adj. Care farmecă. Muterea fărmeacătoare nu o lăsa a trăii. PALIA (a. 1582), ap. OCR. 71. În Oceanul cel mare se află o insulă, adică oceanul... și este locuit de duhulii maestre, adică de ființe fermecătoare. GORJAN, II, II, 179. Au pus masa [fermecată] în mijlocul casei... și așteptă numai cuvintele cele fărmeacătoare. Atunci s'au sculat omul și au zis: „Așterne-te măsușă.” SRIERA, P. 197. (Literar, modern, după fran. „charmant”) Încântător. Un dor... se naște din acnteaua unui ochiu fărmeacătoriu. CREANGĂ, P. 275.

2°. Subst. (întrebuințat mai ales la feminin, femeile îndolnetnicindu-se cu farmecole mai des decât bărbații; cfr. fermecătoreasă) Cel a. cea ce face farmece. Fărmeacătoriu au cunoștință cu drăcii. VARLAAM, C. 238. „De nece nu chemă și fărmeacătoare. FRĂVILA MOLD. 69. Filip crăiul... era filosof mare și fermecătoriu și cetărilor de stele... ALEXANDRIA, I. Mas rar se auz de bărbați cari-sa fermecători. SEZ. IV, 181.

FERMECĂTOREASĂ s. f. Enchantresse, magicienne. — Femininul lui fermecător (derivat prin suf. motiön. -oasă). Fermecătoare. O drăcoacă de fermecătoreasă, care, voină ca să te amurezezi de dînsa, se prefăcă în chip de ființă adeverată, prin măiestriele ei. GORJAN, II, II, 182.

— Derivat din fermecător, prin suf. adj. -oac.

FERMECĂTORIESC, -EASCĂ adj. D'enchanter, d'ensorceleur. — De fermecător. Cfr. vrăjitoroesc. Șapucă de mesteguț fermecătoreesc și în scurții ermele înveșă atăta de bine, încât cu fermecole ei prefăcū pe fiul meu în eșel. GORJAN, H. I, 31.

FERMECĂTORIE s. f. Ensorcèlement, sorcellerie, magie. — Artă, meseria s. operațiunea unui fermecător, farmec. Cfr. vrăjitorie. Dumnezeu... opraște... închinarea de idoli, depărta credința... vrăjitoria și tot felul de fermecătorie. CATEHISIS (a. 1774), ap. OCR. II, 100. Obiectele ce se întrebuează de fărmeacătorii și fărmeacătoare în timpul fărmeacării, fărmeacătoriei sau fărmeacătorii, sînt în genere cât se poate de curale. MARIAN, V. 13. Trebuie să fie vreo fermecătorie sau vreo altă drăcie aci. ÎMPIRESCU, L. 53.

— Derivat din fermecător, prin suf. abstr. -eie.

FERMECĂȚURĂ s. f. Sorcellerie, magie. — Acțiunea de a fermeca și rezultatul ei; fermecare și farmec. Curcile Zebellii, maicii tale și fărmeacătoarele ei caale multe. BIBLIA (1688), 272. În unele părți din Banat cred Românii că... în seșirea sufletului, fac vrăjitoarele o mulțime de fărmeacătorii. MARIAN, I, 77. Spune-i, mândră, măcă-to, Să-și cărpească Ho 'n poale, Că i-i mîntea zburătoare, Și zbură peste-arături, Să strîngă fermecătorii. SEZ. VIII, 178; cfr. DOINE, 258/11; RETEGANUL, TR. 155/11. Foaie verde de pe răd, O faldă s'a scodă Să facă fărmeacătorii Tot cu piemă și cu ură, Să mă fermeca pe mine, Să mă las, bade, de tine. JARNIK-BĂREANU, D. 71. [Plur. -turi.]

— Derivat din fermeca, prin suf. abstr. -ătură.

FERMENĂS s. a. — Diminutivul lui fermentă (derivat prin suf. -oș). TEODORESCU, P. P. 440^b. [LA ȘINCAI, HR. III, 66/21 și; fermăniță s. f.]

FERMENĂȚ s. f. Sorte de élement à manches larges (porté jadis par les boyards et, de nos jours, par les paysans). — (Înainte de introducerea portului așean) Cafaueică scurță până la talie, făcută din stofă bună (de catifeă) și brodată cu fir sau cu mătase. Se purță, pe vremuri, de către boieri, pe de-a-supra anterului, larna, căpșușă cu blană, și, vara, fără blană. O fermenă de catifeă neagră, scurță până la talie și cusută cu fir. FILIMON, C. II, 305. Boierii... [purtau] vara, fermeneaua scurță... pe de-a-supra giubea de postav sau, la sărbători, binis. GRICA, S. 501. Pe sub giubeaca de pambrin albastru, blăniță cu zomur, purță una dintr'acelle scurte cafaueice, numite fermenele, broderia drăcia cu fir și cu tertel și acoperet tot pieptul. C. NEGREZZI, I, 16. Cfr. PAMFILE, I, C. 357. [Astăzi în unele regiuni din România] Halnă țărnească, scurță până la brău, de croială mînteanului, cu mancele largi și guler mic, căpșușă cu blană. Cfr. SEZ. IX, 40; MANOLESCU, I, 182. „Halnă până la talie, blăniță cu piele de oale lucrată”. (Săcuieni, în Dâmbovița) H. IV, 257; cfr. IV, 158. Se vede în lăuntruil casei... rochia de lână spănzuride în cais, fermenele, lăgicere, prosoape și alte păndurii. I. IONESCU, D. 205. [Țiranele] poartă folă, endroc, rochie, fermene, scurteică și ochia. JI-PESCU, O. 80. Nu-mi e de giubea. Că de fermenele. TEODORESCU, P. P. 313; MAT. FOLC. 262; EPURE, P. 23. [81] fermenă RĂDULESCU-ODIN, lipărit greșit: fermekă.]

— Din turc. fermene, idem.

FERMENT s. a. (Chim.) Ferment. — Substanță organică s. organizată, care, fiind pusă în contact cu altă substanță organică, o descompune. Fermentul berii. | Fig. Principiu care cauzează oarecare mișcări sufleteteși, sociale, etc. O pregătire, un ferment al evoluției, este simțirea neajunului stării de astăzi. MAIORESCU, CR. III, 58. Erevii botoșăneni... ajunseră în acest orag un ferment de viață economică. IORGA, C. I, II, 207.

— N. din fran. (lat. fermentum, idem).

FERMENTĂȚ vb. I°. Fermenter. — A se transforma s. descompune sub influența unui ferment; cfr. a doapli, a fierbe. Mustul fermentează. | Fig. A fi în stare de agitație morală. O inimă în care fermentează pasiunile. [Derivate: fermentare s. f.; fermentat, -ă adj.]

— N. din fran.

FERMENTĂȚIE, FERMENTĂȚIUNE s. f. — fermentare. Fenomenele în care o substanță se modifică sub influența unei ființe viețuitoare microscopice, sînt cunoscute sub numele... de fermentațiune”. PONI, C. 298. | Fig. Stare de mare agitație morală. Înainte de izbucnirea revoluției, toate epiritetele erau în fermentație.

— N. din fran. fermentation.

FERTĂ s. f. (Mar) *Loize*. — Fiecare dintre fășile din care-compusă pâna unei corăbii. Cfr. DDRF.
— Etimologia necunoscută.

FERTAI-FERTAI adv., subst. *Că et là, de-ci de-lă, Va-et-vient, allées et venues*. — (Fam. În legătură cu verbe de mișcare, arată că mișcarea se face) În toate părțile, necontenit, încoace și 'ncolo, de colo până colo. (Se întrebunțează și 'n funcțiune substantivă). *De dimineață până seara, [ei] sânt într-o continuu frământare; în birje, pe jos, fertai-fertai de-a lungul podului Moșoșanei. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. [Și: sertia-fertai: Omul se suise de cu vreme pe corabie... ca să nu stea în drumul corăbierilor, care umblau de colo până colo sertia-fertai, străngându-i frîngătare și 'ntinzând funiile. CARAGIALE, s. N. 77. Lui nu-i bătă la ochi a bine acde sertia-fertai, de colo până colo, pe dinaintea casei. ISPIRESCU, ap. DDRF.]*
— Din ung. *szerte* „în toate părțile, răspândit”. (La repetiția expresiei s'a modificat consonanta inițială, prefăcându-se dentala în labială, cfr. *terchea-berchea, techer-mecher, talmoș-balmoș*, etc.).

FERTILE, -Ă adj. *Fertile*. — Care produce mult, rodnic, roditor, fecund. *Pământ fertil.* | Fig. *Macrogenii, totdeauna ferti în idei finanșiare, cu gîsi mijlocul de a scîpa tezaurul din penultima strămtorare a momentului. MAIORESCU, D. I, 41.*
— N. din fran.

FERTUN † s. m. — „*Fertunul* nu eră o monedă bătută, ci numai o monedă ideală, exprimînd valoarea unui sfert de marcă s. grivnă polonă; valora decî cât 6 seoti sau 12 proși”. Com. I. NISTOR; cfr. IOBGA, B. H. 13. [Și: † ferton: *Banii care trebuie să nu se plătească, să nu se măsure, fără numai ca marca de argint... adică de patru fontoni și o jumătate a măsurii Sibiului cu un denariu de Kolonia. SINCAY, HER. I, 253/2.*]
— Din m.-lat. *ferro-onem* (latinizare a cuvîntului germ. *Vierdung*).

FERRUINÓS, -OĂ adj. (St. nat.) *Ferruginosus*. — Care conține fier. *Cele mai însemnate ope mine-răle ferruginose (borcut) de pe moșia Broșteni sînt...* POPOVICI-KIRILEANU, B. 26.
— N. din fran.

FERVENT, -Ă adj. *Fervent*. — (Franțuzism) Care fierbe, plin de foc, aprina, înfocat (numai în sens figurat). *Ferventul buldai este acuma fericit; el s'a întors în Nirvana. CARAGIALE, N. 16.*
— N. din fran; cfr. dubletul fierbinte.

FES s. a. *Fes*. — Un fel de căciulă de lână roșie (mai rar albă s. albastră), prevăzută cu un ciucure, pe care Turcii și creștinii supuși otomani li poartă în locul pălăriei. *Fesul* a fost introdus și la nobilimea română din timpul domniilor fanariote; se purtă subț șligle de către boieri și cucoane (cfr. I. GHICA, REV. NOUĂ, II, 175); astăzi se poartă pe alocuri de țărance, mai ales de femeile bătrîne (d. e. Găvănești, în Buzău) H. II, 81, (Blăeni, în Covurlui) H. III, 4, (prin regiunile Dunării și în Râmnicul-Sărat) MAIORESCU, I. 198. *Un om tîndr de o statură mijlocie purtînd un fes pe cap.* C. NEGRUZZI, I, 218. *Fatma stă răzîmată de-al tronului pilastru, Șî-albaștri are ochii. COȘBUC, B. 15. Am să-4 aduc un fes ros și un tulpan undelemnîu cu să-și mai aducă aminte din tinerețe. CREANGĂ, P. 134. Pe unde să mi-4 loace? La rețelul pîrlui, Pe din douăi fesului, Unde-4 cold ciocoiului. ALEXANDRI, P. P. 260. Interesul poartă fesul! I. NEGRUZZI, III, 96. (Entom.) *Fesul-popil = fesuşor (Porphyrphora polonica).* [Plur. *fesuri*.]
— Din turc. *fes*, idem.*

FESCİÖR s. a. *Petit fez*. — Diminutivul lui *fes* (derivat prin suf. *-ciör*). *Alto, Albo de la munte! Ce-ai pus fesciöru pe frunte, Că hi-au țesit vorbe multe. ALEXANDRI, P. P. 267.*; *TEODORESCU, P. P. 321*°; cfr. MARIAN, NU. 345. [Mai rar: *fesîşör*. SEVASTOS, G. 199/2.]

FESFENEĂ s. f. *Fanfreluche*. — (Mold.) Întrebunțat mai mult la plural; fam. Zoroane, nimicuri care fac parte din deschisurile femelești. *O fetiță dela Jară N'are-atîte fefesele.* C. NEGRUZZI, III, 51/12. *Florico (și) drege toaleta; In ași, să mă fac pupuică, cu fesfesele boieresti. ALEXANDRI, T. 920; cfr. 942 (glosat prin: „dichis femeiesc”).*
— Din turc. *fesfese* „sensation”. RUDOW, XVIII, 81; ȘIU.

FESNIC s. a., **FESTĂNIE** s. f. v. *sfeș-*.

FESTĂ s. f. *Farce (de maucais goit)*. — Păcăleală, mai mult ori mai puțin dăunătoare. În construcțiile: *a face s. a jucă caiei o -*; *a-4 păcăli, a i-o face. Ți-a face urle feste Vreun bărbat nădrău.* C. NEGRUZZI, III, 30. *Îți aminitești... festele ce jucam numeroșilor nostri creditori?* GHICA, s. 353
— N. după ital. *festa* „sărbătoare”, mai vechiu și „păcăleală”. Cuvîntul trebuie să fi intrat în românește prin limba francă, vorbită de Levantini.

FESTEC †, **FESTIC** s. a. v. *fistic*.

FESTELI vb IV^a. 1°. *Tucher, salir, soniller, crotter*. 2°. (Ref.) *Faire ses besoins*. (Prin Mold. și Bucov. și Ban.)

1°. Trans. și refl. A (se) murdări, a (se) mînji, a (se) măzgăli; fig. a (se) necinzi. *După ce am descris acest atentat, care ca necinzi Moldova, această crimă, care cu festeli țole istoriei fării... TRICARIL, X, 19.* *Îndată ce sufletul au festelește, toate faptele cele bune îl părăsesc, și rădățile îl săpănesc. BELDIMAN, N. P. II, 129. N'am festeli nicodată mînilo mele 'n argin, Că să calc ori peste pravali, ori Jară, ori jurămînt. KÖNARI, P. 49. Când intră în odăie, își lasă papucii la uși, ca să nu festelească covorul. I. NEGRUZZI, I, 126. Da cum nu! Că nu mi-oiu festeli nu mînușele!... CREANGĂ, P. 292. Virtutea sufletească se răsi către Desfrînare, zicîndu-4: ...Astfel își înveși tu prietenii: noaptea li festelești; iară ziua li li amorții de somn în minutele cele mai scumpe”. ISPIRESCU, V. 25/2. *Află, miere... necinzițoare de zile sfinte, că eu sînt Sf. Vinere, ce venim să te fierb în ciubărul cu cămeși, pentru că de multă vreme imi festelești ziua cu leșie. SEZ, I, 61/12. M'am tot festelit umbilul prin ploaie. Com. A. COCA; cfr. VICIU, GL. O cadă butjocorită într-o cireadă, festelește pe toate celelalte. ZANNE, P. I, 687; SEZ, I, 218/20. (Expresie de origine trivială, cfr. băt) A festeli bîfșul s. briceagul s. mant'ua (și eliptic): *a o festeli = a păți rușine, a o păți.* Cfr. SEZ, I, 218/11; II, 47/11; III, 6/11; ZANNE, P. III, 31; PAMFILE, J. II.**

2°. Refl. (Mold. Despre animale) A-și face troaba. *Cînd cădele se festelește înaintea scîreii, are să fie bine în cose.* SEZ, VI, 26.

[Derivate: *festeli*, -ă adj. *Se sărese ici și cole... cărți... cu legătură de carton rupt și cu festeli.* I. NEGRUZZI, I, 12; *festelițor, -oare adj. Sont Te pofese, strunțose-și limba, festelițor de hărtie!* C. NEGRUZZI, III, 100. *festelire s. f.; festelițara s. f. [Tablou] eră o festelițară de plumb ros și albastru care înfășișă, chip, un turc călare. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.]*

— Din ung. *festeli* „a vîpsi, a coloră”, derivat prin suf. *-eli*. (Sensul primitiv nu s'a păstrat de cît prin Maramureș, sub forma *fești = „a vîpsi”*. RUD, P. P. ; în celelalte părți s'a pierdut, păstrându-se numai cel derivat și polarativ de „a vîpsi urit”, deci „a murdări”).

FESTI vb. IV^a v. festeli.FESTILĂ s. f. 1^a. Măche. 2^a. Étoupe. 3^a. Allumette.

1^a. (Vechiu și popular) Fiftil (în lumânări, candelă, lămpi, etc.) „Festilă = ilychnus”. ANON. CARL. *Vei face candelile [sfeșnicu] lui șapte și vei pune festilele lui. BIBLIA (1688), 57^{1/2}. Una dintre femeile de față, cum s'a așezat mortul pe lașă... face o festilă lungă de bună, sau de câlți, măsură cu dină mortal cât e de lung, și apoi după lungimea aceastuia face toajogul. MARIAN, I. 150. Și-o muncă lumânoreia ca festilă cu tof. ZANNE, P. II, 215; SEE, I. 218^{1/2}. Fiftil (pentru a aprinde materia explozivă dintr'o bombă, etc.). *Petru împăratul... a dat poroncă... la granatari, carii poartă la sine cumborale, de cele mici, cu festilă, de aruncă din mână. N. COSTIN, LET. II, 119^{1/2}.**

2^a. „Căli noduroși, păzdroși”. BREBENEL, GR. P. Și întâiu scândurile ceale de la porți, având crepături, le astupă cu festilă și cu smolă. GCR. II. 93

3^a. (Prin Torontal și Măldan, în Banat, etc.) Chibrit VICIU, GL.; LIUBA-TANA, M. 113.

[Plur. -știle și -știli.]

— Din paleoslav. světillo, idem.

FESTIV, -Ă adj. De fete. — Sărbătoresc. Scriere festivă iubiră. MIREA, F. S. 4.

— N. din lat. festivus, -a, -um (< festus, -a, -um).

FESTIVAL s. a. Festival. — Mare serbare muzicală. | P. ext. Reprezentație teatrală cu muzică și declamație, dată în onoarea sau amintirea cuiuă. De la „Băzcan și Vidra” și până la „Vlaicu-codă” Arar la festivaluri de se mai spus-o odă. MIREA, C. II, 49. [Plur. -cole, mai rar -caluri.]

— N. din fran.

FESTIVITATE s. f. Fête solennelle. — Serbare solennă. Festivitatea împărțirii premiilor.

— N. după lat. festivitas „plăcere, veselie” (< festus, -a, -um „de sărbătore”).

FESTON s. a. Feston. — Ghirlandă de frunze și flori, suspendată în formă de răuri, ca podoaă, la o serbare. | P. anal. (Arhît.) Ornamenat care imită festoaale. | Broderie tăiată în coifuri de diferite forme.

— N. din fran.

FESUȘOR s. m. (Entom.) *Cochenille de Pologne (Porphyrophora polonica)*. — (Mold. și Bucov.) Gândac mic și rotund ca o mărgea roșie. Nu poate zbura și, când îl prinde, slobode un fel de sug galben. Uscat și pisat, se întrebunțează ca vopsea roșie pentru coloratul lânii. Se mai numește și: fesul-popi. Cfr. MARIAN, INS. 464-465.

— Derivat din fes, prin suf. dim. -ușor.

FETEAMĂ s. f. v. fetet.

FETELĂ s. m. I. 1^a. *Jeune homme qui se complait parmi les jeunes filles, qui est timide ou qui a des manières de jeune fille*. 2^a. Fătăner, vagabond. 3^a. *Hermaphrodite*. II. *Vieille fille laide*.

I. 1^a. Flăcău cu apucături de fată, „care seamănă mai mult a fată” (LM.), „cărui-a fată a sta...”, a petrece mai mult cu fetele” (COSTINESCU), „care se ocupă mai mult cu lucruri femeiești; fecior care nu se însoară, dar nici de dragoste nu știe nimic, deși petrece mai mult în societatea fetelor” (MARIAN), „flăcău rusinos, timid” (PAMFILE, J. II). [Dial. (Varviz. în Transilv.) fitețu „omul care se mestecă în lucruri femeiești”. VICIU, GL. Cu alte sufixe: fetele (întrebuțat mai ales la vocativ: fetețeo?) ibid.; (în Tara-Oasului) fitețicu „om muleratic” ANDREA, T. O.; (prin părțile Sibului) fetețetă = bărbat cu apucături de femeie. Zice anusă cură nu bea: fetețetă! SANDU-ALDEA, A. M. 78.]

2^a. „Om fără căpătăiu, de ex. *Acolo-i un fetelen, care bate dramurile! Ce umbli fetelen și nu le apuci de un lucră?*” (Bilca, în Bucov.). Com. o. TOFAN. (Cfr. a umbli laela, a umbli în dorul țelii).

3^a. *Hermaphrodite*. DDRF. (Cu alte sufixe, și: fătălaș. POLIZO; BARCIANU; DDRF.; ALEXI; (la Brașov) fătărău, feteloiu, fetețeașă s. f.; fitețicaș. VAIDA, JAHRESBER. VIII, 82.]

II. „Fată bătrână și urtă (Bilca, în Bucov.)”. Com. o. TOFAN; „fată groasă, grosolană, mare și groasă”. LM. Cfr. fătou, fătoc, fătocin, fătocinșă, fătocinșă, fătătoiu, fătătău.

— Derivat din fată, prin suf. peior. -eleu.

FETELEȘĂ s. f. v. fetiță.

FETESC, -EASCĂ adj. s. f. De jeune fille, virgină. Varietă de ruzin. — Adj. De fată, fecioreșc. Feteasca aștere a Precucurii. DOSOFTEIU, V. S. 25; cfr. 134^{1/2}. *Podoaabele fetesti*. VARLAAM, C. II, 12^{1/2}. Să-mi aduci dragostile?... De la 99 pâlirii feciorești, De la 99 straturii fetesti. MARIAN, V. 92. Se îmbrică feciorul în haine fetesti, de ai și jurat că-4 o zădă. RETEGANUL, P. II, 11^{1/2}. (Substantivat sub forma feminină. Bot.) Fetească = varietate de viță. TDRG.

— Derivat din fată, prin suf. adj. -esc.

FETEȘI ț. adv. v. fle-

FETEȘTE adv. Comme une ou en jeune fille. — Ca o fată, în felul s. după obiceiul (portul) fetelor. *Credau că e fată, că par că e spusă că se îmbrăcase feteste*. RETEGANUL, F. II, 12^{1/2}. *În chîm mi-l băgă, Se puneă și-l îmbracă, Îl încingă una feteste, Îl înveală necește, COCEA, B. 56.*

— Derivat din fată, prin suf. adv. -ește.

FETIȘ s. a. Jeune filles. — Colectivul lui fată, derivat prin suf. -ci. (în Ban., unde se mai zice și feteamă s. f. și fetiș s. a.) ODDE nr. 560.

FETI vb. IV^a. *Vieir en jeune fille*. *Ecater file, coifier S-te Catharina*. — (Despre o fată) A trăi a asta, a rămâne fată nemăritată (cfr. Jun). BĂDULESCU-CODIN. (Despre mai multe fete) A felii împrenă s. a. felii cu cineoă = a petrece timpul de fetie laolaltă (cu cineoă): „grandir ensemble (en parlant de jeunes filles)”. DDRF. *Pre fetelo mari le petroc numai fetelo mari, cu care au fetii împrenă și au trăit bine*. MARIAN, I. 256. *Mireasa cât timp a felit, a fost, în toată prința, fată cinstită și de omie*. Idem, N. 729; cfr. SA. 112. Să nu-și facă fată baieri lui și la sie, că feteste mult. (Orlat, în Transilv.) ap. HEM. 2359. *Semă c'ai să fetesti încă mult!* SKVARTOS, N. 6^{1/2}. [Derivate: fetire s. f., fetit s. a. și cu înțelesul lui „fetie” (1').]

— Derivat din fată.

FETI vb. IV^a. 1^a. *Colorier, farder; enlaira d'une première couche de peinture*. 2^a. *Équarrir* (un tronț d'arbre).1^a. (Rar) A coloră, a sulemeni; a văpal subțire.(Atestat numai la) POLIZO; cfr. fățul 1^a.2^a. A ciopli lemnul în pădure, în două s. patru fete. [Derivat: fetit s. a. (Termin tehnic al tăioitorilor de păduri) „Cioplirea dăru a lemnului în două sau patru fete; se face în pădure pentru usurarea exportării”. ENCICL. R.]

— Derivat din fată.

FETICĂ, FETICĂȘĂ s. f. v. fetiță.

FETIE s. f. 1^a. *État de la jeune fille (jusqu'au mariage), temps passé comme jeune fille, époque de la vie de la jeune fille avant le mariage*. 2^a. *État virginal (d'une jeune fille); virginité*.

1°. Vârsta când cineva se numește fată s. timpul pe care cineva-l petrece fiind fată (cfr. Junie; măritiş, văduvie). „*Fetie* = fetiț = timpul petrecut de o fată, de când lese la horă și până se mărită”. HĂDULESCU-CODIN. Cfr. feciorie. *Vai de m'oașe ceată scăpată De fetie blăslămată, Că-i rușine să mor fată, Bătrână nemăritată.* MARIAN, N. 18. *O fată care nu ști[e] toare, jese și coase... nu e încă bună de măritat, deși a trecut de mult peste anii fetiei.* Id. lb. 145. *Binele meu țin fetie Nu-i diac să-i poată scrie.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 176; cfr. 172. *Din fetia mamei mele* (= de pe timpul când mama era fată) *Acuș două turturele.* SEZ. IV, 233^b. *Nu-și ascultă patima, Patima ei din fetie Și-a bații din feciorie!* HODOȘ, P. P. 92. [In acest înțeles, în poezia pop. o dată, după anal. lui măritiş, cu care rimează, și: fetiș s. a. TEODORESCU, P. P. 274.]

2°. Feciorie, virginitate. *Polchiria... ațuse pre un om bun, anume Marchian, și marelui jură că o va lăsa să-și fie fetia... atunci cunună împărat.* MOXA, 367²¹; cfr. DOSOFTEIU, V. S. 13. *Pentru tine... mi lăsați de fetie.* HODOȘ, P. P. 132. *Mi-oi măncos fată.* MĂNDRĂSCU, L. P. 61. *Cu sângele de porumb se dregă fetia (se fac femeie fete mari).* LEON, MED. 95. *! A strică fetia = a deloră, a strică fecioria, a defeciora, a desvirgina. Ei i-au stricat fetia ei.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Cine mi-a stricat fetia, Mănă-i carnea puscăria.* HODOȘ, P. P. 132. *P. ext.* (rar, numai în scrierile literare vechi). Feciorie la bărbat. *Ferindu-și/și amândoi fetia neodămată, petrecură călăuzărește.* DOSOFTEIU, V. S. 108.

[*Rar:* fetie. RETEGANUL, TE. 94¹¹; LA COKESI, ap. CDDE, nr. 500: fatie.]

— Derivat din fată, prin suf. abstr. -ie.

FEȚIE s. f. v. fetie.

FEȚIE s. f. *Câte de montagne expoșe nu soțel.* — (Prin Munții-apuseni și în Maramureș). „Partea aceea a unui deal, care e în bătaia soarelui în opoziție cu dogina dealului (Rospia, Munții-apuseni)”. COM. V. CIOBAN; cfr. TIPLEA, P. P.; cfr. HUD, P. P.; cfr. arșiță (II). *Bless, mândrula, la fetie, Să mănăim mare galăie, Să ne iubim ca dindeci.* TIPLEA, P. P. 68. *Și de-a-nua, și-a picat La cea vie, 'n cea fetie.* HUD, P. P. 4.

— Derivat din fată, prin suf. loc. -ie.

FETIȘ s. a. v. fetie; fetet.

FETIȘ s. a. *Fătiche.* — Obiect material divinizat și adorat de neamurile sălbatice. *Fig.* [Unul, încântat de portretul său] vine zău furios Și noaptea în latinca ore, Să-și vadă-at său propriu fetiș. Distinsul său chip să-și adore. MINEA, C. II, 31. — N. din fran. (portg. *fetico* < lat. *facticus* „artificial”).

FETIȘCĂNĂ s. f. *Filletta robuste; fille de 10 à 14 ans; tendron.* — În cuvântul *fetișcănă* se cuprinde un diminutiv (neîntrebuințat: *fetișcă*) de la fată, la care s'a adăugat un sufix augmentativ (-aș); sensul e deci: o fată mică (de ani), dar voinică (robustă, etc.). cfr. JUNIȘAN. *Auză... un plâns de copil mic; femeia gospodarului născuse o fetișcănă.* SEZ. VI, 110^v. *Spec.* „Fată cam de 10-14 ani”. (Banat). Com. V. BRANIȘTE (corespond. cu germ. „Backfisch”, exprimând vârsta între fetiță s. fetișcără și fată mare s. fată 'n floare și se întrebuințează adesea în opoziție cu băietan, băietandru, feciorandru, flăcăiandru; cfr. codană). *Mai încurcă lumea niște fetișcane, mai poșdice, ce nu au prins în horă și li se scurg ochii să fie și ele printre celo mari.* DE-LAVIANCEA, S. 40. *Să mai știți iardi că barmele ce am să vă povestesc sânt numai pentru băieți și colone, pentru flăcăiandri și fetișcane.* ISPRESCU, I. 2/. *Și-l logodiră cu o fetișcănă de aici din sat.* RE-

TEGANUL, P. III, 33. *De când eră fetișcănă, fata împăratului se dăduse în dragoste cu un harap pri-păit la curte.* SEZ. VI, 15.

FETIȘM s. a. *Fétichisme.* — Adorația sălbaticeilor pentru fetiș. *Fig.* Admirația oarbă pentru ceva. *Creșterea austriacă, din care iese spiritul de clasă, fetișism față de Stat.* IORGA, N. II, B. 120.

— N. din fran.

FETIȘOĂRĂ s. f. v. fetiță.

FETIȘOĂRĂ s. f. (*Joli ou mignon*) *visoage.* — Diminutivul lui fată (derivat prin suf. -ișoară), cu sens desmiertător. *Doră și-ntorcă acvinta fetișoară cătră scdnta-și moică.* DOSOFTEIU, V. S. 162. *Totdeauna fetișoara ei palidă de ochere.* EMINESCU, S. 59. *Păsită eră fata aceeași de tată-său, încă până atunci nici soarele nu-i răzuse fetișoara.* ISPRESCU, L. 352. *Căci deodată ce vede?*... *Vedea mândră soșoară Cu jeliță fetișoară.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 488. *Fetișoara lui: Spuma lapteului.* BIBICESCU, P. P. 355; SEZ. I, 10¹¹; ALECSANDRI, P. P. 3/; TEODORESCU, P. P. 92⁹.

FETIȘOR + s. m. *Petit garçon, garçonnet.* — Diminutivul lui fat (în sensul de „băiat”), derivat prin suf. -ișor. (*Rar:* *linea la sino conoașul fetișor.* DOSOFTEIU, V. S. 56; cfr. 312^e).

FETIȚĂ s. f. *Petite fille, fillette.* — Diminutivul lui fată (derivat prin suf. -iță). Fată tânără (și dragută). *Buna mamă, iubind pe fetița sa cu tot foțul dragostei pîrintești.* C. NEGRUȚI, I, 72. *Fetița îmbrăcată cu mireasă.* MARIAN, SE. II, 247. *Dragi-mi sânt oșele.*... *Dar mai dragi fetițele.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 76. [Alte diminutive: *fetișoară* (mai mult în Mold.; azi cu o pronunțată notă desmiertătoare). *Fiind de 12 ani (- ani) fetișoară.*... DOSOFTEIU, V. S. 20. *Cela ce nu fi cușon micșor sau fetișoară.* FRAVILA MOLD. 96. *Fetișoara astă are trei coaște de drac într'iasa!* CHEANGĂ, P. 164; fetică (și, acurtat: tică RĂDULESCU-XIGER, ap. TDRG.), cu înțeles desmiertător; este și numirea plantei „salata-mielului”. PANTC, PL.; ALECSANDRI, P. II, 55. *Oh, fetica mamei!* PANN, P. V, I, 55. *Nu te teme, fetico, de nimic!* ISPRESCU, L. 341; cfr. MERA, L. B. 230; SEVASTOS, C. 154^{1/2}; JARNIK-BĂRSEANU, D. 379, etc.] Mai puțin întrebuințate: *făticele* = fetița „după ce a crescut mai mare”. MARIAN, N. 348; *făticeț.* *În luna lui Feuarie, în 25, am îngropat o făticeț a morarului/și.* (Giulești, în Maramureș, a. 1772), ap. IORGA, S. D. XII, 218; *fetelășă* (în Ban.) CDDE, nr. 560; *fetelășă* (Ban.), *fetelășă* (Mold.), *fetelgrăță* (Ban., cu varianta *fienigruță*) CDDE, nr. 560; TDRG. (peñru sufix, cfr. *moș-neag*); *feticică.* CONTEMPORANUL, III, 773.]

FETIȚĂ vb. IV^a (ș. d.) v. fătuși ș. d.

FETIȚĂ s. a. *Fetus.* — La animalele vivipare, produsul concepției, când nu mai e în stare de embrion și a început a se forma, făt.

— N. din lat. *fetus*, -us „copil, pui, mlădiță, rod”.

FETVĂ + s. f. *Décision d'un mufti.* — (Cuvânt din epoca fanariotă) Decizie legală, dată de un muftiu. *Am pus împăratul de au dat fetevale muftiului E. KOGALNICEANU, LET. III, 276¹¹.* *În pravila turcească... sânt fetevale, pentru toate mijloacele otrămirii.* E. VĂCĂRESCU, IST. 251^{1/2}. [Și: *fetvă*.] — Din turc. *fetva*, idem.

FÉUD s. a. (Instit.) *Stăpînie.* — (În evul mediu) Domeniu nobil al căruia stăpînitor e vasal s. atarnă de seniorul altui domeniu, căruia li datoroște credință și respect, servicii și contribuții. *Acoste pretenzi [ale Polonilor] erau, că Moldova ar fi fost vrodată*

un feud al Poloniei. BĂLCESCU, M. V. 202. Pe încetul s-au făcut se feude se însușiră [în Moldova]. C. NEGRUZZI, I, 273. [Pronunț. fe-ud. | Accentuat și: feid.]

— N. după lat.-med. feudum, feodum (< v. germ. fehu > germ. modern Vieh „vită”).

FEUDAL, -Ă adj., subst. *Féodal*. Relativ la feud. *Monastirea încehăită, Féodală cetăție*. ALEXANDRESCU, M. 20. *Boierii...* n'aveau nobilimea féodală. BĂLCESCU, M. V. 10. || Substantiv. *Scrită în Politică de la Praga, organul important al feudălor din Bohemia*. MAIORESCU, D. II, 10. [S]: féodal, -ă adj. | La latinști, o încercare nereușită de românizare: feudăriu, SINCAL, HR. II, 45/6.]

— N. după fran.

FEUDALISM s. a., **FEUDALITĂTE** s. f. *Féodalité*. — Sistemă politică și socială a evului mediu, întemeiat pe constituția feudului. Ca să se șee influința boerilor, și să se stăpânească cultura feudălorăși, [Alexandru Lăpușneanu] îi despuși de averi. C. NEGRUZZI, I, 143. *Cele două mari puteri ale secolului de mijloc, feudălișmul și creștinășmul*. NEGULESCU, V. R. I, 49. [S]: féodalitate s. f. ODORSCU, III, 95.]

— N. din fran.

FEVRĂRIE s. m. învar. *Février*. — A doua lună a anului. [Formă nouă, după latinește: Februarie; familiar: Februar, Fevrăur. Când bufința prin luna Februar ea cântă... SEZ. III, 46/7.]

— Din medio-bulg. Fevruarie. Cuvânt literar, relativ vechiu în limbă, și care a pătruns și în popor, prin biserică și prin scrieri poporane, înlocuind pe alocura cu totul pe vechiul (dublet) Făura; cfr. FAUR.

FI vb. IV. A. I. *Être*. 1°. *Exister, y avoir*. 2°. *Se trouver. Naître, procéder, tirer son origine, descendre. Vîvre; durer, continuer; y avoir; faire jour, beau temps, etc., être temps* (de). 1°. *Être, devenir, se changer en...*, s'accomplir, se passer. 3°. *Coûter, valoir*. 6°. *Signifier*. II. 1°. *Être*. 2°. *Appartenir, être (de)*. III. 1°. *Avoir*. 2°. *Avoir, sentir*. IV. 1°. (Employé avec l'infinifit și cu subjonctiv d'un autre verbe a.) *Y avoir* a...; *convenir*; a le sens d'un futur, b.) *peuvoir, avoir la possibilité de* ou l'occasion de... c.) *être sur le point de...*, *aller...*, *faillir...*, *avoir l'intention, vouloir*. 2°. (Employé avec la préposition „de” suivie d'un participe passé) *Pouvoir, devoir*. 3°. (Employé avec „cine” suivie de l'infinifit ou avec „nimeni” suivit du subjonctiv) *Y avoir, pouvoir*. B. (Verbe auxiliaire. Se construit pour tous les verbes: i. avec le participe passé ou avec le gérondif, pour exprimer, dans le premier cas, le temps passé; ii. avec le second, surtout le mode dubitatif; ii. avec le participe passé, pour exprimer le passif).

A. Verb pregnant.

I. A fi formează însuși predicatul. 1°. A există, a avea ființă. *În vezi iaste Domnul*. DOSOFTEIU, ps. 3. *Și de sânt, și de am cinșă, dar lumea ce-mi folosește?* KONAKI, P. 100. *Dincolo de aceste înflăcărate sferle este un drept și nemăritnic răsplătitor*. MARCOVICI, D. 15/16. *Omul tânăr nu este, ci devine*. MAIORESCU, CR. II, 155. *Și-apoi cine știe De este mai bine A fi sau a nu fi*. EMINESCU, P. 62. *Împărăți Cu stemă 'n frunte și 'mbrăcați Cum astăzi am-a...* COȘBUC, B. 18. *Oricum, erau oameni, care se împăc cu viața de la Curtea luminată a Voievodului*. IORGA, L. I, 57. *Știu că este o corbă: Nici pe dracul să-l vezi, da nici cruce să-l faci!* CREANGĂ, P. 28. *Nuiba să te ia, căci nuar, Că păhăru-i cât un cuiu, Da-ă-i pus la gură...* — III. 4. JARNIK-BĂRSEANU, D. 388. *Fost-ai, lele, când ai fost, Și-ai rămas un lucru prost*. ALEXANDRI, P. 338. † De când sânt = de când trăiesc, totdeauna, (în legătură cu o negațiune) niciodată. *Tu de când ești, nu te-ai îngrijit de toaletă*. C. NEGRUZZI, I, 64. *N-am sărit peste garduri niciodată, de când sânt*. CREANGĂ, P. 28. |

È ce (s. cum) e, dar... = treacă-moară... *Aici tot o cum e, da să ozi în altă parte: Șă-ți tei lumea 'n cap!* D. ROSETTI, ap. TDRG. *De foame-ar fi ce-ar fi, Dar n'am cu ce mă 'ved!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 461.

2°. (Cu deosebire în legătură cu o noțiune locală, exprimată a subînțelesul) A se afla, a se găsi. *Voi aici seși cu mine*. CUV. D. BĂTR. II, 417. *Și ero eu și la 'ntornul meu Să ști aiici*. COȘBUC, P. 157. *Cine-i acolo?* — *Eu?* — *Cine, eu?* — *Eu, Ioan?* CREANGĂ, P. 308. *Cu gândul era tot la Dumnezeu*. ISPIRESCU, I, 186/19. *După aște-ai-uu cuiu*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 78. | (Când adverbul arată originea) A se naște, a se trage, a parcede, a derivă, a proveni. *Că eu dintra ține sînt și m'am născut și am luat peșea* (= trup). CUV. D. BĂTR. II, 460. *Am fost oameni n-înălțați de... am defaimat pre Moldoveni, scriind că sînt din talhari*. NEGULESCU, LET. II, 195/19. *Iaste din totul fără numă*. MINEIU, (1776), 195/19. *La spune-mi, făcătule, din ce parte de loc ești?* ISPIRESCU, I, 238/39.

3°. (În legătură cu o locațiune temporală) (Despre ființe) A trăi, a viețui, a a duce. *Pe toata rădă... i-au boierii și s-au îmbogățit, carii au rămas de a or fi unii buni, până ce-or fi*. NEGULESCU, LET. II, 455/56. *Că om fi și om trăi*. MINEIU, N. 7. *Copilășul nostru nu mai este*. CREANGĂ, P. 177. (Despre lucruri, situații, acțiuni, etc.) A dură, a dăinui, a ține. *All stăpîn în locul meu nu mai face brânză cu Harap-alb, căt îi lumea și pământul*. CREANGĂ, P. 230. | (Despre noțiuni temporale) A se împlini, a trece (când vorbim de trecut), a mai rămănea, a trebui, a lipsi (când vorbim de viitor). *Astăzi îi o săptămînă De când umblam prin grădina Cu iubita mea de mână*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 82. *Pașă mai este și ai să ajungi împărat*. CREANGĂ, P. 191. | Impersonal. *Èra dimineață când am intrat în oraș*. C. NEGRUZZI, I, 67. *Ah! e mull de-atunci*. COȘBUC, P. 12. *Când u fi de cătră seară, Să mi te pai ce de ceară; Când nu bate miez-de-noapte, Treacă-te sudorii de moarte; Când ea fi de dimineață, Să te duci din astă viață*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 259. P. ext. (Despre vreme) *Èra orșii mare de soare*. DRAGHICI, B. 49. *Dar uite, nu e vînt, Și-i cald*. COȘBUC, P. 74. *Mănuia lui Dumnezeu, ce eră afară: să nu scoți căne din casă, dar înăci om!* CREANGĂ, P. 193. | Spec. (construit cu la, mai rar cu de a. cu, urmat de o noțiune temporală, mai ales de un participiu substantival) A fi gata să..., a ajunge să..., a sosi momental a timpul potrivit să..., a se împlini vremea să... *Când fu la poporil, de frică să spărie*. VARLAM, C. II, 31/2. *Când fu la înfășat, să afle că e femea*. MINEIU, (1776), 52/1/2. *Când fu cu mergea mea la țară*. ISPIRESCU, M. V. 10/11. *Când a fost de sîrnat, È m'a pus la frîmănt*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 105. *Și când am fost la luat...* RETEGANU, TR. 16/16/17. (Adesea, în literatura veche și'n cea populară, se întrebunțează aproape pleonastic, înaintea unei noțiuni temporale sau după verbul a putea) *Măcar tot nu poate fi* (= tot nu se poate întîmpla = tot nu [se] poate) *cu să nu se cîrtoze ori de pușin*. PRAYLA MOLD. 142. *Până când vor fi de vor vieții apă, atunci cor întră în împărăția ceriului, când ea intră cîmăta pre urechile acului*. VARLAM, C. 278. *Acăsto nice într' un chip nu poate fi să nu să creadă*. DOSOFTEIU, V. 8. 3 pr. *Când nu fost într'o zi la trei ceasuri, s'au trecut puștina*. MINEIU, (1776), 27/1/2. *Iar când a fost de s'o împlini Ajunul zilei de nuntă...* COȘBUC, B. 18. *Iar când fuses într'o zi, locații când copilul împlinește cîmprezece ani...* ISPIRESCU, I, 2. *Pîn' eram de nu iubeam, Unde mă culcam, dormeam*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 12; cfr., RODOS, P. 70. | Tot o construcție aproape pleonastică, în care este are sensul: „aceasta se întîmplă cu scopul ca...”, din cauză că..., avem atunci căni, pentru a accentua ideea de cauză a de scop, prefăcăm propoziția principală în condițională, iar pe cea secundară, într'o formă a lui fi, urmată de cî a. ca să. Cfr. fran. SI... c'est que;

c'est afin que... *Și dacă ramuri bat în graam...* E ca în minte să te am... EMINESCU, P. 10. Dacă fi-am făgăduit altcuia, a fost numai ca să te impac. ISPIRESCU, L. 2.

4^a. A se face, a deveni, a se preface în..., a ajunge; a se îndeplini, a se întâmpla, a se petrece, a avea loc. *El zise și [lumea] fa. CORESI, PS. 80; cfr. id. lb. 330. Din inger luminat, fa drac înlocuitor. VARLAAM, C. II, 22^a. Să în roada ce sa fi. PRAVILA MOLD. 3. Despre partea moaței mării late. Într'acostas chip au fost și iaste. BIBLIA (1688), 7 pr./₁₀. Începerea lui Despot-vodă, cum a fost de au ajuns de au fost domn. NECULCE, LET. II, 203_{1/2}. Asupra celestărilor creștinătății soboral al șaptelea au fost. MI-NEIUL (1776), 68^{1/2}. Co-a fost între ei, D-zou știe! POPOVICI-BĂNĂTREANU, ap. TDRG. Nu ești joc, nu ești clacă în sat, la care să nu se ducă fata babei. CREANGĂ, P. 281. Și-apoi ce a mai fi, a mai fi! id. lb. 269. Vulturul sa duce ca ștelfar să aște, ce este pe la frații tăi. ISPIRESCU, L. 330_{1/2}. Aceste sufla nu sânt așaz de-odată moroi. ȘIEREA, P. 317_{1/2}. Așă a fost să fie!... Ce este? [= ce s'a întâmplat?]- Ori-cum ar fi...*

5^a. (În legătură cu o noțiune cantitativă) A face, a costa, a pretui, a valoră. *Taleru' are doi lei și 10 parane, acum este 5 lei și un stol. DIONISIE ECLÉSIAȘUL, L. 224. Cu cât e grând?*

6^a. (În ghicitori) A însemna. *Orb pre orb când poartă, oare ce va fi? TICHINDEAL, ap. ZANNE, P. II, 657.*

II. A fi are funcțiune copulativă între subiect și predicat.

1^a. a) (Predicatul este un substantiv) *Să spun lor că păgâni-su. CUV. D. BĂTE II, 151. Nici îi este loamna loamnă. Nici e caru caru lui. Și-4 străin în țara lui. EMINESCU, P. 161. Nu știu nădăcu să fi, om să fi, dracul să fi, dar nici țuca carat nu ești. CREANGĂ, P. 162. | A alcătui, a forma. Un trup simțos, macar că simțem și mușii. VARLAAM, C. 43_{1/2}.*

b) (Predicatul este un adjectiv) *Eu sânt cel dent în. BIBLIA (1688), 6 pr./₁₀. XXVII, 15. Caută să-ți fie supuși ereticii. C. NEGRUZZI, I, 250. Uscăție, așt cum este, gârbovit și de nimic, Uniceorul fără margini e în degetul lui mic! EMINESCU, P. 221. El e flămând și e 'nșelut Și-4 slab, că e bătura. COȘBUC, P. 69. Aici sântem pe moșia unei scorpii, soră ca phoenicia; de rele ce s'au nă, nu pot să l' înțelegă la un loc. ISPIRESCU, L. 5. Nu e prost cel ce măcădă pople păni, ci cel ce i la dă. ZANNE, P. IV, 43. (Cu elipsa adjectivului "îmbrăcat") *Toț e în mlașoa și broderii. DELAVRANCEA, ap. TDRG.**

c) (Predicatul este un pronume) *Acția-su oșia ce-au gîrnat prea cinștita cruce. CUV. D. BĂTE II, 326. Îi știu, cine sânt. ANTIM, P. XXVI_{1/2}. Dar felul lui care este? KONARI, P. 267. Proa n'ași bătut joc de limbă, de străbuni și obiceii, Ca să nu s'arate-odată, ce sântefi: nuște mișei! EMINESCU, P. 249. Dragul tatei, nu da, că eu sânt! CREANGĂ, P. 198. d) (Predicatul este un adverb ori o interjecțiune) *Apoi dar, fă cum știi, moș Nichifor, numai să fie bine! CREANGĂ, P. 128. Vas de pîcloa ta are să fie! id. lb. 298. | (Cu elipsa lui așă, se întrebunează în funcțiunea particulei afirmative) Este! = nu-i țapă? Este! = da! Da' știi, mă sînt eu fără carte, că cine n'are carte, n'are parte... Este, d-le Căpitănu? - Da' cum să nu fie, d-le Paraișan? D. ZAM-PIRESCU, E. 88. Tu te chinui [vitole], și ele te scot din hârtoapă. Este? JIFESCU, O. 48.**

e) (Predicatul este o locuție adjectivală sau adverbială) *Nice milostenia nu iaste drept nenică (= nu pretuțose nimica). PRAVILA MOLD. 140_{1/2}. Toate acele au fost în zădărir (= zădărnice). DRĂGHICI, E. 23.*

f) (Predicatul este al doilea membru al unei comparații) *Nu iaste altul ca tine. BIBLIA (1688), 6 pr./₁₀. Măslămint lui Pășăridă și vesitului Ochăd, celi-au fost ca niște frați. CREANGĂ, P. 26_{1/2}. Dar oiața omului E ca floarea câmpului. JARNIK-BĂR-*

SEANU, D. 148. *Și are numai o fată... de bună, e ca o bucață de pâine albă. RETEGANUL, P. II, 43_{1/2}. ++ Cum ar fi... = de exemplu, de pildă... bună-oră: „par exemple“. De ca fi alt giudeț (= judecător) într'acel loc, să fie mai mare decăt dîns, cum are fi Domnul, să-4 cîrta cu bani... PRAVILA MOLD. 26.*

++ (În legătură cu loc. introduse prin de) A fi bun de... = a fi potrivit, a se potrivi la ceva; a fi bine de... = a fi momental, situația, împrejurarea oportună de a... *Amăndoi [hoii]... cum sânt mai buni de înjuțat la car, de ispit cu dinții în lume și de făcut treabă. CREANGĂ, P. 38. De noi ar fi mai bine în pădure! RETEGANUL, P. IV, 8. (Și eliptic, subînțelegându-se: bun, bine, potrivit) A fi de cineva (s ceva) = a se potrivi cu cineva s ceva, a avea vârsta (starea, etc.) spro a... *Se vede lucrul, că nici tu nu ești de împărat, nici împărăția de tine. CREANGĂ, P. 186. Nu e de nasul tău o asemenea buciță. ISPIRESCU, L. 257_{1/2}. Că-4 iarbă de noi Și umbră de vol. ALECSANDRI, P. P. 1^b_{1/2}. De ce dracul n'au amflat Că tu ești de mîdrăț? JARNIK-BĂRSEANU, D. 371. | (În locuțiuni predicative introduse prin cu) A fi cu... = a avea. *Ciale ce-su cu umănr. BIBLIA (1688), 4 pr./₁₀. Dădul e cu spini acum. COȘBUC, P. 122. Eri cu o stea în frunte. ISPIRESCU, L. 306_{1/2}. Că eu beau apă din lăa Și sânt tot cu dorul tău; Că eu beau apă din vale Și-a cu dorul tău la spinare. BIGHESCU, P. P. 67. | A fi cu cineva = a fi de partea cuiva, a ține cu cineva. *Dumnezeul păcii să fe cu Măria-ta. ANTIM, P. XXVII_{1/2}. Trageți toți câte-o carte: domnule ești cu mine? ALEXANDRESCU, M. 265. Să fi cu copiii tăi, ori să fi cu mine! ISPIRESCU, L. 272. | (Aproape învechit) A-1 fi (cuiva) aminte = a nu uită, a avea (s. a. purtă) grijă; a se gândi la; a țineă să... *Să-ți fie aminte și să pîzești aceste odore și oșminte. MSS. (pe la 1650). ap. GOR. I, 148. Și-4 eră aminte să nu-1 amintească și din domnie. NECULCE, LET. II, 294_{1/2}; cfr. 158_{1/2}. Nimăru aminte n'au fost să le dea știr. MUSTE, ap. HEM. 1079. De-4 male graiuri sîntu nu fi-4 grije, nici aminte. DOȘOFTEIU, PS. 165. Fie-ți aminte de cea ce fi-au spus. MARIAN. | A (nu) fi a bine (s. a. bună) = a (nu) fi somb bun: „Ștre de bon (on de mauvais) auguro“. Nu mi plînge, Săftică, nu-4 a bine! CONTEMPORANUL, V. I, 101. Nu le fu d'a bună. STĂNCESCU, B. 140_{1/2}.*****

++ (Predicatul este un posesiv) A aparține. *Ce iaste împărăleste, împăratului, iară ce iaste a lui Dumnezeu, lui Dumnezeu. PRAVILA (a 1640), ap. ZANNE, P. VI, 53. Nu cunoști că nu ești fie, ce acelaș ce birușate cu tine în păcate. VARLAAM, C. 265_{1/2}. Ai tăi sântem și numai tu ești Dumnezeu și Dumnezeu nostru! MARCOVICI, D. 7_{1/2}. Mă ești sub tu acuma, când știi a cui sânt? EMINESCU, N. 9. Al dracului să fi cu tot neamul tău! CREANGĂ, P. 255. Ochii tăi să fi-a mei! JARNIK-BĂRSEANU, D. 245. | (Același înțeles de „aparținere“ se exprimă uneori prin cazul posesiv introdus de prop. de) A se ține de. *Linca, de la o erome, eră de casa popii. CONTEMPORANUL, VII, II, 4. (Rare, posesivul se întrebunează cu elipsa unui cuvânt, ca: parte, datoric, obicei, etc.) Al nostru easte plata a lui, iară hriamoaș cum se va tăcu, iaste grămii îi easte a-1 orăță. CANTEMIR, IST. 144. Nana lui gîmbiru'. = înțelea pe mirasă; iară mirasă plîngă, de-i curpaș giroca de lacrimă; asta a; glia, asta era a mirasă, să plîngă și când o ducea la bîmrică și când o înțelea. PITIS, REV. NOEA, I, 154; cfr. lat. novae nuptae est, etc.**

III (Constructii unipersonale cu dativul pronumelui) A avea (A-1 fi) căină ceva și a avea ceva devenind sinonime, s'a putut spune chiar: *Nu fi-o fi nici pe dracu' STĂNCESCU, B. 193_{1/2}. În loc de: 'Nai să ai nici pe dracu'!*

1^a. A avea (A, I, 2^a, b-d; adesea, a fi împreună cu predicativul său exprimat aceeași idee ca verbal cu responsivul). *Cătră tine ni-i totă nădăjdea (= nădăjzîim). DOȘOFTEIU, PS. 35. Ah, Zulaio, îmi ești dragă... Îmi ești dragă (= te iubesc, te am dragă). KO-*

NAKI, P. 85. *Și de-aceea, tot ce mișcă 'a fara asta, răul, ramul, Mi-e prieten numai mie, iară fi dugman este* (= to dugmaneste, îl ai dușman). EMINESCU, P. 241. *Nevoia te duce pe unde nu fi-i noia* (= nu voești). CREANGĂ, P. 30. *Gândul îi era la ficelile sale* (= era cu gândul, se gândea). ISPIRESCU, L. 51^{1/2}. *Numai eu n'am ce căna... Căci mi-e cubul lângă drum*. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 203. | P. ext. (Eliptic; cu omisiunea lui „să-ajuns”) A avea de-ajuns, a ținea. *Căpitanul au dat de ajuns hrană acelor nenorociți oameni, ca să le fie până vor ieși la un ostrov, să cumpere*. DRĂGHICI, R. 27. † *Ce mi-e cutare (lucru)!* = ce-mi pasă de... *Ce mi-i vremea, când de ceacuri, Stele scântie pe lacuri?* EMINESCU, ap. TDRG. | (Latinism?) A-i fi cuiăvă numele X = a se numi, a-l chema X: „so nommer ou s'appeler X”. *Și-i era numele Plachida*. DOSOFTEIU, V. S. 22^{1/2}. *Cum îți taste numele?* MINEIU (1776), 186^{1/2}.

2°. Spec. (Predicatul exprimă o stare organică ori sufletască. Mai întrebuintate sânt expresiile: ce-ti este? (= ce al?) - Cum îți este? - Mi-e bine, rău, greu, țigreată, foame, sete, cald, frig, dor, jale, milă, frică, teamă, rușine, p. ext. păcat, griji, groază, scârbă, săla, necaz, lehamite, drag, urit.) A avea (A, I, 4°, e), a simți. *De om ce voră să-și grădă a te atine*. DOSOFTEIU, PS. 20. *Nu-i înste griji de moarte*. MINEIU (1776), 186^{1/2}. *De nu vrei să mă ascuți, vei vedea ce o să-ți fie*. PANN, E. II, 153. *Îi era lehamite de muștrăle ascortor*. CREANGĂ, P. 89. *De asta fi-acum în griji?* Id. Ib. 161^{1/2}. *Lăpă captivului, îl humni și-l griji, de-și era mai mare drăgul și-l pricești*. Id. Ib. 287. *Se puse pe un plâna de-și era mai mare jalea de dănu*. ISPIRESCU, L. 287^{1/2}. *Ce fi-e fie, soră drăgă?* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 153. *Nici mi-i foame, nici mi-i sete, Nici mi-i dor de codru verde*. Id. Ib. 106. *Nu fi-o fi, bade, păcat* (= nu voi simți rușine) *Să mă lași nicea 'n sat... Nu fi-ar fi, bade, rușine Să te lași cum de mine*. Id. Ib. 252. | (In asemenea expresii noțiunea predicativă se poate foarte adeseori subînțelege). (Subînțeles: bine, rău) **MI-e** = mă simt bine, sigur, etc. = „Je me sens bien, etc.”. *Nici în pântecule mă-nu-i-a fost apă*. ZANNE, P. IV, 479. | (Subînțeles: griji, dor, poftă, chef, gândul) **Mi-e** (de a. a. s. a. s. a.) = îmi pasă, îmi vine, îmi arde, îmi bat capul, pot grija, mă îngrijesc, tin la..., sânt interesat să..., am de gând să..., voiesc să... *Deci de viața mea îmi era cum îmi era, dar mai mult îmi era pentru copiii mei*. NECULOC, LET. II, 373^{1/2}. *Nu-ți fi de frînseala mea?* DOSOFTEIU, V. S. 168. *Unul câșcănd, mai toți de prin prejur a căcă se îndeamnă, măcar că într'acea dată a căcă nu le-ar fi fost*. CANTEMIR, ap. TDRG. *Dacă... 45. Este apă tare de el, eu îi făgăduesc...* BAHAC, T. 45. *Dumniale îi este a mânca*. C. NEGURUZZI, I, 82. *De discursuri îi era lui atunci?* JORGA, L. I, 297. *Acum nu-i-i era lui pentru că treceuse pe pământul omului celui sără și scârbos, ci-i era când cum de se calca vorba tatălui său*. ISPIRESCU, L. 42^{1/2}. *Ei tot nu-i era tare de viață*. SBIERA, P. 118^{1/2}. *Dacă nu fi-o fost de cumpărat, la ce i-ai dat drămul [puzet]?* CREANGĂ, A. 57. *Mi-eră și mie, ca și cînelul, a linze mare*. ȘEZ, II, 75^{1/2}. *Ba nu, răpunsu zămul, căruia îi era a scăpare de Sărită*. Ibid. II, 54^{1/2}. *Nu mi-e de durerea lui, Cum mi-e de necazul meu*. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 182. *Să-mi fie de dumneața, Mai albuță m'ay purta*. DOINE, 93. *Ce mi-e cap de Bulgar*. *Ce mi-e cap de moară?* (= tot una mi-e!) ZANNE, P. VI, 25. | (Subînțeles: griji, frică, teamă) **Mi-e**, că (s. s. nu..., urmat de viitor, s. de prezentul cu sens de viitor) = mă tem, că... (s. s. nu...). *Mi-i să nu mă scofi din sărite*. CREANGĂ, P. 152^{1/2}. *Sânt bătrân și mi-e să nu potlenească*. ISPIRESCU, L. 21. *Eu Joe Joe fi-oiu juca, Dar mi-e că te-i supără*. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 490. *Mi-i mie de ce-mi este, dar în fața trage o bălărie soră cu moartea*. PAMFILE, J. II. | Așa fi-i = fi vine bine s. uzor, fi cobvine. „Tie, omule”, zise mama, „așa fi-i a zice, că (= pentru-că) nu șezi în casă toată

ziulică, să-ți scouă peri albi”. CREANGĂ, A. 38. | Atât i-a fost să... v. atât (vol. I, pag. 348^{1/2}).

IV. În legătură cu forme verbale (cf. av. II).
1°. În legătură cu infinitivul (introduș prin a, mai rar prin de) sau cu conjunctivul (introduș prin să), verbul a fi are a) motivul, destinația (ținea s. obligațiunea, b.) posibilitatea și împlinirea vremii pentru acțiunea exprimată de verbul regim, fără ca să se poată spune totdeauna cu precizie care dintre aceste înțelesuri prevalează. [Construcțiile cu infinitivul sânt, în general, învechite și s'au păstrat numai în câteva cazuri speciale; din vremuri vechi au început să fi înlocuite prin construcțiile cu conjunctivul. La scrierile vechi și la cei cu tendințe de arhaizare s'a păstrat une-ori forma completă a infinitivului, care poate primi și articolul, păstrând însă funcțiunea sa verbală.]

a.) A avea motiv, a avea de ce...; a avea destinația s. menirea (de a...), a-i fi cuiăvă dat s. merit (să...), a fi cuiăvă predestinat, merit, obligat s. mil (să...), (prin urmare): a trebui, a avea îndatorirea, a fi dator s. nevoit (să...).

2°. (Urmat de infinitiv) (Impersonal) *De aciașta nu lasă a să miera*. PRAVILA MOLD. 143; cf. URCEHE, LET. I, 94^{1/2}. *Na e de a se mirare*. P. MAIOR, IST. 186. | (Unipersonal, cu dativul persoanei) *Nu sântem înscutori într'aciașta lume, ce ne iaste [dat] a lăci în ceru*. VARLAAM, C. 334^{1/2}. *De ne-are hi* (= de am trebuși) și *de pârini a ne despărți, nice atanci de dăp'insu să nu ne întorcăm*. Id. Ib. 312^{1/2}; cf. 325, 49, 300, 307, 369^{1/2}; II, 9, 33^{1/2}. *Pentru să nu-i fie* (= să nu fie silă) *a slujă săpănu-său, s'au făcut nebun*. DOSOFTEIU, V. S. 69. *Caută ce-mi fu [dat] a păși*. Id. Ib. 117^{1/2}. *De-urame-că totuși mi-i [dat = trebuia] a muri, mai bine voiți muri creștin*. Id. Ib. 137^{1/2}; cf. 15, 97, 128^{1/2}. *Pașă unde își taste a mearge*. CANTEMIR, IST. 222; cf. 144. (Cu elipsa verbului „a ieși”) *Eu mă fecis că mi-i preafară*. DOSOFTEIU, V. S. 82. | (Astăzi, literar și numai în construcții personale, verbul având sens pasiv) *Întăi să se curge sămănuța ce este a se semîna*. DRĂGHICI, R. 78. *Când cere a se face ero înmormântare, obiceiul atăci cere a se asezi poduri în calea morțulu*. ALECCANDRI, P. F. 140.

3°. (Urmat de conjunctiv) (Impersonal) *Unde caște [menit] împărățul lădușor să vasci*. TERRAËY, (1574), 252. *Dacă este să-i judecăm după publicările de până acum...* MAIORESCU, CR. I, 312. *Și dacă e să-i corbeș drept, ești frumoasă?* DELAVIANCEA, ap. TDRG. *Când este [hoțării] să dai peste păcat, dacă-i înainte, te sălești să-l ajungi, iar dacă-i în urmă, stai și-i aștepti*. CREANGĂ, P. 223. *Așa a fost să fie!* (Eliptic) *Ce nu i-am făcut [bolnavului]... și degeaba*. *Așa a fost de la Dumnezee*. VLAHUȚA, ap. TDRG. | (Unipersonal, cu dativul persoanei) *Pre Dumnezee, cui are hi* (= cei ce ar trebui) *să slujască, ei-l pierd*. VARLAAM, C. 229; cf. II, 61^{1/2}. | (Personal) *Mănuire au vrea, să șăpăscăși, să dăci cum (=că) bărbatul ei n'au făcut datoria deplin ce nu fost [dator] să facă*. PRAVILA MOLD. 72. *Dacă i-au fost voie să i dăzestre, au fost [dator] să arate la giulef...* Ibid. 72^{1/2}; cf. 78^{1/2}. *Bietul Nicolai are [nevoit] să rămăie acasă și noi cu toți să mergem...*, *pentru că a venit slujă mă-tușii...* [care] *dorea...* [să-l] *vedă*. DRĂGHICI, R. 35. | (Une-ori cu un înțeles apropiat de:) A se cădeți, a se cuveni. *Să ve afla că bărbatul nu s'au împrenu cu mănuirea-și-i deplin, cumu-i să fie...* PRAVILA MOLD. 72^{1/2}. | (Une-ori, când vorbitorul e convins că cele predestinate a se întâmpla se vor întâmpla de fapt, ideea menirii rămâne în umbră și a fi, urmat de conjunctiv, exprimă mai mult viitorul. Trece-rea aceasta de înțeles n'a ajuns însă să fie completă, precum s'a întâmplat cu a avea [II, 2, c], care pe alocuri a înlocuit cu totul, în graul de toate zilele, viitorul format prin voi). *Și e și născă (= se*

va naște) o fecioră dintr-o vâlcă. CUV. D. BĂTR. II, 145. De înainte să hie (= de vor fi) și frigurile noastre după înviera morților mai frumoasă de cât toate florile câmpilor, cu cât mai căltoz... VARLAAM, c. 132.^r Știu că-i să vie (= are să vie) Mesia. Ibid. 159.^r Ne bucuram unde auzeam că este să se facă pace vechească. NECULCE, LET. II, 293.¹ Și este să mai iașă cu Brâncovanul 2000 de oaste Sârbi. id. lb. II, 336.² Cele ce sânt să se întâmplă. ZILOT, CRON. 337. Ochilor, îi să de stângeli. KONAKI, p. 171. Nici nu fusese până atunci în pădurea aceea cerb ca dinșul și nici nu eră să fie altul. N. A. BOGDAN, ap. TDRG (Aproape pleonastic) Și de-a fi să mor în câmp de mohoș. Să spui lui Vrânceanu... ALECSANDRI, F. p. 2.

b) A avea puțină (s. a. posibilitatea, ocazia, chipul) să... (decîi) a putea.

a) (Urmat de infinitiv) (Impersonal) Nu chema să răpăsed, ca leul, susflatul mieu, nefiind chip a se izbăvi, necă a se isprăvi. CORESI, ps. 13. Tura făgăduită nu le fu a o vedea. VARLAAM, c. 374. Eră acolo purura a vedea săstet prin Domnul. DOSOFTEIU, v. s. 7. Pe atunci nu eră [cu putință] a vedea o auzi gălăvindă-se omant. DIONISIE ECLISIARHIUL, c. 168. Muțerea... mă omonău; nu-i [chip s. rost] de-a merge-acasă, fug în lume! REȚEGANUL, p. I, 2. Dač-apucam a dormi, Nu eră [cu puțință] a mă trezi. MARIAN, SA. 154.

Ț) (Urmat de conjunctiv) (Impersonal) Încotră se pornă, nu eră (= se putea) să nu biruească. N. COSTIN, LET. II, 28.¹ Nu eră (= nu se putea întâmpla) niciodată să nu lovească ori cal ori om. id. lb. II, 357.¹ Dinco... pe care cine știe când eră s'o mai ead... CONV. LIT. XVII, 128, ap. TDRG. (Personal) Nuntă n'a mai făcut, căci cu cine eră s'o fac? CREANGĂ, p. 86. Cum eram să piară de sete în vreme ce se aflau pe apă? DRAGHIU, R. 22.

c) A fi gata s. aproape să... a se pregăti să... a se împlini vremea să... a sosi momentul s. timpul potrivit să... a ajunge să... (adesea exprimând și o intenție) a avea de gând să... (decîi) a voi. (Construcțiile acestea se ating cu cele citate sub A, 1, 3, la urmă, cfr. Când a fost de sărat, Ea m'a pus la frământat; Când a fost să-mi stămpăr dorul, Ea m'a pus să arz captorul! JARNIK-BĂRSEANU, D. 105).

z) (Urmat de infinitiv) (Impersonal) Furul au sărit asupra stăpânului... s'au fost de a-l ucide. PRAYILA MOLD. 63.¹ Nește oameni eră de a să înecare în mare. VARLAAM, c. II, 67. Oastea Moscolului flămânzită, pedestreimea oșită, caii leșinați, că nici iarbă, nici apă nu aveau, luchiți în părcene; și cum eră (= se pregătise, voiau) o iepi, îndată cădeau în mâinile Tălărilor. MUSTE, LET. III, 48.¹ | (Personal) Când fu a se botză prapcul... ISPIRESCU, M. V. 4.¹; cfr. 6/₁₀, 34/₁₀₂, 47/₁₁. Iși aduse aminte că frații lui erou a se întoarce a doua zi cu topidnicele lor. Idem, L. 35.

ș) (Urmat de conjunctiv) (Impersonal) Mă pune la buchi, dar ceadă că într-o zi eră să mă îndășă cu un țeridul; ce mi se prînese în gât, hădră... C. NEGRIZZI, I, 247. | (Personal) Au fost să ucișă pe altul, iară grăbi nu prîpit de l-au ucis pe dină. PRAYILA MOLD. 45. Eram să-și ies o haină. EMINESCU, N. 9. Tocmai eram să mă întreb, de unde le aceli? CREANGĂ, P. 210. Căce ce-mi spui, puica mamă, eram să fi-o spun eu mai înainte. ISPIRESCU, I, 54.¹ Și când eră să moară... REȚEGANUL, P. III, 42/₁₁. ¶ Eră măi (mal) s. aproape s. p'aci (p'aci) s. căt p'aci (s. pe ce) s. tocmai să... (mai rar) puțin eră să... = puțin lipsed să..., aproape eră să se întâmplă (covă)... „peu s'en fallait”. Se aluneau amândoi în jos, încât puțin eră să cadă avîndoi într-o prăpăste. DRAGHIU, R. 104. Străngîndu-l tare în brațe Eră măi ca să-l omor. EMINESCU, P. 187. Căt pe ce eră să mă gîditu. CREANGĂ, P. 120; cfr. 131, 226. Sîngela... eră mai-mai să umple

grupa. id. lb. 227. Pacl p'aci eră să moară baba. ISPIRESCU, I, 38.¹ Când eră măi să-i ajungă, se uită fura'nădrăp. REȚEGANUL, P. I, 39.¹

2°. (În legătură cu de, urmat de participiul trecut însoțimază): „A putea”, „umo-ori „a trebui”. Apele au eră [bune] de băut (= nu se puteau bea). MINEIUL (1776), 190.¹ Oare nu-i de făcut (= nu putem face) eroe smichirio, până mai este încă vreme? CREANGĂ, p. 321. Neaștei hăi i alta nu-i de făcut (= nu ne rămîne alta, nu putem face altceva), decît să înșoptimole motanul teta al mieu cu niște petece. id. lb. 174. Nici că e de gîndit! ISPIRESCU, I, 293.¹; cfr. 5/₁₀. Prîndăvara-i noapte mică, Nu-i de mers la thorned. JARNIK-BĂRSEANU, D. 99. Veste mi-a venit, Veste de la Bălgrad, Că-a trei frați de apînăru. Ibid. 199.

3°. În legătură cu cine (urmat de infinitivul fără propoziție), sau cu nimeni (urmat de conjunctivul introdus prin să), a fi (și mal ales negativ): a nu fi însemnează „a (nu) avea (A. II, 6°) cine, a (nu) se găsi cineva (s. nimeni) să... a (nu) putea cineva (s. nimeni) să... Nu-i cine mă scoate. DOSOFTEIU, v. s. 24. În moarte nu-i nimeni să te pomenească. id. lb. 23. În țara lui nu eră nimeni ca să crează în Hristos. MINEIUL (1776), 143.¹ /

B. Verb auxiliar.

1. Diferite forme de la a fi, construite cu un participiu (variabil în limba veche, invariabil în cea nouă) s. cu un gerundiu, servesc la formarea unor timpuri trecute active s. unui soi de conjugație perifrastică activă.

1°. Prezentul conjunctivului de la a fi (în limba veche întreg, iar de la începutul veacului XIX încoace, redus la forma cristalizată să fi) construit cu un participiu, formează perfectul conjunctivului (care în literatura veche se întrebunța mai mult în stilul indirect, în cea nouă însă mai ales pentru a exprima o dorință s. voință, avînd deci funcțiunea unui imperativ trecut). Să se pure vedea tura dozo pricină să-și fie mutat [Radul-vođa Negru] acanul. MAZEA, 187, 83.¹ Ștefaniță-codă, zic unii... să fie marit de otrăd. NECULCE, LET. II, 211.¹ Au zis cum să fiu ficut 21 de capete asupra Măriei-Tale împotric. ANTIM, P. XXVI, 11.¹; cfr. XXIII, 4. Mi să pare să nu fiu fost tu cel ce m'ai chemat. MINEIUL (1776), 57.¹ S'am voi să fi fost omul prieten cu fapta bună. KONAKI, p. 266. Să fi luat vama bine Cu cine le împreună Și cu cine te cumuni! JARNIK-BĂRSEANU, D. 171; cfr. 184. Măi bine te-ai fi ucat, Să nu te fi sărat! id. lb. 176.

2°. (Rare) Perfectul conjunctivului de la a fi (vechii să fiu fost, modern să fi fost), construit cu un participiu, formează mai-mult-ca-perfectul conjunctivului. De la Atala... până la Vladislav... rămân 700 ani, acotind ce mai trec, tot să se fi fost aflat aici la noi în țară lăcuroiri prin cetăți și prin sate și prin mușci. M. COSTIN, LET. I, 31/₁₀. Acest pământ a Moldovii n'au fost oșezat de drumul de oameni, să fie fost trăit într'insul cu pace. NECULCE, LET. II, 195.¹

3°. Prezentul optativului de la a fi, construit cu un participiu, formează perfectul optativului (în limba mai veche adesea cu inversat). Într'acesta chip și noi sîri-am însăși Pragmatia (Acrarea) aceasta supt mai lungă lăcure. CANTEMIR, HR. 178.¹ Șapoi omul far' de patimi avul-ar fi eroș fînță, Decît numai nesimire, fără gîmpse de căință? KONAKI, p. 267. Tu ești uitat, nitat cu cum n'ai fi mai fost. C. NEGRIZZI, I, 65. Zidul pieri ca și cum n'ar fi mai fost. ISPIRESCU, I, 26. De ce dracul n'am oflat Că tu ești de măritat, Că și eu te-aș fi luat... Și din greu n'aș fi oflat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 371.

4°. Prezentul infinitivului de la a fi, construit cu un participiu, formează perfectul infinitivului. Nu trecă mult și atât stăpîna căt și iupna se simțiră a fi luat în pîntece. ISPIRESCU, I, 161.

5. Se mai formează și următoarele trei în ai-m mult-ca-perfecte ale indicativului.

a.) (Numal în CORESI, FALIA, COD. VOE., N. TESTAMENT 1648, imitație după slavonește) Cu imperfecul de la a fi urmat de un participiu. *Unii omu de in si de departe era cenii.* — *Pre urmat moarzeri murierle ce era cenie.* CORESI, ap. CP. 180, 181. Când oiaza Lăca cum că era sălătu de-a nașterea... FALIA, ap. CP. 180. Și după aceea maiide până nu se era culcași, vineră bărbății... ibid. Că Domnul D-seu încă nu era ploat, ibid., ap. TDRG. 624. *Lucie... zise călăru sofi ce era meri prăfjire se-i nemească.* COD. VOE. 83^{1/2}. (Compară slav. *Voiny jažebate postals Cšar.* = Soldași, pe care îi trimisese împăratul. LESKIEŃ, ALTE. SPIL. 154.) Că eu cu aderă și gânde intru mino spre numele lui Ieuz... să fac mult împotrăi-i. N. TESTAMENT (1648), ap. TDRG. 624. Cfr. B. II. 2^a.

b.) (În limba veche) Cu mai-mult-ca-perfectul indicativului de la a fi urmat de un participiu. *Incă nu-i fusese aflat.* DOSOFTEIU, V. S. I, 272, ap. TDRG. 624. *Și rugul fusese vădit și dzim: nu l-am vădit.* CUV. D. BĂTE. II, 287. [Dimitraeco Cantemir] *eră om înodfat, numai le giudecări nu prea putu luă sama bine, poate fi unde fusese trăit mult la Torigrad în strădăntele.* NECULCE, LET. II, 333^{1/2}. *În anul se fusese rădicat și au fost purcaș din Crâm.* Id. ib. 422^{1/2}. *Sapte coconi fusese murii acolo.* MINEUL (1776), 130^{1/2}.

c.) (Intrebunțat (pop.) și astăzi) Cu perfectul compus al indicativului de la a fi urmat de un participiu. *Cantemir-nodă s'au fost mâniaț foarte rău pre acel Mitropolit, și i-au fost făcut ofurisenia de la Patriarzi.* NECULCE, LET. II, 257^{1/2}. *Te-ai fost dus.* C. NEGRUZZI, I, 62. *Nu mă bate, știine Doamne, nu mă bate cu canoane.* Dacă nu m'at fost bălat, Când saptele le-am făcut! JARNIK-BĂRSEANU, D. 194.

6. (Veche și rar) Diferite timpuri de la a fi, în loc să se exprime prin formele obicinuite, se găsește construite cu gerundii, formând o conjugare perifrastică, spre a exprima o acțiune în curs. Să teji și urduț (= dacă veți urii) *acostea porăuci ale mele și sufletul costru ce le lepădănd.* CUV. D. BĂTE. I, 15. *Fiii lor nu sânt știind (= nu știu) o gră șidovește (= din slav. ѿградоу-градоу).* BIBLIA (1688), 354^{1/2}. *În Vitanica... unde era Ioan botocănd (= botocă).* BIBLIA (1688), ap. TDRG. 624. // Acostă conjugare perifrastică se întrebunțază și azi în stilul indirect. În propoziții dubitative și potențiale. (Construcțiile acestea fiind familiare, auxiliarul viitorului, *vois, est, va...* în forma familiară *oiu, ei [a. ii], o [în Mold. a.]*.) *Au fost să arate la giudeț, cumu i-au fost făcând miarera curvie.* PRAYLA MOLD. 72. *Auzind nodă, au scootă că [Turcul] a fi oind cu mazila.* NECULCE, LET. II, 339^{1/2}. *Poate hi că la praznicul culesului viilor s'au fost cântând acesto psalom.* DOSOFTEIU, ps. 273. *Oare apă fol de tineri să se fi ofăndu mulți în lume?* DRĂGHICI, r. 7. *Unde s'a fi găind acel împărat-Roz?* CREANGĂ, r. 234. (Dacă verbul de conjugat este chiar o fi, gerundiu său: *fiind* se suprime și expresia devine eliptică) *Pretinde, că părăra mea ar fi.* (Mai ales în exclamația de nelcredere în fata unei afirmațiuni) *O fi!* = (tot ce) se poate! posibil! *Să nu zici pe urmă c'o fi și că învacă-mearpă!* GORJAN, H. IV, 174. *O fi, nu țigăduesc!* FILIMON, ap. TDRG.

II. A fi, construit cu un participiu variabil, servește la formarea conjugării pasive.

1. (Pasiv propriu zis) *Neamul omeneș iaste de Dumnezeu zidit.* BIBLIA (1688), 3 pr. 10^{1/2}. *Fie numele Domnului binecuvântat!* ANTIM, P. XXVII^{1/2}. *Lară eu-s pus de Domnul Craiu în muntele Sionul.* DOSOFTEIU, ps. 14. *Iar mai departe nu se găsește scris: poate fi, de o fi și scrise mai înainte de Nicolae Lopofațul, dar or fi poate tălmăde.* NECULCE, LET. II, 195^{1/2}. *După ordincie sântefi fericiți (= va fericiți).* MINEUL (1776), 90^{1/2}. *Zestra ce de la ce-*

riuri fi-i dată. KONAKI, p. 268. *Virtuți mari, fotep cumplite, și sânt fie cunoaște.* ALEXANDRESCU, M. 14. *Fost-au fost trimisi cu bine Din Susoana, călăra tine.* ALEXANDRI, P. I, 362. *Ce-i e scris omului, în frunte-i e pus.* CREANGĂ, p. 220. *Vino, mândră, să te joc! Să te joc, să fi jucată!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 361. *Bine-i să mândră pătătu Cu vegine de la satră, Dar mai bine i-or pedes, De-ar fi feute de ea.* Id. ib. 424. 2. (Fam. și pop.) Formă pasivă, înțeles neutru, participiul devenind adjectiv: cfr. B. I, 5^a. *Doamne! tare mai erim dorii să aibă măcar unu.* CREANGĂ, p. 73. *Nici în hota șocrucului nu ești scđpat de mine.* Id. ib. 212. *O cîșpă sinjuratică pe care era crescut niște mușchiu pletos,* Id. ib. 213. *Când s'a împărțit norocu', Dus am fost eu cu plușu'...* Când s'a împărțit uritu', Dus am fost iar la lucru. JARNIK-BĂRSEANU, D. 196; cfr. 236. Foarte obicnute sânt expresiile: *a fi măncat, băut,* (mai des) *ne-măncat, ne-băut,* etc.

[Proz. ind. I. *sănt* († și dial. *sănt, sânt* VARLAAM, c. 17, *său, sām*) și -s enclitic, după vocale; popular, după consonante, *is*; în Ban. (legat cu dativul pron. pers.) *ni-s*, la Moși și prin Poiana și Rod, în părțile Sibului, ca și la Aromân și în Brdo, la Istro-măni, reflectat din pers. 2: *esch FRANCE-CANDREA, M. 78; CONV. LIT. XXIV, 1056.* — 2. *est* (pronunț. *est*). — 3. *ede* și e (pronunț. *este* și *ie*) † *iate* și † (după pers. 2) *este* CUV. D. BĂTE. II, 151. După vocale, enclitic, -i; popular, după consonante, *is*. — 4. *săntem* și *săntem* († și dial. *săntem, sântem, sântem* VARLAAM, c. 263), *contras stem* TEODORESCU, P. 422, 140; † *sensu*, păstrat încă în Ardeal (pe lângă Someș, Tisa și în Țara-Oasului) sub forma *săm*; în Ban. (legat cu dativul pron. pers.) *ni sām* și *ni-s*. — 5. *săntefi* BIBLIA (1688), 8 pr. 13 și *săntefi* ibid. 42, † și dial. *săntefi, sântefi, sântefi, sântefi* VARLAAM, c. 118, *săntefi* VARLAAM, c. 155, *săntefi* în PSAL. SCH. 268 și la CORESI, ps. se găsește, o dată, ca la Arom. și forma *șfi*; (o dată, în FALIA a. 1582, ap. CP. 139) † *setu*, păstrat în Țara-Oasului sub forma *selt*, (în COD. VOE. și PSAL. SCH.) † *seși*, în Ban. (legat cu dat. pron. pers.) *ei-săși* și *vi-s*. — 6. *sănt* († și dial. *săntu* CUV. D. BĂTE. II, 336, etc.; *săntu*, ibid. II, 420, 457, etc., *săntă* VARLAAM, c. 269, *săntă* VARLAAM, c. 10, *eda*) și -s, enclitic, după vocale; popular, după cons. *is*; mai ales prin Ban. și prin Muntenia, mai rar aiuroa, cu sensul de „se ală”, fran. „il y a”, se întrebunțază adesea *este* și la plur. *Nu iaste grăisiri să s'ascundă.* DOSOFTEIU, ps. 57. — Formele *sum, sunt, sântem, sântefi* s'au introdus în limba literară prin școala latinistă. | Prez. conj. *să fiu*, etc. | Imperf. *eram*, († și azi în Borgo-Mareșeni, în Transilv.) *eră* (pronunț. *era(m)*); după analogia lui „*eram*”, și *eram* (pronunț. *ieram*), etc. GORJAN, H. I, 4^{1/2}, II, 167, etc. | Aor. *fuși*, 2. *fuși* 3. *fu* 4. *fărășu*, † *sumu* 5. *fărăși*, † *fuset* 6. *fură*, † *furo* și *furu* CP. 178; și 1. *fuesu* 2. *fuesși* 3. *fuo* 4. *fueș(r)ă* 5. *fueș(r)ă* 6. *fueș(r)ă*. | Mai-mult-ca-perf. *fueșom*, etc. † Cond. 1. *fiure* 2. *furi* 3. *făre* 4. *făremu* 5. *făreșu* 6. *făre*; cfr. CP. 188-189. | Imperf. *fi, fiți*, (negat.) *nu fi* (și *nu fiu*), *nu fiți*, † *nu fiști*. | Ger. *fiind*. | Part. *fos*, † (numai variantă grafică?) *fusiu* CUV. D. BĂTE. I, 154. | Scrierile *hoi, hote*, etc. CUV. D. BĂTE. II, 243 (în loc de *fi, fie*) se explică prin analogia limbii slave care scrie adesea *ho* și *otogto* și; cfr. fală. | Cfr. Fr. Strollor, *Jahresber.* IX, 2-31; Cipariu, *Crestomatia* 138-139, 205. *Principii* 178.]

— Din lat. *sum, fui, *fure* (= *fieri*; în loc de *esse*)

FIARĂ s. f. Animal, bête fauve. — (Mai de mult) Animal s. dobitor (în general, chiar și despre pești; cfr. MINEUL (1776), 92^{1/2}, 114^{1/2}, etc.; astăzi, cu sau fără atributul „sălbatic”) animal sălbatic, (cu deosebire) animal carnivor, crunt, feros (intrebunțându-se, în mod figurat, și despre oameni cruzi și feroși). Toată firea fierilor și pasărilor, gâdelor și

peștilor usteneac și muncescu-se cu firea amerească. COD. VOR. 124/1. (- de toată a făptura fiară și pasări... CORESI, ap. GCR. I, *10; că toată firea fierilor și pasărilor... N. TESTAMENT 1648; pentru că toată firea fiarălor și a pasărilor... BIBLIA 1688). Și făcă Dumnezee... și toate fierle. PALIA (s. 1582). ap. GCR. I, 34. *Il deaderă herilor să-l mândine. DO-SOFTEU, v. s. 2, 16... Hiarăle pământului. BIBLIA (1688). I. - Vintu peste munții năpurăști și... vâdnând here silbăcie... gonind un zămbu... I-au și vdnat. DRECHIE, LET. I, 97/21. O, tu inimă de hiară! BARAC, A. 61. Adus, ca o crasă, silbăcie hiară, L'a temnița poartă nădejdea am lăsat! ALEXANDRESCU, M. 40. Vândtorul n'are nevoie... să lovească fiara. ODOBESCU, III, 15/9. Spuie corbiu manșilor Și fiarele codrilor. ALECSANDEI, P. P. 214. Ce hiară încornorată Umbă cu gura căscată, Și numai cu limba rămă, Tot răstoarnă și dărmă? (- „Plugul“). GOROVEI, C. 296. | (Bot.) „Flara-pământului = o plantă de culoare cam roșiatică închisă, nu crește mare, se află în locuri grase și în deosebi în grădini cu legume; este bună pentru bube și cu deosebire se întrebuintează împotriva bubei-rele“. (Nadeșul, în distr. Cehului) VAIDA. Cfr. fierul-pământului. [Plur. vechii fieri. PSAL. SCH. 336; CORESI, PS. 401; CUV. D. BĂTR. II, 464; VARLAAM, C. II, 63, 11; mai târziu fiară. BIBLIA (1688), 5, etc. și fiere. LET. I, 46/1; azi, de obicei, fiare. | Forma dial. hiară eă întrebuintată până pe la mijlocul secolului trecut și în literatură.]
— Din lat. fera, -am, idem.*

FIARE s. f. plur. v. fier.

FIASCO s. a. *Fiasco*. — Lipsă completă de succes. Cu toată indulgența auditorului, trupă de amatori făcu un mare fiasco. C. NEGREZZI, I, 341. [Pron. /fi-a-. | Art. -scut.]
— N. de origine ital. (far fiasco „a suferi o ne-reușită completă“).

FIASTE v. fie.

FIĂSTRĂ (†) s. f. *Belle-fille*. — Fică vitregă. Du-ca-odă... s'au însurat și au luat pre o fată a Doamnei Dabijoaie, hiastră Dabijă-odă. MAG. IST. III, 8/2; cfr. LET. III, 10/9. Vitrugul și vitrișca către fiastru și fiastără se vocoloc spăla întâi. COD. CALIMACHI, ap. TDRG. [Pronunț. /fi-a-.]
— Din lat. filiastra, -am, idem.

FIĂSTRU (†) subst. adj. *Beau-fils*. — Fiu vitreg. [Dab]ja acedă un hiastru al său... făcut de doamna Dabijoaie cu Buhuş... NECULCE, LET. II, 213/9. Și, deacă o giră acei oamini... cum (- că) sânt fierorii Tăranului, tot dint' un moș și de un sânge cu Alboe, și nu sânt din fiastri, ei vor fiind împrenu cu Alboe și cu nepoșii ei. (a. 1676), ap. IORGA, S. D. VI, 29. Eră și un Miron... cu un hiastru al său. MAG. IST. III, 369/9. Și acostă mărturie am scris-o eu, popa Vasile, hiastru Sandului Ciomărtan. (a. 1810) URICARIUL, XXII, 117. | (In funcțiune atributivă) Tocma ca înșiși pro fierorii lor, așă să se nevoiască cu toată putarea și nevoița a crește pro fierorii fiastri. MSS. (a. 1685), ap. GCR. I, 278. [Pronunț. /fi-a-. | Plur. fiastri, fiastri și fiastri. † fiăstru. LET. II, 22/16; URICARIUL, XXIV, 435. | Cu un remarcabil schimb de sufixe (cfr. curasă), prin Biharia și: fiostre, hiostru...-fu vitrug. ȘEZ. VIII, 180.]
— Din lat. filiastrer, -trum, idem.

FIAT † s. a. v. tarif.

FIARĂ s. f. (St. nat.) *Fibre*. — Fiecare din firele lungi, subțiri și flexibile care constituie unele țesături animale, vegetale și minerale. *Fibre musculare*. [Derivat: fibros, -oasă adj. Compus din fibre.]
— N. de origine lat. (fiba, idem).

FIARĂ s. f. (St. nat.) *Fibrine*. — Substanță organică, lichidă, fără miros și fără gust, albă-cenușie, care se găsește mai ales în sânge și se încheagă în contact cu aerul.
— N. din fran.

FIBULĂ s. f. (Antich.) *Fibula*. — Agrață de metal cu care se încheau hainele; cfr. copcă. *Fibule* sau *chidători* în spirale. ODOBESCU, II, 297. *Paștăle (fibule)* de la Petroasa. Id. III, 638.
— N. din fran. (lat. fibula, idem).

FIC s. m. — *flu*. (Rar) *Cine 'n lume și-o vădat Fic micuț 'ncat în sânge, În sângele mână-să? POP.*, ap. VAIDA.

— Formă masculină reflicută din *fi*(i)că.

FICĂ s. f. (s. d.) v. fică ș. d.

FICĂT s. m. *Foie*. — (Mai ales la plur.) Organ intern, așezat, la om și la cele mai multe vertebrate, în partea dreaptă, de-așupra abdomenului, având menirea să secreteze fierea și materia zaharoasă; maiu. În graul poporului nostru *fiacă*, ca și înima și rărușchii, se întrebuintează, prin metonimie, spre a arăta adânc intern al trupului; de aceea se zice că ceva *ne atinge (până) la fiacă*, adică foarte mult, că ceva *ne rade la fiacă*: că ne căim, că frigul te taie (DELAVANCA, S. 182) s. te zăcă la fiacă, că ofteci de la fiacă (ZILOT, CRON. 71); din adănc, că o durere ne zăcă la fiacă, că ne opintim de la fiacă; cu putere, etc.; cfr. ZANNE, P. II, 157-158. *Ficații* lui plini de sân. BIBLIA (1688), 372, cfr. 381. Măcar că până la fiacă și atinge... „într'acesta chip îi răspuseră... CANTEMIR, IST. 153. Vântul și gerul tăiau la fiacă pe oricare îndrăzneș să iasă afară din casă. DELAVANCA, ap. TDRG. O roedă la fiacă călcarea poruncii tatălui lor. ISPIRESCU, I, 51. Și-găsea meru zăcând Cu inima la pământ; Ficații i-a putrezi, Ricichii i-a muozit. MATESCU, B. 126. | (Modern) *Ficat de pucoasă* (traducând pe fran.) foie de soufre (s. pe germ. Schwefelober), polisulfură de potasiu, care servește la prepararea de băi sulfuroase artificiale.
— Din lat. ficatum, idem (adjectiv substantivat din construcția *fecur ficatum* „fiat de glască îngrășată cu smochină“).

FICĂTEL s. m. *Petit foie. Brochette de foie; boudin blanc fait avec du foie de porc*. — Diminutiv lui ficat (derivat prin suf. -el). MARIAN, SA. 55.-(La plur.) Bucăți de ficat fripte în frigare. BARGIANU. I (Ban.) Cartaboș făcut din ficat de porc. DDRF.

FICHEȘ s. a. (Olăr.) *Planchette employée par les potiers*. — Scânduriță de fag cu care alurul ridică vasele de lut de pe străgălie. DAME, T. 73.

FICIOĂRĂ s. f., **FICTOR** s. m. v. fecioară, fecior.

FICLEĂN, -Ă † adj. subst. v. viclean.

FICTIUNE s. f. *Fiction*.

1°. Plăznuire a minții s. a. închipuire. *A atribui cuivă lucruri ce nu le zice, nu le ărea, nu le face, și a-l combate în asemenea nălciri, în asemenea ficțiuni străine de el, ce folos poate ieși de aici?* MAIORESCU, D. III, 337.

2°. Realitate convențională. *De aici au isorit... coina lui cea nelundupcată cu România să nu apară numai ca o ficțiune a momentului, ci să fie o realitate durabilă.* STURDZA, E. 9.
— N. din fran.

FICTIV, -Ă adj. *Fictif*.

1°. Plăznuit de mintea s. închipuirea cuivă. *Știrea dată de jurnale eră fictivă.* MAIORESCU, D. III, 335.

3°. Având numai realitate convențională. *Hărta-monedă are valoare fictivă.*
— N. din fran.

FICULEANĂ s. f. v. flică.

FICUS s. m. *Caoutchouc* (*Ficus elastica*). — Una din cele vreo 600 de specii ale unei plante exotice, cu frunze mari, groase și strălucitoare, cultivată la noi ca plantă ornamentală. [Pier. *Ficus*.]
— N. din lat. *ficus*, idem.

FICUȚ s. m., **FICUȚĂ** s. f. v. fuleț, flică.

FIDEA s. f. sing. tant. *Vermicelle*. — Cocă uscată, în formă de fire lungi, care se fierbe în supă; cfr. italiești, tocmai a gli 25 oca *fele galbană*. (Iasi, a. 1792).
URICABIEL, IV, 131/10. *Supă cu fideă*. c. NEGRUZZI, I, 264. „Numirile mai deosebite ale mâncărilor sânt: Fierură cu orez, cu fideă.” (Băleni-Sârbi, în Dâmbovița) II, IV, 12. [Dial.: *hidet*] (Chiojdu-Băscu, în Buzău) II, II, 25; *fedă*.]
— Din n.-grec. *φίκα*, idem.

FIDEICOMIS a. (Jur.) *Fideicommissum*. — Dispune-ron prin care un testator înscrie o avere pe cîtronomul său să deie altuia, într-un timp hotărît, toată ori o parte din averea ce-l lasă. STAMATI, D.
— N. din lat. *fideicommissum*.

FIDEL, -Ă ad., adv. I. *Fidèle*. II. *Fidèlement*.

(Franțuzism).
I. A. d. 1°. (Rare) Credincios, care nu-și schimbă părerea în nici un moment. *Amicul fidel*. EMINESCU, P. 81.

2°. Exact, care păstrează (covă) întocmai. *Fraze românești... mai puțin elegante de cât ar fi fost o traducțiune simplă și fidelă a textului latin*. ODOBESCU, II, 352. *Memorie fidelă*.

II. Adv. Exact. [Traducătorii trebuie] s'a pătruns bine de înțelesul autorului său, pe care-l urmărește foarte fidel... în frazeologia lui. ODOBESCU, II, 372.

[Negativ: infidel. CARAGIALE, N. S. 35.]
— N. din fran. (lat. *fidelis*, -e, idem).

FIDELITATE s. f. *Fidélité*.

1°. Statornicie în afecțiuni, în păreri, credință ne-strămătată (cătore cineva). Poate că însuși [Impăratul] Ioan făcuse încercare în sincera fidelitate a Românilor. ODOBESCU, III, 537.

2°. Exactitate. [Traducătorii trebuie] să se siliască a reprezenta pe românește, în mod clar și cu fidelitate... toată acea minunată varietate de nuanțe... a frumoaselor... limbe antice. ODOBESCU, II, 361.

[Negativ: infidelitate. MAJORESCU, CR. III, 95.]
— N. din fran. (lat. *fidélitas*, -atem, idem).

FIDELUȘ, **FIDILECUȚ** s. a. v. fedeles.

FIDELIAR, -Ă ad. *Fiduciaire*. — (Jur.) De încredere. *Legatar fiduciar*, înscrinat cu un fideicomis, a cărui îndeplinire atarnă de buna lui credință. P. ext. *Monedă fiduciară*, bani de hârtie, bilete de bancă, având numai valoare fictivă.
— N. din lat. *fiduciarus*, -a, -um, idem.

FIE s. f. = flică Și văză Dumnezău și răni și întorță-se drept mânia filor săi și fiele. CORESI, PS., ap. GCR. I, 15/21; cfr. id. 391, 119, 120, etc. *Mare veselie au avut pentru această fie*. ȘINCAI, HR. III, 145/1. [Ază, Intrebunțat numai în legătură cu pron. pos., une-ori sub forma *fi-*, altfel înlocuit prin *flică*] *Fia-mea*, DOSOFTEIC, V. S., ap. TDRG. *Uită-te la zănașă și cum ocoale pe fi-să*. PANN, ap. ZANNE, P. IV, 467. *Moartea fi-să*. GORJAN, H. I, 27. *Fie-mea te va păsi*. IPIRESCU, L. 44. (În Biharia se întrebunțază forma dialectală *hie*, numai când se

adresează o femeie către alta. POMPILIU, BIR. 1011). [Pronunț. *fi-fe*. | Și: *file*.]
— Dim. lat. *filia*, -am, idem. Cfr. *fiu*.

FIE interj., adv., conj. I-III. *Soit. Amen. Mème*.

Fie e imperativul verbului a fi. Din diferitele funcțiuni sintactice în care se află, el a putut primi câte-va înțelesuri nouă, care se explică lesno, dacă ținem seamă de faptul că imperativul românesc are une-ori funcțiunea unui potențial (d. ex. *ducă-se!* = se poate duce) sau a unui concessiv (d. ex. *aiă el bani cât de mulți, eu tot nu-l prefusc* = oricât de multi...).

I. Funcțiunea de imperativ se recunoaște bine în cazurile când are înțelesul de: „întâmplă-se-î facă-se!” *Fie (tu) voia tu!* (Când e vorba de o cedare, de ascultarea unei rugăminti, etc., fie a devanți sinonim cu Bine! Primesc! Mă 'nvocă! „Vino și tu!” — „Fie! Voa veni!” | În textele vechi, se întrebunțază, ca și adevărat! și spre a rođa pe Amin! *Blagoslovit Dumneză Dumnezădul lui Ierail, de la voac și până la voac: fie, fie!* I. DOSOFTEIC ap. GCR. I, 218.

II. Funcțiunea potențială se recunoaște în cazurile când prin *fi* voim să exprimăm învoirea noastră cu cele ce se afirmă. *Fie și cum zici tu!* (Când motivul învolrii se exprimă printr'o propoziție introdusă prin *că*, înțelesul lui *fi* este) Nu-i păcat! *Destulă muncă avu, dar fie, că izbui*. IPIRESCU, L. 3/2. *Haiacele acestea mă costă 100 de lei... Fie, că fac*. Din această funcțiune s'a născut înțelesul exclamativ) Mă! *Fie, că maro mai eră!*

III. Funcțiunea concessivă reiese limpede în următoarele exemple, în care *fi* = „chiar de-ar fi...” *Un om însurat are drepturi în societate, la care un neinsurat, fie oricât de cinstit, nu poate nicicum pretinde*. C. NEGRUZZI, I, 73. *Rădăci dobilocal când îi vezi căzui, fie măcar și pe puf căzui*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 459. [Într'o propoziție ca cea precedentă, „căzui” poate să nu se mai exprime a doua oară; astfel s'a născut, pentru *fi* înțelesul de) Chiar (și), măcar, barem, batăr. *Oameni, care te-ar fi cărit în boată. De i-ai fi iutărit, fie și numai pe unni, la un loc doinic*. CONTEMPORANU, IV, 134.] Când concessivul e exprimat prin forma imperativului urmat de viitorul s. opționalului lui *fi*, = „ori... măcar...” *Muiere măritată, som fată, sau și altă muiare, fie ce fel va fi...* PRAVILA MOLD. 76. *Oricâte tocmeale au face cu cineva pentru fie ce lucră are fi...* lb. 91. Din astfel de construcții s'a născut, prin elipsă, pronumele și adverbele nedefinite *fi-care, fi-ce, fi-cine, fi-când*, etc., despre care vezi articolul următor.

§§ *Fie...*, *fi-ce...* (mai rar: *fi-e...*, *fi-sau...*, *fi-sau...*, ori... ori...; *soit...*, *soit...*). Să-I spânzura, *fi cine ar fi, fie bărbat, fie muiare*. PRAVILA MOLD. 178. *La același și de palmii de-opotrică fiind robii, Fie slabii, fie puternicii, fie genii ori neșchioii*. EMINESCU, P. 220. *Când și* (= ochiul) *fiinea lăchii, fie zi, fie noapte, spune că vede cu dinzul*. CREANGĂ, P. 243. [Adesea, în legătură cu *că*] Ori... ori, sau... sau... *Fie că aveă motie de supărare, fie că n'aveă, destul că n'a venit, fiind supărat*.

[În Ban. so găsoțe o formă *fi-te*, care pare a fi rezultatul unei contaminățiuni a lui *fi* cu *bată-te*: „Frunză verde măriciune, Fie-te focul de june...” — „Frunză verde, foaie lată, Fie-te focul de fată...” I. HODOȘ, P. P. 189; cfr. 207.]
— Din lat. *fiat*, idem.

FIE. Ca și în alte limbi romanice (cfr. Ital. *chichessia*, fran. *qui ce que soie*, etc.) *fi* (III) se întrebunțază ca element de compoziție în legătură cu un pronume — p. ext. cu un adverb — spre a-i da o nuanță de înțeles nedefinit, aproape identică cu cea exprimată prin elementele de compoziție ori-ori-și-și și prin vechii veri-. Deosebirea de sens,

adesea foarte subtilă, între compusele cu *fi-* și între cele cu *ori-* se recunoaște mai bine, dacă cercăm să completăm propoziția din care aceste pronume s'au născut prin elipsă: în cazul dintâi se completează prin „ar fi”, în al doilea prin „ai vrea”. Astfel: *Oricare om e muritor* se analizează: „la pe oricare om ai vrea și vei vedea că e muritor”; *dimpotrivă, fiecare om e muritor* înseamnă: „Omul, fi care ar fi el, e muritor”. *Fiecare* se mai deosebesc de *tot* în: *tot omul e muritor* prin faptul că nu ne gândim la totalitatea oamenilor de-odată, ci la individ de individ, în parte. De aceea compusele cu *fi-* se pot introduceți numai la singular. (Alături de forma *fi* se mai găsesc numeroase variante, care s'au născut prin adăugarea elementelor adverbiale *-și* (*-și*) și *-te* (care, poate, nu-i altceva decât *-ce* din compoziția *fi-și-ce*, desvolată, în mod regulat, în *fieste*), anume: *fies-*, *fi(e)te*, *fi(e)ste*, *fi(e)ș-*, *fiește-*. Între cele două părți ale compoziției poate să se intercaleze prepoziții. Declinarea e aceeași ca la pronumele simple. Pronunț. *fi-e*.)

Fieciând adv. *N'importe cum, toujours*. — (Rar) Oriicând s. oriicând (ar fi), (deci) totdeauna. *Vor putea să desparță fieciând*. PRĂVILA MOLD. 72₂₇. *Fieciând amă câte 1000 [în aluștiri] în leafă*. M. COSTIN, ap. TDRG. [Variante: *fiesticând*. Să adă a acuti *fieciând* aceste bucate. URICARIUL, VIII, 239_{1/2}; cfr. v. 251_{1/2}.] *Fieciând*. CDDE. nr. 344.]

Fiecare pron. *Quiconque, Chacun, Chaque*. — (În funcțiunea adjectivală și mai ales substantivală) Oriicare, ori-și-care, (r) vericare (ar fi), ori-cine, ori-și-cine, (r) vericine (ar fi); tot, și unul (unui) și altul (altui). (În texte vechi și cu înțelesul lui) Cîno, cineva (în care caz pronumele se articulează). *Fiecarele ce să lespădă de sul, nice prăcintele n'are*. MSS. (a. 1618), ap. GCR. I, 48_{1/2}. *Labovul... să acem fie cătră care creștin*. VARLAAM, c. 154₂₁; 324₂₀ etc. *Cu anevio este hieciară a sa feră de ce iaste să hie*. M. COSTIN, *ibid.*, I, 200_{1/2}. *Doi amici ai mei... sânt proprietari, fiecare a câte o perche de case în aceeași stradă*. CARAGIALE, M. 107. *Prietenos cu fiecare*. CREANGĂ, P. 247. *Am odus fiecarele câte un car*. SBIERA, P. 165_{1/2}. *Fiecare trage foc la oaku lui*. ZANNE, P. IV, 22. [Variante: *Fieșcare* († *fișcare*). *Se miră oamenii fișșecărele cătră fratele său*. BIBLIA (1688), 32₂₇. *O samă de'mprafă, căora ră sânt scris și numele și canonele, fișșecărin pren cărțile sale*... EVSTHATIE LOGOPĂTUL (a. 1632), ap. GCR. I, 78_{1/2}.] *Fieșcare primește cu măsura cu care a măsurat*. ZANNE, P. V, 419. † *fișcareș*. *Cum-să fiecareșă dent'acalele șefi*. VARLAAM, c. 233; cfr. 360.]

Fiestecare († *fiastecare*, † *fiestecare*, dial. *fiestecare*). Să fie *fieșecare* în mâna lui *biog*. MSS. (a. 1699), ap. GCR. I, 331_{1/2}; cfr. 334_{1/2}; 340_{1/2}; 342_{1/2}. *Așiflăre, precum ciasul iaste adunat din patru ciferuri, și fiastecare(a) ciferu cu chipul(e) sale*. M. COSTIN, ap. GCR. II, 9_{1/2}. *Fieșecare nouă de dobitoac*. MSS. (a. 1773), *ibid.* 88_{1/2}. *La spatele fiestecării boier, dovoră câte o șupă*. C. NEGRUZZI, I, 151; cfr. KONAKI, P. 286. † *Fiestecare*. *Sânt proște șocoleale și învâțătură... carele să înșefol fără ostensală de fiestecărele*. MSS. (a. 1700), *ibid.* I, 337_{1/2}. † *Fietecare*. Să dea *fietecărușă după lucrul lui*. CAZANIA, ap. CCR. 156. *Luă fietecare câte o oase*. MSS. (a. 1699), ap. GCR. I, 331_{1/2}; cfr. I, 353_{1/2}. *Până nu fu dusă fiete pren corole de ei jralte lor*... N. TESTAMENT (1645), ap. COD. VOR. 33 (= până unde s'au dus, pentru fiestecărele dentru ei, aducerea. BIBLIA 1688). † (Dial.) *Fieșecare*. *Voatra corbeșe cu părișuri feti...* aduce vorba de *insurătoare de feciori, corbeșe de fișecare căt are*... (Bragov), PITR, CONV. LIT. XXIV, 918; cfr. CARAGEA, I, 21_{1/2}; ȘEZ. III, 78_{1/2}. † *Fiecar(e)le*. *Fieciurăși i să dau daruri sușlești de fotos*. MSS. (a. 1618), ap. GCR. I, 51_{1/2}.

Fiece pron. *Chaque; tout*. — În funcțiune adjectivală are același înțeles ca „fiecare”, iar când e

substantivat e sinonim cu „fiecare lucru, ori-și-ce, orice, (r) verice (ar fi), toate celea, tot”. *De nu și e cor să ucigă pră cineaș, au cu otrăvă, au cu armă, au fe cu ce foala de moare...* PRĂVILA MOLD. (1646), 32_{1/2}. *Fiece nebun știe să căștice banii, dar nu știe să-i păstreze*. ZANNE, P. V, 48. | *Nimica, toată. Diemtrașco... eră... iute la beșie și se acărbă de fiere*. NECULCE, LET. II, 369_{1/2}. [Variante: *Fieșce* († *fieste*, † *fiște*). *Fieșce bărbat*. MOXA, 397_{1/2}; cfr. PRĂVILA MOLD. 73. *Și după aceeași în fișceșă litră de apă să pui piatra curle*. MSS. (a. 1749), ap. GCR. II, 46_{1/2}. *Am făcut și izcod deoșbit de fiște lucră*. URICARIUL, XI, 220_{1/2}. *Fiește șifșiro are pentru dînsul un fulger*. ALECSANDRI, DACIA LIT. 267. † *Fieștece* († *fieștece* e. VĂCĂRESCU, IST. 249_{1/2}, 248_{1/2}). *Pentru că de-orăme-co sânt împărași, nici la fișteșce loc nu să odăneș, cu fișteșcarele din oșialăși oameni*. MSS. (a. 1747), ap. GCR. II, 39_{1/2}; cfr. 110_{1/2}; 155_{1/2}. † *Fitece* († *fișcece* CANTEMIR, IST. 83; DIONISIE, c. 182). *Pe fișcece clișă, oajaș de ghindă în care plută, puteă să fie nimicică și ei cătră sub acui*. M. S. OHRIBTESCU, CONV. LIT. XLIII, 929; cfr. DELAVRANCEA, S. 5; BRĂTESCU-VOINEȘTI, I, D. 226.]

Fiecin pron. *Quiconque, chacun*. — (Invocată *Fiecare* (om), ori-cine, ori-și-cine, (r) vericine. *Poate fiocine să ucigă fără certare pră ceta ce să gătește să-i fură*. PRĂVILA (a. 1652), ap. GCR. I, 162_{1/2}. *Hiecinu va bea dînt'acatășă apă, ca iastă iară*. VARLAAM, *ibid.* I, 108_{1/2}. *Pără hiecinu că nu este domnia aceluși dîntăin* [Ștefan Tomșa]. M. COSTIN, LET. I, 256_{1/2}. *Să știe hiecinu, că Hristos și apostolăși lui au finat șpăllăria, scriptura șfântă*. MSS. (a. 1710), ap. GCR. I, 363_{1/2}. *Eră un om cu șpiritul șeriu, un cunoscător de oameni și un rășpășitor al meritelor șieci*. IORGA, L. R. I, 264. [Variante: † *Fieșcin*. *Dă fișecișă dreptate*. PRĂVILA (a. 1652), ap. GCR. I, 169. † *Fieștecin* († *fieștecin*). *Și odunără fișteșcinu câte un cocon al său*. MSS. (secol. XVII), ap. GCR. I, 67_{1/2}. *Și vădănu cum stau porșile polăși criești, fiște pentru cine dechise, și cum nu oprește ștraja pră nime, au mers și ei în lăuntral caxiși*] *Dicamulu*. (a. 1799) *ib.* II, 109_{1/2}. *Fieștecin*, *odună trebunășă de doștori*. URICARIUL, I, 99_{1/2}. † *Fieștecin*. *Până cînd veșileșă fiște pră cine*? PSALM. (1651), 174. *Cu data... nu merge ca...* cu *fieștecin*. CARAGIALE, T. I, 80_{1/2}.

Fiecum adv. *N'importe comment, au hasard*. — Într'un fel sau altul, ori-cum; † cu una cu două, numai așa (pe de-așupra, etc.). *Umblă de multe ori fiocum, și numai cu două, trei șupă*. NECULCE, LET. II, 348_{1/2}. *Răntăind acasta, nu apă prost și fiocum*. DOȘTEVIC, V. S. 217_{1/2}. *Găsiară cîștitul trup căcînd fiocumă și cu necinește*. MINIEUL (1776), 105_{1/2}. [*Ogleni*] *să nu se oprăndășă apă fiocum, ce să se așeze precum li vor orăndășă boieră*. AȘINTE URICARIUL, ap. TDRG. [Variante: *Fieștecum*. *De au bu lucră pămăntul bine, cum să cade, ce cu sîmăndă așa, fiocum, acela să nu să nimic den roada ce la face acel pămănt*. PRĂVILA MOLD. 4_{1/2}; cfr. LET. I, 131_{1/2}; MAG. IST. IV, 157_{1/2}. † *Fieștecum*. TDRG. † *Fieșcum*. CDDE. nr. 581. † *Fieșcum*. *Nu fiocum așa, ci cu drept cîndă*. ZILOT, CRON. 73.]

Fieciacătră adv. *N'importe où, de quelque côté que ce soit*. — (La Moși) Oriunde, în orice parte. Com. V. CIOBAN.

† *Fie* în ce chip adv. *N'importe de quelle manière*. — Într'un fel sau altul, cumva. *De să cu tîmpășă ședuta cuminicătră să nușșacă, să să înșăpășă, sau fe în ce chip de cetaș...* VARLAAM, c. 46_{1/2}.

Fieunde adv. *N'importe où, partout*. — (Rar) Oriunde, ori-și-unde, (deci) pretutindeni. [Variante: † *Fieșteunde* *șacolea fișteșteunde se face*. ECONOMIA, 44. † *Fieșteunde*. *Fieșteunde între oameni pașă, și ei...* locul cel mai de sus și copul mișăși 4/4] vor arășă. CANTEMIR, ap. HEM. 1554_{1/2}.

FIER s. a. 1^a. (Le métal) Fer. 2^a. Instrument en fer. Instrument de torture. 3^a. Fers. 4^a. (Mod.) Fer.

1^a. Metal tare, de culoare cenușie, cu însușiri magnetice; e foarte maleabil, putându-se bate când se înroșește în foc, iar la o temperatură mai înaltă se poate topi; expus la aer umed rugineste; fierul roșu se călește mulindu-se în apă; cu fier se face o s. se leagă diferite obiecte. - *nativ*: curat (care se găsește în pământ neamlocal); (după fran. „fer blanc”, neobicitn) - *alb*: tinichea; (după nemtește „Gusselisen” și „Schmeldeisen”, în Transilv.) - *băltut* (s. *cioacănit*, BARCIANU) și - *turnat*: tuciu, bădile; (fr. *schijă*, - *mort*: „de proastă calitate” PAMFILE, J. II (La BARCIANU se mai citează - *băltos* = „fer limonoux”, - *grăunșos* = „fer en grains”). Și *zise se-l leagă cu două lanțuri de fier*, COD. VOR. 34/12.

Um pat de *hără*, DOSOPTEIU, V. S. 15, 2. Vă *voiu fi ca o haină ce e iaste măncată de molie sau ca niște fieră doadă de rugină*, MOLITVELNIC (secol. XVII), ap. GCR. I, 82/. An *mersă după dinul, ca hierul dupe piatra magnetului*, ANTIM, P. 3/12. *Hier și crișă s'au cumpărat*, URICARIU, XXI, 366/. Măndăstrea Goliei... o *acoperă cu fier alb*, E. KODĂLNICHANU, LET. III, 192/11. Să dai în cap... cu un fier (= drug de fier), SEZ. I, 126/12. Bate fierul păsă-i cald! : nu lăsa să-ți scape ocazia. Fierul răs să tot îl bați! (= se zice de omul rău), ZANNE, P. IX, 466. *Sabia de aur taie mai tare decât cea de fier!* ibid. IV, 576.

Vorbele cele dulci deschid (și) poarta cea de fier, ibid. II, 810. (Modern, după fran.) Drum-de-fer = cale ferată. | A-l trece (s. a-l da) *cuiva un fier ars prin inimă* = a l se strânge *cuiva* inima de frică sau de spaimă, ÎSPIRESCU, L. 52. | Fig. (Cu aluzie la durerea ce o dă fierul înfierbântat celui co-l atingea). *Orice discurs al lui [T. Maiorescu] este un aluzișim. Comparați-l, fulger. Ironia, - fier roșu*.

DELAVERANCEA, CONV. LIT. XLIV, XCVII. | (Foarte adesea adjectival de fier în metafore) Dur, rezistent, vânos, tare. *Laaurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier*, EMINESCU, P. 241. *Almă de fier* [s. de piatră] = tare și neskimțitor; *braț de fier* = tare, vânos; COSTINESCU. *Are o sâmbăte de fier*, „Unii om tare îl zice fier”, (Găvănești, în Buzău), II, II, 79.

Puteai merge liniștit cu el ori-unde, - chiar în fierul nopții, SANDU-ALDEA, A. M. 5. (Cfr. în pute-reala nopții). | *Vărsată de fier* (în opoziție cu „vărsată de piatră”, etc): epoca în care omeneira a început să se servească de unelte de fier. | (Fam. Ban; în ex-presiă) *Are fier = are bani!*, PAMFILE, J. I (și bulg. lina înlezo, cu același sens). | (Bot.) Fierul-pământului = ghinstură (Gențiana cruciată). (Atestat în LB, probabil, greșit, în loc de *fierea-pământului*).

2^a. Diferite instrumente făcute din fier s. având o lamă de fier (adesea compilate prin cuvinte ce arată monirea lor). (Pe la Bran, în Transilv.) Fier-răstrău; cfr. cordar. | - (de călcat); unealtă de fier pentru călcatul rufelor s. al hainelor. *Cămășile le-am spălat... Și cu fierul le-am călcat*, SEVASTOS, C. 144/11. *Foarfecele, cortul, hierul de călcat*... BARAC, T. 72. | - (de frișat s. de încrețit părul). *Le-au por-folțit părul cu un her înherbântat*, EVSTRATE LOR-GOPĂTU, ap. GCR. I, 234/11. | - (de înfierat); cu care se arde pe armurul s. pe coapsa viteilor un semn distinctiv, (p. ext.) semnul rămas la vita pe local înfierat. PAMFILE, J. II. *Vaca asta are fier!* lui ca-tare, are fier! satului. *Pielea dăndule să n'auă fier*, Com. I. PANTU. ‡ A avea fier *cuiva* = a semăna cu cineva. *Gheorghe are fierul mă-mei* (= soamăna) PAMFILE, J. II. Cfr. înfieră, (†) înfieră. | Părțile de fier ale plugului se numesc *fier*, făcându-se distincția între fierul tal s. mare s. brăzdător (II, II, 207) s. *cornăuitor* (II, II, 207) (numit și brăz-dar) = tășul cornanei, care răstoarnă brazdele de pământ și fierul lung s. mic (numit și cuțit) = un cuțit mare înțepenit în grindeul plugului, care taie brazda. Cfr. DAMĂ, T. 25; ECONOMIA, 20; II, II, 3, 13, 50, 62, 75, 80, 86, 132, 146, etc. „Din grindeu,

prin capul de jos al coarnelor și prin zburță se leagă plasme, în vârful căruia se află fierul-lat. La unele pluguri care au fier lat fără urecho se află și fier lung, care croștește brazda și se mută spre stânga și pe dreapta cu tinichea”. BREBENEL, GR. P. *Scădulă scoasă hărălul plugului* anapra lor. DOSOPTEIU, V. S. 111. „Că de când ne-am călănat (= am intrat în armată), *Plug din curta n'a ieșit, Fierete au ruginit*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 310. *Namăi plugușorul micu, Sade la părete răs, Fierelle la fâșdău*, DOINE, 153/11. † - *de corabia* = acoră (cfr. măță, rac, † anchită). *Cine înghite unușia, fier de corabie bo-reaste*, CANTEMIR, ap. ZANNE, P. IV, 674; cfr. idem, IST. 157. | Instrumente de tortură; (lamă de) armă tăioasă, cu deosebire sabie (sensul acesta din urmă e puțin obișnuit, iar la scrierilor noi e franțuzism). *Muncitorii* (= cei care torturau) *sta cu heară de munci în mână*, VARLAAM, C. 213. *Oricine va mduce carne de dobitoc mort... saam carne de vită înneacă!*, țară nu du fi sădugile vărsat cu hără... să faci post și rușă, SAITE TAINE (a. 1645), ap. GCR. I, 117/12. *Decăt hierul, fierul mai tăioasă fieră omenească*... URICARIU, I, 278/12. *Carnea acule fierul*, BĂRSECU, M. V. 580. *Întreaga țară a Moldovii țeră părădat, ară, trăcudă prin aculel fierului*, SADOVEANU, SĂM. V, 1011. (Cfr. ascuțit). *O sabie cum ruginită, dară cu fierul ce se încooia de se făcea corrig*, ÎSPIRESCU, L. 21.

3^a. (La plural) Cățușe, lanțuri cu care se logau robii, prizonierii, etc. *Bărbatul poate să-și pus muiaroa în hără*, PRAYLA MOLD. 85, 2. *A ieșit Bujor în țară!* Bate, prață, nu omoară, Peciociți îl bagă'n fiară, ALEKSANDRI, P. P. 156. *Apoi mă-l deslogau, în feară mă-l băgau, Tot în fier Pân' în zec*, SEZ. II, 35/12. | Cățușe cu care se împiedică calf; cfr. piodică. *A pus țeapa în fier* și s'au apozat cu frate-su sau o clăie cu sân. CONTEMPORANUL, III, 780; cfr. IORGA, S. D. XII, 63. | (Bot.) *larba-fierelor* (s. *iarba-fierului*) = a) *Dumple-cenin* (*Vincetoxa officinale*; *Aclepias Vincetoxicum*). Plantă lerbosă, cu flori albe-gălbui. Poporul crede că cu această buruiănă se poate descuia orice înucleitoare - de aci numele ei; - de aceea e foarte căntată de hoți. Se mai numește brilloancă, harnial, răndușită. Cfr. PANTU, FL.; SEZ. I, 84/11, 153/11, 287/1; TEDOURESCU, P. 673, ALEKSANDRI, P. P. 142/1; BARON, L. I, 150/11. | b) = roșu-cerulul.

4^a. (Modern) Substanță feruginoasă. *Împotriva anemiei se prescrie fier*. Poemete conșin fier.

[Scrie (și pe alocura și pronunțat) și: fer. | Când însemnoză metal, pluralul nu e întrebuințat, (și se zice „două, trei etc. bucăți s. *ărugi de fier*”). În cololare sensuri e obișnuit plur. *fier*, dial. *fiară*. | Dimi-nutive (întrebuințate numai în lit. pop.) *ferișor* s. a. *E cam lung și are două coarne și două ferisoare?* (= Plugul). GOROVEI, C. 300; fieruș s. a. *Porțile de cătoră Cu fierușu plugului*, MATRESCU, B. 93.]

— Din lat. ferrum, idem.

FIERAR s. m. 1^a. *Ferryeron; marichal ferrant; cor-rosoier*. 2^a. *Quincallier*.

1^a. Cel care lucrează fierul, faur, fărur, covaciuc, covalluc (având adesea și meseria de potcovar, mai rar și cea de fabricant de căruțe s. trăsur, cfr. FOST-BRIANT). *Lupul se duce la un fierar și puz să-i ascuță limba și dinții*, CREANGĂ, P. 22. *Se miră George deomănită de toate nagodele ce-i tot po-vestea negușatorii; apoi... ceră să slujască fierarului pentru sabie și buzdugan*, ÎSPIRESCU, L. 137.

2^a. Neguțar, vânzător de fier s. de secul de fier. [Diminutiv: *Fierarăș* s. u. *Fronză verde ste-jeruș*, *Oi săracul fierarăș*, *Um... se joacă 'u gâlbinaș*, SEVASTOS, N. 300/12.]

3^a. (Bucov.) „*Fierariu* (plur. *fierarii*) = două lemne orizontale puse de-așupra strungei, de care sânt spă-tării răzma[re]”. MARJAN.

— Din lat. ferrarius, idem.

FIERĂRIE s. f. 1°. *Forge*. 2°. *Quincaillerie*. 3°. *Métier de forgeron*. 4°. *Ferraille*.

3°. Faurărie, furărie, furașrie, covăcio. 2°. Prăvălie în care se vinde fier și seale de fier. *Ajunse la o fierărie, și acolo căzând săbii și buzdugane... cerii să-i dea și lui o sabie și un buzdugan*. IȘPIRESCU, I. 136.

3°. „Meșteșugul fierarului”. (În Buzău, Dâmbovița, Covurlui, etc.) H. II, 62; 146; III, 18; IV, 11, etc.

4°. (Cu sens colectiv) Lucruri de fier. Cfr. IORGA, s. D. XII, 177.

— Derivat din fierar, prin suf. abstr.-loc. -ie.

FIERĂRIȚĂ s. f. *Ferronnière*. — (Mai rar) Femininul lui fierar (derivat prin suf. moșion. -iță). Nevasta fierarului. *Jară ferărițele, Cum pășesc cotrușele, Intocmai ca mățele*. SEVASTOS, N. 300^{1/2}. [POLIZU și LM. mai cîtează cu același sens fierăreasă.]

FIERĂRIȚIE s. f. plur. *Ferruile*. — Instrumente multe de fier². RĂDULESCU-CODIN. (Cfr. fierotină, fierotenii).

— Pare a fi un derivat străvechiu. *ferratala (din *ferratus*, „de fier”), care se răgăsește și în prov. *ferratala*. CDDE. nr. 585.

FIERĂȚIC, -A † adj. *Féroce, sauvage*. — (Numai la Dosofteu; probabil, formație a acestuia spre a traduce pe lat. „ferox”; cfr. însă fieretic). Sălbatec, crud, cu fire de fieră. *Heraticii oameni să vor îndulci la admîrire*. DOSOFTEIU, v. s. 129; cfr. 168, 171. [Și: îmferătece, -a, idem, ap. TDRG.]

— Derivat din fieră, prin suf. adj. -atic.

FIERĂNTĂ † vb. I° v. înfierbântă.

FIERĂTOARE s. f. 1°. *Bouillonnement. Tremblement (de terre)*. 2°. *Partie d'une fromagerie où l'on fait bouillir le lait pour préparer le fromage*.

1°. † (Numai la Dosofteu) Fierbere, ciocot, lichid în fierbere. *Văzău prin adunul în herbătoaria căldării*. DOSOFTEIU, v. s. 52. † (Complinit prin „de pământ”) Cutremur de pământ. *Să feace o herbătoare mare de pământ și cîteari ero doă zule de oameni de muriri*. Id. ib. 23.

2°. O desparțitură în stîină „unde se fierbe urda”. (Tîndărel, în lalomîța). H. VII, 506. [P. ext. „Unelte pentru fabricarea brînzeturilor”. (Șocarciu, în lalomîța) H. VII, 484; cfr. JIPEȘCU, o. 48.

— Derivat din fierbe, prin suf. abstr.-loc. -toare.

FIERĂTOR, -OARE adj. — Adjectivul lui fierbe (derivat prin suf. -tor). *Trei cazane fierbătoare*. *Trei cașite tăietoare*. MAT. POLC. I, 621.

FIERĂZĂ † vb. I° (g. d.) v. înfierbăză ș. d.

FIERBE vb. III. I. 1°. *Bouillir*. 2°. *Fermenter, travailler*. 3°. *Bouillonner; être dans un état de surexcitation*. 4°. *Palluer*. II. 1°. *Bouillir, cuire*. *Souder*. 2°. (*S'*)*agiter, (se) remouvoir*.

I. Intrans. 1°. (În înțeles propriu, numai despre lichide) A fi în stare de ebullițiune, de prefacere în aburi, prin ajutorul unei călduri care variază de la un lichid la altul, după natura lichidului și presiunea atmosferică. Cfr. ciocotii. | P. ext. se poate spune și: fierbe carnea a fierbe oala. *Și când vorbii, să pârăi că fierbu călă-va oala la foc mss.* (a. 1779) GCR. II, 118^{1/2}. *Lasă bucatele la foc să fiarbă*. CREANGĂ, p. 30. *În oala acoperită, nimenia nu știe ce fierbe*. ZANNE, p. IV, 14. *Nu dăgă mîna [a. lingură] unde nu-ți fierbe oala!* (= nu te amestecă în lucruri care nu te privesc). C. NEGRUZZI, I, 247.

2°. P. anal. A fermenta; cfr. dosp. I. IONESCU, p. F. 131^{1/2}. BIBLIA (1688), 377. *Dacă mustul fierbe...* I. IONESCU, p. C. 195. *Vin de cel ce fierbe în cadă*. ALEXANDRI, p. F. 131^{1/2}.

3°. Fig. A se agită, a ciocoti (ca apa în ebullițiune). *Și volari peste valuri a'zării apumegloare*. *Se spory fișind în aer, și fierb acofând scăntie*. ALEXANDRI, p. II, 136^{1/2}. *Au trecut la Turci, toamă când fierbă bîtaia (— când eră în tolu) din cămpul Merlei*. SINCAL. HR. II, 16^{1/2}. *Fierbe sîngile în mine de mînie!* (Despre oameni) A fi într-o mare agitație sufletească. *Dacă îninute patronilor de la Beiuș fierb numai la dorul de o înștințare... nouă ne e toamă, cîd celui ce fierbe la lucruri mici, nu-i mai rămîne, la lucruri mari, decît să se scapereze cu totul*. MAIORESCU, CR. I, 183. *Se despărțiră, cel înăduu măhnit... cellalt fierbînd de mînie*. N. XENOPOL, ap. TDRG. | A ciocoti, a vul (ca apa ce fierbe într-un cazan). *Fierbă căzduhul ca un iad, De bombe, de frapcele*. ALEXANDRI, p. II, 441.

4°. A fol, a forțoi, a mîgna. *Fiarăse țara lor de broaște*. PS. SCH. 345. (Brașov) *Fierbe patul de pucci*.

II. Indată-ce, p. ext., a început să se zică *fasolea fierbe*, verbul acesta a intrat în aceeași categorie ca frige și coace, deci s'a putut întrebuiți și în funcțiune transițivă (cu sens facilitiv): *Fierb fasolea* — o fac să fiarbă.

1°. A găti o mîncare (a prepara un medicament, etc.) expunându-l în influența apei (a altui lichid) în fierbere. *Iacoz fiarose o mîncare*. PALIA (a. 1825), ap. CP. 158. *Cu focul duhului fierbînd doftorie*. MINEIUL (1776), 159 1/2. *Peaștile, să-l faci în patru părți... și apoi îl fierbe*. CARTE DE BUCATE (a. 1749), ap. GCR. II, 42^{1/2}. *Culege o poală de somnoroză pe care o fierbe cu o vadră de lapte dulce*. CREANGĂ, p. 214. (Absol.) *De la... deșteptarea [oamenilor] de a fiarbe și a frige [sănt] 3994 [de ani]*. CALENDARIU (1814), 3/. | Spec. *A fierbe rufe* = a în lăsa să fiarbă cu leșie. LB. † (Turnă). *A fierbe fierul*. POLIZE, BĂRCIANU: a împreună prin levituri de ciocan două bucați de fier, după ce s'au miștat în foc.

2°. Fig. A neceji, a chinui, a frămîntă, etc. *Nu știi cum mă fierbe (— mă chinosește, mă necesește neîncotat; adesea complinit prin: „fără apă”) el pe mine de două săptămîni de zile?*... CARAGIALE, T. II, 7/10. *O fierbe (— o roade, o consumă, o chinose) ciuda pe urta Că-a mai frumoasă decît ea*. *Și-atăta! COȘBUC, R. 126. Prînzînd moș Bodrănu la inimă, să nu înceapă a cănta din fluier o Corbănișă de cele frămîntate în loc?*... *Și apă o fierbam (— o frămîntam, o pisam) de tare, de nu ne ajungoa casa*. CREANGĂ, a. 98. *Pe tot drumul, ca să uite de aleam' de acasă... au pe căte unul ce le fierbe (— le căntă cu foc) din foc cînteco de jete, mai rar de joc*. SEZ. IV, 17^{1/2}. | Refl. *Și alta pe aceste vremi aci poci să știu, cine nu este dator din căji ne fierbem (— ducem o viață chinuită și agitată) într'această ticlăoasă de țară?* ANTIM, p. XXVIII/. *La 1837 pe cînd se fierbă (— se pregătise prin mari agitații; cfr. a coace — a pregăti în ascuns) Unirea în Iași...* CREANGĂ, a. 161.

[Scris și: fierbe. Acriș fierăieș († și Bar.: fieră(u)); † și: fierbiuți: Fierbă țara lor de broaște. CORESI, PS., ap. CP. 158; în unele regiuni (prin fuziunea formei fierăieș cu fierb) și: fierbeieș: *Începură o cină împreună din pește și carnea ce fierbeieș*. MARIAN, TR. 114. | Part. fier. | Imper. fierbe! și (rar) † fierbi! BIBLIA (1688), ap. TDRG.]

— Din lat. *ferv(e)o*, -vi (-bui), -vère „a fierbe, a vul, a mîgna”.

FIERBERE s. f. *Bouillonnement, cuisson, effervescence. Agitation, irritation, tumulte*. — Infinitivul verbului fierbe, devenit abstract verbal. „Căldura crescînd, observăm că iau naștere, în înșăși masa lichidului, mici globule de vapori, care, străbătîndu-l pentru a leși la suprafață, produc înălțurii său o mișcare tremurătoare. Acest fenomen se numește fierbere”. POZI, p. 123. *Fiarberie căldărilor*. MINEIUL (1776), 183 1/2. | Fig. *O corabie... luptă [cu] o groaz-*

nici furtună, când povărnindu-să, când ascunzându-să în fierberea valurilor. ZILOT, CRON. 70¹². (Cu deosebire cu sensul de) Agitare, agitație, iritare, mișcare agităta, zgomot clocoțitor. Cu toate asigurările ce Mănuși deose de nobililor... fierbera tot domnea între așină. BALESCU, ap. TDRG. Unul... sună clopotul... altul trage buhașul... altul... zice de jelu... Așa fierbe până în ziuă, de clocoțesc așele. ȘEZ. III, 180¹².

FIERBINCIOR. -OĂRĂ adj. -- Diminutivul lui fierbinte (derivat prin suf. -ior). Au înțina hoștinile fierbincioare pe o păcătură și n'au înfășat cu ele peșta tot. CREANGĂ, A. 16. Bolnavul... bea... un pahar de lapte fierbincior. LEON, MED. 89.

FIERBINȚĂTOR. -OĂRE adj. v. inferbântător.

FIERBÎNTE adj., adv. I. *Bouillant, brûlant. Fervent II. Chaleureusement, ardemment, instamment.* I. A. D. (In sens propriu, numai despre lichide) Fierbând, ajuns în stare de ebulițiune, clocoțind, (p. ext.) și despre alte corpuri la o temperatură foarte înaltă) foarte cald, arzând. *La Egiptot nu cale nici odată zăpădă, pentru că... soarele și rădăchul este... mai fierbinte.* MSS. (secol. XVIII), ap. GCR. II, 61. *Făt-Frumos... se detașo de pe cal și-și așternă mantaua pe nisipul încă fierbinte.* EMINESCU, N. 24. *Să-mi faci bucate... să le plăscă nici roci, nici fierbinți.* CREANGĂ, P. 289. *Umblă cu mâta pe lângă laptele herbitic.* ZANNE, P. III, 587. | *Poet. Pune gura lui fierbinte (= arzând de patimă) pe-a ei buze.* EMINESCU, P. 185. | Fig. (Mai ales ca atribut al cuvintelor lacrimă, inimă, dragoste, dor, rugăciune) înfocat, înflăcărat, aprins, din toată inima. *Cu fierbinți lacrimi ne rugăm înălțimii tale.* (Mold. a. 1815) URICARIU, IV, 192¹². *Inima mie iasă în mine herbitic.* DOSOFTEIU, P. 8. ap. GCR. I, 211. [Hristos] *să le dea pricină [Apostolilor] să-l iubescă cu dragoste herbitic.* ANTIM, P. 17¹². *Te-am iubit cu dor fierbinte.* ALECSANDRI, P. I, 39. *Îl cuprindine din creștet până'n tâlpi în picăciua ei fierbinte.* VLAHUȚĂ, N. 10. *Seoară-n gîm rugăciuni fierbinți, de-ar fi numai inima nu știu cîntă duh rău.* SPIRESCU, I. 99¹². *Veniți vule și pînă în Și cărași lacrimi fierbinți!* MARIAN, I. 313. | *Iar scrierile străinilor scriu prea lary și de ajuns, care au fost răvănitori și herbinți nu numai ale sale să scrie, ce și caale străine.* URECHE, ap. GCR. I, 69.

II. Adv. Foarte cald, aprins, arzând, (fig.) înfocat, cu foc, cu căldură, cu insistență. *Mai fierbinte și mai deodăreșt să-și plinescă și această mare datorie o chemări sale.* S. CLAIN, (a. 1795), ap. GCR. II, 156. *Inimile noastre sălăruă mai fierbinte.* *La dulcele său cântic.* ALECSANDRI, P. I, 134. *Înt'una din seri... rugăndu-se mai fierbinte, se culcări și mai târziu.* SPIRESCU, I. 243. *En mai jos scaldătu... mulțimesc fierbinte din toată inima mea.* (Mold., a. 1805) URICARIU, XI, 322¹². | (Construcție neobișnuită: cu fierbinte, fierbinte, compus cu un adjectiv) *Pocăindu-să cu fierbinte.* DOSOFTEIU, V. s. 51¹². *Fierbinte lucrători porunciri lui Dumnezeu.* DOSOFTEIU, V. s. 69. *Al săvîrșii tale, cătră Dumnezeu fierbinte rugători.* (1773) GCR. II, 86.

— Din lat. *fervens*, -entem „fierbând, arzând, înfocat, etc.” Cfr. dubletul *fervent*.

FIERBINTEALĂ s. f. 1^a. *Chaleur, feux* (du soleil). *Ardeur. Empolement, incitation, violence.* 2^a. *Fibere. Inflammation.*

1^a. Căldură mare și dogoroitoare (înțelegându-se mai ales) căldura ce o răspăndește aerul inferbântat s. focal (cfr. dogoarea, dogoreală), ori razele soarelui (cfr. arșiță I), ori căldura corporală ce o simte omul. *Sezi supt umbra unui copaciu să să stămpera de herbitic.* DOSOFTEIU, V. s. 56¹². *Și n'au finit mult așel nouăg... și au și lucit soa-*

rele cu mare fierbinteală, cumu-i în luna lui Iulie. NECULCE, LET. II, 360¹². *Și de ferbințala ce-l dogoreă, n'au putut să se apropie.* DRĂGHICI, R. 119¹². *Simfînd o fierbinteală mare, își lepădă șolul.* C. NEGREZZI, I, 20. | Fig. Căldură sufletosă, înflăcărare, aprindere, foc (fig.). *Că pentru fierbinteala dragostei această și-au schimbă fața înaintea ucenicilor.* ANTIM, P. 8. | † Pornire, aștare. *Văzîndu fierbinteala coii lui... DOSOFTEIU, V. s. 130¹².* *Căd simte suptare și herbitic.* *Ală de vrăjmagiu, îndată uită credință lui Dumnezeu.* VARLAAM, c. 325. | Loc. adv. (Invechit) *Cu fierbinteală = fierbinte.* *Aprinzîndu-și dragostea credinței cătră Dumnezeu cu fierbinteală.* DOSOFTEIU, V. s. 113¹². *Cu fierbinteală ai cerșut de la el.* MINEIU (1776), 128¹². *Rugăndu-n cu fierbinteală a-i fi ocrotitor și sprîjintor într'această lună trecătoare.* MARCOVICI, D. 189.

2^a. (Mai ales la plural) Temperatură ridicată a corpului, căldură, friguri; cfr. arșiță I). *Lu-au lovit bubă ce-i zice anthraxi, și decăta mare fierbinteală.* CANTEMIR, III, 347. *Până atunci boala sa eră o mare slăbiciune de stomac... pe urmă teni o mică fierbinteală și apoi pușină tuș.* C. NEGREZZI, II, 154¹². *Înt'no noapte ceuse fierbînțeli mari, dăveri mari și bătaie de inimă.* FIEBEGANU, P. IV, 4¹². (Descântec) *Baghăți din fierbinteală, Baghăți din răcălă, Să țese de la cutărea.* ȘEZ. III, 194¹². | † Inflamațiune. *Că și te meste umplură-să de fierbinteală.* PSALT., ap. GCR. 106. | Fierbinteală la picăora = „un fel de bășici pline cu apă; mănăncă foarte tare și omul s'ar scărpină mereu. Picăorul e roșu”. LEON, MED. 129.

[In Mold. și Bucov. și: *ferbinteală (herbitic).* Plur. -feli și -felo.]

— Derivat din *ferbinte*, prin suf. abstr. -oală.

FIERE s. f. 1^a. *Fiel; bile.* 2^a. (Bot.) *Martagon (Liliaceae Martagon).*

1^a. Lichid amar, de culoare galbenă-verde, secretat de ficat, cfr. venin; p. ext. bășicuța care conține această materie și e lipită de ficat (despre care poporul crede că poate crăpă s. plesni din cauza unui necaz, a unei supărări s. mâniei proa mari). *Cu oșt și cu fiare mă odăpară.* CUV. D. BĂTR. II, 46; cfr. II, 156; GCR. II, 57¹². *Crăpă fieră într'una de necaz cănd udră mielul.* SPIRESCU, I, 65; cfr. ZANNE, P. II, 797. *Cu oșt și cu fiere Nu se face aguridu miere.* ZANNE, P. I, 96. | Fig. (Amărăciune, necazuri, intristare. *Și dacă 'n schimbă pînă conștare, Pitiul ei plătește fieră... GOGA, P. 8.* *Inimă de - : plină de răutate, rea.* *C'o vârciu albă la piele Și cu buce sub-firele... Inima eră de fieră.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 242. | (Bot.) *Fieră pământulă = a.) (Erythraea Centaureium).* Plantă ierboasă cu flori roșietice, amară la gust, numită pe aieri cîntăură, țîntăulă, țîntăură (Transilv.), floaro-de-friguri (Brașov), frigor, frigurică, potroacă (Mold.), potroacă (Bucov.), scânteuță-de-friguri (jud. Prahova). Cfr. PANȚU, FL. H. II, 3; III, 243; IV, 83, etc. | b.) = (Bucov.) călbăză. PANȚU, FL. c.) = ghiștură. PANȚU, FL. (Cfr. ital. *fiele di terra*.)

2^a. (Bot.) = crin-de-pădure. PANȚU, FL.

— Din lat. *felle* (= *fel, fellio*), idem.

FIERȘOR s. f. v. *fer*.

FIERȘ, -OĂSĂ adj. *Ferocus*. -- (Cuvânt literar, puțin întrebuțat și probabil o românzare a fran. „feroc”) Sălbatic, crud. *Acet om... acă o cădătură cu totul ferocă.* GORJAN, H. IV, 39. *Pe la 1775, ferocul Constantin Ghean Bacoșă-voeodol.* ODOBESCU, I, 261; cfr. III, 119, 123; II, 188. *Rășolul crăncen și îndelungat Al Numantiei ferocă.* OLĂNESCU, H. O. 148; cfr. 361.

— Derivat din *fiară*, prin suf. adj. -os, cfr. căinos.

FIEROȘIE † s. f. *Ferocitas*. -- (Cuvânt literar ne-

intrebunțat, echivalent cu fran. „férocité”) Sălbă-
ție, cruzime. *Cu multă ferocitate alergară* [Ungurii]
a reînol otacul. BĂLCESCU, m. v. 174.

— Derivat din fieros, prin suf. abstr. -ie.

FIERTOTINĂ s. f. *Ferroville*. — (Ban. și Mehedinți)
Fiere vechi, obiecte de fier vechiu, fierăstale. GR.
BĂN.; N. REV. R. (1910), 86. [Cu alt sufix, prin VĂL-
cea și Romaniș: fieroteni s. f. plur. CDDE. nr. 683.]
— Derivat din fier, prin suf. dublu -ot-ină.

FIERT s. a. = fierbere. Participiul verbului fierbe
(devenit abstract verbal). *Ca să nu se tracă bu-
catele din fier, ei mănăseră mai înainte* ISPIRESCU,
I. 338. [Mitol. pop.] „Intr'o anumită zi de primă-
vară se atrâng la un loc o sumedenie de șarpi, și
mai mari și mai mici, și mai tineri și mai bătrâni,
și toate aceste jivine își amestecă balele la un loc și
alcătuiesc o piatră seumpă ce-o înghite unul dintre
ei, cel mai puternic. Operația aceasta se numește
fierul mărgelii”. ȘEZ. I, 144. || Fermentare; cfr.
doaspire. *Mustul foarte leneș trage în sine tot felul
de miro, care mirosuri numai după fierul și azeau-
tul mustului se pot simți într'insul*. ECONOMIA, 160.

FIERT, FIARTĂ adj. *Bouilli, cuit, Abattu, Durci,
fortifié*. — Participiul verbului fierbe (devenit ad-
jectiv). (Despre lichide, cu sens pasiv și activ) *Apă
fiartă* = apă în ebuliție, apă cu fierbinte. (P. ext.,
despre alimente) gătit prin fierbere a. cu apă fiartă.
Gătitu-le-afși ceia bob fieri? CREANGĂ, A. 10. *M'ai
opărit tu cu apă fiartă ca pe un căne*. CONTEMPORA-
NEL, V. 166. *Celus slab și fără sânge'i obraz* [isezice]:
par' că-i fier în oală. ȘEZ. II, 47. *Orzul să mi-l dai
fier în lapte*. ISPIRESCU, I. 3. *Dacă Domnul va să
cânte... i-am gătit... blînee cu tere fierle în unt*. C. NE-
GRUZZI, I, 58. *Ou fieri (moale, tare)*. [Fig. Opărit, pră-
pădit, necăjit] *Bancheșul avea noroc, grămada de
bani creștea dinaintea lui, pontalorii erau fierți*. VLA-
HETI, D. 283. — (Neoblicnuit) Tare, vârtos (prin ase-
mănare cu acele alimente, care, ca oul, prin fierbere se
închiază a. se învârtogăză). *Creșterea trupului ome-
nuc să sîcârșoște în stare de sîndate, pe la vârsta
de treizeci de ani: atunci sînt toate mîrginile și că-
pătăsurile ouzelor, fierțe și încheate*. PISCUPESCU, O.
135. || 0 faceși fiarta! = „nu ai izbutit, ai stricat
o treabă”. ZANNE, P. III, 550 (prop.: al fier carne, în
loc s'o frigi). Mămăliga nefiartă = „om nătă-
riu”. Idem, III, 611 (prop.: moale).

FIERTOARE s. f. *Tourbillon (l'eau)*. — (Banat)
Vârtej (de apă), cfr. ochiu. CDDE.

— Derivat din fier (participiul trecut al lui fier-
be), prin suf. abstr.-instr. -oare.

FIERTURĂ s. f. 1°. *Cuisson*. 2°. *Boisson* preparée
sur le feu; *mels* cuit preparé avec des légumes ou
de la viande; *soupe*.

1°. (Rar, cu sens abstract) Fierbere. *Le mai dă
o fierțură (dulceștor) până s'or legă*. ALECSANDRI,
T. I, 323. || A băga (pe cineva) în fierțură = a-l băga
în spărieți, în dracl. PAMFILE, J. II.

2°. (Concretizat) Băntură a. mâncare preparată
la foc, prin fierbere. „Fiertură = coctura a. coctum”.
ANON. CAR. *Fiertura de șarbel de cuișoare indulcit
cu zahăr*. PISCUPESCU, O. 185. | Spec. Orice fel
de mâncare cu zeamă, gătită mai mult din legume,
une-ori și cu carne; prin unele locuri sinonim cu
ciorbă; *fiertura* se mănâncă în lingura. (Cfr. friptu-
ră, coptură). *Să fînă sutul cu hrana verdeștorilor
jără nice o hertură*. DOSOFTEI, V. S. 206. *Imau...
și-a vîndut proția nașterii lui pe o fierțură de linte*.
I. IONESCU, C. 25. *Cînd fierțură în oală, Și cînd
mîmăliga goală!* FANN, P. V, 1. 151. *Fierturi ușoare
și lene de mîndul...: ciorbă de orez*. PISCUPESCU,
O. 234. *Femeilor celor ce au scîldat pe cel mort nu
le iese ertol să umble la fierțuri, nici la colocti*

mortului. MARIAN, I. 58. *Soacra mică... făcea logodna
cu fierțură și pîne, și la urmă colac*. FITIȘ, SCH. 107.
Supa, Români din Scheiu o numesc *fiertură*; dară
fiertura e „îngroșată” cu făină și cu oțet, se cheamă
„zămă acră”; zămă acră e și fiertura de miel cu bory
și cu tarhon. FITIȘ, SCH. 109. Numirile mai deosebite
ale mâncărilor sînt: *fiertură cu orez, cu fideu, cu
țăței*... (Bălenii-Sârbi, în Dâmbovița) H. IV, 12; cfr.
II, 208.

[Plur. -turi; | Diminutiv: *fierturiță* s. f. *Scara...
gășirii mîncăriei și fierturiță gata*. ISPIRESCU, I.
337.]

— Derivat din fier, prin suf. abstr. -ură.

FIERTUȘ s. a. v. fier.

FIETȘ, FIETȘE, FIETȘEȘ, v. fie.

FIETȘ, -ÂSCĂ adj. *Filial*. — (Cuvânt literar, for-
mat de scriitorii spre a redă pe fran. „filial”) De
fiu (mai ales despre iubirea copiilor pentru părinții
lor), filial. *Sofia... îngrijită de bătrîna lui mamă
cu o dragoste odentată fascică*. I. NEGRUZZI, III, 36;
cfr. ISPIRESCU, L. 39. [Pronunț. *fi-esc*.]
— Derivat din fiu, prin suf. adj. -esc.

FIETȘTRU adj. m. *Bien fait, de belle prestance*. —
(Numai în Săcele, în Transilv., sub forma dialectală
fiestra) (Om) arătos, curățel, chipos.
— Din lat. *fietus*, -a, -um „sărătoreș” (cu *ș*, nu
cu *ț*, precum vedese și correspondentul romanice
ale subst. *fiesto*): alb. *Ńjejtë* „curat”. Giuglea, *Cer-
cetări lexicografice*, 8-10.

FIETE v. fie.

FIETĂI vb. IV. *Piauder* (en parlant d'oissons). —
A produce sunetul caracteristic al bobocilor de găscă.
(Băilești, în Dolj) H. v. 16. [Și: *făfai* vb. IV (Sea-
ca-de-cămp, în Dolj) H. v. 417; *fifi* vb. IV (Monecu,
în Covurlui) H. III, 375.]

— Derivat din onomatopea fi-fi (fă-fă)!

FIETRIȘ s. m. v. firicir.

FIG † s. m. (Bot.) *Figue*. — Smochin. (Atestat nu-
mai la) ANON. CAR. [După VICIU, GL., în Giorecuta,
Sălajiu, se zice *fige* la „smochine”.]
— Mai de grabă neologism, decât urmașul lati-
nescului *figus* (păstrat la Aromâni: *Ńic, Ńicș* și la
Megleniți: *Ńc, Ńcđ*), de care-ce în părțile noastre amochi-
niți nu cresc, iar smochinele sînt articole de im-
port.

FIGĂN s. m. (Bot.) — O plantă. *Fruncă de figan,
uscuc-o și fierbe-o în vin, apoi bînd, [tusa] îți va
trece*. ȘEZ. VIII, 152.

FIGE vb. III. v. infige.

FIGURĂ s. f. *Figure*.

1°. Forma vizibilă a unui corp, reproducă cu aju-
torul desenului, picturii a. sculpturii. *Figuri de ani-
male, curte cu figuri*. *Figuri geometrice*: reprezen-
tarea grafică a formelor concepute de geometrie.
Figuri de ceară.

2°. Forma obrazului, (și mai ales) expresia fetei;
cfr. față, înfățișare, chip, făptură (III, 2°).
Un om... în figură [lemma: *chip*] cu aciașia. DO-
SOFTEI, V. S. 215. *Eră nu bătrîn... cu... figură
ceșală*. I. NEGRUZZI, III, 10. | *A face figură (bună,
rea, proastă, etc.): a face impresie*. *Mulți... s'au
ardat eradicniți, nici au făcut urte figuri*. TICHIN-
DEAL, P. 222. *Damele de la curte... făceau o tristă
figură*. C. NEGRUZZI, I, 104. (Adoșea cu elipsa lui
bună) *A face bună impresie, a însemna ceva (în
societate)*. *Socoteți că poți... în lume creu figură*

face? *Și* ALEXANDRESCU, M. 268. [La Românii din răsărit, se întrebunțază, după germ. *Figur*, cu h în înțelesul de: forma a. înfățișarea corpului streg, st atatură.]

3. Repezentarea lucrurilor prin vorbe, atunci când se modifică în accepțiune proprie a unui cuvânt sau urma obobbișnuită a unei expresii. *Figuri retorice, poezice; gramaticale, de cuvinte, de cuprins.*

4. Dispoziție simetrică. *Figuri de dans:* mișcări evolutive regulate ale dansătorilor. (Logică) *Figura simetolică:* deosebite după locul și rolul termenilor în mediul în premisă.

— N.Y.V. din fran.

FIGURĂ vb. I^a. *Figurer.*

1^a. (În învechit) A închipui. *Am văzut... sculptate în lemn... Zimbrul fără 'necinate... o coroană înrănită... și figurând.* ALEXANDRESCU, M. 161. A-și închipui. I E *Figurându-mi diptiza ce avea să stărnească propunșterea mea.* C. NEGREZZI, I, 221; cfr. ALEXANDRESCU, T. 1209.

2^a. A a fi reprezentat undevă, a fi de față, luând parte la o conv. a se numără printre... *Tara noastră are să i figureze la Expoziția universală.* ODOBRESCU, II, 91. *AMăi că-mi vine a crede că mulți scriu astăzi cu singurul scop ca numele lor să figureze printre autori.* I. L. NEGREZZI, I, 447. † *Figurarii* vb. IV^a. URICARIU, VIII, 319.]

— N.Y.V. din fran.

FIGURANT, -Ă s. m., s. f. *Figurant.* — Persoană accesorie în sau cu totul mut, într'o piesă de teatru; cfr. stătuist. (Fig.) *Organism numit în administrația districtului erau niște figuranți la discreția deputatului sau senatorului.* MAIORESCU, D. IV, 305.

— N.Y. din fran.

FIGURARINĂ † vb. IV v. figura.

FIGURAT, -Ă adj. *Figurat.* — Reprezentat sub formă vizibilă. (In vorbire) Exprimat prin figură. *Stil... forme... subiecte figurate.* ODOBRESCU, II, 196. *Expresia figurată.*

— N.Y. din fran.

FIGURINĂ s. f. *Figurina.* — Figură mică (mai ales situată), întrebunțată ca poezică. În cașă. *Figurina aceasta biază eră un idol înalturător de primăjății.* ANGHIEL și IOSIF, C. I, 47.

— N.Y. din fran.

FILĂSTRU † s. m. v. fiastru.

FILĂ s. f. *Filă.* — (În unele regiuni înlocuit prin față I, 49) Persoană de sex feminin considerată în raport cu părinții săi (cfr. filu). *Filă = filla.* ANON. CAR. *Droziș, hieca lui Traian.* DOBOSCEIU, V, p. 26; cfr. 12^a. *Am răpit pe fiica ta.* ALEXANDRU, P. P. 79. *Filca spătorului Tudor.* EMINESCU, M. 59. *Eră să treacă filca-mă.* IPIRESCU, L. 13. *A mărțat pe filca-mă.* CREANGĂ, P. 294. *Săi, soacră, și nu mai do, Că eu nu sânt hieca to, Că hieca altuia.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 178; cfr. 171. [Pronunț *fej-că*] (Prin Transilv.) cfr. fică. JARNIK-BĂRSEANU, D. 17, 98, 171, etc.; BETEGANCIU, R. 175^{1/2}. Diminutive: fi(i)leală, ficăliță, (mai des) fi(i)lă. *Și ieși-va vesle'n țară La toate mădușele Cum să-și dea hiecuțe [în cășătorie].* JARNIK-BĂRSEANU, D. 173. *Vom vedea, ficuța mea?* — *sus matic, dar ochii sa spune-mi te, nu te-ai băga slujnicușă la mine?* ZEMBA, L. B. 230. *Ficuleana mea.* TEODORESCU, P. P. 661^{1/2}. *Ficuleana mea.* POMPILIU, B. 47^{1/2}. *Hău-leș, ficuțu!* MARIAN, N. 246.]

— Derivat din fie, prin suf. -că (după analogia lui măic).

FICULEANĂ, FICULIȚĂ, FICUȚĂ s. f. v. fică.

FIE † s. f., **FIEN** † s. m. v. fie, fin^a.

FIIND-CĂ conj. *Parce que, puisque.* — (Conjuncție relativă nouă, arătând legătura cauzală între o propoziție regentă și alta subordonată) Deoarece, de vreme-ce, pentru-că. *Și fiind-că ocașă urmare este duhoșoasă...* ANTIM, P. XXV^{1/2}. *Fiind-că stin că-ți place stilul poetic, o vom asemăna cu Alantia.* C. NEGREZZI, I, 64. *Ami oprești trei lei, fiind-că am acut trei pânt.* CREANGĂ, A. 145. *Se supușe și el, fiind-că n'avea încotro.* IPIRESCU, L. 11. *Banul, fiind-că e rotund, ușor se rostogolește.* ZANNE, P. V, 34. [Pronunț și: fin^a-că CARAGIALE, T. I, 89^{1/2}; fin(d)-că, fiadică WEIGAND, B. B. 94; în Mold. și Bucov. (cu aninarea unui element -urd, -ure la forma gerundială, cunoscut și în alte dialecte românești): fiindure-că. *Și fiindure-că la casa moșnegulnică dină plina...* SEZ. V, 65^{1/2} (cu prefacerea dialectală a lui fi > ci): cindură-că. ALEXANDRU, T. 10; cindri-că și cindrileă-că. (Munții-Sucevi) SEZ. III, 187; cindr^a-că. *Stachia (= stafia) și diosopheți (= deosebte) di strigoi, cindr^a-că strigoi-si cu trup, da stachia-i nuna o aratori.* (Giurgești, în Suceava) ap. HEM, 155; cindrea-că. *Cindrea c'om venit la D-voastră, să nu mă duc cu mâna goală.* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOFAN.]

— Compus din fiind (gerundul verbului „a fi“) și conj. că.

FIIN'CA, FIINDURE-CĂ conj. v. fiind-că.

FIINȚĂ vb. I^a intrans. *Exister.* — (Cuvânt literar întrebunțat numai de unii scriitori) A exista, a fi (în ființă), a avea ființă. *Toate acțiunile ne îndreptălesc a crede că și în Muntele-Iung a putut ființa mai de mult un țărâ anual.* POPOVICI-KIRILEANU, B. 17; cfr. GORUN, P. 188; HASDEU, I. C. 119. *Un scriitor de hrisoave, Corean..., se întămpină între 1527 și 1538 sau 1544, la care dată ființa o biserică făcută de el.* IORGA, L. B. 68; cfr. L. II, 76. [† și: ființi vb. IV^a. *Registrela... nu ființase.* URICARIU, IV, 433^{1/2}.] Derivat (rar, literar): ființare; ființare f. Existență, prezență. *Cu ființarea sa la Sozoniu nu puțină frică au făcut în Ecropa.* N. COSTIN, LET. II, 70.]

— Derivație literară de la ființă. Cfr. înființă.

FIINȚĂ s. f. 1^a. *Être.* 2^a. *Nature, essence.* 3^a. *Fortune.* 4^a. *Être (vivant).*

1^a. Existență. *Și [Dumnezeu] ne-au scos din întunec la lumina, și din neființă la ființă.* MSA. (a. 1654), ap. GÖR. I, 164^{1/2}. *Dania nu se poate fără ființa scriitorilor.* URICARIU, IV, 325^{1/2}. *Ap, o cârția ființă (= germ. Vorhandensein) pe ogoare pricinuește striciciune...* I. IONESCU, C. 235. *Încredințat despre ființa lui Dumnezeu...* EMINESCU, N. 55. † (Mal ales în următoarele construcții) A avea ființă (pe lume) = a se naște; a exista, a fi. *Păgânii de la Dumnezeu au ființa.* BIBLIA (1688), 6^{1/2}. *S'opoi omul fără de potini acut-ar fi v'o ființă?* KONAKI, P. 257. *Atunci lucea cea păndită pentru noi adevă ființă. Și, din contra, cea aterea ne părea cu neputință.* EMINESCU, P. 232. *De unde să-ți te, dacă n'are ființă pe lume?* CREANGĂ, P. 194; cfr. IPIRESCU, U. 89^{1/2}. † În = (adj.) existent, real; (adv.) în realitate, de fapt. *Ju decărua lucrurilor în ființă.* MAIORESCU, CR. I, 330. *Toate închinările [mășturilor] azi în ființă...* ODOBRESCU, II, 27. *Pentru un fricos eră de spăimă, dar în ființă eră nimic.* DRĂGHICI, R. 161. *Rădoșe nădu de bucurie, când văzu în ființă toate cele ce-i spusese zina.* IPIRESCU, L. 235. † A fi (s. a sta, mai rar a se ține) în = a exista, a se afla, a se menține, a dăinui, a se păstra, a se conserva; a fi în regulă. *Bolta cetă în ființă și pe zădărit se se căd nenumărate sculpturi.* ODOBRESCU, III, 106^{1/2}. *Odoarele aceluștice ale Bistriței stau în ființă, spre a atătu antică splendoare a acestei monastiri.* Idem, I, 335; cfr. II, 50. *Rășinea de a se 'ncrede într'o*

hotărului știință, În inima unei fete fins cinstea în știință. KONAKI, p. 283. Poate să vie boierul, că aștit cu toate lucrurile în știință: în regulă. (Sudiți, în Ilfov). Com. I. PAVELESCU. | - (de față) = prezentă. Dar știința de față a steagului profesorului chiar nu puțin încurajoază pe oștasi. BĂLCESCU, m. v. 78. Popa au încercat în știința lui de față. SBIERA, p. 18^{1/2}. Măsurându-se în știința lor... URICARIUL, v. 13^{1/2}. Știința funcționarilor... da acestei pricelești o pompă solemnă. C. NEGRUZZI, I, 36; cfr. 35.

2^a. Natură, substanță, fire. *Iar în Hristos n'au lucrat darul Duhului, ci Hristos, cu duhul de a știință fiind, au lucrat minunile.* MSS. (secol. XVIII). ap. GCR. II, 21^{1/2}. *Troiața cea de a știință.* MINEIUL (1776), 47^{1/2}; cfr. 60^{1/2}, 101^{1/2}. *Celui intru știința sa nemărginit.* EMINESCU, n. 45.

3^a. † (Neoblectuit, numai la DOSOFTEI). *Avere. Au împărțit toată știința* (explicat prin: *actaria*) *lor la săraci.* v. s. 75.

4^a. Concretizat. Orice faptură care trăește, viitoare (în opoziție cu „lucru“). *Apă dară înțelepția și puternicia lui Dumnezeu aștinând și locmind științele și lucrurile, și fire le-au dat.* LITURGHIE (a. 1702), ap. GCR. I, 343^{1/2}. *Gândeam la toate acele științe pe care le iubisem.* C. NEGRUZZI, I, 57. *Că ghilo, hiara sălbatică, pasărea, leu', pisica, ... tot științe sânt cu și omu'.* JIPESCU, *ibid.* II, 259^{1/2}. *Hiința dracului!* so zicea mai cu samă la animale. (Chiojdu-Băsea, în Buzău) n. II, 25.

[Plur. -*ințe*, (în Mold. și) -*inți*.] C. NEGRUZZI, I, 56, etc. | Negativul: neștiință s. f. Necăzită. *Lucrurile s'au făcut din neștiință în știință.* GAVRIL, NIF. 4. *Împărat al neștiinței mi se pare cum că sânt.* ALEXANDRESCU, m. 262. *Noaptea neștiinței.* EMINESCU, p. 223; cfr. 221. | (Și cu înțelesul de) Absență (precurtat din neștiință de față LB). *Folosindu-se de neștiința sa, au mers acasă la el.* C. NEGRUZZI, I, 226; cfr. M. KOGĂLNICEANU, în ARHIVA B. II, IV; I. NEGRUZZI, I, 257.

— Din lat. pop. *fiestia (în loc de *essentia*, după ce *esse* a fost înlocuit prin *fiere*).

FIINTESC. -EASCĂ † adj. *Réel*. — (Neintrebuintat) Având existență reală. *Toată filosofia științescă... în știința lucrurilor științescă.* CANTEMIR, IST. 69; cfr. 190.

— Cuvânt literar, derivat din *ființă*, prin suf. adj. -*esc*.

FIINTĂ † vb. IV^a v. *ființă*.

FIITOR. -OARE adj. *Existent. Présent. Futur*. — (Literar, învechit) Adjectivul verbal al lui *fi* (derivat prin suf. -*itor*). Care este, dănuțeste, existent, în *ființă*. *Lumina la cea pururea fiitoare.* CALENDARUL (1814), 31. | Care e de față, prezent. *Dumnezeu... este pretutindene fiitoru.* DRĂGHICI, B. 200. | (Prin confuziune) Viitor. *Ceale fiitoare gâdici.* DOSOFTEIU, v. s. 18^{1/2}; cfr. 60, 2; TICHINDEAL, p. 233. *Fiitorule domnișor!* SEZ. III, 235^{1/2}. | Substantivizat, la fem. Logodnică (propriu: nevastă viitoare). *Ce mai face fiitoarea mea?* I. NEGRUZZI, VI, 2.

FIŁ † s. m. (Zool.) *Éléphant*. — (Rar) *Dinte de fıl.* TARIFF (a. 1761), ap. ȘIO. *Fiłal și inoerul* (= rinocerul). CANTEMIR, IST. 243^{1/2}; 122, etc.

— Împrumut literar din turc. *fil*, idem. Cfr. *fiłdeș*.

FIŁA s. f. *Feuille, feuillet (de papier)*. — (Intrebuintat mai des în Moldova) Foale (de hârtie), foale dintr'o cartă. *Condica Armenopol, cartea a patra, fiła 341.* URICARIUL, II, 89^{1/2}. *Viitorul și trecutul Sânt a fiłei două fețe.* EMINESCU, p. 132. *Cețese, înțore la fiłe Cu ochii pe la copite.* ALEXANDRI, P. P. 239. | Spec. (Tipogr.) „Foale de manuscris.“ G. IONESC, c. T.

— Din n.-grec. *φύλλον* „frunză, foale“.

FIŁALEĂ s. f. (Bot.) — O plantă. *Foișică fiłaleă, Pingu'n brasăă cî n'apă...* (Romanși) PASCOLESCU, I, p. 197; cfr. 192, 193, 216, 297.

— Etimologia necunoscută. (Probabil, o plantă cu flori care au asemănare cu stofa numită *fiłaliu*.)

FIŁALIŪ † s. a. Sorte de *toile* (d'un tissu très fin). — Pânză foarte fină, din care se făceau, odată, șervete, zovoane, cămași, etc. *Pânza mesei și șervetele erau de fiłaliu* (= o fealdură foarte subțire) *cețete în casă.* C. NEGRUZZI, I, 151. *Tândra scioară se arță cu concinul semănat cu diamanturi, cu aburul zovon de fiłaliu.* ODOBESCU, I, 77; cfr. 132.

— Din turc. *fiłali*, idem (după numele orașului *Taflell* s. *Taflell*, în Maroc, unde se fabrică acest fel de pânză. *CHAC*, II, 577).

FIŁANTROP. -OAPĂ subst. *Philanthrope*. — Cel ce iubește pe oameni, și caută să le facă bine. [Derivate: *fiłantropic*, -ă adj. *Ideii fiłantropice.* C. NEGRUZZI, I, 221; *fiłantropie* s. f. (Ironie) „*Barbu Brătuiu*“, *ne spune cu multă fiłantropie cronicarul, „au crepat și s'au dus la dracu’.* IORGA, I, 1, 192.]

— N. de origine grec. (φιλάνθρωπος, idem, din *φιλεῖν* „a iubi“ și *ἄνθρωπος* „om“).

FIŁARGHURIE s. f. *Acarie, cupidité*. — (Învechit). Iubire de arginți, arghirofilie (cfr. simonie). *Omul la tinerețe trebuie să se păzească de desfrânare, la bărbăție de trândăvie, și la bătrânețe de fiłarghurie.* ZANNE, P. II, 771.

— N. din grec. *φιλαργυρία*, idem (din *φιλεῖν* „a iubi“ și *ἀργύριον* „ban de argint“).

FIŁARMONIC. -Ă adj. *Philharmonique*. — (Propriu: iubitor de muzică; astăzi întrebuintat numai la expresiile:) *Societate fiłarmonică*: care și-a pus ca țință cultivarea muzicii; *concert* - : concert (de obicei, de orchestră) dat de o astfel de societate.

— N. modern (format din grec. *φιλεῖν* „a iubi“ și *ἁρμονία* „armonio“).

FIŁATELIE s. f. *Philatélie*. — Colecționare de mărci poștale. [Derivat: *fiłatelist* s. m. Colecționator de mărci poștale.]

— N. modern, format din grec. *φιλεῖν* „a iubi“ și *τέλειον* „scutire (de taxe poștale), francare“.

FIŁDES s. m. 1°. *Ivoire*. 2°. *Éléphant*.

1°. *Dinte (colți) de elefant, întrebuintat în industrie; cfr. ivoriu.* *Fiłdes, cea 50 bani.* TARIFF (a. 1761), ap. ȘIO. *Buzele ei sânt cu mărgearul, ior dinții albi ca fiłdesul.* FILMON, ap. TDRG. | (Adesea pleonastic) *Dinții ca osul de fiłdes.* DRĂGHICI, B. 174. (Din această expresie s'a putut naște, prin interpretare greșită, înțelesul:)

2°. *Elefant. Dobitoace sălbatică...* *fiłdes...* ura alb. GOLESCU, I, 51. *Leul... cu... niște colți ca cei de fiłdes.* ISPIRESCU, I, 17.

[S]: *fiłdis* ALEXANDRI, ap. ȘIO., (popular și): *hiłdes*. JIPESCU, *ibid.*]

— Din turc. *fil* *dışi*, idem (*fil* „elefant“, *dış* „înțo“, cfr. *balăcediș*).

FIŁEĂRIU † s. m., **FIŁENDRIS** † s. a. v. *fiłer, fiłendres*.

FIŁER s. m. Centième partie d'une couronne. *Denier*. — (Transilv.) A sta parte din coroană (monetă austro-ungară); ban. Cfr. *finio*. *Cine nu prefacește fiłerul, nu do număra florinul.* (Văscolu-Bărgheș, în Bihor) ZANNE, P. v. 290. | (În literatura bisericăscă veche) Dinar, obol, cfr. aspru, batecă, mangăr. *Au un doaz păcăreale prefaceșcu-se intru fiłerul?* TETREAȘ. (1574). 216. *Și vînd o edduo săracă aruncă doi fiłeri, ca este un codran.* BIBLIA (1688), ap. TDRG; cfr. ANTIM, p. 81. | † și: *fiłerăriu*.

— Din ung. *fillér*, idem. (din m.-lat. *foliarus*, numele unei monede a imperiului roman de est).

FILÉR s. m. Sorte de *chaussure*. — (Mai ales la pluri. Munt. mai rar în Mold., cfr. MANOLESCU, I, 237) Un fel de pantofi țărănești, cfr. iminel. *Filerii sânt mai groși decât pantofii*. GLOSAR, ap. SIO.; cfr. H. II, 207 (Stâlpu, în Buza). [Dial. și: *hiler*. (Chioara, în Ialomița) H. VII, 96; Ilér. JIPESCU, o. 68.] — Din turc. *filer*, idem. ȘIO.

FILFĂȘON s. m. = fante (1°).

— Se crede că este o alterație populară din *vive le son* (de canon), refrenul Carmagnolei franceze. ȘĂINEANU, D. U¹; cfr. personajul *Falfășon* al scriitorului N. Orășanu.

FILIAL, -Ă adj. *Filial*. — (Franțuzism) Ce se cuvine unui flu față de părinte, flosc. *În cursul lucrului... sentimentele sale pentru fără [deveniseră] mai călduroase, mai filiale*. IORGA, L. I, 409. | Fig. substantivat. *Filială*, casă de comerț fondată de alta mai veche, sucursală. | *Biserici filială*, care, neconstituind o parohie prin sine însăși, atârnă de alta. [În acest înțeles, în Transilv., pe alocuri, se întrebunțează file s. f. (din lat. *filia*, -am „fiică”) în *Petroșeni se află scaanul unui protopopiat... de care se înț 16 parohii și mai multe filii*. MOLDOVAN, T. N. 79.] — N. din fran.

FILIAȚIE, FILIAȚIUNE s. f. *Filiation*. — Legătură de înrudire între cei ce descind unul din altul, considerată din punctul de vedere al urmașilor. (Cfr. descendență.) *Statul român... tâgduagele rudelor Zapa filiaționează cu teatarii*. MAIORESCU, D. IV, 78. | Fig. Legătură între lucruri care derivă unul din altul. *Filiația cuvintelor, a ideilor*. — N. din fran.

FILIE s. f. v. *Filială*).

FILIERĂ s. f. *Filière*. — Placă de fier s. de oțel cu găuri de calibru gradate, prin care se trec fire metalice, pentru a fi subțiate ori măsurate. | Fig. Succesiune de stări, prin care trece o persoană, ori un lucru. *A ajuns într-un post înalt, fără o trece prin filiera slubelor inferioare*. — N. din fran.

FILIGĂ s. l, **FILIGĂNĂ** s. a. v. felegaan.

FILIGORIE = (Transilv.) foisor. [Accentuat și -rie. VICIU, GL. subț baracă.] — Din ung. *filigória*, idem.

FILIGRÂN s. a., **FILIGRÂNĂ** s. f. *Filigraan*.

1° Obiect făcut din fire, subțiri de aur, de argint, de sticlă, țesute între ele. *Erau depuse în zarfurițe lor de filigran mai multe filigene*. FILIMON, C. II, 328. *Un kioșc în filigrană*. ALECSANDRI, P. II, 76. | Fig. *Dulce-și trimite mirasma ușoară pe vânt simțioasă, Parcă o căd cum își mișcă domol filigranul de aur*. MIREA, C. II, 109.

2° Fir de alamă având forma unui desen ori unei litere, care se fixează în pasta din care se prepară hârtia, așa că pe acoasta rămâne o imagine vizibilă în zare. | P. ext. Imaginea rămasă. *Filigrana bonilor de hârtie, a hârtiei timbrate*.

— N. din origine ital. (filigrana).

FILIMICĂ s. f. (Bot.) *Souci* (*Calendula officinalis* s. *arvensis*). — Plantă cu flori galbene-aurii sau galbene-roșiatice. Se mai numește: călănică (Ban.), gălbînole, roșioară, roșulită (Transilv.), rușnică, rușnicii, rugulită, rugulită. PANTU, FL., LEON, MED. 39; C. NEGRUZZI, I, 100. [Și: hiliamică;

hiliamică. BARONZI, L. 135/4; cu alt sufix: hiliamică. DOINE, 234/10.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. hiliamică).

FILIMINĂ s. f. (Bot.) v. *filimică*.

FILIPÍ s. m. plur. tant. *Les trois jours qui précèdent et qui suivent la St. Philippe*. — (Cred. pop.) Zilele de la 11-17 Noemvrie, la mijlocul cărora (14) cade sărbătoarea Sf. Filip, când începe postul Crăciunului. Țăranii le sorbează, ca să nu le facă vreun rău fiarele sălbatice. *Vinearea n'am tors cu furca, Filippi toți i-am înșuf*. PANN, ap. TDRG.; cfr. (Gorj) H. VI, 236; (Dâmbovița) H. IV, 116. Mai sânt și: *Sopla Filippi* (25 Ian.-2 Fev.); (Filipi) *Barbecari* (26-29 Sep.) MARIAN, SE. I, 253. *Filipul cel șchiop*. lb.

FILIPICĂ s. f. *Philippique*. — Discurs violent în contra unui bărbat puternic.

— N. de origine grec. (φιλιπικοί λόγοι „discursurile rostite de Demosthenes în contra lui Filip, regele Macedoniei”).

FILISTEAN, -CĂ subst. *Philistin*. — Popor care locuie în vechia Iudee, pe coastele Mediteraniei. *Filisteancul Goliat*. MAIORESCU, D. II, 27.

FÍLO- prefix. *Philo-*. — Prefix de origine grecească (φίλο- „iubitor de”), întrebuințat mai ales în compuneri cu nume de popoare, spre a forma adjective și substantive cu înțelesul de „prieten” al poporului respectiv (în opoziție cu anti- sau cu -fag, -fob). Mai întrebuințate sânt: *filoromân*, -ă adj., subst. „prieten al Românilor”; *filosemit*, -ă adj., subst. „prieten al Semitelor, în special al Evreilor”; *filorus*, -ă, *filoturc*, -ă adj., subst. *Filoturcesc*, -ească adj. *Cantacuzino conștient să împartă... folosul și paguba conspirației filoturcești*. IORGA, L. I, 507. Cu unele nume de neamuri, dar mai rar, prefixul *filo-* poate lua forma de sufix: -fil, numele poporului luând desinența analogică -o-. Astfel se poate zice și: *rusofil*, -ă, *turcofil*, -ă.

FILOLOG s. m. *Philologue*. — Cel care se ocupă cu filologia. [Derivat. Filologic, -ă adj. *Opiniuni filologice. Perspicacitate filologică*. ODOBESCU, II, 321, 325.]

— N. de origine grec. (φιλόλογος, idem, din φιλέω „a iubi” și λόγος „limbă, știință”).

FILOLOGIE s. f. *Philologie*. — Studiul științific al limbilor și literaturilor. *Filologia clasică*, studiul întregii vieți sociale și intelectuale a Grecilor și Romanilor. *Filologia romanică, germanică*, etc., studiarea limbilor respective (mai ales intru cât servește la interpretarea de texte). *Filologia comparativă*, studiul comparativ al mai multor limbi și dialecte, și în special al limbilor indogermanice. Cfr. gramatică, lingvistică.

— N. de origine grec. (φιλολογία, idem).

FILONELĂ, s. f. *Philomela*. — (Poetic; din ce în ce mai rar) Privighetoare. *Văd... cerzi dumbrăzii cu filomela*. EMINESCU, P. 176. [†Și: *filomila*. Când auzea cântând păștri și filomile în crâng, I se părea că pe dinșul îl lânguesc și îl plâng. PANN, E. I, 5.]

— N. de origine grec. (Φιλονέλη, sica regelui atonian, Pandion, metamorfozată în privighetoare).

FILÓN s. a. (Șt. nat.) *Filón*. — Vână neîntreprită de același materie minerală în straturile pământului. În *Jghiațul-buracilor... se atrăie filonae de piatră*. POPOVICI-KIRILEANU, B. 24.

— N. din fran.

FILONICHIE s. f. *Dispute*. — (Cuvânt din epoca Fanarioșilor; învechit) Discuție aprinsă, coartă. Stau

de-o parte și nu mă amestec niciodată în filonichide (discuțiile) de la masa paronasișilor. ALEXANDRI, T. 93, cfr. 1248. *Gustul filonichie n'are* [— de gustibus non disputandum], id. lb. 1258.
— Din n.-grec. φιλονομία, idem.

FILOSÓS, -OÁSĂ subst. v. *firosocos*.

FILOSÓF, -OÁPĂ subst. *Philosophie*.

1^a. Cel ce se ocupă cu filosofia. *Caotă de vedzi adecara, o, filósófe!* VARLAAM, C. 193. *Daria era în-odăță filósófă*. DOSOFTEIU, V. S. 70, v. *Filosofii pururea curădă cer la orice*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 612. | (Pop.) *Om învățat, care se pricepe la toate*. *Sfetnici au sfătuit, Filósófi au ghicit Că n'o fi urmă de fiară*. MAT. FOLC. 412. | (În această calitate, el poate cunoaște și viitorul și astfel devine) *Astrolog. A îmblat pe la... filósófi, ca să caute la stele și să le ghicească dacă or să facă copii*. ISPIRESCU, L. I. | *Spec. Cel trei crai (magi) de la răsarit. Filósófi cu steaua căldătoare*. CALENDARIU (1814), 14. *Filósófi și crăi din părțile rădăritului*. TEODORESCU, P. F. 102^a. | Cu funcțiune adjectivală: *O măimăță filósófă*. GOEIAN, H. I, 126.

2^a. Cel ce practic înțelepciunea, trăind liniștit, nefăcându-și sânge rău de nimic și nesupărându pe nimeni, înțelept. (În funcțiune predicativă) *Ar trebui să fii mai filósóf, să las pe oameni cu adev, cu atăta mai mult că-mi va fi cu neputință să schimb natura lor*. I. NEGRUZZI III, 336.

[Cfr. *firosocos*.] Derivate: *filósófi*, -ă adj. *Cercetări filósófi*; forme învechite: *filósófe*, -ească. *Maghiți grăesc Grații filósófe*. SEZ. VIII, 14; *filósófe*, -ească. DOSOFTEIU, V. S. 105, v. *Filósófi* este ade. *Când mă gândesc filósófește la lucrurile schimbătoare ale acestei lumi... mă întreb...* MAIORESCU, D. III, 433. | (Invechit) *filósófe*, S. COSTIN, LET. II, 81, v. Foarte mulți zic: *filoz-*. | LA VARLAAM, C. de obicei: *filósóf*, 193, p. 102, 193, p. 48, 89, 39^a.

— N. de origine grec. (φιλοσοφία, idem, din φιλοσφί „iubi” și σοφία, „înțelepciune”).

FILOSOFĂ vb. I^a. *Philosopher*. — A raționa despre materi filósófi. *Areă obiceiul să pricezând moartea, fără să se schimbă la față... filósófând între ascușturile durerii*. NEGULESCU, P. R. I, 297. | (În sens rău) A discuta în chip subtil toate nimicurile. De ce, de ne-ce? nu trebuie să ne batem mersu capul să filósófăm, să tot căutăm cauza la orice. CARAGIALE, S. N. 199. [Forme învechite: *filósófi* vb. IV^a. FRAVILA (1652), ap. HEM. 2370; *filósófi* vb. IV^a. ALEXANDRESCU, M. 276.]

— N. de origine lat. (philosophari, idem).

FILOSOFĂLĂ adj. f. *Philosophale*. — Conform cu știința filósófiilor (alchimistilor). (Numai în expresia) *Piatră filósófală*: cu care alchimistii, dacă ar fi găsit-o, ar fi putut preface metalele ordinare în aur și argint.

— N. din fran.

FILOSOFIE s. f. *Philosophia*.

1^a. Știința principiilor și a cauzelor. *Învăță la filósófi*. DOSOFTEIU, V. S. 131, v. *Filósófia rămâne un produs individual chiar atunci când constituie și sânt de natură socială*. NEGULESCU, P. R. I, 33. *Filósófia științelor, a istoriei, a dreptului*: cercetarea primelor principii ale fiecărei din aceste discipline. N.-i mare filósófi: o lesne de priceput. | (Pop.) *Astrologie. Învăță filósófia și citirea pe stele*. ISPIRESCU, L. 366.

2^a. Conformarea vieții după niște principii filósófiice, înțelepciune. *Fund căpelenie între alții/fi/ frași/f*, să pună pe aine chip de filósófiie întru toți/ascultoi/fi. DOSOFTEIU, V. S. 143, v. *Resemnarea celui ce nu dă mare însemnătate nopăcerilor vieții*.

Pricește nenorocirea ce l-a lovit, cu multă filósófiie.

— N. de origine grec. (φιλοσοφία, idem).

FILOTÍN adj.; s. a. I. *Généreux*. II. *Gratification*. *Pot-de-rin*.

I. Adj. (Invechit) *Omenos, darnic, galantom*. *Nu prea are cu ce să înzestreze [fetele]... că dacă nu eră om cinstit și filótin..., ar fi avut oțăzi stare*. CARAGIALE, S. N. 35.

II. Subst. (†) *Dar, prin care cineva vrea să se arate filótin; mită*. *Am imposenut moșia botezului... cu 3000 de galbeni pe an; însă posesorul este finul a-mi numără mic... câte 600 de galbeni pe an, drept filótin*. ALEXANDRI, T. 1354.

— N. din n.-grec. φιλότιμος „care umblă după onoruri și, cu acest scop, se poartă bine cu toată lumea și nu se prea uită la bani”; în sensul 2ª din n.-grec. φιλότιμος „darul trimis patriarhului de către episcopii la 3-5 ani”; sub regimul Fanariților, evoluarea înțelesului acestui cuvânt până la cel de „mită” eră naturală.

FILOTIMIE s. f. *Point d'honneur; générosité; ambition*. — (Invechit) Răvnă după stima și prețuirea oamenilor, și conduita necesară acestui tel; dărnicie; ambiție. — *Dania iaste când cineva dă vre-un lucru... prin filótimie*. FRAVILA (1814), 78. *Trăind în filótimie, Dăm cu neicomonie*. PANN, P. V. II, 154. *Degeaba mă întreb; nu-i aveă curajul!* — A! m'atingi la filótimie. *Tarșio, spân*: *are să-l trimiț la un schiț? ALEXANDRI, T. 1407. Și la toată lumea plăceă, fiindcă eră om deștept și blând... cu purtări alene și, mai cărtos, cu dare de mând; levent și galantom, pătruns de filótimie și de hristotie*. CARAGIALE, S. N. 22.

— N. din n.-grec. φιλοτιμία, idem.

FILOTIMISĂ vb. IV^a. *Se montrer aimable*. — (Invechit, refl.) A se arăta filótin. [Impărații] *filótimisându-se, i-au trimes și coroana de rege*. URICARIU, IV, 302.

FILOZÉRĂ s. f. (Șt. nat.) *Phyllozera*. — Insectă minuscule care distruge rădăcina viței de vie. P. ext. *Boala cauzată viței de această insectă*.

— N. modern format din grec. φύλλον „frunză” și ζυγός „uscat”.

FILOZÓF s. m. (ș. d.) v. *filósóf ș. d.*

FILTRĂ vb. I^a. *Filtrer*. — A strecură un lichid, trecându-l printr'un filtru, sau prin orice mediu permeabil. [Derivate: *filtrare* s. f.; *filtrat*, -ă adj.; *filtrăle* s. f. *Ape de filtrație*: care ajung la suprafață, trecând prin păturile pământului.]

— N. din fran.

FILTRE s. a. *Filtre*. — Corp poros (păslă, postav, hârtie, cărbune, piatră poroasă, etc.) prin care se strecoară lichidul, pentru a se limpezi.

— N. de origine ital. (filtra, idem, lat.-mod. filtrum, care și el derivă dint'un cuvânt german co-respuzător modernului Filz „păslă”).

FINDRIE s. f. v. *frânghie*.

FIN, -Ă subst. *Fillen*. — Cel s. cea botezat(ă) s. cununat(ă), subit(h) în raport cu nașul (nașa) s. nunul (nuna), cu care și stă într'o intimă rudenie sufletască. *Ceia ce-ș/și curvăă cu finele, acesta se chiamă sânge amestecat*. FRAVILA MOLD. 94. *Theodosie, hinul svântului Ioan*. DOSOFTEIU, V. S. 76, v. *Făcui-am zăpizul meu la mâna sinu-meu Crăstei*. (a. 1725), URICARIU, XIV, 435, v. cfr. XXII, 574, v. *M'am îndurat de i-am dat hină-mea această pomână, de la mine*. (a. 1670), lb. XXV, 277, v. *Popa unăt din Veștim se plânge că-i eră „fin din stră-*

mași* un săltau, și popa sunău l-a împiedecat de a-i fi și „coșpriemic la bot”. (a. 1762) IORGA, S. D. XIII, 247. *Ei sânt niște copii cu și ține, hînuale...* ALECSANDRI, T. 1618. *La botz ciobanul dărni ținului său o oasie fătătoare.* IPRISCU, L. 208^{1/2}. „O nănaș, draga mea, De far fi scut măna, Când mi-ai pus tu cununa!” — *Taci, fino, nu blestemă!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 171. *Dar în bîrt cîna șodă? Nănaș cu fină-ua.* HODOȘ, P. F. 60. *Dacă moare finul, se pierde cimetria.* BARONZI, L. 52^{1/2}. (Loc.) *S'a sălțurat finul de nașul:* „J-a bătut bîno”. ZANNE, P. IV, 361; (deci): *Fă-l hîn = „bate-l”.* JIPESCU, ib. [† fin. *Mihail botză fină.* MOXA, 387^{1/2}; cfr. 388^{1/2}.] — Din lat. *filianus și *fillana (de la *filius*), păstrat și la Alb.: *fijin*, *cihac*, II, 717.

FIN, -Ă adj. I. *Fin*. II. *Finement*.

I. Adj. 1°. Curat, neamestecat. *Aur, argint fin.* | P. anal. De cea mai bună calitate. *Mărpșitare, cinuri fine.* | Lucrat cu cea mai mare artă. *Lucru fin, broderie fină.*

2°. Foarte mic, mărunț. *Nisip, scrisoare, ploaie fină.* *Pulberea de diamant* (= lumina lunii) *cada fină* cu o bură. EMINESCU, P. 235. | P. ext. Delicat, subțire. *Ea... mîna fină i-o întinde.* EMINESCU, P. 235.

3°. Fig. Subtil, ingenios. *Mull mai fin e d. Vasilie Alexandru Ureche.* MAIORESCU, CR. II, 18. *Drept prot toarcu-un greor un gînd fin și obscur.* EMINESCU, P. 18. | P. ext. Care deosebește cele mai nelăseminate nuanțe, ager. *Spirit, miroș, gust fin.* *Om fin:* inteligent și cu purtări alese.

II. Adv. *Obiectul cel mai fin lucrat.* ODORSCU, II, 190.

— N. din fran.

FINAL, -Ă adj., s. a. I. *Final*. II. *Finale*.

I. Adj. 1°. Care e la sfîrșitul unei lucr. *Care care cu fi rezultatul final al acestei căi?* BALCESCU, M. V. 3, 6. *Literă, silabă finală.* *Figura finală a unui cadru.* *Măsurile finale ale unei sonete.*

2°. (Filos.) Ce servește de scop. *Cauzele finale determină pe cele eficiente să lucreze.*

II. (Muz.) S. a. Bucată care formează ultima parte a unei simfonii, a unei sonate sau a unui concert. Bucată de ansamblu cu care se încheie un act de operă. — N. din fran.

FINALITĂȚE s. f. (Filos.) *Finalităț*. — Doctrină filosofică după care toate lucrurile din lume au fost create în vederea unui scop. *Prin ideia întâmplării voim... să înlăturăm din concepția universului ideea finalității.* NEGRULESCU, V. R. I, 252.

— N. din fran.

FINANȚ s. m. *Gabelou austro-hongrois*. — Funcționar militar la vîmile austro-ungare, care urmărește în deosebi contrabanda. *Suceca curge poșnică...: finanți, jandarmi, ostași o păzeau și zi noaptea.* IORGA, N. R. II, 57. *Lales, cu fodorii lași, Boenica la finanți.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 444.

— N. din germ. Finanz(wachmann), idem; cfr. polițaiu.

FINANȚE s. f. plur. *Finances*. — Banii și veniturile unui stat. *Finanțele țării.* URICARIU, S. 3^{1/2}. *Mîndrul de finanțe.* | P. anal și fam. Avera unei persoane particulare. *Siă rău cu finanțele.*

— N. din fran.

FINANȚIAR, -Ă adj. *Financier*. — Relativ la finanțe. *Măsurile... pentru stărpirea ayului... redamou o deosebită preocupare finanțiară.* MAIORESCU, D. IV, 42. [Destul de des se zice și: *financelăr*.] — N. din fran.

FINE s. f. și s. a. sing. tant. *Fin*. — (Franțuzism) Sfîrșit. (Aproape numai în locuția: *în fine* = în

sfîrșit. [Am citit] *poema elină a lui Opian, apoi și cea latină a lui Grațiu Faliscu, în fine chiar și serbedele cesari...* ODORSCU, III, 62.

— N. din fran.

FINETĂ s. f. *Finesse*. — Caracterul a ceea ce este fin (1°, 3°).

1°. *Finețea metalelor prețioase se judecă după proporția în care sînt amestecate cu cele ordinare.* P. anal. *Finețea unei stofe, unei lucrări artistice.*

2°. *Finețea nisipului, a unei pănze.*

3°. [Lăsing] descrie cu finețea, cu claritate și cu eleganță. ODORSCU, III, 50, 3. *Finețea idealismului terminologiei germane.* MAIORESCU, CR. I, 173. P. ext. *Cănoale este cunoscut pentru finețea mironului.*

— N. din fran.

FINI vb. IV^a. *Finir*. — (Franțuzism învechit) A sfîrși, a isprăvi, a termina. După ce *fini pinnaziul*, se trase cu bîtrîna sa mamă în Tataraci. C. NEGRUZZI, I, 110. [Derivate: *finit, -ă* adj. Mărginit, care are un sfîrșit, un capăt. *Atomii... au o mîrime determinată. Prin urmare, numărul părților lor e mărginit, și numărul relațiilor geometrice posibile ale acestor părți e finit.* NEGRULESCU, P. R. I, 245; *finit* s. a. Sfîrșit, isprăvit. *M'oiș urmărit cu toată atenția până la finitul ședinței.* MAIORESCU, D. IV, 533 (cfr. *infiniți*); *fiare* s. f.]

— N. din fran.

FINIC s. m. (Bot.) (*Palmier*-) *dattier* (*Phoenix dactylifera*). — (Învechit) *Palmier-cornal*. *Luară stăpîri de finic.* VARLAAM, C. 88^{1/2}; cfr. BIBLIA (1688), 88^{1/2}; ANTIQ., P. 177; PANN, E. II, 7. *Preoții... avînd în mîinile lor crengi de finic.* BELDIMAN, N. P. I, 61. [Pe lângă plur. *finici* BIBLIA (1688), 246^{1/2}, găsim și: *finicuri*. *ibid.*]

— Din paleosl. *finikъ* (< grec. *φῆνιξ*), idem.

FINIC s. m. *Centime*. — (Învechit, în Transilv.) Ban, fler. *C'un finic, tot calici* (Răgnov, lângă Brașov). JAHRESBER. X, 186. [Prin Bucov., feșic. MARIAN, SA, 123.]

— Din germ. Pfennig (în Transilv., prin mijlocire săsească).

FINIC s. m. v. *finișor*.

FINICĂ † s. f. *Dalte*. — Fructul finicului¹, curmală. *Une ori mîncă smochin, alte ori finice.* MINEIUL (1776), 146°. *Alezandru... ajunse la țara piticilor;* acio... *aluseră pocon frumos, finice și miare multă.* ALEXANDRIA, 91^{1/2}.

— Forma feminină a cuvîntului *finic*¹.

FINICĂL, -EĂ și **-ICĂ** subst. v. *finișor, -oară*.

FINICĂȚ † s. a. *Forță de dattiers*. — Colectivul lui *finic* (derivat prin suf. -eț). Loc plantat cu finic, pădure de finici. *Despre rădăriturile finicetului.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. [Plur. -eturi.]

FINIE s. f. *Affinită* existentă între parralel și filele. — Rudenia sufletească dintre fini și nași s. nuni. *Să se tase nașo, Să rămîna finio.* MAT. FOLC. 60. — Derivat din fin, prin suf. abstr. -ie.

FINIȘOARĂ s. f. — Diminutivul lui *fină* (derivat prin suf. -șoară). MARIAN, NA. 167; SEZ. II, 230^{1/2}; ALECSANDRI, P. P. 149^{1/2}; I. NEGRUZZI, IV, 470. [Sî: (rar) *finicea*. *Fică niște secrete...*, *Dote la fini, finicole.* THEODORESCU, P. P. 151^{1/2}; *finicic*, ap. TDRG.; *finică*. MARIAN, NA. 167; *finuță*. *ib.*]

FINIȘOR s. m. — Diminutivul lui *fin* (derivat prin suf. -șor). MARIAN, NA. 167; ALECSANDRI, P. P. 149^{1/2}; THEODORESCU, P. P. 271^{1/2}; DOINE, 175^{1/2}. [Și: *finicel*.

Chemă nepoși și finiciri Pînd'n patru-zece și trei. TEODORESCU, P. P. 142^a; **finiș**. MARIAN, NA. 147; **finăce**, ibid.; (rar) **finic** (dial.: *hinc* JIPESCU, O. 147); **finiș** s. m. DOINE, 175^a;

FINIȚ s. m., **FINIȚ** s. m. v. **finișor**, **fenix**.

FINIȚ, **-Ă**, **FINIȚ**, **-Ă** subst. v. **finișor**, **-oară**.

FIŌC s. m. *Tiroir*. — (Ungurism, în Transilv.) Sertar, lădiță. POMFILIU, BIH. 1010; VAIDA (și pe la Bragov). [Pronunț. *fi-čc*.]

— Din ung. *fiók*, idem.

FIOLĂ s. f. *Fiola*. — Flaconaș de sticlă cu gâtul strănut. *Miroslav substanțelor închise în fiole*. EMINESCU, N. 82.

— N. din fran.

FIONG s. a. 1^a. *Bouffette*. 2^a. *Perceuche* (*Vinca herbacea*).

1^a. (Mold.) Fundă de panglici (făcută de obicei cu ciucur) întrebuințată ca podoabă de toaletă. *Stefan: Kera Varcaru poartă testene!* — *Petcu: Poartă: cu fiong* (= fundă) *nare pe ureche*. ALECSANDRI, T. 1270, 1777; cfr. C. NEGRUZZI, I. 16. [Plur. *-guri*.] Și: **fionc**. SADOVEANU, SĂM. IV. 435.

2^a. (Bot.) = sasechi (Transilv.), atestat numai la BĂRCIANU, care dă însă și forma: **foechiu** s. m. GRECESCU, PL. 396, BRANDZA, PL. 366; PANȚU, PL.

— Din n.-grec *φίγγος*: TDRG.

FIOR s. m. și s. a. *Frisson*. — (Intrebuințat mai mult la plur. și construit de obicei cu verbele a-1 înă, a-1 apuca, a-1 trece (pe cinovă), a-1 da (cuiva prin trup), adesea complet prin atributul rece). (În înțeles propriu) Senzațiuni de frig, însoțite de tremur, (fig.) zguduire nervoasă, cu senzațiuni analoge, pricinuită de emoțiuni sufletești (cu deosebire de frică și de groază, dar și de plăcere). *Te luă fiori*. BELDIMAN, TR. 367. *Și când și-o plecat, la strălucire vicle, copul înecat în mătasea părului, fiorii îi cutreerară trupul*. DELAVRANCEA, V. P. 169. *Pe rege-l prind fiori*. EMINESCU, P. 205. *Un fior rece ca ghiofa îi trecu prin vine*. CREANGĂ, P. 26. *Băgă fiori în oase*. ISPINESCU, L. 17. *Davilul n'o vede, dar simțea ceva cald înăduindu-l, și sufletul lui zburcinaut simțea că e fiorul ochilor ei*. SADOVEANU, M. 161. *Astă noapte, târziu, Am visat cu un fior*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 255. *Ochii tăi cei negrișori Umplu-mi trupul de fiori*. Ibid. 31. *Să ieși!*... *Cu toate junghirile, Cu toate răcoarele, Cu toate fiorele*. (Descântec) SEZ. VII, 55. [P. ext. (Rar) Frică, teamă. *Cât m'oiu vedea n'a picioare De nimeni să n'as fioare*. MAT. FOLC. 171.

[Prob. *fi-ör*.] Plur. **fiori** m., **fiori** l., **fioare** f.; și **fioruri**. VLAHUȚĂ, N. 33; GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 65.] — Din lat. *febris* „friguri”.

FIOR s. m. (Bot.) *Genérier* (*Juniperus nana*). — (Prin Ardeal sub forma dialectală *fiör*) Jneapăn. ECONOMIA, 89; JAHRESBER. IV, 271. [Pronunț. *fi-ör*.] — Etimologia necunoscută (probabil din *pinior*, dim. lui *pin*). TDRG. Cfr. *hillimoacă*).

FIORĂT, **-Ă** adj. v. **inflat**.

FIORÉNIC, **-Ă** † adj. = **floros**. (Formație literară) *A se îmbrăca cu fiorenic* *coțoc lupesc*. ZILOT ROMÂNUL, P. ZANNE, P. I, 529.

— Derivat din **fior**¹, prin suf. adj. **-enic**.

FIORIN. (mai rar) **FLORIN** și **FLORÉN**. (Invechit) **FLORIN** s. m. *Florin*. — Monetă bătută pentru prima dată la Florența, de unde-i vine și numele, apoi și în alte părți, al cărui curs a variat după timp, după țară, după cum eră de aur, de argint s.

de hârtie; (în timpurile mai nouă) monetă austriacă s. ungurească de argint (mai înainte și de hârtie), divizată în 100 de cruceri și având valoarea aproximativă de 2,10 L; de câțiva ani înlocuiește aceluși din curs și înlocuit cu coroana, care valorează o jumătate de florin; (mai popular) zlot. *100 de florinți de aur*. SINCAL, HE. I, 320^a. *Să dea bir un florinț de argint, cum se zice 12 aspri*. MOXA, 370. *Doktor cu diplomă... are 800 de fl. argint = 5400 de lei turcești pe an* [deci fl. = aproximativ 2,25 L]. DOC. (a. 1832), ap. IORGA, S. D. VIII, 172. *Fl. de hârtie*. DOC. (a. 1822) ibid. 66. *Galbeni 10, care fac ungurești f. 20,88*. DOC. (a. 1773) ibid. XII, 89. *Florinți ungurești 600, care fac florinți nemțești 500*. DOC. (1797) ibid. 122. *Florinți, bani tălărești* [nu bătuți de Tătari, ci aduși de la ei, din Cafa, în Crimeia]. DOC. (a. 1577), ap. CUV. D. BĂTE. I, 27. *Florinți conași* (din ung. *vonás-forint* „Schussgulden” = 51 cr.). IORGA, S. D. XIII, 56, 59, 84, 98, 127, 149, 161, etc. *Haină de zecă florinț*. GOLESCU, I. 43. *Florinți de Ungaria*. BĂLCESCU, M. V. 275. *Pier feciorii în prinsoare. Merg părinții cu florinții...* *Să-i poată răscumpăra*. MARIAN, INS. 118; cfr. BUD. P. P. 19. (Cu înțelesul de) Ban, în general; cfr. arg. *Arătoși-mi florințul dăjite*. TETRAEVA. (1574), 238. Și sub forma diminutivului: *Uania amă să amă florințorul, a altuia argintul, e unora păina*. CORESI, ap. HEM. 651^a [După ungurește și: **forint**. *Să-i dai...* și *muști cu mulți forinți*. BIBICESCU, P. P. 74. Plur. cerut de rimă: *lepele care-s cu mâncă. Fac cinci sute de florinți*. ALECSANDRI, P. P. 314^a.] [Pronunț. *fi-ör*.]

— N. din ital. **fiore** (flora din lat.-med. **floribus**; **florin** din med.-bulg. **florina**; **florinț** este o contaminare a formei precedente cu ung. **forint**).

FIORITURĂ s. f. *Floritura*. — (Muz.) Podoabă adăugată mai ales de executanți spre a înfrumuseța o frază melodică. | *Florituri de sticlă*: fiorele, podoabe necesitate ale stilului. [Pronunț. *fi-ör*.]

— N. din ital. **floritura**.

FIOROS, **-OĂNĂ** adj., adv. I. *Effrayant*, II. *Terriblement*. — Care înfloară, care inspiră frică, spaimă, groază, care îngrozește; înspăimântător, grozav, teribil.

I. Adj. *Ură fiorosă*. BĂLCESCU, M. V. 338. *Tremur fioros*. C. NEGRUZZI, I, 27. *Un zimbri fioros*. ALECSANDRI, P. P. 166. *Șerpi... fioroși*. SEZ. I, 244; cfr. I, 181^a, III, 70^a, 71^a, 191^a; SBERHA, P. 11^a, 91^a, 148^a, etc.

II. Adv. *Clocotesc fierbând de-asupra tunetelor fioros*. C. NEGRUZZI, II, 7. *Ah, ce fioros de dulce de pe buza tu curându-i* EMINESCU, P. 253.

[Pronunț. *fi-ör*.]

— Derivat din **fior**¹, prin suf. adj. **-os**.

FIORȘTRU s. m. v. **fiastră**.

FIR s. a. 1^a-2. *Fil*, *brin*, 3^a. a) *Grain*, *petit morceau*, b) *Tige*, 4^a. *Fil d'or*, *d'argent* ou de fer.

1^a. Șuviță subțire extrasă în lungime, prin țoarcere, din eaier s. din orice materii textile; cfr. tort. *Fir de in*, de cânepă, de lână, de bumbac, de mătase; p. ext. de patanjon. *Un fir de o mătăsă albă*. EMINESCU, N. 8. *Firul rapt nu se măsoară*. ALECSANDRI, P. P. 283^a. *Fetele din Vereșmori Nu plătesc un fir de tort!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 451. *Uită-te de vezi patanjon!*... *Porcă dă viață la firul ce țoarcă așa subțire*. KONAKI, P. 209. || Fig. (cu aluzie la tortul urstoaarelor) *Firul vieșii* (s. al zielelor) = viața. O *apoplexie... curmase firul zielelor sale*. C. NEGRUZZI, I, 309. *Moartea rar când se arată oamenilor pe neașteptate și pe neștiute, ca să te curme firul vieșii*. MARIAN, I. I. | P. anal. Urmare neîntreruptă, succesiune, șir. (Uneori adverbial). *Firul gândirii*. *Firul causalității*. EMINESCU, N. 60, 84. *Să înceapă a depăși firul poveștii*. CREANGĂ, 184. *Firul nelegiuirilor tale s'a sfârșit*. ISPINESCU,

L. 143; cfr. ȘEZ. VIII, 184. *A-și piarce firul* = a uita motivele ce trebuiau aduse, a se deconforta. *Vorbu se lega fir*. POPOVICI-BĂNĂȚEANU, ap. TDRG.

2^a. P. anal. Se poate zice și un fir de păr (muștață, barbă), de iarbă, înțelegându-se câte o unitate din aceste noțiuni colective (care, de fapt, se aseamănă, la formă, cu firul de tort). *Muzicarea a îmbătrânit pe dracu' cu discețirea unui fir de păr*. JIFESCU, ap. ZANNE, P. II, 284. *Un fir de păr nu se va clăti din capul înălțimii Tale*. C. NEGREZZI, I, 141. *Puze mâna pe muștața lui cea albă, amulse câteva fire dintr'însa...* ISPIRESCU, L. 323. *Am pierdut un fir de iarbă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 152; cfr. 81. †† A se ținea într'un fir de ață și: a-și sta (cuiva) viața într'un fir de ață (cfr. lat. pendere filo) = a fi într-o situație nesigură, în mare primejdie. *Văzuă dă că nu e glumă, că-i sta viața numai într'un fir de ață*, și cu să scape de moarte, spusă că la el este înalt. ISPIRESCU, L. 108. | *Din fir în păr* (s. de-a fir-a păr) și: de-a fir-a păr — chiar: de-a fir-a în păr ION CH. III, 36 — s. din fir a păr s. din fir până în ață) = cu de-a-mănuntul, cu minuțiozitate, exact. *Procopiu... descriu în trei Scelvinii... din fir-a-păr...* P. MAJOR, IST. 274. †† *În povestea toată istoria mea din fir până în ață*. GOLJAN, H. II, 190. *Prezum de-a-fir-a părul casei, locul îi spuzese omul...* CONTEMPORANUL, L. 510. *Spuse tot din fir până'n ață*. ISPIRESCU, L. 106; cfr. ȘEZ. III, 252. †† *Când vei ajunge și tu odată mare, îi căută să judeci lucrurile de-a-fir-a păr*. CREANGĂ, P. 223. *Îl poarteză pătăria de-a-fir-a păr*. ȘEZ. VII, 140. *Istorisii din fir în păr toate celea ce li s'au întâmplat frașilor săi*. MARIAN, T. 171. *Îl arată din fir în păr dorința împăratului*. MERA, B. 9.

3^a. P. ext. (Cazurile citate sub 2^a au putut da prilej următoarelor două dezvoltări semantice):

a) După un fir de păr s'a putut zice și un fir de nisip, etc., spre a arăta câte o unitate a unei noțiuni colective, chiar când asemănarea de formă cu firul de tort nu mai există. (Întrebuintarea aceasta o găsim chiar și în construcții ca: un fir de piperc a. de apă, când limba dispune de mijloace mai clare de exprimare: un bob de piperc, o picătură de apă). P. ext. se spune chiar: un fir de mălaiu, spre a indica o cantitate foarte mică, o sărămiță, bucăciță. *E în stare să toie un fir de mălaiu în opt!* ALECSANDRI, ap. ZANNE, P. III, 602. *N'avam fir de fână în casă*. CONTEMPORANUL, IV, 392. *Un fir de colb*. EMINESCU, N. 53. *Fir de piperc*. MERA, B. 90. *N'am nici un fir de apă*. PAMFILE, J. II. *Cine n' lume s'ar d'afă...* *Te negru d'ia 'noălecă...* *Fără fir de bicu în mână?* TEODORESCU, P. 74. *Să-mi alegeși macul de-o parte, fir de fir, și năsupul de altă parte*. Nu cumcă să găsească vreun fir de mac printre năsup! CREANGĂ, P. 262.

b) După fir de iarbă, se zice astfel despre oricare altă plantă, chiar când asemănarea de formă cu firele lipsește aproape de tot. *Pe-un fir de romoșă Voia ceră de măt subești*. EMINESCU, P. 84. *Un fir de rocășa-rânduneții îi atrase băgara de seamă*. SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 429. *Câteva fire de lobodă*. AGĂRBIȚEANU, LUC. V, 378. *Spune, mândră, măică-tă să'ngrădească ulița...* *Tot cu în și cu pelin* *Și c'un fir de rojmalin*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 268. *Aduceți... fire de usturoiu*. SEVASTOS, N. 111. *Un bășaga sprinten și oblu cu un fir de brad*. MERA, B. 6.

4^a. Spec. (Adesea eliptic, fără complinirea: de aur, de argint, etc.; uneori în funcțiune adverbială). Metal prețios fabricat în formă de ață și întrebuintat ca podoabă la cusături (cfr. sărma, tel, tertel); p. ext. cusătură cu astfel de metal. *O zăceasă de zăbră și cu fiorito albe de fir*. (Iași, a. 1588). CUV. D. BĂTE, I, 197. *Ori s'arună cusută, ori fir*. GHEORGACHI, LET. III, 312. *O basmă cu hîr și cu mătașă*. (Iași, a. 1767). URICARIU, XVII, 57. *Dulama... stăcojie cusută numai fir*. C. NEGREZZI, I, 23. *O droaie de cătane...* *îmbrăcați nu-*

mai în fir. CREANGĂ, A. 74. *Lasă-ăr subțirel t-aș coasă Tot cu fir și cu mătașă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 213. *Și mi-ă potrivește Cu cioliar de fir, Ciucuri d'brizim*. TEODORESCU, P. P. 15. *Haine mutate numai în fir*. ISPIRESCU, M. V. 15. *Străie...* *cunele numai în mătașă și gornisite cu fir*. ȘEZ. IV, 3. †† P. ext. (Cu, sau fără complinirea „de fier”) Sărma (mai ales de telegraf). *Noi cei mai în jos scăldăți... ne-am înțeles să facem o călătorie până la Gratz, ca să aducem... blech alb, fir de fier...* DOC. (a. 1803), ap. IORGA, S. D. XII, 147. *Calul nu se înfrică, ci zbură peste pod cum zboară o rânduneală peste firul de la telegraf*. KETEGANUL, P. II, 10. *Telegrafie fără fir*.

[Plur. fire, neobișnuitul firuri. ALECSANDRI, P. P. 103. ††; 113. ††.] *În înțelesul 4^a, pluralul e neobișnuit; numai când e vorba de „haine s. broderii cusute cu fir” se întrebuintează forma firături (propriu s'is, pluralul unui colectiv firat, neîntrebuintat de altminteri): Portretul lui odă Bibeacu... cu guler înalt și plin de firături*. TELEOR, X. REV. R. I, 168. *Ofțierimea în firături*. DELAVRANCEA, S. 226; cfr. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.]

— Din lat. filum, idem.

FIRĂSTRĂU s. a., **FIRĂȚIC**, -Ă adj. v. ferăstrău, firetic.

FIRĂV, -Ă adj. *Châșf, debile*. — (Despre oameni) Slab de constituție, slăbuț, delicat. *Aceea parcă o eodă aici Icoana firăvei bunice*. IOSIF, PAT. 9. *Când ești piticos, hîrav, neputincios, rar de mai două semne de 'ntremare*. JIFESCU, ap. TDRG. [După DDRF, și: firăv, -ă.]

— Forma *hîrav* pare a fi cea originală (din care s'a putut naște *firav*, prin hiperbolicism), presupunând un tip alav "chyrat, bolnăvnic" (din chyră „boală”). TDRG. Cfr. hără, hărăc.

FIRĂ s. f. 1^a-4^a. *Nature*. 5^a. *Nature, inclination, humeur, caractère*; contume. 6^a. *Raison, contenance*. 7^a. *Créature*. 8^a. *Menstruation*.

1^a. Natură (considerată ca totalitate a celor ce se găsesc într'însa), lume, pământ, făptură. *Fiușe...* *corile nici în ceruș, nici în fire se află...* CANTEMIR, IST. 91. *Uită-te de vezi în aer, pe pământ și-audă în mare, Toată firea cum se mișcă*. KONAKI, P. 270. *El vede toată firea amestecată înfără*, *Ninsoare, fulger...* EMINESCU, P. 207. *Nu-i nimic, nimic, în fire, mângâios ca glasul lor*. COȘBUC, V. 128. *Iarba că se vestejea, Piatra că se despică, Franța 'n codru jos cădea, Firea 'ntreagă că jolea!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 311.

2^a. Natură (ca putere creatoare, manifestată în orice creatură a făptură). *Firea la bărbat putere e-a dat, la șarpe minte, la vulpe viclenie, la sepure frică...* ZANNE, P. VIII, 620. *Mai pe lesne este firii la cămăiș coarne să nască, decât din inima rai, cuednt sau gând bun să izbucnească*. CANTEMIR, IST. 122. *Dumnezeu și firea (natură) apă au rânduit*. TICHINDEAL, P. 31. *Dacă firea... i-ar fi împodobit cu crean...* dar... DRĂGHICI, R. 4. *Pomu 'n înșiorie în orice floare 'nceară 'ntreagă a sa fire*. EMINESCU, P. 125. *Eu văd de atâtea dași ce cuminte-i firea*. COȘBUC, V. 129. *Aceva piemă... pe oameni ceiași, care sânt lăsași de la Dumnezeu precum firea i-a făcut*. ISPIRESCU, V. 62. *(Învechi)* Peste — supranatural; nenatural; imposibil; afară din cale, peste măsură, extraordinar (de mult, etc.). *Ciale peste fire lucruri*. BIBLIA (1688), 7. *Neputând să înțelagă acia preste fire a doa naștere pre carea dăruiaște credincioșilor scântul bot...* (secol. XVII). GCR. I, 243. *Ceaa ce, din neînțelegere se accotește preste fire, este foarte firește*. DRĂGHICI, R. 183. *Să nu să impresune cu fămeaia-și cumu-i firea, ce preste fire...* PRAYLIA MOLD. 78. *Atunca au odnt pre un hultur framos preste hire*. MSS. (a. 1692), ap. GCR. I, 297. *Te tubesc peste fire!* PANX, E. IV, 147. *Tiran*

aprig, cumpăt peste fire. KONAKI, P. 263. Și-a strins gâbleni preste fire. RETEGANUL, TR. 36/11.

3°. Natură (considerată ca esență s. proprietate inerentă în orice faptură); cfr. flință, fel, roat. Și făcă Dumnezeu... toate fierle..., ce rodiră apele, după firea sa. PALIA (a. 1582), ap. GCR. I, 34/11. Cine nu gustă dulceața celor ce sânt, nu poate pricepe firea celor ce nu sânt. UDRISTE NĂSTUREL (a. 1648), ibid. 131/11. Firea acestor dobitoace... este ca să poată trăi multă vreme fără apă. DRĂGHICI, R. 139. | P. ext. Calitate. Fieștecina trebuie să cunoască firea locului prădinei. I. IONESCU, C. 13.

4°. Natură (considerată ca substanță); cfr. față, ipostaz. Domnul nostru Iesus Hristos au avut două fire. VARLAAM, C. 80. Dară ce iaste creștinia di-reaptă? Numai această, ca să cunoască eu dinna pre unii adeocărți Dumnezeu, în trei fire. EVANGHELIE ÎNVĂȚĂTOARE (a. 1644), ap. GCR. I, 112/11. Din fire Dumnezeu fiind și cu firea om făcându-se. MINEIUL (1776), 196.

5°. Natură (omenească considerată ca predispoziție s. inclinare sufletească), fel de a fi, pormire; caracter, temperament; apucături, obicei, nărav, învăț. Către vicleșuguri n'am hire deprinsă. DOBOȘTEIU, PS. 80. Alinau au început a pricepe boterimea, că Măhă-vodă nu este cum se arătă. Mănd... și moale, ce este într'all chip, că are multe fire, nu numai o fire. I. NECULCE, LET. II, 318/11; cfr. 302/11; 297/11. Lupul părul își schimbă, iard firea, ba! (variantă: dar năravul, ba!). N. COSTIN, LET. II, 19/11. Răul se face fire, simțirea amorfeșă! ALEXANDRESCU, M. 6. Jdanul o din fire speculant. C. NEGUZLI, I, 324. D'as fi mai blăndos din fire... aș pută să adăog. ODOBESCU, III, 22/11. Crezi c'ai pricepe ceia ce zie, dacă n'ai fi de firea mea? EMINESCU, N. 54. Cum dinst' o mamă atăt de blajină și supusă să nască apă fire! CARAGIALE, S. 79/11. Una dintre fete, mai rușinoasă de fire... MARIAN, SE. II, 49. Așară mi-am prins drăguț; Dar l-am prins într'o cercare Să vedem ce fire are. JARNIC-BĂRSEANU, D. 66/11; 67/11. Nu te duce, drăgoare măicăsi, Că-l cunoaș pe căldură, Că nu are firea bună. BIBEȘCOV, P. F. 59. Nu-știi ce fire de om o fi fost. ȘEZ, V. 19/11. Năraul din fire n'are leuire. ROMÂNUL GUMET, 13/11. Până nu intri în plug cu omul, nu-l cunoști ce fire are. ZANNE, P. V. 505.

6°. Predispoziție intelectuală, minte, pricepere, (fig.) cap, gând, cuget; cumpăt. Apă scoțese cu, cu firea mea acasă proastă. NECULCE, LET. II, 253/11. Și eu, un păcătos..., neînșelătoriu..., răsind urma înșelăturii și neajungând cu firea... MRS. (a. 1632), ap. GCR. I, 79/11. S'a lunecat și el cu firea. ANTIM, P. XXV/11. Măndro, măndrașia mea, Fă cum te-a-nvădă firea, Mergi după cine vooști, Că mie nu-mi trebuiești. HODOȘ, P. F. N'are nici un june fire. Să se facă mie mire; I-aș da camoasă subire, Ca tofi de ea să se mire. EUREP, P. S. Fi căzu lui cea v fire. ALEXIC, L. P. I, 20/11; cfr. ȘEZ, II, 37/11. Pucoslea da omu blăg de seamă că dincial se frământă cu firea pentru săndătaea să-ni. IONESCU, L. 128. † În (toată) fire(a) = cu mintea întreaga, în toată mintile, cu scun la minte, om întreg. I să părăd că visează, sau că nu-și iaste în fire. MINEIUL (1776), 130. † Cum de-o pută să se orbească apă de tare dumneaui cură-om în toată firea? ALEXANDRU, T. 586. Mă făceam oioinic în fire! TEODORESCU, P. F. 327; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 266. A-și veni în (†) la) = a-și veni în ori s. în sine, a se reculege; a reveni în starea obișnuită de mai înainte; (contrariul) a-și lesi din - = a-și ieși din sărite, a-și pierde cumpătul, șa cădea în cinea (MINEIUL, 1776, 27/11); (facitiv) a scoate (pe oțevă) din - = a-l scoate din sărite, din miază, din răbdări, etc. Abă-și veni la fire. DOBOȘTEIU, V. S. 114; cfr. 83. Vindu-mi în fire, imi cunoscuți picalul. MINEIUL (1776), 138. Îmbărbătându-se și-a mai veni pușin în fire. CHERANĂ, P. 27. Vino-ți în fire și nu mai face

una cu asta! IPIRESCU, L. 382. Nerodirea unui an aduce... mare stricnicie stării fărunului..., fiindu-i destul... să nu-și mai poată veni în fire. I. IONESCU, C. 213. Drăgoșea... mă scoate din fire. JARNIC-BĂRSEANU, D. 17; cfr. 29. | A-și face (s. a prinde la) = a-și păstra (s. recușigă) sângele rece, a-și face (s. a prinde) inimă (curaj). S'a cutremorată de frică, însă își făcă fire. ȘEZ, V. 35/11. Cum l-au așrit, l-au și săgetat nușce prin inimă, dară, făcându-și fire, i-au dat bună dimineața. SHIKRA, P. 254/11. Auzind acestoa de la inger, am mai prins la fire și am parcos mai departe. Idem, P. s. 14. A-și ținea - a (fa-și îngădu) firii) = a-și păstra cumpătul, a se stăpâni, a nu-și pierde curajul; (contrariul) a-și pierde - a. De-și ce mai îngădui firei într'ocă dată și cu mai scoală... PRĂVILA MOLD. 45. † Ai noroc că eu miți în fire, nu mă prea tem de lap. CHERANĂ, P. 121. Rădind ca un leu, se luă la luptă cu fata împăratului, care își făcă firea și pe care o îmbrăbăta călul. IPIRESCU, L. 27; cfr. 37, 52, etc. Pava-și pierduse și copul și firea. COȘBUC, P. 29. Ca-am făcut n'am făcut bine, Că-mi pieri firea după tim. DOINE, 23. | A se pierde cu - a = a-și pierde cumpătul, curajul, a se descuraja. Călul, dacă simți, că fata se pierde cu firea, o îmbrăbăta iardăsi. IPIRESCU, L. 18; (familiar, mai ales ironic) a se prăpădi (s. a se rupe) cu - a = a lupta cu toate piedecile spre a săvârși ceva. Nu ne-am prăpădit cu firea, și dumneața habar n'ai! BASARABESCU, V. 48.

7°. (Rar) Faptură, creatură. Acestă căcioară a fire de om iaste. DOBOȘTEIU, V. S. 81. Unde este coia lui Dumnezeu, se birușe toate firele omenești. I. NECULCE, LET. II, 209/11. Nașterea lui Dumnezeu lanoașă firele. MINEIUL (1776), 65. Te așii, mlaștoe Doamne, ziditor a toată firea. DRĂGHICI, R. 61. O fire, din fire rea, iaste firea cea mai rea. ZANNE, P. VIII, 620.

8°. † Menstruație. POLIZU. Muierile, fiind intru necerșia firea... VARLAAM, C. II, 55. †

— Infinitivul verbului fi, devenit abstract verbal. Cfr. de-a-firea.

FIREȘ, -Ă adj. 1°. Natural. 2°. Văritabil. 3°. Originăra. 4°. Bien pecham. 5°. Gai.

(La scriitorii vechi, mai ales moldoveni; azi, prin vestul Transilv.)

1°. † Din (s. de la) fire, firesc, natural. Totaișul fusese uocat, neardnă nici-o vlagă hirieș. DOBOȘTEIU, V. S. 232. †; cfr. 2 pr., 236. †. Binelui acestoa-i al-ștăl cel hirieș (= particularitatea firească), să-și dea și la alții din binel său. Idem, v. s. 192. †. [Avrolian] fost-au și ce iaste mai de treabă și mai hirieș tuturor stăpânitorilor buni; adică a dreptății filitoria și a răutății tare pedepșitoria. CANTEMIR, HR. 220/11. Copil hirieș (= natural, nelegitim). PRĂVILA (1652), ap. TDRG. † Fizie. S'ântul lui trup... cascade ferit de răpăștura cea fireșă (= de destrucția fizică). DOBOȘTEIU, V. S. 171. †.

2°. † (In ce privește originea) Real, adevărat. Așară, în mijlocul Romii, pre cel hirieș Roman ceneo a-l cerea mult și să ostenească, și de obia să-l nemerescă, cu din curcari să-l poată alege. CANTEMIR, HR. 11/11; cfr. 202/11; 78/11; 127/11; 70/1; 59/11, etc.

3°. † De origine, originar. Au trimes... Domn hirieș Moldovei pe Dumitracoo-odă Cantacuzino, hirieș din Grecii cei de frunte a Torigradului. N. COSTIN, LET. II, 11/11.

4°. „Sănătos [de ox.] Ce fi-i? Nu ești prea hirieș. (Abrud)”. VICIU, GL.

5°. „Cu vire bună, vesel, energic”. REV. CRIT. II, 154. [Dial:] hirieș, hirieș. | În LB. se dă și negativul (neobincuit): nefireș, -ă = „necuvântător.”

— Derivat din fire, prin suf. adj. -eș.

FIREȘĂR a m. (Entom.) *Rynchites cupreus*. — (Transilv.) Insectă mică de culoare cafenie, acopo-

rită cu peri suri; pătrunde sub coaja prunelor și cireselor, pe când sămă înecă verde, depunându-și acolo ouăle. Se mai numește și prunar (Bucov.), burghiasă a burghieș (Ban.). MARIAN, IBR. 64.

— Din ung. *firész* „ferăstrău” (cfr. *firiz*) și suf. nom. agent. -ar.

FIRÉSC, -EĂSCĂ adj. *Natur.* — (Cuvânt literar, relativ vechiu, traducând neologismul) *Natural. Fărăscă* *pohtë trage pr oamnei la Dumnezău.* BIBLIA (1688), 6 pr.²⁵. *De moarte fărăscă au murit. I. CANTA, LET. III, 188*^{1/2}. *Fălor celor furești, adecă celor ce nu sânt după lege prin canunne născuți.* PRAVILA (1814), 146. *Băi metalicești, furești ferbinți.* GOLESCU, I, 17; cfr. 46. *Concorbirea părăă ostfel că a ajuns la marginea ei fărăscă.* ZAMFIRESCU, C. 157. *Rășnal de plângere al boierilor iubitori de creștinătate către capetenia lor fărăscă...* IORGA, C. I, II, 25. *Se făcăă vorbă multă; și eră lucru fureșc să se facă.* CREANGĂ, A. 152. *Le-a adormit cu somn fureșc.* TEODORESCU, P. P. 183. *O ipoteză... nefărăscă.* MAIORESCU, CR. I, 268; cfr. 365. *Lucrări nepotriceile și nefurești.* ZANNE, P. II, 299.

— Derivat din *fire*, prin suf. adj. -esc.

FIREȘIE + s. f. *Nature.* — (Numai la Cantemir, sub forma dial. *hiresie, hirișie*) *Fire*, stare, proprietate, însușire s. particularitate *fărăscă. Hirișiea pasirii este a zbură.* CANTEMIR, IST. 48; cfr. 28, 29, 32, 47; IR. 303²⁰ etc.

— Derivat din *fireș*, prin suf. abstr. -ie.

FIRÉȘTE adv. *Naturellement, sans doute.* — De la *natură*, din *fire*, în mod *fărăsc*, (adecă simplă înțărare a unei afirmațiuni) *natural, bine-înțeleș, negreșit, de sigur, de (s. a.) bună seamă. Fărăște pohtë omului...* ad *mită la Dumnezău.* BIBLIA (1688), 5 pr.^{1/2}; cfr. 6 pr.^{1/2}. *Săcărindu-i se furește viața...* E. VĂCĂRESCUL, IST. 265^{1/2}. *Grigorie Brâncoveanu...* *ales boier...*, *imposdilat ca înaltă înțădătură, furește Moșin și țicnă.* ZILOT, ap. HEM. 842^{1/2}. *La apă loc călduros, furește, eră lăsat de poștă multă a mănăcării.* DRĂGHICI, B. 149. *Conversația căză furește asupra întâmplărilor zăci.* C. NEGRUZZI, I, 293. *După congrusul de la Paris a rezultat necesitatea de a alege un Domn pământean, apoi trebuă, furește, să alegem pe cineră.* MAIORESCU, D. IV, 885. *Vii și tu?* — „*Fărăște (că via)*”

— Derivat din *fire*, prin suf. adv. -ește.

FIRÉȘIC, -Ă adj. *Furieux; capricieux.* — (Prin Transilv. de vest și nord) „*Furiș, vehement, cu toane*”. REV. CRIT. III, 154; cfr. VAIDA. *Își făceau petrecere cu ea, fiind-că, după cum v'am spus, se petreceă lută (= proastă) și fureșică.* MERA, B. 190. *Dar fureșica de bubă Ș'neopă la ceartă'n grabă.* (Bihor) MARIAN, SE. II, 118. *Popa nostru e om roșu și fureșic cu cocoaș.* HODOȘ, P. P. 178. [Cu substituirea terminației prin suf. -atic și cu înțelesul: „*lăteț, inteligent, deștept*”, la Bălești din Apoldade-sus: *firătic, -ă.* JAHREBERG, IV, 327.]

— Etimologia necunoscută. (Poate că avem a face cu urmasul lat. *phreneticus, -a, -um*, idem, păstrat și la Sarzi. Cuvântul fiind atestat numai în regiunile care aveau odinioară rotacism, e posibil ca din forma *fersatic să fi dispărut întâiul r prin disimilare completă, iar forma de mai târziu *feretic să fi fost apropiată de cuvântul *fire*.)

FIRÉȘURI s. a. plur. v. *fir*; **FIRÉȘ** s. a. v. *firiz*.

FIRÉȘIC s. m. *Antienne monnaie d'argent.* — Monetă mică de argint leșită din uz, având în diferite timpuri valori deosebite (în Transilv., până mai acum vreo douăzeci de ani, se numeau astfel monetele de argint de 10 și 20 de crețari, fiind deci sinonim cu băneuță și pițulă). *Mănăncă de*

un șfanț și face gară de un galben... *Îl știu; strică pe toată ziua zecă scobitori, și dă buceș un fir-firig.* ALECSANDRI, T. 736. *Assam poli și firfirig, De-i dam pe la fețe mici.* MAT. FOLC. 264. *Ocaua de fier mare Nouăzeci de parole, Și cea de fier mic Numai un firfirc.* ȘEZ. VII, 102; cfr. TEODORESCU, P. P. 142; 300. *Firfirci de 12, 22 și 23 de parole.* CONV. LIT. ap. TDRG. || P. ext. „*Firfircă = ou slăbuț, mic și al daveului, țilimindric, pîrpiriu.*” Com. I. PRAVELESCU.

[Și: *firfircă* s. f. (Brașov și prin Munt.: băncuță). Com. S. POPESCU]; *firfirig*; (Bucov.) *ffirig = „fler”.* WEIGAND, B. E. 94.]

— Etimologia necunoscută. (CIHAC, II, 108 îl compară cu polon. *firko* „monetă veche de patru groși polonezi”; posibil ar fi să avem a face cu o formă asimilată din *firfenic, iar acesta din germ. *vier Pfennig(e)*. CAPIDAN; poate, înrudit cu *firfiriu*, *pirpiriu*.)

FIRIFICĂTĂ s. f. (Bot.) — Numele unei flori. (Coșerani, în Ialomița). H. VII, 148.

— Derivat din *firfircă*(ă), prin suf. dim. -uț.

FIRIRIC, -E adj. *Passere hère.* — (Prin Munt. rar, fam.) Sărăcuț și (din această cauză) îmbrăcat, iarna, prea ușor; cfr. *ifilii*.

— Etimologia necunoscută. (După CIHAC, II, 499, din ung. *fűrsirly* „stregar”; mai degrabă viantă a lui *pirpiriu*.)

FIRICĂ s. f. (Bot.) v. *feregă*; **FIRICĂ** s. f. (Bot.) v. *firăță* ¹.

FIRICEL s. a. — Diminutivul lui *fir* (derivat prin suf. -icel). *Mii de firicel...* *jucau în imperiul unei raze.* EMINESCU, N. 96. *Să te ferească Dumnezău a rupe un firicel măcar.* MERA, B. 203. *Firicel de iarbă neagră, Dorul de cine se leagă, Nu-i paie lucru de găsi.* MAT. FOLC. 300; cfr. ISPIRESCU, L. 133, 144; DOINE, 169^{1/2}; HODOȘ, P. P. 50, etc. [Cu alte sufixe: *firuț* s. a. *Veste reă e vin în țară, Să nearyă fuciorii iară Unde nu-i cînt de iarbă...* *Unde nu-i firuț de grăd.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 322; cfr. 428, etc. *Sole mândra Liaă 'n prag, Cu firușul tras în ac.* HODOȘ, P. P. 37; *firușor* s. a. MARIAN, 8A. 76.]

FIRICĂ s. f. (Bot.) *Herbe à coton (Filoșia germanica).* — Plantă cu peri lănoși. Și: *conușie, lă-năriță, mucedătoare, mucedător, mucezeă, mucezeală, mucezeică.* PANTU, PL.

— Forma feminină a diminutivului *firicel*.

FIRIDĂ s. f. *Niche.* — Adâncătură (ca o feroastră oarbă) lăsată anume în pârte ca ornament, sau servind ca dulap (cu poște, dar fără uși); cfr. *ocniță*. *Marele turu de cetate, cu trei rânduri de firide sau ocnițe înșirate.* IORGA, C. I, II, 9. *Înt'r un ciob zăcuse banul, în firidă la o parte.* GOGA, P. 66. [*Străinul*] *scotoceste în ladă, în tron, în hiridă.* JIPEȘCU, ap. TDRG. | Spec. „Spațiu liber dintre trupurile unei sose.” ȘEZ. 186; cfr. MANOLESCU, L. 58. *Pisica... sare din firidă sobei.* IONESCU-BOTENI, S. X. 41. [Și: *hiridă*.]

— Din bulg. *firida* (*hirida*), idem (iar această din n.-grec. *θῆρῖς, -ῖος, θῆρῖσιον* „ferestruică”).

FIRIGEĂ s. f. (Bot.) = *aglică*. [Și: *firigea-albă*.] PANTU, PL.

— Derivat din *ferigă*, prin suf. dim. -eț (și apropiat de *fir*).

FIRINIȚĂ, FIRINITURĂ s. f. v. *fărămiță, fărămătură*; **FIRIȘĂ, FIRIȘEU** s. a. v. *ferăstrău*; **FIRIȘOR** s. a. v. *firicel*.

FIRIȘTE s. f. *Sorte, espèce.* — (Zagra, Transilv.,

cu pronunțarea dialectală *ciciste* „Soiu, viță. *Nu-i ciciste de oameni lursnic*”. Com. I. CORBU.

— Derivat din *fire*, prin suf. abstr.-col. *-iște*.

FIRITISĂ vb. IV^a v. *hiritisă*.

FIRIU s. a. (*Zid*). Outil de maçon. — (Între unele zidarului întrebuințate la Bellef, jud. Constanța, se citează:) „Cumpăna, dreptarul și *firiul* (îndreptătorul)”. H. II, 244.

FIRIZ s. a. *Scie à main*. — (Transilv.) Ferăstrău de mână, chimilioară, corzar. DAMÉ, T. 86; ANON. CAE. *Pădurile... le-am tăiat cu firezuri*. ȘINCAI, HR. I, 324^{ap}; cfr. ECONOMIA, 117. *O băta... o ploscă... două firezuri... INVENTAR* (s. 1811), IORGA, S. D. XII, 228. *Rotariul curmă lemnul cu ferăstrăul sau firizul*. LIUBA-IANA, M. 121. [Și: *firez*, po alcouri (Brașov) cu înțelesul special de: ferăstrău mic, cu pânză foarte subțire, cu care se taie scândurile subțiri, spre a face cutii, etc. | Dial. hîrîz. VAIDA. | Plur. *ri-zuri* (-*rezuri*), rar *-rize* (-*reze*).]

— Din ung. *fűrész*, idem.

FIRMĂ s. f. *Firme, raîsur sociale; enseigne*. — Numele subț care se întreprinde o afacere comercială, indicat de obicei pe zidul ori usa prăvăliei, atelierului, biroului respectiv; p. ext. tablă pe care e scris acest nume. *Negustorimea trântoțe, de hălăru celor mai blînoși, firmă ungurească*. IORGA, X. R. A. I, 323. | Fig. *Firma regimului constituțional*. ODOBESCU, III, 333.

— N. din germ. *Firma* (<ital. *firma*), idem.

FIRMAMENT s. a. *Firmament*. — (Franțuzism) Boltă cerească, țărnia cerului. *Colorarea firmamentului*. I. NEGRUZZI, III, 332.

— N. din fran.

FIRMÂN s. a. *Firman*. — Ordin în scris din partea unui sultan (s. din partea Porții, în numele acestuia), prevăzută cu semnătura și pecetea sultanului. *Firmanul se dădea pentru numirea sau maxilirea de guvernatori și domnitori în provinciile Imperiului*. Cfr. *iradea*. *Așteptă din ceas în ceas să-i vie om de la Poartă cu ferman de la împărăție, și să se pornească la Brâncovanul-vodă să-l prinză*. NEULCEA, LET. II, 334^{ap}. *Firmanul pentru învestitura Principelui Carol MAIORESCU*, D. II, 4. *De la Poartă sosi... un ferman de restituție a emigraților*. IORGA, L. I, 348. *Dacă D-voastră, scrieri mari, Ne credeți necuși tălhari, Avem și ferman cu pecete De la împărăție*. POP., ap. GCR. II, 312^{ap}. *Origanul mi-au spus mie, Că așteptă cu să-i vie Firman de la împărăție, Să te scoată din Domnie*. ALECSANDRI, F. P. 204. *Tudor mi-a plecat... Tocmai de la Tâlgrod Cu ferman pe celuilui PĂSCULESCU*, L. P. 304.

[Plur. *-manuri*. | La scriitorii vechi, numai *fermân*, formă întrebuințată și azi. | LA BELDIMAN, TR. 359 și: *ferimân* (alături de *ferman* 391). | În poezia pop. și diminutivul: *firmănaș* s. a. *D'un firmănaș că-mi scriă Cu slova ca furnica*. MAT. FOLC. 58.]

— Din turc. (literar) *ferman* (pop. *firman*), idem.

FIRMÂNĂȘ s. a. v. *firman*; **FIRMĂTĂRĂ**, **FIRMĂTĂRĂ** s. f. v. *fărmătără*.

FIRIOG s. m. sing. *Tâche*. — (Prin părțile Brașovului; la început, de sigur, termen al țesătoarelor s. cusătoarelor, se va fi întrebuințat în fraze ca: *lucru firez până mi-oiu isprăvi firiogul* — până ce va ajunge firez. Mai târziu, p. gener. a primit înțelesul de) *lucru* (manual) pe care și-a propus cineva să-l isprăvească, odată ce l-a început. *Nu mă scol de-acei până nu mi-oiu isprăvi firiogul* (Auzi la o femeie din Brașov, care cosea). | P. ext. *lucrul* destinat unei persoane să-l termine într-o zi. *Mi-am isprăvit*

firiogul (Brașov); cfr. ALEXI. | În Bran, am auzit la o femeie, căreia o doamnă îi făcea observație că are îm flecare an câte-un copil, următorul răspuns: *Ori la un an, ori la mai mulți, tot ațăția să Dumnezee; până nu-ți faci firiogul* (= nu împlinesți numărul care ți-e predestinat), *nu scapi!*

— Derivat din *fir*, prin suf. *-og*.

FIRIÓS **-OĂȘĂ** adj. *Fibréux, filamenteux*. — (Rare) Care conține (multe) fire, care este compus din (multe) fire; cfr. a țos. *Buzioie verdea firea, Râmăi, țată, sândos!* SEVASTOS, X. 167. *Înăjul... de cămepă este... acoperit c'o coșfă afoasă sau fireasă*. ÎNVĂȚĂTORUL COPILOR, ap. TDRG.

— Derivat din *fir*, prin suf. adj. *-os*.

FIRIÓS **-OĂȘĂ** adj. *Énergique*. — (În Zagra, Transilv.) „Tare de fire, care nu se moale la năcură”. Com. I. CORBU.

— Derivat din *fir*, prin suf. adj. *-os*.

FIROSCÓS **-OĂȘĂ** adj., subst. *Philosophe*. — (Pop.; adesea ironic) Pricepat în toate, învățat și înțelegat ca un filosof. *Alăți fi de domni și de împărăți au fost, și nimeni n'au putut ghici șamele fetei împărățului, și tocmai dumnea-ta... o să te găsești mai firecoso*. ISPIRESCU, L. 247. *Rumân... are răbdare, mai mare ca hiloscoșu*. JIPESCU, O. 78. *Fel de fel de doftori... scusiți și hiloscoși*. Id. lb. 9. *Cum te-ai brodit tu mai cu moș, Mai firecoso de cât noi toți?* TEODORESCU, P. P. 111^a.

[Și: *filoscos*, *hiloscos*. CIHAC și POLIZU înregistrează și: *firoxit*.]

— Alterat din *filosof* și contaminat cu (*din*) *fire* scos, printr-o gumeață etimologică a poporului nostru care, pe oamenii prea învățați, îi crede mai mult a mai puțin țicniți.

FIROȘI vb. IV^a (ș. d.) v. *iroși* ș. d.; **FIROXIT**, **-Ă** adj. v. *firecoso*.

FIRȚĂ s. f. *Quart de pagon*^a. — (Mold.) Un sfert dintr'un pagon (adecă douăsprezece prăjini). CLIMESCU, A. 213; cioavărtă. *O firță, adecă o patra parte din pagon (scotindu-ă pagonul patruzeci și opt prăjini făcete)*. (a. 1766) URICARIU, II, 224; cfr. IV, 19^{ap}, 198^{ap}. *Sua pomenia hîrtă de loc*. ALECSANDRI, T. 1358. [Dial.: *hîrtă*.]

— După germ. *Viertel* „sfert”.

FIRUȚ vb. IV^a. 1^a. *Fider, torlire*. 2^a. *Coudre ou broder avec du fil d'or*.

1^a. (Poetic) A torloe. *În cale te ieșiă O mărăică bătrână Cu furculă'n brâu... Firuțu*. — Și se întreabă... FRÂNCU-CANDREA, M. 192. | *Întransitiv*. A deveni fir. *Și din cîerul Lăză fir avel*. *Firuțu firuțu* și se subț. POP., ap. GCR. II, 328.

2^a. (Rare) A coase s. brodă cu fir. *Primăvara mi-o veni, Zureca mi-oiu lînjul, Cănașa mi-oiu firuț*. MAT. FOLC. 314. *Căinașamul... cu fesul său firuț*. S. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Fotă nefirută*. CONV. LIT. XLIV, II, 731.

— Derivat din *fir*, prin suf. denominal *-uț*.

FIRUȘOR s. m. (Bot.) v. *firuță* (1^a); **FIRUȚ** s. a. v. *firel*.

FIRUȚĂ s. f. (Bot.) 1^a. *Păturin* (*Poa pratensis*, *annua s. trivialis*). 2^a. *Herbe à la manne* (*Glyceria fluitans*).

1^a. Diferite specii ale unei plante ierboase cu spic, întrebuințate ca nutreț, numite și fân (-de-livezi), floarea-fânului, șvar-de-munte. [Cu alte sufixe: *firușor*, *firecă* (PĂSCULESCU, L. P. 172).] PANȚU, PL.

2^a. = *rouică*. PANȚU, PL.

— Forma feminină a diminutivului *firuț*.

FISĂ s. f. *Fiche, jeton*. — Bucătică mică de os s. de metal, având forma rotundă s. pătrată; se întrebuințează ca marcă de plată la jocul de cărți, s. de către chehnari, în localurile de consumație, *Preferanțul giucării? Câte săce porale fișa?* ALECSANDRI, T. 1102.
— N. după fran., prin mijlocirea neo-grecoasă (precum dovedește s în loc de ș. TDRG.); cfr. fișă.

FISĂ s. f. *Fiche*. — Foaie de hârtie s. de carton pe care se înscruu titluri de cărți, însemnări, cuvinte, exemple, etc. care apoi se clasifică, de obicei, alfabetic.
— N. din fran.

FISC s. f. *Fisc*. — Averea, vistieria Statului. *Mai încolo sânt clădirile așa numitelor „steampuri împărătești” pentru că ele sânt în stăpânirea fiscalui.* IORGA, N. R. A. I, 371.
— N. din fran.

FISCĂL, -Ă adj. *Fiscal*. — Ce privește fiscal. *Legi fiscale.* [În Transilv. subst. sub forma ungurească (învechit) *fiscal*, † *fiscariș* = advocat. GR. BĂN. | LA SINCAL, HR. III, 253 și 273 și: *fiscuseșc*, -ească. | Derivat: *fiscalitate* s. f. Sistem de legi, de regamente, de dispoziții care privesc fiscal.]
— N. din fran.

FIȘIC s. a. 1°. *Cartouche*. 2°. *Fuscă*. 3°. *Rouleau de pișca de monnaie*. 4°. *Cornet*.
1°. (Învechit) *Cartuş*. *Cerchezul cu două rânduri de fășicuri pe piept*. KALLEY, ap. TDRG.

2°. (Învechit) *Racheta*, loc de artificii. *Făcând un zăfzet foarte frumos... și, dacă un însiroat, cu fășicuri și cu lumini.* AMIRAS, LET. III, 166.

3°. (Din cauza asemănării cu un cartuş) Sul de bani. *Numai un fășic?... Mai adă unul.* ALECSANDRI, T. 1359. *Vodă i-a pus două fășicuri de napoleoni în mână.* CREANGĂ, A. 160. *După ce dădă un galbăn de aur, ce-l acă părinte... la un loc cu fășăcul figanului.* ȘEZ. VI, 180.

4°. Coșuleț de hârtie pentru înfășurată bomboane, alune, stafide. *Fășicuri de bomboană.* I. NEGRUZZI, I, 172. *Un fășic cu alune, nohoi, stafide.* SEVASTOS, N. 83.

[Și: *fășic*, *fășac*. | Plur. -*șicuri*.]

— Din turc. *fişek*, idem.

FIȘĂN s. m. *Preșet*. — (Ungaria și Transilv.) Prețet, numit și comite (suprem). *Și-i ieși fișănu'n cale.* RETEGANUL, TR. 43/49. [Accentuat, după ungh., și: *fișpan*.] Cfr. *alișpan*.

— N. după ungh. *fišpan*, idem (cuvânt format cu elementul de compoziție *fiš*, „cap” care intră în compunerea mai multor termeni ungh., imitați și de Români, precum: *fișirau* = pretor (și solgăbrău); cfr. MĂNDRESCU, UV. 44; VAIDA; *fișurător*. IORGA, S. D. XIII, 134; VAIDA, etc.).

FISTĂU s. a. *Gros marleau de casseur de pierres* (dans une mine). — (Transilv.) Ciocan mare cu care se sparg bolovanii de piatră. VICIU, GL. 95. „*Fistău* = malleus, fistuca ferrea”. LB.
— Din germ. *Füstel*, idem, LM.

FIȘTE v. fie.

FISTIC s. m., s. a. (Bot.) 1°. *Pistachier* (*Pistacia vera*). 2°. *Pistache*.

(Numai în România).

1°. Copacel cu fructe de forma și mărimea bobului de fasole, având sămăbure verde, uleios și, când e prăjit, plăcut la gust. Originar din Siria și Persia. PANTU, PL.

2°. Fructul fistecului. *Inca cofetării!... De cele cu fășăci sânt?* ALECSANDRI, T. 449. *Onăle cu oștăchi nu să roșesc.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 574.

[Și: *făstăc*, † *festec*, *festic*, ap. ȘIO., vâstăc. Plur. 1°. -*stăci*. 2°. (de obicei) -*sticuri*, -*săci*.]
— Din turc. *fıstyk*, idem; cfr. *făstăcl*.

FISTICHIU, -E adj. 1°. *Couleur pistache, vert tirant sur le jaune*. 2°. *Étrange, singulier*. (Necunoscut peste munți).

1°. Verde-gălbui, verde bătând în galben, de culoarea fistecului. *Am fost roș cu roșii, alb cu albi, verde cu Bură-verde, galbău, fistichiu, palăgeniu...* ALECSANDRI, T. 118. *Am îndălnit în lume ochi de toată mână și mai mari și mai mici, și mai albaștri și mai fistichii...* GANE, ap. ȘIO. *Brăncă verde, brăncă fistichiu...* ȘEZ. VII, 55.

2°. Fieș. (Mai mult în giună) Ciudat, nepotrivit. (Mai ales despr. gust).

— Derivat din *fistic*, prin suf. adj. -*iu* (s. de-a dreptul din neo-grec. *φιστικός*).

FIȘIGOACE s. f. v. fișigoale.

FIȘIGOĂIE s. f. 1°. *Rossignol*. 2°. *Bâtonnet*. — 1°. Fluier (cu, sau fără găuri), pe care și-l fac copiii din coaja de salcie, cfr. *fofeacă*, *drigană*, *fișcoale*, țicnal. (Șinca-veche, comit. Făgărașului) VICIU, GL. 41, 431, (Brașov). Com. I. PANTU. [Cu alt sufix: *fișigoace* (Brașov) Com. I. PANTU.]

2°. Un băț mai mic. (Voia, comit. Făgărașului).

VICIU, GL. 43.

— Talpina cuvântului pare a fi o onomatopee; cfr. *fișcoale*.

FIȘTOC s. m. v. fiștoce.

FISTULĂ s. f. (Med.) *Fistule*. — Canal accidental rămas în urma închiderii unui abces. *Fistulă în pântec.* NECULCE, LET. II, 274/5. *Fistule rectale, urinare*.

— N. din fran.

FIȘ s. a. (Numai în expresia vulg.) *A trage la fiș pe cinecă*: a-l înșela, cfr. a-l trage cuiva chibul (se spune mai ales despre elevii fugari).

— Alterație de înțeles după germ. *quitt* „achitat”; cfr. *fișul și dubletele chit*, evit.

FÎȚĂ s. f. (Iht.) v. fătă, zvârlugă; **FITE**, **FITEȘ** v. fie.

FITIL s. a. 1°. 2°. *Mèche, étouppille*. 3°. *Allumette*. 1°. Bumbac răscuit în formă de sfoară mai groasă s. țesut în formă de sîret, ce se pune în mijlocul lumânărilor sau într'un lichid inflamabil ca să arlă, feștilă; cfr. m.uc. *Bumbacul de a trei mândă este pentru treaba fitulului*. DOC, ap. ȘIO.

2°. Fumie de călți muiți în vreo materie inflamabilă, spre a da foc tunurilor și minelor (în timpurile vechi, puștilor). *Un isăncer acednă fitulul aprins la pușca sa.* HĂLCESCU, ap. ȘIO. †† Da (s. a pune cuivă) = a îmboldi, a ademeni pe cinevă să facă ceva; a-l apăta, a-l întărită în potrivă cuivă, a-l da pricină de ceartă. ZANNE, P. III, 151.

3°. (Toraciu-mare, în Banat) *Fitile* = chibrituri. VICIU, GL. 103; cfr. *feștilă*.

[Plur. -*țituri*, rar -*țile*.]

— Din turc. *fitil*, idem.

FITILĒU s. m. v. feteleu.

FITILIGIU s. m. *Cheval non dressé*. — (Rar, în Mold.) Cal nelăntată nici la călărie, nici la căruță; cfr. *remont*. *În grajd(ă) s'o băgat Ș'o ecos un fitiligiū*. YASILEU, C. 180.

— Derivat, probabil, din *fișil* (propriu: cal focos, primejdios ca fișilul aprins).

FITINCĂU s. m. v. feteleu.

FIȚIÓN s. a. *Boucle de cheveux* (près de l'oreille). — (Brasov) Părul cărlionțat ce crește la femei pe lângă ureche. *Utle so mai poartă femele cu fițioane pe la urechi!* PITTȘ, SCH. 231. [S]: hîțion. ALEXI.]

FITELĂN, -Ă ț adj., subst. (s. d.) v. viclean ș. d.; **FITȚOĂNIC** s. f. (lbt.) v. făță, zvrăglu.

FITȚI vb. IV. 1°. *S'acquitter* (envers qqn.) 2°. *Disparaître* 3°. *Dépenser jusqu'au dernier qqn.*

1°. A achită. (Numai în expresia refl.) A se - cu cineva = a se achită către cineva (de o datorie), a se răful. *Să se plătească, Să se fitucească.* PĂSCULESCU, L. p. 290.

2°. P. ext. (refl.) A se sfârși, a se termina, a se isprăvi (pede, cât ai bate în palme). *Ambarele se golesc... clăile de fân se fituesc.* DELAVRANCEA, s. 223. *Porunci de mai aduse bucate, dar și acle se fitură într-o clipă.* IȘPIRESCU, ap. DDRF.

3°. Trans. A da gata s. a. bate la talpă (banii), a isprăvi, a cheltui tot, a mânca până până la ultima lesăie. *Bănișorii... îi-i fitue la oras... mințindu-te...* JIPEȘCU, ap. TDRG.

— Derivat din fit, prin suf. denominal -ni.

FITȚOĂNIC s. f. *Bout de papier*. — (Cuvânt nou) Petic de hârtie pe care se iau felurite însemnări. (Se întrebuințează mai mult cu însemnare pelerativă; de aceea se poate numi astfel și o) Gazetă fără însemnătate. *A mai aprărat încă o fituică!* [Plur. -nici].

— Etimologie necunoscută. (După TDRG, s'ar înruți cu germ. *Fitzchen*, *Fitzel* „petecută“.)

FIU s. m. *Fils*. — (Întrebuințat mai ales în legătură cu pron. pos.) Persoană de sex masculin, considerată în raport cu părintii săi, făt 4°, fecior. *Sărută-nor ceea ce sînt în Vavilon cu aleșii și Marco, fiul meu.* COD. VOI. 165/4 (= fiul meu. N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688). *Cântecul lui David, când fugi de fața lui Acaolom, fiul său.* CORESI, ps. 5/17. *Fiul meu ești tu, eu astăzi născuții-te.* MSS. (secol. XVI), ap. GCR, I, 1/22. *Fiiți și fiice.* VARLAAM, c. 371. *I-au slujit-i ca un hîiu.* DOSOFTEIU, v. s. 28/2. *Părinții mănănuță aguridă și fiilor li se strepezesc dinții.* CREANGĂ, p. 220. | (Adesea, mai ales la vocativ, cuvânt cu care se adresează cineva mai bătrîn către un om mai tânăr, spre a-l arăta iubire, bunăvoință, etc.; cfr. făt 4°). *„Prea bine, fiule“*, a. *zis curior.* CALENDAR (1844), 75. *Duce mîică, dragi sarori, Vărsat-ați lacrimi pe flori, Pentru făt căldor.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 193. - omeneș (numai în stilul bisericesc): *Isus Hristos. Cine seamănă cea sîmînță bună, înseamnă fiul omeneș.* CORESI, ap. GCR, I, 17/22, 25. - de suflet = fiu adoptiv (cfr. fecior de suflet). *Întorcându-se într'un târziu iarăși aci, Maria aduse cu sine din Brașov un fiu de suflet, Petre, copil mic... și sărac de părinți.* IORGA, B. R. 240; cfr. CARAGEA, L. 80; PANN, A. 4. - de lele v. c. - I risipitor v. c. | Descendent; cfr. fecior. *Bărbați frați! eu Fariseu sînt, fiu de Fariseu.* COD. VOI. 47/2 (= fecior de fariseu. N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688); cfr. ib. 5/2. *Fiu al astor ruine, fărîna lor slăvesc.* ALEXANDRESCU, M. 11. | ț (Impropriu) Puiu (de animale). *Fiți de boi și de berbeci* (= vitulos, agnos). BIBLIA (1688), 339. [În scrierile vechi: fiu | Vocat. *fiule!* IȘPIRESCU, L. 2. ț (adesea la CORESI, E., cu forma latină *fi!*) În legătură cu pron. pos. *fiu-meu*, etc. CUV. D. BĂTR. I. 424; DOSOFTEIU, ps. 15, 28; CREANGĂ, p. 188, 185; RETEGANUL, P. V. 27/22; mai rar: *fiul-meu*, etc. DOSOFTEIU, v. s. 38; IȘPIRESCU, L. 3; dial. *fi-mieu*, etc.: *Cu fi-su mi-a plecat.* TEODORESCU, P. P. 595/3.]

— Din lat. *filus*, -um, idem.

FILĂRE s. f. (Agric.) = bulfeu. (În Transilv. de vest, Ban. și Oltenia). FRÂNCU-CANDREA, M. 100;

VICIU, GL. [Plur. *Jare*. LIUBA-IANA, M. 116 și *Jări*. REV. CRIT. 154. | Pronunț. *fi-u-*. | S]: filular s. a. (Gorj). DAMÉ, T. 17.]

— Din lat. **fil(u)laria* (din *fibula* „chiotoare“). *Candrea-Hecht*, *Die Elemente latina*, 80.

FILULĂ s. m. — Diminutivul lui *fiu* (derivat prin suf. -ule). *Bună veste aduce de la Basulin!* Că mi s'a născut fiule! din maică Fără loc de tricid. TEODORESCU, P. P. 18/22. [Pronunț. *fi-u-*. | Cu altă sufixe: *fiuț*, (pronunț. *fi-uț*). MARIAN, SE. I, 18, 223; L. 122; DOINE, 186/13; RETEGANUL, TR. 54/13; P. III, 56/1; EPURE, P. 31; ȘEZ. II, 143/2; PĂSCULESCU, L. p. 66; fiuț (diminutivul lui *fiu*): *Ce ești, hieuf, săpărat, Că mândruța te-a lăsat?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 100.]

FIUT! interj. *Crac! le voilà parti!* — Exclamație prin care voim să exprimăm plecarea repede a cuiva. *Strânși tu, băiete, strânși [banii], și într-o zi, fiu, fiu, p'ac' le e drama', și ia-i de unde nu-i!* DELAVRANCEA, ap. TDRG. [S]: *fiu!* ȘEZ. III, 189/1 = „un fel de șuer cu care se chiamă cănelo“.]

— Combinație de sunete prin care se imită fluierătura.

FIUȚ s. m. v. *fiuleț*.

FIX, -Ă adj., adv. I. *Fixe*. II. *Fixement*.

I. A. ț. 1°. Care nu-și schimbă locul, neclintit. *Unii stau în loc fix... obiă aliniind criștoarele.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 64. *Un punct fix. Privire, idee fixă.* 2°. Care nu-și schimbă starea. *Corpurile fixe nu se colatilizază la căldură.*

3°. Care nu-și schimbă felul, neschimbat, invariabil, permanent. *Regule, prefari, centuri fixe.*

II. Adv. *Strigă... uitându-se fix în ochii noștri.* DUNĂREANU, R. 172.

— N. din fran.

FIXĂ vb. I°. *Fixer*.

1°. A așeza ceva într'un loc determinat, din care să nu se mai poată muta a mișcă; cfr. stabili. *P. anal. A-și fixă locușia undev.* | *Nicioială n'am fost în stare să fixez pe hârtie impresiile.* SANDU-ALDEA, A. M. 122. | P. ext. *A-și fixă ochii, privirea, atenția asupra unui lucru.* A fixă pe cineva: a-l privi fix.

2°. A aduce ceva într'o stare din care să nu se mai schimbe. *Corpurile volatile se fixează, combinându-se cu alte substanțe.*

3°. A regala un lucru așa ca să nu-și mai schimbe felul. A fixă o zi de întâlnire, preful unei mîșri.

[Derivate: *fixare* s. f. *Săntem într'un proces... în pricină fixării prefurilor.* MAIORESCU, D. IV, 122; *fixitate* s. f. *Fixitate în instrucțiune.* id. ib. I, 369; *fixat*, -ă adj. *Ne vedem... mai puțin fixat asupra principior...* id. ib. III, 427; *Alinaținea... nefixat*, id. CR. I, 178.]

— N. din fran.

FIZIC, -Ă adj. *Physique*.

1°. Ceea ce se rapoartă la corpul omeneș. (În opoziție cu spiritual) *Munca fizică.* MAIORESCU, D. IV, 647. *Calități, exerciții, plăceri fizice.* | Subst. (În opoziție cu moral) *Pe lângă deșănădejțirea... de care pătimește moralul său, fizicul lui suferă într'atât, în cât pore că e un bătrîn trecut.* C. NEGRUZZI, I, 41.

2°. Ceea ce se rapoartă la corpuri în general, la materie. *Fenomene fizice.* | *Fizică* s. f. Știința, care studiază fenomenele ce se petrec în materie, fără a-și schimbă natura. Cfr. FIZ. P. 2.

[Derivate: *fizicește* adv. *Doresc... să fie și fizicește...* restabil. MAIORESCU, D. III, 452; *fizician* s. m. Învațat care se ocupă cu studiul fizic. *Arhimedes, canoșul și cu fizician.* NEGULESCU, P. R. I, 275.]

— N. de origine grec. (φωσικός, idem, din φώς „natură”).

FIZIOCRĂT s. m. *Physiocrate*. — Economist care consideră solul ca unicul izvor al bogățiilor naționale. [Pronunț. -zi-o-]

— N. modern format din grec. φώς „natură” și κράτος „putere”.

FIZIOLÓG s. m. *Physiologiste*. — Învațat care se ocupă cu fiziologia. [Pronunț. -zi-o-] | Derivate: fiziologic, -ă ad. *Teorii... fiziologice*. ODOBESCU, III, 114; fiziologie s. f. O parte a biologiei, care studiază funcțiunile organelor la ființele vietoitoare.

— N. de origine grec. (φωσολόγος, idem, din φώς „natură” și λόγος „știință”).

FIZIONOMIE s. f. *Physionomie*. — Expresia particulară a trăsăturilor feței cuivă. *Fizionomie spiritală și plăcută*. C. NEGRUZZI, II, 157. | P. ext. Persoană cu fizionomie foarte caracteristică. *Una din cele mai plăcute fizionomii ale orașului e Conu Costache*. BRĂTESCU-VOINESTI, L. D. 83. | Fig. Înfașurare. *Fizionomia parcului eră destul de caracteristică*. CARAGIALE, M. 61. | [Rar, învechit și: fiziognomie, SINCAL, III, 1, 5.] Derivat: fizionomist s. m. Cel care cunoaște caracterul unei persoane după fizionomie. *Nefind... fizionomist, putea să-l boteze de nădărbire, după călătura cea spărită și neclintirea figurii sale*. C. NEGRUZZI, I, 16. Mai rar: fiziognomist, învechit: fiziologom, CANTEMIR, III, 130. | P. FISCURSCU, O. 173; ? fiziognomesc, -ească adj. *Știința fiziognomască*. CANTEMIR, IST. 339. | Pronunț. -zi-o-]

— N. de origine m.-grec. (φωσιογνωμία < grec. φωσιογνωμία „arta de a determina caracterul unei persoane după trăsăturile feței”).

FLĂCĂI vb. IV^a intrans. *Viește cu garçon*. — A-și petrece timpul ca flacău (nelmsurat), a feciorii. *În gândul lui colindă prin satul, în care a flăcău*. SANDU, SĂM. II, 716. *Feciorul acela nu se ca însură de grabă, ci ea sta mult timp holțiu (ca flăcău mai mult), dând fecior tomanec sau chiar burlac*. PAMFILE, J. II, 340. *Las' să mai flădăsc și eu, și m'oiu însură*. RĂDULESCU-CODIN. [Derivate: flăcăit s. a. = flăcăie. RĂDULESCU-CODIN.]

— Derivat din flacău.

FLĂCĂIĂNDRU s. m. (*Jeune*) garçon, garç. — Flăcăiăndru se deosebește de flăcău (ca și feciorandru de fecior, băiețandru de băiat, copilăndru de copil) numai prin pronunțata notă sentimentală ce se cuprinde în acest cuvânt: flăcăiăndru e un flăcău care ne e drag, simpatic, pe care voim să-l lăudăm, de care sântem mândri (văzându-l atât de voinic, isteț, frumos, chipeș, etc.), pe care l-admirăm, etc. *Doi surugii flăcăiăndri-mănuș*. ODOBESCU, I, 161/12. *Basmel...* sânt numai pentru băieți și codane, pentru flăcăiăndri și fecișone. IPIRESCU, U. 2/1; cfr. L. 229/1; 122. Să-i crească până să-i codă flăcăiăndri cu mustele de-a supra de buze. CĂTANĂ, P. B. 7; cfr. JUNIȘAN. [S] (Mold.): flăcăiăndru, flăcăoăndru (pronunț. -căoan-). „Ne ducem încoale la cale”, zise repede unul din flăcăiăndri SADOVEANU, SĂM. VI, 166. Se făcuse un flăcăiăndru frumos și ticlitchiu, de nu mai erau alții ca dînsul. ȘEZ. VI, 13.]

— Derivat din flacău, prin suf. -andru.

FLĂCĂIĂȘ s. m. — Diminutivul lui flacău (derivat prin suf. -aș), cu înțeles desmierdător. *Dumnezeu s' primească, și să te norocoască, dragul mamei flăcăiăș!* IPIRESCU, L. 341. Nu mi-a greu trupperol tău, Flăcăiăș, flăcăiul mieu. TEODORESCU, P. F. 350/3; cfr. 478/3; 306/3; REȚEGANCI, P. V, 7/1; ȘEZ. VI, 68. [S] (Mold.): flăcăuș, flăcăoaș. Flăcăoși mănând căr-

duri de boi... ALEXANDRI, P. III, 201. *Cădu inbeam eu la copilă, eram flăcăuș cu fire*. ȘEZ. I, 212/3.]

FLĂCĂIE s. f. *Căbat*. — (Rar) „Vremea cât un flăcău petrece neacător” (RĂDULESCU-CODIN), feciorie? [Pronunț. -că-i-i-]]

— Derivat din flacău, prin suf. abstr. -ie.

FLĂCĂINE s. f. *Jeunes garçons, garç, jeunesse*. — (Mai rar) Colectivul lui flacău (derivat prin suf. -ime). *În mijlocul flăcăimei*. DELAVRANEA, s. 13. *A dat repede zvon...* să se strângă toată flăcăimea. ION CR. I, 3. | Pronunț. -că-i-]

FLĂCĂIRE v. I^a (I) intrans. *Flamber, flamboyer. Brăler*. — (Rar) A se aprinde s. arde cu flăcări, a arunca a țâșni flăcări. Fig. *Focul... flăcărează*. PANS, E. II, 16. *Buzole-i flăcăre*. POMPIIU, B. 67/11. | *Îi flăcăreai ochii de mămăie*. LB. [Derivat: flăcărețor, -oare adj.]

— Derivat din flăcăre. Cfr. înflăcăre.

FLĂCĂRĂ s. f. *Flamme. Ardeur, feu*. — Lumină ușoară, aeriană și mobilă produsă în jurul și, mai ales, de-aupra corpurilor care ard, pară; cfr. vâpăie. *Puzărea... Finix... falfăie cu aripile ale până să-și aprindă flăcări*. LOGHICĂ (a. 1828), a. GCR. II, 254/1. *Incepând... a fulgeră, se părea că cerul arde într-o flăcăre de foc*. DRĂGHICI, B. 9. *Flotele barbare zdrobite le zdăriră Și flăcări din ele suindu-se la nor*. ALEXANDRESCU, M. 27. *Pe Badiul nu-l deslega: La flăcăre-l dogoria*. TEODORESCU, P. F. 542/2. *Dele... peste munți de cremenă din care făneau flăcări de foc*. IPIRESCU, L. 57. *Aghit de lemn... sună cu... gaz, păcără, sūu, ca să poată arde cu flăcări*. ȘEZ. IV, 117. *Flăcări, când călădește, Din foc mare teorăște* („adică găleava cea mai mare din mari pricine sare”) I. GOLESCU, A. ZANNE, P. I, 166. *Unde nu-i foc, nu țese flăcări!* || Fig. Foc, aprindere. *Sufletul său ar fi ars de o mai sfântă flăcăre*. C. NEGRUZZI, II, 41/1. [S] flăcăre s. f. (Oltenia), ap. TDRG. | Plur. flăcări și flăcări. (învechit) flăcări.]

— Cuvântul românesc presupune, ca și ital. *flaccola* un tip lat. *flaccula, -am în loc de *facula*; cfr. sard. *flacc(e)a, frac(e)a* „flăcăre”, Miklosich, *Consonantismus*, II, 48; G. Meyer, *Elym. Wörth. d. alb. Sprache*, 107.

FLĂCĂRĂIE s. f. 1^a. *Grande flamme*. 2^a. *Feu follet*.

1^a. Flăcăre mare; cfr. bălbără, bălboare, bălbătăie, bobotaie, hopătaie, vălvătaie, vălvotaie, vălvoare, pălălaie. *Flăcăraia trosni-toare a brazilor*. ODOBESCU, III, 212/1. *Aprinde o flăcăraie de nu prea puteai sta în apropierea ei*. MERA, L. B. 228; cfr. 77. *Se apropie norul, ca o flăcăraie*. IPIRESCU, L. 225. | Plur. = sing. | Cu un sufix înrudit: flăcările. *Și la margine de codru ei aprind o flăcărie*. EMINESCU, L. F. 135.]

2^a. Spec. Flăcări ce se arată uneori în aer mai ales de-aupra leurilor moțiroase, provenite din arderea fosforecentă a hidrogenului degajat din corpurii în descompunere. *Flăcăraie ce ies noaptea de pe fața unui gorgan...* ODOBESCU, II, 267.

— Derivat din flăcăre, prin suf. intensiv -aie.

FLĂCĂRIE s. f. v. flăcărale.

FLĂCĂRÓS, -OĂȘ adj. *Flamboyant*. — (Rar) Plin de flăcări, care arde cu flăcări. *Flăcăroasa țiere a culcașilor*. MARCOVICI, C. 74; cfr. MARIAN, I. 466. | Fig. Plin de foc, arzând, aprins. *Smei... cu ochi flăcăroși*. GORJAN, II, IV, 140.

— Derivat din flăcăre, prin suf. adj. -os.

FLĂCĂRŪIE s. f. (Rar) — Diminutivul lui flăcăre

(derivat prin suf. -ușe). Văz o scântie, o flăcărușe. I. VĂCĂRESCU, p. 331.^[17] [Cu alte sufixe (rar): flăcărășă GORUN, p. 176, flăcărășă.]

FLĂCĂRUȘĂ, FLĂCĂRUȘĂ s. f. v. flăcărul.

FLĂCĂU s. m. *Garçon*. — Persoană de sex bărbătesc, în vârsta adolescenței (care a încetat deci a mai fi socotit între băieți), nelămurat (care deci a și încă bărbat), fecior, june. La țară, tinerii se numesc *flăcăi*, când لیے la joc (MARIAN, XU. 5). Dacă un tânăr rămâne holțu, deși, după vârstă ar putea fi înșurat, se numește *flăcău tomatie* (s. *stătut*, pe alcovuri: *ungureș*). *Flăcăii vin pe lună hăulind*. COȘBUC, B. 5; cfr. F. 72; 127. *Făt-frumos..., găsi... armele și hainele tătăne-șu de când era flăcău*. ISPIRESCU, L. 3; cfr. 30; 35; 36; 43, etc. *Ne-am despărțit băiețași și nu ne-am mai văzut... până când l-a adus acasă flăcău, să-l însoare*. I. CIOCĂRIAN, SĂM. III, 138. *În gâciți de cîn-mi-i dor?... De-un flăcău cam negrior*. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 32; cfr. 379. *La vârsta de 28 ani, tatăl meu, căzându-se flăcău tomatie, se însură*. C. NEGRUZZI, I, 246. *Păcălă se însurase...* În fine scâpase de ponoul de „flăcău ungureș”. ISPIRESCU, ap. TDRG. *Eră odată un flăcău stătut*. CREANGĂ, P. 139. [Scris une-ori și pronunțat (Mold.): flăcău. MARIAN, NA. 348. În Ban. flencău „june bătrân”. LIUBA.] — Etimologia necunoscută. (CIHAC, II, 109 se gânde la paleosl. *chłaks* „holțu”).

FLĂCĂUȘAN s. m. *Gars*. — (Mold.) Flăcău ceva mai răsunător (euprinzând, de cele mai multe ori, o notă sentimentală: când spunem unui tânăr *flăcăușan*, arătăm că ne e drag, că săntem mândri de el, etc.; cfr. băietan, băiețândru, flăcăiândru). *Un flăcăoan al dracului ne-a luat în răs*. CREANGĂ, A. 127. *Un mândru flăcăoșan, copilul Neagu...* I. NEGRUZZI, II, 129. *Aceia, ca urgiași, doi flăcăoșani*. ȘEZ. II, 45/1. [Și: flăcăoșan.] La DDRF. se citează, din I. NENITĂSCU, și o formă neoblicnuită: flăcăișan. — Derivat din flăcău, prin suf. augm. -aș.

FLĂCĂUȘANDRU, FLĂCĂUȘAN s. m. v. flăcăiândru, flăcăișan.

FLACÓN s. a. *Flacon*. — Butolie mai mică de sticlă, de cristal ori de porțelan, astupată, în genere, cu un dop din aceeași materie. — N. din fran.

FLAGÉL s. a. *Fléau*. — (Latinism, rar) Biciu. Numai fig. *Flagelul ofiței*. MAIORESCU, D. IV, 482. — N. din lat. *flagellum*, idem.

FLAGRANT. -Ă adj. *Flagrant*. — Evident, care sare în ochi. *Această vra stăru de lucruri deșuraje de la o nedreptate flagrantă*. MAIORESCU, D. I, 67. *În flagrant delict*: asupra faptului. — N. din fran.

FLAIMŪC s. m. *Benêt*. — (Rar, fam.) Prostănac, neșchiob, nătăflet, nătărău. *Flaimoc Șede la foc Și-născă obielele, Uscă-mi-t-ar rețele!* BIRICERU, p. P. 188. [Și: flaimoc.]

FLĂMĂ s. f. 1°. *Sécheresse*. 2°. *Foule*. — (Transilv.) 1°. Uscăciune, căldură mare, arșiță. „*La noi nu s'a făcut nimic, de atâta flămă!* (Prin părțile Blajului) VICIU, GL.

2°. P. ext. Ceea ce se află în cantitate mare, multime. (Blaj) *Atâta flămă de om!* (Munții apuseni) *Mare flămă de oameni au mers la munte*. (Ufalău, în Aind) *Atâta flămă de copil se scaldă...* VICIU, GL. — Din lat. *flamma* „flacără”.

FLĂMÂND, -Ă subst., adj. *Flamand*. — Numele

poporului german care locnește o bună parte a Belgiei. *Un Flamand gros...* C. NEGRUZZI, I, 98. *Rubens, cel mai mare pictor al școlii flamande...* ODOBESCU, III, 124.

— N. din fran.

FLĂMÂND, -Ă adj., subst. *Qui a faim*. — Adj. și s. subst. (Cel) căruia îi e foame (în opoziție cu sătul și în corelație cu setos). *Precești flămânzi acmă, că sătură-se-cor*. CORESI, ap. GCR. I, 19/1. *Când te-am văzut flămând, sau setos...*, și *n'am slujit fie?* TETRAEV. (1574), 246; cfr. CUV. D. BĂTR. II, 453. *Lapului îi scăpărau ochii și-i sfârșia gâtlejul de flămând ce eră*. CREANGĂ, P. 23; cfr. ISPIRESCU, L. 216. *Tu, cu pâinea și cuftul, mori flămând, neprișcut*. COȘBUC, B. 13. *Mai bine, nici oata cu doi miei, nici lupul flămând*. C. NEGRUZZI, I, 249. *Bogatul nu crede niciodată celui străuc, nici sătulul celui flămând*. ZANNE, P. V, 87. *Flămândului pâinea-i în gând* (cfr. varianta: *vrabia mălău visează*). *Ibid.* III, 553. Fig. ? Amenințat de foame. *Nu se rușinează în vremea iute, și în zi flămândă* (= în vreme de foame) *satură-se*. CORESI, PS. 95; cfr. DOSOFTEU, PS. 123. *Îi lipisă cetatea de bucate...*, și *este cetatea flămândă*. NEUCULE, LET. II, 275/1. Poetic. *Lacom. Flămânzii ochi rotindu-i, eu mi-atacam pământul*. EMINESCU, P. 200.

— Deși legătura etimologică cu lat. *fames* „foame” e sigură, n'a fost cu puțință până acum să se dea o etimologie îndestulătoare.

FLĂMÂNȚIȘ, -OĂȘĂ adj., subst. *Affamé*. — (Mai rar) (Cel) care e vechine flămând. *Flămânțioșilor, degrabă la haleală, și eu nici de un franc n'am prins* [pește]! DUNĂREANU, CH. 84. *Tins-o masă peste drum, Ospătat-au flămânțioșii*. (Covurluiu) II, III, 82. [Cu alt sufix (neoblicnuit): flămânțioș, -oășă. JIPEȘCU, ap. TDRG.]

— Derivat din flămând, prin suf. adj. -ioș.

FLĂMÂNȚIȘ † s. f. *Faim*. — (Mold.; învechit) Foame mare. În flămânțioșie lor... VARLAAM, C. 252. *În toate zilele li se adăoga lipsa și flămânțioșie*. URECHE, LET. I, 137/1. *De multă flămânțioșie nu putea să mândăne*. N. COSTIN, LET. I, A. 83/1. *Gothii... au început a flămânzi, și... în foame, și amărimea flămânțioșiei fînd, ei le zicea să mândăne căni*. CANTEMIR, HR. 256/1. [Cu alte sufixe: flămânțioșie †. *Fost-au poftit pre Nicolai-nodă, să-l îngurmeteze cu o samă de bani... pentru hrana studenților lui, arătând mare flămânțioșie lor*. N. COSTIN, LET. II, 86/1. flămânție † (acesta și cu înțelesul de „foame”) *Oamenii ce lucrează păcatului cu flămânție se topea*. CORESI, E. 16/1. *Să chinii cătră cu flămânțioșie*. MINEIUL (1776), 13/1; cfr. 104/1. *Venă pelestri și despiași, ca vai de dinși; flămânție încă se făcuse în tabără*. MAGAZ. IST. I, 371/1.]

— Derivat din flămând, prin suf. abstr. -iune.

FLĂMÂNȚIȘIȘ s. f. v. flămânțioșie.

FLĂMÂNȚIȘ s. f. *Flanc*. — (Transilv.) Partea a ceea ce corpului animalelor care e între pulpa picioarelor dinapoi și între coaste, formând o adăncătură (cu atât mai mare, cu cât animalul e mai rău hrănit — de aici și numirea, derivată din cuvântul „flămând”), numită și *desert* și *bărdăhan*, „moalele foalei dintr-o coastă și gold”. REV. CRIT. III, 154. *Seamnele din care se cunoaște* [aprindearea de plămâni]: *calul răsuflă greu, i se bat flămânțioșie...* CALENDARIU (1814), 164/1. [Plur. -șiri.]

— Derivat din flămând, prin suf. -are.

FLĂMÂNȚIȘ s. f. *Familiș*. — (Propriu: abstract verbal, derivat din flămânzi, prin suf. -ușe; întrebuințat însă fig., ca o personificare a faptului

de a fi merou flămând) Om flămânzit, nemăncat, hămesit, lăhnit, leșinat de foamă. *Sături toate flămânzenile din lume.* JIPESCU, o. 61.

FLĂMÂNZI vb. IV¹. I. *Aflamer.* II. *Acovir fain.*

I. (Mai rar; cu înțeles factitiv și funcțiune transitivă) A face pe cineva să-i fie foamă s. să suferă de foamă, a-l ținea pe cineva nemăncat, flămând (în opoziție cu a sătura). *L-au flămânzit cu lungă foamă.* DOSOFTIU, v. s. 66; cfr. 41; 6; 54. *Te-au chinat și te-au flămânzit.* BIBLIA (1688), 131. *Iar împăratul Moșchicesc... îmblă zăhăindu-l pre de laturi, ca să-l flămânzească.* NECULCE, LET. II, 319¹². *Aerul acesta m'a cam flămânzit.* SANDU-ALDEA, A. M. 88.

II. (Mai ales cu înțeles neutr.) A i se face cuivă foamă, a fi s. a deveni flămând, a suferi de foamă, a răbda, a duce foamă.

1°. (De obicei, funcțiunea verbului e intranzitivă) *Vai de voi, săturalor, acum că flămânzi-veți.* TETRAEV. (1574), ac. GCR. I, 9¹. *Să flămânziere, nu voi zice fie a mea e toată lumea și plinul ei.* CORESI, P. 132. *Îi jin închiși până ce flămânzece.* MUSTE, LET. III, 15¹¹. *Mănânzi până a nu fi flămânzit; bei până a nu fi însetoșat.* IPIRESCU, v. 25¹. *Mergând pe drum, nu flămânzi grozav, încet nu mai știu ce să faci? Îi chiorăi mașele cumpăt f* SBIERA, P. 210¹⁷. *Cânde, când flămânzește, Tot la oase, 'n vis, gîndește.* ZANNE, P. I, 378.

2°. † (Neobituit, cu funcțiune reflexivă) *O, fericiții de cea ce să flămânzece!* CUV. D. BĂTR. II, 466; cfr. 416.

[După însetoșă, și (rar): înflămânzi vb. IV (ș. d.) *Înflămânzi și nu-mi dea del' mîncare, însetoș și nu mă adăpat.* CORESI, E. 26¹⁰; cfr. TETRAEV. (1574), 236. *Însetat și înflămânzit.* ȘEZ. IV, 142¹⁰. Derivate: flămânzire s. f.; flămânzit, -ă adj. care n'a mîncat de mai multă vreme, înfometat, hămesit. *Uit și urșii flămânzi.* ALECSANDRI, P. II, 119.]

— Derivat din flămând.

FLĂMÂNZICĂ s. f. (Bot.) *Drace des bois (Draba nemorosa).* — Plantă ierboasă, cu tulpina păroasă și cu flori galbene; crește prin locuri uscate și pietroase. PANȚU, PL.

— Derivat din flămând, prin suf. dim. -ică (cfr. germ. Hungerblume).

FLĂMÂNZIE † s. f. v. flămânjuse.

FLĂMÂNZILĂ s. m. *Famélique.* — (Fam., intrabuclat mai ales în povești, ca nume propriu) Tip de om vechnic flămând; cfr. CREANGĂ, P. 241. — Derivat din flămând, prin suf. calificativ-peiorativ -ilă.

FLAMÍNGO s. m. (Ornit.) *Flamant (Phoenicopterus roseus).* — Pasăre de apă, călătoare, cu picioarele și gâtul lungi (în totul, e înaltă de aproape 1 m 40), cu penele roșii la aripi; vine foarte rar la noi. *Noaptea flamíngo cel roșu apa 'nec, încet pătrunde.* EMINESCU, P. 70. *Căpîta flamíngi ce stăteau neclintîți pe piciorul lor de mîrgeară...* ANGHIEL și IOSIF, C. L. 10. — N. din germ. Flamingo.

FLĂMURĂ s. f. *Drapeau.* — Steag, steguleț. *Catarguri poletici cu lungi flamuri ușurele.* ALECSANDRI, P. II, 87. *Onașea mea cu flamurile.* EMINESCU, P. 244; cfr. 123; 237. *Flamurile sau praporele... de războiu.* ODOBESCU, II, 284. *Se duc cu flamura, muzica și... o aduc cu pompă la casa miresei.* MARIAN, NU. 661.

— Din m.-grec. φλάμυρον, idem (iar acesta din lat. *flammula*). Cuvântul românesc, nefiind popular, nu pare a fi urmașul direct al celui latin). G. Meyer, *Neugriechische Studien*, III, 69.

FLANC s. a. (Mil.) *Flanc.* — Latură a unei trupe

apozate în linie. *Sosesc trupele române în flancul drept.* MAIORESCU, D. II, 106. | Latură a unui fort.

— N. din fran.; cfr. foiancă.

FLANELĂ s. f. *Flanelle.* — Stofă de lână, moale și păroasă, ușoară și călduroasă. *Iarna port pleopter de flanelă.* C. NEGRUZZI, I, 199. | P. ext. Haină de lână, făcută în cărlige, cu care se acopere trunchiul, până la mijloc, și bratele. Culoarea ei este albă. MANOLESCU, I. 173. [În Mold.: flanelă s. flanelă; se face din lână moale și cu mult păr, în undrele, de cele mai multe ori fără gură la piept și numai cu o deschizătură de scos capul, ca și la mănecă. Le poartă oricine, afară de oamenii bătrâni. ȘEZ. IX, 39. | Prin Buzău, Brăila (H. II, 147, 214, 176), Ialomița (VII, 359; 246, etc.) și: flanel s. a. (și în Trans.), flanel s. a., flanelă s. f. | Diminutiv: flaneluță s. f.] — N. din fran.

FLAȘNETĂ s. f. *Orgue de Barbarie.* — Cate-rinchă, mică orgă portativă cu manivelă. *Tatăl lor cântă din flaneluță la porțile oamenilor.* VLĂDUȚĂ, N. 109. [În toată A.-U. României zic, ca în nemțește: flanel s. a. | Derivat: flaneletar s. m. Cel ce cântă din flaneluță.] — N. din germ. Flasneth.

FLĂUT s. a. (Muz.) *Flûte.* — Instrument muzical de lemn, cu găuri, clape și gură laterală; cfr. flauter. *Sunete de flaut.* EMINESCU, P. 245. [Pronunț. *flu-u*.] La Rom. din A.-U., după germ. *Flöte* și: flaută s. f. MARIAN, o. 1, 282. (Pronunț. *flu-td*) | Derivat: flautist, -ă subst. *L-am găsit flautist în orchestra.* GHICA, s. 62. *O flautistă.* NEGULESCU, P. R. I, 274.] — N. din ital. flauto.

FLEAC s. a. I. *Bequet.* II. *Bagatelle. Homme nat, nullité. Sorcellerie.*

I. (Cizm.) *Petec la talpa s. tocul ghetelor. I se scăliea tocurile? Le bate singur căteva fleacuri.* DELAVRANCEA, H. T. 12. [Și: flec s. a.]

II. P. ext. Lucru mic, bagatelă, (deci) lucru de puțin însemnătate; (despre oameni) nulitate, om de nimic. *Acelea ce lor li se părau a fi slovo, eră un fleac și... nu însemnă nimic.* IPIRESCU, L. 270. *Epimeteu eră un flăduțarec și un ușurel de mîste d'ăi mari, cum adică au zice noi un fleac de om sau o licheă.* Idem, v. 90¹¹. *Terpentin, Terpenteu Tot un fleac:* se zice, prin Bucovina, Rutenilor, în bătăile de joc. ZANNE, P. VI, 351. | (Adesea, după negațiune; cfr. glumă) *Tărau fleacăr, nu fleac!* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, I, 42. | Spec. (mai ales la plural) *Verbe de clacă, mofturi, palavre, nimicuri, nerozii, prostii, minciuni. Cel mînios... să nu asculte toate fleacurile și bîrfeliile.* CALENDARIU (1844), 59. *Fugi de fleacuri și de vorbe nebune!* FANN, P. V. I, 142. *Lungi verăuri searbăie și fleacuri sunătoare.* OLLĂDOESCU, H. A. P. 46. *Verbo și fleacuri mierești.* SADOVEANU, P. s. 96.

[Plur. *fleacuri.*]

— Din germ. *Fleck* „petec”. (Cuvântul a fost introdus în limbă, prin cizmarii nemți, în secol. XIX.) Cfr. fleică.

FLEĂCĂRĂ s. f. v. flacără.

FLEĂCE s. f. *Boue liquide.* — Lapoviță, noroiu apătos. LB.

— Derivat din fleci.

FLEĂNCĂ s. f. v. fleoancă.

FLEANDURĂ s. f. 1°. *Haillon.* 2°. *Prostituție.*

1°. Zdroanță, haină zdrențuită, din care curg petecele. REV. CRIT. III, 154; BUCURARI, NÂS. *Îi cău flendurile* = „îi tot rupt, îi curg petecele de stricate ce 's-a hainele”. ȘEZ. V, 73¹. *Saua Iulia în cămară*

Cu *fleandurile afară?* (= Sloca). GOROVEI, C. 342. [Piar. *fleanduri*.] Ș: *fleandără* a. f. POLIZU; *fleandăr* s. a. „halnă prăpădită”. RĂDULESCU-CODIN.

2°. Femeie prostituată. POLIZU, etc. Cfr. *buleandără*, *fleoartă*, *fleoartotină*, *fleștură*, *șoșeandără*, etc.

— Cfr. săsește *flander* „zdrănit” JAHRESBER. X, 186; sârb. *flandra* „prostituată” (și rut. *fondra*, pol. *flindra*). CIHAC, II, 109.

FLEANȚĂ s. f. *Haillon*. — (Rar) „Halnă prăpădită”. RĂDULESCU-CODIN.

— Poate, rezultatul unei fuziuni între *fleandură* și *zdrăună*.

FLEAȘC interj. — Cuvânt onomatopeic imitând sunetul infundat ce se produce când lovim un corp moale și elastic cu altul (d. e. obrazul cu palma, pământul apăsător cu talpa, etc.). „Măi timpitule... deșteaptă-le! Și flească! o palmă. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Galoții îi făceau flească-flească prin noroiu*. [Variantă: *fleoșc!* (acesta și pentru sunetul produs de o sâratură zgometoasă). *Și flească! c'o palmă zdrăvănă peste obrazu-i, de să tăcăli popa cât colo. CĂTANĂ, F. B. II, 97. „O palmă dată unuia peste față face flească”. LIUBA. *Place-mi! omu' mustăcios. Când străduț, face flească!* ȚIPLA, F. P. 80.]*

— Onomatopei înrudite sânt: lat. *flassus*, fran. *flassue*, etc., alb. *f'akorese* „palmă”, *f'leke* „om molău”, pol. *flak* „flassue”, *fleccé* „devenir flassue”; cfr. și variantele cu p. *pleosc*, *plească*, etc. (cfr. sârb. *pljuska* „palmă”, germ. *platsch!* etc).

FLEAȘCĂ s. f. 1°. *Claque*. 2°. *Cataplasme*. 3°. *Neige boueuse*. 4°. *Homme mou*. *Femme dontée*.

Ceea ce face floașcă s. e fleșcăit:

1°. (Fam.) Palmă dată cu mâna moale, de se lipește, „palmă peste ochi, dată cam cu dosul mâinii, fleșcăieală. *Ț-niu da o fleșcă de fi-or scântiță ochii!*” ȘEZ. V, 73/4. Cfr. MARIAN, D. 162. Spec. (Ban.) „Un joc necuvînelos, numit și *fleșcăria*, ce-l joacă Țiganii bătând cu piciorule partea goală din dărâțul corpului”. Com. LIUBA.

2°. (Bucov.) Un fel de cataplasma (cu aluat s. alt conținut moale). *Flească albă* „*ntinsu-le-o*. MARIAN, D. 159.

3°. Noroiu apăsător, amestecat cu zăpadă, la poviță, fleșcăieală, fleșcăierale. (Baia-mare, în Mehedintz) H. IX, 3. [In acest înțeles, și varianta: *fleoșcă* s. a. „noroiu subțire, lapovită”. REV. CRIT. IV, 338.]

4°. Om moale, molău. Cfr. REV. CRIT. IV, 85. *A cui e vina? A dumată; prea ești fleșcă!* CONV. LIT., ap. TDRG. Spec. (Ban.) „Femeie fără cuvîntă”. Com. LIUBA.

— Derivat din fleșcă!

FLEĂURĂ subst. v. fleură.

FLEBÎTĂ s. f. (Med.) *Phlébite*. — Inflamația membranei interne a venelor.

— N. din fran. (grec. *φλέβη*, *φλεβός* „vână”).

FLEC s. a. v. fleac (I); **FLECĂITURĂ** s. f. v. flecări.

FLECĂR, -Ă subst. aj. *Häbler*. — Subst. Om puțin serios, căruia îi place să vorbească mult, dar spune fleacuri, cfr. *farfară*, *gură-slobodă*, *palavrăg*. *Așteptam... să câz de ești statornic la amur, am numai un flecar*. GORJAN, H. II, 217. *Fonșii și flecarii... sânt stăpâni aștei nașii*. EMINESCU, P. 247. *La cuvînte e flecar*. ȘEZ. I, 26. *Flecarul rușinea n'o cunoaște. Flecarul, cu vreme și fără vreme, trebuie să trăcănească. Doi flecari la masă, bucatele rămân pe masă*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 626, 627. *Nu mi pământul astupă gura flecarului*. BARONZI, L. I, 51/40. [Mai rar] A. J. *O slugă flecară*. PANN, P. V, 1, 25. *Bărbierii erau ca și cei*

din ziua de astăzi, flecari, vorbăreși și ușori de gură. ISPIRESCU, V. 112/2. [DICȚ.] dau și o formă fem *flecărăsă* și un derivat *flecărie*, cu același înțeles.]

— Derivat din fleac, prin suf. nom. agent. -ar.

FLECĂRI vb. IV^a. *Häbler*. — Intrans. (rar trans.) A spune fleacuri, a povesti verzi și uscate (numai din dorința de a vorbi). *Și când o hi să hondrănim surda, să flecărim...* JIPESCU, O. 112. *De cât să flecăriți la glume și la câte nagode toate, mai bine spuneți-vă flecări basmul său*. ISPIRESCU, L. 67. [Derivat: *flecăritură* s. f. ap. TDRG. | LA ȚICHINDEAL găsim și formele cu sufix schimbat: *flecăii* și *flecăi* cu derivatele *flecăitler*, -oare adj. și *flecăltură* s. f. A *flecăii nimicuiri în ednt. F. 369. Acest flecăltoriu și înținat discurs*. lb. 449. *Bărfilari și flecăltori și corbe de nimica spune noou*. lb. 434; cfr. 295.]

— Derivat din flecar.

FLECĂRIE s. f. *Bavardage, häblerie*. — Vorbărie deșartă, vorbă de clacă. *În locul flecărilor frunzești, de ai fi călit Vieșle sfințitor...* C. NEGRUZZI, I, 224. *Dar ho! de-ală flecărie m'am scârbit*. GORUN, P. 137. *El nu lăna aminte la flecăriile lor și-și cântă de treaba lui*. ISPIRESCU, L. 229.

— Derivat din flecări.

FLECĂRÓS, -OĂȘĂ adj. *Bavard*. — (Rar) Cu plecări de flecar. *Aflară toți...* c. s. *flecăroși*. PANN, H. 75. *Rău de gură, flecăros*. MARIAN, NU. 416; cfr. SEVASTOS, X. 207/17. PANN, E. II, 57.

— Derivat din flecar, prin suf. adj. -os.

FLECĂȚI vb. IV^a (s. d.) v. flecări s. d.; **FLECĂU** s. m. v. flecău; **FLECIU** s. a. v. fleică.

FLECI vb. IV^a. *Brojer*. — (Transliv. Ban.) Trans. și refl. A (se) zdribi prin lovituri astfel ca să nu mai rămână decât o masă inertă și moale. *Grindina... îi fleciose... incurvasele*. RETEGANU, P. I, 6/. *Du-te de fleciose cu toporul carnea asta*. (Bouțar, în Hațeg) *Toate pranele s'au fleciit*. (Răchita, în Caraș-Severin) — „s'o făcut flească, cum zicem prin Bla”. VICIU, GL. [Derivat: *fleciit* s. a. *În coasă se află... o mătăs de... zdrimicat, fleciit legumete*. LIUBA-IANA, M. 100. || Cu alt sufix și cu înțeles frecventativ: *fleciul* vb. IV^a. *Făt-frumos... a făcut semn căniilor să sfărâme pe hârca fără de milă; și nu mi-au rupt-o și nu mi-au fleciuit-o căni, mă rog d-voastră, de nu se mai cunoaște nimic din hoitul ei*. MERA, L. B. 275. „Se fleciose, so zice dește poame, când sânt răscoapte”. LB.]

— Pare a fi înrudit cu onomatopea flească; cfr. fleciul, fleciul.

FLECIU, -IE adj. *Flassue*. — Moleșit, fleciuit. LB. (La POLIZU, BANCIANU, etc. accentuat *fleciu*).

— Derivat din fleci.

FLECIUȘ vb. IV^a v. fleci.

FLECI vb. IV^a. 1°. *Cailler*. 2°. *Frapper*. 3°. *S'enlever*.

(Transliv.)

1°. Trans. și refl. A (se) închegă. *Lapte fleciat*. 2°. A lovi, a trage pumni cuivă, a-l bate tare. (Țara-Hațegului). REV. CRIT. III, 154.

3°. Fig. A se ameți (de băutură), a se chercheli, a se îmbătă. LB.

— Cfr. fleciul, fleci, fleciut, fleșcăli.

FLECI vb. IV^a. 1°. *Crotter*. 2°. *S'amollir, s'en aller en bouillie*. *Se suoler*.

(În Mold. și Bucov.)

1°. Trans. „A udă și a umplea de noroiu: *De ce*

fi-ai flecutit așa straiete? (Bîlea, în Bucov.)²⁴ Com. G. TOFAN.

²⁵ Refl. A se muia (la fîert), a se zdrobi, a se fleci, a se fleciui, a se fleșcăi, a se face chișcăliță. *Cum barabulele fierb mai deprabă, ele se flecusoc* (= se sfărâmă tare). ȘEZ. VII, 114. „S'a flecutit” = s'a sfărâmat toată mîncarea la fîert.” *ib. ix*, 152. *Aceam niște cîrșe în trîstășit, de s'o flecutit toate* (Bîlea, în Bucov.) Com. G. TOFAN. | Fig. A se îmbătă tare. ȘEZ. IX, 152.

— În înțelesul 1er ar putea fi germ. *flecken*; pentru înțelesul 2° cfr. fleci, fleciui, flecni, fleșcăi.

FLECUȘTEȚ s. a. *Babiole*. — (Mold.; mai ales la plur.) Diminutivul lui fleac (derivat printr-un suf. neclar). „Lacru de pușină importantă”. CREANȚĂ, GL. *Infală și gură de furnică ar trebui să așbi, ca să poți apuca, alege și culege niște flecuștețe cu aceea*. CREANȚĂ, p. 263; cfr. a. 93.

FLEGMĂ s. f. *Flegme*.

1°. Scuipat mucoas care, în genere, provoacă tusea și se elimină cu ajutorul acesteia. Cfr. hără. *Nici împus de flegmă, a tuși macară nu mi s'ar cădea*. CANTEMIR, IST. 57. *Bolnavul de oftigă... tușește dese, scuipă o flegmă galbăie*. GRIGORIE-HO, M. P. I, 133.

2°. (Din cauză că în vechea medicină avea înțelesul de limfă, și în conformitate cu vechea teorie a temperamețelor, și) Caracterul omului înțet, im-pasibil, nepăsător, cu sînge rece. „*Ce este?*... „*Nimic*”, *îmi răspunse cu o barbară flegmă, „o femeie s'ar otrăvit*”. C. NEGRUZZI, I, 53. [Derivat: flegmatic, -ă adj. Cfr. melancolic. În loc. *moșneagului... atît de roz și de vesel, mă întîmpină un Neamț sarbăd și flegmatic*. *id. ib.* 67.]

— N. de origine grec. (φλέγμα).

FLEGMÓN s. a. (Med.) *Phlegmon*. — Umflătură cauzată de o inflamație a țesutului celular; cfr. buboiu.

— N. de origine grec. (φλεγμών, idem).

FLÉICĂ s. f. *Morceau de viande levé le long du centre*. — Fâșie de carne de pe burta, parpalca (se frige de obicei la grătar). *Bagă fléici prin foi...* *S'îi dă ursului să'mbuice*. PANN, P. V, II, 13. Cfr. ȘEZ. III, 32/1, (unde se întrebuintează fig. despre niște țate fleșcăite). [La Brașov flechiu s. a., plur. flechiuri.]

— Din germ. (săsoțte) Flecken, idem.

FLENC adj. v. fleng; **FLENCĂNI** vb. IV^a v. fleencăni; **FLENCĂU** s. m. v. flăcău.

FLÉNCHES, -Ă adj. (Corne de bușuf) *recourbée vers l'œil*. — (Despre carnea boilor) Adus cu vârful spre ochi. DAMÉ, T. 28; HEM, 407 (Cristești, în Botoșani). [Sî: flenteș, -ă adj. MARIAN.]

— Etimologia necunoscută; cfr. fleng.

FLENDURÓS, -OĂSĂ adj. *Déguenillé*. — Zdrănturos, feronitos, rupt; cfr. cotrențos. *Care mai de care mai flenduros*. ȘEZ. III, 183/1. *Au o babă flendurosă, Sede cu boieri la masă?* (= Varza). PAMFILE, C. 35; cfr. ȘEZ. IV, 104; GOROVEI, C. 359. | P. ext. „Om sărac”. ȘEZ. IX, 149. [Sî: flendáros, -oasă. POLIZU.]

— Derivat din flendură, prin suf. adj. -os.

FLENG, **FLÉANGĂ** adj. (Porc) *aux oreilles pendantes par devant*. — (Despre urechile porcului) Aplecate înainte, spre ochi, cfr. bleg. [Porci] *cu urechile flengi (aplecate înainte)*. I. IONESCU, M. 363. | (Despre porci) Cu urechile aplecate înainte spre ochi. H. V, 97. [Sî: flenc, fleacă (Calopăr, în Dolj) H. V, 97.]

— Etimologia necunoscută (cfr. ung. *fűlök* „urechiat”). Cfr. flecheș.

FLÉNTEȘ, -Ă adj. v. flecheș.

FLENTÓIU s. m. *Vêtu de haillons*. — (Rare) Unul care este îmbrăcat în flețe. RADELESCU-CODIN.

— Derivat din fleantă, prin suf. augm. -oiu.

FLEOĂNCĂ s. f. 1°. *Bouché*. 2°. *Femme vulgaire et mal mise*.

1°. (Fam.) Gură (cu deosebire în apostrofele: *ta-că-și s. fine-și fleanca*), p. ext. „gură-rea” (Rudina, în Mehedint) H. IX, 92, „una cu gura fleacăreată”. PAMFILE, J. III. *Mai fine-și fleanca de gură*! D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIII, 916. *Da mai tocă-și fleanca, măi Toader!* SANDU-ALDEA, A. M. 141; cfr. JIFESCU, O. 44. *Ca să scope de găr-măru, că nu-i mai tăcea fleanca, puse de-l tăie*. ISPIRESCU, L. 69. *Bun de -* = bun de gură. ZANNE, P. II, 182. [Sî fleacă. *Iau căutați-vă de treabă... și n'ascultați de fleanca lui!* POP., ap. GCR. II, 262/12; **Flăcă**. ION CR. III, 35. **Flăcă** = „femeie care fleacărește din gură”. (Bîlea, în Bucov.) Com. G. TOFAN.] Cfr. treanca-fleanca, trencea-flechea.

2°. (Năsăud, în Transilv.) „Femeie proastă, îmbrăcată fără nici un pic de îngrijire”. BUGNARIU, NAS.

— Etimologia necunoscută; cfr. fleură, fleoarță.

FLEOĂRCĂ s. f. v. fleoarță.

FLEOĂRȚĂ s. f. *Prostitue, catin*. — (Vorba de ocară) Femeie stricată, depravată, fleorțolină, fleștură, fleandură, buleandră, șuleandră, etc. REV. CRIT. IV, 85; MARIAN, D. 320; JIFESCU, O. 56. *Pentru o fleoarță de miere, îmi pră-pădiiu biata piele*. MAT. FOLC. 437; cfr. ȘEZ. III, 34/1. [Sî: fleoarță s. f. DICT.; fleorță (Rudina, în Mehedint) H. IX, 92; fleoarcă. REV. CRIT. III, 154, MARIAN, D. 320.]

— Etimologia necunoscută; cfr. fleandură.

FLEONCĂ s. f., **FLEONCĂI** vb. IV v. fleoncă, fleoncăni.

FLEONCĂNI vb. IV^a. *Bavarder, jaser*. — Intrans. rar trans. (fam.) A-i umbliă gura cuiwă, a spune multe. *Ce tot fleoncănești cu gura la săcături?* JIFESCU, O. 43. [Sî: fleoncăni vb. IV = „a vorbi fel de fel de lucruri cum nu se cade”. (Bîlea, în Bucov.) Com. G. TOFAN. **Fleoncă**... *babil*, JIFESCU, O. 116; **fleoncăni** vb. IV^a LB.; **fleoncăni** vb. IV^a, cu derivatul **fleoncănitură** s. f. *Tu ești a mea, fleoncănească lumoa ce va vrea*. ISPIRESCU, L. 37. *lordachi Drăghici... califică apusele lui...* *Anghelachi drept, fleoncănituri*. IORGA, L. II, 217.]

— Derivat din fleoncă, prin suf. -ăni.

FLEORȚĂ s. f. v. fleoarță.

FLEORȚOTĂNĂ s. f. = fleoarță. REV. CRIT. III, 154. [Sî: fleorțotină. DICT.]

— Derivat din fleoarță, prin comb. de suf. -ot-ină. (Cfr. scortotină, flocotină, etc.)

FLEOȘ, -Ă adj. *Amalgri, ratatiné*. — Fleșcăit, moșlit, vested. *Odată văz înaintea mea un moș, fleoș de bătrîn, uitat de moarte și de Dumnezeu*. ISPIRESCU, L. 96.

— Înruddit cu onomatopeele fleșcă și fleosc.

FLEOSC: interj. v. fleșcă.

FLEOSCĂI, **FLEOȘCĂI**, **FLEOȘNI** vb. IV^a v. fleșcăi.

FLERÓS, -OĂSĂ adj. *Bacard*. — (Prin Zagra, în Transilv.) „Care vorbește mult, limbut”. Com. I. CORBE.

— Derivat din fle(a)ură, prin suf. adj. -os.

FLEȘĂR s. m. (ș. d.) v. măcelar ș. d.

FLEȘCĂEALĂ s. f. 1^a. *Claque*. 2^a. *Neige boueuse*. 1^a. Fleșcă (1^a). *Țiganul s'a căpătat cu fleșcăleală* (= palmă) *zdrăcănd de la boier*. ION CR. II, 221. 2^a. Fleșcă (3^a). „*Fleșcăleală* = lapoviță.” (Baia-mare, în Mehedinți) H. IX, 3.

[Și: fleșcăleală.]

— Derivat din fleșcă, prin suf. -eală.

FLEȘCĂI vb. IV°. 1^a. Produire le son caractéristique du barbotement dans l'eau. 2^a. (Refl.) *Decenir flaque; se fauer*.

1^a. Intrans. A face fleșcă! umblând prin noroiu. *Ciobotele pline de apă fleșcăteau la fleșcare călătura*. DUNĂREANU, CH. 116.

2^a. Refl. A se face fleșcă (mai ales despre săni femeilor), a se muia, p. ext. (despre oameni) a se moleși. *A plouat din belug... s'au fleșcăit cărmăzile*. CARAGIALE, T. I, 58. *Fata trecută din cărșă, ca o prună fleșcăită*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX, 174.

[Și: fleșcăit. CIHAC, II, 264, etc.; fleșcăi; fleșcăni = a lovi pe cineva cu talpa în apă fel, în cât să se audă sunetul fleșcăi! LUCIA.] Derivate: fleșcăit s. a. *Prin smărcurile mociroase... mergeau înecat... ascultându-și fleșcăitul ciobotelor mari și grele*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.; fleșcăitară s. f. POLIZU.]

— Derivat din fleșcă, prin suf. -ăi.

FLEȘCANĂ s. f. v. fleșcăș.

FLEȘCĂRIE s. f. *Neige boueuse*. — Fleșcăș (3^a), fleșcășeală, „glod pe drum, udeală de se strică drumul cel bun; se face când se topește omătul sau când dă o ploaie”. ȘEZ. V, 73.

— Derivat din fleșcăș, prin suf. -ărie.

FLEȘCĂIEALĂ s. f. v. fleșcăeală; **FLEȘCĂR** s. m. (ș. d.) v. măcelar ș. d.

FLEȘTENIC s. a. *Haillon*. — Cărpă. (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 83.

— Cfr. fleșteri (înțelesul original pare a fi: „covă moale”, cfr. fleșcăș).

FLEȘTERI vb. IV° 1^a. *Comprimer*. 2^a. *Se fauer*. (Transilv.; numai la LB.)

1^a. Trans. A comprima.

2^a. Refl. A se troce, a se ofili.

— Cfr. fleșcăi.

FLEȘTURĂ s. f. 1^a. *Prostitution*. 2^a. *Femme ou fille folâtre*.

1^a. (Vorbă de ocară) „Femeie cu purtări rele”. (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 87. „Curvă, femeie rea”. ȘEZ. II, 227^{1/2}; ION CR. II, 80. „*Fleștură* = femeie cu apucături urite”. PAMFILE, J. II.

2^a. *Fleștură* = „fată nebanatică, sărită din tătăni”. BUGNARIU, N. S., „nestatornic (femininul de la fluștură)”. PAMFILE, J. III, „fată care acum se apucă (= se dezvoaltă), germ. Backfisch (cfr. codană, poșidic)”. COM. I. CORBU.

[Și: fluştură, fluştură.]

— Irudrit cu fleșteri; cfr. fleoartă, flean-dură; cfr. fluștură, fleștenic.

FLEȘ s. m. v. nătăflit.

FLĂURĂ s. f. 1^a. *Tron*. 2^a. *Bouche*. 3^a. *Bavard*. (Transilv.)

1^a. „Gaură, cavitate”. BUGNARIU, N. S.

2^a. Gură, fleoacă. „*Ține-ți flaură!* (Ibrașov.)

3^a. P. ext. Gură-rea, gură-spărtă, „care vorbește multe, palavrăgiu”. REV. CRIT. III, 154.

[Pronunț. *flə-u*.] (Și: fleaură „care vorbește mult, limbut”. (Zagra, lângă Năsăud) COM. I. CORBU.]

— Etimologia necunoscută; cfr. fleoacă. (Asemănarea cu n.-grec. φλόρος „palavrăgiu” CIHAC, II, 660 pare a fi întâmplătoare.)

FLĂURI vb. IV°. *Bavarder*. — (Transilv.) „A vorbi multe, verzi și uscate”. REV. CRIT. III, 154.

— Derivat din flaură.

FLEXIBIL, -Ă adj. *Flexible*. — Miădios, care se poate încovoia s. îndoi cu ușurință. *Trestia este flexibilă*. P. anal. *Voce flexibilă*. | Fig. *Esența criticului este de a fi flexibil în impresiile poezilor; esența poetului este de a fi inflexibil în propria sa impresie*. MAIORESCU, CR. II, 211. [Negativ: inflexibil, -ă. Derivat: (in)flexibilitate s. f. ODOBESCU, II, 366.]

— N. din fran.

FLEXIONĂR, -Ă adj. (Gram.) *Flexionnel*. — Care indică flexiunea. *Aici a este vocala flexionară a imperfectului*. MAIORESCU, CR. III, 267. | P. ext. Care are flexiune. *Limble se impart în monosilabice, agutinative și flexionare*. [Pronunț. -zi-o-.]

— N. după fran.

FLEXIUNE s. f. (Gram.) *Flexion*. — Modificarea suferită de un cuvânt prin schimbarea finalelor (în declinare și conjugare). [Pronunț. -zi-u-.]

— N. de origine lat. (flexio „înmulțire”).

FLINTĂ s. f. *Mousquet, fusil*. — (Aproape învechit) Pușcă (mai ales pușcă lungă haiducească, iar azi pușcă de vânătoare. H. II, 81). *Au început a slobozire pușcele (= tunurile) cele mari pre rând toate... apoi au început a slobozire drăgăniunea flintele*. NECLUCE, LET. II, 352^{1/2}; cfr. N. COSTIN, ib. II, 68^{1/2}. *Să-mi/și tei două flinte cu patu jumătate, pentru cănat*. DOC. (A. 1796), ap. IORGA, s. D. VIII, 31. *Ofițeri asupra cărora erau flintile lor...* C. NEGRUZZI, I, 173. *E o ceată de făcăi, colo, voinici nu găș... lângă care ești sigur numai când fi-e flinta încercată*. I. NEGRUZZI, V, 211. *S'aruncă... prin flinte și fum*. COȘBUC, 28. *Haiducul rădă-coște cu flinta 'n spate*. IOȘIF, I, 114^{1/2}. *Cine are flintă grea, Puie șapte glonși în ea*. ALEXANDRI, P. P. 319; cfr. 65^{1/2}; 250^{1/2}. *Mi-e flinta ghintată*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 306; cfr. RETEGANUL, TR. 39^{1/2}; BIRIBESCU, P. P. 59; PĂSCULESCU, L. P. 152, 153, etc.; ȘEZ. II, 77^{1/2}; ALEXICI, L. P. 45^{1/2}. [Diminutiv: flintuliță s. f. Decăt cu picioara 'n țife, Mai bine c'o flintuliță. PĂSCULESCU, L. P. 242.]

— Din germ. *Flinte*, idem, prin mijlocire polonă: flinta sau ungurească: flinta.

FLINTIC s. m. (Transilv.) „*Flintic* = limba dinainte la cloacare, prin care intră curaua; ea ține și obloanele a. prohabu”. VICIU, GL.; cfr. FRÂNCU-CANDREA, M. 104.

FLINTULIȚĂ s. f. v. flintă.

FLIS inter. *Flie flac*. — Onomatopeu, imitând sunetul șuerător produs de lovirea bielului. *A flieut... flis' cu beicișca!* ZANNE, P. III, 217.

FLISC s. a. v. flisă (1^a).

FLIȘĂ s. f. 1^a. *Sifflet, sifre*. 2^a. *Claque*. 3^a. *Bavarde*.

1^a. Fluier mic, cu sunet ascuțit. DIOT. [Și: flisic s. a. POLIZU.] Cfr. flisăcoale, fliscăi.

2^a. Palmă (dată cuiva cu atâta respectare încât să șulere prin aer). BĂRCIANU.

3^a. *Flisăc de miere* = gură-slobodă. BĂRCIANU. — Irudrit cu onomatopeea flis; cfr. frișcă; fliușcă.

FLIȘCĂI vb. IV. *Jouer du fifre, siffler.* — A cânta din flîșcă. BĂRCIANU, etc. LB. [Și: flîșcăi vb. IV. LB., POLIZU.]

— Derivat din flîșcă.

FLIȘCII vb. IV. *Faire claquer un fouet.* — *Flîșchieș* = pocnesc din biciu s. din harapnic. PAMFILE, J. II.

— Derivat din sunetul onomatopeic flîș.

FLISCOAIE s. f. v. flîșcoaică.

FLISCOAIE s. f. (Petit) *sifflet de saule.* — (Transilv.) Fluior făcut din saie, cu care se joacă copiii. (Săliște) VICIU, GL. [Și: flîșcoaică (Necula, Gherla) ibid.]

— Derivat din flîșcă, prin suf. augm. -oaică.

FLIȘTURĂ s. f. v. fleștură.

FLIȘ s. a. *Mousse; groin.* — (Ban. și Transilv.) Bot; spec. râul porcului VAIDA, BUC, P. F.; POMPIIU, BII. 1010; GR. BĂN. „Bot să zida la noi la gura unui animal. Porcul are flîș”. LIUBA-IANA, M. 31. *Cine nu s'a băgă 'n joc, Croacă-i flîșul ca la porc.* BUD, P. F. 52. | În batjocuri, și despre gura oamenilor) *Tine-ți flîșul!* (Brasov); cfr. HODOȘ, P. F. 212.

FLIȘCĂ s. f. 1°. *Gorgée.* 2°. *Chien qui aboie faiblement et désagréablement.* 3°. *Femme mal embonchée et querelleuse.*

1°. (Mold.) Un sfert de litră de rachiu. Na, cînteste și tu o flîșcă de rachiu! CONTEMPORANUL V, 1, 292. *La crăsnă... trage o flîșcă omul* ibid. III, 95.

2°. „Căne ce bate (atră) moale și urît”. SEZ, V, 73/74.

3°. (Ban.) „Femeie ce îmblă în necuviință și-i certăreată ca țigăncile”. LIUBA. [Și la ANON. CAR. se găsește forma flîșcă s. f. tradus prin „sordida” și „villă, nauci”.]

— În sensul 1°, corupție evreo-rutenescă din germ. Fläschchen „sticlă”; pentru întelesul 2° cfr. flîșcă; pentru întelesul 3° cfr. fleacăș.

FLIȘCĂR s. m. *Icrogne.* — (Vicovul de sus, în Bucov.) „Bețiv care șede numai în cărcime și bea”. COMB. F. CĂRSTEAN.

— Derivat din flîșcă, prin suf. nom. agent. -ar.

FLIȘTURĂ vb. I v. flustură; **FLIȘTURĂ** s. f. v. fleștură; **FLOACĂ** s. f. v. floe.

FLOACĂN s. a. *Pelure; déchet de laine* tombant du drap qu'on foule. — (Săcele, în Transilv.) — Floacele care cad de pe piele când se argăsește s. din lână când se țese. CDDE nr. 609.

— Derivat din floe.

FLOANCĂ s. f. v. fleoancă.

FLOARE s. f. *Fleur* II. 3°. *Sorte de poisson.* 4°. *Mèche.* 5°. *Grains de maïs* que l'on fait griller et crever sur une plaque de fer. 6°. *Fice* (de caractère typographique). 7°. *Panneton*. IV. 1°. *Bouquet* (du vin). 2°. *Couleur.*

I. Propriu. 1°. (Înteles restrâns) Partea plantei în care se găsește organele de reproducere, în locul căreia, după vestejire, apare fructul (rodul). P. ext. Plantă (ierboasă), care înflorotește (adesea, în opoziție cu buruiană și iarba). *Tocni iazarele și pivovarele, și edile... și florile și toată înzestrața măntăntului.* MOXA, 345. *Sântoși ca floarea câmpului și ca iarba carea o unscă soarele și piare.* ÎNVĂȚĂȚURI (s. 1642), ap. GCR. I, 96/97. *Sămânța de trifoiu veche se cunoaște de pe floarea ei pierdută.* I. IONESCU, c. 36. *Floră albăstre tremur' ulc în vîzduhul tă-măiat.* EMINESCU, P. 193. *Drumul tot eră covor de flori de Maiu.* COȘBUC, R. 19. *Un mănușchiu de flori.*

ISPIRESCU, L. 17. *Jelui-m'aș florilor* De dorul surorilor. JARNIK-BĂRSEANU, D. 193. *Pomii înfloriți: Unii cu florile 'ncoale, Alții cu poamele coapte.* TEODORESCU, P. F. 89°. *Cu o floare nu se face primăvară!* (Adesea la singular, cu înteles colectiv) *Câmpul floare nu are.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 491. *Văzu struguri, unii copii, alții apuridă și alții tocmai în floare (= înfloriți).* ISPIRESCU, L. 146. *Mă suiu încoțor în teiul, care la adormă de mîrozul floarei.* CREANGĂ, A. 53. † - la ureche = lucru fără însemnătate, întâmplare care nu-i merită să-ți însușe vreo îngrîțire. *Ale noastre sînt flori la urechi pe lângă cele ce apune în cărți.* GREANGĂ, A. 22. *Gîndești că e floare la ureche să cauți acul în carul cu fîn?* PANN, ap. ZANNE, P. V, 6. † (Munt.) *De florile mărului; (Mold.) de flori de cuc = de geaba, în zadar, numai așa. Nu-i trebui lui Mercur să alege mult, — căci nu doară de florile mărului eră el zeu alergător.* ISPIRESCU, V. 7/11; cfr. L. 29. *Nam crescut-o eu, n'am hărăzit-o eu de flori de cuc... Adolea-i a mea.* ALECSANDRI, T. 965; cfr. 910. *Nu-l duceam noi la spînzurătoare, numai așa de flori de cuc!* CREANGĂ, P. 332. *Umblă de flori de cuc = umblă încolo și încoace, de geaba. MAHAN, O. I, 45. | Stănele = st. Stănrile florilor v. stăul.*

Copil (etc.) -din-flori = copil nelegitim, copil natural (propriu : conceput afară, în câmpul cu flori; cfr. copil-de-gard, copil-de-la-umbră, propteaua-gardului, urzicari, etc.) MAHAN, NA. 59-60. *Un paj ce poartă pas cu pas A împărătoșii rochiu, Băiat-din-flori și de pripas, Dar îndrăzneț cu ochii... EMINESCU, P. 270. Anca... o fată-din-flori a lui Neagoe-Basarab.* FORGA, CH. I, 1, 85. | (Modern, după germ. „blaue Blume”) **Floare albastră** = e simbolul romantismului în literatură; cfr. EMINESCU, P. 82. † (Bot.) Foarte multe numiri populare de plante sînt compuse cu cuvîntul *flora*; astfel (cfr. PANTE, PL.):

- **a-albinței**: „este la culoare albicioasă, avînd forma ca „rochița-rîndunelei” și înălțimea ca de 5 centimetri”. (Moscu, în Cuvruluiu) II. III, 338.

- **a-amorului** = amor (II).

- **a-boului** (Ciochina, în Ialomîța) II. VII, 104.

- **broștească** = *Bassinet* ou *bouton d'or* (Banunculul acris). Plantă ierboasă cu florile galbene strălucitoare. Și: piciorul-ecocoșului, rărunchiu. LB.; II. V, 248 (Goști, în Dolj).

- **a-călugăralui** = *Herbe aux vaches* (Saponaria caccaria). Plantă cu flori trandafirii, care crește prin sămănături.

- **a-clumei** = *ciucurasi*.

- **a-clutei** = *găinuși*.

- **a-credei-țel-bărbatului** = *saschiu*. DAMÉ, T. 185.

- **a-crucei** = *pristolnic*.

- **a-cucului** = *Fleur-de-coucou* ou *lamprette* (*Lychnis Flos-cuculi* ou *Coronaria Flos-cuculi*). Plantă ierboasă cu flori trandafirii, rar albe, și cu caliciul roșietec. Și: *cuculeasă*.

- **a-cununei** (Transilv.) = *carcubeu*.

- **a-domneii** și - **a-domniței** = *albuncală*. „*Floarea-domneii* este la floarea ei desfăcută, ca gura-leului, avînd culoarea cam violetă; înălțimea ei este cam de 5 centimetri”. (Moscu, în Cuvruluiu) II. III, 338.

- **domnească**. (Jorăști, în Cuvruluiu) II. III, 243 (cu deosebire la plural: *flori-domnești*). *La foresti Cu flori domnești, Dar în casă? Floare-aleasă.* HODOȘ, P. F. 61. *Pe mîni să mă măntuiesc Floarea cea domnească.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 208; cfr. 25; 123; 135; 208; 299. „*Floarea-domnească* seamănă mult cu rozeta, dar aceasta e mai mare”. (Chiojdu-Băsea, în Buzău) II. II, 26. „*Floarea-domnească* = șerpoaică”. (Plenița, în Dolj) II. V, 374. (Transilv.) = *găroaia și garofița-de-munte*. | = *surguc*.

- **a-fânului** = *floare-de-fîn* = *brufă*.

- **a-florilor** = *dioe*.

- **frumoașă** = *bănuți*. LB.

- **a-galei** (Moscu, în Cuvruluiu) II. III, 325.

- **a-grăului** = *vinețele*.

- impună. (Argetoia, în Dolj) H. V, 10.
- a-lul-sfânta-Ioan = drăgălică.
- a macului. (Ciochina, în Ialomița) H. VII, 104.
- flori-măruntele = toporași.**
- a-miresii (Șocariu, în Ialomița) H. VII, 480.
- a-niprală-galbenă LB. = niprală.
- a-nopfil = mirodenie.
- a-oștilor POLIZU = floarea-păsărilor.
- a-painui = vinețele.
- a-pânii. (Poiana, în Dolj) H. V, 389.
- a-pasărilor = floarea Paștilor.
- a-Paștilor (Transilv.) și - a Paștel (Boteni, în Muscel) H. IX, 49 și - a Paștelu (Șocariu, în Ialomița) H. VII, 480) = *Piquette* ou *fleur du Vendredi-Saint* (*Anemone nemorosa*). Mică plantă ierboasă cu o singură floare albă, care înflorește prin locurile umbrase pe timpul Paștilor. Și: floarea-pasărilor, floarea-vântului, floarea-oștilor, găinușe, muscerici-albi (Transilv.), oiță, pățită, turculu (Munt).
- a-raiului (Gănești și Târgul-Berești, în Covurlui) H. III, 226, 437 = vetrice. DAMÉ, T. 184.
- a-reginei (modern) = albumeală.
- a-sărpelui = 1°. mama-pădurii. | 2°. volbură (Bouțari, în Transilv.) VICIU, GL.
- a-smeului = barba-popii.
- a-soareci. (Moscu, în Covurlui) H. III, 325.
- a-soarelei : *Solei, tournefol* (*Helianthus annuus*). Plantă ierboasă, care crește înaltă, cu florile mari galbene, care se întorc după soare. Sâmburii sânt buni de mâncat, și din ei se extrage un fel de ulei. Și: soarece-soarelei, sora-soarelei.
- a-soarelei-de-câmp = aglică.
- a-stupilor (Bucov.) = roiniță.
- a-suferinței = ceasornic.
- a-Turcului = lacrimioare.
- a-untului = verigel.
- a-ursului (Ciochina, în Ialomița) H. VII, 104.
- a-vădăvilor = raiu.
- vânăta (Transilv.) = stănjini.
- a-vântului = floarea-paștilor.
- a-viorelei = 1°. (Transilv.) zambila. 2°. ceapă-cioarei.
- a-zinelor (Banat) și - a-zinei (Botoșani) = răchitan.
- cu-două-cozi (Hânat-Almaș) = condurni-doa-mnel.
- de-aur = tufnică. GLOSAR (secol. XVIII), ap. GCR. I, 357^b/_p.
- de-brustare-amar (Brașov) = lăptucul-oalei.
- de-câmp-galbenă = barba-caprei.
- de-ceară = ceară.
- de-fân LB. = floarea-fânului = firață.
- de-friguri (Transilv.) = fiera-pământului.
- de-ghiată (Jorăști, în Covurlui) H. III, 243; BARONZI, L. I, 134^a, = ghiată.
- de-leac = 1°. *Clair-bassin* ou *renoncule acre* (*Ranunculus repens*). Plantă ierboasă, cu florile galbene-aurii. Și: bujorei, floriciță-de-pe-lac, gălbinele, piciorul-cocoșului (Mold.). | 2° = galbinele.
- de-levant (Târgul-Berești, în Covurlui) H. III, 437.
- de-lângoare = 1°. = iarbă-de-lungoare. | 2°. = gălbăsoara.
- de-mazăre LB. = sângele-voinicului.
- de-noroc (Ghirbom, în Transilv.) = seamă cu gusa pörumbului; codița frunzei, unde se împreună cu trunchiul, este roșie^o. VICIU, GL.
- de-ochi = silur.
- de-perină = *Anthemis tinctoria*. Plantă ierboasă cu flori galbene-aurii, pe care poporul le întrebunțează spre a vopsi galben. Și: bumbișor (Bucov.), bubă-in-cap (Bucov.), iarbă-de-perină.
- de-stărpitură (Mărculești, în Ialomița) H. VII, 313.
- de-ștea = arșinic.

- de-trânji (Transilv.) = coroniste.
- de-vioară (Transilv.; și: - de-vioală LB.) = micșunele-ruginite.

flori-de-pale = Immortelle (*Helichrysum bracteosum*). Plantă ierboasă cu flori galbene, trandafirii, roșii sau albe, care nu-și pierd culoarea când se veștejesc.

II. P. anal. 1°. Desemna, sculptură, broderie, cusătură (cf. Alesături), etc. în formă de floare. 3 *cuștăre de adamasă* cu obrace și cu flori. CATASTII (a. 1588), ap. CUV. D. BĂTR. I, 200. *Zeli... biserică, tot de piatră cioplită... și săpătură cu flori*. MRS. (a. 1654), ap. GCR. I, 172^a. *Partă fel de fel de arme și flori în tot chipul la străie*. GHEORGACHI, LET. III, 273. *O mare floare gotică*. IORGA, C. I, II, 24. *Șicul... era împoiobit... cu a floare mare de smaragd*. C. NEGRUZZI, I, 145. *O năframă cusută frumos cu flori de mătăsoș*. CREANGĂ, A. 92. *Roșii lungi feute 'n flori*. COȘBUC, B. 19. *La festivurile cu flori* (alesături) *trebuie să fie mai multe șe, decât două*. ȘEZ. VIII, 147. *Flori făcute din alunat*. MARIAN, N. 293. | *Gernil... depune flori de iarnă pe cristulul înghețat*. ALECSANDRI, P. II, II. *Vântul îi... făcea flori 'n obraz*. COȘBUC, B. 8. (Adverbial) *Făcea mâna puică, strângând degetele floare*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Cămașa pe ei de-apururea era floare* (= curată, ca o floare albă). id. ib.

2°. Mici vegetații de muceguia („micoderme“), ce se produc pe suprafața vinului și a otetului, etc., când sânt lăstate în contact cu aerul. (Vinul, etc. prinde-) *Să nu dai borș cu flori de pomână*. ȘEZ. I, 277^a. | - *pe păne* (cas, etc.) = muceguia LB. | - *pe poame* = pulberea fină de pe coaja pomelor, bromă. BĂRCIANU; LB. | (Chim.) - *de pucioasă* = pulbere de pucioasă, produsă prin sublimare. *Să plămăntăcă... floare de pucioasă în rachiul de drojdie... și cu această să se frece pe corp*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 78; cf. PISCUPESCU, O. 258.

3°. Un solu de peste mic și lungăreț, cu carnea albă, vârtosă, dulce și foarte bună la mâncare. I. IONESCU, M. 94.

4°. Vârful ascuțit al sfredelului, care pătrunde în lemn. DAMÉ, T. 113. *Sfredelul are... floare, care scoate tărâte*^o. BREBENEL, GR. P.

5°. Cocosel. PAMFILE, J. II, 336; cf. floriceii.

6°. (Tip.) Capul s. fața caracterelor tipografice, spre desebire de suportul pe care sânt aplicate. TDRG.

7°. *Floarea cheii*: partea care intră în broască s. în lăcă. COSTINESCU.

8°. *Floarea-albă*: numele unui danț de la țară. SEVASTOS, N. 281; PAMFILE, J. III.

III. Fig. 1°. Tot ceea ce poate fi comparat cu finețea, delicatețea, frăgezimea, fragilitatea, splendoarea și frumusețea unei flori (cf. *Viața omului E ca floarea câmpului; Dimineaua înflorește, Peste zi se veștejește!* JARNIC-BĂRSEANU, D. 148). **Flori retorice**: figuri ale stilului retoric; cf. florituri. *Un om competent în ale școlii... nu era să scoapere cu flori retorice realitatea lucrurilor*. MAIORESCU, D. IV, 528.

2°. Vârsta celei mai depline dezvoltări, când omul e mai frumos și mai puternic. De act expresiunile: în - în - a vîetii s. vîrstei s. tineretii (junetii): *Pe patul morții în floarea cărții*. MARCOVICI, C. 70; cf. C. NEGRUZZI, I, 167. *De ce să moară Enemi în floarea tineretii?* ALECSANDRI, P. I, 366. *Tu rîmă în floare, ca luna lui April*. EMINESCU, P. 33. *După ce a crescut acuma copilul aceasta mare și a devenit fată 'n floare...* MAHAJAN, O. I, 373. | P. ext. (Despre orice ocupațiune s. afacere care merge prosperând) *Artele, stiințele sânt în floare*. *Finanțele sânt în floare...* Cf. în floritor.

3°. (Despre lucruri) Partea cea mai bună, cea mai de samă, cea mai fină, (despre persoane) elementul cel mai ales, distinct; cf. crema, elita. *Floarea oaspeților luncii* *Cu grăbire se adună*. ALECSANDRI.

P. II, 54. *Alcibiad, floarea efebilor din Atena.* ODORESCU, III, 43/2. *Toată floarea ce vestită a întregului Apus.* EMINESCU, P. 239. *Floarea desvoltării intelectuale din Ardeal.* MAIORESCU, CIL I, 260. [Culturile de imprumut] nu și-au rădăcinile în viața intimă a unui popor, nu pot produce floarea deplină a originalității și se vestesc răpede. IORGA, L. R. I, 414. *Eu sânt floarea satului, Crucea buasocului.* MARIAN, V. 60. *Pin' ceneai, bade, la noi, Eram floarea florilor, Drăguța feciorilor.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 158.

IV. P. ext. 1°. (Despre băuturi; cfr. fran. bouquet) Aromă, parfum. *În [vinurile] cele roșii căutam floare, arie și amărăime.* IONESCU, C. 196. *Apa bună de băut este aceea fără floare.* id. lb. 229. (Cfr. iz.)

2°. (După slavonește, unde celtă are amândouă înțelesurile, învechit) Coloare, față. *Frumusețea trupu-lu o ai îndreptat... nu cu florile răpșalelor, ci cu frumusețea bunățăților.* MINEIUL (1776), 42. *La secoleare steag să de postav tot de o floare.* GHEORGACHEL LET. III, 315/2. *Cea din fire floare [a Hamelionului] îi este albă cu negru picată.* CANTEMIR, IST. 208; cfr. 105, 128, etc. *Eră un surgu-ciu în floarea porfirii.* BELDIMAN, N. P. I, 72; cfr. 125. *Și-apoi ce vin! De eră roș bătea în floarea rubinului.* CONTEMPORANUL, VI, 385. [Astăzi, în popor, bunal ca termen al aromaticeii, făcându-se distincție între flori dulci, acre s. vechi și putrale. MARIAN, CIL. 52]. *Când se scoate scutele din gălbinele produse din bobă... capătă o floare, adică o față cu mult mai frumoasă și mai galbenă...* MARIAN, CIL. 17.

[În Cod. Vor. III, și 10, se găsește forma asimilată: † *foaree*.]

— Din lat. *fos, forem*, idem.

FLOARȚĂ s. f. v. floarță.

FLOASCĂ s. f. *Feuille qui couvre l'épi de maïs.* — „Foale de curucur ce se despoaie de pe tuleu (de pe ciocălan)”. (Lupșa, în Transilv.) VICITR, GL. — Derivat din fl(e)oasă (propriu: foale fleoșcă, lăbărțată).

FLOC s. a., s. m. 1°. *Flocon, touffe* (de poils ou de cheveux). 2°. *Poil du pubis.*

1°. S. a. Mie smoc ușor de păr moale și scurt, p. ext. de lână, de mătase și de orice altă materie moale ca lână. *Flocul părului caprelor.* BIBLIA (1588), 210. *Floace de cojoc.* CANTEMIR, HR. 271; cfr. SEVASTOS, N. 324. *Căciuli cu floace albastre.* FILIMON, ap. TDRG. *O floacă de lână.* MARIAN, I. 100. *Se scutură [calul] odată de-i săriră toate floacele de pe el și rămuse cu uns cu unt de frumos.* RETEGANUL, P. III, 54/2. *Un floc ori ghiț de lână.* ȘEZ. II, 215. [Plur. *foace*, iar din acesta un sing. nou: *foacă* s. f.]

2°. S. m. plur. Părul din regiunea organelor genitale.

— Din lat. *flocus, -um*, idem.

FLOCĂI vb. IV^{9a}. 1°. *Arracher ou tirer les cheveux; plumer; houspiller, rosser.* 2°. *Jeter au vent.*

1°. (Cu obiectul pasiv la acuzativ) A smulge (cuivă) părul, p. ext. a jumul fulgii s. penele; fig. a trage pe cineva de păr s. a-l bate zdrăvan (încât să-i sară floacele din cojoc). *Scoteam mâțele de prin onife... și le flocăiam, și le smoteam... de le murgă colbul.* CREANGĂ, A. 37; cfr. P. 24. *Acolo apă pe ȩapa babei în formă de ciocară pi... mi fi-o flocăi, de gândea că nu-i mai rămân pene.* RETEGANUL, P. III, 52.

2°. A imprăștiu în aer (precum se împrăștiu floacele). POMPLIU, BIL. 1010.

— Derivat din *floc*, prin suf. -ăi.

FLOCĂI vb. IV v. clocăi.

FLOCĂN, -Ă s. m., adj. I. *Barbet, caniche.* II. (En parlant d'un chien) *A poil long et touffu.*

I. Subst. Nume de câine flocoș. PAMFILE, C. II. Adjectival. (Despre câni) Flocoș. *Din vale cine abia lărdându-se un câine flocoș pe mijlocul uliței.* SLAVICI, N. 34.

— Derivat din *floc*, prin suf. calif. -an.

FLOCEA s. f. *Homme très poilu.* — (În glumă) Om foarte părșos (flocoș).

— Derivat din *floc*, prin suf. calif. -ea.

FLOCOȘ, -OȘĂ adj. 1°. *Couvert de poils (doux et épais), velu. Épais et doux, touffu* (en parlant du poil). 2°. *Millet à balais (Sorghum panicale).*

1°. (Despre animale, oameni, blăni) Plin de floace (cu mulți floci), cu păr des și moale, mișos. [Cămila] la piept este flocoasă. CANTEMIR, IST. 89. *Un câine flocoș.* GOJIAN, H. II, 96; cfr. SLAVICI, N. II, 61. *Căciuli flocoșe.* C. NEGHEZZI, I, 29. *Iarna poartă (bărbaiți din Avrig) jandri lungă de pînură, flocoasă și de culoare neagră.* MOLDOVAN, T. N. 158. *Copilul va fi flocoș și părșos.* MARIAN, NA. 20. *Cănele flocoș numai lui își ține cold* („despre cei bogăți și nedarnici”). ZANNE, P. I, 368. *Persici flocoși.* GOROVEI, C. 346. ¶ (Despre păr) Care crește în smocuri dese și moi; cfr. lănos, mătășos. *Căne cu părul flocoș.* ODORESCU, III, 149/2.

2°. (Bot.) (Substantivat sub forma fem.) Flocoasă = măturoasă. PANTU, FL. — Din lat. *flocosus, -a, -um*, idem.

FLOCOȘEL s. m. (Bot.) 1°. *Barbe de vache (Helenium repandum).* 2°. *Morton (Lactarius torminosus).* 3°. *Helenium suaveolens.*

Diferite specii de bureți:

1°. (Mold.) Burete bun de mâncat, cu carnea albă sau alburie și cu un gust plăcut și puțin amar. Și: bureți-țapoși (Transilv.). PANTU, FL.

2°. = bureți-flocoși. PANTU, FL.

3°. (Clahău, în Mold.) Flocoș-albastru, burete cu miros aromatic de anason, având carnea cu vergi albe și albastre. PANTU, FL.

— Derivat din *flocos*, prin suf. dim. -el.

FLOCOȘELE s. f. plur. (Bot.) 1°. *Cotonnière des champs (Filago arvensis).* 2°. *Patte de lion (Gnaphalium leptopodium).* 3°. *Coquelourde (Lycchnis coronaria).*

Diferite specii de plante părăose:

1°. Mică plantă ierboasă, foarte lănoasă, cu florile albe-gălbui. PANTU, FL.

2°. = albumeală. PANTU, FL.

3°. = carcabeu. PANTU, FL.

— Derivat din flocoasă, prin suf. dim. -eă.

FLOCOȘICĂ s. f. (Bot.) 1°. *Houlque (Holcus lanatus).* 2°. *Coquelourde (Lycchnis coronaria).*

Diferite specii de plante părăose:

1°. Plantă ierboasă acoperită cu peri moi, cu florile alburii s. roșietice. Și: iarba-cailor, oleiu, ovăș-dulce. PANTU, FL.; DAMÉ, T. 188.

2°. = carcabeu. PANTU, FL.

— Derivat din flocoasă, prin suf. dim. -ioă.

FLOCOȘIȚĂ s. f. — O plantă (nedefinită mai de aproape). (Șocarciu, în Ialomița) H. VII, 480.

— Derivat din flocoasă, prin suf. dim. -iță.

FLOCOȚINĂ s. f. *Flocons, touffes.* — Colectivul lui floc (derivat prin suf. compus -ot-ină). Floace multe, (personificat) flintă flocoasă. POLIZU; BĂRCIANU.

FLOCOȚOS, -OȘĂ adj. *Chevelu, poilu, velu.* — Părșos, lănos, cu floace s. floci. *Cap flocoțos.* LUCRĂIANĂ, M. 30. [Cu metateză: *flocotós, -oșă*. Măniți *flocotoase.* MARIAN, NA. 35. *Lea moșul din răgoș*

Măști și floțocoz? (= Păpușoiul). GOROVEI, C. 276.]

— Alternat din *flocos*, sub influența lui *flocotină*.

FLOȘOR ANON. CAR. **FLOCUNÓR**, **FLOCÚT** (L.B.) s. a. — Diminutivele de la *floc* (derivate prin suf. -*șor*, -*șor*, -*șuf*). *Apa acestui izvor... are niște flocașori într'însa*. DR. FĂTUȘ, ap. C. NEGRUZZI, I, 316.

FLÓDOR s. m. v. *fodor*.

FLOGOTÓIU s. m. *Gras flocon de neige*. — Fulg mare de zăpadă. PAMFILE, C.

— Derivat din *flogat*, prin suf. aug. -*oiu* (*flogăgoiu, prin asimilare *flogogoiu, cu metateză *flogotoin*).

FLÓIERĂ s. f. v. *flueri*; **FLONCĂNI** vb. IV^a (ș. d.) v. *floncăni* ș. d.

FLORĂ s. f. (Șt. nat.) *Flora*. — Totalitatea speciilor de plante dintr-o regiune; cfr. FAUȘĂ. *Așă e că... am cuvânt să iubesc flora română?* C. NEGRUZZI, I, 98.

— N. de origine lat. (*Flora* „zeița florilor“).

FLORĂIA s. f., **FLORĂN** s. m. v. *florică*; **FLORĂNT** s. m., **FLORĂNȚĂ** s. f. (Ornit.) v. *florinte*.

FLORĂR s. a. *Outil de forgeron*. — Unealtă de forjare (nedefinită mai de aproape, probabil un fel de sfredel, cfr. *floare* II, 4). (Mărieanu, în *Constanța*) H. II, 282

— Derivat din *floare*, prin suf. instr. -*ar*.

FLORĂR s. m. 1^a. *Fleuriste*. 2^a. *Mai*; (rarment) *Aeril, Juin*.

1^a. Cultivator sau vânzător de flori. *Împăratul, cum îl vede, trimite florarul să-l întrebe că ce caută*. (Hilicurești, în Dâmbovița) H. IV, 60. [Femininul (vânzătoare de flori s. nevasta florarului): *florăreasă* și *florăriță*. CONTEMPORANUL, IV, 89.]

2^a. Luna Mai (mai rar: April, ALEXANDRI, P. P. 34 și: Iunie, JIPESCU, O. 77). MARIAN, SE. I, 96; cfr. I. IONESCU, C. 86; BARONZI, L. I, 91/14. [Butoiești, în Mehedinți (poate, sub influența lui *Prier*): *florér* „Maiu“. JAHREBERG, VII, 83.]

— Derivat din *floare*, prin suf. nom. agent. -*ar*.

FLORĂREANĂ s. f. v. *florar*.

FLORĂRIE s. f. 1^a. *Parterre; serre*. 2^a. *Magasin où l'on vend des fleurs*.

1^a. Partea din grădina destinată pentru cultivarea florilor; încăperea cu geamă, încălzită, în care se depun florile iarna, ca să nu degere; seră. *În mijlocul grădinii eră o florărie proa frumoasă*. BACAC, ap. TDRG. *De voacă a vedea flori trebuie să mă duc în florărie*. C. NEGRUZZI, I, 98. *Zina și-o petrecă... cu florile: cara în grădină, iarna în florăria acoperită cu sticlă, ce și-o clădise în fundul curții*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 257. *Prevedu-4 la ferăstrău, care răspundea cătră florărie, cum el udă florile...* (Hilicurești, în Dâmbovița) H. IV, 60.

2^a. Prăvălie în care se vând flori.

— Derivat, în înțelesul 1^a, din *floare*, prin suf. col. -*arie*, în înțelesul 2^a din *florar*, prin suf. loc. -*ie*.

FLORĂRIȚĂ s. f. v. *florar*; **FLÓREA** s. m. v. *florică*; **FLORÉAN**, -*Ă* subst. v. *florică*, *florinte*; **FLORÉN** s. m. v. *flori*; **FLORÉNEL** s. m. v. *florică*; **FLORÉK** s. m. v. *florar*.

FLORÉTĂ s. f. *Fleurlet*. — Spadă lungă, flexibilă, cu vârf ascuțit și cu lama în patru muchi fără tăis, întrebuințată la ducele.

— N. după fran.

FLORI s. f. plur. *Menstruation*. — Menstruație, period (cfr. *soroc*, *fire*, etc.). COSTINESCU, BĂRCIANU. (Prin părțile Năsăudului) COM. N. DRĂGAN. — Din lat. *fluores* („menstrui“), idem. N. DRĂGAN, *Transilvania*, 47-48.

FLORÎ vb. IV^a v. *infiori*; **FLORIÁN** s. m. v. *florinte*; **FLORICĂ**, **FLORICĂ** s. f. v. *florică*.

FLORICĂ s. f. 1^a. *Fleurette*. 2^a. *Grains de maïs que l'on fait griller et crever sur une plaque de fer*. 3^a. *Danse populaire*. 4^a. *Nom donné aux chèvres, aux bœufs, etc.*

Diminutivul lui *floare* (derivat prin suf. -*ică*).

1^a. *Floricele roșii*. DRĂGHICI, R. 62. *Legenda floriciiă*. C. NEGRUZZI, I, 105. *Floricele ce se ascundea prin desigurile crângurilor*. ISPIRESCU, L. 58. *Floriciiă frumosiță*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 89. *Floriciiă de pu spinie*. HODOȘ, P. P. 63. (Bot.) - *de-pelac* = *floare-de-leac*. PANTU, PL. | *Floricele-frumoase* = *hănuți*. PANTU, PL. || Fig. *Flori de stil*. *Are deprinderă să puie floricele*. BARONZI, L. 68/14. [Plur. -*cele*. | Alte diminutive: *florică*. O *florică frumoasă*. MARIAN, V. 118. *Franzi verde floricele*. HODOȘ, P. P. 156. *Floriciiă, floricea*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 23; *florică*. *Ce floriciiă asta?* RETEGANUL, TR. 141/14. *Floriciiă, floricea*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 140; (rar, în rimă) *florioară*. MARIAN, I. 562; TEODORESCU, P. P. 327^b.]

2^a. P. anal. (La plur.) *Floricele* (-*boabe* s. - *de porumb*, une-ori și *florică*) TDRG. (cu schimbul genului, după sinonimul) *coțofei, boabe de porumb coapte, flori* (II, 5^a). *Îndopându-se ca... alune prăjite și floricele de porumb*. FILIMON, C. II, 325. *Își cumpără niște floricele-boabe*. ISPIRESCU, L. 251.

3^a. *Floriciiă*: numele unui joc țărănesc. SKVASTOS, N. 251; cfr. PAMFILE, J. II, 283; H. II, 65, 82; III, 80; IV, 90, 255; VII, 157, etc.

4^a. Nume de capră (Jud. Buzău) DAMÉ, T. 182; și de oale (Pârâu, în Gorj) H. VI, 253. [Cu alte sufixe: *Florica*: nume de femei. Nume de vacă cu a pete pe păr (în florită), s. fătată la Florii DAMÉ, T. 29, 181; MARIAN; *Florea*: nume de bărbat (ZANNE, P. VI, 115). Nume de bou (vacă și: *Florica*) LIUBIANA, M. 115, de capră (Chiojdu-Băscu, în Buzău) H. II, 28, de căne ciobănescă (Cobia, în Dâmbovița) H. IV, 86. Mierlă galbenă (Voila, Cârța, comit. Făgărașului) VICIU, GL.; *Floréan*, -*ă*: nume de bou (s. vacă) bălțat s. fătat la Florii MARIAN; DAMÉ, T. 27, 29, 181; H. III, 425; JIPESCU, O. 49; LIUBIANA, M. 115; SBIERA, P. 319/11; cu diminutivul *Florénel* (vițel) MARIAN; *Florică*: nume de bou. (Gănești, în Covurlui) H. III, 226; *Florăia*: nume de vacă. FRANĆ-CANDREA, M. 50; *Florân*: nume de căne ciobănescă (Cosoveț, în Mehedinți) H. IX, 55.]

FLORI s. f. plur. *Pâquis fleuris, Dimanche des Rameaux*. — Duminica înainte de Paști s. cea de pe urmă Duminică din postul mare, pe care biserică ortodoxă o sărbătorește, cu o deosebită solemnitate, în amintirea intrării triumfale a Domnului nostru Isus Christos în Ierusalim și a întămpinării lui de către locuitorii acestui oraș cu ramuri de finic (cfr. MATEI, XXI, 8). În această zi se împart la biserică măștișori care amintesc ramurile de finic din Ierusalim. Se mai numește și: *Duminica florilor* s. *Duminica florilor*, *Staurile florii*, *Duminica elăstărilor* (Transilv.). MARIAN, SE. II, 255-256. Cfr. id. ib. 259. *Cum ca fi în zina de Florii, apă va fi și în zina de Paști*. ȘEZ, I, 192/11; cfr. III, 120/11. *La Florii să bea măștișorul*. ZANNE, P. VI, 116. || P. ext. „Niște pânișoare de grâu împietite în forma spiralelor de a orologiu, care se dau ca moși în zina de Florii băieților săraci din vecini, de sufletul morților“. MARIAN, SE. II, 255.

— Derivat din *floare*, prin suf. col. -*ie*. (S'ar putea admite un lat. *florilia, în loc de -*alia*.)

FLORILĂ s. m. v. florică.

FLORILĂT. -Ă adj. *Tachet de blanc.* — (Rare; de spre vite) Cu pete albe. LB.
— Derivat din Florilă, prin suf. adj. -at.

FLORIN, FLORINCIOŢ, FLORINT s. m. v. florin.

FLORINTE s. m. (Ornit.) *Verdier (Lagurus chloris).* — Pasăre de mărimea stigletei, cu penne măslinii, afară de bărbie şi guşă care îi sânt gălbii. Şi: verdou şi păunior (Banat). MARIAN, O. I, 387. *Cătezi, petruşi, sticleşi Şi florinţi de cei sameşi.* Ibid. 389. *Pe creangă vesel Un florinte 'mi cântă.* IOSIF, P. 34. [Diminutiv: florintel. MARIAN, O. I, 387. | Şi: (Transilv.) florant s. m., florantă a. f. ibid. | Şi: florea. GĂRLEANU, N. 321; florin. *Cântă un florin... Versul lui timpde răsună...* în tonuri diferite. DUNĂREANU, R. 262.]

FLORINTEL s. m. (Ornit.) v. florinte; **FLORIOARĂ** s. f. v. florică.

FLORINT. -Ă subst. *Fleuriste.* — (Rare) Bărbaţi, dar mai ales femei care vând flori naturale, florar. *Şi cu sânt florist. Producătorii verii tu poşi la târg a duce.* c. NEGRUZZI, II, 37. | (Mai des) Cel (cea) care confecţionează flori artificiale.
— N. din fran.

FLORIU. -IE adj., s. f. I. *Tachet de rouge.* II. Nom de *chêvre.*

I. A. DJ. PRIAN, MUSCEL, 41. „Culoarea cânilor este: florie, roşie, etc.” (Cobia, în Dâmboviţa) II, IV, 85. „Felul cel mai rar de culoare a părului la cai este florie”. Ibid. [La ALECSANDRI, P. II, 522, întrebuinţat în poezie şi în înţelesul neobichnuit de: plin de flori, înflorit. *Plaiu florin*]

II. Substantivat (la fem.). *Floria*: nume de capră. (Chiojdu-Băscu, în Buzău) II, II, 28, de vacă a vitei. GOM. I. PAVELESCU. [Diminutivul: Floriţă s. f. MAT. FOLC. 672.]

— Derivat din floare, prin suf. adj. -iu.

FLORIŢĂ s. f. v. florin; **FLORŢOTINĂ** s. f. v. florţotină.

FLOR s. m. sing. (Bot.) = în. (Transilv. prin înţinerile unde se găseşte Saşi în apropiere, precum în Bran, Vălcule, etc.) BIBICESCU, P. P. 193; JAHRESBER, X, 187.
— Din săseşte Floss (= Flachs), idem.

FLOSC s. m. v. flească (3°).

FLŢĂ s. f. *Flotte.* — Reuniune de mai multe vase de războiu s. (mai rar) comerciale, care plutesc împreună, având aceeaşi destinaţie. *Flotele... cele de coastă de pe apă.* N. COSTIN, LET. II, 66^{1/2}. *Flotele barbare.* ALEXANDRESCU, M. 27. | P. ext. Marina militară a unui stat.
— N. din fran.

FLOTĂC s. a. *Gros flocon de neige.* — Fulg de zăpadă. JAHRESBER VII, 83. (La plur.) *Floctace* = ninsoare mare ce pică în timp moinos. COSTINESCU. [Cu alt sufix şi cu acelaşi înţeles: flotag I.M., flotoc (Mehedinţi) CDDE nr. 607.]
— Pare a fi disimilat din *flocac (floc + suf. -ac).

FLOTĂG s. a. v. flotac.

FLOTANT. -Ă adj. *Flottant.* — Nefixat, care-şi schimbă locul sau felul. [Suplinitorii], *parte flotantă a corpului profesional.* MAIORESCU, D. IV, 282. *Materialul institutului (de chirurgie) e prea flotant ca să-l putem fixa într-o lege.* Id. Ib. 261. Datorie flo-

tantă; neconsolidată, care poate creşte ori scădea după nevoile tozaurului public.

— N. din fran.

FLOTILĂ s. f. *Flottille.* — Flotă de vase mici şi puţine, cum este cea românească. URICARIU, XXII, 446. *N'a făcut armata la flotilă?* DUNĂREANU, C. 21.

— N. din fran.

FLOTILĂŞ s. m. *Soldat de la flottille roumaine.* — *Flotilaşul nostru mergea repede, vesel.* SANDU-ALDEA, D. N. 280; cfr. DUNĂREANU, R. 153.

— N. derivat din flotilă, prin suf. -aş.

FLOTŢOC s. a. v. flotac; **FLOTŢOCŢ, -ŢĂŞ** adj. v. floctos; **FLUCIERĂ** vb. I v. fluştură.

FLUCTUAŢIE, FLUCTUAŢIUNE s. f. *Fluctuation.* — Schimbare, variaţie, nestatornicie. *Fluctuaţiuni şi... nestatornicie.* ODOBESCU, II, 48. *Fabricarea este expusă la o mulţime de împrejurări şi de fluctuaţiuni.* GHICA, s. 568. *O situaţie... fixată prin lege, iar nu lăsată la fluctuaţiuni anuale.* MAIORESCU, D. IV, 255. *Fluctuaţiunile politice.* Id. Ib. 259. *Fluctuaţiuni de curs* [la bursă]. PANTU, PR. 13.
— N. din fran.

FLŢĂ † s. f. *Tulle, gaze, crêpe.* — (Rare, Mold.) Tesătură subţire şi străvezie, întrebuinţată ca val. *Amorului... De pe piept ridică fluda şi pricea mormântul său.* KONAKI, P. 19.

— Din n.-grec. *φλώδα*, „pojghită, cămaşă subţire”.

FLŢER s. a. v. fluer.

FLŢID. -Ă adj. subst. *Fluide.*
1°. *Curgător. Văzi izvoare ultramicale peste pietre licurind...* Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoaie. EMINESCU, P. 194.

2°. (Fizic.) Compus din molecule care, fiind prea puţin aderente între ele, se pot mişca foarte uşor; cfr. solid. *Licidole şi gaze...* [se numesc] fluide. PONI, F. 43.

3°. Subst. Galvani presupunea că în nervi există un gen de electricitate, proprie animalelor, pe care-l numea *fluid vital.* PONI, F. 247. *Fluidul magnetic.* ALECSANDRI, DACIA LIT. 261.

[Derivat: fluiditate s. f. *Fluiditate de gânduri.* VLAHUŢĂ, D. 124.]

— N. de origine lat. (*fluidus*, -a, -um, idem).

FLŢIER s. a. 1°. *Flûte (de beryer).* 2°. *Tibia.*
1°. Instrument muzical primitiv (de obicei) de lemn, având forma unei țevi în care sânt tălate 6-8 găuri, pe care le închide s. deschide cu degetele cel ce cântă s. zice din -. În apropierea gurii este, pe partea opusă, o altă tăietură, numită vrană s. ochiu; crăpătura prin care se suflă se numeşte lumină. După forma şi mărimea lui, după materialul din care e făcut şi după tonul produs, în loc de numirea generică -, întâlnim, în diferite regiuni şi numirile: caval, drigană, durloiu, flistigoale, flisc, flişcă, flişcoale (fliscoale), flueriţă, flueroiu, fofează, piscoale, piţigoale, şueră, şuericiu, surlă, tărtă, tăt, ţignal, tilineă, ţiţoacă, titile, titilig, titilincă, titilîşcă, ţipătoare (ţipă), totăleă, trişcă, tulnec, tuteleă; cfr. LIUBA-IANA, M. 113, PAMFILE, J. I, 339, III, 38-39. *Fluerile sale, ce fărâcău cu dinse.* DOBOŢEŢU, V. s. 218. *Gheorghe Ştefan-voia... zăzând odată în dăcan cu toaiaşi în gură... Iordachi Cantacuzino* [i-a zis]. „Ce zici în fluer dumneata, logofete?” NEULCE, LET. II, 206^{1/2}. *Ţinţarii cu fluere, grierii cu surle, albinele a cimpoi cântec de nunta cântând.* CANTEMIR, IST. 108. *Cu fluierul la gură păstorul cântă.* c. NEGRUZZI, I, 115. *Fluieru mormură* ”

stădu. EMINESCU, p. 293. *Bodrângi, un moșneg fără căpătâiu, ... ne cântă din fluier: Doine, care te umple de fiori.* CREANGĂ, A. 82. *O să-ți iai fluera și o să-mi cânti.* (Almaș) MARIAN, SE. II, 121. *Ușner când căd bătea, Fluierul framoa căntă, Oile mi le odormea.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 510. *Capitul tu căntă din fluier.* RETEGANUL, P. II, 35^{1/2}. *Îi arde câte o horă din fluier.* ȘEZ. II, 180^{1/2}. *Gras fluier* (= se zice despre cel slab și bolnăvicioș). ZANNE, P. II, 579.

2° P. anal. (Anat.) - **ul piciorului** s. (simplu) - = cel mai mare dintre cele două oase de la piciorul omului s. animalelor (cfr. țurloiu, țărloiu) care împreună genunchiul cu glesna (numit în știință tibia); p. ext. întregul partea piciorului (cu carne și piele) dintre genunchiu și glesna. *Îi zăbrobiră fluierie.* DOSOFTEI, V. S. 40; MINEIUL (1776), 5. *Veți șchiopăta pre amândoua fluerele noastre.* BIBLIA (1688), 25^{1/2}; cfr. 77, 201. *Am șchiopătat pentru edămărea fluierilor picioarelor.* SINCAL, HR. I, 325^{1/2}. *Babuțe care se fac... pe fluierale picioarelor.* MARIAN, SE. 7. (În giuamă) *A cântă cu fluierale = a ședea stărcit, cu genunchii la gură.* ZANNE, P. II, 159. (Și lat. *tibia* are amândouă înțelesurile; cfr. arom. *călamea di cior*).

[Pronunț. *flu-ier*.] ȘI: **fluieră** s. f. = fluierul s. fluera cu 6 găuri (în Râșinari, Lupșa, Bistra) VICIU, GL.; **fluieră** s. f. Accentuat și: *fluie* s. a., cfr. CREȚU în MARDARIE, L., glosar.]

— Etimologia nesigură. (Înrudit cu alb *foere*, *flojere*, *fuet*, *fut*, idem. La popoarele învecinate: n.-grec. *φλοῖτα*, rus. *флюйта*, polon., morav., sloven. *flujara*, sârb. *flula*, ung. *furulya*, idem, cuvântul e împrumutat de la păstori români.)

FLUIER s. m., sing. *Sifflement*. — Fluierătură, cfr. sufer. *Fluierul* edântului. DOINE, 31^{1/2}. [Diminutiv: *fluierăș* s. m. sing. *Fluierăș de cânt.* BICESCU, P. P. 313.]

— Postverbal din *fluieră*.

FLUIERĂ vb. I. I. 1°. *Sifflet*. 2°. *Jouer de la flûte (de berger)*. II. *Sifflet* (qqn).

I. Intrans. (mai rar) trans. (cu complement intrans.: melodie, etc.) 1°. A produce, suflând printre buze (a. printre degetele băgate în gură, s. în fluierță), un sunet asemănător cu al fluierului (cfr. *șuieră*, *șăcă*), sau o combinație melodică de sunete. *Pune străoajă la pândă cu să tragă cu urechia și să fluiera când se apropie rădătorul.* ODOBESCU, III, 81^{1/2}. *Fluierând doina dăioasă.* BĂLCESCU-KISSO, M. V. 580^{1/2}. *Pe ici pe coloa trecea câte un romanțios fluierând.* EMINESCU, N. 34. *Măi bălăfă Niculiță, Când ieși seara pe uliță, Fluieră din fluierță.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 49. *Să mă duc peste măgură, Că fluieră om din gură.* HODOȘ, P. F. 62. *Se duce fluierând.* DOINE, 7. *Boierul, când îi e foamă, se primblă, Românul fluieră, iar Țigănu-l cântă.* ZANNE, P. III, 561. *Domnul fluieră în biserică (se zice 1° despre cei buzai; 2° despre oamenii fără căpătâiu, 3° despre cei proști).* ISPIRESCU, Ibd. III, 351. (De aici:) † **Fluieră-n-biserică** s. m. = om de nimic. I **Fluieră-n-buțe** s. m. bețivan mare. Cfr. PANN, P. V, I, 111. - a pagubă = (propriu) a fluieră în semn de părere de rău pentru o pagubă suferită, pentru o neizbândă, (p. gener.) a face o prostie a. a suferi o neizbândă fără să mai poți schimbă lucrurile, cfr. a rămâne buzat (s. cu buzele umflate). *Ce să faci el oșă dară? Fluieră una a pagubă.* RETEGANUL, P. I, 60^{1/2}; cfr. II, 75^{1/2}, IV, 64^{1/2}; ISPIRESCU, L. 139. I **A-i - cuișă** = a-l chema s. a-l avertiza pe cineva print-o fluierătură. *Când o ceai culea, să-mi fluieră.* FUNDESCU, ap. TDRG. | P. anal. (Despre vânt și despre unele păsări, precum mierla și ciuful. II, VII, 389, cfr. *Fluierar*) *Nu mai edântul de mai fluieră prin horn.* CONTEMPORANUL, V, 299. *Și aud... că o nenămură lume de insecte ce se străcoră prin*

ierburi finiu, scârțâind, fluierând. ODOBESCU, III, 19^{1/2}. *O mierlă fluieră o melodie încântă.* SADOVEANU, SĂM II, 601. | A articula sunetele printre buze, astfel încât să se asemene cu o fluierătură. *El o strălă... zăpăcit, fluierând cuvintele într-o șoptă.* VLAHUȚĂ, D. 153. † **Fluieră-vânt** s. m. = om ușurel, fără căpătâiu, care, în lipsă de ocupație serioasă, își pierde vremea umblând haimăna (cfr. *Flu-tură-vânt*). *Fata tu ședea la feroastră, vedea pe un june fluieră-cânt, umblând de colo până colo.* ISPIRESCU, L. 120; cfr. 388. *Moartea nu le intră în... de ești... gospodar ori un fluieră-cânt.* ION CR. III, 6.

2°. (Rare) A cântă din fluier. *Cine ne-a mai fluieră în fluiera' cel de rag.* RETEGANUL, TR. 59^{1/2}.

II. Trans. 1°. (Modern; complementul e o operă artistică reprezentată a autorul ei) A dezopăra prin fluierături. *„Dale Carnașului” a fost fluierată.* MAIORESCU, CR. II, 171.

2°. (Neobicitnuit, despre vânt) A suflă (pe cineva) șuierând. [Cui] *i-ar plăcea să-l ploie din tavan și să-l fluera cântul din toate părțile?* I. GHICA, s. 594.

[† (Neobicitnuit) vb. I^o cu înțelesul „a cântă din fluier”: *Să vie Filimon să fluierăde.* DOSOFTEI, V. S. 218.; cfr. MARDARIE, L. 3181; (dial.) *fluieră* vb. I. *Nu e bine să fluier prin casă și prin curte pentru-că tragi a străcie.* ION CR. III, 83. | Derivate: *fluierăre* s. f. și (mai adesea) *fluierat* s. a. (exprimând, amândouă, acțiunea continuă). *Fluierări de flaut.* I. NEGHEZUL, VI, 142. *Fluieratul edântului.* MARIAN, SE. II, 121. *Și-i canoase pe fluierat Că e june nenaurat.* HODOȘ, P. F. 62; *fluierătură* s. f. (exprimând mai ales sunetul de durată scurtă sau faptul de a dezopăra ceva fluierând). PANN, § I, 4^{1/2}; ODOBESCU, c. 107. *Tipetele ce obicinuse căntătorii... sânt un fel de fluierături.* II, II, 3.]

— Derivat din *fluier*.

FLUIERĂ s. f. v. **fluier**, **FLUIERĂN** s. a. v. **fluierolu**.

FLUIERĂN s. a. (Muzică) = naia. (Coșereni, în Ialomița) II, VII, 159. (Bileciurești, în Dâmbovița) II, IV, 57. [După PAMFILE, J. III, 39 ar fi, prin Munt. și Ban., sinonim cu „caval”].

— Derivat din *fluieră*, prin suf. instr. -ar.

FLUIERĂȘ s. m. I. *Fabricant de flûtes (de berger)*. II. 1°. *Joueur de flûte (de berger)*. 2°. Nom de divers échassiers. III. *Février*.

I. Meșter care face fluiera. (Cristești, în Botoșani) II, I, 63.

II. 1°. Cântăreț din fluier. *Fluierării le dechideă [lucrătorilor] drumul cântând.* BELDIMAN, N. F. I, 7. *Încuinașii, fluierării și surlașii răsunau alături mare.* DELAVRANCA, s. 100. *În zisa de străgăci se alegau... trei grup... care plecu în trei părți, acedn câte-un fluier, cimpoi sau lăutar.* (Aliman, în Constanța) II, II, 259. (Atributiv) *Fiecare cântăreț fluierar capătă câte o năframă la fluier.* MARIAN, I, 274; cfr. *Fluierăș*.

2°. P. ext. (Ornit.) Diferite păsări călătoare din ordinul picioroanțelor, care trăiesc, din Martie și până prin Octombrie, mai ales în delta Dunării și prin lagunele Mării-negre; ele sânt conuși a. aproape cafenii pe spate, albe pe bănte, cu ciocul și picioarele lungi. Cea mai mare este *oedipennus crepitans*; ceva mai mică: *limosa aegaeophala* și *machaeus pugnax*, caracteriste prin gulerul bărbătușului. Mai mică de cât toate (cam cât o vrăbie) este *totanus* (vreo șase specii); cfr. *pioier*, *purcăraș*.

III. (Mold.; mai mult în giuamă) Luna lui Fevruarie, Făurar. PAMFILE, J. II. *Era prin luna lui Fluierar, pe când se fluiera canușă din câtră și dancii din câtră.* BOGDAN, ap. TDRG.

— Derivat, în înțelesul I, din *fluier*¹, iar în înțelesul II din *fluieră*, prin suf. nom. agent. -ar.

(În sensul III pare a derivă, ca arom. *Floiar*, dintr-o formă *Febriarius < *febrarius*, fiind apropiat numai prin etimologie populară de *fluerat* vântului.)

FLUERĂRIE s. f. *Art ou métier du fabricant de flûtes de bergers.* — Meseria fluerarului¹ (I), meșteșugul de a face flueri. (Bela, în Dâmbovița) II, IV, 45.
— Derivat din *fluerar*², prin suf. abstr. -ie.

FLUERĂȘ s. a. 1°. *Petite flûte (de berger).* 2°. Danso payanne.

1°. Fluer (formă desmierdătoare); fluer ciobănesc mic; fluer mic și scurt de metal (de pământ s. de zahar), care poate produce un singur ton; cfr. țigănal. *Flueriș de fag, Mult zice cu drag! Flueriș de os, Mult zice duos! Flueriș de soc, Mult zice cu foc!* ALECSANDRI, P. P. 2. *Din fluerișul meu cântam.* TEODORESCU, P. F. 111°. *Eu nu mai pot de frig și tu tot zici în flueriș.* MARIAN, SE. II, 117. *Am un flueriș cu două boricole?* (= Nasul) GOROVEI, C. 236. [Și: *flueriță* s. f., *fluericlu* s. a. *Măi bădăță Niculiță... Fluteră din flueriță Să ies și eu la porțiță.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 49; cfr. DOINE, 14; RETEGANUL, TR. 113°. *Tăței o flueriță.* SEZ. VII, 163. *Fluerici roșii de zahar, de să moară copiii după ele.* AGĂRIBĂNEANU, LUC. IV, 486; cfr. GOROVEI, C. 107.]
2°. Numele unui dant țărănesc. SEVASTOS, N. 281.
— Derivat din *fluer*¹, prin suf. dim. -aș.

FLUERĂȘ s. m. 1°. *Joueur de flûte (de berger).* 2°. *Loriot (Oriolus galbula).*

1°. (Rar) *Fluerar*² (II, 19), cântăreț din fluer. *Doze 4 galbeni de aur lui Filimon fluerarului.* DOȘTEU, V. S. 218. *[Lăi] 6 de la 2 trâmbari, de la doi doboșeri, de la un surmăciș, și de la fluerar/ii câte un leu anul.* (a. 1776) CRICĂRIU, XIX, 320°. *Fluerar cu flueriș. Nu mă poate desmierdă. Numai mândra cu corba.* RETEGANUL, CH. 94.
2°. (Ornit.) Mierlă galbini; cfr. grangure. (Ravovița, în Țara Olteului) VICIU, GL. (sub florea).
— Derivat din *fluer*¹, prin suf. nomb. agent. -aș.

FLUERĂȘ s. m. sing. v. *fluer*¹.

FLUERĂTOR, -OARE adj., subst. 1°. *Siffleur, joueur de flûte (de berger).* 2°. Nom de divers *chaesiers*. 3°. *Herbe à la femme battue (Tamus communis).*

Adjectivul verbal al lui *flueră* (derivat prin suf. -ător), substantivat adesea.

1°. Adj. Care flueră. Subst. *Fluerar*² (II, 1°), *fluerar*. *Oarecare flueră o unuia din fluerători.* MINICILU (1776), 34. *Nenea Stău fluerător* (= Vântul). GOROVEI, C. 397; cfr. 297, TEODORESCU, P. F. 225.
2°. (Ornit.; substantivat sub forma masc.) = *fluerar*² (II, 2°), *purcăraș*. MARIAN, O. II, 265; COSTINERCU.

3°. (Bot.; substantivat sub forma fem.) Plantă ierboasă cu flori galbene-verzi. Și: napi-porcești-de-pădure, napii-porculei-de-pădure, viță-neagră. PANTU, PL.; DAMÉ, T. 186.

FLUERĂTOR s. a. Sorte de flûte. — Instrument muzical (nedefinit mai de aproape). II, II, 77 (Pogonele, în Buzău), VII, 187 (Gârbovi, în Ialomița). Poate „naiul”; cfr. *fluerar*¹.

— Derivat din *flueră*, prin suf. instr. -ător.

FLUERĂTORĂ s. f. v. *flueră*¹.

FLUERICIU s. a., **FLUERIȚĂ** s. f. v. *flueriș*¹.

FLUERIOU s. a. *Grande flûte (de berger).* — (Ban., pronunțat *fluerioiu*) Fluer mare având lungimea de 70 cm până la un metru și grosimea de 4-5 cm. Este făcut din două buciști scobite, unite la olăță, și pe de-asupra e îmbrăcat cu soarăță. Are numai patru găuri în partea de jos și tonul lui, care se aude din

foarte mare depărtare, este jalnic. LIUBA-IANA, M. 113. *Muzicanții cei mai prețuiți pentru priceghie erau Petru Nistor cu flueroniul său cel lung ca de un metru, MARIAN, SE. 273. Proprietarul casei, la căpătâniul își jino gură, flueră și flueroniul, cu seara, după ce se culcă, să cânte.* LIUBA-IANA, M. 98. [Alți augmentativi, rar: *flueră* s. a. MARIAN, I. 218.]
— Derivat din *fluer*¹, prin suf. augm. -oiu.

FLUOR s. a. (Chim.) *Fluor.* — Metaloid gazos care descompune apa la temperatura ordinară și atacă mai toate metalele. [Familia: *fluorură* s. f. Corp compus din fluor și dintr'un metal; *fluorină* s. f. = fluorură de calciu; *fluorescență* s. f. Proprietatea ce au unele cristale (d. ex. cele de fluorină) și soluții să se acopere cu un înveliș luminos, ca al opalului, când proiectăm asupra lor raze solare, într-o cameră obscură; cfr. *fluorescență*.]
— N. din fran. (< lat. *fluor*, „curgere”). Cfr. dubletul *flori*.

FLUȘTURĂ vb. I. v. *flutură*.

FLUȘTURĂ vb. I. I. 1°. *Remuer ou agiter (la tête).* 2°. *Faire siffler* (une arme en la tournant rapidement dans l'air). II. *Siffler* (entre les dents).

I. (Cfr. *flutură*) 1°. Intrans. A mișcă încoace și încoale din cap (p. ext. din coarne). *Boii flutură din coarne.* SANDU-ALDEA, A. M. 220. *Când au aurii, [boii]... i-au via stăpânului: Să pui în car... lucruri... pân'om flutură din coarne, și când om flutură noi, atunci să pleci cu ele.* ION CR. II, 231. *Sfânta cită... flutură din cap spre semn de vesellie.* JIPEȘCU, ap. TDRG.

2°. Trans. A mișcă (amenințător) o sabie, un băț, etc. repede prin aer, astfel ca să zăiere. *Apoi sabia-și scotea și-odată o flutură.* CORCEA, B. 12°. *Săbioara mi-o trăgea, De trei ori c'o flutură Și da capu' ca să-4 ia.* SEZ. VII, 60. *Flutură biciul.* IOANESCU-BOTENI, S. N. 238.

II. A flueră (prințre dinți), a zăieră. *Sara nici să flueri în casă nu e bine; numai decât îți zice: „ce mi-ai început să-mi fluturi?”* PITIS, CONV. LIT. XXXVII, 729. *Să vezi Turcii ce-mi făcă?... Solz'u'n gură că punea, De trei ori c'o flutură, Pădurea de răsună.* PĂRSCULESCU, L. P. 219.

[Și: *flunștură, flunștură; flucură.* O coastă de cal găsea... *Cu coasta c'o flucură Și din gură se răstoa: „Care este mirarea? Că astă apă-lă E gătită pentru cap de fată!”* PĂRSCULESCU, L. P. 207.
Derivate: *flunșturare* s. f.; *flunștură*, -ă adj. (Cu înțeles pasiv) Răspândit (ca de vânt), în dezordine. *Dar să-mi spui nevasta mea, Ce își-părul fluturat?* CĂTANĂ, O. 69; cfr. POPOVICI-BĂNĂTEANU, ap. TDRG. (Cu înțeles activ) *Flunșturatec. Un om flunșturat.* SLAVICI, ap. TDRG.]

— Etimologia necunoscută. (Se pare că verbul *flutură* s'a contaminat cu *tulpina fluc*, adăugându-se astfel, la noțiunea „mișcării falfătoare”, ideea „sunetului zăierător”, produs de ea în aer.)

FLUNȘTURĂTEC, -Ă, FLUNȘTURĂȚIC, -Ă adj. = *flunșturatec. Tinerimea flunșturatec.* CARAGIALE, S. N. 95. *Epimetez eră un flunșturatec și un urezel de mînte.* ISPIRESCU, U. 90°.

— Derivat din *flunștură* (*flunștură*), prin suf. adj. -atec.

FLŪTUR s. m. (Entom.) v. *flutură*.

FLUTURĂ vb. I. I. 1°. *Voltiger, flatter ou ondoyer au gré du vent.* 2°. *Remuer ou agiter (la tête).* 3°. *Perdre la raison.* II. *Agiter* (qqch.) *au gré du vent, faire voltiger.*

I. Intrans. 1°. A pluti s. a se mișcă în aer falfăind, în voin vântului (ca fluturile când zboară). *Vestela toamnei frunze... flutură în vânt.* ALEXAN-

DIRESCU, M. 74. *Mii de flacări albăstrele* Se văd tainic fluturând. ALECSANDRI, P. I, 51. [Fluturul] se duce și flutură în ceruri multe asupra feței mării, când ea dorme. EMINESCU, N. 29. | A făl-făl (despre steag, halnă, piotă, barbă, etc.). *Vechiul steag a Moldovei înaintea flutură.* C. NEGRUZZI, I, 125. *Albe rochii fluturând, fug pe dealuri.* COȘBUC, P. 127. *Cămașă... flutură prin aer, legănată de vânt.* CĂTANĂ, P. B. I, 43. *Chica... flutură ca o coamă pe gramajii lui.* IPIRESCU, L. 229. || Fig. A zbură, a rălci cu gândul, cu mintea. *Sufletele lor flutură îngrijate prin preajura flotei lor de la Indii.* I. NEGRUZZI, V, 403. *Toate gândurile lui, ce fluturau împrejurul unor imagini atât de diverse, se adunară împrejurul uneia singure.* ZAMPFIRESCU, R. 39.

2. (Mold.) A da din cap, a mișca, a scutura capul s. coarnele, a flutură (l. 1^a). *Împăratul eră... oacheș, și cam aruncă câte odată din cap fluturând.* NECULCE, LET. II, 348. || *Ipote flutură din cap.* CREANGĂ, P. 179. *Am fluturat șopul odată din coarne și atunci au căzut iapa jos.* SIEREA, P. 166. *Am un bou, cu gura rumeșă și cu coarnele flutură?* (= Sfredelul) *ibid.* 321.

3. Refl. † (Neobișnuit) A-și pierde mintile, a înnebuni (după ceva). *Și mulți s'au fluturat* [zburat] la chipuri pentru muera. BIBLIA (1688), 644, ap. TDRG.

II. Trana. A mișca făl-fălind cueri în vânt încoace și încolo. Cu cealaltă mână fluturând a parte a mantiei... EMINESCU, N. 65. *Văzdoarea... fluturând mersu batista în vânt.* VEZDE, IV, 20. *Doi gelași venă curând, Săbiile fluturând.* ALECSANDRI, P. P. 211. (Cfr. flutură I, 2^a). || P. ext. (Complementul nu e sabia, ci omul lovit de ea) A izbi cu o armă pe care o fluturi prin aer. *Hai, copii de mi-4 lăsați Prin săbiile să-4 fluturați.* Dar nimic să nu-4 stricați, *Cale bună să-4 lăsați.* ALECSANDRI, P. P. 209. || *În zbor cu sabia fluturându-o...* (Băicrești, în Dâmbovița) II, IV, 64. || *Flutură-vânt = flutură-vânt. Ești om la locul d-tale, nu un flutură-vânt, cum ie azi stăciți.* CONTEMPORANUL, VI, 15; cfr. VI, II, 15.

[Derivate: fluturare s. f. *Fluturarea horbotelor.* SADOVEANU, P. S. 170. (Fig.) *Notatornicie. Ca 'n viața conjugală, Așă 'n orice pricază, Aceeși fluturare, Aceeși usurină.* I. NEGRUZZI, II, 67; fluturat s. a. *Un fluturat de pănă.* ANGHIEL și IOSIF, C. L. 5; fluturat, -ă adj. (Cu înțeles pasiv) *Bădăstă fluturată în vânt.* (Cu înțeles activ) *Fluturatec, neastâmpărat, zvânturat.* *Fluturat = mente motus et vagus.* ANON. CAR.; fluturător, -oare adj. *Cântarea dulce... se înalță... ca într'un zbor fluturător,* apoi se lasă ca o ninsoare de sunete în depărtări. SADOVEANU, M. 130.]

— Din lat. pop. *fluctulare (din fluctuare. Candrea-Hecht, *Romania* XXXI, 310-311 propune *flutulare, din flutare), păstrat și la Albanezi: fluturon, idem. Cfr. flutare.

FLUTURĂȘ s. m. 1^a. *Petiț papillon.* 2^a. *Petite papillette, petit oripeau.*

Diminutivul lui flutare (derivat prin suf. -aș), micșorător și desmiordător.

1^a. *Zburând ca niște mici fluturăși.* KONAKI, P. 59; cfr. ALECSANDRI, P. P. 36. *Face-m'as un fluturăș Și p'aripa vântului în giurul pământului Aș zbură.* BĂBESCU, P. P. 27. || Spec. - în găt: nume de boală (nedefinită mai de aproape). II, II, 122 (Glad-Siliște, în Buzău).

2^a. (La plur.) *Ia... numa 'n fluturăși lucrată.* TEODORESCU, P. P. 304.

3^a. (La plur.) *Fluturăși: o floare* (nedefinită mai de aproape). II, IV, 194 (Răciu, în Dâmbovița).

[Cu alt suf. fluturăt. *Fluturăt de pe ploiu.* ALECSANDRI, P. I, 382. *Până și fluturăt umbraș doi câte doi.* IPIRESCU, L. 133. || A avea fluturăt: a fi cu duș, cu toană, cu hăchiți. ZANNE, P. I, 461.]

FLUTURĂȘ s. m. (Ornit.) = purcăraș.

— Derivat din flutare (fîind-că prinde fluturi, pe care li mănâncă), prin suf. nom. agent. -aș.

FLUTURĂTEC, -Ă, FLUTURĂTIC, -Ă adj. 1^a. *Voltegeant ou s'agitant légèrement au gré du vent.* 2^a. *Léger, inconstant, frivole, écaoré.* 3^a. *Inusité, fou.*

1^a. (Neobișnuit) Care se mișcă încoace și încolo în voia vântului, făl-fălind. *Ajă Ochiu ie cântu la norii fluturatici de pre cer.* OLLĂNESCU, ap. TDRG. || Adv. *În aburirea vântului stăpărele și printrile se undolau fluturatec.* SLAVICI, *ib.*

2^a. Nestatornic, șovăielnic, schimbăcios, trecător. (Despre persoane) *Ușurel, ușuratec, nestatornic, spulberat, zvânturat, zvăpăiat, nebuțat, fluturat, fluturat.* *Fluturatec. A inimilor calde fluturatec iubire.* OLLĂNESCU, H. O. 278. *Înima lui fluturatică se simțea rănită.* ODOBESCU, I, 289. *Ținu în lanțul ie pe fluturatec tîndr.* C. NEGRUZZI, I, 21.

3^a. † Apucat, zănat, smintit, ieșit din minți. *Fluturatec și fără minte.* DOȘOFTEIU, V. S. 146. *Căce au intrat acasă fluturatec* (zburat) *cătră tene?* BIBLIA (1688), 272^a. || cfr. 146^a. || ap. TDRG.

— Derivat din flutare, prin suf. adj. -atec.

FLÛTURE s. m. (Entom.) 1^a. *Papillon.* 2^a. *Fruit du faux platane.* 3^a. *Paillette, oripeau.*

1^a. Numele generic al insectelor din familia lepidopterelor. *Fuge...* ca zburătorul flutur dintr-o floare a altă floare. KONAKI, P. 81. *Trage pe frumozii liniari... ca lumina pe fluturi.* C. NEGRUZZI, III, 279. *Flortie toate... incredințar taina lor unui curșător flutur albastru stropit cu aur.* EMINESCU, N. 29. *Boboc de trandafir... neatinde ochii fluturilor.* CREANGĂ, P. 276. *Of, săracii oiniciți, Cum să duc, ca fluturii, Pe marginea Dandrii.* MĂNDRESCU, L. P. 228. *Copiii ca să facă pe fluturi să se oprească pe flori, ca să-i poată prinde, le recitază aceste versuri: Flutare, Flutare, Flutare pe buture, Flutare pe floare...* LEON, MED. 88; cfr. TEODORESCU, P. P. 190^a. *„Dacă primăvara vezi flutare roșu, îi merge bine”.* (Balintesti, în Covurciu) H. III, 17. (Alte crodinte pop. SEZ. III, 46, I, 127, etc. Pentru diferite specii de fluturi cfr. MARIAN, *INR.*)

2^a. P. anal. *Fruclut aripat al arțarului.* „Dacă bolnavul are coleți cu sânge, atunci baba fierbe într-o uleică următoarele burzi: *Fluturi de arșar* sau spetejoară cu rădăcină cu tot, iar zeama o dă bolnavului să bea” GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 44.

3^a. (La plur.) Mici lame rotunde de metal scilpitor care se aplică ca ornament pe haine. (Atestat mai întâi într'un text slavoromân din a. 1682, CUV. D. BĂTR. I, 257). *10 dracurii de fluturi.* (a. 1803) IORGA, S. D. VIII, 40; cfr. 33, 39. *Ai cusut cu negru fluturi pe coate.* COȘBUC, P. 97. *Petelicele ie în fluturi.* SANDU-ALDEA, A. M. 18. *Cămașă cu alțițe, cu pui și cu fluturi.* MARIAN, I. 64. *Fruclut cu fluturi.* ALECSANDRI, P. P. 63. *Cătoș fluturi și mărgole Pe pofta Otencii mele.* TEODORESCU, P. P. 337^a. [Si: flutar s. m.]

— Presupune un tip lat. pop. *fluctulus (ca alban. flutury, fluter, frușul și ital. fultola = un fel de flutare de noapte”. Cuvântul albanez are și înțelesul 3^a, cu care se mai poate compara germ. Flitter). Cfr. flutură.

FLUTURĂȘ s. m. v. fluturăș.

FLÛVIU s. a. *Flume.* — Apă curgătoare ce se varsă în mare. [Familia: fluvial, -ă adj. *Supraoceanica polișii fluviale.* MAIORESCU, D. III, 22. *Seurii fluviale, cildile de fluvii.* MEHEDIȚI, O. P. 132. | Pronunț. -vi-u, vi-ol.]

— N. din lat. fluvius, -um, idem.

FLUX s. a. *Flux.* — De două ori pe zi apa oceanului se ridică pe mal și apoi lar se retrage... Ri-

dicarea apei spre mal se numește flux, iar coborrea ei se numește reflux. MEHEDIŢI, G. F. 68. | Fig. Un flux... de sânge i se urcă în creier. ZAMFIRESCU, R. 166.

— N. de origine lat. (fluxus „curgere“). Cfr. reflux.

FLUXIE, FLUXIUNE s. f. (Med.) Fluxion. — (Învăchit) Concentrarea sângelui s. a altor lichide în anumite ţesuturi, din cauza unei inflamații. *Aplicația la încălziri și adăgii o fluxie la ochi, cu care rămăsele din vârsat.* C. NEGRUZZI, II, 150. Fluxione de pipt: pneumonie ori pleurezie.

— N. din fran.

FOACĂ subst. *Aubère*. — (În Sălăgiu) Cal de culoare galbenă. „Foacă = nume ce se dă la cal“. VAIDA. [Și: focă s. m. Pentru cerea și ocupărea unui cal focu s'au sfârșit. SINCAL, II, II, 321/24.] — Din ung. fakó, fahb, fahl, orfahai. Cfr. făcău.

FOACĂLE s. a. plur. = chibrituri. (Târnava-mică, în Transilv.) VICIU, GL. [Și: „foale = puzdrii lungi și mai groase, cu care aprind la mpan în spre a crută lomonșe s. chibritele. (Nocrăbu) VICIU, GL.] — Din germ. Fackel „facă“ (prin mijlocire slovească). Cfr. dubletele faciă, fache.

FOACHIU s. m. v. foachie.

FOACIE s. f. plur. v. foachie.

FOAIE s. f. 1. Feuille. *Pétale, sépale*. II, 1^a. Feuille-létege. 2^a. *Lé, jupe*. 3^a. Feuillel. 4^a. Feuille (périodique, etc.).

I. Partea terminală a plantelor, suptire și lată, de obicei verde, și care crește pe ramuri s. (mai rar) de-a dreptul pe tulpină, frunză (cfr. fir, iarbă). *Foi de pătrânjel tocate.* CARTE DE BUCATE (a. 1749), ap. GÖR, II, 40^v. *Foi de cănuță.* CALENDARIU (1814), 173^v. *Foie de dofin.* ODOBESCU, III, 22^v. *Foie galbene ale acelor de arbori.* EMINESCU, N. 29. *Ev, vorba flăuă, în poezia câmpurilor, mâncau foie.* IRIEȘTEANU, L. 213 (cfr. Pentru fragă, și frunza și dragă). *Foi de corză.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 463. *Foi de copă.* Ib. 65. *Foi de pieric.* PAMFILE, I. C. 241. *Pice-i foie, Ardă-i frunzele.* TEODORESCU, P. P. 372^v. | Cele mai multe poezii pop. încep cu foie s. frunză verde. *Foie verde din grădini.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 411. *Frunză verde foie lată, Pân'eram la maica fată....* Ibid. 176. *Frunză verde foie ngustă, Duna-s'au badea la puță.* DOINE, 32^v. | P. ext. Sepală s. petală. *Foi de floare de trandafir.* PISCUFESCU, O. 295. *Rosa la noi se numește „rujă“, până ce au venit Grecii și i-au zis trandafir τριαντάφυλλο (cu treizeci de foi).* C. NEGRUZZI, I, 101. | (Bot.) Cuvântul se găsește ca element de compoziție în numiri pop. de flori, precum (cfr. PANTU, PL.):

- foala-clamii = clamăfale. FONTEBIA, L.:

- cresață. Un fel de floare (nedefinită mai de aproape). H. VII, 148 (Coșereni, în Ialomita).

- de-vioară = poplinic-lepuresc.

- grasă = *Grassete des Alpes (Pinguicula alpina)*. Mică plantă litoasă cu flori albe, pe dinăuntră pătate cu galben. Și: grăseloară (Transilv.), îngrășătoare.

- în fir = sâschiu. [Și: foianfir s. m. Să răsar' un foianfir... Foianfiru' să se'nîndă Și pe noi să ne cuprindă. SEZ. IX, 93.]

- lată. Un fel de iarbă (nedefinită mai de aproape) H. II, 142 (Măreșeni, în Buzău).

II. P. anal. 1^a. (Cal.) Fiecare din cele două structuri de aluat din care se compune plăcinta. Cfr. foită: *Cine scoțotește câte foi intră 'n plăcintă, nici odată nu mănâncă plăcintă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV, 87. *Foie peste foie și la mijloc tuță* (= nimica, nici o umplătură între cele două foi ale plăcintei). Ib. I, 182.

2^a. Lățimea unei pânze, până întrebunțată în toată lățimea ei la facerea unei halne; p. ext. (la plur.) fusta rochiei. *Fuță de lână dintr'o foie.* SEVASTOS, N. 47^v. *Foie fustelor.* SADOVEANU, P. S. 235. *Cămașa eră largă, largă și la mâneci eră dintr'o foie.* PITTIS, SCH. I, 110. *Cămașa era măncă, două foi înainte și îndărpt.* BREBENEL, GR. P.

3^a. O bucată întreagă de hârtie (când e nelătoată), o jumătate de coală (când e îndoită în două) spec. fila unei cărți (având două fețe s. pagini). *Carte scrisă cu trei rânduri într-o foie de foie.* MINEIU (1776), 93. *Pe toată ziua rupem câte o foie din frumoasa carte a rochiei.* C. NEGRUZZI, I, 204. *Întorcere foie cu foie.* EMINESCU, N. 45; cfr. IRIEȘTEANU, L. 50. † A o întorcere pe foia alaltă (cealaltă) s. a o schimbă pe altă - (ZANNE, P. V, 293) — a-și schimba purtarea; (de obicei) a se purta mai aspru, mai rău (cfr. Ital. voltar faccia). *Turcii vădăd neisprăva... întorc cealaltă foie.* BELDIMAN, III, 405. *Dascălul văzu că a cam scărduț și-o întorcere pe foia alaltă.* IRIEȘTEANU, L. 273. | Spec. - de zestre = contract de căsătorie, act în care se înscamă zestreă ce o primește mireasa. *Au dat [Profiro] și moșia Bărladul precum arată foia de zestre.* (a. 1815) URICARIU, II, 7/21; cfr. VI, 16/21. *Tatăl pând în foia de zestre, prin neștiință, vreun lucru care taste strein, bărbatul va cere alt lucru.* PRAVILA (1814), 113. *Mi-a zis că a veni de seară... să se înțeleagă cu d-ia asupra foiei de zestre.* ALECSANDRI, T. 328. *În Moldova, încă de Duminec se face citirea foii de zestre.* IORDA, C. I, I, 181. *Cury foie de zestre, cu pioara, la pârâinții lui Mătăhuș-împărat.* IRIEȘTEANU, L. 291.

4^a. (Modern) Ziar, revistă. O asemenea foie ne oom săă ca să fie *Dacia Litterară*. M. KOGĂLNICĂRANU, DACIA LIT. X. *Procedea asta se tipăre în foia Propășirea.* C. NEGRUZZI, I, 94. *Foie noastre periodice...* MAJORESCU, CR. I, 119. O foie... umoristică, idem. D. II, 14. *Foia pentru minte, inimă și literatură* (titlu tradus după „Blätter für Geist, Gemüt und Literatur“). | În colțurile tipăritură pe o singură foie (nedefințat parte din vreo carte ori gazetă), care se scot și se răspândesc în public la anumite ocazii.

— Din lat. folia, -am (pluralul lui folium, devenit feminin singular, la origine cu înțeles colectiv). Cfr. listă, filă și dubletul in-folio.

FOAIE s. f. v. foale (2^a).

FOAILEANĂ s. f. v. foită.

FOAIEȘ, -Ă adj. v. folos.

FOALCHINE s. f. (Bot.) v. foaltine.

FOALE s. m. 1^a. *Outre 2^a. Soufflet (de forge)*. 3^a. *Ventre, estomac, panse*.

1^a. Burduf; cfr. utre. *Foalele* = burduful făcut din piele de oaie. PAMFILE, I, II, 79. *Adună ca foalele apele măriei.* CORESI, PS. 80; cfr. 208, 340. *Necă să bagă vin nou în foale vechi.* TETRAEV, I (1574), 213. *Pus-ai taerimile mele în foalele tău.* PSALT. (1651), 174. *Foi de vin vechi și rufii.* Ibid. 159. *Pântecel meu cu un foale de must ce fierbe.* BIBLIA (1688), 377. *Ar fi trecut peste un pod azeat... peste foi de vite.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 220. *Innotând peste Dunăre cu foi...* SINCAL, HR. I, 261^v. *Dechidind un foale cu lapte, i-au dat de au bnt.* CALENDARIU (1814), 110/11. *Un foale plin cu unt de lemn.* GORJAN, II, II, 21. *Brânză bună în foale de căine.* ZANNE, P. III, 486 (variantă: *In burduf de căine*). *Lasă-te moale Că te bagă 'n foale.* I. GOLESCU, Ibid. V, 296. † A bell (pe cineva) = a Jupul (pe cineva), a-i bell pielea (cuiva). *Beltră foale pre svânta.* DOȘOFTEIU, V. S. 87. *Acel Basta, încă și-au luat plata de la împăratul Rudolful, că l-au belit de viu foale.* MAGAZ. EST. 301/1. | Spec. Burduful s. butușul cimpului (făcut de obicei din stomahul rumegătoarelor). Cfr. PAMFILE, I, C. 50.

Cimpoiul are un foiu. (Latinu, în Brăila) II. I, 240.
„Stăna foilor = oada din stână unde ține bacul tot ce lucrează, adică tot foii de brânzetură.” (Pietroșița, în Dâmbovița) II. IV, 155 (și prin Bran, Transilv. VICIU, GL. 34). [Se zice: un foale, foalelui, doi foi.]

2°. (Instr.) Unealtă de ferărie pentru suflăt în foc, făcută din piele prinsă între două table de lemn. LUBA-IANA, M. 124. Un foi spart al unui faur. BIBLIA (1688), 377. *Pasău fișan cu foi, de niferbăntă cleștie.* DOSOFTTEIU, V. S. 25. „120 lei pe an 2 hogișnari de fișani, cu foi, câte 5 lei unu. URICARID, XIX, 390. „Se hrănește cu foi și cu ciocan. C. NEGRIZZI, II, 191. [Ochii] i se luminează din ce în ce, scipind ca ferotocul însoțit de foale. BASARABESCU, CONV. LIT. XLII, 27. În doazul unui bordei, găsită un foiu și se auzeau bălă... de ciocan. SADOVEANU, SĂM. II, 660. *Calul aprins se cunoaște și de pe pântec, căci pântecul îi foiește ca foile de la fișan.* ȘEZ. IV, 126. „Suflă cu o foaie de ostenit ce este. PAMFILE, J. I. (Celuia umflat de mâncare i se zice: Sălu foale. Ib. II. De-a foala (s. foii) e numele unui joc. ȘEZ. IX, 16; MARIAN, I, 222. †† A da (s. a-i face) cuiu pe foale (s. foii) = a-i da bătaie. *Voi să-i dea pe foi, pentru-că nu îngrășie grădina.* ISPIRESCU, AP. ZANNE, P. II, 160. „Lasă-o v'o fac cu pe foale! și tron! SEVASTOS, ap. TDRG. (subt. foale.)] Spec. (Tip.) „Foi s. foale = instrument în forma foilor de ferărie, cu care se suflă casele de praf.” G. IONESCU, C. H. I. P. anal. *Mitescu se culcase liniștit, după ce chinuase foalele bidei sale armonice până s'o rupă.* ZAMFIRESCU, R. 251. [Cuvântul e sau plur. tant: foale s. f. (Buzău) II. II, 13, 63, 89, 100, 118, 185, 222; (Dâmbovița) II. IV, 11; (La Pădureni) POPOVICI, R. D. 165, etc., s. foi (articulat foile) s. f. (Buzău) II. II, 30, 146, 207; (articulat foi) s. m. — sau sing. tant; cu forme reconstituite din plural: foii s. m. (Buzău) II. II, 50 s. (Mold.) foale s. f. (Covurluiu) II. III, 19, 153.]

3°. Burtă, pântec, abdomen. (La animale) *Lănu* [berbecilor] de la foale. ECONOMIA, 86. *Incat, incat i se umflă foalele* [oli]. CALENDARIU (1814), 188. *Foalele pestelui.* RETEGANUL, P. IV, 27. *Cu frdu galben în picioare, Cu ceava n'toară să foale.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 497. *Murgu' stă pe foale 'ntina.* DOINE, 248. (Transilv., și fam., la persoane) *Foale lui cel gol.* TICHINDREAL, F. 25. *În părțile foale-lui.* VASICI, ap. HEM. 679. *Dacă un copil capătă rast, adică dacă i se umflă foalele...* MARIAN, NA. 397. *Că-ți-oiu da carne moale Să nu te doară în foale.* idem, ins. 79. *Săracul foalele lui!* RETEGANUL, F. I, 23. *De-ale gurii și de-a foalelui.* id. I, 62. *Să nu fie scintit nimica în trupul lui N., cum n'a fost în foalele mamei sale ce l-a născut.* ȘEZ. VI, 101. *Unul în poale și-altul în foale* (șo zice despre femele însărcinate, care au copii mici). PANN, ap. ZANNE, P. III, 309. [Se zice (mai rar) un foale, foalei, (de obicei, plur. tant) foalele mela.]
— Din lat. *foellis*, -em (cu inflesul 1° și 2°; pentru inflesul 3° cfr. *foletus*).

FOĂLES, -Ă adj. *Ventru*. — (Transilv., fam.) Burtoș, pântecos. LB.
— Derivat din foale, prin suf. adj. -eș.

FOĂLTINE s. f. plur. (Bot.) (Transilv.) = *mixandrea*.] = micșunete ruginită. PANTU, PL. [Și: foalchine (Brașov); foaltine. IORGA, S. D. VIII, 86.]
— Din germ. *Velchen* „viorele” (prin mijlocire sâsoacă).

FOĂNE s. f. 1°. *Faim*. 2°. *Famina*, *diatle*.
1°. Simțul ce-l are flămândul, dorința și trebuința de a mânca (în corelație cu sete); inițial el stădii e apetitul și pofta de mâncare; lipsa acestei senzații, constantă și anormală, se numește, în știință, anorexia. *Topindu-se de foame.* CORESI,

ap. GOR. I, 15. *Foamea* au început să-4 pătrundă laore. DRĂGHICI, R. 42. *Îi trecuse foamea.* idem, 40. *Pierim de foame.* idem, 22. *Răbda foamea.* idem, S. *Spore astâmpărarea foamei...* KONAKI, P. 290. *Ne ghiordărește mâlele de foame.* CREANGĂ, P. 257. *Hămesit de foame.* idem, P. 145. *Se duce să o ia [știuca], ca să-și aline foamea.* ISPIRESCU, L. 43. *Foamea începu să-4 roadă la mașe.* SBIERA, P. 311. *Lă se făcă foame.* FUNDESCU, L. P. 88. *Se pușe într'o potăndă, cu pântecul la soare, istovită de foame.* ȘEZ. III, 187. *Nici nu suflă de foame.* Ib. III, 187. *Cu bărbat nalt ca un steag, Foamea dracului ce troag!* DOINE, 140. *Ori fi-4 foame, ori fi-4 sete, Ori fi-4 dor de codru verde?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 106. *Vorbele nu potolește foamea.* ZANNE, P. II, 825. *Foame des lap:* foame mare. A murî (s. a crăpă, a leșina) s. a fi leșinat s. laf) de = a fi foarte flămând, fig. a fi muritor de foame, a nu avea cu ce trăi, a trăi în sărăcie. *I-au rîmas feciorul, de murî de foame.* NECULCE, LET. II, 231. *Cei mai mulți dintr-oi sânt leșinați de foame.* DRĂGHICI, R. 26. *Tată, mi-e foame, tată, mor de foame!* ISPIRESCU, L. 174. *Sîtrigă în gura mare, că crapă de foame.* CREANGĂ, P. 241. *Ok... late de foame.* SBIERA, P. 9].

2°. (Impropria) †† Foamete. *S'au trecut foamete.* DOSOFTTEIU, V. S. 23.

— Din lat. *fames*, -em, idem (pentru o în loc de a), din pricina labialilor, cfr. *veglilot fuma*, *enged foam*, *lombard fom*, *portug. fome*. Alături de această declinare, limba noastră păstrează și urme de o declinare *fames*, *-inis, ca în *sard. famina*, span. *hambres*, *gascón hamí*, și *fames*, *itis, cfr. *Meyor-Lübke, Rom. Gramm.* II, § 16, în cuvintele *foamene* și *foamete* (dacă acesta din urmă nu e o simplă modificare a româneșului *foame*, după *acetă*).

FOĂMENE † s. f. = foame. *Vor vie viața de ve/a/e: Nu vor sărăzbră, necă durerea..., necă a se face foamene, necă cu lipsi sără...* CUV. D. BĂTEI, II, 462.
— Pentru etimologie, cfr. *foame*.

FOĂNETE s. f. 1°. *Famina*, *diatle*. 2°. *Faim*. 3°. *Siorte d'oiseau*.

1°. *Lăpă mare de hrană* (ce băntue în vreo regiune; cfr. *acetă*). *Și vor fi foamete și pietri și cutremur.* TETRAEV. (1574), 242. *Vor fi 7 foamete.* BIBLIA (1688), 31. *În zilele acestui Dumitrașcoodă... s'au făcut foarte foamete mare...* S'au făcut foamete mari, de mănca om pre om. N. COSTIN, LET. III, 39. *Lăpă și foametea i se înfășoară.* C. NEGRIZZI, I, 300. *Pe seama c'oista-4 Flămânzilor, foametea, sau fără fund, sau cine știe ce pricopnă s'au mai fi.* CREANGĂ, P. 241. *Mănăncă... a foamete.* ȘEZ. III, 85.

2°. † P. rostr. (impropria) *Foame*. *N'au simțit nici foamete, nici sete, nici răcoale, nici alte nevoi a trupului.* MSS. (a. 1692), ap. GOR. I, 297. Cfr. *Infometat*.

3°. (Ornit.) (Bucov.; numai la plural) *Foameți*: pasăre de mărimea unui porumbel, având ciocul negru și penole vinete, care se crede că prevestește foamete. Se mai numește *pasăre-cu-ciocul-deffior*. MARIAN, O. I, 192.

[Azi fără plur.; † foamete.]

— Pentru etimologie, cfr. *foame*.

FOĂRCĂT s. a. v. forcoț.

FOĂRFĂ subat. 1°. *Paroanne négligé dans sa misse.* 2°. *Moulin à paroles.* (Jnd. Suceava, în Mold.)

1°. „Noglivca în Imbrăcăminte”. ȘEZ. II, 75].
2°. „-la gură = care nu-și ia seama ce vorbește”. lb.

FOĂRFEC s. a., **FOĂRFECĂ**, **FOĂRFECE** s. f. v. ffoarfec.

FOĂRFECI s. f. plur. 1°. *Ciscauz*. 2°. *Alòds d'eau* (*Stratiotes aloides*).

1°. O păreche *foarfece de berbieri*. (a. 1779) IORGA, S. D. VIII, 81. *Foarfece, cușite, adăuri*. DRĂGHICI, R. 16. *Am cerut o călușe și foarfece*. C. NEGRUZZI, I, 66. *Foarfecii să nu bați în gură*. SEZ. III, 47/12. || P. anal. Piciorule de dinainte ale rucului, cu care apucă și strânge. [De obicei, o plulare tautum, iar singularul se formează prin „o păreche de...“ Se întrebăntăză însă și ca s. m.: un *foarfece, doi foarfece*. *Cuconul-Grigore* eră... cu burbu îndreptată din făcăneala *foarfecelui* lui Lupu bărbierul. SADOVEANU, SĂM. IV, 432. *Donă late lăturate și la capăt cărțigate?* (= *Foarfecel*). SBIERA, P. 323/12. *Am donă babe într'un buric?* (= *Foarfecii*). ALEXICI, L. P. 215/12. *Cu foarfecel de fier se tale fierul în lung*. (Chiojdu-Băscă, în Buzău) H. II, 30. Din plur. *foarfece* s'a construit pe alocuri noul sing. *foarfecă* s. f., (mai tar) *foarfec* s. a. *Pușoaze tăiate cu foarfecă din ziarle străine*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Bărbatul fără mișcare, cu foarfecă fără soție, ce nu taie, ci numai zgărie*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II, 16. *Îa foarfecul și-o croșete*. MARIAN, SA. 61. (Cu trecerea lui *foa-* > *fa*, cfr. afară) *fărăcă* s. f. (Sădu-nou, în Constanța) H. II, 311, cu plur. *farfăci* (Fălcu) JAHRESEER, IX, 182, PAMFILE, C.]

2°. (Bot.) *Foarfece-băliți*: plantă lerbosă de baltă cu flori albe care se deschid la suprafața apei. FANTU, PL. [S]: *foarfecul-băliți*. POLIZU, BĂRCIANU, I.]

— Din lat. *forfices* (plur. de la *forfex*, idem).

FOĂRNEC s. a. v. *farmec*.

FOĂRTĂ: interj. v. *fortăd*.

FOĂRTE adv. *Tris, fort, bien, extrêmement*.

Adverb de măsură, care arată că acțiunea s. însușirea pe care o determină sânt la superlativ. Cfr. mult, tare, rău, prea.

1° (Invechit) Ca determinare adverbială, pe lângă un verb (astăzi, înlocuit prin „foarte mult, foarte tare“).

a.) (După verb) *Giudețul are putare să scoțesească* fante. PRĂVILA MOLD. 76/12. *Apo să îndărăd foarte spre pământ*. BIBLIA (1688), 3, 20. *Necovind-se foarte spre Dumnezire*... MINEIUL (1776), 52 1/2. *Izoardse se vor umplă de apă foarte*. CALENDARIU (1814), 70. *Datorită s'au înmulțit foarte* MARCOVICI, C. 90/12. *Robinson... eră să-și verșă măruntăie, bolnăvindu-se foarte*. DRĂGHICI, R. 9. *O iubă foarte*. GORJAN, H. I, 3/20. *Se mânia foarte*. BĂLCESCU, M. V. 412/12. *Împărțit s'a intristat foarte*. SPIRESCU, L. 2. (Neoblicnuit, precedat de „tare“) *Atunci cătanele tădă, pușcă, uceidă și colodăcă pe norod tare foarte*. ȘINCAI, HR. III, 250/12.

b.) (Înainte de verb) *Limba mîitului mădulariu iaste și foarte se laudă*. COD. VOR. 123/12 (= și cu mari se fălește. N. TESTAMENT 1648; și mari se laudă. BIBLIA 1688). *Doamne, foarte încărțopără-se căldicior lor*. CORESI, PS. 380. *Îi foarte înfruntă rău cu sfetelă scripturii*. MOXA, ap. GCR. I, 60/12. *Foarte îi eră cu voia [lui Brăncoveanu] să fie*. *Domn la donă fări*. NECULCE, LET. II, 304/12. *Foarte am greșit*. MINEIUL (1776), 199/12. *Văzușă lamina zilei... și foarte o doream*. GORJAN, H. IV, 139. *O mândră am iubit și foarte m'a celui*. JĂRNIC-BĂRSEANU, D. 500; cfr. 310, 201. (Astăzi, în legătură cu „multum“, adesea cu o nuanță ironică) *Foarte că multumesc... dar, mă rog, să mă fericec cu numele dumilororoaștre*... ALECSANDRI, T. 404. *Îți foarte multumesc, dragul meu iubit, îi răspunse atunci Broasca*. SPIRESCU, L. 35. || † (Înainte de verbul la subj., între conjuncția „și“ și verb) *Să-ți foarte cu deadină așteptăm și foarte să ne teamem și să ne grăim*. VARLAAM, C. 21/12. *Trebue să foarte cerțeneze giudețul*. PRĂVILA MOLD. 96/12. (Neoblicnuit, în legătură cu „aia“) *Atădă plonă de foarte, încet nici cum eră chip de a putea ieși afară*. DRĂGHICI, R. 71; cfr. 33. *Chipul*

ei atăt de foarte și-î tipărise în gînd. Încet... PANN, E. I, 100.

2°. Ca determinativ al unui adjectiv s. adverb. (Astăzi, de obicei, înainte de adjectiv s. adverb) *Un zmeu forte mare*. CUV. D. BĂTR. II, 152. *Foarte bogăți*. BIBLIA (1688), 3/20. *Să cerțeze foarte cu silință și privighere*. (a. 1764) URICARIUL, I, 311/12. *Foarte departe*. DRĂGHICI, R. 46. *Halima sau pocestiri... foarte frumoase și minunate*. GORJAN, H. I, 1/1. *Un citor foarte departat*. MARCOVICI, C. 15/12. *Colonia romănd... ajunse într-o stare foarte înfloritoare*. BĂLCESCU, M. V. 6/12. *Păcală eră un om foarte de duh*. C. NEGRUZZI, I, 247. *Necovăta... celus bogat eră peștrită la mațe și foarte gărcăit*. CREANGĂ, P. 37. *Îstare scumpe și foarte frumoase*. SPIRESCU, L. 38. *Foarte tare m'ai urit*. JĂRNIC-BĂRSEANU, D. 398. *Foarte bine!* || † (În legătură cu „prea“) *Boterii mozili au și început a venire la oaste...; foarte prea pușini n'au venit*. NECULCE, LET. II, 345/12. *Foarte prea minunat iaste darul*. MINEIUL (1776), 106. || (Pus după adjectiv; învechit) *Foarte un șhor mare din noor și lău o piatră mare forte în el*. CUV. D. BĂTR. II, 148. *Dacăli știuși foarte den limba elinească*. BIBLIA (1688), pr. 4/20. *Adam Sinaschi eră om mic de stat, dar întreg la minte... și încăfat foarte*. NECULCE, LET. II, 300/12. *Francii și mișerie în multime mare foarte i-au trimis în Bulgaria*. P. MAIOR, IST. 197; cfr. 210. *Frate, ești amăgit foarte, te-au înșelat ochii*. GORJAN, H. I, 7/12. *Fiarele cele mai sălbătică din lume... sânt multe foarte*. SPIRESCU, L. 6. || (Despărțit de adjectiv; învechit) *Foarte cu inimă fierbinte și cu jală aprindă de mult jelușă la acență luminată carte*. CORESI, ap. GCR. I, 33/12. *Foarte cu pușuntă oaste... ră-mășale*. NECULCE, LET. II, 263/12; cfr. 223/12, 276/12. † (Fam.) *Nici prea-ia, nici foarte-foarte*: între cele două extreme, nici bun nici rău, nici cald nici rece, apă și apă. *Să fie nici prea, nici foarte foarte*. PANN, P. V, III, 77. *Îmi pare bine că reînnoiesc amicitia cu d-ta... — Apă ș'apă, nici prea, nici foarte foarte... — ALECSANDRI, T. 1002. *Să fie ori prea-prea, ori foarte-foarte*. CARAGIALE, T. I, 184. — Din lat. forte „tare“.*

FOARTELĂȚIU † s. a. v. *fortăreață*.

FOĂSTĂN s. a. *Madrier*. — (Transilv.) Scândură, blană grosă (de la 4 cm. în sus), cfr. lătuțoiu. [S]: *fosten*. JAHRESEER, X, 188. || Plur. *foștene*. PAMFILE, I, C. 109.]

— Din gorm. *Pfosten*, idem.

FOC s. a. *Feu* I, 3°. *Incendia*. 4°. *Arma*(s) a *feu*; *coup de feu*; *feu*. 5°. *Éclat*. 6°. *Flamme*. 7°. *Étincelle*. 8°. *Boulons de chaleur*. II. 1°. *Chaleur*, *ardcur*, *vicacită*, *fougue*. 2°. *Fureur*, *colère* *extrême*. 3°. *Tris*, *extrêmement*, *excessivement*. 4°. *Douleur*, *tourment*. 5°. *Malheur*, *calamité*.

I. 1°. *Focul* se aprinde s. se incinge, arde (întrab și trans., cu pară, cu flacăară, cu vâl-vâltaie s. înăbușit, mocnit) și se stinge. - *ud dogoroște a bate*; *bobotește*, *văjăe*; *lămu-rește*. *Dau* - *apring*; *iau* - *apring*. *Pușin focu căde lăcure arde!* COD. VOR. 123/12. *Focurile, cărtejele, șpăncăriturile... și alte featurile de minci*. VARLAAM, C. 213. *Cums-a arginul lămurit cu focul, 'T sânt sfinte cuvinte curale*. DOBOETIU, PS. 38. *În cătădu departăre se cărește foc*. DRĂGHICI, R. 19. *Când îi aveă... nevoie de mine, să dai foc arpei*. CREANGĂ, P. 237. *Din gurile balaurului ieșeă gică apăta de foc!* SPIRESCU, L. 18. *Să te ferosei de el ca de foc*. PAMFILE, J. I. *Cleșuga mohorului, Arde n'pari focului*. JĂRNIC-BĂRSEANU, D. 123. *Am un bou roșu, unde zace, iarăb nu se face?* (= *Focul*) SBIERA, P. 323/12. † *Da da cu mâna în - da da de bani, a pune mâna pe bani*. BARONZI, L. 151/12. *În-felose ea că trebus să fi dat el cu mâna în foc*.

ISPIRESCU, ap. TDRG. | A sta ca pe - (a cărbuni) = a fi nerăbdător, a aștepta (ceva) cu mare nerăbdare. *Până la înserate stau [copiii] ca pe foc.* ȘEZ. III, 179/10. | A pune (pe cineva) pe - = a face (cuiva) zile amare, cerându-i ceva cu sârmînță. *Femeia și băieții îi punosu pe foc din pricina mîncării.* ȘEZ., ap. TDRG. | A lua - cu mîna altuia = a trimite pe alții la muncă grea, la primejdii, în folosul său (cfr. germ. „die Kastanien aus dem Feuer holen lassen“). ZANNE, P. 1, 172. *V'ași deprins a lui focul totdeauna cu mîna noastră cele moșticești... și tot noi cei vinoafați!* CREANGĂ, A. 156. | A se arunca (s. a da) în - (pentru cineva) = a-și expune viața pentru cineva. Cfr. CREANGĂ, P. 206. | A-și pune mîna 'n - (pentru cineva) = a lua orice răspundere pentru cineva cuiva. | A lua - ul în gură = a se împărții. *Să nu drăciui, că ai luat focul în gură.* (Sudji, în Ilfov) COM. I. PAVELESCU. | A lua - cu gura: *Se jură de lui foc cu gura* (pe ce aveai mai scump)... *că el nu l-a văzut VLAHUȚA.* ap. TDRG. | Harnic (inte, etc.), de mîncăncă - (ca animalele nădrăvans din povești). *Putru telegari de mîncău foc.* ISPIRESCU, I. 38. *Acă făcă gospodăni... harnică de mîncă foc.* SEVASTOS, ap. TDRG. || In - e numele unui joc cu mincea. PITIS, SCH. 234. | (Pop) Caru' de foc = tren. Cfr. HODOS, P. 219.

2°. Spec. Focul din sobă (cuptor, vatră s. afară) cu scopul de a încălzi (s. a găti). - ul se face a se aprinde; - ul se atîță. *Aprinsă focu.* COD. VOR. 95/10. *Se oflănu... împrejurul unui foc mare ca la 30 de sălbatice.* DRĂGHICI, R. 166. *Dacă vî puneți la vatră dinaintea focului, auziți unele lemne țipînd.* C. NEGRUZZI, I, 248. *În sobă arde focul.* ALECSANDRI, P. II, 3. *Să stai viadul la foc.* EMINESCU, P. 47. *Luase caonul de pe foc.* CREANGĂ, P. 147. *Focul e 'nealță pe vatră lar opoștele-u murit.* COȘBUC, B. 6. *Mult, bade, te-am așteptat Așară pe innoptat; Tot cu foc și cu lumină Și cu dor de la inimă!* JARNIC-BĂRSEANU, D. 144. *Când trenu din din foc vășă, e semu că te ocărăște cineșă.* ȘEZ. III, 149/10. *Pînă nu faci foc, fum nu ies!* (n'or fi toate adăvurate căte se vorbesc despre cineva, dar un sămbure de adăvăr tot trebuie să fie). PAMPILE, J. I. | - viu = a.) (s. mort) focul care se face prin frecarea a două lemne uscate. Flicușu un foc mort, adică frecați două lemne uscate. GORJAN, H. IV, 115. | [Albinole] se petrec peste un foc viu, care se face de regulă prin frecarea a două lemne uscate de brad între oaltă. MARIAN, INS. 149; cfr. id. O. I, 421. - b.) (Transilv.) Scînteile ce se observă, câte-odată, pe fundul căldării din afară, când este luată de pe foc. *Să lini de pe căldora 'foc-jiu' c'apoi și se duc de pe limbă pușchiele.* (Șonfăluș) VICIU, GL. | - ul-de-veac (s. de-veel) s. - ul gheenei = focul din iad, în care-și vor ispăși păcătoșii păcatele. *Cela ce va lucra sfînta Domezec, aceluia se doaseșie focul de veac.* GCR. I, 9/11; cfr. II, 11, 44/10. | - ul lui Sămedra = focul ce se aprinde (în unele localități) în noaptea sfîntului Dumitru, afară la munte, ca să coacă tot felul de fructe. (Gherăsoni, în Buzău) H. II, 108.

3°. Incendiu - ul se pune; se dă - unei case, etc. *Trei groaznice focuri a cercat acest oraș.* C. NEGRUZZI, I, 70. *Căți pe mine adăta-i și acoșă, fozăscă Dumnezeeu de foc!* ZANNE, P. III, 77. (Ironic, fig.) *Au stins bine focul cu paie.* NECULCE, LET. II, 277 (cfr. a turnă apert, anteleam, etc. peste foc).

4°. (Mal ales la plur.) Impușcătură; p. ext. (la sing.) atac cu arme de - (: pușcă, carabină, tun, pistol, revolver, etc.). A da - (s. - urf) = a descărca o armă, a trage cu arma; a lua - = a se descărca, a slobozi; dați - l e comanda ce se dă soldaților de a descărca arma. *Streșile... detără focuri în trimiși.* E. VĂCĂRESCU, IST. 258/1. *Tătării nepuțându sprîjini focul Moscalilor, te-au căutat numai a-i lăsa în Or. NECULCE, LET. II, 429. Se apărîrea de odată de focul Moldovenilor.* ARHIVA, R. I, 109. *Baterile... Incep*

um foc concentrat. MAIORESCU, D. II, 82. *Să dea focuri să-i omoare, Ori topazuri să-i doboare?* TEODORESCU, P. P. 554. *Revoluer cu gaze focuri.* P. ext. *Luptă, răboiu. Am fost în foc la 77.* Am cădat și eu claca lui Dumnezeeu. KIRILIANU, CONV. LIT. XLIV, I, 560. | P. ext. † Armă de foc. *Sasii aveă foc mult.* NECULCE, LET. II, 391/10. *Eor Moscali călduri cu foc denapoaia Moldovenilor să-i răstăsească, nu eră.* id. lb. 355/1; cfr. LET. III, 116/10.

5°. Strălucire. Focul diamantelor.

6°. (Neobișnuit) Flacăra. O lampă cu trei focuri, care făcă mai mult fum. COM. TEMPERANU, IV, 134.

7°. (Rare) Scînteie. Din piatra foc să sate. EMINESCU, P. 207.

8°. P. anal. (Med. pop., la sing. și la plur.) Un fel de bubușor mic, ca vîrsatul cel mărunț, ce iese pe trupul sau pe limba copilului. VICIU, GL. Copilul cu areă un fel de bubușor numite focuri. MARIAN, N. 16; cfr. 349, 396. | Spec. (Transilv.) - viu = a.) boala numită în știința zona coster s. *erpes coster*: țesă beșicute roșii, formînd ca o cingătoare pe partea trupului pe care se ivesc și producînd niște dureri foarte acute și arzătoare; brăncă. Cfr. BIANU, D. S., MARIAN, O. I, 421; - b.) (Brașov, etc.) orbal, erisipel.

9°. (Entom.) - ul-lui-Dumnezeeu = Icariclu. MARIAN, INS. 44.

II. Foarte adesea - se întrebunțoază în înțeles figurat.

1°. Căldură (internă), aprindere, entuziasm, violență, tolu (adesea pentru sentimente vii de dragoste, dor, ură, patriotism, etc.). *Focul dragostei* (BARAC, A. 66), *torbrii* (MARCOVICI, C. 36/10), *priestegului* (id. D. 145), *poestrii* (ODOBICI, III, 46/1), *patriotic* (MAIORESCU, CR. I, 331), etc. *Pierdus, în focul jocului, o calțășă.* I. NEGRUZZI, VI, 79. *A si gură deșteptată de-a suflării sale foc.* EMINESCU, P. 185. *Ochii ei... strălucău de un foc ce simțea că îl atinge.* ISPIRESCU, L. 35. *De focul (— dragostea, dorul) bărbatului Joacășu capul atului.* PANN, P. V, II, 94. † Be - , plin de - = fozos, înfocat, înflăcărat, aprig. *O, rămdă, rămdă la mine, Tu cu viera duioș de foc.* EMINESCU, P. 187. *Sânt harnici [ca] și plini de foc.* I. IONESCU, C. 90. *Ochii lui... plini de foc doveloaș curaj.* C. NEGRUZZI, I, 30. *O sărutare plină de foc.* CREANGĂ, A. 97. | Cu - = cu aprindere, cu entuziasm, cu înflăcărare, fozos (în opoziție cu) fără - = rece. *Lăudănd plăcerile înserăciunii... fără foc...* C. NEGRUZZI, I, 75. *Dan... o sărută cu oaltă ardore, o strășne cu altă foc...* EMINESCU, N. 64. *Cu ce foc i-ar fi sorbit din ochi!* VLAHUȚA, N. 150. *Ileana... începă a plînge cu foc.* ISPIRESCU, L. 25. | A lua - = a se aprinde, a se înflăcăra.

2°. A se face -, (mai rar) a fi - (adesea intrărit prin „și pară“) = a se infuri, a turbă de mînie; a scuipă - (de mînie) = a-și leși din fire de mînie. *Foc s'au făcut sultanul Murat.* M. COSTIN, LET. I, 282/10. *Leahul s'a făcut foc de mînie.* C. NEGRUZZI, I, 170; cfr. ISPIRESCU, L. 121. *Îți oprește-te! iată-te foc și pară.* I. NEGRUZZI, VI, 8. *Când a mai ouzit mama și oala, s'a făcut foc.* CREANGĂ, A. 17. *Morariul... se face foc și pară.* MARIAN, I. 205. *Smeul se făcă foc și pară de mînie.* ISPIRESCU, L. 27/10.

3°. P. anal. s'a zis și a se supără (mînie, ne-căji), supărat (mînie, ne-căji) - = foarte tare, afară din cale, peste măsură, străncic, grozav. *Ne-căji!...* foc. PANN, P. V, I, 100. *Eor să se mînie foc pe mine doamna Lucășă!* ALECSANDRI, T. 880. *Se va supără foc pe mine.* RETEGANU, P. III, 59/10; cfr. ȘIERIA, P. 119; STĂNCESCU, R. 184/10; ȘEZ. III, 10/10. | Înțelesul acesta de „foarte tare, afară-din-cale, etc.“ îl are, p. ext., - în legătură cu alte cuvinte (construcții): *tule - s. - de tula, strigă - s. de mama - ului;* cfr. *turc. atăș pahaiine = scump -* ȘIO, I, 104). *Spune... că-a proastă foc.* COȘBUC, B. 123. *Acosta eră foc de harnică.* CREANGĂ, P. 7;

efr. MARIAN, N. 132. *Is foc de scump* [lemnele]. RE-TEGANUL, P. IV, 8/12. *Să mulțumim femeiei sale, care este harnică de foc*. I. IONESCU, D. 248/12. *Un coardă pe care-l frământau de foc doi Ungureni*. VLAHUȚĂ, D. 5. *Și-am să joc de foc cu ei*. ȘEZ. I, 75/12. *Capital... scump de mama focului*. I. IONESCU, P. 201/12. *Erau frumoasă de mama focului*. CREANGĂ, P. 276. *Erau îmbrăcați ca Turcii și țipau și strigau de mama focului*. I. NEGRUZZI, V, 115. *Absol. (cfr. prăpăd, adesea complinit prin „nu glumă” s. „șagă”) Grozav, strașnic! Lucru mare!* „Bre ce pun de per!” „Foc, cumătră, nu șagă!” CONTEMPORANUL, VII, II, 1.

4. Chin, durere, necaz mare. *E... foc și fiere traiul meu!* COȘBUC, F. 131. *Viața de azi pe mâne, viață e, ori foc?* DELAVRANCEA, S. 4. *Inima-mi crapă de foc*. Și lui îi arde de foc! ZANNE, P. II, 201. *Nimeni nu-mi știe focul meu!* PAMFILE, J. I. † *A-și vârsă - ul s. a-și scoate un - de la inimă* = a-și descărca sufletul chinat, a da expresie durerii suferite, a se răzbuța pe cineva. *Turcii voiau să-și scoată focul pe Români*. ISPIRESCU, ap. TDRG.

5. Nenorocire, calamitate, păcate mare, urgie; primejdie mare (adesea întărit prin „și potop”; efr. focuit, focare 2°). *Au mai potolit Dumnezeeu focul ciamei*. NECULCE, LET. II, 446/12. *Boala ciamei, de care foc alții toți au părdut orăzul*. URICARIUL, V, 34/11; efr. I, 243/1. *Nu mai potol jurământului să nu-ți iau în cap și în suflet*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 251/1. *A dat focul peste noi! Sântem prăpădiți*. GORJAN, H. IV, 76. *O să-ncepi în mare foc*. PANY, E. II, 2. *Singur e a tot sorit să-și bage capu' în mare foc*. COȘBUC, P. 72. *Se vădăreau de focul ce le ajunsesse*. ISPIRESCU, L. 30. *Mare foc și potop a căzut pe capul nostru*. CREANGĂ, P. 27. | (În imprecătuți, mai adesea spuse fără intenție rea) *Dar ce frumoasă se făcă și mândră, arz'o focul!* EMINESCU, P. 271. *Frunză verde de trei sale, Arde-te-ar focul, ostate!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 313. *Măncă-o arz'o focul s'o mânduce*. CREANGĂ, P. 317; efr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 161. *Bată-i focul cap bostan*. CONTEMPORANUL, I, 405. *Bată-te mânia (s. pară) focului, să te bată*. PAMFILE, J. I. | (Adesea, fam., în propoziții întrebătoare, după pron. elne și ee și după adv. cum se intercalează - s. forma articulată - ul, ca un fel de exclamație a mirării, ca „păcatele!”, „dracul!” - poate, eufemistic, în locul ultimului cuvânt. Pentru nașterea acestei funcțiuni, efr.: *Ce foc o fi iubită, nu știu!* COȘBUC, P. 87. *Vai de mine, moșnege, da ce foc mi-ai adus la casă!* *Mie oțaiși îmi trebuu?* CREANGĂ, P. 84.) *Cine foc te-a sărutat?* RETEGANUL, T. 52/12. *Cine focu'a pomenit, în postu Crăciunului... macul înflorit?* BIRICESCU, P. P. 264. *Insură-m'ay, insură, N'am pe cine foc lui. HODOȘ, C. 73. Drum... pe lângă Prut, De cine focu-i flcut?* SEVASTOS, P. P. 313/12. *Ce focul, bade, te ține De nu viț oara la mine?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 237. *Ochii negri, fața albă, Ce focul să nu-mi fi dragă?* DOINE, 221/11. *Nu-s'ce focu să-i mai fac*. ȘEZ. I, 119/12. *Ce, focul negru, de nu te pricepi?* PAMFILE, J. I. *La ce foc te mai măriști?* MARIAN, N. 406; efr. TEODORESCU, P. P. 270; MĂNDRUȘCU, L. P. 106/1; ȘEZ. I, 799/11; *Ibid.* III, 1259/12. *Și de ce foc te-o bătu?* VASILIU, C. 117. *Cum focul să nu alăbuce, Când de tine mă topece*. TEODORESCU, P. P. 3039/12; efr. SEVASTOS, C. 50/11.

[Plur. focuri, (mai rar) focae: *Au întina dansul prea în focae*. ȘINCAI, HR. III, 43/12. (Astăzi numai în înțelesul I, 2°, mai mult în glumă) *Ați tras niște focae, da par'e'am fi în toată ternii!*]
— Din lat. focus, -um (în lat. clasică „vatră”, în cea populară „foc”, înlocuind cu totul pe ignis).

FOCA s. m. *Jour de la St. Phocas* (22 Juillet). — (Cred. pop.) Ziua Sfântului Foca (22 Iulie) pe care poporul de la țară de pretutindeni o ține, considerând-o ca foarte primejdioasă de foc. MARIAN, SE.

I, 113. *În ziua de sfântul Foca, scoate vornicul din sat pe oameni la o clacă de dres drumul*. CREANGĂ, A. 7.
— Din grec. Φωκάς, aproplat, în ceea ce privește cred. pop. de Φωκάς foc.

FOCĂ s. f. (Zool.) *Phoque* (*Phoca vitulina*). — Mamifer amfibiu din mările polare, numit și vițel-de-mare.
— N. din fran. (< grec. φώξ, idem).

FOCĂR † s. a., **FOCĂRE** s. f. 1°. *Grand feu, bacher*. 2°. *Grande misère, malheur*.
1°. † Foc mare (în care se ardeau osândiții; efr. rug). *Aprinzând un focariu mare, fu aruncat în mijlocul focului*. DOBOȘTEIU, V. S. 62/12. *Aprină o focare mare*. id. lb. 84/12. *Pașă nește oameni pregiur focare*. id. lb. 130.

2°. (Transilv. de vest) Fig. Foc (II, 5°) mare, nenorocire, „amar” LB., (numai în anumite expresii, în care poate fi înlocuit prin) păcatele! *Ținea-oiu, dragă, înodă, Cu ce focare-oiu acope*. POMPIIU, B. 51/12. *Bată-te focarea! lb. Deși... eră săracă friptă, totuși făcă ce focarea ci făcă, și dale strinilor* (= streinilor) și ceă de luat în buze. FRÂNCU-CANDREA, M. 274.
— Din lat. *focarium (propriu „loc unde se face foc”): fran. *foyer* și prov. *foguier* „vatră”, span. *hoguera* și portg. *foqueira* „rug”.

FOCĂR s. a. *Foyer*. — Punct central în care se concentrează și de unde, apoi, pleacă raze. (Fig.) *Focar de căldură*: acea parte a unui corp cald, de unde pornesc razele de căldură. *Focarul unei oglinzi, ori lentile*: punct în care se întâlnesc razele de lumină reflexe ori refractate. *Focarul virtual*: în care s'ar întâlni razele reflexe prelungite. | (Geom.) *Focarul unei elipse, parabole sau hiperbole*: punctul sau punctele din care pleacă și unde se întâlnesc razele vectorii. | Fig. *Influența civilizațoare, al căru centrul și focar ar fi fost România*. ODOBESCU, II, 4. *Focare de procese, de intrigi și de mârșevii*. id. lb. 38. [Academia]. — *focarul cel mai activ al unități neamului românesc pe câmpul culturii intelectuale*. id. lb. III, 619. | (Med.) *Focarul unei boale, focar de contagiune, de infecție*: locul de unde pornește boala, etc.
— N. după fran.

FOCĂR s. m. *Chauffeur*. — Acela a cărui meserie e să îngrijască de foc. *Și fiind-că tocmă atunci murise focarul, îl luă împărădit pe el să grijescă de focuri*. REV. CRIT. I, 137. *Focar la vapoare*. DUNĂREANU, CH. 153. [Formațiune modernă: fochist (cu deosebire pentru cel ce îngrijește de focul unei locomotive s. al unui vapor). Cfr. șofer].
— Derivat din foc, prin suf. nom. agent -ar.

FOCĂRIE s. f. v. focărie.

FOCĂRIE s. f. *Grand feu, grande chaleur*. — (Mold.) Foc mare. [Și focărie s. f.] | P. ext. (Ban.) Căldură mare. CDDE. nr. 627.
— Derivat din foc, prin suf. col. -ărie.

FOCĂRIE s. f. pluz. = chibrituri. (Albae, Arada) VICIU, GL. 103.
— Derivat din focar, prin suf. dim. -ărie.

FOCĂT, -Ă adj. v. înfocat.

FOCĂRE subst. v. fochiu.

FOCĂRIȘT s. m. v. focar 2°.

FOCHIU, FO(Ă)CHE subst. *Bâtard*. — (Transilv.) Copil nelegitim (mai adesea, termen injurios; efr. bitang). *Bicuru să o duceă tală-so...*, dar nu în casa noastră, că este focă. DOC. (C. 1803), IORGA, S. D. XII, 195. [Și: foăchlu s. m. MARIAN, NA. 60;

ZANNE, P. II, 86, fêche (pentru amândouă sexurile).
RĂULESCU-CODIN.]

— Din ung. fattya, idem.

FOCÓN, -OĂȘĂ adj. *Plein de feu, ardent, fougueux*. — (Numai în înțeles fig.) Plin de foc, aprins, înflăcărat. *Gingașa copilă îl acoperă de străluciri focosae.* C. NEGRUȘI, I, 17. *Focos antirevoluționar.* IORGA, L. II, 39.

— Derivat din foc, prin suf. adj. -os.

FOCȘĂNCĂ s. f. (Cor.) v. focșăneancă.

FOCȘĂNEĂNCĂ s. f. (Cor., Bot.) 1°. Danse paysanne.

2°. Variété de raisins noirs.

1°. Un joc țărănesc cu lăutari. PAMFILE, J. II, 283; JIPESCU, O. 52; BARONZI, L. I, 92; [Și: focșăncă. (Slănic, în Muscel) H. IX, 407.]

2°. Un fel de struguri negri. (Lăpina, în Buzău) H. II, 125; DAMÉ, T.

— Femininul lui Focșănean „locuitor din Focșani” (derivat prin suf. motional -că).

FOCȘOR s. m. Diminutivul lui foc (derivat prin suf. -sor), adesea cu înțeles desmierdător. *Mă-am făcut un focșor bun.* SPIRESCU, I. 299; cfr. 248. *Focșor icip, focșor colod, Mai foc pe tuiua mea.* MAT. FOLC. 288. *Sub poală de codru verde Un focșor abia se vede.* HODOȘ, P. P. 201. 1 Spec. Bețșorul aprins (numit și luminărică) care trece din mână în mână într'un joc de societate țărănesc. Cfr. MARIAN, I. 202. [Și: focșor. PAMFILE, J. II, 304; GCR. II, 345; cu alte sufixe: focșel, focuț, *Ce focușu' să mă fac?* TIFLEA, P. P.; focurel, cu deosebire la plur.; în Ban. cu înțelesul spec. de „focurile ce se aprind morților în noaptea șer Joia-mare,” numite pe alurea și luminuțe. MARIAN, I. 383; SE. II, 274. *Dar prin neguri iată, iată Că lucece pe câmp deodată Mii de focurele mici.* ALECSANDRI, P. I, 53. *Sute și mii de focurele se odd arzând prin pometele Românilor: unele de paie, iar altele de frunze.* MARIAN, SE. II, 207; (în poezia pop. și) focșorel, focșurél. ȘEZ. V, 32/11.]

FOCȘORÉL, FOCȘURÉL s. a. v. focșor.

FOCUTÍ, -Ă adj. *Misérable, malheureux*. — (Transilv.) Nefericit, amărît (cfr. foc II, 5°; focare 2°). *Acum, după ce nimă nu mai are de tora, s'a pus focuțu, că n'oiu aice mai bine, s'a pus dumneaei să toare.* BREGANUL, P. I, 52/10.

— Participiu-adjektiv al unui verb focal (derivat din foc), neobcivuit.

FOCULÉȚ, FOCURÉL, FOCUȘOR, FOCUTÍ s. a. v. focșor.

FÓDOR s. m. s. a. *Pliissure ou dentelle crépée* (apliquee surtout aux manches de chemise). — (Transilv., mai ales la plural) Încrêțituri de pânză a dantele aplicate la mânecile ilor țărănești și formând ca o manșetă. Cfr. FRÂNCU-CANDREA, M. 100, LIDBA-IANA, M. 16. „La ille fără alțiș, măneca e cusută de sus, din ciupag și strănău cu croț jos la pumnă-ceil-,” din care ies apol *fodorii*.” BREBENEL, GR. P. „Mânecile [femelilor din Săliște] sânt cu *fodorii* de câte trei laș.” MOLDOVAN, T. N. 133. *Vidó! doamna mea, Sufucă-ți fodorii largi și frământă la colaci.* CĂTANA, B. 100. *Lelea cu fodorii mari Bovenică la jandari; Lelea cu fodorii mici Bovenică la soinici; Lelea cu fodorii lași Bovenică la fianși.* Ibid. 444; MĂNDRESCU, L. P. 149; DOINĂ, 125.

[Plur. *fodori*, mai rar *fodra*. POMPILU, III. 1010; și *fudori* cu un sing. nou fud s. a. (Bran). Și: (prin Sălagiu) *fodoră* s. f.; (prin influența lui *foare*?) *föder* s. m. Com. A. BANCUI.]

— Din ung. fodor „manșetă cu încrêțituri.”

FODÉL, -Ă adj. v. fudal.

FOFĂRLICĂ s. f. (În expresia) A umblă cu fofărlică = a face intrigi, a băga zănie între oameni. Com. I. PAVELESCU.

FOFĂRNĂ s. f. *Femme camarde et nasalarde*. — Nume de batjocură dat unei femei cărne care vorbește mal mult pe nas. ION CR. II, 302.

— Formație glumeașă din fof și cărn.

FOFEĂZĂ s. f. 1°. *Aile* (de moulin à vent). *Bal-tant* (de fenêtre, de porte). 2°. Différentes parties du métier à tisser. 3°. *Chevillette* (de dévidoir, sur laquelle s'enroulent les fils). *Bras* (d'ourdissoir primitif). 4°. *Bras* (de la flèche d'un chariot). 5°. *Bras* (de cândelabre). *Sorte de lampe*. 6°. *Rosignol*. 7°. *Petite mèche* de toile.

Numirea unor părți în formă de aripă s. de braț la diferite instrumente, precum și diferite obiecte în formă de sul.

1°. (În Jud. Covurluiu) Aripa morii de vânt. H. III, 387, 246, 38; 4. || Aripelă ferestrelor s. ale ușilor. *O ferăstrău cu fofezele deschise.* GOLESCU, I. 48. *Ioșin... a poruncit cu toate fofezele porților să se strice.* Ib. 9.

2°. (Ialomița, Prahova) TĂPile răboiului de leșut. DAMÉ, T. 134. || (Putna, Tecuci) Brațele vatalelor. Ib. 135.

3°. (Mold., Bucov.) Fusule vârtelniței. DAMÉ, T. 140. „Lopătele de lemn încrestate în două locuri, pe care se întind torturile când se pun pe vârtelniță”. MARIAN. „Ca o *fofează* = răpede”. PAMFILE, J. II. || Cele două brațe ale alegătorilor (numite și fuscel, cotoci, lăturape) în care sânt fixate bețele mosoarelor. DAMÉ, T. 141.

4°. (Mehedinti, Covurluiu, Dâmbovița) Fălcelele tănăleii. DAMÉ, T. 13.

5°. Brațul ștefnicului. *Fofezele* [ștefnicului]. BIBLIA (1688), 57. *Doao făciți mari de coară albă... cu fufazele lor.* (a. 1765, Orăștie) IORGA, S. D. XIII, 256. || (Răusor, în Făgăraș) „*Fufeză* = un fel de lampă mică, fără stielă”. VICIU, GL. [Și: fufezăz.]

6°. (Brașov) Figiționale. „Un tubuleț de coajă de salcie, în care se suflă, spre a produce un sunet. [Se zice și: fufezăz, fufazăz].” Com. I. PANTU.

7°. (Bucovina) Pteco de pânză curată, răsucit în formă de sul și uns cu coară galbenă, care, aprins la un căpătălu, se bagă în urechea celui despre care se crede că i-a intrat un groier în urechi. MARIAN, INS. 538, cfr. buclum.

[Dicționarele mai dau următoarele înțelesuri: CIHEAC, II, 500 „șchelou, rancher, jantille, bobèche” (suspect, de-oare-ce căută etimologia în ung. fokasz „șchelle”); COSTINESCU: „talerul unor balanțe”; DDRF: „noued de ruban, pompon”; acest din urmă înțeles îl are, poate, cuvântul în următorul exemplu: *O vîșed... pâr murg, urechea dreptă furculiță și pișcată din urmă, iar stînga trei fofeze.* MON. OP. (1907), 7598.]

FOFELNITĂ s. f. 1°. *Traverse* (de dévidoir). *Femme bavarde*. 2°. *Mâchoire mobile* (d'une broie).

1°. (Fălciu) Crucile vârtelniței (pe care sânt așezate cele patru fofeze). || Fig. Femele vorbărețe, limbută, guralivă. ZANNE, P. V, 292. *Ian uită-te fofelnița, cum sare cu gura.* CONTEMPORANUL, V, 297.

2°. Limba melitei. DDRF., TDRG.

— Înruđit cu *fofează*.

FOFENGHER s. m. *Étoile du matin*. — „Astfel numesc țărani, în unele locuri, luceșorul dimineții, căruia îi zic și steaua-porceului. Expresiunea... derivă din două cuvinte elinești: φός, „lumină” și εἴρη „lucșor”. ODOBRESCU, III, 49.

FOFINCĂ subst. = fofm (înruđit cu acest cuvânt). DICT.

FOPLÂNCĂ vb. I. *Courber le dos*. — „A-și îndoi spatele încolo și 'ncoace”. BUGNARIU, N. S.
— Etimologia necunoscută. (Amintește pe fran. *flanc*, obscur și al. etimologice.)

FOPLĂ s. m. Invar. *Fuinçant*. — (Transilv.) Om puturos, lenș, trăndav, gură-cască. BUGNARIU, N. S., cfr. MARIAN, NU. 17.
— Înruind cu *folof*.

FOPLÊNCHIU: interj. — Exclamație onomatopeică, prin care se exprimă căderea unui corp. *Și-o dată încep țepela a fugi... La vr'o câteva obrațuri, gârnelul s'a înfierbântat, s'a muat și, foftenchiu! iar sare roata!* CREANGĂ, P. 126.

FOFOLĂC s. m., **FOFOLĂC**, **-OĂGĂ** adj., subst., s. a. 1^a. *Personne qui marche gauchement; bonté*. 2^a. *Caneton*. 3^a. *Touffes de poils* (au pâturons de certains chevaux).

1^a. *Fofolog* = împiedecat, care nu știe să-și poarte trupu, tonț. REV. CRIT. III, 154. *Toate fofologele își aștept norocule*. ROMÂNUL GLUMET, I, 35/3. [Și (+ fonf): fonfolog, -oăgă. *Toate fonfologele etc.* P. V. II, 117.]

2^a. *Fofoloc* = boboc de rață. (Buzău) Com. s. FOFESCU; cfr. DDRF.

3^a. (Plur.) *Fofolage* = smocuri de păr care cresc pe partea de jos a picioarelor unor cai. DDRF. [Și: fotolög s. a. *Cai cu coame înțoase și cu fotolage la picioare*. DELAVRANCEA, s. 226.]

— Onomatopee (înruind pe de o parte cu *foflea*, *fof*, pe de alta cu *fofomoc*, *fofotoc*).

FOGĂS s. a. *Porte-manteau*. — (În Salagiu) *Fogaș* = cuier. VAIDA. [Și: fagăș s. a. VAIDA.]
— Din ung. *fogas*, idem (prop. „dintat”, din *fog* „dinto”).

FOGODĂU s. a. v. fagădău.

FOI vb. IV^a. I. *S'enfler (comme un soufflet)*. II. 1^a. *Ne pas tenir en place*. 2^a. *Fourmiller, grouiller*. 3^a. *Agacer*. 4^a. *Se soulever*. III. 1^a. *Faire fonctionner le soufflet (l'une forge)*. 2^a. *Battre, rosser*. IV. *Hâbler*.

I. Intrans. A se umflă și a se desumflă ca niște foi; cfr. a se bate. *Cuțul aprins* (= bolnav de pneumonie) se cunoaște și de pe pântec, căci pântecul îi foiește ca foile de la țigari. ȘEZ. IV, 126/22.

II. P. anal. 1^a. Intrans. A umblă încoace și încolo fără astâmpăr, a nu mai sta locului, a nu se mai astâmpără: *Inga* (= iată) cum foesc negurile! ȘEZ. V, 73/22. Refl. A se fătăl. *Toată zisa s'a fofit de colo până colo și n'a făcut nimic*. PAMFILE, J. II.

2^a. P. ext. Intrans. A umblă repede încoace și încolo mai mulți de odată, a se află în număr mare undeva mișcându-se necontenit, a băjbăi, mișună, mișul, roi, forfoți (forfă), fojgă (foșcălu), furnică, viermul, a fierbe. (Subiectul este mulțimea care mișună) *Înt'r'un oraș, în care foesc atâte rele...* C. NEGRUZZI, II, 233. *Austria... vede foind în ei picioare. Un roiu în neastâmpăr de mari și mici popoare*. ALECSANDRI, P. II, 335. *Fetele și flăcăii glății frumoz...* foiau prin sat. CREANGĂ, A. 123. *Lumea foie pe jos, fără trăbi, și totuși preocupată*. ZAMFIRESCU, R. 6. *Se văd bulboane adănci în care foesc peșterii*. ȘEZ. IV, 118/11; cfr. SHIERA, P. 118/1. (Subiectul este locul pe care mișună o mulțime; construit cu prep. de) *O poiană... ce foiește de oameni, ca un roiu*. ALECSANDRI, P. II, 214. *Ceteala foie de viață*. SHIERA, P. 153/10.

3^a. Trans. (Subiectul o mulțimea care forfoțote; când locul care mișună este o persoană, aceasta devine obiect pasiv) A furnică, a năpădi pe cineva; p. ext. (fîind vorba de insecte) a necăji, a chinul, a plictisi. PAMFILE, J. II. *Îarși mă foesc [ploșnițele]!* CONTEMPORANUL, I, 895.

4^a. Refl. A umblă de colo până colo, vârtându-se, înghesuindu-se, imbulzindu-se (printre oameni) *Dancii se foesc printre bătrâni, gustând pe furig din lulele celor adormiți*. ZAMFIRESCU, ap. DDRG. *Pe când se foinu ei între dinuși, se auzi de-odată un ropot de cai*. Idem, R. 205.

III. 1^a. (Rar) Intrans. A suflă în foi. *Și s'a dat iute-a foi, Fierole-a le ofeli, Și foi și ofeli, Flugu'n-dată mi-tocmi*. MARIAN, SE. I, 34.

2^a. Fig. Trans. A da pe foi, a bate. *Am să te foesc urli!* PAMFILE, J. II.

IV. (Rar) Refl. A se codi. *„Aprinde fetinarul!” Sublocotenentul se cam foie*. „Să nu ne vadă, domnule major!” ZAMFIRESCU, R. 120.

[Derivate: foire s. f., foit s. a. *Care dincotro da într'insu cu pleastura, cu ciocanul, o puneă la foit...* ap. DDRG.; folală s. f. „bătăie”, ap. CDDE Nr. 614.]

— Din lat. *folfire (pentru *folfire* GHICĂ, I, 97) „a se umflă și desumflă ca niște foi”. (În înțelesul II s'a întâlnit cu o familie de cuvinte onomatopice cu sensul de „a băjbăi”, cfr. forfoți; înțelesul III s'a născut printr'o nouă apropiere de cuvântul foi = foale).

FOIĂLĂ s. f. v. foi.

FOIANȚĂ s. m. (Bot.) v. foale.

FOICĂ, **FOICĂ**, **FOIĂNĂ** s. f. v. foită.

FOILETĂ vb. I^a v. rasfol.

FOILETÓN s. a. *Feuilleton*. — Loc rezervat, în partea de jos a unui ziar, pentru publicare de romane, articole literare, științifice, etc. P. ext. Articol publicat în feuilletonul unui ziar, foită. *Feuiletonul jurnalului des Debat*. C. NEGRUZZI, I, 69. *Un feuileton în Constituționalul... povesteă lupta bandei lui Tănuc cu putera spărtăriei*. GHICĂ, s. 174. *Celim... feuiletoanele sale*. I. NEGRUZZI, III, 475. [Derivat: foiletonist, -ă subst. Autor de foileton. *S'a făcut foiletonist la ziarul Naționalul*. GHICĂ, s. 62.]

— N. după fran.

FOIITĂ, **FOIĂRĂ** s. f. v. foită.

FOIOFĂ, **FOIOFĂ**, **FOIOTĂ** s. m. (Bot.) v. foștia.

FOIÓS, **-OĂSĂ** adj. *Feuille*. — Cu foi multe. *Lagune foioase*. ECONOMIA, 124. [După DDRF. și: foales, -ă.] Spec. (Silv.) Cu foi late și caduce; cfr. rășinos.

— Derivat din foale, prin suf. adj. -os (cfr. lat. *foliosus*, -a, -um).

FOIȘOARĂ s. f. v. foită.

FOIȘOR s. a. 1^a. *Belvédère, terrasse, tour, clocher, observatoire pour les incendies*. Balcon (élevé et) couvert. 2^a. *Villa, pavillon, kiosque*.

1^a. (În limba veche, traducând pe *βυτίον, δάμα, ύπερβου*) Cameră în cazul de sus al unei case a. într'un turn; terasă; p. ext. turn, clopotniță. *Previță pre mare dent'r'un foișor*. MOXA, 385/10. *Văzu miștari scâldându-se, den foișor*. BIBLIA (1688), 227. *Au așternut lui Saul în foișor*. ibid. 201. *Foișorul de naștere mândătririi au rîmas tot neșindit*. DOC. (a. 1698), IORGA, B. R. 164. *O scărișoară epită într'u foișor*. MINEIUL (1776), 29. *În foișorul [bisericești]... au scâpat*. SINCAL, III, 1/10. *Să mi-l într'un foișor înalt foarte*. ALEXANDRIA, 88. — de foc: turn de pază pentru incendii. Spec. (În arhitectura noastră națională) Pridor, cordac, balcon (la ușa de intrare a bisericilor s. a. caselor, mai ales ale celor boierești) cu acoperișul susținut de stâlpi ori de coloane și, în genere, foarte ridicat de la pământ (cfr. *Buletinul comisiei monumentelor istorice*, II, (184-5). *Sedeș apânu-l... sus într'un foișor*. CREANGĂ, P. 228. *Este o casă mare, înaltă în foi-*

șoara. MAT. FOC. 139. | Construcții analoge se găsesc și izolate, de zine stătoare, începând chiar de la pământ (*Buletinul comisiunii monumentelor istorice*, III, 79) sau susținute pe stâlpi. *Foișor într'un picior?* (= Ciuperca). GOROVEI, c. 84.

2^a. Locuință de vară, vilă, pavilion izolat, de obicei în mijlocul naturii, chioșc, filligorie. *Un foișor în dealul Coposului, foarte frumos*. E. COGĂLNICEANU, LET. III, 192¹². *Eră... pre heleșteu foișor domnesc*. MAGAZ. IST. I, 326¹². *Foișoare ca să gaze la voră*. DOC. (a. 1801), ap. IORGA, S. D. VIII, 117. *Grădina cu foișor*. MARIAN, N. 207. *Și fata acia trăie într'on foișor*. ȘEZ. IX, 20.

[Și: *fușor*. ODOBESCU, III, 225¹²; MATESCU, B. 35.] — Din ung. *folyoso* „galerie, coridor” (aproxiat, prin etimologie populară, de *foiș* = frunziș). CIHAC, II, 500.

FOIȚĂ s. f. I. *Petite feuille, foliole*. II. 1^a. *Petite feuille de papier, bout de papier, Papier à cigarette, Cartes à jouer*. 2^a. *Feuillelage*. 3^a. *Feuille d'or*. 4^a. *Furd* (en feuilles). 5^a. *Tapis à dessins* (travaillé à la campagne). 6^a. *Fouilleton*.

Diminutivul lui foale (derivat prin suf. -iță). I. Propriu. 1^a. Foale mică (de plantă), frunzișoară (mai mult cu înțeles desmierdător). *Foiță verde de fragă*. *Foiță verde de-alună*. JARNIK-BĂNSEANU, D. 253. *Prin desii, Min umbra, Cu foite că-mi plamea, De departe s'auzea*. ȘEZ. IV, 130¹². [Alte diminutive: foaică, foalea. *Foicică, bob de linte*. TEODORESCU, P. P. 270; cfr. MATESCU, B. 44. *Foicică de pe șez*. HETEGANUL, TR. 101¹². *Foale, foicică*. TEODORESCU, F. P. 413. *Foicole, foi domnești*. Ib. 316; foaleană, foaleleană, foaleleană. *Foaleana părnus*. ȘEZ. III, 157¹². *Foaleană de susoiu*. ION CR. I, 2. *Foaleană de-abanos*. ȘEZ. II, 80¹²; I, 143¹². *Foaleleană, măr mărunț*. ȘEZ. III, 157¹²; 156¹². *Foaleana lăluac*. ȘEZ. VI, 113; foaliță; foaliță. *Foicică de năut*. MAT. FOLC. 126, etc.; foaișoară (după POLIZU, și cu înțelesul de „suliman”).

II. Fig. 1^a. Foale de hârtie mică. *O mică foiță îngălățată de hârtia*. ODOBESCU, II, 200. | Spec. - (de figură) = hârtie subțire de format mic, în care se învâlește tutunul spre a se face țigară. || La plur. Cărți de joc. *Căzuș... la darul foaișor: casa plină de jucători*. CARAGIALE, s. N. 27.

2^a. (Cal.) Păturile subțiri din care sânt compuse anumite feluri de plăcinte, după ce s'au copt. *Foilele bacavalei*.

3^a. Foale subțire de metal. *Am aurit nucii cu foite de aur*.

4^a. Foi subțiri de hârtie roșie, cu care se sulemnesc femelle, p. ext. suliman. *Chiar de n'or aveă... buze rumene ca bobocul de trandafir... tot n'ar da cu foiță*. DELAVRANCEA, s. 9. *Iți trebuo o leiță Pentru foiță*. TEODORESCU, P. P. 132. [Și: foaloră a f.]

5^a. Un fel de scoarță (tesătură) țărănească cu flori a. alesături. *O scoarță nu foiță în pîpuși, cu alesături pe de lături în chenaruri*. SEVASTOȘ, N. 46¹². „Covoarele ce sânt așternute pe jos se numesc foite”. (Buzău, Brăila, Constanța, Ialomița) H. I, 299; II, 300, 254, 274, 50, 118; VII, 8, etc.

6^a. (Modern, traducere din fran. „feuilleton”) Folleton. *Din se duce să-și scrie foia pentru jurnal*. VLAHUȚĂ, D. 63. *Foia Trănuți*. [Pronunț. fo-i-].

FOIȚĂȘ s. a. *Bourre* (de fusil); *charge*. — (Transilv.) Bucată de hârtie (mai rar de zdreanță) care se bate în țeava puștilor de sistem vechiu, după ce au fost încărcate cu praf și alicie, spre a astupă ermetice încărcătura. | P. ext. Întreaga încărcătură de acest soi. *Am împuscat un iepure cu foiaș*. [Prin Sălagiu, și cu celelalte înțelesuri ale cuvântului unguresc: „torent puternic de ploaie” a. „troian de omăt”; tot acolo și verbele *foițăi, foiași*, a. „înăbuși”.] — Din ung. *fojtás*, idem; cfr. fuituială.

FOIȚĂȘ s. m. — Verigă de fier care încinge grindelela plugului în dreptul găurii în care se află așezat fierul lung a. cutitul MARIAN; DDRF. [Ptur. -teic.] — Din ung. *fojtő* „sugrumător”.

FOIȚICĂ s. f. v. foiață.

FOIU s. m. v. foale (2^a).

FOILEANĂ s. f. v. foiață.

FOIUMPIE s. f. (Bot.) v. fonflu.

FOJGĂI vb. IV¹⁰ v. foșcăi.

FOL s. a. = obadă (la roată). Coșoiu, în Transilv. VICIU, GL.

FOL: interj. — Formație onomatopeică, prin care se redă sunetul produs de oamenii fără dinți, când mestecă. *Ilagid... să binșori o măștină, o aduce la gură ș'o strcoașă printra gingii. Fol, fol, fol, o mestecă*. DELAVRANCEA, H. T. 10.

FOLĂR s. a. *Gilet de peau de mouton*. — Pieptar de piele de oaie. LIUBA-IANA, M. 20; JAHRESBER. III, 315; VICIU, GL.; com. COCRA.

— Derivat din foale, prin suf. instr. -ar.

FOLĂR † s. m. *Fonctionnaire chargé d'encaisser l'impôt sur le fromage en outre*. — Funcționar însărcinat cu strângerea folăritului. *Să fie volnicii a se apăra despre folari, ca nici odinioară supărați cu accoată angărie a folăritului să nu fie*. (Mold., a. 1763) ERICARIUL, XXI, 190¹².

— Derivat din foale, prin suf. nom. agent. -ar.

FOLĂRIT † s. a. *Impôt sur le fromage en outre*. — (În Mold., în a doua jumătate a secol. XVIII) Dare pe burdufurile cu brânză. *De pe stănele ce vor avea lângă satul lor... să nu fie supărați cu folăritul; iar de vor înca stăni prin mânăși, pe acle stăni vor da și ei folărit, ca și celalți, 2 șghi de stăni și 2 pelce negre și 2 cașevale*. (a. 1763) ERICARIUL, XXI, 190. [Și: folărit s. a. *ibid.* v. 165.]

— Derivat din foale, prin suf. -ărit.

FOLĂȘĂ † vb. I^a refl. *Former des plis* (comme ceux d'un soufflet de forge). — A se îndoi ca pielea folior. *O botcă bună, cu coperișă dinainte; numai dragii să... nu fie puși în lat... că se folășează în jos numai decăci, ci să fie muchie*. (a. 1781) IORGA, s. D. VIII, 6.

— Derivat din foales.

FOLCĂL † s. m. *Petite outre*. — Foale mic. *Putea noastră iaste ca un folcăl înflăc*. DOSOFTEIU, V, s. 142.

— Derivat din *follicellus, -um (din *folia*).

FOLCĂR s. a. *Folklore*. — Știința care se ocupă cu tradițiile, obiceiurile și literatura populară; enlegero de asemenea tradiții, obiceiuri și produse literare. *Folklorul nostru cu atăta francă verde*. MIREA, C. II, 135. [Familia: folclorist, -ă subst. Cel (cea) care adună s. studiază materiale de folclor. | Scris și: *folklor, -rist*.]

— N. din engl. *folklore*, idem (compus din *folk* „popor” și *lore* „știință”).

FOLCĂȚ s. m. *Petit soufflet*. — Diminutivul lui foale (derivat prin suf. -uț). Foale mic. *Acest folcăț în mână... să-și suflă asupra-i foarte*. BARAC, A. 44, cfr. 53.

FOLFĂI vb. IV^a. *Parler* (ou manger) difficilement par suite d'un manque de dents, d'ivresse ou de froid. — „Despre oamenii cei bătrâni, cărora le-au picat toate măselele și din cauza alcoolului nu pot nici mânca, nici vorbi bine, se zice că *folfăiesc*”. MARIAN, NU. 17. *S'au îmbălat stăpânul, încetă abia*

putea folfăi din gură. BARAC, T. 55. [Derivate: folfăit s. a.; folfăire, folfăitor, folfăială s. f. Că mi-i gura folfăială. Nu pot mânca nici scofală [= „un fel de bucată“]. MARIAN, Nu. 17. (Căndreni, în Bucov.); folfăit, -ă, adj. (Cu înțeles pasiv) Vorbă folfăită. (Cu înțeles activ) Cel (cea) care folfăiește; (prin asimilare vocalică, numai deservit cel cu defect la vorbire, și) falăit, -ă. E cam falăit la corbă. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.; folfăială s. m. Tip de om folfăit. DRIF. |

--- Derivat din onomatopea fol-foi], prin suf. -ăesc.

FOLFĂIALĂ s. f., **FOLFĂIALĂ** s. m., **FOLFĂITURĂ** s. f. v. folfăi.

FOLFOTA adv. v. falfota, forfota.

FOLFOTEC adv. v. folomoc.

FOLIANT, **FOLIO** s. v. în-folio.

FOLMOTOC adv. v. folomoc.

FOLONOC s. a. *Foloton*. — Formațiune spontană (efr. falmătic), cu înțelesul vag de: gomoloz, mototol, ghemuit. Spec. Materii moi (lână, cărpe, etc.) strânse mototol, formând ca un ghem. *Folomoc de fân, de rădă, de dărăd, etc. fânde glam*. LIUBA. Mototol de materii combustibile (chibrită, praf de pușcă, lăscă, etc.), spre a da foc cu ele. LIUBA. (Intrebunțat și în funcțiune adverbială) *Și țipă (= vârsă) pe gură foc, Cu fâșier folomoc*. ALEXICI, L. P. I, 187¹⁰. *Futa... a început să zică într'una*. — *Folomoc în foc* l... și *mersu aruncă în foc din caerul ei*. MARIAN, SE. II, 49. *Fac hârtia folomoc* = o adun, ca un gomoloz. (Toracu-mare, Torontal) VICIU, GL. A cădea = a cădea grămadă (ca un ghem). *Ochii lor începură a să închide... mâinile și picioarele nu-i mai slăbire, și căzură folomoc în pământ*. CĂTĂNĂ, P. B. 23.

[Sf: folmotoc = ghemotoc, legătură, lucru strâns ca un ghem, dar neregulat; *La aruncă folmotocul ăla de căneșă încoace. Mi-ai făcut toată lăna folmotoc!* CONV. LIT. XLIV, II, 508. (Prin apropiere de foloșine și cu înțelesul de) Pământul cu care se ung cărțile. COM. I. PAVELESCU; folfoșce. *Patru late, îngemănate. La mijloc folfoțoc?* (= Hornul). PĂSCULESCU, L. P. 85; *foștomoc* = șomoloz, scudură de pai: *Fă un folomoc și freacă cui!* (Toracu-mare.) VICIU, GL. Legătură, mănunchiu. *Înceară să răd folomocul de chei... nici una nu se potrivec*. MERA, B. 253; *foșmotoc* = mototol. COM. I. PAVELESCU, *foșmotaică* s. f. Mototol, ghem. *A găsit o ceapă... a'nfipt-o sub brâu... Un hoș... i-a ochit foșmotaica pe brâu; ce zice?... Aia e pungă...* SĂM. II, 827.]

FOLOS s. a. *Gain, avantaj, profit, benefice*. — Binele, câștigul (moral s. material) ce-i putem avea (de la cineva s. din covă); corespund adesea neologismelor: beneficiu, profit, avantaj. Construcții: *Ceă (s. cineva) îmi aduce - s. am - de cinevă (s. ceav) = îmi folosește; trag - din ceav (s. cinevă) = profit de... - ul cuivă (s. a. ceav) = câștigul ce-ă cinevă s. poate rezulta din covă. Care folosu e, frații miei, se nestire credință grăție ce ăre, e lucrul nu are? COD. VOR. 119¹⁰. *Trei folosure: folozul dintăi, cum noi păcatele și le putem cunoaște... al doilea folosă... CUV. D. BĂTE. II, 101. Din acestea multe folosuri dobând-ădm. CORESI, E. 10¹⁰. *Nu-i va folos d'însa*. MOXA, 362¹⁰. *Să se scătoasă cu toți, de vreme ce toți au parte la adăosul și folosul mândritorii*. (Mold., a. 1741) URICARIU, IV, 204¹⁰. *Un mic folos sigur...* DRĂGHICI, B. 147. *N'am să am folos de el niciodată*. CREANGĂ, a. 14. *Care e folosul artelor?* — *Dar care e folosul folosului?* MAIORESCU, CR. II, 392. *Eu de mică te-am finut și folos nu ți-am acut*. ȘEZ. IV, 9¹⁰. *Ceav-ce la roiu nici un folos aduce, nici albinei ți place*. ZANNE, P. I, 640. *Unii trag folosul și alții ponosul*. PAMFILE, J. 3. || (Învechit) Activ. *În contăbilitate, acetoaala numită folos și pagubă...* I. IONESCU, C. 246. || Locuțiuni: *De -* (impropriu: cu -, în opoziție cu fără -) =**

folositor, util, avantajos, profitabil. *Ceale ce ăre cu folosu...* COD. VOR. 19¹⁰. (= coale ce-ă... de folosu... BIBLIA 1688). *Să ne fie de folos*. CUV. D. BĂTE. II, 177. *Este de folosul măntuirii a toată creștinătatea*. NECULCE, LET. II, 463¹⁰. A... și de vreme folos... MARCOVICI, C. 18¹⁰. *Acle ce ne sânt de folos*. DRĂGHICI, B. 36. *Alăosă cu toții șav de folos acetoi necoi!* (= se deciseră pentru ce ăre mai potrivit cu împrejurările): *ca domnul să se închine lui Sigismund*. BĂLCESCU, M. V. 94. *Apele mirale de Stradung, de însemnăt folos la felurite boale*. C. NEGREZUȚI, I, 192. *Ți-oi fi de mare folos*. EMINESCU, N. 21. | *Spre* (rar: pentru, astăzi adesea: în) - ul cuivă (s. a. ceav) = în interesul, în avantajul, în beneficiul, pentru binele (cuivă). *Spre folosul fărui*. ANTIM, P. XXVI¹⁰. *Spre folosul omului*. DRĂGHICI, B. 157. *Ne-am pentru folosul obștesc*. BIBLIA (1688), 5¹⁰. *Să moară pentru folosul Craiului lor*. ACSINTE URICARIU, LET. II, 167¹⁰. *Pentru folosul meu este acetoa*. CREANGĂ, a. 116. *În - ul cuivă = în beneficiul cuivă* *S'n dat o piasă în folosul strărilor*. | *Ce - (de... că... dacă...)? = la ce(-mi) folosește cutare...?* (Intrebare oratorică în locul răspunsului): *În zadar, de șoaba*. *Ce folos îmi este că n'am murit de foame?* DRĂGHICI, B. 45. *Ce folos? Omul bun n'are noroc!* CREANGĂ, P. 200. *Ce folos de cură lădă, Dacă nu-s boi în poată?* MARIAN, SA. 8. *Ce folos de tine, dragă, Că ești albă și spălată, Și trăiești tot supărată?* JARNIK-BĂREANU, D. 375; *efr. DOINE, SE. Ce folos de cușma lungă, Dacă nu-s parale-n pună?* ZANNE, P. I, 474. [Plur. -loase, (învechit) -losuri. PANN, E. I, 61.] *Forma veche falos s. a. s'a păstrat în PSAL. SCH. și azi se aude prin Mehedinți și Ban. GR. BĂN. N. REV. R. (1910), 85. *Ce falosu e în șingele meu odănu destingu în putredire?* PSAL. SCH. 86; 200.] — Din m.-grec. φιλός (pentru φίλος), idem. CIHAC, II, 660.*

FOLOSI vb. IV¹. 1°. *Être utile, aider*. 2°. *Tirer profit*. 3°. *Se servir de... faire usage de...*

1°. A fi de folos s. de ajutor, a ajuta. (Persoana s. lucrul care trage folosul se pune în dativ s. -învechit — în acuzativ) *Începă a să afundă și strigă... Doamne, folosește-mi*. VARLAM, C. 259¹⁰. *Măcar de ăre și zice părțel că-tărdă, nemioi-ți folosește aciaia erdăciune*. PRAYLA MOLD. 28. *Pre mult folosăi*. DOSOFTEIU, V. S. 66¹⁰. *Nu te îndură a nu ne folos*. MINEIU (1776), 28¹⁰. *Și banis folosec*. NECULCE, LET. II, 277¹⁰. *Taru noastră... a seroit și a folosit după putere*. (Bucuroști, a. 1774) URICARIU, I, 176¹⁰. *Ce-mi folosește mie acum viața, dacă am pierdut pe maică-mea?* DRĂGHICI, B. 92. *Nici pe sine nu se preocupete, nici pe altul nu folosește*. PANN, P. V. III, 77. *Cei mai scuzăși doctori... nu l-au putut folos*. C. NEGREZUȚI, I, 41. *Fuște... care pot... să folosească ori-cărui cititor*. ODOBESCU, III, 11¹⁰. *Da mi-ă duce ca dântul, tu mi-ă folos*. CREANGĂ, P. 197. *Nimic să nu-și folosească*. DOINE, 181.

2°. A avea s. a. trage folos (Reflexiv), mai rar trans.; persoana s. lucrul de folos se introduce prin cu, de, din, dintru). *Vinoacăul nu-și ce folosul ce aciasta pace*. PRAYLA MOLD. 108. *Nu-și folosî nimico dintru aciasta*. MINEIU (1776), 19¹⁰. *Trebue cu acest leac... să ne folosim*. CALENDARIC (1814), 179¹⁰. *Lasă astfel de cuvinte, Că nimic nu folosește!* PANN, E. II, 139. *Folosește-te... de toate prilejurile*. MARCOVICI, D. 12¹⁰. *Un lucru din care aveți să vă folosiți*. ȘEZ. IV, 2¹⁰.

3°. (După germ. *benützen*, în Trans., Buc.; trans.) A întrebunța, a face uz. *Relațiunile folosite de noi*. ODOBESCU, II, 205. *Oala care se folosește... la încălzirea apei*. MARIAN, NA. 81. *De ce... folosec oamenii [tutanolu?]* RETEGANU, P. I, 64. *S'o folosească alții*. SBIERA, F. 4¹⁰.

[† și (rar): înfolosî. OCR. 159; GCR. I, 94.] *Derivate: folosire s. f. Pre tine am acut de agiu-*

toriu și de folosire. VARLAAM, C. 115/. Mă îndreptătesc cu folosirea ta. MINEIUL (1776), 196^{9/10}. Întru folosiri. CALENDARIU (1814), 32. Istoriile... nu pricinuiesc vreo folosire. E. VĂCĂRESCUL, IST. 16.]

— Derivat din folos.

FOLOSINȚĂ s. f. *Profit. Secours. Usufruit*. — (Învechit; astăzi înlocuit mai mult prin): Folos. *Din Stoa să-ți vie... folosință*. DOSOFTEIU, PS. 60. *Cialantele lucruri mici aduc folosințele*. BIBLIA (1688), pr. 7^{1/2}. *Folosința mărgăritărilor celui de mult prof.* MINEIUL (1776), 48^{1/2}. *Folosințele stărilor boieresti.* (Mold., a. 1814) URICARIUL, I, 216^{1/2}. *Acești fântâni... este... sufletească folosință*. MAGAZ. IST. II, 330^{1/2}. *Fără de folosință nu mă supără n'zadar*. FANN, E. I, 97. *Nouă ne sânt de folosință*. C. KERUZZI, II, 232^{1/2}. | Ajutor. *A ta folosință am dobândit*. MINEIUL (1776), 195^{9/10}; 6. | Spec. și astăzi (Jur.) *Uzfruct. Totul... conservă dreptul de folosință asupra averii copiilor*. HAMANGIU, C. C. 88. *Folosință legală*. *ibid.* 338, 541.

— Derivat din folosi, prin suf. subst. -ință.

FOLOSITOR, -OĂRE adj., subst. I. *Utile*. II. *Protector*.

Adjectival verbal al lui folosi (derivat prin suf. -itor), substantivat uneori.

I. Adj. „Care aduce sau produce folos” (LM.), de folos, avantajos, profitabil, util; care servește la ceva. *Folositoare înedfăltură*. BIBLIA (1688), pr. 3^{1/2}. *Această folositoare de suflet carte*. CORESI, E. III^{1/2}. *Alte folositoare lucruri*. DRĂGHICI, R. 154. *Artele folositoare*. BĂLCESCU, M. V. 7^{1/2}. *O încovală strămbă e mai folositoare decât o judecată dreaptă*. ZANNE, P. v. 356. [Negativul; nefolositor, -oare adj. *Vedem neamul omeneșc împlecinându-se în nefolositoare încovali*. BIBLIA (1688), 3^{1/2}. *Holărire... eră foarte rea și nefolositoare*. DRĂGHICI, R. 163. *Grijele cele nefolositoare*. MARCOVICI, D. 7. *O rezistență nefolositoare*. IORGA, L. II, 94.]

II. Substantivat. (În lit. bisericăsească, †) Ajutor, ajutător, protector. *Tu, Doamne, folositorul mien est*. CORESI, PS. 6 (= ajutorul lui mien est). PSAL. SCH.]. *Să-ți dobândești un folositorul, la muritorul împărat să te bașe*. DOSOFTEIU, V. S. 3. (La feminin) *Maica Domnului. Cătră milostiva noastră folositoare să izicem*. DOSOFTEIU, V. S. 40^{1/2}. *De Dumnezeu născătoare, folositoare tuturor celor ce să roagă*. MINEIUL (1776), 67^{1/2}.

FOLOSTINĂ s. f. 1^a. *Résidu*, marc. 3^a. *Flocon*. 1^a. Rămășiță de la vegetalele fierte, cfr. borhot. *Cu folostina cianului se face o oblojeală și se dă bolnavului să o puie la pânțele*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 43. | P. anal. „Rămăsu de la struguri după cules”. BARONZI, L. I, 108^{1/2}. *Bobii de strugure din care al supt mustul*. | Fâșii de foi de varză, rămase pe fundul putinei, după ce varza s'a isprăvit. *Com. SANDU-ALDEA*. | P. ext. Vin sau varză care a prins mucegai. RĂDULESCU-CODIN.

2^a. Fulg. „Când ninge une-ori fulgi mari de zăpadă se zice cu mirare: *Dar ce folostină!*” *Com. SANDU-ALDEA*. | Floacă de lână. *id.* | Poet. *Viscolul gîrșuia des folostin înflorită, ca niște rotocoale de hârtie albă*. DELAVRANCEA, S. 181. *Boii fuștură din coarne și pișcoși de folostine de flacără, o tau la fugă*. SANDU-ALDEA, A. M. 220.

— Etimologie necunoscută. (Întrud cu hoștină ?)

FOLOSTIUC s. a. = sfleștoc. — *Un popă face aghiazmă, apoi stropște lanul în cruce cu folostiucl de busioc*. GRIGORIU-RIGO, M. P. II, 6.

— Pentru etimologie v. *fleșteț*. Cfr. ung. *fleštető*, fostotő „pușcoclu de soc, fleștețu (2^a)”.

FOLT s. a. *Lambeau, loque, morceau*. — (Ungurism, în Transilv. de nord și de vest) *Petece, zdreanță, fâșie;*

pată. VAIDA. *Dădă odată cu puman într'un deal de piatră, de se făcă deasul tot mic folturi*. FRANCU-CANDREA, M. 275. [Plur. *folturi*.]

— Din ung. *foltt*, *idem*.

FOLTĂN s. m. *Morceau (de terre ou de fordt)*. — (Mold.) *Bucată, petec, buză de pământ, de moșie*. PAMFILE, J. II. *Foltan de pădure*. (Măstăcani, în Covurluiul E. III, 305.

— Derivat din *folt*, prin suf. augm. -an. (Cfr. ung. *foltt-erdő*.)

FOLTĂU s. m. *Écorce de pin servant à couvrir les huttes de bergers*. — (Mold.) *Scorță de brad cu care se acoperă stăna*. ȘEZ. II, 227^{1/2}; cf. PAMFILE, I. C. 29. [Plur. -ău].

— Derivat din *folt*, prin suf. -ău.

FOLTE(A) s. m. (art.) invar. 1^a. *Ventru*. 2^a. *Gros manger, glouton*. — (Fam.)

1^a. Om cu pânțele mare, burtos. L.B., ȘEZ. XI, 156. 2^a. Măncău, mănăcioc, lacom la mâncare, nesățios. LIUBA, REV. CHIT. III, 154; ȘEZ. IX, 156; PĂSCULESCU, L. P. 40, 41; ZANNE, P. III, 624.

— Derivat din foale (după analogia lui *burtea*. CDDE. nr. 614).

FOLTICÓS, -OĂSĂ adj., subst. *Ventru; gros, lourd, pesant; disproportionné, laid*. — Om burtos, cu burta mare, p. ext. greoiu, neproportionat la statură, urt crescut. „*Folticos* sau *fălticos*, cum spun Românii din unele părți ale Bucovinei, înseamnă atâta cât: *bolocănos, ciolănos, neproportionat, urt crescut*”. MARIAN, D. 242. | P. ext. se spune și despre orice parte a corpului omeneș sau chiar și despre animale cu o dezvoltare disproportionată, cu înfățișare neregulată. *Cu picioare groase Folticosas, Cu mănuri groase Folticosas...* *ibid.* 239. *Gânște[le]... se judecă a fi mai bune de prăsilă cersă cât scurte în picioare și folticosas*. ECONOMIA, III, 151. | Șez: *fălticos, -oasă* adj., subst., poate prin apropiere de „*fălcós*”, precum s'ar părea după înțelesul ce l-are cuvântul în Banat: *fălticos* = „om mare în fălc”. *Com. LIUBA*.

— Derivat din foale (prin apropiere de *pântecos*. CDDE. nr. 614).

FOLTINE s. f. plur. (Bot.) v. foaltine.

FOMĂ vb. I intrans. *Endurer la faim*. — (Rare) A răbdă, a duce foamă. GRAIUL, II, 20.

— Derivat din foamă. Cfr. infomă.

FONIE s. f. (ș. d.) v. femele ș. d.

FONETAȚIUNE s. f. v. oblojeală.

FONETÓS, -OĂSĂ adj. *Affamé*. — (Rare) Flămânjos, flămânzit. *Da fonetos mai est!* CONTEMPORANUL, V, II, 196.

— Derivat din foamete, prin suf. adj. -os.

FONF adj. (ș. d.) v. fonf ș. d.

FONCHIU s. m. (Bot.) v. fiong (2^a), fonchia.

FONCIĂR, -Ă adj. *Foncier*. — Privitor la averile compuse din moși, p. ext. la orice avere imobilă. *Venit fonciar rarul sau urban*. HAMANGIU, C. C. XXII. *Creditați fonciar rural*. MAIORESCU, D. IV, 347. *Scrisuri fonciare*. [Șez: *funciăr, -a*. *Proprietăți funciare*. ODOBESCU, II, 24. | Familia: *funciără* s. f. Impozit fonciar.]

— N. din fran.

FOND s. a. I. *Fond*. II. *Fonds*.

I. Ceea ce este esențial și real într'un lucru, spre deosebire de aparent și formă. *Exagrațiile de formă ascund... o golicieune... de fond*. I. KERUZZI,

1, 372. *Dincolo de aparență... nu vom putea străbate... spre a da de fondul adeărat, de esența ultimă și reală a lucrurilor.* NEGRULESCU, F. E. 1, 18. *Cartea de casafie... judecă [în materie electorala] chiar fondul.* MAIORESCU, D. III, 215. | *În fond:* în realitate. | - *ul unei stufe:* culoarea dominantă, unorii uniformă, pe care săde desemnurile, podoaabele, figurile, - *ul unui tablou.* | *Articole de fond:* care se tipăresc în fruntea ziarelor și tratează o chestiune oarecum mai însemnată de cât restul. | *Fond a. fântă (de siguranță):* rețea de apă sau brodată, tipărită într-o culoare palidă pe suprafața... hârtiilor de valoare... spre a garanța nealterarea celor scrise, sau tipărite". G. IONESCU, C. T.

II. 1°. *Mozie. Fondurile de pământ și clădirile sânt imobile prin natura lor.* HAMANGIU, F. C. 118. | Fig. Lucruri, calități, tendințe, etc. moștenite ori însușite, pe care un om le posedă ca ale sale proprii, și nu le mai împrumută de la altul. *Fondul de răutate ce pare a ieși câte odată în firea omenească tocmai din depărtarea subită a strămoșilor.* ZAMFIRESCU, R. 8. *Noi numai atunci ne putem lipsi de aceste auxiliare străine, când vom fi înșiși în stare a le suplini din propriul nostru fond național.* MAIORESCU, CR. III, 173.

2°. P. ext. Capital, care se întrebuințează pentru un scop determinat de mai înainte. *Pentru societatea academică este destinat fondul Zappa.* MAIORESCU, D. I, 89. *Fond de rezervă, de amortiment; fonduri bugetare, secrete, tipice de fonduri.* | Capitalul, în opoziție cu veniturile. *Sau plasat fondurile... în scrisuri... de 5 și 7 la sută.* MAIORESCU, D. IV, 154. *Fondul și veniturile aerei.* HAMANGIU, C. C. 89.

[† *fondos* s. a. URICARIUL, III, 45; IV, 413.]

— N. din fran. Cfr. dubletul fund.

FONDĂ vb. I° (s. d.) v. fundă s. d.

FONDĂL s. a. *Champ, fond.* — Fundul decorului de pe scena unui teatru. *Fundurașă... trec pe scenă, înconjură fondul și reapă iarăși.* EMINESCU, N. 84. — Derivat din fond.

FONDUAR, -Ă adj. v. cadastru.

FONÉTIC, -Ă adj. (Gram.) *Phonétique.* — Relativ la sunetele unei limbi. *Ortografia fonetică* (în opoziție cu cea *etimologică*): bazată pe principiul de a scrie cuvintele întocmai cum se pronunță. | Substantivat. *Fonetică* s. f.: știința care studiază fiziologia sunetelor. [Familia: fonetism s. a. Totalitatea sunetelor unei limbi; principiul ortografiei fonetice; fonetist, -ă subst. Partizan al ortografiei fonetice.]

— N. din fran. (= grec. *φωνητικός*, idem).

FONF, FONĂFĂ adj., subst. *Nasillard. Băta.* — Care vorbește pe nas. REV. CRIT. III, 154. *Fonfi și flecarii, găgăuții și gușafii, Bălbății, cu gura strimbată, sânt stăpânii aștei nații.* EMINESCU, F. 247. | P. ext. Prostăț (PAMFILE, J. I), nerod, netot (ION CR. II, 147). [Și (adesea numai variantă grahică): *fonf, foanfă.*]

— Formațiune onomatopoeică (cfr. paleosl. *sfifly* „bălbăț”, bulg. *sfifs*, idem, čech. *sfufati* „a fonfă” etc.).

FONFĂI vb. IV°¹. *Nasiller.* — A vorbi pe nas (inocent) ca un fonf, cfr. fărni, forni, fărni, fărni (2°). [Derivate: *fonfaire* s. f., *fonfăit* s. a., *fonfăit, -ă* adj. (cu înțeles activ) *Fonf.* | Cu alt sufix: *fonfaui* vb. IV° „A vorbi pe nas” REV. CRIT. III, 154, și (cu d > o din cauza lui o precedent și a labialei premergătoare): *fonfoi* vb. IV° „A vorbi încercat”. RĂDELESCU-CODIN.]

— Derivat din fonf.

FONFĂNI vb. IV° v. fonfăi.

FONFIU s. m. (Bot.) = saschia. Pe [mormintu]... se seamănă apoi tot felul de flori de grădini, precum... *fonfiu*... MARIAN, I. 336, cfr. XU. 512. *fonfiu-de-pădure* id. ib. 639. [Și: (după saschia) *fonchiu* (DRG); cfr. *fioc*, (în Ban. și Transilv. + *foie*) *fofoiu*, *fofofou* s. m., *fofofue* s. f., *fofofui* s. m. *La grinci sânt chiți de... buzieni, fofofui... și pruboiu.* LIUBA-IANA, M. 99. *Frună verde fofofui, lui vâznuș mândra m. r. d. DOINE, 135. Să-ți pun două flori la piept: Busuoc și fofofui.* ib. 63^{1/2}. *Frună verde fofofue, Nu știu, mândru, ce-ți-i fie.* HODOȘ, C. 62.]

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi un cuvânt ungurec compus cu -fű „iarbă”)

FONFOANĂ s. f. *Bredouăleas.* — (Rar) Femeie care vorbește încercat. RĂDELESCU-CODIN.

— Derivat din fonfoi.

FONFOLOG, -OAGĂ subst., adj. v. fonolog.

FONFOXI vb. IV° v. fonfăi.

FONINĂ s. f. v. fâlnă.

FONOGIU † s. m. v. fâlnogiu.

FONOGRĂF s. a. (Fiz.) *Phonographe.* — Aparat care înregistrează și reproduce sunetele.

— N. din fran. (= grec. *φωνή* „voce” și *γράφω* „scriu”).

FONOLOGIE s. f. (Rar) *Phonologie.* — Partea gramaticii care se ocupă cu dezvoltarea istorică a sunetelor unei limbi. *Necunoștința fonologiei comparate.* HASDEU, I. C. 205.

— N. din grec. *φωνή* „voce” și *λόγος* „studiu”.

FONT s. a. v. fant.

FONTĂ s. f. (Frantuzism) = taciu. | (Impropriu) - *de siguranță* = fond de siguranță.

— N. din fran. *fonte*.

FOR' prep., conj. v. fără.

FOR s. a. *For.* — (La vechii Romani) Piață, în care se întâlnesc oamenii pentru afaceri, întruniri publice, procese. *Forul lui Traian.* ODOBESCU, III, 68. | Fig. Tribunal. *Acet suprem for judecătoresc.* SHERA, F. 368. *Forul interior:* conștiința.

— N. din lat. *forum*, idem.

FORA adv. (La jocul concinei, tabinetului, etc.; învechit) Afară, leșit (din joc, câștigând partida înainte de sfârșitul jocului). STAMATI, D.; cfr. ALECSANDRI, T. 429. | P. anal. *Când de-odată începeă hora... sâream de-odată foră Chiar de la început.* ALECSANDRI, T. 5.

— Din n.-grec. *φώρα*, idem.

FORĂI vb. IV°¹ intrans. = sforăi (cfr. pufăi). 1°. (Bucov. și Maramureș; despro oameni) A suflă (tare) pe nas. *Duce-se și colă n' a oală N'a rămas ceoă de-asaară? De veie că n'a rămas, Prinde-a forăi prin nas, Ca și scrofa la prilec.* BUD, P. P. 60. | Spec. A hor(e)ă. *Când doarme, forăste că răsună casa.* (Bîlca, în Bucov.) COM. G. TOPAN.

2°. (Mold., Bucov., Transilv.; despro ca) Instrumentul forării — nările — se arată prin prep. din) *Calul... începe atunci a forăi.* CREANGĂ, P. 187; cfr. MARIAN, SE. II, 48; SEZ. II, 53^{1/2}. *Au început calul a se încorda, a forăi din nări și a sări cu picioarele cele dinainte în sus.* SHERA, P. 93^{1/2}; cfr. BETEGANU, P. III, 72^{1/2}.

[Și: (cu asimil. voc.) *foroi* vb. IV°¹ BĂRCIANU, DDRF. | Derivat: *forală* s. f. LB., *forală* s. f. BĂRCIANU; *forăire* s. f. O *groaznică forăire.* ALK-

CSANDHI, DACIA LIT. 287, forăit s. a. Forăitul japelor. CANTEMIR, IST. 76, forăila s. m. Porecă ce se dă unui om care forăște. MARIAN.]

— Formațiune onomatopeică. (Cfr. rus. *fyrkati* „a sforăi (despre cal)”, rut. *forakty*, idem.) Cfr. for-năi (făr-năi), forcăi, forcoti, sforăi, sforceai, sfornăi, sfărăi.

FORĂIALĂ s. f., **FORĂILĂ** s. m. v. forăi.

FORĂSTĂU s. m. (Bot.) v. ferăstrău.

FORĂSTI, **FORĂSTUI** vb. IV v. forosta.

FORCĂI vb. IV^(a) intrans. Variantă a onomatopoeiei forăi. Intrebunându-se pe alocuri despre sunetul sforăitor produs de șerpi și de ariciu. Se așază [șerpii] *într-o roată, tot cap la cap și unii peste alții, și încep a sufla și forcăi unii spre alții*. SIEREA, P. 315⁽²⁾. | *Ariciul forcăște*. (Iepuroni, în Fălcuța) II, VI, 116.

FORCEPS s. a. (Chirurgie) *Forceps*. — Clește cu care mamosul prinde copilul și-l scoate din pântecul mamei, în cazuri primejdioase. [N'are plur.] — N. din lat. *forceps* „clește”.

FORCHINOS, **-OĂSI** adj., subst. *Bête, noie*. — (Tutova, Mold.) Toni, prost. *Și amândouă forchinosele să nu vadă în ochi pe Ileana*. ION CR. II, 173.

FORCOTEALĂ s. f. v. forcoti.

FORCOTI vb. IV^a intrans. 1^a. (En parlant d'un fer rouge qu'on trempe dans l'eau) *Siffler*. 2^a. (En parlant du son produit par le hérisson) *Siffler*.

Onomatopee introdusă cu forăi, imitând: 1^a. Sunetul ce se produce când se aruncă un obiect înferbântat în apă, cfr. fărăi (3^a). MARIAN, D. 319. *Ca și cum ai aruncă un puma de jăratie în bălă, astfel forcoti spija înferbântată*. V. COSMOVICI, SĂM. II, 456.

2^a. Sunetul produs de ariciu, cfr. forcăi. (Cucuteni, în Iași), ap. HEM. 1648⁽¹⁾. [Derivate: forcăit s. a., forcoteală s. f. MARIAN, D. 320.]

FORESTIER, **-Ă** adj. (Sllv.) *Forestier*. — (Franțuzism) De păduri, silvic. *Bogății forestiera*. REVISTA PĂDURILOR, XXV, 15. *Agent forestier*. — N. din fran.

FORFA adv. — *forfota*. *Toată ziua, forfa-forfa de colo până dincolo și trabă, nimic*. PAMFILE, J. II. — Adverb postverbal din forfăi.

FORFĂCĂ vb. I v. forfecă.

FORFĂI vb. IV^a v. forcoti.

FORFECĂ vb. I trans. 1^a *Couper (avec des ciseaux)*. 2^a. *Briser, brayer*. 3^a. *Mâcher*. 4^a. *Semoncer; rouer de coups*.

1^a. A tăia (în buchțele) cu foarfecele, p. ext. cu alt instrument. *Cu foarfecele... forfecăți*. TEODORESCU, P. P. 362. *Voinicul începu a forfecă scorpia cu paloșul*. SEVASTOS, ap. TDRG. *Femeșuca acestui insect [prunaru] forfecă (tăie) cozile frunzelor de vie*. MARIAN, INS. 87.

2^a. P. ext. A sfărâma, a prefaca în buchțele mici, a îmbucătăi. *Duruitul mașinelor... proful din paiele forfecate...* I. BĂRSEANU, SĂM. V, 356.

3^a. Spec. A sfărâma bucatele, mestecându-le în gură (cfr. morfecă). *Începe Flămânzila a cărbăni deodată în gură câte-o harabă de pâine, și răpede mi și le-a înfulcat și le-a forfecat, de parcă n'au mai fost*. CREANGĂ, P. 261; cfr. 316.

4^a. Fig. A luă pe cineva la vale a în răspăr, a-l face cu ouă și cu oțet, a-l bate, a-l trage o sfință de bătaie. MARIAN, D. 8-9; ZANNE, P. III, 151. *I-au*

forfecat (i-au bătut), de le-au mura peticele. MARIAN, O. 1, 125.

[Și: (Mold.) forfăcă, forfecă. JAHRESBER. IX, 182.] Derivate: forfecare s. f., forfecăt s. a., forfecătură s. f. Bătaie. ZANNE, P. III, 152, MARIAN, D. 9.]

— Din lat. pop. *forficare*, idem. *Archiv f. lat. Linguographie* VIII, 376, X, 422.

FORFECĂRE s. m. (Entom.) = caraban. (Bucov., Mold.) H. III, 263, 474, MARIAN, INS. 10. [Și: forfecăr. (Dodești, în Fălcuța) H. VI, 105.]

— Derivat din foarfecă s. f. foarfecă, prin suf. nom. agent -ar. („Se numește astfel pentru-că are făci foarte puternice, cu care taie obiectele din care se nutrește”. MARIAN, INS. 10.)

FORFECĂRIȘ, **FORFECĂRI** s. m. (Ornit.) v. forfecuță.

FORFECĂRI s. m. plur. (Bot.) = volbură. PANTU, PL.

— Derivat din foarfecă, prin suf. nom. agent -ar.

FORFECĂTĂRI s. f. v. forfecă.

FORFECĂ s. f. (Ornit.) v. forfecuță.

FORFECĂL s. m.

1^a. (Entom.) = PRUBAR (Mold.). MARIAN, INS. 87. („Femeșuca acestui insect foarfecă cozile de vie”. ib.) 2^a. (Ornit.) = forfecuță v. c.

— Derivat din foarfecă, prin suf. dim. -el.

FORFECĂȚĂ s. f. 1^a. *Petite ciseaux*. 2^a. *Bec-croisé (Loxia curvirostris)*.

Diminutivul lui foarfecă (derivat prin suf. -uță). 1^a. Foarfecă mică. (Mai ales sub forma plur. forfecuțe, LB.)

2^a. (Ornit.) O pasăre cu ciocul în forma foarfecelor; când îl închide, făclile trec una pe lângă alta, ca tăgurile foarfecelor. Trăiește prin pădurile de brazi și de molifiș, nutindu-se cu semințele acestor arbori. După culoarea penelor (și mărimea corpului), se deosebesc speciile: - *a-pălbă*, - *a-roșie*, - *rușetică*, - *suriș*. MARIAN, O. I, 423. [Cu alte sufixe: forfecel, forfecă și (derivate de la forfecar) forfecărel, forfecăriaș. ib.]

FORFOĂNDĂ adv. *Vătu négligemment; en loques, en haillons*. — (Rare) Neingrijit îmbrăcat; ferfenișos. SEZ. V, 73⁽¹⁾.

FORFOCĂ vb. I (ș. d.) v. forfecă ș. d.

FORFODII s. f. plur. *Mensonges*. — (Născând, Transilv.) Minciuni, vorbe băbești. BUGNARIU, NĂS.

FORFOIU s. m. (În Transilv. și Ban., numai în expresia glumeață s. ironică) cu -, care se întrebuințează despre tot ce se prezintă „în mod nebucinat și exagerat, cu vânt mare, cu pompă s. paradă (de cuvinte, în îmbrăcăminte, etc.), cu podoba multe și deșerte”. Cfr. VICIU, GL. JAHRESBER. III, 315. *Așiderea scrie Delchinu, îned mai cu forfoiu și mai pre larg*. SINGAL, HR. III, 239⁽¹⁾. *Prea te-ai îmbrăcat cu fărfoiu! Asta n'o mai cred, ai spus-o prea cu fărfoiu! Minciună cu fărfoiu*. (Brașov.) [Și: fărfoia.] cfr. făr-făi, înforfoiat.

FORFOTA adv. *En hâte, pressé, affairé*. — (Fam.; numai în locuțiunea) a umbli - = de colo până colo, iute, grăbit, dar fără de a face vreo ispravă. *Personalul trenului umbli forfota, examinând roatele tamponate cu toată presiunea*. CARAGIALE, M. 127. *Lumea umbli forfota prin gară*. ZAMPFIRESCU, R. 78. *Umbliam forfota de colo până colo*. PĂTRĂȘCANU, S. A. 163.

— Adverb postverbal din forfoti. Cfr. variantele fălfota, foifota și forfa.

FORFOTEALĂ s. f. v. forfoti.

FORFOTI vb. IV^a. I. 1^a. Bouillonner. 2^a. Jaser. II. 1^a. Aller pâ et lâ avec hâte ou en homme affairé. 2^a. Grouiller, fourmiller.

I. (Despre sunete)

1^a. (Despre mâncările scăzute, care se îngroașă la foc) A fierbe fără multă apă. Mămăliga, după ce s'a cotozit, ne mai putând fierbe, forfotește. SEZ. v. 73. Scrobul cu amănândă... mai forfotește încetor pe lângă buza tigăii. VLAHUȚĂ, N. 10. | P. ext. Ceasul forfotea pe pirosii. CONTEMPORANUL, IV, 392. | P. anal. Apela umflate forfoteau și ceneau spumând pe îftloc. ANHEL și IOSIF, C. L. 23.

2^a. Fig. (Fam.) A flecări, a floncări, a tot spune multe, verzi și uscate (pe scoțela alta). LB., GR. BAN., PAMFILE, I. II. Tot satul forfotea de corb. GĂRLEANU, N. 34.

II. (Despre mișcări)

1^a. A umbli de colo până colo, iute, grăbit și preocupat, a umbli forfota (cfr. fol II. 1^a). Samsarii... forfotea de colo până colo și înmînd clienții de mînic. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 65.

2^a. (Fîind vorba despre o mulțime în dezordine) A furnia, a mișună, a viermii, a roi, a fol (II, 2^a), a fojgâi (foșcăliu). Pe stradă lumea forfotea în toate părțile și trăsuriu treceau în goana castor. SANDU-ALDEA, SĂM. I, 181. [Derivat: forfoteală s. f. Cântă lăntarii, forfoteală și larmă mare... CAGAGIALE, M. 46. | Cu alt sufix: forfai vb. IV°. PAMFILE, I. II. Cei mai mici microbi forfăie în acile locuri, unde putrezește cenă. ap. TDRG. (Și cu înțelesul: „A face treaba în batjocură” (cu varianta) forfai vb. IV°. SEZ. v. 73/32.]

— Formație onomatopiceă, cu care o a se compară fran. *farfouriller*, (dial.) *farfouraika*, etc. Cfr. Schuchardt, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXI, 203; cfr. și slovac *forfotat* „mără”.

FORGĂȘI s. a. Borne.—(În Munții apuseni) Semnul (răzilor?) care desparte ogorul unuia de al altuia. FRĂNCCANDREA, M. 100.

— Etimologia necunoscută. Pare a fi identic cu *fogaș, opas*, alterat sub influența altui cuvânt, cfr. ung. *forja* „cotitură (a unui rău, etc.)”.

FORMĂ vb. I^a. Former.

1^a. A creă ceva, dăndu-i ființă și formă. Amoruri nouă... se formează. I. NEGRUZZI, I, 88.

2^a. A da o formă anumită materiei, a fasonă, a transformă. Înainte de a reformă [constituția], trebuie să o formați. MAIORESCU, D. III, 184. (Spec. despre cele care-și lau forma prin creștere) Om format (cfr. om făcut). A-și forma spiritul, judecata, gustul, stilul, scrizul.

3^a. A alcătui, a constitui, a intră în compoziția unui lucru. Voim a formă un stat independent. ODOBESCU, III, 454. Oasele și mușchii formează corpul. Elementele din care s'formată judecata. Apa se formează din oxigen și hidrogen.

[Familia: formare, formațiune, -mație s. f. O materie organică supusă la un proces de formațiune. ODOBESCU, II, 236. Ultima formațiune a cabinetului Brităniu. MAIORESCU, D. IV, 227; format, -ă, negativ neformat, -ă adj.; format s. a. (din fran. s. germ.; cu plur., rar: -maturi). Măxima unei cărți, cu privire la lățimea și lungimea folior. | Lungimea rândurilor unui text. G. IONESCU, C. T. | † formu) vb. IV^a. Icoane formuite cu cian. DOSOFTEIU, V. s. 181.]

— N. din fran.

FORMĂ s. f. Forme.

I. 1^a. Înfrățirea exterioară a unui corp; cfr. chip

făptură (III, 2^a), față (II, 1^a), figură, imagine, model. Ce e forma omului? BIBLIA (1688), 265^{1/2}. Case domnești, pe forma de Tarigrad. AMIRAS, LET. III, 163^{1/2}. Albinele... cu doi ochi în formă de ou. ECONOMIA, 174. Rozală în forma aramei. CALENDARIU (1814), 81. Vrimea vine sub forma unui bătrân obosit. MARCOVICI, C. 56. Incl. de formă antică. ALEXANDRESCU, M. 374. Ba încă agh multă poezie în forma sticului. C. NEGRUZZI, I, 69. Ochi tăioși în forma miștelor. EMINESCU, N. 34. | Își mîdică Trupul formele-î rotunde. VLAHUȚĂ, P. 99. | Spec. (Științe) Corpurile pot avea trei forme: solidă, lichidă și gazoasă. - geometrică: configurațiune geometrică regulată. - cristalină: pe care o au corpurile cristalizate. Forme gramaticale: modificările pe care le primesc cuvintele în flexiunea lor. | Fig. Caracterul cu care se manifestă un lucru. Idei drepte și înalte... în formă de mari fapte... tumei se vor arăta. ALEXANDRESCU, M. 23. Această devoltare... a vieții omenești sub toate formele... BĂLCESCU, M. V. 3. Speranțele... unei nouă forme politice și sociale. MAIORESCU, CR. II, 277. Cîteva forme de cultură română. id. ib. I, IV. (Unguriam) Chip, fel. Pintu propusal stersului sloozilor ci-au avut mai în multe forme scria. IORGA, S. D. XIII, 119. Iară într'altă formă cine o va depărta. id. ib. 204. | (Spre deosebire de fond) Aparență exterioară (și deșartă) a unui fenomen social, politic ori cultural, lipsit de valoare reală. Să ne ferim... de fraza goală, de iluzia că formele deșarte pot îneca locul fondului solid. MAIORESCU, CR. II, 103. Exagerațiune de formă ascund... o goliciană... de fond. I. NEGRUZZI, I, 372. | Spec. Caracterul unui stat, după cum suveranitatea este exercitată de un monarh, de popor ori de aristocrație. Forma noastră de guvernământ este monarhică.

3^a. Chip de a procede conform cu oarecare regula. Forma judecărilor. URICARIUL, IV, 291^{1/2}. Prădă și... alte forme. KONAKI, P. 304. După toate formele, legile... lapii se cunosc a fi volnici să mîndăno oi. C. NEGRUZZI, I, 280. Șim noi cum vi-a formo? CREANGĂ, A. 124. Forma vînzării, testamentelor, donațiunilor, adopțiunii. HAMANGIU, C. C. A băgă formele (PĂRVECU, C. 115): a începa, la primărie, îndeplinirea formalităților pentru o căsătorie. Că sare pentru ciclu de formă. O argumentare, o declarație în toată forma. | De - : de ochii lumii. Pe la școală mai dam noi apă cătu o dată, de formă. CREANGĂ, A. 104. Să iasă pe scenă pentru formă. C. NEGRUZZI, I, 342. (Transilv., germanism) L-a bădă în toată forma: că se poate de bine, cum se cade.

4^a. Felul de exprimare a ideilor. Negrijirea formei. MAIORESCU, CR. I, 205. Formele stilului. O operă al cărei conținut este superior formei. A da o formă nouă unor păduri banale. Sătură în formă de dialog.

II. (Fil.) Formă... însemnază totalitatea calităților, prin care un obiect oarecare se manifestă și cade sub simțurile noastre. ENCICL. R. Materia și forma filosofică. CANTEMIR, IST. 45. Formele spațiului. MAIORESCU, L. 145.

III. (Tehn.) Model a. tipar pentru confecționarea unor lucruri; cfr. calapod, fason. Formă de pălărie, de căciulă: bucată de lemn de mărimea capului unui om, pe care se potrivește și se fasonază pălăria ori căciula. Formă de cozonaci: oală în care se coace cozonacul. În forme se toarnă și figurile de ipsos, etc. Fig. La ce-ai începe să încerc... A turna în formă nouă limba ochel...? EMINESCU, P. 229. | (Spec. tip.) Pagina aranjată pentru imprimat, sau care a eșit din mașină. G. IONESCU, C. T. Roșc cocoanele pe formă. MIREA, C. I, 23.

[Și: † (prin Transilv. și azi) fărma, după n.-gr. φάρμα.

— N. de origine lat. (forma, idem).

FORMĂ s. f. Four (de boulangier); boulangerie. — (Mold., învechit) Cuptor de brutărie; brutărie. L'am

pus la formă și pe cofetar. ALECSANDRU, T. 1069. [Derivat: formagiu s. m. Brutar.]

— Din bulg. *farra* s. turc. *fourun* (fyrn) „cuptor”, *fyrn*(a)ky „brutar”, apropiate de *formă* III. (Cfr. *forună*.)

FORMAGIU s. m. v. *formă*’.

FORMĂL, -Ă adj., adv. 1°. *Relativ la forma, quant à la forme*. 2°. *Formel; formellement*.

1°. Relativ la formă. *Logica nu se ocupă de adevărul material, ci numai de adevărul formal; aplicarea justă a regulilor are să dă totdeauna rezultate formale adevărate, care totuși în fapt, adică material, pot fi false*. MAIORESCU, L. II. *Chestia, deși în aparență numai formală, are și o mare însemnată în fond*. idem, D. III, 131.

2°. În toată forma, formal, cu atâta precizie în cât nu se mai poate etuda. *Inscrip formal*. URICARIUL, IV, 410. *Declarațiune formală*. ODOBESCU, II, 81. *Recunoașterea... formală*. MAIORESCU, CR. III, 131. *Nu vă recunoștea formal*. idem, D. II, 251. *Concesi promise, deși nu formal stipulate*. idem, III, 23.

[Familia: formalism s. a. Observare născută scrupuloasă a formelor și formalităților; considerare a formei, în dauna fondului și a realității. *Formalismul cel gol al teoriei, de care limba reală a poporului nu s’a înțeles niciodată*. MAIORESCU, CR. I, 385; *formalist*, -ă adj., subst. Care observă prea scrupulos formalitățile s. ține seamă numai de formă, nu și de fondul lucrurilor. *Dascăli particulari... încuibau... în mintea nenorocitorilor învâșcei o învățtură formalistă și zdărnică*. IORGA, L. II, 40. *Romanii erau foarte formalisti; formalitate s. f.* Formă, regulă fixată, după care trebuie să se procedă la îndeplinirea unor acte civile, judiciare, religioase, etc. *Hrisoave domnești cu toate cerutele formalități*. URICARIUL, V, 350_{1/2}. *Găind toate formalitățile împlinite, dete semnătul*. C. NEGRUZZI, I, 40; *formaliză* vb. 1° refl. A se supăra pentru neobservarea strictă a regulilor de poliție; formalizare s. f.]

— N. din lat. *formalis*, -e, idem.

FORMĂT s. a. v. *formă*.

FORMECĂ vb. I (s. d.) v. *fermecă* ș. d.

FORMIC adj. (Chim.) *Formique*. — Ce provine de la furnici. (Numai în expresia: *Acid* - : lehid coroziv, obținut prin distilarea furnicilor; se prepară și pe alte căi.

— N. din fran.

FORMINÂNTE s. f. plur. = chibrituri. (Prin unele părți ale Transilv.) VICIU, GL. [Și: *formonănțe, fulminănțe*. id. lb.]

— Din ital. *fulminante*, idem.

FORMOL s. a. (Med.) *Formol*. — Corp gazos, introdus înaintea foarte des ca antiseptic.

— N. din fran.

FORMONÂNTE s. f. plur. v. *forminante*.

FORMOI vb. IV^a v. *formă*, *formulă*.

FORMUIRE s. f. v. *formulă*.

FORMULĂ vb. I°. *Formuler*. — A redactă după o formulă. *Au formulat petiția*. URICARIUL, X, 7_{1/2}. P. ext. A exprimat cu precizieuna unei formule. *Și-a formulat gândul*. [Derivate: *formulare* s. f. *Formularul* unui program de organizare internă. MAIORESCU, D. IV, 12; *formulator* s. m. *Formulatorul principiilor democratice*. id. lb. III, 201. | Și: † *formul* vb. IV^a, *formuire* s. f. *Cădântul a le poezie, creadnțe, și gândul a le formui, harnic nu iaste*. CANTEMIR, IST. 128. *Să auză acedă fericită formuire și graia*. DOBOȘTEIU, V. 8. 184_{1/2}]

— N. din fran.

FORMULĂ s. f. *Formule*. — Formă convențională de exprimare. *Închirera... se sfârșeă cu obiceinuta formulă: „Iar desăcărpiă hotărîre rămănea la înțelepciunea M. Tale”*. C. NEGRUZZI, I, 305. *Definițiuni și... formule*. ODOBESCU, III, 128. - *excoctorie, de drept, de jurământ, diplomatică*. - *chimică*: reprezentând, prin litere și cifre, corpurile simple și proporția atomică în care, combinându-se, produce un corp compus. - *algebraică*: încheind operațiile de făcut într-un caz dat și în toate cele analoage. - *filosofică*: deosebite un punct de doctrină. - *epistolară*: cu care se încheie o scrisoare. - *de politeță*: fel consacrat, prin obicei, de a se adresa la deosebitele categorii de oameni. [Accentuat după fran.] și: *formulă*. Asemenea *hrisoave înăd simănănu întru toate unele cu altele, și știm că pentru ajutorul cui le scriă, erau și formulare*. IORGA, C. I. II, 119.]

— N. din fran.

FORMĂI vb. IV^a intrans. (Mold. și Bucov.)

1 = (s)forăi 1°. (Despre oameni) A respiră cu zgomet pe nas. ȘEZ. IX, 156.

2°. (Despre cai) DAMĂȘ, T. 51. *Începe calul a formăi*. ȘEZ. II, 52_{1/2}.

II = *farăni*. ȘEZ. III, 82_{1/2}; PAMFILE, J. I; MARIAN. | (Rar) Trans. *Cina vine cu gura mare, formănd cuvintele și bălțocind... va fi rău primit*. IORGA, SĂM. III, 690.

[Derivate: *formăilă* s. f., *formăit* s. a. Vorbire pe nas, încoată. PAMFILE, J. I; *formăit*, -ă adj. (cu înțeles activ) Fonf. id. lb.; *formăilă* s. m. Porecla unui om care vorbește pe nas, care formăiește. MARIAN.]

FORMĂILĂ s. f., **FORMĂILĂ** s. m., **FORMĂIT** s. a. v. *formăi*.

FORMĂNE s. f. plur. *Rossade*. — (În Transilv., fam.) Bătăie zdravăni. *Capeti în formăne, numai să vii acasă!* Dă-4 *formăne!* (Bistra, Abrud) VICIU, GL. — Pare a fi un derivat postverbal din *farăni*.

FORMORĂZ adj., s. m. *Impertinent, insolent*. — (Transilv., Bucov.) „Care face multe poșne, obraznic”. MARIAN. *Am un căne fororaz și te-a mușcă de obraz*. RETEGANUL, TR. 113_{1/2}. [Plur. *fororazi*.] — Compus din *fară* + obraz (cu asimilare vocalică). Cfr. (bez)obraznic.

FOROI vb. IV^a (s. d.) v. *forăi* ș. d.

FOROSĂG s. a. = *felușag* (Munții Sucevei, Mold.) ȘEZ. II, 227_{1/2}.

FOROSTOI vb. IV^a v. *forostol*.

FOROSTOI vb. IV^a. 1°. *Souler* ou *corroyer* (à chaudi suante). *Temper* (acier). 2°. *Se fermer* (une blessure), se cicatrizer. *Gucrir*. (Transilv. și Bucov.)

1°. Trans. „A uni, a lipi, a închegă două obiecte tari unul de altul, spec. a fierbe două bucăți de fier „a lipi fier la fier”. VAIDA. „Două bucăți de fier, când fierarul le închiagă la oaltă, se zice că le-a forostoit”. REV. CRIT. III, 154. *Și apă o forăstă, cum forăstește cănuacu* (= fierarul) *feru*. ALEXICI, L. P. 210_{1/2}. || P. ext. A căli. „Secura, înfierbântând-o și aruncând-o apoi în apă, se forostoste = se întărește, se călește”. REV. CRIT. III, 154.

2°. P. anal. Refl. (mai rar) intrans. (Despre o frântură) a se vindeca, (despre o rană) a se încheia, a se cicatriza, p. ext. (despre o boală) a se vindeca. *Rana se forostoste = se încheia*. REV. CRIT. III, 154. „O rană se forăstăiește, adică se cicatrizează. Tot așare se zice și despre o boală care se trece”. (Zaharești, în Bucovina) Com. I. GRAMĂDĂ.

În Bucovina... se prăjește [tătănească] în untură de porc ori în lapte dulce de vacă și apoi se leagă cu ea mâna sau piciorul scrintit care înlăsat *forostroește* și se vindecă. GRIGORIU-RIGO, M. I, 164; *forostoește*. LEON, MED. 70. *Apă să se forostoească mâna lui N. cum forostoește Țiganu' fieru'*. MARIAN, D. 345.

[Și: forosti, forostul, forostăi, forostăi, forostul.]
— Din ung. forrasztani, idem.

FOROSTROI, FOROSTUI vb. IV^a v. forostol.

FORT s. a. (Armată) *Fort*. — Întăritură de pământ sau de zidărie care apără un oraș, un port, o trecoare, etc. *Într-o zi veni din fort Un glonte*. ALECSANDRI, P. II, 440. *Corpul de oștiri... vine... de poposește seara la satul Selanovița, situat... în partea sud-estică a forturilor turcești*. ODOBESCU, III, 580.

— N. din fran.

FORTĂ vb. I^a. *Forcer*.

I^a. A sili, a constrânge, $\dagger$ a asupri. *Coalifița... se simte... forțată de împrejurări*. MAIORESCU, D. III, 371. (Franuzism) *A forță cuică usa*: a intră cu sili în casa cuiă. Fig. *A forță cuiă mână*: a-1 sili să facă ceva. | (Mai ales sub forma part.-adj.) *Forțat* = silit, nenatural, nefree. *Naivitatea [pozițiile populare], lipsa de orice artifiția, de orice dispozițiune forțată*. MAIORESCU, CR. I, 121. *Afectări sentimentale, limbă forțată*. id. ib. 300. *Răs forțat*. *Împrumut forțat*: de nevoie, în condiții grele. ^{2^a}. A face ceva, prin eforturi mari. *O... treceare forțată... la vale de Zimnicea*. ZAMFIRESCU, R. 188. *Un cântăreț își forțase vocea*. *Mary forțat*: încredințat. | Fig. A trece măsura. *Brâncoveanu recomandă lui Radu să forțeze nota injurioasă*. IORGA, I, II, 625.

[Derivat: forțare s. f.]

— N. din fran. Cfr. sforțat.

FORTĂ s. f. *Force*.

I. Putere s. tărie fizică, materială.

I^a. (La ființe insuflete) *Forța corpului omeneș, a membrilor, - musculară*. *A-și crușa forțele*. | P. ext. Intensitate. *Forța unei locituri*. | Spec. Întrebuințarea unui mijloc de constrângere materială. *Toate forțele legale*. URICANIDU, XIV, 146/. *Cum îndrăznești să intri în casa mea cu forța?* (= cu sili). DUNĂREANU, R. 305. *Cămăra de -*: pentru nebulni furioși. - *majoră*: situație căreia nu ne putem opune, $\dagger$ pricină asupritoare.

^{2^a}. (La lucruri neînsuflete) s. agenți fizici) *Forța unei căderi de apă, a vântului, a aburului, a unui curent, a unui resort, a unei otrăvi, a vinului*. Spec. (Mec.) Căuză de mișcare. *Rezultanta forțelor*. - *centripetă, centrifugă, de inerție*. *Forțele naturii*: cauzele necunoscute ale unor fenomene fizice (gravitația, căldura, electricitatea, etc.).

II. (Mai rar) Putere sufletească, morală. - *de exercer*: de voință. - *intelctuală*. *Școlari de forță egală la matematici*.

III. Puterile unui Stat. Spec. - *militară*. - *publică*: totalitatea agenților însărcinați cu executarea legilor și apărarea țării. - *armată*: soldați însărcinați cu executarea legii, în caz de rezistență.
— N. din fran.

FORTĂ vb. IV (prin Sălagiu) = fărtol. [Imper. foarte! se întrebuințează cu interjecție spre a mână vitele în lăsturi s. îndărăt.] VAIDA.

FORTĂREĂȚĂ s. f. *Forteresse*. — Loc s. cetate întărită, cetățiuă, cfr. baște. *Porțile, zidurile... fortărețelor fac și ele parte din domeniul public*. HAMANGIU, C. C. 121. [Și: (învechit) fortăreț s. a. Și întăritura aceea, ale cărei urme de ziduri se mai pot vedea încă și astăzi, s'a numit Fortăreț. MARIAN,

T. 56; $\dagger$ fortărețiu s. a. R. POPESCU, MAGAZ. IST. V, 108/109; $\dagger$ fortetă s. f. E. VĂCĂRESCU, IST. 257/258.]
— N. din fran.

FORTĂREȚ s. a. v. fortăreacă.

FORTE adv. (Muz.) *Fortissimo*. — (În opoziție cu „piano”) Cu putere, tare. [Fortissimo: cu cea mai mare putere.]
— Din ital. forte, fortissimo, idem. Cfr. dubletul foarte.

FORTETĂ $\dagger$ s. f. v. fortăreacă.

FORTIFICĂ vb. I. *Fortifier*. — (Franuzism) A întări, a face mai puternic, mai rezistent, a oteli. *Gimnastică fortifică corpul. Un regim care fortifică stomahul*. (Vorbind despre sulet) *Meditațiunile fortifică spiritul*. | Spec. A întări un loc cu forturi, etc. *Lădănu fortifică atunci* [Făgărușul]. HASDEU, I. C. 16. | Derivat: fortificare, (mai des) fortificație, -țiane s. f.; abstractul verbului *fortifica*, (spec. concret) întăritură de apărare a unui loc s. a unei cetăți, $\dagger$ apărătură (II, 2^a). *Fortificațiile cetății Hotinului*. C. NEGRUZZI, I, 39. *Importanta lucrare a fortificațiilor*. MAIORESCU, D. III, 70. *Procederea aceasta s'a întâmplat... cu fortificațiile*. id. ib. IV, 167. *Da ce nu am zice... întărirea sau întăritura... în loc de fortificațiune?* I. NEGRUZZI, I, 459.]
— N. din lat. fortificare, idem.

FORTILĂ s. f. (Transilv.) = tănjală (la plug). FRÂNCU-CANDREA, M. 100; cfr. PAMFILE, I. C. 139.

FORTUNĂ $\dagger$ s. f. v. furtună.

FORTUNĂ s. f. *Tugan (de chemare)*. — (În Mehedinți) Coșul casei. N. REV. R (1910), 86. „Gaură prin care răsuflă cuptorul”. (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 83.

— Din sârb. s. bulg. *fūrūna* „cuptor”. Cfr. formă².

FOS: interj. v. fâș!

FOS: interj. v. fâș!

FOSĂ vb. IV^(a) (s. d.) v. fâș și s. d.

FOSĂ vb. IV^(a) (s. d.) v. fâș și s. d.

FOSĂLĂ s. m. — Porecla unui om care fosleşte (= nu poate pronunța bine sunetul ș). MARIAN, Cfr. fâsa.
— Derivat din fosă prin suf. calif. -lă.

FOȘĂLĂ vb. I^a v. foșălu.

FOȘĂLĂU s. m. și a. *Cardă*. — (Bucov., Mold.) Unealtă de scărmanat lână, canura s. cănepa, având forma unei țesăli. Este făcută dintr-o scândură pătrată acoperită cu piele, în care sânt înșpiți dinții s. zgrin(ți) pieptenului. De scândură e prinsă o coadă numită mână, mânănechiu s. trăgăcu. În alte părți se mai numește și: pieptene, pieptenșu, pieptene-lat. DAMÉ, T. 139; PAMFILE, I. C. 6, 8; SEZ. II, 248/; MARIAN (cfr. foșălu). [Și: foșălu s. a. DÎCȚ. | Plur. -lăi (PAMFILE, TOPAN), -lăie (MARIAN), -lăie (DAMÉ, T.).]
— Etimologia necunoscută. (Cfr. ung. *foszlani* „a se destrăma”).

FOȘĂLUI vb. IV^a. *Carder*. — (Bucov.) A pieptăna lână (canura, cănepa) cu foșălu, a o da prin foșălu. *Am foșăluit ieri toată ziua, da mai am de dat prin foșăli v'ro două zile*. (Bălea, în Bucov.) Com. TOPAN. *Cu foșălu se foșălește (la Câmpulungul Bucovinei se zice: se foșălează) canura, pentru a o curăță de gunoie, după ce a fost pieptănoasă*. (Ilișești, în Bucov.) Com. P. PROCOPOVICI. [Și: foșă vb. I^a.]
— Derivat din foșălu.

FOȘCĂI vb. IV^a intrans. 1^a. (En parlant du son produit par les feuillettes d'un livre qu'on laisse tomber rapidement les uns sur les autres) *Bruiro*. 2^a. *Grouiller, fourmiller*.

În Bucov. și prin Mold.
1^a. A produce un sunet ca folie unei cărți [când le lăsam să cadă repede una peste alta]. (Băica, în Bucov.) Com. G. TOPAN.

2^a. (Despre vietăți care se găsește în mare mulțime pe un loc mic, și se mișcă repede s. neconștient încoace și încolo (gândindu-ne mai mult la sunetul ce-l produce decât la mișcarea lor) A băjbăla, a forfoți, a foli, a furnică, a mișli, a mișună, a roli. *Gura iadului este o prăpastie îngrozitoare... în care se așfă fel de fel de bălauri, solomădză... care foșolesc ca niște viermi*. MARIAN, I. 460. *Se vedeau o mulțime de Tăitori înarmați cu spade, sulife, arcuri... foșdăind încolo și încoco*. Idem, T. 31.

[În înțelesul 2^a și: foșgăi vb. IV^{ta} (scris și: foșgăi), formă care tinde a deveni literară. „Foșgăesc = mișună”. CREANGĂ, GL. *Apărte pe jos, gunoșii și gândaci foșgăind în toate părțile*. CREANGĂ, A. 134; cfr. p. 94, 289. || Și (cu schimbul sufixelor -ăi și -ălu): foșcălu vb. IV^a = a foșcăi, a mișli, a fugi în toate părțile. Se zice despre viermi din rană, despre șerpii străni la un loc. SEZ. II, 228. || Derivate: foșcăitor, -oare adj. *Un cap de bălaur... cu o gură plină de văpaie și de zgomot foșcăitoriu*. SIBERIA, F. S. 110; foșcățori s. f. *Nu auzed nimic, decât din când în când niște foșcățuri și părțuri de creascuri*. Idem, P. 172. ||

— Născut din foșăi, prin substituția suf. -ăesc prin -edeac. Cfr. fășăi, fășcăi, foșăi, foșfăi, foșnăi, foșni.

FOȘCĂITURĂ s. f., **FOȘCĂLUI** vb. IV^a v. foșcăi. **FOȘĂI, FOȘFOI** vb. IV^a v. fășăi.

FOSFOR s. a. (Chim.) *Phosphore*. — Corp simplu foarte otrăvitor care se aprinde cu mare ușurință; la temperatura ordinară răspândește miros de usturoiu, iar la întunecare luminează. [Derivate: fosforic, -ă, fosforos, -oasă adj. Format prin combinația fosforului cu oxigenul; spec. *acid fosforic*. *Acid fosforos*: cu mai puțin oxigen de cât cel fosforic; fosfat s. a. Combinație de acid fosforic cu o bază; fosfit s. a. Combinație de acid fosforos cu o bază; fosforită s. f. Fosfat de calciu, în stare naturală; fosfară s. f. Combinație de fosfor cu unele corpuri simple, ca bariul, stronțitul; fosforat, -ă adj. Care conține fosfor. *Pustă fosforată*: în contra șoarecilor; fosforescent, -ă adj. Care luminează la întunecare, ca fos'orul. *Lămpi cu ochii lor fosforescenți*. ANGHEL și IOSIF, C. L. 170; fosforescență s. f. Fosforescențele mării. Id. ib. 225.]

— N. de origine grec. (φωσφόρος „luminos”).

FOȘGĂI vb. IV^{ta} v. foșcăi.

FOSIL s. a., **FOSILĂ** s. f. (Geol.) *Fossile*. — Nume care se dă resturilor s. urmelor de animale și plante îngropate în pământul anterior, anterioare epocii geologice actuale; cfr. paleontologie. *Culegeți... fosilele*. COBĂLESCU, ap. I. IONESCU, M. 50. În funcție adjectivală: *Oasele fosile de beștii*. VLAHUȚĂ, P. 52. P. ext. (În glumă) Bătrân (ruginit în ideile), babalăc, beacă.

— N. din fran.

FOSMOTOACĂ s. f., **FOSMOTOC** s. a. v. folmotec. **FOȘNĂI** vb. IV^a, **FOȘNET** s. a. v. foșni.

FOȘNI vb. IV^a intrans. (En parlant du son produit par le vent qui agite les feuilles ou par le froissement du papier ou d'une étoffe, d'une robe, de la soie) *Bruiro, frimăr, crier* (la soie). — A produce sunet caracteristic (făș-făș s. foș-foș) care se naște când se

mișcă frunzele, hârtia s. hainele (de mătasă). (Exprimă o acțiune momentană, spre deosebire de fășăi, care e continuu s. iterativ) *Și uscat foșni mătasa pe podele*. EMINESCU, P. 252; cfr. 195. *Pătura de frunze uscate foșoște jalnic sub picioarele tale...* SEVASTOS, N. 86. *Stăhul sau papura tot foșoște*. Idem, N. 331. || P. anal. (Ca subiect o închipuit vântul) *Să plătui, cuprinși de farmec, Sub lumina blândei lune, Vântu'n trestii lin foșoacă, Unduioasa apă sunce*. EMINESCU, P. 79. [Când acțiunea voim a-o prefacem din momentană în iterativă s. continuă, putem substitui suf. -esc prin -ăesc (rar, în Mold.): foșnăi vb. IV^a (IV). *Aud foșnăind fuste*. ALEXANDRI, T. 357. *Hârtia foșnăde*. CONTEMPORANUL, III, II, 286. || Derivate: foșnire s. f., foșnit s. a. (exprimă mai mult acțiunea), foșnățură s. f. (și mai ales) foșnet (exprimă zgomotul scurt și momentan). *De-odată aud foșnirea unei rochii*. EMINESCU, P. 48; cfr. 257. Se auzi foșnitul unei fuste ude, prin coridor. V. POGOR, ap. TDRG. *Ne mai auzind nici o foșnătură de păpușoiu... am fișnit odată cu lărnă'n cap și tică! la mama acasă*. CREANGĂ, A. 6. *Perdeaua începă a se destrăma cu un foșnet ascuțit și prătrunzător*. SLAVICI, N. II, 187. *Foșnetul cel cald al rochii*. COȘBUC, B. 217. *Foșnetul... ucului*. GĂRLEANU, N. 44; (rar) foșnit, -ă adj. (ca înțele activ, ca și) foșnitor, -oare adj. *Mantaua de se, cu foșnite pulpane*. COȘBUC, A. 225.]

— Născut din foșăi, prin substituția suf. -ăesc prin -nesc. Cfr. fășăi, fășcăi, foșăi, foșfăi, foșgăi, foșcăi, foșcălu.

FOȘNITURĂ s. f. v. foșni.

FOST, FOȘTĂ adj. *Ancien, ex-*. — Participiul verbului fi, devenit adjectiv verbal. *Andronache se duse... trimișând fostei sale soții...* C. NEGRUZZI, I, 79. *Cu tot văcozul Săsimii, nădărite din toate părțile de fostele ei slugi...* IORGA, N. R. A. I, 193. || Spec. (În legătură cu un substantiv care arată po un funcționar, dirigător, etc., exprimă, ca prefixul neol. ex- s. ca vehicul biv. că acea persoană a ieșit din funcțiunea ce ocupă). *Un fost episcop de Lacedemona eră găzduit la dînsul în 1680, iar, la 1682, Mitropolitul Ungrovlahiei eră încununat de episcopul fost de Sofia, Auzentie*. IORGA, L. 1, 33. *Fost ministru*.

FOSTENOC s. a. v. folmotec.

FOSTEN s. a. v. foștăin.

FOSTOROC s. a. v. folmotec.

FOTĂ s. f. 1^a. *Tablier* (fait d'une étoffe rayée importée de l'Inde). 2^a. *Tablier* (faisant partie du costume des paysannes).

1^a. (În literatura veche) Șorț (făcut dintr'un fel de stofă vărgată în felurite colori, adusă la noi, prin Turci, din India). *Când se face spălarea, este obiceiul a se da... Mitropolitului o Fotă... cu care se împregiură... și un prosop cu care șterge picioarele učenilor*. GHEROGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III, 311. *Adu-ți fota de presle tine*. BIBLIA (1688), 193/. *Apoi l-au priguitat cu o fotă peste mijloc*. STAMATI, ap. ȘIO.

2^a. (Astăzi) O bucată de stofă de lână (în genere neagră și cu dungi roșii) de formă dreptunghiulară, cu care țărancele își înfășoară corpul de la brâu în jos, și care le servește drept rochie; foto sau deschide în față, petrecându-se o parte peste cealaltă; în multe localități fota este compusă din două bucăți: una mai îngustă în față, și alta mai lată în dos. „Nevestele... se'necing cu catrințe frumos țesute, cu prigitori, postimane, fote sau ce fuste”. MARIAN, I. 63. „Fotă se numește un fel de prigitoare de mătasă cu vârste roșii și galbene sau albăstre și roșii”. Id. v. 195. *Fotă sau stricătoare*. (Ză-

nești-Călnău, Buzău) H. II, 223; cfr. opreag, păstură, pestelcă, vâlnie, zavelcă, zadio. *O fotă și un brâu*. ERICARIEU, XX, 360. *Fete... cu alțițe și fote colorate*. C. NEGRUZZI, I, 104. *Ștergar și... fotă*. ALEXANDRI, P. II, 572. *Le-a obătutură să se îmbrace bătrânește! Auzi! fete de boier cu fote!* id. T. 656. *Sorjurițe și fotele fărâncelor*. ODOBESCU, I, 483. *Fetele au sumes fotele*. IONESCU-BOTENI, S. N. 21. *Neveste... cu fote încinele*. Id. ib. 115. *Fotă roșie... cu rduri la poale*. id. ib. 116. [Diminutiv: *fotiță* s. f. *Fotiță de mătasă*. THEODORESCU, P. P. 304^b.]

— Din turc. *fotâ*, idem; cfr. *fotaz*.

FOTĂZ s. a. = cioltar (?). *Copiii din case cu mare podobaș și cu fotaze la cai*. M. COSTIN, LET. I, 258^{1/2}. — Din n.-grec. *φοτάς* „fotă“.

FOTEL s. a. v. fotolin.

FOTIȚĂ s. f. v. fotă.

FOTOGRAFIE s. f. (Fizică) *Photographie*. — Arta de a fixa, pe o placă acoperită cu o substanță impresionabilă la lumină, imaginea corpurilor obținută cu ajutorul camerei obscure. [P. ext. Reproducerea obținută pe această cale. *Fotografia unui om*.] [Familie: *fotograf* s. m. Col ce se ocupă cu fotografia; *fotografie*, -ă adj. *Vederi fotografice*. ODOBESCU, II, 114; *fotografia* vb. I^a. A obține o imagine cu ajutorul fotografiei.]

— N. din fran. (grec. *φωσ*, *φωτός* „lumină“ și *γραφω* „scriu“).

FOTOLIU s. a. *Fautoul*. — Scaun mare cu brațe și spătar, jet. *Mă pofteste pe fotel*. CARAGIALE, T. I, 114. | Spec. - academic, ministerial (mai ales fig.). Funcționea s. rangul de academician, ministru. *Nu aş fi cutecat nici odăvălă să solicit un fotoliu într'această incintă* [- în Academie]. GHICA, S. 616. *Fotoliurile ministeriale*. MAIORESCU, D. I, 497. - *presidențial*: mai ales într-o adunare deliberativă. Fig. *A urcă pe cineva pe fotoliul presidențial*; a-l alege prezident. [Plur. *-toliuri*.] Cu formă mai romanizată: *fotel*.]

— N. din fran.

FOTOLÓG s. a. v. fofolog 3^a.

FOTOTIPIE s. f. (Tipog.) *Phototypie*. — „Tipar obținut de pe clișee de sticlă (sau chiar de pe zinc)“. G. IONESCU, C. T. — N. din fran.

FOTRĂGĂ s. f. (Min.) - (La Moți) Un lemn gros, scobit, cu care se scoate piatra. FRÂNCEU-CANDREA, M. 42.

— Probabil, din germ. *forttragen* „a transporta“. I. Borcea, *Jahresber.* X, 188.

FRAC s. a. *Frac, habit noir*. — Halnă bărbătească (de ceremonie) fără pulpane dinainte. *Pe un Maeri Necola, toama prin frac l-au lovit*. BELDIMAN, TR. 57. *La 1821, bejândrind, îmbrăcăi sărăși fracul*. C. NEGRUZZI, I, 71. *Fel de fel de fracce, civile și militare*. ALEXANDRI, PR. 253. *Trăiește viața... în toatărășia fracurilor brodate*. ANGHEL și IOSIP, C. L. 158. [Plur. *fracuri*, (mai rar) *fracce*.] — N. din fran.

FRACȚIE, FRACTIUNE s. f. *Fraction*. — O parte dintr'un tot; cfr. *frântură*, fragment. *Orice fracțiune a neamului românesc...* HASDEU, I. C. VIII. *Spiritul de dezordine... în școlări și într-o fracție a corpului profesoral*. MAIORESCU, D. IV, 495. *Se poate dispune... de toată sau de o fracțiune din starea chieșă*. HAMANGIU, C. C. 210. Spec. (Mat.) Numim fracțiune una sau mai multe părți egale din unitate.

CLIMESCU, A. 105. [Derivate: fracționară, -ă adj. (Mat.) Care are forma unei fracțiuni. *Numid fracționară*: compus din unități întregi și părți de unitate; fracționist s. m. Membru al grupării politice „Fracțiunea liberă și independentă“ (în Moldova, pe la 1870). *Fracționisti moldoveni*. MAIORESCU, D. III, 20.]

— N. din fran.

FRACTURĂ s. f. (Med.) *Fracture*. — Frântură (a unui os). *Fracturile... le leagă cu scânduri*. GRIGORIU-RIGO, I, 139. *Imobilizat de o fractură*. ANGHEL și IOSIP, C. L. 199. [Derivat: *fractură* vb. I^a. Frânge. *A putut trăi cu toate oasele capului fracturate*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. D. 133.]

— N. din fran.

FRĂG s. m. (Bot.) 1^a. *Fraisier* (*Fragaria vesca*). 2^a. *Capronier, fraisier capron* (*Fragaria elatior*). 3^a. *Frais*. (Cuvânt rar, fiind-că de obicei e vorba de fruct, nu de plantă).

1^a. Plantă al cărei fruct este *fraga*, cunoscută și sub numele de: *fragi-de-pădure*, *fragi-țepu-rești*, *pomniță*. *Jos, la trunchiul bradului, Crește floarea fragului*. ALEXANDRI, P. P. 31.

2^a. = căpșun. PANȚU, FL.

3^a. = *fraga* (Mold. și Bucov.; exemplele la cuvântul următor).

— Din lat. *fragum*, idem.

FRĂGĂ s. f. (Bot.) 1^a. *Frais*. 2^a. *Capron*. 3^a. *Măre*.

1^a. Fructul fragului: poamnă cărnosă, de culoare roșie, foarte aromatică și plăcută la gust. *Zmeara și fragii cresc în voie*. KONAKI, P. 85. *Se oprește cu dragostea asupra fragilor prezirați pria țarbă*. ALEXANDRI, PR. 251. *Întâlniu pe Lina n'cale*. *I-am dat fragi, COȘBUC, B. 9*. *Baba Dochie, dându-i nora-sa fragii și naștind nimic deapra... adusul fragilor...* MARIAN, SE. II, 101. *Ceaiul de fragi seacăși se boia când se oprește udul*. LEON, MED. 39. *Dragostea noastră cea dragă Nu trăi nici că o fragă!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 163. *În pofta fragilor, mânăncă frunzele*. ZANNE, P. I, 182, variantă: *Pentru fragi, și frunza fi-e dragă*. *Ibid.* IX, 472. (Poet.) *De a cărării și căldurii fragii sânuși se coc*. EMINESCU, P. 185. [Diminutive: *frăgață*. *Frunză verde și-o frăguță*, *Nu stă lumea'ntr-o drăguță!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 405; cfr. MARIAN, SE. II, 113, DOINE, 144.; VICIU, GL. (= frăgă de pădure); *frăgușoară* s. f. CDDE., (Mold.) *frăgușor* s. m. ALEXANDRI, ap. DDRF.]

2^a. = căpșun. PANȚU, FL.; PONTERIANT.

3^a. (Regional, în Transilv.) - (-de-pom) = dudă (cfr. *frăgar*). LB. *Să sporești frăgari...*, *pentru-că* [gălțele] foarte bine se hrănesc cu *fragile ceale* ce cad. ECONOMIA, 210. || - *tătărească* = *Épinard-frais* (*Blitum cirgatum*), plantă ierboasă, cu fructe roșii, pe care țăranele le întrebuintează ca suliman. PANȚU, FL.; BRANDZA, FL. 421; GRECESCU, FL. 502; LEON, MED. 39; DAMÉ, T. 185.

[Prin Mold. și Bucov. *frag* s. m.; tot așa, din cauza rimei: *Gura-i de frag Zice*: „*Altul mi-este drag*“.

— Din lat. *fraga*, -am, idem (= pluralul lui *fragum*, devenit fem. sing.).

FRĂGĂR s. m. (Bot.) 1^a. *Mărier* (*Morus alba*, *morus nigra*). 2^a. *Sorte d'insecte*.

1^a. (Transilv.) = dud (alb s. negru). MARDARIE, L. 4409. ANON. CAR. LB. *Gândăci de mătasă... numai cu frunze de frăgari se hrănesc*. ECONOMIA, 209. *Citi o mică disertatiune... asupra culturii dudilor sau frăgărilor* (precum se zice în Ardeal). ODOBESCU, I, 493. *Frunză de frăgar*. MARIAN, S. 70. *Zădarnic plânge căntul și nuci plâng, bătrâni, Frăgarul din ogradă și cumpăna fântâni...* GOGA,

P. 94; cfr. 23. *Căji frăguri pe la Arad. Atâtea gânduri mă bat.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 139; cfr. RETEGANUL, TR. 57; DOINE, 32; HODOȘ, P. F. 230. — (Entom.) Ū insectă. (Plenița, in Dolj) H. V. 375. — Derivat din frag, prin suf. -ar. Cfr. agud.

FRĂGED. -Ă adj. 1°. *Tendre, delicat, frile, fin.* 2°. *Sensible, sentimental; profund; jeune.*

1°. (In spec. despre plante) Care se frânge, se rupe, se strică ușor, e tânăr, crud, slab, gingaș, delicat, fragil. *Voi, mici lăcămioare!*... *Fragete santeși și albe.* ALECSANDRI, P. I, 123. *Văstări fragede, răchiciți, zmicile, niule!*... CREANGĂ, P. 316. *Se așezară pe iarba fragedă la umbra unui copaciu.* ISPIRESCU, L. 382. | (Despre lucruri de mâncare) *Carne fragedă:* moale, care nu-i tare, de vită tânără. *Băiatul tăie mielul oii și fierse carnea cu fragedă.* RETEGANUL, P. III, 57. | P. ext. (Despre persoane) *Tânăr, delicat, slab, plăpând, gingaș, Fiu! sau cel mult fraged!*... BELDIMAN, S. P. I, 10. *Suspirurile înădușară glasul fragedei copile.* C. NEGRUZZI, I, 19. *Atât de fragedă, te-asemeni tu! Cu farea albă de ciereș.* EMINESCU, P. 95. (Despre păsări) *Vădărescu... să răsbune... pe aceste... fragede zburătoare [turturele].* ODOBESCU, III, 37. | *Piele fragedă:* fină, delicată. (In acest sens se poate zice p. ext. și): *Mână, braț, sân fraged:* delicat, gingaș. *Acile mâni ca zăpada, acile fragede brațe!*... KONAKI, P. 87. *Mănele-î proa frageți te-or strânge!*... ALEXANDRESCU, M. 155. *De-aș fi, iubito, câtul de seară!*... *Pe sânu-ți fraged m'aș legăna.* ALECSANDRI, P. I, 214. | P. ext. (rar) *Lucruri fragede:* care nu țin mult, de scurtă durată, trecătoare, lipsite de temelie, puțin solide. *Lucrurile ominești cât sânt de fragede și neadevărate.* URECHI, LET. I, 120.

2°. Fig. Care se lasă ușor supus de sentimente, mai ales de cel al dragostei, sentimental. *Frageda inimă are se despică de durere.* KONAKI, P. 109. | *Amor - sentiment -:* curat, neprihănit, adănc. *Preface în... ură cel mai frageț sentiment de dragoste.* MARCOVICI, D. 46. *Multiple semne [ale] fragedului lor amor.* FANN, E. II, 158. | *Minte fragedă:* copilăroasă, neocoptă, lipsită de maturitate. *Napia mândrită în irezări... rămâne tot copilă și mintea-ă frageță nu poate... prinde stință!* JIPESCU, O. 116. *Vărstă -ă:* de copil. *La moartea părintelui ei... Rucandra rămăse în fragedă vrăstă.* C. NEGRUZZI, I, 143. | *- la limbă:* indiscret (cfr. limbă u). ZANNE, P. II, 231. | *- la gură =* fleacur, gură-slobodă. VAIDA. [Ș]: frageț, -ă.]

— Din lat. *fragidus, -a, -um (prin schimbare de sufix, in loc de fragilis, -e), idem.

FRĂGET. -Ă adj. (ș. d.) v. fraged ș. d.

FRĂGEȚ vb. IV^a. *Attendri.* — Trans. A face să fie (ceva) fraged. | Refl. A se face, a deveni fraged. [Carnea] s'au... frageți, încât s'au făcut bună de mâncare. BRĂGHICI, R. 70. [Derivate: frăgezire s. f., frăgeziț s. a.] — Derivat din fraged.

FRĂGEZIE s. f. v. frăgezime.

FRĂGEZIME s. f. 1°. *Frascheur, délicatesse, tendreté.* 2°. *Tendresse.*

1°. Calitatea lucrurilor fragede. *Florile de primăvară își pierd frăgezimea lor.* OLLĂNESCU, H. O. 145. *Se bucură de frăgezimea florilor.* ISPIRESCU, ap. TDRG. | *Fineță, delicateță, gingășie.* *Sânul ei ca frăgezime omoră pre om de viu.* KONAKI, P. 179. | Fig. *Frăgezimea vrăstei orfanilor.* URICARIUL, V, 26.

2°. Delicateță de sentiment. *Iubiți copiii voștri cu toată frăgezimea inimii.* MARCOVICI, D. 89. *Căză la picerie sașe... sărutându-te cu multă frăgezime.* GORJAN, IV, 229.

[Ș]: frăgețime a. f. | Cu alt sufix: frăgezite s. f. (atestat numai la) PONTERIANI, COSTINESCU. — Derivat din fraged, prin suf. subst. -ime.

FRAGIL. -Ă adj., s. m. *Fragile. Orvet (Anquus fragilis).* — (Rar) Care se poate sfărâma, frănge, sparge cu ușurință; cfr. fraged. *Dănuirea unor cladiri... fragile.* ODOBESCU, II, 281. *Se formă ca un zid fragil.* ANGHIEL ȘI IOSIF, P. L. 223. | Fig. Nerezistent, slab. *Vocea ei eră atât de subțire, atât de tremurătoare... atât de fragilă, în cât credea că la cea mai mică urcare de ton, s'ar sfărâma ca ceva de sticlă.* SANDU-ALDEA, A. M. 90. | Substantivat. (Translv., prin popularizarea termenului științific) *Fragil* s. m. = un fel de șopărlă care, neavând picioare, seamănă în totul cu un șarpe mic; e cafenie și venenooasă; ceciliz. [Familia: fragilitate s. f.] — N. din fran.

FRĂGMENT s. a. *Fragment.* — Bucată, porțiție, frântură dintr'un tot; (mai ales) porțiție izolată dintr'o scriere ori rest dintr'o operă, în parte pierdută a neisprăviti; cfr. frântură, fracțiune. *Orice faptă este o verigă ruptă dintr'un lanț infinit și omul este... condamnat la fragment.* MAIORESCU, CR. II, 386. *Fragmentele publicate după manuscrisul...* postum. id. lb. III, 44. *Vom răspunde copind un fragment din scrisoarea.* C. NEGRUZZI, I, 332. [Familia: fragmentar, -ă adj. *Încercasem cea dintâi formulare a unor reguli pentru primirea și respingerea [neologismelor], dar o încercasem... cu acel ton... carcasm fragmentar.* MAIORESCU, CR. II, 250; fragmentat vb. 1° (cfr. dubletul FRĂMĂNTĂ). *Serbedele versuri fragmentate ale lui...* ODOBESCU, III, 62. *Faceți o operă... fragmentată.* MAIORESCU, D. III, 273; fragmentare s. f. *Disparând... necesitatea fragmentării, studiul se publică în forma unitară a concepțiunii lui primitive.* id. CR. II, 345.] — N. din fran.

FRĂGULIȚĂ s. f. (Bot.) *Moscatellina (Adoxa moschatellina).* — Mică plantă ierboasă cu florile galbene-verzi; miroasă puțin a mosc (de unde și numele de: MOSCUGOR). PANȚU, FL.; BRANDZA, FL. 241; DAMÉ, T. 187.

— Derivat din fragă, prin suf. dim. -uliță.

FRĂGUREL s. m. (Bot.) *Potentilla (Potentilla micrantha).* — Numai în numirea: - - neroditor: plantă ierboasă cu tulpina scurtă și cu flori albe, care seamănă cu ale fragulul. PANȚU, FL.; BRANDZA, FL. 48.

— Derivat din frag, prin suf. dim. -urel.

FRĂGUȘOANĂ s. f., **FRĂGUȘOR** s. m., **FRĂUȚĂ** s. f. v. fragă.

FRĂIEȚ s. a. *Port; lettre de voiture.* — Bordenou de mărfuri transportate, cu indicarea chestulelor, scrisoare de trăsură. (In Translv. și) Sumă ce se plătește pentru transportarea mărfurilor; cfr. cărăușie. PANȚU, FL. 6. — N. din gorm. Fracht, idem.

FRĂIȘOR s. a. v. frân.

FRĂMĂNTĂ vb. I trans. I. 1°. *Doulanger, pétrir, travailler (une pâte).* 2°. *Malaxer, mélanger.* II. 1°. *Agiter.* 2°. *Fouler, battre.* 3°. (Se) *tourmenter, (se) torturer, se débattre, se creuser la tête.* Înțelesul etimologic: „a fărâmița, a zdrobi în bucățele mici” nu s'a păstrat, ci numai cel special (cfr. frânturi, fărâmiță) de:

I. 1°. A fărâmița, a zdrobi, cu mâine, golmoazele (clăbucii) de făină amestecată cu apă și a prepara, prin îndesare și bătaie îndelungată, pasta uniformă a

aluatului. (A înlocuit pe vechiul soage). (Construit absol. sau cu complementul: „faină, aluat” și, prin anticipație rezultatului, „pâne, pită”, etc.) *Frământată* trei măsurii de faină curată și fă ozimă. BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Acasă le frământau în aluat.* CALENDARIU (1814), 163_{1/2}. *Spune-i tu măicușe mele Pâne să nu mai frămânde.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 172. *Arleleana și jucă, Pita n-o și frământă.* *Pune apă și faină, Te pomeni cu troaca plină.* DOINE, 150. *Femeia ce nu coște să frământa, toată ziua carne.* ZANNE, P. II, 154. *De când casa am lăsat, Pită caldă n'am mâncat, Numai prifond nesărat* (= pânea „cazonă” care se dă soldaților, grumbă și tare, de aceea ironic: *Su piciorul frământat.* DOINE, 192; cfr. HODOȘ, P. 210.

2^a. P. ext. A amestecă bine prin frământare, a prepara prin frământare. *Făină curată, frământată cu unt-de-lemn.* BIBLIA (1688), 61. | *Fig. Pământul acesta este frământat cu sângele moșilor și strămoșilor noștri.* NECULCE, LET. II, 243₂₀.

II. P. anal. și fig. 1^a. (Despre apă, valuri agitate, etc.) *Rota frământă apa și valuri mici veneau la mal.* DUNĂREANU, C. 48. *Marea frământată s'acoperă de spume.* ALECSANDRI, P. I, 193. *Al Africii cul frământat.* OLLĂNESCU, H. O. 133.

2^a. A călca, a bate, a bătători, a bătuci, a zdrobi, a lovi de repeți ori cu piciorare (precum se lovește aluatul cu mâine). *Su l-am frământat, su l-am zdrobit sub piciorare mele pe omul acesta.* C. NEGRUZZI, III, 301. *Trănește baba în mijlocul casei și o frământă cu piciorare.* CREANGĂ, P. 13. *Căi n'neastampăr frământă n'loc pământul.* ALECSANDRI, P. II, 220. *Când cănătorii alungă vulpea, aceasta are de obicei să fugă prin locurile cele mai frământate (= cu gropi, cu sărături, cu mănăcări de apă, tihăraie. Com. T. PAMFILE) prin răpi și prăpăstii și prin spindărușurile cele mai încurcate.* ION CR. II, 247. | *Spec. A lovi, a bate (la joc) cu piciorare pământul.* *Moș Bodrăngu... să nu începă a cântă din flaut o corăbescă de cele frământate în loc?* CREANGĂ, A. 98.

3^a. (Obiectul pasiv e omul; subiectul, adesea, o boală de stomac, s. durul, înfura, etc.) A chinu, a tortura, a necăji, a căzni (pe cineva). *Apucându-se de capul proșilor să-i învețe carte, frământându-i în tot chipul.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 198_{1/2}. *Ce himera te turbură, și atât te frământă.* FANN, E. IV, 7. *Peste noapte o și dat holera peste mine și m'a frământat și m'a spărcit cărcel.* CREANGĂ, A. 15. *Cărcei de stomac care frământă pe copiii înduntru.* MARIAN, N. 376. *Rodul sute 'necălea... Nebul și nemăncat, De dor mare frământat.* ALECSANDRI, P. P. 197. (Impers.) *Mă frământă la inimă = am colic.* POLIZU. I (Subiectul e omul; obiectul: capul, mintea, creierul, gândul) A-și bate, a-și sparge (capul); a se munci, a se chinu (cu gândul). *Cu feluri de gânduri își frământă capul.* DRĂGHICI, R. 85. *Îmi băteam capul și mintea-mi frământam.* C. NEGRUZZI, II, 233_{1/2}. *Tot frământându-mi mintea să știu cum a venit... am adormit.* ISPIRESCU, L. 300. *Gânduri te frământă.* COȘBUC, P. 6. *Toată ziua... Gându-și frământă.* TEODORESCU, P. P. 462. | (Omul e subiectul și, în același timp, obiectul) Re fi. A se agita, a se zburcui, a se zbate, a se zvărcoli. *Tot neamul omenească se frământă.* HĂLCESCU, M. V. 562. *Alargă, umbă, se frământă.* CONTEMPORANUL, III, 706. *Frământându-se... se gândea ce să răspundă ei împărătesei.* ISPIRESCU, L. 109; cfr. ȘEZ. II, 50_{1/2}. *A se -cu gândul, cu firea, cu mintea = a-și frământă gândul, etc. Se frământă multă vreme cu feluri de gânduri.* DRĂGHICI, R. 23. *Se frământă cu gândul, co-o să facă.* ISPIRESCU, L. 291; cfr. RETEGANUL, P. IV, 73_{1/2}; SBIERA, P. 103_{1/2}; ȘEZ. I, 97_{1/2}. *Nu sânt de părere că trebuie să te frământă apă tare cu firea.* ODOBESCU, III, 48_{1/2}. *Voinicul se frământă cu firea pentru slăbutea mă-si.* ISPIRESCU, L. 128. *Se frământă*

ei cu mintea, cât se mai frământă... CREANGĂ, P. 158.

[Și (cu disimilarea completă a nazalei, ca la Aromâni: *frimăt* alături de *frimint*, sau simplă gresală de tipar): *frământă. Niște corăie jirlicau... Imprejură-i... frământă pământul un Unghur lung.* EMINESCU, N. 35. | Derivate: *frământător, -toare* adj., subst. Care frământă. *Pre fețele noastre le va lua... frământătoare.* BIBLIA (1688), 200_{1/2}. | (In Transilv., și s. a., cu înțeles instrumental) Scam pe care se așază covata când se frământă pânea (VICIU, GL., subst) corlete; *frământat* s. a. *Incepătura frământatului vostru.* ibid. 107_{1/2}. *Când a fost de sărutat, Ea m'a pus la frământat.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 104. *Lucrarea aceasta, frământată aluatului, se face de un voinic.* ȘEZ. VII, 33; *frământare* s. f. *Frământări ale politice.* MAIORESCU, D. I, 31. *Într-o frământare repede, ne urcăm cu toții pe vasul străin.* DUNĂREANU, C. 95. *După multă frământare și bătaie de cap... MARIAN, O. II, 41. (Spec.) Frământări de limbă (cfr. PAMFILE, J. II, 373): fraze încălcite, alcătuite numai din combinațiuni de cuvinte greu de roștit, cu spunerea căroră (repede și fără gresală) se ia la întrecere tineretul, pe la șezători, d. ex. *Merse părciul părtea n' brânci, părciul puță-a părci.* *Ea pup poala popii, popa pupă poala mea.* ȘEZ. IV, 227_{1/2}; cfr. *Frânturi de limbă; frământături* (abstract și concret: aluatul frământat LB.), MINEIUL (1776), 30_{1/2}, 45_{1/2}; URICARIUL, I, 241_{1/2}, IV, 191_{1/2}. *Aluatul, eod de mie, toată frământăturile o doșoghe.* GOLESCU, ap. TDRG. *Frământăturile norilor.* N. REV. R. I, 31. *Frământătură la inimă = colic.* POLIZU. | LA COȘBUC, M. 148_{1/2} se găsește și adj. *frământăteac, -ă* (formațiune personală)]*

— Din lat. fragmentare „fărămiț”. *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXIII, 293-294. *Ofr. dubletul fragmentă.*

FRĂMĂNTĂTEC, -ă adj., **FRĂMĂNTĂTURĂ** s. f. v. frământat.

FRĂMĂNTURĂ vb. IV. *Êmietter, briser.* — (Rare) A fărămiță. *Oasele i le zdrob,* *Le frământură.* MAT. FOLC. 570.

— Derivat din frământă, după analogia lui *frânturi*.

FRĂMIȚĂTĂ s. f. *Brebis à laine friée.* — (Ban.) Oaie cu lână crețată. CDDE. nr. 651.

— Din lat. *fimbriatus, -a, -um* „împodobit cu frânghii (1)”.

FRĂMBIE s. f. v. frânghie.

FRĂMȘĂ †, **FRĂMȘETĂ** † vb. I^a v. infrumusețea.

FRĂMȘĂȚĂ, **-TE** † s. f. v. frumusețe.

FRĂMȚ, **-Ă** † adj. v. frânge.

FRĂMȚURĂ † s. f. v. frântură.

FRĂNĂ s. f. (Technol.) *Frein.* — Aparat cu ajutorul căruia se oprește s. se dă drumul unei mașini, spec. aparat cu care se oprește trenul din mersul său. | Derivat: *frână* s. m. Împiegtat la căile ferate, înăscrinat cu manevrarea frânei. *Vagonul nu mai fînd în coadă, frânarul de siguranță îl părăsise, iar locul de la pavilionul de observare, unde o frâna, cră acuma gol.* CARAGIALE, M. 142. *Fusee frână la gard și murio tăiat de tren.* DUNĂREANU, R. 233.

— N. după. fran.

FRANC s. m. *Franc.* — (Franțizism foarte obișnuit, după numele monedei franceze corespunzătoare) Moneda românească de un leu. *Dați-mi mîcar francul!* TEODORESCU, P. P. 132^a. [A pătruns și în popor, și sub forma *frang*. GRAIUL, 259, 260, etc. | Diminutiv: *francușor* s. m. *Optășeză mîșă*

de franceză. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLII, II, 449; franceză. GRAIU, 232.]

— N. din fran.

FRANC, -Ă adj., adv. *Franc*. *Franchement*. — (Franțism) Sincer, care-și spune gândul adevărat pe față, fără incunjur. *Planul se schimbă: fusese franc și voioșec, acum devenise mișelosc*. GHICA, S. 111. *Consecința logică și francă este un drept al oricărui investigator științific*. MAIORESCU, CR. III, 83. [A d. v. A pune întrebarea franc și lămurit. Id. D. III, 143.] *Post* : în care mărfurile nu plătesc taxe de intrare, nici de ieșire. [Familia: franceză a. f. (din ital. *franchezza*) Sinceritate. *O consecință a să de fropantă să nu ne așteptăm a o vedea exprimată cu francheța împede, cu care o spunem noi aci*. MAIORESCU, CR. III, 77. *Francheța și lealdatea declarațiilor noastre*. Id. D. IV, 399. *Francheța onestă*. CARAGIALE, S. N. 145.] — N. după fran.

FRANC, -Ă adj. (Numal în expresia:) Limba - Ă = jargon amestecat din limbile franceză, italiană, spaniolă și arabă, vorbit de pescarii Mediteranei. ȘAI-NEANU, D. V. — N. din ital. *lingua franca*. Cfr. franc.

FRÂNC, -Ă subst., adj. Nom donné dans l'Orient aux Occidentaux, et spécialement à ceux de race latine. — (Învechit) Nume generic pentru Occidentali de rasă latină (Francezi, Italiani). *Gaspar-vodă era Italian, adică Frânc*. M. COSTIN, LET. I, 290/12. *Acesta... fiind stuțitoriu în oala ci zic franci : „numeri”*. MSS., ap. GCR. 221/12. (Astăzi mai rar) *Timpii împărățiilor franci din Constantinopol*. ODOBESCU, I, 222. *Căpitan-Pașă... Măcelarul Francilor*. ALECSANDRI, P. P. 124. *Fată de Frânc*. ION CR. II, 67. [Derivate (învechite): francesc, -ească adj. *Haino francesci*. AMIRAS, LET. III, 144/1; cfr. MAGAZ. IST. I, 372/2. *Țara francescă*. ALEXANDRIA. 147/1. *Încălțăminte și pălării, zise „francești” pentru că se făceau tot în țara francescă* a Flandrei. IORGA, R. R. 10. *Sănețe francesti*. ODOBESCU, I, 133. | Latinesc. *Cărțile lineaste și francosești*. MSS., ap. GCR. I, 295/12; francoste adv. *Francoste, limba curentă în Orient, timp de trei secole*. IORGA, I, II, 14; francie a. f. *Limba franceză. Curiozitatea... înlocuindu-le, de pro francie, pro rondăie...* ȘINCAI, HR. I, 325/12.]

— Din paleol. frang, idem. Cfr. frane, ironțe.

FRANCĂ vb. 1^a v. franco.

FRANȚESC, -Ă subst., adj. *Français*. — Numele poporului care locuiește în Franța. [Plur. (obscure) -ceji, (rar) -cei. | (Învechit) francez, -ă. *Stofela... franțeze*. C. NEGRUZZI, I, 37; cfr. RUSSO, S. 47, 70, 73, 94, 95, 168. (Învechite și pop., din rus. *francuz*) franțez, -zoală și -ască (cfr. rus. *francuzenka*) subst.; (forma germ. *Franzose*) franțoz, -oază † subst. GOLESCU, I, 76, 145. *Autorii franțuji*. RUSSO, S. 80. *Țeara Franțuzului*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 307. | Derivate: franțuzesc, -ească adj. *Limba franțuzescă*. RUSSO, S. 80; franțuzeste adv. *Oare știe franțuzeste?* EMINESCU, N. 43. *A pleca* (fam. : a o tunde) *franțuzeste*: a pleca dintr-o societate, fără a-și lua rămas-bun; franțuji vb. IV^a refl. (cfr. rus. *francuzit*). A se lăsa influențat de modele și mal ale limbii franceze. *Franțuzesc* (e titlul unei comedii de) C. PAȘĂ. *De aceea voiți cize și germanizatorilor și franțuziilor: gresala voastră de căpetenie este că pândiți în limbi străine*. I. NEGRUZZI, I, 443, cfr. 423. (Pop. și în batjocură și): sfranțuzit, -ă. *Dar, tu, sfranțuzito, ce te amesteci unde nu-ți fierbe oala?* CONV. LIT. IX, 68; franțuzism s. a. Expresie imitată după franțuzeste. *Franțuzismele unui deputat cunoscut*. MAIORESCU, CR. II, 256; francizant subst. (după fran. *francisant*). Care e influențat de Francezi și face propagandă pentru introducerea culturii franceze. *Franțuzanți...*

care-și trec vremea cu cersuri simboliste cu pecete pariziană. IORGA, L. R. 166.]

— După fran.

FRÂNȚESC † v. frenghie.

FRÂNȚIȘĂ adj. f., **FRÂNȚIȘĂ** s. f. (Bot.) v. francușă.

FRANȚIŢ s. m. (Ornit.) v. sfranțioc.

FRANȚISCĂN, -Ă subst., adj. *Franciscain*. — Călugăr(i)șă catolic(ă) din ordinul fundat de Sf. Francisc din Assisi. *Un preot franciscan*. C. NEGRUZZI, I, 181. [La Români din A.-U. cu pronunțare germ. și: franțiscan, -ă.]

— N. din fran.

FRANȚASONERIE s. f. *Franc-maçonnerie*. — Asociație (mai înainte vreme secretă) care profesază principiile de fraternitate și are ca embleme diverse uneltele de zidărie. Ea este împărțită în grupe numite loje. [Și: francasonie a. f. *Căcutul de viață al francasoniei*. IORGA, L. II, 26. | *Francason* s. m. Membru al unei asemenea asociații, cfr. farmazon.]

— N. din fran.; înțelesul propriu ar fi „societate de zidari liberi”, dovadă că francasoneria își trage originea din corporațiile medievale de zidari.

FRÂNȚO adv. (Comerț) *Franco*. — Liber s. scutit de cheltuieli. *Articol, posturi, curtaș franco*. FANTU, PR. 83, 146. *Spec. Scrișoru, coltaș franco*: a căror taxă de transport e plătită. [Derivat: francă vb. 1^a. A plăti taxele de transport de mai înainte, în cât expediția devine franco.]

— N. din ital. franco, idem. (scurtat din *portofranco*).

FRÂNȚU vb. IV^a. (În poezia pop.) *Merge, calul frâncuind, Tot la drumuri mari tăind*. TEODORESCU, P. P. 53. *Când pe roșul frâncuio, Cu copila când locă...* Ibid. 525.

FRÂNȚUNĂ s. f. (Bot.) Variété de raisin. — (Mold.) Un fel de strugure alb cu boabe mici, vârtoase și dese; se coace anevoie. (Măstăcan, în Covurlui) H. III, 305; cfr. III, 47 (Berești, în Covurlui). DAMĂ, T. [Și: frâncișă a. f. JIFESCU, o. 53; *poasă frâncișă* adj. f. (Băsești, în Fălcia) H. VI, 23; *poasă frâncișe* adj. f. cu ciorchini scurți, boabe mici, rotunde, apoase și cu coajă foarte subțire. (Braniște, în Covurlui) H. III, 65; cfr. III, 139 (Deocheți-Drăgășeni, în Covurlui); *frangălie* s. f. (Valea-mare, în Muscel) H. IX, 464.]

— Poate, derivat, din franc.

FRÂNȚUȚ s. a. v. frâncuț.

FRÂNȚIŢIŢ, -ŢIŢIŢ adj. v. frânce.

FRÂNȚĂTOARE s. f. 1^a. *Brois, broisier*. 2^a. Liou où l'on teille le chanvre avant de le broyer. (Transilv.)

1^a. Meliță. L.B. Cănepa topită și uscată se frânge cu frâncătoarea. BREBENEL, GH. P.

2^a. Locul pe care se bate cănepa spre a putea fi melițată. (Răușor, comit. Păgărașului) VICIU, GL.

— Derivat din frânge, prin suf. instr.-loc. -toare.

FRÂNȚĂTOR, -ŢĂTOR adj. v. frânce.

FRÂNȚE vb. III, 1^a-2^a. *Casser, rompre; fracturer, (se) lordre* (les mains, le cou). 3^a. *(Se) courber, (se) plier (fortement)*. 4^a. *Tourner bride* (subitement). 5^a. *Vaincre*. 6^a. *Acoir la biennorrhagie*.

1^a. A rupe un obiect tare (de obicei în două bucăți, spre deosebire de a fărâma, a zdrobi, a sparge) printr-o lovire s. apăsare puternică. (Azi, înlocuit pe alocuri aproape cu totul prin termenul

mai general a rupe, cfr. ȚİPLEA, P. P.) Trans. și refl. *Trestia induplecată* (= îndoită) de *vifor* nu se frânge. CANTEMIR, ap. ZANNE, P. I, 298. Ilean Potcoacă — *astă* l-au nimit, *pentru căci frângea potcoacele*. MAG. IST. I, 217/. *Frângea stâlpii de copaci*. ANTIM, P. 185. *Frângea cebucile de lei*. DIONISIE ECLISIARHUL, C. 164. *Au lovit intr'un loc vârtoș, încet puțin au lipsit de a-și frânge șapa*. DRĂGHICI, R. 80. *Să frânseră sulțile*. ALEXANDRIA, 122. *Tândări de vas frânt* (= spart). VLAHUȚĂ, P. 23. *Un trântel frânge...* un brud. COȘBUC, P. 120. *În'un frânt sabia*. ȘIERA, P. 93/101 cfr. IPSIRESCU, L. 317. *Băta... să se frângă*. SEZ. IV, 130^{1/2}. *Frânge-i-să-o coasă 'n două*! TEODORESCU, P. P. 321. *După ce s'a frânt carul, mulți arată drumul cel bun*. BARONZI, L. I, 56/. A - carul = a nu izbuti. ZANNE, P. V, 131. *Na-ți-o frântă, că ții-am dres-o!* se zice, în giună, celui ce crede că, într-o situație grea, a putut da o soluțiune și de fapt spune un lucru fără nici un rost. Cfr. CREANGĂ, P. 44, PANN, P. V. 10. *(Nu are, nu face) nici o pară (lețea, boabă, șiera, P. S. 106) frântă*: (absolut) nimic (cfr. nici o ceapă degerată). ZANNE, P. V, 482; (tot așa la Bulgari și Neo-greci. PAPAHAĞI, P. A. R. 59). *Mai gios de opt mii, nici o pară frântă!* ALEXANDRI, T. 269, cfr. 1546. || Sp. c. (Despre pâine) A o rupe în (două) bucăți. *La-o pără... frânse și încep a mânca*. COD. VOR. 93/2-4 (= și frângându, încep a mânca. N. TESTAMENT, 1648; BIBLIA, 1688); cfr. TETRAEV, (1574), 255; VARLAAM, 253. *Când frângeu* (= frânseu) *ceale cinci pâini...* N. TESTAMENT (1648), ap. CP. 169. *După ce frângea tinctor colacul* în cap, încep să se așeze la masă. FITTS, SCH. 152. *A-i - cuică turia*: la aniversarea nașterii. (În giună) = a-l bate. ZANNE, P. IV, 156. | (Despre oase, p. ext. despre organele osoase ale oamenilor și animalelor, în construcții reflexive; cfr. lat. brachium, crus frangere) A rupe, a fractură. *Serăseduț și-or frânge dinții în durarea sa greșită*. DOSOFTIU, PS. 17. *Pumbul... a frânt o coasă*. C. NEGRUZZI, I, 29; cfr. URICARIU, X, 14/. *Veneau... câte cu un picior frânt*. CREANGĂ, A. 26; ALEXANDRIA, 19, C. NEGRUZZI, I, 42. ALEXANDRI, P. P. 331^{1/2}. *Calul... să te trântescă*. *Măna stângă să ții-o frângă*. *Pe cealaltă să ții-o rupă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 266. *Vorba dulce oase frânge*. ZANNE, P. 811. *Aripa cînd sa frânge, Pădrea zace în sânge*. IORD. GOLESCU, lb. I, 319. ++ (Prin hiperbolă) A-și - mălăile: în semn de durere mare, de desmădăduire s. de călnă. *Vasilie-dodă cu greu suspină și-și frângea mănele de gineră ca acea*. URECHE, LET. I, 208/101. *Și frângeau mănele cu jale* (DRĂGHICI, R. 21), cu *desmădăduire*. (C. NEGRUZZI, I, 27), și plângea (IPSIRESCU, L. 383). A-și - gătul = a muri; a falimentă. | (Despre o linie, o cărare, etc. sub forma part.-adj.) *Frânt* = care coțeste de-odată, formând un unghiu. *Tece* nu călător și călnă, *Tece po-o cărare frântă*. ALEXANDRI, P. P. 46/1; cfr. 63/101. (Geom.) *Linia frântă* este o linie compusă din mai multe porțiuni de linii drepte. MELIK, G. 2.

2°. Fig. O *nepusă melancolică îi coprinse sufletul*. *Gândurile se frângeau neapăsrate*. D. ZAMFIRESCU, R. 76. || Spec. (Obiect pasiv e inimă, sufletul, p. ext. omul; subiect dorul, durerea, intristarea, etc.) A rupe, a zdrobi, a omorî. *Ce faceți plângându de-mi frângeți vremea?* COD. VOR. 28/. (= și-mi amărită inima? N. TESTAMENT 1648; Ce faceți... și-mi zdrobiți inima? BIBLIA 1688). *Inemă frântă și plecată* Dumnezeu nu chinușiște. CORESI, Ps. 136. *Apprope e Domnul de frânșii ce inimă, ib. 84. Când ești trist, Doine, tu inimă ne-o frânși*. COȘBUC, P. 41. *Taci, draguță, nu mai plânge* CĂ'n piept inima-mi se frânge. ALEXANDRI, P. P. 211^{1/2}; cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 263; cfr. TEODORESCU, P. P. 270^{1/2}; DOINE, 77/1; HODOȘ, P. P. 67. *Dorul sufletul mi-l frânge!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 88. | (Despre trupul omului) A se simți zdrobit (mai ales sub forma

part.-adj.). *Frânt* = zdrobit, rupt, doborât (de oboseală s. de blătură), foarte obosit, slăbit. *E frânt de multe drumuri, dar somnul azi îi piere*. COȘBUC, R. 132; cfr. E. 51/, V. 43, 74. *Cu glasul frânt a zis...* idem, P. 133. *Eră și Nae Ioinceșu, ipistat, beat frânt*. CARAGIALE, T. I, 35. *Bea de se frânge*. PAMFILE, J. II (s. de s. rupe). | (Despre o logodnă) A strică, a desface. *Dacă mireasa vine să se desfacă, să frânge logodirea*, ea trimite îndărăt măruț. MARIAN, NU. 105. | (Despre voie = voință) A călca. *Să nu-ți frîng voie*. DOSOFTIU, V. S. 169. O, *fericiți de oameni căia ce frângea toia sa*. CUV. D. BĂTR. II, 468. 3°. A se îndoi tare (din mijloc). *Știa să joace, să-și frîngă mijlocul*. VLAHUȚĂ, N. 107. *Și mijlocul mi se frânge*, De greul păcatelor, De sarcina armelor. ALEXANDRI, P. P. 255^{1/2}. *Truporul îi frângea*. id. 25^{1/2}.

4°. A zmeu de-odată frăul, spre a face calul să se întoarcă înapoi. *Dară Darla că-l vedea...*, *Eu calu 'ndărăr frângeu*, *Cu oastea-udărăr plecă*. SEZ. VII, 59.

5°. A înfrânge, a învinge, a copleși (pe cineva). *Foarte puțină vreme au finit războiul; că îndată oastea lui Mihai-vodă au frânt pe Unguri*. X. COSTIN, LET. I, 221/. *Meară la iad, de-l frână, și-l zdrobi*. MSS. (a. 1661), ap. GCR. I, 182^{1/2}. *Pe Radu, Aron Petru... i-am frânt*. ALEXANDRI, P. II, 216. *Măndreose, dar nu mă frîng Gândurile morții*. COȘBUC, P. 130.

6°. Refl. (Despre oameni, întrebunț numai la perf.) A suferi de blenoragie (cfr. frântură II, 2°). *S'a frânt (boală lumenă)*. PAMFILE, J. II.

[S]. (neobcniuit) frânți vb. IV°. *Măna stângă să-ți frângească*. SEVASTOS, C. 124/1; cfr. 174/101; 120/. În Cod. Vor. se găsește o dată și forma 2° frânge vb. III (greașă de scris?). *Cărma frângea-se de greoa (= grontăta) undelor*. 94/. || Aor. *frânșeu, ți frânși*; part. frânt, ți frântă. | Derivate: frângere s. f. (mai rar) frânt s. a. Moia, alesul lui, sta în frângere (: în confracțiune^o) intrînșu, se toarne mănuia lui, se tu piardă etc. PSAL. SCH. 352. *S'a us făcut o frângere (= înfrângere) mare* Turcilor. MAGAZ. IST. II, 339/. *Cântă Domnul... spre frânge-re inimii lui*. CORESI, E. 9^{1/2}. *Pe-a altarului țicoană, în de raze roșii frângeți (= răfrângeți)*. EMINESCU, P. 86. *Neputând [să treacă] de ploii și noroia și de frântul cărilor*. MAGAZ. IST. II, 7^{1/2}. *Pentru frânt (= frântură) se fierbe rădăcina toată cu frunze de petrinjel, zăma se bea, iar locătura fierdă se pune la buric*. LEON, MED. 58; frângător, -oară adj. (cu înțeles activ și pasiv; rar) = fractor, fragilis. ANON. CAR. Pentru înțeles pasiv: „care se frânge ușor”, întâlnim în lex. BOBEȘ și forma neobcniuită: frângăciós, -oasă adj.]

— Din lat. frangere, idem. Cfr. înfrânge, răsf-rânge, cufrânge.

FRÂNGHIE s. f. I. *Frânge*. II. 1°. *Ceintare; lanze*. 2°. *Enroulement* de la ceintura autour de la taille). *Doublement*; *checeam*. III. *Corde*.

I. † Fire (de lână, de aur, etc.) care atâră în șir la marginea unei stofe s. a unui veșmânt, ca podoaă, spec. (și azi, în Mold.) ca ornament la marginea de jos a trastei ciobănești TDRG. s. a prosoapelor SEZ. V, 74/. Cfr. ciucure, canaf, țurțare, ceapraz, țarțam. *Frâmbă* = fimbria. ANON. CAR. *Fimbria s. fimbriă* = fimbria; der. Saum, die Franse. LB. *Aurul dă raze, frâmbul*. DOSOFTIU, P. S. 150. *Brăul fără frânghi*. N. COSTIN, ap. GCR. II, 11.

II. P. ext. 1°. (Ban. și Bucov.) Brănciar, cingătoare, brâu (la origine, probabil, numai cele cu frânghii la margine). *Neneștele... se'nincă cu catrine frumoz țeale...* se boapă, de rugăd, cu brăneșe, numite almintreale ș... frânghii. MARIAN, I. 64. *Miresele, în decursul canuniei, își lasă o frâmbie (frânghie, brăneș, cingătoare) de la poale afară*. idem,

NU. 380; cfr. NA. 38, 89, 143; CH. 48. „Frâmbia este o legătură de brâciri sau brâri de lână cu care se încoar Românii în Banat”. ZANNE, P. III, 152. *Îi strâng frâmbiile*: Împrejurările îi supără, o mărginit în puterile lui. Ibid. | P. ext. Fașă (cu care se înfașă s. se leagă copiii, când îi poartă femeile pe spate). TDRG.

2°. P. ext. (Ban. și Mehedinți) Îndoitura, încingătura brâului în jurul mijlocului: *Am făcut trei frâmbii de brâciri*. GR. BĂN. | Îndoitorul de mai multe ori, jurubiță. *Am făcut-o de trei frâmbii* (= am îndoit-o de trei ori) și to' să rupe. N. REV. R. (1910), 86.

III. (Înțelesul obișnuit azi) Sfoară groasă și răscuită, funie (în unele regiuni, funia o de teiu, iar frânghia, de cânepă, cfr. ȘEZ. IX, 143); cfr. streang, odgon. *Deiul Spătar Arbanasul s'au slobozit cu o frânghie pe o fereastră din turn*. NECULCE, LET. II, 267. *15 oca frânghie de cânepă bunsă*. URICARIUL, IV, 132^{1/2}; cfr. X, 14^{1/2}. *S'au încins cu frânghie ce făceau*. DRĂGHICI, R. 97; cfr. 52, 11. *Din [hor] facem cămeșe, jolurile, sacii, frânghie*. I. IONESCU, C. 75. *Să joace pantomima și dansul pe frânghie*. C. NEGRUZZI, I, 341, cfr. 144. *Noi credeam să-și dăm sopen și frânghie!* (ca să te spânzuri). CREANGĂ, P. 331, cfr. 134, 125. *D'o frânghie mi-s' luă, D'un lanț mare mi-o făcă, La Tudor mi să ducă*. ȘEZ. III, 214^{1/2}. || Spec. Frânghia cu care se strâng în clește moara de vânt (numită și: clește, lanț, piedecă, halat). DAMÉ, T. 162.

[În Ban. și în țara Oașului, mai de mult și în Mold., și forma originală: frâmbie (DICT. mai dau și formele: frimble, fimbrie, fimbră LB.). În limba literară numai forma dialectală: frânghie (accentuat și: frânghie), mai rar fringhie; în Sâclagiu: frumghie. VAIDA.]

— Din lat. *fimbria* (cu înțelesul I).

FRĂNGHIE s. f. v. frângie; † v. freanghe.

FRĂNGHIECĂ s. f. *Renard d'Amérique*. — Vulpe de America. MOX. OF. 1875, 2255, ap. TDRG.

FRĂNGHIER s. m. *Cordier*. — Fabricant s. vânzător de frânghie. *Ce ar hi pe noi dacă s'or duce din oraș toți frânghierii?* JIPESCU, O. 52. *Exportul [Brașovului] se alcătuiește... din produsul muncii meșteșugurilor așii, mai ales orginarții, caretașii, frânghierii*. IOBGA, B. R. 12. [Derivat: frânghierie s. f. Atelier în care se lucrează s. prăvălie în care se vând frânghie.]

— Derivat din frânghie, prin suf. nom. agent. -ar (devenit -er după palatală).

FRĂNGHIERIT s. a. *Coriège*. — (Rar) Frânghie întrebuintă de pescari. *Mare parte din cărțile le-au plătit, pentru altă parte, precum și pentru frânghieritul trebnicilor au rămas să plătească în rate*. CONTEMPORANUL, VI, I, 403. [Pronunț. -ghi-e-].

— Derivat din frânghie, prin suf. -ărit (devenit -erit, după palatală).

FRĂNGHIOARĂ s. f. v. frânghiuță.

FRĂNGHIU s. a. *Équerre à onglet, sauteurille*. — Unealtă a dulgherului constând din două scândurele împreunate în forma unui unghi obtuz. Cfr. ghe unie. „Frânghiu se așterne „pe materia de lucrat, să vină partea orizontală alături cu capul sau marginea scândurii, după cum voește s'o tale, so trage o linie cu creionul și în urmă se trage cu ferăstrăul pe acea linie. El servește pentru încheierea ciucuvelelor de tablouri, a ușilor în tablii și a diferitelor mobile de lemn”. (Chiojdu-Băsea, în Buzău) H. II, 29.

FRĂNGHIUȚĂ s. f. 1°. *Coriègeau, corièlette*. 2°. *Fusaire hygrométrique (Fusaire hygrometrica)*. Liniștinutul lui frânghie (derivat prin suf. -uță).

1°. Frânghie mică. *Eră leșat cu o frânghiuță de fir de cel bun*. DRĂGHICI, U. 98^{1/2}. [Cu alt sufix: frânghioară. DRĂGHICI, R. 53.]

2°. (Bot.) Specie de mușchiu de culoare verde-deschisă. FANȚU, PL. [Pronunț. -ghi-u-].

FRĂNGI vb. IV^a v. frânge.

FRĂNGIULĂ s. f. *Rosse, colée*. — (La Moeani din Săceul Bătaia. O să-ți dau o frângiulă! Com. G. GIUGLEA.

FRĂNGULIE s. f. (Bot.) v. frâncușă.

FRĂNGIȚIC, -Ă adj. v. frenetic.

FRANJ s. a. = țurțur.

— Din fran. *frange*, idem.

FRĂNT, -Ă adj., s. a. v. frânge.

FRĂNTOARE s. f. *Peine, tourment*. — Cazănă. *Ce atâtă frânitoare?* = ce atâtă expunere la trudă? (Rudina, în Mehedinți) H. IX, 90.

— Derivat din frânt (part. lui frânge), prin suf. abstr. -oare.

FRĂNTURĂ s. f. I. *Cassure, brisure, rupture*. II. 1°. *Ouverture* (produsă prin o fractură cconque). 2°. *Fracture; infirmité. Blennorrhagie*. 3°. *Fractiun*. III. 1°. *Dobria, fragment*. 2°. *Ravin*. (Corespunde adesea neologismelor intrudite etimologicste: fractură, fracțiune, fragment).

I. (Exprimă acțiunea; rar) Frângere. *Sătu*..., unde s'a întâmplat frântura carului... JIPESCU, ap. TDRG. II. (Exprimă rezultatul acțiunii)

1°. (Rar) Spărtură, gaură (într'un vas spat). *Chipurile sânt foarte mici și, fără a scoată lacuna lăsată de o frântură a vasului, numărul figurilor... este... de eroe cincizeci*. ODOBESCU, II, 188.

2°. (Med. pop.) Locul unde s'a frânt vreun os s. organ al unui om (s. animal), fractură; p. ext. botășeg. *Vindecă frântii cu inema și legă frânturile lor*. CORESI, R. 397. *Rane și frânturi*. DOSOFTEIU, v. s. 234. *Imb straturile* (: orbirea și paralizia). id. lb. 125. *Găinile sufără... de diferite frânturi de oase*. ȘEZ. III, 203^{1/2}. (Hiporb.) - de limbă (cfr. frământări de limbă). *Turbare de cap și frântură de limbă ca la acești nefericiți dascăli nu s'a mai dat a vedea*. CREANGĂ, A. 81. || Spec. *Blennorragie* (BIANU, D. 8.), scurtașent mic (COSTINESCU). *Asemenia i-au strejuit și orânduiala împreunării fimeiești cu boala sferenții și a frânturii*. PISCUFESCU, O. 276 (cfr. frânge 6°).

3°. † (Încercare neizbutită de a înlocui neologismul) Fracțiune. *Frânturi zecimale*. SBIERA, F. s. 283.

III. (Concretizat)

1°. Bucată frântă (ruptă, fărâmată) din ceva; hârb, ciob (de oglindă); fragment. *Deacă să frânge oglinda... fața omului nu să frânge cu nasa, ce să vede tot întreg în corășii de frânturi*. VARLAAM, C. 261^{1/2}. *Frânze Iristos aciale cinci pâini și apostoli lui frânturile*. idem, C. 253^{1/2}. *Ciale 2 frânturi* [= bucăți de pâine] am pus în sân. DOSOFTEIU, v. s. 47. *Aruncă din turn o frântură de rășniță*. CALENDARUL (1814), 111^{1/2}. | [Dealurile] se desfășură în frânturi de câțiva care abia se pot uni prin slujba acoleași bisericii. IOBGA, N. R. A. I, 356. *Frânturi de inele*. PĂSCULESCU, L. P. 266.

2°. † Ruptură de pământ, văgăună, prăpastie. *Vasile-vodă... au pornit prin frânturile codrilor pe la Căpotești spre cetatea Neamțului*. M. COSTIN, LET. I, 204^{1/2}. *Luându-i pe urmă pen frânturi, pen locuri grele*. M. COSTIN, LET. I, A. 119^{1/2}.

[Plur. -turi. | † și: frământări.]

— Din lat. *fractura*, idem (modelat după frânt). Cfr. dubletul *fractura*.

FRĂNTURĒ vb. IV. *Pătrir.* — (Ban.) A frământa. CDDE nr. 648.

— Derivat din frântură. (Pentru înfeles, cfr. frământă, fărâma II).

FRANȚUȘCĂ s. f., **FRANȚUȘ** s. m. (s. d.) v. francez ș. d.

FRANZELĂ s. f. *Pain blanc de première qualité.* — Pâine albă de prima calitate; cfr. Jimblă, bulcă. *Franzcelă, pui de găină, ciorbă să-și dea de mâncat.* BELDIMAN, TR. 342. *Jimbla cocanelor...* *franzela cloamnelor.* TEODORESCU, P. P. 205. [Derivate: franzelar; -ăreasă subst. Brutar (brutărească) de lux; franzelarie s. f. Brutărie unde se coc, ori prăvălie unde se vând franzele. || ȘI (Mold.): franzelă. *Franzela muiată în lapte.* MARIAN, NA. 142. *Donă franzelă.* id. NU. 493.]

— Din n.-grec. φραγγίλα, idem, „pâine franțuzească”.

FRAPĂ vb. I^a. *Frapper.* — (Franțizism) A impresiona, a surprinde. *Acosta fiind o contracțiere, sper că vă frapează.* MAIORESCU, D. I, 153. | Spec. (despre șampanie) A răci, punând în gheață. *Șampania să fie bine frapată.* SANDU-ALDEA, A. M. 203. [Derivat: frapat, -ă ad. Surprinzător. *Consecință... frapată.* MAIORESCU, CR. III, 77, cfr. I, 44, D. IV, 500.]

— N. din fran.

FRĂPSĂN, FRĂPSINE s. m. (Bot.) v. frasin.

FRAS s. a. = răul-copillor. MARIAN, NA. 146, 331; id. SE. I, 213; D. 199, I. 35.

— Din germ. *Fraisen* „crampe”.

FRĂȘCĂ s. f. (Ornit.) = coțofană. MARIAN, O. II, 47. [ȘI: vrășcă s. f. (Rășnov, comit. Brașovului) VICIU, GL.]

— Etimologia necunoscută. (Poate, onomatopee; *vrășcă* ar putea fi bulg. *vrăška* „vrăjitoare”).

FRĂȘCĂU s. m. *Garçon, cōbitaire.* (Rar., Transilv.) Fiăcău, holțelu, burlac, becher. *Toderică a rămas tot frășcău (holțelu).* RETEGANUL, P. II, 73.

FRĂȘI vb. IV^a v. frăsul.

FRĂȘIN s. m. (Bot.) *Frêne (Fraxinus excelsior).* — Copac mare (ajunge până la înălțimea de 38 m), cu coajă cenușie, cu crește pe la noi mai ales în locuri umede. *Niște frășini vechi.* C. NEGRUZZI, II, 296/14. *Păștele tăcut pe sub bolta întunecată a fagiilor și a frășinilor.* ODOBRESCU, III, 87/14. *Crengile frășinului atârna cu o petală groasă.* SANDU-ALDEA, A. M. 209. *Chilipir de frasin:* slab de tot. ZANNE, P. V, 167. || -de-munte = mojdrean (*Fraxinus ornus*). PANȚU, PL.; GRECESCU, PL. 394, 734. De-aure-co din coaja acestui arbore se scurge un fel de substanță zaharoasă numită „mană” care este un bun purgativ pentru copii, se mai numește și -de-mană. BRANDEA, PL. 340; cfr. PANȚU, PL.

[ȘI: *frasen* † GLOSAR, ap. GŪR. I, 356/22, *frăsân* PANȚU, PL.; (În Bar.; ca la Aromâni) *frăpsân, frăpsin, frăpsine.* ANON. CAR. *În grădini să mai oșlă... frăpseni pentru năpălăți de la roate și fucei de la loitre.* LIUBA-IANA, M. 102. *Șurta este făcută din frăpsin sau frăpsiniță.* LIUBA-IANA, M. 113. [Fructul frășinului se numește frășină s. f. (cuvânt rar). CDDE nr. 633; cfr. SEVASTOS, C. 281/22.]

— Din lat. *fraxinus*, -um, idem.

FRĂȘINĂ s. f. (Bot.) v. frasin.

FRĂȘINEL s. m. (Bot.) *Fraxinella d'Europe.* (Dicționar *fraxinella*). — Plantă lerbosă ale cărei

frunze seamănă cu cele de frasin; are flori mari albe sau trandafirii, care dau un miros balsamic puternic; cultivată, adesea, prin grădini. PANȚU, PL.; H. III, 243, 487, v. 352. A umbilă (de) frunza -ului; fără nici un scop, fără nici un rost, hainană, în dorul lelii; a se ține numai de lucruri de nimic, a umbilă numai pe la potecori, a nu-și căta de treabă. Cfr. ZANNE, P. I, 183; SEZ. IX, 155. *Tot umbilând noi din școală în școală, mai mult, ia apă, „de frunza frășinelului”... acem să ne trezim, niște babalăci.* CREANGĂ, A. 124. *Umbilă numai așa, frunza frășinelului.* idem, P. 188. *Cel prost... a umbilă încolo și încocoare de frunza frășinelului... până ce-a cheltuit toți banii.* MARIAN, O. II, 316. [ȘI: (+ frate) frăținel s. m. BARGIANU, POLIZE.]

— Derivat din frasin, prin suf. dim. -ei (cfr. numirea latină).

FRĂȘINET s. a. *Frênais* — Pădure de frășini. (Adesea ca nume de localități, cfr. CUV. D. BĂTR. I, 240.) [Cu alt sufix: frășinș s. a. CDDE nr. 633.]

— Din lat. *fraxinetum*, idem.

FRĂȘINICĂ s. f. (Bot.) Sorte de frêne. — Specie de frasin. *Frunză verde frășinică.* HODOȘ, P. F. 54. [În Ban., cu alt sufix frăpsiniță „*Fraxinus angustifolia*”. Com. LIUBA. *Șurta este făcută din frăpsin sau frăpsiniță.* LIUBA-IANA, M. 113. Cfr. cărpiniță.]

— Derivat din frasin, prin suf. dim. -ică.

FRĂȘINIU s. a. v. frășinet.

FRĂȘINIȚĂ s. f. (Bot.) v. frășinică.

FRĂȘINIU adj. m. Numai atributiv: arjar - = „acer negunda” Com. LIUBA.

— Derivat din frasin, prin suf. adj. -iu (propriu: „ca frășinul”).

FRĂȘTIȚĂ s. f. *Boquette.* — Așchie lungă de lemn, cioplită în forma spetezilor de la smoc. Cfr. FĂMFILÉ, J. II (sub bilă). *Voi să vă faceți Aripă de frăștiță.* MAT. POLC. 24.

— Pentru etimologie, cfr. prăștiță.

FRĂȘU vb. IV^a 1^a. *S'impatier.* 2^a. *Se plaindre, se lamenter, gândire.*

(Bucov. și Mold.) Refl. (rar, intrans.)

1^a. A nu-și găsi astâmpărul de nerăbdare, în căutarea unui mijloc de a ajunge la ceva. *Eu mă frășeam pe-afară, înălțându-mă în vârful degetelor, ori mă uitam zădărnice printre scândurile gardului.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 161. *A început să se plimbe la deal și la vale ca un nebun furios... a continuat să se frășească astfel* id. ib. 193.

2^a. A se plânge, a se boi, a se vâita, a se văcări, a se tângui. *Ce te glănuști, Ce te frășești... Lăcrima de-ți curge? — Cum n'oiu glănu, Cum n'oiu frășu!* TEODORESCU, P. P. 390^a. *Și se glănu, Și se frășești.* MARIAN, D. 208. *Capra însă nici că se icește, dar el strigă, strigă și se frășiește.* CONTEMPOREANUL, III, 207. *Toată ziua o auzi frășindu-se că n'are și că-i sărac.* (Bilca, în Bucov.) Com. G. TOPAN.

[Cu alt sufix și cu un înfeles ceva modificat: frăși = a umbilă de colo până colo, neliniști, cfr. fol. (II, 1^a). Derivat: frășire s. f. *Piața... e plină de zăcutul și frășirea mulțimiiărănești.* IORGA, N. E. A. I, 206.]

— Din rut. *frassuvaty* ș.a. „a se neliniști, a se măhni”.

FRĂȘINE(-) v. frate.

FRĂTE s. m. 1^a. *Frère.* 2^a. - , *ami, camarade. Coproprietărie.* 3. -, *moine.* 4^a. *Tolle.*

1^a. Persoană de sex masculin, considerată în raport cu altă persoană (fără deosebire de sex), nă-

scută din același tată și din aceeași mamă, s. din unul din doi. (Cfr. soră). *Unchișu', frate mănă-să...* [și] chemă Varda. MOXA, I, 425. *Frații români Petru, Asan și Ioan...* BĂLESCU, M. V. 7¹⁰¹. *Și împăratul, frațele crăului, se numea Verde-împărat.* CREANGĂ, P. 183. *Frații lui erau a se întoarce a dona zi ca logodnicele lor.* ISPIRESCU, I. 35. *Toți s'au mirat de frumusețea și istețimea acelor doi frați.* RETEGANUL, P. II, 36¹. *Pe din jos de Orăștie Vin doi frați din cătinie.* *Și fratele cel mai mare Grăințe cu multă jale; Dar fratele cel mai mic...* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 310. *Fratele cel mijlociu.* ib. 499. *Fratele frate La necazuri să s'arate.* IORD, GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 628. (În firmă) *Frații Mireea.* *Fă-te frate (- asociază-te) cu dracul până ce trece puncta!* DDRF. *Fratele tatei s. al mamei = unchiu; al necetei s. bărbatului = cumnat.* (Mai rar, la animale) *Un cal mai harnic decât dinul, fiindu-i frate mai tânăr.* ISPIRESCU, I. 19. *Frate, nefrate, dar brânza-i pe bani!* cfr. vol. I, pag. 473¹. (Fig.) *Codru' frate cu Românul.* EMINESCU, P. 162. (Plur. frați se întrebuințează, cu înțelesul germ. „Geschwister” când e vorba de băieți și fete care stau în raport de frăție) *Nu se află adesea! Frați să se fi cumnat.* ALECSANDRI, P. 27^b. - *bun (și primar HAMANGIU, C. C. 162, drept TDRG, prin Transilv., după ung. édes = dulce, în opoziție cu = vitreg s. mașter; numai după tată s. după mamă, cfr. uterin, consangvin), născut din același tată și din aceeași mamă. Moșul dănilorsale, cu moșul meu Istratie Soricru, au fost frați buni, ce se trag din Stăniță Giurgiu.* DOC. (a. 1754), URICARIU, XVII, 260¹. *Celebi...* eră frate bna și de moșul cu Suleiman. E. YĂCĂRESCU, IST. 254¹. *Dar eu, fiind frate dulce cu ea, de la un tată și de la o mamă, nu i-am socotit ce-i negru supt unghie.* DOCUMENT (a. 1778), IORGA, S. D. XII, 96. *Am avut un frate dulce.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 297. - *geamă = născut de-o dată cu alt frate (s. soră). Fă-mă, tată, cu să-i seamănă. Ca frate cu frate gemă.* ZANNE, P. II, 732. | „Frați sufletesti se consideră... acei copii de sexuri diferite care au fost botezați în una și aceeași apă... Aceștia... nu se numesc a se căsători între oalță”. MARIAN, IX. 64. | *Frați-de-lapte:* care au supt de la aceeași doică și care se iubesc și se ajută unul pe altul. BARONZI, I. 108¹. | - *de-(pre) cruce și, simplu: = fărnat.* Cfr. ZANNE, P. VI, 536; MARIAN, SE. II, 84. *La noi bărbajii se ziceau frați-de-cruce și femeile surate.* GHICA, s. 94. *Făi-Framos îi-i frate-de-cruce.* EMINESCU, N. 13. *Dacă într-o familie se întâmplă de mor doi copii unul după altul, atunci... unul din copii rămăși se prinde frate-de-cruce cu un altul din altă familie.* MARIAN, I. 359. *Știi ce? Aide să ne prindem frați de cruce.* ISPIRESCU, I. 303. *Frați de cruce se prindem!* *Și împreună voinică.* ALECSANDRI, P. P. 12^b. *Să cânti, cuce, când m'oiu duce, Să te prind frate-de-cruce.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 301. *Pase Patrichie și pre Ialile veteod Ibricului, că-i eră frați-pre-cruce și-i făcuse mult bine.* MOXA, 368¹. *Și cei doi făcâți detoră mână și se despărțiră „frați”.* SANDU-ALDEA, D. N. 202. *Prin cei nouă muși, Prin cei nouă buzzi Se plimb nouă frați* [în noia... „frați-de-cruce, hai-duci”]. TEODORESCU, P. P. 51. | - *de-mire, -de-mireasă = vornicel s. chemător.* MARIAN, N. 189, 215, 484, 595. | - *de-măna = bălatul care în tot timpul nunții face miresei diferite servicii.* După ce e gata colacul, un băiat (făcând băiat în tot timpul nunții face miresei diferite servicii; lui i se zice frate-de-măna sau cumnat-de-măna... A. ELIADE, N. REV. E. IV, 71; cfr. 74 și CONV. LIT. XLIV, II, 396 („cavalier de onoare”) | - *le Crăciunului = Sf. Vasile s. Anul-nou.* MARIAN, SE. I, 145. | *De-a cel nouă frați e numele unui joc de copii.* Cfr. FAMFILE, J. I, 298; II, 288.

2^a. P. ext. (mai ales la vocativ) Cuvânt cu care ne adresăm cuiva (chiar și unei femei, cfr. soră),

când voim să-i arătăm prietenie și iubire frățească (adesea, când, adresându-ne direct către ceilor sau interlocutor, voim să dăm o mai mare greutate povestirii s. întrebării noastre). *A aceasta toc[meală] fost-au oameni buni marturita, anume: Totul din Beleți i Radul... și alții frați care s'or pune iscolitura.* DOC. (secol. XVII), CUV. D. BĂTR. I, 102. *Dumnezeu... au apăsat... slujitori... ca să dea la frați cereasca filosofie.* BIBLIA (1688), 4¹. *Acum accotii, fraților, de crene că cei mari nu-și în girământului.* NECULCE, LET. II, 334¹. *Să jăliți soarta cea rea a fraților noștri.* MARCOVICI, D. 8¹. *S'apoi, frate, mai armă Pe garifi-o florice.* ALECSANDRI, P. I, 94. *Azi, frate! junel... se declară... că nu are, gidei preconcepute!* MAIORESCU, CR. II, 26. *Cu prin ulinșit zise se-și:* „Bine, frate drag, toți te-au sărutat!” ISPIRESCU, I. 377. *Și se puseră, frate, pe ospăi...* RETEGANUL, P. V. 33¹. *Umblă, frate, mândrul soare Umblă, frate, să se-nsoare.* ALECSANDRI, P. P. 27. (Cu acest înțeles se întrebuințează și în limbile balcanice. Cfr. PAPAIAĞI, P. A. 125.) | (În stil bisericesc) Oricine face parte din religione creștină este considerat ca - (întru Hristos). *No că clevețreți urula alaltu, frați!* COD. VUV. 129¹. (- Nu clevețreți fraților, unul pe altul... N. TESTAMENT, 1648; Nu clevețreți unul pe altul, fraților. BIBLIA 1688). *Doară, poate, frați miei, smochinul măștine să facă?* CORESI, ap. GCR. I, 10. *Trebua să lucrăm împreună cu a noastră s'apene și spăsenia fratelui nostru.* BIBLIA (1688), 4¹. || Spec. (Baa.) Coproprietar. Com. A. COCA.

3^a. (Biser.) Nume dat acelor care intră în tagna călugărilor; spec. călugărului novice, nehirotonisit. *Eră drag tuturor fraților în mănăstire.* VARLAAM, C. I. *O rândul în ciata celorlalți frați.* MINEIUL (1776), 180¹. *„Cum te mai simți, frate Paisie?” îl întrebă unul din monah.* C. NEGRUZI, I, 160. *Dușlescu s'au făcut frate la schitul de la Durdu.* VLAHUȚĂ, D. 101.

4^a. Fig. (La plur.) Vîstări ieșii la rădăcina porumbului (numiți și pui, copileți). DAMÉ, T. 62. *Nu există fel de porumb care să dea frați așa de mulți.* GAZETA SĂTEANULUI, ap. TDRG.

(Bot.) Fratele-bribolului = bribolul (Brașov). PANTU, PL.

[În legătură cu pron. pos. pe lângă forma articulată și declinabilă: *fratele meu, fratelui meu*, se găsește, la scriitorii populari, construcția mai veche și invariabilă *frate-mieu*: *M'oiu trazi cu tine... și cu frate-tău.* CREANGĂ, P. 187. *Sângele frate-mieu.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 496; cfr. 495, etc. | Alături de plur. *frați*, se găsește și forma (analogă după mîndră, tătăni) *frășani*, mai rar *frășini* (mai ales prin Bucov, cu înțeles colectiv, poate ca să redoa pe germ. „Geschwister”). *Porești... ca te ascultam noi, frășimii.* BRIBEA, F. s. 21. *Nu s'or potriți frășini între oalță.* id. P. 188¹. *Zina bună mi-am luat De la părinți și frășini, De la prieteni și vecini.* (Transilv.) MARIAN, N. 413. De la acest plural s'a reconstruit un sing. analog frățin s. m., întrebuințat foarte rar singur. *Când frăținul îl mai mic, Al mai mic și mai coinic...* TEODORESCU, P. P. 441, adesea, în graiul vechiu și pop., în legătură cu pron. pos., mai ales la gen. -dat. sub forma *frășine* (*frășime*-, *frășini*-)mieu, etc. *Irodinda, miucara frășini-său.* CORESI, ap. GCR. II. *Eu sânt straje frășime-mieu.* VARLAAM, C. 212¹. *Se rugă frășine-său DOSOFTEU, V. s. 58. Au fugit Stefan-codă la Muntele de frica frășini-său.* URECHI, LET. I, 108¹. *Lot, feciorul frășine-său.* MINEIUL (1776), 66¹. *Iată pistoalele lui, care i le-am cerut ca din partea frășime-meu.* C. NEGRUZI, I, 28. *Mîlule, frăținul mieu, Ce te doare așa grea.* TEODORESCU, P. P. 684. *În acum carul cu boii frășine-său și pornește.* CREANGĂ, P. 46; cfr. 184, 188. *În patul frășine-tău.* MARIAN, SA. 90. *Spune frășine-tău să-și arunce stăpînul în nori.* EMINESCU, I. P. 189. *Acastă cart...*

*dedic frățani-mieu Niculașu. SBIERA, F. 4. | Prin Să-
liste, în Transilv., se aude, la vocativ, și frateano.
„Un-te duci frateano?” (rezultat, poate, din frate a’
nost). Cfr. VICIU, GL. | Compus: † frății-lubitiori,
-toare adj. (Neobincnut, tradus din paleool. *brato-
lubiocis* = grec. *φιλώδης*)? *Sfârșitul, toți intrau nra
mândrie plăitori, frății-lubitiori, miltuitori [să fii].*
COD. YOR. 153. (= După acealia fii toți... cu dra-
goștea fărțășiei. N. TESTAMENT 1648; toți la un
gând să fii, iertători, iubitori de frați. BIBLIA
1688.)*

— Din lat. *frater*, -trem, idem.

FRATEANO s. m. v. frate.

FRĂȚELNIC, -Ă † adj. v. frățesc.

FRĂȚENIE s. f. v. frăție (2°).

FRATERN, -Ă adj. = frățesc (1°). [Familia:
fraternitate s. f. = frăție (2°). *Sinceră fraternitate
pentru biserica de Constantinopol. URICARIUL, X,
371₍₁₂₎; fraterniză vb. 1° = înfrăți (refl.).]*

— N. după fran.

FRĂȚESC, -ĂSCĂ adj. 1°. *Fraternel. 2°. De moine.*

1°. Do s. de la frate, ca (un) frate. *Evă iertător
frățesc (= ca un frate). DOSOFTEIU, V. S. 74₍₂₎. *Bu-
curie frățescă. MARCOVICI, C. 26₍₁₎. *Dragostea fră-
țescă. C. NEGRUZI, I, 264. *Mai bine’n luncă hoșească
Lângo inimă frățescă. ALEXANDRI, F. I, 304. *Ne-
frățesc = non fraternus. LB. [Cu alt sufix: † (neo-
bincnut) frățelnic, -ă. Ca un frate, intim, apropiat.
Evă frățelnic cu Grecii. ZILOT, ap. DRHG.]*****

2°. Călugăresc. *Să strănească toată obștea frățescă.*
MINEILU (1776), 28₍₁₎.

— Derivat din frate, prin suf. adj. -esc.

FRĂȚEȘTE adv. *Fraternellement.* — În mod fră-
țesc, ca frații. *Dintr’acești patru frați să așă a
împărși drept în patru părți frățește. DANIE (a. 1780),
URICARIUL, X, 79₍₁₎. *Frățește mă închin dumitale.*
DRĂGHICI, II, 92. *Și zise Alexandru: să împărșiți
toți frățește. ALEXANDRIA, 108. *Cu drag unul la
altul frățește com gândii. ALEXANDRI, F. I, 241.*
Nefrățește = minus fraterno, LB.**

— Derivat din frate, prin suf. adv. -ește.

FRĂȚICĂ s. m. v. frățior.

FRĂȚIE s. f. 1°. *Fraternité. 2°. -, amour fra-
ternel. 3°. Parent. 4°. *Confrérie (religieuse). Titre
qu’emploie un frère (moine) en s’adressant à un
autre.**

1°. (Mai rar) Rudenie între frați. *Tăpăduiă frăția
lui cu frate-său. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 55.*

2°. (Cu desoebire) Iubire frățescă (între frați s. prie-
teni), fraternitate. (*Frăția* s. - de cruce se leagă s.
se la) *Toți cinstiți, frăția iubii!* COD. YOR. 148₍₁₎.
*Iordachi Vornicul au și legat frățiu cu Bogdan
Hotmanul. NECULCE, LET. II, 259₍₁₎. *Însufindu-se
amândoi la todrărie cu rîndăli... ca și cum au fost
luc frăție. N. COSTIN, ibid. 38₍₁₎. *Fratele lor Cau-
cazianul s’au rugat lui Constantinodă... pentru
frăția lui să nu-i omoare prin acia boieri. MAGAZ.
IST. I, 307₍₂₎. *Semne de frăție, dovadă de iubire Le-a
dat ea îndestul în ziua de omor. ALEXANDRESCU, M.
28. *Să-nărdim hora frăție Pe pământul României.*
ALEXANDRI, F. P. 390. *Om leagă frăție-de-cruce pe
cât om și ș-om trăd. EMINESCU, N. 7. *O frăție caldă
li leagă și mai mult de el. SANDU-ALDEA, D. N. 202.*
*Măi frate... mi-e lehamite de frăția noastră. CREAN-
GĂ, P. 38. *Pentru toată frăția și dragostea mea
către tine, te rog să străngi pe toți boierii. ISPI-
RESCU, L. 117. *Acela să vie Cu mine’n frăție (= hal-
duco), Ca să vitejască, Numele să-î crescă. ALE-
XANDRI, F. P. 67. [Cu alte sufixe: (literar, învechit)
frățelote. *Împăratul câmpărând și averie proto-
strătorului și frățelotea lui, au tras mai mult ace-*********

*rite decât frățelotea. ȘINCAL, HR. I, 235₍₁₎. *Noi I-am
îmbibat cu principiile noastre de frățelote. ALE-
XANDRI, T. 1656. *Răzimat pe frățelotea și pe drep-
tate. SBIERA, F. 390; (neobincnut) frățenie. BAL-
CIANU.]***

3°. (Transilv., concretizat; învechit) Rudă, rudenie.
*Mă-i frăție = mi-e rudă. LB. *Că fratele nu ca putea
ajută acolo (= în viața de veci); nici soră, nici soful,
nici frăția, nici vecinii. CORESI, E. 29₍₁₎. *Dumnezei
doamna a Budei Lașco... fiind frăție, cinstita și
mie ca o soră și cununată. DOCUMENT (a. 1708),
IOBGA, S. D. XII, 225. *Procopie unul dintre frății
lui Iulian. ȘINCAL, HR. I, 54₍₁₎. *Luasa și muiere
pre o frăție a împăratul Emanuel Comnen. id. ib.
218₍₁₎. (Cfr. soție).*****

4°. (Biser.) Călugărie, frățime. *Să nu-i dau la
frăție. ZILOT, OBON. 55. | (Întrebuintat mai ales în
legătură cu pronumele personal ca formula stabilă
cu care se adresa cu călugării unul altuia, cfr. SFIN-
ȚIA-IA) *Frate Episcopos... Frăția-ia să-î doi [hri-
sovu] în știrea proșilor. URICARIUL, V, 340₍₁₎. *Ne-au
arătat un hrivoș gospod de la frăția-să Alexandru
Constantin Moruz-voievod. (a. 1793), ibid. XIX, 442₍₁₎.*
— Derivat din frate, prin suf. abstr. -ie.**

FRĂȚIETATE s. f. v. frăție (2°).

FRĂȚII-IUBITORIU, -OĂRE † adj. v. frate.

FRĂȚIME s. f. *Confrérie religieuse.* — Colectivul
lui frate 3° (derivat prin suf. -ime). Comunitate de
călugări s. călugărie, cfr. frăție 4° (întrebuintat
ca acesta, și în adresă). *Să strănească toată frăți-
mea. DOSOFTEIU, V. S. 45₍₁₎. *Pomenaște, Doamne,
și acinață toată frățime de surori. id. ib. 31. *Au
scria odată și de două ori frățimea noastră. URIC-
ARIUL, II, 193₍₁₎.***

FRĂȚINE v. frate.

FRĂȚINEL s. m. (Bot.) v. frăsinel.

FRĂȚIORS s. m. 1°. *Petit frère, frèreol. Compagnon,
ami, frère. 2°. *Melampyre à crêtes (Melampyrum cri-
statum).**

Diminutivul lui frate (derivat prin suf. -ior).

1°. Frate mai mic; (adesea, numai formă des-
mierdătoare) frate (chiar mai maro de vârstă). *Iu-
bile frățioare, scoate-mă. GORJAN, II, 1, 4₍₁₎. *Măi-
că-să... jine frățiorul lui la sân. C. NEGRUZI, II, 6.*
Începe a... plânge cu amar după frățiorii săi.
CHEANGĂ, P. 25. *Frățiorii iubii! JARNIC-BĂRSEANU,
D. 503. *Dară greu somn dormiți, soru-mea... Greu,
frățioare. ISPIRESCU, L. 131. *Dar grăbește, frățioare...
pând nu se întorcea secul. MERA, B. 96. | Fig.
(Formă desmierdătoare pentru un prieten s. tova-
răș iubit) *Mult mi-e dor, mîsmucă, dor de cel co-
dru frățior. ALEXANDRI, F. P. 295. *Apoi bine, fră-
țioare, de ce nu mi-ai spus săr de acasă. ISPIRESCU,
L. 47. [Alte diminutiv: frățior. *Frate, frățiorul
meu. Când va fi ospățul tău, Eu cu toate te-oi
chită. BIBICESCU, P. F. 311; (Mold.) frăție s. m.
(apropo numai în vocativ; și subț formele: frățico,
frățicule). *Bună ziua, mă frățică... Mulfimesc,
dragă bădăci. SKVASTOS, C. 320₍₁₎. *Măi frățică, fră-
țioare. CONTEMPORANUL, I, 881. *Bună sara, bună
sara, frățicule, ib. VI, 34. *Frățico, fi bine incre-
dințat... GORJAN, II, 1, 18. *Eu mult mă mir, frățico!
cum poți trăi aioc. C. NEGRUZI, II, 299; (Transilv.)
frățic, frățic, frățiat, frățială, frățiluc. TIPLEA,
P. F. Be, be, be frățicului meu, Că de acolo-șu bău
eu. DOINE, 199₍₁₎. *Du-te fiișic și te culcă... În patu’
frățiușului. MĂNDRESCU, L. P. 84₍₁₎. *Hei, tu frățiu-
șușu’ meu, Spune-ți-am, frățicucă, jec... TIPLEA, P. P.
6; cfr. BED. P. F. *Să trăiești, frățicușu’ meu! (ib. 30.)*
2°. (Bot. Mold.) = ciormog. DRHG. *Intă vin pe
rînd, părechi... Frățiorii și românișe... Clopotei și mă-
zărele îmbălate de parfumuri. ALEXANDRI, P. II, 55.*
[Pronunț. -fi-or].**************

FRĂȚIȘOR, FRĂȚIUC, FRĂȚIUC, FRĂȚIULC,
FRĂȚIULUȚ, FRĂȚIUT s. m. v. frățior.

FRATRICID, -Ă subst., adj. *Fratricide*. — Ueigaș
de frate s. de soră.

— N. din fran.

FRĂȚUȚ s. m. — Numele Românilor de baștină
din Banat. *Între Românii din Banat se deosebesc
așa numiții Frățuți de apă numiții Bufani, [și
de Țărani]; cei dintâi fiind Bănățeni de baștină,
cealalți veniți acolo din [alte părți].* HEM. 3189; cfr.
WEIGAND, JAHRESBER. III, 202. | (Pe vremuri) Nu-
mele unui regiment din Austria alcătuit din Frățuți
din Banat. *Regimentul militarilor Români ce le zic
Frățuți.* DIONISIE, c. 178. [Și: (cu metateză): fărâș
s. m.; fărâșă s. m. ENCICL. ROM. | Derivat: (rar)
frăținește, -ească adj. De Frățuț (și fiind-că Bănățenii
sânt confundați cu Ardeleni, și) p. ext. Ardelenească.
Cu haine frăținești (= ardelenești). (Bucă-mare, în
Mehedinți) H. IV, 10.]

— Probabil, diminutivul lui frate, derivat prin
suf. -uț. Porecla aceasta a putut să li se dea de
Bufani și Țărani din cauza întrebunțării dese a
acestui diminutiv neobișnuit.

FRĂU s. a. *Bride, frein.*

I. Propriu. În înțelesul larg al cuvântului, -ul
cuprinde toată curelăria (căpețoala și hăturile
a. dârlogii), împroună cu zăbalele, care (puse
pe capul și în gura calului) servesc la mână; p.
restr. (mai ales la plur.) hături. (Cfr. căpăstru).
Cu zăbale și cu frău falcele lor tragi. CORESI, P. 78.
*Ștefănișă-vodă... pună de iuă frăule din cape-
țele cailor boierilor.* NECULCE, LET. II, 209^{1/2}. *El le-
gase frăule de oțelancu pelti, și se făcuse de conma
curierului.* C. NEGRUZZI, I, 42. *Măi Țătare, ține-ți
calul, Măi Țătare, strânge-ți frăul.* ALECSANDRI, P. 1,
76. *Fiul crăutului îi și frage atunci cu frăul în cap.*
CREANGĂ, P. 195. *Fata împărătoarei... strânse frăul
calului...* ISPIRESCU, L. 18. *Armăzării s'umegă, Fră-
ule și le mușcă.* ALECSANDRI, P. P. 168. *Tine murgul
de frău.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 255. *Din frău zu-
rind.* SEVANTOS, N. 108^{1/2}. *La măgărișă bătrânul,
frău poleit (= lucru nepotrivit).* IORD. GOLESCU, ap.
ZANNE, P. I, 543. | P. anal. - ul limbii = ața limbii.
BIANC, D. 8.

II. Fig. 1^a. A ținea în (s. din) — a stăpâni (pe
cineva), a domoli (avânturile cuiva), a pune — a
înfrâna, a pune stavilă, a împiedeca, a opri; a slo-
bozi — al (BELDIMAN, N. P. II, 97) a. a slăbi din —
a lăsa slobod, a da (cuiva) — a-i da drumul,
a-l lăsa în voie, a lăsa (pe cineva) în frâul său —
a-l lăsa să-și facă mendrele; fără — = nelnfrânat.
Ținând în frău avântul Românilor semeți. ALE-
CSANDRI, P. II, 223. *Ia, de acum ai femeie cum se
cade, numai s'o cam fii din frău.* CREANGĂ, P. 178.
Mi-ă urli de cin-te fine, Că te fine-n nouă frâne.
JARNÎK-BĂRSEANU, D. 60. *Când... frău și-ar pune
limbii...* C. NEGRUZZI, II, 266. *Te-am lăsat în frău tău,
Și te-ai făcut lucru rău.* MARIAN, SA. 4. | (De aici):
Puterea care oprește o pornire, care pune stavilă (la
ceva), care regulează o acțiune. *Omul... umbă...
fără frău chibzării.* KONAKI, P. 296. *Planșii... din
frânele luminii și-a soarelui scăpați...* EMINESCU,
P. 223. *Leșind din frânele legii tor...* VLAHUȚĂ, N. 54.
Încăpăbirea fără frău a oamenilor. VLAHUȚĂ, N. 56.
2^a. (La plural, despre stat, guvern, etc.) Conducere.
*Domni, care după noi cor primii frânele ocărmuirii
aceștia de Dumnezeu păzile sări...* URICĂHUI, IV,
102; cfr. II, 212^{1/2}. *Îndată însă ce norocul ne dă pe
mâni frânele statului, atunci... lucrurile se schimbă.*
GHICA, S. 139.

[Plur. (cu înțeles colectiv: "toate părțile care al-
cătușesc frăul la un loc") frăus (↑ frăuș CORESI,
ap. CP. 267) și (Mold., formă nouă) frăse; (cu în-
țeles de pluralitate) frăuri. | Diminutiv: frăuleț

s. a. *Frăuleț cu ciucuraș.* PĂSCULESCU, L. P. 57;
cfr. MAT. POLC. 338, ȘEZ. I, 113^{3/4}; frășor s. a.
DICT., frășor s. a., MATESCU, B. 115; frățuț s. a.,
ap. CDDE. 652, frăneț s. a. *După ce calu-și dragea,
Frăneșu-n cap îi puneă.* MATESCU, B. 119. (Pronunț.
fră-u-)]

— Din lat. *frenum*, idem.

FRĂUĂ s. f. *Saxonne* (marie, de Transylvanie). —
(Transilv. prin vecinătatea Sașilor) Săsoaică (mă-
ritată). *Frăua bătrână mergea la daruri, în rând
cu Românele.* AGĂRIBCEANU, D. T. 95. [Și: *frăule*
s. f. *Novată. Crătișa răsărită... cu o frăule de Ți-
gan...; destul că rămasă... numai cu Țigana acasă.*
RETEGANUL, P. I, 48^{1/2}.]

— Din sâsește (germ. *Frau*).

FRĂUDĂ s. f. *Fraude*. — Înșelăciune, fapt de roa
credință. *Au voit să dejuică întrușile... și... să sur-
prindem fraudele.* ALECSANDRI, T. 1705. | Familia:
fraudulos, -oasă adj. În care se comite o fraudă.
Faliment fraudulos: când falitul își dozește o parte
din activ, falsifică registrele, etc. *Frauduloasele lu-
crări... prin care s'ar cază pagubă pupilului.* HA-
MANGIU, C. C. 95. | Care comite o fraudă. *Delapă-
dătorii de bani publicii și bancaritarii frauduloși...*
MAIORESCU, D. I, 207. | Pronunț. *fra-u-]*

— N. din fran.

FRĂULEȚ, FRĂUȘOR, FRĂUȚ s. a. v. frău.

FRĂZĂ s. f. (Gram.) *Phrase*. — Propoziție s. (mai
ales) reunire de mai multe propoziții, formând
înțeles deplin; rostire, zicere. *Frăza sa mai
largă... făcută după frăza cărilor ce... studiasă,
n'are energia acută a lui Ureche.* IORGA, L. I, 92. |
P. anal. - muzicală: succesiune de sunete, alcătuit
din un tot rotunzit (motiv s. melodie). | P. ext.
Fel de exprimare (adesea în înțeles rău, cfr. fra-
zeologie). *Caragiale... ostăzi își bato joc de frăza
demagogică... și își va bate joc mâini de frăza
reacționară.* MAIORESCU, CR. II, 181. *Un om com-
petent... nu creă să acopere cu frăze retorică reali-
tatea lucrurilor.* Id. D. IV, 528. *Religia — o frăză!*
EMINESCU, P. 117. [Și: † frăsis s. f. *Făr' aceste
sloce nu se poate alcătuți nici o frăsis.* C. NEGRUZZI,
I, 8; † fră s. a. ALEXANDRESCU, M. 220. | Derivat:
frăză vb. I^a. (Muz.) A scoate în evidență ritmul unei
frăze muzicale. *Făcând... poziționare... descifră sigur
și frăza cu gust și pricepere.* CARAGIALE, N. P. 100.]

— N. din fran. (= grec. φράσις, idem).

FRAZELOGIE s. f. *Phraseologie*.

1^a. Felul propriu unei limbi ori unei scrieri de a
construi frazele. *Se depărță... de la structura fraze-
logiei latine.* ODORSCU, II, 352. *Ținându-se de acest
manuscris al lui Căseli... Stoica Ludescu îi schimbă
lusa forma, îmbrăcând însemnările... într-o fraze-
logie religioasă foarte patetică.* IORGA, L. II, 618.

2^a. Verbe goale și umflato. *Eminescu găsea un
element firesc... pentru a biciui frazeologia neade-
cărât.* MAIORESCU, CR. II, 300.

[Familie: frazeolog s. m. Făuritor de verbe goale. |
Pronunț. -ze-o-]

— N. din fran.

FREAMĂȚ s. a. 1^a. *Bruit, frémissement, murmure*
(de Peau), *frémissement* (des feuilles), *mugissement*
(de la mer), *souffle* (du vent). *Tintement, cliquetis.*
Lumenr, tapage, vacarme. 2^a. *Frémissement*.
1^a. Zgomot surd ce se aude pe urma unor miș-
cări, cu deosebire când fășo frunzele, când murmură
apele, când văje vântul, când geme marea. *Acă
undă gemătoare, acel arăbură jălind... ne-aduc, prin a
lor fremăți, o plăcută mângăiere.* C. NEGRUZZI, II,
14. *Vai de codrul care-și pierde Freamățul și frunza
cersei!* ALECSANDRI, P. I, 436. *Prin frunzele uscate...*

trece-un freamăt. EMINESCU, P. 191; cfr. 251, N. 23. *Urechiș culmilor... sînt gata să-mi răspundă Cu freamăt voios de france.* ALECSANDRI, P. 72. *Eu mă'nchin cu căntecul. Cu codrul cu freamătul.* TEODORESCU, P. P. 456°. *Un freamăt puternic se făcă atunci în toată pădurea.* IPIRESCU, L. 238. *[Zgomot produs de zăngănitul armelor (spec. al săbîlilor și de vălăitul săgeților). Obfela cete... Scot palopele 'n soare c'au freamăt de avel.* ALECSANDRI, P. II, 227. *Freamătul și șieratul a mii de mii de săgeți... C. NEGRUZZI, I, 127. Ce mai freamăt, ce mai sbucium! Codrul clocoți de zgomot și de arme și de bucium.* EMINESCU, P. 241. *[Murmur (mai ales produs de o mulțime de glasuri auzite de departe). Freamăt de suspinuri.* ALECSANDRI, P. II, 201. *Freamăt de glasuri, un tatinic șoptit.* COȘBUC, P. 146.

2°. (Frantuzism: *frémissement*) Fior, înflorare. *De-odată'un freamăt zboară De-alungul prin oștine și'n gloată se strecoară.* ALECSANDRI, P. II, 337. *Aceste cuncte, apă dulcă șoptite, deșteptări în inima voicului un freamăt necunoscut.* ODOBESCU, III, 199°; cfr. GANE, ap. TDRG.

[Plur. *frémets* numai în înțelesul 2° (după *fior*). ODOBESCU, III, 86°.] ȘI: (Mold.) *hreamăt* ț. [scris și *ghreamăt*]. *Și ventu hreamăt mare ca de neche-zărturi de cai.* DOSOFTEIU, V. S. 79°. *Și din noui mersă hreamăt și săgiate.* idem, P. 255. *Multă gâlceală și hreamăt se auză dese Iontru.* URECHE, LET. I, 184°. *Auză hreamătul obuzului.* NECULCE, LET. II, 356°; cfr. 288°. *[Pe] Tipet în orăș și hreamăt (ardăe orășul).* BELDIMAN, TR. 433; cfr. 411. *Latret, urlet, hreamăt mare.* DONICI, P. II, 27; *hremet* (Mezișor, în Jiu) VICIU, GL. 51; *reamăt* = zgomot, larmă mare (Muscel) RĂDULESCU-CODIN; *rmemet* (Mehedinți) N. REV. R. (1910), 87; *ramăt* (Munt.) *N'auzeai decăd... țipet și ramăt.* ZILOT, CRON. 348. *Suspinal și ramătul celor asupriți.* PISCURSCU, O. 54; cfr. 278. *E un ramăt, un chiot, o larmă ca în iad.* SANDU-ALDEA, A. M. 220. *Oile se'ntrăritară, Mare ramăt că făcără.* TEODORESCU, P. P. 41. *Ramătul broașteilor.* Ib. 528. *Ce ramăt s'audă'n codru?* (Teo-Iorban) SEZ. V, 89°; (+ vreme [tare]) *vreamăt.* — Din lat. *frémitus*, -um, idem.

FREANGHIE † s. f. v. *freanghie*.

FREANȚ s. a. (Mold.) v. *freanțe*.

FREANȚĂ s. f. (Zool.) *Chèvre galense*. — (Rar) „*Freanță* = capră răioasă”. SEZ. II, 228°.

— Derivat din *freanțe*. Cfr. JAHRESBER. XII, 145.

FRECĂ vb. I trans. 1°. *Frotter. Frictionner.* 2°. *Arranger* (qqn.), *maltraiter*.

1°. A trece de mai multe ori, (ropede și) apăsat, un corp peste un alt corp. *Api și luat două lemne uscate și apoi le-aș fi frecat unul cu altul, până ce s'ar fi aprins.* DRAGHICI, R. 67. *Sămânța morcovului... la sămăntă trebuie frecată în mîni.* I. IONESCU, C. 27. *Bravut soldat... țși perie uniformă, freacă bumbii.* C. NEGRUZZI, I, 7. *Găsește un buștean putregios, îl scolegește... îl freacă pe dinăuntru.* CREANGĂ, P. 238. *L'am frecat la ochi, l'am tras de urechi... ț-am pus frîul în cap.* IPIRESCU, L. 301. *Eu cămașu ț-am spălat, Cu sîcînă o-am frecat, Și pe flori ț-o am uscat.* ALECSANDRI, P. P. 374°. A frecă (cultiv) rădăchea (la bas): a bate, a chinul. *Lasară [pe stăpănul moșiei] din nou la țărbăceală... Îl mai săpîură, îl mai țradură... Făl-Frumos priceă și creșteă carnea pe ei de mulfumire, când vedeă că freacă rădăchea becnicului de căcaș.* IPIRESCU, L. 108. *[Spec.] A - scîndurite, podîntule: a le spăla s. peria, a le curăți (prin frecare). Scîndurite se freacă cu peliu.* ECONOMIA, 218. *Se oferă să-ți fe slugă, să-ți frece parchetele.* VLAHUȚĂ, D. 331. *[Refi.] Rămă-torii... care începînd a se frecă de stăpîii acia... BARAC, T. 42. Se frecau la ochi și se uliau în toate părțile.* IPIRESCU, L. 104. *Mieți se apropie... fre-*

cîndu-se cu lîna cea frumosoă și moale de hainele împăratului. RETEGANUL, P. II, 32°. (Fig.) *De douăzeci de ani, de cînd m'asut lat frecat de păreții jucăcilorilor (— de cînd tot umbra pe la...).* ALECSANDRI, T. 257. *Cît te-ai freca la ochi (— indică o trecere de timp foarte scurtă).* *[A] Fricțiōnă, a masă; cfr. a trage. Dă-mi răchiu de trei parafă Și mă freacă pe spinare.* MARIAN, SA. 175. *Fierbe lapte 'ntr'o căldare De-mi gătește-o scîldătoare, Și mă freacă 'ntr'un noroc Cu floare de busuic.* ALECSANDRI, P. P. 113°. *Pune pe cineră să te frece zăraedn.* SEZ. II, 131°. A-1 - pe cineva de gâlci: a i-o face, a-1 potrivii bine, a-1 învăță buchile, a-1 învăță minte. Cfr. ALECSANDRI, T. 1581.

2°. Fam. Fig. A bate, a da un frecuș (cfr. scărpină, scărmană). *Să vezi cum am să te frec în astă seară (la cărți).* ALECSANDRI, T. III, 1102. *Apu-cîndu-ț pro el de cap l-au frecat foarte urît cu cureaua de la genunchi.* BARAC, T. 40. *Unde mi-l înhață... cu un par de pe cuturior, și mi-1 freacă apă de țara încă abia au scuptat.* SBIERA, P. 243°. *Io-1 întreb de săndate, Îst mă freacă rîu pe spate.* IODOS, P. P. 194°. (Refi.) *Românii dintr'o parte și dintr'alta a Carpaților se freacă unii cu alții.* BĂLCESCU, M. V. 316.

[Derivate: *freacăre* s. f., *freacă* s. a. *Sta seară la frecat de porumb.* IONESCU-BOTENI, S. N. 18; *fre-căt, -ă* adj., (substantivat, Hrașov) *freacă* s. f. *Șerbet, - de zmeură, de lămăie; frecătior, -oare* adj. subst.; *frecătoră* (și lat. *fricatura*) *Fricțiune; frecuș; căt* (impropriu) *frecătoare* (2°). *Mai încet din frecătoră, Că-mi sar și dinții din gură.* MARIAN, SA. 176. *După ce mi-au tras o frecătură bună cu oțet de leuștean... m'am înfășat... ca pe un copil.* CREANGĂ, A. 46. *[Pe] Hilaricul Biblic, în cursule lor l-au tras, l-au dat frecătură bună.* BELDIMAN, TR. 362. *Ciobotarul se mulfămă numai cu atdă, ci mai trîgîndu-ș încă o frecătură de la roate, îl zise... MARIAN, T. 349. *[O strujură preste trup cu frecătură ascușita.* DOSOFTEIU, V. S. 92; cfr. 134., [glosat prin: „brînci”]. — Din lat. *fricare*, idem.*

FRECĂȚĂ s. f. v. *freacă*.

FRECĂȚEȘI s. m. plur. *Păle răpăe, răpăre*. — Aluat nedospit, frecat în palmă sau pe răzătoare, care se fierbe în supă, cfr. *trahană, orzișor*. „Aluat de tăiețel frecat pe răzătoare ca să-l pună în supă de carne de vacă”. FAHA OLTULUI, III, nr. 23. *Bolnavul... să nu mîndăne decăt fructo albe, frecășei, azimă neadrăță.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 100.

— Derivat din adj. *freecat*, prin suf. *dim. -el*. Cfr. *tăiețel*.

FRECĂȚOĂRE s. f. 1°. *Frottoir.* 2°. *Instrument de torture.* 3°. *Rouleau*.

1°. Cărpă, perie de frecat. **DICT.**

2°. † Instrument de tortură. *Și-1 rasără cu frecători preste scînta carne, până îl sricără din țăptură, de-1 scimiosără.* DOSOFTEIU, V. S. 134°.

3°. Spec. (Tipogr.) Valurile de sus care freacă cerneala. G. IONESCU, C. 7.

— Derivat din *freacă*, prin suf. *instr. -ătoare*.

FRECĂȚURĂ s. f. v. *freacă*.

FRECĂȚIU s. a. — Locul unde se freacă peștii cu burta de piatră „șpra a Inesului leșiera productelor sexuale”; cfr. *ANTIPA, P. I 267. Frecăciun crapțor... morunilor* (Romania) PĂSCULESCU, L. P. 177, 211.

— Derivat din *freacă*, printr'un suf. neobiceiuit -uciu (cu funcțiunea lui -u).

FRECĂȘ s. a. 1°. *Frottement. Frotteé.* 2°. *Lissoir*. 1°. *Frecare* (numai fig. și fam.). *A începă atunci pîntru bîiatul șdrac frecușul jugului vieții.* CARAGIALE, N. S. 54°. *Nu da (= umbă) pe la cutare*

caasă pustie, c'acolo-i frecașul dracilor! (= se freacă dracii pe acolo). Com. T. PAMFILE || Spec. A trage (cuivă) un - = a trage (cuivă) o bătaie toapănă „așa cam din grabă”. ȘEZ. IX, 148; cfr. BARONZI, L. 57₁; ȘEZ. V, 73, PAMFILE, I. III. *La urma urmelor Ioan scoate de barbă și pe Scaraoachi, și-i trage un frecaș de cade moșchicești, de-i fugă sufletul din el*. CREAȘ-GĂ, P. 306.

2^a. (Cism.) Unealtă a cismarului cu care freacă lăpa spre a o face să scîlcească. Cfr. II, IX, 496 (Voinești, în Muscel); LIUHA-JANA, M. 126.

— Derivat din free, prin suf. abstr.-instr.-uz.

FRECVENT, -Ă adj. *Fréquent*. — Ceea ce se întîmplă adeseori, în intervale scurte, des. *Intruniri frecvente*. MAIORESCU, D. III, 230. *Ecilul, așa de frecvent în aceste state...* NEGULESCU, F. R. I, 47. [Familia: frecvență s. f. *Daraverele ce [bâncile rurale] fac... sânt... colosale, prin... frecvența lor*. ODOBESCU, III, 350; frecvență vb. 1^a (I). A vizită, a cerceta adesea, a merge regulat undeva s. la cineva. *Băile... sânt frecvențe de o sofietate aleasă*. C. NEGRUZZI, I, 326. *Strada cea mai frecventată*. MAIORESCU, D. III, 460. *Vind timpul slujbelor de seară la biserică, cucoana Nastasia începu a le frecventa regulat*. I. NEGRUZZI, I, 139. [A urmă, a audia cursurile unei școli, etc. *Institute în care se învață latinește și grecește... elevii care le frecventă*. MAIORESCU, D. I, 128; frecvenț s. f. *Frecventarea oamenilor*. ANGHEL și IOBIF, C. L. 106.]

— N. din lat. frequens, -ntem, idem.

FREDIL s. a. v. sfredel.

FREDONĂ vb. 1^a. *Fredonner*. — A cântă incetigor, cu jumătate de glas. *Doamna B. se gîldeu... fredonînd aria din vodevilul rusesc*. C. NEGRUZZI, I, 60. — N. din fran.

FREGĂTĂ s. f. *Frigate*. — (În marina mai veche) Vas de războiu cu 3 catarguri și 40-60 de tunuri. *Câteva... frigate*. FILIMON, C. II, 583. *O fregată de războiu engleză*. GHICA, S. 417. — N. din ital. fregata, idem.

FRELĂ vb. IV^a. *Contor des balcerneș ou des sornettes*. — A vorbi fără căpătîiu, fără motiv. BU-NARIU, XAS.

FREAMĂTĂ vb. 1^a. *Frémir, bruire*. — A produce fremăt. *Brazii... fremătau*. ALECSANDRI, P. II, 652. [Sălcie] *îmi fremătau în cântec*. GOGA, C. P. 69. Fig. *Înșimile... fremătează [= tresalt]*. *De viață caldă și de frenție*. CERNA, P. 39 [Derivat: fremătat, -ă adj. *Fredonat*. *O doină fremătată printre dinți*. CHIRIȚESCU, C. L. XLIV, I, 40.] — Derivat din freamăt.

FRENCHIUȘĂ adj. fem. (Bot.) v. frănceșă.

FRENÉTIC, -Ă adj., adv. I. *Frénétique*. II. *Frédéniquement*.

I. A dj. În delir, cu aparență de nebun. [Și: † (din n.-grec) frănitic, -ă. *A căzut în... lungoare... și... așa de greu l-au cuprins heribinteala, căd... au stătut frănitic, adică buiguit de hîr*. M. COETIN, LET. I, 354₁.]

II. Adv. Ca un nebun. *Ana Doamna... frenetic strănged pe-al ei sîn Capitul*. ALECSANDRI, P. II, 244. *Aplaudă frenetic schime, cântece și jocuri*. EMINESCU, P. 246.

— N. din lat. phreneticus, a-, -um (grec φρενιτικός), idem; cfr. fîretic.

FRENEZIE s. f. *Frénésie*. — Alăturare suflitească excesivă, delir, nebunie; pasiune nebunească. *Venitul social, care a provocat... așa periodic și des-*

perate frenezii [ca răcoala Românilor din Ardeal de la 1785]. ODOBESCU, III, 513. *Olgă... mă iubeste cu toată frenesia amurului*. C. NEGRUZZI, I, 47. *Cu frenesie*: ca un sărit din minți. *Aplaudă cu frenesie*. MAIORESCU, D. IV, 319.

— N. din fran.

FRENGHIE † s. f. (Comerț) *Etoffe de brocart pourpre*. — Un fel de stofă scumpă de brocart purpuriu. *Freanghie* = *νεσφρα*. MARDARIE, L. 91; cfr. CUV. D. BĂTR. I, 281. *Și-i cinștii și-i dăruia cu fringhii și cu haine scumpe*. MAGAZ. IST. IV, 352. *Rochie atlas cu flori de mltase, cu guri de frănghie, cu sponci de argint poleite*. FOAIE DE ZESTRE, ap. ODOBESCU, I, 422. *Pene de frănghie*. Ib. 422. *Începîmîntul pe căpitani dorobanșilor și căldrașilor cu fringhii și costirii și cu atlas*. BĂLCESCU, M. V. 597. [Păstrat și azi în expresia glumească: *Cu tichia de fringhii, Cu pene de ciocărie* (se zice celui fudul de îmbrăcămînta sa). ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. III, 397; cfr. TEODORESCU, P. P. 192^a. [Și: † fringhie, † frănghie, † frănghie, † freanghie.] — Din turc. frengi, idem (propriu „frănceș”). ȘIO.

FRENOLOGIE s. f. *Frénologie*. — Doctrină conform căreia fiecare din facultățile noastre este localizată într-o anumită parte a creierului și, deci, poate fi cunoscută după turburanțele și depresiunile craniului. [Familia: frenolog s. m. Cel care se ocupă cu frenologia; frenologic, -ă adj.]

— N. din fran. (grec. φρεν „inteligentă”, λόγος „știință”).

FRENȚĂ s. f. v. frențe.

FRENȚE s. f. plur. (Med.) *Syphilis*. — (Pop.) Sifilis, cel-pierit. *Salcia păzită se dă numai celor ce au cel-pierit învechit, ori celor ce au frențe*. ȘEZ. IV, 183. *Boale de oameni: holeră... frența...* (Doecheții-Drăgușan, în Covurlui). II, III, 141. [Și frență; frenție s. f.; frență; sfranț LB.; sfranț s. a. LB.; sfranție s. f. POLIZU; sfranție s. f. (Ialomîta). II, VII, 35, 195, 491, PISCUPESCU, II, 42; sfranțe s. f. plur. (Boile, în Constanța). II, II, 246; † frențuș gallicus morbus^a. ANON. CAR. | Derivate: sfranț (POLIZU), sfranț vb. IV^a (PISCUPESCU, O. 4). A umplea de sifilis; frenșit, -ă; † sfranțos, -oasă LB.; † frențușit, -ă (ANON. CAR.) adj., subst. (învechit). *Bolnav de boale lumești, sifilitic*. *De va zice neștinș altuia frenșite...* *de are și arită acest lucru să fie cu ade-vărat, iară tot să cu certă*. PAVILIA MOLD. 129₁. *Dimitrașco Ciaurul cel Logofăt...* *muri cumu-i mai rău, în dub, frenșit*. NECULICE, LET. II, 274₁.]

— Din unq. franc, idem (propriu „boală franțuzească”, fiind-că s'a răspîndit în Europa din Franța, și cunoscută sub această numire la aproape toate popoarele Europei).

FRENȚIE s. f. v. frențe.

FRENȚIE s. f. (Entom.) = gândaci-de-turbă. LEON, MED. 129.

FRENȚIȚ, -Ă adj., **FRENȚUȘ** s. a., **FRENȚUȘIT**, -Ă adj. v. frențe.

FRESCĂ s. f. *Fresque*. — Pictură pe zid care, fiind făcută în colorii cu apă pe o fină tencuială proaspătă, se usucă și se întărește odată cu tencuiala. *Păreții sânt împodobîți cu frescuri*. I. NEGRUZZI, V, 101. *O parte din păreți a fost jupuită de fresce*. IORGA, N. R. A. I, 318. *Marea frescă... la Atenen*. ANGHEL și IOBIF, C. L. 107. [Și: fresc s. a.] — N. din fran. (ital. dipingere a fresco „a picta pe tencuială proaspătă”).

FREȘA s. f. 1^a. *Fraise*. 2^a. *Frisure*.

1°. Guler dublu de pânză de in, cu mici cute scrobite, (?) potgalț. Acest intrerit și de unuși... tufoși și creși ca freza unui marchez din vesicul XIV. C. NEGRUZZI, I, 195. A și coafă-i înclădită cu o freză încreștată. DONICI, F. 73, ap. TDRG.

2°. (Vulg.) Frizur. Panache... se silă... să-și di-chisească iarăși freza. TELEOR, ap. TDRG.

— N. din fran. fraise, idem, în înțelesul 2° apropiat de freză = friză.

FRICĂ s. f. *Peur*. — Lăpă de bărbăție (cura) și sentimentul de slăbiciune izvorât din ea (confundat adesea, în graiul de toate zilele, cu teama, care-i mai mult un sentiment de neliniște sufletească în fața unui rău, pe care-i prevezi, și tendința de a-l evita). *Frica* mare, provocată de o primejdie ce-ți dă fiori și te zgudue, chiar când nu ești „fricos” din fire, se numește groază, spre deosebire de spaimă, care-i mai mult o „aperietură” în fața unei primejdii neașteptate; cfr. timiditate. Motivul *fricii* se indică prin prep. de a printr’ un genitiv obiectiv: *frica lui Dumnezee* = de D., s. printr’ o prep. secundară: *mi-e - a să nu...* (s. nu cumva să... s. că...). Construcții: *mi-e, am -* = simt -; *mi se face, mă cuprinde s. mă ia* (DOȘOFTEIU, P. 47) = începe să-mi fie -; *duc frica cuiuă* = cineva îmi inspiră necontenit -; *iau frica cuiuă* = m’a înfricat odată și acest sentiment față de el nu mă mai părăsește; *fac cuiuă - s. bag pe cineva în - s. îi bag frica în oase* = îl inspir - , îl înfric. Expresii (hiperbolice) utilizate pentru zguduirea produsă în om de acest sentiment: *Mor* (KONAKI, P. 103), *mai mort* (DRĂGHICI, R. 112), *cu incremenit* (ib. 167), *îmi tremură inima în mine* (CREANGĂ, P. 130), *i se tăiau picioarele și-o străngea din spate* (ib. 314), *i se făcu părul măciucă* (SPIRESCU, L. 18), *înghețase sângele în ea* (ib. 14) de frică. *Și năpădi frică spre toți ei*. COD. VOR. 6^{1/2}. *Fricile tale turburară-mă*. CORESI, PS. 240. *Frica ce are [femeia] pentru să nu o omorâți [bărbatul]*. PRAXILA MOLD. 82. *De frica unui pod-gheaz leșec...* au fugit. NECULCE, LET. II, 258^{1/2}. *Creștin ca frica lui Dumnezee*. DRĂGHICI, R. 94. *O frică fantastică i-a înclupit niste năluciri frumoase*. C. NEGRUZZI, I, 28. *Tu...* ai trăit toată viața în frica lui Dumnezee. ODOBESCU, I, 392. *Mai bine... mă înlocuiesc binșor acasă; încoi acum n’as și cu frica n’ spate* [s. în sân]. ALECSANDRI, T. 316. *N’asii frică!* EMINESCU, N. 9. *De frica oenei s’a răzuit*. COȘBUC, F. 73. *Mi se pare mie că boierul, cât eră de boier, luase frica turbucă*. CREANGĂ, P. 307, cfr. 208. *Am uitat... fricile și nevoile*. SBIERA, P. 311^{1/2}. *Frica, mai ales la Țigan, e mare doamnă!* RETEGANUL, P. I, 65^{1/2}. *N’am frică de nimeni*. FUNDESCU, L. P. 31^{1/2}. *I se făcu frică*. ȘEZ. I, 162^{1/2}. *S’a dus și m’a lăsat, Fără frică de păcat*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 161. *Ochii tăi mă bagă-n frică*, lb. 23. *Port frică de bărbat*, lb. 177. *Frică mi-i ai nu mă lase*, lb. 51. *Mă frică că s’a pierde*, lb. 52. *Num’atata-yi pare bine Că frică nu-i poartă nime*. HODOȘ, P. P. 178. *Frica păzește bostănăria* [s. popenii]. PAMFILE, J. II. *Mester (de) strică, și dregă de frică*. ZANNE, P. V, 415 (se zice unu cărpaci). | Loc. adv. (la CORESI, PS. 263 și loc. adj. cu înțelesul de „teribil, îngrozitor”) *Că -*. *Ne-am uitat cu mână frică*. *Și-ai noștri n’au știut nimică*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 55; (mai ales opusul) *fară -* (loc. adv. și adj.) = neînfricat, curajos. *Atunci ai seși fără frică*. CREANGĂ, P. 225. *De - (să nu..., că...)* s. de frica cuiuă = din cauza fricii, fiindu-i - (de..., că..., ca nu cumva...). *Înt’o mahală...*, a crezi nune îl vom tăcea de frica poliției. C. NEGRUZZI, I, 71. *Se întoarță înopoi...* de frică *și nu-i mai răpă cinecă și celatăl picior*. CREANGĂ, P. 36; *stlu pe cinecă de -* († la DOȘOFTEIU, PS. 178, 77, 87, 220, 25, etc. *am călvă de -*) = mă tem de el, îl ascult, fiindu-mi frică de el. *Toți, din toate părțile învoăfese a-i și frică*. ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG.; *nici de - !* = nici de cum, de loc, odată cu capul! ZANNE,

F. III, 442; PAMFILE, C. Bre, *da ră-d’opa adăzi!* — *Nu-mi mersa pe oți nici de frică!* ALECSANDRI, PR. 248. (Mold.) Cu de-a-frica = amintind pe cinecă, impunând (cuiuă), forțând (pe cinecă) să facă (ceuă) de frică. *Îl feace cu de-a frica de-i apud oase iaste*. DOȘOFTEIU, V. s. 232^{1/2}. *Constantin... încălă pe boieri cu de-a frica de-l părtiau* [pro Antioh]. NECULCE, ap. TDRG. *L-au făcut să se scoboră [smoul] din măr de nevoie, cu de-a frica*. SBIERA, P. 33. (Eliptic) *Frica lui!* = ce - l-a fost! (stiu că l-a fost - ! [! (rar) frică. | Diminutiv (mai mult în glumă): *fricu-liță* s. f. *Numai inimioara mea știe ce fricu-liță aveam*. GORJAN, II, II, 210; cfr. JIPESCU, ap. TDRG.] — Împrumut vechiu — cuvântul se găsește și la Aromâni, Megleniți și Istro-români, precum și la Albanezi — din m.-grec. *επιχρ*, idem.

FRICHINI vb. IV^a refl. *Se frimoușser*. — A se fălăi, „a umbli de colo până colo fără rost”. RĂDULESCU-CODIN.

FRICOS, -OASĂ adj., subst. 1°. *Peureaz, craințif, pusilantime, poltron*. 2°. *Terribil, afrmăzant*.

1°. Cel care, din fire, e predispus să-l fie frică, care se înfricoșază ușor (adesea, în opoziție cu bărbat, curajos), cfr. timid, sperios, de obicei absolut, mai rar, construit cu prep. de, prin care se indică obiectul fricii). *Dat-ai fricoșilor semu, și fugă de fața arcuții*. CORESI, PS. 154 (= *Dat-ai fricoșilor de țiru semu*. PSAL SCH.); cfr. 316, 339. *Eră un om prea fricos de frig*. GHEORGACHI, LET. III, 242^{1/2}. *Om fricos*. DRĂGHICI, R. 161. *Poate nu urea să mai vadă soarele feptele lui*. *Fricosul!* C. NEGRUZZI, I, 211. *După cât văd ești mai fricos decât o femeie*. CREANGĂ, P. 222. *Să-i faci... pe fricoși bărbași viteji*. COȘBUC, F. 130. *Cum ești tu de fricosă!*. SPIRESCU, L. 236. *Fricos ca un iepura*. ZANNE, P. I, 495.

2°. † Care face, inspiră frică, care înfrică, înfricoșă, înfricoșă, îngrozitor, teribil. *Moire e Domnul și... fricosu e spre toți Dumnezee*. PSAL SCH. 313 (= *Că mare e domnul...* cu frică e spre toți Zeii. CORESI, PS.; „terribilă!”); cfr. 54, 168, 202, 242, etc. *De fricos glănuț lui nici a nu opri, nici a mă odihni am putut*. CANTEMIR, IST. 71.

[S]: (după *înfrică*) † înfricos, -oasă adj. *Înșel Domnul înfricoșilor d’ins și porâncitoa lui țeanșelilor*. CORESI, PS. 60 (= *Trutul Domnul înfricoșilor d’insu...* PSAL SCH.]

— Derivat din frică, prin suf. adj. -oa.

FRICOȘĂ † vb. I^a v. înfricoșă.

FRICȚIUNE s. f. *Friction*. — Frecătură pe o parte a corpului s. pe corpul întreg, spre a activă circulația s. a potoli o durere locală, etc.; cfr. masaj. *Îi făcă fricțiuni cu oțet la temple*. BASARABESCU, V. 11. [Familia: fricționă vb. I^a. A supune la o fricțiune, a freca, a trage; cfr. masaj.] — N. din fran.

FRICU-LIȚĂ s. f. v. frică.

FRIG s. a. 1°. *Froid*. 2°. *Fièvre*.

1°. (În opoziție cu cald) Temperatură scăzută care ne dă senzația recei (mai rece decât răcoare, mai puțin rece decât ger). Când temperatura aerului în care trăim e cu mult mai mică decât cea a corpului nostru zicem că e -; când diferența aceasta de temperatură ne impresionează în mod neplăcut, zicem că ne este - (cfr. răceală). - *ul dă (s. vine, se lasă); face a -* (ȘEZ. II, 197^{1/2}). *Aprinsă er și fâgăduiră toți noi, derep ce eră ploaș și frigu*. COD. VOR. 96^{1/2}; („pentru ploaiea ce nu ploaș și pentru frigel. N. TESTAMENT 1648; „pentru ploaiea ce eră, și pentru frig. BIBLIA 1688). *Afară mare frigu iaste*. CUV. D. BĂTR. II, 286. *Fără foc în vremea*

iermii trebuie să îngheț de frig. DRĂGHICI, R. 70. *Și de frig la pipit și'ncheie, tremurând, hăkătu' vechiu.* EMINESCU, P. 221. *Bruh! mi-i frig!* Id. N. 43. *Strigă cât îl luă gura că moare de frig.* CREANGĂ, P. 239. *Ea am putere ca să dau un frig și a geruială peste tine.* SPIRESCU, L. 130. *Tuasa cine când umbli prin frig.* SEZ. III, 13^{1/2}. *Tremură de frig.* Nu-i face nici (s. nu-l ține nici de) cald nici (de) - : nu-i pasă, nefiindu-i de nici un foloș, de nici un interes. ZANNE, P. I, 16. - ul morții (s. frig de moarte) = emoțiile (insoțite de fiori) prin care trece cineva când se găsește în fața unei primejdii mari. *Iar s'irează, vai de ea!* *Frig de moarte-o coprindă.* ALECSANDRI, P. P. 28; cfr. id. P. II, 203. [Plur. (rar) *friguri*. S'au lăsat niște *friguri mari*.] Diminutiv (rare): *frigaț LB.*; *frigațel.* *Frigulețe!* se făcea. TEODORESCU, P. P. 568; *frigașor*. PHILIPPE, PR. 63.]

2°. [La plural *friguri* (Med.) Boală (la oameni), caracterizată prin ridicarea temperaturii (cfr. căldură, arșiță, fierbințeală) și în urma acesteia prin senzații de frig, prin accelerarea pulsului și printr'un rău ce cuprinde întreg organismul. În limba medicală se zice febră (cfr. dubletul fiori); cfr. miată. Poporul înțelege prin *friguri* mai toate boalele care încep cu frig și mai ales aceleale paludismului, deosebind *friguri de 2 zile* și *friguri de 3 zile* (LEOX, MED. 129). Specii: - *de cop* = febră cerebrală, meningită; - *de creștere*: provenite din creșterea prea repede a copiilor; - *de lapte*: boală trecătoare a lăuzeilor când le vine laptele; - *de stomac* = febră gastrică; - *galbene*: boală infecțioasă, caracterizată prin îngălbănirea pielii; - *mortădăre* = „schleichendes Fieber”, LB.; - *porcești*: „care, în timp ce se scutură pe bolnav, îi fac și o poftă de mâncare mare” sau „care vin la om noaptea de-l scutură”. (GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 73); - *putrede* (după germ. Faulfieber) CALENDARIU (1844), 71, - *rele* = impudiam; - *tifoide* = febră tifoasă. BIANU, D. S.; MARIAN, NA, 144. *Frigurile* le capeți, te prind și te scutură (SEZ. III, 49^{1/2}), de - scapi (ib. III, 47^{1/2}), *frigurile* te lasă: când te vindeci. *Și fu tatăl... cuprins de friguri.* N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 99 (= fu tatăl... de miată... lângedă. COD. VOR.; și fu tatăl... de friguri... cuprins. BIBLIA 1688). *Nu prind frigurile.* VARLAAM, C. 214. *Să te bată Domnul cu friguri.* BIBLIA (1688), 146. *Fost-au boală de friguri.* AMIRAS, LET. III, 162^{1/2}. *El singurul localnic... n'a căpătat friguri.* C. NEGRUZZI, I, 318. *Fierbințeala frigurilor.* Ib. I, 66. *Nici tu jungătu, nici tu friguri, nici tu altă boală nu s'a lăpt de noi.* CREANGĂ, A. 28. *Că prins de friguri, șoă!* COȘBUC, V. 74. *Maica d'ni friguri mă scoate, Dar din dragoste nu poate.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 7. *Rele-s, bade, frigurile, Da mai rele dragostile: Frigurile te bășică, Dragostile te usucă; De friguri zaci și te scoli, De dragoste zaci și mori.* HIBICESCU, P. P. 19. P. ext. *Călduri mari, fierbințeli, Fu aprins de niște friguri.* MINEIUL (1776), 110^{1/2}. *În delirul frigurilor, i se părea că vede...* C. NEGRUZZI, I, 159. *Are friguri...* e în delir. EMINESCU, N. 80. || Fig. *Pasune vie, a-prină; patimă. Dă-n cunoștință și el frigurile jocului de cărți.* VLAHUȚĂ, D. 283. † A băgă (pe cineva) în friguri: a-l băgă-n răcoari, a se răsi la cineva, a-l speria, prin amenințări. ZANNE, P. II, 559. [Vechiul plur. *frigue*, s'a păstrat în poez. pop. *Da frigure zaci în pot.* RETEGANUL, TR. 119. | Din forma pluralului s'a construit pe alocuri un sing. nou: *frigura* s. f., însemnând și un insect (probabil „striga”, care la Megleniți se numește *friguri*, iar la Arom. *haură*, cfr. MARIAN, INS. 268), despre care poporul crede că produce frigurile. 1°. *Rea boală o frigura, Dar mai rea e dragostea.* DOINE, 137^{1/2}. *Ce-i mai rău ca frigura?* HODOȘ, P. P. 36; cfr. 88, 114; cfr. PISCULESCU, O. 183, FANN, P. V, II, 152; CALENDARIU (1844), II, 68. 2°. *Pricina frigurilor se crede că este osteneala multă... și când copiii mănăcă fructe cu frigură.* (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 163. | Diminutiv: *friguțele*. LB.]

— Din lat. *frigus*, plur. *frigora* (cu înțelesul de *friguri*, cfr. DHLR. 190).

FRIGĂNEĂ s. f. *Rôtie beurrée*. — (Mai ales la plur. *frigănele*) Felie de franzelă muiată în lapte și ouă și prăjită în unt.

— Din n.-grec. φρογανιά, idem. G. Pascu, *Etimologii*, I, 49.

FRIGĂRE s. f. *Broche. Instrument de torture*. — Verșeă de fier s. de lemn în care se înfige carnea când se frige. *În frigare vrând să tragă O căprioară întreagă.* HARAC, A. 36; cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 456. *Optzeci de oi despoaie Și prin frigări le pun.* C. NEGRUZZI, II, 24^{1/2}. *Să-i puie (curcanii) 'n frigare.* ALECSANDRI, T. 989. *Mama... părăpâind niște pui tineri la frigare...* CREANGĂ, A. 60. *Trei mioare de frigare.* ALECSANDRI, P. P. 54. || Instrument de tortură. *Durarea frigărilor.* MINEIUL (1776), 26^{1/2}. [Diminutive (rare): *frigărăță* COSTINESCU, *frigărică* TDRG, *frigăriță* PĂSCULESCU, L. P. 136, *frigăraică* TEODORESCU, P. P. 446.]

— Derivat din *frige*, prin suf. instr. -are (după analogia lui grătar).

FRIGĂRI vb. IV². 1°. *Embrocher*. 2°. *Brûler* (d'a-mour), *désirer ardemment*.

• (Rar)

1°. A înțepă, a împunge cu frigarea pe cineva, a băgă frigarea în cineva. *Cu frigarea să-i frigărești Și la mine să-i pornești.* PĂSCULESCU, L. P. 136.

2°. Fig. (Refl.) A arde de dorul cuiva (PĂSCULESCU, L. P.), a arde de neastâmpăr, a fi chinat de un gând, de o idee. *De băiat se îngrijea el, și preotul, dar mama preoteasa se frigărea ca pe jăratec, bălându-se cu mintea ce ar putea face, să-i mai abată gândurile, care-l stăpâneau atât de chinului.* CIOCARLAN, LUC. V, 125.

— Derivat din *frigare*.

FRIGĂRICĂ, FRIGĂRIȚĂ, FRIGĂREȚICĂ s. f. v. *frigare*.

FRIGĂRIE s. f. *Brochette*.

Diminutivul lui *frigare* (derivat prin suf. -ie). 1°. *Frigare mică. Ești aprinsă... și într'un suflet herbi hiearta și 'ntoreci frigăria.* JIPESCU, O. 78.

2°. P. ext. *Frigare* servită dimpreună cu buchete de carne fripte pe ea; p. ext. (mai ales la plural) buchete de carne scoase de pe frigare. *Hei parșon, ori îmi dai o frigărie cum se cade, ori îți dau o pereche de palma.* ZAMPIRESCU, R. 80.

FRIGĂRIȚĂ s. f. v. *frigare*.

FRIGĂTOARE s. f. 1°. *Broche*. 2°. *Rôtissoire*. 3°. *Four* (de fournée de cuisine).

1°. *Frigare*. DICT.

2°. Tigă de fript s. de prăjit. BĂRCIANU, ALEXI, DDRG.

3°. (Transilv.) Receptacol în cuptor, încălzit de toate părțile, în care se frige friptura s. se coc prăjiturile, (Munt.) cuptor, (Transilv.) gaură. [Se numește — din germ. „Röhre” — în Transilv. și: ler s. a. VICIU, GL. (subt. frigătoare), în Mold. și Bucov. rură s. f.]

— Derivat din *frige*, prin suf. instr. -ătoare.

FRIGE vb. III. 1°. *Rôtir, griller, frire*. II. 1°. *Brûler; rasser*. 2°. *Se brûler*. 3°. *Se tromper*. III. *Brûler*.

I. Trans. (Despre carne) A o găti, expunându-o de-a dreptul acțiunii focului (la frigare, pe jar s. în grăsimi, spre deosebire de a coace: în cuptor și a fierbe: în apă fierbinte), cfr. a prăji, a părți, a părjoli, a părăpli. *Fripeser un bou întreg și t'ro trei berbeci întregi.* NECULCE, LET. II, 381^{1/2}. (Abse.) *De la deșteptarea de a fierbe și a frige [au trecut] 3998*

ani. CALENDARIU (1814), 3/. *Au tăiat o bucată de carne... ca să o fripă.* DRĂGHICI, I. 69. *Măncă trei oi fripte.* C. NEGRUZZI, I. 247. *Îi plac lui de cei mai tineri: mine însă-mi plac și de aști mai bătrâni, numai să fie bine fripți.* CREANGĂ, P. 33. *Carne că-i fripă.* JARNÎC-BĂRSEANU, D. 52. *Posările fripte nu se găsește în porii gâtului* (= dacă vrei să dobândești cei-bun, trebuie să mănecști). ZANNE, P. IV, 69. *Nici carnea nefriptă, nici frigarea să se arză.* Ib. III, 508. || P. anal. (Rar, despre ouă) *În vreme de a fripe un ou, apă ȳ-a bătu, de...* SINCAL, HR. II, 250₁₀. *În casa unde sânt cloște..., nu e bine să se mănănce ouă fripte.* MARIAN, O. II, 256. || (În Ban, după germ. „brennen”, despre rachia) *A fierbe. Când sa fripe rachia...* LUCIA-TANA, M. 5. || Fig. *A mânca fript (pe cineva): a-l da gata, a-l pierde.* M'as mănca friptă, *factor de lele ce mi-ai fost!* ISPIRESCU, L. 135; cfr. 5, M. V. 61/. *A face (valcă) zile fripte:* a-l amări, a-l necăji, a-l chinui meru, z de zi. *Bătu-ă crucea, mangosiflor, o-ă să-mi faceți zile fripte.* ALECSANDRI, T. 392; cfr. 938. *Neavata făcea zile fripte bărbatului.* CREANGĂ, P. 38.

II. (Despre oameni)

1°. *TRANS.* (Rar, numai fiind vorba de tortură) *A chinul prin acțiunea focului (a a unui fier roș).* *O arză frigându-i pântecul.* DOSOFTEIU, V. S. 20, 2/. *Îi arară și-i friperă spinarea.* MINEIUL (1776), 73₁₀/P. || Fig. *A bate tare (producând o durere analogă cu a frigerii).* *I-a bătu de ȳ-a fript.* *I-a fript în bătoie.* ION CR. III, 175. *Se futoare acasă... cu frica în spate, că soacră-ă va fripe-o în bătoie.* MARIAN, SE. II, 97.

2°. (De obicei) Refl. (Construit: *mi-am fript degetul s. m'am fript la deget*) *A se arde (în urma contactului cu focul s. cu un obiect înfierbântat).* *Jucați-vă cu focul, dacă ȳ-i voia să vă frigeți.* C. NEGRUZZI, III, 14₁₀. *Omul își cumpără cleste, ca să nu-și fripă degetele.* ZANNE, P. V, 192. *Dacă te fript, încaltea să te fripi ce o ciorbă bună.* Ib. II, 558. *Cine s'a fript în foc, suflă și în ghiață.* BARONZI, L. 65₁₀. *Nu te-atinge, că te fripe!* || P. anal. (Despre senzația produsă de căldura soarelui; cfr. arde, părli, părjoli, prăji) *Soarele pâlăa căfr de cumpăli, de te fripea numai.* SBIERA, P. 208₁₀. *M'am fript toată ziua la soare.* || (P. ext., despre senzații analoge, produse de ger, sete, etc. fig. de rușino). *Băteu un cânt subțire... de-și fripă obrazul.* CREANGĂ, P. 187. *Furnici... au început a-[-] pipca... de-l fripeau, nu altăceva.* Id. Ib. 264. *Sau stete, Jos stete.* *Vai de picioroale mele; iar stoloai cel mai mare Bău mă fripe la picioro!* (= Gerul). GOROI, C. 172. *Lacrimile îi frig obrazul.* VLAHUȚA, N. 141. *Vino sara de mă vezi... cum sânt culcați* *Cu gura neabrată, lătoarea oltră pârte.* *Cu gura friptă de sete.* HODOȘ, P. P. 51. *Au început a mă fript de foame.* SBIERA, P. 107₁₀. *Cerbul cel fript de sete.* GORJAN, H. II, 119; cfr. MERA, B. 16. *Boierul, fript de rușine, te zice, că l-a apune.* SBIERA, P. 70₁₀. || Fig. (Despre durere, mâhnire, dor, etc.; complementul e înlima s. sufletul) *Ni-am fript inima în noi.* DOSOFTEIU, V. S. 69; cfr. E. KOVALICEANU, LET. III, 283₁₀. BELDIMAN, O. 37. MARIAN, I. 114. REȚEGANU, TR. 135₁₀. *Cine mi-o scornit doina, Friptă ȳ-o fost inima!* HIBESCU, P. P. 3. *M'o fript la inimă nu altă.* ȘEZ. II, 74₁₀. || *Văduca era săracă friptă (= lipită pământului).* FRÂNCU-CANDREA, ap. TDRG. *Am sărit fript:* repede, cfr. RFA. PAMFILE, C.; cfr. SBIERA, P. 75₁₀. 220₁₀.

3°. Fig. *A se păcăli, a se înșela (mai ales la cumpărături s. la jocuri).* cfr. arde II, 3°. *Vezi să nu te fripi, cearcă să te lucră bun!* JIPESCU, ap. TDRG. *M'a fript (= m'a tras pe sfioră) la cântar.* PAMFILE, J. I. *Cu afacerea lui s'a fript:* nu l-a mers bine. Id. C.

III. Intrans. (Despre corpuri foarte fierbinți) *A fi foarte fierbinte, a arde, a iradiă o căldură mare*

(usturătoare); cfr. dogori. *Frigea soarele... gândea că să se aprindă lumea.* REȚEGANU, P. I. 38. *Focul fripe, apă fierbinte fripe (în Muntenia se zice: apă clocotită arde).* PAMFILE, J. I. || Fig. *Boa de fripe (în glumă, în loc de: „de stingo”): foarte mult.* PAMFILE, J. I.

[Aor. *fripesiu* (Ț și Ban. *frips*), part. *fript*, imper. *fripe!*, ger. *fripiud*.] Derivate: (rar) *friper* s. f.; *fript* s. a. *Pune carnea la fript!*; *friptă* s. f. (numai în numirea unui joc de copii) *de-a fripta* = focul. PAMFILE, J. III, 5; (rar) *friprător*, -oară adj. Compus: *frige-linte* s. m. Zgărcit, avar, zgărie-brânză. ZANNE, P. III, 596; BARONZI, L. 96/. *Tebuie să fie cinecă un fripe linte... ca să faci gură pentru un strugur.* ALECSANDRI, T. 279.

— Din lat. *frigo, frixi, frictum*, -gère, idem.

FRIGE-LINTE s. m. v. *frige*.

FRIGOR s. m. (Bot.) = fiera-pământului (*Erythraea centaurium*). PASTU, PL. (cfr. *frigorică*).
— Din *frigari* (prin schimbarea accentului).

FRIGORIFIC, -A adj. *Frigorifique*. — Care produce frig. *Amestecuri frigorifice*. PONI, P. 123. *Aparat frigorific*, cfr. dulap-de-gheață, refrigerent.
— N. din *fran*.

FRIGULEȚ s. a. v. *frig* (1°).

FRIGURĂ s. f. (Med., Entom.), **FRIGURELE** s. f. plur., **FRIGURI** s. f. (Med.) v. *frig* (2°).

FRIGURICĂ s. f. (Bot.) = fiera-pământului. PASTU, PL. *Frigurica* se introducea în popor ca medicament în contra gălbînării. GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 80.
— Derivat din *friguri*, prin suf. dim. -ică.

FRIGURIE s. f. = iligorie. VAIDA.

FRIGURON, -OASĂ adj., adv., subst. 1°. *Froid froidement*. 2°. *Frilexus*.

1°. Adj. și adv. (În opoziție cu „calduros”) *Care te face să-ți fie frig, care nu te apără de frig.* *În lungile și friguroase nopți de iarnă, crede cinecă cum că e decenă trist?* EMINESCU, N. 42. *Suflă vântul friguros, Bulea nu s'a mai întors.* JARNÎC-BĂRSEANU, D. 142. *Odaie, haină friguroasă*.

2°. Adj. și subst. *Care este sensibil la frig, care suferă de frig, nu poate rezista la frig.* *Sărmanole [Bori]! Cum n'o să fie friguroase și plăpânde, Gerul sânt crescut la umbră și pe euptorii* C. NEGRUZZI, I, 100. *El se uibă la frigurosul și-i zice...* ISPIRESCU, L. 323.
— Din lat. *frigorosus*, -a, -um, idem.

FRIGUȘOR, **FRIGUȚ** s. a. v. *frig* (1°).

FRIG s. a. (Întrăc.) *Sorte de camisole*. — (Transilv.) Un fel de camizol, purtat de femei bătrâne prin unele regiuni ale Transilvaniei. Cfr. BREHENCI, GE. P. („din lână vopsită cu negru și roșu; ajunge până din sus de genunchi și-l poartă mai ales țarna” VICHU, GL.) [Plur. *friguri*.] ȘI: *frig*, *VICHU, GL.*
— Probabil, formă stăleită, din germ. *Frisierjack* „matineu, pe care-l îmbracă femeile când se jupă-tână”.

FRINGHE s. f. v. *frânghie* 1.

FRIMITURĂ s. f. v. *farămitură*.

FRINGHEA s. f. v. *frânghie* 1, *fringhe*.

FRIPT, -A adj., s. a., s. f. v. *frige*.

FRIPTOARE s. f. 1°. *Chalour, ardour excessive*. 2°. *IGLĂ*.

1°. (Ban., Transilv.) *Arșta soarelui. Azi a fost mare friptoare:* zi foarte fierbinte. (Țara-Hațeegu-

lui) REV. CRIT. III, 154. La arșită se zice *friptoare* (Cugieru, în Transilv.), ap. HEM. 1746/10.
 2° (Țara Oașului) Friptură. CDDE nr. 644.
 — Derivat din fript (part. lui *frige*), prin suf. abstr. -oare.

FRIPTURĂ s. f. *Roh*. — Carne friptă pe grătar, în frigare, în cuptor, în fișă s. hârie (de cean), în tigaie s. hârgău (cfr. ȘEZ. VI, 76). Solul de carne din care e făcută *friptura* se indică prin prep. de: - de porc, de miel, de găscă, etc. 205 *taiere de pârțălon...*, 45 *de confeturi*, 19 *de friptură*, 24 *de ciobă-iorga*, s. D. XII, 179. *I-au venit poștă de o bucăcișă de friptură*. DRĂGHICI, E. 95. *Ziss călăfului să taie un téd...* și să-l facă friptură. C. NEGRUZZI, I, 82. *Eu miroș friptura*. I. NEGRUZZI, V, 443. *lepurașu-i bun de zomă, lepurașoica de friptură*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 367. *Bucățele de friptură de pe grătar*. SPIRESCU, I, 286. *Alut lino frigara și altul mânducă friptura*. ZANKE, P. III, 566. [Diminutiv (cu înțeles desmișcător): friptorică = friptură bună. *Așă oș mândă o fripturică de cerb!* SIEREA, P. 176/10; cfr. 172/10, 13.]

— Din lat. *frictura, -am (Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* II, § 492).

FRIPTURICĂ s. f. v. friptură.

FRİȘ s. a. (Imbrăc.) v. frîj.

FRİȘCĂ s. f. 1°. *Crème fouettée*. 2°. *Houssine*, *badine*. 3°. *Hochqueuse* (Molacillo). 4°. *Tendron*. 5°. *Nom de chien de berger*. 6°. *Chiquenaude*.

1°. Smântână de lapte nefiert, bătută.
 2°. Verzeă, nuia. „*Măi Rumâne, mai mândă și dumneața boii!*” *Rumânul își luă frișca din mână și cu ea mă lungi pe șutul carului SANDU-ALDEA*, U. P. 224.
 3°. (Ornit., Ban.) Codobatură. JAHRESBER. III, 316. Cfr. plisă.

4°. Față tânără, sprintenă și zburlănică. *Se amorozează...* de o frișcă de la anul al doilea de declarație. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. Cfr. fiștură.
 5°. Nume dat de ciobani la câni. (Chiojdu-Bâsca, în Bezau) II, II, 28; cfr. fișșică.

6°. (Transilv.) Bobârnac, țifă. *Îi da... o... frișcă presto naz. BARAC*, ap. TDRG.

— E îndoișo dacă avem a face cu un singur cuvânt. Pentru înțelesul 6° cfr. ung. *friska*, idem, pentru 2°, cfr. cuvinte analoge din dialectele italiene și din Albaneză (cu înțelesul „nuia” și „șuier”, cfr. și fișșică), la O. MEYER, ALB. W. II, 112. Cuvântul poate fi de origine onomatopiceă cu înțelesul fundamental: „a mișcă repede (o nuia) prin aer (și a produce un sunet ușorător cu ea)”.

FRIVOL, -Ă adj. *Fricole*. — (Despre lucruri) Fără valoare, fără însemnătate, deșert, zadarnic, de nimic, fleac de... *Inocățuie fricolă*. URICARIU, X, 373. *Ornamente fricole*. I. NEGRUZZI, V, 391. (Despre persoane) Cares se ține de lucruri de nimic, fleac de... secătură de... [Familia: frivolitate s. f. *Fricolitate...* *balaurilor*. VLAHUȚĂ, D. 59.]

— N. din fran.

FRIZ † s. m. *Cheval frison*. — (Mold.) Cal din Fria. *Cai mari, groși... friji de cei nemțești*. M. COSTIN, LET. I, 224/10. (Atributiv) *Cai de cei nemțești și tepe friji*. MUSTE, LET. III, 74/10. [Atestat numai sub formă plur. *frij*.]

— Din polon. *fryz* „cal de Fria”.

FRIZĂ vb. 1°. *Frizer*. — Trana, și refl. A încreți, a încărionță părul, cu fierul s. prin alte mijloace artificiale, a piepăna cu îngrijire. *Să mă frizez cu să-ți plac?* EMINESCU, N. 113. *Fier de frizat*. BASARABESCU, V. 199. [Familia: frizură s. f. (mai ales despre bărbați) Piepănătură îngrijită (cu cârare). *Piepănătură la frizură*. ȘEZ. VI, 160;

frizer și frizor s. m. = bărbier. *Un frizer îi piepăna părul și barba*. I. NEGRUZZI, III, 119; *frizărie* s. f. = bărbierie. † Forme vulgare: *frică* vb. 1°. CARAGIALE, T. II, 79; *frizi* vb. IV°. *În oșinda, se frecește, Fănu'n lanț putrezește*. MAT. POAC. I, 488; *frizură* s. f. *O țoacă de frizură căzută între aprinse*. CONV. LIT. XLII, 149.]

— N. din fran.

FRIZĂ s. f. *Frise*. — (Arhit. grec.) Suprafață verticală cuprinsă între arhitravă și cornice, în genere împodobită cu sculpturi. *Frumoasele metepe...* [ale] *frizei exterioare*. GHICA, s. 652. † P. anal. Suprafață verticală pietată s. sculptată în jurul părții superioare a unei săli, a unui vas, de-așupra unei uși, unui cămin, etc. *Împodobită...* *cu scena de căndătoare, precum este și friza celui mai frumos din sarcofagele de piatră din Muzeul nostru național*. ODOBESCU, III, 636. † Spațiul între chenaruri; chenarurile, ciubucete trase pe o zidire. COSTINESCU. [La Români din A-U, după germ., și: *friz* s. a. *Frizuri de la cercecele ferestrelor*; - de la uși. APOLZAN, U. 16.]

— N. din fran.

FRIZĂIE s. f. v. frână.

FRIZĂRE † s. f. v. floare.

FRONT s. a. *Front*. — (Mil.) Fața unei trupe către inamic; cfr. flanc. *Alergă înaintea frontului*. ZAMFIRESCU, P. 258. P. anal. *Front de fortificație*. Fig. *Ciocăneșca se produce pe întregul front al vieții sufletești*. NEGRUZZI, V. R. I, 134. [P. ext. „Revin la front (mă întorc cu fața înțorc fusesem mai înainte)”. PAMPILE, J. II. *Luștimea ce face frontal* [= fațada] cu șifșa. IONESCU, D. 108.]

— N. din fran.

FRONTĂL, -Ă adj. *Frontal*. — Al frontului, din frunte. *Morrea laterale, în deschire de grămada din capăt, numită morneș frontală*. MEHEDIȚI, O. F. 99. *Os frontal*.

— N. din fran. Cfr. dubletul *frantar*.

FRONTAYOU s. m. — (Rar, învechit) Ofițer înaintat „din front” (dintre soldați s. gradele inferioare), fără să fi trecut prin școala militară.

— Pare a fi o numiro giumeată contaminată din front și vistavoie.

FRONTIERĂ s. f. *Frontière*. — (Franțuzism) Graniță de țară. *Frontierele noastre*. MAIORESCU, D. 390. [Subt formă mai romanizată: *frantarie*. HANDEU, I. C. 34. STURDZA, E. 13.]

— N. din fran.

FRONTISPICIU s. a. *Frontispice*.

1°. Fațada unei clădiri mari; partea cea mai de sus a unei fațade. *Arcul lui Traian...* pe *frontispiciu* s'arecă *nici o inscripțiune vestică*. ODOBESCU, III, 73.
 2°. Prima față a unei cărți, continuând titlul și uneori, și gravuri, ornamente; titlul din capul unei gazete. *Frontispiciul șosei*. MAIORESCU, D. IV, 14. [Subt formă mai romanizată: † *fruntespial biserică*. I. VACĂRESCU, P. 369.]

— N. din fran.

FRONTON s. a. (Arhit.) *Fronton*. — Ornament, de formă triunghiulară, de-așupra intrării principale a unei clădiri. *Frontonul triumfiular*. ODOBESCU, I, 391. *Frontoanele de stil roman*. id. II, 280. P. anal. *Frumoasă stela cu doi lei culcați pe frontonul ei*. id. II, 416.

— N. din fran.

FRUCT s. a. *Fruit*.

1°. „Ceea ce rezultă din ovar în urma fecundării”

(SANDU, s. 147), rod. (Înțelesul obișnuit, la plur.) Poame. *Fructul nu cade departe de pom.* ZANNE, P. 1, 183. Fig. *Bădăcinile învătățurii sânt amare, dar fructele dulci.* id. *ib.* v. 353.

2°. Fig. P. anal. *Fructul amorului acestor doi oameni fu Dionis.* EMINESCU, N. 40. | P. ext. (Jur.) Fosușul adus de ceva, venit. *Fructele naturale sânt acelea ce pământul produce de la sine. Fructele industriale ale unui fond... se dobândesc prin cultură.* HAMANGIU, C. C. 133. - *e civile*: chirie, dobândă. [Familia: fructifer, -ă adj. (numai despre pomi) Care produce poame, roditor; fructuos, -oasă, (contrariul) infructuos, -oasă adj. (numai fig.) Care (nu) dă rezultate bune. *Cercetări... pușin fructuoase.* ODOBRESCU, II, 413. *Stăruințele mele... au rămas infructuoase.* CARAGIALE, M. 56; fructifică vb. I (numai fig.) A aduce roade, (p. ext.) interese, a rodi. *Asemenea idei... nu puteau pătrunde... în țară, pentru a fructifica și acolo.* IORGA, L. II, 73. *Disponibilită... nu rămâne... infructuosă, căci tot aduce interese.* PANȚU, PR. 80.]

— N. din lat. fructus, -um, idem; cfr. dubletul frupt.

FRUGĂL, -Ă adj. *Frugal*. — Cumpătat în mâncare și băntură; care se mulțumește cu bucate simple. | *Hrană frugală*: simplă și puțină. [Familia: frugalitate s. f. *Exercițiul frugalitatea îi dau [plugarului] sănătate.* IONESCU, M. 278.]

— N. din fran.

FRUNGHIE † s. f. v. frânghie'.

FRUMOS, -OASĂ adj., adv., subst. I. *Beau*. II. *Joliment, gentiment. Bien, suffisamment, Doucement, lentement; avec douceur.* III. 1°. *Le beau*, 2°. *Sorte de Fées*, 3°. Nom de chèvre, de vache, etc.

(În opoziție cu „urât”, „hăd” s. „slut”) Ceea ce satisface simțul nostru estetic; (la poporul nostru) „frumos” este tot ce este bun și folositor pentru el, pentru altul și pentru toți în generă. II, IV, 58.

I. Adj. 1°. (Despre flinte și lucruri: p. ext. despre vreme, înfățișare, miros, etc.) *Viul limpede și frumos la față.* PRĂVILA MOLD. 145. *Cerdate ghizdave și frumoase.* CANTEMIR, ÎN. 128. *Un palat foarte frumos.* GORJAN, H. 4°. *Frumoasă pricire!* DRĂGHICI, R. 7. *O zi frumoasă.* *ib.* 35. *Una din cele mai frumoase provincii.* BĂLCESCU, M. V. 6°.

O ce frumoși ochi ai! EMINESCU, P. 212. *Nunță mândră și frumoasă.* *ib.* N. 30. *Vezi d-ba, colo de parte, niște lanuri frumoase de grâu, care dau în copț!* CREANGĂ, P. 155. *Leși Zamfiră 'n mers isteț! Frumoasă ca un gând rădăf, coșuc, b. 20. Nu-i frumos cine se fine, Ci-i frumos cui îi stă bine.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 375. *Nepoșica căndor, Frumoasa frumoaselor.* TEODORESCU, P. 81°. *O câmpie frumoasă.* ÎSPIRESCU, L. 5. *Un miros frumos.* *ib.* 39. *La instantenă toată mizeria e frumoasă.* IORD. GOLESCU, AP. ZANNE, P. VIII, 629. *Are slovi frumoasă.* ZANNE, P. V, 600. *Nu-i frumos ce e frumos, ci-i frumos ce-mi place mie!* POP. (cfr. SEZ. I, 221/12).

O ce frumoși ochi ai! EMINESCU, P. 212. *Nunță mândră și frumoasă.* *ib.* N. 30. *Vezi d-ba, colo de parte, niște lanuri frumoase de grâu, care dau în copț!* CREANGĂ, P. 155. *Leși Zamfiră 'n mers isteț! Frumoasă ca un gând rădăf, coșuc, b. 20. Nu-i frumos cine se fine, Ci-i frumos cui îi stă bine.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 375. *Nepoșica căndor, Frumoasa frumoaselor.* TEODORESCU, P. 81°. *O câmpie frumoasă.* ÎSPIRESCU, L. 5. *Un miros frumos.* *ib.* 39. *La instantenă toată mizeria e frumoasă.* IORD. GOLESCU, AP. ZANNE, P. VIII, 629. *Are slovi frumoasă.* ZANNE, P. V, 600. *Nu-i frumos ce e frumos, ci-i frumos ce-mi place mie!* POP. (cfr. SEZ. I, 221/12).

O ce frumoși ochi ai! EMINESCU, P. 212. *Nunță mândră și frumoasă.* *ib.* N. 30. *Vezi d-ba, colo de parte, niște lanuri frumoase de grâu, care dau în copț!* CREANGĂ, P. 155. *Leși Zamfiră 'n mers isteț! Frumoasă ca un gând rădăf, coșuc, b. 20. Nu-i frumos cine se fine, Ci-i frumos cui îi stă bine.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 375. *Nepoșica căndor, Frumoasa frumoaselor.* TEODORESCU, P. 81°. *O câmpie frumoasă.* ÎSPIRESCU, L. 5. *Un miros frumos.* *ib.* 39. *La instantenă toată mizeria e frumoasă.* IORD. GOLESCU, AP. ZANNE, P. VIII, 629. *Are slovi frumoasă.* ZANNE, P. V, 600. *Nu-i frumos ce e frumos, ci-i frumos ce-mi place mie!* POP. (cfr. SEZ. I, 221/12).

O ce frumoși ochi ai! EMINESCU, P. 212. *Nunță mândră și frumoasă.* *ib.* N. 30. *Vezi d-ba, colo de parte, niște lanuri frumoase de grâu, care dau în copț!* CREANGĂ, P. 155. *Leși Zamfiră 'n mers isteț! Frumoasă ca un gând rădăf, coșuc, b. 20. Nu-i frumos cine se fine, Ci-i frumos cui îi stă bine.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 375. *Nepoșica căndor, Frumoasa frumoaselor.* TEODORESCU, P. 81°. *O câmpie frumoasă.* ÎSPIRESCU, L. 5. *Un miros frumos.* *ib.* 39. *La instantenă toată mizeria e frumoasă.* IORD. GOLESCU, AP. ZANNE, P. VIII, 629. *Are slovi frumoasă.* ZANNE, P. V, 600. *Nu-i frumos ce e frumos, ci-i frumos ce-mi place mie!* POP. (cfr. SEZ. I, 221/12).

O ce frumoși ochi ai! EMINESCU, P. 212. *Nunță mândră și frumoasă.* *ib.* N. 30. *Vezi d-ba, colo de parte, niște lanuri frumoase de grâu, care dau în copț!* CREANGĂ, P. 155. *Leși Zamfiră 'n mers isteț! Frumoasă ca un gând rădăf, coșuc, b. 20. Nu-i frumos cine se fine, Ci-i frumos cui îi stă bine.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 375. *Nepoșica căndor, Frumoasa frumoaselor.* TEODORESCU, P. 81°. *O câmpie frumoasă.* ÎSPIRESCU, L. 5. *Un miros frumos.* *ib.* 39. *La instantenă toată mizeria e frumoasă.* IORD. GOLESCU, AP. ZANNE, P. VIII, 629. *Are slovi frumoasă.* ZANNE, P. V, 600. *Nu-i frumos ce e frumos, ci-i frumos ce-mi place mie!* POP. (cfr. SEZ. I, 221/12).

O ce frumoși ochi ai! EMINESCU, P. 212. *Nunță mândră și frumoasă.* *ib.* N. 30. *Vezi d-ba, colo de parte, niște lanuri frumoase de grâu, care dau în copț!* CREANGĂ, P. 155. *Leși Zamfiră 'n mers isteț! Frumoasă ca un gând rădăf, coșuc, b. 20. Nu-i frumos cine se fine, Ci-i frumos cui îi stă bine.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 375. *Nepoșica căndor, Frumoasa frumoaselor.* TEODORESCU, P. 81°. *O câmpie frumoasă.* ÎSPIRESCU, L. 5. *Un miros frumos.* *ib.* 39. *La instantenă toată mizeria e frumoasă.* IORD. GOLESCU, AP. ZANNE, P. VIII, 629. *Are slovi frumoasă.* ZANNE, P. V, 600. *Nu-i frumos ce e frumos, ci-i frumos ce-mi place mie!* POP. (cfr. SEZ. I, 221/12).

O ce frumoși ochi ai! EMINESCU, P. 212. *Nunță mândră și frumoasă.* *ib.* N. 30. *Vezi d-ba, colo de parte, niște lanuri frumoase de grâu, care dau în copț!* CREANGĂ, P. 155. *Leși Zamfiră 'n mers isteț! Frumoasă ca un gând rădăf, coșuc, b. 20. Nu-i frumos cine se fine, Ci-i frumos cui îi stă bine.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 375. *Nepoșica căndor, Frumoasa frumoaselor.* TEODORESCU, P. 81°. *O câmpie frumoasă.* ÎSPIRESCU, L. 5. *Un miros frumos.* *ib.* 39. *La instantenă toată mizeria e frumoasă.* IORD. GOLESCU, AP. ZANNE, P. VIII, 629. *Are slovi frumoasă.* ZANNE, P. V, 600. *Nu-i frumos ce e frumos, ci-i frumos ce-mi place mie!* POP. (cfr. SEZ. I, 221/12).

O ce frumoși ochi ai! EMINESCU, P. 212. *Nunță mândră și frumoasă.* *ib.* N. 30. *Vezi d-ba, colo de parte, niște lanuri frumoase de grâu, care dau în copț!* CREANGĂ, P. 155. *Leși Zamfiră 'n mers isteț! Frumoasă ca un gând rădăf, coșuc, b. 20. Nu-i frumos cine se fine, Ci-i frumos cui îi stă bine.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 375. *Nepoșica căndor, Frumoasa frumoaselor.* TEODORESCU, P. 81°. *O câmpie frumoasă.* ÎSPIRESCU, L. 5. *Un miros frumos.* *ib.* 39. *La instantenă toată mizeria e frumoasă.* IORD. GOLESCU, AP. ZANNE, P. VIII, 629. *Are slovi frumoasă.* ZANNE, P. V, 600. *Nu-i frumos ce e frumos, ci-i frumos ce-mi place mie!* POP. (cfr. SEZ. I, 221/12).

O ce frumoși ochi ai! EMINESCU, P. 212. *Nunță mândră și frumoasă.* *ib.* N. 30. *Vezi d-ba, colo de parte, niște lanuri frumoase de grâu, care dau în copț!* CREANGĂ, P. 155. *Leși Zamfiră 'n mers isteț! Frumoasă ca un gând rădăf, coșuc, b. 20. Nu-i frumos cine se fine, Ci-i frumos cui îi stă bine.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 375. *Nepoșica căndor, Frumoasa frumoaselor.* TEODORESCU, P. 81°. *O câmpie frumoasă.* ÎSPIRESCU, L. 5. *Un miros frumos.* *ib.* 39. *La instantenă toată mizeria e frumoasă.* IORD. GOLESCU, AP. ZANNE, P. VIII, 629. *Are slovi frumoasă.* ZANNE, P. V, 600. *Nu-i frumos ce e frumos, ci-i frumos ce-mi place mie!* POP. (cfr. SEZ. I, 221/12).

O ce frumoși ochi ai! EMINESCU, P. 212. *Nunță mândră și frumoasă.* *ib.* N. 30. *Vezi d-ba, colo de parte, niște lanuri frumoase de grâu, care dau în copț!* CREANGĂ, P. 155. *Leși Zamfiră 'n mers isteț! Frumoasă ca un gând rădăf, coșuc, b. 20. Nu-i frumos cine se fine, Ci-i frumos cui îi stă bine.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 375. *Nepoșica căndor, Frumoasa frumoaselor.* TEODORESCU, P. 81°. *O câmpie frumoasă.* ÎSPIRESCU, L. 5. *Un miros frumos.* *ib.* 39. *La instantenă toată mizeria e frumoasă.* IORD. GOLESCU, AP. ZANNE, P. VIII, 629. *Are slovi frumoasă.* ZANNE, P. V, 600. *Nu-i frumos ce e frumos, ci-i frumos ce-mi place mie!* POP. (cfr. SEZ. I, 221/12).

câștig material) *O recollă frumoasă; o întreprindere frumoasă; un succes* -.

2°. (Despre lucruri abstracte) *O faptă frumoasă* (= laudabilă); *o pagină frumoasă* (care cuprinde fapte mărețe). (În domeniul literilor și al artelor) *Un cânt frumos și dulce.* EMINESCU, P. 206. *O scriere frumoasă; o operă frumoasă; o pictură frumoasă.*

II. Adv. *Uită-te... cât de frumos răsună luna!* DRĂGHICI, R. 82. *Arăndarul lui, frumos împodobit.* BĂLCESCU, M. V. 395/12. *Lar plăcă să umble frumos îmbrăcat.* EMINESCU, N. 36. *Ușurel ești când bătea, Fluierul frumos cântă.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 510. *Împăratul... împodobit palatului și celatua cât se pută mai frumos.* ÎSPIRESCU, L. 36. (În Transilvania) *A mulțumii, a se ruga* - (după germ. *schön danken, bitten* ?). *Să fi, boale, sănătos, Că nu-ai mulțumit frumos!* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 379. *De te rogi frumos de dinsul.* EMINESCU, P. 14. *Și să știți că-s sănătos, Că, mulțumind lui Iristos, Te sârut, Doamne!* Frumos. *ib.* 244. || (Intrebunțat aproape în același fel ca) *Bine. Încășase prea frumos.* PANN, E. II, 40°. *Și frumos ca un zid de piatră tare.* BĂLCESCU, M. V. 614. *Păr de aur pipălită! Și frumos se oglindă.* ALECSANDRU, P. I, 107. *Și, Doamne, frumos era pe atunci.* CREANGĂ, A. 33. *Apoi s'au pus la carte, au înedat frumos.* DONICI, F. 35. | *Bine, îndeajuns, bine de tot. Se culcă după cină și se odihni frumos toată noaptea.* GORJAN, H. 1, 47. *Încet, binisor; cu blândete. Să erd mdrn'a sda la fâfâ?* - *Haido, bado, bucuoro, Numai ai umbii frumos!* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 380. *Ce te rădăști apă?* *Vorbete mai frumos!* †† A fi - (din partea cui) = a fi convinscios, a se convingi. *De elu bucură-ți-oă, pușin acmă, se frumoso taste.* COD. VOR. 133°.

(- vă bucurați puținel acmă, de să cuvine așa. N. TESTAMENT 1648; bucurați-vă pușin acum, de leasota cu cuviniță. BIBLIA 1688). *E frumos să-și piardă vremea?* CONTEMPORANU, I, 834. (Fam. și adresându-te copiilor) *Stai - 1 = bine, liniștit, astampără-te, fi cuminte!* | *A sta, a sedea* (ceva cuvă) = a sta bine, a-ți a-ți prinde. (Unipersonal) *Nu șade frumos să răzi de alții.* | *A face* - = a face pe plac, în hătărul cui; a face sluj, ca un câne învățat să stea în două labo. *Și sî faci hooaal de gânduri s'alegi sfintele icoane. Ca să faci frumos cu ele la boieri și la cucuone?* VLAHUȚĂ, P. 138.

III. Substantivat. 1°. (Masc. sing., articulat) Frumusețea personificată. *Poezia, ca toate artile, este chemată a exprimi frumozul.* MAIORESCU, CR. I, 7. 2°. Eufemistic. (Fem., mai ales la plural, artic.) *Lelele. La mijloc de cale, De cărare, Măntălniia cu Frumozule.* MARIAN, D. 336. *L'o întâlnit Vântoazele Și frumozule.* TEODORESCU, P. 3, 369°. *Și frumoasă Dînzelo... Frumozule.* PĂRVESCU, H. 82. *Am oșzut: Frumozoa cu frumozule.* PĂSCULESCU, L. P. 122. *Ale-frumozae* = sânt un fel de zâne, numite de popor și lele. (Izvrina, în Mehedinți), ap. HEM. 796. (Cfr. Ale-sfinte. *ibid.*)

3°. *Frumozoa*: nume de capră (În jud. Bacău). DAMĂ, T. 182, de vacă, vieță (Ilfov, Dâmbovița, etc.). (Bot.) *Frumozoa-uoșii* (după fran. *belle-de-nuit* ?) = barba-împăratului. BABĂIANU.

— Din lat. formosus, -a, -um, idem.

FRUMOSĂ † vb. 1° = înfrumusețea. LB. **FRUMUȘEL, -EĂ** și **-ICA** adj. v. frumusețel.

FRUMUȘETĂ, FRUMUȘETE s. f. v. frumusețel.

FRUMUȘACHE s. m. v. frumusețel.

FRUMUȘĂȚĂ s. f. v. frumusețel.

FRUMUȘEL, -EĂ și **-ICA** adj., adv., subst. I. *Beau, joli, gentil, mignon*. II. *Joliment, gentiment, avec douceur.* III. *Vents précurseurs de malheurs.*

Diminutivul lui frumos (derivat prin suf. -el).

I. Adj. (Mai rar, de o scâdere de înțeles) Nu tocmai frumos, nu frumos de tot, dar destul de frumos, (foarte) drăguț, (foarte) drăgălaș; (mai adesea, fără această

— Din lat. formosus, -a, -um, idem.

FRUMOSĂ † vb. 1° = înfrumusețea. LB. **FRUMUȘEL, -EĂ** și **-ICA** adj. v. frumusețel.

FRUMUȘETĂ, FRUMUȘETE s. f. v. frumusețel.

FRUMUȘACHE s. m. v. frumusețel.

FRUMUȘĂȚĂ s. f. v. frumusețel.

schdere, cu întreg înțelesul lui „frumos”, dar mai desmierdător, fiind vorba de ceva mic și gingaș) drăguț, drăgălaș, plăcut. *Născă anume Alcxandra cocon frumoșel. MOXA, 352. Era cocoșușul frumoșel. MIHEILU (1776), 145^v. Să umbrești un obrăjel Plin de nuri și frumoșel. KONAKI, P. 188. Dume frumoșe, frumoșele și mai slătioare. C. NEGRUZZI, I, 36. Un drăcușor mititel și frumoșel. id. ib. 88; cfr. ALEXANDRI, P. I, 83. Băieții mamei, băieți, Frumușei și cucușii! CREANGĂ, P. 26. Un băiat ochios, aprincent și frumoșel de nu se mai poate! id. ib. 75. Îl întâmpină o fată frumoșică. ISPIRESCU, L. 85 și copila frumoșă. Ascultând pe saică-să... MARIAN, SE. I, 43. Porumbă din porumbete. Frumușă din frumoșele. JARNIK-BĂRSEANU, D. 172. Drăgușul obrăjel, Lumor și frumoșel, O fi, zău, ce cui de el!.. Ibid. 311. Floricică frumoșică. ib. 85. Pe colcuș pe plimbă Cu-a lui d'albă frumoșă. MAT. FOLC. 168. Era frumoșel ca rupt din soare. RETEGANU, P. II, 22. Frumușic: nume de capră. DAMÉ, T. 182, de vacă, vițea (Ilfov, Dâmbovița, etc.) [La fem. și: frumușică (frumușică)]. GRATEL, 55. [Cu alt sufix: frumușache s. m.: nume de câine ciobăneș. (Cotul-lung, în Brăila) H. I, 170.]*

II. Adv. Frumos, bineșor, cătănel. *Creaște... floarea frumoșel. HARAC, T. 4. O apucă frumoșel de mână... CREANGĂ, P. 272. Se linge frumoșel pe bot. idem, 24. Se îmbătă boierul... și cucoana îl ia frumoșel la spinare. ISPIRESCU, L. 181. Rădări gădul nicea frumuș frumoșel. CĂTANĂ, P. B. II, 12. Am un om mititel, Face gardul frumoșel? (- Acul). GOROVEI, C. I. † Loc. adv. Cu - al = cu bineșor. *Coc... cu frumoșelul. RETEGANU, P. I, 1/12. De-a - al: cu demămurat. Ea i-au spus toate de-a frumoșelul. SHERA, P. 215^v.**

III. Subst. Eufemistic (fem., plur. art.) Vânturi rele. *Când ies plugarii întâia oară la câmp cu plugarile, trebuie așumate toate anțele împreună cu vetele, căci la coză contrar le vor ataca cele frumoșele (cânturi rele).* ap. MARIAN, SE. II, 178. [Și: frumușel.]

FRUMUȘEȚĂ † vb. I^a v. infrumușeță.
FRUMUȘEȚĂ s. f. v. frumușeță.

FRUMUȘETE s. f. *Beauté*. — (Adesea, mai ales la cei vechi, ca plur. tant.) Manifestațiune sensibilă a frumuseții. *Floarea ei cade, și dulcea frumușoaie a feșteii ei piare. COD. YOR. 111/12. (= frămoșeața. N. TESTAMENT 1644; bună c. ovință obrazului lui au perit. BIBLIA 1688). Tu fecesi toate frumușelele pământului. CORESI, PS. 197 (= frumușelele FRAL. SCH.). Îmbrăcați într'altăa podobă și frumușeațe. VARLAAM, C. 27, v. Era o cetate, cârăia frămoșeața nu să poate povăsi. DOBOFFTEU, V. 8, 46, v. Frumușeațele ochilor. BIBLIA (1688), 207. Cucușii și la frumușeațe, și la stat, și la cărtătea trupului. MIHEILU (1776), 52^v. Frumușeața câmpilor. CANTEMIR, HB. 16. Pentru mare iscusenie și frumușeturi a pământului acelu, i-au zis [tăle] făiaș pământului. M. COSTIN, LET. I, 8/12. El fu săgetat la inimă de frumușeațele ei. ALEXANDRIA, 7^v. Afroditi [Dumnezeoia] a dragostei și a frumușetii. CALENDARIU (1814), 92/12. Frumușeața piere. MARCOVICI, C. 4/12. Iubește frumușelele naturii. C. NEGRUZZI, I, 77. Codrii se înflorează de atâtea frumușele. EMINESCU, P. 235. Tot se ține că-i frumușă; Dar frumușeața nu-i la ea. JARNIK-BĂRSEANU, D. 441. Se bucură de frumușeața florilor. ISPIRESCU, L. 8. Pentru frumușele și istețile lor și-au căzut drag unul altuia. SHERA, P. 23/12. Frumușeața, avere nestatornică. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 629. (= Adesea în locul adjectivului) Frumos. (Abaol.) E o frumușeță afară la câmp! CREANGĂ, P. 116. (Mai ales în construcțiile) O fată de toată - a s. o - de fată = o fată foarte frumoasă. Frumușeața lui de grădini. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 213. Pericoră de pofta*

acestei frumușețe de fată. SHERA, P. 140/12. Este o frumușețe de zi acum când îți scriu. EMINESCU, N. 101. Îi fu miță să răpușe o apă frumușețe de căld. ISPIRESCU, U. 45. (Elliptic) E o - = persoană foarte frumoasă. Părușă că nu bagă seamă că o lângă o frumușețe. C. NEGRUZZI, I, 37. || (Pluralul în -uri înseamnă une-ori) Diferite lucruri foarte frumoase (cfr. bunătață!). Frumușeurile de pe crenea țarmocului. ȘEZ. V. 40/12. † A sta de - = de gaoba (propriu: spre a fi admirat). N'am venit... să stas de frumușele. Ci-am venit la bălăie. PANN, K. IV, 71. [Plur. † -se(a)/se, (azi) -seși, (rar) -seșuri.] Și: (formă sincopată, prin Ardeal) frumșețe, (prin Mold.) frum(u)șeță, frumușăță, † frumșe(a)te, † frumșe(a)ță. — Derivat din frumos, prin suf. abstr. -țe.

FRUMUȘICĂ. FRUMUȘICĂ adj. f. v. frumușel.

FRUNCEĂ † s. f. *Front*. — Frunte. (Numai la DOBOPTEU) Smad de pești, nasul plecat, aprincațoarea răfunde, frunceauna încrețită. V. S. I, v. Cu frunceauna ispită. 47, v. — Din lat. *fronticella, -am „frunte mică” (cfr. arom. frămfeană „aprincațoară”).

FRUNCULĂȘ s. f. v. fruncuță.

FRUNTĂR s. a. 1^a. *Iconostas*. 2^a. *Plancher* (de meules de moulin). 3^a. *Lucarne*. 4^a-5^a. *Fronteau, frontal*.

1^a. (Transilv.) Catapetastă. *Tocmirea fruntariului a bialrică/ij*. (Rodna, a 1780) IORGA, S. D. XIII, 161; cfr. idem, N. R. A. I, 172, 245. *Cu deosebire frumos este fruntariul (catapetastaa)*. MOLDOVAN, T. N. 103.

2^a. (Mor.) Scândura din față, care acoperă pietrele de măcinat și în care e înțepenită vrană; se numește (prin Dâmbovița, Râmnicul-Sărat și Vlașca) corună și (în Tecuci) masa-pietrelor. DAMÉ, T. 153-155. Partea corespuzătoare a morii-de-vânt, numită și stratul-pietrelor. Ib. 162.

3^a. (Ban.) Bageac. CDDE, nr. 628.

4^a. Bucată de catifea de ca 5 cm de lată și 40-50 cm de lungă, pe care o leagă femeile pe sub căță, ca să nu iasă părul de sub ea. (Râșnor, comit. Făgărașului) VICIU, GL.; cfr. MOLDOVAN, T. N. 175; H. V, 419 (Senec-de-câmp, în Dolj).

5^a. Cureauna care trece peste fruntea calului când i se pune frâul în cap. DICT. [Cu înțelesul 4^a, și: † fruntare s. f. întrebunțat în N. TESTAMENT (1648); ap. CDDE, nr. 628, spre a traduce pe „phylacterium” = advar.]

— Din lat. frontale (în înțelesurile 1^a-3^a) ar putea fi și: *frontarium). Cfr. dubletul frontal.

FRUNTĂRE † s. f. v. fruntar.

FRUNTĂRIE s. f. v. frontieră.

FRUNTĂS, -Ă subst. adj. 1^a. *Notable, principal*. 2^a. *Soldat à galon de latine, premier soldat*.

1^a. (Om) de frunte, care-i între cei dintâi (ca stare s. poziție socială); la stare frunții formează un fel de aristocrație țărănească, în opoziție cu mijlocașii și mai ales cu eodașii; cfr. MARIAN, I, 288; SE. I, 23; XU. 96. Mulți dintre frunțiașii astelor s'au primejdăit. CANTA, LET. III, 179/12. Oșteni frunțiași. C. NEGRUZZI, I, 74/12. Frunțiaș între evrei. ALEXANDRI, P. II, 251. Decăz eodaș în oraș, mai bine în satul tău frunțiaș. CREANGĂ, A. 12. *Fete... de frunțiași*. RETEGANU, P. IV, 30/12. [La fem. și: frunțiașă s. f. CONTEMPORANU, VI, I, 501.]

2^a. (Armata) Soldat mai deosebit de ceilalți, aproape de a fi înaintat caporal; poartă un galen de lână.

— Derivat din frunte, prin suf. -aș. (Corespunde bulgărescului čelnik „cel mai mare dintre ciobani”, din čelo „frunte”.)

FRUNTAȘIE s. f. *Notabilitate, autoritate*. — (Rar) Rangul s. poziția de fruntaș. *Fruntașie socială*. RUSSO, p. 165. *Din fiecare casă este unid, fără deosebire de fruntașie*. ȘBIERA, p. 316.

— Derivat din fruntaș, prin suf. abstr. -ie.

FRUNTAȘIME s. f. *Les notables*. — Colectivul lui fruntaș, derivat prin suf. -ime. (Neoblicnuit) *Fruntașimea Românilor bucovineni*. ȘBIERA, p. f. 148.

FRUNTAȘITĂ s. f. v. fruntaș.

FRUNTE s. f. I. *Front*. II. 1°. *Partie antérieure, façade*. 2°. *Ilauz* (de la table), *tête, premier rang*. *Avant-garde* (d'une armée). III. *Étite, fleur, quinquessence*.

I. 1°. Partea de sus a feței omenești, de la sprâncene până unde începe să crească părul, mărginită, de cele două laturi, de temple. „*Așă de grabă ne lași*” am adăos încrețind fruntea. C. NEGRUZZI, I, 39. *A mea frunte, palidă-oboșită*. ALEXANDRESCU, X, 7. *Laurii voiau să-i zămbăi de pe fruntea ta*. EMINESCU, p. 241. *Luna... se'naltă... Gânditoare ca o frunte De poet*. COȘBUC, b. 7. *Se zice că o frunte bubucată... e un semn de mare inteligență... pe câtă ereme o frunte lăguiată... și turtită... arată o inteligență mică*. BIANU, D. s. *Sărutându-o pe frunte, îi zise...* INSPIRESCU, L. 18. *Și-i de-o palmă lat în frunte*. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 136. *Ce i-a scris o-mului, în frunte i-o pusă* CREANGĂ, p. 220. *A bate cu fruntea'n nori: a fi înalt s. mândru*. ZANNE, p. II, 161. *De la frunte pân' la nas, Sapte poezii și-nu popos: se zice celor urite*. ib. 160. *Cu stea în frunte* (ca FR-frames al basmelor noastre populare): vestit pentru calități extraordinare. *Împărați cu stemă'n frunte*. COȘBUC, b. 18. *Trebile care și le-oiu facea, nu le-a face altul, macar să fie cu stea în frunte*. CREANGĂ, p. 152. *Omul înaltă are stea în frunte*. ZANNE, p. V, 350. | *Poet. Faptul zilei se aprinde pe a dealurilor frunte*. ALEXANDRI, p. II, 68.

2°. P. ext. Partea corespunzătoare, la animale; cfr. DAMÉ, t. 32 [Boi] *cu dalbi, țintăși în frunte*. CREANGĂ, p. 38.

II. P. anal. 1°. Partea din față a unui lucru; cfr. față (III, 2°). *Fruntea stupinei să stea spre amiază de zi*. ECONOMIA, 203.

2°. Partea de sus s. dinainte a unui lucru (în opoziție cu mijloc și mai ales cu eoadă; adesea cu aceeași accepțiuni cu cap; uneori atributiv). *Ajunși Moldovenii în fruntea obuzului...* NECULCE, LET. II, 356/2. *Am măsurat întâi siligii în fruntea locului... și, împărțindu-se pe gaze bătrâni, s'au venit de bătrân câte două odgoare... în capul siligii de sus, așțierea și la mijloc și la capătul siligii din jos*. URICARIU, XIX, 35/2. *Săradua fruntea înimelor lui Pătrăuț*. VILMON, C. II, 73. *Albert, în fruntea mesei, luțese ca un soare*. ALEXANDRI, p. II, 208 (cfr. capul mesei). *Tot Banatu-i fruntaș!* Spoc. (Armată) *Avangarda unei oștiri. Atăta oaste fiind, cât unde mănca noaptea fruntea, a doua zi agunșoa cei din urmă*. MUSTE, LET. III, 73/2. *S'au locit fruntea amânduror laborilor*. ȘINCAL, HR. III, 25/2. | (Transilv.) *Grînda orientală de-asupra marginii din față a vetrii, suportând hornul*. TDRG. | (Loc. adv.) *În fruntea...* = *Înainte...*, la locul dintâi, în cap (ca loc și ca rang). *Ținutu-măi în frunte de cât pe toți boierii săi...* NECULCE, LET. II, 350/2. *Mă grăbesc a pune în fruntea (călindarului) următoarea însemnare...* I. IONESCU, C. VI. *O ceată de ofțeri, în fruntea cărora erau trei*. C. NEGRUZZI, I, 167. *Cu muzici multe'n fruntea lor*. COȘBUC, b. 19. *La războiu în coadă și la fugă'n frunte*. ROMÂNUL GLEMET, I, 59/1, (variantă: *la războiu coadă și la fugă'n frunte*. ib. 36/1, cfr. la războiu înapoi, la plăcinte înainte).

III. Fig. (Din noțiunea locală „înainte” s. „în locul dintâi” s'a născut cea calitativă) *Ceoa ce e de ca-*

litate superioară s. de valoare mare (despre obiecte); ce e mai nobil, mai ales, mai de cinste (despre ființe); cfr. floare. *Au scos hărții, fruntea de patru ughi, mijlocul de trei ughi și de doi ughi, coada de un ughi*. NECULCE, LET. II, 415; cfr. N. COSTIN, LET. II, 88/2. *Mălaiul trebuie sălcerat în putere, ca să nu se scuture fruntea coaptă*. I. IONESCU, C. 79. *Au purces fruntea toată den boieri la Tarigrad*. M. COSTIN, LET. I, 263/2; cfr. NECULCE, LET. II, 388/2; MAG. IST. III, 71/2. *Umblă moartea prin grădina... Răpând cărful florilor Și fruntea seciiloror*. MARIAN, I, 282. *Mă-a furat fruntea dobitoacelor*. TEODORESCU, P. F. 511/2. *E mai bine să fi fruntea cozi, decât coada franșii*. C. NEGRUZZI, I, 247. *Din cunard se scoate o frunte* (= calitate superioară) [numită] *miezură*. PAMFILE, I, C. 8. | (Atributiv) *4 lei 20 ciabote roșii de sălțian frunte, 4 lei... de mijlor, 3 lei 20... mai proaste*. URICARIU, IV, 133/2. | (Cu deosebire în loc. adj.) *De frunte* = de calitate superioară, însumat, între cei dintâi, ales, nobil, recunoscut; cfr. fruntaș. *Nu numai... oameni proști, ce și... oameni de frunte*. NECULCE, LET. II, 235/2. *Boierii lămăluși cei mai de frunte*. DOBOTEIU, V. s. 152. *Breșe* (AMIRAS, LET. III, 150/2), *case* (URICARIU, XIX, 338/2), *birban* (BELDIMAN, TR. 14/2), *nădrău* (C. NEGRUZZI, I, 141), *voinică* (ALECSANDRI, P. I, 30), *boi* (ib. I, 357), *talenta* (ODOBESCU, II, 243/2) *loc* (MAIORESCU, CR. II, 103), *bucher* (CREANGĂ, A. 89), *cal* (INSPIRESCU, L. 13), *oameni* (MARIAN, O. I, 180), *fete* (JARNÎK-BĂRSEANU, D. 433), *hoj* (SEYASTOS, C. 307/2) *de frunte*. (Expresii analoge la Aromâni, Albanezi și Bulgari, ap. PAPAĞAGI, P. A. nr. 357).

— Din lat. *frons, frontem*, idem. Cfr. dubletul *front*.

FRUNTCICĂ s. f. v. frunțioară.

FRUNȚIȘ adv. *Tout droit, sans crainte*. — Drept înainte (WEIGAND, B. D. 94), fără teamă. *M'am înălțat a mă nită frunții la acile ce se vor împlini*. CONV. LIT. IV, 23, ap. TDRG.

— Derivat din frunte, prin suf. adv. -iș.

FRUNȚIOARĂ s. f. Diminutivul lui frunte, derivat prin suf. -ioară. [Cu alte sufixe: *frunțicică, frunțită*. *Și și rezăși codița, Ca și mândra frunțioară*. RETEGANUL, TR. 124/1.]

FRUNȚIȚĂ s. f. v. frunțioară.

FRUNȚOS, OĂȘĂ adj. *Qui a le front large*. — (Om) cu fruntea lată.

— Derivat din frunte, prin suf. -os (cfr. lat. *frontosus*).

FRUNZĂ s. f. I. *Feuille, feuillage*. II. 1°. *Feuille*. 2°. *Ruban* (que les jeunes filles portent sur le front). III. 1°. *Nom de danse populaire*. 2°. *Nom de chien de berger*.

1°. Foale de arbore (mai rar de alte plante, în Mold. și Bucov. foale de orice plantă: - a *fânăfului*. I. IONESCU, C. 107. - de *tutun*. PAMFILE, I, C. 248. - a *macului* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 35. - de *pătrunjel* ib. 332. *de seară* HODOȘ, P. P. 41. *de cicoare* ib. 49. *de sălță* ib. 51. *de trifoiu* ib. 53, etc.). *Frunza* se bate producând un freamăt, fășae s. foșnețe, mai ales când e veștedă s. uscată; din s. în - se cântă; cu - *verșe* încep cele mai multe cântecuri populare. Adesea se întrebunțiază la sing. cu înțeles colectiv (= germ. *Laub*). *Un vihor... luă o piatră mare... și o purtă cîntul ca o frunză*. CUV. D. BĂTE II, 148. *Un chioșc alcătuit de frunze*. DRĂGHICI, B. 160 (cfr. *frunzar*). *Frunza lui se bată în codru'nflori*. ALEXANDRI, P. I, 197. *Un lung freamăt de frunze*. EMINESCU, N. 22. *Venă... cîntînd din frunză*. INSPIRESCU, L. 130. *Un nuc cu*

frunza rară. SEZ. I, 12^b/₁₁. Dacă codra' frunza-și lasă... JARNIK-BĂRSEANU, D. 280. Frunză verde, foi de nalbă, Răsun, lună, mai degrabă. ib. 399. † (Trăiește) ca frunza pe apă: la voia întâmplării. ZANNE, P. I, 184; PAMFILE, J. II, A luat - o'n buză = a fugit în lume (Muscel). ZANNE, P. IX, 473. (Pentru umbrelul fără rost, hoinar, se întrebunțoază expresiile): A umbra frunza lelii (ZANNE, P. II, 789; PAMFILE, J. I) s. (de) frunza frâsinelului, (mai rar) frunza pălînclului (SEZ. II, 151^a). Cel prost... atâta ce-a umbra încoala și necoaze de frunza frâsinelului... până ce-a cheltuit toți banii. MARIAN, O. II, 316^a. Umbrași numai apă, frunza frâsinelului. CREANGĂ, P. 188; cfr. A. 124. (Celui ce umbra fără nici un rost, fără să facă nici o ispravă, i se zice că) Taie ciulilor - PAMFILE, J. I. Cătă - și iarbă: foarte mult. Când căzuia a lor mulfine, cătă frunză, cătă iarbă... EMINESCU, P. 240. Au început a curge furnicile... cătă pulbere și spază, cătă frunză și iarbă. CREANGĂ, P. 264; cfr. 54, IȘPIRESCU, L. 111.

(Bot.) Cuvântul - intră ca element de compoziție în câteva numiri de plantă:

frunza-cerii = cosor. POLIZU.

- de-bubă-rea = buberic. PANȚU, FL.; LEON, MED. 26; DAMÉ, T. 188.

- de-claci-degete = claci-degete. POLIZU.

- de-potcă = Patle d'oise (Chenopodium murale).

Plantă ierboasă, care crește pe dărâmături, cu frunze verzi lucitoare și cu flori verzi. Și: iarba-drumurilor. PANȚU, FL.

frunza-frâsinelului „seamnă cu cinci-degete”.

(Rogojeni, în Covurluiu) II, III, 116.

frunza-tăieturii = vindecă. PANȚU, FL.

frunza-voinicului = usturoiță. — brâncuță. PANȚU, FL.; DAMÉ, T. 187.

II. P. arab. 1^a † (Traduce pe paleos. listi s. pe grecescul ῥάλλω). Foale de hârtie (într-o carte, cfr. frunzări). Cine cu cercă de săry și poată așa, carea în ce frunză să găsească. PHAVILA MOLD. 11. Cartea I, titlu 12, frunza 83. URICARIU, XVII, 49; cfr. ȘAPTE TAINE, ap. TDRG. (Răz și azi, în poezia pop.) Să scot peună, călămar... Să scot frunză de hârtie. BICHESCU, P. 313.

2^a. (Transilv.) Panglică colorată, cu care se lunge pe cap, la sărbători, fetele din Săliște. Cfr. MOLDOVAN, T. N. 133; IORGA, S. D. XII, 98.

III. P. ext. 1^a. Nume de danț țărănesc. (Poiana, în Dolj) II, V, 390.

2^a. Nume de câne ciobănesc. (Branștea, în Covurluiu) II, III, 71.

— Din lat.-pop. frondia (formă de neutru plural din frons, -ontem, idem, devenit feminin singular, cu înțeles colectiv).

FRUNZĂLIȚĂ s. f. v. frunzuliță.

FRUNZĂR s. a. și m. I. Feuillage, feuillée, ramée. II. 1^a. Mai. 2^a. Sorte de champignon.

I. S. a. (în Mold. și s. m.) Frunze multe, frunziș, cu crăci cu tot.

1^a. Desic format de crengile pline de frunze ale unui copac s. tufe. Numă se trage însopti cu mare luare aminte... înăundu-se ascusa după frunzari. BELDIMAN, N. P. II, 68. Mă oprii sub un frunzar de păr sălbatic. SADOVEANU, P. S. 242; cfr. ALEXANDRI, P. P. 98^a.

2^a. Umbrar, făcut din crengi frunzoase. Pe mol șelă... Sub verde frunzar De verde stajor. ALEXANDRI, P. P. 116^b; cfr. DULFU, ap. TDRG. „Pătușag de creci cu frunze de goran (stajor)”. II, IX, 84 (Rodina, în Mehedinți).

3^a. Frunze (uscate, căzute de pe copaci, întrebunțate ca agernut sub vite BĂRCIANI) s. vârfuri (stălpări) de crengi frunzoase (spre a acoperi cu ele ceva sau spre a le da vitelor ca nutreț). Pe sub atâta frunzar căzute, toate cărările se făcuse nevăzute. ODOBESCU, III, 182^a. Apezi o leasă de niule și niște

frunzari peste [groapă]. CREANGĂ, P. 29. În... țarc... se fine nutrețul vitelor: fân, paie... frunzari (= vârfuri de crengi din copaci cărniți încă cu frunza verde, cu deosebire pentru oi) LIUBA-IANA, M. 102. Două-sprece perne mari la umplute cu frunzari. SEVASTOS, N. 47; cfr. ALEXANDRI, T. 60.

II. S. m. 1^a. (Luna) Maiu. ALEXANDRI, P. P. 34; MARIAN, S. I, 96.

2^a. (Bot.) Un fel de „burete de mâncat”. (Rânghilești, în Botoșani) II, I, 97.

— Derivat din frunză, prin suf. -ar.

FRUNZĂRÉL † s. m. Petit rameau. — Diminutivul lui frunzar, derivat prin suf. -el. (Neobișnuit) Mic stâlpur, vârf de rămurică. Porumbița... aducând un frunzăr de maslin. DOSOFTEI, V. S., ap. TDRG.

FRUNZĂRI vb. IV^a. I. 1^a. (En pariant de brobis) Brouter les jeunes pousses. 2^a. (En pariant de bestiaux) Manger peu, toucher à peine au fourrage. 3^a. (En pariant d'hommes) Grignoler. 4^a. Toucher à qqch. - prendre à peine. II. Feuilletter, parcourir en feuilletant.

I. Popular. 1^a. Intrans. (La origine, despre oi) A mânca din frunzare, ciupind câte-o frunză, de ici și de colo. Ca... niște oi ce frunzăresc... SINGAI, HR. I, 135^a.

2^a. P. ext. (Despre vite) Trans. A atinge abia nutrețul, a mânca din iarbă s. din fân numai puțin, așa ca să rămână aproape întreg. Cfr. SEZ. IX, 153.

3^a. P. ext. (Despre oameni și fig. despre alte vietăți) A gustă numai (alegând mâncările). De nu mază îndulcătă, iară gustare frunzării tot voiu fi. CANTEMIR, IST. 206. (Fig.) [Fluturul] gustă numai, frunzăresc. KONAKI, P. 81.

4^a. P. gener. (Și în afară de mâncări) „A ciupi, a lua, a încerca, etc., de ici, de colo câte puțin”. PAMFILE, J. II.

II. (Literar, spre a traduce noțiunea fran. „feuilleter” s. germ. „durchblättern”). INTRANS. și TRANS. A întoarce repede foile unei cărți; p. ext. a celi repede o carte, oprindu-te numai asupra unor părți; a foileta, a răsfoli. Încățatul frunzăresc tomuri de cărți. KONAKI, P. 287. Se făcu că frunzăresc prin carte. POPOVICI-BRĂNĂȘEANU, ap. TDRG.

— Derivat din frunză.

FRUNZĂRIE, FRUNZĂRIRE s. f. v. frunziș.

FRUNZĂR S. -OĂNĂ † adj. v. frunzos.

FRUNZÉT s. a. v. frunziș.

FRUNZÏ vb. IV^a v. infrunzi.

FRUNZICĂ, FRUNZICE s. f. } v. frunzuliță.

FRUNZIOARĂ s. f. }

FRUNZÏ adv. Feuille à feuille, par le menu. — (Neobișnuit) Frunză de frunză, cu de-amănunt. Acestor lupi le-au poronci căpitaniul lor să iaie numai frunziș și să caute iapa. SBIERA, P. 38^a. — Derivat din frunză, prin suf. -iș.

FRUNZÏS s. a. Feuillage, feuillée. — Colectivul lui frunză (derivat prin suf. -iș). Cfr. frunzar. Apa... serpuște pe un pat de frunziș. C. NEGRUZZI, I, 96; cfr. II, 13. Sub adâncul frunziș al codrului stă pitit căndătorul. ODOBESCU, III, 30^a. Frunzișul sunător. EMINESCU, P. 236. Au rădical un ocolaz, numai de frunziș, SBIERA, P. 1^a. Trecesc... Prin frunzișul codrului. JARNIK-BĂRSEANU, D. 62. [Plur. (rar) -zișuri și -zișe.] Cu alt sufix: frunzét a. A în călător... codrul îl trezește, Parcă frunzeturii repedă... EMINESCU, L. P. 134. Trebuia să meargă în cârful degetelor, ca să nu știe frunzeturii cel uscat. IȘPIRESCU, L. 78; (neobișnuit) frunzărime a. f. Peste cărfulurile 'nalle parcă zborul lor îl simți, Frunzărimea cea mișcată de arpele-i cu zîmți. EMINESCU, L. P. 133; (la COSTINESCU se citează și): frunzăr.]

FRUNZIȘOARĂ s. f. 1°. *Feuillette*. 2°. *Fard* (en feuilles). 3°. *Mais*.

Diminutivul lui *frunză* (derivat prin suf. -*șoară*).

1°. *Frunză mică*, *frunzuliță* (mai ales în poezia pop.). *Frunzișoarele cea de nuc*. MARIAN, SA. 88. *Copaci se înalță încă... goi, dar câte unul... își poartă frunzișoarele ca niște flori*. IORGA, N. R. B. 9. [Mai rar: *frunzișoară*. ȘEZ. III, 160^{1/2}.]

2°. *Foile*, *suliman* (în formă de foite). *Să mai lase focului frunzișoara și alălia dă pe față!* JIPESCU, o. 132; cfr. 58.

3°. (Comert) *Coaja cărnăsoasă a semințelor de Myristica fragrans* (v. *nucșoare*), întrebunțată ca drea în bucată. 200 *ll. zahar rafinat*, 200 *ll. piper*... 2 *ll. frunzișoară mărunță*. (a. 1800, Brașov) IORGA, s. D. XII, 131; cfr. 67 (din a. 1754), etc.

FRUNZĂȚĂ s. f. v. *frunzuliță*.

FRUNZOS, -**OASĂ** adj. *Feuillu, touffu*. — Cu frunze multe și dese, folioz. *Copacii frunzoși*, DOSOFTEIC, v. S. 132.; cfr. PANN, E. I, 28; SBIERA, P. 5^{1/2}; JARNIK-BĂRSEANU, D. 69. *Legumi frunzoase*. ECONOMIA, 156. *Codrul cel frunzos*. ALECSANDRI, P. I, 7; cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 192. [Cu alte sufixe: *frunzuros*, -*oasă*, ap. CDDE. nr. 662; (neobincuit; numai la CANTEMIR) † *frunzuros*, -*oasă*. *Copacii crângos și frunzuros*, IST. 171.]

— Derivat din *frunză*, prin suf. adj. -*os*.

FRUNZĂCĂ, **FRUNZULEANĂ** s. f. } v. *frunzuliță*.
FRUNZULICĂ, **FRUNZULINĂ** s. f. }

FRUNZULIȚĂ s. f. — Diminutivul lui *frunză* (derivat prin suf. -*uliță*), mai ales în invocările poeziei pop. *Văndătorul... imităză pe frunzuliță un glas strein*. ALEXANDRESCU, M. 63. *Nici o frunzuliță mică nu se mișcă*. IPIRESCU, L. 370. *Frunză verde, frunzuliță*... JARNIK-BĂRSEANU, D. 9, 161, 215; cfr. 209, 427, etc. [Și (rar): *frunzuliță* ALECSANDRI, P. F. 41^{1/2}.] Cu alte sufixe: *frunzuță* (Transilv.) JARNIK-BĂRSEANU, D. 256; cfr. 311, 103, 99, etc., RETEGANU, TR. 33^{1/2}; *frunziță* ALECSANDRI, P. F. 371^{1/2}; HODOȘ, P. F. 56, 138; MARIAN, SA. 88; *frunzuleană* (Mold.) SEVASTOS, C. 89^{1/2}; VASILIU, C. 105, 56; ȘEZ. I, 46^{1/2}, 73^{1/2}, 169^{1/2}, VI, 118, etc.; (mai rar) *frunzică doine*, 120^{1/2}; RETEGANU, TR. 168^{1/2}; ȘEZ. I, 211^{1/2}; *frunzică* SEVASTOS, C. 313^{1/2}; *frunzuliță* JARNIK-BĂRSEANU, D. 61; ȘEZ. I, 73^{1/2}, 115^{1/2}; *frunzuliță* MAT. FOLC. 390; *frunzișoară*, ap. CDDE. nr. 662; *frunzică* (în rimă) MAT. FOLC. 184; cfr. *frunzișoară*.]

FRUNZURÓS, -**OASĂ** adj. v. *frunzos*.

FRUNZIȘOARĂ s. f. v. *frunzișoară*.

FRUNZĂȚĂ s. f. v. *frunzuliță*.

FRUPT s. a. *Laitage* (de brebis ou de vache). 2°. *Gras*. 3°. *Jours gras; carnavaul*.

1°. Produsul în lapte al animalelor mușgătoare; p. ext. *mâncări făcute din lapte, lăptări și brânzeturi*. ȘEZ. V, 74^{1/2} (în Mold. și lăptării și poame POLIZU, STAMATI, D.). *De să cu găsi creun păstor să fie mușgând oile furi și ea fi vândând fructulă*... PRĂVILA MOLD. 6. *Fruptul oilor ale devine tuță un izor de sporice a acuiții sale*. I. IONERCU, M. 196. *Fruptul de la caei*, idem, D. 370. *Ce-i mai bun cu oia bună, Că ea ne dă frupt și lăpt?* MARIAN, SE. I, 21. *Îi rămăsese o vacă, cu al cărei frupt astupă... gura copilor mici și stămânzi*. ȘEZ. I, 283^{1/2}.

2°. (De oare-ce lăptării formau odinioară hrana de căpetenie a strămoșilor noștri, iar religia noastră le oprește în post, cuvântul acesta a putut deveni sinonim cu) *doce*, *mâncări de dulce* (în opoziție cu post s. suc). *Lucei nu se mânducă frupt*. ȘEZ. I, 153^{1/2}. *Am mâncat frupt* — am mâncat

de dulce. FRÂNCU-CANDREA, M. 100. (Mai ales în construcțiile): *a mândă de -* = de dulce. MARIAN, SE. I, 114. *S'a spurcat, mânducul de frupt în postul cel mare*. ȘEZ. I, 277^{1/2}; cfr. III, 200^{1/2}. *Zăde (s. vreme) de -* = de dulce, „în care e slobod a mândă frupt”. ȘEZ. V, 74^{1/2}; cfr. MARIAN, NA. 410; SE. I, 114. *La vreme de post, mânduliță ucată, iar în vreme de frupt, o zi ca alta, mânduliță și brânză*. URICARIU, VI, 168^{1/2}. [Totuși, spre a se deosebi de mâncările de dulce care conțin și carne, se face distincția] — *alb* = *mâncări care so fac din brânză, lapte și ouă și so pot mânca în săptămâna albă (a laptelui și a brânzii) din post*. MARIAN, SE. I, 115; ȘEZ. I, 51^{1/2}.

3°. P. ext. „*Timpul în care so mânducă carne (frupt)*”. FRÂNCU-CANDREA, M. 100. [Spec. *Timpul între anul nou și postul Paștilor, cășlegile, carnavalul*, ib.

[Plur., întrebuințat numai în înțelesul 1°, *frupturi*.] — Din lat. *fructus*, -um (ovis, etc.) „*produs*”. Cfr. verbul înfruptă și dubletul fruct.

FRUȚIȚĂ s. f. (Bot.) = *bănuși* (III, 19) (Transilv.). PANTU, PL.

— Etimologia necunoscută (TDRG. crede că e scurtat din *frumunșii* — îi mai zice și floare-frumunșoasă —; mai probabil avem a face cu un diminutiv din *Frosu* — cfr. fran. *marguerite* —; cfr. CHAC, II, 500).

FRUSTRĂ vb. 1°. *Frustrer*. — A lipsi pe cineva de dreptul său.
— N. din fran.

FRUȚĂ † s. a. v. sat.

FRUȚIE s. f. (Med.) *Phthisie*. — Oțică tuberculoasă, consumpție organică, mai ales a plămânilor. [Fam. *millia*: *frizic*, -ă adj. Oțicos, tuberculos.]
— N. din fran. (= grec. φρούτιον, idem).

FRŪRI adj. invar. *Second*. — († Element de compoziție întrebuințat, în trecut, înaintea numelor de funcțiuni) Al doilea (în rang). *Vtori logofăt*. N. COSTIN, LET. II, 18^{1/2}. *Vtori logofăt*. GHEORGACHI, IB. III, 292^{1/2}. *Vtorii vistier*. MAGAZ. IST. I, 126^{1/2}. *Flor-ducer*. DIONISIE, C. 176. *Vtori comis*. URICARIU, X, 64. *Vtori pitar*. *ibid.* 206. *Vtori și trei armaș*. VILIMON, C. II, 617. *Vtori-vist*. ALECSANDRI, T. 1388. [Și: *flor, flure, vtori, vtorli*.]
— N. din paleosl. *vŭtorŭi*, idem.

FUCĂI s. m. plur. (Țes.) v. *fuscel*.

FUCIE s. f. *Barillet*. — (Ban. și Oltenia) Vas de lemn, în formă de butoli (DAMÉ, T. 85) s. de botă (Mehodini), Com. STRĂMBULESCU. *Facia sau buria, în care curge răchicia când se fierbe*. LIUBA-IANA, M. 101. [Singularul *fucia* la DAMÉ, T., în glosar, pare a fi reconstruit greșit din plur. *fucii*.]
— Din sârb. *fučija*, idem.

FUDUL, -**Ă** adj. *Fier, orgueilleux, arrogant, haughty*. — Mândru, îngâmfat și inchipuit (mai ales de exteriorul și îmbrăcămintea sa); cfr. *trufaș, semeț, fălos*. *Procințiatul e fudul din născare și eghenia din cop până în căldăie*. C. NEGRUZZI, I, 238. *Una-i proastă și fudulă, Alta face cât o nută*. ALECSANDRI, T. 58. *Grecii... fuduli*. IORGA, L. I, 93; cfr. N. R. A. I, 165. *Coana Frâsinica se temea să nu se supere boierii, crezând că se ștu prea fuduli*. KANDU-ALDEA, SĂM. IV, 71. *Care fete-a mai fudule, Merg în sat a* (= la) *barabule*. RETEGANU, CH. 28. *Alunaș cu creanșu'n drum, Vezi bădița cel fudul*. SEVASTOS, C. 181^{1/2}. *Țigănu fudul, fudul, fudul, di nici cu prăjina nu i-ai ci putat agiungă la noș*. ȘEZ. IV, 199; cfr. IPIRESCU, L. 257. *Crăciunul sălul și Puztele fudul* (la Crăciun omul se înveselește în desfătări,

iar la Paște în balne și podoahe). IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. 1, 56. †† (în glumă) A fi - de o ureche = a bu auzi bine (s. a. se face surd). ZANNE, P. II, 462. | (Ironic) - la coate = cu coatele rupte. Sartcul lui... cră... ros pe margini, fudul la coate, de rădăci pare că și eșutul în urma lui. EMINESCU, X. 42. | Plur. m. fuduli, (în timpul din urmă) fudul. | Și: fodal adj. (Muntenia) ORĂȘANU, ap. ȘIŢO. Diminutiv: fudulăș, -ă adj. (deșănse în înțeleș bun). Cu basmanu, fudulugaș de flăcău să șterge pe obraz, iar zărdășia o toarnă pe pălărie. SEZ. III, 103. *Oi, săracii feciorași, Cum joacă de fuduliși*, ibid. IV, 232; fudulăche s. m. (în bătoareș) FANTE, ȘIȘOIU, DICT. (și ca nume de câine) JAHRESBERG XII, 150.] — Din turc. fudul, idem.

FUDULACHE s. m., **FUDULĂȘ**, -ă adj. v. fudul.

FUDULĂ vb. IV° refl. 1°. *Decențiar fier, orgueilleux et arrogant, s'ennorgueillit, se rengorgier, 2°. Se paucaner, faire ostentation ou parade (de qqch.), se vanter d'une manière excessive, poser.*

1°. Absol. A deveni fudul. *În cezi moachia, că s'o fudulit!* ALECSANDRI, T. 392. *Te-ai prea fudulit, hațcă vicleană*. SBIERA, P. 3^{1/2}. *Ca cicoara'n loș se fudulește*. ALECSANDRI, ap. ZANNE, P. I, 418.

2°. (Prin prep. cu se indică obiectul fuduliei) A se lăuda s. fadă din cale afară cu ceva, a face parădă cu ceva, cfr. fáll. *Văra-meu, fudulindu-se cu ciobotele cele nouă, jucă numai lângă fata cornichiu*. CREANGĂ, P. 105. *Atoci nu e'n București, Cu cai să te fudulești*. TEODORESCU, P. P. 507°.

[Derivat: fudulire s. f.]

— Derivat din fudul.

FUDULĂ s. f. 1°. *Fiertă, orgueil, morgue, vanité, ostentation, pose, 2°. Testicul de mouton.*

1°. Mândrie deșartă, cfr. trufie, îngânăre, sumeție. *Fugurul... merge cu fudulele sub frânt ce mănu-ă pune*. KONAKI, P. 291. *Mă-o urăie foarte deșartă fudule*. C. NEGRUZZI, I, 195. *Dragoșle scâmbioasă... fudulele țigănoască*. ALECSANDRI, T. 351. *Urde-ă fudulia mare, Nu-ă nici lucru de mirare*. BETEGANU, T. 168°. *Fudulele n'are, dar căldură are!* (= Opinea). GOROVEI, C. 259. *Bătura s' ce e, mănecarea e fudule*. ZANNE, P. III, 475.

2°. Fig. Testicul de berbec (fript).

— Derivat din fudul, prin suf. abstr. -ie.

FUDULĂ s. m. Type d'orgueilleux. — (Transilv.) Tip de om fudul. *Măi sărac fudulă!*, *Nu-ți pune pușca cu mine, Că n'ai hăimufă pe tine*. MĂNDRICU, L. P. 187°.

— Derivat din fudul, prin suf. calif. -iță.

FUFĂZĂ s. f. v. fofeză.

FUFULĂ vb. I^o. *Neiger*. — (Bucov.) Unipers. A ningea lin, cu fulgi mari și deși. MAHIAN. — Onomatopee.

FUGĂ adv. v. fugă.

FUGĂ vb. I. *Mettre en fuite*. — (Prin Transilv. de vest și Ungaria) A alungă, a fugări; cfr. păfugă. *Îi fugi cu căi*. ALEXICI, L. P. 259°. *Blagoslovaște(e), Domne, casele lor și ficiorii lor și hobilele lor și dobitocele lor toate, și fugă de ei (probabil: „alungă de la ei”; ar putea fi și: „să fugă de ei”) toate sluhurile reale și sârmăcătoarele*. CUV. D. BĂTR. II, 155.

— Din lat. fugare, idem (evăntal există și la Aromâni și, urme, și la Megleniți).

FUGĂ s. f. I. 1°. *Fuite, 2°. Course, II. Cours? Vite, un galop!*

I. Subst. 1°. Refugiare dinaintea unei primejdii, plecare repede (din patrie, de-acasă), părăsire grab-

nică a unei funcțiuni, etc. Cfr. băjenie. *Scăporă tof/ă cu fuga*. DOSOFTEIU, V. S. 111. *După fuga lui Mihai-codă Șufu...* ZILOTT, CRON. 65. *Această fugă... e'a întâmplat...* la... 622. E. VĂCĂRESCU, INT. 247°. *Îi insoți în fuga sa*. BĂLESCU, M. V. 393°. *Un fermar că mi-și scotea...* Cîine, mără, că-l citea, *Drumul fugii mi-apucă*. TEODORESCU, P. P. 477. *Fuga-i rusinoasă, dar e sândănoasă*. CREANGĂ, P. 23. *La răboșia coadă și în fuga frunte*. ZANNE, P. IV, 564. †† A o lua (mai rar: a o plecă) SEVASTOS, C. 324°. A o apucă SBIERA, P. 241°. A o lău SEZ. II, 189°. | la -, (mai puternic) a o rupe (s. a. o rade SEZ. III, 191°), a o tăia L.B. BARCIANU, de -, (mai rar: de-a fuga IPSIRESCU, M. V. 26°) = a-și căută scăparea fugind (de cineva s. ceva), a da dos la față. *A lăut-o la fugă prin sămădă*. SEZ. II, 188°. cfr. I, 229°. *Au rupt-o de fugă, ca cum îl gona cineva*. DRĂGHICI, R. 158. *Serofa, cum vede pe moșneg cu vine asupra ei...* o rupe de fugă. CREANGĂ, P. 75; cfr. SEZ. III, 88°; v. 7°. | Spec. (În obiceiurile pop. de nunță) Plecare a unei fete cu un flăcău pe care-l vrea de bărbat, fără voință părintilor. Cfr. MAHIAN, NU. 150.

2°. Alergare. (Spre a exprima înțelegerea și întrebuintăză ad.) m. mare; omul s. animalul care poate fugi repede se numește bun de -). *Pe copite în fugă (= fugind) fața negrușii pământat*. EMINESCU, P. 242. *Vine în fuga mare*. IPSIRESCU, M. V. 57°. *Acuma să ne întrecem din fugă*. CREANGĂ, P. 51. *Dar mi-e mirajul cam nebun Și de fugă numai bun*. ALECSANDRI, P. P. 72°. *Întro fugă ațeră*. TEODORESCU, P. P. 520. *Cu fugă-ă dă o roată*. SEZ. III, 179°. *Eu l-întreb de unde vine? El, cu fuga după mine*. MAHIAN, SA. 39. *Fugă sălăntă*. PAMFILE, I, III, 46. | Fig. *Se uită înădă în ochii ei...* întrebându-se în fuga gândurilor, cum poate să fie o femeie... atât de reo. ZAMFIRESCU, R. 48. †† A ținea (numai) o - = a fugi într-una. *De la Ocea până aproape de Grămești a ținea numai o fugă*. CREANGĂ, P. 117, cfr. 159. | A da o - (până la...) s. a. da (ca) fugă = a fugi, a se duce repede (cfr. lat. fugam dirigo). *Tăldă-să când ațeră, Fuga pe Dunăre dă, Întro luntre se suie...* TEODORESCU, P. P. 569°; cfr. 272°. *Dă fuga la împărțat*. SEZ. II, 50°; cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 13. *Dau cu fuga după boi*. SEZ. I, 48. | *Dă o fugă până la băcanul din colț și cumpără niște măline*. | A pune (s. lău) pe - (pe cineva) = a-l fugări. *Mă căzură; pe fugă mă luară*. SEZ. I, 296. | În fuga calului = în galop. *O călează trecu în fuga calului*. C. NEGRUZZI, I, 16. *Venă în fuga calului*. EMINESCU, X. 15; cfr. MAHIAN, SA. 173. | O - (bună) de cal: arată o distanță (cam cât poate fugi, fără să poasească, un cal în galop). *Cele cinci popane de fânețe... se aflau într-o călează, la o fugă bună de col de la han*. SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 884. (Transilv., germanism) - de cal = alergare, incurtură, cursă (de cal).

3°. (Din ideea „mişcării repede” s'a născut cea de „repede, lute”, p. ext. de „în troacă” și „șperțial”, în următoarele loc. adv.) (Mold.) Cu fuga (mai rar: de - C. NEGRUZZI, I, 13 și la - SEZ. I, 188°) = repede, de grabă, lute, fără amănare. *Hoș, deschideți cu fuga, dragii mamii*, cu fuga! CREANGĂ, P. 21, cfr. 70. *Trimet pe Titirez cu fuga în pădure*. SBIERA, P. 180°. | (Munt.) D'a'n fuga = pe apucate. *Cu căle-o foală aruncată pe dinsele, așă d'a'n fuga...* IPSIRESCU, E. 51°. | Din a. în - = în troacă, în grabă. *Întine mână și răsăd tremurând colul înveltoare...* Obează în fugă arcul sprâncelor și mărima curioasă a pleoapelor. ZAMFIRESCU, R. 171. *Îl străpungă pieptul, din fugă, cu pumnarul*. ALECSANDRI, P. II, 244. | Pe - = repede, pe apucate. *Mănecară pe fugă*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Carle lătinăscă...* S'o citească pe fugă. TEODORESCU, P. P. 171°.

II. Adv. (Din expresii ca *dă fuga!* = fugi!, prin elipsă, sau din figura etimologică *fugi fuga!* =

fugi răpede! ȘEZ. I, 67^{1/2}, 188^{1/2}, interpretată greșit, s-a putut naște un adverb fuga, care se întrebuințează sau în înțelesul imperativului „fugi!” (cu toate înțeleșurile acestuia, cfr. fugi III) sau cu înțelesul gerundiului „fugind” s. al adverbului „răpede, iute, în grabă”.

a.) (În legătură cu verbe ale mișcării) Purcăsără fuga. DOSOFTEIU, V. S. 80^{1/2}. Au plecat și ai noștri fuga la Nistru. M. COSTIN, LET. I, 333^{1/2}; cfr. NECULCE, LET. II, 244^{1/2}, 356^{1/2}; C. NEGRUZZI, I, 329. Se întoarce fuga la împăratul și spuse... IPIRESCU, L. 343. Venini tot fuga în urma lor... ȘEZ. I, 37^{1/2}. Mă duc fuga după boi. SEVASTOS, C. 149^{1/2}. Încălecără și fuga la drum merseră. ALEXICU, L. P. 259^{1/2}.

b.) (Cu eliziunea verbului predicat; adesea urmat de un conjunctiv) „Vai de mine!” și — fuga cât poate! TICHINDEAL, F. 20. Când căzură ei una ca această... fuga la boierii, de-i vestiră. CREANGĂ, P. 159, cfr. 66, 27, 284, 98, 57, etc. Turma stămândă se făcă tot mai sălbatică... și fuga „neolo și necoace. MARIAN, SE. II, 121. Teu un col... Fuga'n pod! Teu un lat... Fuga'n pal! id. SA. 27. Fuga cănelo, fuga și Dumnezeu! ȘEZ. IV, 128^{1/2}. Unul din ei, fuga să câră mâna. Ib. I, 280^{1/2}, cfr. III, 37^{1/2}.

[În valea Crișului-alb se aude feiga și felca, în loc de fuga: a iuat-o la feiga; feiga copile! VRĂNCUCANDREA, M. 78. | La CANTEMIR, IST. 191 întâlnim dativul (s. adverbul) nebienluit: Îndatăși fugai se deade. (Cfr. câmpul).] Diminutive: fugățu s. f. Au dat cocotul fugățu la dinul. SBIERA, P. 295^{1/2}. Fuga-fugău = repede. CDDE, N. 667; fugăliu lb.; fugășoră. | Aumentativ (în glumă): fugoiu s. a. CONTEMPORANU, II, 153.]

— Din lat. fuga, -am, idem.

FUGĂCIU, -CE adj. (Cheval) rapide. — Bun de fugă (mai ales despre cai). Cfr. MARDARIE, L. 345. Căi mai buni și mai fugaci. TEODORESCU, P. P. 177^{1/2}; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 197. Voinic nebun pe-un cal fugăciu. ȘEZ. IV, 119^{1/2}.

— Din lat. fugax, -acem, idem (cu terminația schimbată sub influența suf. -aciu).

FUGĂR, -Ă și **-E** adj., subst. 1°. Fugărd, transfuge, fugărf, dăcartor. 2°. (Cheval) rapide. Cheval, courrier. Perdreux blanche (Tetrao lagopus). 3°. Fugărf.

1°. Care își caută, prin fugă, salvarea; care a fugit (din patrie, de-acasă, de la oaste, de la bărbat, etc.), fugit, cfr. băjenar, dezertor, transfuge. Au trimes la casele celor fugăși... și se ațără multe... acuzas pe la prietini, după cum este obiceiul celui fugar a ascunde. NECULCE, LET. II, 272^{1/2}. Au pornit cârși pe la lăcături... acrinți să nu se teamă și să nu îmbe fugari, ci să însă sfleștecare la casele lor. E. KOGĂLNICANU, LET. III, 243^{1/2}. Ordonă să se ridice mic și mare... ca să prindă pe fugari. C. NEGRUZZI, I, 108. Să ațereze pe logodnică acestuia, fugăru cu altul. CARAGIALE, N. 113^{1/2}. Granița acoasta... nu trecut-o dem-ori fugării de oaste. IORGA, N. R. E. 57. Jeltătorii au îmblat fugari prin pădure. ȘEZ. IV, 18^{1/2}. Fata cea fugărd. REȚEGANU, P. I, 39^{1/2}.

2°. Care poate fugi repede; cfr. fugăciu. Pomeziro... decăt cerbi mai fugare... iaste. CANTEMIR, II, 197^{1/2}. Aceti doi voinici, Cu căi sumeși... Cu căi fugari... ȘEZ. III, 41^{1/2}. | Substantivat. Cal. Nu este cal în lume ce ar putea s'ajungă Fugaru-mi ce se trage din mândrul Abdalah! I. NEGRUZZI, II, 180. De frân fugaru-și fine. COȘBUC, F. 13. Primăld-mi-se'n sus și'n gios Pe fugaru-i cel frumos. ALECSANDRI, P. P. 105^{1/2}. Cfr. 176^{1/2}. | Spec. (Ornit.) = fugău. MARIAN, O. II, 406.

3°. (Literar, modern, spre a traduce neologismul „fugitiv”) Care (se) trece repede. Se observă abia și colo o scânteiere de lumină fugare. IORGA, L. I, 512, cfr. id. SĂM. III, 191. Fieva fugărd. GORUN, P. 176. Clipe fugare. SADOVEANU, SĂM. IV, 417. Pri-

vire fugărd. Idem, P. S. 38. Fugara ferice. P. CERNA, CONV. LIT. XLII, 140. Zămbete fugare. Id. P. 73.

[Cu alte sufixe (în poezie): fugăric, -ă adj., subst. 1°. Vrai să dai pe copilă... acestui fugăric? COȘBUC, E. 137^{1/2}. 2°. Voinicul dă pinten, Fugăricul sprinten Pornește săgeată. IOSIF, P. 81. | 3°. Fugărică ore. OLLĂNESCU, O. 268. | (Rare) fugăș, -ă adj., subst. (În Sălăgia VAIDA, și în Buzău CDDE, n. 667.) Pre tot fugăru cât de repede... cor ajunge. CANTEMIR, INT. 113. | fugăreț, -riță adj. Trupul [se]peși lungăreț, or ardată că e fugăriță. C. NEGRUZZI, I, 42. | (După fran. fougureux) fugos, -oasă adj. Fugosului dromadere. C. NEGRUZZI, II, 131^{1/2}. Coapsa fugosului Pogaz. CARAGIALE, S. U. E. 83^{1/2}.

— Derivat din fugi, prin suf. adj. -or.

FUGĂREĂLĂ s. f. v. fugărd.

FUGĂREȚ, -RIȚĂ adj. v. fugărd.

FUGĂRI vb. IV^a trans. Mettre en fuite, donner la chasse (à). — (Factitivul lui „fugi”, înlocuind pe vehicul fugă) A pune pe fugă (alungând, gonind pe cineva), cfr. păfuga. Împins fiind de valurile Turcilor fugărdi... IPIRESCU, M. V. 25^{1/2}, cfr. 30^{1/2}, V. 37^{1/2}. Oamenii care fugărdă un porc... SBIERA, P. 289^{1/2}, cfr. 27^{1/2}, 55^{1/2}, 61^{1/2}, etc. Se iau droșii după ei și-i fugărdesc. SEVASTOS, N. 238^{1/2}, cfr. 91^{1/2}. Păcală, ce-i fugărdău oamenii afară din casele lor... ȘEZ. III, 129^{1/2}, cfr. I, 245^{1/2}, IV, 122^{1/2}, 204^{1/2}, 207^{1/2}, VIII, 72, etc. [Derivate: fugărire s. f., fugărit s. a. Apoi o ia la fugărdi. ȘEZ. IV, 123^{1/2}; fugăreală s. f. ION CR. II, 247.]

FUGĂRNIC, -Ă adj., } v. fugar.

FUGĂȘ, -Ă adj., subst. }

FUGĂȘ s. m. 1°. Perdrix blanche (Tetrao lagopus) 2°. Hydrometra paludum.

1°. (Ornit.) (Sălăgia, Bucov. și Mold.) Un fel de potârniche, numită și fugar. MARIAN, O. II, 218 (cfr. însă 406), VAIDA; cfr. ȘEZ. II, 211^{1/2}.

2°. (Entom.) (Transilv.) Insectă care se asemănă cu țânțarul și care umblă cu o repeziune mare pe fața apei; se mai numește (în Bucov.) gonaciul, (în Munt.) goangă.

— Derivat din fugi, prin suf. -ău. (Cu numirile de pășiri: alb, fuge, sârb, fuga, cuga, n'are, probabil, nici o legătură etimologică).

FUGET s. a. v. fugi.

FUGI vb. IV intrans. I. 1°. Fuir, scier. 2°. S'enfuir. II. Se saucer, presura la fuito, s'écarter. III. Courier.

I. (Nota principală e „evitarea unei primejdii”, — cea secundară: „cu ajutorul unei depărtări repezi de salvară”).

1°. A se depărtă repede, spre a evita ceva s. a. scăpa de cineva. (Prin prep. de, mai rar prin dinainte, din față, ț de către se indică persoana a lucrui care se evită) Protiviși-că dracului și fugi-va de la voi. COD. VOR. 128^{1/2}. Fugăti de noi. CUV. D. BĂTR. II, 423. Pren sapte căi vor fugi de cătră fața la BIBLIA (1688), 146. O jună Doamnă... fugănd de cetele tartare. ALEXANDRESCU, M. II. Co-costăreși și rândunele... Au fugit de zilo reie. ALECSANDRI, P. II, 7. Moș Nichifor fugărd de cărnășie, de-și scotea ochii. CREANGĂ, P. 107. Fug... dinaintea unui domn. IPIRESCU, M. V. 30^{1/2}. Cănelo nu fuge de codru [de pănă], ci de ciomag. ROMĂNUL GLEMET, I, 11^{1/2}. De bine nime nu fugi. BARONZI, L. 35^{1/2}. | A căută să scape, a te feri (prin-o îndepărtare repede) de ceva, a evita, a evita ceva. Fugeș unul de altul. KONAKI, P. 84. Să fugăși de trândăvie! DRĂGHICI, R. 156. De multe ori fugărd ei de noroc și norocul de dinuș, căci are lenex. CREANGĂ, P. 37. De om roș... să fugi! ȘEZ. I, 127^{1/2}. Cine fuge

de judecată, dreptate nr. ars. ZANNE, P. V, 367. *Fuge de ploaie și dă în noroai.* ROMÂNUL GUMET, I, 5/2. *Fugi din călea lui.*

2°. A se refugii (dinaintea unei primejdii s. a unei situații nepăcătoare), a se retrage s. adăposti în grabă într'un loc apărut. (A bsol. s. complinit prin la munte, la țară, în băjerie, etc.) *Să fugă pre la munte.* DOSOFTEIU, PS. 35. *Fugiți 'n bejenii.* id. V. s. 26. *Neafând minută de răgaz, am fugit la țară.* C. NEGREZZI, I, 60. *Alexandru Lăpușeanu... fugind la Constantinopol, izbutise a lău oști turcești.* id. ib. 137. *Lumea din țară eră fugită la munți.* BALCESCU, M. V. 131. *Sub pădure grămlătită Șade lumea învătălă, Zina de soare fugită, Noaptea de lună pităită?* (= Casa). GOROVEI, C. 47. | Spec. A. (în lume) = a pleacă de acasă, în mod grăbnic s. tăinuț, cu intenția de a-și pierde urma (cfr. a lău lumea în cap). *Haș, ș'om fugi la lume, Doar ni s'or pierde urmele. Și nu se-or ști de noi.* EMINESCU, P. 275. *De urit mă duc de-acasă, Și urit nu mă lasă; De urit să fug în lume, Urit țag fug cu mine.* CREANGĂ, P. 141. *Hașle, mândră, să fugim, Amândouă să prăvegim.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 57. (Mai ales sub forma part.-adj., adesea substantivat, și cu înțelesul de „dezertor, fugar”) *Încolăci și zbură... în urma fugiților.* EMINESCU, X. 15. *Vreun fugit din ocaș.* COȘBUC, V. 106. *M'or zice că sănt... fugită de la bărbat.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 233. | (Prin prep. cu se arată persoana, la îndemnul s. de dragul s. subit scutit căreia pleacă cineva de-acasă) *Și vin' la noi de mă cere. De m'or dă, de nu m'or do, M'o da frunza și tarba, Ș'oia fugi cu dumnea.* ib. 48.

II. (Nota secundară: „depărtarea repede” devine tot atât de importantă ca cea principală: „evitarea primejdiei”) A scăpa prin fugă, a o rupe s. a o lău la fugă, a da dos la față (dinaintea dușmanului, a primejdiei, etc.), cfr. a o tuli, a evadă. *Fiu! Romii se aprind... Fug Gepizii, fug Bulgarii, Și Lombardii și Avarii, Fug și Hunii, fug și Goșii, Fug potop, potop cu loșii, Și se duc, se duc cu rănitul.* ALEXANDRI, P. I, 269. *Toate poalele și fugi!* ZANNE, P. III, 312. *Robul a fugit din temniță.*

III. (Nota secundară: „depărtarea repede” devine notă principală și cuvântul a fugi la cu totul local vehiculul cure. A bsol. a în legătură cu un adv. local; une-ori cu complement intern, mai ales în figură etimologică. Despre oamenii s. animale) A se mișca mai repede decât prin mersul obișnuit (prin umbriet), dând corpului său un avânt mai mare, a alerga (diferitele feluri de a - sănt: în copuli, în trap, în galop, etc.). *Fug caii, duși de apăsă.* EMINESCU, P. 213. *Ipat... își fură copulul din coștică... și fupe cu dînsul acasă.* CREANGĂ, P. 173. *Vaciile fug prin ocol.* MĂNDRESCU, L. P. 141/12. *Tot o fugă el fugă.* BIRICESCU, P. P. 305. | (Cu deosebiră la imperativ, când voim să alungăm pe cineva) *Fugi!* = pleacă, du-te repede; dă-mi pace! *Dorăfula, voie rea, Fugi de la inimă mea!* DOINE, 100/12. *Fugi la mașu, ghiuș bătrân!* ALEXANDRI, P. P. 328/12. *Fugi încolo, vină'no-coace; Sezi bînșor, nu-mi da pace!* ib. 339/12. *Fugi de-acolo s. (Mold.) încolo!* se zice, în graul familiar, către cineva care ne împărățește oică ce nu putem crede; (une-ori, în funcțiune s. u bastantivă, în opoziție cu „vino'no-coace”). *Post-ai lele cu lipiciu, Ș'oia rămas cu fugi-de-atei.* ib. 338/12. (În stilul viu al povestirii populare, găsim adesea imperativul acesta, în loc de altă formă verbală, a cu indemn direct al autorului către eroul său). *In hăfără și - fugi cu dînșele la dărul mărit!* ISPIRESCU, U. 64/12. *Lapul, fugi! dracul, fugi! și fug meru unul d'altu'.* ȘEZ. III, 191/12. | (Spre a arată o fugă repede, se întrebunțează diferite expresii figurate, dintre care cităm câteva mai obișnuite) *Fuge mândră-cind (mai rar: rupând șibiera, P. 241/12) pământul* RETEGANU, P. V, 66; cfr. ALEXICI, L. P. 237/12, SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 1074, ȘEZ. IV, 300/12 s. cu

când îl gonește cu biciul de foc ROMÂNUL GUMET, 56/12, de-și secate ochii ZANNE, P. II, 573, cu din pușcă RETEGANU, P. IV, 24/12; cfr. ISPIRESCU, U. 72/12, cât ce poate CREANGĂ, P. 215, cu niște pui de potârniche H. IV, 155, de-și rupe gîtu' FUNDRESCU, L. P. 73/12, în ruptul capului, etc. Fig. *Dalca somn!... Unde fugi? MARCOVICI, C. 6/12. Și opele cu apăsă!* fug în pământ și soacă EMINESCU, P. 208. *De pe îndălmii se vedea întreaga panoramă... coriuri albe, fugând în perspectivă unei linii nesfârșite.* ZAMFIRESCU, R. 82. *Pateroa din mine!* FUGA, JARNIK-BĂRSEANU, D. 214. | Spec. A-i - laptele (unei femei) = a-i înecată, a-i secă; a-i - cuiuș sufletul = a fi ca mort; a-i - cuiuș sângele (la cap, la inimă) = a se congestiona; a-i - cuiuș ochii după oică = a i se stoarce ochii după... a nu-și mai putea lău ochii (de neșauă, de dor de a posedă) de pe oică; a-i - cuiuș ochii în fundul capului, etc. *De se întâmplă să fugă laptele de la lehnă!* MARIAN, N. A. 147, cfr. 125. *Îl trage nu frosuș... de-î fuscă sufletul din el.* CREANGĂ, P. 306. *O cloșcă... cu pui de aur, apă de frumoaș, de-î fug ochii pe dîșii.* id. ib. 90, cfr. 93. *I se turbură și painingește ochii, fugându-i în fundul capului!* MARIAN, I. 24. *Mi-am simțit sângele fugit spre inimă.* SAVOVEANU, P. S. 42.

[Imper. fugi! (prin Sălăgia, fuma scurtată, cfr. megl. fui!)] fu! VAIDA. | Gerundial fugind și (mai des, forma imprunătată de verbal fugi) fugând. Derivate: (rar) fugire s. f. fugă, † refugiu. *Tu ești fugire mie.* PSAL. SCH. 93; cfr. CORESI, PS. 19, 184, 260. *După deslăcărția fugire a neprieteniilor...* M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA R. I, 117. *Grăbde-î fugirea.* COȘBUC, E. 44/22, cfr. 50/22; fugit s. a. *Un cal... Făcut pe fugit.* MAT. FOLC. 67; (neobișnuit) fuget s. a. CONTEMPORANUL, III, 630. | fugător, -oară adj., subst. (la origine adjectival verbal al lui fugă) care fuge (bine, lute), fugaci u; care dispare repede, fugitiv; (rar) care fuge de cale, fugar. ANON. CAR.; cfr. MARGHITARE, ap. TDRG. *Fugătorul vis al vieții.* MARCOVICI, D. 337. *Fata fugătoare.* ISPIRESCU, I. 324. *Cernă fugătoare!* TEODORESCU, P. F. 416. *Fugător în goana mare.* PĂSCULESCU, L. P. 51.]

— Din lat. fugere (= fugire), idem.

FUGILĂ s. m. Nom de chien. — Nume de căne. JAHRESBER. XII, 158.

— Derivat din fugi, prin suf. calif. -lă.

FUGITIV, -Ă adj. *Fugitiv.* — Care trece repede, trecător, fugar, fugător, de scurtă durată. *O engătare fugitivă.* HASDEU, I. C. 172. *Fruze fugitive:* de efect trecător, fără conținut real. MAIORESCU, D. III, 160.

— N. din fran.

FUGLE, -Ă † s. m. *Prisonnier, captif.* — (Numai în COD. VOR.) Prizonier, cfr. ferecat. *Pavelu fugulu chiena-me.* 51/12. (= Pavel cel legat m'au chemat. N. TESTAMENT 1648; Col legat Pavel, chemând pre mine. BIBLIA 1688). *Prădăria Paveli și alții oarecarii fugli satapului.* 83/12. (= deaderă... legați satapului. N. TESTAMENT, 1648; BIBLIA 1688). *Se ucigă fugliu.* 94/12 (= să omoare pre cel prișii. N. TESTAMENT 1648; pre cei legați. BIBLIA 1688).

— Din ung. fogoly, idem (din fogyi „a prinde”).

FUGOIU s. a. v. fugă.

FUGOȘ, -OȘĂ adj. v. fugar.

FUGULIȚĂ, FUGUȘOARĂ, FUGUȚĂ s. f. v. fugă.

FUGIĂ s. a. } v. faloagă.

FUGIACĂ s. m. }

FUGIOAGĂ s. f. — (Numai în expresiunea: A umbra = o umbilă fără rost, răzlet, a fugi de treabă. (Zmulți, în Covurleni) ZANNE, P. II, 789. [Pronunț. fu-ou-].

— Derivat din ung. fajogal „a suflă încoace și

incolor. (De la aceeași tulpină avem, în părțile Nă-
săduului, ungrisorul: fuiaș s. a. „vânt grozav, îm-
preună cu omăt” BUGNARIU, NAS. < ung. dial. *szef*
fuiaș „bătăle de vânt”, fuicaș s. m. „om nebună-
ta, sărit din țâșnă, fără seacă la vorbă” ib. < ung.
fuicaș „care se umflă în penă”).

FUJOARĂ s. f. v. fuioar.

FUIOR s. a. 1°. *Filasse de chanere* (en forme de tortis). 2°. *Chanere* 3°. *Filasse*. 4°. *Beaucoup*.

1°. Căneapă melițată și periată (spre deosebire de păcișă, călțișor, călți, stupă, brebeni, zgrebenei, canură); spec. mănuașă de căneapă melițată și întocmită în formă de păpușă s. secul. Douăsprezece fuioare, legate cu un al treisprezecea formează (Mold.) o chită, douăzeci-și-patru (s. douăzeci-și-cinci) un ort, cincizeci (Transilv.) o piatră. RĂDULESCU-CODIN, L., PAMFILE, I. C. 206, 208, DAMÉ, T. 139; *MARA OLULUI*, III, nr. 26. *Oarece țanera o fură de la vecina sa tort sau fuioar...* FRĂVILA (a. 1640), ap. TDRG. *Vădă cu un caier de fuioar*, DOȘTOFTICU, V. S. 114. *Căneapă melițată vine din Austria în fuioare*. I. IONESCU, M. 739. *Mustățile... erau... lanți ca două fuioare de căneapă*. MERA, I. B. 268. | Fig. *leyudă... un fuioar de fum*. RETEGANUL, P. III, 41/v.

2°. P. ext. Căneapă (considerată ca material din care se țese pânză). *Pânză de -*: când se bate fuioar în bumbac. (Izverna, în Mehedinți) II. IX, 61. *Se mai pune peste întreg corpul mortului încă și o pânză albă... lucrată din bumbac sau fuioar*. MARIAN, I. 85. *41 coși de pânză de fuioar*, SEVASTOS, S. 46/v. *Fă-mi cămașă de fuioar* *Că mi-ă gându să mă'nșor*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 365. *Fuioi junghiu înjunghietor, că te 'mburc în haine de fuioar*, ȘEZ, VII, 55.

3°. P. gener. Orice materie textilă (lână, bumbac, mătase, borangic, dar cu deosebire în) înainte de a fi țoasă (strânsă în formă de mănunchiu); cfr. calor, tort. *Degetele ei... torceau dintr'o furcă de aur și dintr'un fuioar de lână ca argintul*. EMINESCU, N. 8. *Să-mi aduci cu plicul tău Cinci fuioare de mătăsă* *De la mama, de acasă*. ALECSANDRI, P. P. 142. *Coama și coada ca niște fuioare de borangic*. CARAGIALE, N. 123/v. *Doi soți plini, unul cu fuioare de căneapă și altul cu fuioare de in*. RETEGANUL, P. I, 536. *Până mâni de dimineața să gătești fuioarele aceste de tora*. CREANGA, P. 5.

4°. (În funcțiune adverbială) Mult. *Mănăncă -*: mult. PAMFILE, I. C. 214 (cfr. Infulică). *Se duce măncarea pe păt fuioar*. ȘEZ, IX, 144.

† A da pânza pe fuioare = a păgubi la un schimb, a da bun și a lua prost. ZANNE, P. III, 271. | A țineă - (cu cineva) = a nu se întîmîdi. („Imaginea pornește de la răgălatul căneopii, la care operație fuioarul e ținut de cele două capete de doi inși care trag de el”. TDRG.) *Filosoful acela ținea fuioar cu boierul și nu se lăsa intru nimică mai pe jos decât dinăul*. ȘBIERA, P. 246/v. | A-și lua (ale) trei fuioare = a pleca repede de undeva, a fugi, a o șterge. BARONZI, L. 40/v. cfr. ZANNE, P. V, 298. *Fata mea, să-și iei ale trei fuioare și să te duci din casa mea*. ISPINESCU, L. 396. | - al popii = fuioarul care se dă la țară protului, când umblă cu Iordanul. De oare cu acest dar nu lipseă niciodată și se faceă peste taxa obicinuită, a rămas vorba: ca - al popii, când trebuie să dai ceva de care nu-i chip să scapi (RĂDULESCU-CODIN, L.) *o a fi pe de-asaupra ca - al popii*: a fi mai mult de cât se cuvine, a da peste necazuri nouă, după ce ai răbdat multe (ZANNE, P. VII, 106-107); a umblă ca - al popii: de colo-colo, fără astampăr, fără rost, zăpăcit (ZANNE, P. VII, 106. Cfr. PAMFILE, J. II).

[S]: fuioară s. f. Numele unui joc de copil. PAMFILE, J. III. | Derivat: (rar, Bucov.) fuioaros, -oasă adj. Ca fuioarul. MARIAN. | Diminutive: fuioarăș, (mai rar) fuioarăș. *Până dimineața vei țoarca fuioarășele acestea de in*. RETEGANUL, P. I, 54/v. Au

rugat pe babă ca să iasă fuioarășul, să-i găteargă piciorușul. ȘBIERA, P. 295/v.

— Din lat. pop. *foliolos, -um (diminutivul lui *follos*, deci, propriu: „burdușel”).

FUIORĂȘ s. a., **FUIORĂȘ**, -oasă adj. } v. fuioar.
FUIORĂȘ s. a.
FUIORĂȘ s. a. v. fuioar.

FUITU vb. IV^a. *Bourrer*. — (Ungrisor; Transilv.) A îndesa. Cfr. VICIU, GL. 94. [S]: (rar) fuitul. | Derivat: fuituire s. f. ib.]

— Din ung. *fejteni* „a sugrumă”. Cfr. fuituală, fuituitor.

FUITUALĂ s. f. = foitaa. (Mold.) Umplutură de pușcă, de pistol, din călți, cărpe s. hârtie, ce se bate peste alică s. iarbă. COSTINESCU; cfr. H. VI, 116 (le-puren în Fălcin). *Sărmană bibliotecă!... toată a slujii de fuituală lăncierilor*. C. NEGRUZZI, I, 11. *Fuituală cu cărpe au fost puștile încercate...* MARIAN, SE. I, 213. [S]: fuituală, furtuală. TDRG.] — Derivat din fuitul.

FUITUITOR s. m. — (La minerii din Munții-apuseni) Unaltă de fier de lungimea și grosimea șfredelului, cu care se îndesă (se fuituiește) umplutura de praf de pușcă (s. de dinamită), când se sparge piatră. VICIU, GL.

— Derivat din fuitul, prin suf. *inatr*. -itor (traducând întocmai pe ung. *fejtelő*, idem).

FULĂR s. a. *Foulard*. — (Franțuzism) Pânză ușoară de mătăsă. | P. ext. Basmă de mătăsă, de inșor, etc. pe care o poartă de obicei bărbații la gât, iarna.
— N. din fran.

FULĂRIT † s. a. v. folărit.

FULĂU s. m. 1°. *Vouris*. 2°. *Marouie, camomille-puante, camomille-des-chiens* (*Anthemis cotula*). (Mold.)

1°. (Fam.) Pierde-vară. *Unu' ară, Doi se miară. Doi fulăi, Patru umblăi și un fâoi-fâoi?* (= Porcu). GOROVEI, C. 303; cfr. ȘPIEAȘTA, ap. TDRG.

2°. (Bot.) = romeniță-puturașă. DICT.

— Etimologia necunoscută; (TDRG. crede că este ung. *faló* „măneacă”; pentru întelesul 2°, cfr. fulică).

FULCĂL s. m. *Prune séchées*. — (Răușor, comit. Făgărașului) Prună uscată, caldă încă, atunci când se ia de pe leasă: *Dă-mi câțiva fulcăi!* VICIU, GL.

FULĂNDREȚĂ s. f. *Guenille*. — (Termen de dispreț) Haină proastă; cfr. fleandură, buleandă. *Femei în niște fulăndrețe de atambă răcoaptă*. TONESCU-BOTENI, S. X, 82. [S]: flendreță s. f.] — Alterație diminutivă din fleandură.

FULFĂG s. f. (Bot.) — (Vânju-mare, în Mehedinți) Nume de plantă (nedefinită mai de aproape). II. IX, 122.

FULG s. m. 1°. *Ducet*. *Plume*. 2°. *Flocon*.

1°. Până fină și moale, cu fire subțiri și mătăsoase, care crește mai ales pe burta păsărilor și printre penele mari; cfr. puf. (În comparații, spre a indica ușurime mare, cfr. pleavă) *Moș Vlad... cu ochi de vulpe, zăreă creștetul delicat al droșiei mișcând printre fulgii colidiei*. ODOBESCU, III, 14/v. *Fulg de păsare mătură*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 170. *Dragostea absurdalnică... E ca pleava de ușoră și ca fulgul ce'n vânt zboară*. THEODORESCU, P. P. 302°. *Ca p'un fulg, o tai în brațe*. IBIRESCU, P. P. 364. *Baba descântă bolnavului de izbîtură cu un fulg (pânză) într'un clondir cu apă nelncepută*. GRIGORIUCU

RIGO, M. P. I, 90. *Am o găscă pe apă Și ca fulgii în pădure?* (= Corabia). GOROVEI, C. 100. *Cine fură găina altuia, îi nămădă fulgii pe coalăta lăune.* ȘEZ. III, 123. † (*A bate pe cineva*) să-i nămădă fulgii: zdărnă. (Imaginea o luată de la perinele din care zboară fulgii când le bați.) ZANNE, P. I, 462; BARONZI, L. 48/2. *O lovi odată cu mizele de-a mers fulgii.* ISPIRESCU, L. 209. *În bădău de i-nu mers fulgii.* PAMFILE, J. III (cfr. a-i merge (cuiva) petecele). | Ca-pe apă ușor, fără greutate; în voia întâmplării. ZANNE, P. I, 462. *Acum ajunseră nevastori grei ca fulgul pe apă.* ISPIRESCU, L. 286. | Spălat - : astfel ca să strălucească. DDRP. | Spec. Pâna cu care coborâra face să zdrăngănească cordele cobozi. *Cobiza are coarde, călăș, fulg.* (Bălcireni, în Dâmbovița) H. IV, 57.

2° Părticică ușoară și cristalină de zăpadă, care cade pe pământ când ninge, flotaie. *Fulgii zbor, plutesc în aer.* ALECSANDRI, P. II, 9. *A început de ieri să cadă Căle un fulg. COȘBUC, P. 62. Fefșoara lui, Spana lăptelul... Neajunsă de soare, De fulg de ninsoare.* TEODORESCU, P. P. 92.

[Diminutiv: fulguleț, BIRICESCU, P. P. 256.]

— Se pare că avem a face cu un adjectiv substantivat, cu înțelesul fundamental de „strălucitor”, care ar putea fi lat. pop. *fulgus, -a, -um (adjectiv post-verbal din *fulgere* „a străluci”). CONV. LIT. XXXIX, 65-66, sau reconstruit din *fulgulus*.

FULGĂETURĂ s. f. v. fulguli.

FULGER s. a. (s. m.). 1° *Éclair, foudre.* 2° *Petite cuscute (Cuscuta epithymum).*

1° Lumină vie și pătrunzătoare provenită din descărcarea electrică a doi nori (urmată sau nu de tunet); cfr. trăsnet: fulgerul care izbește pe cineva s. ceva. (În comparații, spre a indica înțelul mare, cfr. gănd, vânt) *Fulgerul ce iase de la rădărit și se iceacă până la apus.* TETRAEV. 243. *Prin pișcași gon-i-va cu fulgere multe.* DOSOFTEIU, PS. 51. *Ca cum ar merge fulgerul, aș mergea focul împrejur.* NECULOE, LET. II, 352/2. *Fulgere cu trăsnet prin căzduh scăpărătoare.* KONAKI, P. 101. *„Dacă voi nu mă ureți, eu mă creșc”, răspunsu Lăpușneanul, a căruia ochi scânteioră ca un fulger.* C. NEGRUZZI, I, 139. *Sai, Române, pe omor, Fă-te fulger răzbitor.* ALECSANDRI, P. I, 267. *Al vieții vis de aur ca un fulger, ca o clipă-i.* EMINESCU, P. 188. *Dracii s'au împrăștiat tute ca fulgerul în toate părțile.* CREANGĂ, P. 144. *Fata ieși din curte ca fulgerul.* ISPIRESCU, L. 13. *Doral meu pe unde pleacă... E mai repede ca vântul, Ca fulgerul și ca gândul.* JANK-BĂRSEANU, D. 90. | Fig. *Cu fulgerile săbiilor celor acufite...* ANTIM, P. 4/2. *Fulgere ias din ochii săi!* ALECSANDRI, P. I, 268. *Atunci un fulger de adevăr îmi lumină mintea.* ID. DACIA LIT. 261. | (Atributiv, modern) *Trenul fulger.*

2° Totuștel din trifoi (Boufariu, în Transilv.) VICIU, GL., tor[le].

[Plur. fulgere, rar (în poezie) fulgeri. | Și: sfalger s. a. (Văleoa, Dolj), Romanai, Ban.], ap. ODDE | Diminutiv (neobituit): fulgeruț s. m. GOROVEI, C. 357.]

— Din lat. fulger, -erem (în loc de *fulgurem*), idem.

FULGERĂ vb. I. *Faire ou lancer des éclairs, foudroyer.*

I. Intrans. 1° Impers. A se produce fulgere. *Încăpând a fulgeră, se părea că cerul arde.* DRĂGHICI, E. 9. *Cum fulgeră de stranic... groaznice tunete o să acem!* C. NEGRUZZI, I, 58. *Când fulgeră, se face cruce.* ȘEZ. III, 49; cfr. I, 126/2, 192/2, II, 194/2, III, 121/2, 129/2, 46/2 etc. *Când fulgeră, poporul cortesea că se bat zmeii unul cu altul.* (Băltinești, în Covurland) H. III, 23.

2° (Subiectul e Dumnezeu, cerul, norii, etc.; rar) A produce fulgere. *Îmi place să văd cerul fulge-*

rând. ALECSANDRI, P. I, 144. *De-ar veni luna Mai Să-mi auză cerul tanând, Să văd norii fulgerând.* idem, 287/2. (Figură etimologică) *Fulgerul fulger și cei rășipi pre dinși.* HETIA (1688), ap. TDRG. † (Despre om) *Fulgeră și tună de mână, v. tună.*

3° Fig. A scelpi ca un fulger, a scânteia. *Un foc... pe ceruri... Noaptea fulgerând se vede.* KONAKI, P. 277. *Coroanele... le fulgeră pe franți.* EMINESCU, P. 213. *Bănuș trâmbița, fulgeră armele.* ARHIIVA, I, 43. *Pală'n aer fulgeră, Capul Mărzăceș zbură.* ALECSANDRI, P. I, 114. *Ochii îi fulgeră cuică: aruncă priviri săgetătoare, pătrunzătoare ca lumina fulgerului.* *S'aruncă furtunatic spre rob atunci sulțanul Și-i fulgeră'n cap ochii și în-mână itataganul.* COȘBUC, B. 15. | A se ivi s. a. trace repede ca un fulger. *Mii de idei îmi fulgerau prin gând.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

II. Trans. 1° A lovi cu fulgerul, a trăsni. *Se/dntul tământu pe un fulgerul.* DOSOFTEIU, V. s. 29; cfr. 140/2, 116/2. *Sănci cu fruntea fulgerată.* ALECSANDRI, P. II, 257. (| *Rar*) Refl. (despre poame) A se închir. *Coajele de nucă nu se aruncă în foc, că la anul se fulgeră nucile.* ȘEZ. III, 149/2.

2° Fig. (Literar, în parte după fran. *foudroyer*) A săgeta s. a. dobori pe cineva (cu privire fulgerătoare, cu o lovitură năprasnică, etc.). *Vizirul... fulgeră armata cu o ochiu plin de diapref.* ALECSANDRI, P. II, 347. *Fulgerat de spaima loviturii, se'naltă roibu'nviforant.* COȘBUC, P. 14. *Vlădica Inocențiu îndrăzni să fulgere cu excomunicarea sa pe acel care îndeplinea aceste funcții de spion, Isusitul Ballog IORGA, L. II, Să nu îndrăznești să te miști, că te fulger!* (avea un revolver în mână). SANDU-ALDEA, V. P. 73.

3° (| *Rar*) Făc. A face să fulgere, să scânteiească. *Sabia și-o fulgeră.* MSS. (sec. XVII), ap. GCR, I, 171/2.

[Și (ilan, Oltenia): sfalgeră (DDG nr. 673). | Derivate: fulgerare s. f. (Bg.) *Prin una din acle fulgerări de conștiință... Ana înfetea... și căsăi ochii mari.* VLAHUȚA, D. 233; fulgerat s. a. o boală de vito. (Băleni-Sârbi, în Dâmbovița) H. IV, 143, cfr. fulgerătură; fulgerător, -oare adj., adv. *Nu vedeți cumplății nori Cum soseș fulgerători?* ALECSANDRI, P. I, 439. | Fig. *Mai toți mureau de podagră or de or'un atac fulgerătoriu.* CONTEMPORANUL, II, 247. | Pătrunzător, săgetător. *Îi aruncă o căbătură fulgerătoare.* C. NEGRUZZI, I, 322. | Iute ca fulgerul. *Lucașărul... S'aruncă fulgerător, Se confundă în mare.* EMINESCU, P. 262. *Câteva bătaii ușoare în ușa cărora le răspunsură fulgerător de repede zvăcnirile oprigi ale inimii lui.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI, 425. | Spec. (Zile) fulgerătoare: numele celor trei zile (15, 17 și 18 Ianuarie) rele de fulgere, trăsnete și viore. Cfr. MARIAN, SE I, 237; fulgerătură s. f. (cfr. lat. fulguratura) (| *Rar*) Fulgerare. *Le-am vădat... ochii cu fulgerătură.* COȘBUC, P. 113. | Spec. (Med.) Epilepsic. LEON, MED. 128. *Cădeu în fulgerătură, de-i săcară toate mădulărit.* DOSOFTEIU, V. s. 217, cfr. 98, 48/2. *Când fulgeră întâiu, să iai paie de jos cu ochii închiși, căci sânt bane de fulgerătură.* ȘEZ. III, 121/2, cfr. 197/2, II, 93/2. (După POLIUZ și COSTINESCU ar însemnă și: babe ce ies în cap la copiii mici; după BĂRCIANU și: junghiu.)

— Din lat. pop. fulgerare (= fulgurare), idem.

FULGERĂTOR, -OARE adj. } v. fulgeră.

FULGERĂTURĂ s. f. }

FULGEREL s. m. v. fulger.

FULGERESTE adv. *Prompt comme l'éclair, avec la rapidité de l'éclair.* — Iute ca fulgerul. *Zberul uto-și repază lăpărește, ogărește, Mărește, fulgereste.* ALECSANDRI, P. P. 113/2. *Dă treacă-mi fulgereste în minăle alea gândurii, d'acolia mi se pironă mintea asupra unii ogne.* JIFESCU, O. 92. — Derivat din fulger, prin sufl. adv. -este.

FULGUI vb. IV^{ed}. *Neiger* (à gros flocons).—Impera. A ninge cu fulgi rari, a începe să cadă fulgi de zăpadă, cfr. *fufală*. *In spre seară... începă să inchege și să fulgure*. I. NEGRUZZI, I, 338. *In Martie (și chiar în Aprilie) poate fulgi de zăpadă*. MEHEDIŢI, R. 12. *Fulguiă rar de ninsoare*. SANDU-ALDEA, A. M. 45. *Când iarna fulgure cu soare, e semă că are să ningă târziu*. ŞEZ. VI, 62. *Fulgure a ninsoare*: începe să ningă. PAMFILE, C. *Fulgus... arar din copaci* (: se scutură fulgi de zăpadă). ANGHIEL și IOSIF, C. L. 230. [Derivate: **fulgure** s. f. *Fulgurii rezezi de zăpadă*. IONESCU-BOTENI, S. N. 215; **fulguit** s. a.; **fulguită** s. f.; **fulguitură** (fulgătură) N. A. BOGDAN, ap. TDRG, s. f. Când dă câțiva fulgi de zăpadă se zice **fulguită** s. prășcaiu. (Pietroșița, în Dâmbovița) II. IV, 151.]

— Derivat din fulg, prin suf. denominat. -ui.

FULGUITĂLĂ, **FULGUITĂRĂ** s. f. v. fulguit.

FULGULEŢ s. a. v. fulg.

FULGURĂNT, -Ă adj. *Fulgurant*. — (Franzuzism, rar) Care aruncă o lumină vie și repede, fulgerător. *Focuri de artificii... bășici fulgurante*. ODOBESCU, II, 540. [Familia: **fulgurație**, **fulguratiune** s. f. Fulgerare în regiunile înalte ale atmosferei, fără tunet. Fig. *Fulguratiune de luciditate*. EMINESCU, N. 106; **fulgurită** s. f. Fulgerul când pe un pământ nășpos... îl topește, formând... un tub conic, numit **fulgurită**. PONT, P. 229.]

— N. din fran.

FULICĂ s. f. (Bot.) = romonița-puturoasă.

— Cfr. sârb. *fulika* „viburnum lantana”; cfr. *fulău* (2^a).

FULIE s. f. (Bot.) 1^a. *Herbe à la Vierge* (*Narcissus poeticus*). 2^a. *Aigrette de diamants*. 3^a. *Aigrette*. 1^a. (Munt.) Floare de narcis, cfr. *zarnacadele*. PASTU, PL.

2^a. P. anal. Floare de diamante, podoabă de piestre prețioasă, în forma florii de narcis. *Fulile și ghiordanele cocoanelor*. FILIMON, C. II, 603.

3^a. (Improprie) Pompon; cfr. *tuia*. *Calpac ungurec împodobit cu o fulie neagră de penă de cocor*. BĂLCESCU, M. V. 379. *Pene de erodiu din cele mai frumoase spre a face fulii*. idem, 416.

— Din turc. *fulya* „floare de narcis”.

FULINGINE s. f. (ș. d.) v. funingine ș. d.

FULMICOŢON s. a. (Chim.) *Fulmicoton*. — Bumbac pregătit cu acid azotic concentrat, care se aprinde și face o explozie mai puternică decât a prafului de pușcă. — N. din fran.

FULMINĂNTE s. f. plur. v. formănate.

FULMINĂT s. a. (Chim.) *Fulminat*. — Sare explozivă, compusă din acid fulminic și o bază. *Fulminat de mercur, de argint*. [Familia: **fulminic** adj. (Chim.) *Acid fulminic*; compus din clorogen și oxigen.] — N. din fran.

FULTĂC s. m. și a. *Coussinet*. — (Dâmbovița, Iașomița) Cultuc, periniță, pușior. *Dă-mi un fultăc mai moale, că asta parcă-ți piatră!* CONV. LIT. XLIV, II, 355; cfr. H. VII, 156.

— Derivat din *faltu*, prin suf. -ne (după *cultuc*).

FULTĂLĂ s. f. v. fultăială.

FUM s. a. 1^a. *Fumée*. 2^a. Médicament mercuriel contre les maladies syphilitiques. 3^a. *Prétention, vanité, présomption*. 4^a. *Famille, maison*.

1^a. Amestec de gaze, de aburi și de particule de diferite alte corpuri (funingine, cenușă, etc.), de

obicei de colorare cenușie s. neagră, ce se desface din corpurile în ardere. *Fumul să lățească*. DOȘOFTEICU, PS. 50. *Toate ale lumii sânt deserte... și fericirii sânt acia ce la socotesc ca fum*. ACSINTY UHICARUL, LET. II, 180. *După ce s'au frecat lemne... au început a stobozî pușin fum*. DRĂGHICI, R. 69. *Cândărușa se umplă de un fum gros*. C. NEGRUZZI, I, 18. *Fumul țigaretelor... zboară în spirale*. ALECSANDRI, P. II, 5. *Dihania de lup adulmecă și vine după fum*. CREANGĂ, P. 131. *Fumul alb a lene iese din cămin*. COȘBUC, R. 6. *Ți aprinsă o țigare, trase lacom fumul în piept*. SANDU-ALDEA, A. M. 86. *Când fumul se suie drept în sus, ori în direcția nordică, vremea se va îndreptă; dacă se împriște și cade jos, că vremea*. ŞEZ. II, 65. *Până nu faci foc, fum nu iese!* (covă adevăr este în orice vorbă, ce se zronește despre cineva). ZANNE, P. I, 174. (În blesteme) *Fumul să se alungă de tine!* PAMFILE, J. II. A pune (ceva) la - : la afumat. *Puscose niște șuncă la fum*. BARAC, T. 68. † Fig. A avea fum (s. ceață) în creieri = a fi beat. (Olt) ZANNE, P. II, 93. Spec. Cantitate de fum pe care fumatul o trage de-odată din țigare s. din pipă. *Dă-mi țigaretă să trag și eu un fum!* † (Bot.) - ul-pământului = fumărită. PANTU, PL.

2^a. (La plural) Spec. (Med.) Substanțe medicamentoase, mai cu seamă praful mercurial ce se pun pe cărbuni, întrebunțându-se foarte des în medicina pop. pentru vindecarea unor boale și mai ales a celor sifilitice; cu ele se afumă partea bolnavă. (*Fumurile* se iau, bolnavul intră la fumări). CREANGĂ, GL. *Bolnavilor de cel-pierit, când boala e grosă, li se dă salce, ba une-ori chiar fumuri*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 38. *Jupân Strul... negustor de salcie, fumuri și alte otrăvuri*. CREANGĂ, P. 112. *Iau fumuri cei bolnavi de cel-pierit sau frenie (sifilis)*. CREANGĂ, GL. *Da-că bolnavului de reumatism, cu toate călă inecate, tat nu-i trece reumatismul, atunci intră la fumuri (Muntenia) sau la bea salce (Moklova)*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 159.

3^a. Fig. (azi, numai la plur.) Încipuire pretențioasă, aspirațiuni deșarte, presumpțiuni, vanitate, gârgăuni. (Construcții: Omul are fumuri s. este cu fumuri, cuivă îl intră s. i se suie fumurile în s. la cap). *Alte fumuri mai mari aceluia murieră urlă în cap*. MAGAZ. IST. II, 147. *Până a nu lua fum de domnie...* ZILOT, CRON. ap. DDRP. *Omenesci fumuri cu fumurile pier*. ALEXANDRESCU, M. 93. *Este cel mai plin de fumuri, cel mai nerod*. C. NEGRUZZI, II, 306. *Dulce este viața ce curge lin, departe De-ol omenirii zgomot, de-a ei fumuri deșarte*. ALECSANDRI, P. I, 132. *Nimic din fumurile și strămbăturile feciorilor de bani gatu!* VLAHUȚĂ, D. 60. *Fumuri juvenile*. CARAGIALE, S. N. 163. *Ce-o fi având soră-su, de nu mai vine pe la ei? So fi amești fumurile de ministrează?* id. ib. 145. *Îl intrase fumurile în cap că ar fi ceva de dinul*. ÎSPIRESCU, U. 109. Cfr. *Infumurat*.

4^a. † Fig. (Fîind vorba de dări) Casă (în care se face foc), cei ce locuiesc sub un copert, familie. *Atunce împăratul... au și orânduți în toate ferile lui, de treizeci de fumuri să mai facă un om de oaste gata en toate ce ar trebui*. NECULCE, LET. II, 370. Cfr. *fumărit*.

[Plur. fumuri.]

— Din lat. *fumus*, -um, idem.

FUMĂ vb. 1^a (I). I. (Cheminée) *fumer*, (lampo) *fler*. II. *Incentier*. III. *Fumer* (du tabac).

I. Intrans. A arde cu fum, a fumega. (Brașov) *Fumă lampo, soba*.

II. (Încehîț) Fact. A face să fumege, să ardă. *Tătarii ardă și prădă țeara Lezeacă... și fumă țeara Lezeacă la vederea ochilor Leșilor*. M. COSTIN, LET. I, 250. *Au dat foc... orașului... Căzaci fumă a bieștor lăcutori... Măsurde*. id. ib. 309. Cfr. *fumărit*.

III. Trans. și intrans. A aspira, a trage fu-

mul din țigară s. din pipă, cfr. a bea tutun. *Ei fumă și concersază*. C. NEGRUZZI, I, 328. *Se deprimă a bea cafea turcească și a fumă dintr'un ciubuc lung*, idem 69. *Fumez unmai țigări*.

[Derivate: (rar) *fumare* s. f. (de obicei) *fumăt* s. a. *Unul fumatului*. ODOBESCU, II, 288. *Fumatul tutunului*. SADOVEANU, P. 8. 158. *Fumatul aprit*: *fumător*, -oare adj. (neobișnuit) Care produce fum. *Vulcan fumător*. DRĂGHICI, R. 31 (mal des) subst., — în opoziție cu *nefumător*, (-oare) — Care obișnuiește să fumeze, cfr. ciubucosa, tutunări.]

— Din lat. fumo, -are „a fumeză”, cfr. afumă.

FUMĂGIU s. a. v. fumegeai.

FUMĂR s. a. Ouverture dans le toit par laquelle sort la fumée. — (Transilv.) *Fumăral* este o gaură anume făcută în coșuri, ca fumul din budureț, urloiu, țară, băbură, etc. să aibă pe unde ieși din podul caselor. FRÂNCU-CANDREA, M. 100. Cfr. bagea, bageagă, hogaș, cucușea, ochiul podului, etc. DAMÉ, T. 98. *Cu firușul pălului de-asupra fumării lui*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 252. *Ai dubit-o pe fumăriu*. MĂNDRĂSCU, L. P. 201/11.

— Din lat. fumarium, idem.

FUMĂRIE s. f. v. fumărie.

FUMĂRIȘ † s. m. *Receșor du fougage*. — Cel care încașă, pe vremuri, fumăritul. *Iăcuse mai puțin pustietoare decât căndrășii...* *fumărorii, zăpșii, pașfirii, ceapșii*. RUSSO, s. 109.

— Derivat din fumar, prin suf. nom. agent -ar.

FUMĂREĂȚĂ s. f. 1^a. *Maison enfumée*, 2^a. *Grande quantité de fumée*.

(Prin Muscol)

1^a. Casă afumată. RĂDULESCU-CODIN.

2^a. Fumărie, fumărale, fumegeai. lb.

— Derivat din fum, prin suf.-loc. -ăreșă.

FUMĂRIȘĂ s. f. (Bot.) v. fumărișă.

FUMĂRIE s. f. *Fumée épaisse, grande quantité de fumée*. — Fum mult, cantitate mare de fum, fumăreată, fumegeai. *Fumărie strâșnic de mare, încet se-nădușii*. EMINESCU, L. P. 207; cfr. GORUN, F. 21. [Cu alt sufix: *fumărale* s. f. *Fumărate de baligi*. CREANGĂ, A. 125.]

— Derivat din fum, prin suf. col. -ărie.

FUMĂRIȘ † s. a. *Fougage*. — Dăre, impozit ce se plătește pe vremuri, de fiecare fum (casă în care se făcea foc). *Au mai eșit și alt obicei nou, anume fumăritul...* *câte 2 porții tară 2 orși, în țâră în Iași. Eură la țâră au dat oamenii fumărit câte 1 zlot de casă. Aceste obiceiuri bune s'au izcolit în zilele lui Antioh-codă, de i-au rămas pomonă*. N. COSTIN, LET. II, 59/11; cfr. NECULCE, LET. II, 203/11; 314/1; BĂLCESCU, M. V. 649.

— Derivat din fumar, prin suf. participial -it.

FUMĂRIȘĂ s. f. (Bot.) *Fumeterre* (*Fumaria officinalis*). — Mică plantă ierboasă, cu flori purpurii s. albe și trandafirii. ȘI: fumul-pământului, iarbă-de-curcă, săftereă, seftereă. PANTE, PL.; LEON, MED. 39. [Cu alt sufix: *fumărică*, lb.]

— Derivat din fum, prin suf. -ărișă (cfr. numele latin).

FUMĂT s. a.

FUMĂTOR, -OARE adj., subst. } v. fumă.

FUMEDENIE s. f. *Multitude, foule*. — Grămadă mare, cantitate mare (mai întâi „de fum” și mai târziu și de orice alt lucru). *Să dobdănesc iertare*

multelor mele fumedenii de păcate. ÎNDREPTĂREA LEGII, ap. GOR. I, 157/11. „*Fumedenii* = desime mare de oameni ori de copaci”. ȘEZ. II, 228/11.

— Derivat din fum, după *smunedenie*.

FUMEGĂ vb. I. 1^a. *Fumer, déjager de la fumée*. (Lampe) *flor*, 2^a. *Echolar, répandre des vapeurs*. Intrans. 1^a. A face fum, a arde (fără flacără) cu fum mult. *Ceale dooa lemna ale tăciunilor ce fumeză*. BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Tăciunii fumegeau în cătră*. C. NEGRUZZI, I, 92. *Ala tale vechi altare-or fumeză De mireasa acumpe pline*. OLLĂNESCU, H. O. 235. *Să fumege 'nainte-mi orașele 'n ruine*. EMINESCU, P. 203. *Rugul ce ridicăse... adesea fumeză*. ISPIRESCU, U. 69/. } Spec. (Despre o lampă, o lumânare, o candelă, o sobă) A arde cu fum. *Aprinse o lampă...* *lumina și fumeză, pălpâind*. EMINESCU, N. 58, cfr. 4. *Luminarea fumeză încă*. C. NEGRUZZI, III, 446. † A-1 *fumegea (culvă) nassul* — a fi mânios, supărat. ZANNE, P. II, 320.

2^a. P. anal. A scoate aburi, a abură. *Laun!*. — în soare se sedentează *fumegeând*. ALECSANDRI, P. II, 41. *Piatra* [Craiuului], *după liniștirea ploii, fumegea în continuu*. TURCU, E. 45. } (Despre bucate) A scoate aburi, frigidându-se. O plătică de Snagov... *fumegea sub dogoreala cărbunilor*. ODOBESCU, I, 464.

[Derivate: *fumegeare* s. f. *Fumegeări de părol*. BĂLCESCU, M. V. 580/11. *Fumegearea înserării*. SADOVEANU, N. 119; cfr. F. S. 28, 45; *fumegeător*, -oare adj. *Nărdie ceale fumegeătoare* [ale calului]. BELDIMAN, N. P. I, 73; *fumegeat*, -ă adj. (și cu înțeles de) *fumegeând, fumegeător, scoțând aburi*. *Au înșif șabia mea în conșta sa, scoțându-o fumegeată din el*. BELDIMAN, N. P. I, 71.]

— Din lat. fumigare, idem. Cfr. afumegeă.

FUMEGĂȚOS, -OĂȘĂ adj. v. fumegeos.

FUMEGĂIU s. a. *Fumée épaisse, grande quantité de fumée*. — Cantitate mare de fum; fumărale, fumărie, fumăreată. *Se făcă un fumegeai...* *des și iule*. GORJAN, H. IV, 197. *Afumă moi întâi stupul, punându-l cu gura pe un fumegeai de cărpă curată*... MARIAN, N. 169. [Cu alt sufix: *fumăgiu* s. a. (Fălcu), ap. CDDE.]

— Derivat din fumegă, prin suf. subst. -ăiu (după *mucigaiu, putrigaiu*).

FUMEGÓS, -OĂȘĂ adj. *Qui fuma; qui exhale ou qui répand des vapeurs*. — (Neobișnuit) Care fumegea, fumegeând, fumegeător, din care iese fum s. aburi. *Noaptea să vestește prin fumegeos unde*. PANN, E. V, 121. *Ceahăul...* *ferbe fumegeos*. ALECSANDRI, P. II, 90. *Un morman de pialof alb și fumegeos*. ODOBESCU, I, 79/11. *Sprânșul fumegeos*. Idem, III, 594. [În L.B. se dau și formațiunile neobișnuite (derivate din *fumegeai* și *fum*): *fumegealós, -oășă* adj. și *fumeos, -oășă*.]

— Derivat din fumegă, prin suf. adj. -os.

FUMÉE s. f. (ș d.) v. femele ș. d.

FUMIGĂȚIE, FUMIGĂȚIUNE s. f. *Fumigation*. — Afumare cu mirodenii a alte substanțe. *Fumigațiuni scitice*. *Barbarii...* *aspiră pe gură fum de săbiușă* [o plantă]. ODOBESCU, II, 293. } Spec. (Med.) Acțiunea de a diriga asupra părții suferinde fum produs din arderea unei substanțe medicamentoase. LEON, MED. 156.

— N. din fran.

FUMÓS, -OĂȘĂ adj. v. fumegeos.

FUMUR, -Ă adj. = *fumăriu*. *Oi fumure*. (Chiojlu-Băscă, în Buzău) H. II, 27. *Măță* *fumur*. (Copereni, în Ialomița) lb. VII, 149. *Capră fumură*. (Pinta, în

Dâmbovița) ib. IV, 16; cfr. (Glod-Siliștea, în Buzău) ib. II, 117, JAHRESBERG, V, 189.

— Din lat. *fumulus*, -a, -um, idem (cu schimbare de sufix pentru *fumidus*). CONV. LIT. XXXIX, 303.

FUMURIU, -E adj. *Gris, couleur fumée*. — De culoarea fumului. *În coperta naltul calpac de hărășie fumurie*. ODOBRESCU, I, 133/. *Linia fumurie a drumului*. ZAMFIRESCU, R. 220. *Cravată fumurie*. BARSABESCU, V. 118. *Înserarea fumurie*. SAPOVEANU, M. 106. *Pâcla fumurie a amurgului*. TAFRALL, S. 3. *Pisărică fumurie*. ȘEZ, V, 45/. *Berbec cu lână fumurie*. (Biclușești, în Dâmbovița) H. IV, 53, I, 204, II, 167, 261, III, 194. † Substantivat. *Fumuria* — numire de oasne. (Chiojdu-Bâsca și Măricineni, în Buzău) H. II, 28, 146.

— Derivat din *fumar*, prin suf. adj. -iu.

FUMUROS, -OȘĂȘ adj. 1°. *Éphémère*. 2°. *Vaniteux, vanin*.

1°. † Efemer, care se trece repede. *Fumuroase și îngelătoare lucruri*. VARLAAM, C. 226, 11.

2°. (Rar) Plin de fumuri, infumurat, vanitos. *Prejudiții fumuroase și ridicule*. C. NEGRUZZI, I, 72.

— Derivat din *fumuri* (pluralul de la *fum*), prin suf. adj. -os.

FUNĂR s. m. *Cordier*. — Cel care face funii. *Trei funari funii făcătoare*. MARIAN, N. 550. *Că funarii împletec și bătăuși tot ciopleș, Furcile lui pregălesc*. CĂTANA, R. 135. *Le oă la funarii și acesta face din cănpă de sămănași străunguri, funie scurtă...* BREHENIL, GR. P. [În Brașov: fânar. ALEXI, Ulița Fânurilor, I] † (derivat nou din *funie*): *funier*. †

— Derivat din *fuse*, prin suf. nom. agent. -ar.

FUNĂRIE s. f. 1°. *Corderie*. 2°. *Cordage*.

1°. Atelier unde se fac s. prăvălie unde se vând funii. *Să nu faci oșăși, pilări, buclătării... funării să nu abă*. URICARIU, X, 214, 11.

2°. (Neoblicinut) Toate funiile, străungurile destinate la o corabie, la un transport sau la o mașină. COSTINESCU.

— Derivat în înțelesul 1° din *funar*, prin suf. loc. -ie, în înțelesul 2° din *funie*, prin suf. col. -arie.

FUNĂȘ s. m. *Propriétaires dont les terres sont contiguës*. — (Învechit) Proprietari, ale cărora funii de pământ se învecină. HASDEU, CUV. D. BĂTR. I, 61. *Brazde... a tăiat cu plugul de pe la funași*. REV. CRIT. I, 141.

— Derivat din *funie*, prin suf. -aș.

FUNCIĂR, -Ă adj. v. *funciar*.

FUNȚIE (mai rar), **FUNȚIUNE** s. f. *Fonction*. — Ceea ce are de îndeplinit o persoană s. un lucru. I. (Despre persoane) *Prin împărțirea funcțiilor, națiunile... produc... armonia tobului, unitatea*. BĂLCESCU, M. V. 3. I. Spec. Sarcină publică s. privată, serviciu, slujbă în administrarea s. guvernarea unei țări, dregătorie. *Funcția de episcopie*. URICARIU, V, 26. *A primit funcția*. MAIORESCU, D. IV, 254. *Să mă insulte în exercițiul funcțiunii*, ap. id. ib. 502.

II. (Despre lucruri) 1°. (Fiz.) Acțiunea proprie fiecărui organ s. aparat dintr'un organism viețuitor. *Funcțiunile inimii, stomahului. Funcțiunile fuzelor, duminelor, pistilului. Funcțiuni de respirație, circulație, digestie. Funcțiunile vieții animale, vegetative*.

2°. (Mecan.) Acțiunea unei mașini.

3°. (Mat.) Cantitate care depinde de una s. mai multe variabile.

4°. (Filol.) Rolul unui cuvânt ori părți de cuvânt în grai. *Funcțiunea sufixelor diminutive în limba română este de a da cuvintelor un înțeles micșorător sau desmișcător*.

[Familia: funcționă vb. I° intrans. (Despre un organ, un aparat, o mașină, etc.) A-și îndeplini funcțiunea. *Un mecanism care să funcționeze de la sine...* MAIORESCU, D. IV, 385. *Tipografia... funcționă la 1784*. IORGA, L. I, 525. *funcționare* s. f. (despre persoane s. lucruri) îndeplinirea funcțiunii. *Funcționarea acestor forme legale*. MAIORESCU, D. III, 216. - a *ministrului* id. ib. 401. - a *ministrului* id. IV, 19. - a *ocariilor* id. ib. 385. - a *armatei* id. ib. 542. - a *unei regiuni cerebrale* id. L. 23; *funcțional*, -ă adj. (franțuzism, rar). *Deosebirea cea funcțională între ambale construcțiuni „in' și fa'.* HASDEU, ETYM. MAGN. 2320; *funcționar*, -ă subst. Persoană care are o funcție publică s. privată, slujbas, ampoiact; p. ext. brălaş (Munții Sucevi șez. II, 150). *Fința funcționarilor civili și militari dă acestei privilegii o pompă solemnă*. C. NEGRUZZI, I, 36; (dim. în semn de dispreț) *funcționară*. *Funcționărași subalterni în vreo cântărie careore*. I. NEGRUZZI, I, 219; *funcționarism* s. a. Înmulțirea exagerată a funcționarilor și a candidaților la funcțiuni. *Scorbă statului devine pepiniera unui excesiv funcționarism*. MAIORESCU, D. IV, 553.

— N. după fran. (lat. *functio*, -onem s. f. idem).

FUND s. a. I. 1°-3°. *Fond, joncașles*. 3°. *Assiette de bois*. 4°. *Cloison mobile* (un chariot). II. 1°-2°. *Fond, profondeur*. III. *Terrain*.

I. 1°. Partea de jos a unui vas (s. recipient), formând baza lui. *Vasul cel fără de fund, măcar câtă apă ai turnă într'insul, nu-l mai poți impla*. URECHI, LET. I, 188, 11. *Acerea crâșmarului în fundul paharului*. ZANNE, P. V, 211. *Fundarii de câldare*. TEODORESCU, P. P. 235. *Doi arapi negri ca fundul ceanului*. ISPIRESCU, L. 107. *Fundarii buților*. ECONOMIA, 160. *Dând fundurile afară la câte o but...* CREANGĂ, P. 261; cfr. DAMÉ, T. 85. *Cu fundu'n sus*. DOINE, 272. *Pe seama c'oiata-i Flămânzili, fonmeta, șce fără fund* (= nesăturat). CREANGĂ, P. 24. *A rămas ceva vin pe fundul sticlei*. † Spec. - ul luntrei - podul luntrei. DAMÉ, T. 126. - ul cărașii, partea dinapoi. *Malca...* șce *de-așupri astelilor în fundul cărașii*. CREANGĂ, P. 117; cfr. H. II, 146. † A dat de - - - i s'a infundat. Cfr. ZANNE, P. III, 153.

2°. P. anal. (La obiecte de îmbrăcăminte) *Cușmă albă cu fundul de piele*. URICARIU, IV, 135. (La pantaloni) Tur. *Cioarcei rupti în fund*. ALEXICU, L. P. 17, 11. *Un fund de iemenie*. VASILIU, C. 176. Toc (de perină). „*Fundul de perină este un șucleț de pânză groasă, de călți de obicei, ca să nu-l poată răzbate cozile de pene, când ele au fost tocate*. *Fundul se îmbracă într'o față*". PAMFILE, I. C. 14.

3°. P. anal. Taler de lemn (tare), având forma rotundă a unui fund de vas (mai târziu s'a dat această numire și la telerile de lemn în patru colțuri), cfr. cărpător. HĂDULESCU-CODIN, VICHU, GL. *Funduri sau scudururile de tăiat ceapă*. LUCRĂ-IANA, M. 100. *Fundul pentru punerea buclatelor pe masă*. (Zărnești-Călnău, în Buzău) H. II, 226. *Mămăliga se răstoarnă ori pe fund ori pe masă*. ȘEZ, V, 5, 11. *Fund-de-mămăligă*: se face din lemn lungăreț ori rotund și având o coadă. ȘEZ, VIII, 89. *Fund-de-tocot-carnu*: se face din lemn tare. Ibid. VIII, 89.

4°. Spec. = fundătoare.

II. 1°. Partea cea mai de jos s. cea mai adâncă a unei cavități. *Backvale, plăcinte...* se îngropă în stomahul lui ca într'un abis fără fund. C. NEGRUZZI, I, 286 (cfr. fără-fund), - ul mării (cfr. DOSOFTEIU, PS. 51, EMINESCU, N. 21, MEHEDINTI, G. P. 58, ȘEZ, VIII, 110), - ul fântânii (ISPIRESCU, L. 318, COȘUCU, P. 75), - ul talutului (CREANGĂ, A. 17). † P. ext. - ul căii = locul unde se infundă o vale. *Grigori-vodă au teșit din lași la Socola, în fundul văii*. NEUCULE, LET. II, 444, 11. - ul pământului = partea pe care poporul și-o închipue ca fiind la o adâncime foarte mare sub pământ. *Celelalte jigani... supt fundurile pământului se află*. CANTEMIR, IST. 123. *S'a cufundat în fundul pân-*

măntului. CREANGĂ, P. 56; cfr. MARIAN, I. 68. *Pietrele cele ascunse în fundul pământului se găsec.* ZANNE, P. 1, 251. *Ochiul în fundul copului* (adâncii în orbite). ap. TDRG. || Fig. Adânc. *O corbă care-și vine din fundul inimii.* SLAVICI, N. II, 107. - *ul sufletului.* † A-1 da (cuiva) de - - a pătrunde până în tainele cele mai ascunse ale gândurilor lui, a-1 înțelege deplin. *Câte știu tu, unuși dracu cred că-și dea de fund.* CREANGĂ, P. 169.

2°. Partea cea mai depărtată (chiar și în direcție orizontală), adâncime, cfr. capăt, margine. *Colo'nă fund, în fund la care se ivește-un negru nor.* ALECSANDEI, P. 1, 266. *În fundul pădurii sub niște stânci se află o biserică de urși.* CREANGĂ, P. 52. *Din fundul lunii... venit-au roșii de împărăți.* COȘECU, B. 18. *Din fundul Școlii până în insula Malta.* ODOBRESCU, III, 31/3. *Cunosc călea cotralui Până 'n fundul fundului.* ALECSANDEI, P. 2, 207¹². *Icoana Preciei Din fundul bisericii.* JARNIK-NĂRSEANU, D. 241. *Fundul acestei grădini.* IPIRESCU, L. 72. *Pe mine mi-și află în fundul Italiei.* MARIAN, I. 353. *Fundul scenei.* TDRG. || (Adesea în opoziție cu față, frunte, cap). Partea din dos (a unei case), (partea mai depărtată (a unui loc). *Măsurând și fundul... s'a oțat 23 de funii.* URICARIUL (a. 1759) VIII, 7/7. *Au dat... o bucată de loc... în capul fundului 28 stânjeni, și țoră în lung, fundul magazinelor din spre apus, 27 stânjeni.* Ibid. XVI, 228¹².

III. (Latinism, neoblicuit) Teren, pământ. *În pădurul Carol VI vrea ca doțdile să se arunce pe funduri, pe pământuri și pe vii.* ȘINCAI, HR. III, 269¹².

[Plur. funduri. | Diminutiv (în poezia pop., fără înțeles micșorător) funduș s. a. *L-am găsit în fundușul Ciujului Cu 7 mândre de-a lui.* MĂNDRESCU, L. P. 80/1. *Furnia calul Turcului Din fundușul grajdului.* RETEGANUL, TR. 32/32. *Fundușul cotralui.* BUD, P. P. 14.]

— Din lat. *fundus*, -um, idem. Cfr. dubletul *fond*.

FUNDĂ vb. I. *Fonder*. — (Mai ales fig.) A clădi, a așeza, a pune pe temelie. *Precederi... fundate pe nisip.* MAIORESCU, D. II, 246. | A pune temelie (la ceva), a întemeia, a înființa, a creșta, a înstitui, (învechit) a așeza (III, 57). *Fundează... o rezidență de Mitropolie.* URICARIUL, V, 140/1. *Fondară* [teatral]. ALEXANDRESCU, M. 204. *Fondă ziarul... Propășirea.* C. NEGRUZZI, I, 339. [Familia: fundat, -ă adj. întemeiat, (mai ales fig.) îndreptățit, motivat. *eram fundate învinuirile.* MAIORESCU, D. IV, 20. (Mai întrebunțat este negativul) nefundat, -ă adj. Neîndreptățit, fără nici un motiv; fundățite, fundățiane s. f. 1°. abstract verbal = fundare s. f. întemeiere. *Ani-verarea fundățianii așezămintelor... tipografice.* URICARIUL, XIII, 341/32. 2°. Fond (II, 29) constituit, en ale cărui venituri se întrefine ceva, instituție, așezământ (9°). (învechit) așezare (II, 57). *Fundațiunea unioverzitară Carol I 3°. (La plur.) fundăți: temelie, fundament; fundator, -oare adj., subst. întemeietor, ctitor (de biserică), care înființează ceva. *Dăruitori fanatori.* URICARIUL, V, 138/37. *Odențorii și fundatorii* [ai bisericii]. C. NEGRUZZI, I, 215. *Fondator a Parnasului rusesc.* id. II, 150/32. *Fundatorii mândărilor* (ODOBRESCU, II, 46), *fundator al ziarului* (MAIORESCU, D. IV, 15), - *al unui monument istoric* (id. ib. 249). || Ș: fond-, după fran. *fonder*.]*

— N. din fran., românizat sub influența lui *fund*.

FUNDĂ s. f. 1°. *Frange, houppie*. 2°. *Nouă de ruban, bonfette. Nouă de cravate.* (Mant.)

1°. † Cincure (la fes). *Fesuri mici cu funde stufos de ăbrșim.* FILIMON, ap. TDRG.

2°. (Adj) Panglică s. orice altă până subțire, legată în formă de nod și servind ca podoață la îmbrăcăminte, cfr. *fiang*. *Funda roșie, așezată în*

părul rar. DUNĂREANU, CII. 33. O... *rochie de catifeză cerdo cu funde boțate de „satin rose”.* CARAGIALE, M. 294. *O fundă făcută din panglică abiastră.* SLAVICI, N. 174. | Spec. Cravată legată în formă de fundă. *Doriți plastron ori fundă?* SLAVICI, N. II, 278. *E foarte elegant... o fundă de cravată sic, și 'n fundă, înfipt un ac cu o pietricică foarte strălucitoare.* CARAGIALE, M. 222. [Ș: *fontă*.] D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. | Prin unele părți ale Ardealului (Brașov, etc.), după germ. *Masche*, plur. *Maschen*, se zice cu același înțeles *mașină* s. f.]

— Din n.-grec. *φόντα* „cincure”.

FUNDĂC, -Ă adj., subst. I. *Cour, gros et lours*. II. Nom de divers oiseaux palmipèdes comme lo grbe, etc.

I. Adj. (Câmpulung, în Bucov.) Seurt, gros și greoiu.

II. S. m. (Ornit.) Diferite păsări călătoare din genurile. *Policipidul*: ciocul lung, îngust și ascuțit, aripile și picioarele scurte, colorarea mai mult sură; treacă pe lângă râuri, înnoată și se cufundă foarte bine; specii, care vin pe la noi în Martie și pleacă toamna: *policipes cristatus*, cea mai cunoscută, cu creastă dublă și guler, - *minor*, - *negricollis*, - *rubricollis*. b) *Colymbidul*: păsări din mările nordice, mai mari de cât policipidele, cu ciocul drept, lung, tare și ascuțit; specii: care trece pe la noi, iarna: *colymbus septentrionalis*. Cu toatele se mai numesc și: *bodărlan*, *bodărlău*, *coreodel*, *cu-fundar*, c.) = *bătlan*.

— Derivat din *fund*, prin suf. -ac.

FUNDĂC s. a. 1°. *Conche de paille par dessus laquelle on empile une meule de foin*. 2°. *Gîlet de cuir*.

I. S. a. 1°. Așternutul de paie pe care se face stogul. (Râșnov, în Făgăraș) VICIU, GL. 45. Cfr. *fundelcu*. [DICT. dau înteles de „câpă de fân”.]

2°. Un fel de pieptar făcut din piele de caie. JAHRESBER, III, 316. Cfr. *fundar* (1°).

— Poate, derivat din *fund*, prin suf. -ac.

FUNDĂL s. a. *Fond*. — Fondal decorativ al unui tablou. *Tot fastul decoratie, cam arhitectură, drapare, fundal rustic, și. rămânau pe o doua... treaptă: acela era mare care zugrăvea un corp omeneș gol.* CARAGIALE, N. F. 117. | *Fondal*, id. N. s. 94.

— Derivat din *fund*; cfr. *fondal*.

FUNDAMENT s. a. *Fondement*.

1°. (În înțeles propriu, pe cale de a se învechi) Temelie, construcție în pământ, care să servească de sprijin solid clădirii așezate de-așupra. *Celata... din fundământ stricată.* ȘINCAI, HR. I, 108/32. | Spec. (Tip) „Planșa de scânduri pe care se pun formele; masa de fier din mașină pe care se pune forma de tipărit sau masa de fier din afara mașinii pe care se închid formele”. G. IOSESCU, C. 7.

2°. (Mai des) Fig. Temelie, temelie, bază, element esențial, care servește de sprijin la ceva (Construcție): *Se pune -ul unui lucru = se întemeiază; un lucru are - = o bine întemeiat*. *Ae pus fundământul de o se împacă cu împăratul.* ȘINCAI, HR. III, 229/3. *Fundamentele staturilor absolute.* URICARIUL, X, 1/32. *Fundamentul studiilor științifice.* ODOBRESCU, II, 66. *Cu asemenea lucruri avem de gând să punem fundamentul literaturii române?* MAIORESCU, CR. I, 92. *Fundamentele politicii* id. D. II, 14. | *Această... tălăncire... nici un fundament de adevăr n'are*. CANTEMIR, HR. 263/3. *Care părere... are fundament.* ȘINCAI, HR. I, 195/3. *Penet de picior, criteriu. Luându-se de fundament ai diviziunii colorarea sângeului.* id. L. 131. | (Neoblicuit) Motiv bine întemeiat. *Fundamentul meu de a crede.* P. MAIOR, IST. 274.

[Formă a școlii latinoase: † fundământ, ‡ Derivat: fundamental, -ă adj. Care servește de temelie la o clădire. (În înțeles propriu, numai în expresia: *Piatra fundamentală*. MAIORESCU, D. IV, 83. | Fig. *Nămăruș fundamental* sau *baza*. PANTU, PR. 7. | Esențial, principal. *Principii* (ODOBESCU, III, 114), *adevăruri* (MAIORESCU, CR. I, 39), *dogme* (NEGULESCU, P. H. I, 103) *fundamentale*. *Distincțiune* (MAIORESCU, D. IV, 225), *întrebare* (id. ib. IV, 225) *fundamentală*. Formă neasimilată limbii române: † *fundamentală*, -ă. URICARIU, VIII, 124^{1/2}. RUSSO, S. 49, 54.]
— N. din fran., românizat după cuvântul *fund*.

FUNDĂR s. a. s. m. 1^a. *Sorta de tissu*. 2^a. *Colymbus septentrionalis*.

1^a. S. a. Un fel de țesătură țărănească (Gârbovii, în Ialomița) H. VII, 185; (Surdula-Grecl, în Brăila) I, 315; (Zărnești-Călnău, în Buzău) II, 222. Cfr. *fundae* (2^a).

2^a. S. m. (Ornit) - mare „*colymbus septentrionalis*”. CDDE. No. 680, cfr. *oufundar*.
— Derivat din *fund*, prin suf. -ar.

FUNDĂTOARE s. f. *Cloison mobile* serventă la fermer les chariots. — Un fel de părete de scânduri (băni) legate cu stângăli, cu care se închide carul înainte și înapoi. DAMÉ, T. 11, PAMFILE, I. C. 134, H. II, 221, 132, 146, III, 72, 153. [Plur. -ari.]
— Derivat din *fundă* (= *infundă*), prin suf. instr. -ătoare.

FUNDĂTURĂ s. f. 1^a. *Impasse, cul-de-sac*. 2^a. *Valle étroite qui se termine par une forêt*.

1^a. Drum (uliță, stradă), care se „fundă”, *impas*. RĂDULESCU-CODIN. *Locuina într-o ulicioară... din fundătura Badalanului*. DUNĂREANU, CH. 65. *Bătătură* n - i se zice celui care se așază cu lucrul drept în fața casei și nu împiedică astfel de a intra sau a ieși. ZANNE, P. III, 21.

2^a. Vale infundată, care se sfârșește într-o pădure (COSTINESCU, p. ext. pădure deasă RĂDULESCU-CODIN). *A cincea parte din fundătura din hotarul Bujorenilor*. (a. 1590) IORGA, S. D. VI, 12. *Au dat moșia lor, loc de prisacă, fundătura Ciortășilor, din fântâni Iașilor*. (a. 1715) URICARIU, XIV, 111^{1/2}, cfr. XVII, 256.
[Plur. -turi.]

— Derivat din *fundă* (= *infundă*), prin suf. abstr. -atură. Cfr. *infundătură*.

FUNDĒU s. a. 1^a. *Ce qui reste d'une pièce de toile après en avoir coupé une partie*. 2^a. *Ce qui reste d'une meule de foie*. 3^a. *Partie supérieure du cocum*.

1^a. Ceea ce rămâne dintr'un val (trâmbă) de pânză din care s'a luat o bucată. RĂDULESCU-CODIN.

2^a. Clăie sau pănușă aproape pe sfârșit. (Rudina, în *Mehedinți*) H. IX, 84. | Așternutul de paie pe care se face stogul. VICIU, GL. Cfr. *fundac*. *Eu mă urcam pe fundei, să calc paiele*. IONESCU-BOTENI, S. X, 92.

3^a. Partea de sus a mațului (intestinului gros). RĂDULESCU-CODIN.

[Cu alt sufix: *funderéu* = 1^a. Clăie de fân începută. (Zagra, lângă Năsăud) Com. I. CORBU; BUGNARIU, N. S. | 2^a. Bărbăntă de brânză începută. BUGNARIU, N. S., cfr. *fundurei*.]
— Derivat din *fund*, prin suf. -eiu.

FUNDERÉU s. a. v. *fundeliu*.

FUNDOAIE s. f. 1^a. *Recotin*. 2^a. *Façade de la maison*. *Fondement d'une maison*. 3^a. *Partie du moulin*.

1^a. (Bucov.) Loc deșert prin fundul munților, pădurilor, etc., *infundătură*. *Acă casa pe un tâpșan, într-o fundoaie de vale îngustă*. SBIERA, P. 125. *Românii... fugiră carii în cotră... prin fun-*

doatele și cotiturile întunecoase ale pâraielor. MARIAN, T. 172; cfr. 20. [Și: *fundău* s. a. *A venit cul-turalul sur*. *Nu s'apuce un boboc, doi, Ci să fuğă ntr'un fundău*. Idem, I. 217. Cfr. PAMFILE, I. II, 307.]

2^a. (Ban., pronunț. *fundoaie*) Partea de dinaintea a casei. JAHRESBERG III, 236. (Gorj) *Temelia casei*. CDDE. nr. 680.

3^a. (Săliște, Transilv.) *Piatra de sub crucea înțepentă în piatra morii*. Com. A. HANCIU.
— Derivat din *fund*, prin suf. aug. -oaie.

FUNDOARE s. f. *Placard*. — (Milașul mare, Câmpie, Transilv.) Un fel de fridă, cu uși care se deschid în două laturi. În mijloc are o poliță. VICIU, GL.

— Derivat din *fund*, printr'un suf. -oare, neuzitat în funcțiunea aceasta.

FUNDŌIU s. a. v. *fundoaie*.

FUNDŌC † s. m. *Ancienne monnaie d'or* valant 11-20 piastres. — Veche monedă de aur de origine turcească, a cărei valoare variază între 11-20 piastri. *Au strigat printr'au pentru monedă cu să nu îndrănească cineva să o ia mai sus: adevă... funduc II*. (a. 1821) IORGA, S. D. VIII, 149; ib. XII, 176, VIII, 91. *Mahmudde, dodecari, funduci și rubiele*. FILEMON, C. III, 75.

[Derivat: (turc. *funduk*); monedă valorând cam 35 de piastri] † *funduciu* s. m. *Monedă turcească, valorând 7-11 lei*. *Funduciu* II lei. DIONISIE ECLESIARHU, C. 224.]

— Din turc. *fyndyk* alțiyn „*ancienne monnaie d'or* valant 20 piastres”. SAMY-BEV.

FUNDELIU † s. m. v. *fundac*.

FUNDERÉU s. a. *Fromage fait avec le dixième petit-lait*. — (Agristii și Jur, Târnava-mică, Transilv.) Jintă. VICIU, GL.

— Cfr. istorior. *fundurii* „*lapto care s'a în-crit*” (din venet. *fondariol*, „*Bodenatz*”). VICIU, GL.

FUNDERIE s. f. *Plancher du grenier à foie*. — Podina la „pătulul” de fân (când se gată fânul din pădul de rămâne numai ca un „purculeț” pe „fundurie”). (Urcaeni, în Jiu) VICIU, GL.
Derivat din *fund*.

FUNDŪS s. a. invar. (Munții-apuseni, în expresiunea) *Din -*, din fundament, din moși-strămoși. FRÂNCU-CANDREA, M. 100.

— Derivat din *fund*, prin suf. dim. -uș.

FUNDŪT s. a. v. *fund*.

FŪNE, **FUNEĂ** s. f. v. *funie*.

FUNĒRU, -ă adj. *Funébre*. — De înmormântare. *Orațiune funebră*. ODOBESCU, III, 37. *Cortegiul, discurs, elogiu funebru, administrația pompelor funebre, ceremonie funebră*. | Relativ la moarte. *Ilei, haine funebre*. | P. anal. *Cobitor de lucruri triste*. *Jalmice*. *Funebra eusevicii*. MARIAN, I. 6.
— N. din fran.

FUNECÉL † s. m. (Med.) v. *furnicel*.

FUNERALII s. a. plur. *Funérailles*. — Ceremonie, pompă funebră, ceremonia înmormântării. [Fami-*lia*: *funerar*, -ă adj. *Cacacombe*... *loc funerar*. C. NEGRUZZI, I, 215. *Palid convoi*... *Colonă funerară* [= dușă la moarte]. ALEXANDRI, P. II, 270. *Tumulul funerar*. ODOBESCU, II, 141. *Urni funerarie, comori funerarii*. Id. 186, 196. *Cortegiul funerar*. I. NEGRUZZI, III, 462. *Pompe* (OLLĂNESCU, H. O. 94). *monumente* (ANGHIEL și IOSIF, C. L. 10) *funerare*. | Și: *funerariu*, -ie.]
— N. din fran.

FUNEST, -Ă adj. *Funește*. — Care aduce nenorocire, moarte; cfr. sinistra, fatal, nefast. *Ann. 1846...* a fost funest pentru litere. C. NEGRUZZI, I, 335. *Rovari* (MAIORESCU, CR. III, 124), rezultate (Id. D. II, 263) *funește*.
— N. din fran.

FUNGIBIL, -Ă adj. (Jur.) *Fungibile*. — (Franzuzism) Care se cheltuește prin întrebuințare și nu se poate restitui în natură; cfr. *HAMANGIU*, C. C. 274.
— N. după fran.

FUNICĂ s. f. v. funie.

FUNICĂ s. m. plur. (Med.) *Crampes*. — Un fel de cărcei (crampe), proveniți din scurtarea uruii sau a mai multor mușchi. LEON, MED. 133. Cfr. *BIANU*, D. 8.

FUNICEL † s. m. (Med.) v. furnicel.

FUNICICĂ s. f. v. funie.

FUNICUL s. m. (Bot.) *Funiculo*. — Codița care leagă ovarul s. sămânța de placenta.
— N. din lat. *funiculus* „funiută”.

FUNICULAR, -Ă adj. *Funicular*. — Care funcționează cu ajutorul funiilor. *Un tren* -, și subst. un - : în care vagoanele sânt puse în mișcare printr-un cablu și urcă o pantă repede.
— N. din fran.

FUNIE s. f. 1°. (*Gross*) *corde, câble, cortage, Corde (de scie)*. 2°. Fardau qu'on peut porter à l'aide d'une corde. 3°. *Corde employée à mesurer une longueur*.

1°. Sfoară grosă răscită, de căneapă sau de teiu, etc.; cfr. frânghie, streang, odgon. *Furea lanțargăreii*. COD. VOR. 92¹, (= funile luntrei. N. TESTAMENT 1648; funile bărcii. BIBLIA 1688). *Trafușii... funi întinse*, COHEN, PS. 382 (= *furi*. PSAL. 84). *Funile corabiei*. VARLAAM, C. II, 31. *Corțuri tuse în funi de mătăsă*. DOSOFTEIU, PS. 139. *I-au slobozit cu o fune pe fereastră*. BIBLIA (1688), 154. *Tăioară funiile podului*. E. KOGALNICEANU, LET. III, 233¹. *I funie*. IORGA S. D. XII, 106. *Incins cu o funie*. C. NEGRUZZI, I, 252. *Iși ia boii de funie*. CREANGĂ, P. 39. *Populaștinea săracă folosește teiu la fa. zrea frânghiilor sau funilor de teiu*. PAMFILE, I, C. 229. *Oiu lega-o c'o fune!* JASNIK-BĂRSEANU, D. 428. *Cu funea 'n grumaz să steie!* HODOȘ, P. P. 301¹. *Vârtej și funii groase*. SPIRESCU, L. 84. *Funia clopotului*. ȘEZ. II, 196¹. *Femeia îngreunată să nu treacă pede o funie*. MARIAN, NA. 21. *Nu corbi de funie în casa spinărcuțului*: nu vorbi de un lucru care poate supăra pe cineva, crezând că faci aluzie la dînsul. ZANNE, P. V, 301. *Funea întretăi anecole se nu rups*. CAXTEMIR, *Ibid.* *A fi drept cu funia în trăsă*: se zice despre acei care stau strâmb; fig. despre oameni nedrepti și vidovați. ZANNE, P. V, 303; HIRONZI, L. 46¹. †† *A ajunge (s. a se apropia, etc.) funia de par (s. de stejar) v. ajunge*. CREANGĂ, P. 234, 320, ȘEZ. III, 115¹. SANDU-ALDEA, LCC. VI, 146. *A pune (culvă) funia 'n coarne*: a-l duce de nas, a-l săpăni cu totul. ZANNE, P. I, 439; cfr. ȘEZ. II, 73¹. *A se ține funie*: a se lătuie, a continua înainte neîntrerupt, necurmat; cfr. ață, găitan. *Se ține funie (necurmat) pădurea până 'n țepu*. PAMFILE, J. II, *A paște (o vacă) din funie*: a o paște legată de funie. PAMFILE, I, C. 18. | Spec. *Funia de întins rufe* la uscă. | *Spală-ți rufe* în *ogradă-și și te întinde pe funia te*. ZANNE, P. III, 338. *Coarda ferăstrăului (v. c.)*. PAMFILE, I, C. 121 | Fig. *o funie de funi*. EMINESCU, N. 23. *O funie de cânt*. IONESCU-BOTENI, S. N. 175. 2°. P. ext. - de *pois* = cantitate de paie ce se poate lega și duce în spinare. PAMFILE, J. I. - de

coapă, de oiu = coapă, înșirată pe o împietură de paie s. cu ajutorul fășilor, șir, cunună. LB.

3°. Spec. *Funie* de lungime variabilă, cu care se măsură pământul, cfr. ruleta. *Funie de 11 stânjeni*. (a. 1725) URICARIU, XIV, 214¹. *Funie de 21 stânjeni*. (a. 1781), URICARIU, X, 174¹. *Au aflat 24 de funii, carii fac 648 de stânjeni*. (a. 1720) *Ibid.* I, 371¹. *Funie de 20 de pași, pasul de 6 palme*. (a. 1719) IORGA, S. D. VI, 152. *Au făcut funie de 30 stânjeni... și... am măsurat*. URICARIU, VIII, 6; cfr. X, 77¹; XVII, 197¹. †† *A trage cu funia*: a măsură o moșie. *Trăgându-se cu funia, au venit toată moșia 600 stânjeni*. URICARIU, X, 77¹. P. ext. *Funie* de moșie, cfr. sfoară de moșie. *Departo de satul mână-tiriu, în capul funii moșii noastre*. (a. 1810) IORGA, S. D. I, 248.

[Vechit și: fune. | Diminutive: funeșă † DICT¹; funică, funică (cfr. lat. *funiculo*). *Funicole* 40. (a. 1705) IORGA, S. D. V, 362. *Funicica viflor*, ȘEZ. I, 38¹; cfr. MARIAN, NA. 298. *O funică... să-mi leg mândra* TIFLEA, P. P. 23; funioară (pronunț. -ni-o-a), funioară. *Funioară cea roșie*. BIBLIA (1688), 154; funiută (pronunț. -ni-u-). |
— Din lat. *funis*, -em, idem.

FUNIÉR s. m. v. funar.

FUNIGANĂ s. f. v. funingine.

FUNIGĂ s. m. plur. *Fil de la Vierge, filandre*. — (Mold.) Fire albe și ușoare de o specie de paianjen, care plutesc în aer în zilele frumoase de toamnă, mătasea morților. *Legenda funigăilor* (titlul unei cărți de) ANGHIL și IOȘIF.

— Poate, din lat. *fulgella, -am (dimin. din *fuligo* „funingine”) CONV. LIT. XXXIX, 67.

FUNIGĂ s. m. plur. (Med.) | v. furnicel.

FUNIGĂ † s. m. (Med.) | v. furnicel.

FUNIGĂNA s. f. v. funingine.

FUNINGIN s. m., **FUNINGINA** s. f. v. funingine.

FUNINGINĂT, -Ă adj. *Plein de suie, noir comme la suie* — (Rar) Plin de funingine, negru ca funinginea. *Negru funinginat*. TICHINDEAL, P. 118. [Și: (Mehedinți) *infunginat*, -a. CDDE. Nr. 687.]
— Din lat. *fuliginatus*, -a, -um, idem.

FUNINGINE s. f. *Suie*. — Materie neagră produsă din arderea incompletă a corpurilor organice și depusă de fumul ce iese pe horn. *Funinginea cea de cupertoria*. DOSOFTEIU, V. S. 110. *Cu... funingine au acoperit boiereasca lor față* P. MAIOR, IST. 270; cfr. GORGAN, H. I, 138. *Când cade din coș sau horțoiu funinginea*. CALENDARUL (1814), 87¹. *Funingina negrește când te atinge de ea*. C. NEGRUZZI, II, 221¹. *S'om fost uns pe față cu cărbuni și cu funingini*. ȘIERBA, P. 97¹. [Flur. -ningin (numai în înțeleși, diferite feluri de -)]. | Și: (Mold.) funingină. *Funinginea se bea cu cafea neagră contra tusei*. LEON, MED. 115; (Mold.) funingina s. m. PAMFILE, I, C. 441. (Mold.) funigăna, funigăna TDRO, CDDE. nr. 686. (Ialomița) funingine. *Eraci spoași pe obraz ca funingine și negri ca draci*. SANDU-ALDEA, SĂM. IV, 12; (Sălajia) funigăna CDDE. nr. 686.]

— Din lat. *fuligo*, -iginem, idem.

FUNINGINIE, -E adj. *Couleur de suie*. — De culoarea funinginei. MARIAN, CH. 51. Cfr. *Funinginos* |Și: *fuliginos*, -ie. COSTINESCU.]
— Derivat din funingine, prin suf. adj. -iu.

FUNINGINÓS, -OĂSĂ adj. *Plein de suie, noir comme la suie, fuliginos*. — (Rar) Plin cu funingine, negru ca funinginea. LB. [Calul] *are păr înțecat funinginos*. CALENDARUL (1814), 172¹.

— Din lat. *fuliginosus*, -a, -um, idem, sau derivat din funingine, prin suf. adj. -os.

FUNIOARĂ s. f. v. funie.

FUNIRE † s. f. *Lot de terrain mesuré au cordeau.* — (Pentru a traduce pe *επιμετρον*) Bucată de pământ măsurată cu funia; proprietate. *Tie voia de pământul lui Hanaan funire moștenirii voastre.* BIBLIA (1688), 415^b. *Aceste hotară vești moșteni... adăogere de funire.* *Ibid.* 570^r; cfr. funitură.

— Pare a fi infinitivul substantivat al unui verb (nointrebunțat) fan „a măsură cu funia”.

FUNIOARĂ s. f. v. funie.

FUNITURĂ † s. f. *Longueur d'une corde.* — Lungimea unei funii. *Și împărși pre ei cu funi, culcându-i... pe pământ, și se făcură ceale dooa funituri de amor și dooa funituri au prins vii.* BIBLIA (1688), 225; cfr. funire.

— Formație personală dintr'un verb nointrebunțat fan „a măsură cu funia”.

FUNIŢĂ s. f. v. funie.

FUNOGIU † s. m. = fălnoșiu. (Tara-Oltului) BREHENEL, GR. P.

FUNT s. m., rar s. a. *Licra.* — (Germanism) Unitate de măsură de greutate, de aproximativ 1/2 kgr. *3 litre sau 1 1/2 funt.* CALENDARIU (1814), 104, 1. *Funtul are patru fărâlburi.* BARAC, T. 27. *Oca are 2 funți.* I. IONESCU, M. 729. *Cinci funți de bani mănâni.* BIRICESCU, P. P. 277. || *Spec.* (După germ. Pfundsohle, apropiat prin etimol. pop. de cuvântul *fund*) *Talpă de fund, pielea cea mai groasă, de pe spinarea animalului, cântărind un funt pereche.* COB. D. ONCIUL. *Pusea piele bună, talpă de fund.* CREANGĂ, A. 103. [Plur. fanți, (mai rar) fanturi URICARIUL, S. 271¹² etc.] || *Și: fount s. m.* CALENDARIU (1814), 172, 176; ȘEZ. VII, 167; fund.] — N. din germ. Pfund, idem.

FUNTĂ s. f. v. fundă.

FUR s. m. *Voleur.* — (Aproape învechit, înlocuit prin hoț) Cel care fură, cfr. pungaș, tâlhar. *Se nu neșire de voi chinușac... cu furul.* COD. VOR. 161₁, (= ca furul). N. TESTAMENT 1648; au fur. BIBLIA (1688). *Să vedea furul, curat cu nuz.* COTESI, PS. 133. [Comodora] *furi o supă și o fură.* TREAEV. 209. *Codru plin de fur și de tâlhari.* VARLAAM, C. 372, v. *Cela ce va primi în casa lui fur cu lucrare de furtușog... PRAYLA MOLD. 177, v. Ești cu furii în soție.* DOSOFTIEU, PS. 167. *În zilele lui Mihai-voedă... furii, tâlharii, nu aced trecere.* NECULCE, LET. II, 399¹². *I-am adoverit... furi fășișoi.* MAG. IST. 127₁₀. *Fur de cele sfinte.* URICARIUL, I, 312₁₀. *Pe furii... și spânzură.* DIONISIE ECLISIAHUL, C. 168. *Furii au cîlcat oare unde.* MARCOVICI, C. 51₁. *Copilul fur, topănic, de slugi e înedfat.* C. NEGRUZZI, II, 266₁₀. *Găci urma furilor.* SADOVRANU, P. S. 100. *Falga, furii' cel bărdin.* *Fur bărdin di noșu firi.* VASILIU, C. 16. *Datinelo fării sale dă morși pe furii.* ISPRESCU, L. 77. *Furul când fură, ca nu mai tace.* ZANNE, P. VIII, 601.

— Din lat. fur, -em, idem.

FURĂ vb. I. 1^a. *Voler; entever.* 2^a. *Approcher, se avucer* or *s'enfuir* furtivement.

1^a. TRANS. (La acuzativ se pune obiectul furat sau persoana păgubită prin furt) A-și însuși un lucru străin pe furig; cfr. șterpell, eujbi, hăl, etc. *Ala besareacii au furatu.* COD. VOR. 12₁₀ (= călcători sfânturilor). N. TESTAMENT 1648; furi de besareac. BIBLIA (1688). *Furii o supă (de moșara) și o fură.* VARLAAM, C. 29, v. *Care mișare au fură pe bărbatu-și... PRAYLA MOLD. 27, v. De să nu prinde om furăni... suflet [-om, ca să-l vândă rob], mu-*

ri-cu furat uceta. BIBLIA (1688), 143, v. *Vor tresă să mearyă la alle epării streine, ca să fare, pe supt campăt, darul profeții.* URICARIUL, I, 312₁₀. *Negădătorul vinde cu cotul și hoși fură cu total.* ZANNE, P. V, 442. *Legume și mai ale leustean de f. au fură din grădina... ȘEZ. I, 51₁₀.* | A răpi. *Zburător cu negre plate, vin la noaple de mi fură.* CREANGĂ, P. 186. *Vin la mama de mi cerc: De m'a da, de nu m'a da, Peste noaple mi-i fură.* CREANGĂ, P. 168, cfr. HODOȘ, P. P. 68, ISPRESCU, L. 31. || *Mustăși furate:* care se prelungesc amestecându-se cu favoritele. DDRF. *Despre lenoși se zice că fură zinu lui Dumnezou.* *Despre hoții mari, p. ext. despre oamenii deosebit de isteți și șiroți, se zice că fură ouăle de sub cloșci s. cloșca de pe omă.* ZANNE, P. I, 421, cfr. IV, 279. || Fig. *Verbele.* *Le fură marca.* DUNĂREANU, B. 28. *Știu și eu nemțește, cât am putut fură (-prinde), la câțane, de la unu' și altu'.* (Auzit de la un țărân din Blaj). A - cuiuă o sărălure: a sărătu pe furig; *ochii s. vederii:* a-i fascina, fermeca, orbi (fig.); *înima, mintea:* a-i luă mintile, a-i zăpăci, a-i întoare capul; *somnul* (cred. pop.): a face pe cineva să nu mai poată dormi; *din armă* (cred. pop.) *Ți-aș fură ținte o sărălure.* ALECSANDRI, P. I, 214; cfr. I, 48. *Se lumina... de la fură vederii.* CREANGĂ, P. 228. *Glas ingerac...* *care înimile fură.* BARAC, A. 5. *Că fecioru-i mare căne.* *De fură mîntea din tuc.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 275. *Să nu fare cineoă somnul copilului.* ȘEZ. I, 52₁₀; cfr. MARIAN, NA. 360. *Din armă mi-a furat.* *Din dragoste mi-a luat.* MARIAN, V. 129. *A-i fură pe cineoă somnul* (în glumă: *aghiașă* ISPRESCU, L. 106, ZANNE, P. VI, 472); a fi cuprins pe neașteptate de somn și a adormi; *gândul:* a fi răpit de gânduri; *cu ochiul* (s. cu coada ochiului): a privi la cineva pe neobservate; *cu zămbetul:* a captivă cu zămbetul. *Mă dădui într'o rândă la umbru alții copacii, și mi fură somnul.* GORJAN, H. I, 155. *Lin furat nu somn cu dulce.* DRAGHICI, R. 106. *De abia mi furăse somnul.* GHICA, S. 8. *Nici somnul nu-i fură.* CREANGĂ, P. 166. *Abia apucase să-i fare somnul.* ODORSCU, I, 89₁₀. *Pe cal adormit, tiru somn că-i fură.* TEODORESCU, P. P. 490^r; cfr. RETEGANU, P. II, 76₁₀, cfr. SBIERA, P. 6₁₁; ISPRESCU, L. 369. *A ce te înșulești și te fură gânduri, o omule, pentru mine?* DOSOFTIEU, v. S. 11, v. *Las... gândul să mă fare.* VLAHUȚĂ, P. 89. *Ea fură cu ochii din cânt în cânt pe Harop-alb.* CREANGĂ, P. 276; cfr. A. 7. *Rada, când o vezi, te fură cu necontenit zămbet* Și cu a vorbelor căldură. COȘBUC, B. 77. *A - cu urechea = a trage cu urechea.* *Fur cu urechea... pentru a mă încredinșă, daci... corbeș limba mamei mele.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. | *Să nu să fare șarpele de inimă!* RĂDELESCU-CODIN, I. 51 = să nu vă împingă păcatul! | *Palma furată, un fel de joc de petrecere ce se obișnuiește la priveghiu.* MARIAN, I, 222. *D'a pământul furat, joc copilăresc.* (Bileciurești, în Dâmbovița) H. IV, 57.

2^a. REF. (Înlocuit aproape cu total prin a se furigă) A se apropiă, a intră s. a ieși pe furig, a pătrunde undeva pe neașteptat. *Iale să furară și intrară în pătru.* DOSOFTIEU, v. S. 44, v. *M'am furat... și-am venit de st-am dat șire.* N. COSTIN, LET. II, 125₁₀. *O samă de Moșaci s'au furat noaple(a), și au adrit peste șonf.* NECULCE, LET. II, 429₁₀. *Furându-se într'o noaple, au început o călători.* TI-CHINDEAL, P. 98. *Omul... să fură leșne și fără băgare de seamă în urmaror.* R. PISCULESCU, O. 92. *S'a furat până la un copac mare.* COMTEMPORANUL, III, 782. *Și se fură de-mi dă gură.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 392. *Pe ferestră m'oiu fură.* ȘEZ. I, 10₁₀. *De la maica fură-te.* DOINE, 183₁₀.

[Derivate: nefurăt, -ă ad.] (adesea cu înțelesul de) Care nu se poate fură. *Vestire nefurată.* MIHEIL (1776), 155₁₀; cfr. I^a; furăt s. a. Umbra cu furat și cu așerie. C. NEGRUZZI, I, 86. *M'ai îndemnat la furat.* SBIERA, P. 255₁₀. (Cu deosebire în loc. ad.) de furat=

furat, a cărui proveniență e de pe urma unui furt. *Cela ce va acuna lucrul de furat, să cu certă după voia giulefului.* PRĂVILA MOLD. 176. *Cântă, mândră, trăgând...* Că-s cu trei cai de furat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 290; cfr. ALECSANDRI, P. P. 230°. *Calul de furat nu se căută la dinți; furător, -oare adj. (mai ales fig.) Căci e viers de fată mare Viers de inimă furător.* ALECSANDRI, P. II, 400. (Substantiv) Fur, hoț. *Furători de boi.* SEVASTOS, N. 116°. *Și-i înșeală pe feciori / Să se facă furători.* BUD, P. P. 57. Spec. (Entom.) Furător-de-foc = fluture mic ce umblă împrejurul lumânării aprinse, molie. (Cobia, în Dâmbovița) H. IV. 85; (rar) furătură s. f. Furat, furt, furtigaș. *Tu m'ai îndemnat la furătură.* SBIERA, P. 256°. || *Compoziții (glumețe s. ironice) furgăsi vb. IV^a, furluă vb. I = a fură (se zice celor care furând sună că au găsit s. au luat).* REV. CRIT. III, 155; derivat: furgăseală s. f. POLIZU. *Furgăsam câte un băț.* SANDU-ALDEA, SĂM. II, 823. *Mai ficcare totarăș al meu furluase câte ceo.* CREANGĂ, A. 99.

— Din lat. *furare*, idem.

FURAJ s. a. *Fourrage*. — (Franțuzism) Nutreț pentru vite, spec. pentru cai unei armate. *Furci... mergeau după furage.* BĂLESCU, M. V. 142. *La conace se consumă furaje.* I. IONESCU, M. 335. *Furajul comandantului.* Id. D. 114. *Consumarea furajelor.* HAMANGIU, C. 375. || Si: furajig (învechit). Familia: furager, -ă adj. Băn de nutreț. *Plante furagere.* I. IONESCU, D. 143; furajor s. m. Soldat care umblă după furaj.

— N. din fran.

FURĂTOR-DE-FOC s. m. (Entom.) } v. fură.
FURĂTURĂ s. f.

FURCĂ s. f. I. 1°. *Fourche*. 2°. *Fourché*. *Travoil fait avec la fourche.* II. 1°. *Objet rappelant la forme d'une fourche.* 2°. *Poteau, pilier, colonne.* 3°. *Fourches potibulaires, potence.* 4°. *Quenouille.* 5°. *Une des parties du métier à tisser.* 6°. *Armons (du chariot).* 7°. *Une des parties du moulin.*

I. 1°. Prăjină tare, tăiată dintr-o ramură dreaptă, și terminată cu două (sau mai multe) coarne îndoite și ascuțite; stăpote la strânsul fanului, la întorsul snopilor, la clădirea șirelor, etc. Cele mari se numesc furcoale s. clopance. Sânt furci și cu coarne de fier care se întrebunțează la fân și la bălegar (cfr. furcerii). Furca cu coada și coarnele drepte se numește țăpou (cfr. vârfar, tunchinar). PAMFILE, I. C. 143; DAME, T. *Se trag snopii cu furca, întorcându-i.* I. IONESCU, C. 186. *Părul îi sta în cap, de parc'ar fi fost pus cu furca.* ISPIRESCU, L. 206. | P. anal. Un fel de joc de copii. A umblă a. a sta furca însemnează a umblă s. a sta pe mâni cu picioarele în sus. ȘEZ. IX, 132; PAMFILE, J. III, 33. || A fi aruncat din furcă = a fi rău așezat, fără nici o regularitate. ZANNE, P. V, 304. A lua pe cineva cu furca lungă = a-l lua de scurt, cu vorbe aspre (Brașov).

2°. P. ext. Măsură de fân cât se poate lua într-o furcă. *Dă-mi mîcar o furcă de fân să dau la vite.* MARTIAN. || *Lucrarea (întocirea) fanului s. bucatelor cu furca. Ai isprăvit cu fanul?* — Nu, acum mai am de furcă. Cfr. PAMFILE, J. I. || (De aici) A avea cu cineva de furcă = a-l rămâneai cuivă de rezolvit o afacere neplăcută, a mai avea cu cineva de lucru, de luptat. ȘEZ. IX, 144, PAMFILE, J. I, I. C. 214. *Ce crezi? Acum de furcă.* VLAHUȚĂ, N. 18. *Se luă la luptă cu el; dar n'avea mult de furcă.* ȘTĂNCESCU, B. 236°. *O să acești... cu dinul de furcă.* ȘEZ. II, 51. (Locuținea se întărește și la Greci. PAPAHAĞI, P. A. 151.)

II. P. anal. 1°. Diferite lucruri ce se pot asemăna cu o furcă. Furca pătului = stâlpu pe care se aprinde cumpăna. În Ardeal se mai numește gearm în

sau hantariș. PAMFILE, I. C. 464. || (Tip.) Furca mașinei = piesă care primește cilindrul mașinii când acesta se ridică de pe formă în sus. G. IONESCU, C. T. || Furca scărăciobului = stâlpu orizontal de care e fixat scărăciobul. *Eră spânzurat de furca scărăciobului.* AMIRAS, LET. III, 68°. || (Anat.) Furca pieptului = extremitatea inferioară a sternului cu cele două cartilaje costale fixate de dinsul. *Pe Toma mi-tăia Pe la furca pieptului, La incinul brăului, De-asupra buricului.* ALECSANDRI, P. P. 73°. *De oftat co-om ostat lare, Furca pieptului mă doare.* TEODORESCU, P. P. 276°; cfr. ȘEZ. IV, 29°/11; MATESCU, B. 84. || Furca (s. furculița) gătului = extremitatea superioară a sternului cu cele două clavicule fixate de dinsul || Furca dramului (PAMFILE, J. I.): răspântie.

2°. (La casele, pătelele, coșarele țărănești) Stâlp de stejar, gros de cel puțin 20 cm, în patru muchi, având un capăt (cel inferior) numai cojit (scorojit), une-ori și cătrânit în plicură, iar celalalt prevăzut cu urechi pentru costoroabe. Pentru o casă de țară se îngroapă în pământ, până la o adâncime de 50 cm-1 m, câte 12-15 furci, pe care se razimă apoi întreaga clădire. PAMFILE, I. C. 419. | P. anal. Furcele pământului = cele șase furci pe care, după credința poporului, se roază pământul. *Când s'o roade furcele pământului: la sfârșitul lumii.* ZANNE, P. I, 240.

3°. (La plural) Spânzurațoare. *Să-i spânzura în furci.* PRĂVILA MOLD. 18, cfr. 159. *Mihai-codă... pusesse patru furci mari de le bătușe înaintea porții... și mai în toate zilele spânzură tălharii de picior.* NECULCE, LET. II, 399°. *Cu moare să se omoare, în furci să-l atârne.* ISPIRESCU, L. 121. *Du-te 'n furci!* Înjurătură.

4°. Băț (la origine, de sigur, în formă de furcă), la capătul căruia se leagă caiorul, spre a fi tors; cfr. dragă, fus. Furca poate fi dintr-o bucată sau din două: când este dintr-una, caiorul este împledecat să alunece în jos de o gămălie sau măgălie; când furca se desface în două, partea ce poartă caiorul se numește cânjeu, gânjeu sau gavan. DAME, T. 140. *Furca drapă!* în care se pune caiorul de lână, fuilor, călți, grebeni, etc., furca întoarsă (la partea de sus): în care se pune micile moșoare cu borangic spre a-l răsucl. (Chiojdu-Băscă, în Buzău) H. II, 31. *Furci, ce torc muierile.* PRĂVILA MOLD. 70. *O babă sărcoș... torcea în furcă.* IOAN CANTA, LET. III, 182°. *Ana, au ieșit cu furca din casa ei.* IORGA, S. D. XIII, 260. *Furca și sunul.* BELDIMAN, N. P. II, 71. *Coșul de burangic din furcă.* C. NEGRUZZI, I, 107. *Degetele ei... torceau dintr-o furcă de aur.* EMINESCU, N. 8. *Mama însă eră în stare să torcă'n furcă (= să facă orțee) și să'nouă mai departe.* CREANGĂ, A. 12. *Voi ași umblat cu furca, cu acul, cu rășoiul.* ISPIRESCU, L. 12. *Furca la muier, cea mai mare avere.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 623. || P. ext. Tors cu furca (la grătari), furcario. *Cântăru cu toatele când erau în furcă.* ISPIRESCU, L. 51. *Să ești de seară la furcă.* ȘEZ. III, 221°. || (De aici) Vorbe de - = vorbe de clacă. ZANNE, P. II, 832. | A nu avea de - = a fi sărac cu desăvârșire. ZANNE, P. V, 306. A țineă - (la ceva) = a țineă bărcă, morțiș, în ruptul capului, cu stăruință. PAMFILE, I. C. 214; ȘEZ. IX, 144. A țineă - (cu cineva) = a sta într-una de coartă, de sfadă cu cineva. COM. I. CORBU. A se certă - : meren. *S'ă certat... furcă.* FILIMON, C. II, 754; cfr. SANDU-ALDEA, D. N. 188; M. CHRISTESCU, CONV. LIT. XLIV, II, 212. A bate - (pe cineva) = a-l bate mult. PAMFILE, I. C. 214.

5°. Brațele (războiului). PAMFILE, I. C. 271. *Furcile sulului* sânt cele două brațe dinainte, când nu se prelungea picioarelor de dinapoi înțepenite în țâpi. Ele se mai numesc și sprînjinoțoare, picioare-de-sul, brațele-sulului. *ibid.* DAME, T. 135. *Furci de urz* = furcele pe care se sustine urzeala. Se mai numesc și furculițe. DAME, T. 141.

6°. (Muscel, Romanat, Teleorman, Vâlcea, Vlașca, etc.) Piscul (carul) DAMÉ, T. 14; PAMFILE, I. C. 133. (Bogați, în Dâmbovitza) H. IV, 75. Piscul sau furca este capătul a două lemne ce trec printre oase și masă. I. IONESCU, M. 700.

7°. O parte a morii. (Balintesti, în Covurluiu) H. III, 18.

[Pstr. *furci*. (În Munții apusei) și: *furcusi* (spre deosebire de *furci* 3°) Diminutiv: furcușoară MARIAN, cfr. furchiță, furculiță, furcuță, furcea, furcel.]

— Din lat. furca, -am, idem.

FURCĂRIE s. f. *Réunion du soir chez les paysans où les femmes et même les jeunes gens s'entretiennent la laine, veillée.* — Șezătoare în care se țoarce „În munții din Moldova de sus, precum în Sucoava, aceste clăci de tors se numesc *furcării*, unde se due și țore nu numai femeile și fetele, dar chiar și flăcăii”. PAMFILE, I. C. 210; cfr. 10; JAHRESBER. VII, 83. — Derivat din furcă, prin suf. col. -ărie.

FURCĂRIU s. a. v. furcer(in).

FURCĂTURĂ s. f. *Bifurcation d'une chaîne de montagnes.* — (Ban.) Bifurcarea unui șir de munți. CDDE nr. 696.

— Din lat. pop. *furcatura, -am, păstrat și în alto limbii romanice. CDDE nr. 696. Cfr. (în) furcitură.

FURCĂ s. f. 1°. *Petite fourche.* 2°. *Armons du charriot.*

1°. (Neîntrebuințat) Furcă mică. LB.

2°. Spec. Piscul s. furca (6°) carului. PAMFILE, I. C. 133.

— Diminutivul lui furcă (derivat prin suf. -eă. Ar putea fi lat. *furcella = furcula).

FURCĂ s. m. v. fuscel (1°).

FURCĂLUS s. a. v. furcer(in).

FURCĂRIU s. m. *Fourche de fer.* — Furcă de fier. (Țara-Hațegeului) REV. CRIT. III, 154, cârlig de seos fân. PAMFILE, J. II; (Bistrița, în Mehedinți) H. IX, 18. Să stea cu furcării de-a-întâlmână. MARIAN, RE. II, 288. [Prin Țara-Hațegeului și prin Jiu și] furcăr(in). VICIU, GL. || Diminutiv: furceluș s. a. Un furculuș câlă Și'n coșule l-înflăgă. MAT. FOLC. 170.]

— Derivat din furcă. (Poate, din furcel cu asimilarea r-i > r-r).

FURCHITĂ s. f. *Petite quenouille.* 2°. *Fourchette.*

1°. Furcă mică (de tors). [Femeoa] o furchiță și-o a/ege. SEZ. VII, 61. S'o începe la furchiță. HODOȘ, P. P. 192.

2°. (Rar) Furculiță (1°). MARIAN.

— Diminutivul lui furcă, derivat prin suf. -iță.

FURCĂTURĂ s. f. 1°. *Charretée de foin.* 2°. *Bifurcation.*

1°. Căpița de fân mai mare. „Căpița”, pe la Rotang zic la o grămăjoară de fân cât o poată lua un bărbat harnic de vre-o trei ori cu furca; iar la grămada de un car de mare, îi zic furcitură.” RETEGANUL, P. I, 3/30. Făcu-i popoi o furcitură. Idem, CH. 149. Furcitură = căpița mai mare ca de obicei. VAIDA.

2°. † (Gor), sub forma *fărcitură*) Bifurcare, ap. CDDE nr. 693.

[Și: fărcitură s. f. „Căpița de 4-5 care de fân.” VICIU, GL. 42.]

— Derivat dintr-un verb neîntrebuințat furci „a aduna cu furca”, prin suf. -itură. Cfr. furcătura, înfurcitură.

FURCOAIE s. f. Lemn cu două coarne ce se găsește la mijlocul plutei; de el se agăță strățele și

veșmintele, ca să nu se ude. VICIU, GL. 101; PAMFILE, I. C. 106.

— Derivat din furcă, prin suf. aug. -oaiie.

FURCĂIE s. a. *Longue fourche (de fer).* — Augmentativul lui furcă (derivat prin suf. -oaiie). Furcă mare ce se întrebuințează mai ales la încredințatul fânului și al anopilor. MARIAN, cfr. PAMFILE, I. C. 143, H. I, 315, VII, 390, (pe alocuri) furcă de fier. LB., VAIDA. Cfr. țâpoia, ciolpan. *La anul 1845... au ieșit din toată țara... cu puști, lănci, furcoai și cu coare.* IORGA, S. D. XIII, 163. *Azvărlă furcoai cu care aruncase fânul pe stog.* MARIAN, T. 341. *S'au dus... cu furcoai.* RETEGANUL, P. IV, 42/11. *Grând, fânul, etc...* cu furca și furcoai. LIUBA-IANA, M. 108. *Apucă toporul, eu iau furcoaiul (= o furcă mare) acesta.* CĂTANĂ, P. B. III, 71.

FURCĂLIȚĂ s. f. 1°. *Fourchette.* 2°. *Cochs (à l'oreille d'un animal).* 3°. *Fourche d'arrière (du char).* 4°. Partie de l'ourdissoir.

1°. Unealtă de masă în forma unei furci cu trei sau patru dinți, care servește la mâncare; cfr. furcută, furchiță. *12 cuște cu furculițele lor.* (s. 1792) IORGA, S. D. VIII, 22. *Cuște, furculițe pe masă înșirând.* C. NEGRUZZI, II, 203. *Îți dă cu lingurița, și-ți scoale cu furculița.* ZANNE, P. III, 595. *Cu barba'n furculiță;* cu părțile laterale mai lungi de cât mijlocul (cfr. barbă înfurcată). *Unu...* cu barba'n furculiță. ALECHANDRI, T. 9. *Barba'i deceni 13foasă și'n furculițe, cu două bărbi de pap.* EMINESCU, S. 56. *Cu barba în furculiță și favorițe frumoase.* CREANGĂ, A. 85.

2°. P. anal. Crestătură unghiară ce se face la vârful urechii unui animal spre a avea un semn distinctiv. DAMÉ, T. 68. *Un junec... la ambele urechi furculiță.* MON. OV. (1907), 7598. *Ureche-furculiță.* BARONZI, L. 125/11.

3°. (Bacău, Roman, Covurluiu, R-Sărat, Tecuciu, Tutova, Putna) Lișițele carului. DAMÉ, T. 9; PAMFILE, I. C. 130-131; H. III, 72.

4°. Furcă de urzic. DAMÉ, T. 141. (Gârboviu, în Ialomița) H. VII, 185. (Gârliciu în Constanța) ib. II, 274. [Pstr. -ițe, (Mold. și) -iți.]

— Derivat din furcă, prin suf. dim. -uliță. (Și alb. *furkulitëq*, n.-grec. *φουρκαλίτης*, bulg. *furkulica*).

FURCUȘOARĂ s. f. v. furcă.

FURCĂȚĂ s. f. 1°. *Petite fourche.* 2°. *Fourchette.*

1°. Furcă mică. *Nouăzeci și nouă furcuțe.* MARIAN, V. 225. *Hai, mândro, cu mine'n luncă, Să-ți fac rischitor și furcă.* *La mijlocu luncușii Să-mi dai plata furcușii.* DOINE, 171/1. *Pentru-o țără de furcușă Mă-i dau de trei ori gură!* RETEGANUL, TE. 113/30.

2°. (Transilv.) Furculiță (1°). *Furcușă de carne.* (a. 1803) IORGA, S. D. XII, 146. *În talgarile cu furcuțele.* PĂRVEȘCU, C. 82. Cfr. LB.

— Diminutivul lui furcă (derivat prin suf. -ușă).

FURDĂ s. f. 1°. *Déchet (de laine, de cuir, de tabac, d'étoffe, etc.). Chose de mauvaise qualité.* 2°. *Homme de rien.*

1°. S. f. (Învechit) Rămășițe de calitate proastă de la lucrul lănei, pielilor, tutunului; bucățele mici de postav, etc; cfr. mardă. *Furdale de pișcote.* PANN, ap. ȘIO. | P. anal. Orice lucru de calitate proastă. *Tacoușul... Spre care se ridică coșea De fum, ieșind... din furdana de tutun.* RĂDULESCU-NIGER, ap. IDRG. *Aramă furdă... furdă de samur, furdă de jeter, furdă de vulpi și dăhori.* TARIȘ, ap. ȘIO.

2°. Secătură, om de nimic, dar care se ține mândru. Com. RĂDULESCU-CODIN.

— Cfr. sârb. *furdă* „rămășițe, lucruri fără preț, om de nimica”. (După ȘIO. din turc. *hurdâ*, idem).

FURÉSC, -EĂSCĂ † adj. *De colour.* - (Neobiel-niut) De fur. *Cu încoasă călcare și cu furească îm-bare.* CANTEMIR, IST. 73.
— Derivat din far, prin suf. adj. -esc

FURGĂNEALĂ s. f., **FURGĂȘI** vb. IV° v. fură.

FURGÓN s. a. *Fourgon.* - Trăsură mare pentru transportul bagajelor † proviziunilor unei armate. *Cea din urmă trăsură era un furgon de bagaje.* CARAGIALE, M. 141. *Furgon cu munițiuni.* ZAMFIRESCU, R. 240. *Apeaz într'un furgon de ambulanță, pe un pat cu un leagăn, Comăneșteanu...* id. lb. 274. *Furgonete pompierie.* SADOVEANU, P. S. 166.
— N. din fran.

FURIBUND, -Ă adj. v. furie.

FURIE s. f. *Furie.* - (Acces de) mânie nestăpănită, turbare. *Furia răbotului.* E. VĂCĂRESCU, IST. 256^{1/2}. *Luptându-se... cu furia deațădejă.* C. NEGRUZZI, I, 152. *Furia zindor.* BETEAGANU, P. II, 17. *Vin căni cu atâtea furie.* FUNDESCU, I. P. 32. | Fig. (Despre lucruri) Mișcare violentă. *Focul... s'au lăsat cu... furie.* DRĂGHICI, R. 22. | P. ext. Accesul unei pasiuni excesive. *Furia... cea iute [a amolului].* PANN, E. II, 41. *Lădănu... se încearcă a pune o stăvîlă furiei lor de coprinderi.* BĂLCESCU, M. V. 8^{1/2}. [Pronunț. -ri-e. Familia: furibund, -ă (franțuzism, rar) = furios, -oasă adj., adv. Cuprins de furie, turbat. Se "nerută și se șbate și-i furibund maestral." MIREA, C. I, 44. *Turne de furi furioși.* BĂLCESCU, M. V. 392^{1/2}. *O pornire furioasă de gelozie.* C. NEGRUZZI, I, 23. P. ext. (Despre lucruri) Violent. *Furor* (id. 307), *riuteț* (id. 196), *risfor* (id. II, 7), *toront* (ALEXANDRESCU, M. 21), *ednă* (TEODORESCU, P. P. 372^{1/2}), *col* (DUNĂREANU, R. 24) *furios*. | Adv. Cu furie. *Satan urlă furios.* ALECSANDRI, P. I, 13. (Pronunț. -ri-oasă).
— N. după fran. (lat. furia, -am, idem).

FURIER s. m. *Fourrier.* - (În trecut) Subofțer care îngrijea de încartirarea soldaților și de distribuirea hranei. *Furieri...* (adecă țalgii și conacii). N. COSTIN, LET. II, 73^{1/2}. | (Astăzi) Caporal s. sergent care face serviciu de copist în cancelarie.
— N. din fran.

FURIER s. m. (Entom.) v. furioș.
FURINCĂL s. m. (Med.) v. furnicel.
FURINGINĂ s. f. v. furlingine.
FURIÓS, -OĂȘĂ adj. v. furie.

FURIS adv. adj. I. 1°-2°. *Furtivement, à la dérobée, clandestinement.* II. *Furtif, clandestin.*
I. Adv. 1°. † Cu furii, hoțește. *Să un gălă vremea păstoria să se murgând oile furisă...* PRĂVILAMOLD. 6.
2° Spec. (În opoziție cu „făș”, învechit) În ascuns, în mod clandestin, furiaș. *Au ascultat furisă la oceanul sine.* CUV. D. BĂTE II, 328. *Atunce frod furis chemă călcăre și ispiți d'înși den ce vreme se ică stenoa.* TETRAEV. (1574), 202. *Moldovenii... se lăcăr la drumuri de jocăia pre oameni de ce avă...* și furis, iară apoi și făș. N. COSTIN, LET. II, 112^{1/2}; cfr. MAG. IST. 337^{1/2}. *Se sloboză furis în Moldova.* NECULCE, LET. II, 263. *Umblă șorică furis.* EMINESCU, P. I. Cănel... mușcă furis. ȘEZ. I, 122^{1/2}. (Astăzi mai întrebunțat) pe - . *Pe furis, prin iarbă, o culpe lupăță I șardă.* ALECSANDRI, P. I, 204. *În codri, noaptea cine Pe furis.* COȘBUC, R. 5. *Atacul pe furis... urmează IORGA, I. II, 209. Una dintre fete, mai rușinoasă de fire... se uită când și când pe furis la feciori.* MARIAN, SE II, 49. (În literatura veche) † pre-a-furis(ul), în - . *Bucatele ce în la masă pre a furis, le da miștelor.* VARLAAM, C. II, 2. *Meară pre a furis în lojnița idolilor.* DOȘOFTEIU, V. S. 136^{1/2}. *S'au tens un șorpe*

mare bălaur pe a furisul și-i-au intrat în viațaurul împărătesc. idem, 128^{1/2}; cfr. 114, 63. *Roagă-te tatălui den cerin în furis și totăi tău cu cestă în furis.* MSS., ap. CUV. D. BĂTE II, 120.

II. (întrebunțat în funcțiune adjectivală, rar, Mold.) Furiaș. *O furisă știrător.* KONAKI, P. 102, ALECSANDRI, P. II, 67, SADOVEANU, M. 120.
— Derivat din fur, prin suf. adv. adj. -iș.

FURISĂ vb. I^o refl. *Se glisser, approcher, se sauver furtivement, ou subrepticement.* - A se apropia s. depărta, a intra s. a ieși pe nesimțite, pe furis; a se stocura undevă s. de undevă pe nesimțite, tiptil, cfr. a se fură. *Să furisă norodul în zioa aceea.* BIBLIA (1688), 230^{1/2}. *Til s'au furisat pre lângă dinso în khatra.* BARAC, T. 13. *Se furisază pe lângă părete.* C. NEGRUZZI, III, 185^{1/2}. *Se furisă pe sub zaplazu curții boierești.* ALECSANDRI, T. 702. *Cătălin... Se furisază pânditor Pricind la Cătălina.* EMINESCU, P. 270. *Ea, pe dată ce-avăză Printre slugi se furisă.* TEODORESCU, P. P. 501. *Nu s'au furisat cineva la dilași? ȘIBERIA, P. 35^{1/2}.* *Seara când domaișele intrară în cămara lor... și se furisă binisor pe lângă ele.* ISPIRESCU, L. 235. † - de (cineva s. undevă) = a pleca de lângă cineva pe furis, pe nesimțite, ascunzându-se. *Furisându-se de Ioan, țese cu dilasa aforă.* CREANGĂ, P. 310. *Mă furisă din casă și mă duc.* id. A. 47. *Ciobanul se furisă de fiul de boier.* ISPIRESCU, L. 250; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 261.

Și (rar): infurisă. *Schimbându-se în chip bărbătesc și infurisându-se, să duse în muntele mălinilor.* MINEUL (1776), 44^{1/2}; cfr. 23^{1/2}. *Iar Miul se'nfurisă, Printre frunze că intră.* TEODORESCU, P. P. 508. † Derivate: furisare s. f., furisat, -ă (și infurisat, -ă. Olt. TDRG.) Furis. A. d. j. Băieșii... oruncău o ochire furisată asupra lui Grigău. I. NEGRUZZI, I, 293. Adv. Ano tăuse... și pricea numai din când în când furisă la Lică. SLAVICI, N. II, 79. *Vie singur furisat Și-i dau dulce șărnat.* ALECSANDRI, P. P. 332^{1/2}; cfr. BIRICĂESCU, P. P. 40.
— Derivat din furis.

FURISĂȚ, -Ă adj., adv. v. furisă.

FURISOR s. m. (Entom.) 1°. *Sorte de petite guêpe (Pompilus ciclicus).* 2°. *Guêpe (Vespa vulgaris).* 3°. *Bourdon (Bombus terrestris).*

1°. Un fel de viespișor negricios care-și face cuibul pe drumuri și pe cărări. Acest viespișor care mușcă foarte tare, se mai numește (în Bucovina): viespe mătițică, lene, țibocă, țibocută. MARIAN, INS. 228. | *Furisorul de te ca mușcă când dormi în vremea șănuului, e semn să te scoți, că ore să-ți plouă șănuul.* lb. 228. (Cu alt suf. (Tran-iv.) furisă s. m. lb. 228.)

2°. (În Bucovina) = viespe, lb. 217.
3°. (Pe alocuri) Specie de bărzănu. *Furisorul... e căt o albă muncitoare, dar mai șubțire. Aceștia fac faguri prin scorbările arborilor și prin podurile caselor.* MARIAN, INS. 195.
— Derivat din fur, prin suf. dim. -ișor.

FURLANDISĂ vb. IV° refl. *Se paccuser.* - (Fam.) A se fudul, mândri, fali. *Furlandisău-se'n sulocna.* VLAHUȚĂ, P. 55. *Un chelner... se furlandisă de colo până colo.* ZAMFIRESCU, R. 80. *Pen... se furlandisă și se lădu.* ISPIRESCU, T. 100.

FURLUĂ vb. I v. fură.

FURNĂ s. f. v. formă.

FURNĂL s. a. *Fourneau.* - Cuptor s. aparat de încălzit, pentru operații chimice. PONI, C. 39, 219. *Mă de hornuri și furnale.* MIREA, C. II, 34.
— N. după fran.

FURNECĂȚ s. a. v. furnicar.

FURNICĂ vb. I. I. *Fourmillier*. II. *Picoter, démanier*.

I. Intrans. A umbla încoace și încolo în număr mare, a se mișca în toate părțile ca furnicile; cfr. forfoți (și cele citate acolo). *Furnică astăzi prin capitulele Europei apusene o gloată de zugrăvi.* ODU-BRSCU, III, 149/11. *Un popor întreg de stele furnică în razele mele.* VLAHUȚĂ, P. 21. *Se văd întru mulțimea oia de oameni furnicând în sus și în jos.* ISPIRESCU, I. 148. (Despre lucruri, construit cu de) A fi plin de ființe care umblă încoace și încolo. *Schelele orașului furnicom de călători.* I. NEGRUZZI, III, 338.

II. Unipers. *Mă furnică (pe, prin..., etc.)* s. (mai rar) *îmi furnică (pe, prin..., etc.)* = am senzația ca și când ar umbla o mulțime de furnici pe mine. *MARIAN, INS. 250. Această poruncă îl cam furnică de-alungul spinării.* MERA, B. 219. *Când mă gândesc că poate peste un ceas am să-l străng în brațe... por'că-mi furnică ceea prin inimă.* ALECSANDRI, T. 990. | (Neobișnuit, fact.) A face pe cineva să simtă furnicări. *Furnică-te-ar drăci, că-lmădroaile!* ALECSANDRI, T. 1129. *Lăutarii te furnicau cu zicătorile lor vesele.* SBIERA, P. S. 389.

[Prez. *furnică* și *furnică*]. Derivate: *furnicăre* s. f. *O răzbi pline de furnicărea aluzilor.* SADOVEANU, SĂM. V, 906; *furnicăreală* s. f. *Îi mănâgă pe frunte, de-i făcă furnicăreală prin trup.* BASABANESCU, V. 197; *faralcat* s. a. *Mi-a amorfit piciorul; simt un furnicat nepăcut;* (mai ales furnicătura s. f. *Furnicătura sânt niște înfepături ușoare și multe și se numesc astfel fiindcă se așază-mână cu simțirea pe care ne o dau furnicile alergând pe o parte a corpului.* BIANU, D. S. *Simții furnicături prin trup.* SANDU-ALDEA, U. P. 71/1. *Bubă cu furnicături.* MARIAN, D. 155, 158.]

— Din lat. *formicare*. Cfr. *infurnică*.

FURNICĂ s. f. (Entom.) *Fourmi (Formica nigra)*. — Mică insectă din ordinul himenopterelor. Specii: — *mare s. de pădure s. albăstrău* (cea mai mare dintre furnici), — *roșie* (cea mai mică), — *de copaciu*, — *de casă*, *mică*, *neagră*, *de fănaș*, *de câmp*, *galbenă s. albăie*, *de grădiniș*. Într'un anumit timp al anului femelele și bărbății capătă aripi; pe acestea poporul le numește *furnici sburătoare s. cu aripi s. aripi*. Furnicile lucrătoare sânt totdauna fără aripi și se numesc *fote*. *MARIAN, INS. 231-233. Pusă cântă furnică, o tenesule.* BIRLIA (1688), ap. TDRG. *Furnicale ca și când s'ar bate, alegară.* CALENDARUL (1814), 86/12. *Furnică-n timpul verii asudă ostentul.* C. NEGRUZZI, II, 247/17. *Trec furnici.* EMINESCU, P. 195. *O mână de furnici.* CREANGĂ, P. 234. *Furnicu, cât de mică, Și ea te pișcă când o calci.* MARIAN, INS. 249. *Furnică cu furnică, Fie cât de mică, Face mare mușuroiu.* Ibid. *Când ies furnici cu aripi în casă, e semn că o mură cinecă.* ION CR. III, 82. *Când umblă furnicile pe drum, are să plouă.* ȘEZ. IV, 120/12. *La cop burtuț, la dos hurtuță, la mijloc ferfeniță?* (= „Furnică”) SBIERA, P. 323/12. *A se prăci ca furnicile:* a se înmulți într-o în mare număr (cfr. ca iepurii, ca șoarecii). *MARIAN, INS. 250. A mândca ca furnicile:* foarte puțin. *lb. Taci nu mai mândca furnici:* nu mișcă. PAMFILE, J. II. *Oaș de furnici.* [Plur. *nic.*] (In Mehedinți) Și: *furnică s. f.* DIONISIE ECLESIAHUI, ap. TDRG., CDDE, nr. 697. | Diminutiv: *furnicăță*. *MARIAN, INS. 252. Colectiv:* (Ban.) *faralcamă s. f.*, CDDE, nr. 697, *furnicărie* *MARIAN, cfr. furnicar.*]

— Din lat. *formica*, -am, idem.

FURNICĂIU s. a. v. *furnicar*'.
FURNICĂRI s. f. v. *furnică*.

FURNICĂR s. a. (s. m.) 1^a-2^a. *Fourmière*.
1^a. Cuiu, mușuroiu de furnici. *Fănașele... trebuie curățite de mușuroaie și de furnicări.* ECONOMIA, 63.

Erau șoarecii... ca urșii de mari, și mulți ca furnicile în furnicar. RETEGANUL, P. V, 38/11. *In cel cărî încoronat fierbe-o oală cu păsii?* (= „Furnicariul”). SBIERA, P. 323/11. *Nu băgă băta în furnicar:* nu te amestecă unde nu ai treabă. (Gura-râul v. Transilv.) ZANNE, P. IX, 613. [Plur. -oare, (rar) -oari.] Cu schimb de sufix: *furnicilu DDRF*, *furnicila s. a.* *Mă ciupește gluma de limbă, por'căș fi luat în gură un furneciu întreg.* DELAVRANCA, S. 293.]

2^a. P. anal. Multime mare (de oameni), care mișună. *Alexandru Lipșeanu* (de oameni) *ca șarpe cubil și ca strici acest furnicar de intrinși.* C. NEGRUZZI, I, 275. *Ghiadla locuș țuretescul furnicar.* ALECSANDRI, P. II, 440. *Un furnicar de oameni.* SANDU-ALDEA, A. M. 217.

— Din lat. *formicarium.

FURNICĂR s. m. I. *Fourmi (Formica rufa)*. II. 1^a. *Fourmillier (Merops apiaster)*. 2^a. *Picus minor*. III. *Sorte d'ours qui se nourrit de fourmi*.

I. (Entom.) = *furnică*. *MARIAN, INS. 231. Alții... vorinț a scăpă de părăpări, aluc și pun în apropierea bucatelor năpăstuite, furnicari.* lb. 93. *Te duci în un mușuroiu de furnicari... umpli doniți cu furnicari.* LEON, MED. 89. *Furnicariul-roșu = furnică de copaciu.* *MARIAN, INS. 231.*

II. (Ornit) 1^a. = *albinașel*. *MARIAN, O. I, 6.*

2^a. = *ciocăntoarea-peștiță-mică*. *MARIAN, O. I, 70.*

III. (Zool.) Un soiul mic de urs, cu o pată mare albă pe piept. Sânt două soiuri de urși care trăiesc la Broșteni: cei mai mulți sânt de soțul ursului mare și negru; ceilalți puțin mai mici, au o pată mare albă pe piept și se numesc *furnicari* din pricină că răstoarnă toate pietrele unde găsește furnici..., cu care se hrănesc”. *POPOVICI-KIRILEANU, BR. 92.*

— Derivat din *furnică*, prin suf. nom. agent. -ar.

FURNICĂRIE s. f. v. *furnică*.

FURNICĂTURA s. f. v. *furnică*.

FURNICĂRI s. m. plur. *Urticose*. — O boală de piele. *MARIAN, INS. 252; BĂRCIANU, O. I, 70.*
— Derivat din *furnică*, prin suf. dim. -el.

FURNICĂL s. m. (Med.) *Furuncul*. — (Mai ales la plur.) Bubă subcutană, de mărimea mijlocie a unui bob de porumb, care coace și sparge (materia tare și albicioasă din ea se numește *inima - ului*), buboia, furuncul. (*Furnicelii* ies de obicei — mai ales la diabetici — mulți de odată; boala aceasta se numește în știință *furunculoză*). *CFR. BIANU, D. S. [Și: † fanecel. Om la care ea și într'insul răie sil-bolitic sau fanecel.* BIRLIA (1688), 85, 1; † *funicel* CUV. D. BĂTR. I, 281; † *funicel* MOLNAR, ap. TDRG., ANON. CAR, fanigel plur. LEON, MED. 124, ȘEZ. I, 256/11. (= buboale mai mici), *funicel* [Țara-Oașului] CDDE, nr. 692.]

— Din lat. *furuncululus (din *furunculus*). O. Den-susianu, *Romania*, XXXIII, 77.

FURNICĂOS, -OĂȘĂ adj. *Plein de fourmis*. — (Rare) Plin de furnici. DIF. [Și: *faralğos*, -oășă. MAT. FOLC. I, 512.]

— Derivat din *furnică*, prin suf. adj. -os (cfr. lat. *formicosus*, -a, -um).

FURNICĂȚĂ, **FURNICĂȘ** s. f. (Entom.) v. *furnică*.

FURNISĂ vb. 1^a. *Fourmir*. — (Franțuzism) A pro-cară prin vânzare. [Familia: *furnisôr s. m.* Cel care furnisează. *Samela ce furnisôrii au de primit pentru materialele preluate.* MON. OF. 9; *faralțură s. f.* 1^a. = *furnisare*. *Intenșia furnisurii, antrepriza, tranzacții.* VLAHUȚĂ, D. 42. 2^a. *Marfa, obiect furnisat. Furnisari fără care nici nu poate să existe o armată.* MAIORESCU, D. I, 553.]

— N. după *fran.*

FURȘALĂ s. f. v. sfârșală.

FURT s. a. *Vol, larcin*. — Acțiunea s. faptul de a fura, hoție, furtigaș. *Toată megieșia se voie de furturile ce face ea poamelor de prin grădini.* ISPIRESCU, L. 75. [Piar. *furturi*.]

— N. din lat. *furtum*. (Cuvântul a existat odinioară și ca vorbă populară, ca la Aromâni, precum dovedește derivatul lui: *furtigaș*).

FURTĂT s. m. v. furtat.

FURTIGAȘ a. a. *Vol, voleris, larcin*. — (Inlocuit azi în limba literară prin) *Furt*. *Minciunile și furtigașurile*. CUV. D. BĂTR. II, 230. *Tălăriaș, furtigașuri*. VARLAAM, C. 325. *Toate featurile de limbă au lucru grozav și urgisit, furtigașuri*. PRAYLA MOLD. 16, 3; cfr. 17, 3; 158. *Mătișim de la mine furtigașurile zilii*. BIBLIA (1688), 23, 3; cfr. 54, 7. *Furtigașuri*. MINEIPL (1776), 349, 3. *Prisici de furtigașuri*. ERICARUL, I, 58, 10. *Cei în furtigașuri prinși*. CANTEMIR, IST. 371. *Furtigașuri și tălășaguri să facă id.* HR. 138. *Pagubă... de furtigaș*. DIONISIE, C. 168. *Scrisorile... cu răpirea și cu furtigașul le-au adunat*. ȘINCAI, HR. III, 231, 10. *Pentru furtigașurile ce ai făcut*. MAGAZ. IST. V, 146. *Un furtigaș... a obștiei*. BELDIMAN, N. P. I, 98. *Nu școlosec că furtigașul este creșan pământ*. DRĂGHICI, B. 287. *Să trăiți din furtigașuri*. C. NEGRUZZI, I, 233. *Dumnezeu n'ajută celui care umblă cu furtigaș*. CREANGĂ, A. 45. *I-amenișă cu furtigașuri*. ODOBESCU, III, 226, 22. *Își arăță cartea de meșter de hoție, precum și nevasta ce-și aduse tot din furtigaș*. ISPIRESCU, I, 379. *Mănaștină de un sărac, ochiu-și aruncă la furtigaș*. ZANNE, P. II, 241. [Și (Invechit): *furtigaș* s. a. | Piar. *-gauri*.]

— Derivat dintr'un cuvânt, odinioară popular, *furt*, prin suf. *-igaș (-ușog)*, după modelul ung. *tolcajšag*, idem.

FURȚIALĂ s. f. v. furtială.

FURTUNĂ † vb. 1^a v. furtună.

FURTUNĂ s. f. I. *Mauvais sort, mauvais destin, malheur*. II. *Orage, tempête*.

I. † (La cronicari) Soartă rea, urșită rea, nenorocire. *Nici cu gândul nu gândiă* [Miron Costin] *că i-a venit o furtună cu aceea*. NECULCE, LET. II, 266, 30. *Scoteă că venirea lui n'a conțut furtuna ce venise crăstului grecesc*. ACSINTI ERICARUL, ibid. 163, 1. [Trebule] *cu mare jală a scrie de o furtună cu aceea ce i-au venit, apoi fără de veste*. MUSTE, ibid. III, 59, 1; cfr. BĂLCESCU, M. V. 424.

II. 1^a. Turburări atmosferice constând, adesea, din vânt puternic și repede, însoțit de ploaie sau grăindină, de fulgere, tunete și trăsnete (cfr. ȘEZ. V, 140, 21); cfr. *vijelle*, vi(s)col. *În al optelea an al domniei lui Mihai-codă, dat-au Dumnezeu o furtună grea, și s'au aprins lărgul Iași*. NECULCE, LET. II, 398, 10. *S'au scornit... o furtună de vânt mare*. MUSTE, LET. III, 75, 10. *După furtună vine și vreme bună*. C. NEGRUZZI, I, 293. *O lădă pe braș și începă să fugă cu ea prin furtună*. EMINESCU, N. 11; cfr. P. 211, 214, etc. *Se ascunsesse bietul de furtuna cea de ploaie*. SBIERA, P. 223, 10. *Îndrătejindu-se la vale, se lădă ca o furtună*. ISPIRESCU, I, 340; cfr. 195, 238. *Norul, până nu se'ngroză, furtună nu aduce*. ZANNE, P. I, 65. *Cine seamănă vânt, cutare furtună*. || Spec. *Vânt puternic ce se ivește pe mare, răscolindu-i valurile*. *Răscolindu-se o furtună străgnică... au sălbăticiț mara*. DRĂGHICI, B. 31. *Nici mări se nu răscolose de a furtunelor stărnire*. KONAKI, P. 266. *Apriga furtună... Se 'nalță, se lăfește și văje și tună, Zdrobindu-se de mal*. ALECSANDRI, P. I, 193. *Cărmaciul bun copăd din furtună*. ZANNE, P. V, 136.

2^a. Fig. *Mari turburări sufletești, dezordine în-*

tr'un stat, în viața unui om, provocate de nenorociri, calamități, etc. *Pușină vreme vădă fara grecesă mare răpoos... și... cloșă fără valuri; ce de năprună loci vânt cu furtună, că se aculă țară Cram împărț cu Scheii de fecce răboia*. MOXA, 383. *Lumeștile furtuni ale întâmplărilor*. E. VĂCĂRESCU, IST. 245, 10. | *Zbucniamuri sufletești*. *Se risipi bură trupușă și rădică furtună turbure de unda pohtelor*. MOXA, 398.

[Și] † furtună s. f. | Piar. *-tuni*, (neobichnuit) *-tune*. | LA CANTEMIR, HR. 72, 10, 76, 11; IST. 94 și la BĂLCESCU, M. V. 581, 10, apare ca latinism cu înțelesul de „destin, soartă, noroc”. Derivate neîntrebunțate (formați personale): † furtună vb. 1^a. A bombardat, împreșcând cu foc de artilerie. *Artileria noastră însă urmă, furtunând departe, cu mare pagubă, toată linia dușmanului*. BĂLCESCU, M. V. 507; † furtunat, -ă adj. Bântuit de furtună. *Stăncile mărețe, Caru'n valurile măriei furtunate și semețe, Necăntăto'n veci rămân*. ALECSANDRI, P. I, 327. — Din lat. *fortuna*, -am (poate, prin mijlocire grecească).

FURTUNĂT, -Ă † adj. v. furtună.

FURTUNĂT † s. m. *Surpris par Forage, naufragé*. — Cel prins de furtună pe mare, naufragat. *Au făcut pescării vad de odihnă furtunașilor*. MOXA, 400, 1.

— Derivat din furtună, prin suf. part. -at. (Cuvântul există și în dialectul aromănescu).

FURTUNĂTEC și FURTUNĂTIC. -Ă adj., adv. 1^a.

Oragez; furtunosement. 2^a. *Copricieux*. 1^a. Adj. Plin de furtuni (fig.), răscolind furtuni, furtunos. *Eu am rămas tot întră aceste furtunatic înălltuirii, spre a mânacă pâinea durerii*. ERICARUL (a. 1819), VII, 73, 10. *Neptun cel furtunatic*. OLLĂNESCU, H. 387. || Adv. Ca o furtună. *S'aruncă furtunatic atunci Sultanul*. COȘBUC, B. 15.

2^a. Schimbăcios: acum bun, acum rău. ȘEZ. IX, 149.

— Derivat din furtună, prin suf. adj. -atic.

FURTUNÓS, -OĂSĂ adj. *Orageux. Agité, violent. Aulacieux, violent*. — Bântuit de furtună. *Pescuri furtunoase*. ODOBESCU, III, 53, 10. || Agitat, vehement, violent. *În acele vremi furtunoase și nenorocite*. BĂLCESCU, M. V. 7, 10. *Timpuri furtunoase*. ALECSANDRI, P. II, 134. *În sfârșit, după multe dezbateri furtunoase urmate în „Dicoanul Adhoc”, s'a încușinat „Unirea”*. CREANGĂ, A. 157. || Iute (ca furtuna), violent, vehement. *Până'n Dunăre ajunge furtunosul Botăzid*. EMINESCU, P. 237. *Furtunosul zbor al grăurilor*. ODOBESCU, III, 50, 10.

— Derivat din furtună, prin suf. adj. -oz.

FURTUNĂS s. a. v. furtigaș.

FURȚUNĂL s. m. (Med.) † v. furnicel.

FURUNCULĂZĂ s. f. (Med.) † v. furnicel.

FUS s. a. I. *Fuscau*. II. 1^a. *Partie de la novette. Fuscau du décideur ou de Fourlissoir. Arbre, fer de moyen*. 2^a. *Arbre de couche. Gros fer*. 3^a. *Essieu*. 4^a. *Partie de la roue du potier*. 5^a. *Branche de chandelier*. 6^a. *Apron (Aspro streber, aspro Zingel)*.

I. 1^a. Unealtă de tors, făcută dintr'un băț, cam de 30 cm, neted și rotund. Capătul de sus este ascuțit, cel de jos, ceva mai grosier, este înțepenit într'un titiroș s. sfârșeală care, prin greutatea ei, face să se învârtă fusul mai ușor; iar mijlocul este puțin mai plin. Cu -ul se toarcă în, lână și cânepă, se răsucesc ste borangie, bumbac, etc. -ul sfârșe. Fusul mai gros se cheamă dragă și firul tors cu el, îndrugătură. DAMÉ, T. 140, PAMFILE. I. C. II, 209. *Fusul are vâră su cap, burță și bold*. BREBENEL, GR. P. Nu are nici furcă, nici fus acasă. DRĂGHICI, B. 52. *Măna lui n'u e destoi-*

nică să fie nici măcar un fus. MARCOVICI, C. 60. Furca și fusul. BELDMAN, N. P. II, 71. Ce pricină te face... a-ți lăsa fuetele. C. NEGRUZZI, I, 146. Toarce bamba mai turbată! Fusu-i zboară nevăzut. ALECSANDRI, P. I, 10. Fata moșnegului torcă câte un ciur plin de fus. CREANGĂ, P. 254. Fusul... se nădădea mercu. COȘBUC, B. 21. SA-ți sfărâși fusul. HODOȘ, P. P. 208. Fusul, hrana mizerii. I. GOLESCU, op. ZANNE, P. VIII, 623. Muierea fără bărbat, ca furca fără fus. ZANNE, P. II, 300; IPSIRESCU, L. 91; MATRESCU, B. 37; H. II, 4, 13, 31, 50, 89, 147, 204; IV, 52. (Măsură pentru timp.) Cât ai toarce un fus. SEZ. IX, 144; PAMFILE, I. C. 214. || (Geom.) Se numește fus porțiunea din suprafața sferei cuprinsă între două semi-circuferințe de cercuri mari care se termină la un diametru comun. MELIK, G. 247.

2^a. P. anal. Vrej (de fasole); în expresia: A făcut fusulul - TEODORESCU, P. P. 121.

3^a. (La plur., în glumă) Picioare lungi și subțiri. Uită-te la el, ce fusuri are! (Brazov)

II. P. anal. 1^a. O parte a instrumentelor de țesut, deșănate, etc. care se aseamănă cu forma fusului: - ul suveicii = bețșorul (numit și lemnuș, huludeț, surcol) de care se ține țeava în suveică. DAMÉ, T. 136. || - ul vârtelnișii (numit și pop, stârciog, osiac, cioclomb s. poclumb) = stâlpul care pătrunde prin scândura de sus a vârtelnișii și să răzemat pe cea de jos. În partea de sus a fusului se află două dăltuțuri în cruce, pe unde pătrund și unde sânt înțepite cele două răsercuri lungi și înguste. PAMFILE, I. C. 259; DAMÉ, T. 140. (Munt.) - ele vârtelnișii (și ciocane, cuie, mâni, găștii) v. fozează 3^a. - ul suveicii = dragul pe care se învârtete țeava s. mosorul. ibid. 261; 140. || - ul vârtelnișii = dragul (numit și sul s. inimă) susținut la capătul de jos de căpătâul urzitoarei, iar la cel de sus de coarda casei. ibid. 261; 141. || - ul pînii = grindeul învârtit de roată, care, cu ajutorul ciocanelor fixate pe el, pune în mișcare masele, ca să învârtăască și să bată dimiile în oală. ibid. 307; 168; cfr. VICIU, GL. 96.

2^a. O parte a morii. - ul de lemn (numit și grindeul, osia, osiacul) = osia morii de apă care pune în mișcare roata de apă afară de moară, și pe cea cu masele înăuntrul ei. PAMFILE, I. C. 182; DAMÉ, T. 152; H. II, 13, 29, 81, 118, 146, 186, 214, 244, 262, 319. Că muierea prinde-ți-oiu. Cu fusul morii 'mpunge-oiu. MARIAN, V. 28. Moara nu macină până n'o unge la fus. ZANNE, P. 234. Părțile din care se compune moara sânt: fusul țergătoarei și al scâltoarei. (Pietroșia, în Dâmbovița) H. IV, 156.

- ul de fier pune în mișcare pietrele morii. PAMFILE, I. C. 185; DAMÉ, T. 152. Acelui care învârtete roata îi zice fus sau prizmel. (Corbișori, în Dâmbovița) H. IV, 98. (La moara de vânt) Fusul de fier s. fierul prăselnelui. PAMFILE, I. C. 188, 189; DAMÉ, T. 162. || (La joagăr) - ul de lemn pune în mișcare roata de apă și jugul ferăstrăului. DAMÉ, T. 173, 176. || (Băioș) - ștampulul, seamănă cu al morii și al joagărului. VICIU, GL. 96.

3^a. O parte a carului. Fusul osiei (de lemn s. de fier) = partea ce trece prin gaura butucului. DAMÉ, T. 8, 9.

4^a. (Olărit) Dragul ce susține în partea de sus disculețul numit străgălie, iar în partea de jos roata, pe care olarul o mișcă cu piciorul sau a învârti străgălia. PAMFILE, I. C. 383; DAMÉ, T. 73.

5^a. Brațul unui șfegnic. Fusul /șfegnicului. BIBLIA (1688), 57^a; cfr. fozează 5^a.

6^a. (Iht. Oltenia) - Fusar; pietrar. ANTIPA, F. 25, 27. [Diminutiv: fusciór s. a. TEODORESCU, P. P. 31; GOROVEI, C. 296.]

— Din lat. fusus, -um, idem.

FUȘĂLAU s. m. și a. v. foșălau.

FUȘĂR s. m. I. Fuselier. II. 1^a. Anguile (Cobitis fossilis). Apron (Aspro streber). 2^a. Sorte d'oiseau.

I. Cel care face s. vinde fus. DIOT.

II. 1^a. (Iht.) Țipar. LB. Fusariul (pl. fusari), numit almintreala și pișcariu... când are să se mânduce, i se taie coșul. MARIAN, INS. 57. | Pește de forma fusului, galben-caștaniu, pe burți alb, lung de 10-15 cm, numit și: (Arges) sular, (Oltenia) fus. ANTIPA, F. I. 25. Fusariul, floarea... sânt pești mici lungăreți. I. IONESCU, M. 94; cfr. DAMÉ, T. 127, H. VI, 227. [Șt:] (Mold.) fâsar ANTIPA, F. I. 25.]

2^a. (Ornit.) Pasăre de apă cu ciocul lung și rotund, ca un fus, și cu picioarele înalte. Trăiește pe marginea apelor, nutrindu-se cu insecte de apă și cu pești. MARIAN, O. 406.

— Derivat din fus, prin suf. nom. agent. -ar.

FUȘCEL s. m., s. a. 1^a. Réglette. 2^a. Bras (de four-dissoir). 3^a. Tracero de la herse. 4^a. Tracero de la ridelle. 5^a. Piquet. 6^a. Echelon. 7^a. Tige (de Voignon).

1^a. (O parte a războiului) Bețeale vârtite între firele natrel, formând reștul, prin care umbli auveică; numite și: vergole s. joarde. DAMÉ, T. 135; REV. CRIT. IV, 143. Ițele atâră de un băț numit fuștel..., sprâjnit pe brațele războiului și fixat prin 4 cuie. SEZ. VIII, 146. Firele sânt întinse pe războiu, fuștele sânt bine aşezate. SLAVICI, N. I, 54. Intre ițe și fusceli Paste-o scroafă cu purcei. RĂDULESCU-CODIN; JARNÎC-BĂRNEANU, D. 425; MARIAN, S. 141; SEZ. II, 80^{1/2}. [Șt:] (+ furcă) furcel s. m. PAMFILE, I. C. 265, 279, (Deleni, în Fălciu) H. VI, 83.]

2^a. (O parte a alorgătoarei) = fozează (3^a). DAMÉ, T. 141.

3^a. (O parte a grapel) Grapa are patru fusceli, în care sânt cuiele de grupă. BREBENEL, GR. P.

4^a. (O parte a carului) = spetcaza leitrel. PAMFILE, I. C. 134.

5^a. Țărușii printre care se împleteș sau se îngrădesc niulețurile spre a face coșul carului. PAMFILE, I. C. 136.

6^a. Bețele orizontale pe care calci când urci pe scară. Scara se compune din doi drugi lungi și mai multe fuștele subțiri împănate în drugi. PAMFILE, I. C. 156. Căți fuștel la scară adnt. COȘBUC, P. 20. Pe scară... Cu fusceli mărănești. MARIAN, D. 138. Pe scară mărănești de ceară, 1^a fuștel de sulgeri. BUD, P. P. 69. | Fig. Pânănd piciorul pe căle un fuștel din scara vieții. ȘIEREA, F. 351.

7^a. (Rar) Cotor de coșap; cfr. făștiu. Delii ce rap arsd în două, par'car rapo un fuștelu de coșap. DELAVANCIU, V. V. 219; S. 97.

[Intrebuintă mai ales la plur. fusceli H. IV, 56, 118, fuștel H. II, 31, 138, 244, 255, VII, 425, IX, 84, fuștele; și: fucel SEZ. II, 228^{1/2}. Singularul o fuscel, fuscel (Zaharești, în Bucov.) Com. I. GRĂMĂDĂ, fuștel H. III, 363, VI, 233, IX, 81, fuștelu MARIAN, NA. 12, BUD, P. P.]

— Din lat. *fuscellus, -um (diminutivul lui fustis).

FUȘCEL s. m. v. fuscel.

FUȘCHEA s. f. v. pușchea.

FUȘCIOI s. a. Source (de rivière). — (Boutariu, în Hațeg) Obârșia de unde isvorăște un râu. Du-te pe pârșu în sus, până'njunji la fușcioi, că acolo-apa tare rece. VICIU, GL.

FUȘCIÓR s. a. v. fus.

FUȘIEU s. m. (Bot.) v. fasole.

FUȘIU s. m. Lătrii ce se pun pe lângă vanturi, în scop de a depărtă streșinile coperșului de pe-reți, ca să nu-i bată ploala. FRANCU-CANDREA, M. 100.

FUȘIE s. f. (Ban.) Vasul în care curge rachiu din cazan, bute, găleată. Com. COCA. „Fucia=vasculum” ANON. CAR. Mă-nă da tri oă de miere și fuștie de răchiie. ALEXICI, L. P. 95^{1/2}.

FUȘOIU s. a. *Tige (de plante).* — (Mold.) Cotor de plantă. *Semănat-am păpușoiu, Au ieșit iarbă 'n fușoiu.* ALECSANDRI, P. P. 228.

— Pare a fi derivat din fășă.

FŪSTĂ s. f. (Imbrăc.) 1°. *Jupon, jupe. Robe que portent les paysannes.* 2°. *Tablier.*

1°. Imbrăcămintele femească ce se poartă de la talie în jos, (la oraș) sub folie rochiei. *Aud foșăind fuște,* ALECSANDRI, T. 357. | P. ext. (ironic) Femeie. *Cărările vieții sînd grele și înguste, Ei încearcă să le înveacă prin protecție de fuște.* EMINESCU, P. 229. | (Mold.) Folie rochiei. *Fuște ei de atlas albastru deschis.* C. NEGRUZZI, I, 17. *Eră imbrăcată... cu fuște negre, cu bluză albă.* PĂTRĂȘCANU, S. A. 286; cfr. SADOVEANU, P. S. 96. | (La țară) Rochie (fără garnitură) de materie de țarg ce se poartă vara, la muncă, iar iarna (de lână) ȘEZ. IV, 17_{1/2}, acasă; are croiala flanelei, cfr. androc, androacă. H. II, 31, 63, 118, 126, 147, 168, 209, IV, 75. *Făsta e tot cu croiala flanelei însă-i de ciuit, materie de țarg și se poartă simplă, prin casă, vara, la muncă, etc.* ȘEZ. IX, 43; FANFULE, I, C. 161. *Nici n'am fuște de purtat, Nici papuci de încălțat!* ALECSANDRI, P. P. 406. *M'aleseu cu puică dragă Și mi-a port cu fuște albă.* TEODORESCU, P. P. 325°. *Fuște cu călfele... Fuște de presăuță.* ȘEZ. V, 15. *Să-mi fac fuște roșioară.* ibid. II, 6°/_{1/2}. *Când fuște fi se doțeară apă de la sine, e semu că te doțea cineva.* ȘEZ. VI, 34. †† (Bot.) *Fuște-râdăneli* = balbuc (Cobia, în Dâmbovița) H. IV, 84; cfr. H. II, 26, III, 242, VII, 148. | *Fuște-țigăncel:* o buruiană (Chiojdu-Băsea, în Buzău) H. II, 26.

2°. Șorț făcut din pânză subțire de țarg. (Globanul, în Constanța) H. II, 255. *Fuște* = opreg, vâlnic. (Dumbrava, în Mehedinți) H. IX, 135. | *Fuște* = ciumbor. (Sutești, în Brăila) H. I, 330.

[Și: *făstă* s. f. H. I, 253, II, 89, 223, 300, III, 402; (Buzău, Mold. și Bucov.) *făstă* s. f. ȘEZ. IV, 17_{2/2}; WEIGAND, B. B. 94; H. II, 14. | Diminutiv: *fuștișoară.* *Tu-i ieși afară Numa'n fuștișoară,* Numa'n cămeșoară. TEODORESCU, P. P. 329.]

— Din bulg. *fušta*, idem.

FŪSTĂ s. f. v. *fuștă*.

FUSTANĂ s. f. v. *fuștană*.

FUSTANĂLĂ s. f. (Imbrăc.) *Fustanelle.* — Haină bărbătească purtată de greci (ca veșmânt național) și de Albanezi; este în folul fuștei, însă scurtă (până la genunchi), largă și încrețită. *Pulicari...*, purtând *fuștană* *fălșă* și strănă la mijloc. ODOBESCU, I, 132_{1/2}. *Purtăm fuștană.* I. NEGRUZZI, IV, 477. *Arnăuși călări... fluturându-le fuștanțele.* CARAGIALE, S. N. 59. *Li-se încetări fuștanțele.* TELEOR, N. REV. R. I, 168. *Să-ți dau foc la fuștanle DELAVRANCEA, s. 177.* [Și: *fuștană* (singular refăcut din plur.)]

— Din n.-grec. *φουστάνλλα*, idem.

FUSTĂȘ † s. m. v. *fuștăș*.

FUSTĂȘ † s. m. *Lancier* (de Fancienne armée roumaine). — Soldat înarmat cu fuște, care, până prin sec. al XIX, făcea parte din garda personală a Domnului. *Unde-i adău voinicii? unde-i adău fuștășii?* DOSOFTEIU, V. S. 40. *Trimise fuștăș.* idem, 61. *Fuștăș.* ANON. CAR. *Imblă fuștășii pen țarg chemând oamenii la dican.* N. COSTIN, LET. II, 5_{1/2}; cfr. LET. III, 297_{1/2}. *144 lei pe an 12 fuștăș de dican.* (Mold., a 1776) URICARIU, XIX, 394. *2 fuștăș de dican.* ibid. VII, 377; cfr. ib. XXII, 425_{1/2}, XIX, 332_{1/2}. *Bratul și Bene, fuștășii.* IORGA, B. R. 54. *Trombe însoțite de fuștășii români...* FILIMON, C. I, 611. *Un fuștăș de ai curții domnești.* GHICA, S. 320. *Domnul... chiamă un fuștăș de la perdea.* ODOBESCU, I, 81_{1/2}. *Să dea lefl la leșagii, Gălbiori la tinșiori.* Postor

roșiu la fuștășii. TEODORESCU, P. P. 52°. [Și: (cu diasmilarea *s-g*) *fuștăș* s. m. | Diminutiv: † *fuștășel.* Soldat din garda domnească ap. CDDE. nr. 704.]

— Derivat din fuște, prin suf. nom. agent. -oș

FUSTĂȘEL † s. m. v. *fuștăș*.

FŪȘTE s. a. și m. 1°. *Bâton, gourdin.* 2°. *Jacotol, lance. Batonnette.*

1°. † (În scrierile vechi, corespunzând mai ales cuvintelor „palica” din textul slav și „virga” din cel latin) Bătă, toaig. *Cerată-voi cu fuște fărâșile lor.* CORESI, ps. 246; cfr. 357, 119, 195, 56, 314. *Să sculă, luând fuștele.* BIBLIA (1688), 115; cfr. 207. *Cu fuști și steaguri.* ZILOT, CRON. 349. *Fuște* = fuștiu. ANON. CAR. | (Astăzi, în Brașov) Prăj[nă], groasă ca pe mână (numită în Țara-Oltului „palită”). *La caleul pomelor oamenii pun fuști.* Com. I. PANȚU.

2°. † (În vechea armată română, ținea loc de) Sulită, lance (corespunzând de obicei lui *λόγχη* din textul grecesc). *Apucă un fuște și loți prin frate-ăsa... prin mijlocul trupului.* N. COSTIN, LET. I, 62_{1/2}, cfr. M. COSTIN, LET. I, 12_{1/2}. *Apucând un fuște, îl lușpă în cofașta sdrântului de-a aduși moarte.* DOSOFTEIU, V. S. 8. *Agiunță un cer și... aruncară cu fuștarile.* idem, 117. *Am pus nărodul după neamuri, cu săbiile lor, cu fuștarile lor și arcele lor.* BIBLIA (1688), 344; cfr. 381, 370. *Li tăi cu coase și cu fușturi, și cu topoare pre căji și timpina.* BUCHIU, LET. I, 150_{1/2}; cfr. 195_{1/2}. (Astăzi, în Ban.) *Fuștiu* = baloneta de la pușcă. Com. LIBRA; GE. BAN.

[Din vechiul plural *fuști* s'au reconstruit singulare nouă *fuște* și *fuștiu*, cu noul plural *fușturi*.] — Din lat. *fuustus*, -em „băt”; cfr. *făștiu*.

FUȘTEIU s. m., **FUȘTEL** s. m. v. *fușcel*.

FUȘTOĂRA s. f. v. *fuștă*.

FUȘTIU s. a. v. *fuște* și *făștiu*.

FUȘTIAC s. m. *Sobriquet* qu'on donne à une personne grande et mince. — (Muscel) „Epitet dat unui om înalt și subțire”. RADELESCU-CODIN.

— Formațiune spontană din *făștiu* (= fașole) + *fus* (cfr. „a făcut făștiul fus”) și suf. -ac.

FŪȘIE s. f. (Bot.) *Fuchsia.* — Plantă ornamentală, cu flori roșii ce care atârna de cotoare lungi și subțiri. *Bucet de fușii, neabă, camelii.* C. NEGRUZZI, I, 99. *Întă un balcon împotolbit cu flori aristocrate: camelii, fușii, volpșmerii.* id. ib. 323. [Și: *fușie*; *foșie* (Dodești, în Falcuș) H. VI, 103.] — N. din fran. (s. germ. *Fuchsia*).

FUZĂIE † s. f. Sorte de *fușii*. — Un fel de pușcă s. flintă. *Turcii... fușă... ieu din țară acmă.* NE-CULCE, LET. II, 417_{1/2}.

— Din polon. *fuzya* (reu. *fuzēja* < fran. *fușii*), idem.

FUZIUNEA s. f. (Chim.) *Fusion.*

1°. Topirea unui corp cu ajutorul căldurii. *Cristalizățiune prin fuziune.* POIN, C. 12. *Punctul de fuziune al unui corp:* temperatura la care se topește.

2°. Dizolvarea unui corp într-un lichid.

3°. Fig. Contopirea a două lucruri deosebite. *Lucrarea lui Ureche nu e de cât o fuziune a vechilor letopisești cu cronica țogăscă.* IORGA, L. I, 22. *Fuziune* (politică). MAIORESCU, D. III, 263. | Spec. (Filol.) Contopirea a două cuvinte într'unul, concomitantare.

[Și: (invectiv) *fuzie* s. f. C. NEGRUZZI, I, 310. | Familia: *fuzionă* vb. 1°, *fuzionare* s. f. (mai ales fig. când vorbim de contopirea unor partide politice) *Gruparea sau fușionarea partidelor, primind numele de liberali-conservatori.* MAIORESCU, D. III, 263.] — N. din fran.

G.

G s. m. invar. *G.* — A șaptea literă din alfabet și sunetul pe care-l reprezintă: 1.) Înainte de *a, o, u*, și consonante e consonantă orală, fonică, velară și explosivă; 2.) Înainte de *e, i, e* africată palatală fonică; 3.) Înainte de *h, h* e palatală fonică.
— *N.* din lat. *g.* idem.

GĂB. -Ă subst. = ghebos, -oasă. (Ban.) Com. LIUBA.
[Și: gob s. m. id.]
— Din ung. *göb* „cocoșă”.

GĂBĂRDÉCIU s. m. *Bout d'homme, myrmidon.* — (Rar) Poreclă dată oamenilor mici la corp. RĂDULESCU-CODIN. [Și: ghibărdéiu. id.]
— Formație spontană în care se cuprind, poate, elementele *găb* „ghebos”, sârb. *grđ* „urit, hăd, pocit” și suf. *-oăiu* (-oăiu).

GĂBĂȘI vb. IV^a v. găbuți.

GABINET s. a. v. cabinet.

GABIÓN s. a. (Armată) *Gabion.* — Coș de nuiele, în formă de butoiu, care se umple cu pământ și se întrebuințează în războaie, ca să așeze pe pușcași sau pe lucrători. COSTINESCU. [Pronunț. *bi-on*.] Derivat: gabionadă s. f. Intăritură de gabioane.]
— *N.* din fran.

GĂBJĂ s. f. (Mold. și Bucov. numai în expresiunea:) *A pune, a turna găbja (pe cineva)* = a pune mâna, laba pe cineva, a-l apuca, a-l prinde. *Înt'o zi [mei] le zăpăce [pe foto] în grădina și pun găbja pe ele, le umflă pe sus și să fac cu dinutele nevăzuți.* SEVASTOS, ap. TDRG. *C'o prăștină-o ocolă, Pân' ce-a pus găbja pe ea.* (Săveni, în Dorohoiu) ION CR. IV, 163. *N'apucă a se grăpăni peste silă, când omul și toarnă găbja pe el.* SEZ. IV, 117/11.
— Cfr. *găbji* (subt. *găbui*).

GĂBJI vb. IV^a v. găbuți.

GABROVEÁN s. m. 1^a. *Habitant de Gabrova.* 2^a. *Contețor.*

1^a. Locuitor din Gabrova (oraș în Bulgaria, unde se lucrează cuțite).

2^a. P. ext. Cuțitar, meșter de cuțite de fier, de calitate proastă. *Croitari... ocaparari, tabaci, brașoeni, gabroceeni.* GHICA, s. XIV.
— Derivat din Gabrova, prin suf. orig. *-ean*.

GABROVÊTE s. m. sing. v. dragobete.

GĂBUI vb. IV^a. *Prendre* (qqn. en l'acculant dans un coin), *surprendre, attraper, Atteindre.* — (Mold., și prin părțile învecinate ale Transilvaniei) „A prinde (pe cineva) fără veste, la strămtoare, de unde nu mai poate scăpa”. CREANGĂ, GL.; ION CR. III, 377. *Las'că te găbușce to undevă! Să nu te găbușoacă* = să nu te afle. (Vașlab, Vârșiz, în Transilv.) VICIU.

GL. *Se vede că i-a orbit Dumnezeu de nu m'au putut găbui.* CREANGĂ, A. 6. *Bag mâna în scorbura... și, norocul meu!... găbușec pupăza pe ouă.* idem, 53; cfr. P. 69, 268. *Acest strigoiu voia să prindă pe Bă-laur... dar, neputându-l găbui...* SBIERA, P. 311. A ajunge pe cineva, a-l nimeri. *Numa pușca-l găbușce.* SEZ. V, 64/2.

[Și (Mold.): *găbăși* vb. IV^a „A prinde la un colț pe cineva, cu gânduri rele”. PAMFILE, J. I. *Las'că te-oăiu găbăși eu când te-oăiu prinde pe la noi!* id. lb. 372; *găbși* vb. IV^a. A prinde la strămtoare; a bate. PAMFILE, J. II; *găbji* vb. IV^a. A înhăță. *S'a pus la pândă... și pe unii l-a găbji.* CONTEMPORANUL, III, 292; cfr. *gabjă*.]

— Cfr. v.-rus. *-gabati* „a strămtoară”, rut. *hăbaty* „a se loși de cineva”.

GĂBUR s. m. 1^a. *Gabriel.* 2^a. *Sol.* 3^a. *Comte.*

(Transilv. de nord și Mold.)

1^a. Gavril (nume de botez).

2^a. Prost, prostian (în poreclă). SEZ. II, 228/11.

3^a. Grof, conte (foarte adesea în poveștile pop., prin generalizarea numelui unui anumit conte ungurese Găbor).

— Din ung. *Gábor* „Gavril”.

GĂBUR s. m. Nom que les Roumains donnent aux paysans sazones établis en Transylvanie. — (Tara-Bărași, în Transilv.) Numele țaranilor sași. JAHREBERER X, 188. [Și: *chiborean* s. m. MOLNAR, lb.]
— Din germ. *Gebauer*.

GĂCEA s. m. v. ghici.

GACI s. m. plur. *Caleçon.* — (Ungaria, Transilv.) Ițmen, cfr. braco. *Am acul și un socoșiu Fără pic de fund la gaci.* (Sătmar) MARIAN, NA. 305, cfr. DOINE. 281/11; VAIDA.

— Din ung. (*gatya*) sau din slav. (rus., rut. *gaci*, pol. *gacie*, sârb. *gacie*).

GĂCI vb. IV^a (ș. d.), **GĂCIU** subst. v. ghici ș. d.

GAD s. m. sing. *Animal sauvage, animal* (en général), *reptile, ver, vermice.* — (Transilv. și Ungaria) = gadină, spec. pucei, păduchi, lindini. SEZ. VII, 180. *La Sân-Toader vitile cornute mai tinerile și mai mărunte trebuu tunse în frunte, între coarne, ca să nu le umple peste vară gadul.* MARIAN, SEZ. II, 71. Cfr. *gadină*.
— Din palcoslav. (bulg.) *gadъ*. idem.

GĂDĂȘ s. m. Sorte d'*animal rongeur.* — (Munții apuseni) „Animal rozător”. FRÂNCU-CANDREA, M. 100.
— Înruđit, probabil, cu tulpina slavă *gadъ* „animal scârbos”.

GĂDE s. m. *Bourreau, Tyron.* — (Numai în România) Călu, cfr. armaș, henger, gealat, (†)mun-

oitor, cfr. CUV. D. BĂTR. I, 281. *Sărbân-codă... au trimis și pe feciorii Drosului Sărtar, tânăr săracul, la ocnă... fiind găde Cocha Dumitruța Căpitan. MAG. IST. II, 23^{1/2}. Trimise pr găde cu un ciomag. Ib. v. 122^{1/2}. Gădea... m'o acăi de furci. FANN, P. V. III, 116. *Și când vrenau găde com da numele tău, Acel om se va crește nevrednic de viață. ALEXANDRESCU, M. 215. Copul lui și ale soților săi cad sub secură gădei. BĂLCESCU, M. V. 22. Secura gădelui în toate diminețile este ascuțită. C. NEGRUZZI, III, 265^{1/2}. Făcără pe gădea ai păleșoi. ISPIRESCU, M. V. 7^{1/2}. Gădele li apucă... Și pala și-o ridică Și capetele zbură. ALEXANDRI, P. F. 199^{1/2}. Nici tadă, nici pământă, nici gădea... nu fericește pe oși și p'omorâtor. JIPESCU, O. 92. | Fig. Tiran, asupritor crud. Sântem proști de ne supunem unui găde. FILIMON, ap. TDRG. Nare tiron, n'are găde. I. VĂCĂRESCU, P. 175^{1/2}. O! Găica, nume sacru ce astăzi respări Cu vecinică sentență a găzilor barbari! ALEXANDRI, P. II, 339. [La nom. sing. art. gădea și gădele; gen.-dat. sing. gădei și gădelui.]**

GĂDELUȘ s. a. Nom d'un jeu enfantin. — Un joc copilăresc. (Bogza, în Rămnicul-S.) H. XII, 43.
— Derivat din gădăla, prin suf. abstr. -uș.

GĂDENĂ † s. f. (Zool.) v. gadină.

GĂDILĂ vb. I⁹⁰. 1°. *Chatouiller; flatter*. 2°. *Exciter*. 1°. Trans. A atinge ușor anumite părți ale corpului, spre a produce senzațiuni particulare ce provoacă, fără voie, râs. *Flacău!... Pascunsu li dă [fetei] cu cotul, o gădăla p'ascunsu. BĂDULESCU, ap. TDRG. Căle fete'n Tarigrad... Nici una nu mi-a scăpat nevrednică, nepigălată, Cu mâna negădălată. TEODORESCU, P. F. 540. O mai gădălită. SEZ. I, 271^{1/2}. Gădăla-mă, să răd! (se zice celui ce nu izbuteste să producă haz cu povestirea lui). ZANNE, P. II, 574. | Fig. A gădăla pe cineva la inimă: a-l linguși. SEZ. IX, 149. Versuri minunate, care gădălită auzul. C. NEGRUZZI, ap. TDRG. | Refl. A fi gădălicios. A! nu mă... că mă gădăli. C. NEGRUZZI, III, 68.
2°. (Neobiectului) † A excita. *Lură pr'altul [diavolul] la beție și la curcie gădălează. DOSOFTEIU, ap. TDRG.**

[Și: gădăli vb. IV⁹⁰ ANON. CAR. LB., cu asimilare: gădăli vb. I, ghidăli vb. IV⁹⁰]. Derivate: gădăllare, gădăllare s. f.; gădăllă s. f.; gădăllat, gădăllit s. a. *Unu se lasută că lor nu le pasă de gădălat. PAMFILE, J. I, 352. Gădăllat pârului. IONESCU-BOTENI, S. X, 38; gădăllăra s. f., (cfr. gădăllăre); gădăllitor, -oare adj. Care gădăli. *Simplire gădăllitoare. PISCUSC, P. F. 110; gădăllăcios, -oasă adj. Care se gădăliă (lesne).**

— Din bulg. *gădel* mi je „mă gădăli”; cfr. și alb. *gădălis* „gădăli”.

GĂDILĂLĂ s. f. **GĂDILĂ** vb. IV⁹⁰ } v. gădăla.
GĂDILĂCIOS, -OASĂ adj. }

GĂDILĂTU s. m. *Chatouillement; démanchément*. — Gădăllătură. PAMFILE, J. I, 352. | (Intrebuintat aproape numai în expresia fig.) A aced = la limbă = mănăcrime, poftă de vorbă, a nu putea ține o taină. ZANNE, P. II, 574. *Mă flacău!... areă gădăliciu la limbă, adică spunea omului verde în ochi, fie cine o fi, când îl scorneala cea la inimă. CREANGĂ, A. 151.*

— Derivat din gădăli, prin suf. abstr. -ătu.

GĂDILĂTURĂ s. f. v. gădăla.

GĂDIN s. m. v. gadină.

GĂDINĂ s. f. 1°. *Animal sauvage, bête féroce. Reptile*. 2°. *Monstre*. 3°. *Animal* (on général). *Oiseau (rapace), volaille. Insectes*. 4°. *Une fêle populaire*. 1°. *Animal* sălbatec (adesea în opoziție cu vită

și dobitoc), fiară, dihanie, jiganie, jivină, cfr. bală. Spec. Reptile, serpi. *Toată firea fierloru și pasărilor, gadineloru, gadineloru... muncescuse* COD. VOR. 124^{1/2}. (= jivinelor. N. TESTAMENT, 1648; Jăganilor. BIBLIA, 1688). *Blagosloviji toate pasărele cerului, gadinele și toate vetele CORESI. PS. 438. Actia gadine ce nu lă e măsură [reptilia quorum non est numerus]. Ib. 286. Gadinele și pasări cu peane („aserpentes”). Ib. 401. Gadinele satelor („bestiae”). Ib. 283. Zăpăritește gadinelor din trestie („incropa feras”). Ib. 175. *Chifiți cai mari și pești și gadine de toate feliurile. VARLAAM, C. 253^{1/2}. Aca e dă o tor strică gadinile. PRAYLA MOLD. 7; cfr. 6, 11, 13, 17. Sloboziră asupra-le gadine camplite, DOSOFTEIU, V. S. 138; cfr. 23; ps. 94, 176, 247, 356. Voi trimite peste voi gadinile ceale sălbatece ale pământului. BIBLIA (1688), 91; cfr. 84, 146, 147. Ieși o gadină ce pândăla la fântână. MINKIU (1776), 33^{1/2}; cfr. 18^{1/2}. Deosebite gadini. CALENDARIU (1814), 86^{1/2}. *Gadină alergătoare. PISCUSC, O. 61. [Pământul e locuți de gadine și dobitoace. Ib. 56. Ajunată la pustie, la locul gadinilor sălbatici. ALEXANDRIA, 90. Cei mai bătrâni torbă... de fel de fel de gadini. FITS, N. REV. R. I, 151. Gonește de la dinu toată hăira și gadina. TEODORESCU, P. F. 384^{1/2}. O bălăle ce o aruse împărțit acesta cu niște gadine. ISPIRESCU, L. 219; cfr. 369. Dihania de gadină, id. v. 39^{1/2}. Tătarilor dobitocelor și gadinelor din pădure. RETEGANUL, P. V, 74^{1/2}.***

2°. Monstru, cfr. ală, bidiganie, bidihanie. *Teșiri înainte două gadini cu obrazele de lei. ALEXANDRIA, 136.*

3°. P. gener. Orice fel de animal, chiar și pasări, gălițe, dar, mai ales de cele păgubitoare, precum uliul și cioara (LB., SEZ. II, 228^{1/2}; VII, 180; N. REV. R. 1910, 86). *Cerbul... este gadina cea mai blajină și mai frumoasă. PISCUSC, O. 190. | Spec. Insecte, (mai ales) pădăchi. GR. BAN., cfr. gad.*

4°. (La plural, eliptic, pentru „Sărbătoarea gadinilor”) *Gadinile* = sărbătoarea cea mai mare pentru sporierea turmelor și apărarea lor de gadine, pe care poporul o serbează în ziua de sfântul Trifon. MARIAN, SE. I, 243. *La Joia din săptămâna-albă cu și Gadinile care durează trei zile după oltă, adică Joi, Vineri și Sâmbătă. Ib. 255.*

[Și: gădenă s. f. *Și eră gadeni sălbateci. MS. (A. 1784), ap. GCR. II, 132^{1/2}. | Plur. gadine și gătini.]*

— Din bulg. *gadina* „animal (în general), fiară, reptile, pasări, insecte”.

GĂDINETE s. m. *Une fêle populaire*. — (Jlu; mai ales la plur. *Gădineții*) Sărbătoare populară, care se ține cu o zi înainte de prinderea postului de Crăciun, numită și „ziua leului”. Ziua care urmează după începutul secolui de Crăciun so numește *gădinetele cel șchiop. VICIU, GL.*

— Derivat din gadină, prin suf. -ete (— ef).

GĂDIȚĂ s. f. *Souris*. — (Dial. rar) Șoarec. În cozul cu linguri sânt tot gădițe (șoareci). REV. CRIT. I, 234.

— Înrudit cu gad, gadină.

GĂF s. m. 1°. *Petite auge ronde*. 2°. *Mesure de capacité contenant 3 litres*. — 1°. (Someș, Transilv.) Covată mică rotundă. VICIU, GL. | Spec. (Neamtu, Mold.) Covată mică în care se frământă cozonacii. ION CR. II, 277; WEIGAND, B. 84.

2°. (Ardeal, pe locuri) Măsură ca de 3 litri cu care se ia vama la moară. VICIU, GL.; cfr. mertie.

— Cfr. găfană, găvan.

GĂFĂ s. f. *Personne grosse qui s'esouffle vite*. — (BAN.) Porecă dată oamenilor grași care găfăsc. DAMÉ.

— Derivat postverbal din găfia.

GĂFĂI vb. IV^{9a}. *Souffler fortement, souffler*. — A răsuflă din greu (din cauza oboseală, a astmel, etc.), a respira de și greu; cfr. puflă. *Găfăind toată noaptea pe lângă colaciul meu.* GORJAN, H. II, 38. *Se înturnă găfăind.* CREANGĂ, P. 51; cfr. 25, A. 113. *Găfăie de osteneală.* CONTEMPORANUL, I, 235. *Porcii găfăind... româșian ghindă.* DELAVRANUL, V. V. 176. *Scalot pe un col, găfăie, căsăc și gemed.* ZAMFIRESCU, H. 271. *Se duse la părușă, găfăind.* SPIESCU, L. 380. *Am o trăsură mare: La vale fușo tare, La șes nebuzete, La deal găfăiește?* (= Trenul). GOBOVEI, C. 369; SBIERA, P. 118/11. | P. anal. (despre un foale) *În dosul unui bordeiu, găfăie un foie.* SADOVEANU, SĂM. II, 600. [Și: găfăi vb. IV^{9a}]; găfu, găfui vb. IV^{9a}; găfii vb. IV¹⁰. *Ed [necuratul] găfăind și spus.* ȘEZ. III, 96/97. | Derivate: găfăire s. f.; găfăit s. a., cu loc. adv. *pe găfăite* = găfăind. JIPESCU, ap. TDRG; găfăială s. f.; găfăitor, -oare adj.] — Formațiune onomatopeică.

GĂFĂIALĂ s. f. v. găfăi.

GĂFĂNĂ s. f. *Partie creuse d'une cuillère.* — (Biharia) „Găvan, cavitatea lingurii”. POMPIIU, BIH. 1010. — Cfr. găvan, găfa.

GĂFI, **GĂFUI** vb. IV¹⁰. v. găfăi.

GA! **GA!** interj. Cri de oies. — Onomatopee imitând strigățul găstelor când „găgăe”. *Gănașul, dorit de găste, pipă cât îi înă gura: ga, ga, ga, ga!!!* CREANGĂ, P. 43. [Și: găga! *Curca zice chior, chior, chior! Găuca zice găga, găga! Rața zice: maco, maco! Puiul zice: puia, puia, puia!* TEODORESCU, P. P. 349^b.]

GĂGĂ s. f. v. găgă.
GĂGĂ interj. v. ga! ga!

GĂGĂ s. f. 1^a. *Mère.* 2^a. *Sœur plus âgée.* 3^a. *Sein.* 1^a. (Vlașca) Mamă. JAHRESBER, VIII, 315. 2^a. (Romanatli) Soră mai mare. ib. [Și găgă = tată, „dadă, lele, titlu ce se dă unei femei de țară”. COSTINESCU, U. lu. *găgă Prohrăd! roboșăi, hai!* ION CR. III, 75; (Vânja-mare, în Mehedintli) H. IX, 124; (cfr. măică) găica, cu diminutivul găicăni. S. f. *Dragul găicăi băiețuș.* ION CR. II, 275. *Nis de la găica o leiuță și mă pune în cărușă.* (Olt) MAT. FOLC. I. Ioană... *Dă și neică floricele.* — *Năre găica flori de da!* (Vâlcea) ȘEZ. I, 290/291; (Țara Hațegului) VICIU, GL. *Și s'a dus puia, s'a dus... Și găicufii nu s'a spus.* (Vlașca) GRAIU, I, 160.]

3^a. (Ilfov, etc.); când se desmiardă un copil] **Tătă.** *Să-ți dea mama lui găgi, că-i o foame mitelului.* Com. I. PAVELESCU.

— Cuvânt din limba copiilor. (Cfr. gănguri; bulg. *gago* „cumnat, unchiu”. PANČEV.)

GĂGĂI și **GĂCĂI** vb. IV^{9a}. *Crier* (Voiu, le canard). — (Despre găste) A striga! ga! ga! găgă! H. I, 137, II, 12, 85, 96, 117, 207, III, 4, 38, 227, IX, 406, X, 130, 138 XIV, 209, etc. Cfr. găgăli, gărăi. *Și găști și rațe, speriate, fug, găgăie și mădăce.* RĂDULESCU, ap. TDRG. | (Rar, despre rațe) A măcăi. (Bozra, în Râmnicul-S. H. XII, 29. [Formă rotacizată: gărăli vb. IV^{9a}. *Găsea gărăiește* (Bistrițioara, în Neamto) H. X, 31. | Derivate: găgăire s. f., găgăit s. a., CONTEMPORANUL, II, 140; găgăitără s. f., găgăială s. f. MARIAN, O. II, 375; găgăt s. a. MARIAN.] — Derivat din onomatopea ga! ga! s. găga (cfr. slav. *gagati*, germ. *gackern*, ung. *gagogni*, etc. cu același înțeles).

GĂCĂIALĂ, **GĂCĂITURĂ** s. f. v. găgăi.

GĂGĂLI vb. IV^{9a} (Sălagiu).

1^a. = gănguri (despre copii). VAIDA.

2^a. = găgăl (despre găste). ib.
— Onomatopee.

GĂGĂLICE s. f. *Être petit et débile. Toute chose petite et insignifiante.* — Fintă mică și gingașă. CREANGĂ, GL. *Sărmanul găgălici! de cruzi s'au mai das!* CREANGĂ, P. 31. | P. ext. Orice lucru mic și neînsemnat. I. B. *O găgălice de pepene (adecă mic).* PAMFILE, J. II.

GĂGĂT s. a. v. găgăli.

GĂGĂȚELE s. f. plur. (Bot.)

1^a. = dedăței. *Allé femée se folosese de găgățele (dedăței) cu care fac ouă verzi, ori pestrife.* MURCKI, 49, cfr. 36.

2^a = brândușă. (Cobia, în Dâmbovița) H. IV, 83.

GĂCĂE, **GĂCĂU** s. a. (Col.) *Sorte de plant.* — (Transilv.) Măncare făcută din mămlăgi rece sărărită și prăjită la foc în unsor de porc; purice! VICIU, GL. *Mamă, dă-mi o fărâ de unsoră să-mi fac o fărâcă de găcău.* ȚARA OLTULUI, III, 24; cfr. HEM. 2829/12.

GĂGĂUȚ s. m. v. găgăuță.

GĂGĂUȚĂ subst. *Niais, benêt, jocrisse, nigaud.* — Om prost, nătărău, toată. *Acei numai un nume de imparat, iar încolo eră la toate călăduș, nătărău și găgăuță.* GORJAN, H. I, 48. *Nu te știam apă de găgăuță.* ALECSANDRI, I. 1376. *Găgăuții și guguții... sânt stăpâniști aștei nații.* EMINESCU, P. 247. *Ce prost ai mai fi fost și tu, găgăuță!* SPIESCU, U. 97/98 [Un și o - : *O fată apă de otionie și de gingașă să tubească pe un găgăuță!* CARAGIALE, ap. TDRG.; cfr. PAMFILE, J. II. *Porunci slugilor sale să-i hui-dăscăsc cu p'o găgăuță.* SPIESCU, L. 280. | Mai rar: găgăuț, -ă adj. TDRG. Ca substant., e și numele unui populiță creștine (mai ales Bulgari), care vorbește turcește, din Dobrogea. Cfr. JAHRESBER, IX, 150] — Poate fi împrumutat din ung. *gagó* (gugó), idem; poate fi însă și un derivat român de la *gog* (cfr. *gogoman*) și apropiat de *găgăi* (cu înțelesul „unul care găgăe, cu găștile, în loc să vorbească deașuri”).

GĂGINT, -Ă subst. *Gagiste.*

1^a. Tocmit cu plăcă. *Gagist la teatru:* actor ne-societar. | Spec. Muzicant în fanfara unui regiment, care nu e soldat propriu zis, ci e plătit pentru slujba sa.

2^a. (Jur.) Creditorul care a luat oară amanet (ga) de la debitor. HAMANGIU, C. C. art. 1686, nota. — N. din fran.

GĂINĂ s. f., **GĂINĂRĂ** vb. I } v. gaidă.
GĂINĂRĂ adv., **GĂINĂRĂCES** s. a. pl. }
GĂICĂ † s. f. (Ornit.) v. galjă.

GĂICĂ s. f. (Imbrică) *Patte.* — Bantă de stofă, încheiată într-un nasture, spre a strânge crățele din spate ale mantalei (militărești). *Găica de la spate (butuliu) este lată cât un lat de palmă, cu câte patru nasturi, cu toate că de câte mai multe ori n'are cheoluri.* PAMFILE, I. C. 357. | (Muntenia) Bantă de postav sau dimie împodobită cu găitane și fir, lungă de un col și covă; la un capăt e lată de un lat de mână, iar la celalalt e ascuțită, terminându-se într-o cango. Se întrebuițoază de croitori, când cos cu mâna. Com. I. PAVELESCU. | Cheutoare. id.

— Cfr. rus. *gajka* „plăcă de metal, cu găuri, spre a legă două obiecte”. TDRG.

GĂICĂ, **GĂICĂȚĂ** s. f. v. găgăi.

GĂIDĂ s. f. 1^a. *Cornemuse.* 2^a. *Jambes.*

1^a. (Muz., rar) Cimpoi. (Fulcea) H. XIV, 494. *Rar le*

vine gădăilor chef să aducă lautarul, cimpoteşul sau pădăin din Dobrogea. SEVASTOS, N. 3/11. *Un Sârboteni... care ştia să zică cu gaidă.* ISPIRESCU, ap. TDRG.

2°. (La plur., p. anal. cu cele două țevi ale cimpoului: suflătoare și carava, care stau mereu în sus, când burduful cimpoului este umflat) Picioare (prea lungi ION CR. III, 87). †† (Cu deosebire în expresia trivială) ca gaidel'e'n sus: cu craci (dezgoliți) în sus, răsturnat pe spate și cu craci în aer. *Ţa împuşcat... A doua zi l-o gădit pe ura cu gaidel'e în sus.* (Putna) CONV. LIT. XLIV, 619. [Cu acest înțeles și: gaidine s. f. plur. *Cu gaidinil'e'n sus* — cu mâinile și picioarele în sus, pe spate. ȘEZ. II, 228/11; (+ *gădbăra*) *gădere s. f. plur.* TDRG.; *zgăidă s. f.* (Mold.) TDRG.; (Mehedinți) N. REV. R. A. 1910, 88. | Derivate (rare): *găidi* și *găidili* vb. IV° refl. A se cățăra, urca... ION CR. III, 87. | Variantă: *găibă*, *zgăibă s. f.* POLJEU. *Aolea! a întors pe Niță cu găibele în sus.* GHICA, s. 276. *Leul începe a scodă, și odată, bufă căzu cu găbele în sus.* ISPIRESCU, U. 32; cfr. PAMFILE, J. II. | Derivate (gluțeto): (+ *cățăra*) *găibără* și *găibără vb. I* refl. A se cățăra, a se urca. ION CR. II, 109; *găibără* adv. Cățărat, cocoțat. Numai *g'aruncă păcurar ochii în căruța și aștepte pe popă găbăru pe căruța.* — *Es, părinte, ce îți-a înșuț labă în pește?* (Tutova). ION CR. III, 295. Din acestea derivă larși: (z)găibărețe s. a. plur. *Ercele... o deta [pe jivină] cu găibărețele în sus.* ISPIRESCU, U. 54/11. *Am trântit lupul cu găbărețele în sus.* PAMFILE, J. III.]
— Din bulg., sârb. s. ture. *gaida* „cimpoiu“.

GAIDERE s. f. plur.

GĂIDI, GĂIDILI vb. IV° } v. gaidă.

GAIDINE s. f. plur.

GĂIE s. f. (Ornit.) 1°. *Épervier, milan royal (Milvus repalis, milvus ater).* 2°. *Aoutour, hobereau des pigeons.*

1°. Mică pasăre răpitoare din genul șimilor care, pe alocuri, se mai numește și caie, caillă (Bucovina), uligan, puhoieriu, șorecariu-roș. MARIAN, O. I, 164, gal-e-roșie. *Și șorîța și caia [v. textuvs].* BIBLIA, ap. TDRG. *Uliu, găie.* ECONOMIA, 106. *Porunci ca sătganale s'o hărăduască [pe țigane], găilor s'o dărăsuască.* DELAVRANCEA, s. 263. *Și țepi urșoșia afară și făcă odată U-hu!... Și a prins a se aduna pasări fel de fel: culturi, uli, găi, buha... REȚEGANUL P. V, 65/11. *Găie, papsăte, ce duci în țigăie?* (- Uliu și găina). GOROVEI, C. 374. *Cu un ochiu la găie și ca altul la țigăie:* chiorș (Slatina, în OH) ZANNE, P. II, 347, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 106. *Găie țesne se iartă, iar porumbița se ceartă.* (Bochia, în Ungaria) lb. IX, 613. †† A se ținea - (după s. de cineva) — a se ținea scali. *Pe urmă s'a finut iar găie după mine.* CARAGIALE, T. II, 111/11. *Se ține găie de mine.* PAMFILE, J. II. *Se ține de copul lui ca găia mașul.* ZANNE, P. II, 60. (In aie-nițări) „Acu ești al meu! Acu te-a luat găia!“ CARAGIALE, N. S. 29/11. *Te ia găia fără timp, arăghiuși ori sfântu' arăghiehu!* JIPESCU, O. 66. *Te-o pîpat găia* — ai dat de dracul. PAMFILE, J. I. | Jocuri de copii: *D'a găia:* în care, când joacă copiii, strigă *ga! ga! ga!* (Bilicurești, în Dâmbovița) H. IV, 57, 90; cfr. (Pienița, în Dolj) 375, (Clobanul, în Constanța) II, 256. *De-a-pul-a-găia* (ȘEZ. II, 57/11; PAMFILE, J. III, 19) s. de-a baba (a mama)-găia MARIAN, U. 169. | O altă specie, mult mai obișnuită, *Milvus ater*, numită și caie, caillă, *gaie-cu-coadă-crăpată*, uligan.*

2°. (Pe alocuri) Uliu, erete. (Clobanul, în Constanța) H. II, 253, (Lupești, Vârlogi, în Covurlui) lb. III, 264, 488, (Șocariu, în Ialomița) lb. VII, 481, (Greci, în Tulcea) lb. XIV, 353. *Porni o sfadă și o gădie în neamul pădărec, de credeai c'a dat găie în ele.* DUNĂREANU, CH. 71.

— Pare a fi lat. *gaja* „găiță“, păstrat în toate limbile romanice (și la Aromâni: *găie* „cioară“). Cfr. *găică, găiță, găiță, caie, uligăie*.

GĂIEȘTE adv. Comme l'épervier. — Ca găie. Când strigă erete caie sau urca cioară găiește... TICHINDEAL, F. 17.

— Derivat din *gaie*, prin suf. adv. -ește.

GAIGANĂ s. f. v. găigană.

GAIGĂNĂ s. f. *Oeufs brunillés.* — (Ban., Hațeg) Jumări (de ouă), cfr. păpăru, scrob. COM. COCEA. [Și: *gaigană s. f.* De mănărea *i-aducă* Două trei ouă *gaigană.* REV. CRIT. III, 61.]
— Din ture. *kaigana*, idem.

GAIGĂNI vb. IV° v. găgăvi.

GĂIMĂCEALĂ s. f. v. înțalgă.

GĂINĂ vb. I^o. I. *Languir.* II. *Fienter, jeter ses excréments* (en parlant des oiseaux).

I. Intrans. A lăucea (ca o găină bolnavă). *Smeul cum ouă, trimise de-l chemă [pe doctor], că lui nu-i prea eră bine. De câteva zile, găineă așă lăncezând.* ISPIRESCU, L. 261. *Mă-să nu se îndreptăce, ci găineacă.* Ibid. 124. [Și: *găina* vb. IV°.]

II°. Refl. (Despre păsări) A-și lepăda găinațul, a se găinați, cfr. baliță. *S'au găinat eretele fierbinte în ochii miei.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *A se duce unde s'a găinat cioară nădă:* departe, de unde să nu se mai întoarcă. ZANNE, P. II, 548.
— Derivat din *găina*.

GĂINA s. f. (Ornit.) 1°. *Poule.* 2°. *Pétiade.*

1°. Pasăre domestică (femeișca cocoșului) din familia gălănceilor. *Găina* cotcodăcește (cică-dăcește, cotozogește, cotozogește) când (se) ouă, cărăcă când simte uliul, cărăcă când umbă sătălu și multămită, clo(n)ăcește când e clo(ș)ică; rar se găsește și găini care cântă cotozoste. *Vrutu să adun factorii tăi cum și-adună găina sub arepie ei puți.* TETRAEV. 241. *Vitele eră scumpe;... găinile mai nu eră în țară; găina eră căte un leu.* NEULOE, LET. II, 248/11. *Falgi de pe-o găină!* JARNIK-BĂSEANU, D. 270. *Îi dete să mănănce o găină friptă.* ISPIRESCU, L. 56. *Pot să prind țerpele din calcaș, cum ai prinde d-ta un puia de găină din păul.* CHEANGĂ, P. 122. *E păcat a omori-rădundule... pentru-că ele... sânt sfinte, sânt găinile lui Dumnezeu.* MARIAN, O. II, 114. *A se culcă cu găinile:* de tromb. CHEANGĂ, P. 6. *A trăi ca găina în moară:* din belșug; a nu duce lipsă de nimic. *Găina* care cântă seara nu se ouă dimineața: gură multă, treabă puțină. PAMFILE, J. I. *Găina bătrână face oama bună.* C. NEGRUZZI, I, 251. *Vai de casa unde cântă găina:* unde poruncește femeia. *Apucase a cântă găina la casa lui și cocoul nu mai acedă nici o trecece.* CHEANGĂ, P. 285. *În casa noastră voiă ca să cânte cocoul, iar nu găina.* ISPIRESCU, L. 31; cfr. ȘEZ. IV, 159/11. *Decât un an găind, mai bine o zi cocoi.* PAMFILE, J. II. *Găina, pentru un ou, secolți un sat.* lb. I. *Găina vecinului face oul mai mare.* lb. I. *A ajuns oul mai cumină ca găina:* so zice tinerilor când se cred mai înțelepți decât bătrânii. ZANNE, P. II, 35. *E ca găina cu un ou:* nu-și găsește locul. lb. IX, 620. *Umbă ca o găină plonată:* trist și descumrat. BAUCIANU. *Când găina cântă cotozoste, nu e semn bun.* ȘEZ. III, 119/11. *Când ouă găina ou cu vine într'insu, este erete arătore.* Ibid. 122/11. †† *Orbul-găinilor v. orb:* găina-furată — numele unui joc de copii. (Giad-Siliștea, în Buzău) H. II, 119. | Specii: - *arapătoacă* s. *hărăpăsoacă:* cu fulgi negri, cu creasta, picioarele și chiar pielea neagră. ȘEZ. VIII, 154; MUCSCAL, 40. - *turacoacă* (Pietroșița, în Dâmbovița) H. IV, 153. | - *bobogă:* ou pune multe

și mari pe picioare și cu concia; - *conciată* [s. *moțofă*]: când are numai concia; - *cioreată*: când are pene pe picioare, înșă n'are concia. REV. CRIT. III, 82, - *bogheță, cucuiată, bobojotă, porumbacă*, etc. v. c.

- *sălbatică* (- *de-munte, -de-pădure, -de-neagră*) = un fel de găină sălbatică, ceva mai mică decât cea domestică. Penele ei seamănă la culoare cu ale potârnicii, având la aripi și coadă pete albe. Oașe șase până la șapte oașe albicioase, pătate cu pete cafenii. MARIAN, O. II, 212. Cfr. *gotcă*.

- *cu-mărgăritare* (după germ. *Perihuhn*?) s. - *de-mare* = biblică. MARIAN, O. II, 273; JAHRESBER. XII, 164.

- *de-apă* = lișită (leșită). LB., MARIAN, O. II, 355; JAHRESBER. XII, 164.

2^a. P. anal. (Astr.) Nume popular al Pleiadelor, găinușa, cloșca-cu-pui. PAMFILE, J. I. (Valsoamare, în Muscel) H. IX, 442; 233: (Bogați, în Dâmbovița) ib. IV, 75, 107; (Gherăseni, în Buzku) ib. II, 102. (Și la Albanezi *puș* pentru pasăre și constelație).

† (Entom.) Găina-lui-Dumnezeu = *huburnză* (*Coccinella septempunctata*). MARIAN, INS. 106; JAHRESBER. XII, 140.

[Pronunț. *gă-i-nă*. | Plur. *-ini*. | Colectiv (Ban.) *găinamă*. CDDE nr. 709.]

— Din lat. *gallina*, -am, idem.

GĂINĂMĂ s. f. v. *găină*.

GĂINĂR s. m. 1^a. *Marchand de volailles*. 2^a. *Gardeur de volailles*. 3^a. *Voleur de volailles, filou*. 4^a. *Épervier, émouschet (Astar palomburier)*.

1^a. Vânăztor de găini. O *găină grasă, cum în la casa omului, nu morticiună de la găinari*. NADEJDE, ap. TDRG.

2^a. (Rar) Păzitor, îngrijitor de găini. ANON. CAR., LB. *Văzând Turcii... că stupai și sănt niște găinari cu arme chiloame...* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 164. [Femeninul: *găinărășă, găinăriță* s. f. Păzitoare, îngrijitoare de găini. O *roabă pe care o făcuseră găinărășă*. ISPIRESCU, P. 27. *Pf. babă... a pus-o găinăriță...* CREANGĂ, P. 70.]

3^a. Hoț de găini, p. ext. hoț de lucruri mărunte, borfaș. *Niște borfași, găinari d'ăial* IONESCU-BOTENI, S. N. 221. (Cfr. *frul. galinar* și bulg. *kokkar*, care acoperă înțele).

4^a. (Ornit.) Un fel de uliu numit în Bucovina și porumbăria, uliul-găiniilor. MARIAN, O. I, 122; JAHRESBER. XII, 128; *coabă, hărău, herou, herete* s. uliu-de-porumbel.

— Derivat din *găină*, prin suf. nom. agent. -ar.

GĂINĂREĂȘĂ s. f. v. *găinar*.

GĂINĂRIE s. f. *Poulailler, basse-cour*. — Locul unde se țin găinile, cotet de găini. *Am fost în stăruț răduțiu La o găinărie* [zice vulpea]. DONICI, ap. TDRG. *Românele... merg... cu capital în broșe la găinărie*. MARIAN, N. 367. [Mai rar: *găinăriște* s. f. *Găinăriște* = *trebură făcută spre răsuțit*. ECONOMIA, 106; cfr. LB.]

— Derivat din *găină*, prin suf. col. -arie.

GĂINĂRIȘTE s. f. v. *găinărie*.

GĂINĂRIȚĂ s. f. v. *găinar*.

GĂINĂȚ s. m. și a. v. *găinaș*.

GĂINĂȚ s. m. și a. *Fiente de volailles*. — Excrement de găini; p. ext. de orice păsări. *Găinaș de porumb*. BIBLIA (1688), 270. *Găinașul la un loc îl atrânge*. CANTEMIR, IST. 92. *A găiit găinaș de găină*. ȘEZ, V, 142/3. *Cu un găinaș de cioară nu se spurcă Dunărea*; pentru un lucru de nimic nu se strică o treabă sau o afacere mare. ZANNE, P. VI, 108; I, 210, cfr. PANN, P. III, 124, BARONZI, L. I, 43/4. *Se dă copitor, pentru descuțit, găinaș de vrăbie*. GREGORIU-

RIGO, M. P. I, 88. *Găinaș de găscă*. ȘEZ, IV, 125/6. (Impropriu) *Găinaș de porc*. MAT. FOLC. I, 700.

[Plur. *-nași, -nașe, -nașuri* (POLIZU). | Pronunț. *gă-i-năș*. | S]: (cu metateză) găinaș s. m. *Găinaș de găscă*. (RĂLEȘ, în Ot) H. XI, 134. *Găinaș de porumb*. ION. CR. II, 242; *găiniț s. m.* Și *cum fug ingerii de cotef și găiniț*. MAT. FOLC. I, 685. *Găiniș de-ai găinaților*. MARIAN, INS. 272; (singular reconstruit greșit, cfr. cărnat) *găinaș s. m.* *Găinaș de găscă*. ȘEZ, III, 145/6.]

— Din lat. *gallinaceum* (scil. *limus*) („găunoiu) de găină”.

GĂINĂȚĂ vb. 1^a refl. *Fienter, jeter ses excréments* (en parlant des oiseaux). — (Despre p'sării) A-și lăpăda găinațul, a se găină. *Tu să rămâi... În pod aruncat, De cloște găinațat*. MARIAN, SA, 210. *Cel mai mic [mănu] îi prizărit și găinațat de gobăi*. SHEREA, P. 56. [Pronunț. *gă-i-ă*.]

— Derivat din *găinaț*.

GĂINIȚĂ s. f. (Bot.) = *bălușcă*. [Pronunț. *gă-i-ă*.] — Diminutivul lui *găina* (derivat prin suf. -iță).

GĂINUȘ s. m. v. *găinușă*.

GĂINUȘĂ s. f. I. 1^a. *Poulette*. 2^a. *Pleade*. 3^a. Nom de chien. II. *Gélinotte (Tetrao bonasia)*. III. *Différents insectes*. IV. *Différents fleurs*.

Diminutivul lui *găină* (derivat prin suf. -uș). I. 1^a. *Găină mică. De cănsare și-e găinușă cea?* CREANGĂ, A. 56; cfr. MAT. FOLC. 77.

2^a. P. anal. Constelația Pleiadelor, numită și *găină, cloșca-cu-pui*. CREANGĂ, GL., H. X, 358, 501, 506, 573, XIV, 364, XVI, 263. *Preceput-ai legătura găinușii?* BIBLIA (1688), 380. *Deacă e c'oacă sau găinușu luminoasă, înseamnă creame bună*. CALENDARIU (1814), 80. *Găinușă-i spre așafăț, rarijele de asemene, și luceafărul de zăd de acum trebură să resară* CREANGĂ, A. 125. *Găinușă 'ncel resare, Luna-i după Dealu-Mare, Pânge-un clopot de cioară*. GOGA, P. 95. *Apune găinușu și resare luceafărul de dimineață*. MARIAN, O. II, 243.

3^a. Nume de câine ciobănesc, (Chiojdu-Băsea, în Buzku) H. II, 28. [Și: *găinuș s. m.* JAHRESBER. XII, 148, 160, 161.]

II. (Ornit.) Pasăre sălbatică cu carnea bîmă de mîncat. Are penele rugini; pătate cu alb și negru. Bărbia îi este neagră și înconjurată cu un șir de pene albe. Iar Impropriul ochilor are un cerc roș și pe cap un moț. Se mai numește: - *alunară, -roșie, găinușă-roșie, gotcă-roșie, ierucă* (în Bucovina); *brădișoară* (în Muntenia); *ierucă, ierucă, rierucă* (în Moldova). MARIAN, O. II, 214, *găinușă-de-munte, -de alună, brădișoară. În preajma găinușilor am cutreierat CÂNTEMIR, IST. II. Toate surdoțoare, „șoimi dăniț, găinușe moțate... picuș cu fermecat*. ODOBREȘCU, III, 180/1. [Și: *găinușcă* s. f. MARIAN, O. II, 214.]

† (- *de-apă* s. de bălta) = *corlă*. MARIAN, O. II, 353. | - *neagră* (a.) *coacă-sălbatic*, ib. II, 212. b.) *lișită*. (Paraschiou, în Constanța) H. II, 289, cfr. *găină-de-apă*. | - *mică* = *ortigometra mică, ortigometra pygmaea*. | - *pestrită* = *ortigometra porosa*. Pentru speciele *regulus cristatus* și *regulus ignicapillus* cfr. aușel.

III. (Entom.) Diferite insecte. H. I, 383, II, 80, 99, IV, 9, 54, 85, 153, V, 393, IX, 122, 308, 437, XII, 6, XIV, 65.

† *găinușă-popii*: *gândăcel roșatoc*. (Alboști, în Muscel) H. IX, 143. | (Munt.) - (*de-seară*) = *carăbuș*. MARIAN, INS. 140, LEON, MEL. 84. *Începuș a insera. Găinușele bărdiau zburând goroaie și copilele alergau după ele să le prinză cu șorțai*. DELAVRANCEA, S. 266. [În acest înțeles, după DAMÉ, și a. m. *găinaș*.] *găinușă* (- *lunli*) = *huburnză*. MARIAN, INS. 106 (cfr. *găina-lui-Dumnezeu*).

IV. (Bot.) 1°. = floarea-Păstilor. PANȚU, PL.

2°. = bălușcă. lb. (v. găinită).

3°. (La plur) Găinuși = plantă ierboasă (*Isopyrum thalictroides*), veninoasă, flori mici albe. Crește prin păduri umbroase. Se mai numește: hisopir, hisopirel, turiță-albă. lb.

‡ -galbenă = păștiță. lb.

GĂINUȘCĂ s. f. (Ornit.) v. gălușcă.

GĂINUȚĂ s. f. I. 1°. *Poulette*. 2°. *Grains de mais qu'on a fait griller et qui n'ont pas éclaté*. II. 1°. *Gallinule blanche ou perdrix de neige (Lagopus mutus)*. 2°. *Gallinule*. III. *Potentilla droite (Potentilla recta)*.

Diminutivul lui găină (derivat prin suf. -uș).

I. 1°. Găinu mică. LB.

2°. Boabe de porumb puse pe cuptor, care nu s'au prăfuit în floricele. DAMÉ.

II. 1°. Pasăre sălbatică care vara are pene împăstrite cu puncte albe și sure și e vărgată cu linii ruginite și sure, iară iarna e albă. Se numește și -de-omăt. MARIAN, O. II, 217.

2°. = coriă. lb. II, 353. (Cfr. găinușă-de-apă).

‡ -roșie = găinușă (II). lb. II, 214.

III. (Bot. Pluralul) *Găinușe* = buriană-de-cinci-degete. PANȚU, PL.

GAIȚ s. m. sing. v. galță.

GĂIȚĂ s. f. (Ornit.) I. 1°. *Geai (Garrulus glandarius)*. *Casse-noix (Nucifraga caryocatactes)*. 2°. *Epervier*. II. *Manche de pince*.

I. 1°. Pasăre frumoasă, cu pene roșii-cenușii, cu aripile peștrite și cu un mot pe cap. Este foarte isteasă și poate reproduce mai multe sunete curioase: miorlăbe, nechează, căbeu, zăbră, gălgăe (Cobia, în Dâmbovița. H. IV, 85). Ea poartă mai multe numiri: (Bucovina) galță, ghindariu; (Transilvania) zalcă, zăicoiu, machiaș, matioș; (Banat) zaită. Tot de acest gen se ține și *gaia-de-munte* numită (Moldova, Bucovina) și *bugar*. MARIAN, O. II, 68; și: alunar. A se ține - de s. după cineva, cfr. gaie, scalu. PAMFILE, J. III. Și *coi de copul lor, că se ține găiță după dinți* SLAVICI, N. 282. *Tacă-ți gaia: tacă-ți gura* (cfr. pupăză). ZANNE, P. I, 478. [Fig. (fam.) *Lo scoi din mînt* (pe cocobu Matachi) *gaia cea de cucoana Calopi cu ohoicurile sale de la featra*. ALECSANDRI, T. 911. [Varianta: galcă + s. f. (intr'un glosar vechiu, traducând pe slavul, „sojka“). CUV. D. BĂTR. I, 281.]

2°. = ulla (Lupești, în Covurluiu) H. III, 264. *Cel ce voiește să-și scope găinile de uliu sau de găiță, să așeze patru piei de leuciriu în patru cornuri ale grădini*. MARIAN, INS. 53. *Îl înhățane drăcoaică cu ghiarele, ca o găiță spurcată, și nu-l slăbea*. ISPIRESCU, L. 212.

‡ -vânăta = dumbrăvească. MARIAN, O. I, 62; JAHRESBER. XII, 138. [În acest înțeles (în Bucov.) și diminutivul: găițioară MARIAN, O. I, 62.]

II. P. anal. Trăgătorul cleștelui de scos cercuri. PAMFILE, I, C. 161; DAMÉ, T. 88.

— Etimologia nesigură. (Accentuarea arată că nu e un derivat român din *gaie*, ci numai apropiat în urmă de acest cuvânt. Originea lui pare a fi slavă, cfr. sârb. *galica* „numele mai multor pasări negre”, paleosl. *galica*, rut. *hatycja* „cioacă”, bulg. *galica* „corvus monedula”; cfr. rus. *galica* „cioacă”, alb. *gale* „corb”, v.-rus. *gajiti* „croncăni”). Cfr. galță, zaită.

GĂIȚĂ s. f. 1°. *Pétrole*. 2°. *Lampe a pétrole*. (Mold. și Bucov.) 1°. Petrol, gaz. *Femeia care roștește să se mântuească de ploșnițe*. [Începe a văna casa cu cor, în care mai înainte de aceasta s'a turnat găiță. MARIAN, INS. 436. *Oamenii se ung pe cap cu găiță (gac, petrolen) ca să le treacă chebea*. ȘEZ. III, 174, /r. [Și: galț s. m. sing. MARIAN.]

2°. P. ext. *Lampă țărnoasă de petrol*. *Scaru femeia aprinsă gaia și s'a pus să cîncea ceod*. CONTEMPORANUL V, 292. *Găița pălpăe pe prichicuit hornu'ui*. Ibd. VI, 17.

— Etimologia necunoscută. (Probabil, avem a face cu o etimologie populară a cuvântului *Galăția*, de unde se importă înainte petroleul).

GĂITAN s. a. *Ganse, cordonnet, galon, passement, soutache* (en couleur). *Cerse*. — Fire de lână, de mătase, de metal (aur, argint) răsucite în formă de sfoară (cevă mai grosuță) și întrebunțate ca ornamente pe îmbrăcăminte; cfr. șiret, ceapraz, galon. *Astărușul, ibrigiușul și găitanurile s'au suit la preș*. DIONISIE, C. 224. *Găitanul de lână de aici de țară ce merge la țara turcoască sau Moldova*. TARIF (a. 1792), ap. ȘIO. *Mi s'a umflat piciorul în botină și nu pot călca... mă curmă găitanul*. ALECSANDRI, T. 282. *Cioareci albi tieși cu găitane de fir*. ODOBESCU, I, 71, /r. *Tundra... sărbătută cu găitane vinete*. Id. III, 345. *Un călugăr bătrân... s'encins cu găitan alb*. EMINESCU, N. 95. *Ilic cu găitan*. TEODORESCU, P. P. 132. *Un pat frumos cu fel de fel de sofale și găitanuri de fir*. ȘEZ. VI, 142. *Cusăturile [birnevigilor] sânt acoperite cu găitane sau șireturi de lână colorată*. PAMFILE, I, C. 355; cfr. PĂSCULESCU, L. P. ‡ A merge - : dropt, fără nici-o zmințală; (cfr. ață, strună). ZANNE, P. III, 154. *Lucrul n'are să merge găitan*. REV. CRIT. I, 83. *Trebile împărăției mergeau găitan*. ISPIRESCU, L. 284. [Fig. Dungh (sub ochi). *Cu găitane vinete în jurul ochilor*. DELAVRANCEA, N. 136.

[Plur. *-tane* și (rar) *-tanuri*.] Pronunț. *găitan*. [Diminutiv: găitănăș s. a. TEODORESCU, P. P. 440.]

— Din turc. *galtaş*, idem.

GĂITANĂ vb. I^o v. găitan.

GĂITANĂR s. m. *Passementier*. — Fabricant, vânzător de găitane. Cfr. Ceaprazar. *Abogii și găitănari*. FILIMON, C. II, 56.

— Derivat din găitan, prin suf. nom. agent. -ar.

GĂITANĂRIE s. f. 1°. *Magasin de passementeries*. 2°. *Métier de passementier*. 3°. *Passementerie*. 1°. Prăvălie în care se vînd și se lucrează găitane. *Ajunsele calfă la găitănărie*. DELAVRANCEA, ap. TDRG.

2°. Meseria de găitănăr.

3°. Marfă de găitănăr.

[Pronunț. *gă-i-*].

— Derivat în înțelesul I^o și 2° din găitănăr, prin suf. loc.-abstr. -ie, în înțelesul 3° din găitan, prin suf. col. -ărie.

GĂITĂNĂȘ s. a. v. găitan.

GĂITĂNĂȚ, -ă adj. *Galonné*. — Împodobit cu găitane. *galonat*. *Oamenii în hăcițe galonate... trubaci găitănofi*. ODOBESCU, III, 144, /r. [Ioniceri] *cu galcari roșii și creți, găitănofi și străniși pe fluterau piciorului*. DELAVRANCEA, S. 205. [Pronunț. *gă-i-*]. — Format din găitan, după fran. *galonné*. Cfr. găitani.

GĂITĂNI vb. IV^a. *Tresser. S'entortiller*. — Absol. A împleți găitane. *Țese, chindisește și găităneste*. MAT. POLC. 15. [Fig. (Refli., despre larbă) A se răsucl la vărf. *Poposed... Unde iarba se împletește și'n cărf se găităneste*. ALECSANDRI, P. P. 98; cfr. TEODORESCU, P. P. 64^b, PĂSCULESCU, L. P. 218, HUSSO, S. 22. *Cum se chinău ierbitile celea care par împletite și la cărf găitănite?* ODOBESCU, III, 173. [Pronunț. *gă-i-*.] Mai rar: *găitănă v. I^o. Vreji de flori găitănate, Chiar de fluturi lepănate*. DELAVRANCEA, S. 99.] — Derivat din găitan.

GĂITIN s. m. Nom de *boeuf*. — Nume de bou. JIPESCU, O. 49.

GĂIȚIȘOANĂ s. f. (Ornit.) v. galță¹.

GAIU s. m. *Forêt* (dans la plaine); *fourré*. — (Ban, sârbsim) Pădure, la șes LUHA-IANA, M. 67. | Tuff GR. BÂN. Moșul *fușu* în gai zicând: ce? TICHINDEAL, F. 171.

— Din sârb. *gaj* „pădure”.

GĂIZER s. m. v. gheizer.

GAJ s. a. *Gage*. — (Franțuzism)

1°. Amanet, zălog, lucru depus pentru a garanta plata unei datorii. *Se va vinde cu licitație publică... obiectele constituite în gaj dlu... de către...* MON. OF. 25. *Imprumut luat pe gaj sau amanet.* PANȚU, PR. 54. | Fig. Garanția s. dovada unui sentiment, unei speranțe, etc. [O cutie cu diamante] este... un slab gaj a amorului meu. C. NEGRUZZI, III, 131. *Logodna e mai mare gaj de cât inima mea?* CONTEMPORANUL, V, II, 493.

2°. (În jocurile de societate) Obiect depus de cel ce a făcut o greșală, pe care nu și-l poate recăștiga, de cât în urma unei pedepse hazlie ce i se dătează. *Jocurile se sfârșesc și se răscumpărau gajurile.* I. NEGRUZZI, III, 115.

— N. din fran.

GĂJĂI vb. IV. *Parler d'une voix rauque*. — (Rar) A răsună greu, făcând un zgomot în piept ca al găștelor când apără boboci COSTINESCU. *Beal mort... corbea bălbăit și găjăit.* SANDU-ALDEA, A. M. 138. *Găjău* = vorbesc găjăit PAMFIL, J. II. | Derivate: găjăit, -ă adj. (cu înțeles activ) = care găjăie; găjăială s. f. = boală de gât: când omul nu mai poate vorbi. (Giobanul, în Constanța) II, II, 259.]

— Onomatopee.

GĂJĂIALĂ s. f. v. găjăi.

GĂJII vb. IV^a. 1°. *Faire route dans la boue, tracer sentier dans la neige*. 2°. *Se retirer, faire place à d'autres*.

1°. (În Mehedinți) A face drum prin noroiu, a face părție prin zăpadă. *Mai găjește și tu od eu nu mai pot găi.* N. REV. R. (1910), 86.

2°. A se da la o parte, a face loc, când e prea multă lume adunată undeva. lbid.

— Din slav. *gaja-grziti* (bulg. *gaja, zăb. gazim* „a face cale prin zăpadă, a trece prin apă”).

GĂJULIE s. f. v. găză.

GAL s. m. 1°. *Goulois*. 2°. *Gallois*.

1°. Locuitor al vechii Galii (Franța de astăzi), Celt. 2°. Locuitor dintr-o regiune a Angliei moderne, numită Țara Gallilor. *Prințul Gallilor*: titlul moștenitorului presumpțiv al coroanei engleze.

[Derivat (ad 1°): galic, -ă adj. *Cucos galic.* ANGHIEL și IOSIF, C. L. 96; galican, -ă adj. Relativ la biserica Franței care, în unele privinți, este independentă de autoritatea papei; partizan al acestui sistem; gallicanism s. a. Principiile bisericii galicane; aderare la aceste principii; galicism s. a. (vovchit) s. m. 1). Fel de exprimare propriu limbii franceze. 2). Locuție franceză introdusă în altă limbă. *Influența galicismului nejustificabil.* ODOBESCU, II, 353. *D-na iubete la „cousurie”... Ce mai galicism!* MATOIESCU, CR. II, 84. *Îți voesc pentru aceasta”... grosav galicism.* I. NEGRUZZI, I, 363. *Galicismele.* Id. ib. 404.]

— N. din lat. Gallias, idem.

GĂL interj. *Glonglou*. — Onomatopee imitând sunetul produs de gătle] când omul înghite o băutură s. de fluiditate când o tornă dintr-o sticlă prea plină.

(Adesea repetat) *Înghite Ayachi.* „găl... găl... găl... ALECSANDRI, T. 199. *Puteai, stăruind, apoi Desfundă dintr'un vechiu butoiu Al legii-acei-nouă săng...* „Să-l aiibă Domnu n' sfânta-i pază Pe Să!” — și găl, găl, găl! „Pe Adam” și iarăși găl! COBUC, B. 106. *Pune ploșca la gură și găl, găl, găl!* SEVASTOS, N. 48/11. *Se deuceau toate găl! pe gătlej.* ȘEZ. VIII, 67.

GĂL s. a. (Med.) *Angine*. — Angină. *Angina căreia lumea îi zice găl* (lazu, în lalomița) II, VII, 231. — Etimologia necunoscută. (Poate, dintr'o formă mai veche *găll*, iar acesta din slav. *gьlъ* „găt, gătlej”, s. reconstruit din *găleci*).

GĂLĂ s. f. *Gala*. — Pompă, paradă, ceremonie sărbătorească; mare ținută. *În faeton de gală* Cezarul trece. EMINESCU, P. 121. *Haine de gală.* MIREA, C. II, 22. *Reprezentăție, prânz de -* [Cu accentuare franceză: *Bal gală.* ALECSANDRI, T. 1354.]

— N. din ital. *gala*, idem.

GALACTOMÉTRU s. m. (Fiz.) = lactometru.

— N. din fran. (grec. γάλα, -axos; γαίτη) și μέτρον „măsură”).

GĂLĂGII vb. IV^a intrans. *Tapage, faire du bruit ou du vacarme, crier, vociférer*. — A face gălăgie DICT. [Și: hălăgi DICT.]

— Din rus. *galačiti* (galašiti) „a certă pe cineva strigând tare” (cf. rut. *galačiti* „a cântă și a strigă lărmuind”).

GĂLĂGIE s. f. *Tapage, vacarme, tintamarre, charivari*. — (În România) Zgomot mare, produs de oameni care strigă, cântă, se enarță, se bat, etc; cfr. *vuiet, larmă, hoică, toiu, lolăi, harmalaie, găleavă* (1°). *La biserică la Udricani... se auză glasul acuzăți a câtorva copii care strigau în gălăgie pe un, misleto...* GHICA, s. 50. *Ce este? Ce gălăgie?* ALECSANDRI, T. 368. *A gionte gălăgie.* OLLĂNESCU, H. A. P. 10. *Eră mare gălăgie la casa lui Baciu.* SLAVICI, N. 234. *Gălăgie vieșii care ne'ncunjoară.* VLAHUȚI, D. 169. *Unde mi-ți începă a face o gălăgie, de credeai că s'a aprins țărșul.* IȘPIRESCU, L. 374; cfr. 215/; U. 16/11, 47/11 | P. ext. (Despre animale) *Gătina pentru un ou multă gălăgie face*; se zice despre cel care se sfădește mult pentru lucruri de nimic ZANNE, P. I, 471. [Și (în Mold., forma malorăcă): hălăgie s. f. Și tata s'atârânda-se căle-odată de atăta hălăgie, zicea mamă: — Eai tacă, tacă! CHERĂNGĂ, A. 40. *Apă sunet, hălăgie.* Nu mai poate cerețură decăt la'ncăpărași să fu. CONTEMPORANUL, I, 234.]

— Derivat din gălăgi, prin suf. abstr. -ie.

GĂLĂGIÓS, -GĂSĂ adj. *Tapageur, bruyant*. — Care face gălăgie. *Utilas tot...* în această lume ceseală, gălăgiosă și pasionată. DELAVRANGEA, ap. TDRG.

— Derivat din gălăgie, prin suf. adj. -os.

GĂLĂNÓZ s. a. v. golomot.

GĂLĂNDARIE s. f. v. galant.

GĂLĂNT, -Ă adj., adv. I. *Élegant, Galant*. II. *Galamment*. — (Franțuzism).

I. Adj. 1°. *Elegant, luxos, plăcut, cochet.* *Haine galante.* URICARIU, X, 19/1. *Cașă...* care eră una din cele mai galante la zidire. GOBAN, H. IV, 111. *Galantji cu ochelari...* se cred elegantji. I. VĂCĂRESCU, P. 364. *Galantji, delicați și frumoși.* MARCOVICI, C. 90. *Cavaleri galanți.* ODOBESCU, III, 136. *Percheș, galant, delicat, dansator și prezantabil.* BASARABESCU, V. 238. *Să-ți dea taica om galant.* FASCULESCU, I. P. 203. | (Mai des) Carțenilor față cu persoane de alt sex. *Galante rădășile.* C. NEGRUZZI, II, 238. *Proiectele galante.* I. NEGRUZZI, VI, 253. *Doamna cochetează cu privirile-ă galante.* EMINESCU, P. 307. O in-

trigă - a: de amor. Femeie - a: care umbli după intrigi de amor, și p. eufemism, femeie cu moravuri ușoare.

2°. Dărnice, galantom. *Fii și tu mai galant! Nu te calci apă!*

II. Adv. [Nu mi-naș fi putut tipări cartea,] Dacă cirtutea-ți română Nu-și întindă galant mâna. PANN, E. I. 5^a.

[Derivate: galanterie s. f. Purtare curtenitoare, mai ales a bărbatilor față cu femeile. [Calopi către Flămuc:] Galanteria dămitale... mă încândă. C. NEGRUZZI, III, 62. *Păcerile căsătorii, cu tot cortegiul lor de luz și de galanterie.* ODOBESCU, III, 57. [Iulia către Flesco:] *Sfârșește, conte! Galanteriile tale...* I. NEGRUZZI, V, 487. Fig. Obiecte care pot fi oferite unei femei de un bărbat care voeste să-și arate galanteria; podoabe, bijuterii (femeiești). *Pune câteva galanterii pe masă.* idem, V, 440. (Formă învechită: gălândărie. *Dă bani pe -*. PANN, E. V, 140; galantar s. a. Vitrină în care se expun, în genere spre vânzare, galanterii și p. ext. și alte obiecte. *Ve-tr'un... galantar, produsele fabricii... de uleiuri vegetale.* ap. TDRG.]

— N. din fran.

GALANTINĂ s. f. Galantine. — Măncare rece de carne fragodă (de obicei de pasăre) cu gelatină. — N. din fran.

GALANTŌN, (rar) -oAMĂ adj., subst. Galant homme. — Dărnice. *Bolteni... sânt vrăznicii de iubire, căci sânt... galantomi.* GOLESCU, I. 99. *Nici prea încom, nici prea galant-om.* PANN, F. V, III, 77. *Cine-4 galantom și frumos, lesne isbutute cu acirișle.* ALECSANDRI, T. 756. *Cu dare de mână: lecent și galantom.* CARAGIALE, S. N. 22. [Derivat: galanteomie s. f. Dare-de-mână, dărnicie. *Să-mi arăți și eu galanteomia.* GORJAN, H. II, 204. Forme moldovenești, destul de răspândite și'n Muntenia (la țară): galanton adj., subst., galantonie s. f. *Un gospodar... trebuie să fie galanton.* I. IONESCU, C. 244. *Galanton boier!* ALECSANDRI, T. 575. *Bărbatu galanton.* MAT. FOLC. 463.]

— N. din fran.

GALAŌN s. a. v. galion.

GALAŌN s. m. (Cor.) Danse paysanne. — (Muntenia) Un fel de danț țărănesc (Bălești, Plenița, Dobridoru, Bourseni, în Dolj) H. V, 18, 376, 160; ION CR. I, 155. (Branște, în Mehedinți) H. IX, 30. [Pronunțat -la-on] Derivat: gălăonrească s. f. art. Nume de danț țărănesc (Prușișor, în Mehedinți) H. IX, 74.]

GĂLĂRIE s. f. v. galerie.

GALĂȚ s. m. Danse, chanson paysanne. — Nume de joc țărănesc (Buhănița, Gârșina, Hangu, în Neamtu) H. X, 97, 290, 318; (Roșiștei, în Fălciu) H. VI, 201. | Un cântec (Bistricioara, în Neamtu) H. X, 35. — Dela numele orașului Galați. Cfr. gălățeană.

GĂLĂȚEAN, -Ă adj., -CĂ subst. 1°. *Habitant de Galatz.* 2°. Danse, chanson paysanne, jeu de cartes.

1. Adj. și subst. (Locutur) din Galați.
2°. Substantivat (sub forma feminină). *Gălățeană* = a. joc țărănesc SEVASTOS, N. 281^{1/2}; b. cântec țărănesc (Cristești, în Botoșani) H. I, 68; c. joc de cărți Vreji, boieri, o gălățeană, Lansenet, vist, pichet, ghiurdum...? IANOV, ap. TDRG.

[Derivat: gălățenească, -ească ad. Part -]

— Derivat din Galați, prin suf. orig. -ean, -ean(c)ă.

GĂLĂȚEC s. m. v. gălățuș.

GĂLĂȚUC s. a. 1°. *Boule, boulette.* 2°. *Coups de poing.* 3°. *Caillou, quaris.* 4°. *Bûche, bille.* (Transilv., Mold. și Bucov.)

1°. (Vereșmort, în Mureș-Uioara) *Cocolog mare, îndesat, bulz de mămlăgă cu brânză la mijloc, adică găscă cum se zice prin Agriștea (Târnava-mică) VICIU, GL. Dăduseră și lui Balan un gălățuș de mămlăgă. NĂDEJDE, ap. TDRG. | (Adverbial) Bucătura mare: *Îmbucă! /ă coala gălățuș cu m'am să stau până mâni cu tine să mănânci!* ION CR. II, 302. *Noduri. Imi merge mâncarea pe gălățuș.* PAMFILE, I. II.*

2°. Fig. (La plur.) Punni pe după cap: *Să nu-ți dau niște gălățuși!* (Agriștea, în Târnava-mică) VICIU, GL. [Formă acurtată: tuși lb.]

3°. Cremene, evarț, bicas: *Apă m'a lovit cu un gălățuș că m'am cojit de spate* (Vereșmort lângă Mureș-Uioara) VICIU, GL.

4°. Retozături de copac cât carul de lungi, groase, rotunde și nedespicate. (Vânători, în Neamtu) ION CR. II, 80. Lemnul [tisiei] e grozav de tare și greu... nu s'a putut scoate din pădure un trunchi întreg, ci arborul de tisă se curmă și se despică pe loc cu toporul în mai mulți gălățuși și bolde. POPOVICI-KIRILEANU, R. 52. Cfr. butuc, bilă, tumurug. [Si: gălățuc s. m. ION CR. II, 80. | Diminutiv: gălățușel. Am o măță și-un coteiu și-un gălățușel de leiu. MARIAN, SA. 190.]

GĂLĂZEĂNCĂ s. f. (Cor.) = bătută (Baia-mare, în Mehedinți) H. IX, 8.

GĂLBĂCIŌN, -oANĂ adj. v. galbejos.

GĂLBĂCIŌNIE s. f. v. galbeneală.

GĂLBĂJITŪRA s. f. (Med.) v. galbeji.

GĂLBĂJŌR, -oARĂ adj. = galbejos (II). *Lumina... cade drept asupra gălbăjitorilor fețe muieratece ale „Don Juanilor”.* IORGA, SĂM. V, 585.

— Formație spontană din gălbăjos și galbhor.

GĂLBĂJŌS, -oANĂ adj. v. galbejos.

GĂLBĂN, -Ă, **GĂLBĂN**, -Ă adj. (ș. d.) v. galben ș. d. **GĂLBAN** s. m. v. călbaş.

GĂLBĂNOIU, -oAIE adj. Augmentativul lui galben (derivat prin suf. -oiu). Foarte galbon (POM-FILIU, BIH. 1010), galben (VAIDA). *Dar du-te-a doe Că este un gros ș'un faj cam putregăios Ș'o per-poiă gălbănoie.* ȘEZ. VII, 165.

GĂLBĂȘ s. m. v. călbaş.

GĂLBĂȘOARĂ s. f. (Bot.) *Chasse-bois, corneille (Lysimachia vulgaris).* — (Mold.) Plantă ierboasă cu flori galbene. Ș: floare-de-lungoare, gălbînole, iarbă-de-lungoare, rădăcină-de-lungoare PANȚU, FL. [Si: călbaşoară s. f. DICT.] — Derivat din galbează, prin suf. dim. -șor.

GĂLBĂZĂ s. f. 1°. *Clavole.* 2°. (Bot.) *Hepaticque des fontaines, marchantia (Marchantia polymorpha).*

1°. (Med.) Boală de ficat la oi (rar, la alte vite) produsă de un vierme (distomum hepaticum) ce se găsește în ficat și în bășica ferii (MARIAN; ȘEZ. III, 147). În popor se crede că această boală vine, din zece în zece ani, din mâncare, când oile pase prin locurile gălbăcioase (LEON, MED. 92; GRIGORIURIGO, M. P. I, 10). Oaia se umple s. face -; cfr. JAHRESBER. IX, 198. *Spune-ți că turma toată zuce de rea galbează.* ALEXANDRESCU, M. 394. *Oile... sânt ferite de galbează.* I. IONESCU, C. 4. *Mâncă-i-ar boii lupii și oile galbează.* ȘEZ. IX, 170; PASULESCU, L. P. 154. *Vaca piere de galbează.* ȘEZ. II, 188. *Săndate în țară, că oile au murit de galbează:* se răspunde la urările cuivă, când ele ne vin după ce sântem păgubași sau la un creditor când nu are ce lua de la un debitor. BARONZI, L. I, 85₁₋₂; ZANNE, P. II, 705.

2°. (Bot.) Plantă ierboasă de culoare verde. Crește prin locurile umede, lângă fântâni, pe ziduri și pietre. Și: floarea-pământului, (Transilv.) mușchiu-de-fântână PANTU, PL., (Bozoni) în Neamtu) H. X, 85.

[Și: călbează s. f. (ad 1°) ANON. CAR., ȘEZ. V, 54/55. CALENDARIU (1814), 189; (ad 2°) LB., PANTU, PL., (Bistrițoara, în Neamtu) H. X, 57.]

— Din alb. țețhaze, țețhaze, idem. Cfr. cheibe.

GĂLBEIOARE s. f. plur. (Bot.) v. gâlbior (II, 3°).

GĂLBEJI vb. IV^a refl. I. *Être ou devenir claveloux.* II. *Devenir pâle.*

(Intrebuintat mai ales sub forma participiului-adjektiv)

I. (Despre oi) A suferi a. a. se umplea de gâlbeoaie. Când ești incredințat că turma de oi îți este gâlbejită, caută un lup și niște urși, leacurile cele mai bune. ȘEZ. III, 147. [Derivat va: gâlbejitor (gâlbejitor) s. f. = gâlbează MARIAN.]

II. (Prin apropiere de cuvântul galben; despre oameni) A se îngălbeni la față, a-și pierde culoarea, a deveni palid, pierit la față (în urma unei boale, etc.). *Chitul ei, gâlbejit de boală și de sărăcie, începuse a murși în vânat.* DELAVRANCEA, s. 184. *D-I Moroi... închise ochii roșii, gâlbejiți, stinși, și repezi un oftat.* Id. Ib. 134. *Rău te-ai gâlbejit de când ești bolnav!* (Brasov).

[Dial. gâlbeji, gâlbeji MARIAN; călbeji vb. IV^a BARCIAN, MARIAN; după POLIZU, PONTBRIANT, MARIAN, și: călbezi vb. IV^a, după LB.: călbezi vb. IV^a (cu înțelesul I°).] Și: (+ îngălbeni) îngâlbeji vb. IV^a refl. și intranz. *Oile-ă se îngâlbejiți și până la ună murșir.* MARIAN, I. 5. *Nu le merge bine albinelor... căci utoarea li se îndărește și ele se îngâlbeșec, ca oile.* Id. SE. I, 247.]

— Derivat din gâlbează. Cfr. gâlbejos.

GĂLBEJOS, -OASĂ adj. I. 1°. *Claveloux.* 2°. *Sorte de maladie des animaux.* II. *Pâle, blême; faible.*

I. 1°. (Despre oi) Plin de gâlbează, cfr. gâlbejit. Oaia gâlbejioasă să cunoaște pe ochi. DRAGHICI, ap. TDRG.

2°. (Med.) Substantivat (subt forma feminină) O boală de vite (Bistrițoara, în Neamtu) H. X, 25, 72.

II. (Prin apropiere de cuvântul galben; despre oameni) Gâlbejit, pierit la față. *La chip vestedă și gâlbejioasă ca cei ce în boala împărătească cad, a fi se părea.* CANTEMIR, IST. 135. *Fața gâlbejioasă, ochii tulburi și vorba adusă cam pe nos.* ȘEZ. IV, 16/17. După aceea vine un jună gâlbejios, MARIAN, T. 335. P. ext. Fără putere, molegât. *Bat zece fâcâci gâlbejioși din ziua de azi.* CONTEMPORANUL, VI, 15.

[Și: gâlbejos, -oasă adj., gâlbejios, -oasă adj. = plin cu gâlbează (3°). *Locuri gâlbejioase.* LEON, MED. 92. *Câlbejos, -oasă adj.* LB., MARIAN. *Să se desu oilor celor călbejioase dintru această sărătură.* CALENDARIU (1814), 189/90.]

— Derivat din gâlbează, prin suf. adj. -ios.

GALBEN, -Ă adj. I. *Jaune. Blond. Pâle, blême.* II. 1°. *Le jaune.* 2°. *Bouf, chevot, cache jaunes.* Espece de rousin jaune. 3°. *Ducat.*

I. Adj. *Eră pe acel câmp flori foarte frumoase... și eră unele albe, altele negre, și altele roșii, verzi, movorite, galbene, albastre.* MRS. (a. 1779), ap. GCR. II, 157/58. *Galbena și melancolică lumină a condolii.* MARCOVICI, C. 46/47. *Lumânări de ceară galbenă.* C. NEGRUZZI, I, 60. *De pe galbenele filă el adună mișcă coji.* EMINESCU, P. 220. *Pere galbene ca ceara.* CREANGĂ, P. 290. *Spre rădărit, trănțește un soiu de oameni cu pielea galbenă.* MEHRDINTI, P. 24. *Mă judec și mă frământ, Ca frunzi galbenă'n dânt.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 189. *De gras:* se zice în batpăruș color slab, care sânt pe sfârșit și ca mâne vor muri ZANNE, P. II, 579. *Astă-vară, la Ispas Erum tinere și gras; Dar acuma ce-am rămas? C'um*

rămas galbin de gras. DOINE, 235. *S'u făcut galben* (= a îngălbeni) *de frică.* Cfr. ZANNE, P. I, 140. Spec. (Despre păr, corespunde adesea neologismului) Blond, cfr. băl, bălan, plăvit, albeiu. *O fată... Cu păr galbin până'n brâu.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 152. *Un păr luciu, galben ca aurul.* RETEGANU, P. I, 10/11; cfr. ȘEZ. I, 44/45. | (Despre persoane și în spec. despre colorarea feței, corespundând adesea neologismului) Palid, cfr. searbăd. *Eră galbenă.* DOBOETIU, V. s. 42. *Duca-codă... numai ce schimbă fețe; une-ori se făcea roșu, une-ori galbăna.* NECULCE, LET. II, 280/29. *Galben la față și umit.* DRAGHICI, R. 23. *Galbăn ca făcila de galbână ceară...* De somnul ceț ocnicie Gros' acum zăceă. ALECSANDRI, P. I, 42. *Îl dărdăle dinții și-i galben-pierit.* COBUCU, F. 30. *Îl gâsără... și searbăd și galben ca turta de ceară.* IȘPESCU, L. 102. | (Modern) Rasa galbenă a mongolă (în opoziție cu rasa albă, neagră, etc.); locuitorii unei mari părți din Asia: oameni spâți, cu pielea galbuie, umeri obrajilor leșiți, nasul turtit. | (Bot.) Lemn = dracila (Berberis vulgaris) BRANDEA, ap. TDRG. ++ I. se face (cuivă) = înalțea ochilor: a fi într-o stare de ameteală, aproape de leșin. *Atunci linca simșea o' podăces lăcrimile... plângăde și se dăhoca inima, până ce i se făcea galben înaintea ochilor.* VLAHUȚĂ, N. 12.

II. Substantivat. 1°. S. m. Culoare galbenă. *Negreața cea amestecată cu galben să ardă îndurătoarea... solzișor.* MRS. (a. 1775), ap. GCR. II, 91/92. *Brocard cu flori de aur fusăde pe galben.* IORGA, N. R. B. 103. *Văzându-și foja 'nristată și cu galben meștecată...* SEVASTOS, N. 92/93.

2°. S. m. și f. Numiri de animale domestice cu părul galben: Bob MARIAN, JIȘESCU, O. 49, (Fundeni, Măceș, în Buzău) H. II, 59, 131. | Cal (Glod-Siliște, Mărcănești, Stâlp, în Buzău) H. II, 116, 142, 207. *Iată vine ca un zmeu, Vine Mogoș cornicul, Călare pe galbinul.* ALECSANDRI, P. I, 153/54. (În basmele populare, calii năzdrăvani poartă adesea numele de galben-de-soara. IȘPESCU, L. 19, cfr. 22, etc. | Vacă MARIAN. | Galben, -ă = ud fel de strugure sau poamnă galbenă tivă, cu boabe rotunde, cu coaja groasă și mai puțin apoasă (Branjești, în Covurlui) H. III, 65; cfr. Ib. XII, 216, JIȘESCU, O. 53; PAMFILE, I. C. 217.

3°. S. m. Veche monedă de aur al căreui curs a variat după timp și după țări; în ultimul timp valoră 11,75 L. (Se facea distincție între - tocmai, lipsă, ceorclău a. cu zimți și fără POLIZU. Semnul prin care se însemnează în scris e ± s. ±). *Au dat pentru sufletu' lui la biserica negustorilor celor din Făgăraș nouășii galbeni 10, coșrii fac unghureșii f. 60,88* (a. 1775) IORGA S. D. XII, 89. *Monedele au început ceă a scădea: ± 20, 20 par. a 21; mahmudfeli 25 1/2, a 1/2.* (a. 1824) Ib. VIII, 92. *De nu tu fi prin puțină a să socoti galbeni' mai jos din doăzeci lei turcești...* Ib. 71. *Lei 5, bani 60, adică doi galbini edri.* DOC. (a. 1776), ap. HEM. 2426. *Unia amu deade cinci galbeni, alțuia doi, alțuia unul.* TETRAEV. (a. 1574) 245. *De are face neștie bani cât de buni, galbeni prime de aur curat, sau taleri sau alt feală de bani...* PRAVILA MOLD. 41. *O lețădură de galbeni de aur.* DOBOETIU, V. s. 66. *10 galbeni de aur.* BIBLIA (1688), 16'. [Duca-vodă] au aruncat orânduielele pe hârții de un galbăn. NECULCE, LET. II, 238/39. *Agăpă are zețre o mie de galbeni venit pe an.* C. NEGRUZZI, I, 72. *Să mă lăpi cu sălbă De galbini frumoși!* ALECSANDRI, P. I, 24; cfr. CREANGĂ, P. 291. *Cu bani mari s'o dărnăși: doi-trei galbeni înfloriți.* TEODORESCU, P. P. 135/37. cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 26; IȘPESCU, L. 108. *Cine nu crupă parama, nici de galben nu t-e mîd.* ZANNE, P. III, 474. | Spec. 1° - împărătească = austriacă, - venetic = de Veneția. *Galbini otandă, și umble de căte B edce* (a. 1808) IORGA, S. D. VIII, 45, cfr. 176.

[Și (dial.): galbăn, -ă, galbăn, -ă, galbin, -ă.]

— Din lat. galbinus, -a, -am, idem.

GĂLBENARE s. f. 1^a *Jaunisse, ictere*. 2^a *Pălăur*. 3^a *Jaune d'œuf*. 4^a *Serratia (Serratula tinctoria)*.

1^a (Med.) Un fel de boală provenită din cauza vărsării fierii în sânge. Omul bolnav de gălbănare este gălbicios și buget în față, are lumina ochilor albă și e slab și trăndav LEON, MED. 133. *Yous puns pre voi răia și gălbănarea*. BIBLIA (1688), 91. *Să te bată Domnul cu gălbănarea!* ib. 146. *Cel ce pătimizește de boala gălbănării Tot felul de colore lui galbene îi par*. C. NEGRUZI, II, 225^{1/2}. *Hora mare Fete n'are, C'au murit de gălbănare*. HIRDESCU, P. P. 210, cfr. MAT. FOLC. 417. †† (In glumă) *Suferă de gălbănare rusească: e bețiv ZANNE*, P. VI, 293. *A găsi pe cineva gălbănare: a se îmbolnăvi de frică, de mare spaimă* ib. II, 575. † P. ext. *Boala de oi (Bisticrioara, în Neamțu) H. X, 37; (Mărăceeni, în Buzău) H. II, 155.*

2^a (Impropriu) *Coloare galbenă* LB. *Gălbănarea firească a lui Ispit se făcuse mai grozavă la lumina făcliiilor de ceară*. C. NEGRUZI, I, 53.

3^a (Rare, ca la Aromâni) *Gălbănare* de ou FONTBRIANT, POLIZEU. *Cine cumpără ouă de la cocoi, îl găsește fără gălbănare: se zice când vroim să avem un lucru și nu-țerem de unde se cuvine* PANN, P. V, II, 72, cfr. ZANNE, P. I, 573.

4^a (Bot.) *Plantă ierboasă cu flori purpurii și cu fructele albe-gălbui sau roșietice*. Se întrobuințează ca plantă de colorat. Se mai numește și: *pălămidă, pălămidă-boaingillor* FANTU, FL.; BRANDZA, FL. 300, cfr. MARIAN, CH. O. I (In Bucovina) *Gălbănare-de-viermă = tarită-mare (Agrimonia eupatoria)* FANTU, FL.

[Și] *gălbănare, gălbănare* ȚIPLEA, P. P., *gălbănare* s. f.

— Derivat din galben, prin suf. subst. -are.

GĂLBENĂS s. m. *Ducat*. — Diminutivul lui galben II, 3^a (derivat prin suf. -a), cu înțeles desmierdător. *Gălbeneș, gălbior*. *Cere... însele de aur, o căldare, o salbă de 20 gălbeneș*. IORĂ, S. D. XII, 98. *Numărără gălbeneși*. XELOU, CRON. 76. *Lună gălbeneși... plecau*. GORJAN, H. IV, 109. *Dați-mă, măicuță, gălbeneșul Că mă bate riu unchișul*. TEODORESCU, P. P. 132^{1/2}.

GĂLBENĂTEC, -Ă, **GĂLBINĂTEC**, -Ă adj. = gălbui. (Rare) *În gălbănateci unde spice de mărghitară*. EMINESCU, L. P. 134. *Printre dos alunii se strecurau apele gălbinatece ale auzi riuu*. ODOBESCU, I, 161^{1/2}.

— Derivat din galben, prin suf. adj. -atec.

GĂLBENĂLĂ s. f. 1^a *Pălăur*. 2^a *Tointure jaune*. 3^a *Clavelé*.

1^a *Coloare galbenă, paliditate. L'au caprine gălbineală morfi*. DRĂGHICI, I, 155; cfr. EMINESCU, P. 213. *Tac cu tofii: gălbeneala pe-a lor fețe se lățește*. OLLANESCU, H. O. 363. *O gălbineală cu de mori îi cuprinse fața*. DUNĂREANU, SĂM. VI, 367.

2^a *Vopsea galbenă pe care femeile de la țară o scot din diferite plante (drobiță, răchită, scoarță de pădureț, etc.)* MARIAN, CH. 16; CREANGĂ, GL. *D'opoi țara în zăle de sărbătoare, un fetelu pe câmpie... după eule răchită de făcut gălbenele... cine umblă?* CREANGĂ, A. 64. *Gălbinele făcute din scoarță de pădureț*. SEZ. VII, 118.

3^a (Med.) = *gălbează* (1^a). *Babili c'ostineală și cu gălbineală*. MARIAN, D. 32.

[Cu alte sufixe, în înțelesurile 1^a și 2^a, rar: *gălbeneță (gălbineț)* MARIAN, CH. 52, LB.; în înțelesul 1^a (+ albiciune) și: *gălbiclane, gălbiclane* s. f. RUSSO, S. 31.]

— Derivat din galben (s. gălbeni), prin suf. abstr. -ală.

GĂLBENEĂȚĂ s. f. v. *gălbeneală*.

GĂLBENEL, -EĂ și -ICĂ subst. I. *Ducat*. II. *Nom de diversos fleuri*. III. *Nom de vopă și de gălbinse*. Diminutivul lui galben (derivat prin suf. -el, -ică). I. S. m. *Galben II, 3^a* (în înțeles desmierdător), *gălbeneș, gălbior*. *Doi trei călăși Incăreacă de gălbinei*. ALECSANDU, P. P. 97. *Noi vă urăm Pentru'un gălbeneț, Gălbănare de aur, Din luna lui Fovar*. TEODORESCU, P. P. 153^{1/2}. *Care baia un cătău Cu dăleri și gălbinei*. RETEGANU, TR. 38^{1/2}.

II (Bot.) 1^a (Plur.) *Gălbenele* (Găvănăști, Găhărășeni, Mărăceeni, Stâlpu, în Buzău) H. II, 79, 99, 142, 207; (Bileirești, Raciu, în Dâmbovița) ib. IV, 53, 194; (Paltan, în Putna) ib. XI, 502; (Drajmădeșu, în Prahova) ib. XI, 327. *Gălbinele se bea fierle în vin pentru gălbănare*. LEON, MED. 39. = a.) (*Ranunculus pedatus*) *Plantă ierboasă cu flori galbene aurii și bogtari, floare-de-leac, piciorul-cocoșului*. Specii: - *de-pădure* și - *de-munte* FANTU, FL. (b.) = *iarbă-de-lungoare* ib. (c.) = *filnică* ib. (d.) = *drețe* ib. (e.) = *gălbăsoare* ib. (f.) (Bucov.) = *bureți galbei* ib.; cfr. *gălbior* II, 2^a.

2^a (Sing.) *Gălbeneț (Nasturtium amphibium)*. *Plantă ierboasă cu flori galbene* FANTU, FL., cfr. (Rogojină, Jorăști, în Covurlui) H. III, 129, 243; (Cristești, în Botoșani) ib. I, 57, 261, (Bogza, în Râmnicul-Sărat: „floare de grădină”) ib. XII, 24.

3^a (Sing.) *Gălbinecă = mușetel. Gălbinecă = româniță (floare) (Parascholio, în Constanța) H. II, 289.*

III. *Gălbineț* e numele unui vițel, *gălbineț* al unei vițele ca părul galben MARIAN.

GĂLBENELE s. f. plur. (Bot.) v. *gălbeneț*.

GĂLBENET s. m. *Grande quantité de ducats*. — Colectivul lui galben II, 3^a (derivat prin suf. -et). *Mulțime, grămadă de galbeni. Atuncea Ali îi dăa sen col bun și mult gălbineț și pietri scumpe*. GORJAN, H. II, 160. *Basilul tot măcădărește, Gălbeneț c'ă lădănește, Cu dănel se 'mbogățește*. TEODORESCU, P. P. 558^{1/2}.

GĂLBENET, -EĂȚĂ adj. *Brun mat. Blond*. — (Despre pielea s. fața oamenilor) *Palid. Smad la pețită, cum ziceu noi smolți, gălbeneț*. DOBOFTEU, V. S. 1, 1^a. † *Blond. Măi bădăți gălbineț*. *Cu trei rânduri de păr craf. Ce te fîni apă mândreț? Că și io mi-a gălbineță și tot nu mă fîn măreță*. HODOȘ, C. 31. [Și] *gălbineț-eșă* adj.]

— Derivat din galben, prin suf. adj. -eț.

GĂLBENET vb. IV^a v. *ingălbeni*.

GĂLBENICĂ s. f. v. *ingălbene*.

GĂLBENICIOS, -OĂSĂ adj. 1^a *Jaunătre. Păle, păt, blafard*. 2^a *Ictérique*.

1^a *Care dă în galben, cfr. gălbaui, gălbui, gălbenu, gălbeneatec, gălbior*. *Un cal foarte frumos, La trup inalt și subțire, la păr al gălbinecios*. PANN, E. II, 33. *Petale gălbeneicioase*. GHECSCU, FL. 105. † (Despre culoarea feței) *Galben, palid la îl găsi foarte gălbinecios la față*. CARAGIALE, ap. TDRG. *Bădăți gălbinecios, Te-ai făt Că te-am iubit*. DOINE, 260. [Și (+ albicio): *gălbicic*, -oasă adj. MARIAN, CH. 51. *Apă gălbinecioasă, om gălbicic*. DUNĂREANU, R. 177, 179.]

2^a (Neîntrobuințat) *Care are gălbănare, gălbujos* LB.

— Derivat din galben, prin suf. adj. -icios.

GĂLBENIME s. f. *Grande quantité de couleur jaune*. — (Rare) *Cantitatea sau mulțimea culorii galbene* MARIAN, CH. 55.

— Derivat din galben, prin suf. col. -ime.

GĂLBENIȚĂ s. f. (Bot.) = *sugr-galben (Galeobdolon luteum)* FANTU, FL.; cfr. (Șișița, în Covurlui) H. III, 385.

— Derivat din galben, prin suf. dim. -iță.

GĂLBENIU, -IE adj. = galbuiu. *Curga... ceea ce culoare galbnie.* SIERA, P. 63/; cfr. GOROVEI, c. 142. | (Impropriu) Palid. *Multă vreme au stătut nemicați și galbenii cu ceara de frică.* DRAGHICI, R. 74. — Derivat din galben, prin suf. adj. -iu.

GĂLBENŪS, -Ă adj., subst. I. *Jaundre.* II. 1°. *Jaune d'œuf.* 2°. Nom. de différentes fleurs.

Diminutivul lui galben, derivat prin suf. -uș (pentru II, 1° cfr. rus. *zolt-ŷid*, idem).

I. Adj. (Neintrebuințat) Gălbui. *Găinușă galbuiusă Trece marea'n picioruș?* (-Albina). GOROVEI, c. 8.

II. Subst. 1°. S. a. (Adesea complinit prin „de ou“; cfr. albuș) Partea galbenă din ou. *Gălbenușul-ouăii* = vitellum ANON. CAR. *Galbunus de ou proaspăt.* CALENDARIU (1814), 174/; *Galbunus de ou.* ECONOMIA, 97. *Colacii se edură în cuptor, după ce se murusc (se ung)... cu murașă din galbunus de ou.* SEZ. V, 138/; [Plur. -e și -uri.]

2°. (Bot.) *Galbenuș* (Poiana, în Dolj) H. V, 389 și (plur.) *galbenuș* (Spineni, Vața, în Olt) H. XI, 192, 230, (Bodășești, în Dolj) ib. V, 36, (Odaia, în Teleorman) H. XIV, 103 = a.) (*Crepis setosa*) Plantă ierboasă cu flori galbene. ȘI: iarba-găinilor, gălbenușul-inului PANȚU, PL. I b) = lubiț ib. *Galbenușă* (Șogarcă-de-vale, în Olt) H. XI, 177, (Brănceni, în Teleorman) H. XIV, 21 = a.) = galbenuș PANȚU, PL. I b) burulană-de-claci-degete ib. | c) = scărlițoara ib.

GĂLBENŪȚ, -Ă adj. I°. *Jaune.* II. 1°. *Champignon.* 2°. *Nom d'une vache au poil jaune.*

Diminutivul lui galben (derivat prin suf. -uș).

I. Adj. (Rar) Gălbior. *Buruiențușă galbuiușă, Rar bărbat care le crușă?* (- Tutun). GOROVEI, c. 372.

II. Substantivat. 1°. S. m. (Bot.) Burete bun de mâncat, de culoare galbuiu VICIU, GL.; cfr. gălbior.

2°. S. f. Numele unei vaci cu părul galben. MARIAN, cfr. gălbinel.

GĂLBEZI vb. IV° v. găljeji.

GĂLBICĂȚOS, -OȘĂ adj. v. galbeniclos.

GĂLBICĂȚENE s. f. v. galbenală.

GĂLBIN, -Ă adj. (s. d.) v. galben ș. d.

GĂLBINICEL, -EĂ adj. (= Neintrebuințat) Diminutivul lui galben 1° (derivat prin suf. -icel). *S'o dus departe departicit, La holda galbină galbinicel.* MĂNDRĂSCU, L. P. 218/.

GĂLBIOR, -OĂRĂ adj., s. m., și f. I. *Jaundre, jaunisse clair, blond.* II. 1°. *Ducat.* 2°. (*Cantharellus cibarius*). 3°. *Sorte de roisin. Sorte de plante.*

Diminutivul lui galben (derivat prin suf. -ior).

I. Adj. Care bate în galben, nu tocmă galben, galben deschis, cfr. galbuiu, galbiu, galbeniu, galbeniate, galbinicios, gălburiu. Când arde focul închis și gălbior. CALENDARIU (1814), 87/; *Dragile noastre mânucă Cum te-or crește flori galbionare.* MARIAN, I. 515. *Papucul gălbior.* DOINE, 159. *Păstrii gălbioare.* TEODORESCU, P. P. 173; cfr. SEZ. I, 114; (Bălcărești, în Dâmbovița) H. IV, 56; PĂSCULESCU, L. P. 230. | (Despre părul capului) Blond. *Eu, cu părul gălbior.* COȘBUC, B. 138. *Pauculică băldioară, Cu coșifa gălbioară.* ALECSANDRI, P. P. 24/; cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 101. *Părul meu cel gălbior.* SEZ. IV, 134/; | Spec. *Pere gălbioare* = un soi de poro vranete, mătălețe și cu coaja galbenă. (Brașov, Arad, etc.)

II. Substantivat. 1°. S. m. Galben II, 3° (cu înțeles desmierdător), gălbeneț, gălbenuș. *Nu miu mine, opt au noav gălbiori mi-au dat (a. 1778)* IORGA, s. D. XII, 96. *Carol... ceare 30 de gălbiori.* ib. 99. *Veniți cu mine pe cea lume, gălbiorii mei!*

ALECSANDRI, T. 1645. *Să dea lefi la leșoșii, Gălbiori la lăneriori.* TEODORESCU, P. P. 52°. *Disceți de păr li umplăd cu gălbiori.* SEZ. III, 213. *De trei ori să-l cântărim, De trei ori cu gălbiori.* MAT. POLC. 107, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 292.

2°. (Bot.) = bureți galbeni PANȚU, PL. *Gălbior* = burete de mâncat (Rânghilești, în Botoșani) H. I, 97; cfr. gălbeneț II, 1° f.

3°. S. f. a.) Un fel de strugure (Mărculești, în Ialomița) H. VII, 313; b.) O buruiănă JIPEȘCU, o. 74. [ȘI: gălbioare a. f. plur. (Bot.) = **vulturică** PANȚU, PL.; la ANON. CAR. *galbenior* = *Caltha*, dăunătoare.] [Pronunț. -bi-or.]

GĂLBŪIU, -IE adj. = galbuiu. *Părul despletit pe spate, ca aurul de galbiu.* KONAKI, P. 179. *Albul galbiu al hainelor de abă.* IORGA, N. R. A. I, 258. *Și din doi își atepă Pe cel gînuș miștocu, Cu păr netol și galbiu.* ALECSANDRI, P. P. 211. *Au sprăncana cam galbie.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 28. *Lești cu păr galbiu.* RETEGANU, TR. 108/.

— Din lat. *galbunus CDEE, nr. 714 (sau derivat din galben, după analogia lui albuiu).

GĂLBŪIU, -E adj. *Jaundre.* — Care bate în galben, galben deschis, galbiu, galbeniu, gălburiu, galbinicios, cfr. galbenatec, gălbior (I). *Ogradă cea mare, cu iarba ei uscată, se'ntindea galbiu în lună.* EMINESCU, S. 51. *Printre pollini luna Prăispe-și razele curate Văraduță aștia ei galbiu.* GOGA, P. 48. *Veneă o lumină galbiu și străcă.* DUNĂREANU, CH. 34. *Există o mare galbiu, cea de lângă țărmul Chinei.* MEHEDIȚI, G. V. 64. [Cutia de scrisori] *cu chenar galbiu.* BASARABESCU, V. 26. *Șearpe galbiu, Cu ochii crăpșui.* TEODORESCU, P. P. 394; SEZ. I, 285/; IV, 21/.

— Derivat din galben, după analogia lui albuiu CDEE, nr. 713.

GĂLBURIC, -IE adj. = galbuiu (Olt) TDRG.

— Derivat din galben, după alburii CDEE, nr. 713.

GĂLCĂ s. f. (Med.) 1°. *Tumeur. Amygdale.* 2°. *Amygdalite.*

1°. Umflătură subție piele COM. LIUBA, cfr. boifă. *Gălcă = tumor* ANON. CAR. *O țapă... o gălcă după urușea stângă... o gălcă la ția piciorului.* MOȘ. OF. 5962-5963. | Spec. Ghindură de la gât LB.

2°. (De obicei la plur.) Boală de gât, manifestându-se prin inflamația ghindurilor (la oameni), amigdalită H. II, 67, 246, IV, 91, VI, 40, 86, X, 483, XI, 519, etc. *Gălcă, dacă apășăm ușor subție barba celui bolnav, le simțim ca niște ghinduri, (alune) micșoare.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I, 80. *Știă să'ntinză cărțile, să dea cu bobii pe fundul sitei, să descante... de gălcă.* SANDU-ALDEA, D. N. 187. *Babele calcă gălcă cu deștal... ca să apără gălcă și să facă să iasă din ea materia.* LEON, MED. 133. *Gălcete se tămăduie în multe feluri: ori te ungi cu unde-naf și te frece bine, ori te ungi cu fere de porc... De gălcă poți acăpă și prin descăntoc.* SEZ. I, 119. *Apă să piară gălcă.* Năstălnice, *Gălcă ca bobul, Gălcă ca macul, Gălcă ca fasolea...* TEODORESCU, P. P. 379; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 124; SEZ. I, 200/; III, 119/; VII, 19. (La animale H. XIV, 439) *Căld de acăște călcă une-ori numai tuși ore, alte ori greu răsuță.* CALENDARIU (1814), 165/; † A-1 frecă pe cineva de gălcă v. frecă.

[Forma originală *galcă nu s'a păstrat, evăntul întrebuințându-se la plural: *galci* s. f. (mai rar s. m. *galci*) MARIAN, POMPIIU, RH. 1005;] de la acest plur. s'a format apoi sing. *gălcă*. | Diminutiv: *gălcăuță* s. f. *Gălcă, gălcăuță, Inculecă pe mătă. Șite pleacă și bă apă, Că gălcăuță înaltă sacă.* SEZ. III, 119/; 31; MARIAN, D. 150; *gălcășoră* s. f. POLIZU; *gălcășia* TDRG. | Derivate: *galci* vb. IV° = a se îmbolnăvi de gălcă Com. I. PAVELESCU, *galci*, -ă adj. =

bolnav de gălci (Doocheți-Drăgășeni, în Covurluiu) H. III, 141; (+ sunfătură) gălcătură s. f. = sunfătură de gălci GRAIU, I, 318.]

— Din slav. *galka* (cfr. polon. *galka* „glob, măciucă”, rus. *galka* „glob colorat de sticlă”, rus. *kaška* „glob”), înrudit cu *gălușcă*. Cfr. dubletul *halcă*.

GĂLCĂTURĂ s. f. v. gălcă.

GĂLCEAVĂ s. f. I. 1°. *Rumeur*. 2°. *Querelle*. II. (*Delphinium consolida*).

1°. Zgomot mare, gălăgie, zărvă, murmur de ne-mulțumire. Auzind gălceava de sărod, întrebă ce taste. VARLAAM, C. 376. *Gălceavă* (= murmur) mare să făcă de gloutele oamenilor. id. II, 64. *Auzindu de gălceavă multă*, DOSOFTEIU, PR. 127. *Am ascultat Domnul gălceava* (γολγοθία) oasătră. BIBLIA (1688), 50. *Văzu niște serpi și sub serpi gălceavă multă și urlete mari*. ALEXANDRIA, 137.

2°. Discuțiune aprinsă, neînțelegere în vorbă, sfadă, ceartă, vorbă multă; cfr. *cioarăță*, *ciorovăială*, *price*, (1°) *vorovă*. Oamenii se iau (SEZ IX, 145) și se apucă s. se încaieră (I. NEGRUZZI, ap. TDRG.) la s. de -; *gălceava* se face (CREANGA, P. 286), se aprinde (ZANNE, P. VIII, 186), se atâță (BELDIMAN, N. P. I, 99), se stărnește (SEZ IX, 145) și se scornește între oameni. *Lară fu în aceeași vreme gălceavă nu puțină pentru calea Domnului*. N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOL. 9 (= *Fu vorovă*... COD. VOL.; fa... *gălceavă*... BIBLIA, 1688). *Gălceava și zavistia cu Cupărești* lit. au rămas și în *Brăncovenă* oodă. NECULCE, LET. II, 260^{1/2}. *Croială Agustă*... se apucă de gălceavă cu crăul peșcec. id. ib. 300^{1/2}.

Mare părjol de zărvă și supotolită gălceavă s'au aflată între Greci, Traodani și Eladani. CANTEMIR, HB. 91/. *S'au scornit între dinși price și gălceavă*. id. H. 262^{1/2}. *Va avată odată gălceavă cu călugării de Hangu*. (a. 1716) URICARIU, V. 374^{1/2}. *Aci gălceava cu foc se sparsă*. ZILOT, CBON. 354. *A rămas gălceava Nemșilor în spinărea Mucăților*. DIONISIE, C. 214. *Din vorbă în gălceavă, țur din gălceavă în sfadă*. TICHINDEAL, V. 214. *Soadă, karmă, gălceavă*. ECONOMIA, 183. *Casmic gălceavă și neuntra*. BELDIMAN, N. P. I, 4. *Zavistia semăna stămâna gălceavelor*. BĂLCESCU, M. V. 571. [Este] o *nebanie* a oștă afele și gălceavă. C. NEGRUZZI, I, 212. *De odată o gălceavă se atâță la masa de joc*. id. III, 114/. *Vorba se preface în supărare, supărarea în ceartă și ceartă în gălceavă*. DELAVRANCA, ap. TDRG. *Cată să nu dăm cinstea pe rusine și pacea pe gălceavă!* CREANGA, A. 119. *Lacrală pentru care se întrăieacă oamenii, noi îi zicem: stămâna de gălceavă*. SPIRESCU, V. 2^{1/2}. *Gălceavă* este cea mai mare între rude se țoacă. IOH. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 186. [Plur. -cevi și -cece, (rar) -ceuri. Negativ: † negălceavă s. f. = pace. (inrudit negălceava. DOSOFTEIU, V. S. 210. | †: gălceavă † s. f. *Pricina*... gălcevi între dooa monarhii s. f. CANTEMIR, IST. 28.]

Derivat: *gălcevos, -oasă* adj. = certăreț. *Din gură, ca o meliță, nu mai face, apoi gălceavod de să te ferești de ea cale de trei poște*. POPOVICI-BĂNĂȚEANU, ap. TDRG. *Glasu... aspru și gălcevos*. CONTEMPORANUL, IV, 82. *negativul: † negălcevos, -oasă* adj. = iubitor de pace. *Smerit, blând, plecat, cucernic, negălcevos, nepricinuitor...* arătându-mă (a. 1792) IORGA, S. D. XII, 189.]

II. (Bot.) = nemilșora-de-câmp. FANTU, PL. — Din bulg. *gălcava*, idem FANĀEV.

GĂLCEVI vb. IV°. I. 1°. *Murmurer* (contro qqn.). 2°. *Disputer* (A qqn. qch.). 3°. *Semer la discordie*. II. 1°. *Murmurer*. 2°. *Se quereller*.

I. Trans. 1° † A murmură, a dosaprobă pe cineva prin vociferări. *Ei măntăra-î* [pe Dumnezeu] cu rău cuget, *Pre Moisei gălcevind în glodă*. DOSOFTEIU, PR. 368. *Gălcevi toată adunarea pe Moisi*. BIBLIA (1688), 30^{1/2}. *Au gălcevit toată adunarea pe boiari*. ib. 150^{1/2}.

2°. † A-î dispută cuiva un drept, a-î face mizerii pentru ceva, a-î trage la răspundere. *Cine s'ar ispitit din frații noștri... să-î gălceavod pentru aceste moși, să fe blestemați*. (a. 1703) URICARIU, XII, 298^{1/2}. *Gălcevindu-l cineva pe dumnealui, să aibu eu a trage aced gălceavă*. ib. XXIV, 437.

3°. † Fact. A învârlbi, a face să se certe. *Gălcevind pre acoste două flori*. TICHINDEAL, P. 32.

II. Intrans. 1° † A murmură, a se ridică cu murmur împotriva cuiva, a se opune. *Vădă Lăchinea că gălceavă orășul*. DOSOFTEIU, V. S. 62. *N'au gălcevită dentru ei nice unsl*. BIBLIA (1688), 120. *Înălcegând Veziral că gălceavă Incerici...* NECULCE, LET. II, 362^{1/2}. *Au început a striga și a gălcevi*. id. ib. 217^{1/2}. *Strigând și gălcevind la curtea domnească*. MAGAZ, IST. III, 72^{1/2}. † A-și arătă pășul, a se plânge în gura mare. *Atunce toată boierimea... au început a gălcevi către Capigi-bașa și a-î spunea că face Duca-vodă hazurii*. NECULCE, LET. II, 306^{1/2}.

2°. Refl. A se apucă, a se lăa la gălceavă, a se sfădi, a se certă, cfr. a se ciondărni, a se ciorovăi. *Gălcevindu-să cu apostolul*. DOSOFTEIU, V. S. 129^{1/2}. *Dispot are fi putut țeși den cetațe... până a se gălcevi*. Tompa cu *Vignovăci*. MUSTE, LET. III, 72^{1/2}. *Cine s'o gălcevit?* C. NEGRUZZI, II, 201^{1/2}. *Bărboții... se gălceavă între dinși*. IORGA, C. I, 1, 204. *Gălcevindu-să ei oșă...* SEZ III, 24^{1/2}. | Fig. *Prin gard se gălceavă vrăbii șureș*. COȘBUC, P. 63. *Vrăbiile se gălceavă pentru meul omenesc*: se zice despre cei care se ceartă pentru un lucru străin BARONZI, L. I, 54^{1/2}.

[Și (neintrebunțat): îngălece vb. IV° = a începe întâi pricina, gălceava COSTINESCU. | Derivate: *gălcevi* s. f. *Eră între dinși o vechi prigonire*. Șii *gălcevi* mare pentru un mic folos. ALEXANDRESCU, M. 327. *Dorința de a vedea conținând gălceavă*. C. NEGRUZZI, I, 149; *gălcevit* a. *Sânti gata la gălcevi*. N. COSTIN, LET. II, 34^{1/2}. *gălcevi*tor, -oare (gălcevi)tor adj. (despre flinta) *Fecior neascultător și gălcevi*toriu. BIBLIA (1688), 141^{1/2}. *Căni sănti gălcevi*toriu. TICHINDEAL, P. 125. (Despre lucruri) = care dă naștere la gălcevi. *Interesul e piamădăreț și gălcevi*toriu. IORGA, C. I, II, 50; (neobținut) *gălcevi*torios, -oasă = gălcevitor. FOLIU.]

— Derivat din gălceavă.

GĂLCEVIOS, -OĂȘĂ adj. v. gălcevi.
GĂLCEVOS, -OĂȘĂ adj. v. gălceavă.
GĂLCI s. f. plur. (Med.) } v. gălcă.
GĂLCI vb. IV° refl. **GĂLCIT, -Ă** adj. }
GĂLCIROS, -OĂȘĂ adj. v. gălces.

GĂLCÓS, -OĂȘĂ adj. s. f. I. *Auz amygdales enflés*. II. Sorte de plantă.

I. Adj. Cu gălcă. [Și: (+ *ghinduroș*) *gălci*ros, -oasă adj. = scrofulos, bolnav de grumaz BOGARIU, NAR.]

II. (Bot.) Substantivat (la fem.). Un fel de plantă (Gănești și Măstacani, în Covurluiu) H. III, 226, 306, (Greci și Garvân, în Tulcea) ib. XIV, 349, 352. *Gălcoasele* au frunza cu a *leusteanului* (Rogojeni, în Covurluiu) H. III, 117.

— Derivat din gălcă, prin suf. adj. -os.

GĂLCȘOARĂ, GĂLCULIȚĂ, } v. gălcă.
GĂLCUȚĂ s. f. }

GĂLDĂNĂȘ s. m. = călbaș (Oblești, în Râmnicul-Sărat, Tataru, în Brăila) = un fel de mâncare H. XII, 174, I, 349. Cfr. *gălbaș*.

GĂLDĂU s. a. *Fosse plandine d'eau, étang, lac*. — Groapă plină cu apă (Mehedinți) Com. STRĂMBULESCU, lac: *S'o făcut găldău în acție* (= curte) în urma ploii (Sasca-montană, în Baz.) Com. A. COCA. *Nenumărate fântâne și găldău*. GORJAN, H. I, 66. *Pe drumul care merg eu Nu e țarbă, nici dudău, Nici fântână, nici găldău*. SEZ, IV, 218. *Nici*

să ne scâldăm la păruu adânc, *La găldău rătund.*
ION CR. III, 163. [Plur. *-daie* și *-dădu*.]

GĂLEANT s. m. (Cizm.) = diechelu CREANGĂ, GL.

GĂLEATĂ s. f. 1^a. *Seau.* 2^a. *Mesure de capacité.*
3^a. *Impôt sur une certaine mesure de céréales.*

1^a. Vas de lemn (mai rar de metal) servind la cărătul sau scosul apoi din puț, la mulsul laptelui, la transportul varului (de zidari), etc.

a.) Găleata, ca vas pentru cărăt apă și alte lichide, este făcută mai mult de metal; cea pentru scos apă din puț este făcută din doage de lemn, forecate. Cei dinți îi zic, în Moldova și în Ardeal, (mai ales la cea a cărutașilor) căldare, celei din urmă cietură. *De lumânărică atârnă cietura sau găleata cu care se scoate apa din puț.* PAMFILE, I. C. 465. *Găleata în puț căzând.* PANN, II. 4. *Mă uitai într-o găleată, Mă căzuți fată gusată.* MARIAN, SE. I, 139. † Plouă (s. toarnă s. varsă s. cade) cu găleata = plouă foarte tare. *Și începă o ploaie d'alea de păruu că toarnă cu găleata.* ISPIRESCU, U. 28. *Să înceapă ploaie, Să curgă șiroaie Cu găleata, leala* *Peste toată alouta!* TEODORESCU, P. F. 210. *Să cadă ploaie cu gălețile!* lb. Ți întâlul joc la mireasă acasă, în ziua nunții (Bogza, în Râmnicu-S.) H. XII, 35, numit și apa MARIAN, NU. 478 (cfr. apă V).

b.) *Găleata* pentru muls oile este făcută numai din doage de lemn, înaltă de o palmă și largă până la două palme, cu fundul mai larg de cât gura. La marginea de sus are două torți cu urechi, prin care se trece sfoara de care se poartă găleata. Când se muig oile, se leagă de sfoara găleții cupa, pentru ca laptele, la muls, să nu cadă prea jos și să facă prea multă spumă Cfr. PAMFILE, I. C. 31, JAHREBER, XVI, 216, SEZ. II, 24^{or}; cfr. Țiștar, Țiștar (PAMFILE, I. C. 20), doniță (DAMÉ, T. 31).

Găleată = un vas mai mare în care curge laptele din cupă (Butrus, în Neamț) H. X, 108, cfr. II, 12, 61, 80, 117, 145, 207, 244; IV, 10, X, 509, etc. *Vaca răstoarnă găleata după ce o umple cu lapte*; se zice despre acela care-și batjocurește singur munca ZANNE, P. I, 688. *O găleată* oară mai mare (de care se servesc mai ales unii Mocaeni) se numește strungăreață (Pelaeți, în Dolj) H. v. 355.

c.) Ca unealta de zidărie, *găleata* poate fi făcută din metal sau din lemn, cfr. ciubar DAMÉ, T. 104. *Unealta de zidărie sânt: mistrie, ciocan, testă, găleată* (Blăneni-Sârbi, în Dâmbovița) H. IV, 11; cfr. II, 146, 254.

2^a. Măsură de capacitate

a.) pentru lapte, conținând 12 ocale. *Ciobanii măsoară tot laptele, cu iese, cu găleata de 12 oca.* I. IONESCU, M. 368.

b.) (în Brașov) pentru brânză, conținând 5 ocale sau 6,30 kg Com. LACEA.

c.) pentru cereale, conținând 80 de litri, sau 4 ferdole (LB), sau 64 cefe. *Dăm voie să ne treacă pînă la 2900 de găleate de grâu.* DOC. (a. 1698), a. IORGA, R. B. 43. *Și de această am poruncit Domnia Mea... să nu li să la vama domnescă dîntă, nice din oi, nice din stupi, nice din porci, nice din găleată.* DOC. (sec. XVIII) id. S. D. XII, 278. *Am zălogit un loc de la Iacov Dobran... loc de o găleată* (= care produce o găleată) *pe 50 de zlofi* (a. 1815) lb. XIII, 205. *Venitul căntăreului după condiot...* 3 bani de drobul de sare, de stejie, de găleată. URICARIU, XIX, 378. P. ext. Conținutul ei, *Yr-o cătevo sute de gălele de ocaș.* SINGAI, III, III, 167^{or}. *Dăruu Alezaviru... o sută de ferălele de galbeni și zeace găleate.* ALEXANDRIA, 157.

3^a. Un fol de dare, de pe vremuri, mai cu seamă pe cereale, introdusă de Mihnea-vodă. *Mihnea-vodă au rămas în locul lătâne-său Domn, și au trimis pe Mircea vistiariu și i-au adus steag de la Poartă și au adus în țară găleata.* MAGAZ. IST. IV, 276. *După ce au fugit Pătru-vodă Cercel, au venit al*

doilea rând iar Mihnea-vodă... și au pus peste Roșii un bir foarte mare, și peste megieași găleată de pănuș. lb. I, 220^{or}. *Am ertat Domnia mea pre popi să fie în pace de bir de lună și de găleată cu fân.* lb. I, 124^{or}. *Ei puteau a se mută plătind o găleată de țesira.* BALCESCU, M. V. 11. Cfr. gălăstrii.

[Plur. *-leji*, (mai vechi) *găle/altă*. Diminutive: *gălețușă* s. f. *Lu unghitul după apă* Este o mică *gălețușă*. RETEGANU, TR. 41^{or}; cfr. 37^{or}. *Nouă gălețuși de lapte.* MAT. FOLC. I, 547; cfr. MATRESCU, H. 64; ANON. CAR.]

— Din lat. mod. *gallēta*, -am „măsură de capacitate”.

GĂLE-GĂLE interj. Astfel se chiamă găștile la mănecare PAMFILE, J. III. Cfr. *halo-halo*, *gări-gări*.

GĂLĂNĂ s. f. (Min.) *Galbne*. — Sulfură de plumb (cel mai răspândit mineral, din care se extrage plumbul).

— N. din fran. (grec. γαλίνη „plumb”).

GĂLĂNT s. m. v. galență.

GĂLĂNTĂ s. f. *Sabot*. — Papuc de lemn (București) Com. ANASTASIADÉ. *Femeile lor se încurcă în galențe.* RALET, ap. TDRG. [Și: *galenț* s. m. (refcut din plur.) POLJIZ.]

— Din grec. γαλίτζα, idem PONTRIANT.

GALEONGIU s. m. v. galongiu.

GĂLĂRĂ s. f. (Mar.) *Galère*. — (În vechea marină de război) Vas mare cu vâsle, două catarguri, și două pâno, introdusă mai ales în Mediterana. *Voiră să fugă într-o galeri.* BALCESCU, M. V. 175. *Galere... am I. NEGRUZZI, v. 453. Condamnat la galere* (NEGULESCU, P. R. I, 167): să vâslească pe galerele statului (pedeapă obicinuită multă vreme la popoarele care aveau marină și înlocuită, mai târziu, cu munca silnică). [Derivat: *galeria* s. m. = condamnat la galere. *Fost galerian și cîștor beiu.* IORGA, L. I, 345.]

— N. din fran. (ital. *galera*, idem).

GALERIE s. f. *Galeria*.

1^a. Sală lungă, adese ori boltită și câte odată decorată cu ornamente și așezată, de regulă, la fațada principală a unei clădiri ENCLIC. R; cfr. balcon, foisor, pridvor. Ele servesc ca loc de plimbare s. de expoziție, drept coridor, etc. *Mulți stâlpi de piatră... asupra cărora este galeria spre plimbare.* GOLESCU, I. 95. *Din etacul postelnicasei se deschise o galerie, unde ea iubă a cultiva florile.* C. NEGRUZZI, I, 73. *Galerie de scunduri* id. lb. 35. *Galerii... cu sprintene coloane.* ALECSANDRI, P. II, 86. *Masa eră... într-o cameră pe galerie.* GHICA, s. 247. *Sole-galerii, spre a-și expune acolo produsele.* OBORESCU, II, 114. *Galerie de tablouri* (MAIORESCU, D. I, 242): sală în care se țin și se expun tablourile, p. ext. tablourile expuse. *Galeria de portreturi ce ornează saloanel.* ALECSANDRI, T. 1422. P. a. anal. Coridor subteran boltit, într-o mină, pentru scurgerea apelor, etc.

2^a. P. ext. Un fel de balcon ușit în afară care încunjură partea posterioară a unei corăbii. § Balconul cel mai de sus dintr-o sală (de spectacol). *Scările... galeriei... sus lângă lăcaș.* IONESCU-BOTENI, s. N. 251. P. ext. Publicul din (= care fiind mai sărac și deci, în genere, mai puțin cult, avuventul = a căpătat un înțeles do discret) proxima. *Singura... preocupare (a ziariștilor) este de a face efect asupra galeriei.* GHICA, s. 87.

3^a. P. anal. Bandă s. drug de lemn s. de metal de care se atârnă perdelele, draperiile, la uși s. la ferestre; bandă de lemn pusă la trei din laturile unei mese, spre a face un fel de îngrăditură, ca

să nu cadă lucrurile de pe masă; bandă de metal cu tavă, pusă înaltea unei sobe, ca să nu cadă cărbunii pe scânduri.

[Invechit și pop.: gălărie s. f. GORJAN, H. I, 75, DOINE, 176.]

— N. din fran.

GĂLEȘ † s. a. Sorte de *toile*. — (Transilv., Ban.) Un fel de pânză *Galeș* = tela gallica ANON. CAR., cfr. DOC. (a. 1770), ap. IORGA, S. D. XII, 83.

— Probabil, din germ. *gallische Leinwand*.

GĂLES, -Ă adj., adv. I. *Langoureux, mélancolique*. II. *Langoureusement, mélancoliquement*.

(Despre ochi, privire, căutătură) Dulos, dornic, doritor, trist, plin de durere.

I. Adj. *Indelungată și galoșă privire a lui Eobinson către corabie*. DRĂGHICI, R. 5. *Mandarina cu ochi galoși și cu sânul virginul*. ALECSANDRI, P. II, 84. *O căutătură lungă și galoșă*. IDEM, T. 1302. *Dară galeși îi sânt ochii*. EMINESCU, P. 14. *Ce te uși cu ochii galeși la copaciți triști și goi...*? VLAHUȚĂ, P. 21, cfr. X. 15. || P. ext. *Luna galeșă ce 'ncepe să se'nașe cu trafice*. C. NEGRUZZI, II, 15. *Ochi ce 'noalță-albăștri în galeșă vâșpate*. ALECSANDRI, P. II, 207. *Cu glas obidit și gales în răspuns...* ODOBESCU, I, 129. *Mamă, te văz tot galeșă, și te pierzi da'n picioare*. ISPIRESCU, L. 126; cfr. 2, 184.

II. Adv. *Dulcea nepoșică... galoș privire ridică spre un lăndr*. I. NEGRUZZI, II, 60. *Se uită galoș la mine și-mi ziced cu glas dur*. CREANGĂ, P. 116; cfr. 68, 92; ISPIRESCU, L. 18, 15, 34; SEZ. II, 122. || P. ext. *O porumbiță... gunguni galeș în limba ei cea pădărească*. ODOBESCU, III, 109.

[Dial. și: galls, -ă adj.]

— Din bulg. *kales* (în Macedonia și: gales) „cu ochi negri, frumos (despre oameni)” CAPIDAN (din *gals „negru” s. din galoși „a fi dornic de ceva”*) cfr. BERNEKER, SL. WB. 293.)

GĂLENĂ † s. f. *Noix de galle*. — (Rar) Gogoșă de ristic L.B., L.M. FOSTEBRIANT.

— Din ung. *galles*, idem.

GALETĂ s. f. *Galette*. — (Franzuzim) Pesmet tare și lat care se dă marinărilor. *Bătrânii căpitani de caice, de la care furase galete*. CONV. LIT. XLIII, 323.

— N. din fran.

GALETĂ † s. f. *Cocon*. — Gândaci cei ce slobod mătașă, după ce se învâșe cu dinaș și se închid, se numesc *galete* ECONOMIA, 220.

— N. din ital. *galletta*, idem.

GĂLETĂR s. a. Sorte de *baquet*. — (Mold.) Un fel de ciubăr eliptic, cu fundul mai mic decât gura, cu două torți, în care se spală rufele PAMFILE, I. C. 165, 370. Cfr. hărțlău. *Ele încep a fierbe și a turna leșe cocotită în găletăral cu calți* (Corod, în Teuciu) ION CR. III, 253.

— Derivat din *găleată*, prin suf. instr. -or.

GĂLETĂR s. m. *Aide-maçon*. — Cel care duce zidurilor varul cu găleata POLIZE.

— Derivat din *găleată*, prin suf. nom. agent. -or.

GĂLETĂREASĂ s. f. v. găletărită.

GĂLETĂRĂȚ † s. a. *Impôt sur chaque mesure de blé*. — Impozit asupra găleților de bucată DDRP.

— Derivat din *găleată*, prin suf. -ărit.

GĂLETĂRIȚĂ s. f. (Păstor.) *Femme qui trait les brebis, qui porte le lait dans leseau*. — Femele care mulge oile în găleată și poartă gălețile cu lapte Cfr. MARIAN, SE. III, 233, 282. *Păcurorul în banul de la găleată și de bucurie udă găletărițele*. LIUBA-

IANA, M. 109. [Cu alt suf.: găletăreasă s. f. CDDE nr. 715.]

— Derivat dintr'un cuvânt *găletar (neobicnuit în accepțiunea aceasta), prin suf. moțion. -ășă.

GĂLETŪȘĂ s. f. v. găleată.

GĂLPĂD, -Ă adj. *Bltme*. — (Ungaria și Ban.) Cu fața galbenă (de boală) LIUBA *Ghîșă, galpăd la față, cu și cănd i-ar fi scicat tot sângele din vine, stătea întins pe pământ*. SLAVICI, N. II, 191. [Derivate: gălfzeit, -ă — gălbojit. *Întâlnește pe... stăpâna, gălfzeit de necazuri și cu ochii roși de plânsede*. MERA, L. M. 169.]

GĂLFEZIT, -Ă adj. v. galfăd.

GĂLGĂI vb. IV⁹⁶. I. *Jaillir* (en parlant du feu et de la fumée). *Jaillir à flots*. II. *Boire* (qch.) en faisant glogolou. *Debord* à flots.

I. Intrans. (Despre lichide) A produce sunetul *gâl, gal*, când curge în mare cantitate, printr'o deschizătură mică, spec. când ținește sângele (cfr. bolborosii), când curge cu valuri repezi un râu, o gâră, când iose din sticlă s. sânt vărsate cu rezeciuone pe gât băuturile. *Din gramașcu-i sânge gâlgăia*. C. NEGRUZZI, II, 52. || Cfr. ALECSANDRI, P. II, 229, 380 (*gâlgăie*), I, 40 (*gâlgăiește*). *Sângele cerbului odată a și început a curge gâlgăind*. CREANGĂ, P. 226. *Începă să gâlgăie sângele dintr'insul gâră*. ISPIRESCU, U. 74. || cfr. 57. || M. V. 26. || L. 140. *Șucoaiele de apă curgeau acum fășăind, gâlgăind*. SANDU-ALDEA, A. M. 71. *De sub... stânci gâlgăie un pârâu limpede, spumoz...* CIOCĂRLAN, SĂM. III, 120. *Cu gura la cap de bute, De-udat vinul gâlgăind*. ALECSANDRI, P. F. 314. || P. ext. *Garufa gâlgăia*. SADOVEANU, SĂM. III, 185. || P. anal. (Despre foc a pară când izbucnește cu flăcări mari) *Focul se ațăță, pânăile se aprind, para gâlgăiește*. BELDMAN, N. P. L. 12; cfr. C. NEGRUZZI, III, 250. *Un bubuit de fun din baterile române... Gâlgăia focul de pe toate monilele din prejur*. ZĂMFERESCU, R. 260. (Despre fum, când iose în cămbuc mari) *Prin ogăuri fum cu țarna gâlgăiește*. DONICI, F. II, 39. (Despre o soasă, un drum, în care apar mase mari de oameni) *Sosmasu gâlgăia de lume*. CONV. LIT. XLIV, II, 72. || (Despre erupțiuni subterane) A fierbe, a clocoți. *Pe sub pământ gâlgăie și fierbe globul utoroș*. ODOBESCU, III, 187. || Spec. (Despre sunetul natural produs de gâlță) *Gâlța gâlgăie* R. IV, 85.

II. Trans. (fact.) (Complemental este un lichid) A boa cu înghîțitori mari, făcând *gâl, gal*. *Ru-mân'și beau bine și iuto rachin, îl gâlgăie pe gât*. JIPESCU, O. 44. *Boierul se spală, gâlgăie lung apa menită a-i răcori gâlțoșul*. V. A. URECHE, ap. TDRG. P. ext. A fumă, făcând să gâlgăie apa dintr'o narghileă *Ceilați gâlgăioșu narghilele*. RALET, ib. || A umplea cu apă ce curge gâlgăind. [Șuvoaiele] *ce ploșieră lunca Oleniți până în digșiu, gâlgăieseră batălarile și, neputând răzi mai departe, dăduseră țărcoț portului*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII, 927. || (Neobicnuit, spre a caracteriza chihuirile Trolezilor, numite „Jodler”, cu trecerile de vocea obicnuită la falsat) *Un melancolic lied nemșee pe care țăranii germani îl gâlgăiesc (jodeln) adunași în cor*. ODOBESCU, III, 94.

[5]: gâlgăi vb. IV⁹⁶; gâlgăi vb. IV⁹⁶. I. Derivate: gâlgăit, -ă adj. (Cu înțeles pasiv) [țoader] *li prindă urma [vacii] prin cine știe ce prical gâlgăit de șovar*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV, I, 204; gâlgăitor, -oare adj. ANON. CAR; gâlgăire s. f.; gâlgăit s. a. *În... gâlgăit de sânge pe gură el moare*. COȘNUC, R. 42. || *Gâlgăitul poștilor al ochiurilor unei stăp pe cei mai mulți*. ZĂMFERESCU, R. 122; gâlgăitură s. f. *După fie-că gâlgăitură de sânge [lase] o horcățială surdă*. CARAGIALE, S. 143. ||; gâlgăială s. f. *Gâlgăiala sângelui*. JIPESCU, ap. TDRG.; (formație glumeată) gâl-

găuț în păruș? (= Cana) GORVEL, C. 38. | Cu alte sufixe: (neobiectiv) gălgăni vb. IV^a HARCIANU, ALEXI; gălgări vb. IV LB. (după PONTBRIANT și cu înțelesul de „a gargariza”), iar de la acesta derivat gălgără s. f. = flacăra foarte mare FRÂNCU-CANDREA, B. 52 (DDRF, mai deș. din Transilv. și un gălgără s. f. „diseur de balverres”).

— Derivat din onomatopea gălg[ă], prin suf. -ăi.

GĂLGĂIALĂ, GĂLGĂITURĂ s. f. }
GĂLGĂNI vb. IV^a } v. gălgăi.
GĂLGĂRĂ, GĂLGĂRĂ s. f. }
GĂLGĂRĂ s. f. v. gargară.

GĂLGĂRĂ s. f. *Maladie des montons*. — Un fel de boală la oi care măl ales în noaptea și se aseamănă cu febraza TDRG. (Și la ANON. CAR. este citat, fără traducere, un cuvânt *gălgără*.)

GĂLGĂRI vb. IV v. gălgăi.
GĂLGĂRIȚĂ s. f. v. gărgăriță.
GĂLGĂUȚ s. m. v. gălgăi.

GĂLIE † s. f. *Globe, boule*. — Glob, ghiulea. Cu *gali* de *her infierbântate ars în susăori*. DOSOFTEIU, V. S. 134. (Cfr. exemplul de subț gălușcă.)

— Pare a fi polon. *gala* „glob”. Cfr. *gălcă*.

GĂLIE s. f. = *duriță* (în scrieții războiului de țesut) PAMFILE, I. C. 275, DAMÉ, T. 135, cfr. *cărcă*, *gărigă*.

GĂLIFĂR s. m. (Ornit) v. *califar*.
GĂLIGĂN, -Ă subst. adj. v. *gligan*.

GALILEAN, -Ă subst. *Galiléen*. — Din Galilea. Și tu erai cu *Iesus Galileonul*. BIBLIA (1688), 771.
[Pronunț. -le-an.]

— N. derivat din Galilea, prin suf. orig. -ean.

GALIMATIE s. f. *Galimatias*. — Vorbire s. scriere confuză, lipsită de înțeles. *O limpezire inteligentă a fost totdeauna prima calitate a unei limbi bune, și... galimatia medicilor și filologilor a deșteptat totdeauna... bălăcirea oamenilor cu minte*. MAIORESCU, CR. I, 373; cfr. ODOBESCU, III, 127 (un hațliu exemplu de galimatie). [Și: *galimatias* s. a. invar. ap. MAIORESCU, CR. I, 236.]

— N. din fran.

GALION s. a. 1^a. *Galion*. 2^a. *Radoan*. 3^a. *Galde*. 1^a. † Corabia mare de război. *Turcii au poruț 70 de galioane la Crim... și au dobândit Chefel, cetatea vestită a Ghenoveșilor*. URECHI, LET. I, 130.
După Bobotează, au și purces Hanul în pradă pre apa Donului... dar la galioanele moschicosti n'au putut să apinșă. NECLUC, lb. II, 334.
383.
Solu moschicose au venit cu galion pre Marea neagră. MAOZ, IST. III, 67.
Erdă gătit cu mare putere de oști, cu galioane... asupra Muscalilor. DIONISIE ECLISIARHUL, C. 167. | (Pop.) Corabie. 'Nearcă-mi-se' nearcă Două trei sandale, Patru galioane De fir brișpi Și tutun d'ăd bna. RĂDULESCU-CODIN, cfr. TEODORESCU, P. F. 643; PĂSCULESCU, L. P. 160, 161.

2^a. (Pop.) Plută TDRG. *S'o dus bădița Ion După lemn de galion*. SEZ. I, 165.

3^a. (Tip.) Obiect de lemn sau de zinc de formă oblungă, având câte o stîngie în partea stîngă și jos pe care se deșartă calegarul după ce se umple. G. IONESCU, C. T.

[Pronunț. -li-on. | Și: *galion* s. a. MAT. FOLC. 67;

galion s. a. = *barcă grațiu*, I, 54.]

— Din n.-grec γαλιών turc. *kallon* (ital. *galione*), idem. (Pentru înțelesul 3^a, cfr. fran. *galée*.)

GALONGIU s. m. *Marinar servint sur un galion*. —

Marinar de pe un galion. *Galongiu adică mari-*

narii de pe galioanele Sultanului. REVISTA NOUĂ, ap. ȘIO. *Căpitan-Papă și galongiu săi*. VĂCĂRESCU, lb. *El aprobă oprirea hazului... alaiul împunător al Curții păzite de galongii*. IORGA, L. II, 113.

[Scriș și: *galongiu* s. m. Pronunț. -li-on.]

— Din turc. *kallion*, idem ȘIO.

GĂLIS, -Ă adj. v. *gales*.
GĂLISĂ s. f. v. *galiță*.

GĂLIȚĂ s. f. 1^a. *Volaille*. 2^a. *Geai*.

1^a. (De obicei la plur.) Păsări de curte (luate în totalitatea lor) CHERĂGĂ, GL., MARIAN, O. I, 129, FRÂNCU-CANDREA, M. 100, POMPIIU, BHL. 1010, VAIDA, OARĂ, COBALE, GOBALE, COJBAȚIȚĂ, GOJBAȚIȚĂ, ORĂȚII, ORĂȚĂNI. *O peană de găină sau de ală găliță*. CALENDARIU (1814), 179.
Măminturile cele reci mai bine se gnoiesc cu gnoiuș de cai, de oale și ori de ce oară (găliță). ECONOMIA, 10; cfr. 50, 103. *Moneagul văzând pe cucușul său... înconjurat de atâtea amar de gălițe, i-a deschis poarta*. CHERĂGĂ, P. 68. *Săhastrul... înbea foarte tare gălițele*. MARIAN, T. 251. *Este datină de a se da... din gălițe: o găscă, o găină... id. I, 291. Mănăcă uliul gălițele*. SEZ. I, 204.
2^a. cfr. III, 201.
Iese p'afară Să socoată de gălițe. BUD, P. F. 49. *Când gălițele sânt grose, să prindă... găscă ori cucușul*. PAMFILE, I. C. 52. [Pur. *gălițe*, prin Mold. și *găliși*, *găliși* SEZ. V, 74.]

2^a. (Ornit, Bucov.) = *galiță* MARIAN, O. II, 68. *Da faci galiță! Și tu erai să-ți bași joc de mine?* SBIERA, P. 292.

— Etimologia nesigură. (Cfr. rus. *galica* „cloacă”, bulg. - „corb”, sârb. = „diferite păsări negre”). Cfr. *galiță*.

GĂLIȚĂ s. f. v. *galiță*.

GĂLIȚĂ s. f. *Vitriol vert*. — Sulfat de fier, vitriol verde, calcaian DDRF. [Și: *galisică* s. f. BĂRCIANU; (în Munții-apuseni) *galiță* s. f. FRÂNCU-CANDREA, M. 100.]

— N. din ung. *galéckó*, idem.

GĂLIȚĂN, -Ă, adj. și -ĂNCĂ subst. *Galicien*. — Locuitor al provinciei austriece Galizia. *Eseru galitian*. [Pronunț. -ți-an.]

— Derivat din Galizia, prin suf. orig. -ean.

GĂLMA s. f. 1^a. *Colline*. 2^a. *Ganglion*.

1^a. Grămădire de pământ pietros în formă de căpiță sau căpătâna de zahăr (Drajna, în Prahova, H. XI, 32), deal înconjurat de toate părțile de văi mai mult sau mai puțin adânci (Săcueni, în Dâmbovița, IV, 294), dălmă, coaste VICIU, GL.; cfr. dălmă, dămb, movița, gorgan, motălcă. [Și: (Transilv.) hălm (Pur. *hălme* și *hălmuri*) s. a. (Mold., Sălăgiu, din rus. *holm*, cfr. ung. *halom*) *holm* s. a. (plur. *holmuri*). În *holmul suindu-să împrotoca Oxiei*. DOBOPTEIU, V. S. 67. *Dealuri și holmuri răspite*. CANTEMIR, IST. 170, cfr. 171, 159, 306. *De-acolo [hotarul] truce peste Timca... pe costia, până într-un holm*. URICARIU, VIII, 7.
Ar fi cărat multe hălmuri de pământ de pre locul acela. ȘINCAL, HR. I, 8.
Mormântul ostentilor căzuși se vede și azi în forma unei coline (hălm), lângă sat. MOLDOVAN, T. N. 120. *Holm* = cumal de pământ, grămădit în formă de mușiroiu VAIDA. | Derivate: hălmies, -oasă adj. DDRF, holmaros, -oasă (cu asimilație) *holmaros, -oasă* adj. În *caluri* așa holmarosă și se aruce nu îndrăznește. CANTEMIR, IST. 307; cfr. HR. 425. *Munți holmaros*. Id. lb. IST. 87; hălmăț v. IV^a = a strânge, a pune peste oalăta, a adună, a cumula, a grămădi LB.]

2^a. P. anal. Pentrufătură, nod de carne, ganglion. *Poporul numește cățea vinele de sub limbă în care crește se găsece un fel de fire, pe care sânt înșirate mai multe gălme de carne cari au forma*

unor căței. LEON, MED. 149. (Muntonia) Gălcă Com. I. PAVELESCU.

— Din paleosl. члхъръ, idem (19).

GALOFŌB, -ŌHĂ adj., subst. *Gallophobe*. — Care urște pe Francezi și obiceiurile lor. [Derivat: galofobie s. f.]

— N. din fran. (din *Gallo*- și grec. φοβήν „a fugi, a se teme de...“).

GALŌMB, -Ă adj., subst. *Gallomanie*. — Care are o admirație exagerată pentru Insușirile, limba și obiceiurile poporului francez și caută să le imite. [Această floare] merită numele de lăcrimioară și de măr-găritărei...; mă tem însă să nu vie cr'un poet galoman care să-i zică *Mughet*. C. NEGRUZZI, I, 97. [Derivat: galomanie s. f.]

— N. din fran. (din *Gallo*- și manie „manie“).

GALŌN s. a. v. galion.

GALŌN s. a. *Galon*. — Șiret de lână, mătasă, argint s. aur în forma unei panglici, cu care se impodobesc uniforme, haine, pălării, perdele, mobile; cfr. tresă, găitan. *Galon* de mătase (a. 1803) IORGA, S. D. XII, 145. *Galonurile de la acoperișul altarului*. I. NEGRUZZI, V, 125. *Femele au... bendița de galon aurit în jurul gâtului*. IORGA, C. I, I, 132. *Servitor fără galoane*. ANGHIEL și IOSIF, C. L. 157. [Spec. Bandă de lână s. de fir cusută pe mâneca suboșterilor pentru a indica gradul. *Care din „păcușii“ ăstia pune galoane de sergent?* SANDU-ALDEA, D. N. 198. | Fig. *Galoanele (gradele, gradajii) stăteau de o parte*. PAMFILE, J. [Plur. Ioane, (invchit)-Ionuri.] Derivat: galonat, -ă adj. *Licere galonate*. ODOBESCU, III, 144, cfr. găitănăt. | Substantivat (pop.) Ofițer, subofițer.]

— N. din fran.

GALŌN s. a. *Gallon*. — Sticlă mai mare, pentru băutură. *Un galon* de vin. DUNĂREANU, R. 135.

— N. din fran.

GALŌP s. a. *Galop*.

1^a. Fuga cea mai repede a unui cal, compusă dintr'o serie de salturi; cfr. trap. *Am purces într'un galop furios*. C. NEGRUZZI, I, 307. O, *calul meu!*... *Cum tei pământul în galop!* COȘBUC, R. 101. *Căi... por-nără în galop*. SANDU-ALDEA, A. M. 35.

2^a. Dans modern, foarte repede și viu. [Derivat: galopă vb. P^a = a fugi în - (Fig.) *Su-ventros et ar sili imaginația mea să galopese*. C. NEGRUZZI, I, 38; galopant -ă adj. (Fig.) *Se încinge o discuție galopantă*. CARAGIALE, s. M. 28. (Med.) *Fiziologie galopantă, atac galopant*: s. evoluție foarte repede, subofițer.]

— N. din fran.

GALŌS s. m. *Galoche*. — Încălțăminte de cauciu captușit cu stofă s. de piele, ce se poartă peste ghete. *Lasă galoșii la scară*. C. NEGRUZZI, I, 70. *A intrat cu galoșii în sală, mi-a murdărit preșul*. BASARABESCU, V. 190. [S] (Transilv.) galof s. m. plur., cu sing. galof (Brașov; cfr. papuc); galof s. m. (Obilești, în Râmnicul-S.) H. XII, 174.]

— N. din fran. Cfr. calup, calapod, galenți.

GĂLTĂN s. m. v. gătlej și găttan.

GĂLTĂJ † s. a. v. gătlej.

GĂLCĂ s. f. (Cul.) v. gălușcă.

GĂLŌMB s. m. (Ornit.) v. hulub.

GĂLŪSCĂ s. f. (Cul.) *Boulette de farine* ou de viande hachée. — Cocoloș făcut din aluat sau din carne tocată (cfr. sarmală, chifteă) Cfr. ȘEZ, VI, 82 (unde se descriu diferitele feluri de gălușți: cu urdă, cu carne, cu curechiu, etc.) și MARIAN, SE.

I, 163. *Tău, fiind fâlmând, îmbucă găluștele ca lapul*. BAHAC, T. 16. *Găluștele, tăieței, macaroanele*. PISCU-PESCU, O. 196. *Găluște gospodărești*. I. IONESCU, C. 78. *Găluștele... nu-mi priesc*. ALECSANDRI, T. 698. *Bob fier, găluște, turle cu julfă*. CREANGĂ, A. 10. *În masă se dă întâiu bory de pasdru... apoi găluști* (Nota: sarmale grecești). MARIAN, N. 657. *Găluștele-a milite, Poși sparge capul cu ele*. RETEGANUL, TR. 179^{1/2}. [P. anal. În sudorii cu gălușce înfocate fier arz. DOSOFTEIU, V. S. 201^{1/2}, (cfr. galie). †† *A înghiți gălușca: a răbdă o dojană, a primi în tăcere o insultă s. o batjocură*. Cum o creva Dumnezeu, *înghițe gălușca!* I. NEGRUZZI, VI, 12. *Boierul... a înghiți gălușca și a tăcut molcom*. CREANGĂ, A. 167; cfr. ISPIRESCU, L. 207, 248, U. 87^{1/2}, 16^{1/2}, PAMFILE, J. III.]

[Plur. *găluște, gălușce (gălușce) și găluști*. | Și: (neobicitnuit) *găluca s. f. La masă se dă... găluce*. TEODORESCU, P. P. 168 (Nota: sarmale grecești). | Diminutiv: *găluștea s. f. Mai fac fetele în seara spre Sf. Vasile nouă găluștele din pâinea sau din mă-măliță*. ap. MARIAN, SE I, 74. *Cel cu dare de mână... face păpăniși sau gălușca*. PAMFILE, I. C. 24; gălușcă².]

— Din rus, polon. *găluška* (și ung. *galuska*), idem; cfr. gălcă, galie.

GĂLŪSCŪȚĂ, GĂLŪȘTEĂ s. f. v. gălușcă.

GALVANISM s. a. (Fizic.) *Galvanisme*.

1^a. Partea fizicii care studiază producerea electricității prin elemente voltaice.

2^a. Fenomene de contracțiune s. de distensiune produse în mușchi de un curent electric.

[Familia: galvanic, -ă adj. *Curent galvanic*: produs prin galvanism; galvaniză vb. 1^a. 1^a. A electriza prin mijloace galvanice. Fig. A produce (intr'o persoană s. un lucru) o înviator artificială. *Se ridică în genunchii; ochii îi se rotiră în orbite... și amenințând din mâna dreaptă, îngână cu un aer de cadaveră galvanizat*. DELAVIANEA, S. 158. 2^a. A. acceptiv (ferul) cu un strat supțire de zinc, în contra ruginii; cfr. PONI, F. 283.]

— N. din fran. derivat din numele învățatului italian, Galvani, care a descoperit acest fel de electricitate.

GALVĂNO- Element de compoziție în mai mulți termeni tehnici indicând proceduri medicale și industriale în care ne servim de electricitate (galvanism). Mai întrebuințați sânt:

galvănocastică s. f. Cauterizare prin electricitate a unor părți ale organismului animal, cu ajutorul unui aparat numit galvănocaster s. a.; electro-caustică.

galvănohromic s. f. Colorare electrică a metalelor. galvănometru s. m. Aparat cu care se constată existența, direcțiunea și intensitatea unui curent electric PONI, F. 270.

galvănoplastie s. f. Operațiune prin care se depune, pe un obiect, un strat de metal prealabil dizolvat într'un lichid.

galvănoscop s. a. Aparat cu ajutorul cărnia se poate constata prezența electricității.

galvănoterapie s. f. Tratarea boalelor prin electricitate.

galvănotipie s. f. Reproducere, prin electricitate, de gravuri în relief, de caractere tipografice, etc. — N. moderne, formate din numele învățatului italian, Galvani, și diverse cuvinte grecești pentru a căror etimologie cfr. caustic, polihirom, meiru, plastic, microscop, terapie, tip.

GALVATINĂ, GĂLVĂȚINĂ s. f. v. givatlină.

GĂNĂ s. f. (Muz. Fizic.) *Gamme*. — Serie de șapte sunete care se urmează, după anumite legi, suind

ori coroborind. *Își primbă mâinile pe clape... încheind gamele cu putere.* D. ZAMPIRESCU, R. 143. - *diatonică*: formată din intervale de tonuri și semitonuri; scara ei cuprinde 7 sunete. - *chromatică*: mergând prin semitonuri; scara ei cuprinde 12 sunete. | Fig. *Eminescu... pe o înaltă gamă de modernitate câtă în cel mai frumos graiu românesc.* IORGA, C. I. II, 81. *Ofțări și gemete resună... alături de a suferinșilor gamă.* CONTEMPORANUL, VI, I, 18. | P. anal. Serie de colorii în gradație naturală. *Străbătând toată gama colorilor.* VLĂDUȚĂ, N. 149. O gamă colorată *De sticle'n care doarme... Facticele veselie.* MIREA, C. I, 96. *Obraz roz-alb, topit într-o gamă gri-verzuie.* MON. IST. II, 127.

— N. din fran. (Guido de Arezzo însemnase cu grecescul γ = gamma întâlul ton din scara muzicală.)

GĂMĂLIE s. f. *Boule, tôte (d'épingle, etc.), caboché.* — Partea bulbucaută din vârful unui obiect, cap, măciulie (căciulie, băciulie). Spoc. Măciulă unui bold, cfr. boldodină. *Ac cu gămălie.* MARIAN, N. 132. *Vază o flăcădră cât gămălie acului de mică.* FUNDESCU, L. P. 34. *Soacra înfide nunei un ștergar de borangic... prizând-o și capetele cu bolduri cu gămălii frumoase.* SEVASTO, N. 335. *Șpilăi — un fel de ace cu gămălie mare colorată.* MAT. FOLC. I, 529. | Bulb de ridiche. *Trei gămălii de ridichi.* MAT. FOLC. I, 701. | Fructul, măciulă macului. *Pentru tuse la copii se dă cină făcut din gămălii de mac (Teucuiu) LEON, MED. 48.* | Naturale de lemn al furcii, de-asupra cărău se leagă caierul. *Când furca este dintr-o bucată, caierul este împiedecat să alunecă în jos de o gămălie sau măgălie.* DAMÉ, T. 140; cfr. PAMFILE, I. C. II. | (În glumă) Cap, căpățână. *Du-te acasă tu, Mărie, și te lă pe gămălie.* RETEGANUL, CH. 85.

[Și] (Mold. și Transilv., cu metateză) măgălie s. f. — căpățâna, fructul macului (Vașlab, în Transilv.) VICIU, GL.; MARIAN, N. 257; cfr. GOROVEI, C. 339. Diminutive: gămăliară CUV. D. BĂTR. I, 282, gămăliță s. f. TDRG. (Pronunț. *4-căară, -li-ufă*.)

— Din ung. (*gomoly*, mince, ghem, bot", *gomolya* „bot, bulgă, ghem“) a. slav. (sărb. *gomolja* „bot de brânză“, *gomoly* „rădăcină bulboasă“, etc. BERNEKER, SL. WB. 326); cfr. *golomoț*.

GĂMĂLIOARĂ, GĂMĂLIUȚĂ s. f. v. gămălie.

GĂMÂN s. m. 1°. *Glouton.* 2°. *Sorte de chien de berger.* Nom de bouf.

1°. (Fam.) Om care mănâncă mult, nesățios, mănăcios, mănăcu, cfr. folte. PAMFILE I, II, BARONZI, L. 108. *Vară... gămanii se urcă pe uluci și nascocesc fel de fel de mijloace ca să-și fure poamele.* SLAVICI, N. 1, 251. *Gămanul mănăcă căzdoeste.* DELAVRANEA, S. 229. 2°. Un fel de câini ciobănești (Gănești, în Covaliu) II, III, 228. | Nume de bou. COSTINESCU.

[Derivate: gămanie s. f. *Modle de gămănie sunt urnuțoarele... Maximin mănăcă 60 livre de carne pe zi.* JIPESCU, ap. TDRG.]

GĂMBĂ vb. I. 1°. *Attraper* (qqn.). 2°. *Être transi* (de froid).

1°. Trans. A pune mâna pe cineva, a-l apuca, a-l prinde (ȘEZ. II, 229/2), a-l surprinde (ȘEZ. V, 74/12). *Trimis-au Alexandru-vodă să-l poată gâmbă [pe Despot].* N. COSTIN, LET. I, A. 60/11. Cfr. agâmbă, îngâmbă; gâbul, gâbji, gâmbosi.

2°. (Unipera.) *Mă gâmbă de frig* [=inghot] *pândă acasă.* (Putna) COMB. UR. LIV. XII, II, 267.

— Din lat. *gambare (din *gamba* = *camba* „picior“. Înțelesul original pare a fi fost „a da de urma cuivă“, păstrat încă în compusul agâmbă s. v.).

GĂMBOASE s. f. plur. *Débris, miettes.* — Insecte, cob, bucăți mici de lemne, sfărâmături de putregaiu,

tărână, etc. ȘEZ. II, 229/12. *Câte gâmbosae se pe lumea toate le fin femeile în gură ca să le tracă durerea.* Ib. II, 20/12. *Colb și alte gâmbosae.* Ib. III, 88/12.

— Etimologia necunoscută. (Avem a face, pe cât se pare, cu un adjectiv în -os substantivat, care ar putea fi derivat de la un subst. *gâmbă < paleosl. *gъba* „bureto; lepră“).

GĂMBOSI vb. IV^a. 1°. *Tromper.* 2°. *Êtourdir.* (Transilv.) Cfr. ghibosi.

1° + Trans. A îngăla, a amăgi pe cineva. *Elu [dracul] cu păcatul între (=intră) și gâmbosoaște omul.* CUV. D. BĂTR. II, 122. | Refl. *Cire grădște deadezdrău întru irema sa și nu se gâmbosoaște cu limba sa.* PSAL. SCH. 36 (=...nu înșală cu limba sa. CORESI, PS.). *Gâmbosi-se-cu piciorul lor.* Ib. 496 (= Îngăla-se-va piciorul lor. CORESI, PS.). [Derivate: gâmbosire + s. f. = Îngelocuire. *Curatul cu irema... nu giură-se în gâmbosire sofului său.* PSAL. SCH. 70 (=...nu se jură Îngelocuire sofului său. CORESI, PS.); cfr. 344, 119, 227, 106, 157, (o dată scris greșit gâmbosire) 162; gâmbositoriu, -toare + adj. = Îngelător. *Răstu gâmbositoriu.* PSAL. SCH. 39 (=rost Îngelătoriu. CORESI, PS.); cfr. 31.]

2°. (Azi, în Sălătie, în Transilv. sub formă part.-adj.) *Gâmbositi* = târbăciți, buimăciți. Com. A. BANCUI.

GĂMBSITÓRIU, -TOARE + v. gâmbosi.

GĂMBURĂ s. f. Locul unde fug cei care au bătut țal în jocul cu mingea de-a „tria lungă“. *Pune lemnu ala într'un măsuroniu, ca să vedem mai bine unde-i gâmbura.* (Bouțariu, Hateg) VICIU, GL. | Joc cu lăutari, cfr. PAMFILE, I, III, 16. Cfr. *geampără*.

GĂMELĂ s. f. (Milît.) *Gamelle.* — Vas de metal în care își primește porția de mâncare fiecare soldat. — N. din fran.

GĂMFĂ vb. I. *Gonfler, enfler.* — (Bar) A (se) umflă. *Nu umflă, nu gâmfă.* ALEXICI, L. P. 207/12. GRAIU, II, 147. *În umflă, Î gâmfu, Î bolesc.* MAT. FOLC. I, 576. *Umflă-mi-se, Gâmfă-mi-se.* ȘEZ. IV, 110; cfr. PAMFILE, C. 28. [Și: gâmfă vb. I. *Nu umflă, nu gâmfă.* ȘEZ. VI, 99. *Umflă-mi-se, gâmfă-mi-se.* PĂRVEȘCU, C. 110/11, cfr. GOROVEI, C. 74; gâmfă vb. I. MAT. FOLC. I, 559. | Derivate: gâmfare + s. f. = Îngâmfare, trușie MARDARIU, L. 1592, ODDE, no. 744; gâmfătură s. f. = umflătură. *Oși fi cu dăveri, Oși fi cu umflătură, Oși fi cu gâmfătură.* MAT. FOLC. I, 644.]

— Din lat. *confare*, idem; cfr. *îngâmfă*.

GĂMFĂTURĂ s. f., **GĂNFLĂ** vb. I v. gâmfă.

GĂMŢŢŢ s. a. v. ghem.

GĂMZĂ s. f. v. gâmbă.

GĂNZĂ s. f. *Variété de raisin.* — Un fel de struguri. BARONZI, L. I, 94/12. JIPESCU, O. 54, (Teleorman) H. XIV, 150. [Și: gânză BĂRCIANU, (Teleorman) H. XIV, 21. „gânză neagră și gânză verde“, 103, 186.] — Din bulg. *gânza*, idem PANČEV.

GÂNCE s. f. v. cauge.

GÂNCE s. f. *Défaut (du corps), maladie* (chez les animaux). — Defect corporal sau o boală organică (mai ales la vite) REV. CRIT. III, 159, rânii învichite LEON, MED. 133. [(În Munții-apuseni) și: gânce s. a. = defect PRĂNCEA-CANDREA, M. 100; (Ban.) gâncea s. a. (din plur. ?) = sifilis DDRF, cu derivatul gânceiuit, -ă ud]. — sifilitic. | Un cuvânt gânceală s. f. (*gânceală*) e atestat, fără traducere, și la ANON. CAR.]

— Probabil, identic la origine cu *cauge* (cfr. ung. *gânce* „nod“, *gânceo* „buboiu absuoră, de mărimoa oului“).

GÂNCEALĂ a. f. v. gance.
GÂNCEAVĂ † a. f. v. gânceavă.
GÂNCELIUȚ, -Ă adj.
GANCIC, **GÂNCIU** s. a. j. v. gance.

GÂND s. a. 1. *Pensée*. 2°. *Idee*. 3°. *Imagination*. 4°. *Méditation*. 5°. *Hésitation*. 6°. *Souci*. 7°. *Pressentiment*. 8°. *Espoir*. 9°. *Intention*. 10°. *Résolution*. 11°. *Conscience*. 12°. *Désir*. 13°. *Espoir*.

Gândul e un act al cugetării omenești. (Cuvântul acesta, care, în multe regiuni, a înlocuit aproape cu totul pe vechiul euget, se întrebuintează de popor în multe accepțiuni pe care cărbunul le redă prin neologisme).

1°. Cuget. (- u! cuivă este, îi stă la covă s. zboră undevă, - u! îl duce, îl poartă undevă, - u! s. - urile îl cuprind, îl fură pe om, omul se bate, se frământă cu - urile, - u! îl paște = nu-l părăsește pe cineva; cu - u! este o comparație foarte lubă de poporul nostru spre a exprima o „repeziție” umitoare). *Deaca-i înste gândulă lui acolo... iaste desădărgă*. BIBLIA (1688), 6/12. *Știe gândurile cugetului tuturor*. MINEIUL (1776), 125/1. *Zadarnice gânduri!* KONAKI, p. 275. *Gândul meu nu se abate de la tine*. id. ib. 103. *Gândul meu e tot la tine*. C. NEGREZZI, I, 65. *Acasta e singurul meu gând*. id. I, 18. *Gândul meu la tine zboră*. ALECSANDRI, P. I, 143. *Zboră cu un gând, ca o vâlește prin volburile de nisip*. EMINESCU, N. 22. *Nu mă frâng gândurile morții*. COȘBUC, P. 180. *Zămfire... Freamosă ca un gând rădăci*. id. B. 20. *Cum să le duc, ca vântul ori ca gândul?* CREANGĂ, P. 197. *Acolo oiaș fi culcat... Cu gândul la tine'n sat*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 308. *Gându-i luntre străcului*. PAMFILE, J. II. || **Gândire**, eugetare. *Îndreptați gândurile omului spre înțelepciune*. MARCOVICI, C. 8/12. *Cunoaște gândul copilor*. DRĂGHICI, R. 107. *Plecăni... cu gândul*. *Înșită*. GORJAN, H. IV, 136. *Cu gândul dus*. *La gura de balastr*. COȘBUC, B. 14. *Nu mai un lucru nu știu... gândul omului*. CREANGĂ, P. 96. *Gândul omului nimeni nu-și stă*. PAMFILE, J. III. || **Între'ân - u**, la un - s. - la - = de acord, de aceeași părere. *Trei stăreți, fiind la un gând, să vorovăci într'una din zile...* MINEIUL (1776), 137/1. *Ală pre patriarhul la un gând cu dănuș*. id. ib. A se da în - cu cineva = a face cauză comună cu cineva. *Nu urari să să dea în gând cu Arisanii*. DOSOFTEIU, V. s. 202. A da cu - ul = a fi de părere, a opină. *Păi, dau eu cu gândul, că nici dumnezeoastă...* nu prea acești. V. A. URECHIE, ap. TDRG. - ul dracului și - ul mății = un fel de horă, la nuntă. SEVASTOS, N. 281/1. PAMFILE, J. III, 9.

2°. Idee, inspirație (- u! îi vine omului, îi dă s. îi trăsneste prin minte s. prin cap). *Nu cumca... să-i vină răul gând de a lepăda cartea*. ODOBESCU, III, 11/1. *Amar e gândul, venic nemigărit să stăi*. COȘBUC, P. 123. *De 'or da Dumnezeu gând, Să ne mai puneți un rând*. MĂNDRUȘ, L. P. 171/1.

3°. Închipuire, fantazie, imaginație. *Întro clipă-l poartă gândul îndărăt cu mi de cascuri*. EMINESCU, P. 221. *Eu răzvrăteam împări, popoarele cu gândul*. id. ib. 200. || **Pune - u** - că = închipuiește-ți că... *Când grăsești și nu te-acușți, pune-n gând că ești la moară*. ZANNE, P. III, 236.

4°. Reflexiune, meditare. (În expresiunile) pe (mai rar: în) - uri = îngândurat, gânditor (ca loc. adj. s. rămănea, a cădea, a fi dus) *Văzându-l în gânduri...* DOSOFTEIU, V. s. 76. || *Totul noaptea sta ca pe gânduri*. ALECSANDRI, P. I, 23. *Când oș sta pierdut pe gânduri*. EMINESCU, P. 257. *Da ce stai așa pe gânduri?* CREANGĂ, P. 186; cfr. IPSIRESCU, L. 11. *Mai șede moș Nichifor așa pe gânduri...* CREANGĂ, P. 132. *Se pune ea pe gânduri*. id. ib. 29. *A rămas pe gânduri*. SEZ. I, 7/1. || *Și pe gânduri ca cădea*. *Și de dor se aprinde*. ALECSANDRI, P. I, 46/1. *Pe gânduri dus, sta piatră și tăcea*. COȘBUC, P. 73.

5°. Închipuire, îndoaială, sovărire, ezitare, cumpănă. (În expresiunile) a sta la (pe, în) - uri. *Trinuni stă în gânduri*. DOSOFTEIU, V. s. 157. || *Pe acei ce stau în gânduri, câtă să-i îmbărbătești*. BELDIMAN, O. 89. *Multă vreme au stătut în gânduri*. DRĂGHICI, R. 48. *Tare... stă niște pe gânduri...* ș'apoi îi zice... GHICA, ap. TDRG. *El stă la gânduri dacă Moldovenii... vor mai avea viață să apuce răspândirea cronicii sale*. IORGA, L. II, 571. *Hai! Nu mai sta la gânduri!* CREANGĂ, P. 220.

6°. Grija, îngrijorare. *Cuprins... de spaimă și gânduri*. DRĂGHICI, R. 162. (Mai ales în expresiunile:) a-și face - uri, a pune (s. a. băga) pe cineva în (s. pe) - uri și a intra la s. a. se lua de - uri, a-și sta cuivă - ul la ceva. *Acasta l-au băgat în multe gânduri*. id. ib. 38. *Cum să nu mă îngrijesc și să-mi fac fel de fel de gânduri când le văd așa?* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Văzând fețele pe tată-odu tot supărat, se luase și ele de gânduri*. IPSIRESCU, L. 11. *Dădului... cădând lipsa lui... a intrat la gânduri*. SEZ. IV, 186. *Furtarea voastră mă pune pe gânduri*. Nu-i stă gândul la înșefărit.

7°. Presimțire, prepus, bănuială. *Nici în gând nu era lui Niculaș-voia de mazile așa de grabă și fără veste*. MUSTE, ap. TDRG. (Mai ales în expresiile:) a avea - s. a. pune în - = a presupune, și a-l spune (s. zice) cuivă - ul = a presimți. *Nou acut gând că-l va ucide, ce s'au gândit că numai ce-l va suzi*. PRAVILA MOLD. 180. *Ea, nepund în gând una ca aceasta, luă în iatacu său pe... fânăr*. GORJAN, H. I, 3/1. *Ne zice gândul că vei pieri*. IPSIRESCU, L. 9.

8°. Minte (mai ales în expresiile:) nici cu - ul a gândit (despre care v. gândi), a-i da (veni, trece s. trăsal) cuivă prin - = prin minte, prin cap, a-și aduce aminte, a-i fi calvă în - = a nu uita, a fi cu mintea la ceva. *Com. I. CORBU; a secate ceva din - = din minte, din memorie; ț lești din - = scos din minți, nebun*. DOSOFTEIU, V. s. 153. *Își închipuie în gând*. DRĂGHICI, R. 39. *Îl veni în gând să se mai întoarcă*. GORJAN, H. I, 3/1. *El numără în gându-i zile-nenumărate*. EMINESCU, P. 205. *De-ăș face orice-ăș face, nu pot să-l (- cântocul) scot din gând*. COȘBUC, R. 24. *Bun' zice el în gândul său*. CREANGĂ, P. 21. *Cum sta baba împietrită, dracul îi și da în gând una*. id. ib. 174.

9°. Intenție, scop, plan. *Cu gând ca să mearșă în Egipt...* se botănel. E. VĂCĂRESCUL, IST. 258/1. *Orice gând ai, împrate...* eu își zice: bine-ai omul! EMINESCU, P. 238. *Vine cu gândul să măture*. CREANGĂ, P. 255. *Nou nici un gând rău asupra-ți*. IPSIRESCU, L. 42. *Ca să rămăie baba graa, nici gând n'avea (- habar n'avea, nici vorbă!)*. id. ib. 95/1. *Taci, lelișă, nu mă spune*. *Dacă ai tu gânduri bune*. DOINE, 59/1. (Mai ales în expresiile:) A avea (de) - = a avea intenția, a voi să... *Poziile el... un gând să le tipăreș*. C. NEGREZZI, I, 76. *Ai de gând să mergi mai târziu?* ALECSANDRI, P. 306. *Am căputșit niște țepuri și am de gând să-i jumulesc*. CREANGĂ, P. 304. *Nou gând oș dechidă*. id. ib. 311/1. *Îi spune ca avea de gând să facă*. IPSIRESCU, L. 3; cfr. SEZ. I, 226/1. *De ai gând să ne iubim*. *Vind'n crămă să bem vin*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 388. *Are gând a mai crește*. DOINE, 145/1. *A-i fi calvă - ul să...* = a avea intenția. *I-au fost gândulă stăpănuții să-l ucigă*. PRAVILA MOLD. 180. *Nu va fi nou gândul și voia să ne spăsim*. KUSTATIE LOGOPĂTEL, ap. GOR. I, 77/1. *Fă-mi cămașă de fuor, Gă mi-4 gândul să mă'nor*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 364. A pune (- rău) = a avea intenția (rele) față de cineva. *Croștinaș puse gândă pe gâbenii Iliotului*. DOSOFTEIU, V. s. 118. || *Puși gândă cătră viața ingerească*. id. 65. *Pușind îndată gândul său*. KOGĂLNICEANU, LET. III, 256/1.

10°. Propunere, decizie, hotărâre (în expresia:) A (-și) pune (în) - a = a-și propune, a lua hotărâre. *Trei stăreți puseși gândă să încunșiore pământul*. MINEIUL (1776), 137/1. *Cum puseși acut gând, intima*

cu gândul la... *Vai, tot mai gândești la anii când eram în academi!* EMINESCU, P. 230. *Se gândește la faptele bune.* CREANGĂ, P. 58. *Când gândește, mândră, la tine, Nu mai am inimă 'n mine.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 114. *De-i gândi, mândră, la mine, Să dea Domnul mare bine.* DOINE, 213^{1/2}. *Când cei gândi la mine, eu voiu fi la tine.* ISPIRESCU, L. 43. (Neoblicnuit) *Trans. Despărțirea mucenicului gândindu, suspină.* DOSOFTIEU, V. S. 72.

4^a. Intrans. și refl. A judeca, a reflecta, a medita. *Iar sfânta Vineri gândi și zise...* CUV. D. BĂTR. II, 150. *Deaci tan gândește, o oame!* MSS. (sec. XVII), ap. GCR. II, 50^{1/2}. *Au început a gândi ce să facă.* DRĂGHICI, R. 118. *Mult stau eu câte odată și mă gândesc în mintea mea.* CREANGĂ, P. 162. *Mă judec și mă gândesc, Doamne, râm mă vedeșc.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 189. *Merged el gândind* (= gânditor) și uitându-se pe jos. SEZ. V, 65^{1/2}. *Merged el gândindu-se și răzgândindu-se.* ISPIRESCU, L. 43.

5^a. Refl. A se chibzui, a se răgândi, *Îți dau trei zile să te gândești.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Părinții fetii rugă pe voatre să le dea răgaz să se mai gândească și niciodată nu se făceau lucrurile de-odată.* PITIȘ, ȘCIL 105. *Eu i-am spus că m'oiu gândi, Ș'apoi mă voiu hotări.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 44. *Voiu vedea, am să mă mai gândesc!* (In sens reflexiv) † A se îndoi. *Cela ce se gândește, asemănă-se undei mariei.* COD. VOR. 110^{1/2}. (= cine să îndoaie... N. TESTAMENT, 1648; cola ce să îndoaie... BIBLIA 1688.) A lua o hotărâre, a se decide într'un fel. *Zămfir până se gândește, își trece dorul de pește!* (se zice despre cei ce sânt leneși la gânduri) ZANNE, P. VI, 446.

6^a. (Mold. și Transilv.) Intrans., (mai rar) refl. (Construit cu prep. de, mai rar cu la) A-î fi cuivă gândul, grija la ceva, a se îngriji, a-î păsa de ceva, a-și aduce aminte de... *Își satură mâpele de-și îngrași trupul, iară de suflet nu gândește.* CORESI, E. 73. *Tărâni de darurile lui Dumnezeu puțin gândește.* VARLAAM, C. 382. *Măcar și aceluia cucântul lui Dumnezeu, iară mai mult gândește de bani, cumu-i cor adăpș.* Id., ap. TDRG. *Nice gândi de logodnic.* DOSOFTIEU, V. S. 26^{1/2}. *Gândiți de aceea, de care în toată vremea să scărbiți.* MINEIUL (1776), 11^{1/2}. *De fata împăratului-roș nici nu gândeți!* CREANGĂ, P. 232. *Începură a se gândi de carne.* BETEAGANUL, P. III, 88^{1/2}. *Nici nu te gândești de lucru.* SEZ. III, 129^{1/2}. *Cu Șanta se drăgoștește. Și de plată nici gândește.* ALEXANDRI, P. F. 88. *Hai, bade, să ne iubim.* *La luai* (= chărtorie) să nu gândești. JARNIK-BĂRSEANU, D. 56. † (Construit cu să a, cu infinitivul) *Din nenorocire e-l nu se gândi a-l* [= sonetul] pune pe hârtie, și până a doua zi îl uită. ALEXANDRI, ap. TDRG.

7^a. Intrans. și refl. (Construit absol. sau cu că) A lua în considerare, a ține seamă, a-și da seama, că... *Domnul pre rușmintea ei nu căută, nice gândi.* VARLAAM, C. 305^{1/2}. *Gândește, că toate sânt trecătoare între-această lume!* MARCOVICI, D. 14^{1/2}. *Când gândeș că ieri... se jură pe sămintea lui.* C. NEGRUZZI, I. 51. † (Rar) *Trans. Care muncă floce creștin taste datoriu să o gândească.* VARLAAM, C. 101.

8^a. Intrans. și refl. (Construit un-or cu la a, cu că) A-î da (cuivă) prin gând, a-î trece prin minte, a presupune, a-î închipui (că...). A se aștepta (la...). (În acest înțeles din urmă, mai ales în expresiunea: nici cu gândul nu gândea = nu se aștepta). *Nici cu gândul nu gândeă că i-a veni o fortună ca aceea.* NECULCE, LET. II, 266^{1/2}. *Unde nu gândești, acolo-i găsești.* ALEXANDRI, T. 338. *Gândiți-ai vr'odată că ai să ajunși soarele cu picioare!* CREANGĂ, P. 196. *Îi radeă inimă... când gândă că de fericită are să fie.* Id. Ib. 4. *Mult bine fi-oiu prinde când cu gândul n'ei gândi.* ISPIRESCU, L. 43. *Nici cu gândul n'am gândit Cine m'a ciufului.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 433. *Deal cu deal se ajunge, dar încă om cu om?* *Când nici nu gândești!* ZANNE, P. I, 153. † (Neoblicnuit) *Trans. Un prieten... Pe care nu l-am gândit.* PANN, E. II, 132.

9^a. Intrans. (Construit absolut a, cu că) A crede, a socoti, a i se părea cuivă că..., a da cu socoteala. *Groaznica bălăie ce luase Tîlu, gândea că nu o va uita în veac.* BARAC, T. 10. *Gândeam c'am iubit un inger.* KONAKI, P. 221. *Precum gândește, Melici cu câștigă [premiul].* C. NEGRUZZI, I. 40. *Nu gândi c'o să scapi de dinul!* Id. I, 250. *A prioi gândești că pot, Ca întreg Aliotmanul să se împiedecă de-un ciot?* EMINESCU, P. 239. *Ce gândești? Și unii ca aceștia sânt treburiți pe lume.* CREANGĂ, P. 219. *Eu gândeam că-mi căntă mine, Da el [eucel] căntă a pustie.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 106. *Ea gândește că mi-i dragă.* Ib. 80. *Când femeia e frumoasă... Casa toată-i luminosă... Și din gând apă gândești Ca cu ea să tot trăiești.* BIBICESCU, P. F. 177. † A spera, a nădăjdui. *Nu gândi c'o să scapi de dinul!* C. NEGRUZZI, I, 250. *Eu gândeș, de mi-a ajutat Dumnezeu, pe după amiază să-l pun de-a binele noro în Piatră.* CREANGĂ, P. 115. *Când gândești c'o să trăiești, Atuncea te prăpădești; Când gândești să scapi de-un rău, Vine altul și mai greu.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 222. *Nici să te gândești la una ca asta!* (Neoblicnuit) *Trans. A ținea pe cineva (de) covă.* *De wort gândindu-L. Ia lăsat și a fugit.* PANN, P. V, III, 20.

10^a. Intrans. (Construit cu că) A-și propune, a avea de gând, a avea intenția. *Gândit-am, mândră, gândit, Să mă las de-al tău iubit.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 42. *A gândit [șpanul] te omoare.* SEZ. I, 51^{1/2}. (Cu dativul persoanei interesate) A-î - cuivă bine s râm (s gând bun, râm)—a avea față de cineva gânduri, intenții bune s rele, a-î vrea cuiva răul s binele. *Sultanul Mehmed gânda până în vrea asupra Tarigradului.* MAGAZ. IST. I, 105^{1/2}. *Râm nu-ți coșc.* *Ci bine-ți gândeșc.* PANN, E. V, 119. *Nu fi-am gândit râm.* TEODORESCU, P. F. 46^{1/2}. *Bun gând și-or gândit Și și-or năncat.* DE S'Ō NIVANEC. BIBICESCU, P. F. 240.

11^a. Intrans. (cu dativul persoanei) A presupune despre cineva ceva (râm), a bănui pe cineva (de o faptă rea). *Taci... tu să gândești stăpânului nostru apă?* ISPIRESCU, L. 339. (Rar, după „a vorbi de râm”) a - de râm pe cineva = a propune, a bănui (de fapte rele). *Îl muștră cugetul greu că gândeș de râm pe frate-său.* V. A. CRECHE, ap. TDRG.

12^a. Intrans. (Construit cu să nu...) A se teme. *Vodă... gândi că, de va merge la Turci, eu aced pără multă, și gândeș să nu picie.* N. COSTIN, ap. TDRG. [(Dial.) gândi vb. IV^a. Să nu gâneș muneala, că doară... SEZ. IV, 719^{1/2}. *Leu gâneș că-mi căntă mune...* Ib. IV, 135^{1/2}; cfr. II, 229^{1/2}; PĂRVEȘCU, C. 82^{1/2}.

Derivate: gândire s. f. *Gândirea mea...* m. chinuște. MARCOVICI, C. 20^{1/2}. *Un cușel, o gândire, Pe toți să ne'nfrășc.* ALEXANDRESCU, M. 204; cfr. 20, 16. *Duioasa mea gândire.* ALEXANDRI, P. I, 120. *Lună tu... gândiriilor dând viață, suferințele întuneci.* EMINESCU, P. 220; cfr. 280, 257, 225; † negândire s. f. = nechibzuire, lipsă de prevedere s de înțelepciune LB. *Nu de negândire/și de leane/și voastră să pierdeți dulgăoa.* CUV. D. BĂTR. II, 424. *Ne vom osândi pentru negândirea noastră.* DOSOFTIEU, V. S. 52; gândit, -ă adj. (Cu înteles pasiv) = chibzuit, închipuit, ideal. *Un lucru bine gândit DDRF. Lumea cea gândită pentru noi aced simț.* EMINESCU, P. 232. (Cu înteles activ) = care gândește, chibzuit. *Gazda mare-i om gândit, Săracu-i tare trudit.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 414; negândit, -ă adj. = care n'a fost gândit; nechibzuit; care nu se poate închipui, neașteptat. *Vind...* *cuvințele negândite la teodă scoate.* CANTEMIR, IST. 184. *Negândiți și leane.* DOSOFTIEU, V. S. 52. *Lucru negândit... să audă apă vorbe tocmai din gura ta!* CREANGĂ, P. 192; cfr. I. VĂCĂRESCU, P. 279^{1/2}; gândit s. a. *Mi-a da de gândit: m'a pus pe gânduri.* *Nici nu e de gândit* = nu se poate închipui. (Mai ales în loc. adv. pe - e = înec, după o engetare îndelungată); pe negândite = pe neașteptate, când cu gândul nu gândești, ca din senin. *După cum lecția curșed mai repele sau mai pe gândite.* DELAVANȘEA, ap. TDRG.

Tăia la minciuni pe nevădite. ION CR. II, 249; gânditor, -oare adj. — care se gândete, pe gânduri. Doi jani boieri ce sta gânditori. C. NEGRUZZI, I, 149; cfr. 6, 167, 267. *Frunzi... gânditoare*. EMINESCU, P. 220. *Întrec o fată frumoasă cu ochi gânditori*, id. N. 13. *Rămase gânditor*. COȘBUC, F. 74. *Luna... se'nălță... Gânditoare ca o frunză de poezie*. Id. B. 7. *Substantivat Gânditoriu-de-Dumnezeu* † = pios, evlavios. *Să dea pace gânditorului de Dumnezeu* împărat. MINEULI (1776), 148^{1/2}; cfr. 7^{1/2}, 1^{1/2}. (La scriitori moderni, adesea corespundând lui „pensur” a „Danker”) Eminescu era un gânditor profund.]

— Intrudit cu ung. gondolai, idem.

GÂNDULUI vb. IV^a. *Pensur*. — (Mold., rar) A purta de gând, de griji cuivă ȘEZ. II, 229^{1/2}.
— Din ung. gondolai, idem.

GÂNDURĂ vb. I^a v. îngădură.

GÂNDURĂL a. a. v. gând.

GÂNE subst. *Encievaz*. — (Măidan, în Ban.) *Gane*, la vocativ, *ganeo*, se zice unui om care învidiază pe altul Com. LIUBA.

GANG s. a. *Passage voită. Couloir. Galerie* (dans une mine). — Trece pe sub boltitura porții unei case. *Gangul clopotnișei*. CARAGIALE, S. N. 64. *Fetița intră și cuspără un corn. Încupă o ploaie mărunță... Intrară sub un gang. VLAHUȚĂ, N. 112*. | Coridor, tindă, cfr. umbrel, cerdac ION CR. II, 40. O căsuță cu multe ganguri lungi și întinsecoase și cu multe odăi. IORGA, N. R. A. I, 274, cfr. CH. I, I, 32. | La partea dincolo de gang sînt: o cameră pentru împărțitorii de scrisori... I. IONESCU, M. 755. *Cîștiet... la cele mai multe case se află de o parte a tînzii (îmbel, gang)*. LIUBA-IANA, M. 96. | Spec. (La mine) Ganguri subterană. *Întea unui gang subpământean pentru scoaterea sării*. SUȚU, ap. TDRG.; cfr. BARCHANU. [Plur. ganguri.]

— Din germ. Gang, idem.

GÂNG s. a. *Son*. — (Rar) Ton, sunet, zgomot BARCHANU, ALEXI.

— Pentru etimologie, cfr. gângăvi, gânganie.

GÂNGĂ s. f. (Med.) *Gangue*. — Materile streine cu care se gîșesc amestecate, în pămînt, mineralele a pietrele proțioase.
— N. din fran.

GÂNGĂ s. f. (Entom.) v. goangă.

GÂNGĂ subst. *Béguie*. — (Dial.) Om gângav, care gângăvește, gângăit ȘEZ. V, 75^{1/2}.
— Derivat postverbal din gângăi.

GÂNGĂI vb. IV^a v. gângăvi.

GÂNGĂLIE, GÂNGĂNE s. f. v. gânganie.

GÂNGĂNI vb. IV^a v. gângăvi.

GÂNGĂNIE s. f. *Reptile. Insecte*. — Jivină mică, scârboasă sau veninoasă, proceam sînt șerpii s. reptilele; spec. insectă; cfr. gadină, gad. *Gânganiște câte îmbolă pre pămînt*. NOXA, 340^{1/2}. Nu văzum nice om, nice vită, nice pasări, nice altă gânganie pemin-tească, nice zburătoare. DOSOFTEU, V. S. 46. „Si-i de moarte gângania aciaia (= aspidă). id. ib. 19. v. Șerpii și gângănișii veninai. id. ib. 90, 11, cfr. 38, v. 16, Ps. 94. Neamul pășitorilor... și al gângănișilor. FIȘTEPESCU, O. 105. Omule mîndra și neacotite, la materie, fă nu o ființă asemenea fie, ci cea mai mică gânganie! MARCOVICI, D. 200. Săpărtoare gângănișii (= muște). DRĂGHICI, R. 131. Facem toată noaptea foc, să fugă fânării și toate gângăniile pe lume. CREANGĂ, P. 120. *Bakauri, aspidă veni-*

nouse... și altă mulțime nenumărată de gângăniși și jigăniți. id. ib. 94. *Îleși broaște și gângăniși, Că v'ajuns Blagoveșteni*. MARIAN, INS. IX. *Tovarăș de jucării copilului îi era florile... fluturii și gângănișile*. INSPIRESCU, L. 122. *Lumea nu se aduce lui de lipit, ci aduce fel de fel de gângăniși în casă* ȘEZ. VI, 39. *Gânganie fără suflare, Umbă fără astămpărare: N'are duh nici nu vîcașă, Toată lumea îndreptează?* (= Coasornicul). TEODORESCU, P. F. 220. | Fig. (Despre o persoană care ne este nesuferită) *Of, nesuferit gânganie!* C. NEGRUZZI, III, 57^{1/2}. *M'a săritură gângania*. ALECSANDRI, T. 459. [Plur. -găniți și -găniți.] Și: gângăne s. f. O gângăne mică. FANN, P. v. 53; gângăne s. f. MARIAN, INS. IX (nota), gângăle s. f. (Ban.) = orice insectă. id. ib.; gângălie s. f. *Să se deparțeze puricii și toate gângăliile*. MARIAN, SE. 17 (gângălie JAHRESBER, V, 312 pare a fi un singular reconstruit greșit din plur. gângălii.)

— Din tulpina onomatopeică slavă gâg- (cfr. paleol. gaganije „murmur”). Cfr. goangă.

GÂNGAV, -Ă adj. subst. *Béguie*. — (Om) cu defect la limbă, care vorbește împiedicat, repetând silabele ANON. CAR. *Desfălată cu fi limba gângăvilor*. BIBLIA, ap. TDRG. *Măcar că eră gângav la limbă*. ANTIM, P. 28. *Preoți bătrîni ca iarua, cu gângăvele glasuri*. EMINESCU, P. 203. *Nășteptă de la gângav vorbă deslușită*. ZANNE, P. II, 570.

— Din paleol. gâgavai, idem.

GÂNGĂVI vb. IV^a. *Béguier, balbutier*. — Intrans. A vorbi ca gângavii, a bâlbâi, a îngăimă. *Du... du... du... mi... mitru... Slân... stă... dăncă, răspuns băiatul gângăvind*. CONTEMPORANU, III, 777. *Ei de! — ce să zic!?* — gângăiei el. SLAVICI, N. II, 324. „*Ba gîu... gîngăiei avut, dar ce să fac?*” MARIAN, SE. II, 147. *Cu chiorii chioroști, Cu gângăvi gângăvești*. ZANNE, P. II, 522. | (Rar) Fact. A face pe cineva să gângăvească. *Mi se leagă limba când te ead... Dragostea mă gângăvește*. ALECSANDRI, T. 903. [Și (din paleol. gaganai): gângăni și gângăni vb. IV^a. „*Mi-e rău, domnule căpitan*”, gângăni Dănu. SLAVICI, N. II, 235. „*Uite... gîngăni apoi... mi-a scăpat carul cu boii și-a apucat țaninie*”. id. ib. II, 252. (Și cu înțelesul de „gânguri”) *Copilul începe a edmbă la dinșu și a gângăni*. MARIAN, T. 38; (Cu alt sufix) gângăvi vb. IV^a = a vorbi pe silabe și foarte întrecut repetând silabele; a fi gângav, gângăit ȘEZ. V, 75^{1/2}. | Derivate: gângăvire s. f. gângăvit a. a.; gângăit, -ă adj. (cu înțeles activ) = gângăv. „*Fu... zis un ul blond și gângăit... am găsit un bob-boc de fată*”. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Copii... gângăși. MARIAN, NA. 289; gângăvitor s. m. (fig.) *Cronicatori bogași... fac loc analiștor fără idei și fără formă, gângăvitorilor de accidentele zăinice*. IORGA, L. 11.]

— Derivat din gângav.

GÂNGĂVIE s. f. *Béguement*. — Defectul omului gângav și vorba gângăită. *Nu-s gângav totdeauna... Numai când sînt cu tine, mă apucă*. — *Ce te-apucă?* *Gângăvia ori copelagan?* ALECSANDRI, T. 903. | Fig. *Să-mi delege [Domnul] gângăvia limbii și să-mi lumineze mintea*. ANTIM, ap. TDRG.
— Derivat din gângav, prin suf. subst. -ie.

GÂNGLION s. a. (Anat.) *Ganglion*. — Ghindură, organ globulos, de mărimea fasolei, format dintr-un nod de fibre nervoase ori de vase limfatice; cfr. gâlmă. | Umflătură globuloasă formată pe traiectul tendoanelor. [Derivat: gânglionar, -ă adj.]
— N. din fran. (< grec. γάγγλιον, idem).

GÂNGĂNĂ, GÂNGĂLIE s. f. (Entom.) v. gânganie.
GÂNGĂR s. m., **GÂNGĂRĂ** s. f. (Ornit.) v. grangur.
GANGRENĂ s. f. (Med.) v. cangrenă.

GÂNGUR s. m. (Ornit.) v. grangur.
GÂNGURĂ vb. I. v. gânguri.

GÂNGURI vb. IV^a. *Bégyer* (en parlant des tout petits enfants qui s'essaient à parler) — (Despre copii mici) A face întâile exorcizii de vorbire, producând sunete (de obicei) nearticulate. *Mă alintam la sânu!* [mamei], *gângurind și uitându-mă în ochii ei cu drag!* CREANGĂ, A. 35. *Sătulă, copila lăsa de sus, începând a râde și a gânguri.* NĂDEJDE, ap. DDRF. [S]: gângură vb. I^a. *Capitul gângurii SANDU-ALDEA, A. M. 16; gongăna Au început copiii a gongăni. MARIAN, N.A. 331. (Refl., despre pășări) Nu prea cîntă, Ci se gongănește. TEODORESCU, P. P. 412^a. gongă! Te-am desfașat..., ai gongăit. lb. 19^a. gongoi! DICT., gonguri IȘTIBESCU, ap. TDRG., gungăni Inflectiuni ale gungănitului unui pranc. ODOBESCU, II, 484, gungăni Să stea cu copilul pe gungăni, să-și asculte gungăniurile dulci. CABAĞIALE, S. 26^a, (și despre porumbi și turturele) *Turturica..., gungăniind... își încovoie gura.* ODOBESCU, III, 35^a, (cf. 199^a). *Cântecul porumbilor este o gungănire.* II. IV, 272, gunguri TDRG., gungură vb. I^a LM., JIPESCU, ap. TDRG. (și despre porumbi) H. I, 347. Derivate: gângurire s. f., gângurit s. a. *Pușorii rămuși singuri s'au făcut mârșiori... s'au deosebit tremurând veselul gângurit.* I. CIOCARLAN, SĂM. II, 93.]
 — Onomatopee, înrudită cu gângav, gângăni. (Pentru formele cu *gung-*, cfr. rut. *gugoniti*, „gîrren“).*

GÂNI vb. IV^a v. gânda.
GÂNIȚĂ, GÂNIȚĂȚ s. m. și a. v. gâlnaț.

GÂNJ s. m. și a. I^a. *Tige de bois souple tordue, que les paysans emploient en guise de corde.* 2^a. (Au plur.) Bois noueux. II. 1^a. Vieillard. 2^a. Sorte de cigne saucage. 3^a. *Danse paysanne.*

I. 1^a. Nuiă (de salcie, de mestecăn, de lein, de carpen sau de orice alt lemn mlădios) pârilită în foc și bine răscuită (în formă de verigă s. de colac), de care se servesc țărani, în loc de frânghie, ca să lege cu ea ȚARA OLTULUI, III, nr. 35. *Fagi și brazii cei mai obli și mai groși li strămbă de-a făcă gânji.* RETEGANU, P. II, 60^a. *Înr'o seară... aduse laia niște verși în casă... și începând a le pârădi în para focului și a împleți din ele gânjuri.* SIEREA, P. 89. *Mos lile cellulge în gânj de salcie mlădioasă sculele de plugărie.* N. REV. E. II, 225. *Gânj înghinjuit, Șarpe potcovit, Sudoare de om Și muncă de domn?* (= Moara). GOROVEI, C. 231. †† a se ținea - (de cheavă) = necurmat, a nu-a da pace cuiva PAMFILE, J. I. *Se ține ca gânjul, adică strămb.* (Râșnov, în Trana). ZANSE, P. IX, 474.
 Spec. a.) Verigă făcută din -, cu care se închide poarta legându-se de stâlpii ei. *Pînă în lui le ies înainte de la poartă, rădăcă gânjul și-o deschide mare.* SEVASTOS, N. 51^a.

b.) Nuiă răscuită în chip de frânghie, ca să legi parii unui de altul (Putna, în Mold.) CONV. LIT. XLIV, II, 619; cfr. REV. V, 75^a. Un cerc împletit din crăci de brad pârlic, care se pune spre a ținea parii gardului la un loc (Bileta, în Bucov.) COM. TOFAN; cfr. gujbă. Ceea ce în Transilvania se numește gujbă, în Bucovina se numește gânjim MARIAN, O. II, 396.

c.) (La car) Legătura leucii cu carâmbul de sus. *Gânjul* cu care se leagă leuca de carâmb se mai numește și gujbă, peteucă sau petioacă PAMFILE, I. C. 134. Mai de mult pleasnele și belciugurile de lăci se făceau din gânj (lemn sucit) BRIBENEL, GE. P. | Tinzătorile care leagă loitrelor cu leuca, numite și întinzători, lămbe, țărânci, lăntușuri, lănturi, baleri, cuzmeis, gujbe, brăciri DAMÉ, T. II, cfr. PAMFILE, I. C. 155. *Gânjul* este o mică nuiă sucită și împletită în două plătire, cu care se leagă leuca de loitre I. IONESCU, M. 711. *Carul ferocat cu gânjuri.* SEVASTOS, N. 287.

d.) (La plug) Potângul care leagă cotiga de grindeul DAMÉ, T. 36. *Gânj* sau potânc este un lanț de fier la plugul de fier, și o nuiă sucită și împletită la cel de lemn, servind la înădrarea plugului de roțile H. IV, 253, cfr. H. XI, 289, 365, H. IV, 56, XII, 140.

e.) (La sanie) Legătura dintre proțap și sanie. Spre a se ținea mai întinsă legătura dintre proțap și sanie, se strunge cu o funie zisă gânj, apărătoare, cetlău, legătură, coardă, lămbă, vliăioagă, lanțuș sau prăjină DAMÉ, T. 22; cfr. MARIAN, O. II, 395.

f.) (La barcă) Frânghia de -, care leagă vâzole de barcă. *În șose pârle se țeară de odată gânjurile grele, cărtose și căstele începând să se razime cu putere în trupul luncos al opei.* AGĂRIBICIANU, D. T. 120.

2^a. (Plur.) *Gânji* = lemne noduroase (Mehediți) N. REV. R. (1910), 86.

II. 1^a. (Țara Hațegului) Um bătrân, ghiuj, vâj. REV. CRIT. III, 155.

2^a. P. anal. (Transilv.) Un fel de viță sălbatăcă. (Săliște) Com. A. BANCUI.

3^a. (Mold.) Un danț țărănesc H. X, 358, 543, 436 (probabil, un fel de heră în forma - ului). [Ptur. *gânji* și *gânjuri*.]

— Din paleos. *gânz, „nuiă“ (cfr. rus. *guz* „fonie“, bulg. *guš* „îndoitură“, etc.); cfr. gujbă și dubletul vâj.

GÂNJEU s. a. 1^a. *Anlle.* 2^a. *Sphincter de la vessie.* 3^a. *Manche de la quenouille.*

1^a. (Mor. Gorj) = pârărită DAMÉ, T. 153.

2^a. Nodul nervos care strânge gura boșicel ca să nu iasă udul. *E tare (a. slab) de -* = se zice despre cel ce (nu) poate ținea udul mult; (fig.) *o săbiță la -* = se zice despre unul în care a slăbit puterea bărbătească REV. CRIT. III, 155.

3^a. Cînd furcă [de tors] se deosețe în două, partea ce poartă caiul se numește *gânjeu*, sau *gazan* DAMÉ, T. 140.

[S]: gânjeu s. a. (ad 3^a) H. II, 244; cînjeu = lemnul pe care se pune caiul H. VII, 211, cfr. XIV, 351, DAMÉ, T. 140; cînjeu a. (ad 1) = o parte a morii H. XI, 312; b.) (ad 3) = durică mică, făcută pe furca de tors, ca să nu cadă caiul RĂDULESCU-CODIN, cfr. H. VII, 8, 246; c.) = gânj I, 1^a. *Cînd ajunge la vranjia obrului..., luă cînjeul ce o închide, și se strecură înlăuntru.* SANDU-ALDEA, D. N. 282. La H. IX, 493 se citează și o formă gâznie, între părțile arboreale: *Rădăcina, brânchia, pînăciul, tulpină, căpșănișă, cruci...*, poate gânjol cu care se leagă un arbore tânăr de parul care-l sprijinește.]
 — Derivat din gânj, prin suf. -iu.

GÂNJEU s. a. v. gânjeiu.
GÂNJI vb. IV^a, **GÂNJIȚA** vb. I^o v. gânjul.

GÂNJIU vb. IV^a. *Tortiller.* — A răsuca, a împleti un gânj. *Gânj gânjuit, Șarpe potcovit?* (= Ferăstrăul). GOROVEI, C. 147. [S]: gânji LB, îngânji SEZ. V, 75^a, îngâjni, îngâjniu, îngâjniu vb. IV^a. *Gânj înghinjuit, Șarpe potcovit, Sudoare de om Și muncă de domn?* (= Moara). GOROVEI, C. 231. cfr. (îngâjniu) 231, (îngâjniu) 129; gânjiu vb. I^o refl. (Săliște, în Transilv.) = a se îndoi (despre obiectele flexibile) Com. A. BANCUI.]
 — Derivat din gânj.

GÂNSĂC, GÂNSĂCĂL s. m. } v. gască ș. d.
GÂNSCĂ a. f. (ș. d)

GÂNTĂ s. f. (Entom.) *Mouche.* — Muscă. [S]: gântă s. f.] H. XVI, 21.

GÂNTĂ s. f. v. cașge.
GÂNȚIU s. m. v. gânjeiu.

GĂOACE s. f. 1°. *Coque*. 2°. *Coquille*. 3°. *Oeil du pain*, *du fromage*. 4°. *Cocoon*.

1°. Coaja oului. *Găoci de ou*. DOSOFTEIU, V. s. 4. 2°. *Să sparghe ghoacele și iese puiul la lumină*. LOGHICA (a. 1826), ap. GUR. II 254^{1/2}. *La nouă-sprezece zile [pui] ciocnesc găoacele ouălor*. ECONOMIA, 105. *Du-te, neică, și te'ntoarce, Ca pușorun' ghoace*. BIBICESCU, P. p. 38. *Că nădejdea de la mine E ca ghoacea de subțire*. RETEGANUL, TR. 155^{1/2}. *Puiu de găoacă de căntă în ghoace, e năzărăuș*. ȘEZ. I 19^{1/2}. *† A ieși din ghoace* = a scăpa de un rău. (Mărcina, în Ban.) ZANNE, P. IX 623. | *Pan palmole filcute ghoace* (= înțiu astfel ca să formeze o scobitură), *una lângă alta*. ȘEZ. IX 135. | P. anal. † Mitră. *Acând de Dumnezcu primătoare ghoace, fecioara așerpă câtră Elisavetha*. DOSOFTEIU, ACATIST, 6. 2°. (Pop.) Organul genital la femeie. PAMFILE, J. I. Cfr. zgău.

2°. Coajă de nucă, de ghindă, de alună s. de alte fructe. *Ca ghinda când va cădea din ghoacea ei*. BIBLIA, ap. TDRG. *Văzu doi droci ducând o ghoace de nucă într'o prăjină*. ALEXANDRIA, 136, cfr. ISPIRESCU, L. 167. *O ghoace de cocot*. DRĂGHICI, R. 134. *Trecusem Otul dincoace, C'o luntre cât o ghoace*. THEODORESCU, P. F. 121. *Orice nucă în ghoacea sa: floare sub acoperământul său*. ZANNE, P. I 226. | Spec. *Ghoace* = Cămașa s. pleava bobului de grâu. DAMÉ, T. 57. | P. anal. *Au sărit pe nisip niște ghoace de stridii*. DRĂGHICI, R. 43.

3°. Golul ce se face în pâine, în brânză, etc. din bășicile de aer produse în timpul dospirii. LB. *Pînă-pădurii (= o ciupercă), de se rupe, are niște găoace, ca ghoacile de pâine*. II. IV 71. | Derivat: găocit, -ă adj. = plin de găuri (despre pâine, brânză, etc. LB.) 4°. S. m. Larvă de insecte? *Chilindrul... omoară goanșele, găocii și viermeleștii cei stricători hotelelor*. ECONOMIA, 25.

[Pronunț. *gă-oa-ce*. | Plur. -oci. | Ș: (+ *ghioce*) ghoace, ghioace. I. IONESCU, M. 93. ODOBESCU, II 502. HODOS, C. 58. ȘEZ. IV 153^{1/2}. MARIAN, O. II 377. ghioacă TDRG. zghioacă s. f. *Sădoacă de nucă*. MARIAN, NU. 248.]

— Presupunem o formă *găuă < lat. *galla* „noix de galle”, care pe lângă alte înțelesuri, are în unele limbi romănice (d. e. calab. *galla*, breasian *găim*, cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 3655, 3657) tocmai sensul de „ghoace verde de nucă”. Cfr. desghioacă.

GĂOAZĂ s. f. *Trom*. *ANUS* = Gaură, borbă. *Din ghoază, din rogoz O ieșit îst făt frumos*. MARIAN, NA. 251. *Găoază găpălită*. GRAIU, I 448. ȘEZ. II 200^{1/2}. | Spec. *Gaura curului, anus*. ANON. CAR. | cfr. PAMFILE, J. II 363. | Canalul vaginal. ȘEZ. II 228^{1/2}. [Pronunț. *gă-oa-ză*. POLIZU și DDRP. dau și înțelesul de „cloacă”. | Ș: *găoz* s. a. ION CR. III 87; formele *ghoază* și *ghăoază*, citate de CIHAC, II 661, nu se pot atesta, cfr. însă găvozit.]

— Etimologia necunoscută (tulpina pare a fi *găuă, de aceeași origine ca în *ghoace*, sau din lat. *cava* „scobită”, precum propune TDRG., cfr. *gaură*; terminația ar putea fi sufixul dimin., de origine albaneză, -ă. Posibil însă că avem a face cu o formație glumească din *ghăoăz = *gaură* + bulg. *gъz* „cur”).

GĂOCIT, -Ă adj. v. ghoace.

GĂOZ s. a. v. găoază.

GĂPEL s. f. (Min.) *Machine à molettes*. — (În Munții-apuseni) Mașină de extracție pe care o învârtesc caii. FRANCU-CANDREA, M. 42.

— Din germ. *Gäpel* (pentru *Göpel*), idem. Borcia, *Jahresber.* X 189.

GAR interj. — Interjecție onomatopeică imitând strigătul cioareli. Cfr. cār. *Cioara căl să-i cași măcar, Ea tot îi va zice: gar!* (so zice celor proști

și neinvățați, căroara oricât îi s'ar vorbi despre un lucru, ei tot a lor o țin). PANN, ap. MARIAN, O. II 37; cfr. ROMANUL GLUMET, I 58^{1/2}. | (Fam.) *Poreclă de batjocură pentru țigani. Când cineva vrea să batjocorească vr'un țigan, îi zice vorbe de acasta... Cioarrrrrr! Garrrrrr! Crau u u u u!* ȘEZ. III, 36^{1/2}.

GAR s. m. v. gară.

GĂR, GĂRA interj. v. cār.

GĂRĂ s. f. *Cendre de paille*. — (Ban., sârbism) Cenușa de paie ce se rădăc în aer de parea focului: *Multă gară a rămas din paiele arse*. LIUBA. *Jireșile fură arse, dar grâul nu se alesse de o parte, ci se făcuse tot numai scrum și „gară”*. CĂTANĂ, P. B. 86. | Fig. Cenușă, praf, pulbere. *Dac'or face cu sabia de trei ori cruce peste tine, Atunce le-i face gară*. ALEXICI, L. P. I, 258^{1/2}. | Ș: *gar* s. a. Com. PETROVICI.]

— Din sârb. *gar* „cenușă de paie”.

GĂRĂ s. f. *Médisance*. — (Mold., Bucov.) Cleve-tire. *Vin acum la o două gară ce s'a ridicat în contra moa. KOGĂLNICIANI*, ap. CIHAC, II 114. *Să se împadă... De gară, De strigare*. MARIAN, V. 154. *Să te feroacă Dumnezcu de gara Succesii* (zicătoare din Bucovina). MARIAN.

— Din pol. *gwar(a)* „zgomot”.

GĂRĂ s. f. *Gare*. — Stațiune de drum de fier, cu o clădire în care chilitorii așteaptă trenurile și unde se depun mărfurile; cfr. halță. | Familia: *garaj* s. a. 1°. *Punerea unui tron în gară. Liniile de garaj*. GHICA, s. 451. 2°. Clădire s. magazie pentru adăpostire s. vânzare de automobile și biciclete. | — N. din franz.

GĂRĂPĂ s. f. *Carafă*. — (Mold.) Sticlă de apă sau de vin umflată la mijloc, de obicei cu dop de sticlă, cfr. elondr. *Aduc căteva garafă de vin*. ALEXANDRI, ap. RUDOW, XVIII 83. *Ah! garafă pântecoasă doar de sfernic mai e bună*. EMINESCU, X 42. *Garafă cu vin*. CREANGĂ, A. 95. *Înainte vreme, măsurile cu care se vindeau în crâmpe, oțete, gârăfite (= jumătate de oală) și litrele erau... de lat*. PAMFILE, I. C. 391. | P. ext. Conținutul ei. *Donă sau trei garafă turnate într'un polohoc*. I. IONESCU, C. 203. *Întă vreme, către sfârșitul gârăfite de al doilea*. SADOVEANU, P. S. 61. | Plur. *garafă și gârăfite*. | Ș: (din franz.): *carafă* s. f. PANN, P. V. II 8. | Diminutiv: *gărășoară* s. f. MARIAN, I. 363.]

— Din n.-grec. γαρῳπά, idem (de origine arabă).

GĂRĂGĂIE s. f. v. cār.

GĂRA-GĂTA interj. v. caragață.

GĂRĂIF v. IV^{1/2} (s. d.) v. cărăi ș. d.

GĂRĂJ s. a. v. gară.

GĂRĂNĂ s. f. *Touille*. — (Ban. și Mehedinți) Locul unde s'a tăiat o pădure și au rămas numai buciuni. Com. a. COCA, cfr. curătură. *Gărână* so zice la pădurea cea tânără. LIUBA. Cfr. lăstar. *Ciobanul... merge cu vitel în munte, gărână sau câmp*. II. IX 6. | Plur. -râni.]

— Înțelesul original pare a fi „curătură” și deci cuvântul poate fi înrudit cu slav. *garati* „a arde” (*garans* „ars”). Cfr. *gariște*.

GĂRĂNT, -Ă s. m. și f. *Garant*. — Persoană sau lucru care asigură ceva cuiva. *Paterile garante*. ODOBESCU, III 455. | Spec. (Jur.) *Chează*, cel care răspunde cu adevăra sa pentru datoria altuia; care pune cauțiune. *Solabilitatea unui garant*. RAMANGIU, C. C. 414. | Derivate: *garanță* vb. I^{1/2}. 1°. A da garanție pentru un lucru, spec. pentru plata

datoriei altuia. 2°. A apăra o persoană s. un lucru în contra oricărei întâmplări. *Legea...* să garanteze pe fiecare în drepturile sale de proprietate. I. IONESCUL, M. 200. *Garantarea independenței.* MAIORESCU, D. IV 304; *garanție* s. f. 1°. Obligațiune legală sau convențională, în virtutea căreia o persoană trebuie să apere, să răspundă, să îndemneze pe o altă persoană de o evicțiune, de o turburare, de o pagubă oarecare. ENCICL. R.; chezașie, cautiune, ț. adevărită (2°). *Pre garanția Rusiei.* URICARIUL, I 179^{1/2}. *A vinde cu s. fără garanție.* *Invenție brețelată, fără garanția guvernului.* P. ext. (Concret) Obiectul deplasat garanție; g. 2°. Mijloace de asigurare în contra unei eventualități supărătoase. *Garanție pentru o inteligentă susținere a intereselor statului.* MAIORESCU, D. III 46.]

— N. din fran.

GĂRĂȘ † s. m. (ș. d.) v. groșiță ș. d.

GĂRĂȚĂ s. f. *Poisson.* — (Putna) Un soi de pește. H. XI 488, 504. [Plur. *gărăți* lb. XI 457 și *gărăți* lb. XI 517. | Ș: *gărăți* s. m. GRAIUL, I 431; *gărăție* s. f. I. IONESCUL, P. 365.]

GĂRB s. a. v. gârbă.

GĂRBĂ s. f. 1°. *Dos. 2°. Insistance ennuyeuse.*

1°. † Spate, spinare, cfr. cărcă. În *gârba* mea lucrări pădcoșii. CORESI, PS. 361 (— în corbice[a] mea) PSAL. SCHL. | (Dugmanii) *cu vrea să-mi/ă mănduce carnea de pre gârbă.* DOSOFTEIU, PS. 81.

2°. Fig. Stăruință supărătoare. ION CR. I 121. † A se țineă gârbă de cineră = a se țineă scări (propriu: a sta în cărca cuiv). *Omul riu... se ține gârbă de tine.* ION CR. IV 86. | Dă gârba'n casă = nepoftit. PAMFILE, J. II.

[Ș: gârb s. a. = cocoașă. DICT.]

— Din slav. *гърба* (paleosl. „spate”, bulg. „cocoasă”). Cfr. gârbov.

GĂRBĂCEL s. a. v. gârbaci.

GĂRBĂCI vb. VI°. *Fouetter.* — (Rar, numai în DICT., probabil după fran. „cravacher”) A bate cu gârbaciul. [Ș: (cfr. ung. *korbacolni*) corbăci. *Atâta i-au corbăci, până ce s'au rupt.* — *carnea de pe dinșul șincal.* HR. III 131^{1/2}, cfr. I 215^{1/2}. | Derivat: gârbăceală s. f. = bătaie cu gârbaciul.]

— Derivat din gârbaci.

GĂRBĂCIU s. a. *Fouet, cracache.* — Biciu, mai ales de curele, one-uri cu vârfulle plumbite (în timpurile vechi și din vână de bou, servind ca instrument de tortură); p. ext. Jărdie, nuia de bătaie. PAMFILE, J. II. O bătu cu 16 gârbace, vine crude de bou. DOSOFTEIU, V. S. 232. *Să cercă cu gârbace de bou să domolească țâria crâdnii lor.* id. lb. 4, cfr. 20, 135^{1/2}, 101. O bătură cu gârbace. MINEUL (1776), 187^{1/2}. *Radul-vođa... au și zis Armașului „iei gârbaci” și au pus de i-au dat 300 de toieps.* M. COSTIN, LET. I 257^{1/2}. *Incepă a-i bate cu gârbacele pe spate.* PANN, P. V. I 108. *Gârbaciul cu două-spre-zece sfărcuri de plumb.* FILMON, ap. ȘIO. *Dorobanți cu gârbace.* — ODOBRESCU, I 73^{1/2}. *Se zicea gârbaciul rotapului pocinid.* ZAMFIRESCU, R. 240. *Verbele... i-naturaseră cu o plesnitură de gârbaci în obruz.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 71. În *ajunul Sf. Vasile, fiecare făcându-se pregătite de un gârbaci* (= biciu mare și gros) făcut din futeor de căneșă. MUSCEL, 13. *Sfârțul gârbaciului.* MATRESCU, R. 73. | P. ext. Lovitură de gârbaci. *Incepă să-i care... gârbace n'adesate.* PANN, P. V. II 101. [Ș: cărbăciul DICT., corbăciul s. a. ANON. CAR, VICIU, GL. 25, MARIAN, SE. I 14, PAMFILE, J. III 37. *Flagelul sau corbaciul.* ȘINCAI, HR. I 136^{1/2}. *Îi bate cu coada corbaciului.* ȘEZ, V. I 120; cfr. REV. CRIT. IV 28;

zgârbăciul s. a. (cfr. zbicu). *Mi-l bate... cu sfârțul gârbaciului.* MAT. POLC. 73; cfr. PASCULESCU, L. P. 206, 247, ȘEZ. III 65^{1/2}; (Bucov.) *scorbăci* s. a. *Pe... feciori... mândându-i cu scorbăcele, ca pe niște oi la cășapie.* MARIAN, TR. 262; cfr. id. SE. I 24, NU. 598. | Diminutiv: gârbăcel, zgârbăcel s. a. *Și scoase un gârbăcel, Un gârbăcel micuț, Pe trei locuri plumbuți, Câte-o literă de argint.* PASCULESCU, L. P. 263, MAT. POLC. 39. *Zgârbăcel de plumbăcel.* ȘEZ. III 65^{1/2}; cfr. PASCULESCU, L. P. 172, 204.]

— Din turc. *kyrbac*, idem (direct s. prin mijlocire slavă ori ungurească: bulg. *gôrbač*, pol. *karbacz*, *korbacz*, rut. sârb. *korbač*, ung. *korbács*).

GĂRBĂV, -Ă adj. v. gârbov.

GĂRBŪ vb. IV°. *Aboyer.* — (Transilv. de nord, Maramureș, Bucov.) A lătra (în batjocură, și despre oameni). VAIDA, MARIAN, VICIU, GL. *Gârbește cu cămile.* VICIU, GL. *„Încă mai gârbești?” răcini atunci ciobanul turbat de mândrie.* MARIAN, T. 318. *În pădure năste, în pădure crește, Vine-acasă și gârbește?* (= Melița) GOROVEI, C. 225; VICIU, GL.

GĂRBŪ vb. IV° intrans. 1°. *Attaquer, se ruer* (sur). 2°. *S'opposer.* — (Mold.)

1°. † (Numai la DOSOFTEIU) A năpădi, a năvăli asupra cuivă. *Pre un căne turbat, ce-i gârbiș să-i muște, I-au omorât.* V. S. 60. *Acei păgâni gârbiș cu sâbi de le omorâră.* lb. 50. *Gârbi odinodăru de o surpă gios.* lb. 93. *Mi-ai ceas din mișelul mieu de suflet, Ce gârbișă pregur mine.* PS. 186.

2°. *A gârbiș* = a se împotrivi. ION CR. II 109.

GĂRBŪȚĂ s. f. (Bot.) v. gârbiță (4°).

GĂRBŪȚĂ s. f. 1°. *Garrot.* 2°. *Peau du cou* (chez les bœufs). 3°. *Limodore à feuilles avortées* (*Limodorum abortivum*).

1°. (La animale) Partea gâtului unde sânt adunate și ridicate casele umerilor în capul șirii spinării (COSTINESCU), grebenii calului, grumajii bouii, coafa, partea dinapoi a gâtului (PASCULESCU, L. P.), cfr. DAMÉ, T. 32. *De junghetura gârbiței.* (Romania) PASCULESCU, L. P. 247. | Fig. (La oameni) Cerbice, fig. truflu, lfos PAMFILE, J. III (în expresiunea): *A muiă cuivă gârbiță. Aștei Ștefan muiă gârbița și înfrânse trușta spurcărilor Agareni.* CONV. LIT., ap. TDRG. *Și-i dele după ceafă er'o cățica pumnii de cea înghesușii, de-i muiă gârbiță.* ISPIRESCU, lb.

2°. (Ban., Mehedinți) Pielea care atâră la gâtul boilor. GR. BAN., N. REV. R. (1910), 86; DAMÉ, T. 32.

3°. (Bot.) Plantă ierboasă din familia orhidaceelor cu tulpina acoperită de solzi și cu flori mari violet. PANTU, PL. [Ș: gârbiță s. f. lb.]

4°. *Gârbiță* = o parte a căruții. H. XII 31.

[Înțelesul de un fel de pasăre din familia palmipedelor, la HARGHIANU, DDRF. e suspect și avem a face, probabil, cu o eroare, în loc de *gârbiță*.]

— Din sârb. *grbica* „cocoasă mică” (și planta „lepidium”).

GĂRBŪV, -Ă adj., subst. *Voitê.* — (Despre spinarea omului) încovalată, adusă, (despre oameni) cu spinarea adusă, încovalată (mai ales de bătrânețe, fără a fi propriu zis cocoașă și gheboș). O *mușare gârbăvă.* VARLAAM, C. 354, (gârbăv) 355. *Cel gârbăv.* BIBLIA (1688), 26. *La statul trupului său eră gârbăv, gheboș și la cap cucuiat, cât puteai să zici că este adeverit Iosp la cap.* M. COSTIN, LET. I 302^{1/2}. *Bătrânul gârbăv.* ALECSANDRI, P. II 354; cfr. OLLANESCU, H. O. 238, L. NEGRUZZI, II 48, VLAHUȚĂ, P. 103. *O babă gârbăv de bătrânețe.* CREANGĂ, P. 159; cfr. 190, SIEREA, P. 146^{1/2}. *Nenea Stan gârbăv!* (= Drumul) GOROVEI, C. 135. | Subst. *De ea zice neștine altuia „gârbăv”, să ea certă.* PRAY. MOLD.

129. *Uite ce vorbește gârbova și neputincioasă!*
CREANGĂ, P. 191. [Femininul și: gârbovid PAMFILE,
J. II, gârboviță s. f. = babă gârbovă. POLIZU, † §1:
gârbov † ANON. CAR.]

— Din paleoslav. gr̃bavъ, idem.

GĂRBOVEALĂ s. f. v. gârbovi.

GĂRBOVEANĂ s. f. *Articulația din genou. Pind.* — (Han, Hașeg) Îndoitura genunchiului. REV. CRIT. III 155. [P. ext. Partea dinădăr de sub genunchi. LIUBA. | (La plur.) Picioare. Mă dor gârbovenele. COM. A. COCA. | Partea piciorului de la genuchiu în sus. VICIU, GL.]

— Derivat din gârbov.

GĂRBOVENIE s. f. v. gârbovi.

GĂRBOVI vb. IV^a. (Se) *voiter*. — Trans. (Complementul și spinarea, umorii) A încovoia, a îndoi, a cocoșa. *Și umărul lor pururea îl gârbovește.* BILIA (1088), ap. TDRG. *Însărcinarea asta pînă din multe ori, Spinarea-mi gârbovisem.* C. NEGRUZZI, II 233. Refl. (Subiectul e omul) *Acela ce la masă pe cărși se gârbovește.* C. NEGRUZZI, II 175. *Ei se gârbovesc.* ISPIRESCU, C. 26. *D-la ta curdă ai s'ajungi... cu trupul gârbovit, și cu tuftă'n buzunar.* ALECSANDRI, T. 754. *Moy îngârbovit.* COȘBUC, P. 117, cfr. 70. *Un sînăstru alb ca oțeta de bătrîn și gârbovit de spate ce o leucă.* RETEGANU, P. V 79. *Babă gârboviță.* ZANNE, P. IV 527; *gârbovitör*, -oare adj.; *gârbovire* s. f.; *gârbovire* s. f. POSTERIANT, *gârbovie* s. f. *Gârbovița*, care adese se iscă [la cai] din pricina țelei. VILIPESCU, ap. TDRG. *gârbovenie* s. f. ANON. CAR., *gârbovină* † s. f. LB., *gârboveală* s. f. COSTINESCU.]

— Derivat din gârbov.

GĂRBOVINĂ s. f. v. gârbovi.

GĂRBOVIȚĂ s. f. v. gârbov.

GĂRBOVITURĂ s. f. v. gârbovi.

GĂRCĂI vb. IV^{ca} v. cărăi.

GĂRCĂLŌD s. m., **GĂRCĂIÂN**, } v. gătlee.

GĂRCĂIÂN † s. a.

GĂRCIU s. a. v. zgărciu.

GĂRCLĂN s. m., **GĂRCĂLĂNT**, } v. gătlee.

GĂRCLEIŌD, **GĂRCLEĂNT**,

GĂRCLEIŌD s. a.

GARD s. a. 1^a. *Clătore.* 2^a. *Trellis. Gard.* 3^a. *Jardin.* 1^a. Nume generic pentru împrejurirea care desparte o proprietate de alta, bătătura de grădină, determină locul destinat pentru țarcul a. ocolul vitelor, etc. *Gardul* obicnuit nu face din împletitură de nulele s. oștefe (cfr. eunună) ce se petrec în jurul unor pari bătuți în pământ; sînt însă și *garduri* de spini, de bolovani, de țărși (cfr. sîcu), de scînduri (cfr. zăplaz, uluci), de prăjini, etc. (cfr. stobor), sau de plantații de arbuști deși și spinoși, în care caz se numesc *garduri vii*. *Gardurile* se trec pe păr(ē)az. *Cu gard* se ocotește, se îngârbovește s. se împrejmuește un loc. *Nu e cădere gardului, nece prîlaze, nece strigare întru ulițele lor.* CORESI, ps. 391. *Eră pline închisorile de boieri și grosurile de cei săraci, de-i bătă și-i căznea cu capetele prin garduri.* NECULCE, LET. II 230. *Au ocolit al locul acela... cu gard bun.* DRĂGHICI, R. 52. *Gardul uscat și gardul viu.* ECONOMIA, 115. *Gard de zid.* lb. 116. *Un borletu urit și acoperit cu gînoșie de cal.* *Împrejmur gard nu eră, ci numai niște lungi ferușe ascuțite.* EMINESCU, X. 19. *Sosirăm în curtea de gard a bisericuței de la Turbași.* ODOBESCU, I 401.

Ba Peneș-împărat, vîdrînd Pe Barbă-cot, piticuli, stînd Pe-un gard de-alături pricitor, L'a pus la joc. COȘBUC, R. 22. *Gardul țarinei.* id. P. 125. *Garduri streșinite cu spini.* CREANGĂ, P. 153. *Sărăce dragostele Cîrîpesc cu poșirile Pe toate gardurile, Subt toate streșinile.* JAHNÎN-BĂRSEANU, D. 17. *Gardul viilor.* lb. 401. *Creșteți flori cît gardurile!* ȘEZ. I 47. *Vite pe aici... sînt... Îngârduie cu gard de nulele sau gard-viu.* H. III 13. *Gardul care o înconjură [văgăuna] areă o porțiță.* ISPIRESCU, L. 58. *Mi-i rușine și de garduri ca să umbu eu în ficcare zi după căte un bobulea.* SIERA, P. 180. *Nalt ca brudul, prost ca gardul.* ZANNE, P. 123. *N'are a face banul birului cu gardul țarinei: n'are a face una cu alta.* lb. III 81. *Pășirile fripte nu se găsese în parii gardurilor.* lb. IV 69. *Îi pare gardul pârlooz* = fuge mîncînd pămîntul. lb. III 162. *Gardul rîu învoșă oita victoasă.* ION CR. I 57. *A legat cartea de gard* = a lăsat-o, a părăsit-o, nu mai pune mîna pe ea. PAMFILE, J. II. *Copil făcut după gard, copil de după gard, de la umbra gardului* = din flori. *Propteauna gardului,* cfr. proptea. *A sări (peste) garduri* = (despre bărbați) a umbli după femei, (despre femei) după bărbați. ZANNE, P. III 165. *Apoi doar eu nu-s de acole de care cred eu; n'am sîrit peste garduri niciodată de cînd sînt.* CREANGĂ, P. 28. *A-și pune gard la gară* = a ținea. ZANNE, P. II 183. *Florico, pune-ți gard la gară* [= taclă-ți gara], cfr. ALECSANDEI, T. 915. *A nimeri (s. lovi s. da s. a e vîrî) cu oțeta 'n gard* = a face o prostie, una boacăni. *Dacă mergem tot apă căpa-năta, o vîrîm cu oțeta în gard.* CARAGIALE, ap. TDRG. *A nimeri cu Irimia cu oțeta 'n gard.* ZANNE, P. VI 166. *A legă pe cineva la s. de gard* = a-l prosti. Se ține de ceva ca orbul de gard = orbis. Din *gard* (s. din *gardul Mintulesei, Oancei, Răzoalei, Bărbrezoalei, Iloaei*); se zice (în diferite regiuni) cînd refuzi pe cineva. CREANGĂ, GL. (cfr. explicaarea locuțiunii la ZANNE, P. VI 194 și la TDRG). *Vrei bani? Ji-oiu da din gard* (= nu ji-oiu da) PAMFILE, J. II. *Fata împăratului Roș nu se capătă apă de leme cum crezi tu.* *Din gardul Oancei fi-a da-o împăratul, darăc n'oi fi și eu pe acolo.* CREANGĂ, P. 244. [Spec. Tăcul împrejurul stogului de făr. DAMĂ, T. 37.

2^a. Împletitură de nulele. *Părești de gard lipit cu pămînt sînt cei mai răspîndiți.* APĂRAREA SĂNĂTĂȚII, ap. TDRG., cfr. PAMFILE, I. c. 420. [Spec. Împletitură de nulele întrebuintată la primul peștor. Ele sînt de mai multe feluri: *gard cu leasă* (ANTIPA, P. 98, 124, 190), *cu legînșu* (lb. 134), *cu limbi* (lb. 77, 114), *de piatră* (lb. 193); cfr. H. II 18.

3^a. (Ponorol, Copand, în Transilv., ca la Aromânii din Olimp) Grădină. JAHRESBER. IV 267, cfr. gâr-dioară.

[Plur. *garduri*. | Diminutive: *gărdaleț* s. a., (în poezia pop.) *gărdurel* s. a. Să dau joc la *gărdurele*. HODOȘ, P. P. 115; *gărdăș* s. a. (ad 2^a) cfr. I. IONESCU, M. 85. *Capetele gărdului vin încoarte împrejur.* ȘEZ. IV 116. (și numele unui joc de copii H. V 17, *rărdăș* s. a. (ad 1^a). *Făcându-și mic borleiaș și ocolind cu gărdul.* DOSOFTEIU, V. S. 17. *Gărdulșul de nulele.* HODOȘ, c. 105; cfr. GRAULU, II 75; (ad 2^a) ANTIPA, F. 40, 134.]

— Cuvînt străvechiu, înrudit cu alb. garō, idem. (Dacă e împrumutat cumvîd din limba albaneză, împrumutat acesta trebuie să fie foarte vechiu, din timpurile cînd în limba albaneză se pronunța încă *gard, deci e contemporan cu *brad*, iar nu cu *barză*, *viesure*, *zarb*, etc. Cuvîntul albanoromân se rapoartă la slaval *grads* [cfr. îngrădi, grădină, grajd, ogradă] ca *balță* la slav. *blato*).

GĂRDĂ s. f. *Gard.*

I. Abstr. Pază. *Făcuse de gardă la șelă și la cazarmă.* CONV. LIT. XLIII 222. *Soldat, intern, înfirmieră de gard.* [Corp de gardă: corp de soldați, care au de pînă cu șî și, p. ext. casa în care stau,

Garda pieței: cazarma unde stau soldații însărcinați cu paza orașului, și unde mai e și o închisoare militară. *Vrei numai de cât să te odihnești la garda pieței?* CONV. LIT. ap. TDRG.

II. Concr. 1°. Soldații însărcinați cu paza unui comandant. *Garda personală a comandantului Armatei de Vest.* ZAMFIRESCU, R. 257. *O gardă de patru Ardușii se orândui acolo pentru o păd. IORGA, L. II 138. Garda imperială rusă, germană. Garda cievică (s. națională. MAIORSCU, D. III 146). Chestesajul... este pătruns de demnitatea gardei cievice. id. CR. II 173. | Gardă de onoare: escorta unei persoane căreia se face onoruri militare. | *Gărezi:* păzitori, sergenți. GRAIUL, II 258.*

2°. *Garda unei săbii,* partea de la mâner, care acopere și apără mâna. *Pusa mâna pe garda săbii.* ZAMFIRESCU, R. 260.

[Plur. *gărzi.*] Forme învechite s. vulgare (din rus. *gardija*): *gărdie* STAMATI, D.; *gvărdie* N. COSTIN, LET. II 69; C. NEGRUZZI, I 21, 143; ODOBESCU, I 283; *gvărdie* ALECSANDRI, P. P. 94; *gvărdă* CARAGIALE, T. II 69; (cfr. ung. *várda*) *vărdă* s. f. GRAIUL, II 109. | Familia: *gărdias* (pronunț. *-di-an*) s. m. = păzitor, supraveghetor. *Aceia și erghelii cu gardiani.* MARIAN, I. 5. | Spec. Supraveghetor într-un spital s. muzeu; impiegat polițienesc. *Se auzi glasul aspru al gardianului căpităniei.* DUNĂREANU, C. 94; *gardist* (gvardist, vardișt CARAGIALE, T. II 29) s. m. = agent inferior de poliție, care păzește („face de gardă”) în oraș, ziua ori noaptea, sergent de stradă (mai mult în Munt.; în Mold. de obicei: *sergent* de zi, de noapte). *Dă bacșiș gvardistului din poartă.* ap. TDRG.

— N. din fran.

GARDAGIU s. m. — (În bălțile Dunării) Cel care așază și păzește gardul de prins pește; el e și un fel de scafandrier (fără scafandru), fiindcă, la anumite epoci, trebuie să se dea, de câteva ori pe zi, la fundul apei, ca să vadă de nu și-a făcut crapul drum pe sub gard. Com. GR. ANTIPA.

— Derivat din gard, prin suf. *-agiu*.

GĂRDÉIU s. a. *Petit troupeau.* — Turmă mică de oi ori miel. BUGNARIU, N. S.

— Poate contaminat din *cărd* și *boleiu*.

GĂRDEN s. a. v. *gărdină.*

GARDEROBĂ s. f. *Garde-robe.* — Dulap, cameră în care se țin haine și tot ce trebuie pentru îmbrăcăminte. *Zoe deschise garderoba să, alina o rochie.* C. NEGRUZZI, I 27. *Un spectator la teatru în garderob paltonu-și lasă.* MIREA, C. II 5. *Cuprinsul vrăjitei garderobe.* id. ib. 49. | P. ext. (Fără plur.) Hainelă cuivă. *Șoșofra, șicuri, mesli, giubile și toată garderoba strămoșască.* RUSSO, s. 16, cfr. C. NEGRUZZI, II 202. [S]: *garderob* s. a. | Plur. *-roburi, -roabe.* — N. din fran.

GARDIAN s. m., **GĂRDIE** s. f. v. *gardă.*

GĂRDIN s. a. v. *gărdină.*

GARDINĂ vb. IV^a. *Jabber.* — A face gardina la doagele de buți. (În Munții-apuseni, cu treceroa lui n intervocale în r) *Să poți gardină un ciubăr.* FRÂNCU-CANDREA, m. 268. [S]: *gărdini* vb. IV^a. DICT.] — Derivat din *gard*.

GĂRDINĂ s. f. *Jable.*

1°. Crestătura, scobitura sau șanțul făcut cu gârdinarul la capetele doagelor, în care se îmbracă marginea fundurilor unei buți. ȘEZ. II 228/1; SIMA, m. *Dă-mi o făr de papură e'o bag la gardina butoiului, că cură.* ȚARA OLTULUI, III, BR. 23. *În bulie... prunel se pun cam până la o palmă și jumătate de gardină.* PAMFILE, I. C. 235.

2°. P. ext. Capătul sau marginea doagelor, de la fundul buților în afară (Zaharești, în Bucovina). Com. GRĂMĂDĂ; SIMA, M.; BUGNARIU, N. S. *Apoi baba cu o mână ține coifa de toartă, iar cu cealaltă înfășoară... gardina cofei cu ștergarul cel lung.* GRIGORIC-RIGO, MED. 162. *Am pus-o în locul fundului, peste gardina bărbăneii.* ION CR. IV 50. | P. ext. Colacul, butulăuți s. ghizdul fantăni. PAMFILE, I. C. 467. *Gardina unei păduri* = marginea pădurii. BĂRCIANU, PONTBRIANT. | *Ștrașina pălăriei. Iși îndestă pe cap pălăria de paie cu gardini late, și pleacă.* (Ilhior) LUC. III 331.

[Plur. *gărdini* și *gărdini* POLIZU (gen. sing. *gărdinei* PAMFILE, I. C. 162). | Ș: *gărdia, gârden* s. a. *Gărdiner...* cu care se face în dogi gardinul buților. LIUBA-IANA, m. 127, cfr. (*gardenului*) PAMFILE, I. C. 162. | Diminutiv: *gărdinută* s. f. LB.] — Căvânt de origine germ. (*gargel, geryel*, idem), despre a căruși migrațiune cfr. MEYER-LÜCKE, R. WR. nr. 3686 și TDRG.

GĂRDINĂR s. m. 1°. *Jabloire.* 2°. *Compas.*

1°. Instrument de tâmplărie cu care se fac gardinele vaselor de lemn. PAMFILE, I. C. 162; FRÂNCU-CANDREA, m. 100; DAMÉ, T. 88; ȘEZ. II 228/111. H. III 475, 209. IX 429, XI 193, 517.

2°. *Compasul buntarului.* ȘEZ. II 228/11.

[Ș: (Ban.) *gărdiner* s. a. = oblu (gălu) cu trei tăieșe (cuțite) și trei săltaie, cu care se face în dogi gardinul buților. LIUBA-IANA, m. 127; *gărdineciu* s. a. H. XI 148.]

— Derivat din *gărdină*, prin suf. nom. agent. *-ar*.

GĂRDINÉCIU, GĂRDINER s. a. v. *gărdinar.*

GĂRDINĂ vb. IV^a v. *gărdină.*

GĂRDINUȚA s. f. v. *gărdină.*

GĂRDIOARĂ s. f. v. *gărdină.*

GĂRDIST s. m. v. *gardă.*

GĂRDUI vb. IV^a. *Enclore.* — A îngrădi, a împrejmui cu gard. *Ajunseră la o grădiniță gârduții cu zid de oramă.* ISPIRESCU, L. 236. *Nașă care apăsore, căd ea hi gârduții de hotare.* JIPESCU, o. 88.

— Derivat din *gard*, prin suf. *-ui*.

GĂRDULÉȚ s. a. v. *gard.*

GĂRDURĂRIȚĂ s. f. (Ornit.) Oiseau. — Pasăre de mărimea pituliceii, având culoare cenușie. H. IV 50.

— Derivat din *garduri* (pluralul de la *gard*), prin suf. *-ariță* (propriu: care se ține prin garduri).

GĂRDURÉL, GĂRDUS s. a. v. *gard.*

GĂRDĂ s. a. v. *gard.*

GĂRGĂ s. f. v. *cărăd.*

GĂRGĂI vb. IV^a v. *găgăi.*

GARGALĂIE s. f. Când tale poreli..., atunci se zice că fac *gargalaie*. VICIU, GL. — Onomatopee.

GĂRGĂLĂNCIU subst. Drăgăica se joacă așa: 4 femei, una numită mireasă, una *gărgălănciu* și 2 schimbătoare, împodobite cu flori... H. II 246.

GĂRGĂLIȚ, -Ă adj., **GĂRGĂLIȚĂ** v. *gărgăriț* s. d. **GĂRGĂLIȚĂ** s. f. (s. d.) (Entom.) | **GĂRGĂLÔȚ** s. a. v. *gătleț.*

GARGARĂ s. f. *Action de se gargariser. Gargarisme.* — Acțiunea de a se gargariza. *A face gargară* = a se gargariza. *Să facă gargară, dacă are cel pierit în gât.* GRIGORIC-RIGO, m. P. I 39. *A cam răgășit Ș'ar erăd să fac' o gargară.* TEODORESCU, P. P. 131^b. | P. ext. Lichidul, medicamentul, cu care se face gargară. *Căci de jaleșiu... se ia cu gar-*

gără. MAT. FOLC. I 701. [(Popular) și: gălgără s. f., ap. TDRG.]

— Din n.-gree. γαργάρα, idem.

GĂRGĂRA s. f. (Entom.)
GĂRGĂRICIOS, -OĂSĂ adj. } v. gărgăriță.
GĂRGĂRICIŢ, -Ă adj.
GĂRGĂRISEALĂ s. f. } v. gargariză.
GĂRGĂRIŞI vb. IV^a }
GĂRGĂRIŢ, -Ă adj. v. gărgăriță.

GĂRGĂRIŢĂ, GĂRGĂRIŢĂ s. f. (Entom.) 1°. *Charançon* (*Calandra granaria*). 2°. *Bruchus pisi*. 3°. *Tinea granella*. 4°. *Coccinella septempunctata*.

1°. Gândac mic de culoare roșietică-cenușie, care trăiește mai ales prin magazinele și grânarele puțin aerisite; este foarte stricăcioasă bucatelor. MARIAN, INS. 90; cfr. H. I 21, IV 54, 85, VI 208, X 151, 68, XIV 104, etc.; ANON. CAR., ECONOMIA, 58. Porumbul are multe racile, se încinge, face gărgărițe... M. CHIRBIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, II 657. | Viermi de porumb și alte cereale, din care le gărgărițele. II. IV 83. | Se mai numește: *Gărgăriță de pâine, de bucate, neagră*. MARIAN, INS. 90. Cfr. călugărița.

2°. *Gărgăriță (de mazăre, de bob, de grâu, neagră)* = mazărar. Ib. 84, 85.

3°. *Gărgăriță (de bucate)* = molie de bucate. | *Gărgăriță (albă)* (albă) = larva fluturășului numit molie de pâine (s. molie de bucate, molia bucatelor). Ib. 302.

4°. *Gărgăriță (măgarească)* = (Munt.) buburuză. *Gărgăriță, Mărgăriță. În cotru vei zbură, Acolo m'oiu însură*. Idem, 106, 112.

[Accentuat și: *gărgăriță* TDRG. | Și: *gărgăliță, gărgăliță, gălgăriță* PAMFILE, J. I 364, *gărgăra* s. f. (Fig.) *Francez verde pălămidă, Până-lă țara de amidă, De amidă ungurească* Și de *gărgăriță săcească*. ALECSANDRI, P. F. 319.] | Derivate: *gărgăricios, -oasă* s. *gărgăricios, -oasă* adj. = ros, pătruns, mâncat de insecte, de viermi; viermănos; plin de gărgărițe. MARIAN, INS. 95; (Ban.) *gărgăricios, -oasă* adj. = (om) fără fire, sec. LIBRA; (vită) lacomă. VICIU, GL., *gărgăricit, -ă* adj. *Un uscățit gărgăricit*, M. CHIRBIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, II 658. (Substantiv) *Impeștritul și Impelitul, Gărgăricițule și de molii măncăute*. THEODORESCU, P. F. 125, *inzărgărițat, -ă* adj. = găurit de gărgărițe. MARIAN, INS. 95. | Adjectiv postsubstantival: *gărgăriț, -ă* (gărgăliț, -ă VICIU, GL.) = (despre oameni și vite) foarte lacom, mănâncă care lingărește prin toate oalele și mănâncă din toate. MARIAN, INS. 95. (Substantiv) *Animal foarte blând, care vine după om, mănâncă din mână, etc.* Se zice despre prăpași rămași de mici fir' de mamă și care se deprind a suga la alte vite. *Gărgăriș* se mai zice și omului mueratic (Munții Sucevi, în Mold.). ȘEZ. V 75.]

— Etimologia necunoscută. (Cuvântul se găsește și la Unguri *gargelica* și la Ruteni *gargelica*, pe care Schuchardt, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVI, 586-587, le crede împrumutate de la Români, iar despre cuvântul românesc, că ar fi derivat din lat. *gurgulio* = *curculio*. Cfr. și sârb. *gargica* și sinonimul românesc: *curculez*).

GĂRGĂRIȚOS, -OĂSĂ adj. v. gărgăriță.

GARGARIZĂ vb. I^a refl. *Se gargarizez*. — A-și spăla, a-și clăti gâtul cu un lichid, a face gargară. [S]: (din grec. γαργάρισμα) *gargarisi* vb. IV^a. Derivat: *gargariseală* s. f. (în glumă) Bătură. *Am amădat. Trebuie să mă dau la o gargariseală*. CAHAIALE, T. II 126.]
 — N. din fran.

GĂRGĂUȘ s. m. v. gărgăuș.

GĂRGĂUȘ, GĂRGĂUȘ s. m. (Entom.) I. 1°. *Frelon*

(*Vespa crabro*). 2°. *Rapace*. II. Pou, III. *Bombus terrestris*.

I. 1°. Viespea cea mai mare, mai stricăcioasă și mai primejdioasă dintre toate celelalte, care, când zboară, zburăie tare. Aripelile și inolele de pe burta îi sânt galbene; celelalte părți ale corpului sânt cenușii. După localități, *gărgăușul* poartă numiri deosebite: (Munt.) *bărzăuș, băzgaș, băzgar, băzălău, albina-țiganului, viespe-bondărească, viespe-gărgăuș; (Transilv.) barzaon și găuș; (Ban.) bândăon, bărnăuș, albina-țiganului, (Biharia) găuș și găușoiu; (Bucov.) viespoiul, viespar și viespar-rău. MARIAN, INS. 200; cfr. H. II 143, 243, IV 85, X 465, 535, etc. Loc plin de viespi și gărgăuși și tănuși și fânfari. DOSOFTEIU, V. s. 78. Pre tănuși și pre gărgăuși împreună să ridicăm. CANTEMIR, IST. 165. Sânt tot felul de muște, apoi strecchi, lăcuste, bondari, cărbuși și gărgăuși. MARIAN, O. I 61. Prinde odată un gărgăuș. FUNDUSCU, L. P. 161.]*

2°. Fig. (Despre oameni) Lipitoare, lacom, hrăpăreț. *Vrei să îți și pielea de pe mine ca un gărgăuș*. MARIAN, INS. 212. | Oamenilor avuți, avari și mândri li se zice *gărgăuși*. II. II 117. | (Despre copiii din cale afară răi și mănăciogii) *Are o mulțime de gărgăuși, care îi fac viața amară*. MARIAN, INS. 212. | Românii din Bucovina... și cei din Transilvania numesc pre Țigani, pentru marea lor îndrăzneală, ca care umblă la cerși, *gărgăuși*. MARIAN, INS. 214. [În acest înțeles are și o formă fem: *gărgăușă*. Ib.] Și: *gărgăușan*. MARIAN, SA. 222.]

†† *Gărgăuși* în cap (în legătură cu verbele: a fi cu, a umbla cu, a ațea, a-î intra, vâri, secotea cută) = toane, fumuri, idei curioase și extravagante care li vin cuișă și de care nu se poate dezabără (cfr. gorm. Grille). *Cine știe ce gărgăuși are-ă cap*. CONTEMPORANUL, VI 3; cfr. C. NEGREZUȚI, III 41. ROMÂNUL GLUMET, I 48. *Caută-ți de drum și nu umblă cu gărgăuși în cap*. CRRANGĂ, P. 81. *Tu-ai intrat în cap gărgăușul... Vrei să ajungi senator!* ALECSANDRI, T. 1276; cfr. I. NEGREZUȚI, IV 462, SPIRESCU, L. 270. *Îți vâri... gărgăuși în cap*. I. NEGREZUȚI, III 83. *În stofi o leacă, să vă scot cu gărgăuși din cap!* CRRANGĂ, A. 79, cfr. ZANNE, P. I, 479. *Până la vreme-î cine omului în cap gărgăuși de însurătoare*. SEVASTOS, ap. TDRG.

II. (În glumă) Pânduș. MARIAN, INS. 406. *Josă, fată, ce-î jucă, Du-te-acasă și te-î lo, Că de când nu te-ai lăsat, Gărgăuși-te-ai umplut!* MAHAN, INS. 471.

III. = *bărzăuș*. MARIAN, INS. 195. *Gărgăuș* = bondar. H. I 59.

[Pronunț. -gă-în. | Și: *gărgăușe* s. m. | Derivat: (rar) *gărgăușos, -oasă* adj. = cu gărgăuși la cap. JIFESCU, ap. TDRG.]

— Cuvântul latinesc *crabro*, idem, a suferit în limbile romanice fel de fel de alterații (cfr. MEYER-LÜBKE, H. WB. nr. 2293). Pe un vast teritoriu romanice găsim corependente care se reduc la formele *gabrone și *parabrone, adesea cu al doilea r dispare, prin disimilație (cfr. trinit. *grauș*, lombard. *galatron*, etc.). Aceste forme ar fi dat în românește **gră(r)uș* s. *gră(r)uș*, și se pare că din fuziunea lor cu sinonimul *găuș* s'a născut forma *gărgăuș*. (De altă părere e Schuchardt, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVI, 587-588, care cel dintâi a studiat acest cuvânt și corependentele lui romanice.)

GĂRGĂUȘĂ s. f., **GĂRGĂUȘE** s. m. } v. gărgăuș.
GĂRGĂUȘOS, -OĂSĂ adj. }
GĂRGĂLENCIU s. a. v. gătle.
GĂRGOAȘĂ s. f. (Entom.) v. grângoașă.
GĂRGĂUȘ s. a. v. gurgulu.
GĂRGOLOȚ s. a. v. gătle.
GĂRGĂUȘ s. f. v. cărica.

GĂRI-GĂRI interj. Interjecție onomatopică, cu care se cheamă găștele ca să mănânce. H. XII 27.

Necasta... iese pe grisp'ofară, Cu trei-patru boabe'n poală Și strigă în pura mare Gări-gări, găscu-life. BIBICESCU, P. F. 77. [Și diminutivul: găriuță-găriuță] Com. I. PAVELESCU. Cfr. găle-găle, hale-hale.

GĂRI-MĂR interj. v. căr.

GĂRIȘTE s. f. *Prairie*. — (Răchita, comit. Caraș-Severin) Lunca, râd, fanat. VICIU, GL.

— La origine trebuie să fi însemnat „curătură”, fiind împrumutat din sârb. garište „loc unde a ars ceva”; cfr. gară, gărănă.

GĂRIȚ s. m., **GĂRIȚE** s. f. (Ibt.) v. gărăja.

GĂRIUȚĂ interj. v. gări-gări.

GĂRJOB, -Ă adj. (*Rejoubé*. — Încovoiat, adus, strâmb. Care cupori aced în sine, pre d'imbe părți, fopi, ostii gârjobe. DOSOFTEIU, Y. S. 220^{1/2}. *Se taie toamna... toate vifele caile gârjobe, și dintr'insele se aleg atâtea cărțițe, câte trebues gazele spre sădit... Vifele ceale oable.* ECONOMIA, 153. [Și: gârjob, -ă ț ad]. *O, dreplate sfântu, pune-ți îndrăgariul și ceci strâmbu și cărjobe lucruriu noroculu!* CANTEMIR, IST. 107. Derivat: gârjobăt, -ă, gârjobăt, -ă, (+ cărjig) cărbobăt, -ă, (+ coroiat) cărbobăt, -ă ad]. *Două fetișoare, Gârjobale la spinare, Bune de cerătoare.* MARIAN, N. 769. *Spate rare cărbjocate, Buzo mari dăbălate.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 343. *Strâmbături cărbobate.* SPERANȚA, ap. TDRG. *Cioul lung și cărbjocat.* ÎNVAȚĂTORUL COPILOR, lb.; îngărjohă vb. I refl. — a se încovoia. *Unde se pleacă și se îndrjorohă* [măldia] de la bucinul ei, se creastă de-asupra. ECONOMIA, 158 (cu part. -ad). îngărjobăt, -ă (îngărjohăt, -ă, încorjohăt, -ă). *Spate late 'ngărjocate.* MARIAN, N. 13. (*ngărjocate*) SEZ. 1 143^{1/2}. *Două cărji încorjocate.* GOROVEI, C. 156. (+ încovoia) încorjohă vb. I¹ refl. — a se încovoia. *Am început a se încorjohi în toate părțile, de foame.* SBIERA, P. 311^{1/2}.

— Pare a fi rezultatul unei fuziuni între cărja și gârbov (cfr. sârb. *krjav* „schiod, rău dezvoltat”).

GĂRJORĂT, -Ă adj. v. gârjob.

GĂRLĂ s. f. 1°. *Bras (de riviere).* 2°. *Ruisseau.* 3°. *Lâ (de riviere).*

1°. Braț al unui râu a. fluviu. *Perechiile ostrovol iaste între gările Dunării.* CANTEMIR, HR. 261^{1/2}. *Fiind să ojună în Pocșani... i-au ieșit înainte la gările Putni.* AXINTIE URICARIU, LET. II 190^{1/2}. *Un loc cu vad de moară, pe o gără a Bistriței.* URICARIU, XIII 377^{1/2}. *Trigaștiunile cu apă scosă din gările Putnei.* I. IONESCU, P. 18. | Spec. Crac de râu care e condus la moară. SEZ. VII 186.

2°. P. ext. Apă curgătoare (H. X 106), vale, pârâu (H. II 251), (une-ori) râu (H. II 251). *Ce să va naște din Ovezi, în gără (sic tov гора) să-l aruncați.* BIBLIA (1688), 39, 2. *Sinan-pașu... I-au oborît după cal, în gără.* MAG. IST. II 251^{1/2}. *Gărlă-Rimul.* Gărlă Rom. GOLESCU, I. 126, 137. *De la gără... Zymoloji copiii vin.* COȘBUC, B. 6. *O gără pe care s'ambala sunat 500 de mori.* CREANGĂ, P. 242. *Îl dete pe gără.* IPIRESCU, L. 66. *Pe lacul Dunării, La scururile gârlei.* ALECSANDRI, P. 124. *La maică-lu te-i duce... Când s'o 'ntoarce Gărlă 'ncoace (— niciodată)!* TEODORESCU, P. F. 270. *Fetele pun în gără, în noaptea spre Botetul Domnului câte trei niucle.* H. II 34. *Gărlă se ceartă cu marca: cel slab se ceartă cu cel puternic (Sibiu).* ZANNE, P. IX 477. *Fă-te frate și cu dracu' până treci gără.* lb. VI 583. *Nu te goli înainte de a ajunge la gără.* lb. III 174. *Să stoboză ploite, Să curgă ca gările.* TEODORESCU, P. F. 211. (De aci, în funcțiune adverbială) † A curge gără — din belșug, mult. *Copul de-ar fi săndătos a beletele curg gără.* CREANGĂ, P. 219; cfr. 153. *Una pe alta*

se îndemneau la treabă și lucrau ieșea gără din munte lor. lb. id. 7. *Prin șanșuri curgă gără apa* (SANDE-ALDEA, D. N. 246), *minciunile* (SEZ. III 184^{1/2}). *Începă să gâlgăie sângele dintr'inșu gării.* IPIRESCU, V. 74^{1/2}. | Spec. (Pesc.) *Gărlă de chefal* — canal într'o dună de nisip, pentru prinderea chefallor mar. ANTIPA, P. 77.

3°. † (Împropriu, numai la CANTEMIR) *Matea, albia unui râu. Nihil în gără la cea din fire se coboară.* IST. 139^{1/2}; cfr. 138^{1/2}.

[Diminutiv: găriță s. f. *O găriță ce trecea pe sub niște pomi.* GORJAN, H. II 17, cfr. I. VĂCĂRESCU, P. 7^{1/2} H. IV 82, 152, IX 387, XI 322; gârloacă s. f. PONTBIANT. | Augmentativ: gârloiu s. a. PĂSCULESCU, L. P. 71.]

— Din bulg. *гърло*, idem.

GĂRLĂN s. m. v. gătlej.

GĂRLĂN, -Ă adj. (Mehedinți; despre copii) Fără căpătîiu, care stă toată ziua pe drumuri și pe gără (la schidat). N. REV. R. (1910), 86.

— Derivat din gără, prin suf. *calif. -an*.

GĂRLĂNOS, -OȘĂ adj. cfr. gătlej.

GĂRLĂC, GĂRLĂCION s. a. v. gârlăciu.

GĂRLĂCIU s. a. 1°. *Goulot.* 2°. *Entrée (de cave, etc.).* 3°. *Passage par lequel sortent les brebis qu'on va traire.* 4°. *Ocellari.* 5°. *Fond (de masse).*

1°. Gătul unei sticle. *Șipuri cu rachi, cu astupșuri de flori și legate la gârlăciuri cu apă rădă.* MARIAN, N. 499, cfr. I. 157.

2°. P. anal. Intrare îngustă într'o încăpăre mai largă:

a.) Intrarea în pivniță sau în beciu. H. IV 157. *În fundul unei tinde întunecoasă, se vede gârlăciul povernit al pînăței.* ODORESCU, I 126^{1/2}; cfr. GORJAN, P. 101, IPIRESCU, L. 10. *Zăbă înfășurată... căpătîiu liber al lafului de butucul fix de la usa gârlăciului.* CARAGIALE, E. 151^{1/2}. (*gura gârlăciului*) CREANGĂ, P. 10, cfr. SADOVEANU, P. 8, 7. TEODORESCU, P. F. 625^{1/2}.

b.) Intrarea unui bordelu, masa (tinda) la casele de la țară; este acoperită cu pământ și, de obicei, povârniță (Romanși). ION CR. IV 85. *Pe la țară... leușu, în timpul sacorii, este pusă prin gârlăci, unde curentele de aer sânt violente.* GRIGORIU-REGO, M. P. I 67. *Intrarea în bordelu se face prin o gârlăciu, acoperit cu și bordeliul.* I. IONESCU, M. 152. *În fundul gârlăciului bordeliului se găsește, într'o sălță, vatra sau coșul.* MANOLESCU, I. 43. *Bordiaș fără gârlăciu!* TEODORESCU, P. F. 331^{1/2}.

c.) Intrarea într'o peșteră. *Ne înfășăgărăm la gârlăciul acei grozave peșteri.* GORJAN, H. II 206. *Gura, prin care se duce în acea peșteră, se numește gârlăciul pământului.* MARIAN, I. 460.

d.) Intrarea îngustă a unui cavou s. băgi subteran. *Cerând, află așa cea ascunsă, și călând, vădă gârlăciu adănc ca un puț.* DOSOFTEIU, Y. S. 221. *Din fundul groapei un gârlăciu strămpt până în fața pământului costă scotă.* CANTEMIR, IST. 130. *Pufințica lumină ce intră pe gârlăciul acelii îngropății.* GORJAN, H. II 52.

3°. (Oier.; Mold.) Strungă, locul pe unde ies oile la mla. PAMFILE, I. C. 29; DDRF.

4°. (Mor.) Gaura din mijlocul pietrii alergătoare, prin care grăunțele, căzând din telică, trec între cele două pietre unde se macină. DAMÉ, T. 153.

5°. (Pesc.) Fundul vârlji. *Fundu'îndoii [al vârlji] cine desfundat (spart), asemănându-se cu o leică, și mai poartă numele de gârlăciu.* SEZ. IV 15; cfr. PAMFILE, I. C. 67.

[Plur. -liciuuri și -lice. | Și: gârlăciu s. a. MARIAN, N. 698; (+ gătlej), gârli] a. a. (Răușor, comit. Făgărașului) VICIU, GL. | Diminutiv: gârlăciu s. a. TDRG.]

— Din sârb. *гилѣ* „gătul unei sticle”.

GĂRLIGĂN s. m. v. gligan.

GĂRLIŢĂ s. a. v. gărlieci.

GĂRLIŢĂ s. f. 1°. *Chaine*. 2°. *Enflure du cou* (chez les porcs). 3°. *Oie sauvage*.

1°. † Lanţ de fier cu care se leagă de gât condamnaţii. *Nu numai piedicele în picioare, ce şi gărlia în gramazi i s'au pus*. CANTEMIR, IST. 377.

2°. (Med.) Boală de porci, manifestându-se prin umflarea gâtului. Cfr. H. IX 85.

3°. (Ornit.) Două specii de găoi sălbatice: prima (*anser albifrons*) trece pe la noi toamna şi primăvara în stoluri foarte mari; a doua (*anser minutus*) e mai mică şi mai puţin obicinuită în ţară.

— Cfr. sârb. *ôgrlica*, bulg. *ogrlica* „podoabă la gât, guler”.

GĂRLIŢĂ s. f. (Bot.) v. gărnîţă.

GĂRLIŢĂ s. f. v. gărlă.

GĂRLOACĂ s. f. v. gărlă.

GĂRLOAFĂ s. f. (Plug.) = schimbătoare (de la roţile plugului). FRÂNCU-CANDREA, M. 100.

GĂRLÔIU s. m. v. gărlă.

GĂR-MĂR interj. v. căr.

GĂRMĂŢ s. m. *Porc de deuz anx.* — Porc de doi ani. H. VI 171.

GĂRMOND adj. invar. (Tipogr.) *Garamond*. — Caractere tipografice (de mărimea acestora).

— N. din germ. *Garmend*, idem < *Garamond*, turnătorul francez care le-a inventat.

GĂRNĂŢĂ s. f. v. grenadă.

GĂRNEĂŢĂ s. f. (Bot.) v. gărnîţă.

GĂRNĖŢ s. m. { (Bot.) v. gărnîţă.

{ (Îmbrăc.) v. brăncj.

GĂRNICIOARĂ s. f. v. gărnîţă.

GĂRNICI vb. IV°. *Gărnici*. — A completă un lucru cu accesoriul s. e. podoabă, a împodobi. *Străic... gărnice cu fir*. ŞEZ. IV 3. *A gărnici* o casă cu mobilă, o pălărie cu penă, o rochie cu dantele, o friptură cu legume, o cameră cu tablouri. [Familia: gărnitură s. f. = accesoriu care gărniceşte, cfr. găteii. *Gărniturile cocanelor la baluri*. GHICA, s. 54. *O gărnitură de salon* d. ex. 2 canapele, 4 fotolii şi 12 scaune. *Gărnitura unei haine, unei pălării, unei fripturi*.] — N. după fran.

GĂRNICIOARĂ s. f. (Bot.) v. gărnîţă.

GĂRNICĂ s. f. *Bidon*. — (Mold.) şi Bucov.) Vas de tinicheă. *3 gărnice [?], oală de ovdz*. I. IONESCU, D. 527. *Nevoata... umplută gărnica de cărbuni*. MARIAN SE. II 98, cfr. id. I. 385. [Şi: gărnîţă s. f. = vas, de tinicheă groasă, plumbuită (ION CR. II 163), doniţă, şistar (ib. I 122).] Diminutiv: gărnicioară s. f. = coifă. MARIAN, SE. II 276.]

— Din slav. (cfr. paleosl. *garniceb*, rus. *gornice*, sârb. *gornac* „oală”, bulg. *gornic* „oale de pământ”, polon. *garniec* „o măsură”).

GĂRNÎŢĂ s. f. v. gărnîţă.

GĂRNÎŢĂ s. f. (Bot.) *Quercus conferta*. — (Munt. Ban.) Un soi de stejar, care formează păduri, mai ales pe peshuri; fructul său se numeşte ghindă. PANTU, FL.; H. IV 83, V 34, IX 389, XI 26, com. LUCEA. *Vălcele de apă, păduri de gărnîţă*. MSS., ap. TDRG. *Ioanŷă, Fecioraş de vîdăniŷă, Ce umblă pe sub gărnîţă*. PĂSCULESCU, L. P. 256. *Gărnîşa a 'mbocăci*. ION CR. III 113. [Înţelesul de „carpen” dat de POST-BRIANT, LM. şi BĂRCIANU e suspect. | Şi: (Mold.) gărneacă s. f. H. III 261, 398, (= stejar) XII 105. *În*

pădure domină gărneaca şi faul. I. IONESCU, P. 402. *Pădure... cu gărneacă albă, de luncă*. Id. Ib. 410. *O gărneacă subţire ce clătina înec*. SADOVEANU, SĂM. VI 334. *Furcile se fac din lemn tare: gărneacă (stejar)*. PAMFILE, L. C. 143; gărneţ s. m. = stejar mic H. X 42; p. ext. par de gărneţ, p. gener. par grosuţ (şi de alt lemn). CREANGĂ, GL. *Începe a ciocirti o gărneţ de stejar din anul trecut*. CREANGĂ, P. 125, (gărneţ de faş) ŞEZ. VII 105; (+gărnîţă: 2°) gărnîţă s. f. = o specie de ceroizi; are un fruct aripat, numit [şi ei] gărnîŷă şi se dă cu lapte la porcii bolnavi (umflaţi la gât) de gărnîţă. H. IX 85. | Diminutiv: gărnioară s. f. *Subţ tuŷă de gărnioară Zăce un coinic de boală*. REV. CRIT. I 554.]

— Din bulg. s. sârb. *garnica*, idem; cfr. gorun.

GARNITURĂ s. f. v. gărnici.

GARNIZOANĂ s. f. *Garnison*. — Armată care ocupă (în vreme de război) un loc, spre a-l apăra; p. ext. armată stabilită într'un oraş. *Dorobanii făceau garnizoana Capitalei*. URICARIU, XXII 428. *Primi... în cetatea Husla... garnizoana românească*. BĂLCESCU, M. V. 412. *La Buceureŷi... am fost în garnizonă*. ALECSANDRI, T. 1222. [Şi: † garnizon s. a. E. VĂCĂRESCUL, IST. 255, ARHIVA R. I 105 (cu înţelesul impropriu de: soldat în garnizonă) GOLESCU, I. 121; garnizonă s. f. Derivat: (neobicitul) *garnizonă* vb. I°. IORGA, L. II 118.]

— N. din fran.

GAROFĂ s. f. (Bot.) *Œillet* (*Dianthus caryophyllus*).

1°. Plantă ierboasă cultivată pentru frumuseţea şi mirosul florilor. Şi: flori-domneŷti (Transilv.), cuişoare, negină, neginea, sacŷiu (Transilv.), vîzdoagă (Transilv.). Din mulţimea speciilor ei, cele mai cunoscute sînt: *garoafa-de-grădină* (*Dianthus caryophyllus*), *garoafe-de-câmp* s. *garoafe-sălbatice* (*Dianthus carthusianorum*). *Garoafa sălbatecă este un fel de iarbă cu floare roşie şi cu puŷin miros* H. IX 142. *Garoafe-de-munte* (*Dianthus superbus*). PANTU, FL.; cfr. VICIU, GL., BĂRCIANU.

2°. P. ext. Floarea plantei. *Rozmarinii au cerdeafă ŷi garoafele ruŷafă*. BARAC, A. 46. *Trei garoafe p'acessi tulpind*. ALECSANDRESCU, M. 81. *Garofole ne îmbăleŷeau cu dulcele lor parfum*. C. NEGRUZZI, I 223. *Mirosul... unei garoafe roŷii*. EMINESCU, N. 58, cfr. ALECSANDRI, P. 463. *JARNĖBĂRSEANU*, D. 108, cfr. ŞEZ. I 99; PĂSCULESCU, L. P. 204, H. II 207. | P. ext. Nume de vite. H. VI, 86. | *Pere garoafe* = un soi de pere dulce, cu faţa roşie dungată. ŞEZ. V 68.]

[Şi: carefil s. m. DOSOFTIEU, V. s., ap. TDRG. *Foicică carefil*. TEODORESCU, P. F. 578. (DIŢ.) mai dau formele: *garofil* LB., *garofil* lb., *garofiŷă* PANTU, FL., *caronŷă* VOLZU, *carofiŷă*, neastabile). | Diminutive: *garofloară* s. f. GCR. II 295; *garofiŷă* s. f. 1°. Cu înţeles desmiertător. *Sînt floare garofiŷă, Rădărită-n grădiniŷă*. ALECSANDRI, P. F. 339; 2°. *Garoafe-de-câmp* s. -sălbatice. PANTU, FL. *Deŷiŷei ŷi garofiŷe*. ALECSANDRI, P. III 55, cfr. BĂRCIANU, P. F. 41. Specii: *Garofiŷă-de-mare* s. *garofiŷă-mării* (Statice gmelini) = sică. PANTU, FL.: *garofiŷe-de-munte* (*Dianthus compactus*) s. *garofiŷe-de-grădină* (*Dianthus barbatus*). Ib. 3°. = *barba-Ungurului* (*Dianthus spiculifolius*). Ib. 4°. = cuişoare (*Dianthus chinensis* şi *Dianthus carthusianorum*). Ib.]

— Cuvânt de origine grecească, răspîndit şi în celelalte limbi romane (ital. *garofano*, fran. *gérofile*, etc.). La noi e împrumutat sau direct din n.-grec. *γάρφαλον*, sau prin mijlocire slavă (bulg., sârb. *karofil*, sârb. *garofil*, *garofan*, *garofao*, *garofiŷe*, *garofuo*). Cfr. caramfil, calomfir.

GAROFLAT s. m. (Bot.) *Petite fleur lilas*. — Mică floare de culoare liliacie ce răsare primăvara prin

câmpurile întelenite. PĂSCULESCU, L. P. *Foaie verde garoflași. Trei voinici încheidrați*. lb. 256, 295, 181. [Și: garoflet s. m. = o floare nedefinită. H. V 303.] Cfr. garoafă.

GAROFLET s. m. (Bot.) v. garoafă.

GAROIU s. m. (Ornit.) v. garvan.

GĂROS, -Ă adj. *Tachet.* — (Despre animale) Pătat pe spinare cu negru, iar pe piept și pe picioroara cu roșu ori alb. *Colorile câinilor sânt: albi, negri, roșii, garoși.* H. XI 6. *Capra poate fi galbănuă, garoșe, neagră.* H. IV 270.

— Etimologia necunoscută. (Ar putea fi ung. *garos* „mândru, fudul”, *capră garoși* însemnând mai întâi „capră mândră”).

GĂRTÂN † s. a. v. gătlej.

GĂRTÂN, -ÂNCĂ subst. *Rustaud.* — Om robust și gros în gât. SEZ. XI 157. † Țăran necioplit, mojie. ION CR. I 60, JAHRESHER. IX 225.

— Pare a derivă din slav. *gărdant* (cfr. paleosl. *gards* „fudul”, bulg. *gardan*, sârb. *g'dan* „urît”).

GĂRTLÂN s. a. v. gătlej.

GARVÂN, -Ă subst. (Ornit.) *Cornelle.* — Cioară de sexul masculin, cioroia (uneori confundat cu corb H. V 129). [Feminin: *garvână* = un fel de cioară. lb. V 273.] (Cu apropiere de onomatopea *gar* și de sinonimul *cioroia*) *garoia* s. m. = cioară neagră. lb. II 310, 49. Se întrebuițoază și ca poreclă pentru Țigani (Com. I. PAVELESCU) și se găsește și ca nume propriu.
— Din bulg. *garvan*, idem.

GĂSĂI vb. IV^s. *Criailler.* — (Numai în DICT.) Onomatopea exprimând sunetul produs de găscă, cfr. găgăi, făsăi, săsăi.

GĂSĂLNIȚĂ s. f. (Med.) } v. găsălniță.

GĂSĂLNIȚĂ s. f. (Entom.) }

GÂSCĂ s. f. 1^a. *Trou (dans la terre)*. 2^a. *Baraque, hutte*. 3^a. *Bendez-nous secret. Coterie.*

1^a. Înțelesul fundamental pare a fi „gaură”. [Spec. (La jocuri copilărești) O horta în pământ cât căciula, se numește *găscă* sau *târg*. SEZ. IX 11.]

2^a. (Mold.) *Baracă, sărită. S'a dus... prin meșan... pe la cășăpți, pe la găști și trunchiuri.* CONTEMPORANUL, III 206. *Fină găște liberă... pot fi constrâni de a vinde în găști luate cu zina.* ap. TDRG.

3^a. Locul ascuns unde-și fac planuri oamenii răi (PAMFILE, J. 1), loc de întâlnire (ION CR. III 54). P. ext. *Tovărășie (tainică) de oameni care urmăresc scopuri rele, coterie, clică.* În *București s'a înființat un birou secret de punere în studiu. O găscă organizată... care a prins în cură ș'a deapoi de ultimă pară pe o mulțime de naivi.* VLADUȚĂ, ap. TDRG. *A spart găscă.* POLIZU.

[Înțelesul de „cerou” la CHIAC, II 117 se datorește unei confuzii cu *găscă*, II, 6. | Plur. *găște și găști* (găști POLIZU).]

GÂSCĂ s. f. I. *Oie.* II. 1^a. *Grains de maïs (grillées et crévés au feu)*. 2^a. *Boule (de polenta au fromage)*. 3^a. *Chavillette (de dévidoir)*. 4^a. *Pâtier (de soubassement d'une maison de campagne)*. 5^a. *Cerou.*

I. (Ornit.) Pasăre, mai mare decât rața, din ordinul palmipedelor. Este de două feluri: *de-casă* și *sălbatică* (*anser cinereus, anser septeml.*). *Găscă de casă*, după colorarea și forma penelor, se numește: albă, vânăta, cenușie, pagă (cu aripile cenușii pătate cu negru), boarză (cu penule zborșite, înfiliate) și creată (cu penule crețe). MARIAN, O. II 375.

Găscă (și găscanul) găgăie, gășăie, săsăie, făsăie, țipă; se cheamă prin interjecțiile gări, găle, hale; puile de găscă se numesc boboci, excrementele, găinaș. *Găini, găște și alte pasări deamănunț.* PRĂVILA MOLD. 19. *Păștea gănde.* DOSOFTEI, V. S. 49. *Găscă, rața, curca...* CANTEMIR, IST. 179. *Găini, găște și rațe... la noi foarte rar se află.* ERICARUL, VI 168. *Țăranul găște de vânzare mână la târg.* DONICU, 10, cfr. ECONOMIA, 110. *Supt presoluța gășiei.* ALEXANDRESCU, M. 403. *Trage cu pușca în cârdurile de găscă sălbatică ce trec... d'atunghi Budului.* ODOBESCU, III 23. *Tocmai jumulea o găscă necastă-moa.* INSPIRESCU, I. 368. *Se zburătoarea rațele și găște.* SEZ. I 240. *La mătusa sub părete sânt trei găște cucuete?* — Ferestrele la casă) SHERA, P. 319. *Când găștele stau cu cloșii n'pene, are să fie frig.* SEZ. IV 119. *Găștele bat cu aripile în pământ...* Găștele... se acufundă. lb. IV 120. *Ficat, untură, friptură, penă de găscă.* În batjocuri despre oameni proști (mai ales despre femei) *Fetele-mi zie puia de găscă.* DOINE, 83. *Cap de găscă;* prost, cfr. SEZ. I 219. † † *Găscă de jumult:* om pe care îl proști exploată. *Ai găsit găscă de jumult?* RUSO, S. A strică orzul pe găște: a dărul lucruri bune unuia care nu știe să le prețuiască. ZANNE, P. I 230. *Degeaba mai voia a strică orzul pe găște.* CREANGĂ, P. 332. *Cu găscă n' traisită:* vinovat, cfr. cu mătă n' sac, cu musca pe căciulă. ZANNE, P. III 408. *Cu găscă n' barbă* = cărunt; cfr. *barbă. Laba s' talpa găștii,* cfr. *labă, talpă.* Un joc (H. II 82), numit de obicei de-a-găscă (descrie I. MARIAN, I. 214, 216, 217).

II. P. anal. 1^a. (Pentru colorarea lor albă) *Coșoșul, floricele de grăunțe de păpușoi coapte în pripă.* SEZ. V 75.

2^a. (Transilv.) Bulz făcut din mămăligă tăiată în felii late și subțiri. *De seară mănăim mămăligă cu găscă.* ȚARA OLTULUI, III, nr. 12. Mămăliga adunată bulz, cu brânză la mijloc. VICIU, GL.

3^a. (La vârtelniță, prin asemănare cu o găscă cu aripile întinse) = fas II, 1^a. DAMĂ, T. 140.

4^a. (La casă) = țaraș, DAMĂ, T. 95.

5^a. O parte a morii (nedefinită mai de aproape). H. V 16, XIV 66.

6^a. Bucată de metal s. de lemn, găurită la mijloc, iar în părțile găurii cu scobituri în formă de spirală (cu ghint), în care se îmbeucă șerpuliturile unui șurub, puilită. *POEMARD (subt. „cerou”), PONTBIANU. Doud pirofașie cu găștile lor.* IORGA, S. D. VIII 42. [Spec. Cole două bucați cu care se strânge teacă de vin, numite și broaște sau șurupelni.] a. PAMFILE, I. C. 222; DAMĂ, T. 82.

[Plur. *găște și găști.* | Și: (Mold. și unele părți ale Transilv. < paleosl. *gysko*) *găscă* s. f. | Diminutive: *gă(n)șcă* s. f. LB; MARIAN, O. II 374, *gă(n)șcă* s. f. *Gări, gări, gășcule* f. BIBICESCU, P. F. 77, cfr. MARIAN, O. II 374. *E curățită șefuleasa...* dar cum *găscuțică*. BARABANESCU, V. 269. *gă(n)șcăsoară* s. f. *Și în ghiare mi-a luat Găscușoara cea bătîrînd.* MARIAN, I. 217; cfr. id. O. II 374. | Adjectiv (rar, numai sub formă fem. înt' un descăntec) *Brăncuță găscăscă* (Putna). GRAIU, I 281. | Masculinul: *găscă* H. IV 9, VI 199 (însemnând și „un joc cu lăutari” PAMFILE, J. II), H. I 346. *O să poți vedea cum săsăie găscanii când trece trăsura.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. D. 87. *Nu țipă cu găscanii.* SEZ. VI 98; (Mold.) *găscă* MARIAN, O. II 374, (Mold. și Transilv. din paleosl. **gyskns*, cfr. bulg. *găsk*, sârb. *gysk*, rut. coh. *husk*) *găscă* ANON. CAR. LB, H. VI 199, ECONOMIA, 111 (cu diminutivul *găscăcel* MARIAN, O. II 374). *N'a nimerit-o clică nu-ă găscă, ci-ă găscă.* CREANGĂ, P. 43. *Găscuțal fâșie când se apropie cinecă de găște.* PAMFILE, C. 43. *Cine fură azi un ac, mâine fură un găscă.* BARONZI, L. I, 59. | cfr. PANN. P. V. I 32; (cu metateză) *găscă* H. II 239-VI 259; (Transilv. și Ung.) *găscă* ION POPILIU, III¹ 1010, SEZ. VII 180, VAIDA, cfr. IORGA, S. D. XIII 255.

SEVASTOS, N. 291²⁰. | Colectiv (rar): găscărie = mulțime de găște. MARIAN, O. II 376.]

— Din bulg. *gaska*, idem. (Pentru înțelesul II, 2° cfr. sârb. *guska*, coch. *houška* „un fel de jîmbă lungăreț(ă)“).

GĂSCĂN s. m. v. găscă.

GĂSCĂR s. m. 1°. *Garleur d'oies*. 2°. (Jeu de paysans) *celui qui porte la „găscă“*.

1°. Păzitor de găște. Nu este găscar la găște. IOX CR. III 136.

2°. Cel care poartă „găscă“ la jocul de-a-găscă. MARIAN, I. 214.

[S]: găscăr (a. 1784). GCR. II 136²⁰. | Feminin: (ad 1°) gă(n)scăriță s. f. *Ne trebuie o gă(n)scăriță!* MARIAN, NA. 234; cfr. id. O. II 376.]

— Derivat din găscă, prin suf. nom. agent -ar.

GĂSCĂRIE s. f. v. găscă.

GĂSCĂRIȚĂ s. f. (Bot.) *Corbeille d'argent* (*Arabis alpina* et *hirsuta*). — Mică plantă lăboasă cu flori albe. PANTU, PL. [S]: găscăriță. BARONZ, L. I 134²⁰.]

— Derivat din găscă, prin suf. -ariță. (Cfr. germ. *Gä nase* kresse).

GĂSCĂRIȚĂ s. f. v. găscar.

GĂSCĂCĂ adj. f., **GĂSCĂCĂ** s. m. }

GĂSCĂLIȚĂ, **GĂSCĂȘCĂ** } v. găscă.

GĂSCĂȚĂ s. f.

GĂSCĂLĂ s. f. v. găsi.

GĂSELNITĂ s. f. 1°. *Mite* (*Achronia albocoloraria*).

2°. *Maladie* (chez les animaux).

1°. (Entom.) Fluture mică care zboară numai seara, prin stupine, iar ziua stă lipit de-asupra acestora. Din ouăle acestui fluture ies un fel de viermi, numiți careți, care se introduc în stupuri și rod fagurele. So mai numește și: molia albinelor s. molie de albine. MARIAN, INS. 295; cfr. DANÉ, T. 120, MUSCUL, 40, H. XIV 104, (*găsăniță*) IX 122.

2°. (Med.) *Găsăniță* = boală la vite, când stau cu unghiele în bălțari. H. IX 457. | (Munt.) *Găsi-te-ar găselnițele!* = lovi-te-ar boala! Com. L. PAVELSCU.

[S]: găsiță, găselniță.]

— Din bulg. *găsénica* „omidă“.

GĂSI vb. IV^a. I. 1°. *Trouver*. 2°. *Étre atteint* (*d'une maladie*). II (Refl.) *Se trouver, être*.

Mai rar în textele vechi, a *găsi* câștigă po zic merge tot mai mult teren pe seama vechiului „află“, înlocuindu-l în înțelesul de „trouner-finden“ (cfr. a flă II-III) și lăsându-i numai înțelesul de „apprendre-erfahren“ (cfr. află I).

I. Trans. (refl.) = reciproc) 1°. Adesea, în corelație cu „căută“ și cu „a pierde“! A da de (s. peste) oară (cătând, dar mai ales din întâmplare). *Mergeți în sat... și... veți găsi un mînz legat*. EVANGHELIE (a. 1693), ap. GCR. I 310²⁰. *Au obosit pînd ce... au găsit o fîntînă*. DRĂGHICI, R. 40, cfr. 51, 62, 48, 14, 84, 81. *Vînd la birul unde găselniam, a găsit un mare pînd cu sorisori*. C. NEGRUZZI, I 55. *Copii găsit*. HAMANOI, C. C. 8. *Cu mare greutate găsește drumul*. CREANGĂ, P. 74, cfr. 251, 194, 231, 125, 41, etc. *Ce-am pierit nu mai găsece*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 152, cfr. 275, 32, 97, etc. *Măndrușă, când am venit, Eu cu altul te-am găsit*. DOINE, 9/11. *Să vii, budo, Sămbătă, Că mă găsești singură*. HODOȘ, P. P. 50. *Făt-frumos, după ce rîscoli trei zile și trei nopți, găsi în sfîrșit... armelo și hal-nele bănoșe-său*. IPIRESCU, L. 3, cfr. 9, 30, 7, 10, etc. *Ce ai căutat, ai găsit*. PAMFILE, J. II. *Orbul a găsit*. IRĂUȚA. ZANNE, P. II 656, cfr. 597, I 92. *Comoară găsiță, belez nesfârșit*. Ib. III 198. | P. anal. A da de cinevă în drum, a întâlni pe cinevă. *L-au chemat*

să mearșă să o găsească. FRĂVILA MOLD. 103. *Unde nu gădești, acolo găsești!* ALEXANDRI, T. 338, cfr. ZANNE, P. II 516. | Refl. A se întâlni. *Tău... s'o găsit cu niște scolasticii*. BARAC, T. 25. *Cînd cu mîndru m'o înși găsi, Zău, iar voia întineri*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 323. | A prinde pe cinevă (asupra unei fapte rele). *Acela ce cu ascunde lucru de furat, de să va găsi... se va certă*. FRĂVILA MOLD. 172. | *Cela ce va ucide furul cîndu-l va găsi furîndu-i bucatele, acela nu se va certă*. INDEPTAREA LEGII, ap. GCR. I 161²⁰. | A află, a descoperi. *M'ai ars cu focul, să-mi găsești vină*. DOSOFTEIU, FS. 46. *De cînd s'au găsit America*. CALENDARIU (1814), 4/1. *În orice frază, găseam o expresie a doamnei B. C. NEGRUZZI*, I 61. *Vor căută vieții tale să-i găsească pete multe*. EMINESCU, P. 226. | A născoci, a inventă (pretexte). *Va îmblă cu șmeceale, ună altă va găsi, să se poată mîntui*. FRĂVILA MOLD. 90. | (Adesea complicită printr'un adverb și mai ales, printr'un predicativ, spre a indica situația în care dăm de cinevă). *Îi găsi mort*. C. NEGRUZZI, I 62, cfr. I 67, CREANGĂ, P. 132. *Plănuș n'ai găsit*. ALEXANDRI, P. I 23, cfr. 25. *Îi veți găsi culcat*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 140. (La urări) *Să te găsece sănătoso*. IPIRESCU, L. 16. *Bine v'am găsit!* CREANGĂ, P. 44, cfr. ALEXANDRI, T. 947. *Bine-am găsit sănătoso*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 146. | (Construit cu o propoziție obiectivă) A da cu socoteala, a socoti. *Ea găsi că păcatul este plăcut*. C. NEGRUZZI, I 79. *Filosoșii au găsit că n'ar fi urmă de fiară*. THEODORESCU, P. P. 179. | (Ț. necibelnit, construit cu prep. de) *Sîth găsi de numele lui Dumnezeu*. MOXA. 347²⁰. | A găsi vreme s. prilej: momentul potrivit, împrejurări favorabile (cfr. află vol. I, 61°). *Cercă să găsească vreme*. DOSOFTEIU, FS. 33. *Boierii... sta acolo de așteptă să găsească vreme*. NEGULEC, LET. II 307²⁰. cfr. 233²⁰, 255²⁰. *Găsiind vreme, îi omori adormit, cu biricul*. E. VĂCĂRESCU, LET. 259²⁰. *Să găsească prilej de a nu se mai întoroca la Hamburg*. DRĂGHICI, R. 16. | A găsi fată = a descoperi. *I se găsi vino foță*. MOXA, 372²⁰. | A găsi cu cale s. (de bine s. de s. cu vîlniță): nimeri, potrivit (cfr. află vol. I, 61°). *Găseă și Maria sa cu cale*. E. ROGĂLNICIANU, LET. III 234²⁰, cfr. E. VĂCĂRESCU, IST. 249²⁰, 254²⁰, CREANGĂ, P. 186, 48, 85, IPIRESCU, L. 74, 373, M. V. 17²⁰, 11²⁰, 26²⁰. *Am găsit de cuvîntii să te postesc și pe d-ta*. CREANGĂ, P. 30, cfr. GHEORGACHI, LET. III 295²⁰. | A găsi dreptate (culvă) = a-i da, a-i face dreptate. *Cred că și judecarea are să-mi găsească dreptate*. CREANGĂ, A. 145. | (Fam.) A-și găsi (cu cinevă) beleana (Baciu), mai rar, mantaua CREANGĂ, P. 253) = a da de un lucru nepăcut, a da de dracul. *Eu nu voia să-mi găsece beleana, dându-i drumul în rîsu*. C. NEGRUZZI, I 93; cfr. CREANGĂ, P. 298, 66, 259, ZANNE, P. III 476, V. 455. A-și găsi omul s. nașul (s. popa, CREANGĂ P. 305, mai rar, lelea bărbatului) = a da de pe care nu-l poți înșela, birul, amăgiu cu una cu două (cfr. află, vol. I, 61°). *Las'că și-au găsit ei omul!* CREANGĂ, P. 250; cfr. ALEXANDRI, T. 241. *Se vede că-și găsește lelea bărbatu'*. SEZ. IV 159²⁰. | A-i găsi (culvă) leacul = a-i da de hac culvă, a-i pune bine; cfr. CREANGĂ, P. 29, 146. | (Adesea, în întrebări retorice, prin care se exprimă mirarea s. indignarea față de faptele nepotrivite ale culvii) *Tu (acum, cu mine, etc.) ti-ai (s. te-ai) găsit (să...)?* = *Cu mine v'ați găsit de jucat?* CREANGĂ, P. 304. *Măi, Michiuleță! da cu mine ti-ai găsit că poți să...* id. Ib. 51. *Las vremea asta ti-ai găsit să mă înșor?* id. Ib. 154, cfr. 190. *Din toți caii, tocmai tu te-ai găsit să mîndăci ieratic?* id. Ib. 195. *Tocmai acum v'ați găsit și voi să vorbiți scolțuri?* IPIRESCU, L. 213. | *Ti-ai găsit(-o)!* = Aș! Ce se potrivește! Nicil vorbă! Nicil gînd (să n'ai), nicil prin gînd să-ți treacă! | *Și apoi chitși că numai în arc se încheieă tot meșteșugul omului acesuia?* *Ti-ai găsit!* CREANGĂ, P. 245; cfr. 154, MERA, L. R. 34. *Ti-ai găsit-o!* = *zice copilul rîzînd*. RETEGANUL, P. I 33²⁰.

2°. P. ext. (Despre boale) A apucă, a prinde pe cineva. *Colui când îl găsește tușea, căd de curând să se tâmăduiască.* DRĂGHICI, ap. TDRG. *Îl găsește epilepsia.* H. II 246. *Îl găseau toate năvălirile.* GORJAN, H. II 98; cfr. ZANNE, P. II 64-5. *M'a găsit strănutul.* | A apucă, a surprinde. *Moartea l-a găsit.* — în Viena. IORGA, C. I. 19. *++ Ce te-a găsit (de...)?* = ce ai, ce ți s'a întâmplat (de...)? *Nu știu baba lui ce l-a găsit de-î așă de cu chef.* CREANGĂ, P. 136; cfr. 209, ZANNE, P. IV 386. *Mă mir ce mă găsi această* (= că a dat această pacoste peste mine!) DOȘTOIEU, V. S. 77.

II. Refl. A se afla, a fi. *Să vor găsi de față unde să va fi făcând ero-o scadă.* PRAVILA MOLD. 174. *El se găseă pe calea pocăniții.* DRĂGHICI, R. 90, cfr. 26, 88, 87, 45, etc. *Înima noastră... Șă de reț, și de bune se găseă însofătă.* KONAKI, P. 285. *În orice parte-a lumii străin cu mă găseac.* ALECGRANDI, P. I, 239. *Alelei fecior de om viclean ce te găsești.* CREANGĂ, P. 206, cfr. 225, 219, 139, 196, etc. | A se afla, a exista. *Mai departe nu se găsește scrie.* NEULCE, LET. II 193_{1/2}. [În Statele-uniite] *se găseac vitele celor mai frumoase.* I. IONESCU, C. 4. *Apeductele ale dror ruine încă se găseac.* BĂLCESCU, M. V. 6_{1/2}. *Nici în cer nu se găseă o mai mare frumusețe.* ISPIRESCU, L. 39, cfr. CREANGĂ, P. 27, 234.

[Part. găsit, (pe la țară și) găst JARNİK-BĂRSEANU, D. 52, 399, 391. | Derivate: găsiere s. f. *Ministrul își rezervă dreptul de a... mări...*, după găsierea sa cu cale. MON. OF. 10. *Găsiere bună.* L. NEGRUZZI, II 42. *găsit a. a. Călea mijlocie nu e totdeauna lăse de găsit.* NEGULESCU, P. R. I, 35 (mai ales în urarea) *bun - (u)! (și în loc. adv.) de găsit = pe care l-ai găsit din întâmplare. Banul de găsit să-l străngi, că-i cu noroc.* ȘEZ. II 66_{1/2}; cfr. MARIAN, D. 221, ION CR. III 245, JARNİK-BĂRSEANU, D. 234. *După ce-și dară bun găsit și bun venit.* ISPIRESCU, L. III, găselă s. f. = descoperire. ANON. CAR.: (după fran. trouvaille), ap. TDRG., găsitură s. f., găsitur adj. s. m. ib.).

— Etimologia necunoscută. (Din punct de vedere formal, corespunde întocmai slavului *gastiti*, care înseamnă însă „a stinge”. Să se fi întâmplat oare o trecere semantică analogă cu vechiul *afă*, care la origine însemnă și el „anblasen”, precum *gasiti (gasniti)* înseamnă „ausblasen”? Puntea de trecere se găsește, poate, în cel mai vechiu exemplu, din COD. VOL. 123_{1/2}, unde e vorba de *corabille... de izaclean căut găsite*, care nu pare a însemnă „cu prinză (afiate) de vânt”, ci „suflate de vânt”, precum rezultă din corespondentele: „de vânturi tari se învâluesc” N. TESTAMENT, 1648, „de iuți vânturi mânăndu-se” BIBLIA, 1688, „a ventis validis minentur.”)

GĂSNAC s. m. v. găscă.

GĂȘPAR s. m. v. gasper.

GĂȘPER s. m. *Bohémien*. — (Fam.) Poreclă ce se dă Țiganilor. ZANNE, P. VI 119, PAMFILE, J. II. *Mi-ai speriat cărlanii, gasperilor!* CONV. LIT. XLIV, I 206. *Ne-am săturat de scărțăturile a doi păcătoși de gasperi* (= kutari țigani). ISPIRESCU, ap. TDRG.; cfr. JIPESCU, O. 101. [Și: *gășpar* s. m. | Femininul: *gășperică* s. f. *Care bețe, boiarul?* — *Te faci că nu ești, gășperică!* CARAGIALE, M. 30. *Gasperița de ciocară.* ISPIRESCU, L. 63, cfr. 66.]

— Derivat din *Gaspar* (numele unuia dintre cei trei crai de la răzărît, reprezentat ca harap; cfr. Fararon).

GĂȘPERIȚĂ s. f. v. gasper.

GASTRALGIE s. f. (Med.) *Gastralgie*. — Durere nervoasă de stomah, crampe, cărcel.

— N. din fran. (din grec. γαστήρ „pânteco” și ἄλγος „durere”).

GĂSTRIC, -Ă adj. (Anat.) *Gastrique*. — Din s. de stomah. *Suc gastric*.

— N. din fran. (din grec. γαστήρ „stomah”).

GASTRIȚĂ s. f. (Med.) *Gastrite*. — Inflamație de stomah; (în popor) aprindere de mațe.

— N. din fran. (din grec. γαστήρ „stomah”).

GASTRONOM, -OAMĂ adj., subst. *Gastronomie*. — Persoană care ține la mâncare și băutura bună. *„Tardi” erau un soi de pasări foarte lăudat de gastronomii noștri străbuni.* ODOBESCU, III 24. [Familiă: *gastronomie*, -ă adj. *Plăcerile gastronomice.* NEGULESCU, P. R. I 210; *gastronomie* s. f. *O plăcintă păntecoasă cu o ghirlandă de gugule... cap d'operă în gastronomie.* C. NEGRUZZI, I 286.]

— N. din fran. (din grec. γαστήρ „stomah” și νόμος „lege”).

GAT s. a. *Boraj*. — (Transilv., ungurism) Zăgaz de pietre de-a latul unui părau, prin care se închide calea peștilor (mai ales a păstrăvilor), cfr. dig. MĂNDRĂSCU, UNG. 74. *Valurile mioricite [ale Tisului] se frâng la gaturi.* SPALNEU. AGĂRIERANU, D. T. 119. [Plur. *gaturi*].

— Din ung. *gát*, idem. Cfr. *găte*], *zăgaz*.

GĂT s. a. l. 1°. *Cou, gorge*. 2°. *Gorgée*. 3°. *Maladie de gorge*. II. 1°. *Goulot*. 2°. *Tube de dégageement* (d'entonnoir). 3°. *Tuyau* (de cheminée). 6°. *Manche* (de violon). 5°. *Mentonnet*.

I. 1°. Partea corpului care (la om și la animale) împreună capul cu trunchiul (cfr. *grumaz*); p. ext. organele interne ale acestei părți (cfr. *găție*], *beregată*, *gătiță*, *înghițitoare*). *I-am turnat pe gât căteva lingurițe de apă de Colonia.* C. NEGRUZZI, I 62; cfr. CREANGĂ, P. 10, 32. *Își simte gâtul-atunca cuprins de brațe reci.* EMINESCU, P. 209; cfr. 202, 209, 221, N. 5, 10. *Te-oiu înec de după gât.* id. P. 84. *Biata Malco, de frică, s'a înclențat de gâtul lui.* CREANGĂ, P. 120; cfr. 226, 43. *La răscucă gâtul.* id. ib. 245. *S'arunca în gâtul bărbăților.* id. ib. 14. *Gătul și mărește, Ca cerul cu stele.* JARNİK-BĂRSEANU, D. 28. *Un cal... scurl în gât.* ib. 506. *Se unge pe gât bine.* ȘEZ. IV 1_{1/2}. *Lă se strămboseră gătările uitându-se după dina.* ISPIRESCU, L. 211; cfr. 36. *Streangul de gât!* ZANNE, P. III 51. *Rupe-ți-ai să frânge-ți-ai gătul!* PAMFILE, J. III. *Mă zărie pe gât. Mi s'a pus un nod în gât.* COSTINESCU. *Mi s'a uscat, mi s'a stîrît gătul.* *L-a străns de gât = l-a sugrumat.* | *Gături de rac = cozi de rac fier,* scoase din coajă și servite ca garnitură. Cfr. DDRF. *++ A potrici din gât (pe cinecă) = a-i da să bea îndestul.* *Dacă știai să potricești din gât pe moș Nichifor, apoi eră căl se poate de șagalnic.* CREANGĂ, P. 108. *A o strică la gât = a-și pierde încrederea, creditul.* ȘEZ. IX 148. *A face gât = a se găsi cu cap și a se opune cu vorba (ib. 149); a fi pretențios.* PAMFILE, J. II. *A o luă în gât = a luă asupra și a înărcinare, un lucru; a se pune cu toată răvna la împlinirea unui lucru.* ZANNE, P. II 162. *A-și pune gătul (pentru cinecă) = a-și pune capul, viața chează pentru cineva, a garanta pentru dînsul.* ib., cfr. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *A da de gât pe cinecă = a-l pierde, a-l nenoroc.* ib. 103. (A fi sătal) *păna'n gât:* foarte, peste măsură de mult. *Pănd în gât ești sătul.* PANN, S. I 24, CREANGĂ, P. 122, cfr. ISPIRESCU, L. 161. *A-i sta s. a l se opri (cuiva ceva) în gât:* a nu putea înghiți ceva, a nu se putea împăca cu un gând s. cu o situație. *Îmi stă în gât fericierea lui.* PAMFILE, J. III. *A se țineă (s. a sta, a fi, a se luă) de gât (cu cinecă) = a fi în mare prietșug.* ZANNE, P. II 163. *Căd se luau de gât lupii cu miei de se sărutau.* ISPIRESCU, L. 1.

2°. P. ext. *Înghițitură* (mai ales de vin, de rachiu). PAMFILE, J. II. *Ipate oă babei er-o căteva gături de rachiu.* CREANGĂ, P. 171. *Simion trase*

2°. P. ext. *Înghițitură* (mai ales de vin, de rachiu). PAMFILE, J. II. *Ipate oă babei er-o căteva gături de rachiu.* CREANGĂ, P. 171. *Simion trase*

căteva „gături”. SANDU-ALDEA, A. M. 134; cfr. ȘEZ. IV 17/2. Sorbi un găl. SADOVEANU, S. M. 263.

3°. Boala de găl. Au murit acă doi ani, de găl. SADOVEANU, LUC. VI 98.

IL P. anal. Partea aceea a unor obiecte, care prezintă o asemănare cu gățul omului. Pere cu găl. Gățul cămășii. COSTINESCU. Gățul patului de pușcă. TDRG. || Spec.:

1°. Partea strâmtă și lungă a unei sticle, care se termină cu gura ei, gurtului. ȘEZ. II 229/11. Razele unei lumânări de seau, băgată în gățul unui clondir ce stă în loc de sfeșnic. EMINESCU, X. 41. Un șip de rachiu..., legat la găl. MARIAN, NU. 348.

2°. Partea strâmtă (pe unde se scurge lichidul) la o pălme. Pălmea, leuca sau unia... cu gățul în mijloc. PAMFILE, I. C. 222.

3°. Canalul coșului pe unde iese fumul. Fumul căminelor... se prăbușe îndrărit pe gățul coșurilor. DELAVRANCEA, S. 182.

4°. (La instrumente muzicale) Prelungirea vioarei, cobzlei, ghitarii, pe care sânt strunite cordele. Cfr. H. II 120, IV 57, IX 417, X 262. | O parte a cimpoiului. H. X 262.

5°. Cioculețul, cu care se termină leuca. DAMĂ, T. 11; PAMFILE, I. C. 134.

6°. Parte a morii (neînfinată mai de aproape). II. X 489, XIV 351.

[Plur. gături. | Diminutiv: gătișor s. a. Ni s'a fript gătișorul. TEODORESCU, P. P. 271.]

— Etimologia necunoscută. (Derivându-l din lat. guttur nu putem explica trecerea lui >ă, iar dacă-l derivăm din slav. „gŭlŭ” „înghițitură”, rămâne neexplicată amuzirea lui I. Posibil ar fi ca lat. guttur, păstrat și în derivatele guturalu, gutunar, să fi dat „gut” — care ar putea fi și o formă refăcută din plur. „gŭturi” — care apoi, sub influența cuvântului slav — cfr. gătie) — să fi primit forma găl. În istrorom. cfr. s'a conservat poate forma veche, deși aceasta poate fi și un împrumut recent din croată. gut „gătie”. Cfr. DHLR (276).

GĂȚ s. m. Agneau, cheveanu. — (Saciul-de-sus, comit. Sotnoc-Doboka) Miel, ied. VICIU, GL. [Plur. gătii: nume colectiv pentru miei și lezi mici. VICIU, GL. | ALEXI dă și un adj. găl = murdar (despre porci) — suspect.] Cfr. vițâ.

GĂȚI: GĂȚII: interj. — Onomatopee cu care se alungă porcii. Com. I. PAVELESCU.

GĂȚĂ adv. și adj. invar. Prêt.

I. Absol. 1°. (Despre lucruri) Făcut de tot, isprăvit, terminat, preparat astfel ca să poată fi introdusă, adus în stare de a putea servi în tot momentul. Dimitrașco-voed au făcut țerani în să-i taie pe toți boierii din Moldova... și în acei serman aceluș, gata. NECULCE, LET. II 250/11. Lucrurile... nu răsar gata din pământ. DRĂGHICI, R. 50. Mărită-m'ăș și eu biata, Rușele de pat nu-s gata. JARNIK-BĂRSEANU, D. 442. Marfa gata Bani aștoaptă. ZANNE, P. III 401. || Spec. (Despre mâncări, medicamente, etc.) Gătit, preparat (de tot). Seara, când se întoarșeră, gătiră mândrică și fterurică gata. ISPIRESCU, L. 337, cfr. CREANȚA, P. 90. || (În locuții stabile) Haine gata = compărate din prăvălie. Bani gata = numerar, pe și n. Celorțai siimeni... nu le-au dat lefe bani gata, neavând de unde. NECULCE, LET. II 340/11. Or vinde... pe bani gata, ori pe datorie. URICARIUL, II 42/11 cfr. VII 55/11. | Ivit, constatabil, existent. Îl vede azi, îl vede mâni, Astel dorinș-a gata. EMINESCU, P. 260 Pune-o bușă peste alta, și să taie, urtu-i gata! JARNIK-BĂRSEANU, D. 80. Când se deșteptă..., căia zina gata. ȘEZ. V 20/11. (În legătură cu „făcut”) De tot. I-a da coroașă făcută gata. SBIERA, P. 97/11.

2°. (Despre ființe) Pregătit, dispus, ajuns în situația de a putea săvârși ceva. Eu te odăz în tot ceasul

gata. DOSOFTEIU, PS. 44. În vremea aceasta calul eră gata. C. NEGRUZZI, I 69. Ești gata? — Gata, japâne ȘIRAL, CREANȚA, P. 113. || Spec. Imbrăcat, împodobit (de tot). Și-mi edășiu mândră n' portifă, Gata ca a pănășă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 35. | (Neobișnuit, atributiv) A sfârșit tale fu sufletec și gata (= în tot momentul dispus a servi) slugă. THICARIUL, XXIV 446/2.

3°. (Pe) de-a gata = pe nepregătite, pe nemuncite; din plin, dintr'odată, cu totul, întreg. Nu putea atunce să-i plătească de-a gata, ce să-i plătească pe sferturi. AMIRAS, LET. III 127/11. Te-ai născut intru toate pe de-a gata, iar nu... intru lipsă. GORJAN, H. II 170/11. Vino, lupe, de mă mânducă d'a gata! ROMÂNUL GUMENE, I 54; cfr. ISPIRESCU, L. 199. | (A unui, a unui) la gata = când nu mai e nimic de făcut. V'ași ostentit aici întâi, și noi am cenit mai pe urmă, la gata. URICARIUL, XIV 310/2. | A da (pe cineva s. ceva) gata = a isprăvi; a prăpădi; a pune bine. La vârșta de 11 ani, un copil... a dat gata gramatica cu etimologia, sintaxa și cu toate căchicșele ei. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. Le-am dat gata pe toate [măncările] și tot nu m'am săturat. BOGDAN, lb. Mândră... Mă dai gata cu-al tău dor! JARNIK-BĂRSEANU, D. 96.

II. Determinat. 1°. Pregătit, cu toate pregătirile făcute spre a..., dispus în orice moment a..., pe cale de a... [Construcții: a) gata a face s. să faci ceva, b) de facere s. de făcut, c) ț gata spre]

a) Să moritu gata sânt. COD. VOI. 38/2 (= a muri... gata sânt. N. TESTAMENT 1618, BIBLIA 1688). Sânt gata s'alerșe necurații. DOSOFTEIU, PS. 38. Sta gata să se coboară pe Dunăre. NECULCE, LET. II 260/11. Gata să pucească (DRĂGHICI, R. 15), să se desfundă (KONAKI, P. I 111), să te slujeșc (CREANȚA, P. 271), să-mi răspundă (COȘBUC, P. 126), să te prade (ALECSANDRI, P. P. 63/2), să-i cuprinză (ISPIRESCU, L. 100). S'au arătat gata (= dispus) a ne slujă. DRĂGHICI, R. 8. Gata a merge la odna (GORJAN, H. I 4/11), a zbura (MARCOVICI, C. 20/1), a se aprinde (C. NEGRUZZI, I 274), a se jerfi (ALECSANDRI, P. I 135), a-mi da viața (ISPIRESCU, L. 12).

b) Să aibă fiecare sântat apă gata de băut. NECULCE, LET. II 370/11. Eram gata de pornire (DRĂGHICI, R. 23, CREANȚA, P. 274), de plecare (ISPIRESCU, L. 13), de plecat (COȘBUC, P. 13).

c) Eu spre rane gata-s. CORESI, PS. 101. 2°. Gata să... s. a... = cât pe-aci să..., aproape să..., puțin lipsește să... O clipă, două, fu gata să cadă. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 331. Când eră gata a o lovi... ISPIRESCU, L. 5. Eram gata să mor!

3°. Gata din s. cu ceva = pregătit, înarmat, prevăzut cu ceva. Bu că fata e prea lăndră, ba că nu e gata din zestre or din haine... FITTS, SCH. I 105 Să nu te sperii, ci să fi gata cu armul. ISPIRESCU, L. 4.

4°. Gata la ceva = predispus, pregătit, iute. După cum este obiceiul Moldovenilor, gata la jacuri. NECULCE, LET. II 247/11, cfr. 353/11. Grigorie-voed eră om harnic și tare și sumeș și gata la răspuns. id. ib. II 228/11. Îndată-i sare fândără și-i gata la bătaie! [Negativul: ț negăta = nepregătit. Și-i amă-gește, pândă-i apucă moartea negata. VARLAAM, C. 837, cfr. 336/2. Cu greu este celor pușini și negata a sta împotriva celor mai mulți și grișii gata de războiu. X. COSTIN, LET. II 46/11, cfr. URECHE, lb. I 178/11. Fiind negata de a se bate. MAG. IST. I 250/11, cfr. II 29/11. Deși eram negata, am luat un șal și am primit-o. C. NEGRUZZI, I 50, cfr. COȘBUC, X 76/1.] — Din alb. gat, idem (cu -a adverbial).

GĂȚĂ vb. l^{iv} v. găl.

GĂȚĂ s. f. Ruban. Trease. — Panglică sau baciă ce se împletește în capătul coșilor ca să se poată înmoda când se leagă împrejurul capului. Am cumpărat un cot de panglică să-mi fac gata la cosită. ȚARA OLTULUI, III, nr. 23. Când încep

fele a puriă găță e un semn că sînt bune de mîrlat. MARIAN, I. P. ext. Impletitura părului în vârful capului, împodobită cu mîrgelo, panglicii sau flori de tîrg (Bilca, în Bucovina). Com. TOFAN. *Din pîral împodobit fac găță în jurul cămăii pun o floare de lăry precum și trei sau mai multe cordoale.* MARIAN, NU. 288. *De cînd te-ai dus, bătefle, N'am u'ai pus la găt mîrgelye, Nici în deștețe inele, Nici în găt floricele.* SEVASTOS, C. 178_{1/2}. | P. gener. Coada impletită a fetelor. ION CR. II 22. *Muiere, pro legea mea, te iau acuzi de gățe! NÂDEJDE, ap. TDRG. Am o fată, stă cu gățele în cinii acățăță!* (= Plosca) GOROVEI, C. 294. †† A impleți gățe albe = a rămănea fată bătrîna. *Cînd o fată are pîr frumos, nu impletește gățe albe.* SEVASTOS, N. 4_{1/2}. | [Diminutiv: gățeșoară s. f. SARACIU GĂȚISOARE, De-acum nu mai poartă floare. ION CR. II 217, cfr. SEVASTOS, N. 132_{1/2}.] Cfr. găt și (șu)viță.

GĂȚAR s. a. *Bricole* - Cureaua lată (de la hamuri) care trece pe după gătul calului, numită și: apătar s. grebănar. DAMÉ, T. 50.

— Derivat din găt, prin suf. instr. -ar.

GĂȚEALĂ s. f. 1°. *Prăparativ*. 2°. *Toilette*. 1°. (Rar) Pregătire, preparativ. Și ei [încercară] prin carăte, și prin cară ce au avut tot (că aveă toate gățelele mai dîmîneu). MAGAZ. IST. IV 58_{1/2}. 2°. Îmbricarea s. împodobirea cu haine (frumoase), dichisoidală, toaletă. *Căți săraci am puteă face fericiți... cu o gătenală de bal?* C. NEGRUZZI, I. 253. *O priver aruncată în troncuț asupra... lucrurilor de găteală și de îmbrăcăminte.* ZAMFIRESCU, R. 169. *Numai pentru găteala ei trebuia pînă înși să fie la curte mai mulți croitorii.* SBIERA, P. 133_{1/2}. | Spec. *Găteala miresei.* ȘEZ. III 184_{1/2}. *Găteala mortului.* MARIAN, I. 67.

[Plur. -teți].
— Derivat din găt, prin suf. subst. -eală.

GĂȚEȘ s. a. și m. *Bois mort*. - Nuiă s. creangă uscată și sobolre, întrebuintă pentru aprătutul focului, vreasă, cfr. hreașă, smicea. ȚARA OLTLULUI, III 24, ȘEZ. IX 150, CREANGĂ, GL. PAMFILE, I. II. *Aduse găteșe uscate demprejur de beserocă.* MOXA, 380_{1/2}. *Găteșii... băgă în foc.* idem, 354_{1/2}. *O pătură de găteșă.* I. IONESCU, C. 236. *Foc (MARIAN, I. 220), mulfime (SBIERA, P. 67_{1/2}) de găteșe. Cum pârde de frumos găteșele!* CREANGĂ, P. 130, cfr. 283. *A pus ea mîna mîcar pe un găteș.* COȘBUC, P. 105, cfr. FUNDESCU, L. P. 42_{1/2}. *Donă găteșă pusă cruce.* BREBENEL, GR. P. | Spec. (Bran, în Transilv.) *Găteșii prepeleacului* = clinchirurile lui, ramurile scurte, care servesc de cuier.

[Plur. -teșe (-teșe IONESCU-BOTENI, S. N. 41, 95, dial. -teșji) și -teșji. | Diminutiv: găteșior s. a. GRAUL, II 26, cfr. găteșii.]

— Pare a fi derivat din slav. gatz „fașine” (cfr. polon. gac „legătura de vreascuri”). Cfr. gat, zăgaz.

GĂȚEȘIL s. a. 1°. *Ramilles*. 2°. *Fauvette (Sylvia atricapilla)*. 3°. *Mets (de bergers)*.

Diminutiv lui găt (derivat prin suf. -el).

1°. Găt (mie. | Fig. Nume de batjocură pentru băieți și oameni pierpicăți, care vreau să facă pe sfoșoi: *Ține-ți gura, măi găteșil!*) ȚARA OLTLULUI, III, nr. 24.

2°. (Ornit.) = pitalice, numit astfel fiindcă se ascunde printre găteșe. MARIAN, O. I 304, 314, ȘEZ. II 24_{1/2}.

3°. (La plur.) *Găteșele* = mîncare ciobănească (cfr. ȘEZ. II 228_{1/2}), făcută (la foc de vreascuri) din urdă dulce și zăr (ION CR. III 219), un fel de jintuit (PAMFILE, I. C. 35).

GĂȚEȘIȘOR s. a. v. găteș.

GĂȚENIE s. f. v. găt.

GĂȚI vb. IV^a. I. 1°-2°. *Préparer*. 3°. *Purer*. II. *Achever*.

A (se) gătii însemnează: „a (se) face gata”. (Astăzi înlocuit adesea prin cuvîntul nou „pregăti”).

I. 1°. A (se) pregăti, a (se) prepara, a (se) ținea gata. *Trans. Au gătii dicănuț cel mare și s'au atrins toată boierimea.* NECULCE, LET. II 153_{1/2}. *Păritul [trebuie să aibă vreme] ca să-și gătească dozețele sale.* PRĂVILA (1814), 10, cfr. 9. *Stăia își gătește cununi de flori.* KOGAZI, P. 38. *Au gătii caiete, condică nouă.* C. NEGRUZZI, I. 7. *Ștefan... își gătește... săgeata.* ALECSANDRI, P. I 35. *Primejdiile pe care și le gătește baba.* EMINESCU, N. 21. | Spec. A echipa. *Porni... în capul unei oștiri ce gătește.* E. VĂCĂRESCU, IST. 251_{1/2}. | Refl. *Dimițășco se gătește pre taină să prînză în Brăncoveanu.* NECULCE, LET. II 334_{1/2}. *Începă a se gătă de călătorie (DRĂGHICI, R. 60), de războia (BALCESCU, N. V. 49), să plece (ODOBESCU, III 74_{1/2}, COȘBUC, P. 70). And' oți le gătești să vii... în Basarabia.* C. NEGRUZZI, I. 62. *Ce oșor se gătește!* Id. I 58. (Fig.) *Se gătește de drum:* e aproape să moară. ZANNE, P. VI 100. | (Adesea, spre a indica momentul cînd cineva vrea să facă ceva) A fi gata să... *Cînd se găteă a-l strici cu piciorul, tînușele zise: „Cruță-mi viața”.* ISPIRESCU, L. 44.

2°. Spec. (Despre mîncări) A prepara (la foc). *Trans. și absol. Gătitu-te-afă ceăă bob fier, găluște... și cîrăre?* CREANGĂ, A. 10; cfr. ISPIRESCU, L. 22, SBIERA, P. 252_{1/2}. *Cum a deprins să gătească, n'a mai ieșit de la buclărie.* SANDU-ALDEA, A. M. 47. | Spec. A fierbe. *Bureți... fripiți, gătești și murați.* H. II 45. *†† A gătii caiea o păpară: a-i pregăti ceva rău.* ZANNE, P. IV 65.

3°. (Despre oameni) A (se) îmbrăca frumos, a (se) împodobi, a (se) dichisi, a (-și) isprăvi toaleta. *Se găteă la opîndă.* C. NEGRUZZI, I 60, cfr. COȘBUC, R. 17, THEODORESCU, P. P. 164. *Fleacăți gătești frumos, ca în zi de sărbătoare, foiau prin sat.* CREANGĂ, A. 123. *Pe Ileana și-o găteă Cu pefeală de mireasă.* ALECSANDRI, P. P. 289_{1/2}. *Necastă gătii bine.* ȘEZ. I 71_{1/2}. *La găt te-oia găt.* SEVASTOS, N. 14_{1/2}. *Se găteă fata... ca fel de fel de podoaă.* SBIERA, P. 212_{1/2}. *Muiere negătii!* *Ca o tîngire nepoată.* ZANNE, P. II 299. | P. ext. (Complemental nu mai e omul, ci podoaă) A potriv. *Spune la dalea... Să-și gătească peana bine.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 40.

II. 1°. Intrans. (construit cu de și cu) și trans. (complemental e un lucru) A termina, a sfârși, a isprăvi, a mîntui; a înceta, a conteni. *Mos Nichifor... își gătește de bunt luleaua.* CREANGĂ, P. 132; cfr. 5. *De ce nu gătești o vorbă, de tot începi alta?* N. REY, R. I 66. *Pîntea a gătii cu toate.* RETEGANUL, TR. 50_{1/2}. *Pădurea nu se mai gătește.* ȘEZ. I 5_{1/2}. *Au gătii... de vorbit.* SBIERA, P. 71_{1/2}.

2°. Trans. (complemental e o ființă; uneori complinit prin „de zile”) A da gata pe cineva, a-l dovedi, a-l nimici, a-l omori. *Accea însă în care te intruce și cu care te-a gătit, este danful.* C. NEGRUZZI, I 61. *Să-mi mă deie un ciomag, mă gătește.* ȘEZ. I 266_{1/2}, cfr. VII 127. *Pîn'acă eră s'o gătească de zile.* SBIERA, P. 136_{1/2}.

[Sf: gătă vb. I (conjugat gat, gătii etc., mai rar: găt, gătii POMPLIU, R. 75_{1/2}), în texte vechi și: gătze, gătferi, etc. PSAL. SCH. 246, IORGA, D. R. 101, VARLAAM, C. 34, 41, 371, DOSOFTEI, PS. 41, LET. I 181_{1/2} II 338_{1/2}, etc. Astăzi, gătă se întrebuintează mai ales în Transilv., unde, pe alături, gătii se întrebuintează numai în înțelesul I, 2°. Găsim chiar amănunț formele în aceeași frază, d. e. *Căt s'a gătă* (= isprăvește) *semănatul cel de primăvară, înaltă trebuie început a gătii* (= prepara) *pămînturile lebe de toamnă.* ECONOMIA, 27. *Dacă tu-i aveă norocul să nu gătească* (= sfârșesc) *demnăcut și apa, nu te voi mînduc; dar dac'oia gătă, le mînduc.* EMINESCU, L. P. 195.] Exemple: ad I 1°. *Domnul în cer gătă acouănu s'ia.* PSAL. SCH. 333 (= gotovi CORESI, PS.). *Gătă*

(= făcă) *potu de o/a/șpeți*. CUV. D. BĂTR. II 192. *Impărăția ce-i gătită toată*. VARLAAM, C. 22. *Va fi gătitând arme*. PRAVILA MOLD. 171. *Băzboian... asupra Romanilor gătit*. CANTEMIR, HR. 81. *Au gătit și despre partea Leșilor tot mare*. AXINTE URICARUL, LET. II 153. *S'au pornit cu oaste bine gătită* (= echipată). SINCAL, HR. 139. *Șă gătită pârșinșii să-i însoare*. DOSOFTEIU, v. s. 137. *Se gălează de sună!*. NECULCE, LET. II 427. *Cfr. BUD, P. P. 13. I-au dat țire să se gătece*. AXINTE URICARUL, LET. II 135. *Gătași-că la răboiu*. MARCOVICI, C. 120. *Toți Țigarii să se gata*. ALEXICI, L. P. 293. *ad II 2°*. *Va gătit niște bucate și le va găti pre furis*. PRAVILA MOLD. 58. *ad I 3°*. *Te văd gătită bine*. SEIERA, P. 56. *cfr. SEZ. II 18. JARNIK-BĂRSEANU, D. 424. DOINE, 14. HODOȘ, C. 84. Mery să mă gat* (= să-mă isprăvesc toaleta). RETEGANUL, P. III 9. *cfr. MARIAN, I. 129. JARNIK-BĂRSEANU, D. 446. ad II 1°*. *Meglerii gătară* [boscorică]. DOSOFTEIU, v. s. 90. *Au gătit lucră*. CALENDARIU (1844), 71. *Gătași cu minciunile*. TICHENDEAL, P. 55. *S'au gătit făina'n sac*. GOGA, C. P. 29. *Aș închină... Până vinul s'ar găti*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 137; *cfr. TEODORESCU, P. P. 151. DOINE, 140. Gată de cină*. MĂNDRĂSCU, L. P. 23. *ad II 2°*. *Și mi-a măncat viața, Că tot așa mi-a cănat*. Până ce m'a mai gătat (Bucov.). MARIAN, O. I, 25. *cfr. RETEGANUL, CH. 126. Derivate: gătare s. f. Deraptate și giudeșiu gătare scannului tău*. PSALT. SCH. 288 (= gotovire CORESI, PS.); gătire s. f. *Vor ieși cu gătire multă*. BIBLIA (1688), 10. *Gătul și gățirea lui Șerban eră să fie el împărat*. NECULCE, LET. II 250. *Ad* *șăcăt gățire, stringând multime de oaste*. DIONISIE, C. 164. *Mare gățire*. MAGAZ. IST. 103. *Gătirea vinului* (ECONOMIA, 167). *de răboiu* (E. VĂCĂRESCU, IST. 255/56), *de botăz* (BARAC, T. 6), *de îngropăciune* (ISPIRESCU, L. 253). *Doamne... într-o frumoasă și bogată gățire* (= găteală). I. NEGRUZZI, III 163; *gătăt s. a. Au răpit toată bogăția, banii, caii și scutele cu tot gătutul împăratesc*. SINCAL, HR. I 144. *ad 2°* *gătătură s. f. Eă ocașu gătături* (= mănăcri, bucate) *de ospăț pe masă*. IORGA, S. D. XII 212. *cfr. LB. I*; *găteală s. f. = progătire*. *Toate gătețiile spre a miza răboiuu le făcuse*. P. MAIOR, IST. 2. *Găteții, să se facă năuă*. SEZ. IV 199. *ad 197/1*; *(de la part. gătît, diminutivul) gățel, -eă adj. = dichisit frumos*. MARIAN, D. 268, PĂRVEȘCU, H. 72.]

— Derivat din gata (cfr. alb. *gatuari*, idem).

GĂTIN † s. a. *Chaine*. — Lanț. *Sfântul Parasurat* să bucură de lanțu ce de gătinuri de aur, cum zic la noi lefșuri și engulfuri. DOSOFTEIU, ap. TDRG.

— Din lat. *catena*?

GĂTÎȘOARĂ s. f. v. *găță*.

GĂTÎȘOR s. a. v. *găt*.

GĂTÎȚĂ s. f. v. *gătjele*.

GĂTÎȚEL. — *kă* adj. v. *găti*.

GĂTLĂN s. a. v. *gătjele*.

GĂTLĂN s. m.

1°. (Ornit.) = cocostăre H. XII 287; *cfr. III 386*, PAMFILE J. II (: „pasăre de gărlă”), numit și: băltan, ceapur, stărc, stărc-eorușiu (*arșos cine-roș*). [S]: găltan s. m. = băltan. MARIAN, O. II 334.] 2°. (Bot.) O plantă. PAMFILE, J. II.

— În înțelesul 1° pare a fi rezultat din *băltan* (v. c.) prin apropiere de cuvântul *găt*.

GĂTLĂNÓS. — *oănă* adj., **GĂTLĂKĂȘ** s. f. v. *gătjele*.

GĂTLĂȘ s. a. *Gospin*. *Gorges*. — Partea interioră a gătului cuprinzând faringele cu esofagul și laringele cu traheea. (De oare-cu poporul nu cunoaște anatomia gătului, în limbă se confundă cuvintele referitoare la diferitele părți ale lui; și celo

mai potrivite corespondente românești pentru termenii tehnici sânt: faringe = gătlan, laringe = gătjele, esofag = înghițitoare s. gătîță, traheea = răsuflătoare s. beregată.) *Li-s gătjele s'au ucate*. DOSOFTEIU, PS. 21; *cfr. 35. Gătjele tău s'au încolțit adovăruși*. MINEULI (1776), 164. *Grăpă deschisă, gătjele lor*. N. COSTIN, LET. II 26. *Gătjelejurile căsocate*. URICARUL, I 69. *În deci cea plosci burduhoasă și-și răcoarește gătjele*. C. NEGRUZZI, I 245; *ad I 90, (gătjele)* II 123. *Ne sfărâșă gătjele de seta*. CREANGA, P. 207; C. 23, 242. *Toate lighioanele cu găturiile întinse se plănseră că li e'a opărit gătjelejurile*. ISPIRESCU, L. 350. *Își dresă gătjele și începă a pocosi*. PANN, S. II 15. [†] (Kar) P. ext. Înghițură (cfr. *gătî*, 2°). *Jupân Iliă înceapă să se plimbe cu o tătă plină cu cin în mână, împărșind câte un gătjele fiedărui jucăuș*. BOGDAN, ap. TDRG. [Plur. *Je-juri*, (rar) *Je-je*.] [†] *gătjele s. a.* (rar) *gătjeală s. f. Cu cuffu' la gătjeală*. JIPESCU, O. 140. | Alte forme: (Mold.) *gătîță* = *gătjele*. PAMFILE, J. III. *Chiuian... până mi se ucă gătjele*. ALEXANDRII, T. 38. *Cu beregata (gătjele) se face de urți*. LEON, MED. 97. *Gata să-i taie gătjele*. ION CAR I 103; *cfr. RUSSO, S. 26, MARIAN, O. I, 386; (ex paleosl. gartani) gartan* † s. a. *Cu lary gartan a înghiți*. CANTEMIR, HR. 19. *Prin glasul fără articule din piept și din gartan acesău să clocoți*: r, r, r. Id. 175; (†) paleosl. *gralo*, *cfr. gărliă, gărliciu*: (Transilv.) *gărlan s. a. LB. VICIU, GL. Gărlan de lup*. ZANNE, P. II 749, gătlan s. a. *Parcă i'a suflat cu gartan de lup*. ZANNE, P. II 749; († bulg. *grklian*) *gărlan s. a. DICT. cu variantele: (Ban., † bulg. grklian, sârb. grklian) gărlan s. a. VICIU, GL. gărlan*, s. a. CIHAC, II 116, gărlan = trahea LB., *gărlan* † = guttur s. a. ANON. CAR.; (cfr. coh. hltan) *gătlan s. a. LB. († găt) gătlan s. a.* (Transilv. și Mold.) VICIU, GL. *Gătlanul sau gătjele de cucoveci*. MARIAN, O. I 200. *Mi-e de gătlan, Că făceam un fluieran*. Ib. I. 218. *Parcă i'a suflat cu gătlan (gărlan) de lup!*. ZANNE, P. II 749. *Gătlanul lor, mormântul destupat*. M. COSTIN, ap. GCR. I 206. *†* (+ tulpina onomatopoeică *garp*, foarte răspândită în limbile române, *cfr. MEYER-LÜCKE, R. Wb. nr. 3685*, *cfr. și arom. gărlan*) (Hatej, în Transilv.) *gărgăloț* = *gătjele*. REV. CRIT. III 155, *gărgăloț*. *Gărgăloț de lup* = *gătlan de lup*. MARIAN, (la Moși) *gărgăleacu* = *gătjele*. FRÂNCU-CANDREA, M. 100. | Derivate: *gătlanós*, -oasă adj. (în expresia) *prun gătlănos*. H. IV 83, *gărlănos*, -oasă adj. (în expresia) *măr gărlănos*. H. XI 325, (cfr. bulg. *garleto kruvia* = un soi de pere cu găt lung). | Formație spontană (din *gărl(e)an* † + *nod*) *gărgăloț*, *gărlăciol s. a.* (Ban., Mehedinți) = mărul lui Adam. GR. BĂN., N. REV. ROM. (1900), 86.]

GĂTÓS. — *oasă* adj. *À long cou*. — Cu gătul lung s. gros. *Lebălia gătoasă*. ALEXANDRESCU, M. 403. *Mi-a dat Dumnezeu să om...* *Trei gărđuri cu cai gătoși*. SEZ. IV 14. | Fig. *Cerbicos, infumurat, pretențios*. PAMFILE, J. II.

— Derivat din *găt*, prin suf. adj. -os.

GĂTUI vb. IV⁰. 1°. *Étrangler*. 2°. *Avaler* (un liquide).

1°. A strânge pe cineva de găt, a-i suci gătul, a sugrumă, a suguma. SEZ. III 89. *BUGNARIU, N. S'au gătuș, să-i sucească gătul cu un puin de vârb*. SLAVICI, N. II 276. *La 1716 Ștefan-vodă eră gătuit*. IORGA, C. I, I 100. *Gătindu-și gătăuț turma 'n-troacă*. CONTEMPORANUL, I 686. *Cât pe ce erai să mă gătui*, *jupăneșică*. CREANGA, P. 20; *cfr. (gătuiască)* 115.

2°. A da pe găt, a bea. *Uit-te, bejușul l-a gătuit* [*șipul cu rașniu*] *pe jumătate*. NĂDEJDE, ap. TDRG. [Derivate: *gătuire s. f.*; *gătuit, -ă* adj. (și fig. = cu gătul strâmt *Sticle gătuite*. IOBESCU-BOTENI, s. N. 103), *gătuit s. a.*; *gătulăuț s. f.*; *gătăuțor, -oare* adj.; *gătătuță s. f.* (fiind vorba de un drum) =

cotitură, întorsătură. *Intr'un colț al pozei ce alunecă într'o gădătură de vâlcă, un nor gros de pulbere se iese.* SANDU-ALDEA, D. P. 56.]

— Derivat din gât.

GĂTUALĂ s. f. v. găful.

GĂUN s. m. (Entom.)

1°. (Munți-apusenii și Bihor) = gărgăun (Vespa crabro). LB., MARIAN, INS. 201.

2°. (Transilv., după băzătul asemănător la amândouă insectele) = băzăun, *Găunul* — cel mai mare între băzoi. Ib. 195.

[Cu suf. augment. (ad 1°) găunoiu s. m. = viespe mare, tăn. POMFILIU, HIR., cu alt suf. găunéu = tăn. VAIDA. | Diminutiv: (Țara-Oașului) găunăș s. m. CDDE. nr. 718.]

— Din lat. *cavo, -nem („care face scorburi” din *cavare*). ZEITSCHRIFT, XXVIII 618.

GĂUN† subst. Creuz. — Partea scorburoasă, goală sau secă a unui obiect. *Lovea în piatră cu cio-cannul, auzi găun.* DOSOFTEU, ap. TDRG. [S]: (astăzi, în Bucovina): găună s. f. = o botiică mică în pământ care are forma unei jumătăți de cub de apă. MARIAN; cu augmentativul: găunoiu s. a. = găună mare. id.]

— Din lat. *cavo, -nem „gaură” (din *cavus*, -a, -um) ZEITSCHRIFT, XXVIII 618.

GĂUNĂ s. f. v. găun'.

GĂUNĂS s. m. v. găun'.

GĂUNĂTURĂ s. f. v. găvâni.

GĂUNÉU s. m. (Entom.) v. găun'.

GĂUNI vb. IV°. Creuser. — Trans. A găuri, a face o gaură într'un lemn. MARIAN, LH. § Refl. A se găuri, a deveni lemn. ALEXI. [Derivate: găunire s. f. *Părțile lătului... apă sânt de îndesate... cât nu au vreo găunire.* ECONOMIA, 5.]

— Derivat din găun'.

GĂUNOIU s. m. v. găun'.

GĂUNÓS, -OĂSĂ adj. Creuz. — Găurit pe din lăuntru, gol, scorburos, sec, desert pe din lăuntru, lipsit de miez (mai ales despre lemne scorburoase s. mâncate de insecte și despre măsele stricate). [Jărtăvnicul] *găunosă, de scânduri l-au făcut.* BIBLIA (1688) 67_{1/2}. *Movila* (TORGA, S. D. VI 45, UR-CARIUL, XX 143_{1/2}), *coasta munților* (CANTEMIR, IST. 140), *piatră* (MAG. IST. V 138_{1/2}), *măsea* (PISCUFESCU, O. 310), *țulpina* (ODOBESCU, I 167_{1/2}), *răchită* (MARIAN, SE. II 62), *alună* (LM.), *nucă* (DDRF.) *găunosă. Un stejar foarte înalt și găunos (buturos).* TICHIUDEAL F. 128. *Un lemn budăgănos (găunos).* id. Ib. 392. MAT. FOLC. I 539. *Unde te duci, strămbule? Ce mă ntrebi, gănosule?* (= Fumul și coșul). GOROVEI, C. 161. *Pe d'asupra frumos și în vădstru găunos.* ROMÂNUL GLUMET, I 40_{1/2}.

— Derivat din găun', prin suf. adj. -os.

GĂUNOȘĂ vb. I°, **GĂUNOȘĂLĂ** s. f. v. găunoși.

GĂUNOȘI vb. IV°. Creuser. — Trans. și refl. A face găunos. *Boala sfinției... smacină casele și găunoște temelia zidirii.* PISCUFESCU, O. 111. [S]: *găunoșă* vb. I°. DICT. | Derivate (rare): găunoșire, găunoșare, găunoșală, găunoșie s. f. DICT., găunoșitură s. f. *Găunoșitură munților.* CANTEMIR, IST. 140. *Este o piatră găunoșă a căreia găunoșitură, iar ea neagră ofumată.* MAGAZ. IST. V 138_{1/2}; *găunășătură s. f. În trunchiul bătrânului copac, într'o găunășătură este portrețul.* CARAGIALE, N. F. 143_{1/2}]

— Derivat din găunos.

GĂUNOȘIE s. f. v. găunoși.

GĂURĂ s. f. Trou. — Deachițatură (făcută) într'un corp, (Mold.) borta, cfr. găun(ă), scorbură (=gaură într'un copac), vâgăună (=gaură adâncă între dealuri s. munți), groapă (=gaură în pământ), cfr. babă (II, 5°), găscă, peșteră (=gaură adâncă în stânci), vizuină (=gaură făcută de animale, servindu-le de cuib), lacună (lipită într'o operă intelectuală). *Gaura* so face, se dă (în ceva) s. se sfredește; se deschide, se închide s. se astupă. *Rătăcindu-să prin munți și vătoare și gaurile pământului.* DOSOFTEU, V. S. 4. *S'au deschis gaurile Ocheanului celui adânc.* N. COSTIN, LET. I 46_{1/2}. *În coastele munților... gauri se văd.* CANTEMIR, IST. 149. *Fluierul cu șase gauri.* TEODORESCU, P. P. 255°. *Gaura acului, a cheii; a urechii;* pentru cerce, a carului = anus, a șarpelui, cfr. găoază. | P. ext. *Băgă degetul în gaura indului.* IPIRESCU, L. 26. | Spec. (În toponimie) Vale adâncă și prăpăstioasă între munți, cfr. cuv. D. BĂTR. I 25 (și în Buccei o Gaură). † A se ascunde în gaură de șarpe = în locul cel mai ascuns unde nu-l cu puțină a intră, a pătrunde. *Să-l aducă chiar din gaură de șarpe.* IPIRESCU, L. 81. *A face gaură (s. borbă) în cer* = (ironic) a face ispravă mare, un lucru neobișnuit. *Doar nu s'o face gaură în cer, d'om intră!* IPIRESCU, L. 50, 12. *A sufla pe gaură* = a nu avea cheia ușii și, prin urmare, a nu putea intră în casă. ZANNE, P. III 166. *Tot cuiul își află gaura* = tot salul își află petecul. ZANNE, P. III 216. *Jocu 'n gaură.* PAMFULE, J. III 300. | Poziția arșicului cu partea concavă în sus (în opoziție cu „om”). | Fig. Locuința proastă, infundătură, bașcă, bordeia. *Să te duci în bății la scie și să te văre'n vreo gaură mucegăită.* SLAVICI, N. II 315.

[Plur. găuri, (vechii) gauri DOSOFTEU, PS. 353, 478, v. s. 8, BIBLIA (1688), 204, LET. I 320_{1/2}, II 55_{1/2}, 439_{1/2}, chiar și ALECSANDRI, P. II 297 (în rimă). | Diminutive: găură, găurică s. f. *Fluierul... are altele găurice.* ION C. I 5. *Cămară... La poale cu găurice.* MARIAN, SA. 26. *Băgă mână 'n găură.* MAT. FOLC. 185. *În găurice* = un fel de joc de copii. PITIȘ, N. REV. R. I 234; găurice s. f. *Găuricea care piștează.* CANTEMIR, IST. 157. *La urană... trebuie lăsată o găurice.* ECONOMIA 206. *Să faci... o găurice.* MARIAN, SE. II 233. *Băgă cheia în găurice.* MERA, L. B. 148, găurită s. f. (Țara-Oașului) CDDE nr. 720. | Augmentativ: găuriloa s. a. | Alte derivate (rare): (Ban.) găuricioș, -oasă CDDE nr. 720, găurós, -oasă adj. = cu găuri, plin de găuri, poros, găunos. *Un lemn putregănos... la mijloc găuros.* CĂTANĂ, P. B. III 64; găurós, -ească subst. = nume ce se dă de către locuitorii de la șes celor de pe văile dealurilor s. munților; cfr. muntean, vâlean. Com. I. PAVELESCU.]

— Din lat. *cavula, -am (din *cavus*, -a, -um, cfr. lat. *caulac*, -arum).

GĂURĂS s. a. 1°. *Alina.* 2°. *Planchette trouée* (de métier à tisser). 3°. *Face en terre* (à fond troué).

1°. Sulă cu care se face găurile la opinci. PAMFULE, I. C. 45, cfr. VICIU, GL.

2°. (Transilv.) = Iopățica (cu găuri, care intră în amnarul războiului de țesut). VICIU, GL. [Cu alt sufix: găureacă s. f. PAMFULE, I. C. 274. (= tindelică) MARIAN.]

3°. Vas de lut, cu fundul găurit, răvar. PAMFULE, I. C. 392.

— Derivat din gaură, prin suf. -ar.

GĂURĂS s. f. **GĂURĂS**, -EANCĂ subst. v. gaură.

GĂURĂNCĂ s. f. v. găurar (2°).

GĂURI vb. IV°. Trouer. A face s. a da o gaură, cfr. borta, găuni, sfredeli, scobi, perforă. *Găuri-cu nasul.* BIBLIA (1688), 381. [Lămbriul rod în lăuntru măsele, și de multe ori găurice sau sfredele. CALENDARIU (1814), 171_{1/2}. *Baba găurice stâncă.* EMI-

NESCU, N. 23. *Găuri fundal desaglor.* RETEGANUL, P. V 78/10. *Pictura gurește piatra.* ROMÂNUL GLUMET, I 117/1. *A găuri urechile (pentru cercei).* | Refl. A se face o gaură (în haine, prin ureze). *Hainele se găuresc.* BIBICESCU, P. P. 117. *[Opinecă] dacă îi-i găuri, Cu mătase te-oiu cărpi.* DOINE, 49/1.

[Și: îngăuri vb. IV^a, (Ban.) îngăură vb. I. (Prez. -gaur și -gaur) A intrat... dracul [în corabie] și a început a o îngăuri, a face la găuri ca s'o innee. H. IV 96. *Fluiera... se îngăură cu burghia.* LIUBIANA, M. 112. *Se îngăură urechile copiilor.* MARIAN, N. 421, cfr. SE. I 104. | Derivate: (în)găurit, -ă adj. = în care s'a făcut o gaură, cu gaură s. găuri. *Toate lucrurile mi se arată găurite.* CREANGĂ, P. 242. *Cury boabele de porumb dintr'un sac găurit la fund.* MEHA, L. B. 275. *Cu vas găurit apă nu vei scoate.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 174. *Lingura... o are îngăurită la fund, astfel că zercul se scurge.* H. XI 275; găurire s. f.; (în)găurit a. s. *De tăiat, de-ngăurit.* ȘEZ. IV 156/1; (rar) găuritoră a. f. = perforat. ANON. CAR. I.M.]

— Derivat din gaură. Cfr. zgăură.

GĂURICĂ, GĂURICE s. f.

GĂURICION, -OASĂ adj. **GĂURIOU** s. f. } v. gaură.

GĂURÓS, -OASĂ adj. **GĂURÓTA** s. f. }

GĂUȘEL s. m. *Coquille* (de limaçon). — (Transilvania) Ghiocelul sau casa melcului. MARIAN.

— Derivat din *gauă (< galla, cfr. găoace).

GĂVĂD s. m. sing. v. gavăt.

GĂVĂDUNĂ s. f. v. yăgăună.

GĂVĂN s. a. și m. I. *Creux* (de cuiller, de main, etc.). H. 1°. *Écuille* (en bois). 2°. *Cuiller*. 3°. *Platacu* (de balance). 4°. *Manche* (de quenouille). 5°. *Fouloir*. 7°. *Vallée* (basse et sombre).

I. 1°. Scobitură, cavitate într'un obiect. *Pune jumătate de dram praf de vitriol... în gavanu' albușului.* ap. TDRG. | Spec. Partea scobită a căsuță a lingurii. REV. CRIT. IV 87, PAMFILE, J. II, H. X 146. *Mănușul... i se adărnă de gât un gavan de lingură, ca să nu se dăoace.* ION CR. III 150, cfr. ȘEZ. I 83/100, MARIAN, O. II 52. | Palma mâinii, când o facem ca un cășu. *Cuibări lămurărea în gavanul mănei.* CIOCĂRLAN, P. 41. *Adă mâna gavan!* ADAM, s. 189. | Partea scobită a pipelii, în care se bagă tutunul. Com. LIUBA. | Scobitura în care e așezat ochiul, orbită. *Cu ochii arși de friguri, aădnc cufundați în găvănuri.* SADOVEANU, SĂM. IV 53, cfr. I. P. s. 66. | Jghiabalul mesii de dulgher, în care se țin unelte. DAMÉ, T. 114, PAMFILE, I. C. 122.

II. Obiect scobit a. care prezintă forma unei cavități.

1°. Strachină s. bld mare (PAMFILE, I. C. 392) de lemn scobit (PĂSCULESCU, L. P.), întrebunțat mai ales la țară ca vas de buclărie (H. IX 497) s. pentru prepararea bucatelor pe câmp (H. XI 179), pentru păstrarea sării (MANOLESCU, I. 57), pentru frământarea urdii (H. II 28, cfr. XIV 65), etc. *Mărfuri felurite: doniți... găvane.* CHIRITESCU, CONV. LIT. XLIV, II 659. *Un găvan, o strachină de grâu.* TEODORSCU, P. P. 208/10. *Găvan de asturoia.* Ib. 194. *Inașu un lemn... și făcîu un găvan.* PĂSCULESCU, L. P. 84. † *Păvăl i se umple găvanul* = până nu mai poate răbda. ZANNE, P. II 570; cfr. TEODORSCU, P. P. 296. *A dat Nan de găvan* = a pătit-o; s'a săturat. ZANNE, P. VI 215. | Spec. Cenac, strachină, vas mare, în care se toarnă porțiunea a câțiva soldați; cfr. gamelă. COSTINESCU.

2°. Lingură (mare). *Cu nouă găvană.* GRAUL, I 22. *Ca găvanul mic* (= lingurița). CONTEMPORANUL, III 508.

3°. Disc, toacă, terozie, taler, galcă la cumpănă. *Să strîngea nește negri și încercă gavanul de păcate.* DOBOȘTEIU, V. s. 270/1.

4°. Gânjeiul furcii. DAMÉ, T. 140, PAMFILE, I. C. 11.

5°. (La piouă) Albia în care se pun dimiile sau abana. PAMFILE, I. C. 307.

6°. O parte a morii. H. X 92.

7°. (Top.) Locuri joase cu văi întunecoase, în păduri. REV. CRIT. III 155, cfr. H. X 3. *Pasc oite pe gavan.* H. I 54. (Cfr. arom. *Găvana*, numele unei văi foarte adânci și întunecoase în regiunea Carafierii).

† Anu' și găvanu': despre femeile care nasc în floare an. ZANNE, P. I 5, PANN, P. V. II 108, ROMÂNUL GLUMET, I 10/10.

[Și: (dial., Mold.) *gavain*, căvân. *Cavanul lingurii.* MARIAN, O. II 49. *Căvanul cumpenii.* CUV. D. BĂTR. I 272. | Plur. -vane, -vanuri, (rar) -vani.]

— Pare a fi înrudit cu bulg., sârb. *vagan* „strachină de lemn” (cfr. ceh. *vakon* „disc de cumpănă”), care pare a fi o metaforă din *vassu (cfr. m.-grec. *γᾶσις* „vasculum”, n.-grec. *βᾶσις* „putină”) CIHAC, II 118 (cuvântul există și la Megleniți: *găvană* „farfurie de lemn”). Cfr. *gavanoas*.

GĂVANĂS s. a. *Grenier*. — (Ungurism, în Transilv.) Grânar. *Pentru așezarea bucatelor sânt bune hâmbarele, gădnășurile sau cămările.* ECONOMIA, 57. [Plur. -nașuri.]

— Din ungr. *gabonas*, idem.

GĂVĂNĂT, -Ă adj. *Creux*. — Scobit, căsuț, concav, cufundat, supt. *Marele Vasilie eră... gădnat la tămpile.* DOBOȘTEIU, V. s. 47, cfr. 46. *Locuri gădnate* (traducând pe paleos. *razdoly* = văi). MARDARIE, L. 2982. *Unu' nalt și cocorat și de piept cam gădnat.* ION CR. III 33, cfr. TEODORSCU, P. P. 500; GRAUL, I 54.

— Participial adj. al verbului (ne)ntrebunțat găvănă.

GĂVĂNI vb. IV^a. *Creuser*. — A scobi (făcând un găvan). DICT. [După I.M. și: găvănă vb. I, ne)ntrebunțat, cu derivatele: gădnat, -ă adj. (v. c.) și găvnătară (găvnătară TDRG.) s. f. = cavitate, adăncătură. *Se pătrunde arșicul... din cocosar în gădnătură și se umple cu plumb topit.* ISPIRESCU, ap. TDRG. | Și: (derivat din gădnos) găvănosi vb. IV^a. *Tot pământul este găurit și gădnos.* ap. TDRG.]

GAVANOĂSĂ s. f. v. *gavanoas*.

GAVANÓS s. a. *Pol*. — (În Moldova) Borcan de dulceaiță (DAMÉ, T. 74), vas de lut smălțuit (ȘEZ. VIII 92) pentru păstrat untură, sare ș. a., oală de vin. *Patru gavanoase* [de dulceaiță]. I. NEGRUZZI, I 64. *Umple gavanoasul cu vin.* BELDICEANU, SĂM. III 169. [Și: *gavanoasă* a. f. *Să bei vin din gavanoasă.* SEVASTOS, P. P. 281. | Diminutive: *gavanoșel* s. a. = borcănaș. *Gavanoșele cu dresuri.* ALECRANDREI, T. 431, cfr. (gădnosel) CONTEMPORANUL, VI 508.]

— Din turc. *kavanoas*, idem. Cfr. *gavan*.

GĂVĂNÓS, -OASĂ adj. *Creux*. — Găvnat, scobit, cufundat, adăncat. *Gădnosii ochii.* DOBOȘTEIU, V. s. 42 (= adăncăți MINEIUL). | Larg la gură. Com. LIUBA.

— Derivat din *găvan*, prin suf. adj. -os.

GĂVĂNOSÉL s. a. v. *gavanoas*.

GĂVĂNOSI vb. IV^a v. *găvăn*.

GAVAÓN s. m. *Sobriquet donné aux Triganeas*. — Poreclă ce se dă Țiganilor. *Măi țigane, Gavanoas!* MARIAN, SE. 345.

GĂVĂT s. m. sing. 1°. *Poux*. 2°. *Verz*. 3°. *Grand nombre* (d'enfants). 4°. *Loup*.

(Transilv.) Înțelesul fundamental e (colectiv): animal scârbos, țărtoare, jivină scârboasă, gadină, gad. † Spec.:

1°. Parazite, păduchi (de strai). MARIAN, INS. 468. *Este plin de gavel* (= păduchi). REV. CRIT. III 155, VICIU, GL. *L'au rempli gavelul* LIUBA.

2°. Viermi (de rană). MARIAN, INS. 282. *Carnoa e plină de gavel*. LIUBA, cfr. MARIAN, SE. I 256.

3°. Fig. Multime mare de copii. *Atâta gavel de copii!* Are un gavel de copii. REV. CRIT. III 155. 4°. Lup. H. XI 216, V 319. *La lăsatul de sec... nu se scoate gavoaiul afară, că e rău de gavel* (= lup). SEZ. VI 32.

[S]: gavel. | Același cuvânt pare a fi și găvâd (găvodul mare și mic) s. m. = constolațiune Pogazului OTESCU, CR. 17.]

— Din bulg. găved „gradină, sălbătăciune, paraziți” (cfr. polon. *gawiedzi* „copii mici”).

GĂVĂUNĂ s. f. v. văgăună.

GĂVĂZ † s. m. v. cavaz.

GĂVĂZDÍ vb. IV° v. găvozdi.

GĂVET s. m. sing. v. gavăt.

GĂVOAZĂ s. f. v. găoază.

GĂVOZD s. a. Clou. — † Cnin (de fier), cfr. piron. *În mâră* (= mână) și *în picioare ei-mi bătură găvozde*. CUV. D. BĂTE II 46; cfr. VARLAAM, C. 61., 133., II 9., 11. *Încălțăminte de her cu găvozde*. DOSOITEIU, V. S. 18., ; cfr. 68., 119, 136., | (Astăzi, la Moși) *Găvozde* = cuie pentru șindilii. PRĂNCUCANDREA, M. 100. [Cuvântul e atestat numai la plur.; singularul ar putea fi și: *găvozadă*.]

— Din paleosl. *gъvozdъ*, idem. Cfr. văzdoagă.

GĂVOZDÍ vb. IV°. 1°. *Clouer*. 2°. *Presser*; se *pelotonner*.

1°. † Intrans. A bate găvozde în ceva, trans. a fiutui cu găvozde, a șoca, a răstigni, bătând mâinile și picioarele cu găvozde pe cruce. *Scântul zise: „Lasăți-mă neapăsătorii”... și nu-lă găvozdilră, ca-l lăsară slobod*. VARLAAM, C. II 64., cfr. 201., II 9., DOSOITEIU, V. S. 34., 35., 62, 130, 184, PR. 506.

2°. (Azi, în Mold.) Trans. A înghesu, a ghemui, a mototoli, a înfundă, a grămădi, a strămătă (CREANGĂ, GL.); refl. a se ghemui, a se zgui, a se pitula, a se ascunde. [Folse] *Le-ascund, le găvozdesc Prin scorburi, prin canale*. MIREA, C. II 112. *Venerițele, găvozdele una peste alta în scorburi*. CREANGĂ, P. 240. [Privighitorile] *gavuzdite 'n desuiul de anin*. N. REV. R. II 227. *Mireasa... se găvozdește unde poate, numai să n'o găvozdească*. SEVASTOS, N. 333., S'a găvozdit bine = s'a înfundat (cu mâncări). TDRG.

[S]: (ad 2°) gavuzdi, găvâzdi, vb. IV°.]

— Din slav. *gъvozditi* „a bato cu cuie” (înțelesul 2° pare a se fi dezvoltat din „a ghiotni pe cineva, înghesuindu-l”).

GĂVOZÍT. -Ă adj. Bde. — Căscat. A rămas limo-derița de bobă cu gura rânjită și găvozdită, răsând. ION CR. IV 95. Cfr. gă(v)oză.

GAUZDÍ vb. IV v. găvozdi.

GAZ s. a. (Chim.) 1°. *Gas*. 2°. *Pétrole*.

1°. Corp fluid aeriform (la temperatura și presiunea obișnuite). Spec. *Gas de iluminat* (s. *aerian* BARABESCU, V. 149).

2°. Petrol (rafinat). *Gaiță (gaz, petrolu)*. SEZ. III 174.

[Plur. (ad 1°) -e și -uri.] Derivate: *găzós*, -oasă adj. = 1°. de natura gazurilor, cfr. fluid, solid. 2°. care conține gaz. *Apă, limonadă găzoasă*; *gazometru* s. a. = aparat pentru a măsura volumul gazurilor, spec. al celui de iluminat; *găzăr* s. m. = vânzător de petrol. PAMFILE, I. C. 133, J. III.]

— N. din fran.

GAZ a s. *Gas*. — (Invechit) Muselină subțire; cfr. zăbranic. *Cutuși, alușe, citării și gazii de Prussia*. FILIMON, C. II 599.

— N. din fran.

GĂZĂ s. f. 1°. (*Polii*) insecte. 2°. *Bête immonde*. 1°. (Mold., Bucov., pe Someș VICIU, GL.) Insectă mică, spec. insectă din ordinul dpterelor, cu aripi transparente (MARIAN, INS. IX, XII), muscă, băză (CREANGĂ, GL.), *gongăg* (MARIAN, INS. 32), albină lucerătoare (Bucov., com. v. HALIP). *Umble găze, ca puzderii*. EMINESCU, L. P. 125, cfr. SEZ. II 31., IV 116., MARIAN, SE. II 203, D. 196. *Nu ficore găză face miere!* ZANPE, P. IX 622. † Specii: *găză-de-viermi* = viermănar (*Lacrophaga carnaria*); *găză-de-carne* (Bucovina) = muscă-de-carne (*Musca domestica*); *găză-de-vite* (Bucov.) = tăun (*Tabanus bovinus*); *găză-calului* = musca-calului (*Gastrophilus equi* s. *haemorrhoidalis*); *găză-boului* = hălgar (*Neotrupes stercorarius*); *găză-de-miere* s. fosolitoare (Bucov.) = albina (*Apis mellifica*). MARIAN, INS. IX, XII 382, 366, 347, 363, 365, 31, 144, SEZ. II 31.,

2°. (Mehedinți, la plur., sub forma găji s. m.) Li-ghioano. *Acă am scâpat, slod Domnului, de găji așa care se mănăc*. GRAULI, I 9. | (La plur., sub forma găzi) Sărbători rele de lupi ce se țin în Câilegi; în aceste sărbători nu se lucrează de teama lupilor. N. REV. R. (1910), 96.

[S]: *găză* s. f. DIOT. Derivate: ad 1°: Diminutive: *găzule* s. f. BARCIAN, MARIAN; *găzuliță* s. f. *Să curm viața atlor găzulițe nevinoate*. CREANGĂ, P. 257, cfr. MARIAN, INS. IX; *găzută* s. f. lb. 144; cu sufixe neclare: *găzob* s. a. = găză, muscă mare (Straja, în Bucov.). Com. a. TOMIAC, *găzobă* s. f. = insectă care nu zboară, nici nu alegea, ci abia se mișcă (lb. 309, cfr. SE. II 197), cu colective: *găzobenie* s. f. id. INS. X și cu diminutive: *găzobăniță* s. f. id. lb. † ad 2°: *găjulie* (MARIAN, SE. II 194) și *găjulie-tărtoare* de orice fel (insecte, mai ales păduchi, viermi, reptile, etc.) Pentru *ednatul poștelui și pentru alta găjuliță să fie neopriți lăcitorii*. POPOVICI-KIRILEANU, B. 85. *Să nu fie în ea gozari ori găjuliță* (= insecte sau viermi). SEZ. V 4., *Conochistirița și o găjulie*. lb. I 120., S'au adunat toate *găjulițele... unele mai frumoase și mai greșoase decât altele... Găjulițele acele... SBIERA, P. 267.* Ce te scarpini atâta, doar n'ai găjuliță? VICIU, GL., cfr. MARIAN, INS. V, XI, 543, SE. II 194.]

— Etimologia necunoscută. (În înțelesul 1^oe, poate, o formație onomatopeică, ca băză, s. e înrudit cu polon. *giaz* „tăun” BERNEKER, SL. WR. 376; în înțelesul 2° pare a fi înrudit cu slav. *gъzъ*, „scârbos” BERNEKER, SL. WR. 374; în acest caz ar forma un dublet cu hăd și ar fi înrudit cu gad, gadină, gavăt).

GĂZĂR s. m. v. găz'.

GĂZD subst. v. găză.

GĂZDĂ subst. I. *Maitre, propriétaire*. II 1°. *Hôte*. 2°. *Chambre en location*.

I. 1°. (Transilv., adesea atributiv s. predicativ; uneori în opoziție cu „sărac” s. cu „slugă”) Om cu stare, stăpân al unei case și gospodăriei, econom cu dare de mână, gospodar. *Tot satul depărună, 150 de găzde* (a. 1767). IOBGA, S. D. XIII 263. *Găzda bună, mai înainte de acerat trebuie să-și gătească... gura*. ECONOMIA, 47. *A fost odată un împărat, găzid... nu lăndală... boii lui erau cei mai frumoși*. RETEGANUL, P. IV 28., cfr. II 64., III 20., Cine-ă găzid și areu, Toți îi dau bani imprimat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 415. *Decât găzidă păcătoasă, Mai bine slugă frumoasă*, lb. 245. *Mull mă mustră găzdele Că le-am furat vroie*, SEZ. VII 167. *Găzid mare* = chibaur, bogătan. *Badea numai cisme are Și se fine găzid*

mare. RETEGANUL, CH. 20. | *De gazdă (mare)* — din părinți bogăți, din oameni cu stare. *Fata de gazdă mare Tot cu mâna la parale.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 438, cfr. MARIAN, Nu. 36. *Un fecior de gazdă mare.* TÎPLEA, P. P. 22, VAIDA. *Am tot zorit să-l însurăm, găsim una mai de gazdă.* COȘBUC, P. 91, cfr. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 168, 248.

2^a. (Transilv.) P. ext. Stăpân, proprietar. *Se dușe după apă la fântână. Gazda fântânii...* RETEGANUL, P. II 46^{1/2}. *Gazda boilor.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 405.

3^a. (Mold., la origine, în gura unii gospodar care vorbea despre soția sa) Nevastă. *Nu-ți pot da răspuns până nu mi-o-ai întrebă și gazda.* ȘEZ. V 74^{1/2}, cfr. I 49^{1/2}.

II. (Din vremurile când nu existau hoteluri și ospătării; pretutindeni)

1^a. Stăpânul s. stăpâna casei, în raport cu oaspeții săi; cel la care trage s. mâne cineva. *Opera-armașul an mers iar la gazda lui Urechi bogățul, să se sfătuiască.* URECHE, ap. GCR. I 73^{1/2} „Domnul”, lui zise sluga, „gazda intrăbă de nu vezi a cină”. C. NEGRUZZI, I 58; cfr. EMINESCU, P. 114. *La un pahar și-l întinse gazdei.* CREANGĂ, A. 97. *Boțorul de gazdă avea obicei...* ȘEZ. I 6^{1/2}. *Fica gazdei.* Ib. I 8^{1/2}. *Rămâi, om bun, sănătos, C'ai fost gazda lui Hristos!* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 513, cfr. ALECHANDRI, P. P. 160, BUD, P. P. 65. *Șezătoarea se fine...* la gazdă... BREBESNEL, GR. B. *Mai vinocată gazda de hoști de cât înșia hoști, că hoști fără gazdă nimic nu pot urmă.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 182. *Fuce pe gazda casei.* | Spec. *Gazda de județ și ispravnicii.* FILIMON, C. II 72.

2^a. P. ext. (desvoltat din locuțiunile ca: *trag la gazdă* — descind la un gospodar) Locuință provizorie, cameră cu chirie într-o casă particulară. *Au mână nește slugi a în urmu săfântului Nonos, să-i afte gazdă.* DOSOFTEIU, V. S. 52^{1/2}. *Și le dăde tuturor gazde prin curți boierești și neguțătoarești.* NECULEA, ap. TDRG. *De n'ai gazdă n'ai saț, să vîi să dormi la noi.* COȘBUC, V. 74. *Gazda băților:* cel care mânăcă bătăi multe din toate părțile. PAVILE, J. II, cfr. ZANNE, P. IV 298. | (Cu deosebire în construcțiile) *A trage în (s. la) gazdă (la cineva), a primi pe cineva în gazdă, a da (s. așeză) pe cineva în gazdă (la cineva).* Să tragi la gazdă. GHICA, S. XVII, cfr. ȘEZ. I 266^{1/2}, ISPIRESCU, L. 278. CREANGĂ, P. 170. *Trase în gazdă la o casă.* ȘEZ. I 209^{1/2}. *Au luat gazdă la curte, într-o odăie nouă.* BELDIMAN, TE. 388. *Prinsăra gazdă într-o casă.* DOSOFTEIU, V. S. 47^{1/2}. *Dași pe Petra la gazdă undeva.* PĂSCULESCU, L. P. 220. *Am zis către bătrânul pădurar ce ne primise în gazdă.* C. NEGRUZZI, I 245, cfr. ISPIRESCU, U. 38, ȘEZ. I 263^{1/2}, III 71^{1/2}. *Ne-a așezat bunicul în gazdă cu toată cheltuiala lui.* CREANGĂ, A. 25. *Vino'n gazdă la noi.* RETEGANUL, TE. 98^{1/2}, cfr. ALEXICI, L. P. 31^{1/2}.

[O gazdă, gazdei, gazdele, | ȘI (singular nou, din plur. gazde, rar): gazd s. m. Pe gazd Uchemă: „Gazdăle, gazdăle”. TEODORSCU, P. P. 447^{1/2}, cfr. 448, 538^{1/2}, 572. | Femininal și: găzdoaică s. f. *Au murit găzdoaică jupânului socru (n. 1700).* IORGA, S. D. XII 3, cfr. Ib. 120, ECONOMIA, 105, BARAC, T. 33, ODOBESCU, I 86^{1/2}, MARIAN, NA. 253, RETEGANUL, P. II 22^{1/2}, III 5^{1/2}, V 15^{1/2}, VAIDA. *Île mi-i slugă, loș găzdoaică.* MĂNDRESCU, L. P. 159^{1/2}, cfr. TÎPLEA, P. P. 24. *Găzdoaică sănătoasă.* BUD, P. P. 72; (din sârb. *gazdarica*) găzdarică s. f. *Găzdarica casei, făcând din făină...* o turtică. MARIAN, I. 488. *Găzdarica să se fâsească o să vrednică.* LIUBA-IANA, M. 120. Să trînsă gazda cu găzdarica! ALEXICI, L. P. 172^{1/2}. | Augmentativ: găzdoia s. m. *Au luat hăda de găzdoi.* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 181, cfr. BUD, P. P. 12. | Diminutiv: (numai despre feme) găzdiță s. f. *Găzdiță frumoasă, Rămâi sănătoasă!* PĂSCULESCU, L. P. 10; găzdoiară s. f. DICT.; găzduț, -ă adj. — cu dar de mână, cuprins. *În tot Branul obia se mai află două până la trei economii de cite mai gă-*

zduțe, însă și acestea numai apă precum erau cei mai sărăcuți de mai înainte. TURCU, E. 34.]

— Din ung. *gazda*, idem (și cu înțelesul de „nevastă” SZINNYEI).

GĂZDĂC, -Ă adj., subst. *Richie*. — (Transilv.) *Gazdă mare, gospodar cuprins, avut, bogat, cu stare, chibbur.* Adj. *De-ay și bun eu de lucrat, Precum în bun de jucat, Fire-ay putred de găzdac.* BUD, P. P. 54. *Fata săracă Mult lucră în cea găzdoacă.* Ibid. 64, cfr. MARIAN, Nu. 146, DOINE, 112. *Novac cel găzdac.* ȘEZ. IV 10^{1/2}. | Subst. *Dar fata găzdoacului Dă-o'n mână drocului!* MARIAN, Nu. 253, cfr. MĂNDRESCU, L. P. 132^{1/2}, VAIDA. *Lăcomit-am... la septe voci Și-am luat hăda din găzdoaci!* JARNÎK-BĂRSEANU, D. 181. [ȘI: *găzdar, -ă* adj., subst. | Augmentativ: *găzdoaciu* s. m. POMPILIU, BIH. 1010; *găzdoaciu* s. m. JAHREBER, VI 76. | Abstract: *găzdoacie, găzdoacie* — bogăție. POMPILIU, BIH. 1010, MĂNDRESCU, UNG. 75.]

— Din ung. *gazdar*, idem (prin apropiere de sufixul -ac).

GĂZDĂCIE s. f., **GĂZDĂCIOU** s. m. | v. *găzdac.* **GĂZDĂC, -Ă** adj., subst. (g. d.) **GĂZDĂLUI** vb. IV^a v. *găzdui.* **GĂZDĂRIȚĂ** s. f. v. *gazdă.*

GĂZDĂȘ s. m. *Courrier*. — Cel care vestește o informație cuivă (și se îngrijește de gazdă). *Mirde trimite înainte gazdăși (conacii), co să-i vestească apropierea.* DACIA LIT. 37, cfr. I 37.

— Derivat din *gazdă*, prin suf. -aș.

GĂZDĂȘĂG s. s. *Train de maison riche bien administrée*. — (Transilv.) *Bogăție*, (constând în) bunăstare gospodărească, economic de om cuprins (cfr. *găzdoacie*). *O casă în jurul căreia mai vedeam de-ale găzdușăgului.* RETEGANUL, P. III 82^{1/2}. [ȘI: *găzdușag* s. a. = gospodărie. VAIDA. Măndră, ochii tăi dinșag Nu-s făcuți a găzdușag. MĂNDRESCU, L. P. 131^{1/2}; cfr. BUD, P. P. găzdușag s. a. = gospodărie. BARAC, ap. TDRG. | Cu alt sufix: *găzdușie* s. f. *Găzdușie...* stare bună. RETEGANUL, P. III 82, cfr. DOINE, 38^{1/2}.]

— Din ung. *gazdaság*, „bogăție”.

GĂZDĂȘIE s. f., **GĂZDÎȘĂG** s. a. v. *găzdușag.* **GĂZDÎȘOARĂ**, **GĂZDÎȚĂ** s. f. | v. *gazdă.* **GĂZDĂOICĂ** s. f., **GĂZDĂOIU** s. m. | v. *gazdă.*

GĂZDUÎ vb. IV^a. *Hilberger. II. 1°. Loger. 2°. Faire le ou agir en maître.*

I. *Trans.* A primi pe cineva în gazdă. *Acel croitor mă găzdui cu destule îngrijiri.* GORJAN, H. I 113; cfr. E. VĂCĂRESCU, IST. 261^{1/2}, C. NEGRUZZI, I 219, ȘEZ. I 113^{1/2}.

II. *Intrans.* 1°. A trage, a rămâne în gazdă, a lua locuință provizorie, a se instala cu locuința, a descinde, a mână (la cineva). *Île găzdui la dinău, că nu putea găzdui la păpâni.* DOSOFTEIU, V. S. 23. *v. Găzduiți aici de noapte.* HILLIA (1688) 112. *Vinul la birtul unde găzduiam, am găsit un mare pachet.* C. NEGRUZZI, I 55, cfr. KONAKI, P. 63, GORJAN, H. IV 124, PANN, S. I 3, ALECHANDRI, T. 1228, ȘEZ. I 189^{1/2}, ISPIRESCU, L. 113.

2°. A stăpâni (o casă), a face pe gazda casei. *Îți dau toate cheile casei mele, tu găzduiește cum îți-a spune firea.* MERA, L. B. 146.

[ȘI: *găzdui* vb. IV^a (ad I) *Ne-au găzdui* cu cinste. DOSOFTEIU, V. S. 151, cfr. 145^{1/2}, URICARIU, II 43^{1/2}; (ad II 1°) *Și începă a-l întrebă... unde au găzdui*? DOSOFTEIU, V. S. 117^{1/2}. [Pizma] *În inimă mea... nici un ceas n'au găzdui*. CANTEMIR, IST. 67. | Derivate: *găzduire* s. f. *Adu-ți aminte de găzduirea ce îți-au făcut strămoșul iubitei mele.* BELDIMAN, N. P. I 103. *Cera găzduire.* CREANGĂ, P. 301, cfr. C. NEGRUZZI, I 93, FUNDESCU, L. P. 110^{1/2}.

Mulțumii de buna găzduire (= ospitalitate). ISPIRESCU, I. 56, cfr. MERA, I. B. 247; găzduitor, -oare adj., subst. *Găzduitorul prietenos al lui Barifiu și al lui Alexandru*. IOBGA, N. B. 254.]

— Derivat din gazdă (cfr. sârb. *gazdovati*, idem).

GĂZDUȘAG s. a. v. găzdușag.

GĂZDUT, -Ă adj. v. gazdă.

GAZELĂ s. f. (Zool.) *Gazelle*. — Specie de antilopă din Africa și Asia. [Cal cu] *picioare de gazelă*. ALECSANDRI, P. I. 320.

— N. din fran.

GAZETĂ s. f. *Gazette*. — Publicație periodică, în genere cotidiană, cu noutăți politice, literare, etc. Iar, jurnal. *Gazeta politică-literară*. URICARIUL, VIII 107. Ne vom vedea prin gazete. ALEXANDRESCU, M. 171. *Seriă 'n gazetă* COȘBUC, B. 84. [Plur. -zete și -zetur. ACSINTI URICARIUL, LET. II 149/150. DIONISIE, C. 213.] Derivate: gazetăr s. m. = ziarist, jurnalist. *Gazetarii români*. EMINESCU, I. V. 35; dim. (în semn de dispreț) gazetăruș s. m. VLAHUȚĂ ap. TDRG.; gazetărie s. f. = profesia/ie de gazetar, ziaristică, jurnalistică. *Ducă 'n'or și lăsat de gazetărie!* id. ib.]

— N. din fran. (< ital. *gazetta*, o monedă venețiană, cu care se plăteau cecle dintăi gazete, apărute pentru întâia dată în sec. XVI, la Veneția).

GĂZI subst. plur. v. găză (2°).

GAZIE s. f. † v. ghizie.

GAZIN s. a. v. cazin.

GĂZOANĂ s. f. v. găză.

GĂZOĂCĂ, GĂZOĂIE s. f. v. gazornită.

GĂZOB s. a.

GĂZOBENIE, GĂZOBUTĂ s. f. } v. găză.

GĂZOIU s. a. v. gazornită.

GAZONÉTRU s. a. v. gar'.

GAZORNITĂ s. f. *Lampă à pétrole*. — Lampă primitivă de petrol, în formă de sticlă, întrebunțată mai de mult; numită și gaz, chior; cfr. opali, poponeti. PAMFILE, I. C. 59. *Lumina sîracă a gazornitei*. SADOVEANU, SĂM. V. 567, cfr. ibid. III 151, P. 8, 38, 97. [Și: (Dâmbovița, Vlașca, etc.) găzoale, găzoale s. f., găzolu s. a. Com. I. PAVELESCU.]

— Derivat din gaz, după *picornită*.

GAZON, -OANĂ adj. v. gaz.

GĂZULIE, GĂZULIȚĂ, GĂZUȚĂ s. f. v. găză.

GE- V. JE-

GEARA adv. 1°. *Gratis*. 2°. *En vain*. — (De obicei compus cu prep. de)

1°. *Gratis*, fără plată, fără parale, pe nimic, în dar, de pomână. *Cai și arme... se vor lua de geaba ori unde se vor găsi*. HELDIMAN, Tr. 344. *Să slujești tu de geaba?*... *să nu-ți fie tu dreptul tău?* EMINESCU, N. 22. *Cu parale mi-1 plăteai, Cu parale, nu geaba*. TEODORESCU, P. P. 310°. *Este gata să i-1 deie de geaba*. SBIERA, P. 47/57.

2°. În zadar, zadarnic, în deșert, în van, în vânt, de surdă, fără nici-un folos. *Prăpădiți atâtea fări într'un zadar și geaba*. E. VĂCĂRESCU, IST. 268/99. *Geaba am răgușat strigându-ți* C. NEGRUZZI, I. 222. *Geaba vii, geaba te duci, Numai rupi niște papuci*. ALECSANDRI, P. P. 161. *Geaba, apă nu eră*. ISPIRESCU, L. 360. *Geaba binele cu sacul, după ce-a murit sîracul*. ZANNE, P. III 556. *Duhul tău... de geaba se luptă*. KONAKI, P. 270. *Aideți să corbin de geabă Că tot n'arem nici-o treabă*. PANN, P. V. I. 3/. *De geaba mai bați apa în chină să s'aleagă un!* CREANGĂ, P. 118, cfr. ALECSANDRI, P. P. 326.

Tu mîndrăci de geaba Și'n zadar beai apă. TEODORESCU, P. P. 63. *Geaba, surdă așteptă*. PASCULESCU, L. P. 249. *Nu mai umbra de geaba!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 493. *Nu mîndrăci pâine de geaba*: se zice de omul vrednic. ZANNE, P. IV 45. *A sta (a se da) de geaba* = fără nici un folos, neactiv, fără treabă, handra. *Dacă șade el de geabă, Gîndeste că toți n'au treabă*. Ib. II 729. *A umbra de geaba* = a hohăi. ȘEZ. III 16/.

[Și: (Ban. și în rimă) *geabă*. TDRG. | Diminutiv: *geabuța* adv. *M'ai batjocorit de geaba, de geabuța*. MARIAN, O. I. 405, cfr. SEVASTOS, ap. TDRG.]

— Din turc. *ğaba*, idem. Cfr. ung. *blába*, idem.

GEABHANĂ, GEABHÂNĂ † s. f. (Mil.) v. *gebhaneă*.

GEALĂP, GEALĂP † s. m. }

GEALĂT, GEALĂU † s. m. } v. *gelat*.

GEALĂU s. a. = rîndeb. DAMÉ, T. 115, PAMFILE, I. C. 120, H. I. 330, II. 29, 62, 69, 118, 195, 203, III 196, IX 439, X 33, 111, XIV 308. *Gealiu, dăli, sâcari*. DRĂGHICI, R. 45. *Străjitură de gealiu*. PONI, CH. 299. *Sînter gealiului*. CONTEMPORANUL, V. 387. *Am un purcel Cu trupul de lemn, Cu limba de oțel; Înainte curățește Și în urmă netezește?* (= *Gealiu*). GORVEI, C. 172. [Plur. (Mold.) *-liu* TDRG., *-lauri* H. IV 75. | Și: *gealou* H. VII 375, *gelau* s. a. *Suroale... sau hoaspe de gelau*. MARIAN, I. 239, *gîliu* COSTINESCU, *ghelîu* H. XVI 22, (Transilv.) *ghilîu* H. III 118, V. 82, 172, DAMÉ, T. 115, *ghilîu* LIUBA-IANA, M. 121, *jalîu* H. IV 56, *ghilulîu* H. V. 72, (reconstrucție?) *ghilîu* s. a.: unealtă de dulgherie (nedefinită mai de aproape). H. V. 375, IX 28.]

— Din ung. *gyalo* (*gyala*), idem.

GEALĂP † s. m. v. *gelep*¹.

GEALOU s. a. v. *gealau*.

GEAM S. A. VITRE. — (România) Bucată, ochiu de sticlă care se așază în pervazurile (cercovelele) ferestrelor sau ale ușilor, în cerculețul de metal al coasornicelor, etc. *Să faci năzdecă de geamuri după gerpecele ce trimeasă!* (a. 1805). IOBGA, S. D. VIII 41. *Am ajuns la o ușă cu geamuri paste care eră o subțire perleă*. C. NEGRUZZI, I. 78. *Vîntul jalnic bate 'n geamuri*. EMINESCU, P. 183, cfr. CREANGĂ, P. 66. | P. ext. Sticlă (în expresia) *Ochii de geam* = de sticlă. *Apa... se lasă de pe ochiul de geam*, PAMFILE, I. C. 244. | Fereastră. *Mîneea vodă... de geam s'altură*. TEODORESCU, P. P. 475. | Fam. Monoclu. *În ochiul stîng aveă un geam*. MARION, ap. ȘIO. [Plur. *geamuri*.]

— Din turc. *ğam*, idem.

GEAMĂLĂ † s. f. *Faillasse*. — Momâie avînd formă unei femei urîse, în care intră un om și jucă, pe vremuri, pe strade, din ziua de Paști până după Moși. *Dulapul care eră obicinuit de sîrbătorile Paștilor precum și geamala au poruncit Domnia mea... să lipsească estimp*. DOC. (a. 1795), ap. ȘIO. *Sînteși întocmai... ca niște geamale*. GORJAN, H. II 166.

— Din turc. *ğemal* (*oyunu*), idem ȘIO.

GEAMÂN, -Ă, adj., subst. 1°. *Juncau*. 2°. *Gémecaux*. 3°. *Branche fourche*.

1°. (Despre ființe) Care s'a născut de odată cu altul, din aceeași mamă. *Deocîl auzi Nemitor că e grea, puse de o păziuă pîndă cînd s'arcură doi gemeni*. MOXA, ap. GCR. I. 59/60. *Thoma... ceta ce se chiamă geamîn*. BIBLIA (1688), 830. *Soră gemînă*. CARAGIALE, S. N. 242. *Doi cai gemeni*. ALECSANDRI, P. II 200. *Copii gemeni*. MARIAN, NA. 12. *Lucruri îngemănate sîu mînănce, că face copii gemeni*. ȘEZ. I. 127. *Fă-mă, țaiă, ca să-4 seamăn Că frate cu frate geamîn*. ZANNE, P. II 732. † Loc. adv. și adj. *De-gemene, de-a gemene*: *Cei doispră-*

dzeace [apostoli] ce să chină de geaman. VARLAAM, C. 133. Feace 2 feții de geaman. DOSOFTEU, V. S. 151. Tot de genese un naștea, parte bărbătească și femeiască. N. COSTIN, LET. I 47. Eu î-ns face doi feciori, Doi de genen frăiori. ALECSANDRI, P. I 430. O femeie a născut odată doi copilaș de-a-geamena. MARIAN, O. I 7. cfr. NA. 59. Copii de-o-geamena, adică copii gemini. (Zagra) Com. I. CORBU. Noi par'cam hi din'un geamău cu dîngii. JIFESCU, O. 36. || P. anal. (Despre arbori care au două tulpino crescute din aceeași rădăcină) Bifurcat. L-au spânzurat pre un lemn geamău. BIBLIA (1688), 158. Brazilor, gemenilor! MARIAN, SE. I 223. La revetore colo subț nucul cel geamău. CONTEMPORANUL, V 489. (Despre fracte când sînt două, lipite la olaltă) Frane gemene (Zagra). Com. I. CORBU.

2°. P. anal. (Astron.) Gemenii = constelația Castor și Polux, numită și frații. OTESCU, CR. 24, cfr. H. XIV 378. În zodia Geamenilor. CALENDARIU (1814), 66.

3°. S. f. (Ban.) Gemănare (1°). Coblă = un lemn cu geamău din natură. LIUBA-IANA, M. 104, cfr. 118. | Spec. Furca carului. ODDE. Nr. 722.

[S]: gemen, -ă.]

— Din lat. geminus, -a, -um, idem.

GEAMANDĂN s. a. v. geamantan.

GEAMANDURĂ s. f. Boude. — Somn (în genero în formă de butoi) care arată leurile primejdioase într-o apă. Căpitanul n'a luat sama la geamandură, și unde mi s'a pus pe uscat! DUNĂREANU, CH. 132. Glasul giandurării. MIRBA, C. II 39.

GEAMANTÂN s. a. Valise. — Sac s. cutie mai mare de piele s. de pânză, ce se poartă în călătorie spre a păstra lucrurile de drum, cu fâraș. Incepe a-mi scoțoi prin trăsuri și prin geamantan. GHICA, S. 245. Lăudănd apoi geamantanul lui aici, țesură amândoi pe jos. SLAVICI, N. II 307. [S]: (Mold.) geamandău. Mă vede cu giandantanul, lăudănd-o hojma tot la picior. ALECSANDRI, T. 114; geamantan, gemandău s. a. TDRG. | Diminutiv: geamantanăș s. a. Un domn... cu un geamantanăș de mână... I. A. BASARABESCU, CONV. V. LET. XLIII 404.]

— Din turc. ğamadan, idem (cfr. n.-grec. τζαμαντάν).

GEAMANTAN s. m. v. geamantan.

GEAMĂT s. a. v. gemet.

GEAMBARĂLE s. f. plur. v. geamparale.

GEAMBĂS s. m. 1°. Trompeur. 2°. Maquignon. — (În Română)

1°. (Învechit) Intrigant, amăgitor, înșelător. Dîmtrăco-codă eră... om nestătător la voroavă, telpis, amăgitor, geambaș de cei de la Funar. NECULCE, LET. II 249/. Ca pre cîmă, depregiu sine geambași și îmbudăritii să-i țigonească. MUNTE, LET. III 37/. Dar un geambaș (în jocul de cărți)... cu cinci ochi nu a ras, tîlharul, tot căștigul l-am pierdut. CONTEMPORANUL, II 25. | Hof. tîlhar. Geambaș de pădure, înșelător de lume... POP, ap. ȘIO.

2°. (Azi, adesea complinit prin „de cal”) Negurator de cal (mai ales necinstit). Geambași să plitească terbură pentru toți cai ce cumpără. DOC. (a. 1801), ap. ȘIO. S'au dus la un jambas și ș'au ales un cal. BARAC, T. 49. Moș Nichifor eră și ș'au ales de cal. CREANGĂ, P. 106. | Samsar de cal. Când eră zăpcoi, organizase o ceată de Ungureni de-i aducere cai furaji și acei geambași pe la țarguri. GHICA, ap. ȘIO. | Mijlocitor de fete, de femei. Andachi... eră cel mai dibăciu geambaș de fete și cu bun geambaș pe mulți bărbăți-a boit. NĂDEJDE, ap. TDRG. Sînt geambaș de muțeri! E. KOGĂLNICEANU, ap. ȘIO. | Om bun de gură. CREANGĂ, GL.

[Accentuat geambaș, geambăș și geambăș. † geambăz ap. ȘIO.]

— Din turc. ğambaz, idem (propriu „caro-și riscă viața”).

GEAMBĂȘIE s. f. 1°. Maquignonage, tromperie. 2°. Maquignonage.

1°. Intrigă, înșelătorie, tragere-pe-sfoară, cfr. pe-hlivănio. Domnilor nu să cale a acei dragoste spre gimbăși și pehivănio. N. COSTIN, ap. GOR. II 10. Lui îi plăcea să cadure lumea și să facă geambașie de-a lui. ȘEZ. VIII 57.

2°. Meseria de geambaș de cai. II. V 235.

[S]: geambașie, † gimbășie. | Ș: (ad 2°, din turc. ğambazlık) geambașlăc s. a. De ce ai să te apuci?... de doftorie?... de avocăție?... de geambașlăc? ALECSANDRI, T. 1271.]

— Derivat din geambaș, prin suf. subst. -ie.

GEAMBAȘLĂC s. a. v. geambașie.

GEAMBLĂC s. a. Partea de sus a vîrfului tunului unei sonde, pe care sînt instalați scripeții (Bălcioiu).

GEAMBURII s. m. plur. v. ceambur.

GEAMGIU s. m. Vitrier. — Cel care vinde sau pune geamuri. H. II 311.

— Din turc. ğamgy, idem.

GEANĂ s. f. Mosquée. — (La Mahomedani) Casă de închinare, templu mai mare de căm moscheia. Au ieșit împiratul la geană. NECULCE, LET. II 334. cfr. 403. Bivaric în geană a să preface, pînd la vreamile noastre n'am căzut. CANTEMIR, HR. 107. Mare cutremur, căt la Torigrad au căzut geamuri. MAGAZ. IST. I 112. Naltă geamii. ALECSANDRI, P. I 238. La conaci lîngă geamii. TEODORESCU, P. F. 481. [Plur. -mii, (?) -muri.]

— Din turc. ğami, idem.

GEANLĂC s. a. Galeria vitrie. — Toate geamurile unei locuințe sau prăvălii; p. ext. sală de intrare, pridvor, ceardac, galerie cu pîreți de geamuri. Socrasul cu geamăc înaintat pe grinză... eră obicnuita ședera a Doamnei. ODOBESCU, I 128. Strîlucete de departe, în fel de fel de fete, geamăluc unei cărciume. CARAGIALE, C. I, I 164. Moroi făcă cățica pași prin geamăluc care spânzură în lăuntruț curții. DELAVIANCA, S. 151. [Plur. -lăcuri.]

— Din turc. ğamlyk „vitrage”.

GEAMPARĂGIU s. m. v. geamparale.

GEAMPARALE s. f. plur. 1°. Castagnettes. 2°. Chant (du rossignol). 3°. Danse paysanne. — (Munt, turcism)

1°. Castanete. Seara Inverii lușce cu sunetul ac al giamparalelor. IORGA, C. I, I 164.

2°. Fig. Tril de privighetoare. Privighetorie... trăgă noște geamparale de-și luș ausul. SPIRESCU, L. 292.

3°. (Mai rar la sing.) Un fel de horă care se joacă la nuntă (Dobrogea). PĂRVEȘCU, H. 124, H. V 288, VII 426.

[S]: geambărale s. f. plur., (ad 1°) H. IV 90, (ad 3°) SEVASTOS, N. 281. PAMFILE, J. III; ceamparale s. f. plur. (ad 1°) Cine numără parale, El joacă cu ceamparale. PANN, H. 49. Incepe să cânte un cîntec rușinos, jucînd ceamparalele. CARAGIALE, S. 68; (ad 3°) H. XIV 22. | Derivat: geamparagiu s. m. = cel ce joacă geamparalele, ap. RUDOV, XVIII 83.]

— Din turc. çal-para, idem (propriu: „patru buclă”), cfr. geangana.

GEANĂ s. f. 1°. Pampière. 2°. Că. 3°. Bande lumineuse. 4°. Colline.

1°. (Inverchit) Pleoapă. *Voiu da somn ochilor miei și genele mele adormitoare*. BIBLIA, ap. TDRG. *Genea stăpână de să ce călă, gălcească vi avă. Genea stăpână de desup de să ce călă, oarșeșci de rău te ce g/răii*. TREPETNIC (a. 1779), ap. GCR II 123^{1/2}. *Bertoldo*... [avea] *genele pre margini roși*. BERTOLD, ib. II 169^{1/2}. *Când încep călului... genele ochilor a se umflă...* CALENDARIU (1814), 177^{1/2}. *Cu gene ostenite, scari*. EMINESCU, P. 219. *Clipocind meru din gene*. CHEANGĂ, P. 257. *Nu mai dele nici pic de somn în genele ei până dimineața*. ISPIRESCU, L. 65.

2°. P. restr. Părul pleoapelor. *Tânjitorii ochi căprij umbriți de lunii gene*. C. NEGRUZZI, I 17. *Umedele și gene*. ALEXANDRESCU, M. 122, cfr. ALECSANDRI, P. I 237. *Se uită pe sub gene*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 360. *Dalbă crăișă! Cu coșta trasă, Cu genea zămășă*. THEODORSCU, P. 76. cfr. HODOS, P. P. 62. [Foarte rar, și numai în poezie, se găsește în acest înțeles singularul *geană* cu sens colectiv, d. ex. EMINESCU, P. 214, 261; în limba de toate zilele, o *geană* înseamnă: un fir de păr din genele cuiă.] †† A-(l) da (culva) ochil (s. geana s. pleoapele) în gene = a i se închide cuiă ochii de somn, a așipi. *Din spre ziuă... am dat așel ochii'n gene*. SANDU-ALDEA, U. P. 222, cfr. H. XIV 106. *Nu mai pleoape fetei de împărat nu putură da în gene*. ISPIRESCU, L. 377. *Toți dormeau...* *nunai Tică sta treaz; numai lui nu-4 dase geană'n geană*. CHIŘIBESCU, CONV. LIT. XLV 267. *A veni Ene pe la gene s. a se pune Eneache pe gene = a-i veni cuiă somnul, a piroti*. ZANNE, P. VI 111 (cfr. „a venit moș Dumitru“). *Dacă Eneachi se puneă pe gene-4, se îndată lui apă rece și-și spălă fața*. CHEANGĂ, P. 6. *A face (s. a trage) cu geana = cu ochiul*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 72, cfr. 47. *A lăsa genele = a se supără*. ZANNE, P. II 164.

3°. Fig. Dugă de lumină, făgă luminosă, mubea luminată a unui deal, a unui nor, a unui câmp, etc. văzut în zare. *Pe genea câmpului albii Se vede un codru mare*. ALECSANDRI, P. II 138. *O! dacă i-ai fi văzut acești ochi vre-odată... fi s-ar fi părut că-4 recezi... prin focure geană de nori*. EMINESCU, N. 40. *O geană căndă de lumină ticăă norii spre apus*. ZAMFIRESCU, R. 17. *Genea unui deal*. MIREA, C. I 34.

4°. (Aromânism) Deal, colină. *Întă genele, adică întă d-alarile și întă răpele*. P. MAIOR, IST. 79. [Derivate: *geață*, -ă, *genos*, -oasă ad.] = cu gene lungi și dese. *Frumos...*, *sprincenat*, *geață*. ZILOT, CRON. 347, cfr. HODOS, P. P. 170.

— Presupune un tip lat. *geba (în loc de *gena* „obraz, pleoapă“, influențat de *plana*, cfr. ZEITSCHRIFT, XXVIII 682; ad 3° cfr. calabrezul *gena*, hotăr care desparte două câmpuri“).

GEANĂ s. f. v. geane.

GEANDĂR s. a. (Oier: Mold.) Local acoperit în care se muig oile. TDRG. Cfr. comarnic.

— Din turc. çadır „cort“. lb.

GEANDRĂ s. f. (Cul.) — (În Moldova) *Geandra* e o mâncare... de post. Ea se prepară așa: se ia hrină (mămăligă rece), se taie felii subțirele, se prăjește pe jar... se dumică... se toarnă peste bucățele apă rece și sare, se mestecă bine și apoi se mănâncă cu o supă cu păine. *Geandra* e o mâncare a celor cu desvărgire săraci. GEANDRĂ e 52, cfr. H. X 112, 414, 486, 508, 512, XII 330, („cirul din coloaș“) BUGNARIU, N., (geandru) SEZ. II 41^{1/2}. *Cine are chiper, pune și în geandru*. ZANNE, P. IV 77.

GEANE s. f. Genă. — (Ban.) Multime de oameni, lume. Com. LIUBA. *A fost multă geane la joc*. Nu ascultă ce zice geanea. *S'a adunat multă geane la târg*. Om ca geanea = ca toți oamenii. Se

răde geanea de el = își bate lumea joc de el. Com. A. COCA. [Și: *geană (zană)*. JAHRESBER. III 331.] — Etimologia nesigură (cfr. alb *giri* „neam“, calabrez *genia*, sicilian *ginia*, care se reduce la grec. γένος „creștinune“. Cfr. G. MEYER, ALB. WH. 141).

GEANFÉS † s. a. (Comerț) Taffetas. — (Turcism) Un fel de taftă subțire. *Cu șalțori lungi de giomfex*. BOLTINEANU, ap. ȘIO. [Și: *ceanfés* s. a. FILIMON, C. II 598. Plur. -*fesuri*.] — Din turc. çanfes, idem.

GEANGANĂ s. f. (În expresia: a bate geanganaua = a bate din piepteni, a se apăra de muște, adică a-și face cruce stălcit (Botoșani), ION CR. III 156. Cfr. geamparale.)

GEANŢ s. a. *Colline escarpée*. — Deal răpos și prăpăstios (Mehedinți). Com. I. MARINESCU.

GEANTĂ s. f. *Sacche*. — (Munt.) Pungă mare de piele, etc. care se atarnă ca o traisă de gât s. se poartă ca o geamantă de un mâner, se atarnă la șa, etc. țasă. *O geantă de șa turcaacă*. DOC. (1790), ap. ȘIO. *Acea o geantă cu scrisori atârnată de gât*. FILIMON, ap. TDRG. *M-am făcut geanta (de drum) și scara am plecat*. SANDU-ALDEA, A. M. 124. *Portofoliul de Ministru îi ca o geantă de vândător*. ALECSANDRI, T. 1360. † Cartușieră. *Geante de cătane*. DIONISIE, C. 177. *I-au găsi...* *bând vin și i-au rădicat, luându-le geanta*. KOGĂLNICEANU, LET. III 241^{1/2}. *Dorobanții... au scut genele lor de întreaga proviziune de cartuşe*. ODOBESCU, III 586. [Diminutiv: *geantăuă*. ZEITSCHRIFT, XVIII 84, ap. ȘIO., *geantuliță*. IONESCU-BOTENI, S. N. 154.] — Din turc. çanta, idem.

GEANUNE s. f. v. genuene.

GEAR s. a. 1°. *Châle (à fleurs)*. 2°. *Fiehu*.

1°. Șal de India sau postav oriental foarte fin, cu flori cusute cu mâna. *Toate străile mele... asminea și gearuri sau donțucuri (= ășuri perșane de închină)...* și se vândă (a. 1822). URICARIU, XI 334^{1/2}. *Gear de India*. FILIMON, C. II 599. *Bocelcării de stofăcu... gearuri*. ODOBESCU, I 134^{1/2}, cfr. 262.

2°. (Azi, în Dobrogea) Maramă. H. II 300. † Broboadă de lână. H. II 255.

— Din turc. çar, idem.

GEARĂH † s. m. v. gerah.

GEARMINTĂLE s. a. Vêtement de paysanne. — Cătat între hainele femeiești. H. XIV 399.

GEAVREĂ s. f. v. getreă.

GEREHANEĂ, GERHANĂ † s. f. (Mil.) v. gebhaneă.

GERHANEĂ † s. f. (Mil.) *Munition de guerre*. — (Turcism) Munizioni de războiu constând mai ales din materii explozive (în opoziție cu *tophana* = munizioni de tunuri și puști). *Au lăsat în tabără toate carule...* și *gebhaneaua*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 277^{1/2}. [Variante (adesea numai grație) *gephaneaua* ce areă prin case. E. VĂCĂRESCUL, IST. 281^{1/2}. *S'au aprins gebhaneaua din cetate ce eră într'un turn*. NECULEC, LET. II 433^{1/2}. *Pasă pre gebhanna și pe iarba cea de pușcă cu carule pre...* *Bacoșiți cel apțitor*. id. lb. 291^{1/2}. *Au purces topoi cu gebhaneaua*. id. ap. ȘIO. *Luază și tunurile Nemților cu gefăneale și barutul*. DIONISIE, C. 180. *Luat-au Muscalii... multă pradă, tunuri, cepănale*. id. 181^{1/2}, cfr. 165^{1/2}. *Oameni, zaphanale, puscă*. AMIRAN, ap. ȘIO. *Puțină zephaneă a Turcilor și 60 puscă*. id. lb. *Cu multime de tunuri și gepănale*. DIONISIE, C. 163.]

— Din turc. çeb-hane „depozit de praf de pușcă“.

GEBIGICĂ s. f. Raisin. — Strugure cu boabele mici, ascuțite (lungărețe) și negre. II. XI 177. [Și: gbigică s. f. H. XIV 103, (numit și „pisicuță”) H. XIV, 300.]

GEBRĂRI vb. IV^a v. gebrea.

GEBREĂ s. f. *Chiffon* (pour froter les chevaux). — Cărpă de șters sau frecat caii, cfr. otreapă. *Cu gebreaua mi-î ștergea, Șeana pe dinșul puned.* TEODORESCU, P. P. 53^a. [Și: ghebră s. f. PĂSCULESCU, L. P. 159, chebră MAT. FOLC. 151.] Derivat: gebrări vb. IV^a = a șterge calul cu o gebrea. *Cu șeala-î șeală... Cu gebreaua-î gebredă.* TEODORESCU, P. P. 597^b.

— Din turc. *gebre* (kebre SAMY-BEY, după CIHAC, II 579 și *gebre*) s. bulg. *gebrja*, idem.

GEBĂNĂ † s. f. (Mil.) v. gebhană.

GELĂPI vb. IV^a v. gelep'.

GELĂȚ s. m. 1^a. *Bourreaux*. 2^a. *Muscicapa*.

1^a. (Invchit) Căluș, găde. *Au trimis pe acei doi gelăți (adică ucigași de oameni) ca să-î ia.* ACSINTI URICARIUL, LET. II 172^a, 69 lei pe au gelatului. URICARIUL, XIX 392^a, cfr. ZILOT, CRON. 345, KONAKI, P. 63, 71. *Să ne ține gelatul.* PARN, E. III 66^a. *Doi gelăți ceneă curând, Săbilla futurând.* ALECSANDRI, P. P. 211^a. *Par'car fi fost gelatul Cu palos să le ie capul.* TEODORESCU, P. P. 475^a, cfr. 119. *Fie-ți moartea din gelat.* RODOȘ, C. 62.

2^a. (Ornit., în Ban.) Un soi de păsări care se hrănesc cu muște. MARIAN, O. I 432.

[Și: gealăt s. m. *Ipsilanti*... a scăpat de gealat ca prin urechile acului. GHICA, s. 17. *Pieră...* sub sobia gealotului. ODOBESCU, I 257. *Abia-și prădi-dește așteptarea gealților săi.* DELAVRANCEA, s. 175, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 221, 247; (+ căluș) gealăt † s. m. CUV. D. BĂTR. I 284; (+ gelep) gealap s. m. = căluș. SEZ. VIII 168 (și ca nume de căne H. V 447, IX 473). *Căpitanul sta, strigă, La gealpi de poruncă.* PĂSCULESCU, L. P. 247, gealap s. m. *Chip gelapului făcea, Și-î dăde capu-aldurca.* MAT. FOLC. 64^b]

— Din turc. *ğellad*, idem.

GELATINĂ s. f. *Gelatine*. — (Chim.) Substanță clesoasă care se extrage, prin fierbere, din oase, șgărciri, piele, alge, etc. | (Cul.) Sirop de fructe închișat s. prins, în genere cu ajutorul gelatinei; piftie, recituri, câțărighi, ectoroage, aitari. [Derivat: gelatinos, -oasă adj. = de consistența gelatină. PONI, C. 144.]

— N. din fran.

GELĂU s. a. v. gealau.

GELEBIU † s. m. v. gelep'.

GELÉP † s. m. *Marchand* de bestiaux étranger. — (Turcism) Neguțător de vite, strein (turc, armean, grec) care venea, po vremuri, în țară să cumpere oi spre a le vinde apoi la Constantinopol. *Turme multe de oi a gelepilor.* MUSTE, LET. III 50^a. *Gelepii cumpărau vite.* DIONISIE, C. 193. *Cumpără gelepii vite.* URICARIUL, IV 100^a. *Unde va plei Greci neguțitori, gelepi...* MAGAZ. IST. IV 309^a. | (Impropiu) P. g. ebor. Neguțător (strein). *Turabele gelepilor turci, armeni sau greci.* ODOBESCU, I 109^a. [Și: gelep MAGAZ. IST. III 351^a, celbina, gelebin ap. ȘIO, (în Brașov) Jalip s. m. = unui care-și strânge tot pentru el: *A venit ca un Jalip și le-a luat toate!* (cfr. numele propriu *Gealip* TEODORESCU, P. P. 113).] Compus: gelep-bășă † = starostele gelepilor. ap. ȘIO. | Derivate: gelepeș, -ească adj. *Fustagiș pirtau căciuli înalte de postav negru ce se numeau gelepești.* ap. ȘIO, (< turc. *ğelepçi*) gelepeșu s. m. = neguțor. *Jupân Toader gelepeșul de la Caransebeș.*

DOC. (s. 1700) DORGA, S. D. XII 10, cfr. XII 19, gelepi vb. IV^a (Ialomîța, Prahova, Ilfov) = a mânca cu lăcomie. Com. I. PAVELESCU, gilepească s. f. = căciula de miel cu fundul de postav. DDRF.]

— Din turc. *ğelep*, idem.

GELÉP s. m. *Troupseau*. — Cireadă, ciurdă, gală. *Bo el mai vinde Trei turme de oi, Trei gelepi de boi (Dolj)* REV. CRIT. IV 151.

— Din sârb. (turc.) *gelep*, idem.

GELEPCIU † s. m.

GELEPÊC, -EASCĂ adj. } v. gelep'.

GELEȘTE s. f. v. veliște.

GELI vb. IV^a v. giol.

GELI s. a. *Fuseau*. — Fus, sucitor, cârjă. FRÂNCU-CANDREA, M. 42.

GELIȘTE s. f. v. veliște.

GELIȚĂ s. f. *Froid glacial*. — (Munții Sucevii, Mold.) Ger mare. | Fig. Om aspru ca gerul. ȘEZ. V 74^a.

— Pare a fi rezultat din *gelîște* (= *velîște*), cu schimb de sufix.

GELÔS, -OĂȘĂ adj. *Jaloux*.

1^a. Care ține (prea) mult la ceva și se teme să nu piardă obiectul dragostei sale; cfr. *zeios*. *Geleși... de libertății și de bunurii lor.* ODOBESCU, II 285; cfr. 66. | Spec. Care-și teme soția s. iubita (soțul s. iubitul) și o (li) înăbuște de necredință, temător. *Știa că nu pot trăii fără al tău amor, Dar sânt zeloș.* C. NEGRUȚI, II 19.

2^a. Invidios, pizmaș. *Cămila... gelează, căzând un șop... Cu cornele cum bate... A început a blestemă pre soartă.* C. NEGRUȚI, II 293.

[[La Românii din A.-U. franțuzism] *jalaz*, -ă adj. | Derivat: *gelozie* s. f. (ad. 1^a) *Gelozie patriotice.* ODOBESCU, II 238. | Spec. (În amor) *O pornire furioasă de gelozie.* C. NEGRUȚI, I 23; cfr. 38, (ad. 2^a) *Rivalitate... gelozie personală.* MAIORESCU, D. IV 353.]

— N. din ita. *geloso*, idem. Cfr. dubletul *zeios*.

GELU vb. IV^a *Raboter*. — (Mold.) A netezi cu rindeaua (s. cu gealăul) suprafața unui lemn, a fețui, a trage cu rindeaua, a da la rindeă. *Tenarii geluesc scândurii.* DRAGHICI, R. 44. *Bola-î... ciopliți, geluți.* SEVASTOS, N. 219^a; cfr. ȘEZ. V 67^a. *Scândurică negeluță.* MARIAN, NA. 198. [Și: (Transilv.) *ghilul*. BARCIANU, GILUL vb. IV^a. *Scândurii... giluște.* ECONOMIA, 219, cfr. PAMFILE, I. C. 441, 444.] Derivate: *geluire* s. f.; *gelulală* s. f., *geluito* adj., s. m.; *geluitură* s. f. (mai ales la plur.) = strujitură. *Aștern pe fundul scăriului gelituri, adică surcele.* MARIAN, I. 239.]

— Din ung. *gyalulul*, idem.

GELULĂLĂ s. f. v. gelni; gernală.

GEMĂN † s. a. v. diamant.

GEMĂNĂ vb. I. refl. v. îngemână.

GEMĂNAR, -Ă adj., s. m. I. A. Adj. (Ban.) Cu două ramuri gemene. *O furcă gemănară din natură.* LIEBĂ-IANA, N. 103.

II. S. m. 1^a. = *gemamă*. *Unul dintre acești gemănari șjos că... s'a prefăcut în pasire.* MARIAN, O. 17.

2^a. (În Munții apuseni) = *gemănare* (1^a). VICTR, GL.

— Derivat din gemene, prin suf. adj. -ar. Cfr. *gemănare*.

GEMĂNĂRE s. f. 1^a. *Branche fourchue*. *Fourche d'arrière* (de char). 2^a. *Bifurcation*. *Sabot fendu*.

1^a. Ramură bifurcată, creangă crosată în formă de furcă, lemn cu două crapeți, cu două ramuri ge-

mene. VICIU, GL. | (La plur.) Cele două brațe ale unei crengi bifurcate. *Deci aflând lemn în gemândărați...* [zimbru] să prinde cu capul și cu coastele (coarnele) între gemândări. PHYSIOLOGES, ap. GCR. II 110/1. | Spec. = lișițele (s. furculițele carului). DAMÉ, T. 9, H. III 171, 266, X 77, 489, XII 386, XIV 577.

2^a. P. anal. Bifurcarea unui râu. *Și de acolo tot la vale [se întinde terenul] pe pârâu până în gemânarea Pârâului-popei.* URICARIUL, XX 231/11. | † Spec. Copita despicată a rumezițelor. *Țot dobitocul co-i e copita spintecată, și unghiaște unghi de doao gemândări.* BIBLIA (1688), 136. Vîșel... De-i crece coarne și gemândări tare. DOSOFTEIU, ap. TDRG.

[Și: glumănă s. a. = o parte a cărui H. XVI 238, (Vâlcea) glumănăre CDDE. nr. 723, (Muscov) glumănăre = prânjă care unește cupăna puțului cu toarele ciuturii. RĂDULESCU-CODIN.]

— Derivat din gemene, prin suf. instr. -are.

GEMĂNARIȚĂ s. f. (Bot.) *Orchis papilionacea*, o fusca, o Morio. — Plantă ierboasă cu flori mari și frumoase de culoare purpurie. PANTU, PL. || Specii: peronic PANTU PL., DAMÉ, T. 187, LEON, MED. 60. | autul-vaci. PANTU, PL.

— Derivat din gemen, prin suf. -ariță.

GEMANDĂN, GEMANTĂN s. a. v. gemantăn.

GEMĂRIUL vb. IV⁹¹. v. clamuriul.

GEMĂT s. a. v. gemet.

GÊME vb. III. 1^a. *Gémir*. 2^a. *Regorger* (de qqch.).

1^a. (Despre oameni) A scoate, la fiecare răsulare, sunete nearticulate, de durere; cfr. a ofta, a suspiņa. *Țepînchi s'au suit pe un cuptor făcându-se că-i bolnav; iar cazacii auzind gemând, n'au vrut nici în casă să intre.* NECULCE, LET. II 421/1. | *Cotoșca de babă gemă sub talpa iadului.* CREANGĂ, P. 179. *Mery mămăie gemând și tădăni suspinând.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 303. *Țugulea...* a început a geme de durere. SPIRESCU, L. 329. | Fig. și p. ext. *Ochi-mi plâng, sufletu-mi geme.* ALECSANDRI, P. I 18, cfr. (anul) lb. 223, (inima) JARNIK-BĂRSEANU, D. 329. | (Despre animale) *Nu mai gemă hulubul!* CANTEMIR, IST. 66/11. *Hidra turbează...*

geme, urîd. ALECSANDRI, P. I 269. *Gemă Dolca, ze culcă, Laba ruptă și-arădă idem.* P. P. 556. *Până ce gem(e) boii, scrie răz.* ROMANUL GLEMET, 148/1. (Despre un obiect care produce un sunet plângător) *O fântână își mișcă gemând cupăna.* EMINESCU, X. 51. *Ușile gem în fântâni.* COȘBUC, F. 81. | (Despre vânt, codri bătuți de vânt, râuri) *Vântul geme prin codri ca amar.* EMINESCU, P. 213, cfr. CREANGĂ, P. 240. *Vădăruț gem de un lung suspin.* ALECSANDRI, P. II 179. *Clocotea codrul, gemeau căile.* CREANGĂ, P. 121, cfr. COȘBUC, B. 253. *Și Obul cu un leu rănit Gemă la cătărit.* COȘBUC, B. 215. | (Despre popoare, frațuzimii) a fi apăsat, împilat. *Tara geme sub asuprirea Tomșei.* C. NEGRUZZI, I 138, cfr. ALEXANDRESCU, M. 27, ALECSANDRI, P. I 331.

2^a. P. anal. (Despre lucruri neinsușite) A fi plin peste măsură, a fi coplesit de ceva (astfel că parcă ar trebui să goamă sub povară), a da afară, ar evărsa. *Fanarogii, masalogii, potlogarii, de care gemă orăgul...* C. NEGRUZZI, I 16. *Galeria gemă de mitocănișe.* CARAGIALE, N. S. 908. *Praf pe fețe, pe mobila, pretutindeni. Peretele gemeau.* CONV. LIT. XLIV/1 312. *Hanurile gem de lumea care a veni.* SPIRESCU, L. 275. *Geme codrul de voinici, La tot fagii câte cinci.* HODOȘ, P. P. 201.

[Aor. *gemisii*, part. *gemut*. | Și: (nooblicuit) † în-geme. P. MAIOR, IST. 6. | Derivate: gemălor, -oare adj. *Aceă uddă gemătoare.* C. NEGRUZZI, II 14; (rar) gemat s. a., gemătura s. f. = gemet. Cu toată a lui gemătura, Duce limba la gură. ZANNE, P. II 576. *Gemutul, ofatul și suspinul.* CANTEMIR, IST. 122. *Auzie la izvor Gemut ca de creștini când mor.* COȘBUC, P. 163.]

— Din lat. *gēmo*, -ni, -itum, -ere, idem.

GÊMEN, -Ă adj., subst. v. geamăn.

GÊMET s. a. *Gémissement*. — Sunetul nearticulat de durere, pe care-l scoate omul când geme; fig. plângere, tânguire. *Când rădici galeu, o crunță mână li curmăndată gemet-n zbor.* ALECSANDRI, P. I 369. *Mă arde'n spate! — zise fata c'un gemăt apăsat.* EMINESCU, N. 23. *A fost un gemet înțreit Din totul inimii porcii.* COȘBUC, P. 164. *O săptă-mână încheiată își chină bărbatul cu gemete ei.* SPIRESCU, L. 66. | Poet. Murmur (trist) al apelor, freamăt al vântului. *Se strecoară [irvorășul] la vale umplând tăcerea nopții de gemătul durerii.* CIO-CĂRLAN, P. P. 85. *Veni o aburire de vânt care troacă cu un gemăt dulce prin ramurile negre de de-azupra mea...* SADOVEANU, M. 201. [Și: gemăt s. a.; geamăt C. NEGRUZZI, I 184.]

— Din lat. *gemitus*, -um.

GEN s. a. *Genus*.

1^a. Grupă naturală de ființe având unele caractere comune; cfr. neam. *Zoologia recunoaște de-azupra indivizilor specii, de-azupra speciilor genuri, de-azupra genurilor familii, apoi ordini, apoi clase, în fine despărțiri.* MAIORESCU, L. 122.

2^a. P. ext. Idee generală care rezumă toate notele comune ale mai multor lucruri. *Noțiunile supra-ordinare unei noțiuni mai determinate se numesc genurile ei.* id. lb. 120. | Suma notelor esențiale ale unui lucru, fel, solu. *Poezia se deosebește de proză cu un gen aparte.* id. CR. 110. *Genuri literare.* id. lb. 46.

3^a. (Gram.) Formă pe care o iau cuvintele pentru a indica sexul ființelor și, p. anal., și pe cel al lucrurilor. *Genul masculin, feminin, neutru.*

[Plur. -nuri. | Derivat: generic, -ă adj. *Abstracțiune generică.* MAIORESCU, CR. I 161.]

— N. din lat. *genus*, -eris, idem.

GENĂR s. m. v. ghenarie.

GENĂT, -Ă adj. v. genăț.

GENĂR, GENĂRM s. m. (ș. d.) v. jandarm ș. d.

GENEALOGIE s. f. *Généalogie*. — Însirarea strămoșilor cuiuă după gradul lor de înrudire; cartea, spița, stea (de obicei sub formă de arbore) unui neam. *Cartea genealogică neamurilor boierimii moldovenești.* CANTEMIR, HR. 26. *A neamurilor genealogie (adecă corone)* id. lb. 58. *Familia nobilă... puneau să li se alcătuiască genealogii.* NE-GULESCU, F. R. 155. | P. anal. *Genealogia limbilor.* MAIORESCU, CR. I 385. | P. ext. Știința care se ocupă cu alcătuirea de genealogii. [Pronunț. -ne-a- | Familia: genealogic, -ă, (învechit) genealogicez, -ească adj. *Lănie genealogic.* HASDEU, I. C. 85. *Arbore genealogic, genealogist, (rar) genealog* s. m. cel care alcătuește genealogii. *Cu genealogistii el are cunoștință.* C. NEGRUZZI, II 205. (Învechit) *genealogh-] — N. de origine grec. (γενεαλογία, idem).*

GENÉPRO s. m. v. ienuper.

GENERAL, -Ă adj., s. m. *Général*.

1^a. Adj. Comun la mai multe s. la toate ființele și lucrurile de același fel, obșteac (în opoziție cu special s. particular). *Paguba cășunată interesului general.* URICARIUL, IV 437. *Fericierea generală.* ALEXANDRESCU, M. 170. *Mersul general al omenirii.* BĂLCESCU, M. V. 4. *Măndatul este special... ori... general pentru toate afacerile.* HAMANGIU, C. C. 390. | Substantivat. *A conchide de la general la particular.* †† În general s. (după ital, în genere) în genere adv. a = din punct de vedere general, fără a intra în amănunte. *Arată necostenitele... îndămplări ale bucuriilor... și în general descoperă puterea eroicului.* PANN, E. I, VII. *Idămuriri asupra acestii*

expoziții în genere și a(l) celei românești în deosebi. ODOBESCU, II 98. | b. = de obicei. *Cugetările care-l preocupau în genere.* EMINESCU, N. 36.

2°. Adj. Cu puteri mari, în fruntea unui întreg serviciu, administrații, comandament, *Generalul general*. C. NEGRUZZI, I 36. *Consul general*. GHICA, S. 125. *Procuror general*. MAIORESCU, CR. II 331. | Substantivat. (Mil.) Ofițer de cel mai înalt grad. *General cu un regiment de căldreți*. RETEGANUL, P. II 20. (În trecut) *General adiutant* = comandant al ajutorului, *general maior* = al doilea comandant, STAMATI, D. *General de brigadă* = brigadir, *general de divizie, de corp de armată*.

[Și: † generalnic, -ă adj. *Generalnică* obicinuită adunare. URICARIUL, VIII 128, cfr. 124, KONAKI, P. 261, 266, 285, 286, I. IONESC, D. 417. | Cu înțelesul de „ofițer superior” și următoarele forme învechite, populare, familiare, uneori numai variante ortografice: *general PANN*, E. III 43, *general E. VĂCĂRESCU*, IST. 258, C. NEGRUZZI, I 115, *generalii SINCAL, HR. II 2, RETEGANUL, TR. 67, ghenăral BELDIMAN, N. P. I 90*, (foarte obicnuit și astăzi, fam.) *gheneral NECULCE, LET. II 353, MARCOVICI, D. 290, CARAGIALE, M. 98, HODOȘ, F. P. 228, ghenear-ou-șef ZILOU, ap. HEM. 1708, ghenear-feld-marșal GOR. II 86, ghenear GHICA, S. 15, gheneariul L. NEGRUZZI, IV 32, ghenăral URICARIUL, XXI 211, GORJAN, H. I 12, 131, COȘBUC, B. 21*, (obicinuit, pop.) *ghinărar RETEGANUL, P. I 30, II 22, TEODORESCU, P. P. 174, MATESCU, B. 44, ghinărăriiu MAGAZ, IST. I 238, 305*; (did. ung.) *ghinărării RETEGANUL, P. II 73, ghinărăr ȘEZ, I 276, ghinărăr MĂNDESCU, L. P. 37, 39*. | Familia: *generalism s. m.* (Mil.) = mai mare peste toți generali (ap. IORGA, L. I 146), comandant al unei armate întregi. GHICA, S. 106. *MAGAZ, IST. IV 46*; *generalitate s. f.* = idee generală, care nu intră în amănunte precise. *Cu generalități de aceea... nu se face o rezolvire [a constituției]*. MAIORESCU, D. III 229; *generaliză vb. I* = a face ca un lucru să fie general, aplicabil la mai mulți. *Când datelor numerice... se substituie litere, atunci problema respectivă se zice generalizată.* CULIANU, A. 142. *Generalizarea formei prepoziționale.* HEM. 1927. *Generalizări primate.* MAIORESCU, D. IV 530. *Școalele reale [vor reprezenta] direcțiunea generalizatoare* [= potrivită pentru cei mai mulți] și *practică a învățăturilor.* ODOBESCU, II 64.]
— N. din fran.

GENERALISIM s. m.

GENERALITATE s. f.

GENERALIZĂ vb. I^o

GENERALNIC, -Ă adj.

GENERĂR s. m.

} v. general.

GENERAȚIE, GENERAȚIUNE s. f. *Génération*
1°. Nașterea unei ființe (p. ext. și a unui lucru) din alta. *Generațiunea spontană*: după unii naturaliști, naștere fără sămânță.

2°. P. ext. Posteritate, scoboritorii cuiuă, rând de oameni, și rudă. *Sporovăz Vineru... tu faci... să se înmulțească... generațiunile lumii.* ODOBESCU, III 41. *Proximitatea rudeniei se stabilește prin numărul generațiilor.* HAMANGIU, C. C. 159. (Fig.) *Ale valurilor mândre generații spumegate.* ALEXANDRESCU, M. 13. | P. anal. Cei ce trăiesc în același timp, evaluează după media vieții omenștii. *Generațiunea noastră îi posedăm.* RUSSO, S. 22, cfr. 11, 47, 106.

[Familia: *generator*, -oare și *generatrice* adj.] = care dă naștere, produce, este cauza unui lucru; spec. (Mat.) *fracțiunea generatoare* CLIMESCU, A. 144, *elipsă generatoare* CULIANU, C. 104; *linia generatrice* s. numal *generatrice* s. f. = care prin învârtirea în jurul unei axe dă naștere unei suprafețe, cfr. MELIK, G. 221; *generator* s. a. = cazanul unei mașini cu aburi.]

— N. din fran.

GENÈRE adv. v. general.

GENÈRIC, -Ă adj. v. gen.

GENEROS, -OANĂ adj. *Généreux*.

1°. (Neoblicnuit) De neam (mare), de viță s. rașă (bună), nobil. *Cela ce eră înainte ghenerosă dușirea și aldoit.* DOSOFTEIU, v. s. 196/1. *Un cal... ghenerosă.* BĂLCESCU, M. V. 366.

2°. Nobil, ales, mărinos, înalt. *Simțimintele înalte, gheneroase.* ALEXANDRESCU, M. 5. *Instinctul gheneros.* id. ib. 162. *Junimea gheneroasă.* EMINESCU, N. 43. *Onor. president... eră pușin gheneros.* MAIORESCU, D. IV 233.

3°. Dărnice. *Gheneroasă domnească danie.* URICARIUL, IV 416.

[Și †: *gheneros, gheneric.* DOSOFTEIU, v. s. 165/1.]

— N. din fran. s. lat. *generosus, -a, -um, idem.*

GENEROZITATE s. f. *Générosité*.

1°. Nobletă, mărinosie, mărire de suflet. *Vitejie și ghenerositate.* URICARIUL, I 175. *Intr'un ardat de ghenerositate, a intervenit.* MAIORESCU, CR. II 75.

2°. Dărnice. *Cu patriotică ghenerositate, ne înstrează limba cu 47 alce.* C. NEGRUZZI, I 260. (Concretizat, neoblicnuit) *Lăbura împărțire a ghenosității publice către junii studioși.* ODOBESCU, I 498.

— N. din fran.

GENEZĂ s. f. *Génèse*. — Naștere, producere (considerându-se fazele prin care trece un lucru până ce se formează), faceră, cfr. *generație. Geneze studiilor și publicării ce s. m. întreprins.* ODOBESCU, III 624. | Spec. (Bib.) *Cartea facerii, prima carte a pentateucului, bitia.*

— N. din fran.

GENIAL, -Ă adj., GENIALITATE s. f. v. geniu.

GENITAL, -Ă adj. (Șt. nat.) *Génital*. — Care servește la generațiune.

— N. din fran.

GENITIV s. a. (Gram.) *Génitif*. — Cazul în care se pune numele posesorului. [Și: *genetiv s. a.*]

— N. din lat. *genitivus, idem.*

GENIU s. a. și m. *Génie*.

I. Ființă supranaturală, spirit (bun s. rău) *Genișuri, fantome cu urgie se ieșec.* ALEXANDRESCU, M. 20. *Când se pune la piano, pare că geniul muzicii o însoțe.* C. NEGRUZZI, I 75. *Geniul meu ocoțitor.* id. III 120. *Cu geni de spaimă, ca două năbuce.* ALEXANDRI, P. I 190. *Frunze ingerului geniu.* EMINESCU, P. 43. *Geniul morții.* id. 220. *Necunoscut... geni.* | *In grăul dulce al sireni,* s'au rupt de ingerul de pază. CERNA, P. 119.

II. 1°. Dispoziție naturală proprie unui popor s. individ de a se manifesta s. desvolta într-o anumită direcție creatoare; fire. *Orice nașă dar, precum și orice individ, are o misie a ideptini... după natura și geniul său propriu.* BĂLCESCU, M. V. 3. *Geniul propriu al limbii române.* MAIORESCU, CR. II 245.

2°. Aptitudine extraordinară, talent creator. *Geniul divinalului.* Shakespeare. EMINESCU, N. 47. | P. ext. Persoană înzestrată cu asemenea aptitudine. *Mircea-cel-bătrân, Ioan Huniad... Ștefan-cel-bun și mare... Mihaiu-viteazul, toate aceste geniuri înalte...* BĂLCESCU, M. V. 611. *Nu avem pretențiunea ca profesorii noștri să fie geni.* EMINESCU, I. V. 6.

III. (Mil.) Corp de militari însărcinați cu fortificațiile. *Trupele... de geniu.* MAIORESCU, D. II 100.

[Pronunț. -ni-u. | Accontuat, la Românii din A.-U. (după germ.) *geniu*. | Și: † *genie s. f.* De groază *geniu zeu s. dușului rău.* DILAGHI, R. 182. | Derivate (ad II 2°): *genial, -ă adj. Geniala desco-*

perire a alfabetului. MAIORESCU, CR. III 297, genahăte s. f. [pronunț. -ni-ah].
— N. din lat. genas, idem.

GENÓS, -OÁSĂ adj. v. genău.
GENȚIÂNĂ s. f. (Bot.) v. ghințură.

GENTIL, -Ă adj. *Gentil*. — (Exprimă în același timp aproape toate notele cuprinse în) Frumusețe, plăcut, dragut, drăgălaș, amabil, curtenitor. *Trăcerea gentilă*. EMINESCU, N. 43. *Zimbei gentil*. ZAMFIRESCU, R. 197. [LA DOSOFTEIU cu înțelesul de gentilom: *Eră primichiri la școala gheutililoră*, v. s. 50^{1/2}.] Familia: gentilă s. f. = drăgălașie, grație, spec. purtare curtenitoare. *Tânărul acă gentileja să le conducă*. DUNĂREANU, R. 240; gentilom s. m. = nobil, de vișă, de neam (bun), aristocrat (numai despre cei din Apus). *Not, ce ne tragem Din mândra soia Și stătem nobil, Bun gentilom*. C. NEGRUȚI, II 95.
— N. din fran.

GENȚULIȚĂ, GENȚUȚĂ s. f. v. genău.
GENȚĂRIE s. m. v. Ianuarie.
GENUȘCHE, GENUȘCHIU s. a. și m. v. genunchiu.
GENUȘĂ s. f. v. genăue.
GENUȘCHE s. a. și m. v. genunchiu.

GENUȘCHER s. a.
1^a. Ploptar de piele de miel (PAMFILE, I. C. 365) s. sman (CREANGĂ, GL.) lung până la genunchi. *Suman mare, genushere și ardăce*. CREANGĂ, A. 48.
2^a. (Cism.) Scândura pe care o în ciobotarii pe genunchi când cos ciobotele. MARIAN.
— Derivat din genăueche, prin suf. instr. -ar (devenit -er după palatală).

GENUȘCHIA vb. 1^a v. ingenușchii.

GENUȘCHIU s. m. și a. 1^a. *Genou*. 2^a. *Tribu*.
1^a. (La om și la animal) Încheietura (articulația) osului coapsei cu fizeulor piciorului (construit cu verbele: a îndoi, a pleca, a închina, șa pune). *Genushche meale nu putură de ajunare*. CORESI, PS. 313 (= genushchele meale PSAL. SCH.). *Plecă-și genushchele sale*. COD. VOR. 23_{1/2} (= pușe genushchele lui N. TESTAMENT, 1648; puind genushche lui BIBLIA, 1688). *Nă închină genushche lângă mare*. lb. 25_{1/2}. (= ingenușchind N. TESTAMENT, 1648; puind genushche BIBLIA, 1688). *Plecându-și genushchele, au dat laudă lui Dumnezeu*. DRĂGHICI, R. 40. *Gerită se întindea de câldură, de-4 treceau genushchele de gură*. CREANGĂ, P. 251, cfr. PAMFILE, J. II. *Ajunse apa până la genushchele tepelor*. ISPIRESCU, I. 29. *Până la genushchele broaștei* = foarte puțin. ZANNE, P. I 339. *A învâțat carte până la genushchele broaștei*. PAMFILE, J. II. *Oul genushcheului* = rotula. LB. 22. În genushche (construit cu verbele: a cădea, a pică, a da, a se pune, a se lăsa, a sta). *Să închină den genushche*. VARLAAM, C. 101_{1/2}. *Multă vreme au stătut în genushche*. DRĂGHICI, R. 89. *În genushche cădoșu pedestrii*. EMINESCU, P. 242. *Ioan atunci... a căzut în genushche dinaintea lui Dumnezeu*. CREANGĂ, P. 300. *Băiatul se pușe ciobănește, într-un genushche*. lb. 153. *Ciocoiul-șmerit în genushche pică*. ALECSANDRI, P. 119. *Boierii detară în genushche*. ISPIRESCU, I. 9. *Se duce în genushche să bea apă*. ȘEZ. I 125_{1/2}. [P. ext. Partea piciorului de la genushche în sus, când omul căde (construcția: a ședeă pe genushchei cuiă, a luă pe cineva pe genushche). *Pe genushchei miei ședeă-vei*. EMINESCU, P. 58. *Că în pune pe-un genushche*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 276. *La Turc, drăgoștea e pe genushche* = ține cât te are în brațe. ZANNE, P. VI 416.] Semnul ce-l lasă pantalonii la genushche, ridicătura pantalonilor în dreptul genushcheilor.

2^a. † (Slavonism: palcoal. *koleno* având și înțelesul)

Seminție, trib. *Și multă în fațete lor genushche la Israel*. PSAL. SCH. 254 (= genushchele CORESI, PS.). *Acolo suiră genushchele, genushchele Domnului*. CORESI, PS. 354 (= genushchele, genushchele Domnului. PSAL. SCH.). Cfr. 190, 215, 293, 217.

[Se zice genushchei meu, genushchele meu, genushchei miei, genushchele mele, (rar) genushchei mele (cfr. DOSOFTEIU, v. s. 111, DRĂGHICI, R. 164), genushcheiurde mele (cfr. MARIAN, Nu. 390).] † Și: (Munt., forma originală, din care s'a desvoltat genushche prin propagarea nazalei) genushche, genăueche I. VĂCĂRESCU, P. 176_{1/2}. MARCOVICI, C. 9_{1/2}. JARNIK-BĂRSEANU, D. 187, H. II 31, ZANNE, P. VIII 656, II 165, (prin disimilare u-n > r-n) gerăneche TIPLEA, P. P. 29. *Au nins, de au fosf/ ne/oa/mare până la gerăneche* (a. 1814). IORGA, S. D. XIII 5. (prin asimilarea ŝ-k' > ŝ-k) gheăneche ANOX. CAE., H. II 31, gheănechlu. *Rupe [crăcile]... cu gheănechul (Mold.)*. N. REV. R. 141, gheăneche. (Alte forme la WEIGAND, Normalwort 31).
— Din lat. pop. genac[ul]um (= geniculum), idem.

GENUȘE s. f. I. 1^a. *Eau profonde et tranquille*. 2^a. *Mer*. 3^a. *Gouffre*. II. *Multitude*.

I 1^a. *Genune* = o cantitate de apă foarte mare strânsă în un loc, prin oprirea unei gârle ori și vălece (ceea ce se poate întâmpla prin dărâmarea unui mal și punerea acelei rupturi de-a curteziul unui curs de apă în chip de năsadă). H. XI 323. *Genune* = știaolnă, apă adâncă și lină (genune au numai apele mari, precum e Bistrița). ȘEZ. II 24_{1/2}; cfr. volbură. *Strămtoare și răpeșurilor acestora le urmează pe la coliturile mari tot adăta genuni cu apă liniștită și adâncă până la 8 m, cum sânt cea de la Nășip... și Dealul Fierului*. POPOVICI-KIRILEANU, BR. 29. *Făcușe o genune foarte mare și adâncă, nu numai adătura cu piatră, dar și sub piatră*. MARIAN, T. 179. *Boluc în genune, troac peste pădure* (= Cărculeu). ȘEZ. IV 102.

2^a. (În literatura veche) *Mare*. *Geruca Chlichiască și Pamfiliasca nădăsu*. COD. VOR. 84_{1/2} (= marea Chlichiei N. TESTAMENT 1648; genuneche cea despre Chlichiea BIBLIA 1688). cfr. lb. 90_{1/2}, 90_{1/2}. *Preste lacu de genune Treo corabi*. DOSOFTEIU, PS. 357. *Să mă 'nghită genuneche cea larpi*. id. lb. 124, cfr. 183.

3^a. (Astăzi, numai poet.) *Abis*, prăpastie fără fund. *Hyperion, ce din genuni Răsai c'o întragă lume*. EMINESCU, P. 278. *Soarele ș'o stinge în genuneche cea adâncă*. id. lb. 256. *Ochi negri ca două făcări închise, care ardeau înăbușit în fundul unor genune*. SADOVEANU, M. 109. [Spec. † Genuneche de foc = focul iadului. *Oare caut minci și tartar și genune de foc?* DOSOFTEIU, v. s. 150.]

II 1^a. (Numai la CANTEMIR, BR. 141_{1/2}). Multime mare de oameni. *Lastănu... să stea împotriva atăta genune de Tătari, nu va pută*.

[Plur. -nune și -nuni.] † Și: genăuă. *Fu prăpastie? genăuă? Fu noian întins de apă?* EMINESCU, P. 221. *genăueche H. XI 323, GOROVICI, C. 16*, [Tara-Ozului] gerăneche CDDE. Nr. 924, (în texte vechi rotacizante) † gerăne, † gerăse s. f. *Arhagă se dăse în gerăse ș'apășul soarelui*. CUV. D. BĂTE. II 191.]

— Etimologia necunoscută. (După I. A. CANDEBA din lat. *gyro, -onem, "vârte") CDDE. Nr. 924; după CIHAC, II 580 și ȘIO. din *gehenna*, în înțelesul II se aproprie de sensul cuvântului *genăue*; e însă probabil că la Canțemir avem a face cu un slavonism, *genune* "întuneceim" luându-se în înțeles de "multime mare", ca și slav. *loma*, cfr. întunerec.)

GEO- Element de compoziție în neologisme de origine grecoasă (7^a, "pământ").

Geodezie s. f. Știința cu ajutorul căreia se măsoară globul pământesc. [Familia: geodăzie, -ă ad.]

Geografie s. f. Știința despre suprafața pământului. [Familia: geograf s. m. = cel care se ocupă cu geografia; geografic, -ă ad.], geograficește adv. —

Forme învechite: gheografie s. f. M. COSTIN, LET. I 24, RUSSO, s. 95; gheograf s. m. GOLESCU, I 68; gheograficec, -ească adj. ap. IORGA, L. II 330; gheograficește adv. RUSSO, s. 88.]

Geologie s. f. Știința care studiază straturile din care este formată scoara pământului, starea lor actuală și fazele prin care au trecut. [Familia: geolog s. m. — cel care se ocupă cu geologia; geologic, -ă. Epoca geologică, PONI, C. 127; (învechit) geologicesc, -ească adj., geologicicește adv.]

Geometrie s. f. Știința care are de obiect măsurarea întinderilor. [Familia: geometru s. m. (învechit) = inginer hotarnic; geometric, -ă adj. *Lănia geometrică*, C. NEGRUZZI, I 321. *Alcătuirea paradigmelor este operația seacă și uscată a unui cap geometric* (= care pricepe numai formele, schema lucrurilor, nu și realitatea). MAIORESCU, CR. I 372; geometricicește adv. | Forme învechite: gheometrie s. f. DOSOFTEIU, V. s. 64^b, 164ⁱ; gheometrie s. f. id. lb. 192ⁱ, MINEIUL (1776), 88ⁱ; geometru s. f. GOLESCU, I 68; geometricesc, -ească adj. URICARIU, III 235; geometricicec, -ească adj. CANTEMIR, HR. 59, id. IST. 45, CALENDARIU (1814), 145; gheometricicește adv. GOLESCU, I 68.]

GEORGINĂ s. f. (Bot.) v. gherghină.

GEPRANĂ, GEPRANĂ ȚA s. f. (Mil.) v. ghebană.

GER s. a. 1°. Froid glacial. 2°. *Geruces*.

1°. Temperatură foarte scăzută (în toată iernii), frig mare cu îngheț. (*Gerul* se lasă s. dă). *Domnul ce lepădă grîndina sa cu pînă, împotriva fetei gerului lui cine va sta?* CORESI, PR. 393. *Acolo taste ger rece*. CUV. D. BĂTR. II 228. *Mari geruri ce se întimplă uneori*. URICARIU, V 176ⁱ. *Luafă seama când e ger țarna și e dntul odjds!* C. NEGRUZZI, 1246. *Vine... asprul ger*. ALECSANDRI, P. II 5. *Țarna, de gerul cel amarnic, trăznea grînda în odaie*. EMINESCU, X. 41. *Lemnele de pe foc poaceau de ger*. CREANGA, P. 240. *Să e'nghete gerul!* THEODORESCU, P. P. 384. *Afară eră un ger, și nu ger ca acelu, căd crăpă lemnele, nu alta*. ȘIBEREA, P. 281°. *Un puin de ger v. puin*. *Gerul Boteozii* = ger cumplit. ZANNE, P. I 15. Când e frigul mare, se zice *ger uscat*. H. V. 3.

2°. (Med.) Boală la vaci, când le crapă ugerul. Cfr. DAMÉ, T. 30.

[Plur. *geruri*.] Diminutive: gerușor s. a. GRAIU, I 380, geruleț s. a. POLIEU.]

— Din lat. *gelu(m)*, idem.

GERĂ vb. 1° v. geruț.

GERĂ vb. 1°. *Gérrer*. — A administra pe socoteala și în locul altuia. *Directorul... eră însărcinat a geră afacerile prefecturii*. CARAGIALE, N. S. 60. *Gerarea bunurilor mândătrești... în mânele unei administrații mirene*. ODOBESCU, II 29. [La Rom. din A.-U. (germanism): giră vb. 1° s. d. | Familia: gerant s. m. — cel care gerază, cfr. procura-tor.]

— N. din fran.

GERĂH Ț s. m. = hîrbug. (Turcism) *Gerahul spitohului să aibă o lăuă plină sa pe toată luna căte 50 lei* (a. 1799). URICARIU, I 97ⁱ, 690 lei pe un gerahul. lb. XIX 590ⁱ, cfr. IORGA, S. D. VI 190. *Acèle sate au teatre, dohtori, gerahi*. GOLESCU, I 24. [Și: gerah s. m. [Pentru lăcrămarea ochilor] este a se cătușă îndată cu un gearah meșter. PISCOPESCU, O. 259, girah IORGA, C. L. II 177, (prin l. greacă) țerah s. m. DOC. ap. ȘIO.]

— Din turc. *gerrah*, idem.

GERĂNT s. m. v. geră².

GERĂH s. m. v. gheană.

GEREMEĂ s. f. *Amende*. — (Turcism) Ț Amendă, pedeapsă în bani, gloabă. *Mai întrebându-l căud fan închis și au pilitit stăte geremele*. KOGĂLNICEANU, LET. III 205ⁱ. *I-au dat... bani geremele*. DIONISIE, C. 184. | Plată. *Geremă la caraușii, căte 5 lei*. DOC. (a. 1792), IORGA, S. D. XIII 15. | (Ahtazi, Munt.) Lucru prost sau de clacă. DDRF, ȘIO. [Verbul: Ț geremetiă vb. IV^a = a amenda. *Stărostele de casapi... să nu se amestecă a pedepși sau a geremetiși pe casapi* (a. 1799). URICARIU, I 94ⁱ. [Țiganii] *șind... geremetișii de către zapeții lor*. lb. 283°.]

— Din turc. *gereme*, idem.

GEREMETIȘI Ț vb. IV^a v. geremeă.

GERET s. a. v. gerid.

GERG s. a. = jargon.

— N. din ital. *gergo*, idem.

GERGEVEĂ s. f. v. cereveă.

GERID Ț s. a. 1°. *Băton en forme de javelot*. 2°. *Le jeu du „gerid“*.

1°. Băț mai grosier (având lungimea de un metru și ceva) în formă de sulțu, cu care Turcii jucau pe vremuri în jocul numit „girit“. *Locu cu giritul Sultan Murat călul lui Ladislaus*. E. VĂCĂRESCU, IST. 256°. *Lănci, sulțe, geruri pe care le aruncau cu mâna*. BĂLCESCU, M. V. 172.

2° P. ext. Jocul geridului care se făcea călare, pe o câmpie întinsă, între o sută și mai bine de călăreți. Un călăreț zvârlia din fuga calului geridul către adversar și acesta îl prindea din fuga calului. *Turcii își arătau măiestria lor în jocul geridului, nimerind felul cu sulțu ascvrlit din fuga calilor*. ODOBESCU, I 135°, cfr. IORGA, C. I. I 183. *Această prîneșă joacă uneori giritul*. GORJAN, H. IV 18, cfr. (*geruri*) lb. I 47. | (Az) *Gireda* = un joc copilăresc. H. XII 330.

[Plur. *-rituri*. | Și: geret, girit, gired, girit s. a.]

— Din turc. *gîrid, gîrit*, idem.

GERILĂ s. m. Erou din basmele noastre populare, căruia îl este totdeauna cumplit de frig și care îngheață, cu suflarea, întreaga natură; cfr. CREANGĂ, P. 239-240, 251. | (În giună) Om care suferă și se plînge mereu de frig.

— Derivat din *ger*, prin suf. calif. *-ilă*.

GERIȘOR s. a. v. ger.

GERMÁN, -Ă subst. adj. Subst. Locuitor al Germaniei, spec. Neamț din Germania; cfr. Neamț, Sas, Șvab. | Adj. *Li ardă inima de dorul Nemților*. *Regin german, familie germană*. BASARABESCU, V. 99. [Familia: germanic, -ă adj. = aparținător acelu grup de popoare indoeuropene, care se distingea, ca tip, prin păr blond și ochi albaștri, și care ca limbă eră mai apropiat de grupul slavo-baltic. Gotii, Longobarzii, Francii, Alemanii, Marcomanii, etc. În trecut, iar azi Suedezii, Norvegienii, Danezii, Olandezii, Polari (propriu ziși), Nemții din Austria, Rusia și America, etc. face parte din grupul de popoare germanice; germanism s. a. = fel de exprimare propriu limbii germane, locuție germană introdusă în altă limbă. *Germanisme în foile române*. MAIORESCU, CR. I 140, CR. II 101; germanist s. m. = specialist în filologia germanică, germanistic s. f. = filologie germanică; germaniză vb. I^o = a exercita asupra unui popor o influență germană. *O unicivitate germană și germanizatoare*. I. NEGRUZZI, I 201; germanofil, -ă adj., subst. = cu simpatii pentru Germani (cfr. filogerman). *Boieri germanofili*, IORGA, L. I 207. | (Învechit) *gherman*, -ă adj. RUSSO, S. 90.]

— N. din lat. *Germanus*, idem.

GERMÂNĂR s. m. *Germinat*. — Numele (după Alecsandri, popular; în realitate însă, probabil, flurid) al lunii Martie. *Martie, Mărțisor sau Germânăr* (încolțitor). ALECSANDRI, P. P. 34 (nota). [S]: germânăr s. m. *Semăndăturile făcute în Faur și Germinar*. I. IONESCU, ap. TDRG; germânăriu s. m. MARIAS, SE. I 96.]

— N. probabil, românizat după fran. *Germinat*, idem.

GERMEN s. a. *Germe*.

1^a. (Șt. nat.) Materie organică din care lese, prin dezvoltare, o ființă vie, animală sau plantă, cfr. sămânță. *Pașteur au descoperit germeni a mai multor vegetale și animale microscopice*. PONI, C. 71.

2^a. Fig. Principiu, element din care se dezvoltă ceva. *Izbucinirea nebunii, al cărei germen eră din naștere*. MAIORESCU, CR. II 294.

[S]: germen s. a. lă. d. III 273. | Derivate: germinare, germinăție, germinăție s. f. = încolțire, germinativ, -ă adj. = de încolțire; germinător s. a. Forța și energia germinativă a unei semințe se controlează cu aparate anume întocmite, numite *germindtoare*. SANDU, S. 40.]

— N. din lat. *germen*, idem.

GEROÉ † s. f. v. genune.

GEROȘ, -OȘĂ adj. *Glacial*. — Care aduce ger, foarte friguros, cumplit de rece. *Vremi geroasă*. VARLAAM, C. 36. *Iarnă grea și geroasă*. CRECHI, LET. I 145/p. *Sfârșitul iernii va fi călduros și geros*. CALENDARIU (1814), 67. *Negura geroasă*. ALECSANDRI, P. II 271. *Zile geroase de iarnă*. CREANGĂ, A. 117. *Un viscol geros*. MARIAN, SE. II 107. | Fig. *Înima îi se strânge în atâta tăcere umedă și geroasă*. IORGA, N. E. B. 68.

— Derivat din ger, prin suf. adj. -oș.

GERUCHE s. m. și a. v. genunchiu.

GERUÍ vb. IV^a. *Geler*. — Unipers. A fi, a da, a se lăsa ger. *Nu eră aspru gerul, dar geruía*. SLAVICI, V. P. 105. *Dacă va ninge înaintea de a geruí, atunci promise o recoltă frumoasă*. ap. TDRG. *Peste noapte că-mi plouă, și la ziua geruía*. MATEESCU, B. 106. | Spec. (Brașov) Se zice *gerușele* iarna, când, fiind frig, cad din aer un fel de mici fulguleți. Com. PANTU. [S]: (rar) gerá vb. I^a = a îngheța, a face să înghețe (despre ger). *Batár ce ger o* (= frunza geroasă, *Eu-i tot mândră și tot creafă*). BETEGANUL, CH. 26. | Derivate: geruire s. f.; geruit, -ă adj. (fig.) *Geamurile îi sânt înghețate tun, cu frunze geruite, de nu le-ai răzui nici cu cuspura*. DELAVRANCEA, S. 184, (rar) *ingerat*, -ă adj. *Un ger mare, ingerat*. MARIAN, NU. 342.]

— Derivat din ger.

GERUÍALĂ s. f. *Froid glacial*. *Giere*. — Vreme de iarnă cu ger, s. frig (H. XI 388) mare. *A stat ninsoarea și s'a pus o geruía de căprou pietrele*. DELAVRANCEA, V. V. 178. *Eu [Gerul] am puterea să dau un frig și o geruía peste tine, de să înghețe mașele în tine*. ISPIRESCU, L. 130. | Vaporii înghețați pe arbori și alte obiecte (H. VII 384), promoroacă, chelcură. *Și apra ziuă geruía*. *Peste geam de poloidal*. MATEESCU, B. 109. [S]: (asimilat) geluía s. f. (Brașov) Com. I. PANTU.]

— Derivat din gerul, prin suf. abstr. -eală.

GERULÉȚ s. a. v. ger.

GERUNDIU s. a. (Gram.; în românește) Forma nominală, nedeclinabilă, a verbului, terminată în -dud, -ind. [S] (românizat): geranză s. a.]

— N. după lat. *gerundium*.

GERUNE s. f. v. genune.

GERURE † s. f. v. genune.

GEST s. a. *Geste*. — Mișcare cu brațul, cu mâna, din cap, etc., care exprimă anumite idei și sentimente s. imprimă vorbeli mai multă putere. *Dașcalul ține brațul...* cu un *gest* maiestros. C. NEGRUZZI, I 6. *Arătând cu un gest circular persoanele designate pentru...* MAIORESCU, D. IV 33. | P. ext. (fam.) Atitudine, faptă. *X aou un gest* frumos, dându-și demisiunea. [Plur. *gesturi*, (neobișnuit) *geste* I. NEGRUZZI, III 387. | Derivate: gesticulă vb. I^a = a face gesturi. *Gesticulam vorbind singur*. C. NEGRUZZI, I 221. *Se primbla furios...* gesticulând din mână. I. NEGRUZZI, III 395, gesticulare, gesticulările s. f. În mijlocul cuvintelor aprinse, a gesticulărilor vii. MAIORESCU, CR. I 295.]

— N. din fran.

GESTĂȚIE, GESTĂȚIUNE s. f. (Șt. nat.) *Gestation*. — Purtarea fătului de către mamă, în pântec; p. ext. timpul cât durează sarcina.

— N. din fran.

GESTICULĂ vb. I^a, **GESTICULĂȚIE** s. f. v. gest.

GESTIUNE s. f. *Gestion*.

1^a. Gerare. *Gerantala este obligat...* a continua gestiunea până ce arede va putea lua direcțiunea afacerii. HAMANGIU, C. C. 235.

2^a. Administrare. *A cere caică socoteală de gestiune*.

— N. din fran.

GET-BEGÉT adj. Invar. *De père en fils, de sang pur*. — (În România; despre persoane; adesea întărit prin „coada vacii”) Din moși-strămoși, neaoș, neameste-cat, curat. *Vă e rușine să fiți Moldoveni curaji, Români get-beget*. ALECSANDRI, T. 995, cfr. 42. *Noi ăștia get-beget coada vacii, născuți, crescuți și îmbătrâniți în țara asta*. GHICA, ap. TDRG. [S]: (Munt.) egét-beget. Numai ei doi erau boieri egét-beget, atâpă ai orașului. BRĂTESCU-VOINESTI, L. D. 211; cfr. GRAIU, I 221.]

— Din turc. *ged-bil-ged* „din strămoși în strămoși”.

GEUÍ vb. IV^a v. Joel.

GEURĂ vb. I v. gheură.

GEVALÍ vb. IV^a v. geveli.

GEVELÍ vb. IV^a refl. *Se lamentar*. — (Refl.) A se plânge, a se tângui, a se olică, a se vâltă. *Și-l lăsară sînd și chirliind cu glas până la cer...* *Ce te olicăști, ce te geolești?* ȘEZ. VI 97. *Ce te plângi, Ce te geolești?* ION CR. IV 83. [S]: gevalí vb. IV^a.]

GEVRĂ s. f. *Mouchoir fin* (brodă). — Batistă de mătase s. de pânză brodată cu mătăsuri, cu fir și cu fluturși. *O gevră de cele care pune la păd*. IORGA, S. D. VIII 40. *Fețele...* încăși cusături de capoturi, de gevră și de sangulii. GHICA, S. 295, cfr. 35. *Boccalocuri...* cu gevră și cu brânziore de bețele. ODORESCU, I 134/2. *Femele duc de frâu un cal împodobit cu flori și gevră*. MARIAN, NU. 487/2. [S]: geavră = batistă făcută de pânză de casă și cusută frumos cu flori de arnică sau lăncieri. MUSCEL, 5, cfr. 69. *Lă se pun geavră la cai*. H. IV 89, *giuvrea ib.*, *cevră*. 2 *cevră* (= cevrăle). URICARIU, XI 249/12. *Mreasa îi dă cevrăna*. SEVASTOS, N. 124/21.]

— Din turc. *čevre*, idem.

GHA-, GRĂ-, GRĂ- v. ha-, há-, há-

GHĂJĂRIU s. m. (Bot.) *Jeune chène, chénaie*. — (Ban., comit. Timișoarei) Stejar tânăr, tușă de stejari. VICIU, GL.

GHE- v. ble-, die-, vie-, ge-

GHE: Interjecție cu care se mână call (prin Ardeal și Bucov.). Com. I. GRĂMĂDĂ. [Și: ghi (Brașov), ghiu! VAIDA, det (Botoșani).]

— Poate, germ. geh! „mergi, pleacă!”

GHEARĂ s. f. v. gheb.

GHEABUR, -Ă adj., subst. v. cheabur.

GHEABUC s. m. v. haluc.

GHEAL: Interj. v. gheal.

GHEALĂ s. f. v. diavol.

GHEARĂ s. f. *Griffe, serre.*

Unghia ascuțită și încrâlgată a păsărilor și a unor animale (precum pisica, leul, etc.). Dozo păzări mari... au veni... să ne faci bucași bucași, cu ghearele lor. MSS. (a. 1783), ap. GCR. II 130¹¹¹, cfr. ALECSANDRI, P. I 197, EMINESCU, N. 44. *Scorpiu cu ochiul ei de sânge și ghearele ei întinse.* OTESCU, CR. 28. *Când să înfigă [lupul] ghearele sale.* ISPIRESCU, L. 17, cfr. (înaltu) 147. *Capitul de cal, Ghiară de ogar.* MARIAN, INS. 341. [Despreputit despre unghile, fig. despre degetele] — SEZ. II 228¹¹¹, — s. mână oamanelor, în expresiile: *A fi lung în (s. la s. de) gheare* = a fi dispus spre furt. ZANNE, P. IX 622. *A-i tăia (cuica) ghearele* = a-i lua posibilitatea de a mai fură. *A pune gheara pe cineva* = a pune brâna (s. laba), a-i înhăță. Cfr. ISPIRESCU, L. 345. *A scoate s. a scăpa (pe cineva) din ghearele cuiu:* din stăpânirea, robia, asuprirea, prigonirea cuiu. *Eu sânt Spancio... care a scăpat din ghearele tale.* C. NEGRUZZI, I 164. *Începu să-i mulfamească că-l a-coș din ghearele smelui.* ISPIRESCU, L. 259. [Fig. *Ghearele muștrării.* ALECSANDRI, P. I 266. *Ghearele morții.* LM.

‡ Ghearele de fier = o parte a joagărului. DAMÉ, T. 175. [Gheara-ullulal H. IX 35, gheara-găll lb. V 380, IX 447, gheara-hulubulo lb. XVI 42 (Bot.; plante nedefinite mai de aproape).

[Plur. *gheare, gheară și ghere* = cărlige aplicate în masa dulgherului, în care se sprijinește lemnul când îl lucrează. DDRP. [Diminutive: gheruță s. f. *Gheruță de goim.* MARIAN, INS. 341, gherușă s. f. *Și-mi luară'n gherușe Pietricele mărșafote.* ION CR. III 84, gherișoară s. f. *La-mă'n gherișoară Și du-mă la fară, Să-ți fii surioară.* PĂSCULESCU, L. P. 164. [Augmentative: gherale s. f. plur. = ghiare mari (într'un descântec, în rimă). GRAIUC, I 90.]

— Probabil dintr'un lat. pop. *glarra (cu meta-teză din *garr/ur/ta, diminutivul cuvântului de origine celtică *garra, păstrat la Spaniolii și Portugezi: garra = ghiară), ZEITSCHRIFT, XXVIII 687.

GHEATĂ s. f. 1°. *Bottine.* 2°. Nom. de fleur.

1°. (Aproape numai în România) Încălțăminteoa obișnuită a orașenilor (în timpul din urmă și la săteni H. II 89, 126, IV 57, etc.). Cfr. botină, cizma, epici, bățuș, papuc, pantof, filer², imine, opincă, *Bulinea*... *cursuleț getele și hănele d-lui profesor.* SLAVICI, ap. TDRG. *S'oi să-i când și getele.* DOINE, 158/. *Pe cara care a trecut Trei perochi de gete-am rupt.* SEZ. IV 140¹¹¹. *Când se drage o gheată, se duc amândouă cizmarului!* ION CR. III 150. *Duminecă și în sărbători, fele și necessele încalță cizma scumpă, ba și gete (păpuți).* PAMFILE, I. C. 369. *Trăiește gheata la picior Și doide înrăi ocol.* MAT. FOLC. 226. *Tu mare, eu mare, getele cine să le tragă?* ZANNE, P. IV 435. ‡ A strânge getele pe cineva = a se afla într'o împrejurare grea. ZANNE, P. III 167.

2°. (Bot.) Nume de floare (nedefinită mai de aproape) H. VII 49, XVI 320.

— Din ital. ghetta (= fran. *gudra*) „ghetră”.

GHEATĂ s. f. 1°. *Glace.* 2°. *Grille.* 3°. *Herbe-à-la-glace (Mesembryanthemum crystallinum).*

1°. Apă înghețată. (Bucata de gheață se numește sliou s. bolovan, gaura în gheață: copeă, pro-

duf). *Focul, grindinea, zăpada, gheață.* CORESI, PR. 401. *Turculeț, treodind Prutul pe gheață să meargă la dinșii [= Turcii] să-i lovească... s'au și rupt gheața.* NECULCE, LET. II 263¹¹¹. *Dă-mi un pahar de apă cu gheață.* C. NEGRUZZI, I 63. *Obolitu-mă-a ferăstra Gerul, cu-a lui flori de gheață.* VLAHUȚĂ, P. 9. *Gheșurile Islandei.* HARDEI, I. C. 100. *Casa... era... toată numai un sliou de gheață.* CREANGĂ, P. 255. *Bulgăraș de gheață rece.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 297. *Câmpii de gheață cu numele de zăpadă.* ISPIRESCU, L. 57. *Rece ca gheața* ‡ *A se da pe gheață* = a aluneca, a patina pe suprafața apei înghețate. *Toată ziulica bate prundurile după scâldat... Iarna pe gheață și la săniuș.* CREANGĂ, A. 13. Cfr. cîriș, dădăuș, săniuș, dăniuș. *A (se) sparge gheața* = a (se) face începutul. ZANNE, P. IX 407. *A bău apă după gheață* = zice despre unul care-l căru, lb. III 446. *Cine s'a fript în foc, suflă și în gheață.* lb. II 557. *Moș'ea de gheață* = zice mai ales celui ce nu pe picetisoș. *Zahar de gheață:* cristalizat, candel. TDRG. [Fig. Răceală, năsimțire, indiferență; flori reci (de frică). *O frunte albă păstrează... Frumusețea-i răpitoare chiar e-a morții gheață.* ALECSANDRI, P. I 336. *Eram cu gheața'n spate de frică.* CREANGĂ, A. 29. (Adverbial și predicativ) *Înghețat, încrămenit de frică.* *Gheață fi-i inimă.* SEZ. I 13¹¹¹. *Suenă-mărgă!* s'au băgat sub pod, iar se au rămas gheață'n osă. SBIIEA, P. 94. *De gheață = rece, năsimțire, împietrit. Împietrit se luase de gânduri... pentru inimă [fete]lor de gheață de care nu s-a putut lipsi nici un june.* ISPIRESCU, L. 232. ‡ *Bani gheață* = bani străni, puși de o parte; bani peșin, gata, numerar. ZANNE, P. V 73. *Am avut bani străni gheață.* CONTEMPORANUL, V 388, cfr. GORJAN, H. II 15. *Not mi-fi cereți de geaba! Iși plătim cu bani gheață.* SANDU-ALDEA, D. N. 249. *Îmi dai mie în mână 4000 de lei gheață?* SADOVEANU, SĂM, IV 415.

2°. (Transilv., Bucov.) Grindină, platră. LB. Sub cuvântul platră... înțeleg Românii din Bucovina:

grindină, gheață. MARIAN, NT. 787.

3°. (Bot.) Plantă ierboasă, cu frunzele acoperite cu multe papile albe, transparente, semănând cu mici boabe de gheață; florile mici, albe. FANTU, FL. I 57, H. VI 105, VII 335, 386, X 85, 534, XII 281. [Și: *fiore-de-gheață* H. III 243, BARONZI, L. 134¹¹¹.]

[Se întrebunțază la sing. și se zice: *bucăți s. slouiri de gheață.* Pluralul *gheșuri*, s. *gheșuri* însemnează „câmpii întinse de gheață” s. „geruri mari care fac să înghețe tot.”]

— Din turc. *gâar* (= *glacies*), idem.

GHEAUR, -Ă subst. *Giaour.* — Poreclă ce Turcii dau popoarelor nemohamedane și în special creștinilor (corespondent epitetului „păgân” ce noi dăm necreștinilor). *Scris-au vezirul cu scorbă la Pașa din Tighine zicând că bețul de Moldova este un gheaur și știe toate ce se fac la Moscua.* NECULCE, LET. II 335¹¹¹, cfr. 306¹¹¹, 276¹¹¹. „*Gheaur!*” zice Tălăral cu inima haină. ALECSANDRI, P. II 294. *Bucă!*... *unei gheauri* BOLINTINEANU, ap. ZEITSCHRIFT, XVII 85. *Câine de gheaur!* I. NEGREZZI, IV 560, cfr. COȘNUC, P. 35. *Brancovea Constantin, Boier vechin, gheaur hain!* ALECSANDRI, P. P. 210, cfr. 113¹¹¹. *Ităă ce pot nemericiți de gheauri!* MARIAN, T. 264. [Pronunț. *ghe-ur*.] Derivat: (< turc. *gauriyik*) ‡ *gheaurlic* s. a. (plur. -lăcuri) = perfidie, faptă păgănească. *N'om eadut un gheaurlic ca a-osta!* BELDIMAN, T. 386.]

— Din turc. *gaur* „necredincios”.

GHEAURĂC † s. a. v. gheaur.

GHEAVER, -Ă subst. v. dever.

GHEAVORIR † s. a. v. gherghir.

GHEAVOL s. m. v. diavol.

GHEB s. a. 1°. *Bosse.* 2°. *Agaricus mollens.*

1°. (Mold.) Coccoasă, cfr. bold². *Dobitoace... având... un gheb... în spinare*. DRĂGHICI, R. 64. *Ghebul care-i ieșise în spate*. DUNĂREANU, CH. 3. *Înăfîșile se prezintă ca niște gheburi de cămilă*. IORGA, N. R. 8. 105.

2°. (Bot., la plur.: *ghebe*) Ciuperci bune de mâncat (unele sînt și otrăvicioase II. IV 84) cu picioare subțiri și pălării galbene, cu carnea albă, fragilă; cresc toamna împrejurul rădăcinilor de copaci, în tufe; sînt foarte căutate. H. II 44, III 123, IV 71, X 228, 531, XI 277, PAMFILE, I. C. 248, PANTU, PL., DAMÉ, T. 188. | Specii: *Gheabă-de-brad* (*Agaricus clypeolaris*) și *gheabă-de-pădure* (*Agaricus longipes*). PANTU, PL.

[Plur. (ad 1°) *gheburi*. | Și (ad 1°): (Brașov) *gheabă* s. f., plur. *ghebi*; (poate din ung. *gób*, idem, cfr. *gáb*) *ghib* s. a., plur. *ghibe* și *ghiburi*. L.B. *Unele* [dintre cămile] *sînt cu un ghib numai, iar altele cu două*. CANTEMIS, IST. 89. *Intră la rînd moșneagul cu baba, învîrtindu-se cu ghibele lor poznage*. ȘEZ, III 182. | — Probabil din lat. pop. *ghibbus, *ghibba [cu metateză din *ghibbus], *ghibbus, diminutiv din *ghibbus*, *ghibba*, idem].

GHEBĂ s. f. (Îmbrăc.) *Manoleu paștan de fente* ou de *drop*. — Halnă bărbătească lungă, în formă de mantă (H. VII 477), dulamă (H. I 8), sarică (H. X 357) s. suman lung (ION CH. I 35), făcută de obicei din păsă, din șalac (ȘEZ, IX 41) s. mai ales din abă albă (CREANGĂ, GL.) adesea cusută și înflorată cu găitane de altă culoare, pe care țărani o poartă ca un fel de palton, acoperindu-și cu ea trupul, de la gât până peste genunchi. Cfr. sarică, suman, zeche, șubă, dulamă, giubea, ipingea, bobou, zăbun, I *zobun*... I *gheabă*... (Foaie de zestre, a. 1824). IORGA, S. D. VI 137. *Cum au ajuns fărâșii la Iași, boierii... i-au ferchezuit frumos și i-au îmbrăcat la fel cu cheburii albe*. CREANGĂ, A. 161. *Cătane spătărești îmbrăcate cu mintene, poturi (nădrăgi) și ghebe scurte*. FILIMON, C. II 676. *Ghebe de abă bune, de Ploiești*. TARIFF, SP. ȘIO. *Gînzăre... iară... cu gheba*. FITIȘ, N. REV. R. I 110. *Să-ți dau chebea din spinare*. ALECSANDRI, P. P. 86^{1/2}, cfr. 87^{1/2}. *Dotăprezeco panduri Cu ghebe* lb. 159^{1/2}, cfr. MAT. FOLC. 166. *Gheba'n spate și-arsună*. TEODORESCU, P. P. 688^{1/2}. [Pe lângă *ghebă* H. I 8, 262, II 31, 89, 101, 118, 126, 132, 147, 168, 207, 214, 222, 262, IV 87, VII 51, 185, 407, 477, XI 160, XIV 107, și: *chébă* H. II 14, 186, 204, 271, 319, III 19, 500, V 390, VI 97, X 357, 436, 540, XI 46, XII 8, XIV 73, 187, 210, ION CH. I 36, ȘEZ, IX 41, *chêbe* s. f. (dial. *tebi* ȘEZ, III 90^{1/2}). | Plur. *ghebe*, (*chebe*), *cheburi*, *chebi* (TDRG.). | Diminutiv: (Săcele) *ghebuță* = mantă femeiască scurtă, blîndă, se ia pe mîncei. Augmentativ: (Brăila) *ghebofă* s. a. = un fel de zăbun. MANOLESCU, I. 81.]

— Din turc. *kebe*, idem.

GHEBOIU s. a. (Îmbrăc.) v. *gheabă*.

GHEBOS, -OASĂ adj., subst. *Bossu*. — Cu gheb s. coccoasă în spate, coccoșat, *gáb* (cfr. *gârbov*). *Om... ghibbos*. BIBLIA (1688), 86^{1/2}. *La statul trupului eră gârbos, ghebos și la cop cucuial*. M. COSTIN, LET. I 302^{1/2}, cfr. BARAC, C. 45, PANTU, P. V. I 8, EMINESCU, N. 44, ȘEZ, III 124^{1/2}. *Mormântul poale numai să'n drepte pre gheboși*. C. NEGRUZZI, I. 250^{1/2}. *Sta gheboși și zgrăbitul*. PĂSCULESCU, L. P. 29. † *A scăpat ghebos* — eră cît p'aci să-l bată. ZANNE, P. II 576. Nume de bou cu coccoasă în spate (MARIAN), s. care are șalele unilate în partea de sus, din lăvire (DAMÉ, T. 29). [Și: *ghibbos*, -oasă adj. *Eră cam... ghibbos*. DOSOFTEI, V. S. 17^{1/2}, cfr. CANTEMIS, IST. 57, MARIAN, NA. 337.]

— Derivat din *gheb*, prin suf. adj. -os.

GHEBOȘĂ vb. 1°. *Rendre ou devenir bossu, se courber*. — Trans. (= fact.) și refl. A (se) face ghe-

bos, a (se) coccoșa, | P. ext. A se gârbovi (de bătrînețe). *Hop așa, vere, așa. Pînă ne vom gheboși!* TEODORESCU, P. P. 333. [Mai ales sub formă part.-adj. *gheboșat*, -ă, (rar) *ingheboșat*, -ă SAȘOVEANU, P. 100 = coccoșat, (fig.) *gârbovit*. *În spate coccoșat, în piept gheboșat*. TEODORESCU, P. P. 648. *Geanta îmbrătată de gîtu-i gheboșat*. ODORSCU, III 157^{1/2}. *Gheboșat de frig*. CONTEMPORANUL, I 567. | Și *gheboși* vb. IV². *Înalt, săbbănog, gheboșit*. DUNĂREANU, R. 63; cfr. id. CH. 14, (derivat din *gheb*) *ghebat* vb. IV² refl. CONTBRIANT, cu part.-adj. *ghebat*, -ă = coccoșat, † *ghibait*, -ă. DOSOFTEI, V. S. 334^{1/2}. | — Derivat din *ghebos*.

GHEBOȘI vb. IV² v. *gheboșă*.

GHEBERĂ s. f. v. *ghebra*.

GHEBUȚI vb. IV² refl. v. *gheboșă*.

GHEBUȚĂ s. f. v. *ghebe*.

GHECET † s. a. *Gué. Barque*. — Vad, trecătoare. (Impropriu) *Luntre Sinan Pașă, trancuse peste Dunăre într'un ghecet*. N. COSTIN, LET. I 114^{1/2}. *Și când le-ai Domnul din ghecit, stau boierii la rînduiala lor de-i fac alaiu*. GHEORGACHI, ibid. III 289^{1/2}. *Trecut alaiu* | *Dunărit cu ghecturi*. IORGA, S. D. VI 190. [Și: *gheciț* †, *ghicet* † s. a. ap. TDRG. | Plur. -turi.]

— Din turc. *geçit*, idem.

GHECIT † s. a. v. *ghecet*.

GHEENĂ s. f. = lad. *Împregiurul născutului... pătîl de gheenu*. COD. VOR. 125 (= *gheena* N. TESTAMENT, 1648, BIBLIA, 1688). *Afurisat să fie și vecinici anafetă pîrtăș focului nestina al gheniei*. URICARIU, I 121^{1/2}. *Sufletul lui cel mult scârnoac gheniei va fi pîrtăș*. BELDIMAN, TR. 381. *Sîntul... nu sa da, ci hojma le spunea de focul Gheni și de muncile ce-i așteaptă pentru fîră-legele lor*. C. NEGRUZZI, I 225. *Murind, gheena... îi așteaptă*. ARHIVA, I 39. *Leși și du-te în gheena focului nestina*. MAT. FOLC. I 563. [Și: *ghienă* s. f. (pronunț. *ghi-e*), *ghienă* s. a. (pronunț. *ghie-e*)]

— Din paleoa. *geenna*, idem.

GHEGĂ s. f. v. *ghioagă*.

GHEZER s. m. (Geol.) *Geyser*. — Izvor de apă fierbinte care țighește la mare înălțime. [Și: *gaiser* s. m. MIRRA, C. II 124.]

— N. de origine islandeză (*geyser*, idem).

GHELAȚI interj. *Alons, viens!* — (Turcism, în lit. pop.) *Haide! Vino!* *Chiro, Chiro!* *Chiro!*... *Ghelat tu cu mine, Câte-oi purtă bine*. ALECSANDRI, P. P. 116^{1/2}. *Tu fată-a Cadului... Ghelai, ghelai pîn'colea. Ca să-mi dai o florice!* Ibid. 150^{1/2}. [Și: *ghel!* = interjecție cu care se îndeamnă boga să tragă la Jug (HĂDULESCU-CODIN) s. să-și bage gîtul în Jug (Com. I. FAVELESCU).]

— Din turc. *ghel* (imper. lui *ghelmek* „a veni”, cfr. sârb. *gel*, bulg. *ela*, n.-grec. *έλα*!).

GHELĂNĂ s. f. (Bot.) Un fel de plantă (nedefinită mai de aproape). H. V 534.

GHELĂU s. a. v. *gealău*.

GHELBERĂ s. f. *Ceintură de coton*. — *Ghelberă* = brău de bumbac, cumpărat din țarg. *Gelbers* = brăul. H. III 500; cfr. ȘEZ, VII 121.

GHELIR s. a. *Revenu*. — (Turcism) *Venit. Grecii îi vindeau împreună cu căpeteniile, cu un ghelir de moștenire*. ap. ȘIO. | (Pam.) *Venit neașteptat, câștig fără muncă, chilipir. Toate aceluia gheliri le știm*. FILIMON, C. II 341. *A face stăru onorabiliente, dar*

nu a se învași din gheșturi și ghețururi. I. 10-

NESCU, M. 432. [Pjur. „Ieruri.”]

— Din turc. gelir „veni!”

GHELIȘTE s. f. v. velliște.

GHELMĂ s. f. *Éminence de terre*. — (Cochirleni, în Constanța) Rădicătură de pământ. *Ghelmeaua* (= valul lui Traian) e din mla. *Dunărei până'n Constanța*. GRAIU, I. 265. [Cu alte suf.: gălmău s. a. = deal răpos, stâncos, de obicei fără verdețură (Mehedinți). COM. I. MARINESCU, (cu metat.) glemăie s. f. *La poalele unei glemeie, formată din marmoră albă*. I. IONESCU, M. 551.]

— Derivat din gălmă, prin suf. dim. -eă.

GHEM s. a. 1°. *Peloton, pelote*. 2°. *Fouillet; cast-lotte*. 3°. *Constipation* (chez les animaux).

1°. Rotogol de apă, tort sau sfeară depănată. Cfr. mototol, bulz, cocoloș, bulgar. *Urieșit... zăreac pe Statu-palmă... incurcat în a sa barbă ca un ghem rostogolind*. ALECSANDRI, P. II 237. *Un ghem de fir roșu*. EMINESCU, N. 46. *Mare cât un ghem*. ALECSANDRI, P. P. 129^{1/2}. *Ghem de lână*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 461. *Când stăpâna casei făcea la ciorap, pisoiul se jucă cu ghemul*. IPSIRESCU, I. 285. *Te-ntinse, Ghe-me strănse?* (= Bostanul) ȘEZ, IV 47. *A se mântui așa de pe ghem*: a fi aproape de moarte. ZANNE, P. VI 482. *A face ghem* = (despre turturi) a depăna, (despre obiecte) a mototoli, (despre flinte) a strânge, a aduna la un loc. *Când faci ghem, inspiră așa pe o bucăcișă de pâine*. ȘEZ, III 123^{1/2}. *Făcu' usul tot ghem*. KETEAGANU, P. 154^{1/2}. *Ariciul se face ghem*. II 113. *Cărcel de stomac... care zgârciește unte-ori [pe copii]... până ce-i fac ghem*. MARIAN, A. 376. *Îl făcu ghem*. ȘEZ, I 55^{1/2}. *A se face ghem* = a se ghemuli, a se strânge ca un ghem. *Se face ghem de frică*. ADAM, B. 285. *Unul zgugi! în apă, altul fă-te ghem sub punte*... BANCUI, SĂM. III 830. *Fata doarme pre brânci, ori strânsă, făcându ghem*. IPSIRESCU, I. 394. *A sta ghem* = a sta ghemulit. *Oare ce gândeste hă-trul, de stă ghem?* EMINESCU, N. 45. [Fig. *Nod. Maică, la inima mea Este-un ghem de oisă rea*. MĂNDRESCU, L. P. 26. || P. ext. Tort depănat. *Cămeașă mea-i de ghe-me*. BUD, P. 54.

2°. P. anal. (Anat.) Al treilea stomac al rumegătoarelor (urmând după ierbar și ciur), al cărui pereți din lăuntru sânt căptușiți cu multe foite. DAMÉ, T. 32. | La miei care sug, nefiind dezvoltat de cât al patrulea stomac — chiagui — se numește acesta *ghem* de miel mic. II. XI 232.

3°. (Med.) O boală de vite, cfr. incuietură. DAMÉ, T. 30. H. XI 80.

† (Bot.) Ghe-me-le-popii = remf. FANȚU, PL.

[Pjur. *gheme și ghemuri*.] Diminutive: *ghemăi* s. a. *Dintr'acel ghem se scoț ghemușe* cu care se lucrează *chitmul*. I. IONESCU, M. 693, cfr. GRAIU, I 173; *ghemuleț* s. a. CDDE No. 734, *ghemăș* s. a. = cocoloș în care sânt invălate larvele „carabanului”, numit și bubuloacă. MARIAN, INS. 10, cfr. XI, *ghemășor* s. a. *Am două ghemășoare, cât le-aurăc atata se duc?* (= Ochii). GOROVEI, C. 248. | Alte derivate: *ghemotoc* (ghimotoc MUSCUL, 108, RĂDULESCU-CODIN, ghimotoc DELAVRANCEA, II. T. 252) s. a. = obiect mototolit în formă de ghem. *Un ghemotoc de hârtie îl lovei pe mână*. CARAGIALE, S. 59. *A se face ghemotoc*: a se strânge, a se face mițel. ZANNE, P. III 167. *A cădea ghemotoc*: grămădă. *Omul bolnav de pază... de multe ori cade jos ghemotoc*. GRIGORIU-RIGO, M. I 142, (+ *folmotoc*) *ghemotoc* s. a. = umflătură. *Pin de noduri și de ghemotoc*. CONV. LIT. XLIII 1147, (+ *gomoloc*, cfr. *glo-molci*) *ghemotoc* = masă în formă de ghem. *Ghemotoc de săpoadă*. TELEOR, ap. TDRG, (+ *gămălie?*) *gămuleț* s. a. = covă mototolit în formă de ghem, de pachet. Cfr. ȘEZ, V 148^{1/2}. | *ghimiclu*, *ghimiș* s. m. = om mic de stat, ghibirdie (ION CR. III, 251,

com. I. PAVELESCU), *ghimiș* = nume de câno de vânt. H. II 319, IV, 153.]

— Din lat. pop. *glemus (pentru *glomus*), idem.

GHEMOLTÔC s. a. v. ghem.

GHEMÔN † s. m. v. Ighemon.

GHEMÔTÔC s. a. v. ghem.

GHEMUI vb. IV°. (Se) *palotanner*. (se) *ratatiner*. — Trans. și (mai ales) refl. A (se) aduna, a (se) strânge, a (se) mototoli ca un ghem. *Lăză ghemul, mânăle și picioarele sup ghemuși*. DOSOFTEIU, v. s. 100. *Îl ghemușe în fărâcă*. HARAC, A. 75. *Erăm ghemuș de frică sub om*. GORJAN, II. II 19. *Sub cal se ghemușe*. ALECSANDRI, P. II 229. *Dumneață să zăi ghemușă acolo, nu-i păcat de Dumneață*. CREANGĂ, P. 123, cfr. ALECSANDRI, T. 937. *I se păru că vede o slutenie de fință stând grecește și ghemușă pre tronul cel vechin*. IPSIRESCU, I. 206, cfr. SADOVEANU, LUC. VI 99, ALECSANDRI, P. P. 125^{1/2}, ȘEZ, III 27^{1/2}. [S]: *inghemui* vb. IV° refl. *Tuștia! iute sub un chersin; se inghemușe acolo cum poate*. CREANGĂ, P. 23. *Sedea inghemuș*. CONTEMPORANUL, I 569.]

— Derivat din ghem, prin suf. denomin. -ui.

GHEMULÊT, **GHEMÛȘ**, } v. ghem.

GHEMÛȘOR, **GHEMÛT** s. a. }

GHEM- † v. GEN-.

GHEMĂRĂE s. m. v. ghearăie.

GHEMĂRIE s. m. = Ianuarie. (Învechit) *În anul 6976, în luna lui Ghearăie* 23. URECH, LET. I 119^{1/2}, cfr. MAGAZ. IST. I 127^{1/2}, CANTEMIR, HR. 421, XILOT, CRON. 66, E. VĂCĂRESCU, IST. 288^{1/2}, MARIAN, SE. I 94. [S]: *Ghemărie* † s. m. MOXA, 355^{1/2}, DOSOFTEIU, v. s. 1; *Ghemărie* † s. m. CANTEMIR, HR. 225; *Ghemărie* † s. m. N. TESTAMENT (1648), AF. GOR. I 124^{1/2}; *Ghemărie* † s. m. VARLAAM, C. 42, 46^{1/2}; *Ghemărie* s. m. URICARIU, I 229^{1/2}, IV 117^{1/2}; *Genar* s. m. HASDEC, I. C. 11. (Ca persoană legendară în basmele noastre) *Iubesc o fată frumoasă... foto Genarului, om mândru și sălbatic*. EMINESCU, N. 13, cfr. id. LIT. POP. 181; *Ghearăie* s. m. MARIAN, SE. I 94, cfr. JIPESCU, O. 77; (+ *ger*, prin etim. pop.) *Geră* s. m. MARIAN, SE. I 95, ALECSANDRI, P. P. 34, JIPESCU, O. 77, DAMÉ, T., cfr. COLUMNA (1883), 244.]

— Din paleosl. *gen(v)arj*, *gen(v)arji*, idem.

GHEMÎCÔN † s. m., adv. 1°. *Ghe-mîc. 2°. Eu ghe-mîc. —* (Grecism)

1°. S. m. *General. Boieri pre amândoi, pre Andronic ghemicon, iară Petru sachelaria*. DOSOFTEIU, v. s. 25^{1/2}.

2°. Adv. În deobște, în general. 88^{1/2} se numără ghemicon venitul boierilor. URICARIU, IV 24^{1/2}.

[S]: (ad 2°) *ghemical* adv. *Să se numără ghemicon venitul boierilor sub ostășiș episcopii*. Ibid. 115^{1/2}.]

— Din n.-grec. γενικός, idem.

GHEMĂRĂE †, **GHEMĂRIU** † s. m. v. ghearăie.

GHEMĂRĂE s. m. (Bot.) v. leupur.

GHEMĂRIE †, **GHEMĂRIU** † s. m. v. ghearăie.

GHEO- v. GHE- și GHIO-.

GHEOĂCE s. f. v. găoace.

GHEORĂ vb. I°. *Égrener*. — (Ban., Mehedinți) A curăți boabele de pe porumb; cfr. a bate porumbul. N. REV. R. (1910), 86, GR. BAN. [Pronunț. *ghe-o*. | S]: *gheură* vb. I (ind. eu *gheură* și eu *gheură*) CDDE. Nr. 738.]

— Din lat. *glabrare* „a netezi”, cfr. *dojgheură* I. A. CANDREA, ap. CDDE. Nr. 738.

GHEORMÊC s. a. (Imbrăc.) Vêtement masculin

— Haină bărbătească (nedefinită mai de aproape). H. XIV 378.

— Cfr. turc. gömlek „cămașă”.

GHEOȘ s. m. (Ornit.) = sfrancloc.

GHERĂ vb. I. *Nigratiner.* — A zgăria. *Pisica se infurcă și ghiară pe un băiat.* AGĂRICEANU, D. T. 109. [Derivat: gherăni vb. IV. *Cu gheările să-l gherănești* (Vraja din Valea). ION CR. III 277.]

— Derivat din gheară. Cfr. zgăria.

GHERĂIK s. f. plur. v. gheară.

GHERĂS s. a. *Mancho* (de pinco). — Mănorul s. coada cloștelui de scos cercuri. PAMFILE, I. C. 161.

— Derivat din gheară, prin suf. augm. -an.

GHERĂN s. m. (Zool.) v. ghiorian.

GHERĂNI vb. IV^a v. gheră.

GHERB † s. a. v. herb.

GHERBĂ s. f. v. vierbă.

GHEREĂTĂ s. f. = beregată. N. REV. R. (1910), 86.

GHERDĂN s. a. *Collier.* — Salbă, colan s. șirag (astăzi, înlocuit adesea prin franzișmul *colier*) de mărgăritare sau de pietre scumpe, purtate odinioară de cocooni, (astăzi, la țară) salbă de mărgele, de galbeni. *Lauf de aur sau gherdan.* CUV. D. BĂTL. I 282, cfr. BIBLIA (1688) 120, MARDARIE, L. 769, etc. *Un ghiordan de diamant* (FILIMON, C. II 399), *de mărgele* (CĂTĂNI, P. B. III 94). *Sipturi... pline cu ghiordane, cu cercei* ODOBESCU, I 134^{1/2}. *La gât sâuf fețele cu... ghiordan de iucsur... și cu salbă de galbeni.* MOLDOVAN, T. N. 245. | P. ext. Cunună. *Gherdan de flori.* ALECSANDRI, P. P. 237. [Pe lângă gherdan H. XI 395, XIV 351, etc., și ghiordan s. a. = mărgele țesute s. cusute s. împletite, de la lățimea unui deget până la două, și care se pune împrejurul gâtului (H. XII 174), salbă de argint (H. II 262), salbă, brățară de mărgele ori monete (GR. BĂN.), podoabă femeiască (H. XVI 330); † ghiordan s. a. *Ghirdan... de smaragd și de rubin.* STAMATI, ap. SIO, (cu asimilare r-n > r-r) ghiardar s. a. *Ghirdar di mărgăritar.* URICARIU (a. 1745) XI 224^{1/2}.]

— Din turc. gerdane, idem.

GHEREN s. m. (Bot.) — O plantă cu semințe roșii, din care se fac mățuri pentru arie. H. XIV 65.

GHERETĂ s. f. (Milît.) *Guérite.* — Mică închepere, în genere de lemn, în care se adăpostește sentinela, cfr. șilboc. Două gherete de scânduri; amândouă fură făcute sărăme, iar sentinela ucioș. FĂMIRESCU, R. 126. | P. ext. Chișce în care se vinde pâine, etc. — N. după fran.

GHERGHEF s. a. *Môtier à broder.* — Cadru pe care se întinde până s. altă materie, spre a fi brodată cu acul. H. II 255, IV 11, 45, XI 259, XVI 105. *O bucată de pânză cu mărginele cusute în gherghef.* FILIMON, C. I 600. *În un gherghef și începe a coase.* C. NEGRUZZI, III 230^{1/2}. *Un ceorșaf cusut în gherghef.* I. IONESCULESCU, P. 518. *Arăd-l focu gherghef și pe cine m'o pus să coasă la el!* ALECSANDRI, T. 937. *Fata cosea la gherghef* (= brodă, chindisă). SANDU-ALDEA, D. N. 192, cfr. SIERA, P. 23^{1/2}. SEVASTOR, P. P. 13^{1/2}. FĂSCULESCU, I. P. 56, șez. I 74^{1/2}. | Plur. -ghefuri.]

— Din turc. gergef, idem.

GHERGHELĂU s. m. v. gherghelu.

GHERGHELĂU s. m. *Păturage, plateau.* — Gherghelu = păgune. H. V 188. *Gherghelău* = platou, popină. H. VII 95. *Foais verde de aren, Cîne șede'n*

gherghelu? *Gheorghie sbomnicu meu* (Gorj). ȘEZ. VIII 125. [Și: gherghelău s. m.]

GHERGHETĂL s. m. O plantă. *Or răsărit gherghetei.* BIBICESCU, P. P. 90. Cfr. gherghin(ă).

GHERGHIN s. m. (Bot.) = păducel. DAMÉ, T. 183. *Gherghin* = un măriceie care face fructe rotunde de forma unui ghem, roșii când sânt coapte. H. II 218, cfr. I 294. [Și: ghiorghin s. m. (Ilfov) PANTU, PL. | Fructul: ghe(oi)rgheină s. f. H. II 26. *Măriceie cu gheorghine.* TEODORESCU, P. P. 538, 688. | Derivat: ghiorghinar s. m.: arbore sălbatec (nedefinit, probabil = gherghin). H. XIV 21.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. sârb. *gloginja* „fructele păducelului”, cfr. CIHAC, II 120, BERNEKER, SL. WB. 306).

GHERGHINĂ s. f. v. gherghin și giurgină.

GHERGHINĂ s. f. (Bot.) *Dahlia variabilis s. georgina variabilis.* — Plantă lerbăoasă cu flori frumoase fără miros, de culoare albă, galbenă, roșie s. violetă, numită și dalle. PANTU, PL., H. I 57, II 243, III 306, XI 516, X 534, XIV 349. *Floare de gherghină.* HODOȘ, P. P. 41. *Foais verde și-o gherghină.* ȘEZ. I 236^{1/2}. *Ceain de gherghină.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 166, cfr. LEON, MED. 40. [Și: ghiorghină, giorgină s. f. PANTU, PL.]

— N. din germ. Georgine, idem.

GHERGHIR s. a. *Chambre coütée.* — (Turcism, învechit, în Mold.) Un fel de beciu s. cameră boltită (cu obloane de fier la ușă și la ferestre) în care, pe vremuri, se ascundeau obiectele de la pref din casă, spre a fi păzite de incendiu sau de jafuri. Cfr. bașcă. *Le finet tot ascuns, Pîn gherghiri.* E. KOĞĂLNICEANU, LET. III 284^{1/2}. [Năvleau ca să prade] *În monastiri și ghiaghiri* (gherghiri în ed. 1862). HELDIMAN, TR. 389. *Unde să mă ascund? — În gherghir, eucoane.* ALECSANDRI, T. 1343. *Scote dintr'un gherghiriu niște străie foarte vechi.* CREAȘCU, P. 194. [Și: † ghevghir, † ghevghir s. a. | Plur. -ghiruri.]

— Din turc. kargir „construcție de piatră”.

GHERIDON s. a. *Gueridon.* — Măsuță rotundă (ALECSANDRI, T. 1766), pe un singur picior. — N. din fran.

GHERISOĂRĂ s. f. v. gheară.

GHERLĂ s. f. *Prison.* — Închisoare, ocnă. *Domnule prefect, noi nu facem nimic, sântem liniștiți... Sântem sălui de gherlă și de prigonitrie domnului director.* VLAHUȚĂ, M. 190. *Mâncate-ar Gherla!* — De la orașul din Transilvania) Gherla, vestit pentru închisoarea sa.

GHERLĂN s. m. 1^a. *Voleur.* 2^a. *Peintre d'images saintes.* — (Brașov).

1^a. Hoțoman, tâlhar (= om care a stat în gherlă). Com. I. PANTU.

2^a. Zugrav de icoane (meșteșug învățat în închisoarea din Gherla). id.

— Derivat din gherlă, prin suf. calif. -an.

GHERLĂN s. m. v. ghiorian 1^a.

GHERMÂN s. m. *Bringebala.* — (Ban., Ungaria) Cumpăna de la fântână. Com. a. COCA. *Fuse mâna pe vadri, sloboade ghermânul.* MERA, L. B. 208. [Cu pronunț. dial. gearmân = furca de la fântână (comit. Torontal). vicu, gl.]

GHERMÊC s. a. = (Muscel) cercelul (carului). DAMÉ, T. 10, cfr. H. IX 144.

GHERMESIT †
GHERMESIT † s. a. } v. ghermesut.

GHERMESIT † s. a. (Comerț) *Satin*. — (Turcism) Un fel de stofă de mătase s. de atlas. *Ghermesutu* / *I leu cotu*. DIONISIE, C. 166, cfr. 224. *Malotea de ghermesitu*. IORGA, S. D. VI 137. *Trei ciucieni de ghermesit* (a. 1797). URICARIUL, XVI 275/28. *Antiriu... de ghermesit*. GHICA, S. 501. *Capote de flendroz, de ghermesituri și de felurite stofe*. ODOBESCU, I 133/14. [Plur. -saturi. | Și †: ghirmsit, ghermesit, ghermesit s. a.]

— Din turc. *germsud*, idem.

GHEROC s. a. *Redingote*. — Haină bărbătească cu pulpano, redingotă. *Gherocuri... de pectot*. MIREA, C. II 119.

— N. din germ. *Gebroek*, idem.

GHERUȘĂ, GHERUȚĂ s. f. v. gheară.

GHEȘ s. a. *Coup* (de coudo cu de poing). *Stimulant*. — (Munt. în legătură cu verbul „da”) Ghiont, lovitură ușoară (cu cotul s. cu pumnul) în coastele câiv. *Când se infățișă cîndrul, toți rămaseră mîrmaruți de frumusețea lui, și se uitau lung, dîndu-și ghesuri*. DELAVRANCEA, S. 26, cfr. PANN, E. IV 101. | Fig. Îndemn, bold, zor. *Îi deieam într'ună ghes să-i fac cunoștința...* CARAGIALE, S. N. 170. *Nu-i deieam Manolache Moldoveanu ghes cu însurătoarea?* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 214. *Eu da ghesul Turcului Să îd oxpl Marcului*. TEODORESCU, P. P. 663^b. *Calul o îmbărbăți și-i da ghes să meargă înainte*. ISPIRESCU, L. 18, cfr. 70, v. 25/26, 98/99, 99/100 etc. [Plur. *ghesuri*. | Și: ghest s. a. *Zăbetele batjocoritoare ale camarazilor sau ghesturile cu țafele ale școlărilor...* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 367.] Cfr. *inghesul*.

GHEȘT s. a. *Affaire louche*. — Speună, afacere neonestă, cfr. *ghellir*. *A face stare onorabilmente, dar nu a se încauși din gheșturi și ghesliri*. I. IONESCU, M. 432. *Gheștul scule merem*. CARAGIALE, S. 137/18. *N'are altă trambă de cât căpătăiala și gheșturile*. VLARUȚĂ, D. 256. *Ochindindu-se de facerea gheșturilor*. IORGA, N. R. R. 122. [Plur. -șturi. | Derivate: gheștărie s. m. = unul care face gheșturi, speulant. *Achinduri de gheșturi*. EMINESCU, I. V. 32. JAHRESBER, X 189; gheștărie s. f. = afacere de gheștar. lb.]

— Din germ. *Geschäft*, „afacere”.

GHEȘTĂRIE s. m. } v. gheșt.

GHEȘTĂRIE s. f. }

GHEȘMĂNE s. f. plur. v. ghesmăna.

GHEȘT s. a. v. ghes.

GHEȘ s. a. v. ingheț.

GHEȚĂR s. a. 1°. *Glacier*. 2°. *Glacière*.

1°. Cantitate mare de gheață perpetuă care se înghețămătește în văile înalte ale munților, de unde lunecă încoace la vale, ca un fluviu, cfr. MEHEDINTI, G. F. 98, I. NEGRUZZI, III 420.

2°. Ghețărie. LB. (Cfr. *Ghețarul* de la Scrișoara, în Munții-Apuseni).

— Derivat din gheață, prin suf. loc. -ar (ad 1°, după fran.).

GHEȚĂR s. m. *Marchand de glace*. 2°. *Génies bienfaisants* qui éloignent la grêle.

1°. Vânzător de gheață. DICT.

2°. (Transilv., la plur.) Duhuri binevoitoare care alungă grindina (cfr. *gheață* 2°). DDRE.

— Derivat din gheață, prin suf. nom. agent. -ar.

GHEȚĂRĂ s. f. (Bot.) = gheață 3°. PANTU, PL.

— Derivat din gheață, prin suf. adj. -ar.

GHEȚĂRIE s. f. *Glacière*. — Groapă în care se păstrează gheața pentru vară. | Fig. *Mai pune creșna butuc de lemn în ghețăria ta de sobă!* SANDU-ALDEA, D. N. 162.

— Derivat din gheață, prin suf. loc. -ărie (în parte, după fran. *glacière*).

GHEȚĂȘOARĂ s. f. (Bot.) O floare (nedefinită mai de aproape, poate „gheață 3°”). II. V 389, x 141.

— Derivat din gheață, prin suf. dim. -șor.

GHEȚOIU s. a. *Glaçon*. — Turțur de gheață care atârna la străgînă. II. IX 90.

— Derivat din gheață, prin suf. augm. -oiu.

GHEȚON, -OANĂ adj. *Glacial*. — Cu gheață, plin de gheață, care îngheață, glacial. Cfr. *friguros, geros*. *Trista iarnă vine cu... suflul apei gheșos*. I. NEGRUZZI, II 282. *Asă merge multă vreme... biciuit din când în când de înouirile de stropi gheșoși*. SADOVEANU, M. 183. | Fig. Foarte rece (din fire). *Poate că acum este sofiu...* — unai Neamț gheșos și pedant. I. NEGRUZZI, IV 95.

— Derivat literar din gheață, prin suf. adj. -os.

GHEȚRĂ s. f. *Guttre*. — Carămb de piele s. de stofă care îmbracă palma piciorului ori numai partea de de-ăsupra gheței. *Picioare cu opinci, cu biftori, sandale, inimici, cu ghetre*. MIREA, C. II 119.

— N. din fran.

GHEȚEȘ s. a. 1°. *Gelée*. 2°. *Verglas*.

1°. Îngheț. *Iarna cu fi tare...*; *gheșuș va fi mult*. GCR. II 59/12.

2°. Strat subțire de gheață ce se face pe drumuri când, după o ploaie, dă de-odată ger, poleiu. *S'a făcut o mîză și un gheșuș de nu te mai poți de fel fincă pe picioare*. CREANGĂ, P. 47. | (Impropriu) Pojghiță subțire de gheață. *Gheșușul trosne subțir pași*. EMINESCU, N. 88.

[Plur. -șușuri.]

— Derivat din gheață, prin suf. -uș.

GHEȚEȘCĂ s. f. *Glasçoire*. — Suprafață netedă pe zăpadă bătătorită, pe care alunecă copil. *Mulți se dau pe gheață cu șanica, punînd-o la capătul gheșușului și făcîndu-și odnt, se suie în ea*. PAMFILE, J. I 329. [Plur. -șușă.]

— Derivat din gheață, prin suf. dim. -ușcă.

GHEUNOĂIE s. f. } (Ornit.) v. ghionoate.

GHEUNOIU s. m. }

GHEUNOIU s. a. v. ghionoai'.

GHEUȘĂ s. f. — Nume ce se dă caprelor, după colorarea părului. II. II 27, 28, IX 60.

GHEVÊNT s. a. v. ghînt'.

GHEVGHÎR † s. a. v. gherghîr.

GHEA v. GHEA' și VIA'

GHEB s. a. }

GHEBĂ s. f. (p. d.) } v. gheb s. d.

GHEBĂCÎ vb. IV^a. *Arranger* (avec adresse). — (Rare) A potrivi (cu ghibăcie). | Fig. *Vorba cea: În care omeșă s'a mîniot, într'acea s'a desmîniot. Căci alfel nu'oi cum s'oi ghibăcești*. CREANGĂ, A. 98.

— Derivat din ghibăcie.

GHEBĂCIE s. f. *Adresse*. — Îndemnare și istețime, iscusință, apucătură (2°), abilitate. *Ghibăcie, — zestrea tardică dar firească a neamului nostru*. URICARIUL, XIV 147/8. *Nu mă pot opri de a-ți exprîmă... admîrarea ce mi-ai înșuflat dibăcia d-tale*. ALECSANDRI, T. 1257. *Bădeam în mine, mîrdîn-*

du-mă... de ghibăcia minciunilor ce potriciseu.

CREANGĂ, A. ŢI. [ŞI: dîbăcie s. f.]

— Derivat din ghibăcia, prin suf. abstr. -ie.

GHIBĂCIE, -CE adj., adv. *Adroit. Adroitement.* — Îndemnatăee şi isteţ (la lucru), isemnit, meşter, abil, cu apucătură. Adj. O meşteşugie ghibăce, de care ne putem cu dreptul mira. RUSSO, s. 60. Babel... sînt foarte dibăce în tragera bobilor. ALECSANDEI, P. 234. *Auzind împăratul că este la un sat aproape un unchiş ghibăciu, a trimis să-l cheme.* ISPIRESCU, L. I. *Harabogiu... bun la minte şi dibăciu.* TEODORESCU, P. 585. *Cară-i mai ghibăciu şi-o [mincea] priinde, intră la bătaie.* ŞEZ, II 62/25. || (Neobcînut) Substantivat. Meşter. Au sîdărgit multe lucruri cu un bun ghibăciu. DRĂGHICI, E. 251. || Adv. Cu ghibăcio. *Săgeata dibăciu mînată.* ODOBESCU, III 81/10. [În Munt. şi în limba literară (prin hiperbarbaism): dibăcia.]

— Singular nou din plur. *ghibăci*, corespondînd singularului *ghibăce, lar acesta din slav. *gybakъ (sărb. *gibak*) „mlădios”, cfr. artut.

GHIBĂN s. m.

1^a. (Iht.) = biban. H. II 80, 244, 270, III 17, 144, 309, XIV 360. [ŞI: (cu schimb de sufix) ghibăr s. m. = Sumpfkarpfen. JAHRESBER. II 225. (+ *borf* s. *boarf*) ghibort cfr. H. IX 122 (scris *ghibort*, probabil greşit), cu diminutivul: ghibortiş s. m. DUNĂREANU, CH. 83. (cu asimilare) ghibort = biban. H. VII 141, 421, cfr. 29, 120, 157, II 310, V 280, XIV 353. *Intr'o zi, când scosese apă, văzu în ciatură un ghibort.* ISPIRESCU, L. 386, cu diminutivul: ghibortiş s. m. *Ghibortiş d'al măruntel.* PĂSCULESCU, L. P. 175.]

2^a. (Bot.) O plantă (nedefinită mai de-apropoe). H. VII 368. [Cu suf. diminutiv: ghibănaş s. m. H. II 273, VII 313.]

— Din bulg. *giban* „perca fluviatilis”. Cfr. *biban*.

GHIBĂNAŞ s. m. (Bot.) } v. *ghiban*.

GHIBĂR s. m. (Iht.) } v. *ghiban*.

GHIBĂRĂ vb. I v. *gălda*.

GHIBĂRDIEU s. m. v. *găbărdeciu*.

GHIBIRDIE s. m. *Bout d'homme.* — Copil, om măruntel, mic de stat. ŞEZ, VIII 158, CREANGĂ, GL. REV. CRIT. IV 85. *Cîhăiam pe mama, să se puie pe lîngă tata, că doar m'a da şi pe mine la cablet; măcar că eram un ghibirdie şi jumătate.* CREANGĂ, A. 81. [Din aceeaşi familie par a fi: ghibure s. m. = ştiulete de porumb mic şi pipernicit (RomanaŢ). ION CR. IV 159, ghiburel, -că adj. = măruntel, miţel. PĂSCULESCU, L. P. 93.] — Cfr. *găbărdeciu*, *giritic*.

GHIBIROĂNCĂ s. f. = cartof. BĂRCIANU, ap. HEM. 2462; cfr. *bighiroancă*.

GHIBORT, **GHIBORTĂŞ** s. m. (Iht.) v. *ghiban*.

GHIBONİ vb. IV^a trans. *Êtreindre fortement.* — (Mold., Bucov.) A strînge pe cineva de să-i pîrăse oasele (Com. A. PROCOPOVICI), a buchişa, a bate (ION CR. IV 60) — Cfr. *bigol*, *găbul*, *gămbozi*.

GHIBŪS s. *Petit élément.* — HăinuŢă. RĂDULESCU-CODIN.

GHIBURE s. m. } v. *ghibirdie*.

GHIBUREL, -EĂ adj. } v. *ghibirdie*.

GHICĂŞ s. a. (Min.) v. *hicăş*.

GHICELIC † s. a. v. *ghicille*.

GHICET † s. a. v. *ghecel*.

GHICI vb. IV^a. *Deviner.* — Trans. (adesea complementul e o propoziţie) şi absol. A află, a descoperi, a spune gîndul cuiva, a proroci viitorul s.

a deslegă o taină s. înţelesul unei enigme, etc., prin mijloace supranaturale a prin nimerire, print'o inspiraţie momentană. *Filaret... găceşte toate.* BĂRAC, A. 33. *Nicotdat n'aş fi găci că bătrîna... eră frumoasa doamnă B. C. NEGUZUZI, I 68. Puji oare găci simfira, cu care am scris?* EMINESCU, N. 72. *A umbal pe la traci şi filosoŢi ca să le caste la stele şi să le ghicească.* ISPIRESCU, L. 1/11. *Ţiganca... găceşte cu ghincu.* ŞEZ, III 181/11. *Să-i mai dau cu ghicoc?* *Să-i ghicească tîmănuţ.* MAT. POLC. 277. *Buzucoc verile din prag, la găciŢi cine mi-i drag?* JĂRNIC-BĂRSEANU, D. 31. *Spune-mi cu cine împreună vieŢieşti, să-Ţi ghicească ce fel de om eŢi.* ZANNE, P. II 803. | Spec. A da explicaŢiunea unei şarade, a unei ghicitori. *Şi nu au putut să găcească ghicitoarea în trei zile.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Am ghicit ori nu?* GORJAN, II 1 6/. *Găci, mîdmucă... Am ghicit.* ALECSANDEI, T. 944. *la să te vedem, dacă mi-i găci tu cimilitura aceasta.* CREANGĂ, P. 150. *Ghici ghicitoarea mea!* TEODORESCU, P. P. 225. [ŞI: (Mold., Transilv.) *găci* vb. IV^a.] Imperativul: *ghiceşte!* şi *ghici!* Forma din urmă se întrebunţează substantivată, în expresiunile pe *găci*, *intr'o găciu* = pe ghicite, de-a ghicitele, *intr'o doară*. *O tulăru intr'o găciu spre NegreŢi.* MARIAN, T. 187. *Apoi aş pe găci, laene-i; dacă nu-i albă, e neagră.* PĂMFILE, J. I. | Derivate: *ghicire* s. f., *ghicita* s. a., *ghicită* s. f. (mai ales în loc. adv.): pe *ghicite*, de-a *ghicitele* = pe nemerite, la doroc. PĂMFILE, J. III 20, *găcea* s. m. (în expresiunea) *Êsti gâl găcea!* = toate le ghiceŢi, toate le ştii (mai ales în ironie); cfr. ALEXI. Cfr. *ghicitor*.

— Forma mai veche e *găci* (din care *ghicici* s'a născut prin asimilare vocalică), deci derivarea din *ghicici „a da cu ghicocul” (I.M.) nu e admisibilă. Probabil avem a face cu o formă contrastă *găcci din *găccici, derivată dintr'un slav. *gacati* „ghicitor, profet” (cfr. rut. *hadac* „prooroc”), derivat din slav. *gacati* „a ghici, a prooroci”, cfr. HEINEKER, SL. W. 288.

GHICITŌR, -OĂRE subst. I. *Devin.* II. *Devinette.* III. 1^a. *Colchicum autumnale.* 2^a. *Erythronium dens canis.*

I. Adjectiv substantivat. Cel sau cea care ghiceşte, care dă cu bobii, care prezice viitorul, etc. *Făcū grăitor în pîntece şi ghicitori.* BIBLIA (1688), 283, cfr. 217. *Fă-mă mamă, ghicitor.* *Să mă fac negustor.* ZANNE, P. V 444, cfr. 309, VIII 182. [La feminin, rar, şi: *ghicitoreasă* s. f. POLIZU.]

II. S. f. Enigmă de ghicit, cimilitură. *Ghici ghicitoarea mea!* — *Moară ferocă!* *cioară spărcătoars;* *doi lăceferi;* *doi braŢe trase pe o poimă!* *şi-o clăie dărdămad?* (= Capul) ISPIRESCU, ap. GCR. II 371/. *Ghictori, eretori* *Ţe fruntea-mi de copil o'noaninără.* EMINESCU, P. 53. *Se strînsură toŢi... spună la glume şi la ghicitori.* ISPIRESCU, L. 67. *Şi ghicitoarea după ghictor!* ZANNE, P. V 309. [Cu alt sufix (inechit): *ghicitară* (ghicitară) s. f. *Diancol spăriă oamnei cu ghicitori ce ghicita oamnenilor.* VARLAAM, C. 264. *Cimilitura sau ghicitoria lui Solon cetui înfălept.* N. COSTIN, LET. I 49/. *Nici nu ar fi avut prije! a se slobozi la ghicitori îngăluŢoars.* P. MAIOR, IST. 241.]

III. S. f. (Bot. la plur.) 1^a = brînduşă-de-toamnă (DâmboviŢa, Muscel). PĂNŢU, FL., II. IX 153, 201, 338, 405, MUSCEL, 36.

2^a = măsura-cîntei (PiteŢti). PĂNŢU, FL.

[Plur. ad I *ghicitori* masc., *ghicitoare* fem., ad II-III *ghicitori*.]

— Adjectival verbal al lui *ghici* (derivat prin suf. -itor).

GHICITOREĂŞI, **GHICITŪRĂ** s. f. v. *ghicitor*.

GHIDĂLAN, -Ă adj. *Robuste.* — (Mold.) *Ghidalan* = robust. ŞEZ, II 47/20. [Cu alt sufix: *ghidălu*, -ăle adj. DDRE.] Cfr. *ghidan*, *ghidăna*.

GHIDĂLĂU, -ĂIE adj. v. ghidălan.

GHIDÂN s. m. Nom de câine. — Nume de câine. JIPESCU, O. 51.

GHIDĂNĂC s. a. 1°. *Marteau de pierre*. 2°. *Bâton court et gros en bois de cornouiller*.

1°. Ciocan sau toporaș mic de piatră, cu coadă de lemn. BARONZI, L. I 32/4.

2°. Ciomag scurt și gros, din lemn de corn. H. XI 7, cfr. v 17, IV 87.

GHIDI interj. (În România, fam.) Interjecție (adesea, repetată) pusă înaintea unui cuvânt mustrător s. insultător: *lan'te uită... ! ce mai... ! Dimitrușco-todă cetind* [îdula aceluși copil... telpiz bun,] *au zis copilului: hia ghidi calpotu* ! NECULCE, LET. II 344. *Ghidi, porc de căsine* GOLJAN, H. IV 161. *Ghidi, hoț bătrân* ! ALECSANDRI, T. 248, cfr. 938, 371. *Ghidi, ghidi, ghidus ce ești* ! CREANGĂ, P. 24. *Ghidi, ghidi, tâlharule ce ești* ! IPIRESCU, L. 46.

— Din turc. *gidi* (în legătură cu cuvinte insultătoare), idem.

GHIDILĂ vb. I, **GHIDILI** vb. IV^[v] v. gădila.

GHIDON s. a. *Guidon*.

1°. (Mil.) Steguleț, fanion, pentru alinearea infanteriei.

2°. Cărma bicicletelor.

— N. din fran.

GHIDUȘ s. m. 1°. *Bouffon*. 2°. *Parasseux*.

1°. (Mold.) † Bufon, palată, cfr. măscăriciu, mascaraș, caraghios. *Ghiduși și giucăuși de pricealște*. PRAVILA (1814), 152, cfr. 19. || P. ext. (azi) Om poșnaș, cfr. păcăliciu, farsor, mucalit. *Bată-l eadntu' de baron* ! *Mare ghidus eră și nostim*. ALECSANDRI, T. 72. *Ghidi, ghidi, ghidus ce ești* ! CREANGĂ, P. 24. | (În funcțiune adjectivală) Dispus la glume, care face ghidusii. *Nu numat Țigani se alutec așa fel, ci chiar dintra oamnenii cei mai ghiduiși*. SEVASTOS, N. 307/2. *Măscăriciū ghiduiși*. ȘEZ. VI 127. 2°. Termen de ocară pentru oamenii leneși. ȘEZ. II 47/10.

[Adjectiv: † ghidușesc, -ească. *Podobiți cu un faulin de obraz ghidușești*. DOSOFTEIU, v. s. 25. | Abstracto: ghidușe s. f., (rar) ghidușesc s. a. (FAMFILE, J. II) — comicărie, caraghiozică, bufonerie (CREANGĂ, GL.), poșnă, nădrăvniță, farsă, giu m buș. *Ian și volem ce-mi mai scrie cabazul cel de Tachi ? Iar o fi ghiduiși de-ale lui*. ALECSANDRI, T. 658. *Nota-mă de și ghiduiși*. VLAHUȚĂ, D. 74. *Glume și ghiduiși*. MAHIAN, SE. II 15. *Ghiduiși și toate comediile din lume*. SEVASTOS, N. 278/1. *Jocăci, și alte multe ghiduiși fac*. ȘEZ. IV 127.]

— Derivat din *ghidil*, prin suf. dim. -uș.

GHIDUȘEC, -EASCĂ † adj. } v. ghidus.

GHIDUȘES s. f., **GHIDUȘESC** s. a. }

GHIE v. GHE-

GHITUI vb. IV^[v] trans. *Bourrer*. — A îndopă cu mâncare, mai mult decât trebuie, până la disgust. *Ghituiă porcii din fărina acia*. ECONOMIA, 101. *O lacomilor, care și de cele mai bune bucate vă ghituiși*. DRĂGHICI, H. 70, cfr. ȘEZ. IX 66. *Erău toți ghituiși de adim*. MUSCEL, 76. | Fig. *Un vistornic... crând cu bubani* [pe Domn] *să-l ghituiască*. BELDIMAN, TR. 431. *Ghituiși de patimi*. KONAKI, P. 303. *Pământ ghituit de vloga ce i-au dat ceaurile trocule*. I. IONESCU, C. 219. *Știința medicală cu care n'am ghituit în curs de 30 de ani*. ALECSANDRI, T. 1200. [Și: (hiperurbanism ?) † bitui vb. IV^[v], (cu derivatul) † bituire s. f. *Bituirea crocoditului, norocul hameloneului*. CANTEMIR, IST. 205.]

GHIGĂ † s. f. v. ghioagă.

GHIGĂNT, -Ă † adj. v. gigant.

GHIGĂR † s. m. *Porcher*. — Păștor de porci, porc. *Saru ghigarin, Dimineața spătaru* ! CANTEMIR, IST. 291, cfr. ZANNE, P. I 68.

— Derivat din *ghigă* (= ghioagă), prin suf. nom. agent. -ar. Cfr. mocan.

GHIGĂSEĂ s. f. v. bicas.

GHIGEALEC † s. a. v. ghigille.

GHIGHIR s. m. v. eighir.

GHIGHIȚĂ s. f. *Diablo*. — Mai marele dracilor este Scaraoșchi și ajutorul său o *Ghighiușă* (Stolnicu, în Suceava), ap. HEM. 509/1. [Pronunț. -ghi-u-] — Modificat din *oghiușă* s. *tichiușă*.

GHIGILIC † s. a. *Bennet de nuit*. — (Mold.) Seufie de noapte. *Să se culce noaptea fără ghigilic*. BELDIMAN, TR. 342. *I-am găsit de la părinți, împreună cu ghigilic tatei și benzișul mamei*. C. NEGRUȚI, I 301. [Și: † ghicelic s. a. *Vodă eră cu ghicelic de noapte pe cap*. GHICA, s. 4, † ghigialec s. a., ap. ȘIO., (azi, în Valea, sub forma) *dagealac* s. a. — po-doaba de cap domnească. *Poftesc coflan de împăriște Și dagealac de Domnie*. MAY. FOLC. 149.] — Din turc. *geçelik*, idem.

GHIGUI s. a. v. ghijă.

GHIGORȚ, **GHIGORȚEL** s. m. (lht.) v. ghiban.

GHIGONI vb. IV^[v] v. bicosi.

GHIBĂRĂ, **GHIBĂORĂ** s. f. v. chiboară.

GHIB s. m. v. ghiu.

GHIBĂ vb. I^[v] v. ghijă.

GHIJĂ s. f. *Écale* (de noix verte). *Feuille* (d'épi de maïs). — (Ban.) Coajă. Com. a. COCA. *Pecingeanu se pierde, dacă o ungi cu must din ghija de nucă verde*. LEON, MED. 53. | Foaie de porumb (N. REV. R. (1910) 86, GR. BĂN.). foaie desfăcută de po tuteiul de porumb (VICIU, GL.). *Vreji* (france sau ghijă de cicuruz). LIUBA-IANA, H. 97. *Pentru chetie se unge cu leție de ghișuri (gloșteni) de porumb*. ȘEZ. VI 86. [Plur. *ghiji*.] | Și: *ghigia* s. a. (plur. *ghigiuri*, de la care noul singular: *ghijură* s. f. — porumb mic, droga ce-a închiriat așa, cu boabe foarte rare (ION CR. III 186), cocoloș (Com. I. PAVELSCU). | Verb: *ghija* vb. I^[v] (Mehedinți) — a desface foile de po porumb. N. REV. R. (1910), 86. Adjectiv: *ghijos*, -oasă adj. — păstăioș. *Legume păstăioșe (ghioșoșe)*. ECONOMIA, 124.]

GHIJÂN s. m. v. ghiu.

GHIOAGĂ s. f., **GHIOG** s. m. v. bijoagă, bijog.

GHIOȘ, -OASĂ adj., **GHIOȘĂ** s. f. v. ghijă.

GHILAN s. m. *Beuf rayé de blanc*. — (Mold.) Bou cu păr închis și cu dungi albe. DAMÉ, T. 28, cfr. H. III 68, 139, XII 25, 115, 170. [Cu alt sufix: *ghilăscă* s. f.: nume de câne. H. XI 517.]

— Din ung. *gyilán*, idem. SZINNYEI. Cfr. bălan.

GHILĂSCĂ s. f. v. ghilan.

GHILĂU s. a. v. gealău, ilău.

GHILBĂȘ s. a. v. călbaş.

GHILDĂ s. f. *Corporation*. — Breaslă. *Prin cutremur, pământul... înecăc... sate și ghilde...* KONAKI, P. 265.

— Din rus. *gildija* (s. polon. *gild*) < germ. *Gilde*, idem.

GHILEMELE s. f. plur. *Guillemets*. — Semnele „” s. „” între care se închid citațiile; semnele citațiunii, (vechiiu) aducătoare (Diaconovici-Loga),

semnul aducerii (Heliade). [Și (învechit): ghil-mete s. f. plur. IONESCU, C. T.]

— N. după fran.

GHILÉU s. a. v. gealău.

GHILÉ vb. IV^a (ș. d.) v. bili ș. d.

GHILICĂNĂ s. f. v. biliceană (subt beuță).

GHILICĂL s. m. (Bot.) = anglicel (Dârste, Săcele, lângă Brașov). Com. A. BĂRSEANU. *Mănând printre ghilicel Mielugei tot frumușei.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 76, cfr. 213.

GHILITOARE s. f. *Lavoir*. — Locul unde se bilesc rufe, (1) nălbitoare. *Cu pânza la ghilitoare.* PĂSCULESCU, L. P. 141.

— Derivat din ghili (= bili), prin suf. loc. -instr. -itoare.

GHILMÊTE s. f. pl. v. ghillemele.

GHILOSĂ vb. IV^a refl. *Se tacer (au sacon).* — (Mold.) A se spăla mult pe față și pe corp, frecându-se cu apă (șez. IX 153, cfr. ION CR. IV 123; GRAIU I 328), p. ext. a se găli, a se spical (ALEXANDRI, T. 1759). *Acasă-i cucoaară? — Acasă, dar se ghilosește acum.* ALEXANDRI, T. 415, cfr. 421. *Să se îmbrace în alte haine și să se schimbe la cămeși și să se ghilosească.* ION CR. II 220, cfr. CONTEMPORANUL, III 206. *Albă mi-ești, frumoasă mi-ești* Numai când te ghilosești; *Dar când ești neghivosită, Și dracului ești urtită.* POP. I A-și droge fața, a se sulemeni. DICT.

— Din n.-grec. γυλίω „a curăți ceva ca sticla, ca oglinda, a-l face să lucească” (apropiat prin etim. pop. de ghil = bili). CAPIDAN.

GHILOTIU s. a. v. ghilotină¹.

GHILOTINĂ s. f. *Ulebre*. — Umflătură la gât; orice ulcerăci pe corpul animalului sau pe trunchiul copacului șez. v. 74^{nr}. [Cu alt sufix: ghilotița s. a. = lemn închircit care prezintă o mulțime de noduri. șez. v. 74.]

— Cfr. ung. *gyllök* „umflătură de mărimea unei nuc subț pielelor vitelor cornute”. SZINNYEI.

GHILOTINĂ s. f. *Guillotine*. — Instrument cu care se decapitează, în Franța, condamnații. *A trebuit să opereze ghilotina.* MAIORESCU, CR. II 180. [Derivat: ghilotina vb. I^a = a executat cu ghilotina.] — N. din fran. (de la *Guillotin*, inventatorul ei).

GHILU s. a și m. *Lacet*. — Laț de prins păsări (LB.); laț de sarmă cu care prinde bengherul cănil (Brașov). [Spec. (Tes.) *Ghilfi* = cele două lopățele care se pun la capetele unei spete. MARIAN. [Plur. *ghilfuri* și *ghilfi*.] Și: bili s. a. TDRG., (dial.) *byllf* = smăc, un mănuchiș de paie de ovăz, în vârful cărui se află mai mulți peri de cal înlănțuiți, cu scopul de a prinde păsări (BUGARIU, N. S.), ochiuri; bej s. m. (Sălaj) Com. A. BANCUI; zhill s. a. *Valpea... se prinde 'n zbill.* JIPESCU, ap. TDRG., zbillă s. f. *O zbillă de pâr din coada calului.* MUSCEL, 14; biliță s. f. = cursă (H. IX 87), cutie pentru prins șoareci sau păsări. Com. N. IONESCU.]

GHILU s. m. *Feutre*. — (Germanism) Pălă. *Pălărie de ghilf* (Clopotiva, în Hațeg). VICIU, GL.

— Din germ. *Filtz*, idem.

GHILU vb. IV^a v. gelu.

GHIMBER s. m. (Bot., Comerț) *Gingybera* (*Zingiber officinale*). — Plantă, originară din Asia, cu rădăcina aromatică, introdusă ca dres în bucate. Se mai numește și: rădăcină-de-ghimbir, ră-

dăcină-de-piper-alb. PANȚU, PL. *Coptârile... Făcută... Cu nucsoare, Cu chisoare, Cu ghimber, Cu piper.* SEVASTOS, N. 290. [Și: ghimbir, gimbir, (din polon. *imbir*, rut., rus. *imbir*) *imbir*, PANȚU, PL. *Imbir, scoarță dulce, piper.* N. COSTIN, ap. TDRG.] — Din ung. *gyömbér*, idem.

GHIMBİR s. m. v. ghimber.

GHIMICIU s. m. v. ghem.

GHIMIE s. f. *Nacire*. — (Turciam, învechit) Corabie. *Alexandru-vodă... intră într'o ghimiede s'au dus la Ruși.* MAGAZ. IST. IV 309^{1/2}. *Pe luciul Dunării se ică o ghimie cu pânzele umflate.* ALEXANDRI, ap. TDRG. *Pe Turci i-au pus în ghimiele Dunării și i-au trimis în țara muscălească.* RĂDULESCU-CODIN, L. 79 (glosat prin „lunte”). [Derivat: † ghimigiu s. m. (din turc. *gemiği*) = marinar, ap. §10.]

— Din turc. *gemi* „corabie”.

GHIMIGIU † s. m. v. ghimie.

GHIMIRĂȘ s. a. v. chimir.

GHIMIRLIE s. f. *Scie fine*. — Ferestră cu pânza îngustă numai de 8 milimetri. II. IV 255, DAMÉ, T. 112.

GHINIȘ s. m. v. ghem.

GHINN v. GINN.

GHINOTOC s. a. v. ghem.

GHIMP s. m. v. ghimpe.

GHIMPĂ vb. I. v. înghimpa.

GHIMPĂ s. f. (Ornit.) v. ghimpe².

GHIMPĂRIȘĂ s. f. (Bot.) *Crypsis aculeata*. — Mică plantă ierboasă cu frunzele foarte ascuțite și florile verzi, numită și: (iarbă-) ghimp oasă, iarba-vă-tămăruții. PANȚU, PL.

— Derivat din ghimpe, prin suf. -arișă.

GHIMPE s. m. (Bot.) I. *Piquant, épine, aiguillon*. II. 1°. *Centaura calcitrapa*, 2°. *Ruscus aculeatus*, 3°. *Girsium laucolatum*, 4°. *Xanthium spinosum*. III. *Danse paysanne*.

I. Tepușă care crește pe cotorul s. pe ramurile unor plante (precum măricinele, răsură, etc., cfr. spin), pe corpul unor animale (precum ariciul), (mai rar) care servește de armă albinei s. viespilor (cfr. ac, bold), p. ext. tepușă s. achiuță de lemn care a intrat sub piele. *Tăluindu-ă cu un leu înghimpat, i-au scos ghimpul.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Cu ghimpul în picior.* CANTEMIR, IST. 123, cfr. DRĂGHICI, R. 103. *Mă întins peste ceilalți pomișori... când să mă întorc, dau într'un ghimpe.* IPIRESCU, L. 244, cfr. 58. *Mai mulți ghimpi înviază de cât flori pe câmp!* ZANNE, P. I 187. *„A sta ca pe ghimpi! de nerăbdare.* *Dascălul... stătuse ca pe ghimpula biserică.* IPIRESCU, L. 272^{1/2}. A se atârna ghimpul de cineva: a fi beat. ZANNE, P. IX 474. [Fig. *Scoate din inima Măriei talc ael ghimp.* ANTIM, F.XXIV^{1/2}, cfr. C. NEGRUȚI, II 18^{1/2}, EMINESCU, N. 119. *Virtutea... ne poartăpeste cum să ne ferim de ghimpii desfrământării.* MARCOVICI, C. 4^{1/2}. O! Doamne! vorba mea o împulerăcește Ș'o curăță de ghimpi care ar puteă răni. I. NEGRUȚI, VI 544. *Tu ai un ghimpe în cugetul tău... Destăinuște-te mie.* CARAGIALE, T. I 43^{1/2}, cfr. (ghimp) SBIERA, P. 111^{1/2}.

II. (Bot.) Diferite plante ghimpoase, precum:

1°. O plantă ierboasă cu flori purpurii și spinoasă, numită și: pasul-dropei, scalu-ghimpos, acălete. PANȚU, PL.

2°. Un arbust, totdeauna verde, cu ramurile terminate printr'un spin, cu flori mici verzi și cu fructul în forma unei boabe roșii, mare cât o ciroasă,

care persistă și peste iarnă. Se mai numește și: ghimpe-pădureț, PANTU, FL.

3^a. = scaliu. ib. | ghimpe-mare = scaliu-măgăreasc. ib.

4^a. = holeră. ib.

III. Joe țărănesc. SEVASTOS, X. 281^{b/10}, PAMFILE, J. III 9, PĂRVEȘCU, C. 43, H. I 270, H. I 230, 376, VII 158, 338, X 128, XI 290, XIV 347, 303.

[Și: ghimp s. m. | Diminutiv: ghimpurăș s. m. ȘEZ. V 74^{b/10}.]

— Din alb. gēmp, idem.

GHIMPE s. m. (Ornit) = căldăraș (*Pyrrhula europaea*). MARIAN, O. I 419. [Și: ghimpă s. f. BĂRCIANU, ghimpel s. m. ap. TDRG.]

— Din germ. Gimpel, idem.

GHIMPEL s. m. (Ornit.) v. ghimpe^a.

GHIMPÓS, -OĂSĂ adj., s. f. I. *Épineux*. II. *Crypsis aculeata*.

I. Adj. Cu ghimpi, cfr. țepos, spinos. *Toiagă ghimpoasă*. DOSOFTEIU, V. S. S. *Ponișori ghimpoși și stercpi*. MARCOVICI, D. 38. *Aricii ghimpoși*. ODORESCU, III 185^{b/10}. *Să nu prinzi lucruri scârncave și ghimpoase în mână*. SIERBA, P. 206^{b/10}. *Rujă... ghimpoasă*. ZANNE, P. T 276. | Fig. O muză, este cramea să-ți schimbi ghimposul stil. C. NEGRUZZI, II 213^{b/10}.

II. S. f. *Ghimposă* (pentru iarbă-ghimpoasă) = ghimpariță. BĂRCIANU.

[Și: (ad f) ghimpuros, -oasă ad; LB., (+ *ghimpe*) inghimpos, -oasă ț ad. *Mărăcini* (MOXA, 383^{b/10}), *spini* (VARLAAM, C. II 3^{b/10}, PISCUPESCU, O. 149), *scaci* (MINEIU, 115^{b/10}), *inghimpoși*. *Stăpâni* (MOXA, 380^{b/10}), *lingșuri* (CANTEMIR, IST. 250) *inghimpoase*.

— Derivat din ghimpe, prin suf. adj. -os.

GHIMPURÓS, -OĂSĂ adj. v. ghimpos.

GHIMPURÓS s. m. v. ghimpe.

GHIMRUC s. a. v. ghimbruc.

GRIN s. a. 1^a. *Goupe*. 2^a. *Sorte de pioche*.

1^a. Unealtă de dulgherie (H. III 246, 363, IV 45, 157, VII 30, X 189, 413, 507, 512, 539, XI 27, 517, XII 32, 118), de fierărie (H. II 63) a de rotărie (RĂDULESCU-CODIN, DAMÉ, T. 41), în forma unei dălți (fără mâner de lemn), cu lăsul semicircular. *Baciucelul roșilor se îngură cu apfelnice, apoi cu ghinul*. LIUBA-IANA, M. 121.

2^a. Un fel de cazmă îndoită de amândouă părțile laterale. DAMÉ, T. 123.

[Plur. *ghinuri*. | Și: (ad f) grin s. a. PAMFILE, I. C. 119, gin = răzuș, o unealtă de fier, introdusă în lemniari la găurirea pătrăți a lemnelor (Bărgău), VICIU, GL.; cfr. H. IX 310, (Straja, în Bucov.) Com. A. TOMIAC. | Derivate: ghinărăș s. a. = unealtă de dulgherie (nedefinită mai de aproape). H. XVI 161; glonie s. f. H. VII 407.]

— Etimologia necunoscută. Cfr. ghionoiu, ghinui, dezghină, inghină.

GHINĂRĂL, GHINĂRĂȘ s. m. v. general.

GHINĂRĂȘ s. a. v. ghin.

GHINĂTURĂ s. f. Donă până care, la copt, s'au lipit una de alta. RĂDULESCU-CODIN.

— Derivat dintr-un verb neoblicuit *ghină* (= *înghină*), prin suf. abstr. -ătură.

GHINCĂR s. m. (Bot.) = ciulină. H. VII 480.

— Cu asimilare din *ghimpar*?

GHINDĂ s. f. *Gland*. *Trăfle*. — Fructul stejarului (al cerului, gornului, gârnișii, tufanului). Au dăruit Domnul Dumnedzcu jir, fag sau ghende (a. 1607). IORGA, D. B. I 28. *Stejari... fac ghindă*. DOSOFTEIU, PS. 94. Au sămănat ghindă. NECULCE,

LET. II 200^{b/10}. *În ghindă... va află viarme...* CALENDARIU (1814) 90^{b/10}. *Procut și vitlor e în sufletul meu ca pădurea într'un sămbure de ghindă*. EMINESCU, N. 32. *Jir și ghindă mi-am păcut*. TEODORESCU, P. P. 135, cfr. PASCULESCU, L. P. 37. *O mulțime de ghindă*. SIERBA, P. 201^{b/10}. *Căciulița ghindii* (= fran. *cupule*). PONTBRIANT. *A fi feciori (a cucușii) de ghindă fătași (s. făcuți) în tindă*: oameni de rând, din proști (ZANNE, P. I 188), nu tocmal boier, fudul și prost (Târgul-Neamtu ION CR. III 340). *Oare nu cumod v'afși face și voi, niște feciori de ghindă fătași în tindă, că săntefi obraze subfiri?* CREANGĂ, P. 255. || P. anal. (La cărți de joc numești) Trellă. *Așteptam pe riga de caro, și-mi iese cel de ghindă*. ALECSANDRI, T. 947, cfr. CARAGIALE, T. II 97^{b/10}.

[Și: ț ghindă s. f.; (ț și dial, din lat. *glandem*) ghinde s. f. CUV. D. BĂTB. I 282, MARDARIE, LB. *De când u picat ghindos*. (REGENZAU, CH. 65, cfr. *ghinghe*) 42. | Plur. *ghinzi* (gen. *ghinzi*). (Invochit *ghinde* (gen. *ghindii* BIRLIA, 1688, ap. TDRG.) | Derivat: ghindos, -oasă adj. = cu multe ghini, plin de ghini. DICT. | Diminutive: ghindoc s. m. *Nalt ca un ghindoc*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 187; p. ext. (= despre persoane) scurt, pilit (BARONZI, L. I 109^{b/10}), mic și gros (RĂDULESCU-CODIN, bondoc; (neoblicuit) ghindeseș s. m. *Mă mi-e frumuseț și mi-e ghindeșel*, *Seamănă mândria cu el*. MAT. POLC. 67.)

— Din lat. *glanda, -am (pentru *glans*, -ndem, prin schimbare de declinație).

GHINDĂȘ s. m.

1^a. = (Bot. Munt.) stejar. *Tufani, poltini, ghindari, se îngroziră foarte*. ALEXANDRESCU, M. 294.

2^a. = (Ornit. Bucov.) gălă (*Garrulus glandarius*, germ. Eichelhäher). MARIAN, O. II 69.

3^a. (Iht. Teleorman) Un fel de pește (nedefinit mai de aproape). H. XIV 65, 284.

— Din lat. glandarius.

GHINDE ț s. f.

GHINDEȘEL s. m. (Bot.) v. ghindă.

GHINDIȘ vb. IV^a v. chindisi.

GHINDOC s. m. v. ghindă.

GHINDURĂ s. f. *Ganglion*. — Ganglion, glandulă, cfr. gălmă. | Spec. Amigdală, cfr. gălmă (când e în stare patologică). *Gusa dacă se umflă sau gălăși sau ghindurice* etc. FILIPESCU, ap. TDRG.

[Diminutive: ghindurea, ghindurică, ghindurită s. f. DICT. | Adjectiv: ghinduros, -oasă adj. (cfr. lat. *glandulosus*) = cu ghinduri (multe); la care se umflă ghindurile. *Vârșatul cel mic și ghinduros, ce-i zice pojar*. PISCUPESCU, O. 243. | Abstract: (rar) ghindurare s. f. = angină, ap. TDRG.]

— Din lat. glandula, -am, idem, Cfr. dubletul glandulă.

GHINDURĂCĂ, GHINDURĂ,

GHINDURĂCĂ, GHINDURĂȘ s. f. v. ghindură.

GHINDURÓS, -OĂSĂ adj.

GHINERĂRIȘ s. m. v. general.

GHINTOĂRE s. f. v. ghinul.

GHINT s. a. *Pus de vis*. — Scobitura (în formă de spirală) a unui șurub. | Spec. Scobitura în formă de spirală ce se face pe dinăuntru în teava unei arme de foc, pentru ca proiectilul să străbată aerul sfredelindu-l. [Plur. *ghinturi*. | Și: (din germ. *Gewinde*) ghivint s. a. *Ghicint la șurub*. MON. OF., ap. TDRG., ghivent, ghevânt s. a. DICT.]

— Din pol. *gwint* (rat. *gwint*), idem (<germ.) CDRAC.

GHINT s. a. *Clou*. — Culu mare de fier, lucrat cu ciocanul (de Țigani), cu capatul lui și bulbucaț; cfr. boid, țintă. *În lucrăcișarea lor sânt prinse cu ghinturi de fier*. MON. IST. II 191. [Plur. *ghinturi*. | Diminutiv: ghintuleț s. a. *Codoriciștea*

de os împodobit cu flori tăiate și ghintulețe de aur. SLAVICI, N. II 56.] Cfr. ghintui¹.

GHINȚ s. a. (Bucov.) Nodurile ce se fac în corp, când sângele, din cauza răcii, se încheagă, și care cauzează dureri și slăbiciuni de nervi. [Tur. *ghințuri*] MARIAN, D. 199; cfr. DDFR.

GHINȚ s. a. (Cism.) Outil de condonier. — Un fel de sculă de lemn (în forma nasului de om) de care se servește cismarul spre a lărgi gheata. CREANGĂ, GL. *Ace, sule, clește, pilă, ciocan, ghinț...* și tot ce trebuie unui ciobolar. CREANGĂ, A. 81.

GHINȚĂ s. f. v. gintă.

GHINȚIĂNĂ s. f. (Bot.) v. ghințură.

GHINȚUI vb. IV^a. 1^a. *Tarauler*. 2^a. *Rayer* (uno arme à feu).

1^a. A face pe suprafața unui sul scobituri în formă de spirală, spre a-l întrebuiți ca surub. DAMÉ, T. 2^a. (Întrebuițat sub forma participiului adjectiv) ghintuit, -ă = (despre țeva armelor de foc) cu ghint¹. *Puşcă ghintuită*. MAGAZ. IST. I 114^{1/2}; cfr. MARIAN, I. 9, TEODORESCU, P. P. 502. *Un sinif ghintuit*. URICARIUL, XI 225^{1/2}. *Pistoale* (ODOBESCU, I 132^{1/2}; MAT. FOLC. 10), *flinte* (TEODORESCU, P. P. 298^a, JANKIK-BĂRSEANU, D. 506, PĂSCULESCU, L. P. 236), *țanuri* (I. NEGRUZZI, I 120) *ghintuite*. *Carabină ghintuită*. ODOBESCU, III 15^{1/2}.

[Ad 1^a și: ghintuitul vb. IV^a. TDRG.]

— Derivat din ghint¹, prin suf. denom. -ui.

GHINȚUI vb. IV^a. *Garnir de clous*. — (Mai ales sub forma adj. -part.) A ferecă, a țintui cu ghinturi¹ o armă (buzdugan, ghioag). [*Gheogete*] erau subțiri în mânăncă, *groase și ghintuite cu cui* la capătul opus. HASDEU, ap. TDRG. | A împodobi prăselole (unui cuțit etc.) cu ghintulețe. O *surculiță... cu plăsele de os ghintuite*. FRÂNCU-CANDREA, M. 23. — Derivat din ghint¹.

GHINȚULEȚ s. a. v. ghint¹.

GHINȚURĂ s. f. (Bot.) *Croissette* (*Gentiana cruciata* s. *excisa* s. *lutea* s. *punctata*). — Plantă terboasă cu flori albastru-grămădite în vârful tulpinei. Este foarte amară și se întrebuițează, la tară, în contra frigurilor (LEON, MED. 40). Se mai numește și: *flierea-pământului*, *opincea*, *șerpântă*. PANTU, PL., H. X 420. *Amar cu ghințură*. H. IV 153, IONESCU-BOTENI, S. N. 131. (În Brașov și cu funcțiune adverbială) *Amar ghințură*. [Și: (pop.) *ențură*, *ențura*, *ințură*, *gințură*, (cu suf. dim.) *ghințurică* PANTU, PL., anțian 7 s. m. *Rădăcina de anțian*. CALENDARIU (1814), 163^{1/2}, (la clasa cultă) *gentiană*, *ghențiană*, *ghințiană* ANGHIEL, I. G. 12 (pronunț. -i -a-).]

— Din termenul științific *Gentiana* (germ. *Enzian*); cfr. dințură.

GHINȚURĂ s. f. (Bot.) v. ghințură.

GHINȚURI s. a. plur. (Culin.) *Gelée*. — (Bucov.) Recituri, reci, piftii, cotoroage, aiturii. *Blide cu ghințuri*. MARIAN, XU. 500.

GHINȚUI vb. IV^a. *Doler*. — (Munții-apuseni) A netezi, a lustrui (ciuberele cu ghințitoarea). FRÂNCU-CANDREA, M. 100. [Derivat (dintr'un verb *ghini): ghințitoare s. f. = un instrument cu care se netezesc ciuberele pe dinăuntru, după ce s'au încheiat. FRÂNCU-CANDREA, M. 100, PAMFILE, I. C. 166.] — Derivat din ghin, prin suf. denom. -ui.

GHIOACĂ s. f. v. găoace, ghioagă și ghloc.

GHIOAGĂ s. f. *Masse*. — Bătă cu măciucă în

vârf (mai adesea țintuită s. ghintuită), servind de armă; cfr. măciucă, buzdugan, bâzdoagă, știolghie. H. II 168, X 190. *Voios parul da-și-las, Da-căi face tu din el...* Ghioagă mars nestrăguită, *Cu piroane fințuită*. ALECSANDRI, P. P. 44, cfr. 319^a, 164^{1/2}, 166^{1/2}, 169^{1/2}, etc. *Și numai încă trui cu niște ghioage...* și *începură a croi pe Jidan*, ȘEZ. I 206^{1/2}. *Nu mă hrănesc cu ghioaga!* PAMFILE, J. I. [Pronunț. *ghio-gă*.] Și: ț ghigă s. f. *Venă înaintea lui un Turc*, cu o ghigă lungă de lemn fiind a mână. N. COSTIN, LET. II 99^{1/2}, ghéga s. f. H. IV 155, ghioacă s. f. = bold, știoldie (pentru pescuit). ȘEZ. IV 113^{1/2}. | Derivat: ghioagar s. m. = bătaș, om fără căpătău. PAMFILE, J. I. Cfr. ghogar.]

— Etimologia nebuscută. Cuvântul se găsește și la Aromâni *cloagă, g'oaagă*, la Albanezi *çloko, gège* și la Bulgari *gaga* cu înțelesul de: cață, bătă de cioban cu vârful întors. Raportul lor nu e clar și se pare că la temelia acestor cuvinte e lat. *clava* „măciucă” (mai de grabă de cât *clavis*); tipul *clavica, propus de Weigand, *Jahresber. XII* 109, s'ar putea explica ca o reconstrucție din *claviscula*, despre care cfr. MEYER-LÜBKE, E. W. 1970; cfr. și I. Bogdan, *Organizarea armatei moldovene în Sec. XV*, p. 75—76.

GHIOALĂ adv. *Complètement*. — De tot (în expresiile) *Pin ghioală* = până'n gură. *Urciorul e pin ghioală*. RĂDELESCU-CODIN. *Ud ghioală* = până la piele, lioarcă. *Lupulu cu coastele lipite de foame și ud ghioală*. CONTEMPORANUL, V 299.

— Poate, derivat din ghioal¹. Cfr. ghioaleă.

GHIOAMBĂ s. f. *Palte*. — (Arad) Brâncă (în glumă despre mâna omului). *Ia-ți ghioamba, că-ți dau peste ea!* Com. I. BODEA.

GHIOĂRCĂ s. f. v. ghiort.

GHIOB s. a. *Tonneau à gneude bœc*. — (Transilv. și Ung.) Putină (REV. CRIT. IV 143), steand (VICIU, GL. I). *Un ghiob de brâncă*. REV. CRIT. IV 143. [Și: *diob* s. a. VICIU, GL. *diobă* s. f. = puțină mică POMPILIU, BIIH, 1009, (cu derivatul) *dioborolu* s. a. = uclior de pământ, strâmt la gură, cu o singură gaură, VICIU, GL. I.] Diminutiv: *ghiobuleț* s. a. *Aducând în o mână...* — *Un ghiobuleț de brâncă s'arată*. SLAVICI, N. II 12.] — Cfr. ung. *döböny, döbörke* „putină mică”.

GHIOBEC s. a. Sorte de *cêtement* de paysans. — (Jud. Brăila) Un fel de zăbun. TDRG.

GHIOBULEȚ s. a. v. ghiob.

GHIOC s. m. *Coquillage*. — Scoica albă a unui mele de mare, numit în știință *eyprone moneta*. *Doză coșnițe: una deșartă și alta plină de sorți de gheoci*. DOSOFTEIU, V. S. 3^a. *Cămașă... ca face-o albă ca ghiocul* [= ca zăpada]. SBIERA, P. 45^{1/2}, cfr. 15^{1/2}, MARIAN, O. II 184. *Trei călușei am surat... Unu negru cu corbu', Unu' alb ca ghiocu'*. ȘEZ. V 91^{1/2}. *Allă dată și la cășă eră băieții cu câte un ghioc: dar zice că e bun de rale, de beteljeți*. FITIȘ, CONV. LIT. XXXVII, 704. † A pune (culvă) ghioc la ureche = a-l înșela. BĂRCIANU. [Spec. Scoica cu care vrăjitoarele „Au” și în care „cătă” spre a ghici norocul sau a prezice viitorul cuivă. *Să-i măc da cu ghiocu' Să-i ghicesc ibonnicu'*. SAT. FOLC. 277. *Subt numele de vrăjitoare [se] înțelege o femeie care dă cu cășile ori cu ghiocul*. H. IV 163. *Franaș verde-busuioc, M-a cătat măicu'n ghioc*. ȘEZ. VIII 28, cfr. III 181^{1/2}, I. NEGRUZZI, IV 463. *Găoște cu ghiocu'*. ȘEZ. III 181. | P. ext. Nume de bou (alb) H. IV 86, VII 155 și de căne ciobănoș. H. XII 288. [În acest înțeles din urmă are și o formă fem. (art.) ghioacă: nume de vacă albă H. IV 86 și ghioacă: nume de cățeă de vânat. H. XVI 105. | Pronunț. *ghi-oc*.]

— Din lat. *coctea*, -am, idem (cfr. MEYER-LÛHKE, R. W. Nr. 2011). Cfr. găușel.

GHIOC s. m. (Bot.) Diferite specii de *Centaurea* (*Cyanus*, plumosa, phrygia, pseudophrygia, spinulosa), dintre care cea mai cunoscută o „vinețeană”. PANTU, PL., C. NEGRUZZI, I 100, III 51/52. [Pronunț. ghi-oc. | Dial. și: dioc s. m. PANTU, PL.]

GHIOCA s. f. art. v. ghloc.

GHIOCEL s. m. (Bot.) 1°. *Petit coquillage*. 2°. *Perce-neige* (*Galanthus nivalis*).

1°. Ghloc mic. *La amândouă urcările purtă ghioce și penne*. DRĂGHICI, R. 174. *Salba e făcută... din diferite mărgăle și ghiocei*. MARIAN, NU. 236. *Cersei de ghiocei*. RIBICESCU, P. P. 276.

2°. (Mai ales la plur.) Mică plantă lerbosă, având tulpina cu o singură floare albă, plecată în jos; inflorescența la sfârșitul iernii și la începutul primăverii. Se mai numește și: ghiocei-de-ghloc, ghiocei-mici, așor, clopoței, cocoanel, primăvăriță. PANTU, PL. *Ghiocei înfloriți*. ODOBESCU, III 279/280. *Pe sânii albi de ghiocei...* COȘBUC, D. 118. *Făculeșcu*, L. P. 39. *Foșie verde ghioceiului*, *Măntăleabă iboniceleu*. MAT. FOLC. I 459. *Cei mai frumoși ghiocei prin mărcini se gălesc*. ZANNE, P. I 188. | Specii: ghiocei-mari s. bogăți = omătuțe; ghiocei-de-grădină = zarnacadea (*Narcissus pseudonarcissus* poeticus); ghiocei-de-munte = coprină (*Narcissus radiiflorus*); ghiocei-de-teamașă (*Anagyris lutea*): plantă decorativă cu floarea mare și frumoasă, de culoare galbenă aurie. PANTU, PL. | P. ext. Nume de cămine (JIPESCU, O. 51), de bou (Com. I. PAVELESCU). [Pronunț. ghi-o. | Și: gheocel s. m. | Un fem. ghiocea = albă (ca ghioceiul)? se găsește într-o poezie pop.: *Pisărică ghiocea, Sări ței, sări colod*. ION CR. I 14. | Cu alt sufix (și cu pronunț. dial.) ghiočan, -ă substant. = nume de bou și de vacă. II. X 5.]

— Derivat din ghloc', prin suf. dim. -el. (Posibil ar fi să avem în Intelesul 2° un urmaș direct al lat. *glaucellus*, care ar fi dat *ghecel*, iar prin apropiere de *ghioce*, *ghioceol*).

GHIOCIAR s. m. v. ghlociu.

GHIOCIĂ v. ghlocel.

GHIOCIU s. a. *Charrette allongable*. — Un car ce se poate lungi după voie, cu ajutorul unui cuiu ce trece prin furcăle și prin inimă. DAMÉ, T. 7. *Ghiociul* e un car mal mic, introdus de pe acum 20 de ani pe o scară foarte întinsă. E ușurel și țârla lui constă în legătură, adică în întărirea cu flor. El este de două feluri: *ghiociul moldovenesc* cu foarte puține florări, și *ghiociul noușcu* cu florăria scumpă; *ghiociul* poate fi tras de cai (mai mic), și de bou (mai mare). PAMFILE, I. C. 128, 144. *Ghiociurile se ruginesc și se părăginesc*. SANDU-ALBEA, LUC. V 22. *Cum să nu câștige parole cătăvil Dumitru, când are... așă ghiociuri?* DUNĂREANU, CH. 18. *Un jidan mergea odată într'un ghiociu*. ION CR. IV 93. *Gamba, urșita lui fusese să umble cu căruța și cu ghiociul, nu cu corabia*. CHRIBITESCU, CONV. LIT. XLIII 928. | P. gener. Car. *Carul în comuna Brâncușa se numește și ghiociu*. H. III 72. [Plur. *ghiociuri*. | Derivat: ghiociar s. m. = vizitii cu căruțaș de ghiociu. *Căii treceau într-o goană nebulă mânăși de ghiociari vecinici care stăteau drept în picioare cu cășurile în mână*. DUNĂREANU, CH. 18. | Diminutiv: ghiocișor s. m. = ghiociu de un cal. PAMFILE, I. C. 144.]

— Din ture. gōc „mutat, transportat”.

GHIOCIȘOR s. m. v. ghiociu.

GHIODĂLCĂ s. f. *Enflure*. — Umflătură (mai

mare s. mai mică) crescută fără nici un roșt, nici de boală nici de sănătate, pe trupul omului, animalelor sau al arborilor: *Mi s'o făcut o ghiodălcă la grumazi; nu doare, da tot mai mare se face*. TARA OLTULUI, III 21-22. — Cfr. modălcă, bobălcă.

GHIOGĂR s. m. v. ghioagă.

GHIOJ s. m. v. ghiu.

GHIOJGOREĂ † adv. *Sansa fașon*. — (Turcism) Văzând cu ochii, pe față, alene, nitam-nisam. *Vor să ne ieie și pielea de pe noi... și noi să ne lișim așă, ghiojgioare, să ne despoie?* ALECSANDRI, T. 41. *Șași crezui voi că vi s'or trece cofășurile așă ghiojgoreă, ca'n satul lui Cremenine?* idem, 1469. [Și: ghiojgoreă, ghiojgioare.]

— Din ture. gōz-gōre „văzând cu ochii”.

GHIOI s. a. *Lac*. — (Mold., Bacov., Dobrogea) Apă stătătoare și adesea adâncă (SEZ. II 228/229. II. II 251), ochiul de apă (COSTINESCU, Mahala, în Bucov. com. N. ANDREI), baltă (II. XIV 353), băltoacă (CREANGĂ, GL.), lac (H. XIV 348, PAMFILE, J. III). *Ghioiuri adânci, stăpânite de zidurile stufului*. DUNĂREANU, SĂM. IV 746. *Mare ghioi de apă trebuie să fie în mafele lui?* CREANGĂ, P. 242. [Plur. *ghioiuri*.]

— Din ture. gōl „baltă”.

GHIOI s. a. *Collier de perle*. — (Mehedinți) Legătură de mai multe giruri de mărgelă. N. REV. R. (1910), 80. [Plur. *ghioiuri*.]

GHIOIĂNĂ s. f. *Femeie qui a de grande yeux*. — Femeie cu ochii mari (SEZ. V 74/75), frumoasă, cocheta, care cam trage cu coada ochiului (SÎMA, M.), prostituată (REV. CRIT. VI 87). *Ghioiăna de București, Mulți vecinici prădăuști*. MAT. FOLC. 450. *Mândralița cea ghioiăna Mergă seara la poiană și îi dă sare juncilor, Buză moși vecinilor*. VICIU, GL. „Las' pe mine”, zise ghioiăna, „... să fugim ca să nu ne dea de urmă”. RETEGANCI, P. V 11/12. [Intelesul: „femeie mare, groasă și grasă” dat de COSTINESCU e suspect. | Și: ghioiăna s. f. = muiere frumoasă ce cam trage cu coada ochiului. STAMATI, ap. ȘIO. Cfr. BĂRCIANU.]

GHIOIĂL vb. IV^a. Onomatopee exprimând sunetul produs de lichide în intestine; cfr. *chiorăi*. *Apa ghioiăie în pântec*. RUSSO, s. [După COSTINESCU ar însemna și: „a bălăci, ase scâldă în ghioi”.]

GHIOCIU s. a. v. giulgău.

GHIOID s. a. v. ghiont.

GHIODĂN s. m. (Bot.) Sorte d'arbre fruitier. — Un pom ce face poame albe. H. X 29, 419, 150, 464.

GHIODĂȘ † s. m. *Camarade*. — (Turcism) Tovarăș. *I-au tras pe toți a-i și ghiodăși*. DIONISIE, C. 185. [Și: *loldăș* s. m. *Scriind [Tarcii] și la Tarigrad, la ioldășii lor*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 264.]

— Din ture. yoldăș, idem.

GHIODĂ vb. IV v. ghiont.

GHIODĂȘ vb. IV^a. **GHIOLEDS** s. a. v. ghiont.

GHIOIĂNĂ s. f. v. ghioiăna.

GHION † s. a. v. ghium.

GHIONTOC s. a. v. ghem.

GHIONDERĂ s. f. *Pereche*. — Prăjină. H. X 111. *Mănând lustră cu ghionderă*. DUNĂREANU, R. 124. *Gârlele se închid cu garduri de ghionderă*. ANTIPA, D. 91. [Și: *ghionder* s. a., *ghionder* subst. = prăjină de măsurat. PAMFILE, J. II, *ghiondic* subst. (citat între cunvintele referitoare la plătire) H. II 332.]

— Din ture. gōnder „prăjină”. CAPIDAN.

GHIONDIC, GHIONDIRIU subst. v. ghionderă.

GHIONGHIONELE † s. f. plur. *Minouderies*. — (Turcism) Maniere afectate spre a plăcea. COSTINESCU. [Și: ghionghionle s. f. plur. DICT.] Verbe †: ghionghion vb. IV^a, ghionghionă vb. I^a refl. = a face fașoane. DICT.]
— Din turc. *ğına-ğün* „fel-de-fel”.

GHIONGHIONI † vb. IV^a refl. v. ghionghionele.

GHIONOĂIE s. f. (Ornit.) = 1^a (Munt.) ciocănitoare. MARIAN, O. I 74-77, II II 299, IV 250, IX 122, 450, XII 301, XVI 10, 90. *Ghionoăie* = păsări ce scobesc în lemn. CUV. D. BĂTE I 282. *Chiotul ghionoăiei ce-și ascuțea noaptea ciocul de coaja copacilor.* ODOBESCU, III 182. *S'auie toaca cum grăbită în fog o bate-o ghenoaăie.* GOGA, P. 53. *Auzi o ciocănitură... întâi se apropie ghenoaăia.* SPIRESCU, L. 5, cfr. JIFESCU, O. 59. *Ghionoăia nu-e, Dar pe copac se suie?* (=Melcul) PĂSCULESCU, L. P. 89. [Specii: ghenoaăteverde, ghenoaăle-negră, ghenoaăle-peștiță mică. Fig. Muiere rea, ciocălitoare. ZANNE, P. IX 622.]
2^a (Bot.) Un fel de legumă (?) *Nohotul, bobul, ghionoăie și mazire.* ISTORIA POAMELOR (a. 1773), ap. OCR, II 98/1.

[Pronunț. *ghi-o*.] | ȘI: ghenoaăie, ghenoaăie, (Bucov.) ghionoăie, ghenoaăie, ghenoaăie s. f. | Masculin: ghionoiu, ghenoiu, ghenoiu, (Bucov.) ghionoiu, ghenoiu. MARIAN, O. I 73.]

— Etimologia necunoscută. (Hasdeu, în CUV. D. BĂTE I 282 crede că e identic cu cuvântul următor, comparându-l cu „ciocan-ciocănitore”, cfr. și ZEITSCHRIFT, III 471. TDRG. II explică prin „gauritor” și îl aduce în legătură cu *gauri*. Mai probabil avem a face cu o tulpina onomatopeică, după strigătul păsării, pe care o găsim și la Aromâni: *gon*, idem, la Megleniți: *gon* „păsărea care cântă dulco noaptea” și la Albanezi: *gon* „cucuvea”).

GHIONOIU s. a. *Pic*. — Un ciocan mare și ascuțit, întrebuținat la săpatul și ciocnitul pietrelor. DAMÉ, T. 38. [ȘI: ghenoiu = un fel de ciocan ascuțit întrebuținat la ferecatul roților de moară (Săliște, în Transilv.).] Com. a. BANCUI, cfr. MOLNAR, ap. CUV. D. BĂTE I 282.]

GHIONOIU s. m. (Ornit.) v. ghenoaăle.

GHIONT s. a. *Coup de poing ou de coule*. — Lovitură repede cu pumnul (în coaste), spre a îmbrănci s. (dacă e mai puțin puternică și dacă e dată cu cotul) spre a face atent pe cineva, cfr. ghed. *Ștefăniță-vo-dă... le da ghiont cailor de căheaș boierii gios.* NECULCE, LET. II 209/1. *Cazarma... cu ghionturile pe sub fâclă.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Fetele... numa-și dau ghiont una alteia și chicoteau pe socoteala mea.* CREANGĂ, A. 66, cfr. P. 14, 303. *Îi zădări un ghiont în coaste.* CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XIV 606. *Când fi-oi da semu cu ghiontul noaptea...* SBIERA, P. 19/11 cfr. 127/11. | Pumnul strâns (cu care ghiontim pe cineva). *Locuindu-mă cu ghiontul peste ochi, îmi sări numai decăt ochiul cel drept.* GORJAN, II I 107. [Ter. *ghionturi*.] | ȘI: (Munt., Transilv., + bold) *ghiond* s. a. (și cu înțelesul de „junghiu”). PAMFILE, J. III. *I-a dat ghionturi în coaste.* BARAC, T. 60, cfr. 16. *Pe furiz îi dele ghiond și-i șopti la ureche.* SPIRESCU, L. 290, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 126. *ghiondăm* s. a. *Să-ți dau cu ghiondămuri, ca la mistițe.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *ghiont* (în expresia): *A luă din ghiont = din scurt (Dol).* ION CR. IV 121. | Derivat: *ghionțare* s. a. = îmbrăcături mari, înghite repede. ION CR. III 87, *ghiondă* adv. *I-a dat... cățea pumnii ghiondă (în coadă).* PAMFILE, J. II, (și cu înțelesul de) *chiorș, boldăș. Să uită în mine ghiondă.* GRAUȚ, I 59.]

GHIONȚĂ s. a. v. ghiont.

GHIONȚI vb. IV^a. *Donner des coups de poing*. — Trans. (Obiectul pasiv e omul) A da ghionțuri; cfr. bruci; refl. a-și da ghionțuri. *Petr...* *ghionțindu-l* [i zise]; *Păcoșos nădăru!* C. NEGRUZZI, I 84. *Damele își șopteau și se ghionțeau.* idem, 64. *Am pleșăit-o ș'am ghionțit-o destul.* SAPOVEANU, P. S. 19. *Ghionțu-ne-am unul pe altul, chicotind înădușit.* CREANGĂ, A. 128. *Heana îl ghionții, îl uia trase de sucman, slavici,* N. 47. *Și-au prins bărbății a se cotii, Femeile a se ghionții.* MARIAN, V. 94. *Intr'un timp de noapte s'au trezit popa și ghionțeste pe Pelepa.* SBIERA, P. 19/11. *Și cu cotul se ghionțesc.* CONTEMPORANUL, I 162. I (Rar) *A se ghionții de cinecă = a se lovi.* *De câte ori m'am ghionții de boajul îmbuibat de ale lunii!* CONTEMPORANUL, V. II 266. [ȘI: (în)ghiondă vb. IV^a. *Începând a-i înghiondă, îi zise...* SPIRESCU, L. 375. *ghionții* vb. IV^a. *Începând deci a se ghionții.* SPIRESCU, U. 38/11. | Derivate: *ghionțire* și *ghionțurare* s. f.; *ghionții*, -ă adj., subst. (cu înțeles pasiv). *Zicerea pardon, talisman care închide gura ghionțitorilor.* C. NEGRUZZI, I 98; *ghionțială* s. f. *Miroase a... ghionțială.* CARAGIALE, M. 176.]

— Derivat din ghiont.

GHIONȚI vb. IV^a, **GHIONȚIALĂ** s. f. v. ghionții.

GHIORĂI vb. IV v. chiorăi.

GHIORC interj. v. ghiort.

GHIORDĂN s. a. v. gherdan.

GHIORDEĂ, GHIORDEICĂ, v. ghiordeie.

GHIORDEIE s. f. (Îmbrăc) |

GHIORDIE s. f. (Îmbrăc) *Casaque*. — (Învechit) Giubă (lungă) ce se purtă pe vremuri, iarna, peste binș. *Am dat neptului...* *o ghiordeie vândută cu sângeap.* URICARIU, XVII 58. *Taioș mi-au dat...* *ghiordeie de cofritrie și o rochie de mătase.* IORGA, S. D. XIII 241. *Muierile umbă cu ghiorții, cu ticlechii și rochie eadăt.* PITIȘ, SCH. I 110. *Heana de desupt se chiamă zăbun doc e lungă, iar dacă fine loc de pieptar, ghiordeie.* C. I I 130. *Nuamă ale mai bozate și mai de esom areau* [în Săcele, lângă Brașov] *și rochiile de mătase, ghiordeie, ticlechii.* G. NOROIANU, SĂM. I 11. [ȘI: *ghiordeie*, ap. TDRG; *ghiordeă* s. f. ȘIO. (cu asimil.) *ghiordeie* s. f. *M'a copere cu ghiordeia.* PĂSCULESCU, L. P. 294. | Diminutiv: (cfr. scurteică) *ghiordeică*, f. *O ghiordeică de șam blăniță cu sângeap.* URICARIU, XVII 61/1.]
— Din turc. *kürdye*, idem.

GHIORDUM s. a. *Sorte de jeu de cartes*. — (Mold.) Un joc cu 24 de cărți. *Casa prină de jucători, masă lângă masă — otuburi, ghior dum, ba și stas.* CARAGIALE, S. N. 27. *Să 'nceapă ghior dumul.* VLAHUȚĂ, D. 266. [Plur. -*Amuri*.] | ȘI: *ghior dum* s. a. II X 358, XVI 313. *Lx ghior dum...* {în timp de două ore luă trei mii de lei. I. NEGRUZZI, II 44.]
— Din turc. *ğördüm*, idem (lit. „am văzut”).

GHIORGHIE s. f. (Îmbrăc) v. ghiordeie.

GHIORGHINĂR s. m. (Bot.) v. gherghin.

GHIORGHINOL adj. m. {v. ghiarghială.

GHIORGHIOLIC, -IE adj. |

GHIORLĂN s. in. 1^a. *Rastre*. 2^a. *Gibouton*. — (Desprețuitor)

1^a. (Mold.) Om mare și bădrănos, țărănosu, moșie, mitocan. *N'o mai venit ghiorlanul cel de Stan?* ALECSANDRI, T. 599, cfr. 593, 921. *Un ghiorlan c'nu petec de pământ.* CREANGĂ, A. 155. *Ghiorlanul cel de cioban.* MARIAN, T. 317.

2^a. (Munt.) Om măncăcios, mănăcu, folto, gaman, borlan. † (Bucov.) *Pân' la anu', și ghiorlanu'*: se zice despre femeile care au rămas însărcinate îndată după căsătorie, cfr. găvan.

[ȘI: *gherlân* s. m. = (prin Muscel) numirea desprețuitoare ce o dau muntenii celor de câmp.]

— Poate din gheră (deci, „unul căruia îi gheră mare mațele”) TDRG.

GHIORLÁN s. m. (Zool.) *Rof.* — Soarece mare din jurul casei omului (H. I 129, 296, II 87), cloștan, chițcan, guzgan, șobolan. *Dară ei ce mi-și făcea?* *Cu gherlanii se jucă, Că nu avea ce mai bea.* PĂSCULESCU, L. P. 257. || Sobol. *Ghiorlani* sau orbeți, cei ce scot „mușurole”. H. XIV 338. [Și: gherlan = soarece mare (H. V 35, XI 231, XII 270), șobolan (H. V 97), chițcan (H. XI 6), guzgan, sobol (PĂSCULESCU, L. P.), ghirlán = soarece mare H. II 253, 621, 270, (+ gheră) gherán = soarece H. V 187, ghitarlán = soarece care strică sămănăturilor H. II 261, ghiojărán H. II 193.] După COSTINESCU ar există și verbul: ghiorlani vb. IV° = a burduși pământul, a-l găuri pe dedesubt, cum fac șoarecii mari.]

GHIORLĂNI vb. IV° v. ghiorlan.

GHIORMÁN s. m. 1^a. Fête populaire le 12 Mai. 2^a. *Furibond.*

1^a. (La țară) Sărbătoare în dulcele Pașteiui; se zice că, dacă cineva lucrează la vie, curând-curând se stărnește o ploaie cu piatră groaznică, care distruge vița cu vie, după poruncile unei puteri divine, care-i strigă: *Mai în jos, ghiormane, Că mai rămas o viță în cale.* RĂDULESCU-CODIN. *Gheormán* = 12 Mai; în ziua asta nu se lucrează nici în câmp și nu se plivește nici la vie. MUSCEL, 65.

2^a. Om năbădăos. RĂDULESCU-CODIN.

GHIORÓU s. f. *Barre de fer.* — Țăruș de fier cu care se fac găuri în pământ. RĂDULESCU-CODIN.

GHIORȚ interj. Onomatopee, reproducând sunetul particular ce se aude când cineva înghite o băutură în cantitate mai mare. *Ce bași-buzuc aveți?* *Suge un fund de tîncheș* [cu braț]. *Ghiorț, ghiorț, ghiorț.* DELAVRANCEA, H. T. 11. [Și: ghiore interj. Onomatopee, imitând sunetul produs de apă, când înghite un corp ce cade s. se aruncă în ea, cfr. bull. *Pîntra face ghiore ț și intră în apă.* PAMFILE, J. I, (+ înghii) înghiorț! *Eu, înghiorț!* În *ghioș, și peloc crăpă.* IȘTIRESCU, L. 225. Derivate: ghiorțai vb. IV° DICȚ.; ghiorțăltură s. f. = înghițitură. *Nu vrei o ghiorțăltură să-ți speli beregata?* CORV. LIT. XLIV, II 73.] Familia: ghioreacă s. f. = o parte adăncă în un cot de apă, unde sânt vârtejuri, cfr. bolboacă, bolboacă. PAMFILE, J. I.] — Cfr. ghiorlăi, ghiorlăi.

GHIORȚĂI vb. IV°, **GHIORȚĂITURĂ** s. f. v. ghiorț.

GHIOS adj. m. *Blanc.* — (Tutova; despre coar-nele bouli și vacii) Alb-curat. Cfr. gășuș, ghiușă. DAMÉ, T. 28.

GHIOȘGHIOARE,
GHIOȘGOREĂ † adv. } v. ghiojgoreă.

GHIONLONEĂ s. f. (Cal.) Sorte de *pâtisserie.* — (Dobrogea, turcism) Aluat subțire, în forma turtei, prăjit cu unt sau untură. H. II 290. *Ghionloneă* = cocă prăjită. Ib. II 245.
— Din turc. gözlemé „crêpe”. CAPIDAN.

GHIONLUC s. m. (Îmbrăc) v. ghizluc.

GHIONOLÍ vb. IV°. *Tourmenter.* — A morsoacă, a trudi pe cineva. ION CR. II 248.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. turc. *küsilü* „supărat”).

GHIOȚĂRLÁN s. m. (Zool.) v. ghiorlan.

GHIOȚURĂ s. f. (În expresiunea adverbială:) cu ghițura = fără măsură, cu nemiluita (CREANGĂ,

GL.), cu totul, fără socoteală (PAMFILE J. II), pe nemăsurate, cu grămada, cfr. cu dufulul, cu top-tanul, cu vurtă, cu hurta, cu arsa, cu grosul, cu ridicata, în bloc. *A cără la pumni cutăd cu ghițura.* ION CR. IV 121. *Dumnezeu... la unii a trântit și ghițura, de înmorta și se lăfăse în bunătăți...* Ib. III 37. *Nică începe să mă asculte; și... unde nu s'apucă de însemnat greșeli cu ghițura pe o drăniță.* CREANGĂ, A. 5. [Și (din sârb. d'atura): (la Moși) ghițurată s. f. = logătură; o ghițură de cercuri, loc. adv. (și în Ban) cu ghițura = nemăsurat, necăntărit (Com. LIUBA), cu raptul, când te tocmești la lucru (Com. A. COCA). *I-aș da bani cu ghițura.* HODOȘ, P. P. 35, ghițurăm s. a. = halcă, bucată; *A măncat un ghițuram de mămăliță,* o ghițură. PAMFILE, J. II.]

— Din turc. Kötürü „cu grămada”.

GHIOZDÁN s. a. *Portefeuille. Serviette.* — Portofoliu mare de piele. *Adunându-și hărțile și ghi-zodanul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 30. (La școlari) Geantă de piele, de mușamă, etc. pentru cărți, tașcă. *Asedri în colț ghi-zodanul.* IOSIP, PAT. 15. [Și: (Mold., învechit) ghizdán s. a. *Un ghi-zodan cu capise.* URICA-IUL, XX 360.; *Un ghi-zodan rechiu.* C. NEGREZZI, I 185. *Acasă ghi-zodanul!* ALECSANDRI, T. 1385.] Dîmî-nutiv: ghi-zodănăș, ghi-zodănél s. a. TEODORESCU, P. P. 440, ghi-zodănel s. a. TDRG.]

— Din turc. gözdan, idem.

GHIOZDĂNĂȘ, GHIOZDĂNÉL s. a. v. ghi-zodan.

GHIPCÁN s. m. *Ross.* — (Mold.) Cal rău, cfr. mă-rțoagă, ghiog. *Mă roy cine fine poștele?.. Cine-i otcupicel ghipcănilor?* ALECSANDRI, T. 397, cfr. 414.

GHIPS s. a. v. gips.

GHIRAV, -Ă adj. *Rude.* — Aspru. REV. CRIT. IV 144. — Cfr. firav?

GHIRCĂ s. f. *Blé dur (Triticum durum).* — Un fel de grâu din care se face făină foarte bogată în gluten, numit și: grâu-tare. PANTU, PL., SANDU, s. 32, II 1326 (=: seamănă primăvara), II 116, 99, 141, 185, III 47, 139, v 16, 121 (=: fără țepi), s 581, XI 5 (=: roșu, cu spicul fără musteți, se seamănă odată toamna și odată primăvara), 177, XII 169 (=: grâu roșu). *Un grâu care se numește ghiroc.* GHICA, s. 532

GHIRDÁN †, GHIRDÁR † s. a. v. gherdan.

GHIRGHÎȘ s. m. *Homme grossier ou furieux.* — Om grobian, infuriat. REV. CRIT. IV 144.

— Etimologia necunoscută. (Poate, asimilat din *mirghîș < ung. mérges „veninos; furios”).

GHIRLÁN s. m. (Zool.) v. ghiorlan.

GHIRLÂNDĂ s. f. *Guirlande.* — Lanț de frunze și flori împletite, care se atarnă cu podoabă; feston. *De flori nepieritoare ghirlândă.* ALECSANDRESCU, M. 191. | Fig. | O plăcintă păntecoasă cu o ghirlândă de gușoșe. C. NEGREZZI, I 286. *Gerul... Pans streșinelor casei o ghirlândă de cristaluri.* ALECSANDRI, P. II 12. [Și: (învechite) ghirlântă s. f. = o logătură cu încovrățuri sau de flori împrămate, sau de panglică, sau de orice alt. GOLESCU, I. 28, (plur.) gherlanturi. IORGA, s. D. VIII 51.]

— N. din fran.

GHIRMINÚT † s. a. (Comerț) v. ghermesut.

GHIRTÓCI s. m. plur. (Bot.) = (Brașov, Săcele) urlipl. PANTU, PL.

— Din ung. bírtok „prune necoapte și închircite”. SZINNYEL.

GHISCÂN s. m. v. chițean.

GHISÊT, GHISËU s. a. *Guichet*. — Fereastră într-o ușă s. părete, prin care comunitate fără să mai intri în cameră. *Pornește... la ghișet* [la gară, unde se vând biletele]. CARAGIALE, M. 168. *Ghișet de scrieri recomandate*. SANDU-ALDEA, A. M. 191.

— N. din fran.

GHISLÛC s. a. (Îmbrac.) v. ghițuc.

GHISLÛC s. m. (Bot.) *Blé d'automne* — (Dobrogea) Grâu de toamnă. H. XIV 374. [Și: ghițuc. H. XIV 340, 352, ghișluc. H. XIV 359.]

GHISMĂLE s. f. plur. (Cul.) v. ghișmană.

GHISMÂN s. a., **GHISMÂNĂ** s. f. (Cul.) Sorte de *pâtiserie*. — Un fel de plăcintă cu brânză și smântână. (H. II 255), aluat dospit cu brânză și pus în cuptor (H. II 245), cfr. II 257, VII 425, 445. *Ghișman* = alivencă. H. XVI 228. [Adesea la plur. *ghișmani* H. III 292, XIV 417, *ghesmane* ION CR. IV 26. | Și: ghișmână s. f. H. I 386, ghișmân s. m. H. III 311, XIV 437. *S'aduc bucatele în mașă... plăchie, ghișmani*. SEVASTOS, N. 229; ghișmân lb. 4, 11; ghișmană. *Ghișmanone* = alivenci. H. XVI 217, ghișmale s. f. plur. = mâncare din lapte prins și faină H. XIV 353.]

GHISORĂ s. *Perle rouge*. — (Brașov) Mărgea roșie. *Ghișoarile de la gât*. PITIȘ, CONV. LIT. XXXVI 551. *La gât sânt fețele cu ghișoare și cu ghiordan de icușari*. Ib. 922.

— Formă dialectală pentru bisor (v. c.).

GHISTINĂ s. f. (Bot.) v. castană.

GHIT s. a. v. viță.

GHITĂRĂ s. f. (s. d.) v. chitară ș. d.

GHITȘI s. m. plur. v. gâți.

GHITȘINĂ s. m. (Cul.) v. ghișmană.

GHITȘION s. m. (Bot.) — O buruiănă care crește la câmp; are o înălțime de la un metru în jos. H. VII 68. [Pronunț. *-fi-on*]. — Cfr. fițion, vițion.

GHITȘMÂN, GHITȘMÂNĂ s. a. (Cul.) v. ghișmană.

GHITȘURLĂN s. m. (Zool.) v. ghișorlan.

GHIU interj. v. ghe.

GHUIDEM s. m. și a. (Cul.) v. ghiuden.

GHUIDEN s. m. și a. (Cul.) *Saucisson de viande de boeuf*. — Cărnă utcat și presat, făcut din carne de vacă. *Pastramă de țarișard sau... ghiundenul*. DIONISIE, C. 222. *Ghiuden, trei lei oca* (a. 1806). IORGA, s. D. VI 197. *Sexzo ghiundeni*. FILIMON, C. II 348. [Plur. *-deni* și *-denuri* (FILIMON, ap. TDRG.). | Și: ghiudem s. m. ap. TDRG.]

— Din turc. *göden*, idem.

GHIUFE s. f. plur. = chibrîț (Ungurism, în Transilv.). VICIU, GL.

— Din ung. *gyufa*, idem (propriu: „lemn de aprins”, cfr. aprințor)

GHIUJ s. m. *Viesze*. — (Mold., Bucov., fam. cu o nuanță pejorativă) Bătrân, moș, moșneag, băceca. *Azi ghiuju'!*. *să se'nsoare când îi bătut de brumă cu un zbrăcioș*. ALECSANDRI, T. 941, cfr. 250. „*Bine, măi ghiujule, ce te-ai apucat să spui? Moșul obăi pută să ridice capul*”. DUNĂREANU, CH. 38. *Fugi la naiba, ghiuj bătrân!* ALECSANDRI, P. P. 326f. *Un ghiuj zbrăciț*. SHERA, P. 301f. [Și: ghiu] s. m. *Vine ghiujul pe cărare Și-și duce casa'n spinoare?* (= Melcul). PĂSCULESCU, L. P. 89, ghij s. m. = bătrân (se întrebunțesează mai mult ca poreclă). MARIAN. [Derivate: ghijan s. m. = poreclă dată unui bătrân. MARIAN, ghiujgălău s. m. = bătrân ramo-

lit. DDRF., TDRG., ghiujgărău s. m. = nume de poreclă dat unui băiat mai mărigan. ION CR. IV 122.]

— Cfr. alb. *gësi* „bunie, moș”. Cfr. găn] (II 19), vâj], bijog.

GHIJGĂLĂU, GHIJGĂRĂU s. m. v. ghiuj.

GHIUL s. a. *Grand nombre. Écheveau*. — Cantitate a grămadă mare, cîrd. *Tăărămea Crămăului... Venă pe văi, tot în ghiuluri Și pe dealuri Și în cărări*. PĂSCULESCU, L. P. 221f. cfr. 213f. | Și de tort. PĂSCULESCU, L. P. *Ghiuluri de bumbac*. TEODORESCU, P. P. 85. [Plur. *ghiuluri*. | Și: gul s. a. = scul. *Guluri de cănpă* ap. ȘIO. (Ban.) gală = ciurdă, turmă, cîrd. *Și gule de boi, Boteia de oi, Și stăve de cai Și cioarile de vaci*. POP., ap. CONV. LIT. XXXVI 899.]

— Din turc. *kül* „totalitate”. ȘIO.

GHIULĂU s. a. v. gelălu.

GHIULĂ s. f. (Armata) *Boulet* (de canon). — Proiectil de tun; cfr. gloat. *Patru ghiulău au nemerit*. ZILOT, ap. ȘIO. *Toate-a lui ghiulăle Lovcau turcescul furcior*. ALECSANDRI, P. II 440. *Ghiulăle turești începură să curgă către dinșii*. ZAMFIRESCU, R. 234. *O ghiulă-i sfărmasă anucăru*. IORGA, C. I 95. *Gloanțe și ghiulăle gencăru în cetate*. ISPIRESCU, M. V. 29f.

— Din turc. *gülle*, idem.

GHIULGHIUȚIU, -IE adj. v. ghiurghiuțiu.

GHIULȘ, GHIULȘU † s. a. v. ghiulș.

GHIULȘ s. m. v. zulf.

GHIULȘ † s. a. *Assemblée*. — (Ungurism) Adunare, întrunire, spec. adunarea corpurilor legislative și alegătoare de Domn din Ungaria. *Și atunci făcură ghiulș acolo la Cluj*. N. COSTIN, LET. I 495. *La Pojan străngându-se ghiulș den toată fară, s'a încoronat traiv unguresc*. MAGAZ, IST. II 34f. cfr. 9f. | 250f. 280f. | Și: ghiulș † s. a. N. COSTIN, ap. TDRG., (azi, în Sălaj), ghiulș s. a. = adunare. VAIDA.]

— Din ung. *gyűlés*, idem.

GHIUM † s. a. *Aiguille*. — (Turcism) Ibric de aramă. DICT. [Plur. *ghiumuri*. | Și: ghiom † s. a. | lei un *ghiom*. URICARIU, XVII 55f.]

— Din turc. *güm*, idem.

GHIUMBRÛC † s. a. *Douane* — (Turcism) Vamă. *Să nu meară de acum înainte la Galați oameni de oi nazirului Chiliei, nici să utesca a supără pentru cerere de ghiumbruc*. URICARIU, ap. ȘIO. [Plur. *-brucuri*. | Și: ghiuruc, îmbruc, lumbruc, lumbruc, ghiuruc s. a. (toate) ap. ȘIO. *Dă-ne tu măcar pe murgul Și plătesc ghiumbrucul*. POP. (Dobrogea) lb. | ghiumbruc s. m. = soldat înscrinat cu paza hotarelor la Turci, grănicer: *C'o mie de ghiumbruc*. PĂSCULESCU, L. P. 260. | Derivat: ghium(h)rucu † s. m. = funcționar de vamă. ȘIO.]

— Din turc. *gumruk* (din grec. *κομπήριον* < lat. *commercium*), idem.

GHIUMBRÛC s. m. v. ghiumbruc.

GHIUMDELIC † s. a. *Salaire*. — (Turcism) Salar. *Ghiundelicuri pentru lucrătorii de la bineoa Ismaili* (a. 1786). IORGA, s. D. VI 193.

— Din turc. *gündelyk*, idem.

GHIUNGHIENĂ † vb. I^o rel. | v. ghionghionele.

GHIUNGHIENĂLE † s. f. plur. | v. ghionghionele.

GHIUNIE s. f. = colțar. DAMĂ, T. 112. Colțaru numit încă și colțaru drept, *ghiunie* sau dreptar,

stăjește la însemnarea cu plăvăzul a unghiurilor drepte. PAMFILE, I. C. 117. *Ghiuonia* este de două feluri: una de 2 dm. alta de 1 m. Ele au forma unui T și unghiul e tocmal de 90°. Mai este una în forma obtus-unghiului. Se măsoară astfel: se aștern aceste *ghiuonii* pe materia de lucrat astfel ca să vină partea orizontală alături cu capul sau marginea scândurii (după cum voește ș'o taie), se trage o linie cu creionul și'n urmă se taie cu ferestrăul pe acea linie. Cel obtus-unghiul se mai numește și frânghiu. H. II 29, cfr. II 118, VII 121, 184, 227, 359, IX 439 XII 32, XIV 94, XVI 22. [Pronunț. *ghiu-ni-e*. H. IV, 255.]

— Din turc. *ğünle*, idem (= grec. *γυνία*). TDRG.

GHIURUC † s. a. v. *ghlumbuc*.
GHIURDUM s. a. v. *ghlördum*.

GHIURGHILUC, **-İE** adj. *Rose*. — Roșu deschis,trandafiriu, cfr. stacojiu, profiriu. *Când pe-a ei ghiurghiluci perini se lasă încet pe spate...* C. NEGREZZI, III 94, 137. *Rochie de halastâncă...* ghiurghilucie (glosat prin: stacojie). ALECSANDRI, T. 181. Colorile erau numite toate cu numiri tercoști: *ghiurghiluciu* = „roșu”, *turungiu* = „orange”, *alagea* = „verde”, ș. a. IORGA, C. I 129. | Spec. (Despre culoarea vinului) *Vin profr s. ghiurghiluciu* = o amestecătură de roșu cu alb. H. III 65, cfr. H. XIV 416, 435. [Și: *ghiorghiolu*, -ie adj. *Iie ghiorghiolu*. TEODORESCU, P. P. 78°, MAT. FOLC. I 526; *ghlulghiluciu*, -ie adj. CANTEMIR, ap. ȘIO. (despre vin) *giagri(r)lu*, -ie = profir deschis. H. I 128; *ghiorghiol* adj. m. = alb cu roșu, amestecat. H. VI 49.]

— Din turc. *ğülğül*. TDRG.

GHIURLAN s. m. (lht.) *Sorte de poisson*. — Un pește. H. IX 122.

GHIURLUC s. m. (Bot.) 1°. *Sorte de plantă*. 2°. *Pitarage*.

1°. (Plur.) *Ghiurluci* = o buruiană. H. XI 26.

2°. Pășune pentru vite. H. XVI 267.

[RĂDULESCU-CODIN explică pe *ghiurluc* prin „apă pe pomi”.]

GHIURLUȚ s. m. *Petite rangie de perles*. — Mic șiret de mărgele. *Erduleț cu ghiurluț* (Slobozia-Conachi, în Tulcea). PĂSCULESCU, L. P. 32.

— Cfr. ung. *gyűrű* „inel”.

GHIUȘA s. f. art. Nom de chèvre. — (În Bacău) Nume de capră. DAMÉ, T. 182. Cfr. *ghioș*.

GHIUȘLUC s. m. (Bot.) v. *ghliscuc*.

GHIURTERĂ s. f. *Outil de menuiserie*. — Unealtă de dalgherie. H. VII 373. Cfr. *custură* (?).

GHIURȚĂ s. f., **GHIURȚUR** s. a. v. *ghlortură*.
GHIURVACIU † s. a. v. *ghivécicu*.
GHIURVERGHILEA † s. f. v. *ghlivergileă*.

GHIURVERGHILEA † s. f. *Salpêtre*. — (Turcism) Salpetru, silitră. *Ghiurverghileă adică silitră*. URICARIEU, ap. ȘIO. *Ghiurverghileă... la zarphaneeoa împărătească*. IORGA, S. D. VI 193. [Și: *ghlivergileă*, *ghliverghileă* s. f. ȘIO.]

— Din turc. *ğüverğile*, idem.

GHIŪZĂ s. f. *Bâche*. — Tulpină, butorogă groasă, plină de noduri, care nu se poate despică; de acel ghizit, -ă = adunat, zbărcit (Lupșa, Bistra, Buciumșasa). VICIU, GL.

GHIUZIT, -Ă adj. v. *ghluză*.
GHIUZLUC s. m. (Bot.) v. *ghliscuc*.
GHIUVANI vb. IV° v. *divână*.

GHIVÉCIU s. a. 1°. *Pot à fleurs*. 2°. *Terrine*. *Sorte de mets*. 3°. *Sorte de charbon*. — (Munt.)

1°. Vas de pământ pentru flori, răvar, glastră, saxie. *Un cânt puternic... răstoarnă niște ghiveciuri de flori*. CARAGIALE, S. 5/10. *Să iesi acești pai de dafin, să-i pui în două ghiveci frumoase*. IPSIRESCU, L. 231.

2°. Vas (de pământ) pentru gătită bucatelor. H. V 390. *Găseamul în ghiveciu adus*. PAXN, P. V. I 37. | P. ext. (Cul.) Un fel de mâncare făcută din fel de fel de zarzavaturi cu bucățele de carne. *Capamale*, *ghiveciu*, *sarmale*. CONV. LIT., ap. ȘIO. *Ghiveciu călăuzesc* = de post (fără carne). | Fig. Amestecături de fel de fel de lucruri adunate la un loc. ZANNE, P. III 570. *A pus o carte la Academie: un ghiveciu național*. VLAHUȚĂ, D. 231.

3°. Un fel de cărbune. *Zece mangale cu cărbuni ghiveci*. GHICA, ap. ȘIO.

[Plur. -eace și -eociuri. | Ad 3° și: *ghliviăciu* † s. a. ap. ȘIO.]

— Din turc. *ğüveđ* „casserole plate en terre cuită”. ȘIO.

GHIVENT s. a. v. *ghint*.

GHIURVERGHILEA † s. f. v. *ghlivergileă*.

GHIURVERG, **-İE**, **GHIUVÉZ**, -Ă adj. v. *ghlirvin*.

GHIUVÉZ s. a. (ș. d.) v. *ghint* † ș. d.

GHIUZĂ subst. Om slab cu ochii mari. ȘEZ. II 228/10. Cfr. *ghliviălu*.

GHIUZIVU, **-İE** adj. *Rouge foncé, violet*. — Roșu închis (GRIGORU-RIGO, M.), o nuanță de violet închis (ȘEZ. V 74/13). *Cordicuța ghiucie, Legată de pălărie*. SEVASTOR, C. 181/11. *Floricică ghiuzivă*. ION CR. I 52, ȘEZ. V 74/10. *Bubă ghiucie*. *Bubă tulunie*. GRIGORU-RIGO, M. P. I 28, cfr. I 168. | S substantivat. Mătașă roșie (?). *Cămașă cu ghiuciu am îmbrăcat*. MARIAN, V. 190. [Și: *ghliverz*, -ă adj. = roșu închis: *Trandafirul acesta-i ghiuc* (Braș, în Transilv.) VICIU, GL. (cu metafoza) *ghliviă*, -ie adj. GRIGORU-RIGO, M., *ghliviă*, -ie adj. | *O batută ghiuzivă*. ION CR. III 152, cfr. ȘEZ. VII 93, *ghlivergin*, -ie adj. *Orbalș ghiuciu*. ȘEZ. I 117.]

— Derivat din turc. *ğüvezi* (ğüvez) „couleur bai brun” (cfr. sârb. *đucezija* „o mătașă roșie”) ȘIO.

GHIZĂ s. f. (Entom.) v. *găză*.

GHIZĂVIU, **-İE** adj. v. *ghliviă*.

GHIZD s. a. 1°. *Cuvelage*. 2°. *Medicago falcata*. 1°. (Mai ales la plur.) Împrejmure de lemn cu care se căptușesc, pe dinăuntru, pereții fântânilor, spre a nu se nărui; colac (butălău s. gardină) de fântână, format (de obicei) din patru rânduri de bârne scurte ale căror capete se îmbucă, alcătuint pereții fântânilor de gură în sus (cfr. și (iu)beiu, bătăiu). Ștabelui nu se ghiuzește cu piatră ori cu țambore, ca pușal și fântana, ci se bagă în el un trunchi de salcie, scobit ca un uleai, și acesta-i servă de *ghizduri*. H. XI 324. *Acea ocnă... eră tocmă ca o ocnă, adică la gură cu țambur sau ghizduri*. GORJAN, H. II 49. *Această temnișă subterană... susținută de toate părțile cu ghizduri de lemn, tocmă cu ale pușurilor*. FILIMON, C. II 670. *Obezi de roate... ghizduri, doage...* ODOBESCU, I 148/11. *Începă să coboară gileata printre ghizduri*. CARAGIALE, S. 15/10. *Seara în ajunul bobotezii, fețele mari pun o cracă de busnică uscată pe ghizdurile pufului*. MARIAN, SE. I 182. *Puș zidit cu ghizduri de piatră*. IONESCU-BOTENI, S. 55. *Sus pe ghizduri se urcă și'n ciutură... intră*. MATESCU, B. 131. *Fuga la ghișle că-mă da*. Ib. 129. *Am o fântână: apa roșie, ghizdurile negre?* (= Harbuzul). ȘEZ. VII 103.

2°. = (Bot.) *culibecoașă*. MARIANU, DDRF. [Plur. *ghizd* și *ghizduri*, (de la care noun singular) *ghizdără* s. f. (prin hiperurbanism) *vizdura* s.

f. RĂDULESCU-CODIN. | Diminutive: ghizdeă s. f. (de obicei la plur.) O fântână cu ghizdele de stejar. CREANGĂ, P. 204, cfr. MARIAN, SE. II 96, SEZ. I 146;¹⁰⁷ VI 24. S'au picat peste ghizdele și se uită în fundul fântânii. SBIERA, P. 278. Ghizdeaua pufului. TEODORESCU, P. P. 443, ghizdareă s. f. (la plur. ghizdările). TDRG. | Derivat: ghizdui vb. IV^a = a căpuși s. Imbracă pe dinăuntru o fântână cu ghizduri. — Cfr. paleol. *gysda* „podoabă”. CIHAC, II 120, cfr. ghizdă, ghizdav.

GHIZDĂ s. f. (Ban.) Subt locul unde se leagă dinainte brâncinarul este lăsată o gaură, numită *ghizdă*. LIUBA-IANA, M. 16, cfr. TDRG. (Oltenia). — Pare a fi sârb. *gizda* „podoabă”; cfr. *ghizd*, *ghizdav*.

GHIZDĂN s. a. v. *ghizdan*.

GHIZDAV -Ă adj. *Beau, elegant, Vaillant*. — (În literatura veche; despre persoane) Frumos (ANON. CAR.), grațios, elegant *Iosif acela ghizdavul de frații săi fu cându-l. VARLAAM, C. 356, P. O fecioară frumoasă și ghizdăvă. DOSOFTIU, V. S. 75°. Rahil eră ghizdăvă la față foarte. BIBLIA (1688) 21. Eleui, fată lui Tindar... mai ghizdăvă decât toate muierile Greții. CANTEMIR, III. 92^a, cfr. IST. 246. (Despre edificii) *Beseorică ghizdăvă. DOSOFTIU, V. S. 70. Polate ghizdăve. Idem, 49. Cerdace ghizdăve și frumoase. CANTEMIR, IST. 128.* [(Astăzi, rar) Frumos, dragut, plăcut. *Comelia... care e foarte ghizdăvă și noștină. C. NEGRUZZI, I 237. (În ironie) Ești ghizdăvă, ze zice cuivă când vine peste tot plouat. VICIU, GL. | Dosghetat, viteaz. Ce om ghizdav! RĂDULESCU-CODIN. [Verb: ghizdăvi + vb. IV^a refl. = a se înfrumuseța, a se face ghizdav. *Frumos s'au schiemit și s'au ghizdăvit. CANTEMIR, III. 102°.*] [Abstract: ghizdăvie + s. f. = frumusețe. *Alta frumusețe și ghizdăvie. DOSOFTIU, V. S. 164. Cu frumusețe trupului și cu ghizdăvie feții... a se lăuda. CANTEMIR, IST. 56.*] — Din paleol. *gyzdavъ* (bulg. *gizdav*). *Idem.***

GHIZDĂVI + vb. IV^a refl. } v. *ghizdav*.
GHIZDĂVIE + s. f. }
GHIZDĂ s. f. v. *ghizd*.

GHIZDEIU s. m. I. *Margelle*. II. 1^a. *Lotus corniculatus*. 2^a. *Medicago falcata*.

I. = *ghizd*. *Ghizdeiu* de piatră al fântânii. GÂLEANC, N. 144.

II. (Bot.) 1^a. Un fel de trifoiu cu florile galbene, bun de nutreț pentru cal. Și: *ghizdeiu-mărunt, motocol, trifoiște, trifoiște-colturăți, PANTU, FL., H. I 19, 57, II 79, 87, 142, 273, III 139, 226, 306, IV 52, 84, VII 418, X 581, 534, XI 311, XII 5, 137, XVI 56, ODOBESCU, III 173°. Coasele scărpină a-marnic. Ghizdeiu, iarba oilor... cădeau fulgerate. SANDU-ALDEA, SĂM. IV 870. Floarea ghizdeului. MURCEL, 98; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 51. La cai să cloști fân, ghizdeiu verde. TEODORESCU, P. P. 175°. Pe la colitură crește ghizdeiu sălbatc cu floarea galbenă. H. III 66; cfr. ION CR. I 17, FUNDESCU, L. P. 149. Se fierbe ghizdeiu, zeama se dă botnacului de friguri. GHIGORIU-IGO, M. P. I, 75, cfr. LEON, MED. 40. | Specii: *ghizdeiu-mare* (*Lotus uliginosus*) PANTU, PL., *ghizdeiu-cu-patru-muchi* (*Utricularia lobulosa siliquosus*) lb.*

2^a. = *culbecasă*. PANTU, PL. *Ghizdeiu* (*Inferna*). I. IONESCU, M. 359.

[Și: (reconstruit din plur.) *ghizdeii* s. m. II. X 351, PANTU, PL., (hiperurbanism) *vizdeii* H. I 48, 382, II 87, 116, V 28, 352, VII 418, TEODORESCU, P. P. 299°, 609°, MAT. FOLC. 475.]

— Derivat din *ghizd*, prin suf. -*ieiu*.

GHIZDEI s. m. (Bot.) v. *ghizdeiu*.

GHIZDEU vb. IV^a, **GHIZDURĂ** v. f. v. *ghizd*.

GHIZIE + s. f. Sorte de *taffetas*. — Un fel de taftă. 37 lei oghizie (a. 1786) ap. ȘIO. [Și: *ghizieță, garie* + s. f. lb.] — Din turc. *gezi* „un fel de stofă”.

GHIZIVIU -IE adj. v. *ghiziviu*.

GHIZLUC s. a. (Imbrăc.) Sorte de *vétement* (d'homme). — O haină bărbătească. H. VII 486. *Până zina lămină, Ghizlucul și-l isprăvea*. POP. (Dobrogea) ap. ȘIO. [Și: *ghizluc* H. VII 359, 486, *ghizluc* s. a. = vestă țărănească. H. II 245, 282, 312. | Diminutiv: *ghizlucel* s. a. (Dobrogea) ap. ȘIO.] — Din turc. *gizlük* „haină de toamnă” (din *güz* „toamnă”). ȘIO.

GHIZLUCĂ s. a. v. *ghizluc*.

GHIZMÂNĂ s. f. (Cal.) v. *ghismană*.

GHIZUINĂ, GHIZUNIE s. f. v. *vizunie*.

GHIZMAT + s. a. v. *freemat*.

GI - v. VI -

GIAYER s. m. v. *dever*.

GIRĂ s. f. (Ornit.) O pasăre. H. XI 146.

GIBIGICĂ s. f. v. *gebigică*.

GIBRĂ s. f. Sorte d'ean-de-vie. — Un fel de rachiu. H. II 245, 301.

— Din turc. *ğibra* „un fel de rachiu”.

GICE vb. III v. *zice*.

GIGNĂ s. f. v. *gignă*.

GIDOGINĂ s. f. *Vallon étroit*. — Văleacă strămtă. ION CR. II 22. [Și: *jidovina* a. f. DDRF., MARIANU, GIDOGINĂ s. f. = prăpăste (Straja, în Bucov.) Com. A. TOMIAC.] Cfr. *vizunie*.

GIDUNIE s. f. v. *gidogină*.

GIG s. a. (ș. d.) v. *gig* ș. d.

GIGANT -Ă subst. *Géant*. — Uriaș. *Stejarii par o străjă de giganți*. EMINESCU, P. 251. [Derivat: *gigantie*, -ă adj. *Pași* (C. NEGRUZZI, I 275), *cerbii* (ODOBESCU, II 263) *gigantici*. *Proportuniu gigantice*. MAIORESCU, CR. I 57. | Formă învechită: *ghigant*, -ă subst., adj. *Om mare* ca un *ghigant*. MINEIUL (1776) 28°. *Ghiganta lor putera*. PANN, E. IV 99.] — N. din lat. *gigas*, -antem s. grec. *γίγας*, -αντος, *idem*.

GIGĂȚ -Ă adj. *Pimpant*. — (Mold.) Slab, subțire, iste la mers. ION CR. IV 123. *Aceia necoință deyară caroa o fac cei bătrâni, ca să meargă neastei, isteși, împodobii, curății și gigății*. MAGAZ. IST. III 32°. *Te întoarce vesel, gigă!*. ALECSANDRI, T. 721. *Da cini-l-o răsdăit? Todrișă trap gigă!*. VASILIU, C. 107.

GIGEA adj. invar. *Gentil*. — (În graiul copiilor) Frumos, dragut, plăcut. *Tăticule, ce ești tu apă săpărat?.. că n'a fost mama cu mine și gigea cu tine?* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. [Și: (Mold., Bucov.) *cicea* ad. MARIAN, N. 92°, 134°, 340°, Com. G. TOPAN, I. GRĂMADA. | Diminutiv: *gigică* s. f.] — Cuvânt copilăresc, care se găsește și n. turcește: *ğigî*, *idem*. Cfr. *giuguli*.

GIGICĂ adj. inv. v. *gigea*.

GIGLETE s. a. pl. (Agric.) = *bulfen*. *Giglete* sânt două specioze care trec prin suleto și țin polița cu cuie. I. IONESCU, M. 711; cfr. *jigla*.

GIGNĂ s. f. (Mold. și Bucov.) Unealtă de fierărie (H. X 22, 69, 203, 508, 512), (la plur.) un fel de pă-

rete ca de o șchioapă de lat și ca de trei până la patru palme de înalți, care-l fac fierarii din lut bleios și-l așează între vatra pe care se încălzesc cărbunii și între gura foilor, pentru ca foii să nu se aprindă de căldură (MARIAN, D. 34, 39). [Și: gienă s. f. H. X 77, gihă s. f. H. XII 600, gignuță s. f. H. X 496, XII 553, jignă s. f. *Metalurile fierbe în jigne*. BELDIMAN, N. P. I 44, Jigrea s. f. = cușnița (unde se roșește fierul) DAMĂ, T. 108.]
— Etimologia necunoscută. (TRDG. îl compară cu țigă, *vignja*, sârb. *viganj* „făurite”. Mai de grabă stă în legătură cu tulpina slavă *žeg* „ard”, cfr. rus. *žigolito* „cărbunărie”).

GIGNIȚĂ s. f. v. gignă.

GIGON, -OANĂ adj. *Glandulenx*. — Cu gâtul noduros, care are primele înecători de gușă, cu noatce, noduloase. ȘEZ. II 229/.

GIGUL s. a. v. vicol.

GIGNĂ s. f. v. gignă.

GILĂLUI † vb. IV^a. *Hair*. — A url. *Cire gîlăluiaște dereptul*, greși. PSAL. SCH. 101 (— url dereptul CORESI, ps. 85). | A urmări, a persecuta. *Aceasta cale gîlăluiaș* (greșit în loc de *gîlăluiaș*) *pără la moarte*. COD. VOR. 37/11 (— această cale goniuu. N. TESTAMENT 1648; această cale am gonit. BIBLIA 1688). | A învidia, a râvni. *Veideți și gîlăluși și un pitești dobându*. COD. VOR. 127/1 (— râvniți și pîzmiți. N. TESTAMENT 1618; omorîți și râvniți. BIBLIA 1688).
— Din ung. *gyllölal* „a url”.

GILĂU s. a. v. gelău.

GILEPEANĂ s. f. v. geleap.

GILEȚCĂ s. f. v. jilețcă.

GILU vb. IV^a v. gelu.

GIMBER, GIMBIR s. a. v. gimbir.

GIMBIR s. m. v. gimber.

GIMBIȘ, GIMBIȘLĂC s. a. v. giambuș.

GIMNASTICĂ s. f. *Gymnastică*. — Artă de a întări și lumădiă corpul omeneș prin exerciții. *A-și întări înscădîna vigoare prin gimnastică*. HANDEU, I. C. VII. | Fig. *Gimnastică intelectuală, gimnastică memoriei*. [Familia: gimnastic, -ă adj. *Cercul gimnastic*. URICARIUL, VIII 193. *Pas gimnastic* [— forțat și n cadentă]. ZAMPIRESCU, R. 265; gimnast s. m. *Eră... un călăreț ceal, un gimnast fără pereche și un sâmbulor de franie al armelor cavaleriei*. NEGULESCU, F. R. I 199. | (Invechit) *ghima-*]

— N. de origine grec. (γυμναστική, idem); cfr. gimnaziu.

GIMNAZIU s. a. *Lyce*. — (La Români din Ungaria și Bucovina) Liceu. *Gimnazial din Blaj*. RUSSO, s. 55. | (În România) Școală medie cu patru clase. *Director de gimnaziu*. MAIORESCU, CR. I 344. [Forme învechite: gimnaziu s. f. URICARIUL, III 36, VII 173; gimnaziu s. f. STAMATI, D. | Derivate: gimnazial, -ă adj. *Instrucțiunea gimnazială*. ODOBESCU, II 66; *gimnazialist* (MAIORESCU, CR. I 278). *gimnazist* (CONTEMPORANUL IV 2), *gimnazier* (SADOVEANU, F. s. 139) s. m. = elev în gimnaziu; *ghimnazi* † vb. IV^a = a pregăti pe cineva (prin exerciții) pentru duel. PANN, E. IV 84.]

— N. de origine grec. (γυμνασιον „loc pentru exerciții gimnastice”).

GIMNOSOFIST s. m. *Gymnosofista*. — (În vechea Indie) Un fel de filosofi care umblau gol, se abțineau de la carne și duceau o viață contemplativă. *Trei filosofi, gimnosofiste* (declinat grecește)... au purces. CANTEMIR, IST. 141. | (Invechit) *ghima-*

— N. de origine grec. (γυμνοσοφιστής „filosof care umblă gol”).

GIMȚ † subat. (ș. d.) v. cimț ș. d.

GIN s. a. v. ghin.

GINĂRĂR s. m. v. general.

GINDĂOANĂ adj. f. (Despre pere) Care au forma lungărească, fața gălbie și gustul dulceaș-pru. ȘEZ. V 68.

— Derivat din numele local Ghindăoani.

GINDĂR s. m. (lht.) v. ghindăr.

GINECĂU s. a. 1°. *Gynécœ*. 2°. *Pistil*.

1°. (La Greci și Turci) Partea casei locuință numai de femei, harem. *Sofiește Domnilor... lănceșce în ginecui, în seraiul Curții*. IORGA, C. I. I 100.

2°. (Bot.) Pistil. SANDU, s. 141.

— N. de origine grec. (γυναικίον, idem).

GINERĂR s. m. v. general.

GINERĂȘ s. m. v. ginere.

GINERE s. m. 1°. *Genre*. 2°. *Fiancé*.

1°. (În opoziție cu socru-soacără și în corelație cu noră) După nunta, feciorul nunnat devine pentru socrii săi *ginere*. MARIAN, NU. 177. *Cino e... ginere împotrului?* BIBLIA (1688), ap. TRDG. *Dău... pe țipi acești... țigani și țiganc...* cu *ginerii și surorii lor* (a. 1793). URICARIUL, XIX 443/12. *Anton, ginere-său*. (a. 1614), ap. GCR. I 45/11. *Cu sercal și... ginerele vin*. ALEXANDRI, T. 336. *Au o singură fată și-o iu vedea ce pe cine mi-oiu aleze de ginere*. CREAȘĂ, A. 7, cfr. P. 142. *Tinea morfiș să aibă ginere magistral*. SANDU-ALDEA, LUC. VII 147. *După moarte, și cal de ginere: se zice cănd se întâmplă ceva la timp s. loc nepotrivit, cănd după un rău mai vin și alte necazuri*. ZANNE, P. II 619. *Ginirele, să-i porți toată ziua în spate, seara tot el zice că a ostenit*. lb. IV 374.

2°. (În opoziție cu mireasă, în Transilv. și Munt.) *Miro. Zece feate... ieșiră în tâmpinatul ginerelei*. TETRAEV. 244; cfr. CORESI, E. 13/1, 537/10. *Am găsit să vă căsătoresc pe amândouă; aștept acum curând să sosească ginerii voștri*. ODOBESCU, ap. TRDG. *Care este mirele, Mirele, ginerele?* ALEXANDRI, F. P. 176. *În toate Duminecile de după toamnă până la sântă, ginerele mergea la mireasă cu plocăne*. FITIS, SCH. I 108.

[Și: (+June) *Jănece s. m. Împresă cu Munteau Adam, Jănece-său*. IORGA, S. D. XIII, 90. *gînece* s. m. lb. XII 267, XIII 118. | Diminutive: (Munt.) *gîneric* s. m. = mire. *Fîlășul ce se căsătorește se numește gîneric*; *fata mireasă*. H. II 14, cfr. 208, 224. *El este fratele mirelui sau al gînericului*. lb. XIV 339. *Tatăl gînericului*. GORJAN, H. IV 103, cfr. PANN, P. V. I 86, DELAVRANCEA, S. 97, JIPESCU, E. 80; *gînerăș* s. m. ap. TRDG. | Feminin (rar, în glumă): *gîneroală* s. f. *Ginerele Cu gîneroala*. TEODESCU, F. P. 362°, cfr. MARIAN, NA. 380. | Abstract: *gînerie* s. f. = starea s. timpul de ginere. ANON. CAR. *Primesc cu bucurie... gineria ce-mi dai*. ISPIRESCU, ap. TRDG. *În ziua gineriei lui* [γυμνασιον; αβου]. BIBLIA lb. | Verb: *gîneri* vb. IV^a trans. = a face pe cineva ginere. *Fîlășul... de-i uricioș, îi zici că-i foarte frumos... ca să poți să-l gîneriești!* ALEXANDRI, T. 325, cfr. 1265, 165. *Care dintre negustori... aveam mai multe copile... umblau... să-l gînerescă*. CARAGIALE, S. N. 22. *Dacă ești pe Făt-frumos, ar fi poștit lumnașii să-l gînerescă, fîlășul acelu trei fete*. ISPIRESCU, I. 103.]

— Din lat. *gener*, -erum, idem (pentru înțelesul 2° cfr. alb. *șender*, n. grec. γυμνός, bulg. *zel* cu însemnarea de „ginere” și „mire”).

GINERI vb. IV^a, **GINERICĂ** s. m. v. ginere.

GINERIE, GINEROAICĂ s. f. v. ginere.
GINGĂLĂȘ, -Ă adj. gingaș.

GINGAȘ, -Ă adj. adv. I. 1°-2°. *Delicat*. 3°. *Dortolă*. 4°. *Difficile*. II. *Dedicat*.

I. Adj. 1°. Fraged, plăpând, simțitor, slabuț, producând (spre deosebire de jigărit, jigărit) o impresie de drăgălășie, (corespunzător neologismelor) debil, delicat, fin. *Acel trup moale și gingaș*. DOȘTEIU, V. s. 27. *Mănuie sălecelele gingașe*. BELDIMAN, N. P. II 73, (gingașe) id. O. 39. *Sântăși ași de țigăriți și gingași*. C. NEGRUZZI, I 245. *Gingașa fată Zâmbea ca floarea de pe câmpii ALEXANDRI, P. I 22. Princese...* Al ei chip gingaș și tână. EMINESCU, P. 186. *Măi bădișă, trup gingaș, Ea cu line duce-m'as*. HODOȘ, P. P. 140. *Se făcu o zână gingașă și plăpândă*. ISPIRESCU, I. 33. *Și opoi ce este mai gingaș decât ochiul* F. CREANGĂ, P. 58. | Alegător în mănăcări (LB.), dificil. Nu eră gingaș, bea vinarul... pe mâncate. RETEGANUL, P. IV 8/2. | Susceptibil, care nu poate suferi ceva. *Carlofele sânt gingașe la ger*. I. IONESCU, C. 238. | Fig. *Gingașă frumuseță* (ALEXANDRI, P. I 130), câmbire (id. I 211) lumină (id. I 128). *Dor* (id. II 5), acord (id. I 134) gingaș.

2°. (In raport cu alții) Delicat. *Și eră Domnul judecător drept și milostiv și gingaș intru toate lucrurile lui și nemătră*. MAOAZ. IST. I 344/2.

3°. Răsfițat. VAIDA. *Cel moale... și cel gingaș* [gîngăș]. BIBLIA (1688) 147. *Lăisoară, mă dulce! Chiamă-mi dorul să se calce...* Că-i prea gingaș, desmierdat, Tot la sân a fost dedat. BIBICESCU, P. P. 28.

4°. (Despre lucrări) Delicat, anevolos, incurcat. *Eră gingașă înnoirea domniei, aflându-se și alți domni mazăi în Tarigord*. CANTA, LET. III 185/1°. *Misiunea analizei critice devine gingașă*. HASDEU, I. C. 153. *Această poznaș trebușoară și gingașă în multe prințipi*. CREANGĂ, P. 141.

II. Adv. (mai rar) Sună gingaș atunci câmpio, Ca de un freamăt. ALEXANDRI, P. I 22. *O fată frumoasă... și gingaș îmbrăcată*. ISPIRESCU, I. 341.

[Accentuat pe alocuri și: gîngăș, -Ă. | ȘI: (-ă + drăgălaș) gîngălăș, -Ă adj. *Trupul tău... gîngălăș*. ZILLOT, CRON. 346. | Diminutiv: gîngășel, -e și -ică adj. *Floriciță gîngășelă*. JARNIC-BĂRSEANU, D. 23. *Copușe gîngășele*. ALEXANDRI, P. P. 36/2. *Dragă mi-e lălița mică Și de trup cam gîngășică*. Ib. 357, cfr. BIBICESCU, P. P. 364.]

— Din ung. dial. *dîngăș* (zîngăș, cfr. *zengăș*, *gengăș* EZINYEI), idem (cfr. și sârb. *gingaș*, rut. *děngt' gog*), idem. BERNEKER, SL. WR. 300).

GINGĂȘEL, -EĂ și -ICĂ adj. v. gîngăș.

GINGĂȘI vb. IV° refl. I^o. *Devenir dedicat*. 2°. *Se mîngășior*.

1°. (În opoziție cu a se oțeri) A deveni gingaș, nerisistent. *Gîngășeshimă* = delicatose reddor. ANON. CAR. *De când poartă cîmăși de lână, s'a gîngășit cu totul* (Brașov).

2°. A se alintă. [Ecthir] *luo pre ceale doao roabe și pre una să rîzimă, ca când s'ar gîngăși*. BIBLIA (1688) 259.

[La DOȘTEIU îl găsim întrebuintat și în funcțiune trans.: *Îi gîngășită pentru bucate* (= le dădea tot ce cereau). Ps. 358, cu derivatul: † gîngășitară s. f. — 259.]

— Derivat din gîngăș.

GINGĂȘIE s. f. *Delicatesse, finesse*. — Înțățire gîngășă. *Când o dîcără... se mîngășă de așă rară gîngășie*. ISPIRESCU, C. 91/2, cfr. idem, I. 38. | Fi-neță. *Simții, că roy, toată gîngășia logică a acelei îmbrăgări de cîntine*? MAIORESCU, CR. II 16. | Simțire gîngășă. *În corpul său urias se ascunde o gîngășie sentimentală*. Idem, 341. | (Impropriu) Sensibilitate, susceptibilitate. *Câte-o dată s'au obi-*

nuit a face Iordanul și în diexnul curții dînduntru..., pentru gîngășia gerului (= fiind prea susceptibil la ger). GHEORGACHI, LET. III 309/1°. [Cu alt sufix: gîngășime s. f. *Dă la simțirile noastre o mai multă gîngășime*. KONAKI, P. 268. *Se mierea de frumuseța... de gîngășimea ei*. BELDIMAN, N. P. II 72, cfr. 185.]

— Derivat din gîngăș, prin suf. abstr. -ie.

GINGĂȘIME s. f. v. gîngășie.
GINGEL s. f., **GINGEL** s. m. } v. giogie.
GINGENĂ s. f. }

GINGIE s. f. *Gencie*. — (Mai ales la plur.) Par-tea cărnosă ce învețește dinții și măselele la ră-dăcină. *Să se creaste giugile de jur împrejur*. FI-SCUPESCU, O. 310. *Nevoiașii noștri critici... nepu-lând să muște, morfoșce arla 'u gîngii*. VLAHUȚĂ, P. 83. *Și-și descoperi rîzîndul strunga lată din gin-gio de sus*. SADOVEANU, P. s. 86. | Fig. *Cînd a ajuns cu lăntrea pînă 'n giugiu gheții*. SANDU ALDEA, U. P. 120. | Spec. *Cînd au început să dea boabele, se zice că porumbul are gîngii*, ca în gura omului. ION CR. IV 221, cfr. 249. [ȘI: (Mold., Transilv.) gîngință LB., VAIDA, gîngenă s. f. *Limba 'n gîngini lăpîtă mă 'nuacez*. DOȘTEIU, PS. 66. *În gîngini molfaște*. C. NEGRUZZI, II 301/2. *Face rîni...* pe gîngini. SEZ. IV 125/2. *Gînginile măselelor*. Ib. II 92/2. *Lupii fără dinți în gîngin*. ALEXANDRI, P. II 347, P. ext. *Gîngeni* = un fel de boală de gîngeni, care face să curgă sînge din ele. LEON, M. 148, gîngică s. f. LB., gîngel s. m. *Măselele în gîngi sînt aprinse*. CALENDARIU (1814) 165/2. *De pe dinți, de pe gîngii*. MARIAN, SA. 158. *N'ară-s numai gîngel, gîngi*. HODOȘ, C. 82. *Doză rădăni de dinți de fier...* cu gîngi de oz. BREBENEL, GR. P. | Diminutiv: gîngioară s. f. (pronunț. -gi-o-a-) (fig.) *Razele soarelui... învece în aurul numai o gîngioară a creștelor*. CIOCARLAN, P. P. 59. | Adjectiv: gînginos, -oasă adj. *Fîrea... l-au lipit* [pe bou] de dinți gînginosi [= incizivi] la falca de-asupra. I. IONESCU, C. 88.]

— Din lat. giugiava, -am, idem. Cfr. Ingingia.

GINGILIE, -IE adj. v. ghiurghiullu.
GINGINĂ s. f., **GINGINON, -OASĂ** adj. } v. giogie.
GINGIOARĂ s. f.
GINGIRLIE, -IE adj. v. ghiurghiullu.

GINGIRLIE, -IE adj. (Turcism, în Munt., despre cafeaua turcească) Cu calmar. *Cafea gîngirlic*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 618, cfr. DELAVRANCEA, V. V. 67, CARAGIALE, M. 288. [ȘI: gîngirliu, -ie adj. (despre oameni) = drăguț, nostim. *Fete gîngirliu*, ap. ȘIO.]
— Din tarce. gîgîli „strălucitor, drăguț”. TRDG. Cfr. giugiullu.

GINISTRĂ s. f., **GINISTRU** s. m. (Bot.) = drob, drobită. PANTU, PL. [ȘI: inastru s. m. lb., MARIAN, CH. 8.]

— N. din germ. Ginstler, idem.

GINT † s. a. *Race, génération, lignée*. *Peuple*. — (Traducînd pe paleos. *rod* „neam” și înlocuîți mai tîrziu prin „rudă” și „neam”) *D'omne, scăpare noao tu ești în gînt și în gîntu*. PSAL. SCII. 295 (=... în rudă și în rudă. CORESI, P. 249). *Împărăția ta în toate veacurile și vîlăcicia* (= stăpînirea) *ta în toate gînturile și gînture*. Ib. 469 (=... în toate neamurile și neamure CORESI, PS. 393, cfr. 144, 218, 230, 262, etc. *Căle munci sîntu tuu să muncescu gîntu omeneacu*. CUV. D. BATR. II 316, cfr. 350. *Unde ție gîntul tău și frații tăi*? Ib. II 451, cfr. 449. | Popor, mulțime, norod. *Totu gîntulu eade-se a se odări*. COD. VOR. 30 (= să se strîngă mulțimea. N. TESTAMENT, 1648; trebuie mulțime să se adune. BIBLIA, 1688). [Plur. † gîntura.]
— Din lat. gens, gentem, idem. Cfr. dubletul gîntă.

GINTĂ. **GİNTE** s. f. *Race.* — Neam, seminție, viță, rasă, familie. *Ginte barbare*, C. NEGRUZZI, 1201. *Gintea creștiască*, MAIORESCU, D. IV 618. *Latina gintă*, ALECSANDRI, P. II 333. *Gintă teutonice*, ODOBESCU, II 198. *Născătoare a gintei lui Enes*, id. III 40. *Gintea irascibilă a autorilor*, I. NEGRUZZI, I 278. [Și (învechit) ghintă STAMATI, D. | Plur. *gînți și ginte*.] — N. din lat. gens, gentem, idem. Cfr. dubletul gint.

GINTĂLĂU s. a. (Câș) v. *gintălău*.

GINTURĂ s. f. v. *ghințură*.

GIOALĂ s. f. v. *giol*.

GIOĂRSĂ s. f. (ș. d.) v. *clearsă ș. d.*

GIOCĂN, -Ă subst. v. *ghiocei*.

GIOCLIE s. a. plur. v. *jaglele*.

GIOGOLĂN s. m. (Bot., Ban.) *Prunus armenica*.
Cob. LUCRA.

GIOL s. a. (Au Jou d'osselets) *Misc, enjou.* — (La jocul cu arșice) Numărul de arșice pe care trebuie să-l pună la un joc fiecare jucător. *Celalalt trebuie să pună și el atâtea arșice... de câte s'a hotărât să fie giolul*, SPIRESCU, ap. TDRG. †† A face (s. a da) *puin de giol* = a lua toate arșicele, p. ext. a șterpele, a fură. ZANNE, P. IV 375. *Făcoseu... câte un puin de giol cu găștele și cu purcați de prin izlazuri*, ODOBESCU, III 578. *Cu mândrie la piept și cu ochii la fața de giol*: se zice despre hoții care fac pe smeriți. J. GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 241. [Plur. *gioli și gioluri*. | Ș: *giolău* s. f. = arșice, PAMFILE, J. II 292, III 20. | Derivat: *giolâr* s. m. = cel care ție să nemerească bine în arșice. *Reputația lui de giolar eră mare*, GHICA, s. 300. | Verbe: *gioli și giolar* (PAMFILE, J. II) vb. IV* = a face puin de giol, a șterpele. *Să nu miroase patrioșilor a mițoane giolite*, JIFESCU, ap. ȘIO.] — Din turc gâl „totalitate”, ȘIO.

GIOLĂR s. m. v. *giol*.

GIOLIU s. a. v. *giolgia*.

GIOLI vb. IV* v. *giol*.

GIOMB s. a. *Vase.* — Un vas pentru lapte sau smântână. PAMFILE, I. C. 26. Cfr. *ghiob*.

GIONĂȚ s. a. *Jambe.* — (Fam. și peiorativ) Picior, cfr. (z)galbă. CONV. LIT. XLIV, II 619. *Am să-ți amn picioarele pe umeri și să-ți cobor capul sub gionate*, DELAVRANCEA, s. 255. *Pur'că le-ar fi căzut nasul și gionatele, să vie ei întâi*, id. H. T. 146, cfr. CONV. LIT. XLIV, II 619.

GIONIE s. f. v. *ghiu*.

GIONOĂIE s. f. (Ornit.) v. *ghionoale*.

GIONȚ s. a. v. *ghionț*.

GIORĂȚ s. m. (ș. d.) v. *clorap ș. d.*

GIOROVĂȚ vb. IV* v. *clorovăț*.

GIOVELÔR † s. m. v. *giuvaergiu*.

GIPS s. a. *Gypse.* — Sulfat de calciu hidratat, care, fiind încălzit la 110 grade, se transformă în ipsos. PONT, C. 202, 203. [Ș: *ghips* s. a.] — N. din fran.

GIPSĂRIȚĂ s. f. (Bot.) v. *Ipcărie*.

GIR s. a. (Comert) *Endos.* — Semnătură prin care cineva ia răspunderea unei poliți s. transmite altuia proprietatea ei. *Girurile astea doud*, CARAGIALE, T. I 193. [Derivate: *giră* vb. I* = a garanta prin tr'un gir; *girant* s. m. = I* cel ce dă un gir; 2* cel ce răspunde de o publicație. *Orice zi ar trebui să aibă un girant răspundător*, HAMANGIU, C. C. XVII; 3*. (A.-U.) = geră.] — N. din germ. Giro, idem.

GIRĂDĂ s. f. v. *gireadă*.

GIRĂPĂ s. f. (Zool.) *Girafe.* — Erbivor din Africa, cu gâtul și picioarele de dinainte foarte lungi.

— N. din fran.

GIRĂH † s. m. v. *gerah*.

GIREĂDĂ s. f. *Meule* (de foin, de paille...). — (Mold., Transilv.) Șiră (de fân, paie, bucate). CREANGĂ, GL., DAMÉ, T. 62. *Fânul cosit se pune în girezi de 2^{1/2}, slănjeni de lale*, I. IONESCU, M. 527. *Girezi de secară* (id. D. 260), *de paie* (STOICA, SĂM. III 821), *de grâu* (ȘEZ. VII 140). *Alții cărau, alții durau girezi*, CREANGĂ, P. 158. *Grăul... Bădea la secară*, *în girezi l-a adunat*, TEODORESCU, P. P. 144. | (Despre cartofi, sfeclă, etc.) *Grămadă, Sfeclă... la va călăi în girezi*, I. IONESCU, C. 257. *Gireadă* [de cartof], id. lb. 215. *Girezi de țistic*, PAMFILE, I. C. 394. [Plur. *girezi*. | Dial. *gireadă* ECONOMIA, 65, MARIAN, N. 171. | Ș: *grădă* s. f. O *gireadă de paie*, JARNIK-BĂSEANU, D. 339, (+șiră) *sireadă* s. f. SBIERA, P. 160/11, 200/11. | Cfr. *jurabiță*.

GIRĂC s. m. v. *direc*.

GIRĂD, GIRĂȚ, GIRĂȚ s. a. v. *gerid*.

GIRITIC s. m. *Nabot.* — (Vicovul-de-sus, în Bucov.) O mână de om, un pipernic, un inehircit că de-abia-l vezi. Com. G. NISTOR. Cfr. *ghibirdic, grăbădecu*.

GIȘȚI vb. IV* refl. v. *viști*.

GISTRUI vb. IV*. *Faire naufrage.* — (Despre corăbii) A se îneca. *Trimis-a Dumnezeu... pe mare un cănt greu și marea o-a năvălit, Corăbiede au gistruit*, MARIAN, N. 812, cfr. SEVASTOS, N. 157/v. — Variantă a verbului *ageș(r)*, TDRG.

GITĂRIE s. a. v. *șistărie*.

GITĂȘAN, -Ă adj. v. *hilion*.

GITRUI vb. IV* v. *vitral*.

GITCÔS, -OĂȘĂ adj. *Gourmand.* — Hrânciu, mănăcioc (ION CR. II 79), cfr. *măncău, găman, folte*. [Pronunț. -tu-ox.] — Etimologia necunoscută. (Poate, înrudit cu slav. *žito* „grâu, bucate”).

GIUBEĂ s. f. *Sorte de clement.* — Haină largă de postav (adeseori căptușită cu blană) purtată pe vremea de boieri de-asupra anterului s. de boieroaice sub hiniș (ȘIO.). Astăzi se mai poartă de proști bătrâni, (pe alcurii de țărani (H. II 31) și de țărane (lb. I 259, II 262, V 5, X 251, 500). *Să iei materală de giubeă* (n. 1780). IORGA, s. D. VI II. *Giubeoa... este cu jder*, lb. 18. *Un rând de străie... și giubă*, E. KOGĂLNICEANU, LET. III 262/c. *Înăutit până la ochi cu o giubeă de postav albastru blănuță cu blană de râs*, PILIMON, C. I 601, cfr. C. NEGRUZZI, I 16. *Giubeă lungă!* ALECSANDRI, T. 68. *Și 'n giubeă s'a îmbrăcat*, TEODORESCU, P. P. 262, cfr. 321, 323*. *Își pierdea giubetele*, MAT. FOLC. 81; cfr. PASCULESCU, L. P. 270, VASILIU, C. 121, ȘEZ. IV 189/a. [Diminutive: *giubeluță* s. f. *Acasă antereu, giubeluță...*, I. NEGRUZZI, III 10. *Străjoara-mi pică, Giubeluța-mi strică*, TEODORESCU, P. P. 313, *giubelușă* s. f. MAT. FOLC. 262; (+ *scurlicăt*) *giubelcă* s. f. (Ban.) = scurteică, ap. ȘIO. | Derivat (învechit): *giubeliu* s. m. = boiler cu giubeă, fig. cu idei ruginite, retrograd. *Un giubeliu... care nu mai căsuse... teatru*, N. A. BOGDAN, ap. TDRG.] — Din turc. *ğubë*, idem. Cfr. dubletele *ğubă și jupon*.

GIUBERICĂ s. f., **GIUBELIU** s. m. } v. giubea.
GIUBELUSĂ, **GIUBELUȚĂ** s. f. }
GIUBEN s. a. v. joben.

GIUBERĂ s. f. Veste (de peau, sans manches). — Ploptar de piele, fără mânec, cfr. bundă. (TORACU-M., Torontal). VICIU, G. M. Cfr. giubeă.

GIUBURLUC s. a. (Îmbrăc.) Sorte de vêtement. — O haină bărbătească. H. XI 351.

GIUDEĂ † s. f. Lance. — (Turcism) Suliță, lance. *Alții în împunsu giudealea.* MAGAZ. IST. IV 356/13.
 — Din turc. *ğida*, idem.

GIUEĂ † s. m. Nais. — (Turcism) Pitic. *Romanii Pircălabul, un giueă, un om pocit.* BELDIMAN, TR. 341.
 — Din turc. *ğügë*, idem.

GIUGIUC adj. Invar. Charmant. — (Turcism, fam.) Drăguț, plăcut, nostim, cfr. giungirliu. *Alesseu o măscuță giuginc.* MARION, ap. ȘIO.
 — Din turc. *ğügüç*, idem.

GIUGULEALĂ s. f. v. giuguli.

GIUGULI vb. IV^a. *Căresser.* — Trans. A demșierd (pe cineva) cu vorbe drăgăstoase, mângâindu-l cu mâna, a răsăfă. *Îl mângâie, îl giugulă.* GORJAN, H. IV 74, cfr. FANN, P. V. II 97. *Îl giugulă, îl deșmierd.* ION CR. II 116. *Peste zi să-l giugulesc.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 126, cfr. RETEGANUL, P. V 12/11, FUNDESCU, L. P. 90/11, PĂSCULESCU, L. P. 162, 163. | Refl. (Despre câni) A se gudură. *Se mai giuguli căinele cât se giugulă, și odată o lui pe picior îndărăt.* MEHA, R. 188 | (Despre păsări) A se drăgoști. *Pădrăi. Cîrripind cu cioc în soare, giugulindu-se cu amor.* EMINESCU, P. 67, cfr. IPIRESCU, L. 230. *Se giugulă cu niște porumbi.* FUNDESCU, L. P. 52. | Derivate: giugulire s. f.; giugulit s. a. O fată mare se mai lasă și ea mai la un sărutat... mai la un giugulit. DELAYRANCEA, s. 15, giugulitură s. f. *Mai fă-i cu coada ochiului, mai spune-i câte-o giugulitură.* CONV. LIT. ap. TDRG.; giuguleală s. f. *Dascălul uitându-se la ea cu ochii goaleși și cu giuguleți, îi zise: „Ispirescu, L. 270.”*

— Etimologia necunoscută. (Răspândirea cuvântului în Ardeal face neprobabilă derivarea din turc. *ğüğü* „drăguț, plăcut”, cfr. giugirliu, gigea, giugluc și guguli).

GIUGUMĂ s. f. (Bot) = Ismă-bună. PANȚE, PL.

GIUGLĂU s. m. Nom de chien. — Nume de câine clobănesc. H. IV 156.

GIUGLERE s. f. plur. v. juglere.

GIUJ vb. IV^a v. joi.

GIUGIU s. a. 1°. *Toile fine. 2°. Lincol.*

1°. Pânză subțire fină. *Giogy*=syndon. ANON. CAR. *Voinicul și-au desbrăcat cămeșoaia cea subțire care era de giolgiu.* ȘIERA, P. 68/. *Nănașa duce finului... o bucată de giolgiu, numită cruzmă.* MARIAN, NA. 175. *Un eunăl giolgiu se 'acheie nod Pe umerele goale.* EMINESCU, P. 263. *Își adună giolgiul homătoc.* A-GĂRBEANU, LUC. IV 108. *Cumpără giolgiu și fac vâltătoare gata.* BREBENEL, GR. P., cfr. BIRCESCU, P. 271. | Fig. *Fantasmă învelită c'un giolgiu de albă ceață.* ALECSANDRI, P. I 339. *Totul se îmbrăcase într'un giolgiu de ger și de intristare.* ODOBESCU, III 208/11. *Biserica e acoperită de un giolgiu de sculptură minunată.* IORGA, C. I. II 36.

2°. Spec. Pânza în care se înfășoară trupul unui mort, cfr. păioară, lînțoliu. *Înfășurându-l cu giolgiu, îl puseră într'un sicriu.* MINEIUL (1776) 93.

Lucră trupul lui Ius... îl înfășurară în giolgiu. MARCOVICI, D. 131. *În Munții apuseni ai Transilvaniei trupul mortului se acopere asemenea cu o pânză albă... care se numește giolgiu.* MARIAN, I. 247. *Ca un giolgiu mortuar.* C. NEGRUZZI, I 270. *Trupul dumnezeesc în giolgiuri îl vor înfășă.* TEODORESCU, P. P. 107. P. ext. Cearșaf, prostriu cu care se acopere un mort pe față sau pe corp. *Fuța lui cu giolgiu legal.* ANTIM, P. 167. *Se mai pune peste întreg corpul mortului... o pânză albă și curată de casă... care se numește giolgiu.* MARIAN, I. 85.

[Plur. -giuri. | ȘI: giolgiu s. a., gbiolciu s. a. *Ite de gbiolciu.* BIRCESCU, P. P. 180, *ajolgiu* s. a. *JAHRESBER. IV 325, golgiu* s. a. *lile* [femeilor din Bozias] *sânt din golgiu.* MOLDOVAN, T. N. 328. | Verb: (formație personală) giolgiu vb. IV^a = a acoperi, a înveli cu giolgiu. *Luna giolgiuște cu alba ei zăpadă.* ALECSANDRI, P. II 298.]
 — Din ung. *gyolcs*, idem.

GIUGIUI vb. IV^a v. giugiu.

GIULUȘ † s. a. *Acvénement au trône.* — (Turcism) Urcare pe tron. *Zorbatle cerură - giuluș de alt împărat nou.* E. VĂCĂRESCU, IST. 274/11. [Plur. -Iușuri.] *Compus* (turc. *ğulus-name*): † **GIULUȘ-NAME** = scrisoare oficială prin care se notifică urcarea pe tron a Sultanului. *Trimis soli la Baciu cu giulusnamo către împăratul Leopold.* E. VĂCĂRESCU, IST. 269/11.
 — Din turc. *ğulus*, idem.

GIUMĂG s. a. v. clomag.

GIUNĂNIRE s. f. v. gemănare.

GIUNBÎR s. a. (Îmbrăc.) v. cimbîr.

GIUMBUS s. a. *Bouffonnerie.* — (Turcism) Caraghioz, comedie, năzdrăvanie, cfr. gidușie. *Dispariția lui [Mită Bolocul]... era o pagabă reală pentru atâția amatori de giumbusuri.* CARAGIALE, s. 76, cfr. ib. s. N. 11. *Făcă felurimi de giumbusuri, se da peste cap, se lăcălea pe jos.* TELEOH, ap. ȘIO. *În sfârșit o „trapă” de ceașci... ceeaoa după masă... ca să spui giumbusuri în bucați de fruze luate din toate limbile.* IORGA, C. I. I 186. [Plur. -busuri. | ȘI: gimbis s. a. = (Oltonița) grație Com. M. CHIRITESCU. *Soldarii lepădate cu gimbis* (= cu multă grație) în afară de betelie strănăe. ID. CONV. LIT. XLV 365. | Abstracte: gimbișlac = grație Com. M. CHIRITESCU, giumbuslac, giumbuslac s. a. *Tumbeți și giumbuscurite delșinilor.* ANGHEL și IOSIP, C. I. 192. | Diminutiv: giumbușel, -eă adj. = frumos (PAMFILE, J. II); comedios, hazliu, poznaș, care face giumbusuri, năzdrăvanii. *Ariciul e milite, Mor fetele după el, Că e mic și giumbusel.* PĂRVEȘCU, H. 15. | Adjectiv: † giumbuslău, -ie = doritor de giumbusuri, cârnă la plac giumbusurilo. FOLIZU.]
 — Din turc. *ğumbüş* „petrecere”.

GIUMBUSÊL, -EĂ adj.

GIUMBUSLAC s. a.

GIUMBUSLĂU, -IE adj.

GIUMBUSLUC, -E s. a. } v. giumbus.

GIUNERT, -Ă † adj. *Généreux.* — (Turcism) Darnic generos, galantom. *Cel giunert purarea în lipă se află.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 223, cfr. ib. 221.
 — Din turc. *ğömert*, idem.

GIUNĂNARE s. f. v. gemănare.

GIUNERE s. m. v. ginere.

GIUNGIURLIU, -IE adj. v. giugirliu.

GIURGINĂ s. f. 1°. *Giörgienna. 2°. Ronde turque.* 1°. Femeie din Georgia (în Caucaz). *O Giurgină, fi-alăei Ca frumusețe minunată.* FANN, H. 86.

2°. Un fel de horă turcească, cu fel de fel de schime caraghiozice. | Fig. *A jucă giurgina* = a duce

pe cineva de nas. *Să nu dea peste or'o mierașcă care să-l joace giurgina.* ISPRESCU, ap. ȘIO.

[Și: (Oltonia) *A jucă gherghina* = a fi belșug (se zice când merge anul bine și toată lumea e veselă). ZANNE, p. IV 413.]

— Din turc. *ğurğina* „un danț extravagant“.

SAMY-BEV.

GIURGIU s. a. — (În expresia) *Cu părul făcut giurgiu* = zbârlit. RETEGANUL, CH. 12. — Cfr. ciurlă.

GIURGIUVEĂ s. f. v. cerceveă.

GIURGIUVEÂN, -Ă și -CĂ adj., subst. *Habitant de Giurgiuco.* — (Locuitor) din Giurgiu.

— Derivat din bulg. *ğurğevo*, prin suf. moțion. -*ean*, -*eană*.

GIURŌIU s. a. v. șiroiu.

GIUVAER s. a. *Bijou.* — (România) Podoabă prețioasă lucrată în metal (aur, argint) și pietre scumpe, (înlocuit în mare parte prin neol.) bijuterie; cfr. (pop.) *nestemată*, (vechiu) *sculă*. *Acest giuocer e bun pentru o femeie.* C. NEGRUZZI, III 421. *Mă iubeste pentru juvaeruri.* ALECSANDRI, T. 752. | Fig. (Adesea ironic, despre un lucru bun s. o persoană cu calități excelente, cfr. *sculă*). *N'o să aflu între-ai noștri vre un falsuc juocer?* EMINESCU, P. 245. *Să nu pierzi din mână un giuocer* (= gineroasă ca *acosta!* ISPRESCU, L. 291. [Pronunț. -*va-er*.] Plur. -*ere* și -*eruri* și (cu înțeles col. <n. -grec. *ζωομαρτκή*) *giuoceriole* (cu sing., rar) *giuvaerică* s. f. *GIUVAERICĂ*, *mărgăritar i cașornic* (a. 1792), ap. ȘIO. *Diadema de diamant și alte giuoaericele.* FILIMON, ap. TDRG. *Iși achuc... ultimele giuoaericele.* VLAHUȚĂ, lb. | Și: (Mold., hiperurbanism) *Juvaer*. — Din turc. *ğevahir*, idem.

GIUVAERGŪIU s. m. *Bijoutier.* — (România) Negustor de giuoaere, (înlocuit în parte prin neol.) bijutier, (Transilv.) argintar. *Am mai primit diamanticele de tot felul, de la cei mai vestiți giuoaerșii din Stambul.* FILIMON, ap. ȘIO. *Mă iubeste pentru juvaeruri, par'caș fi juvaerșii.* ALECSANDRI, T. 752. *Giuoaerșii bun își cunoaște diamantul.* ZANNE, P. v 311. [Pronunț. -*va-er*.] | Și: (Mold., hiperurbanism) *Juvaerșii* s. m., (după *el. giovelliere*) † *giovelor*, adică negustorii de pietre scumpe. ȘINCAI, HR. III 116₁₂. — Din turc. *ğevahirçi*, idem.

GIUVAERICĂ s. f. v. giuvaer.

GIUVAN † s. m. *Mignon.* — Poderat, buzerant *Zic unii să fie fost giuvaenă, fiind franușli.* MAC IST. I 316₁₇.

— Din ital. *giovane*.

GIUVREĂ s. f. v. gotreă.

GIVĂR s. m. (s. d.) v. dever ș. d.

GIVORNITĂ s. f. v. vifornită.

GIZĂ s. f. (lht.) v. viză.

GLACIAL, -Ă adj. *Glacial.* — De gheață, rece ca gheața, ghețos. Fig. *Ce glacială tristeță!* VLAHUȚĂ, D. 134. [Pronunț. -*ci-al*.] | (Familia: *glaciār*, -ă adj. (Și nat.) *Sălbatici ai perioadei glaciare* [= în care s'au format ghețarii]. ODOBESCU, III 114.]

— N. din fran.

GLADEȘ s. m. (Bot.) v. gladiș.

GLADIATOR s. m. (Antic) *Gladiator.* — Selav care (la Romani) se luptă în arenă contra altuia de același fel s. contra animalelor sălbatice. [Pronunț. -*li-a*.]

— N. din lat. *gladiator*, -em, idem.

GLĂDICIU, GLADIU s. m. (Bot.) v. gladiș.

GLADIS s. m. (Bot.) *Érable (Acer tataricum).* — Arbore sălbatec (H. 1 96, III 305, 398, X 85, XVI 412) mic, cu flori albe și fructe cu aripi scurte și roșii, veriguri (BARCIANU). PANȚU, FL. | Și: *gladiș* s. m. ODOBESCU, FL. 149, 471, *glades* s. m. — moșdoran H. XIV 373. *Un soi de salcă ce se numește glades.* LIUBA-IANA, M. 69, *gladij* s. m. H. XI 516, *glădicu* s. m. *Gard viu... format de copăcei gișimpoși, mărcușii de tot neamul și glădici.* GHICA, s. 534.]

— Etimologia necunoscută. Pare a fi o formă stălcită a termenului latinesc *Gleditschia triacanthos* = un fel de salcăm, numit „plătică“.

GLAF s. a. (Arhit.) *Raimura.* — Săpătură făcută cu dalta în lungime sau în spirală. *Stâlpi acobiți cu glafuri și cu flori.* ODOBESCU, I 127, cfr. 335, 388, II 151. *Fusul stâlpului și cu glafuri lucrate în spirală.* CONV. LIT. XLII 105. *Sănurile sânt mici, în arc de un sfert de circumferință, formând mai mult un glaf al ferestrelor.* MON. IST. II 71. [Plur. *glafuri*.] Verb: *glafui* vb. IV^a = a face glafuri. DDRF.]

— Din bulg. *glabh*, idem. TDRG.

GLĂFUI vb. IV^a v. glaf.

GLAG s. a. *Coin de rue.* — (Lățunaș, lângă Verșeț) Capăt, colț de stradă. *Casă în glaguri.* VICIU, GL. [Plur. *glaguri*.]

— Poate, preonim cred. VICIU, GL., cu asimilare din *glac < sârb. *glaca* „cap“.

GLAGOLITIC s. a. v. glagore.

GLAGOLITIC, -Ă adj. *Glagolitic.* — Alfabeta glagolitic, derivat din minusculele grecească (probabil de către Chiri) și întrebunțat la început (secolul IX) în literatura bisericească slavă a Bulgarilor și Croaților, a fost înlocuit de bulgari prin alfabeta chirilic încă de prin secolul XII și se mai păstrează astăzi numai la câteva comunități catolice din Croația.

— N. din fran.

GLAGORE s. a. 1^a. *Quatrième lettre de l'alphabet cyrillique* 2^a. *Intelligence, raison.*

1^a. A patra literă din alfabeta chirilic (r).

2^a. (Fam.) *Minte, pricepere, istețime, cfr. d o xă.* CREANGĂ, GL., PAMFILE, J. II. *Am eu glagore în cap.* FANN, P. V. III 127. *Nu vezi tu că dacă nu-i glagore n'cap, nu-i, și pace bună.* CREANGĂ, A. 13. *Unul din ei, mai cu glagori în căpăfână, numai că începă a răci.* ȘEZ. VII 26. [Plur. (rar, ad 2^a) *glagorii*.] *A acut minte bună, glagorii asu doze bune.* H. IV 58. | Și: (ad 1^a) *glagol* s. a., (ad 2^a) *glagole* s. a. (*glagoli* ION CR. III 278), *glagorie* s. f. Despre acei care se poartă bine și merg progresând, poporul zice: *aro cap, are glagorie.* H. II 33.]

— Din paleosl. *glagolz* (proprie: „cuvânt“; pentru înțelesul 2^a, cfr. bulg. *glagolice* „vorbăret, isteț“).

GLAGORIE s. f. v. glagore.

GLAJĂ s. f. (Ungurism, în Transilv. și Mold.) = sticlă.

1^a. (Material, cfr. *geam*) *Cișornicu acosta să-i [pui] glaja* (a. 1804). IORGA, s. D. XII 156. *Pe munți de glajă (sticlă).* ȘEZ. II 146₇.

2^a. (Vas, cfr. *șip, butelie, garafă, flacon*) *Glaja încă mult ajută, Când o pot vedea umplută.* MARIAN, N. 510, cfr. SEVASTOS, N. 290. *Merge el însuși la crămăreasa cu trei glăji.* RETEGANUL, P. III 87_{1/2}. *Glaje neagră.* idem, CH. 50. *Glajo* cu vin. ȘEZ. VIII 187.

[Derivate: *glăjar* (dial. *glăjer*) = fabricant, negustor de sticlă, *geamgii*; *glăjerie* = fabrică de sticlă, sticlărie. Lit. *Glăjeria de la Cârșoara.* TURCU

E. 169. | Diminutive: glăjuță s. f. MAHAN, 8A. 192. RETEGANUJ, P. III 83^v, glăjuță s. f. JAHRESBER. X 190.]

— Din germ. Glas, idem.

GLĂJAR s. m., **GLĂJERIE** s. f. v. glăju.

GLĂJIE s. f. v. eclezie.

GLĂJUȚĂ, GLĂJUȚĂ s. f. v. glăju.

GLĂM s. m. 1°. *Fîl embronului*, *tas* 2°. *Grand ou gros morceau*. 3°. *Terre argilleuse*. 4°. *Stalagmite*.

1°. Ață încalcită, grămădă: *Sarpele se face glam*, *ca să-și ascundă capul, când dai în el. LUBA*.

2°. O bucată mare de ceva (Straja, în Bucov.).

Com. A. TOMIAC.

3°. Pământ lutos, argilos. FRÂNCU-CÂNDREA, M. 42.

4°. Stalagmită. BARGIANG.

[S]: glămău s. a. = o bucată de lemn gros rotunzată la capete. SEZ. II 84^v; glămă s. f. = movilă. N. REV. R. (1910) 26.] Cu altă sufix: glămăcioacă s. f. = gămălia din capătul unui băț. ION CR. II 277.]

— Dacă înțelesul fundamental e „măciule, boț”, atunci forma glămăie poate fi de aceeași origine cu *gămălie*, iar dacă înțelesul fundamental e cel de „movilă”, pare a fi un derivat din *gălmă*, cfr. *ghelmă* (cfr. rus. *komija* „capătul gros al unui băț”, slov. *komolec* „movilă”, paleosl. *gomola* „boț”, etc., cfr. BERNEKER, SL. WB. 326, 554).

GLĂMĂCIOACĂ, GLĂMĂIE s. f. } v. glam.

GLĂMĂIU s. a. }

GLĂMNICĂ s. f. — Servet răscuit în formă de colac; se pune pe cap când duc femeile de mâncare; se pune și peste pânțele când cineva e tare amărit. (Fig.) *Cu glămnica la inimă*. — Topit de durere. A pus glămnica la inimă săracului. RADELESCU-CODIN. [S]: glămnica s. f. *Glămnice de pânză*. PISCUSCU, O. 252, cfr. 155, 224.]

— Din slav. *glavnik* (din glava „cap”, cfr. bulg. *glavnik* „căpetel”).

GLĂMUCI vb. IV^a. v. grămucă.

GLĂNDĂ s. f. (St. nat.) = ghindură. [Derivate: glandulă s. f., glandular, -ă, glandulos, -oasă adj. = de natura unei ghinduri.]

— N. din fran.

GLĂNDRĂ s. f. Sorte de *meta*. — Un fel de mâncare de oameni săraci, făcută din mămăligă prăjită, apă rece și sare. SEZ. V 74^v.

GLANG adv. *Eu hant, dans l'air*. — Sus, înalt. *A băluc mingea glang; aruncă piatra glang* (Cavova, lângă Aiud, Transilv.). VICIU, GI.

GLĂNGUR s. m. și adj. m. v. grăngur.

GLANT s. a. *Cuir verni*. — (Învechit, pop.) Piele de lac. *Botine de glant*. C. NEGRUZZI, III 58. *Papuci pe glant*. SEVASTOS, P. P. 128. *Papucii glant*. SEZ. VIII 61. [Plur. *glanturi*.] Verb: glântui vb. IV^a = a scoate lustru. JAHRESBER. X 190.]

— N. din germ. Glanz „lustru”.

GLAS s. a. 1°. *Voix*. 2°. *Parole*. 3°. *Voix (suffrage)*. 4°. *Nouvelle*. 5°. *Gamme* (de muzique orientale).

1°. (Cuvântul popular pentru neol. voce) Când vorbim despre *glasul* cuiu, nu ne gândim la cuvintele ce lo exprimă (*în curte se aude un glas*; cineva vorbește, cântă, șoptește, râde, etc. în curte); ci numai la impresia acustică ce ne-o dau sunetele produse de organul vocal al cuiu, cu timbrul lui particular și individual (cfr. organ), având în vedere cu deosebire muzicalitatea lui (*are glas*

buu = cântă frumos). De fapt, foneticoește, *glasul* este produs prin vibrarea coardelor vocale încordate (despre cel ce șoptește s. vorbește răgușit se și zice că *vorbește fără glas*). Pentru poporul nostru, *glasul* face vorba distinctă (*vorbește mai cu glas!* = vorbește mai tare, mai deslușit). *Rădăcioră glasului său grăind*. COD. VOR. 43^v. *Grăi glasul* (= o flință nevăzută) *cătră s. i.* CUV. D. BĂTE. II 417. *Mă-au auzit Domnul glasul de plânsoare*. DOSOFTEIU, P. 23. *Cu glas strîn grăind lor* D/umne/zău. BIBLIA (1688) 8^v. *Strigă cu glas mare* (= tare), *ciocnind...* MINEIUL (1776) 161^v; cfr. DOSOFTEIU, V. s. 157. DRĂGHICI, R. 46. ALECSANDRI, P. F. 65^v. *Răsună casa de glasurile lor*. DRĂGHICI, R. 107. *Glasul i se taie*. KONAKI, P. 87. *Tuși spre a-și dragă glasul*. C. NEGRUZZI, I 8. cfr. 245. ALECSANDRI, P. I 210. *Sint glasul cum îmi sună*. EMINESCU, P. 201.

Acă alăta dor în glas! COȘBUC, P. 157. *Eu o cunosc de pe glas*. CREANGĂ, P. 22. *Prăcădindu-și glasul...* id. ib. 202. *El o înat glas*. SEZ. II 90^v. *Îmi vine să stobot glas* (= să îp, să rănesc). SEZ. V 75^v. *Glas melodios* (ALECSANDRI, P. I 210), *subțiratic* (CREANGĂ, P. 200), *pițipăiat* (SIFIRESCU, I. 106), *stăbănogit* (id. ib. 10), *gros* (SEZ. IV 180^v), *plin de lacrimi* (EMINESCU, P. 202), *glasuri slăse* (ALECSANDRESCU, M. 10), *măierești* (BIBICESCU, P. F. 323). | P. ext. (Despre animale, aproape numai despre cele cântătoare) *Zburau pipăind cucori pe sus cu glas tânguitor*. COȘBUC, P. 77. *Glasul cucului*. CREANGĂ, P. 68. (Neoblicnuit) *Lătrat cu glas de zimbura*. EMINESCU, P. 204. *Mieii... alergă spre întămpinarea ei, arătându-i prin glasuri și săltări o nespusă mulțămire*. DRĂGHICI, R. 102. | (Despre instrumente muzicale) *Cov. Întru glasurile cimpoiului*. COD. VOR. 158^v, cfr. CUV. D. BĂTE. II 452. *Tânguiau glas de clopot*. EMINESCU, P. 183. cfr. ALECSANDRI, P. I 198, COȘBUC, P. 118. *Glasul fluerului*. EMINESCU, N. 11. | (Despre natură) *Glasul unei ape*. ALEXANDRESCU, M. 25. cfr. CREANGĂ, A. 31. *Glasul vechilor păluri*. EMINESCU, P. 6. | Fig. *Glasul destinului* (I. NEGRUZZI, VI 466), *al conștiinței*. Spec. Strigăt (de durere, de desmădejd, etc.), tânguire, bocot (cfr. glăsi).

Multe lacrimi eră, cât se auzea glasurile la cer. NECULCE, LET. II 454^v. *De foame și de glăsi* cei mai multă leșinasă. DOSOFTEIU, V. s. 31^v. ++ (În legătură cu verbe ale strigării, p. ext. și cu altele) *Intr'na* (s. ț cu nu) *glas* = de olată, împreună, fig. de acord, în unanimitate. *Cu toți, într'un glas făcă întrebare*. DRĂGHICI, R. 107. *Intr'un glas au fost la această cu tine*. PANN, E. III 83. *Cu un glas... a noastră străzuitoare scărșim*. MINEIUL (1776) 77^v. † *A-și da glas cu cineva* = a se înțelege, a se pune de acord. *Ion-voșă și-ou dat glas cu Cazaci să se pedestrească toți*. GR. URECHIE, ap. TDRG. A. da glas cuiu = a chema pe cineva. Com. I. PAVELESCU. I-a pierit glasul = nu mai are ce răspunde, a pus botul pe labe. ZANNE, P. II 577.

2°. † Cuvânt, cfr. graiul. *Pomenind ael fericit glas a s/cântului loc, ațedă D/umne/zău ou dat*. D/umne/zău ou luat. DOSOFTEIU, V. s. 55^v. *Îndată cu această glasuri răpăsoșă cuconul*. id. ib. 28. *Trebuă să știm că numele Loghica iaste glas elinece*. LOGHICA, ap. GCR. II 253^v.

3°. (Învechit, pop.) *Vol. Aleșorea deputaților... s'au făcut... prin cămpărarea glasurilor cu bani*. UICARIUL, X 3^v. *Boierii... ajunsesă a nu mai acă glas în stat*. GHICA, s. 294. *Cu toate glasurile* = unanim. FORTBIANT. † *Cerero. După glasul ostirii, nu-l vor primi* (din slăd să le fie Domn. MUSTE, LET. III 51^v).

4°. † *Vestă. Mihaia primii glas de la... Udrăa că... s'a tocit de față cu Afe-pașă*. BALCESCU, M. V. 185. *La mine trimite glas, că eu vou trimite cătră pe la boieri să se pățoasă de oaste*. ALEXANDRIA, 4.

5°. (În muzica orientală) Din cele douăsprezece game ale muzicii antice, biserica orientală a menținut opt (muzica apuseană s'a restrâns la două:

coa majoră — ionică — și cea minoră — eolică —), care se numesc *cele opt glasuri* (cfr. octoiih). Cu timpul, adăugându-li-se anumite cadențe melodice, aceste opt game au degenerat în opt melodii fundamentale, după care se cântă toate cântările noastre bisericești. Com. G. DIMA. *Glasuri... bisericești*. URICARIUL, VII 52^{1/2}. *Cântă din oltico glasul al optulea*. ALECSANDRII, T. 10. *Stiă el glasurile pe din afară*. CRRANGĂ, A. 9. *Spre a fi dascăl se cere/... să cunoști cele opt glasuri*. SLAVICI, N. 158. *Pe glasul al șaptelea* — cu voce ridicată, ascuțită. ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. IV 376. Un fel de capitele în care se împărtășe unele cărți bisericești. *Conduc, glas 4*. CALENDARIU (1814) G. *Glas 8*. MINEIUL (1776) 15^{1/2}.

†† *Glasul cacului* (a mărgea cucului s. somnisor) — veriguta de ouă a fluturei numit inelar. MARIAN, INS. 285, O. I 44.

[Pur. *glasuri*.] Diminutive (adesea cu înțelesul de „glas slab”): *glăși* s. a. ALECSANDRII, P. P. 114^{1/2}; *glășcior* s. a. EMINESCU, N. 82, cfr. MAT. FOLC. 20, ISPIRESCU, L. 294; *glășurél* s. a. MARIAN, I. 478, cfr. GRAIUL, I 113, *glășnor* s. a. ap. TDRG.]
— Din paleol. *glas*, idem.

GLĂȘCIOR s. a. v. glas.

GLĂȘI † vb. IV^a. 1^a. *Se lamenter*. 2^a. *Chanter*. 3^a. *Parler*.

1^a. A se tângui, a se plânge, a se boi (cu glas tare). *Intrans*. *Plângea toți și glășia*. VARLAAM, C. 339. *Un glas mare strigând și glășind după Hristos*. Idem, 304. | Refl. *Cu lacrimi să glășia*. idem, 213^{1/2}. *Te glășești tare cu marea când rage*. DOSOFTEIU, PS. 140. *Mult plânz foneră glășindu-să*. Id. v. s. 160. |Și azi încă în Orlat, în Transilv. MARIAN, I. 144.]

2^a. A cântă. *Cântătorilor glăși* (= cocoșul cântă). TETRAEV. (1574) 250. *Glășiți cu mure fecoare*. VARLAAM, C. 117. | A sună. *Bucine glăși-voar foarte cu îngrăști d'uhure*. CORESI, E. 27^{1/2}.

3^a. A grăi, a vorbi. *Auziră că evreiasă limbă glăși cătr'înșii*. COD. VOR. 37^{1/2} (=grăind lor. N. TESTAMENT 1648; strigă lor. BIBLIA 1688). *Idolii limbilor... nu glășesc cu gramazul s'au*. CORESI, PS. 322. *Glășiă cu un glas*. BIBLIA (1688) 311.

[Și (ad 1^a): *glăș* vb. 1^a refl. *Eu am prins a mă glăș* și-a strigă cu glas mare. MARIAN, V. 220. | Derivat: glășitoriu. *De Dumnezeu glășitoriu* (=paleol. bogoglasian.) *evangelist Mathi*. CORESI, ap. GCR. I 30.]

— Din paleol. *glasiti*, idem. Cfr. *glășul*.

GLĂȘNIC, -Ă † adj. 1^a. *Voyelle*. 2^a. *Cellibre (?)*. 1^a. (În expresiunea gramaticală) (*Slovă*) *glășnică* = vocală, (negativ) *neglășnică* = consonantă. *Limba românească are 41 de sloce care se împart în trei soluri: glășnice, neglășnice și glășniconeglășnice*. C. NEGRUZZI, I 8.

2^a. Cunoscut, renumit s. orator (?) *Acesta glășnic în toată lumea dascăl* [= Ioan Gură-de-aur]. DOSOFTEIU, v. s. 122^{1/2}.
— Derivat din glas, prin suf. adj. -nic (cfr. bulg. *glasen*, idem).

GLĂȘTĂRĂ s. f. v. glastră.

GLĂȘTRĂ s. f. *Pot à fleurs*. — (Munt.) Ghiveciu, vas de flori, saxie. *Glastru cu flori*. FILIMON, C. II 59. *Pe podele, între glastru*. EMINESCU, P. 252. *În glastră răsă floare lângă floare*. IOSIF, P. 18. *Seamăndă grâu în căle o strachină (sau glastră) cu pământ*. MUSCEL, 90. |Și: *glăștără* s. f. ap. TDRG.]
— Din n.-grec. γλαστρά, idem.

GLĂȘUI vb. IV^a. 1^a. *Se lamenter*. 2^a. *Chanter*. 3^a. *Dire*. *Correspondre*.

1^a. Refl. A se vâietă, a se tângui, a se plânge, a se boi (cu glas tare). *Se se glășuia, Și se frășuia*. TEODORESCU, P. F. 360^a. *Ce mi te tânguiești, De ce mi te glășuiești*. PĂRVEȘCU, II. 65, cfr. MARIAN, V. 76.

2^a. *Trans*. și *intrans*. A cântă, a intonă. *Glășuiești dămnezestie cântării*. MINEIUL (1776) 3^{1/2}. *Un bondar rotund în păncle... glășuiește 'ncet un cântec*. EMINESCU, P. 196. *Dă-mi tu mie glasul tău, Să glășuiecu el tu*. MARIAN, I. 178.

3^a. A cuvântă. *Asta o s'o glășuiecu... Și la toți o s'o povestea*. PANN, E. II 139. *Firoa glășuiește'n mine*. BELDIMAN, O. 15. *Mihaiu-vodă glășuiește...* ALECSANDRII, P. II 250. *Feciorii... știau ce glășuiece tatăl lor, când îi ieși sufletul*. ISPIRESCU, L. 253. *Țiganul începe a glășu*. ȘEZ. V 81^{1/2}. | † A rosti. *Aceste sloce se glășuiecu cu gura dechisă*. GOLESCU, ap. TDRG. | Fig. (Despre un text) A spune, a sună (tot așa bulg. *glăși*). *Toate noștile din ocolul Vrancei au fost... moșteniri a răzeșilor Vrancei, iar nu noștii domnești, precum glășuiește hrisoavă*. URICARIUL, II 2^{1/2}. *Tată ce glășuiește o zicătoare*. ISPIRESCU, L. 273. | (Prin elipsa lui la fel) A corespunde, a coincide. *Neglășuind tălcuirea cu textul* [din care a fost tradusă cartea]. PRAVILA, C. IX.

[Derivate: *glășuire* s. f. — cuvântare, intonațiune, cântare; (invechit) text. *Glășuire de laudă toți să cântăm*. MINEIUL (1776) 85. *Auzi mândra glășuire a pădurii de argint*. EMINESCU, P. 193. *Pravilele se cucine a fi cu cea mai lămurită glășuire*. PRAVILA C. IX. *Glășuirea a aceeași obșteți auzitoare*. URICARIUL, III 11^{1/2}. *Arătăm de obște într'o glășuire* [= într'un glas]... *scotințina noastră*. URICARIUL, I 7^{1/2}. *S'am aflat două hrisoave domnești tot într'o glășuire* (= în concordanță). Id. II 23^{1/2}. *Postea într'o glășuire* (= unanim) *pedeapau lui toți*. PANN, E. I 115. *Toți fură într'o glășuire* (= de acord). ISPIRESCU, L. 353^{1/2}. cfr. 67, 215; *glășulor*, -toare adj. *Adunarea trâmbițelor celor bine glășuitoare*. MINEIUL (1776) 68^{1/2}. *Pisăritile... cele dulci glășuitoare*. PANN, E. I 53. † *Glășuitoare* = vocală, cfr. *glășnică*, LB.]
— Derivat din glas. Cfr. *glăsi*.

GLĂȘURÉL, GLĂȘUȘOR, GLĂȘUȘ † s. a. v. glas.

GLĂVĂ s. f. 1^a. *Tête d'animal*. 2^a. *Chapitre*.

1^a. Căpătână de animal. *RADELESCU-CODIN*. | Fig. *Cap prost*. *Eră bățut la glăvă, cu un berbec înțors* = bățut la cap. ZANNE, P. II 41.

2^a. † Capitul, cap. *Fie-ce glăvă cu toate începuturile sale*. PRAVILA MOLD. II. *Carte pentru cercasa erarkia, glăva 6* (sec. XVII). GCR. I 245^{1/2}.

[Și: (ad 1^a, în glăvă, Munt.) *glăvă*, (-+ *doileă*?) devia s. f. Com. I. PAVELESCU. *Aro cap, nu declă!* ZANNE, P. II 50. *La o cărstă apă de crudă a strâns în declă lui aldea înclățatură*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.]
— Din bulg. *glava*.

GLĂVĂNTĂ † s. f. (Arhit.) v. glăvănă.

GLĂVĂNTĂ s. f. v. glăvănă.

GLĂVĂNTĂNĂ s. f. *Tête d'animal*. — Căpătână de animal, glăvă. *Glăvăntăna mielor*. ECONOMIA, 96. |Și: † galvatină s. f. = căpătână. LB. *galvatină* s. f. *BARCIANU*, † glăvatină s. f. = greutatea rotundă și mobilă a cântarului, care indică măsura. *Glăvăntina cântarului... cu mică micșorimea lui mari mamini de la pământ în sus aruncă*. CANTEMIR, IST. 318, (reconstruit?) forma bulgărească articulată: *glăvatoa* (?) glăvătă s. f. (Bragov) = cap mare și prost.]
— Din bulg. *glavetina* „cap mare”, apropiat de *căpătână*.

GLĂVĂȚINĂ † s. f. v. glăvăntă.

GLĂVÎNĂ s. f. (Mor.) O parte a morii. II. IX 49.
— Din bulg. *glavina* „o parte a morii”.

GLAVIZNĂ *s. f. Chapitre.* — Cap, capitol. Și'ncheind multe poslanii și glaviene. DOSOFTEIU, V. S. 121. [Și (din slav. *glavica?) † glāvintu] *s. f.* = capitol. Dozo glăvea de-asupra [stălpului] au făcut... cinci coși înălțimea unei glăvea. BIBLIA (1688) 247.] — Din paleosl. glavizna „cap”.

GLĂVNICĂ *s. f. v. glăvnică.*
GLĂVOACĂ *s. f. (lit.) v. zglăvoacă.*

GLEAN *s. m. sing. (Min.) Ardoise.* — (Mold.) Ardezie. TDRG.
 — Cfr. bulg. gline „lut”.

GLEZĂNĂ *s. f. v. gleznă.*
GLĂDĂ *s. f. v. glidă.*
GLEMETE *s. f. v. ghelmeta.*

GLENCIU *s. a. 1°. Glissoire. 2°. Balançoire.* — (Brașov)

1°. Gheață pe care patinează s. se dau copiii, cfr. ghețușcă. Iși făcea glenciu: turnă de cu sară în uliță apă de ngheț și se făcea gheață lungă și se da pe ea. FITIȘ, CONV. LIT. XXXVII 726.

2°. P. ext. Logănuș, scrânciob, scârțium, zduln, făcut dintr-o funie legată de pom. Com. I. PANTU.

[Plur. glenciuuri.]

— Din bulg. glēc „poleiu, smalt”, a. din germ. Glitsch(bahn), idem (1°); cfr. și ung. glicau, idem (2°).

GLEZNĂ *s. f. v. gleznă.*
GLĂVĂ *s. f. v. glavă.*

GLEZNĂ *s. f. (Anat.) Cheville (du pied).* — (De obicei plur. tant.) Osul încheieturii de jos a piciorului (la om și la animale) leșit afară de un nod, p. ext. toată partea mai subțire a piciorului între pulpă și călcăiu, (în unele părți, subț. glezne se înțeleg numai acobiturile de lângă oasele articulare ale gleznii, care se numesc pe aliori „oală” WEIGAND, B. 74.) *Gleznițele la piciorul cel stâng.* DOSOFTEIU, V. S. 21., *Le-agiunge apa pre la glezne.* idem, ps. 209. Au lovit pre Ștefan-oală cu o pușcă într-o gleznă. URECHI, LET. I 118., *De la degete până supt toată glezna.* M. COSTIN, LET. I 289. *I s'au intră... glezneli.* ANTIM, P. 202. *Calu'm-puns la glezne.* ALEXANDRI, P. II 229. *Îl băgă în fărândă până'n glezne.* EMINESCU, N. 10, cfr. RETEGANUL, P. 111., *(până la glezne) IMPRESCU, L. 86. Pantalo-nii de călărie străni de gleznă.* ZAMPFIRESCU, R. 217. *A făcut și Vipa grâu, din călcăie până la glezne:* când se face muncă multă și spor puțin. ZANNE, P. VI 440. *Până la (s. în) glezne = foarte puțin.* A înedfat carte până la gleznă (cfr. până la genuchiul broaștei). PANN, P. V. III 153, cfr. IMPRESCU, L. 161; ROMÂNUL GLUMET, I 50., [Și: gleznă s. f. / Scris și pronunțat pe acurii și: gleznă. / Diminutiv: gleznișoară s. f. Zidul se suită Și o cuprindea Pân'la gleznișoară. ALEXANDRI, P. P. 190.,] — Din paleosl. glezlax, idem.

GLEZNIȘOARĂ *s. f. (Anat.) v. gleznă.*

GLICERINĂ *s. f. (Chim.) Glycerine.* — Liciid sirupos, incolor, inodor, dulce; se extrage din grăsime. PONI, C. 323.
 — N. modern, derivat din grec. γλυκός „dulce”.

GLICINĂ *s. f. (Bot.) Glycine (Wistaria chinensis).* — Copăcel agățător cu flori ca ale salcâmului, cultivat ca podoaă. Ochi albaștri ca floarea de glicină. D. ZAMPFIRESCU, CONV. LIT. XLIV, 138. *Glicină cu struguri albaștri.* ANGHIEL și IOSIP, C. L. 18. [Și: glicine s. f. BILĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 239.] — N. modern, derivat din grec. γλυκός „dulce”.

GLID *s. a. v. glidă.*

GLIDĂ *s. f. Rang, rangde.* — (Armătă, Transilv.) Sir, rând de soldați. Stați în glidă, cum v'ați pus, Nu vă uitați că doi nu-s! JARNIK-BĂRSEANU, D. 306. *Cătanele stau în glidă unul lângă altul.* ȚARA OLTELUI, III 19-20. | P. ext. (adverbial) în șir (ca soldații). După ce erau toate [bucatele puse] glidă pemaș. RETEGANUL, P. III 83., *Clăile de grâu stau tot glidă pe câmp.* ȚARA OLTELUI, III 19-20. [Și: glidă a. f., glid s. a. = grup (de mai mulți soldați). GRAIU, II 101.] — Din germ. Gled, idem.

GLIE *s. f. Molte de terre ou de gazon.* — O brazdă de pământ (RĂDULESCU-CODIN), cu iarbă cu tot (șez. II 267/4), cât îai de-odată din tolină cu hâriștel (BREBENEL, GR. P., cfr. H. IX 90.). *Să zdumice... glie.* ECONOMIA, 25. *Ne zburăturam cu glii.* MAT. FOLC. 279, HODOȘ, P. P. 101. *Glia din pământ rupe.* TEODORESCU, P. P. 610. *Pleca plug... Glia-i tare.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 382. *Glia dintâi, brădată de plușul cel dintâi ieșit prîndăra, o iau babeli pentru fermec.* MARIAN, SE II 178, cfr. o. 1176. *Când eră vorba n'tăii să vă dea pământ, unii din boieri... grăiau că nu dau nici o glie.* JIPESCU, O. 141. † Subt glie = mort, îngropat. Cfr. ZANNE, P. IX 475. *Dar George-al nostru cum o duce? — Subt glie, taică, și subt glie = COȘBUC, B. 85. A pus glie înflorită Subt o glie ce-ștejită.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 149. *I-a pus glia pe gură.* IONESCU-BOTENI, S. X. 85. | Spec. Brazdă cu o mlađă de răchită înfipă în ea, care se pune pe vârful stălpilor la poartă în spre ziua de S. F. Gheorgh (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC, cfr. MANGUICA, ap. TDRG., MARIAN, O. II 257. [Diminutiv: gliață s. f. (pronunț. gi(-) PAMFILE, J. III 17.] — Cfr. pe de o parte ru., polon. glij „lut, pământ lutos”, slov. glie „cleiu”, pe de altă parte ru. glyba zemli „glie de pământ”.

GLIGAN *s. m. 1°. Sanglier. 2°. Homme grand et bête.* 1°. (Zool.) Porc sălbatec (șez. VII 180), mistreț, cfr. vier, mascut. *Gligan = porc sălbatec, mascut.* CUV. D. BĂTE, I 283. *Gliganii... păstea în jir.* DOSOFTEIU, V. S. 38., *Gliganii sălbatici.* PSALT. (1651), 174 (= mascut de luncă COREȘI, ps., PSALT. SCH.), *Denaintea unui gligan fugind.* CANTEMIR, HR. 328/11, cfr. IST. 124. *Vier sa gligan sălbatic.* ȚICHINDEAL, P. 173. *Ca... gliganii și vierii săgetați.* ODORSCU, III 110/1., *Isprele din frigare = mai bun decât gliganii din pădure.* ZANNE, P. III 565.

2°. Fig. Om crescut mare și cam prost (CREANGĂ, GL., RĂDULESCU-CODIN), lenș (H. X 576); volnic, bine făcut (ION CH. IV 158). *Moldovenii se zicea [Joimirilor] gligani.* NECULICE, LET. II 279/1., *Tologit cu pielea goală pe nisip, cât mi fi-i gliganul.* CREANGĂ, A. 65. *Esti coșcoșoș gligan.* VLAHUȚĂ, N. 128.

[Și (ad 2°): gălgan, gălgan s. m. Să s'apuce și dinții de creș negustorie, că sânt gogomăite gălganii acuma. CARAGIALE, S. N. 36. *Trei gălgani călări.* SANDU-ALDEA, SĂM. II 677. *Gălganu' de morar cu toporu' d'a spinare.* JIPESCU, O. 42. (Neoblicnuit, adj.) *Săcuroa în mână Romănuului supărat cu dreptu' lui, e mai tăioasă... mai gălganu' ca sulfa dușmanului.* id. 79, gălgan s. m. DIOT.]

— Din bulg. gligan (< glikan < glük „dinte de porc sălbatic”). I. A. CANDREA, *Conv. lit. XXXII 1132 n.* (Cfr. și ung. gologány „foarte înalt” SZINNYEI).

GLIGLĂNCIU *s. a. = gătlej.* FRĂNCU-CANDREA, M. 100.

GLINCE *s. f. v. glință.*

GLINȚĂ *s. f. Quille.* — Popic cu care se joacă tinerii în lipsă de cotoă (Sorostin, Tirnava-M.). VICIU, GL. [Și: (Munt. + mince) glince Com. I. PAVELESCU, clince s. f. PAMFILE, J. II 301, III 4, BARONZI, L. 44.,] — Din sârb. kllinea „cuiu”. CAPIDAN. Cfr. glenciu.

GLISTIR s. a. v. clistir.
GLIŢĂ s. f. v. gile.

GLIVILĂ s. f. (Bot.) Sorte de *champignon*. — Hu-
 reŢi groŢi în dungă, vineŢi pe de-a-supra, piciorul
 vânat-albăstru; so face toamna prin păducoi; mi-
 roase frumos. H. XVI 400.

GLOABĂ s. f. 1^a. Amende. 2^a. Rosse.

1^a. Pedepsă s. despăgubire (în bani), amendă,
 cfr. strael. *St-l vor certă şi cu gloabă*. FRAVILA
 MOLD. 93. *Ceia ce nu s'or plecă, să le fie moartea*
gloabă. DOSOFFTEU, V. S. 8. *Cinci pungi de bani au*
luat de la dînsul gloabă la visterie. AMIRAS, LET.
 III 174. *Oricare se vor afla cu cot şi cu cumpînd*
ricicand, să plătească gloabă cinci lei (a. 1783).
 URICARIU, II 42. *Gloabele de la tâlhari*. Ib. XIX
 330. *Cu pricina acei globi*. Ib. X 140. *Să fie*
de ruşine şi de gloabă. Ib. XIV 268. *Gloaba de*
bani. Ib. XIV 146. *Care nu ar asculta... să fie*
gloabă cu 12 f. s'auă cu să plătească (a. 1753).
 IORGA, S. D. XII 65. *Gloabă domnească*. Ib. XII 277.
 Un negustor... *gloabă la Elerie, zece mi lei la*
plătî. BELDIMAN, TR. 343. *Un nobil, dacă omoară*
un jidov, plăteşte patru bani gloabă. C. NEGRUZZI,
 III 297. *Tata a dat gloabă pentru mine*. CREANGĂ,
 A. 50. *De m'o prinde cu ea, Oiu da gloabă şi-oiu*
scopă. TEODORESCU, P. P. 315^b; cfr. MAT. FOLC. I
 714; TIFLEA, P. P. 54; CĂTANA, E. III 31. *Cu lăsta*
şi cu toaba Adusei în casă gloabă: când unul a luat
 de nevastă o femeie rea. ZANNE, P. IV 416.

2^a. Cal slab (GR. BĂN), bătrîn (H. III 438), prost
 (H. IV 53), prăpădit, cfr. mărtoagă, bijog. (Înţeles
 provenit, poate, din vechiul obicei de a plăti a-
 menziile în cai, cfr. *Ar fi plătit... o sulă lei şi un cal*,
gloabă pentru o moarte de om. URICARIU, X 140. *La*
oborul de gloabă [în care se închid vitele găsite pe
 ogor străin]... a căzut de pripas un cal. MON. OF. 5963.)
 Hă, gloabă! ALECSANDRI, T. 45. *Mănănd în pas*
atene gloabele lor de căluşii. ODOBESCU, III 14. *Gloabă*
deal roşu. RETEGAN, P. P. III 54. *Gloabă*. ION CR. II 252.
 — Din paleosl. (s. bulg.) *globa* „pedepsă“.

GLOAN adj. m. *Idiot*. — (Ban.) *Om gloan* = prost-
 van. Com. COCA. [Derivat: *gloani* vb. IV^a intrans.
 = a se sîmple. Id. *Gloani* = slăbit truŢeşte şi sulle-
 teŢte în urma bătrîneŢelor. GR. BĂN.]

GLOANI vb. IV^a v. gloan.

GLOANŢĂ s. f. v. cloanŢă şi glonŢ.

GLOATĂ s. f. I. 1^a. Foule. 2^a. Populace. 3^a. Levée
 en masse. 4^a. Ouvriers des champs. 5^a. En grand
 nombre. II. 1^a. Famille, enfants. 2^a. Femme.

I. 1^a. Multime de oameni (străni) la un loc,
 coată, droaie. *Se împărŢi gloata*. COD. VOR. 48/1.
 (= multimea N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688).
Gloata curioşilor. C. NEGRUZZI, I 197. *Gloata de robi*
 (ALECSANDRI, P. II 344), *de zugravii* (ODOBESCU, III
 149. *... de exploatoarii* (MAIORESCU, CR. I, III), *de copii*
 (COSBUC, P. 64). *MulŢă gloată* *Să strănuşă şi adunăŢă*.
 TEODORESCU, P. P. 178^a. | Multime de tovarăŢi (de
 chef), societate. *Cu lăutari şi cu gloată*, *Bănu*,
nene, *turma toată*. TEODORESCU, P. P. 178^b. | † *Adu-
 nare*, *sobor* (corespunzînd grec. $\sigma\upsilon\beta\alpha\tau\eta\rho\varsigma$). *Înădă*
în gloatele lor şi propoziŢiile ecavghinile. TETRAEV.
 (1574) 205, cfr. COD. VOR. 2. *ce Boiarinul s'boru-
 lui*, *ce se zice cel mai mare al gloatelor*. FRAVILA
 MOLD. 152. | † Multime care urmează pe cineva,
 suită. *Un călugăr s'au lăpîi în gloata oşŢii*. DOSO-
 FTEU, V. S. 33. *Înşi în timpurane Edom cu gloată*
grea. BIBLIA (1688) III. *Văcîndu-i cu gloată*, *pu-
 să un împăratul de i-au întrebă, cine sînt acei o-
 ameni*. MUSTE, LET. III 33.

2^a. Spec. Popor de rînd (adunat undeva s. luînd-
 u-se după cineva), prostime, norod. *Să-i poarte pre*

uŢe şi prin gloate. VARLAAM, C. 51. *Au purces cu*
toată boierimea şi gloata la împăratul. NECULCE,
 LET. II 307. *Nu numai gloate mişle, ci şi familii de*
frunte au fost duse... în Dacia. SINCAI, III. I 7/.
Împărtărea gloate. C. NEGRUZZI, I 150. *Un popor liber*
din gloate asuprite. STURDZA, M. 50. *Nu s'nteŢi...*
Oameni de mîndrie... Ci oameni de gloată. ALE-
 CSANDRI, P. P. 67.

3^a. (Mil.) † Pedestrima (recrutată de boieri din ţă-
 rînimie), oaste de ţară. I. BOGDAN, ORGAN. ARM.
 MOLD. 378-79, 431. *Leşi ceaste către mînaşii gloatei*.
 COD. VOR. 34/1 (căpitanul şireagului N. TESTA-
 MENT 1648; căpitanul polcului BIBLIA 1688) *Deci*
se miră Aron-vodă cum va face să nu prinză de
veste oastea şi Ţara de maziŢe... Ce pr talnă au
înăfăŢat pr căldăraşi şi nu scoaŢă cuodni acasă...
tară pre boieri i-au înăfăŢat de au chemat gloatele
şi le-au năfăŢat de slujba ce-i-au făcut. GR. URECHE,
 ap. BOGDAN, I. c. *Organizarea armatei permanente*,
 a miŢitei şi a gloatelor. RĂLCESCU, M. V. 11. | (Mai
 târziu) Armată destinată la apărarea ţării şi recru-
 tată, în caz de război, din cei ce în tineretă şi în
 serviciul militar şi nu mai sînt în rezervă.

4^a. (Ban.) Lucrători la câmp: *Au multe gloate la*
lucru. Com. LIUBA.

5^a. P. ext. (Şi când nu e vorba de oameni) Mul-
 time mare, droaie. [TrănorŢi se ivesc] cu gloata.
 ECONOMIA, 174. | (Adverbial, predicativ, atributiv)
 Grămădă, în masă, cu droaie. *Se înalŢă glasuri gloate*.
 FANN, P. V. II 25. *Au vînt pe jos diamanturi...*
gloată. BARAC, ap. TDRG *Împotră ce-mi vin gloată*.
 CONV. LIT., Ib. | † (Adjectival) Numeros, mult. *Pre*
Constantin-vodă I-au orănduit asupra Moldovei,
ardînd oaste... mai gloată. M. COSTIN, LET. I 341.
Acem caŢă grea şi copilaşi cam gloată. ANTIM, P.
 155. *Acă bani mai gloată*. BELDIMAN, TR. 401.

II. 1^a. (Ban., Transilv., Mold., Bucov.) Familie (A-
 NON. CAR.), spec. copiii unei perechi de oameni.
Ace gloată = are familie (GR. BĂN), *v'are gloată* =
 e numal singur (VICIU, GL.), *l-a impresurat gloata* =
 are mulŢi copii (MAHIAN, SE. I 4, cfr. ŢEZ. II
 229. *... Să-i fie mîdă de dînsu şi de gloata ce are*
piere de oame. SBIERA, P. 145. *l-a sfătuit* [pe fiul
 său] *să se însoare, că dă Ţi flegocare vrea să-şi vadă*
odată gloata căpătuită (Bucov.). ION CR. II 231. *Şi eu*
am avut gloată. VASILEU, C. 45, cfr. SEVASTOS, N. 7. *...*

2^a. P. ext. (Ban.) Femeie. Com. LIUBA. *Gloatele*
 (=femeile) nu sînt acasă. Com. COCA.
 — Din paleosl. (bulg.) *glota*, idem (f). (Pentru
 înŢelesul II, cfr. sîrb. *glota* „familie, copii“; cfr.
 şi desvoltarea analogă de înŢeles a lat. *familia* >
 rom. *femeie*). Cfr. *glotaş*, *ingloti*.

GLOB s. a. şi m. *Globe*. — Corp sferic a. sferoidal.
Luna... glob rubinos. ALEXANDRESCU, M. 20. *Soarele...*
glob de aur. EMINESCU, X. 70. *Globul* (*pămîntesc*):
Globul ce noi Ţi locuim. ALEXANDRESCU, M. 177. *Ţă-
 rîna globului*. MARCOVICI, C. 61. | Spec. *Glob ce-
 resc*, *pămîntesc* (*terestru*) = reprezentarea pe faŢa
 unui glob a aspectului bolŢii cereŢte, a pămîntului.
Glob al lampii (EMINESCU, P. 232) = de atîciă, etc.
 pus de-a-supra unui aparat de iluminat, pentru a îm-
 prăŢiŢia lumina. | Plur. *globuri*, *rar globii* (EMINESCU,
 P. 185). | Familia: *globulă* s. f. = corp sferic foarte
 mic. *Globulele sîngelui*; *globulină* s. f. (Ţ. nat.) =
 materie albuminoidă care se găseŢte în globulele
 sîngelui, în cristalinul ochiului, în unele urine pa-
 tologice; *globular*, -ă adj. = în formă de glob;
globulos, -oasă adj. = compus din globule; *globial*,
 -ă adj. = luat în bloc, considerat în total. *Venit*
global al unei proprietăŢi; *sumă globală acordată*
personalului unei ŢoŢi.

— N. din fran. s. din lat. *globus*, -um, idem.

GLÖBĂN s. m. — Poreclă dată aceluia care fără altă
 învăŢătură decît să ştie celi, după un curs de câteva
 luni la episcopie, se sîntneau proŢŢi. REV. CRIT. I 273.

GLOBĂNI † vb. IV^a v. globi.

GLOBI vb. IV^a. *Mettre* † *Famenze*. — A pedopsi pe cineva cu bani, a-l lua cuiva despăgubire pentru o stricăciune (RADULESCU-CODIN), a-l amenința. *Cela ce au făcut silă, să se globi cu bani*. PRAVILA MOLD. 110/23, cfr. 31/23. *Un neguștor... să se globească*. URICARIUL, II 42/23, cfr. 1 58/23, II 104/23, V 252/19. *Îi globează pentru vitole lor*. I. IONESCU, M. 25. *Cine cu strică tocmeala, să se globi*. SEVASTOS, N. 62/23. | A supune pe cineva la dări pe nedrept, a-l face să dea niscaiban pe nedrept (RADULESCU-CODIN), a-l prăda, a-l jefui. *Mărind tributul și globind* [jara] în toate chipurile. BALCESCU, M. V. 24. *Lumea au globit*, TICHINDEAL, P. 192 [Derivate: globirea, f. = amendă în bani. Se pedepsește cu globire. PRAVILA (1814), 132. Scăpând... de globiri prin mită. C. NEGRUZZI, II 203. Procuratorul va procedea... o globire. HAMANGIU, C. C. 52; globit, -ă adj. = (despre oameni) amendat. ȘEZ, II 24/15, (despre vite) oprite drept amendă, poprite, închise la obor. *Din stăruie fără una neobită n'a rămas*. HELDIMAN, TR. 401. *Nște boi globiți*. IORGA, S. D. V. 256; globitor s. m. = mulțitor. ANON. CAR. | Și: † globăni vb. IV^a. Șii globănit, și giudec-tori, nu este cu cale. URICARIUL, IV 397/23.]

— Derivat din globăba (s. din slav. (sărb.) globiti, bulg. globja).

GLÓBNIC † adj. și s. m. *Collecteur des amendes*. — Funcționar însărcinat cu încasarea plăților de globă. *Nime din ispravnic să nu umbre prin satile mândăriti, nici globnici, nici pripășari* (a. 1554). IORGA, S. D. V. 75, cfr. 85, 128. *Vornic mare în țara de gios, giudecător tuturor din țară și globnic de morți de om*. URECHIE, LET. I 104/1. *Intr'acești postușnici nici un fel de globnici să nu intre*. URICARIUL, V 252/19, cfr. II 104/23, IV 3/19. *Judecători globnici*. Ib. I 58/23. — Din paleosl. globni-nik, idem.

GLÓD s. a. și m. 1^a. *Bois*. 2^a. *Motte de terre dure*. 3^a. *Rafle ou rûpe de moue*.

1^a. (Mai ales prin Mold. și Bucov.) Noroiu, tină. H. X 464. BUGNARIU, NĂR. O! *Dumnezeu sfinte, tu mă scoate De pohoia de ape... și de gloduri*. DOSOFTEIU, PS. 222. *Vântul... a uscat glodul*. C. NEGRUZZI, I 321. *Bahlutul... ce dormi... pe patul tău de glod*. ALECSANDRI, P. I 202. *Ștețean tologist în glod*. OREANȚA, P. 75. *Apă din ballă Cu glod negru-amestecat*. ALECSANDRI, P. P. 248. *Aici tină, aici glod*. DOINE, 158/1, cfr. BIBICESCU, P. P. 379. *Îl scoaseră din glodul unde s'nomolise*. SPIRESCU, L. 374. *Anrul și în glod strălucște*. ZANNE, P. I 115.

2^a. (Munt.) Bulgăre de pământ s. nămol uscat s. înghețat; colții, asperitățile noroiului uscat s. înghețat, cfr. bruș, bulgăr, bolovan. Numele de bolovani se dă la bucățile de pământ compacte, mai mari decât oul; acestora li se mai zice și bulgări s. glozi, dacă sânt, pe drumuri, formați din îngheț s. uscăciune. H. I 245. Noroiului înghețat i se zice glozi. H. IX 387. *Adună ușchi, rădăcini... gloduri de pământ și le îngurămește în dreptul uși*. BABARABESCU, V. 79. *Mese... până ce i se sparse și opincile aceste... Nu căută gloduri, nu băza seamă la știmpici ce-i intră în picioare*. SPIRESCU, L. 58, cfr. 56. *Pe vale, pe glod*. FUGA... O cucioară verde. PĂSCULESCU, L. P. 188. *S'o curățim de gunoii și de gloduri*. TEODORESCU, P. P. 361/1. (Fig.) Asperitate. *Sub glodurile prozodiei*. ODOBESCU, I 248.

3^a. Cocean (stuleiu, ciocăniu) de porumb (fără boabe). H. IX 88. *Gloduri (ciocălii de porumb fără boabe)*. I. IONESCU, M. 380. | Cocean de măr s. pară (cu sămburi). POMPILIU, III. 1011.

[Pur. (ad 1ª rar, și ad 3^a) gloduri și (ad 2^a) glozi. | Și: † gload s. a. CANTEMIR, ap. GOR. I 359. | Adjective: glodós, -oasă adj. (Mold.) = plin de glod (1^a), noroios. *Tinoasă piteștului și glodoase tină*. CANTEMIR, HR. 139. *Părâu glodos*. URICARIUL, XIV

112/19. *Valurile erau tulburi și glodoase*. DUNĂREANU, SĂM. VI 379. *Valca* (SEVASTOS, P. P. 143/1, ȘEZ, 1212/15), *uliță* (RETEGANUL, CH. 149) *glodoasă*, *gloduros* (glodóros), -oasă adj. (Munt.) = plin de gloduri (2^a), de bulgări, de hopuri. *Drum gloduros* FANȘ, E. I 91. *Pământul e cam gloduros*. TEODORESCU, P. P. 131; (Mold.) = noroios. *Trecând print'r un loc cam gloduros, i s'au înfipt carul în imala aceea*. SBIERA, P. 190/11, (Fig.) — asperitățile. *Orașu... îndreptă și alungit ceea ce eră prin aspru și prea gloduros în limba și exatmarul părintelui satirii*. ODOBESCU, I 48/11, cfr. I 248. | Collective: glodărie, glodăraie, † glodăște s. f. = cantitate mare de noroi. *Nu cumea... să se facă glodărie*. CONTEPORANUL, III 293. *Ce glodăraie și colbăraie l.*. CARAGIALE, S. N. 112. *Grupă plină de glodăște*. DOSOFTEIU, V. S. 71. (Fig.) *Eră cufundată în glodăstea păcatelor*. Idem, Ib. 51/1. | Alt derivat: glodăr s. m. (Iht.) = un fel de popon (nedefinit mai de aproape). H. XVI 205.]

— Etimologia necunoscută. (Dacă înțelesul 1^a e cel original, amintește pe ung. *galád* „murdar“, iar dacă 2^a e original, pe rus. *gluda* „bulgăre, bot“, cfr. g. ludie.)

GLODĂR s. m. (Iht.)
GLODĂRAIE, GLODĂRIE s. f. } v. glod.
GLODĂȘ † s. m. v. gloțas.

GLODĂ vb. IV^a. *Serrer, froiter*. — A freca, a roade, a înșepă, a strănge (la trup). *Mă globește cizma, dacă e prea mică*. *Funea îi globează spatele*. *Șava globește spatele calului*. Com. PANTU. *Apterna... plapone de mătăsu*, *Să nu-i globească la ouze*. PĂSCULESCU, L. P. 234. *Curca... te apucă, te globește*. ODOBESCU, III 198/17. [Și: (Munt.) înglodi vb. IV^a. *De „peri răi“ bolnavul îi înglodit (înșepat) în albușul ochilor*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 149.]

— Din slav. *glodati* (rus. *glodats* „a roade“, bulg. *glodam*, sərb. *glodati*). Cfr. înglodi.

GLODINTE † s. f., **GLODORÓS,** } v. glod.
GLODÓS, GLODORÓS, -oasă adj.

GLOZOZĂLĂ s. f. *Désordre*. — Imbulzeală de lume multă, care te amețește (VICIU, GL.), amestecătură, încurcătură. *S'au înlăturat și oștile călăreșe și s'au sficit o glozozălă mare între oști*. M. COSTIN, LET. I 247/15. *Slujitorii turcoacă glozozălă, nevrednicia lui Păip socotind, au ridicat pe Meșuz Defeus împărat*. CANTEMIR, HR. 207/19. *Între albine mare ezvălă și glozozată auzii*. Idem, IST. 161, cfr. 55, 101. [Și: glozozălă s. f. *Nu-i oaste, ce este o glozozălă deșartă*... M. COSTIN, LET. I 343/15.]

— Derivat din glozozi, prin suf. abstr. -oală.

GLOZOZI † vb. IV^a. *Embrouiller*. — (Numai sub forma part. -adj) înglozi, -ă = incurcat, confuz. *Voroava glozoziată... în galceavă iasa*. CANTEMIR, IST. 84, cfr. 83.

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi contaminant din rus. *golozit* „a turul din gură“ și *golozit* „a vorbi tare“; cfr. și *golomoz* 4^a).

GLOJĂN s. m. (Bot.) = (Mărgineni, com. Făgărașului) măcriș (de câmp). VICIU, GL., cfr. clocoeni, corleși.

— Etimologia necunoscută. (Poate dintr'un slav. *glodjan din *glodati* = *glodă* „a roade“, cfr. glodi; glodjean).

GLOJDEAN s. m. *Fesille* (d'œpi de maïs). — Poale de pe tuteiul porumbului. *Leșe de ghișuri (glojdeni) de porumb*. ȘEZ, VI 88. — Cfr. glodjan.

GLOMOTÓC s. a. v. ghem.
GLOMÓZ s. a., **GLOMÓZI** vb. IV^a v. golomoz.

GLOŢ s. a. și m. *Balle, boulet*. — Glob de plumb

(mai mare de cât alicole), cu care se încarcă pușca (revolverul, pistolul, carabina); † ghiulea. 500 de care de glonțuri. NECULCE, LET. II 446¹⁷. Tablă de her... pentru fereala de glonțuri. M. COSTIN, ib. I 224¹⁰⁰. Slobozeă săneșile fără de glonțuri. MUSTE, ib. III 25¹²⁷. Pușcă, praș și glonțuri. DRĂGHICI, R. 45. Păieșii răspundeau cu glonțe. C. NEGRUZZI, I 173. De-aș avea o pușcăliță și trei glonți în punguțică. ALECSANDRI, P. I, 6, cfr. I 83. Urad... rănit... de glonț. ODOBRESCU, III 48¹¹⁰. Să ne închipuim lumea redusă la dimensiunile unui glonț. EMINESCU, N. 31. Glonțe și ghiulele. IȘPIRESCU, M. V. 29¹¹⁴. Un glonț e în piept. ALECSANDRI, P. F. 159¹³³. cfr. ȘEZ. II 41¹¹. SEVASTOS, N. 270¹. Risipea la glonțe multe. TEODORESCU, P. F. 291¹. Vorba rea se duce ca glonțul. ZANNE, P. II 812. | Adv. Iute, repede (ca glonțul). Bău aldămașul... și glonț la țargi! DELAVANCEA, V. V. 137. Și pleacă glonț. CARAGIALE, M. 67, cfr. PAMFILE, J. II. | Spec. Unealtă de zidărie constând dintr'un glonț de plumb atârnat de o sfoară spre a arăta direcția verticală. H. IX 439. [Pur. (vechit) glonțuri, (modern) glonțe, (mai rar) glonți, (de la care noun sing. în Mold.) glonțe a. m. | ȘI: (Transilv.) glonțăntă s. f. = ghiulea. LM. O glonțăntă din cetate împușcă. SINCAL, HR. II 117¹⁴¹. cfr. III 170²¹. Pământul... deasă se usucă, de rămâne tare ca o glonțăntă... ECONOMIA, 5. (Însemnează și planta) bulbucl. PANȚU, PL. (dacă cumva nu avem a face cu plur. dial. glonțăntă, de la glonț, din cauza florilor sferice ale plantei, cfr. TDRG.) | Diminutiv: glonțică; s. a. L3. glonțuț s. a. | Augmentativ: glonțani s. m. plur. = parte din drum neumblată, nebătută; un fel de ghimp pe câmp (Dolj). ION CR. IV 121. | Colectiv: glonțis s. a. = pietriș mărunt. H. XVI 3. | Adjectiv: glonțuros, -oasă adj. = (despre drum) plin de bulgări uscați, de hopuri, gloduros, cfr. zgrunțuros. Că mi-e drumul glonțuros și nu potiu merge pe jos. MAT. FOLC. 237, cfr. GRAIUL, I 284, ȘEZ. IX 92. CĂTANĂ, B. 144.] — Etimologia necunoscută. (CIHAC, II 501 îl apropie de ung. *golpó, golyics, galacs*, idem; cfr. și rus. *блѣчка* „gălășcuță“.)

GLONȚANI s. m. plur. GLONȚES. m. }
 GLONȚIS, GLONȚINȘOR, } v. glonț.
 GLONTULĂ s. a. }
 GLONTURON. -OASĂ adj. }

GLORIE s. f. *Gloire*. — Mărire, slavă, laudă și admirație generală, câștigată prin merite deosebite. *Glorie nemuritoare*. URICARIUL, IV 302. Rămășițe a gloriei strămoșești. C. NEGRUZZI, I 184. De ce nu vom pentru nume, pentru glorie să scriu? EMINESCU, P. 230. | P. ext. Obiect de slavă. *Traian, gloria Romei*. ALEXANDRESCU, M. 14. [Pronunț. -ri-e. | Familia: gloriós, -oasă (pronunț. -ri-os) adj. = plin de glorie. O existență glorioasă. BĂLESCU, M. V. 7¹²¹. Un trecut... gloriós. MAIORESCU, D. III 193; gloriófică vb. I = a (pro)slăvi, a fericii (2^a), a premări, a cânta gloria cuiva. *Glorioșii dinastice*. MAIORESCU, CR. II 186. *Intrarea lui în lași e glorióficată ca „un alaiu împărătesc și cu iscusite podoabe“*. I 122.] — N. din lat. gloria, -am, idem.

GLÓSĂ s. f. *Glose*.

1°. (Gram.) Explicare a unui cuvânt rar s. învechit. 2°. (Poetică) Poezie care comentează (în genere, în chip burlesc), în câte-o strofă întreagă, fiecare vers dintr-o anumită temă s. dintr-o altă poezie. *Glose lui Eminescu*.

[Familia: glosar s. a. = dicționar de cuvintele unei limbi, unui autor, etc., care au nevoie de explicare. Un *glosariu*... nu-și are locul... *Într-o scriere*. C. NEGRUZZI, I 258; (mai rar) totalitatea cuvintelor unei limbi, vocabular. *De la gândul de a stărpî cuvintele de etracție străină, am ajuns a*

schimbă tot glosarul. RUSSO, s. 69, glosator s. m. = autor de glose (1⁹)]

— N. de origine grec. (γλωσσα „limbă“).

GLÓTĂ s. f. (Anat.) *Glotte*. — Orificiu între cele două cavități ale laringelului, determinat de marginile libere ale celor două coarde vocale; servește la emisia sunetului voci; cfr. epiglota. — N. de origine grec. (γλωττή, idem).

GLOTĂȘ s. m. 1°. Soldat din landsturm. 2°. *Eufanta*.

1°. (Milít.) Soldat din corpul gloatelor (I 3°). *Simbria ce tuă până acum... gloatășii să aibă a li se plăi... Să se sporască trei lei... gloatășilor* (a. 1814). URICARIUL, II 182¹⁰¹.

2°. Copil (unei familii), cfr. gloată II. *Să n'ai putere a te apropia de robul lui Dumnezeu X, nici de părinții lui, nici de gloatășii lui!* ȘEZ. V 157¹¹, cfr. WEIGAND, B. 94.

[ȘI: (greșală de tipar?) glodăș s. m.]

— Derivat din glonț, prin suf. -aș.

GLŪDIE s. f. *Motte de terre*. — (Brașov) Glie. E cu gludia pe gură; mort, în mormânt.

— Cfr. rus. *gluda* „bot“, bulgar².

GLŪGĂ s. f. 1°. *Capuchon*. 2°. *Tas*.

1°. Acoperământ de cap în forma unui toc de hârtie, care se ridică peste cap spre a-l apăra de ploaie (ger, viscol). Ia orășeni *gluga* e atârnată pe spate (uneori cusută de gulerul mantalei); la țărani (ciobani) se atârna pe umeri, ca traista (pe care o înlocuiește), fiind făcută dintr-o materie groasă (albă), bătută la piua. Cfr. II. I 350, II 85, 118, 194, III 141, (chipineaz: de păr de capră) IX 85, x 7, 508, PĂSCULESCU, L. P. *Știec au de pădă, pre limba noastră dătească: glugă*. N. COSTIN, LET. I 28¹. De ploaie și de dănt reace cu glugile peste cap lăsată. CANTEMIR, IST. 129. 2 străie albe, 2 glugi. IORGA, s. D. XII 106. *Sarica... și gluga*. I. VĂCĂRESCU, P. 455¹. *Trei ostași... Pe-ai lor umeri poartă glugă*. ALECSANDRI, P. I 35. *Gluga bănoasă sau sarica, atârnată de umeri*. ODOBRESCU, II 281. *Gulerul și gluga mantalei*. EMINESCU, N. 63. *Ercule... din capul leului făcă o glugă în chip de cof.* IȘPIRESCU, U. 32. *Mă băgau la cioban slugă, lui dederă cașă, glugă*. ALECSANDRI, P. F. 265¹, cfr. TEODORESCU, P. F. 75¹. *Până mulgi tu oile, eu mă cule și m'acopăr cu gluga*. RETEGANUL, P. III 59¹. *Ea mi-o spală (lăna), Să facă lui Ghiță glugă*. DOINE, 174, cfr. MĂNDRESCU, L. P. 83¹; ȘEZ. IV 136¹.

2°. Măldărie de coceni (de porumb) așezate grămadă cu rânduială. ION CR. III 186, cfr. IV 221. *Cocenii rămași pe câmp se taie cu seceră și se fac snopi sau măldării; snopi se strâng în glugi sau popuri*. DAMÉ, T. 62. *Pe glugile de ciocani de prin curți luna zădărește lucruri de bronze*. SANDU-ALDEA, D. N. 201. *Păpușoi uscați se odihnesc în glugi pe lanuri*. SEVASTOS, N. 3¹. | *Gluga de căneșă* se face din mai multe mânuși puse în picioare una lângă alta, peste ele fiind alt rând, PAMFILE, I. C. 205. | Căpiță (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

[Plur. *glugi*. (Munt. și) clacă, glucă a. f. Com. I. PAVELESCU. | Diminutive: glugăț s. f. Cu căciula subțioară. *Cu glugașă goală*... MATEESCU, B. 3. *glugăci* s. m. *Pe spete, sub guler, îi atârna prăsi în bumbi, gluga, glugaciul sau gugiul*. PAMFILE, I. c. 357.]

— Din bulg. *gluga* s. rat., ung. *gluga* (iar acestea din germ. *Gugel* < lat. *cuticula*). Cfr. TDRG.

GLŪMĂ s. f. *Plaisanterie*. — Vorbe (de haz s. spirituale) sau fapte prin care nevoit să provocăm râși veselle, cfr. șagă. (Gluma neizbită e proastă — când are urmări neplăcute — s. neosrătată, răbădă; cea lipsită de finețe e groasă). *Voroaele*

ceale de glume și de gașă. VARLAAM, C. 29, cfr. NECULCE, LET. II 291¹². *Bogdan-nodă... Înebă să auză glume și măcăării, și jocuri copilărești. URECHI, LET. I 190¹. Glumele sale făceau pe femeia lui să rădă. C. NEGRUZZI, I 73. Poestesc... mi de glume și povești. EMINESCU, P. 256. Prin glume, prin râsură. ODOBESCU, III 19¹. Rădeam, făcându-i glume. COȘIUC, P. 126. Iartă-mă, măndru, de glume, Că nu-i om să nu glumească. JARNIK-BĂRSEANU, D. 363. Începă a-i cam luă peste picior... cu glume neadrate. ISPIRESCU, L. 36. †† Nu-i (de) glumă = e lucru serios. Văzând că nu-i glumă, s'au apucat de plată. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 204¹². Cfr. BELDIMAN, TR. 373. Văză-ăla că nu e glumă, că-i stă viața într'un fir de ață. GHICSA, S. VIII. 108. Nu eră de glumă cu Mustafa. GHICSA, S. VIII. (După o afirmație, spre a o întări și mai mult) ...nu glumă! = de-a binele, de tot, tare, serios, etc. Și apoi carte se învâță acolo, nu glumă. CREANGĂ, A. 84. Eră un brad de plăcăn, chișep și drăgălaș, nu glumă. ISPIRESCU, L. 62, cfr. U. 15¹, 33¹. ZANNE, P. VI 288. A se întrece cu gluma s. a se îngroșă gluma = a nu mai fi glumă, a începe să fie lucru serios, îngrijitor. Grăsimea lui domn Tănăsioacă se întrecuse cu gluma. BASARABESCU, CONV. LIT. XLIII 338. A nu îneca s. a nu ști de glumă = a nu fi dispus, să iei lucrurile ușor, a le lua în serios. De cine doru' se leagă, Nu înse glumă și gașă. HODOȘ, P. 38. A lăsa gluma (la o parte) (eliptic) gluma la o parte! = a nu mai glumi, a vorbi serios. Lăsdnd gluma, oare apă feliu de tineri să se și afând maiși în lume? DRĂGHICI, R. 7. Să lăsdm gluma! Aștept al doilea transport de flori. C. NEGRUZZI, I 90. Fără glumă! = într'adevăr, serios! (Numai) în (s. de s. din) glumă! = fără intenții rele. Mă apropiu de ea, așă, de glumă. CONV. LIT., ap. TDRG. [S]: (în Munți-apuseni) glumbă s. f. El zică... Să-l asculte că nu-i glumbă. FRÂNCU-CANDREA, M. 294.] — Din paleol. glumz (cfr. bez gluma „fără glumă”, bulg., sârb. gluma).*

GLUMĂȘ adj. v. glumeț.

GLUMBĂ s. f. (ș. d.) v. glumă ș. d.

† GLUMET, -EATĂ adj. Gai, jovial, spirituel. — (Despre oameni) Care face glume multe și bune, bun de glume; (despre vorbe) plin de glume, cu spirit, cu haz, cfr. hazliu, poznaș, jovial. Poveștile bătrâne și glumele ale ostărilor. EMINESCU, V. 3. De glumeț, glumeț eră moș Nichifor, nu-i corbă. CREANGĂ, P. 111. Vârtoșul glumeț Creangă. MAIORESCU, CR. II 838. Un plăcân glumeț, poznaș. CONTEMPORANUL, II 10. | P. ext. Ritm... glumeț. ODOBESCU, III 96¹. Viociunea glumeță a caracterului său. Id. lb. 22¹. [Cu alt suf. (rar): † glumăș, -ă adj. Să nu fi... foarte glumaș. GCR. II 135¹¹.] — Din bulg. glumec, idem.

GLUMI vb. IV^a. 1^a. Plaisanter. 2^a. S'exercer. 3^a. Médire.

1^a. Intrans. A face s. apune glume, a șugui. Roabele... glumod cu cîhotarul. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 248¹². Și răsără mult boiarii de aceeași, și glumiră crăit. ALEXANDRIA, 156. Un bătrân ednător-căruia îi plăcea să glumească. ODOBESCU, III 44¹. Nu-i om să nu glumească. JARNIK-BĂRSEANU, D. 363. Cu dragostea nu glumi! HODOȘ, P. 33. Răsără fețele... hîholind și glumind între ele. ISPIRESCU, L. 50. | Trans. (în figură etimologică) Gluma, ce-am glumit nu s'a potricit. TEODORESCU, P. r. 497, cfr. 57. | Refl. (după sârb. glumiti se) Te gonesc, nu mă glumesc. ALEXICI, L. P. 23¹. Eu numai că mi-am glumit. JARNIK-BĂRSEANU, D. 258. † (După negațiune) A nu ști de glumă; p. ext. a fi fără cruțare. Dumnezeu nu glumește! ANTIM, P. XXVII¹. Om blând, dar care nu glumește cu tâlharii. CONTEMPORANUL, II 222.

2^a. † Refl. (traducând pe paleol. poglumiti-se). A se exercită (cu s. în covă). În producțiile tale ca glumiți-mi, și înălțeg carărită tale. PSALT. SCH. 383 (= glumi-mă-voiu. CORESI, PR.: exercerbor), cfr. 239. Întru încoptele tale glumi-mă-voiu. CORESI, PR. 204 (= glumi-me-voiu. PSALT. SCH.), cfr. 176, 332, 334, 336.

3^a. † Refl. (traducând verbal pe paleol. glumiți se „a flecări, a-și bate joc”). A flecări, a vorbi de rău pe cineva. De mine glumiți-se seșed în uși. CORESI, PR. 178 (: adverbium me loquebantur).

[S]: (în Munți-apuseni) glumbi vb. IV^a. Meryeou pe ici incolo glumbind și horind. FRÂNCU-CANDREA, M. 276. | Abstracte: glumire s. f., glumit s. a. Cu dorul nu-i de glumit. HODOȘ, P. r. 40, (rar) glumie s. f. Cu Mihul nu-i de glumie. ALECSANDRI, P. P. 209¹, cfr. 124¹, 125¹.]

— Derivat din glumă (cfr. paleol. glumiți se „a flecări, a-și bate joc”, bulg. glumz se, sârb. glumiti se „a glumi”, rut. hlyumty „a glumi”).

GLUMIE s. f. v. glumi.

GLŪPĂV, -Ă † adj. Îmbécile. — Prost. Mănuie foarte groasă arală glupav și neînțelept om (a. 1785). GCR. II 145¹.

— Din bulg. glupav, idem.

GLŪPĂV, -Ă adj., adv. a. hălpav.

GLUTĒN s. a. (Chim.) Gluten. — Substanță azotată care intră în compoziția grăntelor de cereale. Grâu mai frumos... mai greu, mai bogat în gluten și cere dă țărde mai puține. GHICSA, S. 552. — N. de origine lat. (gluten „cleiu”).

GOĂDIN s. m. v. godac.

GOĂGĂ s. f. Malheur. — (Coșeliu, comit. Solnoc-Doblea) Necaz, nefericire. VICIU, GL.

GOĂGĂ s. f. v. gogă'.

GOĂMBĂ s. f. (Entom.) v. goangă.

GOĂNĂ s. f. 1^a. Pouruite. 2^a. Chasse (aux rabatteurs). 3^a. Persecution. 4^a. Guignon. 5^a. Accomplément (du taureau à la vache). 6^a. Course.

1^a. Fugărie, urmărire cu fuga. Ei fugiseră!... după o goană de câteva ore... glăsiu pe linerii amani. C. NEGRUZZI, I 108. †† Goana căinilor (Muntenia și Dobrogea): datina de a chinul câinii, dându-i în tarbacă, în cea dintâi Lună a postului mare. MARIAN, SE. 9, 10. A lua (pe cineva) la (s. în) goană = a goni (l. 1^a) pe cineva. Începă a-l lua în goană [pe cerb]. DOSOFTEIU, V. s. 22ⁿ. Și l-au luat în goană de la Teleajta... până la Lunca-mare. MAOAZ. IST. I 244¹, cfr. BĂLCESCU, M. V. 61. Lupii n'au gonă le luară [oile]. ALECSANDRI, P. P. 265, cfr. TEODORESCU, P. r. 19, 59¹. Parcă l-au luat Turcii la goană, așa fugă de tare. ZANNE, P. V. 421. A se lua în goană după cineva = a-l urmări cu fuga. Celatant rob... după care s'au luoat în goană sălbatice. DRAGHICI, R. 165. S'au slobozit [Moldovenii] după dinșii (= Leși) în goană. URECHI, LET. I 191. A nu slăbi (pe cineva) din goană = a-l goni, a-l urmări într'una. Smetoica se făcu luntre și punte și... tot după dinșii, și din goană nu-i slăbea! ISPIRESCU, L. 191. A pune pe cineva pe goană = a-l pune pe fugă. Făt-frumos... se repezi din munte și-i puse pe goană. lb. 156.

2^a. Vânătoare cu gonaci. I. v. 337, 3465. Goană de urși și cerbi. C. NEGRUZZI, II 96¹, cfr. I 106. La goană mare, crezi d-ta că pușini lupi dau cînstea pe rușine? CREANGĂ, P. 121. †† P. gener. Vânătoare. GE. BĂN. H. III 144.

3^a. Prigonire, persecuție. Porină păgântă goană asupra creștinilor. DOSOFTEIU, V. s. 113. Nici foamă..., nici goana nu va putea să ne desparță de

dragostea la. MINEIUL (1776), 76¹², cfr. ANTIM, p. 55, TICHINDEAL, p. 194, MARCOVICI, D. 158. *Dar de cum am ajuns acasă, goană și prigoană pe capul meu din partea boterului.* CREANGĂ, A. 158. | † *A face goană* = a prigoni = a persecuta. *Făcea goană buniei credințe.* MINEIUL (1776), 3/.

4. Spec. (La jocul de cărți) Persecuție din partea unei cărți rele, p. ext. nenoroc în joc (corespunde franțuzismului ghinion). *Lumea-fîj o masă de cărți. — Prea bine... dar dacă ai goană de fantă ?* ALECSANDRU, t. 403. *Nimic nu dă o expresie mai proastă figurii omenești ca o goană continuă la cărți.* VLAHUȚĂ, D. 284.

5. Împărcherea taurului cu vaca, goniță (2°). ȘEZ. V 75/21.

6. Fugă mare, nebună (mai ales de cal). *Căi... porniri în galop... Goană ca 'n noaptea aceea n'am goană de când sînt !* SANDU-ALDEA, A. M. 35. *Trei cai... Unu-L... La goană cu kulturul.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 291. *Veniri într-o goană.* ȘEZ. I 68/10. *A se luă în goană (cu cineva)* = la întrecere. *Aceș o fată, care se luă în goană cu ogarii.* IȘPIRESCU, I. 323. *În goană* = în galop. *Ionică, înhamat la sănișă, vă ducea în goană.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Din goană* = din fuga calului.

— Substantiv postverbal din goni; cfr. prigoană.

GOANDĂ s. f. v. goaungă.

GOANDE s. f. plur. Primele vorbe pe care le scoate copilul, în isăgăr, sau vorbele cu care-l faceem să răză. RĂDULESCU-CODIN. [Și:] (Ilfov) goaenge s. f. plur. Com. I. PAVELESCU.]

— Onomatopee înrudită cu gonișă, gânguri și gândaș (cfr. ROMANIA, XXXIII 78).

GOANDRĂ s. f. (Entom.) v. goaungă.

GOANGĂ s. f. (Entom.) *Insecte (en général).* — (Munt., Ban., Ung., Transilv.) Orice insectă care nu are un nume în graiul poporului (MARIAN, INS. X), insectă mai mică (POMFILIU, BIL., VAIDA), insectă s. vierme (H. IX 5), spec. vierme de mătase (H. V 375), cfr. gâză. *Noi mîncăm goaungă și de tot feulii de viermuleți.* TICHINDEAL, p. 473. *Chilindru... omoară goaungele, găocii și viermuleții cei stricători holdelor.* ECONOMIA, 25. *Sărăcă inimă 'ntrează, Cum o roade-o goaungă neagră !* HODOȘ, P. P. 132/2. *Plugul este goaungă rea: Umbă d'andărățelea.* TEODORESCU, P. P. 291⁶, cfr. MAT. FOLC. 375. *Oamenii nu erau așa de păcăloși... Dumnezeu nu le trimetă atâtea goaungă.* CATANĂ, p. 154. *Nici că se stăcea t'reo goaungă măcar pe la ei, pe acolo.* IȘPIRESCU, I. 287. *Fapții sînt niște goaungă cu păr.* H. XII 26. | Spec. goaungă-de-balegă = (Transilv.) bălegar (Geotrupes stercorarius). MARIAN, INS. 52; LB. | Fig. Copiliță mică. H. II 254.

[Și:] (cfr. gânganie) gângă s. f. RUSSO, s. (cfr. gândaș) goandă, goandră s. f. = (Bucov.) borză (Blaps mortisaga). MARIAN, INS. 64; (Transilv.) goandă-de-răni s. cănească = musca-calului (Hippobosca equina). Ib. 396. goambă = (Transilv.) borză lb. 64; măzărar (Bruchus pisi). lb. 84. | Diminutive: gonguță s. f. *Ascunde-le de toate... gonguțele.* ȘEZ. V 144/1; gongușă s. f. *Să vadă că are în foale Ugonghușă cu picioare.* DOINE, 135. | Augmentativ: gongălău s. m. = cărbăbuș (Boufar). VICIU, GL. | Colectiv: gongărie s. f. H. IX 5.

— Cuvânt onomatopeic (cfr. tulpina slavă gog-), înrudit cu gânganie. Cfr. boaungă.

GOANGĂNĂ s. a. v. goaungănă.

GOANGĂNĂ s. f. *Molle* (de lăine pătice avec de la résine et de la fente). — Golmoz de păr, lână, etc., încheiat la un loc cu rășină, balegă, etc. ȘEZ. II 229/13. [Și:] goaungăn s. a. = codru de mîmăliță

s. de pâne (proprie : bucată mare, arian). RĂDULESCU-CODIN.]

— Cfr. ung. (In Cic) gogány „împletitură de nieloie tencuită gros cu pământ”. SZINNYEL.

GOANȚE s. f. plur. v. goande.

GOANȚĂ s. f. 1°. *Grain de haricot.* 2°. *Petit caillon rond.*

1°. (La plur.) *Goanța* se zice la boabele de fasole, când se desface din păstălie încă verzi. ION CAR. III 346.

2°. Pietricică rotundă de cremene (Boufar). VICIU, GL.

GOĂRDINĂ s. f. (Bot.) v. gordină.

GOĂRNĂ s. f. (Milite) *Clairon*. — Trîmbiță, trompetă (soldătească). H. X 467, XVI 239. *Sunetul... unei goarne porni.* M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLII/1, 447. *Goarna cântă, el se duce.* SEVASTOS, P. P. 121/1. *S'aud goarneaule cîntănd.* ȘEZ. I 110/22. | Derivat: (< Rus. gornist) gornist s. m. = soldat care cântă din goarnă, trîmbițăș. *Gornist, doboșeri.* ȘEZ. III 184.]

— Din rus. gornă, idem. Cfr. corn.

GOĂRNEȘĂ s. f. Sorte de raiașă. — O specie de struguri buni. | Fig. *Ai spus o goarneșă* = o minciună cororată (Jidveiu, Șonfalău, comit. Târnăvița). VICIU, GL.

GOĂȚĂ s. f. = cartof (Bozna, I. Zalău). VICIU, GL. 105.

GOĂȚĂ s. f. v. goță.

GOZĂ s. f. v. goz.

GOB s. m. v. gâb.

GOBĂTE s. f. v. cobale.

GOBLEIE s. f. plur. Mâni s. picioare lungi și goale. ȘEZ. II 229/13, cfr. 100/15, cfr. jubleie, zgaibă, gionată.

GOBONI † vb. IV* v. cobori.

GOCLĂ s. f. v. cocică.

GOĆIMAN s. m. (Țara-Bărsil. Cîmpulung, In Muscel) = epitrop (la biserică). *Fiind goćimani la această sfîntă besareac Pătru Marcea și Văsiu Neamșu, și fiind toate ale sfîntei besareaci pe seama acestor doi goćimani* (Brașov, sec. XVIII), ap. JAHRESBER. X 191. [Și:] goćiman † lb. goțman †. *Ești goțman la Scheusi de la Gazșov* (a. 1694). IORGA, S. D. I 281, goțman s. m. GAZETA TRANS. (a. 1901), No. 44. | Reconstruit: goclu s. m. Proprietarii de moară aleg pe câte doi ani câte doi goci, pe care li însăreinează cu conducerea afacerilor și cu controlarea socotelilor (Sălște, în Transilv.). Com. A. BANCUI.]

— Din germ. (săsește) *Gottsmann* (trecut și la Unguri din Jurul Brașovului sub forma *gocsmány*). Borgia, *Jahresber.* X 191.

GOĆIU s. m. v. goćiman.

GODĂC s. m. 1°. *Porc d'un an.* 2°. *Oursou d'un an.* 3°. *Petit enfant.* — (Mold.)

1°. Porc tânăr de un an (H. VI 171, x 354) s. în anul al doilea (Ib. I 58, x 497), după ce nu mai e „purcel”, dar nu-i încă „porc” (H. III 306, cfr. x 44, 465, XII 287, 301, CREANGĂ, GL.), cfr. grăsun, burlinca. *Măscuroaice, macuri, veri, godăci... godăcișe, purcari* (a. 1787). IORGA, S. D. VI 167, cfr. CREANGĂ, P. 79. *A rupt dîbanța godac de un an.* SADOVEANU, SAM. III 182. | Puia de porc sălbatoc. DDRF.

2°. Puiu de urs, de un an. SĂM. II 98.

3°. P. ext. Copil mic. ZANNE, P. IX 623.

[Diminutiv (ad 1°): **godăcel** s. m. H. III 306. *Vr'o cinci godăcel chircești și mirdari se trudesc să spargă niște botani.* M. FLORIAN, SĂM. I 385.] Feminin (ad 1°): **godăciță** s. f. | Cu alte sufixe: **godîn** = godac H. I 58, X 151, 355, 571, 582, XII 287, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000.

(cu alt sufix) **godăna** s. f. H. X 151; (diminutiv) **godănaș** = purcel tânăr. FRĂNCU-CANDREA, M. 52, (<bulg. *godenak*, idem) **godinac**, **godeniac** s. m. = pore în anul al doilea (H. I 130), între 6-7 luni (H. VII 132), când nu mai este purcel (H. XII 170), cfr. H. XII 26, H. 70, **godănac** s. m., s. f. și cu înțelesul fig. de (Munt.) copil mic care abia stă în picioare, (Dâmbovița) băiat s. fată ieșită la horă prea de vreme, de 14-17 ani băiatul și de 13-15 ani fata (com. I. PAVELESCU), sfredelus, care se vâra în toate (N. REV. R. 1900, 85), **gotinac** s. m. = pore de doi ani. H. I 295. *E grăsean, știu coloa godinac*. T. CERCEL, SĂM. IV 769, (cu femininul) **godinac** H. II 79, (cfr. bulg. *godisen* „anual”) **godisnac** = pore în anul al treilea. H. I 130, **godeșnac** = pore în anul al treilea, după ce nu mai e **godenac**. H. II 273.]

— Derivat din poleosl. **godz** „an” (pentru sufixe cfr. bulg. *godenak*, idem, slen *trekaj* „cerb de trei ani”; pentru derivate analoge în limbile române, cfr. PUȘCARIU, ET. WB. No. 1186, cfr. și germ. *Jährling*).

GODĂCEL s. m., **GODĂCIȚĂ**. } v. godac.
GODĂNA s. f., **GODĂNAC** s. m. }

GODE (Ban.) Particulă care se compune cu pronumele spre a-i da un înțeles nedefinit, ca oricare, acar-, -va. *Lubeac ce-gode* (=oric) *ne bună*. HODOȘ, P. P. III. [Din aceeași tulpină, în Mehedinți: **godelul** adv. = parcă. *Godelul i-or fi mai bine*. N. REV. R. 1910, 86 (pentru formațiune, cfr. arom. *imăndulalı*, etc.)]

— Din slav. (sărb. *itogod*, *kojigod*, etc., bulg. *koi-god* „oricare, oricine”).

GODELUI adv. v. gode.

GODENAC, **GODEȘNAC** s. m. v. godac.

GODI vb. IV^a. (*Se*) *plăinde*. — (Munții apuseni, cu pronunț. dial. *godzi*).

1°. Trans. (Despre fetele care întovărășesc pe „godia”) A cânta miresei cântecele de rămas bun, p. ext. a deplănge. *De părere de rău că se despărț de mireasă...*, *incep a o gogi*. FRĂNCU-CANDREA, M. 163. | A-și lua rămas bun de la părinții miresei, după cununie. VICIU, GL.

2°. Intrans. (Despre mireasă) A se tângui, a se jeli. *Gogea, gogea, și nu prea, Pară-ți bine că te ia!* FRĂNCU-CANDREA, M. 161.

[Imper. *gogea!*]

— Derivat din **godie**.

GODIE s. f. *Jeune mariée*. — (Transilv., cu pronunț. dial. *godie*) Mireasă. În ziua întâi, până o învălește nașa, ca pe nevastă. FRĂNCU-CANDREA, M. 163. *După ce mireasa se suit în car, la care sânt 4 boi, toate fetele, care se suit în car cu mireasa îi cântă următoarea cântare: Ia-ți în, godje, ziua bună De la tată, de la mamă...* VICIU, GL. *Măngă muma gogiei*. RETEGANUL, TR. 176/11. | (Bot.) Sânge-de-godie = sânge-de-nouă-frați. CIHAC, BĂRCIANU. [Voc. *gogje*, *gogja* (FRĂNCU-CANDREA, M. 164) și *gogio* (RETEGANUL, TR. 177/11, MARIAN, NC. 593).]

— Înrudit cu slav. -**goditi** (bulg. *godits* „a se logodi”). Cfr. **govie**.

GODIN, -**Ă** s. m. și f. v. godac.

GODINĂ s. f. (Bot.) 1°. *Courge*. 2°. *Datura stramonium*.

1°. (Munt.) Un fel de dovleac. *Doi copilași... așteptă dovleacul roșiu din căldare, și se tot stăry la nas când la vin aburi dulci cu miros de godină galbenă*. DELAVRANCEA, S. 40.

2°. (Transilv.) = ciupăfale. BĂRCIANU.

GODINAC, -**Ă** s. m. și f.

GODINĂȘ, **GODIȘNAC** s. m.

} v. godac.

GOELAND s. m. (Ornit.) = călțar. *Țipetul goelanilor*. DELAVRANCEA, S. 63. [Pronunț. *go-e*.] — N. din fran. *goeland*, idem.

GOELĂȚĂ s. f. *Golette*. — Corabie ușoară cu două catarguri. *Am prins o goelăț cu pavilion turcesc*. GHICA, S. 391. [Pronunț. *go-e*.] — N. din fran.

GOFĂI vb. IV. *Grogner*. — Verb onomatopeic, care imită sunetul produs de scroafă, cfr. **ciofăi**. *S'a auzit scroafa 'n salcie și gofăie*. PĂSCULESCU, L. P. 107.

— Înrudit cu **găfăi**.

GOG s. m. *Bêta*. — Căvânt batjocurilor pentru băieții prostuți și tonți (ALEXANDRU, T. 1746). *Ce faci, cloștoș? — Ce să fac, gogul mamei? Te priveș și răd*. ALEXANDRU, ap. TDRG. [S! *gog* s. m. = prost, tehuu. PAMFILE, S. II, RUSSO, S.]

— Din *Gogu* (bulg. *Goga, Goga*), formă prescurtată din *Gheorghe* (pentru înțeles cfr. *Vlăduțai mamei, Ion al mamei*, etc. TDRG.).

GOG s. m. v. **gogă**.

GOGĂ s. f. *Croque-mitaine*. — Fiețică închipuită cu care se sperie copiii. DICT. [S! (Bihor) *gog* s. m. = un fel de paparudă, descrisă la ALEXICI, L. P. 200/11. (Munt.) *gogă* s. f. Com. I. PAVELESCU.]

— Cfr. alb. *gogj* (*gogj*, *gogol*, *gogomel*), idem. Cfr. **gogorită**.

GOGĂ s. f. *Noix de galie*. — Nucă proaspătă, după ce a fost cojită de coaja verde. PAMFILE, S. II 336, ION CR. III 187. | În gog: un joc de copii, numit pealuri de-a poarcă (Bla). VICIU, GL. (pare a fi fost la origine un joc în nucă). A sta **gogă** = (despre persoane) a sta ghemuit, zgulit de frig sau de boală (Zagra). Com. CORBU. (Cfr. a sta **ciocan**). [S! *gogă* s. f. (Jud. Covurluiu) ZANNE, P. IX 475. | Plur. *gogă*.]

— Cfr. ung. (în limba copiilor) **gogé** „nucă”; cfr. **găgău**.

GOGĂȚ Interjecție onomatopeică, exprimând sunetul ce se aude când cineva înghite repede și lacom mănecarea, cfr. **ghiort**. RUSSO, S. *Atunci lupul nostru începe a mănca hălpov și gogăț, gogăț... îi mergeau sarmalele întraj pe gât*. CREANGĂ, P. 32. [S! **gogăț** CONV. LIT. X, ap. TDRG. | Derivat: **gogățai** vb. IV = a înghiiți în see, repede și zgomotos (Nemțșor-Neamț). ION CR. III 346.]

GOGĂ s. f. v. **gogă**.

GOGĂȘ s. f. *Morceau de sel*. — Bucată de sare cam de 2 kgr. Com. I. PAVELESCU, cfr. BĂRCIANU. — Cfr. **gogăș**.

GOGĂMITE adv. v. **gogeamite**.

GOGERIU s. a. *Soue, étale*. — Coteț de porci a de viței. ION CR. IV 26. — Cfr. *godac*.

GOCHE Cuvânt cu care ne adresăm la rudele mai departate, când sânt tinere. H. II 258. Cfr. *daieă*.

GŌCHIE s. f. (lit.) *Leuciscus rutilus*. — Puiu de ocheană (Oltina). ANTIPA, IHT. 181, cfr. H. II 244, III 38, 309, IV 376, 436, (= *govidă*) II 244. [S]: găgiele a. f. = peștigori mai mic care so joacă în apă la soare (Jud. Neamțu). ION CR. IV 123.]

gocii vb. IV^a v. *govi*.

gocii vb. IV^a. *Peler*. — A curăți nucile de coaja verde. ION CR. III 187, cfr. PAMFILE, J. II 336, JAHREBER. IX 225.

— Derivat din *gogă*?

GOGLEZĂ s. a. 1^a. *Balayure*. 2^a. *Compliment*.

1^a. *Gogleze* = ogrinji, resturi bătoase ce rămân în iesle când mănâncă vitele (Jud. Neamțu). ION CR. IV 188 | Gunoia prin casă cum fac copiii când ciopleș covă: „Nu mai face *goglez* prin casă, că numai acum au măturaț!” (Jurul Hațegului). VICIU, GL. *Goglez de nucle, de buruiene*. LIUBA, Cfr. bucluc (1).

2^a. Fig. Complimente, vorbe frumoase. Sânt cam mândru la iubit: *Rupăcivni s'alte gogleze Să nu aștepi, Că nu ceci*. PANN, E. V 135. *Sinji zmeu că îi lădă îniva când fata îi zărbeste și îi spune căte ceșă gogleze*. SPIRESCU, L. 337, cfr. 309. [Plur. *gogleze* și (rar) *goglezi* (PANN, E. V 135). | S]: *goglează* s. f. Poporul crede că Joimărița este o *goglează* sau *babă*. H. XI 391.]

— Etimologia necunoscută (cfr. ung. *goklez* „notrbnie” SZINNYEI; pentru 2^a cfr. *gogoasă* 2^a).

GOGLEZĂ s. f. v. *goglez*.

GŌGLINĂ s. f. (Ban., sârbism) Fructele roșii ale unor spini (com. A. COCA), probabil, ale „păducelului”.

— Din sârb. *gloginja* „fructul păducelului”.

GOGŌSĂ s. f. 1^a. *Noix de galle*. *Quercus infectoria*. 2^a. *Galls à Pépine*. *Mensonge*. 3^a. *Lycoperdon bovista*. 4^a. *Physalis Alkekengi*. 5^a. *Pomme de terre*. 6^a. *Cocou*. 7^a. *Nymphé*. 8^a. *Globe des yeux*. 9^a. *Pâtisserie soufflée*. 10^a. *Vessie de poisson*.

Diferite obiecte rotunde (și goale pe dinăuntru), în spec.:

1^a. (Bot.) *Gogoasă-de-ristic* (s. -de-cerneală GCR. II 46 s. -de-stejar LIUBA-IANA, M. 124) = un fel de excrescență (de mărimea unei alune) ce so face pe ramurile tinere ale stejarului „*quercus infectoria*” în urma înepătării viespelui-de-stejar. So întrebuințează (în medicină) ca medicament astringent, (în industrie) pentru fabricațiunea cersei negre, pentru înnegrirea sprâncenelor, etc., *galeș*, *merișor*. PANTU, PL., PAMFILE, I. C. 249, MARIAN, INS. 253. *Gogoși de ristic doozoci de dramuri*. PISCU-PESCU, O. 318. *Aprinsé lumânarea, arsă o gogoasă de ristic, își dresé pușin sprâncene* (cu rare. CONV. LIT. XLIV I 313. | P. ext. Insuși stejarul pe care creșé gogășile de ristic. PANTU, PL.

2^a. *Gogoasă-de-tufă* = excrescență ce so face pe ramurile stejarului „*quercus pubescens*” (= tufă). Nu are calitățile gogășii de ristic. *Cu gogoși de tufă nu se înnegresc sprâncene!* PANN, P. V. I 51. (Deci) ‡ A vinde (și, prin apropiere de „a spune minciuni”) a spune (a vorbi) *șbiera*, P. 254_{ca}, a croi la N. BOGDAN, ap. DDRF, a înșiră la BARONZI, L. 157. | *gogăși* (de tufă ZANNE, P. I 189) = a spune minciuni. *Vrei să ne spui minciuni gogășate și gogăși cornorate*, C. NEGRUZZI, I 280. Să n'am parte de moșu-tău... *de-și spun gogăși*. ALECSANDRI, T. 824.

Fugi, monșer! Cine fi-a spus gogășile astea? CARAGIALE, M. 63; cfr. ZANNE, P. II 743, III 571 (cfr. și v. -fran. *boule* „minciună”=m. -fran. *boule*). | *Zaurii fac un fel de gogăși cu fepi și înălțurii acestor gogăși sânt niște boabe de călăore neagră*. H. IV 144.

3^a. (La plur.) *Gogoșo* = un fel de ciupercă în formă de glob cu carnea albă și cu un gust și miros plăcut. Când devine cenșiu și nu mai este bună de mâncat so deschide și iese din ea un praf cafeniu. Și beșul-s-beșica-porcului s. -calului, beșina-lupului s. -porcului, s. -vulpei, puf, pufaiu, pufulete (în Transilv.), răsuflătoarea-pământului. PANTU, PL.

4^a. (Bot.) = păpălia. lb.

5^a. (Mold. și Transilv.) *Gogoșă* (-de-pământ) = cartof. H. X 419, 509, XII 286, 300, VICIU, GL., ȘEZ. IV, 44.

6^a. *Gogoșă* (de mătășă COSTINESCU, de boranșă POLIZU) = cocoon (de vierme-de-mătășă). *Gogoși de cierni de mătășă*. I. IONESCU, M. 148.

7^a. Nimele sau crisalidele unor insecte, cum sânt, bunăoară, acele ale fluturilor, cfr. păpușă, sac, perină. MARIAN, INS. XIII.

8^a. Globul, bulbul ochiului, bobog, bulbuc (3^a). *Din ochii ei mari deschiși peste măsură so vedeau numai gogășile albe*. CARAGIALE, S. 90₂. *Fugi izbitură, Din creierii capului, Din gogășele ochilor*. MAT. FOLC. I 545.

9^a. (Cul.) Un fel de prăjitură, care la prăjit so umflă și ia formă rotundă. *Plăcintele și gogășele erau mult mai călute*. C. NEGRUZZI, I 286. *Colaci cu chitșogă (gogăși)*. MARIAN, NU. 744.

10^a. *Gogășă de pește* = bășcă de pește. LM., cfr. POLIZU, BARGHAȘU.

[Plur. *gogășe* și *gogăși* (citată între „măncări”). H. VII 445. | S]: *gogășă* s. f. (+*gogășă*) *gorgoșă* s. f. *Piele din vasele pline cu zeană de scoarță de brad și de gogășă*. POPOVICI-BĂNĂTEANU, V. M. 54. | Diminutiv: *gogășeș, gogășeș* s. f. *O plăcintă pănteoasă cu o ghirlândă de gogășe*. C. NEGRUZZI, I 286. *Verbe d'ale tale, Gogășe, tranșanale*. PANN, P. V. III 95. (Bot.) *Gogășele (de brânză)* = floare (nedefinită) H. IV 84. *gogășel* (cu funcțiune adjectivală în): *prun gogășel*. H. XVII 9. | Derivate: *gogășar* (dial. *gogășor*) s. m. = vânzător de gogășe (9^a); *minciinos*. ZANNE, P. III 312, (însemnează în Munt. și) ardeul roșu, „cărni”. Com. I. PAVELESCU. *Dar cu derbederii și cu gogășerii, sânt! m'am cilit*. ALECSANDRI, T. 136; *gogășerie* s. f. = prăvălie de gogășe (9^a). TDRG.]

— Etimologia neșgură. (Iarodit de aproape cu *talpina coc-din cuvintele cocoloș, cocoloș, etc.*; pentru formele în *g*, cfr. *gogă* și ung. *gubó* „gogășă de ristic, cocoon”) Cfr. Schuchardt, *Zeitschrift*, XXVI 321.

GOGOLŌT s. a. și m. v. *golomez*.

GOGOMĂN s. m. *Imbecile, stiais*. — Om prost, prostă-lăn, nătăntoc, nătăleț. A început... să-l odărcă... făcându-l nătăleț, *gugoman*, prost. PANN, P. V. III 127. Să-l dovedim că e numai un *gogoman* pedant. C. NEGRUZZI, I 12. A fi Ștefan *Gogoman*: adecă prost. ZANNE, P. VI 129. | (Adjectival) *Silvan este cel mai plin de funnuri, mai nerod, mai gogoman*. C. NEGRUZZI, II 306_{ca}. [Și (Munt.): *guguman* s. m. | Diminutiv: *gogomănel* s. m. *Vai de voi, gogomănel!* MARIAN, SA. 67. | Abstractul: *gogomănie* (gugomănie) = faptă a vorbi de *gogoman*. *Dumnezeu te-a adus ca să ne scoți de gogomănie ce eră să facem*. C. NEGRUZZI, I 900. *Ar trebni să fie cineva tare prost să creadă asemenea gogomăni*. id. lb. 234. *Am scăpat vro gogomănie... Ia s'o dreg!* ALECSANDRI, T. 345. *Te îngreșezi... de tâmpirea și de gogomănia călțurărilor*. SPIRESCU, U. 121_{ca}.]

— Pare a fi derivat din *gog*, prin suf. *-oman*, cfr. *găgăuță*. (După TDRG, din *gogomamii*. Cuvântul se găsește și la Ruteni: *gogomân*.)

GOGOMĂNIE s. f. v. *gogoman*.

GOGON s. a. *Petit objet rond*. — Obiect mic, rotund și tare. *Gogonu' de piatră scumpă găsită 'n pustie de Arapul flămând*. JIPESCU, ap. DDRF. [Diminutiv: *gogonea* s. f. = globuleț, bilă de sticlă; ghemușor de ață. Cfr. II. II 255; (la plur.) *gogonețe* (Bot.) = un soi de patlagele roșii, mici și rotunde TDRG.; (adjectival) rotund, măciucat. *La căpăt mai aveă S'o măciucă gogoneă C'o oă de plumb în ea*. ȘEZ. IV 130^{1/2} (și, prescurtat) *gonea* s. f. plur. = cartofi. H. X 377.] Augmentativ: *gogonoiu*; poreclă. RĂDULESCU-CODIN. | Verb: *gogoni* vb. IV^a refl. = (despre buzoale) a se umfla, a coace. DICȚ. | Adjective: *gogoneț, -ească* = rotund, plin și tare. *Mărgăritar foarte alb și gogoneț din soial cel mai mare*. GORJAN, II. II 80/. *Găina îi făcuse trei ouă gogonețe*. ȘEZ. IX 115. *Țișoara Rotunjoară ca para, Gogoneață ca piatra*. POP. (Dolj) Com. DRAGU. *Fasole gogoneață*. H. IV 83. *Stragura... ca bob gogoneț*. Ib. XIV 173. *Piatra gogoneață*. Ib. XI 324. *Prune gogonețe* = goldane, corcodușe (+ *cocon*, și: *prune coconețe*). VICIU, GL., cfr. H. IV 83; (fig.) *Făgăduieli gogonețe* (= umflalte, exagerate). JIPESCU, ap. TDRG. *gogonaț, -ă* = umflalt ca gogonul, în formă de glob. *Ochi gogonați*. Com. V. CIOFLEC. *Pere gogonate*. N. BOGDAN, ap. TDRG. (Mai ales, fig., în expresia) *minciună* (etc.) *gogonață* = mare, exagerată, cornorată. *Vrei să ne spui minciuni gogonate*. C. NEGRUZZI, I 230, cfr. ALECSANDRI, T. 194, CREANGĂ, P. 34, ȘEZ. IX 52. *Generalul... adresă diavolului mai multe cereri gogonate, cum se zice la fară*. GHICA, s. 357. *Altădată, Alta și mai gogonață*. ION CR. II 286. *Niște prostii așă de gogonate*. SPIRESCU, U. 121^{1/2}. | Ș: (Transilv.) *gogoroană* = bomboană. *Gogoroane de zahăr*. AGĂRIȘCANU, LUC. IV 486; cfr. Ib. III 360. — Cfr. *gogorâșă*.

GOGONĂȚ, -Ă, GOGONĂȚ, -EĂȚĂ adj. } v. *gogon*.
GOGONĂȚ vb. IV^a refl. }

GOGONI vb. IV^a (Ban.) = giuguli. *Mireasa îi mai gogoni o fără și-ă mai rugă... luându-se pre lângă el, până îi înduplecă*. CĂTANĂ, B. III 54. Cfr. *gomoli*.

GOGONOIU s. m. v. *gogon*.

GOGORITĂ s. f. *Épousailles* (pour enfants). — (Munt.) Speriațoare pentru copii. | Fig. Spaimă, fantomă, amenințare proastă, pretenție proastă (PAMFILE, J. II). *Nu voui, stimatele, să știu de Europa d-tale... În zădar veniți ca gogorite...*, ca să amăgiți opinia publică... CARAGIALE, T. I 183/. *Recrearea [apei] fusse numai o gogorită, o câltire a prun-dului*. CIHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLII 920.
— Cfr. *gogă*. (La Aromeni se zice, cu același înțeles, *gogă*. Cfr. și polon. *gogolica* „fulcă”, BENNEKER, SL. WB. 313). Cfr. *goță*.

GOGORINĂ s. f. v. *gogon*.

GOGOȘĂR s. m., **GOGOȘĂ** s. f. } v. *gogoșăș*.
GOGOȘĂL adj. m., **GOGOȘĂRIE** s. f. }

GOGOȘĂȚ vb. I^a v. *cocoșăț*.

GOGANĂȚĂ s. f. (Ban., ungurism) O încălțitură de buruiene, de curpeni sau alte plante de pădure. LITUA.

— Din ung. *golyóbi(c)s* „glob”.

GOIȚĂ s. f. v. *căiță*.

GOJRALIȚĂ s. f. (Mold.) = cobale. ȘEZ. II 229^{1/2}.

Dobitoacele și gojbălițele de la casa Românilui. ION CR. IV 130. [Plur. -bălițe și -băliți ȘEZ. V 75^{1/2}]

GOGĂR s. a. (La jocul cu nuci) Gaură în care băieții aruncă nucile. DDRF. *Vă jucați... cu soarta noastră... ca băieții d-ă nucile în gogjar*. JIPESCU, ap. TDRG. — Cfr. *gogă*.

GÓJMAN s. m. v. *gociman*.

GOL, -OALĂ adj. I. 1^a. Nu. 2^a. *Vide*. II. *Vrai, pareil, craché*. III. *Vide, creux*.

I. Adj. 1^a (cu opoziție cu „îmbrăcat”) Fără veșminte, neîmbrăcat, desbrăcat, despoiat, nud. *Se fratele, sau sora, goli fi-er și lipsiți...* COD. VOR. 119^{1/2}. (= goli N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688). *Te-am văzut flămând... sau gol*. TETRAEV. (a. 1574) 246. *Eră amândoi goli, Adam și miuarea lui*. FALLA (a. 1582), ap. OCR. 50. *Împărății intrarămăși, iară mucenicii goli*. VARLAAM, C. 212. *Începă să o desbrace goală*. DOSOPTEIU, V. s. 4. *Îmbrăcămintea celor goli lui*. BIBLIA (1688) 372. *Pașini au scăpat cu împăratul și aceia încă goli*. ȘINCAI, HR. I 222^{1/2}. *Pe pieptul gol el [Arad] simte un lung sărut*. MINESCU, P. 209, cfr. ALECSANDRI, P. P. 252. | (Substantivat) *Goli* și *îmbrăcăm.* VARLAAM, C. 41. *Sântem niște goli și niște săraci*. ALEXANDRIA, 96. | P. ext. *Vindea câte o țopă chiar în mijlocul dramului și atunci rămânea oștea goală pe de-o parte*. CREANGĂ, P. 106, cfr. 108. *Postul nu poate întrebunța asemenea... substantiv goală* (= fără opoziție). MATOIESCU, CR. I 20. | Fig. Lipsit. *Sânt gol de nestrăcătura cea dumnezeiască*. MINERUL (1776) 99^{1/2}. *Ami gol de fațe*. IORGA, I. 1 508. *Sărăcăcios*. *Aceea un alaiu foarte gol*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 219^{1/2}. †† Ca (s. în HEM. 508^{1/2}) *pielea goală* = gol. *Să vor așa amândoi întru așterant goli cu piele*. PRAVILA MOLD. 55. *An luat pe Duca-vodă, și pre alți boierii pre toți; desbrăcându-i, i-au lăsat cu pieile goale*. NECULCE, LET. II 245^{1/2}. *Selcam afară la soare cu pielea goală*. CREANGĂ, a. 28. *Cu coatele goale* = rupt în coate, p. ext. zdrențuros, sărac lipit pământului, (în acest înțeles și ca subst.) un coate-goale. *De coate goale și de mâțe flămânde nime nu se căită*. ZANNE, P. II 91, cfr. CREANGĂ, P. 203. *Ca capul gol* = fără părărie, cu picioarele goale = desculț. *Când îi văz cu capul gol, Pare că-ă un domnișor*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 37, cfr. HODOS, P. P. 118. *Începă a merge pe picioarele goale*. SPIRESCU, L. 58. (Spre a arăta golicănea completă a cuiuă, se zice:) *gol nap* (s. *cocean*) s. ca *napul* (ȘEZ. III 184^{1/2}). s. *meiu*, s. *scripă*, s. *puscă*, s. *pișot*, ca *degitul*, s. ca *șarpela*. ZANNE, P. III 170, I 214, IX 53, ROMÂNUL GUMET, I 24/. PAMFILE, J. II, ȘEZ. I 259^{1/2}. | P. ext. (despre munți, dealuri, pustietate, etc.) *Fără păduri s. verdeață, despădărit, fără vegetație*. *Cu muni și dealuri goli tră încunguritate*. CANTEMIR, IST. 125, cfr. NECULCE, LET. II 262^{1/2}. *Stăncăcoasele... coaste sure și goale*. C. NEGRUZZI, I 160. *Pustietatea goală... se năinde*. ALECSANDRI, P. II 89. (Substantivat) *Pe un gol de munte, o stăncă solitară*. ALECSANDRI, P. II 281, cfr. I. IONESCU, M. 37. † *Subt gol ceriu* = afară, pe câmp liber, fără adăpost. *Subt gol ceriu chinându-se*. DOSOPTEIU, V. s. 69. (*ă dormi pe*) *pământul gol* = fără așternut. JARNIK-BĂRSEANU, D. 460. || (Despre sabie) *Coasă din teacă*. *L-am îngrozit cu sabia goală*. PRAVILA MOLD. 6, cfr. ANTIM, P. 63, ODOBESCU, I 157, SPIRESCU, L. 17. *Cu paloșul gol pe masă*. ALECSANDRI, P. P. 124^{1/2}. | *Păine (mămăligă) goală* = numai pâine (mămăligă), fără alte bucate (cfr. apă rece s. *chioară*), apă goală: curată (neamestecată cu alte lichide); *minciună goală*: curată. — *Udatăru ceră acut-ăi vreunul?* — *Nimic, domnule judecător; numai pâine goală și apă rece*. CREANGĂ, A. 147. *Ce să mănânc?* — *Mămăligă*. — *Goală?* — *Ba nu, înțelește-o într-o petecă*. PAMFILE, J. II, cfr. MĂNDRUSCU, P. P. 112.

Au bôrit numai apă goală, că nu mâncase. MSS. (sec. XVIII) GCR. I 351. *Accelea sânt minciuni goale.* TICHINDEAL, P. 19. †† A (se) da (rar: a rămăneă) de gol = a (se) da pe față, a-și da arama pe față, a (se) trădi fără voie (cf. germ. bloss stellen). *Ochii și sprincenele... îl dau de gol.* ALECSANDRI, T. 413. *Abă peste un șfert da ceas s'a dat de gol.* MANDA. SANDU-ALDEA, A. M. 137. *Țigănu... se temeă să nu rămănd de gol.* SHERA, P. 98.

2. (În opoziție cu „plin“) Care nu are (nu conține, nu cuprinde) nimic, desert (pe dinlăuntru), sec. *Garafa goală.* EMINESCU, N. 42. *O cameră goală (= nemobilată)* İB. 38. *Dintr'o pârceche de bot... am rămăs c'o punză goală.* CREANGĂ, P. 44. *Buștele goale mai mult sunet fac.* ZANNE, P. III 102. *Sund a gol.* | Fig. *Ochii pașei mari s'oprind... Stă mut, de suflet gol.* COȘBUC, B. 97. *Mirași și de răsuflut goi (= fără răsuflut, incremeniți, înmărmuriți) Să stea ingerii.* COȘBUC, B. 152. *Cu mâna goală:* cu nimic. *N'au mers cu mâinile goale (= fără plocioane) la Pașca.* NECULESCU, LET. II 232. *N'ai să ieși cu mâinile goale (= nedăruiți) de la casa mea.* CREANGĂ, P. 288. *Un om cu mânele numai goale (= fără nici o uneltă) ce puteă să facă?* DRĂGHICI, B. 45. *Fără pistoale, Numai cu mânele goale.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 286. *Pe inima goală s'pe stomahul gol = pe nemăncate. Pe inima goală, aduci dela pârdu... o ulceă de apă și o pui subțit teacă.* ȘEZ. III 141. | Fig. Desert, lipsit de înțeles. *Ținutul cel gol (senzația acustică, fără a se ținea seamă de înțeles).* ANTIM, P. 20. *E ușor a scrie cursari Când nimic nu ai a spune.* *Însirând căciunele goale...* EMINESCU, P. 283. *A fi Nebunie și tristă și goală.* İdem, 63, cfr. MAIORESCU, CR. II 103, L. 12. *Verba ceas: fala goală, traisită ușoară.* CREANGĂ, P. 320. *Goala (= deșerta, vana) strălucire A unui titlu.* I. NEGRUZZI, VI 448.

II. (Adverbial, în legătură cu un substantiv) Intocmai (ca), aiodoma, adevărat, la fel (cu), leit. *Turcu e căine gol.* ȘEZ. III 76. *E gol tată-său, leit tată-său.* PITIS, CONV. LIT. XXXVI 548. *E gol drucu!* Cfr. FANN, P. V. II 122, ȘEZ. III 33. | III. S. a. Spațiu gol, vid, gaură, desert. *Cu chipul acedă, pământul se aseară mai bine la rădăcină și nu rămăne nici un gol.* DĂTEULESCU, ap. TDRG. *Vremea înceară în zadar Din golară a se naște.* EMINESCU, P. 276. *Cele opt medaloane sculpturale împinesc golarile dintre colume.* ODHOESCU, III 73. *Fuge, fuge tot... O umbră. Intinzi s'o opuci, și opuci golar.* ZAMFIRESCU, R. 176. *În gol = în desert, fără folos, zadarnic. Pe unde se duceă, tot în gol umbli.* CREANGĂ, P. 144, cfr. MARIAN, O. I 19. | A leși la gol = în câmp liber, la larg. *Ștefan-voedă la gol nu îndrănește să iasă.* URECHI, LET. I 133. *Veză Lifta... nu îndrănește să iasă 'n câmp la gol.* ALECSANDRI, P. II 221.

(Plur. (ad I) (vechii) goli, (azi) goi; (ad III) golară. | Diminutive: golișor, -oară, goliuț, -ă (mai ales în legătură cu gol, spre a-1 întări, cfr. bulg. gol-goleničko). *Chilia era goală-goliuță.* REȚEGANUL, P. II 5. *Mă-i desbrăcă... gol-golișor, cum l-a făcut mătă-să.* V. A. URECHIA, ap. TDRG. *Altul... goluț era.* COMTEPOANUL, II 26. | Derivat: golia s. m.: nume de câne ciobănesc. H. IX 28, 60, XVI 86; goliște = s. f. = (?) partea goală a munților; lipsă de zăpădă. *Fugănd la goliște munților și dealurilor.* DOSOFTEI, PS. 95. *Dacă zina sfinților apuceă omăp pe câmp, anul va fi mănos...! dacă e goliște... va fi secătă!* ȘEZ. VI 160.

— Din paleosl. gols, idem. (Pentru II, cfr. rut. ceh. z-hola, polon. z-goła adv. „de tot, leit“.)

GOLAN, -ĂNCĂ subst., -Ă adj. *Va-nu-pieds.* — (Termin injurios) Om care n'are cu ce se îmbracă, zdrențuros, sărac, prăpădit, (despre fete și) fără zestre. *Necastă! nu mă da pe gura golani!* SLAVIC, N. 80. *Mai bine-mi dau Acerea la golani.* COȘBUC, F. 73. *Ești cel mai golan între golani.* DUNĂ-

REANU, CH. 44. *Sânt golani precum mă vezi: sala și căciula.* ÎSPIRESCU, L. 288, cfr. CREANGĂ, P. 249, REȚEGANUL, P. I 21. *Pe golani i-am îmbrăcat.* PĂSCULESCU, L. P. 7. *Să nu ne-adučeți câte o golancă 'n casă!* SANDU-ALDEA, D. N. 162. | Adj. *E săracă și golăna.* COȘBUC, B. 124. *Pe bieții copilași l'ai lăsat golani.* TEODORESCU, P. P. 554. | [Diminutive: golanel, golănăș s. m. (Cu înțeles desmăldător) *Când se desmetice... se văzi... golanel.* ÎSPIRESCU, L. 279. *Golănașu mamii!* MARIAN, golănăt, (goloneț), -eaiță adj. *Băiatul nu se puteă dumeri cum de să meargă el apă goloneț.* ÎSPIRESCU, L. 289, cfr. RĂDULESCU-CODIN | Colectiv: golătime s. f. *A venit toată golătimea din toată lumea și a măncat și-a băut.* İON CER. II 286. | Cu alt sufix: golimăn s. m. = om rău îmbrăcat (comit. Solnoc-Dobăca). VICIU, GL.]

— Derivat din gol, prin suf. calif. -an.

GOLĂNĂȘ, GOLĂNEL s. m. } v. golan.
GOLĂNEȚ, -EAȚĂ adj., **GOLĂNIME** s. f. }

GOLĂȘ, -Ă adj., s. m. *Sans plumes, sans poil, nu.* *Gymnadenia conopsea.* — Fără peno (despre pui, când sânt încă fără peno, sau despre pășări cărora nule-au crescut s. care și-a pierdut penole). *Golăș = implumis.* ANON. CAR. *Paii păserucă... încă golășii fără tulpie.* CANTEMIR, IST. 193. *Ele culturilor gramuzari jupuite și golășe.* ODHOESCU, III 16. *Cătoț cucu' singuraz și-o lăsat pui golășii.* MARIAN, O. II 208, cfr. MĂNDRESCU, L. P. 154. (Subst.) *Muma clocește pre golășii.* BIBLIA (1688) 142. P. ext. Fără păr, cfr. chel, pleșuv (despre animale care sânt lipsite de păr s. năpârtes). *În mijlocul curții... zăcea în leno un porc mare, negru, golăș.* CHICA, ap. TDRG. | Despoiat de păduri, de verdeț, (despre un munte, etc). *În partea de unde vine ploaia muntele e îmbrăcat cu păduri; coasta calată... e mai golășă.* MEHEDIŢI, G. F. 88. *Pe malarile a-celata golășe și sure.* ZAMFIRESCU, ap. TDRG. | (În propriu despre oameni) în pielea goală, gol de tot. *Se desbrăcă și golășe... jucă.* FANN, P. V. I 127. (Despre fructe) *Piersece golășe, orz golăș.* DDRF. (Bot. s. m.) golăș = ură³. BĂRCIANU. [Diminutive: golășel, -eă adj. *Că mi-s pui golășei.* ROMILIU, B. 35. cfr. GOROVEI, C. 13.]

— Derivat din gol, prin suf. -aș (cfr. sârb. golășac, golac „golăș“).

GOLĂȘEL, -EA adj. v. golăș.

GOLĂȚATE s. f. v. goliciune.

GOLDĂN, -Ă subst. (Bot.) 1°. Sorte de prunier (*Prunus insititia*). 2°. Fruit de ce prunier.

1°. S. m. Specie de prun, numit și crihin, corcoduș. PANȚU, PL., H. I 18, III 225, 305, XI 516, XII 18, 105.

2°. S. f. Fructul acestui prun, corcodușă (culcudușă), fărticușă (-verde), prună gogoneașă, cfr. avramă, bardacă, prună-dolce, prună-rotundă. PANȚU, PL., ȘEZ. V 09. H. V. 235. [S]: galdan, -ă. PANȚU, PL. (Mold.) holdan, -ă TDRG.]

GOLEA s. m. v. gol.

GOLF s. a. *Golfe*. — Parte a mării care intră într'odeschizătură largă a uscatului; săn-do-mare, adăncătură. *Golfuri line.* ALEXANDRESCU, M. 157. [Plur. *golfuri*. | Dim.: golfuleț s. a. DURĂREANU, CH. 109.] — N. din fran.

GOLGIU s. a. v. giulgiu.

GOLGOASĂ s. f. *Monstre*. — Pricolici... sânt niște iezmo sau golgoase mari, care umbli noaptea printre morminte. H. IX 60.

GOLGOTINĂ s. f. v. bolbotină.

GOLII vb. IV^a. 1^a. *Dëshabiller*. 2^a. *Dégainer*. 3^a. *Vider*. 4^a. *Déponiller*. 5^a. *Manquer de*.

1^a. Trans. A dosbrăcă, a lăsa pe cineva în pielea goală; spec. a lăsa să se vadă (goale) acele părți ale corpului pe care, dintr'un simț de rușine, le finem acoperite. *Goleac* = denudat. ANON. CAR. *Trupu-i câdrăneș, După ce-îgolea*. ALECSANDRI, P. P. 118. *La golese pe fete*. ȘEZ. III 109^{1/2}. | Refl. *Zăcău ca un mort; și s'aun golit*. N. COSTIN, LET. I 47^{1/2}.

2^a. (Despre sable, etc.) A scoate din toacă. *Murad... cu sobia golită aleară*. ALECSANDRI, P. II 388; cfr. RETEGANUL, TR. 49^{1/2}.

3^a. (În opoziție cu „a împ'ea") Trans. A deșerta *Goleac* = evaceo. ANON. CAR. *Baba golii un sac de fuioare*. RETEGANUL, P. I 54^{1/2}. | *A cerut traisita să golească deaghi, so zice omului prost*. ZANNE, P. III 406. *Trebne să golești casa* (= să te muți). DDRP. | Refl. *Locul, din care tot ții și nu mai pui, se golește*. lb. III 348. | Fig. *Toată țeara s'a golese De dusmanul cel turcesc*. ȘEZ. V 94^{1/2}. | Spec. (Despre pahar, etc.) A-l bea. *Aiu golit (băut) și acest pahar*: am răbdat și acest nevrău. ZANNE, P. IV 41. | (Despre punga cu bani) A cheltui totii banii. *Bea cin bun, punga golește*. HODOȘ, P. P. 75, cfr. CONTEMPORANUL, II 729.

4^a. † A despoia pe cineva (de ceva, cu deosebire de haine s. de avere), a jofui, a prăda (obiectul de care se despoia cineva se arată prin prep. de). *Pre feciorii lu Roman i goli de toată averia-ș*. MOXA, 392^{1/2}. | *Lrau golit de avere*. DOSOFTEIU, V. S. 101^{1/2}. | *Le-au golit de haine*. BELDIMAN, TR. 340. | (Absol.) *Belu bețește, Golescu golește, Manu jupărește*. ZANNE, V. VI 19.

5^a. † A fi lipsit (de ceva). *Sânt golit de nestrăduțenie*. *Alexandru-bodă, vâzdănu... că este golit de tot ajutorul...* URECHE, ap. TDRG., cfr. MINEIUL (1776) 23^{1/2}.

[Derivat: *golire* s. f., *golit* s. a. | Compus: *golivras* s. m. = om băutor, biban (prop.: care golește vasele). REV. CRIT. III 155.]

— Derivat din *gol*. (Cfr. sârb. *góliti*, idem).

GOLICIUNE s. f. 1^a. *Nudité*. 2^a. *Pucureți*.

1^a. Starea omului gol, desbrăcat, nuditate; p. ext. părțile goale ale trupului (mai ales cele pe care un simț de rușine ne face să le acoperim totdeauna). *Vesmentele, cât să ne acoperim goliciunea*. VARLAAM, C. 352^{1/2}. cfr. 347. *Văzdând Ham... goliciunea tălăne-șu...* N. COSTIN, LET. I 47^{1/2}. | *O haină strănfoasă ce abia îi acopere goliciunea trupului*. C. NEGREZU, I 253. *Trupul alb în goliciunea-i*. EMINESCU, P. 148. | Fig. Starea unui lucru arătată fără nici o acoperire s. reticentă. *Această idee... s'a o fi expus în toată goliciunea ei*. MAIORESCU, CR. III 85. † (Bot.) *Goliciunea-fetei-pădurei* = barba-popel. FANTU, PL.

2^a. (Învechit) Lipsă (de îmbrăcăminte), neavere, sărăcie. *Foamea și goliciunea*. VARLAAM, C. 251. *Cu foame și seate și goliciune so luptară*. DOSOFTEIU, V. S. 53. *Veți sluii vrămașilor tăi cu foame și cu seate și goliciune*. BIBLIA (1688) 147. *Un aer de goliciune și sărăcie înclădui toate cele*. ZAMFIRESCU, R. 79. (Fig.) *Îată sărăcie, îată goliciunea intelectuală!* MAIORESCU, D. IV 544.

[S: (rar) *golăciune* s. f. *Golăciunea când s'arată, dobitoica omului ne arată*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 182; cfr. COSTINESCU, BARAC, ap. TDRG. | Cu alte sufixe: *golăte* s. f. ANON. CAR. *Doamne... vezi golăteata noastră și ne dăruiaște îmbrăcăminte*. MSS. (sec. XVII), ap. GOR. I 19. *Golăteata înconjură, iară foamea dă de-a dreptul*. CREANGĂ, A. 69. *Au dai boierii de golăte* (= pungi goale). JIPIESCU, O. 156. (formație personală) *golime* s. f. = spațiu gol din ceva. *Golimea din păntecele calului lui Ulise*. COȘBUC, c. 39^{1/2}.

— Derivat din *gol*, prin suf. *-iciune*.

GOLIE s. f. (Ornit., Bihor, unгурism) = cocor. POMPIIU, BIB. 1011, ȘEZ. VII 180.
— Din ung. *golja*, „cocostăre“.

GOLINĂN. -Ă adj. v. *golăn*.

GOLINE s. f. v. *goliciune*.

GOLISTE s. f. v. *gol*.

GOLIVĂN s. m. v. *goll*.

GOLOGĂN s. m. *Monnaie de cuivre* (valant 10 centimes). — (Română) Monetă de aramă; spec. (în sistemul metric, înainte de introducerea monetei de nichel) piesă de zece bani, (Munt.) ban. *Cartofele se vând cu 3-i gologani oca*. I. IONESCU, M. 358. *Ne luase la ficare câte doi gologani de trei parale*. CARAGIALE, S. N. 105. *Salba di gologani, Făcută di doi ciobani*. ȘEZ. II 22, cfr. SEVASTOS, P. P. 152^{1/2}. *Pen-tr'un gologan se julecă un an*. PAMFILE, J. II; cfr. ZANNE, P. IV 202. [S: (Ilfov, Dâmbovița) *bologan* s. m. GRAIU, I 185, CONV. LIT. XLIV, 731. | Diminutiv: *gologănel* s. m. *Călică gologănel*. JIPIESCU, O. 63. | Verbal (rar): *gologăni* vb. IV^a trans. = a lua cuiva gologanii, a-l pungeși. *O să-mi golă-nească sinpatroii!* ALECSANDRI, T. 401.]

— Etimologia necunoscută. (CIIAC, II 121 li aduce în legătură cu rus. *goloca* „cap“, interpretându-l; monetă a cărei effigie reprezintă un cap; cu-vântul se găsește și la Săcu; *gologiny* „monetă de aramă de patru creitari, dutcă“).

GOLOGĂNĂ s. m., **GOLĂGĂN** vb. IV^a v. *gologan*.

GOLONĂT s. m. (Bot.), **GOLONOC**, v. *golomoz*.

GOLONOS s. a., **GOLONOȘ** s. m. (Bot.) v. *golomoz*.

GOLONOZ s. a. 1^a. *Patate*. 2^a. *Amas* (de plante). 3^a. *Crépi*. 4^a. *Attroupement* (d'hommes). *Embrouil-lamini*.

Înțelesul fundamental e: lucruri încălțite, moto-tolite și amestecate unul cu altul în formă de ghem, materii făcute boț (bulgar, cocoloș, bulz), fâlmă-tuș, ghemotoc, mototol.

1^a. Boț, bulz, cocoloș. *Mai multe gogoloașe de mă-mălipă... se moaie în lapte dulce*. MARIAN, SE. I 74. *Perii mustețelor steteau lipiți, cu gogoloși de gheață, de cei ai bărbii*. N. BOGDAN, ap. TDRG. *Golomoz* sau *gogoloz* = niște bobite de pâne sau de lut cu care se arzăre în joc, de glumă. CREANGĂ, GL. | *Golomoașe* = poame neacoperite: *Nu mâncați atâtea golomoașe, că v'îți beteși!* (Hunedoara). VICIU, GL. | Fig. Om scund și urât, cfr. boț cu ochi. *Du-le'n lătur, golomoz, Să joace cine-i frumos!* DOINE, 142. *A rămas un golomoz Să iubească ce-i frumos*. RETEGANUL, TR. 55^{1/2}, cfr. (golomoc) HODOȘ, C. 98.

2^a. *Golomoz* = grămădă de diferite plante și bu-rilene strânse la un loc și făcute ghem, cfr. go-ia-bijă. Com. LUBA. *Baba hrăni șarpele... și-i făcă calcuș de golomoz după cuștor*. MERA, B. 6. *Oamenii mai adună niște zarcele uoate, mai niște golomoz și te așază grămădi...* cu să faci foc lb. 78.

3^a. *Golomoz* = moluz, lutul cu care se vară, cărămă-zi, nisip s. a. de pe părți. ION CR. I 60. *Gălămoz* = amestecătură de lut și pământ cu pale, cu care se lipesc casele, ca un fel de toncală din gros (jud. Suceava). CREANGĂ, GL. | *Gălămoz* = mocră, ȘEZ. VIII 158, cfr. CREANGĂ, GL.

4^a. Fig. *Golomoz* = grămădă de mulți oameni care vorbesc de odată mai mulți, de nu se pricepe ce vorbesc (Com. LUBA); *gălămoz* = amestecătură, batjocură (CREANGĂ, GL.), *golmoz* = amestec (Stra-ja, în Bucov., com. A. TOMIAȘ), *golomoș* = ceva de-ranjat, nelăsat la locul lui (ȘEZ. VIII 158); amestecătură, arababură. LB. *Să fi răzcut ce blăstă-măție și gălmăoz eră în casă: ferești sparte, soba dărâmată, smocuri de păr smuls din cap, sânge pe jos...* CREANGĂ, A. 113. Cfr. *glogolozală*.

[S: *golomoz* s. a., *golomoz* s. a. (cu metat.), *gol-moloz* s. a., *gălămoz* s. a., *glozmăz* s. a., *goroloz* s.

a. și m., **golomoc** s. a., **golomot** (golomăt) s. m. = (Bot.) plantă ierboasă (*Dactylis glomerata*), având flori cu aspect noduros, numită și: noduroasă. PANTU, PL.; **golmalteată** s. f. = porcan, porcoiaș, bosalic. PAMFILE, J. H. | Verbe: **golomoz** vb. IV^a (Ban.) = a vorbi fără înțeles. Com. LUUDA, **glomoz** vb. IV^a (Straja, în Bucov.) = a sfârmi; a amesteca. Com. A. TOMIAC, **golomoz** vb. IV^a, **golomoloc** vb. I, **golomolec** vb. IV^a (Lupșa, în Transilv.) = a adună la olaltă, a mototoli, a boți: *Ce golomolești hainele?* VICIU, GL.]

— Etimologia nesigură. (Probabil, împrumut cu *galmie* v. c.; în înțelesul 4° amintește pe slov. *gomot* = „arababură”, adunătură gălăgioasă de oameni, *gomotati se* „a se ghemui” — cfr. *zgomot*. — Cfr. și ung. (pe la Brașov și Săcele) *golonc* „boț“.)

GOLOMOZI vb. IV^a v. **golomoz**.

GOLONÉT, -EĀTĂ adj. v. **golanc**.

GOLÓPI s. m. plur. *Prunes d'automne*. *Prunes mères avant le temps par suite de maladie*. — (Mehedinți) Prune de toamnă (fără sămure). N. REV. R. (a. 1910) 86. | (Ban.) Prune coapte înainte de timp, în urma unei boli. GR. BĂN. [Și: *gulăpi*. ib.]

GOLOPRĂNCIȚĂ.

GOLOPRĂNCIȚĂ s. f. (Entom.) } v. *coropișniță*.

GOLPIU † s. a. v. **engolpion**.

GOLŢEB. -A subst., adj. = peramb.

1°. Subst. (Ornit.; Ban, Mehedinți) VICIU, GL., H. IX 5. *Vor paște... cobeții... cu golumbii*. TICHINDEAL, F. 324. *Ne lozim (= potrivim) și pe ochi și pe sprincene, Ca doi golumbi albi la penă*. HODOȘ, F. P. 60.

2°. Adj. De colorarea porumbului. | (Substantiv.) *Golumbă* = nume de capră. H. IX 42.

[Și: *golamb* s. m. (ad 1°) H. IX 59. | Diminutiv: (ad 1°) *golumbel*, -eă subst. *Ne cumperim... Ca doi golumbi la penă*. HODOȘ, F. P. 72, SEZ. VIII 127. *Pai de golumbi* (MARIAN, I, 297). *de golumbel* (ib. 298).]

— Din paleosl. *golābi*, idem. Cfr. dubletul *hulub*.

GONĂLTEȚĂ s. f. v. **golomoz**.

GONĂNI vb. IV^a v. **gomoni**.

GONĂT s. a. **zgomot**.

GOMBOS s. a. *Épingles*. — (Transilv., ungarism) Ac cu gămălie, aplică, bold. JAHRESBER. V 307. [Și: (Brașov) *bôngos* s. a. CONV. LIT. XXIV 922, *boangă* s. a.]

— Din ung. *gombos*(-tű), idem. Cfr. *bumbuşcă*.

GONILĂ s. f. (Oravița, în Ban.) = movilă (= grămadă de pământ pentru însemnarea hotarului între două locuri). Com. A. COCA, GR. BĂN.

— Din sârb. *gomila*, idem.

GONOLI vb. IV^a. *Cresser*. — (Transilv.) A mângăla, a desmerdă. L.B. Cfr. *gogoli*.

GONOLOCĂ vb. I, **GONOLOCĂ.**

GONOLOȘI vb. IV^a, **GOMOLÓZ** s. a. } v. **golomoz**.

GONÓZ † subst. *Réunion*. — Adunare, sfat. *Văd casa mipețului în mijlocul răsului, în gomonul sfînșilor*. POP. (Transilv.), ap. TDRG. *Să nu vii tăcând, Să vii gomonând, Cu gomon de om*. SEVASTOS, C. 64. [După CIHAC, II 124, ar însemna și „gâlceavă, ceartă“.]

— Din slav. (rus.) *gomon* „gâlceavă, larmă“.

GONONÍ vb. IV^a. 1°. *S'entendre*. 2°. *Parler, converser*. — (Transilv. și Banat)

1°. Refl. A vorbi între sine, a se înțelege între

sine în mod confidențial, a se sfătui. VICIU, GL., FRÂNCU-CANDREA, M. 100, cfr. ANON. CAR. T. cu G. *au test în grădină și acolo s'au gomonit la olaltă* (Alud). VICIU, GL.

2°. Intrans. (Mold.) A sta de vorbă, a vorbi (împreună). *Să nu vii tăcând, Să vii gomonând*. SEVASTOS, C. 64/2°. *Cu mine n'au gomonit*. MARIAN, NC. 320. *Noi ne-am luat amândoi Tot gomonind și vorbind*. SEZ. III 41/2°.

[Și: *gomonă* vb. I, *gomonă* vb. IV^a = a vorbi, a glăsu: *Taci, fuf, nu gomonă, Că pe tin' te-or auzi!* BUGNARIU, NÂS.]

— Derivat din *gomon* (cfr. rus. *gomonit* „a lăr-mui“).

GONOT s. a. v. **zgomot**.

GONĂCIU s. m. 1°. *Pourchasseur*. 2°. *Éclairneur*. 3°. *Rabatteur*. 4°. *Persecuteur*. 5°. *Coursier*. 6°. *Hydrometra paludum*.

1°. (Rar) Cel ce gonește, la la goană, fugărește s. urmărește pe cineva. *Mai ai slugi să mă oprească* Și *gonaci să mă gonească?* TEODORESCU, P. F. 535. | Fig. *Aceste gânduri se făcură gonaciul cel mai cumplit al omului meu*. GORJAN, H. IV 92.

2°. Spec. (Armată, învechit, adesea atributiv) Călăreți ușor înarmați, întrebunțați mai ales ca cercețași (eclerori). Cfr. BĂLCESCU, M. V. 613. *Gonindu-i gonaciului lui Leon-vodă... MAGAZ. IST. I 287/11*. *I-au ajuns Tătari gonaci*. ib. IV 305/12. *Aprodul gonociu se opri*. ODOBESCU, I 165/12. *Pune gonaci care să aște ale cui eră palaturile*. IȘTRESCU, I. 390.

3°. (La vânătoare) Bătăiaș, ciocănaș, acela care răsbate pădurea pentru a gonii vânatul spre pușcași. COSTINESCU, H. XII 23. *Gonaci umblă fără armă*. H. II 244. *Strigătește gonaciilor la vânătoare*. H. XIV 340. | Copou. *Iepurii... și vulpea... se silesc a-și mînși gonaci*. ODOBESCU, III 41/2°.

4°. (Învechit) Persecutor, prigonitor, *Să potoliră gonaciul beseracii*. DOSOFTEIU, V. s. 159/2. *Cu lacrimile să înneacă gonaciul lui Faraon*. VARLAAM, C. 374/2. *Cumplitul gonaciului al creștinilor*. MINEIUL (1776) 142/2. cfr. 94. *Eră hulitor și gonaciul și ocărilor bisericii*. ANTIM, P. 204. *Gonaciul neîmpăcat al celor răi*. GORJAN, H. II 42.

5°. Cal sprinten și bun de fugă. *Împărățiu... chemau pe unul din feciori... și-i dăruiau năframa, inelul, paloșul, buzduganul, stema și gonaciul*. DELAVRANCEA, s. 80. *Călare pe-un... gonaciul*. SĂPUNARU, SĂM. IV 865. *Acți se îmbeștau gonaciul, acți se tolăneau sirepele*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, I 203.

6°. (Entom, în Bucov.) = fugău (gonițar, gonitor II, 2°). MARIAN, INS. 45. *Voiind ca vacile lor să nu rămâie știrce... prind mai mulți gonaci sau gonifiari... îi dau vacilor gonitoare de mducare*. MARIAN, INS. 452.

[Și: (Mold., Sălajiu VAIDA) *gonăș* s. m. *Nici gonaciști nu proa îndrăzne*. NECULEC, LET. II 244/12. *Gonaciști care mersă după Grigorie-codă să-i prindă*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 195/1. *I-au ajuns gonaciști lui Dumitrușcu-codă*. MAGAZ. IST. III 340/1. *Tătarii fiind de gonaciști întriși... în apa Siretului să se fie înecat*. CANTEMIR, III 137/2. *Au purces asupra gonaciștilor*. DRĂGHICI, R. 167. *Gonaciști îi a-junseră locmai când treceau hotarul*. C. NEGRUȚI, I 158.]

— Derivat din *goni*, prin suf. -aci.

GONĂȘ s. m. v. **gonaciul**.

GONDOLĂ s. f. 1°. *Gondole*.

1°. Barcă lungă, puțin adâncă și cu prora încovoiată; obișnuită la Veneția. *Făclii, muzici, gondole... în Veneția*. C. NEGRUȚI, III 406. *Pe Maresadriatică Gondola ne-a prîmbuit*. ALESCANDRI, P. I 182.

2°. Instrument de muzică: *Gondola* sau *tambura*. II. X 97.

[Accentuat *gondolă* și *gondolă*.] Diminutiv: *gondolă* s. f. Cu *Ninfa* 'u *gondolotă*. ALECSANDRI, P. I 167. | Derivat: *gondolier* s. m. = cel care mână o *gondolă*. Un *gondolier* tânăr. I. NEGRUZZI, III 26.] — N. de origine ital. (*gondola*, idem).

GONÉLE s. f. plur. v. *gogon*.

GONG s. m. v. *gog*.

GONGAI vb. IV^a v. *gânguri*.

GONGALĂU s. m. (Entom.) v. *goangă*.

GONGANI vb. IV^a v. *gânguri*.

GONGARIE, **GONGHIȚĂ** s. f. v. *goangă*.

GONGONI, **GONGURI** vb. IV^a v. *gânguri*.

GONGUȚĂ s. f. v. *goangă*.

GONI vb. IV^a I. 1°. *Pourchasser* (qqn.). 2°. *Courir* (le gibier). *Chasser*. *Pêcher*. 3°. *Persécuter*. 4°. *Chasser*. 5°. *Poursuivre*. 6°. *Fréquenter*. 7°. (*S'*)*accoupler* (le taureau et la vache). II. 1°. *Courir*. 2°. *Poursuivre*.

I. Trans. 1°. A lua (pe cineva) la *goană*, a pune pe fugă, a fugări, luându-se s. alergând (cu amenințări) după cineva (complinit une-ori prin „din urmă”). *Goniți-i* (= în *goneam*) *pără* *afara cetăților*. COD. VOR. 76^p, cfr. NECULCE, LET. II 262¹¹¹, 259^p. *Incupări*. *Turcii a-i goni*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 256⁴¹. *Să-i gonească eu o sută de coicini*. ALEXANDRIU, 76. *Au rupt-o de fugă, ca cum îl gonid cinecă*. DRĂGHICI, R. 158. *Și fâlfaie de-aspăra-i gonindu-se în roate*, Cu aripile-ostenite, un alb șu un negru corb. EMINESCU, P. 205. *Se grăbeau apă de tare, că și se părea că... îi gonid cinecă din urmă*. GHIBĂNESCU, ap. TDRG., cfr. DONICI, P. II 7. *Vinovatul fuge negoni*. DDRP. [Balaurul] *goneo* o *porumbiță*. ISPIRESCU, L. 133. | (Cu acuzativ dublu, dintre care al doilea arată drumul făcut de cel gonit) *Cănele tău... M'a gonit grădina toată*. HODOȘ, P. P. 49^p.

2°. Spec. (Vânăț.) A pune pe fugă un animal, urmărindu-l (cu câini) s. alungându-l cu băte, strigăte, etc. spre locul unde stă la pândă vânătorii. [Copolul] *gonind prin pădure isparea fricos*. ODOBRESCU, III 41^p. *Cine gonește doi iepuri, nu prinde nici unul*. C. NEGRUZZI, I 248. Cfr. *gonaci*. || P. gener. † A vână. *Mai bine era gonit cântur*. CUV. D. BĂTR. I 428. *La ednat... usteniră gonind*. MOXA, 368^p. || † A pescui. *Aflându-i gonind pește*. DOSOFTEIU, V. s. 32, p. | (Cu intervertirea complementului) *Le gonit otle cu peștele și le ednași munții* (a. 1631). IORGA, D. R. I 48.

3°. P. ext. † A persecută, a prigoni. *Sacle, Sacle, ce mă gonești?* COD. VOR. 39^p. *Goni dracul sufletul meu* (= persecut cu est). CORESI, PS. 387. [Hulitorul] *gonește sfânta ta bescare*. MINEIUL (1776) 145.

4°. P. restr. A alungă, a izgoni, a îndepărta de sine (prin amenințări s. prin formule magice), a da afară, a concedia (în mod brusc), cfr. d. udui. *Au mai gonit pr-un cratu o lor...*, *ce venise de la Franșuși*. NECULCE, LET. II 300^p. *Boalele gonește*. CALENDARIU (1814) 30^p. *Goniți din patria lor*. URICARIUL, V. 337^p. *Goniți modele și plumbărie*. GORJAN, H. II 166, cfr. DRĂGHICI, R. 157. *Babele... goneșe pe necuraful*. C. NEGRUZZI, I 65. *Goni străicia din satul lui*. ISPIRESCU, L. 263.

5°. Fig. (Învechit) A voi să ajungi ceva, a urmări (o țintă, un ideal) a alungă (după ceva), a ținde (la ceva). *Iumufiri-se urliroși miei...* *că gonit* (= eu *goneam*) *dulceaș* (= sequebar bonitate). CORESI, PS. 101. *În loc binele cel stătătoriu, gonit umbra*. VARLAAM, C. 350. *Idealul ce Românii gonit în organizația lor era egalitatea*. BĂLCESCU, M. V. II. *Dreptul meu, alta nu goneșe*. ALECSANDRI, T. 102.

6°. † Fig. A frecventă des, a bate. *Pe generari i-a oprit de a mai goni baturile*. DIONISIE ECLES. CRON. 219.

7°. Trans. (despre taur) refl. (despre vacă s. despre vite în general) și intrans. (despre taur s. vacă) A se împună, a se încredința. *Au ceat pură oaci să se gonească*. URICARIUL, X 405^p. *Primăvara se goneșe vitele*. PISCUFESCU, O. 89. *Dacă o vacă nu tres să se gonească, atunci i se pune pe spinare o radaș*. GRIGORIC-RIGO, M. P. II 10. Cfr. *goniță*, *gonitor*.

II. Intrans. (Din *goneșe colul ca să ajung unde*), eliptic: *goneșe*, ca să *ajung* = mă grăbesc.

1°. (Absol.) s. construit cu după, în urma, dinapola (civă) A alergă, a merge iute, a fugi. *Ai gonit după mine*. BIBLIA (1688) 23. *Gonind după dinșul...*, *il prinseră*. DOSOFTEIU, V. s. 104^p. *Au gonit în urma lor*. MINEIUL (1776) 66. *Va gonit din napola lor*. BIBLIA (1688) 49. *Și 'n birja cea mai bună...* *Au vizitat tot târgul, gonind în sus 'n jos*. I. NEGRUZZI, II 66. *Goneam nebunește ș'amdat în mlaștină necurate*. SADOVEANU, SĂM. V. 928. *Pinteni murgului că da...* *Și gonid, măre, goneșe*. TEODORESCU, P. P. 292. | (Construit cușă) A zori. *Goneșe ad ajunsă tot neamul*. MAHAN, I. 183. | Fact. A face să alerge repede. *Deschide căteva [zaxete], își goneșe ochii pe ele*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

2°. A ținde la ceva. *Pe căni goneam după acel chip fantastic*. DELAVANCEA, ap. TDRG.

[Derivate: *gonires*. f. COȘBUC, E. 19¹¹⁷. *gonit* s. a. *Câmp de gonit*. ALECSANDRI, P. I 10. † *goniță*, † *goniciăne* s. f. = prigonitor, (pri)gonit, persecuție. *Gonituri*, *lovituri și netălmădute rane...* CANTEMIR, ap. TDRG. *Goniciune eră asupra creștinilor*. DOSOFTEIU, V. s. 4^p. (rar) *gonitoare* s. f. = gonă (2°). *Puricii fac gonitoare...* = vrăjmași ne goneșe. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 628.]

— Din paleosl. *goniti*, idem (și „a vână”), cfr. prigoni, gonit.

GONICIUNE † s. f. v. *goni*.

GONITĂ s. f. 1°. *Vache en rut*. 2°. *Accouplement* (du taureau et de la vache). 3°. *Gyrinus natator*.

1°. Vacă în vremea gonitului. ȘEZ. V 75^p. REV. CRIT. III 155. | (Bucov.) Vacă s. juncă care se gonește mai adeseori fără de a prinde. MAHAN, INS. 3. || (În bălțocuri, despre femei) *Femeia care ia mana vacilor* E *gonița dracilor*. GHAIUL, I 414. | (În glumă) *Femeia care, treacănd prin apă, și-a udat poalele*. ȘEZ. V 75²⁰.

2°. Împreunarea sexuală a taurului cu vaca. *Duc oaca la gonit* (Bran, în Transilv.). | *Taurul e în gonit*: umbliă după o vacă. (Ib.)

3°. (Entom.) Insectă cu trup scurt și lat, cu aripile de-aspăra negre, pânțele galbene, care înnoată învârtindu-se foarte repede pe suprafața apei; se dau pisate în țărâțe vacilor știre (= sterpe) ca mijloc de a face să se gonească. MAHAN, INS. 3. [Derivat: *gonițar* s. m. (Entom., Bucov.) = fugău (gonitor 3°, gonaciul 6°). MAHAN, INS. 452.] — Derivat din *goni*, prin suf. -iță.

GONIȚĂR s. m. (Entom.) v. *goniță*.

GONITOARE s. f. v. *goni* și *gonitor*.

GONITOR, **-OĂRE** adj., subst. I. *Qui pourchasse*. II. 1°. *Jeu*u taureau. 2°. *Jeu*u vacă. 3°. *Taureau* (constellation). 4°. *Hyalometa paludum*. 5°. *Sorte de chien de chasse*. 6°. *Sorte de plante*.

Adjectival verbal al lui *goni* (derivat prin suf. -itor).

I. Adj. (Rar) Care gonește, (fig.) care siloște, conștrânge. *Daco-romani, pentru ce în Dachia să nu fie lăcniți, pricină împingătoare axu gonitoare* n'au avut. CANTEMIR, III 201^p. *Putimele [sânt]... gonitoare nepăcerii*. KONAKI, P. 278. || Subst. † Pri-gonitor, persecutor, gonaciul (4°). ANON. CAR. *Dumnezeul meu...* *isbănește-mă de mâinile dracilor miei și de gonitorii miei*. CORESI, PS. 75, cfr. 13, 340. *Ai stătut înproțică gonitorului*. MINEIUL (1776) 85.

Să turburată păgânii gonitorii. DOSOFTEIU, V. S. 143.

II. Spec. 1°. S. m. Junc neltores (PAMFILE, J. II), după ce a trecut de vârsta când i se zicea vițel și mânzat (H. III 139, 262, X 535), după ce-i pică dinții de lapte și i se încheie gura, adică după ce capătă toți dinții care li rămân apoi cât trăiește (MARIAN) și ajunge la vârsta de a gonii (DAMĂ, T. 29), tăurenciu de doi ani (H. II 26, 49, 59), de la doi până la trei ani (H. II 3, 185, 203, III 68), de la doi la patru ani (H. IX 472), până la trei ani (H. I 6), de la un an și jumătate până la trei ani (H. II 131); p. ext. taur (H. II 117, IX 472). Au dat toți câte un zlot de bou, de vacă... de gonitor și de gonitoare. N. COSTIN, LET. II 45^{1/2}. Vitele celelalte au fost... gonitori, mânzați, viței. I. IONESCU, P. 94. De-aș avea cu atâția gonitori în ocol... bine ar mai fi! CREANGĂ, P. 117, cfr. ALEXANDRI, P. F. 104, TEODORESCU, P. F. 141, GOROVEI, C. 253. [Adjectival] Patru boi gonitori (a. 1730). IORGA, S. D. VI 156.

2°. S. f. Vacă tânără (de doi ani H. II 26), junică (L.B.), căreia i-a venit vremea de gonită. Au încolțit lapchi această gonitoare. IORGA, S. D. VI 263. Patru vaci mari și cinci gonitoare. URICARIU, XI 226^{1/2}. Frigă de gonitoare. YASILIU, C. 58, cfr. ȘEZ. III 154^{1/2}. I. IONESCU, D. 370. [Adjectival] Vacilor gonitoare. MARIAN, INS. 452.

3°. S. m. (Astron.) Constelațiunea „taural”. OTESCU, CR. 21.

4°. S. m. (Entom., în Bucov.) = fugău (gonițar, gonaclu 6°). MARIAN, INS. 452, cfr. H. XI 350.

5°. S. m. Un fel de căno de vânat. H. XI 517.

6°. S. f. O plantă (nedefinită). H. V 208.

[Derivat (neobișnuit) gonitorie s. f. = timpul cât taurul se numește gonitor. Vițelii... cor fi hrăniți bine în mânășia și gonitoria lor. I. IONESCU, C. 2, cfr. DRĂGHICI, ap. TDRG.]

GONITORIE s. f. v. gonitor.

GONITĂRĂ † s. f. v. gonii.

GORABĂN s. m. (Entom.) Sorte de mouche. — Un fel de muscă. H. X 535.

GORĂN s. m. (Bot.) v. goruș.

GORANĂ s. f. *Poutre* — Bărnă orizontală răzămată pe popii caselor subtrînzile care susțin podina (podolu) și în curmezișul mare. MANOLESCU, I. 18, 33. — Cfr. paleol. *gorână* „partea de sus”.

GORĂCIU s. a. = gârbaclu. ANON. CAR.

GORDÂN s. m., **GORDÂNĂ** s. f. } v. gordin.

GORDEAN, **GORDEN** s. m. (Bot.) } v. gordin.

GORDIN s. m. (Bot.) Varietate de *raisin*. — Varietate de strugure (H. II 11, 125, 165, 193, 207, 102) des la boabe și gustos (H. II 58), mai vărtos decât saaca (H. IV 8), negru și vărtos (H. IV 83), cu boabe mărunte și tari la coajă (H. XII 19). *Gordin* negru și alb H. IV 8, 104. *Gordin* pășăresc: alb, cu câteva boabe mari și rare, iar restul mici; e dulce la gust. H. IV 245. [S]: *gordin* s. m.: cu boabe mărunte, dese, cu peliță verde închisă; din el se face un vin foarte tare. H. II 115, cfr. XI 319. *Gordin* negru moale sau cărtos. H. IV 152, *gordân* s. m.: cu boaba alburie, subțirată la partea externă și gustos. H. XVI 30, cfr. IX 446, XI 26, 73, 130, XVI 3, 41, RĂDULESCU-CODIN, *gordean* s. m.: cu bob galben, bun; e cel mai timpuriu la copt. H. V 235, cfr. 233; *gordînă* (gordînă DICT.) s. f.: albă (H. II 141), cu boabele mari; se coace curând (H. III 305). *Gordina* cu boaba mare. IONESCU, M. 439, *gordână* s. f. PANTU, P.L.; *gorgân* s. m.: voluminos, cu boabele mari și tari, cu gust plăcut și aromatic, de culoare albă. H. V 97, cfr. 4, 88, XIV 93.]

— Cfr. rus. *gordina* „ârmăoz, coacăzo (Viburnum lantana)”^o. TDRG.

GORDINĂ s. f. (Bot.) v. gordin.

GORGÂN s. a. *Tumulus*. — Grămădire de pământ pietros în formă de căpîță sau de căpîțână de zahăr, dălmă, gălmă (H. XI 321), moviță (ib. 416; cfr. XIV 102, MARDARIE, L. 4085), măgura, spec. „*tumulus*” (numele marilor movile ce se găseau presărate peste toată țara și în întreaga Peninsula balcanică, în care se crede că se află morminte străvechi). *Gorgan* (în documente slavo-române din sec. XVI-lea) CUV. D. BĂTR. I 250, 254, (glosând pe slav. „*cholm*”) ib. 283. *Flăcăraie ce ies noaptea de pe fața unui gorgan*. ODOBESCU, II 267. O culme rotundă... un *gorgan* înverzit. IORGA, S. R. B. 33. [Movilele din câmp se numesc movile, *gorgane*, *bășici*, etc. MURGOȘ, SĂM. VI 93.] P. ext. *Gorgan* = loc frumos și anume acoperit cu o vegetațiune variată, acoperit de flori. H. IX 3. [S]: (Transilv., + *corhană*) *gorgăză* s. f. = vale strâmtă, îngustă și cârnată. BUGNARIU, NĂS. *Gorgane* = gropi (Câmpie, Oarba I. Mureș). VICIU, G.L. (în Bran, Transilv., „gropi” se numește un loc plin de delucașe).] Derivat: *gorgănos*, -oasă adj. = (despre trunchii de arbori) noduros. *Patru lei de făcut stănjinal (în două zile, dacă [lemnele] nu-s gorgănoase, greu de despicat)*. CONV. LIT. XLIV, I 657.]

— Cfr. rus. *gorgan*, idem. Cfr. Hasdeu, *Cuc. de bătr.* 283, ZEITSCHRIFT, III 471, ODOBESCU, II 143.

GORGÂN s. m. (Bot.) v. gordin.

GORGANĂ s. f. **GORGĂNOS**, -oasă adj. v. gorgan.

GORGĂNE s. f. plur. v. gorgună.

GORGĂZĂ s. f., **GORGĂȘE** s. f. plur. v. gorgoază.

GORGĂZĂ s. f. 1°. *Fruit vert*. 2°. *Fruits secs*. — (Mai ales la plur.)

1°. *Fruit* (PAMFILE, J. II), poamă necoaptă, crudă, verde, cfr. holbotină (3°), broboană, borboase, rogodeă. *Omul... capătă friguri când mândră gorgoaze și apoi boia apă după ele*. GRIGORIU-RIOU, M. P. I 69, cfr. idem, 160.

2°. Poame uscate, așezate în poloboc. ION CIL. IV 122. [S]: (+ *borboase*) *gorgoaze* s. f. plur. = fructe, când încep a fi bune de mâncat. ȘEZ. VII 180. *Pricina care aduce frigurile este... mândrărea diferitelor gorgoaze*. H. III 24. — Cfr. borboase, grângoaze, gorgotină.

GORGOLICIU s. a. (Cul.) Sorte de fierte. — O mănăcare făcută din porumb(r)ele uscate, meste cu bostan. Cfr. PAMFILE, J. II 335, I. C. 242.

GORGONI vb. IV°. *Chasser*. — (Ban., Ung., Transilv.) A alunga, a pune pe fugă, a gonii, a speria (REV. CRIT. III 100, 155), a păfușă, a sili să plece, a face pe cineva scăpat (ib. 68), ca la drumul cuivă (com. A. COCA). *Gorgoneaș gâștele din curte!* REV. CRIT. III 67. *Toată averea lui eră un amnar, o cremese și o bucată de iască cu ajutorul căroră aprindea focul și mai gorgoneaș sârăcia din prejurul său*. MERA, L. B. 75. *Bade, că a mbătrânit Nu trebuș gorgoni!* REV. CRIT. III 67.

— Derivat din *gorgoane* (propriu „a înjură pe cineva, trimițându-l la gorgoane”).

GORGOTINĂ s. f. v. bolbetină.

GORGZÂN s. m. (Neamțu) = țaraș. DAMĂ, T. 95.

GORGUNĂ s. f. *Femme âgée et méchante*. — Femeie bătrână, rea, răutăcioasă. REV. CRIT. III 155. [S]: *gorgoane*, *horhoane* s. f. plur. = ființe mitologice: *Du-te în gorgoane! Ia-te-ar a mână-te-ar a gorgoane!* ib., cfr. III 67.]

— Etimologia necunoscută. (O legătură cu *Gorgone* mitologiei antice e greu de admis; cfr. *horhollina*).

GORILĂ s. f. (Zool.) *Gorilla (troglodytes gorilla)*.

— Maimuță foarte mare din Africa. [S]: goril s. m. *Un arendaș gras...*, un fel de goril. VLAHUȚĂ, D. 239.]

— N. din lat.

GORNĂR s. a. Sorte de vis. — Un fel de șurub. MARIAN.

GORNEAC s. m. *Vent froid*. — Vânt care suflă în Dolj de la miez-noapte (H. v. 130) s. de la apus (ib. 390), iar în Mehedinți de la răsărit (H. IX 130) s. de la nord și nord-vest, fiind rece, cfr. muntean (GRECESCU, FL. 697). [In Dolj: *gornic*, în Mehedinți: *gorneag*.]

— Din sârb. *gornjak* „vânt de vest” s. bulg. *gornjak* „vânt de nord”.

GORNEAG s. m. v. *gorneac*.

GÖRNIC s. m. 1°. *Garde forestier*. 2°. *Garde champêtre*. 3°. *Serjent de bastage*. HUISSIER.

1°. Păzitor de pădure, pădurar. MARIAN, O. II 50. *Corchee Nicolas, gornicu de pădure la Sokolod*. IORGA, S. D. XIII 78, cfr. ib. 182. *Niște gornici sau pădurari ai locului... cunoșteau toate potecile și înfundăturile codrilor*. ODOBESCU, III 542/1. *Tocmai când voia el să-și taie lemnele trebuincioase, eise gornicul*. MARIAN, O. II 50.

2°. (Ban., Transilv.) Păzitor de câmp, pândar. ANON. CAR., COM. A. COCA, JARNIK-BĂRSEANU, D. 476.

3°. (În Munții-apuseni) Slujă la autorități, aprod. LB. *Fata greșită era încălțată print'un gornic comunal la primărie*. MARIAN, N. 772.

[Feminin: *gorniceasă* s. f. = nevasta gornicului. *Sărută-mă, gorniceasă, Că gornicu' nu-i acasă. Că s'o dus pe vale'n sus*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 365.] Abstract: † *gornicie* s. f. = custodia agrorum. ANON. CAR.]

— Presupune un derivat slav *gornikъ, din *gora* „pădure” (în înțelesul 3° și în *gornik*, poate prin întrebunțarea pădurarilor în slujba autorităților sau din *gornic* „portar”, apropiat de *gornic*).

GORNICEANĂ, GORNICIE † s. f. v. *gornic*.

GORNIST s. m. (Mil.) v. *goarnă*.

GORNITĂ † s. f. = cerdac. *Șau fost [Simon] în gornită* (glosat prin *cerdac*) cu apostolii, când s'au pororit dubul sfânt. DOBOȘTEIU, ap. TDRG.

— Din paleosl. *gornica* „cutal de sus”.

GOROFĂȚI s. m. plur. (Bot.) Sorte de fleur. — Un fel de floare (nedefinită). H. IV 103. Cfr. *goroflat*.

GOROIU s. m. (Ornit.) = *gorolu* (la *garcoa*). H. II 299.

GÖRON s. m., **GORONIS** s. a. } v. *gorun*.

GORONȚĂ s. f. (Bot.)

GOROPINȚIĂ s. f. (Entom.) v. *coropișniță*.

GÖRSTINĂ †, **GÖRSTINĂ** † s. f. (s. d.) } v. *gostină*.

GÖRSTINARIT † s. a.

GÖRÜN s. m. (Bot.) 1°. *Chêne à grappes* (*Quercus pedunculata*). 2°. *Mespilus germanica*.

1°. Varietate de stejar (pe alocuri, stejarul Insuși) care poate ajunge până la 40 m înălțime. Se mai numește și: glădun, ștedun, tufan. PANTU, FL. cfr. H. IV 83, v. 34, ix 389, x 42, ANON. CAR. *Piscuș sus* (= cu) *goruni* (a. 1571). CUV. D. BĂTR. I 251. *Porcul și gorunul (stejarul)*. TICHINDEAL, F.

378. *Pădure de gorun*. I. IONESCU, P. 353. *Scorță de gorun*. LIUBA-JANA, m. 124. *Muguri... din... gorun*. ȘEZ. IV 22/11. *Ghinda 'n gorun*. ib. 22/11. *Frunza gorunului*. HODOS, P. 73. *O bule de vin Ce are doștele de gorun*. MARIAN, N. 313. cfr. GOROVEI, C. 85. | *Gorun iernatec* = *quercus sessiliflora*. Com. LIUBA.

2°. = moșmor. PANTU, FL.

[Accentuat (după HARGHIANU) și: *görun*. | Sî: *gorän* s. m. H. II 30, 62, xi 325, XII 105, 225. Unui om ars de soare îi zic că e ca un *gorän*. ib. II 79; *göron* s. m. POMPILIU, Bih. 1011. *Frunză verde de gorun*. RETEGANUL, TR. 152/11, cfr. 185/11, ALEXICI, L. P. 129/11, MARIAN, NA. 420. | Derivate: *goränă* = fructul gorunului. DICT., *goroniță* s. f. = sămânță de gorun, mal măruntă de cât ghinda de stejar (Țara-Oașului) VICIU, GL. | Colective: *goroniș* s. a. = (păstrat ca nume de localitate. LIUBA-JANA, m. 68), *goroniște*, *goraniște* s. f. = pădure de *goruni*. LB.]

— Cuvântul există și la Bulgari: *gorun*, idem, și pare a fi înrudit cu *gârniță*.

GÖRÜNĂ s. f. v. *gorun*.

GÖSPÖD † ad. invar. *Princier*. — (Slavonism, întrebunțat în documentele vechi, din care apoi a intrat și în limbă) Domnesc. *O feală domnescă cu pecețe gospod*. E. KOGĂLNICANU, LET. III 220/11, cfr. DIONISIE, C. 193, ODOBESCU, I 398. *N'am vrut se găz la masa gospod*. AMIRAS, ib. 91/11. *În luminata po-oncă Mării-sale s'au trimese om gospod*. URICARIUL, XII 268/11. *Sata... de călci gospod și boierești*. ib. I 58/11. *Tăry* (IORGA, S. D. V 234), *figanii* (BELDIMAN, TR. 339), *docezi* (ALECSANDRI, T. 90) *gospod*.

— Proscutură grafică din paleosl. *gospodina* „domnesc”.

GÖSPÖDĂ s. f. *Tapage*. — Larmă, zgomot: ce unii *gospodă face!* VICIU, GL.

GÖSPÖDAR s. m. I. *Hospodar*. II. 1°. *Paysan aisé*. *Maître de maison*. *Mari*. 2°. *Ménager*.

I. † *Domn, prinț*. *Alexandru Păisant, Voceol și Gospodar*. DIONISIE, C. 196.

II. (Mold., Bucov.) 1°. S. m. Om ce-și are casă, vite și toate cele trebuitoare la o gospodărie (CREANGĂ, GL.), țaran cu stare, mic proprietar, econom. *Vor însemnă de ficăru placuș... care trebuș să fie gospodari în partea locului*. URICARIUL, IV 293/11. *Humulești... nu erau numai așa un sat de oameni fără căpătăiu, ci sat vechiu... cu gospodari tot unul și unul*. CREANGĂ, A. I. | P. ext. Stăpân de casă. *Joimirii... ce mănăncă gospodării casei, mănăncă și ei*. NECULCE, LET. II 229/11. | P. gener. Bărbat, soț. *Ne-au întâlnit cu gospodarul dumnilui, SA DOVEANU, P. 358*. *Bucură-te, fînterime, Că și al meu gospodar vine*. MARIAN, I. 318.

2°. Adj. Care știe să-și administreze bine gospodăria. *Flug, telexă, grapă, sanie, car...* și câte alte lucruri ce trebuș omului gospodăriu. CREANGĂ, P. 38.

[Sî: *hospodăr* s. m. (ad I) LB., (ad II) *Nu se întreabă casa frumosului, ci casa hospodarului* (Covurlui). ZANNE, P. II 561, (într'o pozie pop. din Muntenia, unde cuvântul nu-l întrebunțat) *boscodar* s. m. MAT. FOLC. 166. Feminin al: (ad I, din paleosl. *gospodă*, idem) † *gospodă* (gospodăna ap. I. IONESCU, m. 460) = Doamnă. *Doamna Mării-tale, gospodă Anastasia*. DOBOȘTEIU, V. s. 5. *Doisprezece fustăși a gospodăiei*. URICARIUL, XIX 342/1; (ad II) *gospodăreasă, gospodărită și* (mai ales ad II), cfr. paleosl. *gospodnja, doamnă*; rus. *gospodnja*, „econoamă”) *gospodină*. *Acum, dragă doamnă... cămă de casă cum se cucine unși bune gospodine*. C. NEGREZZI, I 147. *Nu se află mai bună gospodină pe fața pă-*

mântului! ALECSANDRI, T. 342. *O sprintenă gospodină*. SLAVICI, N. I. 307, cfr. CREANGĂ, A. 136, cfr. SEZ. II 189^{1/2}. *La gospodina bună mulți coinici s'adună*. C. NEGRUZZI, I. 251. | Soție. *Tatu-ădu... care știu să trăiască... își adusesse gospodină în casă*. SADOVEANU, P. 8. 139. | (Atributiv) *lucșitele și gospodinele cucoane*. CONV. LIT., ap. TDRG. | Adjective: **gospodărește**, -ească = de gospodăru (bun). **Gospodărești lucruri**. DRĂGHICI, R. 101. *Stogul gospodăresc se clădește pe 4 câmpii de vară*. I. IONESCU, C. 113. *Nu-i cucută gospodăresc?* CREANGĂ, P. 156, (rar) **gospodăros**, -oasă = strângător, econom. „*Trebue... să fie... tare iconom!*” În adevăr, eră foarte gospodăros. GHIRĂNESCU, ap. TDRG. | Adverb: **gospodărește**.

— Din rus. **gospodār**, „stăpân, Domn”.

GOSPODĂREASĂ s. f.
GOSPODĂRESC, -EASCĂ adj. } v. **gospodar**.
GOSPODĂREȘTE adv.

GOSPODĂRI vb. IV^a. 1^a. *Conduire une maison*. 2^a. *Fonder un ménage, (se) caser; (se)marier*. — (Mold. și Bucov.)

1^a. Intrans. A conduce treburile casei; a face gospodăria, menajul casei. *Trebuința... de a gospodări și astăzi tot după acele obiceiuri* [vechi]. I. IONESCU, C. IV, cfr. 253. *Acuma aveă bietul om de toate; dărd ce să facă, nu putea gospodări!* SBIERA, P. 234^{1/2}. *Au lăsat pe Țigan acasă să gospodărească*. Ib. 291^{1/2}. *Nu merg să gospodărească, Ci se duc să putrezească*. MARIAN, I. 520.

2^a. Trans. (Fact.) A face pe cineva să-și aibă casa, gospodăria, menajul propriu, p. ext. a însuși (mărită). E vreme e'o măritie și e'o gospodărească. I. NEGRUZZI, II. 137. *Nu eră să om mulumirea să le ead gospodării până a nu mă duc?* Idem, V. 133. *Niște oameni trând odată flui să-și gospodărească*. SEVASTOS, N. 58^{1/2}. | Refl. A-și întemeia gospodăria, p. ext. a se însuși (mărită). *Eră un om și femeie care nu de mult să gospodăriea împreună*. SEZ. VII 133, cfr. VASILIU, C. 87, SEVASTOS, N. 188^{1/2}. *Holdăria... de a se așeză și a se gospodări de-al binelea*. SADOVEANU, M. 116. *Să părăsim tâlhăria și să ne gospodărim*. SBIERA, P. 267^{1/2}. — Derivat din **gospodar**.

GOSPODĂRIE s. f. 1^a. *Métairie*. 2^a-3^a. *Ménage*. — (Mold. și Bucov.)

1^a. Economie rurală care constituie averea imobilă a unui gospodăru; p. ext. conducerea ei. **Gospodăria Românilor... are obiceiurile sale rezemate pe climă**. I. IONESCU, C. III. *O răzcoie de mare, casa bătrânească cu toată pojiția ei, o vie cu liveadă frumoasă... alcătuiau gospodăria babei*. CREANGĂ, P. 3. *S'a îngreșnat... gospodăria*. Id. Ib. 161. *S'a apucal de gospodărie*. Id. Ib. 86. *Lucruri de gospodărie*. Id. Ib. 153. *Să pot trece gospodăria mea de aici*. SEZ. II 122^{1/2}.

2^a. P. feștr. Conducerea unei căsnicii, cu toate datorile și grijile ce le are o gospodină, menaj. *Caută treble gospodăriei*. C. NEGRUZZI, I. 77. **Gospodăria să-și fie măsurată**. Id. Ib. I 251, cfr. 192. *Zămfirm... n'are năuă aplicare pentru gospodărie, ci tubeste a cel... stihuri de dragoste*. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Intrebând-o despre gospodărie și bărbat*... CREANGĂ, P. 86.

3^a. Căsnicie. **Gospodăria în care femeia face totul**... SEZ. II 74^{1/2}. **Gospodăria lor nu eră din cele mai liniștite**. N. XENOPOL, ap. TDRG.

— Derivat din **gospodar**, prin suf. abstr. -ie.

GOSPODĂRIȚĂ s. f.
GOSPODĂROS, -OĂȘĂ adj. } v. **gospodar**.

GOSPODIN † s. m. *Seigneur*. — (Slavonism) Domn, Dumnezeu. *Dezul nostru Dezul se spăsoasă și Go-*

spodinu! Domnu eșirea morției. PSALT. SCH. 202 (= și Domn Domnu CORESI, PS.). [Formula liturgică slavonă **gospod pomiluj**, „Doamne miluște” se întrebunțează pe alocuri în expresiunea: **pe gospod pomiluj** = de graha, pe nimic. *Bădurțile cele alese nu se cumpără pe gospod pomiluj*. RETEGANUL, P. IV 9^{1/2}].

— Din paleosl. **gospodinu**, idem.

GOSPODINĂ, **GOSPOJANĂ** † } v. **gospodar**.
GOSPOJDA † s. f.

GOST s. m. (Sărbism, în Ban.) = oaspe, musafir. *Gostului nechemat, îi e locul după usă*. TICHINDEAL, F. 200. *Voie vi-ă de gosti?* (= bucurioși la oaspeți?) MARIAN, N. 641. *Când căntă cocorul, se așteaptă ploaie sau se așteaptă gosti* (Bihor). ION CR. II 211, cfr. ZANNE, P. IV 208. [Verbul (< sărb. **gostiti**) **gosti** vb. IV^a (**gostă** vb. I^a CORCEA, B. 40) trans. = a ospăta. ANON. CARL *Grău!*... *Oaspeții îi gostole*. BIRICESCU, P. F. 305. (Refl.) = reciproc) *Vecini și neamuri străpăne, Ospăți mare că 'ntindă Și bine că se goste*. CĂTANĂ, R. 21, cfr. RETEGANUL, TR. 20^{1/2}, SEZ. I 267^{1/2}. | Abstract: **gostie** (gostie) s. f. = ospăț, petrecere. *Să mă lăsați și pe mine la gostia Mării-coaste*. ALEXICU, L. P. 261^{1/2}, cfr. 61^{1/2} ZANNE, P. IV 208. *Se găță gostia sau actual bolezăria*. MARIAN, N. 253].

— Din sărb. **gost**, idem.

GOSTĂ vb. I^a v. **gost**.

GOSTEANĂ s. f. *Mineral d'or*. — (Munții-apuseni) Minerai, piatră care conține aur. LB., VICIU, GUL., FRANCU-CANDREA, M. 42. Cfr. stufă.

— Din germ. **Goldstein**.

GOSTEIU s. m. v. **gostelnă**.

GOSTI vb. IV^a, **GOSTIE**, **GOSTIE** s. f. v. **gost**.

GOSTINĂ † s. f. *Impôt sur les moutons (et les porcs)*. — (Moldova, în trecut) Dare pe oi (și pe porci). *Au fugit... deac'au plătit gostina* (ca. 1630). IORGA, D. B. 87. *Măzili și mândărităre să-și... iauie și desetină de stupi și de mascuri, și gostină de oi de pre moștile sale*. NECULCE, LET. II 337^{1/2}, cfr. 345^{1/2}. *Pătru-vodă Cercol... au scos în fară gostină de oi*. MAGAZ. IST. I 220^{1/2}, cfr. Ib. I 124^{1/2} (*goscina de oierit*) IV 276^{1/2}. *Gostina ci se ia di pi ol*. IORGA, S. D. VI 201. *Dănu în știrea tuturor cui se cade a ști, pentru... gorgina de mascuri*. URICARIUL, V. 248^{1/2}, cfr. II 36, IORGA, S. D. VI 14. *Acă a mai adăugat văcărît și gostină*. GHICA, S. 512. [Plur. **gostini**. | Și †: **gorgina**, **gorgtenă** s. f. *Gorgteni de oi și de porci*. DOC. (ca. 1629), ap. HEM. 3204^{1/2}. | Derivate †: **gostiniță** s. f. = **gostină**. A scuti șase sute oi de gostiniță (Mold., 1814). URICARIUL, III 49^{1/2} (**gorgstinar** s. m. = subțas înărcinat cu încașarea gostinei. *Vor plăti gostina câte un ban nou de oia la gostinari de stoini*. URICARIUL, I 90^{1/2}, cfr. IV 42^{1/2}. *Poroncim domnia mea... subțasilor... vădrări și gostinari*... Ib. II 179^{1/2}. *Să nu super[e] gostinari pe oamenii*]. IORGA, S. D. VI 211. *Gostinari de flințul Suceavei*. Ib. D. B. I 25, **gostinari** s. a = **gostină**. *Dăjdea cu nume de gorginării*. DIONISIE, C. 192; **gostin** vb. IV^a trans. = a impune pe cineva la **gostină**. *Pre toți să aibă a-i gostini și a le luă desetină*. URICARIUL, V 251^{1/2}].

— Înțelesul original pare a fi fost „dare pe porci”. În acest caz am avea un derivat din **gr**(**g**)**ostelu**.

GOSTINĂR † s. m., **GOSTINI** † vb. IV^a } v. **gostină**.
GOSTINIȚĂ † s. f.

GOT s. m. *Goth*. — Numele unei ramuri a vechilor Germani; se împărțeau în Ostrogoti și Vizigoti. [Adjectiv: **gotic**, -ă. Spec. (Arhît.) *Stil gotic*,

având, ca element caracteristic, structura ogivală a bolții; de origine franceză. *Palat gotic*. C. NEGRUZZI, I 192. *Ferești gotice*. IORGA, N. R. B. 102. | *Scriere gotică*, colțuroasă, derivată din cea romană și întrebunată și astăzi de Germani. *Litere gotice*. EMINESCU, N. 38.]
— N. din lat. Gothus, idem.

GOTĂ s. f. 1°. *Croquemitains*. 2°. *Jour maigre*. 1°. (Munții-apuseni) Dihanie cu care se sperie copiii când plâng. FRÂNCU-CANDREA, M. 100.
2°. (Comit. Solnoc-Doboka) Zi de post. *Gofa Sfintei Mării*. VICIU, GL.
[Și (ad 1°): *gofă* s. f. FRÂNCU-CANDREA, M. 100.]
— Prescurtat din *gogorită*? Cfr. *gogă*.

GOTĂNĂ interj. (Mai ales repetat) Expresiune cu care chemăm porcu, când vrem să se apropie de noi, Țoaca-țoaca, ciucu-ciucu. H. I 58.
— Onomatopee (cfr. bulg. *guc-guc* idem, de unde *guce* „porc”).

GOTCĂ s. f. (Ornit.) 1°. *Gelinotte* (*Tetrao bonasia*). 2°. *Petit morceau de cire*. *Givre*. 1°. (Ornit.) Găină sălbatică s. găină de pădure (BUGNARIU, N. 8), de munte. *Sus la munte sub un brad Grasă gotcă mi-o cănat*. MĂNDRESCU, L. P. 199/2. | Specii: *Gotcă-de-pădure*, -neagră, -pestrită = cocoș-sălbatic. MARIAN, O. 212, 211. | *Gotcă-roșie* = găinușă. Ib. 214. | Cucești de munte au o creastă roșie de tot și de aici vorba: *s'a făcut roș cum îi* [s. c.] *gotca* (de rușine) a. *roș-gotcă*. CHEANGĂ, GL., PAMFILE, J. II 316. *Fial crăinului*, *făcându-se atunci roș cum îi gotca*... CHEANGĂ, P. 189. *Obrazul său roș ca gotca*. SADOVEANU, P. S. 60. | Fig. Numele de „gotcă” se dă și unor oameni, ca nume de ocară. BUGNARIU, N. 8.

2°. (Prin asemănare cu creasta cocoșului de munte?) Clin de ceară care atârâ în stieube de-asupra măcii ori de-asupra bondarilor (Botoșani-Dorohoiu). ION CR. IV 123. | Chieciară (Straja, în Bucov.). Com. TOMIAC.

†† (Prin confuziune cu „a se duce pe copcă”?) A se duce pe gotcă = a da de nevoie, a păți ceva, a se pierde pentru totdeauna. PAMFILE, J. I 316.
[Plur. *gotci*. H. X 187. | Masculin (ad 1°): *gotcân* = cocoș de munte s. de pădure, cocoș sălbatic. ȘEZ. II 229/2. Specii: *gotcân-de-munte*, -de-câmp, -de-sălbă s. *lălar*, -*măc*, -*mare*. MARIAN, O. II 200, 211, 212.]
— Etimologia necunoscută. (Cuvântul se găsește și la Ruteni: *gotka* și pare a fi o formație onomatopeică, după strigătele păsării, cfr. *cotcodăcl*).

GOTCÂN s. m. (Ornit.) v. *gotcă*.
GOTINAC s. m. v. *gotcă*.
GOTMAN † s. m. v. *gotcman*.
GOTOFINTȘOR adj. m. v. *cotofleant*.

GOTŢIU s. m. (Transilv.) Pecior îmbrăcat în frunze de stejar și în coajă de arbori, cu o sabie de lemn în mână pe care, în ziua de sf. Gheorghe, băieții îl duc prin mijlocul satului și lumoaia îl udă cu apă (l. Gherla). VICIU, GL. | Feciorul care îngrijește de perinele mamei, ca să nu cadă din car (Comit. Târnava-mică). Ib.
— Probabil, derivat din *gotă*, prin suf. augm. -*oiu*.

GOTOV † adj. m. (Slavonism) = gata (peșin, în număr). *Și i-am ednului... derepti aspri 3.300 gotovi* (a. 1639). IORGA, S. D. I 276.
— Din paleosl. *gotovъ*, idem.

GOTOVI † vb. IV (Slavonism literar) = găti. *Transilv. Gotoviți doau sute de voinică*. COD. VOR. 53/2 (= găti) | N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688). *Tu gotovești dereptăți* (= parasti direcțiunile). CORESI, PS. 271, cfr. 172, 241. | Refl. *După zilele ocalea go-*

tovinu-nă (= ne gătirăm) și *suim întru Ierusalim*. COD. VOR. 28 (= gătindu-ne, BIBLIA 1688). *Gotovi-mă* (= paratus sum) și *nu smintii-mă*. CORESI, PS. 337. [Abstract: *gotovire* s. f. *Gătit-ai gotovire lor, că așa stă gotovirea* (= praeparatio). CORESI, PS. 165. *Lu coru duc în... gotovirea dracolui*. CUV. D. BĂTR. II 53, *gotovină* s. f. = gătire, sfârșit, distrugere, nimicire. *Prestoiră gotovinele voastre*. CORESI, PS. 416.]
— Din paleosl. *gotoviti*, idem.

GOVĂ †. **GOVEALĂ** s. f. v. *govie*.

GOVETI † vb. IV. *Démontrer* (?) — A arăta, a dovedi, a proba(?) *Să gotestețe cum într'aciaia creame au intrat în Țarigrad boala*. DOSOFTEIU, V. S. 247.

GOVI vb. IV^a. 1°. *Veiller près d'une jeune mariée*. 2°. *Languir*.

1°. (Despre fete) A sta pe lângă mireasă, ținându-i de urit: *Au govit toată noaptea* (Mehedinți). N. REV. H. 1900, 85. *Toate veni-vor... la muntă... Și soațele tale... Ce-au govită cu tine*. DOSOFTEIU, V. S. 150.

2°. (În Mold., Bucov. și Trans. cu pronunț. dial. *govî*). Intrans. A boli (ION CR. III 187), a cărâgi (ȘEZ. V 57/2), a răcea în pat și iar a se scula, a se învărti numai pe lângă cașă câte o zi și iar a se pune în pat cuprins de o boală care roade pe înțetul, a fi beteag (Vicovul-de-sus, com. O. NISTOR), a fi bolnăc; spec. a țuși tare fiind bolnav (PAMFILE). *A tot govit un an de zile, a slăbit ca un schelet, și pe urmă a murit*. SADOVEANU, SAM. IV 255, cfr. id. Ib. III 696. *Zămfirei cum îi mai este? — Ia... tot goveste!* DUNĂREANU, CH. 182. *Cerbul... șede apă și goveste*. ȘIERA, P. 176/11. | (Cătră un copil care șade pe vatră lângă foc, fără să fie bolnav): *Ce tot govesti acolo?* (Comit. Huneidoare, Câmpeu) VICIU, GL.

[Abstract: *goveală* s. f. = bolire. *După vr'o trei zile de goveală 'n foale, scose capu' din procov și zise gemând...* ION CR. III 188.]

— Ca și *govie*, stă în legătură cu verbul paleosl. *goveti* „a duce o viață religioasă, a posti”, care în diferitele limbi slave a dezvoltat accepțiuni apropiate de cele române. Astfel la Bulgari, *govija* se zice despre mireasă, care înainte de a fi primit iertare de la ruda, face pe mironosita și tace la toate întrebările ce i se pun (cfr. și dezgovi și bulg. *rucho govajno* = îmbrăcămintea care i se bulg. miresii când o îmbrobodesc). La Sârbi *goveti* „a tăca ursur”, și de acest înțeles se apropie cel românesc de „a fi bolnăc”. La Cehi (*hoviti, pohoviti* și) și la Ruși (*razgovajbaja*) înseamnă „a se ospăta, a se înfruptă întâia oară după post”, care sens amintește înțelesul de „petrecere” al lui *govie*.

GOVIDĂ s. f. (Iht.) v. *guvidă*.

GOVIE s. f. 1°. *Jeune mariée*. 2°. *Kermesse*.

1°. (Serbia, Ban.) Mireasă: *Nu ședeți cu o govie!* Com. a COCA. *Va plecă cu govicia la cunună*. GRAIU, II 152. *Că e albă govicia*. CORCEA, B. 107.

2°. (Dolj și Vâlcea) Petrecere, nedeie (GRAIU, I 50), la care iau parte toate satele de prin prejur (ION CR. II 44).

[Diminutiv (ad 1°): *govioară* s. f. (pronunț. -*vi-oo*-) CORCEA, B. 106.] Și (numai la DOSOFTEIU): † *govă* s. f. = fecioară, virgină. *Govie nejelite furdă* (: virgines). PS. 254. *Lăudați pre Domnul... giuni și govî*. Ib. 493.]

— Pentru etimologie cfr. *govî*.

GOVIOARĂ s. f. v. *govie*.

GOVITŌRIU † s. m. *Personne pieuse*. — (În lo-

GRĂBI vb. IV^a. I. *Rapir*. II. *Presser*. III. 1^a. (*Se*) *hăder*. 2^a. *Accelérer*. 3^a. *Mûrir* *hâtivement*.

I. Trans. Înțelesul etimologic (singurul atestat în limbile slave) este „a răpi”. O urmă a lui o găsim în următorul exemplu din CORESI, E. 138^{1/2}: *Mănuie... curate și neșpurcate a așă și țânse cătră Dumnezee și spre lucrare derapete și bune; să au fe grăbitoare și răpitoare pre a străinilor, ci acoperite cu derapete, în care punerea alături a lui grăbi cu răpi ne arată în același timp că înțelesul etimologic nu mai era atât de viu în conștiință, în-cât grăbi singur să fi fost de ajuns spre a exprima ideea. Tot astfel expresiunea *ion cead în grabă* va fi însemnat odinioară „său răpind”.*

II. Trans. (Noțiunea „răpirii” a fost analizată la noi în „a lua repede pentru s. cu sine”. Din acest complex de idei dispare cu timpul cu totul nota mai concretă „cu sine”, accentuându-se tot mai mult cea abstractă a repezelii, ca și în lat. *rapidus* din *rapere*, arom. *arichit* = pripit, lute, violent, din *arichescu*, „răpesc”, cfr. și *s'aricheaste* „se luțeste, se aprinde, se pripește”) — A lua pe cineva cu repezeală, a-l zori, a-l da zor. *Îl tot grăbea de bani ce era și chiziți pentru dînsul*. NECULCE, LET. II 274^{1/2}. *Ar fi întârziat a-și pune planul în lucrare, dacă desfrânarea lui nu l-ar fi grăbit*. C. NEGRUZZI, I 144.

III. (Astfel a grăbi ajunge un opus al lui „a întârziat” și poate primi, ca acesta, pe lângă funcțiunea transitivă și pe cea intransitivă, mai târziu și pe cea reflexivă)

1^a. A face repede toate pregătirile necesare s. a-și lăși mișcările spre a ajunge cât mai de vreme undeva s. a săvârși cât mai timpuriu o acțiune, a (se) zori, a (se) pripri (implicând ca și acesta, adesea, ideea acțiunii neprețugate, din cauza luteții cu care a fost săvârșită). Intrans. (absol.) *Grăbiră Grecii din Targrad de-i apărară*. MOXA, 404^{1/2}. *Grăbită să se întorească mai de așez*. DOSOFTEIU, V. s. 76^{1/2}. *Alergă și grăbi sovitul*. id. ib. 97. [*Rețeca*] grăbi. BIBLIA (1688) 16. *Grăbește spre răpiciunea celor ce strigă cătră tine*. MINEUL, (1776) 67^{1/2}. *Am grăbit cu calul a supra-le*. NECULCE, LET. II 230^{1/2}. *Grăbea a pune mâna pe topor*. DRĂGHICI, R. 64. *Primejdia grăbește*. BĂLESCU, M. V. 471. *Grăbește la Doamnă-nă intr'un suflet*. COSBUC, P. 154. *Stăi, nu grăbi de a te duce!* ALECSANDRI, P. P. 282^{1/2}. *Grăbește, alerț, fugi!* ib. 74^{1/2}. *Nu grăbi la mărta!* HODOS, P. P. 138, cfr. 139. *DOINE*, 134^{1/2}. *Te rog, grăbește!* NETEDANUL, P. III 87^{1/2}. *La orice înădătură, Nu grăbi peste măsură!* ZANNE, P. V 356. | Refl. *Judecătorul, la toate pricinile, să nu se grăbească a da hotărîre*. FRAYLA (1814) 5. *Te grăbești a te întoarce curînd acasă*. C. NEGRUZZI, I 291. *Nu te grăbi apă... că te-i pripri!* CREANGĂ, P. 272. *Voi nu că grăbiți!* TEDODORESCU, P. P. 68^{1/2}. *Ar JARNİK-BĂRSEANU*, D. 494. *Cine se grăbește, mai mult căbovește, că îndată obosește și nimic folosește*. ZANNE, P. VIII 115.

2^a. Trans. (fact.) A face pe cineva să se grăbească, să se pronească repede, a face să fie a. să se săvârșească ceva mai grabnic, a accelera, a iuți. *Să fie mai grăbit lucrul*. NECULCE, LET. II 323^{1/2}. *Spaima... ar grăbi pieirea corăbii*. MARCOVICI, D. 14^{1/2}. *El își grăbi pașii*. EMINESCU, N. 50. *La mine să-i grăbești!* SEVASTOS, N. 15^{1/2}.

3^a. Spec. Trans. (Despre căldura soarelui s. a focului) A face să se coacă repede, în mod pripit. *Arșița grăbește, pripește și usucă poposușii*. I. IONNESCU, C. 97. *Ca cireșele 'n oltoiu Care-s coapte la răcoare*. De nu-s grăbite de soare. JARNİK-BĂRSEANU, D. 37. || (Despre fătu din pânțelece mamil) [Mamele dau] de supt un an și jumătate..., iar... când sînt grăbite de alți copii, oînd sînt groase... numai 7-9 luni, oîci în cazul același fătu nu-i bună. MARIAN, N. A. 422.

[Derivate: grăbire s. f. (Mai ales în loc. adv.) cu grăbirs = grabnic, repede. Scurtează-mi cu gră-

bire zilele! KONAKI, P. 51. *Cu grăbire... te-ai dus*. ALECSANDRI, P. I 120; grăbit, -ă adj. adv. = lute, în grabă. *Se duceau spre săi grăbiți*. COSBUC, P. 74. *Doamnele, grăbit au prins să se gîtească*. id. B. 17. *Pe soră-ta... de grăbiți ce-am fost, o uitasem acasă*. CREANGĂ, A. 20. *grăbită s. f.* (pronunț. grăb-ghită) = o plăcintă făcută de mlașu sau din aluat de păne, coaptă pe vatra cuptoriului de păne (LUPȘA, VICIU, G.L.). clătită (comit. Alba Iorioară), (diminutiv) grăbițel s. a. (pronunț. grăbițal) = lipiu copt în grabă, când fac păne, palaneș (Comit. Tărnava-mic). VICIU, G.L., (reconstruit?) grăbiță s. f. = coc de aluat pe care femeile îl aruncă ca probă în cuptor. FRĂNCU-CANDREA, M. 100; grăbitor, -toare adj. *Necoînțele lui grăbitor și ascuțite*. DOSOFTEIU, V. s. 27. *Și-s grăbitori în făr-de-legi*. CUV. D. BĂTR. II 418; grăbitor s. m. (Bot.) = un fel de strugure cu boabe mijlocii care se coace mai de vreme. H. V 185, IX 4.

— Din paleol. grăbiți „a răpi”.

GRĂBITĂ, GRĂBITĂ S. F. (Cul.) } v. grăbi.
GRĂBIȚEL S. A. (Cul.), **GRĂBITOR S. M.** }
GRĂBLEA S. F. v. greblă.

GRĂBNIC, -Ă adj., adv. I. 1^a. *Empresă*. 2^a. *Précipité*. 3^a. *Impulsif*. 4^a. *Impulsif*. II. 1^a. *Avec hâte*. 2^a. *D'une manière imprévue*.

I. Adj. 1^a. Care se grăbește, care e grăbit. *Olac grabnic*. DIONISIE EGLES, C. 200. *Fleacă în grabnic pas*. COSBUC, P. 157. *Turcilor, grabnicilor, Prea tare nu că grăbiți!* JARNİK-BĂRSEANU, D. 494. | Care vine și trece repede, trecător. *O! zi de ferici-cire!* *grabnică au fost trecera ta!* BELDIMAN, N. P. II 96. (Puțin oblieunat) Care merge repede, lute (în mișcare). [*Ca!*] *mai grabnici și mai trașnici*. I. IONNESCU, C. 90. (În opoziție cu „leneș”) *Unu-i leneș, altu-i grabnic*. C. NEGRUZZI, II 303^{1/2}. | Repede, care nu suferă întârziere, neîntârziat. *Să se dea poruncă grabnică*. SPIRESCU, L. 314. *Lucrul ti cam grabnic*. SBIERA, P. 218^{1/2}. | Care se coace (prea s. foarte) lute (cfr. grăbi III 3^a). *Firul [alacului] este... mai bun decît a orăului și mărunțil*. I. IONNESCU, C. 64; cfr. BARAC, T. 3.

2^a. Prea repede, pripit, precipitat. *Profecarea grabnică prin care au trecut țările române*.

3^a. Care se întâmplă repede și în mod neprevăzut. *Grabnică a fost despărțirea mea*. MARCOVICI, D. 18^{1/2}. *Moarte grabnică* = năprasnică. ȘEZ. III 115^{1/2}.

| Spec. (Jur.) † *Moarte (s. ucideri) grabnică* = făcută în grabă, precipitată, nepremeditată, din neprevădere, din neabgare de seamă. „Un felu de ucideri se chiamă grabnică, iară alta se cheamă apăsătoare (Mold.: vajnică)”. Dece cea grabnică să cheamă într'acesta chip, când cel ucis nu iaste ucidera a lui ce au fost să ucigă pr' altu, iară graba au pripit de au ucig pr' dînsul în locul aceluia”. FRAY, 316, cfr. 330, etc.

4^a. Lute (de fire), impulsiv, violent, pripit; nesocotit. *Grabnic la socotela lui* (NECULCE, LET. II 411^{1/2}). *la lăcomie* (id. ib. 204^{1/2}), *la mînie* (id. ib. 412^{1/2}). *Acet împărțit eră lute și grabnic la stăvîrșile hotărîrilor sale*. E. VĂCĂRESCU, IST. 253^{1/2}.

II. Adv. 1^a. Lute, în grabă, în pripă. *Pau-ai toate la cale? întrebă el, cînd grabnic cătră armășul său*. C. NEGRUZZI, I 148. *Văndătorul pleacă grabnic la a corilor săre*. ALECSANDRI, P. II 58. *Grabnic a și alergat*. CREANGĂ, P. 110. *Grabnic enunță se însiprari*. COSBUC, P. 15.

2^a. Lute, pe neașteptate. *Cei ce mor grabnic*. ȘEZ. III 114^{1/2}.

[Și: grăbnic, -ă adj. MAT. FOLC. 597. | Negativul: † ugrabnic, -ă. *Eră... ugrabnic la mînie*. N. COSTIN, LET. II 46^{1/2}. | Abstract (rar): grăbnice s. f. = grabă. LB.]

— Derivat din grabă, prin suf. adj. -nic.

GRĂBNICIE s. f. v. grabnic.

GRAD s. a. Degré. Grade.

1°. Treaptă (intr'o serie de stări ale unui lucru care poate fi mai mare s. mai mic, mai sus ori mai jos, etc.). *Au ajuns la un grad năsfuris de strămbătății.* URICARIUL, X 2. *Nu ești vajnuje la acei grad ai dragostei care se își păstrează.* C. NEGRUZZI, 118. *A faceți-vă în cel mai mare grad.* id. II 226. *O lucrare...* ce reclamă... un grad de prudență. MAIORESCU, CR. I 245. || Spec. *Grade de rudenie.* Proximitatea rudeniei se stabilește prin numărul generațiilor; fiecare generație numără un grad. HAMANGIU, C. C. 159. || *Scala de gradul întâi și al doilea.* (Mat.) *Gradul potenței unui număr, al unei ecuații.* (Gram.) *Grade de comparație* (la adjective s. adverbo): pozitiv, comparativ, superlativ. | Fiecare treaptă a unei ierarhii, spec. a celei militare. *Gradul de maior.* MAIORESCU, D. II 103. Fig. și pop. (Sub)ofțier. *D. căpitan... epandă și înjurând ca un grad inferior.*

2°. Fiecare parte a unei sorii de părți egale. *Gradele termometrului, grade de căldură, gradele barometrului, manometrului, areometrului, alcoolometrului.* *Gradele unei circonferințe, unui unghi, unui arc.* Se *scotocesc într'un grad 15 mii de rând.* CALENDARIU (1814) 145. || Pop. Aparat împărțit în grade, d. ex. *lactometrul.* GRAUL, II 187.

[Plur. *grade*, (învechit și pop.) *graduri*. I. VĂCĂRESCU, P. 43, ODOBESCU, II 254, MARIAN, | Familia: *gradă* vb. 1° = a împărți în grade (în acest înțeles și: *krada* vb 1°); a mări s. micșora, a sui s. cobori oșă încetul cu încetul, treptat; a conferi un grad într'o ierarhie, spec. în cea militară. *Cântăria este graduată.* PONI, P. 40. *A gradă un termometru, un barometru.* Pământul se lăasă la cale în *coșțee și priporae gradate.* ODOBESCU, III 195. *Pe mine mă gradase căprav.* GRAUL, II 203. (Pop.) *Gradat* = (sub)ofțier *Vagabundul intră... oamenii încerenenă... gradatul se uită la ei.* SANDU-ALDEA, A. M. 223, (pop.): *gradă* vb. IV° = (mai ales) a măsura cu un aparat gradat. *Agentul are dreptul să gradănuască rachii.* IONESCU, P. 156. *O pat rău, când îl gradăuște domnul lăptar.* GRAUL, II 187; *gradat adv.* = treptat. *Omenirea a intrat în calea care o duce gradat către perfecția sa.* BĂLCESCU, M. V. 3; *gradare s. f.* *Gradare treptată.* MAIORESCU, CR. I 107, *gradație (gradație)* s. f. = înalțare treptată către o țintă; spec. creșterea treptată, după anumite termene de serviciu, a salariilor (corpului didactic); cfr. MAIORESCU, D. IV 130. *De la acei splendori orizontale... oșă căută, prin gradații cronologice, a reveni... până la pragul epocii contemporane.* ODOBESCU, II 246.]
— N. din lat. *gradus*, -um, idem.

GRĂDE s. f. Bois de construction. — (Ban., sârbism) Lemn de clădit. *Au adus niște grade din pădure.* Com. COCA. | Fig. *Lucrea de nimic. Te-ai ales cu grade.* idem. || *Grade s. f.* În *grădina se mai află... pre la capitală grădini și pre la latură lemne de grade (de lucral lemnării)...* LIUBA-IANA, M. 102.]
— Din sârb. *grada* „material de zădire”.

GRĂDELE s. f. plur. Clayonnage, claire-voie. — Nuele din care se împletește gardul (cfr. RETEGANUL, P. I 52/13-14); p. ext. Împletitură de nulele, leasă cu care se împletește un loc; gard făcut din lășori așezate perpendicular unul lângă altul la distanțe de câțiva cm, cfr. zăbrele, cafas. *Seroafa... zăcea închisă într'o cocină... lupoșii, au început a-i grăi din afară, uitându-se la dinna prin grădele.* TICHIUNDEL, P. 320. *Grădele de prin prăful grădini.* SLAVICI, N. II 3. *Sui-te, dragă, pe podale și te uită prin grădele.* BIRICISCU, P. P. 188. *Comaricul doul închis cu grădele nelipite.* PAMFILE, I. C. 30.
— Din sârb. *grada* „grădele, gratii, grătar” (< Ital. *gradella* „leasă”, trecut și la Albanezi: *gradetë* „grătar”).

GRĂDIE s. f. v. grade.

GRĂDINĂ s. f. Jardin. — Loc îngrădit (pe lângă casă) în care se cultivă flori (cfr. florărie), legume (cfr. legumărie, bostană), pomi (cfr. pomăt), etc. *Grădina închisă.* BIBLIA (1688) (cfr. 4/10). *Pin livezi și pin grădini.* GORJAN, H. II 32, (cfr. DRĂGHICI, R. 8, ALECSANDRI, P. I 17, EMINESCU, N. 56, CREANGĂ, P. 214, ISPIRESCU, L. 20. *Nucul din grădina.* COȘBUC, P. 124. *Mândră-i lumea cu feciori, Ca grădina cu bujori.* JARNIK-BĂSEANU, D. 400. *Fundul grădini.* lb. 97. *C'o ceapă și c'o rădăcie nu se face grădina.* ZANNE, P. I 138. || *Grădina botanică:* în care se cultivă plantele sau scopuri științifice. *Grădina publică,* cfr. parc. *Alele acunse ale grădinilor publice din Iași.* CREANGĂ, A. 133. *Grădina de copii:* condusă după metoda lui Froebel.

|| O grădină de om se zice despre un om cu calități frumoase, plăcut la vorbă, etc. Cfr. ROMÂNUL GUMET, 52/11, PANN, P. V. III 9, VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

[După WEIGAND, B. B. 94 și cu înțelesul de „livadă”; după BĂRCIANU: a (se) face grădina = a (se) culca la pământ. || Plur. -*dini*. | Accentuat în Transilv. și: *grădină s. f.* Diminutive: *grădinașă s. f.* DOSOFTEU, V. S. 93/3, C. NEGRUZZI, I 96, JARNIK-BĂSEANU, D. 17, RETEGANUL, TR. 152/13; (cfr. bulg. sârb. *gradinica*) *grădiniță s. f.* (însemnează și un dant popular. H. IV 203, 259). *O uliță curată, cu grădiniți, care răsău în aerul căld.* SANDOVEANU, M. 106, (cfr. ALECSANDRI, P. P. 33/1, JARNIK-BĂSEANU, D. 286, (în rimă) *grădiciță s. f.* TEODORESCU, P. P. 341/1, *gârloara s. f.* (pronunț. *ăi-tă-ă*) ȘEZ. I 112/1. | Derivat: *grădiniță a. a.* *Căstă cucu 'a grădiniț.* ȘEZ. III 53.]

— Din bulg. *gradina*, idem.

GRĂDINĂR s. m. Jardinier. — Cel care cultivă o grădină, cfr. horticultor. *Fiu de grădinaru.* URICARIUL, VII 197/11, IORGA, S. D. XII 170. *Ca o grădină făr' de grădinaru.* MAGAZ, INT. 345/11. *Încălătorul este, pentru un tânăr, acesta ce este și grădinarul pentru pom.* C. NEGRUZZI, I 8, (cfr. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 325, RETEGANUL, TR. 152/13). || *A vinde castraveți grădinarului:* a te încerca să prostiești pe cineva. Cfr. BARONZI, L. F. 47/11.

[Și: *grădinar*(le)ș BARAC, ap. GCR II 174. | Feminin: *grădinară* și *grădiniță* TDRG. | Adjectiv: *grădinițesc*, -ească. *Trebi grădiniță.* ISPIRESCU, L. 232. | Verb: *grădini* vb. IV° intrans. (rar) = a se ocupa cu cultivarea grădinilor. LB. | Abstracte: *grădinițit s. a.* = ocupația cu cultura grădinilor. *Podobeale artei grădinițitului.* S. BODNĂRESCU, ap. TDRG. *grădiniție s. f.* = cultură de grădini, cfr. horticultură; p. ext. *grădina* (de zărtav) cultivată în mod rațional. *Bulgarii se îndelețesc mai ales cu grădiniția.* SUTU, ap. TDRG. *Ținea o grădiniță la marginea orașului.* BRĂTESCU-VOINESTI, L. D. 237.]

— Derivat din *grădina*, prin suf. -ar, s. din bulg. *gradinar*, idem.

GRĂDINĂR s. a. = gărdinar (1°). H. XIV 308.

GRĂDINĂREĂȘĂ s. f.
GRĂDINĂRI vb. IV°
GRĂDINĂRIE s. f. } v. grădinar.
GRĂDINĂRIȚĂ s. f.
GRĂDINĂRIȚĂ s. a.
GRĂDINIȚĂ s. f., GRĂDINIȚĂ s. a. } v. grădina.
GRĂDINIȚĂ, GRĂDINIȚĂ s. f.

GRĂDIȘTE s. f. Butte. — Movila naturală rămasă, în urma eroziunii, în lunca unui râu sau în mijlocul unei bălți; asemenea movile ale de obicei o anumită formă lunguiață și nu se înalță mai sus de cât nivelul câmpiei (ei numai decât cel al lunii); se mai numesc și pîpene (pochine), grin duri, etc.

pe când cele din câmp se numesc movile, gorgane, bășici, etc. cfr. MURGOCI, SĂM. V. 93. | Locul unei vechi cetăți sau stațiune preistorică. *Antice construcțiuni de pământ... cărora fărâșii români le zic „căldii de pământ” sau... grădiști.* ODOBESCU, II 144. | (În dialectul sălăgean) *grădiștie* s. f. VAIDA.

— Din bulg. *gradište* „întăritură”.

GRAF s. f. v. graf.

GRAFIC, -Ă adj. *Graphique*. — Care se exprimă cu ajutorul deseneului. *Creațiuni grafice.* MAIORESCU, CR. III 208. | Care se rapoartă la felul de a scrie. *Variante grafice ale aceluiași liter.* [Familia: *grafie* s. f. — reprezentare grafică. *Greutatea proprie a grafiei și ortografiei române.* id. ib. III 268.] — N. de origine grec. (γράφω „scriu”).

GRAFITE s. (Min.) *Graphite*. — Cărbune de pământ cristalizat, din care se fac creioanele. — N. de origine grec. (γράφω „scriu”).

GRAFOLOGIE s. f. *Graphologie*. — Studiul caracterului oamenilor după felul lor de a scrie. — N. modern din grec. (γράφω „scriu” și λόγος „știință”).

GRAFONETRU s. m. și a. *Graphometre*. — Aparat cu care se măsoară unghiurile pe pământ, pentru ridicarea planurilor. — N. modern din grec. (γράφω „scriu” și μέτρον „măsură”).

GRĂI vb. IV* 1*. Parler. 2*. S'entendre. 3*. Appeler, faire venir (qqn.). — (Mai ales în texte vechi și pop., cu deosebire în Transilv.)

1*. Absolut. A zice, a spune, a vorbi, a cuvânta, a glăsu. *Nemiscă afară nu grădesc de ceala ce prorocii ziseră.* COD. VOR 79₁₁ (=nemica zicând. N. TESTAMENT 1648), cfr. CUV. D. BĂTR. II 418, 356, 416, etc. *Acasta e fratele coștra cel mai mic despre carele grăiesc mie.* PALIA (1582), ap. CP. 180. *Pentru tine la dînsul să grăiască.* DOSOFTEIU, V. s. 3₁₀. *Cu alte buze voiu grăi către dînsii.* BIBLIA (1688) 8₁. *Dumnezeiasca poruncă care grăiesc (=de care o vorba) la ai șaselea cap. lb. 8₁₀.* Grăia cu tălmăciu la dîcșu. NECULCE, LET. II 217₁₀. *Grăia cînește, latinește, pereste.* E. VĂCĂRESCU, IST. 258₁₀. *Grăind bolnavul.* PRĂVILA (1814) 129. *Nu poți grăi cu mine.* BARAC, a. 56. *Ca un nebun grăiesc Asupra (=contra) promiei noite.* KONAKI, P. 264. *Să grăiesc mai lămurit.* DRĂGHICI, B. 117. *Șezi strămb și grăiesc drept!* C. NEGRUZZI, I 247. *Ei au grăit și tu nu i-ai ascuț.* IALCESCU-BUSSO, M. V. 580₁₀. *Ei stau grăind în limba lor.* ALECSANDRI, P. II 235. *Mare e limba bouului, păcat că nu poate grăi!* ODOBESCU, I 23₁₀. *De din vale de Rovine Grăim, Doamne, către Tine.* Nu din gură, ci din carte. EMINESCU, P. 243. *N'ar fi îndrăznit să grăiască.* SLAVICI, N. 161. *Nu vor grăi cu tine blând.* COȘBUC, B. 101. *Nici o mândră n'ai oțăr!* Care să grăiasc oțăr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 372. *Încăpura... a grăi despre dînsul.* ISPIRESCU, L. 36. *Grăiesc pădărește.* ȘIERA, P. 322₁₀. *Eu cu oameni oișii vorb.* Dar cu tine n'oiș gură. ȘEZ, I 12₁₀. *Întîi să te socotești, apoi să grăiești.* ZANNE, P. VIII 162. (Foarte des în poezia pop.) *Și din grăim (= din gură) oțăr grăia:*... JARNIK-BĂRSEANU, D. 17, 113, etc.) Fig. *Banul grăiesc!* ZANNE, P. V 35. *Cum grăiesc (=glăsuște) prăvila sfîștilor.* CUV. D. BĂTR. II 464. †† *A grăi de price* = a spune ceva cu scop de a provoca ceartă. *Cătră soț de ce zicci Nu grăiesc de price.* DOSOFTEIU, PS. 42. †† (Rare) Refl. [Dumnezeu] să grăi către Avram. BIBLIA (1688) 10. Trans. (cu complement intern: cuvânt, vorbă, p. ext. pildă,

adevăr, răutate, etc.) *Va grăi omului cuvinte bune și le va grăi cu hiclesug.* PRĂVILA MOLD. 123. *Pilda ce grăi domnul Ierusalim.* VARLAAM, C. 11₁₀. *Grăesc răutate.* DOSOFTEIU, PS. 37. *Vorbă bună de prileșug... au grăit... către vezirul.* NECULCE, LET. II 334₁₀. *Și de am grăit... ure-nu cucuț.* ANTIM, P. XXIV 18, cfr. BARAC, T. 72. *O vorbă foarte bine grăită.* SLAVICI, N. II 347, cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 379, 487. *Adevăr grăiesc gura mea.* ISPIRESCU, L. 87. (Neobișnuit, cu complementul: om) *O bombă vine... Cinoi ucis?* — „Eu Neagu... mă duc, vă las cu bine.” *Sărmanul, zic Românii, grăindu-l trist de-arăndul.* ALECSANDRI, P. II 452. †† *A grăi bine s. rău* (de cineva) s. a grăi de bine s. de rău (pe cineva) = a spune lucruri bune s. rele despre cineva, a vorbi de bine sau de rău pe cineva. *Va grăi rău de domnul locului acela.* PRĂVILA MOLD. 134, cfr. DOSOFTEIU, V. s. 30. *Grăiți de bine pre ceea ce vă blăstăm.* VARLAAM, C. 314, cfr. DOSOFTEIU, PS. 32. *Să nu grăiești de rău pre zurd.* BIBLIA (1688) 85, cfr. ANTIM, P. XXVI 17. *L-au grăit de bine către Împăratul.* NECULCE, LET. II 303₁₀. (Elliptic, subînțeles: de rău) *Să nu mă grăiescă 'n sat.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 270.

2*. Refl. A se vorbi, a se înțelege, a lua o hotărâre la oaltă (Molodia, în Bucov.). Com. S. NICULESCU. *De să vorb tocmi doi plugari... și tocmolul lor s'au grăit să fie stăldoare.* PRĂVILA MOLD. 2. *Turcii toți căd în sădrea, între dînsii se grăia...* ALECSANDRI, P. P. 144₁₀. *Dar dușmanii s'o grăia, Cădrășu căd mi-o 'ncăd.* ȘEZ, II 181₁₀.

3*. † Trans. A zice că e... a numi. *Calea ceaia ce grădesc erazu.* COD. VOR. 50₁₁. (=care o chiamă N. TESTAMENT 1648; care zic BIBLIA 1688). *Moartea lui Lazar o grăi adormite.* VARLAAM, C. 79₁₀. *Și-l sălăc de-l grăia împărat.* VARLAAM, C. 73, cfr. 24₁₀, 185, 276, 277₁₀. | Refl. A se numi. *Omul acela să grăi pre sine D/a/m/ă/dădu.* Ib. 11₁₀. (Azi, în Transilv.) Trans. A chema pe cineva, a se adresa cuiva. *Atunci împăratul îl grăi înapoi și-i zise.* RETEGANCU, P. III 17₁₀. *La feroastră sus sădrea* † și pe nume mă grăit, id. TR. 126₁₀.

[Odată în BIBLIA (1688) 180, ca la Aromâni (grecu, greire): *Arimelehu au grăit* (grecușă de țipar?) către ei. | Derivat: *grăire* s. f. (în Sălagiu, și cu înțeles spec. de „închinarea foleurilor obiecte aduse de către cei chemați la nunta, ca dar tinerilor căsătorii” MARIAN, N. 600). *Mulțor grăire* (= puțină de a grăi, graiu) le dă. VARLAAM, C. 231. *Grăinic la auzire și săbarnic la grăire.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 162, cfr. ȚICHINDEAL, P. 181. *Grăire de rău* = cleveață. LB.; cfr. MARDARE, L. 2503, 4280, 56; † grăită s. f. = spusă. *Atunce se iebîndi grăitete* *Eramici prorocul, ce grăia...* TETRAEV. (1574), 203. *Strămbași grăitete voștîni eușagheti.* DOSOFTEIU, V. s. 146, grăitor, -oare adj., subst. (în vechime construit și cu complementul la acuzativ: *grăitorii mențiuți* = închincoi PSAL. SCH. 11); spec. peșilor H. IX 7, MARIAN, N. 97, (negativi) negrăitor, -oare. *Limba cea măreșă, de rău grăitoare.* DOSOFTEIU, PS. 37, cfr. ZANNE, P. VIII 163. *Grăitoriu pre dînsul I-ai pus pre pământ.* BIBLIA (1688) 379. *Din păntece grăitorii* (= ventricol). Ib. 217₁₀. *Grăitoriu de ciale dumnezești* (=teolog LB., după slav. bogoslovje), MINEIU (1776) 15₁₀. *Cu gură grăitoare.* MĂNDĂRESCU, L. P. 46₁₀. *Grăitorul mirelui scoate un colac și o noframă.* MARIAN, N. 552. *Îmbie pe grăitorul fetei cu rachiu.* SEVASTOS, N. 568. *Limbile ritorilor le-ar atărat negrăitorii.* MINEIU (1776) 194, (derivat) grăitorii s. a. = peșii H. IX 7.]

— Din sârb. *grajati*, idem (în celelalte limbi slave „a căra, a croncăni”). Cfr. *negrăt*.

GRĂINE s. f. v. greutate.

GRĂINIC (†) s. m. v. crainic.

GRĂIȚĂ s. f. v. crețjar.

GRAIU s. a. l. 1^a. Parole. 2°. Diction. Mot. 3°. Propos. 4°. Allocation. II. 1°. Voiz. 2°. Accent. 3°. Langue; dialecte. III. Vol. IV. Pour parler. V. Verbe.

1. Ceea ce grăește cineva:

1°. † Cuvânt. *Grăiul Domnului lăcuiaște în veaci.* COD. VOR. 144^{1/2} (= cuvântul în TESTAMENT). *Voi tălcuși grăiurile so/în tei scripturi vîsu.* DOSOFTEIU, V. S. 146, cfr. ps. 46, 21, 19, etc. *Grăiurile Eclisiastului.* CCR. 191. *Grăiuri dumnezeiești.* MINEULI (1776) 22^{1/2}, cfr. 3 pr., 60^{1/2}, etc. † etc... *să tălcuiește de la grăiul Țestal.* CANTEMIR, HR. 103^{1/2}. *Cu mai dulci grăiuri grăi.* ȚICHINDEAL, F. 14. *Pleacă urechea apre grăiurile infocatei mele inimii.* GORJAN, H. II 196. *Acestea sînt grăiurile unui părinte către fiii săi.* MARCOVICI, D. 287, cfr. 4^{1/2}, etc. *Grăiurile mele sînt cumpănă.* ARHIVA R. I 40.

2°. Vorbă. *Este un grăiu de cînd vocul...* PANN, P. V. I 53. *Îi cam dedeau în tîrbîceală cu grăiuri care mai de care pîcătoare.* IPSIRESCU, L. 36. *Grăiul fără scoatință aduce mare cîință.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 162.

3°. Spusă, vorbire, rostire. *Nu ne par grăiurile tale omenești cuvinte.* DOSOFTEIU, V. S. 141. *Afi binecînt a ne spune prin grăiu.* URICARIUL, I 182^{1/2}. *De treizeci [de] ani... este cu noi, prin faptă și prin grăiu.* C. NEGRUZZI, I 313. *Vorba purtată de altul nu e gîndul corbitorului, ci grăiul purtătorului.* MAIORESCU, CR. II 108. *Cu glas adăd, cu grăiul de sibile.* EMINESCU, P. 56. *Grăiu pe-ale, neted ca apa.* COȘBUC, B. 76. *Adevărul grăiurilor săi hotărî.* IPSIRESCU, M. V. 9^{1/2}, cfr. 55^{1/2}, 41^{1/2}. † *Grăiu deschis = corbire bună* (glosează pe slav. *blagorotija* = elocvență). CUV. D. BĂTR. I 284.

4°. † Cuvîntare, alcuțune. *Spun să fi făcut crîștea grăiu ca aceea cătră cocou.* SIMON DASC., LET. I, A 50^{1/2}.

II. Fel de a grăi:

1°. Felul de a-și modula glasul vorbind. *Voroaza ta pre grăiu însi dă a înflășne.* DOSOFTEIU, V. S. 58^{1/2}. *Darul tubirii... însi vine din al tău grăiu.* ALECSANDRI, P. I 329. *Grăiul si cel dulce.* IPSIRESCU, L. 35. *Bădișor la grăiu dăios.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 29.

2°. Felul de a pronunța cuvintele unei limbi, rostire, accent. *Văd... după grăiul limbii, că ești străin.* URICARIUL, VII 75^{1/2}.

3°. Lîmbă, (uno-ori) dialect. *Păsurea... cu grăiu omeneșc grăiește.* BARAC, A. 17. *Nu te lasă să corbîști în grăiuri străine.* SBIERA, P. S. 119. *Grăiul din Vâlcea* (studiu de) V. VĂRCOL.

III. Putința de a grăi. *În cop ochii să-i se întoarce și să-i fie grăiul prins.* ALECSANDRI, P. I 9. *Cînd moare un om, poporul zice: „I-a pierit grăiul”.* II. II 33. *I-au stat grăiu’.* LB. *Fără grăiu = mut; prin grăiu (viu) = oral.* BĂNCIANU. *Am o pară... Ea grăește dar grăiu n’are?* (= Coasornicul). GOROVICI, C. 69. | P. ext. Glas, voce. *Și din grăiu așă grăiul...* JARNIK-BĂRSEANU, D. 171, cfr. 17 etc. † (Rare) *Într’un grăiu = într’un glas, unanım. Răspunseră toți într’un grăiu...* IPSIRESCU, U. 102^{1/2}, cfr. L. 40.

IV. † Faptul de a se grăi: tratative. *Am zăbovit acolo doi ani pentru grăiurile păcii.* N. COSTIN, LET. II 30^{1/2}.

V. † (Gram.) Verb. *Grăiuri ajutătoare.* GOLESCU, ap. DDRF.

[Plur. *grăiuri*, (vechiu) *grăiure*. COD. VOR. 30^{1/2}, 80^{1/2}.] Diminutiv: *grăiaș* s. a. TIPLEA, P. F.]
— Postverbal din grăi (cfr. sârb. *graja* „vorbire”).

GRĂIŪȚ s. a. v. grăiu.

GRAJ s. a. v. grăi.

GRAJ s. a. 1° Ecurie, stable. 2°. Grenier.

1°. Încăpere pentru adăpostirea cailor și a vitelor, cfr. staul, cotet, cocină, polată. *Am ieșit pre poarta despre grăiuri.* NECULCE, LET. II 348^{1/2}. *Breasta grăiului gospod.* URICARIUL, IV 25^{1/2}. *Să*

abă dum[nească] a face grăiul. IORGA, S. D. XII 107. *Doi cai... din grăiul Generalui.* EMINESCU, N. 15. *Se duce în grăiul și începe a-și netezi calul pe coamă.* CREANGĂ, P. 212, cfr. 208, 219. *Grăiuri mari.* Cu cincizeci de armăsari. ALECSANDRI, P. F. 202^{1/2}. *Grăi de piatră.* HODOȘ, P. F. 47. *Grăi de cai.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 234, cfr. 341, 396, 514. *Boii ‘n grăiul că au murit.* lb. 310. *Merse ‘n grăiul’ ferecat.* ALEXICI, L. P. 20^{1/2}. *Grăiuri împărțite.* IPSIRESCU, L. 3, cfr. 13, 20, etc. *S’o băgat în grăiul S’o cătat un cal grav.* ȘEZ. III 242^{1/2}. *Armăsarul bun se vinde din grăi.* ZANNE, P. I 320. | P. ext. Locuință murdară. PĂSCULESCU, L. P. *Asa-i grăiul, nu casă de oameni!*

2°. (Sălăgiu) Grănar, VAIDA.

[Plur. *-jduri* († *grăiure*. CUV. D. BĂTR. I 250). | Ș: *grăiul* (monosilab) s. a. *graj* s. a. ALEXICI, L. P. 243^{1/2}. | Diminutive: *grăiđuș* s. a. *Teacul în patul grăiđușului.* ȘEZ. I 171^{1/2}. cfr. MARIAN, S. 91. *grăiđuș* l. s. a. MAT. FOLC. 338. *grăiđuș* s. a. TDRG. | Derivat: (< *grăiul*) *grăiđar*, (< *grăiđuș*) *grăiđuș* s. m. = îngrijitor la grăi. GRAIUL, I 369, 517.]
— Din paleosl. *grajd*, (bulg. *graj(d)*), idem.

GRĂJĂR, **GRĂJĐER** s. m.

GRĂJĐINȘOR, **GRĂJĐIU** s. m.

GRĂJĐIŪȚ, **GRĂJĐULÊȚ** s. a.

} v. grăi.

GRAN s. a. *Gramme*. — A mia parte a unității de masă corespunzînd aproximativ, cu masa unui cm cub de apă distilată la 4 grade centigrade.

— N. modern de origine grec. (γραμμά, numele unei litere și a unei măsuri).

GRĂMĂDĂ s. f. 1°. Tas. 2°. *Quantité*. 3°. *Foule*. 4°. *Communauté*.

1°. Strînsură de multe obiecte de aceeași specie, dar nerînduite și puse (așezate, turnate) unul peste altul, cu scopul de a le păstra în mod provizoriu (până la o alegere a lor). *După ce se cară cloacă-lăi... la grămadă...* I. IONESCU, C. 163. *Pun trupul asupra grămăzii leanelor.* BELDIMAN, N. F. II 20. *Grămezi stelare sau aglomerațiuni stelare.* CULIAN, C. 55. *După ce-i omoră, Cîte cinci mi-ășeză, Nouă grămezi că făcă.* TEODORESCU, P. F. 512. *Grămezi de căpîlîni și oase.* IPSIRESCU, L. 100. *Grămadă de bani* (cfr. porcolu). ȘEZ. V 153^{1/2}. | Adverbial. Formînd o grămadă. *Strugurii se pun grămadă în vase.* ECONOMIA, 166. *Trupuri fărîmate... zac grămezi.* ALECSANDRI, P. I 270. *Norii... stau grămezi peste ste.* COȘBUC, F. 62. *Sîd grăul grămadă.* ȘEZ. III 134^{1/2}. [Cănepa] se taie și se pune grămezi (piramide) să se usce. BĂBENEL, CR. P. (Adesea repetat). *Am pus grămezi-grămezi.* BIBLIA (1688) 153^{1/2}. † A cădea grămadă = fără simțire, formînd o masă inertă, (fact.) a face pe cineva grămadă = a-l omori. *Căea grămadă într’un unghiu.* IPSIRESCU, U. 104^{1/2}. *Pe Turci grămadă i-au fîcud.* BÎMBESCUS, P. F. 314. *Boș să-i faci și grămadă.* CONTEMPORANUL, III 784. (P. anal.) *Până să ne facem noi cruce, ne și pomemîrăm grămadă* (= trîntiri) în sufl. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Pe opt fi-dam grămadă jos.* COȘBUC, V. 18. *L-aș pune grămadă ‘n prag.* HODOȘ, P. F. 35. *Clăie peste grămadă v. clăie.*

2°. (Nu ne gîndim atît la forma unei grămezi, cît mai ales la numărul marelui obiectelor din ‘care o compusă) *În vistieria lui grămadă de bani sau străne.* MAG. IST. I 202^{1/2}. (Mai apoi ideea mulțimei și singura care prevealează) *I-au dat o grămadă de bani* (SBIERA, F. 132^{1/2}) = foarte mulți bani. | P. ext. (O) grămadă (de) = o multime de, foarte mulți (multe)... *O grămadă de trebi* (C. NEGRUZZI, I 212), *de slove* (ib. 388), *de călfași* (ODOBESCU, III 42^{1/2}). *Acum de scrie o grămadă.* BASARABESCU, V. 144. *E bolnavă de o grămadă de vreme.* RETEGANUL, P. I 24^{1/2}. *Ceți o grămadă.* DDRF. [(Atributiv

și predicativ) grămadă s. (loc. adv.) cu grămadă = mult, în număr mare, cu duimul, cu nemiluita. *Pune mâna după ladă, Că-s minciunile grămadă.* DOINE, 149_{1/2}. *Și mă cată, mamă, cată, Unde-o cătans grămadă!* JARNÎC-BĂRSEANU, D. 323. *Cădurile de găte sălbatice... trec... cu grămadă d'a lungul Buzului.* ODORSCU, III 23_{1/2}. *Cădeau d'a stînga și d'a dreapta lui cu grămadă.* ISPIRESCU, L. 170. *Adună cu firul, să ai cu grămadă!* ZANNE, P. 10.

3^e. (Ne gândim la mulțimea nerânduită care constituie o grămadă; adverbial, în legătură cu verbe ale mișcării) Mulți deodată s. la olaltă, în cete desordonate, cu droaia, cfr. buluc, ghiul. *Intrară cu toții grămadă în curtea domnească.* NECULCE, LET. II 311_{1/2}. *Fectorii au sărit... toți grămadă unul peste altul.* BARAC, T. 18. *Chinurile... vin grămadă.* MARCOVICI, M. 17_{1/2}, cfr. 20_{1/2}. *Acum toți o'și strâns grămadă.* TEODORSCU, P. 170. *Grămadă se porned.* lb. 550. *Băieții stau împrejur grămadă.* GOROVEI, C. 71. *Puși... să zăcă grămadă pe lângă cloșcă.* SEZ. III 150.

4^e. Spec. (Mold., Bucov.) Totalitatea locuitorilor unei comune: *Om veded ce-a zice grămadă* (Bilca, în Bucov.) Com. o. TOPAN. *Deci împuțernicind o-râșniș din partea a toată obștia pe D-lor boierii... prin act înclitit de grămadă* [obștiji]. URICARIU, III 248_{1/2}.

[Plur. -mezi, †-măși. | Diminutive: grămăjoară (dial. grămăjoară) s. f. *Căd coastă grămăjoara?* SIERHA, F. S. 118, cfr. 122_{1/2}, cfr. 16_{1/2}, II 189_{1/2}, III 127, 181_{1/2}, IV 225_{1/2}, etc. *Iată grămăjoarele de case.* IORGA, N. R. B. 141. *Să ne strângă grămăjoară.* ALEXANDRI, P. P. 404_{1/2}. SEVASTOS, P. P. 110_{1/2}. *Când nu dat înțiu cară, Nouă i-o-a pus grămăjoară.* BUD, P. P. 12, (cu schimb de sufix) grămăjule s. f. *O grămăjule de făcniș* (SADOVEANU, P. S. 46), *de ceunăș* (GORUN, P. 26), cfr. GRAIUL, I 239, (în rimă) grămăjea s. f. [Paralele] *The fică grămăjele.* PĂSCULESCU, L. P. 266. | Derivat: grămădare s. f. (Munții-apuseni) = grămadă de pietre asociate la un loc, grohotă. FRANCO-CANDREA, R. 53.]

— Din slav. (sărb., bulg.) gramadā, idem (pentru înțelesul 4^e, cfr. polon. *gromada* „Dorfgemeinde“).

GRĂMĂDĂRE s. f. v. grămadă.

GRĂMĂDEALĂ s. f. v. grămadă.

GRĂMĂDI vb. IV³. 1°. *Entasser.* 2°. *Presser.*

1°. A face o grămadă, a strânge, a aduna (multe lucruri de același fel) la un loc. *Grămădi! Puneți uje de vie multe.* COD. VOR. 61/, (= strângând N. TESTAMENT 1648; adunând BIBLIA 1688). *Grămădescu pînăca pre pînăca.* CUV. D. BĂTE, II 418. *Acod strînsoare fde banj... întru mulți ani au grămădit-o.* N. COSTIN, LET. II 66_{1/2}. *Le grămădise la un loc.* NECULCE, LET. II 412_{1/2}. *Grămădiți boloboni pe ziduri!* C. NEGRUZZI, I 171. *Zac cu toți grămădiți.* ALEXANDRESCU, M. 22. [Grauri] *Grămădiți în stol.* ODORSCU, III 30_{1/2}. *Omdătul... pe care odăntul îl grămădește în troiene.* EMINESCU, N. 66. *Grămădind bușteni unul peste altul.* ISPIRESCU, L. 58. *Au grămădit o mulțime de lemne pe cor.* SIERHA, P. 11_{1/2}. (Absol.) *Lopata grămădește și apună risipește.* ZANNE, P. V 391. | A imaginazi, a aduna provizii. *Carnea de la kuhne și pînăca... le grămădește la dînsul.* C. NEGRUZZI, II 236_{1/2}. *Șoarecelui nu-i lipsește, Că din creme grămădește.* ZANNE, P. I 661. | Refl. *A-cesta toale... grămădindu-se una peste alta.* N. COSTIN, LET. II 129_{1/2}. *Norodul se grămădise.* PANN, E. II 69. *Amintirile juniet se grămădeau în închipuirea mea.* C. NEGRUZZI, I 67. *Ave zile grămădite.* ZANNE, P. II 536. | A se strânge la un loc, a se ghemui, a se face ghem. *Țiganul grămădindu-se pe scăduri cu genunchii la gură.* SADOVEANU, LUC. VI 93.

2°. Trans. A băga cu forța; a îmbulzi, a înghești, a strămota, cfr. bigosi. *Mai în sus de trecoțoare la un loc îi grămădesc.* BELDIMAN, T. 382.

O cuoș grămădită (= cusută îndesat) cu pietre scumpe. SINCAL, III. II 130_{1/2}. *Tot drumul, Anica grămădeă făța în gura coplăsi, parcă ar fi urat să-i dea laptele tot.* NADEJDE, ap. TDRG. Nu mă grămădiți, că v'oiu da la toți! ALEXANDRI, II 98. *Cănuje grămădite sub poante stăncilor.* C. NEGRUZZI, I 195. | Refl. (Despre flinte) A se îmbulzi, a se înghești, a da năvală la ceva, a năpădi. [Un] *odgon întina... nu lasă* [proștima] *să se grămădească.* *Stobă stavilă!* C. NEGRUZZI, I 35. *Musafirii sînt grămădiți cu varlele în puțină.* ALEXANDRI, T. 772. *Mă grămădește căntia.* I. NEGRUZZI, V 61. *Oamenii se grămădesc, aducănd... o buclăciă de pîne și sare.* SEVASTOS, N. 308_{1/2}. *Și Turcii se grămădeș.* TEODORSCU, P. P. 540_{1/2}. *Nu te grămădi ca baba la rasu!* ZANNE, P. II 5.

[ȘI (din ce în ce mai uzitat): îngrămădi vb. IV³. *De ce dorm, îngrămădite între gublenele fie, Iambii suitori, trohoii, săltărele dactile!* EMINESCU, P. 228. *Prea multe s'au îngrămădit de-odată pe capul meu.* CREANGĂ, P. 223. | Derivate: (ia)grămădire s. f. *Îngrămăditrea de case.* SADOVEANU, LUC. VI 98. *Săntem în cuprinsul vechiului oraș, precum orată grămădirea bisericilor.* IORGA, N. R. B. 14. *Îngrămăditi desordonate de cuvinte abstracte.* id. L. I 274. *Vin cu grămădire.* I. VĂCĂRESCU, P. 112_{1/2}. *grămădit, -ă adj., grămăditor, -oare adj., subst. Fă-mi vro cinci-zeci comitori, Putra-zeci grămăditori și trei-zeci de străngători.* SEZ. II 76_{1/2}. (ia)grămădeală s. f. *Munși împundători prin îngrămădeală și ne-rădușala lor.* IORGA, N. R. A. I 348.]

— Din slav. *gramaditi* (bulg. *gramadji*, rus. *gramaditi*), idem.

GRĂMĂJEĂ s. f.

GRĂMĂJOARĂ, **GRĂMĂJEȘ** s. f. } v. grămadă.

GRAMATIC s. m. v. gramatică.

GRAMATIC, **GRĂMĂTIC** † s. m. *Scribe.*

1°. *Cântăreț la biserică, psalt, dascăl.* *Am acoș den psăltirea sărbătoasă pe limbă rumânească să vă fie de înfăptură și grămăticilor.* CORESI, P. 444. *Văzuu popi... Cu dascalii și grămăticii.* MARIAN, I 446. | *Se numeau grămăticii copiii și tinerii care învățau carte [pe la dascăli de la biserică].* *Mici De grămăticii... în clopotniță urcoși!* TEODORSCU, P. P. 41°. 2°. *Scritor într'o cancelarie publică s. privată, servind în genere și ca secretar ori contabil, lo gofăt, cfr. diae. Mălescu... era gramatic la [Stefanița-vodă].* NECULCE, LET. II 209_{1/2}. *Am scris eu... gramatică.* MAGAZ. IST. II 125_{1/2}. *Scrittori și gramatici.* BELDIMAN, TR. 342. *Am scris eu... grămăticul.* IORGA, R. E. 354. *Mulți s'au adăpostit prin curțile boierești ca grămăticii.* GHICA, S. 57.

[Derivat: † grămăticie s. f. = cancelarie. *Treci în odaia grămăticiei!* FILIMON, C. I 611. *Bani grămăticiei de vamă.* URICARIU, II 279_{1/2}.]

— N. din n.-grec. γραμματικός, idem.

GRAMATICĂ s. f. *Grammaire.*

1°. *Disciplina care studiază limba unui s. mai multor popoare (gramatică comparativă), fie cu scopul de a arăta dezvoltarea istorică (gramatică istorică), sau de a stabili legile întrebunătății corecte a unui graiu (gramatică practică).* Partile ei sînt: fonologia, morfologia, sintaxa, derivațiunea, lexicografia și stilistica (în gramaticile de aceală numai cele trei dintîi și etimologia); cfr. filologie, lingvistică. *Încodilor al grămăticii.* GOLESCU, I. 3. *Cu gramatica Rămădi simica.* ZANNE, P. II 526. (Improprie) *Legi gramaticale.* *Limba noastră... nu este fără gramatică.* C. NEGRUZZI, I 5.

2°. P. ext. Carte care tratează asemenea studii. *Gramatica lui Mădărescu.* CREANGĂ, A. 84.

[Cu ortografia etimologică: grāmātică s. f. GCR. I 157. DOSOFTEIU, V. S. 64_{1/2}, GANTEMIR, IST. 45.]

Familia: gramatic s. m. = cunosător al gramaticii, autor de gramatică. *Oricari gramătic să crede gramatic și vrea să fie reformatul limbii românești.* ALEXANDRU, T. 1203. *Nu veți aduce bănat nici gramaticului, nici profesorului.* CIEANGĂ, A. 89; (neintrobunțat) gramatist s. m. = gramatic. MAIORESCU, CR. I 372, III 193; gramatical. -ă adj., adv. = al gramaticii, conform cu regulile gramaticii. *Regule gramaticale.* RUSSO, S. 59. *Scris gramatic!* (Invechit) gramaticesc, -ească adj. *Mesteșuguri gramaticești.* E. VĂCĂRESCU, IST. 245^{1/2}. *Băgări de seamă asupra canoanelor gramaticești.* (Carte de) IORDACHE GOLESCU, gramaticește adv. — A grăm. - gramaticește. P. MAIOR, IST. 233.]

— N. din lat. grammatica, -am (cf. grec. γραμματική), idem.

GRAMINEE s. f. (Bot.) *Graminée*. — Familie de plante monocotiledoane, cu trunchiul în formă de cilindru noduros, (în genere) gol, și cu florile în formă de spic; toate cerealele, iarba, etc. fac parte din această familie. Cfr. I. IONESCU, M. 354. [Plur. -nee.]

— N. din fran.

GRĂNJÎ vb. IV^a. *Pleurer*. — (Maramureș) A scânci, a plânge. *Prinse pruncul a grânjî.* BUD, P. P. 67. Cfr. grămă ujdă.

GRĂNIC, -Ă adj. v. grabnic.

GRĂNIE s. m. (Bot.) v. crumpea.

GRĂNUJĂ vb. I. (*No pas*) *sonfler mot.* — (Transilv., numai după negațiune) *Să nu grănujă!* = să tacă, să nu deschidă gura, să nu zică o vorbă! *Nici n'a grănujă!*; *n'a cutecat nici n'a grănujă.* REV. CRIT. III 156. *Nu mai grănujă nici un cucănt!* FRĂNCU-CANDREA, M. 100. *Bieții băieți bine vedeau, dar nu grănujău nici „tă”.* REȚEGANUL, P. I 43^{1/2}. [Și: (Mold.) grămujă vb. IV^a = a scotea frânturi de cuvinte cu îndărătnicie, cfr. scânci. *Nu grămujă, tacl!* = nu zice nici căre! ȘEZ. V 79^{1/2}.] Cfr. grămj].

GRANADIË † s. m. v. grănit.¹

GRĂNĂR s. a. *Granier à blé*. — Loc în care se păstrează grânele, magazie de cereale, hambar. (Fig.) *Insula Sardinia era unul dintre grănărele Romei.* OLLĂNESCU, H. O. 101.

— N. după lat. granarium, idem.

GRĂNĂR s. m. *Grainetier*. — Negustor de grâne. Cfr. H. v. 381. *El strănge grâne. Este grănăriu — de la săteni.* I. IONESCU, M. 506. *Cutare făcându rotar sau grănăr s'a schimbat în moș cutare.* DELAVRANCEA, S. 213.

— Derivat de la grâne (plur. lui grâu), prin suf. nom. agent. -ar.

GRĂNĂRE s. f. (Bot.) Un fel de iarbă. H. XI 246, XIV 84.

— Derivat din grâu (plur. grâne), prin suf. -are (presupune poate un tip lat. *granaria).

GRĂNĂRIE s. f. 1^a. *Grâneterie*. 2^a. *Grande quantité de blés*. 3^a. *Grânier*.

1^a. *Meseria grănărilor*. H. v. 375.

2^a. *Canitate mare de grâne.* *Atăta grândărie... nu mă-au mai văzut ochii.* CONV. LIT. IV 154.

3^a. *Hambar în care se țin grâne, grănăr.* *Podu-i orărie și căcioara grândărie.* MAT. FOLC. 324.

— Derivat (ad 1^a) din grănăr, prin suf. -ie și (ad 2^a-3^a) din grâne (plur. lui grâu), prin suf. col. -loc. -ărie.

GRANĂT s. a. 1^a. *Grenade*. 2^a. *Grenat*. 3^a. *Grenade*.

1^a. S. a. (Bot.) = rodie; cunoscut numai în variantele versului: *Franză verde trei grănate.* MARIAN, NU. 540, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 304, ȘEZ. VII 24, III 159^{1/2}. MAT. FOLC. 260. REȚEGANUL, TR. 81^{1/2}.

2^a. *Piatră proțioasă, roșie ca rodia. 4 oacă mărgeale de os... 3 legături granat glut (a. 1747).* IORGA, S. D. XII 45. *Grănușă de mărgăritar... grănușă de granat (a. 1751) id. ib. 75.* Bucă... de aur... presărate... cu granale. ODOBESCU, III 628^{1/2}. *Pieptul fetelor și nevestelor e acoperit de șiruri dese de mărgele de grănă.* FRĂNCU-CANDREA, M. 23.

3^a. *Proiectil în formă de rodie, compus dintr'o bombă de fier umplută cu călți și cu iarbă-de-puscă; se aruncă cu mâna, după ce i se aprinde fitilul; cfr. cumbară. Au aruncat grănadiri cu granale peste zid în cetate.* N. COSTIN, LET. II 120^{1/2}. *Aruncând în creștinii grănate și pietre.* BĂLESCU, M. v. 174. (Astăzi) *Obuz a ghiulea de tun care face explozie când atinge ținta; cfr. șrapnello.*

[Și: (ad 1^a) grănit s. a. MARIAN, SA. 78, grănit s. a. ALEXANDRU, P. P. 238; (ad 2^a) grănit s. a. | Familia (ad 3^a) † grănatâr, (și † germ. *Grănadier*.) grănadir, (iar din contaminarea ambelor forme): † grănadir (N. COSTIN, LET. II 120^{1/2}, cfr. ODOBESCU, III 189) s. m. = soldat care aruncă granate; p. ext. soldat înalt, din prima companie a unui batalion de infanterie. *Grănatarii carii poartă la sine cumbarale de cele mici cu foștă, de aruncă din mână.* N. COSTIN, LET. II 119^{1/2}. *O roată de grănadiri.* RUSSO, S. 29; cfr. c. NEGRUZZI, 159.]

— N. după lat. malum granatum „rodie”.

GRANĂT s. m. (Bot.) *Matricaria (pyrithrum parthenium)*. — Plantă ierboasă cu flori albe și galbene; aromatică. Și: iarbă-amară, matricea, poalașintei-Maril, tarhon. PANȚU, PL.

GRĂNĂTE s. f. plur. v. grănceață.

GRĂNDEU s. a. v. grăndie.

GRANDIÓS, -OĂSĂ adj. *Grandios*. — Măreț prin proporțiile sale impunătoare, măiestroase. *Podul dracului... e grandios.* I. NEGRUZZI, III 573. | Substantivat: *Grandiosul unui palat maur.* C. NEGRUZZI, I 70. [Abstract: *grandiozitate* s. f. *Grandiozitatea munților.* I. NEGRUZZI, III 419. | Compuz.: (cfr. manie) *grandoman*, -ă adj., subst. = care suferă de mania măririlor, crezându-se cine știe ce. *Un grandoman ridicul.* VLAHUȚĂ, D. 330. *Curent grandomanie* s. f.]

— N. după fran.

GRĂNEĂȚĂ s. f. 1^a. *Blés, semailles*. 2^a. *Céréales*. 1^a. Grânele sămănătoare (de cinevă); ogor de grâne, sămănătură. *Alacul nu se sămănuă într'o mîrște de grăneăță.* I. IONESCU, C. 188. *Să micșorează bună-tatea grăneții.* lb. 134.

2^a. (Numai la plur.) Grâne, bucate, cereale. *Pînă făcută [din grâu]... este mai hrănitoare de cât a tuturor celoraltale grănețe.* lb. 170, cfr. 157, 223. *Poame multe și grănețe.* REȚEGANUL, P. v. 53^{1/2}.

[Și (presupunând un tip lat. *granaceus, -a, -um, păstrat și în arom. grănăq „de grâu”, grănoață „turtă de grâu”): grănețe s. f. = sămănăturile, până stau netălate pe holdă. REV. CRIT. III 156.]

— Din lat. *granacia; cfr. făneăță și fănaț.

GRĂNG s. a. (Mor.) v. crâng.

GRĂNGĂNI vb. IV^a = găgă. *Găștile grăngănece.* H. III 498.

— Onomatopoeie înrudită cu gâ(r)gâ.

GRĂNGOĂȘĂ s. f. (Entom.) *Gymnopleurus pilularius*. — (Ban.) Insectă cu aripi tari, coleopter (LUBA-IANA, ap. JAHRESBER. III 316); spec. un fel

de găndac negricios, numit și găndac-de-grâne (MARIAN, INS. V. XI, 13). Specii: *Grânghoasă-verde* = Illeană. MARIAN, INS. 12. *Grânghoasă-puluroasă* = mamorică. Id. 82. *Grânghoasă-de-sărnică* = cărbuș. Id. 20. [Și: grânghoasă, gârghoasă s. f. MARIAN, INS. 86.]

GRĂNGOR s. m. (ș. d.) (Ornit.) v. grangur ș. d.

GRĂNGUR s. m. (Ornit.) *Loriot (Oriolus galbula)*. — Frumoașă pasăre cântăreață, cu penole galbene, numită și: cînflor, domnișor, pișcă'n-flori, zamfiră. Cfr. MARIAN, O. II 132, CUV. D. RĂTR. I 284 (atestat ca nume propriu: *Gangur* în 1481, cfr. TDRG). *Turtură, gangur, pișigiuș, canțemir*, IST. 179. *Miclele, cînștile și gangurii se scaldă*. C. NEGRUZZI, I 96. *Gangurul... Cu privighetoaara dulce se îndină-armonios*. ALECSANDRI, P. II 48, cfr. I. NEGRUZZI, II 128. *Aud... cântă de pai de gangurii făcând totoloiu*. MERA, B. 84. [Fig. (Munt.) Om bogat și mândru. Com. I. PAVELESCU. [La H. XII 301 confundat cu „sturz”.] Și: grăngure, gângure (confundat cu privighetoaara) ANON. CAR. (Munt.) grăngor ODOBESCU, III 87^{1/2}, (dar gangur ib. III 32^{1/2}), II. IV 47, IX 450, (Ban.) grăngur TDRG., (Mold.) gângur, gânger, (Transilv.) glângur s. m. ap. CDDE. [Feminin: grăngură (*grăngoră, gîngură, gîngoră*).] MARIAN, O. II 132. | Diminutive: grăngurel (*grăngurel, grăngorel, grăngorel, gîngurel*) s. m. (Intrebuințat și atributiv pe lângă „cal” spre a arăta culoarea galbenă). *Cântă-nu gîngurel cu drag*. ALECSANDRI, P. P. 398^{1/2}, cfr. 398^{1/2}. *Unde mi-s cei gîngurei...* SEIERA, F. S. 98, cfr. MARIAN, SA. 247. *Sețe Negoie călare P'an cal galben grăngorel*. MARIAN, O. II 141, cfr. TEODORESCU, P. P. 20, REV. CRIT. I 3. *P'un cal vîdat grăngorel*. PĂSCULESCU, L. P. 57; grăngureș (*gîngurăș*) s. m. MARIAN, O. II 132, SA. 221. | (În ghicitori, și formele: grănguroiu s. m., grăngurită s. f. *Grăngurita fierbe pere*, *Grănguroiu vine și cere*. PĂSCULESCU, L. P. 102.] — Din lat. galgulus, -um, idem.

GRĂNGURĂ s. f., **GRĂNGURĂȘ**, **GRĂNGURE**, **GRĂNGUREL** s. m., **GRĂNGURITĂ** s. f., **GRĂNGURITU** s. m. (Ornit.) } v. grangur.
GRĂNIC s. a. v. crănic¹.

GRĂNICER s. m. *Garde-frontière*. — Ostaș înzărcinat cu paza graniței; cfr. ghiumuriuc. *Nouă grănicerilor, de tot ertală porția s'au făcut*. IORGA, S. D. XIII 135. *Numărul... grănicerilor*. I. IONESCU, M. 10. *Regimenta de grăniceri*. ODOBESCU, III 523^{1/2}. *Pichetul grănicerilor*. SADOVEANU, P. S. 174. *Două sute grăniceri*. TEODORESCU, P. P. 174, cfr. SEVASTOS, N. 109^{1/2}. *Frumos dormu-nu grănicer*. MAT. POLC. 858. | (Rare cu funcțiune adjectivală) *Întocmirea unui trup de ofițeri grăniceri*. BĂLCESCU, M. V. 634. *Comuna... grănicera*, [care...] *dau grăniceri*. I. IONESCU, M. 108. [Și: grănicer s. m. | Adjectiv: grăniceresc, -ească. *Județele grăniceresti* (= care odinioară făceau parte din „confiniul militar” întenciat spre apărarea țării împotriva Turcilor) ale Banatului și Unioalelor. IOEGA, N. R. A. I 241.]

— Derivat din graniță, prin suf. nom. agent. -ar.

GRĂNICERESC, -EASCĂ adj. v. grănicer.

GRĂNIT s. a. (Geol.) *Granit*. — Rocă eruptivă foarte tare, compusă din feldspat, mică și cuarț reunite în masă compactă. *Formațiunile primitive... cu granitul lor*. I. IONESCU, M. 49. *Iseabu cu ciocanele granitul, iar vîntul cristalul al pietrei dură*. BASARABESCU, V. 124. [Plur. -nituri.] Adjectiv: granitic, -ă; *Creașta granitică a Măcinului*. MEHEDIȚI, R. 11.]

— N. din fran. (<ital. granito, idem, propriu „grăntos”).

GRĂNIȚĂ s. f. *Frontière. Limită*. — Hotarul unei țări, frontieră. *Despre Nipru, la graniță*. N. COSTIN, LET. II 30^{1/2}. *Legile... care hotărăsc surzimea peste graniți*. URICHIUL, XIV 51, cfr. XXII 430. *Păzitorii graniții*. KONAKI, P. 260. *Granița nemțescă*. PANN, P. V. 1 51. *Concentrarea trupelor ruseseți la granița Basarabiei*. MAIORESCU, D. II 20. *Granița iadului*. REBEGANUL, P. III 37. *Pașare de la graniță*, *N'ai căzut pe-al meu bătăliță?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 122. [Fig. Limită, margine. *Terminul... este... la granița parlamentarizmului*. MAIORESCU, D. II 146. [Și: (Mold., <rut. hranița): hraniță s. f. *Pe marginea țării leșești, pe hraniță*. NEĆULCE, LET. II 327^{1/2}; cfr. ib. II 108^{1/2} și 182^{1/2}. *Măncăfam hraniță trece*. SEZ. V 91^{1/2}, cfr. II 209^{1/2}. | Verb (neobiicuit): grăniți IV² = a hotări marginea unei proprietăți, (cu abstractul) grănițuire s. f. *Orice proprietar poate îndatoră pe vecinul său la grănițuirea proprietății lipite cu a sa*. HANGU, C. C. 144.]

— Din bulg. s. sârb. granica, idem.

GRĂNIȚER s. m. v. grănicer.

GRĂNIȚUȚI vb. IV² v. graniță.

GRĂNIVÔR, -Ă adj. (Șt. nat.) *Granivore*. — Care se hrănește cu grăunte, cu păsările, etc.; cfr. erbivor. — N. modern din lat. granum „grăunte” și voro „înghit”.

GRĂNULĂ s. f. (Șt. nat.) *Granula*. — Grăuncior, grăunte mic. Cfr. SANDU, S. 136. [Adjectiv: *granulos*, -oasă = compus din grăuncioare. | Verb: *granulă I* = a proface (un metal) în grăuncioare, (cu abstractul): *granulație, granulațiunea* s. f. *Granulațiunea se face într'un ciur*. PONI, C. 182.]

— N. din fran.

GRĂNŪI vb. IV² v. grohăl¹.

GRĂPĂ s. f. 1^a. *Herse*. 2^a. *Drapeau*.

1^a. Unealtă de piugărie cu dinți de lemn sau de fier, cu care se zdrobește bulgării de pământ de pe brazde, după ce ogorul a fost arat, spre a notezi brazdele și a acoperi sămânța aruncată pe ele, numită și borosană, colțar (H. X 15). Grapa primitivă este făcută din mărcini (H. II 62, IV 86, XIV 248). (Prin unele părți, numai aceasta din urmă se numește *grapă*, pe când celelalte dinți de lemn s. de fier și se zice borosană v. c.). DAMÉ, T. 36, PAMFILE, I. C. 127, 144, H. II 3, 168, 202, III 38, XII 570, ANON. CAR. (Cu grapa se dă s. se trage). *Grapa e alcătuită din grindele și din colți*. ECONOMIA, 22. *Grapa cea primitivă de spini*. I. IONESCU, D. 134. *Grapelă spinoasă... urmează [boroanele]*. ALECSANDRI, P. II 44. *Plug, grapă, teleață, trebuch omului gospodar*. CHEANGĂ, P. 88. *Eu trag grapa după mine; Eu o trag și eu nu vine*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 429, cfr. DOINE, 292^{1/2}. *Am o vacă cu 12 coarne?* (= Grapa). GOHOVEI, C. 170. | † (A dverbial) Grăpă. *Deaderă calului în goană de-l țării trăgând pre pământ grapă*. DOSOFTEU, V. S. 115^{1/2}. † † *A merge (cu) cu grapa* = grăpă. PAMFILE, J. I. *A merge cu grapa pe uscat* = a duce greu de tot. ZANNE, P. V 316. (Pe unde e întrebuințată grapa de mărcini) *A se ține grapă de cineva* = a se ține scalu, a nu slăbi pe cineva, corându-l mereu covă; cfr. ALECSANDRI, T. 1748. *Se ține grapă de mine al-l stăroște*. CONTEMPORANUL, V. 98. *Ca să scape de Turc, se ține de el*. GRAPĂ, PAMFILE, I. C. 88. *Se țină cînu grapa-grapă la cineva* = se aruncă și latră de aproape la cineva. Com. I. CORBU. | Un joc de copii (descriu în) SEZ. VIII 118, cfr. PAMFILE, J. I 341.

2°. † Steag. *Grăpă* (*adecă steag bănesc*). MAG. IST. I 359/11. *Un sceptru sau grăpă*. ODOBESCU, II 186. *Grăpa domnească*, steagul domnesc. BARONZI, L. I 109/13. cfr. IORGA, L. II 623.

[Barcianu dă și înțelesul de: (Bot.) „roibă (bro-mus scabellus).”]

— Etimologia necunoscută. Încă LB, I-a asemănat cu ital. *grappa* „scobă”, și de fapt tipul acesta e reprezentat în toate limbile române cu înțelesuri ca „chiară”, cârlig, agrafă, mână cu degetele înlestate”, chiar și „scaiu”; cf. MEYER-LÜBKE, R. W. B. IV 4760. Greutatea stă în faptul că familia romanică derivă dintr'un cuvânt germanic, iar în limba română până acum nu s'a putut descoperi nici un singur imprumut vechiu din limbile germanice. Deoarece acest cuvânt se găsește și la Albanezi: *grop* „cârlig, unchiță” (dintr'un mai vechiu *grap), e probabil că noi l-am primit prin mijlocire albaneză. Pentru această părere vorbește și verbul grăpă-tăna, care derivă din diminutul alb. *grëpë*, azi cu înțelesul special de „cleampă”.

GRĂPĂ vb. I¹⁰. *Herser*. — A trage cu grapa spre a zdrobi bulgăril de pământ de pe brazde; a zdrobi. *Brazdele... trebuie grăpate cu grăpă lare*. ECONOMIA, 16. *Se samăndă... și se grăpă*, ca să nu rămâie greșuri. I. IONESCU, C. 180, cfr. ȘEZ. II 61/. *După ce-l arădăm, îi grăpărim*. TEODORESCU, P. P. 139, cfr. DOINE, 205. *Cine o ia proa lată, rămâne cu ea neagrăpată*. ROMÂNUL GUMET, I 25/13. || † P. ext. A rupe carnea de pe cineva, cu instrumente de tortură. *Cu unghi de fier l-au grăpat*. DOSOFTEIU, V. S. 23/. *Grăpă-te-ar dracii, smei, etc!* (În blesteme). Com. I. PAVELESCU. [Prez. *grăp* LB., *grăp* și *grăpez*. ANON. CAR., LB., cfr. TDRG. | Abstracte: *grăpăre* s. f. *O grăpăre* mai mult sau mai puțin *odăncă*. I. IONESCU, C. 71. *Ara-re și grăpărea*. SIBERIA, F. S. 32. *grăpăt* s. a. *Gră-patul* *odăncii*. I. IONESCU, C. 71. *Grăpăt sau bo-ronit*. DAMÉ, T. 61. *grăpătura* s. f. *Arătură de-a doua, semănătură și grăpătură cu grapele*. SANDU-ALDEA, D. N. 214, cfr. I. IONESCU, D. 137.]

— Derivat din *grapă*.

GRĂPIS † adv. *En se cramponnant*. — Târându-se, agățându-se ca grapa, mergând greu și împiedecat. *Mănând caii îi trăgea grăpis* *per se/f* [n] [i]. DOSOFTEIU, V. S. 103. *Și-l luă unii de mână, alții de picioare de-l trăgeau grăpis*. Id. 176/. (Azi, păstrat în expresia) *tăris-grăpis* v. c.

— Derivat din *grapă*, prin suf. adv. *-is*.

GRĂPĂȚĂ vb. I refl. *S'agriffer*. — (Mold.) A se cățăra apucându-se cu ghearele, etc. *Rocii... n'apucă a se grăpăna peste sită, când omul îi toarnă gabja pe el*. ȘEZ. IV 117/11. [S]: (+ *grăpă*?) *grăpăna* vb. I¹⁰. e a se acătăra, ca o mătă pe pom. MARIAN, O. I 151. (+ *zgrăpăla* s. *zgrăpia*) *zgrăpăna* vb. I¹⁰ refl. — a se acătăra ca o mătă pe un pom (MARIAN, O. I 151); a scormoni zgrăbind cu unghii, a răcăi. *Vâlpea... zgrăpăna cât zgrăpăna la rădăcina copacului*. ȘEZ. III 187/11. (Fig.) *Nevoiaul se zgrăpăna, se agafa* [de viață]... *ca de o stăncă lucie*. CONTEMPORANUL, V. II 380. *zgrăpă* — *zgrăpăra* vb. I refl. — a se sili să se fie, cu unghiiile, de covă; a se acătăra. ȘEZ. V 174/11.]

— Pentru etimologie v. *grăpă*.

GRAS. -Ă adj., subst., adv. I. *Gras* II. 1°. *Grassie*. 2°. Variété de raisin. III. *Grassement*.

I. Adj. 1°. (Despre om și animale s. despre părți ale trupului lor, în opoziție cu slab s. hitlon). Care, din cauza straturilor de grăsime de pe corp, apare mai mare și mai gros; cfr. încațat; obezitate. Unui om *gras* și leneș i se zice *atoliț* (ȘEZ. III 89/11), iar celui *gras* peste măsură, hoit (ib. III 15/11). *Viteful grasu*. CUV. D. BĂTRE II 80. *Un picioruș gras și mic*. C. NEGRUZZI, I 17. *Căți slabi, căți grași*.

CONV. LIT. XLIII 1054. [Calul] *se făcă gras ca un pe-pene*. IȘPIRESCU, L. 16. *Se spary cât de grași*. TEODORESCU, P. P. 177. *Am doi boi, unul gras și altul slab*. GOROVEI, C. 180, cfr. CREANGĂ, P. 38. || Fig. Bănos. *Frumoase parastase și proa grase sârin-dare*. TRICARIUL V 149/11. || (Substantivat) *Tot grasul e frumos și tot slabul ticlitos*. ZANNE, P. VIII 189. † (Ironic) *Gras ca scripoa*: foarte slab. ZANNE, P. IV 585. *Ceafă grasă s. gras la ceafă (s. la pungă)* — bogat; P. ext. molje, gros de obraz. Ib. II 64, 65.

2°. P. ext. a. (Despre carne, în opoziție cu macru, s. despre mâncări) *Gătite cu multă grăsime s. făcute din carne cu multă grăsime pe ea*. Bucătărie *grasă*, *moștenire slabă*. ZANNE, P. III 494. *Tocată grasă*.

b. (Despre plante) *Plante grase*. GRECESCU, VL. 14. | Spec. *larbă* - (v. c.), *fasole* - (v. c.), *prună* - (v. c.) *grasă*. | (Despre boabele strugurilor, cfr. II 2°) *Plin Culegând... strugurii cei mai copți, a cărora bobife s'at mai grase și mai întunecate*. I. IONESCUC, C. 193.

c. (Despre pământ) *Plin de materii grase; roditor, fertil*, cfr. bogat, buiac. *Pământul gras*. BIBLIA (1688) 105. *Grăsele sale moși*. P. MAIOR, IST. 29. d. (Despre vin) *Vin gras*. H. XI 326.

e. (Despre iarnă) *Iarnă grasă*: cu mai puțin ger și cu zăpadă multă. H. XI 320.

f. (Despre caractere tipografice) *Litere grase* — măscate, cfr. aldine.

II. Subst. 1°. S. a. † Grăsimè. *Grasălu* (: adeps) *mieilor*. CORESI, P. 412. *De grasă și untură îm-plu-se sufletul* mie. Ib. 160, cfr. 192. (După BARCIANU, și azi: *gras de uită* = grăsimè, untură.) || † Măduvă, suc, lamură. *Grasălu grăsimi* (: modula tritic) CORESI, P. 412, cfr. 399, 225. || † Rodnicie. *Câmpii tăi satură-se de grasă* (: ubertate). Ib. 165, cfr. 256.

2°. S. m. și fem. *Gras* (eiptic din „stragure gras”) și *grasă* (din „poamă grasă”) = stragure alb, pe jumătate rumen, cu boabe de mărime mijlocie, dese și cu gust dulce (H. IV 245); se coace cel dintâi și după ploaie crăpă (H. III 305); cfr. IȘPIESCU, O 53. III. A d v. *Măncare gătită proa gras*. || Fig. Scump. *Funcționar gras plătit*.

[Diminutive: *grăsit*, -ă adj. *Copilaș... grăsuț* ca un *turduluc*. RETEGANUL, P. III 59/11; *grăsiac*, -ă ap. CDDE; *grăscăne*, -ă adj. (și substantivat, cu înțelesul de „purcel de 3-7 luni”. Com. I. PAVELESCU). *Grăscăan* și rumen la obraz. GHICA, S. 2. *Figura rotundă și grăscăneală*. VLAHUȚĂ, D. 209. *Dați e grăscăneală*, *ii iau*. T. CERCEL, SĂM. IV 769. *Culeșul mrenelor grăscăne*. IONESCU-BOTENI, S. N. 182. *grăsu-lu*, -le adj. *Acela grăsu-lu și tu ucați*. GOLJAN, H. IV 160. *Piciorușele* (IȘPIRESCU, U. 9/11), *brațele* (H. REV. R. II 71) *grăsu-lu*, *față grăsu-lu*. ȘEZ. VII 168. *grăsu-lean*, -ă, *grăsu-lu*, -ești adj. *DICT*, *grăscior*, -oară adj. *De-i luă-o mui mai grăscioară*. *Dumnezeu să fi-o omonă*. EUGNARIU, N. (Bot., substantivat) *Grăscioară* = foinie-grasă. PANTU, FL.]

— Din lat. pop. *grassus*, -a, -um (din *crassus* + *grossus*), idem. Cfr. *ingrășă* și dubletul *cras*.

GRĂȘĂTOARE s. f. (Bot.) v. *Ingrășătoare*.

GRĂȘĂȚAN, -Ă adj., subst.

GRĂȘĂTOARĂ s. f. (Bot.) } v. *gras*.

GRĂȘȚOR, -OARĂ adj. }

GRĂSIMÈ s. f. *Grassie*. — Substanță unsuroasă moale la pipăit, care se topește ușor și e răspândită în corpul animalelor și oamenilor; spec. substanță unsuroasă din corpul animalelor întrebuintă în bucătărie și în industrie, cfr. unsoare, untură, osănză, suc, slănină. *Măncați grăsimi*. BIBLIA (1688) 349. *Grăsimèa mieșilor și a berbecilor*. GCR. I 282/11. *Odăncă grăsimè*... de porc. GRIGORIURIGO, M. P. I 4. *Afară de unt și de ulei*, omul se hrănește cu grăsimi animale... *Grăsimèa de porc*

se consumă sub formă de slănină și untură. BIANU, D. S. | P. ext. Grăsimе pe haine = pete de grăsime. PONTBRIANT. | P. anal. Grăsimеa pământului. ECONOMIA, 118, cfr. MARIAN, N. 583, TEODORESCU, P. P. 168. | Fig. Grăsimеa punții noastre se scurge într'a lui. C. NEGRUZZI, II 178.
— Derivat din gras, prin suf. abstr. -ime.

GRĂȘIȚĂ s. f. (Bot.) = iarbă-grasă (*Portulaca oleracea*). PANTU, PL. Zamă de grășiță. H. V 390. Grășiță: buruiană pentru holeră. Ib. 102, cfr. 389, XI 5, XIV 29. | Și grășiță s. f.: o buruiană. H. XIV 301.
— Cfr. sârb. grăšica „vicia cracca” (dimin. din *grah* „bob, mazăre”).

GRĂȘNIȚĂ s. f. (Bot.) v. grășiță.
GRĂȘCUC, **-Ă**, **GRĂȘULEĂN**, **-Ă**,
GRĂȘULEȚ, **-EAȚĂ**, **GRĂȘULIU**, **-IE** adj. } v. GRAS.

GRĂȘUN, **-Ă** subst., adj. (Zool.) 1°. *Jenne porc*. 2°. *Grassouillet*.

1°. S. m. și f. Porc tânăr (H. II 79, 117, 207, V 319, XII 26), de la 2-7 luni (H. IV 53) s. de la 3-6 luni (H. II 131) s. de la 6 luni până la un an (H. IX 52, 473) s. de un an (H. II 27, IX 85), purcel (purciică) mai mare (H. I 130, IV 99, XI 6); cfr. godac, burilinc, grășecan, groșteiu. *Porcari*... care s'au trezit în pădure, la turma de grășuni. SLAVICI, N. 1155. *Așteaptă Ignatul să-și taie grășunul*. DELFRANCEA, S. 7. *Porcarul se întoarce la grășuniul lui*. MERA, B. 224. | Fig. Copilas mic și gras. H. II 253.

2°. A d. (Impropriu) Grășulia. *Vrăbele grășun*. ODOBESCU, III 82.

[S]: grășune s. m. = *porcus juvenis*. ANON. CAR., cfr. MON. OP., ap. TDRG. | Diminutiv: grășunel s. m. H. IX 85.

— Din lat. pop. *grasso, -onem.

GRĂȘUNE, **GRĂȘUNEL** s. m. (Zool.) v. grășun.
GRĂȘUT, **-Ă** adj. v. GRAS.

GRĂȚĂR s. a. I. Gră. II. 1°. *Rôtelier*. 2°. *Thorax*. 3°. *Grille*.

I. Unealtă făcută din vergele paralele do fier, întrebuințată mai ales la friptul cărnil pe cărbuni (H. II 226, X 542) s. în sobe, ca să se scurgă cenușa prin el (COSTINESCU). O întineră pro grățării do o frigă pe foc. DOSOFTEIU, V. S. 20. Grățării do aramă. BIBLIA (1688) 58. Stând în ușa birtului, la grățor, și bătând din clește. SLAVICI, S. I 250. Bușfele do friptură do pe grățor. ISPIRESCU, L. 286. *Fauri*... Grățare-mi făcea. MATEESCU, B. 16, cfr. ȘEZ. VII 70. Grățarul do fript fleică pe cărbuni. FĂCĂLĂ, B. 70. Peșe la grățor = fript pe grățor. | Piroștrii mari, cu patru picioare. MANOLESCU, I. 66, cfr. COSTINESCU. | Grățor de nulele. DAMĂ, T. 62.

II. P. anal. 1°. Partea do de-așupra leșilor, în formă do scară înclinată și așezată do-alungul părului, în care so pune fânul. *Isalele oant și do piatră, grățarurile și do fier*. GALESCU, I. 123. Mie [mi-] la grățor cu fân [zice calul]. TEODORESCU, P. P. 351.

2°. Coșul pieptului. *Turloaiile erau pornite către grățarul costelor*. CARAGIALE, M. 23.

3°. (Neobișnuit) GRĂȚĂRI (la ferestrele unei închisori). *Ouă roșii să-mi aduci, Ca să dau pe la grățori. Să mă scozi la grățări*. MATEESCU, B. 49. | Plur. -tare, (rar) -tarari. | Diminutiv: grățărăș s. a. IORGA, S. D. VII 262.

— Din lat. pop. *gratalis, -em s. *gratarium (do la *cratiș*).

GRĂȚĂRĂȘ s. a. v. grățar.

GRĂȚIE s. f. 1°. *Grille*, *grillage*. 2°. *Gră. 3°. Truillis*.

1°. Îngrădire do vergele do fier sau do nulele încrucișate, ce so pune ca pază înaintea ferestrelor și ușilor; cfr. a. f. a. s. *Ighialbul cetății cel cu grăție*. DOSOFTEIU, V. S. 104. *Picior încolțat cu piele și cu legături în cruci cu grăție*. M. COSTIN, LET. I 28^{1/2}. *Grățiile închisorii mele*. C. NEGRUZZI, III 345^{1/2}. *După grății do ferostări o copilă el cărî*. EMINESCU, P. 257, cfr. MARIAN, SE. II 243, ALECSANDRI, P. P. 141. Nu se mai cunoșter... nici grății, nici obloane lo ferestri. CREANȚA, P. 255.

2°. † Grăție (ca instrument do tortură). *Puneă-i și pre grății do hier... și desupra cărbunilor frigă-i*. VARLAAM, C. 214, cfr. DOSOFTEIU, V. S. 207^{1/2}. *Scapă ră cu neșe grății do foc*. BIBLIA (1688) 381.

3°. *Leasă* (ȘEZ. V 76^{1/2}). *Făcურăm er'o căleă loși sau grății do plătii*. GORJAN, H. II 83. | Împletură sau grății do piele pe care so pune poamele să se usuce; unele grății se pun la cărașe peste apetoze sau (mai mică) la ighial unde so strecoară vinul. RĂDULESCU-CODIN. O cărușă cu ladă unde puză cocică... cu ladă sub grăție (a. 1804). IORGA, S. D. XII 153. *Grăția cărușii*. H. IX 439, XIV 66. † *Gras ca grăția* = slab rău. ZANNE, P. II 579.

[Plur. *grății și grății*; H. IV 156. | Diminutiv: † grățioară s. f. (pronunț. -ți-oa-). BIBLIA (1688), ap. ODDE]

— Din lat. pop. *gratis, -em (pentru *cratiș*).

GRĂȚIE s. f. Grăce.

I. 1°. (Despre bărbați nu se întrebuințează) Drăgălașie, farmec; cfr. nuri. *Grățiile fecioarei*. C. NEGRUZZI, I 338. *Grăția zimbirii*. ALECSANDRESCU, M. 51. *Grățiile, focul, vioiciunua do închipure*. ODOBESCU, II 314. *Vigoare în loc de grăție*. Id. III 75. † *A face grății* = a-și da o înfățișare do drăgălașie. *Cucosana... face grății... știindu-se spionată*. SADOVEANU, P. S. 165.

2°. (Mil.) *Cele trei grății*, zine care personificau orice drăgălașie. *Grățiile într'insă* [= Eliza] oăd o tânără sor. ALECSANDRESCU, M. 106.

II. 1°. Favoare, bunăvoință, cfr. hatăr. *În grăția împărătească se află*. MAGAZ. IST. V 112^{1/2}. *Fără asupra, împotriva grăției carea lo o am făcut cu puterea ocăruiștrii noastre*. SINGAI, HR. II 17^{1/2}. *Să faci această grăție să-mă dea o carte*. IORGA, S. D. XII 224. A oflat grăție la d. B. MAIORESCU, D. IV 248.

2°. Milă, îndurare, ajutor, har dumnezeiesc. *Prin grăția lui Dumnezeu și voința națională, Rege al României*.

III. Iertare (do pedeapsă). *Termenul do grăție nu împiedică conștientașuna*. HAMANGIU, C. C. 275. *Nu cer grăție [seca un oșandit lo moarte]*. RETEGANUL, P. V 84. *N'am grăție la dănuș, san: să am grăție*. *Domnul expresi devenite populare în munții Bucovinei*. MARIAN.

IV. (Construit cu un dativ) Mulțumită. *Grăție Domnului* (TRICARIU, I 174), *îndumplării* (MATEESCU, D. IV 248), *îndumplării* (MEHEDINTI, I 16).

[Adjectiv: grățios, -oasă (pronunț. -ți-oa-) = plin de grății, drăgălaș, (despre femei) nurlie, plină de nuri; plin de bunăvoință, prietenos. [Dridr] eă grățioasă. ALECSANDRI, P. I 225. *Zimbet grățios*. I. NEGRUZZI, III 389. *Zimbire* (ALECSANDRESCU, M. 54). *frunte* (Id. Ib. 121), *mișcare* (ALECSANDRI, P. I 313), *imagine* (ODOBESCU, III 18), *alegie* (Id. Ib. 37), *ospesie* (Ib. 95), *incitare* (Id. Ib. 111) grățioasă. *Arăbesce* (C. NEGRUZZI, I 284), *costume* (ODOBESCU, II 86) grățioase. *Cea mai puțin grățioasă respingere*. ODOBESCU, III 640. | Verb: grăția 1° = a iertare pe un oșandit; cfr. amnistia. *Frantașii conlămușai... fiind... grățiați*. MAIORESCU, D. IV 94. | Familia: grățis adv. și adj. invar. = do geaba, în dar, fără plată, pe nimic. *Broșuri ofemere... se'mpart grățis*. EMINESCU, N. 38, grățuit, -ă adj., adv. = grățis; nemotivat. *Acel ce căștigă cu țilla grățuit*. HAMANGIU, C. C. 138, cfr. 189, 411. *I se atribuie grățuit*

infamii și fapte nolemne. GHICA, s. 143, (cu abstractul) grațitate s. f. *Principiul... grațității* [Invățământul primar]. ODOBESCU, III 347, grațific vb. I (prez. *grațific*) = a dăru; (mai des) a atribui fără motiv. *Grațificăm... pe vreunul...* cu oțel în invidiei. MAIORESCU, CR. I 226, (cu abstracte) grațificție, grațificanță s. f. = dar în bani, spec. dar care se acordă unei funcționari, peste leafă. *Grațificările hărăzite.* URICARIU, VI 491. *Fond pentru... grațificanții în sarcina tesaurului public.* HAMANGIU, C. C. XXXV; grațitudine s. f. = recunoștință. *Simfoniulul de grațitudine.* HARDEU, I. C. X. *Căută grațitudinea pentru o priorie!* EMINESCU, N. 74.]

— N. din lat. *gratia*, -am, idem.

GRĂTIERIU s. a. Sorte de vrăile. — (Transilv.) Un fel de sfredel. BREBENEI, GR. P. [Pronunț. -tî-erîe.]
— Probabil, derivat din *gratie*, prin suf. instr. -ar (devenit -er după palatală).

GRĂTIOARĂ s. f. v. *gratie*.

GRATULĂ vb. 1^a (învechit, provincial) = felicita. *Mă gratulără arăpește, în limba lor.* GOLJAN, H. II 45. *A gratulat pe împăratul.* PANN, E. II 22. *Oaspeții... încep... a gratula.* MARIAN, NA. 240. [Abstracte: *gratulare* s. f., *gratulat* s. a., *gratulă* s. f. = felicitare. *Flăcăul au fostul gratulația* (a. 1772). IORGA, S. D. XII 86. *Gratulara D-tale de la anul nou.* SBIERA, F. S. 357.]

— N. din lat. *gratulari*, idem.

GRĂU s. a. (Bot.) 1^a. *Bt.* 2^a. (Au plur.) *Céréales.*

1^a. (Cu plur. *grăie*) Plantă ierboasă din familia gramineelor, cu spicul lung și îngust, cu muștați (topi) mai scurte de cât cele de seacă, conținând grăunțe din care se face făină; p. ext. (cu plur. *grăuri* „boabe de grâu de diferite specii”) grăunțele acestei plante. *Lepădără grăul în mare.* COD. VOR. 93, (= hrana N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688). *Vin și grău să-mi prisoască.* DOSOFTEIU, PS. 19. *Grău de la 15 fână la 11, galata.* IORGA, S. D. VIII 146. *Grăiele, amândăturile, tarba.* ARHYA R. I 108. *Grăiele de toamnă.* I. IONESCU, C. 47. *Grăul și orzul.* C. NEGRUZZI, I 171. *Blondă ca spicul cel de grău.* EMINESCU, P. 202. *Lăsurii de grău.* CREANGĂ, P. 155. *Mustăcioara lui, Spicul grăului.* ALECSANDRI, P. F. 31. *Colac de grău curat.* TEODORESCU, P. F. 16^a. *Firuz* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 322), *holda* (ib. 170), *pâne* (ȘEZ. II 47^a), *făină* (ib. I 55^a), *de grău*. *Grăul să-și îmbăleșteți doine,* 5^{iv}. *Crește grăul redreșat* (HODOȘ, P. F. 108), *poicniș* (ib.). Nu e grău fără de neghină. ZANNE, P. I 196. | P. ext. Lucrați grăulul. *Vin cântând în stoluri fete De la grău.* COȘBUC, B. 6. | Specii: *Grău cărânu* (numit și: *grău-cărânu-mustăcios, grău-cărânu-tuns* PANȚU, PL.), *grău-tuns*: fără muștați (H. VII 244, cfr. I 187, XI 130, XV 209, I. IONESCU, C. 170), *grău-de-țară* s. *căratie* (PANȚU, PL., JARNIK-BĂRSEANU, D. 163, H. II 99, 141), *grău-de-toamnă, de-iară*, *de-primăvară* (PANȚU, PL., I. IONESCU, C. 170, MARIAN, SE. I 26, H. II 58, 99, 116, 141, 243), *grău-mare* s. *grău-englizec* (PANȚU, PL.), *grău-moale* s. *grău-alb* (PANȚU, PL., H. IV 268), *grău-de-acroasă* (PANȚU, PL., I. IONESCU, C. 170), *grău-tare* (PANȚU, PL.), *grău-fără-pană* (H. IV 171) = (*grău*) *ghirco* (I. IONESCU, P. 239), *grău-gol* = *alac* (PANȚU, PL.), *grău-golaș* (ECONOMIA, 32), *grău-roșu* (ECONOMIA, 32, I. IONESCU, C. 170, H. II 185, IV 52), *arșud* (I. IONESCU, P. 239, H. II 165, IV 268, XI 144), *umbidtor* s. cu *pană* (I. IONESCU, C. 130, 170, ECONOMIA, 34, H. II 116, VI 171), *ca fepi* (I. IONESCU, C. 171) s. *fepos* (ECONOMIA, 32), *ciacăr* (H. II 165), *mășcat* (I. IONESCU, C. 171), etc., cfr. *ghisluc*³, *caplașe*, iară. † P. anal. (Bot.) *Grăul-dracului* = un fel de iarbă care face spic ca și grăul. H. V 208. *Grăul-*

popli = unțigor. H. XII 148, cfr. I 344. *Grăul-pelitel* (= grău-negră = a.) *eondroiu*, b.) *ciormo-lag*. PANȚU, PL. *Grăul-potârnicului* = *paracher-niș*. Ib. *Grăul-eucului* = *ochii-păsăruiciei*, ib.

2^a. (La plural sub forma *grâne*) Cereale, grănețe, (Munt.) bucate, (Mold.) pâne. *Vor aced grâne, poame, lapțuri și alte bogății.* C. NEGRUZZI, I 259. *Când plouă, toate grânele cresc.* EMINESCU, N. 69. *Grăne (pâni).* ODOBESCU, II 116. *Grăne verzi.* RIBICESCU, P. F. 253. *Grânele țara se coc.* DOINE, 34^a, cfr. ȘEZ. III 40^{iv}, HODOȘ, P. F. 132.

[Plur. *grâne* TEODORESCU, P. F. 211^a și *grăie* ib. 373, SEVASTOS, C. 10^a, 267^a, ȘEZ. III 40^{iv}, MARIAN, SE. I 277, IORGA, S. D. VIII 123, † *grăure* CORESI, PS. 165, (azi) *grăuri*. | Diminutive: *grăuț* s. a. (pronunț. *gră-uf*), *grăuleț* s. a. (pronunț. *gră-u*) *Grăuț o măcinat*, *grăuleț*, II 40, TEODORESCU, P. F. 142, 211^a. *Grăuleț* s. *iarbă-grăuleț*: numire de ierburii. H. II 11, XII 327, *grăușor* s. a. (pronunț. *gră-u*) = grău mic, mărunț (TEODORESCU, P. F. 39); p. a. anal. (planta) unțigor (ficaria ranunculoides). PANȚU, PL., cfr. H. II 59, 79, 142, 373, 306, III 66, 139, VII 368, X 353, 445, 497, XI 436, XII 24, 148, 156, 300, XIV 374, DAMÉ, T. 185, LEON, MEP. 40.]

— Din lat. *grahum*, idem. (Înțelesul 2^a și la Bulgari).

GRĂULĂ s. a. (Bot.) v. *grău*.

GRĂUNCEAN și **GRĂUNCER** s. a.,

GRĂUNCIORĂ s. f. **GRĂUNCIORĂ** s. f.

GRĂUNT s. a. și m., **GRĂUNȚĂ** s. f.

GRĂUNȚĂ s. a. și m., **GRĂUNȚĂT**, **Ă** cdf.]

v. *grăunte*.

GRĂUNTE s. a. și m. *Grain, graine.*

1^a. Boabe care formează fructul copt al cerealelor. *Grăunțe de grău.* VARLAAM, C. 132. *Grăunțuri miute intr'opă.* DOSOFTEIU, P. F. 70, cfr. 19. *Grăunțul se cocce.* ECONOMIA, 37. *Furnica... ede un grăunte adună în moșinoia.* C. NEGRUZZI, II 247^a. *Ară să-mi dea...* [porcului] *s'o umplu cu grăunțe.* CREANGĂ, A. 41. *Grăul...* *În spic ca erabia.* *În grăunț ca mazărea.* TEODORESCU, P. F. 154^a. | P. restr. Grâne (mai ales ovă, orz) ce servesc de nutreț caldilor (în opoziție cu fân). *Nu numai fân, ce și grăunțe... luă de la pământeni.* ACSINTE URICARIU, LET. II 147^{iv}; cfr. LET. II 222^a, 404^{iv}, [lap] eră îndălată la tratată cu grăunțe. ISPIRESCU, I. 160, cfr. ȘEZ. I 10^{iv}.

2^a. P. ext. Fructul copt, în formă de bob, al altor plante. *Podobăb taste* (= se aseamăă împărăția cerinului grăunțului de muștaru, TETRAEV. (1574) 222. *Mazire... câte zece grăunțe la un aspru.* MUSTE, LET. I 82^{iv}. *Grăunțe de iunsepe.* PISCUPESCU, O. 306. *Un grăunte de mac.* MARIAN, V. 152. | P. anal. Bob, boabă. *Opt siruri mărgăritari mai mici, câte un grăunț mic și unui mare.* URICARIU, XI 224. *Câteva grăunțe de porcoasă.* C. NEGRUZZI, I 212.

3^a. P. gener. Ca și bob și fir, exprimă o unitate din materiile solide constând din părțile mici (care se pot turna). *Grăunțele nisipului mării.* MARCOVICI, D. 405, cfr. 371.

4^a. Fig. Ceva mic și neînsemnat; p. ext. puțin de tot, o leacă. *De nu aveă numai un grăunț de minte, ca judecă.* ȚICHINDREAL, P. 403. *Un grăunț de bucuria.* PANN, E. III 133. *Un grăunțe de simț politic.* MAIORESCU, D. II 119. *Nu există încă nici măcar un grăunte (= nic pomonaal) de domnie moldovenească.* HARDEU, I. O. XI. † A nu aveă grăunțe s. toate grăunțele (în cap) = a fi prost, a nu aveă minte. ȘEZ. IX 143; cfr. ZANNE, P. II 50, IX 477. *Tu în cap nu ai grăunțe, numai pleavă și puzierii.* EMINESCU, P. 190 (cfr. germ. Keine G rütze im Kopfe haben).

5^a. (După fran. *grain*) Măsură de greutate, subdiviziune a caratului. Cfr. CLIMESCU, A. 259.

[Pronunț. *gră-us*.] Forma veche eră numai grăunț, cu pluralele: *grăunțe* (dial. *grăunș* IORGA, S. D.

VIII 150, XII 75, JARNİK-BĂRSEANU, D. 461), de la care s'a format nol singular: grăunță s. f. (*Fiecare grăunță are făină, dar are și țărășă*, MAT. FOLC. I 721. *Grăunța cănturată*, ȘEZ. IV 220/3), † grăunțuri și grăunți, de la care s'a format nol sing. grăunțe. Azi se zice de obicei: un grăunțe, două grăunțe. În vechime și: O grăunțe de meiu. CUV. D. BĂTR. II 286. | Diminutive: grăunțel s. a. și m. BARCIANU, grăunțior s. a. DIUȚ., grăunțioară s. f. *Ploucă Țiganul la moară, Cu suc'u cu grăunțioară*, ȘEZ. I 214/25, † grăunțean s. a. *De prin țărini grăunțeană culusease*. CANTEMIR, IST. 191. | Adjective: grăunțat, -ă = rotund ca grăunțele, în forma grăunțelui. *Stovă grăunțută, destul de elegantă*. IORGA, L. R. 12; grăunțos, -oasă = cu grăunțe multe; p. ext. granulos, grunțos, aspru. *Textura mineralelor... poate fi grăunțoasă sau zaharoidă*. MURGOI, MIN. 41. *Hârtie grăunțoasă zisă hârtie de mână*. MON. OF. ap. TDRG. | Verb: grăunți IV = a preface (prin măcinare s. pisare) în grăunțe. DIUȚ. | Alte derivate: grăunțăr (II. II 146, XII 140) și grăunțer (II. XI 469) s. a. = o parte a morii, cfr. DDRF. — Din lat. *granceum (din *granum* „grâu”).

GRĂUNȚE s. f. †, GRĂUNȚEL s. a. și m. } v. grăunțe.
GRĂUNȚOS, -OASĂ adj.

GRĂUR s. m. (Ornit.) 1°. *Étourneau (Sturnus)*. 2°. *Gris tacheté*.

1°. Pasăre (bună de mâncare) cu penele negricioase, presărate cu pete albe și surc. MARIAN, O. I 426. *Grăure din cei care zboară printre vitele din cireadă și, împreună cu ciiorii, se copleșesc jucând pe spinarea boilor*. ODOBESCU, III 23/1. *Grăurii pe luncă*. COȘBUC, F. 129. *Vine grăur de ocniște [via]*. ALECSANDRI, P. F. 335. *Pene de grăur*. TEODORESCU, P. F. 643. *Pe șeul cel cu plopii, Stau grăurii ca snopii, Iar pe un stâlp de aur șed un puiș de grăur?* (= Biserica). GOROVEI, C. 25. | Fig. Poreclă pentru Țigani. *Să știu c'as muri pe drum și tot n'as sta între grăurii acestia*. GAZETA SĂT. ap. TDRG. *Niște pui de grăur Din luna lui Faure*: se zice, în bătăle de joc, de copiii Țiganilor, îndrăzneți și zgomotoși ca și grăurii. ZANNE, P. I 484.

2°. (Atributiv, despre cal) De culoare cenușie, ca a grăurului. *Și din graș și mi-au luat Un cal grăur Cu șeana de aur*. TEODORESCU, P. F. 149, cfr. MARIAN, SE. I 26, V. 103, MĂNDRESCU, L. F. 218/20, VASILIU, C. 173, ȘEZ. III 242/27. | P. ext. Grăur = nume de cal. MARIAN.

[Pronunț. *gra-ur*.] Și: grăure s. m. ANON. CAR. | Feminin: grăuriță MARIAN, O. I 426. | Diminutive: grăurăș s. m. *Vine câte un grăurăș, Duce câte un strugurăș*. DOINE, 86, grăurêl s. m. *Pai de grăurêi Tare miștiei*. MARIAN, I. 297. — Din lat. *granulus*, -um.

GRĂURĂȘ, GRĂURE, GRĂURÊL s. m. }
GRĂURÎȚĂ s. f. (Ornit.) } v. grăur.
GRĂURÊȘ s. m. (Entom.) v. greier.
GRĂUȘOR, GRĂUȚ s. a. (Bot.) v. grâu.

GRAV -Ă adj. Grăve.

I. 1°. Cu urmări grele. *Cele ce se petrecuau... erau mult mai grave*. GHICA, S. 111. *Lucru grav*. MAIORESCU, D. III 346. *Injurie, boală, răuă gravă*.

2°. Care dă însemnătate lucrurilor, le ia în serios, așezat (II 4^a), plin de seriozitate demnă. *Aer grav, vrednic de un magistrat*. C. NEGRUZZI, I 37. *Știința mai gravă a unui...* MAIORESCU, CR. I 240. *Cu barbă și păr alb și gravă mină*. I. NEGRUZZI, I 143. *Solemn, sentențios, gravi*. BASARABESCU, V. 191.

II. 1°. (Muz.) Din treptele de jos ale scării muzicale, adănc, gros, cfr. bas. *Sunet grav, jalnic și fioros*. C. NEGRUZZI, I 243.

2°. (Gram.) *Accent grav* (X) servește, în actuala ortografie română, ca să indice unele vocale accentuate, spec. finalele, dacă n'au alt semn diacritic. Cfr. acut.

[Abstract: gravitate s. f. = (Fiz.) tendința corpurilor către centrul pământului, greutate; fig. însemnătate; seriozitate demnă. *Gravitatea e înherență tuturor corpurilor*. NEAGULESCU, F. R. I 148. *Gravitatea subiectelor*. ODOBESCU, III 75. *Viața literară... a dobândit caracterul unei deosebite gravități*. MAIORESCU, CR. II 91. *Judecăm săntoș... știm vorbi...* cu gravitate. ODOBESCU, III 49. | Verb: gravită 1° = a tinde către un centru oarecare, într-o direcție anumită. *Românii... gravitau în cercul... Banatului-de-Severin*. HASDEU, I. C. 153, (cu abstractele:) gravitație, gravitațiune s. f. = (Fiz.) forța în virtutea căreia toate corpurile se atrag reciproc (în raport direct cu masa și invers cu patratul distanței), atracțiune. O planedă aleargă cu o înălță vertiginosă în jurul centralui și de gravitație. NEAGULESCU, F. R. I 240. *Leghe gravitațiunii lui Newton*. MAIORESCU, CR. II 114, gravitare s. f. (numai fig.) *Elementul în care literatura... își află... punctul de gravitare: analiza psihologică*. id. ib. III 15]. — N. din lat. *gravis* „greu”. Cfr. dubletul greu.

GRAVĂ vb. 1°. *Grăcer*. — A săpa, a scobi în piatră, în lemn, în metale, etc. litere s. figuri (care pot fi apoi reproduse). *Lespezi de piatră cioplită... gravate cu inscripțiuni*. ODOBESCU, II 219. *Vase... au... deseme gravate pe ele*. id. ib. 272. *S'au găsit [figuri] pe unelte de corn, pe arme de os și pe plăci stătose, gravate cu sulă*. id. ib. 79. [Fa milia: gravor s. m. = cel care exercită meseria gravării, gravără s. f. = arta gravorului; imagine reprodusă după o placă gravată. *Mă pomenesc corbiniu-și despre erta Germanilor și despre gravură*. ODOBESCU, III 61; cfr. 113. *Grăușura picturală*. *Dărer, reprezentând...* id. ib. 52].

— N. din fran. (< v. -germ. *graban* > germ. *graben* „a săpa”).

GRAVIDĂ adj. fem. = (Med.) însărcinată, grea, borțoasă. [Abstract: graviditate s. f. = sarcină.] — N. din lat. *gravidă*, -am, idem.

GREABĂN s. m. *Garrol*. — (La animale, spec. la cal, bou, vacă, porc, urs; une-ori plur. tant.) Partea ridicată din sira spinării, la împănarea spotelor din dreptul picioarelor de dinainte. ȘEZ. V 76/1, DAMÉ, T. 32, 49. *Un cal... ros de ham la grebeni*. MON. OF. 5673, cfr. *ros în greabăn* 5963. *O iapă cu... păr alb în greabăn*. ib. (1907) 7599. *Mă pomeniu... călare pe grebănuț [ursu] lui*. GANE, ap. TDRG. *Pe grebeni că îl bătea [pe cal]*. PĂSCULESCU, L. F. 294. *Îi despică apoi pe sira spinării [pe porc]*, *și scoate grebănuț, mușchi*. MUSCEL, 104. † *A fi numai grebănuț de el: a fi pripădit de slab*. ZANNE, P. II 166. [Și: greben, grebăn s. m. | Adjectiv: grebănos, -oasă, (cu diminutivul grebănosel, -eș și -ică SEVASTOS, ap. TDRG.) = cu grebănuț foarte ieșit în afară, cfr. ghebos, cocoșat CREANGĂ, GL., ȘEZ. V 76/1, DAMÉ, T. 29. *Spinarea, ca a porcului, grebănoasă și gârbovă este*. CANTEMIR, IST. 207. O răpicișă de cal grebănos, dăpuros și slab. CREANGĂ, P. 194, cfr. ION CR. III 87. (Adv.) *Cântă și danșă grebănos*. C. NEGRUZZI, II 244/20. | Alte derivate: grebănos s. m. = ghebos, cocoșat. *Grebănoacs, Busnoacs, Vin la măculița 'mcoacs*. SEVASTOS, ap. TDRG.; grebănar s. a. = gâtar. DAMÉ, T. 50].

— Din paleol. (bulg., sârb., rus.) grebens „pieptene” (înțelesul românesc se găsește și la Sârbii). Cfr. zgrebeni.

GREACĂ s. și adj. f. v. Grec.
GREĂNGUR s. m. (Ornit.) v. grangur.
GREASĂ s. f. v. gresle.

GREATĂ s. f. I. 1°. *Poiză*. 2°. *Difficultă*. 3°. *Violență, persecuție*. II. 1°. *Peine*. 2°. *Nauscă*.

I. † **Greutate**.

1°. (Mai rar în înțelesul material de) Greutate care apasă asupra unui lucru. *Cărnoa frângea-se* (tip. *frângea-se*) de greutatea undelor. COD. VOR. 24/18. (= bărlia N. TESTAMENT, 1648, sila BILIA, 1688).

2°. (Mai ales cu înțelesurile imateriale de) Greutate de a învinge s. a suportă ceva, efortoare de a săvârși ceva, dificultate. *Grădesc cu greață și am limbă grea*. FALIA (1882), ap. CCR. 60. *Să-mi/ți cadă ochii întru făr' greață*. DOSOFTEIU, PS. 45. *Greața Românilor... către limba goticească*. P. MAIOR, IST. 242/1°.

3°. Greutate provenită din aspirare, persecuție, neajunsuri, injurii s. sila ce țî-o fac alții. *Vene Lăstia... și cu multă greață scoase el*. COD. VOR. 58/1. (= sila BILIA, 1688). *Ascunși ei... de greața omilor*. PSAL. SCH. 91. *Atunce ascupră fața lui și greață lui făcă*. TETRAEV. (1574) 244. *Greață de nimănilea* (= din partea nimănui) nu vor acei. CUV. D. BĂTE II 226. *Fără de greață* (= blând) m'oiu arădă. DOSOFTEIU, PS. 45.

‡ † A-greață loc. adv. = a-nevoie, cu greutate. ANON. CAR. I † A-I fi cuiță greață = a-i cădea greu. Nu-i eră greață a minț. P. MAIOR, IST. 30; cfr. COD. VOR. 13.

(II) (Azi, cu o trecere de înțeles analogă ca la silă)

1°. Sentimentul de amărăciune s. depresivno suflătească pe care l-ai când „ți cadă grea” ceea ce vezi s. și se întâmplă. *Bani în pungă nu-i băgă, Că-i băgă un sloiu de gheață, De țî-a fi mai mare greață*. MĂNDRESCU, L. P. 74/1°. *Dar în inimă cu greață lui petrec a mea viață*. EPURE, P. 5. *Tuturor li-i cu dulceață, Numai unul are greață*. TEODORESCU, P. F. 450. (Prin contaminare cu expresia: „li cadă greu”) *Tuturor li-i cu dulceață, Dar lincii-i cadă greață, Și greața de dimineață E scurtare de viață*. Ib. 636, cfr. 600°. SEZ. II 76/1°.

2°. Spec. Simțul de dezagust pe care-l are omul când „li cadă greu” o mâncare și li vine să verse. cfr. scârbă; p. ext. deagust, silă. (Construit cu lmi vine, mi se face, mă lovește) *De om ce varsă sânge țî-i greață a te atinge*. DOSOFTEIU, PS. 20, cfr. 97/1°. *Veți mânca, pând ca fi voce intru greață*. BILIA (1688) 101. *Robinson... s'au cuprins deo ameleală cu greață*. DRĂGHICI, H. 9. *M'a locit, să țiețoi, o greață, o... furnicătură prin păntece*. CONTEMPORANUL, VII, 505. *Îți vine greață și plic-tisală... de încercăturile obrazului meu*. GORJAN, H. IV 174. *Fetei babei i-au fost greață de dinșela*. SBIEHA, P. 269/1°. *Viindă cu o greață de adăta cutezare...* ISPIRESCU, U. 109/1°. Fig. Om grețos. *Piei din casă mea, greață, că chem sotal!* VLAHUTĂ, N. 131.

[Plur. (numal ad II 2°) grețe și grețuri.] Adjective: grețos, oasă (= cu înțeles activ) care aduce greață (II), scârbos, dezagustător; (= cu înțeles pasiv) căruia i se face ușor greață (II). *Cucinate* (CANTEMIR, IST. 28), *priviri* (URICARIU, VII 80/1), *lăudări* (FANX, E. II 54), *poște* (C. NEGRUZI, II 233/1), *rețetele* (ODOBESCU, II 111/1), *măncări grețoase*. MİROS (ISPIRESCU, L. 225), *obicei* (CONTEMPORANUL, II 68) grețos. *Această podoabă urită ou făcut pe diata față atât de grețoasă*. SBIEHA, P. 296/1°. *Per șioase... Bagă vina că-s grețoase*. MĂNDRESCU, L. P. 107/1°. *Eră foarte grețos: te miri din ce i se aplice*. CARGIALE, N. 96/1°. † grețoasă adj. f. = îngrunată, înscrinată, grea. *Pro ceale grețoase te spintecă*. BILIA (1688) 277/1°. *Să culdă Elcană cu femecia sa Anna... și pcurăse grețoasă*. DOSOFTEIU, V. S. 206. *Maiare imbrăcă'te soare, anăd în păntece, grețioasă*. Id. PS. 294.]

— Derivat din greu, prin suf. abstr. -eață. Cfr. îngrețoșă.

GREBĂLĂȚĂ s. f. v. greblă.

GRĒRĀN s. m., **GRĒRĀNĀR** s. a., **GRĒRĀNŌCĂ** s. m., **GRĒRĀNŌS**, -oasă, **GRĒRĀNŌȘEL**, -că și -ică adj., **GRĒREN** s. m. } v. greblă.

GREBLĂ vb. I^{ca}. *Rădeler*. — Absol. A da, a trage cu grebla. *Cu grebla oiu greblă*. MARIAN, I. 16. *Cine dracu-a mai văcut... Cioara cu ciocul greblănd?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 415. | Trans. (Complementul e obiectul care se greblează.) A adună, a strânge cu grebla (p. ext. cu altceva). *Greblă, hădă, fânul bine!* TIPLEA, P. F. 81. *Sămână... sămână de cănepă și o greblă cu straiete... ca și cum ar da cu grebla*. SEZ. II 128/1°. (Complementul e local care se greblează.) A curățî un loc prin strângere cu grebla, a potrivi, netezi s. asemăna o arătură, un drum, etc., trăgând cu grebla pe de-asupra. *Figurativ... greblează fânafele*. ECONOMIA, 72. *Acele de curând greblete*. SANDU-ALDEA, A. M. 203. | Spec. A netezi o clăie, trăgând cu grebla firele de fân care nu s'au apăsă bine. *Ca o clăie negreblată*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 426, cfr. DOINE, 250/1°. [Pentru înțelesul „șală” cfr. cele apuse la grăblă (subt greblă)]. Abstracte: greblare s. f., greblat s. a.; greblătură s. f. = cea ce s'a adunat cu grebla. *Tot felul de greblături*. MARIAN, SE. II 207. *Se greblează... trăgând greblătura repede spre picior*. BREBENEL, GR. P.]

— Derivat din greblă.

GRĒBLĂ s. f. *Rădeler*. — Unealtă cu dinți (de lemn s. de fier) și cu coadă lungă de lemn; cu ea se adună, trăgându-se la un loc, obiectele răspândite pe pământ, spec. fânul, paiea s. bulgăria de pământ. (Cu grebla se greblează), se dă SEZ. II 128/1°, se trage, se strânge, se adună, se curăță). *Greblă* = rasturn. ANON. CAR. *Paiete... se strîng cu grebla*. ECONOMIA, 43, cfr. I. IONESCU, C. 186. *La grebla de... adună căneapă*. ALECSANDRI, P. P. 310/1°. *Grebla întoarce cu dinții în sus, slăjește la împingerea gunoșului, vrăcului de trectat către par, etc.* PAMPILE, I. C. 145. *Cu dinții cu grebla*. SEZ. III 243. ‡ *Bancherul... își făcă mîna greblă* (= cu degetele încovalate și depărtate puțin unul de altul) *ș'adună micelul banc*. VLAHUTĂ, D. 224. [Diminutive: greblăță s. f. ION CR. III 225, MARIAN, V. 226, GOROVEI, C. 224; (cfr. *zgrăblă*) greblătuță s. f. RUSSO, S. 26, PAMPILE, C. 26; greblătuță s. f., greblătuță s. f. GCR. II 369/1°. Adjective: grebles, -ă = (despre coarnele vitelor) aduse ca dinții greblei (DAMÉ, T. 28); p. ext. (despre vite) cu coarnele aduse ca dinții greblei. *Coarne grebles*. II. I 58, VI 94, XVI 104. O vacă... coarnele n'ainte grebles. MON. OF. ap. TDRG. *Bou grebles*. H. X 441, 465.] Derivat: greblăș s. m. = lucrător cu grebla (la fân). DICT. | LA MATEESCU, R. 40 se găsește o formă grăblă s. f., care pare a însemna „șală”: *Și pe Roșul să mi-școfi, Cu grăblău să-ți greblezi... Și șna pe el să-mi pui.*

— Din bulg. grebljo, idem.

GRĒBLĂȘ s. m., **GRĒRLEȘ**, -ă adj., **GRĒBLĂȚĂ**, **GRĒBLĂȚĂ**, **GRĒBLĂȚĂ** s. f. } v. greblă.

GREC s. m. 1°. Grec. 2°. *Marchand*.

1°. Individ care face parte din poporul urmaș al Elinilor, care locuiește, în cea mai mare parte, în Grecia, cfr. Romeu. *El cu mine eră și el eră Grec*. CORESI, ap. GCR. I 15/1°. *Măria Ta! Tu pe Greci nu ascultă!* *Grecu-i țiară dușmănoasă, Grecu-i limbă veninoasă, Grecu-i boală lipicioasă* *Ce pătrunde pân'la osă*. ALECSANDRI, P. F. 90/1°. *Om mișel ca și țoiță Grecii*. TEODORESCU, P. F. 560. *E Grec împelțat*. HODOȘ, P. F. 117. *Țî-am plăcut Ca pipera Grecilor*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 18. *Îată că*

intâlnit un Grec. SEZ. IV 6/7. *Cal verde și Grec cu mîncă, nu s'a văzut.* ZANNE, P. 1345. †† *Se poftesc (a. se imbie) ex Grecii la puscărie (a. la temniță):* so zice când se poftesc unul pe altul să intre sau să la loc, mai întâi, undeva.

2°. (Mai de mult prin Ardeal și Banat) Negustor de origine grecească (adesea însă erau astfel numiți și Armânii, Bulgarii, Sârbi și chiar și Românii veniți ca negustori de la miază-zi). *Scrisori din arhiva Grecilor Sibitiului.* IORGA, S. D. XII. † P. gener. (azi în unele părți ale Banatului) Negustor, comerciant (mai ales băcan). *Du-te la grec și cum-pără sare!*

[Feminin: Greacă s. și adj. (Insemnează și un danț iărănesc H. II 208, PAMFILE, J. III 9, SEVASTOS, N. 281^b/₁₇). *Fecioraș de Greacă mare.* SEVASTOS, C. 232¹⁰⁰. *Limba greacă*, (ca substantiv și) Grecoaică, † Grecoale. *Acă o Grecoale la sine.* SINCAL, HR. II 215¹⁰⁰ (după LB. și): † Grecoiță (pronunț. co-i-). Diminutiv: Grecoșor s. m. *Grecoșorul... părăsește salonul ministrului.* GHICA, S. XI. | Pelorativ: Grecoțelu s. m. *Hofomanii de Grecolei.* ZILOT, CRON. 71. *Grecolei cu nas subțire.* EMINESCU, P. 247. *Hofule de Grecoțelu!* SEZ. V 46, (cu derivatul neobișnuit) grecoțelose, -ișcă adj. JIFESCU, ap. TDRG. | Abstract: † grece s. f. = limba grecească. *Scris o Alexandrie din grece...* *prea limba fărâi noastre.* M. COSTIN, ap. GCR. I 198¹⁰⁰. | A curâți [limba cea românească] de grece. P. MAIOR, IST. 176, (modern) grecism = tot ceea ce constituie naționalitatea grecească (folcl.) locuțiune grecească introdusă în limba română. *Grecismul și slavonismul mîncă limba hronicarilor.* RUSSO, S. 64. *Grecismul cucăntului.* HASDEU, I. C. 44. *Grecismul pierdute mult teren* (IORGA, I 28), *apucase a prinde rădăcini adânci* (Id. Ib. 36), greclitate s. f. = raa grecească. *Aspirațiile greclității de pretutindeni.* Id. Ib. 7. | Tara: Grecia, Grecea, † Grechia. | Adjectiv: grecesc, -ească (ad 1°) *Împărăția* (MOXA, 369), *limba* (COLESI, E. 2°), *țara* (ASON, CARL, LB.) grecescă. *Măncări* (C. NEGRUZZI, I 151), *căști* (EMINESCU, N. 38), *trafologae* (CREANGĂ, A. 134) grecești. *Lucrase în chip supțire, grecesc.* IORGA, I. 133. *Porci grecești sau grecești.* H. I 6. †† *Bucate grecești:* nimica, lucru fără nici o valoare. ZANNE, P. III 497; (ad 2°) *Un măr...* în care este înșpăă o pană grecească, *adec o floare artificioasă de dușmană* (Han.) MARIAN, I. 254. (Substantivat) grecească s. f. = nume de danț (H. VI 64); (Bot.) nume de plantă (H. II 26).

Adverb: grecește (insemnează și un danț iărănesc H. X 163, PAMFILE, J. III 9). *Știa grecește?* COD. VOL. 35¹⁰⁰. (= elinească BIBLIA 1688). *La școala publică se înțelege numai grecește.* C. NEGRUZZI, I 3. †† *A șoleă grecește:* cu picioarele încrucișate, turcește. *Sta grecește pe tron.* ISPIRESCU, L. 205. *Scând grecește pe dican.* SIERA, P. 160¹⁰⁰. *A sta grecește în inima cuiuș* = a ști tot ce voește și cugetă cineva, a-i cunoaște toate gândurile, chiar și cele mai ascunse. ZANNE, P. II 208. *A vorbi grecește* = a fi beat. Ib. VI 138. | Verb: greci IV¹⁰⁰, (modern, după fran. *grecoiser*) greclă I¹⁰⁰ = (trans. = fact.) a face pe cineva să treacă la naționalitatea grecească, (refl.) a trece la grecesim. *Românul greclizat* IORGA, L. II 13. *Unii greclindu-se.* HASDEU, I. C. 156. *Românii greclii.* I. NEGRUZZI, 1478. *Dumnezeu să te feresească de Tiganul turcesț și de moșicul greclit.* ZANNE, P. VI 670. Compoziții (literare): greco-ortodox, greco-oriental, -ă s. greco-răsăritean, -ă adj., subst. = care so ține de religia ortodoxă răsăriteană (în opoziție cu cea apuseană s. catolică și cu) greco-catolic, -ă = unit (cu Roma). *Orice puțință de desvoltare culturală se luă greco-ortodoxilor.* IORGA, L. II 324; greco-român, greco-scitic, -ă adj. (ODOBESCU, II 195); † greco-romeu = grec. De neam greco-romen. DIONISIE ECLES, C. 211, greco-bulgărire s. f. = venetici acioiați în țările române din Peninsula-balcanică. *Toută greco-bulgărireă s ne-*

poala lui Traian! EMINESCU, P. 247; grecomân s. m. = parizian fanatic al Grecilor. | — Din lat. Graecus, idem.

GRECÊNC. -EASCĂ adj. s. f. }
GRECÊTE adv., GRECHIA s. f. art. } v. Grec.
GRECIÛB. IV¹⁰⁰, GRECIA, GRECIAS. f. art. }
GRECIE s. f. }
GRECIOĂSĂ adj. f. v. greată.
GRECIȘM s. a., GRECIȚATE s. f. }
GRECIZĂ vb. I¹⁰⁰, GRECO-, GRECOAICĂ, } v. Grec.
GRECOAIE, GRECOIȚĂ † s. f. }
GRECOTEȘC, -IASCĂ adj. }
GRECOTEIÛ s. m. }
GRE DINAR(IU) s. m. v. grădinar.

GREFS. m. și a. *Seizième partie d'une pique.* — Măsură de lungime de o jumătate de rap sau 1/12 parte dintr'un cot. *Cotul... se împarte în 8 rupi și rupul în 2 grefi.* CLIMESCU, A. 213. *O mantă... lungul doi coși și un grifă.* URICARIU, IV 136¹⁰⁰. *Nu află alt ca dînsul să știe cum se împarte un rup în patru grefuri.* C. NEGRUZZI, II 199¹⁰⁰. || Spec. (Tip.) Porție. G. IONESCU, C. T. [Plur. grefi și grefuri. I] ȘI: (+rif) grif s. m. | — Din bulg. greh, idem. Cfr. dubletul rîf.

GRÊFĂ s. f. *Greffe.* — Cancelarie, într'un tribunal s. curte, unde se depun originalele actelor de procedură și se eliberează cărțile de judecată. *La grefa tribunalelor de prima instanță se mai depune, la începutul fiecărui an, și câte un exemplar din registrele cu actele stării civile,* cfr. HAMANGIU, C. C. 20. *Citește regulamentul grefei!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 58. [Familia: greșter s. m. = funcționar căruia li este încredințată păstrarea actelor depuse într'u grefă; el mai asistă, ca secretar, tribunalul și pe fiecare din membrii lui. *Îndată ce se pronunță hotărîrea... greșterul tribunalului va citi partea procesului-verbal.* HAMANGIU, C. C. 64. *Subgrefieră.* C. NEGRUZZI, I 111, (cu femininul) greșterii = neavastă de greșier. *Nu-mi pașă! strigă greșterii.* I. NEGRUZZI, I 183. | — N. din fran. (< grec. γράφω "scriu").

GREGHÊCIT, }
GREGHÊTEL s. m. (Bot.) } v. greghetia.

GREGHETIN s. m. (Bot.) I¹⁰⁰. *Geranium pratense.* 2°. *Erodium cicutarium.*

1°. Plantă ierboasă cu florile mari albastre, mai rar lilacii și sau albe. ȘI: etocul-berzii, (Mold.) pliscul-cucoarei, (Bucov.) săgetică. PANȚU, PL.

2°. = pliscal-cucoarei. PANȚU, PL. [ȘI (ad 1°) greghêcic, greghêțel s. m. DICT., greghetii s. m. plur. PANȚU, PL.]

GREGHETÛ s. m. plur. (Bot.) v. greghetia.

GRÊIER s. m. (Entom.) *Grillon.* — Insectă care cântă monoton, producând un sunet ascuțit și pătrunzător. *Tînarții cu fluier, grierii cu surle... cântec de nuntă cântănd.* CANTEMIR, IST. 108; cfr. ALECSANDRI, P. 192. *Grearele în vremea apogoniei cântă.* PANȚU, P. V. I 150. *Grierii și broatecii din țarbă făceau o muzică originală.* C. NEGRUZZI, I 100. *Somnoros suspin'au grier.* EMINESCU, P. 251. *Stai cu grierii de vorbă.* TEODORESCU, P. P. 176. *Cîntatul grierilor.* ISPIRESCU, L. 287. *Cînd omul doarme, grierii intră une-ori în urechi; și ies dacă se toarnă în urechi oțet tare.* LEON, MED. 94. *Cearșitorii casei este grierie.* H. II 127. †† *În cântă grierul în sobă* (ZANNE, P. III 375) s. grierii în cap (PAMFILE, J. 1) = o șărit din minți. (După grom. „or hat Grillen im Kopf?“) *Are grierii în cap* (Bistrița, în Transilv.) = nu-î în toate mințile, Ib. IX 623 (cfr. are

gărgăuni). || Specii: greier-de-câmp (este negru, are cap mare, bolocănos și corp scurt). MARIAN, INS. 528, II. IV 54, VII 44; greier-de-casă (este ceva mai subtil și mai lungăreț, are cap mai mic și culoare galbuie). MARIAN, INS. 528, II. II 60, IV 54, XVI 44; greier-de-toamnă = cicooară. MARIAN, INS. 456, cfr. II. IV 54; greier-de-vie. H. XVI 44. || Un fel de jucărie de copil, numită și lăcută (descrie în) șez. IX 131, cfr. PAMFILE, J. I 341. [Și: greier, greiere s. m. griere(f), greore s. m. GCR. I 357^{1/2}, grior H. II 299, (Ialomița) griore s. m. ap. CDDE. nr. 755, grei s. m. (plur. grei) H. IX 59, 84. (Pe alocuri cunoscut numai sub forma diminutivă) greieruș, grierăș, griurăș, grealuș (LB.), graruș (lb.), greluș (LB., VAIDA, H. XVIII 19, RETEGANUL, CH. 46, CĂTANĂ, B. III 57), greurăș s. m. (MARIAN, INS. 29, 527, 335, 457, ION CR. IV 119, H. X 152, 422), grăurăș s. m. H. XVIII 4, grierăș s. m. GOROVEI, C. 253, grierăș s. m. *Lată vine nunta întrăgă: vornicei e-n grierel*. EMINESCU, P. 195. | Pronunț. *gri-e-, gri-u-, gri-u-, gră-u-.*

— Din lat. *gryllus*, idem.

GREIERE, **GREIEREȘ** (Entom.) s. m. v. greier.
GREINE s. f. v. greutate.
GREIR s. m. (Entom.) v. greier.
GREIȚĂR s. m. v. crețar.
GREJI † vb. IV^v v. griji.
GREL, **GRELĂS** s. m. (Entom.) v. greier.
GRENADIR s. m. (Mil.) } v. granat.
GRENĂT s. a. }

GREOIU, **-OĂTE** adj., adv. 1°. *Louril, pesant, Lourdement*. 2°. *Enceinte*.

1°. Care îți face impresia că e greu, care în mișcări e încoț și apăsător, care se face cu oarecare greutate, cfr. hălăoiu. *Urmează după ei cu un pas greoiu*. BELDIMAN, N. P. I 7. *Limba... greoaie*. ODORESCU, II 368. *Stilul devine greoiu*. MAIORESCU, CR. I 176. *Greoiilor spondei*. OLLANESCU, H. A. P. 36. *Greoaie (= îngreuiată) de tot prisosul acesta de apă, Dunărea la Galați pare că se oprește în loc*. MERKINTI, R. 14. *Greoiu și molotol*. IPIRESCU, L. 399. *Omădi cu corpuri greoiu...* ȘEZ. II 731. *O plosoasă rotunjoră și greoaie*. STOICA, BĂM. III 216. *Sufatul greoiu al bolilor*. N. REV. R. I 78. *Panoia urii și greoiu la miron*. CONTEMPORANUL, IV 129^{1/2}. *Spirit greoiu, conversație greoaie*. COSTINESCU. || Adv. *Boii călătinau greoiu din cap*. CONTEMPORANUL, III 656. 2°. Spec. (Prin Transilv.-de-vest și în Ban., sub forma dial. *greoaie*, despre femeii Greo, înscărcinată. L.B., MARIAN, NA. 18.

— Derivat din greu, prin suf. *-oiu*.

GREONĂNT s. a. v. greutate.
GREORE s. m. (Entom.) v. greier.
GREOTĂTE s. f. v. greutate.
GREȘ † s. a. v. gros.

GREȘ s. a. 1°. *Faute, erreur*. 2°. *Terra restio non laboriosa* (entre deux sillons).

1°. Greșală, sminteață (L.B., ALECSANDRI, T. 1745). *Omni alora mintea sa curată și deșteptată, judecă toate împrejurările cu agerime... Nime nu eră harnic să-l împingă spre greșuri*. SBIERA, P. 305^{1/2}. *A văzut Simina greșurile toate*. COȘBUC, P. 97. *Treaba asta are greș* = are greșeli, o greșită pe unele locuri. ȘEZ. V 76^{1/2}. *Ajunse... cu întârziere* — mare lucru pentru ei care în alăfia ani nu știuse ce-i greșul. DUNĂRRANU, H. 77. † Fără (de) greș = negreșit, de sigur; fără greșeli, fără defecte, bine. *Fără de greș să ții că să da iară întoarce crîmnașul tău la tine*. VARLAAM, C. 268. *Fără greș cu veni Domnul*. DOSOFTEIU, PS. 331. *Că-i ceaste rea și vin Leasii fără greș* (a. 1633). IORGA, D. B. I 50. *Fără greș pre acela lucru să stai*. M. COSTIN, LET. I 285^{1/2}. *Voi fără greș pierii*. BELDIMAN, O. 17. *Fragii,*

deși să fac și din semințe, însă, din răddăcinile răsdădite... ies mai fără greș. I. IONESCU, C. 94. *Iud se samădă fără greș la Onofreiu*. id. Ib. 44. *Acele timpurii sămănduri sânt mai fără greș*. Id. Ib. *Măntuie de spus... repede și fără greș, istoria ochiului Testament*. CREANGĂ, A. 84. *La scoală la capul fără de niciun greș*. SBIERA, P. 304^{1/2}. *Și dă gură fără de greș*. ȘEZ. II 223^{1/2}. *A nu avea greș* — a nu strica, a nu fi rău, a fi potrivit. *Însuratul de tânăr și mănucara de dimineață n'au greș* (în variante: nu strică s. prinde bine ZANNE, P. IV 598). C. NEGRUZZI, I 251. *Întrebarea n'are greș*. CREANGĂ, P. 172^{1/2}. *A da (s. a face) greș* = a greși ținta, a nu nimeri, a se înșela. *Noi surugii judecăm omul după bacșiș și nu dăm greș niciodată cu chibla*. ALECSANDRI, ap. TDRG. [Vânătorii] cu ochiul și cu mâna nu pot să dea greș. ODORESCU, III 49^{1/2}. *A cercat și el să vadă de a putea trage podul cu ochii închiși și n'a dat greș*. ȘEZ. IX 27. *Instinctul... nici face greș vrodată*. KONAKI, P. 293. *Aruncă cu alăta mesteguroș, încotă niciodată nu făcea greș*. BELDIMAN, N. P. I 97, cfr. C. NEGRUZZI, I 173. *A da (s. a băga) greș (culivă)* = a-i găsi greșală a vină cuiivă, a găsi pe cinevă de vină. *S'apoi ce-i dai greș cucoanei Luzeiș? Ia-i încă hazlie, nurie*. ALECSANDRI, T. 808. *La ce mai băgași greș că talpa nașiei e riscopă de leuca ce i-o aduce foamelea și neștiința?* JIPEȘCU, ap. TDRG.

2°. Spec. (La arat) Putea de pământ nearat, între două brazde ori printre arătură (ION CR. IV 60), pământul nemișcat de la loc când plugarul la brazda prea mare, ori boii nu merg pe brazdă (ȚARA OLTULUI, III nr. 26). *Nu-i mai iau la plug, că mi-o făcăt locul tot greșuri*. lb. *Dacă schimbătorul scapă, plugul joacă...* *brazda nu-i oabli și în arătură se face greș*. BREBENEL, GR. P. În prășitură se ară și se... *grăpă ca să nu rămăie greșuri*. I. IONESCU, C. 180.

[Plur. *greșuri*, (ad 2° și) *greși* ȚARA OLTULUI, III nr. 26.]

— Substantiv postverbal din greși. (Înțelesul 2° îl are și rut. *uzhrih*).

GREȘ s. m. *Grappillon laisss sur la vigne*. — Ciorchină mică de struguri, pe care culegătorii îl desconsideră și-l lasă necules. *Nu iaște mai bun greșulă* (impersal) lui Efraim decât culesul lui Aviezer? BIBLIA (1688) 179^{1/2}. Struguri mici se numesc cărcel, *greși* (sic) greșală de scris s. presupune o formă *gres*, refăcută din pluralul *greși*?). H. III 13.

— Presupune o formă lat.-pop. *agrestius, care, cu mici variante, o răspândește pe întreg teritoriul roman, cfr. MEYER-LÜNKÉ, R. WR. nr. 112.

GREȘĂ s. f. v. gresie.
GREȘĂ s. f. v. greșală.

GREȘALĂ s. f. 1°. *Péché, 2°. Méfait, faute*. 3°. *Erreur, tort*. 4°. *Défaut*. — (Construit cu verbe a avea, a face, a cădea în s. la, † a lua; *greșala se iartă, † se lasă* CUV. D. BĂTR. II 51, se îndreaptă s. se pedepsește).

1°. Păcat. *Curățeaște toate greșalele noastre*. CUV. D. BĂTR. II 216, cfr. DOSOFTEIU, PS. 59. *Greșiiți nu pot să-și ascuză greșalele lor*. BIBLIA (1688) 4^{1/2}. *Rugă pe Dumnezeu pentru ertarea greșalelor ale*. DRĂGHICI, R. 38, cfr. C. NEGRUZZI, I 149, ȘEZ. IV 2^{1/2}. *Pe Hristos să-l iei de mire...* *Vei spăși greșala mamii*. EMINESCU, P. 100. *Ochii și sprincenele* *Fac toate greșalele*. ZANNE, P. II 341.

2°. Rău (făcut altuia), faptă rea, vină. *Necura greșală de moarte...* *dos/toșnic nu aflau*. COD. VR. 55^{1/2}. (= vină) N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688). *Cereă ertăciune pentru greșala ce i-o au făcut*. MIHEIL (1776) 35^{1/2}. *Capul vinovatului se spânzură...* *cu o fidală vesitoare greșalei lui*. C. NEGRUZZI, I 143. [Copiii] *or fi luat greșeli naintea părinților*. TEODORESCU, P. P. 167^{1/2}. *Nu e greșala mea, că...*

3. Lucru făcut rău, rățăcire sau abatere de la tot ce este drept, eroare. *De l-ai fi mazilit, s'ar fi făcut mare greșală.* NECULCE, LET. II 205_{1/2}. [Omul cade în greșale. KONAKI, P. 275, cfr. DRĂGHICI, R. 75. *Întâmpându-se a cădea la greșală părintele d-sale.* TRICARIU, V. 294_{1/2}. *Sânt prea încredințat... și nu am greșală.* GORJAN, II II 161. *Un înțelept... trebuie a îndreptă greșalele altora.* DRĂGHICI, R. 13. *Scriu frașucește... fără a face mai mult de șapte-opt greșale pe față.* C. NEGRUȚI, I 9. *Câte greșeli ca face, să i le însemne.* CREANGĂ, A. 3. *Stăpâne, am făcut o greșală.* IPIRESCU, L. 162. *Vină, zău, și-mi iartă greșala mea toată!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 503. *Greșală în socoteli.* COSTINESCU. *Greșeli de tipar* = erori. *Cușciugul acoperă greșalele doborilor.* ZANNE, P. V 208. *Din petece căptușală... Mare greșală!* lb. III 293. *Cartea [de joc] greșală așteaptă...* so nice jucătorilor neatenți. lb. IV 299. †† Din (s in) greșală (în opoziție cu în adins) = în mod greșit, din neabgare de seamă, fără să observe, să bage de seamă, întâmplător (cfr. v. rus. грѣхомъ, sârb. грѣшkom, idem). *Sar odată voinicele de pe un mal nalt în școală, din greșală drept cu fața'n jos.* CREANGĂ, A. 61. *Cât intr'adins, cât în greșală.* ȘEZ. III 179_{1/2}. *Fără greșală* = fără greș, fără să greșesc. *Judecă fără greșală!* BARAC, A. 69.

4. Defect (corporal). *Un aceea greșală pot să se hrănească ca și alții oameni.* PRAVILA MOLD. 53_{1/2}. *Mijloacele de îndreptare și acoperirea sciturilor și a greșalilor trupului.* PISCOPESCU, O. 155. *Greșala lui e că e prea blând.*

[Scriș și: greșoală s. f. | Plur. -șeli, (învechit) -șele (l.B.), -șale, cu noul singular: greșe s. f. (foarte des prin Bucov. și Mold.) O greșoală cu greu de ertat. SBIERA, P. S. 134.] Diminutiv: greșăluță a. f. ap. TDRG. | Derivat (neobișnuit): greșelinic, -ă adj. = aplecat la greșeli. DIET.]

— Derivat din greși, prin sufl. abstr. -nală (cfr. bulg. грѣсѣнѣ, rus. погрѣсѣнѣ, idem).

GREȘELNIC, -ă adj., GREȘELIȚĂ s. f. v. greșală.

GREȘI vb. IV¹. I. 1°. Pêcher. 2°. Faire tort (à qqn). II. 1°. Se tromper. 2°. Pêcher. III. 1°. Manquer. 2°. Se tromper (de route). 3°. Manquer.

I. Intrans., rar trans. (Construct absoł. ori cu dativul persoanei s. cu prop. la, înainte, † înainte = înainte, împotriva VARLAAM, ap. TDRG.)

1. A comite o acțiune rea față de Dumnezeu: a face un păcat, a păcătu. *Necă întru loagea îndeiacoș, necă întru desăcereă... ce-o greșiu.* COD. YOR. 66_{1/2}. *Cine simt aceștia, și ce-o-a'u greșiu?*... Aceștia n'au crezut în suș'ânta Troiță. CUV. D. BĂTR. II 320. *Te unuia greșii și hitlesug între tina fecii.* CORESI, PS. 134. *Solomon va greșii lui D'umneș'edău.* DOSOFTEIU, V. S. 121_{1/2}. *Greșii norodului D'umneș'edău.* BIBLIA (1688) 6° 47. *Nu ne părași, și chiar când cum greși fie!* MARCOVICI, D. 5_{1/2}. *Nu știu cum să mai zic, ca să nu greșesc înaintea lui Dumnezeu.* CREANGĂ, P. 234. *D'oșiu aveă mare păcat, Face-oșiu biserică'n sat... Pe din lăuntru cu argint, Să se vadă c'am greșit.* DOINE, 42.

2°. P. ext. A comite o acțiune rea față de cineva: a face cuiă v. rău, a-ă face o nedreptate, a se face vinovat a. culpabil față de cineva. *E să greșire fie fratele tău...* CORESI, ap. CCR. 3. *Cela ce va greși prietenului său cel bun, să cheamă să fie făcut greșală cu înșelăciune.* PRAV. MOLD. 139. *Sufletul meu, Spune-mi ce și-am greșit eu, De mă munțesci așa rău?* KONAKI, P. 205. *Bietul dobitoc nu i-oșu greșit nimică.* DRĂGHICI, R. 99. *Și părinților să nu greșeli!* TEODORESCU, P. P. 169°. *Mă urăști fără vină, Că nimic nu și-am greșit.* HODOȘ, P. P. 97. *Când și-am greșit vorbă rea?* BIBCICESCU, P. P. 97. (Construcție neobișnuită) *Uită ce, în nepriceperea mea, am greșit de tina.* SLAVICI, CONV. LIT. XV 431.

II. P. gener. 1°. A face ceva rău, a face o eroare, a se înșela. Intrans. (absol.) *Judecătorul nu poate să greșoale.* BIBLIA (1688) 4° 10_{1/2}. *Vă poftesc cetitorilor, pur unde ar fi greșit conștient meu, să... nu gândiți că... în picma cuiă... s'în seră.* NECULCE, LET. II 196_{1/2}. *Să-i zici Pătrărlă...* nu greșeli. CREANGĂ, P. 245, cfr. 270, 276, etc. *Văd e c'am greșit de-am posesor oșă de țare călăra d-ă-lă.* P. 134. *Așeluită-mă...* nu vei greși. IPIRESCU, I. 21, cfr. CREANGĂ, P. 165. *Nici nu greșii cu gândul lui, căci abia să duse cu călăcă pași mai încolo, țesără călăcă stropi din fântână.* RETEGANUL, P. IV 47_{1/2}. *Mă tem că oșu greși.* ȘEZ. II 6_{1/2}. *Când vrei să nu mai greșeli, singur tu mustrează-te pe tine.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 195. 1. (În figură etimologică) A face, a comite. *Ca să poți cură să la greșala ce va greșii...* PRAVILA MOLD. 146. || Refl. *Am văcut împurător că s'au greșit unde au trimes pe Toma.* NECULCE, LET. II 352_{1/2}. cfr. 274_{1/2}. *Rău s'au greșit Craiul în socotelele ale.* X. COSTIN, LET. I A 19_{1/2}. *Putea fără a se greși să-l boteze de sălăria.* C. NEGRUȚI, I 17. *Fata cea mică se greși (= o luă gura pe dinainte) într'o zi și apuse surzorilor...* IPIRESCU, L. 234. *Să se greșoale ca să gude să vadă cum îi borsul.* SBIERA, P. 119_{1/2}.

Spec. (fam.) S'a greșit = a dat un vânt. TDRG. † Trans. (= fact.) A face să se înșele. *Pre Domnul nu l-au greșit ceasurile.* BIBLIA (1688) 373.

2°. Spec. (Despre fete) A se lăsa înșelate. *De am greșit...* am fost o slabă fată. C. NEGRUȚI, I 18.

III. 1°. Trans. A face ceva rău, a nu izbuti să faci ceva bine. *Croitorul a greșii hațina.* (Refl.) = pașii. *Când cămeșă mortului să greșii prepe lungă...* ȘEZ. I 125_{1/2}.

2°. Trans. A se înșela luând un lucru drept altul. *Băstemată de slugă! a greșii (= schimbat) răcoșia; în loc să dea pe cel verde Zoi, i-a dat pe cel roz.* C. NEGRUȚI, I 24. *A greșii capitele.* ȘEZ. III 33_{1/2}. Spec. (Despre un drum) A răfal drumul, a apuca un drum nepotrivit. *Mă oprase, căci mi se pare că iar am greșit calea.* ODORSCU, III 60, cfr. HODOȘ, P. P. 134. *Drumul că greșii și se rădăce.* TEODORESCU, P. P. 418°, cfr. ALECSANDRI, P. P. 59° 1/2. †† (Modern, fig.) *Ai greșii adreă!*

3°. A nu nemeți ținta, a da greș. *Lăță pistolul, și, ca să nu mă greșeli, rădămă țeaca de inimă mea!* C. NEGRUȚI, I 23. (Absol.) *Potără arăduțescă! Cu iarbă căndătorăscă, Unde-a da să nu greșoale.* ALECSANDRI, P. P. 88°. *A greșii ținta.*

[Și: † agresiv vb. IV². De acum să nu mai greșeli. VARLAAM, C. 150.] Derivate: greșit, -ă adj. adv. = (cu înțeles activ) care a greșit (spec. despre fete), vinovat (față de cineva); (cu înțeles pasiv) care a fost făcut, pus, etc. la loc greșit. *Că-i eră rău greșii lui Antioh.* NECULCE, LET. II 307_{1/2}. *Unde va fi erem cu cănt greșii, cu liniște locușii.* VNSTRAȚIE, ap. GCR. I 79_{1/2}. *De mă și... greșii...* ANTIM, P. XXVIII, 21. *Cu norcură c-o-s greșite.* PANS, P. V. III 97. *Și în, mândră, greșii greșii!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 249. *Fetele greșite erău cununate în toată forma de juzu comună.* FRÂNCU-CANDREA, M. 171. *Și greșii dacă crăzi că... = te înșeli. (Subst.) Împurător prim-noste pe păcătoșii și greșii.* DOSOFTEIU, V. S. 5. *Iartă nouă greșalele noastre, precum ertăm și noi greșiiilor noștri!* (A d. v.) *A croșt mănăcile greșii.* A scoțit greșii. (Cfr. ne greșii), greșitor, -oare adj., subst. *Dez... greșitoriloră* (= delinquentoare) = nu rădăcești cornul. PRAV. SCH. 234, cfr. 72.]

— Din paleosl. grěšiti (bulg. грѣсѣ, sârb. грѣшѣти, rus. грѣшит, rut. грѣшитъ) „a păcătu” (înțelesul II 1° în bulgărește, de asemenea III 2°: greșii pitit „greșesc drumul”, iar III 3° în v.-rus., în rut. și în slov.)

GRESIE s. f. I. 1°. Gresi. 2°. Pierre à aiguiser. II. 1°. Sassoire. I. 1°. (Miner.) Piatră compusă din grăunțe mici

de nisip. Din *basinul Buzului până la Vatra-Dornei... mai peste tot îndălnosi forme dulci, săpate în păturiile slabe ale gresiei*, MEHEDIŢI, R. 7; cfr. H. XI 324 (: „un fel de piatră“). Din *gresia gospodarii își fac cuțe*, PAMFILE, I. C. 378.

2. P. ext. Cute de ascuțit coasa, făcută din anfel de piatră. DAMÉ, T. 37, cfr. H. II 319, VII 485, IX 484. Arcerul, cutea, *gresia*, se face din piatră tare și cu fața potrivit de aspră. Cu ea, udă, ascuțim gura coasii din când în când. *Gresia* se ține în tioc. ION CR. III 228. *Ludă cu diasa o gresie*, IPIRESCU, L. 194, cfr. 25.

H. P. anal. (cu I 2^a). 1^a. Bucată de lemn care vine de-aupra osiei dinaintea a carului, formând, împreună cu osia, corpul în care intră gruii și inima carului; numită și: perinoce, sca unul de dinaintea, masă, baargie, baingie (DAMÉ, T. 9), speteaza de lemn care se suprapune piscului (H. IV 254), cfr. H. I 140, II 3, 13, 62, 81, 101, 118, 132, 194, 203, 214, 221, IV 11, 44, 253, XII 31, 140, XIV 72, XVI 48. || Speteza de lemn suprapusă osiei pe care stă capul grindeului plugului. H. IV 253.

2^a. (Plur.) *Gresii*: citat fără explicare între părțile morii. H. XIV 351.

[S]: gresă s. f. PĂCALĂ, L. 70, BĂNCIANU, (ad I 1^a) gresă s. f. PAMFILE, I. C. 396.]

— Din alb. *gërse* „râznu de olar“. G. MEYER, ALB. WB. 130. (Cu greu există o legătură etimologică între acest cuvânt și între cuvintele romanice, reprezentate prin fran. *grés*, de origine germanică și citate la MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 3876).

GREȚÓS, -OĂSĂ adj. v. greață.

GREU, GREA adj., adv., s. a. A. I. *Lourd, pesant; grand, nombreux; excentric; profond; insupportable; grave. Lourdement, posamment, profondément. II. Difficile, pénible, malaisé, scabreux, rigoureux, grand, dur, inaccessible. Difficilement, péniblement, à charge. B. 1^a. Difficulté, poids, charge, embarras. 2^a. Gros.*

A. Adj. și adv. I. (În întregul material, în opoziție cu ușor).

1^a. În sens fizic, *toate corpurile sînt grele* (PONI, F. 16), de-oare ce sînt supuse legii gravitațiunii; în limba de toate zilele însă greu e ceea-ce apasă tare asupra suprafeței pe care stă, ceea-ce trage mult la cântar. *O țintă cu fir de cele grele*, GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III 315^{1/2}. *Vântul zăvârle-n ghemuri grele pieturi*, EMINESCU, P. 48. *Voinicii osteneau. Că povară grea duceau*, JARNÎK-BĂRSEANU, D. 369. *Aurul este mai greu decît argintul*. | Adv. *Marfa apasă tare la cântar*. || A se lăsa greu pe... — cu toată greutatea corpului. *Ea se lăsase... greupe al lui braț*, EMINESCU, P. 212, cfr. ȘEZ. III 100^{1/2}, II 122^{1/2}.

2^a. P. ext. Care e încărcat cu o sarcină, care e greu din pricina conținutului său. *Eră greu (=gemea) pămîntul de atîtea jîine*, RETEGANUL, P. V 6. (Despre o turmă) *Numeros, mare. Grea turmă de oi se vede*. ȘEZ. II 4^{1/2}. | (Despre o oaste, o tabără) *Mare, înarmată cu toate accesoriile, cu artilerie, care, etc. Au intrat cu oaste mai grea tarăși în țara leșească*. AXINTE URICARIUL, LET. II 149^{1/2}, cfr. E. VĂCĂRESCUL, IST. 253^{1/2}, CALENDARIUL (1814) 109, SEVASTOS, N. 94^{1/2}, BIBICUSCU, P. P. 240. *Ajunzînd ea la Solomon cu putere grea...* CALENDARIUL (1814) 126^{1/2}. *S'o rădicat tăbări grele*, MĂNDRESCU, L. P. 119^{1/2}. || *Căldăreși grei* (în opoziție cu ușori): înarmați cu arme mai grele, spre a face mai mult serviciu de combatanți decît de corecetași. *Căldărimos la Români trebuie să fi fost de donă feluri: grea și ușora*. BĂLCESCU, M. V. 613. | (Despre avere) *Mare. Mult bînet și grea avere*, TEODORESCU, P. P. 478^{1/2}. || (Despre o casă = familie) *Cu copii mulți, cu multe guri. Avînd și casă grea, cu mare cheltuială*, NECULCE, LET. II 238^{1/2}, cfr. ANTIM, P. 155. *Casa coastră-i casă grea*. ȘEZ. II 80^{1/2}. || Spec.

(Despre femele s. femelește de animale; în vechime împlinit une-ori prin „de prună“ s. „în păntece“) *Împovărată, însăreînată, îngreunată, gravidă, groasă. Oricine ca gîsi fata grea de prună, poate să o ucigă*, PRĂVILA MOLD. 54. *Începînd fata a-i păreă că-i grea...* DOSOFTEIU, V. S. 4. *Eu adî în păntece grea*, BIBLIA (1688) 227. *Eră multe [femei] și grele, de-și făcă copiii prin grosuri*, M. COSTIN, LET. II 25^{1/2}. *Filiud grea de șase luni*, MINERUL (1776) 180^{1/2}. [Vulpea] *fiind grea...*, *cu fîtat cîșpii săă*, ȚICHIDEAL, P. 2. [Femeoa] *purcele grea*, MARIAN, NA. 30, cfr. ZANNE, P. II 580. *Fata rîmasse grea*, IPIRESCU, L. 63, cfr. 95, ȘEZ. II 81^{1/2}. (Transilv.) *Grea-mare* aproape să nască, în ultimele stadii ale gravidității (cfr. cu borțul la gură). *Cînd muierea e grea-mare... trimite după moușe*, PITIS, CONV. LET. XXXV 548, cfr. FRĂNCU-CANDREA, M. 238. (Tot așa în bulgărește: *trudina*). || *Grea-l-pămîntului*: nume de căne (în baame). Cfr. ODOBESCU, III 182.

3^a. Fig. Care face impresie că e greu, că atără s. apasă. *Mie-e greu capul ce de lut*, COȘBUC, B. 10. *Ochii (=pleoștele) i se făcuseră gri*, id. P. 75. *O lene grea (=apăsătoare) se lasă din cerul căld*, VLAHUTĂ, P. 4. | P. ext. (Despre oameni; construcția: greu la ceva) *Groicu. Cine poatește, nu țăste greu la rugă*, VARLAAM, C. 69^{1/2}. *Oameni donicui, gri la corbă, încat și dracu-i cocoloșe*, RETEGANUL, P. III 25^{1/2}. | Spec. (Despre somn) *Adănc. Somnul cel greu*, BIBLIA (1688) 37. *O Doamne, da greu somn am dormit!* IPIRESCU, L. 119, cfr. ȘEZ. IV 6^{1/2}, JARNÎK-BĂRSEANU, D. 237. || Adv. *Capul greu cîdeă pe banoc*, EMINESCU, P. 253. *A dormi greu* = adănc (tot așa la Bulgari, Albanezi și Neogreci, cfr. PAPAHAĞI, P. A. nr. 241). | Spec. (În legătură cu verbele „a oftă, suspina“) *Din adăncul inimii. Buhna greu suspînd*, ALECSANDRI, P. I 60. *De odată greu oftă*, JARNÎK-BĂRSEANU, D. 500. || A avea înima grea = a fi plin de griji, trist. *Vorbește-mi cu blîndeță, n'as grea să plec de-aice cu inim' așa grea*, I. NEGRUZZI, VI 220. A avea mîna grea = care loveste primejdios; care e neîndemînată (la scris, desosnă, etc.) A avea cap greu s. a fi greu de (s. la H. IV 100) cap = a nu pricepe ușor (cfr. germ. schwer von Begriffen). *Cum săd, ești cum greu de cap*, CREANGĂ, A. 164. *De n'ar aced cap greu, I-aș înuță tot mereu*, ALEXIC, L. P. 21^{1/2}.

4^a. Fig. (Despre mîncăruri) Care îi împovărăză stomahul. *Va fi mîncat nisicare bucate greale*, PRĂVILA MOLD. 68^{1/2}. (Adv.) A cădea (= s. mistui) greu = a produce indispoziții de stomah. *Iacii greu se mistuesc*, CONTEMPORANUL, II 911. (Despre miros) Care produce scărba, greață: neplăcut, neaferit, *Acest must... are miros tare greu de pucoasă*. I. IONESCU, C. 203. *Aici este nu știu ce miros greu*, C. NEGRUZZI, I 89. *Un miros greu de căspă*, ODOBESCU, III 18^{1/2}. | P. ext. (Despre aer) *Mirosînd greu, neaerisit. Atmosfera grea*, EMINESCU, N. 52, cfr. ȘEZ. II 101^{1/2}. (Adv.) *Miroasa grea*, ȘEZ. II 226^{1/2}. 5^a. (Neobiectului) Adv. *Grav, adănc. Corul plin de jale, Sună dulce, sună grea*, EMINESCU, P. 105. II. (Înțeles mai abstract, în opoziție cu lesne s. ușor).

1^a. Care pentru om prezintă o greutate, o dificultate, care se poate face numai cu multă încercare de putere; anevoios, dificil. *Bătrînețele grele*, KONAKI, P. 295. *La început se pare greu, dar la veș deprinde*, C. NEGRUZZI, I 9. *Problema este foarte grea*, MAIORESCU, CR. II 138. *Aceasta este cea mai grea slujbă*, IPIRESCU, L. 29, cfr. 28. | (Despre boale, dureri, nevoi, ofense, asupriți, sentimente neplăcute, etc.) *Pe care le suportă anevoie: grav, chinător, primejdios, mare, dureros, strașnic, ercănuc, vătămător, etc. Îi închisără mai la grea închisoare*, NECULCE, LET. II 315^{1/2}. *S'au omorî cu grele și cumplite morși*, id. Ib. 234^{1/2}. *E grea ocară ce nu-o faci*, COȘBUC, F. 13. *Cuvinte... grele (=aspre și ofensătoare)*, SANDU-ALDEA, SĂM. VI 1070. *Eu mă duc*

la grea bătaie. JARNIK-BĂRSEANU, D. 316, Durere (PANN, E. II 94, SEZ. II 222^{1/2}), căzătură (DOROFTIU, PS. 33), turbureală (id. ib. 23), supărare (id. ib. 24, 89), scârbă (id. ib. 12), nepăsătoare (MINEIUL, 1776, 184), boală (ib. 100, ISPIRESCU, L. 311, ZANNE, P. III 522), urgie (ALECSANDRI, P. II 465, JARNIK-BĂRSEANU, D. 312), belea (CREANGĂ, P. 219), robie (MĂNDESCU, L. P. 120^{1/4}), rău (ZANNE, P. II 685) grea. Certări (MINEIUL 1776, 105), pricepi (FRAVILA 1814, 79), friguri (DRĂGHICI, B. 138), nevoi (ZANNE, P. III 159) grele. Dor (ALECSANDRI, P. I 197; JARNIK-BĂRSEANU, D. 88, 310), necaz (DRĂGHICI, E. 37), păcat (ALECSANDRI, P. I 6) grea. (Despre vreme, ploaie, iarnă, etc.) Furtuno, friguro, mare, etc. Multe și grele ploi. DOSOFTIU, V. S. 110, cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 279. Vânturi grele. Id. ib. 3. Dat-au Dumnezeu o fortună grea. NECULCE, LET. II 398^{1/2}. Adăpost pe ploaie'n vreme grea. COȘBUC, P. 76, cfr. SEZ. II 86^{1/2}. Iarna cu fi mai grea. SEZ. I 126^{1/2}, cfr. 152^{1/2}. (Despre timp, împrejurări, situații, etc.) Zbuciumat, plin de privațiuni, critic, etc. Acele grele și amari minute. BĂLESCU, M. V. 80. Împrejurări grele, Doamna fetei! CREANGĂ, P. 330. Zile grele. JARNIK-BĂRSEANU, D. 257. La grea vreme m'ai păliti! SEZ. II 81^{1/2}. Trei ani grei în cântăne. HODOȘ, P. P. 218. (Despre dărmuri, locuri, etc.) Anevoie de străbătut, inaccesibil, Dacia... cu grei munși îndărăți. P. MAIOR, IST. 276. Cădrile vieții fiind grele și înguste... EMINESCU, P. 229. De grea cale mi-î gătește. SEZ. I 46^{1/2}, cfr. ISPIRESCU, L. 27. Unde-a fi drumu' mai greu. SEZ. I 166^{1/2}. (Despre respirație) Anevoios. Respirația grea. DELAVRANCEA, S. 131. (Despre biruri, datorii, porunci, etc.) Anevoie de suportat s. de împlinit, împovărat, apăsător, mare. Pe mazili dății grele [puneă]. NECULCE, LET. II 259^{1/2}, cfr. (grii bami) 27^{1/2}. La greu bir mi-î aşezară. SEZ. III 212^{1/2}, cfr. (boierice grei) IV 17^{1/2}. Am locuit... cu plăta grea. URICARIUL, XIV 239^{1/2}. O veșni o grea poruncă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 312. † Adv. Anevoie. Cu urechile greu auziră. COD. VOR. 104^{1/2}. Visurile unei nădejdi care sau niciodată, sau foarte greu poate fi împlinită. MARCOVICI, D. 12^{1/2}. E rămasă de bărbuț, și-i îndără, și-i grea. COȘBUC, P. 73. Știu cum se fac de greu trăiește acestea. CREANGĂ, P. 172, cfr. 193. Trăiesc în lume grea. SEZ. III 19^{1/2}. Este bolnav... greu. ZANNE, P. II 501. † (Foarte adesea) Greu de... (urmat de un part.-subst., mai rar de un infinitiv; mai de mult adverb, azi adesea adjectival, acordându-se cu substantivul) = anevoios. Nu era greu de a scoate dărăndăburile de piatră. DRĂGHICI, B. 116. Versuri grele de înflăcă. ODOBRESCU, III 64^{1/2}. Sânt grei bătrânii de pornit. Dar de-i pornești sânt grei de-oprit. COȘBUC, B. 22. Ce-i mai greu de ales decât omul? CREANGĂ, P. 167. Încearcăa trebuie să fie cât mai greu și de priceput și de îndeplinit. SEZ. I 98^{1/2}. Locuri... grele de străbătut. Ib. III 103^{1/2}. A-i fi (s. veni s. cădea s. pică ZANNE, P. V 637) cuivă greu (cevă s. de cineva s. de ceva, ori de a face s. să facă ceva) = a simți greutatea unei situații, a so ală într-o situație dificilă, a nu-i veni (cuivă) bine, a nu-i țineți, a nu-i prii, a nu-i plăcea; a simți silă, milă, a i so uri, a se sătura (de ceva), a-i supără po cineva (cevă); (rar) a-i fi rușine. Mai cărtos le eră greu, că n'avea opă. DOSOFTIU, V. S. 156^{1/2}. Și-a eră grea cu greu, că eră fara atricăți mai înainte vreme. NECULCE, LET. II 333^{1/2}. Să ne întrecem din trăind... Din trăind? Doar de fi-e greu de viață! CREANGĂ, P. 52, cfr. 211. Că pe Toma mi-î tăia Pe la furca pieptului... Unde-a grea coitnicului. ALECSANDRI, P. F. 73. Poate că fi-au venit greu De când tu mă cași mersu' fi. 112^{1/2}. Nu fi-i greu să vorbești, frate! ALECSANDRI, T. 462. Măi Neamfule, nu fi-i greu, Când ceri singe pe ciacă? JARNIK-BĂRSEANU, D. 315. Ia eră omu' și lor greu de a tot fi cumătri! ȘIEREA, P. 188^{1/2}. Ea atunci s'a roșit la obraji, fiind-că-i eră greu de mine.

SLAVIOI, ap. TDRG. Căzându-i greu acesta cucănt... DOSOFTIU, V. S. 93. De te-oiu prinde cu oca mică, greu ară să-ți cadă. CREANGĂ, P. 206. Doamna fetei, și nu-ți cadă greu singur. Id. 201. Ia, o leacă, imi cade greu. SEZ. III 159^{1/2}. Bolestul părinților E ca piatra muniilor, Căde greu copilor. ZANNE, P. IV 543. (După germ. schwer fallen = a nu putea țineă piept cheltuielilor) Căzând publicului grea greu acordarea unei trupe teatrale pe timp mai îndelungat... a chemat... pre doamna Fani Tardini pentru opt reprezentățiuni. ȘIEREA, F. S. 193. (Acordată) Că-s cântane tinerile Și le cad armela grele. MĂNDESCU, L. P. 36^{1/2}. A o dace greu = cu greutate, anevoie. O duced el, mi-i vorbă, greu... CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, 656.

† Care se poartă rău s. o dușmănos față de om; neapropiat, neaccesibil. Măcar că mai înainte eră glumeți și corbitorii, dară după aceea se făcu foarte greu. SINCAL, HR. III 121^{1/2}. Se plăne de Nemși că sânt grei și scumpi. BĂLESCU, M. V. 282.

Rău, aspru. Știu tu-le-am că ești om greu (la Coresi: iute), de scoaceri de unile nu seamani. VARLAAM, C. 298. Oamenii răi și grei. Id. 17^{1/2}. (Cu același înțeles, despre norod, lupi) Am găsit vreme să tes dintr'acel norod greu, că sânt niște oameni foarte necredincioși. NECULCE, LET. II 373^{1/2}. Întră-vor lupi grei întru noi, cei ce n'or cruță furma. COD. VOR. 22^{1/2}. Lupii cei grei ce s'au arădat cu piei de oi. MINEIUL (1776) 96, cfr. 70. (Despre mâna care loveste) Cu acigaș și greale mâini porându-se... U a pupă de cap. Ib. 102^{1/2}, cfr. DOSOFTIU, V. S. 69^{1/2}. Încomod. Dăchit... era grei împărășii Romanilor cu ceale dease ale lor răbățeri și prăzi. P. MAIOR, IST. I.

B. S. a. 1^a. Greutate (II), situație grea, necaz, nevoie, povară. (Print'r un genitiv se indică la ce se rapoartă greutatea; adesea în legătură cu „nevoie”, „păs”, „amar”, etc.) Greul născutulul să-i poarte. MOXA, 317^{1/2}. Pleacă-ți urechea... De mi usurează greul. DOSOFTIU, P. 46. Greul datorii (id. V. S. 32), mântuirii (MINEIUL, 1776, 162), iernii (AMIRAS, LET. III 96^{1/2}), vieții (ALECSANDRI, P. I 62, I. NEGRUZZI, II 134), negrii vecinicii (EMINESCU, P. 277), anilor (CONTEMPORANUL, V. II 481), păcătelor (ALECSANDRI, P. P. 255^{1/2}). Cei din urmă acea greu mare, bătându-se necontentii. NECULCE, LET. II 357^{1/2}. Mocoliti... trăgea atunci mare greu de silă. Id. Ib. 390^{1/2}. Că-și răchiră oaste, și la greu n'ă avea cu ce să se bată. Id. Ib. 351^{1/2}. Să nu încapă la crua greu deaspre cezirul. N. COSTIN, Ib. II 127^{1/2}. Au trimis la Poartă pentru greul și păsal fărui. MAG. IST. II 349. Ieșind Măhașu-noă din tot greul. MUSTE, LET. III 44^{1/2}. Au purtat toate nevoile și grelele. ACSINTE URICARIUL, Ib. 174^{1/2}, cfr. II 152^{1/2}. N'au vrut să ni facă] bine la greul nostru (1705). IORGA, S. D. VI 96. Scopă-mă din acest greul! ALECSANDRI, P. 958. Se alină... lăsdă tot greul pe fata moșneagului. CREANGĂ, P. 283. La mare greu m'ai băgat. ȘIEREA, P. 87^{1/2}. Când o fi la un greu... Id. Ib. 74^{1/2}. Arătându-le greul și amarul la care trăiesc. SEZ. III 238^{1/2}. † A duce greu (auzi lucru) = a avea de împlinit s. de suportat partea cea grea a unui lucru. Cei săraci duc greul. COȘBUC, B. 226. Duce tot greul gospodăriei. Ib. I 265^{1/2}. A scoate (pe cineva) de la greu = dintr-o situație precară. [Celui ce] îi stă în putere a scoate pe om de la greu, [și te zice:] unde a pus el mâna, a pus și Dumnezeu mila. SEZ. II 70^{1/2}, cfr. ȘIEREA, P. 77^{1/2}. Ți-e mai mare greul s... = te apucă jalea. Ți-i mai mare greul să stai și să te uși la aceste risipuri pline de spini. MARIAN, T. 153, cfr. Id. O. II 40. † Mare greu (†-subst.) = cantitate mare de... Au dus multă somă și mare lăsa din Moldoana la Tighina. NECULCE, LET. II 314^{1/2}. (Loc. adv.) Cu (mare, puțin) greu — greu, cu multă greutate s. dificultate, anevoios. Cu mare greu au scăpat, de au ieșit din mânelor lor. NECULCE, LET. II 263^{1/2}. Este cu greu, cînd, a-și schimbă îndrăcu-

rilc. MARCOVICI, D. 10/11. *Cu greu este să se propoasească.* DRĂGHICI, R. 13. *Calu-l.*, cu greu în sînșpe 'noată'. ALECSANDRI, P. 1268. *Din șfera mea veniu cu greu.* *Ca să-ți urmez chemarea.* EMINESCU, P. 264. *Cu mare greu găsește drumul.* CREANGĂ, P. 47. *Că mie nu-mi pare rău... Numai o făr' cam cu greu.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 158. *Cu mult greu am scris și acințat cartile.* DOSOFTEU, V. S. G. (Construit cu de + part.). *Locuri pustii și cu greu de străbătut.* CREANGĂ, P. 237. A cădea (s. veni) cuivă eavă cu greu = a-i cădea s. veni greu (cfr. II 1'). *Nu-i trebuie să-i trimită din țară nici bani nici altă nimică, ca să nu cadă cu greu pământurilor.* NECULCE, ap. TDRG. *Acastă slujbă nu o căde cu greu șerei.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 232/24. cfr. URICARIU, I 196/197. HARAC, T. 11. *Îi veni foarte cu greu.* GOJIAN, H. I 6/22. cfr. PANN, E. IV 138. *Cu greu îmi vine să mă despart!* DOINE, 7/12 cfr. ȘEZ. I 141/142. *Din (ț in, de) greu (în legătură cu o oftă, a răsudă, a munci, a căștișă, a aduna, a avea bani, a dormi, a adormi, etc.) = greu (II 3'), mult, tare, adăne.* *Oftând din greu, suspină.* EMINESCU, P. 262. *Baba oftă din greu.* CREANGĂ, P. 74. cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 371, ȘEZ. I 43/44. *Răsudând din greu.* EMINESCU, N. 56. *De din greu mai adormisem!* CREANGĂ, P. 278. *Căștișă bani în greu.* DIONISIE, C. 222. *Ducă au început a muri în greu, s'au lăsat de teremonii.* Id. 183. *Adormiră de greu.* MOXA, 253/41. *Foarte de greu strigă.* VARLAAM, C. 302. *Au suspinat de greu.* M. COSTIN, LET. I 300/301. *De greu tulburându-se.* CANTEMIR, H. 96/97.

2^a. (Despre armată) Multimea cea mare, grosul. *Merge la orășul Gherghifa unde găsi greul ordiei tătărăști.* BĂLCESCU, M. V. 230.

[Plur. (ad A) grei, (ț grăi COD. VOR. 66/), grele, (ad B) grele, rar greuri (JIPESCU, O. 118).] Diminutive: greuț, -ă adj. (S. NADEJDE, ap. TDRG.), greșor, -oară adj., greuleț adv. (PANN, H. 10); (pronunț. gre-u-).]

— Din lat. *pro. grevis*, -e, idem (din *gravis* + *levis*). Cfr. dubletul grav.

GREUIĂ vb. I^a v. îngreuiă.

GREUIE Î, GREUIȚĂ ț s. f. v. greutate.

GREULEȚ adv. v. greu.

GREULĂ s. m. (Entom.) v. greier.

GREUNĂȚ s. a., GREUNĂȚATE s. f. v. greutate.

GREUNĂȚIC, -Ă adj. *Corpulent* — (Bihor) *Corpulent și greoiu. Un bătrân înalt, pieptos, greunățic.* SLAVICI, N. 15.

— Derivat din (ia)greună, prin suf. -atic.

GREURĂ s. m. (Entom.) v. greier.

GREURȘOR, -OARĂ, GREUȚ, -Ă adj. v. greu.

GREUTĂȚE s. f. I. 1^a-2^a. *Poids.* 3^a. *Farleau, charge.* 4^a. *Importance.* 5^a. *Indisposition.* II. 1^a. *Difficulté.* 2^a. *Embarras.* 3^a. *Rigueur.* 4^a. *Gros* (d'une armée).

I. 1^a. În înțeles fizic, greutate e apăsarea în jos a unui corp (PONI, F. 16), adică rezultanta gravitației asupra tuturor moleculelor unui corp, gravitate; în limba de toate zilele, greutatea e noțiunea opusă ușurimii. În practică, unitatea de măsură prin care se exprimă greutatea e gramul. *Greutate specifică* v. densitate; *greutate monetară* = greutatea reală a unei monete, spre deosebire de conținutul ei în metal nobil (ENCICL. R.); *greutate volumetrică* = greutatea unui volum hotărât (SANDU, S. 32); greutatea brută și netă v. e., cfr. dară. *Greutate mare*, cfr. tarhat. *La cumpănă... mîntea cu o greutate Apăsând, pe râm în bine a preface obiă poate.* KONAKI, P. 283. *Carnea... de multă greutate și căldură să moasă.* DRĂGHICI, R. 70. *Bolta cerului se sparge sub a apei greutate.* C. NEGRUȚI, II 5. *Ca greutatea începe într-un ear, da ca mahală*

(= volum) *nu.* CONV. LIT. XLIV II 132, cfr. ȘEZ. III 70/.

2^a. Concretizat. (La plur.) Bucăți de metal, de formă și mărime bine determinate, care servesc spre a arătă cât trage la cântar s. la cumpănă un obiect, pond. | Bucăți de fier (în formă de mici drugi, cu două globuri la capete) care servesc spre a întări mușchii celui ce face exerciții gimnastice cu ele, ridicându-le, haltere. | Spec. *Greutatea fântânii* = butucul de lemn s. piatra prinsă de capătul compenii, spre a ține echilibrul găleții; (Munt.) coinaș. DAMĂ, T. 179.

3^a. P. ext. Sarcină, povară. *Au zburat... cu această greutate de greutate pe spatele mame.* SBIERA, P. 87/88. | Spec. Sarcina femeilor grele. *Își poartă greutatea cu ușurință.* | (Jur.) Sarcina, datoră de a suportă cheltuielile, etc. *Spesule... ce s'ar face sânt în greutatea deponenților.* HAMANGIU, C. C. 406. | *Om cu greutate* = cu casă grea, PAMFILE, C.

4^a. Fig. Influență, truceră. *Boierii erau acințose greutate la Nicolai-codă.* NECULCE, LET. II 33. *Deputați... care nu aveau nici o greutate.* MAIORESCU, D. II 7. *Vorbă cu greutate.* PAMFILE, C. | Valoare, însemnătate, putere documentară. *Să cântărim... greutatea argumentelor.* MAIORESCU, CR. II 262.

5^a. Indispoziție cauzată de o mănecare care „ț-a căzut greu”. *Și pânea face greutate stomahului.* CANTEMIR, IST. 37, cfr. BIANU, D. S. | Opreșune sufletească. *Simțija că mi se luă o greutate de pe inimă.* C. NEGRUȚI, I 10, cfr. 54. *Greutate în somn* = cauchemar. PONTARIAN. | *Greutate de a răsuflă* = opreșune, BIANU, D. S.

II. 1^a. (În opoziție cu ușurință) Dificultate, anevoință; p. ext. trudă, osteneală. *Lucrările... seu greutate într-a fi dobândind.* KONAKI, P. 303. *Acet caic... îndămpnă mare greutate a să căltură de corabie.* DRĂGHICI, R. 11. *Ńa avu multă greutate a căștișă inima ei.* C. NEGRUȚI, I 21. *Este nu mijloc de a scăpa de această greutate.* EMINESCU, N. 53. *Când ai și tu cu ce greutate se capătă!* CREANGĂ, P. 211. *În cea cecosta întâlni niște greutăți și mai mari.* IPIRESCU, L. 57. † Loc. adv. Cu (mare) greutate = greu, anevoi de tot, cu mare greu. *Au obosit până ce cu mare greutate au găsit o fântână.* DRĂGHICI, R. 40. *Cu mare greutate a putut să ajungă până la sfânta Duminecă.* CREANGĂ, P. 92.

2^a. Povară (fig.), lucru (stare, situație, etc.) greu de suportat, nevoie, greu (B). *La dînsul să curăm (= alergăm) întru greutățile noastre.* VARLAAM, C. 223. *La a mea greutate Dumnezeu m'ascultă.* DOSOFTEU, P. 23, cfr. 18, 29, 30, 35, 39, 45. *Au început... a arătă greutățile și cheltuielile Porfii.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 252/2. *Greutatea cheltuielilor* (URICARIU, I 214/21), *suspinelor* (C. NEGRUȚI, I 52), *acutai amor* (EMINESCU, N. 71), *jugului* (ZANNE, P. v 370). *Nemărginită greutate ce vield pentru că nu achem nici cu vînde moșile noastre.* URICARIU, IV 191/2. *Pămîntele cine stie ce greutăți.* ȘEZ. I 57/58. | Spec. † Dări, angarale, aspirări. *Să aibă a plăti dașdea și toate greutățile.* PRAVILA MOLD. 3. *Și pe bresleși greutate* [scotea]. NECULCE, LET. II 259/30. *Caro greutate și nevoie nu poicu arătă cătă au făcut pe bieșii straci.* E. KOGĂLNICEANU, LET. III 202/21. | † *Greutate asupra cuică* = plănșoare împotriva cuivă. L.B.

3^a. (Despre iarnă) Asprimo. *De greutatea iernii mulți Lezi au pierit.* MUSTE, LET. III 27/28. *Prevestește greutatea iernii.* ȘEZ. I 152/153. | *Timp furtunos. Când veși vedea o greutate (nori cu furtună)...* ȘEZ. II 141/.

4^a. (Despre oaste) Multimea, gros. *Văzndu ei atăta greutate de ogli ce le vin asupra.* MAG. IST. IV 159/2. *Lesind cu greutatea oștilor.* DIONISIE, C. 170.

[Pronunț. gre-u-.] ȘI: greoată s. f. GCR. I 101/102. *Cu alte sufixe: greime (grăime, ț greuime) s. f. = greutate, povară; vreme grea; multimea, forța, grosul (unei oștiri). Își/î îngreuiă trupul cu*

greimia herului, DOSOFTEIU, V. S. 216, cfr. *(gându-vilor)* 46^{1/2}, cfr. 46, 59. *Scăzind greimea lor în cam-penele lumii*, DIONISIE, C. 46. *Nici o greime a pă-cătușului*, ANTIM, P. 35. *Omnia de multul greimeii Lun-țreia*, COȘBUC, X. 115^{1/2}. *Când vine o greime mare (— vine furtunoasă) și are să bată zloata*, ȘEZ. III 49^{1/2}. *Și au pornit împăratul greimea oștii lui în gios*, NECULCE, LET. II 338^{1/2}, cfr. 345^{1/2}. *Oștile turcești și greima mag. ist.* II 209^{1/2}. *În fâri unde dătură grămile tătare*, I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Nici greimea sarcinii... ne va spăria*, CANTEMIR, HL. 298. *Mărima și greimea a atâta împăfră/jite*, id. ib. 233, † *greință* s. f. = greutate. *Ne cutre-murăm de mare și de nepurtat greuița carea asu-pru-ne vine*, CANTEMIR, HL. 297^{1/2}. (Ban., Transilv. de vest, Bihor) *greumânt (greomânt)* s. a. = chin, muncă (POPOVICI, R. D. 119). *greutate* (II), greu (B). *Nu mai D-zeu știe... ce greumânt li opășă su-fletul*, POPOVICI-BĂNĂTEANU, ap. TDRG., (+ ingre-șud, Transilv.) *greunătățe* s. f. = greutate. JAHRES-BER. VIII 82; cfr. gre a†.]

— Din lat. pop. *greuitas, -atem (în loc de *gru-vitas*), idem. Cfr. dubletul *gravitate*.

GREUTIȘ s. a. v. grohot.

GREVĂ vb. I⁹. *Greec*. — (Franțuzism) A împovăra (o proprietate) cu ipoteci. *Talentul... Grevat fi-l cezi deodată c'o primă ipoteci*. MIREA, C. I 106.

— N. din fran.

GRĂVĂ s. f. *Grève*. — Încetarea lucrului din par-tea unor lucrători s. funcționari coalați, pentru a obține condiții mai bune. *A fi, a se pune în grăv*.

— N. din fran. (< *Place de Grève* din Paris unde, în trecut, se adunau lucrătorii neocupați).

GRĂBÎTĂ s. f. (Într-o satiră pînă din Ardeal) *Și e vina din suală, De se face pănuz rară, Și e vina și din spădă, De s'a făcut pănuz spădă, Dar e vina și din țfa, De e pănuz tot grăbită*, ȘEZ. VIII 187.

— Cfr. bulg. *grib* și *griba* „năvod, mreață de prins pești”.

GRICĂI vb. IV⁹. A mișună, a foli (?). *Puți [de drac] 'n paș gricădi Ca frunza și ca iarbă*, MATESCU, R. 131.

GRIER, GRIERĂS, GRIERE.

GRIEREL, **GRIERĂS** s. m. (Entom.) } v. greier.

GRIF s. m. v. greif.

GRIFCĂ s. f. v. grifcă.

GRIJĂ s. f. I. 1⁹. *Souci*. 2⁹. *Attention*. 3⁹. *Soin*. II. *Service* (pour un mort).

I. Absol. s. urmat de să s. de inf., de prep. de s. despre, ori de un genitiv obiectiv. Construcții: *a m(de), l mi e(in), sănt în, dau de, intru la s. în, scap de, port(de), duc grija*.

1⁹. Sentiment de neliniște, de neastampăr suflete-scă, însoțit de temere priciniută de o presimțire roa, păs, îngrijorare. *Neavând nici o grije*, BIBLIA (1688) pr. 3/3⁹. *Nu-i taste grija de moarte*, MINEIU (1776) 186^{1/2}, cfr. VARLAAM, C. 228^{1/2}. *Et știe că... veș să-mă mazilești... și este în grija*. *Deci de vei... să faci surzun pre feciorul Radului-codă... îi ca țepi grija*, NECULCE, LET. II 205^{1/2}. *Intrară în grije să nu-și isprăvească* [Mihai-codă] *deregătorii Ardealului de la împărăția Neamu-lului*, N. COSTIN, ap. TDRG. *Nepurtând grije de cicleșug despre Grit...* id. ib. *Secând sub corturi, de grija omorului*, MUSTE, LET. III 19^{1/2}. *Fuși dar, griji neodihnitore!* MARCOVICI, D. 2. *Toți alergară pe ocași... cu grija în suflet*, C. NEGRUZZI, I. 78. *N'oști nici o grija!* imi răspuse. id. ib. 39. *Păcut e ceasul de griji ne'ntunecat!* ALECSANDRI, P. I 132.

Aceă grija să n'o audă, CREANGĂ, P. 97. *Dar mă tem nu cumoș să...* — *De asta fi-ă ocuma în grija, stăpâne?* id. ib. 161. *Despre asta, n'ai grija!* id. ib. 79, cfr. ȘEZ. I 102^{1/2}. *Fata intră la grija că are să fie biruită*, IPIRESCU, I. 45. *Nu știe ce se face de grija*, ȘEZ. III 91^{1/2}. *Amar grija-l rodea*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 489. *Omul cu ibonnic...* multe grije duc. JAHRESBER. VIII 284. *Am scăpat de-o grija!* P. ext. Obiectul grijii cuiă. *Drăguț și grija mea toată*, COȘBUC, E. 27^{1/2}. *Laca și codrul Grumă-zestilor, grija neguslorilor și spaima ciocolor!* CREANGĂ, P. 119. †† *Cu (mare) grija* = (loc adv.) foarte îngrijorat; (loc adj.) îngrijitor, care inspiră grija. *Ranele... unca sănt de moarte... atele...* nu sănt de moarte, ce să viedecă...; *acestea încă sănt...* cu grija, pentru... *poftele ceale reale* (= îngrijitoare, din cauza poftelor ce le a†ă). PRAY. 493. *Am stătu în Roman cu mare grija de Tatai*, M. COSTIN, ap. TDRG. *Mevpând cu mare grije și sfială la Domnul*, DIONISIE, C. 165. *Fără grija* = (loc adv.) fără nici un gând nelinișitor, fără teamă. *Fără prepus sau grija de primejdia menită*, KONAKI, P. 262. *Se pornește Fără grija de păcat*, ALECSANDRI, P. I 13. *Petrecă* (DIONISIE, C. 166), *bruceau* (DRĂGHICI, R. 65), *dormi* (CREANGĂ, P. 132) *fără grija*.

2⁹. *Atențiune încordată, pază* (ca să nu se întâmple ceva rău). *A avea (de) grija* = (mai ales prin Transilv.) a băga de seamă, a lua seamă, a griji (II 1⁹). *Acum să ai grije, că maică-ta merge la o nunță!* BARAC, T. 9. *Aibi grija să nu mă'nucei!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 139, cfr. 360, (grije) RETEGANUL P. II 31^{1/2}. *Ai de grije, bagă de seamă ce faci!* RETEGANUL P. I 1/3^{1/2}, cfr. 4^{1/2}, (de grije) II 54^{1/2}, DOINE, 90^{1/2}. *Îți vom avea noi grija de copărat*, RETEGANUL P. III 86^{1/2}. *A da (s. lăsa) în grija (cuiva) s. de (s. în) grija (să...)* = a recomanda atențiunii, îngrijirii cuiă, a da s. a lăsa cuiă în seamă. *Se culcă... dându-le de grije ca nu cumcă să adoarmă*, CREANGĂ, P. 7. *Tata mi-a dat în grija... ca să mă feroc de om roș. id. ib. 202*. *În laud în grija morții*, ȘEZ. III 237^{1/2}. †† (Loc adv.) *Cu (mare) grija* = cu mare băgare de seamă. *Cei ce cu grija pre cei patru evangheliști vor citi...* EVANGHELIE (1693), ap. GCR. I 308. *Este un lucru presu cu grija mare a ispiți*, NECULCE, LET. II 355^{1/2}. *Pășete cu grija!*

3⁹. *Preocupare ca să nu se întâmple cuiă ceva rău*. *Grija noastră n'au'b' nime!* EMINESCU, P. 85. P. ext. *Supraveghere asupra cuiă s. a. ceva, interes viu (cu gând de ocărlor) pentru binele cuiă, străduință (și pregătiri din vreme) ca ceva să se facă bine s. ca cineva să aibă toate cele necesare, îngrijire, purtare-de-grija, sollicitudine*. *Când să ca timplă ori bărbat ori fătmea... neavând grija cumu se cade de pruncel lor...* PRAY. 370. *Aceă grija milosteniții*, DOSOFTEIU, V. S. 132^{1/2}. *Le purta de grije în toate zile*, id. ib. 73, cfr. NECULCE, LET. II 261^{1/2}, (de grija) DRĂGHICI, R. 140, ȘEZ. II 50^{1/2}. *Purtă grija ce eră treabă*, NECULCE, LET. II 220^{1/2}. *Să poarta grija de suflet*, MINEIU (1776) 80^{1/2}, cfr. DRĂGHICI, R. 27, 40. *A lui grija pentru toată o cește*, Ziditorul KONAKI, P. 267. *Unchiu-său... a avut grija creșterii lui*, E. YACĂRESCU, IST. 247^{1/2}. *Despre grija* (= îngrijirea) *teasenului*, ECONOMIA, 165. *Cine-și poartă de grija* (= te îngrijește) *acolo, cine-și face prânzul?* GHICA, S. 249. *Vara d-tale ve roagă... să purtați de grija* (= să vă îngrijiti, să-i pregătiți din vreme) *pentru cai*, ALECSANDRI, T. 1315. *N'au avut grija* (= n'au îngrijit) *a-și aduce oșternul*, ODOBESCU, III 18^{1/2}. *Las'arhimandritului* *Toată grija schitului, Lasă grija sfinților în seama pă-rinșilor*, *Clopotele să le tragă...* EMINESCU, P. 162. *A acut de grije* (= s'a îngrijit) și pentru aceasta, IPIRESCU, I. 107^{1/2}.

II. (Mold., mai ales la plur.) *Pomeniri fiente în deosebite răsămperi pentru cei morți*, MARIAN, I. 370. *Să fie îndatorăți a răspunde și banii căși vor*

cuprînd... toate grîile mele pînă în trei ani. URICARIUL, XI 329¹². Zece lei grîia de trei zile. lb. XVII 50¹⁰. Îndată după înmormîntare, pîrintele Gaeril vine și propune cum să se facă grîile și rugăciunile. I. NEGRUZZI, I 18.

[Plur. grîji, (rar) grîje. | Si: grîje s. f. | Negativul: (Invechit și pop.) negrîjă (negrîje) s. f. Cu negrîja lenei. CORESI, E. 17¹. Velem neamul omenească... la mare negrîji aflîndu-se. BIBLIA (1688) 12, 3/31. Pentru negrîja lor, au fost trecut Galtili în Misiu... CANTEMIR, HB. 207²⁰, cfr. 316²³. Intinerescul negrîji. MINEIUL (1776) 151¹⁷. Întrînd... toată negrîja. URICARIUL, I 82¹. Rîdățiile stupilor purced din negrîjă (= lipsă de îngrijire). ECONOMIA, 198. Petrecusem două luni de odihnă și de negrîjă (= lipsă de grîji). C. NEGRUZZI, I 320. Din negrîjă (= din nebagare de seamă) am băgat și pielea ta în foc. RETEGANUL, P. II 47¹.

— Din bulg. grîza, idem (în celelalte limbi slave cu alt înțeles, cfr. BERNEKER, SL. WB. 359).

GRĂJĂLUC, -IE adj. v. grîjullu.

GRĂJĂNIE s. f. Eucharistie. — (Bis.) Împărtașanie, cuminectură. Cum sântem împărtașii și ce se face cu sufletele noastre, dacă el n'a avut dar și grîjană lui n'a fost grîjanie? VLAHUȚĂ, ap. TDRG. Din pînă se face sf. grîjanie. ȘEZ. V 137¹². Veni cu grîjană. PASCULESCU, L. P. 254.

— Derivat din grîji, prin suf. -anie (cfr. bulg. grîsenje „grîjă”).

GRĂJE s. f. v. grîjă.

GRĂJI vb. IV¹. I. Se soucier. II. 1-2¹. Prendre garde. 3¹. Mettre de côté. 4¹. Se donner de la peine. 5¹. Se chercher un nid (de la peine). III. 1¹. Avoir soin (de). 2¹. Soigner. 3¹. Préparer. 4¹. Communier. III. Faire les services pour les morts.

I. (Invechit) A fi îngrijorat, a-ți fi cuivă grîjă, a se teme (ce se poate întîmpla în viitor), a-ți pîsă cuivă de ceva, a se îngrijii. † Trans. Frica care am grîjiță, venitu-mi-au (= de ce mi-a fost frică, n'am scîpat). BIBLIA (1688) 364¹. Nu grîji (= n'avea grîjă de/ocazia) ALEXANDRIA, 136. | Intrans. (construit cu de) De ocazost să grîji-mă și deza și noaptea! VARLAAM, C. II 4¹. Negrîjind de înfricoșările celor fără de Dumnezeu. MINEIUL (1776) 190¹². Toți dormiți în pace, De nimic grîjiți, La nimic gîndiți! TEODORESCU, P. F. 429¹. | Refl. (absol. și construit cu de) De îmbrăcăminte ce mă grîjiți? VARLAAM, C. 225, cfr. 300. Noaptea mă grîjesc cu inima mea și suptăi sufletul meu. Id. lb. 279. Ce te grîjești (= ce-ți pîsă) de fara mea? ALEXANDRIA, 28. De nimica să nu vă grîjiți! MARCOVICI, D. I. Orbul de noapte nu se grîjește și udul de ploaie nu se teme. ZANNE, P. II 653.

II. (Transilv.) 1¹. Intrans. și refl. (mai ales la imperativ) A băga de seamă, a lua seama. Stăpîne, stăpîne, grîji ce faci, că... AGĂRIBICEANU, D. T. 115, cfr. RETEGANUL, P. II 11¹¹, DOINE, 66, BICHESCU, P. P. 66. Te grîjește dar, să nu ajungi și tu pe aici! RETEGANUL, P. II 62¹⁰. Pîrînșii... dimpreună cu moașii grîjescă ca să vadă ce vor căsa. MARIAN, N. 154. | Trans. A băga în seamă, a ascultă de... Ei nu grîjiră poruncile mele. MS. (a. 1691). GCR. I 289.

2¹. A pîzi. Intrans. Grîjește de sine pînă e plin! ZANNE, P. III 341. Grîjește de haine, că-n nouă! (Brașov). | Trans. Că eu grîjesc ulița, Ca cătana porunca. MĂNDRESCU, L. P. 98¹². | El își grîjea pieptarul, ca ochii. RETEGANUL, P. V 62¹².

3¹. Trans. (Despre mîncări) A le pune bine, a le păstra pentru a doua zi. Grîjește mîncarea asta pe mîns! (Sibiu).

4¹. A-și da silința, a se strădui. Să nu grîjim să-I aducem întru adărgire. TICHINDEAL, F. 134.

5¹. Refl. Găina când își caută cuibul să se ouă, se zice că se grîjește. H. XVIII 19.

III. A avea grîja cuivă, a purta de grîjă de ceva. (În limba literară înlocuit aproape todeauna prin îngrijii).

1¹. A priveghea asupra cuivă ocrotindu-l, a fi preocupat de binele cuivă înzestrându-l cu toate cele trebuincioase, a ține ceva sub necurmată supraveghere s. pasă. Trans. Grîjiu străluc și nemerții. DOSOFTEIU, V. S. 23. A ce nu o grîjiă să o tîmîduțască? Id. lb. 123¹⁰, cfr. 58¹⁰, 72¹⁰, FS. 30, 36. Au lăsat pe Isaiă și pre Buhlea părcălabi, ca să le grîjescă [cotățile]. URCEHE, LET. I 119¹². Pre fete sărace le grîjiă, le înzestră. NECULCE, LET. II 399¹². Pînă când fierbe mustul cu mare sîrguință trebuie grîjit, ca putearea mustului să nu facă pagubă în buși. ECONOMIA, 164. Inima la tîn' rămîne... Grîjește-mi-o, mîndră, bine. JARNIK-BĂRSEANU, D. 338. Maiot, maiot, draga mea, Grîjește pe mîndra mea Cu vin roșu strecurat. DOINE, 45¹². (Ironie) Cu minte mi-ni mai fost, dar te-oiu grîji eu! SBIERA, P. 276¹². | Intrans. (construit cu de s. pentru, cu să s. cu in!). Grîjești de dînsul. DOSOFTEIU, FS. 28. De toate grîjește Dumnezeu. MAG. IST. II 131¹². Pritenii... să grîjescă cu corbe domoale a-tîmpă. CALENDARIU (1844) 59, cfr. E. YĂCRĂSCUL, IST. 273¹². Grîjescă cu cel pentru binele orășului. SBIERA, P. S. 274, cfr. P. 1¹¹. Grîji-boiu și eu de tine. RETEGANUL, P. III 35¹², cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 181. | Refl. (construit cu de) Deaca ne grîjim noi de ale trupurilor noastre... CORESI, E. III¹². De mîntuirea noastră să ne grîjim. MINEIUL (1776) 164¹². Grîjește-te! = cruță-ți sănătatea. POLIZU.

2¹. Trans. A da toate îngrijirile necesare, a rîndui, a curăți. Feciori de boieri grîjiți bine. NECULCE, LET. II 334¹². [Peștera] eră grîjiți binșor. MINEIUL (1776) 137. Lepete... când le grîjea, grîjite erau. CREANGĂ, P. 107. Fata... fîntăna... o grîjește bine. Id. lb. 287. Grîjește-mă și curăță-mă de omizi! Id. lb. 287. Lămîd călășoș, o spăllă și o grîji foarte bine. Id. lb. 296, cfr. (băiatul) 75, (armele) 194, (onii și cărăușii) SBIERA, P. 5¹⁰, (boursul) Id. lb. 81¹⁰. | Spec. Trans. și intrans. A pune în rînduială o casă, a o curăți directînd-o. Să grîjescă casa cum știu ele. RETEGANUL, P. V 61¹⁰, cfr. ȘEZ. I 191¹⁰ și 26¹⁰, TEODORESCU, P. F. 147¹⁰. Să nu lași nemăduțurată și negrîjiță! ȘEZ. I 127¹². Grîjește prin casă. | (Mold.) A curăți materiile din care se gătește ceva. După ce... vei grîjiți bine [căpătina de oale] cu apă îndesată, să-i scoți creierii. MS. (a. 1749), ap. GCR. II 44. Lama... după ce-au grîjit-o cum se cade, tîind-o în patru părți, două le-au pus și se frigă. DRĂGHICI, R. 270, cfr. 66. Trei surci, grîjiți gata. CREANGĂ, A. 107.

3¹. Trans., refl. și intrans. A face toate pregătirile necesare pentru ceva, a procura din vreme cele necesare, a (se) aprovizionă s. prevedea cu ceva. Să grîjiți de pușină gustare. DOSOFTEIU, V. S. 110¹. Alegă pe un toinic și-l grîjiți de jîrtă. Id. lb. 137¹². Vine călare cel Grec, grîjit bine de războiu. Id. lb. 88¹². Grîjiță de mîncat. BIBLIA (1688) 159. Au grîjit cetatea cu case și cu bucate. NECULCE, LET. II 240¹², cfr. 269¹². Grîjiți armele noastre! C. NEGRUZZI, II 23. L-au grîjit de toate câte-i trebuia. SBIERA, P. 152¹², cfr. 66¹², 164¹². S'au grîjit cu de unele și de altele. Id. lb. 132¹². M'am grîjit cu felu de felu de bucate. Id. lb. 164¹², cfr. 256¹². Mulți oameni se grîjesc să fugă. Id. P. S. 96. | (Despre suflet) A face toate pregătirile pentru odihna veșnică. Să nu îngădui macar trei zile, în care să-mi grîjesc sufletul. CREANGĂ, P. 316, cfr. (de suflet) ALECSANDRI, P. F. 78¹².

4¹. Trans. (Bis.) A împărtași cu sfînta Cuminectură. Au chemat pre protul să-l grîjescă. BARAC, T. 71. Nu s'a grîjit la Puște și la Crăciun? Cine cu dînsa a mai atins sfîntul potir cu toată zme-

renia? DELAVRANCEA, s. 30. *N'oi. Nici popă ca s'o grijești*. TEODORESCU, P. P. 323/10 (+să mă împac) *Ad'un popă... Păcatul să-mi speedească*, Cu Domnul să mă grijesc, lb. 581. Cfr. grijanie.

III. † Trans. (Despre morți) A face slujbele de îngropăcune s., „grijile” (II). *Și la moartea lui, din cea bogăție multă ce avea, n'acă cu ce-l griji; au rândul un sat... de l-au grijit*. NECULCE, LET. II 246/17. *Să o grijasă după moartea ei*. URICARIU, XVI 50/2.

[Imper. *grijește!* și (Transilv.) *griji!* la plur. (Ban., în rimă): *De poteră nu grijoași!* RETEGANU, TR. 39/2.

SI: (cu disimilare, cfr. *citi > cesti*) † greji vb. IV².

Abstracte: grijire s. I, grijit s. a. *Ne-ai grijit noua toată grijirea aceasta*. BIBLIA (1688) 267. *Au trebuință de grijire*. URICARIU, I 198/2. *Despre grijitul vinului*. ECONOMIA, 162, grijitară s. f. (Transilv.) = grijirea odăilor. Cfr. LB., † grijintă s. f. *Darul lui Dumnezeu ca acoperi pre voi cu darul grijiniei*. DOSOFTEIU, V. S. 158/2, cfr. 156. | Adjectiv verbal: grijitor, -oare, *Grijiitorul Dumnezeu*. DOSOFTEIU, V. S. 144. *Maică* (BARAC, A. 32), *muşiere* (RETEGANU, TR. 136/1) *grijiitoare* || Forme negative (învechite): negriji vb. IV² (încercare neuzbită de a româniiza neologismul neglijă). *Nu negriji mai mult pe vecina sa*. L. NEGRUZZI, III 24. *O fată care își negrijește corpul*. MARIAN, O. II 39. *Se negrijește... graul românesc*. SBIERA, P. S. 146, *grijire* s. f. *Negrijirea cucinilor* (HARDEU, I. C. 91), *forme* (MAIORESCU, CR. I 205), *negrijit*, -ă adj. = lăsat fără supraveghere, fără pază, fără grijozitate; nepregătit (de luptă); neimpărțit cu sfintele taine; neglijat la îmbrăcăminte (LB.). *Va lăsa* [pe bolnav] *negrijit*. PRAVILA MOLD. 49/2. *Iaste foarte negrijită* [militărește] *cețacea*. DOSOFTEIU, V. S. 194. *Au venit împurțat fără de oaste*. NECULCE, LET. II 347/27. *Să moară apă, negrijită*. N. REV. H. 42. *Rău-ă... de cel ce moare negrijit*. ȘEZ. III 115/11, cfr. TEODORESCU, P. F. 530, *negrijitor*, -oare adj. = neglijent. *Ajunse a cel mai... negrijitor subprefect*. C. NEGRUZZI, I 111, cfr. LB.]

— Din bulg. грижа се, idem. Cfr. Ingridji.

GRIJĂLIE, -IE adj. v. grijaliv.

GRIJĂȚĂ † s. f. v. grij.

GRIJĂȚIV, -Ă †, GRIJĂȚNIC, -Ă, } v. grijaliv.

GRIJĂȚULIE, -IE adj.

GRIJĂȚULIV, -Ă adj. *Soucieux*. — (Învechit și pop. în Mold. și Bucov. Cu grija, îngrijitor de gospodăria, treburile și lucrurile sale (CREANGĂ, GL.); plin de griji (PAMFILE, J. II). *Om gânditoriu și grijelă*. DOSOFTEIU, V. S. 122, cfr. 47. *Lupul, între toate jiganile purarea mai socotit și mai grijlic în chitoalele sale*. CANTEMIR, IST. 119. *Chibăuți la răboiu, grijultii foarte*. DIONISIE, C. 219. *Vrean om milos și darnic, grijaliv și voinic*. KONAKI, P. 300. *În Anglita... gospodarii sânt foarte grijalici*. I. IONESCU, C. 171, cfr. 184. *Eră harnic, grijult și chibaur*. CREANGĂ, P. 37, cfr. A. 105. *Nevastă virginească și grijlică*. MARIAN, O. II 159, cfr. NA. 138. *Grijalnic și dăvoasa maică*. SBIERA, P. S. 97, cfr. 323, P. 293/10. (Subst.) *Grijalnic purarea treaz și destepat iaste*. CANTEMIR, IST. 72. [SI: † grijliv, -ă, grijaliv, -ă, grijliv, -ie, grijliv, -ie adj. (negativul); negrijaliv, -ă adj. *Negrijalnic și răboinic la răboiu*. DIONISIE, C. 180. | Cu alt sufix: (cfr. bulg. грижи) grijnic, -ă adj. *La cei grijnici să așde pofta*. BIBLIA (1688) 3/10. *Grijnica mamă pregătită rufele băteșilor*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. (negativul): † negrijalce, -ă adj. LB. *Episcopul ce ea fi negrijnică de biserică*. PRAVILA (1640), ap. HEM. 1976/1.]

— Din bulg. грижлив, idem. Cfr. Ingridjiv, Ingridjaluire.

GRILĂ s. f. v. crilă.

GRILĂJ s. a. *Grillage*. — Gard de zăbrle de fier. *Mormintele sânt... împrejmuite cu un grilaj de fier*. IORGA, N. R. B. 234. [Plur. -ajuri și -aje.]
— N. din fran.

GRIMĂSĂ s. f. *Grimace*. — (Frantuzism) Strămbătură, schimonosire a feței. *Strămbăturile, grimasele... cursurile care îndeacă pe oameni să rădă unii de alții*. RUSSO, s. 6. *Baronal face un tur iute și cu multe grimase*. C. NEGRUZZI, III 64. | Fig. Mișcări ale feței pentru simularea unor sentimente nereale. *Deprinderea, grimasă este zimbetul pe gură*. EMINESCU, P. 305. [Plur. -mase, (vulgar) -masuri: *Vezi grimasuri ce întoarce!* VLAHUȚĂ, D. II 21.]
— N. din fran.

GRINEĂ s. f. (Imbrăc.) v. dirmea.

GRIN s. a. v. ghin.

GRIND s. a. 1^a. *Batte*. 2^a Partie du moulin.

1^a. Ridicătură mică, dar prelungă, în regiunea inundabilă a unui râu (com. G. MURGOCI), întindere de pământ, ceva mai ridicat, în mijlocul apelor (H. II 251); p. ext. loc ardicat (II. VII 384), deal mic, tapșan (PĂSCULESCU, L. P. 8); spec. loc mai ridicat dintr-o livadă pe care nu se produce nimic (VICIU, GL., H. V 147); cfr. H. II 207, IV 82, XII 30. Când Dunărea abia revărsa peste maluri, nu mai vedem nici balta [= regiunea inundabilă, lunca...], și nici ogoarele cele bogate, ci mai toată câmpia era aparentă unei întinse mlaștine, din care lese numai câteva locuri mai ridicate — grindurile — pe care se adăpostesc vitele și-și dispută dreptul de a pășuna puțină iarbă de pe ele. ANTIFA, D. 2; cfr. grădiște, popină. *La grindul cel mare la priculul Manei* (a. 1579). CUV. D. BĂTR. I 263. *Făcându-se este situată pre un grind și în apropiere de baltă*. I. IONESCU, M. 537. *La hanul cel mare din deal, de pe grind*. SĂFĂNARU, SĂM. IV 864. *Sovăna pietrolătită... teșea pe grindul Mocanu-lui până în malul Dunării*. MURGOCI, SĂM. III 142. *A ajuns pe grindul părădărei, a zărit parcaral*. SANDEU-ALDEA, lb. IV 11. *Toate pricularele, toate jăpșile, toate grindurile*. Id. A. M. 5. *Caroarmen, numele unui grind acoperit cu păduri*. MEHEDIȚI, R. 14. *Dare-ar Dumnezeu un foc în pădurea grindului*. JARNIK-HĂRSEANU, D. 91. *În pădurea aceste se mai face grăul, dar pe grinduri mai nici-ocum*. II. V 148.

2^a. Parte a morii (nedefinită, probabil grindin). II. X 512.

[Plur. grindurii.]

— Din paleosl. *grvds* (atestat numai cu înțelesul de „grindă”). În limbile slave însă, urmașele lui *grvda* au și înțelesul de „strat”, în bulg. de „treaptă”, iar în sârb. de „bancă de nisip”, cfr. BERNEKER, SL. WB. 348-349.

GRINDĂ s. f. 1^a. *Postre*. 2^a. *Étagère*. 3^a. Partie du moulin à foulon et du pressoir. 4^a. *Fasce*.

1^a. Bucată de lemn lung și gros, cioplită dintr-o bără și întrebuțată la construcții, cfr. ANON. CAR., H. II 118, 222, X 539, XII 140. *Un ban* [e a se plăti], de 2 grinzi sau de 2 usori, ce vin(e) pe apă. URICARIU, XI 880/10, cfr. I 87/17. *Teșarii cioplin grindzile cu bărsde*. DĂGHICI, R. 44, cfr. 118. *Din pădurile ce et exploatează scot... grinzi*. I. IONESCU, P. 70. *Începe a chiti copaci treburoți: istă-i bun de grinzi, istă de lemnași*. CREANGĂ, P. 48. *Erău niște șa de niște grinzi*. RETEGANU, P. III 15/10, cfr. TEODORESCU, P. P. 518². *Ficioarele ce grindzile*. PĂSCULESCU, L. P. 232. *Nici din grindă cere de bute*. *Nici din moșic om de frunte!* ZANNE, P. III 175. (P. anal.) *Grinzi de fier*. CANTEMIR, IST. 89. | Spec. Bărnelor orizontale pe care se razină greutatea acoperișului casei (și care, la casele țărânești, se văd din odale, fiind adesea cioplite cu multă

măiestrie). *Colțurile tavanelui cu grinzi*. EMINESCU, N. 38, cfr. p. 192. *Buricul băieților se păstrează în grindă*. MARIAN, NA. 419. *Se ascunde într-o criptătură de grindă de la tavanelui casei*. ISPINESCU, I. 221. † *A încrestat în grindă* = a însemna spre a-și reaminti ceva, fie vreo-noutate, fie ceva neobișnuit de la o persoană. ZANNE, P. III 176. *A tăia în grindă* = a nu face nimic s. nici o treabă. lb. || P. ext. Tavan. *Nu ridică în grindă, zicând „tăta mare!”*. CREANGĂ, A. 37. *Toată ziua se oglindește și gnoiu-i până în grindă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 441, cfr. DOINE, 51/. † *A pune ochii în grindă* = a fi pe moarte. ZANNE, P. III 176. || *Joc de copii: De-a lipitul sticlei în grindă*. PAMFILE, J. II 318, MARIAN, I. 212.

2°. Scândura care se află pe părțile dinspre miază-noapte, de-asupra patului, pe care sânt așternute lăvcerele, țolurile și scorturile. PAMFILE, I. C. 442. 3°. (La pliu) Lemnul în care se opresc maele. DAMÉ, T. 168, cfr. PAMFILE, I. C. 307. || (La teacă) Scândura groasă ce se află de desuptul „broaștei”. lb. 222, cfr. LB.

4°. (Modern, după germ. *Balken*) Bucată a scutului unei steme, care, când e singură, îi taie orizontal prin mijloc, ocupând o treime a lui. *Afară de capul de bour, se mai află pe banii mobtovești scutul împărțit în două jumătăți, pe una cu grinzii transverșale, pe alta cu flori de crin*. D. STURDZA, ap. HEM. 2431/.

[Plur. *grinzi*. | Diminutiv: *grindută* s. f. Două *grindute*. ECONOMIA, 24, cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 502; *grinduliță*, *grindăsoară* s. f. DICT. Derivate: *grindăr* s. a. și m. (*grindării*. GOROVEI, C. 180) = grindă mare, care se pune de desuptul celorlalte grinzi de la o casă, de-a curmezișul (MARIAN, SE. I 212), meșter-grindă. *Moșia stinge luminile în grindar*. MARIAN, NA. 273, cfr. GOROVEI, C. 300, SHERA, P. 323/., și *grindărie* s. f. (citat între meserile sătenilor). H. XI 506. | Colectiv: *grindăș* s. a. (plur. -*ășuri*). *Iar cei meșteri mari, Calfă și zidari, Cum sta pe grindăș, Sus pe cooperș*. ALECSANDRI, P. P. 191/., cfr. 186/., *Pe ei oă-i găsește Sus pe cel grindăș. Pe cel cooperș*. MAT. FOLC. 28. | — Din paleosl. *grēda*, idem. (Pentru întelesul 2°, cfr. rut. *hřady* „scândură de-asupra vetrii, pe care se țin biledele”).

GRINDĂR s. a. și m. **GRINDĂRIE** s. f. v. *grindă*.
GRINDEA, **GRINDICĂ**, } v. *grindel*.
GRINDIE s. f. (lht.)

GRINDIEU s. a. 1°. *Poutrelle*. 2°. Partie de la charruo (*fliche*), de la herse, du métier à tisser, du moulin (*arbre de couche, axe des ailes*), du moulin à foulon, de la balance, du puits (*treuil*), de la broie, du jong. 3°. *Butte*.

1°. Grindă mică (COSTINESCU) ce se pune orizontal și de-a-curmezișul la diferite construcții. [Frasinul] este bun la fel de zidiri pe uscat și în apă, dar mai ceros de grinzii și grindărie este foarte bun. COD. SILV. 17. *Spânzărătorea! Un grindieiu de stejar stă prins în zid de amândouă laturile, iar în mijloc este o cerigă ruginită de care se anină streangul*. C. NEGREZZI, I 311. || P. anal. Colac mare, numit și *capul praznicului* (H. IX 83), pâinea pe care nepoții o duc moșului ca plocan la praznic, după ce a fost pomentă de preot (Medehidi, com. I. MARINESCU).

2°. Spec. a. (La plug) Selul cel lung [orizontal] în care sânt întărite toate celelalte părți ale plugului (MARIAN, D. 53), partea cea mai lungă și mai groasă a plugului, care stă cu un cap pe roțile, iar la celalalt poartă coarnele, șerul ș. c. (ȚARA OLTULUI, III nr. 24), patul plugului (ȚIPLA, P. P. COSTINESCU). Plugul de care se slujește (ȚARANU are *grindeiul* de lemn (stejar sau ulm); cel adus din strălăutate îl are de fier. DAMÉ, T. 36, cfr. H. II 3,

50, 62, 80, 88, 101, 132, 146, 168, 185, 194, 195, 203, 207, 214, 221, 244, 322, III 4, 430, IV 11, 44, 57, IX 439, X 32, 77, ECONOMIA, 20, I. IONESCU, D. 322. *Grindeiul pân' l-am tocmiț, S'a găsit de plugărit!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 390. *Plușorul Cu plauz' de molit, Cu grindieiu' zugrăvit*. VASILIU, C. 173. *Mi s'o rupt grindieiu' în două*. ȚIPLA, P. P. 81. *Să tăiu Un grindieiu de plug*. ȘEZ. II 222/.

b.) Lemnele care se întretale, formând trupul grapel. *Grupa e alcătuită din grindene și din colți*. ECONOMIA, 22.

c.) Talpa războiului de țesut. DAMÉ, T. 134. d.) Fusul de lemn al morii (DAMÉ, T. 152, 162), osia roții de moară (Com. I. CORBU, cfr. H. III 4, XIV 436. Din... *stajari se fac grindene de moară*. I. IONESCU, D. 250. | *În piatra [de moară]... vine un gringieiu (o leavă de lemn), cu să nu se clatine fusul*. LIUBA-IANA, M. 104.

e.) Fusul ce învârtete roata de apă a piei. PAMFILE, I. C. 307.

f.) Sulul de lemn răzimat pe cei doi stâlpi bătuți în pământ, la scrânciob. lb. 470.

g.) Vârtejul pe care se sucește odgonul puțurilor cu găleată. lb. 464.

h.) Bătătorul melițoiului. lb. 206.

i.) Ceafa jugului. DAMÉ, T. 13.

3°. Grind (1°). VICIU, G. L. *Fapt-ai pod pe la grindene*. PĂSCULESCU, L. P. 8.

[Plur. *-deie* și (rar) *grindeiuri*. | Și: (singularul nou) *grindă* s. a. ECONOMIA, 22, *grindă* s. a. (ad 2° a. H. III 18, (ad 2° d) H. XI 429 (scris: *grindeia*)]

— Din paleosl. *grēdel (derivat din *grēda*, cfr. bulg. *grēd*, sârb. *grēdelj*, rus. *grindilb*, etc., mai ales cu întelesul 2° a. BERNEKER, SL. WB. 349, JAHRESDER. V 313).

GRINDIEU s. m. **GRINDIEUȘ** s. f. (lht.) v. *grindel*.

GRINDĒL s. m. (lht.) *Cobitis barbatula*. — (Mold., Bucov., Transilv. de nord) Pește mic (cam de 10 cm), înrudit cu țiparul, cu corpul opac cilindric, de culoare verde-gălbie cu pete mari negre, pe spate și pe burță fără solzi, înecul cu solzi foarte mici; pe buza de sus are gase mustăți lungi; trăiește în râurile de munte; se mai numește: *moină*, *vâr-lan*, *molan*, *molet*. ANTIPA, P. 196—198, cfr. (*grindei*) H. X 68, 152, 538. [Și: *grindeia* s. m. MARIAN, *grindele* s. f. H. X 4, 20, 21, 31, 45, (= *moină*) 260, com. I. CORBU, *grindeă* (com. A. TOMIAC), *grindică* s. f. (cu plur. *grindile* H. X 507). *Grindica* e foarte luncocasă. Pe când pe celălți pești, când face bors, îi spintecă, *grindelele* sa pun nespintecate. Com. G. TOPAN, *grindeleșă* s. f. ANTIPA, P. 198, *grindică* s. f. H. XII 385, (diminutiv) *grindeliță* s. f. MARIAN, SA. 269.]

— Probabil, același cuvânt ca *grindeiu*, cu care peștele a putut fi asemănat din cauza formei sale cilindrice. În cazul acesta, *grindeiu* e forma originală, iar *grindel* e un singular nou, construit din pluralul *grindei*, după analogia diminutivelor în -el.

GRINDELĂ s. f. (lht.) v. *grindel*.

GRINDENE s. f. v. *grindeia*.

GRINDIEU s. a. v. *grindeia*.

GRINDICĂ s. f. (lht.) v. *grindel*.

GRINDINĂ vb. I. *Grîler*. — A cădea grindină. *Piertricele-mi grindinată*. TEODORESCU, P. P. 40°. (Fig.) *Dz sășefi grindinată*. COȘBUC, E. 205/.

— Din lat. *grandinare*, idem.

GRINDINĂ s. f. *Grîle*. — Precipitații atmosferice în formă de gheață (ENCICL. R.), numite de popor și piatră. *Grindina cade* (ȘEZ. III 120/), *pică* (Lb.), *bate* (lb. III 77/), *dă* (MARIAN). *Și băta cu grindine eiele lor*. CORESI, P. 214. Do-

maul pe lădă grindinea sa ca pânle. ib. 309. *Fulgere și grindini*. MINEIUL (1776) 146^{1/2}. *Ca ropotul de grindini...*, vin săgeți de pretutindeni. EMINESCU, P. 242. *Abătută grindina în alte părți*. CREANGĂ, A. 34. *În lipsă de ploaie, și grindina e bună*. ZANNE, P. 1 36. *Vin curgând de pretutindeni precum grindina din nori*. C. NEGRUZZI, II 121. | Fig. Multime, cantitate mare de lucruri care vin năvală, care năpădesc asupra cuiva, cfr. ploaie, potop. *Bătrânul Socolovnu doborât sub grindina laudelor...*, se lăsa pe un scaun. C. NEGRUZZI, I 6. *O grindină de glonfuri*. ALECSANDRI, P. II 222. *Grindină de citațiuni latine*. ODOBESCU, III 62^{1/2}. [Singularul *grindină* înseamnă sau fenomenul grindinării s. boaba (grăuntele) de grindină, iar pluralul *grindini* (și *grindine* MINEIUL 1776, 82^{1/2}), mai multe rânduri de grindină, s. grindină căzută în mai multe locuri, s. boabe de grindină. | ȘI: († și azi în Transilv.) *grindine* s. f. CORESI, PS. 214, MOXA, 376, LB., *grindena*, † *grindene* s. f. CORESI, PS. 37, PALIA 1582, ap. CP. 379.]

— Din lat. *grando*, -inam, idem.

GRINDINE s. f. v. *grindină*.

GRINDIS s. a., **GRINDISOARĂ**, | v. *grindă*.

GRINDULIȚĂ, **GRINDUȚĂ** s. f. |

GRINGOȘĂ s. f. (Entom.) v. *grangoșă*.

GRÎNSPAN s. a. = *coceală*. *Să se spele rana cu oțet și să se presoare cu grînspan*. LUPESCU, ap. TDRG. | ȘI: *crîspan(t) s. a.* (plur. *-panuri*) LB.] — Din germ. *Grünspan* s. din ung. *grispán*, idem.

GRINZĂU s. a. *Balayares*. — (Sălagiu) Gozul din casă. VAIDA.

GRÎOR(E) s. m. (Entom.) v. *greer*.

GRÎPĂ s. f. (Med.) *Grippe*. — (Franțuzism) Guturai epidemic, însoțit de căldură. — N. din fran.

GRÎPCĂ s. f. 1°. *Racloir*. 2°. *Roue dentée*.

1°. Instrument cu tăie, întrebuințat la strungărit, răzuit și curățit:

a.) de rotari: o lamă lungărească de metal ascuțită la un capăt, cu care se strungărește; cfr. *custură*. DAMÉ, T. 41 (fig. 6).

b.) de dogari: o lamă mică triunghiulară, ascuțită la o parte și înțepenită într'un mâner lung de lemn, cu care se răzuie doagele murdare. ib. 88 (fig. 24). Instrument de curățit poloboacele pe dinăuntru. PAMFILE, J. I, cfr. id. I. C. 223.

c.) de dulgheri (H. X 261): servește la curățitul și răzuitul grinzelor, având forma unei dalte cu capătul ascuțit întors (com. s. POPESCU).

d.) de fierari H. II 146, VII 184.

e.) Răzătoare cu care se rade aluatul rămas pe covata (troaca) în care s'a frământat pâinea (Vollia, în Transilv.). VICIU, GL., cfr. (Oltenia) DDRF.

f.) *Dele oala 'n cropi, puse 'n căpștere, o [turta] încoarți de patru cinci ori cu grîpca, cum îi eră obiceiul, și aruncând-o pe cărpături...* ION CR. IV 197.

2°. Roata zimțată a fusului celui mic, la joagăr, numită și mătetele-mari. DAMÉ, T. 175.

[Plur. *grîpci*? | ȘI: *grîpcă* s. f. = instrument cu care se netezesc căpștile de roate. RĂDULESCU-CODIN.]

— Pare a presupune un tip slav. *grěbka (de la verbul *grěba-grěti* „a rade, a zgăria”). Cfr. TDRG.

GRÎNSĂNĂ vb. 1° v. *grăpșănă*.

GRÎPSOR s. m. (s. d.) | v. *zgrîpsor*.

GRÎPTORAIȚĂ s. f. |

GRIS s. a. v. *gris*.

GRIS s. a. *Semoule*. — Grâu măcinat mare; se întrebuințează, cu deosebire, la prepararea supei; cfr. *arpăcaș*. *Ciorbă... de gris*. PISCUPESCU, o. 234. *Arpăcaș, grisă*. I. IONESCU, M. 725. *Din orz se face grisul (grisa)*. HIANU, D. 8. 537. *Mâncare cu carne, cu oareă ori cu gris*. H. IV 119. [Plur. *grîșuri*, „feluri de grîș”. | ȘI: *gris* s. a., (Mold.) *grisă* s. f.]

— Din germ. *Gries*, idem.

GRISĂ s. f. v. *gris*.

GRISĂCĂ † s. f. v. *hrisică*.

GRITĂR a. m. (s. d.) v. *creițar*.

GRIRUCȘ s. m. (Entom.) v. *greier*.

GRIV. -Ă adj., subst. *Gricelă*. — (Despre animale, spec. despre câni și păsări) *Pestriț (VICIU, GL., ȘEZ. V 76^{1/2}), LIUBA-IANA, M. 114*, pătat cu alb și negru (cfr. ANON. CAR.). *Cânele poate fi alb, bălan, gris*. H. IV 270, cfr. I 7, II 79, 87, 99, 131, 143, 195, 213, 273, VII 120, 313. *Barza griă e cea cu aripile negre*. H. XII 6. *Oaie griă*. H. I 345. *Porci grii, pestriți și vineți*. H. II 27. *Sănt mai mult cățele griee*. VICIU, GL. | Substantivat. *Grievu*, nume de câne de vână. H. IV 86, JIPESCU, o. 51. *Lupa, o cățel și grico țărăsi*. LIUBA-IANA, M. 114, cfr. H. IV 86, VII 75. *Nu-4 grievu (cățeaua) noastră acasă*. CĂTĂNĂ, P. B. II 123. || Departe-1 griva de lepuru se zice când s'a depărtat cineva de adevăr (voind să ghicească ceva). ZANNE, P. I 379, V 139, cfr. VICIU, GL., ODOBESCU, I 406. [Diminutiv: *griviță* s. f. nume de vacă. H. X 85. | Derivat: *grivău* = (subst.) nume de câne griv, pestriț, cu spețele albe și negre H. XVII 8; (adj.) m., neobiceiuit) *griv*. *De este griv (cânele), îi zic grieci*. H. V 353, cfr. II 3, 28, 61, 99, 114, 117, 131, 146, 186, 194, 203, 207, 221, III 18, IV 10, cfr. ANON. CAR. *Grievu e griv, ațelă pistriț*. LIUBA-IANA, M. 114. *A venit Griev și i-a mâncat*. CĂTĂNĂ, P. B. 135. *Răspune... mângăindu-și icelul grievu ce-o împunșe cu coarnele*. DELAVRANCEA, s. 69. *grivăn* s. m. = un fel de șoarec (H. II 99, VII 259) de mărimea celor morărești, având o pată albă împrejuru gâtului (H. VII 133), chitcan (H. I 346), șobolan (H. I 327), cățelul-pământului (H. VII 419), orbete, tăncu-pământului (CONV. LIT. XLIV II 308), (fig.) locuitor din satele formate de țăriiși (comuna Polana din Ialomița). *Hoți ca grievani, nici că s'a mai pomenit!* lb.]

— Din bulg. *griv* „sur-vinoșiu, pătat cu vânăț” (MILADINOFF). Cuvântul e împrumut cu slav. *griva* „coamă” (compară sârb. *gricost* „alb în jurul gâtului”, bulg. *gricō* „câne cu gâtul alb” cu rom. *gricav* „șoarec cu pată albă împrejuru gâtului”) și cu grivnă și numai întâmplător seamănă cu fran. *grivél* din griv „sturz” (care derivă, probabil, din lat. *gracca*, cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. nr 3832).

GRIVĂLĂ s. f. v. *crivală*.

GRIVĂN s. m. (Zool.) |

GRIVĂU s. și adj. m. |

GRIVEȚ s. a. v. *crivăț*.

GRIVIȚA s. f. art. v. *griv*.

GRIVIȚĂ s. f. (Cor.) Numele unui cântec (H. III 38) și joc (H. X 112, PĂRVEȘCU, H. 14) țărănesc.

— De la numele localității *Grivița* (în Bulgaria), unde au bătu Românii pe Turci.

GRIVNĂ s. f. 1°. *Brucetel*. 2°. Poids. 3°. Ancienne monnaie.

1°. Un fel de brățară, purtată de femei ca poadoabă. H. V 390.

2°. O greutate. *Allé 2 pshară... s[ă] trag[ă] 6 griene, și, iar, altul mai mic, să tragă iar 2 griene*. IORGA, B. R. 93.

3°. Monetă ideală (atestată la 1408), introdusă la

noi din Polonia, identică cu o marcă. Valoară 4 fertuni s. 24 de scozi s. 48 de groși. NISTOR, II, W. 119 s. u. Mai târziu, are în diferite regiuni valori diferite și corespunde unei monede bătute; astfel la ANON. CAR. e tradusă prin „dragma”, iar azi, în Bucov. e o „monetă veche în preț de zece bani, de pe vremea lui Francisc I al Austriei” (Com. A. TOMIAC). Mai înștiințăm pe dumneata că la acest neguțător al nostru am dat și cântă argint, pînă la 135 de grivne. IORGA, B. R. 75. La intrăni odată mea, Umple cu galbeni poala... Cu dinari moldoveneghi și cu grivne munteneghi. TEODORESCU, P. F. 541^b.

— Din slav. grivna (cu înțelesul fundamental „baleră în jurul gâtului”, de unde p. ext. în bulg., sârb. grivna „brățară” și în alte limbi slave „unitate de măsură”: v.-rus. grivna „un funt”, ech. hrvna „jumătate de funt”, și „unitate de monetă”: rut. grivna „zece copeici”, polon. grzywna „o marcă”, rus. grivienka „zece copeici” BERNEKKE, sl. WB. 352).

GROAPĂ s. f. 1^a. Tombă. 2^a. Fosse. 3^a. Fosse pour conserver les céréales. 4^a. Surface plane sur la pente d'une montagne.

1^a. Cavitate săpată în pământ, în care se înmormântăză mortul; p. ext. mormânt. *Schimbat fui celor ce desting în groapă*. CORESI, FS. 238, cfr. 66. *Vară mîrul acestu spre trupul meu, spre groapa mea face*. TETRAEV, 247. *Groapa n'uncușoaică*. KONAKI, P. 211. *Clocili... începură a săpa groapa*. C. NEGRUZZI, I 32. *Piatra de pe groapă*. EMINESCU, P. 208. *Groapa i-am gătat și în ea l-am îngropat*. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 498. *Dacă oiu mîri, groapa mea o adup!* PAMFILE, J. I. 1. A băgă (s. a. cărși) pe cineva în groapă = a-l face supărări din care să i se tragă moartea. *Aceste erau de ajuns... s'o odre 'n groapă pe biata babă*. CREANGĂ, P. 14. A săpa cuiă groapă = a căuta pe ascuns căderea (ZANNE, P. IX 477) s. înălturarea cuiă. (Prov.) *Cine săpă groapa altuia, înși cade în ea!* Cfr. DOSOFTEIU, FS. 26, PAMFILE, J. I. A duce pe cineva la groapă = a-l înmormântă. *Ducând la groapă trupul reginei îndărăne*. EMINESCU, P. 208, cfr. ȘEZ. IV 197no. (Despre bătrâni) A fi (s. a. ajunge) la marginea groapei. (despre bătrâni și bolnavi) a fi cu un picior în groapă. (despre bolnavi, trivial) a mirosi a groapă (ZANNE, P. III 176) = a fi aproape de moarte. *Împăratul ajuns la marginea groapei. Când fu la ceasul morții...* IPSIRESCU, L. 41. *Văzându-se acum cu un picior în groapă...* ȘIERA, P. 48no.

2^a. P. gener. (Înlocuind pe vechiul foasă) Gaură (II, I 341) largă și adâncă în pământ. *Gropă* = fovea. ANON. CAR. *Un puț cu fură, adică o groapă adâncă, de unde se scoate apă cu burșuful*. ODOBESCU, III 16no. *Cum ajung în pădure, săpă o groapă*. CREANGĂ, P. 224, cfr. 14, 29, 227. *Ajunând la groapă, clătind frînghia de se lovei de toate marginea groapei*. IPSIRESCU, L. 88. *Cine vrea să sară groapa, arunce-și mai întâi dăoașii peste ea*. ZANNE, P. 1190. *Groapa de var*: în care se atinge varul, de nisip: din care se scoate nisipul. COSTINESCU. †† *Dă în gropi, se zice de omul prost. Tu numai nu dai în gropi, de prost ce ești!* CREANGĂ, P. 52. † *Groapa cu pietre și musca 'n groapă*: jocuri de copil. PAMFILE, J. I 323, II 300, III 20.

3^a. Spec. Pivniță neozidată, pentru păstrarea cerealelor și a legumelor; cfr. zemnic. Cfr. ȘEZ. V 76no, ECONOMIA, 59, COSTINESCU. *Dacă își sfărșă bietul om orăzul din groapă...* NECULCE, LET. II 229no. *Donă gropi de malaiu* (URICARIU, XV 269no), de fânăș (ib. X 223no). *Să-și vinzi grăul din gropi*. DACIA LIT. 34.

4^a. P. ext. Loc neted, plan, cam perpendicular pe panta muntelui. ȘEZ. V 76no. Podireu = groapă, toloc pe coasta muntelui. Ib. II 85no.

[Plur. gropi, (mai rar) groape.] Diminutive: gro-

piță s. f. = groapă mică; spec. adăncătură, gaură mică în obraz, în bărbie s. la mână; † cavou. *L-au îngropat în gropișă* (probabil, greșală de tipar în loc de *gropișă*) lui Antonii-noță. NECULCE, LET. II 270no. *L-au dus într-o gropișă sau mormânt plin de oase de morți*. TICHINIDEAL, V. 225. *Au săpat... o gropișă în pământ*. DRĂGHICI, R. 88, cfr. IPSIRESCU, U. 112no. *Face încă și gropișe în obraz, și gropișe face 'n unghiul ucișășii sale guri*. EMINESCU, P. 304. *Gropișă pronunțată în bărbie*. VLAHUȚĂ, D. 209, cfr. MARIAN, N. 92, *gropșoră s. f. Și gropșoră că-i făcea*. JARNÎK-BĂRSEANU, D. 495, *gropșas*. f. ECONOMIA, 15, cfr. gropișă. | Augmentativ: *gropănoș* a. f., (în Ban.) *gropănoș* a. = magna fovea. ANON. CAR. *Misună cei cu gropănele pline de grăne*. ODOBESCU, III 185no. *La gropăna cu cinci ulmi*. ALECSANDRI, P. F. 74no. *La gropăna* cu cinci ulmi. ALEXICI, L. P. 35no, cfr. CORCEA, B. 15, cfr. gropișă. | Colectiv: *gropiș* s. a. (plur. *gropșuri* POLZU) = loc plin de groape. *Ne-a dus...* *Prin gropiș*. TEODORESCU, P. F. 180no, cfr. SEVASTOS, N. 211no, MARIAN, NU. 622. | Adjectiv: *gropoș*, -oasă = plin de gropi. *Se întinde un vechiu cimitir sălbatic, din pământul gropoș...* IORGA, N. R. R. 26, (<gropand) *gropănoș*, -oasă. MARDARIE, L. 2899, *gropit*, -ă = brăzdat de gropi. *Apa a săpat și rămasă gropit local*. SLAVICI, V. P. 127. Cfr. *gropilos*, *gropilat*. | Alte derivate: *gropăr*, *gropăș*, (<gropișă) *gropișă* (GRAUUL II 110) s. m. = săpător de gropi pentru morți, p. ext. îngrijitor de țințimiri; cloclu, *îngropător*, *gropnicer*, (cu femininle) *gropăreasă*, *gropășiță* (TDRG). *Fiecare groapă se săpă...* de cloclu, numiți almintrelea *gropniceri*, *gropari*. MARIAN, I 319. *Pe Anușia, gropăroasa*, a aruncat-o în apă rece. DELAVRANCEA, S. 266. *Ei a poruncit la șapte gropoși*. MARIAN, I 101.

— Din alb. *gropë*, idem (1^a și 2^a). Cfr. *îngropă*, *dezgropă*.

GROAZĂ s. f. 1^a. *Terreur, horreur*. 2^a. *Foule*.

1^a. Frică mare, provocată de o primejdie s. de un aspect care-ți dă fiori și te zgudue. (Înlocuind une-ori prin neologismele) oroare (când e vorba de sentimentul de groază ce te cuprinde), teroarea (când e vorba de sentimentul de groază ce-ți însuflește altora). Construcții: am, îmi e, mă apucă, mă ia groaza s. eu groază, intru în groază; fac cuiă s. bag (văr) pe cineva în groază, îl umplu de groază. Motivul *groazei* se indică prin de a, printr'un genitiv obiectiv. O, Doamne, groaza ta cu carea veri să gonești pra cei nemăslămitori! VARLAAM, C. 369no. *Mi-i sufletul în groază și 'n groză turbureală!* DOSOFTEIU, FS. 23. *Fara facuții feace groază prăitorilor*. DOSOFTEIU, V. S. 35no, cfr. NECULCE, LET. II 207no. *Sturza rămasă la mare groază și greș*. NECULCE, LET. II 424no. *Cu mare groază din somn l-au luat*. MUSTE, Ib. III 38no. *Toate grozile și călcăturile oștilor*. MAG. IST. I 240no. *Aceă groaze*. MINIEUL (1776) 137. *Suferind rușini și groaze*. I. VĂCĂRESCU, P. 75no. *Groaza mea li numai nua*. KONAKI, P. 103. *Am petrecut toată noaptea cu groază*. DRĂGHICI, R. 23. *Fușeră care încotro de groaza lănicilor*. C. NEGRUZZI, I 206. *Strălucitele veșminte le aruncă el de groază*. ALEXANDRESCU, M. 22. *Moartă* (EMINESCU, N. 11), *înmormurât* (IPSIRESCU, N. 133) de groază. *Fruzăză verile de măcieș*. *Mare groază-i sus la Isai*. ALECSANDRI, P. F. 179no. *Ți-eră mai mare groază!* ȘEZ. II 156no, cfr. III 235no. *Cum cădă pe Țuțușca, intră în grozile morții*. IPSIRESCU, L. 326. *La, m'ai băgat în toate grozile morții*. CREANGĂ, P. 196, cfr. 55. *M'a luat groază, când am trecut pe lângă lan și l-am văzut cădu-i de mare*. Ib. 157, cfr. ȘEZ. III 183no. | P. ext. Motivul grozii: om, monstru, lucru, faptă, povestire îngrozitoare. *Îmi spune niște prăpăști, niște groaze*. FANN, E. I

111. *Căpitanii oștilor Și groază păgânilor*, TEODOR-RESCU, P. P. 478. Când ajungă, Ce groază ce-
deă?... Mare balaur. Ib. 445⁹.

2°. Fig. Multime (așa de mare, încât te apucă
groaza). *Să nu mai cheltuești... cu julecata, că coastă
o groază de parate!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D.
54. *O groază de boabe*. Id. Ib. 89.

[Plur. *groaze și grozi*.] Derivat: *grăzea* s. m.
invar. = nume de câine (JIPESCU, o. 51) și de per-
soano

— Din paleosl. (bulg., sârb.) *groza*, idem (în slo-
venește și cu înțelesul 2). Cfr. *ingrozii*.

GROAZNEC, -Ă ț. } v. *grozav*.
GROAZNIC, -Ă adv. }

GROBIÂN, -Ă adj. și -CĂ subst. *Grossier*. — (Transilv. și Mold.) Mojie, necioplit, rău crescut (CREANGĂ, GL.). *Dacă ai știut ai un banic așa de grobian, pentru că m'ai îndemnat să mă lupț cu el!* CREANGĂ, P. 53. [Și: *grabliân*, -Ă adj.] și -CĂ subst. TDRG. | Abstract: *grabienie* s. f. = mojiele, lipsă de politețe. GANE, ap. TDRG. | Pronunt. -*bi-an*, -*bi-e*.] — În Transilv. din germ. *Grobliân*, idem, în Mold. din polon. *grabliân*, *grabliân*, -auka s. rus. *grabjan*.

GROBIENIE s. f. v. *grabliân*.

GROBNIC ț. s. a. 1°. *Lincol*. 2°. *Crypte*. — (Slavism)

1°. Pânză de înfășurată corpul unui mort, păioară, giulgiu, lințolii. *I grobnica de adamasă mărăță*. CUV. D. BĂTR. I 201. 4 *grobnice*. IORGA, D. B. 88. *Cursură la mormântul svinței Agathe și-i lăură grobnicul cel de mătăni de la mormânt și-i fucără steag*. DOSOFTOIU, v. s. 57, cfr. 303⁹.

2°. *Grobnit* (1°). *Să faci besareac sau bolnișă sau ospărie...*, sau *grobnic* (Munt.: *grobnit*). PRAY, 216.

— Modificat (după suf. -*nic*) din paleosl. *grobnъ* „de mormânt”.

GROBNITĂ ț. s. f. v. *grobnit*.

GRODITURĂ ț. s. f. *Garniture*. — Garnitură îm-
prejurul unei halne. *Un rând de strai, groditură cu răș bun...* *Strai de groditură cu cacami*. URICARIU, XVI 275.

— Derivat prin suf. -*itură* dintr'un verb *grodi, care pare a fi luat din polon. *grodzić* „a îngrădi”.

GROF s. m. *Comte*. — (În Ardeal, pe alurea învechit) Conte (ungurese a. nemțesc). ANON. CAR., LB., POPOVICI, R. D. 156. *O sâmbă să ducă pre Tiuch grof să-i pue croiu*. NECULCE, LET. II 262¹². *Maximilian, pre un cal, nu sedită la Casa cu căftod grof*. MAG. IST. I 235¹⁵. *Groful Voay Daniil*. ECONOMIA, 109. *Prinșorii și...* *Grofi nemțesti*. ODOBESCU, III 130¹³. cfr. ALEXANDRI, T. 25. I (în basmele din Ardealul de nord) Boier (mare). *Se adunară feciorii... de grofi*. RETEGANU, P. III 6¹². cfr. 31¹³. [Adjectiv: *grofesc*, -ească. *O curte mare ca cele grofeste*. RETEGANU, P. III 31¹³. cfr. LB. | A-verb: *grofeste*. LB. | Abstract: *grofie* s. f. LB. | Feminino: *grofiță* (mai ales despre fetele de conte), *grofoale* (mai ales despre soțiile de conte) = contesă. *Doar nu-i grofiță, nici n'o s'o măriși după cine eție ce magnat!* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, ap. TDRG. *Gătită...* ca o *grofoaie*. RETEGANU, P. V 24¹³. cfr. LB. | Și: (după germ. *Graf*) *graf* s. m. *Griful de Landritiu*. CANTEMIR, HR. 421. *Graf și Jude Cumanilor*. CALENDARIU (1844) 28. *Grafi nemți*. C. NEGROZZI, I 105. | Femininul: (învechit) *grafiă*: *Îmbrăcată grafiu* = foarte elegant (Mold.). A. SCRIBAN.]

— Din ung. *gróf*, idem.

GROFĂI, **GROFĂNI** vb. IV⁽⁹⁾ v. *grohăi*¹.
GROFESC, -EASCĂ adj.
GROFESTE adv. **GROFIE**,
GROFIȚĂ, **GROFOAIE** s. f. } v. *grof*.

GROG s. a. *Grog*. — Băutură caldă, făcută din apă, zahăr, lămâie și alcool; cfr. *punciu*. [Plur. *groguri*.]

— N. din engl. *grog*, idem (porcelă inventată, pe la 1740, de marinarii englezi și dată amiralului care introdusese această băutură).

GROH: Interjecție care imită sunetul produs de porci, când *grohăie*.

GROH s. a. *Couche de paille*. — Porcii au paie pe care dorm și care iau numele de așternut, *groh* s. *croh*. PAMPILIE, I. C. 428. [Plur. *grohării*?] Și: *croh* s. a.]

— Poate, reconstruit din *grohăi*.

GROHĂI vb. IV⁽⁹⁾. *Grogner*. — (Despre porci) A produce sunetul caracteristic porcilor creșeuți (seroafelor, vierilor), cfr. *guiță*, *gurlui*. H. I-VIII, X-VIII (atestat pentru cele mai multe comune). *Niște porci care grohăiau împrejurul ei*. CREANGĂ, A. 21. *Grohăind din răd.* ISPIRESCU, L. 40¹². *De cumoă creau porc grohăște... e semn bun*. MARIAN, SE. I 126. *Porcu' se mai tolănea pe jos grohăind*. SEB. II 112¹³. cfr. I 144¹³. | P. anal. (Despre porcul sălbatic) *Un vier sălbatec... începând a grohăi...* MARIAN, T. 43. | P. ext. (Despre burasc) H. XII 326. [Și: (+ *ciofăi*) *grohăi* H. IV 85, v. 16, 89, 212, 274, 417, IX 438, XIV 289, D. B. H. IX 245, *grohăi* H. XII 28, 171, *grohăi* H. IV 151, *grohăi* H. v. 103, XIII 12, *grohăi* REV. CRT. III 156, LB. H. XVII 66, 95, 232 — 233, 310, 344, 392, XVIII 45, 296, 305, *grohăi* H. XVIII 274, *grohăi* H. IX 42, *grohăi* H. VII 29, 69, XVII 8, 269, *grohăi* H. IV 117, 196, v. 53, 188, IX 114, 135, XI 87, 98, XVII 263, *grohăi* LB., *grohăi* H. v. 4, *grohăi* H. v. 10, XI 85, *grohăi* H. v. 320, (+ *gârton*) *gârton* (porcul *gârtoane*) H. VIII 261, *gero* H. IX 308, XIII 258, *grăon* H. IX 473. | Abstracto: *grohăire*, *grohăit* s. a. *Grohăitul porcilor*. CANTEMIR, IST. 298. Cfr. ISPIRESCU, L. 370, H. XII 194. *Grohăitul fiarei*. ODOBESCU, III 131¹³. *grohăit* s. a. (plur. *grohăituri*) LB. | Derivat: *grohatic* s. m. = porc (Bistrița, Nășăud).]

— Onomatopee care se găsește și la Slavi. (Cfr. slov. *grohāti*, *grohōtiti* „a grohăi” (1⁹), ceh. (*c/hrochna* „seroafă”). Cfr. *grunguni*.

GROHĂI vb. IV⁽⁹⁾. *Fouler*. — A călca în picioare (H. IX 91: *grohăi*), a disabineți paiele de pe arie, când se treieră cu căii; a scâmbosi coaja de pe grânțele de melu (ION CR. II 55), a vâri căii să bată toate spicele până ce rămâne numai sămânța și cu pleava (I. IONESCU, C. 186). [Căli] cu *piecioarele-treierau*. Cu *genunchile-t* întorceau, *Cu nările-t* *grohăiau* (Collindă) TEODOROSCU, P. P. 142⁹. [Și: *grohăi* vb. IV⁽⁹⁾, *groi* vb. IV = a călca (pământul), a dumica bulgării (GR. BĂN.). *Vitele groste porumbii*. N. REV. R. (1910) 86.]

— Cuvânt de origine onomatopeică, înrudit cu *grohot* (cfr. sârb. *grohōti* „durech schlagen enthüllen”). Înțelesul original era „a produce un bubuit repetat (prin tropotele calilor)”.

GROHĂNI vb. IV⁽⁹⁾ v. *grohăi*¹.

GROHĂT s. a. v. *grohăi*¹.

GROHOI vb. IV⁽⁹⁾ v. *grohăi*¹ și *grunguni*.

GROHONI vb. IV⁽⁹⁾, **GROHOT** s. a. v. *grohăi*¹.

GROHOT s. a. 1°. *Tas de pierre*. 2°. *Ruines antiques*.

1°. Grămadă de piatră (Valea Jiului, Munții apseni). VICIU, GL. | Spec. (Marmăria) Pietrele și bo-

lovani adunați de pe râs s. de pe locul arător. H. XVIII 15.

2^a. (Mai ales la plur.) *Grohote* = ruine astupate în pământ (Hațeg). VICIU, GL.

[Și *grohotă* s. f. = grămadă de pietre așezate la un loc (FRÂNCEU-CANDREA, R. 53), grămadă de pietre adunate bunăoară de pe un loc arător (SIMA, M.), *grôhăt* s. a. = gunoii mărunți, huc. *Nu face grôhăt prin casă!* (Vicovul-de-sus) Com. G. NISTOR. | Derivate: *grohotăr* s. a. = loc pietros unde sânt grămădite peste oalță pietre multe. ȘEZ. III 180; *grohotiș* s. a. = amestecătură de piatră, mai mărunță de cât oul, cu nisip (H. IV 245). *Curtea pietruită din grohotișul cernut pe prundul gărlii*. IONESCU-BOTENI, s. N. 63; spec. morenă (în Bran, Transilv., iar prin etimol. pop., de oare-ce asemenea locuri sânt foarte multe de urcat) *greutiș* s. a.]

— Onomatopee care se găsește și la Slavi (cfr. rus. *grachnuli-sja* „a se năru cu zgomot”, *grochotat* „a bubui”, *grochat* „a arunca cu zgomot”, rut. *hrachnuty „poltern”, hrachnati „rassein, rollen”, sârb. grôhôtati „rasseln”, grôhnuti „a se năru”, slov. gruh „Steingrölle”). La origine, *grohot* eră zgomotul produs de piatrile care se năruiau s. se aruncau în grămadă. Cfr. *grôhăt!*.*

GROHOTĂ s. f., **GROHOTĂR** s. a. v. *grohot*;
GROHOTI vb. IV^(a), **GROHOTICĂ** s. m. v. *grôhăt!*.
GROHOTIȘ s. a. v. *grohot*;
GROI vb. IV^(a) v. *grôhăt!*.

GROJDI vb. IV^a. Faire du bruit en mangeant. — A molfăi, a mânca făcând zgomot (TON CR. IV 305), a ciofăi.

GROGNIC † s. a. Sorte de livre d'astrologie. — Carte populară în care se făceau proclerii asupra viitorului, din tunete. (Mostru la) GCR. I 175³³, II 164³³. *Se citeau... grognice care lămurau groaza cătremărilor*. IORGA, L. II 458.

— Modificat după suf. -ice, din paleol. gro-mvlnъ „de tunet”.

GROGĂNI vb. IV^(a) v. *grôhăt!*.
GROGOI vb. IV^a v. *grăgăni*.
GROHĂNI, **GRONI** vb. IV^(a) v. *grôhăt!*.
GROŃJI s. m. plur. v. *granz*.
GROŃTURÓS, **-OĂSĂ** adj. v. *granz*.
GROOI, **GROONI**, **GROOŃI** vb. IV^(a) v. *grôhăt!*.

GROP s. a. *Group*. — Pachet cu bani, pecetluit pentru a fi expediat. [Plur. *gropuri*.]
— N. din ital. *gropo*, idem.

GROPĂN s. a., **GROPĂNĂ** s. f. }
GROPĂNÓS, **-OĂSĂ** adj. } v. *gropăp*.
GROPĂR s. m. }
GROPĂREĂSĂ s. f. }
GROPĂȘ s. m. }
GROPĂȘTĂ s. f. }
GROPILĂ vb. I^a refl. v. *gropilă*.

GROPILĂ s. f. † *Fosse*. — Gropă (mică), adâncătură. Cfr. MARDARIE, L. 2217, CUV. D. BĂTR. I 284. *L-au băgat într-o gropilă*. DOSOFTEIU, V. s. 128. *Și tală pipăreia în pârfeși cași gropile înverzând au roșini, și vedeara lor mai afundă decât pârfeși* († quasi valliculas; quelques fossettes). BIBLIA (1688) 81. *Gropilele apelor*. Ibid. 374^a. *În gropilă șăindul*. Ibid. 459^a. [Diminutiv: *gropiliță* s. f. GCR. II 97. || Ver b: *gropilă* vb. I^a refl. = a se strică din pricina gropilor. *Am pus pietre mari să se lege drumul, să nu se gropiteze* (Putna, în Mold.). CONV. LIT. XLII, 268. | A djective: *gropilés*, **-oăsă** = cu gropi. *Siria, Asiria cea gropiloadă*. BIBLIA (1688), ap. TDRG., *gropilăt*, **-ă** = adâncit. *Vedeara [pipăre] mai gropilătă decât pisalea*. BIBLIA (1688), 79, († *ingropă*) *ingro-*

pliat, **-ă** = cu gropi. *Sub căl deal ingropilat, fierbe-o oală cu păsat*? (Mucii în nas). SBIERA, P. 321¹.

— Derivat din *gropă*, prin suf. **-ilă**.

GROPILĂT, **-Ă** adj. }
GROPILĂTĂ s. f. } v. *gropilă*.
GROPILÓS, **-OĂSĂ** adj. }
GROPITĂ s. a., **GROPITĂR**, **-Ă** adj. } v. *gropă*.
GROPITĂ s. f., **GROPITĂȘ**,
GROPITĂȘ s. m. v. *gropiță*.

GROPŃNITĂ s. f. I^a. *Caveau*. 2^a. *Grande fosse*. 1^a. (Invechit) Loc de îngropare, spec. criptă, cavou, grobnic, cfr. mauzeleu. *Gropnic* = monumentum, fossa. ANON. CAR. *Să facă beserică sau bolniță sau ospătărie... sau gropniță* (Mold.: grobnică). PRAY. 216. *Și-au fost făcut și gropniță în Sfântul Nicolai înmuntur*. M. COSTIN, LET. II 16³, cfr. 37³, M. COSTIN, LET. I 29³. *L-au întâmpinat cu oasle, ducându-le la gropniță*. NECULGE, Ib. 217³. *Se deaderă moastele ei în gropnița ce este în tinda bisericii*. MAG. IST. V 25³. *Ștefan a făcut de piatră gropnița domnească a Rădăușilor*. IORGA, C. I. I 34.

2^a. Gropă veche făcută în pământ, despre care se povestește că ar fi servit să ascundă bucate, scule etc. sau și oameni, în timp de năvăliri barbare. H. IV 82.

[Și: (forma etimologică) † *grôhăniță* s. f. = mormânt. *Ghedeon s'au îngropat întru grôhănița lui Ioas*. BIBLIA (1688) 180, cfr. 152³³, 172³³, († *ingropă*) † *ingropniță* s. f. = loc de îngropare. *Ajunseră la ingropniță*. GORJAN, H. II 52. | Derivat: *gropnic* s. m. = gropar, gropăș, îngropător, cioclu. MARIAN, I. 319.]

— Din bulg. *grobница*, idem (influențat de *gropă*).

GROPÓS, **-OĂSĂ** adj., **GROPȘOĂRĂ**,
GROPȘTĂ s. f. } v. *gropă*.

GROS, **-OĂSĂ** adj., adv., s. a. A. *Gros* (*grosso*), *grossier*, *épais*, graze: *Grossièrement*. B. I. *Le gros*. II. 1^a. *Bille*. 2^a. *Cangue*. 3^a. *Cochet*.

A. Adj și adv. (în opoziție cu „subțire”, uno-ori cu „fin” și „svelt”).

I. 1^a. (Despre ființe s. părți ale corpului lor; acestoa din urmă se pot arăta cu prep. în, de s. Ia) Prea dezvoltat în direcție laterală, cu dimensiuni laterale mai mari decât cele obicnuite, mare în circumferință. *Se însurdă cu jumăneasa Măricea, minunată femeie groasă și frumoasă, dar cam prostă*. C. NEGRUZZI, I 246. *Bulgăroii cu ceața groasă*. EMINESCU, P. 247. *Ace... niște buzoaie groase*. CREANGĂ, P. 239. *Gros și gros, ca un butoiu... dop de sacă*. SPIRESCU, U. 104³. *De-aș fi gros ca ma burin*. ȘEZ. I 174³. *Groasă în talie*. † *Gros de obraz* = obraznic, mojie (ZANNE, P. II 324), care se bagă peste munca altuia, nu-i modest (ȘEZ. IX 149). *Îmi pare rău că ești gros de obraz!* CREANGĂ, A. 106, cfr. ȘEZ. II 47³. *Gros la ceață* s. cu ceață *groasă* = bogat; (mai rar) mojie. ZANNE, P. II 64, BARONZI, L. 151³³, cfr. PANN, P. V. III 105. *Gros de cap* = greoiu la minte. ZANNE, P. II 52, cfr. GORJAN, H. I 16. *Gros la piele* s. cu pielea *groasă* = nesimțitor. *Cel fără obraz și gros la pielea*. ȚICHINDEAL, P. 121. *Gros la punză* s. cu punza *groasă* = bogat. ZANNE, P. III 526, cfr. CONTEMPORANUL, VII 394.

2^a. Spec. (Despre femeie) înăscănată, grea. Com. A. TOMIAC, MARIAN, NA. 10, TARA OLTULUI, III nr. 13-14, ȚIPLEA, P. F. *Se pomenește groasă*, PANN, P. V. II 141. *Parcede fata groasă*. ȘEZ. IX 17, cfr. II 49³.

3^a. Fig. Inculț, bădăran, necioplit, grosolan, mojie, prost. *Țărânat cel gros, de a face de grosimea lui, mai puțin să va certă*. PRAVILA MOLD. 155³.

cf. 138_g. Vă faceți cam neciopliți, Cam groși, neciopliți. ALEXANDRESCU, M. 237.

II. 1°. (Despre obiecte, materii, etc.) Mai voluminos (în direcție laterală) decât de obicei. *Ograda curții ce eră cu bolovanii groși îngrădiți*. N. COSTIN, LET. II 34/25. *Drug gros. DRĂGHICI, R. 118. Stejarul, cât de gros, îl îndoiu cu mânele. C. NEGRUZZI, I. 245. Pari de fier ca grinzile de groși și niulea de fier ca mâna de groase. RETEGANU, P. III 40/10. Un fir mai gros. JARNIK-BĂRSEANU, D. 29. La puțin gros, la spic măref. HODOȘ P. F. 45. Sărma (SEZ. I 9/12), ușă de fier (ib. I. 286/14) groasă. O șfară... Pe cât mâna lui de groasă. SEZ. VI 9/11 [s. groasă ca pe mână].*

2°. Spēc. (Despre materiile textile) Tesut din fire groase. *Un ștergarun gros, de călți. CREANGĂ, F. 55. I Adv. Iar când velinești... fu destul de... gros ureșit. CONV. LIT. XLIII 1149.*

3°. (Despre materii lichide s. gazeoase) Des, conținând părți care îngroșază. *Materia cea groasă amară și sărată. CANTEMIR, IST. 140. Negură (DOȘTEIU, P. 50), holbură (ib. 36), promoroacă (CREANGĂ, P. 240), ceață (TSPRESCU, L. 93), brumă (SEZ. I 141/1), groasă. Fum... gros. DRĂGHICI, R. 165. Abur (C. NEGRUZZI, I 42), nori (id. 57) groși. P. ext. *Întunecare/șe/c gros. CUV. D. BĂTR. II 228. Umbră... groasă. HODOȘ, P. F. 180. (După DDRF. și despre colorii: gros negru — negru închis, foarte negru.)* Spec. *Lapte-gros*, cfr. *lapte*. Adv. *Mierca curge gros*.*

III. Fig. 1°. (Despre voce) Adânc, grav. *Groase auele. CANTEMIR, IST. 27. Glasul ei nu-i apă de gros și răpusit. CREANGĂ, P. 22. Cu un glas gros începă a-i îngână. SEZ. IV 180/15. I Adv. Prind cocoșii a cântă... Când mai gros, când mai supire. JARNIK-BĂRSEANU, D. 163.*

2°. (Despre ocupațiuni, meșteșuguri, etc.) De rând, greu, care nu tinde la perfecțiune. *Meștrii proaști și groași. GORJAN, H. I 89. Bulgării [se ocupă] cu grădinișria cea groasă a cepelor. I. IONESCU, D. 78. P. ext. (Despre meșteșuguri) *Cojocari subfiri și groși. FILIMON, C. II 56. I Adv. Ariștii lui Neagoe... făcu-se și sclieșe-au subfere cu dăltă și pitearării lui Manole... ciopârteau și făceau gros din ciocan. ODOBESCU, II 513.**

3°. Mare, grosolan, fără finetă, de rău gust, nefarinat, (despre mîncini) gogonat. *Mîncinușle-ți cele groase. PANN, E. II 57. Înjurături groase și nefernice. BĂLCESCU, M. V. 366. Gluma eră cam groasă. C. NEGRUZZI, I. 342. Această groasă lîngșire. id. 169. Vorba groasă (franțuzism; gros mots). id. 251. Cei ca gîndirile groase. MAIORESCU, CH. I 296. Oeroare... groasă. HASDEU, I. C. 124. I Cras. Viețuș... îngroșata torcario. ȚICHINDEAL, P. 14. I (Substanțial) Spune fu una groasă = o mîncină gogonată. PAMFILE, I. III.*

IV. Mult. *A avea bani groși* = a fi foarte avut, a împinge bani groși = a mulț. POLIZU, Adv. Tare, mult, din gros (cfr. B. I 29). *Nimicu nu știe jucă mai bine ca ea și... pierdă de gros. CARAGIALE, S. N. 28. Tot meșteșuguri-i [în cărți] de-a jucă gros (franțuzism: joner gros jeu = cu mize mari). ALESCANDRU, T. 403. Pîrîniș... îi puneă... să dea gros la acastite. IANOV, ap. TDRG. Hai, mă, și o balem gros! BIRIBESCU, P. F. 193. A cheltui gros (DDRf.), a mîncă gros (POLIZU) = mult.*

B. S. a. I. Abstract. 1°. (Modern, după fran. gros) Partea cea mai însemnată (a unei opțiuni) adunată la un loc. *10—12000 de oameni, grosul oștirii, se desfășură, în destul de bună orînduire, pe urmă. IORGA, C. I. I 174.*

2°. (In loc. adv.) Din gros a. cu grosolan — din greu, mult, gros (A IV). *Fata babei... nedeprinșă mai din gros la lucră. SHERA, P. 209/9. Când îi vine vremea, câștigă la el [= grâu] din gros. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, II 657. A plouat din gros toată noaptea. TURCU, E. 194. Uplute butea cu*

opă și, după ce s'a înfoiă, dă-i sare cu grosul. MERA, B. 31.

II. Concretizat. 1°. S. m. Bărna groasă, butuc (BUGARIU, NÂS), trunchiul de arbore (H. IX 86), bulvan. bilă, bușteen (DAMÉ, T. 173), lemn mare, doborât la pământ (VICIU, GL.). *Apă... este mare de se coboară pre dînaș groși (butucii) de brad. I. IONESCU, M. 70. Pentru ca legătura dintre pîreții stîncii să fie strînsă..., groșii se așează orizontal. PĂCALĂ, R. 80. Și pe Graia că-i puneă Căt un gros cu fața 'n gros. BIRIBESCU, P. F. 297.*

2°. † S. a. De domul, erau în temnițe, lîngă un părete, o scîndură cu găuri, numită gros, în care se puneau picioarele celui arestat, închizându-le și încindu-le apoi cu locot (= lăcat). Com. LUBA; cfr. butuc, călădău, prangă. *Verla numai sedulul legat și băgat în gros. VARLAAM, C. 63. Să-i închidă în temniță sau în gros. PRĂVILA MOLD. 31... Cu picioarele băgăți în gros. DOȘTEIU, V. S. 53, cfr. R. 25, 127, 135.*

3°. S. a. P. ext. Temniță șez. VII 146 (la origine, închisoarea în care cel condamnat erau puși în gros). *Eră pline închisorile de boieri și grosurile de cei săraci. NECULCE, LET. II 239/9. Ne-au pus sub închisoarea grosului. URICARIU, X 268/11, cfr. 16/10, IV 58/11, Închidă pre la Siemeni... prin grosuri. MAG. IST. IV 117/10. Ne trîntă... la gros. ALESCANDRU, T. 401. Închisoarea sau grosul ce fleșcarea apilor trebuia să aibă în casa sa. ODOBESCU, I. 275. Te-or pune la gros. SADOVEANU, P. S. 78. Iarna, pîrteștești jos, și voinici zăc la gros. ALESCANDRU, P. F. 263/10. Ieri la gros și azi la chiu. TEODORESCU, P. F. 263. Să scribam d'o sârbătoare, Că mi-e Glijă la 'nchisoare. La 'nchisoare, la gros mare. MAT. FOLC. 378. Corbea... Zăcă 'n gros cu fața 'n sus. REV. CRT. III 60, cfr. SEVASTOS, P. F. 270/10. SEZ. II 199/10, III 146, ALEXICI, L. P. 93/10, VASILIU, C. 63, 55. † Bani grosuli = pedeapsa în bani ce se luă de la cei închiși, cfr. grosărit 39 bani, banii grosului, de la cei ce se vor închide, eadul se vor slobozi. URICARIU, XIX 328/10.*

[Plur. (ad B): groși (II 1°), grosuri (II 2°-3°).] Derivate (ad A): Diminutive: *groșă*, -ă adj. *Ceă mai grosuț. CREANGĂ, A. 3. Grosișor*, -oră adj. DICT., cfr. grosior. | Abstract: *grosime* s. f. = (ad) dimensiunea în lățimi a unui corp; (†) grosul (unei armate); (††) purtător de om necioplit, bădăranie, prostie. *Voluntă are trei dimensiuni care se numesc: lungime, lățime (s. grosime) și adâncime (s. înălțime).* Cfr. MELIK, G. I. *Au scos Zamoischiți oade țapăscă împotiva grosimii Tăbărești. M. COSTIN, LET. I 217/1. Nu eră putere nice la boieri a oprire grosimea fărînimet porună. id. ib. 264/10. Moscalii... pîșind în grosimea Tărcilor, au luat toată armata. MUSTE, LET. III 53/10. Greșale ce va face fărâsul cel gros, de va face de grosimea lui, mai puțin să va certă. PRĂVILA MOLD. 155/10. Grosimea lui nemica nu-i va foasă. ib. 155. Europei... să îndelincitească... a-4 ciopli (pe săbăliți) de grosimea lor. DRĂGHICI, R. 39. | Derivate (ad B II 2°-3°): *groșăr* s. m. = temnicer, păzitor al celor închiși la gros. *Maică, măicușica mea...* Tu acasă să te duci, Oaș roșii să-mi aduci, Ca să dau pe la groșarii, Să mă scoată [din temniță]. MATESCU, B. 49, *groșărie* † s. f. și *groșărit* † s. a. = pedeapsa în bani ce se luă de la cei închiși la gros, banii grosului. Să nu te iene nici un ban grosărie. URICARIU, IV 58/10. Porunci să-i pui și la gros, ca să de cele 60 ale grosăritului, ce se plătește pre atunci. I. IONESCU, M. 248/10.*

— Din lat. grossus, -a, -um, idem. Cfr. îngroșă.

GROȘ † s. m. și a. Ancienne monnaie. — În opoziție cu monetele subțiri, se bătută (mai întâi la Tours în a. 1241) niște monete mai groase, numite de aceia (nummi) grosi, care ajunseră moneta curentă în toate țările Europei de mijloc și de vest, și pătrun-

seră pe diferite căi (în Moldova, unde se bătră *groși* pe la sfârșitul sec. XIV-lea, prin Polonia), la Români. Doi *groși* alcătuiau un scot, șase scoti un fertun, iar patru fertuni o grivnă. În opoziție cu acești bani, care reprezentau numai o valoare ideală, fără să fi existat și monete pentru ei, *groșul* era monetă bătută, formând unitatea monetei de argint, și cu o sumă anumită de *groși* se plăteau în „bani gata” scotul, fertunul sau grivna. NISTOR, H. W. 115 ș. u. (Azi, în Basarabia) Două copeici-WEIGAND, B. H. 94. Să dea... câte trei *groși* de ficcare casă. HASDEU, I. C. 27. Uple... poala... Cu *groșe* lipocovești... Și cu *grivne* muntenesti. TEODORESCU, P. F. 541. ++ Așa *groș* pe *groș* — a așa comori și avere multă. ZANNE, P. V 317. (Din neînțelegerea acestei locuțiuni s'a născut a'ta) A înștră (s. spune s. îndrăgă ZANNE, P. II 275) moș pe *groș* — a sta de talfas, a ședea la petrocero, a spune verzi și uscate, gogoși. *Incolleat* în un cocos să od spuiam la moș pe *groș*. ISPIRESCU, L. 332. Ce face alde Ion? Înșiră moș pe *groș*. H. II 32.

[Plur. *groși*, (rar) *groșe*.] [Și: (< ung. *garas*, idem) gă-răș + s. m. = grossus. ANON. CAR. (< germ. *Groschel*) *grēs* s. m. = jumătate de potor, boșcaș. I.B. | Diminutiv: *groșiță* s. f. (mai rar *groșiț* + s. m. Bin. gă-ră-șiță + s. f. ANON. CAR.) = monetă mică de argint, având în diferite timpuri diverse valori. *Moneta banilor nemțești* era *groșițe* de 2 parale. DONISIE, C. 166. *Groșița* 4 parale. id. 224. *Groșița bună* = cinci crețari, *groșița rea* = doi crețari. VAIDA. *Groșiță* = trei crețari vechi austriaci (POMTILU, H. 25¹⁰⁰, MĂNDRESCU, L. P. 242), doi crețari (VICIU, GL.). *Groșițe* de 20 și de 19 crețari (Brașov, înainte de introducerea banilor de nichel). 12 *coși* *postav* de la Armeni, *coln* 25 *groșițe*. IORGA, S. D. XII 143. Un *husos* și o *groșiță*. id. 227. Să pună în cutie... câte o *groșiță*. TICHINDEAL, P. 208. Să-mi doși unui cătă un *groșiț* de argint. BARAC, T. 18. Bani mărunți *Cruceri*, *groșițe*, *bănuși*. MARIAN, N. 667. Măntălină c'o copiliță. Ceruina gură de-o *groșiță*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 404. *Fata negruță* Cu *groșițe* pe chieful. HODOȘ, P. F. 169. Dă-mi două *groșițe* pe făina asta. RETEGANUL, P. IV 27¹⁰⁰. ++ *Acum taci, că eu am pus groșița!* = vom vedea ce va da legea (când doi erau în judecată, părându-și avea să dea o *groșiță* juratului s. gornicului, care invită pe părât la judecată). Cfr. FRANCU-CANDREA, M. 114, ZANNE, P. V 317. | Derivat: *groșițaria* (tipărit *groșițariu*) s. m. = substitutul gornicului de pădure (pădurariului), care capătă o mică plată: „*groșițe*”, de câte 2 cr (4 fileri) pe zi (RĂCHITA, Car.-Sever.) VICIU, GL.

— Din germ. *Groschen* (în Ardeal și, probabil, și în Munt.) s. din polon. *grosz* (în Mold.).

GROSĂLĂ s. f. Marc. — Drojdi de vin, cfr. borhot, boasă, boroghina, huși; boșina, eline, grun, prăstina, țescovina. După ce a fierit vinul și s'a limpezit, se trage de pro logor. Din logor, zis și *grosală* pre aici, se face răchio (Sređtea-mică, în Ban.). HEM. 2837¹⁰⁰.

— Derivat din *grosă = îngrosă, prin suf. abstr. -eală.

GROSĂMĂ s. f. (Bot.) v. *grozământ*.

GROSĂRI s. m., **GROSĂRIE** + s. f. } v. *gros*.

GROSĂRIȚĂ s. a. }

GROȘCIOR, -OĂRI adj., s. m. sing. I. Un *peu gros*. II. *Crème*.

I. Adj. *Grosuț*. *Silicele groșciore*. GRECESCU, P. 51, cfr. 215.

II. Substantivat. Smântână (FRANCU-CANDREA, H. 53, 48, Com. CORBU) dulce (Com. G. TOFAN), mai ales de vacă (MARIAN), când începe a se prinde pe lapte (cfr. ȘEZ. II 229¹⁰⁰), înainte de a se încri laptele (cfr. ib. VII 97, CREANGĂ, GL.), cailmacul laptelui dulce (cfr. GRIGORIU-RIGO), nefert și ne-

înăcrit (cfr. ȘEZ. I 56¹⁰⁰). *Începeam a lînchi groșciorul de pe deasupra oalelor*. CREANGĂ, A. 44. *Ce-a duci, puică, de mănăcat? Păcincioare cu groșcior*. ION CR. II 301. *Deșchide podișorul, Și-mi dă oala cu groșciorul*. BUD, P. F. 62.

[Și: (ad II) *groșcior*, *groștior* s. m. sing. JAHRESEBER. XVI 218, PAMFILE, I. C. 22, VAIDA, GRIGORIU-RIGO, M. I 34, LEON, MED. 27, ȘEZ. I 56¹⁰⁰, II 229¹⁰⁰, VII 97, Com. A. TOMIAC. | Diminutiv: *groșciorăș* s. m. sing. BUD, P. F. | Verb: *groșciori* vb. IV¹⁰⁰. *Groșciorește* laptele s. oala = străng groșciorul. Cfr. I.B. *Groșciorit-a pepte oale*. RETEGANUL, CH. 151.]

— Derivat din *gros*, prin suf. dim. -cior.

GROȘCIORĂȘ s. m. sing. } v. *groșcior*.

GROȘCIORI vb. IV¹⁰⁰ }

GROSINE s. f., **GROȘISOR**, -OĂRI adj. v. *gros*.

GROȘIȚ + s. m., **GROȘIȚĂ** s. f. } v. *gros*.

GROȘIȚĂR s. m. }

GROSOLAN, -Ă adj., adv. *Grossier*. *Grossièrement*. — Adj. (adesea substantivat; despre obiecte) Lipsit de finețe, lucrat din gros, din topor; (despre oameni, vorbe, etc.) necioplit, nepoliticos. *Varvar, grosolan*. URICARIU, X 402¹⁰⁰. *Om bătrân, grosolan, zărcit*. I. NEGRUZZI, III 273. *Acastă grosolană mopă*. HASDEU, I. C. 116. *Cele mai folosite* pârși ale *Scripturii isipieră în lume, într'o alod de tipar cam grosolană și pofiță*. IORGA, L. R. 83. *Verbe grosolane*. ȘEZ. II 227¹⁰⁰. | Adv. *Femeile... înfășurate în barișuri cușe grosolan*. IORGA, I. C. I 107. *Bolovanii suri îngredămiți deștal de grosolan*. id. N. R. 72.

[Și: (după suf. -man): *grosoman* + = om gros, greoiu în mișcări și necioplit în purtare. *Dacl natura m'a făcut suror, pentru ce să mă îngreue căt un grosoman ce trage poate opt sute de litre*? C. NEGRUZZI, I 40. *Brutalitate a unui grosoman*. id. Ib. 211. | Abstract: *grosolane* s. f. = fapte de om grosolan, cuvinte grosolane. *Eu n'ay cătă, iubiiț! Păoni, să pun într'o lucrare satrosică grosolăni*. OLLĂNESCU, H. A. P. 33.]

— N. din ital. *grosolano*, idem.

GROSOLĂNIE s. f., **GROSOLĂN** + s. m. v. *grosolan*.

GROȘTEICĂ s. f. }

GROȘTEIU s. m. (Zool.) } v. *groșteiu*.

GROȘTEIU s. m. (Zool.) *Porcelet*. — Pore [tânăr] (H. XI 116), poreol mic (ION CR. IV 306), cfr. *g o d a c*, *grăsu*. [Și: *groșteiu* (scris greșit în loc de *groșteiu*?) s. m.: de la șase luni în sus. H. IX 18, groșteiu s. m. H. XI 40; *groșter* (scris greșit în loc de *groșter*?) s. m. *Porcel când este mic se numește porecel, apoi grăsun, groșter*. H. IV 116; *groșteiu* s. m.: poreul de țată. RĂDULESCU-CODIN. | Feminin: *groșteică* s. f.: de la șase luni la doi ani. H. IX 18.] — Presupune o formă lat. pop. *gross[|cellus] (diminutiv din *grossus*), care ar fi dat românește *groștel, de unde, pe de o parte, cu asimilarea *r-l* > *r-r*: *groșter*, iar pe de altă parte, din pluralul *groștei*, noule singular: *groșteiu* și *groșteiu* (*groșteiu*); cfr. *goștină*.

GROȘTER, **GROȘTEU** s. m. (Zool.) v. *groșteiu*.

GROȘTIOR s. m. sing. v. *groșcior*.

GROȘUȚ, -Ă adj. v. *gros*.

GRĂTĂ s. f. *Grotte*. — Peșteră (pitorească). *Grotă naturală a unei stânci*. I. NEGRUZZI, III 345. *La poalele muntelui... într'o grătă... cu pârșiți de marmură albă*. ANGHEL și IOSIF, C. L. 187. *Grotă albastră de la Capri*.

— N. din fran. (< ital. *grotta*, idem).

GROTESC, -Ă adj. *Grotesque*. — Neobișnuit de ciudat, de caraghios, de ridicol; mai mult de cât bizar,

extravagant, burlesc. *Umerii de fildeş* [ai] unui zeu grotesc de China. ALEXANDRI, P. II 87. *Decadență grotescă*. ODOBESCU, 1412. | *Spec.* (Tipogr.) *Grotesci* = caractere de titluri, grase și bătoase... imitănd pilăștrii. G. IONESCU, C. T.

— N. din fran. (<ital. grottesca s. f. „podoabă capricioasă, imitănd pe cele găsite prin unele groze vechi“).

GROZĂMĂ s. f. (Bot.) 1°. *Henista sagittalis* sau *cyllisus sagittalis*. 2°. *Genista oligosperma*.

1°. Copăcel cu flori galbene din care se fac mături. Se mai numește și: drog. PANTU, PL., COSTINESCU. | *Groză-mă-mare* = lemnul-bobului PANTU, PL. *Groză-mică* = drobiță. Ib., LB. *Groză-mă-păroasă* = drob-de-munte. LIUBA.

2°. Ginistră. PANTU, PL.

[Sf: grusă-mă s. f. H. XVII 61, grusă-mă s. f.: cu frunza lungă, precumrătă în multe locuri și florarea galbenă; crește pe coaste și la loc slab; o mănâncă oile bine. H. XVII 307.]

GROZĂV, -Ă adj., adv. I. *Terribil*. II. *Terriblement*.

I. Adj. 1°. Care îl face groază, îngrozitor, (redat uneori prin neologismul) teribil. *Cuvintele grozavice*. VARLAAM, C. II 6°. *Noaptea cea mai grozavă*. MARCOVICI, C. 7°. *Oh, grozavie minună, pe care în veci nu le vești uită*. C. NEGRUZZI, I 62. *Un arap negru purtând în mână o coasă grozavă*. BĂLCESCU, M. V. 392°. *Grozăve soapte*. ALEXANDRI, P. I 263. *Dă de o prăpastie grozavă*. CREANGĂ, P. 31. *Cum îl văzu... că este așa de grozav*. IPIRESCU, L. 18.

2°. Spec. † Care inspiră groază prin urfienă, diformitatea sa; urit (ANON. CAR.), diform, schilod. *Strămbi și grozavi, necurați*. CUV. D. BĂTR. II 469. *Fiind feciorul Radului-vodă grozav la față*. NECULCE, LET. II 237°. *Unele se nasc cu natură grozavă*. URICARIU, VII 129°. *Auzise că este grozav și orb de un ochiu*. MAG. IST. I 112°.

3°. P. ext. Tot ce pare a fi peste măsură de mare, de tare, de mult; extraordinar, cfr. teribil. *Bătăciele grozavă*! MARCOVICI, D. 11°. *Se auză un războiu grozav*. CREANGĂ, P. 256. *Grozăv necaz își face!* JĂRNIC-BĂRSEANU, D. 36.

4°. Ironic. De seamă, curajos, extraordinar. *Că scria el așa grozav, ca să se lege de alții?* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Îi fi zicând că d-la ești grozav, ha?* *Dumitate nu fi-e frică?* D. ZAMFIRESCU, lb. †† A se crede grozav = a avea despre sine o părere prea bună, a face pe grozavul = a avea o purtare semeată, de om închipuit; a face pe curajosul.

II. Adv. 1°. Îngrozitor, teribil. *Satan... din dinși grozav scârșăge*. ALEXANDRI, P. I 13. *Femeia lui Ipate începe atunci a fâpă grozav*. CREANGĂ, P. 178.

2°. Tare, mult. *În pădure a plouat grozav*. CREANGĂ, P. 47. *Îl trânti așa de grozav, de îl băgă până în păt în pământ*. IPIRESCU, L. 88.

3°. (Legat de un adj.) prin prep. de exprimă ideea superlativului. Foarte. *Un balaur grozav de mare*. CREANGĂ, P. 121, cfr. IPIRESCU, L. 4. *Niste mere grozav de bune*. ȘEZ. III 31°. (Neoblicnuit, acordat cu adjectivul următor) *Niste nouri grozavi de înfrunecați*. Ib. II 141°.

[Cu alte sufixe: (cfr. rus. *grozliegi* „amenințător“) † *grozliv*, -Ă adj. = urit, îngrozitor. *Îliară grozlivă*. VARLAAM, C. 13°. cfr. II 24. *Un urias mare, negru și... grozliv*. DOSOFTEIU, V. 8. 46, cfr. N. COSTIN, ap. TDRG. (cfr. bulg. *grozven* „urit, îngrozitor“, rus. *groznyi* „strașnic“, slov. *grozno* „foarte“) † *grozavnic* (Mold.), Bucov. și *groznic*, † *grozavne* GCR. I 165, 166, † *groznic* lb. 200), -Ă adj. și adv. (ad. I și cu înțelesul de „cumpliri, nelndurat“) (LB.) *Dumnezeu s'au arătat lui Moisi groznică și strașnic*. VARLAAM, C. 381, cfr. (înfricat și *groznică*) DOSOFTEIU, V. 8. 2, (mai rău...) și *mai groznic*) NECULCE, LET. II 238°. *Acest Antioh... când judecă la divan, groznic eră*. N. COSTIN, LET. II 62°. Om

groznic celor vicleni. DIONISIE, C. 233. *Războiul e bicis groznic*. ALEXANDRESCU, M. 16. *Huet* (DRĂGHICI, R. 72), *blestem* (BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 581°), *lunele groznic* (ALEXANDRI, P. I 239); *lucru* (VARLAAM, C. 275), *șurpe* (lb. II 59), *bărbat* (DOSOFTEIU, V. 8. 81), *bătaur* (id. lb. II 116), *războiu* (NECULCE, LET. II 262°), *om* (id. lb. 260°), *urs mare, groznic* (id. lb. 291°); *moarte* (VARLAAM, C. 60), *putere* (CALENDARIU, 1814, 109), *bătăie* (BARAC, T. 10), *furtună* (DRĂGHICI, R. 112), *cioacăntură* (IPIRESCU, L. 4), *vrajămieșă groznică* (id. lb. 5); *patimă groznică* (C. NEGRUZZI, I 20); *munși grozavici* (BARAC, A. 64); *focuri grozavice* (C. NEGRUZZI, I 70); *năluca* (VARLAAM, C. II 13.), *locuri* (DOSOFTEIU, V. 8. 47), *lunele* (C. NEGRUZZI, I 58) *grozavice*. (Ad. II; și cu înțelesul de „fără milă“ LB.) *E groznic de a vedea cum... se răpedă la stăruiri*. ODOBESCU, III 16°. *Începură a urla groznic*. IPIRESCU, L. 149. *A prișoară și mai groznic la fugă*. ȘIERA, P. 6°, cfr. ȘEZ. II 60°. *Scrie, cetește groznic*. C. NEGRUZZI, I 59. *Un lup grozav de mare*. IPIRESCU, L. 74. || Diminutiv: (rar) *grozăviu*, -oară adj. *Să vâd pe cine-i luă... De-i luă-o grozăviu* (= uritică), *Dumnezeu să fi-o omoare!* SEVASTOS, C. 147°, cfr. MARIAN, I. 363. | Adjective (rare): † *grozăvatec*, -Ă = urit. ANON. CAR., † *grozăvitec*, -Ă = foarte mare. *Aleargă cu fugă grozăvitecă*. GOLESCU, I. 114, cfr. 134. *Grozăvica pierire*. C. NEGRUZZI, II 7. | Adverb: † *grozăvitec* = teribil; fără milă; foarte tare, de tot. LB., (Ban.) *grozăvit* = grozav. *Și-i trânti așa de grozăvit, în cât se afundă zmeul în pământ*. CĂTĂNA, P. B. I 104. | Verbe: *grozăvi* IV° = (învechit, mai ales refl.) a (se) face urit, a (se) schimonosi, a (se) slăbi (ANON. CAR.); (azi, numai refl.) a se crede grozav (I 4°), a face pe grozavul. *Trupul și sufletul se întunecă și se grozăvesc*. VARLAAM, C. 227°. *Chip și obraz grozăvit*, id. lb. 202. *N'au albit, nice s'au grozăvit*. DOSOFTEIU, V. 8. 168. *Era grozăvită la suflet de păcate*. Id. lb. 51. *Feciorul frământase să și grozăvoscă*. CANTEMIR, IST. 308. *Decretul... a religiei catolice volnicie o colămă și mândărite ei te grozăvesc și te calcă*. ȘINCAI, HR. III 190°. *Se schimbă și se grozăvesc*. GORJAN, H. IV 63. *Nu ești nici tu mai curajos, nu te grozăvi!* | Abstract: *grozăvire* s. f. = grozăv. *M'au făcut cu grozăvire*. IORGA, C. D. XII 148, *grozăvie s. f.* = faptă grozavă, lucru grozav, stare îngrozitoare, monstruoasă; cruzime, urgie; grozăv; (†) urfienie, slufienie (ANON. CAR.); faptul de a se grozăvi (DDRFE.); (în unire cu de, are înțelesul adjectivalului) grozav. *Această grozăvie ce să zice sodomia*. PRĂVILA MOLD. 114°. *Grozăvie făcă întra Israel*. BIBLIA (1688) 25°, cfr. 53°. *În grozăvia* (= slufienie) mea, frumusețea ei a vădită și se părea. CANTEMIR, IST. 289. *Multă grozăvie făcă* [ursul], NECULCE, LET. II 291°. *Făcă toate grozăviile*. MAG. IST. IV 32°. *Grozăvie stăpinerii castor noastre*. URICARIU, IV 190°, cfr. X 19°. *Tremurând, cu grozăvie, îmi zică*... KONAKI, P. 178. *Grozăvia... unui tiran turbat*. BELDIMAN, O. 10. *Sîmfeam toată grozăvia desmădăjită*. MARCOVICI, C. 7°. *Le-arăta cu grozăvie... legile fraților lor*. C. NEGRUZZI, II 7. *Ce grozăvie zici că ai mai văsat?* ALEXANDRI, P. 1086. *Și doar nu eră cine știa ce grozăvie* (= lucru grozav, scătărea) la trup, eră un om ca mulți alții. SADOVEANU, ap. TDRG. *Atunci grozăvie mare!* ... *Cumătrul lup se și arată în prag*. CREANGĂ, P. 27. *Un cuiet și niște grozăvie* ca acela. ȘIERA, P. 152°. *Grozăvie de ereme*. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 329. *Grozăvie de greutate*. ȘIERA, P. 87°. *Grozăvie de femeie!* Id. 114°.; *grozăvănă s. f.* = faptă grozavă; slufiță grozavă; faptul de a se grozăvi; multime mare. *Adăta cărsare de sânge și grozăvicii*. BODAN, ap. TDRG. *Eraș soareci și cloșani... grozăvitec!* RETEGANUL, P. V 6°. *În mântul de grozăvănă acia de balaur*. MERA, L. B. 61, † *grozăvănă s. f.* = neîndurare, tiranie (LB.); aspect fo-

ros. *Carii dăut această ce de frica groniciile noastre* [a leului și vulturului] nu s'au cutramurat? CANTEMIR, IST. 186. *Dară gronicia lui nu mult au finit.* ȘINCAI, HR. I 54^{1/2}.

— Din bulg. (în dialectele de est) grozav, idem.

GROZĂVATEC, -Ă ț adj.
GROZĂVĂTE S. f., **GROZĂVĂ** vb. IV²
GROZĂVĂ S. f.
GROZĂVĂTOR, -OARĂ adj.
GROZĂVĂȚ adv., **GROZĂVĂȚ**, -Ă ț adj.
GROZĂNIC, -Ă ț adj., adv.
GROZEA S. m. Invar. v. groază.
GROZLIV, -Ă ț adj.
GROZNIC, -Ă ț adv.
GROZNICĂȚE ț adv., **GROZNICĂȚE S. f.**
GRĂHĂ S. f. v. (Bot.) crumpen și hrubă.
GRĂHĂN, -Ă adj. și -CĂ subst. v. grobian.
GRĂGUNI vb. IV² v. grohăi.
GRĂHĂ S. f. (Ornit.) v. grui².
GRĂHĂ vb. IV² v. grohăi.
GRĂHĂL, GRĂHUI vb. IV² v. grohăi.
GRĂIE S. f. (Ornit.) v. grui².
GRĂIET S. a., **GRĂIȚOS, -OASĂ** adj. v. grui².
GRĂIȘOR S. m. (Ornit.) v. grui².

GRUI S. a. 1°. *Colline. 2°. Armon.*

1°. O ridicătură pe un șes, nu tocmai mare, de-a lături frumuseț (Vicolul-de-sus, în Bucov. Com. G. NISTOR), coastă de deal (Com. A. COCA), delucian (H. XVII 14). Cfr. H. II 176, H. III 241, IX 387, XI 57, 95, XII 169, XVIII 3, („un munte conic”) X 106. *Gruiul Bojorani* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 257. *Coboară pe un grui în Jos IORGA*, S. D. XII 250. *Și le-am dat locul... până în Gruiul-fealtor*. Ib. 276. *Agiungând la un grui*. ȘINCAI, HR. II 274^{1/2}. *Mă uitam... pe gruiul Colăciului*. ȘBIERA, F. S. 95. *Drogă mi-e cărarea'n grui*. RETEGANUL, TR. 95^{1/2}. *Pe cărarea cea din grui Slav...*, un *flăcău cu draga lui*. M. CUNȚAN, SĂM. III 100. *Când s'a pornit la drum pe grui*. GOGA, C. P. 62. *Am suit pe Gruiul-Turcului (= o coastă de deal), pe deal în sus*. Com. A. COCA.

2°. P. anal. (La car) Pise (Botoșani). DAMÉ, T. 14. *Gruiul* la car e îngropat în oala dinainte; în mijloc se așă locul fuselor ad înimii. H. I 36. *Gruiul* e lemnul din oșia cea de dinainte a carului de care se prinde protapul. Com. A. TOMIAC, cfr. (*grui* = parte a cărui). H. XVII 8. || (La sanie) Un lemn de care [se] acată ruda săniei; lemnul este băgat cu un capăt în oșleaul dinainte și la mijloc e prins cu un cuiu de crucea săniei (VICIU, GL.), lemnul de la sanie, în forma unei furci, în care se prinde protapul printr'un cuiu (MARIAN, cfr. PAMFILE, I. C. 154).

[Diminutiv: (ad 1°) gruleț s. a. = grui mic (LB.), limba sau coama unui deal care se întinde într-o două văi (MARIAN), dămb lungăreț în forma tărnișii fără un obălcă (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC). *Au ajuns pe un gruleț*. ȘBIERA, F. 313^{1/2}. | Adjectiv: gruios, -oasă = plioșci. *Locul ăsta-i tare gruios* (Vărmaga, lângă Săcărâmb). VICIU, GL.]

— Etimologia necunoscută. (Pare a se raporta la lat. *grumus*, idem, ca *strusia* la lat. *stramen*. Cuvântul se găsește și la Aromâni: *grui* cu înțelesul figurat de „bărbie”). Rutenescul *gruny, hruny* e împrumutat din românește.

GRUIE S. m. (Ornit.) = cocor (Transilv.) MARIAN, O. II 344, 346. | Fig. Tânăr subțirel și drept, c. o. p. c. ȘEZ. V 76^{1/2}. | Nume de câne. JIPESCU, O. 51. | Ș: grăle s. f. ANON. CAR., LB., MARIAN, O. 344, 346 (și ca nume propriu ALECSANDRU, P. F. 77), gruhă s. f. MARIAN, O. II 346. | Diminutiv: gruișor s. m., MARIAN, O. II 346.

— Din lat. *grus*, -em, idem.

GRUMĂJER S. m. plur.
GRUMĂJER S. a., GRUMĂJĂTOR S. m. } v. GRUMAZ.

GRUMAZ S. m. și a. 1°. *Gosier. 2°. Cou. II. 1°. Cou. col (fig.). 2°. Sommet (de colline).*

1. (Mai de mult și azi în popor aproape numai plur. tant.)

1°. ț Gât, (înolegându-se organele interne) gât-lejul și faringole. *Să lipescă-se limba mea de grumazul meu*, să (= dacă) nu pomeni-ouiu tica. CORESI, PS. 375, cfr. 52. *Usteniui chemând, și tica grumazul* (: faucos) meu, ib. 177. *Mormânt deschis grumazul* (: guttur) lor, ib. 10, cfr. 403. *Ca nește bolnăvi curii, macar și nu li-i greafă de bucate, iară deaca mânducă, în grumazi nu le pot înghii*. VARLAAM, C. 325^{1/2}, cfr. II 45. *Mul în grumazi răpăi*. CANTEMIR, IST. 117. *Limba lui, de foc mare, să lipise de grumaz*. PANN, E. III 119.

2°. Gâtul (ca parte a corpului, la om sau la animale, care împreună capul cu trunchiul), p. restr. partea dinătră a gâtului cu oșea (la om), pe care se reazăză jugul s. hamul (la animalele trăgătoare). *Aflară-i cu omoforul în grumazi*. VARLAAM, C. II 33. *Deaca apucă [hoțul] de priade de grumazi* [pe cineva], et însoacă, ib. I 266^{1/2}. *Rane la grumazi*. PRAVILA MOLD. 67. *Pusără rătoazele greale prăgrii grumazi* sc'i/ju/i-sale. DOSOFTEU, V. S. 6, cfr. 61, 104, 135. *Lanțurii ceale ce-eră întru grumazi cîmăilor lor*. BIBLIA (1688) 180. *Căzu pe grumazi* lui, ib. 24^{1/2}. *Să lege o piatră de grumazi* triunului. MINEIU (1776) 104^{1/2}, cfr. 72^{1/2}, 39^{1/2}, 42^{1/2}, 90^{1/2} etc. *Te-ai plecat grumazul supt saba*, ib. 97^{1/2}. *Doreă să lepede jugul Dachilor de pe grumazi* Romanilor. ȘINCAI, HR. I 3^{1/2}. *Să-i luă de grumazi și-i sărută*. ALEXANDRIA, 145. *Grumazi albi ca cîrniul*. KONAKI, P. 87. *Să aruncă în grumazul lui*. BELDIMAN, N. P. II 51. *Să-lăudă de bucurie, s'au apucă de grumazul tatălui lor*. DRĂGHICI, E. 8. *Pe grumazi ei atărănd o salbă*. C. NEGREZI, I 145. *Grumazari* [de vulturi] *jupute și gatașe*. ODOBESCU, I 16^{1/2}. *Fărău lău bălău și moala de să-i leși după grumaz*. EMINESCU, P. 188, cfr. 253. *Să-mi cuprindă iar grumaz cu miculele lui brațe*. VLAHUȚ, F. 63. *O dureau șele și grumazi*. CREANGĂ, P. 316.

Chica lui neagră... fulară ca o coană pe grumazi lui. ISPIRESCU, L. 229. *Grumazi* boului. DAMÉ, T. 32. *Mândră ca o plănșă, Cu grumazul subțirel*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 393, cfr. 79, 242. *Ii succe grumazul ca în un puin de găină*. RETEGANUL, F. V 51^{1/2}. *Grumazi din cap să-i iasă*. DOINE, 268^{1/2}; cfr. (*grumazi*) RETEGANUL, TR. 22^{1/2}, P. I 48^{1/2}, II 39^{1/2}. HODOȘ, P. F. 48, (*grumazi*) ȘEZ. I 29, IV 45, SKVATOS, N. 127^{1/2}, (*grumaz*) ȘBIERA, P. 64^{1/2}. MARIAN, V. 143. † † † A da s. a. luă (pe cineva) de grumazi] = a prinde, a luă pe cineva prizonier. *I-au dat pre toți de grumaz, pre udna lui Grigorie-codă*. NECULCE, LET. II 215^{1/2}. *De-ar hi mers, i-ar hi luat pre toți de grumazi*, id. Ib. 204^{1/2}.

II. P. anal. 1°. Partea aceea a unor obiecte, care prezintă o asemănare cu gâtul omului, cfr. gât (II). *Grumazul șipului*. MARIAN, I. 157. *Grumazul coasei*. MARIAN.

2°. ț Rădicătura de deal. Cfr. grui. *Grumazul Brânzeșor*. CUV. D. BĂTR. I 250.

[Plur. (mai de mult) *grumazi*, (azi mai ales) *grumazi*, (rar) *grumazuri*. | Diminutive: *grumăjor s. m.* Rălungior *grumăjor* (tip. *grumăjor*) *helgi*. CANTEMIR, IST. 107, cfr. (*grumăjori* plur. tant.) LB., *grumăzuiți s. m. plur.* LB. | Derivate: *grumăzări s. f.* = boală de grumaz s. de gât. *Leși... grumăzări de 99 de feluri*. ȘEZ. VII 111, cfr. V 143^{1/2}, LB., (la porc) REV. CRIT. III 156, (formațiune personală spre a redă pe fran. *gorgerin*?) *grumăjer s. a.* = bucată de metal la armările vechi, spre a pătrări gâtului. *La gât aceau grumăjer rotund de sale*. ODOBESCU, I 65^{1/2}. *grumăjeri s. m. plur.* *Grumăjeri* = bălerile, ața sau curea cu care se leagă

bielul de cod[or]ăste ori dărăjau de hădărăg (Cinc-Mare), TARA OLTULUI, III nr. 24.]

— Înruđit cu alb. Grumaz (grumaz) „gătle“; par a derivă amândună dintr'un lat. pop. *grumus „gătle“, care apare și în ital. *digrumare* „a înghiți cu înecomie“ și în rom. *suprumă*. Cfr. PUSCARIU, ET. WB. nr. 743 și MEYER-LÜBKE, R. WB. nr. 3888. Cfr. și curmezis.

GRUMĂZĂRE s. f. } v. grumaz.
GRUMĂZĂȚI s. m. plur. }

GRUMB, -Ă adj. *Grossier*. Bis. — † Aspru, ordină, dur, necioplit, moje. *Grumb* = rusticus. ANON. CAR. Găleevindu-să cu *glasuri grumbe* și cu strămbături. DOSOFTEIU, V. s. 129. *Sinopitanii* eră... *grumbi*, îndărătnici, sălbatici în suflet. Id. 180. *Induplecăt sufletele celor grumbi și prostaci*. Id. 180. | Spec. (Astăzi. În Ardeal, în expresiunea) Păne *grumbă* = murgă, neagră, de secară, ordină. FRANCU-CANDREA, M. 100, REV. CRIT. III 156 (și în Brașov). [Derivat: grumbav † s. m. = meșter prost. MARIAN, L. 814.]

— Din paleosl. *grubъ*, idem.

GRUMBĂ s. f. (Bot.) v. crumpen.
GRUMBĂV † s. m. v. grumb.
GRUMCIR s. m., **GRUMPA** s. f. } v. crumpen.
GRUMPEM, **GRUMPIR** s. m. (Bot.) }
GRUNGĂNI vb. IV^a v. grunguni.

GRUNGUNI vb. IV^a. 1^a. *Roucouler*. 2^a. *Grogner*. 1^a. (Despre porumb) A produce sunetul caracteristic. H. I 365, IV 117, VI 215, VII 262, XV 264. 2^a. (Despre porci) A grohăli. H. IV 274. [Și (ad 1^a): grohăi vb. IV^a H. XI 196, grongoi vb. IV^a H. III 409, grungăni vb. IV^a H. VIII 120, grunguri vb. IV^a H. VIII 21, grubi vb. IV^a H. V 55, gurgăi vb. IV^a H. XVIII 141, gurgai vb. IV^a (gugnei) H. VII 441, X 588, (gugnece) H. III 223, IV 54, gurgui vb. IV^a H. XVII 232, gurguri vb. IV^a H. VII 183, gurgăni vb. IV^a H. XI 395, gurguni vb. IV^a H. IV 276. [Porumbița] *gunguni galeș* în limba ei cea păstrăsoasă. ODOBESCU, III 193, gungură vb. I H. I 353, gunguri vb. IV^a H. XII 139, gurgui vb. IV^a H. VII 481, gurguni vb. IV^a H. VII 133. | (Ad 1^a-2^a) gurgui vb. IV^a. *Porumbul gurgui*. H. V 288, (gurguesc) H. XIV 247, cfr. MARIAN, N. 122. *Porcul gurgui*. H. IV 54, cfr. (gurguesc) X 356. *Parcelul gurgui* (H. XIV 29) = coviță (ION CR. III 377). *Gurgui* = so zice despre porci când cer de mâncare. REV. CRIT. III 156, gurgui vb. IV^a *Porumbul gurgui*. H. VII 226, XVII 7, XVIII 45, (și despre turturea) H. XVIII 45, (gurguesc) H. VII 209, cfr. XII 326. *Porcul gurgui*. H. IX 154, cfr. (gurguesc) IV 10, *Mai lătra cănele, mai gurgui* un porc, *mai se spăria găstila*. SLAVICI, V. 143, *ingurui* vb. IV. *Porumbul ingurui*. H. XIV 8. | (Ad 2^a) grongăni vb. IV^a H. IX 283.]

— Onomatopoe (ad 1^a cfr. rut. *gugoniti*, bulg. *gugukam*, germ. *girren*, *gurren* = idem; ad 2^a cfr. lat. *gurguire*), cfr. gânguri).

GRUNGURI vb. IV^a v. grunguni.
GRUNJ s. m., **GRUNJOS**. } v. grunz.
GRUNJURÓS, -OĂSĂ adj. }

GRUNȚĂI vb. IV^a. *Croquer*. — A ronțai. Com. I. PAVELSCU. [Abstract: grunțaii s. a. = sunetul produs de coconele de porumb când se freacă unul de altul pentru-ca să se desprindă boabele. *Ascultă la grunțaiul cocenilor și la curgerea boabelor, ca a picăturilor de ploaie*. T. CERCEL, SĂM. III 662.]

— Onomatopoe. Cfr. ronțai.

GRUNȚURÓS, -OĂSĂ adj. v. grunz.

GRUNZ s. m. și a. 1^a. *Grumescu*, *pelote*. 2^a. *Motte de mare de puisin*.

1^a. Bucată dintr-o materie tare și fărâmițoasă; spec. drob de sare (ȘEZ. V 76^{1/2}), bulgăre de noroi înghețat (ib.), bucată de tămlă (LB). *Grunz* = frustum. ANON. CAR. *Topesc grunții pământului, răzându-mă de puroita*. BIBLIA (1688) 366. *Zăpada acoperise grunții*. GHICA, s. 246. *Mama e'aduc Lapte'n fățe... Fruză'n' n' buccă, Grunji de sare Pe spinăre!* TEODORESCU, P. F. 405. *Cine învecină n'are, Ișă pare... Iapoma grunj de sare*. POP. COM. DRAGU. *Grunz de sare sau grunj de sare*. H. IV 52, cfr. ION CR. IV 217. *Grunzul de sare*. TEODORESCU, P. F. 376^b, cfr. MARIAN, D. 140. *Drum cu grunzuri* = cu omăt a glod înghețat. Com. G. TOFAN.

2^a. P. ext. *Grunj* = boștină storsă și rămasă de la tease, având forma cavițiții în care a fost pusă. H. IV 152.

[Plur. *grunzi*, *grunzuri* (LB) și *grunji* (de la care noul sing.) *grunj* s. m. | Și: *grunji* a m. (atastat numai la plur.) H. III 398. | Adjective: *grunjos* (grunzós ANON. CAR.), -oasă, (mai des) *grunzuros* (grunzărós †, grunțuros, și † *grunțos*), *grunțuros*, *grunțuros*, *zgrunțuros*, *zgrunțuros*, -oasă = cu grunji; *granulos*. *Sare grunjoasă*. M. CHIRIȚESCU, CONY. LIT. XLIII 921. *Toată calea grunzuroasă și ciulinooasă*. CANTEMIR, IST. 110. *Drumul nu-i grunzuros*. MARIAN, I 525, NA. 303, ȘEZ. I 38^b, cfr. (grunțuros) DOINE 302^{1/2}, (grunțuros) ȘEZ. IV 237^b, ALECSANDRI, P. F. 17^{1/2}, (zgrunțuros) SEVASTOS, C. 122^{1/2}. *Pământul tot grunzuros rămâne*. I. IONESCU, C. 12, cfr. (zgrunțuros) Id. D. 322. *Așternutul [șoselei] - grunțuros de pietriș gălbui*. ODOBESCU, I 376. *Lama, grunzuros de vechime*. EMINESCU, N. 38. *Cărbunele de Jiu este tare... frântura lui este zgrunțuroasă (zbrăciată) și are cam greu*. MOLDOVAN, T. N. 78. *Scoarța poate fi netedă sau zgrunțuroasă*. CREAŢOĂ, ol. | Colectiv: *grunzării* s. f. (mai ales la plur.) *Grunzării* = dram cu grunzuri de glod înghețat. ȘEZ. V 76^{1/2}.]

— Etimologia necunoscută. (Derivarea din ung. *górónny* „bulgăre“, propusă de CIHAC, II 502 și susținută de WEIGAND, JAHRESBER. XVI, 224 e neprobabilă. Poate există o legătură etimologică cu arom. *grunze* „tărtoare“, care so găsește și la Albanezi: *grunde*, *krunde* „tărtoare“).

GRUNZĂRIE s. f., **GRUNZĂRÓS** †. } v. grunz.
GRUNZÓS, **GRUNZURÓS**, -OĂSĂ adj. }

GRUPĂ s. f. *Groupe*. — Mai multe flințe a lucruri asemănătoare, reunite la un loc, cfr. grămadă, clasă, categorie. [Florile] *s'adună 'n grupă*. ALECSANDRI, P. II 55. *Grupă zărențară* [de proletari]. EMINESCU, P. 121. *Clasificarea este... apăsarea noșnilor în grupă (clasă) asemănătoare*. MAIORESCU, L. 117. [Și: grup s. a. *Grupul contribuabililor*. Id. D. II 170. | Plur. *grupe* și *grupuri*. | Familia: (citat. *grupetii*) *grupet* s. a. (Muz.) = figură de ornament, formată din trei sau patru note de valori mici; cfr. coloratură. CERNE, D. M. *Toba cu grupetele ei în contra-timp*. CARAGIALE, N. s. 51, ((fran. *groupe*) *grupă* vb. I = a reuni în grupă, a formă grupuri. *Mai mulți jani... sa grupară în gura-i*. C. NEGRUZZI, I 339. *Sub rubrica graturilor lui Dăer să se grupese... tot ceia ce fie nu-și place*. ODOBESCU, III 61. *Să se împartă și să se grupese voturile în voturi pentru și contra guvernului*. MAIORESCU, D. III 274.]

— N. din fran.

GRURÓS s. m. (Entom.) v. greier.

GRUNĂMĂ s. f. (Bot.) v. grozămă.

GRUNȚI vb. IV^a v. grunguni.

GUĂNTĂ s. f. (Entom.) v. ganță.

GUĂNDIE † s. f. v. gardă.

GUB s. a. (Îmbrăc.) v. gubă.

GUBĂ s. f. (Imbrăc.) *Maneau.* — (Unguriam) Sarcă (ION CR. II 247, VAIDA), suman (BUD, P. F.). *Guba* (= *suman*) care *carpătu*. BUD, P. F. 63. [Și: gub s. a. = căput scurt de pânură, mai ales de culoare neagră. VICIU, GL.]
— Din ung. *guba*, idem.

GUBAV. -Ă adj. 1°. *Lépreux*. 2°. *Couvert de boutons*. 3°. *Chétif*.

1°. † Lepros. ANON. CAR. *Pre bolnavi vindocați, pre gubavi curățâți, pre morți încaiați*. TETRAEVANGHEL (s. XVII), ap. GCR. I 194¹². *Ea sânt... gubavul care de atâția ani zac. ZILOT, CRON. 346.*

2°. P. ext. Buhos, cu fel-do-fel de buho. N. REV. R. 1910, 86.

3°. P. gener. Slab, lipsit de putere, bolnăvicios (Putna Moldovei CONV. LIT. XLIV II 619), slăbănog, gălbăgios la față, bugod (CREANŢĂ, GL.), nepotincios (COSTINESCU), buhos, om nesănătos (GR. BĂN.). *Măine-poimâne acum să ne trezim niște balalai gubavi și ostigoși*. CREANŢĂ, A. 124.

4°. † (Cu înțelesul greu de prezidat) Smerit, umilit (?). *Pre cel gubăv cu ochii* (: qui inclinaverit oculos na mântui. BIBLIA (1688) 372²). *Patel să făcde gubăv pentru Iristos, cu pace s'au sădrărit*. DOSOFTEIU, V. S. 110¹. | *Acel gubăv uriaș* (mai sus: uriaș mare, negru și căznat și grozliv) *îndată fuși de să acunat*. Ib. 46.

[Accentuat și: *gubăv* GR. BĂN. | Și: *grăbăv*, -ă adj. = col ce tușește urt, care suferă de gubăvie. LIUBA, (cu alt sufix) *găben*, -ă adj. = *galben*. *Măful țor-căci cipind somnoros din ochii gubeni cu chilimbarul*. N. BELDICEANU, SĂM. IV 59. | Abstracto: *gubăvie* s. f. = lepră (ANON. CAR.), boală cu rani care curg pe tot corpul (RĂDULESCU-CODIN, L.), tuse urtă (LIUBA); (fig.) femeie destrăbălată, prostituată, curvă (Oravița, Com. COCA), cfr. *gudă*. *Să dezbăruți gol de tot și primiți gubăvie* (= lepră). DOSOFTEIU, V. S. ap. TDRG. *De gubăvie se lasă omului suferă primdeora*. ION CR. II 273. *gubăviele* † s. f. = lepră. ANON. CAR. | Verb: *gubăvi* vb. IV° refl. = a se umplea de lepră (ANON. CAR.); a se buhăli: *Sărucul, s'o gubăvit de tot!* GR. BĂN.]
— Din sârb. *gubav* „leproas” (cfr. *gubati se* = a se umplea de lepră).

GUBĂV. -Ă adj., **GUBĂVÉNIE** † s. f. }
GUBĂVI vb. IV° refl., **GUBĂVIE** s. f. } v. *gubav*.
GUBEN. -Ă adj.
GUBERN s. a. (s. d.) v. *guvern*.
GUCIMĂ † s. f. v. *cușmă*.

GUCIMAN † s. m. v. *gociman*, s. a. (Imbrăc.) v. *gugliuman*.

GUDĂ s. f. 1°. *Chienne*. 2°. *Souci*.
1°. (În Biharia și Sălajina) Cățoa (VAIDA, VICIU, GL.), haită (POMPILIU, BIL.). *Aici Guda ce-mi făcde? Când de hoș odată da... Și-odată schilăllăis, Costea tare că-mi striga: „Tine-1, Gudo, nu-1 mănca...”* ZANNE, P. VI 141. | Fig. Femeie răutăcioasă (ZANNE, P. VI 139), femeie stricată, curvă (ib. v. 317). *Nu mă [duc] după guda pe sale, Că sânt la noi bagate, adică nu mai căută femei rele pe aiurea că sânt destule pe la noi*. ZANNE, P. V 317.

2°. Fig. Griji. *Tată cu gudă și năcaz* = cu griji și necaz. POPOVICI, R. D. 165.

3°. Vâstavau flăcăilor care umbă în noaptea de Crăciun a colindă VAIDA.

— Etimologia necunoscută. (Cfr. sârb. *guda* „scroafă”).

GUDĂRIE †, **GŪDREA** s. f. } v. *gudură*.
GUDULŪS s. m. }

GUDRŌN s. a. *Goudron*. — Substanță lichidă și complexă care se extrage, prin destilare, din felurii

combustibili vegetali (*gudron vegetal*) s. minerali (*gudron mineral*). [Verb: *gudrona* vb. I^o = a unge cu gudron.]

— N. din fran. (< arab. *gatran*, idem), cfr. dubletul *catran*.

GUDURĂ vb. I refl. 1°. *Frătter de joie*. 2°. *Flagorner*.

1°. (Despre câni) A manifestă iubire (bucurie, alipire) față de om, dându-i târcoale a atingându-se de el și în același timp mișcând merea, împreună cu coada, partea dinapoi a corpului și abelălăind de bucurie. *După ce alergă de la o turmă la alta ca să se gudură... cănele începe a alergă c. NEGRUZZI, I 59, cfr. ODOBESCU, III 241¹⁰. *Îar când Pantazachi se gîlde să meargă la vânat, nu eră fință mai fericit decât Mef care se gudură*, I. NEGRUZZI, I 318. *Pe când acesta citea, o droaie de câni i se gudurau prin prăjer, sărindu-i pe haine*. ZAMFIRESCU, R. 89. *Cănele. începe o se gudură*. SBIERA, P. 174¹², cfr. ȘEZ. II 117¹², IV 180¹⁰.*

2°. Fig. (Despre oameni) A se lingeși. *S'au gudurat pe lângă Români, door i-o luyelă*. ALECSANDRI, T. 1439, cfr. 1466. *Te gudură pe lângă mine, ca să mă despoi*. SLAVICI, N. II 299, cfr. 325.

[Și: (neobiciuit) *guduri* vb. IV° refl. (despre căne și fig. despre om) *MARIAN*. | Derivate: *gudură-tor*, -toare adj. *Mai plecat și mai gudurătoriu*. SBIERA, P. 121¹⁰, *gudală* s. m.: nume de căne. JAHRESEB. XII 161, *gudra* s. f. = buzele unei cățele care se gudurăste. *MARIAN*, *gudărie* † s. f. = lingeșire. *O răvneț fanaticosă Săntinim cu gudarăia sub călăa despoticoasă*. KONAKI, P. 303.]
— Pare a sta în legătură cu alb. *gudalis* (n. -grec. *gudalo*) „gădli” G. MEYER, A. WR. 133. Cfr. și *gudă*.

GUDURĪ vb. IV° refl. v. *gudură*.

GUFAR s. m. — Un fel de pește; cfr. *GOLESCU*, I. 81. (În loc de iufar?)

GŪGĂ s. f. = *gogă*. *Dar ce eră tu, gogă neagră?* (Avrig, în Transilv.) ȘEZ. II 38¹⁰.

GUGĂI vb. IV v. *grungai*.

GUGĂI vb. IV° = *găgăi* (despre găscă). II. XVIII 248, 261.

GUGHIE s. f. (Ilt.) v. *guldie*.
GUGLIAN † s. a., **GUGLIANĂ** † s. f. } v. *gugliuman*.
GUGIU s. a. (Imbrăc.)

GUGIUMAN † s. a. (Imbrăc.) *Bonnet de fourrure à fond de drap*. — (În România) Căciulă de samur cu fundul alb (pentru domnitori și beizadele) sau cu fundul roșu (pentru boieri), cfr. *caпac, cauc, ișlic*. 2 *gugliuman sobol* (a. 1579), ap. HEM. 65. *Rădică Domnul gugliumanul din cap*. GHEORGACHI, LET. III 323¹². *Alexandru... călare pre Ducipal cu gugliuman*. ALEXANDRIA, 160. *Un gugliuman de samur*. Ib. 152. *În cap cu un gugliuman (căciulă) de samur cu fundul roșu*. FILIMON, C. 1608. *La alături și la ceremonii protipendă și celști purtau pe cap gugliuman de samur cu fundul de postac roșu*. GHICA, s. 501. *Ginerle... purtă în cap gugliuman domnesc*. ODOBESCU, I 77¹⁰, cfr. 71¹⁰. *Boierii se străngau la un loc*. *Unii... cu gugliuman de pielică în cap*. SĂDOVEANU, SĂM. V 933. *Domnul cu caftan și pe cap cu gugliuman*, *Sto culcat pe-un busdujan*. ALECSANDRI, P. F. 89¹⁰. *Zace-mi Corbea vinocă... C'a purtat Gugliumanul de domnie*. TEODORESCU, P. F. 532, cfr. VASILE, C. 12. *Pe cap purtau gugliumane puse cam într-o parte*. ISPRESCU, M. V. 44¹⁰. || P. ext. Căciula purtată de Ovreii bigoți.

Cu unida de prins pește... apucă gugiumanul
Oreului de fund și-l înșea spânzurat. GHICA, s. 299.
[S]: gucimán s. a. ALEXANDRIA, 152, gucimán s. a.,
gugimánă, gugimánă s. f. *Gugimána Domnului*
adecă și-leu cel de sobol. GHEORGACHI, LET. III
298^{1/2}. *Pană de la gugiumană mea.* C. NEGRUZZI,
I 126, cfr. IOSIP, SĂM. III 422, gugimán s. a. = scut
capului contra ploilor și a zăpezii, ce atârna în loc
de guler, la căbăniță. OL. BĂN. [Reconstruit:
gugián s. a. (plur. *gugiuri*) = (Mold., Bucov.) un fel
de guler lat și patrat, care atârna pe spate, la man-
tălele țărănești (Com. I. GRĂMĂDĂ), un fel de gluță
(Com. s. POPESCU, DAMĂ, T. 169); (Transilv.) un
fel de scufie s. căiță pentru copiii mici. MARIAN,
NA. 332, VICIU, OL. *Vine-nou noursă de ploaie, N'a-*
cem gugiuri la mantale. VASILIU, C. 186.
— Din turc. *güçemín* „un fel de căciulă”. TDRG.

GUGIUMANĂ † s. f. (Imbrăc.) v. gugiuman.
GUGOĂȘĂ s. f. (ș. d.) v. gogoășă ș. d.

GÜGU s. m. invar. Bulz de tină găurit la mijloc
mai până dincolo, cu care se joacă copiii de-a
pocitoarea (Vereșmort, în Transilv.). VICIU, OL.; cfr.
(Munt.) tu n.

— Pare a fi germ. *Kugel* „glob”.

GUGUȚI vb. IV⁹⁰ v. grungani.
GUGULEA s. m. v. guguți’.

GUGULI vb. IV⁹. *Carresser.* — (Transilv.) A mân-
găia, a desmierdă, a giugiului. LB. *Și o guguledă*
dragă mamii... N. REV. R. I, Supl. II 30. | A linguși.
FRĂNCU-CANDREA, II 48. [Ș]: guli vb. IV⁹. *La fân-*
tâna cu cel nuc Se nălănește cuc cu cuc, Se gulește
până se duc. SEZ. VII 44. | Derivate: guleala s. m.
(invar.): epitet de desmierdare pentru copii.
lorule! dragul moșului!... Guleala moșului! ALE-
CSANDRI, T. 900, guralice s. f. = termen de mân-
găiere ce se dă, vorbind unui copil, cfr. găgălice.
COSTINESCU.]

— Cuvânt onomatopeic; cfr. giugiului, cocoli.

GUGULI vb. IV⁹ v. grungani.

GUGULICE s. f. v. guguți’.

GUGEMÁN s. m. (ș. d.) v. gogoman.

GUGURI vb. IV⁹ v. grungani.

GUGUȘ s. m. (Ornit.) *Colombe.* — *Guguși de coadă*
= porumbel. H. II 289. [Derivate: guguștică s. f.
= Ringeltaube. POLIZU, guguștică s. m., guguștică
s. f. DOMBROWSKI, gogușină = nume ce se dă va-
cilor. H. VII 358.]

— Onomatopee, cfr. bulg. *guguška* „Turteltaube”.

GUGUȘCIĂ (Ornit.), **GUGUȘINĂ** s. f. v. guguș.
GUGUȘIE s. f., **GUGUȘIU** s. m. v. bubușie.
GUGUȘIĆĂ s. f.
GUGUȘTICĂ s. m. (Ornit.) } v. guguș.

GUI adv. (Numal în expresiunea) *Gui-negul* =
vrând nevrând (ZANNE, P. II 746), nici una nici
două (PAMFILE, I. III). *Gui-ne-gui să sară la bălăie*
cu parul! PAMFILE, I. III.

GUI vb. IV⁹ refl. v. guri.

GUIĆ interj., **GUIĆI** vb. IV v. guță.

GUIĆ interj. v. guță.

GUITĂ vb. I intrans. *Grogner* (în vorbire de
cochon). — (Mai ales în Munt. și Ardeal; despre porci și
cu deosebire despre porci) A țipa cu glas subțire
și ascuțit (de foame a. când se cred amenințați de
o primejdie). H. I 7, 120, 188, 262, 269, 286, 347, II 81,
88, 117, 207, 273, IV 80, 196, 290, VI 153, VII 83, 105,
120, 153, 226, etc., XI 46, 389, 393, XII 28, 96, etc.,
XIII 218, 249, XIV 209, 464, XV 148, 353, etc., XVII 8, 66,

etc., XVIII 5, 45, 104. *Porcii... guțând, să crezi că*
li s'au pus cuțitul la beregat! DELAVRANCEA, s. 198. *Îi apucă numai de căt de bot ca să nu guțe.*
INSPIRESCU, L. 129. *Porcul o'ncuput să guțe.* ALEXICU,
L. P. I 232^{1/2}. *Am o scroafă cu porci, când prind*
pe unu, ocea lace și ceialții guț? (= Lantul).
GOROVEI, C. 197. | P. anal. (Despre mistreț) *Incepă...*
să mi-și guțe al mistreț. INSPIRESCU, V. 40^{1/2}. |
(Despre viece) H. VII 310. | (Despre arici) H.
VII 389. [Ș]: *guli vb. IV.* *Nu guți cu porcii.* H.
II 42, *guli vb. IV.* *Parcul guțe.* H. IV 250, cfr.
V. 53, IX 283, 406, 490, XI 80, 98, 196, XIV 8, 236.
Porcii guțe a urme rea. IONESCU-BOTENI, s. N. 179.
Interjecția: *gui!* SEZ. II 215^{1/2}, *gule!* PASCULE-
SCU, L. P. 86. | Abstracte: *guțat s. a.*, *guțatară*
s. f. *Auziți o guțatară de porc.* INSPIRESCU, L.
140. | Pronunț. *gu-i*.
— Onomatopee. Cfr. (co)viță, (co)viță!

GUITI vb. IV v. guță.

GUJĂLIE s. f. *Volaille.* — (Mai ales la plur.) *Gu-*
jălii = păsările de curte. H. II 27. — Cfr. *gujulle*
(subt găză), *gujăliță*.

GÜJBA s. f. (ș. d.) v. cujbă.

GURĂLIȚĂ s. f. = *gujbăliță*. *N'om ce da la guj-*
băliți de mâncare. ION CR. II 218. [Plur. -băliți.]
Cfr. *cobaie*, *gujălie*.

GURIMÁN † s. a. (Imbrăc.) v. gugiuman.

GÜJNȚĂ s. f. (Faur.) v. cujăniță.

GUGOĂȘĂ s. f. (Bot.) = *păpălău*. ION CR. IV 54.

GUGULIE s. f. v. găză.

GUL s. a. v. ghiul.

GÜLA s. f. *Troupeau.* — Cărd de vite (VAIDA),
turmă, cireadă. REV. CRIT. III 156. [Derivat: (cfr.
ung. *gulya*), idem] *guleș s. m.* = feciorul ce pă-
storaște la „gule”. VAIDA.
— Din ung. *gulya*, idem (iar nu din turc. *kül*,
precum s'a dat la cuvântul ghiul).

GÜLA s. f. (Bot.) v. gulle.

GULĂIU s. a. v. guleală.

GULEAȚU s. a. *Ripaille.* — (Mold.) *Gul*, petro-
canie cu bătură multă. CREANGĂ, OL. [Vorboșto
un Grec.] *Mi vine... se facu un guleai.* ALEXANDRI,
T. 1603. *Guleai peste guleai, Ioane, căci altfel în-*
nebunași de urii. CREANGĂ, P. 325, cfr. 309. [Plur.
-leaiuri. | Ș]: *gulaia: Și a fost mare guleai la ei*
atunci. SEZ. VI 143.]

— Din rus. *gulaj*! (imperialul verbului *guljati*
„a petrece, a face chefuri”).

GÜLER s. a. *Col, faux col.* — Partea hainei (s. a.
cămăși) care înconjură gâtul, ciapag, (în Imbră-
căminte) oreșionilor, mai ales bucată de pânză care
se aplică (mai ales scrobiiță) la cămașă spre a Imbrăc
gâtul. *Guler* = *collare*. ANON. CAR. *Ca gulerul că-*
mășii mele m'au cuprins pre mine. BIBLIA (1688),
ap. TDRG. *Ear coló bătrânul daseală... Iși înfundă*
gătu'n guler și bumbacul în urechi. EMINESCU, P. 221,
cfr. s. 63. *Gulerul redingotei.* DELAVRANCEA,
s. 159. *Să-l aduc de guler aci în fața ta și să-l*
fac să-și ceară în genunchi țertare că te-a înșelat.
SANDU-ALDEA, SĂM. VI 449. *Și-mi chinădese D'un*
guler și d'o bătăie. TEODORESCU, P. P. 74. *Că îi-oiu*
coana guleru'. MĂNDRESCU, L. P. 56^{1/2}. *Cu guleru'*
porumbac. SEZ. I 143^{1/2}. *Dă gulerule la călcat.* |
P. anal. Fășie de pânză cu care se leagă lumă-
nările la mort. *Apoi se aprind trei lumini făcute*
din coară și înălindu-se cu un guler de pânză

noadă, i se pun în mână. MARIAN, I. 27. | P. ext. Batista sau flajie de pânză nouă la unul din colturile căreia este legată o lumânare; se dă de poimană pentru morți. N. REV. R. 1910, 86, GR. BĂN.; cfr. pomineată.

[Diminutive: gulerul s. a. *Coase*. *gulerul tălnoșu*. MĂNDRESCU, L. P. 213¹¹¹. *guleruș* s. a. *Și-mi chinătoare guleruș*. TEODORESCU, P. P. 61⁹. Cfr. 74. PĂSCULESCU, L. P. 56, HUD, P. P. 68 (după BĂRCIANU și s. m. înseamnă „buroți-galbeni” și planta „dosnică-galbenă” = germ. *Kragenblume*), *guleruș* s. m.: nume de câno. JAHRESBER. XII 143, 160. | Derivat: *gulerat*, -ă adj. = (despre cameni) care poartă guler (mare s. scrobii; mai ales care poartă de batjocură dat soldaților și funcționarilor cu uniformă; deci:) fig. om mândru și obrăznic (ZANNE, P. III 176); (despre animale) care sânt albe în jurul gâtului. [Păpușarul către comisar:] *Nu pune mâna, guleratul!* ALECSANDRI, T. 57. *Cicoșia gulerat*. id. P. P. 250. TEODORESCU, P. P. 296, VASILIU, C. 30, SEZ. VII 145. *Să din mînă după cei gulerat!* ib. II 212¹. cfr. III 21¹. *Ca un câno gulerat*. SEZ. I 211¹. *Ca o poară gulerat*. MARIAN, S. 64. (Subst.) *Gulerat* (cu metalice) gulerat: nume de câno. II 27 și de porumbel) s. m., *gulerită* s. f. = nume de cătoă (MARIAN, H. II 27, III 497, X 505), de căto (DAMÉ, T. 182, JAHRESBER. XII 143, H. I 345).]

— Din ung. *gallér* (< lat. *collarium*), idem.

GULERĂȘ s. a. și m.
GULERĂȚ, -A adj., subst.
GULERĂL s. a., **GULERĂȘ** s. m. } v. guler.
GULĂȘ s. m. v. gală.
GULĂ vb. IV^a v. gagali¹.

GULĂ s. f. 1^a. *Chou-rave* (Brasica oleracea). 2^a. *Topinambour* (Helianthus tuberosus). 3^a. *Jeu d'enfants*.

1^a. (Munt.) Legumă gustoasă, preparată în multe feluri în bucătărie, caralambă. PANȚU, FL., DAMÉ, T. 188, cfr. H. IV 8, 105, VII 418, IX 493, XI 5, 326, XII 132. *Gulă, napă, broșta*. PISCOPESCU, O. 194. *Broașta și gulă*. FANN, P. V. I 124. *Gulă din grădiniță*. TEODORESCU, P. P. 341⁹.

2^a. (Mold.) = napă-porcelă. PANȚU, FL.; cfr. H. I 33, III 139, X 205. *Incapea gulă sa a coace*. GANTEMIR, HR. 129¹. *Gulă*, Moloveniul numesc ceea ce Otlenii și Muntenii enose sub numele de nap. GREGORIU-RIGO, M. P. I 62.

3^a. P. a. nal. Un popic de lemn cilindric cu care se joacă copiii, în loc de cotoț, în jocul „în gogi” sau cum se zice pre aiuri (Bla), „de-a porca”. VICIU, GL.; cfr. H. XVII 314.

[S]: (Mold.) gală s. f. *Una cu legumele Curechiul și gulele*. TEODORESCU, P. P. 210⁹, cfr. MARIAN, D. 302, H. X 205, com. A. TOMIAC, (ad 3^a) H. IV 17, 395, 484, IX 124.]

— Din bulg. *gullja*, idem (n.-grec. că *γούλι*).

GULURĂIE s. f. *Îepitile*. — (Straja, în Bucov.) Tărăitoare, bghioale. Com. A. TOMIAC.

GULĂB s. m. (Ornit.) v. halab.
GULĂPI s. m. plur. v. golopi.

GUMĂ s. f. *Gomme*.

1^a. Cleiu care curge din unii copaci din țărilo calde. Cel mai cunoscut fel este *guma* numită și gumă arabică. *Trondașiri... luști de la librărie, lipiți... cu gumă arabică*. BASARABESCU, V. 36.

2^a. = cauciu. *Gumă pentru șters cerneala s. creionul*. *Gumă elastică s. (mai des) gumălastică* [pop. comilastru DOCEANU, GL.] s. a.

— N. din lat. *gummi*, idem.

GUMFLĂ vb. I v. gămfla.

GUNGĂNI,
GUNGUNĂ vb. IV^a }
GUNGURĂ vb. I } v. grunguni și gănguri.
GUNGURI vb. IV^a }

GUNOI vb. IV^a. 1^a. *Fumer*. 2^a. *Fienter, emmerder*. 3^a. *Pourrir*.

1^a. A îngrășă pământul cu gunoia. *Gunoiesc* = stercoro. ANON. CAR. *Va gunoie-o bine* [grădina]. I. IONESCU, C. 12. *S'au apucat și ei de gunoieți ogoarele lor*. id. D. 271. *Pământul lucrat bine... și gunoial în ereme*. C. NEGRUZZI, II 265¹. *Câmpii se gunoiază*. IORGA, B. 13. *Pământul trebuie bine gunoie!*. FRĂNCU-CANDREA, M. 13.

2^a. *Trans*. A spurcă ceva bălăgându-se s. gălănându-se. *Papaza... gunoindu-și caibul*. FANN, P. V. II 49. | *Ref!*. A se bălăga, a-și depune excrementele. *Au spurcat apa din sf. Botex, gunoindu-se într'înza*. ȘINCAL, HR. I 138¹⁰.

3^a. *Ref!*. A putezi. *O să ta gunoiești de viu între păreții de sare ureci*. CAHAGIALE, T. I 64¹¹¹, cfr. S. 33¹. *S'a gunoial căoind*. PAMFILE, J. II. | *Trans*. (fact.) A face să putrezească. *Am să te bai pân' te-oți gunoi*. PAMFILE, J. II.

[S]: (Mold.) *gunoia* vb. I^a, *gunoia* vb. IV^a. *Țărânu-l nu știe că este poartă cu microbii din excrementele aruncate oriunde să fie duși de apa de ploaie pân' în fântâni, a căror apă apoi introduce acești microbi în corpul omului... Au văzut multe pufuli îngunoite*. MANOLESCU, I. 299. | *Atracte: gunoie s. f.*, *gunoie s. a.* = îngrășatul cu gunoia. *Lucrat vine se împorie în țărâ... gunoie!*... H. IV 83.]

— Derivat din *gunoia* (cfr. sârb. *gunjiti*, rus. *guniit* „dăngen”, polon. *guni* „a putezi”).

GUNOIA vb. I^a v. gunoi.
GUNOIAȘ s. a., **GUNOIOȘ**, -oasă adj. } v. gunoia.
GUNOISTE, **GUNOISTINĂ** s. f. }

GUNOIU s. a. 1^a. *Fumier*. 2^a. *Ordare*. *Grain de poussière*.

1^a. Excremento (de vite), cfr. bucluc. *Gunoiu de porci*. ECONOMIA, 62. *În spre seară ajunsă la un bordetu urți și acoperit cu gunoia de cal*. EMINESCU, N. 19. *O movilă de gunoia*. id. Ib. 22. *Și la graștină și azeră!*... *În gunoia se ascundea*. ALECSANDRI, P. P. 130. *Gunoiul de gândaci de mătăso!*. SEZ. I 154¹. *Gunoiul de vară e piper de iarnă*. ROMÂNUL GLUMET, I 25¹. | P. ext. *Movilă de astfel de excremento, bălogar (strâns pentru îngrășatul pământului)*.

2^a. P. ext. Orice lepădături s. murdării care se mătură și se aruncă. *Damnaceu din... gunoia înalță pre cel lipsit*. CANTA, LET. III 183¹. *Nici la biserică nu-i lasă să-i îngrape, ci afară, prin gunoie*. MAG. IST. IV 351¹. *Din gunoia să înalțe meșter*. ANTIM, P. XXV¹. *Își lepădă toată aoneara, ca cum ar fi fost niște gunoie*. MINKIUL (1776) 44¹. *Să măture podul de tină și de gunoia*. ERICARIUL, XIX 342¹. *Un cucoș... scurmolind... prin gunoia*. DRĂGHICI, R. 81. *Puscă, pe care orice vândător ar fi asvârțat în gunoia*. ODOBESCU, I 14¹. *Pe jos gunoia și gândaci*. CHERĂNGĂ, A. 134. *Toată ziua se oglindă* *Și gunoia-i pân' n' grindă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 441, cfr. 420. *Gunoiul nu s' bine să-l dai afară din casă după apusul soarelui*. SEZ. III 44¹. *Se dă loc la gunoie*. Ib. III 49¹. *Gunoiul de după apă*. Ib. I 276¹. *A nu face gunoie multe [s. pucei] la casa cuietă = a nu sta multă vreme în casa cuietă, neputându-se înțelege cu dinul*. ZANNE, P. III 177. | *Necurățenie, murdărie*. *În mătur și scular* *Și voi... faceți gunoia p'nici?* TEODORESCU, P. P. 121⁹.

Fig. Lepădătură. *Asți plebe, ad gunoia* *Să ajung'a fi stăpân!*... *pe noi?* EMINESCU, P. 247. | P. restr. *Fir de paiu sau de orice alt obiect care se depune pe halne, în lichide, care-ți intră în ochiu, etc.*, cfr.

ștere. *Își ștergea ghelele de batista, dădea necentenit bobornace gunoaielor de pe halne.* DELAVRANCEA, p. TDRG. *Oala acoperită, nu cal(e) gunoie intr'ina.* BARONZI, I. 60^{1/2}. *Apa are gunoie = nu e curată.* POLIUZ. $\ddagger$ *A-i sta (cuică) ca un gunoio în ochi = a supără pe cineva, a-i displace.* ZANNE, P. II 330.

[Plur. -noaie, (rar) -noiri (POLIUZ).] Diminutiv: *gunoiaș* a. a. *Tu gunoio, gunoioș!* MAT. FOLC. I 665. | Adjectiv: *gunoioș*, -oașă adj. = plin de gunoio, de murdărie. *Ștuț și gunoioasă.* MARIAN, s. 25. *Să nu se culce în locuri gunoioase.* SEZ. I 251. | Collective: (din paleol. *gunoite*, idem) *gunoiste* (și: *gunoistină* VAIDA, pronunț. -no-i) s. f. = locul unde se strânge gunoio; grămadă de gunoio; gunoio. *Domnul den gunoiste înalță meșterul.* CORESI, ps. 320. *În gunoistoa curji sale a se tăvăli.* *bucuros iaste.* CANTEMIR, IST. 148. *Cănepa se samână la noi în silite,* în *gunoiste.* I. IONESCU, c. 76.]

— Din paleol. *gnoji*, „bălegar“.

GUNOSI † vb. IV* refl. Se degoțer. — Refl. A se scărbi de ceva. *În toată ziua de cuvențele mele gunosii-se.* PSALY. SCH. 172 (gunosii-lă-se CORESI, ps.: verba mea execrabantur). *De toată măn-carca gunosi-se sufletul lor (= gunosii-lă-se CORESI, ps.)* ib. 359. [Și: *gunosii* † vb. IV* refl.]

— Din paleol. *gnasiti* se (*gnusiti* se), idem. (Cuvântul pare a fi un împrumut literar din originalul slavon și deci cu greu există o legătură directă cu arom. *mi agunuseacu*, *ni toaste agunoi*, idem. Forma coreșiană pare a fi influențată de ung. *gonozulni* „a deveni căcătos, rău“.)

GUNOSLI † vb. IV* refl. v. *gunoș*.

GURĂ s. f. I. *Gueule, bouche.* II. *Bouche* (2^a. b. *Goryle* 3^a. b. *Baiser*. 4^a. b. *Propos, déclaration, c. Voix*. d. *Tapage*. e. *Querelle*. f. *Vanité*. 5^a. *Mon trésor*) III. *Bouche* (1^a. *Goulot, boude; col, encolure, collier; entrée; gorge* (de montagne, etc.). 2^a. *Embouchure*. 3^a. *Tranchant*).

Cavitatea bucală, mărginită în partea de dinainte de dinți și buze, în partea superioară de cerul gurii, în partea de jos de limbă, înapoi de începutul gâtului (gâtului, gârțanului), iar pe de lături de fălci (cu gingivile), în care sânt înțepenite maselele, și de buci (obrazii). Gură se închide, deschide, cascade, în gură mestecăm mâncările, învâluindu-le în sculpat (bale). P. restr. Deschizătura, mărginită de buze, prin care introducăm alimentele.

I. (La animale; cfr. bot. răț, flit, tic; cioc, plisc, elonț, clobanț) *Căilor săbalele în gură lă băgăm.* COD. YOR. 122^{1/2}. *Sărpi cu câte două capete și gorile lor de foc.* CUV. D. BĂTR. II 47. *Gură de bou* s. vocă (DAMÉ, t. 32). *de leu* (ISPIRESCU, L. 17), *de zmeoacă* (Id. ib. 25), *de țigouă* (DRĂGHICI, R. 46), *de cocotăre* (Id. ib. 42), *de corb* (PANN, P. V. 1 96), *de broască* (CREANGĂ, P. 247), *de balaur* (COȘBUC, B. 14, ISPIRESCU, L. 18), *de porc* (II. IV 83). *Miorști laie...* *De trei zile-ncoace, Gură nu-și mai face ALECSANDRI, P. P. 1^a. Calul de dar nu se caută în gură.* C. NEGRUZZI, I 249. *Din gura corbului n'auzi decât „cra!“* ZANNE, P. I 436. (Fig.) *Pământul e și el tot o jiganie mare, cu gură.* SEZ. III 100^{1/2}, cfr. ALECSANDRI, P. P. 136^{1/2}. *Vitele se îmbolnăvesc de gură.* H. V 19, X 37, XVI 56. *Calul stare s. moale în gură = nesimțitor a simțitor, (prin urmare) se spune cu greu a. ușor la mișcările ce i se fac cu frâul.* $\ddagger$ *Au du gura unui cal = a-l lăsa să fugă în voia lui.* FORTBIANT. *A se duce ca pe gura lupului = a dispărea, a pieri, a nu se mai vedea.* *Boșporii miei s'am dus, ca pe gura lupului.* CREANGĂ, P. 44. *A scoate (a se scăpa) cu din gura lupului = ca prin minune, în ultimul moment,*

când orice scăpare pareă peste putință. Cfr. ZANNE, P. I 523. *A fips (s. strigi) ca din gura șarpelui = din răspuțeri, desăndădint,* cfr. Ib. I 658.

Compoziții:

Gură-de-broască = o uncață de dulgherie (H. VII 156), pentru scobit lămbulele mai adânci (H. IV 255), cfr. APOLZAN, U. 11.

(Bot.) *Gura-leului (Antirrhinum maius, fran. gueule-de-lion, germ. Löwe nmau);* plantă ierboasă, cu florile roșii-purpuri sau albe, având asemănare cu o gură deschisă, care se cascade când apeși la bază. PANTU, PL., cfr. C. NEGRUZZI, I 101, DAMÉ, T. 184, H. I 148, H. 26, 142, III 243, 437, V 352, IX 447, 472, X 3, 20, 67, 465, XI 326, XII 385, XIV 21, XVI 103. Se numește și:

Gura-morunului PANTU, PL., și:

Gura-mielului ib., cfr. H. II 26, 243, IV 83, XI 95, probabil și:

Gura-mieluleului H. III 243 (fără definiție).

Gura-lupului (Scutellaria allissima); plantă ierboasă cu flori vinete-violete. PANTU, PL.

Gura-mălii = linașiță. Ib.

Gura-porumbului; plantă (nedefinită) H. III 243.

II. P. ext. (La oameni. La început se întrebuință numai în batjocură, bunăoară ca astăzi bot a. ca „gueule“ în franțuzește, cfr. floaancă, fleură, leopă, pupăză. Mai apoi, pierzându-se nota batjocoritoare, s'a generalizat, înlocuind pe vechiul rost, care e încă singurul cuvânt întrebuințat în acest înțeles în textele cele mai vechi. Substituția lui prin gură e totuși străveche, căci se întâlnește și la Aromâni, Mogeniți și Istro-români).

1^a. *Să-i ceasce plumb topit în gură.* PRAY. 655. *Gurile li să străbună.* DOSOFTEI, V. S. 148. *Gura sfîștor apostoli.* BIBLIA (1888)^{1/2}. *Să nu-și sfărâm maselele din gură!* C. NEGRUZZI, I 139. *Cum o să mă înfășez...* *înaintea tăiș-mieu cu borful la gură?* ISPIRESCU, L. 120. *Gura ta miroasă-a rin.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 20. *Nici ug dinte'n gură n'are.* ib. 440. *Rău mă doare limba'n gură.* ib. 129. *Sângele să te pornească!* *Și pe gură și pe naz.* ib. 264. *Răleau până li se ducea gura la urechi.* a. TDRG. *A acă (s. a-i fi cuică) gura amară* (SEZ. I 219^{1/2}), *a acă fierc în gură* (DDRF) = a simți un gust amar în gură. Când ne aculăm dimineața după un chef făcut seara, în urma unei indigestii, avem *gura rea* și orice vom mânca ni se pare rău, fără gust, chiar grețos. BIANU, D. S. *A i se ucă gura cuică.* *A miroși din gură* (ALEXI, BIANU, D. S.). (Fig.) *Gura morții.* DRĂGHICI, E. 21 (cfr. ghiarele morții). *Chiar din gura morții scapă.* BARAC, a. 63. $\ddagger$ *A pune mâna la gură;* în semn de mirare, ulmire. *Baba... pune mâna la gură, clatină din cap și zice...* CREANGĂ, P. 171. *Uită de la mână până la gură = e foarte uituc.* DDRF. Cu sufletul la gură = aproape de moarte (tot așa la Aromâni, Albanezi și Neogreci. PAPAHOI, P. A. nr. 264^a). A cascade gura, cascade-gură-a gură-cascade (s. -cască.) v. cascade. (Bot.) *Gura-țiganeli;* o plantă (nedefinită). H. I 243, BARONZI, I. 155.

2^a. Ca organ pentru introducerea alimentelor în corp.

a.) *Bucatele le-au făcut afumate...* *de nu mai eră de chip să le poată luă cineși în gură.* CREANGĂ, P. 292. *Pune (ploasca) la gură.* ib. 204. *Începă iarăși a măncă, de păreă că se bot lupii la gura lui.* ISPIRESCU, L. 216. $\ddagger$ *N'am pus (a. băgat) PAMFILE, J. 1) nimic în gură = n'am mâncat nimic.* TDRG. *A-și trage de la gură* (L.B.) s. a-și da bucățile de la gură = a se lăpa de cele necesare, spre a înlesni pe altul. COSTINESCU. *A-și pune gura la cale = a mânca.* ZANNE, P. II 189. *A (i se) face (cuiva) gura pungă;* efect produs de mâncările și băuturile acre. Ib. II 104. *Vin de Valea-Iugă, Când beși, faceți gura pungă.* TEODORESCU, P. P. 171^{1/2}, cfr. SEZ. III 13^{1/2}. *A face gura pâlne = a bea mult, a se îmbăta.* ZANNE, P. II 193. *Mara'n gură v. mură.*

A-1 lăsa cuivă gura apă v. apă (II 2°). De-ale gurii — de mâncare, v. al (p. 87°).

b.) P. ext. (Despre lichide) Cantitate de lichid cât începe în gură, sorbitură, înghițitură, dușcă, cfr. gât (I 2°). *Trăgând din când în când... câte-o gură din cafeaua și berea ce le sta dinainte.* EMINESCU, S. 37. *O gură de apă.* RETEGANUL, P. 135/137. (P. anal.) *Apucă o gură de jărtec.* CREANGĂ, P. 195.

c.) Fig. Membre al familiei pe care trebuie să-l hrănești, măncător (LB.); cfr. suflet. *June/le!... este cu stăru, cu două guri înse.* PANU, P. V. I 164. *Îl întâmpină muicrea în prag și... i zice: „Opt guri, mii omule, și cu Plăcița nouă!”* DELAVRANCEA, V. V. 135.

3.) Ca organ de sărutat.

a.) *Cu gura sărutând a ei picioare.* KONAKI, P. 86. *Pune gura lui fierbinte pe-a ei buze.* EMINESCU, P. 185. *Una'n gură-l sărută.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 52.

b.) P. ext. Sărut, sărutare, cfr. guriță. *Să-mi dai o gură, numai una!* EMINESCU, P. 271. *Bună-i gura de la voră!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 401, cfr. 245, 382, 404, etc.

4.) Ca organ al vorbirii.

a.) *Nu ne se cade cu cugetul numai a crede, ce și cu gura datori săntem a mărturisii pro Hristosul.* CORESI, E. 74. *Eritată se va chemă sudalma, când va auzi cel zădărit cuvinte bune... den gura celuia ce l-auz a vădăst.* PRAY, 957, cfr. 732, 733. *Auzind această... den gura Domnului mieș...* BIBLIA (1688) p. 4/12. *Ți s'a zis... prin gura unei slugi.* BĂLCESCU-KUSSO, M. V. 581/1. *Grăm, Doamnă, către tine, Nu din gură, ci din carte.* EMINESCU, P. 243. *Să aud apă vorbe tocmai din gura ta!* CREANGĂ, P. 193. *N'ai nici o griță, mămușă!, apucară cu gura înainte (= se grăbiri să replici) cu mai mari.* Id. Ib. 20. *Vorba îi curgea din gură ca muicra.* IPIRESCU, L. 20. *Orî n'ai gură să răspunzi?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 75. *Și din gură-apă grăind...* Ib. 113, cfr. (blăstămă) 279, (chiuși) 288, (cucăntă) 486. *† Cântă din gură:* în opoziție cu „dintr'un instrument”. *Ini umbliă cucăntul prin gură (LB.):* am impresia că 'mi voi aduce îndată aminte de el. *Gura pădătosului adevăr grăste!* (PAMFILE, J. II): se zice când cineva se trădează singur. *Să-ți fie gura de aur (s. aurită!)* — să doa Dumnezeu să se împlinescă cele ce spui! *Lează-te gură, c'aicea-i pumnul!* se zice celor lăudăroși. *A se bate peste gură v. bate (I 3°, p. 523°).* Gură de aur = orator strălucit. *Ion Gură-de-aur (= Hrisostom).* A tăcea (s. a nu blești) din gură = a nu mai vorbi, a nu mai spune nimic, a tăcea mălcoc; (mai ales la imperativ, în ton poruncitor s. amenințator: *Taci din gură a. tacă-ți s. fise-ți gura!* *Să nu-ți aud gura!* *Să nu mai scoți o vorbă din gură!*) *Tăcui din gură și înghiși rașnă.* IPIRESCU, L. 36. *În tacă-ți gura, măi Gerilă!* CREANGĂ, P. 252. A astupă (s. închide) gura cuivă = a-l tăia vorba (PAMFILE, J. I), a-l face să nu mai vorbească, să nu mai spună (s. coară) nimic. *Au astupat gurile tuturor, cine ce cereș.* NECULCE, LET. II 276/10. *Ziceora „pardom”, talisman, care închide gura ghiotiștilor și călcașilor...* C. NEGRUZZI, I 38. A lua cuivă vorba din gură = a spune tocmai ce voia să zică altui; a-l întrerupe pe cineva, nelăsându-l să isprăvească ce avea de spus. *Mămuca', le luă cea mai tânără... vorba din gură... „nu face bine, ce face”.* CREANGĂ, P. 14. *Nu-i detersă rădăc, căci îi luau vorba din gură.* IPIRESCU, L. 36. A l se mulă gura cuivă = a nu mai avea curajul să mai vorbească, a o lăsa domol. *Când am auzit eu de tata, pe loc mi s'a mușet gura.* CREANGĂ, A. 58. A-și bate (s. strică s. răci s. rupe) gura de geaba (s. de clacă) = a pleda fără nici un folos, fără de a găsi ascultare. Cfr. ZANNE, P. IV 308, TDRG. A-l lua pe cineva gura pe dinainte s. a-l scăpa gura = a se destăinui fără voie, a se

răsufli, a spune un lucru, de care mai pe urmă îl pare rău că l-a destăinuit. A avea gura spartă (s. de cărpă) = a divulga secretele, a fi indiscret, a nu putea ține o tăină. ZANNE, P. V 592, BARONZI, L. R. 45/1. A fi slobod de gură = obraznic, a spune tot ce gândești, fără sfială. LB. A-și pune leacă s. gard la gură s. a-și păzi gura = a-și impune tăcere (discreția), a fi precaut în răspunsuri. *Mai bine, păziți-vă gura!* CREANGĂ, P. 82. A da din gura (s. cu gura) s. a-l umbli (a-l merge a. a-l toacă) cuivă gura (ca o meliță, ca o foafeză, ca o moară stricată, ca o pupăză) = a vorbi într'una, repede și fără întreruperi, a floări, a fi limbut s. gureș. *Doși din gură, mii feciori!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 401. *Dă-i cu gura, să iașă sfașu!* ZANNE, P. V 592. *Sprânzul îi mergea gura cu pupăza.* CREANGĂ, P. 230, cfr. 285. *Nu te uita în gura lui!* — nu băga în seamă ce zice, nu te lăa după el, nu-l crede! *Din gură în gură* = prin tradiție orală, de la om la om, de la unul la altul. *Apă poccești... din gură în gură, până la timpul nostru, s'au latine.* CALENDARIU (1844) 64. *Mers'au veteșca'n lume, trăcând din gură'n gură.* ALECSANDRI, P. II 311. *Al mieu nume or să-l poarte sceolii din gură'n gură.* EMINESCU, P. 224. Gură în (s. la a cu) gură = print'o înțelegere directă, de la om la om (cfr. între patru ochi). *Să nu înțelegem gură în gură.* IPIRESCU, M. V. 11/12. *N'am grăit gură la gură.* SEVASTOS, C. 306/10. *Grăit-am gură cu gură.* RETEGANUL, CH. 55. Cu o gură = unison, unanimit. Cfr. cu un glas). LB. Cu gura jumătate a cu jumătate de gură = nu cu toată inima, nu verde și lămurit, fără voie. *„Bun soșit la noi, voinice”, zise craiul cum cu jumătate de gură.* CREANGĂ, P. 197. *Bun de gură* = vorbăreț, care știe pleada bine cauza cuivă; rău de gură (și gură de Targoviște) = care vorbește pe alții de rău, intrigant. *Nu fi bun de gură!* C. NEGRUZZI, I 247. *Cel bun de gură lasă legea în urmă.* ZANNE, P. VIII 181. *Să nu fi rău de gură, c'apoi mi-ai să nu mă scoți din sărie!* CREANGĂ, P. 152, cfr. 285.

b.) P. ext. Ceea ce vorbește, ce spune cineva, vorbă, cuvânt, spus, mărturisire, declarație. *Li-ți gura nelincăptă.* DOSOFTEI, PS. 21. *Pe gura aceluia mulți pătimeș.* NECULCE, LET. II 399/10. *Afară din gurile lor, alt n'au la mână lor, nici marturi.* URICARIU, XI 309/10. *Să judecă pe ispisăcoace Domnului... iar nu pe gurile omenești.* Ib. 309/10. *Toți gura să mi-o asculte.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 362. *† Gura lumii s. a oamenilor s. a satului* (aceasta din urmă, în Ungaria, în glumă, și cu înțelesul de „pejor” MARIAN, NU. 97) = vorbe, critic, elevetoli, bărfeli, intrigi, care trec din gură în gură. *Să scope din gura lumii.* C. NEGRUZZI, I 25. *Ajunge (și a intrat) în gura oamenilor.* I. NEGRUZZI, VI 5. *Ferescă Dumnezeu de gura satului!* 327. I 220/10. *Apo, vântu' și gura lumii n'ou poși oprî* Ib. 220/10. *Gura lumii, pământul o astupă!* PAMFILE, J. I. *Foate verde lobodă, Gura lumii-i slobodă.* POP. Din gură = verbal, cu vorba. *Au chemat pașă pe cuphichaito... și l-au înouăfat din gură să scrie la Nicolăiu-codă.* AXINTI URICARIU, LET. II 157/10. *Leșe din gură!* POLIZU; † Cerere insistență, pări repetate. *Sta tot de-l părea, și în două rânduri l-au adus Duca-codă pe gurile lor la București, să-i taie capul.* NECULCE, LET. II 233/10. A se pune (s. a sta) cu gura pe cineva = a sta de cineva, voină a-l convinge cu vorba. *Alto s'au pus cu gura pe cel... până'n cele din urmă le apuse... verde... și nu se cerce în zadar a-l însură.* RETEGANUL, P. III 32. *Toată ziua stă cu gura pe mine.* PAMFILE, J. I.

c.) Voce, glas. Numai gura lui se aude în toate părțile. CREANGĂ, P. 252. *Gura cuiului s'aua.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 27. *O cunosce; asta-i gura soru-mii!* † A striga (s. țipa) cât te la gura = cât te ajută voca, din răspuri. *Striga, cât îi luă gura, că moare de frig.* CREANGĂ, P. 259, cfr. 43. A striga

(s. a se boc, a vorbi) în gura mare = cu glasul ridicat, strigând, vociferând. *Strigă în gura mare*: „Să ne dai pe Moșoc” C. NEGRUZZI, I 155, cfr. ALECSANDRI, P. I 39, CREANGĂ, P. 241, SEZ. II 183/25. Se bocă în gura mare. NECULCE, LET. II 280/20. Cfr. CREANGĂ, P. 175. *Vorbind orice'n gură mare*. FANN, P. V. 1 16.

d.) Gălăgie, zgomot, vociferare. *Aude... coartă și gură*. FANN, H. 33. *Ce-i pe drum atâta gură?* COȘBUC, P. 68. *Incepă a se boc și a se tânguși, de răsună satul în gura ei*. MERA, L. B. 8. *Incepă a face un târâboin, de s'a sculat toată ograda în gura lui*. CREANGĂ, P. 304. *Produce o durere apă de mare, că cel bolnav numai o gură fine (= țipă meteu)*. SEZ. I 252. † A face gură (mare s. largă) = a face gălăgie, a vociferă. *Vinoacul mai mare gură face*. FANN, P. V. II 80. *Copiul... Gură fac ca roata morii*. COȘBUC, P. 63. *Fac o gură de te ridică în sloacă*. G. STOICA, SĂM. III 216. *Toți strigă și fac gură largă*. ALECSANDRI, P. P. 278, TRODORESCU, P. P. 302. A da o gură = a strigă. PAMFILE, J. I. *Dă-i o gură tecinului, să vie până la noi!* (Bran, în Transilv.)

e.) Coartă, gălăvie, răstire. A se lua în (s. de HARCANTU) gură (cu cineva) = a se apuca de coartă. ION CR. IV 121. A sta (s. a sări s. a începe) cu gura pe (s. la) cineva = a-1 certă, a-1 ocări. Cfr. PAMFILE, J. II, DDRR. A fi cu gura mare = certăreț. *Soacra nu trebuie să fie cu gura mare și să tot cârtească de toate cele*. CREANGĂ, P. 4. A-1 da (s. a trage TDRG.) cuiivă o gură = a se răsti la el, a-1 certă, a-1 ocări. POLIZU. *Le dete [copililor] o gură, să tacă din plâns*. FANN, P. V. I 31. *Chemă stuțitorii și le dete o gură de-or pomeni-o*. IPIRESCU, L. 44, cfr. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 251.

f.) Laudă, lăudăroșie, fanfanoradă. E numai gura de el! = făgăduiește, dar nu se ține de cuvânt, se laudă cu multe, fără a avea țaria de a le face. ZANNE, P. II 191.

g.) Putință de a vorbi, graie. *Lelele i-au luat gura și picioarele*. CREANGĂ, P. 15, cfr. BABONZI, L. 44/11. † A nu avea gură (să răspunzi, să spui ceva) = a nu avea puțință, curajul, obrazul, nasul (de a mai răspunde ceva), a i se lua cuiivă posibilitatea de a mai zice ceva. *N'are gură cineșă de la zică ceoș, să le ia sumă*. NECULCE, LET. II 147/20. *Știind acea poronod, n'au avut gură să grăitască*. URICARIU, V 375/2. *Încă mai ai gură să întreb?* CREANGĂ, P. 84/20. Cfr. 134, IPIRESCU, M. V. 14/2. *Îar coialași frați n'aveau nici o gură pentru aceasta, căci apă le fusese încoiala*. SBIERA, P. 1/20.

h.) (Personificat) Cel care vorbește a. spune ceva. *Asta nu e pușin, când o zice o gură îndiferentă*. C. NEGRUZZI, I 65. *Gurile rele = bârfitorii*.

5c. (Ca termen de demiorădare, întrebuintat de mame către copiii lor) *Gura mea!* = dragul meu (draga mea)! LB. *Unde-i păștara, mamă?* — *Ce să fie, gura mamei?* SANDU-ALDEA, D. N. 222. Cf. guriță.

III. Antropomorflisme.

1°. Deschizătura unui obiect în care se introduce s. prin care intră ceva (adesea în opoziție cu fund).

a.) (La vase, recipiente, etc.) *Un vas... mai larg la gură*. SEZ. II 151/20. *C'o picătură ce cură, bulea se umple până'n gură*. ZANNE, P. V 104. *Gura bulelei* (I. IONESCU, C. 205), *sacului* (ROMÂNUL GLEMET, 25), *ciurului* (GOROVI, C. 65), *pungii* (ZANNE, P. III 522), *turbincii* (CREANGĂ, P. 303), *coșnișii* (ECONOMIA, 200). † (Bot.) *Gura-paharului* = tufă-nică. PANTU, PL., cfr. MARIAN, I 336, II 84.

b.) (La veșminte, etc.) *Gura cămășii* = deschizătura de la gât și piept, prin care intră capul când o îmbraci; *gura rochiei* (băieșii) = aceeași deschizătură a hainei; p. ext. (la plur.) panglicii cosute cu fir și flori (PITIȘ, SCH. I 111; la origine vor fi fost numai la deschizătura hainei, mai târziu apoi orice panglică ce servea de garnitură la o haină);

gura hamului = partea de dinainte, care se dă calului peste cap, când se înhamă, numită și pieptul hamului, pieptar (POSTBRIANT, DAMÉ, T. 50). *Prin gura celei dintâi cămeșii... să se treacă de trei ori foarfecele*. MARIAN, N. 332, cfr. V. 37, SEZ. II 130/20. *Cămeșă de soacră... încă nedălată la gură*. CREANGĂ, P. 4. [Dună halne cu] *gure of fir*. CUV. D. BĂTR. I 251. *O rochie... cu gurile de fir*. ODOBESCU, I 421. *Rochiile erau una cu labărul și pe la umeri și pe la gât și piept cu panglici cu flori de fir, de la zică guri*. PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 229. *Mărțuri felurite... guri de ham...* M. CHRIBTESCU, CONV. LIT. XLIV II 659, cfr. ION CR. IV 234. *Luându-nu' pălăria din cap, o pune pe iară la pământ, cu gura'n sus*. CREANGĂ, P. 258.

c.) (La încheperi, gropi, etc.) *Gura găriciului* (CANTEMIR, IST. 130, CREANGĂ, P. 10, SEZ. V 9/2), *pienișii* (I. IONESCU, C. 205, ALECSANDRI, P. P. 125/21), *podului* (BUD, P. P. 57, BREGANU, P. II 29/2), *șurii* (HODOȘ, P. P. 147), *cuplorului* (C. NEGRUZZI, I 84, CREANGĂ, P. 65, IPIRESCU, T. L. 323, SEZ. III 178/20), *sobei* (ALECSANDRI, P. II 19, EMINESCU, P. 183, CREANGĂ, A. 35, H. II 82), *fântânii* (CREANGĂ, P. 205), *mormântului*. *Gura băii* = ușa pe unde intră și ies băieșii. VICIU, GL. 93.

d.) (Topogr.) Intrare (cfr. CUV. D. BĂTR. I 242). *Guri de căi* (ALECSANDRI, P. II 301, COȘBUC, P. 12, TRODORESCU, P. P. 75^v, DOINE, 148/2). *Gura căpătâii* (IPIRESCU, L. 338), *peșterii* (MINEICU, P. 94), *prăpastiei* (DOSOFTEIU, V. S. 41, MINEICU, 1776, 172/2), *iadului* (CUV. D. BĂTR. II 496, MARIAN, I 460), *râului* (ALECSANDRI, P. P. 1/2^p, 3^p), *mantului* (ALEXANDRIA, 129), *colnicului* (SEZ. II 77/11), *Bărăganului* (ODOBESCU, III 16/2).

e.) *Gura roșii* = gaura căpătâii, pe unde intră osia. H. V 153. *Gura țigărilor* = scobitura de la masa dulgherului, în care se bagă și se strânge lemnul de lucrat. DAMÉ, T. 114.

2°. Deschizătura prin care iese a. se (re)varsă ceva.

a.) (Despre ape, cfr. fran. embouchure, germ. Mündung) *Gura pârâului* (DOINE, 148/20, 149/2), *Smoțriciului* (NECULCE, LET. II 290/20), *Jiciei* (id. lb. 352/20), *Donsului* (MAG. IST. I 293/20), *Dobrovoșului* (URICARIU, XIX 95), *râului Tamiea* (DRĂGHICI, E. 12), *Siretului* (ALECSANDRI, P. P. 134/2). *Gurile Dunării*. *Gura Humorului*. [P. anal. *Incepându-se hotărul din gura unui drum*. URICARIU, V 263/2, cfr. X 182/2].

b.) Deschizătura din capătul unei țevi; spec. a unei arme de foc. *Băghinete ce sânt în gura flintelor*. N. COSTIN, LET. II 68/20. *Oastea ce mai rămăsese din gura armelor sale*. GORJAN, H. IV 55. *Vântul din gura pușcii*. MARIAN, O. I 297. (După fran. *bouche* a feu) *Gură de foc*. | *Gură de apă* = hidrant. ALEXI.

c.) *Gura căntului* = loc prin care suflă mereu vântul. *Vă duceți în gura căntului*. ALECSANDRI, P. P. 10^p/20. | *Gura morii* = vrana prin care curge mlaștină, guriță (H. XVI 4). | *Gura oului* = spărtura în coaja oului, prin care a ieșit puțul. *Îeși un șarpe mic din ou... și când cură să intre în ou, el mură la gura oului*. ALEXANDRIA, B. | *Gura hornului* = deschizătura prin care iese fumu, căleatăș. SEZ. II 151/20. | *Gura jgheabului*, pe lunde cade apa din jgheab. COSTINESCU. | *Gura crălorului*. POLIZU. | *Gura târgului*, *podului*. TDRG.

d.) (Tes.) Începutul unei testături (cfr. roat, piedin). *Testătoarea începe apoi gura, adică bate fire mai groase, de un lat de palmă, ca să poată înfășura apoi gura pe satul dinainte*. BRENEȘ, GR. F. *Marioara legase abia pe la toacă gura la pânză, căci o întărase mult înăndătitul*. SANDU-ALDEA, D. N. 217. *Se leagă gura pânzei de satul de dinainte*. H. III 73. † A lega gura pânzei = a începe (PAMFILE, J. I); a se înțări (TDRG.). *Se cotorosia de vârcăie*. *Acum, pe ce puned mâna, pune și Dumnezeu mila... Încep și el a lega gura pânzei*. IPIRESCU, L. 209.

A prins gheața gură = s'a făcut începutul (cfr. s'a spart gheața). TDRG.

3°. Partea unui obiect care taie (procum mușcă gura). *Gura coanei* = tălpiul ION CR. III 226, cfr. 228. ȘEZ. II 149¹⁰. *Gura cufului* = limba. DAMÉ, T. 79. *Gura surapei* = vârful lb. 113. *Gura sicurii* = buza. TDRG. *Gura săbiei* = ascuțitul. ALEXI. *L-au lovit pr. el Iosus cu gură de sabie*. BIBLIA (1688) 161.

[Pitr. *guri*, † gure CP. 126, CCR. 230. | Diminutive: *guriță* (și cu înțelesul de „sărutător”, cfr. lat. *osculum*, germ. *Mäulchen*, ceh. *hubička*, și ca termen desmiertător întrebuințat de mame către copiii lor, și de „vrână”, prin care se scurge mătălul, la moară. DAMÉ, T. 162, H. XVI 4; cfr. LIUBIANA, M. 104), (în Transilv. și Maramureș) și: *gurișoară* (MARIAN, SA. 131, RETEGANU, P. II 15²²), *JARNIK-BĂRSEANU, D. 22*), *gurață* LB., RETEGANU, TR. 100¹¹), *TIPLA, P. F.*), *guriică* (JAHRESBER, VII 63), *guraică* (TIPLA, P. F.), *gurișoară* (pronunț. *ri-oa*; lb.), *gurișoară* (lb.) s. f. *Gurișă deschisă, cerul se deschide*. KONARI, P. 131. *Strângând gurișă*. C. NEGRUZZI, I 228, cfr. ALEXANDRESCU, M. 155, ALECSANDRI, P. I 144, EMINESCU, S. 64, ISPIRESCU, L. 135, RETEGANU, P. IV 3¹⁰). *Să dai badiștii gurișă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 267. *Și tu, gurișă* (= draga mea), *o să-ți cumperi*, PANN, P. V. I 172. *Ce, gurișă mamei*? SANDU-ALDEA, D. N. 269. (Bot.) *Gurișă-mielului* (fără definiție) H. IV. 153 (cfr. *gura-mielului*). | Adjective: *gureș* (dial. *guriș* și *guriș* VAIDA), -ă, (din bulg. *gororite*, idem † *gura*) *guraliv*, -ă (*guraliv*, -ie), *guratec*, -ă = vorbăreț, limbut, bun de gură, căruia li omblă gura. *Băiat deștept, gureș și curățel*. SLAVICI, N. II 228. *Prin gură se gâlcăscă vrăbișii gurești*. COȘBUC, F. 63. *Cei mai gurești dintre acești... plugari, recitează cîntecul*. MARIAN, SE. I 25. *Babele, nevestele și fetele... sînt foarte gurișe și limbate*. Id. O. II 176. *Se pun din cei mai guriși*. ȘEZ. I 33²⁰. cfr. VAIDA. *Și guraliv... Te-ai potrive cu mine*. EMINESCU, P. 273. *Ciocărlis guraliv*. CIRIPEANU pe sus. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 881. *Befie, se și guraliv*. TEODORESCU, P. F. 493. (Fig.) *Guralivul oraș*. COȘBUC, X. 27¹⁰. *Boierii cei mai tineri... erau cărtorii asupra treburilor și cei mai guralivi totodată*. CREANGĂ, A. 152. *Greierul guratec își rasădă capul oboșit*. MERA, L. H. 120, cfr. LB. | Verb: (ad III 2° d; Tes.) *guri* IV^a = a lega căpătăile urezilor la capete, formând ochiuri; prin aceste ochiuri se introduce o varză, care, la rîndul ei, se leagă de sulul războiului. H. V 151. *Învăduș cănepa de coră... O guriu... O fesiuu... MAT. FOLC. 584; (cu derivatul) guri-tor s. a. = bățul cu care învârtegi sulul pe care se învoală pânza. MUSCELI, 109, cfr. H. IV 56, 87, XVI 49. | Alte derivate: *guran* s. m. (lht. *Oltenia*) = gală u (*Luciopeora sundra*) ANTIPA, F. 19; (†) om cu gura mare. ANON. CAR. (cu derivatul) *guraliv* vb. IV^a = a vorbi multe (Gorj). JAHRESBER, VII 84, *gurar* s. m. = lucrător care stă la gura oanei spre a sucl frîngîșle. SUTU, ap. TDRG., DDRF.; *gurar* s. a. = guri-tor (DDRF.); *afă* (BIANU, D. S.). *Are apă la picioare și gurar la gingii*. JIPESCU, O. 106, *gurarîță* s. f. = o boală de vite (febră aftoașă?). H. II 83, *gurare* s. f. = boală de vite (H. IV 67), boală de porci (fig. și „porc năraș”) RĂDULESCU-CODIN, H. XIV 67; *rostofoi* (: o buruiiană cu care se tămădușcă vitele bolnave de gurare H. IV 268). | Compoziție (gîtuțete): *gurițătel*, -ică adj. = lat în gură. *Doisprezece miei, Negri, framuzeși, Toți gurițăței*. MARIAN, SA. 326.]*

— Din lat. *gula*, -am „găteli” (înțelesul „bouche” și la Albanezi, Neo-greci și în dialecte franceze și provențale).

GURĂ-CASCĂ, GURĂ-CASCĂȚĂ s. m. învar. v. cască.

GURALIU, -IE, GURALIV, -Ă adj. }
GURÂN s. m., GURĂNI vb. IV^a } v. gură.
GURĂȘ s. a., GURĂȘE }
GURĂȘIȚĂ s. f., GURĂȚEC, -Ă adj. }
GURĂȘAN s. a. v. curban.

GURDĂNA s. f. *Contrebasse*. — (Transilv.) *Contrabas*, scroafă, (Munt.) organ. *Lăută*, *gurdună*. FRÂNCU-CANDREA, M. 52. [Derivat: *gurdunist* s. m. = muzician (lăutar) care cântă din gurdună. Cfr. AGĂRBICEANU, LUC. XII 138.]

— Din ung. *gordon*, idem.

GURDUNIST s. m. v. gurdună.

GUREÂN s. m. sing. *Vânt de Vest*. — Vânt de răsărit, cfr. șorlea. H. XVII 259.

— Cfr. bulg. *gorjanin* „vânt de la munte”. PAN-CRUV. Cfr. gorneș.

GURELĂT s. m. v. guler.

GUREȘ, -Ă adj. v. gură.

GURGOIU s. a. v. gurguiu.

GURGUI vb. IV^a v. gurgui.

GURGUIĂ vb. 10^a, GURGUIĂLĂ a. f. v. gurguiu.

GURGUIU s. a. 1°. *Cou* (de cruce). 2°. *Tăia*. 3°. *Bout de sandale* („opincă”). 4°. *Sommeil* (de colline).

1°. Gătul unui ulcior. *Să sorb și eu o gură de apă pe gurguiul ulciorului, că mull făcșete din el boabe ca de mărgăritar* I DELAVRANCEA, V. V. 12.

2°. P. anal. *Sfărcul tăiei. Țișoșoarele... Gurguiu a suge nu s'antemut*? CANTEMIR, IST. 287, cfr. CONTEMPORANUL, IV 303. *Câte odăți se trece gurguiul print'o verigă, lăsând astfel să suși pruncu*. MARIAN, SA. 146. *El i-a dat făța întregă, nu numai gurguiul* = l'a îmbuibat, l-a dat mai mult de cât are trebuință (se zice despre cei lacomi).

ZANNE, P. II 446, MAT. FOLC. I 725.

3°. P. ext. Vărful (FRÂNCU-CANDREA, E. 53, GH. BĂN.) s. nasul (ȘEZ. II 229¹⁰), s. moțul opincii (REV. CRIT. III 156), partea cea dinainte, de sus, încrețită cu o curelușă, la opincă (MARIAN). Cfr. PAMFILE, I C. 44, ȘEZ. IV 117¹⁰. *Eu cu dinții de opincă, de gurguiu te-ai opincă*. CONTEMPORANUL, II 419. *Opincă... la vârf e ascuțit, adică cu gurguiu*. LIUBIANA, M. 23. † A lăa pe (cineva) în (s. pe) gurguiu = a-l goni, a-l alunga (Com. A. COCA, ZANNE, P. III 178), a-și bate joc de cineva, a-l lăa în bătaie de joc. *Mă, să nu tei pârîntele în gurguiu, că nu-i ajunge zile bune!* (Vicoval-de-aus) Com. G. NISTOR.

4°. Un deal mai înalt (H. II 57), vărful unui deal.

Opinciuul eră spre miază-si pe un gurguiu de deal. SANDU-ALDEA, SĂM. II 102.

[Sî: (după suf. -oia) *gurguiu* s. a. = gătul ulciorului; vărful înguruit al opincii (SIMA, M., DOINE, 49.); p. anal. partea cea dinainte, cărligată în sus a unei tălpi de sanie (MARIAN); vărful, moșchina înfrumusețată cu creștături a unei măciuci (Târnavă-mare, Com. LACĂ); răsăntie, locul unde se întănesc trei căi (Dridif, în țara Otului VICIU, GL.). *Nu-mai gurguiu se vede prin de rachie*. SEVASTOS, N. 85¹⁰, *gărguiu* s. a. = gura ulciorului. ȘEZ. VII 186, (+ *barluiu*) *gurișu* s. a. = gătul garafel, ulciorului, etc. (ȘEZ. II 229¹⁰), gura unei țevi. *Un ibric turcesc... cu un gurișu lung*. CONV. LIT., ap. TDRG. *Gurliuul de la imameaua ciubucului*. V. A. URECHE, lb. (+ *inguru*) *gurzău* s. a. = vărful opincii. Cfr. VICIU, GL. *Măndra mea cu gurguiu lung*. *Duce mănăcarea la plug*. În *gurguiu se mpedică* (și *măncarea* o vdrăș. DOINE, 146.) Verb: *gurguiă* vb. IV^a = (trans.) a grămădi cu vârf (Com. A. BANCUI); (refl.) a se sul, a se urca, a se cocoța (REV. CRIT. III 156), (fig., fam., cfr. fran. se rençoiger, germ. sich brüsten) a se înălța, a se fâli (PAMFILE, J. II). *Ți-aș spune... multe și*

mărunte... da n'am răgaz și sa gurguiază gră-mada de vorbe. JIFESCU, o. 102. În bani nu te gurguia, Că Dumnezeu dă și ia. PANN, P. V. 173, (cu derivatele) gurguiat (gurguiat MARIAN), -ă adj. = încrâncățat ca gurguiul opincii (MARIAN), (cfr. țuguiat cu vârf. Măgura cea gurguiată. PANN, P. V. II 51. Biserica... este mai 'naltă, mai gurguiată ca toate casele din sat. ZANNE, P. III 177; cfr. PĂSCULESCU, L. P. 70, GOROVEI, c. 24. Numănu... pune ochii pē ce e mai gurguiat, mai buricat. JIFESCU, o. 139. Mere gurguiate (gurguiete): cu fața roșie dungată, gust dulce, aspru. SEZ, V 43, cfr. II. XI 325, XVII 7. (Substantivat) Gurguiată: un fel de strugure. II. XI 335, ț gurguială s. f. = umflătură, negel (?). Cfr. CUV. D. BĂTR. I 284.]

— Înruvit cu lat. gurgulio, -onem „beregată” (cfr. MEYER-LÛBKE, R. WB. nr. 3922; la Aromâni gurguliu însemnează „gâtul oleiorului” și „bot, bulgăre”, gurguliat s. gurgulitós = rotund). Cfr. gurguiă.

GURGUNI vb. IV^a v. grunguni.

GURGUIĂ vb. I. Se rengorger. — (Mold.) A se înlăță; (fig.) a se mândri, a se fudui, a se fâli, a se gurguia. Pomii, cu câtu-s mai rodiți/i, cu atâtu-s mai plecați... și nu să gurguia niceleac. DOSOFTIEU, V. S. 193. Făr de-o leacă de rușine Se gurguia atunci la mic. CONTEMPORANUL, II 759. Pe dealul cel gurguiat Fierbe o cală cu păsat? (= Furnicarul) GOROVEI, c. 166.

— Înruvit cu gurguiu. (Gurguiă se rapoartă la gurguiă, precum se rapoartă cocofa la cucuiă. TDRG. Un tip lat. pop. *gurguia = gurgulio o cerut și de Ital. gorgozza, fran. gorgousse, cfr. MEYER-LÛBKE, R. WB. nr. 3924).

GURI vb. IV°. Monter. — (Transilv. de vest) Trana și (mai ales) reful. A (se) suca, a (se) urcă (pe un munte). Hai guriți-vă înloc! Să mergeți la cununie, Până-i popa 'n liturghie. VICIU, Ol. Când vă guriți la munte. FRÂNCU-CANDREA, R. 53. Ajunge la un deal... și-l gure până ajunge în cârful lui. Id. M. 247. Se gurește de ziuă = se revăra de ziuă, se începe a se zări de ziuă, se înzorește. REV. CRIT. III 156. [Și: (-) sui] gul vb. IV reful. = a se suca, a urcă (VICIU, OL, SIMA, M.), spec. a se suca călare pe un munte (II. XVII 176). Când vă... guriți a munte? FRÂNCU-CANDREA, R. 53. Sus pe garga să gurie. ALEXICI, L. P. 118/9. Fasoala de par mai bine rodește, decât se seamănă în loc de apă, unde are pe ce se gură. ECONOMIA, 44.]

— Derivat din slav. goric „în sus”.

GURI vb. IV^a (Țes., GURICĂ, GURICĂRĂ s. f., GURILĂȚEL, -ICA adj., GURIOARĂ s. f., GURIS și GURIS, -Ă adj., GURISOARĂ, GURITĂ s. f., GURITOR s. a. (Țes.) } v. gură.

GURLĂ s. m. (Zool.) = ghiorlas. (Mold.) Un fel de șoarece (II. III 43, 307, XI 517) mare (II. XI 428), mai alb la păr (II. III 15), gurgan (II. XI 503).

GURLU vb. IV° v. grunguni.
GURLIU s. a. v. gurguiu.

GURLUPI s. m. plur. = goloți. Un fel de prun care cad neocapte. II. VI 236.

GURMIR s. a. Plateau. — (Tulcea) Loc puțin ridicat, podiș. Arară Joile toate odile, Vinurile gurmirele. PĂSCULESCU, L. P. 32.

— Etimologia necunoscută. (Cu greu același cuvânt cu arom. grămur „moviță” < lat. grumulus).

GURŊĂ ț s. f. = urnă. (Grecism). O gurŋă întru

careă eră cenușa trupului lui Păstean. BELDIMAN, o. 4, 26. [Și: ț gurŋe a. f. = urloale, țevie, canal MARDARIE, L. 3745.]

— Din n.-grec. γυρŋα „urnă, burian”.

GURNIC ț s. f. v. gură.
GURĂCĂ s. f. v. gură.
GURUI vb. IV^(*) v. grunguni.

GURURĂ s. f. Acalorie. — Vănarul (curarul a bucarul) hamului. DAMÉ, T. 50.

GURUȚĂ s. f. v. gură.
GURZIU s. a. v. gurguiu.
GUȘĂ vb. I^a v. gușă.

GUȘĂ s. f. 1^a. Gorga. 2^a. Jabot. 3^a. Goitra. 4^a. Double menton. Fanon. 5^a. Fourrure (du cou). 6^a. Neud (dans une quenouillée). 7^a. Druse. 8^a. Maladie ovine.

1^a. (Înțeles obicnuit la Aromâni, Megleniți și Albanezi, rar la noi, cfr. însă sugușă) GĂT (la oameni). Tu soacră bătrână!... sobia... și-o infu în gușe, Ca să crepi ac la uze. BARAC, A. 63. Leul... se muncăște cu sufletul în gușă. ȚICHINDEAL, P. 8. Cu sprincene frumusele, Ochisorii două ale. Gușe, șira de mărgelă. IODOS, c. 46. Și cu banii de la gușă (nota: gât) Ți-ay tuă un lemn de cruce. Id. P. P. 141.

2^a. (La pasări) Umflătura de la gât, în forma unei pungi, în care intră alimentele înainte de a ajunge în stomac. Vulturul se repezi la fântână și-i aduse apă în gușă. IMPRESCU, L. 329. Prietătorii trăgeau la gâmparele numai din gușe. Ib. 382. Gâina cu grăuntele umple gușe de bucate; cu câte puțin, multe dobândim. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 467. Vin curcele de la vale cu gușele la spinare? (= Țigani) GOROVEI, c. 373. Echioie de materie în gușe porumbelului = vântă-verde. LM. ‡ A se umflă în gușă = a se mândri, a se rățol. ZANNE, P. II 198. [P. anal. [Albinele lucrătoare au] gușe cam măștișoare. ECONOMIA, 174. Șarpele se opintește, Gușile că le umflă. Ochii i se turbură. PĂSCULESCU, L. P. 174. [Bot.] Gușe-porumbului (s. -porumbelului IV 389) = a) plantă ierboasă (Cucubalus baccifer), care crește și face niște flori albe-verzi, sprînjindu-se pe plantele vecine; are boabe negre și strălucitoare. Se mai numește: ple-sca-iță. PANTU, Pl., b) plantă din aceeași familie (Silene inflata), cu flori albe și cu fructe în formă de capsule, numită și: bășicoasă. Ib., c.) = odolean. Ib., LB. (și germ. Taubenkropf, ung. galambbegy).

3^a. P. anal. (La oameni) Umflătură, de mărime variabilă, ce se formează prin inflamarea glandei tiroidice, în partea de dinainte a gâtului (la mijloc sau într-o parte) mai cu deosebire la locuitorii din părțile muntoase, cfr. pircă, mioacă, păstrăgușă. Când cineva scapă de gușă, se zice că i-a secat gușe. Cfr. SEZ. I 125/6. Gușă = struma. ANON. CAR. Părintele Dumitru de la Părală Cârja, care are o gușă la gât cât o ploacă. CREANGĂ, A. 25. (Ironie) Dragă mi-i lelea cu gușă... Io mă duc cara la fân, Eu cu gușe-mi cară via. MĂNDRESCU, L. P. 133; cfr. SEZ. I 123/4 (descăcut), III 84/5 (superstiție), II 71/2, IV 129/30 (leacuri). [P. restr. (impropriu) Guși = găle. CALENDARIU (1814), 165/2. Gușea, gălecele sau înflătură în grumazi. Ib. 165/4 (cfr. ruten. guš „umflături, distenție”).

4^a. (La om) Partea grasă care atarnă la unele persoane sub bărbie, cfr. bărbie (2^a), gușuliță. Căpitanul se scărpină pe gușe. DELAVRANCEA, S. 125. Intrebăse Berlescu pe Vineanu, mângâindu-l pe gușe și vorbind peltic. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 31. [La bou, vacă, taur] Pleoia ce atarnă sub gât, în fața pieptului, iie, saibă. DAMÉ, T. 32.

5^a. P. ext. Partea aceea a unei blăni (s. a. unei

piei argășite), care e în fața gâtului. *10 spinări și guși!* IORGA, S. D. VI 247. *Fiește de vulpe sânt acle cari se lucrează mai mult și se scote din ele nafele de pătece, guși, spinări.* I. IONESCU, M. 700. *Gușa vulpei albă, dar coada ei roșie: fața fătarnicului și a celui viclean veselă, dar gândul lor înveninat.* ZANNE, P. 1 704.

6. P. anal. *Nod în eaier. Torcând, emulge din strajina caierului... cu buzele... iar gușile (nodurile) le scimpă șu. BREBENEȘ, GR. P.*

7. (Miner.) Incrustații de cristale de altă natură într'un mineral. HARCIANU (cfr. germ. Druso).

8. O boală de oi. H. X 429.

9. Fig. „Bădișă, ce livește e asta?” *Îl întrebam, trecând prin niște guși de căi, care mă îmbătau cu dulcele lor miros de fân proaspăt coșit.* ODOBRESCU, III 173.

[S]: gușe s. f. | Plur. *guși*, și (rar) *gușe*. | Diminutiv: *gușiță* s. f. *Place-mi fata cea gușată, Da-mi mai place pe mă-sa Că-i mai mare gușița.* DOINE, 287^{1/2}. *gușiță* s. f. = gușă mică (mai ales ad. 2° și 4°). *Trage mândra din gușiță. Ca cucu' din gușiță.* ȘEZ, V 9^{1/2}. | Verb: *gușa* vb. I^o = a face gușă, a deveni gușat. *Gușez = strumam acquirio.* ANON. CAR., cfr. LB. Adjectiv (adesea substantivat) *gușat*, -ă = (om) care are gușă (3°) la gât. ANON. CAR. (Oamenii gușați fiind de obicei idioti, noțiunea de *gușat* devine uneori identică cu „prost, tâmpit”). ZANNE, P. II 581, cfr. H. II 32. *Gușe n'au toți oamenii, însă sânt destui gușiți.* I. IONESCU, M. 398. *Găpâștii și gușiții... sânt stăpâniști astei nații.* EMINESCU, P. 247. *Place-mi fata cea gușată.* DOINE, 287^{1/2}. *Tu ești bogată, Da la gât gușată.* VASILIU, C. 31. *Gușiții cu gușiți se încucresc.* BARONZI, L. 67^{1/2}. *Mere gușate.* LIUBA. *Prun gușat.* H. XI 26. *Gușată* s. f. (Ornit.) = pelican. JAHRESBER. XII 155. | Alt derivat: *gușiște* s. f. plur. = (după credința populară) niște viermișori care se află în apa de băut și care produc gușa. BIANU, D. S. (subt *guși*).

— Din lat. *gustia* „gătleje”. (Cuvântul acesta de origine galică se găsește în multe regiuni române. Din limba română a pătruns în popoarele învecinate. Cfr. FUSCARIU, ET. WR. DR. 747).

GUSAȚ, -Ă adj., subst. v. gușă.

[**GUSNĂ** s. f. (s. d.) v. cujbă.

— **GUSE**, **GUSIȚĂ** s. f., **GUSIȚE** s. f. plur. v. gușă.

GUSNICĂ s. f. (Bot.) = (Trans. Năe.) barabola. PANTU, PL.

GUST s. a. I-II. *Goăt.* III. *Encie.* IV. *Essai.*

I. 1°. Simțul prin care distingem (cu ajutorul nervilor din papilele gurii) dacă ceva e dulce, amar, acru, sărat (pipărat, ardelat), sălcie, etc (Înlocuit de unii prin latinismul de prisos: *sacore*). *Printru gust omului nimeni poate hotărî; că, câte firi de oameni, atâtea și gusturi.* ZANNE, P. VIII 186, cfr. 184. BARONZI, L. 62^{1/2}, 69^{1/2}. | P. ext. Simțul pe care îl are cineva în gură. *Am un gust rău în gură, mi-e gura amară.*

2°. Fig. (literar) Simțul prin care cineva e în stare să deosebească frumosul de urit s. binele de rău. *Nu cu mai puțin gust am alcătuit istoriile turcești.* E. VĂCĂRESCU, IST. 246^{1/2}. *Orăște se zăvârșiră și se mobilăru cu gust.* C. NEGRUZZI, I 73. *Asta este o greșală de care e vinovat gustul meu.* id. lb. 38. *Gust literar.* MAJORESCU, CR. II 172. *Gustul științei.* id. lb. I 330. *Cum să convingi pe cineva în materie de gust?* id. lb. II 22. *Complimentul eră fără îndoială de un perfect bun gust.* id. lb. II 27. *Știi că ai gust?*

II. 1°. Senzația plăcută s. neplăcută produsă de ceva asupra gustului (I) nostru; proprietatea de a fi dulce, acru, amar, etc. *Gustul* a ceva poate fi, în general, bun (plăcut) s. rău (neplăcut, grețos),

în special se indică prin prep. a s. de: *Untul acesta are gust a brânză; prăjitura are un gust prea pronunțat de migdale.* Când nu urmează nici un atribut, se înțelege „gustul bun s. plăcut”, astfel încât cu gust = cu gust bun, gustos, fără gust = lipsit de gust bun (*fără nici un gust* = care nu produce nici o senzație asupra gustului (I) nostru). Prin rădăcina limbii simțim *gustul* amar, prin vârf și margini *gustul* dulce, acru și sărat. BIANU, D. S. *Poamă... care i-au stufi de a mânca foarte cu gust.* DRĂGHICI, R. 51. *Acei un gust... neplăcut.* id. lb. 62. *Gust foarte rău și amar.* id. lb. 98. *Uitasem gustul apei de când n'am mai băut.* ISPIRESCU, L. 341. *Pe unde le duceă ei, pășunea eră mai cu gust.* id. lb. 230. *† A da de gust a ceva s. a-î afla gustul = a începe să-î plăcă ceva ceva. Văd că fumezi regulat. Mi se pare că oi dat de gustul fumatului!*

2°. Fig. (modern) Proprietatea de a avea bun simț. *O giună de rălu gust s. lipsită de gust. O toaletă de gust.*

III. (Construit cu de, cu un genitiv obiectiv, cu să s. cu (de) a. Cineva are *gust*; pierde, i se taie s. i se ia *gustul*; pe cineva îl prinde s. îl apucă *gustul*; cuiă îl vine s. i se face *gust*) *Plăcere, dorință, poftă.*

1°. (Pentru alimentele care produc o senzație plăcută); cfr. apetit, rămneală. *Cu ce gust ay mănăcă friptura, când ay aveă și pâne!* DRĂGHICI, R. 85. *Gustul... cu care au mănăcut... nu să poate închipui.* id. lb. 99, cfr. 140.

2°. Fig. (ne mai fiind vorba de alimente) *Acest lucru e după gustul meu.* LM. *M'am lepădat de tot gustul armelor.* KONAKI, P. 104. *Lăsdudu-să de gustul papagalului.* DRĂGHICI, R. 97. *Începu a pierde ceai din gustul căndtoarei.* C. NEGRUZZI, I 319. *Acești gust să cunoașteți jalnică mea tragedie!* ALECSANDRI, T. 112. *Îvan... poruncește să-î aducă... cotchi, tabacio, lăutari și femei frumoase, că are gust să gust un guleciu.* CREANGĂ, P. 309. *Prinsesem și gust de călugărie.* id. A. 122. *Peste eroo câteva zile, am mai tăiat gustul de popie unuia.* id. lb. 102. *Cui i-e gust de însurat, Nu pejocă fata'n sat.* ȘEZ, V 44. *Până la gustul bogatului, iam sufletul săracului.* ZANNE, P. III 81. *Să mor cu cheful meu, iar nu cu gustul lor.* id. II 637. *Cine corno toată ziua, e semn că n'are gust să frământa.* BARONZI, L. I 54^{1/2}. | *Aplecare frumoasă spre ceva.* *Gusturile-mi stătoare și trândău-mi fire nu m'au terat să deciu căndlor.* ODOBRESCU, III 13^{1/2}. *Ne potrivim la gusturi!* id. lb. 60^{1/2}. *† Numai de (s. pentru) un gust = de-o încercare, din poftă (de aventură), de-un capriciu. Numai pentru un gust s'au pornit, mai ales fără știrea părinților săi.* DRĂGHICI, R. 13. *Avocatul încercăste o mică prăjă* (= preferanță) *în trei, știi, numai d'un gust.* DELAVIANCEA, S. 144.

IV. † *Gustare, gustat.* *Din gustul meorlor mulții bolnavi se tămăduiră.* DOBORTIEU, V. S. 15.

[Plur. *gusturi*. | Adjectiv (nou): *gustos*, -oasă = cu gust (bun), plăcut la mâncare s. la băutura; cfr. suculent, delicios. *Măncări gustoase.* CREANGĂ, A. 103. *Străguri gustoși.* ISPIRESCU, E. 96^{1/2}. *Bucătura cea mai gustoasă.* RETEGANU, P. I 65^{1/2}, cfr. ȘEZ, V 134^{1/2}].

— Din lat. *gustus*, -um, idem.

GUST s. m. sing. *Asăt.* — (Buhalnița, în Neamtu) August (luna). HEM. 530. [Prin etimologie pop. după verbul („a) gustă” (scoțotindu-se ca luna în care „se gustă” fructele) *Gustător* s. m. sing. = August. H. X 548, (cu sufixul coloratului numiri populare ale lunilor) *Gustar* = August (MARIAN, SE. I 96, JIPESCU, O. 77, cfr. H. IV 164); Septemvrie (H. XII 133), (cu alt sufix) *Guste* subst. = August (MARIAN, SE. I 96).]

— Ca și *agust* (v. c.), din lat. *ajugustus*, idem.

GUST, -Ă adj. v. *ingust.*

GUSTĂ vb. I. *Goăter.* — Construit a gustă ceva (*de ceva*) și a gustă din (*s. de*) ceva.

L. 1^a. A luă câte puțin în gură dintr-o mâncare s. băntură (din curiozitate s. din poftă) spre a-i încerca gustul; cfr. *frunzări.* Și deoa gustă, nu creu să bea. BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Amețiiți de vin și de spiritul ce... gustase.* URICARIUL, X 14^{1/2}. *Socotind că trebuie să fie acele roade bune de mănăre, le-au gustat.* DRĂGHICI, R. 155. *Miere de floare de teiu, De-i gustă-o, să tot cei.* ALEXANDRI, P. F. 51. *Mură, Mură, apă lău, Cine te bea, se 'n-străină;* Eu numai că te-am gustat, Foarte m'am instrăinat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 201. *Oaspeții, tot gustând vinul de bun, începuse a se chinăciului.* CREANGĂ, P. F. 232. cfr. ALEXANDRI, P. F. 265^{1/2}. *Bucătăreasa... gustă de sare... mai puse deci și gustă iar... și a treia coră puse și mai gustănd... o aflată bună.* RETEGANU, P. IV 36^{1/2}. cfr. SPIRESCU, L. 112. P. ext. *Gustăți din acest tuiun!* COSTINESCU.

2^a. A mânca s. a bea ceva în cantități mici s. pe fugă, în mod frugal, spre a-și potoli foamea s. setea momentană. *Todorici îi pofti tuiă să guste ceva.* C. NEGRUZZI, I 85. *Haid să gustăm ceva de cină!* RETEGANU, P. II 50^{1/2}.

3^a. Spec. (Maramureș, sub forma *gustez*) A prânzi (= a mânca la amiază). TIPLEA, P. F.

4^a. A îmbucă ceva, a luă ceva în gură, a mânca s. a bea cât de puțin. *Nemici se nu gustămu până nu crem ucide.* PUEL. COD. VOL. 50^{1/2}. *Să nu guste vin și măt în trei săptămâni.* PRAYILA GOVORA, ap. TDRG. *Nici sare cu păne gustă!* se zice despre zgăreții. ZANNE, P. II 107.

5^a. A ajunge să mănânci s. să bei ceva. *De multă vreme nu gustăși friptură.* DRĂGHICI, R. 70. *N'am putut gustă nicodată din ele* (= din poamele fermecate). SPIRESCU, L. 81.

II. Fig. 1^a. A simți, a avea parte de ceva, cfr. a încerca. *Am gustat cu de dulce Domnul.* COD. VOL. 145^{1/2}. *A gustăi lăcută gustări.* CORESI, E. 3^{1/2}. *O apă înălțare... face [po om] trăind să gaste a răului fericire.* KONAKI, P. 82. *Începu a gustă dulcele unei căldurii potrice.* C. NEGRUZZI, I 41. *Genul său gustă plăceri încântătoare.* ALEXANDRI, P. F. 134. *Desfătarea vântorească... care gustă cineră.* I. prin pustile Bărăganului... ODOBESCU, III 15^{1/2}. *Omul nu gustă vreo fericire!* EMINESCU, M. 68. *Rea bucată-i dragostea: Cine prinde o gustă, N'are cap de-o a lădă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 8. *Pân' nu-i gustă amarul, nu știu ce-i dulcele.* ȘEZ, I 219^{1/2}. *Cinci sute de niute, Lesse când nu gusti din ele!* ZANNE, P. II 96.

2^a. (Modern, după fran.) A simți plăcere estetică, a-i plăcea (cuiva ceva). *Cum vrei... să poată oprăci legendele... să poată înțelege și gustă idiomul limbii noastre?* GHICA, s. 170. *Tabloul.* Am să-i gust. I. NEGRUZZI, V 429. *A gustă muzica italiană.* I.M.

[Și: vb. 1^a.] Derivate: (cfr. lat. *gustatus* = actual gustării) gustat s. a. *Apă bună de gustat.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 233. cfr. 403, gustăt, -ă adj. (Cu înțeles activ) *Sosim în alt loc nice leac gustăt* (= fără să fi îmbucut ceva). DOSOFTEI, V. s. 80^{1/2}. *Popa bat și Ioan nici gustat* (= fără să fi ajuns să guste băutura). ZANNE, P. VI 171. (Cu înțeles pasiv) *Discurs foarte sărat și foarte gustat* (= care poale publicului). CARAGIALE, S. U. 51^{1/2} (negativ) negustăt, -ă adj. (= fără să fi (fost) gustat. LB. Cfr. gustare.)

— Din lat. *gustare*, idem.

GUSTĂ vb. I v. *custă.*

GUSTĂR s. m. sing. v. *gustă.*

GUSTĂRĂ vb. 1^a v. *gustare.*

GUSTĂRE s. f. I. *Goăt.* II. *Dégustation, gustation, Goăter.*

I. † **Gustul** (II 1^a) unui aliment, când îl iei în gură. *Gustarea ei* (= eră la gust), ca *azima*. BIBLIA (1688), ap. TDRG.

II. 1^a. Acțiunea s. faptul de a gustă ceva. *Crăsmăreasa mă strigă: „Vin! biete!” Și să gust vinul lui dete... Bănuș vinul de gustare* (= ca să-l încercogust). ALEXANDRI, P. F. 205^{1/2}. cfr. CREANGĂ, A. 95. *Gustarea, pofta dechile.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 185.

2^a. P. ext. Măncare puțină (LB), mâncare luată în cantități mai mici decât de obicei s. pe fugă s. la timp neobișnuit (fio că e vorba de câteva îmbucături pe care le iei ca să-ți potolești momentan foamea, sau de mezeluri și aperitive ca să-ți deschizi pofta de mâncare, ori de mese care, sub pretextul de a servi puțină mâncare celui fâmiând, iau adesea forma unor dejunuri îmbelugate). *Se grăjiu de puțină gustare.* DOSOFTEI, V. s. 110... *Insurtoarea de lăndr e ca gustarea de dimineață!* PANN, P. V. II 148. *Să faci o gustare cu stridii.* DRĂGHICI, R. 51. *Nu-i poftă la masă, De n'ai făcut gustare!* C. NEGRUZZI, II 202^{1/2}. *Făcia la Poșani gustare și seara la Iași soi.* ALEXANDRESCU, M. 210. *Pane-ți scriporo moi... ceea de gustare în buzdurdele dămei.* CREANGĂ, A. 121. † Fig. Maș, ospătare, mâncare (adesea eufemistic). *Gustările nu le iubiți fără vreme.* MOXA, 393^{1/2}. *Gustarea cea dulce la ospățul la carele singur ca ciotă.* VARLAAM, C. 362^{1/2}. *Bine-ți cade'n urmă gustarea și odihna.* GORUN, P. 141. *Hai la gustare, că e mămăliga gata!* JIFESCU, o. 44. † (Impropriu) Alimento. *Găit-ai gustare* (: cibum) *tor.* CORESI, ps. 165.

3^a. Spec. (Ban, Sălaj, Maramureș, Mold.) Măncarea (tiplea, p. ora 2 p. m. (Carag-Severin), prânz (TIPLEA, P. F.). Tărâni [din Sălajiu]... mâncarea de dimineață o numesc „prânz”, iar ceea ce noi obișnuim a înțelege sub cuvântul prânz, ei exprimă prin cuvântul gustare. VAIDA. *Înima mea coia n'are Nici din prânz până n'are gustare.* TIPLEA, P. F. 37. *Când a fost pe la gustare...* DOINE, 92^{1/2}. *Mâni (= mâne), pe la gustare, Mă scot Turcii la pierzare* (Botoșani). ȘEZ, I 109^{1/2}.

[Diminutiv: *gustărică* s. f. = gustare (II 2^a) mică s. bună. *Gustărică de întărire.* SUIERA, P. s. 195. *Se duse să facă o gustărică cu niște smochine.* SPIRESCU, L. 281, cfr. 220, 322. Verbe: *gustară* vb. 1^a = a luă o gustare (2^a). *Omul îi în gură ceva, prânze (prânzește), gustăroză.* H. IX 7; *gustări* vb. IV^a = a gustă câte puțin, repede (PAMFILE, J. II); a mânca ceva câte puțin s. de multe ori (I.B.), a bea câte puțin (ca să-l găsești gustul unei băuturi). *Voi și d'ata trăși mult...* ca loamni, la cules, *gustăriși strugari* pe nemăncate. JIFESCU, o. 51. *Vinișor vom gustări.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 487. (cu abstractul) *gustării* s. a. *Să puie de gustării.* PANN, P. V. II 7. Adjectiv: † *gustăret, -eală* = căruia îi plac gustările. *Avea n'aravul dracului...* *gustăret, beșic...* MOXA, 374; (negativ) *negustăret, -eală* = sobre. GORUN, I 47^{1/2}.]

— Infinitiv substit. al verbului *gustă*.

GUSTĂRĂȘ. -**ĂTĂ** † adj.

GUSTĂRI vb. IV^a, **GUSTĂRICĂ** s. f. } v. *gustare.*
GUSTĂTOR s. m. sing., **GŪȘTEA** subst. v. *gust*†.

GŪȘTER s. m. 1^a. Variété de léopard. 2^a. *Croup.* 3^a. *Esophage. Luette.*

1^a. (Zool.) Un fel de șopărlă (II. I 262, II 80, IV 250, V 417, IX 42, XII 27, 287), mai mare (II. VII 105, IX 375), de culoare verde (II. I 383, IX 375, XII 238, 301, XIV 488), galbenă (II. VII 105) s. neagră (II. IX 493), se crede că mușcă (ib.) și că e foarte veninoasă (II. XIV 488). *Leac de mușcătura șopărlui și a gustării.* PISCUSCUL, o. 324. *Gustării și șopărlile.* ODOBESCU, III 185^{1/2}. *Gustării verzi* ascultau o clipă pe foile late și iar alergau. 10-

NESCU-BOTENI, s. n. 20. *Puii ei... erau... serpi... năpărci și gușteri.* IPSIRESCU, I. 348. *Unghiș are, mătă nu-i; verde-i, gușter nu-i; lungu-i, șarpe nu-i?* (= Răgul) GOBOVEI, c. 326.

2. (Med. pop.) Grup (BIANU, D. S.), inflamație (catarală s. difterică) a mucoasei gâtului, care adesea produce o strângere a căilor respiratoare, așa că bolnavul se înneacă. Cfr. H. XI 290 (: boală de om), XIV 213 (: umflătură la gât), SEZ. VI 36 (: un fel de răgușală). *Gușter* se zice atunci când angina se întinde din fundul gurii până la laringe sau la parotidă. LEON, MED. 134. Se fierbe gușterul din Iona Martie în apă și se spală cu ea pentru boala de *gușter*. id. 94. *Gușterul (pielea de gușter) uscat, prins în lusa Mart e bun de [boala] gușter*. SEZ. VI 36. || Boala de porci (H. VII 341, XI 487, cfr. I 406), șopărlăiță (TDRG.). *Gușter* = o specie de șopărlă, pe care arăsd-o, cenusu amestecată cu țârțe o dă porcilor, ca medicament contra boalei de gât numită „gușter”. H. II 253. Să fie acolo 'n spăriașii satului guștere omorât în Marj, pentru gușteru' de la gâta' purcelor. JIPESCU, o. 74.

3. Gătle, esofag. Măgorul... începă a zbiră, cât îi fineă gușteru'. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Luind gușteri* (= esofage) de vaci de la cădăpio, curăță-le și le spală bine. DRĂGHICI, ib. || Spec. Omușor, uvulă. De multe ori oamenii, mai ales copiii, când se scoală dimineața, sânt amorțiți și stîresc în gât, adică le vine a tuș, neajându-se a scoate flegma. Această indispoziție se chiamă cădărea gușterului. LEON, MED. 134. Să-mi cvădă gușterul, ca la copii. AIECSANDRU, T. 1156. || Fig. Vale strâmtă și prăpăstioasă. *Gușterul de la Lichtenstein (Lichtensteinklamm)*. Acest gușter este în felul celui de la *Rapitz*, ap. TDRG.

4. (Bot.) O plantă. H. IV 83 (scria: *gușter*). || Ș: (ad 1^a) guștere s. m. H. IV 154, JIPESCU, o. 74, guștere s. m. H. XII 105, (ad 2^a) guștir = tuse. Com. A. TOMIAC; (ad 3^a, + gâd) gușteriță. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. | Feminin: gușteroaică (în descendențe). De guștere, de gușteroaică. MAT. POLC. I 591. || Alte derivate: (cfr. sârb. *gușterica* „gușter 1°”) guștiriță s. f. = limbric de cal. L.B., gușterariță s. f. (Bot.) = brărcăș (I 29). PANTE, PL., LEON, MED. 26. || Din bulg. gușter, idem (1^a și 2^a). Pentru legătura dintre înfeșurările 1^a și 2^a, cfr. CHIAC, II 132.

GUȘTERARIȚĂ (Bot.),
GUȘTEROĂICĂ (Zool.),
GŪȘTERIȚĂ s. f.
GUSTŌN, GŪSĂN adj. v. gust'.
GUȘLŪȚĂ s. f. v. gușă.
GUT s. m. (Ornit.) v. guș.

GUȚ s. m. (Ornit.) *Colomba*. — Porumbel. BARONZI, L. 95/2, H. IV 54. || Ș: (reconstruit din plur. *guți*): guț s. m. Com. I. FAYLESSE, DRRF. | Derivat: guțan, -ă adj. Femeia i se pără proastă ca un porumb gufan. CONV. LIT. XLIII 917. || — Din tulpina onomatopiceă *guș*, care se găsește în bulg. căcum „grungnese (despre porumbi)”.

GUȚĂ s. f. I. 1°. *Goutte d'eau*. 2°. *Apoplexie*. II. *Goutte*.

I. (Pop.) 1°. (Banat) Picătură, strop de apă. VICIU, GL. *Guță* = gutta. ANON. CAR. †† *M'a plouat de m'a făcut guță* (= leocară, de picură apa de pe mine) de apă. VICIU, GL. *Măncănu (bănu) până mă făcui guță* (= până asudai?) GR. BAN. *Bănu și roșii ca gutu. Mă făcui gutu (guță) de apă*. N. REV. B. (1910) 86.

2°. (Med. Transilv.; construit cu „a fi lovit de...”) Dambă (H. XVII 353), paralizie. *Lovit de guță* = dambăziu. L.B. *Au murit... lovit de guță*. SINCAL, HR. II 83/1, cfr. CALENDARIU (1844) 59. *Gândesci că gutu o lovă*. RETEGANUL, F. II 80/1. | (În Bucov. se confundă cu „ciama” Com. A. TOMIAC). *Neamful, lovit-ar gutu!* (Dorna).

II. (Modern, Med.) Podagră (BIANU, D. S.), dropică (STAMATI, D.).

[Ad 1° și: gutu s. a.]

— Ad I, din lat. gutta, -am, picătură* (pentru înfeșul I 2°, cfr. arom. *chio picur* — *anchicutare* „dambă”, germ. *Tropf* = Schlagfluss, ital. *gocciola* „picătură” și „dambă”, sârb. *kap, kaplja* „picătură și dambă”, turc. *dambâ*, înseamnă la origine „picătură”. Existând în românește și înfeșul original de „picătură”, cel de „dambă” s'a putut desvoltă pe teren românesc, grație credinței că dambaua e căsunată de o picătură de sânge ce cade din creierii pe inimă; deci nu trebuie să-l considerăm ca împrumut din sârb., rut., polon. sau ung. *guta* „dambă”). Ad II e neol. din fran.

GUȚĂIE, GUȚĂIE s. f. GUȚĂIU, } v. guțaiu.
GUȚĂIU, GUȚĂN s. m. (Bot.) }
GUȚĂN, -Ă adj. v. guț.
GUȚĂNĂ s. f. (Bot.) v. guțaiu.
GUȚĂNĂIU s. a. v. guturalu.

GUȚĂPERCĂ s. f. *Gutta-percha*. — Substanță plastică și flexibilă, care seamănă cu cauciucul și se extrage din seva arborelui *Leonandra gutta*.
— N. de origine maleză (< gatra perca „gumă de Sumatra”).

GUȚIE s. f., GUȚIE s. m., GUȚIIE, } v. guțaiu.
GUȚIȚĂ s. f. (Bot.) }

GUȚIU s. m. (Bot.) *Cognassier (Cydonia vulgaris s. Pirus Cydonia)*. — Pom roditor, cu foi acoperite cu un puf albicios, cu fructul ca un măr galben, cu un gust înecăcios și cu miros aromatic. Se mai numește și: alămăcloșii. PANTE, PL., cfr. H. II 11, 87, 218, III 225, 399, IV 52, V 198, IX 337, X 419, XI 325. *Ridică-te neguriș!* De pe peri, de pe gutu. JARNIK-BĂRSEANU, D. 161. *Foais verde trei gutu!* I. BIRCESCU, P. F. 30, cfr. SEZ. III 159/1/1.

[Ș: gutăic (MARDARIE; pronunț. în Ban. *gutăiu* REV. CRIT. III 156, cfr. LIUBA-IANA, M. 102). (Mold.) *gutăiu, gutiul* (L.B., VAIDA), *gutăiu* (LIUBA) s. m. | Fructul: *gutăie* (*gutăie*, pronunț. în Ban. *gutăie* REV. CRIT. III 156, *gutăie*, gutie L.B., VAIDA, Ban. *gutăia* TDRG.) s. f. (Plur. -*tuie* și -*tu*). *D-la semenă cu o gutăie*. C. NEGRUZZI, 1222. *Franză verde de gutăie*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 43. *Și voi cucoș și-o gutăie*. RETEGANUL, CH. 115/1/1. Cealul de sâmburi de gutu se bea pentru tuș și răgușală. LEON, MED. 40. *Pellă, dulceșă de gutu*. †† *A înghii (cinev) gutula* = a o pîi, a da de dracul. ION C. IV 187. | Compus (Transilv.): *măr-gutăiu* (plur. *meri-gutiu*) s. m. = gutulu, măr-gutăie (plur. *meri-gutiu*) s. f. = gutăie. *Face-mi-l-oș măr-gutăiu*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 58, 297. *Măr-gutăiu a putrezi*. id. 121. *Cănuț cucu-n măr-gutăiu*. RETEGANUL, CH. 33, cfr. ȚIȚEA, P. F. Să mănăim meri-gutui. JARNIK-BĂRSEANU, D. 162. | Diminutiv: *gutăiță* (Bot., pronunț. -*tu-i*) s. f. = voronică (Marrubium peregrinum). PANTE, PL., cfr. H. V 28, 389. *Verde floare gutăiță*. PASCULESCU, L. P. 250. *Franză gutăiță*. MAT. POLC. I 193.]

— Forma cuvântului românesc (Aromânii îl zic *gutău*, *gutăuă*, Megleniții *gătuă*, *găduă*, *găduăă*) nu se potrivește deplin nici cu lat. *cydonium, cotoneum* (cfr. MEYER-LÜBKE, R. WB. Nr. 2436), dar nici cu slav. *gănuš* (dintr-un mal vechiu *ksidnuš, cfr. sârb. *gdunja, ktnja*, BERNEKER, SL. WB. 299). Cuvântul românesc trebuie să fie străvechiu (din românește im împrumutat rut. *gutaija* și rus. *gutaj*) și derivă, poate, din forma grecoasă *cydonia*. Aceasta e, la origine, un adjectiv substantivat din *cydonia pāla* = măr din Cydonia (în Creta). Românescul *măr-gutăiu* păstrează încă urma acestei compoziții, care se regăsește în span. *melocoton*, portug. *melgoāo, maracōāo* „un fel de persică” (cfr. ple-

mont. *pum pudoi* < pomum cotoneum, sard. campid. *pironga* < pirus codoneus; de la noi (sau din vechea-dalmată?) compoziția aceasta a pătruns la Sârbi: *mrkatunja*.

GUTUNĂIU, GUTUNĂRI s. a.
GUTUNĂRI, GUTUNĂRI vb. IV^a refl. } v. gaturaiu.
GUTUNĂRIOS, -OĂNIĂ adj. }

GUTUNĂIU s. a. *Rhume de cerveau.* — Boală de oameni (H. III 315, X 25, 72) care se învește când se inflamează pelița și mucoasele nărilor, numită și catar (cataroiu), troa(h)nă, troaenă, zuhărie, iar în medicină: coriză. *Să iași până în ziuă pe răcoala, să copete creun gutunar!* C. NEGRUZZI, I 227. *Iaurt... Bun de guturain.* TEODORESCU, P. F. 120. *Să scape de zuhărie (gutunar).* SEZ, I 127. *De guturain... se descântă foarte rar.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 85. || O boală de vite. H. IX 46, XVII 22 (cfr. bulg. *guturac* „o boală de cal”).

[Și: (< *gutturialis > *gutturare >) guturar s. a. (la oameni și la cai) L.B., cfr. ANON. CAL., (disimilat, Mold.) gutusăr (L.B., GRIGORIU-RIGO, M. I 85, WEIGAND, B. R. 94, ALECSANDRI, T. 22, 1746), gutunăiu s. a. H. XIV 66, gutunăia (BUGNARIU, N.S.). | Verb: gutunări (guturări) IV^a refl. = a se îmbolnăvi de guturain. *Spre a nu se gutunări de timpul cel umed.* ap. TDRG. *Guturăt, -ă* = cu guturain. DDRF. | Adjectiv (rar): guturălos, -oasă = care este supus guturailui, care are guturain. COSTINESCU.]

— Din lat. *gutturallium (din *guttur*).

GUTURĂL, -Ă adj. (Gram.) = velar.
 — N. din fran.

GUTURĂRI s. a. v. guturailu.

GUVĚRN s. a. Gouvernement.

1^a. Forma politică de ocărmuire a unui stat; (mai des) guvernământ. *Guevern monarhic.*

2^a. Cel care au conducerea politică a unui stat, ocărmuire, stăpânire, cfr. ministere. *Pravila... guvernu nu pot să măte frădul al regulării vieții.* I. VĂCĂRESCU, P. 54. *Participarea fărui la Expozițiunea... nu poate fi... o speculă a Guvernului.* ODONESCU, II 112.

[Familia: gubernie s. f. = țigvern 2^a; (astăzi) circumscripție administrativă în Rusia. *S'au dat [banii] la gubernie, pentru piatra care nu sileă să dăm la facera drumului.* IORGA, S. D. XII 216; guverna vb. P^a = a conduce, a ocărmui (un stat), (cu abstractele): guvernare s. f., guvernământ s. a. *Dumnezeu, după ce a creat lumea, a lăsat-o pe seama unei puteri... care s'o guverneze.* NEGRULESCU, P. II 1 284. *Participarea... la afacerile guvernarii.* EMINESCU, I. V. 45. *Partid matur de guvernământ.* MAIORESCU, D. III 329, guvernabil, -ă adj. = ușor de guvernat. *Boierimea... devine tot mai guvernabilă.* IORGA, L. II 6, guvernamental, -ă adj. = al guvernului, partizan al guvernului (cu abstractul: guvernamentalism s. a.). *Mașina guvernamentală.* I. NEGRUZZI, I 450. *Unanimități guvernamentală.* MAIORESCU, D. IV 31. *Răul guvernamentalismului.* Id. Ib. III 167; guvernor s. m. (la GORJAN, H. IV 17; gubernant) conducătorul educației unui tânăr (nobil s. print). *Guvernor micului țarvici.* C. NEGRUZZI, II 151. *Guvernorul copiilor Domnului muntean.* IORGA, L. II 39, guvernăntă s. f. = crescătoare și învățătoare de copil, conducătoarea educației unei fete mai mari. *Copila... fe] în grădina cu guvernanta.* I. NEGRUZZI, III 76; guvernator (cu forme) țig gubernator, gubernatăr, gubernat s. m. = cel care guvernează o țară, o provincie, un oraș, o cetate (în numele unui suveran), a Banca-națională; ocărmuitor. *Iancu-l-vodă carele au fost gubernat pre Țara-ungurească (an. 1660-80).* GCR, I 177, cfr. NECULCE, LET. II 346³³, MUSTE, LET. III 29³³, E. VĂCĂRESCU, IST. 288, 292. *Gubernatural de Dachia.*

CANTEMIR, HR. 487, cfr. E. VĂCĂRESCU, IST. 250³². *Gubernatorial Ioanu de Huniada.* ȘINCAI, HR. II 13³¹. *Graf... se ocărmiește prin gubernator.* GOLESCU, I. 74. *Mănu-l-vodă nu se pricește în Ardeal de cât ca un guvernator.* BALCESCU, M. V. 413. *Gubernatorial general... a Besarabiei.* C. NEGRUZZI, I 35; (la Românii din A.-U.) gubernial (și gubernial, pronunț. *ni-al*), -ă adj. = al guvernului. *Secretar gubernatorial.* *Conație gubernial* (= *Regierungsrat*).
 — N. de origine lat. (guberno „guvernez”).

GUVĚDE s. f. (lit.) v. gavidie.

GUVĚDIE s. f. (lit.) Diverses espèces de gobies. — Diferite specii ale pestelui *Gobius*, numite și: glăvoace, mitroace, mitrocari, (descrie la) ANTIPA, P. 60 ș. u. [Și: *gvidie s. f. H. XIV 397, govidă H. II 244, gughie (goghie H. II 244) a. f.*: peșteri care se joacă în apă la soare. ION CR. IV 123.]
 — N. din n. grec. γουβία (dim. lui μαγούζα), idem.

GUZ s. m. Taupce. Rat. — (Mold., Trans., Ban.) Atât *guz*, cât și variantele acestui cuvânt, se întrebunțează în diferite regiuni pentru diferite animale, din ordinul rozătoarelor, care trăse prin găuri și prin pământ precum: cârtiță (MARIAN, INS. XI, SEZ. II 24^{3/2}), sobol (H. XVIII 19), chițoran (H. XVII 68), cloțan (Valea-Crișului, com. V. CIORAN, MARIAN, INS. XI), guzgan (SEZ. VII 180). [Și: † *guzia* (monosilab) s. m. *Guziul, necăstăuca, soarece.* CANTEMIR, IST. 179, (-) *muşuroiu, mușuroiu, guzurăiu* = talpa europeană. MARIAN, *guzunăiu* = sobol. VAIDA | *Augmentativ:* *guzan s. m.* = mărclog. CALENDARIU (1844) 67. *Soareci și guzani.* SBIERA, P. 160³². *Au venit toți guzanii.* SEZ. I 142³². | Verb: *guzui vb. IV^a* = a rămă, a scurma. *De toți porcii guzuții.* MARIAN, V. 178, cfr. PĂRVEȘCU, C. 73. *Compus:* *guziu - s. guzan - H. III 37) orb* = sobol. *Guziului-orb fericită îi iaste viața!* CANTEMIR, IST. 94.]

— Din ung. *güzü* (güzü) „soarece” (cfr. *geoz* „chițean”). CIHAC, II 503. Cfr. *guzgan*.

GUZĂN (Zool.) v. gaz.

GUZĂN s. m. (Zool.) Rat. — Mic trapuzed din ordinul rozătoarelor, ca un soarece foarte mare, cu botul ascuțit, cu picioare scurte și coadă lungă, care mănâncă mai ales grăunțe și se ține prin pivniți, canale, corbii, etc.; numit și (Mold.) *guzan*, chițean (H. X 498, ALECSANDRI, T. 1766), țușcan (H. VI 199), pășoiu, miogărțan (Ib. 182), mițoran (Ib. 81), cfr. ghiorian, gurlian, mioarăc. *Guzgan de câmp* = crieștos frumentarilor. TDRG. *Deosebitele feluri de soareci se numesc: soareci, guzani, mițorani, guzani-orbi.* H. III 37. *Se trage de la Ciubăr-vodă care l-o mănăc guzani, și zice de cel fricos.* ZANNE, P. VI 56. (Fig., mil.) Cartușier pentru cartușe de revolver. TDRG. *Guzgan-orb* H. III 15 = sobol. *Coadă-guzganului* = un fel de boală la coada calului. FILIPESCU, ap. TDRG.

— Format din *guz* în felul onomatopoeilor, cu repetarea consonanței inițiale înainte de sufix (cfr. *chițean*).

**GUZIU s. m. (Zool.), GUZUI vb. IV^a } v. gaz.
 GUZUNOIU s. m. (Zool.) }**

GUZURĂ s. f. (Bot.) = ghițătură. LEON, MED. 40.
GUZURĂIU s. m. (Zool.) v. guz.

GVALT † s. a. sing. Violence. — Silă. *Luându-o de la mânăstire cu gealt.* DOSOFTEU, V. S. 245. [Azi, numai strigăt de primejdie al Evreilor: *ghicvalt!*]
 — Din polon. *gwalt*, idem (< germ. *Gewalt*).

GVĂRDĂ, GVĂRDIE † s. f. v. gardă.

H.

H s. m. inv. *H*. — A opta literă din alfabet și sunetul pe care-l reprezintă: consonanță orală, a-fonă și continuă; are în limba română următoarele valori: 1.) la începutul cuvintelor înainte de vocale (afară de *i*) și între două vocale (când vocala următoare nu e *i*) e spirantă laringală („spiritus asper“): *hamai, hotar, hârtie, pahar*; 2.) la sfârșitul cuvintelor, precum și înainte s. după consonante e spirantă velară: *dub, monah, khamidă, hrean*; 3.) înainte (uneori și după) de *i* e spirantă palatală: *arhimă, himeră, psihic, monarhi, odihnă, lămâie*. Numele literei e „ha“. [În *che, ghe, chi, ghi*, litera *h* nu se pronunță, ci e numai semn grafic. În chimie, *H* e o scurtare pentru „hidrogen“]. — *N.* din lat. *H*, idem.

HA: interj. Interjecție primară (cfr. variantele *a³, aha, hei, ehei*) prin care se exprimă o surprindere în fața unui lucru neașteptat. *Pepelea: Jupâne Arinite! — Arinite (deșteptându-se speriat): Ha!... ce este?... Am visat că... ALECSANDRI, T. 839.* || Când surprinderea e atât de mare încât ne buimăcește și nu mai putem pricepe ce vedem s. ce auzim, acest *ha!* poate deveni o particulă întrebătoare „ce?“(trece de trivial și nepoliticos, cfr. *hai¹, ai¹*). *Imi vine să poruncesc să dai ce tunurile în prostimea aceea. Ha, cum soțiți și Dumneata?* C. NEGRUZZI, I 153. *De-î vorba maică-sa, ea tot răstăit răspundea, întrebând: ha? ce zici?* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Și tu, spanchie, cum de te blăiești cu Țigani din curte, ha?* ALECSANDRI, T. 940. *Iau spuneți ce-ați mai cerut? Fote și inele? Sau numai dragostile, ha?* Și dragostile numai ce de cei tinori, ha? id. lb. 215. Din cazuri ca cel din exemplul ultim se naște întrebuintarea de a adăoga pe *ha* la adverbul exprimat la sfârșitul propoziției spre a-i da un înțeles mai intensiv, așa că *ha* = „foarte, de tot, cum se cade“. *Îl certă bine ha!* DELAVRANCEA, s. 254. *L-am bădă bine-ha; am mănăcă bine-ha* (=foarte). PAMFILE, J. II. || Când surprinderea e plăcută, *ha!* exprimă satisfacție s. mulțumire; adesea repetat. *Ha! ceai astă cîntec imi place.* PANN, P. V. I 20. *Ha, ha!* *Măi badeo, mi-ai căzut la mână acă?* Te-oai învățat eu să sparii ispravnicii prin codri. ALECSANDRI, T. 234.

HA interj. Onomatopee care imită râsul (mai ales repetat). *Acesta e țop!* — *Țop? ha, ha, ha, ha!* *Începu celălalt, și așa se desprăjiră.* GCR. II 214. *Acum nu mă creși, nu mă iubiși?* *Ha, ha, ha!* *Rădă.* id. 140; cfr. 9. *Ha, ha, ha, ha!* *4-a* *’nfundat!* CARAGIALE, T. II 22^{1/2}. — Cfr. *hohot*.

HA prod. f. v. al, al.

HĂ, HĂ: interj. Interjecție primară s. imitativă. întrebuintată la foarte multe ocazii, imită râsul (mai ales forțat s. idiot), cfr. *haha*. *De acum în turbincă eu să-ți putrescască ciolanete.* *HĂ, HĂ!*

CREANGĂ, P. 318. *Începu a râde hăd și strămbându-se: hă, hă!* EMINESCU, N. 56. | Servește spre a afirma (mai ales în gura oamenilor proști). *Da, ih!* *Ca d-coastră?* — *Hă, hă!* ALECSANDRI, T. 1125. *Vezi că eu... sânt nebun... — Nebun?! — hăhă!* CARAGIALE, T. I 23^{1/2}. | Particulă întrebătoare (trece de trivială), cfr. *ha?* *Hă = ce?* PAMFILE, J. II. | Imită (repetat) plânsul. *Hăhăhă! nene!* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. | *Ehei, hei; mă!* *Hă!* *ca o culpe pre multe să amăgescă.* ȚICHINDEAL, P. 57. *Hă!* *ce oameni!* CONTEMPORANUL, VI 11 14.

HĂBA adv. v. *heba*.

HĂBĂ interj. v. *abă¹*.

HĂRĂ s. f. v. *abă¹*.

HĂRĂ s. f. *Veillé* (villageoise). — (Transilv. prin părțile Crișului și în Sălagiu) Șezătoare sau loc unde se adună fetele și femeile seara cu furca, de torc, cfr. *hopșă, furcărie*. LB, Cfr. VAIDA. *În presara Bobotezei se adună... la un loc unde și-au fost finit ei haba.* MARIAN, NU. 90. *S'o adunat fetele și feciorii la habă = șezătoare* (Giorocuta, Sălagiu). VI-CIU, GL.

HĂRĂ s. f. (Mod.) *Makadie vénérienne*. — Boală, bube rele, sifilis. BUGNARIU, NĂȘ¹

HABACIU s. m. (Îmbrăc.) Un fel de hațnă. *Un habaciu de șahmară cu spinări de sobol, un habaciu de acțus neblănit.* DOC. (1669) ap. ȘIO. *Ai vrea poate să umbli în habacii ca dumneata?* C. NEGRUZZI, III 58^{1/2}. [Ș]: *habacii* subst. POP., ap. ȘIO.]

HĂBĂDIC s. a. *Bois mort*. — Vreasc. ȘEZ. VII 180. [Ș]: *habatic s. a. Habaticuri* — mărunțuri MARIAN, D. 249. *hapatie s. a.* — mărunțuș (Com. A. TOMIAC), structură de la *geluțuri* (șez. VII 198), *hapatieri* — vreascuri bune, subțiri, care fac pară, dar n'au putere (ION CR. II 219), *hebetie s. a.* (plur. *-tice*) = *hac¹* (LB), *hebetieri* = *hapatieri* (ION CR. II 219), *hăghiece*, vreascuri uscate căzute din copaci (ib. IV 251). | Derivat: *hăbădică s. a.* = un loc unde sânt grămădite vreascuri multe la oalăți; vreascuri de nici o treabă. ȘEZ. VII 180.]

HĂBĂDICĂR s. a. v. *hăbădic*.

HĂBĂDİR s. a. 1°. *Pièce de toile*. 2°. Sorte de vêtement de toile. — (Transilv.)

1°. Val de pânză întins la soare. VICIU, GL. Cfr. *sul, val, trambă*.

2°. Măncar seurt de pânză. ib. | (În Bistra) Căputaș de pânză albă, închis dinainte, având o gură numai cât incape prin ea capul, când o îmbracă; îl poartă peste pieptar. ib.

HABAGIU subst. (Îmbrăc.) v. *habaciu*.

HABAR s. a. sing. 1^a. *bléc*. 2^a. *Souci*. 3^a. *Affaire*. 1^a. Știre, veste, idee, (în expresiunea) a nu avea habar (despre ceva) — a nu avea nici o știre, nici o idee, a nu ști nimic. *Auzi, mă rog?*... *Eu care nici nu știam de eră el pe lume...* eu nici habar să n'am... ALECSANDRI, T. 1163. *A dracului zgâtie de fată! S'a prefăcut în pășărică... și ei habar n'au despre asta*. CREANGĂ, P. 267, cfr. 302. *Își păștea turmele chiar pe acel munte... fără să aibă habar de ceea ce se întâmplase*. SPIRESCU, U. 8/10.

2^a. Griji, păs. De acum... am s'oduc vesel, fără habar. ALECSANDRI, T. 118. *Eu dormea dusă în pat, fără să aibă er'un habar*. SPIRESCU, L. 256/10, cfr. PANN, E. I. 95. † A nu avea habar (de ceva) — a nu se îngriji, a nu-i păsa, a nu-i dura capul de... *Nu se'ngriji de nemici, de dușmani n'avea habar*. HELDIMAN, TL. 397, cfr. PANN, E. II 5, 66. *Habar să n'aveți!* CREANGĂ, P. 12/10. *Ad'o vadă de Cotnar și de plată n'ai habar!* ALECSANDRI, P. P. 42/10, cfr. MĂNDRESCU, O. P. 189/10. *Habar nu mai aveți de nimic*. SPIRESCU, U. 90/10. *Dacă te merge cu mine... habar să n'ai!* Id. L. 16. *Habar n'am că m'ar întrece altul*. SIBERIA, P. 244/10. *Constantin habar n'avea: durmea, sărmanul!* MERA, L. B. 237. *Tu mori după mine și cu n'am habar de tine*. ZANNE, P. II 636, cfr. BIBICESCU, P. P. 41. (Prin fuziune cu n'am grijă:) *Habar de grijă n'am*. CREANGĂ, GL.

3^a. Treabă, afacere, scop. *Cum e habarul?* — cum o treaba? Com. L. GUĂMĂDĂ. *Cum fi-i habarul, băiete?* — *Forțe bine!* PAMFILE, A. 32.

[Și (Munt.): habăr s. a. *Haber n'am!* SPIRESCU, L. 130/10. *N'am haber...* cã s'au rămanit. JIPESCU, O. 100.]

— Din turc. habar (literar haber) „veste, știre”. (Pentru înțelesul 3^a, cfr. rus. dial. *chabăr*, „folos”).

HABATIC s. a. v. hăbădic.

HĂBĂTIC s. a. (Col.) *Hăbătíc* = mănecare slabă, rău gătită; cfr. hăltingă. BUGNARIU, NĂS.

— Cfr. ung. *habarek* „amestecătură, mănecare gătită în grabă”.

HĂBĂUC, -Ă adj. *Imbecile*. — Om călăt la minte, care nu-i chiar nebun, nici chiar cu minte (SIMA, M.), prost, amețit de cap (MARIAN, SE. II 217), smintit, pierdut, zăpăcit (PAMFILE, J. III), năuc, necălit, meteor, nătărău, nătăntoc, hălămt, meteleu, tonțălu (L.B.). [Copil] *tonț, hăbăuc*. MARIAN, NA. 93. *Muieroa eră foarte isteafă și din neam bun, iar bărbatul eră un hăbăuc ca voi de el*. RETEGANUL, P. I 1/10. *Nu știai tu, hăbăduc?* Id. IV 7/10, cfr. I 1/10, IV 24/10, V 14/10. *Minte... și nu aibi, ci și fi proastă, hăbăduc!* CĂTANĂ, P. R. II 18. † A o luă (s. a. s'umbă) hăbăducă — în zadar, creanga, razna. PAMFILE, J. II, CREANGĂ, GL. *Iar în sărbători o luam hăbăuca prin cele șapte, pe unde știam că se fac hoari*. CREANGĂ, A. 104. [Pronunț. -bă-uc.] Ș: hăbăuca, hăbăuca (trisilab), hăbăuca numeral în expresia: cu hăbăuca (*habeuca* Com. G. TOFAN, *habăuca* ȘEZ. II 106/1) — cu silă, cu forță: *I-au luat casa cu habăuca; s'a sculat asupra lui cu habăuca* (Someș) VICIGI, GL. *A luat cu nechimăluț și cu habăuca muncășora altăia*. ȘEZ. II 106/1. *Porcă ni-a dat un proș cum se cade? Ia, le-o luat cu habăuca*. Com. TOFAN. | Verb: hăbăuci IV^a = (trans. și refl.) a (se) face hăbăuc. *De trăște omul peste 70 de ani, își piarite mintea, vine la minte/a/ copilor și să hăbăucește*. CĂLINDARIU (a. 1847), ap. GCR. II 358/10. | Abstract: hăbăucie s. f. L.B. | Formele hăbeci și hăbeteți date mai întâi de L.B. și primite și de celelalte dicționare sânt făurite anume spre a putea apropia cuvintele de lat. *habes*.

— Din ung. *habóka* „unul care nu-și are mintea îndrăgă, înclint, zănat” (forma *hăbăuc* s'a născut după analogia lui *năduc*).

HĂBĂUCI vb. IV^a, **HĂBĂUCIE** s. f. v. hăbăuc.

HABEGIU † s. m. =? *Creștinii, străngându-se loți impresionă cu ispravnicul emerenic noastre și cu toți habegii* (așa și în manuscrisul), *strigând toți dimpreună cu glas mare către Dumnezeu...* MAG. IST. IV 332/11.

HABER s. m. sing. v. habar.

HABILITĂ vb. 1ª refl. *Habiliter*. — A trece un examen de docență (în învățământul universitar) s. (impropriu) de capacitate (în cel secundar). *Pentru ca cinecã să fie admis docent universitar, trebu...* să treacă... un examen de abilitare. *Candidatul prezintă facultății la care vorește să se abiliteze...* LEGE (asupra învățământului secundar și superior, 1912), art. 74. *Candidații abilitați* [pentru învățământul secundar]. lb. art. 26. [Și (mai oblicuit): abilită vb. 1^a.]

— N. din fran.

HABOTNIC, -Ă adj. *Bigot*. — (Despre Evrei, p. ext. și despre creștin, fam.) Bigot, fanatic.

— Din rus. *habatnik* „membru al sectei pietiste „Habad” a Evreilor din Rusia”. ȘAINEANU, D. U^r.

HĂBUC s. m. *Piece*. *En pièce, cassé, embrouillé* — Bucată (dintr-o haină). ȘEZ. VIII 158, CREANGĂ, GL. † A rupe (s. a. face, etc. cenă) hăbuc(i) — a rupe în bucăți (lb.), a fărâma (PAMFILE, J. II); spec. amestecă, încercă, încelci, lăpi fir de fir (fiind vorba de lână), împălă (H. II 136). *Hăncuț cu multe săbi hăbuc de păgân*. DOSOFTEIU, ap. TDRG. *A trais zi, după asta, ciabotele căru-mieu se rup hăbuc în toate părțile*. CREANGĂ, A. 106. *Până acasă făcă cămășoa hăbuc*. ȘEZ. V 130/10. *A jucat până și-a făcut cămășoa hăbuc*. REV. CRIT. III 156. *A făcut paoile hăbuc*. PAMFILE, J. II. *Am dat firele acetee... să mi le buiască... și mi le incurcă de mi le-a făcut hăbuc, nu știu cum le oiu deșcură*. H. II 136. (Fig.) *Acuș te fac hăbuc!* Com. G. NISTOR. | (De aci întrebuintarea în funcțiune de adverb) *lupt, stricat, spart, desfacut* (REV. CRIT. III 156), *despărțit în multe bucăți, mărunț* (Com. G. NISTOR). *Scaunul cel bun e hăbuc*. CONTEMPORANUL, VI, 489. *Poate cănepa* [și se putredă sau hăbuc. ȘEZ. IX 141.

[În L.B. se dau și înțelesurile următoare (suspecte): om scurt și gros, hăd și urit, nod, ciot; hăbăuc. | Adjectiv: hăbăucos, -oasă adj. = (despre oaie) care este cu lână încălățată, împălățată, încurcătă; (despre lână) împălățată. H. II 131. | Verb: hăbuci IV^a = a strică, a rupe, a sparge (REV. CRIT. III 156), a oboři, a bate la pământ, a călca (în piciorare), a prăbuși, a face bun de nimic, a zdărnică (L.B.), a dimică, a tăia (Com. X. TOMIAC). *În două săptămâni a hăbucit o păreche de popuci noi-nouți*. Com. G. NISTOR. Abstract: hăbăucală s. f. = doborârea lăstarilor fără struguri; (+ *ăpuc, ăpucăță*) căldură prea mare. VĂRCOL, V.]

— Pare a sta în legătură cu slav. *chabiti* „a strică” (rus. *pochobiti*, ruten. *ochabyty*, bulg. *habji*, sârb. căldură peste măsură. VĂRCOL, V.) *habati*, *habiti*, cfr. ruten. *ochabytjenj* „netrebnic”, *habuzato*, „a aruncă calea peste grămadă”.

HĂBUCEALĂ, s. f., **HĂBUCEI** vb. IV^a } v. hăbuc.
HĂBUCOS, -OASĂ adj. }

HĂBUI vb. IV^a refl. *S'ăbatre*. — A se hărjoni, a se juca. PAMFILE, J. II.

HĂBŪZ s. a. v. havuz.

HAC s. a. 1^a. *Rétribution; gages*. 2^a. *Service*. 3^a. *Dépense*.

I. (Mold.) 1^a. Ceoa ce trebuie să dea cineva după drept: (mai de mult) (răs)plată; (astăzi) simbric, leafă, salar, (SEZ. I 72^b, II 229^b). *De are și cre/a) împărțatul să așeze pace ce Nemți... noi avem a cere hacul sângelui nostru și a părinților noștri.* N. COSTIN, LET. II 28^{1/2}. *Noahai ce vor lăci pe a cel loc a Moldovei să-și dea upurii și hacul pă-mântului.* AMIRAS, LET. III 171^{1/2}, cfr. 168^{1/2}. *Prisăcariul acela... hacul lui și-au luat pe prisăcări (a. 1766).* IORGA, S. D. V. 104. *Hacul sau leafa ce trebuie să dea sutele.* URICARIUL, I 206^{1/2}. *Toate calfele ce vor ieși pe hac (= vor primi simbric), să deie la cutia bisericii...* lb. XIV 8^{1/2}. *Lucră...* cu hac. lb. IV 16^{1/2}, cfr. II 223^{1/2}. *Hacul ce se va hotărî pentru cărucri.* lb. I 45^{1/2}, cfr. XXI 358, XIX 353^{1/2}, IV 51^{1/2}. *La curte are să-și fe bine; și aveă ca hac 500 de lei proști pe an.* CONTEMPORANUL, IV 391. *Am rămas... fără de slujbă, fără de hac.* lb. I 686. *Ajunge la stăpân și ia hacu'n jumătate.* SEVASTOS, C. 211^{1/2}, cfr. SEZ. I 72^b, II 229^b. *†† A-I veni cuivă de hac = a-I răspăli după cuvînță (cfr. germ. heimzahlen). După vina ce s-i se va cădeți să-i veniți de hac (a. 1757), ap. TDRG.*

2^a. † (Ani de) serviciu. O slugă cu credință ce și-au plătit hacul său. KONAKI, P. 219.

3^a. † Cheltuieli (de gospodărie). *Cheltuiala hranii casii mele și alte hacuri în trebuința călătorului moșiei (a. 1818).* IORGA, S. D. VI 136.

II. Fig. (În România; literar) Răfăluță definitivă cu cineva, cfr. vadea, (în expresia:) a-I veni cuivă de (†) hac = a-I dovedi, a-I învinge la răfăluța definitivă ce o ai cu el, a-I sili să se doa învins (ZANNE, P. V 318), a-I o face cuivă, a o scoate la capăt cu cineva (mai puternic), p. ext. a-I omori (CREANGĂ, GL.); fig. (despre boală) a birui, (despre foame) a potoli, a stămpăra (SEZ. I 239^b), (despre obiecte) a da gata, a strică, a prăpădi. (Mai rar:) a da de (s. peste) hac = a da de unul mai tare, a i se infundă cuivă (cfr. ZANNE, P. V 319, §10), a fi (cuivă) hacal = a-l pune în respect (ION CR. III 340). *Pentru ca să le vie la hac, au trimis la Racoșiți cu răgaciune, de cine și Ștefan-vodă cu oști, să-i taie, să-i omoare.* MAG. IST. I 310^{1/2}. *Pădure mare... dar în proastă stare, fiind atăcată... de oameni și de vite și chiar de arendaș, care... a mai și băgat o turmă de capre, ce-i vine de hac.* I. IONESCU, M. 673. *Să ne facem munte și punte, și să-i venim de hac ispravăcuiului!* ALECSANDRI, T. 217, cfr. 39, 916, ODOBESCU, I 186^{1/2}, DELAVRANCEA, S. 38. *Cu copra și-ai pus în cărd? Copra și-ai venit de hac!* CREANGĂ, P. 32, cfr. 140, 213, 230, 248, ALECSANDRI, P. P. 106^{1/2}, TEODORESCU, P. P. 501^b, ISPIRESCU, U. 13^{1/2}, MARIAN, T. 261. *Stai, că-i vin eu de hac!* SEZ. IX 3. *Ciobote de fier să-i fac, și tot le-ar veni de hac.* VLAHUȚĂ, SĂM. I 408. *Boala asta mi-a venit de hac = m'a frânt, topit, dovedit!* PAMFILE, J. H. *Neghișăuții lui vine de hac necredinciosul.* ROMÂNUL GLUMET, I 4^{1/2}. [Plur. hacuri e rar și atestat numai pentru 1^{3a}.] — Din turc. hak, idem.

HAC S. a. Crampon ou clou de fer. — Cuiu de fier ce se bate, larna, la talpa ghetelor sau la potcoavele calilor, ca să nu lunece. CREANGĂ, GL. *Se dau pe ghiapi țarna cu hacuri la ciabote.* C. NEGRUZZI, II 227^{1/2}. [Plur. hacuri.] — Din polon. hak „cârliș”. CIHAC, II 133.

HAC S. a. Bois mort. — (Transilv.) (La plural) Hacuri = vreasuri, țărși, ramuri tăiate, crăci dărâmate, tăieturi de copaci, dărâmaturi (LB.), surcele (SIMA, M.); cfr. hăbădic. [Și: heac s. a. Heacuri = surcele. LB., SIMA, M. Heac = codru de fag. FRANCU-ANDREIA, M. 101, hanc s. a. Hancuri = vreasuri, găteje, cleombe uscate. lb.] — Din germ. Hack(holz). Borcea, *Jahresber.* X 192. Cfr. heac, hreac.

HAC S. a. Mogen. — Hac = modru [chip, puțință]; p. ext. asemănare [păreche]: *N'are hac de blăstă-ma!* BUGNARIU, NĂS.

HĂC: interj. Sunet reflex, ca o gălăitură scurtă, pe care îl scoate cineva când îl lovești tare. *Când i-am tras un pumn, o făcut hăc! și-o căzut de-a rostogolu!* ALECSANDRI, T. 72. *L-a iebit de pământ, de-a făcut hăc!* SLAVICI-ODOBESCU, ap. TDRG. — Cfr. ieni.

HĂC A. m. Piciu, ghîbirdic (?). *Dar și tu, măi hăcule de-acolo, zise căpitanul către unul din draci, fă-te om în vârstă...* SBIERA, P. 301^{1/2}. — Cfr. ung. hăkkón „pitic, ghîbirdic”.

HĂCĂ S. f. Ennui. — Necaz, neplăcere, supărare, scârbă, sfadă, ceartă; proces. *C'a vin! Vineria mare. Pentru puia a fi 'ntrebare; S'a vin! Vineria mică și s'a'ntinde mare hăcă.* BUGNARIU, NĂS. | *Pricină. Numai de vorbă și de hăcă.* MARIAN. — Cfr. ung. hők! „Îndrăți! (se strigă animalelor),” hőkölni „a merge înapoi (despre animale)”.

HĂCĂI vb. IV^a = măcă. *Bășioara hăcăște.* ALECSANDRI, T. 346. *Țafa hăcăște.* H. VI 100, XII 352, XVI 112. — Onomatopee.

HĂCĂI S. m. = cocean, tuleiu. Com. A. TOMIAC.

HĂCĂDUI vb. IV^a (Păst.) A alerga și a striga după oi când sînt împrăștiate prin păduri mari. H. XVII 177. — Etimologia necunoscută. (Cfr. hăciui și ung. hacsoltui „a-i umbla cuivă gura”).

HĂCĂIȚE S. f. plur. 1^a. *Envie. Caprice.* 2^a. *Querele.*

1^a. (Mold.) O boală de om (nedefinită). H. XII 380. (Mai ales în construcția: *Îl apucă (s. îl ia a. îl vin) hăcițele = poftă; istericalele, capriciul, toanele.* *Pe biata babă, ai cărei ochi spionase totăți astă manecă, o înară hăcițele, sughiul de poftă.* M. CHIRITESC, CONV. LIT. XLIV, 544. *Mușiera mea s'ar fi dus și după o potaie de lupi... când îi venă hăcițele ei de dus.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG.

2^a. Ceartă, gălăveală. *Cătă hăcițe.* ION CR. III 251. [Și: hăghită s. f. *Omul se îmbolnăvește de tușă, hăciță sau hăghită.* H. XII 380.]

HĂCĂMĂ S. f. (Böl.) v. hașmă.

HĂCIU, HĂCIU. (În expresiunea) Căt hăciu[!] = nimic, de loc. *Îi cunoșteaș mgi de mult? — Ba, căt hăciu!* ALECSANDRI, T. 409. *Înălgeți nu ceoă, Mă-rinco! — Ba, căt hăciu!* lb. II 284, cfr. 697. *O să-mi poftască o fată. Ba nici hăci?* lb. II 457. — Cfr. turc. hîc, idem. CAPIDAN.

HĂCIU S. a. v. huci.

HĂCIUGĂ S. f. (Transilv.) Fagul tăiat, așa cum taie sălciole, de cresc nișole, pari. *Tot înăul are hăciugi lăngă casă.* VICIU, GL. | *Desă de brad (BARCIANU), hățiș (LB.), cfr. boroagă. Astă cară mi-am cărat Sabt o hăciugi de brad.* RETEGANUL, TR. 52^{1/2}. — Pare a fi derivat din hăciu¹; cfr. huciui, hă-lăciugă, hățiș, hucoag.

HĂCIUI vb. IV^a v. hășiă.

HĂCIUI vb. IV^a. *Hăcher.* — (Mold.) A tăia în bucăți foarte mici, a tăia mărunt (SEZ. IX 156), cfr. loc.ă. *Și-i hăciuri spinarea cu toașele.* DOSOFTEIU, V. S. 94^{1/2}. *Hăciundu-să v(ă)nta ei carne, slobozită m-*

ros de mir. Id. lb. 85. *Hăcuți, nu-și deaderă cinstea credinții.* Id. lb. 94. *Preu nu Stamatesco ce eră Grec... cu sabia... I-au hăcut buclii.* N. COSTIN, LET. II 23/2. *La cai se dă... paie care nu trebuie hăcuite.* I. IONESCU, C. 223, cfr. 203. *Au rămas turtași și hăcuți într-o ballă de sânge.* C. NEGRUZZI, 1286. *Până ce n'a lădă, n'a ciocărit, n'a hăcut, nu se fine mulțămii.* ALECSANDRI, T. 1200, cfr. 926. *Și pe toate vă totu, vă hăcusec.* MARIAN, D. 34 și 39. *Și de pe cal mi-l trânteam și gătul i-l hăcuiam.* ȘEZ, V 94/13, cfr. II 88/10, III 145/10, VI 68, CONTEMPORANUL, I 198, VASILIU, C. 18. [Abstract: hăcuire s. f. O hăcuire cu toporul. SADOVEANU, M. 171.] — Din germ. hacken.

HĂD, -Ă adj., adv. *Laib, hădeuz.* — (Mold., Bucov., Transilv., Ban) (Foarte) urit, cfr. uricios (BUD, P. F.), grozav 2° (LB.), scărnav (lb.), scărboș (ȚIPLA, P. F.). Adj. (adesea substantivativ) *Sloavă venetică și hădă.* C. NEGRUZZI, I 261. *De hădă ce-i, o latră căinți.* ALECSANDRI, P. II 650. *Erai hăd și bătrân.* I. NEGRUZZI, IV 5. *Vedenii hăde n'cale o să-mi țasă.* GORUN, P. 65. *Copii... hăd, pierit, ucoat.* MARIAN, NA. 130, cfr. 425, O. I 132. *Spune-mi, bade, adecerat, Pentru cine m'ai lăsat?* Pentru hădă de pe vale!... JARNÎC-BĂRSEANU, D. 254, cfr. 243, 188, 181, 436. *Și-mi țeși hădă'n cărare.* DOINE, 115/10. *Du-te...* Că te-a-șteptă hădă'n drum. BUD, P. F. 47. *Dar hădăul dracului... sări țute.* CĂTĂNĂ, P. B. I 41. *Tare-s hăzi!* ȘEZ, III 183/10, cfr. I 106/10. *Și mai sândre, și mai hăde.* GORVETI, C. 13. [Adv. Incepă a răde hăd. EMINESCU, N. 56. Foarte frumos și inchipuită el toate acestea, dar tare hăd au aflat. ȘIERA, P. 110.]

[Diminutiv: hăduț, -ă adj. LB. *Necasta cea hăduț.* MARIAN, SE. I 270; hădache s. m. = drac. *Atunci hădăchi mi să răpezi.* ȘEZ, II 100/10, cfr. lb. III 4/1. A] *Adjectiv* (pare a fi formație literară după fran. *hădeuz*): hădos, hădos, -oasă = hăd. *Sălbicătura cea hădoasă.* OLLĂNESCU, H. O. 33. *Monstru hădos.* I. NEGRUZZI, VI 154, cfr. C. NEGRUZZI, I 344, ALECSANDRI, P. II 244, 298, 470, HĂRDU, IST. 177, VLAHUTĂ, D. 320, 166, MAIORESCU, C. I 326. *Vitele... hădoază.* ȘIERA, P. N. 14. *Cu chip hădos, urit.* CONTEMPORANUL, I 894. [Abstract: hăzime DICT., hăzenie, hăzanie s. f. (concretizat) = monstru, cfr. urlicune. *N'ai crea tu să te mântuești de hăzenia asta de mire?* ȘIERA, P. 21/1. *Căzră hăzania de babă.* ȘEZ, II 26/10. | Verb: hăzi IV 2 = (intrans.) a murdări; (refl.) a se face urit, a deveni hăd. *Între com cu greu înluntru, căci slugile nu coțau să-l țese, să nu hăzosec pe jos.* REV. CRIT. V 51. *M'am spăriet singură de mine, atăta am îmbătrânit și m'am hăzit.* CONTEMPORANUL, VI, 102.]

— Probabil din rut. *hyd* „scărbă, covă scărboș” BERNEKER, SL. WB. 374 (în cazul acesta funcțiunea substantivă e cea originală: *est* nu *hăd* = „ost” o scărboș”, din care s'a născut apoi cea adjectivală și în urmă cea adverbială. Posibil ar fi însă să avem a face și cu rus. *chyd* „slab” BERNEKER, SL. WB. 405, dat fiind că în popor se confundă adesea noțiunile „gras” cu „frumos” și „slab” cu „urit”).

HĂDĂ s. f. = lăptoc (la moară), II. XVI 282.

HADABURCĂ s. f. (Bot.) v. handraburcă.

HĂDĂCHE s. m. v. hăd.

HADĂM s. m. 1°. *Eunuque.* 2°. *Animal mai chătre (monorchide).*

1°. † Eunuș, scopit, castrat, cfr. famen. *El eră nu proclat de hadăm.* MOXA, 393/10. *Vor fi hadămii în casa împăratului.* BIBLIA (1688) 283, cfr. 8 pr., 28, 358, 359. *Au intrat la Duca-nodă un hadămb ce-i ciocă.* IANU, N. COSTIN, LET. II 25/2, cfr. I 255/10. *Brebuł... putearea organelor născătoare pierzându-nu, în firea... hadămbilor cade.* CANTEMIR,

IST. 52. *Velisarie... hadămb să făcuse.* Id. HR. 315, cfr. 417, IST. 69.

2°. (Astăzi) Bou care nu-i întors bine, râncău (ION CR. I 61), porc care nu-i scopit bine (TRIG.). *Hadămb* = cal care are numai un testicul, râncăș (II. XVI 225).

[Și (ad 1°): (Mold.) hadămb s. m., hadăm s. m. BOLINTINEANU, ap. ȘIO., (+ *codănd*) cadău s. m. POP. lb.]

— Din turc. hadym (hadyn), idem.

HADĂMB, HADĂN † s. m. v. hadăm.

HĂDĂRĂG s. m. și a. 1°. *Battoir* (de fléau). 2°. *Ferche* (de grand file). 3°-4°. *Traquet* (de trémie de moulin). 5°. *Partie du métier à tisser.*

1°. Lemnul cel mai scurt al îmblăciului, cu care se loveșe grănela când se îmblătesc (MARIAN, ION CR. III 289, FRĂNCU-CANDREA, M. 100, ȚARA OLTULUI III nr. 24, PAMFILE, A. 195). *Hădăregele în blăciilor.* MARIAN, T. 197. † *A lui hădărag* = a alunga pe cineva. ȚARA OLTULUI, III nr. 24. † Fig. Om mare și cam necioplit: *Ce mai hădărag de om!* lb. [După PAMFILE, I. C. 145, mai rar, și ca numire a lemnului lung, care servește de coadă îmblăciului, odărjă, dărjală.]

2°. (Mold., subț forma *hadarag*, mai ales la plur.) Năvodul are la amândouă capetele câte un lemn; aceste lemne de care trag pescarii, se numesc *hadaragi, hădarpi, draci, cleci* sau coluze. DAMÉ, T. 123. *Amândouă capetele stau întinse pe câte un băț gros numit hadarag.* ȘEZ, IV 113. *Doi din pescarii... împing din când în când cu un hadarag lung.* lb. 115. *Pași subfriți de hadaragi.* ALECSANDRI, P. F. 316/10.

3°. (La moară) *Hadarag* = titirez. DAMÉ, T. 153. *Hadaragul care bate teica să curgă grăunțele în pietre.* II. II 29, cfr. (*hădărag*) XI 415.

4°. (La rășnă) *Hadarag* = bățul cu care se poartă rășnă. ȘEZ, VIII 91. *Da să coșăi hădărașe!* N. REV. R. I 33.

5°. Parte a războiului de țesut (nedefinită). II. XII 140.

[Plur. -ragi, (ad 1° MARIAN) și -rașe. | Și: (dial., Mold.) *hadarag*, (ad 2°) *hădărg* s. m., (cu schimb de sufix, ad 1°) *hădăroș* subst. VAIDA, (forma originală) *hădărâu* s. a. (ad 3°) DAMÉ, T. 153, H. XI 350 (însemnează și); *blendărâu*, bezleag, unul care umblă fără rost; îmbrăcat flecum (ION CR. IV 188); *jujău*. *Să puiie vulpii hădărâu (jujău), Că prea umblă noaptea rău... Hădărâu!-a pierdut și ea tot rău a făcut.* MAT. FOLC. 99.]

— Născut prin schimb de sufix, din *hădărâu*, care e din ung. *hadaró* „îmblăciu”. Cfr. *hadorogi, hadorone*.

HĂDĂRĂU s. a.

HĂDĂRĂG, HĂDĂRĂG s. m. } v. hădărag.

HĂDĂUCĂ s. f. *Vallée étroite et profonde.* — Vale strâmtă și adâncă. II. X 353.

— Etimologia necunoscută. (Poate, stă în legătură cu ung. *hód* „castor”, având o formațiune analogă cu *viezănu* din *viezore*).

HĂDÓS, -OĂȘĂ, HĂDŪȚ, -Ă adj. v. hăd.

HĂGĂȘ s. a. v. hăgân.

HĂGĂU s. a. *Escarpement, ravine.* — (Transilv.) *Hăgău* = loc spălat, mână de apă, loc sterp, cfr. ponor (Sucul sup.), *Yigiu*, GL. *Meșary șingele părău* *Țe cale și pe hăgău.* HETEAGANU, TR. 134/10 [Și: *hăgău* s. a. BIRICESCU, P. F. 131.] Cu alt sufix: (Cfr. ung. *hăgis* „suire” s. a. de aceeași origine ca *hăgaș*?) *hăgaș* s. a. = surpătură pe spinaroș munte-lui, faună de povoale (Boufar, în Hăteg), *Yigiu*, GL.] — Din ung. *hăgő* („drum pov) pârâniș de munte”.

HAGEALĂC s. a. v. hagiin.

HAGEMIS † s. a. *Tapis persans*. — Covoare de Persia. Pânzături de cașă, covoare de Persia (de Apen) sau *hagemis* se călăpătesc în țară, IORGA, CH. I. 128. [Plur. -mişuri ?]

— Derivat din (h)agem, prin suf. col. -iș.

HĂGHIECE s. f. plur. *Bois mort*. — Hăghiece — hebetici, vroscuri uscate, căzute din copacii. ION CR. IV 251.

HĂGHITĂ s. f. v. hachiță.

HĂGI s. m., **HĂGIȚĂ** s. f. v. hagiin.

HĂGINĂ, **HĂGINĂ** s. f. (Bot.) v. hașmă.

HĂGINĂȚĂ s. m. (Bot.) v. asmațaci.

HĂGINESC, -EASCĂ † adj. v. așemesc.

HAGIOGRAF s. a. și m. *Hagiographe*.

1°. (Numal la plur.) *Hagiographe* — Intreg Testamentul-vechiu, afară de Pentateuc și Profeți.

2°. s. m. Autor de Vieți ale sfinților. *Pări nevrednice, pe care hagiograful nu se coboară măcar să le discute*. IORGA, I. II 618.

[Adjectiv: hagiografic, -ă; abstract: hagiografie s. f. | Pronunț. -gi-ō]

— N. din gr. ἁγιόγραφος. Idem.

HĂGIU s. m. *Pèlerin de retour de Jérusalem ou de La Mecque*. — Cel care a făcut o călătorie la locurile sfinte (Ierusalim pentru creștinii și Mecca pentru mahometanilor) spre a se închină; cfr. pele rin. *Socrul meu... e și hagiin*. ALECSANDRI, T. 1224, cfr. p. II 579. *Un hagiin, un pelerin german*. IORGA, C. I. I 219. † *A se face agiu* — a săraci. ZANNE, P. VI 473. || (Subt forma hagi, așezată de obicei înaintea unui nume) Titlu de onoare ce se dă aceluia care au făcut o astfel de călătorie. *Prot[opop] Ioan Hagi ot Belgrad* (a. 1767). IORGA, S. D. XIII 262. *H[agi] Stan Jianu*. Ib. VIII 6. *Făcut-am capitul nostru la mâna dumale jupânului hagi Manea*. URICARIU, XXIV 442¹⁰⁷, cfr. IV 94¹⁰⁷. *Hagi Tăloșe* (titlul unei povești și comedii de) DELAVRANCA.

[S]: agiu) s. m. | Femenin: (cfr. bulg. *hagiika*, idem) hagiică (trisilab) s. f. = soția hagiului, femeie care a făcut o călătorie la locurile sfinte. *Moș Răpcau (Hagiin) cu hagiica lui*. CONV. LIV. ap. TDRG. | Abstract: (< turc. *hagiilyk*, idem) (h)agealce (hagiurlic, hagiurlic, hagiurlic PAMFILE, J. II) s. a (plur. -ăcuri) = călătorie, pelerinaj la locurile sfinte. *Pe când implineam șapte anișori, la-o venit părinților dorința să neurpă la hagealce*. CARAGIALE, S. N. 15. *A plecat la agealce*. DELAVRANCA, ap. ȘIŌ. † *A se duce la hagealce* = a se ruina, a scăpa. LM. *A ajunge la hagiurlic* = rău, cumpl. PAMFILE, J. II. | Adjectiv: agiul, -ă = (Brașov) ameliț de băutura, cfr. *agheshmalt* (2°). — Din turc. hagi, idem.

HĂGIUNĂ s. f. (Bot.) v. hașmă.

HĂGIURLĂC s. a. v. hagiin.

HĂHĂ interj. Cuvânt cu care mănânc porcii. (RĂDELESCU-CODIN), oile, caprele, vitele mari, când sânt multe. Com. I. PAVELESCU.

HĂHA! **HĂHĂ!** **HĂMĂ!** interj. v. ha. 1°

HĂHĂ! vb. IV°. *Roucouler. Rire*. — (Drept porumbel, cfr. grungun). *Porumbelul gusne, hăhă*. II. VII 481. | A râde pe 'nfundate. Com. I. PAVELESCU. — Onomatopoe.

HĂHĂN s. m. 1°. *Rabbin*. 2°. *Boucher juif*.

1° Hăhăn. *Sângele l-au împărțit, puindu-l prin baleros, și l-au trimese la hahamul de Craediu*. AMIRAS, LET. III 183¹⁰⁷.

2°. Tăietor de vite și de păsări la Evrei. *Hahamul Jidovilor pământeni să le taie, iar Jidovii suferi să nu fie volnicii nici cu un chip a avea osăbit haham*. URICARIU, III 280¹⁰⁷. [Fig. *A! a! capra dracului, te-a luat hahamul* [= dracul]! JIFESCU, ap. ȘIŌ. *Te-a luat haham-dracul*. Com. I. PAVELESCU.

[Compus: † hahă-basa subst. = marele rabin. *Îndată l-au rădicat, ducându-l în capul țargului de gios, lângă haham-basa și l-au spânzurat la o dugheană*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 216¹⁰⁷. *Dacă nu l-aș cunoaște creștin, l-aș crede botezat cu haham-basa* ts. ALECSANDRI, T. 743. [Pe vremuri haham-basa plătea sub forma unui plocon, o dare anumită ce formă unul din veniturile cămărașilor mari] [Lei] 60 de la Hahambasa. URICARIU, XIX 324¹⁰⁷].

— Din turc. haham, idem.

HĂHAM-BAȘA † subst. v. haham.

HĂHĂN s. a. v. hahăn.

HĂHĂU s. a. și m. *Pieu. Homme grand, courbé et mince, ou grand et bête*. — Băț gros, par (Hântești-Dorohoiu). ION CR. IV 169. || Fig. Om mare, gârbov și subțire (REV. CRIT. IV 144), lung și prost. (SEZ. II 229¹⁰⁷). [Cu alt sufix: hahăn s. a. = par. ION CR. II 109.]

HĂ HO! interj. v. ho.

HĂHŌ! s. m. Porcău dată Rutenilor (de către Ruși). *15 păsărici... toți HăhŌi*. CONTEMPORANUL, VI: 36. *Dădui peste un hăhŌ de Rus cu ochii pânjeniiți de beție*. CONV. LIT. ap. TDRG.

— Din rus. *hahŌh*, „mot” (Rutenii își rad tot părul, lăsându-și numai un moț în vârful capului). *Basarabeanu, Contemporanul*, VI: 35.

HĂI interj.

1. Sunet reflex, care exprimă:

a.) un regret, o părere de rău („vox aspirantis” ANON. CAR. „interjecție suspinătoare” LB.), cfr. of, ah, ai', hăi. *Hăi, lams fără zăstiu, cum nu se putură îndestulă Cantacuzinești cu atâtă cinste ce areă la acest Dună*. MAG. IST. III 363¹⁰⁷. *Hăi! hăi! rău norocoșii și ticloșii de noi!* TICHINDEAL, P. 25. *Ai, hăi, hăi, dorule, hăi, Că tu la multe mă dai*. FRÂNCU-CANDREA, M. 30.

b.) o admirație, cfr. of, ah. *Ochii? Hăi, ce mai pereche!* COBUC, B. 87.

II Interjecțiune:

a.) întrebătoare (familiară și nepoliticoasă), cfr. ai', ha', hăi. *Hăi, ce zici, te însori ori ba?* CREANGĂ, P. 161; cfr. N. REV. R. I 39.

b.) exclamativă: ba bine că nu! *Dă-i tuă o fată d'acel din sat, ai dă gând să daci peste hotar?* — *Hăi, hăi! ba încă pe șez. ALECSANDRI, T. 666*.

[Ad II a, după fraz. *heini*] și: *hăi! Ți-i dragă fata, hăi?* ALECSANDRI, T. 828.]

HĂI, HĂI! interj. v. halde.

HĂI interj.

1. Sunet reflex, prin care se exprimă un regret s. o durere, cfr. hăi! (la), he! Hăi, hăi! Com. LIUBA.

II. Interjecțiune prin care se îndeamnă, se mână, se îmboldese boii și vacile, cfr. h! PĂSCULESCU, L. P., SEZ. III 189¹⁰⁷. Com. I. GRĂMĂDĂ. *Amândoi la drum plecă... Și merou boii 'ndemnă: „Hăi! Plecau, hăi Bourcau, Juncănuși de-a lui Stătan!”* ALECSANDRI, P. P. 98. *În câmp două-șpe-vece pluguri ară. Cea... Roată, mă! Hăi... Hăi... PĂSCULESCU, L. P. 25. Tot mă cere un plugur... Zău hăi! și noaptea hăi!* SEZ. III 59. Cfr. hăia.

III. (Pop.) în Mold. și Transilv. Interjecție prin care ne adresăm cuiva (mai tânăr) în ton familiar

și voind să-i arătăm un sentiment de afecțiune: ian ascultă! bre! (Se leagă totdeauna de un vocativ). *Copulă hăi!* Florin nu-i de fine! ALECSANDRI, T. 906. *Fată hăi!* ia dă tu flăcăului de-mâncatul ce i-am făcut. EMINESCU, N. 20. *Cum ai putut răbăta prin aceste locuri, femeie-hăi?* CREANGĂ, P. 90, cfr. 9, 96, 124, 174, etc. *Tătuculă, tată hăi!* *Cum de to-ai dus de la noi?* MARIAN, I. 128, cfr. SA. 7. *De seară vin la voi, Copilul hăi!* Să te cer de la ni tăi. JARNIC-BĂRSEANU, D. 366, cfr. 369, 379, 459, etc. *Nu te uită, soră hăi!* *Că mi-s cioarecii cum răi.* DOINE, 147. *Tată hăi, mă duc.* ȘEZ. II 154₂₇.

[După TDRG, hăi (III) se poate și contrage, unindu-se cu terminațiunile vocativului precedent: tatăi, mămuicăi, bădițăi, fratăi, etc. *Nu v'or fi supărare, conțâi!* N. BOGDAN, ap. TDRG. | Și: (ca strigăt cu care vânătorul își îndeamnă câni ca să se dea la lepure) hăit! H. II 144, hăitii! H. II 144, hăichi! H. III 69.]

HĂI, HĂI vb. IV^a. *Crier „huc”* ou „huhau”; *trăquer*. — A îndemna bolii (vacile) să tragă (strigându-le: hăi!), a mână (oile); a gonii fiarele (la vânătoarea cu gonaici); cfr. hăicăl. *Neci-mă hăiesyte la plug.* MAT. POLC. 368. *Ele-a rătăcit și n'a auzit, Nici căne lătrând... Nici cioaban hăind, Oile porvind.* MAT. POLC. 5. *Gonașii încep a hăi, pușcașii a împușca.* SANDU-ALDEA, A. M. 135. | Și: hal vb. IV^a. | Abstract: hăit a. a. (pronunț. hă-îi, plur. -ițuri) = (strigătul de) îndemn. celor și boilor, ca să tragă; p. ext. colindat (propriu: strigătul colindătorilor care umbă cu plugul). *Auzi tocmai din casă... Hăitii flăcăilor.* PĂSCULESCU, L. P. 32. *De scărâțitul carelor. De hăitul cașlor.* TEODOR-RESCU, P. F. 143₂. *Este obiceiul ca țărătorul să zică: „ia mai îndemnați, flăcăii!” Cealții îi răspund: „hăi!... hăi!” Căi fine hăitui, țărătorul se hodi-nește.* ȘEZ. III 180₂₇. *Cei cu hăitul* (nota: colindatul) *încrămiseră pe loc.* CONTEMPORANUL, VI II 301.]

HĂI, HĂI vb. IV^a. *Peser. S'écrouler*. — (Mold., Bucov., Transilv.) TRASS A surpă (LB.), a apăsa greu până la dărâmare (ȘEZ. III 15₂₃). *A hăi în bătaie* = a rupe în bătaie. lb. | Refl. A se surpă, a cădea peste oialță (LB.), a se nărui (Com. A. PROPOVICI), a se lăsa într'o parte; a se vătăma (FRÂNCU-CANDREA, M. 100). *Cricăna unui furci butucos și hăite într'o rând.* VLAMUȚĂ, N. 122. *Două puturi schioape și hăite.* CONTEMPORANUL, V I. *O fereastră hăită, cu trei geamuri.* lb. V II 193. *S'a hăit captorul.* H. XVIII 177. | Abstract: hăitără s. f. (plur. -țuri) = surpătură (și cu înțelesul fig. de „vătămătură, hernie” LB., FRÂNCU-CANDREA, M. 101), ruină. LB. *Aerul acul închis în pământ... cercând pe undă să se răsuflă, cu silincite cutremurată pământul... până ce deșchide undeva vreo hăitură.* DRĂGHICI, R. 113.]

— Etimologia necunoscută (cfr. ung. *hajlani*, *hajolni* „a se pleca într'o parte”).

HAIÂN † s. m. v. alian.

HAIABĂC s. a. *Intrigue*. — Învoielile și intrigile ce so țes în șezătoare. Com. I. CORBU. | P. ext. Șezătoare. lb. [Plur. -băcuri]. — Cfr. ung. *hajbokolnai* „a lingua”.

HAIAP s. m. *Bohémien*. — Nume dat Țiganilor: *haecupule!* ȘEZ. I 214₂₇. (Eroare de tipar în loc de *harapule?*)

HAIÂNĂ s. a. Sorte de vântem. — Haină largă și lungă, până'n pământ. HADULESCU-CODIN. [V. verb: (ia)hăibără i refl. = a se îmbrăca cu un hăibăr. lb.] — Pare a fi o fuziune din haină + hăibăr. G. Pascu, *Etimologii* 64—65. Cfr. Inhăimură.

HĂICĂ adj. f. Numire, pe care clobanii o dau oilor după colorarea lânii H. XVIII 261. — Probabil, din ung. *hajka* „colilie” (cfr. alb-colilie).

HĂICĂI † vb. IV^a. *Chasser*. — A lungă, a gonii, a dudui, cfr. hăi!. *Tot locul eră plin de oameni...; unii hăicăto, alții făcând.* M. COSTIN, LET. I 265₁₁. — Cfr. sârb. *hajkati*, idem.

HĂICHI interj. v. hăl.

HAIID, HĂIDA interj. v. halde.

HAI DALĂRA adv. *En cachette*. — Umbă s. lucră haidalera — în ascuns. Com. LIUBA.

HAI DAMĂC s. m. și a. I. *Rôdeur*. II. *Gourlin*. I. S. m. (Munt.) Om zdrăvăn, dar leneș, fără căpătăiu, care fuge de lucru și trăește mai mult din hoști. *Spre mai bună apărare și strejuire d'aidamaci, au ales dumnealor pe Căminaru Sava... și l-au îndatorat... să strângă oameni vrednici, spre pază orășului* (a. 1821) ap. ȘIO. *Căpităniul meu... eră un tip de haidamac.* CARAGIALE, M. 283. *Și daoș șier odată și vin câțiva haidamaci să te lege burduf?* SANDU-ALDEA, LEC. V 336. *Doi haidamaci* (o vorba de niște hoți de cai) *stau toliniți lângă el.* id. U. P. 69₁₁. *Haidamacilor, lăngăto, ce-aceți voi cu munca mea?* DUNĂREANU, CH. 70. *Lă se acrise tot umbllănu... prin pădure ca niște haidamaci.* ISTIRESCU, I. 336, cfr. 279. *Curând fărle de tâlhari și de haidamaci.* id. U. 57₁₁. | P. ext. Căpitan de hoți, cfr. *harambașă*. *Dar fratele bucuiului, Haidamacu hoților.* MATRESCU, R. 65. | (Mold., Bucov.) Om care bate drumurile fără de nici o treabă, care pierde vremea în zadar (Com. A. TOMIAC), strângar (ION CR. II 80), colbilzan, prostăian (PAMFILE, J. II).

II. S. a. (Ban., sub forma *aidamac*) Bătă, ciomag, tolg. *Proptindu-se cu aidamacul lui cel groaznic.* TICHINDEAL, P. 455.

[Și: *aidamac* s. m. și a.]

— Ad 1ª din turc. *haydamak* „tălhar”, ad 2ª prin mijlocire sârbească: *ajdamak* „bătă”.

HAI DĂU s. a. Un joc țărănesc în Ardeal. PĂR-YESCU, C. 21. *După masă se încinge prin curte haidăul.* FRÂNCU-CANDREA, M. 139. — Din ung. *hajdátanc* (joc haiducec).

HAI DĂU s. m. *Gardeur de bestiaux.* *Vauvien*. — Servitor însărcinat cu paza vitelor mari, mai ales bol și vaci, bouar, văcar (CREANGĂ, GL.), argat boierec la vite (ȘEZ. IX 154), pădător la cirezole de vite mari (H. IX 438). *Haidăii care au păzit boii până au trecut Danărea* (a. 1693), ap. ȘIO. *Haidăii de pe la vite.* HELDIMAN, TR. 343. *Ei s'a călăuzit mai cu toți haidăii lui.* CREANGĂ, A. 21. *Haidăul care păzește vitele.* SADOVEANU, P. S. 24, cfr. id. SĂM. V 908. *Țindu-i așa încolțuși, poronce haidăilor de-i zvântau în bătaie.* ȘEZ. IV 17₂₀ cfr. lb. V 21₁₇. | P. ext. Om volnic, tânăr dar leneș, fără căpătăiu (PAMFILE, J. II), strângar, om stricat (ZANNE, P. V 319), cfr. *haidamac*. *Are doi haidăii* (=bărbați în toată puterea, dar leneși) *la casă și nu uez la el două paio pușe cruce.* PAMFILE, A. — Pare a fi ung. *hajtó* „mânător”, apropiat de *hăidă*, *hăidui* și de *haidamac* (ȘIO citează o formă *raj*, *hajde* și una polon. *hajdaj*, pe care le crede împrumutate din românește). Cfr. *hăită*, *hăitaș*, *hăitul*.

HAI DE interj. *Allons!* — *Hai(ă) e* o interjecție prin care îndemnăm, încurajăm a. provocăm pe cineva să săvârșim o acțiune. *Au și început a strigare toți în toate părțile: haida, haida, la ei, la ei!* M. COSTIN, LET. I 329₂₇. *Hai, copii, cu voinicie, să scăpăm biata moșie De păgini și de robe!* ALE-

CSANDRII, P. 7. *Acum hai să tragem de horă!* id. T. 380. *Hai să ne iubim, Să ne dragostim!* id. P. P. 71. *Hai, țări colcă, ca să vorbim ca doi prieteni.* SLAVICI, N. II 272. *E cheia temniții la voi? Hai!* *duceți-mă înopri!* COȘBUC, B. 63. *Haide, bade, nu te duce, Că te-astept cu gură dulce.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 107. *Hai la treabă, cumetrișă, că lupul ți-a dat de lucru!* CREANGĂ, P. 29. *Orî hai să ne grăbim, ori să ne dăm într-o parte!* id. Ib. 298. *Hai! nu mai sta ca o glîmă plouată!* id. Ib. 222. | Are deci funcțiunea unui imperativ, care poate avea un înțeles foarte variat: *Acum odată și eu că nu ești prost. Hai (= spune-mi!) cât să-ți dau pe an, ca să te tocmești la mine?* id. Ib. 150. *Pentru ce m'ai îndemnat să mă lupți cu el? — Da ce, nu ți-a plăcut?* *Hai (= luptă-te) și cu mine!* id. Ib. 53. *Strigă-ți o căpitănu!* *Haide (= înșirăți-vă), feciori în șir frumoș, Că plecăm pe drum în jos!* MARIAN, L. 31. | În mod firesc va corespunde însă mai ales imperativelor unor verbe care arată o mișcare: *Vino! Veniți! Tu haide cu mine!* TICHINDEAL, P. 98. *Haide, tătă, să-ți arăt pre mama!* C. NEGRUZZI, I. 250. *Atunci intră răposatul Măciuc și-mi zise: „Ai sus!”* GHICA, S. 10. *Hai, iubită, la primblare!* ALECSANDRII, P. II 15. *Hai în cadrul cu cerdașă!* EMINESCU, P. 83. *Haide, mândră, după mine!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 392. *Haide, bade, sările!* Ib. 107. *Tocmește-ți un car cu plată, Și mai ai la mine-odată!* BIRICESCU, P. P. 89. *Haide! nu te, nu necasta!* VAIDA. | *Pleacă, dă-i înainte, du-te, pornește, marș!* *Aida! du-te iute și cere cocoașii să-mi dea sabia!* CARAGIALE, T. II 17/18, cfr. II 174/15. *Haide, murgule, mai tare!* HODOȘ, P. P. 46. | (După un imperativ, adesea) *Să plecăm! Incelecă pe mine, și hai!* CREANGĂ, P. 212. *la-ți hainele, și haide!* MĂNDRESCU, L. P. 78/15. | De-oare-ce, în stilul povestirii vioaie, poporul întrebuințează imperativul cu funcțiunea unui preterit sau a unui prezinte istoric, avem și întrebuințarea lui *hai(de)* cu înțelesul de „pleacă, du-te, apucă-te”, „plecă, se duce, porni” s. „plecară, se duseră, porniră”. Mulți găseavind-u-se pentru un lucru... tot ce au, cheltuese, apoi, hai la profes! TICHINDEAL, P. 67. *În pun într-un car cu boi... și hai (= pornește) cu dinul la locul de spânzurătoare.* CREANGĂ, P. 329. *Și năinsia o fugă lungă, Draci, haide (= pleacă și ei) să nu ajungă.* MARIAN, L. 469. *Își pune mânăre și băntură pe mână și hai la (= apucă-te) trauă bun!* RETEGANUL, P. IV 10/15. *Își făcu cruce, și hai la drum!* Ib. id. I 3/15, cfr. 19/15. *Se mi călare, și haide!* CĂTANĂ, P. B. I 112/1. | Când imperativul e repetat, arată un preterit al unei acțiuni continue; tot astfel *hai(de)*, *hai(de)* s. *haide-ha* poate însemna: „du-te, du-te” „se tot duse(ră), merse(ră) merou”. *Și hai, hai! hai, hai!... în zori de ziuă ajung la palat.* CREANGĂ, P. 269. *Și hai, hai! hai, hai! cătră seară am ajuns la bunicul David.* Id. A. 32. *Așă încet-încet, haide-haide.* CARAGIALE, S. X. 49. *Și aide! și aide! merse cale lungă, depărtată.* ISPESCU, L. 74. *Înjugă și pleacă, aidea, aidea, vorbă, vorbă, pân'ce înserează.* JIFESCU, O. 153. *Și ieu și se duc haide, haide!* ȘEZ. VI 5. *Și biata Săftica după mine, haide ha, haide ha, fără a se încredința să deie ochi cu mine.* ALECSANDRII, T. 116. *Haide-ha, haide-ha, c'ai s'o capșii.* PANFILE, J. II. Când după *hai(de)* urmează un imperativ, avem propriu zis o construcție pleonastică, căci atât *hai(de)* cât și imperativul cuprind un îndemn sau o poruncă. În cazul acesta, *hai(de)* are un înțeles concludiv: „dar, deci”, s. exprimă nerăbdarea vorbitorului ca porunca s. îndemnul lui să se împlinească cât mai lute: „odată, acum”. *Aid să ne apropiem de dinșii.* GORJAN, H. IV 84. *Haide, intrăți, de vreme ce-ați veni!* C. NEGRUZZI, I. 93, cfr. 156. *Ca să acăpăm amândoi cu fața curată, hai să facem loc, acă întru noi, postula!* Luceștiu. ODOBESCU, III 39/15. *Hai cărați-vă!* ALECSANDRII, T. 79. *Hai scaldă!* EMI-

NESCU, N. 12. *Hai deschideți cu fuga, dragii mamii, cu fuga!* CREANGĂ, P. 21, cfr. 83, 260. *Dacă e așa, hai pornește chiar acum!* id. Ib. 274. *Haide, nani... Păui mamii, MARIAN, N. 315.* | Înțelesul de „acum, de-acum” se găsește și după exclamații: *Tumba! aid, s'a izprăvit!* PANN, E. V. 137. *Hai hal neroc (să dea Dumnezeu!) exclamație de urare (mai ales când se ciocnesc paharele).* Cfr. ZANNE, P. II 704. *Haidă-de (mai rar: hai treacă! COȘBUC, O. 187/15) — fie și așa (Com. LIUBA). Iți dăm două sute [pe flăier]. — Haide dă, zise Picală, și luând două sute, dete flăierul.* CĂTANĂ, B. III 59. (Se întrebuințează — mai rar, în acest înțeles, simplul *haide* — ca exclamație prin care respingem o părere, s. dezaprobam o înuță) *Haide! Te-ai supărat pentru niște glume de nimică!* ALECSANDRII, ap. TDRG. *Nu că mi-s frică... de necasta-nea, să nu... Aidade!* (= mai și vorbă?) *Coasa Veta! Mie-mi spui? N'o știu eu?* CARAGIALE, T. II 7. *Aida-de, nu se scrie la dinșii așa jigărie!* DELAVANŢEA, S. 10. *Haide-hai (mai rar haide, haide)! = se zice când muștrăm pe cei ce nu iau în seamă sfaturile s. vorbele noastre a. când prevedem că li se va întâmpla o neplăcere.* *Haide, hai; par că te căd cum ori să mândăne păpăru!* ALECSANDRII, T. 692, cfr. 1532. *Dumnezeoasă! radeți!... haide, haide!... vă par glumă!* id. Ib. 41. *Haide hai!... acumă zici tu așa, dară atunci te-oia vedeă eu ce-i dirăge!* ȘBIERA, P. 10/15.

[Având funcțiunea unui imperativ, *haide* ia la plural adesea terminațiunile imperativului (să se observe lusk că forma pers. II din plural poate fi și o poruncă pentru subiectul „noi”, cfr. blăm; accentul e în unele regiuni pe tuplină, în altele pe terminație): (h)aidem! Aidea, amice, să călăm! ODOBESCU, III 50/1. *Haideam la calcare!* CREANGĂ, P. 250, cfr. 267, 135, 158. *Haideam, tăcut!* id. 81. *Haideam și ne-om luptă!* BIRICESCU, P. P. 324. *Haideam să-i omorim!* ȘBIERA, P. 242/1, cfr. 263/15. *haideam! Haideam să ne veselim!* id. P. S. 90, cfr. P. 83/15, 88/15. *haideii! Haideii!... să găsim pe dragul meu!* ALECSANDRII, P. I 32. *Haideii, puică, 'n dea la per!* id. P. P. 328/1. *Haideii, feciori, la cătane!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 317. *haideii!* VAIDA, *haideii!* la haideii de mi-1 arată! ȘEZ. I 240/15. (h)aidai! *Haideai! urși!* TICHINDEAL, P. 190. *Haideai și la futa me!* RETEGANUL, CH. 16. *Sculați, sculați și-acă aidați!* MARIAN, SE. II 275. | Variante: *aide*, (h)aidi, *haidea*, (h)aida, (h)aid.

De-oare-ce două imperative se leagă adesea, în limba română prin conjuncția de „și (pleacă de cești), un exemplu ca: *Haide dă, Turcule, dă, Haide dă și mă-ți fă* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 486), s'a putut despărți, în mod greșit în: *Hai de dă = „hai și dă”, iar în urmă, forma (h)ai s'a putut întrebuința, generalizându-se, și în alte construcții.* | La ALECSANDRII, T. 1137 se găsește și forma *hai, Izo-nil* (impingând pe Săbuiță) *Ha! încolo, la sprăf!* | Când vorbitorul vrea să arate nerăbdarea ce o are ca porunca lui să se împlinească cât mai repede, avem forma *hai(i)* (cu adăugarea aceluiași element -i(i) pe care-l întâlnim și la onomatopee), care se întrebuințează și ca exclamație (de regret) prin care se arată dispariția repede a ceva; uno-ori corespunde lui „de-acum... *Hait!* de săracie scap! PANN, ap. GCR. II 360. *Hait! s'a dus și comerțul fării!* ALECSANDRII, T. 126, cfr. 72, 136, 400. *Surugiul: Căți Down!... am purtat cănd se suia pe scări, și după șapte ani — hait! maziță!* id. Ib. 47. *Parale, ori haiti, pașii!* CONTEȘTEȘANUL, V. II 195. *Haiti, mai repede, mai repede, că n'am timp de așteptat!* CREANGĂ, P. 58, cfr. 47, A. 106. *Hait (= se grăbi) cu chela... la ușa casei.* RETEGANUL, P. V 17/15. *Haiti, li și îmbrucă!* ȘEZ. III 191/1. *Își ia cele trei fucare și — hait (= pleacă repede).* Cfr. ZANNE, P. V 298. (Unele dintre exemplele scrise hait trobe celtoe *hait*; același cuvânt e alt(i) citat fără explicație etimologică în vol. I. 78*.)

— Din turc. *hajde*, idem. (Cuvântul e răspândit în toate limbile balcanice e și conjugat, ca la noi, la Bulgari: *hajdite, hajdite, hajdale, hajdale*, la Sârbi: *hajdemo, hajdite*, la Ruși (dial.): *ajdite* și la Albanezi: *hajdeni*. Pentru formole *hai*, (*haidăia* și (*haidoși*, cfr. alb. *haj*, rus. *odja*, sârb. *hajdac*.)

HĂIDEA interj. v. *haidē*.
HĂIDEĂ, **HĂIDEĂ** interj. v. *haidēo*.
HAIIDI interj. v. *haidē*.
HAIIDOS s. m. v. *haidōs*.

HAIIDOS, -Ă adj. *Soldat*. — Zdrăvăn, (la comparativ) mai dîhal. *Din prîjină ce eră cînd o luase... se făcuse acum o haidōs de miere, de fi-eră friu se te uși la ea*. T. CERCEL, SĂM, IV 765. Nu știu de unde prinse un haidōs de lup. ION CR. II 192. Pe la miezul nopții îl scoală un harinam de oameni care mai de care mai încornorați... iar în frunte-le unul mai haidōs lb. I 77. [Și: (singular reconstituit din plur. *haidōși*) *haidēs* s. m. = *haidău*, om zdrăvăn. Cfr. PAMFILE, A., *hăitos*, -ă adj. = voio-nic și bine făcut. RĂDULESCU-CODIN, (DICT. mai dau și înțelesul — suspect — de „cochet, galant“.)]

— Etimologia necunoscută. (Dacă *haidōs* e forma originală, l-am putea deriva din eng. *hajtōs*, „leneș“, propriu „pe care trebuie să-l îndemni mult până îl poți urmi din loc“.)

HAIĐŪC s. m. 1°. *Fantassin (hongrois)*. 2°. *Gen-darmă*. 3°. *Brigand*.

1°. † (În armata ungurească) Soldat de infanterie s. de gardă. *Deu Țara-Bărcii au purcea oștile prin mijlocul Ardealului spre scaunul acelei țări, unde erau de paza Curții crătești, cum zic ei, nește haiduci*. M. COSTIN, ap. TDRG. De nu i s'ar fi fost tăiat oastea prin haiduci... mare primejdie ar fi suferit nu numai Ungaria, ci și Ardealul șINCAI, IHR. III 57. † Mercenar ungur în armata română, p. ext. soldat român (cfr. RĂDULESCU, M. V. 592). Așa îl pripise de aproape Mihai-vodă pe Ieremia-vodă, cât nește haiduci pedestri cu călează cară... i-au ajuns fruntea oștii. M. COSTIN, LET. I 222. 2500 haiduci români... trecând Dunărea... pustieac mai multe sate. RĂDULESCU, M. V. 231.

2°. (În părțile nordice ale Ardealului) Păzitor al ordinii publice s. al închisorilor, jandarm, poli-tai (BUD, P. P., VAIDA). *Io nu potcu să mă duc; Dinopoi is cu haiduc, La picioare cu lăncuș, Tot se teme să nu fug*. MĂNDRESCU, P. P. 97. cfr. BUD, P. P. 49.

3°. (În România, mai ales între anii 1750 și 1850) Un fel de bandiți care (singuri, sau organizați în cete, având în fruntea lor un căpitan) se țineau mai ales prin codri, făcînd pe trecători și călcînd pe bogătași. Deși hoști, cei mai mulți dintre ei aveau o purtare cavalerască și-și căutau jertfele numai între cei cu dare de mână. Recrutați mai ales din clasa țărănească asuprită și stoarsă peste măsură — un fel de desperados — ei apăreau adesea ca răzbnitorii și binefăcătorii țărănilor. De aceea stăpînirea îl urmărea cu putere; poporul premăreaște până azi în cîntecule sale faptele eroice ale unor haiduci care luncu Jianu, Codroanu, Bujor, Tunsu, etc. Cfr. art. comitagi. *Capitul, de-sperat, se făcî haiduc*. I. IONESCU, M. 248. *Urgie de haiduc*. ALECSANDRI, P. I 39. *O ceta de haiduci... le iose pe neașteptate înainte*. MARIAN, T. 187. *Făguful Mîului, Mîului haiducului*. PĂRVEȘCU, L. P. 230. *Purc'am fost negru haiduc*. ȘEZ. IV 219. cfr. IV 219. *Se pomeni înconjurat de doispereze haiduci*. ISPIRESCU, L. 142. † Nume de căne ciobănesc (H. X 505, XVIII 261) care gonește mult lupii și se depărtează de stăna (H. IV 252), cfr. DAMÉ, T. 181, JIPESCU, O. 51, H. IV 10.

[Și: *aidac* s. m. ZANNE, P. VIII 7, *vaidec* s. m. (Fă-get) ap. HEM. 581, *ghaidac* s. m. RĂDULESCU-CO-

DIN. | Diminutiv (desmierdător): *haiducel* s. m. *La perleă, în miezul nopții, Nemerit-ou haiducei*. ALECSANDRI, P. P. 58. | Adjectiv: *haiducesc*, -ească ANON. CAR. Traian (HODOȘ, P. P. 201), *căntec* (ALECSANDRI, P. P. 98) *haiducesc*. *Haine* (PĂRVEȘCU, L. P. 233), *vorbe* (MAT. POLC. 115) *haiducești*. (Substantivat sub forma feminină) *haiducească* = horă [țărănească, cfr. *haidău*]. PĂRVEȘCU, C. 12, cfr. PAMFILE, F. III 9, SEVASTOS, M. 287. H. X 426. | Adverb: *haiducește* ANON. CAR. *Haiducește fluieră*. ȘEZ. IV 131. | Abstract: *haiducie* s. f. *Kira și astoptă din haiducie coincind*. DELAVRANCEA, S. 165. *Mă duc în haiducie*. ALECSANDRI, P. P. 91. cfr. 227. *Lasă-ți haiduciele!* TEODORESCU, P. P. 292, cfr. 290. *Alei, nene Fuly bărdn, Lasă-te de haiducie!* MAT. POLC. 116. *Oiu și stau în haiducie*. PĂRVEȘCU, L. P. 279. | Colectiv: *haiducimes* s. f. (Ban.) *haiducimes* f. ANON. CAR. | Verb: *haiduci* IV = (intr.) a duce viața de haiduc; (refl.) a deveni, a se face haiduc; (trans.) a străbate a, jăful ca haiduc. *Am haiducit atîția ani pentru-că am omorît un Grec*. I. IONESCU, M. 248. *Unde ai fost? — Am haiducit, zise flăcăul*. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 884. *Să 'nghîți trupuri de coitici* Care-ou haiducii pe-aci? ALECSANDRI, P. P. 291. *Acolo să haiducească*. TEODORESCU, P. P. 527, cfr. 294, 298, 499, 500, 671. *Zi și noapte să haiducească*. PĂRVEȘCU, L. P. 250, cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 288. *De cînd m'am haiducit, Dragu mi-e drunul cotil*. ALECSANDRI, P. P. 259. *Mai bine m'oiu haiduci*. ȘEZ. V 30. *Ei o haiducit munții Șerba și Călimani*. lb. II 40. | Cu schimb de gen: *haidăca* s. f. art.: un joc. COM. A. TOMIAC. — Din bulg. s. sârb. *hajduk*, idem (3°). (Pentru înțelesurile 1°-2°, cfr. ung. *hajdú*, idem; în polon. și rut. *hajduc* însemnează și un danț.)

HAIĐŪCA s. f. art. (Cor.)

HAIĐUCĂNE s. f., **HAIĐUCĂL** s. m. } v. *haiduc*.
HAIĐUCESC, -EASCĂ adj.
HAIĐUCESCŢE adv., **HAIĐUCI** vb. IV
HAIĐUCIE, **HAIĐUCIME** s. f.

HAIĐUCIU (interj., adv., s. m. Exclamație prin care exprimăm veselie și nepăsare. *Ai lui! Pe deal mă suiu*. DOINE, 79. *Acărăle cu mîna sportă Galbenii în cînt, haihăi!* DULFU, ap. TDRG. | (Adverbiale) Razna, fără grijă *A revenit albastrul Măiu... Greciu... Nerăbdător astoptă-n prag... Ie dor ca s'o pornim hai-hai*. IOSIF, FA. 15. | (Substantivat) Voie bună. *Răzblăta munții și codri... și intrăm hai hai o duceă*. ISPIRESCU, L. 107. | (Predicativ, despre oameni) Zănatoc, năuc (ALECSANDRI, T. 1764, 1766). *Am un nepot... care tubește pe domnișoara Sărbăndița cu ai haiduciu*. ALECSANDRI, T. 777. *Înăduși-le-ar țolele, haiducile!* id. lb. 274, cfr. 1258 (tipări: *haiduciu*), CONTEMPORANUL, V II 493. | Și: albul.]

HAI LERUT: Acest refren care se găsește cu o mulțime de variante, în colindele noastre românești, vine, după toate probabilitățile, precum a arătat D. DAN, *Noua rev. rom.* III 85-91, din lat.-bis. *hallelulah*.

HAIMĂN s. a. v. *haimană*.

HAIMANĂ subst., adv. *Vagabond*. — (România). Om fără căpătăiu, pierde-vară, om de nimic, flămînzînt, vagabond, fără stăpîn. CREANGĂ, GL. Pîrîbîndu-se cu o haimană toată zînișia. GORJAN, H. IV 135. Să sumble ca haimanale (*vagabonzi*). PANN, P. V. III 5. *Vagabonți, crai, haimanale*. id. lb. I 62. *A nu rădmănu acea lepădătură a neamului în cete răldice de celeitice și de haimanale*. PIȘCUPESCU, O. 131. *Apoi pentru o haimană cu asta am venit noi aici!* SAOVIKIANE, P. S. 71. *De răd-*

sul copiilor să fii Și haimană bătrână să rămăi. TEODORESCU, P. F. 120, cfr. 338^a, 486^a, PĂSCULESCU, L. P. 154. | Spec. † Venetică fără ocupație stabilită, strein ambulat. In „Condiția lucrilor” pe a. 1803, sânt socotiti. In Târgul Galați, 183 streini haimanale, care plăteau la un loc 2250 l bir anual. URICARIU, VII 338. Într’un doc. din a. 1765, din Mold., se vorbește de haimanaliŃi Oenei și de „cista” lor. Ib. II 171. † De haimană = fără căpătău, fără stăpân, la dispoziția fiocrăii. Brest! care v-a să zică In ești stăpân aici... și eu te haimană? ALECSANDRI, T. 840, cfr. 693, 112. De-oiu puna eu mână pe piept, are să rămăie cîrușa asta de haimană și țepușoarele de țelbește. CREANGĂ, P. 118, cfr. 38. A umbli haimană = a umbli pustiu. In dorul leili, gură-cască. Imbli haimană pe poduri cu berbedeși. FILIMON, C. I 752. Te trăgei de urechi când umbli haimană, caru, pe la scăldat și a unei la școală. SANDU-ALDEA, D. N. 229.

[Și: almană subst. Ca să umbli aimană. ȘEZ. V 90^a.] Verb: † haimăni vb. IV^a = a umbli ca o haimană, gură-cască. Nu umbli haimăniud. FANN, P. V. 141. | haimăn a. a = petrecore. ȘEZ. II 229^a.] — Din turc. haimană „golan, vagabond”. LÖBEL, CONTR. 246-247.

HAIMĂNI † vb. IV^a v. haimană.

HAIMURĂ vb. I^o v. inhămură.

HAIN interj. v. hai’.

HAIN, -Ă subst., adj. I^o. Trăitor. 2°. Perfide, mechant. — (România; rar aiurea)

1°. † (Construit absol. s. cu dat. a. cu despre) Trădător, necredincios, rebel; cfr. viclean. Boiarin hiclean ești domn și hain fără. PRAY, MOLD. 159. Ceta ce a eși den măduștire fără voină și stirea ogămenului... acesta să cheamă hiclean și hain cîndul și obrazul calugăresc. Ib. 164, cfr. 128^a, 129^a. Au găsit mai bine de giu mlăte boierii hainii la Moscalt. NEULCE, LET. II 334^a, cfr. 284^a. Au început a-i pări la Turci că este hain despre împărăție. MAG. IST. I 315^a. Valcoșcu... se descoperi hain și trădător. E. VĂCĂRESCU, LET. 256^a. Grecii cîi haini și mult sumești. BELDIMAN, TR. 421, cfr. 415. Brăncoveanu Constantin, Boier cechin, Ghiaur hain! ALECSANDRI, P. F. 210^a.

2°. (Azi, adesea adjectival) Perfid, de rea credință, răutăcios, rău la inimă, aprig. O femeie frumuseală ce nu-mi pore prea haină. ALECSANDRI, T. 1013. Pici d’acii, negrele și hainule (= dracul)! CARAGIALE, S. 53^a. Mătușa eși haină la gospodărie. CONTEMPORANUL V: 97. Pajul Cupidon... Îndestul a de hain, Vălul al de peste toate Să-l iulăture pușin. EMINESCU, P. 14. Nu mi-e ciudă de străini, Căd de pămînteni haini. ALECSANDRI, P. F. 246^a. Turcule, hainule! JARNIK-BĂRSEANU, D. 489, cfr. TEODORESCU, P. F. 547^a, VASILIU, C. 67. | Fig. O inimă haină. BELDIMAN, O. 22, CREANGĂ, P. 232. Pe Fulger... l-a fulgerat un braț hain. COȘBUC, B. 149. Han-lătural cu sufletul hain. ALECSANDRI, P. II 243. Moartea erantă și haină. MARIAN, I. 528. Gânduri... haine. GARLEANU, N. 156. [(A d’verbial). Au răcnit înecă mări hain. SBIERA, P. 137^a.] | Imimos. Com. A. TOMIAC.

[Și: hain, -ă adj. | Derivat: hainănc, -ă adj. = hain (2°). Turci... eră oameni haineni (Mehedinți). GRAULI, I 9. | Verb: haini IV^a = (trans.) † a trădi; (refl.) † a deveni necredincios, a se răzvrăti, a se revoltă contra cuivă; (și azi, pop.) a cădea de la... a se lepăda de... a părăsi, (literar) a se înrăutăți, a se strică. Trăne și nu se hainit cumeș moșia sa (= trădat patria). PRAY, MOLD. 160. Domni fără se hainesc de către împărăție. MAG. IST. I 352^a. Cratul [Armenii] or n’au trimis, după obiceiul, să in stema... de la Romani, ce hainindu-să, le luase de la împăratul Partolur. CANTEMIR, III. 190^a, cfr. 256^a. Au mers... împotriva unor Turci

ce se hainise de către împărăția turcească. MAG. IST. 92^a. Hainindu-se de Poartă. ZILOI, CRON. 70. Paga de la Haleb se hainise. E. VĂCĂRESCU, IST. 265^a. Noi cu el am haiducit... Dar de când s’a hainit... Mai de tot am calicit. TEODORESCU, P. F. 552^a. Noagu se haini și mai rău în cazarmă, unde încăpă o mulfine de nărcouri, să bea, să fure, să părască. RADULESCU-NIGER, ap. TDRG. | Abstracte: hainie s. f. = † trădare, răzvrătire, cfr. vicloșug; (azi) răutate (sufletească). La greșele ce încașă pravda furci, cumu-hainia și victoșugul... PRAY, 1095. Au aflat de hainia lui Dumitrayco-oddă. AXINTE URICARIU, LET. II 137^a. Se temed Turcii de hainie. MAG. IST. II 214^a, cfr. IV 93^a. Te mai fii de hainia inimii tale? GOEJAN, H. IV 95. Hainia dusmanului a zdronicat-o. JIPESCU, O. 13. (< turc. hainlyk, idem) † hainlă s. a. (plur. -lăcuri) = trădare, răzvrătire. Au luat pe Mihai-oddă cu mare urgie și cu nume de hainlă. NEULCE, LET. II 323^a. L-au omorât... pentru hainlăci lui. AMIRAS, LET. II 111^a. Nu pomeneste ce hainlăcu au făcut. URICARIU, V 390^a, cfr. II 240^a. Nu ceși scăpa... de hainlăci lui Mihai. ISPRESCU, M. V. 19^a. | Pronunț. hai-in.] — Din turc. hain „trădător”.

HAINĂ s. f. Vêtement; habit. — Cuvântul vechiu voșmânt a fost înlocuit în cele mai multe regiuni prin haină. In înțelesul cel mai larg, între haine se numără orice îmbrăcămintă, deci și agternutul (haine de pat lă); de obicei însă se socoteste numai îmbrăcămintea corpului omeneș, afară de coperământul capului (pălăria, căciula, etc.), de încălțăminte și de mănuși. Albiturile (numite pe alcouri haine albe LB.) se deosebesc de obicei de haine, sub care se înțeleg mai ales voșmetele îmbrăcate pe de-asupra rufelor. P. restr. se înțeleg azi, în România, mai ales îmbrăcămintea bărbătească cu mâneci (purtață sub pardesiua s. palton, cfr. straiu, țol, halabă, șubă (H. v. 129). Numirile hainelor la săteni sânt: toștimei, bariș, tulpan, ștergar de borangie, scurtoleă, hondroc, fustă, șori, sucman, zivelă, cămașă, ciorapi, căciulă, pălărie, mîntean, cojoc, bundă, ciocaric, is-memo, opinci, pantofi (H. IV 12), zoghio, antiriu, țitari, pieptari, franelo, zoghioaie, II cămeși, borangie, mărâmi, ștergare... fote... vâlnice (H. 75), etc. Haine nemefști = orășenești, de toate zilele, de Duminecă, de sărbătoare, de bal, gross, călduroasă, strimie, sulțiri, largi, bărbătești, femeiești, de iarnă, de vară, haine pata: cumpărate gata din prăvălie. Haină albastră (ODORESCU, III 357^a), cfr. albăstrime. Haină = vestis. ANON. CAR. Na hlocimirești hainelor și aurului. GCR. I 44^a. Să-bată și să-i ia hainele toate, cu ce va fi fost... îmbrăcat. PRAY, 34, etc. Să li să chească haine n cdi departe. DOȘOFTEIU, PS. 55. Au aruncat haina de pe dinelul. DRĂGHICI, R. 160. Parțiași niște haine scurte pe niște traghiri stricate. C. NEGRUZZI, I 245, cfr. 58, 67. Mă jur... să-ți torc haine de matusă. Haine mândre de împărat. ALECSANDRI, P. I 11. Mănuca hainei. ODORESCU, III 40^a. Bătrânul dascăl cu-a lui haină roșă n coate. EMINESCU, P. 221, cfr. 251, 184, 190, N. 4, 46. Cere să-ți deie calul, arnela și hainele. CREANGĂ, P. 191, cfr. 180. Hainele de pe feciori Scipionu d’argint. COȘBUC, B. 19. Mă ’mbrăcan în haine nouă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 303, cfr. 273, 172, 486, etc. Găsi... în fundul unui tron vechiu arnela și hainele tătăne-v. ISPIRESCU, I. 3, cfr. 33, 36, 16, 13, etc. Diac în haine nemefști. ȘEZ. II 18^a. Haină de nunță. ZANNE, P. IV 527. Perie de haine. PAMFILE, I. C. 2. Haină lungă, minie scurță! = zico fmeleci. Ib. III 183, (și: poale lungi...). Când îmbraci haina pe dos... Ib. 192^a, cfr. 276^a, 277^a. Haina nu face pe om. Ib. III 18. Haina-t nouă... numai borte-le vechi! PAMFILE, I. II. | Fig. Strălucitoarea haină a nemuririi. MARCO-

VICI, C. 14.^{1/2} *Ascultând pe vechii dascăli căprio-
ciud în haina vremii.* EMINESCU, P. 230.

[Plur. *haine*, rar *hăini*, H. II 4.] Diminutive:
hăiniță s. f. *Tu-ți faci hăinițe cerzi.* MĂNDRESCU,
L. P. 146.^{1/2} *Hăinișe de anglie.* BIRICESCU, P. P. *Își*
lucă hăinișele. MERRA, L. B. 186; hăinișă s. f. ANON.
C.A.R. (Inseamnă și veșta țărănoasă țesută din lână
colorată, brodată cu mărgele (Olt) DDRF, cfr. H. II
223, VII 5, IX 311, XI 374); hăinișoară s. f. *Niște*
hăinișoare ale pruncului. BARAC, T. 7, cfr. TEODO-
RESCU, P. P. 642; hăinică s. f. LB. *Hăinicicele*
mele. BUD, P. P. 16; hăinică, hăinucă s. f. LB. |
Derivate: hăinar s. m. = neguțător de haine-gata;
hăinărie s. f. = prăvălie, magazin în care se vând
haine-gata.]

— Din sârb. *hăljina* „veșmânt, așternut” (de ori-
gine turcească).

HĂINĂR s. m., **HĂINĂRIE** s. f. v. haină.
HĂINEAN, -A adj., **HĂINI** vb. IV^a v. haină.
HĂINICĂ, **HĂINICUCĂ** s. f. v. haină.
HĂINIȘ s. f. v. haină.
HĂINIȘOARĂ, **HĂINIȘĂ** s. f. v. haină.
HĂINLĂC † s. a. v. haină.
HĂINUCĂ, **HĂINUȚĂ** s. f. v. haină.
HĂIRĂT † s. a. v. irat.
HĂIRLUC s. a. v. hăglu.
HĂIS interj. v. hăis.

HĂIS interj. *Dia!* — Strigăt cu care se cărmesc
boii (înjugăți) de la dreapta spre stânga; cfr. cea,
ceala. **MARIAN**. *Coroborul din caru-i, deta un*
hăis! cea! la boi. PANN, S. II 6. *Hăis tălășman...*
ALECSANDRI, T. 502. *Tot hăis! cea! și carul tot*
scârție. SEVASTOS, N. 50.^{1/2} *Boul de (s. din) hăis:*
boul de la dreapta. **JARNIK-BĂRSEANU**, D. 333. [Cu]
hăis se mână... boul din brazdă (din dreapta). ȘEZ.
II 189.^{1/2} *Atunci scoțeau restul bouului din hăis și îl*
împustau asupra Romanului. SANDU-ALDEA, LUC.
VI 337. *Par'că v'a murit Sămbotin din hăis.* id. D.
N. 228. †† (Adesea și despre oameni) *Cu hăis 'n*
ceală, nu ești zăvăl 'n oală; se zice despre o afare-
cură încurcată, pe care n'o sfârșești bine. Cfr. **PAM-
FILE**, C. *A da hăisă* = a mână la stânga. **MARIAN**,
SE. I 28. *A da hăisă în loc* = a întoarce carul în
mâna stângă, îndărăt, pe aceeași cale pe care a venit
mai înainte. id. lb. *A face hăis(a)* = a o cărmi repede
la stânga. *Am făcut hăisă pe după gardu' jilăriei.*
ALECSANDRI, T. 723. *A opucă hăisă* = a abate de la
linia eșuată. **ZANNE**, P. I 485. *Nu știe nici de*
hăis nici de cea (ceala, fa) = zice unul om ne-
priceput (**PAMFILE**, J. II) s. urela care nu vrea să
asculte (id. c.). *Unul hăis și celalalt cea/ta*: când
doi nu se înțeleg. *Dacă se înțeleg și nu zice unul*
hăis și celalalt ceala, tot merge. **CONTEMPORANUL**,
VI 496.

[Și: **Hăis!** Com. G. **TOFAN**, ȘEZ. III 124^{1/2}, 189.^{1/2},
181.^{1/2}; **ZANNE**, P. I 136, hăis! **ALEXICI**, L. P. 247.^{1/2};
heis! *Eu la heis, puica la cea.* ȘEZ. IV 140^{1/2}.]

— Acest strigăt se aude și la Sârbi (*ais, aja*), la
Unguri (*hajsz* „la dreapta”) și la Sași (*hoits*, idem),
cfr. și germ. *hät. Cfr. his, hois(a)*.

HĂISNA interj. v. hăis.

HĂIȘTE s. f. Casă rămasă neisprăvită. **HĂDU-
LESCU-CODIN**. Cfr. hăl. [Pronunț. *hei-i*]

HAIT s. n. *Digue*. — (Jud. Suceava) Închiderea
apei prin stavile, spre a o strânge multă (H. XII 301),
lezătură (**PAMFILE**, A.). *Haiturile* sânt niște lazuri
făcute într'adins, în care se strânge apa pâraielor
mărgăre, dar prea mici pentru plătire. Dându-se
drumul apei din aceste lazuri, se capătă o creștere
artificială a părului care, în acest chip, devine plu-
titor pe câteva ceasuri. **POPOVICI-KIRILEANU**, B. 61,
cfr. ȘEZ. II 240.^{1/2} [Plur. *haituri*.]

— Sîb, probabil, în legătură cu ung. *hajtani* „a
mână”, cfr. **HĂITAȘ**'(4), deci *haitul* ar fi „locul
unde s'a mănăsat apa, izându-se” (cfr. ung. *hajta*
„bassin d'affinage”).

HAIT interj. v. hăl.

HĂITĂ vb. I^a v. inhăită.

HĂITĂ a. f. I. *Robatlaşa*. II. 1^a *Troupe de chas-
seurs*. 2^a. *Mente*. 3^a. *Chienne*. 4^a. *Femme méchante*
et de mauvaise vie.

I. La origine, *hăită* pare a fi fost abstract și să
fi însemnat „hăitaș”, goană asupra animalelor săl-
batice”. O urmă de acest înțeles poate se mai gă-
sește în jocul țărănesc numit *hăită*, cfr. **PAMFILE**, J.
III, SEVASTOS, N. 218^{1/2}.

II. 1^a. P. ext. Ceată de vânători, de gonaci și
de câni, care pornește la vânat. *Nobilul castelan...
se porned... ca să vâneze cu sprintea și tunul-
toasa lui hăită de arcași, de ștafieri, de dulji și*
de ogari, cerbul și mistrețul. **ODOBESCU**, III 54.^{1/2}

2^a. Spec. Cărd de câni s. de lupi, cfr. potaie,
noajă, haitic. *Haita de dulji urând în urmă-i.*
ODOBESCU, III 134.^{1/2} *E o frumusețe afară la câmp,*
de turbă haita. **CREANGĂ**, P. 116. *Cum ar intra*
niște haita de lupi într'o turmă de oi. **MAG. IST.**
V 161.^{1/2} cfr. **SADOVEANU**, P. S. 32. *Lupii se adună*
în haita și urlă la răspântii. H. IV 273, cfr. **PAM-
FILE**, J. III.

3^a. P. restr. Căteaf (rea); p. gener. căne. **CREANGĂ**,
GL., H. III 227, X 44, 151, 207, 497. *Venea 'n ceticșor*
Schiopătân, schelătânii... Dolca, haita cea bătrână,
Ce știu rândul la stână. **ALECSANDRI**, P. P. 55.^{1/2} *Eră*
să mă mănânce haitele drocului! id. T. 725, cfr.
1180. *Am auzit că este pe-aci... o haită mușca-*
toare și ne temem că haita ne-a mușca. ȘEZ. IV
244.^{1/2} *O haită cu cinci căței.* lb. II 216^{1/2}, cfr.
I 195, II 61.^{1/2}, 136.^{1/2}, 216.^{1/2}, III 85.^{1/2} *Am o haită*
neagră. *Toți mușii aleargă?* (=Ceauul). **GOROLEV**,
C. 71. †† *Hăită de căne* = căne rău (fig. și despre
oameni, în sens deprețuitor, cfr. porc de căne).
PAMFILE, J. III. *Să fu... hăită de căne, dacă nu-i*
rup oasele. **CONTEMPORANUL**, IV 299. *Și te du la*
cea hăită de căne. **MARIAN**, V. 175.

4^a. Fig. Femeie rea a necinstită, cfr. *gudă*. **ZANNE**,
P. IX 623, LB. *Vai de vecinele mele, Toate-a haita și că-*
țele. **MARIAN**, D. 121. *Trece-o haită de necustă.* id.
XV. 756, cfr. **NA**. 47. *Mai bine să piară haita de*
babă. **CONTEMPORANUL**, VI II 104. *Să scop lumea...*
de o haită ca tine. ȘEZ. V 159.^{1/2}.

[Și (ad II 1^a): *hăitie* s. f. = potaie, noajă (de
lupi). **PAMFILE**, J. II, III. | Diminutiv: *hăitață* s.
f. **DONICI**, ap. **TDRG**. | Alte derivate: *hăitar* s.
(< ung. *hajt*, idem) *hăitau* (plur. -*ăi*) **MĂNDRESCU**,
UNG. 160, H. XVIII 34) și *hăiteu* (plur. -*iei*) s. m. =
hăitaș s. m. = om care hăitește și scoate fiarele săl-
batice, botăș (H. X 21), care stărnește și goneste vâ-
natul (H. XII 51, cfr. 258). *Pucești, hăituri, bălășii.*
ODOBESCU, III 144.^{1/2} *Indată cu hăitași porneau*
goana. C. **NEGRUZZI**, I 106. *Hăitași mare foc aprind*
Cu vreasuri înghețate. **ALECSANDRI**, P. II 139. *Își*
strănese mulți haitași și plecă o hăită. **RETEGA-
NUL**, TR. 89.^{1/2} (< ung. *hajkék*) *haitic* (altic **HUM**.
594, plur. -*icuri*) s. a. = noajă, hăită, cărd de lupi.
H. XIV 445, VII 334, **VĂRCOL**, V. [Calul] *zdrăle cu*
picioraș de dinapoi, par'că s'ar fi băut cu un haitic
de lupi. H. XI 9, cfr. XIV 112. (Fig.) *Când hăităcurile*
de șireți ajung la putere... **JIFESCU**, ap. **TDRG**.]

— Din ung. *hajta* „traque”. **CHIAH**, II 505. [În
dicționarul lui **Hallgaj** și **Szinyey** necunoscut în
această accepțiune. Pentru trecerile de înțeles cfr.
fran. *mente* și rom. *potate și gudă*.]

HĂITĂR s. m. v. hăită.

HĂITAȘ s. a. 1^a. *Chasse au robot*. 2^a. *Amende*

pour le bétail arrêté. 3°. Digne. 4°. Partie inclinée d'un toit.

1°. (Mold.) Vânătoare cu oameni mulți (H. 161), cu gonaci. Pe Joi să sofi la hăitaș Lunca și Pântulele. SADOVNEANU, ap. TDRG.

2°. (Sălagiu) Bani pe care li primesc gornicii pentru vitele aflate în locuri oprite. VAIDA.

3°. (Bistrița, Nășud) Zăgaz de apă, cfr. hait. MĂNDESCU, UNG. 161.

4°. (Bucov.) Partea aplecată a coperișului unei case. Com. A. TOMIAC.

— Din ung. hajtás „goană, mânătură, Indoitoră“ (hajtispenz „amendă pentru vite porțite“).

HĂITĂȘ, HĂITĂȘ s. m. v. haită.

HĂITĂȘ, HĂITĂȘ. } v. hiteu.

HĂITĂȘ s. a. (Plug.) }

HĂITĂȘ, -Ă adj. v. haită.

HĂITĂȘ s. m. v. haită.

HĂITĂȘ interj. v. halde.

HĂITĂȘ interj. v. hăl.

HĂITĂȘ s. a., HĂITĂȘ s. f. v. haită.

HĂITĂȘ, -Ă adj., adv., subst. *Tors. Bancol*. — (Despre bol) Hăităș se zice bolului care merge crăcănăt, aruncând un picior sau amândouă în lături. DAMĂ, T. 29. | (Despre cai) Hăităș — cal care merge într-o parte, șoldu. PAMFILE, C. || (Despre oameni) Omul care are picioare strâmbe, adică gonuchii apropiată și gionetele cu glesnele depărtate, se zice că este hăităș. LIANT, T. a. | Că gonuchii depărtați și glesnele apropiate. TDRG. *Acă picioare hăităș, par'o'ar fi fost indolite de călărie. N. GANE. CONV. LIT. XVII 121. | (Adv.) Da o apă să-i împiedecăm picioarele. nu' te cum stau hăităș. CONTEMPORANUL, V. 296. || (Despre obiecte) Prânt în unghiu, formând un unghiu. Care gaură eră făcūă [în părete] hăităș, să nu-l poată prăci nima. DOSOFTEIU, V. S. 70. || (S) hăităș, hăităș.] — Cuvântul pare a sta în legătură cu ung. hajtás „a indol“.*

HĂITOS, -Ă adj. v. haldoș.

HĂITĂȘ vb. IV^a. I. 1°. *Tragner, 2°. Chasser, 3°. Parcourir, II. 1°. Pousser, 2°. S'habituer.*

I. 1°. Intrans. A umbla după vânat, a gonci (GRAIU), a vână, a luă la goană (MĂNDESCU, L. P.); spec. a scoate fiarele sălbătice înaintea vânătorilor (H. X 21) strigând și făcând zgomot prin pădure (COSTINESCU). *Da unde și-a feciorii, babă? — A hăităș [Țara-Oșului]. GRAIU, II 63. Am hăitășt două zile și tot n'am dat peste lup. Com. G. TOFAN. S'nu apucat la hăităș și hăitășind așa cât au hăităș, au sărit un iepure sălbatic. SBIERA, P. 145^{1/2}.*

2°. Trans. (Complementul e omul) A luă la goană pe cineva, a-l urmări, a-l fugări. Hăităș de potâră cu o fiară sălbatică. ALECSANDRI, P. P. 260, cfr. T. 1443, P. II 451. *Impună cu hăitășucii... îi hăitășiau din urmă ca pre niște fiare sălbătice. MARIAN, T. 188. | A alungă, a mână, gonind. Le-a poroncit... să caute iopa babei și aflându-o s'o hăitășiască 'ncoace. SBIERA, P. 58^{1/2}.*

3°. Trans. (Complementul e un loc, o regiune) A cutreiera, a străbate, căutând s-a gonind pe cineva. *Cu o ceată de... jandari... are de gând să hăitășiască toți munții [căutând pe niște fugări]. ALECSANDRI, T. 217. || Intrans. A cutreiera [munții, pădurile], a umbla pustiu, razna. *Badea, de urliu ei, S'o luat a hăităș Pe coasta cu bulucii, Pe dealul cu câinii. RETEGANUL, TR. 30^{1/2}.**

II. (Subst. format) hal, în Sălagiu.

1°. Trans. A îndemna pe cineva la covă. VAIDA.

2°. Refl. A se dedă, a se deprinde la covă: Cioara se ahtășe la puș, id.

[S]: altu vb. IV^a. | Abstracto: hăităș s. a. =

goană, vânătoare (cu gonaci). Cfr. H. X 316, XII 288. *S'o stărnit în codri la hăităș. MĂNDESCU, L. P. 199. | A fost aci juratul și-o spus să țoșii la hăităș în poiană. Com. G. TOFAN. Hăitășala s. f. H. X 465. | Unii armași cu bețe pentru hăitășială, alții cu puști pentru cănat. GANE, ap. TDRG. Alunca la hăitășială cu câinii lui pornește. OLLANESCU, H. O. 345. | Substantiv verbal: hăitășitor s. m. = om care merge cu pușca s. ciomagul spre a stărui vânatul (H. X 107), hăităș¹, hăitar, hăitășu, botăș.]*

— Din ung. hajtani „a gonci, a vână cu gonaci, a mână“.

HĂITĂȘIĂLĂ s. f. v. hăităș.

HĂITĂȘI s. a. plur. (Cul.) v. ahtură.

HĂITĂȘĂ s. f. v. haită.

HĂITĂȘĂ s. a. v. hăgii.

HĂITĂȘ s. a. *Toit*. — (Ungurism) Acoperământul caselor, șurelor, etc. MARIAN. *După ce-a clădit scheletul de lemn pe temelie și după ce-a bărnuit, după ce s'o apucat hăitășul... M. SADOVEANU, UN INSTIGATOR, 21. Casa... La hăităș descoperită. ALEXICI, L. P. 171^{1/2}. [Plur. -zăguri. MARIAN. | S]: hăităș s. a. = coperiș H. XVIII 21, hăităș s. a. = acoperământul edificiului. VAIDA, (cfr. ung. ház „casă“) házás s. a. = acoperișul casei. H. X. 317.]*

— Din ung. hajtás, idem.

HĂJ s. a. *Cabane*. — (Mold. și Bucov.) † Bordeniu. *S'am cftut un hăj (omne pentru bordeiul și finic și apă. DOSOFTEIU, V. S. 102. Zăcând trupul în acei hăj de vreascuri, id. ap. TDRG. || (Astăzi) Sură (IOX CH. III 251), cămară făcută în ogradă, căsuță ce ține loc de cămară (Com. A. TOMIAC), un fel de hambar, cu cămară, în care se țin mai ales de ale mănăcirii (MARIAN). [Plur. hăjuri (?). | S]: irj s. a. MARIAN, hăj s. a. = căsuță mică în ogradă, în care nu se face foc și se țin la răcoare vasele cu lapte, smântâna, etc. Com. G. TOFAN.] — Din polon. huj s. ruten. chyzja „bordeiul“ (< germ. huz = Haus).*

HĂJ subst. — (Batjocoritor, în expresiunea) hăju' de babă = baba dracului. *Călugaria o hăju de babă — s'o pus colo dinaintea sobii. ȘEZ, IV 201. Trăgeă tânăru, nu trăgea, Da hăju' de babă sama-și făcea. VASILIU, C. 33. [Augmentativ (peiorativ): hăjoiu' de babă. ȘEZ, IV 202^{1/2}.] — Cfr. ghiu, vâj.]*

HĂJDOACĂ s. f. v. hărstioasă.

HĂJMĂ s. f. (Bot.) v. hașmă.

HĂJMANĂȘ s. m. *Flandrin*. — Băiat mare și voinic (termen desprețuitor), g(ă)ligan. *Dar bine, omule... nu poți lăsa și tu pe vreau hăjmanăș dintre cei feciori să vie în sat, și tu să cum păzești țărna? AGĂRICEANU, LUC. III 102, cfr. v. 379. — Cfr. hojmalău.*

HĂJOIU subst. v. hăj.

HĂJ s. a. 1°. *État (misérable). 2°. Malheur. 3°. Possibilité.*

1°. Stare (ALECSANDRI, T. 1783), împrejurare, situațiune (de cele mai multe ori) rea, miserabilă, de plâns, de decadență. *Vezirul... I-au intrat de halul cetății, în ce chip este (a. 1715), ap. ȘIO. Eră cu gros, căci bani din țară nu țoșă și se mără ce vor face serinți tot halul la Turigrad. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 244^{1/2}. Nu primești a lor osândă, nu le vezi cumplitul hal? BELDIMAN, O. 70. V'am căzut și fericea și halul cel mai cumplit, id. lb. 12. La apă hal venisă această familie, încât acum nici pâne de toate zilele ave. DRĂGHICI, E. 307. Dar în halul acesta, o ceruți! mă sperii! C. NE-*

GRUZZI, III 58^{1/2}. *Ai miințî destul și 'n rîu hal ai ai ajuns. SLAVICI, N. II 323. În ce hal ești? VLAHUȚI, D. 323. Pîrea așă de pătruns de halul lui de beție. ZAMPFIRESCU, R. 193. Bătrînii cînduși astă mare nenorocire și pe nora lor în așă hal... CREANGĂ, P. 89, cfr. A. 21, IȘPIRESCU, L. 181. Mă cezi în ce hal sînt. BIBICESCU, P. P. 324. M'ai ajuns la hal de moarte. SEVASTOS, P. 136^{1/2}. Ajunsesse în atîta hal. ȘEZ. I 201^{1/2}. †† A fi (s. a ajunge) într'un hal fără de hal: într'o stare foarte rea, dezolată.*

2°. Întîmplare rea, nenorocire. *Spînd și halul lui ce i s'au tîmplat. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 205^{1/2}.*

3°. Putință, posibilitate (în expresiunea: a nu avea hal să... — a nu fi în stare, a nu putea să... *Stanca... m'a făcut Că n'am hal de viteji. TEODORESCU, P. P. 640^{1/2}. N'ai hal să-mi fi bărbat. Ib. 642^{1/2}. Am cercat-o așă pe departe; da-i foc, soro, n'ai hal să te apropii cu vorba. CONTEMPORANUL, VI, 499.*

[Plur. (neobicitul) haluri.]

— Din turc. hal „stare, condiție” (în limbile balcanice „nenorocire, stare rea”).

HĂLA, **HĂLA** pron., adj. v. al.

HĂLĂ s. f. Halle. — Piață acoperită. *Plecă dîminele în piață și se pîmbă prin hală pe la pescari și prin tre zarzavagi. SLAVICI, N. I 253. Hala centrală.*

— N. din fran. s. din germ. (Halle, idem).

HĂLĂ s. f. (Mitol. pop.) 1°. *Uragan. 2°. Incube, cauchemar. 3°. Epouante. 4°. Monstre. 5°. Glouton. 6°. Animal (immonde).*

1°. Vânt (H. XIV 67) mare, care descopere și case și adese-ori e însoțit de grîndină (H. V 362), furtună groznică (MUSCEL, 73), cfr. vijelie, uragan. Se crede că halele sînt oameni... [ale căror] sulete... se transformă în vânturi și se scoola, unul dintr-o parte, altul dintr-alta, de se bat cu multă putere, astfel că dărîmă case, desfrîncează arbori, etc. H. XI 8. *În seară vine, nene, o hală, de-i face arie tot ce s'apăse. MUSCEL, 65.*

2°. Duh necurat care, intrînd în om, cauzează epilepsia H. XVIII 271. *Ală* = Alprücken. JAHRESBER. III 679. *Căltîrirea halilor* = incubus. VASICU, ap. HEM. 679.

3°. Faptă care bagă groaza în om. *Maghi cei bătrîni au făcut așă spaima, așă hale, așă pociști oamenilor. CALENDARIU (1844) 63.*

4°. Monstru, dihanie, namîfă. *Se temed ca nu cameă, prin întineric umbănd, să vadă vreo hală. TICHINDEAL, ap. DDRF. S'a întîlnit cu o hală de serpe. ȘEZ. VI 107, cfr. MARIAN, INS. 340, ION CR. IV 201. [Colos. O hală de om. DDRF.] Fig. Hală și hălăgîtină = albăstrime albastră: *Oare ce hală (s. hălăgîtină) ne mai vine pe cap? FRÂNCU-CANDREA, M. 100-101.**

5°. Om mîncăcios. ANON. CAR. (Cfr.: un om ce mîncăncă mult se zice că mîncăncă ca o hală. LIUDA).

6°. Jiganie, lighioană. *A dat hala (= vulpea) la pîsări. PAMFILE, J. II.*

[ȘI: ală v. c. Derivate: (ad 1°) halovina s. f. JAHRESBER. III 312, (ad 5°) hălăvînă s. f., hălîță — bărbat s. femeie cu purtare rea (FRÂNCU-CANDREA, M. 101), hălîță, femeie pierdută și nerușinată (VAIDA), hălățetă s. f.: termen de ocară pentru femeii și fete (: femeie depravată. ȘEZ. IX 147). *E o halătoă de fată leneșă, de n'o'ncălzește soarele. PAMFILE, A. [Abstract: halime s. f. = lăcomie în mîncări s. băuturi (Măidan, în Ban.). HEM. 679.] Verb: halui IV°. Un om ce zace mult în pat și aiurează, se zice haluit, adică pofit de hale. Ib. (cu abstractul) haluire s. f. Omul care din întîmplare calcă pe locurile unde au odihnit zinele, este pedepsit cu hălăuire, cu ulogire, i se lau mînilor, etc. H. XVIII 170.]*

— Din sîrb. s. bulg. hala „uragan, monstru, faptă îngrozitoare”.

HĂLĂCĂI vb. IV°. *Crier fort.* — (Bucov.) A striga, a face halala. MARIAN. *Cînduși și hălăcîind de rîsunau mușții. Id. T. 179. [Abstract: hălăcîie s. f. = zgomot, gălăveală (1°). Com. A. TOMIAC. Și iacă la cîmp din ce fac hălăcîiea (cîrietul) cea mare: unu... sună și clopotul; altul trage buhaiul. ȘEZ. III 180^{1/2}.]*

— Onomatopee; cfr. hălăiăi, hălăi.

HĂLĂCĂNIE s. f. v. hălăcăi.

HĂLĂCĂIUDĂ s. f. v. hălăcăiugă.

HĂLĂCĂIUGĂ s. f. 1°. *Broussailes. 2°. Cheesuz Bouriffes. 3°. Pîlo-mêle de personnes.*

1°. Tuță, tușș, deșș; amestecătură incurată de ramuri, uscături (PAMFILE, J. II), tuță izolată, pe cîmp, lîstarii ieșiți din rădăcina unui arbore tăiat (COSTINESCU), deșș de păpuși, bostani și fasole din grădini (ION CR. III 377). *Mă apucain de niște hălăcîiugi care se vedea o fi sîdit numai pentru ajutorul meu. GORJAN, H. II 8. Să fi zis că a sosit Prior cu adierile încropite, cu lumina caldă, cu hălăcîiuga de brebeni. DELAVRANCEA, V. V. 175. Pădure plină de hălăcîiugi. PAMFILE, J. II. Eră un deal pînă cu vii, păduri, curături și părăsiții și acolo în hălăcîiua aceea s'a fost iscat un balaur groa... MUSCEL, 31. Făcea crînga' tot colnice. Și lăsie hălăcîiuge. MAT. POLC. 214. Să se rupă de tineri copieleși [popușoiului], spre a nu se face în grădina hălăcîiuga. ION CR. IV 248. Mă fac broască la pămînt și mă cîr sub hălăcîiugi. PAMFILE, C. T. 265. || P. ext. Pădure plină de ramuri și uscături. PAMFILE, J. II. || (Atributiv) Fasole hălăcîiugi v. fasole.*

2°. P. anal. Păr zbîrlit, zbîrlitură. *Capu' mai pui zîlog, mîntea mai poși s'o'ngheui în hălăcîiuga capului. IȘPIESCU, O. 63. cfr. 151.] Adverbial. Zbărlit. Milesco, cu părul hălăcîiugi, .. suflă în ochelari ca să vadă mai bine. ZAMPFIRESCU, R. 59.*

3°. Amestecătură de oameni mulți. ȘEZ. IV 154. [Plur. -cîugi și -cîiuge] ȘI: hălăcîiadă s. f., hălăcîiadă s. f. = adunătură de mîrînci sau de pomiori într'un loc, formînd ascunzătoare. BARONZI, I. 109^{1/2}. — Cfr. hălăcugă.

HĂLĂCĂIUSTĂ s. f. (Entom.) v. lăcustă.

HĂLĂDUI vb. IV° v. hălădui.

HĂLĂDUDĂ s. f. *Femme grassouillette et robuste* — Femeie grăsunie și voinică. ION CR. IV 188.

HĂLĂDUI vb. IV°. I. 1°. *Se refugier. 2°. Arriver (quoque part). 3°. Arriver a... II. 1°. Se saucer. 2°. Viere. 3°. Décharger. 4°. Accoucher.*

I. Funcțiunea verbală hălădui e intransitivă, iar înțelesul etimologic e: „a pleca (repede) dintr'un loc”. Din acesta s'a dezvoltat cel de:

1°. † A fugi (de cineva s. de ceva), a-și căuta scăparea prin fugă, a se refugia undeva. *Tîmplată du-să tiranului moarte, [sfîntul] hălădui de la n-chisoare. DOSOFTEIU, ap. TDRG. Bela... cu pușini să fie hălăduit la Austria. CANTEMIR, HR. 145^{1/2}. Nici așă putănd hălădui, fu prins și omorît. Id. Ib. 292^{1/2}.*

2°. A ajunge undeva (prin fugă). *Abă hălăduind la Selachia. DOSOFTEIU, V. s. 28.*

3°. A ajunge să facă ceva: a izbui (CREANGĂ, GL.). *După multă travaliu, cu mare ce hălăduesc de deschid usă. CREANGĂ, P. 256.*

II. Din înțelesul „a-și căuta scăparea prin fugă” s'a născut cel de:

1°. P. gener. A scăpa (cu viață, de o prîmîdie), a se mîntui. *Ei, cîltîrind pe mare, s'au necat,*

și ea, hălăduind, împărți aceeași la săraci. DO-SOFTEIU, v. s. 233^{1/2}, cfr. 96, 190, (scrie: ghălădui) p. s. 25, 96. *Cea hălăduită* (= scăpata) *cași a casii Iudii*. BIBLIA (1688) 282, cfr. 261, 238, 239. *Abia au hălăduit prin poteci*. URECHIE, LET. I 120^{1/2}. *Sau trăgănat sfăla până la stângerea Troadei de tot, cât n'au hălăduit nime*. M. COSTIN, ib. 12^{1/2}. *Au început... Moldovenii... a fuși... să hălăduiască de robie*. N. COSTIN, LET. II 33^{1/2}. *Și oșii au hălăduit de cinia*. NECLUCIE, ib. 263^{1/2}, cfr. 224^{1/2}, 239^{1/2}. *Iubiele dănuie-le, hălăduia*. BELDIMAN, TR. 357. *Nu hălăduia de răul lui nici o jupănească*. C. NEGRUZZI, I 144. *N'a fost chip să hălăduiască de feciorul blagocinului*. CONTEMPORANUL, v. i. 100. || † Trans. A mântul, a scăpa. *Au hălăduit fara de mare primejdie*. MAG. IST. III 350^{1/2}.

2°. P. ext. A sta, a locui, a trăi undeva dosit de creimejii, a petrece în liniște, a bine (CREANGĂ, GL.), în pace (ALEXANDEI, T. 1748); p. gener. a trăi, a o duce, a locui. *1700 de familii... hălăduiau sub ocrotirea mea*. E. VĂCĂRESCU, IST. 299^{1/2}. *Ca să poată hălădui lumea în pace, eră silit Domnul a le însea taberile iarnă și vara*. BĂLCESCU, M. V. 33. *Țările noastre... de ocuciri nu mai hălăduesc!* ALEXANDEI, T. 105. *De n'ar fi lupi... bine ar mai hălădui turmele*. ib. 63. *El a hălăduit în domnie atâția mari de ani*. ODOBESCU, I 110^{1/2}. *D-zeu îi dăduse putere ca să știe căji ani are să hălăduiască pe pământ*. ION CR. II 208. *Unde corbiu... ca frunza se nămulțesc și bine hălăduesc*. ALEXANDEI, P. P. 174^b. [Bucov., formulă de salut, la despățire] *Dumnezeu să o hălăduiască!* COM. I. BRĂTEANU. *Cum o mai hălăduiești?* (= cum trăiești?) PAMFILE, J. II.

3°. (A pune ceva la loc sigur, deci.) A așeza, (fînd vorba de un car încărcat) a descărca: *Iară badea cum sosi, Carele hălădui*. TEODORESCU, P. P. 152^b. cfr. MARIAN, SE. I 42.

4°. A naște, a făta SEZ. III 15^{1/2}, (propriu: a scăpa, a se ușura de fat), *Dacă moașa... e ușoră la mîndă... femeia... înalță hălăduiește*. MARIAN, NA. 42. [Și: hălădi vb. IV^a = a trece, a scăpa. VAIDA, (< ung. halasztani „a amăna, a da răgaz”) hălăsti vb. IV^a = a amăna VAIDA, † hălăstai vb. IV^a = a cruța; † a se mîntui. *Nu hălăstai* (? : non pepercit) *de moarte suferetele lor*. CORESI, S. 214. *Fugiți de hălăstui, lăsuind moștile*. DOSOFTEIU, v. s. 202. | Abstract: hălăduința s. f. = locuința, sălas. *Fiecare din lăcutorii birnici să se aște în cîsla satului unde-și ca afla și hălăduința* (a. 1814). TES. II 381.]

— Din ung. haladni „a plecă mai departe”.

HALĂDUINȚĂ s. f. v. hălădui.

HALAGĂ s. f. *Topage*. — (Munt.) Haraiman, gură mare, gălăgie. HĂDULESCU-CODIN. *Dar la, când ne-i înfînde halagosa nunați?* DELAYRANCEA, S. 216. — Cfr. gălăgie, hălăgie.

HALĂGI vb. IV^a v. gălăgi.

HALĂGIE s. f. v. gălăgie.

HALĂGIUCĂ s. f. v. hălăgiuca.

HALĂI vb. IV^a intranz. *Se querellor*. — (Bucov.) A se sfîdi, a răcnî (com. A. TOMIAC), a face gură, a dojeni: *Cîndată muiere! Toată ziua hălăiește*. NOCEANU, GL. — Probabil, derivat din halaiu; cfr. însă hălăiși, hălăcși.

HALĂIU s. a. v. alala.

HALĂL s. m. sing., interj. I. 1°. *Reconnaissance*. 2°. *Don*. 3°. *Benediction*. II. *Heureux...*, vice..., bravo! I. S. m. 1°. † Reconoștință. *Pentru osteneala toată, spune-mi ce ce-am dobîndit? Unde-i a lor mul-*

țămire? halal macar n'om căzu. BELDIMAN, TR. 386.

2°. † Dar, plocon. *Nu se cuvine să aibi... șapte sute... și ceiafți să-i faci halal cisteriei domnești?* ZILOU, CRON. 87.

3°. (În opoziție cu *haram*) Binecuvîntare, noroc, har. (Predicativ) *Copilul numai ce mînăncă e halal* (= aduce noroc), *ce îmbracă e haram*. FANN, P. V. III 133 (Variantă: *La copil halal ce mînăncă, iar ce poartă, haram*. II. III 342).

II. Interj. (În opoziție cu *haram* s. cu *păcăl*; se construiește cu de) Noroc, ferice, toată stima! bravo! *Halal de ce mînăncă și păcăl de ce poartă!* ZANNE, P. III 627. *Halal de fîrle care au drumuri de fier!* ALEXANDEI, T. 73. *Halal de fin voinic ce ai, numai să-ți trăiască!* SEVASTOS, N. 304^{1/2}. *Halal de tine, voinice!* ALEXANDEI, P. P. 156^{1/2}. *Ce mai scule are cutare fată, halal de mînușele ei!* II. II 31. | (Mai ales ironic) *Halal de Turcul ce-oiu în-dăni!* ALEXANDEI, P. II 451. *Halal de babă, că mîndru o mai bocește nord-să!* SEZ. IV 160^{1/2}. *Halal de marfă, dar păcăl de parale*: so zico despre o marfă proastă. ZANNE, P. V 401. † (Fam.) *Halal să-ți fie!* (= mai ales ironic) bravo ție, te felicit, să-ți fie de bine! *De i-ar împinge păcatul să-mi deschidă ușa, halal să-mi fie!* CREANGĂ, P. 21.

[Și: halal, (+ haram) halam ap. ȘIO.]

— Din turc. halal „lucru permis, legitim” (cfr. bulg. *halal* da e — să fie de bine!).

HALĂL s. m. *Bourreau*. — Gălăt. *Chip hălă-lului făcea și-i da capu-aldură* (Teleorman). SEZ. VIII 171.

— Etimologia necunoscută. (Nu vedem care ar putea fi legătura cu ung. *halal* „moarte” s. cu călău; poate, greșală de tipar pentru: *hălălul* = călăului).

HALĂLĂI vb. IV^a. *Faire du cacarme*. — A vorbi cu toții în oalță și tare, a striga, a face gălăgie, zgomot. *Din guri toți hălălăii, Strigările cele multe până la cer se auză*. FANN, E. IV 93. *Un cărd de fărani hălălăind ca după niște călpanari la mîntă*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, 545.

[Abstract: hălălăie (hălălăie ÎSPIRESCU, ap. TDRG.) s. f. = zgomot, gălăgie, larmă, gălăvoavă (1°), cfr. harmalaie. *Cînd oaregă oțruța pin cer, face mare hălălăie, că-s drumuri vîle*. GRAIU, II 247. *Unde imi începură o ceartă și o hălălăie între dîșii...* ÎSPIRESCU, L. 376.]

— Onomatopee. Cfr. hălăi, hălăcăi.

HALĂLĂIE, **HĂLĂLĂIE** s. f. v. hălălăi.

HALĂLĂU s. m. v. hălălău.

HALĂLĂU † s. a. (Comerț.) — (Turcism) O stofă orientală subțire, de mătasă și bumbac. *Halalăi oșpiculi bucata 20 bani, brăie halală bucler de anul 11 bani*. TAKIPI (1761) ap. ȘIO. [Și: halal, halalau s. a. ap. ȘIO. | Plur. -iurii.]

— Din turc. halaly (literar *hataly*), idem.

HALĂM interj. v. halal.

HALĂNȘTE s. f. *Foule*. — Lume, guri multe. *Azi la biserică e o halănște întreagă*. PAMFILE, J. II. — Cfr. hălășiși.

HALĂNDĂLA adv. v. alandala.

HALĂNGĂ s. f. *Broussaillon*. — Tușig, tușigă mîrunt. PAMFILE, A. | Spoc. *Via pușă din nou la numirea de sad; aceea care are viață mare se zice halăngă*. II. IX 121. [Derivat: halăngărb subț. = zico cătoată la paviți sau pruni prea incurcați. II. IX 90.]

— Din paleol. chalga (atestat numai cu inte-

lesul de „gard” [mpletit]; în limbile slavice are însă și înțelesul de „desis, hălăcioasă, buruienoasă”, cfr. BERNEKER, SL. WB. 383).

HALĂNGĂR subst. v. halăngă.

HĂLĂOIU, -OĂIE adj. *Lourdau*. — (Transilv., Bucov.) Greoiu (ȘEZ. III 15/), leneș, trânduș (MARIAN, INS. 32), stângaci, contrariul lui sprinten (COM. G. NISTOR). *Așă-i el halăoiu, n'ai ce-i face, cezi că de-abia începe pe apă!*... id. Darî mândra hălăoie, *Dac'o duci în câmp, se moaie* JARNIK-BĂRSEANU, D. 431, [Și: halăoiu, -oăie adj.], DICT. dau și forma: hălăoiu s. m., cfr. PĂSCULESCU L. P.]

HALARĂP s. m. și a. — Joc țigănesc, la care jucătorii se izbe de pământ și sculpă în toate părțile. REV. CRIT. IV 144. || P. ext. Nume de batjocură dat Țiganilor.

HALANTĂNCĂ s. f. (Comert) v. alestăncă.

HĂLĂSTĂU, HĂLĂSTEU s. a. v. heleșten.

HĂLĂSTI, HĂLĂSTICI † vb. IV^a v. halădui.

HĂLĂT s. a. *Oută*. — (Mold., Bucov., Ban.) Instrument, sculă, unealtă (mai ales de plugărie H. XI 490, 506; cfr. hînteu, hălțeu, tacăm, călăiu, ciopoc, ciocăltău); orice dichis de călărie, vânat, gospodărie, etc. *De pe armu și celălalte halaturi ce le mai aveau lu sine se cunoșteau că trêneu să fie căldători*. MARIAN, O. 1 295. *Gazda casei înconjuri de-a-dimineață casa și toate atelele cu un lanț*. id. SE, II 207. *Șana și celălalte halaturi*. id. NU. 407. *Nu-i cănat (= meserie) fără halat (= unealtă de lucru)*. ZANNE, P. V 660. [Și: alăt s. = Plur. -laturi, -late.]

— Din turc. alăt (bulg., sârb. *h/alat*) „instrument”. Cfr. olat.

HĂLĂT s. a. *Căbă*. — (Munt.) Funie groasă, cătrăniță, cu care se leagă vasele plutitoare. PĂSCULESCU, L. P. *Corabia-mi vedea, Un halat apucă. Sus o să urcă...* ib. 291, cfr. ȘEZ. IX 173. || Spec. Lanțul de strâns moara în clește. PĂSCULESCU, L. P., DAMÉ, T. 162.

— Din turc. halat „funie, odgon”.

HĂLĂT s. a. (Îmbrăc.) *Robe de chambre*. — Haină largă și comodă bărbătească, care se îmbracă în casă (cu deosebire diminuată). *De frig la piept și încheie tremurând halatul vechiu*. EMINESCU, P. 221. *Leonida e în halat, în pupuzi și cu acua de noapte*. CARAGIALE, T. 1 77. [Plur. -laturi.]

— Din turc. haljat (bulg., rus. *chalat*), idem.

HĂLĂU s. a. v. vâlău.

HĂLĂU s. a. (Pesc.; Munt., Transilv.) = cărșnic, plasă de prins pește. DAMÉ, T. 124, ANTIPA, P. 134, L.B., VAIDA, VĂRCOL, V. *Halăul de prinș pește este o pânză rară, de formă pătrată, întinsă de cele patru colțuri prin două buciți de nuia cercuite și încruciate în formă de x, cu mijlocul mai slab, din care cauză are și puțină adâncime*. H. IV 251. *Un halău... și o lotcă fără odale*. M. CHRITĂȘCU, CONV. LIT. XLIII 924. *În și tu halăul ăla și cezi de-î ptează să prinzi tr'o fâță de pește*. ISPIRESCU, L. 280. *Mă duc cu unăfiu sau cu halăul să prind pește pe găta*. H. II 118, cfr. 10, XI 27, XVIII 6. *Dau cu halău*. H. II 88. [Și: alău s. a. DDRF, halău MĂNDRESCU, UNG. 163. || Plur. -leaoă (LB) și -late (H. IV 87, citat între „esături”).]

— Din ung. haló, idem. Cfr. dubletul aloavă.

HĂLĂU s. m. sing. *Querelle*. — Coartă, gură: *I-a luat la halău totă-său*. DOCEANU, GL. — Cfr. hălăi.

HĂLBĂ s. f. *Demi-litre* (de bière). — (România) Pahar de bere de o jumătate de litru. JAHRESBER. VII 82; cfr. țap, regală. *Am două halbe și un corn...* *plătește tu!* CARAGIALE, M. 97. [Și: (Banat) hoalăb s. f. = sticlă. *Vin-u țare, Hoalba-i mare, Birtășița birtăș n'are*. POP. ap. JAHRESBER. X 193; *holbă s. f. Și în numeri holbele*. HODOȘ, ib.]

— Din germ. Halbe, idem.

HĂLBĂC interj. v. hălțăbăc.

HĂLBĂRĂ s. f. = falbală. *Halbără* = volan, dantelă; o fâșie de pânză cusută pe poalele rochiei, numai pe o margine. PAMFILE, C. T. *Halbărale* = falturi, crețe. ȘEZ. VIII 30, cfr. PAMFILE, I. C. 361, C. T. 134. [Și: hălbară s. f.]

HĂLBĂRI vb. IV^a v. hălbe.

HĂLBE s. f. plur. *Lavure* (de vaisselle). — (Transilv., Bucov.) Rămășiță de la mâncare, ceea ce se spală de pe vase și se dă la porci, lăfuri. ȘEZ. III 15/2, com. TOFAN, A. TOMIAC, CORBU, MARIAN. *De mâncat i-o dat: Coajă arsă di su masă Și halbe din nouă casă*. MĂNDRESCU, L. P. 175. *Ce le-om da la porci?* — *Hălbe* (Câmpie). VICIU, GL. *Ai dat hălbele la mascuri?* Com. TOFAN.

[Diminutiv: halbușoare s. f. plur. ȘEZ. II 7/22. | Verb: hălbari IV^a rell. — a umbia mult prin spălături, a se juca cu apă (cfr. hălăci): *Porcii se hălbarăsc în hălbe (în lăături) cu rătal*. MARIAN. *A se hălbari în mânduri*. id. O. 1 232. | AH derivat: hălbornită s. f. = vasal în care se toarnă hălbele (cfr. vâlău). Com. A. TOMIAC. — Cfr. hălboacă.

HĂLBOĂCĂ s. f. v. halboacă.

HĂLBOĂNĂ s. f. v. halboacă.

HĂLBONC s. a. = hălboană, groapă săpată în rău s. în vale. H. XVIII 15. [Plur. -boance.]

HĂLBORNITĂ s. f. v. hălbe.

HĂLBURĂ s. f. v. halboacă.

HĂLBUȘOARE s. f. plur. v. hălbe.

HALCĂ s. f. 1^a. *Anceau. Crochet*. 2^a. *Jeu de bagues*.

1^a. Verigă, cerc (de metal). *Verige sau alcale de aur*. ODOBESCU, III 636/2. || Spec. Scoabă s. legătură de fier la ziduri. LM. *Alcale...*, *nituri și șurupuri*. MON. OF., ap. TDRG.

2^a. † Spec. (La Jocul oriental gerid) Cerc de fier prin care jucătorii își treceau, din fuga calului, sulita sau geridul; p. ext. însuși jocul. *Jucași bine așăzi și vârteji bine calul la alcă*. MOXA, 389. *Alcayă volnică unii la halcă, alții la si-geață*. VARLAAM, C. 74, cfr. CUV. D. BĂTR. I 268. [Lăpușeanu] *cu sulita la halcă, nu țene aveă protenic*. URECHE, LET. I 190. *Încăleț cu cal domnesc și se sloboză cu sulita asupra halcăli...* și care luă halcoasa în regeșiana calului, ceseă de se închină Domnului. GHEORGACHI LOGOPĂTUL, LET. III 315. *Lucea primblări și halcale și zicături*. E. KOGĂLNICEANU, ib. 202/22, cfr. 192/22, 314/22. *Măni ies Turcii la halcă Sus, în Haidar-pașă*. ALECSANDRI, P. P. 106/22, cfr. 107, 109. † (Alt.) A balce (halcoasa) = a pierde timpul în desert. ZANNE, P. IV 244.

[Și: alcă s. f., † halcă s. f. | O rămășiță a jocului vechiu pare a fi jocul copilăresc din Tulcea: *de-a 'n hălca*. H. XIV 400 (fără descriere). | Diminutiv (ad 1^a): hălcălață s. f. = verigă, inelaș. POLIZU.]

— Din turc. (h)alka, idem.

HĂLCĂ † s. f. v. halcă.

HĂLCĂ s. f. (Gros) morceau (de viande, de pain,

etc.). — Despicătură, așchie groasă de lemn. *Hălci* de lemn. LB. | P. ext. Bucată mare dintr'un întreg (cfr. d'rab, hartan), cu deosebire: bucată (ION CR. I 73) mare de carne cam din coastă (ION CR. II 80), codru (SEZ. II 229/a) de pâine (PAMFILE, J. II), de mămăligă (id. v 7/a). *Hălci* de caș = d'rab mare, de pământ = lătunoaie, latură de pământ arilor. LB. *Călea de sus și alle hălci de carne*. GORJAN, H. II 21. *L-opeacă d'un picior, rapându-i o hălci de carne din talpă*. MUSCEL, 78. *Scot... din trăieșoară o hălci de sălăuă*. JIPEȘCU, 105.

[Plur. *hălci și hălci* (v. A. URECHE, ap. TDRG.), *hălce* (LB.). | Derivat: (<ung. **halokott?*) *hălci* s. f. = o bucată ruptă dintr'un animal (RĂDULESCU-CODIN), bucată întregi și mari de carne (id. L.). *Încep să care hălce înțregi*. lb. 25. | Verb: *hălci* IV^a = a tăia (Com. A. TOMIAC); spec. (în acest înțeles și *hălci* IV^a PAMFILE, I. C. 100) a ciopli (din gros). *Cu toporul să hălcescă*. *Cu barda să fețuască*. YASLIU, C. 115, cfr. (*hălcesc*) SEVASTO, C. 204/P. PAMFILE, I. C. 100, (cu derivatele) *hălci* s. a. *Dulgherul se apucă de hălci*. Cfr. H. X 63, *hălci* s. a. = unealtă de dulgherie (H. III 134); un fel de gealaș (H. X 261) s. rânduă (DAMÉ, T. 115) = *hălci* s. a. H. X 203.

— Din ung. *halok* (*halok*) „așchie groasă” (cfr. și verbul *halokolni* „a ciopli așchii groase”).

HĂLCĂ, HĂLCĂLĂȚĂ s. f. v. *hălci*.

HĂLCĂȚĂ s. f. v. *hălci*.

HĂLCĂZUI vb. IV^a. *Faire du bruit*. — A vorbi tare și mult; a mână vitele răcnind. SEZ. III 15. — Cfr. ung. *halatkozni* „a se lăa la întrecere, a încerca să ajungi și să întreci un car dinaintea ta, pe drum”.

HĂLCÉR s. a., **HĂLCI** vb. IV^a

HĂLCITÓR s. a.

HĂLCUI vb. IV^a (Dulgh.)

} v. *hălci*.

HĂLDĂBĂC interj. v. *hăltdăbăc*.

HĂLDĂN s. m. (Bot.) 1°. *Chanvre femelle*. 2°. *Chemise de chanvre*.

1°. *Hăldăni* sau *hăldăni*, numiți prin unele părți ale Ardealului *hăldan* și *hăldur*, iar în Muntenia *aldan*... sânt fire de cânepă semănate prin popoaștea... pentru a se recolta din ei sămânța de cânepă. PAMFILE, I. C. 202. În cânepă se seamănă *hăldăni* care au un cotor mai bățos și cresc mai înălțai. Ei servesc pentru odgoane și funii. Com. G. TOFAN. *Hălduri* = cânepă dintre cucuruz, cea care face sămânță (Spring); pe la Varviz [se] pronunță: *hăldin*. VICIU, GL. *Hăldan* = cânepă. H. X 205. (Atributiv) 3 *stambolul de sămânță hăldan*, *odăduță câta 2 fr. stambolul*. CONV. LIT. XLIV: 658, cfr. H. X 205, VICIU, GL.

2°. P. ext. *Hăldan* = cămașă de cânepă pentru ciobani (Mehedinți). N. REV. R. (1910) 86.

[Și: *hăldan* (DAMÉ, T.), *aldan* (v. c.), *hăldan*, *hăldăni*, *hăldăni*, *hăldur* = fire de cânepă care se seamănă între păpușoi sau și separat, însă foarte rar, în cât să rămână între ele mare distanță; sânt sămânate pentru roada mănoasă ce aduc. VAIDA, *hăldur* (JAHRESBER. VI 75) *Hăldur* s. *durban* = cânepă mare, groasă, ce se seamănă prin mălale, porumbări, cucuruzi, și care servește de sămânță; sânt și *hălduri* de vară, din care fac copiii zăbici; aceștia sânt netezi și abia cam ca degutul de grosi, dar sămânța se face numai din *hăldurii* cei de toamnă. Auzi muierile vorbind: *Măndră fă-i cânepă?* — *Las'o 'u foc că-i numai hănduri!* sau *Io încă am nețe durhani, cât nu știu, să-i topec, să-i îngrădesc în gară?* REȚEGANU, ap. HEM. III A. XXXVII. | Diminutiv: *hăldănaș* s. m. MARIAN. — La originea acestui cuvânt pare a fi ung.

kender, „cănepă”, de care mai apropiată e forma *hăndur*, cu metateză *durhan* (poate sub influența ung. *durca*, grosolan, aspru”) și, cu prefacerea lui *n-r*) *l-r*, *hăldur*. Forma *hăldan* pare a se fi născut printr'un schimb de sufix.

HĂLDĂNĂȘ s. m. v. *hăldan*.

HĂLDĂU s. m. *Chabléan*. — (Fam.) Poreclă dată de călugări preoților de mir. CREANGĂ, GL. *Popilor de mir, pe care li numeș Hăldai, le căntă anti-foanele următoare*... CREANGĂ, A. 140.

— După numele locuitorilor din *Haldea* (Babilonia).

HĂLDER s. m. (Bot.) v. *hăldan*.

HĂLE s. f. plur. *Volaille*. — Pășări de curto, horotenii. H. IX 93, cfr. *oare*, *galițe*, *gojbălițe*, *cobăi*.

— Poate din interj. *hale(a)*, s. plur. din *hală* = lighioacă (cfr. *cobaie*).

HĂLE(A) interj. (Mai adesea repetat: *hale(a)-hale(a)*) Strigăt cu care se mână s. se alungă găștele, curcio sau rașele, cfr. *găle-găle*, *gări-gări*. SEZ. III 189/, PAMFILE, J. III, MARIAN, O. II 375, H. III 263, com. I. GRĂMĂDĂ. *Hale, rași!* ALECSANDRU, T. 264. [Și: *hăli(-hali)* interj. H. I 59, X 498.]

— Onomatopee.

HĂLEĂ †adv., adj. invar. I. *Ă présent*. II. *En fonctions*. — (Turcism).

I. Adv. Acum, în timpul de față, actual. *Domnul Macrogheși se află la Din și este hălă*. DONAU, E. YĂCĂRESCU, IST. 299/.

II. Adj. (Despre boieri, în opoziție cu „păia” cel prevăzut cu un rang onorific, sau cu „maril” cel pus în disponibilitate) în serviciu, în funcțiune, în activitate (GHICA, S. XIV). *Să faceți cunoscut tuturor boierilor hălă și maril*. FILIMON, C. II 622. *Boierii cei hălă stau împrejurul Domnului cu bastoane lungi în mână*. GHICA, S. 501.

— Din turc. *halja*, idem.

HĂLEA-HĂLEA s. f. v. *hălea-mălea*.

HĂLEALĂ s. f. v. *hăli*.

HĂLEA-MĂLEA s. f. Numele unui joc de copii cu mincea, în care se recită aceste cuvinte. Cfr. CONV. LIT. IX 8, MARIAN, I. 222, ALECSANDRU, P. P. 393, PAMFILE, J. II 289, HEM. 2540. [În ghicitori și: *ălea-mălea* SEZ. I 198, *hălea-pălea* SEZ. I 198, IV 70, GOROVEI, C. 76, *hălea-hălea* PĂSCULESCU, L. P. 85.]

HĂLEA-PĂLEA s. f. v. *hălea-mălea*.

HĂLEGIÓG s. m. Une mesure. — Măsură de 12 cupe. LB.

HĂLER †s. a. *Anne d'Alep*. — (Mold.) Cotal de Alep, întrebunțat odinioară ca măsură de lungime de 0'69 m, cfr. arșin. *Ve!-Cămăraș să fie dator să facă cotori cu bours domnești, halepuri și arșinuri*. URICARUL, XIX 325/.

— Din turc. *Haleb* (*haleb*) *pek* „cot de Alep”. ȘIO.

HĂLEȘ s. m. (Bot.) v. *jaleş*.

HĂLEȘTEU s. a. v. *heleşteu*.

HĂLFĂ s. f. *Partie*. — (Transilv.) O parte, o seamă. *O hălă să învelesc* (Cotea, Aind), VICIU, GL.

— Din germ. *Hälfte* „jumătate”?

HĂLI interj. v. *hale(a)*.

HĂLI vb. IV^a. 1^a. *Attraper, s'emparer subrepticement*. 2^a. *Ataler*. 3^a. *Lancer* (la ballé). 4^a. *Baltre*.

1^a. A lua un lucru repede și cam pe ascuns (CREANGĂ, GL.), a apuca ceva și a ascunde în pripă (RĂDULESCU-CODIN), a fură (SEZ. III 15, PAMFILE, J. 1: despre Țigani) a șterpeți. *Vede... un boț de mămăliță. Atunci bucuria dracului! odată o și haleze și nu zice nimic*. CREANGĂ, P. 145. *Cu toată poza unei babe puse într'adin, hălăeam două trei mere [de pe farfurii]*. GHIBĂNESCU, ap. TDRG.

2^a. P. ext. A înghiți repede și lăcom, a hălăpăca. *Mai hălăru și o cofă de vin* (Fălcu). GRAIU, I 502. || A mânca. PAMFILE, J. I.

3^a. (La jocul cu mincea) A zvârli mincea cuivă, ca s'o izbească, cfr. PAMFILE, J. I 286. *Fiecare cetățu bate mincea hălătu de baciul cetii proțivnice numai o dată*. CONV. LIV. IX 7, cfr. CREANGĂ, GL.

4^a. A bate. PAMFILE, J. I. [Dial. și hală | Abstract: hălăeală (hălăeală) s. f. = furătură; mănăre; prinderea minci zvărlite; bătaie. PAMFILE, J. I. *Moșnegul... privește la coșniță și îngână: „Flămâzișilor, de grabă la hălăeală, și eu uci de un franc n'am prins”*. DUNĂREANU, CH. 84.]

— Etimologia necunoscută (CIIAC, II 133 îl aduce în legătură cu slav. *goliti*, de unde polon. *galić* „a zvârli mincea”; cfr. și rut. *katygy sja* „a se grăbi”). PAMFILE, J. I crede că e din țigănescul *hal* „mănăncă”).

HĂLICĂ s. f. = alic. *Fusolele gogonețe au bobul ca o hălică*. PAMFILE, A. 184.

HĂLICĂ vb. IV^a = alici (2^a). *A hălică* = a alege, *hălică* = clar, distinct. RĂDULESCU-CODIN.

HĂLICĂ s. a. v. alic.

HĂLIF † s. m., **HĂLIFĂLĂ** † s. f. v. calif.

HĂLILEI interj. = ale(lei). *Hălilei, mamă iubită, Eu di pușcă nu mă tem*. VASILIU, C. 163.

HĂLIMĂ s. f. 1^a. *Conte des mille et une nuits*. 2^a. *Récit merveilleux, conte bleu*.

1^a. Titlul colecțiilor de povești orientale (arabe) „o mie și una de nopți”. *Halimă sau poveștile mitologicești arabești*. GORJAN, II, I 1/1. *O povește lungă și ncurcată, ca din halimă*. EMINESCU, N. 67.

2^a. P. ext. *Poveștile s. întâmplare minunată, extraordinară, plină de epizode și încurcături; minunăție, lucru fabulos. Minunat lucru-i vaporul!.. Merge focul pe apă ca în vremea halimalei*. ALKCRANDIU, T. 70. *Ce de mai minunății! bre! bre!.. porcă-i halimă!* id. 1123. *Ce halimale spuneti voi acolo?* I. NEGRUZZI, IV 471. *Eră o halimă întreagă ceea ce-i spuned Dufu*. SLAVICI, N. II 331. *Să vezi, e halimă!..* CARAGIALE, T. II 27^{1/2}.

— Din n.-grec. *γαλιμά*, idem (< turc; traduceriile române s'au făcut din limba neo-greacă).

HĂLIME s. f. v. hală'.

HĂLIPĂ s. f. *Vêtement déchiré*. — (Bucov.) Straiu (= halnă) rupt. Com. A. TOMIAC. — Cfr. rut. *halepa* „nenorocire”.

HĂLIS s. a. = alic.

1^a. † Pietricică. *Pre adunare de piatră doarme și în mijlocul hălisoră* (*γαλιξον*) ca trăi. BIBLIA (1688) 366.

2^a. Grăunte mic de plumb cu care se încarcă pușca. *Bolnavul să înghită hălise de plumb*. GRIORIU-RIGO, M. I 157.

HĂLISTĂU s. a. v. heleșten.

HĂLIȚĂ s. f. v. hală'.

HĂLM s. a. (s. d.) v. gălmă ș. d.

HĂLMĂ s. f. = gălmă. *Movilă mică. Ai făcut o mămăliță cât o hălmă*. ȚARA OLTULUI, III nr. 24.

HĂLMES s. a. v. halmos.

HĂLÔTCĂ, HĂLÔVINĂ s. f. v. hală'.

HĂLPĂCĂI vb. IV^a v. hap'.

HĂLPĂV adj., adv. *Glouton; goulâment*. — (Mold.) Lacom (CREANGĂ, GL.) nesățios, nesăturat. (Adj.) *Noul născut ca și lacom, hălăpăc, lincetic și pofțicios*. ION CR. II 214. (Adv.) *Atunci lupul nostru începe a mânca hălăpăc*. CREANGĂ, P. 32. *Ajun-gând la izvor, odată și începe a bea hălăpăc la apă rece*, id. 225.

[Și: hălăpăv, -ă adj., adv. = lacom. CREANGĂ, GL., (+ hulpe = vulpe) hălăpăv, -ă adj., adv. = lacom (ib.), p. ext. cu călătura fascinată de un lucru, sporiată (SEZ. IX 151). *[Lupii] îi scot măruntătele... care de care câtă mai hulăpăv să apuce*. S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Când mama e îngreunată, eș nu se uile hulăpăc la vreo tighioană, căci face copulul ca a mânca*. SEZ. VI 44. (+ lup) hălăpăv, -ă adj., adv. *A menea lupăv* = mult și cu lăcomie (Vaslui, Patna).

ZANNE, P. III 636, cfr. DOSOFFTEU, ap. TDRG., (+ hălă) hălăv, -ă adj., adv. = lacom (ION CR. II 302), murdar și mănecios ca porcul (VICIE, GL.), foarte urit, scârnav, foarte murdar (VAIDA, Com. I. CORBU), hălăpăv, -ă adj., adv. TDRG., glăpăv, -ă adj., adv. = foarte lacom (mai ales despre porci). Com. I. CORBU.] — Cuvânt de origine onomatopeică (cfr. bulg. *hlapam* „schlabbere beim Essen”, sârb. *hlapiti* „schnappen”, polon. *chłapan* „lacom”, polon. *chłapać* „gierg sein”; cfr. și alb. *țap* „înghiț lacom”, țapă „măncăr” și rom. lăpăși. Cfr. CIIAC, II 123, BERNEKER, SL. WR. 387).

HĂLPĂ vb. IV^a refl. *Être versées* (en parlant de céréales). — (Mold.) = A poligni, a se lăsa la pământ (mai ales cerealele). ION CR. III 251.

HĂLPĂV, -Ă adv., adj. v. hălăpăv.

HĂLT † s. a. *Blague, habberie*. — (Grecism din epoca fanariotă: mai ales la plur. *hăltari*) Palavre, mof-turi, vorbe goale. *Și s'au sfârșit hălturile Munte-silor până aici*. E. KOĞĂLNICEANU, LET. III 285/1; cfr. ZILOT, ap. TDRG.

— Din n.-grec. *χαλτ*, idem.

HĂLTĂ s. f. *Halte*. — Mică stațiune unde trenurile se opresc foarte puțin s. de fel; loc de oprire a tramvaielor. *Transformarea găriilor Tecuci și Adjuț în stațiuni încă a mai multor halte, poate și mai costisitoarea schimbare a lor în stații*. MAIORESCU, D. IV 378.

— N. din germ. *Halte*(stelle), idem.

HĂLTĂBĂC interj. = hăldăbăc. *Cine sapă altuia groapă, odănu-ai că el cade întâi hăltăbăc acolo?* JIFESCU, O. 81, cfr. 39. [Și: hăldăbăc, hălbăc interj]. — Onomatopee.

HĂLTĂC interj. v. hăltăcări.

HĂLTĂCĂRI vb. IV°. A călăi (călătări) lichidul dintr'un vas (s. un vas cu lichid) în toate direcțiile (producând un sunet caracteristic); p. ext. (despre lichid) a se tulbura (când se mișcă), vasul nefiind plin. *Tăvălește și hăltăcărește butoa*. ECONOMIA, 170. *Hăltăcăriți butoiul când îl speli; vinul încă se hăltăcăre în butoiu, dacă butoiul nu e plin*. Com. RANCIU.

[Și: hăltăci vb. IV° (Refl.) *Kostogoli butoiul să cadă dacă mă-curge. Înnăuntru se hăltăci o ră-mășiță de drojzii și se scurs repede și aceea jos*. T. CERCEL, SĂM. IV 767.] Interjecția: *hăltăc! Hăltăc, hăltăc, De barbă-l duc?* (= Fedeleșni). GOBOVEI, C. 145.]

— Onomatopee (cfr. polon. *halkać* „jeter că et lă” și rom. hălțână, hălțac; pentru sufix, cfr. călătări).

HĂLTĂCI vb. IV° v. hălțăcri.

HĂLTĂNĂ vb. I. *Vaciller*. — A (se) mișcă incoace și încolo, a (se) elătni. Se *hălțână* *păpura*. PĂSCULESCU, I, p. 247. *Și necepe a-l hălțână, ca cum ai hălțână un om care doarme*. ȘEZ, IX 22. [S]: hălțână vb. IV refl. = a oscila, a se elătni. *Podul e slab, că să hălțâne când treci cu poavara*. ȚARA OLTULUI, III BR. 24, hălțână vb. I trans. = a face să tremure. PAMFILE, J. II; hălțani vb. IV id. A.; hălțână vb. I.]

— Onomatopee; cfr. zgâlțâl, hălțăcri.

HĂLTĂNI vb. IV v. hălțână.

HĂLTAV -A adj., adv. v. hălțav.

HĂLTĂVIU s. a. (Plug.) v. hăteu.

HĂLTŪ vb. IV^a. *Boire avidement*. — A bea lacom și mult. ȘEZ, III 15^{1/2}. Cfr. hălțav.

HĂLTŪNĂ vb. I v. hălțână.

HĂLTŪGĂ s. f. (Cul) *Mets mal préparé*. — Mâncare purtată, fără de nici un gust, subțire și rea (ION CR. III 286), mâncare proastă, un fel de lătră (ib. II 218). *Mi-ai adus de mâncare niște hălțuș*. *Du ce-i hălțuș asta* ? ib. III 285. [S]: hălțuș s. f. = boș fără nimic fiert în el. TDRG., cfr. ION CR. II 218.]

HĂLŪBĂ s. f. *Vêtements*. — (Transilv.) *Haine, rufe*. *Dau la slugă 40 sloți și halube*. *Mi s'au stricat halubele* (Suceiu sup. Sola-Dob.). VICIU, GL., cfr. ALEXI. [S]: hălŭb s. a. = ispedeu alb de pânză (Hațeg) ib.]

HĂLUCINĂȚIE, HĂLUCINAȚIUNE s. f. (Med.) *Hallucination*. — Stare psihică anormală, când ni se pare că percepem lucruri care de fapt nu există; vedenie, năzărire; cfr. iluzie. *Teoria halucinațiilor*. MAIORESCU, CR. II 173. *Încetive ochii... Simpă că e deplin conștient, dar vedeți cu limpezime cele două figuri: de sigur o halucinațiune*. ZAMFIRESCU, H. 266. [S]: halucinare s. f. *Certitudinea realității afirmate de mințile normale și... certitudinea halucinațiilor unei minți bolnave (nebune)*. MAIORESCU, L. 109. [Adj. halucinat, -ă = care are halucinații. *Privind-o fix ca un alucinat*. VLAHUȚĂ, D. 155. [S] (rar): al-]

— N. din fraa.

HĂLŪ vb. IV^a v. hală^a.

HĂLUMÎN-HĂLUMÎN s. a. v. balmoș.

HĂLŪȘCĂ s. f. = gălușcă. MAHIAN, INS. 487.

— Din rur. *hātuška* (s. ung. *haluska*), idem.

HĂLVĂ s. f. sing. *Halva* (gâteau oriental). — Un fel de mâncare orientală dulce, fărâmițoasă, care se topește la căldură; se prepară în trei feluri: a.) din tahin cu nucă pisată (sau fără) și cu zahăr, servind ca mâncare de post; b.) din făină (s. grig), unt (foarte rar, untură) și zahăr (foarte rar, miere), servind ca desert, după masă și c.) din făină (prăjită cu unt) și zahăr. Această din urmă se numește *chetes-halva*. *Halvea ce se face în București cu nucă*, DOC. (a. 1791), ap. ȘIO. S *ocă halva de Edriu*, 39 *ocă halva de Farigrad*. URICARIU, IV 131. *Acu o măncă o ocă de masline ș'o puțină de halva*. ALECSANDRI, T. 1144. [S]: alvă s. f. Derivat: <(turd. *haloșy*, idem) *halvașiu* = cel care face sau vînde halvă. *Dumnealui a fost halvașiu vestit peste Dunăre*. ALECSANDRI, T. 1440, (cu derivatul) hal-

vagerie s. f. = locul unde se face s. prăvălia în care se vînde halvă ȘIO.]

— Din turc. *halva*, idem.

HALVAGERIE s. f., **HALVAGIEU** s. m. v. halvă.

HALVET † s. a. *Entretien particulier*. — (Turcism din epoca fanariotă) Convorbire particulară, secretă. *Săliț Pășa pe Farmachi primește foarte blând; în halcetul dintra dinși îi ziceă într'un cuvânt*. BELDIMAN, D. 409.

— Din turc. *halvet* „cameră particulară”.

HALVÎȚĂ s. f. (ș. d.) v. alvîță.

HAM s. a. *Harnais*. — Curelăria (înlocuită cu sfori, la oamenii săraci) necesară la înhamarea unui cal. Țărțile principale ale hamului sânt: a.) *frăul*, care constă din partea în care intră capul calului, numită *căpețel* (s. *căpețea*) (cu ceafă sau comarul care trece pe după urechi, și cu botnița *căpețelii*, care trece peste bot; la cali sperioși, ca să nu poată vedea decât drept înainte, li se mai pun *ochelari*) și din *hături* (s. *dârlogi*), pe care le ține vîzitul în mână și ale *căror* capete sânt prinse de săbafele ce trec prin gura calului — b.) *cureaua* (ală care înconjură corpul calului; partea care trece peste pieptul calului se numește *pieptar* (pieptă s. gură de ham), cea care înconjură buclia se numește *vânar* (curar, bucar s. gurură); aceasta se sprijitește prin două curele groase, dîntre care cea de dinainte, care trece după gâtul calului se numește *gătar* (grebănărar, spătar), iar cea de dîndărli, care trece peste șoldurile calului, poartă numele de *șoldar* (spinărar, spătarul dinapol, copșar, chitrim s. toft); pe sub coada calului trece *popiiul* (pohiul); curelele mai subțiri care trec de-a curmeziiul peste spatele calului se numesc *atrup* (cureaua vânărilor, crucea hamuțului). DAME, T. 50-51. *Ham* = *lorum*. ANON. CAR. *Ciuberle ce care adăpă căii eră de argint... și finto la hamuri*. M. COSTIN, LET. I 254^{1/2}. *Doi cai, unul alb și unul murg și cu hamuri de teiu*. NECULCE, ib. II 245^{1/2}. *Niște hamuri bungrăsi de doi cai*. URICARIU, XVII 55^{1/2}. *O păreche de hamuri de cai cu finto de aramă*. IORGA, s. D. XII 174. *Ham de cai și jug de boi*. COȘBUC, F. 31. *Căii au picat din ham*. BREGANU, F. II 34^{1/2}. *Cal de căldărie... nu-i deprins la ham* (= să tragă). CONTEMPORANU, II 691. *Eh tot trag cu cala* în ham și nimica nu mai au. DOINE, 286^{1/2}. *Hamurile le cărpea*. PĂSCULESCU, I, p. 197. † *La calul trage se ia hamul de pe rost*. HIRONZI, L. 57^{1/2}. *Trage în ham* = o duce greu cu traul. PAMFILE, J. II. *Vine singur la ham* = se apucă singur de o muncă (greă și supărătoare). ZANNE, P. IX 624. *Pe cai mai buni cai îi mîndăcă hamul*: pe cei mai buni oameni necazurile li topeșe, ca cel nebun nici cum simte. I. GOLESCU, ap. ZANNE, p. 1486. (În opoziție cu *cal de căldărie* s. de șa) *Cal de ham* = de tras la trăsura s. căruță. H. III 48.

[Cuvântul se întrebunțează mai ales ca plur. tant: *hamuri* († *hamure* GCR. I 178^{1/2}); spre a se exprimi ideea pluralului se zice *doi* *rînduri* *o păreche de hamuri*.] Derivate: *hamură* s. m. = cel care face s. vînde hamuri. Cfr. H. XIV 436, (cu abstractul) *hamurărie* s. f. = locul unde se face s. se vînd hamuri. I. IONESCU, D. 192.]

— Din ung. *hám*, idem (iar acesta din gorm; cuvântul a pătruns și în limba slavă, cfr. BERNEKER, SL. WB. 383). Cfr. *inhămă*, *deshămă*.

HAM s. a. *Filet*. — Rocu (= împletitură în formă de leasă) de papură sau de cânepă, în care se duce oala cu fierțur, pentru lucrători, la câmp. ȚARA OLTULUI, III BR. 24. [Plur. *hamuri* ?]

HAM s. a. *Grand bâtiment vide*. — Casă mare,

goală, negătită, netrebuincioasă. PAMFILE, J. II. [Plur. hamuri?]

HAM interj. v. hămăi.

HĂM interj. v. hm.

HAMĂC s. a. *Hamac*. — Pânză s. (mai obicinuit) plasă de sfoară, suspendată orizontal și servind ca leagăn s. chiar ca pat de dormit.

— N. din fran. (<span. hamaca, idem).

HĂMĂI vb. IV¹⁰. *Japper*. — (Despre câni) A lătră (făcând de câteva ori „ham”). *Cănele hămăeste* (II. I 61, VI 182, X 85, 107, 478, XIV 416, XVI 271, MARIAN) s. hămăde (II. IV 85). *În bălătura hanului hămăde răpusit doi dulăi de câni*. DELAVRANCEA, s. 61. *Un câne se repezi hămăind de lângă coliba jitarului*. SADOVEANU, SĂM. II. 261. [S]: hămăi vb. IV¹⁰. *Căni începură a hămăi*. BETEGANU, F. IV 47. | Abstract: hămăire s. f. hămăit s. a., hămăială s. f. *Ghișl... o tulă pe cărare la deal într-o hămăială de câni asurzitoare*. VLAHUȚĂ, CL. 37. | Interjecția: ham! PAMFILE, J. II.]

— Onomatopee.

HĂMĂIALĂ s. f. v. hămăi.

HAMAILĂU † s. a. *Amulette*. — (Turcism din epoca fanariotă) Talisman împotriva deochiului sau vrajei (ȘIŌ); medallion. *Un hamailău de argint suflat cu aur*. ARICESCU, ap. ȘIŌ. [Plur. -lie?]. Subt forma turcească: hamallı s. a. *Un hamallı de argint care poartă icoana la drum într'înșă* (a. 1817). IORGA, s. D. XII 174.]

— Din turc. hamally, idem.

HAMAILĂ † s. a. v. hamailău.

HAMAL s. m. *Portefaix*. — Cel care, pentru plată, cară (poartă, duce) poveri, greutăți, sarcini (cu deosebire prin porturi și gări, cfr. tregher). *Hamal... călî în zăua de mare, Cară lemne în spinare*. LET. III 285/. *Princepură iacășina și istețina hamalului*. GORJAN, II. 190, cfr. PANN, P. V. II 127. *Cărditorii sau hamalii portului umblau în sus și în jos*. ODOBESCU, III 248/. *Un hămăi odată, cum hămăiți sănt...* CONTEMPORANUL, III 344.

[S]: hămăi s. m. | Adjectiv: hamalésc, -ească. *Cucintele lui... neciopite și hamalești*. GORJAN, II. I 90. | Abstract: (< turc. hammalık, idem) hamaléc s. a. (plur., rar, -lécuri) = meseria de hamal. *Îl îndemnă ca să se leze de hamaléc și să se opuce de neguțoria*. GORJAN, II. II 96. | Compus: (< turc. hammalbaşı, idem) † hamalbás s. m. = mal marele peste hamalii gătrăriei. FOTINO, ap. ȘIŌ.]

— Din turc. ham(m)al, idem. Cfr. mahal.

HAMALÉC s. a., **HAMALÉȘ** † s. m. } v. hamal.

HAMALÉSC, -EASCĂ adj.

HĂMĂRI vb. IV³ refl. — *S'enorgueillir*. — A se sumeți. FRÂNCU-CANDREA, M. 101.

— Stă, probabil, în legătură cu ung. hamar „ute, repede”, însemnând la origine „a se lufi (față de alții), a da zor altora” (cfr., în Sălagiu, și ungurismul hamáriq adv. = foarte repede, impetuos).

HĂMĂT, -Ă adj. v. inhămă.

HAMBĂC s. a. = abac. DICT. *O carte cu hambac latinesc, cu toc* (a. 1779). IORGA, s. D. VIII 81.

HAMBĂR s. a. 1°. *Grénier à blé*. 2°. *Sorte de luche*. 3°. *Grande caisse en bois*. 4°. *Pond* (de navire).

1°. Magazie pentru păstrarea grânelor (și a uneltor CREANGĂ, GL.); cfr. coșar, pătuli, săsăiace. *Făcuse și hambare, de puneă pânea...*, cât nu o

putea rădica prin care. NECULCE, LET. II 382/¹⁰. *Du-te de descorăi la hambarii Agalei*. URICARIU, XIV 247. *Pentru aşezarea bucătelor sănt bune hambarele, gădănaşurile sau cămările*. ECONOMIA, 57. *Pânea din ambar și butelice din piseniță*. C. NEGREZZI, II 236/¹⁰. *Săsiacii pentru păpuşoi, hambare pentru grâu și căle alte lucruri pentru gospodăria*. CREANGĂ, P. 153. *Grăul... în hambare îl puneă*. PĂSCULESCU, L. P. 29. *Hambare descuă*. MATESCU, B. 88. *Pînă-î popa la altar, Prefească-î la hambar*. JARNİK-BĂRSEANU, D. 469. *Şi se vor umple hambarele de bucate*. CĂTANĂ, P. B. II 14. *Cu gramatica Rămăi nimica, Dar cu condacul, Îşi umpli sacul, Iar cu tropări' Umpli hambara'*, ZANNE, P. VI 526. *Hambarul gol nu are soareci*. Ib. III 185.

2°. (La moară) Magazie mai mică (ce se află în podul morii) cu două s. (s. mai mult) despărțiri: una pentru porumb, și alta pentru grâu; de-asupra sănt două coşurele pe care se toarnă vama, unul într-o despărțitură, altul în cealaltă. SEZ. VII 186. *Vama măcinăului se bagă în hambar*. Acesta constă din două despărțiri, numite urechi, în una se bagă encurozul, în cealaltă grăul. Din hambar se scot bucatele pe două chiscoais (secouri). Com. A. BANCUI.

3°. *Hambarul* este o cutie mare de lemn de fag [în bucătăria săteanului], care abia se mai vede la cei mai chibari săteni și, în parte, în părțile muntoase și deloase. MANOLESCU, I. 64. || (în Transilv.) *Hambariu* = ladă cu acoperiş și fundul de lemn, păreți înăd din rocii (impletătură) de sărmă; în coperiş sănt [fixate] mai multe cărlige de fier, de care [se] acată carnea, să n'o mănăncă muștele; *hambariul* îl țin [oamenii] în pivniță ori în cămară. VICIU, GL.

4°. † (Mar.) Podul corăbiei. *Unul din filosofi supt camara corăbiei aflându-se și așa... hambariului... închizându-se, de apă nedodet... au rămas*. CANTEMIR, IST. 141.

[S]: hămbăr ANON. CAR. IORGA, s. D. XII 228, hămbăr VĂRCOL, v. ambar. | Diminutiv: hămbăras s. a. (Mor.) = postava, în care cerge făina. DAMÉ, T. 153.]

— Din turc. (h)ambar, idem (1° și 4°).

HĂMBĂR, **HĂMBĂR**. } v. hambar.

HĂMBĂRAS s. a. (Mor.)

HĂMBES, -Ă adj. *Actif*. — Harnic. ION CR. II 302.

HĂMBEȘA adv. (În expresiunea:) *Umblă hambesă* = fără rost. PAMFILE, J. II.

HĂMEI † vb. IV⁶, **HĂMEIU** s. a. v. hămăi.

HĂMEIU s. a. (Bot.) *Honbon* (*humulus lupulus*). — Plantă ierboasă, acmătoasă, cu flori galbene verzui care, pentru substanța lor aromatică și amară, se întrebunțează la fabricarea berii, la plămăda pânil (II. IV 52, COSTINESCU, SEZ. V 138/) și au un rol deosebit de mare în medicina populară (LEON, MED. 41); vărurile tinere de hămăi, gătite, sănt bune de mâncat (BIANU, D. S.). *De a strângi hemeiu, de a culge aluna...* URICARIU, II 127/. *Sfecla, morcovii, hămăiel*. PISCUPESCU, O. 194. *Băpând hemeiul sănt fărâbă bine*. BAHAC, T. 65. *Hemeiul, anionul sănt necunoscut în cultura județului*. I. IONESCU, M. 347. *O bute... îmbrăcată cu eleră și cu hămăiu*. C. NEGREZZI, I 96. *Împărăția hămăielui și a berii*. ODOBESCU, III 28/. *Bună-î pânea cu hamei*. VASILIU, C. 145. *Frunză verde de hămăiu*. ALECSANDRI, P. F. 407/¹⁰ cfr. JARNİK-BĂRSEANU, D. 180, 299, VASILIU, C. 125, SEZ. II 215/¹⁰, X 420. *Fă-mă floare de hemeiu*. DOINE, 142/¹⁰.

[Dial. și: hămăiu s. a. TEODORESCU, P. F. 602/¹⁰, DAMÉ, T. 185, LEON, M. 41, II. IV 44, 84, VII 148, X 534, XI 177, XVII 69, hămăiu s. a. CONTEMPORA-

NUL, III 781, SEZ. I 212°. *Luger s. mîdăpîl de homeiu*. LB. MARIAN, SE. II 56, NA. 5. Derivat: hemețigă s. f. = hemeiu (Boutariu, Hatog) VICIU, GL. | Verbo: (cfr. rus. *zachelitô* „a se îmbătă”) † hame IV^a refl. = a se zăpaci, buimăci, ului, ameți de cap, hemei (himei) IV^a refl. = a se greși. Com. s. TOMTAC. Se hameșcă, de nu se putea să se mai grăjască nimică. NECULCE, LET. II 353°. *Turcii se spăriează prea tare; multă vreme au stătut hameși* id. lb. 430°. *Îmbăim toți niște oameni hameși și nu ne dădăm orînduială războiului*. id. lb. 361°.
— Din paleol. *chămepă*, idem (despre originea cărula v. BEHNEKER, SL. WB. 411).

HAMELEON † s. m. (Zool.) v. cameleon.

HAMEȘ.-Ă adj. v. hameș.

HAMEȘ.-Ă adj., subst. *Acide*. — (Om) lacom (GR. BĂN.), care adună de la unul și de la altul. N. REV. R. (1910) 85.

— Pare a fi alb. hameș „măncăuș”, modificat după sufixul -eș; cfr. hameși (hămeși).

HĂMEȘEAȘ s. f. v. hameși.

HĂMEȘI vb. IV^a. *Être affamé*. — (Une-ori complicită prin „de foame”) Intrans. A hămăzîni peste mîsură, a duce foame, a-și pierde puterile, a slăbi, a legîna de foame. *Și începîndu-și o hămăzîni și a se bolnăci*. N. COSTIN, LET. II 116°. cfr. 119°. *Și cîrî îned hămăzîni*. NECULCE, lb. 361°. *Hămăzîni li se pune albinelor, ca să nu hămăzosească*. ECONOMIA, 191. *Po amne umblate la cînd și acum hămăzose de foame*. ION CR. IV 109. *A hămăzîni cu totul*. MARIAN. | (Trans. (subiectul: foamea, complementul: vietate) A chinu, a doborî. *Foamea legînăndu-li și hămăzîndu-li*. CANTEMIR, ap. TDRG. | (Subiectul e omul) A omorî pe cineva cu foamea, a-l lăsa să hămăzosească. LB.

[Și]: hămîși, hemeși, hîmîși; (cfr. hameș^o) hămeși, hameși; hămăzîni (în loc de hămăzîni?) TIFLEA, GL.), hămeșit vb. IV^a. | Se întrebăntoază azi mai ales sub forma part.-adj. hămeșit, -ă (adesea complicită prin „de foame”) = foarte flămînd, legînat, lînit, mort de foame (I.B.), lipsit de foame, sec, de nu mai poate nici umbla de flămînd (H. XVIII 174); cu nesaț la mîncare, unul care moare după ale mîncării (VAIDA), hîmîșit = care nu se mai satură (H. IX 92). *Mare scîdere au avut în oameni, hămăzîta oastea și caii*. N. COSTIN, LET. I 253°. cfr. 322°. *Au început săracii oameni a se sîtură... cî erî hămășii de foame*. NECULCE, LET. II 248°. cfr. C. NEGRUZZI, I 89, CREANGĂ, P. 145, A. 44. *Căi morși și hemeși*. BELDIMAN, TR. 408. *Hămăzîte de foame*. I. IONESCU, P. 314. *Fiară hămăzîta*. VLAHUȚĂ, D. 287. *Prutu-i înghetaț și trec dăhîniți de dîncolu... Vin hămăzîte din cine ție ce pustății*. SADOVEANU, P. 8. 35. *Valtan hămăzîti*. CREANGĂ, P. 245. *Văcuță înetaț și hămăzîti*. CONTEMPORANUL, VI II 107. *Hămăzîte de foame*. RETEGANUL, P. III 30°. cfr. (hămeșite) III 57°. (Substantivat) Ce este, mîi hămăzîte? ALECSANDRI, T. 704, cfr. (hemeșitule) 930. *Merinde pentru toți hemeșii*. VLAHUȚĂ, CL. 121. | Abstracte: hămeșire s. f., hămeșit s. a., hămeșeală s. f., hămăzîtară s. f. LB. *Mădăzire? hămăzire!* CONTEMPORANUL, I 405. *Mîroaun... ar fi odăun... inimii hămăzîni*. KONAKI, P. 268. *Nu o foame domoală... ci o hămăzîni, o slăciune, încît omul ar mîncă și pietre*. CONTEMPORANUL, V II 390. *Calul e bătut de Dumnezeu cu hămăzîta lui, de mîndăcî necetaț și se satură numai odăla în an*. H. XVIII 82. | Alt derivat: hămnea s. m. inv.: porecă dată oamenilor hămășiți (CREANGĂ, GL.), slabi, legînați de foame (ION CR. VI 126) = hămăzîale s. f. lb.]

— Din alb. hameș „măncăuș” (din *ha* „măncăuș”) Cfr. hameș, hometul.

HĂMEȘI vb. IV^a v. hămeși.

HĂMEȘTE † interj. *Soit!* — Fie, fie și așă, bine că... LB. — Cfr. lehamito.

HANGÊR s. a. v. hangier.

HĂMÎS.-Ă adj. 1^a. *Malin*. 2^a. *Rusé*. 3^a. *Faux*. — (Ungurism, în Transilv.).

1^a. Răutăcios, al dracului. *Luna, hămîșia, Zice, zău, cî s'o jură*. IARNÎK-DĂRSEANU, D. 398.

2^a. Șiret, viclean, isteț, ager la mînte în descoperirea firelor unei intrigi (VAIDA). *Amă apă-s de hămîșii pruncișii*. GRAUL, II 69.

3^a. Fals, nesincor, profăcut. *Este scrisoarea hămîșe și nu este înălțura mea*. IORGA, s. D. VIII 82°. *Pre... Ghica-vodă... I-au prepus de hămîșii și de nesupus*. ȘINCAI, HR. III 87°. *Țiganca hămîșii și celanță cu toți Țiganii*. RETEGANUL, P. I 48°.

‡ Cu hămîș (dial. hămășigă) = cu înșalăciune. *Sovote și îngerul cel rău, ce cu hămășigă totă să se cître în cer*. MARIAN, INS. 48.

[Diminutiv: hămîșel, -eă și -ică adj. (fără înțeles polorativ). BARGANU. | Abstract: (ŷung. hămășigă, idem) hămășig s. a. (dial. hămășigă, plur. -yagari) = șiretenie, înșalăciune. *Au făcut și cîrși cu hămășig* (a. 1767). IORGA, s. D. XIII 266. *Sămpetru văzîndu-l hămășigăul, nu zice nimic*. MARIAN, INS. 48. | Verb: hămîși (pronunț. hămășigă) IV^a = (trans.) a face pe cineva șiret, a-l învîta la ceva rău; (refl.) a deveni șiret. VAIDA.]

— Din ung. hamsis, idem.

HĂMÎȘĂ s. f., **HĂMÎȘIG** s. a. v. hămîș.

HĂMÎȘI, **HĂMÎȘI** vb. IV^a

HĂMÎȘEAS, m. inv. **HĂMÎȘENI** vb. IV^a } v. hămeși.

HĂMÎȘIC.-Ă adj. v. obăbuic.

HĂMÎȘOGĂIE s. f., **HĂMÎȘINI** vb. IV^a v. hămeși.

HĂMÎȘU s. m. (Iht.) *Anchois*. — (Dobrogea) Mic pește de mare; murat în sare, se la ce mezel. TDRG. — Din bulg. hamsija, idem.

HĂMÎȘĂ † s. f. (Comert) v. cambă.

HĂMÎȘI vb. IV° v. hămăți.

HĂMÎȘĂR s. m., **HĂMÎȘĂRIE** s. f. v. ham.

HĂMÎȘ s. a. (Tăbăc) = amuș. *Hemush* = cadus pellionia. ANON. CAR. | Verb: *Hămășit* IV^a = amuș. *Hemushesk*. ANON. CAR. *Căine hămășit* = cu părul smuls și morfolit de alți căini. RĂDULESCU-CODIN. *Au văzut lupul pro căine hămășit* (= ros) *pro lămpă grumazi*. TICHINDEAL, P. 99. (Prin apropiere de ham) *Hămășit* = ros de ham s. de zgărdă. BARNZI, I. 109°.]

HĂMÎȘ s. a. Partic. du harnais. — O parte a hamului (după DAMÉ, T. 50, v.ănarul, care trece peste buclele calului; după DICT^o, gătătur, ceea ce ar corespunde etimologiei). *Hamuriile de ps cai*. ODOBESCU, III 108. *Podobele după hamutul calului*, id. II 198.

— Din bulg. hamat „gătătur” (iar acesta, prin fuziune între *homst*, *homot* „jung” + *ham*).

HĂMÎȘĂ s. f. = (Mold., la moară) scoe DDRF. [Plur. -ale. *Hămăzîle la moară*. H. XVI 282, 283 și -zauri. *Hămăzaurile sau ulucule pe care curge apa la roate*. H. I 63. | ȘI: hămăză s. f. POLIZU.]

HĂMÎȘĂ s. f. v. hamză.

HAN s. a. 1^a. *Caravanserau*. 2^a. *Auberge*.

1^a. (Pe vremuri) Clădire mare cu încăperi multe și spațioase, aranjate împrejur unei curți mari, un fel de caravanseraiu cu ziduri înalte și porți căptușite cu fier, în care se adăposteau mărfurile,

ayerile și persoanele în vremuri de revoltă. Cfr. ȘIO. *Prădără tot norodul prin hanuri... Prinsură și pe Domnul dimineața în hanul lui Șerban-vodă* (a. 1782). GCR. II 127¹¹²⁷. Poroncind Domnul de au făcut hanuri; în toate țările. E. KOGĂLNICĂNU, LET. III 224¹. *Deschii dușiene prin hanuri și la ulițe*. URICARIU, II 30¹²⁷. *Chiliile hanului de la mândăstrea - Sfete-Gheorghie*. MAG. EST. II 346¹². *Acei ce din han scăpăș...* la boieri cu alergat. BELDIMAN, TR. 340.

2°. (Azi) Otel de rând (cu ospățarie) la drumul mare, la țară, în care trag mai ales neguțătorii; (la oraș) birt ordinar, crăsmă, în care se poate mânca peste noapte (înlocuind aproape pretutindeni prin „hotel“). *Să mă apuc de sădăscirea unui han ce-l avem început*. IORGA, S. D. VIII 45. *Crăzmele și hanurile din tot județul su suis la 407*. I. IONESCUL, M. 142. *Hanul lui Copoin*. C. NEGRUZZI, I 238. *Își aduse aminte că otelul se numea pe atunci „Han bun și curat“*. I. NEGRUZZI, ap. TDROG. *Hanuri sau crăzme la drumul mare*. PAMFILE, I. C. 433. *Îl rugară să-i îndrepteze la creșea han, unde să mănă noaptea*. IPSIRESCU, I. 275, cfr. 191. *Slugă la un han*. FUNDESCU, L. P. 79¹². *Du-te la han în cale!* PĂSCULESCU, L. P. 253, cfr. SEZ. I 269¹².

[Plur. hanuri.] Derivat: (cture. hanği, idem) hanği s. m. = cel ce ține un han, (cu femininele) hanğiță, hanğioaică s. f. DICT. (cture. hanği, idem) hanğioe, -ă subst. = birtaș (birtașiiță), econom (economică). EUGENIUC, N. S. *Hanği și crăzmarul*. FRAYLA (1814) 176. *Pe la arendaș și pe la hanği*. ODOBESCU, III 358¹². *Hanği și datorii să închidă ușile*. CONTEMPORANUL, II 573. *Hanği și om de treabă, lucră peste puțină*. ZANNE, P. V 321. *Sărutâ hanğia și-i prinde mijlocul*. O. SĂPENARU, SĂM. IV 863.

— Din turc. han, idem.

HAN s. m. Kan. — Domnul Țărilor, în spec. al celor din Crimeea. *Vestii ure acest Han de războaie*. M. COSTIN, ap. ȘIO. *Noga, hanul Țărilor*. ȘINCAI, III, I 280¹. *Aceia porunci împărțești câtri hanul Țărilor, ca să-i deie ori cât ajutor de oaste va cere*. C. NEGRUZZI, I 137. *Te calc hanii Țărești și urdile turcești!* ALEXANDRI, P. P. 172¹.

[Abstracte: hanie s. f. (invechit) = domniața s. țara unui han. *Hania sau crăia Astrahanului*. N. COSTIN, LET. I A 79¹². *Îl scoase... din hania*. E. VĂCĂRESCU, IST. 278¹². hanat s. a. = domnia hanilor. *După sfărâmarea hanatului mongolic*. *Dacia rămasă „colnică“*. IORGA, L. II 251, (< turc. hanğik, idem) hanlie s. a. (plur. -Idauri) = rang de han. *De-l va mîna împărășu cu hanlıcal Crâmului*. E. KOGĂLNICĂNU, ap. ȘIO. | Adjectiv: hanesc, -ească = ce so ține de Han și o supus lui; în special se numeau „sate hanesci“ cele șapte sate din jud. Doroșoai, date în stăpînire hanului la 1595. ȘIO. | Compus: hanțatar (hândatar) s. m. = hanul Țărilor; p. ext. pșgân, litș; fam. drac, naiba (mai ales în imprecțiuni și exclamațiuni). *Vere Enachi! scoa-ai incalte cin de cel din vremea lui Han-Tatar!* ALEXANDRI, T. 1000. *Eu nu le nui nevam de când Hanțatar*. S. NĂDEJDE, ap. ȘIO. *Că de unde nu, te-a luat Han-țatar!* CALENDAR, lb. *Doar n'o să legăm pe pripocșeală cu Greci, cu Bulgari, cu Turci și cu Hanțatar!* DELAYRANCA, lb. *Și-am să-i dau și pieptari, să-i plîngă hândatarul*. MARIAN, S. 23. *Du-te la hanțatar!* *Ce hantataru'?* *Cum hantataru'?* LB.]

— Din turc. -hâfresc han, idem.

HANĂMĂ s. f. *Femme turque noble*. — (Turcism literar) Femeie turcă de neam, nobilă. *Cântă din gură și din tambură, întocmai ca o hanămă de sarafu*. FILIMON, C. I 472. [Și: hanămă s. f. NALET, ap. TDROG.]

— Din turc. hanım, idem.

HANĂT s. a. v. han'.

HANC s. a. v. hac'.

HÂNDATAR s. m. v. han'.

HÂNDĂC, HÂNDĂC, } v. hîndăciu.

HÂNDĂCHIU s. a. }

HÂNDRA adv. v. handră.

HÂNDRĂ s. f. 1°. *Haidon*. 2°. Sorte de plante. 1°. (Înțelesul original de „zdrăncă“ se păstrează în expresia) *A luă (o hană) la handră* = a o luă meru la purtare, a o rupe (Brașov).

2°. P. anal. (Bot.) Un fel de lărbă ce crește prin grâu, acățându-se de dinșul și încurcându-l. PAMFILE, A. 94. 3°. A te luă în handră = a te întovărăși cu alții după drăcii (Covurluiu). ION CR. III 377.

[Familia: hândra adv. = fără treabă, de geaba. SEZ. II 229¹². *A umbli handralăla* = fără țintă (Com. TOFAN), țire lela, în dorul lălii, *de-a handramândria* = de geaba, în zadar, fără rost. Com. A. TOMIAC; *hândrăli* vb. IV² = a vorbi fără nici un rost. SEZ. III 15¹². *hândrăliu* (hândrăliu, hândrăliu ALEXI) s. m. = flăcău, în vârsta când umbli după fete; p. ext. ibovnie (SEZ. VII 153). *Pe ici colea s'aminiu printre acești mici și câte-uu handralău de umbli numai în preajma fetelor*, SEZ. III 179¹², cfr. 178¹². *Pe fata asta o țezi numai cu hândrălii, după porți* (Brașov). *A umbli handralău* = încoace și încolo, fără nici o treabă. Com. A. TOMIAC; *hoandră s. f.*: poreclă dată la o femeie de rând care umbli oricum s'ar întâmplă. ION CR. IV 127, *handrăli* vb. IV² = hândrăliu, a vorbi fără nici un rost. SEZ. III 16¹², *hândrăli* vb. IV² = a flecări, a dărda; a murmură, a vorbi fără șir (BOCRANU, GL.). *Îa, tacă-vă gura d'aci, nu tot hândrăniți!* GORBAN, B. II 194. *Când o hi să hândrăniți surda, să flecăriți, atunci...* JIPESCU, O. 112, cfr. 55. *hândrăni* = a vorbi neînțeleas, a face gâlgie, a se certă, cfr. elondromăni. REV. CRIT. III 156.]

— Din ung. handra „zdrăncă“ (cfr. ung. *handarikozni* „a fugi încoace și încolo“, *handrikolni* „a vorbi fără nici un rost“, *handabandriti* „a se pripi, a face s. a. da găta un lucru în grabă“, *handabandziti* „a vorbi pripit“, *hadarni* „a flecări“).

HANDRALĂU, HÂNDRĂLĂU s. m.]

HANDRALĂLA adv.]

HÂNDRĂLĂI vb. IV²] v. handră.

HANDRAMÂNDRIA adv.]

HÂNDRĂC s. a. (Imbrăc) v. androc.

HÂNDRE s. m. (Bot.) v. haldan.

HÂNEȘC, -EASCĂ adj. v. han'.

HÂNEVOIE s. f. (Med.) v. nevoie.

HANG s. a. (Muz.) 1°. *Accompagnement*. 2°. La quatrième corde du violon, celle qui donne le „sol“. *Tupau* (de cornemuse) 3°. Nom de danse paysanne.

1°. (În expresia) *A ținea hangul* = a acompania, a secundă cu tonuri lungi o melodie, spre a produce o combinație muzicală armonică, a ținea isonul. *În viorile rîsună, iară cobza ține hangul*. EMINESCU, P. 195. | P. ext. A acompania, a însoți. *Dac'ar fi tremurât numai ei, ce țiar fi fost?* *Dar toată suflarea și Săptara de prin prejur îi țineau hangul: vântul gemea cu un nebul, copaci... se vîlcărau, pietrele șipau*. CREANGĂ, P. 230. *Găndurile țineau hangul dramului, a cărui prietelie cesău un tristă deștept în sufletul lui...* ZAMFIRESCU, B. 223. | Fig. A ținea partea cuiă, a-l încurja, aprobând tot ce face și ce spune, a face pe placul s. cheful cuiă (PAMFILE, J. 1), a-i băta vânt (CREANGĂ, GL.), a-i bate în strună (ZANNE, P. IV 37), cfr. a secundă pe cineva. *Mă miram și eu de ce-s și ei așa de cumșoiți, mititeii!* *Că tu le dai nas și le ții hangul*. CREANGĂ, A. 39.

2°. P. ext. Unele părți ale instrumentelor muzicale care servesc cu deosebire spre a ținea acompaniamentul, precum: coarda a patra la vioră (H.

1 60); țeava cimpoiului care produce tonal hăzâitor ce răsună împreună cu melodia (TDRG.). [A răsună de caravă, mai sânt la cimpoi] celelalte tuburi numite *hanjuri*, [care] nu au găuri și dau câte un singur ton, cel mai mare de fundamentală, iar celalalt evlntă PAMFILE, I. III 40.

3^e. (Cor) Un fel de joc cu lăutari. SEVASTOȘ, X 281^{1/2}, PAMFILE, J. III 15, H. III 153, 229, VI 36, XVI 153, 228, 447.

[Plur. *hanjuri*. Derivat: hanjre = cobzâr. Com. a. TOMIAC.]

— Din ung. hang „ton”.

HĂNGĂ † s. f. *Apucân-tu-i aice veste de maziia lui Mihail-codă, așă fără veste, au fugit de-odată la munte la hangă...; apoi ieșind din hangă, au mers cu pace în țara sa.* MAG. IST. III 77^{1/2}. — Cfr. ung. hanga „lande, bruyère”.

HĂNGĂN s. m. (Bot.) Sorte de *maïs*. — *Hăngan* = specie de porumb cu bobul lungăreț și mare, galben-roscat, firul scurt și știuletele mare. PAMFILE, A. 68. Pe la 500 m înălțime, la Hangu, so cultivă *hănganul*, un porumb excelent de munte. POPOVICI-KIRILEANU, B. 55, cfr. PANTU, PL. [5]: *hăngan* s. m. | Adjectivi: *hăngănesc*, -ească adj. PAMFILE, A. 68. *Păpușoiul hăngănesc* I. IONESCU, P. 243, cfr. H. III 330, X 581.]

— Derivat din numele de localitate Hangu.

HĂNGĂNESC, -EASCĂ adj. v. hangau.

HANGĂR s. a. *Hangar*. — Șopron pentru adăpostire de aeroplan.

— N. din fran.

HANGĂR s. m. v. hang.

HANGĂRĂLE s. f. plur. } v. angară.

HANGĂREĂ s. f. }

HANGĂR † s. a. v. hangar.

HANGĂR s. a. *Kanjar*. — Pumnal încovoiat ce se purtă odată la brâu ca armă; astăzi îl mai poartă Turcii. *Să poarte hanjar pe acasă.* MOXA, 390^{1/2}. *Venă în cerul la bir, și până cu hanjarile sără la boieri* M. COSTIN, LET. I 258^{1/2}. *Au dăruit un hanjar de mare preț Zecului.* NECULCE, lb. II 253^{1/2}, cfr. 269^{1/2}, 210^{1/2}. *S-au răpedit cu angorul să giunghie pe Grigorie-codă.* MAG. IST. III 18^{1/2}. *O fanțioasă un Ocreia cu hanjarul.* lb. IV 200^{1/2}. *Alexandra... opacă hanjarul.* ALEXANDRIA, 142, cfr. 123. *Îi dăde-u creu câteodă împănșuri cu angorul ce acocau la mine.* GOJAN, H. I 153. *Poartă... un hanjar colmănesc.* C. NEGRUZZI, I 120. *Săbi... palose, hanjaruri.* BĂLCESCU, M. V. 403. *Hanjarul cel semănăt cu brulanturi.* FILIMON, C. II 326, cfr. I 608. *Hanjarul fără teacă* ALEXANDRI, P. I 37, cfr. II 217, 377, I 64. *La un hanjarin sau... alt cu-fil lung.* MAHAN, I 212. *În ceri, Care poartă 'n brâu hanjuri.* ALEXANDRI, P. P. 134. *Cu hanjere ascușite.* TEODORESCU, P. P. 360, cfr. 291^{1/2}, H. II 149, X 190. | P. ext. *Hanjar* = cuțit mare. GR. BĂN.

[8]: † hangear, hamgêr, angêr, † angeari s. a. | Plur. -geri, rar -geruri IȘPIRESCU, M. V. 22^{1/2}, (în rimă) -geri.]

— Din turc. hangâr, hanğêr, idem.

HĂNGHERĂȘ s. m. v. henger.

HĂNGHERCĂ s. f. Sorte de *oțleant*. — Haină bărbătească (nodofinită). H. VII 445. — Cfr. vin-ghoreă.

HANGHOIACĂ s. f., **HANGHOIC**, -Ă subst. } v. han'.

HANGHÎĂ s. f., **HANGHÎU** s. m. }

HANGHIOU s. f. v. huclu.

HĂNIE s. f. v. han'.

HANINÓN s. m. (Bot.) v. anason.

HANLĂC † s. a. v. han'.

HANON s. m. (Bot.) v. anason.

HANS s. m. *Foursé*. — Tufe dese, desime de *spini* și de alți arbuști, smidă. LB. [Și: (Arad) *hansă* s. f. = tuftș. Com. DR. BODEA.]

— Etimologia necunoscută. (Logătura etimologică cu patosul. *gasts* „des”, de unde derivă huciu și huști, cfr. JAHREBERG, V 312, o problematică. Mai degrabă e intrudat cu ung. *homszék*, *hansék*, etc. „pământ moale, gunoios, răcolit”, cfr. SZINNYEI 882-883, căci înțelesul fundamental al lui *hans* nu pare a fi „desis”, ci „umidă”.)

HĂNSĂ s. f. v. hâns.

HĂNSĂ s. f. *Aerost.* — (Zagra, I. Năsdului) Ploaie scurtă, la intervale. *A mai trecut o hănsă.* Com. I. CORBU.

HĂNSĂ s. f. *Nostalgie*. — (Bucov.) Dor (Com. a. TOMIAC), nostalgie: *Câl stai prin străini, nu te-ai pucă hănsă de casă?* Com. G. NISTOR.

— Etimologia necunoscută. (În partea dintâi a cuvântului pare a fi ung. *honn* „acasă”).

HĂNSĂR † s. m. — La origine, *hănsării* par a fi fost un fel de „balduci slobozi” și se pot constata în sec. XV în țara-românească. Când Vlad Dracul împuță Brașovenilor, pe la 1431-1433, că adăpostea la dișii pe toți „Șoții și tâlhării” din țara sa, ei li numeste pe aceștia din urmă, pe slavonește, *hănsării* (I. BOGDAN, O. 42). Din Mantenia au ajuns și în Moldova, unde, în sec. XVI, li vedem luptând împotriva Cazacilor, împreună cu oamenii părcălabului și so pare că ei alcătuiau niște trupe de ajutor. Cantemir nu apune — confundându-i cu husarii — că pe timpul lui erau împărții în *hănsării de țara-de-sus* și *hănsării de țara-de-jos*, că făceau oarecare servicii vornicilor respectivi, dar nu mai aveau nici un rost militar, de-care-ea deveniseră în toți plugari (cfr. I. BOGDAN, O. 41, BĂLCESCU, M. V. 647). *Păruți, părcălabul de Soroca, s'au îmblăntat cu hănsării și cu alți căși an vral de bună voie, de au mers după Căzaci.* URECHE, LET. I 237, cfr. 472. *Miron Toșcătuț, fiind staroste la Putna, au făcut stimeni și hănsării și au început... a răspire tâlhării.* NECULCE, LET. II 258^{1/2}. *Scutirea de bir... a hănsărilor, darabănilor...* IONGA, L. II 581.

— Din palosul *hansar* (cfr. v.-sărb. *gusar*, *hansar*, dintr-un sub *hysa „pradă, tâlhărie”; cfr. v.-sărb. *gusa* „praedatio”, *hans* „latrocinari”, *hansovati* „praedam capere”, *hansiti* „latro”, etc., polon *chysa* „pradă, tâlhărie”). Cuvântul slav pare a derivă din gerua *hansse*, cfr. BERNEKER, SL. WE. 404, iar la Sărbă a se fi amestecat în urmă cu itał. *corsare*, bizant. *καρσάρης*.)

HANT s. a. *Charogné*.

1^a. (Transilv.) Carne LB. *Îi place tot numai hanfa (=carnea).* Com. I. CORBU. | Spec. Cărnuri de mofcine (LB.), boit, stăvr (VAIDA). *Prins apoi un puin de bujioasă care virmă (= venise) și el să mărănce din hanfarile smetlor omorîți.* FRÂNCO-CANDREA, M. 264.

2^a. (Bucov., Mold.) Cuvânt de batjocură dat la vite slabe (Com. a. TOMIAC) s. la porci (Com. G. TOFAN). *Au un hanț de vacă a(1) dracului, de nu ești harnic să te apropii de el.* ION CR. III 345. *Hanțul, zănuțul, cu o mie de sulți?* (= Ariciu) SIERA, P. 321^{1/2}.

[Plur. *hanfuri*. LB. | Derivat: *hanțos*, -oasă adj. = mare lubitor de carne (Zagra). Com. I. CORBU. | Verb: *hanțu* vb. IV^a = (despre carne) a tăia în bucăți, a măcelări, a dărâburi; a tăi, a

trage pe cineva cu putere, pe pământ. LB.] — Cfr. hanță.

HĂNTĂ s. f. *Haillon*. — Haină de purtare, de lepdăt (RĂDULESCU-CODIN), zdreanță (BARONZI, L. 99)^(a). Apoi a pus o hanță pe ea. STĂNCESCU, B. 35. *Orșanau* și *orșanica au lepdădat portu' rumânească și pusu pe ei hanțe scumpe și putrele*. JIPEȘCU, O. 45.

— Poale, contaminat din *handră* + *zdreanță*.

HĂNTĂ s. f. v. harță.

HANTARIG s. a. *Brimbale*. — (Sălăgia; ungurism) Cumpăna fântâni. VICIU, GL. [Plur. -rige? | Și: cantarig s. a. = furca la fântână. VAIDA.]
— Din ung. *hankallik*, *kankalek*, etc., idem.

HĂNTĂTOR s. m. v. han'.

HĂNTĂU s. a. Scănoaia rotarului în care se înțepenesc spițele, când se „cuțitoese”, numită și scaun-de-spițe. DAMÉ, T. 43.—Cfr. hântuț.

HANTIRIU s. a. (Imbrăc.) v. anteriu.

HĂNTOS s. a. *Motte de terre*. — (Transilv.) Bulgăre mare de pământ. VICIU, GL. [Și: oântăș s. a. lb. | Plur.?]]
— Cfr. ung. *hant* „glie”, *hantos* „acoperit cu brazde”.

HĂNTÓS, -OĂSĂ adj., **HĂNTUI** vb. IV^a v. hanț.

HANTŪSCĂ s. f. (Întrebuințat numai atributiv în fraze ca: *O hanțușcă de miuere*; femele a dracului. PAMFILE, J. II. *O hanțușcă de fată*, *pe căd de 'nalță și de coinică*, *pe atot și de frumoașă*. RĂDULESCU-NIGER, ap. TRDG. — Cfr. hantut.

HANŪMĂ s. f. v. hanămă.

HANUS s. m. (Bot.) = (Mold.) mălură (*Feniculum vulgare*). PANTU, FL., I. IONESCU, D. 424, H. X 106.
— Identic cu *hanoa* = *anason*.

HĂOLĂ vb. IV^a v. aoli'.

HĂOS s. a. *Chaos*. — După unele teogonii, prăpastia fără fund în care se găsea amestecul confuz și dezordonat al elementelor și al materiei înainte de organizarea lumii; cfr. hău. *Unii socolesi a fi zidită lumea din haos, alocd din amestecarea lucrurilor și a stihurilor*. N. COSTIN, LET. I 4^{1/2}. *Dumnezeu... a risipit haosul*. MARCOVICI, C. 58. | Fig. Confuzie, dezordine, neorânduială, prăpastie (fig.), babilonie. *Haos de patimi urite*. KONAKI, P. 275. *Haosul uitării* (PANN, E. III 65), *zădărniciilor* (MARCOVICI, C. 29), *gândirii* (id. lb. 39), *eremii cei trecute* (id. lb. 20). [Pronunț. *ha-oa*, | Plur. *hăomuri*. | Adjectiv: haotic, -ă = confuz, dezordonat. [În lucrările lui D. Cantemir] *n'avea a face numai cu haotice, moarte „membra disticta”*. IORGA, L. II 232.]

— N. de origine grec. *χῶος*, idem.

HĂOT s. m. (Iht.) v. hanț.

HAOTIC, -Ă adj. v. haos.

HAP interj. Exprimă mișcarea repede cu care cineva înghite sau apucă ceva. Cfr. haș. *Intr-o bună dimineață să ne pomenim hap!* *că ne înghite străutul*. CARAGIALE, M. 56^{1/2}. *Și hap!* *să-l înghită*. ION CE. II 259. *El făcu hap!* *De cop*, *Și'n sac*. MARIAN, S. 263. *Ea decădă hap!* *Îi prinde*. CONTEMPORANUL, III 784. †† *A face hap* = a prinde, a apucă repede, a înhăi. *Ea face hap*, *de mână*. GOROVEI,

C. 56, cfr. ȘEZ. I 296. A fi hap pe cap = tocmai pe tocmai. ZANNE, P. II 49. [Verbe: *hăpăi* (dial. Apăi) IV^(a) = a mânca repede (PAMFILE, J. II), a înghiți repede. *Vulturaoica fincă în gheara un vițel de doi ani și ei [puți] luându-l, îl hăpătea o doză de sare... și cum o înghite repede, cum o hăpătește...* SADOVEANU, P. S. 190. *Vasile apătește când mânăncă, par'că i se bat lupii la gură* (Ialomîța), ap. HEM. 2220, † *hăpu* IV^(a) = a stăpâni, a subjugă. *Nice pohtele lumii pre tine, ce tu pre dinsele să te înfrânzi și să le hăpănești*. CANTEMIR, GCR. I 326^{1/2}. (+ *hăpau*) *hăpăcăi* IV^(a) = a înghiți repede și la com, pe nemestecatele (Brașov).]

— Onomatopee (cfr. rut. *hap!*, slov. *hap!* „schnapp” și verbul: paleosi, *chapați*, bulg. *happ* „a mușca”, rut. *chapați* „a înhăi”, a apucă”, apoi ung. *happolni* „a mânca repede”, germ. *happen* „a prinde cu gura”, de unde fran. *happer*). Cfr. hapecă, hapie, inhăpă.

HAP s. a. *Păule*. — Medicament preparat în formă de globuleț, pilulă. *Știă să facă niște hapuri miuțutele*. GORJAN, H. IV 43. *La tot ceasul luă hapuri*. C. NEGRUZZI, I 207, cfr. III 403. (După fran. „avalare la pilule”) *A înghii hapul* = a primi a răbdă un lucru neplicut. *Hăpu!... ce te făcănu să înghii!*. ODOBESCU, III 122^{1/2}. [Plur. *hapuri*.]
— Din turc. hap, idem.

HAP s. a. (Bășe.) *Poudre fine de minerai*. — (Munții-apuseni) Măcinătura din șteampuri, după ce s'a dat pe vâlu, se numește hap, plur. *hapuri*. *Hăpurile* se bagă în o ladă lătareă. VICIU, GL. 155
— Din ung. hap, idem.

HĂP interj. Strigățul vânătorilor când vroau să știe unul de altul o hăp, hăp hăp (H. XVI 10), *hădăp* (H. XVI 22). | Strigățul călușarilor, când joacă. Com. I. PAVELESCU.

HĂPA interj. Interjecție prin care îndemnăm la ridicat s. urcat. *Hăpa'n sus!* ZANNE, P. II 101.—Cfr. hop!

HĂPĂGĂ vb. I. *Glässer*. — A aluneca, a răpăgă. PAMFILE, A.

HĂPĂI vb. IV^a v. hap'.

HĂPĂLIC s. a. *Échalas*. — (Munții-apuseni) Par pentru fasole acățătoare (FRĂNCU-CANDREA, M. 101) harac.

HĂPĂLUI vb. IV^a. *Aboyer*. — A bate cu căminul, a hătră. BUONARIU, NÁS. *În pădure naște, în pădure crește, vine la fară și hăpăluște?* — Mellita, melitoiul GOROVEI, C. 225.

— Din ung. *happolni* (atestat numai cu înțelesul de „a mânca repede”).

HAPĂTIC s. a. v. hăbădic.

HAPCĂ s. f. (Numai în loc. adv. și adj.) cu hapca = cu de-a-sila, pe nedrept, hoțeste; cu nemiluita, fără număr (PAMFILE, C. T.). *Stăpânirea între aceste două lumi se face cu hapca și pe apucate*. I. IONESCU, P. 14. *Ai avea poftă să le rășiuești o parte de pământ... cu hapca*. ALECSANDRI, T. 1357, cfr. 93. *Ioan Polocoașă, Domn cu hapca și fărăi*. IORGA, C. I. II 155. *Nicolae Costin schițoază cămăcămăia cu hapca a lui... Mehmet-pașă*. id. I. I 128. *Nu-i cu hapca*: nu-i de luat apă fără de nici o samă. ION CE. III 341. A lua cu hapca = pe nedrept și cu repezala, cu rostopaia. lb. 252, cfr. II 302. *Se răpăde și-i în apa și amicele cu hapca*. CREANGĂ, P. 274. *Cam cu hapca le-a luat*. MAT.

FOLC. 86. *Pământu' luat cu hapca*. ȘEZ. VI 100/101.
[Derivat: hapchină s. f. = bucată. *Is o hapchină de friptură și lichii în ochii matahalei*. ȘEZ. VI 148.]

— Cfr. bulg. *hapka* „îmbucătură”, rut. *chapkom* „repede”, *chapki* „hoțesc”, etc.

HĂPCHINĂ s. f. v. hapcă.

HĂPÇIU interj. Onomatopee care imită strănuta-tul. [Și: he-pti-ha! CONTEMPORANUL II 70, hapțil.]

HĂPLE s. m. sing. *Năiaș, nișaiud*. — (Fam., adesea articulat) Năiărău, prostăluu, tont; unul ce calcă în strachini (SĂDULESCU-CODIN). *Apă haplea mai rar... Ce dracul face d. Nas de nu mai vine? CĂRĂGIALE, T. II 91/9. I-a strigat că ori e haple, ori pes... semne alt ceva. id. s. N. 26. [Și: hapla subit. O hapli de om, o hapli de Șos = mare, lung. Com. A. BANCIU. | Argumentativ: haplău s. m. De Sașii lor li-e grasă, de-i dau dracului de haplău. AGĂRIBICANU, D. T. 95.]*

— Din bulg. haplja, idem.

HAPLOGIE s. f. (Gram.) *Haplogie*. — Pronunțarea o singură dată a ceea ce trebuia pronunțat de două ori una după alta, d. ex. lat. *stipendium < stipendium*, rom. *armurar < armurăr*. — N. modern, compus din grec. *haplos* „o singură dată” și *logos* „cuvânt”.

HAPSĂ vb. IV^a. *Inșurțier*. — (Gor.) A mânca repede și lacom. JAHRESBER, IV 82.
— Cfr. ung. *habzsolni* „a mânca lacom”.

HAPSÂN, -Ă adj. *Gloton, avid, lădre, hăineuz*. — (Mold., Bucov.) Lacom (la mâncare, la treabă ȘEZ. IX 150), răutăcios, îndrăcăt la inimă, hain. CREANGĂ, GL., com. A. TOMIAC, ALECSANDRI, T. 1768. *Vai de mine! Mă-o meis puin' hapșianu' dracului*. ALECSANDRI, T. 975, cfr. 1126. *A trebuit bogășului să sufere 44 de luni... pentru-că a fost atât de hapșin*. MARIAN, SE. II 152. *Unde nu se ia hapșina de necasta lui Vasile-Aniței cu cociora aprinsă după noi*. CREANGĂ, A. 43. *Bucăcaș, hărăfagos și de tot hapșin*, id. P. 111. *Văd că hapșina acela vrea să-ți taie capul*. SBIERA, P. 161/162. *Mări droșă! gospodinu' Nu mai fi apă hapșina*. CONTEMPORANUL IV 15. | Spec. *Hapșina* su numește oala care stă rău la muls, DAMÉ, T. 68. [Pronunțat de obșcuții hapșin.]

— Probabil din ung. *hapsi, habzsi* „lacom, care mănâncă cu lacomie” (CIHAC, II 594), apropiat, pe cât se pare, de *hain*. Cfr. hapși.

HĂPT adv. v. hăl.

HĂPTI interj. v. hapclu.

HAPŢU s. a. *Balle*. — (Transilvania) Mince (de păr de bou), cfr. *ocică, gocică, cotcă, mișă, mișie, surducă*. PAMFILE, L. C. 3, VICI, GL. *De-o hapuca = joc cu mingea*. PAMFILE, J. III, ȘEZ. II 63/64. [Și: hapuşchiu s. a. VICI, GL.]
— Cfr. ung. *hapkalkodni* „a prinde covă”.

HĂPUŢI † vb. IV^a v. hap'.

HAPŢSCHIU s. a. v. hapuc.

HAR interj. v. hart.

HAR s. a. *Grăde*.

Cuvântul *har*, întrebunțat mai ales în scrieri vechi și populare, corespunde, de cele mai multe ori, neologismului „gratie”; *har = gratia*. ANON. CAR.

1°. Calități s. daruri sufletești care înfrumusețează pe cineva (s. covă), făcându-l vrednic de admirație, plăcut, etc.; cfr. grație (I 1°), farmec, splendoare. *Mare Dimitrie... îndămă harul tău*. MINEUL (1776) 161/162. *De-a toată haruri ay vrea*

ad zac îmbătădă. KONAKI, P. 234. *A frumuseții haruri goale, ce simfiri-le-ă adapă*. EMINESCU, P. 185. *Faptele celor ce s'au încredințat a primi darurile cele desăvârșite de sus, de la părintele luminilor, sânt luminate și strălucite prin felurite haruri* (a. 1856). URICARIUL, IV 409/410. [Sfinți] cu har (nota: *grăție divină*) mi-o stroped. TEODORESCU, P. F. 36.

2°. Bunăvoință (acordată cuiva din îndurare), binefăcătoare (din partea unui superior), (înlocuit azi aproape cu totul prin neol.) favoare; cfr. grație (II 1°), hatăr. *Harul bunăvoinților tale, nu atcea pe pământ, ce în cer să-ți se pare că aștepți*. N. COSTIN, LET. I A. 27. *Darul învătăturii ca un adeverat dumnezeesc și cerec har luminează... pro om* (a. 1765). URICARIUL, I 272/273, cfr. 62/63. *După mărimea harului, după măsură folosului care câștigă... rădicăți glasuri de mulțumire*. MINEUL (1776) p. 33, cfr. 163/164. *Pentru fapta lor dobândă-ă... har de la prințul cel nou*. ȘINGAI, HR. III 1/1. *Un har de la tins poftesc*. PANN, E. V 46, cfr. 37, II 130. *Încredințându-l împărătescului său har*. DRĂGHICI, R. 176, cfr. ZILOT, CRON. 352. † A bunăvoința cuivă = a se face părtaș de bunăvoința cuivă, a-și fi îndeplinită rugăciunea cuivă. *Nos au aflat har* (всѣхъ гѣшевъ) înaintea Domnului. BIBLIA (1688), 4ta, cfr. MINEUL (1776), 176/177, ANTIM, P. 32. *De-am aflat har înaintea putericii tale, binevoește a îngădui*... GORJAN, H. II 234, cfr. BELDIMAN, TR. 351.

3°. † Mă, îndurare (acordată cuivă), îngăduință, cfr. grație (II 2°). *Unit... scoteac că Români... din harul Ungurilor... fură primiți a Măcu în Ardeal*. P. MAIOR, IST. 189.

4°. Răsplătit (acordată cuivă) în semn de bunăvoință, ca o favoare deosebită. *Îi rugă, drept har, să-i lase căldășia de cămători*. ODOBESCU, I 75/76. 5°. Dar (acordat în semn de bunăvoință, ca o favoare deosebită); cfr. priinos. (Construit cu acuz. dublu) *Har le (= cărțile) împarte pre la... biserică* (a. 1702), ap. GCR. I 344. Fig. *Harul sacramental*. MARIAN, NA. 162. *Nilul... versă bogatul său har*. C. NEGRUZZI, II 284/285. † A da în har = a da în cinste, a dăru; a acordă. *Iertăciunea păcatelor... i se ca da în har prin Isus* (a. 1607), ap. GCR. I 39, cfr. PANN, E. II 11. † A lua în har = în deșert, în zălud (MARDARIE, L. 3809), în dar (cfr. zadar). *Numele Domnului Dumnezescu în har să nu-l iai!* COREȘI, E. 622, cfr. GCR. I 40.

6°. † Beneficiu, folos. *Ce har îmi iaste să fiu împăratul pământului... dacă viața mea iaste apă scurtă?* CALENDARUL (a. 1847), ap. GCR. II 357.

7°. Mulțumită, slavă; cfr. grație (IV). *Toți creștinii deaderă har (= adusere) mulțumită, slavă;* cfr. grec. *χαρις* *hara* lui Dumnezec. MAG. IST. IV 284, cfr. COREȘI, ap. GCR. I 25, 27, 28. *Har și mare prietogiu de la dinși va cunoaște*. CANTEMIR, IST. 386. † A cunoaște (s. a ști) har cuivă = a fi mulțumitor s. recunoscător față de cineva (cfr. gr. *χαρις* *hara* *τινι*). *Apă plătește Dumnezecului nu-i știe har de bine ce-i dă*. MOXA, 882/883. *Nu gândi... că stăpânul nostru o să-ți cunoască vr' un har pentru astea toate*. GORJAN, H. I 16, cfr. BELDIMAN, O. 38, KONAKI, P. 31, PRAXILIA (1814), 78. (Și azi, adesea în exclamația prin care exprimăm mulțumirea că în sfârșit s'a făcut ceea ce așteptam de mult) *Har Domnului!* (n.-grec. *χαρις* *hara*) = slavă s. mulțumită Domnului! PAMFILE, C. | În harul Domnului (n.-grec. *εις τὴν χάριν τοῦ θεοῦ*) = fără nici o cauză. *Să le arăt eu pe cine chinuște ei în harul Domnului*. RETEGANUL, P. II 57/58.

8°. Rost, rânduală, treabă (în expresia): *A ști harul unui lucru = a se pricepe la covă*. *Niște babe bătrâne, care știu haru' la păne*. MARIAN, SE. I 27. ION CR. IV 6. *Îar cocoiu' dracului Știe harul calului*. SEVASTOS, C. 317/318, cfr. ȘEZ. IV 237/238, V 114/115.

[Plur. *haruri*. | Scriș și: † ghar DOSOPTEIU, V. S. 184.]

— Cuvânt intrat în limbă mai întâi prin biserică, din paleosl. *charъ* (< grec. *χάρς*) „grăție”, apoi direct din n.-grec. *χάρς*. Cfr. harnie, hărăzi.

HĂR interj.

1. Interjecție care imită zgomotul produs:

1^a. De mecanisme vechi, care nu mai funcționează bine. *Ceasornicul începu iar a hărăi — hără!* — *opoi prins a bate.* SADOVEANU, p. 112.

2^a. De organele respiratorii, când sânt bolnave.

3^a. De animale, cu deosebire de câni, când sânt întărăți și iau o poziție amenințătoare, rănjind din dinți. [Căteaua] *face hără.* ȘEZ. I 293, cfr. GORVEI, c. 57. *Ea zic hără, ea face hără:* aluziune la lupul vârit printre oi..., ca omul rău printre cei buni. ION CR. III 241. Cfr. măr.

II. 1^a. Interjecție cu care se zădăresc câinii (imitându-se hărăiala lor); p. ext. cu care se întărăt oamenii unul a-upra altuia. *Azi hără* (= se întărăt), *măne hără* (= se încetăre) ! N. A. BOGDAN, ap. TDRG.

2^a. Interjecție cu care se alungă alte animale, precu cum pisicile (HEM. 3234/1), cloarele, etc. Cfr. hără, tără.

3^a. Că(-) hără, că(-) măr (s. că hără, că mără. Com. I. PANTU) s. hără înceacă, hără înceacă: arată, cam ca „e o fi tunșă, c'o fi rasă”, înceacă reoa cuivă de a scăpă, prin fel de fel de trăgăneli și vorbe, dintr-o încercătură sau dintr-o situație nepăcătoare; vorbă multă fără a se putea ajunge la vreo înțelegere; cfr. hara. Că hără, că mără, pace; zisa împăratului nu se putea desice. SPIRESCU, l. 376. Că hără, că mără, bietul băiat nu se lăsa; „ba că nu merg, ba că n'am furat nimic, pîcatele mele”. DELAYRANCEA, s. 100. O fi tunșă? o fi rasă?.. Că hără că mără, ciobanii nu ghiciră. id. ib. 259. Hără în colo, hără înceacă, — [neputându-se înțelege asupra priturii unui car de fân] *intră omu n'ă cerăsmă* SADOVEANU, p. 16. Că hără, că mără, i-a spus toată țărășenia cum a înșelat-o dracu'. ȘEZ. III 106/107. Că-i hără, că-i mără, și de spus tot nimica nu spună. PAMFILE, J. I.

[Pronunțat de obicei cu r lung. | S: (cfr. hara) hără. | Compus: (cfr. hara-para) hără-pără. | Sud cânti: hără-pără = lătrând. PAMFILE, J. II | Substantiv: † hără s. f. = hărăit (de căns). *Heră* = contentio, alatratio, murmuratio. ANON. CAR.]

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

— Onomatopoe. Cfr. hara, hor; hără!

MĂRA interj., MĂRĂ s. f. v. hără.

MĂRĂ s. f. l. 1^a. *Toux.* 2^a. *Vieille femme* (tormă de moquerie). II. 1^a. *Pellicule.* 2^a. *Gale* (du monton). *Poux.*

I. 1^a. (Med.; Banat, Bihor) Tuse rea, flegmă cu sânge (REV. CHIT. IV 144), tuse urtă (Com. LIUBA), băduză (HEM. 2869).

2^a. Fig. Babă (ca termen de batjocură), băbăreă. I.B., cfr. GORVEI, c. 305. Cfr. hărăc. † De-a hără: joc de copii (cfr. de-a baba). *Cine* [vrea să se joace] *fa hără cars taie căna?* DELAYRANCEA, s. 225.

II. (Vet.) 1^a. Un fel de mătreată a viteilor (olilor, vițelilor) pline de păduchi. *Hără* = pielea cu se cojește pe vite, care e subțire și subțea care se ascund păduchii, un fel de mătreată care se face pe pielea oilor slabe și care se împărășe apoi prin lână (MARIAN, INS. 481); bube scroaște ce cresc pe sub lână oilor (BUGNARIU, N.S.).

2^a. P. ext. a) Boala oilor care au astfel de mătreată. II. X 429. [După DAMÉ, t. 68, oilor bolnave de hără il nu se umflă urechile.]

b) Păduche de vită. MARIAN, INS. 481. | P. gener. *Hără* = păduchi molii. VĂRCOL, V. | (La oameni) păduchi (în cap). Com. I. PAVLESCU.

c) (Bucov.) Mătreată la oameni. MARIAN. *Am alata hără 'a cop?* Com. G. TOFAN.

d) O boală de piele la oameni (VAIDA), rapăn (Com. A. TOMIAC).

[S: hără s. m. sing. — mătreată în cap, tărăță ION CR. VI 127, hără, hire s. f. sing. — păduchi: *La unimpl hără* (Munt.). MARIAN, INS. 468. | Adjectiv: *hărăs*, *hărăsă* (Bucov.) plin de hără (II 1^a). MARIAN, INS. 481.]

— Din slav chetiv „boală” (cfr. rut *chърja* „boală”; pentru I 1^a cfr. sârb. *hir* „pătuc”, bulg. *hърjo* „mucl”, *harkol* „bוגmă”). Cfr. hărălav, firav.

MARABĂ s. f. *Chariot, carabasa*. — (Mold., Invachit) Căruță mare de transport (de persoane a măr-furi) trasă de doi cai a donă vite (CREANGĂ, GL.).

Harabatele a șarabanele sânt căruțe mari pe la moșii întinse; foarte pușni gospodari le au... mai ales în Moldova-de-sus. PAMFILE, l. c. 145, cfr. id. A. 140. *Harabale asterante... ca folari.* I. IONESCU, c. 122, cfr. 215. *Harabale încărate cu grâu*, idem, c. 197, cfr. ALECSANDRI, F. P. 383/38, PASCULESCU, l. P. 32. *N'o auzură! în harabasa ce judecesc de la Roman.* ALECSANDRI, t. 400. *Harabale cu pine*.

CREANGĂ, F. 260, cfr. SLAVICI, N. 329. ZAMFIRESCU, R. 241. *Aduceă lână în harabale încărate și lezate cu dracu'* ȘEZ. IV 18/19, cfr. 195. *Când tună, el [Sf. Ilie] umblă cu harabatele cu popuși* II, III 24. | P. ext. (ca măsură) Cât intră într-o harabă. O harabă întregă și fi în stare să mândăc. CREANGĂ, F. 210.

[S: arabă s. f. DICT. | Diminutiv: hărăbăcă s. f. *Găseac un Jidan cu o hărăbăcută*, SANDU-ALDEA, A. M. 124. | Alte derivate: (c. turc. *arabagy*, idem) harabagi (arabagu) s. m. = căruța care duce cu plată oameni sau mărfuri, în căruța sau harabă. (CREANGĂ, GL.); spec. căruțaș vreau (ALECSANDRI, t. 1746). *Ventul călășii de arabagi* (a. 1820). PRICARIU, II 63/1, cfr. IV 236/17. *Japinu' Solonotchii, harabagiul* ALECSANDRI, t. 23, cfr. 51, 400, c. NEGREZZI, I 237. *Dejă! harabasa eră una din cele mari, a rămas vorba cu harabagiul și nearyd pe jos* SLAVICI, N. l. 329. *Niciodată speța cailor n'a suferit o mai strășnică nenunție decât aici, din partea harabagiilor cu perșiani, care urcă grăntăși mări de mărfuri cu căte o glonă, două* IORGĂ, N. R. B. 204. *Moș Nicușor eră harabagi* CREANGĂ, F. 106, cfr. 103, 109, (cu adjectival) (h)arabagie, -ească (pronunț. -ji-esc) *Vătăjăilor arabagiști* (a. 1816). URICĂCIU, I 246/25, (și cu abstractele) harabagie s. f. = meserie de harabagi, căruțașie. *Harabagi... e mai bună, că oi a face tot cu marfă vie*.

CREANGĂ, P. 107, (< turc. *arababılık*) † harabagilic (harabaglic) s. a. = dare pe care o plăteau harabagiilor la bariera târgurilor. TDRG. *Lei... 9000 harabagilicurile din toate târgurile* (a. 1827). URICARIUL, VII 107/-.]

— Din turc. arabă, idem.

HARABABURĂ s. f. v. arababură.

HARABĂCIU s. m. v. harabașă.

HARABAGIE s. f.

HARABAGILĂC †, } v. harabă.

HARABAGILIC † s. a. }

HARABAGIU s. m. }

HĂRĂBOR, -Ă adj. v. hrăbor.

HĂRĂBOR s. a. *Vacarne*. — Larmă, vociferări (BARCIANU), cioborob (Barnat). [DDRf. dă o formă suspectă: *hărăbör*.]

— Poate, identic cu *hărăbor* (= hrăbor), cf. rus. *chrôboskij* „lărmuitor” și „viteaz, curajos”.

HĂRĂBŪȘCĂ s. f. v. harabă.

HARAC s. a. v. haraciua.

HARAC s. m. și a. 1°. *Echalaș*. 2°. *Băton* (avec lequel les bergers mesurent le lait). 3°. *Jambaga*.

1°. S. m. Par (de stejar), lung (cam de doi metri) și subțire, ascuțit la capătul care se înfișe în pământ (într-o gaură făcută cu chitonagul), și care servește mai cu seamă la ridicarea viei (legându-se de ce coardă de vie cu un fir de miază), s. la dreptirea arborilor tineri (COSTINESCU) s. a. plantelor cântărețoare, ca fasolea, etc.; cf. dărac, poale (pocă), hăpălig, par, cf. I. IONESCU, P. 249, PAMFILE, I. C. 145, 216, H. IV 246, JAHRESBER. VII 82, XII 119. *Să deie zeciniile... din haragi pentru vie* (a. 1704). URICARIUL, IV 44/. *Tot din păduri se acot... haraci într-o cantitate considerabilă*. I. IONESCU, P. 70. *Vieile se mîldăiesc, încercute cu ciorchini, pe aracii plecați pușin sub greutatea rodului*. DELAVANEA, S. 215. *Unfructuarul poale luă din păduri araci pentru vie*. HAMANGIU, C. C. 135. *Că de mine s'au legat, Ca fasolea de harag*. SEVASTOS, C. 133/2, cf. SEZ. I 74/2. *C'a făcut fănuil fus Și nici haraci nu i-am pus*. TEODORESCU, P. P. 315, cf. ALECSANDRI, P. P. 359/2, SEZ. 138/2. *Vîfa ca se urcă pe harac în sra ZANNE*, P. I 307. *Fasole de harag*. H. X 581, PAMFILE, A. 183, 185, cf. I. IONESCU, C. 80. †† (Ca măsură de timp) *Eră soarele de un harag*. PAMFILE, J. I (cf. de o suliță).

2°. (Păstor.) *Hărag* — un băț rotund sau în muci, cu ajutorul căruia ciobanii măsoară cantitatea de lapte pe care o dă o oale la mulsoră, însemnând print-o creștătură (numită băre) până unde a intrat acest instrument, introdus vertical într-un anumit vas de lapte. Cf. VICIU, GL. *Hărac* = țanc, un lemn creștat, cu care măsoară ciobanii laptele când îmbrățesc oile. H. XVII 95.

3°. S. a. (Invechit) Unsaltă de tras linii spre a scrie drept (COSTINESCU), lineal (POLIZU). | P. ext. Linilele s. spațiu între linilele unei hărții liniate. *Scriind-o [alba] vreo două zile, pe hărții Leon și cu harag larg*. V. A. URICHI, ap. TDRG.

[Și: harag s. m., hărăg s. m., hărăc s. m. LB., arac s. m. TEODORESCU, P. P. 121, 217, 226, 276, SEZ. IV 43, arăg s. m. H. III 13. | Diminutiv: hărăgel s. m. *Din copăcel 'n copăcel So aiie pe hărăgel*? (= Fasolea) GOROVEI, C. 149. | Verbe: hărăci IV° trans. = a pune pe haraci, a sprîjini cu haraci, a împărăi (LB.), a bate haraci (PAMFILE, J. I), fig. a bate (ib.). *A hărăci via*, H. II 165, cf. 272, IV 115. *Să mergem să-i [= făsuil] hărăcim*. TEODORESCU, P. P. 315, hărăgi IV°. LB. *A hărăgi via*. PAMFILE, J. I, H. XII 114, *Hai, măntro... să hărăgim... Eu să hărăgesc din deal*. ALECSANDRI, P. P. 359, ION CR. I 22. *Hărăgit* = pocit. SEZ. II 42°/2, araci IV°. TEODORESCU, P. P. 121; (cu abstractele) hărăci

s. a. (H. II 58, 193, IV 83, XI 267, XII 19) = punerea haracilor (H. XVI 3), legatul corzilor (H. II 219), cercuțul viei (H. II 11), ridicatul viei (H. XII 225), hărăgit s. a. ION CR. I 22, H. II 243, III 47, (a. 1775) URICARIUL, XXI 363/2, hărăceală s. f. *Hărăceala se face cu cerc*, H. II 58; (< n.-grec. *γάρσιν*, idem) † haracos IV° = a lini. POLIZU, (< n.-grec. *γάρσιν*, idem) hărăxi (haraxi) POLIZU, hărăpsi ION CR. I 60, hărăsi ALECSANDRI, ap. TDRG. (H. II) IV° = a sacrifica (POLIZU), a lua sânge cuivă, făcându-l o tăietură ușoară (operație care se face în unele regiuni copilor în fiecare lună, până ajunge vârsta de 15-16 ani, pentru a-i feri de moarte). Cf. GRIGORIU-RIGO, MED. I 163. *Eu te-am înfăpat, eu te-am leșinat, eu te-am hărăcit de spasmiuri*. ALECSANDRI, T. 943, cf. 13, 100.]

— Din n.-grec. *γάρσιν*, idem 1° și 3° (bulg. *harak* „linie”).

HARACIŪ †, **HĂRĂCĂR** †, } v. haraciua.

HĂRĂCER † s. m.

HĂRĂCII vb. IV° v. harac.

HĂRĂCI-HAȘĂ † s. m. v. haraciua.

HARACILADINII † vb. IV° } v. hărăcin.

HARACILADIZMĂ † s. f. }

HĂRĂCIU s. a. *Tribut*. — (Invechit) Tribut, spec. tributul adunat din țara întreagă, pe care îl plăteau Prințepole românești în fiecare an împărăției turcești; a fost introdus în Țara-românească pe la sfârșitul domniei lui Mircea, iar în Moldova sub Petru Aroa (1456); la început a fost de 2000 de galbeni în Moldova și de 3000 (după tradiție) în Muntenia și a crescut mereu în cursul vremilor; p. ext. birul scos în țară pentru plata tributului. Cf. ȘIŌ, IORGA, CH. I. II 150. *Să-mi/ treniși haraciua*. MOXA, 381/2. *Peloponizul încă l-au făcut să dea haraci*. MAG. IST. I 97/2, cf. 307/. *Să-mi dea seama... de biruri și de haraciuri* (a. 1652). Ibid. 127/2. *Fiuul dumnealui... cu rânduiala haraciului, impravnice și strângător de banii aceștia* (a. 1693). IORGA, H. II 427. *Au plătit în tot anul haraciul*. BĂLESCU, M. V. 597, cf. FIGLIOM, C. II 65. *Teseu îl va scăpa de un haraciua rușinoș*. SPIRESCU, E. 117/2, cf. ODOBESCU, I 119. *Țara-4 auptă de haraciua*. COȘBUC, P. 13. *La grea haraciua că-l puneă*. TEODORESCU, P. P. 67/, cf. 522°, 676. MAT. FOLC. 133, PĂSCULESCU, L. P. 209.

[Plur. -*raciuri*. | Și: hărăciua s. a. DOȘOFTEU, ap. TDRG., araciua s. a. *Dă araciua să plătesc*: *De araciua turcesc* (Vâlcea). SEZ. III 212/2, hărăc, harag s. a. *Să strângem harac* *Un măntro colac*. MAHAN, NU. 171. *Tânărul nostru 'mpărât Alt harag nu crea să ica*. SEVASTOS, N. 121/2, cf. 170/2, C. 169/2. VARILIU, C. 33. | Derivate: (< turc. *haracı*, hărăgii, idem) haraciua s. m. = funcționar însărcinat cu strângerea haraciului. ȘIŌ *Să nu se supere de către haraciui* (a. 1802) ap. TDRG., (cf. bulg. *haracıar*) † hărăcer († hărăcer, † hărăger IORGA, S. D. XII 5°) s. m. = haraciua, *Hărăcerii și alți zubeși* (a. 1774). URICARIUL, VI 439. *Hărăceriuri despre marginea Dunării*. MAG. IST. IV 122/2; (< turc. *haracı-başı*) † hărăci-hașă s. m. = cel mai mare dintre haraciui. *Au luat seama și hărăci-bași*. MAG. IST. IV 122/2; cf. ȘIŌ.]

— Din turc. harac.

HARACOSI IV° v. harac.

HARACTIE † s. a. v. caracter.

HARAG s. a. v. haraciua.

HARAG, HĂRĂG, MĂRĂGEL s. m. v. harac.

HĂRĂGER † s. m. v. haraciua.

HĂRĂGI vb. IV° v. harac.

HĂRĂGICĂ s. f. (Bot) Nume de floare (nedesfinită). H. I 57. Mai ales la plur.: *hărăgele* H. X 111, *hărăgeli* H. I 235.

— Probabil derivat din *harog* = harac.

HĂRĂI vb. IV.

A face hăr (v. c.):

1° (Despre mecanisme stricate) *Ornicul vechiu încep să hărdă lung-lung, apoi prins a bate coarurile.* SADOVEANU, P. 103, cfr. 112. *Caterincile morțoșău și hărăuau, de parcă se mâncau cântii și măfele în ele.* N. N. BELDICEANU, SĂM. III 262.

2° (Despre organele de respirație, cfr. hărăci) *Gâtul ce-i hărăs fără de sânge.* COȘBUC, E. 154.¹² *Și'n coșul pieptului își auză răsuflarea cum hărdă.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Hărăci ca un piept bolnav.* N. N. BELDICEANU, SĂM. III 265. *Tusa măgărească de care tușeste omul ori copilul, până se astupă în gât, beșgia ochii și hărăci ca porcu' când îl tai.* ȘEZ. IV 30.^{1/2} || (Desprețuitor) A vorbi cu dicțiune urâtă, neclară. *Țiganii... Din gură și hărădi:* „Sfinte apostole...” TEODORESCU, P. P. 263⁹. (Despre unul care doarme, cfr. horă) *Hărăde boieru' ca săodou'...* DOARME DUS. ALECSANDRI, T. 339. || P. ext. *Hărăci* = trăse greș. PAMFILE, J. II.

3° (Despre animale), cfr. mărăi.

a) Despre câni. *Herșek* = alastro. ANON. CAR. Dulăul din fundul curții hărăci, în lanț. SADOVEANU, P. 81. *Câni hărăci la ea.* ALECSANDRI, P. P. 372^{1/2}, cfr. ȘEZ. II 118.^{1/2}, IV 236.^{1/2}, V 131.^{1/2}, MARIAN, INS. 469, V. 23, S. A. 248, ZANNE, P. 514, H. I 99, IX 510, X 15, 356, 499, XII 139, 288, XVI 226. || Fig. *Nu hărăci* = nu vorbi cu răutate, ca un câine. ION CR. III 341. || Refl. A se înclăci. *S'am hărădit (incăierat) câni.* MURCEL, 60.

b) Despre lupi. *Lupul încep să hărăci.* ȘEZ. V 158.²¹, cfr. I 66.²².

c) Despre urși. *Urșul... hărăci cătră cătane...* MERA, L. B. 112.

4° Trans. A întărâi, a zădări. LB. || Refl. *Mă hărădesc cu cinecă* = mă cîndănesc. LB.

5° Intrans. A târî. PAMFILE, C. (cfr. hărăși). || Refl. A se târi. (Către viciul) Nu reză cum te hărădi prin toate pietrele? ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

[La STAMATI se dă înțelesul „a scoate (apă din rău)”, iar la PAMFILE, c. „a cîndăni, a tocmî”. | Rav. vb. IV* LB, MARIAN, | ȘI: hărăi vb. IV. Adjective: hărăit, -ă = care hărăci, stricat, hodogrogit. *Hărăiă, noduroasă să...* rășnița ceche. EMINESCU, P. 192, hărăitor, -oare. | Abstracte: hărăit s. a. Cu un hărăit greu, ancora căzu la fund. DUNĂREANU, Ch. 199, hărălălă s. f. = bătălălă, tuse din piept; trau rău în casă, neunire; | *Auzit ce hărăiăle are în piept? Nu iese în primătoară! A intrat hărăiăla între ei, nu e semn bun!* BOCEANU, GL. Acest glas... eră slab, năbușit, tăiat de tuse, bolborosit într'o hărăiăla. DELAVRANCEA, S. 188. Un gemăt adănc de gălție, urmat de un fel de hărăiăla. ZAMFIRESCU, ap. TDRG., (ad 1°) hărălătără s. f. De la toate stărcurile cu hărăituri și cu clășăsturi ne probosce. CAZEMIR, IST. 339. Hărăiturile (cânilor) celor mai aprigi care se sfideau. GANE, ap. TDRG. | Instrument: hărăitoare s. f. = jucărie de copil cu care se produce un zgomot hărăitor; cfr. scărțăitoare, clămpănitoare, zbărnăitoare. *Fusti și hărăitori.* DELAVRANCEA, S. 219. Adverb: hărăși = târî. *Băieții... dimineața... se suie pe deal și se apasă pe un băș de leu... și, cum-pându-se, se dau hărăși până'n vale. Bășul alunecă din pricina roudii.* PAMFILE, J. I 333, (+ hărămă) hărăși-mărăși = cu greș. id. J. I.]

— Derivat din hăr; cfr. hărăci, hurul. (Cfr. ung. *herregni* „knurron wie ein Hund”).

HĂRĂLĂ s. f. v. hărăi.

HARAMAN s. a. *Vacarme.* — Zărvă, zgomot mare. *Începură să urle și să facă un haraman de se cutremură pământul.* BĂDULESCU-CODIN, L. 43. *În la micul nopții îl scoală un haraman de oa-*

meni, care mai de care mai încornorași. ION CR. I 77. Cfr. *harhăt, hărămlăie.*

HĂRĂȘ adv., **HĂRĂȘTOARE** s. f. v. hărăi.

HARĂL s. a. (Comerț) v. arar*.

HARALIBE s. f. plur. — (Termen glumeț) *Picioare, gaibe, gionate.* *S'u ințors [beibecele] cu haralibele 'n sus.* VICI, GL. 28.

HARAM s. a. 1°. *Gain ilicite.* 2°. *Rosse, animal qui ne vaut pas grand'chose.*

1°. Lucru (mai cu seamă bani) luat pe nedrept, în jaf, cu hăpca. *Teleschi Mihaiu, carele pururea răvănă haramurile, pe prințul... la atăta l-au adus, de au oprit pe trimisul Doamnei, și au luat banii cu toate celelalte de la dănsul.* ȘINCAI, HR. III 168.^{1/2} || *Haramul haram se face = (de) haram vine, (de) haram se duce = lucrul câștigat pe nedrept se pierde precum s'a dobândit, jaful jaf se face.* Cfr. ZANNE, P. V 321-322, ION CR. II 247, 302, III 53. *N'am dat creun bănuș... și bine s'au și tulămplat, pentru-că haramul haram se face.* ȘINCAI, HR. II 308.^{1/2}. *Bani căți cu nedreptate câștigați carii i-am pus, După cum haram venira, astfel și haram s'au dus.* PANN, P. V. II 80, cfr. CONTEMPORANUL, II 730. De haram (mai rar: cu haram s. NĂDEJDE, ap. TDRG.) = pe nedrept (PAMFILE, J. II), de geaba, de pomană (Com. I. GRĂMĂDĂ, cfr. ALECSANDRI, T. 1762). *Răzbiia mea care mi-ai mănăcat-o de haram cu cărți minciunoase.* ALECSANDRI, T. 1585, cfr. 546. (În opoziție cu halal de = fericie de...) haram de = vai de... *Haram De-al tău suflet, motănițe, nepostind postul cel mare.* EMINESCU, N. 44. *Haram de capul vostru! De n'as fi eu aici, ași păși voi.* CREANGĂ, P. 310. *Haram că... = păcat că... Haram că-i înaurat. Văd că mândră tot cu un burta.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Curat, haram că-si mai dau de oameni nume.* CONTEMPORANUL, II 69. *Copilul numai ce mândră e halal, ce îmbracă e haram, cfr. halal. A mănăca haram = a face un lucru s. a vorbi vorbe fără de rost, de clacă. Mândrăci haram [spanând că am primit toată leașa]... N'am luat nici o leaș!* ALECSANDRI, T. 1546. *Nu mănăca haram [încercând să mă sperii cu gura] tăi și spune drept, ta ești Geriță!* CREANGĂ, P. 240.

2°. Termen de batjocură pentru vite păcătoase (p. ext. pentru oameni), cfr. boală, boală, bijog, gloabă, mărtoagă, școară. Cfr. CREANGĂ, GL. II. X 354 (bou), XII 569 (cal), com. A. TOMIAC. *Hăis, ja, Lăstene! hăis, ja haram de plug!* ALECSANDRI, P. II 233, cfr. CREANGĂ, P. 320. A dracului hărămuri! [caprele]. CONTEMPORANUL, I 14 cfr. 199, 851, II 691. *Poate ai vite stricătoare, că lăuda la cu păpușoi și plină de niște haramuri.* SHERA, P. 269. *Nește hărămuri de Țiganii.* RETEGANUL, P. IV 24.^{1/2}, cfr. N. REV. R. II 224, 226. *Un haram de oacă.* ȘEZ. I 283.^{1/2}, cfr. III 15.^{1/2}, 189.^{1/2}, IV 17.^{1/2}. *Ar putea să-i ducă haramu' oala (de mărți) pe-amândoi.* Ib. V 41.^{1/2}. | (Cu înțeles colectiv) *Atăta haram de căsu!* RETEGANUL, P. III 40.^{1/2}.

[ȘI: hărăm s. a. (plur. -ramuri și -rămuri), aram s. a. *Fuge din pușcă'n pușcă banu' dă aram.* JIPEȘCU, O. 95. *Orice celote-și surpă aram acera și răiașă vecinilor.* Idem, ap. ȘI. | Derivate: hărăncă, hărăncă s. f.: nume de ocară ce se dă unei femei rele, nomiloasă (Com. RETEGANUL), Xantipă. *Ne-ajunge hărăncă!* id. P. I 40.^{1/2}, cfr. 36.^{1/2}, 48.^{1/2}, III 29.^{1/2}. *Are o hărăncă de necastă, numai să nu-i moară nullo înainte!* PAMFILE, A., hărăngiu s. m. = om neologit, fără de milă. Cfr. ȘI., TDRG. *Sturzuile, Hărăngiuile; Tu beștule!* MARIAN, O. I 267. (cfr. turc. *harami* „tălhar”) haramim (cu pronunț. dial. *haramișu*) s. m. = lotru, hot, haiduc; om fără de milă. Cfr. CREANGĂ, GL., ȘI. *Noroc... că nu m'a prins melianții și haramianții de Trăneș!* CREANGĂ, A. 65. *Haramini leviști.* ODO-

BESCU, I 89. *Voi vitejilor, haraminilor!* ALECSANDRI, P. P. 65/. *Haramin de Dunăre*. VASILIU, C. 24, (cfr. *harapină*) haramină s. f. (aramia s. m. TDRG, aramină s. f.) = flință proastă, ticloasă, de nimic; cuvânt de batjocură dat Țiganilor. *Voi dăhăni, haramine Burduhoase și 'nărăcite*. CONTEMPORANUL, III 294, cfr. I 235. *Mă-au zis haraminele* [Istăruți, tip. haramitește]... două zile. LUC. III 363, ț hărăme s. a. = bandă, ceată. Un hărămeuc de ostași (a. 1821). ȘIO., haramițe s. a. De haramițe = câștigat prin mijloace necinste. HĂDULESCUCODIN. *De haramițe a fost, de haramițe s'a dus*. ib.]

— Din turc. haram „lucru oprit”. Cfr. harambașa.

HARAMBAȘ, HĂRĂMBĂȘ, } v. harambașa.
HĂRĂMBĂȘ s. m.

HARAMBAȘĂ s. m. *Chef de brigandă*. — Căpitan de hoți s. de haiduci. *Harambașa de haiduci*. PĂSCULESCU, L. P. 278. *Harambașa mi-o ascultă*. MAT. POLC. 168, cfr. RETEGANUL, TR. 36/. [Accentuat și hărămbașa. TDRG. | Ș: harambăș, hărămbăș s. m. L.B., L.M., hărămbăș s. m.: nume de căne. H. XVIII 140, arambăș s. m. *Arambăș de voinici*. TEODORESCU, P. P. 627, arambăș s. m. JAHRESBER. III 313, arimbăș s. m. *Arambăș m'o auzi*. BUGADA, ap. ȘIO, hărămbăci s. m. *Că pe voinici îi strângea*. *Dar un harabaci n'avea TEODORESCU, P. P. 585^b*, cfr. 586. | Abstract: harambășie s. f. = funcțiunea de harambaș, (în glumă + beție) harambășie s. f. *La poteră nu căutați; Bani să ni-i numărăm, Lei Piperca [harambașa] bani să-i dăm, Să-i plătim harambășia, Să-i mulțăm vitejia*. RETEGANUL, TR. 40/.]

— Din turc. haram-başı, idem.

HARAMBĂȘIE, HARAMBĂȘIE s. f. v. harambașa.
HARAMGIU, HARAMIN s. m. } v. haram.
HARAMINĂ s. f.

HARAMIȚI vb. IV^a = fărâmița, a rupe în bucăți (mai ales pâinea). Com. G. NISTOR.

HARAMLĂC s. a. v. haram.

HARAMTĂTURI s. a. plur. Măruntășuri (?), castrafuse(?). *A plecat cu căfel, cu purcel, cu totul, mă rog, câte haramtături, toate le-avea cu dinsul în căruță*. PAMFILE, A.

HĂRĂMUC † s. a. v. haram.

HĂRĂNĂ s. f. (ș. d.) v. hrană.

HĂRĂNCĂ, HĂRĂNCĂ s. f. v. haram.

HĂRĂNG s. a. *Cloche*. — (Ban., ungrism) Clopot. *Harangul miera trăpăd*. POP., ap. GCR. II 344. | Ș: (Bihor) harang (plur. -rânji) s. m. *Harang* = campana. ANON. CAR. Ș-o tras haranjile. JAHRESBER. IV. 305, hărăng (plur. -ranje) s. a. *Lu' Vălean hărăng-i tray*. ALEXICI, L. P. 190/. | Derivat: (< ung. *harangozs*, idem) hărăngăzau s. m. = cel ce trage clopotele. *Herengeacu* = campanatar. ANON. CAR.]

— Din ung. harang.

HĂRĂNG s. m., HĂRĂNG s. a. v. harang.

HĂRĂP s. m. (ș. d.) v. arap ș. d.

HĂRĂ-PĂRA adv. v. hara.

HĂRĂ-PĂRA interj. v. hăr.

HĂRĂPNIC s. a. *Fouet*. — (Mold., Bucov.) Bicu mare, împletit (SEZ. II 180²), de căneșă sau de piele (PAMFILE, J. I), cu codârștea scurtă și adesea cu plesnă de mătăș în vârf ca să poacăască (s. plesnăască) mai tare; corbăc, scor-

bac (MARIAN, SE. 124, cfr. PAMFILE, I. C. 51, 212); cfr. biciu. Cu *harapnicul* mână boii plugarii de la plugurile boierești; [cu el] poacăsc cel ce merg cu uratul în seara spre Sf. Vasile. CREANGĂ, GL. *Un voinicel călare... mână [caii] c'un harapnic*. ALECSANDRI, P. II 286, cfr. CONTEMPORANUL, IV 303. *Surugiu... poacă din harapnic*. SADOVEANU, M. 179, cfr. RUSSO, S. 19, CREANGĂ, A. 41, I. NEGRUZZI, III 88, SBIERA, P. 75², 125² SEZ. III 183¹, IV 118², I. IONESCU, D. 533, SEVASTOS, X. 202², | Ș: arăpic s. a. DICT.]

— Din pol. *harapnik* s. rus. *arapnik*, idem.

HĂRĂPNI vb. IV^a v. harac¹.

HĂRĂR s. a. (Comerț) v. arar¹.

HĂRĂS s. a. (Comerț) *Laine de couleur*. — (Transilv.) Lână de meșinos colorată, streme. VICIU, GL. 80. *Cătrina... făcută din lână, cusută cu haras*. MOLDOVAN, T. N. 68. | P. ext. Stofă de lână. Cfr. H. XVII 152. [Nu putem ști dacă *haras*, citat de ȘIO, din niște tarife din sec. XVIII și hares la FILIMON, C. II 598 sunt același cuvânt, sau sânt numai variante ale cuvântului *haras*, precum crede Șăineanu.]

HĂRĂSI vb. IV^a v. harac¹.

HĂRĂSI † vb. IV^a v. hărăzi.

HĂRĂSLADINI † vb. IV^a } v. hareciu.

HĂRĂSLADINĂ † s. f. }

HĂRĂȚ † s. m. 1^a. *Tirailleur, escarmoucheur*. 2^a. *Brave*. — (Mold.)

1^a. (Armată) Luptător din coasta celor înăcrinați de a deschide lupta cu dușmanii sau de a opri dușmanul prin mică încăierări, cfr. ALECSANDRI, P. P. 69. *Se agiungea hărășii din oastea lui Răzvan-odă cu oștile ferei*. N. COSTIN, LET. I A. 115¹. *Eșă hărășii din oastea moșchicoasă și de la noi... de se hărășea până ce au însărat*. NECULCE, LET. II 355.

2^a. P. ext. (Do-oare-cu acești luptători se alegeau dintre cei mai curajoși ostași) Viteaz, erou. *Simon zăde în soacua cu un ghărăș gata de războiu*. DOSOFTEIU, V. S. 151. *Venită furnici, turburând pro nevoitorul ghărășii* [o vorba de un pustiuc]. id. ib. 209. *Ghărășii viteaz*. id. ib. 196.

[Seris și: hărășii, hărăș s. m. M. COSTIN, LET. I 218/.

— Pare a fi o formație postverbală din hărății.

HĂRĂȚ † s. m. (Ornit.) v. herete.

HĂRĂȚĂG s. a., HĂRĂȚĂLĂ s. f. v. hărății.

HĂRĂȚII vb. IV^a. 1^a. *Escarmoucheur*. 2^a. *Exciter, harceler*.

1^a. † (Armată) Refl. A se încălări la harță (1^a), a se angaja la luptă cu hărășii. *Au sosit strășile tălărești... cu carii hărășindu-se... au înfrânt... pro Tătari*. M. COSTIN, LET. I 239¹, cfr. 119¹. *Nu se băteau temelul oșilor, numai aripile se hărășea*. NECULCE, LET. II 288¹, cfr. 244¹, 355. | Intrans. *Săpâniți să hărășească, Și slugile să-i privească*. ALECSANDRI, P. P. 198 b.

2^a. P. ext. (Construcția: a hărășii pe cineva s. a se hărășii cu cineva) A nu-i da pace cuiva (apoc. unui căne. Com. A. TOMIAC), a zădări, a sumuța, a întârzi căni prin amenințări cu bățul, prin aruncare cu bulgări (PAMFILE, A.). *Când mă hărășește cineva, atunce-a cu și turbat*. SBIERA, P. 8/. *Au început a-i zădări, a-i hărășii, a-i smoni cu tine, a vorbi, s'a hărășii, dară tu să nu-i zici nimic rău*. id. ib. 150¹, cfr. 150¹. *Eu a plăgi să vorbescă*. id. ib. 150¹. *Hărășesc printre garduri căni*. LUC. III 344.

[Abstract: hărățit s. a. *Acum dar de hărățit (= de luptat)*. ALECSANDRI, P. P. 198¹. *Scapă di hărățitu' cănilor*. SEZ. IX 77, hărățelă s. f. *Zmeic*

se iam la harfă... cu buzlaganele; acea hărățieală zmească se numește tunet și fulger. ap. HEM. 190. Fideții... se repetă să ia zestra... Copilele... îi resping... După mai multă hărățieală... MARIAN, NU. 568. † hărăție s. f. = vitejie. *L-a îndemnat cădră hărăția necoînței acetiia.* DOSOFTEIU, v. s. 216, (hărăți + harfag) hărățag s. a. (plur. -țaguri) = provocare. Nu intră în obiceiurile mele de a răspunde la asemenea hărățaguri. ALECSANDRI, T. I XXIII.]

— Pare a derivă din unger. hercelini „a călca (cocoșul pe găină), a cocoși”, care sub variația *hergelini* are, afară de acest înțeles, și pe cel de „a zădări, a smuții, a întărâți.” Mai târziu ci pare a fi fost apropiat (în înțelesul 1°) de *harfă, hărățai*. Cfr. A. Scriban, *Archiv*, a. 1912, no. 4.

HĂRĂȚIE † s. f. v. hărăț.

HĂRĂU, HĂRĂU s. m. (Orăul.) v. herete.

HĂRĂXI, HĂRĂXI vb. IV^a v. hărăc.

HĂRĂZEALĂ s. f. v. hărăzi.

HĂRĂZI vb. IV^a. 1°. Donner, accorder. 2°. Dădir.

1°. A da (în semn de bunăvoință) în dar s. în cinste, a dăru, a lăsa ca dar, a face o donațiune, a acordă (un drept, privilegiu, etc.). *Hărăzit-au locuri Domnii cei vechi a boeri, a slujitorii.* S. COSTIN, LET. II 91^{1/2}, cfr. I A. 27^{1/2}. *Le-au hărăzit toate privilegiile.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255^{1/2}, cfr. 247^{1/2}. URICARIUL, I 128^{1/2}, VIII 127^{1/2}, X 18^{1/2}. *Boierilor hărăzește domnia țării.* BELDIMAN, T. 431. *Darul feciorii este hărăzit numai făpturii omenești.* PISCOPESCU, O. 101, cfr. 142. *Mai hărăzește-mi un mînat.* MARCOVICI, C. 120^{1/2}, cfr. 21^{1/2}, 51^{1/2}, 72^{1/2}, 82^{1/2}, d. 418. *Vlad Dracul... hărăzește boierilor... trei sate.* HASDEU, IST. II. *Povrta... îi hărăzi... o comăntușă.* C. NEGRUZZI, I 278. *Decorăția co-fihăvăsc.* ALECSANDRI, T. 1116. *Hărăzi lui Mahomet Socoli carte de mazăle pentru Petru Șchiopul.* ODOBESCU, I 151^{1/2}, cfr. III 293^{1/2}. *Procanul capitalului... hărăzit spitalului.* I. IONESCU, D. 103, cfr. MARIAN, T. 147. *Functiunile politice naționale hărăzite de la diomonite ad-hoc.* MAIORESCU, D. II 14, cfr. I 48. *Să-î hărăzească titlul de boier.* I. NEGRUZZI, 1416, cfr. II 24. *Le-a hărăzit Dumnezeeu apă mîndrele de făt.* ȘEZ. IX 1. | (Complementul o omul; darul se arată prin prep. cu) *Încălzitura științelor... îi hărăzește cu multă ispirare.* (a. 1765). URICARIUL, I 272^{1/2}. *Cu cinste te-am hărăzit.* TEODORESCU, P. P. 516.

2°. A dedica, a destina, a închina, a face a afierosi. *Le Carpazi mi-am așas ținea, Lor am erat s'o hărăzece.* I. VĂCĂRESCU, P. 3^{1/2}. *O fântînă hărăzită dumnezeeului Pania.* BELDIMAN, N. P. I 37, cfr. 28. *172.* *Vremea ce se află sub stăpînire noastră o lăchînă deșărătînă, cu hărăire însă de a hărăzi înțelepciunii pe cea viitoare.* MARCOVICI, C. 30^{1/2}, cfr. 36^{1/2}. *Morfe...* se hărăzește. KONAKI, P. 283. *Îi hărăzece intinerului.* C. NEGRUZZI, II 41^{1/2}, cfr. I 214. *O cață hărăzită numai binelui omenești și numelui românesc.* M. KOGALNICEANU, ARHIVA R. I 3. | Spec. (Numai s'ub forma participiului) *Hărăzit = dsvolat. Pătin-tu-i bine, îi acă hărăziti [pe lefeceli].* C. NEGRUZZI, I 143.

[Ș] (suspect) † hărăzai vb. IV^a LB Forma hărăsi vb. IV^a la DONICU, P. II 11: *Acasă-i fabulă chiar lor o hărăzesc, e mai de grabă o variantă grafică decât un imprumut nou din n-grec. χερσι.* | Abstracție: hărăzire s. f. = dar, legat, donațiune, dedicație. *Hărăzirea numitorilor privilegii.* C. RAGEA, L. 93^{1/2}. *Așărătînă... înserat cu hărăsiri* (a. 1825). URICARIUL, III 32^{1/2}, cfr. I 259^{1/2}. *Sfînte hărăziri de cărți.* BELDIMAN, T. 411. *Hărăziri împărătești.* lb. 41. *Prinște daci, stîpînd, a mea mică hărăzire.* C. NEGRUZZI, II 172^{1/2}, † hărăzitură s. f. = hărăzire. *Tonă hărăzitură... să le lasă necălitate.* N. COSTIN, LET. I A. 103^{1/2}, † hărăzeală s. f. = donațiune. *Pentru episcopia de la Tra-*

clia... dederă lui această hărăzeală și dar. PRAVILA (a. 1652). ap. MURNU, GR. 28. | Adjectiv: hărăzitor, -toare. *Dumnezeeu, hărăzitorul de milele sale...* N. COSTIN, ap. GCR. II 2.]

— Din paleol. harizati (< n. grec. χερσι(ω) „a dăru”.

HĂRĂZU † vb. IV^a v. hărăzi.

HĂRB s. a. 1°. Tesson, 2°. Feuilla, 3°. *Coquillage.* 1°. Bucată dintr'un vas (de lut, sticlă s. metal) spart; blid, vas s. oală spartă, spărtură, ciob, breancă; spec. un fund de oală spartă, în care se pune oleu, calicau, etc. (CREANGĂ, GL.) s. se întrebuințează ca opaii (cfr. ȘEZ. III 83). *Hărb = testa.* ANON. CAR. *Și-î zbrobi cu nește hărburi.* DOSOFTEIU, P. 15. *Luă lui un hărbă pentru ca să-ș răd purvile.* BIBLIA (1688). 363, cfr. DOSOFTEIU, v. s. 25, MINEIUL (1778) 91^{1/2}, 186^{1/2}, GCR. I 325. *Hărburi de olărie.* ODOBESCU, II 145, cfr. URICARIUL, v. 263^{1/2}, X 182^{1/2}. *Lumină cu mucul negru într'un hărb un roz opai.* EMINESCU, P. 192. *Hărbul cu călăican, clein și tot ce trebuie unui ciobotar.* CREANGĂ, A. 82. *Un hărb cu cărbuni.* MARIAN, NA. 14. *Hărb de oală părăsită.* lb. v. 201. *Un hărb de oțină.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 479, cfr. 423, RETEGANUL, P. I 20^{1/2}, ALECSANDRI, P. P. 351^{1/2}, TEODORESCU, P. P. 274. *Hărb de ceană.* ȘEZ. VI 76, cfr. III 83^{1/2}. || Fig. *Ființă (s. lucr) de nimic, ființă istovită de puteri, ticlăoasă, lepădătură.* *Ea cere-î acum hărb, istorică, iar el un leș, și omăniții făc-au planuri pentru eiilor.* CONTEMPORANUL, v. 106. *Hărbul dracului!* *Cum laș după ei!* I. NEGRUZZI, IV 23. *O casă umăni hărb [= dărăpănată].* SLAVICI, N. 17. † *Hărb hărbă de ciob (s. de strachină) PAMFILE, J. II s. de oală spartă),* se zice când unul răde de altul pentru un cușur pro care l-are și el. ZANNE, P. III 574, cfr. PANN, P. V. III 127, PĂSCULESCU, L. P. 110. A face hărburi = a sparge, a sfărâma, a face bucăți. A-î sfărâi calva cu hărbul = a-î fermeca. ȘEZ. II 101^{1/2}.

2°. P. ext. Blid de pământ sau de metal (PAMFILE, I. C. 391), cratiță (LB), strachină sau farfuzie (ZANNE, P. IX 317), vas pentru gătit bucate (H. X 7, 70, 410, 436). *istorici... toate hărburile din casă cu gars în țara.* ZANNE, P. IX 318. *Hărămiturile de hărb non. lb.* cfr. CONTEMPORANUL, III 293. † *Și-a găsit hărbul capacul, tiega dopul și lelea bărbatal,* se zice despre cei ce se potrivește la hărăvni, și mai ales la cășătorii, când o muiere roa dă peste un bărbat mai rău, (mai rar) și-a aflat pe cineva care să-î învoie minte și să-î plina la locul lui. ZANNE, P. IV 150, cfr. PANN, P. V. I 157, ȘEZ. II 52.

3°. † Socolă. Cu hărburi (lemna: scoice) acuzițe și poticiorăli. DOSOFTEIU, v. s. 8, cfr. 53, 215.

[Plur. hărburi. Diminutive: hărbăș s. a. LB. Un hărbăș cu cea de mîncare. RETEGANUL, P. III 26^{1/2}, hărbșor s. a. POLIZU, hărbșor s. a. TDRG. Augmentativ: hărbșoi s. a. = vas cu care se doce mîncarea la cîmp. H. XVIII 21. | Colectiv (local): hărbșar s. a. = locul unde se află multe hărburi aruncate. MARIAN, hărbășre s. f. = mulțime de hărburi: *Ce de o hărbășre!* lb. hărbășre = covă fărâmat (VĂRCOL, V.), car, plug stricat (PAMFILE, J. II). | Verb: hărbui IV^a = a strică, a profane în hărburi (CREANGĂ, GL.) s. se uză (MARIAN), a (se) hodorigi, a (se) învechi (PAMFILE, J. II), a (se) răni (ALECSANDRI, T. 1763), a (se) dăuila, a deveni subrod (la sănătate), a (se) dărăpăna. *Scoice tăioase, hărbuite.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Vin', dacă vrei să le hărăzesc ca pe-o droșcă hărbute.* ALECSANDRI, T. 593. [Carul] mea l-ai hărbute de tot. CREANGĂ, P. 39. (Kof.) *Corabia... și hărbuită.* DRĂGHICI, R. 29. *Pozi hărbuit cu toții, numai eu sînt zdrăveni.* I. NEGRUZZI, IV 353. *Clacir*

(ALECSANDRI, T. 780), clarinet (CONTEMPORANUL, VI, 1), căruț (C. NEGRUZZI, II 206^{1/2}), plug (SEZ. I 176, III 156^{1/2}), hărbuit Trăsăru (ALECSANDRI, T. 46), drămbă (I. NEGRUZZI, II 99); ladă (EMINESCU, N. 21), casă (id. Ib. 50, cfr. SBIERA, P. 150^{1/2}), puțină (CREANGĂ, A. 55), moară (ZANNE, P. II 184), oală (MARIAN) hărbuită. Patini hărbuite. CREANGĂ, A. 55. Când obezile se usucă, șina se clatină și roata se zice că-i hărbuită sau că n-ă... PAMFILE, I. C. 129. Ală mai trebată hărbuită lui iefei. VLAHUȚĂ, N. 87. Ți-i pieptul hărbuit. CONTEMPORANUL, VI, 2. Om hărbuit = om a cărui sănătate e tare zdruncinată. II. XVII 177. | Alte derivate: hărbăr, -ă adj., subst. (despre căni și porci) care-și vără botul prin toate hărburile, obicinuiți de-a lingări-pretindemi, (porci) care trăsesc umblând dela casă la casă (Com. G. TOFAN); p. ext. (și despre om) fără casă, hoinar; p. ext. obraznic, ca porcul (Com. OLMAZU), cutezător (cfr. H. II 77), îndrăzneț; spec. copii hărbăr, cită hărbură = fără părinte, crescut de alții (BOCCANU, GL.), porc hărbăr = blând (H. IV 53, 153, cfr. IX 89, XII 259), domesticit (Com. OLMAZU), slab (H. XVII 228). Căine hărbăr fără stăpân. CARAGIALE, S. 76^{1/2}. Nu e familie de țipari, care să nu aibă un porc, hărbăr ca și stăpânii TEODORESCU, P. P. 134 (Predicativ și adverbial) Nensurat... să nu'mbe prin est hărbăr, PANN, P. V. II 117. A crescut hărbăr pi colă, pi colă. BOCEA-C, GL., hărbăreț, -ărită (PHILIPIDE, FR. 153) adj. = hărbăr, -ă. [Hărbății hărbăreți vor să fie. C. NEGRUZZI, III 16^{1/2}; cfr. id. ap. TDRG.; iah hărcă s. f. (plur. -seică) = vas de bucată (H. XVIII 308), țigăna de prăjit bucată a ciobanului (H. VI 235), hărbăleadă (ȚARA OLTULUI, III nr. 21-22); (cfr. bulg. hărbel "hărb") hărbleadă s. f. = orice vas, de pământ, de tuciu, de doage, care nu mai e bun pentru destinațiunea sa, care e spurcat (ȚARA OLTULUI, III, nr. 21-22); fig. om hărbuit, nesănătos (H. XVII 175).
— Din bulg. hərb, idem.

HARBAGIC s. m., **HARBAGICĂ** s. f. sing. tant. (Bot.) = arpagic. COSTINESCU, TDRG.

HĂRBĂN s. m. (Bot.) v. hărbuz.
HĂRBĂR s. a. și m., adj.
HĂRBĂREȚ, -ĂRITĂ adj., subst. } v. hărb.
HĂRBĂREȚ s. f.

HĂRBĂTĂ s. f. (Bucov.) = ceala.
— Din ruten. hərbata (pol. hərbata, din lat. medicală herba thea).

HĂRBĂCĂ s. f. hărb.

HARBEL adj. m. (În locuțiunea) *Harbel la gură* = om care vorbește palavre. VĂSCOL, v. (cf. gură-spărtă, poate deci fi, la origine, bulg. hərbel "hărb").

HĂRBELEȘTE, **HĂRBELEADĂ** s. f. } v. hărb.
HĂRBOIU s. a. }
HĂRBOREȚ † s. f. v. hrăbor.
HĂRBOȘOR s. a., **HĂRBUȘ** vb. IV^a v. hărb.
HARBUIEL s. a. v. hărbuz.
HARBUIȘOR s. a. v. hărb.
HARBŪȚ, **HARBŪȚ** s. m. (Bot.) v. hărbuz.
HARBŪȚ s. m. v. hărb.

HARBŪȚ s. m. (Bot.) 1°. *Pastisque* (*Citrullus vulgaris*). 2°. *Citrullus* (*Cucurbita pepo*).

1°. (Mold., Bucov.) Pepene verde. PANȚU, PL., LEON, MED. 41, CREANGĂ, GL., ALECSANDRI, T. 1746, DAMÉ, T. 188. *Fătul la hărbuz au nemei*. CANTEMIR, IST. 130, cfr. GCR. II 200. Să mănânce vro doi hărbuși necopiți. ALECSANDRI, T. 14. Am și infunghiat cățea hărbuși într'ăes, de ne-am potolit... foamea și estea. CREANGĂ, A. 127, cfr. H. X 464. *Frunză verde de hărbuz*. SEZ. I 47^{1/2}, cfr.

47^{1/2}, II 182^{1/2}, IV 137^{1/2}, VII 170, SEVASTOS, C. 49^{1/2}, 82^{1/2}, 149^{1/2}, 176^{1/2}, 270^{1/2}, VASILIU, C. 68. Am o mănăstire verde cu câlugari negri în ea? *Hărbuzul* cu sămânții din el. SBIERA, P. 323^{1/2}. | Specii: hărbuz-văuț (cu coaja verde-închisă), hărbuz-dobreen (cu coaja verde-deschisă) TDRG.
‡ *A fi săndăos ca un hărbuz* = a fi gras și frumos, cfr. a fi gras peopel. ZANNE, P. I 195.

2°. (Maramureș) Bostan (II), carucetă (ȚIPLEA, P. P. 58).

[Plur. -buji. V. și: hărbuz s. m. DICȚ., hărbuț s. m. = bostan. VICIU, GL. (cu noul singular): hărbuț s. m. = bostan (Maramureș) JAHRESHER. VI 75. (+ bostan) hărbăș și hărgăș (*hărgăș* ANON. CAR.) s. m. = bostan. *Ada un hărbăș să ținu la porci*. VICIU, GL. | Diminutiv: hărbușel s. m. TDRG. | Adjectiv: hărbuzesc, -ească adj. (numai în expresia: *Pepe-hărbuzesc*, v. pară. SEZ. V 68^{1/2}, PAMFILE, C. | Colectiv (local): hărbuzărie s. f. = loc sămănat cu hărbuși (I), pepenărie, bostană (PAMFILE, A. 176). *Au șezut lângă hărbuzărie* (A. 1808). GCR. II 200. *Hărbușii și zămoșii de prin hărbușării*. ALECSANDRI, T. 603, cfr. I. IONESCU, D. 208.]
— Din turc. hərb, idem.

HARBUZĂRIE s. f.
HARBUZĂRESC, -ĂSCĂ adj. } v. hărbuz.

HARC interj. Cuvânt cu care mănăm calul din droapta. RĂDULESCU-CODIN; cfr. hart.

HARC s. a. v. arc.

HĂRCĂ s. f. *Soubassante*. — (Dâmbovița) Zidul clădit din piatră și var, de o înălțime de 0,50 - 1 m, între temelii și țâlpă casei țărânești, cfr. soeu. Cfr. DAMÉ, T. 99, PAMFILE, I. C. 421, H. IV 119.

HĂRCĂ adv. în expresia: *a te da hărcos* = a-ți face vânt cu scaunul, când te dai în scărțieciob (Jude. Bacău) ION CR. V 182. | Repetat: hărcă-hărcă = de-a dura, rostogolindu-se. *Tu, ciobule, de sub pat, haid și deschide ușa! Iar ciobul, care nu eră cu gura în jos, ... a pornit hărcă-hărcă prin casă*. MARIAN, SE. II 50.

HĂRCĂ s. f. 1°. *Crâne*. 2°. *Dagorne*. 3°. *Păpici* (des olsona).

1°. Cranio, scărțieciob. cfr. țeastă, tidvă, țelele hărcă-i goală lăssae. *De păr cu totul îi făfură* I. VĂCĂRESCU, P. 350^{1/2}. *Vai de hărcă unde crier* n. e. PANN, §. II 28, cfr. P. V. I 87, 132. *Cap de grinu, ori de cită — tot o hărcă scofălită*. VLAHUȚĂ, P. 46. *Pluturi care poartă pe spatele său un desemn, ce are asemănare cu o hărcă de om*. MARIAN, INS. 270. *Hărcă* de cal. LEON, MED. 125. *Le strănumăi hărcile în vârfurile pământului* ION CR. II 231. *Să-i cadă coștele, Să-i rămâie hărcete*. MAT. FOLC. 544.

2°. Cuvânt de batjocură și de dispreț dat unei babe bătrâne, cfr. băbărcă (L.B.), babornită (ZANNE, P. II 198). *O bătrână hărcă sură*. C. NEGRUZZI, II 301^{1/2}. *I-a picat și hărcos copul*. CREANGĂ, P. 101, cfr. 66, 96, 97, MERA, B. 235. *O babă gârbovită, slabă, uscată și zbărcită, fără dinți în gură, bălăbănuind din bărbie de hărcă ce eră*. CONTEMPORANUL, IV 501. *O clocoțenie de hărcă*. SEZ. I 60^{1/2}. *Hărcă* *ceș* de mă-sa. Ib. 89^{1/2}. *O hărcă de badei*. ibid. 111^{1/2}, cfr. I 61^{1/2}, CREANGĂ, P. 12, 101. *SŪD*, P. F. 9. *O hărcă de bătrână*. RETEGANUL, P. III 12^{1/2}, cfr. 13^{1/2}. (Adesea, sub forma compusă: *Baba-hărcă* s. *baba-hărcă*, *Să ține de necostă o babă-hărcă*, SBIERA, P. 280^{1/2} ‡ *A face hărcă* = a face de rău. ION CR. II 79.

3°. O boală pe care o capătă bobocii când beau mult de pe lângă grănoii. MARIAN, SE. II 268, cfr. (intr'un descăntec) SEZ. V 144^{1/2}.

HĂNDRESCU, UNG. 164, hărăzu s. a. = vas în care se fierbe mămăliga. VICIU, GL. | Diminutive: hărăzias (hărăzlaş H. XI 401) s. a. = hărăzu mic, vas trobunținat de ciobani (H. IV 86); spec. de-ja teacului (DAMÉ, T. 80, PAMFILE, I. C. 222). *Un vas le argint în forma unei mici gălele, unui hărăzias.* ODOBESCU, II 189. *Câte-nu hărăzias de muls.* LANDU-ALDEA, SĂM. V 58, hărăduț s. a. (pronunț. h-uf; plur. -ufuri) PONTBRIANT. (în rîmă) hărăduț s. a. *Ci cătoși după captori, Că mai e d'un hărăduțor.* MATEESCU, B. 65.]

— Din ung. hordó, idem (propriu „purător”, recut și la Slavi, cfr. BERNEKER, SL. WB. 385; orna cu g s'a născut probabil pe teren unguresc, prin fuziunea lui hordó cu horygas „încovălat, strâmb”).

HĂRDĂUȚ s. a. v. hărăduț.

HĂRDĂZĂU s. a. v. hurdăzău.

HĂRDOĂ interj. (Rucov). Strigăt prin care se lungă, se depărtează berbecii. MARIAN. Cfr. bār 1°. [Și hordoă Com. I. GRĂMĂDĂ, hurdoă H. I 8.] — Cfr. hărădoe.

HĂRDŌC s. m. *Bălier.* — (Cămpia, Transilv.) Berbec. *Unde duci hărădoți?* VICIU, GL. — Cfr. hărădo.

HARDUGHIE s. f. *Measure, ruine.* — Clădire mare SEZ. IX 148) și desartă, neproporționată (URICARIUL, X 399¹¹), casă ruinată (ALECSANDRI, T. 1763), fr. șandramă; (fig.) ruină. (Despre om) *Eră străin ca hanu' lui Vanghelu...* Cum s'ar zice, cam iardughie. ALECSANDRI, T. 584. (Despre o trăsură) *Iardughiu nemfești.* IORGA, N. B. B. 14. [Și: arduje ț s. f. URICARIUL, X 399¹¹, hărdubie s. f. ION H. II 18.] Derivat: hărdughit, -ă adj. = ruinat (ALECSANDRI, T. 1745), istovit de puteri, zdruclit, hodorogit, dăulat, hărăbut. *Să nă fac acă și nebuniși după mine, cât sânt de bătrân și de iardughit?* ALECSANDRI, T. 10.]

HARDUGHIT, -Ă adj. v. hărdughie.

HĂREĂ interj. Strigăt cu care se îndeamnă boii a mers. *Hăi hărăi.* ION CR. IV 131. — Cfr. hărăi, iart.

HĂREĂ ț s. f. (Comert) Sorte de taffelaz. — Un el de tafă grosă, cu ape. ȘIO. *Horoă de 14 ofi un leu* (a. 1761). lb.

HĂREĂ interj. Strigăt cu care se alungă oile. IARIAN. Cfr. bār 1°. [Și: ireă interj. idem, (pronunțat cu r lung) COM. I. GRĂMĂDĂ.] — Cfr. hărăi, hărăo, hart.

HĂREAN s. a. (Bot.) v. hrean.

HĂREAN s. m. *Pătă-lăuț.* — Zărul ce rămâne upă ce se bate untul. *Când bate untul, rămâne hărean bun ca băutura pentru tăciul selea la sunoă.* H. XIV 446.

HĂRECIULI ț vb. IV^a v. hăreciul.

HĂRECIU interj., subst. I. *Adjugă.* II. 1°. *Pric* „adjudication. 2°. *Adjudication.* — (Turcism în-echit)

I. Interj. Strigătul cu care conducătorul unei citații invită publicul să cumpere lucrul seos la citație, sau cu care închide licitația asupra unui lucru. *Telulul strigă îndată: ecce quibus fata juvisti! cine dă mai mult? una, două, trei, hăreciul!* ALECSANDRI, ap. ȘIO. *O sulă de lei maloteana cozonaci E***. Arciul?!* Arciul?!... o dată... de două r!... cine dă mai mult? FILIMON, C. II 615. | P. ext. La jocul de cărți) *Pungescu: (scoldnd răpide o pă-*

rechi de cărți, taia răpide un stos) Pă trebaliță?... hăreciul!... stos! ALECSANDRI, T. 401.

II. (Cu funcțiune substantivială)

1°. Proțul pe care l-a dobândit un lucru la licitație. *De se va vinde vreun lucru cu sultan-mezat, poate să adoapă la hăreciul.* PRAVILA (1814), 91.

2°. Adjudicațiune. *Vechei la hăreciul mezatului* (a. 1812), IORGA, S. D. VI 115. [*Lucruri*] *văduite prin sultan-mezat, sâdoarje prin hăreci.* PRAVILA (1814) 83. ‡ *A face hăreciul (asupra cui)* = a adjuceca (asupra cui). *Peste care simana mai adju-gând...* *S'au făcut hăreciul în dicau asupra d-sate.* URICARIUL, XVII 95, cfr. XIV 51.

[Și: *areciu interj.*, subst. | Verbe: (cfr. ture. *harcıklamak*, idem) ț *hăreciul* (ț *areciu*), ț *hăreciul* (DICT.) IV^a = a licita (ALECSANDRI, T. 1778), a scoate la mezat. *Posturile se preocupese, se hăreciuse în piață. Cine dă mai mult?* id. ib., 1338. *A hăreciul asupra cui* = a adjuceca asupra cui. [Mosile] *se vor hăreciul asupra aceluia carele va da prețul cel mai folositor.* URICARIUL, IX 203, (forme grezitate) ț *haraslădiși* (ț *hărcăclădiși* TDRG.) IV^a = a adjuceca ȘIO. *Va fi a se haraslădiși nemișcătorul lucru cel dat în mezat.* COD. CARAGEA, Ib. | Abstract: (formă grezitate): ț *haraslădișma* (ț *hărcăclădișma* TDRG.) s. f. = adjudicațiune ȘIO. *Căd lucrul nemișcător se va pune la mezat de pe buna voia se proprietarului, haraslădișma se va face la locul ce se va alege de către chiar vândătorul.* COD. CARAGEA, Ib.] — Din ture. harem, idem. LÖBL, CONTR. 23-24.

HĂRECIU ț vb. IV^a v. hăreciul.

HĂREM s. a. *Harem.*

1°. Apartamentele, interzise bărbaților străini, în care locuiesc femeile (cadănele) Mohamedanilor, (spec. ale Turcilor); cfr. gineceu. *Haremul împărătesc.* GCR. II 178. *Facoritele din harem în în mână soarta împărăției turcești.* FILIMON, ap. ȘIO. *Mă tem. De căzărul din harem.* ALECSANDRI, P. F. 106, cfr. T. 514. | P. ext. Totalitatea femeilor din harem (împreună cu servitoarele și slujbașii haremului). *Trecând Dunărea cu haremul lui.* MAG. IST. IV 159¹¹. *Haremul se speria.* TEODORESCU, P. F. 607.

2°. P. anal ț (la epoca fanariotă). Partea palatului domnesc rezervată pentru Doamnă și pentru femeile care potrec la Curte sau supravegherea ei; cfr. iatac. [Domnul] *s'au mutat în Curtea domnească, căci se isprăvise tot salămișul...*, *iară partea haremului a rămas nefăcută.* E. KOGĂLNICEANU, LET. I III 227, cfr. 312. *12.000 lei pe an cheltuiala cuhnei...* la trei mese: *la gospod, la harem și la cămara gospod.* URICARIUL, XIX 393¹¹. *Vornic de harem* (a. 1783). DOC., ap. ȘIO. | P. ext. Doamna și Domnișele (cu suita lor) s. soția, fiecele și tovarășele lor (împreună cu slujitorimea) de pe la curțile boieresti. *Boierii...* *on începă a-și rădăca calabăclăcurile și haremul, trimițându-le pe la mânăstirile dela munte.* DIONISIE, C. 201. *Să-ți prizăd via [pe Ipsilant] și pe toți feciorii lui și tot haremul lui.* idem, 205.

[Plur. -muri.]

— Din ture. harem, idem.

HĂRENG ț s. a. v. harang.

HĂRES ț s. a. (Comert) v. haras.

HĂREȚ, HĂREȚE, } (Ornit.) v. erete,

HĂREȚE, HĂREȚE s. m. } (Zool.) v. arete.

HĂRFĂ s. f. (Muz.) *Harpe.* — Instrument muzical de formă triunghiulară, cu strune neogal de lungi în poziție verticală și puse în vibrație cu degetele de la amândouă mâinile; cfr. chitară, liră. *Harfă* = psalteriu. ANON. CAR. *În arfe su-nard...* *înnuri cîntînd.* STAMATI, P. 277. *Cîntă...* *împreună-și glasul pe o harfă.* ALECSANDRI, DACTIA LIT. 272, cfr. (harpă) id. P. I 121, 166, II 57.

Suspinate arpai c. a. NEGRUZZI, II 42, cfr. (*harpa*) id. III 168. *Un... piano și o harpă* GHICA, s. 43. *Cântă din arfă* EMINESCU, s. 69, cfr. (*harfa*) id. p. 62, 180, 229. [Și: arfa, harpa, arpa.] Familia: harfist, harpist, -ă subst. = cântăreț, cântăreată din harfa. *Marele harpist* BOCA, GHICA, s. 247. *Sânt și harpiste*. ODOBESCU, III 111, harfenistă s. f. (Brașov) = acțiță, comediantă (cu înțeles peiorativ).
— N. din germ. Harfe s. fran. harpe, idem

HĂRGĂIU s. a. v. hărdău.

HARGALĂC s. a. v. hargalie.

HARGALIC s. a. *Foule*. — (Mold.) Amestecătură, buracără (ION CH. III 251), grămădă. [Plur. -țicuri.]
[Și: hargalie s. a. *Am venit numai doi, Și v-ați speriat... Când va veni hargalacul tot... vă veți sui în pod*. SEVASTOS, N. 113/1.]
— E același cuvânt cu agărlăc (*angărlăc, argălăc*).

HARGĂN s. m. (Bot.) v. harbuș.

HARGĂȚ, HĂRGĂȚ, -Ă subst. (ș. d.) v. argat ș. d.

HĂRGĂȚ s. m. (Bot.) = acăț, calcâm. VICIU, GL. — Cfr. areăț.

HĂRGĂU s. a. v. hărdău.

HĂRGHE, HĂRGHIE s. f. Cuvânt cu înțelesul vag de „ceva rău”, întrebuițat și ca termen injurios. *Tot de hărghe (= de rău) se teme omul* H. XVIII 315. *Hărghie și rugină*, se zice unui nesuferit s. unui străz lenes, lb. 171. *Esti o hărghie (= potaie); nu poata omu' să facă o treabă cu tine*. BOCEANU, GL. *Hărghie* = om slăbănog, fără putere. Com. IZVERNICEANU.

HĂRGHILĂ, HĂRGHILIE s. f. v. herghelle.

HĂRGII vb. IV^a. *Moutrer les dents*. — Trans. A-și arăta dinții, a se rănji. *Nu hărgii, fată, dinții!* DOINE, 87/19.
— Onomatopoe. Cfr. rânji, hărjii.

HARGILĂC † s. a. *Dépense*. — (Torciam) Chelțuială. *Hargilăc* dăstul făcușe. HELDIMAN, TR. 347.
— Din turc. harglyk „banii de chelțuială”.

HĂRGÎUȘ s. a. *Tuyau long de cornemuse*. — Parte a cimpoiului; o țevă lungă făcută din patru țevi de soc, pentru bas. ȘEZ. VII 190. Cfr. hang.

HĂRĠONI vb. IV^a v. hărjoni.

HĂRHĂGĂȘ s. f. Numele unui joc care s'a pierdut (ZANNE, P. IV 377), păstrat numai în locuțiunea „a umbla h răhăgășu = a umbla pe câmpi, fără nic: o treabă, jucându-se (ibid., cfr. ION CH. III 252) fără rost, a tăia cănilor frunze (PAMFILE, J. 1),

HĂRHĂL † s. a. *Collier*. — Salbă, colan. *S'au dat la asebit obraze harhaluri, flori cu diamanțuri, cercei cu smaragduri*. LOC. (1786), ap. ȘIO, TDRG. [Plur. -haluri]

— Din n.-gr. ἡρῆλαι, idem (< turc. halhal „salbă purtată de femei la picioare”).

HARHALĂTE s. f. v. harmfulate.

HARHALIC s. a. *Și-a trăit cu harhalic, Ca să scape de beție*. MARIAN, I. 11.

HARHALIE s. f. v. harmfulate.

HARHĂR s. m. v. hărhat.

HĂRHĂȚ s. a. *Bruit de voix confus*. — (Mold., Bu-

cov.) Zgomot ce se naște când mai mulți vorbeșc tare deodată, astfel că se vorbește învălmășindu-se nu mai pot pricepe ce spune fiecare în deosebi. *Tiptele femeilor și copiii, hărhatul unei mulțimi îngrămădită*. ION GA, c. I. II 205. *Harumlaia și hărhatul tuturilor limbilor*. Idem, n. 205. *Eră un hărhat și un strigăt ca acela de gândeți c'o să restorau podul*. MARIAN, T. 213.

[Și: hărhat, hărcăt s. a. = larmă, țipet, ceartă zgomotoasă. *Sărmanu' pruit obiă au venit la vorbă din hărcăteli*] [protește] ȘIERA, P. 9/19, cfr. 11/19, 300/19.] Verbe: hărhatii (hărhatii) IV^a = a vorbi mai mult deodată; (despre căni) a lătră mai mult de odată. *Văd niște jidani hărhatindu*. CONTEMPORANUL, V. 385. *La hărhatit ca niște căni* = la tot încolțit cu vorbe rele spre a-l provoca. ION CH. III 341. *Cănele... hărhatite*. H. X 356, hărcătu IV^a = (despre oameni, intrans.) a face larmă, a țipa, (refl.) a se certă, a se sfârși; (despre căni, intrans.) a lătră, mai mult deodată (Com. G. TOPAN), (trans.) a lătră pe cineva. *Incepeă a rade și a hărcătu ca toții... de se răsună pământul*. ȘIERA, P. 41/19, cfr. 272/19. *Ce hărcătești atâtea?* Com. TOPAN. *Hărcătu-lu-se ei așa...* ȘIERA, P. 300/19. *Dietul țigănu... măncuț și hărcătu și de căni*. Id. Ib. 290/19. | Abstract: hărcăteală s. f. *Eră o hărcăteală, că n'auzeai cucuțul*. Com. TOPAN. | Familia: hărhotă subst. — om cu gura mare, săfoș, gura satului. BUGNARIU, NĂȘ, hărhar = jidov (termen de batjocură). PAMFILE, J. III.]
— Onomatopoe.

HARHATAȘ s. m. *Amant*. — (Mold.) Amant, ibovnic. *Da ce vădită femia că-s niște buși dramejle osteneți, el mai virtos întelej că-s harhatăi de-ai nereseți*. ION CH. IV 236. — Cfr. handrașu, hata-lău.

HĂRHĂȚI, HĂRHĂȚI vb. IV^a v. hărhat.

HĂRHOTĂ subst. v. hărhat.

HĂRI interj. v. hări.

HĂRĠIU s. m. v. arlicu.

HĂRĠING, HĂRĠING s. m., } v. hering.

HĂRĠUGĂ s. f. }

HĂRĠIPĂ, HĂRĠIPĂ s. f. } v. aripă.

HĂRĠIȘ s. m. }

HĂRĠIȘ s. f. (Bot.) v. hrișcă.

HĂRĠȚ † s. m. v. hărăț.

HĂRĠITON s. m. *Niais*. — (Bucov.) Om prost, lenes, gogoman. Com. P. CĂREȘTEAN.
— Probabil, din numele propriu Hariton.

HĂRĠ s. a. v. hărj.

HĂRĠEATE † s. f. plur. Tăblițe de joc. *Tablițe de joc sau hărjeate* MARDAGE, I. 3841. *A îmbi hărjeate și basne decăt șfintele crești a citi*. DOBOȘTEIU, ap. TDRG. *Nă nu pe preutul beție s'u să se joace în taciul sau în harjeate s'u în jale s'u în coțacac*. PRĂVILA (a. 1652), ib. [Plur. -jeate, -jale, -jeți (ap. TDRG.)] | Și: † harjeate, † arjeți s. f. plur. PRĂVILA (a. 1652), ap. TDRG. | Derivat: † hărjetar s. m. = cartofor. IORGA, L. I 75.]
— Din ung. házard „hazard”. Cfr. TDRG.

HĂRĠELE s. f. plur. (Numai în locuțiunea) *A grăi în hărjele* = a grăi în ponturi, în figuri și alegorii; a face glume. BUGNARIU, NĂȘ. — Cfr. hărjeate.

HĂRĠETĂR † s. m. v. hărjeate.

HĂRĠIȘ vb. IV^a (ș. d.) v. hărși.

HĂRĠOANĂ s. f., **HĂRĠOLI** vb. IV^a v. hărjoni.

HĂRĠONI vb. IV^a. *Se lătină*. — (Mold.) A nu-ți da pace-culivă, a căuta să-l necăjești cu vorbe, dar mai ales încierându-te cu el, fusă din dragoste și cu in-

tenția de a glumi și de a potrece; cfr. a tachină, a băzâli (2°). Dacă natura te-a înestinat cu darul poeziei, poți... să te hărjonești cu muzeele, ALECSANDRI, T. 21, cfr. 677. *Mergam tot zburând și hărjoniindu-ne*. CREANGĂ, A. 29, cfr. p. 251. *Cupidon... cu copii se hărjonește*. EMINESCU, p. 12. *Se sârnă, se hărjonead, idem*, 216. *Imbă în la săzătorii, numai ca să se hărjonească cu fleciiți*. SBIERA, P. 206/10, cfr. 143/11, 144/12. *Ghivoclii rădeau și se hărjoneau*. SEZ. II 161/12, cfr. I. 270/10, III 107/12, p. ext. A se trânti, a se obrăznic. Com. P. CĂR-TEAN.

[S]: (+ gon) hărjoni vb. IV^a = a se lua de hărță. *De câte ori am stat noi morții în fața, hărjoniindu-ne cu dihanțiile cotruțai?* AGĂRICEANU, LUC. III 176/12, hărjoli vb. IV^a = a se răsfăță, a-și face mendrele. *În cea mai desăcărită stobocenie se hărjoleau armăsării*. CONV. LIT. XLIV, 203. [Abstracte: hărjoneală s. f. *Ceod hoșoc, ceod de hărjoneală* (Ein bischen Rammelle). GORUN, P. 166. hărjoacă s. f. = hărjoneală, glumă proastă (ALECSANDRI, T. 1764); spec. un fel de joc, cu sărutări și picșorți (PAMFILE, J. II) al flcăilor și fetelor la țară, în care se îmbrăncesc, se întind, se pumească, răsând cu mare hă (CREANGĂ, SEZ. VIII 159). *Îmi vine să le-opac la hărjoacă... Năuții fa?* ALECSANDRI, T. 665. După ce nu culcam... ca băteii, nu luam la hărjoacă. CREANGĂ, A. 40. *Se apucă la danșuri, jocuri și hărjoane*. SBIERA, P. 317/1. *Are hărjoacă = are gust de glumă și joc*. ION CR. VI 152.]

— Cfr. ung. *harsolódni* „a se certă, a se sfâdi”. CIHAC, II 509.

HĂRLĂ s. f. *Truie*. — Seroafă (Com. TOMIAC) rău hrănit (PEGNARIC, NĂR.). } Cu sonda neclar: *Pe dinuă că mi-o ndrăgi și pe mine m'o urî, M'o bate, m'o schiațai și hărta mi-o risipi*. FODOR-RESCU, P. P. 83°. [Derivat: hărlag s. m. și a. = maseur bătrân. Com. TOMIAC. *Hărlag* = cal slăbănog. REV. CRIT. IV 144. Cfr. hărlătoag.]

HĂRLĂOĂNCĂ s. f. *Danso paysanne*. — (Mold.) Danț jucă de câte doi flcăi și două fete. PAMFILE, J. III 15, cfr. H. X 436, XII 277. [S]: hărlăoacă s. f. H. VI 64, X 112, XII 482. hărlăoacă s. f. SEVASTOS, N. 281°. hărlăoacă s. f. H. XVI 228, 322.] — Derivat din Hărlău, prin suf. gent. -an/că.

HĂRLAV, -Ă adj. *Vicieuz*. — Ticălos, stricat, murdar. *Când 'ndărjit Rumân' pō fâmeia lui, te zice... pafachind, fleoarăți, hărlăc*. JIPESCU, O. 56. *Este deșănțat, mișe, rân, hărlav și 'nzăldor*. id. lb., 122. [Derivat: hărlăvit, -ă adj. = stricat, *Aer'n e hărlăcit și incumut cu abura țestii din gura și din piepturile noastre*. id. ap. TDRO.]

— Cfr. bulg. *hărlie*, „mucos”, *hărljav*, „răpiciuos”, *hărljak*, „vită slabă, prăpădită”, etc., cfr. TDRO. Cfr. hără, hireav.

HĂRLĂVIT, -Ă adj. v. hărlav.
HĂRLĂCIOR, -Ă s. v. hărlăț.

HĂRLĂȚ s. a. *Biche*. — (Mold. și Transilv.) Unealtă de săpat, în forma unei lopeți ascuțite la vârf, (Munt.) cazmă, (Transilv.) așă u. DAMÉ, T. 88, PAMFILE, I. C. 145, ECONOMIA, 118, H. IV 4. *4 hărlătoe* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 194. *I-au dat... sapa și hărlătoe*. M. COSTIN, LET. II 60/19, cfr. 101/19. *Săpa cu hărlătoe la pașul cetății*. MAG. IST. III 81/10, cfr. I. IONESCU, C. 13. *Cără cu hărlătoe dînt'o moacă de gunoia*. CONTEMPORANUL, VI II 217. *Azdrăleam cu hărlătoe lăut afură din groapă*. SEZ. III 130/10, cfr. I 117°/11, II 38/11, IV 128/10, 194/11, SBIERA, P. 159/11. P. anal. *Partea cea mai lungă din iadeguș rupt. Ouzi de la pieptul păinei (todeșul) tras de doi, la care rămăde hărlătoe în mână, are să-i îngroape pe celăl.* SEZ. I 153/11. } De amă numai sapa și hărlătoe (a. lopata), arată lipsa de orțoc

speranță, zicându-se de unul ajuns la sfârșitul vieții. ZANNE, P. V 548.

[S]: hărlăț s. a. = un fel de lopată ca o cazmă; deosebirea este că n'are leașa toată de fier și că nu e curbată; are fier numai de jur împrejur. H. IV 152, cfr. PAMFILE, I. C. 145; urleț s. a. = (Hăteț) VICIU, GL., REV. CRIT. III 107, urleț s. a. = unealtă cu fier în vârf, cu care se sapă gauri pentru stâlpi de stobor (Hirașov). Com. I. PANTU. } Diminutive: hărlătoer s. a. MARIAN, V. 226, hărlătoer s. a. ibid.] — Din paleosl. *rylact*, „un fel de sapă”.

HĂRLĂȚEL, **HĂRLĂȚ** s. a. v. hărlăț.

HĂRLĂOAPĂ s. f. v. hărlătoe.

HĂRLĂG s. m. și a. v. hărlă.

HĂRN s. m. și a. = arm. DAMÉ, T. 32.

HĂRNĂCIUC s. m. (Bot.) v. asmațuchi.

HĂRNĂI vb. IV^a v. hărnălaie.

HĂRNĂLĂIE s. f. *Tohu-bohu, brouhaha*. — Dezordine, arăbăbură, confuziune, însoțită de zgomot, cfr. hărbăt. *Oamenii zăpăciți, orbiți de ploaie, dau unii peste alții. În această hărnălăie... VLAHUȚĂ, C. L. 81. În hărnălăie și hărbătul tuturor... IORGA, N. R. B. 296. S'a dat foc fânului... A fost o hărnălăie și o pozna. SADOVEANU, P. S. 14. Ce hărnălăie? Țigani cu șitra... Fumează, cântă, răsăd fauci JOSIF, P. 49. [S]: hărnălăie s. f. VLAHUȚĂ, ap. TDRO., hărnălăie s. f. CONTEMPORANUL, II 420, (+ hărbăt) hărnălăie s. f. (Mold.) ȘIO., hărnălăie s. f. = lăută, gălăgie mare. Com. STRĂMBULESCU. } Familia: hărnăi vb. IV^a = a face neorânduială în ceva, a răscoli: *Nu-mi hărnăi ciriele de-o-bază, că nu-i la mine cartea la. Com. G. NISTOR, hărnăi, -ă adj. = neapărat în regulă, d. ex. desupra halnele de pe corp sau alte lucruri (SEZ. IX 153); uzat (PAMFILE, J. II) *Cal hărnăi* lb.] — Cuvânt onomatopieic; poate, fuziune între *hărlăie* + *hărnă*.**

HĂRNĂN s. a. (ș. d.) v. armăn ș. d.

HĂRN... **HĂRN...** v. hăr.

HĂRNĂNĂR.

HĂRNĂNĂR s. m. (ș. d.) } v. armăsăr ș. d.

HĂRNĂȚĂ s. f. (Armăț) *Canon*. — (Odinioară în Mold. și azi în Bucov.) Tun (Com. A. TOMIAC, cfr. H. VI 9). *Toată călărimoa și hărnătoe* (explicit prin: *cum eră pre-atunce, de eșed la războiu cotigil pre 2 roate, coșul de oșel, cu doi cai, și din coș zărlărit cu șifuri ascuțite viteazii, de treced prin platoșă*) lui FARAON. DOSOFTEIU, ap. HEM. 1682. *Multe tunari grele și mari... unele... eră și mai mici, feluri de feluri de hărnătoe*. NECULCE, LET. II 219/19. *Pasa hărnății... și dându-le foc*. MARIAN, T. 277. *Pocesc... ca dînt'o hărnătoe (tun) de țara*. SBIERA, P. 34/11. } Fig. Femele voinică. Com. A. TOMIAC. [S]: armăț s. f. *Au luat toată armătoe, aleocă puștele*. MUSTE, LET. III 53. *Dim din armății, și cum da cu-armății și cum sparge ușle*. MARIAN, N. 172. Plur. -male, -măți.] — Din pol. (h)arnata, idem, cfr. dublotele armată, armadă.

HĂRNĂȚUCIU s. m. (Bot.) v. asmațuchi.

HĂRNĂG s. m. v. armig.

HĂRNĂȚĂȘ, **HĂRNĂȚĂȘ** s. m. v. hărnăție.

HĂRNĂȚIE † s. f. *Impôt* (sur les commerçants). — (Transilv.) Un fel de dare (plătă de negustori). *Negustitorilor... trebuie să fie stobod... a merge în țara Moldovei... plătău hărnăție, după legea și câmile cele bătrâne*. ȘINCA, HR. III 123/11. } *Să dai... din banii hărnățieii sau din veniturile cămărei din Ofenbaza*. id. lb. 64/11.

[Derivat: † *harmintăș* (*hărmintăș* id. ib. 81/11) s. m. = funcționar însărcinat cu perceperea *hărmintășii*. *Fără paguba hărmintășilor și a vameșilor*. id. ib. 123/10.]

— Stă în legătură cu ung. *harminc* „treizeci” (cfr. *harmincăd* „das Dreissigste, das Dreissigstamt”).

HARMONIE s. f. (ș. d.) v. armonie ș. d.

HĂRMUȚ, -Ă adj. v. harmful.

HĂRMURĂ s. f. v. armură.

HĂRNIC, -Ă adj., adv. I. *Reconnaissance*. II. *Capable*. III. *Actif*.

I. Adj. † Mulțumitor LB. (cfr. *nehărnice*).

II. Adj. (în literatura veche și în graiul popular)

1°. (Întrebuintă în mod absolut) Înzestrat cu calitățile acesce, vrednic, destoinic, de ispravă. *Ori tu ce celule au sat veși intră, cereștii cine iaste într'însa hărnice* (: quis in ea dignus sit), și acolo mănăși (sec. XVII) ap. GCR. I 194. *Celu ce nu să teama de moarte, să cheamă eiteaz și ghărnice*. DOSOFTEIU, v. S. 142, cfr. NECULCE. LET. II 268/1. *Mi s'au încersut și mie de la desputoriul... acesta bezoric...* săvăt că nu-s hărnice, DOSOFTEIU, ap. GCR. I 257, cfr. v. S. 217/1. *Eră om... hărnice și hărnice*. NECULCE. LET. II 260/25. *Este un cal mai hărnice decât dînsul, fiindu-i frate mai tânăr*. ISPIRESCU, L. 19. *Hărnice maică-ai avut, De frumoasă te-a făcut*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 30, cfr. HODOȘ, P. F. 54. *Sluga hărnice, ce-i trece prioste degete, dă și stăpânului*. ZANNE, P. IV 591.

2°. (Construit cu să s. de) Cu aptitudine (la ceva), cu însușiri firești potrivite (pentru ceva), vrednic (de ceva), capabil (de ceva), bun de ceva. *Nu ne-om aflat hărnice să le păzim* [cheile cetății]. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 255, cfr. P. S. 341. *Cunoștea toți că-i hărnice să domneașă țeara URECHE, LET. I 172/11. Om prast și neleneșut, carele nu eră hărnice de acea slăboș* (MUSTE, LET. III 23/11), *de damnie* (id. ib. 13/22), N. COSTIN, LET. I A. 101/20), *de boierie* (NECULCE, LET. II 248/10). *Cei hărnice de a purtă arme*. SINCAI, HR. I 192/20. *Ajunșând de două ori norocul la ei, și tot de-atâtea ori nu a fost hărnice de el* (= n'a știut să se folosească de el). RETEGANU, P. I 73/1, 2. [Părinte,] *nu-ă da* [mândrii mole] *păcate grele, Că nu-i hărnice* (= nu le poate suporta) de ele. id. TR. 117/10. *Prilegia mult e roș, Cui nu e hărnice de ea*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 198. † A B hărnice să... (a... s. de...) = a fi în stare (să), a putea (să...). *Nu este nime hărnice să-i stea împotriec*. NECULCE, LET. II 267/20, cfr. 248/12. *Purtând... cămașuri scumpe și blane, care nu eră... hărnice de agonisire*. S. KOGĂLNICEANU, LET. III 262/1. *Mateu stapului... îmbătrânește... de nu mai iaste hărnice a ocărui*. ECONOMIA, 177. *Baba mea e o sterpătură; n'a fost hărnice să-mi facă nici* [un băiat]. CREANGĂ, P. 118, cfr. 177. *Tălharul de la Tălharu nu-i hărnice să jure!* SBIERA, P. 271/6, cfr. 248/10, 304/10, 3/5. *Va fi hărnice să alunge pe smeu de la turmă*. RETEGANU, P. IV 10/10, cfr. II 72/11. JARNIK-BĂRSEANU, D. 464. *Sânt hărnice de-a te curăț și a te apăra*. ȘEZ. II 94/20.

III. Adj. Iubitor de lucru și cu spor la lucru, sârguincios, sârguitor, abătător, activ (ALECSANDEI, T. 1782), iute la treabă (ȘEZ. II 72/1), muncitor, stăruitor (PĂSCULESCU, L. P.). *Jidanul îi hărnice, econom, industrial, comersant*. ALECSANDEI, T. 1393, cfr. P. II 204. *Izoarele trec cu hărnice unde*. EMINESCU, P. 194. *Eră... foc de hărnice*. CREANGĂ, P. 7, cfr. 19, 140, 152, 283, 286, ISPIRESCU, L. 126. *Necastă hărnice*. ALECSANDEI, P. P. 353, cfr. MARIAN, D. 88, SBIERA, P. 278/12. RETEGANU, TR. 166/10. JARNIK-BĂRSEANU, D. 312/1, 2. ȘEZ. II 72/10. ZANNE, P. I 577. *Omul hărnice n'are prăsnic*. PĂSCULESCU, L. P. 109. † Adv. *Instinctul... hărnice și cu credință*. *Merge drept cătră sfârșitul dat de inalta ființă*.

KONAKI, P. 293. *Pe opăre lucrășă hărnice ferăsi* TORGĂ, N. R. B. 128.

[Negativ: *nehărnice*, -ă adj. = nevrednic, nedemn, incapabil; *nehărniceș*. *Leon fișă nehrănic* în *impăria Tarigratului*. DOSOFTEIU, v. S. 103/1. *Eu să fece nehrănic a merge la o împărăteasă*. id. ib. 90; cfr. 30/1, 82/1, 156, 198, P. S. 53. *Nevrednic și nehrănic!* *Tu vei să tai solul lui Alexandru*. ALEXANDRIA, 144, cfr. 114. *Nu-i ceneș lui... să-l crează nescine că este nehrănic*. ISPIRESCU, L. 109. - Diminutive: *hărnice* -ă, și -ică adj. PAMFILE, C. 15, *hărniceș*, -ă adj. *La trebi-să hărniceș cât se poate*. CREANGĂ, A. 69, cfr. MARIAN, SA. 34, JARNIK-BĂRSEANU, D. 431, ȘEZ. III 242/10. *hărniceșel*, eă-adj.: *se zice copillor*. PAMFILE, J. II. | Verb: *hărnice* vb. IV* = a (se) face hărnice, sârguincios. PAMFILE, C. *Babele spun căte o minciună, să mai hărnicească fetele*. SEVASTOS, S. 2/1. *Se hărnicește femeia lenoșă* idem, ap. TDRG.]

— Din paleosl. *harnu (cfr. bulg. *haren* „frumos”, sârb. *haren* „mulțumitor”), modificat după sufixul -ic (Pentru țapele, cfr. bulg. *neharn* „neactivitate”, *neharen* „neactiv”). Cfr. *hărnice*.

HĂRNICĂȚEL, -EĂ, } v. hărnice.
HĂRNIC vb. IV* }

HĂRNICIE s. f. 1°. *Capacitate, aptitudine*. 2°. *Asiduitate, activitate*.

1°. Vrednicie, destoinic, vârtute. *Hărnicia împărășilor și Domnilor, mai multă să înțelegă din cuentele lor... care cum și pân'în cât au fost*. M. COSTIN, ap. GCR. I 198. *Hărnicia și numele tădăne-sen... să nu piară*. N. COSTIN, LET. I 148/10. *Hărnicia lui îl arță la stăpâni vrednic*. NECULCE, LET. II 232/10. *Cu ce minte și hărnice îl ștam că eră*. id. ib. 428/1. *Une-ori și hărnicia îl focă pre om neferic*. CALENDARIU (1814) 123/1. *La hărnicia lui Kimon nămiră*. ARHIVA, I 150. *Se adunard toată* [pășările]... și încopară a-și arță hărnice (= să arate ce pot). MARIAN, O. I 314. † *Pricopere*. *Unăuri pre toate ghițele întrec cu hărnicia cănatului* (: sunt... meliores în venatu). P. MAIOR, IST. 65.

2°. Sârguință. *Ce s'au agonisit cu hărnicia sa*. URICARIU, IV 287/10, cfr. KONAKI, P. 299. *Plugarul cu hărnice s'apucase de arat*. C. NEGUTZEL, I 115. *Se puneă din nou pe drum, mai cu hărnice*. ISPIRESCU, L. 214, cfr. 309. *Ce hărnice de om!* DELAVRANCEA, S. 18.

[Negativ: † *nehărnice* s. f. = ingratitudine (ANON CAR.); *nehărnice* (LB.).

— Derivat din *hărnice*, prin suf. abstr. -ie.

HĂRNICUȚ s. a. (Industr.) v. arnicuț.

HĂRNICUȚ, -Ă adj. v. hărnice.

HĂRPĂ s. f. v. arpă.

HĂRPĂ s. f. (Muz.) v. harfă.

HĂRPAȚICĂ s. f. (H. I 56),

HĂRPAȚICĂ s. f. (Com. G. TOVAN)

HĂRPAȚICĂ s. m.

HĂRPAȚICĂ s. m. (H. XVII 90)

HĂRPAȚICĂ s. f. (PAMFILE, A. 192)

HĂRPA-HĂRPA interj. Onomatopoe care imită mănecarea repede. PAMFILE, J. II. [Verb: *hărpă* IV* = a mânca repede. ib. | Abstract: *hărpălă* s. f. = mănecare repede. ib.] — Cfr. *hara*, *hălpă* e. f.

HĂRPAI vb. IV* v. harpa-harpa.

HĂRPUȚE s. f. *De-a harpuțea* = joc copilăresc. H. XII 393.

HARȘ interj. v. hârș.

HĂRȘ: interj. Onomatopee care imită mișcarea sau zgomotul produs:

1°. când frecăm s. zgârieăm cu un obiect (chibrit, unghii, etc.) pe o suprafață (aspră);

2°. când spintecăm cu putere aerul, lovind, plesnind, retezând, zmulgând, etc. covă. *Și hărșt! îi tăie un cap, hărșt! și-i mai tăie unul.* ISPIRESCU, L. 200.

[S]: (ad 2°) hărș! | Spre a imită aceeași mișcare, dar momentană s. terminându-se brusc, avem variantele: hărșt(i)! hărșt! (ad 1°) Scoseam un chibrit, hărșt(i)! (= îl freacă aprinzându-l) și-a dat foc fânului. SADOVEANU, P. S. 16, (ad 2°) Foto, nici una nici două, hărșt(i)! (= zmulge repede) cămeșa de pe dinaș și stă înaintea băiețului cum a făcut-o mămică-sa. ȘEZ, II 154/15. Hărști o palmă, mă pleșnesc. CONTEMPORANUL, II 759. Hărști o cu țingire după mine. Ibd. V. 119. Un lup mai îndrăzneț opacă înaintă și hărști cu coada peste Neculac. Ibd. VII. 3. Bădianul la stram și hărști! câte un colac (= hap! ștergeam, luam câte un colac GL.). CREANGĂ, A. 10. Țiganul nici una nici două, hărști, își toie nasul. Id. Ib. 156/157. Cfr. IV 197/198. El, hărșt! (tip. hărșt) le luă capul. ISPIRESCU, L. 256. Și hărșt! îi tăie un cap; hărșt! și-i mai tăie unul. Idem, 200. Și hărșt! îi tăie un cap; și mai hărșt! îi mai tăie unul. Idem, U. 35/36. Cfr. RĂDULESCU-CODIN, L. 92. Atunci Petrea... hărști capul cu sabia! ȘBIERA, P. 138/139. Cfr. (hărști) 257/139.

HĂRȘĂ s. f. *Chabraque, housse*. — Postav s. altă matorie (impodobită cu cusături, etc.), trebuințată ca țol s. ca asternut de cal subț șa; șabracă, cloitor, abal. Un cal de mire... cu hărșă cu șirel (a. 1797). UHICARIUL XVI 277. *Aieze, antimisuri*, erau hărșele pe cai. BELDIMA, T. 411. *Arsoarii cusușe pe colțuri de hărșele*. ALECSANDRI, P. II 200. *Cai împărătești cu hărșele și frâne aurite*. BĂLCESCU, M. V. 268, cfr. 407, DONICI, F. II 31, 32, ODOBESCU, I 72/73, GHICA, S. 501, cfr. 321. [Scriș și hărșă ISPIRESCU, M. V. 43/44. | Plur. -șale (ODOBESCU I 291) și -șele (C. NEGRUZZI II 222/2). | Ș: arșă (arșed) s. f. *Arșale scumpe*. IORGA, C. I. I 162, † hașă, † hașeș s. f. [Cai] împodobite cu hașele (a. 1778). GCR. II 90. *Trei flori de hașă* (a. 1790). IORGA, S. D. VIII 17. *Hașale de catifeă cusute cu flori de sîrmă și cu ciucurași de aur împrejor*. DIONISIE ECL. C. 189.]

— Din turc. hașa „țol de cal”.

HĂRȘĂ s. f. v. hărși.

HĂRȘĂ vb. IV¹⁰. I. *Grincer*. II. 1°. *S'accountumer* à, se faire à. 2°. *S'apuiser, s'user*.

I. Intrans. A face zgomotul care se produce când două obiecte se frecă unul de altul, când un lucru se zgârie sau se taie cu ferăstrău, cuțitul, etc., p. ext. a zgâri. *Unghilele ei hărșădă c'un zgomot flotoș pe chembrici roșie ce îmbracă șicriul.* VLAHUTĂ, D. 235. *Birja... hărșind cu roatele de marginea trotuarului*. D. ZAMPIRESCU, ap. TDRG.

II. Refl. (Prin apropiere semantică de verbul hărși).

1°. A se freca în lume; (deci) a se deprinde cu ceva (râu, neplăcut, etc.). *Se hărșiește cu necazurile*. PANN, P. V. III 125. *Hăi de la roată se înhamă mai cu dor și se hărșieș cu nevoii*. JIPESCU, O. 106. *Hărșit* (= experimentat) în ale birjării. ISPIRESCU, ap. DDRF.

2°. A se stăle, a se istovi, a se uză. *Nu plec de aici, măcar să te hărșiești* (= să pleșnești)! PAMFILE, J. II. *Hărșit de-a slăi muncă grea*. RĂDULESCU-NIGER, ap. DDRF. O călător cam hărșit. IORGA, N. R. A. I 278.

[S]: (ad II 1°) hărși, (ad II) hărși vb. IV⁸. | Variante (ad I): hărșcă (hărșcă) IV⁸ = (intrans.) a frecă zgâriind, (trans.) a aprinde (chibritul) frecând,

a ciorsăi. Dar ce face el prin vatră, aici aud că hărșăcește. CONTEMPORANUL I 198. *Săvia hărșădită aspru prin prundul șoselei*. SADOVEANU, P. S. 45. *S'o aud hărșăcând un chibrit*. VLAHUTĂ, C. L. 22. *Sodpând cu mare grom din mânăle lor, hărșădit* (= ciorsăit, scrijălit GL.) și stălit. CREANGĂ, P. 60. *Muma pădurii este o năpădăie cu culturu' și umbilă hărșăcând noaptea și sporie copiii de se bolnăcesc*. H. XVI 26, hărși vb. IV⁸. *Hărșiind pământul cu cărful ciomegilor*. ISPIRESCU, ap. TDRG., hărși = a reteză. *Bătutul au opucat o bară... au puș degetul cel mic... [pe țesătură] și l-au hărșădit singur*. ȘBIERA, P. 116/117. hărșit = a reteză; a tăia ceva dintr'odată (Com. A. TOMIAC); a luă ceva foarte repede, a fură, a șterpeli. *Ostașii și se hărșeșe și acetuia capul*. ȘBIERA, P. 121/122. Cfr. 86/87, 96/97. Cum i-au pârut că doarme omul, au și hărșănit botica. Idem, 198. | Abstracte: hărșit, hărșit s. a. *Zingăniul furculății, hărșitul căștilăii și sfâșia inema*. CONTEMPORANUL VI, II 213. *Aus hărșănitul unui chibrit*. CARAGIALE, M. 332, hărșărită, hărșăritură s. f. *Dintr'o hărșăritură* [= tăietură] fi-ar fi curmal mijloc. DELAVRANCEA, S. 91. *Se auzără hărșărituri de scamne*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 602.]

— Derivat din hărșt(i). Cfr. ung. *horzsolni* „a frecă”.

HĂRȘĂU (BREBENEL, GR. P.), } v. așă.

HĂRȘĂU (VĂRCOL, V.) } v. așă.

HĂRȘĂL, HĂRȘĂCĂL vb. IV⁸ (ș. d.) v. hărșă.

HĂRȘCHINĂ s. f. v. hărșchină.

HĂRȘEȘ s. f. v. hărșeș.

HĂRȘEU (H. XVII 17) s. a. v. așă.

HĂRȘI vb. IV⁸. 1°. *Être avoir*. 2°. *Mourir de faim*. 3°. *S'habiter à, se faire à*. 4°. *S'user*.

1°. Refl. A fi avar, zgârcit, a nu se îndură (a cheltui). *De câte-ori nu-mi cerea sufletul o bucișcă mai bună ori un pârșărel mai mult, și cu mă potepșeam, mă hărșeam și cheltueam un ban mai de prisos!* CONTEMPORANUL VII 357. | (Mai ales sub forma part. -ad.) *Hărșit, -ă* = (foarte) zgârcit, avar (LB., MARIAN); p. ext. răutăcios (CREANGĂ, GL.). *Cât s' de hărșită, n'are suflet, n'are milă*. CONTEMPORANUL I 401. *Hărșito de mătăsă*. CREANGĂ, A. 49. *Om cărpănos și hărșit*. MARIAN, I 21. *Eră hărșit al nașii și ahtiat după căștig*. ION CR. IV 61.

2°. Refl. A pieri de foame. *BUGNARIU, NĂS. | Hărșit* = sărac lipit pământului (lb.), flămând (Com. A. TOMIAC).

3°. Refl. A se deprinde cu nevoile. *Cu necazul se hărșește, Ca unul ce cu el crește*. PANN, P. V. I 135. *A-i da mereu de lucru, ca să se hărșească cu munca și cu sudoarea*. ISPIRESCU, U. 24/25. | *Hărșit* = deprins; p. ext. priceput. PAMFILE, J. III.

4°. Intrans. A se istovi, a se trece, a se uză. *Hărșesc muncind* (= muncesc din răspundere) și cald tot nu mai vâd! PAMFILE, J. III. | *Hărșit* = uzat; p. ext. murdar. *Să-ți bagi și tu ciuca tu cea răpănoasă și hărșită acolo, ca să f-o păduche*. ȘBIERA, P. 290/139.

[În loc de hărșit și arșit, -ă = zgârcit, avar. HEM. 1738. | Formație spontană (← hărșed): hărșă s. f. = termen de batjocură dat unui moșneg. *Taci din gură, hărșă bătrână!* GRAIUI II.]

— Etimologia necunoscută. (Cfr. turc. *hirs* „lăcomie”, *harris* „zgârcit, lăcom” și arom. *me hirsescu* = mă împuținez, slăbesc.)

HĂRȘI vb. IV⁸ v. hărșă.

HĂRȘIE s. f. v. hărșie.

HĂRȘIE, HĂRȘIE, HĂRȘIE s. f. *Peau* (d'agneau). — (Munt., Transilv.) Piele s. blană (de miel). Astrahan se zice la blana de miel neagră sau sură și încrețită, foarte fină, pe când cea obișnuită s. proastă se cheamă hărșă. ap. HEM. 1901/1. Miel

negri, creți mărunți, cu părul sau lăna răsucită ca bobul de grâu, din ale cărora piei sau *hârșii* se fac căciuli. Ib. 1880. *Hârșie* — piele, mai ales uscată. Com. OLMAZU. Chesturile pieptarelor femeiești sânt căptușite cu *hârșie* (Bran, în Transilv.). *Hârșie neagră* (Bran, a. 1760). IORGA, B. R. 224. *Hârșii de miel*. PISCOPESCU, O. 17. *Un cauc ottenese de hârșie neagră de miel*. FILIMON, C. II 334. *Chepeneș... îmbăntuie cu hârșie neagră*. ISPIRESCU, M. V. 44/. *Calpac de hârșie fumurie*. ODOBESCU I 133, cfr. GHICA, S. 500. *Dulamii cu hârșii de vulpe*. DELAVRANCEA, S. 170. *O căciulă sură Din șapte hârșii crită* (Ilfov). ȘEZ. I 149^{1/2}. [Variante: *hârșie s. f.* = piele neagrășită, orice piele slabă. GR. BĂN, hârșie (și *hârșie*) s. f. = pielea rea de miel; p. ext. orice animal numai pielea și oasele. L.B. *Hârșie* = *pellis agnina tenerima* (?) pro guesma [= *cușmă*]. ANON. CAR. Purta o *ghășie de cojoc*. DOSOFTEU, V. S. 5. *E slab ca o hârșie* (Bran), *hârșă s. f.* = piele. *Hașcă de bon*. FRÂNCU-CANDREA, M. 101, *hăscală s. f.* = piele slabă, subțire; fig. om jigărit, vită slabă. REV. CRIT. III 156, cfr. VICIU, GL., LB. | Derivat: *hârșălit*, -ă adj. = rupt, zdrențuit. *Cu ciamele hârșite*. MĂNDRESCU, L. P. 76^{1/2}. — Etimologia necunoscută (cfr. ung. *haskér, haskéreg, hashártya* „piele de pe burta“).

HĂRȘII vb. IV^a v. hârșăli.

HĂRȘIM s. m. sing. *Renommée, réputation*. — Veste, pomină, nume-râu, buh. (Atestat numai în locuținea): *mi-o legit hârșimu* — mi-o legit buhul (ca de popă tuns). ION CR. IV 59.

HĂRȘNI vb. IV^a v. hârșăli.

HĂRȘT, HĂRȘTI(1) interj. v. hârș.

HĂRȘTI 1 interj. Strigăt cu care se îndeamnă oile la strungă (Cotârșag, jud. Suceava). ȘEZ. III 189^{1/2}.

HĂRȘTI vb. IV^a v. hârșăli.

HĂRȘTIOAGĂ s. f. *Vestire brevis*. — Oale bătrână (ION CR. III 156, MARIAN, care n'are dinți și nu mai fătă, îngrășându-se numai pentru tăiat (II. III 320, cfr. 306). Cfr. băbană, botoagă, boană, butușană. † *A da hârștioagă popii* = a da pielea (ortul) popii. ȘEZ. III 16^{1/2}. P. ext. Om, vită de nimic, îmbătrânit(ă); cfr. haram 2^a, mărtoagă, bļoagă, gloabă, școarlă, hârșob II 3^a, holop, elorop, drăglă, cloropină, cioloagă. [Tiganul câtră vacă:] *Da nu mă înstrâmbă, hârștioagă!* SBIERA, P. 292. [Și:] *hârștioagă s. f.* H. X 259, ȘEZ. III 114^{1/2}. *hăjdoacă s. f.* H. III 139, arștioagă s. f. HEM. 1748.]

HĂRȘUI vb. IV^a. (Bucov.) A apuca de dinaște. ION CR. IV 187.

HART interj. Semn dat calilor, să apuce la stânga. POLIZU, cfr. PAMFILE, A. Cfr. hăla, hăre. (Cu funcțiune adverbială și substantivală) *Lăsați șosim și sineși hart* [apucați-o la stânga] pe islaz. S.M. II 503. *Vistitul potrici căpețoana calului din hart* [dit. din stânga]. Ibid. IV 870. [Și:] har Com. I. PAVLESCU, *hart* = strigăt cu care rânșăul dă calul într-o parte (Mold). TDRG.]

— Poate, formație postverbală din *hârtoi* (= *hârto*). Cfr. hăreă, hăreă.

HART s. a. v. hârșă.

HART s. m. v. hârșă.

HART s. m. (Zool.) *Souris*. — (Ban.) Șoareco (H. XVIII 4, 261, 277, 287, ANON. CAR.). *Ca hârful din hârșe*. ȚICHINDEAL, P. 59, cfr. 311. [Și:] (slan-

gular nou) *hârte s. m.* H. XVII 92, XVIII 140, 268, VICIU, GL., LICBA, *hârce s. m.* VICIU, GL. | Feminin: *hârfoală s. f.* H. XVIII 139. | Augmentativ: *hârțolu* (pronunț. *hârțolu*) s. m. = șoareco. H. XVII 283.] — Cfr. sârb. *hrč(ak)*, „hârțoiog“, ung. *herce* „guzgan“.

HARTĂ s. f. 1^a. Carte. 2^a. Chartă.

1^a. Reprezentare grafică a (unei părți a) pământului s. cerului, a unei țări, localități, etc., executată din punct de vedere geografic, istoric, geologic, astronomic, etc.; cfr. *mapă*, *plan*. *O hartă de geografie acestor cinci juleje* (a. 1793). IORGA, S. D. VIII 26. *Dozo harte de țara-rumânască și alte dozo de țara-Moldovei* (a. 1796). Ibid. 32. *Să faci hartă și măsură, și să dozelească starea fitecării moșii*. URICARIU XXIV 427^{1/2}. *S'au însemnat de boierul hotarului... la harta de starea localii*. Ibid. I 16^{1/2} cfr. X 87^{1/2}, XIX 98^{1/2}. *Hârșie cele mici*. DRĂGHICI, R. 18, cfr. ALEXANDRESCU, M. 276. *Nu e destul ca o nație să-și atibă un loc pe harta lumii*. BĂLCESCU, M. V. 3^a/1^a. *4 harte și 38 stampla litografiate*. MAIORESCU, CR. III 45.

2^a. † Document, act, hârție (II 4^a), cfr. hrisov, uric; cfr. carte. *Harta testamentului, odecă carte cu limbă de moarte*. DOSOFTEU, V. S. 65. *Să faci mărturia și hartă arătătoare pricinilor*. URICARIU V 320^{1/2}. [Plur. *harte și hârții*.]

— Din grec. *hárta* (hártyç), idem. Cfr. hârție, hârțulie, carte.

HARTĂ s. f. 1^a. Escarmouche. 2^a. Combat, duel. 3^a. Guerre. 4^a. Escouation. 5^a. Querelle.

1^a. (Armată) † Încierare ușoară între avangardele sau între detașamentele armatelor potrivnice, (hârțag (1^a)). (Construit cu verbele a da, a se apuca de, a leși la). *Înă-ș Gîoi nu s'au apucat de hârț, iară Vineri de dimineaș au început a batere cetatea*. URECHE, LET. I 119^{1/2}. *S'au făcut hârțuri între oști până în seară*. M. COSTIN, LET. I 247^{1/2}. *După cîteva înșurări hârțuri...* nu răzbit pe Athanaric. CANTEMIR, HR. 254^{1/2}. *Ești la hârț în toate zilele*. MAG. IST. I 281^{1/2}. *Să dea hârț vrămașului și să-l împiedece*. BĂLCESCU, M. V. 162, cfr. 13^a, 617. † P. ext. Detașament înșărcinat sau oprașcă pe dușman prin ușoare încierări. *Den oastea lui Vasilie-vodă au eșit hârțul...* și lui Vasilie-vodă s'au căzut, nu hârț, ce cu toată oastea s'au meargă împotriva lor. M. COSTIN, LET. I 316^{1/2}.

2^a. P. ext. Luptă, bătăie. *S'au ispitit să dea hârț*. NEULCEU, LET. II 191^{1/2}. *S'au înturnat și el la locul hârțului*. SINCAL, HR. III 156^{1/2}. *Să se primză la hârț cu noi*. SLAVICI, N. II 76. *Hârță vitejească*. ALECSANDRI, P. F. 198b, cfr. 69b. † † Spec. Luptă în doi, duel. *Gavriil cel tîndr ce au împușcuț gharful cu Gavriil arhanșel*. DOSOFTEU, V. S. 36. *Să se pornească la mai mare hârț*. ȚICHINDEAL, P. 32.

3^a. Războiu. *Vrînd a se scula cu hârță asupra Persilor*. SINCAL, HR. I 32^{1/2}. *În coastă plîns și răsfățare Ca și la un hârț mare*. MĂNDRESCU, P. 202^{1/2}. (După germ. *Kriegskommissär, Kriegsanstalt*) Împărătescul comisariu de hârțu Ioan Huber. SINCAL, HR. III 171^{1/2}. *Bunătoînța cantelariii noastre cei de hârțu*, idem, 171^{1/2}.

4^a. Rezmîrită. ȚICHINDEAL, P. 159.

5^a. P. gener. Încierare, sfadă mare. PAMFILE, J. II. (Construit cu verbele: a se apuca de, a se luă la, rar: a se pune în) *Pe uliți, poduri, certuri și hârțuri*. ZILOT, CRON. 350. *Căd doi artiști mari se iau la hârț, taboul e frumos*. I. NEGRUZZI, I 229. *Se apucară la hârț înădi așă, pti, în șagă, apoi la sfadă și bătăie*. ȘEZ. VIII 66. *Se puseră în hârț și primseră a-l zguduț... necoind a-ă totă bugetul*. SBIERA, P. 328.

[Forma mai veche arț s. a. (plur. hârțuri), din care hârț s'a format sub influența lui luptă.

[Și: hântă s. f. ION CR. IV 306. | Derivat: hântăș s. m. și adj. = (subst.) soldat care deschide harța (19); (adj.) † războinic, bătuș. *Trei păcuri... de arcași* — „*șiră*” a grupe de hârțaji. ALEXANDRI, P. II 221, cfr. P. P. 69. *Samoil acasta fiind hârțaj și neodihnit bărbat*. ȘINCAI, HR. I 185/2.]
— Din ung. (s. polon.) hare „luptă.” Cfr. (h)arțaj.

HĂRTĂ s. f. v. harți.

HĂRTĂG, HĂRTĂG s. a. (ș. d.) v. arțaj.

HĂRTĂGAN s. a. v. latagan.

HĂRTĂI vb. IV^a 1°. *Racler (du violon)*. 2°. *Scier*. — (Bucov.)

1°. A scărțâi, a cântă rău din vioară. Com. a. TOMIAC.

2°. A tăia cu ferăstrăul, a trage ferăstrăul încoace și încolo. idem.

— Onomatopee.

HĂRTĂL s. a. v. hartan.

HĂRTĂLI vb. IV^a v. hârțui.

HĂRTĂM, HĂRTĂM s. a. } v. hartan.

HĂRTĂNĂ s. f. }

HĂRTĂN s. a. *Morceau. Lambeau*. — Bucată (tăiată s. ruptă), parțial, buchiuș. *Un hartan de friptură*. GHICA, s. 285. *Cu hartana* [de puerul fript]-i îmbăiă. TEODORESCU, P. F. 482. | *Spec. Zdreanță. Și-î înbăiă de hartanele zăbunului* [zdrăncăros]. DELAVRANCEA, ap. TDGG.

[Și: artăn s. a. DICȚ. hărtăn s. a. *Un hărtan de mămăligă*. VLAHUȚĂ, D. 88, (cfr. parțial) hărtal s. a. ION CR. II 73, (cu schimb de sufix) hărtău s. a. = bucată lungă de pământ, cfr. fășie (1). |]-n dat... *un bun hărtău în Asia*, pe malul Mării-negre. GHICA, s. 28, (cfr. parțial) hărtam (hărtam CONTEMPORANUL III 784) s. a. = o bucată mare, dintr-un lucru de mâncare, steap. cf. III 219. (P. ext.) *I-o mai dat ginerului, hărtam* [= adaos, parte dată pe de-a-supra] pe de-a-supra *coastei, încă pe atăta*.

ȘEZ. VII 66, hărtamă s. f. = bucată de carne. ION CR. IV 60. | Verb: hărtăni (artăni) IV^a = a face bucăți, a rupe, a sfâșia, a zdrențui (Absol.) *Lupul artănind din turmă*. ZILOT, CRON. 357. (TRANS, refl.) *Hainele de pe dinău se hărtăniseră*. IPIRESCU, L. 144, cfr. 28, DELAVRANCEA, II. T. 16. *Mi fi-î hărtăniră*, de nu se ațea nici praful de dinău. IPIRESCU, L. 340. *Strigă ca și cum i-ar fi hărtănit o fiară, sălbatică*. DELAVRANCEA, s. 207. *Lataganale s'o hărtănăscă*. id. Ib. 263. *Plopi făloși și sălci gârboșe sfătuisă... până ce gura toporului nu le hărtănise încă*. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIII 920. *Ca niște tăiașuri ferbinți îi treceau prin inimă și i-o hărtăneau*. VLAHUȚĂ, N. 83. *Desfătorea din jurul mesei creștea hărtănind din fata Chicului* [stîrbind prin vorbe răutăcioase bunul ei nume]. DELAVRANCEA, s. 44. (Cu adjectivul) hărtănit, -ă = făcut bucăți, rupt, sfâșiat, (p. ext.) în haine zdrențuroase, zdrențuit *Armăsarul sfâșiat, hărtănit de sus până jos*. IPIRESCU, L. 28. [Copii] *jigăriți și hărtăniți*. id. Ib. 174. *Eram slab și hărtănit, parcă înlinseseră toți căniul din lume de mine*. SANDU-ALDEA, LUC. VI 336; cfr. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 74. | Variante: (-)harta-parța; hărtăpali IV^a = a îmbucătăți, a face hara-para. *Te hărtăpălesc toți-unu-și ia un pic de pământ, altu-și ia grâu, altu-...* IPIRESCU, O. 24, hărtăpăni IV^a = a îmbuca. *Unul singur înghitea dintr'olăta atât cât ar fi hărtăpănit* [în glosar explicat = a mânca repede] *dowăzeci d'ui noștri într'o zi*. RĂDULESCU-CODIN, L. 22, cfr. 23. (Cu substantivul, întrebându-l adverbial): hărtăpale s. f. plur. tant. = în bucăți (s. v. II 2°), rupt, zdrențuit. *Cămașa hărtăpale pe el*. MUSCEL, III.]

— Cfr. parțial, hartam.

HĂRTĂNI vb. IV^a v. hartan.

HARTAPĂLE s. f. plur.

HĂRTĂPĂLI, HĂRTĂPĂNI vb. IV^a } v. hartan.

HĂRTA-PĂRTA: interj. v. hara.

HĂRTĂR s. m. (Bot.) v. arțar.

HĂRTĂȘ s. m., adj. m. v. harță.

HĂRTĂU s. a. v. hartan.

HĂRTE s. m. (Zool.) v. hârț.

HĂRTE s. f. plur. v. harți.

HĂRTELII vb. IV^a v. hârțui.

HĂRȚI s. m. sing. și plur. *Semaine pendant lesquelles il est permis de faire gras le mercredi et le vendredi*. — Anumite săptămâni din an, când se mănâncă de fruct Miercurea și Vinerea. Săptămâni de harți sânt: a zecea înainte de Paști, săptămâna brânzii (în care nu se mănâncă însă carne), săptămâna Paștilor și săptămâna Rusaliilor (TDGG), săptămânile din cășlegi, de la postul Crăciunului până în postul-mare (MARIAN, SE. I 114), până'n ajunul Bobotezii și penultima săptămână a dulcelui (MUSCEL, 26), cea din urmă săptămână din cășlegile de iarnă (Ib. VII 180). După ȘEZ. VIII 160, harța s. hârți e identică cu săptămâna vârstată, adică săptămâna înainte de cea albă, în cursul căreia se mănâncă de fruct în toate zilele, afară de Miercurea și Vinerea, când se postește. În toate zilele se mănâncă de fruct în săptămâna ce-i premerge, numită cărnileaga. *Va spurcă* [Vinerea] *de voie cu carne sau cu brânză, fără de (= nefind în) harți*. CUV. D. BĂTE. I 156. *Cântare noao eoi căntași Domnului... Păreșes în post și'n arț*. DOBEEZ, PS. ap. HEM. *Vei înesă și Miercurea și Vinerea afară de hârțuri*. CATEHISM (Buda 1806), ap. CIHAC II 136. *O săptămână întreaga după Paști și altă săptămână întreaga după Nojdativo și în harții de carne și ai brânzei*. PRAYLA GOVORA (a. 1640), ap. HEM. 1761. *În săptămâna hârții sau cărnileaga, moș Vasile... aduce feciorului său și trei pureci*. CREANGĂ, A. 107. *Parța boierască are deprinderea să tot dea prin arț (= să tot calce postal, să nu poștească niciodată)*. IPIRESCU, O. 152.

[Și: arț (arți HEM. 1761) s. m., hârț s. m. ȘEZ. V 99, VII 180 (la plur. și hârțuri), hârți s. m. plur. I.B., hărtă, harțe s. f. (Moscu, în Cuvoriu) HEM. 1761.]

— Legătura etimologică cu harțiburie (v. c.) nu e clară.

HĂRȚI: interj. Numai în locuținnea hârți încoace părți (s. scărți) încolo, prin care se indică o încercare neizbutită de a cărnî din loc un lucru gros. Cfr. CREANGĂ, GL. *Hârți! încolo; scărți! încolo; părți! încolo... carul se da înapoi*. CREANGĂ, P. 41; cfr. MĂNDRESCU, L. P. 143/4, TEODORESCU, P. F. 103°.

— Formațiune onomatopeică.

HĂRȚI s. m. plur. v. harți.

HARTIBURIE țes. m. (D'après une croyance orientale) Chien sacré chez les Arméniens. — Grecii au stărnit asupra Armenilor o mulțime de fabule calomnioase... că ei s'ar închinând unui căn, *Hartiburie*, care ar fi zgrăvit în bisericile lor. MELCHISEDEC, ap. HEM. [Și: Arți-arți ț s. m. ibid. 1764, Arțivuri s. m. [Sectorii armenii] *ajun de trei ori în săptămâna aceasta, așa numitul „ajunul lui Arțivuri”* [tip. Artivuri]. MARIAN, SE. I 114. (Mold.) arțibăr s. f. = nume ce se dă la căne sau la haită (Buhalnița, în Neamtu), ap. HEM. 1763, arțivuri ț s. m. = porcelă cu care se injură Armenii, din cauza pretinsei lor credințe în cănelo Artiburie, Armenii... de trei ori blăstămași [fo] arțivuri, proclăti... post fac unni căine oarecărnia arțivurii Armenii. PRAYLA GOVORA (a. 1640), Ib.]

— După HEM. 1764, din m. -grec. ἀρτίβουροί n.-grec. ἀρτίβουροί = săptămâna a doua înainte

păresimilor, în care Grecii mănâncă în fiecare zi carne (CIBAC, II 136), care ar derivă din armenescul *aracacork* = postul care se ține înainte de postul cel mare. Cfr. hartă.

HĂRTICEĂ s. f. v. hârtie.

HĂRTIE s. f. I-II. *Papier; lettre; acte; document; pétition; lettre de change; billet de banque*. III. *Papyrus*.

I. Foale făcute dintr-o pastă produsă, cu ajutorul morii de hârtie, din diverse fibre vegetale (de în, cânepă, lemn, etc. sau din zdrênțe), pe care se scrie, se tipărește, cu care se împachetază, etc. O foale de hârtie de anumită mărime se numește coală de hârtie. *Hârtie de scris, de tipar, de scrisori* (format mai mic decât al celui de scris), *de desemn* (coala neindoită și mai grosă), *de muzică* (cu portative lineate), *comercială* (liniată), *sugătoare* (care absoarbe corneala scrisă), *de împachetat, de figură* (foarte subțire), etc. Hârtia poate fi de felurite formate și calități. Hârtia mai fină se cheamă velină, și mai fină e cea de Olanda, China s. Japonia; cfr. carton, mucavă, pergament, țiplă. 24 de coale de hârtie de scris se cheamă testă a. conf., 20 de testele s. 480 de coale, top; cfr. teanc. Prăvălia unde se vinde hârtie și alte lucruri de scris se zice: papetărie. *Cu conținut hârtia au murit*. D. CANTEMIR, ap. GCR. I 363. *Nu putea ca să ajungă hârtia, nici crenea ca să le scrie cineva*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 281/22. *1 răs* (= germ. Ries = top) *hârtie de poștă* (n. 1771). IORGA, S. D. XII 86, cfr. VIII 32. *4 risuri flisopapir* (= germ. Fliesspapier = hârtie sugătoare) și *2 risur(i) hertie dye ceteris* (a. 1804). Ibid. XII 151. *Un bilot scris pe o hârtie roșă*. C. NEGRUZZI, I 22. *Mănuile cele albe ca o coală de hârtie*. IPIRESCU, L. 234. *Coif de hârtie*. CHEREANU, A. 39. *Copiul fac cornuri de hârtie*. PAMFILE, J. II 333. *Hârtie albastră*. Idem, E. 41. *Scrisă-4 fața ta'n hârtie* (= fața ta o ca și zăgrăvită pe hârtie). JARNIK-HĂRSEANU, D. 20. *De-ar fi lumea de hârtie, I-aș da foc într-o mână!* Ib. 221, cfr. 27, 39, 142, 176, 221, 254, 303, 510, HODOȘ, P. P. 55, FUNDESCU, R. 172/12, MĂNDRESCU, L. P. 92/1. GCR. II 298, 303, PAMFILE, C. T. 188. I Spec. *Hârțiile medicinale: hârtia antipapmedică, nitrată, chimică*. BIANU, D. S. *Hârtie timbrată*, cu timbrul Statului, pentru contracte, hârții judecătore, etc. † *Zidul alb e hârtia nebunilor*, se zice de cei care măzgălesc zidurile cu scrisul lor. ZANNE, P. III 433. (Modern) *A pune s. așterne pe hârtie* = a scrie, a redacta. *Promisiunile existau numai pe hârtie* = erau date în scris, dar n'au fost ținute.

II. P. ext. Orică hârtie scrisă sau tipărită.

1^a. Tipăritură, scrisoare, etc. [Pe masă erau] *hârții, versuri, ziare rupte, broșuri șfemere*. EMINESCU, N. 38. *Fă ordine în hârțiile tale!*

2^a. Scrisoare, epistolă, răvaș. *Fă-mi o hârtie la fecioru'-mă*. PAMFILE, J. II. *Tu să-mi mai trimiți hârtie*. Idem, C. T. 148, cfr. 48, ALECSANDRI, P. P. 179^b.

3^a. Scrisoare scrisă într-o cancelarie, scrisoare oficioasă, act. *Unul va sine registrele, iar celalalt [scrilor] va scrie hârțiile curente*. URICARIU, V 27/1. *Vine jăndaru' c'o hârtie* (= ordin) *în care se porunceă să...* ALECSANDRI, T. 694.

4^a. Uric, brisov, document, cfr. hartă (2^a), carte; (la plur.; sens modern) piesele autentice (pașaport, certificat, etc.), cu care se poate legitima cineva. *Nime din ruda mea ca să n'adă a părî... înaintea ceștii hârții a noastră* (a. 1597). CUV. D. BĂTR. I 77. *Dându-le hârții că sint moșie a lor, vându-le de veci*. URICARIU I 262/1. *Fă hârție de dănuire, s'o sculele și să mergem s'o înfărm la judecătoria*. C. NEGRUZZI, I 302. † *Rădăc e'un sac de hârtie și'un petic de moșie*, se zice, mai ales în bătaie de joc, de proprietarii răzeși care, pentru o mică răzeșie,

posedă un vraf de hârtoage și se tot judecă cu ele.

ZANNE, P. IV 562.

5^a. Cerere, petițiune. *Se înfeleg odată să dea la tribunalul Hârție ca să curme această legătură*. I. NEGRUZZI II 66. *Eră hotărât... să dea hârție de divorț*. I. BASARABESCU, CONV. LIT. XLII 27. *A dat hârție* (= plângere) *la tribunalul PAMFILE, J. II.*

6^a. † (Mold.) Foie personală de impunere cu semnalmente contribuabilului, dată de vistierie; servcă titularului ca dovadă că e trecut între contribuabili dintr-o anumită localitate. Au fost introduse de Dumitrașcu Cantacuzino în întâia lui domnie. P. ext. Bir scos pe temeiul acestor hârții. GIURESCU. *Făcut-au acest Domn Dumitrașcu-rodă un obicei spurcat, în țară, care n'au mai fost până atunci, de au dat hârții, de scriu fețele oamenilor, de la mic până la mare*. NEGRULEA, LET. II 231/22. *Scosă orânduile multe și satarale și hârții și fumărit*. id. Ib. 314/22, cfr. 238/22.

7^a. Cambie, poliță, sinet; cfr. assignație. (Cfr. fran. *papier long, court*) *Hârții lungi* (*scurte*) = cambii cu scadență lungă (*scurtă*). PANTU, PR. 47. *Hârții de Stat, hârții* (de valoare) = titluri. *Toată a ceea sa este în hârții* = în titluri, acțiuni, etc. COSTINESCU.

8^a. (Și sub forma: *hârtie-monetă*) Bilet de bancă, banenotă; cfr. băneută, băncuță, assignat, assignație, bumășcă, bancă (3^a). *Aurul, argintul și chârțiile, adică bancele*. DIONISIE ECLESIARIU, C. 215. *Dacă îi plac unuia, știe că trebuie să-mi dea hârtia*. NĂDEJDE, ap. TDRG. *El pus lu o parte trei hârții de câte o mie...*, *dar teancul hârțiilor de douăzeci II lăsa în portofel*. SLAVICI, N. II 298.

III. † (Bot.) Papyrus. *Hârtie* = papir (Glosar de plante alavono-român ca. 1705). GCR. I 357.

[Și: hârtie s. f., artie s. f. VICIU, GL., (variantă grafică?) *cartie* s. f. (ad II 8^a). *Una din cărțile de o mie*. SLAVICI, N. II 298. | Diminutive: hârțioară (pronunț. -ti-oară) s. f. (ad I) *Hârțioare scris*. I. VĂCĂRESCU, P. 356. *Doaozeci de potrică hârțioare*. PISCUSCUL, O. 216. *Făce-te-ai neagră cereală...* *Să te scriu pe-o hârțioară*. MAT. FOLC., cfr. ȘEZ. IX 93 (unde e tipărit hârțioară); (ad II 1^a) *Scosă chârțioarele cu scellitura lui*. MAG. IST. V 144; (ad II 2^a) *Să mi scriu o hârțioară* *La draga mea surioară*. PAMFILE, C. T. 220; cfr. ȘEZ. 47/12, 173/12. SEVASTOS, P. P. 275/12, hârțiață (pronunț. -ti-a-) s. f. (ad II 2^a) *Să mi scriu o hârțiață* *Și la draga mea măicuță*. PAMFILE, C. T. 220. (rar, în poezia pop., în rimă) hârțică s. f. (ad II 8^a) *Bagă [măna] să'n curcă și scoate o hârțică*. MARIAN, NU. 674. | Derivate (rare): hârțier (pronunț. -ti-er) s. m. = fabricant sau negustor de hârție DICȚ., hârțerie (pronunț. -ti-e-) s. f. = fabrică a. prăvălia de hârție; marfă de hârție, cfr. papetărie DICȚ. (neobicități) moară de hârție, unde se macerază zdrênțele (I.R.), hârțier (pronunț. -ti-e-) s. m. sing. = (neobicități) mulțime de hârții. *Fu necoi a răsoacă hârțierilor din sipeț*. N. A. BOGDAN, ap. TDRG.] — Din paleol. chartija (m.-grec. *χαρτι*, plur. *χαρτιά*). Cfr. dubletele hartă și carte.

HĂRȚIER s. m., **HĂRȚIERIE** s. f.

HĂRȚIENITS m. sing. **HĂRȚIOARĂ** s. f. v. hârtie.

HĂRȚIȘ s. a. v. hârș.

HĂRȚIȘĂ s. f. v. hârtie.

HĂRȚOAGĂ s. f. *Paperase*. — (Aproape numai la plur.) Hârție (scrisă) fără valoare, veche, hârție de plădat. COSTINESCU. *Să-ți arăt ispoacele din pod ?... Am, tan așa, un teanc de hârtoage afumate*. ALECSANDRI, T. 256. *Masă, de hârtoage încercată*. VLAHUȚA, P. 88.

— Derivat (neregulat) din hârție, prin suf. *peior*. -og.

HĂRȚOAIĆĂ s. f. v. hârț.

HĂRTOALĂ s. f. v. hărțui.

HĂRTOĂPĂ, HĂRTOĂPĂ s. f. v. hărtop.

HARTOPOR † s. m. cartofor.

HARTOI, HĂRTOI (ION CR. IV 122) vb. IV^a v. fărtol.

HARTOIU s. a. *Lieu glissant et ce pente sur une route, dangereux pour les traîneaux.* — Drum la loc costii; în timp de iarnă, dacă nu-i omăt, șniile se răstoarnă dacă merg pe acolo (jud. Neamț). ION CR. V 183. Cfr. fărtoaie.

— Postverbal din hartol (= fărtol).

HĂRȚOIU s. m. v. hărț.

HARTOMANDIE s. f. † v. cartoman[ie].

HĂRȚOP s. m. și a. 1°. *Grotte*. 2°. *Racine*. 3°. *Mare*. 4°. *Fondrière*. 5°. *Petit bois sur le penchant d'une montagne*. 6°. *Andain*.

1°. Vizuină, groată, cfr. hărlog. *Vărtop de tâlhari*. CORESI, ap. TDRG. *Varab s'au tînchis într'o vărtopă*. DOSOFTEIU, V. S. 34. *Umblă prin pustie și prin vărtoape și peștere*. id. lb. 187^{1/2}. *Vărtoapă de peșteră*. id. lb. 81^{1/2}. În mică vărtopă petrecând. id. lb. 36, cfr. 74. *Vărtopile zmeilor și bărgourile leilor*. CANTEMIR, IST. 55, cfr. 73, 159. | P. ext. Grajdul în care s'a născut Iisus Hristos. *Intr'un vărtop oarecare au grajd intrării*. DOSOFTEIU, V. S. 237^{1/2}.

2°. Crăpătură adâncă săpată de apă, formând râpi pripăștoase, ponor (H. I 96). *Hărtopi* = groape pe unde se scurge apa. H. XVIII 15. *Vărtoape* = gropi mai mari și naturale, gropi foarte vechi într'o livadă, etc. SIMA, M. *Văile și munții și pietrele, vărtoapele*. MOXA, 345^{1/2}. *Rătăcindu-să prin munți și vărtoape*. DOSOFTEIU, V. S. 4. *Capriile prin văi și prin vărtopi au îngonit*. CANTEMIR, IST. 241. *Prăpăști, hărtoape și pohârmituri groznicie eră, atîta căt căutării amelaică aduceă*. id. lb. 253; cfr. 159, 308. *Râpi și hărtoape cestiile 'ntre vîndători*. COMTEFORANUL, VI II 290. *Pămîntul... este foarte accidentat și frămîntat... de dealuri, ponoură și hărtoape adânci*. I. IONESCU, D. 250. *Satul Vornicenii este într'o hărtoapă plină de ponore și izvoare*. ibid. 400, cfr. P. 362. *În marginea unei păduri și pe mucea unui hărtop*. ODOBESCU, II 174. *Luna... umplă hărtopul de lumină*. N. REV. R. II 227, cfr. 225. *Să puse la cale preste râpe, preste gropi, preste hărtopi, preste munți și surupături*. KETEGANUL, P. V. 66. *Crăngurile și toate vărtoapele*. TEODORESCU, P. P. 516^{1/2}, cfr. (hărtoapele) 154.

3°. Groapă adâncă în care s'a adunat apă; mlaștină (LB). *Un vărtop (=groapă, lac), ce se crede că în vechime a fost un pravăț (= ocină, fântână)*. LIUBA-IANA, M. 43. *Omeșii de nea de prin vărtoape* (Ban). MARIAN, SE. II 17.

4°. Adăncătură în drum, groapă (MARIAN, SA. 21), gaură într'un drum, un hop în care cade roata căruții (Com. S. POPESCU). *Hărtopuri în care poace răstole*. IORGA, N. R. 49. *Vărtopuri pe care trebuia să le ferască*. CONV. LT. XLIV: 42. *O șosă desfundată cu hărtoape ce mă făceau să mă cred pe valuri*. SANDU-ALDEA, A. M. 128. *Dând căruța prin toate hărtoapele și coaldurile*. SEVASTOS, X. 317^{1/2}. | P. ext. (mai ales la pler.) Loc înfundat cu gropi (PĂSCULESCU, L. P.). Teren cu gropi, d. ex. locurile pe unde se fac cărămizi (TARA OLTULUI, III nr. 24). | Fig. Nceaz, dificultate, greu, impas, păs. *Tu le chinui [dobitoacele], și ele te acot din hărtoapă*. JIPESCU, O. 48.

5°. P. ext. Poiană așezată costii (Com. A. TOMIAC), groapă 4°. *Dând în munți la hărtop, Văduzu o zare de foc*. VASILIU, C. 168. *Pe hărtop i bună iarbă*. H. I 54.

6°. *Vărtop* = atât cât se poate lua cu coasa, jur împrejur, de un coșă. RĂDULESCU-CODIN. Cfr. braidă 5°.

[Plur. -topi, -toape și (ad 4°) -topuri. | Ș: hărtoapă, hărtoapă, hărtoapă s. f. = a fundătură, groapă naturală încreștută cu plante. VICIU, GL., ad. 2° gresală de tipar? cfr. bulg. *hralop* „scorbură“) hărtoapă s. f. I. IONESCU, D. 279, vărtop s. a., vărtoapă, † vărtopă s. f. | Adjectiv: hărtopos (hărtopos WEGAND, B. B. 96), -oasă = plin de hărtoape (4°). *Drumul... devenise cum hărtopos*. N. A. BOGDAN, ap. TDRG.]

— Din paleosl. *врътъръ* „apeluncă“.

HARTUI, HĂRȚUI (PAMFILE, A.) vb. IV^a v. fărtol.

HĂRȚUI vb. IV^a. 1°. *S'engager dans une escarmouche ou dans une lutte, en venir aux mains*. 2°. *Exciter*. 3°. *Harceler*.

1°. Refl. A se încălări, a se luptă (CREANGĂ, GL.), a se lăa la luptă s. la ceartă aprinsă. *Se hărțuiau și se luptau cu dușmanii*. BALCESCU, M. V. 541. *Să hărțuște îndărjit ceata călărească cu fugarii pedestri*. ODOBESCU, III 574^{1/2}. *Pe subiectul acesta se hărțuiau vecinii*. VLAHUȚU, D. 322. *Cu nimeni nu se hărțuia apă de țare cum se țare cu cu nord-sau*. MARIAN, SE. II 113. *Sămănță de oameni de acia care s'au hărțuit ovințoară cu Sobiechi*. CREANGĂ, A. 71.

2°. Trans. A nu-i da pace cuiva, a zădări, a întârzi; spec. a sumuți cămil. *Să nu hărțuiască cămilă*. SEVASTOS, N. 11^{1/2}.

3°. Trans. A urmări, a necăji s. a. obosi pe cineva fără de milă, făcându-i fel de fel de neplăceri, etc. *Polifaiul de orăș hărțuise recoltașii și... îi legase*. ALEXANDRI, T. I 115. *Prea am fost hărțuit din toate părțile, prea au căzut pe capul nostru necoi peste nevoi!* VLAHUȚU, ap. TDRG. *Ei a hărțuit-o, n'a lăsat-o 'n pace*. COȘBUC, P. 99. *Turcii to-a hărțuit?* TEODORESCU, P. P. 640^{1/2}, cfr. 603^{1/2}.

[Ș: hărțui, (< ung. *harcolni* „a luptă“) hărțeli (hărțăl) vb. IV^a = (trans.) a necăji, a osteni pe cineva; (refl.) a se bate, a se trânti, a se luptă, a se osteni. LB. *Românii îi hărțăliu în toate părțile*. C. BOLLAC, ap. DDRF., (cfr. polon. *harconac*, rus. *harconac* „faire manœuvrer un cheval“) hereți vb. IV^a refl. *Un tândr se hărțuște p'un serep armăsar*. C. NEGRUȚI, I 121. | Adjectiv: hărțuitor, -oare. *La războiul hărțuitor, sprintenimea să nu însăa înaintea să dea hărță*. BALCESCU, M. V. 617. | Abstracte: hărțuire s. f. MARDANIE, L. 4301. *Hărțuire și loșiri unii cu alții*. DIONISIE, C. 174. *Creșterea sau hărțuirea* [= stimularea] spre bine. URICARIU, IV 25, hărțuială s. f. SEVASTOS, N. 91^{1/2}, hărțoală s. f. (postverbal din *hărțolă = hărțăl) = hărță, luptă. VAIDA.]

— Derivat din hărță(ă).

HĂRȚULIE † s. f. v. hărțulie.

HĂRȚULIE, HĂRȚULIE s. f. *Papier*. — Hărție scrisă, scrisoare (mică). *Hărțulia ce pîrintele-i dăduse*. DULFU, ap. TDRG. *Pe această hărțulie s'afă scris ce mi-ești dator*. id. lb. [Ș: † hărțulie, (+ murturie) hărțurie † s. f. = act, document; cfr. hărță 2°. *Să dea nește hărțulii săbornice asupra lui Leon iconobocului*. DOSOFTEIU, V. S. 227. *Deaderă hărțulie*. ibid.]

— Forma *hărțulie* o un derivat din *hărță* 2° (pentru sufix, cfr. m.-grec. *χαρτολόγιος* „uricăr“); prin apropiere de *cărțulia* s'a născut forma *hărțulia*.

HĂRȚUN adv. *Tout droit devant soi*. — (Bucov.) De-a dreptul (în legătură cu verbe care exprimă o mișcare, indicând repezeala s. hotărârea cu care se face acea mișcare). *Și nici una nici două, mă duc hărțun la el și-i dau două palme*. Com. G. TOFAN. [Ș: hărțan adv. Com. COVĂȘĂ, arțun adv. = drept înainte. MARIAN, hărțușea adv. *Voios și plin de bucurie au alergat, hărțuna la frate-său*. SBIERA, P. 266^{1/2}.]

— Cfr. pol. *harcem* „repede, iute”.

HARTUN s. m. *Brate*. — (Bucov.) Viteaz, voinic.

MARIAN. [S]: arțan s. m. idem.

— Pentru etimologie, vezi cuvântul precedent.

HARTUNA adv. v. *harțun*.

HARTURAR s. m. † v. *harțurar*.

HARTURIE † s. f. v. *hărțurie*.

HARUNC s. a. *Arc* (?). — *Luă haruncu' de-a dreapta și săgeata de-a stânga și prinsă a săgetă!* VICIU, GL.

— Probabil, o contaminare din (*h*)arc și aruncă.

HARVĂ s. f. *Vignoble (situe au bas d'une colline ou dans la plaine)*. — (Munt.) Vie (situată la poalele unei coline sau în șes). CIHAC, II 723, cfr. HEM. 1779-80. [S]: arvă (cfr. satul *Arva*, în Patna), hărvă s. f. — vie izolată, (în Prahova) vie la șes. BRĂSCU, II.]

— Etimologia necunoscută. (CIHAC, II 723, II derivă din ung. *arva* „orfan”).

HARZ s. a. † v. *hrz*.

HARZOARA, HARZOAPA s. f. v. *hărzob*.

HARZOB s. a. 1°. *Treșit*. 2°. *Cordage, corde*. 3°. *Lustru*. 4°. *Clisse*. 5°. *Sandales* (pour marcher sur la neige). 6°. *Mouchoirs sandale* (en cuir). 7°. *Panier (de sapin, dans lequel on conserve des poissons séchés)*. 8°. *Enflure (sur les bois d'un cerf)*. 9°. *Gaule (fendue en quatre pour cueillir les fruits d'un arbre)*.

1°. *Vârte*, cu ajutorul căruia se scoabă s. s. se ridică ceva din adâncimi. *Din gura pușului ciutura cu hărzobul stobozind, după ce cît eră funia de lungă au mers...* CANTEMIR, IST. 287. *Pre săracele dobitoace... în tot februarile de vârteaje și de hărzobe încredintându-le...* id. lb. 346. *Las care [munte] se scia numai cu hărzobul*. ARHIVA R., ap. CIHAC, II 136. † (S)coborit cu hărzobul (hărzoa ZANNE, P. VI 508) din cer—mândru, îngâmfat (RUSSO, S.), din un neam mai ales (ZANNE, P. VI 508), cu stea în frunte. *Învăță, literat și scoborit cu hărzobul din cer, domnul D. G. scoate că bălăcii vorbesc cu profesorii de Academie*. RUSSO, S. 8. *Da noi ce sântem? Împărăți cu steaua în frunte?... Scoboriți cu hărzobul din cer?... ALECSANDRI, T. 463, cfr. 1087. Cu hărzobul din cer nu căzut nimini*. I. NEGRUZZI, IV 240; cfr. MAT. FOLC. I 719.

2°. *Văzob* — frânghie. RĂDULESCU-CODIN, cfr. (*văzob*) BĂRCIANU.

3°. (Un cerc atârnat cu o funie de tavanul bisericii; pare a fi una din formele primitive ale polican-drului la Români și astfel cuvântul primește înțelesul de:) policantru (Mahala, Marginea, Roșu, în Bucov.). *Sub iconostas... sămburul de foc al unei candelă spânzurate într'un hărzob cu lănușoare aurii*. ANGHEL și IOSIF, C. L. 75.

4°. Unealtă de ciobănie (H. VI 16, 50, X 5, 77, 465, 505, XII 288, XIV 436, XVI 133; CONTEMPORANUL, I 92), cerc de alun cu o împelțitură de teiu (hărzob H. XVIII 25) sau de căneapă, care se așază de-așupra unor coveți sau budăci, undepicură (din strechătoare H. XVI 105) zorul din cas (PAMFILE, I. C. 33; cfr. ȘEZ. II 24^{1/2}, 210^{1/2}, DAMÉ, T. 69, ZANNE, P. VI 508), cerc de lemn, țesut la mijloc în forma unui sac de prins pește, cu ață de fuior (sau și de teiu) de grosimea unei sfori (s. cu o rețea de 5-6 sfori, Mahala în Bucov.), pe care se pune strecurătoarea cu cașul de curând încheșat, ca să se strecoare (MARIAN, COM. A. TOMIAC).

5°. (Transilv.) *Hărzobă* = potocavă de lemn, în formă de cerc, întrebuintată de vânători spre a nu se scufundă în zăpădi și spre a căleă mai sigur (BOGNAIU, N.), un fel de tâlpi late și foarte lungi, împietite la mijloc cu coajă de mesteacăn și sfori, spre a nu lunea pe zăpădi (ZANNE, P. VI 508.

Cfr. CIHAC, II 136). *Vărzob* = un oval de mesteacăn cu o suprafață mai mare decât talpa piciorului, pe care se împietesc niște sforicele ce sânt prinsă la mijloc de o bucată de piele; se întrebuintează la munte, putând să împiedice confundarea piciorului în zăpădi. PĂCALĂ, R. 78, 80.

6°. *Hărzobă* = opincă rlu croită, broască II 7°. Cfr. PAMFILE, I. C. 45, VICIU, GL. *Hărzobul... soajfa... curama*. TEODORESCU, P. P. 103^{1/2}. | P. ext. *Vărzobă* = sfoară cu care se leagă opincile. ION CER. IV 121. | Fig. *Lucru s. vită slabă, măroagă (SIMA, M.), cfr. haram, hărștioagă, bijoagă, gloabă, școară, hoiop, ciorop, cioropină, cioroagă, drăgă. Hărzob, -ă = cal slab și bătrân*. H. XVII 269. *Ce mai hărzobă de cal* = bun numai de opincă! VICIU, GL.

7°. Unfelde panerăș făcut din cetină de brad (ZANNE, P. VI 508), în formă de elipsă, în care locuitorii de la munte usucă lostuc și păștrăvi (ȘEZ. VIII 2; cfr. ALECSANDRI, T. 1760, 1779, I. IONESCU, M. 66). *Hărzob de păștrăci*. ALECSANDRI, T. 1356, cfr. 527. † *Alegă hărzob* = lega (d. ex. flori) în formă de elipsă s. elipsoid. COM. A. TOMIAC.

8°. (Bucov.) Formațiune anormală la vârful coanelor de cerb, provenită din creșterea a două sau mai multe rare, având forma unei ploscuțe, ploscă. COM. A. TOMIAC.

9°. O nuă, despicată în patru, cu care se dau merele sau perele jos din pomi. ZANNE, P. VI 508.

[S]: hărzoabă s. f., hărzoapă s. f. ZANNE, P. VI 508, hărzob s. a., hărzoă s. f., hărzop s. a. | MAT. FOLC. 719, (formele care urmează, după ZANNE, P. VI 508) *vărzob, vărzob, vărzop, vărzov s. a.* | Plur. și: (ad 1°) *vărzobi* CIHAC, II 136, *hărzoburi* PAMFILE, I. C. 73. Diminutiv: hărzoabă s. a. TDRG. | Adjectiv: (in)hărzobăt, -ă. *Cu picioarele 'năfășate în opinci înhărzobate*. TEODORESCU, P. P. 105. *A fi opincă hărzobată* = om de nimic, o secătură. ZANNE, P. III 262.]

— Din bulg. *vărzop* „legătură”. TDRG.

HĂRZORĂ s. f., **HĂRZORĂȚ, -Ă** adj. } v. *hărzob*
HĂRZOP s. a. }

HARZOVAL s. a. † v. *arzilba*.

HĂȘ: interj. Strigătul cu care se alungă găinile. Cfr. halea. MARIAN, O. II 375. *Hesh* = vox gallinae pellentis. ANON. CAR. *Hăș, cucuriga' drucului*! ALECSANDRI, T. 175; cfr. MARIAN, O. II 195, SIEREA, P. 215^{1/2}. | P. ext. Strigătul cu care se alungă orice zburătoare și (în bătaie-de-joc s. în glumă) și oamenii. *Hăș, cărdătoare*! ALECSANDRI, T. 392; cfr. 678, 1933, MARIAN, I. 17, JARNIC-BĂRSEANU, D. 171, ION CER. III 152. [Pronunțat de obicei hș, cu -ș lung, sau repetat, în unele regiuni cu -ș palatal: hăș! | Șci: căș! (și pentru a chema, mână s. alunga oile s. mănjiu. COM. I. PAVELESCU, ȘEZ. III 189.) *Las cătu' cotea, cășșșș...* ALECSANDRI, T. 896. *Căș* se zice puilor de pășire, când copiii vor să le deschidă gura spre a le da mănca. PAMFILE, J. II, hăci! șez. III 189^{1/2}. *La naiba, hăci coboie!* CONTEMPORANUL, II 13. *Hăci uitură!* MARIAN, O. I 122, (Mold.) hăcea! TDRG., hăcea! ȘEZ. III 189, hăci! H. I 59, X 498, hăcea! TDRG., hș! MARIAN, O. II 375, hăci! H. I 59, GORVEI, C. 397. *Ea țipă cât o luă gura: Uu, uii! Bii, bii, bii. Hșș, cucos, [ar]să-te focu!* ZAMPFESCU, CONV. LIT. XLIII 917, uș! PAMFILE, C. 7. | Verbo: (Mold.) cășă! IV^{1/2} = a face căș, a alungă (o pășire). *Mă cășești acă, ca pe lăstuni?... Așteaptă să-ți arăt eu, căș!* ALECSANDRI, T. 896, hăci! | (pronunț. -ci-ă) *Săi, și nu mă hăciă* s. vĂSTOS, C. 29^{1/2}; cfr. 215^{1/2}, hăci! IV^{1/2} | *Pe cuc mi-l hăciă*. MARIAN, O. I 127; cfr. NU. 54, ȘEZ. I 288^{1/2}. *Găini hăciind*. VASILIU, C. 97; cfr. 157, hăci! IV^{1/2} | ION CER. III 152, hăci! IV^{1/2}. *Începu a zădări în el cu hărină și a-l hăciu, ca pe o cioară nespălăță*. ȘEZ. I 282^{1/2}; cfr. V 10^{1/2}, hășă!, hășă!

(hășei REȚEGANUL, P. III 26^{1/2}) IV¹⁰ LB. *Tota minieu m'a hăși*: *Hăș, păsărită ghaci!* VAIDA, *hăși IV*⁸ POMPILIU, BIH. 1011; cfr. b. 35/3; *hăși IV*¹⁰. *O hăși căt o hăși. Dar șerca... cu căt eră mai dos hășiă...* MARIAN, O. II 51. *Din eub-i-oiu hăși*. POMPILIU, B. 35^{1/2}, *hăși IV*¹⁰ (Bucov.) Com. A. TOMIAC, hăși IV¹⁰ VASILEU, C. *În fuși fuși și hucie-l dracului!* ION CR. II 180, *hucini IV*¹⁰ CONTEMPORANUL, I 803, (Bucov.) *hăși IV*¹⁰. *Maică, nu mă hășești!* POP.] — Onomatopee.

HASĂ s. f. *Calicot, madapotam*. — (Mold.) Un fel de pânză de bumbac, mai puțin fină. *Cămeși și pantaloni de hasă*. URICARIUL, VIII 181; cfr. XIV 234^{1/2}. *Îmbracă [mortul] într-o cămașă de hasă sau în altă cămașă nouă, însă din pânză suflare*. MARIAN, I. 60. *Oameni căcași... mai târgoveți, se îmbracă cu cămeși și izmene de amerioi, de hasă ori de cît*. ȘEZ. IX 139. † *Cămeși de hasă, fine, cîne, nu lășă* și zice despre pânzătura care nu-i de casă. ION CR. III 341.

— Din turc. *hassa*, idem (cfr. arom. *hasô* = olandă. DALAMETRA).

HASĂ † s. f. v. *harșă*.

HĂȘĂ vb. IV¹⁰ v. *săsă* (despre găscan). II. XVII 334.

HĂȘĂ, **HĂȘĂ** vb. IV¹⁰ v. *hăș*.

HANĂP s. m. v. *casap*.

HANĂ s. f. (Cism.) — (Mold.) Mai multe piei ce se pun spre a lărgi căputa de-asupra, la ciuboată. CREANGĂ, ap. ȘEZ. VIII 159. *Mușchă, pîdeacă, hășă și cîin... și tot ce trebuie unui ciubotar*. CREANGĂ, A. 81.

— Din pol. *haska*, idem.

HANĂ s. f. *Tronc d'arbre (creux)*. — (Mold. și Bucov.) Trunchiul de copac găunos înăuntru (ION CR. II 21), ruptură dintr'un copac (ib. 276), copac bătrân (Com. A. TOMIAC), uscat, de regulă înalt, gros și chiar găunos (ȘIERA, P. 2, cfr. ȘEZ. V 95), spec. brad (mare și găunos pe dinăuntru ȘEZ. II 24b^{1/2}), moldă uscat și rupt la vîrf (MARIAN, INS. 96). Cfr. buștean, butură, buturag. *Hașca, cătinată de vînt, mai face țară, scîrț, scârț!* Comoara aceea nu este averea dreaptă a haștii, ci... niște fugari... au ascuns-o acolo. ȘIERA, P. 2, 4. [Plur. *haști*.]

HANĂ s. f. † *Bassinot (d'arme à feu)*. — Tîgăie la pușcă sau pistol. LB. [Și: așcă s. f. DIOT.]

HANĂ s. f. v. *hârșle*.

HANĂ: interj. Când se strigă gășca, se zice *hă-șca, hășca*. II. I 59; cfr. *halea, pul, uti, găle-găle*.

HANĂCĂLĂ s. f. v. *hârșle*.

HANĂCĂ vb. IV⁸ refl. A te mișcă cu șezutul a nu-ți gălă locul pe scaun când șezi. Com. I. CORBU

HANĂCĂU s. a. Măturice de brad cu care se moacă zărul, când fierbe în căldură, până se aloge urda. II. XVII 310; cfr. *PĂCALĂ*, II. 63.

HANĂCIE s. f. (ș. d.) v. *așchie*.

HANĂC † s. f. v. *harșă*.

HANĂC † s. m. v. *hasichiu*.

HANĂC vb. IV¹⁰, **HĂȘĂ**: interj., **HĂȘĂ** vb. IV⁸ v. *hăș*.

HANĂCĂT, -ă adj. v. *hârșle*.

HANĂCII-AGĂ † s. m. v. *hasichiu*.

HANĂCIIU † s. m. *Soldat turc (de la garda du*

corps). — (Turcism) Soldat din garda soralului; cfr. *bostangiu 2*, *baltagi*. *Hasichii i-au spus poronca împăratului*. M. COSTIN, LET. I 282^{1/2}. *Au luat și un hasichiu de la bostangî-bașa*. AXINTE URICARIUL, Ib. II 136; cfr. MAG. EST. 31/11, ȘIO. [Și †: așec, așechiu, hasăc, hasichiu s. m. ap. ȘIO.] Compus: (cfr. turc. *hasseki-aga*) *hasichi (hasechi)-agă* † s. m. = al doilea comandant al baltagiilor, mai mare peste 300 de haschi, executorul sentințelor de moarte rostite de sultan. ȘIO. *Au trimis împăratul pre hasichi-aga*. MAG. IST. III 321.] — Din turc. *hasseki*, idem.

HĂȘIE s. f. v. *hârșle*.

HĂȘII vb. IV¹⁰ v. *hăș*.

HĂȘIȘ s. a. *Hasichich*. — Un preparat extras din foile plantei *conuabia indica*; fumat s. mestecat în gură, are efecte excitante, amețitoare și narcotice, ducând, cu timpul, la țâmpenie s. chiar la nebunie; foarte obișnuit în Orient. *Pipă de hașis*. MIREA, C. I 37. *Folosit pe un dișan, îmbătut de hașigul unei nerghetele*. CHRITĂȘCU, CONV. LIT. XLV 369.

— N. din arab. *hasiș* „iarbă, fân”.

HĂSLĂ † s. f. *Cri de jote*. — Strigăt de bucurie. *Ferice de-aceia breasă Ce i-au știu-lu-și de ghasă!* (fericit norodul carele știe eliceul BIBLIA, 1688). DOSOFTEIU, ps. 303.

— Din pol. *hasto* „lozincă, deviză, parolă”. Cfr. TDRG.

HĂȘLEIȚĂ s. f. v. *hașleu*.

HĂȘLEU s. m. sing. *Soufre*. — (Transilv.) Pucioasă; spec. o rudă de pucioasă pe pânză lătă ca de un deget, pe care o aprind sub coșnițele stupilor, când liucid (Șpring, în Transilv.). VICIU. [Derivat: *hașleită* s. f. *Hașlețe* = chibrituri. Ibid. 103.]

— Poate, din germ. *Elschlag*. VICIU, GL.

HĂȘMĂ s. f. (Bot.) v. *hașmă*.

HĂȘMĂ s. f. (Bot.) *Échalote; civette*. — (Mai ales la plur.) Nume dat mai multor specii de ceapă (în unele regiuni confundat cu arpagiul), cultivate pentru trebuințe culinare. Cfr. (un fel de ceapă în tufă) ION CR. II 153. *Fură hașme, aiu și ceapă, cu să poată post!* ȘINCAI, BH. III 142^{1/2}. *Hașmă turcească* = alium Schomoprasum. POLIZU. [Și: *hăgimă (ăjîmă* Com. LIUBA), *hăgimă (hăjîmă* VAIDA, POMPILIU, BIH. 1011, ALEXICU, L. P. 225^{1/2}) LB., H. I 33, 56, X 205, XVI 320, MARIAN, D. 197, Com. D. TOFAN, *ăgimă (hăjîmă* H. X 419), *ăgimă* CUV. G. BĂTR. I 267, LEON, MED. 21 [la plur. *ăgime și ăgini* LIUBA-IANA, M. 102], *ăgimă* ION CR. II 153, *hăcîmă* MARIAN, NA. 377, *hăsmă* PANTU, PL.] — Din ung. *hagyma* „ceapă”.

HANĂMACIȚĂ s. f. (Bot.) v. *asmațuchi*.

HANĂMĂN,

HANĂMĂN (H. XVI 151) s. m. (Zool.) } v. *asman*.

HANĂMĂCIIIE s. m. (Bot.) v. *asmațuchi*.

HANĂ s. f. v. *haznă*.

HĂSNĂ s. f. sing. tant. = (Ungurism) folos ANON. CARL, POMPILIU, BIH. 1011, VAIDA, JAHRESBER. VI 75, GRAUL, II 37, Com. A. TOMIAC, TÎPLEA, P. P., ION CR. I 114. Construcții: *A aveă (s. a-i fînăvă) hasnă de (s. din) cinevă (s. cevă)* = a trage, a avea folos; cfr. a se bucură de cinevă (s. covă); *hasna cuivă (s. a. cevă)* = folosul cuivă s. a. covă; *n'am nici o hasnă* = n'am nici un folos. ȘEZ. II 24b^{1/2}; *de hasnă* = de folos; *ce hasnă de...?* = ce folos de...?; *a(-i) luă hasna* = a avea folos din... a folosi bine, a se servi de... *lană să grăim despre hasna celor*

zece cuncte ale lui Dumnezeu. CUV. D. BĂTR. I 101. *Hasna lui Mihail-vodă au fost arhanghelul Mihail. MAG. IST. IV 317*. Despre *hasna* cailor. ECONOMIA, 74. *Nici nepoată-sa n'avea hasna din acera* ceea. S. NĂDEJDE, ap. TDRG.; cfr. CONTEMPORANUL, VI, 492. *Ce hasnă ai de o soală, Dacă n'ai o dragăcioră?* BUD, P. P. 31. *Cu iboenică'n vecina Nu îi-i hasnă de ce cini*. JARNİK-BĂRSEANU, D. 373. *Am lă-să... părinții fără de hasnă*. BİBICESCU, P. P. 142. *Când am fost să-ți fiu de hasnă, M'au luat Neamțul de-acasă*. RETEGANUL, TR. 65/20. *Ce hasnă, badeo, de tine, Ce hasnă, că tot slujești Și nimic n'agonești?* JARNİK-BĂRSEANU, D. 409, cfr. DOINE, 281, 282. *Și de nu mi-i încălță, Hasna nu-mi vei mai luă!* RETEGANUL, TR. 25; cfr. ȚİPLEA, P. P. 32, cfr. JARNİK-BĂRSEANU, D. 479. *Ală hasnă nu mai iam*. DOINE, 203/2. || Spec. *Da-roiu voac ploae în erama detoinică și pământul va da hasna sa* (BIBLIA 1688: va da roadele lui). CUV. D. BĂTR. I 6.

[S]: *hăznă s. f.* | Adjectiv (rar): (< ung. *hasznos*, idem) *hăznăș, -ă* = folositor. *Bine ar fi... și hăznăș* (Blaj, a. 1779). IORGA, S. D. XII 291.

— Din ung. *hasznos* (cfr. sârb. *hasna*), idem.

HĂSNĂ s. f. v. casnă.

HĂSNUI vb. IV^a = folosi.

I. Intrana. A fi de folos, a folosi (1^a). *Hasnuiască* = prosum. ANON. CAR.

II. Trans. 1^a. A avea folos, a se folosi. *Ochii miei de te-or zări, Mama-ți nu te-a hăznui*. ȚİPLEA, P. P. 73.

2^a. A folosi, a uză, a lua folosul (ȚİPLEA, P. P.), spec. (despre păduri) a exploata; cfr. folosi (3^a). *Pădurile să se taie, să se hăznuiască și să se cultiverisască*. COD. SILV. 29.

3^a. Ț a DA naștere, a cauza. *Tăindu-i ca nește mădușuri putrele... i-a scosui-i rădăci, să nu hăznuiască vro boală la porlea ca mănăstoașă*. DOSOFTICU, ap. TDRG. (probabil plănuit de autor spre a traduce pe grec. ἡσνύω, de-oare-ce ἡσνύωμαι = *hasnă*²). TDRG.

[S]: *hăznui vb. IV^a*; (< ung. *használni*, idem) *hăznăli vb. IV^a* VAIDA, *hăznăli vb. IV^a*. DDRF. | Abstract: *hăznălă s. f.* (ad II 2^a) *Prin nesocotită și fără măsură hăznălăla (folosire) a pădurilor*. COD. SILV. 10.

— Derivat din *hasnă*, prin suf. -ui.

HĂSPOR s. m. 1^a. Rigole. 2^a. Espace non labouré séparant deux champs.

1^a. (Transilv.) Pârâu adânc săpat de puhoale de apă pe munte în jos. *Să nu te duci cu caru' prin hăspor*. VICIU, GL.

2^a. (Agric.) Răzor, dungă de pământ între două locuri vecine. lb. Cfr. hat, mezulină, dorjineă, hotar, meajă, călușire, răzor, mejdină, forgașă. [S]: *hăsporă s. f. LB, DICT.*

HĂSPERĂ s. f. v. hăspor.

HĂNT, HĂNTĂ pron. v. âst.

HĂNTIOAGĂ s. f. v. hărășlongă.

HĂNTRA, HĂNTRĂ pron. v. âst.

HĂNSUR † s. m. Natis de jonc. — Rogojină. LB [S]: † *hănsur s. f. DICT.*

— Din sârb. *hasura* (= turc. *hasyr*).

HĂNSURĂ † s. f. v. hasur.

HAT s. a. (Agric.) 1^a. *Bande de terre non labourée ou signe de démarcation séparant deux champs. 2^a. Jachère. 3^a. Lit (de rivière).*

1^a. Fâșie (sirinecă) de pământ nearat s. cărare (s. brazdă, cfr. PAMFILE, I, C. 246, J. II, VICIU, GL.) care desparte două ogoare (SEZ. VIII 159, cfr. PAMFILE, A. 24, 52, 54, VAIDA, H. III 26); p. restr. bolovan,

lespede, leasă de mărcăni, ori alt semn pus ca hotar între două proprietăți (SİMA, M., FRÂNCU-CANDREA, M. 101, H. XIV 431, PAMFILE, A. 25). Cfr. brazdă 3^a, călușire, dorjineă, forgașă, hăspor, hotar, meajă, mejdină, mezulină, răzor. Dacă pe fâșia de pământ ce servește de hotar este loc de umbal, se zice că este o cărare pe hat. CREANGĂ, GL. Copilul... să nu măie sau să doarnă... pe haturi, în cornurile gârduilor, în ungure... MARIAN, NA. 289. O plantă... care crește pe priloage și pe haturi. lb. 280. *Sufletele străgilor și strigoilor... se întâlnesc mai întâiu pe haturi de joacă împreună*. SBIERA, P. 316/12; cfr. 317/2. *Hatul este locul dracului*. PAMFILE, A. 82. *Floriciă de pe hat*. SEVASTOS, N. 316/2. | P. ext. *Haturii* = porțiuni mici de pământ arător. FOMPIGU, BİH. 1011. cfr. hotar. † *Intr'un hat (s. hat în hat) ca = situat lângă olaltă, mărinaș, vecin*. *Care vine este intr'un hat cu altă via a meja*, pe din gios. URICARIUL, VII 55/2. O vie care este intr'un hat cu Lupul Voldic. lb. XIV 434/2. *Vecina ta, Cu grădina hat în hat*. VASILIU, C. 120. Din hat = vecin. *Moșia din hat = moșia vecină*. PAMFILE, C. 7. | (Despre femei) A umbă *haturile* = a umbli în curvie, a umbli haturile (lăturile, lăturile). lbid. A nu ieși la hat cu cinecivă = a nu ieși bine, la capăt cu cinecivă. Cfr. id. J. II.

2^a. P. ext. Câmp (pământ H. XI 373) nelucrat (H. III 71); cfr. pârloagă, țelină. *Pe un hat buruienos... doborise cu baioneta una din santinellele păgânilor*. SADOVEANU, LUC. III 232. *Se totolăruă într'o margine a drumului, într'un hat cu dudău mare*. SEZ. VII 26. | Spec. *Haturii* = crânguri mărcinoase. RĂDULESCU-CODIN.

3^a. P. anal. *Match, Hatul apei = matca apei*. Com. I. CORBU. Cfr. brazdă 2^a.

[Plur. *haturii* | Diminutiv: *hăturel s. a.* (Numai la plur. în locuțiunile) a *umbli (a se lua) pe haturile* = a umbli haturile, cfr. JAHRESBER, IX 211, SEZ. III 61/2. | Alt derivat: *hătes s. m.* = margin, a fi intr'un hat. *Livada care hătuiaște cu apa* (a. 1802). IORGA, S. D. XIII 151.

— Probabil, din rut. hat „Damm“, hatul fiind mai înalt decât ogoarele pe care le desparte.

HAT † s. a. *Ortre* (provenant de la chancellerie du Sultan) — (Turcism) Ordin s. decret leșit din cancelaria Sultanului; cfr. firman, iradeă. *Împărătescul hat*. URICARIUL, XIV 132/203. cfr. TES. II 305.

[Plur. *haturii*, | Compuse (turcești): (< turc. *hatti humayun* „decret imperial“) *hattihumailim* (plur. -umuri), *hattihumaili*, (scurtat) *humaili* (plur. -iuri) † s. a. *Să scoafă hattihumaili de la împărat*. E. KOGĂLNICEANU, ap. ȘIO. După noima *împărătesc mele porunci ce s'au dat prin hattihumailim* (a. 1792). URICARIUL, III 166. *Condicile de hămături ce se află în dieau* (a. 1792). lb. IV 133. *Vechele hattihumailimuri ale fării nu pomeneau nimic despre această*. ODOBESCU, I 325; (< turc. *hatti šerif* „autograf al Sultanului“, propriu „ordin sfânt“) † *hattișerif* (*hattișerif* MAG. IST. II 350, *attiserif* M. COSTIN, LET. I 223/203 MAG. IST. IV 318; plur. -iuri) = autograf al Sultanului, ordin imperial. Au scos *hattișeriful de la-ou celii*. NEUCEA, LET. II 164/20. *Domnul luiind întâii hattișeriful cel împărătesc, sărutându-l, îi pune la cap și apoi îl pune în sân*. GHEORGACHI LOGOFĂTU, ap. ȘIO. *Și împăratul... neștiind încă carte... însuși seichislașul i-a luat mina dreaptă, și punind condeul în degete, i-a poroluit scrierea hattișeriful de moartea tătine-său*. E. VĂCĂRESCU, IST. 265/2. *Stefan vel-potarnul împărăției aduse hattișeriful ca întărire Domn pe sul și Pătru*. ODOBESCU, I 119/2. *Pădănișurile ficute de Turci în hattișeriful ce confirmă privilegiiile ferilor*. IORGA, L. II 15, cfr. I 533. (Încercare de traducere românească) *Sfinte haturii* (a. 1792). URICARIUL, III

136, cfr. I 109¹²⁷ v 30¹²⁷. *Cuprinderea... sfântului hatat* (a. 1822). LET. III 465 (*hattat* e pluralul turcesc al lui *hatt*).

— Din turc. *hatt* „ordin, firman, edict”.

HAT † s. m. = at. [Plur. cf. *hazi*. *Călări pe trei pui de hazi*. ION CR. III 33. Pentru forma cf. și: CREANGĂ, GL., PĂSCULESCU, L. P., GIUGLEA-VĂLSAN, R. 8.]

HAT: Interjecțiune care indică o mișcare repede, bruscă, făcută pentru a prinde s. apuca (cuvântul însoțește verbe ca a apuca, a prinde, etc., sau le înlocuiește). Cfr. *ha p, hă!*, *inhă!*. *Hă!* pune *cuipa gheara pe dînsa și o prinde*. IPIRESCU, L. 345. *Și nici una nici două, hă!* pe *ie d de gît*. CREANGĂ, p. 23; cfr. ȘEZ. I 258¹⁷. *Hă!* *dracul subsoară, și-i strînge*. CREANGĂ, p. 53. *Eu atunci hă!* *de sumanul moșneagului, să-mi plătească paserea*. id. a. 57. *Ei se face foc și pară, Hă!* *de cap!* MARIAN, SA. 101. *Hă!* *to pora*, și *taie capul balaurului*. ȘEZ. II 142¹⁵; cfr. 154¹⁵. *Prostul, hă!* *cu cleștele de nas!* *ibid.* III 24¹; cfr. GOROVEI, c. 194. † *Azi hăr, măne hă!* = azi ceartă, măne bătaie. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. [Pronunțat și cu *fa palatal*: *hă!*!]

— Onomatopee.

HAT: Interj. (Bucov., Mold.) Strigăt cu care se alungă porcii. Com. I. GRĂMĂDA; hădea, hudea; cfr. ȘEZ. III 189¹. [Și hăta, MARIAN, SE. I 126, *hă!*] Cuvânt cu care se alungă caprele. Com. I. GRĂMĂDA. — Și Rușii întrebunțează interjecția *hac* când alungă porcii.

HAT adv. *Très, fort, bien, extrêmement.* — (Mold., Bucov., Transilv. nordică) Adverb de măsură, arătând că intensitatea noțiunilor exprimate este de tot mare. Cfr. foarte, mult, tare, bine, rău, de tot.

1°. (Pe lângă adjective, adverbe și locuțiuni adverbiale, cfr. *ho!*) *Am avut, hăt* (= de mult) în *cehimele O vitează boierime*. ALECSANDRI, T. 59. *Și mîndrind fata la plăcinte și mîndrind, hăt bine*. CREANGĂ, p. 290. *Până hăt tîrziu noaptea*. MARIAN, SA. 306, cfr. NU. 652. CONTEMPORANUL, III 27, SBIERA, P. 140¹²⁷, 312¹²⁷. *Înnoptase acuma hăt bînșor*. MARIAN, T. 44, cfr. SBIERA, P. 67¹²⁷, 249¹²⁷, 251¹²⁷, 295¹²⁷. *Eră hăt bătrîn*. SBIERA, P. 8. 7. *Măi hăt* (= mult) după aceea. id. p. 35¹²⁷. *Eră tăioși copacii până hăt depărtați*. *ib.* 67¹²⁷; cfr. 273¹²⁷. SEVASTOR, N. 2¹²⁷, 82¹²⁷. RETEGANUL, P. V 43¹²⁷, ȘEZ. I 240¹²⁷, IV 179¹²⁷. *Hăt încolo de la cîrara*. SBIERA, P. 89¹²⁷. *Au fost strîns hăt mulți bani*. *ib.* 131¹²⁷; cfr. 302¹²⁷, 280¹²⁷. MARIAN, I. 543, LEON, MED. 89, ȘEZ. IV 231¹²⁷. *Până hăt așund în pădure*. SBIERA, P. 170¹²⁷. *O babă hăt de treabă*. *ib.* 319¹²⁷. *Să faci stogol hăt mare*. RETEGANUL, P. IV 76¹²⁷. *Am pășit-o hăt bine*. ȘEZ. I 264¹²⁷; cfr. 248¹²⁷, IV 1¹²⁷. *Hăt de departe*. *ib.* IV 116¹²⁷. *Hăt de mult*. *ib.* 159¹²⁷, VI 109. *Fu hăt rău păcălit*. *ib.* V 80¹²⁷. *Să pleca hăt de noaptea*. ION CR. IV 5. (Repetat, mai intensiv) *Lasă că mă duc eu, hăt, hăt sus, hăt, hăt*. *ibid.* III 706. *Hăt, hăt intr'un tîrziu*. MARIAN, T. 293. [Uneori se omite adjectival sau adverbial, dacă se înțelege din determinarea ce urmează] *Limba, hăt* [sc. lungă] *căd un cof.* ALECSANDRI, T. 58. *Oiu să merg tocmai... hăt* [sc. departe]... la București... *să mi se piardă urma...* *ib.* 928; cfr. 1728.

2°. (Pe lângă verbe) *S'am cam hăt înspîmîntat*. SBIERA, P. 181¹²⁷. *Măntule îi hăt înfopenisără*. *ib.* 285¹²⁷. [După verb, urmat și întîr de și bine] *Împotobiți-vă hăt și bine!* *Dar gamba vouă*. CONTEMPORANUL, IV 502. *M'am prins hăt și bine să-i dau grîul în gîrci*. CREANGĂ, p. 157. *Am să te fii la poastră, hăt și bine*. *ibid.* 318.

[Și: hăpt = chiar. *Codrulu, Măria Ta, Lasă-mă su poala ta, Hăpt nimica n'ou strică*. VAIDA.]

— Din rut. *het*, idem. WEIGAND, B. R. 96.

HĂȚ: HĂȚ: Interjecțiune care indică o mișcare bruscă și repede, cu care se smucește a. se trage (înlocuiește adesea aceste verbe); cfr. *hă!*. *Nevasta, hăt un gîmniag de fân!* SEVASTOR, N. 50¹²⁷; cfr. 70¹²⁷. *Hăt un par!* CONTEMPORANUL, III 294; cfr. V II 229. [Spec. Semn cailor să apuce la dreapta, în opoziție cu *har*. POLIZU. *De el* [do hăt] *se apucă și se zice trăgînd: „Hăt, hăt”, și calul merge intr'acolo*. ION CR. IV 218.] *Hăt încolo, hăt încoa* arată o mișcare zmicută care se repetă în mod ritmic, d. ex. când stativele sînt puse în mișcare. Cfr. GOROVEI, c. 354. *Hi în sus, hăt în jos s. hăt în sus, hăt în jos s. hăt în dreapta, hăt în stînga*: locuțiuni care arată sforțările s. încercările zădărnice, făcute de cineva, spre a scăpa (prin mișcări smucite de tot felul) dintr-o situație nepălată (cfr. *apucă V*). *Hi în sus, hăt în jos; să se miște din loc* *calul, ba!* IPIRESCU, L. 374, cfr. 212. După ce mîncară... smochine, se făcură mîgări. *Hăt în sus, hăt în jos*. *Ba că o fi una, ba că o fi alta, nimic, rămăseră mîgări cu țoși mîgării*. *ib.* 282; cfr. 372. *Hăt în dreapta, hăt în stînga, până descuie usa*. DELAYRANCEA, ap. TDRG. † (Cor.) *Hăt camete* 'nceoa la joc e numele unui dan țărănesc. JIPESCU, o. 52. [Și: hăta! (în cîmilituri, rămînd adese cu băta, păta) arată mișcări ritmice, legănate. *Hăta la deal, hăta la vale, hăta spre eremca de ară?* (= Ușă). SBIERA, P. 319¹²⁷. *Hăta băta, țup la pământ?* (= Mătmînile) GOROVEI, c. 222, cfr. 354. *Unu' ară. Doi se miară, patru se cofobînesc*. *Unu' [re] = coada* *face hăta, păta?* (= Porcul) *ibid.* 303. *Repetă! a-tă!* o înaintare zmicută și groasă, încoată și apăsată. [Ușul] *se scoală în picioare* *și, hăta! hăta! până sus* *La scorbure se urcă*. ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. *Trebue să mîndm chestia înainte; căci dacă mergem hăta hăta, o vîrim cu oiștea n' gard*. CARIAGIALE, N. S. 56.]

— Onomatopee.

HĂȚ s. a. 1° *Guide, rîna, 2° Corde.*

1°. (De obicei în plur.) Parte a hamurilor: curele (s. frînghii) mai lungi, cu ajutorul cărora se conduc caii înhămați; sînt pr.ase cu un capăt de căpețoală, iar celălalt capăt al lor se ține în mînă. Cfr. PAMFILE I. c. 49, ION CR. IV 218, H. III 140. Cfr. frîn, dăr-foangă. *Hamuri de cai... cu frîn și hățuri de mătase* (a. 1816) IORGA, R. D. XII 174. *Slobozind hățurile cailor săi, îi lasă că în coia lor să meargă*. HELDIMAN, N. P. I 35. *Apucă hățurile în mîna stîngii, și m'arunc pe gîoaș*. ALECSANDRI, T. I 52. *Mînd* [cail] *cu hățuri cuperite cu fire de argint...* C. NEGRUZZI, I 37. *Coman strîns hățurile*. SADOVEANU, P. s. 34. [P. anal. Frînghie legată de căpețura la falca calului sau de restul ori jgîla jugului, cu ajutorul cărora se mîna calul s. bou]. ION CR. IV 218. † *Cal din hăt* = din stînga oiștii. Com. I. PAVELESCU. *A umbă cu patru în hățuri* = a umbă cu patru cai, BARONZI, L. 42¹²⁷. *A nu da hățurile din mînd* = a păstra pentru sine conducerea unei afaceri. ZANNE, P. I 486. *I-a venit îpa la hăt* = s'a împuternicit, îi merg treburile bine (*ibid.* V 326), i-a venit apa la moară.

2°. Laț prins de gătul cuivă; spec. funia cu care spînzură grînda oamenilor (Com. A. TOMIAC). *Să-i scoafă de găt cu ghăfulă*. DOSOFTEIU, V. s. 383. *Te duc la spînzurătoare, chiar dac'or trebui să merg și eu de hăt cu sine*. SLAVICI, N. II 156.

[Plur. *hățuri*. [Și: hăt s. a. Com. A. TOMIAC.] Derivate: *hățaș* (hățaș DICT.) s. m. = cal care se mîna cu ajutorul hățurilor, când alături de el mai este înhămat cel puțin un lățuraș (= cal fără hățuri). [Surugint] *bote cu haropincii înainte, ca și cînd ar vroii să lovească hățașul*. ALECSANDRI, ap. TDRG. [Verb: *hăța*] IV * = a cărmui, a îndrepta cu hățurile caii prinși la trîsură. MARIAN. *Voia hățașii caii tăi*. HELDIMAN, N. P. I 57. *Am hățuit caii pînă în țîrș*. SBIERA, P. 235¹²⁷; cfr. 235¹²⁷. (Fig.)

Mă duc să-i hăjuiesc pe creditori. ALECSANDRI, T. 1252, cfr. 556. | A d-verb: hăișis = morțiș. A țineă hăișis = a țineă morțiș, în ruptul capului. PAMFILE, A. |

— Probabil, din interj. hăi (cfr. *calul se mână la dreapta cu hăi*, în care construcție hăi „amucitură” a putut fi considerat ca „ham”; *gădele a în-hăișat pe cinecă* „a prins de gât”, a putut fi analizat: „i-a pus lațul în gât”).

HATĂ † s. f. *Dommage*. — (Turcism) Pağubă, neajuns, beleă (1^a). *Am făcut ațăta hată și pradă pământului*. MAG. IST. V 112/11. *Îi va veni și lui și ferei vreo hată*. *ibid.* 175/11. *Se fac atâtea hatale la cameni și la vite*. DOC. (a. 1782), ap. ȘIO.

— Din turc. *hata* „greșală, nenorocire”.

HĂTA: interj. v. hăi.

HĂȚA: interj. v. hăi.

HĂȚĂ s. f. *Petit trousseau*. — (Ban.) Săniută cu care se joacă copiii; săracii aduc lemne din pădure cu ea. VIOTI, GL. Cfr. cloacă. [Derivat: hățacă = sanie cu picior (Lancerm, comit. Sibiu). Com. T. L. BLAGA.] — Cfr. hăț(ă).

HĂȚĂ s. f. *Troupeau de 50 à 200 porcs*. — (Ban.) Turmă de 50 până la 200 de porci, cfr. ciurdă. VĂRCOL, V. *Porcii veniși de la hăță*. LIUBA-IANA, M. 4.

HĂȚĂGAN s. m. v. hătegan.

HĂȚAI † s. f. (Comert) v. hataiă.

HĂȚĂȘ, HĂȚĂȘ, HĂȚĂȘ vb. IV⁰ v. hăți.

HATAIĂ † s. f. sing. tant. (Comert) Éttoffe de soie. — (Turcism) Stoffă acumpă de mătăasă. 7 cofi hataiă — cu flori de fir... pentru zaron. CODICĂ (a. 1693), ap. ȘIO. *Rochie de hataiă cu flori de mătăse*. DOC., ap. ODOBESCU, I 421. *Asta este hataiă de Veneția sadea*. FILIMON, II 598. [Și: hatai † s. f. sing. *O giubă de hatai verde*. DOC. (a. 1790), ap. ȘIO. hetai † s. f. sing. *Hetai cu fir, frâncoacăș, hetai cu fir de la Hăo* (a. 1792). ȘIO.]

— Din turc. *hatai*, *hetai*, idem (propriu: stoffă de China).

HĂȚĂCĂ s. f. v. hăță.

HATĂL, HĂTĂL s. a. v. hataim.

HATALĂU, HĂTĂLĂU s. m. *Coureur de femmes*. — (Mold., în înțeles peiorativ) Făcău care umblă după fete (ION CR. IV 85), amant (PAMFILE, J. II). Cfr. dandur. *Fa, hăi, se fin hătălău după tine ca lumea după urs*. ION CR. IV 85. — Cfr. handralău, harhatău.

HĂTĂLNĂC: interj. v. hăităbăc. TDRG.

HATĂLN s. a. 1^a. *Force*. 2^a. *Amende*. — (Ungurism)

1^a. Forță, silă, putere. VAIDA. † Cu hataim = cu forța, cu silă.

2^a. † Amendă. *Să-i fie certare cu bani, ce să zice să plătească hataim*. PRAYLA MOLD. 22. 100 lei ce-au pus hataim... la vistierie gospod (a. 1755). IORGA, S. D. VI 5.

[Tur. (neoblicnuit) -muri. | Și: hătălm s. a. VAIDA, † hetaim s. a. *Nuc hetaimă, ce cu moșia sau dreptă*... IORGA, S. D. XII 234, (ad 1^a) hatai (hătai) s. a. (Numai în locuțiunea) *cu hatai = de silă, cu inimă grea, cu părere de rău*. *Cu hatai vrei să-mi vini calul?* URICARIUL X 402/11. *Îi dat cu hatai = nu-i cu toată inima, Îi dat cu inima îndoită*. ION CR. II 247. *A munci cu hătai = cu ruptul, cu ghiotura, cu bucața*. *Fu muncesc cu zina, nu cu hătai*. PAMFILE, A. | Adjectiv: (Ungaria) hătălmăș, -ă = in-

spirând respect, avan¹ (I 1^a), strașnic. *Mă, da hătălmăș mai ești!*

— Din ung. *hatalom* „putere, forță”.

HĂTĂLNĂȘ, -Ă adj. v. hataim.

HĂȚĂNĂ vb. I 1^a. *Secouer*. 2^a. *Branler*.

1^a. Trans. A zgudu, a zgălțai, a scutura puternic, (fact) a face să se clatine s. să se cutremure un lucru greu (PAMFILE, J. I). *Scoută... grăi Sandu Lungu către necostă și prinsă a o hăfână*. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *De mână dreptă Îi ludă Și-I hăfână*. MAT.FOLC. 571. | Refl. A se cutremura, a se zgudu, a se scutura. *Când bate vântul, se hăfână ferestrele*. PAMFILE, J. I. *Budea pe el s'a aruncat, Pământul s'a hăfânat*. ION CR. III 197. | Fig. *Cin' nu să hăfână din încremenala căcutii, înfepește dă ghiu!* JIPECU, O. 15.

2^a. Refl. A se mișca încoace și încolo, a se clătina. *Incetșor (ȘEZ. IX 154). I-a scos dintele care se hăfână*. ION CR. II 188.

[Și: hătănă vb. I, hătăni vb. IV DICT., hătănă vb. I. (ad 1^a) *Vântul hătănă ușa și ferestele*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *A hătănă (= a agită, a mișca, a clătina, a legăna încoace și încolo) picioarele*. COSTINESCU. (ad 2^a) *A se hătănă = a se clătina, a se mișca într-o parte și alta*. *ib.*]

— Onomatopee înrudită cu hăți, hățai, hățănă, huța, huțănă.

HĂȚĂNI vb. IV v. hătănă.

HATĂR s. a. 1^a. *Favour*. 2^a. *Égard*. 3^a. *Intérêt*. 4^a. *Protection illicite*. 5^a. *Plaisir*. — (În România)

1^a. Favoare, grație (II 1^a). *Mă pizmuesc pentru hatărul și trecerea ce am la Măria ta*. FILIMON, ap. ȘIO. *Când eră micuș, dezmiardatul ei eră pentru dînsul culmea fericiirii; acuma o singură sărutare e pentru mă-ma un hatăr*. S. NĂDEJDE, ap. TDRG. † A face un hatăr = a acordă o favoare (s. un privilegiu); a face un serviciu cerut. *I s'au făcut și hatărul acesta de câtri stăpîn, lăsându-l încă 60 de zile de au rămas aici la odihna sa*. LOG. GHEORGACHI, LET. III 296/11. *Amenea hatărului sau chieruitel se făceau numai pe seama unui om și pe timpul vieții sale*. ODOBESCU, II 33. *Acet hatăr î-i făcuse Dumnezeu*. ȘEZ. IV 1/1; cfr. II 74/11.

2^a. † Considerație (în expresia): A căuta hatărul cuivă. *Se va pedepsi cum are pedepsit, necuțtându-i nici pic de hatăr, de ea și boier ori și rudă*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III, 201.

3^a. † Interes (în expresia): † A păzi hatărul cuivă. *Am avut cu toți electii Franției dragoste și prietozug, păzând numai altne hatărul ori la ce s'ar și întâmplat*. *id.* LET. III 256/11. *Hatăr la nuia păzește, nu luă nici o pară*. BELDIMAN, T. 401.

4^a. Spec. Favoare s. protecție acordată pe nedreptul. În mod nelegal, de către un slujbăș sau funcționar. *Hatăr la necastă slujbă nu încapă... și pe care-l va simți că au făcut că de pușin hatăr, cu capul va da samă*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 223/11. *Ca să ab și cu dreptate, însă nu cu hatăr*. URICARIUL, XXI 352/11. *Întipri, furduri, dispărătăni, hatăruri, nedreptăți*. ALECSANDRI, T. 1337. [Sânt judecători] care fac hatăruri unui prieten sau unui puternic al zilei de care se tem. I. NEGRUZZI, ap. TDRG.; cfr. IORGA, S. D. V 265. *Hatărurile dărăpănat cele mai mari împărății*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 633; cfr. VI 350.

5^a. Plăcere, poftă, plac (în expresiile): † Pentru (s. de, mai rar: în) hatărul cuivă = pe placul s. de dragul cuivă. *Pentru coia și hatărul lui Nicolae-codă au făcut*. MAG. IST. IV 146/11. *Să-și întoarec pușin calea pentru hatărul lor*. DRĂGHICI, R. 21. *În hatărul dumnezeoasă, lăcă m'arunc pe fe-reastră*. PANN, P. V. II 151; cfr. 152. *N'am să șez*

aci toată noaptea pentru hatărul tău! ALECSANDRI, T. 399; cfr. 420, C. NEGRUZZI, I 76, ODOBESCU, III 61_{1/2}. *Se hotărî să vie ...mai mult de hatărul lor.* ISPIRESCU, L. 270. *Să-mi dau eu liniștea mea, pentru hatărul nu știu cui?* CREANGĂ, P. 252, cfr. 112. *De hatărul unui lucru = multumită (s. grație) unui lucru. S'a făcut vornic de hatărul unei plăcinte ce a trimis la mama domnească.* ALECSANDRI, T. 141. *A strică hatărul cui = a-i strică pofta, a-l lipsi pe cineva de plăcerea la care se așteaptă. Se mănie împotriva hatărul dacă-i stricăm.* PANN, P. V. III 60. *Spânul neputându-le strică hatărul, cheamă pe Ilarap-alb.* CREANGĂ, P. 231; cfr. ISPIRESCU, U. 47_{1/2}. *Capul și l-oiu sparge, dar hatărul nu și l-oiu strică!* arată prizonier prefăcut. ZANNE, P. II 45.

[Pfur. -dăruri. | Derivat: hatărgiu s. m. = cel ce face hatăruri. *Razele soarelui se resfrâng numai asupra câtoroa cunoșuți hatărgii.* JIPESCU, ap. ȘIO.]

— Din torc. hatyr, idem.

HATARAG s. a. v. hădarag (1^a) ȘEZ. VII 186.

HATĂRGIU s. m. v. hatăr.

HĂTĂRI vb. IV^a v. hotărî.

HATĂȘ, HĂTĂȘ s. m. v. hăț¹.

HATĂȘ s. a. *Sentier.*

1^a. Local pe unde trec fiarele sălbatice de repețite ori (MARIAN), cărare prin pădure făcută de sălbăticiuni (Com. A. TOMIAC). *Hățășul căprioarelor = drumul căprioarelor la păscut, sau chiar local unde pasc.* CREANGĂ, ap. ȘEZ. VIII 159; cfr. SADOVEANU, SĂM. VI 338. (Fig.) *Filiouru, hățășul căprioarelor cu aprincene* (explicat: cărarea călugăriților duse de simțiri lungești prin pădure), *scăpate din mândrie.* CREANGĂ, A. 72. *În urmă dă de hățășul balaurului.* MARIAN, T. 323.

2^a. Drum de munte, făcut de oi, pe coastă, unde se isprăvește pădurea (Voila, comit. Făgărașului, Com. D. VASU); local pe unde se duc oile la stână (II. XVI 271); drum pentru venitul și dusul cirezii la păscut, care e mai lat decât un drum obișnuit. PAMFILE, C. 7.

3^a. Potecă prin pădure (Bran, în Transilv.), spre vârful muntelui (ȘEZ. V 98). *Prin cel des și lung hățăș* (Jud. Iaș). GRAIU, I 523.

4^a. (De oare-ce locurile pe unde trec vitele se spală de ploii și se prefac în văgăuni) Drum răpos. *La răspede pe hățășa ce dădea pe din dosul grădinei popei, sare un hățăș, și la fugă!* CONTEMPORANUL, VII II 7. *Ha-l duse până la un hățăș, și-l împinse afară din grădina.* EMINESCU, N. 123.

[Pfur. -fășuri și -făș. | Și: (dial.) *hățăș*, (+hat s. gresală de tipar?) *hățăș* (hățăș) s. a. = plaiu (ȘEZ. II 137_{1/2}), drum prin pădure pe coasta unui munte (ib. III 84_{1/2}), (cu alte sufixe): *hățoagă* (hățoagă) s. f. = cărare bătută de sălbăticiuni (ION CR. II 22) s. făcută de vite (Com. A. TOMIAC), *hăție* s. a. = drum prin pădure, pe coasta unui munte: *Putem merge la Sinaia, c'am aflat un hăție peste Omul* (Bran, în Transilv.). VICIU, GL., *hățăș* s. a. = locul pe unde se slobod lemnule din pădure la vale, urma săpată de lunecarea lemnului. Com. I. CORBU.] — Cfr. hățiș.

HATĂȘ s. m. = (Bucov.) tâlhar. ION CR. IV 306.

— Ar putea fi derivat din *hăț (primitivul lui *hățăș*, *hățoagă*, *hăție*), prin suf. -aș, deci; „unul care ține potecile în codru“.

HĂTĂȘ s. a. v. hățăș.

HATĂCADU s. m. *Grand jar, grand coq.* — (Munții Sucevii, în Mold.) Gânsac, cocoș, etc. mare și voinic. ȘEZ. V 98.

— Cfr. ung. *acogató* „certăre!“.

HĂȚCĂI vb. IV° trans. *Chasser.* — (Mold.) A huidui, a pune pe fugă, a alunga. *Dar noroadele tot îl auduă și-l hățcăiă, și aruncă eu pietre și eu lome după dinsul.* NECULCE, LET. II 252_{1/2}. *Oamenii oădzându-l, începură a-i hățcăi și mai tare.* ȘEZ. V 41_{1/2}. *De s'ar fi însumnat cu sifânta] cruce, l-ar fi hățcăit pe moroșii.* ION CR. III 107. [Și: *hățcăi* vb. IV°. *Hățcăi = oăcăr și alungat ca un câne.* ȘEZ. IX 154.] — Cfr. hăicăi.

HĂȚEG s. a. v. hățiș.

HĂȚEGĂȘ, -Ă adj. și -CĂ subst. I. (*Habitant*) de *Hățeg*. II. 1^a. Vent. 2^a. Danse paysanne. I. Adj. (De fel) din *Hățeg*. | Subst. Locuitor din *Hățeg*.

II. 1^a. S. m. *Hățegăș* = vânt de nord (Borlova, în Ban.). II. XVIII 29. *Afegăș* = vânt de răsărit (Isverna, în Mehedinți), ap. HEM. 2082.

2^a. (Cor.) S. f. *Hățegăna* = danț țărănesc. PAMFILE, J. II 266, PĂRVEȘU, C. 13. O parte din danțul „romana“ (II. XVII 70).

[Și: *ățegăș, hățegăș* s. m.]

— Derivat din *Hățeg*, prin suf. gent. -an (= -ean).

HĂȚEȘ s. m. v. hat¹.

HĂȚI vb. IV^a. *Tirer, arracher.* — A trage, a scoate. ȘEZ. VII 181.

— Cfr. paleol. *chytli* „a rupe, a zmulge“.

HĂȚI vb. IV^a trans. 1^a. *Barricader.* 2^a. *Jeter.* 3^a. *Jeter au hozard; verser ou mettre maladroitement.* — (Bucov.)

1^a. A grâmbăi (a arunca) ceva de-a curmeziiul unui drum, spre a-l baricadă. *Începură... să taie copaci... și să-i hățcăie de-a curmeziiul plaiului.* MARIAN, T. 235_{1/2}.

2^a. P. ext. A arunca. *O apucă [pe baba care se uită în fântână] repele de picioare și o hăți în fântână.* ȘIERA, P. 278_{1/2}.

3^a. Fig. A trăniți ceva unde nu-i este locul, a turnă prostete, a pune mai mult decât trebuie. *Aici ai hățit-o bre, n'ai unde să-ți pui mantauna?* Com. G. NISTOR. *Mama către fata care a pus prea multă sare în supă: Ai hățit ca o nesocotită.* idem. — Din rut. hatyty „a întări printr'un dig“. Cfr. hățul.

HĂȚI: interj. v. hăț¹.

HĂȚI: interj. v. hăț¹.

HĂȚI vb. IV^a trans. *Lancer, exciter* (des chiena). — A asmuți (câinii). PAMFILE, C. Cfr. amuța, sumuța.

— Din germ. hetzen (cfr. ung. *hccolni*), idem.

HĂȚI vb. IV^a. *Tirailier.* — (Trans.) A se apucă de cineva, a-l prinde și trage (L.B.), a zgățai, a smu(n)ci. *Antifa însă i-a sărit din dos în spate și, coprinzându-l cu brațele, a început să-l hățcăie.* SLAVICI, N. I 66. *Și mi fi-l opucară pe bietul lup și mi fi-l hățără și tot mi de bucălele-i făcură.* RETEGANU, P. III 41_{1/2}. (Despre lucruri) *Și hățea* (g'osat: a prinde, a apucă, a luhăță, a luă) *dăcea de toartă.* BIHICESCU, P. P. 293. (Recipr.) *A se hăți cu cineva = a se îmbrânci, a se împinge incoace și incolo.* L.B. [Și: *hățai* vb. IV° = a apucă, a trage, a împinge (L.B.), a luhăță. *Să nu cumcă să-l simtă* [câinii] *și să-l hățăie, că-i piero și chief și tot.* ION CR. II 193, *hățai* vb. IV = a mișca [incoace și incolo.] BOCEANU, GL. *Hățiu* *măsa, apă de florile mălurii.* Ibid., *hățai* vb. IV = a zgățai, a zmulci. *Hățai* *copaciul până ce-l scoase din rădăcină.* ISPIRE-

SCU, ap. TDRG. | Abstract: hătulală s. f. = joc, zbeagula. *Tie nu-ți arde decît de hătulală!* BOCEANU, GL.]

— Derivat din haț' s. din hăt'.

HATIC s. a. Loc. de goșeă. REV. CRIT. IV 290. [Plur. -uri?] — Cfr. hățăș.

HĂTIE s. f. *Fascină*. — (Bucov.) Construcție făcută din niștele și piștele, al cărei scop este de a regula cursul unei ape; fașină. *A rupt Suceava astă noapte toate hătiele*. Com. g. TOFAN.

— Derivat din rut. hat, idem; cfr. hat'.

HATHUMAIĆ(M) † s. a. v. haț'.

HĂTINĂ vb. I v. hățână.

HĂTIÓN, -OANĂ adj. v. hition.

HĂȚIȘ adv. v. hăț'.

HĂȚIȘ s. a. v. hățăș'.

HĂȚIȘ s. a. *Broussailles*. — Tușii de mărăcini, loc greu de străbătut (PĂSCULESCU, L. P.), desime mare, nepătrunsă, într-o pădure de arbori sau de mărăcini (COSTINESCU), desig. Cfr. H. IV 82, XVI 39. *Pînă să-i iau de veste, [lapul] s'a făcut necăzut prin hățiş*. GHICA, s. 284. *Hățiş felurit de arbori ce se nădeasă și se mpleticesc*. ODOBESCU, I 147¹². *Trecă prin hățişul grădinei*. EMINESCU, N. 38. *Un pustiu cu scăieși și hățişuri*. COȘBUC, E. 157¹². *Armăsarii neasîmpărați încredtorau hățişurile de buruicene*. CONV. LIT. XLVI; 204; cfr. XXXVI 965. *Li se urias a mai nădeasă scara prin scorburi și prin hățişuri*. ISPIRESCU, I. 336. *Să crească 'n drum Un cerde hățiş, Un mare stuș*. TODESCU, P. P. 464^b. *La hățiş, La hățiş de cărpeniş, Nu mai e loc de cărmiş*. Ib. 507^b; cfr. ALECSANDRI, P. P. 208¹¹. MATEESCU, B. 14, 53, MAT. FOLC. 21, PĂSCULESCU, L. P. 176, 237.

[Înțeleșurile „copac tănăr” și „creșcătură tănără în arbore (=vlăstar, nișoacă”, date de LB. sînt suspecte. | Plur. -ișuri. | ȘI: hățiş s. a. GIUGLEA-YĂLSAN, R. S. 80, hățiş s. a. *Aici nu ești la hățiş, La curpiniș*. MAT. FOLC. 160, (cu alt sufix) hățiş s. a. = pădure măruntă, tănără, tușii, lăstar des. H. IX 162.] — Cfr. hățăș.

HATISERIF, † HATISIRIF † s. a. v. haț'.

HĂTMAN † s. m. *Hetman*, *chef des armées*.

1°. Titlu al marilor generali sau comandanților oștirilor polone, p. gener. comandant al unei puteri armate. Cfr. stratornic, arhiatrat, cînonacealnic. *La Lepi lipseă hatmanii am îndoi, că Jol-covechi, hatmanul cel mare, perise, iară Conel-polschi, al doilea hatman, eră rob la Turigrad*. M. COSTIN, LET. I 245²⁶⁻²⁷. *S'au rădical înmă hătmanul cu Căzaci asupra Lengilor*. id. GOR. I 200; cfr. 201. *Hatmanii ce aceă Kîmlenii*. N. COSTIN, LET. I 85¹². *Vitejile și izbinile hatmanilor*. DOSOFTEIU, V. S. 6 pr. *Hatmanulă împăratului*. Ibid. 105; cfr. 47, 167, VARLAAM, C. 43. *Stratig preste oști, cum zicem noi ghatman*. DOSOFTEIU, V. S. 121; cfr. MARDARIE, L. 113. *Șapte hatmani, de războiu purtători și a gloatelor podăjuitori*. CANTEMIR, IST. 170; cfr. 186.

2°. („n Moldova, începînd din a doua jumătate a veacului XVI) Unul dintre cei dintâi boieri de divan, înscrinat de Domn cu grija întregii puteri armate, al cărei comandant era în timp de pace și războiu, și care avea și atribuțiile părăclabului s. portarului Sucevei, pe care îl înlocui mai târziu, purtînd și titlul de Mare-hatman; cfr. mare-spătar, *Hatman, pîrșobal și portar de Suceavă, și ispravnic pro toate oștile țării*. URECHE, LET. I 104¹². *Au sosit și Șendrea hatmanul, cumnăutul lui Ștefan-codă, cu o samă de oști*. Id. Ib. 127¹², cfr. II 259¹². (Dață Ureche vorbește de hatmani... sub Ștefan-cel-mare..., sub Ștefanăniș..., sub Petru Rareș și...

Despot..., el e consecvent cu cele spuse la domnia lui Alexandru-cel-bun, căruia îl atribuie înființarea tuturor boierilor ce existau pe la sfîrșitul sec. XVI, prin urmare și a hătmaniei. De aceea el numește pe fogții „părăclabi și portari de Suceava” hatmani, BOGDAN, O. 387). *Orăe hatmanul acela ar puteă să-și cunoașcă urmașii în Moldovenii de astăzi?* RUSSO, s. 33, cfr. BĂLCESCU, M. V. 644. (Reminiscență în proza pop., dacă nu-i cumva adaosul lui Alexandri) *Curtea-i plină de boieri, Vornici, hatmani, vistieri*. ALECSANDRI, P. P. 175.

3°. P. anal. (în Muntenia) Comandant al zapcilor de divan. TDRG.

[Accentuat *hătman* (DOSOFTEIU, v. s. 121, 105), alături de *hatman* (id. Ib. 47...)] ȘI: (forma polonă) † *hétman* s. m. *Cinonacalnic* sau *hétman* s. id. Ib. 4pr. *Un covor galbin de la hetman*. CUV. D. BĂTR. I 192; cfr. ODOBESCU, I 437, LB. | Feminin: † *hăt-măneasă* = nevastă de hatman. (Pop.) *Ce doamnă, Ce cucoaară? Ce împărătoasă, Ce hăt-măneasă?* MARIAN, v. 170. | Abstract: † *hătmanie* (*hatmanie* C. NEGRUZZI, I 29) s. f. = funcțiune, demnitate s. rang de hatman. *Scos-au atunce și pe Velicio din hătmanie*. NECULCE, LET. II 259¹². *Au gălătoacă oaste și sub hătmania* [=comanda supremă a] *frățineașu... a trimis-o*. CANTEMIR, HR. 476¹². *Hătmania fără cădecești*. MAG. IST. II 25¹²; cfr. URICARIU, VIII 100¹². *Îl orăndui mai întău sameș la hătmanie* [=ministerul de războiu]. FILMON, ap. TDRG. | Adjectiv: † *hătmanesc*, -ească = de hatman, al hatmanului. *Simeni hătmanesci*. URICARIU, VII 377; cfr. BĂLCESCU, M. V. 645. | Verb: † *hătmanî* IV 37 = a fi hatman, a îndeplini funcțiunea de hatman; (construcție datival) a stăpîni, a fi domnitor, cfr. oblatul. *Rădical-au craiul scosesc hatman...* pe Filip Orlic, care de atunce tot hătmanesc pe loc la Tighinea. N. COSTIN, ap. TDRG. [Isus Navii] au *hătmanîi Ierailtonilor*. DOSOFTEIU, V. S. 2.]

— Din pol. hetman (< germ. *Hauptmann*), idem; cfr. dubletele ataman și vătaman.

HĂTMĂNEANĂ † s. f.

HĂTMĂNEȘC, -EASCĂ † adj. } v. hatman.

HĂTMĂNI vb. IV* †

HĂTMĂNIE † s. f.

HĂTMĂȚCHIU (U) s. m. (Bot.) s. v. asmațuchi.

HĂȚOĂCĂ, HĂȚOĂCĂ s. f. v. hățăș'.

HĂȚOĂCĂ † s. f. v. atalcă.

HĂȚĂCĂLĂ vb. IV², refl. *Remuer* (l'eau dans un vase). — A se scutură apa într'un vas. H. XVII 179. — Cfr. cîstări.

HĂȚRIE † s. f. v. hătru.

HĂȚRU, -Ă adj. *Rusă, finand*. — (Mold., Bucov.) Destept, ajuns de cap, cumințe (CREANGĂ, GL., MARIAN, ION CR. I 121, PAMFILE, J. I), priceput, isteț (adese cu o nuanță care apropie înțelesul cuvîntului de cel al adjectivelor viclean, șiret, putînd deveni chiar sinonim cu aceste (MARIAN, Com. A. TOMIAC). *Ată... bărbat tare la mînt, hătru, la inimă îndrăzneț*. N. COSTIN, LET. I 85¹². *Oră ce gîndește hătru* [de motan]...? EMINESCU, N. 43. *Un popă hătru și de carne nu prea prost*. CONTEMPORANUL, I 715. *Atăle, mai istețe și mai hătru...* MARIAN, SE. II 4. *O fișacul foarte hătru și înșălătoare*. SIERA, P. 108¹². *Hătru* *moșneag*. Id. Ib. 302¹². SEVASTOȘ, N. 337¹², 57¹². *Băciul în ruptul capului nu creă să înșele carie, nefîind tocmai hătru*. ȘEZ. I 88¹²; cfr. 90¹², 100¹². *Baba eră proasă și fata, iar făcău eră hătru*. Ib. 187¹²; cfr. 188¹², 190¹². *Sturzu* nu eră tocmai hătru. Ib. III 185¹². | (Substantiv) *Un hătru bun de glume*. ALECSANDRI, P. II 437, cfr. T. 1603. *Un hătru din cei creștoși*. Id. Ib. 201.

[ȘI: hătru, -ă adj. *Un hătru de moș*. JIPESCU, O.

115. | Derivat: † hătrie s. f. = vicleșug. *Cunoscuț gâdul lui și hătriuile*. DOBOȘTEU, V. S. 166b^{1/2}. hătrie s. f. (în expresia: a umbla a hătriu = țanțoș. Com. I. CORBU.)
— Din paleosl. chytrъ, idem.

HĂTUȚI vb. IV* v. hat'.

HĂTUȚI vb. IV* v. hăt'.

HĂTUȚIALĂ s. f. v. hăt'.

HĂTURĂL s. a. v. hat'.

HĂTUȚ s. m. *Cochonnet sevré*. — Parceluș înțărcat numai de câteva zile. REV. CRIT. IV 144. — Cfr. hăt'ă, hăt'.

HĂU: Interjecțiune prin care ne adresăm cuivă, hei! *Auzit-am, puică, hău, Că te bate mă-ta rău!* ȘEZ. V 98. | (Intrebări) *Aud? Ce este? Ib.*

HĂU s. m. sing. *Gouffre*. — Genune I 3^a, abis; cfr. fără-fund. *Sat din hău făr de lumină Tu, al cerului dușman!* ALECSANDRI, P. I 12. *Ochii ei, un hău căscat*. EMINESCU, N. 7. *Se scufundă'n hăul dușilor de ocl. VLAHUȚĂ, N. 94. Nu e nici o punte Să lege-albastrul dăruic hăul mării crunte*. CERNA, P. 113. *Jos la talpa hăului (din iad) Am căzut pe mândra mea*. MARIAN, I. 469. †† *Eu duc în casa aceasta hăul și greul* [= tot necazul, tot greul]. PAMFILE, J. III. (Căt (e) hăul = niciodată, în nici un caz, cu nici un prof., căt (e) lumea. Cfr. ZANNE, P. I 195, IX 478, PAMFILE, J. IV, ION CR. III 341. *Cine știe ce încurcătură vei face p'acolo, de să nu-i dea nimeni de căpătăiu, căt hău!* ISPIRESCU, L. 13, cfr. SADOVEANU, P. S. 8. *Nu mai vezi pe proaf fiindărn coarnele plugului, cătu-i hăul*. CONTEMPORANUL, III 651. *Nici feciorul nostru de m'părat nu mai da el, căt îi hăul, de-o apă minune de față!* ION CR. III 325. Cu același înțeles și: *Căt e hăul și dudăul*. PAMFILE, J. II. s. *Căt (e) hăul și părăul*. TDRG. [Și: hote s. f. = gol, deșert. ION CR. V 152.]

— Etimologia necunoscută (cfr. alb. *hais* „prăpastie“).

HĂURĂȚĂ † s. f. (Armată) *Mortier*. — Tun cu țeava scurtă ca șcălușile și cu calibru mare, destinat a arunca ghibulele și bombe la înălțimi mari, mortieră; cfr. havan, bombardă. *80 de puște hușnițe (haubițe)*. URECHE, LET. I 195^{1/2}, cfr. II 73^{1/2}. [Azi, în Transilv. (din germ.): huhiță s. f. BRIBESCU, P. P. 151.]

— Din polon. haubice (< germ. H(a)ubitze), idem. Cfr. BOGDAN, O. 427.

HĂUC s. a. = vreașco, hăbădic, ȘEZ. VII 181. [Pronunț. ha-sic]

HĂUC s. a. Sorte de pic. — (Transilv.) Un fel de târnăop. *Hăuc* = un instrument ca țapina, însă cu două brațe; unul e prelungirea osiei, și celălalt e încovalit; are coadă de lemn lungă și țoapănă. VI. CIU, GL.

— Din germ. Hacke?

HĂUCĂI vb. IV^{ab}. *Aboyer*. — (Bucov.) A lătră. [Prepelcari] *incepe apoi a alerga tot fișind și hăucăind*. MARIAN, O. II 284.

— Din rut. haukati, idem.

HĂUGĂȘ, HĂUGĂȘ s. a. = făgaș, șanț făcut de puhoie pe drumuri, când plouă (H. X 363), urma rămasă în glod după ce trece o roată de căruță cu greutate (H. XVI 238, cfr. ALECSANDRI, T. 177). | P. ext. Jg'hiab. Com. A. TOMIAC. [Pentru înțelesul de „jg'hiab la moară“, cfr. și DAMÉ, T. 82, unde e tipărit greșit *hăugaș*, greșală care a trecut și la PAMFILE, I. C. 222.] Cfr. vogașay.

HĂUI, HĂUI vb. IV^{ab} (ș. d.) v. au! ș. d.

HĂULĂ s. f. *Masure vide*. — Casă goală, casă mare și goală, căsoale mare și proastă. REV. CRIT. III 156.

HĂULI vb. IV*. 1^a. *Pousser des cris d'allégresse*. 2^a. *Hurler*.

1^a. Absol. A da expresie unor sentimente de plăcere sau bucurie prin chiuțuri, a chiu! *Flugării... Hăulind pe lângă juguri se întorc*. ALECSANDRI, P. II 42. *Omul cântă hăulind*. Ibid. 151. *Vine astfel hăulind: „Dup'atâta lungă cale...“* Ibid. 401, cfr. I 302, P. P. 17^{1/2}, 59^{1/2}. *Flăcăii vin pe lună hăulind*. COȘBUC, B. 5. *Trece hoșul hăulind*. ȘEZ. I 11^{1/2}. *N'am glas să hăulesc*. Ibid. IV 219b^{1/2}, cfr. IX 5. | Trans. (poot.) [Privighetoarea] *hăulește o plăcere ce dragoste îi aprinde*. KONAKI, P. 291. *Când Romînul doina hăulește*. DONICI, ap. TDRG.

2^a. A urli. (Despre câni) *Cânela latră și hăulește*. H. XVII 232.

[Și: (ad 1^a) hăuli, aoli vb. IV*. *Aolește-un p'dcuror*. REV. CRIT. I 356, holi vb. IV*. *Și când voiu holi, Oile-or porni*. POP., ap. GCR. II 329, (ad 2^a) hăani vb. IV* = a urli. *Lupii hăunesce*. VICIU, GL. *Lupul haune*. H. XVII 255. *Vulpea hăunesce*. H. V 103. | Derivate: hăulire s. f. (ad 2^a) *Urlarea sau hăulirea cântilor*. MARIAN, I. 3^a, hăulit s. a. (ad 1^a) *Hăulește, fiiculiță, Căt vei fi la mă-ta 'n gâfă, Că dacă te-i mărta, Hăulitul îi-i uită*. Id. XU. 246, (ad 2^a) *Hăulitul războiilor*. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. | Pronunț. hă-u, ha-u-]

— Onomatopee.

HĂULI vb. IV* v. aoli¹.

HĂULI vb. IV* v. hăali¹.

HĂUȚ s. m. (Iht.) *Caraclet (Aspius rapax)*. — (Mold.) Pește cu solzi mici, pe spinare verde albastru, pe laturi argintii, pe burta alb, de o lungime de 35-40 cm.; trăiește în râuri și pescarii îl numesc și lupul-peștelui (căci mănâncă pești mici), vrasper, vâlcân, vâlgan, vâlsan, boulean, pește-țigănesc, pește-cu-sapte-nume. ANTIPA, P. 167 ș. u, cfr. H. X 363, 356, III 290, 488, VI 29, 227, XII 415, XVI 132, 151. [Și: avat, havat, havăt s. m. ANTIPA, P. 169, havată s. f. H. VI 171.]

— Din turc. haut, idem. HEM. 2153.

HĂUȚĂ s. f. (Iht.) v. haut.

HĂVADIS † s. a. *Nouvelle*. — (Turcism) Noutate, veste. *Trimese-am om în țara țeyască... ea să-i scoată havadișuri, să den de știri Porței turcești*. E. KOGĂLNICIANU, LET. III 265^{1/2}. [Pior. -dișuri.] | Și: (după suf. -iș) hăvadiș s. a. (pl. -dișuri). Vorbeac pușin și aculit mult, adică imi fac capul ceallov de havadișuri. FILIMON, ap. TDRG.]

— Din turc. havadis, idem.

HĂVADIS † s. a. v. havadis.

HĂVAIȚ † s. a. v. avaiț.

HĂVAIU, -IE adj. *Azuré*. — Albastru, azuriu. *O față ghibe de hăvaiu (a 1793)*, ap. ȘI. *Cu vitriol se face colorarea verde, hăvaiu, fistichie și sărărie*. IOANESCU, Ibid. *Mătasă hăvaiu*. ZEITSCHRIFT, XVIII 92. [Și: † avai(-ie) adj. I rând haine avaiu (a 1796). IORGA, s. D. XII 123.]

— Din turc. havayi, idem.

HĂVALAGIU † s. m. v. havalăe.

HĂVALĂE s. f. I. 1^a. *Ordre de la Porte relatif au payement du tribut*. 2^a. *Tribut*. II. 1^a. *Corée*. 2^a. *Bessins*. III. *Pic de montagne*.

I. † 1^a. Ordin, mandat al Porții, prin care se

cer Principatelor contribuții, în bani sau natură și în scoatele haraciului, care nu se vârsă dintr'odată în întregime și nici numai de cât la Constantinopol, ci la locul și data prescriasă de Poartă. GIURESCU. *Incepură a venire și poronci de la Poartă, havalale, a cere...* de la *Târă*, că nu vrea să le ierte [datorile] ca la *Cantemir-vodă*. NECULCE, LET. II 273¹². *Au venit de la Poartă multe havalale asupra țării; la Vocea au trimes* [=li s'a poruncit să trimetă] 800 salahori, 150 care cu câteodă mii chile grâu le au trimes la Poartă. *Lui Casap-bașa i s'a dat câteodă punși bani*. CANTA, LET. III 178¹²; cfr. II 461¹⁴.

2°. P. ext. Contribuția, în bani a natură, cerută prin ordinul Porții, în scoatele haraciului. *Havalele ce s'nt ordonate la Cămenii nu le da* [Duca-vodă], și este celata flămândă. NECULCE, LET. II 275¹². *Haraciul anulul...* să se dea aici la *Tarigrad* la sfârșitul fiecăruia an, și să nu se rânduiesc în havalale. CONDICA LUI IPSILANTI, TEZ. II 311. *Cas la menzil, zaheri, salahori și alte havalale ca acestea* (a. 1786). URICARIUL, II 46.

† † A face havalale (la cineră) = a da în sarcina, în grija cuiwă. *Oodrmuirea spitalurilor, a școlilor și a drumurilor...* să se facă havalale la boierii pământului (a. 1802). URICARIUL, III 202.

II. P. ext. 1°. Îndatoririle ce aveau mai de mult sâtenii, pe vremea clăcii și a bolorescului: podvezi, clăci, zile de meromet ș. a. CREAŢŢĂ, GL. Cfr. angară. *Înălțimea Ta, arată-te uod pentru fericirea țării...* lipsirea havalalelor. URICARIUL, I 7¹². *Muzili...* să vor împărăși la havalalele pământului după obiceiul de mai înainte a Moldaviei (a. 1818). GCR. II 220; cfr. 221. *Find sculții de celelalte havalale*. CONV. LET. X 79. *Bir n'aveci a do, și havalale nu faceți*. CREAŢŢĂ, A. 108. *Cine s'au scâpat pe voi de zapci ic, de bir, de havalale ?* GANE, ap. TDRG.

2°. (Sens modern) Nevoi zilnice, griji materiale (CREAŢŢĂ, GL.) bele.

III. † Pisc de munte (ȘIO), prapor, ponor (TDRG). *În câpătiiul cetății de la deal sânt șapte cule...* pentru strada cetății, fiind havalale. ARHIVA R. II 34. *Tabia cea din mușca cea de sus, unde vine havalalea muntelui*, ibid. 80.

[Și: (ad II 2°) avalea s. f. *Avalele* = afaceri. SEZ. IX 150. *Imi plătesc avalelele* = imi plătesc contribuțiile. Ib. | Derivat: (cfr. turc. *havalagî*) † havalagiu (havaligia) s. m. = slujbă trimis de Poartă în țările românești, pentru a lua în primire havalale (I 2°). *Havalagii cerea îndată banii cînd venea, și du mare supărare Domnului*. AMIRAS, LET. III 127¹². *S'au întrebuințat și scutelnici spre ajutorul havalagilor*. URICARIUL, V 184¹².]

— Din turc. *havalale* „ordin de plată; pisc,” etc.

HAVALAGIU † s. m. v. havalale.

HAVAN s. a. I-II 1°. *Mortier*. II 2°. *Machine à couper le tabac*. — (Turcism)

I. † (Armată) Mortieră de aruncat bombe, † bombardă, piua, haubită. *Au așezat balghemșeurile și havanurile* (a. 1715). ARHIVA R. II 64.

II. (Sens modern) 1°. (Mold.) *Acan* = vas de alamă s. de tuci, cu un mic plug s. bătoiu, în care pisează bucătării semintele; vas de marmoră groasă s. de piatră, cu un plug de lemn, în care se pisează carnea tocată pe-un fund; piuliță. II. XV 85.

2°. (Munt.) Mașină de tăiat tutun. ȘIO.

[Turc. *-vânuri*. | Și: (ad II 1°) *avân s. a.*] *Compus*: (cfr. turc. *havan topu*, idem) † (havan top s. a. (plur. *-topuri* și *-topy*) = havan l. Aruncă și cambarale în cetate din havan topuri sau piole. DIONISIE, C. 181. *Aruncând din avân-top și gumbarele în cetate*. Id. 178. *Cu fumuri mari, cu gephănele și cu avan topi*. Id. 190, cfr. 219-20. 2 *havan*

topu sau piole. STOLNICUL DUMITRACHE, 26. 6 *turnuri și un havan top*. Ib. 92.]

— Din turc. *havan*, idem.

HAVANĂ s. f. *Havane*. — Tigară de foi importată din Havana; p. ext. tigară de foi (de calitate superioară). *Fumule de țigări și havane*. DELAVRANCEA, s. 131. *Profătuă dintr'o havană*. VLAHUȚĂ, D. 40. — N. din fran.

HAVANTOP † s. a. (Armată) v. havan.

HAVARICĂ s. f. *Coquillages* (de mer). — (Mai ales la plur.) Delicatese constând din animale mici de mare, în afară de pești. *Alcaoa, icerde, caracatițele și celelalte havaricale de post*. I. NEGRUZZI, I 129.

— Din n. -grec. *γάρπικα*, idem. TDRG.

HAVAT s. m. (Iht.) v. haut.

HAVRĂ s. f. *Synagogue*. — Sinagogă. *Cînd pornește toți să vorbească, Parcă-i havra creștiasc*. PANN, P. V. III 9. *Ne certăm ca prin havra*. ALECSANDRI, T. 60. *Jidani...* au, drept în mijlocul Capitalei, havra lor. EMINESCU, N. 154, cfr. IORGA, N. R. B. 69.

— Din turc. (bulg.) *havra*, idem.

HAVŪT s. m. (Iht.) v. haut.

HAVŪZ s. a. *Basin*. — (În România) Basin sau rezervor de apă, construit din piatră, ciment, etc., cu sau fără cișmea. Cfr. basin 1°. *Făcuse acest Domn... în grădina... havuzuri...* și apa îmbăi din havuz în havuz pe piatră, prin toată grădina. AMIRAS, LET. III 163¹². *Așjders acel loc au avut un havuz* (a. 1702). IORGA, S. D. I 86. *Aduce în țară încă două măsuri de apă la o cișmea nouă și un havuz*. I. IONESCU, P. 314. *Casă cu... grădini de flori și un havuz mare*. CARAGIALE, M. 103. | *Havuz de pește*. COSTINESCU. | P. restr. Fântână țisnoitoare. *Văjăiala havuzului din locul Cișmigiuului*. CARAGIALE, S. U. 47¹². [Turc. *-vuzuri*. | Și: *avuz s. a.* TDRG. *habáz s. a.* ANGHIEL, I. G. 30.]

— Din turc. (bulg.) *havuz*, idem.

HAZ s. a. I 1°. *Paisir*. 2°. *Charme, attractif*. II 1°. *Gailé, amusement*. 2°. *Esprit*. — (Mai ales la sing.) I. Plăcere.

1°. Plăcere, bucurie, pe care o simte cineva. *Acolo...* am trăit în fericire. *Am gustat hazul din lume, cu plac și cu mulțumire*. KONAKI, P. 101. *Să se mai veselască, privind la dînsul cu haz*. PANN, E. II 66. *Cîntătura dulce Haz de dragoste se-a-duce*. ZANNE, P. I 506. † A avea haz = a simți plăcere, bucurie. *Ce haz am să mery acasă*. Cînd n'am neceastă frumoasă? SEZ. VI 125. A face haz pe (mai rar de) cineva (s. ceva) = a simți plăcere s. bucurie, a se bucura (de cineva s. ceva); p. ext. a iubi (pe cineva s. ceva). *Unul îi viteazul care făcea haz ca să-l priosec*. BELDIMAN, O. 50. *Nu face haz nici de cum postal*. PANN, P. V. III 143; cfr. E. II 58. *Chilipir nu prea face haz de* (= nu simte o deosebită atracție spre) *obiecte de lux; acele prezenturi îi plac, care aduc un folos real*. I. NEGRUZZI, I 299. *Ea nu-I făcea haz, și...* îi lăsa cu buzele umflate. IȘPRESCU, U. 11¹².

2°. Plăcere pe care o faci altuia, calitate de a plăcea, de a atrage, de a captiva, cfr. farmec, grație, har. *Pre al ei obraz...* o roșafă redărată prea cu haz. PANN, E. I 65. *Te iubiiu, cunoscuși gustul, de hazul tău mă-mădătasem*. KONAKI, P. 245, cfr. 277, 278, 302. *Cu haz la strălucit*. SEZ. I 212¹². SEVASTOS, C. 46¹². † A avea (s. a fi) cu haz = a avea farmec, a fi nostim, a avea pe vino'ncocac, a nu a-vea (s. a fi fără) haz = a fi lipsit de farmec, a fi

nesărat. Cât să te dregi pe obraz, Te-ai trecut, nu mai ai haz. PANN, ap. §10. Vărul d-tale n'are nici un haz cu pozele d-sale! ALECSANDRI, t. 405. E frumoasă...; ca copiii are haz. EMINESCU, p. 304. Cât e Argeșul de mare, Haz ca Săbărelul n'are. SEZ. V 93; cfr. TEODORESCU, p. P. 304. Nuntă fără lăutari și ceartă fără bătaie nu au haz. ZANNE, p. IV 526. (Ironic) Știi că are haz și asta? Voi să vă lățăți și să huzuriți de căltură, iar eu să crâp de frig! CREANGĂ, p. 252. Știi, ești, c'ar arez haz să-mi trași o bătaie! ALECSANDRI, t. 612, cfr. 637. (În imprecătuji glumețe) Eră și frumoasă, bat-o hazul s'o bată! CREANGĂ, a. 96, cfr. SEZ. I 104/1. II. Veselie.

1^a. Veselie pe care o simte cineva. Jocuri și jucării plătite de hazul și farmecul copilăresc. CREANGĂ, a. 53. H pușin haz în noaptea asta. SEZ. III 180/1. Dintr'un car cu minciuni scoate o mulfine de haz. Ib. 182/1.

2^a. Veselie produsă de cineva, calitatea cuivă de a înveseli printr-o fire plină de voie-bună s. de umor, prin glume s. prin vorbe spirituale; cfr. spiri, umor, duh. Dor din toi cine eră mai cu haz, eră domna' Agachi Flatur. ALECSANDRI, t. 75. Un moșneag fără căpătâiu, lăsat de tot hazul. CREANGĂ, a. 82. Hazul lui... e cecă rar. VLAHUȚĂ, d. 280. A spus hazuri de la proces. IONESCU-BOTENI, s. N. 250. Verbe de haz = vorbe spirituale, glume.

3^a. A face haz = a se veseli, a petrece glumind, a se amuza; p. ext. (construit cu prep. de) a lua în râs, a-și bate joc (decineva s. ceva). Fîind cîocina de curte, făcea haz de saltanat. BELIDMAN, tr. 349. [Publicii] făcea un haz nespus, răslea de se prăpădoș. GHICA, s. 217. Anzi pricivitorile ce haz fac? CREANGĂ, p. 129. Se uitară la stăruin simțosici și fâcăr haz de dinuul. IȘPIRESCU, l. 26; cfr. u. 105/1. FUNDESCU, l. P. 37/1. Ce mai de haz nu fac oamenii! SEVASTOS, N. 301/1. Amărită-i viața mea, amărită-i de necaz, N'am inimă să fac haz. SEZ. I 106/1. Pe cînd acesta răcneau să-l lase de cap; ceilalți fac haz. Ib. 272/1. A face haz de necaz = a înghiți amarul necazului făcînd glume s. simulînd voie bună.

[Adjective : hazliu, -ie (hazliu, -ăie, hazliu, -ie) și hăzôs (hăzôs), -oasă = plin de haz, atrăgător, nostim, simpatic; vesel, spiritual; ridicol, caraghios. O prou dulce și hazlie fericire! KONAKI, p. 151. Acel farmec care face viața apă de hazlie. Ib. 286. Esti tineră, esti nurlia, esti hazlia. ALECSANDRI, t. 1552, cfr. 187. Baba nu ești ce să faci de bucurie, că are un bîdat apă de chipos, de hazliu și înclît ca un pepene. CREANGĂ, p. 76. Unii-mi zic ritul hazliu, Alții-mi zic palavergia! ALECSANDRI, t. 94. Hazliu Paicu. MAIORESCU, CR. II 338. Starea cea hazlie a opiniei publice. Ibid. I 329. Întîmplarea lui hazlie, ca să nu zic caraghiosă. MARION, ap. TDRG. Fîși mai hazlii, că doar' nu o'a tors mama pe lîcîmă! CONTEMPORANUL, v. 297. El cu holera bate, cîci-mă în grabă îl face cu chef și hazlie. SEZ. I 39/1. Om chipos, hazliu, năzdrăvan, de te fîi cu mâna de inimă. DELAVRANCOA, s. 12. Și focu-i hazliu, dor taru te pîrjolește căltoșdat. CREANGĂ, p. 164. Nu-i frumoasă, do-i hazoasă. MAT. POLC. 717. Bongose, palotii, istorioare sau povești hăzoase, palavre, glume. CREANGĂ, GL. 417, cfr. CREANGĂ, a. 89. Jocul este hăzôs, cînd se fuge mult și în una. PAMFILE, J. III 12.]

— Din turc. hazz, idem. Cfr. grec. ζῆς.

HAZAICĂ s. f. 1^a. *Maitresse de maison*. 2^a. Familie. 1^a. Stăpîna casei. CIHAC, II 137. Cfr. femeie II 1^a. 2^a. Familie. Fiecare familie (omul cu hazaica lui) vede la masă. H. XIV 450.

— Din rus. hozjalka, idem (1^a). (Pentru raportul dintre 1^a și 2^a, cfr. evoluția semantică a lui femeie).

HĂZĂS s. f. v. hăd.

HĂZĂP s. m. Gros mangeur. — Bun mîncător, păpău. VICIU, GL.

HĂZĂRD s. a. *Hazard*. — Întîmplare (norocoasă s. nu); cfr. zar. Prin un azărd fericit... ne-au rămas... HARDEU, l. C. 28. Nu încoțea supusilor săi să joace jocuri de hazard [= de noroc în cărți, etc.]. C. NEGRUZZI, I 326. [Verb: hazărdă vb. 1^a = a face un pas ale cărui urmări atarnă de întîmplare; a risca, a pune în joc. Caloș pe un teren care nu este locuim solid... și se hazardează într'o chestie... foarte discutabil și discutabil. MAIORESCU, D. IV 506. [Adjectiv (tavechit): hazărdôs, -oasă = hazardat. Într'aprinzere hazărdôsă. C. NEGRUZZI, I 346. | Ș: azărd-.]

— N. din fran.

HĂZĂS s. a. v. haizăș.

HĂZDEĂ! interj. Strigăt răstătoresc. II. IV 146.

HĂZDRAN † s. a. v. hazran.

HĂZENE s. f., **HĂZĂ** vb. IV † v. hăd.

HĂZINE s. f.

HĂZLĂU,-ĂIE, **HĂZLĂU**,-ĂIE adj. v. haz.

HĂZMAN s. m. (Zool.) v. asman.

HĂZMATĂCHIS m. (Bot.) = asmatăuși. H. XII 300.

HĂZNĂ s. f. I. 1^a. *Tresor*. 2^a. *Caisse*. II. *Réservoir*. Fosse.

I. 1^a. Tezaur (public, cfr. fire, erariu; al domnitorului s. al unui înalt demitar; cfr. sameșie, cassă, tarapă; destinat pentru acoperirea cheltuielilor unui război, unei armate, etc.). Macilii vor plăti la haznea împăritească dare supt numire de dojdie (a. 1818). GOR. II 220, cfr. 219, 221. Să cumpere oțelul celor... cu preț destul de folositor pentru haznă. ALECSANDRI, t. 1388, cfr. 226. *Bezadeaua* are bani mulți... din hazna lui... I. NEGRUZZI, IV 494. Treceți pași la Cămenia cu haznele și cu zahărlă. NECULCE, LET. II 248/1, cfr. 231/1, 285/1, 286/1. N. COSTIN, ibid. 29, MAGAZ. IST. III 26/1. Turcii nu aveă gătire de oaste... nici de haznă. E. VĂCĂRESCU, IST. 295, cfr. 296, DIONISIE, c. 211, cfr. 198. Bani trimiși la *Tarigrad*... cu poliță și haznă [în numerar] de... boierii Caimacani (a. 1784-5). IORGA, s. D. VI 185. Să fure bani din hazna Statului. SEZ. IV 2/1. † Cu mărănfeaua, Cu mărănfeaua Se face haznaua. ZANNE, p. V 325.

2^a. Clădire, cassă, ladă, sac, etc. în care stă depus s. se transportă un tezaur, o sumă mai mare de bani s. alt lucru de preț; cfr. com ornice, vistiierie, vistiernic, casierie. Diamantul cel mare, l-au dat în haznaoa cea împăritească. NECULCE, LET. II 210/1. Carte foarte scumpă... să o păstrezi în haznaoa împăritească. GORJAN, H. I 52, cfr. IȘPIRESCU, l. 371. O cută... în care se aflau... paraclisul, haznaoa sau comora și palul domnesc. ODOBRESCU, I 128. *Întinde epinelele*, Ca să odra haznălele, Să împărșim parulele. PĂSCULESCU, P. F. 249, cfr. 238, 241, 242, 243, 247, 248, 290, 291, TEODORESCU, P. F. 588^a, 645, SEZ. III 213^b, 214^a.

II. 1^a. † Rezervor de apă. Au adus și apa de la haznă... slobozind apa pe trei săvi cu șurubiri. AMIRAS, LET. III 163/1. *Haznaua apelor* ce se împărșie în orașul București. DOC. (a. 1793), ap. §10. 2^a. Clădire. Au făcut o haznă mică în trei colțuri... cu trei șurubiri. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 235/1. Apă proaspătă de la haznă. N. REV. R. II SUPL. II 95.

3^a. Locul unde se depune funinginea prin coșurile sobelor și de unde se scoate apoi printr'o deschizătură. [Conductele de fum] avînd din distanță în distanță mici haznăle pe unde se poate curăți... de funingine. DATULESCU, ap. TDRG.

4^a. Rezervor sub latină, în care intră, printr'un tub, materiile fecale, a construcție la fel în care se toarnă lăturile și alte murdării, se scurge murdăria cailor, în grajd; cfr. cloacă. Se descurbe haznăle

stabile a. fixe, în formă de gropi bine zidite, și hazine mobile, care sânt lași a. butoale transportabile. Cfr. BIANU, D. S. *O haină unde se aruncau lăturile și bucatole cele rămasse*. FUNDESCU, L. P. 134/261 cfr. TDRG. *Turnă pe gât ca într-o haznă*. MARION, ap. ȘIO.

[Ș]: aznă s. f. (ad I) POP., ap. ȘIO., hasnă s. f., hăznă s. f. (ad I 1^a) ION CR. IV 278, haznă s. f. | Derivate: (Numai în poezia populară) hasnagiu s. m. = harabagiu înscrinat cu transportul hanelor (I 2^a). *Hasnatele mi-și sosenau, Hasnagiți mi-și strigau: „Ja deschideți porțile!”* — SEZ. III 214^b/215 (cfr. turc. *haznadar*, idem) hasnatâr (hasnatôr CONV. LIT. XVI 196), haznadâr (*hasnadâr* MAG. IST. V 97), haznatâr, (haznatâr GORJAN, H. II 40), haznetâr s. m. = vistiier, tezaurar. ȘIO. *Vezirul... au și chemat pr haznetarul lui*. NECULCE, LET. II 208/102; cfr. 275/101. *Și înaintea Domnului și a agăi împărătesc se aducea de haznatârului și de alți oameni a lui semnele ale Domniei nouă*. GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III 295/101. *Haznetarul... E. KOGĂLNICĂRANU, ap. GCR. II 116*. *Știja de haznadar*. BĂLCESCU, ap. ȘIO. *Dând și porunc haznatârului să dea... bani*. FUNDESCU, L. P. 120/262, hăsnatâr s. m. = cel ce deșartă hasnaua II 4^a; cfr. căcănar, budar. BIANU, D. S.]

— Din turc. *haznâ*, *haznê* „tezaur, casă, depozit, rezervoriu de apă, etc.”.

HĂZNĂ s. f. v. hasnă.

HAZNADĂR s. m. v. hasnă.

HĂZNĂLI, HĂZNĂLICI vb. IV* v. hăsnu.

HAZNATĂR, HAZNĂTĂR s. m. } v. haznă.

HAZNEĂ s. f., HAZNETĂR țs. m. }

HĂZNEȚI vb. IV* v. hăsnu.

HĂZÓS, HĂZÓS, -OĂSĂ adj. v. haz.

HĂZRÂN țs. a. *Băton*. — (Turcism) Băston pe care îl poartă, ca un semn al demnității lor, dignitarilor turci, iar în țările românești îl aveau boierii de rang mai mare și episcopii, primind-l de la Domn; cfr. buzdugan, cărjă. Cfr. FOTINO, III 245, 262, 268. [Ș]: hazdrân țs. a. *Episcopii cu cărjile (asă în sărbătorile cele mari), iar la cele mai mici cu hazdrane*. GHEORGACHI LOGOFĂȚUL, LET. III 298/101.

— Cfr. turc. *hazran* „bambă”.

HĂZULIU, -IE adv. v. haz.

HE: interj. v. hel.

HEARA adv. v. heba.

HEAC s. a. v. hac?

HEANC s. a. = vreașe, surcoă. LB. [Plur. *heancuri* SIMA, N.]

— Pare a fi o fuziune între *heac* și *vreașe*.

HEĂȚĂ s. f. *Verge*. — Nuiă subțire ca degetul și lungă cam de un metru: *Am adus din pădure un car de hețe*. *De-oia lui o heăță, te fac eu de te duci cum nu-ți place!* ȚARA OLTULUI, III nr. 24.

HEBA adv. *En vain*. — (Ungurism, în Transilv.; une-ori în legătură cu prep. de) În zadar, (de)geaba. POMPILU, BIR. 1011. *Heba-i pipă cu ciutură, Dacă nu-i mălaiu la gură*. DOINE, 286/21 cfr. 65, ZANNE, P. IV 248. *De hebb te măs' trudești cu el!* VI-CIU, GL. [Ș]: heaba adv. = în dar, de geaba. VAIDA. *Heaba am sămănat grâu în locu' ista pădureți, că nu s'o făcut*. ȚARA OLTULUI, nr. 19-20, ț. heliăbă adv. *Și cercei și gherdanu brățuri care le porți pe tine în deșert și în heiabă*. CAZANIA (a. 1642), ap. OCR. 156.]

— Din ung. *hlyába*, idem. Cfr. dubletul *geaba*.

HEBET s. a. *Poursuite, chasse*. — Goană. FĂCĂ

gură la ai căini Și lui vulpea la hebet. MAT. VOLC. 99. [Plur. -beturi ?.]

HEBETIC s. a. v. hăbădic.

HEC: Interjecție care imită suflul unui om beat. *Hee! M'am îmbăiat și eu olată-ei și?* *Hee!* SADOVEANU, ap. TDRG.

HECATOMBĂ s. f. *Hecatombé*. — (La cei vechi) Jertfă de o sută s. de un mare număr de victime. Fig. Măcel. [Ș]: ecatombă țs. a. f. GCR. II 88, ecatombă s. f.]

— N. de origine grec. (εκατόμβη, idem).

HÉCELĂ s. f. (Transilv.) = *dărac (ragăli)*. PAMFILE, I. C. 207. *Hécelă* = pietoane cu dinți de formă patrată, pentru trasul furului. VAIDA. *O habă... cu niște dinți ca hecela*. BETEAGANU, P. III 36/101. [Ș]: hehelă s. f. = o scândură lungă cam de 1 m, lată de 1 dm, având la mijloc un rotogol de dinți de fier prin care se trage furul când se hehelă cănoapa; în dinții *heheli* răsăd călții. BREBENEL, GR. P., cfr. H. XVIII 307, hehel = LB., héhel (Muscol) DAMÉ, 7. 142, éhel (Argos, Ilfov) s. a. lb. | Verb: (cfr. ung. *héhelni*, germ. *hecheln*, idem) hehela I = *dărcel*. — Din ung. *ecselő*, héhel (< germ. *Hechel*), idem.

HÉCNĂ s. f. v. hegnă.

HÉCTO- *Hecto*. — Element de compoziție, în sistemul metric, însemnând 100. Hectar, hectogram, hectolitru, hectometru s. m. și a. = 100 de ari, de grame, de litri, de metri.

— N. modern scos din grec. *εκατόν* „o sută”.

HEDIA țs. a. f. *Don*. — (Turcism) Dar, cadou, prezent, cfr. *peșechi, 6 părechi metani mărgăritar cu smarand și s'au trimes hedii Mării Sale*. IORGA, S. D. VI 186. *Rămân vistiierii domnești într'un an numai 785 mite (de) lei și pentru haracia și pentru idie și cele mite și pentru toate celelalte cheltuieli a fărui* (1812). CRICĂRIU, IV 350/101. [Pronunț. -di-ă. | Variante: ț. *hedie*, *hidie*, *idie*, *idighe*, *idicte*, *edighie* s. f. ap. ȘIO.]

— Din turc. *hediyé*, idem.

HÉFTICĂ s. f. (Mod.) v. oftică.

HÉGHES, -Ă adj. *À cornes retournées*. *Courbe*. — (Transilv., ungrism) Cu coarnele înalte, ascuțite și date pe spate ca ale caprelor. ȚARA OLTULUI, III 183. *Ferește-nă, draguț Doamne, De juninea heghesă*. JĂRNİK-BĂRSEANU, D. 432; cfr. MĂNDRESCU, L. P. 133/101 (Substantivat) *Am fost la stavă după boi, da n'am găsit pe heghesă*. ȚARA OLTULUI, III 183. | P. ext. Incovoiat. *Juguți are două scândurele, de regulă heghesă (incovoiate) și chindăste ori dăpate cu flori*. BREBENEL, GR. B.

— Din ung. *hegyes*, idem.

HEGİRĂ s. f. *Hégire*. — Era mahometanilor; datează de fuga lui Mahomet la Mea (622 d. H.).

— N. de origine arabă (*hedjra* „fugă”).

HÉGNĂ s. f. *Machine à molettes*. — (Bălcoiu, Jud. Prahova) Aparat, mână de cai, de făcărț țitelui. [Ș]: hecnă s. f. — Cfr. hegnă.

HEGNI vb. IV*. *Reculer, se retirer*. — (Despre vite) A da înapoi, a se retrage. COM. I. CORBU. *Calul lui nu numai că nu merge înainte, fără încă hecneă, adică da înapoi ca racul*. MARIAN, INS. 561. | P. ext. (Și despre oameni; refl.) *Domniș fărui se hegneacă de căltri împărăție*. ȘINCĂI, HR. III 101/101. [Ș]: hecna, hegnă, heini vb. IV* = dau viața într-o parte. VAIDA.]

HEHĂ, HE-HEI: interj. v. hei.

HEHEL s. a. **HEHELA** s. f. } v. hecelă.

HEHELA vb. I

HEI! Interjecțiune prin care pregătim pe ascultător la cele ce urmează, dându-i să priceapă că ceea ce avem să-i spunem nu-i tocmai așa de bine-înțeles precum și-ar putea închipui cineva (cuprinde adesea și o nuanță de regret că e așa cum spunem), sau prin care apostrofăm pe cineva, mustrându-l ușor (în cazul acesta vocalivul următor de obicei se repetă). *Hei!* particula *pellentis*. ANON. CAR. *He, hei, porc pasci și pește porci, Dulce! aceste pufoete cui lăudându-te la arși?* CANTEMIR, IST. 156. *Hei, fărtaie! nimenia nu va păzi mai bine de cât mine.* TICHINDEAL, F. 99, cfr. 18. *Hei!... în vremea boierilor cu șlic... ce de mai veselie!* ALECSANDRI, T. 80, cfr. 47. *Hei, laminate crăișor, Cel-ale-sus voră darul său și peste cei nepudicoși.* CREANGĂ, P. 190, cfr. 209, 119. *Popa însă îi răspunde: „Hei, că nu-i așa, dragul meu!”* SBIERA, P. 284. *Hei Duădrei!* *Dunăre, Dunăre, Drum fără pulbere!* PĂSCULESCU, L. P. 61. *Hei sciuță, fica mea, Eu nu te pot mărita.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 447, cfr. 15, 240, 321, 402. *Hei dragoste, dragoste, Tu uști mândra poezie.* lb. 15. *Hei, dară când îi mai vedeți și p'astea!* ÎSPIRESCU, L. 268. | (Munt.) Până-naintea sau după un adverbial, exprimă o grație la lui: foarte, cfr. hăt. *Ajunghănd, hei! tocmai în vârful dealului.* DELAVRANCEA, S. 249. *Tocmai târziu hei! ajunsu și ciobănașul.* ÎSPIRESCU, L. 248. cfr. 161. [Și: *hei! Căsuța mea e bunășoră. Fatra oădăle... chiar la ușiță... — He, așa ș'apă. Nu e tocmai comodă.* C. NEGREZLI, I. 302. *He! nu e aceea, nici aceasta.* TICHINDEAL, P. 182. *He! Trănea, mă, acolă!* CREANGĂ, ap. TDRG. | Adesea repetat, sub formele: hei-héi, he-hé, hehe, ehel, ehé, ehehei. *Hei, hei, babote întru acest sat unele vorbesc și altele gândesc.* TICHINDEAL, P. 43. *He-hei, uuu! e Galibardii!* CARAGIALE, T. 80. } *De unde vii? — Hehe, de departe!* lb. T. 23. } *Hei, nu știți d-coastră ce poamă dracului e Harap-alb.* CREANGĂ, P. 230, cfr. 202, 254. *E hei, căluțul meu!* ȘEZ. II 54. } *Trebue să știți cum să încărți treburile, să te pui bine cu cutare... — E-he! (=IASĂ CĂ) cunoaște domnul Samson lumea!* SADOVEANU, M. 161. *De n'ar fi fost el, ehe! tot satul încopăna... N. REV. R. I 32. Mă duc... departe... — Ehei! că mai departe decât mine nu t-ai fi dusând tu, frate!* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Ai făcut ceea ce îți-am poruncit? — Ehehei! grăi Păcală, ba de când am învățat!* P. DULFU, lb. *Când mă vedeai... zicea cu chef: „He he! bine-ai venit!”* CREANGĂ, A. 46. | Ca exclamare de compătimire și admirare se aude, la Moji: *hétte focu!* FRÂNCU-CANDREA, R. 53. — Și bulgărește he! he!

HEIARĂ † adv. v. hebă.

HEICĂ, HEICĂ vb. IV^a v. hegai.

HEI-MEI: interj. v. hei.

HEHCEL s. a. v. hecelă.

HEINI vb. IV^a v. hegai.

HEIN: interj. v. hals.

HEIT s. m. sing. *Vianțe maigre.* — Carne slabă (mai ales de miel). ȘEZ. III 15/16.

HEIU s. a. 1^a. *Place, lieu (attenant à une maison).* 2^a. *Appartenances, dépendances.* 3^a. *Outils.* — (Transilv., Mold.; mai ales la plur.)

1^a. *Heie* s. *heuri* = locuriu de lângă casă. ION CL. V 374. *Cunoașcând lipza strimtorii împrejurul bisericii, mas vârtos de cătră curtos și grădina dumnezeului... așa dat în lungul heului, din uliță până în fundul grădinii... încă doi coji* (a. 1791, Făgăraș). IORGA, S. D. XII 188. † (Cfr. ung. *helyes* = cu cale) *A fi om pe heiu* = a fi om cum se cade, om ce își ține locul cu onoare. VAIDA.

2^a. P. ext. Clădiri (com. a. TOMIAC), acaret, dependență în jurul casei. ȘEZ. III 15/16. *CREANGĂ, GL. Face numai boierul cu cupătoare în pământ, iar nu heuriu sau case ridicute de la pământ.* COD. SILV. 33. *Heiură, îngrăditurile.* URICARIU, X 401. *Heiurile gospodăriei.* VLAHUȚA, SĂM. I 290. *Făcea heuriu pe lângă casă din acel lemn.* SBIERA, F. S. 20.

3^a. P. ext. Unele de gospodărie: plug, săpă, greblă, coasă, sfredel, gaeală, etc.: *Fila trebue să fie în șopron, între heuriile mele* (VICOVUL-de-sus, în Bucov.). Com. G. NISTOR. Cfr. halat², hîntea (2^a). [Cuvântul se pronunță și e deschiș, deci avem și scrierea *heaiu*. | *Plur. heuri și heie*. | Prin Hațeg și cu forma mai apropiată de etim., *heiu* s. a. = loc. *Măuce-te focul Ardell, Mare ești și cu n'um heli!* RETEGANUL, CH. 133.]

— Din ung. hely „loc”.

HEIZĂȘ s. a. v. halzăș.

HEI s. m. (Iht.) *Anguille.* — (Munt.) Țipar; cfr. fusar. DAMÉ, T. II *atunecă pielea întocmai ca de heli.* GORJAN, H. IV 101/102. [Și: *heli* s. f. | *Plur. heli* GOLESCU, I. 81.]

— Din n.-grec. χηλό (<grec. ι;χηλιος>) arom. *uhelê*, idem.

HELA s. f. (Iht.) v. hel.

HELALIU v. s. a. (Comert) v. halaliu.

HELBE s. f. plur. = hâlbe. ION CR. V 183, 574.

HELBET: interj. *Certes, certainement, cela va sans dire.* — (Turcism, mai ales în Mold.) De sigur, se întologă, adevărat; las² pe mine (ALECSANDRI, T. 1730), om în eu! (CREANGĂ, GL.) *Să-ți faci o pomănu și cu mine să mă pui în pensie... că helbet!... poate să ai și d-ta erodată necoie.* ALECSANDRI, T. 100. *Despre trairu?... helbet!... fii lofofeți de soacul nostru!* id. 402. *Pîn'atunci, helbet! avem credit destul.* CARAGIALE, S. N. 38. *Helbet!* vom putea veni de hac și spânulii celuia. CREANGĂ, P. 213, cfr. 129, A. 155. *Helbet, m'oiu face eu sănătos, și-oiu mai scurta eu cărările.* CONTEMPORANUL, VII 10, cfr. v. 2, 290, VI, 501. *Spune că-i datoroare zece franci? helbet (= lehamite)! PAMFLE, J. II. Înc un popas, și-i helbet (=gata de tot).* ION CR. V 183. *Helbet!* picior de rac! De-oiu muri să nu fi-o fac! = a răspăli răul cu ni s'a adus. ZANNE, P. I 632. [Și: *elbet*, (+ aferim, mulțumim, etc.) *helbetim* interj. ȘIO.]

— Din turc. elbet „de sigur”.

HELBETIM: interj. v. helbet.

HELCIU s. m. (Zool.) v. helge.

HELEȘTEU s. a. *Étang, vicier.* — (La origine) Un fel de lac mic, săpat în mod artificial sau făcut prin izirea unei ape curgătoare, pentru păstrarea și prăsierea peștilor, pe aculină; p. ext. lac (cu pești) s. la z. *Sala... pline... de heleșteu cu pește și cu mori.* NEZCULCE, LET. II 369/370. *Să rătăci nește heleștoas* (a. 1646). IORGA, D. R. I 78. *Prin ispoace și documenturi vechi, heleștoe sânt acele fâcute de oameni, care cum se zic tazuri.* URICARIU, I 393/394. *Pește, atât de heleștoe, cât și de băli.* lb. IV 133/34. *Ca dintr'un halateș ca pre stăcila morii apa cu mare repegiuni se abloze.* CANTEMIR, IST. 125. *Am aout avușite înecată... în heleșteul de la Dobreni.* MAG. IST. I 318/19. *O fântână Curănt face heleșteu.* I. VĂCĂRESCU, P. 124. *Heleștoe cu pește.* I. IONESCU, MAG. IST. I 318/19. *Heleștoe.* FILIMON, C. II 66. *Un heleșteu plin de lipitori.* ALECSANDRI, T. 745. *Heleșteu cu apă de taraci.* ODESCANU, III 160/61. *Heleșteu mare.* ÎSPIRESCU, L. 34, cfr. 37. *Acest împărat avea o pescină, adică un heleșteu de pește.* SBIERA, P. 117/118, cfr. 3/14. *Armata lui Hamza-paș*

fu trasă lângă *Helostelele-domnești*, în județul Dâmbovița, în țepi. H. IV 52.

[Variante: *elesteu*, † *halasteu*, *hălăstău* (LJ), *VICIU*, GL 97, GCR. I 74/10), † *hălesteu* (BOGA, S. D. VI 64, MARDARIE, L. 1556), † *hălăstău* (GCR. I 103). | Plur. *-steie* († *-steaie*) și *-staie*.]
— Din ung. *halastó*, idem.

HÉLGE s. f. (Zool.) *Belette*. — (Mold.) Nevăstuică (SEZ. II 24°, VIII 159, CREANGĂ, GL) albă (SEZ. III 204/10, H. XII 287). *Guzul orb...*, cu frumusețea felii sale, helgit, în dragostea a multor jigăni intrase. CANTEMIR, IST. 106. *Odehanie numită helgea* (= un fel de nevăstuică). I. IONESCU, D. 352. *Abeșite se fău pentru ca să nu muște șerpui și helgele vitele*. MARIAN, SE. II 194. *Mă duseu pe ici, colea, după ciubuc de lăleș; helgea mă căzură, pe fugă mă luară?* (= Cântarul) GOROVI, C. 58. †† (În multe regiuni cuvântul e cunoscut numai în expresia:) Alb ca (s. cum e) helgea = alb cum e zăpada, cum e ghiocul. CREANGĂ, GL, ZANNE, P. IX 624. *Mirele îmbrăcat cu cămașă albă ca helgea*. SEVASTOS, N. 90/1. *Cămeșuce cusute cu bibliri și albe cum îi helgea*. CREANGĂ, A. 75. *Păreșii albi ca helgea*. CONTEMPORANUL, V^o 99. [S]: *helgie* s. f. Com. A. TOMIAC. *Of, dalbă fi-i fața Cum îi helgia*. VASILIU, C. 106, *helciu*, *elciu* s. m. (numai în legătură cu „alb”). *Alb s. curul helciu* (Brașov). *Argintul e alb ca elciu*. H. II 251.]

— Din ung. *hölgy*, „hermină” (propriu „doamnă”, cfr. nevăstuică).

HÉLGIE s. f. (Zool.) v. helge.

HÉLIO- *Hélio-*. — Element de compoziție în câțiva termeni tehnici însemnând „soare”: *heliocentric*, -ă ad. | *Coordonate heliocentrice* (Astr.) a. căror origine este în centrul soarelui; *heliograf* s. f. = fixarea imaginilor date de camera obscură, cfr. fotografie; (și cu sensul de) *heliografar* s. l. = gravură obținută cu ajutorul fotografiei. *Pe pereții stau apășate câteodă tablouri și... heliografii*. DELAVRANCA, S. 121; *heliometru* s. m. (Astr.) = micrometru a două imagini, cu care se determină diametrul aparent al soarelui, paralaxa stelelor, etc. Cfr. CULIANU, C. 144; *heliostat* s. a. (Fiz.) = instrument care permite îndreptarea într-o direcție fixă a razelor soarelui care, altfel, și-o schimbă neconștient, din cauza rotațiunii pământului.

— N. modern din grec. ἥλιος „soare”.

HÉLIȘTE s. f. v. veliște.

HÉLIU s. a. v. helu.

HÉLIU s. a. (Chim.) *Hélium*. — Corp simplu, gazos; se găsește în gazele extrase din unele minerale, ca *smarșchita*, *cleștita*, etc.

— N. modern din grec. ἥλιος „soare”, în atmosfera căruia i s'a constatat prezența pentru întâia oară.

HELÓS s. a. v. halubă.

HELTÉE s. f. plur. (Plog.) v. hietu.

MELTIŢŪĂ s. f. (Oul.) v. hăltingă.

MENEI vb. IV^a

MENÉU s. a. (Pot.) } v. hămelu.

MENEIŢŪĂ s. f. (Bot.) }

HEN... HEN... conj. ȘI... și, tot... tot, ori... ori, uno-ori... alte ori. *Void... hem să meary, hem să nu-și prea ostenească oai*. ISPIRESCU, ap. TDRG. *Item el nepriceput, hem el cu pământ*. Id. V. 85/10. *Item lu trăiești, hem tu mori, tot una-i*. PAMFILE, J. III.

— Din bulg. *hem...* *hem*, idem.

HEMENI vb. IV^a v. hămesi.

HENETUI vb. IV^a refl. *Se rassasier*. — A se sătura. ION CR. II 84. — Cfr. *lehamite*.

HENI- *Héni-*. — Element de compoziție, de origine greacă, în câțiva termeni tehnici, însemnând „jumătate”: *hemiciclu* s. a. (plur. *-cicluri*) = semicerc. *Decoratiunile emiciclicului*. CARAGIALE, N. F. 108, *hemisferă* s. f., (Invochat) *emisfer* s. a. (cu derivatul *hemisferic*, -ă ad.) = jumătate de sferă. *Noaptea, ca umbrale sale Emisferul nostru l-a învăluit*. ALEXANDRESCU, M. 141, *hemistih* s. a. (plur. *-stihuri*) = jumătatea unui vers mai lung, împărțit în două, printr-o cezură. [S]: *emi-*.
— N. din grec. ἥμι-, „jumătate”.

HÉMO- *Hémo-*. — Element de compoziție, de origine greacă, în câțiva termeni medicali, însemnând „de sânge”: *hemoptizie* s. f. = vărsare a sângelui de sânge, din plămâni. *A murit... în urma hemoptiziei ce i se pricinuisse de locurile de puturi de pușcă în piept*. GHICA, S. 686; *hemoragie* s. f. = scurgere de sânge din vase ai căror pereți pot fi rupți ori nu; *hemoroid* s. a. s. m. = trântiț.
— N. din grec. ἥμα-, „sânge”.

HENDÉC(IEC) † s. a. } v. hăndiclu.

HENDÉC(HIU) s. a. }

HENGHER s. m. *Écorcheur*. — Om care se ocupă cu prinderea și omorarea cânilor fără stăpân, din orașe, hoher; p. ext. calău, gâde. *Hengher, hîngher* = gâde. CUV. D. BĂTR. I 284. *Sul-bașă carele e mai mare praste hîngheri*. ȘINCAI, IR. III 10/10. *În chip ca engherii*. ZILOT, CRON. 349. *A trebuit negreșit ca dintr'o oară de numeroasă prăsiță [câteuna fătase unsprezece căței] să fac și partea engherului*. ODOBRESCU, III 42/10. *Ca hengherii, când omoară câinii*. PANU, S. 181. *Se ia untură de căne (de la hîngheri)*. MAT. FOLC. I 702. *Măcelarul Turcilor, Hîngherul Tătarilor*. TEODORESCU, P. P. 574. cfr. 594. | (Termen de oară) *Fig. Copiii se uită pe sub coclău și zie încet: hîngherule!* SLAVICI, N. I 251, cfr. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV 550. [S]: *hîngher*, (Mold.) *henghîr* DDRF., *enghêr* s. m. | Feminin: *hengherăscă* s. f. GOROVIL, C. 127. (În București) *hîngheroalcă* s. f. | Diminutiv: *hîngherăscă* = calău. POMFILIU, B. 38/10. *hîngherel* s. m. (Ornit.) = pasăre din familia goimului. MARIAN, O. I 119. | Abstract: *hengherie* s. f. = mersul hîngherului. TDRG., (concret) locul unde hîngherii aduc și omoară câinii. Com. I. PAVELESCU. | Verb: *hengheri* IV^a = a fi hîngher. TDRG., JAHRESBER. X 193.]

— Din săosește hongêr (= germ. *Henker*), idem, poate prin mijlocire unguroască (*hengher*), în București hîngherii fiind Țigani ungurești. Com. I. PAVELESCU.

HENGHEREĂSĂ s. f. }
HENGHERI vb. IV^a } v. hengher.
HENGHERIE s. f. }
HENGHER s. m. }
HENTÉU s. a. (Plog.) v. hietu.

HEP s. a. *Serpente*. — Cosor, cuțit încovoiat cu care se curăță vile. *Te junguie cu hepă* (expresie glumească cătră copii). TARA OLTULUI, III 32. [Plur. *hepuri*?] | S: *hep* s. a. *Heep* = cosor mare cu care se despoale arinii de coajă. VICIU, GL.]

HEP! HEP! interj. Strigăt cu care vânătorii s. a. excursioniștii se cheamă unul pe altul, când sânt departe. *Îi strigă după obicei vânătorilor: Hep! hep! Și tot astfel îi răspunde și glasul*. I. NEGREȚU, ap. TDRG. | Strigăt cu care țărani își bat joc de Evrei. [Țărani către Moisi] *Hep, hep!* ALEXANDRU, T. 1557.

HERPĂ adv. *Tout entier, entièrement.* — (Țepu, în Tecuci; turcism) Tot, peste tot, cfr. heriș, safit. *Trupul lui e tot numai hepsă bube* = e tot, cu desăvârșire plin de bube. ION CR. II 207.

— Din turc. hepsi, idem. CAPIDAN.

HERPICĂ s. f. (Med.) = ofticiă. VAIDA.

HE-PTI-MĂ: interj. v. haptică.

HERĂGRĂ † s. f. (Med.) *Goutte aux mains.* — Gută la mâni. *Boleac... și de mână și de picioare, care boală podagră și heragra se zice.* M. COSTIN. LET. I 259/10.

— N. din grec. *ῥεπάρα*, idem; cfr. podagră.

HERĂIE s. f. (Jur.) — (În vechiul nostru drept neexistând prescriere) taxă fixată de Domn pentru reluarea unui proces, cu scop de a garanta stabilitatea lucrului judecat; (în doc. slavone) zăvescă. GIURESCU. *Ce vor hi gloabe ferii să cibă treabă* [= să le încaseze] *Vlădica* (a. 1621). DOC. ap. Melchisedek, *Chronica Husilor*, 32. *Șau pus lor ferion 12 zloți* (a. 1604). DOC. ibid. 71. *Ș'a pus heria 12 toleri în visteria domnească* (a. 1646). DOC. ibid. [Și: ferăie, ferie, herie s. f., (eroare?) ferion s. a.]

HERALDIC, -Ă adj. *Héraldique.* — Relativ la blazon. *Ludelețniciri... heraldice.* MAIORESCU, D. IV 39. *Arta heraldic*, C. NEGRUZZI, I 192. [Substantivat: heraldică s. f. = știința blazonului. | Și: eraldic.] — N. din fran.

HERĂȘĂU s. a. PAMFILE, I. C. 102 } v. ferăstrău.

HERĂȘTRĂU s. a.

HERĂTIC, -Ă † adj. v. fleratic.

HERB s. a. *Blason.* — (Învechit; Mold.) Stemă, marca unei țări, cfr. armarii, blazon. *Stihuri la luminatul gherb a țării Moldovei.* DOSOFTEIU, FS. (Titlu, verso). *Herbul țării noastre, carele cop de bou fine.* CANTEMIR, HR. 219. *Originea... herbulu țării țării.* IORGA, I. I 282, cfr. II 196, 593. (Arhaism) *Lună, soare și luceferi El te poartă'n a lui herb.* EMINESCU, P. 111. [Seris și: gherb. | Plur. herburi. | Și: hierb s. a. ODORESCU, II 210, † herghie (seris gherghie) s. f. *Stihuri pe gherghia Moldovei.* DOSOFTEIU, V. S. (Titlu, verso).]

— Din polon. herb, idem (<germ. *Erbe*); cfr. heroghie¹.

HERBATĂU † s. a. = erală. LB.

— N. din lat. medic. herba theae, idem. Cfr. harbată.

HERBEGICĂ s. f. (Bot.) = arpagic, ceapă măruntă. II. XVII 438.

HERDELĂ vb. IV^a v. heredie¹.

HERDELIE s. f. v. herghiele.

HEREAN s. a. (Bot.) v. hrean.

HEREDE s. m. = moștenitor, latinism, intrat (la Moți) și în limba poporului. FRÂNCO-CANDREA, M. 101. [Familia: heredităr, -ă adj. = cu drept de moștenire. *Domnia hereditară.* MAIORESCU, D. III 314, cfr. *hereditar*] id. CR. II 294, III 116. ALEXANDRESCU, M. 171. hereditate s. f. = moștenire, herezi vb. IV^a = a moșteni. FRÂNCO-CANDREA, M. 101. | Și: ered-]

— N. din lat. heres, -edem, idem.

HEREDIE s. f. *Occupation.* — (Transilv.) Lucru, ocupațiune. VICIU, GL. [Verb: herdeli IV^a. *Ce herdeloști* = ce lucră? ib.] — Cfr. heroghie.

HEREDIE s. f. *Bruit sourd.* — Huruială. Com. I. CORBU.

HEREGHIE † s. f. *Palais de la monnaie.* — Monetăria statului. DDRF., NISTOR, II. W. 115; cfr. IORGA, B. R. 13.

— Poate, împrumut cu *herghie* = herb.

HEREGHIE † s. f. *Origine.* — (Mold.) Origine, neam. *Îară dint'altă parte scrie herghie de Moldova.* M. COSTIN, ap. GĂDEI, *Corbul... tirănească... nici din herghie pre drept stăpânească.* CANTEMIR, IST. 275, cfr. 41, 116. *Alăsand herghia* (lemma: *neamul legii tădănu-sănu...* DOSOFTEIU, V. S. 101/10. [Seris și: gherghie.]

— Poate, identic cu cuvântul precedent sau din ung. *erehni* „a-și trage originea”.

HERESĂU s. a. v. ferăstrău.

HERESTĂIETOĂRE s. f. (Bot.) v. ferăstrăietoare.

HERESTĂ s. f. v. chereștă.

HERESTĂU, HERESTRĂU s. a. v. ferăstrău.

HERESTU vb. IV^a v. ferăstru.

HERETE s. m. (Ornit.) *Épaveier.* — (Munt., Transilv.) Diversi ulii din specia *stur palumbusina, cerchius Naumanni, c. tinucula, c. vespertina, falco aesalon, f. subbuteo*, numiți și: cobai, vânturei, porumbar, găinar, uliul-gâinilor, bonghe, coroiu (curuiu), hulubej, cfr. MARIAN, O. I 122, JAHRESBER. XII 157, H. IV 196. *Când amorari monstruase... cor uni... porumbii cu hereții.* OLLĂNESCU, H. O. 381. *Ziuă eră primejioasă în pricina hereților, care dădăsu țărcoale pe de-a-supra mîriștei.* BRATESCU-VOINEȘTI, L. D. 90.

[Și: arete s. m. MARIAN, O. I 123, † hărăț s. m. PRAVILA GOVORA, ap. TDRG. † hărăț s. m. (= *ερατοδότης*) BIBLIA (1685) 77, 137, CANTEMIR, IST. 26, hărete s. m. VĂRCOL, v. hărete s. m. ib., MARIAN, O. I 123, H. IX 122, hărete s. m. VĂRCOL, V., H. I 383, II 117, XVII 261, hărău s. m. LB., MARIAN, O. I 122, 123, TICHINDEAL, F. 324, BETEGANUL, P. III 44 1/2, hărău s. m. MARIAN, O. I 122, 123, H. XVII 229, heretă s. m. MARIAN, O. I 122, hărete s. m. VĂRCOL, v. hărău s. m. ib., erete s. m. MARIAN, O. I 122, 123. *Să lase codrii ereșilor.* DELAVANCEA, S. 171, cfr. PANN, E. IV 64. *Ulu sau erete? — Erete, zise Ionel.* TAIFRALI, S. 102.]

— Etimologia neconștientă. (Forma mai veche pare a fi *hărăț*, care amintește pe ung. *hárás*, „Fischadler, Meeradler”. Din plur. *hărăți* s'a putut naște noul sing. *hărete* și, după suf. -ău, *hărău*).

HERETI vb. IV^a refl. v. hărățui.

HERETIC, -Ă adj. v. eres.

HERETISĂ vb. IV^a. 1^a. *Salver*. 2^a. *Feliciter.* — (Grecism, în Românie)

1^a. *A salută. Și heretisindu-se împărășii, după obiceiul împărătesc, și ospătându-se câteva zile...* DIONISIE, ap. TDRG. *Tamerlan... găsi cu cale ca... să heretisască pe Suleiman.* E. VACARESCU, IST. 254/10. *Cel cu perucă nu cam heretisește, cel vinovat nu cam grăoște, ca să nu fie prins [propriu: nu-și scoate pălăria spre a salută].* ZANNE, P. III 293.

2^a. (Învechit) A felicita. *Au heretisit pe Pascand.* DIONISIE, C. 185. *Intranșirea de astăzi în scopul de a ne hiritisi.* ERICARIU, VIII 195/1. *Toți l-au heretisit.* DONIC, F. II 19. *Alexandru și... se heretisesc.* DRAGHICI, E. 92. *Heretisitiu.* GOJAN, H. I 135. *Cu politică mare l-a heretisit.* PANN, E. II 53. *Hai să-l hiritisim pentru fericirea lui.* ALEXANDRI, I. 589. *Te hiritisase, cucoane Nastase!* I. NEGRUZZI, I 26. *Mergă... la soacra mică de-hiritisă.* PITIȘ, X. REV. E. I 155. *Încopă... să heretisască pe împărat.* IȘPIRESCU, L. 257.

[Și: hiritisi, (hiperurbanism) hiritisi vb. IV^a TEODORESCU, P. F. 620/b. | Abstracte: hiritisire, hiritiseală, (firtiseală) s. f. = felicitare, petrecere la care se aduc felicitări de ziua cuivă. *La sfârșit se face*

mare cindire și hirituire în biserică. ION CR. III 244. *Firtisoală nepomenită între Nea Nicola... de ziua sa.* DELAVRANCA, s. 6, (< n.-grec. *γερτίσμος*, *γερτίσμός* „salutare”) *heretismă* s. f. = salutare, *heretismos* s. a. = felicitare (ALECSANDR. T. 1777). urare. Au făcut cu mâna salamlichii sau *heretismos* către copiii. DIONISIE, c. 188. *Făcându-i heretismos pentru buna venirea lui.* id. ib. 190.]

— Din n.-grec *γερτίσμος* „a saluta”.

HERÉTISMĂ † s. f. }
HERÉTISMOS † s. a. } v. heretis.
HERÉU s. m. (Ornit.) v. herete.
HEREZIE s. f. v. eres.
HERGHELEGIU s. m. v. herghelie.

HERGHELIE s. f. *Haras*. — Grupă mare de cai (CREANGĂ, GL.), stavă; spec. grupă de iope și de armăsari, ținută spre a prăsi și a crește rasa cavalină; cfr. precă. Au aflat toată țara pre acasă cu dobitoace, cu herghelii. M. COSTIN, ap. Ș10. Acea câteodă herghelii de iape. CANTEMIR, IST. 75. *Herghelii, circi și turme.* BELDIMAN, TR. 376. *Cărluri, circi, herghelii.* I. IONESCU, c. 219. *Cai... se aflau în herghelii.* PANN, E. II 25. *Să se îmbunătățească soaul hergheliilor.* C. NEGRUZZI, I. 36. *Lesă din mijlocul hergheliei o răpicișă de cal.* CREANGĂ, P. 194, cfr. 185, 192, 196, 291. *Herghelia de iape.* ISPIRESCU, I. 26. *Câmpii Păscute de herghelii.* ALECSANDR. P. P. 165^b. *La herghelii alergă.* PĂSCULESCU, L. P. 258, cfr. ȘEZ. I 8/10 III 213^b. I (Fam., în batjocură către o femeie) *Êi, tac!, tac! ajunsă-ți de-amă, herghelie!* CREANGĂ, P. 40.

² P. ext. Locul unde se află prăsiă de cal. *Herghelia de la Rădăuși.*

[Și: *erghelie, lerghelie* s. f. ALEXICI, L. P. 66^{1/2}. *herdelie* s. f. VASILIU, c. 18. *hărgbilă, hărgbilie* s. f. VĂRCOL, v. I. Derivat: (< turc. *hergeleşi*, idem) *hergehegiu* (arghelegiu) MAT. FOLC. 58. *herghelgiu* s. m. = păzitor de herghelie. *Acea la iape și un hergehegiu.* CANTEMIR, IST. 75. *Herghelgiu pentru păscutul cailor.* URICARIU, XIX 353^{1/2}. *Și negăzini pe hergehegiu la herghelie.* IORGA, s. D. VI 264. *Întăiu om fost hergehegiu.* MAG. IST. II 202^{1/2}. cfr. ALECSANDR. T. 1236, ISPIRESCU, U. 41.]

— Din turc. *hergelé*, idem. Cfr. dubletul *arghela*.

HERGHELEGIU s. m. v. herghelie.
HERGHIE † s. f. v. herb.

HERIE s. f. = ferie. 2 *vărășas mi i-au tăiat via de 60 de hieri, 3 mi i-au odrănit 100 de hieri de vin noaptea.* IORGA, s. D. XIII 85. *Ne-m împăcal... ș'am dat și heria: vro patru-cinci herii de miel.* id. D. B. I 99.

HERINCĂ s. f. (Ibt.) v. heriog.

HERING s. m. (Ibt.) *Hareng*.—(Transilv., Ban.) Scrambio. ANON. CAB. (tradus prin „balix” = allex). [Și: (Banat) *herincă, hîrincă* s. f. JAHRESBER. X 193. *ariogă* s. f. BARCIANU, ariog s. m. HEM. 1663. *arîng* s. m. MARIAN, haring, hăring s. m., haringă s. f. L.E.]

— Din germ. *Haring*, idem.

HERİS adv. *Tout à fait, entièrement*.—(Turcism. în Mold.) Numai; cfr. *hepsâ, safit, Fădure heris stejar.* PAMFILE, J. II. *Trupul lui e tot numai heris bube* = e tot, cu desăvârșire plin de bube. ION CR. II 207.

— Din turc. *her-iş* „orice lucru”. CAPIDAN.

HERLES, -Ă adj., subst. *Bancał*.—(Om) cu picioarele strămo: *Om herlesiu* (Hunedoara). Com. CUGERU. Cfr. haitji.

HERMAFRODIT, -Ă adj., subst. (Bot., Zool.) *Hermaphrodite*.—Cu organe de reproducere pentru amândouă sexele; cfr. androgin.

¹ (Plantă) care are staminele și pistilul pe aceeași floare. *Flori obicinuit ermafrodite.* C. NEGRUZZI, I 102.

² (Animale) care posedă, la același individ, o glandă masculină și una feminină o singură glandă, masculină și feminină în același timp. (Despre oameni) feteleu, fătărlău, fătărău, feteleiu, fitincău, feteleşcu. *Persoana... care sînt totodată și de un sex și de altul (hermafroditiți).* I. NEGRUZZI, I 240.

[Și: *ermafroditi*, -ă]

— N. de origine grec. (Ἑρμαφρόδιτος, un feteleu mitologic).

HERMĂȘIE, **HERMĂȘIU**, -IE adj. v. cărmăziu.
HERMELIN s. m. (Zool.) v. hermină.

HERMENEUTICĂ s. f. *Hermeneutique*.—Explicare s. tălmăcire de texte; cfr. tălc. [Pronunț. -uen-tieă.] Și: *ermine* s. f. *Erminie* sau *lilcovaniile sîntei scripturi.* CCR. 229.]

— N. din grec. ἑρμηνεύω, idem.

HERMETIC, -Ă adj., adv. *Hermétique*.

¹ (Adj.) *Capac, astupus hermetic* = care închide cu desăvârșire, așa ca să nu mai pătrundă nimic în vasul pe care l-astupă.

² (Adv.) *N'aveți nimica să-l astupați hermetic?* MIREA, c. I 13.

[Derivat: *hermeticeste* adv. *Ermeticesc* *închisă din toate părțile.* HASDEU, I. c. 190. | Și: *erm-*]

— N. după fran.

HERMINĂ s. f. (Zool.) *Hermine*.

¹ Novăstucică din țările nordice, prătită pentru blana ei cea albă și strălucitoare, e acam. *12 pieți de ermelin.* ȘINCAL, HR. I 168^{1/2}.

² Blana acestui animal. *Hermine cea albă a săpșilor.* ANGHEL și IOSIP, c. L. 210. *Hermine domnească.* Ibtid. 233.

[Și: (Transilv.) *ermelin(ă)*, *armelin(ă)* subst.]

— N. din fran. *hermine*, idem.

HERNEU s. a. = arneș. VAIDA. *Cu herneș acoperit.* MARIAN, I. 501.

HERNIE s. f. (Med.) = vătămătură, surpătură.
 — N. din fran. *hernie*, idem.

HEROTONI †, **HEROTONISI** † vb. IV^a v. hirotoni.
HEROU s. m. v. erou.

HERUȘIU s. m. v. heruvim.

HERȚEG † s. m. v. herțog.

HERȚIU s. m. *Toile ordinaire*.—(Transilv.) Pânză ordinară nenăbită. L.B. Sacul în care se stoarce uleiul de sămânță: *Murdară cu herțiu.* VICIU, GL.

HERȚOG † s. m. *Duc*.—Duce, voivod. *Pre Ladislav numai herțog era să-l lăm.* ȘINCAL, HR. I 288^{1/2}. *Herțog al Burgundiei.* TICHINDEAL, P. 174. *Herțog din Răsthat al crucii cei mari al sfântului Ștefan.* CALENDARU (1844) 26. [Și: (< ung. *herceg*, idem) † *herțeg* s. m. *Rădul-negru, coșcol mare, herțeg pre Almaș și pre Făgăraș.* MAG. IST. IV 231^{1/2}.]

— Din germ. *Herzog*, idem.

HERUVİM s. m. (Bis.) *Chérubin*.—Înger care în erașlia cerească, vine imediat după arhangheli; cfr. serafim; în artele plastice e reprezentat ca un cap de copil cu aripi; cfr., „despre cețele îngerești” ap. GCR. I 245. *Cu heruvimi și cu serafimi.* CUV. D. BĂTR. II 314. *Heruvimi cei câte cu ochi mulți.*

VARLAAM, C. II 22. *De 5 coși aripa unui heruvimū.* BIBLIA (1888) 246/b. *Mai cinstită în ceriu decât heruvimii și mai slobodă fără de așmănare decât serafimii.* ANTIM, P. 33. [După gorn. Cherub, idem și: Herabi ce n'adoarme. I. VĂCĂRESCU, P. 28. | Familia: heravimesc, -ească adj. MARDANIE, 4119, heruvimicesc, -ească adj. *Ceata heruvimicosă* (= a heruvimilor). GOR. II 192; (< grec. ἡρουμεῖον, idem) heruvic (plur. -ricuri) s. a., heruvico s. a. invar. — imn în onoarea heruvimilor, cântat la liturghie, înainte ca preotul să se cuminice. *Mașine de cântare herovicului.* ap. TDRG. *La heruvico... se aduc sfintele moștii.* GHEORGACHI LOGOPĂTUL, LET. III 318/2. *Glauz herovicului.* IONESCU-BOTENI, S. N. 13. Herovic s. a. = cartea în care o heruvicul. TDRG. | Și: herovim s. m. ȘEZ. II 157, herovic s. a.] — Din paleosl. cheruvimъ, grec. ἡρουμεῖον, idem.

HERVANEĂ † s. f. Mantie domnească (introdusă în 1832 în locul cabanitei). ȘIO. [Și: † hervania s. a. (plur. -nării). TDRG.] — Din turc. hervany, idem.

HERVANIU † s. a. v. hervaneă.

HESPA s. f. (Entom.) v. viespe.

HETAİ † s. f. sing. (Comerț) v. hatală.

HETĂLM † s. a. v. hatalm.

HETERO-. *Hetero-*. — Element de origine greacă; intră în compoziția câtorva cuvinte: heteroclit, -ă adj. = ciudat, bizar. *Lume mai puțin heteroclită.* MIREA, C. I 67; heterodox, -ă adj. = care nu e ortodox. *Ministrul cultelor poate să fie chiar heterodox.* MAIORESCU, D. I 391. *În Chiove eră puterea regelui eterodox al Poloniei.* IORGA, L. R. 150. *Episcopat eterodox.* HEM. 1697/1; heterodoxie s. f., heterog, -ă adj. v. eterogen. [Și: etero-] — N. din grec. ἕτερος „alt”.

HETESĂR s. m. (Ban; ungurism) = arzat. *Și ai mei căzari Și-ai mei birgari Și-ai mei hețesari.* POP. în CONV. LIT. XXXV 901. — Din ung. hetes „angajat cu săptămâna”.

HETLEANSŪG † s. a. v. vicleșug.

HETMAN s. m. v. hatman.

HETMĂS adv. *De travers.* — Într-o parte. Com. a. TOMIAC.

HETGNĪ vb. IV^a v. hegnā.

HEXA. *Hexa-*. — Element de origine grecească; intră în compoziția câtorva cuvinte și înseamnă „șase”: hexagon s. a. = suprafață închisă de șase laturi. *Muchile unui exagon.* IORGA, C. I. II 8; hexagonal, -ă adj. *Abside... exagonală.* id. N. R. B. 101; hexametră s. m. = vers de șase picioare. [Și: exa-] — N. din grec. ἕξ „șase”.

HĒLĂ † s. f. v. fâlă.

HI- v. fi-

HI: Interjecțiune cu care se îndeamnă cai la mers. *Hă! la înaș copii... hă, gloabă!* ALEXANDRU, T. 45. *Hă! în zăvoaicele talei, îndemnași înaintele!* CREANGĂ, P. 119. *Hă! în sus, hă! în jos; să se miște din loc calul, ba.* IȘPESCU, L. 374, cfr. CONTEMPORANUL, I 851, HETEGANUL, I 23/2. || Interjecțiune prin care se alungă câinii, cfr. țibă, hugi, nihiu, ni, nii. ȘEZ. III 189. *Strigă țibei, țibă, hăi de acolo.* ib. II 61/2. | **HI** căteana e numele unui joc de lăutari. SEVASTOS, N. 281/2. | **HI:** hi! interjecțiune de alungare a câinilor, în Ban., și hie! LUBA.]

HIĂSPĂ s. f. v. viespe.

HIĂT s. a. (Gram.) *Hiatus*. — Întâlnire a două vocale, dintre care cea dintâi e finală unui cuvânt s. silabe, iar a doua inițială silabei s. cuvântului următor. *Prosodia latină... observă cu... luare aminte hiatus.* MAIORESCU, CR. III 206. [Pronunț. *hi-at.* | Plur. *-ate și -ături.*] — N. din lat. hiatus „căscătură, deschizătură”.

HIBĂ s. f. 1^a. *Faulte, défaut.* 2^a. *Besoin.* 3^a. *Souci.* — (Ungurism)

1^a. Greșală, defect, cusur (VAIDA); p. ext. cauză (Com. a. TOMIAC), vină. *Da, scumpii mei, dar nu aceeași e hiba întreprinderii noastre!* VLAHUȚĂ, VIAȚA II nr. 28. *Oare ce hiba are calul lui Vasile că nu-l poate vinde?* Com. G. TOFAN.

2^a. Lipsă, nevoie, neajuns. *N'am hibă eu!* GR. BĂN.

3^a. Griji, habar (ȘEZ. III 15/10. N. REV. R. 1910, 86), baiu. *Nici de pită n'ar fi baiu, Dar nu știu face mălăiu; Nici de mălăiu n'ar fi hibă, Nu știu face mămăligă!* POP. ap. MĂNDRESCU, UNG. 80.

[Adjecțiv: (ung. *hibás*, idem) *hibas*, -ă = cu defect. VAIDA, POMPIIU, III. 1011. | Verb: (cfr. ung. *hibázni*, idem) *hibălă IV* = a greși, a da greș. VAIDA.] — Din ung. *hiba* „defect”.

HIBĂLI vb. IV^a, **HIBĂȘ**, -Ă adj. v. hibă.

HIBERNĂ vb. I^a (Zool.) *Hiberner*. — (Despre unele animale) A petrece iarna în amorie. Fig. *O fericiți aceia ce pot să hiberneze!* MIREA, C. I 13. [Derivate: *hibernant*, -ă adj. *Animale hibernante.* MEHEDIȚI, G. F. 189; (abstract) *hibernație* s. f.] — N. din fran. Cfr. dubletul iornă.

HIBRID, -Ă adj. (St. nat.) *Hybride*. — Provenind din două specii deosebite; corcit, d. e. *catărul. Trifoia hibrid.* I. IONESCU, M. 359. *Cucinele hibride* = compuse din elemente luate din limbi deosebite, d. ex. *sociologia* din lat. *socius* și grec. *λόγος*. *Nu au vrut să fie seamă de planul primitiv și au făcut... nu aiașo de construcțiune hibridă, contrară concepțiunii artistice primitive.* MAIORESCU, D. IV 250. [Și: *hibrid*, -ă adj. RUSSO, s. 86.] — N. din lat. *hibrida*, idem.

HICĂI vb. IV^a. *Maltraiter, chasser.* — (Despre câni) A maltrăta, a bate, a chinu, a da în târbacă. *Este datină în cea dintâi Lună a postului-mare de a da pe câni în târbacă, adică a-i hicăi, a-i bate și a-i chinu groaz.* MARIAN, SE. II 9, cfr. O. II 378. | P. ext. (despre oameni) A alungu a sfadă și injurii. ȘEZ. III 15/10. *Ca pe câni mă hicăi.* MARIAN, NU. 13.

HICHERȚĂ s. f. (Ornit.) v. hîrbiță.

HICI adv. *Fus du tout.* — (Turcism; după negațiune) De loc, nici de cum. PĂSCULESCU, L. P. *Hicui* = nihil, ANON. CAR. N'ai bani, ferici-a sfântu, turme de loc, case și livezi, hici! IȘPESCU, O. 34. *Mălăiu nu e hici.* ION. CR. V 376. *O să-ți dau hici* = nimic. BOCEANU, GL. (Prin contaminare cu *nici-de-leac*) *Să nu mai aiă (cutare) Dor de cap Hici-de-leac!* TEODORESCU, P. P. 397. — Din turc. (bulg., sârb.) *hiē*, idem, cfr. *hăciu*!

HICIU s. a. v. huciu.

HICLĂN, -Ă adj. (s. d.) v. viclean.

HICNI vb. IV^a v. leni.

HICȚĂL s. a. *Chemin bornant une propriété.* — Când hotarul [unei moșii mari] este arătat printr-un drum, se numește *hicțal*. PAMFILE, A. 23.

HIDEATU † s. a. = adet(lu). *Oferă a li împlini „ce va fi hideatui și pofta”.* IORGA, D. R. I 56.

HIDEC † s. a. v. hidiechla.

HIDIȘ s. m. v. highidiș.

HIDIÉ † s. f. v. hedlá.

HIDRÁ s. f. *Hydre*. — Șarpe mitologic cu șapte capete. În locul cărora, dacă erau tăiate, creșteau mai multe. *Idra... prindea [broaștele] și le mănca.* TICHINDEAL, P. 153. | Fig. *Căzu în brațele idrei acesei cu multe capete [= poporul răsculat], care intru o clipă în făcu buclii.* C. NEGRUZZI, I 156. *În zadar hidra [năvălitorii în Dacia] turbează.* ALECSANDRI, P. 1 269. *Puternica hidră, tirania.* I. NEGRUZZI, V 386. [Și: idră s. f.]

— N. de origine grec. (ἵδρος, idem).

HIDRÁULIC, -Á adj. (Mec.) *Hydraulique*. — Care funcționează cu ajutorul apei. *Presă, morișcă hidraulică.* PONI, P. 45, 50. | Spec. *Var hidraulic = var negru.* | Hidraulica s. f. = partea mecanicii care studiază legile de mișcare a hidrelor. [Pronunț. -dru-lic.]

— N. de origine grec. (ἱδραυλικός, idem).

HIDRO, *Hydro*. — Element de compoziție, de origine grecească, într'un număr mare de cuvinte; mai obișnuite: hidrát s. a. (Chim.) = corp compus din apă în care se înclocuiește un atom de hidrogen printr'un alt corp simplu ori compus. *Hidrát de pucioasă.* C. NEGRUZZI, I 317; *hidrocarbură s. f.* (Chim.) = corp compus din carbon și hidrogen; *hidrocefál, -á adj.* = cu hidropizie la cap; *hidrofób, -á adj.* = turbat (propriu care se teme de apă), *hidrofobie s. f.* = turbare; *hidrogén s. a.* (plur. -genuri) = corp simplu, gazos, combinat cu oxigenul. În proporție de doi atomi de hidrogen și unul de oxigen, produce apă; *hidrografie s. f.* = totalitatea apelor dintr'o regiune; știința care le studiază. *Insist... asupra hidrografiei districtului.* ODOBESCU, II 167; *hidropát s. m.* = (medic) care tratează toate boalele prin întrebuintarea internă s. externă a apei. *M'am cădat cu alopații, cu omeopatiții, cu electro-omeopatiții, cu hidropatiții și — băbăști.* I. NEGRUZZI, I 105; *hidropicá* (pop. *dropicá*) = *hidropizie s. f.* = îngrădărire anormală de lichid seros într'o parte a corpului (mai des în abdomen) s. în țesutul celular; (boală-de-)apă; cfr. apă III 12. *Au murit... de boală ce-á zic hidropicá.* N. COSTIN, LET. I 78. *Boala de dropicá.* LET. II 282^{ss}, cfr. DOBOFTEU, V 8. 217. *Cănușe 'n dropicó.* ALECSANDRI, T. 99, cfr. GORJAN, H. IV 219, CONTEMPERANU, VI 18, H. I 11, 271, 440, IX 475, X 402, GRAULU II 505. *Murít-an din idropisie.* ȘINCAL, HR. III 18^{ss}; cfr. C. NEGRUZZI, II 156, cu derivatul *hidropicós* (pop. *dropicós*), -oasă, † *idropicésc*, -ească adj. *Înflăturá idropicéscă.* DOBOFTEU, V 8. 203^{ss}. *Pictorul dropicós.* CANTEMIR, IST. 110; cfr. GORJAN, H. IV 221, OLLĂNESCU, H. O. 124, ZAMFIRESCU, R. 68. *Mergând... cum putea, fiind idropicos.* MAG. IST. II 13; cfr. C. NEGRUZZI, II 244; *hidrostaticá s. f.* = partea mecanicii care studiază echilibrul lichidelor și presiunea lor asupra vaselor; *hidroterapie s. f.* = tratarea unor boale prin întrebuintare de apă (băi, dușuri, aburi, etc.). [Și: idro-]

— N. din grec. ἵδρω „apă”.

HIE! Interj. v. hi.

HIE s. f. *Besoin*. — (Ungurism, în Transilv. de nord, Bucov.) Lipsă, trebuință, nevoie. *Cui-á hie de 'nșurat, Sá vie la noi în sat, Că sânt fete de măritat.* VAIDA. *De te-a ajunge hiea, Mă mai cercă undeva.* RUD, P. P. 15. † Treabă, folos, seamă. Com. A. TOMIAC. — Din ung. hi „lipsă” (*valaminek hija* = „lipsește”).

HIEŃĂ s. f. (Zool.) *Hipne*. — Mamifer carnivor din Asia și Africa; seamănă cu un câine și se hrănește cu cadavre pe care le desgroapă din mor-

minte. | Fig. *Local hienii îl luă cel vorbăreț, Local crăsimii teche...* EMINESCU, P. 120. [Pronunț. hi-e-] — N. din fran.

HIEP s. a. v. hep.

HIER s. m. *Lettre H de l'alphabet cyrillique*. — Numele literei H din alfabetul cirilic (ç). — Din paleosl.

HIERARHIÉ s. f. v. ierarhie.

HIERB s. a. v. herb.

HIERO, *Hiero*. — Element de compoziție de origine greacă; intră în mai multe cuvinte și înseamnă „sfânt”: *hierodlácon s. m.* = primul diacon, unde sânt mai mulți. *Dajdea proșilor și hierodáconilor.* URICARIUL, XIV 188; *hieroglifá s. f.* = în scrierea vechilor Egipteni, semn sfințit care exprimă în chip simbolice ideile, prin reprezentare de obiecte naturale. *Teroglifele templelor egiptene.* ODOBESCU, III 79, *hieroglifé, -á, † hieroglificésc*, -ească adj. = scris cu hieroglife, fig. fam. indecifrabil, greu de înțeles. *Scriptori teroglificești.* CANTEMIR, IST. 128; cfr. GCR. II 163. *Seriosoare... teroglifică.* C. NEGRUZZI, I 11. *Orlografa acelea foi ne părea cum hieroglificá.* I. NEGRUZZI, I 200. [Pronunț. hi-e- | Și: iero-]

— N. din grec. ἱερός „sfințit”.

HIÉSTRU adj. m. v. flestru.

HICÁ s. f. (Iht.) Un soi de pește (nedefinit; poate, cegă). H. III 290.

HIGHÉGHE s. f. v. highidiș.

HIGHIDIȘ s. m. *Violoniste*. — (Ungurism, în Ungaria și Transilv.) Violonist, scripcar, ceteraș, lăutar. ȘEZ. VII 181, POMPILIU, B. *Hididișul cere plată, Sus a Dumnezeu, să-l bață.* DOINE, 286. *Zice hididișul, dar nu jociu pe nime cu hăful.* ZANNE, P. IV 378. *Hididiș pe lângă Criș?* (= Țintarul) ȘEZ. VII 181. [Și: (cu transcriere greșită) *hididiș s. m.*; (cu alt sufix) *highidaș s. m.* ȘEZ. VII 181. | În părțile mai ungarite se aude și: (< ung. *hegedű*, idem) *highighe s. f.* = violină. ȘEZ. VII 163.]

— Din ung. *hegedű*, idem.

HIGHIDÉȘ s. m. v. highidiș.

HIGIÉNĂ s. f. (Med.) *Hygiène*. — Partea medicinii care studiază mijloacele de conservare a sănătății. *Igienă publică.* URICARIUL, XIV 146. [Derivate: *higiénic, -á adj.* adv. *În bune condițiuni igienice.* MAIORESCU, D. II 150. *Trăștește higienic; higienist s. m.* = care se ocupă cu igiena. | Și: *igien- | Pronunț. -ji-e-]*

— N. din grec. ἡγιεινά „mijloace pentru conservarea sănătății”.

HIGIU s. a. v. huclu.

HIGROMÉTRU s. m. (Fiz.) *Hygromètre*. — Aparat cu care se măsoară cantitatea de vapori de apă din atmosferă [Derivat: *higrometric, -á adj.* *Stare higrometrică.* PONI, P. 137; *higrometrie s. f.* = partea fizicii care studiază starea higrometrică a aerului.]

— N. modern din grec. ἡμέρος „umed” și μέτρον „măsură”.

HIHÁI vb. IV^a v. chihái.

HIHOT s. a. v. chicot.

HI! Interj. v. hi.

HIZÁLE s. f. v. vijelie.

HIL s. a. (St. nat.) v. chil.

HILĂU s. a. Unealtă de dulgherie (nedefinită). H. VI 17.

HILDEȘ s. m. sing. v. hildeș.

HILÉR s. a. Mesuro. — *Hilerul* sau *filerul* este de două prăjini și trei palme; prin urmare patru *hilere* fac o hirtă. PAMFILE, A. 234. — Cfr. *filer*.

HILÉR s. m. v. filer².

HILÉRN † s. m. *Commandant à la tête de mille hommes*. — (Grecism) Commandant peste o mie de oameni, cfr. miag, căpitan-de-mie, polcovnic. *Vasilé... eră hiliarhă*. BELDIMAN, TH. 16, cfr. id. lb. 14. [Pronunț *-li-erh.*]
— N. din grec. *χίλιος*, idem.

HILIBĂ s. f. v. hribă.

HILICI: Interjecție prin care se oprește vițelul de la vacă. N. REV. R. (1910) 86. [Verb: hilici IV² — a opri vițelul să mai sugă. lb.]

HILICI vb. IV² v. hilici.

HILIMICĂ s. f. (Bot.) v. filimică.

HILINOĂCĂ s. f. (Bot.) = ienupăr-pitic (*Juniperus nana*) (Transilv.). PANȚU, FL. — Cfr. filimică; flor².

HILINTĂ s. f. *Balançoire*. — Serânciob. ROMPLIU, BII. 1011.

HILISTE s. f. v. veliște.

HILOSCĂ, **-OASĂ** adj., subst. v. firoscos.

HILTĂ † s. f. *Méchanteté*. — Răutate. *Pre tot ceas mă ntreabă și grăesc cu hiltă*. DOȘOFTEIU, FS. 141.
— Cfr. paleosl. *hyla* „răutate”.

HINEI vb. IV² v. hâmeia.

HIMEN s. a. (Anat.) *Hymen*. — Membrană care încheie, în parte, vagina fecioarelor. [Derivat: *Himenea* s. m. — zeul căsătorilor, la cei vechi; p. ext. poet. s. a. (plur. *-nuri*) căsătorie. *Una... demudă de sfânt hymeneu*. OLLĂNESCU, H. O. 216.]
— N. din grec. *ἕμην* „membrană”.

HIMERĂ s. f. *Chimère*.

1°. (Mitol. greco-rom.) Monstru mitologic, având capul de leu, trupul de capră, coada de balaur. *Hirigă himera jiganilor, irmafrodul pasirilor*. CANTEMIR, IST. 93.

2°. P. ext. Închipuire fără teamei, nălcuire. *Unelții himere și tot felul de plămăuri*. MARGOVICI, C. 79. *Păreră! himeră! nebunie! Dovezile le ai?* C. NEGREZZI, III 321. *Ai alevyat după o himeră*. VLAHUTĂ, D. 275.

[Adejectiv: *himeric*, *-ă* = (despre oameni) care trăiește cu himere; (despre lucruri) închipuit, fără teamei și realitate. *E vis al neînfinței uniwersul cel chimeric*. EMINESCU, P. 223. *Amor himeric*. VLAHUTĂ, P. 119.]

— N. din grec. *χίμαιρα*, idem.

HIMIE s. f. v. chimie.

HIMILICĂ s. f. (Bot.) v. filimică.

HIMISI vb. IV² v. hămesi.

HINĂ s. f. *Arrière d'un radeau*. — Partea dindără a plutei VICIU, GL. 101.

— Din ung. *hiana* „jeagăn”.

HINĂ s. f. (Med.) v. chinină.

HINĂG s. m. (Bot.) Un fel de mărâcini cu ghimp tari ce cresc orizontal. H. II 218.

HINCIU † s. a. v. huciu.

HINCOTI vb. IV² v. chiboti.

HIND s. m. v. înd.

HINDICHIU s. a. 1°. *Fossé*. 2°. *Rigole* (de presoir). — (Mold.)

1°. † Saț de întărire, cfr. *meterez*. *Au făcut hendechiu împregiurul taberii*. NEUCULCE, LET. II 435/. *Hotarul Moldovei... să începe de la hândichiu lui Traian*. AMIRAS, LET. III 129/31, cfr. 195/31. *În giur împregiur cu hendec... să se închungiure*. CANTEMIR, IST. 201. *O cașă cu ziduri împregiur, cu uze de fier, cu hândic*. DRĂGHICI, R. 44, cfr. 191. | (Azi. în lit. pop.) Saț (PAMFILE, J. II, JAHREBER, IX 226), șantuleț (ION CR. II 22). *Un hândichiu care despărțea grădina de agorul de cartofe*. CONTEMPORANUL, III 782. *Po matul hândichiuului creștea niște tufare de corn*. lb. | Fig. Adăncime, taină. *D-zeu care știe toate hândicurile babei și cum se înflesese cu mama dracilor...* SEVASTOS, ap. ȘIO. 2°. Ighlabul teascului de struguri. PAMFILE, I. C. 222.

[Plur. *-dichiu*. | Variante: †hendec, †hendechiu, hendechiu s. a. JAHREBER, IX 226, hândic, hândichiu, hândic, †hîdec s. a. *În hîdec oclăței*. IORGA, D. B. I 87, hîdic s. a. JAHREBER, IX 226.]

— Din turc. *handak*, (și bulg., sârb.) *hendek*, idem.

HINEZĂRIE s. f. v. Chinez.

HINGHER s. m.

HINGHEREL s. m. (Ornit.) } v. hegher.

HINGHEROĂCĂ s. f.

HINGIU † s. a. v. huciu.

HINTA: interj. v. hîntă.

HINTĂ vb. I. *Balancer*. — A logăna. LB. [Interjecție: *hînta, hîntă! O hîntă!* [pe copil] *pe picior căntându-i: hînta, hîntă!* MARIAN, NA. 347.]
— Cfr. ung. *hinta* „jeagăn”, *hîntilni* „a logăna”.

HINTĂU, **HINTEȘ** s. a. v. hînteu.

HINTEU s. a. 1°. *Carrosse*. 2°. *Attirail*.

1°. (Transilv.) Trăsură, caleasă, răvan. *Am fost dat pentru frate-mieu... un hinteu* (ca 1778). IORGA, S. D. XII 98. *Cu hinteauă sau rădoane merged comitul ȘINCAI*, HR. III 199/20. *Rădoane (hînteaș, carpente sau cară do/m/nesți)*. TICHINDEAL, P. 246. *Floare măndră pe hînteu*. MARIAN, NU. 44, cfr. ION CR. III 194, JARNIK-BĂRSEANU, D. 23. *Domniū au... hîntieș*. HODOȘ, P. F. 179. *Merve cu hînteu*. RETEGANU, P. IV 13/15. *Nu vin cu carele Făr' cu hînteașele*. BICESCU, P. F. 150. *Doamnă 'n hînteu*. MANDRESCU, L. P. 199/200. *cfr. BUD, P. F. 21, TIPLEA, P. F. 43. Șin hînteu* (tip. *hînteu*) *ni se pană MAT. FOLC. 1059*.

2°. (Plur.) *Hîntieș* = toate unelele, ca: plug, tăn-jală, cărcie, ce slujește la înjugatul bolilor în patru (mai cu seamă la plug). Cfr. *halat'*, *tacăm*, *că-laiu*, *clopec*, *ciocăltău*, *YASILIU, C. Plugarii se străngă!*, *Boii s'apropiă, Hîntieșele se 'ntindeă, Cărcieșle pocnă*. lb. 176.

[Plur. *-șie, -șie*. | ȘI: (ad 1°) *hîntău* s. a. ANON. CAR., (ad 2°, mai ales la plur.) *hălteiu* s. a. Părțile din care se compune plugul sânt: grindeul, plazol, bărsa, cornăna, coarnele, oticul, fierul cel lat, fierul lung, cotiga, propeleagul, schimbătoarea, cărligul și în fine tănjalole, cu toate ale lor, care la un loc se chiamă *hălteie*. H. XV 307, cfr. 264, 329, VI 30, 50, 82, (*hălteie*) 200. *Mănd' boii mai înceț, că rapi toate hălteile!* H. III 498, *hălteiu* s. a. H. VIII., 16 (plur. *hălteie* H. XV 30, REV. CRIT. IV 290), *hălteiu* s. a. H. VIII., 289, VIII., 260, *hălteiu* s. a. (plur. *hălteie* H. VI 44, VIII., 215, VIII., 117, XII 563),

hentelu s. a. (plur. *hentele* II. X 317), **hăntelu** s. a. (plur. *hăntele* II. VIII, 119), **hănteu** s. a. II. VIII, 78 (plur. *hăntele* II. XII 416, 520). *Hăntele, boii giugari și arșafii să fie gata a se apuca de muncă.* I. IONESCU, C. 29. *Împăbătul hăntelilor și a harabalerelor.* Id. Ib. 125, *hăntele s. f.* plur. = toate uneltele câte aparțin unui car s. căruțe: *Șed hăntele nșirate Și boii legați de roate.* HUGONARIU, N. S. | Diminutive (ad 1°): **hinteș** (pronunț. *-te-șu*), **hinteș** s. a. LB. | — Din ung. *hinto* „țesăruș, leagăn”.

HINTEUȘ s. a. v. **hinten**.

HIOLĂ s. f. v. **hiolă**.

HIOLĂ s. f. Numai în expresia (Mold.): *În hiolă* = lărdin după sine, împingând cu sine. *Maldările de scânduri, ducând pe cai în hiolă, îi repezi de vole printre călăreții noștri.* VLAHUȚĂ, D. 81. *Copiii nu sânt lăsoși printre pepeni, căci... îi rupe, lăduindu-i cu picioarele în hiolă.* FAMVILLE, A. 178. [Și: **hiolă** s. f. *A hui în hiolă* = a împinge pe cineva fără voie (Covurlin). ION CR. II 80.]

HIOLDĂȘ s. m. = gholdăș. *Să fie... hioldăși și prieteni.* DIONISIE, C. 187.

HIP s. a. Celor neastâmpărați s. nervoși li se zice: *Că doar nu ești cu hipuri, de nu mai ai stare!* LIUBA.

HIPER-*Hyper*. — Prefix care intră în compoziția unor cuvinte de origine greacă; mai obicinuțit sânt: **hiperbolă** s. f. (adj. **hiperbolic**, -ă) = (Ret.) figură de stil care constă în exagerarea expresiunii; **contrar**: **litotă**; (Geom.) curbă care este locul geometric al punctelor a căror distanță de două focare fixe au o diferență constantă; **hipertrofie** s. f. = creșterea peste măsură a unui organ s. unei părți de organ, fără altă schimbare. — N. din grec. *ὑπερ* „peste, pe de-asupra”.

HIPNÓZĂ s. f. (Med.) *Hypnose*. — Somn provocat prin mijloace artificiale, d. ex. prin privirea atentă a unui obiect strălucitor. [Fam. III: **hipnótic**, -ă adj., **hipnótiză** vb. 1°; **hipnótism** s. a. = totalitatea fenomenelor caracteristice somnului hipnótic și persoanelor care se pot hipnótiză] — N. derivat din grec. *ὑπνοσ*; „somn”.

HIPOCÓNDRU, -Ă adj. v. **Ipohondru**.

HIPOCRIT, -Ă adj. v. **ipocrit**.

HIPODRÓN s. a. *Hippodrome*. — (La cei vechi) Cîrc pentru cursele de cai și care; (la moderni) cîrc s. teatru pentru exerciții cu cai; câmp pentru alergările de cai. *Toate-aleargă ca pe-nu hipodrom.* MIREA, C. I 150.

— N. din grec. *ἵπποδρόμος*, idem.

HIPOHÓNDRU, -Ă adj. v. **Ipohondru**.

HIPOPOTĂM s. m. (Zool.) *Hippopotame*. — Mamifer pahiderm, foarte mare, cu pielea groasă și fără păr și cu picioarele scurte; trăiește în fluviile cele mari din Africa.

— N. din grec. *ἵπποπόταμος*, idem, propriu „cal de fluviu”.

HIPOTĂ s. f. v. **ipotă**.

HIPOTÉCĂ s. f. v. **ipotecă**.

HIPOTENÚZĂ s. f. (Geom.) *Hypoténuse*. — Într-un triunghi drept-unghi, latura opusă unghiului drept; cfr. **catetă**. [Și: **ipotenúză** s. f.] — N. din grec. *ὑποτένωσις*, idem.

HIPOTÉZĂ s. f. v. **ipoteză**.

HIR: Interjecțiune prin care se imită sunetul produs de biblică. *Biblică hîrde: hir, hir!* II. VII 483. [Verb: **hîră** IV⁶⁰.]

HIR s. a. *Nouvelle*. — (Transilv.; ungarism) *Veste*. *Ce hîră e tot în sat?* REYEGANU, TR. 17/100 cfr. 115/. *Ce hîră i la mamă-moa?* TIPLEA, P. P. 16, cfr. MARIAN, O. II 55, ALEXICI, L. P. 150, VAIDA, [Și:] **hîră** s. a. | Adjectiv: (Cung *hîres* „vestit, fudul”) **hîres** (hîris) = vestit, renunțit, falimos; p. ext. *frumos* (VAIDA, ION CR. II 247); p. ext. *fudul, dărz* (Com. A. TOMIAC). *Pe deluș, pe colnicel Trece hîres colnicel.* BUD, P. P. 5. *Îi hîrișă* = îi stă bine, are stambă. ION CR. IV 26, **hîriclit**, **hîriclit**, -ă = falimos, celebru. VAIDA | Abstract (de la *hîres*) **hîrișeță** s. f. = frumusețe. *Să nșeli... Holții cu hîrișeță.* BUD, P. P. 34. | — Din ung. *hir*, idem.

HIRĂ vb. IV v. **hîr**.

HIRĂN s. a. (Bot.) v. **hrean**.

HIRĂU s. m. (Ornit.) v. **herete**.

HIRAV, -Ă adj. v. **firav**.

HIRĂC s. f. (Bot) = **ghîrcă**. II. XI 267 (citat între numirile de grădine).

HIRE s. f. sing. v. **hără**.

HIREAN s. a. (Bot.) v. **hrean**.

HIREȘ, -Ă adj. v. **hîrș** și **fireș**.

HIREȘĂ s. f. v. **hîrș**.

HIREȘUL vb. IV⁸ v. **ferăstrău**.

HIREȘTĂU s. a. v. **ferăstrău**.

HIREȘTĂU vb. IV⁸ v. **ferăstrău**.

HIREȘTE s. m. (Ornit.) v. **herete**.

HIRIB s. m. (Bot.) v. **hrib**.

HIRIBĂ s. f. (Bot.) v. **hribă**.

HIRIBĂȚĂ s. f. (Ornit.) *Perdrix*. — Potârniche. II. IX 71, BOCEANU, GL. [Și (în ghicitori): **hîchîrîșă** s. f. ION CR. II 182.]

— Din bulg. *erebica*, idem.

HIRICLĂȚ, -Ă adj. v. **hîr**.

HIRINCĂ s. f. (Hl.) v. **heringă**.

HIRIȘ, -Ă adj. v. **hîrș** și **fireș** ș. d.

HIRIȘĂU s. a. v. **ferăstrău**.

HIRIȘCĂ s. f. (Bot.) v. **hrișcă**.

HIRIȘTE s. f. v. **veliste**.

HIRIȘTĂU s. a. v. **ferăstrău**.

HIRITINI vb. IV⁸ v. **heretisi**.

HIRIU s. a. v. **hîr**.

HIROGRĂF † s. a. *Chirographa*. — (Grecism literar) Act cu încălțură autografă. *Hirograful de mîna lui Iosif se va încălțuri.* GANTEMIR, LET. 90, cfr. 27, 165, 176.

— Din grec. *χιρῳγράφος*, idem.

HIRONANȚIE, **HIRONANȚIE**, **HIRONANȚIE**, **HIRONANȚIE** s. f. } v. **chironanție**.

HIROTESI vb. IV⁸ (Bis.) *Imposer les mains*. — A ridică o persoană din cler la o dregătorie sau serviciu bisericesc (anagost, arhimandrit, etc.) prin punerea mînilor arhieriei în formă de binecuvîntare, fără însă a-i împărtăși prin aceasta și darul (ca la hirotonie). Cfr. ENCICL. ROM. [Abstract: (cfr. n.-grec. *χιρῳθεσία*, idem) **hirotésie** s. f. *Prebiterii toți, fără deosebire de hirotésie... sînt egali între sine în pricinja sufletelor sacramentale și rituale.* ȘAGUNA, ap. TDRG.]

— Din n.-grec. *χιρῳθεσία* (vîlt. *-si-zo*), idem. Cfr. **hirotoni**.

HIROTIC s. m. *Spre tal mă uităin, Ce căzuin*

mă simoniac: *Văzuin popi și hirolici, Cu dascăli, cu gramatici* (Colindă din Mehedintzi). MAT. FOLC. 1484.

— Pare a fi o formație spontană din verbul *hirotoni*, dacă nu-i cumva o formă pop. în loc de eroțeli.

HIROTONI vb. IV^a. (Bis.) *Ordonner (un prêtre)*. — A rădica la o treaptă ierarhică (diaconie, preoție, episcopie) prin punerea sacramentală a mânilor arhieresti și prin împărtășirea darului. *Pre İpatie I-au hirotonit episcop*. DOSOFTEIU, V. S. 23. cfr. (*patriarh*) 3. *Pre la toate desearcile au hirotonit păstori și propoveduitori*. MINEIU (1776) 23^{1/2}, cfr. (*mai mare păstoriu*) 134^{1/2}, (*diacon*) 77^{1/2}. (Refl. = pasiv) *Să hirotonit preot. Ib. 179^{1/2}. Când ne hirotonim. ANTIM, P. XXVII^{1/2}. [Și: † heroton] IV^a. *Preotal neherotonit*. GCR. II 61, ȘINCAI, HR. I 179^{1/2} (grec. χηροτονία, paleosl. herotonisati) hirotonisi († herotonisi) GCR. I 141^{1/2}, VARLAAM, C. I 84^{1/2} IV^a. *Unchiu-său îl hirotonisi de-puse popă*. VARLAAM, C. II 29. *Îl hirotonisi preot*. MINEIU (1776) 12^{1/2}. *Pre acei arhiereni îl hirotonisi... fericiul Nicolae*. GAVRIL, NIF. 10. *Și acei ce au hirotonisi, și acei ce s'au hirotonisi, să fe caterisiți*. URICARIU, I 310^{1/2}. *Un preot cănd se hirotonisește...* ȘEZ. III 14^{1/2}; cfr. I 154^{1/2}. (Ironie) *Te-ai hirotonisit om de stat, nătam nătam*. ALECSANDRI, T. 1233. | Abstracte: *hirotoni*(si)re s. f., *hirotoni*(si)și s. a. *Vor fi în feara ta unți de hirotonit*. ȘINCAI, HR. I 237^{1/2}. (Fig.) *Veniți, veniți, cad'asupra constră* *Hirotoniarea razelor de soare*. GOGA, P. 58.] — Derivat din *hirotone*.*

HIROTONIE s. f. (Bis.) *Ordination (d'un prêtre)*. — Rădicare la treaptă ierarhică prin hirotonie. *Obrazul cel călugărit... să aibă asupra sa hirotonie*. FRAV. MOLD. 81. *Să supuse a primii hirotonia episcopiei*. MINEIU (1776) 18^{1/2}. *Nu pută primii hirotonia episcopiale*. URICARIU, X 377^{1/2}. [Și: *chirotonia* s. f.] — Din grec. χηροτονία (paleosl. *hiroton*[ja], idem. Cfr. *hirotesia*.

HIROTONISI vb. IV^a v. *hirotoni*.

HIRYĂ s. f. v. *șiră*.

HIRUCLIT, -A adj. v. *hir*².

HIRURG s. m. v. *chirurg*.

HIS | interj. — hăls. JARNIK-BĂRSEANU, D. 333. — Cfr. *hois*.

HISA s. f. Numele unui dan țărănesc. II. XVII 281. — Cfr. *hoisa*.

HISPÂN † s. m. v. *Spaniel*.

HISTÉAG s. a. v. *hucul*.

HISTERIE s. f. (Med.) v. *isterie*.

HISTIRE s. f. (Dulgh.) O rădăcă: *Histirea* e o unealtă pentru îndreptat și lămbuit. II. IV 255.

HISTOLOGIE s. f. (St. nat.) *Histologie*. — Știința care studiază țesuturile organice. [Și: *istologie* s. f.] — N. modern format din grec. ιστολόγος „țesut” și λόγος „știință”.

HISTOR s. m. (Mor.) v. *șistor*.

HISTORIC † s. m. v. *istoric*.

HITĂL s. m. = calău. Com. A. TOMIAC.

HITCĂI vb. IV^a v. *hătcăi*.

HITEOÂN, HITEOÂN, † v. *hitlon*.

HITIOÂN, -Ă adj.

HITIÔN, -OÂNĂ adj. *Maigre, décharné, chétif*. — (Ungerism, în Mold., Bucov., Transilv. de nord, Un-

garia; cu deosebire despre vite) Slab, care n'are carne pe dinșul (MARIAN); p. ext. plăpând, bocnic (PAMFILE, A.). *De nimic, proști, hitioni* (traduce pe paleosl. *chud* „mic, plăpând, gubred”). CUV. D. BĂTR. I 285. *Nici de gras în samă bădănd, nici de vicioana ceozi milă aced...* CANTEMIR, IST. 174, cfr. 45, 78. *O căld vicioană și picată*. I. IONESCU, C. 39. *Vaci hitioane*. MARIAN, I. 465. *Oile lui slăbier și se făcuseră numai abia calde de hitioane*. SBIERA, P. 9^{1/2}. [Și: *hition*, -oană. *Vitele...* erau *hitioane*. SBIERA, P. 14. *hitioan*, -ă *VAIDA*, (+ *vătă*?) *vitlôn*, -oană, *vitlean*, -ă POMPILIU, BIH. 1011. (dial.) *gitlôn*, -ă = slăbăng, care nu se mai îngrășă. ȘEZ. II 229^{1/2}. | Verb: *hitioni* († *vitlioni*) IV^a intrans. și refl. = a slăbi. *Un porc sau un cițel care, din cauza pădăchilor, hitionește*. MARIAN, ap. HEM. 2831. *De pot trupul vitlioniindu-se*. CANTEMIR, IST. 63, cfr. 258. (cu abstractul) *vitlionea* s. f. *De multă vitlionea și boală ucedoasă, toate vinele i s'au iutins*. id. ib. 121. | Pronunț. *-i-o(a)n*, etc.] — Din ung. *hitvány*, idem.

HITIOÂN vb. IV^a, **HITIOÂN, -Ă** adj. v. *hitlon*.

HITILEÂN, -Ă † adj. (ș. d.) v. *viclean* ș. d.

HLAD s. a. Lemnul (talpa) ce se pune pe din dosul colbilor, ea să nu intre în ea apa de la deal. BUGNARIU, NĂS. [Plur. ?]

HLADNIC † s. a. *S'au părît de foajă înaintea noastră boierul nostru, Andronic comitul, cu sluga noastră, cu Albotă... pentru un hladnic ce taste împrotiva stului Vlădeanilor, preste Jijia, la marea Jijiei cea bătrână... Albotonia cea bătrână au dat putru cai lui Pătru-codă și au scos acel hladnic pe sama ei... Au trimes hotaric pre Pătrașco... de i-am ales hladnicul pre sama sciorilor lui Albotă... Să aleagă șesul despre hladnicul lui Albotă... (Mold., a. 1668) URICARIU, XXV 275-276. (Însemnarea, poate, „răchiti, lângă un râu” și va putea sta în legătură cu paleosl. *chlad*, „răcoare, umbră”, deci: „un loc umbros”. Cu greu există o legătură între acest cuvânt și termenii topografici *hlabnic*, *hlăbnic*, care se găsesc în documentele slavone de la Ștefan-cel-mare și al căror înțeles de asemenea e neclar. Cfr. BOGDAN, D. ȘT. II 35, 165.)*

HLĂDUI vb. IV^a. *Échapper; se rétablir; réussir*. — (Bucov.) A scăpa (Com. G. TOPAN) toafăr (Com. A. TOMIAC); p. ext. a se însănătoși, a izbui, a termina (id.). *Mulțămesc lui Dumnezeu c'au hlăduit și de aici!* Com. G. TOPAN. — Variantă a lui *hlădui*.

HLAMIDĂ s. f. 1°. *Chlamyde*. 2°. *Manteau impérial*. 1°. (La Greci și la Romani) O bucată dreptunghiulară de stofă care se aruncă pe umărul stâng și se prindea pe cel drept cu o agrafă și servea ca mantă de călătorie s. de războiu; cfr. togă. *Hlamide consulare*. ALECSANDRI, P. II 93. *Hlamide de purpură*. ANGHIEL și IOSIF, P. L. 33.

2°. (La Bizantinii) Mantie împărătească (STAMATI) s. arhierescă. *Tămăduiri făcea acei sfântă hlamida*. MINEIU (1776) 160^{1/2}, cfr. DOSOFTEIU, V. S. 86. *Hlamida cea albă eră închietă*. GCR. II 90^{1/2}. *Hlamida-i eră poștrifă*. PANN, E. II 15. *Hlamida și zeghea, palatul... și coliba... sânt niște împrejurări întâmplătoare*. MARCOVICI, D. 215. *Trimes Domnitorului si hlamidă*. C. NEGRUZZI, I 271. *Hlamidă de seceau roșu*. ODOBESCU, I 133^{1/2}. [Fig. *Gândăceii în hlamide smălțuite*. ALECSANDRI, P. II 56. *Noaptea... mișcănd... hlamida ei de stolec*. CERNA, P. 13.

— În înțelesul 1°, neologism din fran.; în înțelesul 2°, din paleosl. *hlamida* (< m.-grec. χλαμίδα), idem.

HLANDĂN (PAMFILE, A. 169), }
HLĂNDĂN s. m. (Bot.) } v. hăldan.

HLĂNDĂNÓS, -OĂSĂ adj. — *Hlăndănoasă* se rice pământ (= bucatele) măruntică, cu paul gros, buiac. ŞEZ. IX 144.

— Derivat din *hăldan* (= *hăldan*), prin suf. adj. -os.

HLANDĂR (H. III 260, VI 25), }
HLĂNDĂR s. m. (Bot.) } v. hăldan.

HLAP, -Ă † adj., subst. *Débauché, dévergondé*. — Adj. Desfrănat, curvar. *Afă veşte oameni hlapî. MOXA 382.* Subst. *I-era viaţa cu hlapî şi cu curcile.* id. 362₁₂₁, cfr. 372₁₂₁, 387. *Hlape* = meretrică, scortum. ANON. CAR. [Derivat: † *hlăpie* s. f. = desfrănare, curvărie, lăcomie. *Hlăpie* = scortito. ANON. CAR. *Că asemenea eră şi el cu Nerou şi cu Domitian în tirăni şi în alte hlapî. STOLNICUL CANTACEZINO, LET. I^o 106. Pentru hlapie. N. TESTAMENT (1648), ap. HEM. 1931_{1/2}.* (cu lăcomie BIBLIA 1688.)

— Cfr. paleosl. *hlaps* „sclav”, sârb. *hlaplati* „a face chefură”, polon. *chłapac* „a fi lacom”.

HLĂPIE † s. f. v. hlap.

HLĒAB s. a. *Débris*. — (Mold., Bucov.; atributiv) Lucru rău, stricat, hărbuit, hreantit. CREANGĂ, GL. (d. ex. casă veche, trăsură stricală, etc. Com. A. TOMIAC). *Mergând de zăgă cu un hleab de puşcă, împurmatul la un vânat de urşi. GANE, ap. TDRG.* [Sî despre persoane] Moşneag (Com. A. TOMIAC), babală, baccă, babă. *Aşa numai să se mure de pe călări pe cuptor şiia şi hleabul de baba mea de acasă. CREANGĂ, P. 130. Un hleab cum sănt, n'ar primi la ospăţii? CONTEMPORANUL VI₁₂ 387.* [Verb: hleabî vb. IV^a refl. = a strică. *Lucru hleabî = aproape spart, care nu mai are multe zile, hleab.* ŞEZ. V 99.]

— Cfr. rus. *chlyabat*, rut. *chlyabati* „a se clătina, a fi hodorigit”.

HLĒAMP s. a. *Attendance*. — Acaret, heiu (d. ex. grajd, şură, cotei, etc.) Cfr. HUGARIU, NÂS. [Plur. *hleampuri*.]

HLĒBŪI vb. IV^a refl. v. hleab.

HLĒIÓS, -OĂSĂ adj. v. hleiu.

HLĒIU s. a. *Glaise, argile*. — (Mold.) Pământ lutos prefăcut în noroi; cfr. *cleiu*, *clisă*. *În fundul saşului vom da de lut, hleiu.* I. IONESCU, c. 236. *Dorobanţii stăteau până la genuchi în hleiu noroiu şi rece. SADOVEANU, SĂM. III 437. Vazile se plecă asupra hleului jiloc.* id. ib. VI 338. | Fig. *Barba şi mustăţile atârnavă în jos în hleiu, îngreunată de apă.* id. ib. VI 166. [Plur. (rar) *hleiuiri*.] Adjectiv: *hleios, -oasă*. *Un loc hleios, plin de mlaştine.* C. NEGRUZZI, I 184, cfr. CONTEMPORANUL, III 774.]

— Din rut. *hlej*, idem; cfr. *cleiu*.

HLĒNTŪI, HLĒNTŪI vb. IV^a v. hreantî.

HLĒOĂPĂ s. f. v. leopă.

HLĒPSŪT, -A adj. v. lepşit.

HLĒRĂN s. a. = (Rutenism) pâne. *S'au strădu băieţii să mănânce hleban şi bory. CONTEMPORANUL, III 618. Dă-i byleareă şi hleban. TEODORESCU, P. P. 259.*

— Derivat din rut. *chlib* „pâne”, prin suf. aug. -an.

HLĒID vb. IV^a. *Attendre*. — (Bucov.; rutenism) A se uita cu jind; p. ext. a aştepta, a pândi, a păzi (Com. A. TOMIAC). *Pe Gavril-am aştept în tindă, hleida şi el şi aştepta cu două-două bar chemă*

căseă şi pe el la masă (Vicovul-de-sus). Com. G. NISTOR.

— Din rut. *hľafiti* „a se uita, a privi”. CAPIDAN.

HLĒIJ vb. IV^a v. hliă.

HLĒINSŪG † s. a. v. viclesug.

HLĒINZI vb. IV^a v. hliă.

HLĒIPĂT † s. a. v. hlipi.

HLĒIPĪ † vb. IV^a. *Sangloter*. — A suspina, a se văleă. *Acum boyaşii plângeşi-vă hlipindu de chinurele voastre. COD. VOL. 131/1.* (= văetându-vă. N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688). *Plângând şi hlipind cu durare de la inimă. DOSOFTEIU, V. s. 27.* [Derivat: † *hliipăt* s. a. = suspin. *De suspini, de hliipăt inima să atînge. DOSOFTEIU, PS. 127.* | *Familia (cfr. slovacă) chlipei „a pofti, a fi pofticos” hliipit, -ă (dial. hlichit) ŞEZ. IX 152, hliipicit* ib. V 99) *de foame = hînit, slăbit de foame, hămesit. Lupii... hliipiţi de foame. CONTEMPORANUL I 686, hliipciós (dial. hliipciós), -oasă* subst. = om mănăciós, care nu se mai atură (HUGARIU, NÂS.), peste măsură de lacom, de hămănoş (ŞEZ. V 99.)

— Din paleosl. *chlipati* (rus. *chlipat*, rut. *chlypaty*, bulg. *hliipam*), idem.

HLĒIPCİÓS, -OĂSĂ, HLĒIPĪT, -Ă adj. v. hlipi.

HLĒIPŪS s. a. *Fruít vert*. — *Hliipuşuri* = poamo necoapte, Com. A. TOMIAC.

HLĒISĂ s. f. v. clisă.

HLĒIŪPCĂ s. f. *Chapeau abimé*. — (Bucov.) Pălărie veche, pleostíă. *Nu fi-i răsine cu hliupca cea? (Vicovul-de-sus) Com. G. NISTOR.* — Cfr. c(o)lop.

HLĒIZĂ s. f. *Bande ou langue de terre*. — (Mold.) Petec s. fâşie de pământ de 2-3 ha (JAHRESBER, IX 226) foliat (PAMFILE, J. II), o parte dintr-un lan (id. A. 24), proprietate lungă şi îngustă (BRĂDESCU, M.); cfr. *tarla, sfoară, răstav, tabună. Au cerşut judecătî lăa pentru cănt pomel a Bîrzului ce au rămas pe hliă lui lăa. URICARIU XII 326_{1/2}. Donă hliă de loc de pe calea Trăncărenilor. ib. XXII 238_{1/2}. Hliă din mijloc, din trei hliă ce ore. lb. X 265_{1/2}. Cfr. II 3_{1/2}. Aici sînt donă hliă despărţite prin o sfoară. I. IONESCU, P. 506, cfr. 283, H. III 140, ION CR. III 57. [Diminutiv: *hli-zăşoară* s. f. JAHRESBER, IX 226. | Verb: *hliă* IV^a = a împărţi hliăle (cuiva). *După hliăle lor ce s'au hliăit silişte, s'au cînt lăzele unora... pe hliăle altora. URICARIU XIX 37_{1/2}.*]*

HLĒIZĪ vb. IV^a v. hliă.

HLĒIZĪ vb. IV^a refl. *Ricaner*. — (Mold.; se zice în batjocură s. cu dispreţ) A răbi (cu anume gând PAMFILE, C.), a răde (Com. A. TOMIAC) mereu, prostegie şi fără rost, a se rănji (CREANGĂ, GL., Com. CORBU). *Priveşte, mă rog... pe dulăca Leuza cu domnişorul Rada, cum se hliăze împurand. ALECSANDRI, T. 1432, cfr. 940, 766. La mai făceşi mlă, ce dracu' ră tot hliăzi? VLAHUŢĂ, C. 110. Se hliăze cu călăşi băieţi. CREANGĂ, P. 163. [Sî: (+rănji) hliăzi IV^a. *Cartea cum mi-o zăreşte, La ea se hliăzeşte. MARIAN, SA. 271; hliăzi IV^a ALECSANDRI, ap. TDRG.] — Cfr. hliăzi.**

— Cfr. bulg. *hliăza* se „a se hărjoni, a glumi”, s. eeh. *hliăzi* se „a răbi”.

HLĒIZOĂRĂ s. f. v. hliă.

HLĒOĂBĂ s. f. v. hlobă.

HLĒORĂ s. f. *Brancard*. — (Mold., Bucov.) Fiecare din cele două rude de la trăsura s. căruţa cu un cal (cfr. oişte, la căruţa cu doi cai). ŞEZ. VII 187, cfr.

H. III 4, 38, 140, 195, XII 276, 386, Com. G. TOPAN. *Glăciul de un cui sau ghecosorul are două hlobe legate de oase. De hlobe și de capetele oștii adânc legate posteriorăcele. PAMFILE, I. C. 144. Cu drugi, cu hlobă și cu sinele de fișii au împins pre Nemfi. M. COSTIN, LET. I 321^{1/2}. *Diaceonul puse iardăi murgul în hlobe. CONTEMPORANUL* III 657. *Ian auzi, Bălan cum bate cu picioarele în hlobe?* DUNĂREANU, CH. 8; cfr. H. XII 301, XVI 105, 143, 209. *Lași hlobile în mâni și începui a trage* (Covurluiu). GRAUL I 338, cfr. H. III 171. *Bate hlobile, să se priceapă iapa*. ZANNE, P. V 326. || P. anal. *Hloabe s. hloabe* = brațele scrânciobului. PAMFILE, I. C. 470.*

[Și: hlobă, hloabă, hlobă, hlobă (la H. XVIII 104 citat între unelele de zidărie), hlobă H. XVI 97, hlobă H. XII 480, hlobă, ulobă (DAMÉ, T., COSTINESCU) s. f. | Verb: hlobăna ¹⁹⁹ refl. = a se legăna (ca hloabele unei cărți), a se clătina. *În marginea pădurii se hlobăna* „necl.”, o fuaie atârnată de o cravagă de stejar. N. REV. R. II 231. *Intră pe apă... hlobăndu-se de boală. CONTEMPORANUL*, VII: 490. *Hlobănaat* = zguduit, clătinat. SEZ. IX 134.]
— Din rut. sh(ol)bla (pol. hloble), idem (<v. germ. *chlobo* > *Kloben*). CIHAC II 139, TDRG.

HLOBĂNĂ vb. I⁹¹ v. hlobă.

HLOPIȚ s. m. *Enfant*. — (În bălăcură) *Hlopiți* = copii, danci (jud. Neamțu). ION CH. V 183. Cfr. *puradel*.

— Din rut. *hlopec* „băiat”.

HLOB - v. clor.

HLOBĂ s. f. v. hlobă.

HLOCHISM s. a. *Morceau*. — O bucată de mălău, dărab. [Și: *huchism* s. a.] ION CH. IV 158.

HLOBĂȚ s. a. v. huludăț.

HLOBĂȚ s. m. v. hluj.

HLOJ s. m. și a. *Tige* (de mazăre). — (Mold.) Tulpina (bătoasă a) unor plante mai mari. *Mălura... se face din coccaul sau hlujul plantei numite mălura-tătărească. PAMFILE, I. C. 246. Buruiana-de-gușter are hlujul de 150 m. H. XII 136. Mălătoarea are hlujul ca vița viei. H. III 116. Hlujul de boz. ION CH. IV 211. || Spec. Coccaul popușoiului (după ce s'au cules stuleții) PAMFILE, J. I, id. A. 87, B. 56, DAMÉ, T. 63, H. III 38. [Ptur. *hluj* și (rar) *hlujari* (RADULESCU-NIGER, ap. TDRG.).] Și: (Transilv.) *hluği* s. m. plur. = tucile de porumb, bălăi; *Câte coră de hluği ai?* VICIU, GL., (Mold., + coccau, strujan, tujtoan, dudulean, etc.) *hlujan* s. m. (plur. -jani N. REV. R. I 27 și -jeni SEZ. II 44^{1/2}). *O buruiană a căria hlujanul are afoș. DRĂGHICI, II. 52. Între hlujanii marilor ierburii ascute, turmele erau... sub alăpostul cerului. MEHRIDINTI, R. 19. Hlujan de ib. (I. IONESCU, C. 43). de mazăre (ib. 24). de păpușoi (ib. 59, cfr. PAMFILE, A. 87, CREANGĂ, GL.), (singular nou din plur. *hlujanii*) *hlujan* (*hlujan*) s. m. *Hlujanul* (tutunului), I. IONESCU, D. 211, (cfr. *lajer*) *hlujer* (*hlujer*) s. m. *Floie... hlujeră* dăcorăscă. CAXEMIR, IST. 86. *Hlujerul crește fualt. DRĂGHICI, ap. TDRG., hlujar* s. m. PAMFILE, A. 87.] — Cfr. *lujer*.**

HLOJ s. m. sing. *Bone*. — Tină cleioasă. PAMFILE, A.

HLOJĂȚ, **HLOJĂȚ**, } v. hluj'.

HLOJĂȚ s. m. v. hălăpav.

HLOJĂȚ s. f. v. hloade.

HO! Interjecție care trădează că vorbitorul are

un moment de îndoială, că stă pe gânduri, fie că e surprins de o întrebare neașteptată sau că i se dă un răspuns în care nu poate avea încredere și hănuște că i se ascunde ceva. *Ce poștești? — Ce poștești? Hăm... (în parte) Apoi dă... (are) Iau spune-mi... n'ai văzut v'un domnișor și v'o dau ducă?* ALECSANDRI, T. 228. *Nu se poate! Ba se poate! — Auz'!* Hăm! ib. 962 *Hă! moșpan de soiu umblă pe la case!* Ib. 209. *Hăm, hăm! Aici miroase a carne de om!* ISPIRESCU, L. 86. *Hă, hă!* zis cu suspinând și dând din cap. SBIERA, P. 29^{1/2}. [Adesea repetat s. pronunțat cu nazală lungă; scris și hăm, ham!]

HO! Interjecție prin care oprim vitele pe loc. ANON. CAR. *Ho! ho! frate calule. TICHINDEAL, F. 55. Ho! vacă roșă!* MARIAN, NA. 46. *Din când în când strigă la ei: ho, bourvan, cea, surilă!* RETEGANUL, P. IV 26, cfr. JARNIK-BĂRSEANU, D. 32. *Ho haram!* se strigă spre a opri și a alunga vitele când dau năvală. SEZ. III 189^{1/2}. || P. ext. Interjecție prin care voim să oprim pe cineva; destal, stai! oprește-te! ajungă-ți! do-ajuns! ajunge! *Ho! maritoriale mândra și îndafat a ta finfă!* KONAKI, P. 275. *Ho!... ce te spargi așa în calea boierilor?* ALECSANDRI, T. 141. *Ci ca ho, voinice, prau o iei repede!* DELAVRANCEA, S. 199. *Ho, țară!* = oprește-te, stai bine! *Ho, țară!*... că te-or cedaă oamenii și m'or face de vorbă v'au ale. ALECSANDRI, T. 720, cfr. 1049. [Adesea repetat: *Cu ho! ho! s. ho, ho, hoo!* se opresc boii din mers. SEZ. III 189^{1/2}. FURTUNA, 3, 22, 49. *Ho, ho, Stano! unde pleci? Săi să velem câte fac. PANN, ap. GOR. II 360^{1/2}. Lăutari sânt? — Ho, ho! (—hei?) câți poștești CREANGĂ, P. 306. Ho, ho!* strigă vânătoarec. H. IV 86. Și subț forma (h)ho! (la vite) ALECSANDRI, T. 45, 97. *Aho, aho, copii argești. Stați pușin și nu mănăși!* (Pluguroșii). id. P. P. 387.]

HOĂGĂ s. f. *Fosse pleine d'eau*. — Groapă cu apă. VĂRCOL, V. [Și: (h)ogă s. f. = vâlcea. ION CH. IV 188.]

— Reconstruit din (h)ogăș?

HOALĂ s. f. (Ornit.) *Aigle*. — Vultur (H. XVII 255, XVIII 103), pasăre mare, precum e corbul, etc. (SIMA, M.). Românul zice că nașile streine, cu deosebire Jidovii și Țiganii, sânt hoale. id. — Cfr. hală', holă', helle.

HOALĂȚĂ s. f. v. holotă.

HOALBĂ s. f. v. halbă.

HOANCĂ s. f. *Vieille femme* (terme de dédain). — Termen de bălăcură dat luișerilor (JIPESCU, O. 56), mai ales babelor. *Întrebă de soacră-ua, numind-o, ca de obicei, hoanca. D. ZAMPIRESCU, ap. TDRG. [Și: (+ hărăd) hoacă s. f. = băbărcă. I.B. Eră o hoacă bătrână. FRÂNCU-CANDREA, M. 281. hoanghină s. f. Nici mai spun lui Dumnezău despre tine, hoanghină bătrână ce ești! CREANGĂ, P. 318, cfr. 199. hoacă s. f. = băbă (com. S. POPESCU), moșneag care nu mai e bun de nimic (com. I. PAVELESCU).] Ști... miserabila aia de hoacă... Domnule, de ce-i capabilă o bestie! VLAHUȚĂ, SĂM. I 26. *Isa noi popi și hoacăli scornării sule de sîrbători pe an. JIPESCU, O. 76. O hoacă bătrână. DOINE, 194^{1/2}, cfr. RETEGANUL, CH. 69, hoșotin, hoșotină subț. = babălcă. Ajungi hoșotină din cruce de voinic ce ești. JIPESCU, O. 76. Hoșotinu' de unchiag. ION CH. II 286.] — Cfr. hoantă.**

HOANCĂ s. f. (Topogr.) *Vallon*. — (Transilv.) O adâncătură în formă de vale mică între dealuri (Bran), adâncătură naturală mai mare sau mai mică, lipsită de apă, între două dealuri (FRÂNCU-CANDREA, R. 53), așezătură dintre dealuri și coline (SIMA M.),

gaură mare în pământ (comit. Sibiu, Com. T. L. BLAGA). Cfr. hobaie.

HOANDRĂ s. f. v. handră.

HOANDRĂ s. f. *Querelle; tapage*. — Cearță; gălăgie. REV. CRIT. III 156. — Cfr. cioandră.

HOANGHINĂ s. f. v. hoancă.

HOANTĂ s. f. Termen injurios dat unei flințe netrebnice, bătrâne, hodorigite, etc.; lepădătură. RĂDULESCU-CODIN, I. *Unde e... iapa? A murit hoanta noastră!* lb. 278, cfr. 26, 28, 74, 140, 228, 274. — Cfr. hoancă.

HOARĂ s. f. v. oară.

HOARĂ † s. f. v. horă.

HOARĂ s. f. Lână ce rămâne de la pluă. ȘEZ. VI 99.

HOARĂ † s. f. v. vorbă.

HOARĂ s. f. v. hoancă.

HOARĂ s. f. v. ordie.

HOARE s. f. v. horă.

HOARNĂ s. f. v. horn.

HOARȚĂ s. f. 1°. *Vieux chariot abîmé*. 2°. *Violon*. 1°. Car vechiu, stricat ȘEZ. IX 151.

2°. Violină (în bațocură). Com. A. TOMIAC.

[Și (ad 1°): hortoj s. a. ȘEZ. IX 151.]

HOAȘCĂ s. f. v. hoancă.

HOAȘPĂ s. f. 1°. *Gousse*. 2°. *Peau de raisin*. 3°. *Copeaux*. 4°. *Fleurs* (à la surface du bors). 1°. Pojghița în care e învâlit grâuntele cerealelor și a unor legume ca fasolea, mazărea, etc. Cfr. REV. CRIT. III 156, Com. A. TOMIAC. Grâul numit ciacăr are mustăți, paiul cald sec și bobul, învâlit în hoaspă, mic. I. IONESCU, P. 239. *Se cerea făina întâi prin sită rară cu să rămâie hoaspa*. ȘEZ. V 53, cfr. PAMFILE, I. C. 241. *Se ia păsat, se dă în chiuă* [= pluă], cu să se curățe de hoaspă... ȘEZ. VI 68.

2°. (Transilv.) Pelita bobului de strugure. REV. CRIT. III 156. *Mustul se stoarce într'all vas; iară hoaspele se tesucesc*. ECONOMIA, 166.

3°. (Transilv.) Strujole, făgii de lemn ce le ia tâmplarul cu gealul, talași (Săliște). Com. A. BANCUI. *Aștern pe fundul scriului geluturi adecă surcele numita... hoaspe de gealdu*. MARIAN, I. 239.

4°. (Mold.) Spuma ce stă de-așupra în putinele cu bors. ION CR. III 377. Cfr. floare (II 2°).

[Și: hōspă s. f. LB., H. XVII 179, ȘEZ. I 277, vospă s. f. LB., voaspă s. f. | Adjectiv: hōsp (vosp), -oasă = plin de hoaspe (LB.), tărășos: Făină, pâne hoaspoasă. REV. CRIT. III 157.] — Cfr. hospi, hoștoape, hoștopină.

HOATĂ s. f. v. hoj.

HOATRĂ s. f. v. voastră.

HOIAC s. a. *Précipice*. — Prăpastie pe un drum repede ce coteste (ION CR. II 109), groapă, adâncitură pe drumuri. PAMFILE, J. II. [Plur. -băcuri?] — Cfr. hobaie.

HOIAG s. m. (s. d.) v. iohag.

HOIĂIE s. f. (Topogr.) *Vallon*. — Vale (H. XI 388) prea mică și puțin adâncă (H. XI 321), vale înfundată, groapă între două dealuri în formă de șă (Iran, în Transilv.; VICIU, GL.), cfr. hoancă. *Pornă Costea oile Pă toate hoiăile (= văi înfundate)*. GRAIUL I 129.

HOBAT s. a. v. hobot.

HOBĂNC s. a. v. obănc.

HOBOD s. a. v. hobot.

HOBOROC s. a. v. oboroc.

HOBOT s. a. I. 1°. *Nez grand et difforme*. 2°. *Traverse de l'avant d'un traineau*. II. *Voile (de fincée)*. I 1°. (Transilv.) *Hobod* se zice în bațocură la un nas mare și diform: *Șterge-ți hoboda!; că pică!* ȚARA OLTULUI, III nr. 13-14.

2°. (Baču, Covurluiu, Teleorman, Făciu, Tulcea) Acea parte a saniei, care stă cruciș peste pisc, numită și bot, botniță, cruce. DAMÉ, T. 22, PAMFILE, I. C. 154. *Hobod* = partea de de-așupra de la capul protapului, prin care se bagă cuiul ce trece prin jug și prin proțap în jos. ȚARA OLTULUI, III nr. 13-14. *Obot* = bucată de lemn, care împreună vârful tălpiilor la sanie, botniță. RĂDULESCU-CODIN.

II. (Mold., Bucov., Transilv.) Tulpanul, cu care se îmbrădește miresa (FRÂNCEU-CANDREA, M. 101) după cununie, când e înhobotată (Com. C. TOFAN); cfr. baț, broboadă, nemeteș, potilat, procov, savon (saon, zvon), zăbranie, tulbent; p. ext. vâl. În timpul nunții *hobotul* e pus numai pe umeri; îmbrăodită e miresa la sfârșitul mesii celei mari. Înainte vreme, *hobotul* se pune pe capul miresel așa fel, că-i acoperă fata și nu putea vedea pe nimeni. CREANGĂ, GL. Când prinde fratele mirelui sau vorniceul a juca cu vârguțele spre a rădăci miresel *hobotul*, una dintre nevestele de față... cântă...: *Rădăci hobotul tău Și-i vedea pe sooru-tău*. MARIAN, NU. 637, cfr. 531. *Nu hobot, ci albă pânăi pe obraz să mi se nintuz*. KONAKI, P. 147. *Învălită într'un hobotăb*. CREANGĂ, P. 192. *Au ramas toată casa departă de oșpeți și numai miresa intrăna cu hobotul rupt*. SHIKRA, P. 202, cfr. ȘEZ. IV 233^{1/2}, VII 65. | Fig. *Domnul acoperind cu un des hobot daioasa zugrăvială ce făcuse de starea fărui*. URICARIUL, VIII 129. *Niste nouăși... acoperă cerul cu un hobot întăncat*. DRĂGHICI, R. 9. *Noaptea își întindea pe înecul tristul său hobot*. C. NEGRUZZI, I 236, cfr. II 288^{1/2}.

[Plur. *hobote*. | Și: (ad I) hōbod, (ad I 2°) Brălia, Dâmbovița, Prahova, Muscel) obot DAMÉ, T. 23, (ad I 2°, R.-Șirat) obad lb.; (ad II) hōbat s. a. *Ja ridică-ți hōbatu*, *De zezi pe bărbatu-tău* (jud. Neamțu). MAT. FOLC. 1398.]

— Slav. *chobot* înseamnă (bulg., ruł.) „bot, rât” — sensul I al cuvântului românesc — și (v.-rus., ceh.) „coadă, lucru atârnat, apendice” — și din acest înțeles derivă sensul figurat II al cuvântului românesc. Cfr. TDRO.

HOBOTI vb. IV^a v. inhobota.

HOBĂNCĂ vb. I v. hodănc.

HOBRIDEAG s. m. (Bot.) = condurul-Doamnei (Tropaeolum maius). DAMÉ, T. 185.

HOCA † s. f. *Gobelet*. — (Turcism) Vas de băut, rotund și înalt, fără picior și fără toartă. *12 carfuri cu felegăne lor și o hoca și un ibric de ceain* (a. 1792, Mold.). URICARIUL, XIX 42^{1/2}.

— Din turc. *hokka*, idem.

HOCHI: interj. v. hoci!

HOCHIM † s. a. *Ordre*. — (Turcism) Ordin în scris din partea sultanului. *Au trimis împăratul hochim la Petru-vodă ca să meargă cu credință și să nu se teamă*. URECHIE, LET. I 66^{1/2}. [Plur. -chimuri. | Și: hochim s. a. *S'au umăli și ne-au dat un agă... cu hochimuri împărătești* (a. 1669-1671).]

— Din turc. *hüküm* „ordin”.

HOCHIUM † s. a. v. hochim.

HOCI: (Munt.) Interjecție cu care se îndeamnă boii să o ia spre dreapta, cea. Com. I. PAVELESCU.
— Din ho creat id.

HOCI: interj. (Mold., numai în expresia:) *hoci napoi!*. pentru a da boii să meargă cu înapoia înainte. ȘEZ. III 189/20, cfr. II 132/25. *Ho, haită de fată mare, Hocii înapoi să te ntorci.* MARIAN, N. A. 47. [Și: hochi:] Derivat: hochi vb. IV^a = a da o leacă viață înapoi (să i se slăbească hamul s. jugul). ȘEZ. v 99.]

— Din rut. *hoč s. hočj* (imperativul verbului slav *chodjty* „a merge“).

HOCXI vb. IV^a v. hochi.

HOD s. a. s'ng. *Marche*. — (Rusim) Mers, curs. *Osobită socotință după hodul detei.* C. NEGRUZZI, I 304. *Hod în pod?* (= Fumul). GOROVEI, C. 157.

— Din rus. *chodj*, idem.

HODĂ s. f. (Ornit) *Poule d'eau, foulque*. — (Transilv.) Găină de apă (L.B.), pasăre de apă cu penele negre și picioarele lungi; fuge prin stuh și trezile foarte ușor; carnea îl este foarte căutăată. VAIDA. *O hodă sălbatică De pe tăul Banduluii prinsă.* MARIAN, N. U. 666, SEVASTOS, N. 325/3.

— Din ung. *hóda*, idem.

HODĂC: interj. v. hodiăcă.

HODĂCĂI vb. IV^a intrans. *Boiler*. — (Transilv.) A schiopăta. Când cineva merge schiopătând, face *hodăc, hodăc*, merge *hodăcând*, par'că dă în gropi (Vâlcea). ION CR. v 280. *Sfarmă-piatră... și-a fost scriștit și un picior și umbă hodăcând.* CĂTĂNA, P. B. I 92/17. [Și: hodiăcă vb. IV^a]; Interjecția: *hodiăc!* cfr. *șontăce, hontăce, hojmăc*.]

— Pare a sta în legătură cu slav. *chods* „mers, umblat“.

HODĂIE s. f. *Illumination à l'occasion du mardi gras* — (Transilv.) Luminăția ce se face la prinderea postului de Paști. *Hai să facem hodăii!* (Uifălau l. Ajud) VICIU, GL. [Diminutiv: *hodăiță* (*hodăță* MARIAN, SE. I 273) s. f. = lemnul crăpat în care se bagă și se înfășură paie, apoi aprinzându-le pe un deal de-aupra satului, „silesc“ („aulesc“ se zice în Căstoil-rom.) în seara săsătuilor de brânză. În Tilșea și aluri se numește tot *hodăiță* o roată umplută și înfășurată cu paie care se aprinde și așa „silesc“. VICIU, GL., cfr. FRÂNCU-CANDREA, M. 125. Cfr. alimori, citirite.]

HODĂIE s. f. v. odale.

HODĂIȚĂ, HODĂȚĂ s. f. v. hodale¹.

HODĂR: Interjecție cu care se alungă câinii (PAMFILE, J. II) și, mai ales, cățelii (Com. I. PAVELESCU), cfr. *ni!*, *fi!*. — *Nea... hodădar!* — *Asta e căpșana.* IONESCU-ROTIȘI, S. N. 261. — Cfr. *codăr*.

HODĂROAGĂ s. f. (Cul.) *Soupe à la farine*. — Zeamă acră cu făină. H. XVII 170.

HODILĂ s. f. (Bucov.) Obiect mare, halaoiu, care te împiedcă: *Măi, femeie, pătește mai întâ de jos și scoate odată hodilele cele de stăvici din casă!* Com. G. NISTOL.

— Din rus. *chodjil* „picioarașe“.

HODINĂ s. f. (ș. d.) v. odihnă.

HODNOCIU †, **HODNOCIU** s. m. v. hotnog.

HODORĂIE s. f. Pe cât se pare, *hodobaia* oră

odinoară o măsură de capacitate (VASILIU, C.) cu care se măsură fănu; azi are înțelesul vag de: ceva mare, grămadă mare (PĂSCULESCU, L. P.) și se întrebuintează numai în poezia pop., în rimă cu eleie. *Din snop clate, Din clate hodobaie.* PĂSCULESCU, L. P. 21, cfr. VASILIU, C. 185, MAT. FOLC. 1493.

HODOLĂN s. a. v. bodolan.

HODOLĂN, HODOLEĂN s. m. (Bot.) v. odolean.

HODOR s. a. v. odor.

HODORĂILĂ, HODORĂIGĂ, } v. hodorog¹.

HODORĂNCĂ s. f. } v. hodorog¹.

HODOROB s. a. (Pesc.) v. hodorog¹.

HODOROBĂȚ s. a. v. hodorog¹.

HODOROG interj. s. a. I. *Putatras!* II 1^a-2^a. *Putrasque, vieille baidrre.* 3^a. *Personne baidrre.*

I. Interjecție imitând zgomotul produs de căderea s. lovirea unor obiecte tari, de mersul carului, etc. CREANGĂ, GL. *Hodorog* *ucolo, hodorog* *pe dincolo: carul se strică.* CREANGĂ, P. 31. *Boii... pornesc ca niște zmei; însă de-odată, hodoronc, dăm într'un șanț cu toți, tronc!* ALECSANDRI, T. 958, cfr. 442. *De odată numai ce hodorog! leagănu cu piatra jos!* ȘEZ. II 54/30. *Hăța băja, boca, boca, hodorog?* (= Stăvele) GOROVEI, C. 351. †† *Hodoronc* (s. *hodorog*) tronc se exclamă când cineva face o acțiune sau spune o vorbă nepotrivită, la care nu se aștepta nimeni, sau când cineva îndrăgă verzi și uscate. Cfr. ZANNE, P. VI 197. *Trănește vorba hodorog-tronc.* FANF, P. V. I 9. *Îi cădea hodoronc-tronc* (=nitam-nisam) *la picioare suspinând... „te ador“.* N. N. BELDICEANU, SĂM. III 261. *Un fel de nuce!*... care se isprăvea printr'un „Adio“, ce cădea apă, *hodoronc-tronc, fără nici un motic.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Hodoronc tronc, cu moara nerescăt!* ZANNE, P. III 237.

II. S'ubst. 1^a. Lucru (instrument, mecanism, etc.) învechit, dorovăit, hărbuit, hreuit, ale cărui părți constitutive, ne mai imbinându-se exact, fac zgomot la orice mișcare. *Hodorogaș* = car vechiu care hodoroagește. PAMFILE, J. II. *Mai cumpără și o odoroagă de căruță și un batoiu de rachiu.* ISPIRESCU, L. 373. *Orologiul tu este o hodoroagă.* COSTINESCU. *Te-au lăsat toți și-ai rămas cu un odorog de cas* (vas cu doagele slabe). ROMÂNUL GLEMET, I 36.

2^a. Fig. *Hodorogaș* = persoană de constituție slabă (COSTINESCU), spec. bătrân, moșneag ramolit și urcios (PAMFILE, J. II), hărb, hoșcotină, căzătură, tombateră. *Din bărbat verde, ajungi babă bătrână, căzătură, hodoroagă.* I. NEGRUZZI, I 107. *Ah, hodorog șiret, că n'am știut! întâi pe tine te-aș fi răpus!* DELAVRANCEA, S. 250. *Și nu hodorog cu socru-săm acelu să i se împotrivescă!* GĂRLEANU, N. 31. *Hodorogaș de cal, de bou, etc.* = mărtoagă, căzătură, hoantă. Com. I. PAVELESCU.

3^a. Fig. *Hodorogaș* = flocaș, palavrag, gură care nu mai tace. L.B., PAMFILE, J. II. *Oh! oai ce om cicălos, Hodorogaș, hodoros!* MARIAN, N. 621. SEVASTOS, N. 207/10.

[Și: (ad I, + tronc!) (h)odoronc!, (+ tronc!) hodoroșe-troșe! ZANNE, P. III 658; (ad II) odorog, s. a., (h)odorogaș s. f., hodoroancă s. f. = babă TDRG., hodoroabă s. f. = obiect (de lemn) stricat = hodorobăț s. a. MARIAN.]

— Înruđit cu *hădrăg* (cfr. ung. *hadarni* „a da în dreapta și 'n stânga; a flecări“). CIHAC, II 5/3.

HODOROG s. a. (Pesc.) *Nasse en osier qui sert à pêcher*. — Un coș înalt și fără fund care se întrebuintează la prinderea peștelui prin jecșile cu apă mică (Tulecea). Com. G. CĂRNIC. [Și: *hodorob* s. a. DDRF.]

HODOROGEALĂ s. f. v. hodorogi.

HODOROGI vb. IV^a. 1^a. *Faire du tapage*. 2^a. *Fouiller qqch. en renversant des choses*. 3^a. *S'abîmer*. 4^a. *Bavarder*.

1^a. Propriu. A face zăuie (Com. A. TOMIAC) s. zgomot ca de un lucru dorovăit, cfr. hurul. *Tigrul simfă și auză polocoșul rostogolindu-se și hodorogind în urma lui*. ODOBESCU, III 256^{1/2}, cfr. DONICU, F. 27. *Moara tot hodorogea Și prin apă tot fugăse*. ALECSANDRU, P. 103. *Găleata hodorogea*. TEODORESCU, P. 6. 68⁹.

2^a. A căuți, lovind cu mâine s. răsurnând obiectele. „*S'asteptă puțin, că mă îmbrac*” — strigă dinna hodorogind în dulapul în care-și ținea hainele. SLAVICI, N. II 294. *Hodorogind prin niște străchini și ulcioare*. CONTEMPORANUL, III 651.

3^a. Refl. A se strica, a ajunge într'un hal foarte rău, a se dorovăi, a se dărăpăna, a se hrentui, a se hărhuți; (despre persoane) a se ramoli, a înbătâni. *Daraldică* (ALECSANDRU, I. 531), *moară* (CREANGĂ, P. 252), *căruță* (ANGHEL ȘI IOSIF, C. I. 179), fig. *poezie* (C. NEGRUZZI, I 266) *hodorogită*. *Tron odorogit*. SPIRESCU, L. 10. *Hodorogitul*! SEZ. II 47^{1/2}.

4^a. A vorbi mult, tare și fără înțeles (MARIAN, Com. A. TOMIAC), a tocă verzi și uscate, a spune nimicuri, minciuni (SEZ. IX 145). *Din gură hodorogeste, Chiar ca o moară de sânt*. ALECSANDRU, I. 104. *Verba ceca, cucoane: s'hranul când merge tropăste, și când vorbește hodorogeste*. CREANGĂ, A. 163. *Mai tacă-că hiora! răciți Vătașa! Eu piard și voi hodorogiti*. DUNĂREANU, CH. 46. *A lui bunică Ce cu nelincăre hodorogea minciună*. C. NEGRUZZI, II 268^{1/2}.

[S]: odorogi vb. IV^a ZANNE, P. II 40. (Forma, *hodorosi* vb. IV^a LB. — poate, prin amestec cu *bolborosi* — e suspectă.) | Abstract: hodorogeață. f. = zgomot mare. *Face o hodorogeață și nu țărăboiu de-și în auzul*. CREANGĂ, A. 39, cfr. ZANNE, P. V 103, hodorogitară s. f. LB., TDRG.]

— Derivat din hodorog¹.

HODORŌNC (-TRONC; HODORŌSC-TRONC; interj.) } v. hodorog¹.

HODŌS, -ŌSĂ adj. *Tachet* (au front) — (Transilv., despre animale) Pătat pe frunte cu altă culoare de cât cea a corpului, breaz. LB.

HODRĂNC s. m. și a. (Transilv.) *Hodrăncuri* s. *hodrănci* = unelte de lucru la fân: furca, grebla, etc. (Sucul-sup, Soln-Dob.) VICIU, GL. [Verb: *hodrănci* I = a scuturi. BUGNARIU, XAS. (-+brănci?) *hodrănci* I = a harduca. Com. A. TOMIAC.] — Cfr. hodrobele.

HODRĂNCĂ vb. I v. hodrănc.

HODROĂGE s. f. plur. (Termen de dispreț) Ciobote mari (purtațe de un om mic) s. vechi, cfr. 50-toroage, țotroage, țărăitoare. PAMFILE, I. C. 348 [S]: hroșoroage s. f. plur. lb.] — Cfr. hodorogi.

HODROHEE s. f. plur. v. hodrobele.

HODROHELE s. f. plur. *Bagages*. — (Transilv.) Obiecte, lucruri trebuincioase la drum, bagaj, ca. trăsuse. *Și-au luat hodrobelele sale ca-le de drum și s'au cum mai dus*. BARAC, T. 56, cfr. GOROVEI, C. 179. [S]: ordobele (Brasov.) | Cu alt sufix: hodrobele s. f. plur.; termen general pentru toate obiectele de care se servesc ciobanii la lucrul brânzil (Jud. Iași) HEM. 2839^{1/2}.] — Cfr. hodrănc.

HODULĂȚ s. a. v. hudalet.

HŌGĂ s. f. v. hoșgă.

HOGĂȘ s. a. = făgaș, adăncătură ce so face, mai

ales pe un drum îngust, prin rufile carului sau prin tălpile sâniei, când se cară greutateă mare (Bucov., Com. PITICARIU), vâleacă eroită din curgerea unei ape (RĂDULESCU-CODIN, L.), văgăună mică (H. X 42), șanț (SEZ. III 15^{1/2}), săpat spre a face o scurgere apei; cresătura în lemn la formă de șanțuț (Bucov., Com. G. NISTOR); drum de vite când merg la păscut (PAMFILE, I. II); petec de pământ pe o costiță (SEZ. VIII 25), hătaș, dar ceva mai mic (PAMFILE, C. T.). *Mai la vale, pe hogoz, Crește tarba*, lb. 233, cfr. 104. *Vitele și-au făcut hogoz peste ogorul nostru, de-amă grea să le desceși*. Com. G. NISTOR.

HŌGE s. m. I 1^a. *Maitre d'école* turc. 2^a. *Prêtre musulman*. II 1^a. *Perche* (personne). 2^a. *Diabla*. — (Se întrebuințează mai ales articulat)

I. (Literar) 1^a. Dascăl (numai la Turci). *Deosebi de dascăli dinosti și deosebi de hogii turcești, acei flui lui Ipsilanti și dascăli europoi și de limba franțiocească și de limba talienescă*. E. VĂCĂRESCUL, ap. ȘIO. *Nastratin eră un hogea*. FANX, H. 3.

2^a. (Prescurtat din „hogea imam”) Preot la mahomedani. *Zic atunci să fie strigat și hogea în clopotnița la sfântul Nicolai în Iași*, NECULCE, LET. II 220^{1/2}. *O dispulă înfocată se aprinse între Mufitiul și hogea*. BALCESCU, ap. ȘIO. *Raza hogea din cetate Că nu-s valice toate Și viței jumătate?* (= Clopotul) GOROVEI, C. 87. *Hogea spătoră și Gheorghie lăudară* = se răspunde celui care întreabă „cine vine?” ZANNE, P. VI 142.

II. (Pop.) 1^a. Om înalt, prăjărit. PAMFILE, J. II. 2^a. (In imprecățuni) Drac, naibă, focul negru. *Ce hogea mai cantă pe la mine?* lb.

[Compus ad I 2^a, cfr. imam]: **Hoge-imam** = dascăl turc, fiind în același timp și preot. *Au acți Turcii pre un Hoge-imam al lor*. MAG. IST. I 170^{1/2}. | Verb: hogi = a răci (ca un hogz când strigă din minaret). *Se opneau cu mâinile de torțile cerului și, când hăhănu și hogeau, se cutremură pământul*. RĂDULESCU-CODIN, I. 28.]

— Din turc. hoğa „dascăl, predicator”.

HOGĂC, HOGĂG s. a. v. ograc.

HOGEGHEAN † s. m. v. hogeghean.

HOGEGHEAN † s. m. *Fonctionnaire turc*. — (Turcism literar) Funcționar de clasa a doua, la Turci. *Pe una au dăruit-o hogegheanului din Iași*. BELDIMAN, TR. 406. *Fiind de față la ist sfat toți uleralii, toți pașii, toți hogegheanii și ojaclăii*. E. VĂCĂRESCUL, ap. ȘIO. [S]: † hogeghean s. m.]

— Din turc. hogeghan, idem.

HŌGET † s. a. *Acte authentique*. — (Turcism) Act autenticat, adevărită. *I-au mai dat și alt zapis cum că este fara dătare cu acii bani și au făcut și hoget după zapis*. ACSINTE UCHICARU, LET. II 181^{1/2}. *Au scris hogetul și l-au așezat în tabla dicionului împărțite*. ALEXANDRU AMIRAS, lb. III 129^{1/2}. *Nisce sarairi... le-au făcut hoget prin nume-lui Stefan-vodă*. MAG. IST. V 183^{1/2}.

— Din turc. hogget „act de proprietate”.

HŌGI vb. IV^a v. hogz.

HOGŌGHIU †, **HOGŌGŌIU** s. m. v. hotnog.

HŌHA s. f. art. *Jeu de balle*. — Joc de copii cu mingea. H. X 482. *Hoha 'n sus și hoha 'n jos*, *Coadă hohoi cât hoha?* (= Fântâna) GOROVEI, C. 143.

HOHĂNNEC, HOHĂNNIC, -Ă † adj. v. obabnec.

HOHĂNI vb. IV^a = necheză. *Calul hohănește*. H. IX 283. [S]: hohoni vb. IV^a lb.]

— Onomatopee. Cfr. hohoti.

HOHĂRCĂ s. f. Cuvânt de batjocură pentru o femeie cârnă, care vorbește pe nas. ION. CR. II 302.
— Formație spontană din *hohăi* și *hărcă*.

HOHERĂ s. m. 1°. *Chasseur et écorcheur de chiens errants*. 2°. *Bourreau*. 3°. *Perche* (personne).

1°. (Transilv.) Hengher. *Hohera* omoară călă. BIBICESCU, P. P. 379. *Tălăhări calea i-o fle, Hoherii fle-i soție*. MĂNDRESCU, L. P. 107¹². (În imprecațiuni) *Bolă-te, mândră, hoheriul!* BUD, P. P. 62, cfr. IORGA, S. D. XI 216.

2°. (Transilv., Mold.) Călău, gâde. *După ce s'au giudecal a fi cănzătoriu patriei, l-au spânzurat hoheriul în Făgăraș*. ȘINCAI, HR. III 89¹². *Țiganul care eră hoheriu*. id. II 245¹². *De frica unui hoher* (Jud. Neamțu). MAT. FOLC. 1441, cfr. CONTEMPORANUL, VI 267.

3°. (Bucov.) Om înalt, mașnicău. Com. A. TOMIAC.

[Diminutiv: hoherăș s. m. POP., ap. MĂNDRESCU, UNG. 82.] Verb: hoheri IV^a trans. = a chinul pe cineva până la moarte. lb.]

— Din ung. *hóher*, idem.

HOHERĂȘ s. m., **HOHERI** vb. IV^a v. hoher.

HOHLĂU s. a. (Agric., Transilv.) Culu de lemn la tănălă. VICIU, GL.

— După VICIU, GL., din ung. foglő (neatestat în dicționar).

HO HO! interj. v. ho.

HÓHONĂ adj. f. (Transilv.) *Casă hohonă* = puștie (Balșa, Secărbămb, Hăița). VICIU, GL.

HÓHONĂ vb. IV^a v. hohăni.

HOHOTĂTOR, -TOARE adj. (Transilv.) Urit, nepăcut (BIBICESCU, P. P. 96; mai de grabă: răfăcior. *M'ai lăsat... Să fii, măică, căldător, La lume hohotitor*. lb.)

HÓHOT s. a. *Éclat* (de rire), *crise* de larmes. — Izbuciri zgomotoase de râs a. de plâns. *Rădăd cu hohot în mare glas*. MUSTE, LET. I 53¹², cfr. C. NEGRUZZI, I 75, CREANGĂ, P. 190. *Se umflară de râs și de hohot*. GORJAN, H. IV 29. *Demonii răseră; o ce de hohote!* BOLINTINEANU, ap. TDRG. *Răzând în hohot*. ȘEZ, III 235¹². *Răsurii cu hohot*. ODOBESCU, III 19¹². *Un hohot de râs*. C. NEGRUZZI, I 79. *A început a plânge cu hohot*. CREANGĂ, A. 158, cfr. COȘBUC, B. 26. *Un lung hohot de plâns*. VLĂDUȚĂ, D. 166. [Fig. *Poiana ciocotește 'n hohot mare*. ALECSANDRI, P. II 56.

[Verb: (cfr. slav. *chochotati*, idem) *hohoti* IV^a = a râde cu hohot, a izbucni în hohote de râs (mai rar: de plâns); p. a. anal. a necheza. *Cu chicote hohotiră*. CANTEMIR, IST. 39, cfr. PANY, P. V. III 20, C. NEGRUZZI, II 123¹². *Să rădem...* *Ba chiar să și hohotim*. ALECSANDRI, T. 888. *Hohotesc ca niște nebune*. COȘBUC, P. 127. *Zise vulpea hohotind...* SBIERA, P. 185¹², cfr. MĂNDRESCU, L. P. 180¹². *Călu hohotește*. H. I 35, X 356. (Fig.) *Un ochiu de sânge în care hohotea nebunia*. SANDU-ALDEA, A. M. 112, (cu abstractele) *hohotire* s. f., *hohotit* s. a. *Să rădem...* *Să fie-un hohotit și-un chin*. COȘBUC, P. 118.]

— Din slav. (rus.) *chochots* (și ung. *hohots*), idem. Cfr. *chicoti*.

HOHOTI vb. IV^a v. hohot.

HOI! Interjecție cu care ne adresăm cuiva, cfr. hel. *Hoi străcut!* *ce noim!* *Abia-l vezi din pipirig* DOINE, 145¹². *Hoi, helfo!* MAT. FOLC. I 470. *Hoi, Ioane!* POMPIIU, BIR. 1011.

HOI vb. IV^a refl. *Se talinec*. — (Transilv.) A se dragosti răsfățat, feciori cu fete, a se hohăli (Jiu, Someș). VICIU, GL. Cfr. *hărjoni*.

HOIDRÉT s. m. *Guide* (d'aveugle). — (Munții-apuseni) Purătorul orbului, de mână sau de băță. FRÂNCU-CÂNDREA, M. 101.

HOIDULEĂN s. m. (Bot.) v. odolean.

HÓIE s. f. v. hău.

HOILOILE! interj. v. oleo!

HÓINĂ s. f. *Jeu de balle*. — (Mold., Bucov., acumă introdus în școli, în toată țara) Joc cu mingea (descrie la) PAMFILE, J. II 286, cfr. III 5 H. X 378. [Și: oină s. f. H. III 51, oină s. f., hăina s. f. *De-a hăina*: joc de copii. H. X 586.] Derivat: *hoinăr* (oînăr)-ă adj., subst. (la origine, despre copii: care nu stău acasă, ci joacă hoina: p. ext.) vagabond, fără căpătăiu (PAMFILE, J. II). *Văndător hoinar*. ODOBESCU, III 115¹². *Bătea... hoinar drumurile*. CARAGIALE, N. 53¹², (cu verbul) *hoinări* (oînări) IV^a = a umbla hoinar, a bate drumurile. *Să-ți faci și tu rost aici, cu toți neștieși; nu mai hoinări prin ă lume*. ISPIRESCU, L. 231, (cu abstractul) *hoinăreală* (oînărie DICT.) s. f. *Vara cu zilele ei de vacanță...* *cu hoinăreala pe deal*. IONESCU-BOTENI, S. N. 25.]

— Din turc. oĭun „joc”, oĭnamak (cu prez. -oinar) „a se juca”. LACEA.

HÓINĂR, -Ă adj., **HÓINĂREĂLĂ** s. f. } v. hoină.
HÓINĂRI vb. IV^a

HÓINĂȚĂ s. f. Un danț popular. H. XIV 347. — Cfr. *hoină*.

HÓIŢĂ, -Ă subst. *Rosse*. — Cal (iapă) bătrân(ă), slab(ă), cfr. *hărzob*, *ciorop*, *mărtoagă*, *bijog*, H. XVII 269.

HÓIS interj. = hăis. H. X 498. [Și: *hóisa* interj., s. f. lb. *Hóisa* e și numele unui danț. H. XII 120.] Derivat: (Agric.) *hóisar* s. a. = chinul, colțarul ce rămâne nearat. PAMFILE, A. 54.]

HÓISA interj., s. f. } v. hóis.
HÓISĂR s. a. (Agric.) }
HÓIȘTE s. a. (f. v. oiște.

HOIT s. a. *Charogne*. — Cadavru (leș) de animal (mai rar) de om mort de mai mult timp și decompus, mortăciune, stărv, hanț. *Lupii s'au dulcit la hoit*. ZILOT, CRON. 339. *Somnul, gâdul, șiunca mânăscă pești mici și trag la hoituri*. I. IONESCU, M. 88. *Pușca a hoituri*. C. NEGRUZZI, II 229¹², cfr. I 157. *Corbiu... așfășia-vor tepădate Hoituriile-ă spurcate*. OLLANESCU, H. O. 357, cfr. ALECSANDRI, P. II 199. *Putezi-i-ar hoitul cănd o putrezi sticla!* SANDU-ALDEA, D. N. 199. *Hoit de cal*. MARIAN, O. II 3, cfr. ȘEZ, I 245¹², IV 198¹². *Hoit de carne*. H. IV 54, cfr. SBIERA, P. 104¹². *Lupii se fin după oi și corbi după hoit*: se zice spre a arăta năravările freșii. ZANNE, P. I 527. [P. ext. (sing. tant.) Cantități mari de carne. *Nu se mulțumi să-ă aducă... jertfa o vită; ceru să-ă aducă cîte zece de-odată...* *Când vedea atăta hoit, luă tot și oamnelor nu le lăsa nici măcar cît să puie p'o măsă*. ISPIRESCU, U. 84¹².] Fig. Corp omonesc mare, om gras peste măsură. ȘEZ, III 15¹². *Apoi dă, bade, închircu!* *cum mă vezi, aista sânt; am văzut eu și hoituri mari și nici de-o lume; la treabă se vede omul ce poate!* CREANGĂ, P. 149.

[Tur. *hoituri*.] Derivat: *hoinină* s. f. = hoit; (în batjocură) carne multă: *Pentru oștire se taie multă hoinină*. PAMFILE, C.]

— Din ung. dial. *holt* (= *halott*) „cadavru”.

HOITINĂ s. f. v. hoit.

HOJDIU s. m. plur. (Atributiv) Cu creștături a-dânci și plin de sânge: *I se făcuseră mâinile vinete de ger și picioarele hojdiu de sânge prin nămeți.* HĂDULESCU-CODIN, L. 11.

HOJINĂ s. f. v. ojină.

HOJMA adv. *Sans cesse, toujours.* — (Mold., Bucov.) Mereu (BARONCI, L. 162/1), într'una (ȘEZ. IX 154), fără contenire (CREANGĂ, GL.), necontenit (ION CR. I 64, ALECSANDRI, T. 50), nelincetat, totdeauna (PAMFILE, J. II). *Mâna mea hojma scrie.* KONAKI, P. 248, cfr. 287, 275, 202, etc. *Lucrând hojma, de dimineață până în seară.* DRĂGHICI, R. 124. *Ochii lui hojma clipesc.* C. NEGRUZZI, I 140, cfr. 86, 22, II 98/11. *Tu... o îndemnăm hojma să se facă prinfeși.* ALECSANDRI, T. 1234. *Hojma tolocănește pentru nimica toată, curat ca un nebul.* CREANGĂ, P. 252, cfr. 251, 122. *Tot hojma se căină și strigă apă.* SBIERA, P. 243/107. *Însurăfeii hojma se vor ciomăni.* SEVASTOS, N. 232/113, cfr. YASILIU, C. 74, ȘEZ. II 183/111, III 145/110, IV 224/117. — Din rut. *hojma*, idem.

HOJMĂC adj. Seurt și cu mersul șchiopătând. † *A făcut hojmăc: a căzut fără sine.* ȘEZ. III 167. — Cfr. *hodăc*, *hontăc*.

HOJMĂLĂU s. m. *Personne grande (et sotté), grand gaillard.* — (Mold., Bucov.; termen de batjocură) Om mare la trup și cu mintea copilărească (ȘEZ. IX 154), om mare (Com. A TOMIAC, înalt, lungău (CREANGĂ, GL.), om, mai ales, fecior mare de statură, înclăt și totodată cam prostăluț (MARIAN), nechiob, telelău, blendău (PAMFILE, J. II), făcău care bate drumurile, băietan crescut prea de vreme (Com. G. TOFAN). *Ceră moșneagului să se împotrivească, dar hojmălău te răsti la el, gata să-l lovească.* DUNĂREANU, CH. 30. *Când mă uit înapoi, doi hojmălău se și luase după mine.* CREANGĂ, A. 6. [Feminin: *hojmălăucă* s. f. — fată mare, înclătă, dar cam într'o doagă. *Ian căută la dinso! ce hojmălăucă!* MARIAN.] — Cfr. *hajmandău*.

HOLĂ s. f. *Roquet.* — (Transilv.) Javără, potaie. *O holă de căna, o holă de figan, taci holă!* REV. CRIT. III 156. *Bată-te D-zeu, holă spurcată și latină rea.* RETEGANUL, P. I 23/121, cfr. 48/12. — Cfr. *hoală*², *hală*, *holle*.

HOLĂLĂI vb. IV^a v. olălăi.

HOLĂN s. a. v. olan.

HOLĂTIE s. f. *Dépendance.* — Acareturi. VAIDA. Cfr. *helu*. — Probabil, același cuvânt cu *halat*¹.

HOLHĂ vb. I³ v. inholhă.

HOLHĂ s. f. v. halbă.

HOLBOACĂ s. f. v. bolboacă.

HOLBOANĂ s. f. v. bolboană.

HOLBORĂ, **HOLBURĂ** s. f. (Bot.) v. volbură.

HOLCĂ s. f. *Clameur, tumulte, tapage, vocarme, querelle.* — (Mold., Bucov., Transilv.) Zgomot, gălăgie (VICIU, GL., ȘEZ. III 15/10), larmă (FRÂNCU-CANDREA, M. 101) făcută cu gura, toiu (SIMA, M.), vult, tumult (Com. A. TOMIAC); afață (Com. I. CORBU). *Eră holcă mare și nu s'au mai auzit ciocnăle ce spărgea zidul.* DOSOFTIU, V. s. 159. *Mulfii la dinso năzuind, i să supără de holcă.* ID. 69. *Nu mai face atâta holcă!* RETEGANUL, CH. 163. *Am trecut pe la casa lor într'o vreme de noapte și eră o holcă.* Com. TOFAN. [Scriș și: *ț holcă.*] Verbe: *holci* IV^a = a face gălăgie. ȘEZ.

III 15/12. *Poruncaște celora ce holcesc...* DOSOFTIU, V. s. 46. *Holceni și gălăciului...* id. ib., cfr. 292/10. *Că de holca ce-ai holci Capul tot în-o pieșugă!* RETEGANUL, CH. 164. *Tăceți cași holci deștal!* Com. TOFAN, *holcă* IV^a = a face holci. LB.]

— Dintr'o formă rutoană, corespunzând rusească-lui *golka* „răscăală”.

HOLDĂ s. f. (Agric.) *Champ cultivé; semailles.* — (În înțelesul cel mai larg:) câmp (lucrat H. IX 438, XVII 17); spec. o fâșie de pământ (prin Ardeal, cam de un lugăr de mare) lungă cât ține moșia, pe care se seamă de un singur fel de bucate (cfr. *lan*, *tară*, *hliță*, *sfoară*, *răstăv*); p. ext. (mai ales la plur.) semănăturile de pe un astfel de câmp lucrat. *Spune... că-l tremite în holdele lui de paște porcii.* VARLAAM, C. 142. *Holdele... sânt plăcește amă cătră seare.* id. ib. 160. *Să samens grău curat în holda lui.* ANTIM, P. 126. *S'au sfădit cu un vecin pentru o holdă.* BARAC, T. 52. *Holda... ce au semănat-o eu.* PANN, H. 22. *Sloboci vulpile în holdele crăjmașilor.* CALENDARUL (1814) 112/2. *Porniri, noaptea, cu curul la holde.* TICHINDEAL, P. 18. *Intr'o plugărie bună bobul trebuie să fie socotit ca o holdă* (= semănătură) *pregătitoare.* I. IONESCU, C. 69. *Intr'un clip în praș preface farini, holde, ogoare.* C. NEGRUZZI, I 118. *Îarba reu din holde piară!* ALECSANDRI, P. I 387. *Pe „Fala” sânt holde.* SLAVICI, N. I 7. *Calea printre holde rădăcită.* COȘBUC, P. 57. *Holdă... holdele fără jitar.* CREANGĂ, A. 72. *Bătea piatra holdele.* IPSIRESCU, L. 206. *Apeștându-se sub copacul din mijlocul holzii, pune fluierul la buze și-i trage...* MERA, B. 129. *O holdă de arătură.* RETEGANUL, P. I 27/2. *Creșteau holdele.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 158. *Sânt holdele 'u pârpi.* id. 58. *Nouă holzi înverzite.* PĂRVEȘCU, C. 68, MARIAN, V. 92. *Strănsul holdelor pe câmp.* PAMFILE, A. 115. *Cu ciubă între holde.* ZANSE, P. I 420. [Plur. *holă*, (neoblicatul) *holdă* și (rar) *holzi*.] Și: (greață) de scris s. combinat din o *holdă* ? † *holdă* s. f. *Mi-au dat și pământul schimb, trei holde* (a. 1700). IORGA, B. R. 324. [Diminutiv: *holdiță* s. f. *Badiu care-mi place mie N'are... Nici o brază în holdiță.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 39, cfr. BUD, P. F. 17, ȚIPLĂ, P. F. *Până-n holdițele cerzi.* MĂNDRESCU, L. P. 30/0, cfr. BIRICESCU, P. P. 322, MARIAN, SA. 76.]

— Din ung. *hold* „lugăr”. CIHAC, II 506.

HOLDĂN s. m. (Bot.) = *haldan*. DAMÉ, T. 62.

HOLDĂN, **Ă** subst. (Bot.) v. *goldan*.

HOLDINĂ s. f. (Băles.) (Transilv.) Piatră nefolositoare („rămăș”) de la o baie veche părăsită: *Englezii au cumpărat holdina de pe poiană* (Săcărâmb). VICIU, GL. Grămadă de piatră nefolositoare. FRÂNCU-CANDREA, M. 42.

— Cfr. polon. *holda* „grămadă de pământ în care se află încă metal”, germ. *Halde* „grămadă de piatră care conține metal, cărbune, zgură”.

HOLDIȚĂ s. f. v. holdă.

HOLEAC, **Ă** † adj. *Débauché.* — Desfrănat. *Să adună cătră lefăe oameni holeaci.* BIBLIA (1688) 182.

— Cfr. rus. *goljaka* „om chefliu” (cfr. *guleaiu*, *holteiu*) TDRG.

HOLERĂ s. f. I. 1°. *Choléra*. 2°. *Vilaine peste*. II. *Xanthinum spinosum*.

1 (Med.) 1°. Boală epidemică, caracterizată prin grozave dureri de stomac; bolnavul de holeră se înclărigă, are diaree și varsă într'una. *HOLORIU-RIGO*, M. P. 186. *În prevenirea nădăririi holerei împuse monastirelor închinatăe o somă de zecă mii galbene.* URICARIU, IV 440/111. *Holera începupe a seceră.* C.

NEGRUZZI, I 291. Nu s. *cholera*. CARAGIALE, S. N. 17. A venit în vara aceea, pe la August, și cinstita holera de la 48. CREANGĂ, A. 14. Vălcuț bea se ceseleste... De holera năci găndește. ALEXANDRI, P. F. 38/1. Holerile când or trece, ib. 233/1, cfr. H. II 48, 246, 367. | *Holera păinlor*: boală de găini (vezi descrierea, pe larg, în) SEZ. III 203/1v. | (Mitol.) Ființă mitologică care produce boala numită holera. MARIAN.

29. Fig. (în batjocură) Femeie urâtă sau rea. ZANNE, P. II 581. Să scope lumea de o ciună și de o holera că tine. IPIRESCU, L. 48. *Holera* ce ești: adică urâtă și rea ca holera. ION CR. III 341.

II. (Bot.) Plantă lerbosă, având tulpina prevăzută la baza frunzelor cu spini trifurcați; se mai numește și: cătină, cornuță, dracii, găimpe, lipicie, pământă, scaiu-rusesc, scălete-musculească, spin-musculească (PANTU, PL., cfr. H. I 25, 66, 306, 408, H. 79, 87, 122, 130, X 3, 205, 464, 534, XI 327, 416, XII 20, XIV 374); zoama rădăcinii ei, pisată, o bea poporul nostru ca medicament împotriva holerei (LEON, MED. 41, ORIGORIU-RIGO, M. P. I 86, cfr. SEZ. II 190/1). O *buruiună care este atât de rea... și de vădămătoare, cât foinăniș o au numit holera*. I. IONESCU, M. 330. *Îi rămăsesse ogoarele părioagă, pline de holera și buruiene*. SEZ. VII 139.

[S]: holera s. f. | Plur. -leri. | S: (la Români din A.-U., ad 1) coleră (coleră) s. f. | Derivat (ad 1): (< fran. *cholérine*) holerină s. f. (Med.) = diaree violentă, holeric, -ă adj. = bolnav de holera; coleric (temperament)]

— N. de origine latină, răspândit în toate limbile europene.

HOLERĂ s. f. Eau-de-vie, riquiqui, tord-bousur; piquette. — (Mold., Transilv.) Rachiu (CREANGĂ, GL., SEZ. II 24^b/1), piiașcă (SEZ. I 37); p. ext. orice băutură spirtoasă (rachiu, vin, bere) slabă, rea, apăsătoare s. clocită (ȚARA OLTULUI, III nr. 19-20). Se scornise... în Nemși mai mult boala de vină, învâjași cu bere și cu horică. M. COSTIN, LET. I 250/1. Au îmbătut cu holera pre Căzaci. NECULCE, LET. II 253/1v. cfr. 463/1. *Bea holera de la marchizani*. DIONISIE, C. 222. *Trei lei pentru toată vatra de horică*. URICARIU, I 214. *Avuții horiciei ce vine de peste hotar*. Ib. *Venitul horiciei ce intră în țară*. IORGA, S. D. VI 201. *De-a fi păharul de horică*. Nu mi-ar mai fi nenică. MARIAN, N. 501. *Buși de horică*. Id. 172. *S'a apucă... de bras la mahoră și de chilit la țuică și holera*. CREANGĂ, F. 325. *Zică ca s'o numească țuică, tar alții... holera*. SBIERA, P. 306/1v. *Chel și cinstea cu hurelă*. SEZ. I 36/1, cfr. II 24^b/1v. IV 1/1v. *Da ocol unei glăjue plină cu horică (pălină) de bucate*. RETEGANU, P. III 83/1v. *Horică de drojdi*. Id. Ib. 84/1v. *Ulciur plin de horică*. SEZ. III 3/1. *Te-astepăi hăda 'n drum... Tot cu vin și cu holerică*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 243. *N'am băut nimic Num'o cupă de horică*. DOINE, 191/1, cfr. TIPLEA, P. P. 91, VAIDA, POMPILU, BII. 1011, H. XVIII 77. *Am băut o țăr de rachiu, da-i numai holerică țARA OLTULUI*, III nr. 19-20. *Și vin și holerică tot într'o baleră?* (= Oul) GOROVEI, C. 262. *Horică îndulcită = țuică îndulcită cu miere s. zahăr; horică verde = țuică nelindulcită*. BUD. P. F. *Horică pipărată*. Ib. 31.

[S]: holera s. f. = rachiu. SEZ. V 99, holerică, hulerică s. f. = rachiu. SEZ. V 99. hulerică s. f. = rachiu. H. XII 289, 302, horică, horică, hurelă s. f. = rachiu. SEZ. V 99, (+pălină) horică, (+boală) holerică s. f. = vin, rachiu rău. PAMFILE, J. II, huleară s. f. = rachiu (Com. A. TOMIAC). *Dă-i buleră și hăbon*. TEODORESCU, P. P. 259. | Diminutiv: holerațuță s. f. *Un păhar de holerațuță*. MARIAN, N. 669, cfr. NA. 245, RETEGANU, Ch. 109, GOROVEI, C. 263. | Local: horicnie s. f. = velnită. VAIDA.]

— Din rus. *hor'ika*, rut. *horika* „rachiu” (< *hority* „a arde”, cfr. *vinars*).

HOLERĂCĂ s. f. v. holerică.

HOLERIC, -Ă adj. v. holera și coleric.

HOLGOS! Interj. *Assez!* — Destul, de ajuns! (Jud. Neamț) ION. CR. V 374, 183. [S]: *olgoș!* = taci, destul! Com. I. PAVELESCU.]

— Din ung. *hallgass „taci!”* (imperativ verbului *hallgatni* „a tăcea”).

HOLI vb. IV^a v. hăuți.

HOLIE s. f. (Mitol. pop.) *Esprit impur*. — Duh necurat, spirit rău-făcător, boală ce hălăduște prin locuri neumbate: *Ca săni țari pădurile Și vor mânca holie*. PĂSCULESCU, L. P. 280, MATESCU, N. 83. — Cfr. hală^a, ho(a)lă.

HOLICĂ s. f. v. holerică.

HOLISTURI s. f. plur. În expresia: a umblă holisturile = haimană, a bate drumurile fără nici o treabă (Vicolov-de-aus, în Bucov.). Com. G. NISTOR.

HOLITĂ s. f. *Morceau de paine*. — Bucătică de pite fără păr; se întrebuițează mai mult la cârputul coajelor. Com. A. TOMIAC.

— Din rut. *holieja „piele argăsită”* (propriu: „goală, fără păr”).

HOLN s. a. (ș. d.) v. gălmă.

HOLĂRĂ s. f. v. hlohă.

HOLĂNGĂR s. m. (Băieț.) Băieț care cunoaște foarte bine toate ștălele băii (mai ales ale celor părăsite); el nu lucrează cu ceilalți; noaptea se strecoară cu 2-3 copii „holăngări” și aceștia, percutând adesea căl de chilometri pe sub pământ; trăsesă din furt, sânt risipitori și îndrăgiteți. VICIU, GL. [S]: *horlângăr s. m. lb.* — Pare a fi germ. *Handlanger „pălmaș”*.

HOLOTĂ s. f. v. holată.

HOLHOACĂ s. f. Eau-de-vie. — (Transilv.) Rachiu, holeric, stropșal, țuică. BUGĂRIU, N. 8.

HOLHOACĂ s. f. *Femme bavard*. — (Transilv.) Femeie guralivă (Suceiul-sup., comit. Soin-Dob.). VICIU, GL.

HOLHOACȘT s. a. *Holocauste* — Jertvă în care victima se arde în întregime, țărdero-de-tot (BIBLIA 1688 307/1), țărdero-de-ars (DOSOFTEU, PS., ap. HEM., țărse (CORESI). [S]: *olhoacșt s. a.* ODORESCU, III 410. | Pronunț. -cu-us.) — N. de origine grec. (ὁλοκαυστος, idem).

HOLHORĂG subst. *Personne de haute taille*. — Om înalt. Com. A. TOMIAC. Cfr. *horghidan*.

HOLOMOCI vb. IV^a. *Embrouiller*. — A încurcă, a ghemui astfel ca să se încure, a gomoloți, a gomolozi. *De ce ai holomocit așa?* VICIU, GL.

— Pare a fi o variantă a verbului *gomoloci* (etc., cfr. *gomolom*), ceea ce ar indica un împrumut din rutenște (unde slavului *g-* li corespunde *h-*).

HOLOTĂ ț. s. f. (Mold.) = gloată. *Prindea lămbă din holota*. LEȘTOR. M. COSTIN, LET. I 239/1v, cfr. id. LET. I^a 271, 274. [S] (azi): *holotă* = mulțime (zgometoasă). Com. A. TOMIAC. *Vădându-se alăbia holotă* (= mulțime, adunare, gloată) la un loc, au mai prins la năluca... (Dorohoiu). FURTURĂ, V. 38, holotă s. f. Nu mai dau cărăni în holotă (= în

oile cele multe ale satului. ŞEZ. V 99, hoalătă s. f. = multime, grămadă. JAHRESEER. IX 228.]

— Din polon. s. rut. *holota*. Cfr. dubletul gloată.

HOLOTI vb. IV^a. *Bavarder*. — (Transilv.) A flecări (Suecil sup. Soln.-Dob.). VICIU, GL.

— Probabil, derivat din *holo(a)ta*.

HOLOVIŢĂ s. f. *Drêche*. — Drojii de rachiu amestecate cu borhotul din care s'a extras berea. DRĂGHICI, ap. TDRG.

HOLSTI vb. IV. *Carquiller les yeux*. — A (In)holbă, a bleođi. *Decamdată începă să tremure, își holști ochii sfios spre poșă*. ION CR. IV 126.

HOLT! interj. *Halte-Id!* — (Transilv.) Stai pe loc! *Ei atuncea striga: halt!* *C'aș mai fuși și nu pot*. MARIAN, NU. 625, SEVASTOR, N. 208^{1/2}. *Holt! Cine-i? Dar nu-i răspunde nime nici o vorbă*. RETEGANUL, P. II 71^{1/2}.

— Din săsește *holt* (= germ. halt!), idem (cuvânt intrat din terminologia militară).

HOLTEI vb. IV^a, **HOLTEIĂȘ** s. m. }
HOLTEIE s. f. } v. *holtea*.
HOLTEIESC, -**KĂSCĂ** adj. }
HOLTEIESTE adv., **HOLTEISIE** s. f. }

HOLTIE s. m. *Garçon, célibataire*. — Bărbat tânăr neînscut (CREANGĂ, GL.), făcând până la însurătoare (VASILIU, C.), frașcău (RETEGANUL, P. II 73^{1/2}), cfr. *burlac 1^a, becher 1^a, celibatar*. *Iar holteii cei cu părinși să dea câte cincici și cincii de părală*. NECULCE, LET. II 459^{1/2}. *Carii vor fi holteii, să nu se supere cu birul*. URICARIUL, II 40^{1/2}. *Rădnic Șimon, holteiu, fectoru' lui Fer Ioan*. IORGA, S. D. XII 248. *Sânt holteiu și n'am găud să mă însor*. C. NEGRUZZI, I 199. *Holteiu bătrân*. id. I 109. *Vere Sandulec... ai trăit tot holteiu*. ALECSANDRI, T. 1641, cfr. 330, 190. *Se hotărâse să se însoare, că era holteiu*. SPIRESCU, L. 399, cfr. MARIAN, NA. 171. *Eră holteiu cum stătu*. RETEGANUL, P. IV 29^{1/2}. *Holteiu tonnatce*. ALECSANDRI, T. 873. [Atributiv] *Fecior holteiu = un băiat când a legit la joc sau a dat în „bere“*. MARIAN, NU. 6. *Fechete Vasile de Chelina, fecior holteiu*. IORGA, S. D. XIII 189. *Este datină, când moare un fecior holteiu, ca să se adune mai multe fete mari*. MARIAN, I. 117. | P. anal. *Borholteiu* = fără legume (MARIAN, SE. II 3), numai cu ceapă, sare și piper (PAMFILE, I. C. 192) s. cu puține buruieni: mărar, pătrunjel, lobodă sau frunze de sfeclă (II. I 107). †† *Holteiu de căne = căne fără stăpân*. *Presfrându-se slujbași... și mergând prin sate ca niște lupi flămânzi și ca niște holtei de căni leșinați, să fi văzut cineva nemilostivirea lor și ce făcea cu creștinii!* DIONISIE ECLÉS., C. 193.

[S]: *holter* s. m. LB., FRÂNCO-CANDREA, M. 101, VICIU, GL. | Diminutiv: *holteiaș* (holterăș LB.) s. m. *Când eram holteiaș*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 168, cfr. MARIAN, I. 131. *Tânărul holteiaș*. VASILIU, C. 164. *Dragostea de holterăș*. VICIU GL. | Adjectiv: *holteiesc*, -iască DIOT. | Adverb: *holteiește* (holterăște LB.) DIOT. | Colectiv: *holteime* s. f. ALEXI. | Abstract: *holteie* (pronunț. *te-i-fe*) s. f. = stare s. calitate de holteiu. RUSSO, S. *Nerod a cel ce laudă holteiu*. C. NEGRUZZI, I 74. *Să pui capăt holteiei*. ALECSANDRI, T. 807. *De pe vremea holteiei sale*. SADOVEANU, P. S. 158, cfr. MARIAN, NU. 413, RETEGANUL, P. II 9^{1/2}, CH. 176. | Verb: *holtei* (holteri LB.) IV^a = a trăi s. a petrece ca holteiu. *Holteie toată viața lor*. MARIAN, NU. 10. *Spală și nărama mea, Caro-am holteii cu ea*. ŞEZ. IX 59, cfr. V 64^{1/2}. VASILIU, C. 193.]

— Din rut. *hol'taj* „om desfrânat, care se ține numai de chefuri și duce o viață dezordonată, halmană“. Cfr. TDRG.

HOLTÉR s. m. (ș. d.) v. *holteiu*.
HOLURĂ s. f. v. *hrubă și hulub*.

HOLUN s. a. (Transilv.) Rădicătură de pământ de vreo 1/2 m între două holde, cfr. hat. JAHRESEER. XIX-XX 73. [Plur. -*Imurari*?]
— Din ung. *halom* „dăim, grămadă“. Cfr. dubletul gălmă.

HOLUTĂ s. f. v. *holotă*.

HONĂLTÓC s. a. = folomoc. (Predicativ) *Își adună golișul homăltoc*. AGĂRICEANU, LUC. IV 108. — Cfr. șomolțoc.

HOMÁN s. m. (Bot.) v. *oman*.

HOMÉÁZ s. m. (Bot.) Buciună care crește mai mică decât larba-mare, dar cu frunzele ca ale scietelui și cu un fel de bobite galbene pe lujer. II. I 186. — Cfr. omeag.

HONEOPATIE s. f. *Homéopatie*. — Sistem terapeutic în care boalele se tratează cu medicamente în cantități infinitesimale care ar fi producând, asupra unui individ sănătos, simptome analoge boalei de vindecat. [Pronunț. -*me-o-* | Familia: homeopát(ie), -ă adj.; homeopat s. m. = medic care tratează prin homeopatie.]
— N. modern, din grece. *ἁμοιος* „asemenea“ și *πάθος* „boală“.

HONÉTÉ s. m. v. *nămete*.

HONNÓC, **HONNÓGIU** s. m. v. *holnog*.

HONO- v. *omo-*.

HONÓÁCE s. f. plur. *Cheveux longs ou touffus*. — Păr mare, stufoș; *A luă de honoace = a apucă de păr* (Vâlcea). ZANNE, P. II 198.

HONÓC s. m. sing. *Sable*. — Nisip. ANON. CAR., cfr. HEM. 1661^{1/2}. [Adjectiv: *homonoc*, -oasă = nisipos. ANON. CAR.]
— Din ung. *homok*, idem.

HONOCÓS, -**ÓÁȘ** adj. v. *homoc*.

HONONITĂ s. f. *Monstre*. — (Sălagiu) Namilă, mătăhală. VAIDA.

HONCÁI vb. IV. *Branler*. — (Munt.) A clătina, a hătăna: *Acasă mășă șchioapă se honcăde*. *Nu honcăi masa!* A. SCRIBAN, ARHIVA (1912) nr. 7.
— Cfr. ung. *hánkódni* „a se zbuciuma, a se agita grozav“. id. lb.

HONCÁLI vb. IV^a refl. = *holi*. VICIU, GL.

HONDOÁLĂ s. f. (Topogr.) *Trou sur le penchant d'un coteau*. — Gaură naturală pe coasta unui deal. H. XVII 176.

HONDRÁI vb. IV^{1/2} }
HONDRÁLU s. m. } v. *handră*.
HONDRĂNI vb. IV^a }

HONDRÓÁC s. f. (Îmbrăc.) = *androc*, *rhoia*. H. I 423.

HONDRÓNÓC, -**ÓÁȘ** adj. *Raboteux*. — (Mold.) Aspru (opusul lui neted). ŞEZ. III 16^{1/2}, MAT. POLC. 1899.

HONDRÓC s. a. (Îmbrăc.) v. *androc*.

HONDRÓNÁNI vb. IV^a v. *handră*.

HONIPSI vb. IV^a. *Supporter*. — A suferi, a su-

portă. Să nu-l mai văz în ochii miei, că nu-l pot hopăi. CARAGIALE, S. N. 57.

— Din n.-grec *χορῆσις* (sor. *χορῆσος*), idem. A. SCRIBAN, ARHIVA (1913) nr. 7-8.

HONT s. a. (Băieș.) *Chien*. — (Munții-apuseni) Roabă (de transportat, în mine). FRÂNCU-CANDREA, M. 101, VICIU, GL. [Plur. *honturi*?] Derivat: hontar s. m. — băiaș care scoate piatra din baie. FRÂNCU-CANDREA, M. 42.]

— Din gorm. *Hund*, idem. TDRG.

HONTĂC: interj. *Clopin-clopată*. — Cuvânt prin care arătam că cineva șchioapătă când umblă. RĂDULESCU-CODIN, I.—Cfr. *hodăc*, *hojmăc*, *șontăc*.

HONTĂNI vb. IV^a. *Courir*; *travailler*. — A alerga; a lucra. BOCEANU, GL. [Abstract: hontăneală s. f. — mers săltat; alergătură, muncă. *Meryșed la hontăneală*. Nu știu când oiu mai isprăci odată cu hontăneala asta! ib.]

HONTĂR s. m. (Băieș.) v. hont.

HONVÉD s. m. (Armată) *Territorial hongrois*. — Soldat din miliția teritorială ungară, cfr. schimbăg. În cazarmele la hontec. MĂNDRESCU, L. P. 165/11, cfr. MAT. POLC. 1013. [Și: *hónvéd*, *hónvid* s. m. *buf. P. P.*]

— Din ung. *honvéd*, idem (propriu: apărare a patriei).

HOP interj., adv., s. a.

I. Interjecție care întovărășește:

1°. O săritură (peste o groapă, peste un șant) s. o săltare (la joc). *Hop*: vox saltantis. ANON. CAR. *la adu mâna, scoală!* [s]. *Hop! Ai să sărim în gâlo!* FANN, E. V. 137. *Bem, cândăm și ceselim... Și sărim în hop și'n trop.* ALECSANDRI, P. P. 384/9. *Nu zice hop până a nu intră (s. sări) în joc!* — nu te bucură înainte de a vedea sfârșitul. ZANNE, P. IV 403. [Adesea ca îndemnul în joc, în chiuțuri ardeleno. *Hop, lelișă lelișoară!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 42, cfr. 20. *Hop așa, mă!* ib. 362, cfr. 370, DOINE, 79, 83, 109, etc. || *Hop, hop!* — so exclamă către copil, când îl săltăm pe genunchi s. în brațe.

2°. O ridicare (a unei grăutăți mari). *Hec a ridică de trei ori în sus pe oamnei...*, *zicând hooop!* la ficare ridicătură. II. IV 67. || *Hop!* se zice copililor când voim să se ridice de jos.

3°. O cădere, cfr. *buf, po!* Numai ce, *hop!* cade pe ea o cioară. ȘEZ. III 187/11.

† *Hop de- (s. într*) parte* — apucat, ținut, fără toate mâinile. ZANNE, P. II 581.

II. Intrebunțat aproape adverbial. De-odată (pe nepregătite), hait, numai ce..., lată! *Auzi năltării!* pentru că mi-s drag să șed la corbă, *hop!* It se nazare nu știu ce. C. NEGRUZZI, III 15/11. *Ți-arată dinți frumoși, Ochi aprinși... Hop!* te scoate la corăgi. ALECSANDRI, T. 145, cfr. CONTEMPORANUL, I 715. Când soacra cea mare rîde mai a haz, *hop!* îi atarnă și ei în gât o trîntă! SEVASTOS, N. 331/11. *Unde-t bine, nu-4 de mine!*; undev-t rău, *hop și eu!* PAMFILE, J. II.

III. Substantivat. 1°. Săritură (peste ceva), salt. *Trăsura face hopuri pe un amestec de bolovan.* IORGA, N. R. A. I 293. *Nu-4 fîcut cu hopuri, nici cu jocuri.* MĂNDRESCU, L. P. 116/11.

2°. (Cauza care pricinuesc săritura.) Ridicătură s. groapă în drum, peste care trăsura trebuie să sarte; ridicătură de pământ ca un prag (VICIU, GL.). *De-4 vro carăță închisă bine Cu o duducă și un cocoză, Dămol [mână] la hopuri.* ALECSANDRI, T. 46. *Meryșam cu sania pe un drum plin de hopuri și de viscolitură.* SADOVEANU, P. S. 27. *Meryșd noi în paul cailor din hop în hop tot înainte...* CREANGĂ, A. 128. *Drumul cel mare e plin de ho-*

puri în cars se cufundă oțruța. Com. TOFAN. *Am trecut peste multe hopuri.* VICIU, GL. || Fig. Piodocă, greutate, dificultate. *Un mic hop mai e de trecut la bacalaurat.* VLAHUȚA, ap. TDRG. *Trecurăm cum trecurăm până aci, săpâne;* mai avem un hop. ISPIRESCU, L. 6, cfr. JIPESCU, O. 101.

[Și: (ad I-II); adesea în legătură cu onomatopeele *zup, țupa, țupa*): *hop!* up! (este și strigăt al vânătorilor, când se chiamă unul pe altul H. III 17, X 499, cfr. hep-hep). *Stupile, rîzînd acest căme strein, unde fi-i și inflără de coadă și de picioare, apoi cu dinul hop!* (= l-a aruncat) pe feroastră afară! ȚICHIINDEAL, V. 199. *Hop* (= lată) și *altul!* ALECSANDRI, T. 356. *Hop, zup, zup, D'abă mă duc!* SEVASTOS, N. 321/11. *hop!* (se zice și copililor mici, când vrem să șadă jos. Com. I. GRĂMĂDĂ). *A sis hopa și a sărit groapa.* FANN, P. V. II 160. *Ho...pa!* la acum te văd și eu că ești voinică! CREANGĂ, P. 123. *Opinec nerovasă Joacă hopa prin casă?* (= Plicica). PĂSCULESCU, L. P. 95. *Hopa, hopa lîngă horn!* MARIAN, NU. 351. *Hopa hopa c'a sis pop!* id. NA. 264. *Hopa țupa, țupa țupa, Amîndoi cîntăm.* C. NEGRUZZI, III 12/11, cfr. ALECSANDRI, T. 5. *Hopa țupa Danilache!* *Haide, taică, hopa țupa!* CARAGIALE, S. 44/11. *Hopa-țupa pe pedale, Că ciamele nu-s a mele.* DOINE, 74. *Hopa țupa căt ține nuntă!* MAT. POLC. I 707. *hupa!* ȘEZ. V 100. *Hopa țupa, sac'apă!* DOINE, 66/11. *A șipical De-a-hopa, de-a țupa.* MARIAN, SA. 279. (substantivat:) *hupa s. f. art.*: numele unui danț. H. XVI 373, *hăpa!* *Hăpa-n sus!* ZANNE, P. II 101. *hopai!* *Copacul cel gros are să pice hopai durai în baltă cea mare.* X. L. DOGDAN, ap. TDRG.

Hopai țupa! TDRG. *hopăidă!* *Opinec nerovă hopăida prin casă?* (= Mătora). PĂSCULESCU, L. P. 89, *hopăc!* — tronci huști, țuști! ION CR. III 219. || Diminutiv (ad III): *hopurel s. a. Câte hopuri, hopurele...* ȘEZ. III 181/11, *hopița* interj. — se zice copililor când încep să se ridice în picioare. Com. I. PĂVELESCU. I. Verb: *hopăi* (hupăi LB.) IV^a = (intrans.) a face hop; a sări; a chiu, a striga hop, (fact.) a sălta; cfr. țopăi. *Hopășete, bade, bine, Că hăda e lîngă tine.* HUGANU, NĂS. *Se duce-n sat după lapte. Mă miram ce sădăce, Ea ședea și-l hopăia.* ȘEZ. V 15. || Alt derivat: *hopină s. f.* = *Hopină* = asperitate. LB. *Hopină* = gropi mari pe șosă. N. REV. R. (1910) 86, GR. BĂN. (cu adjectivul) *hopinós, -oasă* = cu ridicături, cu hopuri, cu asperități. LB. | Adjectiv: *hoporós, -oasă* = cu hopuri (III). *Drumul... este foarte rău, hoporós și ostentios.* MARIAN, TR. 334. (în poezia pop. și hopurat (hoporat), -ă (hoporată) adj. ȘEZ. III 181/11, PĂSCULESCU, L. P. 161, ION CR. III 106.]

— Onomatopee, care se găsește în cele mai multe limbi. (La dezvoltarea înfelexiunii III a contribuit, poate, și ung. *hoporj*) „ridicătură”, *hoporjas* „cu asperități”, *hopurós*).

HOPĂ, HOPĂC, HOPĂI interj. } v. hop.
HOPĂI vb. IV^a, **HOPĂIDA** interj. }

HOPĂIE s. f. *Flammă*. — Flăcără. *Din copite schinței dănd, Din gură hopăie lîndnd* (Descântec). MAT. POLC. 1602, cfr. 1593. [Și: *hopăită s. f.* (Plur. -iți) *Hopăiți de foc odrău* (Descântec). ib. 1576, cfr. 1593, *hopăriță s. f.* = flăcără mare. VĂRCOL, V., (+ *bobotase, vîldotăie*) *hopătale s. f.* = flăcără mare care sîlfăie. POMPLIU, BII. 1011.]

— Pare a fi o variantă a cuvîntului *edpăie*, cfr. opaiț.

HOPĂIȚ s. a. v. opaiț.
HOPĂIȚĂ, HOPĂRIȚĂ, } v. hopăie.
HOPĂIAIE s. f. }

HOPINĂ s. f., **HOPITA** interj. v. hop.

HOPLEAN s. a. v. oplean.

HOPORÉ s. a. v. puholu.

HOPORĂT, -Ă adj. v. hop.

4°. P. anal. (Astron.) Coroana boreală. OTESCU, CR. 19. *Horă*: un grup de stele. H. XI 300, XVIII 309. *Horă* cu lănturi în mijloc: o constelațiune. H. XII 142.

5°. Fig. Roată, cere, coarță. *Luna e rădăcună sus, înconjurață de o horă de aburi*. SANDU-ALDEA, D. N. 203. (Predicativ) *În pădure născuși, în pădure crescuși, Acas' dacă m'aduseră, Horă' mprejur mi se puseră?* (= Masa de lemn). TEODORESCU, P. P. 234°.

6°. (Bran, în Transilv., Muscel) Fânul adunat (cu grebla) pe un loc de câțiva metri pătrați, în mijlocul cârui are să se clădească clăia. Și câpșele se „sîrîpesc” în *horă* pentru ca să se usuce bine. Cfr. hori II.

7°. Naosul unei biserici, spațiul cuprins între pronaos (tindă) și altar, având de o parte și de alta sănurile (absidele) în care se află și stranelle cântăreților; p. ext. sănurile bisericii. *Zic călugării să fi fost făcut [Ștefan-vodă] și sfeșnicul cele mari și cele mici și policandru și hora, tot prisme de argint. NECULCE, LET. II 198*. *Cela două hore formate din extremitățile crucii... sînt deșerte și fără de altare*. CONV. LIT., ap. TDRG. I. P. ext. *Prindeți și ceasnic sus în clopotniță, făcându-i și hore împrejur*. MAG. IST. II 196^{1/2}.

[S]: † *hoară* s. f. = horă, dant. *Îmbe acesteia pornind o hoară*. DOSOFTEIU, V. S. 12, cfr. (în rimă) TEODORESCU, P. P. 248, hore, hoare s. f. (ad 3°), hără s. f. H. XVI 23, GRAIU, I. 16. | Diminutiv: (ad 1°-2°) *horicea*, *horisoara* s. f. *Cântă-mi tu o horică*. ȚIPLEA, P. P. 25, cfr. BIBICESCU, P. P. 320. *În sculași, boieri, la joc Să vă fac o horișoară*. H. XI 308. | Local: *horiste* (horiste) s. f. = locul pe care se face o horă (6°) de flau. *În horiștea câpșelor, la podina stogului*. I. IONESCU, C. 110. — Din bulg. *horo* (n.-grec. ἡρόε), idem.

HORĂ † s. f. *Ville*. — (Grecism literar) Oraș. *Au găsit cu cale ca să încungiere hora* [e vorba de orașul Iași] cu sași împrejur. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 195^{1/2}. *Și ceasornic de băta toate ceasurile zilei, de se bucia peste toată hora*. Id. Ib. 174^{3/4}, cfr. 193^{1/2}. *Împăratul Romanilor... trecând prin horele* (tip: *horale*) *Ardealului, au venit și la Brașov*. I. VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, I 209. — Din n.-grec. ἡώρα „oraș”.

HORĂI vb. IV^(a) v. hor și hori.

HORĂIȚĂ s. f. *Chemîn*. — (Sălajin) Drum, stradă, uliță. *Calul bun... te duce și te-aduce Și-ți poartă păcatele Pe toate horăiștele*. MARIAN, SE. I 22. *A umbli pe horăișă* = a umbli fără scop, bătănd în lung și în lat străzile. LB., VAIDA.

HORĂȚIC s. a. sing. (Mold.); numai în expresia: *A-și veni în horătic* = a-și veni în fire, a se restabili. ION CR. III 377.

HORĂ s. f. v. vorbă.

HORHOT s. a. v. vorbă și horbotă.

HORHOTĂ s. f. *Dantăle*. — (Mai ales în Mold.) Dantelă; cfr. *bagatelă* 2°. *Horbotele*, numite și cipte (cipce, *șpițuri* în Ardeal) se fac cu iglița: ele se cos la marginile prosoapeilor, la încheietura pernelor, la mânecile cămașilor, etc. PAMFILE, I. C. 319. Dantela va rămâne poate numele lucrărilor celor fine de acest soi, pe când *horbota* va însemna pe cele mai de rând. I. NEGRUZZI, I 488. *Doi coși de orbote albe, faime* (a. 1781). IORGA, S. D. VIII 7. *O basmă de orbot/ăj albă de găl*. Ib. 11. *Horbote împletite*. VLAHUȚĂ, D. 31. *Căți ochi frumoși nu-și pierd vederea în horbotă de-odăjii sfinte*. ANGHEL, I. G. 49. *Simfii pe obraz fluturarea horbotelor*. SA-DOVEANU, P. S. 170. *Cămapa* (SLAVICI, N. II 273),

batista (N. REV. R. II 225), *prostire*... cu *horbotă* (SEVASTOS, N. 46^{1/2}). *Un cot de horbotă*. CONTEMPORANUL, III 196. *Flora*... are *cănași de piele și falduri sau horbote tot de piele*. PAMFILE, I. C. 171. Fig. *Buceacul care poartă un horbot lung de nori*. ALECSANDRI, P. II 504. *Pățulă făcut în orbotă sură*. DELAVRANGEA, S. 60.

[S]: (†) *horbot* II horbot s. a., *erbotă* s. f. | Diminutiv: *horbotică* s. f. (plur. -fele) = danteluța. *Fefeje de perne, care constituesc podobașii zăstrei, sînt legate prin horbotele*. PAMFILE, I. C. 284. *Măneca [baschinei] e... terminată cu horbotică de casă*. SEZ. IX 44.

— Din pol. *forbot*, idem.

HORBOTĂT, -Ă adj. v. înhorbotă.

HORBOTICĂ s. f. v. horbotă.

HORBURĂ s. f. (Bot.) v. volbură.

HOREC: interj. v. hor.

HORCĂI vb. IV^(a) v. hor și horhăl.

HORCĂIALĂ s. f., **HORCĂIALĂ** s. m. } v. hor.

HORCĂINEALĂ s. f., **HORCĂINI** vb. IV^(a) } v. hor.

HORCĂI s. m. plur. (Bot.) Varietă *d'ognon*. — (Mold.) Un fel de ceapă mică. SEZ. II 24^{3/4}. Cfr. *arpagic*, *hașmă*.

HORCIȚĂ † s. f. (Bot.) *Sénevé*. — (Slavism) Muștar. *De ași avea credință cu un grăunț de horciță, aș/i/ eice acestui munte: treci, și are tracoac*. VALLAAM, C. 263.

— Dintr-o formă ruteană, corespunzând rus. *gorčica*, idem.

HORCO(N)Ă vb. IV^a, **HORCOTEALĂ** s. f. } v. hor.

HORCOTI vb. IV^a }

HORDĂ s. f. v. ordie.

HORDĂU s. a. = hărdău, poloboc. ȚIPLEA, P. P.

HORDIE s. f. v. ordie.

HORDOĂ interj. v. hărdoa.

HORÉ s. f. v. horă.

HORĂLĂ s. f. v. hori.

HORĂLCĂ s. f. v. holercă.

HORĂȚ s. a. (Pesc.) *Panier d'osier* (de pècheur). — Coș mare de răchită în care se păstrează peștele viu (Com. ANTIPA); se mai numește și: *juvelnic* (DAMÉ, T. 125). [S]: *horéz* s. a.]

HORÉZ s. a. (Pesc.) v. *horéz*.

HORGHIDĂN s. și adj. m. 1°. *Homme de haute taille*. 2°. *Căldătoare*.

1°. S. m. (Bucov.) Om înalt. Com. A. TOMIAC.

2°. Adj. m. (Năsăud) *Prunc horghidan* = holțelu, Juniaș. VICIU, G.

HORHIA adv. v. horhăl.

HORHĂI vb. IV^(a). *Errer*. — (Mai ales prin Mold. și Bucov.) A umbli în neștire, a răfăci (CREANGĂ, GL.), a umbli fără rost (PAMFILE, J. II), a umbli degeaba; a căta ceva (prin întunecare) și a nu găsi (SEZ. III 16, com. A. TOMIAC), cfr. a orbecăi, a băjba I 2°. *Și toi horhăind el când pe o cărare, când pe un drum părăsit*... CREANGĂ, P. 201, cfr. A. 54. *Să nu imblăși... horhăind în colo și cucoace prin mușfi*. MARIAN, T. 42. *Am horhăit toată noaptea și n'am putut nimeri acasă, apă era de întuneric*. Com. G. TOFAN. *Un ceas am horhăit până am dat unde șole acuatul*. Com. G. NISTOR. *Imblă pribag, horhăind în toate părțile, că nu știă încotră s'apuce*. SEZ. VIII 72.

[S]: *orhăi* vb. IV^(a). *Mergând el orhăind prin văgăuni de muși și colți de piatră*. ISPIRESCU, ap.

TRDG, horhobi vb. IV^a = a umbli fără nici un rost, la întâmplare: *Nu știu ce tot horholesti pe acolo!* ION CR. III 376. | Abstracte: horhăit s. a. = umbli răstăcit. H. XVI 267, horhăială s. f. DDRF. | A d-verb: horha. *Umbli horha* = fără nici un rost. PAMFILE, A.]

— Cfr. ung. *horholni* „streifen“.

HORHĂIALĂ s. f. v. horhăi.

HORHOĂNE s. f. v. gorgună.

HORHOLĂ vb. I^a. *Se parer, s'embellir.* — (Transilv.) A se împodobi, a se chîli, a se infrumuseța. *Nu te, bade, horholă, Că cămeșa nu-ă ta, Că-ă din sat de căpătă, Mulțămă cui fi o-a dat.* BUGNARIU, NÂS. [Derivate: horholină s. f. = femeie cochetă, desfrănată, cocotă. REV. CRIT. III 156. *Mărită-te horholină, Nu ședă rev. cătră-nă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 449, H. XVIII 91, cfr. ION CR. III 281. A ta lege, horholină, Eu bătrân și tu tândră!* BICHESCU, P. P. 191, cfr. RETEGANUL, TR. 181/10 (+ horholi) horholină s. f. *Mărită-te, horholină, Nu ședă fată bătrînă!* (explicit prin: „femeie groasă, urită, geroală; se zice în bălcoară și despre fetele urite, bătrâne, lenese“). PAMFILE, C. T. 319.]

HORHOLINĂ s. f. v. horholă.

HÖRHOT s. a. *Bruit.* — Zgomot. PAMFILE, J. II. — Onomatopee.

HORHOTI vb. IV^a v. horhăi.

HORHOTINĂ s. f. v. horhăi.

HORI vb. IV^a. I. 1^a. *Danser la danse nommée hora.* 2^a. *Chanter ou jouer (des airs populaires).* II. *Kater le foie* (ă ou l'on fera la meule).

I. 1^a. Intrans. A juca hora. PAMFILE, J. I.

2^a. Intrans. și trans. (cu complementul horă s. doină). A cântă (din gură s. din flaut) o horă s. de horă (PAMFILE, J. I); (în Transilv.) a cântă de dor s. de jale (POMPIU, B. 40), a doini; spec. (Maramură) a petrece la groapă pe un fecior s. pe o fată tânără cu cântecul duioasă (hori), cântate de fete tinere (ȚIPLA, P. P.). *Horia... tare bine „horă“ sau cîntă din gură doinele.* MOȘTOR. ODOBESCU, III 520/10, cfr. 553/12. *Trecă păstorasul... doină și horid.* EMINESCU, N. 5. *Hori-ți, fată, horid, Că dacă te-ă mărită Ai hori, Nu-i cutesă!* MARIAN, N. 293. *Horește de supărare, de drog.* H. XVIII 22. *Cu horești și chiuști?* BICHESCU, P. P. 301, cfr. TRODORESCU, P. P. 84, DOINE, 191/10, 203/10, JARNIK-BĂRSEANU, D. 253, RETEGANUL, TR. 51/10, 61/10, 126/10, etc., MĂNDRESCU, L. P. 100/10, REV. CRIT. III 257. *Pugăbi c'am amorit, Rămîi, mândruț, nehorit.* BUD, P. F. 47. | P. gener. (Maramură, unde cântă = boc) A cântă. BUD, P. F.

II. Trans. (Bran, în Transilv., Muceol; complementul e fânul, otava, trifoliul) A strînge fânul, etc. în hore (6^a); (complementul e căpița de fân) a rispi (siripi) căpițele de fân în hore. În căpiță, iarba după ce stă până se usucă și mai mult, apoi se *horîște* la locul în care are să se clădească stogul. I. IONESCU, C. 113, cfr. 108. *Este silit să horească căpițele.* Ib. 115. *Când se uscă iarba pe brașe de dogoreala soarelui... îndemnă pologarii, cădînd pele mari la horitul căiștor.* IONESCU-BOTENI, S. N. 129.

[S]: (ad II) hori vb. IV^a, (ad I 2^a) horăi vb. IV^a. *Văd o dalbă de cântă de horăi și chiuși; De căntecule lui, Pică franza codrului.* BICHESCU, P. P. 301. | Derivat: horitor, -oare ad. subst. (ad I 2^a) *Pân' sfințește sfântul soare Nu se află horitoare; Dacă soarele-a sfințit, Horitoare s'au găsit.* RETEGANUL, TR. 79/10. | Abstracte (adesea concretizate; ad II): horitură s. f. Adunătorii întore fânul, apoi fac *horituri*, adică II adună în patrate, în m]locul

căroră se vor face căilele (Muceol). Com. LACEA, *horăială s. f. Când eră pe isprăvită fânul din horăială.* IONESCU-BOTENI, S. N. 92.]

— Derivat din horă.

HORCEA s. f. v. horă.

HORILCĂ, HORINCĂ, HORINȚIE s. f. v. holercă.

HORIȘOARĂ, HORIȘTE, HORIȘTE s. f. v. horă.

HORIU † s. f. v. cor.

HORIZON(T) s. a. (ș. d.) v. orizont.

HORJ s. a. v. horj.

HORJ s. m. (Topogr.) v. horșe.

HORJ vb. IV^a. *Frotter, gratter. Faire un canal à Péchandole.* — A frecă BUGNARIU, NÂS. | Spec. A scobii gînd(ri)lele. *Șindrită nehorjita.* DDRF. | Abstract: *horjire (horjira)* s. f. = frecare, frecătură. Id. | Alte derivate: *horj* s. a. = instrument cu care se curță unghilele boilor MARIAN, *horș* s. a. = instrument pentru scobitul șindrilor FRÂNCU-CANDREA, M. 101, *horjoc* s. a. = mătura de pănușe (= foi de cucuruz), cu care se curță hornul, numită și șterț; coada de colorbă (unealta cu care se scoate jăratocul din cuptor). VICIU, GL. — Cfr. ung. *horzolni* „a frecă“. Cfr. *horjăl*.

HORJOC s. a. v. horj.

HORLÂNGĂR s. m. (Băieț.) v. holoangăr.

HORL vb. IV^a. *Passer de main en main.* — A umbli din țarg în țarg, a trece din mână în mână. BUGNARIU, NÂS.

HORLIȘTE s. f. *Eadroit stérile.* — (Munții-ăpușeni) Loc steril. FRÂNCU-CANDREA, H. 53.

HORLĂU s. f. v. horn.

HORNĂGHE s. f. (ș. d.) v. varmeghe.

HORNOS, HORNÔZ s. a. v. harnuz.

HORNURÓS adj. v. holmuros.

HORNŪZ s. a și m. v. harnuz.

HORN s. a. 1^a. *Partie supérieure d'un poêle (de paysan).* 2^a. *(Tuyau de) cheminée, souche.* 3^a. *Four.* 4^a. *Grange en clayonnage pour serrer le maïs.* — (Mold. și Transilv.)

1^a. Partea (de zid) de-asupra vetrii fărânești (sprîjinită pe stâlpi) în care se prinde fumul spre a ieși apoi pe coș; p. ext. și alte părți ale vetrii s. de lângă vatră; cfr. *buduroiu* (5^a), *buduleț. Ne punem iarna pe lângă horn.* C. NEGRUZZI, II 57/10. *Lângă horn toarce ne'necut o sprîntină fetică.* ALECSANDRI, P. II 139. *Socul... îl pun într-o căsoaie pe cuptor, după horn.* CREANGĂ, P. 176, cfr. 5. *Kachiul H... laudă ai steie... pe horn.* MARIAN, N. A. 4. | A vorbi și *lun după horn, că și el e om!* ZANNE, P. VI 160.

2^a. Coș (PAMFILE, I. C. 235) prin care iese fumul, hogaec (H. II 89), bageac (H. VII 425), fumar, buduroiu (4^a), budureț. *Le-nă eșt peste toată țara și fumări, de tot hornul cîte doi ughi* (= galbeni). NEOLUCE, LET. II 64/10. *Măturătorul de coșuri (hornuri).* ȚICHINDEAL, P. 117. *Lipsindu-l... hornul, trebuia să-l îndăpăscă fumul.* DRĂGHICI, E. 76. *Măturatul hoanelor.* I. IONESCU, P. 111. *Vântul gheră prin hornuri.* ALECSANDRI, P. II 8. *Măndra... Ar fi bună după un domn, Dar ceuș' ajunge 'n horn.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 437. *Când înuște hornul, e semn că se strică vremea.* ȘEZ. III 149/12. *Serie cu cărbunele de pe horn* = este începător la scris, scrie prost. ZANNE, P. V 586. *Abia a ieșit din horn* = e nevrăstnic. Ib. III 186, cfr. H. II 89, VII 425.

3^a. (Ardeal) Cuptor de pâine, VICIU, GL.

4^a. (Sălagiu) Coșar s. porumbar. Nu mai am nici un cucuruz în horn. Ib.

[Plur. *hornuri* și *hoarne* (cu noul singular):

hoarnă s. f. H. X 161, ņez. VI 91; hórna s. f. H. III 38. *Horna* e de cărămidă; ea își reazămă un colț de vatră, printr'un pop de lemn, iar acum ea este legată de o coardă a casei printr'o bară de fier; *horna* are mai multe prichiciri pe care stau diferite obiecte, sub *hornă* se face mămăliga și se fierb bucatele. PAMFILE, L. C. 406. *Băjbăi cu mână pe brâu hornoi*. N. REV. H. I 41. | Diminutiv: (< *horn*) hornet s. a. = horn mic (RUD, P. F.); locul pe unde iese fumul din sobă și dă în ogaș (MARIAN). *Ninșese atâta, cât... abia hornefește mai sta în afară*. SBIEHA, P. 250_{1/2}. *Drăgușul (se) albeneț Ca și gura la hornet*. BUD, P. P. 56, (< *ho(a)rna*) hornetă s. f. (urneată s. f. Com. I. PANȚU) *Volbură de fum ce năvălește prin hornetă*... G. STOICA, SĂM. III 821. | Augmentativ: hornoia s. a. = fumar ECONOMIA 57, (cu disimilare: > *hornoiu*) > *hornoiu*) hornolu s. a. H. XI 365. *Cade din coș sau hornoiu fumin-gină*. CALENDARIU (1814) 87_{1/2}. (Ban., Munt., Transilv. de sud) hornolu (Ban. *hornolu*) = teava, tubul de la cuptor, care duce fumul în pod (VICIU, GL.), hornelul care leagă hornul cu cuptorul (H. XVIII 60). *Accastă sobă mai are hurnoie în față, în care se preumblă fumul cald*. MANOLESCU, I. 59, *urloia s. a.* = coș, horn (LIUBA, LB.); burian (de tinichea) prin care se conduce fumul în coș s. de fontă, olane, beton, etc. prin care se conduce apă; spec. (Ban., sub formele (*hurnoiu*) o firidă, la casele vechi, cam de 60 cm de înalță, din lăuntru în părete, cu o gaură de 30 cm care duce până afară și prin care iese fumul; în *hurnoi* se facea foc de vrossud ca să se lumineze casa (VICIU, GL.), ursoale, capră 14^a (REV. CRIT. III 86). *Să aiă grijă de șunca în urloiu*. BARAC, T. 68. *Am destupat urloaiile sobei*. CARAGIALE, T. 147_{1/2}. [Căiburile codobaturilor] *găurite ca niște urloaii într'acă coastă răpoasă*. ODOBRESCU, I. 140_{1/2}. *În fruntea tinzii e oatra cu oăminul...; fumul de la focul din vatră iese prin un urloiu larg*. PITIȘ, SCH. 107. *Am adus apă cu urloaie, ca de două mile de loc de departe*. MAG. IST. IV 257_{1/2}. *cf. DIORISIE ECL. C. 175*. | Nom. agent: hornar s. m.: cel ce curăță coșurile, măturător de coșuri, coșar = (Brașov < *urloiu*) urloier, urliăler, hornărită s. f. = femeia hornarului. MARIAN. | Abstracte: hornăreală s. f. = treabă, ocupație grea și cu necaz. ņEZ. III 16_{1/2}; hornărit s. a. (Intr'un document fals GURESCU): *Scrim... de glonnic, de olăcari, de hornărit, să nu aiă treabă acolo*. URICARIUL, VII 9_{1/2}. — Din rut. horn „coș, vatră“.

HORNĂ s. f., HORNĂR s. m.
HORNĂREALĂ s. f., HORNĂRIT s. a. } v. horn.
HORNĂRIȚĂ, HORNĂRIȚĂ s. f.
HORNĂȚ, HORNĂȚ s. a.

HORODINCĂ s. f. (Cor.) *Danso paysanne*. — Joc cu lăutari, la care jucătorii se țin cu mâinile de braț și joacă, câte doi, înalțe și înapoi. H. X 378, cf. XII 359, XIV 353, PAMFILE, J. II 227, 262. *Și unde nu începe a chinu... și a jucă horodincu*. CREANGĂ, P. 310, *cf. A. 52*. — Din rut. horodjanka „orășancă“ (decî: „danț orășencă“).

HORODRĂGĂ subst. v. holodrăgă.

HOROIAĞ s. a. *Chemineé mal faite*. — Cuptor făcut rău. Com. A. TOMIAC.

HOROIU s. m. (Ornit.) = ciocănlătoare.
— Onomatopoe?

HOROPSI vb. IV^a v. oropsi.
HOROTENII s. f. plur. v. oară.
HOROVII vb. IV^a v. vorovi.

HORP: Interj. (Mold.) Zgomotul co-1 face cineva

când soarbe dintr'odată și repede. CREANGĂ, GL. *Selidă, dănd fundurile afară la câte o buie, horp!*, *și-o sugă dintr'o singură sorbitură*. CREANGĂ, P. 261. [Verb: horpă] IV^a = a sorbi cu zgomot, a mânca fără cuvîntă (Com. A. TOMIAC). *Și cîndd cu atâtea linguri [copii] Horpău mîncarea singuri*. SPE-RANTĂ *ap. TDRG.*, horpoti IV^a = a bea ca un căne. HUGONARIU, NĂS. *Sede'n drum și horpotește*. BETE-GANUL, CH. 118. | Abstract: horpăială s. f. ņEZ. I 83_{1/2}. — Onomatopoe (cf. ung. *körpölai, körpögni* „a sorbi“).

HORPĂI vb. IV^a, HORPĂIALĂ s. f. } v. horp.
HORPOTI vb. IV^a
HORȘ s. a. v. horj.

HORȘAF s. a. *Compote de pruneau*. — Ciorbă de prune afumate s. de vîgini; un fel de compot cu zeamă lungă; *cf. chisăliță*. *Ciorbă de horșaf*. PIC-SCUPESCU, O. 234, *cf. TEODORESCU, P. P. 124^b*. — Din turc. *khoşab*, idem.

HORȘC s. m. (Topogr.) *Ravin, gravier*. — Răpă, pietriș. [Plur. *horșți*.] | Și horj s. m. VĂRCOL, V.

HORȘTĂ s. f. *Petă paquet de chavura*. — (Bucov., rutenism) Snop mic, mînașă (de căneapă sau in). *Am scos cincizeci de horște de căneapă de vatră, le-am dus la topitoare și erol că în trei săptămîni se vor fi topit*. Com. TOFAN. [Plur. *horște* și *horști*.] — Din rut. *horst*, idem.

HORȘTI s. m. plur. (Bot.) *Luzula maxima; Luzula pilosa*. — Plantă ierboasă cu frunzele păroase și cu flori brune sau verzi, numită și: mălaiucucului. PANȚU, PL. [Diminutiv: horștiță s. f. o plantă ca de 2 dm de înalță, cu flori violete; crește pe fânețe; se întrebuintează în medicina pop.; rădăcina ei e veninoasă. Com. A. TOMIAC.]

HORȘTIȚĂ s. f. (Bot.) v. horști.

HORȘȚI vb. IV^{ea}. (*Se*) *gratier*. — A frecă ceva, a scărpină. HUGONARIU, NĂS. *Auzim pe'tinșele fînașe... o voce scărșitătoare... ca și cînd cinecă ar horșțî c'un beșior peste dinții unui pieptene*. MARIAN, O. II 348. | Refl. A se scărpină tare și zgomotos, *cf. ciorșai*. Com. G. NISTOR. — Cfr. horj.

HORȘI vb. IV^a. *Déplacer qqch., sans en changer la position*. — (Mold.) A muta ceva din loc, fără a-l schimbă poziția. PAMFILE, J. II.

[Și: hortire = schimbare bruscă de direcție. Com. M. ODMAZ. | Adjectiv-adverb: horșis, -ă = pieziș (Com. A. TOMIAC), curmeziș (Com. I. CORBU), de-a curmezișul. Adj.] *Are pe de amîndouă laturile câte o dungă horșisă de culoare albastru*. MARIAN, INS. 272. *Logica horșisă*. RUSSO, s. 118. Adv. *Se uită horșis la dinzul*. SBIEHA, P. 177_{1/2}. *Și meryșă oșă... horșis*. CONTEMPORANUL, I. 457. *Oare ce se uită Vasile horșis la mine? Ce meryș horșis și nu meryș drept, ca oamenii?* Com. TOFAN.]

HORȘIS adj., adv. v. horș.

HORȘOG s. m. v. hoarță.

HORTUM s. a. 1°. *Proboscide*. 2°. *Pompe à incendie*.

1°. † (Turcism literar) *Trompă de elefant, proboscide*. *Subi hortumul fătului a trăi mai bine a fi socotit*. CANTEMIR, IST. 364.

2°. Tulumbă. A. SCHIBAN, ARHIVA (a. 1912), nr. 7. [Și: (ad 2^a) *furtun s. a. id. ib.*]

— Din turc. *hortum*, idem.

HORVAT s. m. (s. d.) v. Croat.

HOSĂNCI vb. IV^a. A se trudi (?) *Când hi-ta ar găi condau, fi-ar socoti iute și curând d'ai să dai, d'ai să iei, nu ca acū, cō moșmăndești și hosăncești trei conace pdn' să scrii la răboj.* ZEPESCU, O. 118.

HOSBUT s. a. Vas. — (La plur.) Hoșbuturi = vase, precum: bărbinte, găleți, etc. BUGNARIU, NĂS.

HOȘCOTIN, -Ă subst. v. hoacă.

HOSMÂN s. m. Nom. de chion. — (Mold.) Nume de căne ciobănesc. DAMÉ, T. 181, H. III 18.
— Din numele turcesc *Osman*.

HOSMĂIE s. f. plur. v. hoșmuri.

HOSMOAGĂ s. f. *Maison chétive, baraque.* — Acrot prost (mai ales casă). PAMFILE, C.

HOSMURI s. f. plur. *Viande de porc fumée.* — (Transilv.) Cărnuri de porc puse la fum. VICIU, GL. Cfr. ciapături. [Și: hoșmele a. f. plur. PAMFILE, I. c. 55.]
— Din ung. (dial.) *husmi* „(feluri) de carne”.

HOSPĂ s. f. v. hoaspă.

HOSPI vb. IV^a. *Dormir toute la journée.* — (Cu pronunt dial.) *Hoșpesc* = dorm dus, zicală întreagă, stau a nu mă mai trezi. BUGNARIU, NĂS.
— Cfr. hoaspă și dospî.

HOSPODĂR s. m. v. gospodar.

HOSPÓS, -OANĂ adj. v. hoaspă.

HOSŢE s. f. plur. v. huște.

HOSŢINĂ s. f. (ș. d.) v. hoștină.

HOSTOAGE s. a. plur. *Résidu, marc.* — Rămășițe, drojdii (Zagra). Com. I. CORBU. [Și: (Mold.) *hostopină* s. f. (dial. *hostochina*) = comină. ION CR. IV 159. *Turtele de oloiu, adică hostochina de m-alaiu, de căneșă, de in...* ce rămân în teac. I. IONESCU, C. 2.] — Cfr. hoaspă, hoștină, huște, boască.

HOSTOPINĂ s. f. v. hostoape.

HOSTOPĂCĂ s. f. (Transilv.) *Charrette de foin.* — Furcitură, clale de fân. BUGNARIU, N.

HOT s. a. *Trompe en écorce de saule.* — (Comit. Târnavel-mari) Bucium făcut din coajă de salcie. Cfr. hurgoiu, hurnoiu, dărlă, drâmboiu. VICIU, GL. [Plur. *hoturi*?]

HOT s. a. *Morceau.* — (Neamțu și Putna) Bucată. MAT. FOLC. 1209, ȘEZ. III 16_{1/2}.

HOT, HOATĂ subst. *Voluer, voleuse, filou; malin, rusé compère.* Nom. de chion, de jou d'enfants et d'insecte.

1^a. Persoană care fură (Înlocuind aproape cu totul pe vechiul) fur, cfr. bojogar, borfaș, coțcar, găinar, potlogar. *Hoec* = latro, fur. ANON. CAR. *Când fi se va tâmplă... să pierci... acoera ta, au de hoși au de ală întâmplare...* MĂRGĂRIȚARE (a. 1746) ap. TDRG. *Hoști și ucișaiși* (a. 1747) ap. GCR. II 39_{1/2}. *Ghișă Hoșu* (a. 1821). IORGA, S. D. VIII 145. *Să află hoști... În palaturile tale. BARAC. A. 25. Și mă acotea, dacă poși, De prin mâni de pe la hoști.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 318. *Armele hoșului*, lb. 288. *Te prăvă hoștiș*, ȘEZ. III 116_{1/2}. *Less hoș*, lb. III 121_{1/2}. *Hoști ca o vulpoacă*, lb. IV 219_{1/2}. *Hoșul jură Și țorăși fură*. ZANNE, P. VIII 601. *Omul de hoșul de casă nu se poate țeri.* ROMĂNUL GLUMET 35_{1/2}. *Hoșul are un păcat [că fură]*

și păgubașul o mie [că] bănuște pe mulți). PAMFILE, J. II. *Hoșul neprins e negustor cinstit*. Id. J. I. [Spec. *Hoș de codru* = tâlhar. *Hoș de cai*. ZANNE, P. VI 203. [Nume de căne. DAMÉ, T. 181, H. II 3, 88, III 18, 71, VII 6, XI 505, XVIII 103. † De-a hoști: un joc de copli. PAMFILE, J. I 286, II 286, III 5, TEODORESCU, P. P. 200^{1/2}.

2^a. (Înțelesul original e adesea sters cu totul și, fără a voi să afirmăm că cineva fură, li ricom hoș, ca o mustrare ușoară, une-ori chiar ca o laudă, voină să arătăm că sântem încântați de calitățile lui, precum istețime, siresenie, etc.; mai ales la vocativ ori apozitional, atributiv s. predicativ) *Hoșule!* = strengarule, hoțomane! PAMFILE, J. I. *Hoșul de ceir...* GORJAN, H. II 155. *Moșule, Măi hoșule!* ALECSANDRI, P. I 274. *S'a pus la pândă hoșea.* CONTEMPORANUL III 292. *Kada-i mare hoșaj! Poate satul tot să-i scoață Din sărit.* COSBUC, B. 81. *Roși de baltă mi-eră Șliaș ofu' d'a'notă.* MAT. FOLC. S. I. *Aoleo, măi hoș de dor!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 93. *Uite hoșea ce făcer...* VASILIU, C. 75. *Iară hoșea de moară...* MARIAN, SE. I 35. *Păcat de dragoste noastră, Că e lumea rea și hoșaj.* ALECSANDRI, P. P. 278_{1/2}.

3^a. (Entom.) *Hoști*: numele unei insecte cu mirosul urit, care se ține prin locuințele oamenilor. H. IX 122.

[Și: oț, oătă. | Feminin și: hoșoacă (și ca nume de căne DAMÉ, T. 181, și cu înțelesul de: unealtă în formă de lingură, de obicei de trestie, cu care copiii fură poame. Com. I. PAVELESCU). *O hoșoacă de șerpooică Pe mine m'a înșelut.* MAT. FOLC. 192. Adjectiv: hoșește, -ească. *Să nu mai faci ochii hoșești lucruri.* MAG. IST. I 308_{1/2}. *Cu hoșești moșteșu...* an adus pre feciorul lui Șărban. lb. II 142_{1/2}. *Lumea hoșeșcă.* ȘEZ. I 11_{1/2}. *Neam hoșeș.* ZANNE, P. IV 271; (substantivat sub forma feminină) hoșească s. f.: danț (ărănesc. H. XI 290. | Adverbe: hoșește, (rar) hoști. *Să ți se Domn hoșești să-l ducă rob.* MAG. IST. IV 58_{1/2}. *Ne luăși hoșește moșea.* ALECSANDRI, T. 1441. *M'ai junghinat hoșește.* TEODORESCU, P. P. 583^{1/2}. *O frunză de fag amuncia Și 'ntre buze o puneă Și sună hoștiș din ea.* ALECSANDRI, P. P. 208^{1/2}. | Verb: hoști IV^a = (intrans.) a duce viața de hoș, cfr. halduci; (rar, trans., absol.) a fură. *Acel ce hoșeșc...* se dovedesc. GORJAN, H. IV 60. *Am furat și am hoști.* PANN, P. V. I 76. *Toate câte le hoști.* Id. I 70. *Hoștiind ei amă cât au hoști, li se urise.* SBIERA, P. 266_{1/2}. *Codrene, voinicote, Spune tu Domniei mele, Mulți creștini ai omorî Că în țară ai hoști?* ALECSANDRI, P. P. 89^{1/2}. *Voi țigă să hoști.* TEODORESCU, P. P. 499^{1/2}. *Cu drag ai oșiu cinșă...* Că în codru noiu hoști. JARNIK-BĂRSEANU, D. 289. Cfr. SEVASTOS, C. 326_{1/2}, VASILIU, C. 64, MAT. FOLC. 190, ȘEZ. II 40_{1/2}, VII 57, (cu abstractul) hoști s. a. *Și prin mîinea ei trece un gând amar: s'a apucate de hoști, NANDU-ALDEA, SAM. II 1072. Și do-a fi dus la hoști, Să-l aducă prigonit.* MARIAN, INS. 40. | Abstract: hoție s. f. = meserie (H. II 118), ocupația hoțului; fapta săvârșită de hoș, furtigaș. *Opîile mele coru am făcut* (a. 1729). IORGA, S. D. XII 33. *Hoștiu este un moșteșu.* ISPIRESCU, L. 377. *Hoșu 'nceală la hoști și beșteul la bește.* ZANNE, P. III 473. Colectiv: hoțime s. f. *Și hoțime multă de Unguri la munte se făcuse.* MAG. IST. II 220_{1/2}.] Cfr. hoțoman.

HOTĂC s. a. v. etac.

HOTĂCĂI vb. IV^a. *Boiler.* — A schlopăta. *Iacă veșta pe diacului cum umbă hoțoacănd pe o cărare lăburință, dus pe gânduri* (Transilv.) MARIAN, INS. 131.
— Onomatopee. Cfr. șontăce, hođăce.

HOTĂNI vb. IV^a. *Travailleurs de ci de la.* — A trebălui, a face căte covă pe lângă casă, a roboti. PAMFILE, A.

HOTĂRI s. a. l. 1°. *Liniite, borne.* 2°. *Frontiere.* 3°. *Limite, hot;* s. II. *Proprietă; regiun, contrie, pays.* *Terrain minier exproprié.* III. *Decizia.*

I. 1°. Linie de demarcațiune s. semn care desparte o proprietate, moșie, un sat s. un oraș de altul. Astăzi, *hotarele* moșilor mari sânt simple drumuri sau fași înguste nelucrate, de lățimea unei cărări, numite și *tariale*; când hotarul este arătat printr'un drum, se numește *hietal*. *Hotarul* unei mici proprietăți se numește, după regiuni, *hat*, *m ezulină*, *dorjincă*, *meja*, *călușire*, *hașpor*, *răzor*, *mejdină*, *forgașă*. Cfr. PAMFILE, A. 23, 25. *De ra fi schimb hotarul cându și/i-au sămănat sămânța, atunci să-și piară și sămânța și arătura.* PRAVILA MOLD. ap. GCR. I 119/21. *Orașe cu ghotare largi.* DOSOFTEIU, P. 263. *Puneă hotarul pământului dăruit culmele deaturilor.* C. NEGRUZZI, I 273. *Hotarul satului.* SEZ. III 203/12. *Cine sgarje hotarele...* e păcat mare. Ib. 100/10. † *Piatră-hotar* = *piatră hotarnică.* Cfr. PAMFILE A. 21-22. *Au statornic piatră-hotar, adică: întâi au pus un stălp în colțul dușenilor.* URICARUL, II 15/2.

2°. Linie de demarcațiune s. semn care desparte o țară de alta, graniță, frontieră. *Țara Moldovii, cu Nistrul să-i fie hotarul.* NECULCE, LET. II 337/13. cfr. 84/13, 303/13. *Gonașii îi ajunseră tocmai când trecea hotarul.* C. NEGRUZZI, I 158. *Toți dușmanii or să piară Din hotăr în hotară.* EMINESCU, P. 163. *Și întinase hotarele împărăției.* ISPIRESCU, L. 11. *Peste hotar a dincolo de hotar(e)* = în țară străină; spec. la Români care locuiesc în altă țară. *Vai! cu jală, cu azcar Plingeți el peste hotar.* ALECSANDRI, P. I 29. *Balea mi-i peste hotar.* HODOȘ, P. F. 46. *Între hotare* = în regiunea sau se mărgineă Muntenia cu Moldova. *La Focșani, între hotară...* SEZ. I 129/12.

3°. Fig. Margine, limită, capăt, sfârșit. *Pozițele Domnitor...* n'au hotar. M. COSTIN, LET. I 277/12. *Nu se puneă fenchiu sau hotar supărătorilor.* ACSINTE URICARUL, LET. II 152/13. *Știința lui nu trece a simțirilor hotarilor.* KONAKI, P. 263. *Omul trece neapărat printr'aceste două hotară ale vieții.* MARCOVICI, C. 25/14. *Nu se cade să pui hotar la cele'n somn visate.* PANN, E. IV 9. *Vină de pune cu-a ta iubire Durerii crude vecințe hotar.* ALECSANDRI, P. I 152. *Mânia grădnarului trece orice hotare.* ISPIRESCU, L. 152. *Toate au un hotar în lume!* ZANNE, P. IV 151. † *Hotarul vederilor* = orizont. *Peste întinderile de la hotarul vederilor jucau valurile opteorilor.* SANDU-ALDEA, U. P. 57.

II. (Din expresiuni care a călcă hotarul, a ieși din hotar, etc., s'a putut naște p. ext. -ca și la latines s. alb. sinuar - înțelesul de:) Locul mărginit de hotare, (decî) moșie (PAMFILE, A. 16), proprietate (mare); regiune, ținut, țară. *Ogor e fșia de moșie care e proprietatea unui om: o falce, două s. trei; la moșile mari se zice hotar.* COP. V. CARAVAN. În comit. Mureș-Turda și Bistrița-Năsăud, hotarul însemnează „camp, teritoriu aparținând unei comuni”, între hotare = limita dintre teritoriile diferitele comune. MĂNDRESCU, UNG. 166. *O mișare arapcă dintr'acealea hotară striga și grădiă.* VARLAAM, C. 303. *Loces toate hotările tale cu broaște.* BIBLIA (1688) 44. *Le-au dat hotar și olat Buzacul.* NECULCE, LET. II 197/9. *Un boier cu 100000 de popoane într'un hotar.* EMINESCU, L. V. 16. *Iar la ospă! Un rău de vin! Mai un hotar tot a fost pîn de mese.* COȘBUC, B. 21. *Toți nelăgății, ce-mi calcă hotarul, cad în robia mea.* ISPIRESCU, L. 42. *Acum săntem în hotarul tăii.* RETEGANUL, P. III 16/15. *Mă-a pierit țorba-ntr'e căi. Și bucalele'n hotar.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 369, cfr. DOINE, 25/10. SEVASTOS, C. 41/27. SEZ. III 160/13. † Spec. (Munții-apuseni) Teritor de băi expropriat. FRANCO-CANDREA, M. 42.

III. † *Hotărire, praviță.* Și-i eră hotarul și dereptarului de un episcop din căbie, pînă nu cetădi pălătirea toată. DOSOFTEIU, V. S. 110/1. *De n'am feră ho-*

tarul (glosa: *pravița*) ne-ar hi dat și scaunul său nou. id. Ib. 41/2. A pune hotar = a se hotări. *Puă hotar să nu mai mănânce măr.* id. 199.

[Plur. -tara și -tări.]

— Din ung. *határ*, „graniță; ținut” (trecur și în limbile slave sub formele *hatar*, „chotar” și în țelesurile de „graniță, ținut, țară, district, pășune”. cfr. BERNEKER, SL. WB. 386).

HOTĂRI vb. IV^a. l. 1°. *Fixer la ligne de frontiere* (d'une région ou d'un pays), *délimiter.* 2°. (Refl.) *Être limitrophe (de), confiner (à).* II. 1°. *Établir, fixer.* 2°. *Destiner.* 3°. *Décider.* 4°. *Se terminer.*

I. Propriu. 1°. *Trans.* A pune hotar sau graniță unei regiuni sau unei țări, a hotărnicul, a delimita. *Hotarile lor de la mare, marea cea mare ca hotări.* BIBLIA (1688) 164. *Au trimes Turcii de au hotării finului.* HOTINULI NECULCE, LET. II 396/12. *Locul popoșului nu este hotărît la noi.* I. IONESCU, C. 63. *Eu pe Vidra mi-am lăsat într'un codru departat.* HOTĂRIND MOȘILE. ALECSANDRI, P. F. 1019/2. *Aveți moșii de împărțit. Au livezi de hotărît?* GIUGLEA-VĂLSAN, R. 8. 4.

2°. *Refl.* A fi în hotar cu... a se mărgini cu... *Cetățile celor ce se hotăriscu cu ei.* BIBLIA (1688) 338. *Cării țeri îi sic Leșii Sloaca; se hotărăste cu dinșii acei țară.* M. COSTIN, LET. I 220/12. *Numai cu malarie Dunării, spre amiază și hotărâia.* CANTEMIR, H. 66/13. *La Dorna unde se hotărăse Cămpulungrenii cu Ardealul.* ACSINTE URICARUL, LET. II 152/12. *Județul Putna se hotărăse spre Apus și cu Transilvania.* I. IONESCU, P. 12. *Brazilia... de spre Apus să hotărâse cu Amazona.* DRĂGHICI, R. 29. | P. ext. (despre stăpânitorii unor regiuni). A avea împărăția lângă a lui... *Elevois să hotără cu păgânul Dunaan.* MINIKUL (1776) 145/12.

II. Fig. (nefiind vorba de o moșie, țară, etc.) 1°. A stabili, a stipula, a fixa, a determina, a defini; a dispune, a decretă. *Dece mulțime de bani lui Vodă și se hotărî mitropolit.* ZILOT, CRON. 74. *Numărul... să fie mărginit, de odată hotărît în 20 indivizi.* URICARUL, IV 418/13. *Pământul hotărît de praviță.* I. IONESCU, C. 33. *Țința hotărîtă de dinca mai deantă.* BALCESCU, M. V. 3/29. (Gram.) *La Români mai tare se hotărăse sau mărginează lucrul pământul articulat după nume.* P. MAIOR, IST. 243. *Articolul nehotărît e „un, o”.*

2°. A destina, a menț. *Zilele mele și fi le-am hotărît.* BELDIMAN, O. 64. *S'a dă la locul hotărît spre locuința sa.* DRĂGHICI, R. 53. *Tu ești zidit și hotărît pentru o altă lume.* MARCOVICI, D. 15/10. *Pre dinca boierii... o hotărîveră a fi soție unui... Jolde.* C. NEGRUZZI, I 144. *Antica mănăstire Snagovul... este hotărîtă de condica penală a fării spre a serci ca loc de închisoare.* ODOBESCU, I 373. *Are să lupte... pînă ce ajunge la locul ce si se hotărăste.* MARIAN, I. 294. *Spec. † A destina morții a condamna.* *La moarte fu hotărît.* PANN, P. V. III 116. *Un flu ce am... să-l las morții hotărît.* BELDIMAN, O. 23. *Cel ce pentru cinocășie s'a hotărît morții, poate să-și facă diată.* PRAVILA (1814) 130. *Or să mă hotărăscă la moarte.* ALECSANDRI, T. 609. *Ca unul ce ar fi fost hotărît spre moarte.* DRĂGHICI, R. 23. *Sultanul se îngrijă. Și de moartea hotără.* ALECSANDRI, P. F. 210/1. *Doftorul a hotărît pe bolnav.* POLIZU.

3°. A decide, a pune gând (LB.), a proiectă (Ab-sol.) *Mintea... își dă sfat și hotărăse.* KONAKI, P. 277. *Noi toți săntem hotărîți.* MARCOVICI, D. 17. *Femeia hotărăse și Satan împlinește.* ALECSANDRI, T. 319. (De obicei, întregit prin s. a... s. a...) *Au hotărît să facă această călătorie.* DRĂGHICI, R. 154. *O iubeste și... este hotărît a o luă.* C. NEGRUZZI, I 47, cfr. 139. *Hotărîră să mai facă o încercare.* ISPIRESCU, L. 20. (Trans.) *Le făgădui toate câte mai înainte prin soli le hotărăse.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 258/1. *Cozoanele hotărăse ceasul... de ducă.* KONAKI, P. 294. | A fi decisiv s. hotăritor pentru...

Poate loviră acasta [de suflă] ar fi hotărît soarta lui Leo. BELDIMA, N. P. 1 122. Ceea ce sîci în lui hotărîre soarta. EMISRESCU, N. 62. | A rezolvî în mod deciziv. A hotărî întrebările controversate. MAIORESCU, CH. I 351. A hotărî o pricină. POLJEU. | (Fact.) A face pe cineva să se decidă, a-l determina, a-l convinge. Mîntea la bine ne hotărîce. KONAKI, P. 295. Ne hotărîce a face binele. MARCOVICI, C. 5. Și fînd-că el e mai sîrac de cît mine, l-am hotărît să primească laofa mea pe timpul cît m'o întocui. BRĂTESCU-VOINĂȘTI, L. D. 222.

Refi. A se decide, a luă o hotărîre. Fă în viață o minune Hotărîndu-te a-mi spune. ALECSANDRI, P. 1 211. Mă hotărîce a rămîne/ă/ și în viitor din ceata acelora... ODOBESCU, II 13^{1/2}. S'a hotărît a se duce în toată lumea. CREANGĂ, P. 89. Se hotărî să-și răzune asupra împărăției. ISPIRESCU, L. 31. 4° Refi. A se termina, a se sfârși (cu... s. in.). Cătăla și orasele [Da]llor... se hotărîscu tot în stocete -Dava, cumu-i Gherghi-Dava, Deft-Dava, Marfi-Dava, alecă Dava lui Gherghie, Dava lui Dafie... N. COSTIN, LET. I 58^{1/2}.

[S]: (în liter. modernă, greșit) hotărî. Abstracte: hotărîre s. f. = (†) delimitare; decizie; decizie, rezoluție, sorocire (SEZ. III 88^{1/2}); a luă (s. a. face, a veni la, † a pune) hotărîre = a (se) hotărî, a (se) decide, a luă o decizie, a veni la convingerea s. concluzia...; (invechit) a încheia hotărîre = a decide; cu hotărîre = hotărît, sigur, în mod neluinoș; (Jur.) hotărîre (judecătorească) = sentință; nehotărît s. f. = nedecizie, șovăire. Cea ceache a Daohit hotărîre... curat să înflecze să fie cuprins atdă loc cît astăzi fine Otatul Temișarului. CANTEMIR, III. 69^{1/2}. S'am întors acasă fără vreo hotărîre. DRĂGHICI, R. 144. Hotărîre de a nu corbi rîm de celălți. MARCOVICI, D. 10^{1/2}. Aceste adunări se convocă de Domn... pentru hotărîre de războiu sau pace. BĂLCESCU, M. V. 9^{1/2}. Pornesc ei în drum cu hotărîrea să se judece. CREANGĂ, A. 146. N'a fost puțină să-l întorcă din hotărîrea sa. ISPIRESCU, L. 3. Și o putut luă o asemenea sumeasă hotărîre? C. NEGRUZZI, I 45, cfr. CREANGĂ, P. 3. Au făcut hotărîre pe lîngă să-l omoare. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 251^{1/2}. Hotărîrea ce făcuseră este foarte ră. DRĂGHICI, R. 163. Aș călă hotărîrea ce am făcut de a spune adeverul. C. NEGRUZZI, I 38. Au venit... în hotărîre... ca să strice toate acele... făcuse DRĂGHICI, R. 162. Am pus hotărîre să mă lupt cuști eroi. PANN, E. II 4. Au adunat pre cădici și arhimandriți... să încheie hotărîre. C. NEGRUZZI, I 226^{1/2}. Să știe cu hotărîre că-i va da de soție pe cea mai frumoasă muier. ISPIRESCU, U. 9^{1/2}. Judecătorul să cetească hotărîrea. PRAVILA (1814) 6. Hotărîrile judecătorești. MAIORESCU, L. 45. Se grăbi a da hotărîre... = condamnarea de moarte. ISPIRESCU, M. V. 7^{1/2}. [Moartea] ca curmal zilele lui Ieroscu... de vreme ce hotărîrea cea înaltă (= providența) ...am voit. BELDIMA, N. P. 1 38. hotărît s. a. = (†) delimitare; (†) decizie; pe hotărîre = cu decizie. 35 let... ar fi cheltuit ei la hotărît. URICARIUL, X 198^{1/2}. Hotărîtul moșilor. lb. II 280^{1/2}. Auzind ea... hotărîtu-i. PANN, P. V. III 40. Soldații... liberi la mine și la inimă, ca omul pornit pe hotărîre să nu dea înapoi. ZAMPFIRESCU, R. 222. † hotărîtare s. f. = delimitare; (ceea ce s'a fixat printr'un) hotar; hotărîre, decizie; sentință. O livadă din marginea ce este în hotărîtura Ciocărtiștilor. URICARIUL, XXV 195^{1/2}. Să fie cumpărat o parte de moșie din hotărîtura lui Sergheie. lb. XXII 469^{1/2}. Carle de hotărîtură. lb. II 189. Îndreptare a fienece pricină de hotar ce va naște, urmînd hotărîturile întocmai după rînduiala dîcanului. lb. I 199^{1/2}. Această hotărîtură de mult o aștept. IORGA, S. D. VI 51. O hotărîtură obținută. URICARIUL, II 218^{1/2}. | Ajective: hotărît,-ă = stabilî, fixat, determinat; merit, condamnat; decis, nehotărît,-ă = nedecis, șovăitor; care nu te obligă la nimic, vag,

(ne)hotărît,-toare = (ne)deciziv. Om hotărît = rezoluț. DDRF. Păreți nestatornice și nehotărîți. MARCOVICI, D. 8^{1/2}. Nădejdi nehotărîte. id. lb. 3^{1/2}. Mîntea le dete dramul cu corbe nehotărîte. BĂLCESCU, M. V. 436. Precum întura toate, postelnicul... eră și întura acasta hotărîre. C. NEGRUZZI, I 71. Se cor bate pîn'la unul, cu un chip hotărîtoriu. BELDIMA, TR. 409. Argumente nehotărîtoare; (cfr. un hotărîtor, idem) hotărîș,-ă = care se hotărîre (I 2°) cu... care eade întro mezună, mîrginaș, hotarînie (I.B., VAIDA), limitrof. Ede hotărîș cu imperiaș Romanilor. P. MAIOR, IST. 184. | Aderbe: hotărît (hotărîș VAIDA) = în chip sigur, precis, fără îndoială. Ca să se poată și hotărî, care cătă pîne a mîncat... CREANGĂ, A. 147; (+ de sigur) Uci-gă-i crucea a fost, de hotărît. IONESCU-ROTIENI, S. N. 212.

— Derivat din hotar (cfr. un. hatirozni „a delimita; a stabili, a determina; a decide“).

HOTĂRIȘ, -Ă adj., adv. } v. hotărî.
HOTĂRIȚURĂ † s. f. }

HOTĂRNIC, -Ă adj., subst. I. 1°. Limitrophe. 2°. Relatiif aux frontières. II. 1°. Arpenteur, géomètre. 2°. Acte d'arpentage.

I. Adj. I. 1°. (Rare) Care se hotărîre (I 2°) cu... mîrginaș cu... hotărîș.

2°. Care priverge s. fixează hotarele unei moșii. Mărturie hotarînică = act prin care se stabilesc, din oficiu, hotarele unei moșii. Facem înștiințare cu această mărturie hotarînică. URICARIUL, II 189. Mărturia hotarînică ce au dat la mîna prefectorilor. lb. 15^{1/2}. Piatră hotarînică = piatră-hotar, stălp hotarînic; prin care se indică un hotar. TRDG.

II. Substantivat. 1°. S. m. Persoană (oficială) însărcinată cu măsurarea moșilor și stabilirea hotarelor, geometru, (astăzi) inginer-hotarînic. Din porocia șosod, mă afla rînduit hotarînic... URICARIUL XXI 322^{1/2}. S'am ordănit hotarînic pe satraru I. Hiescu. lb. III 21^{1/2}. Trimișînd... cu hotarînic la ei aleași moșia. ZILOT, CRON. 83. Boier hotarînic = boier însărcinat a stabili hotarele. 24 dă boieri hotarînici (a. 1781). IORGA, S. D. I 236.

2°. S. f. (prescurtat din mărturie hotarînică URICARIUL, II 15^{1/2}). Este statornicie acel colț cu hotarînică din anii 1723. lb. 15^{1/2}. Pauid și petro-hotarînic am mai per larg arată hotarînică. lb. V 322^{1/2}. cfr. IV 92^{1/2}. Hotarînică la tîrgul Bărladului (1752). IORGA, S. D. VI 45, cfr. 9.

[Verb: (hotărîre) IV° = a pune hotar, a (se) hotărî (I), a delimita (o moșie s. o regiune). Fata se furisă în grădina, alunecînd ușoră pe lîngă gardul de stuf, ce hotărînică proprietatea lui Crișcă. SANDU, D. N. 184. | Abstract: (h)otărînicie s. f. = stabilirea, fixarea (din oficiu a) hotarelor unei moșii, delimitare. Când se face otarînică, să fie de față toși ceșini cu toate scrisorile lor. PRAVILA IPSIL. ap. TRDG. Hotărînică săderșită... priverge raiușu Giurgului. IORGA, CH. I. II 101.

— Derivat din hotar, prin suf. -nic.

HOTEL s. a. v. otel.

HOTÊSC, -EASCĂ adj.

HOTÊȘTE adv. HOTÎ vb. [V^o] } v. hot.

HOTIC s. a. (Agric.) v. otic.

HOTÎE, HOTÎȘTE s. f. v. hot.

HOTNOG s. m. (Mil.) I. 2°. Chef militaire. 2°. Lieutenant. II. 1°. Officier commandant cent hommes. 2°. Homme méchant.

I. (Transilv.) I. 1° † Comandant al oștirilor. Domn de stău [= chevalier banneret] și vestit vîlcăș Ghești Franșii (Gosly Ferenc), alesu hotnogiu Ardealului și Țării-ungurești. PALLA (a. 1852) ap. GCR. I 37.

2°. Hotnogiu = locotenent. L.B. Căpităniului Mai-lal i-am dat gioloși împotriva oamnelor crășiei

Isobelei, în cărora hotnogi au fost... SINCAL, HR. II 180/12.

II. (Mold.) I. † Comandant peste o sută de oameni (instituția aceeași s'a introdus la noi pe la sfârșitul sec. XVI BOGDAN, O. 420), sutaj, soțnie, bulucbaș. *Eră scântul Loghin hotnog pre aced sută. VARLAAM, C. 127, cfr. 51, p. 229. Au împărțit oștii sale atazuri, și au pus hotnogi și căpitani. URECHE, LET. I 118/17, cfr. (hotnogi) SINCAL, HR. II 34. Pre mulți din căpitani, căpitani, hotnogi. SECULCE, LET. II 218/12, 100 [oameni] sub hotnogi, sutaji sau bulucbași. URICARIUL, XXII 432/10, cfr. BĂLCESCU, M. P. 644. Hotnogi... comandă căldărași. ALECSANDRI, P. II 220. Biv-hotnog = fost hotnog. Mihălachi biv-hotnog. URICARIUL, XXIII 380/2. Cinatăl cartea Mării Tale, domnule Zăical Andraș, biv-hotnoghi/ul. IORGA, S. D. XII 221. || La VARLAAM, O. II 58, găsim explicația greșită: *Ceata ce se chemă tronni, adică cum zicem noi hotnogi* (al. tiro-onem = soldat tânăr, recrut). La IORGA, S. D. XIII 111 e vorba de un Dimitrie Danci, *hotnogi/ul la pean-zion*.*

2°. (Astăzi) *Hotnogiu* = om rău la inimă. ȘEZ, III 16.

[Și: † otnog s. m. *Jupânului Gheorghie otnogu. IORGA, S. D. XII 236; hotnogiu* (Brașov, 1755) IORGA, S. D. I 307, † hotnogulu, hotnogiu, homnogiu s. m. = locotenent. VAIDA (formele *hodnegiu* SINCAL, HR. II 301/12 și *hotnogi* ib. 301/12, sânt greșeli de tipar.) Feminin: † hotnogătu s. f. = soția hotnogului. *Zamfira Bețeni, hotnogătu* (a. 1799). IORGA, S. D. XII 129, (aceoși persoană e numită în același document *hodnogătu*, probabil, greșit pentru *hotnogătu*.)

— Din ung. *hadnagy* „comandant al oștirilor în război, (sub)locotenent”.

HOTNOGIA s. m. v. hotnog.

HOTNOIAC s. f. v. hot.

HOTOANĂ s. f. *Trudă? În sfârșit după multă hotoană, ajunsoră la casa băbărcii.* MERA, R. 112.

HOTOMAN, -A subst. *Voleur, voleuse, filou; malin, rusé compère.* — *Hot mare, stângar mare. Și împreună toți hotomanii.* ZILOT, CRON. 350. *Marfașoi pornici* (sic!) *șpre rele și de față hotomanii.* PANN, P. v. 162. *La m'am bătut c'un fărăn C'un fărăn, c'un hotoman.* MAHIAN, SA. 175. *Ortomane, Hofomane!* ALECSANDRI, P. P. 119/12. *Și de întini hotoman.* TEODORESCU, P. P. 322°. *Nu mai că hotomanul de Pucol mi-a făcut-o.* CREANGĂ, A. 112. *Jeși d'ucolo, hotomanule!* IPIRESCU, L. 45, cfr. 337. *Hofomana de căprioară.* id. ib. 289. *Cât pe ce de nu ne-a ucis, hotomanul CONTEMPORANUL, III 829. „Hofomane” îl făcô.* ȘEZ, IV 133/12. [Vocativ: *mane și manule!*] Feminin și: *hotomănie s. f.* TDRG. | Abstract: *hotomănie s. f.* *Altezi dintre corifeii ciocoșimului și ai hotomanilor bucurătoare de pe atunci.* PILIMON, ap. TDRG. | A verb: *hotomănește.* *Și ncepă De mi-si vâdește Nădia oară voințește, A doua hotomănește.* TEODORESCU, P. P. 570. — Pare a fi derivat din hot.

HOTOMĂNCĂ s. f. } v. hotoman.

HOTOMĂNEȘTE adv. } v. hotoman.

HOTOMĂNIE s. f. }

HOTOPĂPĂ s. f. (ș. d.) v. hârtop.

HOTOCOL s. a. *Vacarme.* — *Vuliet, larmă.* Com. A. TOMIAC, cfr. GOROVEI, C. 33, 125.

HOTOPÔS, -OANĂ adj. *Raboteuz.* — *Hopuros.* WEIGAND, R. B. 96.

— În loc de hârtopos (din *hârtop*).

HOTURU, -Ă † subst. (ș. d.) v. votru.

HOZĂTE s. f. plur. *Effets ou outils appartenant à qqm.* — (Transilv.) *Lucrurile (hainele) cuiuă, spec. unelele măiestrului (SIMA, M.), obiecte, lucruri, unele de casă (VICIU, GL.), calababal, bagaj: Răm mă doare maică 'n spate De pușcă și de hozate.* MĂNDRESCU, L. P. 34/21. Cfr. *treancote, catrafuse.*

HOZNÓZ s. a. v. hurmuz.

HOZŪN s. a. Pat cu picioarele prelungite în sus, formând un baldachin (Comit. Făgărașului). VICIU, GL. [Plur. -*zunuri*]

HRĂBETE s. m. (Ornit.) v. vrabie.

HRABOL adj. m. v. hrăbor.

HRĂBOR, -OARĂ † adj. adv. *Vaillant, courageux, fort.* — Adj. *Viteaz, curajos, bărbat; tare, voinic. Hrăbor = audax.* ANON. CAR. *Bărbați busi eștă... și alți mulți vitezi hrăbri de se loviră de sășș cu Grecii.* MOXA, 353/12. *E mai hrăboară urticușea și pizma.* id. 393. *Viteaz și hrăbor.* DIONISIE, C. 180. *Infelești și hrăbri vitezi Machedoneani.* ALEXANDRIA, 114. | Adv. *Hrăbor = audacter.* ANON. CAR. [Și: hrăbor, -ă adj. DOSOFTEIU, ap. TDRG.; (cu di-simulare) hrabol adj. m. *Druzii miei vitezi hrăboli Machedoneani.* ALEXANDRIA, 166. *Cal nelină-fot și hrabol.* ib. 16, (ad, prin Ungaria) hrăbor, -ă = sântos (LB), sprintenol, viciu (mal alea despre copli POMPLIU, BIH. 1011). *Nu mai cu una cu două, hrăno pentru o sută de copli hrăbri nu se căștid!* SLAVICI, ap. TDRG. | Verb: † hrăbri IV^a refl. — a se îmbărbăta. *Hrăbriți-ă și încătoșăți-ă înama voastră toși upocătorii în Domnul.* CORESI, PS. 76 (= îmbărbătați-vă PSALT. SCH.). *Hrăborez = conforto, hrăborăku-mă = conforto.* ANON. CAR. | Abstract: † hrăborie s. f. = vitejie, bărbăție, curaj (ANON. CAR.), tărie. *Domnul... înodă mâinele meale în hrăbrie.* CORESI, PS. 359. *Cu tărie și cu hrăbrie... să se potrivez lor.* id. E. 76, cfr. 69. *Se întoarșă cu mare hrăbrie asupra lui Măian.* MAG. IST. IV 290/12, cfr. 282/12. *Sedu o întârdătat țare și cu hrăbrie mare vine asupra Petrosburgului.* DIONISIE, C. 161, cfr. 170.

— Din paleol. *chrăbrar* (bulg. hrăbr), idem.

HRĂBORI † vb. IV^a refl. } v. hrăbor.

HRĂBORIE † s. f. }

HRĂBOI s. f. v. hrălu.

HRĂIU s. a. *Grande maison vide.* — Casă mare și goală. ȘEZ, III 16/12. [Plur. *hrăiuri*.] Derivat: hrăiță s. f. = casă, odale, clădire mare. PAMFILE, A.] — Cfr. *vraigțe*.

HRAM s. a. (Bis.) 1°. *Eglise consacrée à un saint.* 2°. *Patron d'une église.* 3°. *Anniversaire d'une fête patronale.*

1°. Biserică, în raport cu patronul ei. Au sădrășit Măria-as mândăstirea ce se chiamă Mamul den sud Vălcea, care este hramul celui dintru sfinți părintele nostru Nicolae. MAG. IST. II 330/12. Această mândăstire mare, hramul Sântei Treimi, fu zidită din jos de București BĂLCESCU, ap. TDRG.

2°. P. ext. Patronul unei biserici. Fiecare biserică, când se sfințește, se pune sub scutul vroulul sfânt sau misteriu al legii creștine, numit *hram*. ENCICL. B. Biserica are 2 hramuri. I. IONESCU, P. 455. *Și sfinți de hram Și muzicnici.* COȘCUC, R. 106. *Sfântul Nicolai... hramul bisericii din Humulești.* CREANGĂ, A. 3, cfr. IPIRESCU, M. v. 7/12.

3°. Serbarea patronului bisericii în oficiul divin. *Sibiule hramului.* MINEIUL (1766) 67. || P. ext. Serbare populară în ziua patronului bisericeice din localitate, cfr. *chirvaui.* Când este hramul vrenții mândăstiri. GHEORGACHI, LET. III 310/12. *Mulțimesc sfântului Dimitrie... al cărui hram se pră-*

ameste la biserică ce noi i-am făcut. C. NEGRUZZI, I 147. Să-i duci... în toate părțile, pe la hramuri. CREANGĂ, p. 109.

[Plur. hramuri]

— Din paleosl. hramъ, idem.

HRAM s. a. *Concerture*. — (Tarcism) Învăliitoare de pat. *Lacurari de mână, adică: cusurari, hramuri, chitimburi*. TRICARIUL, VII 133²⁰. În odoia aceea au aflat hram așternut peste rogoșii. BELDIMAN, ap. ȘIO. [Plur. hramuri.] Ș: hramă s. f. O masă pe a cărui încălțătoare de hramă s'a așezată... *petelia*. ODOBESCU, ap. TDRG., hream s. a. *Așternuturi de hramuri*. SEVASTOS, N. 51¹².

— Din turc. ikram „covor”.

HRĂNĂ s. f. v. hram², maramă și cramă.

HRĂNĂ s. f. 1^a. *Nourriture*. 2^a. *Sol qui produit la nourriture*. 3^a. *Occupation, profession qui fait vivre*. 4^a. *Frein*.

1^a. Nutrimen: mâncare, bucate, alimente (la om), nutreț (la vite). Cfr. vipt, piște, merinde. *Hrană* = frumentum, alimentum. ANON. CAR. *Deci rogu voi să luați hrană*. COD. YOR. 32¹¹. (= bucate N. TESTAMENT 1648; de mâncare BIBLIA 1688). *Împărțiu ghrană* căducelor. DOSOFTEU, V. S. 223, cfr. CANTEMIR, IST. 191. *Eră norocul la sporul hranei, că eră belug de toate în zilele lui. NECULCE, LET. II 274¹². Un dobtoc nu știe că omul l-au pus pe hrană*. KONAKI, P. 292. *Hrana verde de pe iamașuri*. I. IONESCU, C. I. *Căștiu hrana în dureri*. ALEXANDRESCU, M. 22. *De hrană-ți voiu aduca*. ALEXANDREI, P. I 205. *A dat drumețeți un corn de prescură și un păhăruș de vin, cu să-i fie pentru hrană, la drum*. CREANGĂ, P. 91. *Rădăcini și alte verdețuri... pentru hrană*. IPIRESCU, L. 190. *De cât roabă Turcilor, Mai bine hrană peștilor*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 496. *Furnica și strânge hrană de cu vară pentru înrăd*. ZANNE, P. I 462. || Fig. *Duhovnicească hrană a credincioșilor*. BIBLIA (1688). *Sf. Ocară... pentru a aprinde niște creieri superstițioși dispuși la o asemenea hrană*. EMINESCU, N. 45. || Pământ (s. loc) de hrană = pământ arabul (H. III 144), pământ lucrat (H. IV 132). *Vrând „un loc de hrană” pe Vasulie* (a 1761). IONGA, S. D. VI 61. | (Bot.) *Hrana-vacel = Spengula arvensis*: plantă lerbosă cu florile albe. PANTE, PL.

2^a. (Scartat din pământ de hrană) Local după care se poate hrăni cineva (s. recoltă?). Și să strice toată hrana lui (a. 1669-1671). CIPARIU, ARH. 537.

3^a. Fig. (Rar) Ocupațiune, profesiune de pe urma căreia se întreține, trăiește cineva, cfr. pâne. Mulți [dintre tâlhari] s'au lăsat de acea hrană și s'au făcut oameni buni. N. COSTIN, LET. II 41²².

4^a. † (Slavonism) Pază, frâu (fig.). *Pușu rostului mieu hrană*. CORESI, PS. 102, PSAL. SCH. 121. Cfr. hrăni 7^a.

[Plur. (rar): hrăni, (mai vechi) hrane, | Ș: hărână (hărână, hărăna, arală OH. TDRG.) s. f. (Însemnează, prin ardeal, și „secară” LB., H. XVIII 102, VICIU, GL., JAHRESBER. IV 325). *Hărana peștilor*. FRÂNCEU-CANDREA, M. 233. *Umblând să-și facă hărana lui...* (Valcea) GRAUL, I 45. | Diminutiv (în poezia pop): hrănăță s. f. *Hrănăța peștilor*. GRĂDUI, II 41, TRIFLEA, P. F., hrănăceă s. f. ap. TDRG. | Adjective: hrănăciu, -e = mănăcioc (Lă.); care mănăciu bine și li prieste hrana, pune carne pe ei (Brașov); spec. (Agric.) col s. cea care nutrește batzoa cu bucate (TDRG.) = (în înțelesul dîntă) hrănăciu, -a. (în înțelesul din urmă) hrănăr s. m. (TDRG.). *Hrănăciu sîntem cu dobtocul*. (= ne agonișim pănă din păstorit) BIBLIA (1688) 36. *Vaca poate fi: plăpândă, sperioasă... hrănăce*. DAMĂ, T. 29. *Li băiat hrănăciu*. ZANNE, P. III 576. *Copila Domnica aștându-se la câmp cu hrănăce la o batzoă*... TDRG. *Vită hrănăciu*, RADULESCU-CODIN.] — Din paleosl. (bulg., sârb.) hrana, idem.

HRĂNĂCIU, -E adj. **HRĂNĂR** s. m. v. hrână. **HRANGHEL** s. m. (Bis.) v. arhanghel.

HRĂNI vb. IV^a. 1^a. (Sl. *Nourrir*; *entretenir*, *élever*. 2^a. *Jourir*. 3^a. *Alimenter*. 4^a. *Engraisser*. 5^a. (En parlant de vin) *Devenir fort*. 6^a. *Se rassasier*, en avoir assez. 7^a. *Préserver*, *garder*, *protéger*.)

1^a. Trans. (Complementul e o ființă; hrana se arată prin prop. cu.) A da cuivă de mănăere, a întreține viața cuivă prin alimente, a-l nutri; p. ext. a purta cheltuielile necesare pentru traiul cuivă, a întreține pe cineva, a crește (copiii). *Sânt Jidovin... hrăniutu lutru aceeașta cetate*. COD. YOR. 37 (= crescut N. TESTAMENT 1648, BIBLIA 1688). *Căutați spre pasări: ceriului... tații voștru den ceriu hrănește colu*. TETRAEV, ap. GOR. I 8². *O ghrăniță îngerul lui D/umnezeu*. DOSOFTEU, V. S. 138. *Să lăcuiașăc pre pământ și să hrăneascăc pre dînăul*. BIBLIA (1688) 25. *Douăzeci de mii de oaste să ernez țara și o hrăneascăc*. NECULCE, LET. II 450²². *Dărămărea copacilor ce se făcă pănă acuma spre a-și hrăni dobtocelu*. TRICARIUL, IV 47¹⁰. *Bărbatul hrăniți fătore*. CARAGEA, L. 48¹¹. *Au doar Dumnezeu muncit-au numai ca să te hrăneascăc*? KONAKI, P. 290. *Un patinșău hrăniind-l cu muște*. DRĂGHICI, N. 80. *Îi voiu hrăni cu mîec de nucă*. EMINESCU, N. 27. *Să-mi la cineplăși... și să-i hrănești*. CREANGĂ, P. 289. *N'are cine să mă hrăneascăc ca el*. IPIRESCU, L. 15. *Murgul și-i hrănește*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 286, cfr. PĂSCULESCU, L. P. 51. *Cine porcoi hrănește, porcoi au aved*? ZANNE, P. I 627. || Fig. A nutri, a întreține. *Să nu hrăneascăc erajba în inima lui*. ANTIM, P. 171. *Hrăne în inima ei o dragoste tălmășă*. BELDIMAN, N. P. II 11. *Unirea Ce la hrăneă curajul... din inimi, a lipsit*. ALEXANDRESCU, M. 32. *Inima hrănește o tăinică dorinșă*. ALEXANDREI, P. I 133. *În mintea-i hrănește deșăfăta chimera*. I. NEGRUZZI, VI 257. *Doru... creștă, de presinșiri hrănit*. COBUCU, P. 158. *Hrăniind... o singură constinșă, aceea a datoriei de împlini*. ZAMPFIRESCU, R. 236. || Refl. A se nutri, a se întreține, a trăi. *Împărși ocine den pământ oamnenlor să se hrăneascăc*. MOXA, 356. *Oamenii sânt păstori... ce să hrănescu cu dobtocul* (= trăesc din păstori...) BIBLIA (1688) 39. *Săd prin sătele bioerști și se hrănesc pe moșile lor*. E. KOGĂLNICEANU, LET. III 220¹⁹. *Să fie volnică a coși, a urică și a se hrăni pe locul și pe țarina Sucevi*. TRICARIUL, XX 134, cfr. X 117¹⁰. *Hrăniindu-se numai cu poame*. DRĂGHICI, R. 140. *Nu mă hrănișem de cdt cu boș de puic*. C. NEGRUZZI, I 220. *Numai cu cucă mă hrănesc* (= trăesc din venitul ce l-am de la ele). CONV. LIT. XLV, I 655, cfr. IPIRESCU, L. 160. *Să lași lingura pe blid*. Și pita lângă cușit Și să zici că te-ai hrănit! RETEGANU, TR. 140¹⁰. *Te-ăș întreba...* Cu ce hrană te hrănești? ALEXANDREI, P. P. 314¹. A se hrăni cu cnd = a nu avea ce mânca. ZANNE, P. III 577. || Fig. A se întreține, a trăi, a-și face iluzii. *Mă hrănescu cu ezărnica nădejde*. MARCOVICI, C. 16¹⁰, cfr. C. NEGRUZZI, I 248.

2^a. † spec. (Jur.) A lua folosul de la o avere. *De vreamo ce Petru... și-au lăsat acufița lui Paucă să se hrăneascăc călăna vreamo și atunca să o moștănescăc Ioan...* PRAYLA NOLD. 28¹⁰.

3^a. P. anal. A hrăni batzoa = a răndăli snopii la val, atât cât trebuie. PAMFILE, C. T. *Alți șau pe batzoa și hrănesc mașina, care le smulge snopii*. VLAHUȚA, ap. TDRG.

4^a. A nutri bine, a îngreșă. *Hrăni* = pinguis, tractatus. *Vișelul col hrănit*. BIBLIA (1688) 178. *Țap hrănit*. DOSOFTEU, P. 165. *Cai hrăniți*. ALEXANDREI, A. 87. || Fig. [Noi corem roduri de la pământ] fără ca să-i hrănim și fără ca să-i mai îngreșăm. I. IONESCU, C. 39.

5^a. Refl. (fig., despre vin) A se face tar prin vechime. *În toți anii să hrănește [vinul] și din ce*

în ce mai tare se închește. I. IONESCU, C. 201. Vin de cel hrănit, de care cum bei... și se tale picioarele. CREANGĂ, P. 260. Gustă vechiul hrănit, Gustă vinul pitocit. TEODORESCU, P. P. 673^b.

6^a. Refl. (fig., Mold.) A se sătura, a-și fi deajuns, cfr. a se îngrăși. *Maică-sa... s'a hrănit de atâta muncă și acuma cere noră.* SADOVEANU, SĂM. V. 566. *M'am hrănit de-atâta drum!* SEZ. VI 9. *Se hrănește și Noe de stat la cușcă.* SEZ. II 3/12. *Că m'am hrănit de a trăi.* Ib. 182^b/12. (Joc de cuvinte) *M'am hrănit ca de hrean!* COM. G. TOFAN.

7^a. † (Slavonism, în vechile traduceri biblice) A feri, a păzi. *Hrănește Domnul sufletele prepedobnicilor săi.* CORESI, FS. 267 (= ferește PSAL. SCH.). *Hrănește tinerii Domnul.* Ib. 325 (= ferește PSAL. SCH.), cfr. 85, 97, 108, 152, 245, 350, 353, 395, 396. *Hrăni el ca lume ochinului.* PSAL. SCH. 490/12. *Turma cu minunile hrăniindu-o, în vază neodămată păzește-o.* MINEUL (1766) 165^b/12.

[Și: hărăni (arăni) IV^{9a}. *Te-ai hărănit cu noi.* DELAVRANCEA, S. 206. *Mănăncă, te hărăni!* T. CERCEL, SĂM. IV 769. *Pănea să-mi agonisesc, Copiii să-mi hărănească.* TEODORESCU, P. P. 290^b, cfr. 567, 575^b, MARIAN, I. 321, JIPESCU, O. 35, MAT. POLC. 659, ION CR. II 262, III 280, GRAUL, I 121, ALEXICI, L. P. 207/12, 197/12, 252/12. FUNDESCU, L. P. 127/12. *Nu se mai putea arăni.* SEZ. III 29/12. *Cu furca să se arănească.* Ib. III 32/12, cfr. 100/12, VII 199. *Zădăroara mea, Care mi-a dat-o maica, Să mă arănească eu cu ea.* MAT. POLC. 96, cfr. 64. Abstracte: hrănire s. f. († și cu înțelesul de „pază, strajă”). *Pune, Doamne, hrănire rostului meu.* CORESI, FS. 384 (= ferirea... PSAL. SCH.), hrănitură s. f. = tractat. ANON. CAR. | Adjective: nehrănit, -ă = căruia nu i se dă hrană, hrănit în mod neîndeștător; hrănit, -toare = care hrănește, nutrește, întreține, nutritiv. *Tăja hrănitore.* BARAC, A. 32, VASILIU, C. 42. *Pământul tuturor deopotrivă hrănitore.* KONAKI, P. 301, cfr. 261. *Cât e el de hrănit.* ALECSANDEI, P. P. 246^b/12. (Substantivat) *Hrănitoreii mișelor.* DOSOFTOI, V. S. 204. *Colibele celor hrănitore de dobitoac.* BIBLIA (1688) 3^a, 57. *Hrănitoreii șilor lui Ahab.* Ib. 273. *Ai hrănit cu lupte pre hrănitoreii tuturor.* MINEUL (1766) 73^b/12, cfr. 79/12. — Din paleol. chraanit, „a păzi”, bulg. hranja „nutrește, alimentez; păzește, păstrează”.

HRĂNICEA s. f. v. hrână.

HRĂNICEL s. m. v. hrănicer.

HRĂNICEUR s. m. = grănicer (Mold.) *Frumos doarme-un hrănicer.* SEZ. II 8/12. [Și: (cu disimilare) hrănicel s. m. VASILIU, C. 115.] Cfr. hrăniță.

HRĂNINĂ s. f. *Phytolacca*. — (Slavism literar) Advar, frunză. *Toată lucrurile fac să fie văzuți de oameni, răpesc și hrănițiile lor.* TETRAEV. (1574) 240.

— Din paleol. chraanitica „conditorium”.

HRĂNISTE † s. f. *Nourriture, entree*. — Hrană, întreținere, traiu. *Ajunându-i vreme de lipsă și de nevoie, el se-au dus încălțat, cu putul, pentru hrăniștea lui (a. 1591).* CUV. D. BĂTE. I 58. — Derivat din hrană, prin suf. -iște (cfr. paleol. chraništē „custodia”).

HRĂNIȚĂ s. f. = graniță (Mold.) *Trec hrănița.* VASILIU, C. 165.

— Din ruř. hranyca, idem.

HRĂNIȚĂ s. f. (Bot.) = urdă vazelă (*Lepidium Draba*). PANȚU, PL.

— Poate, derivat din hrană, poate, din hrean, prin suf. dim. -iță (cfr. hrăniță).

HRĂNŪȚĂ s. f. v. hrană.

HRĂPĂ s. f. *Talus escarpé, ravin*. — (Mold., Bucov.) Coastă de deal (ION CR. II 22) prăpăstioasă (SEZ. II 24^b/12), răpă (COM. A. TOMIAC) mare (SEZ. V 99), loc pripor (COM. A. TOMIAC), măncătură de apă, prăpastie (PAMFILE, A.). *Cădeu rău pe o hrăpă, de-a roata.* SEZ. III 82/12. *Tăi pământu-i de hrană, da nu hrăpuri cu pe la noi.* CONV. LIT. XLVI, 647. [Plur. hrăpuri. | Și: răpă s. f. = prăpastie, adăncime răpăsoasă. H. XII 354.] — Cfr. ruten. hrapa „bulgăr de pământ înghețat”, rîpa „stâncă”.

HRĂPĂNÓS-GĂNĂ adj. } v. rapăn.
HRĂPCHINĂ s. f. }

HRĂPI vb. IV^a. 1^a. *Respirer difficilement*. 2^a. *Crier*. 3^a. *Aboyer*. — (Bucov., Transilv. de nord. numai sub formele dial. hrăpchi, hrăpci, hrăpici) 1^a. *Hrăpci* = a sufla din greu (Straja). COM. A. TOMIAC.

2^a. *Hrăpci* = a zberla în fața cuivă. BUGNARIU, NĂS. 3^a. (Despre căme) *Hrăpchi* = a lătra fără veste. SEZ. III 16/12.

[Și: hrepi vb. IV^a. *Hrepci* = a scuipa într-una, după ce ai mâncat ceva neplăcut. ION CR. IV 86.] — Din rus. chrapeti, „a sforăi”.

HRĂPI vb. IV^a (g. d.) v. răpi.
HRĂPȘĂ, HRĂPȘĂ s. f. v. rapșă.

HRĂȘTI: interj. = harști! *Smăul, hrăști! Ai taste capul cu paloșul.* ION CR. II 203.

HRĂDĂ s. f. *Gud*. — Local pe unde se poate trece cu picioarele și cu trăsura prin apă (COM. A. TOMIAC), vad; vale mică, păruș (BUGNARIU, NĂS.). — Din rut. hrada „loc puțin adânc, într-un râu”.

HREAN s. a. v. hram.
HREANĂT † s. a. v. freamat.

HREAN s. a. (Bot.) *Raifort (Cochlearia Armoracia ou Armoracia rusticana)*. — Plantă care se cultivă, ca legumă, pentru rădăcina ei cărnoasă, cu gust picător; se mai numește: rădăcină-sălbatică, usturoiu. PANȚU, PL. *Putru castronașe de hrean* (a. 1802). IORGA, S. D. XII 143, Cfr. CALENDARIU (1814) 166/12. *Un lătar de porțolan Să pună în el hrean.* MARIAN, NU. 665. *Turtă de hrean rus.* = se pune la gătit pentru găci. LEON, MED. 41. *În rădăcina cu hrean.* TEODORESCU, P. P. 120^b. *De zece mănuș de șapte ori hrean.* SEZ. I 127/12. *Gândaci de hrean.* PAMFILE, R. 52. *A hrăci ca viermele în hrean: o viață amărită.* Cfr. ZANNE, P. I 691.

[Plur. hreanuri. | Și: (variantă grafică) chrean s. a., hărăn s. a. LB., hărăn s. a. lb. POMPLIU, BII. 1011. ZANNE, P. V 374, hrean LB., GOR. II 228, MARIAN, SE. II 282, BIEDESCU, P. P. 380, SEVASTOS, N. 325/12, 288/12. CALENDARIU (1814) 183/12, H. XVIII 6, 168, hărăn s. a. (Bihor) VAIDA, hrean s. a. PANȚU, PL., BIANU, D. S., rean s. a. H. XI 326, abrean s. a. BIANU, D. S.] — Din paleol. (bulg.) hrēns.

HRĂNIȚĂ s. f. (Bot.) *Bunias Erucago*. — Plantă ierboasă, aspră la pipăit, cu florile galbene. PANȚU, PL., cfr. H. XVI 320.

— Derivat din hrean, prin suf. dim. -iță. Cfr. hrăniță.

HRĂPĂ s. f. v. hreapcă.

HRĂPĂCĂ s. f. 1^a. (*Foux à ramassette*). 2^a. *Rameaux placés en tas*. 3^a. *Jeune forêt*.

1°. (Agron.) O piodică a o grebluță care se aplică la coasă, ca s'o împiedece, adică să așeze în brazde bucatele, când le cosim; p. ext. coasa la care s'a aplicat hreapca; cfr. coasă-împiedecată, coasă cu grebluță, coasă cu grumaz, coasă cu cărlig, crivea. CREANGĂ, GL., ION CR. III 226, DAMÉ, T. 37, PAMFILE, A. 128, I. C. 142, Com. A. TOMIAC, H. XIV 436. *Holdele tăiete cu hreapca au potele mai lungi.* I. IONESCU, C. 127. *Dar... coasă, hreapcă, țepoiu, grebluță... nici că se aflau la casa acestui neosecotit.* CREANGĂ, P. 38.

2°. Maldării sau snopi de ramuri și crengi care se întocmesc și se pun în parii gardurilor ca un fel de streșină. PAMFILE, I. C. 145, J. II.

3°. Pădure de un an (de lăstar): *Este la noi și o leacă de pădure de niște și de hreapcă.* GRAIU, I. 396. *Hreapcă (hrepă), codru, pădure, huciu, zăcoiu.* H. X 419.

[Plur. (ad 1°) *hrepce* MARIAN. | Sî (ad 3°) hreapă s. f. | Verb (ad 1°) hrepcă IV° = a cosi cu hreapca. CREANGĂ, GL., ION CR. III 226, Com. A. TOMIAC. *Hrepcănuț... orz și oasău.* I. IONESCU, C. 127, (cu abstractul) hrepcă s. a. PAMFILE, A. 128.]

— Din rut. hrabki „grebluță”. JAHREBER. XIX-XX 87.

HREASO s. a. v. vreas.

HREASPĂ s. f. v. raspă.

HREAST s. a. v. vreas.

HREBĂN s. a. 1°. *Garrot.* 2°. *Carde, poigne de carder.* — (Bucov., rutenism)

1°. Greabăn. Com. A. TOMIAC.

2°. Instrument pentru scărmanatul lânii. id. (probabil: dărac).

— Din rut. hrebăn „greabăn, dărac”. Cfr. dubletul greabăn.

HREMET s. a. v. freamat.

HRENITĂ s. f. (Bot.) 1° = urda-vaclii PANTU, PL. || 2° = gălbeneă lb. || 3° = năsturel lb. [Sî: hraniță s. f.]

— Derivat din hrean, prin suf. dim. -iță. Cfr. hreaniță.

HRENOASĂ s. f. (Bot.) = muștar-de-câmp PANTU, PL., cfr. H. X 353, XII 281, 428, XVI 280, MARIAN. — Probabil, derivat din hrean, prin suf. adj. -os.

HRENTUI vb. IV°. *Dătorior, abimer. Exténuer.* — (Mold.) A strică ceva, dar nu de tot (CREANGĂ, GL., SEZ. VIII 159), (mai ales refl.) a se strică (Invechindu-se), a se dărâpană, a se hodorogi, a se hărbul. *Pedeapsa lui ca și de a se pune într'o hrentuită felucă și a se slobodi în mare.* DRĂGHICI, R. 304. *Decinșe brădul de p lăngă sine și le [lemnele] împrejură, legându-le frumusei să nu se hrentuiească.* CREANGĂ, A. 83. *Hleav = lucră ruz, strică, hărbut, hrentuit.* CREANGĂ, GL. | Fig. (despre oameni) A oboal peste măsură. *Așa-o de hrentuită că nu mă pot mișca.* Com. G. TOYAN. *De muncă grea, tot trupul mi-ă hrentuit.* PAMFILE, C.

[Sî: hrintui = a hărbul. Com. A. TOMIAC, cfr. SEZ. III 16¹⁷, hrentui PAMFILE, C. III, hientui, hientui id. J. II. | Abstract: hrentuitură s. f. [Unui țaran îi e destul] hrentuitura ce o pătimește într'un an, pentru ca să bolească starea lui. I. IONESCU, C. 213.]

HRENTUI vb. IV° v. hrentui.

HRENTUI vb. IV°. *Causer du chagrin.* — A amărî. SEZ. II 24²⁵. *Of, urât posomorit, Tara m'ai mai hrentuit (= tare m'ai înmădușit, mi-ai amărât zilele, înfăc am dus un trau greu, de mi-a loșit fum pe nas, ca de hrean).* VASILIE, C. 151.

— Derivat din hrean, prin suf. -ui.

HREPCĂ vb. IV° v. hreapcă.

HREPI vb. IV° v. hrăpi.

HREȘO s. a. v. vreas..

HRIȘ s. m. (Bot.) 1°. *Champignon comestible.*

2°. *Cépe* (Boletus edulis).

1°. (Mold., Bucov., Ardeal) Burete bun de mâncat, foarte aromatice. În comerț se găsește uscat. *Hrișii* sânt bureții cei mai aplei; cresc pe la stejriș și se usucă pentru iarnă. PAMFILE, I. C. 248. *Borșul cu hrișii.* SEZ. VI 71; cfr. H. XII 397.

2°. (Munt.) Minătarcă (care în Munt. se numește „burete”). PANTU, PL. BARONZI, I. 162¹¹, MARIAN, SE. II 283.

†† Hriș-țigănesc (numit și hriș-vânăț H. X 531) = *boletus lupinus* s. b. *Salanas*; veninoși. PANTU, PL.; cfr. H. X 228. | Hriș-alb H. X 531.

[Sî: hriș s. m.]

— Din rut. hryb, idem.

HRIȘĂ s. f. (Bot.) = cartof (Bistrița, în Transilv.) Com. N. DRĂGAN. [Sî: hrișă SEZ. IV 44, VICIU, GL., PAMFILE, A. 189, hlișă s. f. (Sălăgia). VICIU GL.]

— Probabil, identic cu cuvântul precedent.

HRIȘICĂ † s. f. (Bot.) v. hrișcă.

HRIȘCĂ s. f. *Gros morceau (de polenta ou de pain).* — (Mold.) Felie, bucată mare de mămăligă (ION CR. III 87), (de obicei) mămăligă prăjită la foc (CREANGĂ, GL., cfr. SEZ. III 16¹¹), bucată de mămăligă tăiată cu ața în pături subțiri ca să se răcească mai repede (ZANNE, P. III 607, cfr. SEZ. V 52¹¹), orice bucată de mămăligă rece (SEZ. V 7), s. de pâine. *Scofând o hrișcă înșefată din desăși, pârăpăind-o pe țărate și dându-ne și nonă ote o harchiună.* CREANGĂ, A. 31, cfr. P. 150. *Pentru o cofă de apă lui dă... o hrișcă de mămăligă.* CONTEMPORANUL, VII 101. *Hrișcă și cu usturoiu.* SEZ. IX 96. *Toie hrișcă [din mămăligă] și-ai aici!* ZANNE, P. III 607. *Hrișca cea de pâine.* CONTEMPORANUL, III 621. [Plur. *hrișci*.]

— Din rut. hrini „felie de pâine prăjită”.

HRIȘCĂ s. f. (Bot.) *Sarrasin, blé noir (Fagopyrum esculentum).* — Plantă ierboasă cu grăuntele mic, ce se cultivă la noi pentru hrană; cu *fașina de hrișcă*, numită și bulgur, se face mămăligă; se mai numește și: *tătarcă*. PANTU, PL., cfr. H. X 43, PAMFILE, A. 196-197. *21 mîrle de hrișca.* CUV. D. BĂTEL I 269. *Au dat o ferdolă de hrișcă la papa (a. 1774).* IORGA, S. D. XII 267. *Se face: muștre, fasole, linte, bob, hrișcă.* URICARIU, VI 168, cfr. ECONOMIA, 36, 43, I. IONESCU, D. 151, C. NEGRUZZI, II 299¹¹, ALEXANDRI, P. II 122. *În vremuri grele... se face mămăligă și din făină de hrișcă.* SEZ. V 6¹¹.

[Sî: hrișcă s. f. LB., H. XVII 226, XVIII 132. *Hrișcă-deasă*: Polygonum damotorum. PANTU, PL., † hrișcă s. f. (BIBLIA 1688, ap. TDRG.), rișcă (GOLSCU, I. 7, MANOLESCU, I. 266, 280), hrișcă s. f. (TDRG.), arișcă s. f. (ib.) | Derivate: hrișcăniță s. f. = loc bun pentru hrișcă. H. I 35, hrișcă s. m. (Entom.) = *Ichneutes solstitialis*: un gândac, ca un cărăbuș mic, care lese primăvara, când e timpul de semănat hrișca, numit și cărăbuș-de-hrișcă, cărăbușel, gândac-de-hrișcă. MARIAN, INS. 17, PAMFILE, A. 196.]

— Din rut. hrička (JAHREBER. XIX-XX 94) și (în Transilv.) din ung. hrička, idem.

HRIȘCĂR s. m. (Entom.) v. hrișcă.

HRIȘCĂȘĂ s. f. (Comerț) v. rișcășă.

HRIȘCĂȘĂ s. f. (Comerț) v. rișcășă.

HRIȘCĂȘĂ s. f. (Comerț) v. rișcășă.

HRIȘCĂȘĂ s. f. (Comerț) v. rișcășă.

HRIȘCĂȘĂ s. f. (Comerț) v. rișcășă.

HRIȘCĂȘĂ s. f. (Comerț) v. rișcășă.

HRIȘCĂȘĂ s. f. (Comerț) v. rișcășă.

HRIȘCĂȘĂ s. f. (Comerț) v. rișcășă.

HRIȘCĂȘĂ s. f. (Comerț) v. rișcășă.

HRIȘCĂȘĂ s. f. (Comerț) v. rișcășă.

HRIȘCĂȘĂ s. f. (Comerț) v. rișcășă.

HRISMĂ † s. f. = mir. *Să se poată sfinși hrismă și oleu.* ȘINCAI, HR. I 241/17. [S]: † hrizm s. a., plur. hrizmuri ap. HEM. 1916.]
— N. din grec. χρῖσμα „unsoare”.

HRISMOS † s. a. *Prophete*. — (Grecism) Proclor, oracol. *Hrismos minnat...* — au ascultat. CANTEMIR, IST. 137, cf. 124, 143 (tip. hrimos). *Întreabă a ta simfirie Ca un hrismos de-a nea parte* KONAKI, P. 26. [S]: (formă romanizată): hrism s. a. *Tălcătorul hrismurilor.* CANTEMIR, IST. 142, cf. 44, 47, 146.]
— Din grec. χρῖσμός, idem.

HRISOV s. a. *Charte*. — (Invechit) Act emanat de la un suveran, prevăzută cu pecetea acestuia și servind ca titlu de proprietate, ca diplomă de boierie, ca titlu pentru un privilegiu, etc., carte (domnească). *Hrisoave de domnie.* GCR. I 144. *Hrisoavele fărâș.* Ibid. 190. *Hrisoavele-ur domnești.* Ibid. II 220. *Zăpise... urice... hrisoaveluri.* CANTEMIR IST. 175, cf. Ibid. 181. *Praveleghiuri și hrisoave* (a. 1790) IORGA S. D. VIII 18. *Hrisoavel...* lui BELLA ȘINCAI HR. I 267/1. *Hrisoave și alte adevărituri.* ZILOT CRON. 67, cf. Ibid. 85. *Hrisoave, pe piei de oaie scrise.* ALEXANDRESCU N. 349. *Hrisoavele... sânt puse într-o cutie de argint.* ISPINESCU L. 196. [S]: hrisoav s. a., plur. -vaturi; (barbarism popular) hrisovai s. a. MAT. POLC. 68, (+ hărășogă) hrisoagă s. f. Ib. 71, cristov s. a. VĂRCOL V., FONTEBIANT. [Adjectiv: hrisovolit, -ă = privilegiat printr'ue hrisov domnesc. *Birul... neguțitorilor hrisovolit.* URICARIU I 27, cf. Ibid. IV 113. *Clașe plătitoare de dări erau... bejinarilor hrisovolit.* I. IONESCU D. 117. *Dașdea neguțitorilor hrisovolit* (cu hrisov, cu privilegiu) IORGA C. I. II 203.]
— N. din grec. χρῖστέπικον „bulă de aur”.

HRISTOAGĂ s. f. v. hrisov.

HRISTOITIE † s. f. v. Hristos.

HRISTONATIE s. f. v. creștonație.

HRISTOS s. m. *Christ*.

1. † Uns, înclinat lui Dumnezeu. *Împărații din lega teche cu unsoare din cornul unsoării să ungea... și pent'aceea să chemă hristoiși.* ȘAPTE TAINE ap. TDRG.

2. Ius Hristos, fiul lui Dumnezeu, mântuitorul lumii, Mesia. *Îmbitor de Hristos.* ANTIM F. XXIII, cf. Ibid. XXVI, XXVIII. *Hristonulă mieu.* MINEIU (1776) 1999/. *Până la Hristos, Iese pielea lui Bedros.* ZANNE F. VI 19, cf. Ibid. III 464. *Luminat ca fața lui Hristos.* PAMFILE, B. 49.

[S]: † Hrist s. m. *Lepădași Hristulă tău.* PSAL. SCH. 293. *Cristos s. m.* (după ung. *keresztos vitéz*, † și cu înțelesul de „crociat” TDRG.) *Birul lanoul pre Mahamel cu cristoiși.* MOXA, 406/16. | *Familia: hristian, hristosean, -ă adj.* = creștin; hristianism s. a. = creștinism; (< grec. χρῖστος/ῖστος) † hristoitie s. f. = viață creștinească, evlavie, frică de Dumnezeu. *Om cu... hristoitie.* ALECSANDRI, T. 1388. *Pătruns de flotoșie și de hristoitie... adevărat om de omenie.* CARAGIALE s. N. 22.] Cfr. creștin.
— Din grec. χριστός, idem.

HRISTOV s. a. v. hrisov.

HRIZM s. a. v. hrismă.

HRUCOTI vb. IV^a v. hropot.

HRON s. a. (Chim.) (q. d.) v. crom.

HRON- v. cros-

HRŌPOT s. a. *Ronflement, râle*. — (Transilv.) Horcăt, hărăcăt, hărăit. LB. [Verb: hropoti IV^a ib., (+ horcolă) hrocoti IV^a. *Răsună greu, tușeaște și hrocotește.* CALENDARIU (1814) 186/16.]
— Onomatopee (cf. srb. hropiti, idem, bulg. hropătina „gutuțura”, etc.).

HRŌPŌTI vb. IV^a v. hropot.

HRŌPSI vb. IV^a. *Rudoyer ou maltraiter (en paroles)*. — (Mold.) A speria pe cineva cu vorba, mai ales pe copii; a vorbi tare și mânios la adresa cuiw (ȘEZ. III 16/12), a întrebă a a vorbi răstit (ib. v 99), a se stropși. [S]: hropși vb. IV^a. *Nu fii hropșit, bre omule!* Com. G. NISTOR.

HRŌPSI vb. IV^a v. hropși.

HRŌSCORŌGĂ s. f. plur. v. hodroage.

HRŪBĂ s. f. 1^a. *Souterrain, caveau, cave*. 2^a. *Cabane, hutte*. 3^a. *Souche (de cheminée)*. — (Mold.) 1^a. Gaură pe sub pământ, peșteră (ȘEZ. IX 154), colion subteran (ION CR. V 152); pivniță mare, cu multe colituri, nezidată (ION CR. I 60), cifer, beciu, subterană. Cfr. H. III 38, 132, XVI 407. *Pieniță cu hrubă de piatră.* URICARIU, II 315/16. *O hrubă de la peștera lui până dispre porțile marelui.* DEAGHICI, II 164, cf. 113, 88. *Se pogorâră câteva scări... ajunge la hrubă.* BELDIMAN, N. P. I 217. *În coasta dealului cu mine, se făcea o hrubă săpând în lănie dreaptă.* I. IONESCU, M. 51. *Beciuri, hrubă și cămări.* C. NEGRUZZI, II 117/12, cf. I 215, III 459. *Chirșița... o hrubă lungă care-i zic tunel.* ALECSANDRI, T. 72, cf. 1426. *Scoborâră în pivniță și ia un șip din hrubă.* CONTEMERANUL, II 217.

2^a. Un fel de cașă primitivă, cu acoperișul de pământ; cfr. bordelu. *Hruba se asemănă întră câțv de construcția cășoai și s'ar putea zice că hruba este cășoaca omului sărac.* PAMFILE, I. C. 427, cf. ȘEZ. II 40/16.

3^a. Partea hornului de de-asupra acoperământului casei. Com. A. TOMIAC.

[S]: (ad 2^a) hrubă s. f. *Nici nu-i găzdu nice slugă, Ci gdele într-o hrubă.* DOINE, 145. *holubă = bordelu.* VAIDA, † grubă s. f. PAMFILE, I. C. 437. | Derivat: hrubă s. a. m. = cel care locuiește într-o hrubă. LB.]

— Din ung. *hurbaba, hurba* „colibă, bordelu sub pământ” (legătura cu germ. *Grube*, polon. *gruba* „groapă”, rut. *hruba* „gaura sobei” nu-i sigură).

HȘ: Interj. v. hăș.

HU: Interjecție prin care își strigă vânătorul cânil. H. III 17. [S]: hui! se strigă la vite (porci) când se mână în staul (coacin). LB., hui! se strigă cânilor, când li alungăm. Com. LIUBA.]

HŪBĂ s. f. v. hlobă.

HŪBĂȚĂ s. f. (Armată) v. haubiță.

HŪBLĂ s. f. v. hlobă și halubă.

HUC s. a. *Rebut, balayures*. — (Mold., Transilv. de nord, Bucov.) Rămășiță, brae (Com. A. TOMIAC), gunoici (cfr. bucluc I^a, goglezo, goz, hui măta), felurite mărunțisuri netrebucioase (Com. G. NISTOR), precum: fân mărunț și fărâmițat (Com. N. DRĂGAN), bucățele de lemn și așchii care rămân unde s'au tăiat lemne (Com. G. TOFAN), pleavă ce rămâne de la vânturatul sămânței de căneapă, fasolii, bobului ori grâului (ION CR. III 346), carțături de nuiele, vreascuri miel (ib. IV 158). *Adă hucurile cele de la tăietor în casa!* Com. ȚOFAN. *Mă, nu face huc, că te-a bale masă!* Com. G. NISTOR. †† *A (am) face (tot) huc* — a (se) sfărâmă (Com. N. DRĂGAN), a snopi (în băți): *L-am bătat de l-am făcut tot huc!* VICIU, GL. | P. ext. (Loc. adv.) *Tot huc* = peste tot (Com. A. TOMIAC), chiar tot (ȚIPLEA, P. F.), de tot. *Țe să-și aduc Sărăcia toată huc.* BUD, P. F. 62, ȚIPLEA, P. F. [Plur. *hucuri*.] Colectiv: *hucării s. f. plur.* = ceva hăcut foarte mărunțel. ȘEZ. v 99. — Cfr. buc (2^a), huceo (= huște).

HUCĂRI s. f. plur. v. huc.

HUCE s. f. plur. v. huște.

HUCEA: interj. v. hâș.

HUCEĂG s. a. v. huciu.

HUCI vb. IV^a v. hupi.

HUCIUM s. a. v. huchium.

HUCI: interj., **HUCI** vb. IV^a v. hâș.

HUCIU s. a. *Forêt de basse futaie, hallier; buisson.* — (Mold.) Pădurice odrăslită din rădăcinele rămase în pământ, pe urma unei păduri tăiate; cfr. rădiu, crâng (CREANGĂ, GL., TIPLEA, P. P.); cfr. pădure mărunță (GRAIU), pădure mică și deasă (ION CR. III 73), loc cu multe tufe de diferiți arbori, crescute una lângă alta (MARIAN). *Ar fi cuprinsu o bucată de loc cu huci/u.* URICARIUL, XIV 231_{1/2}. Păduri, huciori, lunci. I. IONESCU, C. 247. *Porniri peste dealuri și prin huciori, stuhării* CONTEMPORANUL, I 685. *Fetele pe la Dumbrăvă Samăna cănepa'n huci/u*, MĂNDRĂSCU, L. P. 158_{1/2}, cfr. MARIAN, S. 163. *In huci/u adint năcutat, In huci/u adint crescutat?* (=Cociorva) GOROVET, C. 92. Tușș des. Au sîrit un iepure sălbatic de sub un huciu. SHERA, P. 145_{1/2}, cfr. 21_{1/2}, 145_{1/2}, 168_{1/2}, 203_{1/2}. †† (A umbilă) huciu-marginea (hucimarginea ZANNE P. II 789) = fără rost, hoinar, derbedeu, vagabond (CREANGĂ, GL.), cfr. frunza lelii, frunza-frăsinelului. *Și așa, de unde până atunci mă duceam cu drag la școală, am început a umbilă hucimarginea.* ION CR. II 310, cfr. ȘEZ. II 151_{1/2}. *Mama-huciu!* = mama pădurii. *Du-te la mama hăciului!* MARIAN, O. II 166.

[Plur. huciori. | Și: hăciu s. a. = crâng de spini (ALECSANDRI, T. 1754), tușș tânăr și des (de mărețini) Com. I. PAVELESCU. *Acolo într'un hăciu, in desime, într'acel zimbru ostent.* M. COSTIN, ap. GĂDEI, hângiu s. a. VICIU GL., hîgiu s. a. = pădure deasă și tușș, prin care nu poate străbate omul s. animalul. ȚARA OLTULUI, III nr. 21-22, cfr. VICIU, GL., H. XVII 14, 423 (e și numele unui danț țărănesc H. XVIII 27). *Căprioara... e culcată... in hîgiul (=pădure tânără și foarte deasă) dintre plauri.* BUCĂREANU, ap. ODOBRESCU, III 87_{1/2}. hincia s. a. *Șcaple cât adănci pline de hinciu/u.* CANTEMIR, IST. 316, hinciu s. a. *Niște hînguri dease și înghimpoase* lb. 250, huciu s. a. *E moara pe sub huci/u.* MAT. FOLC. 355. | Derivate: huceag s. a. (plur. -ceaguri MARIAN) = hucia (CREANGĂ, GL.), pădure mică, ciotoroasă. H. X 353, cfr. 464, XVI 235. *Pădurea este un huceag apărut de ero 7 ani.* I. IONESCU, D. 429, cfr. 282. *Huceagul plin de mure.* ALECSANDRI, P. II 404, 33. *Din huceag de alunis.* EMINESCU, P. 39. *Dumbrăiei, lunci și huceaguri.* CREANGĂ, P. 316. *A fugit iepurele în huceag.* H. I. 54, hîsteag s. a. = pădure mică și deasă. VĂRCOL, V. | — Din rut, hușă „desimo”, hușcă „tușș” (cfr. rus., sârb. *gușta*, v.-coh. *hușă*), polon. *gușecz* „desig”). Cfr. hâns, hățis.

HUCIU s. a. *Machine à carder.* — (Transilv.) Mașină de scărmanat lână. VICIU, GL. [Plur. huciori?]

HUCI vb. IV^a v. hâș.

HUCIUM subst. *Épidémie.* — (Mold.) Boleguită, epidemie. FAMFILE, A. [Și: hușam, hurșam subst. lb.]

HUCI vb. IV^a. *Vomir.* — A vărsa, a turna (Com. TOMIAC), a borti. — Cfr. (h)leni.

HUDĂ s. f. *Ouverture, trou (dans une clôture).* — Deschizătură (întrou ulci), spărătură (în zid), gaură (în gard, în pod), LB., GR. BĂN., N. REV. R. (1910) 86, Com. I. STRĂMBULESCU. *Vois oăță un stupuș ca să astup huda.* RETEGANUL, P. III 87_{1/2}, cfr. id. LUC. II, 70. [Și: hudă s. f. LB., POPILIU, III. 1011. | Diminutiv: hud(r)ăță s. f. LB.]

HUDĂ s. f. *Maison.* — Casă: *Umbilă din hudă în*

hudă. RĂDULESCU-CODIN. *Acum de când iubesc N'am pat să mă odihnesc... Că-mi sar din hudă'n hudă.* DOINE, 241_{1/2}. — Cfr. hudăță.

HUDEOI: interj. v. hulde.

HUDICIOARA s. f. v. hudăță.

HUDIȚĂ s. f. 1°. *Galerie déserte. Grande maison.* 2°. *Ruelle, cul-de-sac.*

1°. (Buzău) Galerii pustie. Com. s. POPEȘCI. | P. ext. Casă mare. id.

2°. UHȚĂ (CREANGĂ, GL., com. A. TOMIAC) cale strimță și lăturănică (VASILIU, C.); spec. ulbioară care se infundă, infundătură, impas (Țara-Oltului). *Au locat un stâncin și jumătate loc de hudăță.* URICARIUL, XX 394, cfr. III 258_{1/2}. *Hudăța una mahalale.* C. NEGRUZZI, I 70, cfr. III 406. *La colț hudăței.* I. NEGRUZZI, I 327. *Ieși dintr'o hudăță și o aprî în mijlocul drumului un om.* SADOVEANU, P. S. 46. *Dau între hudăți pe drumul care luacă la noi acasă.* CREANGĂ, A. 67.

[Plur. hudăți și (Mold.) hudăți. | Diminutiv: hudicioară s. f. *Colind pe hudicioare.* ANGHIEL și IOSIF C. L. 183. *Dață se poate numi stradă o hudicioară domnică.* CREANGĂ, ap. DDRP. | Adjectiv: † hudățos, -oasă ad., — care dă în hudăță. *Pădurile urechi și hudățoși pareți de piatră... ascuși ochi au.* CANTEMIR, IST. 73.]

— Derivat din hudă*, stă, poate, în legătură cu: paleos. *chods* „umblet, (p. ext.) drum” (CIHAC, II 139).

HUDITÓS, -OANĂ † adj. v. hudăță.

HUDĂ s. f. v. hudă*

HUDERĂ s. f. (Ornit.) *Oiseau de proie.* — Pasăre răpitoare. H. IX 122. [Și: hudăleță s. f. = pasăre răpitoare (H. XI 267), pasăre mare, ulie (RĂDULESCU-CODIN), uli de cel mari de tot (VĂRCOL, V.), cfr. bleandă. — Cfr. hulabej.]

HUDERĂȘ: Interjecțiune onomatopeică, prin care se imită sunetul produs de o căzătură în apă; *Hudăbăș în apă!* RĂDULESCU-CODIN, I. Cfr. băldăbac.

HUDEBLEJĂ s. f. (Ornit.) v. hudubă.

HUDEDOIU s. a. (Topogr.) *Vallée étroite et profonde.* — Vale strâmță și adâncă, pe unde curge o apă zgometoasă (ȘEZ. VII 121, cfr. JAHRESBER. VII 88), răpă (VĂRCOL, V., cfr. H. XVI 39). *Niște înălțimi... brădate de cele mai prăpăstioase văgășe și așa numitele hududoie, care mai de care adânci.* REV. ȘTIINȚ. VII 173. †† A cerge hududoiu = lute și cu izgomot. ȘEZ. VII 121. [Și: huduroiu s. a. *Huduroie* = lucruri sălbatice. POPILIU, III. 1011.]

HUDELET, Hudemac s. a. v. hulde.

HUDEOIU s. a. v. hududolu.

HUDĂȚĂ s. f. v. hudă*.

HUCI: interj. v. hu.

HUCIU s. a. v. huciu.

HUCIUM † s. a. *Assaut.* — (Turcism literar) Năvală, asalt, atac. *Această măsire făcu încutare suruciorilor și huciumului.* E. VĂCĂRESCU, IST. 270_{1/2}. [Plur. -ciurumi.] — Din turc. hușam, idem.

HUCA adv. *Ouvert.* — Deschis. *Am aflat casa hucă* = deschisă. REV. CRT. III 157.

HUHAI vb. IV^a. *Huer.* — (Despre cucuvaloi). A produce țipetul caracteristic acestei păsări.

— Onomatopee. Cfr. huhură.

HUCIAT, -Ă adj. v. encluiat.

HUHURĂ vb. 1°, 3°. *Pousser des cris d'allégresse.*
2°. *Hennis.* 3°. *Huer.*

1°. A strigă de bucurie, a da chiote, a chioti, a hăuli. *Lăutarii cântă, flăcăii hukură.* SEVASTOS, N. 231^{1/2}. *Fețele din satul nostru Tot a dracului au fost: Toată vara hukurază, Iarna scaldă și botează.* HODOS, C. 83.

2°. (Despre cal) A necheză. *Calul hukurază.* H. I 188, 286.

3°. (Despre hukuraz; în ghicitori) A produce tipărituri caracteristice, cfr. hăhăi. *Hukurază hukurază.* MARIAN, O. I 221, GOROVEI, C. 373.

[S]: ((*hukuraz*) *hukurază* i = a chiui, a ui. FRÂNCCANDREA, M. 101. | Abstracte: *huhurăt* s. n. = chiuit. *Eu n'am de lucru, m'apuc de huhurăt, și unde-o placă, giupăne, cu mine...!* GRAIUL, I 388; (postverbal) *huhurăt* s. f. = chiot. *Mirele iese intru îndtimpinara cu lăutarii... și ce mai huhurăt...!* SEVASTOS, N. 82^{2/3}].

— Onomatopee, cfr. hui, hăhăi.

HUHURĂȚ, HUHURĂȚE s. m. (Ornit.) v. hukuraz.

HUHURĂȚ s. m. (Ornit.) *Chat-huant cornu (Asio otus).* — Pasăre de noapte răpitoare din familia bufnițelor. MARIAN, O. I 217 s. u., L.B., H. VII 481, X 465, XI 457, 517, XII 287, 301, (= bufniță) XVI 445, (= noctua) ANON. CAR., (= buhă, ciuică, cucuvaie) FRÂNCCANDREA, M. 101, (= ciuf) LEON, MED. 96, (= ciuhurez) GRIGORIU-RIGO, M., (nume de local). CUV. D. BĂTE. I 247. *Când cântă hukurăzul în pădure, îi a vreme rea.* SEZ. VI 36, cfr. IV 120^{1/2}. SEVASTOS, N. 285^{1/2}, GRIGORIU-RIGO, A. I 145, ZĂRNÎC-BĂRSEANU, D. 53, DOINE 287^{1/2}. *Păsări fet de fel: culturii, uli, găi, buhe, hukurazi.* RETEGANUL, P. V 65^{1/2}. || Specie: *hukuraz-mic* = strigă. MARIAN, O. I 250. † A sta cu un hukuraz = singur, părăsit. ION CE. III 218, cfr. VLAHUȚĂ, D. 255. *A se face hukuraz* = a se tipăli. VICIU, GL.

[S]: (numal la ALECSANDIU) *hurez* s. m. *Sus în turu, ca un hurez, Un bătrân pândind...* P. II 88, cfr. I 838, (cu schimb de sufix) *huhurăt* s. m. TDRG., *huhurete* s. m. COSTINESCU, (+ *buhă*) *hukurază* s. m. MARIAN, O. I 218, (+ *ciuf, ciuică*, etc.) *ciuhuraz* (ciuhuraz MARIAN, O. I 218, ciuhuraz ib., H. XI 97, XIV 279) s. m. = hukuraz, bufniță (H. XVIII 43), cucuș-pustiețării (H. V 53, Muscel). *Puial culturalăi ochă...* un *ciuhuraz*. ȚICHINDEAL, F. 392. *Ciuhurazii, te apucă răcoiri de groază când îi anzi.* IPIRESCU, L. 287, cfr. 348^{1/2}. *Cu(hu)rezului coada îi lipsește!* ZANNE, P. IX 593. *Ciuhuraz urzesc.* H. XVIII 140, (cu schimb de sufix) *ciuhurete* s. m. COSTINESCU, H. V 53. *Când și când câte un ciuhurete înforă singurătatea cu buciunul lui jalnic.* SANDU-ALDEA, A. M. 10.]

— Derivat din *huhură*, prin suf. -ez. (Cu greu, există vreo legătură cu bulg. *hohorja* „mă umflu în peno“).

HUHURĂȚĂ vb. I v. huhură.

HUI! interj. v. hui.

HUI! vb. IV^a v. hu.

HUI! vb. IV^a. *Grogner* (en parlant du porc). — A grohăi. *Porcul hucește.* H. X 356.

— Onomatopee.

HUI! vb. IV^a. *Gronder.* — (Mold., Transilv.) A ocări, a certă, a cecăli; a huidui (L.B.). *Aro ce mă hui femeia.* S. NĂDEJDE, ap. TDRG.

HUIĂLĂ s. f., **HUIĂN** s. m. v. vu.

HUIB s. m. *Fou.* — Nebun (de supărare), năuc, chearand. PAMFILE, J. II, id. B.

HUIDEĂ: interj. v. huldeō.

HUIDEĂ! interj. Strigăt cu care se alungă porcii; p. ext. cu care gonim pe cineva, batjocorindu-l (injurându-l, insultându-l). *Se huară după cineva cu chiote și cu uideo!* IPIRESCU, L. 79. *Când vezi vârtej..., să zici huido, că dracu' este în cărte.* SEZ. II 194^{1/2}. † A lua pe cineva (s. a da culvă) cu *huido* = a huidui. *Cui are să-i fie mîd? Te-or lua cu huido!* CONTEMPORANUL, V; 3. *Cum vîdă dar [lumea] pe hatmanul, negru ca un bivol și cu coarneză n' cap, încep a-i da cu huido.* FILIMON, ap. TDRG. [S] (strigăte porcelor): *hildeal!* H. III 130, *hildeă, hudeală!* MARIAN, SE. I 126-127, *huidoă (brăncă)!* H. X 498. [S]: *huidă!* DICT., *uideō!* etc.]

— Interjecția *uid(e)ă*, *uideō* se găsește în acest înțeles și la Bulgari, la Sârbi și la Turci.

HUIDEĂ, HUIDĂ! interj. v. huldeō.

HUIDEĂ! vb. I. *Faire du bruit.* — A face zgomot (mai ales despre care), cfr. *hurdacă, hurai, POMPIU, BIH. 1011.* — Cfr. hui (= vu).

HUIDĂ! vb. IV^a. *Huer.* — A alungă porcii (lupii, etc.) s. pe un om cu strigăte de *huido!* p. ext. a gonă, a alungă pe cineva (cfr. *dudu!*); a se feri de el (cfr. a boicota), a prigoni, a persecuta (SEZ. IX 147, PĂSCULESCU, L. P.). *Ipi petrecă mîna... huido!* și *batjocor!* de toți. ODOBRESCU, III 246. *Zamoa... se împărăție huidoindu-ne.* CREANGĂ, A. 113. *Toate satele de prin prejur îi băstinau și-l huidoiau.* CONTEMPORANUL, III 700. *Porunci supilor... să-l huidoiască, ca p'o găpău!* IPIRESCU, L. 280. *Fețele la hoco!* îi *huidoiau!* și *fugeau de cineul, ca de-o lepră.* id. ib. 386, cfr. 155, M. V. 50^{1/2}. *Să ne huidoiască de la poarta lui.* SEZ. I 262^{1/2}, cfr. VII 91, REV. CRIT. V 95. *Mai bine odraz cinstit de cât bogat huidoit.* ZANNE, P. V 567. [S]: (+ *hăstui*) *huita!* vb. IV^a. *Începură toți a mă huido!* (tip. hui). GORJAN, H. I 122. | Abstracte: *huidă!* s. f. COSTINESCU, *huidăitură* s. f., *huidăială* = hăităială, goană, H. III 144.]

— Derivat din *huidoē*.

HUIDĂLĂ s. f. v. huido!

HUIDĂNĂ s. f. v. huido!

HUIET s. a. v. vulet.

HUII! vb. IV^a. *Voler.* — A fură. RĂDULESCU-CODIN.

HUIMĂ s. f. v. huium.

HUIMĂCEALĂ s. f. = *huidăceală*. *Imi vine apă o huidăceală (amețală).* PAMFILE, J. II.

HUINĂȚĂ s. f. *Balzayere.* — Gunoiu, hucărie de surcoale intrate în putrefacție. SEZ. V 100. — Cfr. *huc, gozomat.*

HUIĂ s. f. v. hoină.

HUIȚ s. m. *Balançoire.* *Nom de jeu d'enfants.* — (Transilv.) Serănciob; cfr. *huța*. *La cele două capete ale radei, se dă câte unul ca în hui.* PAMFILE, L. C. 472. | Numele unui joc de copil. id. J. III 41. [Verb: *huită!* I refl. (pronuț. *hu-i*) = a se logăni. *Iac'aici, moșule. Mă hui aici!* AGĂRIBEANU, LUC. III 105.]

— Cfr. germ. *Hutsche*, idem. Cfr. *hățăna*.

HUIȚĂ s. f. v. hurtă.

HUIȚĂ! vb. I v. hui!

HUIȚĂ! vb. IV^a (ș. d.) v. huido!

HUIȚM s. a. *Tas, quantité.* — Grămadă, stol. *Un huium de pasări.* PAMFILE, J. II. *Mititel, cu huiumul (= ghemul) după el?* (= Acul). PĂSCULESCU, L. P. [Variante: *huidă* = *huidăm* a. f. = *fomele*

mare și diformă. *O șterge huima* (e vorba de un monstru feminin) *în fundul pădurii*. RĂDULESCU-CODIN, I. 45. *Ce să cezi? O huiădă de muiere căl o clate de fân*. STOICĂ, SĂM. III 824. — Cfr. dulum.

HULĂ s. f. 1°. *Médiance, colomnie*. 2°. *Blasphème*. 3°. *Misérable, canrien*.

1°. (În opoziție cu laudă) Verbe prin care se hulește, critică injurioasă, defăimare, bârfeală; p. ext. clevetă, calomnie. *Întru sârdicie și întru fărâde-cinste au fost și în hule și în ocări*. CORESI, E. 31/2. *Aceste lucruri de hule și trăgându-se până la urechile vrăjmașilor...* LET. I 190/2. *Gura i-i plină...* *De blătăm, de hule și de 'ngălăciune*. DOSOFTEIU, PS. 33, cfr. BIBLIA (1688) 7, ALECSANDEI, T. 1339. *Ce eri blăudă, ostăzi în hule iau*. CANTEMIR, IST. 85. *Când... ghula se naște și ocară, atunci...* *cinstea-și piaride*. id. ib. 216. *Ar fi fost... de pomeneire Grigori-vodă în Domniîi cei de frunte...* *iar nu cu cei de hule* (= cel vrednic de defăimare). LET. II 413/2. cfr. MAG. IST. IV 150/2. *Făr de nici o hule și întinăciune*. ANTIM, P. 12. *Nu putem arată câtă hule au luat Suful de la toți*. LET. III 258/2. *Gătjejurile lor căsăce, dintru care izbucnea mulțimea hulelor*. URICARIU, I. 69/2. *Toată hula cade asupra lui*. ZILOT CRON. 340. *Câtă hule și defăimare voiu trage asupra-mi?* DRAGHICI, II. 15. *Băgă multe hule asupra lui Terhal în capul desputului*. BĂLCESCU, M. V. 101. *Veți fi oamnenilor de hule...* MARCOVICI, C. 52/2. *Gănești că prin hule...* *tale spării pe astă femiea nevinoată*. C. NEGRUZZI, I. 161. *O, culmea hului și a batjocurii!* id. ib. 229. [Mircea Ciobanu] *numat hule...* *își ridicase asupra-și prin năpăstuirile sale*. ODOBESCU, I. 106/2. *Nu voiu să aud pic de hule*. REȚEGANU, P. I 51/2. cfr. ȘEZ. III 16/2. IV 231/2. *Mai bună e hula din satul tău de cât lauda din satul străin*. ZANNE, P. VI 503. P. ext. Obiect de hule. *Găfăia o noastră hule*. DACIA LIT. 143.

2°. Spec. Blasfemie. *Atunce întâind profulor rumpea vestimintele lui, grăi că hule grăiaște*. TETRAEV. (1574) 249. *Începă a huli ceruente de hule asupra lui Dju/m/nej/dău*. VARLAAM, C. 188. *Eugăciunea voastră e o hule!* I. NEGRUZZI, V 323.

3°. P. ext. Persoană vrednică de hule; (decl.) om păcătos, rău, de nimica. *GR. BĂN. Măi bătădă, nu fi căne, Io tot vin, tu fugi de mine; De vii mai fugi vrodată, Să fi hule blătămată!* HODOȘ, P. P. 114. *Vai de mine, ce trag eu C'o hule și c'un bețiu*. lb. 152. *Nici nu te-ți putea 'neură cu hula ce-i căpătă*. YASILIU, C. 163. *Că ș'asaur' oș fi venit... La o hule de nevastă*. HODOȘ, C. 70.

[Scriș și: † ghulă.] Adjectiv: (< paleosl. chulnka, idem) † hălnic, -ă = care face o blasfemie, hulator. *Hulnicii avintelor iocoane*. DOSOFTEIU, V. S 198/2. — Din paleosl. chula, idem (1°-2°).

HULĂ s. f. *Éboulement. Chemin sur un coteau*. — (Transilv., Maseel) Surpătură (hăltură) de munte s. deal (lăb.); p. ext. drum printr-o scobitură de deal, drum pe sub coastă (RĂDULESCU-CODIN, L.). *Acasta e 'hula Amlagului', drumul de costițe ce duce în vale la orășelul care, pe vremuri, și-a înscris numele în titlul voievozilor români*. IORGA, N. E. A. I 188. *Când, după graul de aici, ai 'urlat' până în fundul 'hulei', ești în Tâlciga*. lb. II. 221.

— Din ung. hulla (hulló) „surpătură“.

HULBĂRII s. f. plur. v. hulbă.

HULBOACĂ s. f. = bulboacă, apă adăncă cu mări repezi (H. X 353).

— Cuvântul pare a derivă din ru. hľubekyj, -ădne, iar forma bulboacă poate să se fi născut din hulboacă prin asimilare, sub influența lui hulbac; formele bulboacă, hulboacă, etc. pot fi influențate de știalnă.

HULBOANĂ s. f. v. bolboană.

HULBURI vb. IV^a v. volburi.

HULCURI vb. IV^a v. hulpi.

HULEAȘU s. a. = guleain, chol, beție (ȘEZ. V 100). *Odată... a făcut o petrecina cu muzica mătărd, cu lume mullă și de tot felul, mă rog, huleai domneș, nu flesc, ȘEZ. VII 38. Capul te doare și când ai făcut vrenen huleai (chef) cu prietenii*. lb. II 143/2. — Formă ruteană, corespunzând rusescului huljaj.

HULEȘU s. a. (Apic.) v. ulelu.

HULEȘIE † s. f. hul.

HULERCĂ s. f. v. holercă.

HULI vb. IV^a. 1°. *Médire, colomnier, dcrier, blâmer*. 2°. *Blasphémer*. 3°. *Mépriser, dédaigner*.

1°. (În opoziție cu a lăuda) A vorbi de rău, a spune vorbe de ocară s. de batjocură la adresa cuiă (cu intenția de a-l înjosi în ochii altora), a defăimă, a bârfl; p. ext. a calomniă, a cleveti. (Complementul e persoana împotriva căreia se îndreaptă hula) *O amar celue ce cleveteai și hulește pre(a) alții!* CUV. D. BĂTR. II 463, cfr. BIBLIA (1688) 34, ARHIVA, I. 60. *Una pre altu hulește și defăimă*. LET. I 106/2. *Au început a o face și stihuri...* *cu care îi hulescu*. LET. III 282/2. *Nu contențeau a huli pre cei de sus*. ZILOT, CROI. 335. *Nu trebuia...* *să hulim persoanele cele bogate*. MARCOVICI, D. 138. *Ei singur pe sine...* *se hulește*. KONAKI, P. 285. *Prietenii mult hulit*. I. YĂCĂREȘU, P. 75/2. cfr. ALECSANDEI, T. 1457. *Satul o hulește*. CONTEMPORANU, VIII 4, cfr. COȘBUC, F. 36. *Nesfii te batjocoresc și cocotii te hulesc*. ALECSANDEI, P. P. 246/2. cfr. TEODORESCU, P. P. 314/2. *DOINE 90/2*. MĂNDRESCU, L. P. 131/2. [Complementul e obiectul care se relevă prin hule] *Să se răzucie carii hulesc bună-viața noastră*. N. TESTAIENT (1648), ap. COD. VOR. 157 (c: ceia ce dădese BELIA (1688). *Sătașul sfântului tău nume Ii ghulit' păgării în lume*. DOSOFTEIU, P. 245. *Pre morănițul ce hulește...* *să-l arunce*. BELDIMAN, O. 9 [Figur etimologică] *Arie astupă gura tuturor chuhla ce huliți*. VARLAAM, C. II 32/2. [Absol.] *Abso!* *De te-ating, să feri în lătur*. De hulesc, să taci din gură. EMINESCU, P. 133.

2°. (Complementul e Dumnezeu s. cele sfinte) A blasfemă. *Bărboții acestia...* *hulindu Dju/m/neașna noastră*. COD. VOR. 12/2. (=hulitori s. TESTAIENT 1648; BIBLIA 1688). *Arie iaste eretic și huleaș pre Dju/m/nej/dău*. VARLAAM, C. 189. *Propocăciua pre Hristos...* *și pre Mah'o/met Ii hulea*. MAG. IT. I 171/2. [Absol.] *Zieră!* *întru ei: „Acasta huleașe“*. TETRAEV. (1574) 213. [Intr. a n. *Hulește în contra lui Dumnezeu*. I. NEGRUZZI, V. 98.

3°. † A vorbi cu dispreț despre ceva; p. e. t. a disprețui, a nu pune nici un preț pe... *Au huli ceale pământesti*. BIBLIA (1688) 7. *Toate dușețele ceale trupești le-n hulă*. TICHINDEAL, F. 192.

[Scriș și: † ghulă.] Abstracte: hulire s. l., hulit s. a. *Verbe de hulire*. C. NEGRUZZI, II 86/2. *Zulrăre măgulitoare*. ALECSANDEI, P. II 469, † hulără s. f. = persecuție. ANON. CAR. (< paleosl. chľenje, idem) † hulene = hula, blasfemie. *Erticii bărfoșă hulenice asupra Domnului Hristos*. DOSOFTEIU, V. S. 18/2. cfr. 77/2, 146, etc. Cfr. hila'. [Adjective: nehulit, -ă. *Puse nehuliti căleu nea*. BIBLIA (1688) 238. (Substantivat) hulita s. f. art.: *Joe copilărese*. H. XVI 373. *hulitor, -oare*. *Lubi hulitoare*. MINEIU (1776) 68/2, 58/2. (Substantivat) *Suetnici și hulitori*. CUV. D. BĂTR. II 342. *Hulitorul de Hristos*. MINEIU (1766) 63/2. *Amădui hulitori*. C. NEGRUZZI, II 85/2. *Niște pamfletari, niște hulitori publici*. ALECSANDEI, T. 1711.]

— Din paleosl. chullit, idem.

HULIGAN s. m. = g(ă)ligan, om mare, bin' fă-

cut, voinie (ION GR. III 345); băiat îndrăsnit (Com. A. TOMIAC). || Spree. (modern) Bătăuș, în Rusia, la revolte de stradă, mai ales la programuri.

HULIROCĂ s. f. v. holercă.

HULITURĂ s. f. v. huli și ulitură.

HULIU s. m. (Ornit.) v. uliu.

HULNIC, -Ă + adj. v. huli.

HULORĂ s. f. v. hlobă.

HULPÂN s. m. (Zool.)

HULPĂRIE s. f., **HULPĂU** s. m. } v. vulpe.

HULPAV, -Ă adv. v. hălpaș.

HULPE s. f., **HULPESC**, -EASCĂ. } v. vulpe.

HULPOȘ, -OĂȘ adj.

HULTÂN s. m. (Ornit.) v. vultan.

HULTENIOALĂ, } v. vulturică.

HULTENIOARĂ s. f. (Bot.)

HULTOĂN s. s., **HULTOĂNĂ** s. f. (Hort.) v. altoluș.

HULTOARE s. f. v. vâltoare și vultur.

HULTOI vb. IV^a v. altoi.

HULTOIAN s. a. (Hort.) = altoiu¹, arbore altoit (VASILIU, C.).

HULTUÂN s. a. (Hort.) v. altoluș.

HULTUI vb. IV^a (Hort.) v. altoi.

HULTUIALĂ s. f. = fuituială, ceea ce se pune la o încălzire de pulbere de vânt (cărpe, hârtie), ca să nu lase praful să curgă. PAMFILE, C. T. *Se lăse hultuială de hârtie sau petică peste praf*. Id. I. C. 153.

HULTUITURĂ s. f. v. altoitură.

HULTUȘ s. m. (Ornit.) v. vultur.

HULUȘ s. m. (Mold.) = porumb(șel).

1^a. (Ornit.) Pasărea *columba palumbus*. MARIAN, O. E. 180, LEON, MED. 95, H. X 15, 465, XVI 112. *Dinu ne patricim...* *Cu doi hulubi la zburat*. SEVASTOS, P. P. 106/117, cfr. 134/122, 323/110. *Din hulub și nașle scorie*: so zice despre copii răi, născuți din părinți cum se cade. ZANNE, P. IX 624. || Sp ecii (une-ori deosebite numai după culoarea penelor): **Hulub de pădure** (s. de codru, sălbatic), de câmp, de casă (MARIAN, O. II 180, 181), jucător (H. XVI 160) s. Jucăș, berc (H. XVI 160), pag (ib.), popesc etc. *Căptușen...* *er un hulub popesc și-și astâmpără foamea*. CONTEMPORANUL, III 705. *Îngrijindu-și de sănătate și de hulubii jucăși*. SADOVEANU, P. S. 189.

2^a. Numele unui vițel s. bou care este la păr cenușiu s. suriu deschis ca gusa porumbului (mai ales în partea de dinapoi). MARIAN, DAMÉ, T. 28, cfr. H. 158, X 85, XII 274. (Femininul) **hulubă** = numele vacilor porumbe la păr. ȘEZ. III 16/22.

[S: (Mold.) **hulub** s. m. COSTINEȘU, H. X 31, 187, 377, (Ban. < paleol. *golub*, idem) **gălbub**, **golămb** s. m. JAHRESBERG, III 316, (< sârb. s. rus. *golub*(v). idem) **gulub** s. m. DOMBROWSKI | Femininul: (ad 2^a) **hulubă** (holubă) = vacă porumbă la păr. ȘEZ. III 16/22, MARIAN, (ad 1^a) **hulubită** (holubită MARIAN) s. f. = porumbiță (MARIAN, O. II 181, MAT. FOLC. 910, ȘEZ. III 239/122, SEVASTOS, P. P. 134/122). | Diminutive: **hulubăș** s. m. = porumb (și ca termen desmierdat) dat oamenilor tineri); (ad 2^a) vițea cenușie (MARIAN); p. anal. (Bot.) un fel de ciupercă (*Russula aurata*) comestibilă, numită și pânzișoară, vinețică, PANȚU, PL., PAMFILE, I. C. 247, H. I 97, XII 397, MARIAN, O. II 181, CREANGĂ, GL. *Sânt tineri și se iubesc ca doi hulubași*. VLAHUȚĂ, D. 231, cfr. CREANGĂ, P. 168. *Bună ziua, hulubovii moșului*. CONTEMPORANUL, VI 1484. *Fă-mă hulubaș de-orynt* *Cu aripole de vânt*. ALECSANDRI, P. F. 410, cfr. ȘEZ. I 104^b/111, VI 15, SEVASTOS, P. E. 136/117, 106/117, VASILIU, C. 91; (h)ulubel s. m. (ad 1^a)

Fă-nă, Doamne, un hulubel. SEVASTOS, P. F. 170/121

MARIAN, I. 258. *Ca doi ulubei la pone* (Tulcea). PĂSCULESCU, L. P. 58, (ad 2^a) *Hulubel* = vițel de coloare cenușie, **hulubică** s. f. = vițea de coloare cenușie. MARIAN. | Augmentativ: **hulubăn** s. m. = hulub (2^a). MARIAN. | Colectiv-local: **hulubărie** s. f. (**hulbăril** s. f. plur. WEIGAND, B. D. 98) = porumbărie, porumbar. BARONZI, L. 160/137, ALECSANDRI, T. 1755. *Ograda... înăuntrul căreia se vede o fântână... și o hulubărie*. GANE, ap. TDRG.]

— Din rut. **holub**, idem.

HULURĂ s. f. v. hlobă și hulub.

HULURĂȘ s. m., **HULURĂRIE** s. f. } v. hulub.

HULURĂȘ s. m. (Zool.)

HULUREȘ s. m. (Ornit.) = uliu. *La uliu îi zic hărete sau hulureș*. H. I. 883. — Cfr. **hulub** și **hulub** (lea)șă.

HULUREL, -RĂCĂ, -RĂȚĂ subst. v. hulub.

HULUREȚ s. a. 1^a. *Connetto* (de navette). 2^a. *Cheville*.

1^a. (La război) Bețișorul (numit și fus, lemnuș, surcel, sfârce) pe care se învârtă teava suveicii. DAMÉ, T. 136, PAMFILE, I. C. 277, cfr. H. X 512, XII 282, 289, 375, 386, VICIU, GL.

2^a. (La car) Cuiul care leagă protapul de piscul carului, numit și cuiul din urechi. DAMÉ, T. 9, 14. [Înțelesul de „sonpate d'une pompe“ dat de CIHAC II 144 nu se poate atesta.] | ȘI (ad 1^a): **hulureț** s. a. VICIU, GL., Com. A. TOMIAC, **hulureț** s. a. PAMFILE, I. C. 277, **hulureț** s. a. H. X 261 (mai însemnează și: „vargă cu care se scoate mătina din țevi de soc, cu care se încarcă pistoalele și puștiile“ CREANGĂ, GL., ȘEZ. III 16/22; după DDIR¹, ar însemnă și „fișleț“), (+ *ciomag*, formație glumească (origine) **hulurică** s. a. = ciomag. *Să tei hulurică!* (Covurlina). ION GR. v. 182.)

— Poate, dintr'un paleol. *chuludec*, diminutiv din *chulud* (*chăduș*) „vargă“ (CIHAC II 144 citează un cuvânt rusesc *chulodec*, „tăg“, pe care însă nu-l găsim în dicționare, cu acest înțeles).

HULUGI s. m. plur. v. hluji.

HULUI vb. IV° refl. *S'écrouler*. — A se dărâma, a se năru; p. ext. a cădea într-o parte. *Leasă că nu se hulugește (dărâmă) carul pe tine!* PAMFILE, C. *Ileana stă cu suveica în mână; porcă s'a huluit casa asupra ei*. SLAVICI, N. I 55. *Neastă, dalbă neastă!* *Ce ții-ți! conciu huluit?* DOINE, 351/117.

[Și: (cfr. sârb. *urcati* „a dărâma“) **hului** vb. IV° refl. *O casă, care eră să se hurne, de ceche*. ETEGANUL, P. IV 54/117. *Bordeie hurnite*. POMPIIU, B. 30/122. (*hului* + *hurni*) **hului** vb. IV° refl. = a se surpa. FRÂNCU-CANDREA, M. 42, cfr. VICIU, GL. | Astracte: **hululă** s. f. GOSTINEȘU, **hululărit** s. f. ib., **huluirea** s. f. = surpare. FRÂNCU-CANDREA, M. 42.]

— Din ung. **hullani** „a cădea (ca poamele din pom) risipindu-se“. Cfr. **hulă**.

HULULĂ s. f. v. hulul.

HULUMĂLE s. m. v. hulumare.

HULUMĂRE s. m. *D'a hulumarele* e un joc de copii, care, începând, formează ca un zid în formă de potcoavă, pe care apoi cei ce n'au fost „robiți“ îl hălțane, până cad copiii jos. Cfr. H. IV 70, 57. [Și: **hulumale** s. m.] — Cfr. **hului**.

HULUȘ s. m. *Perche* (avec laquelle on presse le foin). — (Transilv.) Parul (sulul, drugul) carului, cu care se apasă fânul VICIU, GL.

HUM: interj. v. hm.

HUMĂ s. f. *Argile*. — Nume care se dă la diferite roce argiloase moi; se întrebuintează, la țară, pentru spoițul caselor, în locul varului, și pentru trasil brâielor; după culoare, este de mai multe feluri: *humă albă*, care are aceeași întrebuintare ca și malul; *humă vântată*, numită și *humoaie* (se găsește în coastele dealurilor și ale râpilor) și *humă neagră* (cfr. mal, lut, argilă, hleiu). Când gospodina vrea să vâruiască sau să „dea cu *humă*”, sfârșind acest sloiu de *humă*, îl pune în apă ca să se facă terciu subțire și acest terciu îl întrebuintează ca și laptele de var. PAMFILE, I. C. 382-383, CREANGĂ GL., MARIAN, SEZ. III 14^{/p}, II 42^{/p}, H. X 109, DOC. (a. 1556) SEZ. D. BĂTL. I 244. În *lea...*, unde sânt gropile de *humă* (a. 1805). IOGA, S. D. XI 66. În *humă* se află car, iar *humă* poale și amestecată cu nisip sau lut. I. IONESCU, M. 54. Pe *captorul* uns cu *humă*... *Zugrăvit*-nu c'un *cărbune*... *Pureleși* cu *coala sferol*. EMINESCU, P. 192. Nu se aduce în *ziua aceasta* lui, *humă* și *nisip* și nu se unge. MARIAN, SE. II 197. Subt *păretele* de *humă vântată* și de *pământ roșie*... IOGA, N. R. A. I 255. *Pământ amestecat* cu *humă*. CREANGĂ, P. 247. *Făcu* din *humă* niște *oameni*. IȘPIRESCU, O. 82^{/p}. *Mănânc* turță cu *humă*. SEZ. III 60^{/p}. *Măi* fața cu *humă*. Ib. I 213^{/p}, cfr. VASILIU, C. 35, LEON, MED. 115. || Fig. (în glumă) Dres pentru față, suliman. *Aste târgoșe* Ce se dau *hojma* cu *humă*. C. NEGREZZI, III 51^{/p}. || Spec. (în Munții-apuseni). Plumbul și sfaleritul ce urmează aurului în „găitroc”, când se apală mineralul de aur. FRÂNC -CANDREA, M. 42, cfr. VICIU, GL.

[Augmentativ: *humoaie* s. f. = *humă vântată*, PAMFILE, I. C. 382, SEZ. V. 100. || Adjectiv: *humos*, -oasă = ca *humă*, care conține *humă*, cfr. argilos, lutos, hleios. *Pământurile* *humoaie*. ECONOMIA, 5. *Nisipul* *humos* *L-alegale* *frumos*. TEODORESCU, P. P. 35^{/p}. || Local: *humărie* s. f. = locul de unde se scoate *humă*. MARIAN, *Cântă* *cucui* *humărie*. Eu *găulesc* *că-mă* *cântă* *mie*. ION CR. II 103. || Verb: *humii* IV^a = a da cu *humă*, cfr. murul. *Lăpi* *captorial*, *li* *humii* și-*grăi*. CREANGĂ, P. 287. cfr. A. 33. || Alt derivat: *humărie* s. f. = vasul în care se subțiază *humă* cu apă, cfr. varniță; fig. om cu fața searbădă, bolnav. Com. A. TOMIAC.

— Din bulg. *huma*, idem.

HUMĂIU † s. a. v. hat^a.

HUMĂN, -Ă adj. v. uman.

HUMĂRIE s. f. v. *humă*.

HUMĂLNIC s. m. *Gardien* (de magazin de blă). — Păzitor la o stândoaă, căsoale s. coșare. ION CR. V 375. [S]: *hamelnic* s. m. A. SCRIBAN, ARHIVA, a. 1912, nr. 11. — Cfr. rut. *chmelnik* „loc semănat cu hămeiu”. Cfr. SCRIBAN Ib.

HUMĂRNITĂ, **HUMĂRIE** s. f. v. *humă*.

HUMOR s. a. v. umor.

HUMOS, -OASĂ adj., **HUMUI** vb. IV^a v. *humă*.

HUMULTU vb. IV^a. *Repăiere* la *vigne* (la o *elle* o *déper*). — (Transilv.) A butoși (= butăși) via pe unde este rară. [S]: *humutul* vb. IV^a. SIMA, M.]

HUMUTU vb. IV^a v. *humultu*.

HUNI s. m. pl. *Huns*. — Popor barbar, intrudit cu Ungurii, care a năvălit din Asia în Europa în sec. IV d. H.; (în bațoacă) Unguri. *Horia* *bea* la *șagădău*, *Hunii* *fug* *făr* de *hăntău*. ZANNE, P. VI 151.

HUNIE s. f. *Entonnoir*. Vas de lemn în forma vedrei, cu tăta în fund; în *hunie* se toarnă vinul la cules și din ea, pe tăță, se scurge în butoiu (RĂDULESCU-CODIN), leică (DAMÉ, T. 81, 86) || Fig. *Este* ca o *hunie* *vale* *strămtă*, *care* *hunie* *pogoară*

în *marginea* *mării*. (a. 1715), ap. ȘIO. I 405. || *Am făcut unie* = am făcut cale. Com. A. COCA. [S] ca nume topogr.: *Hunia* e o coastă foarte accidentată între comunele Hinova și Broscari din jud. Mehedinți. ZANNE, P. VI 153. || S]: *unie* s. f. H. IV 246, DAMÉ, T. 81 (înțelesul: „băton portant en son milieu un anneau et un crochet et qui sert à transporter à deux une tinette pleine” DDDKF. e suspect). — Din bulg. (sărb.) *hunija* (< n.-grec. *xyvi*, turc. *huni*), idem.

HUNSFUT s. și adj. m. *Coquin*. — (Ungurism; în Transilv. și Mold. mai ales ca termen de ocară) Om de nimică (Lăb.), viclean, hătru (POMPILU, EIH., VAIDA), ciuf, om fără de căpătăiu, curvur (SEZ. V 100), mișel (Com. A. TOMIAC). [S]: *hunsfut*, *hantut*. — Din ung. *hunc(fut)* (< germ. *Hundsfoht*), idem.

HUNȚ(FUT) s. și adj. m. v. *hunsfut*.

HUP, **HUPA** interj. (ș. d.) v. *hop*.

HUPI vb. IV^a. 1^a. *Être affamé*. 2^a. *Ne pas mériter*. 1^a. Intranz. (Transilv., Munt.) A hămăni, a fi lăhnit de foamte: *Bietul* *copil*, *se vede* pe *foță* că *hupeste!* (comit. Sibiu). Com. T. L. BLAGA. *Hupit* = lăhnit de foamte, loșinat. RĂDULESCU-CODIN, I., VĂRCOL, V.

2^a. Refl. (Mold., subt forma dial. *huchi*; despre cereale, legume, fructe) A nu legă, a nu se ceace s. a. se ceace fără vreme, pripit, a avea bobul sec, zbărcit. *Mai bine* e să *rupă* de *timeri* *copchiiști*, *spre* a *nu* se *face* în *grădina* *hălcăingă* și *cară* să *facă* a *se* *huchi* *fasolele*. ION CR. IV 248. *Grăd* e *huchit*. Ib. III 225. *S'au* *capt* *fasolele*, *dar* *is* *mai* *mult* *huchite*. Ib. II 277. cfr. PAMFILE, J. II. *Zmeură* *hupchită* = prizărită, slab dezvoltată. SEZ. V 100. *Când* *fasolele* *să* *seomădă* *printra* *popoșoiu*... *aceștia* *nu* *trebuie* *să* *fi* *prea* *deși*, *căci* *în* *acest* *caz* *fasolele* *se* *huchesc*, *adeică* *înflorosc* *fără* *să* *lege*. PAMFILE, A. 183, cfr. 215.

[S]: *hulpi* (*huchă*), *hucă* SEZ. IX 154) vb. IV^a DAMÉ, T. 55, opt, upi PAMFILE, A. 115, DDDKF. (cu abstractul) *hulpire* (*huchire*) Ib. 58.] — Cfr. *hul-pav* (*hălpav*).

HUPOĂRE s. f. *Halle*. — Năplăială, zăpuc, căldură foarte mare, fără vânt, arșiță. Cfr. ION CR. V 345. — Cfr. buhoare, dogoare, friptoare, prigoare.

HURI interj. v. *hura*.

HURA: interj., s. a. *Hourra*. — Exclamație de bucurie, de îmbărbătare s. de acclamare. „Să trăiască!” înlocuște la itonăni de peste munți căzescului nostru *hurra!* ODORESCU, I 475. Eș!; bravo! Eș! *hura!*... *strigară* *toți*. C. NEGREZZI, I 12. *Urău!*... *să* *trăiască* *Excețenia* *sa!* ALECSANDRI, T. 1345. || Substantivat (mai ales la plur.) *Ura!* 'n *ceruri* *sa* *ridică*. id. P. I 36. *Urătele* *multămii* *nu* *mai* *conteneau*. *Un* *hura* *general* *izbucni* *din* *piepturile* *turor*. [S]: *ural* (ca subst., cu plur. *urăle*). — N^a din fran. (< rus. *urá*), idem.

HURĂ: Interjecție, prin care acoală porcii în bărlug. MARIAN, cfr. SE. I 127.

HURĂ s. f. 1^a. *Querelle*. 2^a. *Tas*, *quantité*.

1^a. (Muscel) Ceartă, dușmănie, căleală și gură multă: *Imi* *pare* *rău* *c'o* *să-mi* *fac* *de* *hură* *cu* *tine!* RĂDULESCU-CODIN. *Femeia*, *tot* *cu* *ceartă* *și* *cu* *hură*. id. I. 230, cfr. 316.

2^a. (Broscăuți-vechi, în Bucov.) Grămădă, mulțime. O *hură* *de* *ban*. Com. T. SMOLINSCHI.

HURĂ s. f. v. *horă*.

HURĂTU vb. IV^a. *Chasser* (la volăille, les bes-

tiaux, etc.). — (Transilv.) A alongă pasările sau vitele dintr-o holdă, a dudul. SIMA, M. — Cfr. orătănil.

HURC s. a. *Chasse (au rabat)*. — Vânătoare cu gonaci (cfr. hăitaș (1°), hăituială, goană): o ceață de vânători inconjoară o bucată de pădure, iar alta, îndoită sau întreită la număr, intră în pădure și dă alarmă ca să iasă animalele sălbătice la câmp, spre a le împușcă cel care inconjoară locul. H. v. 337. *Un mery la hurc ca să vânez or'un vânat*. Ib. XVIII 140, cfr. 25. [Verb: hurcăi IV^a = a căuță vânat. Ib. XVIII 140, (cu abstractele:) hurcuială s. f. = vânătoare. VĂRCOL, V., hurcuitoare s. f. Se face hurcuitoare, ...se face vânătoare. MAT. FOLC. 205.]

HURCĂ s. f. (Băieș.) Tablă de lemn acoperită cu pânză albă și așezată pieș, cu ajutorul căreia băieșii aleg surul de pietriș, turnând apă peste acesta până când se duce tot cu apa, iar surul, fiind mai greu, se așează pe pânză (Munții-apuseni). VI-CIU, GL. 97.

HURCUI vb. IV^a v. hurc.

HURCUI vb. IV^a. *Vider* (en une seule fois). — (Bucov.) A vâraă dintr-o dată. A hurcui cofa cu apă. Com. I. PRISCORNIC.

HURCUIALĂ, HURCUIŢOARE s. f. v. hurc.

HURCULĂŞ s. a. *Broderie à festons*. — (Ungurism, în Transilv.) Broderie cu colțuri cusute pe margini în felul cum se cos chentorie. Poalele cămeșilor au tăieturi mai late de o palmă și altele sînt cu hurculăș, iar pe mâneci cu table late de arniciu negru și cu falduri mari. MOLDOVAN, T. N. 68.

— Din ung. hurkolás, idem.

HURDĂIE, HURDĂU s. a. v. hărdău.

HURDĂIE interj. v. hărdău.

HURDĂIU s. a. v. hărdău.

HURDĂIŢĂLĂ s. f. *HurdăiŢala Puștelui*: Miercuri, în ajunul ispașului. MUSCEL, 64.

HURDUBIE s. f. v. hărdughie.

HURDU-NURDU interj. v. hurducă.

HURDUCĂ vb. I. 1°. *Secouer, ébranler, cahoter*. 2°. *Faire du bruit ou du tapage*. — (Mold., Transilv.)

1°. Trana. A mișcă incoace și incolo cu putere, a clătina s. a. scutura tare, a zdruncina, a zgătăi, a zgudu. A hurducă ciubare. ECONOMIA, 76. *Nu mă hurducați așa, că de-abia am mâncat!* ALECSANDRI, T. 889, cfr. 1644, 471. *Fură tingiriile... și le ascundeă în lădăia trăsorei, fără a se gândi că va fi trădat de... zinghințelul tingirilor urducate pe pavecă*. GHICA, S. 76. *Nu mai țucă țo hurducă și-i dă drama! să se ducă*. ȘEZ, IV 234. | *Refl. Furtuna nădădese... corul se urducă*. ALECSANDRI, P. II 209. *Când harabau se hurducă ori treacă prin apă, copiii ălbău de bucurie*. SLAVICI, N. 1336. *Baba din pod hurducându-se atăta, numai ce se auzi un durăt*. SBIERA, P. 10^{1/2}. (Refl. = pasiv) *În fecare zi se urducă șipul*. Ib. IV 183^{1/2}. | (Absol.) *A la mine până la Veroni zănt orei trei cossuri bune și la vrăsta mea trăsărele hurducă*. I. NEGRUZZI, III 10. | Spec. A mișcă incoace și în colo berbănta pentru-ca să se aleagă untul. JAHRESBER, XV 216.

2°. Intrans. A face zgomot (PRÂNCU-CANDREA, R. 53), a lărmlu. *Au prins a hurducă la ușă, ca să intre*. SBIERA, P. 314^{1/2}. *Vine marea mare, Vine'n turburare, Greu urînd și urducând*. MARIAN, I. 107. *Strigoii hurducă în pod (= umblă prin pod, făcând zgomot)*. Com. v. CIOBAN.

[Și: urducă vb. I, (h)urducăi vb. IV^a] = a clătina tare: *Căruța asta mi-a hurducăit toate mașele!* PAMFILE, C. Când se lovese două buți goale, urduce; în pod urduce mățul (= cotoiul) ceva. LIUBA. *Vântul... începă să le [= oalele] clătine și să le hurducă*. T. CERCEL, SĂM. IV 770, urdui vb. IV^a = a răspi, a zăvârli incoace și'n colo lucruri puse în ordine: *Putul urdui*. PĂSCULESCU, L. P. 213. | Abstract: hurducătura s. f. *Auzi hurducătura de căruță*. RETEGANUL, P. II 71^{1/2}. *Legănat de hurducături...*, adormis. CONTEMPORANUL, III 656, cfr. SBIERA, P. 33^{1/2}, 203^{1/2}, MARIAN, SA. 190. | Interjecție-adverb: (h)urducă-burduc = rostogolindu-se s. clătinându-se cu larmă mare. (H)urduc-burduc, *De barbă-l duc, De barbă-l-aduc* (= Fedolosul) GOROVEI, C. 145, cfr. 23, 313, PAMFILE, C. 7, J. III 28, (cu variantele) hurdăz-burdăz cfr. GCR. II 363, hurdaf-burdaf PAMFILE, C. 30, hurdăj-burdăj GOROVEI, C. 28, hurdăz-burdăz PAMFILE, C. 35, GOROVEI, C. 28, ȘEZ, IV 66^{1/2}, MARIAN, D. 81 (cu explicație greșită), SBIERA, P. 320^{1/2}, 321^{1/2}. *Umblă-l în spinare și-l adă aici, hurduc-burduc!* ALECSANDRI, T. 964, cfr. 530, (h)ardu-bardu BĂRCIANU.]

— Onomatopoe.

HURDUCĂI vb. IV^a

HURDUC-BURDUC,

HURDUF-BURDUF,

HURDUG-BURDUG interj.

HURDUI † vb. IV v. ũurul.

HURDUI-BURDUI interj. v. hurducă.

} v. hurducă.

HURDUZĂU s. a. 1°. *Grosse corde*. 2°. *Cable de bac*. 3°. *Bac*. — (Ungurism)

1°. Funie (H. XVII 236) groasă (L.B., cfr. VĂRCOL, V.), streang mai rău (VICIU, GL.), odgon; spec. funia cea lungă cu care se leagă sulul (Ib.). *M'au bătut cu hurduzău și m'au trântit jos* (a. 1821). IORGA, S. D. XII 210.

2°. Spec. Odgonul întins de-așupra unui rău, cu ajutorul căruia se pune în mișcare podul umblător. *Un flăcău mână podul pe hurduzu*. IORGA, N. R. A. 246.

3°. P. ext. Pod umblător (ION GR. II 219); cfr. brod (2°), brudină (2°), dubas.

[Și: (ad 1°) hărdăzu s. a. VICIU, GL., H. XVII 236. | Plur. probabil, -ze și -zeu.]

— Din ung. hordozó „cu care se cară, se poartă”.

HURDŪZ-BURDŪZ interj. v. hurducă.

HURĒLĂ s. f. v. holercă.

HURĒZ s. m. (Ornit.) v. hahurez.

HURGOIU s. a. *Trompe*. — (Transilv.) Buciumul făcut din scoarță de salce. [Și: (+ hornoiu) hurnoi s. a. VICIU, GL.]

HURHŪZ, -Ă adj. v. urșuz.

HURĒE s. f. *Houri*. — (Turcism literar) Fecioară promisă de Mahomet în paradis musulmanului credincios. ȘIO. *Murind, pe noi ne-așteaptă hurile din rai*. ALECSANDRI, P. II 352, cfr. I 148.

— Din turc. hurî, idem.

HURĒȘTE s. f. *Petit traineau*. — (Transilv.) Sanie mică trasă de om, pentru căratul lemnelor din pădure; p. ext. înseși lemnele. *Am adus o hurîște de lemne* (Gura-răului, Sibiu). VICIU, GL.

HURLIGĂU s. m. (Ornit.) v. uligale.

HURLŌU s. a. v. horn.

HURLŪB s. m. (Ornit.) v. hulub.

HURLŪI⁽²⁾ vb. IV v. hulul și urlul.

HURLŪP s. m. (Bot.) *Prune dégénérée par suite*

de maladiu. — Prună tânără diformată și transformată de cîmpura *zococus pruni*, gurliup, chirliac, cocoșel, corlat, ghîrtoc (PANTU, PL.), fruct nefoliosat al prunilor numiți strămbi ori vineți, birtoe (H. XI 530), prună seacă, verde, fără sămbure (Com. s. POPESCU), alișoiu, cocoș (LB.). Are un nas cu un gurliup. H. XVII 179. [S]: urliup s. m. VAIDA, PANTU, PL.]

— Variantă a cuvîntului *gurliup, golop*.

HURNĂL s. m., **HURNĂLĂ** s. f. (Bot.) v. *curmal*.

HURMETI vb. IV^a refl. *Rouler, culbuter*. — A se rostogoli. VĂRCOL, V.

— Cfr. turc. *hürmet* „reverință, închinăciune”. CAPIDAN.

HURMŪZ s. a. și m. 1^a. *Fausse perle*. 2^a. *Arbre aux perles* (*Symphoricarpos racemosus*). — (Mold.)

1^a. S. a. Mărgăritar imitat din sticlă, servind ca podoaibă, cfr. mărgea, cfr. H. III 328, X 130, 261, 436, 540, XI 518, XII 500. *Sass girari mărghitar hurmuz*. DOC. (a. 1669) ap. ȘI. 0. Un fir mărghitar hurmuz (a. 1745). URICARIUL, XI 225/15. O boabă de hurmuz. VLAHUȚĂ, P. 25. *Își potrivea giragul de hurmuz la găt*. N. REV. R. I 34. (Fig.) *Hurmuzul negru al porumbrelor brunate*. IORGA, N. R. A. I 345. | *Hurmuzul pământului arde în salba ei de mărghitare*. EMINESCU, N. 70. | P. ext. Sirag, salbă de mărgele. *Vine nuna de la fân, Cu hurmuz lăsat pe sân*. SEYASTOS, N. 321/15.

2^a. S. m. (Bot.) *Arbust frumos, originar din Canada, cultivat ca plantă ornamentală; florile trandafirii; fructele lui sînt boabe (de mărimea ciureșilor) albe ca zăpada. Se mai numește și: corale-albe*. PANTU, PL., cfr. H. XII 170, XVI 103, 287.

[Spre a arată (ad 1^a) unitatea se zice o boabă s. un fir de hurmuz. | S]: *hormūz* s. m. (și nume de căne ciobăneș H. X 32, CREANGĂ, P. 147). *hormōs* s. m. (ad 1^a) WEIGAND, B. R. 96, *hormōz* s. m. (ad 1^a, Bucov.) com. P. CĂRSTEAN, *ormūz* s. m. BIBICESCU, F. P. 71, *urmūz* s. m. (ad 1^a) H. I 368, X 357; (ad 2^a) *La poartă, un staf bătrîn de urmuz*. I. A. SARABESCU, CONV. LIT. XLII 25, cfr. GRAUL I 160, H. II 125, IV 194, IX 305, 472.]

— Din turc. *Hurmuz, Hormuz* (numele unui oraș situat lângă Golful Persic, de unde a fost adus hurmuzul în comerț).

HURNI vb. IV^a v. *urnă*.

HURNOIU s. a. v. *burgolu*.

HURŌAIE s. f., **HURŌI** subst. v. *urnă*.

HURȘIM subst. v. *hucium*.

HURȘŪZ, -Ă adj. (ș. d.) v. *ursuz*.

HURTĂ s. f. (Mold., Bucov., în expresiile:) (A vindu s. a cumpără) cu *hurta* = pe de-a ntregul, cu ghiotura, cu toptanul (CREANGĂ, GL., ȘEZ. VIII 159, PAMFILE, J. II), cuarsa, în bloc, cu grosul, cu ridicata. *Vîsul ce se pe vindu sau cu vurtă, sau pe la crăpme*. URICARIUL VI 476/15. *Orzu'... îl iau cu vurtă*. ALECSANDRI, P. 1541, cfr. 1338. *Si-apoi ce mi-ă cere, apă cu hurta?* CREANGĂ, P. 156. *Nu le vindu cu bucata, ci numai cu hurta!* SBIERA, P. 230/15. *Cum lucrî, cu zina ori cu hurta?* Com. TOFAN. | La *hurtă* = cum se întîmplă, cum vine, la întîmplare, fără alegere, pe necăntărite. *Ei nu prea ține multe: slujește câte trei liturghi pe zi și pomește la hurtă: pe monahi... pe stăriți, pe mitropoliți...* CREANGĂ, A. 78. *Tu omori pe toți la hurtă, fie ei săraci sau bogați*. SBIERA, P. 194/15. *O bucată de carne la hurtă (necăntărită)*. ȘEZ. II 187/1; cfr. SEYASTOS, N. 154/15. [S]: *vurtă* s. f., *huită* s. f. *Cu huta* = cu grămada. VICIU, GL.]

— Din rut. *hurt*, idem (na *hurt* s. *hurtom* = cu *hurta, churt* „impreună”).

HURTŪM subst. v. *hortum*.

HURŪRĂ s. f., **HURŪRĂȘ** s. m. v. *hrubă*.

HURŪI vb. IV° (ș. d.) v. *hului* și *urui*.

HURŪI vb. IV° intrans. 1^a. *Faire entendre un bruit de roues sur le pavé*, etc. 2^a. *Roucouler*. 3^a. *Glouglouter*.

1^a. A face un zgomot ca acela ce se aude cînd umblă o căruță, cînd se rostogolește un poloboc sau cînd cad mai multe obiecte tari, unul peste altul, dintr'odată, cfr. *dur* (d)ui, *bubui*. *Vănturătoarea huru ca o trăsură*. SANDU-ALDEA, EĂM. II 680. *Pe afară mai huruă cînd și cînd câte o trăsură*. id. D. N. 252. *Uruc trăsuri și care*. IOSIF, P. 37, cfr. COȘBUC, B. 86. *Prin pod goareci huruiau: dăduse de nuci*. SADOVEANU, P. 105. *Huruia apo, izbindu-se de maluri*. CONTEMPORANUL, III 225. *Huruie trenul*. PAMFILE, C. (P. ext.) *Orăzul... duduie și huruie*. IONESCU-BOTENI, S. N. 83. (Despre un pistol) *Și să hurui la pistoale* = se descărcară pistoale, făcîndu-se zgomot mare. VĂRCOL, V. I. *O strachină cu chiroși... făcea pe fișan să-i huruiască beregata*. ION CE. II 248. | P. ext. A cădea unul după altul, cu zgomot, dintr'o înălțime mare. *Dracii... huruiau din cer pe pămînt, ca frunza*. ȘEZ. III 78/15.

2^a. (Despre porumb) A grunguri, a gur(l)ui, a turni. *Hulubul huruie (hurușuie)*. H. I 35, VIII 215, VII 182, XIII 415. *Porumbelii urușoc*. H. III 48.

3^a. (Despre curcan) A bolborosi, a chiorăi. *Curcanul hurușește*. H. VIII; 165.

[S]: *urui* vb. IV^a, (+ *durui*) † *hurdui* vb. IV°. *Glăul... carului ce hurduște*. BIBLIA (1688), ap. TDRG. | Abstracte: *huruit* s. a. *Ascultă huruitul trăsării*. VLAHUȚĂ, D. 121. *Săgeți de fulgere și un huruit înăbușit*. N. REV. R. I 28, (h)uruitură s. f. *Un fulger... se zvărcol în sânul noriilor... ș'o uruitură se prelungi în depărtare*. DELAVRANCEA, s. 168, *hurduțură* ș. f. = *hodorogelă*. *Neputîndu-ăd ști ce poate fi acelea hurduțuri și sunete*. CANTEMIR, III. 416. | Instrument: *huruitoare* s. f. = *juacărie de copil care produce un zgomot mare cînd se învîrte*. | interjectia: *hur!* (despre porumb) *Hur, hur, hur, Tăcuca tăiatu-m'a, hur, hur, hur!* POP. (Mold.), ap. TDRG.]

— Onomatopoe.

HURȘ: interj., **HURȘĂI** vb. IV° v. *hăș*.

HURĂR s. m. (Milît.) *Hussard*. — Soldat din cavaleria ungurească; cfr. *călăraș, roșior*. (Se pare că, după modelul unguresc, au existat *husari* români un timp oarecare și în armata lui Ștefan cel Mare. BOGDAN, O. 401). *Au orînduit Leții husarii carii sînt cu fier îmbrăcați*. LET. III 146/15. *Châtere negre de husari* (a. 1789). IORGA, S. I. VIII 83. [Mustățile] *cu fi fost de fală celui întîi husar ungur*. C. NEGRUȚI, I 206, cfr. 120. *Un regiment de vinduși*. VLAHUȚĂ, D. 194, cfr. IORGA, N. E. A. I 335. *Decît să fiu la husari*. *Mai bine'n furi de stejari*. ALECSANDRI, P. P. 294/15. *Badea'nalt ce ș'un husar*. JALNIK-BĂRSEANU, D. 431, cfr. RETEGANUL, TR. 59/15. DOINE, 206/15. MĂNDRESCU, L. P. 139/15. ȘEZ. VII 146.

[S]: † *usăr* s. m. 30 *usarii*, 20 *dragonii* (a. 1790). IORGA, S. D. VIII 167. | Adjectiv: *husăresc, căscă*. *Haine husărești*. GOLESCU, I. 101. | Adverb: *husărește*. *Să mînanțe coasul din fușd, adică husărește* (a la *housardier*). I. IONESCU, C. 110. | Coliectiv: *husărime* s. f. *Năpădăște'n husărime și inope a tăii*. C. NEGRUȚI, I 126.]

— Din ung. *huszar*, idem (< *husz* „douăzeci”, odinioară recrutându-se în Ungaria din fiecare sat s. țîrg tot al douăzeciua fecior în acest cor iz de cavalerie).

HUSĂRESC, -ĂSCĂ adj.

HUSĂREȘTE adv., **HUSĂRIME** s. f. } v. *hisar*.

HUSĂȘ † s. m. *Pièce de monnaie, valant 100 paras en Moldavie et 20 kreutzers en Transylvanie.* — Monedă veche, având o valoare de 100 de parale în Moldova (CREANȚĂ, GL.) și de 20 de creițari în Transilvania (VAIDA), cfr. sorocovăț, s'fanț, lcosar, irmilce. Un husoș și o groșiță (a. 1811). IORGA, s. D. XII 227. *Cât cei pe car, bade...? — Trei husoși, da-celce.* CREANȚĂ, A. 82, cfr. 16. *Trei husoși plătă acum tata pe lună pentru mine.* ION CR. II 311. *Tot mînză', husoșu', Tot calu', taleru'.* MARIAN, s. A. 192. *Bani de argint, taleri și husoși (sfanți).* RETEGANUL, P. IV 12/15, cfr. JARNIK-BĂRBEANU, D. 395, 396, 478, MĂNDRESCU, L. P. 147/151, POPILIU, P. P. 25/15. [S]: (Transilv.) husoș s. m.]

— Din ung. *huszas*, idem (din *husz* „douăzeci”).

HUSCĂ s. f. *Selsaune produit par évaporation.* — (Transilv., Bucov.) Bucată de sare dobândită, prin fierbere s. evaporare, din apă sărată (cfr. slatină, salam ură). PAMFILE, C. ȘEZ. III 16/17. *Pentru a căpăta husca, se pune slatină în ceoane mari; ceoanul se atârna de o curbă, iar dedesubt arde focul... astfel se fierbe necurmat pînă ce sarea se depune pe fundul ceoanului ca omătul.* PAMFILE, L. C. 397. *Fabrică de huscă ce s'au hotărît a se face aici în Moldova...* (a. 1815) URICARIUL, I 226/151. P. ext. O bucată de astfel de sare albă (ca o căpătână mică de zahăr, fără vîrf), pusă în comerț. O huscă de sare. MARIAN, N. 179, cfr. T. 312, SEVASTOS, N. 87/151.

— Din rut. *huska*, idem (propriu „găscă”; tertium comparationis e colorarea albă; cfr. ghicitoarea: *Vine găscă De la husca.* PAMFILE, C. 82). Cfr. dubletul *găscă*.

HUSCĂI vb. IV¹⁰, **HUSĂI** interj. v. hăș.

HUSÎT adj. *Toquid.* — (Bucov.) *Husît* = care-i cu gândurile aiurea, umbli speriat, nu-i sînt toate gândurile concentrate asupra unui lucru (G. NISTOR), prost, tohuiu (A. TOMIAC).

HUSHĂRGINA adv. v. huciu.

HUSHETE s. m. (Zool.) *Bélier.* — Berbec prost. RĂDULESCU-CODIN. [S]: *huzmêt* subst. = piele de miel cu lâna mare. VĂRCOL, V.] — Cfr. (h)asman, arete.

HUSHI vb. IV* refl. *Se donner de la peine.* — A se căsni. *E greu de tot; ce să mă hushesc cu el pînă acolo?* ION CR. III 119. [S]: *huzmî* IV* refl. = a se încerde mult în puterile sale sau în altul; a căsni: *Ce nu făcă? Fără și se hushina omul la ală mai mari rînduți.* RĂDULESCU-CODIN, I 282, usmî, usmî IV* refl. = a se căsni. *Se usmî să-l scoasă (din pămînt) și nu tebuți.* T. CHEREȘ, SĂM. IV 768. *Fu mă uzmes cu tine... să te scot afar' din caș.* H. V 145.] — Cfr. usmeti.

HUSHIȚĂ † s. f. (În expresia) *Pască hushiță* = mortieră. *Aved și 80 de pușco hushițe (hushite).* — Cfr. coh. *houfnice* „Steinschleuder”. BOGDAN, O. 427.

HUSHIȚĂ s. f. *Femme dépravée.* — Femeie stricată, depravată. Com. A. TOMIAC.

HUSOȘ s. m. v. hăș.

HUSȚ adv. (Numai în loc. adv.) *De husț* = dintr'odată, de tot. *Le-a omorît de husț* (= dintr'odată). ȘEZ. II 24/15. *Și-a lăsat piciorul de husț* (= cu desăvîrșire, de tot). ION CR. II 218.

HUȘTE, HUȘTI s. f. plur. *Son qui a servi à faire le borș; résidu de borș.* — (Mold.) Tărățele

ce rămân de la un borș, înăcrit de mai înainte (MARIAN, SE. II 6, cfr. ȘEZ. V 4/15, VI 65), drojdiu de borș (Com. s. POPESCU), foloștină (GRIGORICURIGO, M. I 158). *Ea-mi dă borș nearecurat, Tot cu huște-amestecat.* MARIAN, s. A. 78. *Huștele de la borș nu se dă la vite a-fătă, că leopădă.* ȘEZ. VI 61. *Dururile de reumatism se potolesc dacă bolnavul leagă la încheieturi huști de borș.* GRIGORICURIGO, M. P. I 158. *Borș de pe husce.* SEVASTOS, N. 287/151, cfr. 257/151. *Dacă s'a pătî borșul, huștie s'aruncă afară.* Com. TOFAN. [S]: *hōște* VICIU, GL., *huce* s. f. plur. *Te speli cu huce.* PAMFILE, R. 26.] — Din rut. *hușca* „reamă groasă, drojdiu”. — Cfr. *hoștină*.

HUȘTILĂC: interj. v. huștialac.

HUȘTIU: Interjecțiune prin care se exprimă ieșirea, dispariția, strecurarea repede de undevă [ăști! ăști!] PAMFILE, J. III — Onomatopoe.

HUȘTICĂ vb. I } v. huștialac.
HUȘTICĂ vb. IV* refl. }

HUȘTILĂC: (Mold.) Interjecțiune prin care se exprimă zgometul produs prin căderea repede a unui corp greu în apă (cfr. CREANȚĂ, GL.); cfr. *băca, bălțac, băldăbăc, hăltăc, hăldăbăc, hăltăbăc, stobăc.* *Boieri s'o cum chefuluț și-ar putea foarte leus să facă huștialuc (în iaz).* ALECSANDRI, T. 554. *Dracul neasădă ce-i face, huștialuc în iaz!* CREANȚĂ, P. 48. *Cum roști cuvintele acestea, huștialuc!... s'a și confundat în apă.* MARIAN, I. 49. *Huștialuc cu toatele în gâră!* ION CR. III 158, cfr. 326, ȘEZ. II 103/151, IV 204/151. P. gener. Exprimă o cădere s. o introduceo repede. *Cînd să se așeze... huștialuc jos!* SEVASTOS, N. 70/151. *Huștialuc în sac, s'acasă.* *La copii pocton pe masă.* CONTEMPORANUL II 153. *Vrăbiușă încercăciocă Huștialuc în poietică?* (= Lîngura) GOROVEI, C. 203. [S]: *Huștialuc, huștialuc!* Verbe: *huștialuc I, huștialuc IV** refl. = a cădea de-odată în apă. Com. A. TOMIAC.] — Onomatopoe.

HUȘTILĂC: interj. v. huștialuc.

HUȘTILĂC s. a. *Baratte.* — Putineiu în care se alege untul. ȘEZ. VII 187. — Poate, din ung. *hosszak* „lungăreț”.

HUȘTIPINĂ s. f. *Personne difforme.* — Persoană mare și diformă. RĂDULESCU-CODIN, I. 36, 229. *Între aici, huștipină bătrîna!* MUSCEL. 25. — Cfr. *huștipină*.

HUȘUM s. m. sing. *Epidémie (attaquant les volatiles).* — (Mai mult la pasări) Molimă, epidemie. *S'a incins hușumu'. A dat hușumu' în găni.* ION CR. III 187.

HUȘUM subst. v. hucium.

HUȚĂ vb. I refl. *Se balancer.* — A se da în scrînciob. Com. A. TOMIAC. [Substantiv: *hută* s. f. =scrînciob.] — Cfr. *huța*.

HUȚĂ s. f. v. hută.

HUȚĂ interj., adv. Strigăt care întovărășește datul în leagăn, în scrînciob, pe gheață. Cfr. PAMFILE, J. I. [Învîrtind scrînciobul] *Ușa, ușa, căpitane!* ALECSANDRI, T. 385, cfr. 399. *Huța, huța cu cărușa, Pîn' la leca Mărușa.* MARIAN, N. A. 342. †† a (se) da (de-a) huța = a (se) legăna (copil pe genuchi), a (se) hălțănă, a (se) balansă (în scrînciobul copi-

271. *Huzmetu' cămării să nu oibă sminteală* (a. 1813). TEZ. II 365. *Veniturile celorlalte, ocupările sau huzmeturile, precum oieritul, vinăriciul... și altele se vîndeau la meaz de marele-visir*. GHICA, s. XV. || P. ext. *Dara, sarcină, angoră. Să scoată cădăritul, un huzmet proa blestemat*. ZILOT, ap. ȘIO. 3^a. † Dar. *Constantin-codă cu multe feluri de meșteșuguri se nevoia... dănd huzmeturi sute de pungi*. MAG. IST. IV 44/13. *Au muncit în tot chipul să dea bani Turcilor, un uzmet, și să-l lase în țara lui*. Ib. IV 23/10.

[Plur. -meturi. | Și: uzmet s. a. | Derivat: (cfr. turc. *huzmetkar* „slujbaş”) † huzmetâr s. m. = cel ce a luat în arendă un huzmet. *Povestea huzmetarilor* (Comedioară de) IORD. GOLESCU. *Goana ce dădeau huzmetarilor*. DELAVRANCEA, s. 165.]

— Din turc. *huzmet*, idem. Cfr. *uzmet*.

HUZMET subst. v. *husmete*.

HUZMETĂR † s. m. v. *huzmet*.

HUZMÎ vb. IV^a v. *husmî*.

HUZUR s. a. *Vie commode et paisible, bien-être, tranquillité, repos.*—(Turcism, mai ales în Mold.) Traiu comod, mulțumit, stare bună, viață liniștită; liniște, pace; bine, belșug. COSTINESCU, PAMFILE, J. III. *Trăiam cum trăiam... greu, dar în ocărare huzur*. ALECSANDRI, T. 113, cfr. 1031. *Trăia acuma Negoșă în huzur ce cu gândul nu gîndise*. CARAGIALE, s. X.

53. *Casa lui eră plină stup de bogăție și cu muierea și copiii lui ducea o viață de huzur*. V. A. URECHE, ap. TDRG. *De huzur i-s roși obrazii*. GOGA, C. P. 81.

[Verb: (cfr. sârb. *uzuriti*, n. -grec. *ὑποζωοῦμαι*) *huzuri* IV^a (*huzură* I^a PAMFILE, J. III. *huzurii* IV^a Com. A. TOMIAC) Intrans. = a trăi comod, mulțumit, pe plac (CREANGĂ, GL), a trăi răsfațat (CHIRIȚESCU, GE), în tihnă, a duce o viață fără griji, a o duce bine, a-î fi trebile pe plac (SEZ. V 100). *Orbilor li se va da vederea. Cei slabi și obișniți și singurii mâine Vor huzuri în slavă*. VLAHUȚĂ, SĂM. I 327. *Nu oă mă laud, slava Domnului, la mine arsă să huzurească*. CONTEMPORANUL, VI^{II} 14, cfr. IV 506, VII^{II} 6. *Scușiți de griji și de nevoi, huzureau, nu se 'ncurcau*. Ib. IV 506. *A huzuri de (ceva)* = a nu mai ști ce să mai faci (de bine, de belșug, de stare bună). PAMFILE, J. II. *Voi să vă lăfășiți și să huzuriți de căldură, iară eu să crăp de frig*. CREANGĂ, P. 252, cfr. 153. *Îmi fin socoteala ban cu ban și huzuresc de bine*. Id. A. 18. *Socava huzurea de bine*. Id. P. 7. (Fig.) *La îmbucătura Argeșului, în fața Turcuței pe-o postășă căt trei bălăi de pușcă în susul Dunării huzurea odată pădurea Vidraului*. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLII 920.]

— Din turc. *huzur* (cfr. sârb. *uzur*, n. -grec. *ὑποζωοῦμαι*), idem.

HUZURĂ vb. I^a, **HUZURĂ**(U)I vb. IV^a v. *huzur*.

HVALĂ † s. f. v. *fală*.

I.

I s. m. inv. L.— A noua literă din alfabet și sunetul pe care-l reprezintă: vocală palatală și, în diftong, semivocală s. semiconsoană.

— N. din lat. *l*.

I v. el și fl.

I † conj. EL.— (Slavonism literar; întrebunțat mai ales în stilul vechiu de cancelarie) *Și Vesolește-se irema mea i bucură-se limba mea.* PSAL. SCH. 39 (=și bucură-se...CORELI, PS.). *Eu... Coste... i Nicoare... i Dumitru...* HRISOV (a. 1620) ap. GCR. I 62. *Garvitaș... i Urche...* i Dumitru Buhuş visternic, i Toma (a. 1641) lb. 91/12-17. *Ștefan... arhiepiscop i mitropolit.* MAG. INT. I 126/2. *Alexandru Ipsilant Voievod i Gospodar.* DIONISIE ECLES. C. 166. *Tunuri i prăfării.* id. 175. *Obraze... din negojiime, i prociime... i ciocime.* ZILOT, CRON. 350. *Pământul unui deosebit finut [este] muma burienilor i a pământului lui.* PISCURESCU, O. 14. *Mai multe giuieraturi i argintării.* ALECSANDRI, T. 1853, cfr. 400, 770.

— Din paleosl. *l*, idem, cfr. Iproci.

I! Interjecțiune primară, care exprimă un sentiment de surprindere plăcută, de mulțumire, de bucurie, de admirație, de dezaprobare. *I, Doamne! mulți cucoanași zăresc eu aici, cărora le-aș face de dragoste cu ulica.* ALECSANDRI, T. 10, cfr. 896. *I, bătuț! mare mândră o fi oastea românească!* id. 152. *!... Cumătră! Doamne, Doamne!* CONTEMPORANUL, I 687. *L... laid, și D-ta... iar îi răzghi... o să fi se sus în cop!* DELAVRANCEA, V. V. 236. [Pronunț. adesea cu *i* lung.] Cfr. ihă.

IA conj. Ou, soit.— (Mold.; repetat) Sau... sau, ori... ori. *Să aducă răspuns cum a fi: ia pace, ia nepace.* NECULCE, ap. TDRG. *Din două una fi-alege: ia la muncă, ia la ducă.* ȘEZ. V 30.

— Tot astfel la Turci, Bulgari, Sârbi, Albanezi.

IA! Interj.

I. Interjecție demonstrativă prin care atragem atenția ascultătorului, arătându-i ceva.

1^a. *Ită! iacă! uite!* VAIDA, BUD, P. P., ȚIPLA, P. P. *Anul vechiu, ia, se sfârșește.* SEYASTOS, N. 21/17. | În legătură cu c) Ofr. iacă. *Ja pe Ionă, că vine!* MĂNDRESCU, I. P. 176/17.

2^a. Corespunde unui gest demonstrativ. *Te-ai dus copdăz, ia atăciă [vorbitorul face un test corepunzător] și te întorci mare și frumos.* L. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Du-te, ia pe aici.* CONTEMPORANUL III 578. *Are să zică... să te bătuț și să-ți dai ia incolo, la boba cea de-alături.* CREANGĂ, P. 173. *Să zezi ia acolo, în fundul cărții.* SRIERA, P. 73/17.

3^a. Înaintea unui pronume demonstrativ s. unui adverb, spre a atrage atenția ascultătorului asupra lor. *Apoi ia (= tocmal) asta-ți spun și eu!* CREANGĂ, P. 152. *Ja astă-i om (= acesta da, e om odată), zic și eu.* id. A. 20. *Ja de-acum am pârjit-o!* CONTEM-

FORANUL, III 773. *Ja de-atunci e rân în lănu, de când a ajuns couda să fie cap.* CREANGĂ, P. 23. *Ja acum să te văd!* id. lb. 56, cfr. 21, 29, 188, 253, 262. †† *Ja așa — numai așa, iacă, așa, uite așa. Nu creau ca s'o știu, de cât numai ia apă, ca s'o știu.* EMINESCU, N. 18. *Am zis și eu, ia apă, o vorbi în cănt.* CREANGĂ, P. 133. *Ja apă, numai ca să zică și el că face ceod.* ISPIRESCU, L. 34.

4^a. Înaintea unui imperativ, spre a atrage atenția ascultătorului asupra pornirii s. indemnului ce i se va da, ian! *Ja caută tu!* DOSOFTEIU, V. S. 102. *Stano, ia ne spune, că vrem să știm.* PANN, P. V. I 84. *Ja ascultă, băiete!* ODOBESCU, III 45/17. *Ja, făncolo, poznașule!* ALECSANDRI, T. 187. *Ja zezi, ce mare te făcuși!* VLAHUȚĂ, P. 113. *Ja deschile... zise Ioan, bătând... la poartă.* CREANGĂ, P. 315. *Ja lasă, lasă, moș Nichifor, că așa sântei de-voastră, bărbăști!* id. lb. 123. *Ja urași făcăi!* ȘEZ. V 21/17. *Ja teși până afară!* TEODORESCU, P. P. 18. *Ja te uită acolo!* POLIȚU. *Ja băieți, zice cel mai mare, străși și deschideți ușa!* CREANGĂ, P. 22. *Ja fugi, urite!* TEODORESCU, P. P. 326. | (Adesea ia se poate redă prin cuvinte ca: Hai! (une-ori *ie hăi!*) *Face-mi-se să se fi întâmplat vro minune, ce ia să moargem...* MINEIU (1776) 131/17. *Ja fă o pagă, vino să căldătorim împreună!* DRAGHICI, R. 6. *Ja acum hai la lupți!* EMINESCU, N. 10. *Hai, ia da-ți-vă de-o parte, măi păcătoșilor!* CREANGĂ, P. 290.

Mai (une-ori: ia mai!) *Ja las', călă-ți de troabă!* EMINESCU, P. 271. *Ja tacă-ți gura, măi Geră!* CREANGĂ, P. 252. *Ja mai spune, călugăraș, ia mai spune!* FUNDESCU, I. P. 25/17. | O!, dar. *Ja lasă-mă incolo, măi omule, pe senne tu ai să mă începi pe mine ce-i plugăria!* CREANGĂ, P. 160. Mai bine (adesea: ia, mai bine) *Nici acasă n'am de coasă... te să mai odihnesc o leacă aste dătrânefe.* id. lb. 24, cfr. 116. *Ja, mai bine hai la culcuș, că se face zău acuz!* id. lb. 268, cfr. 82, 179, 253. | (Imperativ e o propunere) *Ja să apucăm noi...* (= ce ar fi dacă am apuca?) *in două părți!* ISPIRESCU, L. 95. | Spec. (cu înțeles condițional) *Șapoi ia să-ți puș (= aș fi vrut să văd să-l puș) păcălul să se intreacă cu de deochil!* CREANGĂ, P. 285. *Îți leagă și mânăle pe picioarele, și pe urmă ia mai fă oină dacă poți!* CONTEMPORANUL VI 48. [După imperativ: *Căutați, ia cum vine călare cel Grec!* DOSOFTEIU, V. S. 88. | În legătură cu *ian, iacă, etc.* *Ja ian caută la obiele!* DOINE, 156. *Măi Pădrărlă, iacă-t-o, ia colo, în două pământului!* CREANGĂ, P. 267. | În legătură strânsă cu pronumele pers. I-ă călăți în degeș! TEODORESCU, P. P. 70. | În legătură cu un verb care începe cu o vocală, ia — ca și nu — după ce formează un singur cuvânt cu imperativul următor, primește accentul: *!auzi, măi, le-negule, ce spună cucoana!* CREANGĂ, P. 330. *Pascuță!* TDRG. Despre *t* *îmbălb* v. umbilă.]

II. Avem următoarea situațiune: Unul a fost prins furând un puie de găină. *Ce-ai în trăsătură? — Ia, un puie!* Prin acest *ia*, rostit în momentul când

hoțel deschide traista, el vra să zică „uite! iacă!” — dar în același timp el dă să se înțelegă că n'a luat „mai nimic”, că toată afacerea „n'are nici o importanță”. Astfel interj. demonstrativă ajunge — mai ales în răspunsuri — să arate lipsa de însemnătate a celor următoare s. indiferența față de ele. *Încotru, până unde? — Ia, până aci.* PANN, P. V. 169. *Codrule, codrule! Ce mai faci drăguțule? — Ia, eu fac ce fac de mult, Iarna viscolu l'ascult.* EMINESCU, P. 156. *Ce mai știu de pe la țarg? — Ia, nu prea bune vesti!* CREANGĂ, P. 77, cfr. 27, 300, etc. *Ce să am? Ia niște păcate de la Dumnezeu!* IPIRESCU, L. 192, cfr. MARIAN, O. 127, ȘEZ, II 199²/_r. *Ia, fierb și eu un bour în călare!* SBIERA, P. 81, cfr. 1/2. | (Și în afară de răspunsuri) Numai, așa... *Spuneți și voi, ia, ce vă veți pricepe!* IPIRESCU, L. 68. *Eu sânt, ia, un păcătos!* SBIERA, P. 8/2. *Nici Turc, nici Turcic, Ia, un fleac!* ZANNE, P. VI 424. — Acoasă! interjecție se găsește și în limbile balcanice. (Cfr. și sard. loc. „eccò”, „eati”, „cahu, cano”, „ecotti, eccolo, eccoci”).

IABĂ s. f. (Agric.) Unealtă de plugărie (citată, fără explicare, în legătură cu „furca” și „grebla”), probabil, furcului. H. II 271, 282, III 140, XIV 398. [Diminutiv: iabălușă s. f. H. XIV 398.]

— Din bulg. iabă „furea de lemn cu patru coarne” (cfr. turc. yaba „vânturătoare”).

IABĂZĂȘĂ s. f. (Agric.) v. iabă.

IABANGIU † s. m. *Étranger.* — (Turcism literar) Strein, venetic. *Turcii iabangiu se împuncoiază cu cei de loc.* STOIN, DUMITRACHE, ap. ȘIO. — Din turc. yabangî, idem.

IABAȘĂ s. f. *Moraille.* — (Turcism) Clește de lemn s. de fier cu care se apucă nasul cailor nărași când se potcovec. *A-i atârna cuița iabașă de nas* = a-l stăpâni cu totul, a-l purta de nas. Cfr. IPIRESCU, ap. ZANNE, P. V 327. Cfr. helicig, einghel. [Și: iavașă, ievașă s. f. DICT.] — Din turc. yevașă, idem.

IABRĂȘ, -Ă adj. = abraș, răutăcios, al dracului. *Da mult, ai mai crescut... de când nu ne-am văzut! — L-a plouat, boierule! — L-a pierdut dracul măsura! — Mă, da ce Bumând iabrași sântefi!* RAYDU-ALDEA, SĂM. IV 909.

— Cuvântul întrebându-se, în unele părți, mai mult despre cai, pare a se fi născut din iapă+abraș, cfr. cabraș.

IACA: interj. v. iacă.

IACĂ s. f. *Collet, col.* — (Turcism) Guler de haină. *Iacale de blană căptușite.* TARIF (1870) ap. ȘIO. †† *A rupe (cuiță) iacacoi* = a-l ruga cu multă stăruință (cfr. a rupe măneca s. pulpana). POLJIZU. *Mă-turtă (s. foștelit) iacaca (s. fenu)* = mi-a făcut-o brână, m'a umplut de brână (s. de Filipești). — Din turc. yaka, idem (*yaka silmek* „a cere protecția cuiwă”, propriu „a scutura gulerul cuiwă” ȘIO).

IACĂ: interj. 1°. *Voici, voilà.* 2°. *Soudain, tout à coup.* 3°. *Par exemple!*

1°. (Interjecție demonstrativă) Ia! (I 19) iată! uite! *veni! Și Dumnezeu zăise: iaca, am dat voao toată iarba ce face sămânță.* PALLA (1582) ap. GCR. I 35/2. *Ia că vă dăie, de acmă nasinte să fiți robi!* DESOFFREU, V. S. 148. *Ia că mă duc!* id. lb. 158. *Ia că fi-am gătat și casă!* id. lb. 82. *Eu știu... că de boierie nu iaste; iard* (= cu toate acestea) *iacă, l'eu boier pentru voi dumilor contra.* M. COSTIN, ap. GCR. I 193. *Cine se hărăjește aici? — Iacă bălaurii* (= Țigani!) ALEXANDRI, T. 940. *A crescut* *ed*

nu se poate, Și iacă poft! COȘBUC, B. 66. *Iaca și codrul Grunzăștilor, grija negustorilor și apoma ciocolor!* CREANGĂ, P. 119, cfr. 45, 178, etc. *Iaca în ce încurcătură am intrat!* id. lb. 201, cfr. 212. *Nici el, iacă, nu știu.* IPIRESCU, L. 33. *Dar iacă, în pragul morții doi oameni se opresc.* MARIAN, SE. II 48. *Iacă și noi am sosit!* PĂSCULESCU, L. P. 66. *Iacă badea iară vine!* JARNÎC-BĂRSEANU, D. 145. | (Urmat de e) *Iaca că am început a grădi.* PALLA (1582) ap. TDRG. *Iacă Turcii că-l pândesc.* PĂSCULESCU, L. P. 280. | (În legătură cu pron. pers. complement) *Iacă-mă!* = uite, am venit! LB. | (Spre a introduce o povestire s. spre a nu o mai repeta) *Iaca ce-mi zicod el... C. NEGRUZZI, I 247.* *Iacă cum, și iacă cum, moșule Iuga!*... MARIAN, T. 157. *Iacă, iacă, iacă ce mi s'a întâmplat.* IPIRESCU, L. 77. | (Scurtat din: *iacă am greșit!* spre a îndreptă o greșală în vorbire) *Oiu să capăt o neadăciță frumusețică și cu avera... Ce de mai colici!*... *Iaca... vreu să zic, ce de mai bencheturi!* ALEXANDRI, T. 928. †† *Fir-ar el iacă cui!* = al dracului. ION GR. III 119. *Iacă și Adam!* se zice unuia care începe să spună lucruri cunoscut de mult. ZANNE, P. VI 467. *Iac'asă* = așa, în felul acesta, cum vă spuseli; simplu de tot. *Scoalele cele mari nu se fac numai iac'asă, mergând și venind!* SLAVICI, ap. DDRF. †† *Și iacă așa, oameni buni, s'a izbăvit Ipat și de dracul și de babă.* CREANGĂ, P. 179. *Frânză verde, iacă așa, Temnița-i numai coloa.* JARNÎC-BĂRSEANU, D. 101.

2° (În povestire vieaie, după numai(ee) s. când) De-odată, pe neașteptate, iată (2°). *Cum vorbeau ei, numai iaca intră și Chirică pe ușă.* CREANGĂ, P. 177. *Numai iaca la capătul podului îl și întâmpină un urs mormăind.* id. 185. †† *Cum sta ea în preajma fântânii, numai ce iaca pe slujnică știută.* id. 99. *Când, iacă, se întâlnește cu un corb.* IPIRESCU, L. 43.

3° (Exprimă mirare în fața unei întâmplări s. vorbe neașteptate) Auzi acolo! Uite, uite! *Iaca mă!*... *Nu cumcă s'o boierit fopărcă?* ALEXANDRI, T. 913, cfr. P. II 458. *Îți sânt drag, Ți-o? Nu mă'nești?* — *Iaca!* *Da n'o știai?* id. T. 638.

[Și: (Mold., mai de mult și în Transilv.) *iaca!* (cfr. *dacă-daca*), *iăhă!* *iăhă!* comedie mare! GRAIUL I 545.]

— Pare a fi compus din ia³ + că (cfr. și sard. loc. *eccò* „uite, vezi, iacă” < eia quam).

IACĂTĂ, IACĂTĂLĂI, } v. iată.
IACĂTĂOI: interj. }

IACINT s. m. *Jacinthe.* — (Învechit)

1°. (Bot.) = zambilă.

2°. (Min.) Varietate de topaz. *Pavăză de yakint* pitatră. ALEXANDRIA 52.

— N. de origine grec. (βάκινθος, idem).

IACNĂIE, IACNIE s. f. (Cul.) v. iahnle.

IACOBIN s. m. *Jacobin.* — Partizan al unei doctrine politice, din vremea revoluției franceze, care recunoaște poporul o putere absolută. — N. din fran.

IAD s. a. (His.) *Enfer.* — (În credința creștină) Loc de chin și de suferințe în care se vor munci, după moarte, cei ce au săvârșit păcate multe în viața lor, infern, tartar; cfr. raiu, paradis, purgatoriu. *Iadul*, după credința poporului, se găsește în fundul pământului, în locul cel mai întunecos (cfr. MARIAN, I. 457). *Nu lăsați sufletul mieu întru iadă.* PSAL. SCH. 39/2. *Adul iaste plin de amar ferbinte și durvara fără seamă.* CUV. D. BATE. II 228, cfr. 227, etc. †† *Și tu Capernaum, ce pândi în ceri înalți-te, până la adă deștinge-veri.* TETRAEV. (1874) 218. *Pulcra adului fu zărobită.*

VARLAAM, C. 123, cfr. 112, etc. *Cu dorori iadul... mla ocologite*. DOSOFTEIU, FS. 49, cfr. 31, etc. *Păpăni lipsose depărta de la Dumneșău, cât e iadul de raiu*. BIBLIA (1685) 5. *Dar n'au fost decât femie din iad, sub chip îngerosc*. KONAKI, P. 221. *Et se păzesc De izma, tauri negri, ce iadul locuiesc*. ALEXANDRESCU, M. 11. *De-a iadului urgie Vecnică să fie-aiunpat!*. ALEXANDREI, P. 1. 9. *Ah! aoi, nu tem e iadul și-a lui dukuri!* EMINESCU, N. 44. *Smei din iaduri scoși*. COȘBUC, R. 22. *Și prin iaduri mi-1 paria*. ALEXANDREI, P. P. 28/1. *Să se ducă iadului*. TEODORESCU, P. P. 336. *Dat-am trupul dracului Și sufletul iadului!* JARNIK-BĂRSBANU, D. 11; cfr. 8E2. II 160/100 III 77/10. ZANNE, P. VIII 35. *Măncă-to-ar iadul!* PAMFILE, J. I. *Iadul to-astoptă!* Ib. *Talpa (v. c.) iadului*. Platra (v. c.) iadului. [Fig. Despre un trairu rău din pricina certurilor continue: *Casa mea e un iad!* PAMFILE, J. I. cfr. ZANNE, P. III 76. | Despre un zgomot asurzitor, infernal, se zice: *zgomot ca'n iad*. PAMFILE, J. I. | Despre o intunecime mare, boznă, ib. | (Neobituit) ? Foc mare. *Ioan să aprinză iadul ferodului, iar Prohon să pornească apă la ferodul*. DOSOFTEIU, V. S. 28. [Plur. iaduri. | Ș: ? ad s. a. | Verb (Transilv.): *ledul IV^a = a tortură, a chinu, a munci*. VICIU, GL.]

— Din paleosl. (Jadъ (< grec. Ἰάδης), idem.

IAD † s. a. *Poison*. — (Slavism literar) Venin, otrăv. *Iadul aspidiei supt unole tor*. PSAL SCH. 454/1. (= veninul CORESI, FS.)

— Din paleosl. Jada, idem.

IADĂ s. f. (Zool.) v. led.

IĂDEȘ s. a. 1^a. *Philippine*. 2^a. *Fourchetts* (de Vestomac).

1^a Rămășag ce se face cu osul pieptului de la găini: îl apucă doi inși de capete și-l rup; cel care rămâne cu hărlețul (partea mai lungă) în mână, a câștigat. Se joacă însă și ca germ. „Vielbechen“ (de unde fran. „Philippine“): după ce doi inși au pus iadș, când unul va uita să zică „știu“ în momentul când primește ceva de la celălalt, acesta zice „iades“ și câștigă rămășagul. Cfr. PAMFILE, J. III 45-46. *Poftim cheta... doschida și vezi... Iadș! am câștigat rămășagul*. ALEXANDREI, T. 1027. *Am pus iadș amândoi*, id. ib. 1020, cfr. CONV. LIT. XLIV II 77.

2^a P. ext. Osul crăcănai, în forma unei furci, din capul pieptului găinii. *Osul de la pieptul găinii (iadesul) tras de doi, la care rămâne hărlețul în mână, are să-l îngroșare pe celalt*. 8E2. I 152.

[Ș: (Mold.) Ieșes s. a.]

— Din turc. yades, idem (1^a) (din *yad-est* „imi aduc aminte“).

IĂGĂ s. f. v. ulagă.

IĂGĂR s. m. (Armată) *Chasseur, veneur*. — (Azi, numai prin Transilv.) Vânător (în armata austro-ungară). *Un maior cu 30 iagheri*. E. VĂCĂRESCUL. IST. 281/1. *Se întâmplase de au rămas 10 iagheri moldovenști în cetate*. SINCAL. IRL III 142/100. [Plur. iagheri și iagheri. | Ș: Iegăr s. m. IORGA, S. D. VIII 19 (cu plur. *iagheri* CALENDARUL 1844, 26). | Diminutiv: Iagărél s. m. = vânător, pădurar: *Și eu număcă m'oiu fa' Un iăgărel tănărel*. TIFLEA, P. P. 27. | Verb: Iegări (Iagăr) TIFLEA, P. P. 27] IV^a = a face serviciul de iagăr, a vâna. *Eu numai că m'oiu fa' Un iăgărel tănărel Șaldă mi-oiu iagăr...* GRAUI, II 46.]

— Din germ. Iäger, idem.

IĂGĂREL s. m., **IĂGĂRI** vb. IV^a v. Iagăr.

IĂGNALADINȘI † vb. IV^a. *Piller*. — (Turcism literar) A prădă, a fâlfă. *Tătării în urma vizirului au*

iăgnaladinșii urdina. STOLN. DUMITRACHE, ap. ȘIO.

— Din turc. yagnalamak (aor. *yagnalady*), idem.

IĂGNIE s. f. (Cul.) v. Iahnie.

IĂGOD s. m. (Bot.) v. agud.

IĂGĂR s. m. (Zool.) v. Iagurar.

IĂHĂ! interj. v. Iacă.

IĂHNĂTE, **IĂHNȘE** s. f. (Cul.) v. Iahnie.

IĂHNIE s. f. (Cul.) Sorte de *ragoait*. — (În România) Măncare turcească scăzută, făcută din carne (pește) s. bureți tocați, cu legume și ceapă; se gătește cu unt-de-lemn și se mănâncă rece, cfr. mănăcărlică (tocană), plăchie. Cfr. H. II 301, III 328. *Vase de cositor plins cu iachni, cu plăchii*. FILIMON, C. 336. *Îi plăcică cu dooshiro ciorta de știucă fiartă în zvonă de varză cu hrean, iachni și plăchide*. GHICA, C. 66. *Iehndele și catafirurie*. C. NEGRUZZI, I 286. *Ihnea cu coapă*. ALEXANDREI, T. 1260. *Iahnia de mistreț pe care tu o descreei în carnea ta*. ODOBESCU, III 22/1. *Iachniă Iăchii cu legume, carne și coapă*. H. II 255. *Fă o iahnie cu carne de vită!* H. II 290. [Ș: Iahneă (H. II 275), Iehneă, Ihneă (H. III 4, 38, 109, XI 518), Ihnie (H. II 282, XII 174), Iahneă, Iahneă (H. II 282, XIV 351, 378), Iahnie (H. I 208, 301), II 119, 262, IV 12, 57, XI 341, XIV 187, 210), Iachneă (H. VII 373, 486), Iehneă (H. X 436, XII 389, 392) Iahnie (H. XI 507), Iahnie (H. V 375), Iehneă (H. III 119), Iahnie s. f. — slănină proaspătă fiartă infundat. H. IX 89, cfr. III 211. | Diminutiv: Iahnețuț s. f. H. X 454, (fig.) C. NEGRUZZI, III 87/100. Iahnețuț s. f. H. X 97, XII 555, Iahnețuț s. f. (pronunț. -no-ou-) H. III 402.]

— Din turc. yahni, idem.

IĂHT s. a. *Yacht*. — Corabie s. vapor de plăcere ori de paradă. [Plur. *iahturi*.]

— N. de origine olandeză (*Jacht*, idem).

IĂI! interj. *Hellas*. — Exprimă o durere, v. ai. ANON. CAR. *Dimineața iai și vici: Nici cocio nici trei cai*. ALEXICU, L. P. I 217/1.

— Din ung. *ja!* idem.

IĂIECĂNȚĂ † s. f. *Ceafă brouillée*. — (Slavism) Păpară (de ouă); cfr. scrob, papă. *Și-și voiu aduce o iăiecănță bună*. DOSOFTEIU, ap. TDRG. [Ș: (Bucov.) Iăiecănță s. f. Com. g. TOFAN.]

— Din polon. *Jajecznica*, idem.

IĂINĂ † s. f. (Zool.) = Iehneă. *Veni o iăină sau Iehneă, cu Iăncul ei*. DOSOFTEIU, V. S. 13/1. [Pronunț. *ia-i*. | Ș: Iehneă (pronunț. *i-e*) s. f. *Iehneă-și/i* Iă Iăncul, id. ib. 19/1.]

— Împrumut literar, din grec. *Iaina*, idem.

IĂL! Interjecție adresată boilor ca să ia jugul în gât sau să-l lepede la dejurare. PAMFILE, J. II. — Cfr. *gheal!* (subt *ghelai!*)

IĂLE! interj. v. elel.

IĂLOMIȚĂ s. f. (Zool.) v. Ialoviță.

IĂLOVĂȚ s. m. (Bot.) = (Bucov.) Iuniper (Juniperus communis) PANTU, P.

— Din rut. *Iălovets*, idem.

IĂLOVIȚĂ s. f. (Zool.) 1^a. *Vache engraisée*. 2^a. Impôt.

1^a. Vacă mare și graa. CHERANGĂ, GL. (*Ialoviță*) 8E2. III 16/100. *Ialovică* = vacca. ANON. CAR. *Le-au dat Mihai-vodă gazde bune... și câte o Ialoviță de boier*. LET. II 76/11. *Pe și numai o morță de pâne sa mănăcă și doi berbeci și o Ialoviță la curtea domnoasă*. Ib. 203/100. *Câteva mii de Ialovițe să cumpere den fară*. MAG. IST. III 341/100 cfr. 13/100 29 *Ialovițe co-au luat Petricico-vodă de la Prodan*. IORGA,

S. D. VI 247. *Orânduți de ioloviți și de oi. BELDIMAN, TR. 394. 89 de vaci pe care le-au îngrăpat pe așut și făcând ocoa ce se numește... ioloviți. I. IONESCU, D. 383. Li se aduc 12 harabale cu pâne, 12 ioloviți friști și 12 buți...* cu vin. CREANGĂ, P. 260. *Să ne gătiți... Ioloviți groase.* SEVASTOS, S. 105/106. || Fig. (în batjocură) *Ialohiță, ioloviță* = femeie mare. PAMFILE, I. II.

25. † Bir plătit în vaci. *Vind cezirul la Dunăre la Cartal, ceit-au grele iolovițe pe fară.* LET. II 426/27. [Scuture] *de sulgii, de unt, de miare, de ioloviți, de bou (Iași, a. 1700). IORGA, S. D. I. 84.* [Plur. *iolovițe și ioloviți.* || Si: *ialemiță* (†) s. f. Să vă îngrijiți *De buți de vin. De... ioloviți groase* (Râmnicul-sărat). SEVASTOS, N. 100/101. *Cu trei trașan-guri de mătase De mi-l curmă pân la oase; Și cu trei de ioloviță (= cu care se leagă vacile?) Do-i iolovițe săduple n' față.* MATESCU, B. 73. (Ca nume toponim. *Ialomia* era înțelesul „Joc neîncrat“), *Ilohiță, ilohiță, iloșiță* s. f. = femeie mare. PAMFILE, J. II.

— Din slav. (bulg., sârb., rus.) *Ialovica* „vacă stearpă“, „Joc neîncrat“.

IAMA s. f. În expresiile: A face s. a. da lama († lama) în ceră = a da năvală; a prăda, a jăfuli; a risipi (o avere), a isprăvi fără a țineă multă socoteală (ION CR. III 369, ZANNE, P. IV 385). *Au dat Turcii iama într'înșii.* ISTORIA (a. 1715), ap. ȘIO. *Arcele, după ce iama căte au fost le-au făcut...* BELDIMAN, TR. 410. *Te-am lăsat să dai iama în acoera mea.* ALECSANDRI, T. 1264. *Făce iama în iconomiile visteriei.* id. 1338. *Vodă... da... iama prin iconomirime.* COȘBUC, F. 114. *A dat iama la poamă = au năvălit de au furat aproape tot.* PAMFILE, J. II. *A umbli iama: căleând tot. Se dă drumul luncii și farinilor, când vitele umbli iama* (= peste tot).* MUSCEL 86. || (Eliptic) *Iama!* strigăt la bălciu s. la panoramă. PAMFILE, J. II. [Si: † iarma s. f. ap. ȘIO. Iamăt s. m. sing. *A dat iamăt = a făcut străciuni mari în semănături.* RĂDULESCU-CODIN.]

— Din turc. *yama* (yagma) „năvală, pradă, jaf“.

IAMĂC † s. m. *Aido; rocru.* — (Turcism) Ajutor (al cuiuă într-o meserie); spec. oameni recrutați spre a completa o trupă de militari. *Răspuns-au [înierii că] nu este vina lor, ci este a rășcor, că n'au vrut să se bată.* AXINTE URICARUL, ap. GCR. II 18, cfr. LET. III, 253. *Două ortale, emaci.* IORGA, S. D. VI 187. *L'ei* 45 *tulumbagiul cu emacul lui.* URICARUL V 444/45. *S'au dat hotărîre căși iamaci să aibă focșora opac* (a. 1814). TES, II 385, cfr. 312. *Calengii și iamaci.* cu iple în patru colțuri. FILIMON, C. I 744. [Si: † iemac s. m.]

— Din turc. *yamak*, idem.

IAMĂȘ s. a. v. Iamaș.

IAMĂȚ s. m. sing. v. Iama.

IAMB s. m. (Metr.) *Iambe.* — (La Greci și la Romani) Picior (de vers) compus dintr-o silabă scurtă și una lungă; (la noi) picior compus dintr-o silabă neaccentuată și una accentuată. *Iambii uitorii... săltăreșle dactile.* EMINESCU, P. 228. [Ad]ectiv: *iambic, -ă, † iambicesc, -ească.* *Stihuri iamicești* DOSOFTIEU, V. S. 60. *MINIEUL* (1776) 63/64.

— N. de origine grec. (ἰαμβός, idem).

IAMBĂLA: † **IAMBĂLAȚI**: † vb. I. v. umbლა.

IAMBULC † s. a. (Imbric.) v. Imbuluc.

IAN: interj. = Ia.

15. Ia² (I 15), *Iacă! Iată! uite! Iani amă, io (= unde) -ți sânt fie mândrile tale?* CVV. D. BĂTR. II 228. *Ian apă te creau!* C. NEGRUZZI, I 222. || (În logătura cu ea) *Când, la urma tuturor, lan că ve-neă 'ncetior...* *Dolca.* ALECSANDRI, P. P. 55/56. *Ian că se zăvă plătind...* lb. 124/25. cfr. 134.

25. (Înainte a unui imperativ) Ia² (I 45). *Saele frate, iane caută!* COD. VOR. 40. *Iani să grăim despre hama celor zăceți cuvinte.* CVV. D. BĂTR. II 101, cfr. I 440. *Iană cunota!* lb. I 440. *Iani deșide svînta evangholie!* VAKILAM, C. 378, cfr. II 575. *Iani socoteți ce proasăteli lucră au socotii D/umăno!* IANUȘ DOSOFTIEU, V. S. 43, cfr. 11, 31, 42, 59, 74. *Ian căuțoți acum grola lui Cornol!* LET. II 284/29. *Ian uită-te! zicoc.* C. NEGRUZZI, I 100. *En să ieșim pușin până afară.* id. I 89, cfr. 188. *Ean vezi, soro, ce minune!* ALECSANDRI, P. I 47, cfr. 101, 206, T. 890. *Ian veniți afară!* CREANGĂ, P. 59, cfr. 66, 164. *Ian să cerc să văd!* CONTEMPORANUL, I 198. *Ian ieși afară!* RETEGANUL, P. III 3/32. cfr. I 62/63. *MARIAN, I. 114, NA. 112. Ian să te mai văd!* SBIERA, P. 33/34. cfr. 147/48. *Ean vezi cât e da frumună!* ALECSANDRI, P. P. 114. *Ian ieși, mândră, până'n drum!* I JARNIK-BĂRSEANU, D. 411, cfr. 420, etc. *La ian caută la obste.* DOINE, 190/91. *En spune!* LB. || (Înainte unui condițional) *Si ian să n'oi fi acas-tal, atunci, cosa ce-ar fi căpăt!* *Si ian să n'oi fi putat împărți cu mine!* MARIAN, T. 305.

35. Ia² (II). *Biata Moldova noastră o fost drumu' cel mare a' străinilor... Ian, o foară de jac, sata' lu Cremen!* ALECSANDRI, T. 47.

[Si: † Iane! † Iani! (azi, prin Mold., Bucov., Transilv.) en.]

— Compus din Ia² și ni (ne).

IANĂIE s. f. (Cul.) v. Iahne.

IANĂȚ s. v. v. Ianaț.

IANĂȚ interj. v. Iana.

IANGINER s. m. v. Ianicer.

IANIȚ interj. v. Iana.

IANICER s. m. *Janiszar.* — (La Turci) Soldat pedestru din garda sultanului; corpul ianicerilor era alcătuit, în început, din copii creștini turci și formă elita armatei turcești; a fost înfrântă de sultanul Murat (1326) și desființată de sultanul Mahmud (1826). *Ca și ienicorii cum sânt acum la Turci, la Eăm protorini, adică podastrime de Divan le zicoc.* M. COSTIN, ap. ȘIO. *Osman... răi tula... și pre nicăiori finăa foarte scurt.* HIRONOGRAF (sec. XVII), ap. GCR. I 150/51. *Să se bată Ungurii și Frâncii cu ianicerii și cu spahizii.* ȘINCAL, HER. I 367/68. *Engiszar* care încolțor de groaza ianicerilor. C. NEGRUZZI, I 206. *Mulle am eșut în eiafa mea!... c'am eșut ienicori și rămerșii.* ALECSANDRI, T. 40. *Ienicori, copii de suflet ai lui Allah... Vin de'ntunecă pământul.* EMINESCU, P. 238. *Voesti, pe ianiceri să-i pun* *Să te da cănilor?* COȘBUC, B. 102. *Eră Sultman Agă Cu cinciozi de enicri.* ALECSANDRI, P. P. 134. *O să-ți slujesc ienicorii!* TEODORESCU, P. P. 534. || Fig. *Om erud, tălhar. Da ai botozat pe fică-mea, ienicorile!* ALECSANDRI, T. 1233. *Bre, ce ienicor!* id. 535. [Si: † Ienicar, Ienicăr, Iulcer s. m. MAG. IST. I 148, GCR. II 18, L. NEGRUZZI, IV 495, IANGINER s. m. MAT. FOLC. 57, Nicen s. m. lb. 85, Ienigel s. m. SEZ. III 213/34.] *Compuse: † (Ie)nicer-aga(s) = comandantul ianicerilor. ȘIO. Iancerefendi(s) = superintendantul ianicerilor. lb. I Dori-vat: (C. polon. Janeczarka, idem) † Iancera s. f. = pușcă de ianicer. *Ianicerile Turcilor erau mai lungi și de fier mai bun și bălăau mai departe decât flintele.* LET. II 360/61. || Ad]ectiv: *Ianceresc* (Ieniceresc, Ianceresc, -ească = de ianicer, în felul ianicerilor. *Ianiceroasca năvală nu s'au dat.* BELDIMAN, TR. 399. *Sălbătăcia ianiceroască.* N. GANE, ap. ȘIO. *Haino inicorosi* (a. 1715), ap. TDRG. || Colectiv: *Ianicerime* (Ienicerime MAG. IST. IV 97) s. f. *Vodă... da... iama prin ianicerime.* COȘBUC, P. 114.]*

— Din turc. *yeni çerri*, idem (propriu „oaste nouă“).

IANICERESC, -EĂSCĂ adj. } v. Ianicer.

IANICERIME s. f. }

IANUARIE s. m. sing. *Janvier.* — Întâia lună a

anului, Ghenario. [Pronunț. -nu-o-. | Și: Iannâr, mai rar: Iannârul. COSTINESCU.]
— Împrumut literar din paleol. Iannârul.

IAPĂ s. f. (Zool.) 1°. *Jument*. 2°. *Quantité de majs qu'une jument peut porter*. II 1°. Châssis de bois sur lequel on transporte la charrie. 2°. *Manche* (de charrie). 3°. *Védale* (de métier à tisser). 4°. *Bielle* (de scierie mécanique). 5°. Une des parties d'un radeau. 6°-7°. *Poutrelle* (dans la construction d'un moulin ou d'un toit). 8°. Bâton qui retient les cordes d'un filet.

1°. Femela calului (de la trel ani în sus. H. II 59). (Pentru terminologie cfr. cal; de remarcă că [aranul nostru nu întrebuințează termenul cal ca nume generic și când e vorba de o femelă, căreia îi zice todeauna iapă] 21 *ape mare storp*. CUV. D. BĂTR. I 208. *Harghida de iapa*. CANTEMIR, IST. 75, cfr. IPIRESCU, L. 23. *Nunai armăsari și iape sânt primii să alege*. C. NEGRUZZI, I 36. *Plește bine iepole*. EMINESCU, N. 18. *Două iape albe cu zăpala și iși ca focul*. CREANGĂ, P. 106. *O iapă sîrăpă* (id. lb. 101), *încălță* (JARNIK-BĂRSEANU, D. 421), *împiedicată* (lb. 424). *Când cu bicis' g'o pocni*, *Saple iape s'or stăpi*. DOINE, 237/77. (În batjocură) *Nechează cu o iapă* = cântă dragoste. ZANNE, P. IX 626. *A acea lurtă de iapă* = a nu se mai sătura mîncînd. lb. II 24. (În glumă) *Sânt neam cu el după iapa popii* (PAMFILE, J. II); foarte depărtat, încă nici nu se mai poate considera ca ruhedenie. (Înjurătură) *Du-te unde și-a dus mutul iapă!* TDRG., cfr. ZANNE, P. VI 215. *Când îi dai îi fală iapa, când îi ceri îi moare mîndul*: se zice celui rău de plată, celui nerecunoscător. ZANNE, P. V 243. *Popa e ră călure pe bălana și întreba de iapă*: se zice (în glumă) unui utuc s. prost. id. IV 289. *Deșteapă iapa de la gard* = deslușește-ți vorbele! lb. III 165. *Cine trage, trage! da col cu iapa trage de-i rupa coada*, adică cel cu pricina suferă mai mult decît toți. ION CL. III 174. *Bate sava să prîceapă* (s. înțelegea) iapă: face aluzie la cuv. c. NEGRUZZI, I 261, cfr. IPIRESCU, L. 271, PAMFILE, J. II. Bă-ți, popo, pitești și bate iapa cu călcălele, se zice când cineva a dat împrumut un lucru de care el însuși are nevoie. C. NEGRUZZI, I 249, cfr. CREANGĂ, P. 39. | Iapă prăpădită, nume de joc la copil. PAMFILE, J. I 287, II 292. | (Entom., rar) iapa-dracului = calul-dracului (Libellula). CONV. LIT. III 243. | P'ig. Ca termen de ocără pentru o femeie grasă, ori prea voinică. PAMFILE, J. I.

2°. P. ext. Cantitatea de porumb ce se poate încerca pe o iapă. *Ai făcut porumb mult?* — *Abi am făcut șapte iape și-o mîrie* (cât pot duce șapte iape și o femeie în spinare). RĂDULESCU-CODIN.

II P. anal. 1°. (Une-ori plur. tant.: iape) Sforile împletite de care atîrnă potnogi: p. ext. potnogi. CREANGĂ, GL. DAMÉ, T. 135. RĂDULESCU-CODIN, H. III 4, 73, IV 11, 56, 87, 156, 256, v. 376, VI 32, XIV 377, XVIII 307, ȘEZ. VIII 147. *Dă prea aspru cu suceica; apasă prea tare asupra iepol*. SLAVICI, N. I 55. *Și e rima și din iape* *Da e pînza asupra cu suceica*. ȘEZ. VIII 187. *Iopă cu tîlpiși*. H. X 539.

2°. Iapă = cornele plugului. H. XIV 417, cfr. XI 517, PAMFILE, J. I 326.

3°. (La războiul de țesut; une-ori plur. tant.: iape) Sforile împletite de care atîrnă potnogi: p. ext. potnogi. CREANGĂ, GL. DAMÉ, T. 135. RĂDULESCU-CODIN, H. III 4, 73, IV 11, 56, 87, 156, 256, v. 376, VI 32, XIV 377, XVIII 307, ȘEZ. VIII 147. *Dă prea aspru cu suceica; apasă prea tare asupra iepol*. SLAVICI, N. I 55. *Și e rima și din iape* *Da e pînza asupra cu suceica*. ȘEZ. VIII 187. *Iopă cu tîlpiși*. H. X 539.

4°. Măta (joagărului). DAMÉ, T. 176.

5°. Ciocăria plutei (ȘEZ. III 16_{2/2}), lemnul în chingă, de care se leagă mîndul (CIUPALĂ, PL.).

6°. (Mor.) Întreaga construcție din moară e așezată pe niște grinză puternice, numite talpa morii; pe acestea sînt așezate iepole. Com. A. RANCIU, Cfr. amnar (II 1°).

7°. (Construc.) Șcaunul podului îi compun iepole,

de aceeași grosime cu căpriorii, fixate de-a lungul, tot subț al patrulea căprior. PĂCALĂ, R. 59.

8°. (Pesc., lăloimă) Baț de care se leagă scorie de la plasă când e tare frig, pentru ca să nu înghețe mîinle pescarilor. DDIRF.

[Plur. iapă, țar: iapă. | Diminutive: iep(u)șară, iepuță (GIUGOLEA-VĂLSAN, H. S. 162), iepușniță, I. Gata..., nunai s'addă iepușorole iostea. CREANGĂ, P. 113, cfr. 109. Iepușora iepoși și ca din grăd. IPIRESCU, L. 160, cfr. RĂDULESCU-CODIN, I. 54, MAT. FOLC. 435, ZANNE, P. VI 376, ȘEZ. III 37_{2/2}, MĂNDRESCU, L. P. 135_{2/2}, Iepușna [născu] un mazăruț gingaș. IPIRESCU, L. 161. | Nom. agent.: † (cfr. lat. *equarius*) Iepăr s. m. = păzitor de iape (ANON. CAR.) | Instrum.: Iepăr s. a. = iapă (II 3°) H. XVIII 307, (+ *cobilă*) Iepilă s. f. = cobilă (prăjină care se vîră prin urechile unor vase, când acestea se duc pe umeri). Cfr. IUBRA-IANA, M. 101. | Collect.: Iepărite = herghelie de iape. GDDE, N. 795. | Pejorative: (+ *bahoriță*) Ieporîniță s. f. = termen de ocără dat la femel. PAMFILE, J. I, Iepoștină s. f. = fată care nu-l la locul ei. Com. M. OLMĂZU. | Adjectiv: Ieposec, -ească (în descăteco): *Rău ieposec*. ȘEZ. VII 91.]

— Din lat. *equa*, -am, idem (I 1°). (În înțelesul II 1°, e traducerea lui *cobilă* = slav. *kobylo*, „iapă”; pentru înțelesul II 5°-7°, cfr. v.-fran. *postre* Iapă nedată încă la armăsari”.

IAPĂNGEĂ † s. f. (Îmbrăc.) v. Ipagea.

IAPRĂC adj., s. m. (Comerț) *Silure*. — Somnul ceva mai mic poartă în comerț numele de *somn iaprac*, sau numai *iaprac*. ANTIPA, P. 98. Cfr. pană, iarmă, someteu, moacă.

— Cfr. turc. *yaprak* „fosie, frunză”.

IAR s. a. *Bras* *sec d'une rivière*. — (Comit. Arad) Un crac (= bras) sec al unei ape: *Iaru' nîc holaru'*, nu apa. Plur. iare. Com. M. ITTU.

— Cfr. turc., bulg., rut. *jar* „mal răpos”. Cfr. iare, ierugă.

IARĂ adv., conj. I 1°. *De nouveau*. 2°-3°. *Encore*, *de même*. 4°. *Pourtant*. II 1°-3°. *Or, alors*. III 1°. *Enfin*, *et, quant à*. 2°. *Tandis que, néanmoins, mais*.

I Adv. 1° (Pe lângă verb, iară arată că acțiunea se repetă) încă odată, din nou, de ismăva, iarăși. *Și iară zise apol...* CUV. D. BĂTR. II 148. *Domniud idră împărătește*. BIBLIA (1688) 7^{or}. *L-au luat iară în dragoste și în milă și i-au pus iar sfetnic*. LET. II 210_{2/2}, cfr. 308_{2/2}, 370_{2/2}, etc. *S'au lăsat iar intru stăpînarea Turcilor pentru Crim*. DIONISIE ECLIS. C. 165. *Cade și se rădăci și iar cade în greale*. KONAK, P. 275. *S'a fost iar năapte fîcînt*. FANN, E. III 136. *Bucurați-vă pururoa îstru Domniud; și iară zice, bucurați-vă*. MARCOVICI, D. 1. *Ai îndrîznit ai crede că iar mă vei putea înclă*. C. NEGRUZZI, I 141. *Aud că te pitești să vi iară în Bessarabia*. id. I 62. *Zina nîng, scoapla nîng, Dimineața nîng iară!* ALECSANDRI, P. II 9. *Bătrînu și ploncă yeana și iar rîmînd orb*. EMINESCU, P. 214. *După ce se împlînse trei ani în capăt iar pornește la Dumnezee*. CREANGĂ, P. 313. *Dumnezee mi-a dat, eu dau, și Dumnezee țar mi-a dat* că are de unde. id. lb. 299. *Se duseră, se duseră și iară se mai duseră*. IPIRESCU, L. 6. *Pe pămînt ingesunchi Și de Turci iar as rugă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 495. *Du-te, zău, dar iară vină*. lb. 109.

2°. (Pe lângă altă parte a propoziției) De asemenea, și el (ea, etc.), tot. *Au do/ă/ră poate mîncă omu iară carne de om?* CUV. D. BĂTR. II 324. *Ghica-vodă... au purcea de la casa lui la Targigrad și și gîlăscu un stăpîn ai slujescă, și cu dîneul r'au mai luat un copil de Turc, țar sdrac*. LET. II 238_{2/2}. *Necoința craiului șezec nu este pentru foșul împărăției, ce iară pentru folosul său*. lb. 153_{2/2}.

Fenlru om este iar omul adănaa învătătură. KONAKI, p. 274. *Moșoacul acvă o fată și baba iar o fată.* CREANGĂ, p. 283. *Oala și cu căldarea nu poate să se loasească, căci de s'ar lovi, iară oala se va strică.* ACSINTE URBIGARU ȘI ZANNE, p. IV 7. *Ei chiar singur o stricat și iar d' s'a mniat.* ZANNE, p. V 610. | (Înainteai unui cuvânt care se repetă) *Omdt și iar (= tot, numai) omdt!* CONTEMPORANUL, II 213. *Eu s'a insură la toamnă, ba la iarnă, ba la primăvară, ba la vară, ba iar la toamnă...* CREANGĂ, p. 141. *Frunză verde și iar verde...* JARNIK-BĂRSEANU, D. 158. | (În legătură cu negațiunea) *Nici (chiar) ei (ea, etc.). Soarele, și iar nu poate să le încălzească pe toate.* ROMÂNUL GLUMET, I 42¹².

39. (Aven de a face numai în aparență cu o repetiție; de fapt enunțăm ceva nou s. subiectul se schimbă) *Pe de altă parte, de asemenea, și, (în legătură cu negațiunea) nici așa. În ziua de azi, dacă nu-i fi și cu draci o leacă, apoi ci-că te fură sfînșii, și iar nu-i bine!* CREANGĂ, p. 163. *M'as lăsa și iar, nu-mi vine!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 419. *Dacă rămâi nu-i bine, dacă plăci, iară cu fi rău!*

40. (După și s. dar) *Acum, în același timp, cu toate acestea. Dar vorba eoa: la unul fără suflet, trebuie unul fără-în-tele...* *Dar iar mă întorc și zic...* CREANGĂ, p. 248. *Cât e de simplu, dar, iar, cât e de complicat un-o-ori sufletul unui copil!*

II. (Ocupând un loc intermediar între adverb și conjuncțiune: e mai mult adverb din punct de vedere al înțelesului și mai mult conj. din punct de vedere formal, stând totdeauna la începutul propoziției celei nouă. Cu un înțeles aproape temporal s. consecutiv)

19. (În legătură cu un adverb temporal, corespunde adesea neologismului „or”). *Grândul lor D'umne/ădu, nu ascultă, iară acum sfânta scriptură cunoscută să face.* BIBLIA (1688) 8¹² p. 2. *De la o vreme încoace... eră tot galeș...* *Iar când luse într-o zi, tocmai când... împlinea cincizecete ani...* SPIRESCU, I. 2.

20. *Apoi. Să-mi dai de mâncare... cât mi-a trebui, iar când mi s'or împlini ani...* CREANGĂ, p. 151. *Împăratul... nu se putea sălura mâncând. Iară dacă chemă pe bucătari..., el spusese cine a gătit.* SPIRESCU, I. 32.

39. Atunci (care poate și lipsi). *Pentru mulțimea nărodnicilor, căci că nu putea începea să o vadă, iară patriarhul Măcarie să zăi per amvon.* VARLAAM, C. II 11¹². *Vin și grănu să-mi/i prisoască, Olăul să nu lipsască, Iară eu cu pace bună Voiu adormi deprenus.* DOSOFTEIU, PS. 19. *Aici stătura ei să odihnească. Iară calul îi zise: „Aven să dăm peste o primejdie mare”.* SPIRESCU, I. 6. | † (În corelațiune cu de = (chiar) dacă) *De vă pare că nu veți putea accoasta să tocniți, iară voi nu epi-reți, ce vedeți în cetatea Ierusalimului.* VARLAAM, C. 180. *De vor tăcea oamenii, iară pietrii vor răsună.* LET. II 27¹². *De voiu perii eu acolo, iară voi tocniți împărăția bine și frumos.* ALEXANDRIA, 70. | (În corelațiune cu cândai = dacă cumva) *Cândai năcleaște tron lăleau sau vor fiară la lată-lău de pripă, iară tu să aibi ce te-i prizoni.* MOXA 390¹². | (În corelațiune cu când) *Când duștră pe Hristo/s părăinți lui în besarecă, idră Simeon lă-l în brațele sale.* VARLAAM, C. II 53. | (După un gerundiu) *Înt'accoasta nevoindu-se, iară vicănuul diacon nu mă părăsă de a o supăra.* id. ib. II 13¹². *Minuându-se nuntia și neștiind oare a cui să fie [măna], iară muiarora unui lă-tari(u) strigă...* DOSOFTEIU, V. 2. 48. *Făcând împăratul voroacă cu sfînșii, iară sfînșii să cuprinsă că de un somn.* MINEIUL (1776) 131¹² p. cfr. 120¹². | (În corelațiune cu de-vreme-e s. în-vreme-e = când) *De-vreme-e veți vedea cartea domnie/i mele, iară voi să aveți a vă feri.* CUV. D. BĂTE. I 129. *În-vreme-e să război Lazor, iară surorile lui și tremisără oamnei la Hristo/s.* VARLAAM, C. 78.

III. Conj. Conjuncțiune iar(ă) exprimă propriu

zis numai că pe lângă cele spuse s. cunoscute se mai adaugă ceva „nou”. După cum enunțarea acestei note nouă înseamnă numai un adăuș față de cele precedente sau stă în opoziție cu ele, iar(ă) se apropie mai mult de conj. copulativă și sau de conj. adversativă dar s. însă, ocupând de obicei un loc intermediar între ele și având cam aceeași funcțiune cu vechiul *ie*.

19. (Aproape copulativ)

a) (Ca elementul din urmă într-o enumerare) În sfârșit. *P'oa-i în căsoaia de alăture, fudele în oboroac sub pat, iar furca după horn.* CREANGĂ, p. 5.

b) (Trocera la alt subiect) *Și, cât despre... Alăți toți alerți, iară împăratul l-au lovit neosoare.* DOSOFTEIU, V. 8. 90. *Baba Cloanța gemo, plânge, Căci fuiorul s'au sfârșit, Iar voinicul n'au venit.* ALECSANDRI, p. 111. *În gura Bărdăganului... găsești căts o mică dămbăruță... sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, iar mii și mii de cuburi de ciori...* ODOBESCU, III 17¹². *Înceală și ea... Iară Harap-alb lăndu-i și oamni ai, încalceți și el.* CREANGĂ, p. 274. *Căză mort și îndată să și făcă fărând.* *Iar eu încălecau p'o șoa și vă spusău dămnăsoară d'oa.* SPIRESCU, I. 10. *Turcii mult nu așteptă, Cl... capul îi rețea.* *Iar Chirafa, voi de ea, Roabă la păgăni cădea.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 494.

c) (Se exprimă o acțiune paralelă cu aceleași s. cu alt subiect) Și când, și în același timp, pe când... *Că sânt vitoaji presto vitoaji și ai presto ca, iară tu te-ai spăritat, ci nu te toama...* ALEXANDRIA, 4. *Lung se uită la cornul lunei...* *Iar glău-i jălnic apă căntă.* ALECSANDRI, p. 123. *Arăd d'ăv... Măvili de franzeu drumu-i le apulberă de anuă, Iar stonca cea polară i-arată a lui cale.* EMINESCU, p. 204. *C'o mână acul finoă, Cu ală lacrimii sfiorță, Iar din grău apă grăia...* JARNIK-BĂRSEANU, D. 171. *Pe când... se cheșiaiu, iară Gheonăia gemă de durere, deolată el și scoase...* SPIRESCU, I. 5.

20. (Mai mult sau mai puțin adversativ) Însă

a) *Pe când... La cei grincii să ajfăte postă, iară de la cei loaneș/i să sculure trândăciua.* BIBLIA (1688) 3¹² p. 11. *Mai năinle... s'an... scrie de Miron logofătul.* *Iar măi departe nu se glăsește scria.* LET. II 195¹². *Mulți au căzut, iar eu am rămas.* MARCOVICI, D. 1. *Acvă doi feciori, din care cel dintăi se numeă Aidin, iar cel d'al doilea Șozinac.* GOLJIAN, H. 1 20. *Patru boiri, din care doi măi bătrâni, iar doi juni.* C. NEGRUZZI, I 138. *Căci culturului corul a dat aripi să zboare...* *Iar fie fi-a dat farmec.* ALECSANDRI, p. 1 137. *Iubitul tău să fiu, iar tu iubită mea.* COȘBUC, p. 157. *Văfa de eis tot învie, iară văfa de boz tot răgoz.* CREANGĂ, p. 210. *Pe de o parte cu iarba înflorită, iară pe de altă parte pârliță.* SPIRESCU, I. 5. *Tu-i mere pe sus căntând, Iară eu pe jos plângând.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 301. *Din bami drepți ia dracu' pe jumătate; iar cei strămbi îi ia cu stăpân cu tot.* ZANNE, p. V 61. *Frate-mieu din gură, iar de la inimă foc și otrăv.* id. II 168.

b) (Restrictiv) Numai că..., atăta că... *Și apă au ecăpat Duca-voă cu zăle, de n'au perit; iar mazil tot au rămas.* LET. II 216¹².

c) † Totuși, cu toate acestea. *Învățăturile lui Hristo/s greule-ț/i par, idră sânt de folos.* VARLAAM, C. 217¹², cfr. II 15¹². *Mulți sânt mari despre buna credință, idră nu se cunosc.* BIBLIA (1688) 6¹² p. 11. *Socolo de-amănă, iar boierie nu-i da.* LET. I 257¹². | (Mai ales după un condițional, în corelațiune cu să, săvayi, deși, măcar că) *S'ai și ecăpa de vrăjmașul tău, idră de D'umne/ădu nu vei ecăpa.* VARLAAM, C. 378. *Săvayi ești și păcătoș, idră pentr'acvă tot să te rogi.* id. ib. 306, cfr. 81¹². *De s'are pune și în price cu dinș/i, idră să nu-i vatăme.* PRAVILA MOLD. 64¹². *Cu accoasta de să și tălcăuște cucurduț lui Dumnezeu, idră încă și mai cu cușință decăt toate să arată când să numească*

talant. BIBLIA (1688) 4/12. *Mcar cã s'au el lãsat mai mic, iarã nu va putea rãbã. PRAYILA MOLD. 83/12. Mcar și slujia lui, iarã și... de multe ori-l supãra. VARLAAM, C. 183, cfr. 214, 289. Mãcarã cã însuși Dumnezeu le lucrãzã toate intru toate, iarã și noi trebuie sã lucrãm. BIBLIA (1688) 4/12, cfr. 4/12, etc. Mãcar cã erã om înfãlpt, iarã firea îi erã de Grec. LET. II 302/12.*

d) † (Dupã o propoziție negativã) Cl. De va gãsi vreo comorã acolo, nu sã va chema a stãpãnului, iarã o celuia ce o au gãsit. PRAYILA MOLD. 43. Bãpitorul nu sã va certã cu moarte, iarã mai puțin. lb. 105/12.

e) (În legãturã cu negãțunea) Dar (care poate și lipsã) [Dracu-] /fi/ zice: erã-to-va D/umne/dzãu și fãrã ipovedanie, iarã nu te va erã. VARLAAM, C. 266. Vama Oenei... sã fi venit Domnilor, iarã altã dare sã nu fie. LET. II 337/12. Chãlãuã mull ce sã-și facã nume, iar nu sã strãngã. lb. II 260/12. Am fãcut și am adãos, iar n'am strãcut. ANTIM, F. XXIV/12. Cãntec și mulți afinuși ai noștri, iar mijlocitorii cãtrã D/umne/zeu nu-i cred a fi. E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/12. Prin fãpte, iar nu cu vorba. KONAKI, P. 84. Pune toamei... pe munca la, iar nu pe ajutorul altuia. MARCOVICI, D. 11/. Lupul pãrul schimbã, iar naraval ba. C. NEGRUZZI, I 248. La soare te puteai uita, iar la dinsa ba! CREANGĂ, P. 276. Ai fost bun de cãlugãrit, iar nu de trãit în lume. id. lb. 47. Cine are bani, toa și mãnãncã, iarã cine nu, se uita și rãbã. ZANNE, P. V 18. Bani au și Țigani, iar omenie n'au! lb. V 36. Sãrea e bunã, iar nu peste mãsurã! lb. IV 106. (În alternative) Înduplecã-!fi/, bãtrãnã, ficiorul, iarã de nu, da-te-toiu pe mãna a noștre rugãntori. DOSOFTEIU, V. S. 16. Dacã-i gãci-o, ferice de tine a fi; iar de nu, luãți-vã cãtrãfușola! CREANGĂ, P. 270, cfr. 187, etc.

f) (Urmat mai ales, în vechime, și de: și, înãã, încale, etc.) Dar. *Voi sãntei episcop coștinilor pre den lãuntru lucrãnd tãinele, iarã și eu însuși episcop sãnt. BIBLIA (1688) 8/12. De noșie și de orăș proat, iarã înãã în facera lucrurilor înãle luminat. DOSOFTEIU, V. S. 124, /, /ar înãã și eu pohtesc sã... ANTIM, F. XXVII/12. /ar încalea am eșit cu cinste. id. lb. XXIV/12. Tãdasana supãra pe alții, iarã mai ales pe frãto-sãu. CREANGĂ, P. 38, cfr. 219.*

g) † (Introduce o întrebare care se rapoartã la cele precedente) Dar. *Dundãfiã... ne dobindãtoe talantul, iarã corã sã fie și talantul acesta? BIBLIA (1688) 3/12.*

h) † (Desparte douã predicative cu înțeles opus) Dar. *Acost Dabiã-vodã au fost om de fãrã, om bun, iarã boție. LET. II 5/12. Iaste de trup de cinci coți, ci iaste putrã, iarã bun vitoaz iaste. ALEXANDRIA, 122.*

[În PRAL SCH. întâlnim și formele ere, eri: A-propãrã-se gonitorii-mi fãrãtoe, erã de leagãa te delungãrã-se. 416. De multe ori izbãti ei; eri ei mãnușari ei cu avatul sãu. 355, cfr. 250.]

— Presupune un cuvânt lat.-pop. „era”, despre care cfr. Meyer-Lübke, *Rom. Gram.* III § 495.

IARĂ s. f. (Bot.) Sorte de Mă.— (Scurtat din grãu-iarã „grãu de primãvarã”) Grãn (H. XI 115, XIV 65, 93) care se sãmãnã odatã toamna, odatã primãvara (H. XI 5), grãu de primãvarã (H. XI 192).

— Din slav. (rus.) Jara „primãvarã” (cfr. rus. jarovoi chãbã, sãrb. jaro žito „Sommerkorn”). Cfr. Ierișã.

IARĂȘI adv. = Iarã'.

1°. Din nou. *De Dumencã sã postiuã preste toatã sãptãmãna pãnd iarãși Dumencã. VARLAAM, C. 2. S'au dus în fãra leșonãcã iarãși. LET. II 37/12. Și s'au supus iarãși sã fi supț ascultãrea Moșului. lb. 428/12. Sã venim iarãși la prochinem. E. VĂCĂRESCUL, IST. 249/12. Mã duc și vin iarãși. KO-*

NAKI, P. 104. Au cãzut iarãși la pocãnșã. DRĂGHICI, H. 116. Se întoarce iarãși la cortul sãu. GOLEJAN, H. I 3/12. Doamna Ruzãndã țeș, dupã ce iarãși îi sãrãtã mãna. C. NEGRUZZI, I 147. Sã rãdicã iarãși pe omul ce cãzut. ALEXANDRESCU, M. 4. Alungã-n depãrtare cumplitul negru nor. Sã vãd lumina iarãși. ALEXANDRII, F. I 109. La codru pleacã iarãși, EINESCU, P. 102. Iarãși o început cãuãnt strãunul. COȘBUC, P. 71. Iarãși le dã de lucru. CREANGĂ, P. 8, cfr. JARNIK-RĂISEANU, D. 495, ZANNE, P. VI 649. | Tot. Ne urmãrãm cãlãtorim, venind pãnd iarãși în cãmpia de unde pleasem. ISPIRESCU, L. 302.

2°. De asemenea, și. *Cãnd mirãcea m'ã cuprãde... cãnd, iarãși, spãima m'ã stãpãnește... MARCOVICI, C. 12/12. Cãnd sãrutãndu-te m'ã ncin, Tu iarãși m'ã sãruitã. EINESCU, P. 273.*

3°. În același timp, cu toate acestea. *Cã de prost, și, iarãși, cãd de înalt este omul! MARCOVICI, C. 11/12. Tot este mic la suflet! — Și eu sãnt de acestã acostinã... Dar, iarãși, trebuie sã ne fie milã de dãnuș. DRĂGHICI, E. 73.*

[S]: † IARĂȘILE. LB. *Iarãșile cu încãlãtura ghemonului fu pus gios. DOSOFTEIU, V. S. 7. Și iarãșile, cine în lume aceasta dovedit nu-și cu anã... CANTEMIR, IST. 57, † IARĂȘITE = Iterum. ANON. CAR.]*

— Din Iarã' + și.

IARĂȘILE †, **IARĂȘITE** † adv. v. Iarãși.

IARĂ s. f. I 1°. *Herbe. Gazon. 2°. Plante 3°. Romãde. II 1°. Poudre. III. Echeveou.*

I (Bot.) 1°. Nume colectiv al plantelor neleemmas (adesea în opoziție cu buruiãna, floare, grãne, legume, etc.), între care mai ales grãmînele (sãrã de cereale), cu tulpina sobãrie, moale și mliãdãnoã, care se usucã dupã cãteva luni de vegetație; ea formeazã podoba verde a grãdinilor, livezilor, pișunilor (iarbã de pãșunã), etc., și este hranã principalã a rumegãtoarelor și altor animale care o pasc. *Iarba* rãrare, alcãnștețe s. dã, cãnd încep a se desvoltã din sãmãnãta ei, și se numește cridã (s. verde), dacã este tãnãrã și bogatã în sucuri, iarã dupã ce a înflorit și s'a desvoltat pe depãun, este coaptã; ea e densã (JARNIK-RĂISEANU, D. 1) a. rarã, mare (lb. 253) s. mãrunțã (m. leã), etc. Din fiecare vãrf de iarbã încolțitã se desvoltã un fir de iarbã. Anumite specii, care ajung o înãlțime mai mare, se cultivã prin fãnașe, spre a se coai și uscã, fãcãndu-se astfel fãnuș; cfr. fãn. Cimu e froarea (— floarea) erbiloru ce troace; loca sãrã-luce soarele cu zãduhul, seacã iarba, și froarea ei cade și dulcea frumusețe a foșoșii ei piare, apã și bogãții întru îmbuletoe zãle coștezoacu. (OD. VOR. 101; cfr. 144. GCR. I 96, 324, II 94, 185. Și zãse Dumnezou: Rodeacuș pãmãntul iarbã verde (buruiãna de iarbã DOSOFTEIU, ap. GCR. I 265. BIBLIA 1688, lb. 281; herbam virentem, fãcãndã sãmãnãșã, și pomi.... Și rodã pãmãntul iarbã și veazce (buruiãna de iarbã ibid.), și pomi. PHIA (1582) ap. GCR. I 34; cfr. II 157, 35. A trãia sã... toem!... pomii, erbile, sãmãnãturile, legumile, florile. MOXA, 345/12. Acolo erã iarbã, de o cãmãzã ca linã, mullã. id., ap. GCR. I 58; cfr. H. XI 5. Au fost pãrșolii carba peste tot locul, de au sãbit viașii Turcilor. LET. I 126. Cumu-i primãvara începãrãzã tãturor florilor și a erbilor... (a. 1661) GCR. I 179. Nice frunzã, nice pai, ori de iarbã, ori de sãmãnãturã nu rãmãndã. M. COSTIN, lb. 201. Sã nu pascã turmele și hergholite iarba. N. COSTIN, ap. GCR. II 11. Primãvara friguroasã, înfloriturã și iarba tãrziie (a. 1783). lb. 26. Ca sã-i fie mai mule culcușul, au așternut niște iarbã uscatã o se pãșã de mai înainte. DRĂGHICI, E. 64; cfr. 41, 101, KONAKI, P. 114. Pãntre iarbã se strecoarã o sușure. ALEXANDRESCU, M. 13. Iarba nu se clãtãna, Franza nu se legãndã. ALEXANDRII, P. I 263; cfr. 190. Iatã-un fir de iarbã verde. lb. II 25; cfr. JARNIK-

BĂRSEANU, D. 81, 152, 322. *Ierburile și bălăritile*. ODONESCU, III 14. *Adiere* vântului prin *terburi*. id. II 17. *O câmpie frumoasă, pe de o parte cu țarbă înflorită, iar pe de altă parte pădită*. ISPIRESCU, L. 5. [În pădurea de argint] *țarba* pare de omid. EMINESCU, P. 193; cf. 251. Se adă jos și vine pe țarbă, lângă moș Nichifor. GREANȚA, P. 133; cf. 158, 238. Prin țarbă îl și-a pipăit Toia-gul. COȘBUC, F. 77. Când fănau are fire de *terburi* înalte și groase... PAMFILE, A. 149. Până-i tarbatotă'n părgă. DOINE, 218^{1/2}; cf. 25^{1/2}. Frunză verde, țarbă crudă. ȘEZ, I 107^{1/2}; cf. 166^{1/2}. Bate vântu, țarbă 'nspică. JARNIK-BĂRSEANU, D. 137. Găsite țarba idelită. ib. 278. Mi-a pierit țarbă 'n potani. ib. 369. Măncatu-s de nevoi, ca țarba de cele d. ib. 191; cf. 10, 24, etc., MAT. FOLC. 818. SEVAITOS, N. 171^{1/2}. MARIAN, V. 82. Cădeă țofi... ca vara țerle, Când le taie coazele. RETEGANUL, TR. 7^{1/2}. Pânze lui, Pe *terburi* că le'ntindă. TEODORESCU, P. P. 562 b; cf. 211. # *Țarbă* 'n curte, sărăcie'ca casă. ZANNE, P. III 142. # P. a.n.a.l. Ce-realei fu cel dintăiu stadiu al dezvoltării lor, când pînă, înainte de a-i da spicul, se aseamăna cu țarba. Că pământul den elu-g[il] rodează, înăutu țarbă (: herbam), după aceeași scrie, după aceea deplin grăun în spic. BIBLIA (1688), 775, cf. GGR. I 128. # P. est. Loc acoperit cu țarbă, pașiște. [Nă-roadea] eră locmști coră, ete o sulă și câte cinci-zeci țre țarbă țearde. VARLAAM, C. 254. Pe țarbă s'asezu. JARNIK-BĂRSEANU, D. 512. # A da vitele le țarbă = a da vitele la păscut, la câmp (primăvara, când începe să răsăre țarba, — după ce iarna fuseră ținute în coșar). | În privința vrăstei se numesc [boii]: de țarba înădu, de a doua etc. H. XVIII 71 | Așteaptă, murgule, să paști țarbă verde = mai răbdă, până-ți vine apa la moare, până că norocul peste tine, (mai totdeauna cu îngeșul) trage nădejde, ca spânul de barbă. | Când mi-o crește țarbă'n barbă = niciodată. ZANNE, P. I 199. | Nu arusea nevoie să se împrumute, eșă vîmăz grăd, de țarbă = înainte de a se coace). CONV. LIT. XLIV 80. | A călca pe țarbă verde = a întreprinde ceva sigur de reușită. COSTINESCU. | Din pămînt, din țarbă verde = oricare ar fi greutățile cu orice preț, negreșit. Din pămînt, din țarbă verde, să te duci să-mi aduci herghelia. ISPIRESCU, L. 27. | Pe cărora bătuți nu crește țarbă, adică foloșu nu poți dobândi decât dacă întreprinzi afacerea în direcțiuni necerțate de alții. ZANNE, P. VI 47. | Te crește țarba pe sub ei: de leșe. ib. IX 480. | A paște țarba pe care o cunoști = a păzi (a a te țneă de) lucrul cu care te-ai obișnuit, pe care-l cunoști (s. înleghi), care e aproape de tine. Decît umbli să iai fata dintr'alt sat, mai bine pășteai țarba pe care o cunoșteli. PAMFILE, A. | Cîntă frunză, cîntă s. și țarbă s. ca frunza și ca țarbă (ISPIRESCU, L. 111) v. frunză.

2^a. P. gener. Nume generic pentru orice plantă ierboasă (cf. buruiană, floare). Se face deosebire între *terburi* reie (= buruiene reie) s. strecoșoase (KONAKI, P. 250) și *terburi* de leac (= buruiene de leac). Măncarea [sfințite] eră d'erbile ce creștea acolo. VARLAAM, C. II 13. cf. M. NEIUL (1776), 87^{1/2}. Mici și strănte [sînt] chechețele erbilor doftorici) meale, Căci doftorul bun știință în cap, iar erbile în câmp le are. CANTEMIR. IST. 115. Yassop = o țarbă carea Jidoiti o mută în sânge, de să stropită și se curățește. MARDARIE, L. 4574. Alcea [în glosarul de plante slavo-române, a. 1705] scriem erbile, sloveaște otvoatom. GCR. I 355. Care estă acă țarbă (cf. ce buruiană este a. 1799, GCR. II 171) ce o cunoșcu și orbis? [Urza] (a. 1779) GCR. II 120. [Părintele Luca] din eburile ceale ce s'adăftă acolo hrîndindu-să... (a. 1809). ib. 203. Culege ierburii... Dar în zădar, că amorul doctorii nu primitește. KONAKI, P. 86; cf. M. NEIUL (1776) 105^{1/2}. A pus prin bălți niște

terburi veninoase, de care, cum bea, crăpă. C. NEGROZZI, I 171. M'ai fermecat cu trei *terburi* de la munte: Una-i floare lileac... HODOS, P. 95. Foate verde, țarbă roa. JARNIK-BĂRSEANU, D. 172, 173, 210, 218, 247, 316. | † [Cul.] Carte întru care s'ad scriu mîncările de pește și raci, strădi, melci, legumi, erburi, și alte mîncări (a. 1749). GCR. II 42. O mîndă de *terburi* locale. ib. 44. # A căută ca țarbă de leac = a căută cu multă grijă, cu multă răvnă, ca pe un lucru foarte rar. ZANNE, P. V 375; cf. ALECSANDRI, T. 99.

3^a. † P. ext. (cf. paleosl. *bylze* = *βότρυς*, *φάρμακον*) Medicament (preparat din ierburii de leac), I e a c. Pută-va face țarbă ca aceea să biruască putearea otrăvei. PRAY. 416. Vraciulă adapă bolnavul cu erbi dulci. VARLAAM, C. I 244. Ierbi împotriva otrăvii. M. COSTIN, ap. GĂDEI. Vracii ce/i ștutori, când dau bolnavului erbi amare se be (= să bea), ei ung pre den aflat uncele păharului cu dulceață (a. 1710). GCR. I 363. Vraciul va să te otrăvească cu *terburile* lui. ALEXANDRIA, 54. Are ierbi de feciori (= medicamente în contra sterilității). ib. 6. | Fig. Acestă dumnezească cuvîntă... Iudăndu-se s'ad arată... țarbă care ne vîndoc toate vîdmăturile ceale sufletice. BIBLIA (1688), pr. 4^{1/2}. Folsi pune asupra [oamenilor] [spravnici și doftori] pre voi... să stăjim cu țarbă mîntuitoare zădrea ce este în nevoi. ANTIM, P. 3^{1/2}.

4^a. P. compuse: țarbă-albă (Transilv.) = *Phalaris arundinacea*, țarbă cu frunze vîrgate cu linii verzi și albe-roșietice, cultivată mai ales prin grădini, numită și: ierbăluț, panglicuță. PANTU, PL., cf. BULET. GRĂD. BOT. V 54. Cf. ierbă-ghilana.

țarbă-albastră = *Molinia caerulea*, plantă ierboasă cu frunze plane, îngrămădite la baza tulpinei; crește prin locuri umede. PANTU, PL.

țarbă-amară = grana'te. ib.

țarbă-apeilor (Mitol. pop.) Locurile unde sînt izvoare, se crede că-s arătate printr'un fel de țarbă, numită țarbă-apeilor, dar pe care rari oameni o cunosc. PAMFILE, I. C. 461.

țarbă-asioulul = luminică. PANTU, PL.

țarbă-aspră = țăpoșică. ib. | La I. GOLESCU, C. I identifică cu pîr sau troscoț.

țarbă-babei = iarbă-cocoșului. I. GOLESCU, C. I.

țarbă-bălanului = iarbă-șarpelui. PANTU, PL.

țarbă-băloasă = tătăneasă. ib., cf. H. IX 509.

țarbă-bălții = păiuș (*Atra coespitosa*) PANTU, PL.

țarbă-bărbaoasă = *Panicum crus-galli*, plantă ierboasă cu frunze late, lineare și flori verzi sau roșietice, care crește prin locuri cultivate, numită și: costreiu, costreie, iarbă-ghimpoasă, mohor(-gros). ib.

țarbă-bășinei, o buruiană ce valămă, supără pe bășinoși. I. GOLESCU, C. I.

țarbă-beției, buruiană împotriva beției. ib.

țarbă-bobului = iarbă grasă. ib.

țarbă-bolcerului = a) (Transilv.) ierbăluț. BULET. GRĂD. BOT. V 54) b) căpușă (BARCIANU, DAMĂ, T. cf. H. II 310, III 116, 226, 261, IV 83, XVI 412), numită și:

țarbă-bolilor. L.B. BARCIANU. | *Iarbă-bolilor* sau *iarba-m* în un a'tă, buruiană sau copăcel dintr'al cărui rod iese o zeamă, un must urdinător. I. GOLESCU, C. I. 161.

țarbă-broaștei s. -broaștei = *Hydrocharis Morus ranae*, mică plantă acvatică cu flori albe, numită și: limba-broaștei, mușcatul-broașteilor. PANTU, PL., cf. broască.

țarbă-broștească = iarbă-prunelor. I. GOLESCU, C. I.

țarbă-bubei (Mehedinți) = păpălău. PANTU, PL.

țarbă-bună = *Euphorbia dulcis*? PACALĂ, M. R. 19.

iarbă-ca-frunza-frasinului = iarbă-fiarelor (d.). I. GOLESCU, C. I.

iarbă-cailor = flocoșică (1°). PANTU, PL. Această plantă pare a fi:

iarbă-calului, PAMFILE, A. 94.

iarbă-câmpului = *Agrostis alba*, plantă ierboasă cu tulpinile noduroase, ascendente sau culcate, frunze plane și flori de un verde-alburiu sau violet-deschis, numită și: iarbă-vântului, păiuș. PANTU, PL. O buruiană ce are miros de miere. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-cănașului = *Phalaris canariensis*, plantă ierboasă cu flori verzi, a cărei tulpină ajunge o înălțime cam de 1 m., numită și: meu-lung, meu-l-canașilor. PANTU, PL.

iarbă-cănească = bucătăle. BĂRCIANU, cf. H. IV 9, IX 472, XI 246. | Identificată de I. GOLESCU, C. I. cu coștele-popii: «buruiană cu rădăcina ca ceapa, ca oazele, și întăritoare spre împănare cu muere, și care omoară pe căni, cum o mănâncă».

iarbă-cănelui = pir-gros. PANTU, PL. cf. H. I. 235, V 279, X 354, XII 218, XVI 103. | Identificată de I. GOLESCU, C. I. p. 156 cu iarbă-cucului s. lupului: o buruiană lipțoasă, eforbie.

iarbă-caprei, buruiană cu frunze lungi, spicute și cam încrețite, din care, dacă se rupe, iese un suc alb, și care crește prin livezi pietroase; o mănâncă, crudă, copiii. H. IX 141; cf. 509, II 3.

iarbă-căprioarei = iarbă-ciutei a) și b) DDRF., cf. BĂRCIANU.

iarbă-cerbului = iarbă-splinei. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-clumei = ciunăreă. PANTU, PL.

iarbă-ciutei = a) *Doronicum austriacum*, plantă ierboasă cu flori galbene, care crește în munți, prin păduri umede, numită și: iarbă-lupu-lui, iarbă-căprioarei; cf. JFJESCU, O. 73, ODOBESCU, III 173/18, MARIAN, N. 24, TEODORESCU, P. P. 379/80, PAMFILE, D. 246, S. V. 47, H. XI 327. (Intrebuintată contra tusei) 326, (se linge din palmă de femeie, când nasc, pentru a li se înlesni nasterea) V 374, (și iarbă-sălbatică, buruiană întocmai ca ceapa) I. GOLESCU, C. I. | b) urechelniță (*Sempervivum tectorum*) PANTU, PL. LEON, MED. 14.

iarbă-cocoșului = a) cocoloș-de-câmp (Transilv.), PANTU, PL. | b) stupitul-cucului. DDRF., cf. iarbă-babei.

iarbă-codrului (Transilv.) = mărăgură. PANTU, PL. LEON, MED. 50. LB., VICIU, GL., PĂCALĂ, M. R. 17, I. GOLESCU, C. I. 161 (buruiană ce aduce somn, ameteală și greotale la cap), DR. IV. 1504.

iarbă-coifului s. iarbă-înveninată s. iarbă-lupului, buruiană otrăvicioasă, ce crește pe pietriș de cremene. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-crăcoasă s. -cu-multe-crăci. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-creață (Transilv., Ban.) = a) ierbăluță. BULET. GRAD. BOT. V 45. | b) iarbă-creață. DICT., cf. H. XVI 4, XVII 7, XVIII 302, I. GOLESCU, C. I. *Iarbă-bracel* = mentha ANON. CAR. *Asifă*, *chică de apă*, *Ce miroasă* = iarbă-creață. HODOȘ, P. P. 63, cf. BULET. GRAD. BOT. V 56.

iarbă-creață-a-broaștei, se face prin curcile măști-noase pe lângă garduri, crește oblu, face floare violetă, are miros înecăcios. H. XVIII 302.

iarbă-cureii s. iarbă-pământului, gințiană. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-cucului, H. IX 509. | = iarbă-cănelui. I. GOLESCU, C. I. 156 b. | = *herminium monochies* PĂCALĂ, M. R. 24.

iarbă-cu-foaia-lată, H. XI 259.

iarbă-cu-multe-crăci s. -crăcoasă. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-cu-multe-vine s. -vânoasă. Ib.

iarbă-cureii = năgară (*Silva capillata*). PANTU, PL.

iarbă-datului-și-a-faptului (Ban.) = feciorică 2°. Ib.

iarbă-deasă = *Poa nemoralis*, plantă ierboasă cu tulpini subțiri, frunze înguste și flori verzi, care crește prin păduri, în locuri umbroase și umede. Ib., PĂCALĂ, M. R. 25. *Frunză verde iarbă-deasă* JARNIK-BĂRSEANU, D. 10.

iarbă-de-baltă s. puflăneacă. H. V 10. *Epi-pactis microphylla*, PĂCALĂ, M. R. 24.

iarbă-de-boale = usturoiță. PANTU, PL.

iarbă-de-bou-sălbatică = miruță. Ib.

iarbă-de-călbeară = germ. Egelkraut. CALENDARIU (1814), 189/14.

iarbă-de-cheag = cu care se încheagă laptele. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-cositor = barba-ursului (*Equisetum arvense*). PANTU, PL. LB., LEON, MED. 33. (Cu această plantă se curăță obiectele de cositor).

iarbă-de-curățenie s. -șerpească s. strecurătoare, o buruiană ce se întrebuintează de dohtori spre tămăduirea nebulunii; curăță și dinții boțoșel, cutecuriga, (grecește) *ελάβορος*. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-curăț = fumăriță. PANTU, PL. LB. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-desfăcut, H. III 242, cf. BARONZI. L. 133/4.

iarbă-de-desumflat, buruiană, a cărei sămânță se întrebuintează la bucate, ca muștarul. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-durori (Ban.) = coada-cocoșului. PANTU, PL.

iarbă-de-ficat, buruiană ce se aseamănă cu cimbrul. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-friguri = traista-ciobanului. Ib., LB., | = iarbă-roșie s. punga-ciobanului s. muștar-sălbatic, buruiană în chipul muștarului, ce se întrebuintează tot ca muștarul. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-degetelor = cinci-degete. PANTU, PL.

iarbă-de-grădină = iarbă-grasă (*Portulaca oleracea*). BĂRCIANU, DDRF.

iarbă-de-înierbat = spânz. GR. S. I 190.

iarbă-de-izvor, H. XVI 146.

iarbă-de-lîngoare (s. lîngoare s. lungoare) = a) *Lysimachia punctata*, plantă ierboasă cu frunze păroase și flori galbene, numită și: floare-de-lîngoare, gălbenele, mărul-cucului, rădăcină-de-lîngoare. PANTU, PL. | b) gălbășoară. Ib. | c) usturoiță. Ib., LB. d., rapită-de-câmp, bruncuță. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-lae s. mușchiu-de-lae, buruiană cu foi late și lunguete, ce se face prin lacuri, prin li-manuri și se întrebuintează în loc de suliman la obraz. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-lut, buruiană ce se face prin locuri băltoase, bună de păguene cailor, un soi de trifoi și de ghizdeu. Id.

iarbă-de-mare = *Zostera marina*, plantă ierboasă acvatică, cu flori verzi, care crește pe fundul mării, formând adese întinse livezi submarine, numită și: iarbă-mării. PANTU, PL.

iarbă-de-margine, buruiană a cărei rădăcină servește la vopsit roșu lână sau pânza (jud. Tutova). cf. PAMFILE-LĂSCU, CR. 107.

iarbă-de-mesteacăn, H. IX 153.

iarbă-de-munte = fr. *hellibore noir*. DDRF. *Sterignae*..., *iarbă-de-munte* = cemerita (Glosar de plante slavo-române, ca. 1705). GCR. I 355.

iarbă-de-negri = rostogăscă. PANTU, PL.

iarbă-de-erbal (s. orbant) = erbal. Ib.

iarbă-de-pe-marginea-călii = timoftică

(*Phleum pratense*) PĂCALĂ, M. R. 24.

iarbă-de-perină = floare-de-perină. PANTU, PL.

iarbă-de-pește = iarba-peștelui. I. GOLESCU C. I. 162.

iarbă-de-piatră (Transilv.) = sulfină (*Melilotus officinalis*). PANTU, PL.

iarbă-de-rană (s. -de-rane PANTU, PL. s. -de-râni LEON, MED. 23) = vindecă. DAMÉ, T. 186.

iarbă-de-săpun s. săpunioară, buruiună a cărei floare se întrebunătă la concieri sau cu care puteai săpăla ca și cu săpun. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-șoaldină = a) *Sedum acre*, mică plantă ierboasă cu flori galbene, care crește prin locuri năsipoașe și pe ziduri vechi; numită și: buruiună de trânti, oloisă, șerpariță, șerpănță, șoaldină, șupariță, trânti, PANTU, PL., LEON, MED. 65. b) *Sedum neglectum*, plantă ierboasă, totdeauna verde, cu flori aurii, care crește prin regiunile stâncose de pe lângă Dunăre. PANTU, PL.

iarbă-de-strănutat = potocițele albe. ib.

iarbă-de-surpatură = feciorică (2°) DAMÉ, T. 187.

iarbă-de-tăietură = vindecă. ib.

iarbă-de-toate-boalele = usturoiță. PANTU, PL.

iarbă-de-tulă = sadină. H. V. 10.

iarbă-de-ureche (s. -de-urechi) = a) urechelniță (*Sempervivum tectorum*). PANTU, PL., cf. BULET. GRĂD. BOT. V 67. (buruiună ce stă verde totdeauna) I. GOLESCU, C. I. | b) *Sedum mazimum*, plantă ierboasă cu frunze cărnoase și dințate și flori galbene-verzi. PANTU, PL.

iarbă-de-vălmătură = vătă mătoare. PANTU, PL.

iarbă-de-vopsit (-văpsit) buruiună cu care văpșete vâpșea vântă. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-de-zăvoiu. H. IX 153.

iarbă-de-zgăibă (s. -de-zgăibi) = zgrăbunțică. PANTU, PL.

iarbă-dintelui = duntură. ib.

iarbă-domnească. Cunună de iarbă-domnească. HODOȘ, P. P. 117.

iarbă-drumurilor = frunză-de-potoc. PANTU, PL.

iarbă-dulce = a) fereguță (Bucov.) ib., (buruiună cu foile ca ale bradului, mic; are gustul dulce) H. X 496, numită și **iarbă-dulce-de-munte**. PANTU, PL. | b) lemn-dulce. ib. | c) rouărică. ib. — **Fără definiție**: H. II 142, IV 84, IX 188, 509, Com. A. TOMIAC.

iarbă-englizească (s. **inglizească**) = zizanie. PANTU, PL.

iarbă-fecioarei (s. **feciorilor**) = feciorică. ib. **iarbă-fetei-fecioarei** s. pomul-fetei-fecioarei, ce se zice și fugi-de-la-mine, o plantă ce, cum o atinge o fată ce nu e fecioară, ea îndală se trage înapoi, ca să nu o atingă, fata fiind prăhănită. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-fierelor = a) rouă-cerului. PANTU, PL. | b) sporici. BĂRCIANU, DDRF., cf. LB., LM.

| c) *Vincetoxicum lazum* (PĂCALĂ, M. R. 16) s. **officinale**, plantă ierboasă veninoasă, cu flori albe-gălbui, numită și: brilioasă, rânduniciță (PANTU, PL., GOROVEL, CR., cf. H. XVI 207), **iarbă-fierului** (ibid., LEON, MED. 42, PAMFILE, COM. 14, 15, 58), | d.) **iarbă-ca-frunza-frasinului** sau **iarbă-usturoiului**, și: **frânținelă**, **frasinelă**, **dictumă**, buruiună ce are miros de usturoiu și vindecă la răni. I. GOLESCU, C. I. 161. | În credința poporului, **iarbă-fierului** (ION CR. II 239, SEZ. I 84, 153, 287^{1/2}) s. **iarbă-fierelor** este o plantă misterioasă (cf. H. II 92), cu puteri supra-naturale (GOROVEL, CR.), răsărită din picătura de sânge care a curs din buricul lui Isus Hristos, când a fost răstignit, și care se arată ca o lumină aprinsă, pe rouă, mai cu seamă dimineața (H. II 108); e un fir de iarbă de culoare aurie sau argintie (H. I 195), sau roșie (ION CR. II 239), care

are puterea de a învia (cf. ION CR. III 100) s. de a descuia orice insectuetoare de care se atinge (H. II 5, 70, 84, 92, 233, III 39, cf. PAMFILE, COM. 14), mai ales fiarele cu care s'impiedicată căii (noaptea, pe câmp la pășunat sau în grajd — ca să nu-i poată fură hoji); de aci numele; cf. fier (3°). Din cauza aceasta este foarte căutăta de hoji, care o introduc adese sub pielea unui deget, spre a nu o mai pierde (H. I 195, II 38, 247), căci nu se găsește ușor; o poți afla mai ales cu ajutorul ariciului (H. II 70, 84, cf. HEM. 1645, ION CR. II 239, SEZ. I 84, 153) sau, mai rar, cu ajutorul ciocnitoareii (MARIAN, O. I 75). Cf. PAMFILE, COM. 14, 15, 58 s. u. **iarbă-fierelor**. ANON. CAR. Cu **iarbă-fierelor**, care eră pusă sub pielea din palma mâinei drepte..., de-ar fi fost zute de ust (tu)ferecate și fiecare ușă cu zute de lăcși fuciată, ei iohși le descuia. MARIAN, T. 297. **Iarbă-fierului** Din codrul neferului. ALECSANDRI, P. P. 142⁶.

iarbă-ficatului = orvâlă (I. GOLESCU, C. I. 243), ormină (ib. 245), buruiună bună de boala ficatului (ib. s. v.)

iarbă-fierului v. **iarbă-fierelor**.

iarbă-flocoasă = a) talpa-găștii (*Leonurus cardiaca*). PANTU, PL. | b) cătușnică. ib., LB.

| **iarbă-lănoasă**. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-găii = *Picris hieracioides*, plantă ierboasă cu tulpina dreaptă, frunze păroase și flori galbene; numită și: a) măruță. PANTU, PL.

iarbă-găinii = reco (vină, mînteuță, buruiună ce crește prin locuri umbrase și umede; foarte amară; se întrebunțează la doborîți. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-găinilor = gălbenuși (*Crepis setosa*). PANTU, PL.

iarbă-găliană. H. XII 286, (cu vrăste verzi și albe) 300. Probabil aceeași plantă cu **iarbă-albă**; cfr. **ghelana**.

iarbă-ghimpoasă = a) ghimpariță. PANTU, PL. | b) **iarbă-bărboasă** ib. | c) scaiul-dracului. BĂRCIANU.

iarbă-grasă = a) *Portulaca oleracea*, mică plantă ierboasă cu tulpina ramificată și flori galbene, numită și: **iarbă-grasă-de-grădină** (LB., LM.), **grășiță**, **porcină**. PANTU, PL., cf. LEON, MED. 42. I. GOLESCU, C. I. | b) **iarbă-de-urechi**. PANTU, PL., LB., cf. BULET. GRĂD. BOT. V 67. | c) (Transilv.) **urechelniță** (*Sempervivum tectorum*). PANTU, PL. — **Nedefinite**: H. II 3, (bună la boala de vaci și la femei care nu fac copii) 125, 142, 243, (are hujul gros și se întinde pe pământ, frunza grasă, lungă și îngustă, floarea ca a călinei, buruienile mărunde; rădăcina seamănă cu a melului) III 117, 226, IV 268, VII 48, IX 153, 188, XI 73, 95, 246, XII 412, XVI 146. **Iarbă-grasă** = zăcăse capușta (Glosar de plante slavono-române, ca. 1705). GGR. I 355. **Foște verde** **iarbă-grasă**. SEZ. I 103^{1/2}, III 156^{1/2}, cf. II 199^{1/2}, PAMFILE, B. 34, A. 72.

iarbă-grecească, o buruiună cu păstăi, căreia rodul [B] este dulce și cu miros. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-groasă (Ban.) = **iarbă-de-urechi**. PANTU, PL.

iarbă-Hristoforului (Transilv.) = orbalț. ib.

iarbă-ipeurei = tremurătoare. ib., (buruiună sălbatică) I. GOLESCU, C. I.

iarbă-ieretel = vulturică. PANTU, PL.

iarbă-îmbăftătoare, buruiună care, bând-o sau mîncînd-o, aduce amețală și greotăte la cap. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-împăratului = *sempervivum montanum*. PĂCALĂ, M. R. 21; **urechelniță** (*sempervivum tectorum*) ib.

iarbă-in-cinel-foi. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-înfrînăta (Trans.) = spanacul-ciobanilor. ib.

iarbă-înghimpoasă = scaiul-dracului. DDRF.

Iarbă-tighimpoaze (în chipul păd/ă /midet)=[slav.] oset. (Glosar de plante slavono-române, ca. 1705) GCR. I 355.

Iarbă-innodată = golemăt (*Dactylis glomerata*) PĂCALĂ, M. R. 25.

Iarbă-inveninată = iarba-coifului. I. GOLESCU, C. I.

Iarbă-lute = a) dintelet-dracului. PANTU, PL. | b) răculeț. Culegi șapte fire de iarbă-rotie, iarbă-lute, iarba-piperului (*Polygonum bistorta*), II [sic] pisici bine țut' în căștel și muștel și pui pe rană (Valea Bistriței în Moldova). ION CR. III 148.

Iarbă-lănoasă s. -flocosă, și părpiasă s. laba-pisicii; se întrebunțează spre a umplea pernele cu ea, în loc de lână. I. GOLESCU, C. I.

Iarbă-lăptoasă = amărăleă 2°. PANTU, PL. | a) ptele-cănelui. I. GOLESCU, C. I.

Iarbă-lată. (Transilv.) = stânjințel (*Iris germanica*). BULET. GRĂD. BOT. V 59, cf. H. II 193, VII 120, IX 188, 472, X 3, 205, XI 73, XVI 4, 146, 159. Foaițe verde iarba-lată. ȘEZ. I 235/4.

Iarbă-lipitoare = limba-cerbului. I. GOLESCU, C. I.

Iarbă-lui-Dumnezeu (Transilv.) = Lemnu'-Domnului (*Agrimonia Abrotanum*) BULET. GRĂD. BOT. V 53.

Iarbă-lui-sfântu'-Ioan = a) pojarniță. PANTU, PL. | b) șerlăiu (*Salvia aethiops*) ib.

Iarbă-lui-Tat = iătăneasă. MARIAN. ȘI: Iarbă-lui-Tate id., PISCUPESCU, O. 273, Iarbă-lui-Taten H. II 3, XVI 79, Iarbă-lui-Tatin PANTU, PL., MARIAN, SE. II 39, H. II 125, 310, (*Synphyllum officinale* și *Lithospermum purpurco-venereum*) PĂCALĂ, M. R. 17, (crește pe pietre și pe pereți, trebuincioasă la dohoții) I. GOLESCU, C. (cu frunza ca a tutunului) H. III 116, 225, (crește în locurile băltoase în forma steghii, cu floarea albastră; rădăcina sa o întrebunțează babele contra vătămăturii) 360, V 10, XI 230, XVI 42, Iarbă-lui-Tatină se întrebunțează, prăjită în lapte, la diferite boale) H. XVI 9, Iarbă-lui-Tătină MARIAN, Iarbă-lui-tate, Com. AR. TOMIAC, Iarbă-lui-tati = iarba-voinicului, cu foaia în forma limbii și lujerul pătrat, crește mai obicinuit pe lângă izvoare și se întrebunțează la vindecarea ranelor. H. V 374, Iarbă-lotatinului DR. I 338, Iarbă lui Lotatin ib.

Iarbă-lui-Timoteu = timofitică. PANTU, PL.

Iarbă-lungă = păiuș (*Aira caespitosa*). PĂCALĂ, M. R. 24.

Iarbă-lungă-de-lac sau cardamă-sălbatică, cu frunzele ca de pătrunjel. I. GOLESCU, C. I.

Iarbă-lumii, ib.

Iarbă-lupului = a) iarba-ciutei (*Doronicum austriacum*) PANTU, PL. | b) osul-iepurelui (*Ononis spinosa*) MARIAN, | iarba-cănelui I. GOLESCU, C. I. 166 b, a conține ib. 37 b, iarba-coifului ib. s. v. Fără definiții: H. V. 402.

Iarbă-mare = a) *Inula helenium*, plantă ierboasă cu tulpina păroasă și ramificată, frunze mari și flori galbene (PANTU, PL., cf. PĂCALĂ, M. R. 15, BULET. GRĂD. BOT. V 60); (b) o man, holman, (h) o mag, toaie. Planta aceasta se adăogă la tăvălele cu care se hrănesc vacile, ca să dea lapte mai mult (H. XVI 9); cu rădăcina ei se afumă casele, ca să se curățească aerul (BIANU, D. S., cf. I. GOLESCU, C. I. H. XVI 103), mirosul ei e plăcut (cf. ȘEZ. VI 160), fiind lecutor de ameteții și dureri de cap (H. IX 141); rădăcina aceasta se mai întrebunțează pentru prepararea unor leacuri în contra tusei, a nădușlii și a ofitei (BIANU, D. S., LEON, MED. 42, MAT. FOLC. 700, GRIGORIU-RIGO, M. P. I 134); cu rădăcina fărâș în apă își spală țărâniș capul, mai ales în ajunul sfântului Toader, femeile purtând-o apoi și în păr, iar bărbații, cosând-o, o pun în căciulele lor, ca pîrul să le crească frumos (ION CR. II 205, MARIAN SE. II 39, BIANU, D. S., GRIGORIU-RIGO, M. P. I

40, H. IV 52, 311, V 374); cf. H. II 3, 26, 99, (cu frunza ca a tutunului, miroșind ca tămâia) III 116, IV 9, IX 447, 472, X 3, 464, 476, 534, XI 230. Iarbă-mare = omană (Glosar de plante slavono-române, ca. 1705) GCR. I 356. Un miroș de iarbă-mare, stă-zinelor și alte verbi uacate țfi gătălea nasul. CONTEMPORANUL V 1 291. b) mătrăgună (Atropa belladonna) DR. IV 1504.

Iarbă-mării = iarba-de-mare. PANTU, PL.

Iarbă-mărută. H. IV 84.

Iarbă-măști = cătușnică. PANTU, PL., cf. ANON. CAR.

Iarbă-miroșitoare = vițelar. PANTU, PL.

Iarbă-miștinei (s. miștinilor DDRF.) = rușină (*Luncus affusus*). ib.

Iarbă-moale = *Stellaria holostea*, mică plantă ierboasă cu tulpina cu patru muchi și cu florile albe, ib., (ce se poate linge). I. GOLESCU, C. I.

Iarbă-nălbitoare, buruiană cu a cărăia rădăcină [sic] spală, albește, curăță lână și pânzele. I. GOLESCU, C. I.

Iarbă-neagră = a) *Scrophularia slata*, plantă ierboasă cu tulpina patrunghiară și flori bene-purpuri pe din afară, galbene-verzi pe din lăuntru, care crește prin locuri umede. PANTU, PL., PĂCALĂ, M. R. 17, (bună de scrofulă) I. GOLESCU, C. I. | b) *Collina vulgaris*, mic arbust cu florirandafiri, mai rarale, care crește prin mușii, nămă și: erica. PANTU, PL. ib., LEON, MED. 38, PĂCALĂ, M. R. 16. *Podoba umită* a plantelor pitice: *afine* (*myrtillus*), *iarbă-neagră* (*erica*)... MEHEDINTI. R. 8. | c) *huberic*. PANTU, PL., LB., ION CR. IV 153, DAMÉ, T. 188. | d) *busioc-sălbatic* (*Brunella vulgaris*) PANTU, PL. — Fără definiții: H. IV 9, 84, IX 153, (crește prin grădini, întrebunțează pentru dureri de cap) 135. *Foaițe verde iarbă-neagră*. IANIK-BĂRSEANU, D. 152, cf. 321, ȘEZ. I 46. | e) *108/b*.

Iarbă-nebulilor = a) spânz (*Helictotus purpurascens*) PANTU, PL., MARIAN. | b) *Helictotus niger*. MARIAN, BARGIANU.

Iarbă-n-trei-fire = *Cerez Davallina*, PĂCALĂ, M. R. 24.

Iarbă-ou = spânz. GR. S. I. 190.

Iarbă-ouă (oumului DAMÉ, T.) = a) *Helictotum vulgare*, mic arbust cu flori galbene, care crește prin regiuni muntoase, nămă și: ferestrău, herestăi, întoarcere, mălăioiu, raje, ruja-soareului. PANTU, PL. | b) mălăioai ib.

Iarbă-ovăselui = obsigă (*Bromus scaberrimus* și *sterilis*) ib.

Iarbă-păiangenelui, buruiană ce vindecă mișcătura păiangenului. I. GOLESCU, C. I.

Iarbă-pământului = iarba-crucii, gințiană id.

Iarbă-părului = a) perisor (*Elymus cristatus*). PANTU, PL. | b) brustur (1°). DAMÉ, T. 181.

Iarbă-peretelui, buruiană ce se latind, ce crește pe pereți, pe ziduri în sus, pe pomii, pe pari. I. GOLESCU, C. I.

Iarbă-pestelui și iarba-de-pește = coada-vacii. I. GOLESCU, C. I. cf. p. 182.

Iarbă-piperului = răculeț. ION CR. III 148. Iarbă-pisicii H. II 243, (are un miroș foarte plăcut) 310, (buruiană ce [o] mănăscă pisicilor) I. GOLESCU, C. I. (Pare a fi aceeași plantă a și iarba-măștei = cătușnică.)

Iarbă-plumănei = cuscorișor. PANTU, PL.

Iarbă-porcească = buruiană porcească (*Hypochaeris radicata*) PAMFILE, DUȘ. I; împă I. GOLESCU, C. I.; buruiană cu rădăcină rotundă, dintr-a cărăia floare făcă odată muștrii concuri; [nămă și:] pita-porcului, talpa-porcului și

Iarbă-porcului = brăncă 1 2°. PANTU, PL. Iarbă-prăfuită = iarba-sfântului-Icaș, sănătoarea. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-prisitoare, buruiană cu multe semințe. id. **iarbă-pruneilor** = iarbă-broștească, floarea-broaștelor, dedețel, piciorul-găsiu, brebenel, herbenel, buruienă ce mai saine o întrebunță spre curățenie suflutească și spre pază, apărare de ori-că rău; se găsește prin locuri băltoase și sporiz. id.

iarbă-pucioasă = coriandru. id.

iarbă-purecelui (s. -purecelor) = a) iarbă-rogie (*Polygonum persicaria*). PANTU, PL. | b) puricariță. id. | c) ochiul-lupului DDRF. | purecioaică s. capul-cânelui, buruiană ce omoară purecii. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-puroasă = a) (Transilv.) *Bifora radiana*, plantă ierboasă cu flori albe, care crește prin sămănătur, numită și: buruiană-pucioasă. PANTU, PL. | b) coriandru LB., BĂRCIANU. | c) fr. *archoche spante*. DDRF.

iarbă-răioasă, buruiană cu care se vindecă răia. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-rahitu = vetrice PANTU, PL., cf. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 103.

iarbă-rândunelei (s. -rândunicii) GRIGORIU-RIGO, M. P. I 107 = rostopască. PANTU, PL. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-rândunelei-miei = untisor. PANTU, PL.

iarbă-rarei = vătămătoare. id.

iarbă-rea = spânz. GR. S. I. 190.

iarbă-rotor (Bucov.) = roiniță (*Melissa officinalis*). id.

iarbă-roșie = a) (Transilv.) *Bidens cernua*, plantă ierboasă cu tulpina roșietică și flori galbene; crește prin locuri umede; se numește și: cărligioară. id. | b) *Polygonum persicaria*, plantă ierboasă cu flori albe-roșietice sau roșii-purpuri, care crește prin locuri umede, numită și: iarbă-purecelui. id. | c) destiță. id. | d) dintele-dracului. id. | e) punguliță. id. LB., LM. | f) răculeț. PANTU, PL., ION CR. III 148. | g) năprasnica (*Geranium robertianum*). DDRF. — Fără definiție (în cazurile cele mai multe, se pare că avem de a face cu năprasnica): JIPEȘCU, O. 73 (buruiană cu hloju roșu, floarea, frunza roșie, rădăcina cu coajă roșie, înăuntrul alb) H. III 117, IV 9 84, (are un trunchi nudros alb și cam roșu, foile seamănă cu ale ardeiului și se întrebunțează la razele cu viermi ale animalelor) 311, V 49, IX 153, 338, 472, X 205, XII 281, 385, XVII 7, (crește pe lângă locurile mîștoșoare, are floare roșie, tulpina nudrosă) XVIII 303.

iarbă-săbuteică = iarbă-ciutii, buruiană întocmai ca ceapa. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-sărătă = a) (Transilv.) brâncă* (I 2*). PANTU, PL. | b) săricică. id.

iarbă-șarpelui = a) *Echium vulgare*, plantă ierboasă, păroasă și cu flori albastre, rar roșii sau albe, care crește prin locuri pietroase și uscate, numită și: ochiul-măiții, viperină. id., LB., PĂCALĂ, M. R. 16. *Iarbă-șerpelui* = colubrina. ANON. CAR. b) armurar (I 9) LB. | c) mama-pădurii (*Lathraea squamaria*). PANTU, PL. | d) (Ban. *Veronica urticifolia*, plantă ierboasă cu tulpina păroasă și flori albastre-deschis sau roșietice cu linii mai închise. id., MARIAN. | e) *iarbă-șarpelui* = feregă (I 9). PANTU, PL. | f) = iarbă-băla-urului sau piciorul-vițelului sau barba-lui-Aron, buruiană cărăia lemnului este pestriț cu pielea șerpului. I. GOLESCU, C. I 161-61 b. — Nedefinit. III 243.

iarbă-selioasă = *Trochus racemosus*, mică plantă ierboasă cu numeroase tulpini ramificate, întinse pe pământ; flori verzi, adesea violete. PANTU, PL.

iarbă-sperască = iarbă-de-curățenie. I. GOLESCU, C. I 143, cf. BULET. GRĂD. BOT. V 54.

iarbă-sperpil (Transilv.) = ierbăluță. BULET. GRĂD. BOT. V 54.

iarbă-sfântă = lemnul-Maicei-Domnu-

lui. PANTU, PL. Aceeași plantă pare a fi **iarbă-sfinteii-Mării**. ANON. CAR.

iarbă-sfântului-Hristofor = orbalt. PANTU, PL.

iarbă-sfântului-Ioan = a) (Transilv.) *Soleva sclavica*, plantă ierboasă cu miros foarte tare, tulpină ramificată și flori albastre-deschis, numită și: șer-laiu. id. | b) = răscroage. id. | c) = iarbă-prăfuită. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-sfintelor. SEZ. IV 29.

iarbă-spărgătoare-de-pietre, buruiană cu care [se] sfărâmă pietrele. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-splînei, buruiană bună de splîni, și iarbă-vacii, iarbă-cerbului. id.

iarbă-spureilor. *Iarbă-spurcăilor*. ANON. CAR.

iarbă-steerpă = spânz, cf. cutcurig. GR. S. I 190.

iarbă-stecurătoare = iarbă-de-curățenie. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-stupilor = roiniță (*Melissa officinalis*). MARIAN, INS 163. Și: **iarbă-stupului**. PANTU, PL., DAMÉ, T. 187.

iarbă-subțire. H. IX 153.

iarbă-surpăturii = feciorică (2*). PANTU, PL.

iarbă-surzilor (Transilv.) = *Saxifraga aizoon*, mică plantă ierboasă cu tulpina dreaptă și flori albe-gălbui; crește prin regiuni stâncose. id.

iarbă-tăieturii (Transilv.) = vindecă. id. = betonică. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-tălharului (-tălharilor) = a) orbalt. id., GRIGORIU-RIGO, M. P. II 19. | b) feregă 1^a MARIAN. — Nedefinite: (seamănă cu lăptuca și este bună pentru vindecarea tăieturii) H. X 259, cf. 420, XVI 216. | (Mit. pop., Bucov. Plantă mînată, cu cap de om, fibră rădăcină, cu aripi în loc de frunze, crește pe piatră; dacă iai o bucată în gură, mori; o vâri tălharii în palmă. cf. PAMFILE, COM. 59 s. v.)

iarbă-tămăie = tămăioară, tămăiță, buruiană miroitoare ca Lămăia. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-tăpului sau pimpinetă, buruiană ce miroase a țap.

iarbă-tăreată = ierbăluță. BULET. GRĂD. BOT. V 54.

iarbă-tare = *Euphorbia dulcis*? PĂCALĂ, M. R. 19.

iarbă-tunului = urechelniță (*Sempervivum tectorum*). PANTU, PL., cf. BULET. GRĂD. BOT. V 64. Prin Bucovina cresc unii în grădina **iarbă-tunului**, numită și borșisor. PAMFILE, VAZD. 81.

iarbă-tusel = rădăcina-ciumei. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-untului = verigel. id.

iarbă-urdinătoare, de curățenie, buruiană a cărei rădăcină aduce vîrsături și urdinare. Se zice și pipăruș și lavantă-sălbatică. I. GOLESCU, C. I.

iarbă-urechii = a) iarbă-de-urechi (*Sedum maximum*). PANTU, PL., I. GOLESCU, C. I. | b) urechelniță (*Sempervivum tectorum*). PANTU, PL. — Fără definiție: H. III 243.

iarbă-ursului (H. X 3) = cuscrișor (*Pulmonaria officinalis*). PĂCALĂ, M. R. 17.

iarbă-usturoasă = *Teucrium scordium*, mică plantă ierboasă, păroasă și cu flori roșii-purpuri, care crește prin locuri umede, numită și: dum-băt. usturoiul-de-lac. PANTU, PL.

iarbă-usturoiului = iarbă-ca-frunza-frasinului. I. GOLESCU, C. I. 161.

iarbă-vaclii = iarbă-splînei. id.

iarbă-vănoasă = iarbă-cu-multe-vine. id.

iarbă-vântului = a) *Agrostis spica-tenis*, plantă ierboasă cu frunze lineare și flori violacee sau verzi. id. | b) iarbă-cămpului. id. | c) cătușnică. id. | d) obsigă (*Bromus scaberrimus* și *sterilis*). id. | e) ungruș (*Marrubium vulgare*).

POLIZU, BĂRCIANU, DAMÉ, T. | f) capul-cânelui, herbenel sau dădățel. I. GOLESCU, C. I. — Fără definiție: SEZ. IV 29^{1/2}, H.

XVII 61, XVIII 40, 102, (o buruiană de leac, mai ales la friguri și catar) 33.

iarba-vălmășurii = ghimpariță. PANTU, PL. **iarba-veninului**, buruiană ce vindecă veninul. I. GOLESCU, C. I.

iarba-viermelui = punguliță. LM. **iarbă-voinică** = varga - ciobanului (*Dipsacus silvestris*). PANTU, PL.

iarba-voinicului v. **iarba-lu-Tati**. H. V 374. **iarba-vrăjtoarei** = tilișcă. PANTU, PL. (*Circaea intermedia*) PĂCALĂ, M. R. 21.

iarba-vulturului (-vălturului) PĂCALĂ, M. R. 15) = *Hieracium umbellatum*, plantă ierboasă cu flori galbene. PANTU, PL.

iarba-zgalbel = sgrăbunțică (*Lapsana communis*). ib.

II. Spec. 1°. **Iarbă(-de-puşcă)** = praf-de-puşcă, (†) barut. De rândul **ierbii-de-puşcă** și plumbu (a. 1612). IORGA, B. R. 285. S'au aprins erbăria, de au ars și el cu tarba cea de puşcă. LET. III 14. Zece măji de prov. sau iarbă-de-puşcă. SINCAL, HR. II 78^{1/2}; cf. DRAGHICI, R. 20. Pocnetul terbei-de-puşcă. ODORESCU, III 377. **Iarba-de-puşcă** se bea în apă, pentru mătrice [jud. Dâmbovița]. LEON, MED. 115. *Potira arăduțeană*, Cu iarbă odătoarească. ALECSANDRI, P. F. 88. Punet iarbă cu mână și gloanțe cu chidra. ȘEZ. II 77^{1/2}; cf. ALECSANDRI, P. P. 131^{1/2}. TEODORESCU, P. P. 293^{1/2}, 589^{1/2}.

2°. (Miner.) **Iarba-aciului** = stibiu-sulfurat (*sulfuretum stibicum*). LEON, MED. 115, cf. BĂRCIANU; cf. antimoniu.

3°. (Miner.) **Iarba-hăii** = auripigment. BĂRCIANU, DDRF.

4°. (Miner.) † **Iarbă-pucioasă** = pucioasă. Va plod Domnula cu iarbă-pucioasă. DOSOFTEIU, P. 36; cf. v. s. 4^{1/2}, 61^{1/2}. MINEIUL (1776), 74^{1/2}. Răsipl-te-vora ceale bine curioase ale lui, cu iarbă-pucioasă. BIBLIA (1688), 370^b. Cu iarbă-pucioasă focul vria să potolească. CANTEMIR, IST. 54; cf. 185, HR. 121.

III. (Prin confuziuni cu **ierbă**.) Trei năvădiri (firole care trec prin coșuleți țelor) luate ca unitate, **ierbă**; cf. jurubiță. Numărul firelor depinde de lărgimea pănei, care e de 10 până la 30 de tarbe; o tarbă numără câte 3 fire. ȘEZ. VIII 147.

[Cuvântul se întrebuințează mai ales la sing., cu înțeles colectiv = niște tarbe; spre a exprima unitate se zice: un fir de iarbă. Plur. vechiu **ierbi**, e rar astăzi (RETEGANUL, TR. 71^{1/2}) și înlocuit (de pe la mijlocul sec. XVIII) prin **terburi**, care înseamnă mai ales sfeluri, soiuri de iarbă; ad III e atestat plur. **tarbe**.] † Diminutive: **ierbăluță** s. f. = a) *Thalaris arundinacea*, plantă mare ierboasă, cu frunze late, ale cărei flori formează cu un spic, de culoare verde-albăstrie sau violetă; crește prin locuri umede. PANTU, PL. b) **ierbă-albă**, ib.; — **ierboară**, **ierbușor** (†DRG.) s. f. Picioarele... în toate terbuorele se învâltătează. CANTEMIR, IST. 194; — **ierbuliță** s. f. Să văd... **ierbuliță**'n găsiri dând. ALECSANDRI, P. P. 287^{1/2}; cf. I. VACĂRESCU, P. 338; — **ierbăuță** s. f. Însemnează și iarba-cănarășului BĂRCIANU) *Merge mândră... Prin terbuța pân'n brâu*. ALECSANDRI, P. P. 49^{1/2}, cf. MATESCU, B. 6.] Colective: **ierbărie** s. f. = (ad I, atestat numai la plural, cf. bălărie) fel de fel de ierburii; (ad II 1°) proviziune, munițiune, magazie s. fabrică de praf-de-puşcă. Un **zid alb**, care încheieă terbării mirositoare. SADOVEANU, P. 85. S'au aprins erbăria, în Iași. LET. II 255^{1/2}; cf. III 14^{1/2}. Au luat tunerile și erbăriile și le au scos afară din țară. MAG. IST. I 303^{1/2}; cf. IȘPIRESCU, M. V 25^{1/2}. O lădă de erbărie. BELDIMAN, TR. 346, cf. 498; — (ad I) **ierboaică**, **ierbotină** s. f. = ierburii nefolositoare, buruieni, în semănături, în țărine). Tot felul de

ierboaică buruienă... ECONOMIA. 70. Să se scoată dudefi și orice fel [de] erbottină. ib. 154. | A b s t r a c t : **ierbării** s. a. = impozit pentru pășunat, pe care îl plăteau păstorii din ținuturile vecine, când treceau cu turmele lor în țările românești; taxă pentru pășunat plătită proprietarului islazului; (drept de) pășunat; locuri destinate pentru pășunat, islaz, imasă, pășune; hrănirea vitelor cu ierburii proaspăt cosite, neuscate. **Plătiță Băreni** [†] **erbării** a toate vitelor, de vaci și de cai, câte bani 40 (a. 1753). IORGA, B. R. 386; cf. 375, 356-358. Pă lângă plata terbăriiului, mai făcăm și șase zile cloacă. GRAIUL I 220; cf. 195. Dând [pe moșia Cămpurii]... câte 7 lei de capul de vită pentru terbării. I. IONESCU, P. 322. **Ierbării**u' tered țeftin. GRAIUL I 230. Aceste pământuri se zic prisoase, dacă sînt în ogor, și terbării, dacă se iau pentru vite. I. IONESCU, M. 285. *Irăca costă...* este o hrană de terbării foarte bună. id. C. 104; cf. 41. | **I n s t r u m e n t** : (cf. fr. *herbier*, span. *herbera*, idem) **ierbăr** s. a. = a) care dăinuie dintre cele patru părți ale stomahului rumegătoarelor, cf. ciur, ghem, chiant. DAMÉ, T. 32. b) caiet cu flori, frunze s. plante presate, pentru studiu s. colecție [scris și **erbăr**, **herbării**(u) s. a.] | **A d j e c t i v e** : **ierbăr**, -ă (în expresiunea): **Țimp ierbariu** = primăvara prin Mart și April. H. XVI 103; — (lat. *herbosus*, a, um, idem) **ierbós**, -oasă = (despre pământuri) care produce s. care este acoperit cu iarbă multă; (despre plante, în opoziție cu lemnos) care se aseamănă cu iarbă, având o tulpină moale și mlădioasă ce se usucă după câteva luni de vegetație (în știință se întrebuințează în acest sens și neol. *erboacă*). O zăpodie ierboasă. DOSOFTEIU, V. S. 46. MINEIUL (1776) 28^{1/2}. Câmpi terboști. TEODORESCU, P. P. 391; cf. MARIAN, I. 83. **Plădiță** ierboasă. C. NEGRUZZI, I 102. | **V e r b** (Ban.) **ierbă** 1^a = a) trată un animal bolnav cu rădăcina de hel-leborus (CDE), a-i da spânz. — Din lat. **herba**, -am, idem (I). Cf. neologismele **erbar**, **erbivor**.

IARC s. a. Fossé. — (Timișoara, sârbism) Șant mare de hotar (așa se zice și șanțurilor romane). Com. M. ITTU. [Plur. **iarcuri**.] — Din sârb. **jarak** (genit. **jaraka**) gropaș adâncă și lungă. Cf. IAR', IERUG.

IARD s. a. (Comerț) **Yard**. — Măsură engleză de lungime, mai mică decât metrul: are 0,914 m. Un **obal** de **dumbac** de opt **yard**. CHI-RITSCU, CONV. LIT. XLIV, 552. — N. din engl. **yard**, idem.

IARLĂC † s. a. *Ordre écrit du khan tartare*. — Ordin s. permisie în scris (din partea unui han tătar). Scos-ou și de la *Hanul Iarlic*, asemenea cu *fermanul împărătesc*. LET. II 145^{1/2}. *Necercat de Mihail-eodă, de-ă trebuca... oaste, au dat țările la bei-Mărza*, ib. III 120^{1/2}. *Aducând Domnului țările și o făclul*. MAG. IST. IV 170^{1/2}. [Și] **erlăc** v. a. ap. ȘIO. [Plur. **Măcuri**.] — Din tătarăște **yarlyk** (rus. **jarlyk**, **erlyk**), idem. ȘIO.

IARMĂ adj., s. m. (Comerț) **Silure**. — Somn al mijlociu peartă, în comerț, numele de *sona iarmă*, sau numai **iarmă**. ANTIPA, F. 98, PES. 730. Cf. pană, isprac, som teiu, moacă. — Cf. turc. *gorma* spunctat în două.

IARMAROC s. a. *Foire, marché*. — (Mold.) Bâlcu, târg (anual), cf. zbor (adesea se spune numai numele sârbătoresc când cade iarmarocul: *A fost la Drăgăceni? la Sânzene? PAMFILE, I. I*); p. ex. I. zi de târg. GOROVEI, CR. *Citirele de boi de negoț... mergea la iarmaroc*. LET. III 50^{1/2}. La

vremea iarmarocului. ib. 245/19. *Desăgării... de la iarmaroc să nu fie opriri. ce să aiăd voie a duce și a vinde marfa lor.* URICARIUL, II 43. *Eră iarmaroc pe geul Frumosaei.* C. NEGRUZZI, I 285. *Bois tii sânt mari și frumosi; te-i și-i du la iarmaroc, vinde-i și cumpară alții mai mici.* CREANGĂ, P. 39. *Dobitocul dobitoc.* *Are zi de iarmaroc.* SEVASTOS, P. 153/7; cf. ȘEZ. I 13/22, 98/22, V 40/12. # *A face iarmaroc = a face târg, a se învîi din preț, la o vânzare.* PAMFILE, J. I. *A veni la spartul iarmarocului = la spartul târgului, prea târziu* (ZANNE, P. V 328), după ce s'a isprăvit (atacarea, petrecerea etc.) la care vine cineva. *Iarmarocul Țiganului =* [în bătaie de joc] bălcușu prost. ib. VI 395. *S'au strâns oamenii ca la iarmaroc!* PAMFILE, J. I. || P. ext. *Un iarmaroc de oameni = foarte mulți.* ib. | *O gaură mare în pământ în care se emână mîinga (s. osul) în jocul «de-a porca», gaură; cf. jir. [Și: ermaroc s. a. ȘEZ. V 72/19].*

— Din rut. *Jarmarok* (< germ. *Jahrmak*), idem.

IĂRNĂ s. f. I. 1°. *Hiver. 2°. Hiver* (fig.). *Neige. Tempête. II. En hiver.*

I. 1°. Antotimpul cel mai rece și cu zielele cele mai scurte, urmând după toamnă și tinând, după calendar, de la 22 Decembrie până la 21 Martie. *Iarna* poate fi grea (când e ger mare; proverbiale, ca ierni grele, au rămas *iarna lui Borneoschi*, ZANNE, P. VI 18 și a lui *Hangerliu DDRF.*) s. ușoară, apoi lungă (când începe de timpuriu și sfârșește târziu) s. scurtă. *Iarnă = hiems.* ANON. CAR. *Iarna s'au stricat* (= s'a sfârșit), *vino, trandafirul au înflorit!* MINEIUL (1776) 159^{3/2}. *A iernet gîtaf.* ALECSANDRI, P. I 125. *Iarna-t grea și neaua-t mare.* HODOȘ, P. 59, cf. ȘEZ. I 152/10. *A veni iarna curdă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 411. *Andrius, cap de iarnă.* PAMFILE, S. T. 125. *În mtecul iernii.* POLIZU. *Iarna să nu te cuprindă Fără pînă,* fără brînză. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 35. # *Face din iarnă vară,* se zice despre omul harnic. ib. IX 408. *Haine de iarnă:* călduroase. POLIZU. *Mere de iarnă:* care tin până iarna târziu, iernatice. Com. LIUBA. *Timpul sta de (s. a) iarnă (= se pregătește să vie iarna).* DONICI, P. II 38. || Fig. (Din cauza zăpezii — albe — care acoperă pământul iarna, se zice) *Amândoi bătrînți accepta erau albi ca iarna.* CREANGĂ, P. 73. (P. ext.) *Proși bătrînți ca iarna.* EMINESCU, P. 203. # *La iarnă = când va veni iarna, la s. în iarna viitoare.* *Ba s'a năsură la toamnă, ba la iarnă, ba la primăvară...* CREANGĂ, P. 141. *Să mai iubesc... pîn'la iarnă, De la iarnă încoale, Mă iubescă cine-a vrea!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 44. *De cu iarnă = fiind încă iarnă. Macul se seamănă cîi se poate mai de cu iarnă.* I. IONESCU, C. 10/2. *Astă iarnă = iarna trecută. E dus de astă iarnă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 321. *Astă iarnă am iernat Apogee de Calafat.* MAT. FOLC. 1320. *Iarna asta = iarna prezentă.*

2°. Fig. (rar)

a) *Am* (când vorbește un bătrîn, luând antotimpul cel mai greu pentru anul întreg). *Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, cu, omul veacului, care port două sute de ierne în spate?* C. NEGRUZZI, I 245. b) † *Zapadă, nea(ua), omăt. Au căzut iarnă preu mare, pînă la brâu.* LET. II 454/22.

c) † (Numai la DOSOFTEIU; grecism) *Furtună, viscol. Potolotește iarna aceasta, carea învelisate desărica.* V. S. 159, cf. 37.

II. (Forma articulată se întrebunțează în funcție a verbială) în timpul s. în cursul iernii. *Au... venit, iarna, ferman de la Poartă.* LET. II² 266. *Sădînța doarme, iarna, acunsă în sânul pământului.* MARCOVICI, D. 3/22. *E ger iarna.* C. NEGRUZZI, I 246. *Aici petreced ei, vara și iarna.* EMINESCU, N. 41. *Când paucile se izbesc, iarna, în fe-*

rești... ȘEZ. I 67/19. *Umblă, vara, descuță și iarna, cu opineală.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 437. *Adună vara, ca să ai iarna.* ZANNE, P. V 10. *Șiă, iernile, la mare.*

[Plur. *ierni, țerne*, rar: *iernuri* (DOINE, 132/12). | Diminutiv: *ierniță* s. f. ap. CDDE, nr. 800. | Adjective: *iernăreț, -oată = iernatic, de iarnă.* II. XVIII 136. ANON. CAR. *Mere s. pere iernărețe:* tari, care se păstrează bine peste iarnă, până târziu. REV. CRIT. III 157. (Substantivativ) *Iernăreț:* o specie de struguri albi și tari, care se păstrează bine peste iarnă. ib.; — *iernos, -oasă = de iarnă; rece ca iarna.* DICT., (cu verbul) *iernosă* la refl. *S'a iernosat, a început a se iernosă,* se zice când toamna dă în iarnă de timpuriu. REV. CRIT. III 157.]

— Din pluralul lat. *hibernum* (scil. *tempus*) «timp de) iarnă». Cf. *iernă, iernatic*.

IARTAGĂN s. a. v. *Istagan*.

IARVĂNT s. m. (Bot.) v. *artune*.

IASĂC † s. a. *Défense, prohibition*. — (Turcism) (Ordin de) *oprire, (de) interzicere, (de) prohibiție*. *Poprire cu iasac tulunul.* E. VĂCĂRESCU, ISTE. 264/22. *Pentru ochi iasac nu este. Gustul și ochii nici un iasac au.* GOLESCU, ap. ZANNE, P. II 331. [Derivat: (< turc. *yasak*?) † *iasaciu* († *azaghiu* SINCAL, HR. I 367/22, † *lesaciu*) † s. m. = soldat păzitor (cf. *cavas*) ce se da, de obicei, stărilor care mergeau în Turcia. *Neuzăcându-ne să țegim pe afară singuri, ei cu paznici iasacii.* STOLC. DUMITRACHE, ap. ȘIO. *Luat din Silistra purceț Cu iasacii și cu pază.* BELIDMAN, TR. 425.]

— Din turc. *yasak*, idem.

IASACCU † s. m. v. *iasac*.

IĂSCĂ s. f. (Bot., Comerț) *Amadou* (*Fomes igniarius* ou *Fomes fomentarius*). — Ciuperci ce crește pe copaci, cunoscută de poporul nostru sub numirile de *babiță* (Munt.), *bă călie* (Mold.) sau *copită* (Transilv.). Partea moale de sub stratul scoțos al acestei ciuperci se separă, se bate bine și apoi se fierbe cu leșie de cenușă, se usucă și, sub această formă, se întrebunțează la aprins, iar în medicină spre a opri emoragiile ușoare; cf. *ptologină.* PANTU, PL., cf. H. II 207, III 321, IV 71, XVIII 169. *Iască = fomes.* ANON. CAR. *Cremine, amnaris și iască.* DRĂGHICI, R. 66, cf. JARNIK-BĂRSEANU, D. 361. *O bucățică (PONI, CH. 437, CREANGĂ, P. 246), un bulgăr (ZANNE, P. I 196), o vîjă (SADOVEANU, P. S. 10) de iască. Îă dă foc cu o bucățică de iască aprinsă.* CREANGĂ, P. 264. *Iască n'aveau, să scapere.* RETEGANU, P. III 42/22. *Arde înima ca iasca.* HODOȘ, P. P. 48. # *A (se) face iască = a (se) uscă; a slăbi tare.* *Dați-mi de grabă un pahar de apă... că mi s'o făcut gîtaș iască.* ALECSANDRI, T. 601. *Te bagă'n boala cănească Și te face numai iască.* ȘEZ. III 235^{3/2}, cf. I 111/22, DOINE, 55/22, BIBICIESCU, P. P. 209 etc. || Fig. Se zice despre un lucru de mîncare fără gust. PAMFILE, J. II. [Cuvîntul se întrebunțează aproape numai la sing.; mai rar plur. *tești* (din care s'a format un nou sing.) *lăscă* s. f. SBIERIA, P. 323/22. | Și: *lăscă* s. f. *Tutun aprins cu lăscă mirostitoare de sulfînă.* ȘEZ. XII 7. | Diminutiv: *ieșeliță* s. f. *Un mic de amândoi și o ară țeguliță.* CORCEA, B. 127. | Adjective (rar): *iescós, -oasă = ca iasca.* I.B.]

— Din lat. *esca* «hrană» (în limbile rom. și cu înțelesul de *samadou*).

IĂSCĂ s. f. v. *iască*.

IĂSCHIE s. f. v. *așchie*.

IĂ-SEARĂ adv. v. *seară*.

IASELE s. f. plur., **IĂSLĂ** s. f. v. *iesle*.

IĂSMĂ s. f. *Fantôme, spectre, monstre*. — (Mai mult prin Munt.) Arătare stranie și monstruoasă, cf. nălucă, stafie, strigoiu, monștru, fantomă, halal². *Iazmă* = un lucru mare și grozav la vedere și urit la faptură, ca o fiară grozavă, ce vede omul cu mintea lui, în formă numai, iar nu și în ființă, adică ceea ce vede ca prin vis. I. GOLESCU. C. *De turburare multă, iazme și se nălucă*. PANN, E. V. 49. *O femeie fără curcivice este o iazmă înfințată* (= personificată). MARCOVICI, D. 167. *Este o iazmă, un obiect de spaimă*. ib. 180. *Schelet fantasmagoric, ființă infernală, Geroasa, trista-și climă, ca încă n'a produs Jiganie mai crudă, o iazmă mai fatală*. ALEXANDRESCU, M. 213, cf. 11, 12, 94. *Uscat ca o iazmă*. GORJAN, H. IV 160. *Doi cat slabi ca niște iesme*. FILIMON, C. II 631. *Iazma necredută o urmăredă pretindind*, ODOBESCU, I 171², cf. III 186^{1/2}, (*iesme*) III 269. *Să-i ajute a scăpa de iazma de smea*. ISPIRESCU, L. 25, cf. 47. *Să vie o iazmă din mare și s'o mândănce*. id. V. 54², cf. 5^{1/2}, 55^{1/2}. *Tu, proclit, ucigașe!... iazmă, ce a născut păcatul*. ALEXANDRI, P. II 304. *Tu ai în loc de suflet o iazmă neagră, care Pe cranțul satan tănugi l-ar pune în mirare*. ib. 326. | Fig. Om slab (ca o arătare), femeie grozav de slabă și urită (H. XI 443, cf. JIPESCU, O. 56, cf. în amănunt). DELAVRANCEA, S. 48. *Iezmele* sânt niște pocituri; se obicinuesc a se da această numire la un copil, sau chiar la un om mare, care din cauza vreunei boli a slăbit prea mult și s'a făcut urit. H. XI 63, cf. IV 162. | *Spec. Zână, știmă, dăh rău (PAMFILE, J. III) Iezmele* = ielele H. IV 91, IX 9. | Pocitura, om schilod. Ființa șoinăimă sau schilodită de Iele rămâne farmă, adică are mâinile sau picioarele moi, subțiri și în neputință de a le întrebuința. H. XI 9. [S: *Iăzmă*.]

— Etimologia necunoscută (CHAC, II 146 îl compară cu slav. *jazva* urană, care în rușete însemnează și sciumă, molimă; S k o k, *Zeitschr. f. rom. Phil.* 1923, p. 193 îl derivă din serbo-cr. *jezna* [fabă], ababă îngrozitoare; C. Dicușcu, DR. IV 1552, crede cuvântul de origine germană: v.-germ. *ahma* spirit și tot din germ. îl derivă G. Kisch, DR. IV 1556, care-l aseamănă cu v.-engl. *fiies-t*, got. *gais-jan* sa înfricoșare; v.-island. *geiska-fullr* plin de groază [cf. lituan. *te-gastie* groază, ung. *fejzteni* = îngrozit]; la această tulpină s'ar fi adăugat -ma, ca în got. *ahma* spirit. Ar putea fi și slav. *jazno*, femininul lui *jazen* = elumino, înțelesul original fiind cel de săritare, nălucă).

IĂSMĂ s. f. v. aghiasmă.

IĂSMĂC s. a. Voie (dont les femmes turques se couvrent le visage). — (Turcism literar) Vâl cu care turcoiele își acoperă fața.

— Din turc. *yaşmak*, idem.

IĂSMIN s. m. (Bot.) v. *iasomie*.

IĂS-NOAPTE adv. v. *noapte*.

IASOMIE s. f. (Bot.) 1°. *Jasmin* (*Jasminum officinale*). 2°. *Phladelphus coronarius*.

1°. Mic arbust, originar din India, din lemnul căruia se fabrică în Turcia ciubuce; se cultivă la noaptea florile sale frumoase (albe s. galbene), cu un miros îmbătător; p. e x t. lemnul s. floarea acestui arbust. PANTU, PL. O multime de ciubuce de antep și de iasomie. FILIMON, C. I 603, cf. ALEXANDRI, T. 1327. *Floare de iasomie albă*. PISCUPESCU, O. 300, cf. C. NEGRUZZI, I 101, ALEXANDRI, P. II 376, P. P. 134^{1/2}. *Cununa raiului... Impletită'n iasomie*. TEODORESCU, P. P. 9. *Frunzuleană ia-*

zomie. SEVASTOS, C. 24^{1/2}, cf. ȘEZ. IV 139^{1/2}, v. 89², VII 36, IX 61. || *Iasomie-sălbatică* = *Jasminum fruticosum*. PANTU, PL.

2°. = *sirinderică*. PANTU, PL., cf. BULET. GRĂD. BOT. V 65.

[Pentru arbust s. lemn se găsește, mai rar, și forma: *iasomiu* s. m. I. M. *Chioșc... lucrul... în săpături de chiparos și de iasomiu*. ODOBESCU, I 139^{1/2}. | Și: (cgerm. *Jasmin*, la Ardeleni și Bucovina) *iasmin* s. m. LB.; LIUBA, *iasmin-de-grădina* = *sirinderică*. PANTU, PL., cf. BULET. GRĂD. BOT. V 65, *asomie, asomie* s. f. ap. HEM. 1869.]

— Din n. -grec. (?) *ιασμου*, idem.

IASOMIU s. m. (Bot.) v. *iasomie*.

IASP s. a. (Miner.) v. *iaspis*.

IĂSPIS s. a. (Miner.) *Jasp*. — Piatră prețioasă tare și opacă, de culoare verde, galbenă s. roșie. *Jaspis*. BIBLIA (1688) 59. *Un păhar... este de iaspis* ce eră în chipul marmurei albe și a farfuriei. LET. II 198^{1/2}. [Și (azi, ca neol. din fr.): *iasp* s. a.]

— N. din grec. *ιασπις*, idem.

IAST. -Ă pron. v. *ăst*.

IĂSTĂ-DATĂ loc. adv. v. *astă-dată*.

IATĂ! interj. 1°. *Voilà, voici*. 2°. *Voilà que* (soudain).

1°. (Interjecție demonstrativă, întrebuințată spre a atrage luarea-aminte asupra celor exprimate în propozițiunea sau cuvântul ce urmează; înlocuște, începând de la se sfârșitul sec. XVI, pe a d e c a 1°) a s i iacă! (înigal unei veri vedeți! *Iată, omu' plata voastră multă și la ceruire*. TETRAEV. (1574) ap. GCR. I 9^{1/2}. *Iată păgânii încordară arec*. DOȘTOEV, PS. 35. *Văcut-am toate cele ce-s făcute supț soare și iată toate-s deșertare*. BIBLIA (1688) 3^{1/2}. *Iată înfricoșatul minui a pietrii noastre*. DRĂGHICI, E. 34. *Iată se poagori un alt arap*. GORJAN, H. I 5^{1/2}. *De-vreme-ce este apă, iată, făgăduiesc a nu tibi niciodată*. C. NEGRUZZI, I 45. *Iată cordăle avane, Iată limbile dușmane*. ALEXANDRI, P. I 266. *Iată, vine-un soț de pace*. EMINESCU, P. 238. *Iată, mă sfârșesc de dragoste pentru tine*. ISPIRESCU, L. 29. *De fi-s dragă, bade dragă, De nu, iată, lumca-i largă* (= poți pleacă!) JARNIK-BĂRSEANU, D. 232. | (Spre a arăta conținutul unei scrisori s. spre a introduce o povestire) *Iată!* plind de spre manie *Iese luna din brădet*. COȘBUC, B. 7. *Iată ce-mi scrie frate-mieu...* CREANGĂ, P. 184. | (Urmat de că) *Iată că ne lăsam întru a ia voiașă*. MARCOVICI, D. 17^{1/2}, cf. C. 7^{1/2}. *Iată, mări, că deodată...* ALEXANDRI, P. I 342, cf. 362. *Iată că din codru și Călin... tesc*. EMINESCU, P. 195. *Iată că se pomeni cu dănu!*. ISPIRESCU, L. 42, cf. 23, 41 etc. *Iată că n'ntro dămănește...* JARNIK-BĂRSEANU, D. 491. | (Urmat de ce) *Nam iată ce te țese învinsuie un om epșn*. CREANGĂ, P. 199, cf. 274. | (În unire cu pron. pers. complement) *Iată-mă în genuche*. MARCOVICI, C. 9^{1/2}. *Un punct se mișcă...* *Iată-i cum din haos face numă...* EMINESCU, P. 222. *Iată-ne și aproape de vârful codrului!* CREANGĂ, P. 123.

2°. (După când, nupai (ce), în povestire vioale) De-odată, pe neașteptate, i a c ă (2°). *Când iată că o broască... țegise pe luciul apei*. ISPIRESCU, L. 34.

[Și: **IĂTĂ!** RĂDULESCU-CODIN, L. 75, I. 206. | Din iată că, cu metateză, s'a născut forma: **IĂCĂTĂ!** *Iăcăt-i* = ecce. ANON. CAR. *Iăcăt-i, doada, adăosară ticloșii*. C. NEGRUZZI, I 230. *Măi Pă-sărită, iăcăt-o, iată colo în dosul pământului*. CREANGĂ, P. 267. *Iăcătă curtea, pe coșiga cea!* id. ib. 330. *Iăcăt-ne țeferi cum ne-a născut mătca*.

ISPIRESCU, L. 70. *Iacătă c'am scapat!* PĂSCULESCU, L. P. 247. *Iacătă, cătu-i de mare!* JARNIK-BĂRSANU, D. 391. Numot ce iacătă... SEZ. II 44/45. || În legătură cu pron. pers. complet, se găsesc câteva forme remarcabile: (în Bucov.) *Iată-te* se poate întrebuițui și când e vorba de alte persoane, cu înțeles general. *Iată-te* că au ajuns. SBIERA, P. 142/43. *Doră ce folos, că Iată-te sara, și cei doi fărați au sosit de la vânat*, id. ib. 82/83. | La pers. 1. și: *la(că)ită-mă-s!* *Momă iacătă-mă-s* (= am ajuns, precum vezi *fecior mare; trebuie să mă gândesc la înșurată!* MERA, B. 7. | Variante: *la(că)ită-l-ăi* (Mold. *la(că)ită-l-ăi*) = *iață-l*. *Iată-l-ăi* (= *iață*, a sosit) la lăcașurile sale, *fără dădăială*. CANTEMIR, IST. 325. *Vino de grabă, iacătă-l-ăi!* SADOVEANU, SĂM. II 262. Nu că zic eu, dar chiar vine, *iacătă-l-ăi!* CREANGA, P. 121; *la(că)ită-o-i!* = *iață-o*; *la(că)ită-mă-i!* = *iață-mă*; † *iață-vă-l*, † *iață-vă-l-ăi* = *iață-vă*; † *iață-tă-l* = *iață-tă*; † *iață-tă-l-ăi* = *iață-l*, priviți! *Iată-o-i* DOSOFTEIU, V. S. 38. *Iacătă-o-i* [păsărică] *măi*, *colo tu vârful muntelui!* CREANGA, P. 268. *Eu sânt Erdaste, iată-mă-i!* DOSOFTEIU, V. S. 3, cf. 6, 211, 205. *Iată-vă-i, acum vă admănaft!* cu *iață* vostru, id. ib. 148. *Iată-vă-l-ăi* *pre mână!* id. ib. 104. *Iată-l-ăi* *fiu-tău*, *iață-l-ăi* și *cine l-au ucis!* id. ib. 31, cf. 102. *Iată-l-ăi*, *că-i un om!* id. ib. 41.

— Din bulg. *یاتо*, idem (*eto, ete etc., eto țe iată ci*).

IATAC s. a. l. 1°. *Lit. 2°. Chambre à coucher, boudoir* II. Receleur III. Instrument agricole.

l. 1°. † Pat. I. GOLESCU, C. I. POLIEU. *Un iatac pe el* [pe murg] *lega*,... Ș'i'n iatac frumos puneă *Tot pe bădul adormit*. TEODORESCU, P. P. 607.

2°. *Odale* (mică) de culcare, dormitor. *Capitulu* cu arapal au intrat în iatac la Vodă. DIONISIE, C. 196. *Casa* cu pridocare,... *odăi mari* de *masafri*, *sofrageric*,... *iatacuri* și *cămări*. GHICA, S. 494. *Din dalb iatac de foțor* Leș Zamfira. COȘBUC, B. 20, cf. 24. *Sus*, la fereastră din iatac, [Doamna] *stă nemiecată*. IOSIF, P. 61. Ș'i'n iatac *că mi-ș' păsă* *Leapășul* *capitulu*. TEODORESCU, P. P. 555. *Iatacul* de dormit, cu *chipuri* *frumoase* *să-l* *stă* *impodobit*. ZANNE, P. VIII 35. *În iatac* *zăc* *ascunse* *cele* *mai* *mari* *rușăși*, *dar* *fără* *iatac* *lumca* *s'or* *ș'afri*. Ib., cf. GORJAN, H. I 3/44. CONTEMPORANUL, IV 301, SLAVICI, N. II 313, EMINESCU, P. 184.

II. † *Gardă* de hoți. *Sclavonulu*, cu *unui* *ciarșit*, și *imanulu*, cu *unui* *iatac*, au *poruncit* de *le-au* *iătat* *capetele* (a. 1715), cf. ȘIO.

III. P. a. n. l. Unealtă de plugărie (H. II 271, 282), de cărat paie (H. XIV 398).

[Plur. *-iăcuri*. | Și: † *iatăc* s. a. (ad. l 2°) *S'au* *făcut* *mare* *ș'fat* *la* *atac* *prea* *înaltulu* *vizir*. E. VĂCĂRESCU, IST. 390/31. — (Mold.) *iatăc* s. a. (ad. l 1°) [Grecii] *În* *biserică* *țetacuri* *făcând*, 'sau *statornicit*. BELDIMAN, TR. 402, (ad. l 2°) *Văzură* *copila* *tegnă* *din* *țetac* *în* *capot* *de* *noapte*. C. NEGRUZZI, I 227, cf. 73, ALECSANDRI, T. 351, 771, 1145. [Maria] *dăspărea* *țar* *în* *parfumatul* *ei* *țetac*. EMINESCU, N. 59, cf. SBIERA, P. 43/4, ALECSANDRI, P. P. 111 b/2; (ad. III) H. III 140, XIV 351. | D. m. i. n. u. t. i. v. e. (ad. l 2°) *letăcél* s. a. *Te* *odăhnește* *în* *țetăcū* *țău*. GORJAN, H. I 105, cf. CONTEMPORANUL III 821, SLAVICI, N. II 307; — *letăcēt* s. a. *Marioara*... *s'a* *culcat* *în* *țetăcūșul* *despre* *grădina*. CONTEMPORANUL, VII 487.

— Din turc. *yatak* 'pat; *gardă* de hoți (*yatak odası* 'dormitor).

IATAGAN s. a. *Yatagan*. — Armă turcească de atac în forma unei săbii încoavitate, cu două tăisuri, purtată la brâu. Cf. H. II 31, 168, 223. *Dănd* [Turci] *năvălu* *în* *Nemți*, *i-au* *înțepat* *la* *seceră*,

cu *săbiile* și *cu* *iatașanele*, *ca* *pe* *verze* și *cu* *cușpit* *idă*, *de* *rând*. DIONISIE ECLÉS, C. 180. *Venă* *tot* *țurug*, *cu* *iatașanul* *în* *diști*. GHICA, S. 16. *Iatașanele* *țes(e)* *din* *țesă*. C. NEGRUZZI, I 286. *În* *noaptea*... *cu* *iatașane* *de* *Horasan* și *cu* *sănețe*. ODOBESCU, I 133. *Îi* *fulgeră'n* *cap* *ochit* *Ș'i'n* *mână* *iatașanul*. COȘBUC, B. 15. || P. e. x. t. (În legătură cu verbul *ă*) *Lovitură* *de* *iatașan*. [Și *letășan* s. a. Că *ș'i*-*oiu* *da* *un* *iatașan*. SEZ. V 94/7; (Mold.) *iatașan*, (*letășan*, *letășan* H. XVI 339) s. a. H. X 22. *Turcii* *umblau*... *în* *noaptea* *cu* *pistoale* și *eritagane*. URICARIUL, XIV 245/14. *Am* *luat* *îndată* *vr'o* *cățtea* *fandarmi* *cu* *mine*, *mi-am* *pus* *pistoalele* și *iartaganul* *la* *brău*... ALECSANDRI, T. 324. *Când* *ș'i*-*oiu* *da* *un* *eritagan*... SEVASTOS, C. 227/22. *Dacă* *videz* și *videz*, *iartaganul* *opucă*, *Printre* *Turci* *se* *aruncă*. ALECSANDRI, P. P. 131 b/2a, cf. 87 b/22 etc. *Dacă* *am* *pus* *ș'au* *pe* *cal* *Ș'i* *măna* *pe* *iartagan*. SEVASTOS, C. 276/2, cf. SEZ. VI 151, MAT. FOLC. 1280; (formă scurtată) *iatăș* = *cuțit* *mare* (armă veche). H. XIV 353. *De* *țatane* *sptocote* (Romanaji). PĂSCULESCU, L. P. 273, cf. 274, 282, MAT. FOLC. 72, 73, 1227; (+ *harjă*, formație glumească, în gura unui Evreu) *harjagan* s. a. ALECSANDRI, T. 23, 49. *Forma* *iatașan*, citată de ȘIO după MAT. FOLC. 156 e și *cu* *citită* și *trebuie* *deci* *scosă* *de* *la* *pag.* 343^a, vol. I.

— Din turc. *yatagan*, idem.

IATĂ-L-ĂI, IATĂ-MĂ-I! interj. v. *iață*.

IATĂN s. a. v. *iatașan*.

IATĂ-O-I, IATĂ-TĂ-I!

IATĂ-ȚĂ-L-ĂI! } v. *iață*.

IATĂ-VĂ-L-ĂI! † interj.

IATCĂ s. f. v. *iască*.

IATMÂN s. m. = *hatman* (Tulcea), PĂSCULESCU, L. P. 202.

IAURGIU s. m. v. *iaurt*.

IAURT s. a. *Lait caillé, yogourt*. — *Lapte* *prins*, *închegat* *cu* *mai* *ă* (s. cu *cuib* DAME, T. 31), *servit* *de* *obicei* *în* *blidșeșele* (= *castroneș*) *în* *care* *s'a* *închegat*. Cf. PAMFILE, I. C. 26, JAHRESBER. XVI 219. Cf. *laptea* *cur*, *gros*, *covășit*, *chișleag*, *Caimac*, *gugoșe*, *alivenci*, *iaurt*, *seralii*,... *se* *îngropau* *în* *stomacul* *lui*. C. NEGRUZZI, I 286, cf. 288. *Cu* *iaurt*, *cu* *plăcinteș*, *Te* *făcuși* *tornic*, *mișele!* ALECSANDRI, T. I 142 3/4. *Cine* *s'a* *ars* *cu* *cioba*, *sufli* și *în* *iaurt* = *cel* *pătit* *e* *întodeauna* *cu* *frica* *în* *sân*. ZANNE, P. II 476, cf. 557, GCR. II 376, MAT. FOLC. I 720. *A* *turnă* *iaurt* *peste* *smântână*, *arată* *nepricoperea* *unei* *rele* *gospodine*. ZANNE, P. III 577. *Cine* *are* *piper* *mult*, *pune* *și* *în* *iaurt* = *cine* *are* *prea* *mult*, *și* *bate* *joj* *de* *ce* *are*. Ib. IV 76.

[Pronunț. *ta-urt*; plur. *-urturi*. | Și: *igrăt* s. a. H. XIV 65. || N. o. m. a. g. e. n. t.: (cf. turc. *yoghurtu*) *laurgiu* († *lugurgiu* FOTINO, III 286) s. m. = *vânzător* *de* *iaurt*. *Iaurgiul* (*ș'urând* *în* *colbăși* *găleșle* *cu* *iaurt*)? *Iaurt*, *iaurt*...! TEODORESCU, P. P. 120. | A b s t r a c t: *igrutșelă* s. f. (Numai în locuțunea din (s. la) *igrutșelă* *Urđă* *din* *igrutșelă* = *care* *e* *preparată* *moale* *ca* *iaurtul*. Ib. 513^b. *Brânză* *albă* *la* *nătrăleal* *Și* *urđă* *la* *igrutșelă*. Ib. 516.]

— Din bulg. *iaurt* (= turc. *yoghurt*), idem.

IAVLÉNIE † s. f. (Bis.) *Apparition*. — (Slavism literar) *Arătare*, *aparitiie*. *Iavlénia* *îngerulu*. DOSOFTEIU, V. S. 15^a, cf. 263 b/22.

— Din paleosl. *javljene*, idem, cf. *blagoia-vlenie*.

IAZ s. a. 1°. *Digue, barrage, bătăreanu*. 2°. *Fas-cine*. 3°. *Étang; bief*. 4°. *Canal*.

1°. Zăgaz făcut spre a abate s. oprî o apă din cursul ei, cf. dig, val, zăgaz, zăton, ha-tie; spec. zăgazul unui heleșteu. *Iaz = agger*. ANON. CAR. *Mulți au dat și de pre țaz în heleșteu*. LET. I 348/1. *Trece o babă bătrînd pe iazul pescuie-ni, păgînd cîntînd*. SBIERA, P. 118/2. | Fig. *Să vezi vîdrare de sânge de oameni! Eră trei țazuri de trupuri, cum au stătut trei rînduri de pedestrimii anul peste altul, de nupti mal pînd în Bahlui*. LET. I 347/2.

2°. P. a. n. l. Gardurile făcute pentru apărarea țărîmului unei ape (Arad). Com. M. ITTU. Cf. fașina.

3°. P. ext. Apă stăvilită, formînd un lac artificial mai mic s. o bolboacă mai mare, heleșteu (ALECSANDRI, T. 1762). cf. ghiol, lezer, tîu, bulă tîu; spec. bolboacă făcută prin stăvilirea apei în albia rîului, la locul de unde începe conducta spre o moară etc. (cf. LIUBA-IANA, M. 103); heleșteu artificial, făcut prin închiderea cu izetătură a unei văi prin care curge un mic pîrîu. ANTIPA, P. 49. *Dragonești cu țazuri* (a. 1588). CUV. D. BĂTR. I 211. *Prin țapsoace și documentari vechi, helețele sînt aclele făcute de oameni, care acum se zic țazuri*. URICARIUL, I 393/21. *Caza-i zidită chiar pe malul țazului*. ALECSANDRI, T. 553; cf. C. NEGROZZI, I 196, SPIRESCU, L. 180, CREANGĂ, P. 242. *Dacă plouă, Dujor își aducea omtine de țazul de la forina Boarului și se întrebă, dacă este stăvilă ori nu*. SLAVICI, N. 53. *Toate moștile își aveau lacurile lor, țazuri de pește*. PAMFILE, I. C. 64; cf. SBIERA, P. 247/20, ȘEZ, I 177/21, II 205/22. # *A fi cu borșii la foc și cu peștele în țaz*, se zice despre cei care făgăduesc și dispun de un lucru care nu le stă în mîna sau care se laudă înainte de izbîndă. ZANNE, P. III 480. *Iazuri să fie, broaște se găseco* (cf. la c. să fie, că broaștele se adună). ib. IX 479.

4°. P. ext. (Prin Munt. și Transilv. de sud) Derivație dintr'un rîu, spre a duce o parte din apa lui la o moară, o pișă, un fierăstrău (ANTIPA, P. 49). Com. ITTU, I.B., gîrăa morii, ierugă, virugă, cf. răstoacă, canal.

[Cu un înțeles neprecizabil: *Duco-vodă... au ești din Curtea domnăscă cu toată casa lui și au purces în gîos pre țaz (= pre malul iazului?)* LET. II 218/22. *Leagă de malul terbos soște corăbii la țazuri* (: religavit ab aggero classem). COȘBUC, M. 131/22. *A crescut Mureșu' mare, De nu-î țaz (nu-i ca la iaz, apă puțin adîncă?) și nics pîrîiaz, Să trec la mîndra acas'*. JARNEK-BĂRSEANU, D. 309. | Plur. țazuri. | Diminutiv: *lezșor* s. a. (ad 3°) *Pe țezșor, la țard, Abia te sui în lustru și te întorci la mal*. C. NEGROZZI, II 192/22.]

— Din slav. (paleosl., bulg., sârb, rus.) *jaz*, idem. Cf. iezl.

IAZAGIU † s. m. v. iazagiu.

IAZAGIU † s. l. *Secrétaire, copiste*. — Scriitor, secretar (turc s. pentru actele turcești); cf. diac, gramătic, logofăt, pisar, uricar. *Iezșind în spîdîria Nicolai-vodă... unde acolo intrînd și Turcii, chemînd și pre țazagiu, de le-au cetil fermănu împărdătesc*. LET. II 87/22, cf. III 144/23. *Au făcut și cărți turcești țazogii* [i], de mîrturisă, cu peceși și cu nume multe. MAD. IST. V 121/22. *Lei 10 țaza țazagiuului pe Aprilie* (a. 1760, Mold.). IORGA, S. D. XXII 110.

[Și †: *azagiu, lazegiu, lezagiu* s. m. ap. SIO. | Compus: *iazgi-etendi* † s. m. = logofătul marei vizir. [Impăratul] *acea pe un Ahmed-etendi... de care-l făcă iazgi-etendi, și mai sus numitul acela toată puterea la împărat*. E. VĂCĂRESCU, IST. 283.]

— Din turc. *iazgi* scriitor, secretar.

IAZĂR, IAZER s. a. v. lezer.

IAZMĂ s. f. v. iazmă.

IAZMĂ s. f. (Bot.) v. izmă.

IAZMĂ s. f. = aghiasmă. *Să-l ărmutești cu iazmă de la Bobotașă*. ȘEZ. III 35/21; cf. IV 153/22.

IAZ-NOAPTE adv. III v. noapte.

IBANĂ s. f. v. ibăncă.

IBĂNCĂ s. f. *Schabraqe*. — (Prin Munt., uneori plur. tant.) Tol, pătura ce se așterne pe spinarea calului, subț sa, cf. șabracă. *Pecini de carne... le așterne sub șea, în loc de ebîncă*. DIONISIE ECLES., C. 222. *Unde... ajunsă, Săuția că-i luă, Ibăncile c'ăsternă*. MAT. FOLC. 39, cf. 47, 64, 140, 370. PĂSCULESCU, L. P. 51. *Pînd'n zîd și-aduc trei* (ca). *Cu ebîncile pe ei*. THEODORESCU, P. P. 299^b, cf. MAT. FOLC. 370. [Plur. -bănci. I. GOLESCU, C. I.] Înțelesul scurea de la șa, cea care vine pe subț coada calului, dat de VICIU, GL. din Bran, e greșit, căci partea aceasta a hamului se numește prin Bran șpofii, iar ebîncă e epătura de subț șas. | Și: *ebăncă* s. f. *ibăncă* = pătura de lîină, care se pune pe cal cînd călărețul n'are șa și nu vorește să călărească de-a dreptul pe cal. ION CR. IV 291; (+ obîncă) *obăncă* s. f. = pătura peste care se pune șasa (Buzău). Com. Ș. POPESCU, BĂRCIANU. *Șasa de pe cal lui*. *Obîncile-și oșternă* MATRESCU, B. 120; (cu v. e r b u l) *obănc* IV^a refl. = (despre o haină s. stofă) a se zgărci, a se boți: *Mi s'a obăncit cămașa*. Com. A. BANCUI.]

IBĂTIC s. a. v. embatic.

IBI vb. IV v. iubi.

IBIDEM adv. *Ibidem*. — (Latinism, în limba cărturarilor. Despre un text care a fost citat) În același loc, tot acolo.

[Și: (prescurtat) *ibid.*]

— N. din lat.

IBIS s. m. (Ornit.) *Ibis* — Pasăre din ordinul picioroanțelor (pasărilor cu piciorale lungi). O specie din aceste pasări eră venerată la vechii Egipteni. *Ci și cum ar fi trecut pe cer stoluri de ibiși*. I. THEODOREANU, M. II 119.

— N. din lat. (cv.-gr. *ἰβίς*).

IBNEŪ † s. m. v. ipneu.

IBONNIC † **IBONNICĂ**, -Ă

subst. (ș. d.)

v. Ibovnic.

IBONNICŪȚĂ s. f.

IBOSTĂRET, -Ă †, **IBOSTĂRNIC**, -Ă † adj. v. iboste.

IBOSTE † s. l. *Amour*. — (Azi, numai în descăntece) Iubire. *Iboste = amor*. ANON. CAR. *Trecură în ibostea inimiei*. CORESI, PS. 192. *În iboste desdovryță trecut-au din această lume*. CUV. D. BĂTR. II 225. *Cu dragoste și cu iboste*. ib. II 50. *Pornindu-să cu iboste spurcate asupra-i*. DOSOFTEIU V. s. 31^a, cf. 42^a, 52^a. *Dragostea însoindu-și, Iuborul și ibostele își adăverăște*. CANTEMIR, IST. 264. *Să arză toate dragostile, Toate ibostile*. MAT. FOLC. 670, cf. 1160. *Trag dragostile, ibostile*. ION CR. III 110. *Apă de ibosti*. PĂSCULESCU, L. P. 130. *Cu brău de ibostii* [i] te-ou țincinge. MARIAN, V. 94. PĂRVEȘCU, C. 68. | Fig. † *Ibostea banilor, argintului* DOSOFTEIU, MOL. 80^a, 92^b = zgărcenie, încomie de bani, arghirofilie. [Plur. *iboste, ibosti, ibosti*. | Și: † *iboste* s. f. *Intru față iboste nefărnăcă*. COD. VOR. 143/22 (= dragostea N. TESTAMENT 1648; Iubire BIBLIA 1688). *Iubostea lumiei vrojbi în Dumnezeeu taste*. ib.

127/12 (= prietăria N. TESTAMENT 1648; priiteșugul BIBLIA 1688). Cu iuboste făgăduiră noi frații. COD. VOR. 29 (bucuri și priimă N. TESTAMENT 1648; cu bucurie ne-au primit BIBLIA 1688). Dumnezeu... pune iuboste tare vădinate sa. CORESI. PS. 423, cf. 310. Unde fi-u mese(a)lea cu be(a)turile și cu mândrile și iuboste la? CUV. D. BĂTR. II 451. Cântările de iuboste. MOXA, 357/22, cf. 395/22. VARLAAM. C. II 45. Sufleteasca iuboste frățoasă. DOSOFTEIU, V. S. 216. Boala iubostelor. CANTEMIR, IST. 288, cf. 109, 261; iuboste s. f. = iubire, dragoste, amor: Imparite... Iubostile ca buzile. MĂNDRESCU, L. P. 214/3. Cu dragostea m'a îmbrăcat. Cu Iubostea m'a încălțat. SEZ. VII 108. Toate Iubostile. PĂSCULESCU, L. P. 133, cf. 124. | Adjective și substantive ț: Iubostile s. m. = iubonic, amant. Chirpitan, Iubostnic fecut. DOSOFTEIU, V. S. 40. Iubostărie, -ă ț adj. = iubitor. ANON. CAR.; Iubostăreț, -ă ț adj. = îndrăgostit; plin de iubire. LB.]

— Din paleol. *Iubostă, idem (cf. rut. I'ubostei (plur.) plăcerile dragostei).

IBOSTNIC ț s. m. v. Iuboste.

IBOVNIC s. m. Amant. (Învechit și pop., înlocuit prin) Amant, cf. iubit, draguț. *Ibovnik* = amatoriu. ANON. CAR. El nu taste cel dănilă Ibovnic giupnăsei. CANTEMIR, HR. 113/22. Acești Ibovnic usul pentru călbi pierc. KONAKI, p. 57. O îmbrățăș, ca un Ibovnic al ei. GORJAN, H. I 5/12. De mă-i pune pe-an cărbune, Ibovnicul nu fi-otu spune. ALECSANDRU, T. 937. Tu erai să omori pe tatăl Ibovnicet talc. I. NEGRUZZI, III 292. Ibovnic tândr mi-am prins. JARNIK-BĂRSEANU, D. 51, cf. 297 etc. Ce-i vine în minte?... să fugă cu Ibovnicu dău tinerete. SEZ. VI 15, cf. I 11 b/22, 192/22. GORVIL, CR. 334.

[Feminin: **Ibovnică** = amantă, cf. iubită, draguță, țiltoare, metresă. (Prin jud. Tecuci, începe să se facă distincția între «amantă» — «cuvânt intrat și în graiul de la țară» — «fata dragă unui făcău, pe care vrea s'o ia de nevastă, și «Ibovnică» = femeie măritată cu care se ține cineva. Cf. PAMFILE, C. T. 27. Când are pune acări la ferestri, să să suie să între la Ibovnică-ț(i) PRAVILA MOLD. 158. Fiecare își ține Ibovnică sa de mână. GORJAN, H. I 5/11. Mai toți au o mamă, o soră, o Ibovnică, care plânge și suspină de dorul lor. DUNĂREANU, CH. 57. Când cu taba m'am luat, Opi Ibovnică-am oflat. CREANGĂ, P. 108. Ibovnică părăsită. Nu gândi că mi-ești urâtă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 157, cf. REV. CRIT. I 552. EPURE, P. 78, PAMFILE, C. T. 27. | Și: ț **Iubovnic** s. m. CANTEMIR, IST. 262, ț **Iubonite** s. m. DOSOFTEIU, V. S. 51, 52; **Iubonic**, -ă subst. L-aș prinde d'un Ibovnic. SEZ. IV 139/12. Nu-i de dus la Ibovnică. HODOȘ, P. P. 54 etc. La Ibovnică mergea. MAT. FOLC. 29, 84 etc., cf. PĂSCULESCU, L. P. 180 etc. GRAULI I 95, BREBENEL, GR. P. SEZ. I 144 b/12, II 184/2, RA-DULESCU-CODIN, I. 279, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 190, etc. PAMFILE, C. T. 121, H. XVIII 150. | D i m i n u t i v e: **Ibovnicel** s. m. Un drag de Ibovnicel. TEODORESCU, P. P. 339^b. Foaie verde, țhiocelul, M'ntreabă Ibovnicelul. MAT. FOLC. I 459, etc. cf. GRAULI I 288, HODOȘ, P. P. 136, SEZ. I 115 b/22, IV 140/22, ZANNE, P. IV 255; **Iubovnică** s. f. Și pe mine m'o luă, Că i-am fost Ibovnică. MAT. FOLC. 173, cf. TEODORESCU, P. P. 315^b, 323^b, MĂNDRESCU, L. P. 103/22, SEZ. I 115 b/22; **Iubovnicuță** s. f. Nimenea nu-i auzed Afară de mândruța Și de Ibovnicuța. TEODORESCU, P. P. 654^b, cf. MAT. FOLC. 998; **Iubovnicuță** s. f. Ibovnicuța mea, Sădă dracul lângă că! TEODORESCU, P. P. 339^b. | V e r b: **Ibovnic** IV^a refl. (Mold.) = a se iubi, a face dra-

goste (cu...). Fata dragă flăcăului, cu care... se Ibovniceste. PAMFILE, C. T. 27.]
— Din paleol. **Iubovnică**, idem. Cf. **Iubovnic**.

IBOVNICĂ, IBOVNICĂ s. f.

IBOVNICĂ s. m., **IBOVNICĂ** vb. IV^a v. Ibovnic.
IBOVNICUȚĂ s. f.

IBRĂ ț s. f. (Turcism.) Accord. — Act de învoială. Făcându-se Ibră și aşezându-l între două părțile. AMIRAS, ap. ȘIÖ., c. LET. III 169/2.
— Din turc. **İbra**, idem.

IBRĂȘ-E adj. 1^a-2^a. *Porte-malheur, malchanceux.* —

1^a. (Oltenia) = (I)abraș.

2^a. Din înțelesul «îmbrănat» (cf. abraș II 1^a) s. a. desvoltat acela de spiază-rea, nenorocos. CONV. LIT. LIV 365.

— Pentru etim., cf. abraș, iabraș, cabraș.

IBRIC s. a. 1^a. Aiguère. 2^a. Tasse.

1^a. Vas de metal (aramă, tinicheă), sau (mai rar) de sticlă s. de pământ (PAMFILE, I. C. 390), în forma unui urcior subțiat la gât și cu un cioc lung și încovoiat, de obicei cu toartă; se întrebunțează (împreună cu ligheanul) la Turci, mai ales la spălarea mânilor înainte sau după masă. I *ibric* polett. CUV. D. BĂTR. I 203. *Ibricile* cu care toarnă. BIBLIA (1688) 96. *Lighcan, cu Ibric de argint*. LET. II 220, cf. URICARIUL, X 254/22, CREANGĂ, A. 134. I-au dat un Ibric cu apă. LET. III 233/22. Erau buni pentru asemenea Ibrici, cu ținerea Ibricului de spălat. IORGA, C. I II 159. *Mășua Safta... caută un Ibric...* ca să facă cafea. DUNĂREANU, CH. 106, cf. PĂSCULESCU, L. P. 235, GORVIL, C. 187. || P. a n a l. (Tip). Vas mic de tinicheă, cu o țevă subțiată la vârf, care servește la ungerea mașinilor. G. IONESCU, C. T.

[2^a. (Mold.) Cească. SEZ. XXXII 110.]

[D i m i n u t i v: **Ibricel** s. a. Un Ibricel de arame. IORGA, S. D. XII 146. Ia apă de țemă patru țelșene, pune-le într'un Ibricel la foc... PISCU-PESCU, O. 272. | D e r i v a t: (turc. *İbriktur* [ağ]) **Ibrictăr** ț s. m. = slujbașul Curții care da Domnului de spălat cu Ibricul. Ver-Ibrictăr ț s. m. = mai-marele peste Ibrictari. *Ibrictarul, carele da Domnului de spălat, capătă 20 [de] lei pe lună*. FOTINO, III 310, cf. IORGA, S. D. XXII 15, 240 lei pe an ver-Ibrictar. URICARIUL, XIX 390/22.]
— Din turc. **İbrik**, idem.

IBRICEL s. a., **IBRICTĂR** ț s. m. v. Ibric.

IBRID, **Ă**, adj. v. hibrid.

IBRIȘIN s. a., **IBRIȘINGIU** s. m. v. Ibrişin.

IBRIȘIN s. a. 1^a. *Fil de soie torsă.* 2^a. Nom de plante.

1^a. (Comert) Fir de mătase răsucită, de diferite culori, întrebunțată la cusut și la împletit. *Ibrishin* = filul sericeum. ANON. CAR. *Mănuși... de piele roșie țuchise, I părech[se] delo de Ibrishin* (a. 1779). IORGA, S. D. VIII 81. Învăluindu-l cu zăbreă de Ibrishin. DIONISIE ECLES. C. 191. Cănacl [= canaf] de Ibrishin. SINGAI, R. I 184/22. Cămașă frumoasă de in Cusută cu Ibrishin. SEVASTOS, N. 143/22, cf. VASILIU, C. 22, PĂSCULESCU, L. P. 288, ALICIL, L. P. I 28/22. *Peptariu de piele de oate, garnisit cu flori de Ibrishin*. MOLDOVAN, T. N. 399. *Fir și Ibrishin Și postav d'ăi bun*. TEODORESCU, P. P. 86. *Cuciuri d'Ibrishin*. lb. 45. *Ca să îndrăgăsc Fir și Ibrishin*. BIBICESCULESCU, P. P. 385, cf. MAT. FOLC. 87. || **A-i trage** (cuvânt un Ibrishin (pe) la nas = a aminti cuiuă pe departe și într-un mod sarcastic ceva; a batjocori. ZANNE, P. III 187. *Ne și trage câte un Ibrishin pe*

la nas. CREANGĂ, A. 94, cf. ION CR. IV 263, ȘEZ. II 73/74. || Fig. (Tertium comparationis e subtrahere firului de ibrișin) *Ibrișimul de fum ce poate țese pe acea microscopică durică*. ODOBESCU, II 296. || (Cu funcțiune adverbială) *A merge luerul ibrișin* = a țâș, drept înainte și fără greutate. Cf. ZANNE, P. III 187. *Șteakul mergea neced, ibrișim, până la bariera Lehnitei*. M. CHRĂȚESCU, CONV. LIT. XLIV, I 42. *Cuțitul tăie ibrișim* = ca bricul; (atributiv) *vânt ibrișim* = rece, care te taie în față. POLIZU, ap. ȘIO, || P. ext. (Bucov.) *Ață albă s. neagră de lărg* (Com. G. TOFAN), fir de bumbac (Com. A. TOMIAC).

2°. (Bot.) Nume de plantă, nedefinită. H. I 187, III 130, VII 27, XII 237.

[Și: *ibrișim* s. a., *ebrișim* † s. a. (a 1694) ap. GCR. I 313. || Plur. -șisuri † feluri de ibrișin. | N o m. a g e n t l. : (c. turc. *ibrișimî*, idem) *ibrișimgiu* † s. m. = fabricant sau negustor de ibrișinuri. *Calpocul de blană al Armeonului ibrișimgiu*. FILIMON, C. II 325.]

— Din turc. *ibrișim*, idem.

IC s. a. *Coîn*. — Bucată de lemn (mai rar de fier) în formă de prismă ascuțită spre baza inferioară, numită și *pană*, (Ban.) *găvozd*, *țintă*. Se întrebuințează la crăpatul lemnelor (bătându-se cu maul într-o despicătură făcută cu toporul) s. la întepenit unor construcții de lemn. Cu teul... se deslipește coaja trupinei. ECONOMIA, 129. În *pădure crăpă cu teuri vârlite stejarii*. COȘBUC, X. 141/12. *Podul era butreg întreguț din aur curat, cu cuiu, cu grindă, cu teuri și cu loate cele*. MERA, L. B. 261. || *Umbilă ca icu* în căldare: fără nici un rost. ZANNE, P. V 328. || S p e c. *Pană de lemn care ține întepenite aripile în amnarea morii*. HEM. 1669, cf. ȘEZ. VII 189. *Pană de lemn cu care se întepenesc cuțitul în corpul gealului*. APOLZAN, U. 7. | Niște ținte prin care e întepenit războiul coanei de cojoar. LUBA-IANA, M. 123. [Plur. *coșci*. | D i m i n u t i v : *leuș* s. a. L.B., cf. ECONOMIA, 129. | V e r b : *leuș IV* = a despică, bătând icuri (într'un trunchiu de lemn); a întepenii cu icuri; (refl.) a se vâri ca un ic. *Lemnele... se icuiesc cu finte în care se dă cu maul*. LUBA-IANA, M. 101. *Prin chingșile plutei* = se bat cuie de lemn, care trec prin ficcare bîrnă. *Atunci chingșile sînt icuite*. VICIU, GL. 100. *Dacă nu se icuiau Slavii în corpul ruman de la răsărit...* ap. TDRG. *Au plecat la munte. La tine-au plecat, De mi te-au lăsat și te-au icuit*. DENSUSIANU, T. H. 258.]

— Din ung. *ik* (= *ék*), idem.

ICALŪTĂ s. f. *Petit ruban fait au crochet*. — Cordelută croșetată e se pune la gătul fetelor pe sub mărgelă. RĂDULESCU-CODIN; cf. PĂSCULESCU, L. P. 75.

— În loc de *icelulă*, derivat din *iață* (plur. *iațele*) cu suf. dim. -uță. RĂDULESCU-POGONEANU.

ICE vb. v. *zlee* și *duce*.

ICEA adv. = *aicea*. Cu înțeles local. *Icea* = hic. ANON. CAR. *Icea* am niște ciocane [vorbește un Țigan]. PANN, P. V. I 52. *Ține ica* (= pofteste, ia)... *ajsa aceasta*? IPSIRESCU, L. 54. *Icea'n ceaste curșii*. TEODORESCU, P. P. 23b, 25, 30, PĂSCULESCU, L. P. 44. || (Repetat) *Icea banc, Icea țanc, De vale niște*. PAMFILE, CIM. 32. | *Icea, ica!* e un strigăt obișnuit la vânători. H. II 88. || (În corelație cu *coala*) *Foate verde s'o lală, Icea, măre, ba coală...* MATEESCU, B. 130. *Icea, Doamne, coală, Doamne, 'N ceaste curșii...* TEODORESCU, P. P. 81.

— Pentru etimologie, cf. a.c.l.

ICHLIC † s. m. 1°. *Monnaie de deux piastres*.

2°. *Mesure de capacité d'environ 100 grammes*.

1°. Monedă turcească în valoare de doi piastri; cf. *beșlic, iuslu*. *Beșlic, rubă, iusluș, icălich, crotanli*. (a. 1822). IORGA, S. D. VIII 91.

2°. Măsură de 50 de dramuri. FILIMON, C. II 608.

[Și: (ad 1°) *echilăe* s. m. *O țandă plină de lei, de iusluc, de echilăe și de parale mărune*. GORJAN, H. IV 6.]

— Din turc. *iklik*, idem (1°).

ICHU s. a. *Oșelet plumb*. — (La jocul cu arșice) Arșicul mai mare (soalba) căruia i s'a țărșilit pântecel și spatele; de obicei e plumbuit, ca să fie mai greu, și cu el se lovește celelalte arșice, (Mold.) țap (cf. PAMFILE, J. II 293); se mai face din plumb s. zinc topit și turnat într-o formă de pământ. (Com. I. PAVELESCU). *Dacă intră odată cu icălu în arșican, se punea pe lenghu, de nu mai lăsa oșior pentru celălalt băiețel*. GHICA, S. 300. || *A lovi (pe cineva) la icălu* s. a. i. *la icălu* = a-l bate, cf. a-i da la mir. Com. I. PAVELESCU. || S p e c. (Tip.) *Ichiuri* = rondelele cu trese care servă la închiderea formelor la mașină. G. IONESCU, C. T. [Plur. *ichiuri*.]

— Din turc. *yek* *destitur* în arșice? ȘIO. (cf. *yekden* «într'odată»).

ICI adv. = *aici*. Cu înțeles local. *Ici, umbre de noroade le tezi ocărmită*. *De umbra unor pravit*. ALEXANDRESCU, M. 5. *Oliolo, cicocotu bogate, Ica de-ai trece, dău păcate, Să-ți arunc doi gloști în spate!* ALECSANDRI, P. I 60. *Nu mă lăsa că stră-tănu!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 109. || (Precizat mai de aproape) *Vără-te ici, în sacul acesta!* CREANGĂ, P. 176, cf. 143, ALECSANDRI, P. P. 114/1. *Ici, în vale*. ȘEZ. I 10/1. || (Repetat) *Ici e tînd, ici e glod, Ici e bărbănt mieu mort*. MARIAN, SA. 21, ZANNE, P. IV 254. || *Ici, ici, ici!* își strigă vânătorul cănele. H. II 12; cf. i.c.a. || (În legătură cu prep.) *Apucă pe ici, tot înstănit!* CREANGĂ, P. 215, cf. 123. || *Pe lei țî-drumul* = s'a făcut (s. fă-țe) nevăzut. *Incolăca... și pe lei țî-e drumul* IPSIRESCU, L. 30, cf. CREANGĂ, P. 159, ȘEZ. II 154/1r. || (Repetat sau în legătură cu *colo* s. *coala* poate avea și înțeles temporal) *lei și lei* = din când în când, cât de cât. PAMFILE, C. T. 37. *Ic... ic... ic... coala* s. *lei (și) colo (coala)* = în unele locuri... în alte locuri, pe alocuri; din când în când. *De ici, de coala*, (= de pretutindeni câte ceva) au adunat. MĂRGĂRITARE (a. 1691), ap. GCR. I 290. *Ici... își sapă pe'n pământ case, Colo spânzură în aer*. KONAELI, P. 295. *Semănlătura treaba să fie potrivită, nu ici aruncată mai des și colo mai rar*. I. IONESCU, C. 20. *Ici-colo, se văd cele în lupșă înțelepte*. ALECSANDRI, P. II 289, cf. II 30. *Ici și coala a ei haină s'a desprins din șponci*. EMINESCU, P. 184. *P'ici pe colo mai străbate câte-o voce mai curată*. id. lb. 257. *Tot mai cerodă el, ba ici, ba colă, ...numat ce dă de-o pârte...* CREANGĂ, P. 144. *Prind cocotii a cîndă și de ici și de colă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 163, cf. 486. *Burcea ici, Burcea colă* (= pretutindeni), *Burcea'n deal la Casandra*. ZANNE, P. VI 28. *De fel colă* = de azi înainte. BĂRGIANU.

— Din lat. * *hice*, idem. Cf. a.c.l.

ICI † Element de compoziție (rostii țc-) cu înțelesul originar de *interior*, în cuvinte turcești care însemnau diferite demnități la Curtea Sultanilor, trecute în parte și la Români, în epoca Fanariotilor.

Iciagă s. m. (turc. *ic agasy*) Slujbaş la Curtea domnească. *Iciagolele, toți cu tăceti, căldări și înarmați*. DOC. (a. 1787) ap. ȘIO.

Icielaș s. m. (turc. *ic elâș*) = *icioș*. *Icielaș, 10 lei pe lună*. CONDICA (1776) lb.

Icicohodar s. m. (turc. *ic cöhadar*). *Icicohodarul* îngrijește de încălzimintele Domnului. Toți cismarii

și vânzătorii de cisme sânt supuși lui și de la fiecare capătă dare de un leu. FOTINO, III 309-310, cf. IORGA, S. D. XXII 14. Cf. ciorhodar.

ico[gl]ân s. m. (turc. *çö oğlanı*). **Iciopantii**, numiți în limba țării copii de casă, erau gardienii personali ai Domnului; aceștia purtau și stindardul domnesc, cf. p. a. j. **Iciolanii** umbă înaintea Domnului numai cu antirie, fără giubele, ca și când ar fi fost despuieți. I. GOLESCU, C. I 153b, ib. III 208. *Un gir de odă...*, în care *ceodau* *idiclii*, înfeiri și *icolanii*. FILIMON, C. I 609, cf. II 678, C. NEGRUZZI, I 287. Căpetenia lor se numea:

ico[gl]an-claș s. m. *10 lei leafă pe lună* lui *icolan-claș*. CONDICA (a. 1776) ap. ȘIO.

Icrliu s. m. = om din launtrul palatului. **Icrlitii** împărătești. LET. III 260/1.

ICLEAN, -Ă adj. v. **viclean**.

ICLEȘUG s. a. v. **vicleșug**.

ICNEĂ s. f. (Cul.) v. **lahnie**.

ICNEĂLĂ s. f. v. **leni**.

ICNELŪTĂ s. f. (Cul.) v. **lahnie**.

ICNI vb. IV^a. 1^a. *Avoir des nausées*. Vomir. 2^a. *Avoir le hoquet*. 3^a. *Roter*. 4^a. *Gémir*.

1^a. **Intrans.** A face sforârile caracteristice celui cărui îl vine să verse, cf. **IV** 10 a l b. **Atunci** *Mama-pădurii* țeri de v'ro trei ori și *dece afară dătr'nsă pe Buzucio*. **INSPIREȘU**, L. 384. || P. ext. **Trans.** A vărsa. *Ieni corabia dătr'nsului* (= din chit). GORGAN, B. II 12. *Și v'afți ales drept ideal Pe prostul tombateră, Pe care l-a tenit un val* În vremuri de holeră. D. ZAMFIRESCU, **POEZII NOUĂ** 30.

2^a. A sughița. **FRANCU-CANDREA**, M. 101, cf. **GRIGORIU-RIGO**, M.

3^a. A răgâi. **LB**.

4^a. A suspina, a geme înădușit (= înnașușit) cu ciudă și necaz (**CREANGĂ**, 61), a răsufla greu și cu gemete (ȘEZ. XXXI 11), a oala un gemăt scurt de durere, d. ex. când a căzut cineva rău (ȘEZ. IX 156); a nu mai putea răbda și a scoate țipete înnașușite (ȘEZ. V 101). *Simpăa pe dăzot* *trăpând și icnind după el*. **SADOVEANU**, P. S. 111. *Căpeana...* cu urechile ciulite, de abia icnind, îi țeped înaintea. **CONTEMPORANUL**, VI 105. *Mourtea atunci, neavând în cotro, se bagă în turbincă și acuză icnește, acuză suspinând, de-și venea să-i plângă de milă*. **CREANGĂ**, P. 312. *Plătești numai icneau și-și mușcau buzele, de frig și necaz*. ib. A. 30, cf. ȘEZ. II 156/57.

[Și: **hieni** IV^a. Apot, gemând și hienind, păgește. **SBIERA**, P. 302/23. — **ihni** IV^a **TRDG**. — **igni** IV^a **LM**.] **Abstract:** **lenire** s. f. = răgâire. **LB**. — **lenitără** s. f. (ad 1^a). **Leacuri** de icnitori și de vărsături. **PISCUPESCU**, O. 207, cf. 233, 244. **Icnitori** grele... țegaua din piepturile lor. **DUNĂREANU**, R. 65. — **lenială** s. f. (ad 1^a). *Apă să se potolască* *junghiturile, Iemele, ametelele*. **MAT. FOLC.** I 624.]

— Din bulg. **iknahъ** (aoristul lui **ikamъ** 'sughiți').

ICNIE s. f. (Cul.) v. **lahnie**.

ICOANĂ s. f. 1^a. *Image sainte*, *icone*. 2^a. *Image*, *portrait*.

1^a (Bis). **Tablou** (spec. pe o placă de lemn) pe care sânt zugrăvite figuri (Sf. Treime, Sf. Fecioară, îngeri, sfinți) sau scene din Biblie și din istoria bisericii creștine și la care se închină credincioșii. I *icoana pantoceator*, *ferecat*, **CUV. D. BĂTR.** I 195. *Au lărdmă* *icoana Măceii Preciste*. **LET.** II 219/21. *Pentru poletc* *ico[n]fi* *de la biserică*... (a. 1750). **IORGA**, S. D. XII 54. *Omul acesta, care-l vedeam jurnându-se dinaintea icoanei...* este un trădător. **C. NEGRUZZI**, I 51. *A candeliei lu-*

mină... *Lucește înaintea icoanei*. **ALEXANDRESCU**, M. 45. *Credința zugrăvite icoanei'n biserică*. **EMINESCU**, P. 18. *icoana îmbrăcată în [s. ferecat cu] argint*. id. N. 4. *O fată...*, *icoană n'atr'un altor s'o pui*. **COȘBUC**, B. 16. *icoană făcătoare de minuni*. **CREANGĂ**, A. 74. *Verbele sale, tată, sânt pentru noi ca o icoană la care ne închinăm*. **INSPIREȘU**, L. 33. *Cu mântie la icoane*, *Cu ochii după cucoane*. **JARNIK-BĂRSEANU**, D. 471, cf. (credință) *desperte* ȘEZ. III 44/45, 150/59. *În dimineața* *ajunului* *avem stăruirea cu icoanas*. ap. **TRDG**. *Frumos ca o icoană*. **PAMFILE**, J. I. *Înjurături de icoană*. ib. *Scoterea icoanelor, pentru ploate*. ib. *Inchinarea unui prunc la icoană*: *Întăia dată când îl duci la biserică*. ib. || *Casa plină de icoane și podul de ghoage*, se zice despre cel rău care se arată drept-credincios. id. J. III 335. *Icoane împărătești*: *icoana Maicii-Domnului și a Mântuitorului* așezate de o parte și de alta a ușilor împărătești ale altarului. *Icoane prăznicare*, ale celor 12 țărătarii mari ale Mântuitorului și ale Maicii-Domnului. *Icoana hramului bisericii*. || **A purtă pe cineva (pe) la icoane** = a-l purtă cu vorba (**PAMFILE**, J. I, a-l duce de nas, a-l înșelă, a-l purtă prin judecări (**ION CR.** III 369), pe la cei mari. *Păcatul răzucării este să umbie în judecări sau, cum se zice, pe la icoane*. I. **IONESCU**, D. 205.

2^a. **P. ext.** (în limba literară) **Chip**, înfățișare, tablou, imagine, portret, schiță, cadră. *Să neștine țir-aur sudul icoana obrazului, i-af face* *certare*. **DOȘOFTEIU**, V. S. 70. *Nu puțină cinste...* *să socotește...* mulțimea icoanelor moșilor și strămoșilor. **CANTEMIR**, HR. 86/1. *Icoana zărilor noastre celor trecute*. **MARCOVICI**, D. 3/12. *Nobilă-i icoană în unde și-a privit*. **ALEXANDRESCU**, M. 106. *Icoana mult slăvită* *Acelei ce te lămă* *au fost îngrul meu!* **ALECSANDRI**, P. I 242. [Propunerea sa e o] icoană a caracterului său. **ODOBESCU**, I 488. *Icoana stetei ce-amurit* *țucl pe cer se zăse*. **EMINESCU**, P. 287. *Icoana Ancii te se lămură* *deplin*. **VLAHUȚĂ**, D. 193. *Văd pe Ștefan...* *Boșdan*, *icoană a tălăii său*. **IORGA**, B. 91. *Această icoană cam palidă a literaturii italiene*. id. L. I 24. *Istoria Românilor*, în chipuri și icoane (titlul unei cărți de) **IORGA**. *Icoane ale veteșii omenești*. **CREANGĂ**, A. 133.

[**Diminutive:** **icoaniță** s. f. = icoană mică (a-desea purtată la sân). **Un lanț de aur a icoanței ce purtă în sân**. **LET.** III 193/22. **Dinaintea icoanței Măceii Domnului**, **MAIORESCU**, CR. III 28. **Banii ce se pun pe icoanță**, **MARIAN**, I 144, cf. **CREANGĂ**, P. 307. **JARNIK-BĂRSEANU**, D. 381, 508, ȘEZ. VIII 58; — (rar) **icoanță** s. f. **LB**.; — (în rimă) **icoanică** s. f. *Sfântă icoanică, Fă-le pădrică*. **ALECSANDRI**, P. P. 9b/1, cf. **ION CR.** III 74.] **Nom. agent:** **icoanăr** (lu) s. m. = zugrav s. vânzător de icoane, **MARDARIE**, L. 152. **Agentii ai poliției rusești, acuzenți sub înfățișarea de iconari**, **judegării**, **MAIORESCU**, CR. III 63; (cu abstractul) **icoanărie** s. f. = meșteșugul icoanarului. **H. XVIII** 75. || **Neologism:** **icoanie**, -Ă adj. = exprimat prin imagini, icoane (1^a). *Când egipteanul...* *voia să zică arbore, de zământ sau sculptat...* *un arbore...* *Acest fel de scriere se numește icoantă*. **MAIORESCU**, CR. III 250. **Status icoantă** = reprezentând persoana în mărime naturală; — (cf. fr. *iconoclaste* < gr. *εικονοκλάτης*; < *eikōn* 'portret, icoană' și *klāō* 'a sfărâma'); **iconoclastă**, -Ă adj., subst. = membru al unei secte religioase din imperiul bizantin care proscrisă cultul icoanelor; **iconoboreț**, **iconomah**. **Iconoclastul împărat Leon**, **C. NEGRUZZI**, I 265. **Timplul Iconoclastilor**. **ODOBESCU**, I 451, cf. **MAIORESCU**, D. IV 590; — (cf. fr. *iconographe* < gr. *εικονογραφία*; pictor de portrete de dinaintea *eikōn* 'portret, icoană' și *γράφω* 'a descrie') **iconograf** s. m. = cel care se ocupă cu știința imaginilor produse prin artele plastice; — (cf. fr. *iconographie* < gr. *εικονογραφία*; pictură de portrete) **iconografie** s. f. = știința imaginilor

produse prin pictură, sculptură și celelalte arte plastice; lucrare în care sânt reproduse opere de acest fel. Odorescu a scris o *monografie* «*Iconografia lui Traian*»; — (< fr. *icnographie*) **iconografie**, -ă = de (s. relativ la) iconografie; — (< fr. *icônologie* < gr. *εἰκονολογία*; < *εἰκόν* «sforțare și împereșare a adorb.») **iconolâtru** s. m. = adorator al iconelor; **iconolatru** s. f. = adorare a iconelor; — **iconolog** s. m. = cel care știe să explice iconaiele [1*] și monumentele figurate; (< fr. *icnologue* < gr. *εἰκονολογία* schimb figurat) **iconologie** s. m. = explicare a monumentelor figurate; **iconologie**, -ă adj. = de iconolog; — (< gr. *εἰκονολογία* < *εἰκόν* «iconă» < gr. *εἰκονομαχία* «a combata») **iconomă** s. m. = iconoclast. **Leon iconomahulă**. DOSOFTEIU, V. S. 240; (< gr. *εἰκονομαχία*) **iconomahie** s. f. = lupta în contra cultului iconelor; — (< fr. *icnographie* < gr. *εἰκονογραφία* < *εἰκόν* «imagine» și *γράφω* «a întoarce») **iconostrof** s. a. = instrument care răstoarnă imaginile, utilizat de gravori.]

— Din paleosl. *ikona* (< grec. *εἰκόν*, «*nóna*»), idem.

ICONAR s. m. **ICONARIE**, } v. iconă.
ICONICĂ, **ICONIȚĂ** s. f. }

ICONOBORĂRIE † s. f. *Combat contre le culte des saintes images.* — (Slavonism literar) = *iconomahie*. Pentru *pre ce vreme scornit iconoborenie*, și care împărăți v'au făcut iconobornici... (a. 1754) CAT. MAN. I 95 (nr. 34).

— Cf. paleosl. *ikonobornâ* «simulacra evertens».

ICONOBORÊT † s. m. *Iconoclaste.* — (Slavonism literar) *Iconoclast*. În zilele lui *Leon iconobore-pulsu*. DOSOFTEIU, V. S. 63, cf. I, 59, 109. [S]: *iconobornie* † s. m. (a. 1754). CAT. MAN. I 95 (nr. 34).]

— Din paleosl. *ikonoborsca*, idem, propriu după-tător contra iconelor.

ICONOBORNIC † s. m. v. *iconobore*].

ICONOM, -OAMĂ subst. (s. d.) v. *econom*.

ICONOMĂH s. m. }

ICONOMAHIE s. f. } v. *iconă*.

ICONOSTĂS s. a. 1°. *Iconostase*. 2°. (Dans les églises roumaines) *Pupitre sur lequel est placée l'icone suprès de laquelle on reçoit la sainte onction.*

1°. [Înțeles cărtăruțesc, în cărți de teologie] *Capeteasmă, tâmplă*.

2°. [Înțeles popular] *Pupitru (tetrapod s. prochințariu) așezat în naos (în dreapta, între altar și strana dreaptă), pe care se află o iconă, la care se duc să se închine credincioșii când intră în biserică și apoi, după sfârșitul slujbei, la miruit. I. *Iconostas*. CUV. D. BĂTR. I 169, cf. IORGA, S. D. XIII 38. Un *iconostas d'oușura cărăuța spânzură o cruce*. c. NEGRUZZI, III 427. *Mihnea sârnat prestolnicul și icona Adormirii Maicii Domnului ce sta pe iconostasul din dreapta*. ODORESCU, I 72^{1/2}. *Pe... iconostas Abă conture triste și umbre au rămas*. EMINESCU, P. 18. [Plur. -stase și (rar) -stasuri].*

— Din paleosl. *ikonostass* (grec. *εἰκονοστάσιον*), idem.

ICONUȚĂ s. f. v. *iconă*.

ICOS s. a. (Biser.) *Hymne religieuse*. — Imn bisericesc care urmează după un condac. *icos*. MI-NEUL (1766) 4^{1/2}. cf. CAT. MAN. I 343 (nr. 153). *Ou glasul după icoase*. *Ou ochii după frumoase*. TEODORESCU, P. P. 314: [Accentuat și *icos*].

— Din slav. *ikosъ* (gr. *ὕμνος*), idem.

ICOSAËDRU s. a. (Geom.) *Icosaèdre*. — Corp solid cu douăzeci de fețe, triunghiuri echilaterale. — N. din fr. (< grec. *εἰκοσάεδρον*), idem.

ICOSĂR † s. m. *Pièce d'argent ou d'or de 20 piastres.* — Veche monedă turcească de argint s. (mai rar) de aur (H. II 89, MARIAN, NA. 214, CHRITESC, GR. 250) având aceeași valoare de 20 de piastri ca și irmilicul (v. c.); conform decizunii din 1864 = 4,44 franci = 12,10 lei (vechi) cursul fiscalului = 14 lei cursul pieții în Muntenia = 17,20 lei cursul pieții în Galați (BRĂESCU, M. 80); în unele timpuri valoră, la noi, 6 lei (BRĂDULESCU-CODIN, L.). alte ori 12^{1/2} lei (vechi) (COSTINESCU). Câte un *icosar* de popon. I. IONESCU, P. 312. *Ou toată sdrăcia mea, aș da un icosar aceluși care mi-ar spune încotru răstăcește acum biata Săftică*. ALECSANDRI, T. 112. *În vârtejul jocului, subite de galben împărătești și icosari turcești zornăiau la găul celor arute*. DELAVRANCEA, S. 55. *Un icosar, trei lei în loc de patru*. M. CHRITESC, CONV. LIT. XLIV 659. *Numa-m sfași și'n icosari*. TEODORESCU, P. P. 306, cf. VASILIU, c. 72, SEZ. I 141^{1/2}, 143^{1/2}, v. 13b. *Salbă de icosari*. H. V. 72. [S]: *leusăr* s. m. *Doi icosari... pentru ciubote*. CREANGĂ, A. 103, cf. REV. CRIT. II 382, H. IX 511, XIV 353; — *leusăr (icosăr)* s. m. ZIPESCU, O. 58, GRAIU, I 324, PĂSCULESCU, L. P. 38, H. XII 262, MAT. FOLC. 235. [Diminutiv: *icosarăș* s. m. SEVASTOS, N. 259^{1/2}].

— Din grec. *εἰκοσάριον*, idem (tradus din turc. *irmilik* monetă de 20 de piastri); cf. s f a n t (i h).

ICOSĂR, **ICOSARĂȘ** s. m. v. *icosar*.

ICRĂ sf. v. *iere*.

ICRĂM † s. a. *Bon accueil, honneur.* — (Turcism) *Cinstire, primire bună*. *Narcusaplinția ce arătară la aidaie icramari*. GORJAN, H. I 99, cf. BELDIMAN, TR. 128. [Plur. -crămuri].

— Din turc. *ikram*, idem.

ICRĂN, **ICRĂNĂ** s. f. (lbt.) v. *iere*.

ICRE s. f. plur. 1. 1°. *Oufs de poisson*. *Caviar*. 2°. (Fruit) *blet(ite)*. 3°. (Mais) *vert*. 4°. (Terre) *très fertile*. II. *Gras de la jambe*.

I. 1°. *Oușoare de pește (s. de rac)*; spec. *icro* negre. *Icre* = ova piscium. ANON. CAR. *Piăcută de țere de nișetra* (a. 1749). CARTE DE BUCATE ap. GCR. II 43^{1/2}. *I-am gătit un hulodniou minusal, binee cu icre fierți în unt*. C. NEGRUZZI I 58. *Păscolul are lapți, peștioaca are țere*. CONV. LIT. XLIV, 268. *Are să scadă prețul țerelor*. CONTEMPORANUL, VII 105. *Icrele se spală în apă rece și se frig pe fărâșate, ori se fierb*. SEZ. VIII 3. *Icre de chefal* (ANTIPA, F. 76). *de ptiucă*; negre (moi, s. dulci, tescutie ANTIPA, PESC. 708) = de morun; roșii: de crap. *Salată de icre*. # *Icre verzi* = lucru închipuit, care nu există, imposibil; (pe alnea) *salată de pătlăgele verzi, tocate și preparate cu ceapă, oțet și untdelemn*. *Îi trimet la icre verzi*. ROMÂNUL GLUMET, I 8^{1/2}. *Să nu mai umble ce un pierde-tară, după țere verzi*. SPIRESCU, L. 281. || (În gluma) *Măruntă (la om)*. *Când te-ou trîni odată, țes icrele din ține!* PAMFILE, J. II.

2°. P. anal. Loc. adj. (Despre fructe, mai ales despre pere) *ce icre* = a căruși carne, firă să fie stricată, e răsoaptă, moale și întunecată la culoare. *Pere cu țere* (Brașov).

3°. P. anal. (Ban.) Loc. adj. *În țeră* = crud: *Cucuruzul e în țeră*. NOVACOVICI, C. B. 12.

4°. P. anal. (În funcțiune atributivă, despre pământ) *Foarte bun, de calitate superioară*. *Pământ în ogor-icră* = bun de tot. Com. FURTUNA.

II. *Moalele de pulpa piciorului*. PAMFILE J. II. *Când îi se dechise pulpa în două, sări din țerele lui o fată cu părul de aur*. DELAVRANCEA, S. 152. *Acasă... m'a muscat cădeana... de mi-a rupt țerele de la piciorul drept* (Ialomita), ap. HEM. 16^{1/2}.

[Singularul *ieră* s. f. se întrebuințează în locuțiunile citate sub I 3^a 4^a. | D i m i n u t i v: (ad 1^a) *ierioare* s. f. plur. — iere delicioase. *Ierioare* mot, cât se poate de multe și altceva. de *gustare*. CREANGĂ. A. 121. | A d j e c t i v: (ad 1^a, rar) *ieros*, -oasă = cu iere multe, plin de iere. COSTINESCU. | D e r i v a t (din limba Lăpovenilor; ad 1^a): *ierăni* s. f. *ierăni* (ierăni) = femela morunului. ANTIPA. F. 270, PESC. 366. *Au adus opt torpaci și două țerene, care dădură peste treizeci de chilograme de iere*. TAFRALI. S. 17.]

— Din slav. (bulg., sârb., rut., rus.) *ikra*, idem (I și II), în limbile slave, două cuvinte etimologice diferite.

ICREANĂ s. f., **ICRISOARE** s. f. plur., v. *iere*.

ICTENIE s. f. (Bis.) v. *ectenie*.

ICTEO - v. *ihlo* -.

ICTER s. a. (Med.) = gălbenare 1^a. [A d j e c t i v: *icteric*, -ă = cu gălbenare, bolnav de gălbenare.]

— N. din fr. (lat. *icterus* <gr. *ἰκτερος*, idem).

ICTERIC, -Ă adj. (Med.) v. *icter*.

ICTOSĂUR s. m. (Șl. nat.) v. *ihliosaur*.

ICUI vb. IV^a v. *ie*.

ICUSĂR, **ICUȘĂR** s. m. v. *ieosar*.

ICUȚ s. a. v. *ie*.

IDEE s. f. plur. *idee*. — (Antic.) A cincisprezecea zi a lunilor Martie, Maiu, Iulie și Octombrie, a treisprezecea a celorlalte luni, în calendarul roman. *Cesar a fost asasinat la ideea lui Martie*.

— N. din lat. *idus*, idem.

IDÉAL, -Ă adj., s. a. *ideal*, *Idéalement*.

1^a. [În opoziție cu *real*] Căre are existență numai în mintea noastră, în idee. Cf. *fantastic*, *himeric*, *imaginar*, *închipuit*; *abstract*. *Reptanțele ideale* [mitologice] ale vânătoriei. ODOBESCU, III 52. *Orice emoțiune estetică... face pe omul stăpânit de ea... să se uite pe sine... și să se înțele în lumea ficțiunii ideale*. MAIORESCU, CR. II 185, cf. ib. I 58, L. 23, D. III 250, IV 521.

2^a. Care corespunde ideii ce ne facem noi despre perfecțiune, putând servi ca model, ca tip, cf. *desăvârșit*, *perfect*. *Zea Venus... frumosul ideal*. ALECSANDRI, P. II 4. *Contese ideale*, *Umflate de pretenții și vrednice de jale*. ALEXANDRESCU, M. 269. *Denaturează poezia, această pâine ideală*. MIREA, C. II 9. | Substantivat (plur -ale și -aluri). *Vr'un ideal prin somn spune-mi nu ai visat... F. C. NEGRUZZI, II 20*. *Credincios idealului din tinerețe*. MAIORESCU, CR. II 156, cf. id. D. I 470. *Toate idealele [de femeie] sânt blonde*. EMINESCU, N. 37, cf. ib. *Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este*, id. P. 41. *Alditor idealului depărtarea le dă prej.* CERNA, P. 55. | A d v e r b. *O operă ideal de frumoasă*. *Vorbește ideal*.

[Pronunț. -de-al. | Familia: **idealism** s. a. (Filos.) în opoziție cu **realism**]; doctrină care consideră lumea sensibilă ca o reprezentare a subiectului; (în opoziție cu **materialism**, **naturalism** etc.) credința într'un ideal (moral), urmărirea idealului (în operele de artă), în convingere și în fapte. *O suflare de idealism în existența de toate zilele*. MAIORESCU, CR. I 82, cf. ib. 170; — **idealist**, -ă adj. subst. (în opoziție cu **materialist**, **realist**, **naturalist**, uneori cu **pozitivist**) = adept al idealismului, însușit de idealism. *Idologii sau idealști*, id. D. III 283; — **idealitate** s. f. = existența ideală, însușirea de a fi ideal; — **idealiză** vb. I^a = a împodobi cu însușiri

ideale. *Geniul... au știut... să idealizeze instinctele și faptele... omului*. ODOBESCU, III 51; (cu a abstractului) **idealizare** s. f., (part. -adj.) **idealizat**, -ă. *Splendide idealizări plastice ale artei vândătoarești*, ib. 53.]

— N. din lat. **idealis**, idem.

IDEALISM s. a., **IDEALIST**, -Ă } v. *ideal*.
adj., subst.

IDEALIZĂ vb. I^a

IDEELIU † s. m. v. *iedeliu*.

IDÉE s. f. *Idée*.

Idea, într'un înțeles larg, este orice produs unitar al conștiinței noastre, în partea intelectuală a acestor produse: *În fiecare om sânt cel puțin doi oameni; omul ideilor și omul simțurilor (minte și inimă)*. MAIORESCU, CR. II 159. După împrejurări, poate să aibă înțelesul termenilor filosofici: *reprezentare*, *imagine*, *concept*, *noțiune*, *judecată*. | *S p e c.* [În filosofia lui Platon] *Prototip, tip desăvârșit și etern (într-o lume suprasensibilă) a ceea ce percepem în lumea reală*.

1^a. *Reprezentare*, concepțiune a unui lucru în mintea noastră; gând, cugetare. *Singura idee a acestor chinuri mă doborâș*. MARCOVICI, C. 116, cf. ib. 13. *Hotărâtu să-mi răbșun și idee asta mă mai liniști*. C. NEGRUZZI, I 7, cf. ib. 45, 48, 75, 169. *Vedem ideea de unitate arătându-se*. BĂLCESCU, M. V. 8, cf. ib. 1. *Adevărul cuprinde numai idei, pe când frumosul cuprinde idei manifestate în formă sensibilă*. MAIORESCU, CR. I 7.

2^a. Gând (2^a), inspirație. *Inima sa unește nădejdea bună cu ideea cea cumplită*. KONAKI, P. 292. *O idee satanică veni unuia în minte*. C. NEGRUZZI, I 12. | (Construcție din limbă de mahală) *Știi că eu nu intru la idee cu una cu două*. CARAGIALE, T. I 78/11.

3^a. *Judecată*. *Asemenia cărți ajută și întărește sufletul prin frumusețea ideilor*. MARCOVICI, P. 292. *Ideii drepte și înalte*. (ALEXANDRESCU, M. 23), mici (ib. 6), bune (C. NEGRUZZI, I 72).

4^a. Cunoștiință sumară. *Am pășit cu calea a da idee și de Maomet*. E. VĂCĂRESCU, IST. 249/12. *Adevărată Idee, cunoștiință sau chiară știință*. TICHINDEAL, F. 290. *Dacă vechii noștri boieri... ar fi avut idee de artă heraldică*. C. NEGRUZZI, I 192, cf. ib. 77. KONAKI, P. 299, E. VĂCĂRESCU, IST. 249/13. *Accate exemple vor fi de ajuns pentru a da o idee despre personificările poetice*. MAIORESCU, CR. I 26.

5^a. Părere, opinie, credință, fel de a judeca s. conține, convingere. *Au fost de o idee cu noi*. URICARIUL, IV 306, cf. ib. X 368. *Ideea nouă nu nădădit în jură odată cu pantalonii*. RUSSO, S. 16, cf. 53. *Ideea... că lumea moștenire deșpoștilor s'a dat...* ALEXANDRESCU, M. 7. *Laud pre oameni în ideile lor*. C. NEGRUZZI, I 249. *După ideea noastră*, ib. 70, cf. 77. *În așa împoșigare de idei se aflau boierii bătrâni cu tinereții*. CREANGĂ A. 153. *Câte capete, atâtea idei*. ZANNE P. II 43. # *A-și face (o) idee* = a-și închipui, a-și imagina, cf. KONAKI, P. 264, C. NEGRUZZI, I 30, 62. *Pîind greșită ideea ce e răi făcut de dinșii*. URICARIUL, XIV 307. *Să-și facă o idee lămurită de sine însuși*. MARCOVICI, C. 11. *Împăratul... nici ideile nu-și făcă* [= habar n'avea] *despre aceasta*. H. IV 59. | *Idee fixă* = gând imagine pe care nu îi-o mai poți scoate din minte

[Familia: **ideografie** s. f. (cu a d j. **ideografic**, -ă) = reprezentarea ideilor prin semne grafice care figurează obiectul. *Limbetele monosilabe... nu au alfabet, ci numai însemnări ideografice*. MAIORESCU, CR. III 401; — **ideolog** s. m. = care se ocupă cu știința originii și formării ideilor; (în nume de rău) care se conduce mai mult după teorii decât după fapte reale, care trăește în lumea ideilor, a

abstractiilor, visător. *Ideologi* sau *ideologiști*. MAIORESCU, D. III 283; (cu abstractul) *ideologie* s. f. *Sistemele Ardelenilor, aceste închipisiri...*, care în lipsă de realități s'au aruncat în *ideologii*. RUSSO, s. 163. | Pronunț. -de-o-
— N. din fr. (lat. *idea* < gr. *idéa*, idem).

IDEM adv. *idem*.—De asemenea, tot așa, la fel. Cu capul gol și cu punga *idem*. EMINESCU, I. V. 23.
— N. din lat. *idem* «același».

IDENIE s. f. *Epreuve*. — (Mănăstirea, jud. Botoșani) Încercare. *La o pus împăratul la idenie*. ION CR. III 251.

— Pare a fi o rostire dialectală a cuvântului *vedenie* (cf. a *băgă* pe cinecă în *vedenii* = a-și spăria).

IDENTIC, -Ă adj. *identique*.—La fel, întocmai așa, asemenea în totul cu altceva, același, ai d o m a 3^e. *Căteți trele puterile dau Porții un sfat identic*. GHICA, s. 128. *A înțelege pe altul... înseamnă a avea, în sine o parte identică sau analoagă cu gândirea lui*. MAIORESCU, CR. II 125. Cf. L. 36. [Familia: *identifică* vb. I = (trans.) a face ca două lucruri să devină identice; a recunoaște că două lucruri sânt identice; refl. a se simți întocmai ca...; a primi cu totul idelle și felul de a vedea al cuiă. *Omenirea ajunge-a vrededă a-și identifică în tot esența sa în esența divină?* BALCESCU, M. V. 3. *S'a întâmplat ca acel Șef ales... din o Dinastie străună să se fi identificat cu țara*. MAIORESCU, D. III 284. Cf. D. II 54. *S'au deprins a identifică concepțiunea de patrie cu ideea de munte*. HASDEU, I. C. 49; (cu abstractele) *identificare* s. f., *identificat* s. a. (și part.-adj.) *identificat, -ă*. *Libertatea sufletească... izvoarele din identificarea noastră absolută, prin cugetare, cu ordinea universală*. NEGULESCU, F. R. I 277. *Identificarea Românilor cu Obotrița*. IORGA, L. II 186. *Find pentru moment identificat cu ei*. MAIORESCU, D. IV 42; — *identificabil, -ă* adj. care se identifică, care poate fi identificat. *Aceia n'or fi mai identificabil cu popa Florea*. IORGA, L. I 241; — *identitate* s. f. = caracterul a două lucruri identice. *O egalitate poartă numele de egalitate identică sau identitate când cantitățile legate prin semnii = sânt învederat egale*. CULIANU, A. 73. *Identitatea mișcărilor*. MAIORESCU, CR. I 50; cf. II 166, D. III 315.]

— N. din lat. *scilicet* *identicus, -a, -um*, idem, derivat din lat. *idem* «același».

IDENTIFICĂ vb. I.
IDENTIFICABIL, -Ă adj. } v. *identic*.
IDENTITATE s. f.
IDEOGRÁFIC, -Ă adj. }
IDEOGRÁFIE s. f. } v. *idee*.
IDEOLÓG s. m. }
IDEOLÓGIE s. f. }

IDERE s. f. (Ungurism în Maramureș) = *vădră*. Să curi cu *idera* apă. ȚIPLEA, P. P. 71.
— Din ung. *víder* (= *veder*) *svadrá*.

IDICCIU † s. m. v. *ledec*.

IDICTE †, **IDIE** †, **IDIGHÉ** † s. f. v. *hedă*.

IDIL s. a. v. *idilă*.

IDILĂ s. f. (Poetic) *Idylle*. — Mică poemă (în genere de iubire) pastorală sau bucolică, cf. *eglogă*. Un păstor ca în *idile*, un cioban de pizmuți. ALEXANDRESCU, M. 261. | Fig. *Viață pacinică și tihnă (la țară); dragoste naivă*. Ne

arată omul din popor în pacinică *idilă* stănd. MAIORESCU, CR. III 14. *Idil liniștit și candid între doi oameni, ce n'au conștiința frumuseții...* IOR. EMINESCU, N. 103. *O idilă dulce se urză sub ochii lui*. VLAHUȚĂ, D. 78. [S]: < germ. *Idyll*, *idil* s. a. | A d j e c t i v: (după fr. *idyllique* s. germ. *idyllisch*) *idilic, -ă* = care e s. se întâmplă ca într'o idil. V (a)ă *idilic*].
— N. din fr. (< grec. *εἰδύλλω*, idem).

IDIOM s. a. v. *idiomă*.

IDIOMĂ s. f. *Idiome*.

1°. † Însușire. *Acea idiomă avea și cu aceea poilitie se polită*. MAG. IST. V 179/20. *Între celelalte idiomata adevă al-săuri ce are luna*. ANTIM, P. 205.

2°. Limba proprie a unei națiuni, provincii etc., considerată sub aspectul ei caracteristic, graiul. *Toate idiomale, toate dialectele germane*. RUSSO, s. 53, cf. 94, 96. *Idiomale locale*. ODOBESCU, I 350, cf. II 396. [Pronunț. -di-om. | S: *idiom* s. a. Plur. -ome și -omuri; † (după grec.) -omata. | A d j. *Idiomatic, -ă* = aparținând unei idiome. *Expresie idiomatică*, cf. *idiotism*].
— N. luat, mai de mult, din gr. *ἰδιωμα*, însușire; în timpul mai nou, din fr.

IDIOPATIE s. f. (Med.) *Idiopathie*. — Boală care există prin ea însăși, nu este urmarea unei alte boale. [A d j. *Idiopatie, -e*].
— N. din fr. (< grec. *ἰδιοπάθεια*, idem).

IDIOSINCRASIE s. f. (Med.) *Idiosyncrasie*. — Dispoziție particulară a temperamentului unui individ care face ca o substanță să producă asupra sa alte efecte decât asupra celorlalți; p. ex. t. la unii indivizi, repulsione înmăscată pentru anumite lucruri. *A trece peste idiosincrasiele individuale*. HASDEU, I. C. 171.

— N. de origine gr. (*ἰδιοσυγκρασία*, idem), din *ἰδῶς* «propriu și *συγκρασις* «temperament»].

IDIOT, -OATĂ adj. *Idiot*. — Cu creierul nu de ajuns de dezvoltat, foarte mărginit (la minte), cf. *tâmpit*, *stupid*, *imbecil*, *neghib*, *neghib*, *nerod*, *prost*. *Mânia lui... idiotă eră adă de ridică*. DELAVRANȚA, s. 126. *Idiotă nesimțire*. VLAHUȚĂ, P. 53. | Substantivat Ce *idiot*? ALEXANDRESCU, M. 268. [Pronunț. -di-ot. | A b s t r a c t: *Idiotie* s. f. = starea celui idiot; faptă de om idiot. Tu ești săpăci până în starea asta de *idiotie*. CARAGIALE, T. II 195.]

— N. din fr. (lat. *idiotes* < gr. *ἰδιότης*; «om particular, de rând, incult»).

IDIOTISM s. a. (Gram.) *Idiotisme*. — Construcție particulară unui idiom. *Idiotismul adevărat al limbii noastre*. RUSSO, s. 93, cf. 54. *Idiotismele unei limbi*. MAIORESCU, CR. I 164. [Pronunț. -di-o- | S: † *Idiotismă* s. f. E. VACĂRESCU, ap. ODOBESCU, I 299.]
— N. din fr. (lat. *idiotismus* < gr. *ἰδιωτισμός*, idem), < din *ἰδῶς* «propriu, particular»].

IDITĂ s. f. *Serpent*. — [În descântece] *Serpoaică*. TEODORESCU, P. F. 394^b. MARIAN, D. 226. *Idită* *peștii*. SEZ. II 89/90. [În unele descântece cuvântul e înlocuit prin *bediță* (MARIAN, D. 283) și (+ *tederă*) *lederită* (ib. 227).]

IDOL s. m. 1°-2°. *Idole*. 3°. *Diable*.

1°. Divinitate păgână (reprezentată printr'o statuie), cf. (†) *făptură* (II 1°), *chip* (*cioplit*), (†) *bolovan* (1°). *Ide idolilor slujbe*. COD. VOE. 158/2. *Inchinător de idoli*. BIBLIA (1688) 6/22, cf. ANTIM, P. 1/10. *Invinșat pe idoli în Captivă slăviță*. ALEXANDRESCU, M. 26. *Idolul nu i-ai sfârșit* CERNA, P. 53.

2°. Fig. Persoană sau lucru care formează obiectul unui cult s. unei iubiri foarte mari. *Trotușul e odorul cel mai prețios... El este mângâierea lor, panacea lor universală, idolul lor.* C. NEGRUZZI, I 316. *Idol, tu! răpire minții, cu ochii mari și părul des! Pentru-o inimă fectioasă măndru idol îți ai ales.* EMINESCU, P. 186, cf. 230.

3°. (P. o. p.) Diavol, drac, necuratul (JIPESCU, O. 114). *Idoli, unde-au aflat, Drept la ratu nădal'au dat.* TEODORESCU, P. P. 33^b. [P. ext. Om rău. Vîno, de mă scapă pe mine de idolul ăsta de vrăz-mag. ISPIRESCU, L. 19.

[Plur. -doli și -dolari = statui reprezentând divinități păgâne. MAIORESCU, CR. I 254. | Feminine: **idolică** = drăcoaică. S'am văzut nouăzeci și nouă de idoli cu idolatcele lor. PĂSCULESCU, L. P. 138; — **idoliță** s. f. Pentru fețe mai ales să nu hie învătățura **idoliță** (= spirit rău care îndeamnă la...) de stricăciune, de năfonare și de spoieli. JIPESCU, O. 120. | Diminutiv: **idoliș** s. m. Mici idolași. lucrăși în lut. ODOBESCU, II 145. | Adjectiv: (cf. paleosl. *idoliskū*, idem) **idollesc**, -ească (†) = de idol, ce ține de idol, ce se raportă la idoli. Închinarea **idollescă**. VARLAAM, C. 335. Popă **idollescă**. DOSOFTEIU, V. S. 97. *Lauda idollescă*. LET. I 48^p. *Ușile captivilor idolești*. CANTEMIR, HR. 251. *Idollescă credință*. MINEIUL (1776) 124^{1/2}. *Idolești ciltare*. BARAC, A. 19. *Templu idollesc*. DONICI, P. II 41. | Substantiv: **idolean** † s. m. = închinător la idoli, idolatru. *Fugind dinaintea idoleanilor*. DOSOFTEIU, V. S. 158, cf. 244^p. | Local: **idolinia** † s. f. (paleosl. *idolinica*, idem) = templu de idoli, c apiste. *O duseră în idolinia să o silască să adăncine*. DOSOFTEIU, V. S. 92. *Odrătră se fă lnta beacără, făcându-o idolinia*. id. ib. 60, cf. II, 94, 132, 134; (cu adjectivul) **idolnic** † s. m. = idolatru, închinător la idoli. *Răbdând năpăști* de la *idolnicie* și împărați. id. ib. 97. | Compuse: **idoloslujenie** † s. f. (paleosl. *idolosluženije*, idem) = idolatrie. DOSOFTEIU, MOL.; **idoloslujitel** † s. m. (paleosl. *idolo-služitelinā*, idem) = idolatru. *Veni la locul unde stăcea buclui idoloslujitelii*. idem, V. S. 77, cf. 15, 21^p, 58, 117; — **idoloslujebnic** † s. m. (paleosl. *idolo-služebnikā*, idem) = idolatru. *Idoloslujebnicii*. id. ib. 74; — (forme romanizate) **idoloslujitorii** † s. m. id. ib. 204. **idoloslugaș** † s. m. id. ib. 25, 273^{1/2}; cf. idolatru.]

— Din paleosl. *idolā*. (cgre. *eidōlos* propriu imagine, chip; pentru înțeleșul 3°, cf. rut. *idol* drac). Aceiași înțeleș există dialectal și în n.-gr.).

IDOLĂS s. m., **IDOLĂTRĂ** vb. 1^a }
IDOLĂTRIE s. f. } v. idolatru.
IDOLĂTRIZĂ vb. 1^a }

IDOLĂTRU, -Ă subst. *Idolătre*. — Cel care se închină la idoli, (†) **idoloslujebnic**, (†) **idoloslujitel**, (†) **idoloslujitoriu**, (†) **idoloslugaș**. *Acela nu se chiamă creștin, ci să chiamă... idolatru*. NEAGOE, INV. 255. *Tot acceptia eră idolatrie*. E. VĂCĂRESCU, IST. 247^{1/2}; *Numai tu nu, idolatre, Tăcșomle împărate*. TEODORESCU, P. P. 105^b. [S: † (sără haplogice, ca în grecește): **idololătru**, -Ă subst. DOSOFTEIU, V. S. 142^b/1^a. CANTEMIR, HR. 251. MINEIUL (1776) 53^{1/2}. | Abstract: **idolatrie** (idololătrie) s. f. = închinare la idoli (propriu și figurat). *Cu... amăgitori vrea să-i tragă la idolatrie*. CANTEMIR, HR. 252. *Idolatrie Să nu-ți aduci tu fic*. ALECU VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, III 122. *Bolșile gotice curățite de idolatrie*. IORGA, N. R. A. I 234. | Verb: **idolătră**, **idolătrăz** 1^a = a adora idoli; (fig) a iubi cu foc. *Idolătrând păr, chip, flori...* I. VĂCĂRESCU, P. 356^{1/2}. *O Fridolino! te iubesc, te ador, te idolătrez, sânt nebun*. CARAGIALE, T. II 203. *Trebunța... de a idolătrăză ceva*. ANGHEL și IOSIF, C. L. 44.]

— Din grec. *eidōlōlatrōs*; paleosl. **idololătră**, fr. **idolătre**.

IDOLEAN, -Ă † subst.
IDOLEȘC, -EASCĂ † adj.
IDOLITĂ s. f. } v. idol.
IDOLNICIAR †, s. m. }
IDOLNIȚĂ †, **IDOLOAICĂ** s. f. }

IDOLOLĂTRIE † s. f. }
IDOLOLĂTRU † s. m. } v. idolatru.

IDOLOSLUGAȘ † s. m. }
IDOLOSLUJEBNIC † s. m. }
IDOLOSLUJENIE † s. f. } v. idol.
IDOLOSLUJITEL † s. m. }
IDOLOSLUJITĂRIU † s. m. }

IDOMA adv. v. aidoma.

IDRĂ s. f. v. hidră.

IDRIȘAIU † s. m. (Bot.) v. indrușaim.

IDRO-v. hidro-.

IE adv. *Out, si.* — [Prin Ardeal] Cuvânt cu care afirmăm ceva: da, așa e! VAIDA, ALEXI. *Tu ești Român?* — *Je. IORGA*, N. R. A. I 131. [Rostit de obicei cu e foarte deschis. Prin Bihor: e! = da, așa. POMPILIU, BIH. 1009.]

— Din germ. *Ja*, idem.

IE s. f. v. lie 1-2.

IEA-v. ia-

IEBĂNCĂ s. f. v. ibăncă.

IED s. m. (Zool.) 1° *Chevreau, cabri, biquet*. 2° Constellation.

1°. Puiul de sex bărbătesc al caprei, până la un an (H. II 49, III 68, IX 339, cf. III 226, IV 9); cf. c. ă r. *ar. Mîe nece dîstourā-mî dedeği un ed. CORESI, E. 1^{1/2}/1^a. Carne de țez. PISCUPESCU, O. 191. Să taie un țez. C. NEGRUZZI, I 82. *Se făgăduște a le jerfi un țez. ODOBESCU, I 38^{1/2}. Capra cu trei țezi. CREANGĂ, P. 19. Am un drăguș cu 3 un țez. JARNIK-BĂRSEANU, D. 461, cf. RETEGANUL, TR. 160^p. Când îi-a țezi, noaptea, țez înaintea... ȘEZ, I 278^{1/2}. Pe unde a sărit capra trebură să sară și țezul. ZANNE, P. I 396. || P. a n. a. l. (Complit un one-ori prin săbatic) Puiul caprei negre s. al căprioare. Cînele... se ta după un țez săbatic. C. NEGRUZZI, I 59.**

2°. (Astron. pop.) Capra este steaua *capellas*, iar țezii caprii sînt cele trei stele mai mici. PAM. FILE, CERUL 169.

[Feminin: **iădă** s. f. H. II 252, VII 183, X 497. *Pe unde a sărit capra, mai presus a să sară iada*. C. NEGRUZZI, I 251. *Capra sare mossa și iada sare casa*. CREANGĂ, P. 250. | Diminutiv (masculine): **iedșor** (cu plur. *țedșori* și *iezișori*) s. m. *Iezișori mici*. CREANGĂ, P. 32. *Spusee și țezșorilor*. SPIERA, P. 202^{1/2}, cf. PĂSCULESCU, L. P. 81; — **ieduș** s. m. MARIAN; — **ieduleț** s. m. POLIZU; — (feminine): **iedia** s. f. H. XVI 225, MARIAN (plur. *țedie* și *iezișe* IORGA, S. D. VII 235); — **ieduță** s. f. DONICI, ap. CDDE, nr. 805. | Derivat: (dial.) **iezar** s. m. *Iezari* = cîrd de țezi. ȘEZ, V 72^{1/2}].

— Din lat. *haedus*, -um, idem.

IEDÉC s. a. v. edec.

IEDÉC s. a. 1°. *Cheval de main*. 2°. *Tout ce qui appartient à une maison*. 3°. *Corde de halage*. *Remorque*. — (În vechiul Regat).

1°. Cal de paradă condus cu mîna, cf. *falaitar*. Înaintea Domnului și înaintea oamnelor lui cei aleși eră *căcurile Pașii*. LET. III 326^{1/2}. După

aceasta urmează trei edecuri, adică cei cu frâie înfrate și cu argale strălucite, fără căldreți. FOTINO, III 248. Văzuu... povolnici, iedecuri cu harale. ODOBESCU, I 291.

2°. Toate cele trebuincioase unei case, tot cuprinsul unei gospodării. Am voi să vedem toată Curtea Măriei-tale, adică tot iedecul de slugi, bărbăți, femei și copii. BASME ap. ȘIO. || S p e c. (Mold.). Obiect de valoare, odor păstrat din vechime (ȘIO.). lucru vechiu (CHIRIȚESCU, GR.), scump, prețios, moștenit. Moș Dumitru eră omul miea de încredere în curte, edecul castii. SANDU-ALDEA, A. M. 33. Un soiu de teigheț ce păstră acolo ca edec, de pe când fină prăvălie. M. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, 546. || Fig. Femelle să meargă acoperite și nu cu desfrânări, ca să poată păzi iedecul și cinstea fiedreia. DOC. (a. 1788) ib.

3°. S p e c. (Mar.) Odgon lung cu care se trage un vas în susul apei. H. I 140, 300, II 300, 323. | P. e x t. Remorcarea unei luntri s. locul unde se remorchează o corabie sau o luntre. Cam greu acă, dar nu-i mult până om țegă din orag și atunci, la iedec, tu merge mai ușor. CONTEMPORANUL, VII 37. | Fig. S'au găsit la noi oameni care să ne spună că locul Statului român trebuie să fie astăzi la edecul, la remorca politicii turcești! ODOBESCU, III 430/12. # A trage la iedec (turc. yedekyi vermek și almak) = a trage luntrea împotriva cursului apei, cu o funie (CONTEMPORANUL, VII 37, CHIRIȚESCU, GR.); (fig.) a aduce pe cineva aproape de tine, spre a te răful cu dînsul (ZANNE, P. V 29). Când cineva voește să tragă vasul de-a lungul malului, legat la un capăt c'o funie și tras de 2-3 oameni pe uscat, se zice că-l trag la edec. H. II 254. Ei duc yre apă produsele și vitele lor la Turnu, trăgînd luntrele la edec. I. IONESCU, M. 532. Un pescar turc trăgea la edec, în tăcere, caiul său încredut. ODOBESCU, I 140/. Din susul Dunării, pe prund... trag pescarii cu ercherurile la edec. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, 206.

[Plur. -decuri. | Ș: edec s. a. | Derivat (cltuc. yedekyi) † iedeciu (iđeciu) s. m. = servitor însărcinat cu conducerea caiilor de paradă. CANTEMIR, ap. TDRG. și ȘIO.]
— Din turc. yedek, idem.

IEDECCIU † s. m. v. iedec.

IEDECIU † s. m. Officier de la Cour princiere. — Slujitor (avînd rangul de boierinas) la Curtea domnească. Planta haracului, idicililor. URICARIUL, IV 350. Douăzeci și cinci idicil, sub comanda marșului satârghi-bașa. FILIMON, C. II 66, cf. I 609, DELAVRANCEA, S. 166. Eram edecii și erau odate în Curtea domnească. GHICA, S. 3, cf. IX. Un edeciu intrănd, îi dete o scrisoare. C. NEGRUZZI, I 179. [Ș: † edeciu, † iedeciu, † iđeciu s. m.]
— Înțelesul e prea depărtat de turc. yedekii emuni d'un obiect pareil qui sert à le remplacer en cas d'accident et se aproprie mai mult de turc. gedikil slujbaș în casele boierești. LÖBEL, CONTR. 249.

IEDERĂ s. f. (Bot.) 1°. Lăerre (Hedera helix). 2°. Rhododendron Kotschyi. 3°. Pervenche, violette-de-serpent (Vincă minor).

1°. Plantă agățătoare cu frunze verzi-închise și strălucitoare; se fixează puternic pe ziduri sau pe trunchiul arborilor, urcându-se câte-odată la înălțimi considerabile. Se numește și: iedera-celor-frumusele, iedera-zănelor. PANTU, PL. cf. ANON. CAR. H. II 26, IV 83, IX 447, X 496, (leac contra tusei) MAT. FOLC. 700, SEZ. IV 29/2. PAMFILE, CRAC. 167, idem, DUSM. 190, BULET. GRĂD. BOT. V 69. Ziduri cu iedere acoperiți. CANTEMIR, IST. 87. Iedere fragilă (C. NEGRUZZI, III 64/), stufoasă (ODOBESCU, I 148/), bătrînd

ALEXANDRESCU, M. 9). Vînta 'ntroagă, Cu și federa de-un arbor, de-o idee i se leagă. EMINESCU, P. 224. Cerdacul cu peretele de iedere. BRATESCU-VOINEȘTI, L. D. 24. Iedere 'nflorită. JEORJESCU, P. P. 25 b/. Castraveți ca federa JANONIC-BĂRSEANU, D. 74. DOINE, 36/2, cf. HODOȘ, P. P. 162. Colțcel bolăcel, intr'un vîr de muncel? (= Iedera) SBIERA, P. 323/22. | S p e c. i: Iedera-cu-cinci-fol = viță de Canada. PANTU, PL. Iedere-cu-spini = rusucș aculeatus. LIUBA, Iedere-căpșească = hedera arborea, id.

2°. = smirdar. PANTU, PL.

3°. = saschil. BUL. GRĂD. BOT. V 69.

[Ș: iedere s. f. VICIU, COL. (dial.) iedărd.]

— Din lat. hēdera, idem (1°).

IEDERE s. f. (Bot.) v. iedere.

IEDERITĂ s. f. v. idită.

IEDES s. a. v. iadeș.

IEDIȘOR s. m. v. ied.

IEDITĂ s. f. v. ied și idită.

IEDU vb. I V a v. iad.

IEDULÊT s. m., IEDÛT, -Ă subst. v. ied.

IEFCĂ s. f. (Cul.) v. iofcă.

IEFTĂ vb. I v. leptă.

IEFTEN, -Ă adj. (s. d.)

IEFTENȘÛG s. a. } v. ieftin.

IEFTIN, -Ă adj., adv. I. A bon marché. — II. Miséricordieux.

I 1°. A d j. (În opoziție cu scump) Ce nu costă mult, ce se poate avea fără de cheltuieli multă s. pentru un preț relativ mic. Ieftin = vilis preții. ANON. CAR. Peaște primăvara eftin, țara scump (a. 1733). GCR. II 26. Boii tăi sînt mari frumoși... cumpără alții mai mici și mai ieftini. CREANGĂ, P. 39. | P. e x t. Cu prețuri mici sau moderate. Un hotel ieftin. | Fig. Mulțiri stăpînte și altele asuzența creau foarte ieftine (= multe, ușor de găsit). GORJAN, H. IV 198. Și apoi la vîrsta ei, e apă de eftin (= ușor) răd. VLAHUȚĂ, D. 113. || A d v. O moșie cumpărată ieftin. ALECSANDRI, T. 251. Toți căpășii ușor și ieftin voia de a vînd. C. NEGRUZZI, I 330. | Fig. Mă deaderă eftin în preț de vîndzare. N'aveu să mă scoală nime din pierdzare. DOSOFTEIU, PS. 298. # A scăpă ieftin = ușor, fără de greutate și sau nepliceri (prea mari). Cf. PAMFILE, J. II. Scump la țărăte și ieftin la fînă (s. la mîlănu). Se zice despre cei cu dau ușor banii cînd e vorba de cheltuieli mari și se calcinesc cînd e să dea sume mici. Cf. ZANNE, P. IV 141, I. IONESCU, C. 244, C. NEGRUZZI, I 248, SEZ. II 47/29. Vîntatul e mai ieftin în piață decît în țes = lucrurile se găsesc mai multe acolo unde au căutare. ZANNE, P. IV 682. Vrea să fie și grău scump și fînă ieftină: cere lucruri peste puțină. cf. III 545. Ieftin țef, ieftin porț, se zice despre cei ce se bucură să cumpere lucruri proaste cu preț mic. ib. v 288.

2°. Fig. (A d j., sens modern) Lipsit de originalitate, comun, banal. Manopere decență pro ieftină, prin mulțimea celor ce au întrebuințat-o înaintea d-sole. MAIORESCU, CR. II 101, cf. 1314, 262. Mînușată judecată, dar ieftină scuză! CARAGIALE, S. N. 22/13.

II. † Fig. (A d j.) Îndurător, milostiv, darnic (I.B.). Multu iaste (Domnul) milostiv și eftin (misericors Dominus est et miserator). COD. VOR. 133/22, cf. CORESI, PS. 236, 279, 316, 318, 393, DOSOFTEIU, PS. 390.

[Și: (ad I 1^a) **ieftin**, -ă adj. CONTEMPORANUL III 206, CREANGĂ, P. 116, SEZ. II 47²⁹. Scris și: **ieftin**, -ă; **ieftină**, -ă adj. † (ad II) CUV. D. BĂTR. II 215. | Diminutiv (ad I 1^a): **ieftiôr**, -oară (pronunț -i- (tor) adj. Un lucru (JIPESCU, O. 72), han (CONTEMPORANUL III 658), vin (CARAGIALE, S. N. 241) **ieftiôr**. Cf. PANN, P. V. III 82, GORJAN, H. II 203. | Verb: (ad I 1^a) **ieftini** (**ieftina**) IV^a = (ad I, trans.) a reduce prețul, a vînda ieftin; (refl.) a deveni ieftin; (ad II †) a milui, a se îndura. **Dumnezeul nostru... ieftini**-ea, PSALTIREA VOR. 271¹¹, (milui-nă-va. SCH. n. e. v. a. cr. 17). HURM. i s'a face milă de noi. DOSOFTEIU) **ieftinesh** = vilicos. ANON. CAR. Că ficiorii s'o scumpit, **Fetele s'o ieftinî**. MĂNDRISCU, L. P. 152¹⁷. S'a **ieftinî** pînă = nu mai e chilipiră care a fost! ZANNE, P. IV 64. **Concurența a ieftinî** toate; (cu a abstractele) **ieftinire** s. f., **ieftinire** s. a. **Ieftinirea** sau **scumpirea** capitalurilor în piață. PANTU, PR. 137. | Abstracte: (ad II) † **ieftensug**, † **ieftinsig** (plur. -uguri, -iguri) = (faptă) pornită dintr'un sentiment de) milă s. îndurare, cf. miluire, milosărdie. **Miluiaște-mă, Doamne, după mare milă** și **și după multe ieftensugurele** (= ieftinsugurele PSAL. SCIL 158) **tale** (secundum magnam misericordiam tuam et secundum multitudinem miserationum tuarum). CORESI, PS. 134, cf. 393, 340. **Ieftensugurele** (: misericordiae) **tale multe, Doamne**. Ib. 349; (ad I 1^a) **ieftesug** (**ieftisug**) s. a. (plur. -uguri) = putință de a cumpăra ieftin, preț scăzut. **Au fost mere ieftesug de bucate** (a. 1741). IORGA, S. D. XIII 206; = **ieftinătate** (s. **ieftinătate**) s. f. = (ad I 1^a) ieftesug, belsug; († ad II) îndurare, milă, dărnicie, belsug, ieftensug. **Iată, 7 ani vine ieftinătate multă** (ecce septem anni venient fertilitatis magna). BIBLIA (1688), 31. **Sia tărșul... ezit de pîne din toate părțile, ieftinătate și bișneg în toate bucatele**. LET. II 99^{1/2}. **În anul acesta va fi ieftinătate în toate**. CALENDARIU, (1814) 64^{1/2}. **Pentru a ta ieftinătate** (= miseratio) **Să mă curdăști de răutate**. DOSOFTEIU, ps. 168; cf. 260, 76. **Cunoscu-ți, Doamne, ieftinătatea**, id. v. s. 88; = **ieftinată** s. f. = (ad II) ieftensug. **Cu ale tale ieftinătate** **Să cauți cădră mine cu blîndătate**, id. Ps. 224, cf. 76, 230, 253, 268; = **ieftinie** s. f. † (ad II) = îndurare, milă. **După multimea ieftinirilor tale** (miluire a ta SCH. milostivităților tale. DOSOFTEIU, mîngăieturilor tale. HURM.) **cauă spre mere** (= mine). PSALTIREA COR. 133¹⁸. — Din m.-grec. εὐθημέριος (>bulg., sârb. **ieftin**) <ieftin, îmbeșugata.

IEFTINĂTĂTE s. f. }
IEFTINEĂTĂ † s. f. }
IEFTINI vb. IV^a, } v. ieftin.
IEFTINSIG † s. a. }
IEFTIÔR, -OARĂ adj. }
IEFTINSUG † s. a. }

IEGĂRI vb. IV^a v. iagăr.

IEHOVA s. m. *Jehovah*. — Numele lui Dumnezeu, la vechii Evrei.
 — De origine evr. (*lahve*).

IEI interj. v. el.

IEL pron. v. el.

IEL s. m. *Le diable*. — Cel mai mulți Români... când vine vorba despre spiritul cel necurat, adică despre diavol s. dracul, nici când nu vor să-i rostosească numele cel adevărat, ci mai totdeauna îl numesc prin circumscriseri, mai ales prin pronumele personal: *Cine îi-a făcu această?* — *Iel!* —

Care el? — *Cel mititel sau cel cornurat*. MARIAN, D. 266. — Cf. Iele, Dînsse.

— Înlocuire eufemistă prin pronumele personal **el**.

IELCHÊME s. f. plur. *Voiles* (d'un navire). — (Turcism) Pânze (de corabie). GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. *Fuge Mîca corbidoară, Cînzeci di ielcheme, Cînzeci de catarge*. Ib. 130.

— Din turc. **yelken**, idem.

IELCOVĂN s. m. (Ornit.) *Alcyon* (Alcedo hispida). — (Turcism literal) *Ielcovan* = gonitor de vânt, se cheamă un fel de pasari carile nepărăsit în sus și în jos pe mare zboară. CANTEMIR, IST. 12; cf. 180, 399. *Caice...* **Se'ntrecu pe elcovanii** *Ce'n fața apei zboară*. ALECSANDRI, P. II 383, cf. I 148, 337. [Și: **elcovăn** s. m., **alcovăn** s. m. BOLINTINEANU, ap. ȘIO.]

— Din turc. **yel kovan**, idem.

IELE s. f. plur. tant. (Mit. pop.) *Genies malfaisants*. — Filate mitologice, închipuite ca niște zâne (H. IV 91), femei sau fete (H. II 21, 34, IV 13) mari (H. II 15, 177), sfinte (H. II 83, IV 76), foarte frumoase (H. II 170, RĂDULESCU-CODIN, I. 289), voioase la corp și îmbrăcate în veșminte albe (H. IV 76), zburătoare (H. II 121), cu aripi (H. II 15) și invizibile, devenind vizibile numai în timpul nopții (H. IV 91), în număr de trei (H. II 90) cu numele *Savatina*, *Mărgălina* și *Rujalina* (MARIAN, D. 268) s. yase (H. II 15) s. nouă (H. IV 91, MAT. FOLC. 1145) s. mai multe, care cutreieră lumea (cf. PAMFILE, B. 49), însoțind de multe ori vânturile rele (SEZ. V 142¹²) și umblă nevăzute (H. II 83) prin văzduh în timpul nopții (s. în zori H. II 126), jucând și cântând (H. II 21, 170, IV 13) foarte frumos (H. II 34), din cimpoaie și din fluiere (H. IV 76) făcute din mîna sau piciorul luat de la vr'un tânăr pe care l-au întâlnit dormind (H. II 170). Cîteodată pogoară cu cîntecele și jocurile lor în câte un loc (H. II 121) pustiu și părăsit (H. II 15) și acolo nu mai crește iarba (H. II 121, 177, IV 13). Sînt ființe foarte răutăcioase, care spurcă cu scuipatul lor lacuri și izvoare (H. IV 91) și au puterea de a poci oamenii, apele și animalele pe care le întălesc (H. II 15, 34, IV 14, 46, 76, 91); chiar a călca numai în balele sau pe urmele lor este primejdie (H. II 90, 121, 177, IV 13); trebuie să se ferească de ele mai ales cînd cîntă frumos (H. II 21, 126, cf. însă RĂDULESCU-CODIN, I. 289).

Ielele joacă (vântu esc SEZ. V 142²²) sau i au adese oamenii s. părți din trupul lor (gura, picioarele CREANGĂ, P. 15, ochii FUNDESCU, L. P. 131^{1/2}), iar omul călcat de s. luat din s. de *Iele* se îmbolnăvește greu, de diferite boale (cf. MAT. FOLC.), dar mai cu seamă simptomele paralizice sînt o urmare a influenței lor (H. II 34, 90, III 5, 134, 294, IV 46; cf. DICT., ORIGORIU-RIGO, M. P. I 46, MARIAN, D. 265-273). Apărător în contra *Ielelor* e măceșul (MARIAN, Na. 58). Se numesc și *Dînsese* (H. II 83, 111, III 5, 134, IV 91), *Soimane*, *Iesme* (H. IV 91), *Rosalii* (MARIAN, D. 267), *Rusalii* (PAMFILE, s. V. 20), cf. *Vântoase*. **Trec zgomotoase, Scăpnîri dîntoase, Flutieră retele, Danșeră Ielele!** I. VĂCĂRESCU, P. 342^{1/2}. **Atunci mi zice nevasta: «Să știi că eu sînt o mînastră, adică una din Ielele poimane**. GORJAN, H. I 37. **Cînd te gătește madam-de-doaletă...** **credeți-mă că parcă sînteți luate din Iele, adică parcă v'a luat mîinile, mișcolul și gîtul**. Ib. II 165. **Parcă-i e gura 'ncețată și de Ielele luate**. PANN, P. V. I 105. **Dracii toți s-î prindă, Ielele s-î l teie**. CONTEMPORANUL II 729. **Umbre, stați depletite, Cucuieci, Iele zburite, și Rusalii pocite** **Îl urmează că un nor!** ALECSANDRI, P. I 374. **Să se ducă în fîntîna-Ielelor, să aducă două urcioare de apă**. ISPIRESCU, L. 323. **Lutul goi, purtat parcă de Iele**.

GORUN, F. 76. *Incepuse să-i fugărească* [Dunărea] *luntrea, de pârca luntă din Iele*. CONV. LIT. XLIII 929. *Voi Ielelor, măstrestelor, Dugmanie oamintor!* *Săpânele vântului, Doamnele pământului, Că prin căzduh zburaji, Pe tarbă luncocăși și pe coluri cădăni*. ALECSANDRI, P. P. 10^b/₁₅; cf. MARIAN, I. 228. GCR. II 341. *De-a fi [deochiat] de Iele*. PAMFILE, B. 31. *Să nu te duci pe la lacul cu lapte, că-ți fură Ielele ochii*. RĂDULESCU-CODIN, I. 284. *Bolește din Iele*. H. II 122. *—* *Lust(-s. luare)-dins. de-* H. VII 491) *Iele* (PAMFILE, B. 26) s. luntul-ielelor (ib. 44) = damblă. *Lephădătură-de-Iele* = buboie mici care se fac pe palpe. DDRF. *Coarda-Ielelor* (Bot.) v. o ar dă. *Bărbatul fără miutare, ca când ar fi luat de Iele* = e ca un trup fără suflet. ZANNE, P. II 15.

[Derivat: *ielit* s. a., citat între boale, fără definiție. H. IV 91.]

— Femininul plur. al pronumelui personal de persoana a treia (= *ele*), poporul evitând astfel, prin eufemism, a numi aceste spirite răufăcătoare cu numele lor, spre a nu le invocă. Cf. *Iel*, *Dins e*.

IELIT s. a., v. *Iele*.

IELITĂ s. j. *Vent froid*. — Vânt rece: *Trage Ielița* = suflă un vânt rece. BARGHANU.

— Din turc. *yel* eviânt.

IENÁC † s. m., v. *Iamac*.

IEN interj. v. *Ian*.

IENÁCHE, **IENÁCHI** s. m. } v. *Tene*.

IENÁCI vb. IV^a } v. *Tene*.

IENÁT s. a., v. *Iinat*.

IENE s. m. (În expresia:) *A venit moș Iene pe la gene*, se zice când îți vine somnul, când moți. ZANNE, P. VI 110. [S]: *Ieni* s. m. [SEZ. II 51/₅, ZANNE, P. VI 110], [D] i m | n u | Ń | y; *Ieniște* (*Ienachi*): nume dat somnului sau beției personificate (cf. CREANGĂ, OL.), mai ales în locuțiunile: *a-i veni cuivă Ienache pe la ochi*, a i se pune pe gene = a i se face somn cuivă (PAMFILE, I. II), a i se sui cuivă Ienache la cap (ION CR. III 287) s. a luă pe Ienache în cap (ZANNE, P. VI 109) = a se îmbătă. *Dacă Ienachi se puned pe gene*, ea îndată luă apă rece și-și spăla fața. CREANGĂ, P. 6. [V e r b: *enăci* IV^a refl. = a se sminti, ului, răpăci, pierde. PAMFILE, B.]

— Din n. grec. *Ίάνης*, *Ίανώης*; elon, *Ioniță*.

IENI s. m., v. *Iene*.

IENIBAHAR s. m. sing. (Bot., Cel.) Sorte de condiment. — Fructele unei plante (*Myrtus pimenta*) care se întrebunțează ca dres în bucate, mai ales de cărnățari (cf. ȘIO.). *Am docodă pe țentăhorul, chimenul, molotul, ciobăni[?] și mărarul*. PANN, ap. TDRG. *Ieniabahar* și alte mirodii. FELIXON, C. II 341. *Mărfuri felurite: ... anason, enibahar*. M. CHRITUSCU, CONV. LIT. XLIV 659.

[S]: *enibahar*, *inibahar* (însemnează și „ineapăn”) PANTU PL., BIANU, D. S.), *inipahar* ȘIO., *inipahar* = inepăn. PANTU PL., GRIGORIU-RIGO, M. P., BIANU, D. S., *nipăr* s. m. sing. = aromă de cărnați (ȘIO.). specie de piperc ce se pune în cărnați (L.M.).

— Din turc. *yenibahar* esoiu nou de dresuri.

IENICER, **IENIGEL** s. m., v. *Ianicer*.

IENIPER s. m. (Bot.) v. *Iuniper*.

IENITĂ s. f. (Bot.) Citat între numirile de ierburi, fără definiție. H. VI 104.

IENȚÂNĂ adj. I plur. Sorte de poires. — *Pere ențânc* = pere mari frumoase, galbene, cu pete

mari roșii, seci la gust; (în toată iarna (Brașov). DR. II 706.

— Din germ. *Hinzel*(birnen), idem. LACEA (DR. IV 1557).

IENŪPĂ, IENŪPER(E) s. m. }
IENŪPĂR s. f. (Bot.) } v. *Iuniper*.

IEPĂNGEĂ s. f. (Îmbrăc.) v. *Ipăngeă*.

IEPĂR (†) s. m. și a., **IEPĂRIE** s. f. } v. *Iapă*.

IEPESC, **EĂSCĂ** adj. }

IEPINGEĂ s. f. (Îmbrăc.) v. *Ipăngeă*.

IEPȘȚINĂ, **IEPȘOARĂ**, **IEPȘUNĂ** s. f. v. *Iapă*.

IEPȚĂ vb. I. *S'élancer, prendre son essor*. — (Transilv.) A-și lua avânt, a se avântă; cf. *ai eptă* 3 (2^a), *aruncă* (IV). *Cealealot* (albine) *încă țes, se tapă în oter, și acolo zboară...* ECONOMIA 184. (Același cuvânt (cu c) rămas la stadiul *Ń*) pare a fi: *ieftă* vb. I = a se afla, a se ivi (Mehedintz). N. REV. N. (1910), 86. (Cf. *ai eptă* 3 4^a). Nu s'a *ieftat* pînă acă cu nimic, ib. *Intr'al mijloc de Tăltigrad Ieftatu-să s'a ieftat* (= s'a ivit) *Mare hală de arap*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 31.]

— Din lat. *jectare* s'a aruncă; cf. *ai eptă* 3.

IEPURĂ, **IEPURĂMĂ** s. f.

IEPURĂR s. m. **IIEPURĂRIE**, }

IIEPURĂRIȚĂ s. f. **IIEPURĂR** s. m. } v. *Iepure*.

IEPURE s. m. (Zool.) I. *Lévre*; *lapin* II. 1°. *Jeu d'enfants*. 2°. *Sorte de raisin*. 3°. *Filet de porc*. *Cuisine de porc*. 4°. *Partie de la charrie*. 5°. *Soupage au soufflet* (de forge). 6°. *Maladie* (de la bouche des bestiaux).

I. 1°. Animal rozător cu picioarele de dinainte mai scurte decât cele de dinapoi și cu urechile lungi; trăiește prin viu, pe coline și pe câmpuri, este foarte fricos și fuge repede; carnea lui este gustoasă. După credința poporului, când un *tepure* își ine înaintea s. își taie drumul, e semn rău (cf. SEZ. I 18/₅, ROMÂNUL GLUMET 9/₁₃). Cf. *șoldăan*, *vătuiu*. *Epurilor scăpore le-ai dat s'atibă*. DOSOFTEU, V. S. 356. cf. BIBLIA (1866) 136. *Îară hatmanul cu oastea... s'au întors înapoi, fiind Grec cu piele de epure la spale* (= fricos). LET. II 438/₅. *Epur[?] negri*. IORGA, C. D. XII 68. *Dormeam noaptea somnul *tepure*ului* (= cu griji și ușor; poporul zice că iepurile doarme cu un ochiu deschis). N. GANE, ap. TDRG. 267. *Intr'o zi, se luă după un *tepure**. ISPIRESCU, L. S. *Un *tepure* schiop*. ALECSANDRI, P. P. 47^b/₅₁. *Culeș de *tepure**. TEODORESCU, P. P. 374/_b. *Gândea că a prins pe Dumnezeeu de piotor, asă cră de voloz; puteai prinde *tepure* cu el*. RETEGANU, P. V. 11/₅. *Și iaca ne tragem cu popo Bullgă... tămăit și agherzuit...* Dumnezeeu să-ți *tepure!* (În glumă, în loc de *să-ți erte*)! CREANGĂ, A. 94. *Ucleșă mică* (variantă; unad) *în buruțeni ascunsă?* (= *tepurele*). FUNDESCU, L. P. 174/₅. *Pat de *tepure**; *blând de *tepure**. = Cine goneste doi *tepuri*, nu prinde nici unul. C. NEGRUZZI, I 248. *Mat repede poși pdei un cărd de *tepuri* decât o femeie*. PAMFILE, J. II. *Depart-e Gritea* (= ogarul) *de *tepure?** cf. *gri v*. *A ajuns Gritea* (*tepurele*): s'a apropiat timpul ca să dai samă de cele făptuite. ZANNE, P. VI 139. *A prinde *tepurele** cu carul s. cu mna = a face o încercare zadarnică. Ib. X 628, cf. C. NEGRUZZI, I 249. *A căbă* *tepuri* în biserică = a umbă după lucruri zadarnice. BARONZI, L. 68/₁₅. *Căți *tepuri* la biserică* = de loc, nimic. PAMFILE, J. *Brânză de *tepure**; cea ce nu se poate găsi, ce nu există. ZANNE, P. V 63; cf. PAMFILE, J. II. *Iepure de hotar* (BARONZI, L. 125/₁₅) se zice de unul care ar vrea să stea bine cu toată lumea. TDRG.,

cf. PAMFILE, J. II. *Iepure de două hotare se zicea celor ce locuiau pe lângă vechea frontieră și se așezau când într-o țară, când într'alta, după cum le vena la socoteală (ca să scape de serviciul militar, să poată face contrabandă etc.)*. # *Nu știți de unde sare iepurele!* = de unde îți vine ceva pe neașteptate. || **Iepure de casă** s. f. = mose (Lepus cuniculus) = iepure domestic, a cărui carne e bună, dar nu se prea mănâncă pe la noi.

II. P. a.n.l. și fig. 1°. Numele unui joc de copii. H. I 190.

2°. (Bot.) O specie de struguri. H. XIV 150.

3°. (Ardeul, Muscel). Fișie de carne de lângă șira spinării, la porc. Se despică [porcul] pe șira spinării, i se scoate greabănul, mușchii, mușchuleții porcarului, iepurele, toate măruntaiele. MUSCEL, 104. | Șalele porcului tăiat. H. IX 84.

4°. O parte a plugului. H. V 356.

5°. *Iepuri* se numesc supapele prin care intră aerul în foaia fierului. H. XVII 152.

6°. (Med., prin asemănare cu buza de sus a iepurelui) O boală de gura vite: le crapă una din buze. Cf. ORIGORIU-RIGO, M. P. II 10.

7°. Mânucul de fire necesare care se lasă în mijlocul lanului. ȘEZ. VIII 101, PAMFILE, A. 121.

[Cu schimb de gen: **iepură** = nume de vacă (JIPESCU' O. 49), de oaie (DENSUSIANU, T. H. 82), de capră (H. VI 233, IX 60, 220). | Feminin: **iepurăciolă** (insemnează și un fel de struguri. H. I 381). *Iepuroaicele își spălau mușchii*, DELAVRANCEA, S. 240, Cf. JARNIK-BĂRSANU, T. 267, 415, GOROVEI, C. 190. # *Iepuroaice fată și iepurele de inimă se vaică*. ZANNE, P. I 495; (Ban.) **iepurăciolă** (pronunț. -roaie) TICHINDEAL, F. 209, L.B., BĂTEGANUL, CH. 48. | Diminutive: **iepurăș** s. m. = iepure mic; puia de iepure (cf. șoldan, vântui); p. a.n.l. nume de ceașcă, JARNIK-BĂRSANU, D. 367; cf. CATANĂ, P. B. 146, SBIERA, P. 320/1, GRAULU, I 535, GOROVEI, C. 132. *D'o iepurăș e un joc de copii*. H. XI 117. (La căruță): *Iepurășii țin loitrela*. lb. XVIII 306. (La porc) *iepurășii* = cei doi mușchi ai spinării (PAMFILE, CRAC. 202), **iepure** (II 3°); — **iepurul** s. m. MARIAN, SA. 235; cf. GOROVEI, C. 167; (la plur. Bot.) apăranghel. L.B.; — **iepurioacă** s. f.; se zice unei fete zburlalnice. PAMFILE, J. I 365; — [rar] **iepuruș** s. m. L.B. | Augmentativ: **iepurușoi** s. m. *Ia! am câștigat niște iepuroși și am de gând să-i jumulesc*. CREANGĂ, P. 304. | Adjectiv: **iepuresc**, -ească = de iepure. *Viața cea epurească*. TICHINDEAL, P. 189. *Cotitură iepurească*. MUSCEL, 98.

Mere iepurești: cu fața roșietică și cu gust sălciiu. ȘEZ. V 42. (Substantivat sub forma feminină) **iepurească** s. f. = joc țărnesc (ANON. CARL. SEVASTOS, N. 281 b/11, PAMFILE, J. III 9); varietate de struguri (DAME, T.). | Adverb: **iepurește** = ca iepurii. *Mi-i odă... Pește câmpuri, epurește*. MARIAN, NU. 25. *Scândă el epurește*. id. SA. 236. *Și ieu fuga iepurește prin câmp*. CREANGĂ, A. 49; cf. MAT. FOLC. 81. *Și-mi cotiește iepurește*. PĂSCULESCU, L. P. 172; cf. ALECSANDRI, P. P. 81/1.

Dormea iepurește (= foarte ușor, cu ochii pe jumătate deschiși; cf. în dial. abruzi. *dormi lebbreše* = a dormi ușor). SLAVICI, N. I 327; cf. CREANGĂ, P. 5. *A înnoată iepurește*. PAMFILE, J. I 330. | N o m. agent.: (cf. lat. *leporarius*) **iepurăr** s. m. = căne de vânat (H. XI 496) cf. copoiu; (Ornit.) pasăre răpitoare (Aquila fulva) din familia pajurei, numită și vultur (-mare), *hultan-de-piatră*. MARIAN, O. I 153. *Iepurar gâlbui* = Aquila chrysaetos. lb. | Colective: **iepurime** s. f. PONTBRIANT; (Ban.) **iepurămă** s. f. CDDE, nr. 807. | Alte derivate: **iepurean** s. m. = nume de căne (JAHRESBER, XII 152) s. de bou (DAME, T. 181); — **iepurăciolă** s. f. = umflătură la piciorul calului (după germ. Hasenspat?) ap. TDRG.; —

(formație personală) **iepurărie** s. f. = frică, lașitate, poltronerie. *Nu știu până la ce punct iepurăria poate degrađa pre om*. G. NEGRUZZI, I 212. | Ver b: † **iepurii** IV a = a vâna iepuri. ANON. CARL. L.B., (cu abstractul) **iepurit** s. a. (citat între cuvintele privitoare la vânătoare). H. V 122. | — Din lat. *iepus*, -orem, idem.

IEPUREAN, IEPUREL s. m.

IEPURESC, -EASCĂ adj.

IEPUREȘTE adv., **IEPURI** † vb. IV a

IEPURIME s. f. **IEPURĂCIOLĂ** s. f.

IEPURĂCIE s. f., **IEPURĂCII** s. m.

IEPURUȘ s. m.

v. iepure.

IEPUȘOARĂ, IEPUȘĂ s. f. v. Iapă.

IERARH s. m. (Bis.) *Hierarh*. — Cap biserice, arhiereu, arhiepiscop (episcop a mitropolit). *Stai înaintea lui Hristos ca un ierarh îndumnezeit*. MINEIUL (1776) 188/1. *Lacrimile acestui mare erarh (= mitropolit). URICARIUL, VII 85/1. Sfînșii Ierarhi Aftanasie și Chirilă*. lb. XIX 96/10. *Să nu se mai încredințeze odma arhiepiscopărească la străinii ierarhi*. C. NEGRUZZI, I 241. *Sfântul Ierarh Nicolai*. CREANGĂ, A. 4. *Biserica Trei-Ierarhi s. Trisfetitele din Iași*. [Pronunț. te-, mai rar te-]. | Și: (rar) **ierarh** s. m. | Plur. -rarhi și (†) -rarși. MINEIUL (1776) 68/1. *Vocat. -rarhe*. MINEIUL, (1775) 60/1 și (†) -rarși Părinte *Ierarh Niclae, roagă-te lui Hristos*. CALENDARIU (1814) 13/11. | Abstract: (c grec. *iepaghia*) **ierarchie** s. f. = autoritate, putere, stăpânire; (p. ext.) regiunea stăpânită de ierarh; rânduiala și subordinea deosebitelor trepte ale cărmuirii bisericești: p. e. c. subordinea treptelor îngrășești; p. ext. orice subordinea prin care sînt legați funcționarii unii de alții. *Te-ai ardat pe sine-și lăudat între ierarhie*. MINEIUL (1766) 13. *Alexandru T. Înfințeară o ierarhie bisericească și politică*. G. NEGRUZZI, I 271. *Ierarhia magistraturii*. MAIORESCU, D. III 141; cf. id. IV 362. (*ierarchie*) id. I 478, (*hierarchie*) id. 52, L. 32, (*hierarchie*) id. III 457. | Adjectiv (modern): **ierarhic**, -ă. *În legătură ierarhică cu diocesele vecine*. SBIERA, F. S. 251. *Legarea de relații ierarhice cu episcopafia*. IORGA, L. II 158. *Superioritatea sa ierarhică*. id. lb. 168. | Adverb: **ierarhicește**. COSTINESCU.]

— Din paleosl. *Ierarhū* (grec. *iepagys*); idem

IERARHIC, -Ă adj.

IERARHICEȘTE adv.

IERARHIE s. f.

v. ierarh.

IERBĂ vb. I a

IERBĂLUTĂ s. f. (Bot.)

IERBĂ s. a., adj. m.

IERBĂRIE s. a., **IERBĂRIȘ** s. a.

IERBOS, -OASĂ adj.

IERBOTĂCINĂ s. f.

IERBOTINĂ s. f., **IERBȘOARĂ** s. f.

IERBUTĂ s. f., **IERBȘOARĂ** s. f.

IERBUTĂ s. f.

v. iarbă.

IERE † conj. v. I ar.

IEREASĂ s. f. v. eres.

IEREC s. a. Petit cours d'eau qui conduit au Danube les eaux d'un marécage. — Gârlișoarele care din mlaștini și lacuri curg în Dunăre. Primăvara, peștele, prin aceste gârlișe, intră în lacuri unde-i apa mai caldă și lasă icrele, când însă vrea să se întoarcă înapoi, gurile terecilor fiind îngrădite,

e silit să rămână pe loc. *Pe unde sântem?* — *Pe la terecul lui Ioan Mihalorici.* CONTEMPORANUL. VII 38. Cf. ierugă.
— Cf. rus. *erăd* salbie de râu, cu băltoace, turc. *yarek* ecărătură, văgăună.

IEREMIADĂ s. f. *Jêrmiade*. — Plângere care nu se mai isprăvește, tânguire, văcăreală. [Pronunț. mi-a.]

— N. modern derivat din numele prerocului Ieremia, vestit prin tânguirile sale.

IERÈS s. a. v. eres.

IERÈTE s. m. v. erete.

IEREU s. m. (Bis.) *Prêtre*. — *Proot. Sfântul...* s'au ardat... credincios terou. DOSOFTEU, ap. TDRG. Nu foloștră nici rugăciunile ierilor. IRINEU, s. B. II.

— Din paleosl. *ieret* (grec. *iepeh*). Cf. arhierou, ierodiacion, ieromonah.

IERGĂLĂS s. a. (Ungurism, Sângiorz-Băi) Larmă mare. Com. I. SOHORCA.

— Din ung. *nyargalás* galop. N. DRĂGANU, DR. IV 1553.

IERGHELIE s. f. v. herghelie.

IERHĂ s. f. *Peau de veau mégie*. — (Transilv. Mold.) Piele de oaie (com. N. DRĂGANU) s. de vițel, subțire, foarte bine tăbăcită, care se aplică la bonă și pe care se țes florile, t. a. s. m. a. (ȘEZ. V 72/10, cf. L.B.), cf. meșină. Punga... cu buțeri din făcșit de piele (*ierhă*) frumos împletit. FRÂNCU-ANDREA, M. 23. || Burdujel. Com. A. TOMIAC.

— Din ung. *ierha* s. din slav. (sărb., rut.) *ierha*, *ierha*, idem (cv. germ. *irch*, *erch* clat. *hircus*).

IERI adv. *Hier*, (datant) *de peu*. — Ziua care a precedat imediat ziua de azi. *Va ucide pe aproapele său, neurind pre dînșul mai înainte de cri.* BIBLIA (1688) 129. Astăzi su sântem atât de ostensiți ca cri. DRĂGHICI, R. 83. Ieri numat am venit și mâne mă duc. C. NEGRUZZI, I 39. Femeia cea de ieri are acum o vârtelniță. CREANGĂ, P. 98. Ieri am fost la popa 'n clac. JARNIK-BĂRSEANU, D. 391. Ziua de ieri. Ieri dimineață. Ieri seară. (Substantivat) Din sântul eccliatului ieri Trăgește azi, ce moare. EMINESCU, P. 278. † Ieri-noapte = în noaptea dinaintea celei din urmă. I-a dat în gând ieri-noapte... CREANGĂ, P. 75. Astăzi-noapte și ieri-noapte Mă strigă cu blânde soapte. JARNIK-BĂRSEANU, D. 152. De ieri, (de alaltăieri), (mai rar) de azi, de ieri (cu întrebunțarea atributivă) = nou, de curând; tânăr, necopt, ageamui, neexperimentat. Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, cu omul veacului? C. NEGRUZZI, I 245. Oameni... mândri de vehinca lor de cri. ALEXANDRESCU, M. 22. Nu-s harabogiu de ieri, de alaltăieri. CREANGĂ, P. 115, cf. 160. Doar nu de azi, de ieri, (în lucrătoreau) POPOVICI-BĂNĂȚEANU, ap. TDRG. Mai ieri (alaltăieri) = de curând, nu-i mult de-atunci. Doar cră nepofelut ci, pe care ea înșăși îi legănoasă mai ieri, ap. TDRG.

— Din lat. *heri*, idem. Cf. alaltăieri.

IERI † conj. v. iar.

IERIĂSĂ s. f. v. eres.

IERIȚĂ s. f. *Blé de printemps*. — Grâu de primăvară (ANON. CAR. PAMFILE, A. 103, VICIU, GL. II. IV 176, IX 40, XVIII 25, 138, 276) s. de vară (H. XVIII 302), mai mărunț și mai roșu (H. XVIII 40). — Din slav. bulg. *erica* (rus., sloven, etc. *jarica*), idem. Cf. iară.

IERITIC, -Ă † adj. v. eres.

IERLIU, -IE † adj. *Indigène*. — (Turcism) Indigen, pământean. *Intru ci străin nici unul, decât numai cei eriti.* BELDIMAN, TR. 361, cf. 375. — Din turc. *yerli*, idem.

IERMELIC s. m. v. irmilic.

IERNĂ vb. 1^a. 1^a. *Passer l'hiver, hiverner*. 2^a. *Garder pendant l'hiver (des bestiaux)*.

1^a. Intrans. A petrece timpul lunilor de iarnă. *Intrămu intru corabie și erndu intru ostrouă alezândărescu.* COD. VOR. 98/14 (= ... erbase. N. TESTAMENT 1864; au ernat. LET. II 263/12. *Mergând ca să erneze Pașă...* MAG. IST. I 227/24. *Merse și iernă la Amasia.* E. VĂCĂRESCU, IST. 260/2. *Iernând...* împăratul Constantin în Sirmium. MARCOVICI, C. 180. *Pașările...* zise ditorneș țeracă în Austria-de-jos. ODOBESCU, III 28/2. *S'astă iernă cu iernat.* TEODORESCU, P. P. 289; cf. BUD. P. P. 58, SBIERA, P. 319/34. ȘEZ. IV 136/30, VII 147, GOROVEI, C. 117, ZANNE, P. III 563, VI 120.

2^a. Trans. A ținea ceva peste iarnă (L.B.); s. p. c. a hrăni în cursul iernii. [Oaste] o ernă și o griță. LET. II 333/27. *Du aici, de pe 2 1/2 foleți nu poți iernă cum se cade o vîd mare.* CONV. LIT. XLIV 647. Și-a iernat ea caprele cum și-a ternot... MARIAN, SE. II 107.

[Și; vb. I L.B.] Adjective: iernat, -ă (cu negativul *ainernat*) = ținut, îngrijit peste iarnă. (În batjocură) *Fetele din Ungureni I ternate cu strujeni, Ia vîrate cu tărăde...* ȘEZ. IV 239/9; iernător, -oare = care iernază. | Abstracte: iernare s. f. Nu burd țarianiște cătră ernare. COD. VOR. 86/4 (= a ernă. N. TESTAMENT 1648, de ernate. C. BIBLIA 1688). *Prăpădit fara prin ternarea soldașilor săi.* IORGA, L. II 633; — iernat s. a. *Eră locul pusătu țeră din ernatii Țătarilor.* LET. II 236/34. *Să-mi fac bani de ternat.* ALEXANDRI, P. I 63. *La omșul blăstămat Mergă dracul la ternat.* BUD. P. P. 58; — iernător s. l. = iernare. L.B.]

— Din lat. *hibernare*, idem. Cf. iniernă, des-ierină, iernoșă.

IERNĂREȚ, -EĂȚĂ adj. v. iarnă.

IERNĂTEC, -Ă adj., s. a. v. iernatic.

IERNĂȚIC, -Ă adj., s. a. l. *Hivernal, d'hiver*. II 1^a. *Hivernage, séjour pendant l'hiver, quartiers d'hiver*. 2^a. *Entrées des bestiaux pendant l'hiver*. 3^a. *Présent qu'on demande au jeune marié avant qu'il n'entre avec sa jeune femme dans la chambre nuptiale.* — (Adesea în opoziție cu v. ratic). I. A. d. j. De iarnă, care se face s. trăiește iarna (L.B.), care ține până iarna țării; (fig.) *frigoros*. *Iernatec* = hiamial. ANON. CAR. *Coră iernatică.* ALEXANDRI, P. II 8. Și de-ai fi băd și din vîdă Tanatului iernatec. OLLĂNESCU, H. O. 212. *Prin vine-mi trec iernatică fiori.* GORUN, F. 176. *În iernatică (Brasov).* || (Substantivat) Varietate de păr altoit. H. XVI 40.

II S. a. 1^a. (Mai ales despre oștiri s. turm. de vite) *Sedere, petrece, adăpostire în timpul iernii.* iernat. *Mare urgic...* eră pe lăcutorii țării ernaticilor acelor oșteni. LET. II 148/10, cf. 229/10, 37/10. CANTEMIR, HR. 221. *Pân'la ernaticul Țătarilor am pătut ș'am plătit doaje curțenească.* URICĂEUL, XXIV 419, cf. I 91/17. *Oștile s'au răsipt în ernatic.* MAG. IST. II 28/34. *Le-au luat...* cheltuiula acelor vite de un ernaticul și răcărul. IORGA, S. D. IV 232. *Orânduind celelalte oști spre iernatică.* E. VĂCĂRESCU, IST. 262/4. *Oștății...* veniseră la iernatică în Moldavia. C. NEGRUZZI, I 179. Și-a luat oile și s'a pornit... la munte... de unde arăd să se întoră

abia spre toamnă, la iernatic, MARIAN, SE. II 109. Vitele răsnău la tață feci, cu iernaticul. SEVASTOS, N. 341/4. Cărdul de cocoare ce vin de la vratec și merg spre iernatic. PAMFILE, VĂZD. 48.

2^a. Ierană, nutreț (Com. A. COCA) s. adăpost (perdele, suri, vițelării I. IONESCU, C. 220) pentru vite în timpul iernii. În *Brumar începe gospodăria* a se îngrijii de ernaticul vitelor. I. IONESCU, C. 220. *Grajduarii de ernatic*. id. D. 174. Și-a ernat ea caprele, cum și le-a ernat, până câtră sfârșitul lunii lui *Faur*, iar atunci, sfârșindu-i-se ernaticul... MARIAN, SE. II 107. Oamenii erau bucurorii în sat, că mai cruță iernaticul vitelor. SADOVEANU, P. S. 93.

3^a. Fig. (jud. Bacău) V am a care se cere de la mire înainte de a părăsi, împreună cu mireasa, ospățul nunții. MARIAN, N. 561.

[Și: iernătec adj., s. a.]

— Derivat din iarnă, prin suf. -atic.

IERNIȚĂ s. j., **IERNÓS**, **-OĂȘĂ** adj. |
IERNOȘĂ vb. |^a | v. iarnă.

IEROĂGĂ s. f. v. ierugă.

IERODIACON s. m. (Bis.) *Diacon*. — Diacon călugăr; (impropriu) cel dintâi între mai mulți diaconi. *Peace pre Xena terodiacon*. DOSOFTEIU, V. S. 30. *Ierodiacon Ignat*. IORGA, S. D. XIII 135. *Răsposatul Ioan erodiacon*. URICARIUL, XII 266/12. [F e m i n i n; † **ierodiaconă** (DOSOFTEIU, V. S. 30), **ierodiaconită** (DOPGA, S. D. XIII 105) = (în biserica primitivă) femeie (în genere văduvă) consacrată serviciului bisericii, îngrijirii bolnavilor, etc.] **Și: hiero-** v. c. | Pronunț. (h) i e... -di-a- și ie...]

— Din n.-grec. *ἱεροδίακος*; (> paleosl. *ierodiakonă*), idem.

IERODIACONĂ † s. f. |
IERODIACONITĂ s. f. | v. ierodiacon.

IEROMONAH s. m. (Bis.) *Moine recētu de la prețrise*. — Călugăr care a primit darul preoției, preot călugăr. *Smeritul între ieromonahii*. MINEIUL (1776) 1 pr., cf. MAG. IST. IV 331/2. URICARIUL VII 19/20. CREANGĂ, A. 78. [Și: **hieromonah**, † (**hieromonah** s. m. *Eromonacul Atanasie*. URICARIUL, X 377/2. | Plur. -nahi și -nagi. *Au scoș pe eromonahii... de prin mănăstirile cele mari*. LET. III 198/22. | Pronunț. (h) i e- și (h) i e...]

— Din n.-grec. *ἱερομόναχος*; (> paleosl. *ieromonahă*), idem. Cf. **hiero-**.

IEROSI † vb. IV^a. *Consecrer*. — A da darul preoției cuiva. Nu se cuvine cei ierosii să imprumute și să ia dobânzi. PRAVILA, ap. TDRG. [Pronunț. i e-].

— Din n.-grec. *ἱεροσῖνος* sa se face preot, cf. v.-grec. *ἱερός* (vîtl. *ἱερός*) sa consacra. Cf. **afierosi**.

IEROSI vb. IV^a (s. d.) v. irosii.

IEROSILIE † s. f. (Bis.) *Sacriltge*. — (Grecism literar) Sacrilegiu. Toate feaurile de greșeale cu căte să atinge omul de besearică să chiamă **ierosiliti**. PRAV. MOLD. 106. [Derivat: **ierosilios**, **-oășă** † subst. = sacrileg. **Ierosilios** să cheamă fur de besearică. ib. 107/2. | Pronunț. i e- s. i e-]

— Din grec. *ἱεροσολίμ*, idem.

IEROSILIOS, **-OĂȘĂ** † subst. (Bis.) v. ierosilie.

IERTĂ vb. I. I. *Affranchir, mettre en liberté*. II. *Exempter, dispenser* (de...). III. *Permettre*. IV^a. *Pardonner, remettre*. 2^a. *Excuser*. V. 1^a. *Se reconciier*. 2^a. *Prendre congé*. 3^a. *Renoncer a, abandonner*.

I. † (Înțelesul etimologic) Trans. A liberă pe cineva din robie, a pune în libertate, a slobozi.

Robii și-au ertat. DOSOFTEIU, V. S. 101, cf. MINEIUL (1776) 168²/2.

II. P. ext. (Nu mai avem a face cu o erobie, ci cu o servitute, o sarcină, o datorie s. făgăduință apăsătoare, etc.)

1^a. A liberă, a scuti, a scăpa, a dispensa (de...). a) Trans. (Complementul e fința scutită; prin d e (la) se indică sarcina) *Cerș, dar nu altă, fără numai să-i tarte de la voinicie* (= miliție). DOSOFTEIU, V. S. 73. *Care eră bătrân, la vârstă nepuținios, se ertă de la slujbă*. LET. III 323/2. *Ertă-mă-vei de plată*. BARAC, T. 14. *Să ertși feciorul micu de la oaste*. RETEGANUL, P. III 8/2.

b) (Construit cu să nu) *Să-mi ertși feciorul, să nu meargă la oaste*. id. ib. III 7/10. c) (Construcția schimbată: sarcina devine complement) *Bîrul fărî eră ertat* (= nu se mai cerea) de la *Împărăcie*. LET. II 259/2, cf. 256/2.

d) Intrans. (cu dativul persoanei interesate) *Din zestre că-t mai ertă* (= nu l-o cerea întreagă), *Din cerut ti mai lăsd*. TEODORESCU, P. p. 88^b.

2^a. Trans. A deslega (de o făgăduință, jurământ, etc.). *Măști ertă de făgăduința ce v'am dat eri*. DRĂGHICI, R. 108.

3^a. Trans. A nu mai persecută, a slăbi pe cineva. *Mat mergen ce mat mergen, mă uit iar...*, *mă ertază* (= nu se mai luase după noi) *băgăbontul!* CARAGIALE, T. 9/12.

4^a. Spec. **Femele ertată (de Dumnezeu)**: care nu mai are menstruație (propriu: care a scăpat de neplăcerile ei), în vârstă. *A ertat-o Dumnezeu*, adică i s'a tăiat, i s'a poprit firea, nu-și mai vine la soroc I. GOLESCU, C. I. *Apă i-au grăd o bătrână ertată*. BARAC, T. 73, cf. JIPESCU, O. 21. *Tintose a se țură cu zestra unei cuconiți ertată de Dumnezeu și de oameni*. ALECSANDRI, ap. TDRG. *Două muieri ertate foc mătâni*. MARIAN, I. 34, cf. FRANCU-CANDREA, M. 112. *Muieri ertate* = care nu mai au relații sexuale. GOROVEI, CR. *Iertat* = persoană care din pricina vârstei sau dintr'un legământ nu mai are legături trușesti. PAMFILE, C. T.

III. P. ext. (E vorba numai de ridicarea unei opreliști) A da drumul, a da voie, a îngădui, a permite, a lăsa.

a) Trans. (Complementul e persoana căreia i se îngăduie ceva; construit cu (c)ă s'ă s. (de) a) *Pre mine m'au ertat să lăcesc aici*. DOSOFTEIU, V. S. 14. *Rugă pre Danil ca să-l tarte să mai meargă să se închine la sfintele locuri*. MINEIUL (1776) 51²/2. *Nu se ertă* (= nu l se dă voie) *ca să stea la jârteancă*. ib. 93²/2. *Iartă-mă să udaog erco trei cuvinte!* ODOBESCU, III 32/12. || (Construit cu prep. cu) *Drept mulțumit că o ertază cu viață* (= că i-a lăsat viața, că n'a omorît-o)... id., ap. TDRG. || Intrans. (a b s o l) *Rugat fiind Pilat de un Iosif bogăz, au ertată* (= a permis) *și i l-au dat de l-au îngropat*. id. ib. 125. *Să ertăși, boieri, ca nunta, s'o pornim și noi alături!* EMINESCU, P. 196.

b) Fig. (Subiectul e esinătate, vremea, puțința, etc.) *Venitul școlilor nu ne ertă a face asemenea cheltuieli*. URICARIUL, III 37/12. *Conbucerează și tu, pe cât te ertă puțința*. MARCOVICI, D. 250. *Ar vrea să fugă, dar inima n'o ertă* (= n'o rabdă). ALECSANDRI, P. II 319. *De m'a ertă vremea să pot veni și cu mai pe urmă, bine!* CREANGĂ, P. 169. || A b s o l. *Indeletnicindu-ne cu tot chipul, prin cât puțința au ertat*. URICARIUL, IV 26/12, cf. I 197/2. *Mușcă cât ti ertă gura* (= cât pot) *și cu cât au puteri*. id. ib. 261. *Trebile împărăției nu-l ertă* (= nu-l dau răgaz). IPIRESCU, L. 42. *Nu mă ertă puterile* (= nu pot). PAMFILE, I. II 301. *Întinde-ți picioarele pe cât pătura te ertă!* ZANNE, P. II 590. † **Nu-l ertat!** (înlocuit azi prin) nu-i permis, e oprit, interzis. *Acasta nu-i ertat!* KONAKI, P. 181.

c) (Obiectul interesat e în dativ) Nu mi-*eri*ată (= nu mi-e dată) nici *altă* măgăbăre. KOSAKI, P. 83. Pentru ce nu ne este eriată a şii? DRĂGHICI, R. 107. Tineă mântile înserii dame... cu o familiaritate necerată altui, decât unui bărbat. C. NEGRUZZI, I. 37. De mi-ar fi eriat... să trăiesc... ALEXANDRESCU, M. 113. Legi, care... nu le ierată a omblu cu sabia. BĂLCESCU, M. V. 315. Surdaui să ne fie ierată. MAIORESCU, CR. I. 231. Nu fi-e ierată să torbeşti! EMINESCU, N. 82.

IV. Spec. 1^a. A nu pe depeşi s. a ridică pe deapasa pentru păcatul, vina s. greşala cuiuă, (†) a lăsa.

a) (Complementul e omul; construit cu d'e) Veşi erată pre oameni de gregeale lor. VARLAAM, C. 316. Ierată-mă de ce-am făcut! RETEGANUL, P. II 30/11. De păcate m'o ierată. TEODORESCU, P. P. 279. Ierată-mă, mândro, de glume! JARNIK-BĂRSEANU, D. 363.

b) (Absolut) Matiaş Coreinul să ierate pre Ladiaşea Gara. SINCAL, HR. II. 31/17. Se rugă cu lacrimi ca să o ierate. IPSIRESCU, L. 6.

c) (Construit cu că...) Mă ierată, tată, că n'oiu mai zice aşă. DRĂGHICI, R. 63. Eu te-oş ierată, zău, Că m'ai luat de-acasă... JARNIK-BĂRSEANU, D. 503. Ierată, mândro, c'am fost beai, ih. 229.

d) (Complementul e greşala; construit cu dativul persoanei interesate) A mea vină... vecinic n'o să mi-o mai ier. EMINESCU, P. 97. Vină, zău, şi-mi ieră! Greşala! JARNIK-BĂRSEANU, D. 503.

e) Sp e c. (Dumnezeu e cel ce ierată) O, amar cea ce să sfădeşă şi mor neierată! CUV. DIN BĂTR. II 464. Dumnezeu să mă ierată şi pre mine şi pre aceşti... limbuşi auroi! C. NEGRUZZI, I. 61. Dumnezeu să ierată păcatele sale! ALEXANDRI, P. I. 44. Ierată-mă, Doamne, că nu tiiu ce mi-a ieşit din gură! CREANGĂ, P. 191. Şi ne ştiiu ce greşile noastre, precum ierată şi noi greşililor noştri. # L-a ierată Dumnezeu! = (cu deosebire despre unul care s'a chinuit mult) a murit. I. GOLESCU, C. I. SEZ. III 114/20. MARIAN, I. 45. Dumnezeu să-i ierată! se zice despre cei morţi. A murii? Domnul să-i ierată! ALEXANDRI, P. I. 358. De-o fi murii, să-i ierată Dumnezeu! COŞBUC, F. 73. Bărbatu-meu — Dumnezeu să mi-l ierată — nu s'o putut plânge că l-am înşelat. CREANGĂ, P. 4. (Transitiv) Fie-ierată = (tatăl, bărbatul etc.) răposat, mort. BĂRSEANU, Fie ierată tată-mieu (SLAVICI, ap. TDRG.) = tatăl meu răposat. Doamne ierată-mă! exclamă Românul imediat după ce-i scapă din gură o injurătură, o vorbă necuvincioasă s. chiar când ele i-au trecut numai prin gând. Da ce [scil. dracu, s. naiba], Doamne ierată-mă, par'că eşi din neamul lui Iftic! CREANGĂ, P. 130. Atce-! Unde, Doamne ierată-mă, să fie? ALEXANDRI, T. 99.

2. A scuza. Dar aud chemându-mă. Mă ierată, mă rog! C. NEGRUZZI, I. 40. Mă ierată, Domnui mieu, că sînt cam bolnav, şi nu pot [cîntă]. ALEXANDRI, T. 876. De-i areă vreme să te duci... tard de nu, să te ierată! CREANGĂ, P. 169. (Expresii de politeţe s. locuţiuni stereotipe prin care se cer scuze pentru cutezanţa de a spune s. de a contrazice pe cineva, corespunderă, adesea în popor, neologismului spardoi şi vechiului să vă fie faşa Dumnea-voastră cinstită!) Cum te chiamă? — Suzana, să ierată. ALEXANDRI, T. 720. A prins nişte iepurii şi erată să-i jumulească, să ierată D-voastră! CREANGĂ, P. 304. Să ierată cinstită faşa D-voastră, dar atata e un leac, id. 330.

V. R e f l. (= reciproc) 1^a. A se împăcă cu cineva (intr-un moment solemn, mai ales înainte de moarte s. de împărtaşanie, cerându-şi iertare). Să erată. DOSOFTEIU, V. S. 12. (Bolnavul pe patul de moarte) se ierată, pînă şi cu de acia cu care n'a arut nemec în vramă viaşa sa. MARIAN, I. 19. Veniţi se ne erădu, că dzacu înainte voastră. CUV. D. BĂTR. II 449. Sfădăţi se duc de se ierată. GOROVEI, CR. 279. || T r a n s. A sărută pe cineva

când te despărţi de el, a da mortului sărutarea de pe urmă. Pe sojie o sărută, Trei copii apoi ierată. CORCEA, B. 50.

2^a. P. ext. A-şi lua rămas-bun, ziua-bună, înainte de a părăsi pe cineva (Com. I. CORBU). Să erată de la ofitul din mândărie. DOSOFTEIU, V. S. 42. Stareful... erându-se de cătră dinşi, purcise să se ducă. MINEIUL (1766) 52. Erându-se unul de cătră altul, ih. 19/2. Eşiră din Ostrov şi se erată cu cf. ALEXANDRIA, 195.

3^a. † (Construit cu de s. despre) A se lăsa de ceva, a părăsi ceva, a renunţa la... Erându-se de egumenle ferical acasta de egumen... DOSOFTEIU, V. S. 119. Pînă nu să va erată de tot despre dinşa (lătare)... ŞAPTE TAINI, ap. TDRG. Să se epovească, Să mărturisească, Că ia s'a ierată De trup de bărbat, PAMPILE, C. T. 55.

[Abstracţie: ieratăre s. f. = acţiunea s. faptul de a ierată; scutire; scuza, graţie (III). Ertare de greşale să dăruască. MINEIUL (1766) 43/1. Iertarea păcatelor sale. DRĂGHICI, R. 54. Işi cer o mie de ieratări (= scuze). C. NEGRUZZI, I. 47. Cercau iertare. BĂLCESCU, M. V. 413/1, cf. MARIAN, NU. 316. CREANGĂ, P. 204. IPSIRESCU, L. 305. A se rugă de iertare = a-şi cere scuza. Cf. MARIAN, T. 113. (Formulă de politeţe; adesea ironic) Să avem iertare! = să ierată. Să avem iertare, Lumina-voastră, că acesta mi-i făcătul. CREANGĂ, P. 83. † Iertare de ramă = scutire de a plăti vama (sec. XVIII). IORGA, D. B. 14. — Ierată (cu negativul neierată) s. a = iertare. E de neierată! = nu se poate ierată; — († şi pop.) Ieratăciune s. f. = iertare; (†) rămas-bun (când te despărţi de un mort s. te despărţi pentru totdeauna de cineva) (L.B.); (†) voie de a plecă; (spec., la nuntă) orătie în versuri ce se spune în faşa nuntaşilor şi părinţilor miresei de către un vornic sau oricare altul dintre nuntaşi, imediat după ce zestia miresei a fost scoasă şi aşezată în trăsura; în tot timpul acestei cuvîntări, mireasa stă în genuchi dinaintea părinţilor ei care şed pe scaun, iar nuntaşii strîngându-se împrejurul acestora, ascultă cu mare luare-aminte (MARIAN, NU. 573, 581, H. X 506); (la înmormîntare, în Transilv.) cuvîntare, în proză sau în versuri, ţinută la înmormîntarea unei femei evlavioase, a unui fecior sau a unei fecie-mari, în care se reamintesc faptele cele mai însemnate şi demne ale mortului (MARIAN, I. 310). Nemecă nu foloseşte acă eratăciune. PRAY, MOLD. 28. Cătu la pictoarele sîndului, de-şi ceră eratăciune. VARLAAM, C. 34. cf. DOSOFTEIU, V. S. 147, MAŞ. IST. I 174/10, MINEIUL (1776) 104/11, ALEXANDRIA, 58, DRĂGHICI, R. 47, BELDMAN, N. P. I 55, C. NEGRUZZI, III 78/1, ALEXANDRESCU, M. 314, BĂLCESCU, M. V. 256, CREANGĂ, P. 47, IPSIRESCU, L. 42. Va lud, prin pocădă, eratăciune păcatelor. ANTIM, P. 77. cf. VARLAAM, C. 31, DRĂGHICI, R. 31. Să ne daşi eratăciune. LET. III 282/1, cf. E. VĂCĂRESCU, IST. 257/10, PANN, S. II, 15, PĂSCULESCU, L. P. 298. Să fie cu ieratăciune (= să ierată, să scuzaţi). GORJAN, H. IV 78, ODOBESCU, III 45/10. Luându-şi ieratăciune (= rămas-bun) de cătră toşi... MINEIUL (1776), 180/10. Să-mi dăruşti, pentru simbra este-naltă meală, eratăciune (= voie de a plecă. DOSOFTEIU, V. S. 193. | Adjective: ierată (cu negativul neierată), -ă = liberat; scutit, scăpat, dispensat; îngăduit, permis, lăsat; scuza; împăcat; — ieratător (cu negativul neieratător), -toare = care ierată. Născătoare de Dumnezeu, cea ce eşti eratăore. MINEIUL (1766) 79/1. Cine-şi va cătă ale lui greşale, eratătoru m'i/j/so/jiv fi-va de greşalele altora. CORESI, E. 8/20. Melancolia ieratăore a vrami ce trece. ZAMFIRESCU, R. 281. O boală crudă şi neieratăore l-a doborât.]

— Din lat. pop. *liberto*, -are (derivat din *libertus*, -a, -um liberat din sclavie).

IERTĂCIUNE s. f. v. Iertă.

IERTAGĂN, IERTĂGAN s. a. v. Iatagan.

IERUGĂ s. f. Canal qui conduit l'eau au moulin. — Braț de râu ce duce apa la moară (H. XVIII 266), canal prin care se abate apa la moară (H. XVIII 143), cf. iaz, gâră la morii; braț sec al unei ape (Ban., com. ITTU). vână de apă, izvor latent (id.), pâruu mai mare (Arad, id.). Spre a se conduce apa la moară, să face o ierugă (= canal), iar în albia râului să face un iaz. LIUBA-IANA, M. 103. Peștii se mai prind și cu răstoaca, adecă se abate apa pe ierugă săpată, iar albia văii rămâne seacă. id. 130. Canalul (eruga) ce duce apa la mori. I. IONESCU, M. 393. *Franză verde din ierugă*. RETEGANUL, TR. 166/2. [S]: *Irugă* s. f. = canal (WEIGAND, B. 95), locul unde se strânge apa ce cade de pe roata morii (FRANCU-CANDREA, M. 101). *Apa senă pe o irugă (= canal), care este săpată în piatră*. I. IONESCU, M. 51. *S'a oprit trudiția moară, Doarme apa-la irugă*. GOGA, P. 61; *Ierugă* s. f. = loc neted și curfudat: *Am costii la ieroga aceea*. VICIU, GL.] Cf. Ieruc.

— Din sârb. s. rus. *Jaruga* scanelă (turc. *jarık*), cf. virugă, viraogă.

IERUNCĂ s. f. 1°. *Gelnotte* (Bonasia betulină). 2°. Nom de brebis.

1°. (Ornit. Mold.) = gănușă. MARIAN, O. II 214. În județele de munte ale Moldovei... acele pasări, mai mari de cât un stâr și împodobite cu sprincele roșii, cu cococii albaștri, poartă numele de ierunci. ODOBESCU, III 34/2. Ieruncă = fugău. ȘEZ, II 211/2.

2°. Nume de oaie. DAMÉ, T. 182, JAHRESBER. XII 143.

[Plur. runci.] Și (ad 1°): *Iruncă* s. f. DICT.; *rieruncă* s. f. BARONZI, L. 118/22. MARIAN, O. II 214; (+ creierii) *rieruncă* s. f. ȘEZ, IV 136/2. GRAUL, I 467; [Bucov.] *ierușcă* (eruscă) TEODORESCU, P. P.) s. f. MARIAN, O. II 214, NU. 506.]

IERUPEN s. m. (Bot.) v. iuniper.

IERUȘCĂ s. f. (Ornit.) v. Ieruncă.

IESACIŪ † s. m. v. Iasaciu.

IESCĂ vb. v. Ieșă.

IÊSCHIE s. f. v. așchie.

IÊSCHITĂ s. f. v. așchită.

IESCÓS, -OĂSĂ adj. } v. Iască.

IÊȘCĂ s. f. } v. Iască.

IEȘI vb. IV intrans. I 1°. *Sortir*. 2°. *Aller à la selle*. 3°. *Être en saillie, ressortir*. 4°. *Sortir, s'en aller*. II 1°. *Sortir, jaillir*. 2°. *Apparaître*. 3°. *Paraitre, être à la mode, avoir cours*. 4°. *Se rélever*. 5°. *Naître, sortir de, éclore, pousser*. 6°. *Venir de, sortir de*. 7°. *Sourdre, jaillir*. 8°. *Pousser, venir*. III 1°. *Sortir de*. 2°. *Echapper à*. 3°. *Quitter*. 4°. *Outrepasser*. 5°. *Être hors de (soi)*. 6°. *Détourner, passer*. IV 1°. *Arriver*. 2°. *Réussir*. *Parvenir*. V 1°. *Résulter*. 2°. *Émaner, venir (à qn.)*. 3°. *S'accomplir*. 4°. *Se terminer*. 5°. *Disparaître*. 6°. *Périr*.

A ieși stă în opoziție cu a intra și exprimă, ca verb intransitiv, ideea cuprinsă în verbul transitiv sa scoate.

I. (În înțeles propriu numai despre ființe).

1°. A părăsi locul (încăperea) în care te afli, mergând (plecând) afară, a trece din lăuntru afară.

a) **Absol.** Și eșimu (= ieșirăm), doară vrem eșed undevă eșu[n] om. CUV. D. BĂTR. II 189. I să dețegară ciotanțele de prin încheieturi, de au

eșit. DOSOFTEIU, V. 8, 100. *Cum dar eră să-iasă și să între, neavând upă?* DRĂGHICI, R. 53. *Hai, ieși răpede și pornește!* CREANGĂ, P. 212. *Cei chemați ieși!*

b) (Complinit prin a face) *Nice au eșit afară Precăția*. VARLAAM, C. 27. *Valent, eșit din calca lui Dumnedzău afară*. DOSOFTEIU, V. 8, 35. *Au ieși afară, ca să vadă ce huet eră acela*. DRĂGHICI, R. 74. *Iese afară în grădina*. CREANGĂ, P. 189. *Ia-ți porcul de-acai și ieși afară!* id. ib. 83. *Iese mândra pân'afară*. JARNİK-BĂRSEANU, D. 123.

c) (Prin prepoziții se indică locul de unde s. prin care iese cineva) *Din rându... teșă zimbru*. ALECSANDRI, P. I 345. *Ieși, ca din pământ, un palat*. STĂNCESCU, B. 129/2. *După ce au ieși [copiii]... din pelinci*. MARIAN, NA. 331. *Să nu iasă de prin calcușurile lor*. IȘPIRESCU, L. 288/22. *cf. de acolo* (id. ib. 169/22). *de după cozul...* (id. ib. 334/22). *de sub pod* (id. ib. 13/22). *din curte* (id. ib. 13). *din baie* (id. ib. 38). *din adunare* (KONAKI, P. 268). *din turnă* (id. ib. 262). *din ectate* (GORIAN, H. I 3/22). *din cort* (ALECSANDRI, P. I 21). *din cărare* (COȘBUC, B. 14). *din codru* (JARNİK-BĂRSEANU, D. 286). *din cașă* (CREANGĂ, P. 4). *dintr'o peșteră* (ALEXANDRESCU, M. 13). *dintre muși* (PUNDESCU I. P. 36/22). *de la ține* (TEODORESCU, P. P. 112). *din albie* (TRDG.), *din ghoace* (ib.), *din țat* (ALEXI). *Plumbul... a ieșit prin spate*. C. NEGRUZZI, I. 29. *Ieși pe poartă* (IȘPIRESCU, L. 4/22). *pe apă* (CREANGĂ, P. 47/22). *pe horn* (RETEGANUL, P. V 25/22). *La judecătore, ce intră pe o ureche țase pe alta*. C. NEGRUZZI, I 248. *Iese pârul prin cușnă*. DOINE, 292/22. *Lumea țese din teatru prin fund*.

d) (Prin prep. sau printr'un adv. local se arată locul, — fi g. ținta s. scopul — la care ajunge cineva). *Iegam seara la poartă* (DOINE, 111). *în prag* (ib. 150). *în ulița mare* (C. NEGRUZZI, I 31). *la țană* (ALECSANDRI, P. I 14). *la seară* (IȘPIRESCU, L. 188). *la fereastră palatului* (id. ib. 279/22). *pe luciul apei* (id. ib. 34). *pe țărâmul celdalt* (id. ib. 116/22). *pe un prand de gâră* (STĂNCESCU, B. 260/22). **A ieși** (IȘPIRESCU, L. 96/22) (s. între) **oameni** (MARIAN, V. 88) s. **la** (IȘPIRESCU, L. 162/22, 136/22) (s. în) **lume** (id. ib. 273/22, CREANGĂ, P. 87/22) = a se arăta în (s. la) lume. **A ieși cu dosul la oameni** = a nu se purta cum trebuie în lume. ZANNE P. II 119. **A ieși la lumină** s. **la ivală** = a se ivi, a se arăta, a se da pe față, a apărea. *Până acum la ivală n'au eșit*. LET. II 195/22, cf. RETEGANUL, P. I 58/10. *Va ieși la lumină mișelii țigăncii*. RETEGANUL, P. II 31/10. † **A ieși de față** = a apărea, a se prezentă, a se înfățișă. *Iegind fata de față la diavolul vezirului...* LET. III 78. **A ieși la pensie** = a părăsi o funcție (după un număr de ani obligatoriu) și a primi pensie pentru serviciul făcut. **A ieși de-asupra** v. **a supra** I 3°.

2°. S pec. A-și face trebuința, necesitatea (adesea complinit prin afară s. la scoun s. la poiană POLIZU), a se căcă; (complinit prin cu udul) a urină, a se pișă. *Când copilul mic... se îmbolnăvește de strâns, țese verde*. PAMFILE, B. 63. *E încuțat și nu poate ieși afară*. LM. Colul... are nevoie de o sta și a țeși cu udul. I. IONESCU, C. 39.

3°. (Despre părțile unui întreg) A fi prominent s. în relief. *Sireginele țeșite erau suspendate de stâlpi albi*. EMINESCU, N. 57. *Încășuri cu streșină țeșită ca o umbrelă*. GHICA, s. 55. *Figura țese bine din fondul portretului*.

4°. P. gener. A plecă (de acasă), a se duce, a porni; p. ext. a plecă la pîrmbiare, (fiind vorba de un bolnav) a nu mai sta în cașă. *Nevoiaște-te și eși curundu, dintru Ierusalim*. COD. VOR. 42/2. *Egi* (= du-te) *pre cîți și pre cîrdri*. VARLAAM, C. 359. *Egtiam de Egiptet*. BIBLIA (1688) 48. *Dimitrașco-vodă, vîcîndă adăta omor, au eșit în deal la Galata cu boterii și acolo șed*. LET. II 231/22. *Se aude că au eșit* (= au pornit din țara lor) *Leși*.

ib. II 241¹¹. *Teji îndată cu doctorul. C. NEGRUZZI, I 53. Să nu ricezi că ai teji din casa mea ca de la o casă pustie. CREANGĂ, P. 257. Preotul... când iese cu învieră... MARIAN, NA. 79. A teji călare, cu trăsură. POLIZU. || (Prin prep. la s. după se indică ținta s. scopul) Să țasă la leupă (DOSOFTEIU, V. S. 86, MINEIUL (1766) 102), la răbois (MUSTE, LET. III 19¹⁹, SPIRESCU, L. 169¹²²), la vdnat (MINEIUL (1766) 169¹⁷¹), a vdnat (DOSOFTEIU, V. S. 22), după praad (ALECSANDRI, P. II 13), la vândătoare (SPIRESCU, L. 42⁴), la pustie (MINEIUL 174¹⁷¹), la pustietate (SPIRESCU, L. 84⁸¹), la câmp (ib. 79⁷²), la arat (C. NEGRUZZI, I 246), la plimbare (SPIRESCU, L. 52⁵²), la prome-nadă (EMINESCU, N. 43), la coasă (PAMFILE, A. 152). (Complinit prin înaintare, în calea, în drumul, intru s. f spre întâmpinarea cuiuă = cu scopul de a-întâlni) Eșind înainte cu lumina și cu tîmăd. DOSOFTEIU, V. S. 65, cf. KONAKI, P. 178. Ne-au fost teji un lup înainte. BARAC, T. 32, cf. SPIRESCU, L. 113¹¹, RETEGANUL, P. I 8⁸, THEODORESCU, P. P. 16, HODOȘ, P. P. 186. Egi duhul sfîd jnt în tîmpinare. CUV. D. BĂTR. II 423. Nevestele lor le ies întru înțîmpinare. CREANGĂ, P. 14, cf. SPIRESCU, L. 51⁵¹. Îi teji spre înțîmpinare. GORJAN, H. I 2², cf. THEODORESCU, P. P. 152². Să nu-mi teji tu în cale. ALECSANDRI, P. II 352, cf. MARIAN, SE. II 35, ALECSANDRI, P. P. 35 b¹, JARNIK-BĂRȘEANU, D. 44, DOINE, 274², HODOȘ, C. 180, RETEGANUL, P. V 40⁴. Teji, tu, mîndră, în drumul lui. JARNIK-BĂRȘEANU, D. 113, cf. STĂNCESCU, B. 281¹², ȘEZ. I 127¹². # A teji cu vorba înainte (cuiuă) = a deschide vorba. ZANNE, P. II 833. Cum cruu eă țasă ele cu vorba înaintea tălăturilor? CREANGĂ, P. 231². A-î teji cuiuă cu ocau înainte = a-î da s. a-î face rost să bea. Bețușul și dracul și iese cu ocau înainte. C. NEGRUZZI, I 250, cf. ALECSANDRI, T. 741.*

II. P. anal. 1°. (Subiectul nu este o fîntîă). A se produce și a putea fi perceput, a se ivi, a se înălța, a se urcă. Veade fum că țasă țarc. BARAC, A. 35. Aburi groși țegau din el. C. NEGRUZZI, I 42. Fulgeri ies din ochii săi! ALECSANDRI, P. I 268. Fumul iese din ogoaguri. CONTEMPORANUL, I 131, cf. STĂNCESCU, B. 331³, SPIRESCU, L. 178¹⁷. Glauul Domnului țase cu mare vîrtute. DOSOFTEIU, PS. 87. Și plîngere mare țasiid din ei. CUV. D. BĂTR. II 318. Faci eă țasă (= scoți) urlet jalnic. ALECSANDRI, P. II 22. De sficiune-mi iese (= mi-se urcă) așgele 'n obraz. EMINESCU, P. 187. De unde a tejit acel glas? CREANGĂ, P. 79. Atul un orăciid de copil țegind dintr'însul. SPIRESCU, L. 146¹⁴. # A nu-mi mai teji (cuiuă eavă) din cap = a nu putea uita ceva. Nu-i puteă teji din cap nemulămirca fraților săi. RETEGANUL, P. V. 34³. A-î teji (cuiuă vorba) din gură = a rosti s. a scăpa o vorbă. N'apucă să-î țasă bine vorba din gura roinicu-lui... SPIRESCU, L. 126¹², cf. CREANGĂ, P. 9⁹. Zberă cât din gură și egiid (= cât îl înșea gura, cât puteă). DOSOFTEIU, V. S. 74. A-î teji cuiuă un sfânt din gură = a spune o vorbă nimerită. Ce bine zici, dascăle Zaharie, par'că f-a tejit un sfânt din gură? CREANGĂ, A. 126. A-î teji (cuiuă) pe nas = a se întoarce în rîu binele de care se bucură (se mîndrește, se laudă) cinevă. Vă vor țegi ele toate acestea pe nas? CREANGĂ, P. 260, cf. PANN, E. I 52. A-î teji cuiuă ochii (din cap) = a i se bulbuca ochii. (Fig.) Ai s'astepti, pândi-ți-or țegi ochii din cap: foarte mult. Cf. ZANNE, P. IV 45. A-î teji cuiuă sufletul = a muri; a nu mai puteă. Eșind sufletul de la trup, și es năisit... draci. DOSOFTEIU, V. S. 96, cf. SPIRESCU, L. 195¹⁹. Să bată cuiu și să-i gonească, pândă să le țasă sufletul. MARIAN, SE. II 36, cf. ȚICHINDEAL, F. S. CALENDARIU (1814) 110.

2°. A se arăta, a se ivi. Cu un țegar dîntre oameni în calea vîștii mele teji. EMINESCU, P. 95. || S p e c. (Despre soare, lună, stele) A apărea, a răsări. Teșind soarele despre amieză. DRĂGHICI, R. 151. Iese dulcea lună, dîntre rariete de fog. EMINESCU, P. 7, cf. JARNIK-BĂRȘEANU, D. 127. Au tejit stele pe cer. ȘEZ. IV 20¹⁷.

3°. (Despre o carte, o operă artistică, un obicei, o gresală, etc.; adesea complinit prin la lumînd.) A apărea, a vedea lumina zilei; a fi la modă. Nu teșed nici un calendar [pe] care să nu-i aiidă. C. NEGRUZZI, I 4. Slova așă nouă, care a teji. CREANGĂ, A. 87. Poerzile ei cînd vor teji la lumînă. C. NEGRUZZI, I 76. Cînd a murit boierul acesta, teștas și un cîntec. id. ib. I 185. Un țelu de cofn [țradici]... care teștas atunci. GORJAN, H. IV 33. Cîmest și plată... n'o tești di mult. CONV. LIT. XLIV: 458. A teji obicină ca mirele să poarte betoală la cununie. ȘEZ. VII 67. || (Despre bani) A se pune în circulație, a avea curs. Iar bari teștas mult și în joră. LET. II 248¹⁸.

4°. (Despre o veste, faimă, etc., cf. lat. fama cxiit) A se răspîndi. Egi veaste d'îns în toată jidovime. VARLAAM, C. 320, cf. DOSOFTEIU, PS. 57, v. s. 29, MINEIUL (1776) 167¹⁶, 91⁹, 47⁴, SBIERA, P. 266²⁶, 154¹⁵, JARNIK-BĂRȘEANU, D. 173, 341. Egi cîntîndul acesta, DOSOFTEIU, V. S. 32³. Și-i eștas numele de om rîu. LET. II 333³³, cf. SPIRESCU, L. 273. Cî f-a teji vorbe murle. ȘEZ. I 287²⁸, cf. ALECSANDRI, P. P. 267²⁶, RETEGANUL, TR. 92⁹, HODOȘ, P. P. 184.

5°. (Despre fîntîe) A se naște, a-și țrage originea, a proveni; (despre semănături) a se face, a răsări, a da, a crește. Cel ce au străduci din țatăl, același din ține au teji. MINEIUL (1776) 196¹⁹. Ce iese din mîdă, soareci prinde! C. NEGRUZZI, I 248. Une-ori [însul] nu țesă. I. IONESCU, C. 44. O tejit numai secară [JARNIK-BĂRȘEANU, D. 163], lîntă (ib. 173), macul (ib. 169). Ce-am sîmănat, n'a tejit. ALECSANDRI, P. P. 228.

6°. (Despre produse ale solului, etc.) A se produce, a se extrage. Madera... de unde țesă rîul cî bun. DRĂGHICI, R. 28. Sarc ce țesă din pîmînt. id. ib. 98. Bate apă, să țasă nuț. ZANNE, P. IV 161.

7°. (Despre apă) A izvorî. Eșind o fîntîndă, unde sta... DOSOFTEIU, V. S. 55. Apă'n fîntîndă o tejit. DOINE, 103¹⁰. # Lucrul teșed gîră (= mult, cu spor) din mîntile lor. CREANGĂ, P. 7.

8°. Cuiuă îl iese eavă = îl apare, i se face, capăt, îi dă. Ce blîndă mi-a tejit pe trup! CREANGĂ, P. 265. Să-ți țasă vîrsatul. LEON MED. 153. Nu-i teștas penele. STĂNCESCU, B. 280²⁸. # Dinții mîștii la muiere tocnaid după moarte țes(e). IORD. GOLESCU, ap. DDRF. I-a tejit brînză'n barbă = peri albi, a înărușit. ZANNE, P. III 491.

III. F i g. (Nu mai e vorba de un l o c pe care îl părășește cinevă s. ceva, ci de o situație, stare sufletească, etc.).

1°. A nu mai fi în... Și noi am eșit dintr'acel prepus de călăz stăpîn... URICARIUL, IX 157¹⁵. Să țegim din amăgire! MARCOVICI, C. 18¹⁸. E vromca ca să țegi din amorie. BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 580⁵⁸. Și-a tejit din obiceiuri. TDRG. A tejit din încredință. # (Noobicinitul) A teji din lume (ș cătră Dumnezee) = a muri. Eu mî junghiu și es din lume. BARAC, A. 67. Au eșit cătră Dumnezee. DOSOFTEIU, V. S. 24. A teji din s. de la modă = a nu mai fi la modă.

2°. A scăpa (dintr'o primejdie, dintr'o situație grea, etc.). Cu mare greutate am scăpat, de au eșit din mîntile lor. LET. II 263²⁶, cf. IORGA, CH. I. II 96. Pre urmă, eșid Măhatu-vodă din tot gresul... LET. III 44⁴⁴. Ștupi, cîți or țegi în primăveră. URICARIUL, XV 347³⁴. Tot cănele țese din țarnă, dar numaiș ptecla lui țtie! ROMÂNUL GLUMET, 44⁴⁴. A tejit din puscărie. POLIZU.

3°. A părsi (un loc, o slujbă, stăpânirea unei moșii, etc.). Să-mi las scaunul (de mitropolit), să es. ANTIM, P. XXIII^{1/2}. *Apa are să-ți fie, până ce-i țevi din slujba spânului.* CREANGĂ, P. 222. *A țevit de la stăpân.* POLIZU.

4°. A nu ține seama (de o poruncă, etc.), a trece peste un hotar, o hotărâre, etc.). *Plugarul ad nu cumva îndrăznească a egi den hotarul adu.* PRAVILA MOLD. I. *Es nu-și țepa din măsură.* DRĂGHICI, R. 219. *Vra ad țasă din canonul și măsură lui prescrie?* KONAKI, P. 272. *Au țuorat...* *că din cuantul lui nu va egi.* LET. II 250^{1/2}. cf. III 186^{1/2}. GORJAN, H. I. 20. DUNĂREANU, CH. 199. ISPIRESCU, L. 12^{1/2}. *Nu totu egi afară dintru zisa lui.* VARLAAM, C. II 70^{1/2}. *Nu țevi din hotărârea mătăș-a.* CREANGĂ, P. 4. *Să-și țasă stăpânul său din astă pădere.* GORJAN, H. IV 4. cf. PANN, E. II 117. *Au hotărât să nu țasă din legalitate.* URICARIU, X 5^{1/2}. *Care dintre noi eștin din datoră sa și căldna ledpura credinței...* ib. VI 461^{1/2}. *Au egi din locala moșilor săt și din credința noastră.* VARLAAM, C. II 17^{1/2}. *Nu țepă o totă din apșrimitul regulamentului.* VLAHUTA, N. 184.

5°. A-și pierde (cumpătul, mintea, răbdarea, etc.). *Împărțat egiindu-și din minte...* țevi mână însuși carnea. DOSOFTEIU, V. S. 38. cf. BIBLIA (1688) 251. GORJAN, H. II 147. MARIAN, SE. II 218. ISPIRESCU, L. 72^{1/2}. TEODORESCU, P. P. 115^{1/2}. *Evd a-și țevi din simțirile ei.* BELDIMAN N. P. I 13. *Să-și țasă din așirle (= să-și piardă cumpătul).* RETEGANUL P. I 54^{1/2}. *Țevi egi din fir.* MINEIU (1776) 27^{1/2}. *Au țevi cu totul din răbdare.* DONICI, P. 44. cf. C. NEGRUZZI, I 77. RETEGANUL, P. I 7^{1/2}. *Să nu facti...* *să-mi țea din răbuș afară (= să-mi pierd sângele-rece).* CREANGĂ, P. 152^{1/2} (Fam.; A(și) țevi din pepeni a din fărdin = a-și pierde cumpătul, răbdarea. Numai țiganul țevi țepă din pieră (= nu mai țină ce să facă), de vesel ce eră. MERA, B. 111. cf. RETEGANUL, P. IV 25^{1/2}.

6°. (Despre pete, culoare, p. e. x. t. și despre obiecte colorate) A se decolora, a-și pierde fața s. colorarea, a se spălăci. *Par'că l-a furat somnul lângă pernița de nisip ce-i să de straje, albăstruc, țevită la soare.* BASARABESCU, SĂM. II 88. *Iese la apălot.* TDRG. *Petele n'au vrut să țasă nici cu apăun, nici cu benzină.*

IV. (Urmat de la s. de un predicativ).

1°. A ajunge (la o țintă, la un loc de debarcare), a nimeri, a răzbi, a da. *Îndată cum eștină (= ieșirăm) în ostrov, mearșăm cine unde t-au fost drag.* DOSOFTEIU, V. S. 152. cf. 150. *O scârșoară eștină într'un foșor.* MINEIU (1776) 29^{1/2}. *Au dat de agiuns hrând.* *ca să le fie până vor țevi la vreun ostrov.* DRĂGHICI, R. 27. *Au țevit la un sat.* SBIERA, P. 73^{1/2}. *Iese...* *la drum.* CREANGĂ, P. 135. *Calul pornește la pas, până ce țese mai încolo, departe.* id. ib. 220. *Țeviră la uscat.* ISPIRESCU, L. 24. *După cum mi se arată, mai nu cred că vom putea țevi undă pe Moldoveanu, căci este vremea proa întuneacă.* TURCU, E. 137. # *A țevi la liman = a ajunge rău de tot, a calici (ZANNE, P. III 535).*

2°. A reuși, a ajunge, a izbuti, a deveni, a se alege, a se face. *Nime nu mai gândă că vor mai egi factorii lui Cantemir-codă la domnie.* LET. II 271^{1/2}. cf. 294^{1/2}, 220^{1/2}. *Dabiya...* *au egi Domn fărți.* LET. III 7^{1/2}. cf. II 317^{1/2}. *Un Oltean să țasă mai filosof de cât adăpă?* GORJAN, H. IV 228. *Putea pe creastă se cunoaște ce neam o să țasă.* PANN, P. V. I 85. cf. ROMÂNUL GLUMET, 5^{1/2}. *O să țevi un neadrăean.* PANN, H. 66. *Cum să factă să țasă și de astă dată biruitoare?* ISPIRESCU, L. 18. *Cum o țevi, să țasă!* TEODORESCU, P. P. 111. *Vreo cinci zile de mioare, ce țes vara fâlditoare.* ib. 474^{1/2}. *Din fiul-său n'are să țasă nimic de seamă.* *A țevit întâit la examen, la alegeri.* *A țevit deputat.* *Ne-am fotografiat și am egi bine.* *Portretul n'a țevit bine.* #

A țevi la vâpșă = a izbuti, a reuși, a sfârși bine (ZANNE, P. V 653). **A țevi la obraz(e)** = a se deosebi, a se înalță la o treaptă socială mai mare (ib. II 326), a ajunge între persoane («obrazes») însemnat. *Ți trâmți la domnia-ta, ca să ad mai roadă, să poată țevi și ei, măne, poimâne, la obraz.* FILIMON, C. I 602. **A țevi (cu ceră s. cu cînevă) la căpătăiu s. la capăt bun** = la sfârșit bun, a sfârși cu bine, a răzbi, a se înțelege cu cineva. *N'a putut țevi cu ea la căpătăiu.* STĂNCESCU, B. 40^{1/2}. *Nu țes la capăt bun.* SEZ. I 127^{1/2}. **A țevi la larg(ul)** = a ajunge la câmp deschis; fig. a se simți liber, nestîngherit de nimic. *Acuși o să țevim la largul, unde apoi cred că dăm de mai bine.* RETEGANUL, P. I 45^{1/2}. cf. 46^{1/2}. II 72^{1/2}. V 60^{1/2}. *Eră acumă țevit la larg.* id. V 70^{1/2}. **A țevi de minciună (s. minelinos POLIZU)** = a rămâne de minciună, a fi proloc mincioc. *Toate prorociriile... țeviră de minciună.* BALCESCU, M. V 83. **A-și țevi cuvă (de s. inde) bine** (în opoziție cu: rău s. de-a ndoaselea) = a-i merge bine, a reuși. *Toate îndrăpăturile lui țes țes(e) în de bine.* ISPIRESCU, L. 18^{1/2}. cf. 106. **A țevi basmă (v. c.) s. batistă curată; tobă (v. c.) de carte.**

V. Alte înțelesuri:

1°. A rezultă. *Din patimi fapte bune țes(e).* KONAKI, P. 283. *Not apă ne dăm solia, Cu să ne țasă simbria.* TEODORESCU, P. P. 180. *Ză-mi, părinte, condacul...* *Că nu ne țese colacul.* ib. 130. cf. 136^{1/2}. || **S p e c.** (La măsurători, la operațiuni aritmetice, la socoteli). A rezultă, a rămâne, a da. *Mai mult [de] dot galbeni pe zi nu eșed.* LET. II 203^{1/2}. *Măsurând toate pământurile...* *au egi 380 pământuri.* URICARIU, XXV 68^{1/2}. *S'au măsurat și au egi 1.044 stânjeni.* ib. X 220^{1/2}. *Jeșind...* *la numără tocmă.* PANN, H. 28. *Ar să ne țasă și de cheltăială.* CREANGĂ, P. 161^{1/2}. *N'au țevit la vânzare decât zece mit de lei.* DDRF. *Nu țese socoteala = nu da un rezultat, nu-i exact.*

2°. **Ț** A se emite, a se da, a căpăta. *Eșindă răspunsul să-i taie copul...* DOSOFTEIU, V. S. 33. cf. LET. II 212^{1/2}, III 7^{1/2}. *I-au egi mare laudă de la Turci.* LET. II 258^{1/2}. *Nu putea dădărită să stringă ordnulețele ce egi din visterie.* LET. II 150^{1/2}. *Când n'ar întâmplă să țasă hărtie, atunci vor da și ei.* URICARIU, VIII 237^{1/2}.

3°. A se împlini, a se realiza. *Și apoi apă nu țevit cuvintele Leahului, cum au zis.* M. COSTIN, ap. GADEI.

4°. A se alege, a se sfârși, a se termina. *Așteptăndu-mi cum va egi lucrul.* LET. II 126^{1/2}. *Stou încremenit, neștinând unde o să țasă această.* GORJAN, H. IV 190. || **S p e c.** (Băies). *A țevit vâna = a dispărut.* FRÂNCO-CANDREA, M. 42. || (Gram., după germ. «ausgehen») *Toate cuvintele țepă (= se terminau) în vocodă.* P. MAIOR, IST. 274.

5°. **Ț** A dispărea, a nu mai avea. *Și atunci îi va egi grija.* LET. II 205^{1/2}. *Eșindu-mi frico, întrebam.* MINEIU (1776) 28^{1/2}.

6°. A pieri. *Dacă n'au dat...* *vreun capăt de viță de sufletul celui mort, atunci de sigur trebuie să țasă, adică să piardă vrco viță.* MARIAN, I. 293. # **Ț** (Jud.). **A țevi părăș (asupra cuvă)** = a pări pe cineva. *Eșind părăș Ionitâ Talpă asupra lui Gherasie...* URICARIU, XIX 10^{1/2}.

[Se conjugă: țes, țevi, țese, țevim, țeviti, țes (neocreat: țese, țesă); să țasă. La scriitorii aparținând regiunilor care prefac pe se în s. d. se întălesc și formele: ei țasă s. țesă. Imp. țevi. | ȘI: (dial.) țevi vb. IV SEZ. III 234^{1/2}, IV 23^{1/2}. ZANNE, P. II 274. GCR. I 165. II 68, etc. (prin Bucov., ca la Aromâni, și) țevi vb. IV (și în numai în formele accentuate pe terminațiune). | **A b s t r a c t e:** țevire s. f. = acțiunea s. faptul de a țevi; locul prin care iese lumea dintr'o căldire, cetate, etc.; părăsirea unei funcțiuni; năvală, atac (din interiorul unei fortificații); † capăt, sfârșit, izbucnire, exod. *Veselaște-te Zarolone întru eșirea*

ta. BIBLIA (1688) 152. *Ieşire în lume*. GORJAN, H. IV 201. *Găitarea de ieşire*. BĂLCESCU, M. V. 11. *Jurase credinţă... la ieşirea din fântână*. CREANGĂ, P. 232. *Ieşire cu plin s. cu sec.* (H. II 5) = faptul de a întâmpina pe cineva cu plin, cu sec. *Ieşire afară* = scaun; diaree, urdinare, părţuică. SEZ. IV 24²¹. *Ieşire afară cu sânge* = disenterie. BIANU, D. S. *Ieşirea dinţilor* = dentiţie. *ib. Ieşirea scutului*: a rectului. *ib. Bătă-te Domnul*, cu *ieşire din minte* (= nebunie). BIBLIA (1688) 146. *Ieşire din fire*. GCR. II 80. *Ieşirea muştei* = a albinelor, în căutarea unui nou locaş, cf. *roire*, *roit*. MARIAN, INS. 146. *Ieşirea mea de acolo n'a fost cu voia mea*. ANTIM, P. XXV¹². *În această vreme ieşira arendarilor de pe moşii*. I. IONESCUL, C. 66. *Buna ieşire a mielilor atârând foarte mult şi de la hrana...* I. IONESCUL, C. 69. *Ieşirea sufletului*. MARIAN, I. 26. *Toate prările ei vei aduna la ieşirele ei* [cetăţii]. BIBLIA (1688) 136. *Toate ieşirile acestui palat [sânt] pârşite!* C. NEGRUZZI, III 476. *Dacă înimăc ar fi încercat să facă vreo ieşire...* ZAMFIRESCU, R. 233. *Ieşirea anului*. BIBLIA (1688) 55. *În zăoa a opta, ieşire cu fi voia*. *ib. Ieşirea drumului* (= sfârşitul; grecesc) BIBLIA (1688) 55². *Oratorul a avut câteva ieşiri* (= atacuri; franţuzism) *violente împotriva guvernului*. *Ieşirea* (= plecarea) *opozitei din cameră*. † *Cartea eşirii* = (Bis.) Exodul (a doua carte a lui Moise, din vechiul testament). GCR. I 331; — † *ieşit s. a.* = ieşire; exod (azi, numai în legătură cu anumite prep.). *Ht-va cu lemnul rădădii lângă eşitul opoeci*. PSAL. SCH. 2. *Duceţi-vă omă la eşitul drumurilor* (= răspântii). TETRAEV. (1574) 238. *Eşitele apelor*. CORESI. PS. 305. *Eşitul Izraelilor den Eghypt*. MOXA. 350². *Eşitul sufletului*. DOSOFTEIU, V. S. 96. *Eşitul lui Barnovschi-vodă în feara legească*. LET. I 262¹⁴. *La eşitul din Curtea domnească*. LET. II 252¹¹. cf. URICARIUL, XXIII 186. BĂLCESCU, M. V. 476. *Buni... de seşi cu dinşii în lume*. CREANGĂ, P. 38; — *ieşitură s. f.* = (†) ieşire; (astăzi) *prominenţă* (la edifici), *parţea ieşită în afară de zid*. *Şi va fi cu lemnul rădădii lângă eşiturile apelor*. PSALT. (a. 1689), ap. CCR. 230. *Aceste tiple sânt aşitate de leaturile acoperişului prin nişte eşituri*. GAZ. SĂT. ap. TDRG. [A djective: *ieşit, -ă* = (care a) *plecat de acasă*; care nu mai este (undeva, într-o situaţie), care a părăsit (ceva); care a pierdut (cumpănat, minlea, răbdarea). *Aflară fetişoarele epite să ia apă*. BIBLIA (1688) 48. *Domnul se află eşit din Iasi*. LET. III 192¹². *Alexandru-vodă taste eşit la oaste*, *deprăind cu Tâdaris de la Bungea*. IORGA, D. B. I 39. *Din strămoşii lor sânt eşiţi din moie*. URICARIUL, X 141². *Demonezla Agapişa, de curând teşiţă din pensionat, are zestre*. C. NEGRUZZI, I 72. *Nişte ieşiti din minte* (DRĂGHICI, R. 21), *din gând* (DOSOFTEIU, V. S. 153), *den fire* (PRAV, MOLD. 146²); — (rar) *ieşitor, -oare* = care iese. | Substantiv: *ieşitoare s. f.* = † ieşire, poartă; (astăzi) *privată, umblătoare*. ANON. CAR. *Arie întră într'una de eşitorie cetăţei*. VARLAAM, C. 196. *Să curăţască eşiturile cu mânăle sale*. DOSOFTEIU, V. S. 196. *Trăpurile le-au aruncat în eşitoare*. LET. I 241²², cf. ALEXICI, L. P. 215⁴, BUCUȚA, R. V.] — Din lat. *exire*, idem.

IESLĂ s. f. v. *iesle*.

IEŞITOARE s. f. v. *ieşi*.

IEŞLE s. f. plur. *Crêche*. — Jghiabul (uluca) unecori şi grătarul (II) în care se dă nutreţ vitelor în grajd. Unele *iesle* au bază dreptunghiulară, compusă din doi drugi lungi şi doi scurţi, cu beţe s. preţce bătute şi îngrădite cu nuiele; altele sânt suspendate pe pereţi; altele au secţiune transversală. PAMFILE, I. C. 428. *Le-au culcatu-l în ieslea cailor*. DOSOFTEIU, V. S. 237. *Au făcut iesle la tot dobitoicul*. BIBLIA (1688) 330;

cf. GOLESCU, I. 123. *Iasciile pentru cai nsa se fac ca pentru boi*. ECONOMIA, 78, cf. SE. Fânul se dă în iesle portative. I. IONESCUL, D. 173. *Mă duc să fur calul de la iesle*. ALECSANDRI, T. 489. *Ieslea grajdului pe paie*. COSBUC, P. 94. *Se duc fetele la ieslele vitelor*. MARIAN, SE. II 55. *Căci erau la iesle*. ISPIRESCUL, I. 301. *S'a născuţi şi D-zeu Tot din ieslea boilor*. BIRBESCU, P. P. 238, cf. SEZ. I 292¹¹. † *Nu ieslea merge la bou, ci bou la iesle* = mănecarea nu vine singură, trebuie să muncesci ca să o capeţi. ZANNE, P. IX 631. *Unde nu adănt boi, ieslele sânt curate*. *ib. I 334. L-a legat la iesle* (despre un bărbat) = i-a pus coarne, l-a înşelat (cu un altul). *Iesle st(e)arpă* = spaţiul gol dintre părete şi iesle sau dintre două iesle, în care se ţine fânul. VICIU, GL. [Mai de mult şi azi în Transilv., la singular (articulat): *ieslea*. | Şi: *iaslă* s. f. GOROVEI, CR. 336; † *iasle s. f.*; *iaslele s. f. plur.*; — (în Ţara Haţegului): *iescă s. f.* *Duce'n stava cailor sau în iesca boilor*. DENUSIANU, T. H. 122; — *iescăle s. f.* *Prin iescălele boilor*. *ib. 268. În această parte se află ieslea (iescălele)* VUIA, T. H. 101.] — Din paleosl. *iasli*, idem.

IESM † s. a. (Miner.) v. *iezm*.

IESMUIRE s. f. v. *aghesmuire*.

IEST s. m. sing. *Le nom de la sixième lettre dans l'alphabet cyrillique*. — Numele literei a şasea din alfabetul chirilic (6), având şi valoarea cifrei 5. — Din paleosl. *istŭ*, idem.

IEST, IĂSTĂ; IESTA, IĂSTA pron. v. *ăst*.

IESTIMP adv. v. *estimp*.

IETĂC, IETĂCĂL, IETĂCŪȚ s. a. v. *iatac*.

IETAGĂN s. a. v. *iatagan*.

IETE! interj. *Tiens!* — Interjecţie de mirare: uite, ia(a) te uită! *Iete-ai dracului!* PAMFILE, D. 107.

— *Contras din la te nită!*

IETĂRĂ s. f. (Pesc.) *Nasse d'osier*. — Instrument de pescuit (CHIRIȚESCU, GR. 50), o vârsă de plasă cu trei sau cinci cercuri şi cu aripi, întrebuinţată prin Moldova-de-sus. ANTIPA, P. 61, cf. 157, 66. *Pestele ce se prindeşte prin cotele şi ietări*. CONTEMPORANUL, VII 28. *Avă... nişte ietări şi trebuia să vază de n'a căzut ceva peşte*. *ib. 20*. [Mai ales la plural: *ietăre*, *ietări* id. 61, 66. *Ietări* CHIRIȚESCU, GR. 50. Şi: *ietără s. f.* ANTIPA, P. 157.]

IETĂRI, IETĂRE s. f. plur. (Pesc.) v. *ietără*.

IEVANGHELIE † s. f. v. *evanghelie*.

IEZAGIU † s. m. v. *lazagiu*.

IEZĂR s. m. v. *led*.

IEZĂR, IEZĂRI, IEZĂRĂL s. a. | v. *lezer*.

IEZĂRI, IEZĂRI vb. IV^a

IEZĂTŪRĂ s. f. v. *iaz*.

IEZER s. a. *Lac*. — *Iezăr* = lac, tău (H. XVIII 7); spec. lac adânc (MATEESCU, B. 16), pe care sătenii îl cred fără fund şi în care locuiesc balaurii (SEZ. V 72¹²), ochiu de mare (com. A. TOMIAC), *iezer* = lac de munte (MOLDOVAN, T. N. 149. Com. M. ITTU); cf. *iaz*, ghiol, heleşteu, ba liă. *Întoajărise piatră în ezereu de apă*. PSAL. SCH. 380¹². *Tramezeau izvora în iazere*. CORESI, P. S. 283, cf. 306, PSAL. SCH. 362¹², MOXA, 345¹². *Un iazăr foarte mare aruncă valuri ca de mare*.

DOSOFTIU, V. S. 132, cf. TICHINDEAL, F. 189. Iazeri Gazurului (a. 1675). GCR. I 221, cf. DOSOFTIU, V. S. ib. 120, LET. I 200/12, SINCAI, HR. II 232/2. Din ezer cură apă prin mijlocul oraşului. I 150/12, cf. GCR. II 168. Un ezăr cu nişte apă dulce şi limpede. GCR. 134. Prin isipsoace şi documenturi vechi, helceţele sânt acele făcute de oameni, care acum se zic tazuri, iar tazăre (tip. tazăre) şi bălţi sânt acele din fire. URICARIUL, I 393/2. Ezer de peşte. Ib. XVII 224/12, cf. XVI 312/12, 223/4. GCR. II 199. Toate târlele, toate ezerele, toate chihhanalele le cunoştă omul acesta. SANDU-ALDEA, A. M. 5, cf. MATESCU, B. 14, 16. O punte foarte lungă... care duce peste un tazăr fără de fund. MARIAN, I. 452, cf. T. 192. GCR. II 199. ALEXANDRIA, 107, ŞEZ. II 296/22. | P. a. n. a. l. Ezăr = un loc adânc într'o apă, unde nu poţi să dai de fund. Com. G. NISTOR. | P. ext. L. GCR. II 218. Tazărul iodului (a. 1808). GCR. II 199. [S]: Iazăr, Iazăr (plur. st: † iazeri) GCR. II 52, 147). Iezăr, Iezăr s. a. | Diminutiv: Iezărel s. a. Dintr'o stropitură faptu-mi-s'a... Un lac mititel. Iazere de ezărel. TEODORESCU, P. P. 58b. | Ver. b: (Mold.) Iezări (ŞEZ. I 169/22), Iezări, Iezeri s. Iezări IV^a = (trans), a face ca ceva să dispară subţ apă, a înunda, a îneca; (refl.) a se scufunda dispărând în adâncul apei, a se prăbuşi cu pământ cu tot (ŞEZ. III 17/11); a se pierde, a dispărea (de pe faţa pământului), a se ascunde. Cu gând ca, oprind curmal Bistriţei, să zăscască lumea. Ib. III 241/12. Un loc adânc într'o apă... unde s'a izărlit o bucată de pământ: adică s'a confundat în abis şi a rămas loc adânc. Com. G. NISTOR. Nime nu ştia nimic, par'că se ezăreze încoş Toader. CONTEMPORANUL, V. 392. Să te duci să te prăpădeşti. Să te izăreşti Unde cunoş negru nu cântă. MARIAN, D. 73. Cu tot să periaşi, Să pă izăreşti, Cu scuipatul în cărare, Cu roşu la soare! TEODORESCU, P. P. 384, cf. ŞEZ. III 137/12. Par'că s'a izărlit = pare că a intrat în pământ. MARIAN. Unde te-ai izărlit = unde te-ai ascuns? id.; (cu abstractele) Iezărire s. f., Iezărit s. a. [şi cu part. -adj.] Iezărit,-ă. Sate înecate (= ezărlite). ŞEZ. I 136/12. — Din paleosl. Iezero, dacs.

IEZERI vb. IV^a v. Iezeri.

IEZI vb. IV^a Barrer, endiguer. Barricader. — Trâns. (cu complementul apă s. diaz) A stăvilii apa prin ridicarea unui dig, cf. t.âui, răstoci; (fig.) a grămădi, a baricada. Apa o ezăşti şi o abăţi pe altă parte. LET. II 253/12. Gâră Niului în trei zile ezec. CANTEMIR, IST. 138. Năroul de pe Pictorosl... o îdăut apa Bistriţei (a izăci-o, oprit-o, a făcut-o tău, baltă). CONV. LIT. XLIV, 131; cf. ŞEZ. VI 131. (Refl.) Se ruspăra sloti şi se eză mara lângă cetate şi se nălăvă sloti per sloti, până codăreşti furnurle. MOXA, 386/2. Apa i se'mpicăcă... Se ezăşte'n mândru lac. EMINESCU, L. P. 117. Este şi Jijica ezită, căci eră şi morile unei mândăstiri, Hrişcăi, care măcînu făind. LET. III 263/12. La o moară..., când ar trebui a se eză, să tasă cu loşti să tocmească. URICARIUL, X 191/22. Începură boterii a-şi facere curşi şi a ezire Iazuri. LET. II 294/2. Să-l ezăcăş (heleşteu) cu această scoatolă ca să mândăne şi Dumitrago hatmanu' peşte dintr'insul. URICARIUL, XVI 309. (Fig.) Lungui val de năvălire pe-ale Duciei hotare E menit să se ezăcăcă contra altor năvăliri. ALECSANDRI, P. II 94. [S]: Izi vb. IV^a s. NĂDEIDE, ap. TDRG. | A dje c-tive: Iezit, -ă = răguşit; grămădit, baricadat. Tabăra ezită toată înaintea curşii şi preu pregiur. LET. I 306/12. Sta târgul fâinii ezit de pâne din toate

părşile. Ib. II 99/2. Văză calea ezită de un car prea înecăcat şi răsturnat. V. A. URECHE, ap. TDRG. | Abstracte: Iezire s. f., Iezit s. a. Iezătură (iezătură, izătură; (+ zid): Iezădură, (Com. M. ITTU) s. f. = stăvilă în calea unei ape, zăgaz; s. p. e. c. zăgazurile între care curge apa abătută (la o moară cf. I. IONESCU, D. 400, URICARIUL X 404/5), baraj mare de pământ, susţinut unei-ori de piloţi cu împletituri de nule, care trece perpendicular peste albia râului, formând o stăvilă pe întreaga vale (ANPȚA, P. 56); Ieruga unei mori, canal de apă. Izvoarele ce cură Cu neoprită pornire, Rumpând orice ezătură Le stă cu împotrivre. KONAKI, P. 42. Apa sură... între stu' la ezătură. EMINESCU, P. 191. Oprirea apei din râuri şi părate, de a intră în pământul ce are a se cultiva, se face prin baraje, ezături. I. IONESCU, M. 323. Moara se apază pe o apă sau o ezătură. DAMÉ, T. 147. Gâră dă în Mîlcov, de unde tot acolo, prin altă ezătură, se scoate iarăşi spre a udă grădinele. I. IONESCU, P. 269.] — Din sârb. Jaziti sa abate apas.

IEZIDURĂ s. f. v. Iezi.

IEZINE, IEZIRE s. m. (Zool.) v. Iezire.

IEZITURĂ s. f. v. Iezi.

IEZM † s. m. (Min.) Jasper blanc, — (Turcism) Iaspis alb. cf. matostat. Contop de culoarea verde deschisă a izmului (iasp alb). ODOBESCU, I. 263. Toporaş... de izna. id. II 264. Dăltiçe... de izem (jade). Id. 152. [S]: Iezm s. a.] — Din turc. yezem, idem.

IEZUIT s. m. Jésuite. — Membru al «Societăţii lui Isus», ordin religios al bisericii apusene, fondat de Ignatius de Loyola la 1534; p. ext. (une-ori a. d.). întrebunţat mai mult în batjocuri) ipocrit, puţin scrupulos în alegerea mijloacelor. Camarită de femei şi de ezuiti. BĂLCESCU, M. V. 413. Să facem pe ezuitul a la Metternich. CARAGIALE, T. I 193. [S] † ezovit s. m. LET^a I 440, † Iezuvit SINCAI, HR. I 11/22. (după fr.) Iezuit s. m. | D e r i v a t e : Iezuitic, -ă adj. = de ezuit; Iezuitism s. a. = caracter, purtare, morală Iezuitică.] — N. modern, derivat din lat. Iesus «Isus».

IEZUNE, IEZURE s. m. (Zool.) v. Iezire.

IEZUŞOR s. a. v. Iaz.

IEFIŢIU, -IE, adj. Sans le sou, panni. — (Munt.) Uşor la pungă, fără parale, fără o leţcaie, lefter. Eră om de seamă, însă cam ifiŢiu pe po-trivă greutăţilor casei lui, fiind împodrit de trei fete. CARAGIALE, S. N. 22. Este ifiŢiu, lefter de parale. IPIRESIUL, ap. ŞIO. — Din turc. hafifi «uşor» ŞIO. Cf. a. fiŢi, fir-firiu, pirpiriu.

IFOS s. a. Dignită, rang; style. Pose (péjor.). — (Mai de mult) Demnitate, ţinută în conformitate cu rangul sau poziţia socială. Erghestia ce are ca un ifos de îndurare. KONAKI, P. 32. Nu cred să-ţi ofoşti Ţine ifosul şi ighemoniconul cu un venit de 500 de galben. ALECSANDRI, T. 1271, cf. 450. | (Muz. biser.) Stil, colorit. Cântări nouă şi ifos de Ta-grigrad. MACARIE IEROMONAHUL, IRMOLOGHION (în introducere), 1823. Viena. || (Astăzi, cu o nuanţă despreţuitoare) Ținută încrezută şi semeată, aer (II). De ce creștea dragostea dumnealui, de-ata-c creștea și ifosul dumnealui. CARAGIALE, S. N. 24. Mersul, călătoria, ifosul arată pe desă-vârșitul funcționar austriac. IORGA, B. 118. (Traducând pe fr. «sire») C'un ifos de sfidare. VLAHUȚA, N. 203. † A-și da Hose-a-și da are. Se credă un personaj oficial... își dădă ifose de diplomat.

id. ap. TDRG. A cânta cu Ilos = cu loc, patetic. Cântau la psaltic, colea, cu Ilos. CREANGĂ, A. 84, cf. I. NEGRUZZI, IV 525.

— Din n.-grec. ἴψος 'stil, fel de a se exprima, ton, limbaj arogant'.

IFTIRĂ s. f. † Calomnie. — (Turcism) *Iftirale*, năpâști multe pe boieri, pe târgoveți. BELDIMAN, TR. 412, cf. 413. [Si: *eftiră* s. f. † ap. ȘIO., TDRG.] — Din turc. *iftira*, idem.

IGA interj. v. Inga.

IGHEMÓN † s. m. Gouverneur. — Stăpân, p. ext. Doma, domnitor, ocărâmur, guvernator, dregător, (†) despuitor. Cunoșca ighemoniul ne'ndupcatul et. DOSOFTEIU, v. s. 42; cf. 5, 852. Scoafdu-nu ighemoniul din temniță. MINEIU, (1776) 1462. Căză ighemoniul Radul într-o boală groznică și cuple. MAG. IST. IV 242/11. Măriș(ă) ighemoniului făr. ZILOT, CRON. 69.

[Si † (Despărțindu-se cuvântul, care n'a prea fost înțeles, în i ești + ghemon) *ghemón* s. m. COD. VOR. 54/1. Duser-l și-l deaderă ei lu Pilat den Pont și ghemonă (Pontio Pilato praesidi). TR. TRAEV. (1574), 250., *ghemón* s. m. Sculă-se împăratu și ghemonu și Vernicthe (exsurrexit rex, et praeses, et Bernice). COD. VOR. 82/1; cf. 54/1, 56/1, 57/1, 59/1, 60/1, 61/1. *ghemón* s. m. Deaderă carca lu ighemoni (= lu ghemonu ?) COD. VOR. 56/1-4. *ghemón* s. m. Pre unii înad spre lucrurile cele politicești au rădăcat, ca să fie ighemoni și boeri și purtătorii de grife. URICARIUL, I 306/1; cf. GCR. I 320. | Adjective †: *ighemonicăse*, -rască = de ighemon, distins, nobil, ales. Stăpâneasca și părinteasca noastră îngrijire întru ighemonicăsa datoric, fiind fără președ cădră toate bunele alcăduiri... (a 1815). URICARIUL, I 237/11. [Inălțimea-ta] din ighemonicăsdă rdnă ai binevoiu a le spori veniturile (a. 1823). Ib. V 56/1.

(cf. grec. ἱγμονικός; *ighemonicós*, -oasă = de noim mare. ALECSANDRI, T. 1746. Pân'acuma... Noi ne-am burzului creasta; Noi am fost simandicoși, Mari și ighemonicoși. Ib. 38. | Abstracto: (Invechit) *ighemoniôn*, *ighemoniôn* s. a. = a.) (de obicei cu o notă de ironie) demnitare sau înfățișare boieroaasă (de ighemon), mărre îngâmfiată (ALECSANDRI, T. 1748, cf. I fo s. b.) fast, lux boieresc. (Ad a.) Mă-a făcut curte, berbantu',... dacă nu mă-ar fi fost de ighemoniôn, mai că... mai că... ALECSANDRI, T. 70, cf. 422. Lu un volum de poezii) nu se putea gândi nimeni; tipărirea lui ar fi jignit ighemoniônul boieresc al autorului. IORGA, C. I. II 134. (ad b) Aredoașul trăiește bine și cu un oare-care confortabil (= confort), cu ecvipagiul și cu ighemoniônul sdu. I. IONESCU, D. 309. Să pād cu dinșiți la tufasuri pe dteam, cu ciubuce, cu cafele, cu tot ighemoniônul boieresc. ALECSANDRI, T. 39., (c neo-gr. ἱγμονία, idem) *ighemonie* † s. f. = demnitare de ighemon. DOSOFTEIU, v. s. 136. Un efendi... frumos la față, vesel și cu mare ighemonie. BELDIMAN, ap. TDRG.]

— Din grec. ἱγμων (paleosl. *ighemoniā*), idem; cf. neol. [h]egemonie.

IGHEMONICÉSC, -EASCĂ † adj. }
IGHEMONICÓN s. a. } v. ighe-
IGHEMONICÓS, -OASĂ † adj. } mon.
IGHEMONIE † s. f. }

IGHI vb. IVa v. Inbi.

IGHEMÚN † s. m. }
IGHINÓN † s. m. } v. ighemon.

IGIENĂ s. f. v. igienă.

IGLĂ s. f. *Aiguille à tricoter*. — (Rar, mai ales la plural) Undrea. Cinci Iglănci trec pe drum, patru se încacieră ? (Iglele). PASCU, CIMIL. 169.
 — Din slav. (bulg., sârb. rus.) *igla*, «ac».

IGLICE sf. (Bot.) v. aglică.

IGLICEL s. m. (Bot.) = aglicel. (Banat) Com. M. ITTU.

IGLIGEĂ † s. f. v. eglegea.

IGLITĂ s. f. — 1°. *Crochet*. 2°. Divers engins employés pour la pêche.

1°. (Munt.) Ac (mai mare) s. undrea (de fier, lemn s. os) cu vârful în formă de cărlig, cu care se fac diferite împletituri de lână (bumbac, ață, etc.), cărligel. *Tărtanaș conabiu*, fdeut cu iglița. CARAGIALE, M. 308. Iarba ce-și arată, pe înșutul satului, colțiș îndoiți cu vârful Iglitei. N. REV. R. II° 122. Cu cămașa fir beteș, cusută cu iglița. MAT. FOLC. 261.

2°. P. anal. (Pesc.) Instrument de împletit plășie, numit și sverică de plasă s. de împletit năvodul (Mold.) s. undrea (Munt. și Oltenia). ANTIPA, P. 170, DAME, T. 126. | (Mold. și Dobrogea) Prăjină de 10-12 pași cu care se împing pe sub gheață frânghiile năvodului, numită (de la Călărași până la Brăila) și undrea. ANTIPA, P. 62, 251, cf. H. VI 116. | (Turciaia, Tulcea) Scândurică îngustă, până la 35 cm., scobită la amândouă capetele spre a se depănă ața pe ea; cu ea se formează și se înnoadă ochiurile. ANTIPA, p. 528. | (Jud. Buzău). O furculiță fixată de capul unei prăjini, cu care se pescuiește (iară H. II 28), ca cu ostia. Ib. 781.

[Si: (ad 1°) *iglițe* s. f. (Atestat numai în rimă) Cămașa de alțițe Făcută cu o iglițe. MAT. FOLC. 480. (ad 2°) *ingliță* s. f. DAME, T. 126.]

— Din slav. *iglica* (sârb. *iglica*, ac mic; bulg. *iglica*, undrea); cf. iglă.

IGLIȚE s. f. v. Iglă.

IGNAT s. m. sing. *St. Ignace*, jour férié (20 Décembre) dans le peuple. — *Ignatul* s. *Ignatul* poreilor și ziua de 20 Decembrie (a sfântului Ignatie), zi în care țărani obișnușii a-și tăia porcii îngreșți în vederea sărbătorilor Crăciunului; cf. ZANNE, P. I. 609, GOROVEI, CR. 1286, PAMFILE, CR. 197, DUȘM. 126, 245, (credințe) s. T. 197, ș. u. RĂDULESCU-MIHALACHE, s. 93 ș. u. *Unii abia optoptă, Ignatul să-și tate grăsunul cât molul*. DELAVRANCEA, s. 7. *Pe tine te-o vîndecă... cu untură de la Ignat*. MAT. FOLC. 1521. † Nu se (mai) îngreșă porcul în ziua de *Ignat!* se zice, în batjocură, celor ce se apucă prea târziu de un lucru. Cf. ZANNE, P. I. 609, VI 157. *I-a venit (și optoptă) Ignatul, adică moartea*. Ib. VI 158.

[Si: (Gorj) *Părintele Ignat!*. PAMFILE, CRĂC. 206, cu rostire malorosească, prin Mold. și Bucov. *Înăst* s. m. PAMFILE, T. S. 197.]

— Din paleosl. *Ignatie* (= grec. Ἰγνατίος).

IGNEĂ s. f. (Cul.) v. Iahnle.

IGNEĂZ s. m. *Trigane nomade*. — (Jud. Neamț.) Lăleș, țigan. ION CR. III 156.

IGNEĂRĂ s. f. (Cul.) v. Iahnle.

IGNI vb. IVa v. Ieni.

IGNIE s. f. (Cul.) v. Iahnle.

IGNOBIL, -Ă adj. *Ignoble*. — (Franțuzism) Lipsește de nobleț, josnic, ordinar, infam. O. Deamne! Ce vremuri ignobile! MIREA, C. II 148. [Rostit greșit, ca în franțuzeste, și cu n. muiat, în loc de gn.]

— N. după fr. (lat. *ignobilis*), idem.

IGNOMINIE s. f. *Ignominie*. — Desonoare (mare), înșulă, infamie.

— N. după fr. (lat. *ignominia*), idem.

IGNORĂ vb. I^a. *Ignorer*. — Trans. A nu ști, a nu cunoaște, a nu avea știință s. cunoștință despre ceva. Toate (națiunile) *recurg* la una din... acele limbi pe care nu le pot ignora oamenii ce vor să se fiină în curentul propăștirii și al științelor moderne. ODOBESCU, III 643. Alții nu ne-au urmat și au ignorat proiectele în lupta electorală. MAIORESCU, D. IV 298. Aceasta ar fi cu atât mai însemnat, cu cât ne-am forma o pădere despre lucruri pe care le ignorăm cu totul. IORGA, L. I 69. | (Complementul e o persoană) A nu băga în seamă pe cineva, a trece cu vederea, a nesocoti, a desconsidera. În asemenea ocaziune..., când nu le dă mână a te ignora, atunci te înfământă să iai un titlu. I. NEGRUZZI, I 98. Unele reviste și ziare... l-au ignorat odată vreme eră în toată vigoarea lui. MAIORESCU, CR. II 295. [A] djectiv: ignorat, -ă = care este necunoscut, nebagat în seamă, trecut cu vederea, neconsiderat. *Mormântul și anticamera* [lui C. A. Rosetti] au rămas ignorate. MAIORESCU, D. IV 96. Popor puțin atinsă prea ignorat. id. ib. II 132; — (mai puțin întrebuințat, cît la ignorabilis, -e.) **IGNORABIL**, -ă = care poate fi ignorat, trecut cu vederea, de care nu e nevoie să se fiină seama. | Abstracte: **IGNORARE** s. f. = acțiunea de a ignora, necunoaștere, nebagare în seamă, trecere cu vederea. Din *ignorare* [ascutit adevăr] multe din poeziile noastre nci nu intră în categoria opurilor de artă. id. CR. I 11. Nu este mai mare greșală în politica practică, decât ignorarea fazelor treptate prin care trebuie să treacă evoluțiunea unui popor. id. D. IV 525; **IGNORANȚĂ** s. f. = ignoranță, (doție, prostie, neștiință totală, dobitoicie). STAMATI, D.]]

— N. din lat. *ignoro*, -are, idem. Cf. ignorant, ignoranță.

IGNORABIL, -ă adj. v. ignoră.

IGNORANT, -ă adj., subst. *Ignorant*. — A d j. (Despre oameni.) Fără știință, fără cunoștințe, neinvățat, incult, cf. prost, toți, dobitoc. Și poate că unul dintre profesorii vechi dintr'o școală să fie slab, altul ignorant. MAIORESCU, D. IV 412. Aceste căști încăpând pe mâna unor șarlatani ignoranți, ai să auzi vorbindu-se că fac minuni ca sfinți. CREANGĂ, A. 142. | Subst. *Advocatul ce l-ați avut eră un ignorant*. C. NEGRUZZI, I 281. *Ignorant crede că o comediă este accidentală*. BĂLCESCU, M. V. 4/4. *A doua zi au să trămbie[ze] prețutindenea că-i un ignorant*. I. NEGRUZZI, I 95. — N. după fr.

IGNORANȚĂ s. f. *Ignorance*. — Neștiință, lipsă de cunoștințe (elementare), de învățatură, de instrucțiune; prostie. Românii... aujuse în acea demoralizăție și ignoranță. C. NEGRUZZI, I 200. Locuitorii se plâng în contra șarcelor comunale pe care, în ignoranța lor, le confundă cu dările statului. I. IONESCU, M. 209. *Mixtum-compositum de fantaste, necealitate și ignoranță*. HASDEU, I. C. XI. Căci aderăra lași piedecă nu eră ignoranța, căci ignorarea. MAIORESCU, CR. II 123. *Vă trimis la Căcacia, ca să vă curății de lepra ignoranței și a trândăviei*. CREANGĂ, A. 136.

— N. după fr. (lat. *ignorantia*), idem.

IGNORANȚIE † s. f. v. ignoră.

IGRASIE s. f. *Humiditate*. — (Prin Țara-românească). Umezeala din zidurile s. pereții unei clădiri; umiditate. Se trezesc vorbind despre igrasia odărilor, în care locuiește el peste drum. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 96. I se păred că răutatea îm-

băscă acru, țegă din pereți cu igrasia. SANDU-ALDEA, A. M. 48. † *A trage igrasie* = a deveni umed, igrasios. A avea igrasie la cap = a fi prost, tâmp, într'o doagă. ZANNE III 189. [Și (prin hiperlatinizare) egrasie s. f. | Derivat: igrasios, (pronunț. -sî-os) -ă, adj. = (despre păreții unei case) umed, care are igrasie. *Propriile noastre țoți adâi igrasioase*. MAIORESCU, D. I 296].

— Din n. gr. *ὕγρασία*, idem.

IGRASIOS, -Ă adj. v. igrasie.

IGRÉT s. m. *Ménétrier*. — (Munții Apuseni.) Lăutar. Căntecele igréilor (îdutarilor) auzescă pădurile. FRĂNCU-CANDREA, R. 69, cf. PAMFILE, s. v. 154.

— Din slav. (bulg. *igrée*, idem), poate prin mijlocire ungurească (*igree*, idem).

IGRETĂ s. f. v. egretă.

IGŢIUCU s. m. *Bâlier* qui marche à la tête d'un troupeau. — (Jud. Teleorman) Berbec cu clopot, care conduce toată turma. Com. OLMAZU.

IGŢĂN, **IGŢĂN** s. m. (ş. a.) v. egomen, ş. d.

IGŢUR s. a.

IGURTEALĂ s. f. | v. laurt.

IHĂ! Interjecțiune primară exprimând:

1°. Mirare. ŞEZ. V 101.

2°. Bucurie. *I-hă, ce veselie!* (Cântec studentesc în Bucov.)

3°. Regret (identic cu un oftat). PAMFILE, s. II.

4°. Strigăt cu care se alungă ulul de la găini. ib. [Accentuat une-ori pe amândouă silabe: t-hă.] Și (ad 1°) **Ihă!** (bisilab) ŞEZ. V 101, (ad 2°) **Ihă!** SCRIBAN, ARHIVA 1914, p. 134, **Ihă!** *Vădun: o fată frumoașă: I-ha-na, S'o străng pe asta'n brațe!* CONV. LIT. XLIVI, 661; (ad 3°) **Ihă!**, PAMFILE, J. II].

— Pare a fi compus din **I** și **hă!** (Există și la Ruteni sub forma **Ihă**, SCRIBAN, ARHIVA 1914, p. 134).

IHĂ! Interj. (Mold.) Interjecțiune care servește spre a afirma ceva: da, așă, vezi bine, cf. *hă. Gândesc că [fata] s'a da după mine și s'a face și ca bună. — I...hă! da, cum nu? CREANGA, P. 164. [Silaba I se pronunță de obicei lung, câte odată cu o nuanță de nazalizare; astfel se explică forma **Ihă**, citată în ŞEZ. V 102 și însoțită de observarea: între cei doi I de la început pare a se auzi o nuanță de a.]*

IHĂ! interj. v. **Ihă!**

IHANĂ! interj. v. **Ihă.**

IHI! interj. (Bucov.) Înjurătură întrebuințată de cel surprins de o situație nepăcută. *Ihi! haită neagră, Ponegră!* MARIAN, TN. 17.

— Din tur. **Ihi**, idem.

IHNĂT s. m. v. Ignat.

IHNĂ s. f. (Cul.)

IHNELŢĂ s. f. (Cul.) | v. lahnie.

IHNŢI vb. IV^a v. ken.

IHNIE s. f. (Cul.) v. lahnie.

IHO! interj. = **ho!** destul! stai! oprește-te! Se opresc... și zie țoți de odată: *«Iho!... Măi băieți! Ce se fie asta pe vreme de noaptea?»* PAMFILE, J. II 303.

IHOÁ! interj. v. ihá.

IHOHÓ! interj. v. miboho!

IHOTI vb. IV^a = hohoti (Bucov.) Com. A. TOMIAC.

— Onomatopee.

IHTENIE s. f. v. ecenie.

IHTIOLOGIE s. f. *Ichthyologic*. — Partea istoriei naturale care tratează despre pești [F a m i l i a : (< fr. *ichthyologique*) *ichtiologie*, -á adj. = care privește, se referă la ihtiologie; (cf. *ichthyologiste*) — **ichtiologist** s. m. = cel care se ocupă cu ihtiologia; — (c lat. *ichthyophagus*) **ihitolofár**, -á adj. = care se hrănește cu pește; — (c lat. *ichthyosaurus* din gr. *ixthos*: 'pește' și *sauros*: 'crocodil') **ihitosaur** [pronunt. -sa-ur] s. m. = reptilă fosilă cu vertebre de pește]. — N. din lat. știint. **ichthyologia** (din gr. *ixthos*: 'pește' și *logos*: 'cuvânt'), idem.

II! (Bucov.) Interjecțiune de plictiseală. *II, laud-mă'n pace!*

— Din rut. II, idem.

II! interj. = II Iii, pácal! CARAGEALE, T. II, 12/. *II, Iii, Iii...* cum mă osândești! ISPIRESCU, L. 367. *II, bucuria Ilenei!* ION CR. II 174. [Pronunt. ij, monosilab]. — Cf. I^a.

II † vb. IV def. *Aller*. — (Păstrat numai la Istoromâni și în unele texte vechi) *A mergo, a se duce. Și acum după țire imu cu toată încremă.* PSALT. 328/17. *Indercaptă-me, Doamne, pre calca ta și totu i întru adăvărulu tău.* ib. 177/12. *I-vorâ din puteare.* ib. 173/22. cf. 288/22, 296/20, 169/13 [Scris 4].

— Din lat. ire, idem.

ii v. el, fi, și vrea.

III s. f. 1^a. *Bas-ventre, vine; entrailles, 2^a. Paturon.* — (Cuvânt ce iese din uz și al cărui înțeles nu mai e același în diferitele regiuni).

1^a. Moalele foalei la vite (REV. CRIT. III 157), c. fiă mănărare, desert, stinghie; partea dintre pântecule și armul calului (DAME, T. 49); pielea ce atârna sub pieptul bouului, numită și gușă, salbă (ib. 32); (la om) măruntaie, cf. cimt, rărunchi. *Île meale* (cimțul PSAL. SICH., ilia, viscera) Implură-să de fierbințoală. PSALTIREA (1651), ap. CCR. 106. *Lupul...* de îi îl apucă [pe armăsar] și îndată bîrdahanul spărgîndu-i mașile la pămînt îi vîrșă. CANTEMIR, IST. 80. *Bălaurul cu celdăul cop răni* (tip. răpi) pe elefant în ție, aciod în așertul pântecului. GORJAN, H. II 26. *Bot bourei, La coadă codăbei, La îi princel.* CONV. LIT. XVII 287; cf. GOROVII, C. 311.

2^a. P. anal. Chișta calului. *Ariciul la vite cornute se face la ția picioarelor și la pântec.* HEM. 1656/19. *O iapă...* o gîdla la ția piciorului drept după urmă. MON. OP. (1906) 5962.

[Plur. și și (rar) țuri.] Scris și: *ie*. | *Și*: [Ban., reconstruit din plur.] la s. a. CDDE].

— Din lat. ilia, 'foale, măruntaie'.

III s. f. (Îmbrăc.) *Chemise* (de paysanne roumaine). — (Munt., Transilv.) Cămașă femeiască ale cărei poale ajung până dincolo de genunchi, purtată de țărance și făcută de ele din pânză, adesea cu cusături alese (cf. a le să tură) la gruzmaz, piept (cf. ciupag) și mâneci (cf. altiță) și împodobită uneori cu fluturi; (cf. cămașă). Iile frumoase sînt o mîndrie a fetelor mari și o podoabă a zestrei lor. Cf. PAMFILE, I. C. 369. MOLDOVAN, T. N. 57, ODOBESCU, I. 418, H. II 31, 132, 168, IV 45, 57, MANOLESCU, I. 224, H. II 2 cămăși, 7 mărâmi ce să dă la nunță. (s. 1760)

IORGA, B. R.; cf. S. D. XII 91; XIII 3. *Aneajă... învîlîită numat într'o ție subțire și fîtr'o fustă de albă mălase.* ODOBESCU, I. 141/2. *Fetcu...* îmbrăcate cu cele mai luazoase vîminte... cu îi de bo-rangic și de zăbrnică, bogat cusute. ib. 192/2. *Tăcând a șters femeia o lacrimă cu ția.* OSBUC, B. 145. *Să poarte și ție neagră, Mă duc la ea, cō mi-e dragă.* SEZ. II 221/2. *Să-și cărpesed ția'n poale.* ib. VIII 178. *Măndra mea, de mîndră mare, Nici o ție bună n'are.* MARIAN, S. A. 157. *Ție albă ca laptele, împănată cu flori galbene, roșii și vi-nete, de mîtas.* RETEGANUL, P. V. 46/1, cf. TR. 166. ALECSANDRI, P. P. 349/1, TEODORISCU, P. P. 81, 302. *Țese mîndra la porțiță,* Num'a ție și cîrînjă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 72. *Ție abă mi-oiu cerni...* Și pre ține te-otu jeli! ib. 111. *Ție cea de sărbători.* ib. 443; cf. 34, 111, 245, 427, 442. *Ție de phtolci.* BIBICESCU, P. P. 180; d. PĂSCULESCU, P. L. 283. *Alezături de îi.* H. IV 75. # *Co o ție fără bîdră, se zice despre un lucrî care nu este împodobit.* cf. ZANNE, P. III 188.

[Plur. și: ție. ISPIRESCU, L. 349.] Scrs și: *ie*. | Diminutive: **İșoară** s. f. *Ce duct, nădră, pe sub salbă, Colea'n țipoara albă?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 399. *O țipoară pe ea luă.* PĂSCULESCU, L. P. 290^b. **İhătă** s. f. (Românele) *Ție Transilvania... fac pentru bîcși cămeșuțe, iar pmiru co-pite țiuje.* MARIAN, NA. 331].

— Din lat. (vestis) *linea* + (îmbrăcînite) de pânză.

İHĂ! interj. v. ihá!

İȘOARĂ s. f. (Îmbrăc.) } v. İie².

İHŪTĂ s. f. (Îmbrăc.) }

İJDĂNI vb. IV^a } v. İjđeri s. d.

İJDĂRI, İJDĂRI † vb. IV^a s. d. } v. İjđeri s. d.

İJĐERI † vb. IV^a 1^a. *Inventer, 2^a. Excler, 3^a. Ventr de, sortir de, notre de.*

1^a. (Trans.) *A afla, a descoperi ceva nou (LB.), a inventa, a scoari, a iscodi. De vrea țjđeri cinevă cevă pre lume, ei-1 făcē că e Dumnezcu.* MOXA, 349. *Acosta tocmi 12 luni întru an...* și alte bunătăși multe țjđeri. ib. 356/1. *Niște mōestrii ale lui Arhimid Rymleanul, de țjđerțase cîmă bōțea Rymleanu, de demult pre Sirocui.* ib. 375. *Muncii...* elu... țjđerția și slătia țre creștini. ib. 389. *Au fost început a filosofoi și a țjđeră multe bōrfeale și hule împotriva prafoslaviei.* (a. 1652), ap. HEM. 2370.

2^a. (Numai la CANTEMIR, Trans.) *A scormoni, a răscoli, a ațâța, a stărni, a zădări. Ponențrea asupreacilor înnoceș și țjđăresc neprietnicia.* CANTEMIR, IST. 382. *Supt răcicia cumeșea zăvōitii țvōlăță scōntene, într'a urđi și clevetii poar să o ațjđăm și să o țjđărdm.* id. HR. 10/1. | [Ref.]. *İndă carece vjđăb și pre acunsu împōnceri scōrnindu-se întru dîmgi, apoi ca vopatia țet se odăță țebcōndă, și dîn ți în 21, și dîn ceas în ceas mai mult și mai mult, İfđindu-se și țjđărdădu-se.* ib. 205/19. cf. IST. 300.

3^a. (Ref.), construit absolut sau cu prep. de la s. din. *A-și luă obârșia, a purcede, i se naște, a se ivi, a proveni, a se trage, a se iech. Păcatul să țjđeră de la diabolul. VARLAAM, C. II/2. Cănoamele, zic, a șfintei și dumnezdeștii pravile, carele au înclțit și au rădărit și se-au țjđerțit, cum am zice, de la înțurparea și înomenrea cuvîntului pre lume (a. 1652). GCR. I 158/2. *İndă mai adăvărut nu-1 orată [pe Despot] de unde s'au țjđerit și cum și-au scos nume de Domn.* LET. I A 55/12. *Despot-vodă de unde s'au țjđărditu.* C.T. MAN. 59 (140). *Colea de carile grăia purtă, de se vor țjđeră, cu cōt mai reale...* răscolone... cor aduce. CANTEMIR, IST. 190; cf. 32, 209, HR. 174/22.*

[Și: **IJDĂRI**, **IJDĂRI** † vb. IV^a; **IJDĂNI** (**IJDĂNI**) vb. IV^a (ad 1° refl. = pasiv) **Românii din Ardeal...** *să fie asemenea [Ungurilor, precum au și fost, până când s'au ijdănit Approbata Ardealului. ȘINGAI, HR. I 170/2. [Mielul-cel-de-aur] s'au ijdănit de argonauțele grecești. id. ib. II 265/2. (ad 3°) Când și de unde s'au ijdănit Daciul nu se știe. MARIAN, II 90; **IJDĂNI** † vb. IV^a; **IJDĂNI** † vb. IV^a, **CIHAC**, II 90. [ad 1°] **Neamul românesc** *au fost numești între staturile din Ardeal mai născute de a se ijdăni legitime aceste nouă. ib. III 59/2. (P. ext., izol.)* **Să se cumpere rezidența în Pădăraș pentru episcopul cel atunc ijdănit** (e vorba de întâiul episcop al nou înființatei episcopii). **ib. 265/2; IJDĂRI** † vb. IV^a. (ad 3°) **Dintr'aceștia să se fie ijdărit neamurile ijdărești. CANTEMIR, HR. 61/2; IZDERI** † vb. IV^a. (ad 1°) **IZDEREK** = creol. ANON. CAR. *Se tuși Vladul-vodă... drept care tocmise și izderise Bogdan. MAG. IST. IV 248/22; IJDĂRI și IJDĂRI vb. IV^a (prin Brașov) = a întârzi, a amuși, a zădări. **Nu mai ijdăriți cântecul, că te mușcă!** [Adj. ctive: **IJDĂRI**, -Ă † = născut, provenit, iscat. **Accesate din vreamurile Pocii... ijdărite amestecături. CANTEMIR, HR. 332; IJDĂNI**, -Ă = fugărit (Bihor). **REV. CRIT. IV 144; - IZDERIT** † s. m. = creator; cf. ANON. CAR. *Kredz enir'un Dumnezduz. Tatal preste tot puterentulul, izderitorul cerului, azi pementulul (a. 1677). GCR. I 227. | Abstract: **IJDĂNI** s. f. = naștere (în injurătura): *'tu-mi-și ijdăntrea!* **SEZ. III 10/21; - † IJDĂRI** (LET. 1° I 108, 109), **IJDĂRI**, **IJDĂRI** (ib. 99/2). **IJDĂRI** (LET. I A. 3). **CAT. MAN. 103 (233) s. f.** = obârșie, naștere, origine. **Apea dără fiind ijdăntărie și începătura Romanilor dela Grecii troadenti...** **CANTEMIR, HR. 99/2. Pentru ijdănteria Moldovenilor. EUSTRAȚIE ap. GCR. I 234/1; - IZDERITĂRI (IZDERITĂRI) † s. f.** = creațiune. **ANON. CAR. Izderitura (εξελίθη) = începutul** [etimist lui. **BIBLIA (1688), ap. TDRG]. - Cf. ză dări.*****

IJE subst. Le nom de la lettre i dans l'alphabet cyrillique. — «I», numele literii a zecoa a alfabetului chirilic (i). — Din paleosl. *ije*, idem.

IJOG s. a. **Batol pour le fourneau.** — (Bihor) Mătură cu coadă lungă, făcută dintr'o buruiănă cu numele iarbă-roșie (M. POMPILIU, BIH. 1012), cu care [se] mătură cuporul de cenușă, după ce (s'a) scos jăratul cu dărlu'. (**REV. CRIT. IV 144.**) — Să, probabil, în legătură cu paleoslav. *žegъ* «ard», cf. sârb. bulg. *ozeg* «vătrar, cârlig de scos jarul».

ILAC adj. m. v. **Ilaclu**.

ILACIU, -Ă adj. **Aux cornes courtes.** — (Despre vite) Cu coarne scurte (H. XI 5); (despre coarnele vitelor) scurte și crescute în lături (DAME, T. 28). **Un bou... coarnele tlace. MON. OP. (1906) 5573.** [Și: (singular refăcut din plur.) **Ilae** adj. m. H. IX 5; (prin despărțire falsă din *Hi* (claciu) **Ilaclu**, -Ă adj. H. VII 27.]

— Poate, prin schimb de sufix, din *ilacu*: *corn claciu* ar fi deci «corn în forma ilăului».

ILAM † s. a. **Sentence.** — Sentință scrisă, prin care se dă cuiuă căstig de cauză (de către cadu). **Cu caduși să se caute acelu judecată, și având dreptate să-i se deie tlamă și după tlame să împinească de la Domnul și de la Cantacuzino. LET. III 205/19. **Pelja** de la care au luat tlam. DUMITRACHE, ap. ȘIO.**

— Din turc. *ham* «sentință judecătorească».

ILAR s. m. (Med.) v. **Her**.

ILARIANT, -Ă adj. v. **ilaritate**.

ILARITATE s. f. **Hilarité.** — Râs (obștesc), veselie (neșteptată). **Lista de bucate... eră redactată întocmai după sistema de lăutăre care toată a limbii românești...**; **ea deșteptă atunci printre meșteri... o lăritate și o curiozitate destul de mari. ODOBRESCU, II 337. Ce este această? Este câlcare de lege? (Ilaritate). MAIORESCU, D. IV 274; cf. 312, 588. [Familia: (cf. fr. *hilarant*, lat. *hilarans*) **hilariant** (pronunț. -ri-ant), -ă = care provoacă râsul.]**

— N. după fr. (lat. *hilaritas*, -atis), idem.

ILĂU s. a. 1°. **Enclume.** 2°. **Nom d'une danse populaire.** — (Mold.)

1°. **Nicovăla, L.B., CREANGĂ, GL. H. III 4. Ciocanul loși în tleulă gol. DOSOFTEIU, V. s. 75; cf. 34. **Ilaile** gemeau toate sub căi mai vrede ciocan. BELDIMAN, TR. 346; cf. N. P. I 44. **Poestea-ti a ciocanului ce cade pe ilău. EMINESCU, P. 121; cf. MARIAN, SA. 233, TEODORESCU, P. P. 262 b, SEZ. II 210/22. † (A ajunge, a fi) între ciocan și ilău, se țice când cade omul în cea mai mare strâmtoare s. nevoie, când nu știe cum să mai facă. ZANNE, P. V 178.****

2°. **P. anal. (Cor.) Danț jărănesc. H. III 313. [Plur. -laie și -leie MARIAN. | Și: **Ilaeu** † s. a. (azi numai în DICT.) **ghilău** s. f. DDRF.]**

— Din ung. *alo* = idem.

ILEANĂ s. f. 1°. **Hélène.** 2°. **Cetoițe dorice (Cetoița aurata).**

1°. **Nume de femeie.** [(Mitol. pop.) **Ileana Codrăzeana** v. **Cosânzeana**.

2°. (Entom., Bucov.) **Gândac mai mic decât cărbușul și de culoare surie-verde, cărăbuș (gândac)-verde, gândac-de-trandafir. MARIAN, INS. II.**

[Diminutiv: (Entom., Bucov.) **Hență** s. **Hența-cea păduchioasă** s. f. = băligar' ib. 32, 33.] — Din grec. *Ἠλένη* «Elena».

ILEANDRU s. m. (Bot.) v. **Ieandru**.

ILEC s. a. (Imbrăc.) }
ILECHIU s. a. (Imbrăc.) } v. **He**.

ILECTRE † s. m. **Ambre jaune.** — Chihlimbar. **Străduclul ei omoar străduclă mai vârtos decât tleclulă. DOSOFTEIU, V. s. 40.** — Din grec. *ἤλεκτρον*, idem.

ILEGĂL, -Ă adj. **Illégal.** — Nelegal, contrar legii, care nu e în conformitate cu legea; în afară din lege. **Va face a se renoacă toate numirile ilegale făcute la Instrucțiune. MAIORESCU, D. IV 408. [Accentuat și ilegal; scris și ilegal. | Familia: (cf. fr. *illégalité*) **Ilegalitate** s. f. = caracterul unui lucru sau al unei fapte ilegale; p. ext. act ilegal.]**

— N. după fr. (lat. med. *illegalis* < în *-legalis* ene *-legalis*), idem.

ILEGALITĂTE s. f. v. **Ilegal**.

ILEGIBIL, -Ă adj. **Illisible.** — Care nu se poate citi (din cauza scrisului rău sau a stilului greoi, a limbii neînțelese), necitit. **Dar, pe lângă ele, elevul lui Căcaveala a compus în cea dinăduși tineretă a sa și niște compilații ilegibile. IORGA, L. I 273. Dacă... Dimitrie Cantemir n'ar fi fost... de căi un pedant greoi... cartea ar fi legi ilegibilă. id. 357. [Și (printr'o hiperlatinizare a formei franceze) **Iligibil**, -ă; (franțuzism) **Iizibil**, -ă.]**

— N. după fr.

ILEGITIM, -Ă adj. (Jur.) **Illégitime.** — (Intrebunțat numai în expresia: **Copil ilegitim** = nelegitim, născut în afară de căsătorie, cf. **copil din flori**, (†) **nepravilnicesc**. [Accentuat și ca în lat.: **Ilegitim**].

— N. după fr. (< lat. *illegitimus* < *in* + *legitimus* < *ne-legitimus*).

ILENŪȚĂ s. f. (Zool.) v. Ileană.

ILER † s. m. (Med.) *Rougeole*.—(Grecism, ieșit din uz.) Pojar. DICT. *Iler*, și *pojar* și *scarlatină*, o boală ce scoate omul pe trup și mai ales copiii, lăscuțe mici, ca vărsatul, ca o spuzeală... cu pete roșii. I. GOLESCU, C. I. *Vărsatul cel mic și ghinduroș, ce-i zice pojar (șter)*. PISCULESCU, O. 243. [Plur. *ileruri*. I. GOL. C. I. | ȘI: Iăr s. m. TDRG. | Forma țier la LEON, MED. 125 și BIANU, D. S. se explică printr'o greșală de scris. Cihac citează cuv. sub forma *iler* s. pl.]
— Din grec. *ίλερ*, *Ilery*, idem.

ILĒR s. m. (Îmbrăc.) v. Ilier †.

ILĒU † s. a. v. Iiău.

ILĒU! interj. = *oaleu*. *Ileu! făcă, năzarnică mai țești*. CONTEMPORANUL, VI¹ 7.

ILHĂC † s. a. *Annexion*.—(Turcism). Numai în locuținea: *a face ilhac* = a anexa. *Ne rugăm ca să se facă ilhac sub stăpânirea Moldovei locui acesta ce se numește Căpâd* (a. 1803), ap. ȘIO.
— Din turc. *ilhak* anexiunea. ȘIO.

ILIC s. a (Îmbrăc.) *Veste* cu mantou de payan. — (În vechiul Regat.) Haină purtată astăzi numai de țărani, făcută din abă sau altă materie (pentru femei și din catifea etc.), un fel de piețiar sau mitean fără mâneci, care ajunge până dincolo de mijloc, încheiat pe piept de sus până jos cu găitane, nasturi sau copci (cf. H. II 136, PĂSCULESCU, L. P., MANOLESCU, I.; SEZ. IX 39, H. II 118, 132, 204, 214, 223, 323, III 19, 141, 145, IV 236, X 453, 585, XII 8, XIV 351), purtat în unele locuri numai de bărbați (H. II 89, III 4, 268, IV 45) în atelea numai de femei (H. II 4, 31, 43, 208, V 5) sau numai de copii (Țepu în Tecuci, PAMFILE, I. C. 356);—haină scurtă cu mâneci, mănecar (H. V 129), surtuc (H. X 280); un fel de cojoc lung, mai până la pământ și pe margini cusut cu piele de dihor, de asemenea pe la mâneci și pe la brău, iar pe la poale împestriț cu niște postav roșu (MARIAN, NU 142). *Surugulă intră pe scenă îmbrăcat cu... ilie de postav cusut cu găitauri*. ALECSANDRI, T. 46. *Ginerete se îmbrăcă cu ilie și peste el cu zăbnel*. PITIȘ, SCH. I 110. *Petele erau gătite de sârbătoare... peste cămăși, ilie înflorite*. SANDU-ALDEA, SĂM. V 17. *Câte-un figan uscat, cu ilie petecit*. SADOVEANU, LUCEAFĂRUL VI 98. *Grec totnic cu pistoale sub ilie*. ALECSANDRI, P. P. 135b; cf. TEODORESCU, P. P. 132b. *Este unu' cu un ilie și mi-l ia dracu' de frig*. SEZ. III 244b. † *Crapă petecile de frig și figanii în ilie, se zice celui lipsit*. ZANNE, P. VI 363. [ȘI: (ad 1^a) Ilee s. a. I. GOLESCU, C. I. (Plur. și Iecuri ȘIO.) [Hogea] rămasă numai în cămăși și într'un ilie. GORJAN, H. IV 74. *Pe Golea mi-l lovea... Sus la capu' pieptului Prin foaia tlecului, La Casa sufletului*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 27; cf. 109; Ileechia s. a. ȘIO.; Ilee s. a. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 3. | Diminutiv: Ileeș s. a. PĂSCULESCU, L. P. 256. | Nom. agent. Ileeș s. m. = croitor de ilice; cf. H. V 17, 381.]
— Din turc. (> bulg., sârb.) jelek s'ilețică.

ILICĂR s. m. }
ILICĂL s. a. (Îmbrăc.) } v. Ilie.

ILICHIE † s. f. *Age*.—(Grecism, la clasele culte din România veche) Vârsta. *Bo, să mă țer-tați... La tichia mea... un om bătrîn*. ALECSANDRI, T. 1230. *Fiul meu... a ajuns în tichie...*

Il trâmțit la d-ia ca să se mai roadă, să poată țești și el mâne potmâne la obraz. FILIMON, C. I 602.

— Din n.-grec. *ίλιος*, idem.

ILICIT, -Ă adj. *Illicit*.—Oprit, nepermis de lege, nelegal; p. ext. necinstit. *Clasa dominantă din Moldova nu și-ar fi făcut din introducerea Ercetilor în finutul de peste Mîlcov un izvor de foloase ilicite*. ODOBESCU, III 477/12. *Amoruri ilicite*. id. I 289.

— N. după fr. (lat. *illicitus*, -a, um < *in* + *licitus* < *ne-permissus*), idem.

ILIEC s. a. (Îmbrăc.) v. Ilie.

ILIE-PĂLIE s. m. sing. (Mitol. pop.) Ziua de 21 Iulie, care se ține de țărani români în unele regiuni, de teamă ca sf. Ilie să nu le pălească holdele. TDRG.

— Formație spontană din numele sfântului Ilie și din verbul *păli*.

ILIGIBIL, -Ă adj. v. Iegibil.

ILILEAC s. m. (Bot.) v. Iliaac.

ILIMITĂT, -Ă adj. *Ilimitat*.—Nelimitat, fără limită, fără margini, nesfârșit, fără hotare. *Puteri ilimitate*.

— N. după fr. (lat. *illimitatus*, -a, -um < *in* + *littatus*), idem.

ILIS † s. a. *Sorte d'impôt*.—(Cuvânt atestat în documentele slave de pe la mijlocul sec. XV-lea, cf. [a. 1448]) ARHIVA ROM. I 153. Dare (a cărei natură nu o cunoaștem mai de aproape). I. BOGDAN, D. S. *Nici iliz să dea, nici sulgiu, nici untu... nici lup, nici o angărie* (a. 1629), ap. HEM. 1193; cf. URICARIUL V 251/1a, VIII 237/1a. *Pecetea tipulată = catastihul dăjdiei* (a. 1685), ap. I. BOGDAN, D. S. *Pentru sulgiu și pentru iliz și răsurii vești da de ag. câte 3 yof[ronici] (a. 1714)*. IORGA, S. D. XI 71. *Le av azana (carelor) poronche empereteache se marpe cu ilisuri* (a. 1789), ib. VIII 83; cf. VI 85, I 84. *Nu se luă... nici sulgiu sau iliz pentru vitele idiole*, id. C. I. II 163. [Plur. -ilizuri. | Derivat: Ilișar † s. m. = cel ce adună ilizul. BOGDAN, D. S.]
— Cf. tătar. *ilîs, ilîs* sparte, ung. *ilés* spovianț. BOGDAN, D. S.

ILISĂR † s. m. v. Ilis.

ILITON s. a. (Biser.) Couverture qui protège le corporal. — Pânză de învîlt antimisul. IORGA, S. D. XIII 128 (din Ludog).

— Din paleosl. *iliton* = grec. *ελεπρον* antimisul.

ILIZI vb. IV^a, refl. = (Mehedinți) *hliși* ^a, a răde (Com. IVERNICEANU) meru (arătând dinții). N. REV. R. (1910), 86. *Ce te tîrăști apăř ib.*

ILIZIBIL, -Ă adj. v. Iegibil.

ILIOAVE s. f. plur. *Blagues*.—(Jud. Someș) Palavre, spuse, vorbe ce nu se prea cred: *Nu mai vorbi aținea țoarei* VICIU, GL. Cf. *brazeave*. — Cf. rut. *jalovyj* = sterp, netrebuic, fără de folos.

ILIOGHITĂ s. f. v. Ialoviță.

ILIOGIC, -Ă adj. *Illogique*.—Nelogic, contrariu logicei.

— N. după fr.

ILIOIȚĂ s. f. v. Ialoviță.

ILIOT s. m. *Iote*.—(În vechime, la Spartani). Un fel de iobagi, sclavi ai statului, dați parti-

cularilor ca să le lucreze pământul; cf. șerb. r. o. b. | Azi, fig.) Om din ultima clasă socială, om desprețuit de toată lumea, cf. paria. Acest buget este produs de obolul săracului, ochelul sărmanului... ochelul tot ce geme de secol. ALECSANDRI, T. 33; cf. 1776. Tot Fanarul, toți ilotiși, Toți se scutură aicea și formează patrioții. EMINESCU, P. 247. [Și: hlot s. m.; după germ.] helot s. m. | Familia: (< fr. *ilotisme*) Ilotism s. a. = starea socială a ilotului; stare de sclăvie, de servitute, de încultură. Drepturile jării erau încălcate și sfârșite, poporul era redus la o stare de ilotism. STURDZA, E. 62.

— N. după fr. (v.-grec. *εἰλωτ, εἰλωτῆς*), la origine, locuitor din orașul Helos, subjugat de Spartani).

ILOTISM s. a. v. Iot.

ILOVIȚĂ s. f. v. Ialoviță.

ILTIS s. m. (Zool.) = dihor. DDRF.

— N. din germ. *Iltis*, idem.

ILUMINĂ vb. 1^a. 1^a. 2^a. *Iluminer, éclairer.*

1^a. A răspândi, a revărsa lumină (multă) peste ceva. | Fig. A lumină mintea sau spiritul cuivă. 2^a. Spec. (la o serbare sau la o zi însemnată). A împodobi un oraș sau un edificiu cu lumini multe.

[A d] e c t i v: **Iluminat**, -ă = care este luminat; (despre un corp ceresc) care primește lumină de la un alt corp; (despre un oraș sau un edificiu) care este împodobit cu multe lumini. *Biserica era iluminată și împodobită ca pentru un mort bogat.* C. NEGRUZZI, I 254. *Sărăcia, iluminată de razele unei lumânări de seau.* EMINESCU, T. 41. *Sânt... corpuri care nu pot să fie văzute decât când primesc lumină de la un corp luminos; astfel sânt desosebitele obiecte de pre pământ, luna, planetele ș. a.; ele se numesc iluminate.* PONI, P. 335. (Substantivat) **Iluminat**, -ă = cel s. cea care se crede inspirată) de divinitate, care are viziuni, cf. halucinaț, inspirat, vizionar. | Abstract: **Iluminare** s. f. = acțiunea de a ilumina; — [fr. *illumination*, rus. *illuminaciya*, rus. pop. *iluminaciya*]. **Iluminăție** (rar: **Iluminățiune**) s. f. = împodobirea unui oraș sau a unei clădiri cu lumini multe (în acest înțeles, pop. **Iluminăție** s. f.); p. ext. luminile dispuse în mod simetric în asemenea ocazii; fig. lumină divină, inspirație. *Măne... va fi luminație strălucită.* C. NEGRUZZI, I 329.

— N. după fr. (lat. **Ilumino**, -are < in + *luminio* = luminez complet), idem. Cf. **lumină**.

ILUMINĂȚIE s. f. v. **lumină**.

ILUSTRĂ vb. 1^a. 1^a (S') **ilustrer** 2^a **ilustrer**. 3^a **ilustrer**.

1^a. Trans. și (mai cu seamă) refl. A (se) face ilustru, a se distinge, a se remarcă, a deveni celebru, vestit (în lume). *Mai în urmă unii au fost trimiși în străintătate la Pisa, la Viena, la Paris și s'au ilustrat ca profesori și ca înalți funcționari.* GHICA, s. 57.

2^a. A lămurii, a clarifică, a elucida, a explică. *Imi veți da voie, Domnilor, să ilustrer chestia în practică și să las teoriile.* MAIORESCU, D. II 202. *Cele zise se vor ilustră și mai mult prin următoarele citațiuni.* id. CR. I 179.

3^a. A împodobi cu ilustrații (o carte, un text). [Adjective: **ilustrat**, -ă = care a devenit ilustru, renumit, celebru; care a fost lămurit, clarificat, explicat; (despre un text, un ziar, o revistă, o carte postală) care este împodobit cu ilustrații, (pop.) cu chipuri. *Am cumpărat o ediție ilustrată a poezilor lui Eminescu.* | Substantiv: **ilustrator**, -oare = desenator, pictor, gravor etc. care ilu-

strează (3^a) cărți. | Abstract: **Ilustrare** s. f. = acțiunea de a ilustra; lămurire, clarificare, explicare; împodobire (cu ilustrații). *Noi deocamdată ne încredințăm datorită de a-i mulțumi pentru imbelugata culegere de exemple, ce ne oferă... spre ilustrarea tratatului de față.* MAIORESCU, CR. II 7.] — N. după fr. (lat. **Ilustro**, -are), idem.

ILUSTRĂȚIE, ILUSTRĂȚIUNE s. f. 1^a.—3^a. **Ilustratio**.

1^a. (Rar) Acțiunea s. faptul de a (se) face ilustru, celebru, renumit, vestit; ilustrare.

2^a. (Azi, mai ales sub forma **ilustrațiune**). Personajul ilustru, autoritate (într-o materie), celebritate. *Oare ilustrațiile literare de acolo nu fac o frumătățe ce va rădăci frumătățe socială...* F. RUSSO, s. 165. *Multe ilustrațiuni literare au discutat... asupra întredrărilor.* CARAGIALE, N. F. 5/12.

3^a. (Azi, mai ales sub forma **ilustrație**) Desen, gravură etc. (care împodobeste s. explică un text), (pop.) chip. *Carte cu ilustrații.*

— N. după fr. (lat. **Ilustratio**, -onis), idem.

ILUSTRIE † adj.

ILUSTRIMISM adj. m. } v. **Ilustru**.

ILUSTRĂȚIE s. f. }

ILUSTRU, -Ă adj. **Ilustre**. — Strălucit, celebru (prin merite, virtuți, origine), renumit, vestit. *Ordine străpice în toate părțile... pușind pe toți preceții și oferind de pe granița Dunării la dispozițiunea ilustrului turist.* GHICA, s. 161. *Ilustrul arhitect și sculptor grec Apolodor.* ODOBESCU, III 72/2. *Sub pseudonimul Carmen Sylva se ascunde... Regina României Elisabeta...* Poate această Ilustră proveniență a cărții a contribuit... și a făcut-o oja de răspândită. MAIORESCU, CR. III 7. *Ilustrul vioajor ne vorbește în numele umanității.* GOGA, T. N. VI 1537.

[Și: (latinism la DOȘOPATEIU) **Băstră** † adj. *Așțidera un ilustrie protospătaru, om dumnezeesc, peded lângă deacurica sfântului.* v. s. 88. | Familia: **Ilustrăție** s. f. Titlu ce se dădea în Ardeal (corespunzând germ. *erlauchter*) personalităților înalte bisericești, judecătorilor de la Curtea de casație, rectorului universității etc. (cărora nu li se cuvenea totuși titlul de «excellent»). **Ilustrățiea** sa canonică *Moldoava*. Când cineva li se adresa în mod direct, le zicea: **Ilustrissime**. **Ilustrisim** apare mai întâiu, ca atribut dat arhiepiscopului Atanasie din Blaj, în Catehismul din 1703, tradus de G. Butulaj.]

— N. după fr. (lat. **Ilustris**, -e), idem. Cf. **ilustră**, **ilustrație**.

ILUZIE s. f. **Illusion**. — Arătare înșelătoare, închipuire falsă, greșală a simțurilor sau a spiritului, în urma căreia luăm lucrurile altfel decât sânt în realitate; fig. amăgire, nălucire, închipuire deșartă. *Toată lumea doră numai îmbundăștiri pe viitorime; dar toate acele au fost numai o iluzie.* URICARIU, X 12/2. *Iluziile juncetii... făcă pre improvizații impresarii a se apuca cu tot dinadinsul de lucru.* C. NEGRUZZI, I 342. *Treci cum am trecut iluziunile noastre!* id. 97. *Intore acum asupra-și privirea-mi dureroasă. Ca cel din urmă adto, la tot ce am pierdut... Iluzia m'au lasă.* ALEXANDRESCU, M. 72. *Franzele... de crengi se deslăpesc, Ca frumoasele dăziri dintr'un suflet omene.* ALECSANDRI, P. III 7. *Îar în lumea cea comună a visă e un pericol, Și de ai cumva iluzit, ești pierdut și ești ridicul.* EMINESCU, P. 232. *Am... s'o roș să nu zădăș, să nu-mi fimple sufletul de o vană, dureroasă iluziune!* id. N. 72. *Idea panslavismului este o iluziune abstractă și fără de folos practică.* ODOBESCU, III 417. *Iluziile demagogice și republicane sânt astăzi înmormântate.* MAIORESCU, D. IV 329. *S'o pără din copul*

locuții că noua compilație reproduce numai pe a lui *Musca*,... dar această iluzie dispăre îndată. IORGA, L. I 471. # A-și face iluzii = a se lăsa amăgît de lucruri irealizabile, a crede în închipuirii deșarte, în speranțe zadarnice, a nădăjdi lucruri greu de realizat. Au văzut că Dimitrie... nu-și făcuse iluzii asupra sentimentelor vecinului său, față de dănsul și familia lui. id. 331. | A-și pierde iluziile = a rămăna deșamăgît, decepționat, a nu mai crede în realizarea unui plan frumos. Iluzii pierdute — iaca semnul impulsului, în care trăim. MAIORESCU, CR. I, 111. [S]: *Iluziune* s. f. | — N. după fr. [lat. *Illusio*, -onem], idem. Cf. *iluzoriu*, *iluzionă*.

ILUZIONĂ vb. 1^a refl. *S'illusionner*. — (Franțuzism). A se amăgi, a-și face închipuirii deșarte. [Adjectiv: *Iluzionat*, -ă = amăgît. *PONTBRIANT*.] | — N. după fr.

ILUZIUNE s. f. v. *iluzii*.

ILUZÓR, -Ă adj.

ILUZÓRIC, -Ă adj. | v. *Iluzoriu*.

ILUZÓRIU, -IE adj. *Illusoire*. — Care există numai prin iluzie, printr-o aparență falsă, amăgitor, înșelător; care nu se poate realiza, himeric, zadarnic, deșert. *Mai este oare cu puțință, ca o energică reacțiune... să deștepte voiața de a pune fundamentul adevărat, acolo unde se află astăzi numai pretenții iluzorii?* MAIORESCU, CR. I 247. *S'au desilunții epittropii de atunci, s'au chemat în porie la răspundere — răspundere iluzorie — și s'au numit alți epittropii.* id. D. IV 153.

[S]: (la Români din foasta Austro-Ungarie) *Iluzóor*, -ă; (la aceiași, după germ. *Illusorisch*) *Iluzórie*, -ă adj. = *iluzoriu*. *S'ar dovadă...* ca *iluzorie* un... drept fundamental. *SBIERA*, F. 269. | — N. după fr. [lat. *Illusorius*, -a, -um], idem.

IM s. m. sing. tant. *Salcăt, boue*. — (Transilv.). Murdărie (n. IX 89), mai ales pe corp, cf. *lip*, j. e. g. *zoșioie* (Com. A. BANGIU, REV. CRIT. III 157) sau supt unghii, cf. *sliim* (REV. CRIT. III 157). | P. ext. *Noroiu*, *tină*, *glod* [S]: (Ban.) *imă* s. f. DDFR. | Adjectiv: (c. lat. *Imosus*, -a, -um *morosius*) *imós, oasă* (mai ales prin Ban.) = murdar (JAHRESBER, III 317), mînjît, necurat, nespălat, neluât (n. XVIII 174); cf. *imălos*. *Poartă haine sparte și imoase.* TICHINDEAL, F. 63. *Hainele de pe dănsul erau imoase...* ca de vâcer. ISPIRESCU, L. 232. (Adverbial: A umbilă *imos* = cu haine murdare. REV. CRIT. III 157; — cu derivatul verbal: *Imoșă* [s. (Imoși IV) DICT.]) refl. = a se murdări. REV. CRIT. III 157 — iar acesta cu abstractul: *Imoșă* (*Imoșă*) s. f. = murdărie DICT. | — Din lat. *Imus* 'murdărie, noroiu subțires'. Cf. *imă*.

IM † s. a. (Mold.) Măsură de cereale? *Doă jimbile pe zi și opt pînă proaste, și două imuri de orz, cum și fatnul de carne să ta de la sulgerie* (a. 1741). URICARIU, V 35/10.

IMĂ vb. 1^a. *Crotter, souiller, salir*. — (Ban., mai de mult și în Mold.) *Trans*. A murdări, a mînji (cu noroiu, băleg, etc.) a întina. *Măteră [șepit-rile] și începă a-și imă mîmule, cealea ce oarecînd mîrosă de mironari scumpe.* DOSOFTEIU, V. S. 196. | Fig. A întina cu vorba, cu înjurături. *Botzrul lui Hristos sus cerul descute, pe carii nu-îmă, într'înzul îi scie.* DOSOFTEIU, V. S. 5. | Refl. A se murdări, a se mînji, a se mîzgilî. *Coarda se întinde preste niște scaune mici, ca să nu ajungă la pămînt, să se îme (= mînjiasă).* LIUBA-IANA, M. 119. | A se festeli, a se umple, făcîndu-și treaba.

Copronin, oșed s'au poreclit, căci s'au imat în scăldătoarea s'întului bote. CANTEMIR, HR. 345/11. [Participiu -adj: *imăt, ă* = murdar n. IX 92 (cu negativul) *neimăt, ă* †. *Măturia lui asupra Vidrii de păcura zavistii neimată și neimată să se scotocească.* CANTEMIR, IST. 52. — Adjectiv verbal: *imătóor, -oăre, id.* HR. 114/1. — Abstract: *imăre* † s. f. *Imărea trupului și sufletului.* DOSOFTEIU, MOL. 71. | Alte abstracte: *imăcăne* † s. f. = murdărie, pată. *Ferită trupul său ținut, fără nici o imăcăne de păcate.* DOSOFTEIU, V. S. 34, cf. 151. *Imăcăneca carea astăzi pre obrazele noastre au căzut.* CANTEMIR, IST. 309, cf. 213, 217, 246, HR. 110/4; — (și azi în Mold. și Ban.) *imă* s. f. = murdărie; lui; noroiu, tină (GR. BAN., H. XVIII 276), pămînt mușat, amestecul (H. XVIII 137), (spec., zid.) lut amestecat cu paie, pentru lîpăl caseilor (PAMFILE, I. III); cf. *murșială*. *Argătóorul încó pune peľo în amoiu, ca să se moate și curțe de imă.* LIUBA-IANA, M. 123. *Imă* = lut. ANON. CAR. *Ca orbul, când fuge prin imă (tină).* TICHINDEAL, F. 24, cf. 123. *Ce însemnă acest lut, această imă?* MARIAN, NA. 95. *Trecînd printr'un loc cam gloduros, t'au înțipt carul în imăla aceea.* SBIERA, P. 199/1. *Cismele-sa de imă* țari. DOINE, 128/10. *Fierce plugului, când sînt prea încórate de imă (= tină).* H. XVIII 268. *E mare imăla pe drum.* Com. COCA, cf. REV. CRIT. IV 89. *Un cuplor de imă*, cu prispă bătrănească. SLAVICI, N. I 9. *Lud un țigan, ô puz să frămînte imă* și-și lipi casa. id. ap. TDRG. *Casa de lemn se lipete cu imă* făcîndu-și din lut și apoi se spotește. H. XVIII 145; — cu verbul: *imă* I, refl. = a se întina. H. XVIII 276, — cu adjectivul: *imălos, -oasă* = murdar (JAHRESBER, III 317), lutos (ANON. CAR.); cf. *imăos*.

— Din lat. *imo*, -are, ca murdăria, a stropi cu noroiu.

IMĂ † s. f. *Mère*. — (În nordul Ardealului și în Mold. până în sec. XVII) Mamă, maică. *Toată mînea și imă (mater) mea* Iăsoară-mă. PSAL. SCH. 79/10. *Ima* Sionului. ib. 281/10, cf. 159/10, 379. *Cela ce-ți va ucide pre tată-său și pre imă-sa* (Munt.: *mă-mă-sa*)... PRAY, 350, cf. 356, 357, 529, 1030. *S'au împresnat frunzele cu mătă-să sau cu imă mătă-să* (Munt.: *muma* *mă-mă-sa*) ib. 839. *Ima* (Munt.: *muma*) *de-și* (v) *de factorul sau fata la giudec...* ib. 1117. *Dentr'un tată și dentr'o imă.* ȘAPTE TAINE, ap. TDRG. *Să-și* lase pentru dăns tată și imă. VARLAAM, C. 383, — cf. 373, 341, 312, 115, Anna, *Ima* *Preacitei*. id. ib. II 27, cf. I 146. *De gonești roaba, gonește și factorul ei, să n'ăibă imă a să întoarcă la factor.* id. ib. I 268, cf. II 27, 68. *Altă imă n'au născut imă-sa.* id. ib. II 28, cf. II 29, 47, 53, 339. *Au ars idolulimei dumnezeilor.* DOSOFTEIU, V. S. 71. *Chenară pre imă-sa.* id. ib. 16. *Disearica...* de *imă-sa* făcînd. M. COSTIN, ap. GĂDEI, Au grătîimei, zicînd... id. ib. *L-au scos imă* Împăratului și *l-au dat la mătă-sa*. LET. II 384/10. Au rămas epittropi împărației *Moscului* imă (muma) aceluși copî. LET. II 457/10. [Scris de obicei *îma*, dar și *îmă*] (PSAL. SCH. 242/10, VARLAAM, C. II 68, DOSOFTEIU, V. S. 71). În cazul oblic găsim: — în texte rotacizante — forma *imărie* (cf. *mămărie*, *mămărie*): *Păcatul imăriei* lui (îmărie) = *mămărie* CORESI, *măre-sai* HUR. *măne-sa* DOS.) nu cure-se. PSAL. SCH. 368. În unire cu pronumele posesiv găsim *aceluși* (DOSOFTEIU, V. S. 16) *aceluși* *imă-sa*, care arată că forma *imă* nu poate fi despărțită de actualul *mă-ta* și *mă-sa* (în PSAL. SCH. 434/10, *odată mă-sa*), răspîndit, în graiul vulgar (totdeauna în înjurături) și în cel familiar, pe tot teritoriul dacoromân. Formele acestea se întrebuintează și în

genitiv-dativ, precum, invers, forma cazului oblic **măne-**, **măni-** (Munt. **măini-**, cf. varianta citată din Prav. Munt.), **măn-** (mă- CIPARIU, ap. TDRG.) se aude incidental și în nominativ-acuzativ. În textele rotacizante găsim formele **măriei**, **mării**, **măre-**. Adesea forma **mă-** rămâne neschimbată și în cazul oblic și se declină numai pronominele posesiv: *tei (-tăi) și -sei (-șii)*, mai rar: *măntii tale și sale*. În legătură cu mae formele scurteate nu se întrebunțază. *Țițele măriei* (: *mumăniei*. CORESI) meze. PSAL. SCH. 63/1, cf. 157, 215, 451. *Strădu fuțu fiilor măriei* (: *mumăniei*. CORESI) meze. Ib. 207. *Boraște-ți și tu laptele măni-ta în palmă*. CUV. D. BĂTE. II 289. *Frate măne-sa, de-l chemă Varda*. MOXA 387. Nu vor moșteni nemică dentru arearea măne-sa. PRAV. 759, cf. 778, 1075. Casa măne-mea. BIBLIA (1688) ap. TDRG. *Lăsa-ți nu domnia...* pe soma frăjine-căsu... și tu măne-sa. LET. I 173/11. Cine și-a găsit pe drcou? măi Sărbule? — *Mă-ta*. — Mama! ALEXANDRI, T. 1532. *Areă bunăta de suflet*, cu al măne-sa. CIOCARLAN, LUC. V 124. *Rămăsece cum îi fătae mă-sa*. INSPIRESCU, L. 3. *Sub ascultarea măne-sa*. id. U. 28/11. *Sărura măna măne-și și piccără*. MERA, B. 88. *Cum ai fost la mă-ta acară*. MARIAN, SA. 35. *Fără voia măni-sa*. TEODORESCU, P. P. 623. *Zi mă-tă și etc.* Ib. 191b. *Spune, măndră, măne-ta*. MĂNDRESCU, L. P. 87/11. *Au spus măni(ș) sale ce au aflat*. SBIERA, B. 23/11. *Idi-ț scafa măni-sa*. SEZ. III 243/11. *Și mă-ta și femeie era*. SEVASTOS, C. 192/11. *S'aduțem noră măne-ta*. RĂDULESCU-CODIN, I. 100. *Mă-ta* (mai des: *moașă-ta*) pe gheoafă PAMFILIE, J. II. Nici în pântecule mă-sei nu i-a fost apă. ZANNE, P. IV 479.

— După Tiktin, *Dict. germ.-rom.* 1020, forma *mă* s'a născut, cu proteza lui *i* (ca în *imi*), dintr-o formă mai veche *mmă (păstrată în *mă-ta* etc.), scurată din *mamă* (mai întâi în formele cu accentul pe silaba finală: *mămăni*, *mamă-tă*, *mamă-să*). După Weigand, *Balkanarchiv* III, 205, *mă* e împrumutat din alb. (toesc.) *ma* = *mamă*. Cuvântul *mă* se găsește și la Aromâni, însă numai în graul copiilor, pe când formele *mă-ta*, *mă-sa* sânt uzuale și în graul adulților (alături de *ma-mea*), une-ori și fără pronumele posesiv (*mă* și cu tată JAHRESBER. XIII 78).

IMĂCIUNE † s. f. v. Imă.

IMACULĂT. -Ă adj. *Imaculăt*. — Fără pată sufletească, fără prihană; nepătat, neprihănit. *O acvță albă, emblema de imaculăt putere*. ODOBESCU, I 252. | *Curat*. *Pe urașul cîmp ai mesei, imaculati cu lucul lui*. *Se împinzăce și Fungicis, scăpăți din stătecele Rusii*. MIREA, C. II 80.

— N. după fr. (lat. *immaculatus*, -a, -um (în + *maculatus* s-ne-pătați), idem.

IMAGINĂ vb. Ia. *Imaginer*. — Trans. (mai ales pronominat) A(-și) închipui, a(-și) reprezenta ceva cu mintea (s. în minte), a crea ceva prin cugetare, cf. *născoci*, *scorni*, *inventă*. [Adjectiv: *imaginăt*, -ă = închipuit, reprezentat în minte prin puterea imaginației. | Abstract: *imaginăre* s. f. = acțiunea de a(-și) imagină, de a(-și) închipui ceva; imaginație, închipuire. Ea va trebui să ne ferăscă de a ocupa cu fantome și ficțiuni ale imaginării subiective tot locul gol. MAIORESCU, CR. II 166.]

— N. după fr. (lat. *imaginor*, -ari), idem.

IMĂGINĂ s. f. v. imagine.

IMAGINĂBIL, -Ă adj. *Imaginabile*. — Care se poate imagină, închipui, născoci, inventă, gândi, scorni. *Toate torturile imaginabile*. CARAGIALE, N.

7, 28/11. [Negativ: *inimaginăbil*, -ă, (rar) *neimaginăbil*, -ă (COSTINESCU) = care nu se poate imagină, închipui, inventă, gândi, scorni.]

— N. după fr. (lat. *imaginabilis*), idem.

IMAGINĂRE, -Ă adj. *Imaginair*. — Care există numai în imaginație, în minte; care este lipsit de realitate, închipuit, născoci, plămănit, fictiv, cf. *fantastic*, *himeric*. *Eu vorbesc d'o fară De tot imaginăre*. ALEXANDRESCU, M. 388. *Tablele erau pline de schemele unei sisteme lumetzi imaginare*. EMINESCU, N. 45. *Niște cartice geografice imaginare*. HASDEU, I. C. XI. | (Aritm.) *Canitate imaginăre* = care are o existență fictivă (ca rădăcina pătrată a unei cantități negative).

— N. după fr. (lat. *imaginarius*, -a, -um), idem.

IMAGINAȚIE, IMAGINAȚIUNE s. f. 1^a-2^a. *Imaginatio*.

1^a. Puterea minții (s. funcțiunea sufletescă) de a-și închipui sau reprezenta lucrurile văzute, auzite sau simțite, închipuire. *Nu totu între-prinde a descrie frumusețile doamnei B.*, pînă-că simț că acum, după trecere de cîinci ani... savene-tirea et ar stilă imaginația mea să galopeză fără voce. C. NEGRUZZI, I 38. *Mă s'a părut însă c'am auzit vorbind; imaginația m'a amăgit*. id. III 189.

2^a. Puterea sufletescă de a-și închipui, de a inventă, de a crea ceva ce nu există în realitate; p. ext. imaginea produsă de această facultate; închipuire, părere, idee, gând, (3^a). *În fins, ce firul causalității în mână, mulți vor gîndi a fi ghitic sensul întâmplărilor lui, reducîndu-le la simple vice a unei imaginații bolnave*. EMINESCU, N. 84. *Vă-nătorile cu acompaniamente de orchestră nu sânt, precum s'ar pută crede, o deșartă închipuire a imaginațiunii mele puțin vîndătorești*. ODOBESCU, III 101/11. *S'a găndit a transmite rezultatul observațiilor sale în forma atrăgătoare a unei povestiri de imaginație*. IORGA, L. II 100.

— N. după fr. (lat. *imaginatio*, -onem), idem.

IMAGINATIV, -Ă adj. adv. *Imaginativ*. *Par la pensée*. — (Franțuzesc) Cu aptitudinea de a-și imagină ceva cu mare ușurință, cu imaginație vie. *În lingtele dîmînești, când închipuirea slăbește, și cu dînsa slăbescă trecătoarele avînturi de voință, oamenii imaginativi, mai mult decît ceilalți, au nevoie de soare și lumină*. ZAMFIRESCU, II 37. || A d v. Cu imaginația, în gînd. *O compuneam imaginativ, cu tot cea ce mă fermecase în Don. I*. TEODOREANU, M. II 516.

— N. după fr.

IMĂGINE s. f. 1^a-5^a. *Image*.

Sensul prim al cuvîntului *image* este acela al latinului *imago*, înrudit cu *imitor* și *acumul* = ceea ce imită sau seamănă cu...

1^a. (Fizică) Reprezentarea unui obiect în apă, într-o oglindă etc.; reunirea razelor luminoase eminate de la un corp și reflectate de altul, chip. *Image reală* = care se formează din reunirea directă a razelor reflectate pe un ecran. Cf. PONI, P. 350. *Image virtuală* = care pare formată dincolo de suprafața unei oglinzi, prin prelungirea razelor luminoase. Cf. id. Iq. 345.

2^a. Reproducerea formei unui obiect sau mai ales a unei persoane prin desen, pictură sau alte arte plastice (așa erau în antichitatea română acele *imagines maiorum*, chipuri de ceară ale strămoșilor, păstrate în atrium), cf. *chip* (A. II 8^a), *efigie*, *portret*, *figură*, *icoană*, *stampa*; p. ext. scenă, tablou, priveliște. *Întreprimăsem, pe căl în minte, a căuă în cercul ite-terelor și al artelor imagine vîndătorești asupra cărora să ne potrivim în gusturi*. ODOBESCU, III 60/11.

3°. Reprezentarea obiectelor și a persoanelor în mintea noastră, pe baza impresiilor primite prin simțuri: *Tu în minte căzi în lume-ai auzit? Prea puțin; pe cei pe colo de imagini o făcși, Vre o urmă de gândire sau un petec de hârtie.* EMINESCU, p. 225. *Mintea noastră păstrează imaginea unui lucru văzut.* | P. ext. Reprezentarea unui obiect în mintea noastră, independent de o impresie primită prin simțuri, ci numai prin puterea închipuirii noastre și mai ales pe temeiul unei comparații sau a unui simbol. *Divinul Dante a întrevăzut [în căderile de cocori] grațioasă imagine a stolului de suflete dusoase.* ODOBESCU, III 18/2. *Apoi ei pleacă fruntea și cade în visare, Iar munții albi ca dânzul se 'nchină 'n depărtare, Ai timpilor eroici imagine-augustă.* ALECSANDRI, p. III 281. *Persoana mea își însușii idei frumoase, imagini superbe?* CONTEMPORANUL, VII: 118.

4°. (Stilistică) Expresiune figurată, care face ca ideea pe care voim să o sugerăm în mintea altora să apară mai vie, mai sensibilă, cf. figură, metaforă, trop. *Prima condițiune... pentru ca să existe o poezie... este: ca să se delecte prin cuvintele ei imagini sensibile în fonazia auzitorului.* MAIORESCU, CR. I 10.

5°. (Logică) Idee. *Cuvenitul ideea se poate întrebuiț în patru înflecții: sau arată impresia produsă asupra inteligenței noastre prin nervi, sau imaginea acestei impresii înmădă în memorie, sau...* MAIORESCU, L. 17.

[S]: *Imăgînă s. f.* | Plur. *imăgini și (rar) imăgine*] — N. din lat. *imago*, -*inem* + *chip*. Cf. *imagina*, *imaginabil*, *imăginar*, *imăginație*, *imăginativ*.

IMALĂ s. f.

IMALĂ vb. I refl. } v. *imă.*

IMALÓS, -OÁSĂ adj.

IMAM s. m. *Prêtre mahométan.* — Preot turcesc; cf. *hoge*. *Atance le-au dat [pe roabe] în sama usut imam.* LET. III 249. *Am ucis Turcii pre un hoge, imam al lor.* MAD. IST. I 170/11. *De mult imamul din minareă căntase.* ALECSANDRI, p. I 238. *Porunci de teș' ulemalele (vlădicii) și imamii cu toți hogii și derșicii.* ISPIRESCU, M. U. 32/2; cf. GORJAN, H. IV 20.

[S]: *imam s. m.* ALECSANDRI, p. III 377, ODOBESCU, I 476. [Compus (din turc. *imam* și *bayelmak* sa 'lesină' deci: mănăcarea din care imamul a mănăcat până a 'lesinat).] **imăm-balaldî s. m. sing.** (Cul.) = mănăcare rece, pregătită din pătlăgele viete impănate.]

— N. din turc. *imam*, idem.

IMĂM-BALALDÎ s. m. sing. (Cul.) v. *imam*.

IMAMEĂ s. f. *Bouquet (d'une pipe).* — Vârful ciubucului (de chiblîmbar) prin care se trage fumul. *Imamele de chiblîmbar, care să vor găsi pe la dușeni (a. 1826).* URICARIUL, XXII 312. *Două calăfuri de imamele cu mujunachi, și, cusute cu fluturi.* ALECSANDRI, T. 433; cf. 1392. P. LIMON, C. I 603. *Un ciubuc cu o mare imameă de chiblîmbar.* I. NEGRUZZI, III 268. |[P. anal., cu funcțiune adjectivală] *Pere imamele, lungărețe, fața roșie, gust dulce sălcu.* ȘEZ. V 68.

[S]: *imameă s. f.* Ib. IV 478; *imomeă s. f.* PÔLIZU; *imumeă s. f.* I. GOLESCU, C. I.]

— Din turc. *imamé*, idem.

IMĂN s. f. v. imam.

İMĂNDRI vb. IV^a v. mândri.

IMANEĂ s. m. v. imameă.

IMANENT, -Ă adj. *Immanent.* — [Filos.] Care se află (și lucrează) în sine însuși și în ființa unui

lucru, cf. întrînsec. *Este în lume o dreptate imanentă.* [Familia: *imanență s. f.* — starea a ceea ce este imanent.]

— N. după fr. (lat. *immanens* de la *immaneo*, -*ere*) «a rămănea în...»

IMANENȚĂ s. f. v. imanent.

İMĂRITĂ vb. I v. mărită.

IMARMEN † s. a. *Sort, fatalité.* — [Grecism literar] Soartă. *Cela ce crede imarmenul și nărocul.* PRAV. MUNT. (1652), ap. TDRG.

— Din n.-grec. *ίμαρμέν*.

IMĂS s. a. *Pré, pâturage communal.* — (Mold.) Loc sau câmp nelucrat, destinat pentru pășune (cf. H. II 168, III 4, 18, X 5, 90, 108, 499), pășune comună a locuitorilor unui sat (Com. M. ITTU), câmpul... unde pasc vitele (cu deosebire oile, în opoziție cu suhat, locul de pășune pentru vite mari. Com. T. NAUM), vara (MARIAN), islaz; cf. *păscătoare*, *păscăciune*, *pășune*, *toloacă*, *părioagă*, *suhat*. *Să știe și stăpînul moșiei căl fân și imas să dea de-așcanului său (a 1805).* URICARIUL, II 129/11; cf. 23/1, I 204/11. *Hrana verde de pe imasuri.* I. IONESCU, C. I.; cf. 33. *Întinderea târgului dimpreună cu imasul dimprejurul lui.* id. D. 217. *7 fâci de imas pentru vârate.* ib. 242; cf. 303. *Un mîndru (flăcăuș... paște [holi] la imas.* ALECSANDRI, P. III 42; cf. T. 45. *În jurul moșiei cuonului Iorgu sînt tot saie răzeșii, fânt pămînt de arat, fără imas, fără pădure.* CONTEMPORANUL, III 922, cf. VI^a 121. *Am să torn chioarță pe prund (locul de imas dintr sat și malul drept al Moldovei).* ȘEZ. II 141/1. *Locu' cîla din vale și până în zorca dealului, imasu'...*, pentru care judecata ni-o dat odată dreptate. N. REV. R. I 32. *Eu cu telea duce-m'aș Prin iarînă și imas.* RETEGANUL, TR. 190/1; cf. DOINE, 120/11.

[Plur. -*imăsur*, rar -*imase*. Com. M. ITTU | S]: **imăș s. a.** H. XII 31, TDRG.; **emăș s. a.** COSTINESCU, DAMĂ, T. MĂNDRĂSCU, UNO, 166. *S'o pornească spre emas.* N. REV. ROM. II Supl. II 122, cf. 123; **imăș s. a.** COSTINESCU, H. X 90, 108, com. M. ITTU, MĂNDRĂSCU, P. P. 128/11.

— Din ung. *nyomás*, idem. (Pierderea lui *n* inițial se explică prin despărțire greșită în locuțiuni ca *fa nîmaș*, un *nîmaș*.)

IMATERIAL, -Ă adj. *Immatériel.* — [Filos.] Care nu e alcătuit din materie, nematerial, cf. *spiritual*, *sufletesc*, *psihic*. *Sufletul este imaterial.* [Pronunț. -*ri-ol*.] [Familia: (după fr. *immaterialité*) *imaterialitate s. f.* = calitatea de a fi imaterial.]

— N. după fr. (lat. *immaterialis*, «e c în + *materialis* «no-material»).

IMATERIALITATE s. m. v. imaterial.

İMĂBUSĂ † vb. I^a *Chasser de babouches.* — (Rar, formație personală). A încălța cu babuși. *Părinții noștri, prefecșii în Greci îmbăbușești și înșaurărați.* RUSSO, s. 109.

— Derivat din *babuși*, cu ajutorul prefixului *în*.

İMĂBĂCSÎ vb. IV^a *Emplir de... garnir de.* — A umplea ceva îndesând, ticsind s. înghesuind, a blăga s. a îndesa cu forța s. mult de-odată. (Se întrebuintează, ca și *băcsi*, mai mult sub forma adjectivului-participiu). *Părul vîltoiu, îmbăcsit de prof.* DELAVRANCEA, ap. HEM. 2831. [Arapilor] *le e părul îmbăcsit, pășos și des.* ISPIRESCU, L. 398. *Arope ciudată... Cu păr îmbăcsit și încredințat (Orlea, în Romanzi).* PĂSCULESCU, L. P. 289. *Astă pernă tescută, cu pietre scumpe 'm-*

băcătă. TEODORESCU, P. P. 524^b. I se pădăe că rădăcina îmbedăe aerul. SANDU-ALDEA, A. M. 48. *Orz îmbedăe* (= prea des). L.M. *Odată îmbedăe cu colb; hornă îmbedăe de fumăgine*. PAMFILE, C. (Auzit în Braşov). *Cusură îmbedăe* (= îndesată.) [Şi: *îmbăe* vb. IV^a, scris şi: *îmbăxi, îmăbăxi*.] — Compus din în şi băeşi (după analogia lui înfundă, îndesă, înghemul etc.) Cf. (Im) beg si, bu c ş i¹.

IMBADÉU, -ÉIE adj. v. Imbadu.

IMBADIU, -IE adj. (Cuvânt ieşit din uz, al cărui înţeles nu se poate preciza. Se găseşte în câteva poezii populare). Frumos? *Papuci îmbediţi* [scris: în badi] *Aduşi din Indit*. ALECSANDRI, P. P. 121^b/11. [Şi: *îmbadéu, -éie* adj. *Ideruri şi papuci îmbediţi* [recte: *îmbadéi*]. *Perechea lor cinci lei*. SEVASTOS, N. 126. *Cuţoţele îmbedate* [scris 'n bade]. *ibid.* 160/12.]

— Ar putea fi o corupţie a turc. *abeden* «bun, frumos». Cf. şi HEM. 2310.

IMBĂGICU vb. I^a. 1°-2°. *Payer de mots; entortiller, enjôler*. — (În Transilv. de nord şi Mold. de nord).

1°. A purta cu vorba, a încurcă pe cineva. *Ce mă îmbedăeşti atâtă? Spune-mi drept, cum s'a 'mbămplă DACOROMANIA*. I 297. *L-o îmbedăeşti odă L-o îmbedăeşti, dar n'o mă arut încotro, o trăbuie să-i deie banii*. *ib.* Nu mă mai îmbedău, că nu le cred. VICIU, GL. | A stingheri, a turbura (în lucr.): *Nu mă mai îmbedău*. Com. I. CORBU.

2°. A amăgi, a înşela (TIPLEA, GL.). a [s]momi, a ademni (CONV. LIT. XLIV₂, 132 şi 268), a lua cu vorba şi a face să cedeze (ŞEZ. III 17/12), a seduce. *O fată... îmbedăeşte de drăguş şi omorâă dos fraji*. TIPLEA, P. P. 29. *L-o 'mbăgiuşi în tot felul pe slugă*. G. T. KIRILEANU, CONV. LIT. XLIV₂, 132 şi 268.

[Şi Imbăgiu vb. IV^a, dialectal şi îmbedău, îmbedăoj. Tipărit greşit: îmbedăjna la VICIU, GL., cf. DACOROMANIA I 297 şi îmbedăjna CONV. LIT. XLIV₂, 132, cf. *ibid.* 268. | Participiu-adjectiv: îmbedăgiuât, -ă (Fig.) *Atăzii vremea e îmbedăgiuâtă, adică nesigură, nu se ştie dacă va fi timp frumos sau urit*. REV. CRIT. II 96.]

— Derivat, poate, dintr-un substantiv pierdut *îmbăgeacuă, care ar putea corespunde unui latin *ambagella, diminutiv din ambages «încunjur, subterfugiu». N. DRĂGANU, DR. I 297-299.

IMBĂI vb. IV^a (ş. d.) v. Imbăia, ş. d.

IMBĂIA vb. I^a *Paire prendre un bain* (à qqn). *Se baigner*. — (Munt.) Trans. A scaldă (în baie). A scos pe seavata sa din haznă şi a îmbată-o. FUNDESCU, L. P. 139/12. *La curşi o ducăe, Frumos mi-o scaldă, Frumos mi-o 'mbăia, cămaşă că-i da, Bine e'o 'mbăedă*. TEODORESCU, P. P. 419. | Refl. A se scaldă într-o baie, a face o baie. *Nu se cade a se îmbată cu muerile păgăniilor*. PRAVLA (1652), ap. TDRG. *Omul, a intră în baie şi a u se îmbată, nu se poate*. PANN, P. V. I 117. *Înăite de a merge la cununie, să ne îmbatem*. ISPINESCU, L. 37, cf. 38. *La baie să ne 'mbătem, Truşorul să şpurăm* (Lipov în Dolj). ŞEZ. VII 62. *Se scaldă şi se 'mbăie*. PASULESCU, L. P. 7, cf. H. III 82. *Văd în mijlocul unei odăi puful... de marmori, în care se îmbatăz*. H. IV 65. [Şi: (rar) *îmbăi* vb. IV^a PONTBRIANT. | Participiu-adj. *îmbăiut, -ă* = scaldat. *Copitul... după ce eră îmbată, dăca îi ungea buzele...* MARIAN, NU. 96. | Abstract: *îmbăietură* (îmbăietură) s. f. *După 'mbăietură Şi-o gustare bună*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 116. *Se plăteşte pentru o îmbatătură... trezeci de creţari*. GOLESCU, I. 16.]

— Din *bia*, derivat cu pref. în-.

IMBĂIARĂ vb. I^a (Cu sens neprecizabil) *Nu vă daţi voi somnulul... Ia sculaţi, vă 'mbăidraşi Şi voi bine vă 'narmaşi. Se sculă, se 'mbăidără Şi că bine se armă*. H. XI 396.

— Însemnează, poate, a se scula, a sări în picioare fiind acelaşi cuvânt ca înbăidă, cu asimilarea g-b > b-b. I. A. RADULESCU-POGONEANU.

IMBĂIERĂ vb. I. 1°-2°. *Attacher*.

1°. A lega cu băieri; spec. a-şi lega (o haină, o cămaşă la gât) cu băieri (LB., BUD. P. P.). *Pielea pardosului pe de-azupra scutului îmbedăind...* CANTEMIR, IST. 197. (Refl.) *Cămaşuţa nu se 'mbăieră*. PĂCALĂ, H. B. 167. | Fig. A pune în legătură, a lega împreună. *În loc de a 'mbăieră cu cineoiaşi eu însumi descrieri rău nimerite...* *mă văd silit a cere de la alţii*. ODOBESCU, III 156/1, cf. 314/22.

2°. (Mehedintii) A pune băieră. Com. N. IONESCU. [Participiu-adj.: *îmbăierat* (îmbolărat), -ă = legat cu băieri (la gât); atârnat cu o băieră (pe după gât); împodobit (ŞEZ. VII 181). *Trec fetiţele la lapte, cu oalele 'mbăierate*. MAT. FOLC. 260, cf. H. IV 159, v. 225. *Genăa îmbedăieră de gănu-i*. ODOBESCU III 157/2. *Şade busul Dumnezeu, Cu fluter înfînşat, Cu zuman îmbedăierat*. BUD. P. P. 70, cf. MĂNDRICU, L. P. 213/22, HODOŞ, P. P. 48. *Cu ghiogaşa îmbedăierată*. ALECSANDRI, P. P. 510, cf. (îmbăierată) 105/1, 384/2. *Cu dăsoşi îmbedăieră*. DOINE 117/22. *Vine leica de la băită, Cu bonăia 'mbăierată*. MARIAN, NU. 674. (Fig.) *Ūra îmbedăierată*. BIDIŞESCU, P. P. 182, 184. *Drac îmbedăierat*, *ib.* 188. *Loază îmbedăierată*. PANN, P. V. I 102, cf. GORJAN, H. 176. | Abstracte: *îmbăieră* s. f., *îmbăierătură* s. f. DICT.]

— Derivat vechiu (cf. arom. *mbairu, mbăiedredu* eleg) din *băieră*, cu prefixul în-. Cf. băieri, desbăieră.

IMBĂLA vb. I^a. 1°. *Mouiller de salice*. 2°. *Baver* (sur qqn. — Fig.) *insulter, calomnier*.

1°. Trans. A umplea de băle, a udă sau a unge ceva cu scupat. *Ar teşi o sătă de jigăni uricioase...*, *răpăcindu-se oate să mă muzie şi să mă îmbeleşe cu ventul lor*. I. BĂRSEANU, SĂM. IV 429. *Sufletele acestor copii se prefac în odni turbăşi, îmblă...* de muşcă sau îmblă. SBIERA, P. 318/22. *Prepădită, cu degetul îmblăit, puţină tind din colbul adunat pe opanul încălţărit*. CREANGĂ, A. 35. *Îmbeleş tortul = îl ud cu băle (scupat)*, ca să fie mai lesne de tors sau de învârtit. CREANGĂ, GL.

2°. Fig. A umplea de bale, a spune cuvinte necuviincioase la adresa cuiă; a vorbi măscări, spurcăciuni (LB.); a spune minciuni, a pări, a înjura, a ocări, a insulta, a calomnia. *Dăndu mie, reu pentru de bire, îmblă-mă* (= vidiu-mă SCH., pără-mă cu minciuni DOS), *drip-ce gonită dulceaşă*. PSALT. COR.² 73/22. *Când te îmblă carecine, arată-ţi dozul, ca să-l faci să crape*. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, VIII, 116. | A repetă vorbele altuia, în glumă s. în batjocură, a îngăna. *Îngănd pe cineva şi îmblă se zice, când vorbind unul, cellalt, vrând să-şi bată joc de altul, sau să glumească cu el, se ia după vorba lui, şi zice tot acele vorbe, ce zice şi acela, însă întunecat, ca gângavii*. I. GOLESCU, C. I 323.

[Prez. -băleş şi -bai (LB.), -băi (TDRG.) | Adjectiv-part.: *îmbălăt, -ă* = plin de bale, udat cu scupat. *Cu degetul îmblăit, adică udat cu scupatul sau salica...* CREANGĂ, GL. *Cu gura căscută, Cu lîmbă 'mbălăt*. MARIAN, V. 174, cf. MAT. FOLC. I 601 | Abstracte: *îmbălăre* s. f. = udare cu bale, cu scupat; (fig.) înjurătură, ocără, insultă, calomnie. *Nepădarea cădre el, ş'a lui ghiăşă pacinică... purtarea neomnoasă şi îmblăirea (ocărită)... toate au pus stăgăli 'nfrăşiri*].

JIPESCU, O. 11; **imbălătura** s. f. = ceva lucru plin cu bale, imbălăt, spurcat (TIPLEA, P. P.). vorbă porcoasă, pornografie (CREANGĂ, GL.). Injurătură, insultă, calomnie, minciună (SEZ. III 86/87). *Scrise hule reale spre Ha. și alte [m]bălături MOXA, 363/364. Aceastea câte-mă zădăgii sânt imbălături. DOSOFTEIU, V. S. 146.* | **Derivate:** **imbălora** vb. I = a umplea gura de bale: (fig.) a spune vorbe de ocară; a mustră pe cineva fără ca el să se știe vinovat (CREANGĂ, GL.). **imbălori** vb. IV^a = a spune lucruri neplăcute, triviale (SEZ. IX 146). «Doamne, mîstosiv fii mie pădoatoaci, care-mi tot imbălorez gura pe bărbat de geaba». CREANGĂ, A. 17. (Ref.) A se făli. *Ce te tot imbălorezi că eră să te ieie un fecior de popă? NADEJDE, ap. TDRG. Ce te mai imbălorești? SEZ. IX 146; (imbălă + bălos) imbălăgă (în derivatul adj.) imbălăsoat, -ă = plin de bale. Junghiu vecinată, Junghiu spurcat, Junghiu 'mbălăsoat. ORIGORIU-RIGO, MED. I 94; (imbălă + bădoacă) imbălăcări vb. IV^a = imbălă LB. (cu abstract) imbălăcărătura s. f. = imbălătura vb.) — Derivat din bale, cu pref. in-*

imbălăcări vb. IV^a (ș. d.) v. **imbălă** ș. d.

imbăligă vb. I = băligă. (Trans.) Nu te-oiu imbăligare. MARIAN, NU. 47. (Ref.) Foarte puțin sau niciodată nu se imbălegă. CALENDARIU, (1814) 168.

imbălora vb. I^a
imbălori vb. IV^a
imbălăsoat, -ă adj. } v. **imbălă**.

imbălta vb. I^a. *Mettre son voile à la marine.* — A pune bălțul s. vălul pe capul miresei, cf. înhorbotă, imbrobod. În *Înșutul Născăduțului... unde se înșămplă imbălțarea, adică în-hobolarea... copilul care o imbălțește când îi aruncă înșăta oară bălțul pe cap, strigă... MARIAN, NU. 546. Bălțul cu care are să se imbălțeze mireasa, id. 251. [Și] **imbălți** vb. IV^a | Abstract: **imbălțare** s. f. = punerea bălțului pe capul miresei, cf. MARIAN, NU. 524, 247. | Part. -adj.: **imbălțat**, -ă = acoperit(ă) cu bălțul s. cu vălul pe cap; (despre o haină) dîmbăierat, adică netras pe mâneci, ci numai acățat în brazier. **Imbălă** cu pufa **imbălțată**. REV. CRIT. III 157. *Sub bărbă 'nbălțată, MARIAN, NU. 247.* — Derivat dela **balț**, cu pref. in-*

imbălți vb. IV^a v. **imbălta**.

imbăracăt, -ă adj. *Convert de gête blanche.* — Acoperit cu brumă, brumat, LB. — Participiul-adjectiv al unui verb (neintrebunțat) **imbăracă**, derivat din **băracă** (= buracă), cu pref. in-

imbărbătă vb. I^a. 1°. *Devenir homme.* 2°. *Amirer, encourager; prendre courage.* 1°. [și] Refl. A crește mare, a se face bărbat. Să **imbărbătești** copilul. BIBLIA (1688) 267³.

2°. Trans. A însușeli pe cineva cu vorba, a-i însuși bărbăție, curaj, a încuraja; (refl.) a se însușeli, a-și face s. a prinde curaj; a îndrăzni. **Imbărbătați**-ci (= hrăbitori-vă cor.) și **imbărbătoșii** fremle noastre toți upușindu în Domnul. PSALT. SCH. 54/5. *Și imbărbătează... cu bune cuvinte. CORESI, E. 12/12. Imbărbătează-te... flică. MINEIUL (1776) 180². L-au imbărbătat tare să nu-și lase legea. LET. II 384/32. Și foarte se imbărbătat (Mihailu). MAG. IST. IV 289/12. Accosta... pe dăngii mai mult t-au imbărbătat. BELDIMAN, TR. 86. Nu uită pre Dumnezeiți, cei ce te imbărbăteșc. id. O. 47, cf. 89. Vă cu imbărbătat ca să puteți suferi. DRĂGHICI, R. 110. Până Fadănci bădrănepe pe Români imbărbătați. ALEXANDRESCU,*

M. 15. Cu arma în mână **imbărbătează** norodul. C. NEGRUZZI, I 290. Nu eră zi de la Dumnezei fără d'a înregistră eveniment de acela carî emofionă și **imbărbăta**. GHICA, S. 702. **Imbărbăta**-ndu-se și-a mai venit puțin în fire. CREANGĂ, V. 27; cf. SBIERA, P. 186/5; MERA, R. 6; SEZ. VI 13. [Și: (rar, învechit) **imbărbăți** vb. IV^a. PONTBRIANT - A] Abstract: **imbărbătare** (**imbărbătire**) s. f. *Acced veste... au înșufiat cu un duh de imbărbătare până și pe cei leșinați. DRĂGHICI, R. 33. Căte o vorbă de mulămăre și imbărbătire. DACIA LIT. 269.* | Part.-adj.: **imbărbătat**, -ă. *Pe lemezul... îl face imbărbătat. PANN, E. 140. Malca, imbărbătată de Moș Năchifor, se zăse în cărușă și se culcă. CREANGĂ, P. 130. Fata, imbărbătată de cal, se năpusti. ISPIRESCU, L. 17; cf. RETEGANUL, P. II 13/14.*

— Derivat din **bărbat**, cu pref. in-

imbărbăți vb. IV^a v. **imbărbăta**.

imbărbură vb. I^a (ș. d.) v. **bărbură**, ș. d.

imbărcă vb. I (Mar.) *Embarquer.* — Trans. A pune în barcă, p. ext. În corabie sau în orice vas de călătorii pe apă. [Mai ales despre persoane] Refl. A se urca pe un vas pentru un drum pe apă; p. ext. a plecă cu barca, p. gener. cu orice vas plutitor.

[Și: (cu formă francească) **ambarcă** vb. I^a (cu sufix greuzant) **ambarcaș** † vb. IV^a. *Mat înainte de a se ambarcașul... DRĂGHICI, R. 281.* | Adjectiv: **imbărcat** (**ambarcat**, **ambarcașit**), -ă. *Recrușii din Chișinău au fost imbarcași în Odessa. CONTEMPORANUL III 774* | Abstract: **imbărcare**, (**ambarcare**, **ambarcașire**) s. f. — (Comerț) după fr. **ambarcation** **imbărcășie** s. f. = **imbarcașie** s. f. = marfa imbarcată pe un vas plutitor.]

— N. după fr. Cf. **ambarcade** r.

imbărcă vb. I = **aburcă** (2°). *Enire la courtois échelle.* — (Răușor și Mărgineii în Făgăraș) A ajută pe cineva să se suie. VICIU, GL. (În Brasov) **Imbărcă**-mă = pleacă-te cu spatele, ca să urci puțin piciorul pe spatele tale, (și) să mă pot așă undeavă.

— Din **aburcă**, cu schimbare de prefix (și apropiere de **cărcă**).

imbărcăție s. f. } (Comerț) v. **imbărcă**.
imbărcățiune s. f. }

imbărcă vb. IV^a v. **bărcă**.

imbărgălețel, -eă adj. v. **imbărgăli**.

imbărgăli vb. I *Recourir, recourir.* — A bărgăli. [Întrebunțat ca Part.-adj.: **imbărgăli**-găt, **ă**. *Încărgăli, **imbărgăli**te, *Pe vârful dealului așezate. PAMFILE, C. 21, cf. MAT. FOLC. I 537.* — Cu diminutivul: **imbărgăli**te, (cu metateză) **imbărgălețel**, -eă adj. *Și făcură nouă secerile imbărgălețele. SEZ. VIII, 110. Și făcură pe loc nouă secerile secerile imbărgălețele. PĂSCULESCU, L. P. 26.]**

imbărgălite, -eă adj. v. **imbărgăli**.

imbărnă vb. I^a. *Mettre les poutres à une maison.* — A pune bărnele la o casă. *Ajunat a-și cădă o casă, dar nu pută înaintă mai mult, de căt otăta încetă a îmbărnă-o și a încornă-o. CĂTANĂ, P. B. II 61.* [Participiul-adjectiv: **imbărnăt** (**imbărnit**), -ă (în descăntece și urături, cu înțeles greu de precizat) *Sculatu-m'am... Gros și frumos. Bun sănătos. Cu mânecile suplecate. Cu mânule albe 'mbărnate. GRAIUL, 229* (explicat în glosar prin 'încreucigat ca două bărne; mai de grabă are sensul de 'umflate, groase ca două bărne, sens care reiese din exemplele următoare:)

Jupâneasa sta în prag ca un brad... Cu niște mâini albe, îmbărnate, Porcă țerau de albini muscate. MAT. FOLC. 1490. *Gazda... în poartă (eged, Mănele-și susfecă, Mănele ței arăd, Niște mâni negre îmbărnite, Cu niște lămfeli părute. TEODORESCU, P. P. 155b.* (În exemplul din urmă, poate avem alt cuvânt, în legătură cu ung. barna sîntunecat, brun.)

— Derivat din *bărnă*, cu prefixul *in-*. Cf. *desbărnă*.

IMBĂRNIT, -Ă adj. v. *imbărnă*.

IMBĂRNZOIAT, -Ă adj. *Hărăs* (prop. et fig.). — (Cu pronunțare dialectală) *Imbărnzoiet* = zburliț; supărat din pricina unui necaz (com. FURTUNĂ), burzuluiț.

— Pentru etimologie, cf. *bărzoiă*.

IMBĂTĂ vb. I. 1°. *Griser, encorser; (se) griser. 2°. Avoir le vertige.* — (În graiul familiar se întrebunțoază — mai ales la refl. — o mulțime de expresii figurate, în special spre a arăta starea premergătoare beției desăvârșite, precum: a se afumă, a se aghesmul, a (se) ameți, a se amnări, a se căli, a se cărpi, a se cherchell, chircchill, s. cherchezi, a face pe cinevă cuc, a se flecni s. flecul, a se invinoșă, a lua apă la cap s. luleaua neamțului, s. purceaua (s. prenelita) de coadă, a se rătăui, a se sfîrți, a se tămăia, a se trăsni, a se turti, a-l mușcă pe cinevă albinele de limbă etc.; pentru ajungerea într-o stare de beție desăvârșită se zice: a se îmbătă cuc s. luleă s. tun, crup s. turtă, a fi cleiu s. criță).

1°. *Trans.* (Complementul e o fință; subiectul e băutura alcoolică; p. ext. un miros, un sentiment puternic, un farmec etc., sau — factitiv — subiectul e omul, iar băutura, mirosul etc. este instrumentul, indicat adesea prin prep. cu) A turbura mîntea (cuivă), a(-l) ameți, a(-l) face (să fie) beat. *Au îmbătat cu holeră* pe Cazaci. NEGLUCE, LET. II 239/20, cf. 267/20, (cu Cotnar) C. NEGRUZI, I 186. *Cu îngelăciune... când va meșterul cîneș să-l îmbate...* PRAY, 1034. *Mironul m'au îmbătat.* KONAKI, P. 177, cf. EMINESCU, P. 102, ISPIRESCU, L. 6. *O nimfă... atrage căldorită, Și-i încornă și-i îmbătat și-i aduce la uitare.* ALECSANDRI, P. III 49. *Miros, lumină și un cântec... îmbătau grădina și casa.* EMINESCU, N. 8. *Când o vezi, te'mbătat gîndul.* COȘBUC, B. 80. *Și-l îmbătat cu gurja.* ALECSANDRI, P. P. 157/1. **Imbătat (pe cinevă) de cap s. cu apă rece** = a-l zăpăci, a-l înșelă, a-l amăgi cu vorba. Cf. *imbăgiuata*. Cf. ZANNE, P. III 447. || Refl. (Băutura, mirosul etc. se indică prin prep. de s. cu) A deveni beat. *Făcîți comentor îmbătat-se* (inebriantur). CORESI, PS. 91. *Bea, de se'mbătat.* CUV. D. BĂTR. II 481, cf. JARNIK-BĂRSEANU, II 288, 489. *Cînd să îmbătat, taste rdu la beție.* PRAY, 1036. *Să va îmbătat în deadină.* ib. 1037. *Noe s'au îmbătat de vin.* LET. I 47/1, cf. ȘEZ, I 142/10. *Albinele se îmbătat de fumăș cel de piatră pucioasă.* ECONOMIA 198. *Să mă 'mbete acul miros.* EMINESCU, P. 252. *Se 'mbătat pîndă 'ntr'altă, încu nu mai țiuă dacă-i fată sau băiat.* ISPIRESCU, V. 104/10. *S'au îmbătat cuc.* SBIERA, P. 256/10. *Ți-4 îmbătat și mi-tate.* DOINE 77/10. *Eu am băut și tu te-ai îmbătat!* ZANNE, P. III 452. *Se îmbătat lesne* (PONTERIANȚ) s. ușor = nu ține la beție, nu suportă băutura.

2°. P. anal. (refl.). A fi cuprins de amețeli. *Un vîrf de răpă picășă, de te îmbătat uitîndu-te din vîrful ei în jos.* PAMFILE, S. T. 107.

[Participiul-adjektiv: *imbătat*, -ă = amețit de băutura etc. *Scuță-se ca îmbătat de vin.* CORESI, PS. 216, cf. (de poște urale) ARHIVA R. I 38,

(de dragoste) BELDIMAN, N. P. I 13, (de amor) EMINESCU, P. 281, (de foame) RETEGANUL, P. III 26/10. *Ochi-i se fâcără greci, Cu celui îmbătat (= beat).* COȘBUC, P. 75. — A djectivul-verbal: *imbățător*, -oare (mai ales despre arome, mirosuri) = care îmbătă, amețește. *Spiritul, o esență îmbățătoare.* C. NEGRUZI, I 256. *Farmec viu, aprina, îmbățător.* ALECSANDRI, P. III 264. *Aroma îmbățătoare a unei cafele.* EMINESCU, N. 35. *Ghiocetii... răspîndeau un miros îmbățător.* ODOBESCU, III 279/20. (Substantivul) *imbățătoare* s. f. (Bot.), numele unei plante (nedefinite) H. XI 436. | Abstracte-verbale: *imbățăre* s. f. O *priced* cu *imbățare*. EMINESCU, P. 178. *Bea pîndă la 'mbățare.* ZANNE, III 455 (impropriu) *Să nu beai vin și îmbățorea (= băutura amețitoare, m'ăvoșoa)* BIBLIA (1688) 184; — *imbățătură* s. f. = (impropriu și) băutura. DOSOFTEIU, V. S. 205b/12; — (rar) *imbățăciune* s. f. *Coptilul... capdă amețelă, îmbățăciune sau stropoală.* MARIAN, NA. 226. |

— Din lat. *imbătiare (derivat din *băbitus* = beate). Cf. *desbăta*.

IMBĂTĂCIUNE s. f. v. *imbăta*.

IMBĂTĂTOARE s. f. (Bot.) v. *imbăta*.

IMBĂTOSĂ vb. I refl. *Durcî.* — A se face tare, băjos, a se învîrtoși. *Vremea potrivită pentru cosit e atunci cînd fîmblă stă gata să-și scuture floarea...* Dacă se scapă, fîmblă se coace, se iverce, se îmbățosească, adecă se face tare, lăfoș. PAMFILE, A. 152.

— Derivat din *băjos* cu pref. *in-*.

IMBĂTRĂNI vb. IV^a. *Viețillir, s'user.* — (În opoziție cu *întineri*; despre ființe). A ajunge bătrîn; fig. (rar, despre obiecte) a se învechi, a se uză. În *trans.*, mai rar refl. *Tîrîră (=lîmînr) fuisi și adecă [=iați] bătrîniș.* PSAL, SCH. III 114 (=Îmbătrînîșiiu CORESI, PS.). O *mușcare bătrîniș.* VARLAAM, C. 54. *Malca stupului îmbătrînește.* ECONOMIA, 177. *De-ar fi îmbătrînit, nu puteau să se ajute una pe alta.* DRĂGHICI, R. 66. *Însoară-te, pîndă nu te îmbătrîni.* C. NEGRUZI, I 251. *Să mîndănc lapte numai de la o vacă, ca să nu te îmbătrînești de grabă.* CREANGĂ, P. 116, cf. 154. *ISPIRESCU, L. 12 (bătrîniș).* MARIAN, O. II 19, cf. ALECSANDRI, P. P. 78/10, DOINE, 3/10, RETEGANUL, TR. 11/10. *MĂNDRESCU, L. P. 18/10, cf. ALEXICI, L. P. 138/10, BUD, P. P. 51.* Dacă omi îmbătrîni, Toți comentii m'or urî. JARNIK-BĂRSEANU, D. 45. *Imbătrînești fără vreme.* ȘEZ, I 221/10. *Primăvara 'nîntînești, Apoi toamna 'mbătrînești...* Dar cu dac'oiu bătrîni. Nu mai pot țutineri. RETEGANUL, TR. 111/10. *Nu trebuie a ști toate, cîci îmbătrînești de grabă.* ZANNE, P. V 582. *A îmbătrîni în vatră =* fi casa părintească, ib. III 430. *De cînd m'am bătrînit, Fetelc m'au pîrăsit.* ALECSANDRI, P. P. 305/10. *Bătrîni s'au bătrîniți, Dar la mînteo 'ntineri.* MĂNDRESCU, L. P. 153/10. *Pîndă-i stia nouă, mîntură bine, tar dacă se 'mbătrînește, se țipă (= se aruncă) pe jos.* ZANNE, P. V 587. || *Trans.* A face pe cinevă să devină bătrîn (prin supărări, griji, necazuri) *De ce m'at îmbătrînit!* TEODORESCU, P. P. 277. *Pe mine m'a 'mbătrînit mîndra mea.* DOINE, 43/10, cf. (bătrîniș) MĂNDRESCU, L. P. 116/10. *Mă 'mbătrînește cu zîle.* DOINE, 80/10. *Nu m'a îmbătrînit calca dîtericii!* ZANNE, P. VI 492. *Nu suferi în ochi fum și mușcare roc, cîci te îmbătrînește de timpuriu.* ib. IV 464. *Mistere a 'mbătrîniți pe dracu.* TDRG.

[S] (în literatura veche de obicei, în cea populară și azi adesea) *bătrîni* vb. IV^a | Participiul-adjectiv: (Im)bătrînit (și negativi: ne)(im)bătrîniți), -ă. *Bătrîniți și obosiți de vîrsta.* LET. I 220/10. *Imbătrîniți, nu apa din vîrstă, cum de ostenealele slujind Porții...* LET. II 82/10. *Viața cu*

imbătrânit (= care nu îmbătrânește). MINEIUL (1776) 176. *Curci îmbătrânite*. ALECSANDRI. P. I. 206. *Un leu îmbătrânit*. EMINESCU. N. 3. *Măștițe îmbătrânite*. MAIORESCU. CR. I. 54. — Adjectiv verbal: (**im**)bătrânitor, -oare (mai ales sub forma negativă): **ne**(im)bătrânitor, -oare (= care nu îmbătrânește). LB. *Nembătrânitoare viață*. DOSOFTEIU. V. S. 245. *Viața cea nebătrânitoare*. id. 70. | Abstract-verbal: (**im**)bătrânire s. f. PĂSCULESCU. L. P. 13.]

— Derivat, cu pref. **in-**, din **bătrân**.

imbăzoii vb. IV^a *Lever la queue*. — (Despre coada animalelor) TRANS. A o ținea drept în sus (ca mușcat de streche), a o ținea înălțat. *Coadele le 'mbăzotă*. PĂSCULESCU. L. P. 296.

— Derivat, cu pref. **in-**, din **băzoii**.

IMBECIL, -Ă adj., subst. *Imbecille*. — (Rare) Adj. Slab de minte, nerod, neghibob, becisnic, cf. inept, stupid, idiot, cretin. Nu... *cel ce-a spus că marile dureri sânt tegme mute, A fost de sigur un cretin, Cu minte imbecilă* MIREA. C. I. 61. | (De obicei) Subst. *Ce te uști așa la mine? Ești un imbecil!*... SADOVEANU. P. S. 180. [Familia: **imbecilitate** s. f. = slăbiciune de minte, nerozie, neghibobie, becisnicie, cf. ineptie, stupiditate, idiotie; faptă de om imbecil. *Majorile care este în o stare obișnuită de imbecilitate, de eminență sau de nebunie cu furie, trebuie a fi interzis, chiar și când are intervale lucide*. HAMANGIU. C. C. 112.]

— N. după fr. (lat. **imbecillus**, -a, -um), idem.

IMBECILITATE s. f. v. **imbecil**.

IMBEGSI vb. IV^a refl. = **begsi**. *A se îmbegsi* = a se înghiodi. FRÂNCU-CANDREA. M. 98.

IMBELCIUGĂT, -Ă = **Recourb**. — Belciugat. *Coarne imbelciugate* = încovrigate. H. XI 5. PĂSCULESCU. L. P. 83. DAMÉ. T. 28.

IMBELSUGĂ vb. I^a. *Féconder, fertiliser, répandre en abondance*. — (Rare) A face să fie plin de belșug. [Pământul] *lucrază și imbelșugază-l cu mâinile tale*. MARCOVICI. D. 12/12. [Și: **imbelșugă**, **imbelșugă** vb. I^a. | (De obicei sub forma infinitivului și participiului, întrebuintate ca abstracte verbale și adjective): **Imbelșugare** (**imbelșugare**, **imbelșugare**, **imbelșugare**) s. f. = belșug, abundență. *Spiritual... răzăat... cu... multă 'imbelșugare*. KONAKI. P. 280. **Imbelșugarea**... stăpnea într-o toți câmpii lor. BELDIMAN. N. P. I. 43. cf. (**imbelșugare**) id. ib. 9. **Defătări și imbelșugare de toate. MARCOVICI. C. 23/12, cf. 68. (**imbelșugare**) 103. *Prumusegile ce natura le răspundește... cu alida imbelșugare*... C. NEGRUZI. I. 315. cf. (**cornu 'imbelșugare**) II 184/12. **Belșugarea** varșă auzităle sale peste câmpii. BĂLCESCU-RUSSO. M. V. 554. *Gingyția acestei imbelșugări de curinte*. MAIORESCU. CR. II 16. *Va fi imbelșugare în toate*. SEZ. II 69/12. — **imbelșugăt** (**imbelșugăt**, **imbelșugăt**), -ă = din belșug, abundanț. *Tara... o lăsașe locuită și imbelșugată*. LET. II 144/12. *Nevoite ce apasă asupra imbelșugatului Arsenal* (a. 1835). IORGA. S. D. XI 28. **Imbelșugat** *despre toate fericițiile*. GORJAN. II I 103. *Roade imbelșugate*. I. IONESCU. C. 62. — Adjectiv verbal: **imbelșugător**, -oare = imbelșugat, din belșug. *Furaj foarte imbelșugător*. ap. TDRG.]**

— Derivat din **belșug**, cu ajutorul prefixului **in-**.

IMBER s. m. v. **ghimber**.

IMBERB, -Ă adj., subst. *Imberbe*. — Căruia nu i-a răsărit încă barba; fără barbă. *A aceste academiile de știință a zinei Vineri, Tot mai des se perindează și din tineri în mai tineri, Tu le vezi*

primind elevii cei imberbi în al lor clas. EMINESCU. P. 230. | Fig. Om foarte tânăr care-și dă aiere de om matur.

— N. după fr. (lat. **imberbus**, -a, -um «fără barbă, spân» < în + barbă).

IMBERBECĂ † vb. I. *Pousser brusquement*. — A arzăvi, a împinge cu putere (ca un berbece). LB. [Prez. **imberbec**.]

— Derivat din **berbece**, cu ajutorul prefixului **in-**.

IMBERDOSIT, -Ă adj. *Surchargé*. — Încărcat peste măsură, îngrămădit, învăluit, împovărat cu prea multe lucruri. *Să vie fățarea [oilor] într'un timp, în care... nu ne aflăm imberdosiiți de multe lucruri*. FILIP. DASC. ap. TDRG.

— Etimologia necunoscută. (După TDRG., poate în legătură cu germ. *Bürde* «povară»).

IMBETI vb. IV^a 1^a. *Plier* (un mouchoir). 2^a. *Ajuster, arranger*.

1^a. (Mehedinți) A îndoi o batistă, ap. CDDE.

2^a. (Gorj) A chiti, a așeza. 10N CR. III 119.

— Derivat din **bată**, cu ajutorul prefixului **in-** (după **îndoi**).

IMBETIT, -A adj. *Étourdi*. — (Mold.) Amețit. *Dară Nășa nu eră mort, Numa cdt eră 'mbetit și di minți zăludăți*. VASILEU. C. 111.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neatestat) **imbeta**, derivat din **beat**, cu ajutorul prefixului **in-**.

IMBEZNĂ † vb. I^a. *Pricipter* qqn. dans l'abîme. — TRANS. A prăbuși s. a arzăvi (pe cineva) în bezna. *L-au imbeznați în prăpăștiile cele mai adânci ale iadului*. ANTIM. P. 175. cf. 94. [Și: **imbezni** vb. IV^a (judecând după abstractul verbal): **imbeznire** s. f. (întrebuintat numai de H. TEMPEA ap. CCR.) = întunecare: **imbeznierea** minții.]

— Derivat din **bezna**, cu ajutorul prefixului **in-**.

IMBI, -E num. *L'un et l'autre, tous les deux*. — (În textele vechi ardeleni și moldovene; azi numai în Munții Apuseni; în limba literară învechit sau arhaizat. Se puneă mai totdeauna în mod atributiv, înaintea substantivului, care are forma articulată; rar înălțim forma nearticulată și așezarea după substantiv. Adesea în legătură cu prep. **de** și **din**). Amândoi, ambi, și unul și altul. *Înt'r'âmbe parțile*. PSALTIRI. 284/12. **Imbe mănule**. VARLAAM. C. 193. cf. (**frânturile**) DOSOFTEIU. V. S. 125. (**cucoanele**) 84, (**herile**) 85, (**palme**) 234, (**sulițe**), 25, (**parțile**) 179, LET. I 125/1, II 262/12, SINGAL. HR. I 27/12, URICARIUL. I 322/12. **Ou mănule imbe** da milostenie. DOSOFTEIU. V. S. 66. *Ușile să închisără imbe de sine*. id. ib. 1/2. **Sări adătos** într'imbe picioare. id. ib. 118. *Dintru aceste imbe limbi* (astă Italia. LET. I 7/12. [Arhaism] **O poartă în față și alta...** în dos, imbe legate cu fier. BĂLCESCU. M. V. 134. **Cu imbe mând** împărății **o bine-șgoniști**. C. NEGRUZI. II 191/12. | (Substantival) **Trăim cu mână lipă, imbe**. DOSOFTEIU. V. S. 152. [Genitivul și dativul se formează prin prep. **a**: **Acela care a imbe răsărite** este Sultan. LET. I A. 44/12. **Cap a imbe neamuri**. DOSOFTEIU. V. S. 69. La feminin, azi (la Moși) **imbe**. **Prinde-mă cu imbe mână**. FRÂNCU-CANDREA. M. 101. În textele vechi, numai în forma contrasă d'imbe = de imbe. **Spate d'imbe parțile ascușite**. PSAL. SCII. 480. **Sfântul Sava pre d'imbe pârji înșulțit**. DOSOFTEIU. V. S. 92. **Au asurziți d'imbe urechile**. id. ib. 126/12.]

— Din lat. **ambi** (= ambo), **ambae**, idem. Cf. dubletul a m b i.

IMBIA vb. I. 1^a. *Prier, inviter; faire des cérémonies*. 2^a. *Offrir (s')offrir*. — (Complementul este

omul; înlocuit astăzi, în Țara-românească, în cea mai mare parte, prin "pofbit".

1. Trans. (Construit cu (ca) să). A invita, a pofbi, a îndemna (pe cineva) cu stăruință și cu rugămintă repetată să facă ceva. *Imbiară soțiile ce eră într'altă corabii, cu să vie să le agiuc, VARLAAM, C. 308, cf. 359. Sefidntul Imbiid și pre alții să vie. DOSOFTEIU, V. S. 136, cf. 123, 137, 147. Mult mă Imbiid să mai sez. LET. II 373/17, cf. RETEGANUL, P. I 4/4. Imbiindu-l să vie la împărăție... LET. III 122/33. Imbiară pre cetățeanii cei din Adrianopol ca să se dea și ei sub stăpânirea lor. P. MAIOR, IST. 226. O tot Imbiid să mai bete. SBIERA, P. 36/27, cf. (ca să sugă) MARIAN, NA. 425. | (Urmat de prepoziții) O rugă și o Imbiid cără botez. DOSOFTEIU, V. S. 54. Imbiind și pe crămar... la masă... SBIERA, P. 197/18, cf. ODOBESCU, III 647/1. Din pahare-ă Imbiidă. TEODORESCU, P. P. 504b. (Fără complinire) N'am mers... când ne Imbiid Șerban-Vodă [cei, să mergem] LET. II 242/. Nevasta nu aștepta s'o mai Imbiid încă odată. MARIAN, SE. II 100, cf. NA. 12. De la niemi n'o luat. Pân' mtreasa l-a 'mbiat. DOINE, 272/9. Ce te lași atâtă pofbit și Imbiat? L-am Imbiat atâtă, și n'o erut să vie. Com. G. TOFAN. De nu-i merge und' te 'nghiu... SEZ. V 44. || Refl. (cu sens reciproc). A se pofbi, a se îndemna cu rugămintă stăruitoare (la băut, la trecut înainte etc.) Incepură a se Imbiid unul pe altul. SBIERA, 22/9. Se Imbiie, cu Grecii la temniță! ZANNE, P. VI 135, în Țara-românească s'o pofbesc ca Grecii la puscărie (aluzie la anecdota cu cei doi Greci, care, fiind condamnați, în momentul când să intre în închisoare, se pofteau unul pe altul a intra cel dintâiu). | A se lăsa pofbit. Zise cădră Ioanș să o urmeze. Ioanș nu se Imbiid mult și mersă fără frică după zând. RETEGANUL, P. III 11/22.*

2. Trans. (construit cu prep. cu). A rugă (pe cineva) stăruitor să primească ceva, a oferi cuivă (ceva s. pe cineva). Domnul îi Imbiacă cu uitare și cu o țierie deplină. BĂLESCU, M. V. 474, (cu turme de oi) I 3/23, (cu de toate) III 16/23, (cu mănăre) IV 11/23, (cu ctina) IV 72/23, (cu scaunul) SEVASTOS, N. 35/9, (cu de mănăre) MĂNDRESCU, L. P. 111/19. | Sp ec. A propune unui flăcău să la în căsătorie o fată, a-i face propuneri de căsătorie. Imbiară pe flăcău cu fata babei. SBIERA, P. 215/33, 210/33, RETEGANUL, P. IV 13/23. Una se plecă și șoptea altăia în ureche, că... mama cutărei feie a Imbiat ca înșuși pe feciorul cutare. PITIS, N. REV. R. I 152. || Refl. (Construit cu (ca) să) A-și oferi serviciile, a se oferi. Se Imbiidă să-și facă... ospățul. SBIERA, P. 396, cf. 7, 155/9. Tonte se Imbiiau să le ta. RETEGANUL, P. V 39/9. (Complit prin slugă s. de slugă) A se oferi ca slugă. Luându-și înima în dinși... se Imbiid slugă la bădărcă. MERA, B. 158, cf. RETEGANUL, P. III 27/9. Ajunse la împărății și acolo se Imbiid de slugă. CĂTANĂ, P. I 9. (Fără complinire) A se oferi ca nevastă s. ca noră. Înainte însă de intrare în casa socriilor, [mireasa] se propote în prag și nu creă să țure, până după multe rugămintă, prin [ceea] ce arată că ea nu s'a Imbiat lor. MARIAN, NU. 528.

[Pronunț. -b-ă. Prez. Imbiu și (rar) Imbiier I. GOLESCU, C. I, ZANNE, P. VI 135. | Dialectal: Inghiă. KONAKI, P. 261, SEZ. I 258/29, IV 17/33, Imbihiă. | Abstracte verbale: Imbiare s. f. SBIERA, P. 141/33; Imbiere PANN, P. V. I 118; Imbiat s. a. Nu așteptară mult Imbiat. RETEGANUL, P. III 4/4, cf. JIPESCU, O. 5; Imbietără s. f. SBIERA, P. 252/23; Imbiată s. f. Smeul îi Intezise cu Imbiată. ISPIRESCU, L. 339. N'au stătu mult la Imbiată. SBIERA, P. 22/33. | Adjective: Imbiat, (cu negativi): nelmbiat, -ă CANTEMIR, IST. 184. Luă și dar și măncăși, Imbiăși nu așteptași! SEVASTOS, N. 287/33.

MARIAN, SE. II 104; Imbietor, -ăre = care Imbiie; care invită. ODOBESCU, II 244; Imbielcios, -oasă = care se lasă mult Imbiat. L.B. | Pronunț. -b-ă, b-i-e.]

— Probabil dintr'un lat. *in-vio, -are (de la aceeași tulpină ca vlt. *putere și vlt. stu vreis invitus «fără voie» — cu în negativ — și de la care invitare ar fi un derivat cu prefixul in- «în». Înțelesul original al lui *inviare ar fi putut fi «a împinge spre ceva, a îndemna (cu forța)», de unde a germ. drängen, nötingen «a Imbiia»). DR. IV 1319.

IMBIALĂ s. f. v. Imbiă.

IMBIBĂ vb. I. Imbiber. S'imbiber. — Trans. și refl. (Construit cu prep. cu, de) A (se) pătrunde de un lichid, a (se) muia absorbind cât mai mult lichid. A Imbiid un burete, un teren, cu apă. | P. a.nal. (despre corpurile care atrag materii gazoase) A absorbi. Tot felul de nufre care se Imbiid de exalațiunile merfice ale vielor dolnave. IONESCU, D. 476. Fig. (obiectul este o idee, o învățătură sau o doctrină) A (se) pătrunde, a (se) îndopă (cu). De ieri dîmneacă, de când Meceza s'a înșadnătoat... noi l-am Imbiat cu principiile noastre de frățietate, și acum casa lui e a noastră. ALECSANDRI, T. 1655.

[S]: Imbiă vb. I. | Adjective: Imbiat (Imbiat), -ă = care este plin înăuntru de un lichid, pătruns de ceva. | Abstract: Imbiare (Imbiare) s. f. = acțiunea s. faptul de a Imbiia. — N. după fr. (clat. Imbibo, -ere) sa sorbi în sine.

IMBIBĂ vb. I v. Imbiă.

IMBIECIOS, -OASĂ adj. v. Imbiă.

IMBIELSUGĂ vb. IV^a (ș. d.) | v. Imbielșugă

IMBIȘUGĂ vb. IV^a (ș. d.) | ș. d.

IMBILTOȘ vb. I^a (Cu sens neprecizabil). Acum Miu ce făcă? Din fluerag că odăia. Din coșoj să 'mbilșojă, Din piciorare stoșojă. MAT. FOLC. II 1076^b/33. Cf. ghilt.

IMBINĂ vb. I. (S)junt, (se) joindre, s'entre-mêler. — Trans. și refl. A (se) uni, a (se) împreună la olaltă (H. XVIII 314). Aceaste doao porunci una cu alta să Imbinează și împreună să (sec. XVIII) ap. GCR. II 22/22. Și răsuneț tânguto se Imbindă cu strigătele de veselie. ODOBESCU, I 184. | Refl. A se amestecă. Nu l-am pierdău, fată, ci s'a Imbinat oile mele cu ale altui copil. CĂTANĂ, P. B. III 12. # Se 'mbindă ziua cu noaptea = se îngână ziua cu noaptea.

[S]: vb. I a | Ș: Inghin vb. I. | Abstracte verbale: Imbinare (Inghinare) s. f. Evenimentele se alungau unele pe altă, grave sau glumețe, după Imbinarea canzlor. ZAMFIRESCU, R. 130; Imbinătura s. f. LM. | Participiu-adjective: Imbinat (Inghinat), -ă. Tîneț Dachta împărăției Romanilor Imbinat. P. MAIOR, IST. 32. Prin gemurile rău Imbinat, se strecură dntul. ZAMFIRESCU, R. 74. Petrecele Imbinat cu joc. MARIAN, I. 401. Plasa... este în-tot-deuna compusă din mai multe buciți împreunate — Inghinat = numite plasele năvodului. ANTIPA, PESC. 461. Sprâncene Imbinat = împreunate, crescute împreună. Pentru sprâncene 'mbinat, Umbu țara jumătate. JARNIK-BĂRSEANU, D. 18, cf. VLAMUTĂ, D. 217, MARIAN, NA. 352, RĂDULESCU-CODIN, I. 94, EPURE, P. 28, MĂNDRESCU, L. P. 221/23, (Inghinat) JARNIK-BĂRSEANU, D. 375, SEVASTOS, P. P. 199/23. Negativul: nelmbinat, -ă I. GOLESCU, ap. DDRF. — A djective verbal: Imbinător, -ăre POLIU. — Alte derivate: (Brasov) Inghinărat (Dâmbovița: Inghinorât), -ă adj. crescut împreună. Cine are sprâncene Inghinărate, zice că deoache

lesne. PITIȘ, CONV. LIT. XXXVII. 716. Prune, a-lune înghințate. Com. I. PANTU. Doi meri mari, înghințorași. PĂSCULESCU, L. P. 23.]

— Etimologia necunoscută [Impotriva etimologiei curente — propusă mai întâiu în LB. — din lat. *im-bino, -are, cu înțelesul lui *combino*, ca în frul *imbînă*, se opune forma aromânească *dișgl'înă*, al cărei *gl'* se reduce la *gi* latin, încât și la Dacoromâni formele *deșghină* și *înghină* par a fi etimologice, iar *deșbină* și *imbînă* datorite unui hiperurbanism. I. A. Candrea propune în CDDE nr. 482, pentru opusul *deșghină* (*deșghină*) și răgghină etimologia *dișglutinare*, iar G. Giuglea DR. III 621 un *dișglinare «a deslipi» din grec. *γίσιν* *deciuș*. Poate există o legătură etimologică cu ghin, ghinul, ghinifoare, ghinăr, gheunoiu, (ghionoiu) și ghinătură].

IMBİNDE vb. III [Într'un descântec popular din Vlașca, cu înțeles necrezabil]. Tu budă pripiță, cu 99 de junghituri, Nu junghid, Nu cutiță, Nu imbinde ca șarpele, Nu umflă cu broasca. MAT. FOLC. 1527.

IMBÎN(IV) s. m. (Bot.) v. ghimber.

IMBISERICĂ vb. I^a v. imbiserică.

IMBISERICĂ vb. IV^a refl. *Enter dans l'Église*. — A fi primit în biserică, a se introduce în rândul credincioșilor. *Du-te la biserică și te imbisericeste*. PANN, A. S. [Femeia, după 40 de zile de la naștere, duce copilul la biserică] cu să i se imbisericeste. MARIAN, NA. 285. [Și: imbiserică vb. I^a, MARIAN, NA. 285.]

— Derivat din biserică, cu ajutorul prefixului *in-* (cf. paleosl. *vū-crūkētīt* «a duce în biserică»). Cf. biserică.

IMBIZUI vb. IV^a bizui. PAMFILE, J. III 3.

IMBLĂ vb. I (ș. d.) v. umblă, ș. d.

IMBLĂCĂI s. m. plur. (Agric.) v. Imblăciu.

IMBLĂCII vb. IV^a (Agric.) ș. d. v. Imblăți.

IMBLĂCIRI s. m. plur. (Agr.) v. Imblăciu.

IMBLĂCIU s. a. (Agric.) 1^a. *Fleau*. 2^a. *Manche du fleau*. 3^a. *Sorte de couteau*.

1^a. Unealtă primitivă pentru îm blătīt cerealele, cu deosebire pâinea albă și trifoiul (MARIAN), dar și ovăzul, secara, cânepa (CREANGĂ, GL.), fasolea, mazărea. Constă dintr-o prăjină lungă de lemn (numită dârjală s. odârjă), de capătul căreia este legată cu o curea de piele (numită oglăji), uneori cu o verigă (numită tui), o scurătură de lemn (numită hădărag, hădărog, hădărău), care joacă pe arie, lovind bucatele; când servește la Imblătītul porumbului, se numește și ciomag de bătut păpușoi. Cf. PAMFILE, I. C. 145. Grăul nu-l bapă în jînșe, până nu-l curățesc cu Imblăciu într'arie [= în arie]. DOSOFTEIU, V. S. 55. Făcând năvăli țărani cu Imblăciu și cu coaze. LET. I 185/11. Au sărit să-l bată cu fectora' lui, el cu Imblăciu, fectora' cu un topor. IORGA, S. D. (a. 1767) XIII 261. Imblătītul bucatelor se face cu... Imblăciu. ECONOMIA, 54. Făcând două Imblăcie, au Imblătīt, fără să-bacă, tot grăul. DRAGHICI, R. 253. Ideciau în zăruri dese, cu cu Imblăciule. SADOVEANU, SĂM. IV 219. Ai dat de vreo două trei ori cu Imblăciul în arie. SBIERA, P. 253/11. Vă croacă tr'o două, cu Imblăciul ăsta, de vă sar stele verzi din ochi. CĂTANĂ, P. B. 84. Hădăragule Imblăciule. MARIAN, T. 36. † Măsură-i vorba cu Imblăciul (prin Brașov: cu gătejelul): nu alegi nimic din ce spune. Cf.

ZANNE, P. II 833. Apoi na, rise Ipate, Măsură-i vorba cu Imblăciul. CREANGĂ, P. 151.

2^a. P. restr. (Dorohoiu) Dârjala s. odârja Imblăciului (1^a). PAMFILE, A. 188.

3^a. P. a.nal. (în Sălaș), sub forma *Imblăciei*. Un fel de briceag primitiv cu prăsele de lemn colorat și cu limba săturând ca hădăragul Imblăciului, cf. bulicilor, buricaș. Cf. VAIDA.

[Plur. -cie și -cii. | Adesea plur. tant. LB., RE-TEGANUL, P. IV 77/11, MAT. FOLC. 1030. | Și: Imblătiu s. a. PAMFILE, I. C. 145; Imblăciei s. m. plur. tant. (și cu sensul 1^a) VAIDA; (+ umblă) umblăciu s. a. PAMFILE, A. 198; umblăcii s. a. plur. tant. Măciutițele se bat cu umblăciul. I. ION-NEȘCU, C. 151, cf. (cu umblăciule) 162; mlăciu s. a. (Muntenia) TDRG; (suspect) blăcie s. f. | (Cu alte terminații: Imblăcieri s. m. plur. tant. Trieră cu Imblăcieri (Răchita, jud. Caraș-Severin), VICIU, GL. 86. — (ad 2^a) Imblăciug s. a. (Dorohoiu). PAMFILE, A. 198.]

— De aceeași origine cu Imblăți, Etră ca formațiunea să fie clară.

IMBLĂCIUG s. a. (Agric.) v. Imblăciu.

IMBLĂNI vb. IV^a v. blăni.

IMBLĂNZEALĂ † s. f. v. Imblănz.

IMBLĂNZI vb. IV^a trans. I. *Cresser*. II. 1^a. *Apaizer, calmer*. 2^a. *Dresser, apptivoiser*. I. † (Sens etimologic) A mângâia. *Domnul o Imblănză pr'inaș și frica de la inima ei poni*. VARLAAM, C. 340. *Imblănzește cea ce au venit în al usprăzecele ceas*. CUV. D. BĂTR. II 79. *Pre Hristoș cel ce s'au născut din tine Imblănzește-l...*, fectoraș. MINEIUL (1776) 197 1/2.

II. (Print-o nouă apropiere de adjectival blând).

1^a. (Complementul e un om s. animal furios, excitat, pornit, mâniaș etc., fig. furia, spaima, supărarea etc., p. ext. furtuna, glasul, marea etc.) A face să fie blând, a aduce din nou la o stare de blândete, a îndulci, a alina, a domoli, a liniști, a potoli, a stămpără. *Turburatul undelor... tu Imblănzești*. PSAL. SCH. 287. *Imblănzit-oi toată mânia la*. CORESI, PS. 232. *Cum au înțeles... că... este domn Nicolai-vodă, s'au și spăriați... și au început a fugire*, [dar] văzând cărțile lui Nicolai-vodă, s'au mai Imblănzit. NECULCE, LET. 324/11. *Începu cu cuvinte mângâioase să Imblănzească inimile lor*. MINEIUL (1776) 144. *A împărzi [colaci] la fectore, de ne-au Imblănzit*. CREANGĂ, A. 4. *Glasu-și Imblănzește*. ALECSANDRI, P. P. 58b/11. *Foamea să Imblănzească*. TEODORESCU, P. P. 445. Cu [o] vorbă bună și pe dracu Imblănzești. ZANNE, P. II 811. A face pe cineva să fie binevoitor, a câștiga de partea... *Daruri ce au cerut... au dat, cu să-ți Imblănzească pentru apărarea jării*. LET. III 154/11. | Refl. A deveni blând (mișos, bun etc.), a se domoli. *Astăzi... nădărușele s'au Imblănzit*. C. NEGRUZZI, I 284. *Căpitanul se Imblănzea, Brețelele le șloboază*. ALECSANDRI, P. P. 58b/11, cf. 175b/11. *Vremea se Imblănzesc*. N. XENOPOL, ap. TDRG.

2^a. Spec. (Complementul e un animal sălbatic) A domestici, a face să-și piardă sălbăticia naturală (COSTINESCU). *Papagalii... după ce se Imblănzește, mănâncă de toate*. DRĂGHICI, R. 149, cf. 87.

[Și: blănză † vb. IV^a. CDDE. | Abstracte: (Im)blănzire s. f. (și cu înțelesul de): blândete, purtare blândă față de cineva; corectare, rețevă (de făcut), rectificare. *Văzu u[n] om într'un scaun înaltu, stăndu întru blănzire raiului*. CUY, D. BĂTR. II 194. *Trăiai toți foarte cu bună Imblănzire de către Domnie*. LET. II 409/11, cf. 409/11. *Sântem datori a constată în privința conduitei alicăia Imblănziri la teoria expusă*. MAIORESCU, CR. III 95;

imblânzeală † s. f. CDDE. | Adjective: **imblânzit**, -ă. *Aduce pe acest taur, imblânzit ca un miel.* ISPIRESCU, L. 7. (Negativ) **ne(imblânzit)**, -ă (are mai ales sensul:) scare nu se poate imblânzi, înduplecă, supune, domol. *Neimblânzită moarte.* DRĂGHICI, R. 9. *Viața ta e luptă grozavă, neimblânzită ALEXANDRESCU, M. 67. Merged în război, cu inima neimblânzită.* EMINESCU, N. 3. O aprigă și neimblânzită furtună. ODOBESCU, III 34^{1/2}. Caracter neimblânzit, neînduplecat. SADOVEANU, M. 119. *Dușman neimblânzit.* ALECSANDRI, P. P. 250^{1/2}; — **imblânzitor**, -toare adj. (adesea substantivat) Cel s. cea care are puterea s. darul de a imblânzi, spec. persoană care are meseria de a domestici animale sălbatice pentru circuri sau menajeri. *Rugădeunile... citale... imblânzitoare.* MINULEA (1776) 2^{1/2}.
— Din lat. *blandio, -ire [= blanditor, -iri] ca mângâie.

IMBLĂȚI vb. IV^a. (Agric.) 1^a. *Battre (au fléau).* 3^a. *Battre, rosser.*

1^a. A bate cerealele, păstioasele, trifoiul etc. cu imblăciul, spre a scoate din ele grăuntele (semințe). Cf. a treieră. Spre acest scop se așază pe aria bine prășită, udată și măturată, snopii nedeslegați, în două rânduri, spic la spic. Imblăciitorul, înșind imblăciul de dărjală, lovește cu toată puterea cu hadaragul, mai întâu un rând de spice, apoi, în întorcere, celălalt. Apoi bate sau ucide spicele care n'au căzut, în urmă, desfăcând snopii, bate și paiea, scoțându-le afară cu lovituri pierzase sau aruncate. După terminarea imblăciului, rămâne răvașul, care se vântură. În regiunile în care desfacerea grăunțelor se face prin treierat, imblăciul se reduce la bătarea snopilor cu un băț. Prin unele părți ale Banatului, în loc de a imblăci se zice a treiera cu imblăcișor. Cf. PAMFILE, A. 199-200, VICIU, GL. 56. Snopii se vor imblăci cum sînt legați. ECONOMIA, 32. *Am imblăciți fără săbărd tot grăul.* DRĂGHICI, R. 253. *Cum imblăci adădărașele imblăciitorilor, când imblăciște trifoiu...* MARIAN, T. 36. *Nici țara nu muncești, Nici țarna nu imblăciști.* ALECSANDRI, P. P. 314^{1/2}. *Bu, de drag, te-ay băgă n'ân... Și te-ay face stog în prag, Și te-ay imblăci cu drag.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 8. Cf. BIRICESCU, P. P. 16, ȘEZ, II 19^{1/2}. PĂSCULESCU, L. P. 145. *Într'un vîrf de spin, Imblăciată țepurele înf (= Luleaua).* GOROVEL, C. 206, cf. (bob) 296.

2^a. Fig. A mișcă repede bătând pământul. *La urmă vine și rîndul Țiganilor la joc, cară apă imblăcieste cu pictoarele și ponesc în pământ, de par'că bat cu ciocanec.* ȘEZ, III 182^{1/2}. | A bate rău pe cineva. ZANNE, P. V 330. *Cu niște frînghi groase... și udute... prinzend a-l imblăci din răspuțeri pe spete.* CONTEMPORANUL, VI, 101. *Au prinsă să imblăciască pe bietul țigan.* SBIERA, P. 288^{1/2}.

[Și: **imlăți** vb. IV. Nu poate să-l imlăciască. ORAIUL, II 120; — (din imblăciu, umblăciu) **imlăci** (umblăci) vb. IV^a. Să imlăciem la secară. ALECSANDRI, P. P. 316^{1/2}. | Abstracte: **imblățire** s. f. Imblățire = [slav.] mlaheje. MARDARIE, L. 1826. *Despărțirea sămînțelor din paie se face... prin imblățirea cu umblăcițele.* I. IONESCU, C. 182, cf. PAMFILE, A. 198; — **imblățit** (umblățit, umblăciț) s. a. Imblățitul bucatelor. ECONOMIA, 54. *Rotopit imblățitului în patru trece drept cel mai frumos.* PAMFILE, A. 199. *Să-mi stăi la imblățit.* HODOS, C. 44. *Puind la umblățit... snopii.* I. IONESCU, C. 161. *Te apuc la umblăci.* ALECSANDRI, T. 634. | Adjective: **imblățit** (cu negativ) **ne(imblățit)** LB., -ă. *Un snop imblățit se numește vîp sau pdg.* PAMFILE, A. 200; — **imblățitor**, -oare (mai ales substantivat). *Se imblăcieste în doi, trei, patru sau mai mulți imblăciitori.*

PAMFILE, A. 199. *Imblăciitorilor pușin grău.* GCR, II 50^{1/2}. *Imblăciitorii și trierătorii.* I. IONESCU, C. 5. *La aria cu imblăciitori o duceți.* TEODORESCU, P. P. 362. *Doi dau, doi stau, doi se miră, doi se nchină?* (Imblăciitorii). SBIERA, P. 323^{1/2}.
— Din paleoslav. **imlăti**, idem.

IMBLĂU s. a. — *Fléau pour battre le blé* — Biciul cu care se bate grăul, în loc de a fi treerat. I. GOLESCU, C. I, cf. imblăciu. [Plur. -blăie?]

IMBLĂZNI vb. IV^a v. săblăzni.

IMBLEZNĂ vb. I^a *Regarder longtemps.* — (Ban.) A se uita, a căuta la ceva cu gura căscată, până-ți pierzi vederea. H. XVIII 174.

— Cf. bulg. *blaznja* 'eștipesce, amăgesc'. Cf. săblăzni.

IMBLOJI vb. IV^a v. imboldori.

IMBOBOCI vb. IV^a. *Donner des boutons.* Bourgeonner. — Intranz. (Despre plante) A face boboci, a împuși, cf. înmuguri, încoții, înflori. *Mugurii pe creangă se vîd imbobocind.* ALECSANDRI, P. III 24. *Creșteți flori și imbobociți.* Bobociți și nu nșforiți. SEVASTOS, C. 10^{1/2}. *Mă s'au prins și-a imbobociți.* ȘEZ, V 13. *Trandafir să imbobocească.* ib. 239^{1/2}, cf. PĂSCULESCU, L. P. 71, TEODORESCU, P. P. 288^b, MAT. FOLC. 293, ION CR. 132. || Trans. A face să se umfle cu niște mici boboci (fig. despre inflamațiile produse pe piele de mușcături). *Începuturile dănașilor... pe la amurg, când se imbobocește pielea în blănde sau noduri cât nucă.* P. R. ATILA, P. 85.

[Abstracte: **imbobocire** s. f.; **imboboci** s. a. | Participiu-adjectiv: **imbobociț**, -ă = care are boboci, care a scos boboci. Cîrnel imbobociț. KONAKI, P. 53. *Obraziți îmi sînt rumeni, ca roză imbobociată.* C. NEGRUZZI, II 37^{1/2}. *Văzuia însoțim imbobociată.* ION CR. II 53, cf. ȘEZ, I 73^b. VI 171, H. XVI 40. [Fig.] *Merge o față imbobociată.* ALECSANDRI, P. P. 48.]
— Derivat din boboc, cu ajutorul prefixului in-

IMBOBOROJĂȚ, -Ă adj.

IMBOBOROJI vb. IV^a

IMBODOLI vb. IV^a

IMBODROJĂ vb. IV

v. imboldori.

IMBOGĂȚĂ † vb. I^a v. imbogăți.

IMBOGĂȚI vb. IV^a *S'enrichir; enrichir.* — (Mai de mult, intranz., (azi) refl.) A (se) face bogat, a (se) îmbogăți. *Carit vor să imbogățiască, et cad în griși.* VARLAAM, C. 325. *Să nu ăm lacom să imbogățim atcea.* id. 334, cf. 349, 352, 361. *Reperitorii se imbogățed.* C. NEGRUZZI, I 344. *Să nu spun minciuni, dar Ipatie se imbogățise înauți și înmîti.* CREANGĂ, P. 153. *Imbogățindu-se et, goni sărdăcia din satul lui.* ISPIRESCU, L. 269. # *Oine cărpește.* Nu se imbogățește = cu treburi mici nu faci nici o ispravă bună. ZANNE, P. V 138. || Trans. A face bogat, a înauți. *Den sărdăcie elu ne imbogățește.* CORESI, ap. GCR I 27^{1/2}. *Pre Decheul din ze în ze imbogățindu-l* (tip. imbocățindu-l). CANTEMIR, HR. 81^{1/2}. | Fig. A amplifică. [Bocetele] *Le imbogățesc cu improvizății poetice.* MARIAN, I. 118. [Și (cu schimb de conjugare)] **imbogățit** † vb. I^a. *Brodează să faci și mai multă aurie, ca să se imbogățească* (a. 1642). GCR, I 92; — († și pop.) **bogăți** vb. IV^a. *Bogățește-se omul.* PSAL. SCH. 153. *Domnul... bogățește.* CORESI, PS. 420, cf. 165. *Cu bănet îl bogățim.* TEODORESCU, P. P. 539, cf. 676. | Abstract: **imbogățire** s. f. = înaușire. *Un mijloc de imbogățiri particulare.* URICARUL, X 10^{1/2}. | Adjective: **imbogățit** (cu negativul **ne(imbogățit)**, -ă = înaușit. *Besăricea*

Românilor... îmbogățită de bărbaji înedijați. P. MAIOR, IST. 258. (Substantivat) Îmbogățită de războiu; — **îmbogățitor, -toare** = care face ca ceva să se îmbogățească, să se mărească. (Substantivat) Aici zace Matei Basarab... îmbogățitor al ferii Sule (a. 1654) ap. IORGA, C. I. I 23.]

— Derivat din **hogat**, cu ajutorul prefixului **in-**.

IMBOI vb. IV refl. *Se precipită*. — A se da peste cap (de-a 'n boulea), a se prăvăli, a se rostogoli, a veni de-a rostogolul, de-a dura. *De pe coastă se 'mbotă, în fundul văii cădea*. ȘEZ. IV 131_{1/2}. [Derivate (dintr'un adverb neatestat, de alfel, imbois): de-a **îmbolose** (DAME), s. de-a-**m' boiaș** (TDGR.) s. (+ *hozaș*? sau greșală de tipar?) de-a **'mbolose** = (despre un ciomag arvărlit) care nu merge drept, ci în capete (ca la jocul de-a 'n bou l(e)a cf. bou 1°). *Lucrul nu are să meargă dăitan, ci cam d'a 'mbolose, șit, după toane*... REV. CRIT. I 83. *Asărie unul ciomagul pe pământ, ca să meargă de-a 'mbolose, în capete*. Albul aruncă cu al lui în cl. *De-l lăvește, zice că-ta băgat un bou*. PAMFILE, J. III 36.]

— Derivat din [de-a] **n bou**(e)a. Cf. **imboghină**.

IMBOIORĂT, -Ă adj. v. **îmbălără**.

IMBOJORĂ vb. I^a v. **îmbujoră**.

IMBOLBOJIT, -Ă adj. v. **îmboldori**.

IMBOLDEALĂ s. f. v. **îmboldi**.

IMBOLDI vb. IV^a 1^a. *Atgullonner, 2° Frapper, 3° Pousser, exciter*.

1°. Trans. (Complementul e un animal) A împunge, a înțepă un animal cu **boldul**, cu strămurarea, spre a-l îndemna la mers, la tras. **Îmboldi** coastele calului său, BELDIAN, N. P. I 168; cf. C. NEGRUZZI, II 232_{1/2} *Elefanții mânâși de cornaci ce-t... îmboldece*. ODOBESCU, III 110_{1/2}. Să 'mboldim *Cel bouzour*. TEODORESCU, P. P. 156. || P. ext. A împunge (cu coarnele, cu sulita). *Tapul... a început a-l gonți și a-l boldi cu coarnele*. TICHINDEAL, P. 172. *Cu sulita te-or îmboldi*. TEODORESCU, P. P. 62. || P. ext. A îmboldi = a lovi, a împinge cu putere. BUGNARIU, N. S.

2°. P. ext. Trans. (Complementul e omul) A ghionti, a lovi (cu piciorul). *L-au îmboldit cu toagiul, de l-au deșteptat*. MSS. (a. 1747) ap. GCR. II 41. *Grăvia... la față se docă, Adormiți o găseș, Cu piciorul mi-o bolded*. POP. (Ban.) LUC. III 136. | Refl. A-și da cu coatele, a-și da ghionturi sau brânci. *O glonță... îndesată, împingându-se, îmboldindu-se, stricându-se unii într'alții*. BĂLESCU, ap. TDRG. *Fetele, văzând ce e, se boldau* (= își dădeau ghionturi) una pe alta. CĂTANĂ, P. B. I 108. || Spec. A boldi = a atinge încet și pe ascuns pe cineva, spre a-l face atent. Com. LUUDA.

3°. Fig. Trans. (Complementul e omul) A îndemna, a atăta, a stimula, a împinge. *Art... totul ne îmboldește a afirmă... că vom fi că putem*. ODOBESCU, III 446_{2/3}. cf. I 32°. *Merged, pentru că-l bolded la inimă un junghiu*. MERA, B. 257. *Atunci te-ouți și voinic...* — *zice Ducipal...*, mai îmboldindu-l o lecură — și atunci totu crede că ești cu adevărat fratle micuș. id. ib. 213. *Afard mă 'mboldeș frica*. TEODORESCU, P. P. 641^b.

[Și: (Prin Transilv. și Ban.) **boldi** vb. IV^a [Astracte: (**im**)boldire s. f. Lanca... [amorului] It... a temutului boldire. KONAKI, P. 6. *Fărăscă îmboldire, Ce vrând-nevrând mă 'ndemna a scrie la satire*. I. NEGRUZZI, II 22; (**im**)boldală s. f. LB. COSTINESCU. *Mă înfrățeam prin St. James's Square...*, timpina încotru mă ducă îmboldeala (= înghesuiala). GHICA, ap. TDRG; (**im**)bolditură

s. f. *De a nepriătinilor lovituri și boldituri... mă feream*. CANTEMIR, IST. 156. Cu **îmboldituri** și meșteșuguri răle a vicelanului au început ca să strice. URICARIU, I 308_{1/2}. | Adjective: (**im**)boldit, -ă. *Boul trândar, îmboldit de strămurare...* KONAKI, P. 261. *Silită și boldită de mătășușă [să se mărite]...*, au răspuns la obicinuita proclama înțebare (a. 1803). IORGA, S. D. XII 194. **Îmboldiți** de trebușind, ei au scuturat jugul strămurării. MARCOVICI, D. 237. *Ne simțim îmboldiți a serbă*. URICARIU, XIII 341_{2/3}. cf. XIV 188_{1/2}; (**im**)bolditor, -oare adj. subst. LB., COSTINESCU. *Cu vorbe îmbolditoare (= înțepătoare) îi atinge*. PANN, P. V. I 5. *Curge prin vinele aceluși... vitează... un sânge... tot apă de îmbolditor, tot apă de patriotic*. ODOBESCU, III 545_{2/3}].

— Derivat din **bold** cu ajutorul prefixului **in-**.

IMBOLDORI vb. IV^a trans. și refl. (S^o) *envelopper, s'emmaitoter*. — (Transilv., Munt.) A învali, a înfășură bine, de multe ori, s. în haine multă sau groase, spre a feri de frig, a înfofoli, încroșna, încotoșmăna. Cf. H. XVII 179. *Iacă, ști dau și fundra mea, îmboldorește bine*. AGĂRBICEANU, LUC. III 104. *O îmboldorește bine și o duce la joc*. RĂDULESCU-CODIN, I. 177. **Îmboldorit** = bine învalit și îmbrăcat (Săljește). Com. A. BANCUI. | Fig. A așterne pe de-asupra, a acoperi cu un strat gros, a înfășură (spre a feri de frig). *Cotețele porciro... trebuie pre iarnă lipite sau îmboldorite cu gunoaie*. ECONOMIA, 140. *Toate poteciile... te-ouți înțărât cu lemne, și te-ou îmboldorit cu surcele*. SINGAL, HR. I 146_{2/3}. [Și: **îmboldori** vb. IV^a. *De frig se apără pomii, îmboldorindu-i iarna, cu paie*. ECONOMIA, 140. (forma etimologică) **îmbondori** vb. IV^a. **Îmbondorit** până peste cap, cu o blană de vulpe. REBREANU, ION II 78; (Bucov.) **îmbondoli** vb. IV^a. *N'ai văzut-o pe Nastasia? A trecut de dimineață, îmbondolită* = învalită cu tulpane, îmbrăcată cu multe haine. Com. G. TOFAN; (Mold.) **îmbodoli** vb. IV^a. *Alți vro' dot... fiind îmbodoliti în surtuce și jachete croite nu pe măsura lor, erau foarte stîngați*. C. NEGRUZZI, I 105. *Și când eră tot gata, ce să mă pomeneș? Cu Ituca, îmbodolită de drum*. VLAHUȚĂ, CL. 20. **Îmbodolit** peste obraz cu un brâu de lână. IORGA, L. II 405, cf. I 107. *S'au îmbodolit bine cu față*. SBIERA, P. 21_{1/2}. *Gălici... fac cei ce umbli îmbodoliti (= legați) la gât cu basmale*. PAMFILE, B. 35. **Îmbodolose** captivul = îl învaliește, înfășur în petecio. id. J. II. *Foc, focușorile, Eu te învalieș, te îmbodoloseș, Tu să te deveculeș, Și să te desbodolești*. (Descântec din Huși). PĂSCULEȘCU, L. P. 135. | La aceeași familie par a aparține: **îmbodroja** vb. I^a. **Îmbodroja** la față = învali, încroșna, ca să nu se vadă. Com. FURTUNA; **îmbodroji** vb. IV^a = a învali toată fata în carne (Nășud). Com. N. DRĂGANU; (+ obloji sau din slav. vâ-loziti) = a apăta în ceva) **îmbloji** vb. IV^a = a învali (H. XVII 179), a înfășură, a pune cataplasme (PĂCALA, M. E. 139), s. oblojele, a înfășură, ca să nu mai poți cunoaște cine e, a mască (LB.); (+ **îmbolmoși**) **îmbolboji**, -ă adj. = înfășurat. *Toate cele sfinte adăi îmbolboșite în mănunchiu de busuioic*. DELAVRANCEA, 8; (+ **băbrășă**) **îmboboroji** vb. IV^a = a înfășură, a îmbrăca cu ceva larg într'un mod ridicol. LM.; **îmboboroji**, -ă adj. **Umbli** cu gălul **îmboboroji**. ISPIRESCU, ap. TDRG; **îmboboroji**, -ă = cu găleală la gât (se zice, prin Burău, mai ales de gălile care au la gât o creșcătură mai mare de carne). Com. ST. POPESCU. *Gătise pe Arap, învaliți și îmboboroși*. GORJAN, II. I 77.]

— Forma originară pare a fi **îmbondori**, derivată din **bondă** (= bundă), cu sufixul -uri și prefixul **in-**. DR. I 231-232.

IMBOLDORI vb. IV^a v. **îmboldori**.

IMBOLDOȘIT, -Ă adj. *Chargé de masses*. — (Teleorman) *Imboldoșit* = încărcat cu boldoaze, cu sâmul plin de petece, legăturile, etc. ION CR. VII 251. — Derivat din boldoaze, cu ajutorul prefixului **in-**.

IMBOLMĂJI vb. IV^a (ș. d.) v. balmăji ș. d.

IMBOLMOJI vb. IV^a = balmăji. Com. T. NAUM.

IMBOLNĂVI vb. IV^a (ș. d.) v. bolnăvi.

IMBOLZI vb. IV^a v. imbuzli.

IMBONDOLI vb. IV^a

IMBONDORI vb. IV^a } v. imboldori.

IMBONDROZI vb. IV^a }

IMBONGHINĂ vb. I^a. *Lancer la tête en avant*. — (Teleorman) A arzării un obiect [astfel încât să cadă] cu capul în pământ. ION CR. VII 251.

— Legătura semantică cu boanghen nu-i clară. Cf. imbol.

IMBONTĂ vb. I^a imboță.

IMBORĂSCĂI vb. IV^a v. imbroșcăi.

IMBOROI vb. IV^a. *Faire la moue*. — Refl. și intrans. A se bosumflă, a se imbună. *Noaptea să-mi trebăluțesti și să-mi tot imborboști*. PAMFILE, C. T. 225. [Și imborboră vb. I^a = a [se] posomorî. ION CR. III 119.]

IMBORBORĂ vb. I^a v. imborboi.

IMBORDĂ vb. I v. imburdă.

IMBOROȘCĂI vb. IV^a refl. v. imbroșcăi.

IMBORȘAT vb. I^a v. borșoa.

IMBOSĂNTĂT, -Ă v. imbosolăt.

IMBOSOLIAT, -Ă adj. *Fâchit, massade*. — (Teleorman) Supărat (ION CR. VII 251), imbuznat. [Și: (cf. ung. *boszontant* ca neclăb) *Imbosântat*, -Ă adj. = bosumflat, bolos, inchiorchișat, smânat pentru un lucru de nimic, făcând o față proastă și urâtă, bârboțat; *El stă bosântat, n'ai cu cine vorbi* (Vicov, în Bucov.). Com. G. NISTOR.]

— Cf. ung. *bosás* = răzburare, necaz, bătăsture; turbat, furios. Cf. și bosnat, imbuznat.

IMBOTĂ vb. I^a refl. *Faire la moue*. — A se bosumflă, a se imbună. *Nevasta mi s'a imbotat, că m'am luat cu alta 'n saf. MAT. FOLC. I 496.* [Și: (Mehediți, Banat) *Imbotat* vb. I^a refl. = a se supără, bosumfla (H. IX 91). *Ce te-ai imbotat?* = ce ți-ai umflat buzele? H. XVII 174. *De ce ești imbotat?* Com. A. COCA. Coptii când se mănăie și nu vreau să mândănce, se schințecă a plânge; atunci s'au imbotat. Com. LIUBA.]

IMBOTFORĂ vb. IV^a. *Chausser de fortes bottes*. — A încălța cu botfori. *Neculat... se legând dărz pe picioarele sale imbotforate*. GANE, ap. TDRG. — Derivat din botfor, cu ajutorul prefixului **in-**.

IMBOTI vb. IV^a v. bot.

IMBOTIȚĂ, -Ă adj. [Înt'r'un descântec din Transilv.] *M'am căzut rău imbotiță, De gură legată*. PĂRVEȘCU, C. 77. [DDR. dă, tot din Transilv., înțelesul — suspect — de *erășiță* (ab: *Un copil imbotiț* = un enfant gâté. Poate trebuie înțeles = bosumflat, bolos, care face gura ca botul.)] — Probabil, derivat din bot.

IMBOURĂ † vb. I. 1^a. *Marquer au fer rouge*. 2^a. *Prendre la forme des cornes de l'aurochs*.

1^a. † Trans. A înfieră cu bourul (II 2^a). CDDG.

2^a. Refl. = bouri 2^a. *Tăjele și s'or imboură, Ugerul și s'o umplă*. ION CR. IV 232.

[Participiul - adjectiv: *Imbourat*, -Ă (ca sens, apropiat de burd sau înmouat) = întunecat; *Vremea de ploaie... se chiamă vreme imbourată*. PAMFILE, VĂZD. 107.]

— Derivat din bour (ca derivațiune, cf. înfieră).

IMBRĂCĂ vb. a.

I 1^a-4^a. (S^a) *habiller, (se) vêtir, recouvrir, endosser*. II 1^a. *Couvrir, recouvrir; mettre des draps ou lû, envelopper; couvrir, garantir*. 2^a. *S'engager ô, se faire fort de...* 3^a (Se) *recouvrir de (fig)*. 4^a. *Placer (un capital)*. 5. *Départir (un impôt)*. — (Mai adesea în opoziție cu desbrăcă).

I. 1^a. Trans. (Complementul e omul; haina se arată prin prep. cu s. In) A acoperi corpul cuivă cu (rufe s.) haine, spre a-l feri de frig s. a-i ascunde golițuna; refl. a se acoperi pe corp cu (rufe s.) haine, intrând în ele, cf. învești, încălță. *Cu vepinte luminate imbrăcându-mă...* CORESI, EV. 4/11. *Am imbrăcat vr'un om mișel (= sârman)*? CUV. D. BĂTR. II 453. *Duca-vodă, dacă auzi... se imbrăcă cu cămășă de pliașă*. LET. II 297st, cf. (cu *toale stralele*) DRĂGHICI, R. 166, (cu *hainele*) SPIRESCU, L. 33. *Să te imbraci în haina de careu s'au dezbrăcă...* Adom. MINEIUL (1776) 165, cf. LET. II 261st, (în *zale*) EMINESCU, P. 233, (în *străie nemțești*) CREAȘA, P. 147, (în *douăsprezece pieți*) GOROVEI, C. 67. *Au ațerpat la țatăl lor, ca să-l imbrăce mai de grabă*. DRĂGHICI, R. 107. *După ce țeyără din bate...*, se imbrăcă. SPIRESCU, L. 38. *Diminețea, când mă imbrăc...* JARNIK-BĂRSEANU, D. 94. *În negru se imbrăcă*. ȘEZ. II 34^{1/2}. *Vîn și rachiu cui țî place*. N'are cu ce să se imbrăce. ZANNE, P. IV 185. (Modern, după fr. *s'habille bien*) *O domnă care se imbrăcă bine* = cu haine bune, fine, la modă. | P. ext. (Complementul e haina) A pune o haină (intrând în ea). *Aduceți vechimântul de nătină și imbrăcoți el*. CORESI, EV. 11/28. *Să imbrăce o cămășă cu gura la spate*. ȘEZ. II 66st. *Imbrăce haina pe dos*. Ib. I 52^{1/2}. *Poale albe și-o imbrăcă*. Ib. I 105^{1/2}. *Coșul nămat ce mândănce e halci*. Ce imbrăcă e haram. ZANNE, P. II 79. | P. anal. [Viermuleții] își pierd pielea... și se imbrăcă în piele... vândă. ECONOMIA, 217.

2^a. A cheltui dintr'al său spre a procura cuivă hainele trebuințoase. *Muncii-au nămat ca să te imbrăce?* KONAKI, P. 290. *Ești tu dau de mândănce, eu îi imbrăc*.

3^a. Trans. și refl. A (-și) lucră hainele necesare (cuivă). *Mai bine țau o sârăc, Ce cu mâna ei se imbrăcă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 436, cf. 438.

4^a. (Modern, după fr.) A furnisă imbrăcăminte necesară cuivă. *Oăsea, fiind port-franc, se înădrăcnează a imbrăcă pe Chigincence*. C. NEGRUZZI, I 36.

II. P. anal. și fig. 1^a. Trans. A învăli, a acoperi (precum învălești corpul cu o haină). *Cel ce imbrăcă cerul cu nori*. MINEIUL (1766) 175. *Firca... câmpii cu verde imbrăcă*. KONAKI, P. 265. *Și 'n negru imbrăcă toate al nopții pătă domn*. EMINESCU, P. 210. *Comon ței imbrăcăce nepăsarea*. SADOVEANU, P. S. 43. || Fig. *Pădurea se imbrăcă = înverzeste* (Brașov) Com. I. PANTU. || Refl. a imbrăță o credință religioasă. *Căși în Hristos v'ași botăză, în Hristos v'ași și imbrăcă*. | P. ext. (după fr.) A se prezenta sub altă formă. *Apofonia vocalică constă în diferitele nuanțe vocalice pe care le poate imbrăcă o silabă*. || S p e r e. A imbrăcă patul (plăpoma, perina) = a-ă șterce cu rufe curate, a înfăță (plăpoma s. perina). A imbrăcă o carte = a-ă acoperi școarțele cu hârtie, ca să nu se murdărească. A imbrăcă o iconă = a o ferecă (3^a); a o încădă (Bucov.). ION CR. V

279. A îmbrăcă o armă = a-i împodobi mânerul cu metal prețios. # A îmbrăcă pe cineva = a-l îmbogăți (Brașov Com. I. PANTU, cf. desbrăcă); a-l împovăra cu o sarcină, a-i face un riu (L.M.). Așă de bine mi-ți îmbrăcă prin camelele sale cele mari..., că-i aducea la sapă de lemn. MARIAN, O. I 420. A îmbrăcă cu ușa = (Covurluiu) a lua ușa în spate, a piecă. *L-ou rușă Să te îmbrace cu ușa*. I. NEGRUZZI, VI 7. A îmbrăcă pășunile cu vite = a scoate atâtea vite la păscut, cât ajunge iarba ca să le hrănească. *De oarece nu se îmbrăcău toate pășunile cu vitele locuitorilor, parte din munți se închiriau Dometiilor*. POPOVICI-KIRILEANU, B. 73. A îmbrăcă un lan (s. o moșie) = a-l împărți tot, la locuitorii, în arenda, fie pentru muncă. Com. T. NAUM. A îmbrăcă ziua = a o petrece ocupându-se cu ceva util. *Cu ce-ai îmbrăcat ziua de ieri? = ce-ai făcut, cum ai întrebuințat-o?* (Auzit la Sibiu).

2°. Refl. (Construit cu să...) A lua un angajament, o obligațiune, a se legă, a se prinde să..., a se obliga, a se angaja. *Se îmbracă să botă toată oastea Împăratului-Verde*. RĂDULESCU-CODIN, I. 156.

3°. † Trans. și refl. A (se) încestră cu ceva, a se pregăti; cf. a investi cu... *Îmbrăcă-mă cu virtutea*. MARCOVICI, C. 9/11. *Spre chinuire bărbătească te-ai îmbrăcat*. MINEIUL (1776) 100.

4°. (Brașov; cf. neol. a investi un capital în) A pune, a plasa (un capital în ceva). *Care de vreo speculație s'au opucat și capitala' rău în multe mărfuri l-au îmbrăcat...* PRAY. COM. (1837; citat după DREPTATEA, a. 1906, nr. 11). *Am îmbrăcat banii într-o grădină* (Șchei). Com. PANTU.

5°. † (Mold.) A împărți, a repartiza o dare (pe luni, la mai mulți indivizi). *Iară pe urmă, nepundându-se stringe banii atâta cât să-și plătească idomna, țigaze poronă...* să se îmbrace toți banii după șomela care țigaze din visterie. LET. II 82/81. *Au primit...* a da câte o sulă de puști, carii se îmbrăcă în cinci lunt. NECULCE, ib. II 331/32. *Scos-au niște hărți pe țară...* și câte un îmbrăcat per fețe, le-au dat năpăști prin state, id. ib. 238/39. *Cu toți într-un cuget am socotit că poate fara să dea fără de prea simțitoare greutate, 1.600.000 lei, îmbrăcându-se pe toate stările țării ce dau bir*. URICARIUL I 11/11, cf. 13/11, x 258/11, III 7/10.

[Dialectal se conjugă și: îmbrăc, îmbrăcat, să îmbrace (RETEGANUL, TB. 116/p). | Abstracție: îmbrăcare s. f. (mai de mult și cu sensurile de:) veșmânt; îmbrăcăminte; repartizarea unei dări. Îmbrăcarea veșmintelor. N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 153 (îmbrăcămintele hainelor. BIBLIA 1688). Cine nu descoperi fața îmbrăcării (= indumentii) lui? BIBLIA (1688) 381/. Să se facă și îmbrăcarea banilor trebuincioși. URICARIUL I 236/37; îmbrăcat s. a. Nu întăria mult cu îmbrăcătul / îmbrăcăminte s. f. † Puși îmbrăcătunco (HURM. = în veștirea. SCH. = îmbrăcământul. DOSOFTEIU) mea sac. PSALT. 132/131; îmbrăcătura s. f. = îmbrăcare; spec. (Agric.) cuibul îmbrăcăturii de fier a cormanelor la rariță. PAMFILE, A. 78. *Trecu... vreme la mijloc, ca de-o îmbrăcătură de femeie*. N. A. BOGDAN, ap. TDRG; îmbrăcăminte, v. c. | Ajective: îmbrăcat, -ă, cu negativul ne(î) îmbrăcat, -ă și cu diminutiv (în poezia pop.) Îmbrăcătél, -eă (MAT. FOLC. II 21, MARIAN, SA. 398, PĂSCULESCU, L. P. 42) (ad I 1°). Văzându-l așa ciudat îmbrăcat cu pieci... DRĂGHICI B. I 167. *Arapl... îmbrăcați murește*. GORJAN H. V 10. *Să umble frumos îmbrăcat*, eminescu, N. 36. *S'a tologit așa îmbrăcat, cum eră, pe un deon*. CREANGĂ, P. 302. *Îmbrăcată ca o împărăteasă*. RETEGANUL, P. V. 28/29. *Îmbrăcată c'o pundriță*. DOINE 15/15. *S'a înșafat desbrăcat și-i e rusine îmbrăcat*. ZANNE, P. III 143. *Curca lui pofted să fie tot îmbrăcată* (= purtându-se

în haine luxoase). LET. II 413/3, cf. CREANGĂ, P. 249. *Cine-și ține hainele nedebrăcate* (= nepurtate), *Ale lui sânt numai pe jumătate*. ZANNE, P. III 184. (Spec.) *Cea mai groasă pătură de zăpădă s'o măsurat în anul 1895...*, care a avut tornea cea mai îmbrăcată (= cu zăpădă mare). POPOVICI-KIRILEANU, B. 36. *Ostiaș îmbrăcată* (scil. în haine militare—inrolată) DOINE 90/2. (Ad II 1°). *Înșaful... îmbrăcat cu... iarbă*. I. IONESCU, C. 68. *Deaurile îmbrăcate cu vif*. DRĂGHICI, R. 28. *Un... salon îmbrăcat în doliu*. C. NEGRUZZI, I 60. *Urchile... îmbrăcate cu o piele subțire*. ODOBESCU, III 64/1. *Păreții... îmbrăcați cu rogojină*. CREANGĂ, A. 134. *Pilotă îmbrăcată*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 421. *Ioana îmbrăcată în argint*. EMINESCU, N. 4. *Armele... cu aur îmbrăcate*. ALECSANDRI, P. F. 679/3. *Paloz ferecat*, Numa'n aur îmbrăcat, TEODORESCU P. P. 517°; îmbrăcător, -toare = (cu sens activ) care îmbracă; (cu sens pasiv) care trebuie îmbrăcat. *Nu vând pâna, ci am mulți îmbrăcători* (Auzit în Bran).

— Din lat. pop. *imbracare. Cuvântul poate să fi însemnat la început sa (se) îmbracă în pantaloni s. izmene (= lat. braca, braccæ, cf. braccatus simbrăcat cu pantalonii) și apoi, prin generalizare, sa (se) îmbracă cu orice fel de haină. Cum însă brăcie, brăcinar, brăciere, brăciele, brăciere, brăciunță se leagă toate de sensul de scingătoare, brâu subțire și cum și în italienește aflăm înțelesuri anaioage (imbracare sa înflășa, imbracatura sa se încinge, imbracatura ebrăus), se poate ca înțelesul lui *imbracare să fi fost a înflășa și să fi însemnat deci, la început, svătire numai când eră vorba de copii mici.

ÎMBRĂCĂCIUNE s. f. v. îmbrăcă.

ÎMBRĂCĂMÂNT s. a. v. îmbrăcăminte.

ÎMBRĂCĂMINTE s. f. 1°. Vlctmet. 2°. Placenta.

1°. Veșmânt, haină, straie, cf. port, costum. Să se îmbrăcă într-o îmbrăcămîntul cea luminațului. CORESI (1581), ap. GCR. I 29/29. *Au este... mai mare...* Trupul decd îmbrăcămîntele? VARLAAM, ap. TDRG. Îmbrăcămîntul lui eră de pâr. DOSOFTEIU, v. s. 216, cf. 282, 19. *Făcu Dumnezeu lui Adam îmbrăcămînt de piele*. BIBLIA (1688) 3/41, cf. 180. *Voți da voa treizeci de îmbrăcăminte de haine*. ib. 185. *Îmbrăcămîntele acestor slujitori eră în sama* Agăi. LET. III 316/1. *Strălucitoarele ei îmbrăcămînti*. BĂLCESCU, -M. V. 479. *După îmbrăcămîntele...* îmi pari de muncă bun. C. NEGRUZZI, II 230/17. *Ce îmbrăcămîntele ciudată!* EMINESCU, N. 40. *Frumusețea îmbrăcămîntului său*. MARIAN, O. I 248. *Îmbrăcămîntea nu face pe om*. ZANNE, P. III 190. | Spec. Îmbrăcămîntea unei cărți (POLIZU) = hărta cu care e îmbrăcată.

2°. Piacentă, cf. cămașă (II, 1°), casă, să-las, căiță, obiaș, perdeă. *Se prinde un cucos, și se îmbracă în îmbrăcămîntul cu care a veni cel nou născut pe lume*. GOROVEI, CR. 2400, cf. MARIAN, NA. 103.

[Și: (învechit) îmbrăcămînt s. a. cu pluralul îmbrăcămîntele, care, fiind luat drept singular, (o îmbrăcămîntele) are noul plural (niște) îmbrăcămîntele sau îmbrăcămîntii].

— Derivat din îmbrăcă, cu suf. abstr.-col. -ămînte.

ÎMBRĂCĂTEL, -EĂ adj. v. îmbrăcă.

IMBRĂCINĂ vb. I. Ceinturer, attacher, Her les caleçons.—A și leagă brăcinarul, a-și leagă ismenele cu brăcinarul (LB., MARIAN), a încinge (LB.), cf. îmbrăcă. [Prez. ind. îmbrăcină LB.]

— Derivat din brăcină (cf. brăciore), cu ajutorul prefixului în-; cf. desbrăcină.

IMBRÂNĂ vb. 1^a. *Ceindre, serrer la taille avec une ceinture.* — (RAR) A încinge cu brâu, cf. imbrăcină. **PONTBIANT** [Part. -adj. imbrănat, -ă. Voi îngrămate, imbrănsate, Cu rochi înrotate. **MARIAN**, D. 322.]
— Derivat din brâu (plur. brâne), cu ajutorul prefixului in-.

IMBRÂNCĂ vb. 1^a intrans. *Tomber de (vieillesse, fatigue etc.)*. — A da în brânci (de bătrânețe, slăbiciune, p. o x t. de sărăcie). A 'mbrâncat de tot = a slăbit, a sărăcit (SEZ. IX 146), umbli pe brânci. [Prez. ind. și imbrâncez la **PANN**, E. II 138, unde are sensul de sa imbrânci: Nu putei să-l imbrânceze jos. | Part. -adj. imbrâncat, -ă. Un moșneg imbrâncat = care de-abia merge, de bătrân (jud. Putna). **CONV. LIT. XLIV**, 267.]

— Derivat din brâncă¹ (1²), cu ajutorul prefixului in-; cf. imbrânci.

IMBRÂNCEALĂ s. f. v. Imbrânci.

IMBRÂNCI vb. IV^a. *Pousser, rejeter, (se) bouculer, conduire, rousser.* — **TRANS**. A da brânci, a împinge pe cineva izbindu-l (repede și fără veste), a da afară împingând, a respinge în mod brusc. *Ducându-l pe poarta curții mai mult mort de cât viu, îl imbrâncă în mulțime.* C. NEGRUZZI, I 156. *Îi brâncește cât colu.* **CREANGĂ**, p. 277. *Îi imbrâncose pe 'scimșii și juși vitezei mitea în adăncime.* **MERA**, B. 102. *Pe Opriganu l-apucă și pe scări îl imbrâncă.* **ALECSANDRI**, P. p. 204/2c. *Toți o imbrâncă, zicându-i să iasă afară.* SEZ. VI 175. *Fată mare, moie bătrân Cereia fetiță măr din sân. Fata tot îl imbrâncă.* **EPURE**, p. 25, cf. **TEODORESCU**, p. P. 327. | Refl. (cu sens reciproc) A-și da brânci, a se ghionți, a se împinge. *Armații se'imbrâncă, Pe Iordachi s'aruncă.* **ALECSANDRI**, P. p. 182^b/1a. || Fig. A împinge, a mână spre ceva, a stimula; a alunga. *Neînțecat o imbrâncose spre moarte.* **MARCOVICI**, C. 74. *Spre a imbrânci barbaria turcească.* **BALCESCU**, M. V. 612.

[Sf. brânci vb. IV^a, zbrânci vb. IV^a. *Se zbruncă din ghiarele lor, huiuchi (zbrânci) vre-o cădută din fața lui.* **ION CR.** IV, 167. | Abstracte: **Imbrâncit** s. f. (a. 1794) **GCR**, II 153; **imbrâncit** s. a.; **imbrâncitură** s. f. = brânci, împinșură violentă; ghiont. O imbrâncitură aruncă pe ucigaș pe o canaped. C. NEGRUZZI, I 21. *Glumește numai cu gura, tar nu și cu 'mbrâncitura.* **ROMÂNUL GLUMET**, 52/21; **imbrânceală** s. f. *Eu nu voiam s'o las, ca nu se lădă și'n imbrânceala asta, a luat portofalul de la mine.* **SLAVICI**, N. II 326. | Adjective: **imbrânciți**, -ă. *Imbrânciți de la ușa bogatului.* C. NEGRUZZI, I 253. *Sedinta fiind suspendată, e imbrâncită până la ușa de lumea care dă năvală să iasă.* **BRĂTESCU**, L. D. 80; **imbrâncitor**, -oare.]
— Derivat din brâncă¹ (1²), cu ajutorul prefixului in-; cf. imbrâncă.

IMBRÂNZI vb. IV^a = brânzi. (A se adăoga la acel articol: Tanc = un lemn crestat, cu care măsură cibonii laptele când imbrânzesc oile. H. XVII 95. **Imbrânzi** = a aduna oile pentru stână (Straja, în Bucov.). **Com. A. TOMIAC**.)

IMBRĂTĂRE s. f. }
IMBRĂTĂȘĂ † vb. 1^a } v. Imbrățișa.

IMBRĂTȘI vb. 1^a. *Prendre dans ses bras, embrasser.* 2^a. *Accueillir, adopter.*

1^a. **TRANS**. și Refl. (cu sens reciproc) A (se) lua, a (se) cuprinde, a (se) strânge la brațe. *Imbrățișându-lu pre el, l-au sărutat.* **BIBLIA** (1688) 34/4c. cf. **LET**, II 141/2c. *Cu drag o imbrățișăz.* **BARAC**, A. 20. *Au imbrățișat pictoarele Mântuitorului.*

DRĂGHICI, R. 168. *O imbrățișă cu un flocină al ei.* **GORJAN**, H. I 51/2c. *I se părăd că... vede pe o femeie săngerată că-l imbrățișează.* C. NEGRUZZI, I 33. *Apoi se imbrățișăz, de bucurie.* **ISPIRESCU**, L. 61. [Figură etimologică] Se imbrățișăz imbrățișarea cea mai după urmă. **GORJAN**, H. IV 128. 2^a. Fig. A lua, a primi (cu iubire) la sine; a alege. *Hă... imbrățișăz pre cet ce s'au înșădat.* **MINEIUL** (1766) 102. *A cărora... metodul au imbrățișat.* **URICARIUL**, IV 307/12. *Accesăz fabulă...* *Eder imbrățișăz-o...* **P. MAIOR**, 181. 189. *Imbrățișăz o asemenea soartă.* **MARCOVICI**, D. 159. *Iluz...* *Imbrățișăz mahometismul.* C. NEGRUZZI, I 144. *N'o imbrățișăz... nici o corieră.* **ȘBIERA**, F. S. 324. | A cuprinde. *Mîntea atunci... le... imbrățișăz.* **KONAKI**, P. 278. # [După fr.] *Cine imbrățișăz multe, puține adună.* **ZANNE**, P. II 585.

[Sf. (cu rostire dialectală a grupei *fi > fâ*) **imbrățișă** † vb. 1^a **GANTEMI**, H. 7. (Craiova, 1821) **IORGA**, S. D. XXII 45; (după analogia unor verbe ca *înșăz* etc.) **imbrățișă** vb. 1^a. | Abstracte: **imbrățișare** (imbrățișare) s. f. = Imbrățișare cu căruța cîntec făcându-o. **MINEIUL** (1766) 3. *Se curvine a mulțimi... cădăruoacii imbrățișăz a patrișilor.* **URICARIUL**, XIII 342/2c. *Imbrățișare obțese.* **KONAKI**, P. 294. *Dulce imbrățișare.* **ALECSANDRI**, P. II 95. *Defășindu-se de imbrățișăzările ei.* **EMINESCU**, N. 13. *Imbrățișăz te în călăzeste, ca cloșca când cloșeste.* **ZANNE**, P. VIII 117; — [formați personal] **imbrățișare** r. f. *Putrezid în seacăruasa imbrățișare.* **COȘCUB**, E. 160/12. — **imbrățișat** (imbrățișăz) s. a. | Part. -adj. **imbrățișat** (imbrățișăz), -ă. *Găsire pe linerii amanți dormind imbrățișăz.* C. NEGRUZZI, I 108. *Prin codrii apucară amândot, imbrățișăz.* **ALECSANDRI**, P. II 92, cf. **OLLĂNESCU**, H. O. 38. *În brațe imbrățișăz.* **PĂSCULESCU**, L. P. 156.]

— Derivat din brățiș, cu ajutorul prefixului in- (după expresia sa 'luă în brațe).

IMBRĂTOȘĂ vb. 1^a v. Imbrățișa.

IMBRĂZDĂ vb. 1^a v. brăzdă.

IMBRĂZDĂR s. a. (Agric.) = brăzdar. Pe la noi s'au îmulțit mereu ranșurile (= plugurile de fier...); totuși sânt și mulți care-și care-și arătura cu imbrăzdatele cele vechi de lemn, care se mai numesc și *vi deșe*. **PAMFILE**, A. 39.

IMBREANĂ s. f. (Iht.) v. mreană.

IMBREBENĂ vb. 1^a. *Parer de fleurs.* — A împodobi, a împistri (cu flori). [Part. -adj. **imbrebenat**, -ă. *Fânul de leandă, de mărgărintă... se mișcă ușor în valuri, ca o pânză imbrebenată cu flori.* **DELAVERNIA**, S. 59. *Să-i vedem fagu 'ncărcat și de arme imbrebenat.* **TEODORESCU**, P. P. 500^b.]

— Derivat din breabîn, cu ajutorul prefixului in-.

IMBREDELĂ vb. IV^a. I 1^a. *Garrotter.* 2^a. *Faire qch. d'une manière provisoire.* 3^a. *Fouffler.* II 1^a. *S'enchêtrer, s'embrouiller.* 3^a. *Avoir une liaison amoureuse.* — (Transilv.)

I **TRANS**. 1^a. A strânge (un lanț sau o funie) împrejurul unui obiect cu ajutorul unui bredei (Brașov.) **Com. LACRA**.

2^a. Fig. [Imbredețirea fiind considerată ca o legare provizorie, făcută în pripă, ca să tindă câțva timp.] *At imbredețit-o = ai lucrat ceva fără te-meu, de mîntuială, în mod provizoriu (Brașov).*

3^a. P. anal. A coasa iute, rău, a însăli, a împlei rău. **REV. CRIT.** III 157.

II Refl. 1^a. *Mi s'au imbredețit băterile = mi s'au încurcat, înodat, de nu le mai pot desfăce (Brașov.)* **Com. LACRA**.

2°. A se îmbredeli (cu cineva) = a lega relațiuni de amor, cf. a se îngurui cu cineva. *Trădesc îmbredelit* = trădesc în concubinaj. REV. CRIT. III 157.

— Derivat din *bredel*, cu ajutorul prefixului *in-*; cf. *dezbredeli*.

IMBREZĂ vb. Ia. *Tacheter*. — Trans. A face cuiva o pată în frunte ca în animal breaz. *Unele femei nu ung toată fața copiilor, ci numai îi îmbrează în frunte, în obraz și în bărbie*. PAMFILE, s. T. 151.

— Derivat din *breaz*, cu ajutorul prefixului *in-*.

IMBREZĂLĂ vb. Ia = *brezălă*. [Part. -adj. *îmbrezăliat*, -ă = împodobit ca o brezale. [Femeie *sulemenite*] *parcă-s niște poparule* 'îmbrezălate'. JIPESCU, ap. TDGR., cf. HEM. 868₁₂].

— Derivat din *brezale*, cu ajutorul prefixului *in-*.

IMBRIHOR s. m. v. *imbrohor*.

IMBROBODEĂ s. f. }
IMBROBODEĂLĂ s. f. } v. *imbrobodi*.

IMBROBODI vb. IVa. (Sc) *couvrir d'un flicu, (s') envelopper*. — Trans. și refl. (Complementul e omul sau capul) A (se) acoperi pe cap cu o broboadă, p. ext. și cu altă învelitoare de pânză (văl, ștergar, testemel etc.); p. gener. a (se) acoperi, a (se) înveli (cu deosebire pe cap). *Îmbrobodăzită... chiar ca pe o mușcă*. PANN, ap. GCR. II 362₁₂. *Acuma, cu vrute cu nevrute, ai ad te îmbrobodi cu tulpan*. CONTEMPORANUL IV 44. *S'a îmbrobodit cu cie* [cu ismenele] *pe cap*. SBIERA, P. 270₁₂. *Îi înfășgase și-l îmbrobodise ca pe copil*. SEZ. II 200₁₂. *Îmbrobodite-te* (= învâlește-te bine, că e frig!) FRANCU-CANDREA, R. 54. # *L-a îmbrobodit* (femeia pe bărbat), adesea complinit prin la ochi = l-a fermecat, l-a orbit, l-a făcut să nu vadă, l-a nholbat (SEZ. IX 147). l-a îngelat, l-a legat la gard, l-a pus cornițe (ZANNE, p. II 351, PAMFILE. J. III). || (Complementul e broboada sau cărpa) A legă pe cap. *Baba... Testemel îmbrobodit*. TEODORESCU, P. 52. || Fig. *Lucrările îmbrobodă... fulgerarea ochilor* lui BALCESCU, M. V. 394. A învâlu, a ascunde. *Păcila deasă îmbrobodăște munții naști*. ALECSANDRI, P. III 642. *Degeaba se silește... a îmbrobodi adevărul*. MAIORESCU, D. I 362. *Vălul ce 'mbrobodă misterul*. I. NEGRUZZI, VI 459. [Prez. *îmbrobodesc* și *îmbrobod*, *îmbrobod*.] ȘI: **brobodi** vb. IVa; (forme mai apropiate de etimologie) **îmbrobodi** vb. IVa LB. FRANCU-CANDREA, R. 54; **împrobodi** vb. IVa LB. H. XVIII, 146. | Abstracție: **îmbrobodire** s. f. (și cu înțelesul fig.) învâluire, ascundere, împodobire. **Îmbrobodire de adevăr**. DONICI, P. II 60. **Îmbrobodirea** cu aparențele *deșerte ale erudițiunii*. MAIORESCU, CR. III 47. *Păterea ta... fără îmbrobodiri și suvătă*. SBIERA, F. s. 280; (im)brobodi s. a.; (im)brobodeală s. f. (plur. -delți și -dele, cu noul singular) **îmbrobodea** s. f. = broboadă; **îmbrobodire**. Broboada, **îmbrobodirea** sau **îmbrobodărea** se face în trei feluri. PAMFILE, I. c. 363. Ștergar... ad-l aiță de îmbrobodăci. MARIAN, I. 302. Colacii pre carti fi acopăr cu o îmbrobodă sau cu un tulpan... id. NU. 767. | Ajective: **îmbrobodit** (cu negațiunea) **neîmbrobodit**, -ă adj. = învelit la cap cu o broboadă, acoperit, (fig.) fermecat. I. GOLESCU, C. I. Certul... **îmbrobodit** cu nori. CONTEMPORANUL, VI, 290 **îmbrobodită** cu tulpan. SEZ. III 21b₁₂. *Mierla 'îmbrobodită*. PĂSCULESCU, L. P. 84; **îmbroboditor**, -oare. | Substantiv: **îmbroboditoare** (împroboditoare LB.) s. f. = broboadă, învelitoare de cap. NARCIANU.

— Derivat din *broboadă*, cu ajutorul prefixului *n-*; cf. *desbrobodi*.

IMBROBODITOARE s. f. v. *imbrobodi*.

IMBROBOROJIT, -Ă adj. v. *îmboldori*.

IMBRŌC s. m. v. *uncrop*.

IMBRŌHOR † s. m. *Intendant des écuries du Sultan*. — (Turcism) Comisul împărătesc, mare sau mic, care era trimis cu înalte misiuni politice, uneori ca să marelăse pe Domni și să dea Investitura noului venit. ȘIO. *Imbrohorul împărătesc cu mulfime de sanciere și oaste turcească căldrime, să ducă pe Petru-rodă Domn la scaunul țării*. M. COSTIN, ap. GADEL. *Cerchez Mehmet-Pașa, imbrohorul, carele era mare prieten cu Dumitraco-bezadea de la moartea Iăldne-său, lui Cantemir-rodă, NECULCE*, ap. ȘIO. *Iată că vine un imbrohor al împăratului*. MAĞ. IST. 21₁₂. [Cai dați] la conacul imbrohorului ce-au adus pe Măria Sa în scaun. IORGA, S. D. VI 251. *Incepă... a trâmăte la... imbrohori împărătești ca să-i ceară capul*. FILIMON, C. II 584. *Imbrohorul sau comisul împărătesci*. ODORESCU, I 256. [Și imbrohōr s. m. MAT. FOLC. 68, 80; imbrohōr † s. m.; imbrohōr † s. m. CANTEMIR, ap. ȘIO.; mirahōr † s. m. VĂCĂRESCU, ap. ȘIO.] Compus: **buluc-imbrobōr** = marea comis al Sultanului subț a căru poruncă steteau salahorii și hasahării. ȘIO. *Buluc-imbrobōrului fiind prieten Brancovanului-rodă, au zis vizierului... NECULCE*, ib.]

— Din turc. **imbrohor** (din arab. emir-i ahor, mirahor) = marea peste grajdulele sultanului. ȘIO.

IMBRŪC † s. a. v. *ghimbuc*.

IMBRUJI vb. IVa v. *bruși*.

IMBRUJI vb. IVa refl. *Se batte avec des boules de neige*. — (Borgo-Joseni, în Transilv.) A se bate cu bulgări de zăpadă. *Ce ne-am imbrujit cu N. N. I = VICIU 61*.

— Derivat din *bruș*, cu ajutorul prefixului *in-*.

IMBROSCĂI vb. IVa. *Se donner des coups de cornes*. *Mugtr*. — Intrans. și (mai des) refl. (În Telcorman, despre vitele cornute) A se împunge și a zlieră a lupă. 10N. CR. VII 251. [Și: **boriscăi** vb. IV refl. *Boul se boriscă, când vede sânge*. H. XVII 94; **îmboriscăi** vb. IVa. *Bou zbiară și îmboriscăie*. H. XI 146; **îmboriscăi** vb. IVa. *Bou când sânt groși boncăsc sau se îmboriscăesc*. H. I 7. *Boul se îmboriscăe*. V. 4. *Formele cu s ar putea fi scrise greșit în loc de ș*.

— Din bulg. **borikam** ce smă lept (mai mult despre copli, când se iau la trântă în glumă). În limba română cuvântul se simte ca onomatopee, înrudit cu *boră*, *borndă*.

IMBRUMĂT, -Ă adj. = *brumăț*. PĂSCULESCU, L. P. 54.

IMBUCI vb. IVa v. *împopă*.

IMBUCA vb. I. 1°. *Avaler, manger, engloutir*. 2°. *Emboucher*. 3°. *Măcher les aliments avant de les donner aux enfants*. 4°. (S')engrener, (s')adapler.

1°. Trans. A băgă s. a vâri în gură ceva de mâncare; a mânca câte o bucată; a înghiți dintr'odată, a înfulică; a mânca la repezeală, a gustă; p. gener. a mânca. *Pre-o bucată cu mai imbuce nu are*. CANTEMIR, IST. 115. *D'amiaci ceră să imbuc*. PANN, P. V. III 10. *Ar vrea să 'mbuce câte ceva* ALECSANDRI, T. 596. *Sauă... băuta de gânduri*, *îmbucă rar*. POPOVICI-BĂNĂTEANU, ap. TDGR. *Până-i imbucă d-ta ceră... cu am și pus capătul*. CREANGĂ, P. 24. *Unde descheșese o gură, de să mă imbuce!* ISPIRESCU,

L. 14. Să 'mbuce... din plăcintele acestea. RETEGANUL, P. I 44/22. Pe mine nu mă poștiți să 'mbuce ceră. ȘEZ. II 189/22. 'Mbuc de 'mbucătură. ib. IV 1416/12. Treceam cu oile... pe lângă drum și oilele mai 'mbucam câte ceră de tei de colo. TURCU, E. 159. 'Napucatu să 'mbuc odată. Cio-coțul își face plată. ALECSANDRI, P. P. 259b/17. O amoaică-l 'mbucă. TEODORESCU, P. P. 441, cf. CĂTANĂ, P. 46. PĂSCULESCU, L. P. 172. Ce e dulce, foarte dulce și nu poate să se 'mbuce? (= Somnii). GOROVEI, C. 348. # 'Mbucă cu lupul (s. lupșe). ISPIRESCU, L. 101) = mănâncă repede, cu lăcomie. ZANNE, P. I 528. Tău, fiind flămând, 'mbucă găluștele cu lupul. BARAC, T. 16. Cât ai 'mbucă odată: arată un timp scurt. ib. III 580. | Absolut. A mănă. Nu află alt adăpost spre a 'mbucă sau a dormi zăua. ODOBESCU, III 17/2. Cei doi prieteni 'mbucau în grabă, grădă. SADOVEANU, SĂM. V 908. Bdiatu 'mbucă repede ce 'mbucă și apoi se duce după trebi. CREANȚĂ, P. 153. Se puseră de 'mbucă și se veseliră. ISPIRESCU, L. 337. Cu lăcomie începu să 'mbuce. CONTEMPORANUL, II 418, cf. JARNIK-BĂRSEANU, D. 263, BIBICESCU, P. P. 68.

2. (Neobiciuit, după franțuzește) A pune la gură un instrument de vânt spre a sufla în el. Unchișorul obosit nu se sfiți a 'mbucă bărbăștește trâmbița vîndătorească. ODOBESCU, III 95/2.

3. (În jurul Brașovului, despre mamele care dau de mănărea copiilor mici) A mesteca mănărea copilului în gură, înainte de a o da copilului, ca s'o poată digera mai ușor. 'Mbucă-i pâinea, înainte de a i-o da.

4. (Tehn.) TRANS. și refl. A (se) uni, a (se) 'mbucă două lucruri, prin extremitățile lor, care intră una în alta; cf. a (se) angrena. A 'mbucă două fieri = a le vârî de un capăt una 'ntr'alta. COSTINESCU. O coadă de sapă lungă și ardată în vîră o custrău laid și tăietorea, 'mbucată în coadă. I. IONESCU, C. 81. Niște boite ogivale ce se 'mbucau între ele. ODOBESCU, I 442. Pălcelele la capu' alaiant 'mbucă dinjola de care trag boii. BREBENEL, GR. P. || (Fiind vorba despre o rană) A (se) închide, cf. a se cicatriza, a se trece. Unul de cicoare astfel preparat se mai pune la tăieturi, că 'mbucă carnea lătată (o împreună și o vîndecă). LEON, MED. 31.

[Abstracte: 'Mbucăt s. a. Frații săi de cruce se puseră la 'mbucate, căci erau flămânzi. CĂTANĂ, P. B. I 93. Când oala este cu gura spre tine, e rău de 'mbucut. GOROVEI, CR. 2827; 'Mbucă s. f. (cu derivatul) 'mbucări vb. IVa = (trans.) a da de mănărea vitelor (Năstăud, com. N. DRĂGANU), a hrăni vitele (Mănăstireni-Botoșani, ION CR. III 345), (refl.), despre vite) a se hrăni, a se sătura. Și fărânu nostru are mare grijă... de bonuși lui. Îi 'mbucărește și zi și noaptea. ION CR. IV 130. Are numai o vită două la casă și să mteară cum le-a 'mbucări. CONTEMPORANUL, VIII 37. A cucii boii vorbind: — Măi, să ne 'mbucărăm bine 'n astă seară. PAMFILE, CER. 10. L-am tot 'mbucărit, ca să se capete. Com. N. DRĂGANU. | Ajective: 'mbucăt, -ar; 'mbucător, -oară.] — Din lat *'mbuco, -are (de la būco).

IMBUCĂRI vb. IVa v. 'mbucă.

IMBUCĂTĂRI vb. IVa v. 'mbucătură.

IMBUCĂTĂȚI vb. IVa v. 'mbucăți.

IMBUCĂȚI vb. IVa = bucuți. Linia norocului [de pe palmă] 'mbucătuță, tăia în mai multe părți linia vieții. OLLĂNESCU, ap. TDGR. [8]: (+ jumătăți) 'mbucătuți vb. IVa.

IMBUCĂTORI vb. IVa v. 'mbucătură.

IMBUCĂTURĂ s. f. 1-2°. Bouchée. 3°. Plat. 4°. Engrenage, emboltement.

1°. 'Mbucare, băgare în gură a unei bucuți de mănărea; cf. înghițitură, sorbitură. Cum intră cineva la ea în casă, îi 'mbucă într-o 'mbucătură. MERA, B. 32. Să-mi pun picia la pară... și apoi oai vedea eu cum i-o merge 'mbucătura. ȘEZ. IX 67.

2°. Bucată de mănărea, cât se poate 'mbucă de-odată, bucata de mănărea din gură; p. ext. bucată [1], bucatură [2°]. 'Mbucătură = bolus. ANON. CAR. De la o vreme nici o 'mbucătură macar [nu] totă să mai mănănce. DRĂGHICI, R. 27. De leny ce eră, nici 'mbucătura din gură nu și-o mestocă. CREANȚĂ, P. 329. Am înghițit repede 'mbucătura cu un cioldnel. SBIERA, P. 80/2; cf. MARIAN, SA. 226, O. II 207, V. 176, MAT. FOLC. 305. 'Mbucătură mare să 'nghiți și vorbă mare să nu zici. ROMÂNUL GLUMET, I 3/2. După cum fi-e gura, să-ți fie și 'mbucătura. BARONZI, L. 65/2. Nu luă 'mbucătura din gura altuia. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 116.

3°. (Neobiciuit). Fel de mănărea, bucatură [3°], bucată [III 2°]. [Grangurul] este socotit în Franța ca una din cele mai delicate 'mbucături ornitologice. ODOBESCU, III 32/2.

4°. Împreunare, 'mbinare a două obiecte care se 'mbucă (4°), cf. angrenaj. Așeză fie-care lemă la 'mbucătura lui și clădi foșorul din nou. ISPIRESCU, L. 378. Acestea se 'ncăntare, prin balamale, într-o 'mbucătură de fier ce le 'mbucă pe amândouă. PAMFILE, A. 78. | Spec. (la râuri, fluviu). Locul unde se varșă un râu într'altul, gură. La 'mbucătura Argeșului în fața Turcușor. CONV. LIT. XLIII 920. Marea... și... domoiește năpraznicele și asaluri împotriva 'mbucăturii fluviului și a fărâmului dobrogene. TAFRALI, S. 13.

[Diminutiv: 'mbucătură s. f. LB.] | Verb: 'mbucători vb. IVa = 'mbucători POLIZU, PONT-BRIANT ('mbucători MAT. FOLC. 156b) = (trans.): complementul e omul sau animalul) a- da cuiva câte o 'mbucătură (LB.), a- da adese de mănărea, a- l (tine) bine, a- l hrăni, a- l întreține; (refl.) a mănăca, a se înfruptă. [Turcii] prădesc mulți căni în curte, și-i 'mbucăturese, că cănele e totă lor. ȘEZ. III 76/2-2. Cum e Românu, urea să mai 'mbucăturească pe cineva. RĂDULESCU-CODIN, I 43. Nu s'a 'mbucăturit nici cu o sfărmatură oarbă și slăbice într'altăia, de abia se mai ținea pe picioare. MERA, B. 264.]

— Derivat, cu suf. abstr. -ătură, din 'mbucă.

IMBUCĂTORI vb. IVa } v. 'mbucătură.

IMBUCĂTURĂȚA s. f. }

IMBUCĂȘIT, -Ă adj. = bucușit. Portițele 'mbucășite sau înfundate cu înărituri ciopite cu multă măiestrie, cu stâlpii și frunțile încrestate și înflorite. PĂCALĂ, R. 75.

IMBUCURĂ vb. Ia = bucură. Trans. Poarta dinăia t-au 'mbucurat, NECULCE, LET. II 268/22. Au trimis soli... la Ștefan V, Domnul Moldovei, ca să-l 'mbucure ȘINCAI, HE. II, 53/22. Ea nu-l 'mbucurase nici cu un rod. SBIERA, P. 225/12. | Refl. Acouă la cine să se 'mbucure. RETEGANUL, P. IV 36/22. Când o cumperi, Te 'mbucuri. JARNIK-BĂRSEANU, D. 79. [Adjectiv-verbal: 'mbucurător, -oară = care te umple de bucurie. Iată o veste 'mbucurătoare.]

IMBUFNĂ vb. Ia refl. Être de mauvaise humeur. Faire la moue, bouder. — A se bufnă. Se 'mbufnă pe mine și trântă tot prin casă. GORJAN, H. II 203. Fii de împdrat... se 'mbufnă de rușinea ce pățise. ISPIRESCU, L. 154. Și: (neobiciuit)

imbună vb. I. BĂRCIANU. | Adjectiv și adverb: **imbunănat** (IMBUNĂT H. IX 91), -ă = bosumflat, supărat foc (RĂDULESCU-CODIN, I.), cf. *bonat*, *imbunat*, *drămboiat*, *imboșănat*, *imbonțat*, *strolimbat*. Cucușea îmbunătat, să nu te fi aflat de unde te-ai aflat! MARIAN, I. 5. *Greșit se țineă îmbunăt și nu vorbă cu ci. I. ADAM, R. 200. Ca un copit 'mbunăt, când la întăritare leapdă ce ține în mână. JIPEȘCU, O. 12. Vorbeă îmbunăt către cocoana Proșnică. SANDU-ALDEA, V. P. 148, cf. RĂDULESCU-CODIN, I. 11,75; **imbunăție**, -ă = care se îmbufnează ușor. (Numai la) PONTBRIANT. | Abstract: **imbunăre** s. I.*

— Din lat. pop. *in-bufonare ea sta (h)ursuz ca o bufniță (derivat de la *bufo* 'bufniță', care a dat în arom. *bufă*, megl. dacor. *buf*, *bufniță*, sau de la *bufo* 'broască'), păstrat la Aromâni supt forma nesincoapată (*imbuunore*, cu același înțeles. Cf. *bufnă*, *bufniță*, H. TIKTIN, DRG., TH. CAPIDAN, DR. III 758, V. BOGREA, DR. IV 824.

IMBUFNATIC, -Ă adj. v. *imbună*.

IMBUIBĂ vb. I^a. *Remplir, surcharger* (l'estomac); *raassaster, (se) bourrer, (se) gorger, (se) gaver. Pousser avec exubérance. Se multiplier.* — Trans. (Obiectul este, de obicei, stomahul sau pântecul) A umplea, a încălca peste măsură (cu mâncări). Căți săraci am putea face fericiți... cu cheltăiala unui ospăț ce ne îmbuibă pântecul și ne strică sănătatea. C. NEGRUZZI, I 253. | P. ext. (Obiectul e o persoană) *Îi îmbuibase cu bani, cu să-i așdă prieten. ZILOT, ap. DDRF. Îi îmbuibă omul = se îmbuibă de somn. DR. II 635. Spre a nu-i îmbuibă [pe pești cu mâncare]... F. R. ATILA, 55. || Refl. (Obiectul este o mâncare, o băutură; p. ext. un prânz, o cină; fig. un traiu bun etc.) A mânca sau a bea mult, umplându-și stomacul peste măsură, a se îndoa. Dacă s'au îngroat și s'au îmbuibat, cu sfințici lui..., s'au vicleni de cătră stăpânul său. LET. II 64^{2a}. S'au îmbuibat cu băutură — nu-i nimic că are de unde. DR. II 624. Fiți conștințași și vă îmbuibăți de prânzuri bogate. I. NEGRUZZI, V 187. Aceste fivine [vulturi] se răped la săvurări și se îmbuibă de mortăcturi. ODOBESCU, III 16^{1/2}. Se îmbuibă de bunul tratu. GORJAN, I 147. | (Despe plante care cresc într-o regiune umedă.) A se îndoa și a se înmulți, a se îngroa, a buieci, cf. *luxuriant*. Iară în local grânelor pe lângă băli, crece răchite și se îmbuibă săcișul. SLAVICI, N. 8. | (Fig.) A se înmulți peste măsură. Nenumărate rele... în suflet se 'mbuibăază. I. VĂCĂRESCU, P. 52^{1a}. | [Prez. *imbăib*, (mai rar) *imbuibăz*.] Adjective: **imbuibăit**, -ă = cu stomacul încălcat peste măsură; păt, sălud, îndopat. *Moșele să-i chiorățase, toți îi zice că e 'mbuibat. PANN P. V. II 115. De vrei să fii Episcop, c'o manie vârgăid... Supt mîră strălucită ascunde-ți capul sec, Și supt o barbă lungă stomahul 'mbuibat. C. NEGRUZZI, I 180. Bucatele ce se întoarzeră din îmbuibatele cetăți turești. ODOBESCU, I 328. (Pești) *imbuibăți* de Arad. F. R. ATILA, 57. *Ochi îmbuibăți = împănjiniți, osteniți de fum, oboseală și nesomn* (Vestul și câmpia Ardealului.) DR. II 635. (Substantiv) Atunci lumca se împarte în sădrăci și boagi, în stăpâni și robi, fîdmânci și îmbuibăți. BĂLESCU-RUSSO, M. V. 559; **imbuibător**, -toare = care umple peste măsură, îndopa, îndestulează, satură. *Imbuidtoarea ctină a părintelui Epumen. C. NEGRUZZI, I 319; imbuibăcios, -oasă* † = care îndopa. Measele etale cu cheltăiale scumpe și mbuidtoase. DOSOFTEIU, V. S. 223. | Abstract: **imbuibare** s. f. = mâncare peste măsură; îndopare, (fig.) lux; (prin apropiere de neologismul *imbăitare*) mulare, străbatar cu un lichid, imbibare;**

(greșit în loc de?) *Imbinare. Coltea din imbutare (preste măsură mâncare). CALENDARIU (1814) 170. Imbutarea și zădărnice sînt ciumele care răstoarnă toate împărățiile. BĂLESCU, M. V. 336. Irigațuncea se face în trei feluri: sau prin curgere continuă, sau prin subvertirune, sau prin imbutare. I. IONESCU, M. 325. Pentru ca plugul să fie mai stabil, treuce cu vîrful cuștilui să fie îndreptat pușin la stînga brăzdarului, sau, lot pușin, să fie îndoit la imbutarea limbii cu coada lui. PAMFILE, A. 42.*

— După G. Giuglea, DR. II 632 ș. u. (unde se arată că lat. *buŭia* și deci *imbubiare nu există), sensul original a fost sa imbibă, a face să soarbă, a umplea cu un lichid și p. ext. a îndopa cu o mâncare, iar prototipul lat.-vulg. *imbubiare (din *imburius s. *imburius, de la *imbure*, simpregnă, imbibă). Se pare că cuvântul de origine latină a fost apropiat semantic de familia reprezentată prin *bui*, *buiac*, *buieci* (cf. paleosl. *bujo* se sin delicis viveres).

IMBUIBĂCIOS, -OĂSĂ † adj. v. *imbuibă*.

IMBUIECI vb. IV^a v. *buieci*.

IMBUIESTRU, -IĂSTRĂ adj. (ș. d.) v. *bulestru*.

IMBUIGUI † vb. IV^a refl. *S'egarar.* — A se rălăci. *Preuții și poporul tău ne-am îmbuiगत de-premă. DOSOFTEIU, MOL. 83p.*

— Pentru etimologie cf. *băigui*.

IMBUIMĂCI vb. IV^a v. *buiimăci*.

IMBUJORĂ vb. I^a. *Rendre ou devenir rouge* (comme une pivoine), *s'enflammer.* — Trans. și refl. A (se) îngroa, a (se) face roșu ca bujorul; (spec. despre obrajii cuiu) a se aprinde. *Obrajii fetei se imbujoară. SANDU-ALDEA, D. N. 221. Buba se imbujoară, se înflamă și se roșește. REV. CRIT. III 157. Nu-i înțocopi, Nu-i imbujoară. MARIAN, D. 33. (Și) Imbujoară vb. I^a; bujora vb. I^a; (rar) bujori vb. IV^a DICT. | Adjective: **imbujoară** (imbujoară, bujorată), -ă = roșu ca bujorul. *Bushorât, ANON. CAR. De abia scăpat din mîncine jupînesci cu chica topor și cu obrajii bujorați de palme... GHICA, S. 71. Imbujoară de vin și aprins. COȘBUC, P. 91. Veniți în ceasul dimincii... supt chitpirea bolții 'mbujorată. GOGA, P. 58. Eră și imbujoară Malca. CREANGĂ, P. 114. Să fie totdeauna înflorite și imbujoară, adică strălăve ca florile. MARIAN, SE. II 56. Bărbănoșu din pădure, Măncă-v'ar morții zmulire, Cu jineți imbujoarate. SEZ. III 51^{1a}; cf. II 91^{1a}. Lăte peste lăte, Peste lăte imbujoară... GOROVEI, C. 142; cf. CREANGĂ, P. 150; PAMFILE, C. 22. Roșăți imbujoarăți. ȘEZ. II 91^{1a}.**

— Derivat cu pref. *in-*, din *bujor*.

IMBULGĂRI vb. IV^a v. *bulgări*.

IMBULUCIT, -Ă adj. = bulucit, străns grămadă, îngrămadit. *Cărușele trăseseră focul imbulucit, și la o margine făcuseră focul. VISSARION, FL. 230.*

IMBULZEĂLĂ s. f. v. *imbulzi*.

IMBULZI vb. I^a. I^o. *Serrer, presser; cîțfonner. Se serrer, s'entasser, se presser. Monter à la tête. 2°. Assaillir qqn., combler.* Înțelesul original: «a face (din ceva) bulz, a-i da forma unui colocolu nu s'a păstrat, ci numai cele derivate:

I^o. Trans. A strânge cu putere la un loc, a îndoa, a îngheșu, a buluci (cu deosebire despre o mulțime de oameni). *Imbulzează = comprimo,*

obruo. LON. CAR. Într-o noapte făcându-se spaimă în tabăra lor, au dat toți, ca oile, la podul celâșii, și acolo îmbulzind cei de pre urmă pre cei dinainte, au căzut de pre pod în ganfari. LET. I 321/22. Și t-au îmbulzită pre Moldoieni și pre Cazaici lângă Pruiu. MAG. IST. II 29/30. Pe'necetu și îmbulzită, până i-au înghesuția la Jurnava cetate. Ib. 12/2. Cazaici și bulcăz [pe Franțu] de se cădă unii peste alții. DIONISIE, c. 225. Ca când t-ar îmbulzi dînapoi Români..., fugiră mîncînd pămîntu. P. MAIOR. IST. 220. Hora tute se 'năriește, Gloată multă-o îmbulzește. ALECSANDRI, P. III 574. | A boți, a mototoli. Co-ai făcut de-ai bulzit toată cămeșă? (Bîlca, în Bucov.) Com. G. TOFAN. | Refl. A se îndesă (prin multime), a se înghesuți, a se vîrî, a se strînge la un loc, a se îngrămădi, (spec. despre oi) a se strînge una lângă alta, când dogorește soarele verii (ION CR. VII 251); a da năvală printr-o multime, a năvăli. Iord bîieți dărăban..., s'au bulzit la o răpă... și se apără. LET. I 232/33. Imbulzindu-se oamnei, se lovea și în de ei. Ib. II 291/30. Fieștecare se îmbulză să-și scoată mai multă lapte. BARAG, T. 37. Vreă oină curvură pre aciași tînadus să-i fi bulziseră la o răpă... și se apără. BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 653. Marî și mîci se îmbulză. PANN, E. II 69. Cumpărătorii se vor îmbulzi la dîpni. ODOBESCU, II 109. Și francete și îmbrățate ca țalpa găștii, se înmulțeau, se îmbulzeau, se înghesuțiau. CONV. LIT. XLIII 1148. Gloată se îmbulză și da unu! peste alu! ISPIRESCU, L. 198. Nu vă îmbulzeți, că vă dau la toți (strigăt obicinuit al vânzătorilor). Nu t se îmbulzesc pîștele în buzunar, adică e sărac. ZANNE, P. V 496. | (Subiectul este sângele) A se sui, a se urcă zvîcînd (la cap). Ochiți bătrînelu se împîdingiră, sângele t se îmbulzi spre cap. SLAVICI, N. II 37.

2^a. Fig. A se înăda de aproape de cineva (pentru a obține ceva), a da năvală (cu o cerere s. o rugăminte) la... Toi îmbulzindu-mă cu cererile și postele sale, n'am avut de la o vreme încoace. SBIERA, F. 147/18. Vesta că rugăciunile lui Danil sînt primite înaintea lui Dumnezeu... în marea adică prin înțraga țară a Moldoiei, de aceea îi și îmbulzeau creștinii. SEZ. VI 134. | A împresură, a năpădi. Alie nevoi te 'mbulzesc. PANN, P. V. I 141. | A încîrcă, a umplea, a da din belșug. De aceia acur de a voi să îmbulzeți pe jîroni cu drepțuri. MAIORESCU, D. II 169. Nu mă mai îmbulzi cu dragostea!

[S]: bulzi vb. IV^a. | Abstracte: **îmbulzire** (bulzire) s. f. = înghesuțire, îngrămădire, năvală, năpădire, insistență, stăruință; (despre oi) strîngere la oală din cauza căldurii și a zădăfului (Măgurele în Teleorman, com. OLMAZU). Amoriul... potaile și împaci îmbulziresc. KONAKI, P. 4. Vin pă toată zîna cu mari îmbulziri la curtea fa. GORJAN, H. II 104; **îmbulziri** s. a.; **îmbulziri** s. f.; **îmbulzeală** (dial. **îmbulzăla** LB, MARIAN) s. f. = înghesuțială, năvală, îngrămădire, aglomerație. Prea multă îmbulzeală la muncă. MAIORESCU, L. 100. Imbulzeala era mare, vrea să scape fieceare. REGANUL, TR. 74/2. Și vor fi seamă în soare, și în lună și în stele, și pre pămînt îmbulzeală (glosa marginală: sau necaz) pagîndilor întru nedormire. GCR. II 22/23. | Adjectiv: **îmbulzit** (îmbulziti) -ă = înghesuțit, strîns, îngrămădit, făcut grămădit, năpădit; împins, îmboldit; spec. (despre cal) mărunț și cărnos (H. II 116), (despre om) cocoșat (Zagra, jud. Bistrița-Năsăud, com. I. CORBU). Căprins de multe păcaie și îmbulzit. MIHEILU (1776) 196/2. **îmbolzit** (= îmbulzit + îmboldit?) de plăcere răzburîrit. MARCOVICI, D. 412. [Din cauza] gerului... să jîne sângele și toate umezelile (trupului) îndesite și îmbulzite întru adîncurile trupului. PISCURESCU, O. 188. **îmbulzit**

de afacerile bibliotecii. SBIERA, F. 207; **îmbulzitor**, -oare, **PONTBRIANT**.
— Derivat, cu pref. **în-**, din **bulz**.

ÎMBULZITURĂ s. f. v. **îmbulzi**.

ÎMBUMBĂ vb. I. 1^a. *Coudre des boutons, orner de boutons*. 2^a. *Boutonner*. — (Mold. și Transilv.).
1^a. (Mai rar) A coase s. a pune nasturi (bumbi), a împodobi cu nasturi (bumbi), a bumbi (1^a). *Zădit răsfațate, Cărpe împănate, Cojoace 'mbumbate*. MARIAN, NU. 607.

2^a. (Mai ales) *Trans. A încheia* (o haină), *vîrînd nasturele (bumbul) în cheatoare*. Este bine a luă o cămeșă... și a *îmbumbă gura cămeșii pînd sus* (Bucov.). GOROVEI, CR. 517. *Cătere 'mbumbate* (= prins-o cu bumbi). BARONZI, L. 110/1.

[S]: (Mold.) **îmbumbă** (dial. **îmbunghia**) vb. I TDRG. | Adjectiv: **îmbumbăt**, -ă = încheiat; fig. (modern după franc. *boutonné* s. germ. *zugknöpft*) neapropiat, închis, neabordabil, inaccesibil. | A bistrăte: **îmbumbăre** s. f.; **îmbumbăt** s. a.; **îmbumbătura** s. f. | Instrumental: **îmbumbătoare** s. f. = (la îmbrăcăminte) pojița albă (de pe marginea bitușii, unde se încheie), prevăzută cu bumbi. PĂCALA, M. R. 513; **îmbumbător** s. a. = aparatul (în formă de cărlig) cu care încheie nasturii de la ghețe (Sibiu), *croșet*.
— Derivat, cu pref. **în-**, din **bumb**. Cf. **humbi**, **desbumbă**.

ÎMBUMBĂ vb. I v. **îmbumbi**.

ÎMBUMBĂCĂT, -Ă † adj. *Rempli de coton* ? — Astupat cu bumbac? *Urechea de pînză 'mbumbăcătă și de zovăstie astupată*. CANTEMIR, IST. 87. [Ar putea avea însă și înțelesul de 'sintagat sau 'amețit, cf. **îmbumbăc**.]

ÎMBUMBĂCI vb. IV^a v. **îmbumbăc**.

ÎMBUMBĂTOĂRE s. f. }
ÎMBUMBĂTOR s. a. } v. **îmbumbă**.
ÎMBUMBĂTURĂ s. f. }

ÎMBUMBĂ vb. VI^a. *Bourgoonner*. — A înmuguri. *Liceele au 'mbumbăți și-i semu...*, că *frigu-i pe ducă*. PAMFILE, A. 247. [Și **îmbumbă**, vb. I **PONTBRIANT**.]

— Stă în legătură cu ung. *bomb*-*emugur* (cf. *bombovalni*, *bombózn* 'înmuguri' *bímód* 'boboc'). Cf. **humbi**, **bombi**, **desbumbi**.

ÎMBUMBĂ vb. I v. **îmbumbă**¹.

ÎMBUMBĂC vb. I. *Instiguer*. — (Oravița, în Banat) A îndemnă, a înșelă: *L-o 'mbumbăcat*. Com. A. COCA. [Cu schimb de con]: **îmbumbăci** v. IV^a = a înbătă, a ameți pe cineva de cap (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.]

— Din lat. **in** + **bombico**, -are **sbărîd** (despre albină), cu aceeași trecere de sens ca la rom. *bădi* (2^a). DR. III 676.

ÎMBUNĂ vb. I(ă). I 1^a. *Apaiser, calmer, améliorer*; *s'améliorer, s'apaiser, se radoucir*. 2^a. *Faire du bien*. 3^a. *Consoler, encourager*. 4^a. *Convaincre*. 5^a. *Epayer, (se) réjouir*. 6^a. *Promettre*. 7^a. *Se promettre*. 8^a. *S'améliorer*. 9^a. *Se rendre agréable, se concilier la faveur, s'insinuer*. 10^a. *S'accommoder, se réconcilier*.

1^a. *Trans. A face pe cineva să fie (mai) bun, a împăcă, a liniști*. *Nedîrtrețale-i aduce de laudă și făleo omul, pentru să-l 'mbunăceze*. VARLAAM, C. 306. *Fiti oamnelor spre a 'mbună pe ze, închipuise un soiu nou de înșughierți și de sacri-fici*. ODOBESCU, III 483/24. *Scăpați de lătratul*

odnelui..., pe care-i putești fourie leaze Imbună. id. III 483¹². Copiii miei cum să-i Imbun? Necesite mele ce să-i spun Când va ntrebă de El-Zorab? COȘBUC, B. 99. Ai avut și afaceri, zise necastă-sa, ca să-i Imbuneeze. ZAMFIRESCU, R. 109. Eu caut să-mi Imbun, Și bucate 'n maș-i pun. MARIAN, SA. 5. | Despre un obiect nelăsuțit | Aduce în stare mai bună, a Imbunățîți. Avertie Ne-om ținemă, Sărîcie Ne-om Imbună. TEODOR-RESCU, P. P. 552⁹. || Refl. A se face mai bun, a se îndrepta, a se corecta. Să țară noi cu această nu ră veți Imbun și veți fi Imbându în alcamul meu, cu înță vouă Imbă în alcamul vostru. CUV. D. BĂTR. I 10. Sorjite-i au să se 'mbunuc. COȘBUC, X. 22⁹.

2°. † A face bine cuivă, a ferici pe cineva. Imbunără oamerii cea ce acceptă dămă, ferice de omerit loră (: Fericară PSALT SCHL). PSALT. (HURM.) 299, cf. 65, 100.

3°. Trans. A mângăia, a consola, a încuraja (LB). Și s'au Impracun cu betaculo, feciorul lui Cantemir-voadă, anume Dimitraço, și t-au Imbunat Dumitraço cu cusud bun. LET. II 269¹². Aluncea Domnul Costandin-voadă... s'au Impracun și cu Hoțler [prin în război], cu carele... voroară făcând, li Imbună cu curvine de mângăiere pentru ale vremii și ale lumii îndumplărt. MAG. IST. II 163¹². Și-i Imbună că taste sfîntul Intra ajutoriu cu dănyti, și-i adeverită că cu răpucănea sfîntului vor fi păziți. MINEIUL (1776) 162². Calul, dacă trădă apă, Incepă să-i Imbuneeze, ba că o să facă cutare lucru, ba că coalăta. ISPIRESCU, I. 162. || Refl. A se mângăia, a se consola. Intr' acest chip Erotoerit căndă, făr a să 'mbună, Că de a sa lungure crângurile răsună. PANN, E. I 77.

4°. † A îndupleca pe cineva cu vorba, a convinge. Itic Frige-vaacă spatar, și cu alți mulți boierii... li Imbunără [pe Bogdan] cum vor să fugă... și fugi și Bogdan cu dănyti. LET. II 298².

5°. Trans. A face pe cineva să fie bine dispus, în toane bune, a înveseli. Mai bună-i Intri-starea decăt răul, că prin [în]jurtoarea obrazului, Imbună-se-va sufletul omului. SICRIUL DE AUR ap. GCR. I 271¹². ...Nu pută o minută inima a-și Imbună. PANN, E. I 52. [Vinul] cănd li bea, te Imbună. id. P. V. I 116. || Refl. † A rămănea încântat. Amândoi aditură pe cat cu niște voinici, de care se Imbunără toți. PANN, E. II 86.

6°. (Banat) Trans. A promite, a făgădui (o parte din avere, zestre). Tata mi-a Imbunat 200 lei parte și până acum nu mi-a plătit-o. Com. COCA.

7°. (Mehedinți) Trans. A gândi, a speră să obțină, să dobândească (prin procedări amabile, prin purtare bună cu cineva). Amărăț furțură... Pune cutău 'ntr'o nădă, Bate vîntu și t-i ta. Când sofioura-i răspune, Nici alta nu-și mai Imbună. GRAUL I 6.

8°. Refl. (Cu deosebire despre vreme). A se face mai bun, a se Imbunățîți, a se îndrepta, a se răzbuia. Imbuneezu-me=corrigo me, emendo me. ANON. CAR. cf. LB. Vremea se va Imbună. PAMFILE, VĂZ. 2.

9°. Refl. (Construit cu înaintea, între, către, pe lângă, s. cu dativul) A se lua cu binele s. binisorul, a se face plăcut, a plăcea, a intra în grațiile cuivă prin lingușiri, a se linguși. Se va Imbună zuga în înaintea sa. BIBLIA (1688) 344². Imbunându-se nește cleveșnici cătră bogobotețul, și părădă [pre sfîntul]. DOSOFTEIU, ap. TDRO. La vrăjitorii locului mergănd, cu multă mîdă li se Imbunără. CANTEMIR, IST. 144. Atunci, zice Acropolita, că împărății și săborul patriarhesc, pentru ca să se Imbuneeze cătră Ason Ioan... P. MAIOR, IST. 230. A se 'mbună către dănyti, ceea ce pută făcea. BELDIMAN TR. 360. Cozma... cercă să se Imbuneeze pe lângă soția sa, care... ședea mînioasă. N. GANE, ap. TDRO.

10°. Trans. și Refl. A legă din nou raporturi bune, a se împăcă (cu cineva). POLIUC, PAMFILE, J. III, MARIAN. Când oream nădeje să mă 'mbun cu tine, te-am pierdut de-odăi. PANN, E. III 114. Noroc să dele Dumnezee!... Care vra să zică, r'afi Imbunat băciți? RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRO.

[Prez. Imbunetz și Transilv.] Imbun. | Și: Imbuni vb. IV^a (BIBLIA, 1688, ap. TDRO.) Dar tar singuri se 'mbuned. I. VĂCĂRESCU, P. 456¹². Te-am văzut la casa mea, Mi-ai Imbunat inima! GUGLEA-VĂLSAN, R. S. 141. | Adjectiv: Imbunăt și cu înțelesul) împodobit. Fieile lor Imbunate (: podobite DOSOFTEIU, PS.) CORESI, PS. 391. Evă Imbunat cu boierii (= se bucură de favoarea boierilor). URICARIUL X 403²; Imbunător, -oare † adj. subst. =care Imbună, care împacă, împăcător; lingusitor. Pururea tinerii se plăcă și cred cu-vintele rele a pobiubitorilor (Imbunătorilor). LET. I 154¹². Cu Imbunătorii cătră corb... prinșea a-ti vână a se țepiti Incepă. CANTEMIR, IST. 351. (ad 4°) Vina boierilor carii sănt îndemnători și Imbunători spre strângerea umal altuia. LET. II 54². Ca pre cutuma de prejur sene giambagi și Imbunătorii să-i țgonacose. MAG. IST. III 80¹². | Abstracte: Imbunăre s. f. = încurajare, îmbărbătare; lingusire; (Ban.) ajungere din zestre (cf. H. XVIII 284), înțelegere cu privire la zestre. (Prietenul la necaz) să ne deaie bună mângăiere și Imbunare. CALENDARIUL (1848) 61. Stroici este un copil..., su știe ce este Imbunarea și minciuna. C. NEGRUZZI, I 141. Imbunarea lui su-ți plăcă. CONTEMPORANUL, VII 485; Imbunăt s. a = Imbunare; (în Ban.) înțelegere asupra zestrilor. Embunatat = emendatio. ANON. CAR. Mamă cănd m'ai măritat, în fântâni să mă fi dat, N'ai avoi nici un păcat. Cu banii de la 'mbunăt Să fiți vînă scânz de brad. HODOȘ, C. 78; Imbunătură † s. f. = îndemnare, făgăduială; lingusire. Nu-ți paie că cu une Imbunături și menționi ca aceasta țeri biră menica mea. VARLAAM, C. II 63². Să scrie Moldovenii la Lezi cu rugămintă și cu Imbunături. LET. II 222¹². Grecii... care sînt deprinși... a veni în Jară, să se desățeze, uniti pentru apomăștia, alții pentru Imbunăturile. MAG. IST. III 331¹². De Imbunăturile lui Calochir înfăndu-să. CANTEMIR, IST. 370; Imbunăciune † s. f. = lingusire. Nice cu Imbunăciunile nice cu măguliciunile cneyzului nu s'au duplicate [sfîntul]. DOSOFTEIU, V. S. 8².

— Derivat, cu pref. in-, din bun.

IMBUNĂCIUNE † s. f. } v. Imbună.
IMBUNĂTURĂ † s. f. }

IMBUNĂȚĂȚĂ vb. 1^a v. Imbunățîți.

IMBUNĂȚĂȚI vb. IV^a 1^a. Rendre ou devenir meilleur, (s')améliorer. 2^a. Approuver, admettre.

1°. Trans. și refl. A face ca ceva să fie (mai) bun, a aduce în stare mai bună, a amilioră. Și zise D[omn]ul cătră Inu, pentru căci ai Imbunățîtat afocerea? BIBLIA (1688) 274. Fieoamă Imbunățîțead sufletul meu. MINEIUL (1776) 183². Vișele ceale stearpe... se pot Imbunățîți prin altul. ECONOMIA, 159. A Imbunățîți pămîntul. IONESCU, C. 40. Robinson... căndă... un cântec spre laudă înaltului împărat care l-au Imbunățîțit. DRĂGHICI, R. 153. Nu este vrednic de a t-i să Imbunățîți soarta. MARCOVICI, D. 11¹². Duhul sfințeniei curăț și Imbunățîțead loate. id. ib. 31. Să facem grădini, fabrici, să 'mbunățîțimă vodrii. C. NEGRUZZI, II 261¹². Prin această încurajare să se Imbunățîțead sotal herghelilor. id. I 36. O an... Incepi, prefă, răstoară și Imbunățîțead. ALEXANDRESCU, M. 5. Acest regim t-a Imbunățîțit starea căndășit. TDRO. Vinul se Imbunățîțeste stănd în pivniță. DDRF.

2°. (Impropriu) A aprobă, a admite, a consimți. *Acești zvali măgărește Magaris cu un glas îi îmbunătățesc. Și-oadați toți pornesc.* DONICI, P. 17.

[S]i: **imbunătățit** vb. I^a; [prin haplogon] **imbunătăji** † vb. IV^a. *Ai îmbunătăți mila ta.* BIBLIA (1688) 193. | **A**djectiv: **imbunătățit** (cu negativul: **ne(imbunătățit)**), -ă = care este adus în stare (mai) bună, ameliorat; (mai vechiu) înzestrat cu calități bune, cu virtuți. *Răzîndă vefiți ceii îmbunătățite.* MINEIUL (1776) 123¹. *Avem a să-vești... îmbunătățite fapte.* URICARIUL, II 268. *2^a Iusuf Pașa, Serascherul, un om îmbunătățit.* BELDIMAN, TR. 359. *Au hoitârî îmbunătățitul căpitan...* s-și întorcă pușin calea pentru hatârul lor. DRĂGHICI, R. 24. *În zodar cătăm pe îmbunătățitii strămoși în necredății lor moștenitori.* MARCOVICI, C. 123. | **A**bstracție: **imbunătățire** (**imbunătățire**) † s. f. = acțiunea de a face s. de a aduce un lucru în stare mai bună, ameliorare, aprobare. *Când te vești află într-o stare deznădădușă, nu-ți pierde înrăzneața, căci va veni vremea îmbunătățirii.* MARCOVICI, D. 14. *Vești spori înceț înceț în îmbunătățire și fersicire.* DRĂGHICI, R. 153. *Când a fost vorba de vr'o îmbunătățire obștească...* C. NEGRUZZI, I 313. *De 'imbunătățiri rele, căt vrei săntem sănt.* ALEXANDRESCU, M. 6. *Să zicem...* îmbunătățire în loc de ameliorare. MAIORESCU, CR. 258; **imbunătățit** s. a.]

— Derivat, cu pref. **in-**, din **bnutate**.

IMBUNĂȚĂTIMARE † s. f. | **IMBUNĂȚĂȚIMĂT**, -Ă † adj. } v. **bnutate**.

IMBUNĂȚI † vb. IV^a v. **imbunătăji**.

IMBUNĂ vb. I. v. **imbună**.

IMBUNI vb. IV^a v. **imbună**.

IMBURĂ vb. I^a. *Covură de bruine, de frimaz, de givere.* — A acoperi ceva cu ceață s. cu brumă (v. **burfă**). LB. [Prez. **îmbur** și **îmburez** LB. | **A**djectiv: **îmburat**, -ă lb.]

— Derivat, cu pref. **in-**, din **bură**.

IMBURDĂ vb. I. (*Se*) **renverser**, (*s'*) **abattre**, (*se*) **jetar à bas**. — (Transilv. și Ban.) **T**rans. și refl. **A** (se) răsturnă (FRÂNCU-CANDREA, R. 54, VAIDA), a (se) da peste cap (REV. CRIT. III 157), a doborî, a (se) prăvăli (LB.), a (se) trânti (la pământ), a hulul (Com. M. ITTU), a (se) prăbuși. *Să se ducă deci fitecare la Bradul și moldul său... și când vă voi da cu semn, atunci fitecare să-î îmboarde la pământ.* MARIAN T. 193. *Îi opucă pe feciorul nostru un fior și cască... până se îmboardă la o parte și adoarme dus.* MERA, B. 120, cf. (*se* **îmburdă**) 121. *Mândra... o murit, Pământu s'o-nclenit; Și vântu o aburat, Și brăfariu t'o-îmburdă.* DOINE, 46. *S'a îmburdat corul.* DDRF. *Gardul cu proptele nu s'îmburdă = cel cu bunii ocrotitori nu pier.* ZANNE, P. III 159. *Îi îmburdat cu leagănul = e scrișit la minte.* lb. III 205. [Ind. **Prez. îmbră** și **îmbord** LB.]

— Etimologia necunoscută. (După G. Giuglea, DR. III 595, ar fi un derivat din **boră** 'bolovans', iar sensul originar ar fi fost ea se rostogoli ca un bolovan' sau ea se împiedică, izbi (cărui) de bolovan'. Ar putea fi, ca și **zburdă** — cf. DR. III 838 — un derivat din lat.-pop. ***imbardo**, -are, din **burdus** 'ceatăre'; după N. Drăganu, cuvântul, întrebunțat numai în Transilv., a însemnat la început sa răsturnă pe o latură, a da pe o coastă s. ar fi derivat din ung. **borđa** 'coastă').

IMBURICĂ vb. I v. **burică**.

IMBURTOȘĂ vb. I^a | = (im)bor(șoșă) DICT.

IMBURTOȘĂ vb. I^a | (modelat după **burtoș**)

IMBURCIENĂ † vb. I^a refl. *S'emplir de mou-euse herbe.* — A se umplea de buruieni, cf. **buruienă**. [Ogorul] **țeleni-țevi** și **ze** va înburienă tot. BIBLIA (1688) ap. TDGR.

— Derivat din **buruiănă**, cu pref. **in-**.

IMBURZOIAT -Ă adj. = (im)bărzoiat. *Căți mistreți îmburzoiași și colțoi...* *put să ne mulțumescă nouă că l-am ușurat de povara zilelor.* AGĂRBICEANU, LUC. III 176.

IMBURZULUI vb. IV^a = **burzului**. *Ele [zânele] s'o îmburzului.* *De jos s'o sculat, La [cutare] a aștegat...* MAT. FOLC. 1539.

IMBUTĂ vb. I refl. **Contrarier**. — (Bucovina) **A** face în ciudă (com. A. TOMIAC, în butul cuivă). — Derivat din loc. adv. în **but(ul cuivă)**.

IMBUTOIĂ vb. I^a **Mette** în **făt**. — **A** turnă, a așeză vin în butoaie. COSTINESCU. — Derivat din **butolu**, cu pref. **in-**.

IMBUTUCI vb. IV^a v. **butuci**. DICT.

IMBUTUȘI vb. IV^a **Faire bouger de place, pousser, rejeter**. — (Transilv.) **A** împinge pe cineva s. ceva (LB.), a urui pe cineva din loc cu de-a sila, cu forța. (SIMA, M.) [S]i: **îmbutușă** vb. I^a **Antifa** și **îmbutușă**. I. SLAVICI, ap. TDGR.]

— Derivat, cu pref. **in-**, din **butuși**.

IMBUNVĂT, -Ă adj. v. **imbunvâ**.

IMBUNZĂT, -Ă adj. v. **boszăt**.

IMBUZUNĂRI vb. IV I^a. **Empocher, mettre dans sa poche**. 2^a **Voler, dérober**. — (Neobicnuit). 1^a. [După franc. **empocher**] **A** pune, a băgă în buzunar, a umplea buzunarele. DICT. 2^a. **A** scoate pe ascuns din buzunar, a fură, a șterpele, a **buzunări**. DICT. — Derivat din **buzunar**, cu pref. **in-**. Cf. **buzunări**.

IMDĂT † s. a. 1^a. **Troupes de secours** 2^a. **Impôt, contribution extraordinaire**.

1^a. **T**rupe de ajutor. **Prinse de veste că vine Rusciucul imdat.** DUMITRACHE ap. ȘIO. *Cădoase pe Iusuf-Pașa care vened cu imdat Vizirului.* lb.

2^a. **D**are în bani la Poartă pentru întreținerea trupelor trimise în ajutor; dare extraordinară. **Bani** imdatului **İsrii Românești**, care s'au fost rânduți prin... înaltă împărătească porocnd. URICARIUL I 26¹. **Pentru birul İsrii și pentru imdat, care să istoacă la vitoorea lui Septemveric.** lb. 25/29.

— Din turc. **imdat** 'ajutor' (**imdatdyé** 'dare în bani') ȘIO.

IME interj. **Vois, regarde un peu**, — (Ungurism în Munții apuseni). **Uită-te, privește! Ime, măi, ce mirare (= privește, măi, ce minune)! FRÂNCU-CANDREA, R. 54.**

— Din ung. **ime**, cu același sens.

IMEDIĂT, -Ă adj. adv. **Immédiat, Immédiatement**. — **A**d j. **C**are se produce fără mijlocire altuia, **nemișlocit**. | **C**are este s. se întâmplă fără interval de timp s. de loc, **îndată**, **numai decăt** lângă s. după... **Răspuns imediat.** **În imediata apropiere de...** | (Mai ales) **A**d v. **Nemișlocit**, **îndată**, **numai decăt**, pe loc, (po-z.) **acuzica, acuz-acuz.** **Vino imediat!** [Pronunț. -di-at-și -diat.]

— **N.** din fr. (lat. **immediatus**, -a, -um 'nemijlocit' cîn + **medius**).

IMENI † s. m. v. **iminel**.

IMENS, -Ă adj. 1^a, -2^a. *Immense*.

1^a. Care nu se poate măsură, fără măsură, fără margini, nemăsurat, nemărginit. *Unde se întindeau, nu de mult, imense păduri, acum sânt vii și livezi de pruni, MEHEDIŢI, R. 16.*

2^a. Fig. Care este peste măsură de mare, foarte vast, enorm. *Diversele specii de vase barbare ce d-lui a avut imensul merit de a descoperi în aceşti din urmă ani, ODOBESCU, II 305. În imensa literatură liturgică a Budiştilor există trei feluri de Yama, id. 201. Aceasta este eminenta administraţie a unui om aşa de experimentat, care are imensul avantaj în contra noastră a celor tineri... MAIORESCU D. IV 313. A avut pentru acea proclamare a Regatului un mare merit şi opoziţia de atunci din Cameră şi din Senat un imens merit. id. lb. 463.*

[Familia: (fr. *immensité*, lat. *immensitas*, -tatem, idem) **IMENSTATÉ** s. f. = mărime nemăsurată, excesivă, întindere mare, fără margini, vastă, extraordinară.]

— N. după fr. (lat. *immensus*, -a, -um «nemăsurat» < in + mettor).

IMENSITATE s. f. v. *imens*.

IMES s. m. *Nom de chien*. Nume de câine. H. IX 37

— Sensul originar pare a fi «vigilant»; în acest caz ar putea derivă dintr'un eng. *emes* «strează» (cf. adverbele ungureşti *émen*, *émett*, dial. *imctt* «strează»).

IME v. *inf*.

IMFERATEC, -Ă ↑ adj. v. *heratic*.

IMFLĂ vb. I v. *umflă*.

IMICLĂC s. a. v. *emelle*.

IMIGRĂ vb. Iă. *Immigrér*. — (Opusul lui e *emigră*). Intrans. A se duce într-o țară străină cu scopul de a se aşeza acolo pentru totdeauna. [Familia: *imigránt*, -ă subst. = cel s. care emigrează.]

— N. din fr. (lat. *immigro*, -are < in + migro).

IMIGRĂNT, -Ă subst. v. *imigră*.

IMIIŢ, -Ă adj. v. *imălăt*.

IMINÉI s. m. plur. (Imbr̄sc.). *Sorte de chaussures (en cuir noir). Gros souliers de paysan*. — (În vechea Românie). (În începutul mai vechiu) Pantofi boiereşti făcuţi din piele (de obicei de marochin) colorată în negru sau roşu, mai în galben. (Astăzi mai ales) Jumătăţi de ghetă (DAMÉ, T. 169, VASILIU, C.), un fel de pantofi (H. II 118) mai groşi purtaţi de ţărani, botine (H. X 557) din piele groasă fără gumă (ŞEZ. III 155/56), opinci cu talpă de lemn (I. GOLESCU, C. I 181), numiţi pe slorci şi cipici (H. I 253), cf. H. II 223, III 38, IV 45, X 86. Ciubotari... să nu atâd voie a lucră tleclit sau iminii. URICARIUL, XIV 4/5. Iminii[s] se port şi fără meşi şi sânt la fărptură ca nişte meşi împreunăşi cu papucii şi [au] talpă ca papucii. I. GOLESCU, C. I. Cu picioarele goale băgote în nişte iminei de saftan. FILLIMON, C. I 600. Să mă laşi cu solbă de galbeni frumosi, cu naramă albă şi iminii roşi. ALECSANDRI, P. II 22. [Grecul] purtă... iminii mici şi roşi. ODOBESCU, I 132/33. Miu... sâruiă iminei caugului. DELAVRANCEA, s. 206. Se încalţă apoi cu iminei galbeni sau cu meşi negri de mori. MARIAN, I. 62. Bltuza albastră şi iminii din picioare şi schimbă odată cu începutul toamnei. DUNĂREANU, CH. 65. Iminei sânt înclălminte de vară pentru sat şi sârbutoare; pe câmp, iminei nu-ă duce, decăt doar la tălăt ori rădăci via... Se fac tot din piele de iuşi, cu acelaşi călduşi şi talpă, ca şi etobotele,

fintuşi şi potcoviţi. ŞEZ. IX 34. Înclălşaşi cu iminii, Gălşaşi de codru puştii. ŞEZ. III 154/55. Înclălşaşi cu iminii, Iar în cap cu pălării Şi cu bră[s]e) naranji. lb. VII 21. Cu chitii cu iminii. PASCULESCU, L. P. 218. Mănuira mea e-o teleclit. Că popa fi ia scurteclit Şi primaru' iminei. MAT. FOLC. I 433, cf. SEVASTOS, H. 137/38. [Singularul foarte rar: Dascălul Chioşoa... scotă iminul din pictor şi-l arzăclit după dănsul. GHICA, s. 51.] Şi: iminii s. m. plur.; (turcism vechiu, neasimilat limbii) **IMENI** s. m. = un fel de pânză virgată pentru macaturi de divanuri. *Imeni, bucata 44 bani* TARIF ap. ŞIO. | Diminutiv: **IMINEUŞI** s. m. plur. = iminei mai mici pentru copii. [Iminei] copiilor se chiamă imineuşi, putându-se stocna sau sporunci şi din piele de vax. PAMFILE, I. C. 349. | Nom. agent. (< turc. *yemenişli*) ↑ **IMINIGIU** s. m. (H. XIV 436) = cizmar de iminei. *Iminigi cizmarilor, pantofarilor, iminigiilor şi papuciiilor*. DOC. (după 1820). ap. ŞIO.]

— Din turc. *yemeni* «pânză colorată din Iemen»; un fel de ghetă scurte din piele roşie şi neagră. Cuvântul există la toate popoarele balcanice. Cf. ŞIO.

IMINENT, -Ă adj. *Imminent*. — Care stă gata să se producă, să se întâmple numaidecăt; p. o. t. care nu se poate împiedica, înlătură, cf. în evitabil; (când e vorba de ceva rău) ameninţat. *Schimbaroa pătoriei prin fînerea vitelor cu jurage artificiale... este iminentă*. I. IONESCU, D. 225. Când vor voi să vorbească de un pericol iminent, vor putea alege din aceste imagini pe aceea ce le va părea mai plastică. I. NEGRUZZI, I 389. *Primejdia cea iminentă astăzi este pentru [Unguri] întinderea împărăţiei Turului asupra întregii Peninsulai Balcanice*. ODOBESCU, III 365/66. *Necesitatea... se anunţă ca iminentă*. MAIORESCU, D. II 62. *Războiul devenise atât de iminent, încât regele Ludovic Filip nu se putut înclăduşi*. GHICA, s. 180. [Şi: **iminent**, -ă ↑ adj. | Familia: **IMINENŢA** s. f. = starea unui lucru sau a unei situa[ţi]uni iminente; ameninţarea unui lucru (mai des rău) care trebuie să se producă, să se întâmple cât de curând. (Med.) *Iminenţă morbidă* = ameninţare de boală, adică starea organismului care nu este boala, ci care pregăteşte boala, predisune la ea. BIANU, D. 8.] — N. din fr. (lat. *imminens*, -entis, idem < in + minco).

IMINENŢĂ s. f. v. *iminent*.

IMINEUŞI s. m. plur. *iminei*.

IMINIGIU s. m. v. *iminei*.

IMINII s. m. plur. (Imbr̄sc.) v. *iminei*.

IMBRĂHÓR † s. m. v. *imbroher*.

IMIS s. m. *Nom d'une chanson*. — Numele unui cântec din popor. H. II 82.

IMITĂ vb. 1^a, -2^a. *Imiter*.

1^a. Trans. A face sau a încerca să faci la fel ceea ce face altui; a voi să fi la fel cu cineva în vorbă, în faptă, în port, în maniere; a măimăjări, cf. a strămbă, a îngână pe cineva. | P. ext. A lua pe cineva sau ceva ca model, pildă, exemplu. *Să imităm... p'acel ce-ă vedem făclind bine*. FANN. P. V II 21. *Ca să înclăduşi înirigile şi să-şi facă favorablii pre ministrii Porşii, imitau politica Grecilor care consistă a da bani*. C. NEGRUZZI, I 277. *Votu pune a mea silişia Adocrăru-s imitii*. ALEXANDRESCU, M. 224. | S pec. (în liter. şi artă) A lua ca model opera sau felul de a lucră al unui artist sau al unui scriitor. *Să ne dispensăm cu bini...* de a desfigură pe autorii lor, de a-ă ori bincoim, a-ă traduce, a-ă imitá sau a-ă localitá. ODOBESCU, III 21/5.

2°. Trans. A face ca ceva să semene foarte bine cu altceva. cf. a contraface, a plăsmui; a copia. A imită scrierul, semnătura cuiă.

[A dje ctiv: imităț (cu negativul: neimităț, pronunț. ne-t.) -ă = care este făcut să, încât să semene cu altul, care este contrafăcut. Cărțile... au fost traduse în cea libertă și scrise cu sîcile litere imitate, ODOBESCU, II 200. Acele tonuri neimitate, Glasul acela mîldietor. ALEXANDRESCU, M. 317. Noi credem că au rămas necitite — un mijloc foarte sigur pentru a rămînea neimități. MAIORESCU, CR. II 223; — imitățor, -oare adj. subst. — cel care imită, care caută să facă ceva după altul. (Substantival) [Am cîtit versurile] lui Marcus Aurelius Nemesianus Cartaginezul, imitatorul lui Optian. ODOBESCU, III 624. (Diminutiv cu înțeles deprețuitor; formație personală) imitatorăș s. f. Leceoc, un imitatorăș parizian al caricaturistului m. Lecoq, id. ib. 102/33. | Abstract: imităre s. f. — acțiunea de a imita, de a face ceva după altul, de a contraface. || Familia: (fr. imitable, lat. imitabilis, -e, idem) imitabil (negativ: neimitabil, pronunț. ne-t.), -ă adj. — care se poate imita. Ne arătau în scrierile lor neimătibile frumusețea a limbii. C. NEGRUZZI, I 334; — (fr. imitativ, lat. imitativus, -a, -um, idem) imitativ, -ă adj. (In)rebuințat mai mult în muzică și în poezie) — care imită (sonurile naturii). Armonie imitativă, cf. onomatopoeie; — (fr. imitation, lat. imitatio, -onem, idem) imitatie, imitațiune s. f. — acțiunea de a imita; fapta sau lucrul făcut prin imitare sau imitat; contrafacere; cf. copie. S'ar putea scrie [o carte] lăudnd de subiect vîndtoarea... și analizînd... toate impresiunile ce ea produce asupra imaginațiunii... prin imitațiuni armonice sau prin reprezentări plastice. ODOBESCU, III 50; — Inscădări de imitație jacobină. MAIORESCU, D. II 41. Sînt multe hoale care se pot produce prin imitațiune, mai cu seamă la copii, la femei și la bărbaiți impresionabili. BIANU, D. 8.]
— N. după fr. (lat. imitor, -ari, idem).

IMITABIL, -Ă adj.

IMITAȚIE s. f.

IMITAȚIUNE s. f. v. imită.

IMITATIV, -Ă adj.

IMITATORĂȘ s. m.

IMLĂDIĂ vb. I v. imlădiă.

IMLĂȚI vb. IVa (Agric.) v. imlății.

IMN - v. İNM-

IMN s. a. 1° - 2°. Hymne.

1. Cîntec de laudă (în onoarea cuiăva: a lui Dumnezeu, a unui erou etc.), cîntec de preamărare, cîntec festiv cf. o dă. Îndărni Scarinachi scriă imne asupra fericitri patriei. C. NEGRUZZI, I 206. Văd parcă în foiletonul Zimbriului imnul următor: Eronă dăstru... RUSSO, s. 12. Îpi înalță cîntărețul zburător Imnurile armonioase Pal' naturii creator. ALEXANDRESCU, M. 201. Un lung cîntec de abanos în our prelucrat, Că imnuri din Coran frumos pe margine s'apă. ALEXANDRI, P. I 147. | Fig. Păduri și lacuri și mări și flori și stele înalțau pentru mine un imn nemărpinit. id. III 6.

2°. Cîntare bisericăscă: dogologie, heruvic, chironic și orice odă sacră care se cîntă în biserică. [Plur.: imnuri, (rar) imne. | Derivate (neobiceinute): (formație personală după fr. douangeurs) imnățor, -oare adj. — care preamărește cu imnuri s. în felul imnului. Zgomot... gîtanic, imnățor. ALEXANDRI, P. III 197; — imnăț s. a. — carte (bisericăscă) în care se cuprind imnuri (heruvice). COSTINESCU.]

— N. din fr. (lat. hymnus din gr. ὕμνος), idem. Cf. imnodie.

IMNĂR † s. a.

IMNĂȚOR, -OARE adj. } v. İMN.

IMNODIE s. f. Louange. — Cîntare de laudă, șir de imnuri. Ei încep a cîntă o imnodie în care se cuprind istoria nașterii mîntuitorului. GAZETA SĂTEANULOR. A. P. TDRG.

— Din n.-gruc. ὑμνολόα.

IMOBİL, -Ă adj. s. a. (Jur.). 1°. 2°. Immeuble.

1°. A dj. Care nu poate fi mutat dintr'un loc în altul, nemișcător. Avere imobilă.

2°. Subst. m. Avere nemișcătoare, care nu se poate transporta dintr'un loc în altul (precum case, moșii etc.). Femeia poate... să dea imobilul său dotal. HAMANGIU, C. C. 316.

[Accentuat, după fr., și: imobil, -ă.]

— N. după fr. (lat. immobilis, -e < in + mobilis = nemișcător).

IMONEĂ s. f. v. İmameă.

IMORĂL, -Ă adj. Immoral. — Care este împotriva moralei. Purtare imorală. [Familia: (fr. immoralité, idem) imoralitate s. f. — caracterul a ceea ce este imoral; purtare, înțută, faptă imorală.]
— N. din fr., cf. a moral.

IMORALITĂTE s. f. v. İmoral.

İMORMĂNTĂ v. İmormăntă.

İMÓS, -OĂȘ adj. adv. v. İm'.

İMOSĂ vb. I^a refl. (ș. d.) }

İMOSI vb. IV^a refl. (ș. d.) } v. İm' ș. d.

İMĂCĂ vb. I^a. 1°. Apaiser, s'apaiser. 2°. Contenter. 3°. Calmer. 4°. (Se) reconcilier. 5°. Concilier, accorder, mettre d'accord; tomber d'accord. 6°. S'entendre, s'accorder, accepter. 7°. Se faire à une idée. [Prin prepoziția cu, mai rar prin se arată mijlocul împăcării; persoana cu care se face împăcarea se indică prin prep. cu s. † prin dativ].

1°. Trans. A face (pe cineva) să-și capete (din nou) pacea s. liniștea sufletească: a liniști, a domoli, a potoli, a pacifică. Cu gres, amă taste noao... cîndă ne înfrîngemă inema și ne împăcămă sufletul. CORESI, EV. 46/22. Împacă cu rugăcunite Născătoare de Dumnezeu vîoa noastră..., mistivice Doamnei MINEIUL. (1776) 209 1/2. Să petreacă și intima-și va 'mpăc. PANN, E. I 17. Durerea mea s'o 'mpac, Însenînăndu-mi gîndul. EMINESCU, P. 10. Deagustul micu din suflet să-împac prin a mea minte. id. ib. 229. Dacă (î-am) făgădui atunci, a fost numai ca să te împac. İSPIRESCU, L. 2. Se puse pe un plîns, de n'a putut nici un traciuc să-împac. id. L. 2. Se încercă să o împac, mîndpănd-o. id. V 54/1. Cel ce împacă p' altul pacea de el se înă. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 441. || Refl. A-și căpăta (din nou) pacea s. liniștea sufletească, a se liniști, a se domoli, a se potoli. Mîntea atunci se împac. KONAKI, P. 278. Ce să fac și ce-aș mai face Intima să mi se 'mpace? MARIAN, SA. 55.

2°. Trans. A face pe cineva să fie satisfăcut: a satisface, a mulțumi, a împlini pofta cuiăva, a face cuiăva pe voie. Să-și împac neșajul ce are de a se uita la dănește. İSPIRESCU, L. 72. Dumnezeu e atotputințe, și înă nu împacă pe toți! ZANNE, P. VI 674. Dar cîți de înțelept ar fi omul aiata, tot nu poate împacă pe toți de o potrică. SEZ, V 135/22. || Refl. A-și procură o satisfacție (pentru o nedreptate suferită), cf. răzbuună. Ca să mă 'mpac, Eui din funie am să fac Colan mîndru pentru Turci, Ca să mi-ă ridic în jurci. ALEXANDRI, P. P. ap. TDRG.

3°. Trans. A face pe cineva să nu mai fie supărat sau mâniș: a îmbuna, a îmblâni, a împăciui. *Impăcănd cu daruri pe împăratul aceluia țării...* MINEIU (1776) 143°. *Prietenii... să grijească cu vorbe domoale a-împăca pe cel mâniș.* CALENDARIU (1844), 59. *Împitești și înfrunși pe Dumnezee, socotind că făcând biserici, îl poți împăca.* C. NEGRUZZI, I 146.

4°. Spec. Trans. A face pe cineva să nu mai fie supărat cu altul, să se înțeleagă din nou, să lege din nou raporturi de prietenie, a împăciui, a reconcilia. *Maș apoi au hotărât sfatul, că de-îi vor împăca cu Petru-Vodă, să demonească împărașul.* GCR. I 191°. *[În vechime, construit și cu dativul] Acesta Hristos... dereptă pre noi pentru credința ce e cântă el și împăca noi lu Dumnezee și părintelui.* CORESI, EV. 489°. *Hărăle vor împăca ție.* BIBLIA (1688) 362^a. *[Mai ales]* Refl. A încetă supărarea cu cineva, a lega din nou raporturi de prietenie (după ce li-ai cerut iertare), a se reconcilia cu cineva. *Pasă de te împăca cu fratele tău.* CORESI, EV. 48°. *Apoi să împăcări și împătrăriră loc de făr.* MOXA, ap. GCR. I 59°. *Mergă la gazda lui Iordache Rușet furie, de s'au împăcat.* LET. II 316°. *După ce au făcut Mircea-vodă aceste... s'au împăcat cu ei [cu Turcii].* MAG. IST. I 95°. *Vestea-se împătrășose că Domnul se împăcose cu boierii.* C. NEGRUZZI I 150. *Vină mândră împăcă-te, Că de nu te-î împăcă Forțe rdu te-ou blestem.* JARNIK-BARSEANU, D. 256. *[†]* (Rar, construit cu dativul) *Intrans.* *Hărăle vor împăca ție (= se vor împăca cu ține).* BIBLIA (1688) 362^a.

5°. Trans. A pune de acord, a concilia, a potriivi (ceva ce nu era în potrivire s. în înțelegere); cf. a aplana. *S'au tâmplat de au perit un Turc, de Moldovei; deci Vodă au stănut de au împăcat lucrul pentru acel Turc.* LET. II 340°. *#* *A împăca și capra și țarca (s. capra cu țarza) = a aduce armonie între două contraste; a nu se strică nici cu unul nici cu altul (ZANNE, P. I 391). *[†]* Refl. A se înțelege, a cădea de acord, a se ajunge, a nu se certă. *Ne împăcăm noi din zestre* SEVASTOS, N. 45°.*

6°. Refl. A trăi bine s. în armonie (cu cineva) a o duce bine cu cineva, a ieși la cale (cu cineva), a se învoi, a se suferi (unul cu altul), a fi învoit (cu ceva s. să faci ceva), a primi (să...), a accepta (să...). *Mușarea de băriaș să nu se împăca (= despartă)... să se împăca cu bărbatul.* GCR. I 46°. *Un peșter care se împăca cu toate.* SEZ. I 284°. *Nimeni nu se împăca cu ea.* ib. IV 159°. *Nu se prea împăca cu mătăș-sa.* ib. V 135°. *Fidăușul acesta se împăca să aducă apă usut Jidov.* PAMFILE, S. T. 41. (A băciui). *Mă Chirică, ții una? Rămâi la mine, și ne-om împăca [subînțeles: unul cu altul] noi atunci!* CREANGĂ, P. 152. *Zecă Românii pot ședea într-o casă, că se împăca, da două femei ba.* ZANNE, P. II 292.

7°. Refl. (Alz. de obicei) complinit prin cu gândul s. în gând). A se deprinde, familiariză (cu un gând), a se convinge. *Când am împăcăm-ne de spargerea oăderului, prea greșită taste și necuvios foarte.* CORESI, EV. 205°. *Să la îndoaial, nu se împăca.* Nu crede așa lucru. PANN, P. V. I 47. *In gând nu se putea împăca, cum de-a putea scăpa.* RETEGANUL, P. I 19°. *Nu mă pot împăca cu gândul c'a murit!*

[Adjective: (cf. lat. pacatus, -a, -um) împăcăt, -ă = care trăiește în pace cu cineva, în liniște sufletească; multumit, satisfăcut (mai ales negativ) ne(î)mpăcăt, -ă = care nu este împăcat s. nu se poate împăca, nemulțumit, nesatisfăcut, implacabil. Cu înțmă bună și cu dușul împăcăt. PANN, E. I 106. *Să facem cum e mai bine; ... să rămâi și tu împăcăt cu sufletul.* ODOBESCU, III 45°. *Și în sine împăcăt, stăpână eterna pace.* EMI-

NESCU, P. 221. *Îți și încredințez fata cu cuget împăcăt.* SBIERA, P. 190°. *Se învărăbiră și stăntur multă vreme nempăcăt.* DOSOFTEIU, C. V. 11. *Omul este pentru om vrăjmașul cel mai cumplit și nempăcăt.* MARCOVICI, C. 74. *Cheamă pe mună-sa, în grabă, o'ntrăbu nempăcăt.* PANN, E. I 102. *Ura lor e nempăcăt.* ALEXANDRESCU, M. 21. *Vremea răstoarnă cu coasa-n nempăcăt.* ALEXANDRI, P. I 155. *O critică nempăcăt (nemiloasă).* MAIORESCU, ap. DDRF. *Cu o ură nempăcătă-m-am sopit atunci în barbă.* EMINESCU, P. 240... *Era duh neastămpărat și nempăcăt chiar cu sine însuși.* CREANGĂ, A. 135. *Cu înțmă nempăcăt.* TEODORESCU, P. P. 171. *Că pe noi ne-a'nconștrai Pașa cel nempăcăt.* ALEXANDRI, P. P. 210°. — (cf. lat. pacatorius, -a, -um) împăcător (cu negativul: ne(î)mpăcător, -oare = care împăca, care aduce pace și liniște. *Empăcator* = pacificator. ANON. CAR. Nebună, nempăcăt și nempăcătoare. VACĂRESCU, P. 34°. (Subst.) *Între sfecle (= cetele) urmate el eră împăcătoriu.* HELDIMAN, TR. 424. *Acum edinele Sami una cu asta, se mântă foz pe Români și pe împăcător.* RETEGANUL, P. V 32°. — împăcaciós, (cu negativul ne(î)mpăcaciós) -oasă = care se împăca, se mulțumește ușor, conciliant. *Părintele Gavril are un caracter foarte împăcaciós.* I. NEGRUZZI, I 15, cf. 150. *Fără minte, nempăcaciós.* ANTIM, P. 29. [A] Abstract: împăcäre (cu negativul ne(î)mpăcäre) s. f. = acțiunea de a împăca, îmbuna, liniși, mulțumi, satisface; pacificare, reconciliare. *Piulul dereptății întru împăcäre seamărd-se făcându pace.* COD. VOR. 126°. *Hristos, împăcarea noastră.* CORESI, E. 300°. *Aținează mânia stăpânului cu împăcările tale.* MINEIU, (1776) 164°. *Nici un fel de împăcäre sufletul meu nu găsește.* KONAKI, P. 82. *Imi dete o mângăiere și împăcäre de gânduri.* GORJAN, II. II 60. *El din împăcäre aceasta nu așteptă vreun bine.* C. NEGRUZZI, I 160. *Am să-î cânt și eu un cântec de împăcäre.* CREANGĂ, P. 134. *Du-te... și te apucă de lucru; oți veded cu ce treabă-î face și ne-om împăca noi. — Împăcarea (= înțelegerea), cum li-am spus, cuoane. id. ib. 157. *Mat bine o împăcäre strămbă decăt o judecătă derecăt.* ZANNE, P. V 331. (Omni e) *Pururea în nempăcäre cu-a sa slabă înimțoar.* KONAKI, P. 275. — împăcăt s. a. Biserica va oșebi pre muier de bărbat... cu nădejde de împăcăt. CARAGEA, L. 47°. — împăcătoare † s. f. = jertfa de împăcäre. *Și zidă acolo D(ă)u(ș)u jărdănic Domnului și au adus ardere-de-tot și împăcătoare (: et obtulit holocausta et pacifica).* BIBLIA (1688) 240°. — împăcătură = împăcäre, pace, liniștire, pacificare, iubire de pace, fire de om împăcăt. *Că oile amu cătamă-se sff(în)ți, dereptă blănzăten loră și linișă și împăcătura.* CORESI, E. 38°. *Empăcătură = pacificatio.* ANON. CAR. — (lat. pacatio, -onem) împăcătine s. f. = împăcäre, reconciliare. [Păgăni] de împăcătine nu găndesc nimic. DOSOFTEIU, P. 35. *Împăcătineca lui Ștefan-vodă cu Craiul Leșec.* LET. I 141°. *Începă o se săntură de un amor fără sff(în)ți, fără împăcături.* C. NEGRUZZI, I 21].*

— Din lat. paco, -are, compus cu pref. in-, cu care se derivă facitive. (Numai limba română și cea albaneză păstrează înțelesul latin: «a face pace», în celelalte limbi romanice dezvoltându-se sensul: «a satisface plătind» «a plăti»). Cf. împăciui, împăcelui.

IMPĂCĂCIÓS, -OASĂ adj. | v. împăca.
IMPĂCĂCIUNE † s. f. }

IMPĂCĂLUI † vb. IV^a v. împăcelui.

IMPĂCĂTOARE † s. f. v. împăca.

IMPĂCĂTURĂ s. f. v. împacă.

IMPĂCELUI † vb. IV^a v. împăciu.

IMPACHETĂ vb. I^a *Empaqueter*. — Trans. A pune în pachet, a strânge, a aduna, a lega ceva în pachet; a înfășura (în hârtie). Și-a împachetat lucrurile și a plecat.

[Și (Ardeal): pachetă I.] Adjective: (îm)pachetăit (cu negativ: neîmpachetat), -ă = care este pus, strâns, adunat, măsurat, legat în pachet. | Abstract: (îm)pachetare s. f. = acțiunea de a împacheta.

— Derivat din pachet cu pref. in-.

IMPACIENȚ, -Ă adj. *Impatient*. — Care nu are paciență, răbdare; nerăbdător. [Pronunț. -et-ent.] Familie: (fr. *impatience*, lat. *impaticentia*, idem) impaciență (împaciunță † ARISTIA, PLUT.) s. f. (cu plur. -ențe și, prin Mold., -enți) = lipsă de răbdare, de paciență; nerăbdare. Ana era într-o fierbere continuă, pregătirea acestui bal o umpluse de grijă, de bucurii, și de impacienți neobișnuite. VLAHUȚA, D. 274; — impaciență vb. I^a (refl.) = a (-și) pierde răbdarea, a fi, a deveni nerăbdător. Acuma ascultă cele ce urmează fără să te impacientezi. TEODOREANU, M. II. 148.]

— N. după fr. (lat. *impatiens*, -entem c in + *patiens* me-răbdător).

IMPACIENȚĂ vb. I^a }
IMPACIENȚĂ s. f. } v. impacient.

IMPĂCIUI vb. IV^a *Faire la paix; (se) réconcilier*. — Trans. A împăca, a pacifica, a silii s. convinge să facă pace; refl. a încheia pace, a se împăca (cu cineva); (în Transilv. și ca termen juridic) a (se) împăca (într-un proces cu partea adversă). Au împăciuit pe Leși. DIONISIE, C. 163. S'au împăciuit cu tatăl său. ȘINCAI, HR. I. 254²². Împăciundu-se cu toți prin tractatul E. VĂCĂRESCU, IST. 256²². El se gândi a se împăca cu dușmanii săi. BALĂESCU, M. V. 422. Eu lumen o împăciucez și o învârlășesc. GOROVEI, C. 98. [Și: păciui vb. IV^a] LB. Amă iară, de se va păciui țara noastră și a Mărilor Voastre, deci leme va hi să păciui și hotările care ce-au fost luat Dorneni (sec. XVIII). IORGA, D. B. I. 91; — † păciui vb. IV^a DDRF.; † împăcelui vb. IV^a; (+ împăco) † împăcăli vb. IV^a CDDE. | Adjective: împăciuit, -ă POLIZU; † păciuit, -ă = împăcat; pacinic, (cu negativul nepăciuit, -ă = tulburat, neliniștit de războaie). Iubind păciuita viață. DOSOFTEIU, V. S. 79. Pre noi într-o preună de gând și păciuită tocmală ferește. id. ib. 47. Cu cea ce urdă viața eram păciuit. MĂRGĂRIȚARE (1746), ap. TDRG. Acest bun hotar, unde viața păciuită s'afiă multumită. I. VĂCĂRESCU P. 126¹. Într'aceste vremi nepăciuite multă scder[er] și lipsă s'au făcut v[er]șii[n]tor mândăstiri (Iasi, a 1700). IORGA, S. D. V. 97; † păciuit, -ă DDRG.; împăciuit, -ă = împăcat, multumit. O moarte, cât de amară este pomenea-ța o omului împăciuit în supusele sale. CANTEMIR, ap. TDRG.; — împăciuitor, -oare = care împacă, care face s. pune pace, împăcitor, pacificator; mijlocitor, mediator. Reforme împăciuitoare. MAIORESCU D. II 49. Parțidul n'auu prilej să se manifeste în luptă, odată vreme trdă, împăcitor și bătrân, blajinul Postelnic. IORGA, L. II 615; † păciuitor, -oare LB. | Abstract: împăciuire s. f. = împăcare, pace, pacificare. Vorbește bine de toți, ca să aducă împăciuire. MARCOVICI D. 110. După un războiu, leagă împăciuire. PANN, E. III 8. Noi voim buna rândăiudă prin dreptate..., împăciuire prin știință. STURDZA M. 44. Cele două comune... au făcut o împăciuire, în care s'au statorit... hotarele posesiunii. TURCU E. 58. Orice dat pentru împăciuire, nu

se înfelege de pierdut. ZANNE, P. VIII 440; † păciuire LB (cu negativul nepăciuire LB) s. f. S'au bdat și alădăm de păciuire (Făgăraș, a. 1776). IORGA, S. D. XII 92. Am oia, mai spre folosul meu, a cere și a cedeă cu dumelelor la păciuire (Sibiu, a. 1761). ib. XII 73; † păciuire s. f. Voarua spre începătura păciuitirii (sic!) am întors. CANTEMIR, IST. 353; † împăciuire s. f. Poarta turcească au trebuit să așeze (= potolască) răzcoala ce o făcuse Galga și Devler în Tara-Idărească, la a cărora împăciuire au trebuit să meară și opti moldovenestii și muntenestii. ȘINCAI, HR. III 207²²; † împăcăliure s. f. Ou omăgănece iocmeale și cu chip de împăcăliure. CANTEMIR, HR. 23²². Să se facă duhovnicească poăziuire... spre împăcăliurea [soților]. PRAVILA (1814) 106; — împăciuială s. f. = împăciuire, împăcare. COSTINESCU; † păciuială s. f. IORGA S. D. XIII 306.]

— Derivat din pace, cu suf. -ui (și compus cu pref. in-, după analogia lui împăcă).

IMPĂCIUIALĂ s. f. v. împăciu.

IMPĂCIUI, -Ă adj. *Couvert de brouillard, obscurci*. — Acoperit cu păclă, întunecat. Care țară... cu întunecareul turbării idoleții împăclă (1) eră, spurcare de tot și necoitor spre lucrurile păgănești. GCR. I 130. Să potolască vântul cu vihor ce se lăsase pe Dumăre, la acești împăclă și vihorosă Rahodă. ODORESCU, III 608.

— Participial unui verb (neatestat) împăclă, derivat, cu pref. in-, din păclă.

IMPĂCURĂ vb. I^a *Empoiser, enduire de poiz*. — [Rar] A unge s. umplea cu păcură. DICT.
— Derivat, cu pref. in-, din păcură. Cf. păcui.

IMPĂDURI vb. IV^a *Boiser*. — (Modern) Trans. (Complementul e locul) A semăna, a sădi, a planta o pădure (în locuri în care nu există păduri), a acoperi cu păduri. Să facă a se împăduri unele locuri. I. IONESCU, M. 131. [Abstract: împădurire s. f. GRĂNICEANU, I. 17. | Adjective: împădurit, -ă].
— Derivat, cu pref. in-, din pădure. Cf. despăduri.

IMPĂGANĂ vb. I^a *Convertir au paganisme*. — Trans. (În opoziție cu a (în)creștină). A silii pe cineva să treacă la păgân, a face păgân. [Atestat numai sub forma part.-adj. împăgănat, -ă = având credință păgănească. Cu să mor în legea mea, Că-s Moldovean creștinat și nu-s Turc împăgănat. PAMFILE, C. T. 71].
— Derivat din păgân, cu pref. in-.

IMPĂIA vb. I^a refl. (Păst.). (En parlant de la brebis) *Changer de laine*. — (Despre oi). În timpul primăverii oile se împăiază, adică începe să le crească lână nouă numită paia, pe dedesubtul celei vechi. Dacă oile nu s'au împăiat primăvara, atunci lăna cea veche cade și rămâne pielea goală, fără păr. Lucrul se întâmplă mai ales la oile care au esit reie, slabe din iarnă. De aceia păstorii se îngrijesc să fie bine ținute vitelul pentru a se împăzie, de oarece altfel ar păgubi lăna cea veche, care, neavând dedesubt sprințul paului, se amulge, se rupe de buruienii. G. GIUGLEA, CERCETĂRI LEXICOGRAFICE, 19. Au împăiet oile: primăvara, înainte de a le tunde (Valea Someșului). Com. S. POP. Lăna la oi, înainte de a se tunde, se împăiază. Com. MARIAN. [Adjective: împăiat (dial. împaiat, împăiet), -ă = (despre oile) cu spaui; (despre lână) = care nu se desprinde (Com. S. POP). Lăna de oi numai atunci e bună de tuns, când e împăiată. Com. MARIAN. Is împăiete oile, și pierd lăna [cea veche] Com.

S. POP. *Oile astea îned nu le-am tuna, pentru că nu-s împătiate* (Muscel). Com. C. LACEA. | Fig. (Despre om în epoca pubertății). *Cu vorba împătiată — începând să-și dea tuielile de barbă*. Com. T. NAUM. | Abstract: (concretizat) *Impătială s. f. — lână scurtă și moale ce crește când oie încep să se împăieze. Lâna [oilor țigăi] e scurtă, dar moale și creasă, oracori netedă și nu are păr, ci numai împătială. PĂCALĂ M. R. 293.*

— Din *impaliare (derivat din *pallium* etout ce-ști sert à envelopper, couvertures). G. Giuglea. o. C. Gl. *paia*².

IMPĂIA vb. 1^a *Empoiller*. — (Modern) Trans. A umplă cu paie (spec. despre păsări s. animale, spre a fi conservate în forma lor naturală). [Abstract: *impălăre s. f.* | Adjectiv: *impălărit* (dial. *impătiet*), -ă. *În dulapuri vechi de lemn simplu erau cărți vechi legate în piele, crame de oameti și păsări împătiate pe polițele din părete. EMINESCU, N. 52. Sătele împătiate. BALET, ap. TDRG.*

— Format, după franc. *empoiller*, din *paia* și pref. in-.

IMPĂIAJENĂ vb. 1^a v. *Impălienjen*.

IMPĂIALĂ s. f. v. *Impăia*¹.

IMPĂIEJENĂ vb. 1^a

IMPĂIEJENI vb. 1^a

IMPĂIEJENĂ vb. 1^a

IMPĂIENJANI vb. 1^a

IMPĂIENJENĂ vb. 1^a

IMPĂIENJENĂLĂ s. f.

v. *Impălienjen*.

IMPĂIENJENI vb. 1^a 1^a. *Etre couvert de toiles d'araignées; motif*. 2^a. [En parlant des yeux] (se) *voiler, (se) troubler, (s')obscurcir*.

1^a. (Propriu; întrebunțat aproape numai ca part. adj.) A se acoperi cu fire de păianjen; a se prinde păianjeni pe ceva; p. ext. a se mucoși; fig. a se acoperi de fire subțiri (ca un păianjen); a fi prins (ca într'un păianjen). *Doțite umede și împătienjite ale vechilor noastre mândrituri. ODOBESCU, II 236. Folițele împădienjinate c'un păr alb bumbăcoș. GRECESCU, FL. 358. Casa lui de puștin, un colț întunecos și painjenit din arhiva unei cancelarii. EMINESCU, N. 36. Păne împădienjinită (impăienjită) — mucedă. VICIU, GL. Iară omul cu sufletă cuvântătoriu... așa să se înțelească și întru acest chip de obiceiuri împăngeni bătrâne să se înă. TICHINDEAL, P. 385.*

2^a. Fig. Intrans. și refl. (mai ales despre ochii sau vederile cuivă) A (se) acoperi cu o pănză ca de păianjen, cu o negură, ceață, care te împiedecă a vedea limpede; a i se turbură s. întuneca ceva vederea, de lacrimi, mânie, etc. *S'au împăiajenău ochii lor. MAO, IST. IV 340/31. Patma... împăiejenău vederea. PISCUDESCU, O. 109. Ochii îi sânt împăinginați. CALENDARIU, (1814) 188/12. Păienjenit e ochiu-4 de al morții glas etern. EMINESCU, P. 213. Gerul... îi pătjenă ochii. id. N. 42. Ochii ei painjeniti de lacrimi. id. N. 76. Nu știu ochii mi-a împăiejenit. Ori murgul mi-a nebuliț ap. ODOBESCU, II 431. Cu ochii painjeniti de atâta uitat... CREANGA, A. 54. Alei drogul meu voine! Ochii mi se pătjenesc, Norii sus se învârtesc. ALECSANDRI, P. P. 74/2. De pe cal descălică, Ochii se împăiejenă. Capul 4 se învârtic. TEODORESCU, P. P. 584. Fafa 4-0 împăibentii, Ochii 4-0 păinginit. MARIAN, I. 13. El când mi-azudă, De tot se turbură, Ochii 4-0 cap se împăiejenit. MAT. FOLC. 28. Ochii mi-or păinginit. HODOȘ, P. P. 316. Ochii păinginitu-4-au. SEZ. V 146/31.*

[Și: împăngeni, împăianji, împăiejenii, împălienjenii, împăiini; painjini, păienjeni, painjeni, pain-

gâni; păingini, păingini vb. 1^a; împăiejenă, împălienjenă, împăingină, împăiejenă, împăiejenă vb. 1^a | Adjectiv: împăiejenit, -ă (cu toate variantele derivate de la formele de mai sus). | Abstract: *impălienjen* (cu toate variantele) — acțiunea de a se umplă cu păianjeni; (fig.) ceață, negură (MARIAN, II 17), tulburare, întunecare a vederii. *O pirovolcă a minții, o împăiejenire a ochilor începură a o cuprinde. ODOBESCU, I 139/12. Ziua aceasta... îi aduse o turburare mare, o ferbințală, o împăiejenire a ochilor. SADOVEANU, M. 179; împăiejenăală s. f. — împăiejenire. POLIZU.*

— Derivat, cu pref. in-, din *păianjen*. Cf. *despăienjeni*.

IMPĂINGINĂ vb. 1^a v. *Impălienjen*.

IMPĂIVANĂ vb. 1^a v. *Impăivăni*.

IMPĂIVĂNI vb. 1^a *Attacher* (un cheval) *par une longe à un piquet*. — Trans. A lega calul de păivan (prizon), spre a-l opri, la păscut, să lăsa din raza unui anumit loc, a prizoni. *Impăivăncam calul. PANFILE, I. C. 213. Voineco că-mi sosește, Murgu păivănește. VULPIAN, ap. ȘIO. Mergă ei cât mergere... Săua căpălită punere și murgu că-mi paitanere. ALEXICI, L. P. 38/2. cf. 265/2. El murgu împăivănește. Cu fata 'n lupț se da. VULPIAN, ap. 510. [Și: împăivăni vb. 1^a; împăivăni vb. 1^a (explicit — greșit? — prin ea acoperi cu țoales VICIU, COL); păivăni vb. 1^a; polvăni vb. 1^a = prizoni. LB. Că fu calul potăvăni. POMPILIU, B. 75/2. | Adjectiv: împăivăni, -ă. *Ți-o aduc cu împăivănită, Cum mai mândru 'nproponat, Cu paitanere de orșit, Cum nu mai sânt pe pământ, Și n'au vădat de când sânt. BIBICESCU, P. P. 308; potăvăni, -ă = prizoni. POMPILIU, BIH. 1015.**

— Derivat, cu pref. in-, din *păivan*. Cf. *despăivăni*.

IMPĂIEJENI vb. 1^a refl. *Se couvrir d'herbe*. — (Maramureș) A se acoperi cu iară, ca se umplă de pajiste, de iară, de verdețură. BUD, P. P. — Derivat, cu pref. in-, din *pajște*.

IMPĂJURĂT, -Ă adj. v. *pajură*

IMPĂIALĂ vb. 1^a v. *păială*.

IMPĂMÂNTĂ vb. 1^a v. *pământ*.

IMPĂMÂNTENI vb. 1^a 1^a. *Naturaliser. 2^a. (S')introduire, (se) généraliser*. — (Literar).

1^a. Trans. A face pe cineva să fie pământean, a-i acordă drepturile de care se bucură un pământean, a naturaliza. Să-și împăpăntenăscă pe Domnitorul până atunci strein. MAIORESCU, D. II 132. | Refl. S'ă împăpăntenit la noi.

2^a. Fig. (despre o inovație) Trans. și refl. A (se) introduce, a prinde, a (se) generaliza. Încetul cu încetul [literale] începuseră a se împăpănteni în limba noastră. C. NEGRUZZI, I 261. O asemenea instituție s'ar putea împăpănteni și la noi.

[Și: (popular) *pământeni* vb. 1^a refl. a = primi pământ, a se împăpănteni. Acă se cășină că ne-am pământeni. Not nu eram răzeși, noi sântem de la Cuză încoace pământeni [Tulova]. ORAIUL, I 422. | Adjectiv: (imp)ăpăntenit (cu negativi ne (i)mpăpăntenit) -ă = care a ajuns să fie pământean, naturalizat. | Abstract: *impăpăntenire s. f.* = naturalizare. Streinul fără osărire de religione, supus sau neapus unei protecțiuni străine, poate dobândi împăpăntenirea cu condițiile următoare... HAMANGIU, C. C. X].

— Derivat, cu pref. in-, din *pământean*; cf. *impăpăntă, pământă*.

IMPĂNĂ vb. I^a I 1^a. *Mettre ses plumes.* 2^a. *Empenner.* 3^a. *Boucher.* 4^a. *Orner* (de plumes, fleurs etc.); *Se couvrir de fleurs.* II. *Coincer.* III 1^a. *Larder, farcir, barder.* 2^a. *Emplir, garnir* de. IV. *Décamper, flier.* — (Intrebuintat mai adesea ca part.-adj.)

I. (Pană = franc. *epiumes*; p. ext. *spodoabă*).
1^a. Refl. (Despre paseri) a se acoperi cu pene, a pune pene (la partea de jos, ca să poată zbură mai ușor). *Atasta n'ar fi fost de nu s'ar fi împănât adăgata cu penele culturale.* CANTEMIR, HR. 107/19. *Cumtindul slobozit mai tute docdi fierul împănât se duce id.* IST. 54. *Pe cine amenință cu [Diana] cu dărua împănăd, ce ea atinge cu degetele-i delicate?* ODOBESCU, III 55/24. | Fig. A înaripă. *Împănate ghiocitori sânt aceste.* P. MAIOR, IST. 240. *Iară de ceale pomtinești, nici una fă sine lipind, ce pretrece cu totul împănăd (=zburând) cu sufletul, înălțându-se) câtră Dumnezeu.* DOSOFTEIU, V. S. 65/24.

2^a. (Despre săgeată) Trans. (refl.=pasiv) A pune pene (la partea de jos, ca să poată zbură mai ușor). *Atasta n'ar fi fost de nu s'ar fi împănât adăgata cu penele culturale.* CANTEMIR, HR. 107/19. *Cumtindul slobozit mai tute docdi fierul împănât se duce id.* IST. 54. *Pe cine amenință cu [Diana] cu dărua împănăd, ce ea atinge cu degetele-i delicate?* ODOBESCU, III 55/24. | Fig. A înaripă. *Împănate ghiocitori sânt aceste.* P. MAIOR, IST. 240. *Iară de ceale pomtinești, nici una fă sine lipind, ce pretrece cu totul împănăd (=zburând) cu sufletul, înălțându-se) câtră Dumnezeu.* DOSOFTEIU, V. S. 65/24.

3^a. Trans. și refl. A (se) astupă cu pene, cărpe ș. cu altceva (un lucru, într-o gură, ca să nu poată fi văzut ori leși afară). *Îl dăuse într-o scorbură și-i împănăd acolo cu pene.* RADULESCU-CODIN, I. 34. *Dacă un mort este lunatic... și se împănăd ochii năzui, gura, și urechile cu mieu.* MARIAN, I. 83.

4^a. Trans. și refl. A (se) împodobi cu pene sau cu alte ornamente (mai ales flori), p. gener. a (se) împodobi. *M'am împănăd = m'am împodobil (cu flori în părțile).* MARIAN. *Mers-au și ei acolo foarte împănăși și mândri.* ȘINCAI, HR. III 1/2. *Un colac frumos, împănăd și împodobil.* TEODORESCU, P. P. 180. *Ita... împănăd și flori.* RETEGANUL, P. V 46/2. *Mândru mea... împănăd cu scoarțe (= liliac).* JARNIK-BĂRSEANU, D. 38. *Dragă mi-ti puica împănăd (glosa: împodobită cu flori).* MĂNDRESCU, L. P. 170/12. | Fig. (Despre pădure, livadă, etc.) A (se) umplea de flori și de verdețuri. *MARIAN. Pământul... începe... a se împănăd cu miș și miș de floricele.* MARIAN, O. I 1. [Vântul de Aprilie] este, ca să împănăce codrul, pomătul. PAMFILE, V. 55. *Mândru-i codru și împănăd.* Eu tânăd și supăral. BUD, P. 24, cf. DOINE 115/2. JARNIK-BĂRSEANU, D. 129. | P. anal. *Cu lână împănate* cîciutul, COȘBUC, X. 164/24.

II. (Pană = fr. *coîns*). Trans. A bate pene în ceva, spre a strânge sau întări mai bine, a întepeni cu pene, p. ext. a încheia două bucăți făcându-le să se îmbrace una într'alta, a înclătăra. *Făcură pietrice zmaragadului împănate (ωυπεροχησθηστωε).* BIBLIA, (1688) 68. *Peșteră a-ti dă roșit o soliditate cât mai mare, colacul... se leagă de osta roșit... prin o eruce din lemne bine împănate.* PĂCALĂ, M. R. 461. *Coasa merea câlăvă obroșe și odată sără din toporaște cu o mare putere. O împănăd din nou și... țardă sără.* ȘEZ, I 85/2. *Să nu împănăceți capacul = să nu bați pene în capac.* GOROVEI, CR. 852.

III. (Pană = emorceau de lard) 1^a. (Bucăt.) A strîpunge carnea spre a introduce în ea pene de sâlnă, p. ext. a umplea cu usturoi, ceapă etc. *Pieturi de puș de găină în zălatină... mușchii de câprioară împănăd cu trufe...* ALECSANDRI, T. 1260. *Pailagele împănate (cu locuri) de verdețuri în sânțur.* PAMFILE, T. I. | Fig. (După franc. *larder*) *Murad se duce să 'nvingă 'n arcășie pe Ild-Tocoporan, De nu, să-l împănăce cu o săgeată 'n piept.* ALECSANDRI, P. III 378.

2^a. P. anal. (cf. germ. *bespicken*, cu același sens) Trans. și refl. A ocupă un loc așezând în diferite părți paznici; a (se) umplea peste tot (cu

oameni). *Grigore-vodă împănăce pretutinderea cu paznici, ca să-l prinză.* MAG. IST. IV 165/12. *Muli norod... se strânse, cât toate uilețele eră împănate.* ib. V 122/2. *Malurile cu mreș și cu silțe aveă împănate.* CANTEMIR, IST. 204. *Am mers și am împănăd codriș și apă... am prins numai 2 sălaze de Tiganii.* URICARIUL, XIX 27/12. *Trănbete de care curg de pe toate uilețele, împănăd drumul munților, drumul mânășturii.* SANDU, D. P. 38. *Cum s'a împănăd masa cu oaspești, pun luminile.* MARIAN, NU. 654. *Ca să prind hoșul, am împănăd pădurea cu poterași.* PAMFILE, C. T. 41. *Să împănăd apă dără orașii noastre 'netreinite cu Runduți nea-șii.* JIPEȘCU, O. 85. *Te-er jeli neamurile, împănăd pădurile.* ION CR. I. 13. cf. GIUGLEA-VĂLSAN, B. S. 67; VICIU, COL. 6. | Spec. Când se înșiră oile pe pășune și pasc, s'au împănăd. *MARIAN. A împănă un lan (cu secerători) = a așeză pe secerători la locurile lor, cf. a îmbră că. Șindăd lanu c'o 'mpanăd, De seceră că s'o apucat.* ION CR. IV 6. | Fig. *Enigme mitologice și istorice, cu care cărătură împănăce scrierile lor.* ODOBESCU, III 312/24. | P. ext. *Pământuri împănăde de humus (= care au un strat gros de humus).* I. IONESCU, D. 142.

IV. A împănă o fugă = a o lău la fugă, a o tuil, a o șterge, a împunge fuga. *Fugăd, Doamne, ce-a mai împănăd!* THE. SPERANȚA, CONTEMPORANUL, III 629.

[Și: *împănă* vb. I^a MARDARIE, L. 594 (cu prezintelimpn LB); — *împănă* u vb. IV^a (ud. I)] A d-jectiv: *împănăd (împănăd)*, -ă. *Știu împănăd capetele unui băș.* ȘEZ IV 114/22. | A abstract: *împănăre* s. f.).

— Dint' un lat.-volg. *impeuno, -are sau *impiano, -are (cf. *pinnoius*), sau derivat din *pană*. Cf. *despană*.

IMPĂNDĂRĂ vb. I^a 1^a. *Répondre.* 2^a. *Ensemencer* (complément).

1^a. Trans. A răspândi. *Dascălești copiii dă la țară umblă cu năncurii și împăndără vorbe că limba rumânească carotă nu e cîlbăie.* JIPEȘCU, O. 54.

2^a. A umplea un loc cu semănături. *RĂDULESCU-CODIN. Când și aceste locuri sânt arate, când prin urmare în toată țarina nu se află un pic de loc nearat, țarina se spune că este împăndărată.* PAMFILE, A. 21.

[Prez. *împăndăr* și *împăndăreș*. | Și: *împăndră* vb. I^a = a prădă, a strică, a cheltui fără treabă (LB = fără trebuință, fără a fi necesar), a risipi (LM.).]

— Etimologia nesigură. (LM. propun un *impendolo, -are, de la *impendo*, -ere «a întrebuintă», derivat ca *pendulus* și cu același înțeles ca lat. *impensa* «cheltuială» și *expensa* «spese». TDRG. II aduce în legătură cu *răspândă*, deci cu paleol. *pōditi* sa mână, fără a explica formațiunea cuvântului. Dacă sensul 2^a e cel originar, am putea aveă a face cu o variantă a lui *împăndă* III 2^a și deci cu un lat.-volg. *impindular pentru *impindulare, ca în arom. *pendură* = *penură*, alb. *pendul*, veron. *pendola spană*, despre care cf. CDDE, nr. 1315-1316).

IMPĂNDI vb. IV^a v. *pândi*.

IMPĂNDĂ vb. I^a v. *împăndără*.

IMPĂNGENI vb. IV^a }

IMPĂNJĂNI vb. IV^a } v. *împănjeni*.

IMPĂNUI vb. IV^a v. *împănă*.

IMPĂNUSA vb. I^a refl. *S'envelopper de feuilles* (se dit de l'épi du maïs). — (Despre porumb) A se învâli în pănăș. *MARIAN. [Adjectiv: împănășut, -ă. Păpășutul e acuma împănășut.* MARIAN — Derivat, cu pref. *în-*, din *pănăș*. Cf. *pănă* u și I.]

IMPĂNZI vb. IVa. (S'întinde (comme une toile), (se) couvrir (comme d'un voile), (se) répandre. — Trans. și refl. A se întinde ca o pânză (pusă la uscat), a (se) acoperi, a (se) învâli (ca o pânză s. cum ai acoperi cu o pânză); a (se) răspândi s. așeza pe o întindere (precum desfaci o pânză pusă la nălbii). Sutele de coșaci ce-i împânzesc pe întinsele fânațe. I. IONESCU, C. 45. Umbra curgătoare pe șes, se împânzește ca o apă. VLĂHUȚĂ, D. 314. Vezi un reșe ce împânzește globul 'n planșuri pe un toac. EMINESCU, P. 220. O moleșală plutea în vâzduh, se împânzește pe ape, se lăsa în mădulare. SANDU, SĂM. VI 325. Aerul de sară e răcoros... și pe toată valea să împânzească umbre ce curg dinșpre munți. LUC. III 344. Mă s'au împânzit ochii s. vederile = mi s'au împânjenit. [A d j e c t i v :] **impânzit**, -ă. Răsdritul rumân și împânziet de razele soarelui. CONTEMPORANUL, VI 107.

— Derivat, cu pref. in-, din pânză. Cf. pânzu.

IMPĂPUȘĂ vb. Ia (En parlant du mal) Avoir des épis. — Întrans. (Mold., despre porumb) A da sau a lega păpuși. Păpușa sau puțica [porumbul] se numește astfel până ce nu are mătașă. Când păpușa începe să se toacă, se zice că popoșorul dă sau sloboade (lăsa) păpuși, ori că leagă sau împăpușează. PAMFILE, A. 88. [LA BĂRCIANU și cu sensul de a îmboldori, a infolii (= germ. verpuppen, verhüllen)].

— Derivat, cu pref. in-, din păpușă.

IMPĂRĂ vb. I. 1°. Planter des piquets, 2°. Piquer, 3°. (S'empler, (se) piquer, 4°. Publier.

1°. Trans. A bate, a înfige, a implanta pari n pământ, (spec. la vie) a înfige pari s. haraci lape a sprijini via de vie, a hărăci, a păru (o vie). L.B. DICT.

2°. P. anal. (Ban.) A împunge cu un ac gros (cu care se cos sacii). Com. LOICHIȚA.

3°. Refl. A intra fără voie (cu o parte a corpului) s. a da într'un par acuzii s. într'o țeară, a se întepa, a se împunge. Dobilocul să va împără în gard și va muri. PRAV. MOLD. 9. Aluneci forc cu furca oplecată, că să nu se împăreze caif. MARIAN, SE. II 44.

4°. Trans. A face cunoscut, a publica (prin afișare pe un par?). Un boier... Pierduse un ceasornic și... satul L-a împărat prin vornic. SEVASTOS, ap. TDRG.

[Prez. împăr și -răz. L.B. (emperezz ANON. CAR.)] A d j e c t i v : **impărat**, -ă. = împuns; fig. rănit, îndurerat. Paleol. naprană = împuns, împărat. MARDARIE, L. 1979. Impărat cu nouă ace împungătoare. TEODORESCU, P. P. 373^a. Mi-e înima împărată (Ban.). Com. LOICHIȚA.]

— Din lat. *impalo*, -are (compus din palo = a hărăci (o vie) și pref. in-) L.B. Cf. păru.

IMPĂRĂT s. m. 1°. Empereur (sultan, roi, shah, isar). 2°. Ortaur, Dieu. 3°. (Dans les cérémonies nuptiales) Fiancé. 4°. Chef. 5°. Étoile polaire.

1°. Șef suprem, domnitor, suveran al unui imperiu s. al unei țări, cf. *chesar*; (popular și în literatura religioasă se întrebuintează și cu înțelesul de) sultan, răzic, rege, craiu, (ar, șah, Agrippa împăratul și Vernicșie deacinează se întru *Chiesarita* (= Agrippa craiu. N. TESTAMENT 1648). COD. VOR. 68⁵. Iraince stăbur împărații pământului, și boiarii aduroră-se deprădur. PSALT. 2⁵. Într'însa lăcută aș împărat mare. CUV. D. BĂTR. II 146. Vororindu-... răspune, pre împăratul te-ai luat (= chiesarciu COD. VOR. 69; pre chiesarciu BIBLIA 1688). N. TESTAMENT 1648. Patriarșii, vladicii, preștii cu deștonicie mai mare decât împărații, domșii, boiarii. VAR-

LAAM, C. 292. Voi împăraști vă luoși sama. DOSOFTEIU, PS. 15. Lăudăm pre marce Costantin, căci au fost dentru împăraști. BIBLIA (1688), pr. 6⁵⁴. [Fig.] Impărat grădine mele... pârle cu vâr'u'n nouri. KONAKI, P. 204. Istoria lui Sofi Aidu, împăratul Indiei. GORJAN, H. I 1°. Cei mai ecchi împărați ai Perșiei, id. ib. I. I. Sânt oștan de-a împăratului Traian. ALECSANDRU, P. II 12. De-ai fi văzui cum au jueat Copilele de împărat...! COȘBUC, B. 22. Chiar împăratul rusesc a venit cu ghindrari și cu oaste. SADOVEANU, SĂM. III 801. Nici tu nu ești de împărat, nici împărdia pentru tine! CREANGĂ, P. 186. Fteciortu cratiului și fetele împăratului, id. P. 183. Impărdia se făleă că o să aibă un împărat înțelept. IPIRESCU, L. 2. Înțelept ca Solomon împărat, id. L. 2. Impăratul că-i împărat, dar cu ei nu se puteă măsură. RETEGANUL, IV 61⁵². Îndălate împărate, Pune pece, nu te bate. IARNI-BĂRSEANU, D. 316. Trăese ca ș'un împărat (= bine) id. 394. În țara orbilor cel c'în ochi e împărat. C. NEGRUZZI, I 248. Omul la cosa lui e împărat. PAMFILE, J. II. Țiganul, când s'a văzut împărat, înțaiu pe țafso l-a spăzurat. ib. (În basmele populare împăratul este însoțit de calificative: verde, roșu, galben, negru, alb). Și împăratul, fratele cratiului, se numeă Verde-împărat. CREANGĂ, P. 123, cf. (Impăratul Verde) 183, RĂDULESCU-CODIN I, 7, 13, 29. Impăratul Roșu cu împărată... erau la biserică. RĂDULESCU-CODIN, I. 19. Se pornește un războiu străgnic între Impăratul Roșu și Impăratul Galben, id. 24. Impăratul negru, ib. XV. Alb-împărat, PAMFILE, J. II. (După germ. Katerstrasse) Drumul-împăratului = șosea națională, ap. TDRG. [Joc de copiii] De-a-împărat' (descris la) PAMFILE J. II 294; cf. SEZ. II 60⁵. H. X. 163. (La jocul cu arșice) Bein. TDRG. [Ornit.] Impăratul pasărilor = împărațel. [Ibt.] Impăratul băbușăci: varietate a peștii băbușcă, de culoare roșie-cărămizie, din hîșile Dunării. ANTIPA, F. I 182, cf. P. R. ATILA, P. P. 330. Impăratul egei: varietate de egeș. ANTIPA, F. I 250, F. R. ATILA, P. P. 402. Impăratul crapului (numit și) boierinas. ANTIPA, F. I 103. Impăratul plăcții. ib. 141. [Bot.] Barba-împăratului v. barbă.

2°. P. anal. (În stilul bisericesc) Stăpânul lumii, Dumnezeu. Ca în tine, împărate și D-zeul nostru, veselindu-ne să te proslăvim, CORESI, EV. 491°. Impăratul o totu taste taiflu nostru den cerin. CUV. D. BĂTR. II 125. Impăratul împăraților, Hristos, ANTIM, P. 1¹⁴. Doamne îndurăcie, Cereșcule Impărate. BARAC, A. 52. Robinson... cîntă... un cântec epre lauda înaltului împărat. DRĂGHICI, R. 153. Mă duc să slujesc pe Dumnezeu, împăratul tuturor. CREANGĂ, P. 307.

3°. Fig. (în orațiile de nuntă) Mire. MARIAN, NU. 100. Când se va scula împăratul și împăratăsa de la masă și vor ieși cu danșul așord. id. ib. 219. Se mai numește și: împăratul-mare. id. ib. 177.

4°. Fig. (la anumite datini din sărbătorile Grăciunului, cum este brezaia) Vător. Prin unele părți ale Țării-Românești de către Dunăre, colindătorii cu brezaia alcătușă o ceală de 30-40 inși și chiar mai mulți încă. Unul dintr'înșii este alai edăre pe 2-3 ani și se numește împărat. PAMFILE CRAC. 181.

5°. Fig. (Astr.) Impărat s. Stelele împăraților = Steaua polară, numită și candelă cerului, stălp, steașor. PAMFILE, CER. 163.

— [Scriș (mai ales după în, din, un, cum etc.) une-ori și rostii și: părăt s. m. Răcoră un părăt MOXA, 379. Au trimes Balăz Andreica la părătu turceș pântura pace. BURMUZACHI, D. III 322. S'ă dus la biru' părănului, ALEXICI, L. P. I 15¹, cf. 4¹², 4²².] Augmentativ (incidental):

impăratóu s. m. De ce nu zici încă că tata-
impăratóu? REȚEGANU, P. I 34/4.

— Derivat din lat. *imperator* 'impărat' (de
sigur înțelegându-se acela al Imperiului roman de
răsărit, cu reședința în Constantinopol). Cf. împă-
rățel, împărătesc, împărătește, împă-
răteasă, împărătiță, împărăți, împă-
rătuș.

IMPĂRĂT s. m. v. părațuș.

IMPĂRĂTEASĂ s. f. 1°. *Impératrice, reine*.
2°. (Dans le style ecclésiastique) la *Sainte Vierge*.
3°. (Dans les cérémonies nuptiales) *fiancée*. 4°.
Bryone-blanche (Bryonia alba). *Belladone* (Atropa
Belladonna). 5°. *Reine des abeilles*.

1° Soția legitimă a unui împărat s. femeie care
domnește peste o țară mare; cf. regină, cră-
iasă, doamnă. *Că rugine omu iaste împărateși
să făcă acea cu necuviniță*. CORESI, EV. 546/4. *Și
Sofia o delcose împărateși lui Iustin*. MOXA,
373. *Intre acestea eră și împărateasa*. GORIAN, H.
I 423. *Un paj ce poartă pas cu pas A'impărateși
rochi*. EMINESCU, P. 270. *Tândra împărateasă...*
s'a dus să-și mai vadă părinți. CREANGĂ, P. 86.
Doar lenca-i împărateasă mare! id. ib. 332. *Peste
câteva zile împărateasa s'a simțit înscătinată*. ISPI-
RESCU, L. I. Să ne trăiască doamna și împărate-
asa noastră. id. ib. 39. *Impărateasa lui nu făcea
copă*. SFZ, I 925/4.

2° P. a. n. l. (în stilul bisericesc) Mama lui Ius
Christos, Născătoare de Dumnezeu, Maica Prești-
ta. Doamna noastră, împărateasa, născătoare
lui Dumnezeu. MOLITVELNIC, ap. GCR, I 82/33.

3° Fig. (în orașile de nuntă) Mireasă. *În de-
cursul nunții se mai numește... mireasa: împărate-
asă și crăiasă*. MARIAN, NU. 177.

4° (Bot.). Plantă ierboasă, veninoasă și agăță-
toare, cu flori albe-verzi, care crește pe gardurile
viiilor și prin grădini, numită și: breiu, cucur-
betea, curcubețea (Banat), mutătoare,
mutătoare-cu-poame-negre, tidvă-de-
pământ (PANTU, PL.), a cărei rădăcină se în-
trebuințează ca purgativ (BIANU, D. S.). || Mătră-
gună (Atropa Belladonna). PANTU, PL. cf. H. IV
268. (bună pentru tifos) IX 153, 493. Se mai
numește și: împărateasa-buruienilor.
PANTU, PL. DAME, T. 185. || *Acum se culeg de pe
câmp aurăncaso, împărateasa, muștelei, leușteanu-
lui*. PAMFILE, S. T. 5

5° (Mehedinți) Matca s. regina albinelor. *Albina
impărateasă*. LB. Cf. HEM. 473; MARIAN, INS. 144.

[S]: † părateasă s. f. MOXA, 386.]

— Derivat din împărat cu suf. moțional -easă
(cf. lat. de mai târziu *imperatorissa*. Densușianu,
Hist. de la langue roum. 160) Cf. împărătiță.

IMPĂRĂTEL s. m. (Ornit.) *Roițel* (Troglodytes
parvulus). — Pasăre foarte mică, isteasă și în-
drăzneală, ale cărei penne sânt pe spate ruginii, iar
pe pântec roșietice, și coada mică pe care o ține de
 obicei ridicată în sus (Troglodytes parvulus), nu-
mită și: sofrac, sofraciul, gătejel, cio-
clejel, bourel, ochiul-boului; (în Moldo-
va) ochii-boului; (în Muntenia) sfredel-
leac, sfredelias, sfrediac, sfredeluş;
(în Transilvania) sfredeluş, împăratul-pa-
sărilor, Păt-impăratuş; (în Banat) pan-
ciarus, parantuş, țanțarus, pântă-
rus, curcubeș. MARIAN, O. I 304. [Cu alt sufix:
impăratuş MARIAN, O. I 304, REV. CRIT. III 157.]

— Derivat din împărat cu suf. dimin. -uş (cf.
franc. *roițel*, diminutiv din *roi*).

IMPĂRĂTEL s. m. v. părațuș.

IMPĂRĂTEȘC-RĂSCĂ adj. *Impérial, d'em-
pereur*. — A(l) împăratului s. împărateșei, de

Impărat, cf. imperial, suveran, cră-
iesc, regal, regesc, domnesc. E voi, să-
mână aleasă, împăratească șfenic. COD. VOR.
146/11. Rob (CORESI, EV. 228/13), neam (BIBLIA 1688,
pr. 6/12), patul (GORJAN, H. I 3/12), om împărateșc
(CREANGĂ, P. 301); porfiră (CREANGĂ, P. 277),
curtea (ib. 277), poruncă (ISPIRESCU, L. 23), cătună
impăratească (JARNIK-BĂRSEANU, D. 322); casele
(CORESI, EV. 522/1), ocmintele (ib. 37/13), lucrurile
(138/13), șapte (URICARIUL I 277/13), vade mari împă-
ratești (EMINESCU, P. 259). Masă d'alea împă-
rateștie. ISPIRESCU, L. 39 || S p e c. *Pravila împă-
ratească* = a împăratului bizantin. *Carte românească
de învățătură de la pravilele împăratești și de la
alte giudeace...* Iai 1616. (Titlu). După pravila împă-
ratească, nu va putea nimeni să fie ispravnic...
PRAV. 811. *Ușile împăratești*: cele din mijlocul
altarului (de-așupra cărora e icoana Domnului
Hristos). Sărbători (s. praznic) împăratești: dom-
nești, în legătură cu viața Domnului Hristos. †
Boală împăratească = pe care o capătă împărații:
gălbănare (?). *La chip veștedă și gălbogătoare, cu
cei ce în boală împăratească cad*. CANTEMIR, IST.
135. *Pere împăratești*: turcești, rotunde. BARONZI,
L. 93/3. *Galbeni împăratești*: austriaci (cu efigia
impăratului Austriei). TDRG. (După ung. orszagos
bolond) Nebun împărateșc = nebun mare. LB. *Bețe
impărateșc* = bețe de frunte. ZANNE, P. III 474.
Dumineca e zi împăratească. SEZ. III 201/3. || †
(Substantivat supt forma fem. plur.) *Lucruri
impăratești*. *Toate lucrurile bisericice și împărate-
știe turburau-se*. CORESI, EV. 13/33.

— Derivat din împărat cu suf. adj. -esc.

IMPĂRĂTEȘTE adv. Comme un empereur.
Principalement. — În chip împărateșc, ca împărații;
p. ex. l. foarte bine, în fericire. *Impăratește zise
și căndul lucru fu*. CORESI, EV. 326/13. *Domnind
tard împăratește*. BIBLIA (1688), PR. 7/10. *Petreced
impăratește*. MAG. IST. 150/10. *Omănu mari care
calcă împăratește, vorbesc tare*. IORGA, B. 203. *Ce
taste împăratește împăratului, țară ce taste a lui
Dumnezeu lui Dumnezeu*. ZANNE, P. VI 53.

— Derivat din împărat cu suf. adv. -ește.

IMPĂRĂȚI vb. IV^a. 1°. *Créer, proclamer qqn.
empereur*. 2°. *Régner sur* (un pays).

1° † Trans. (factiv; complementul e omul)
A face, a pune pe cineva împărat. *Domnul pu-
terilor au venit la tine, omule, ... să te împăra-
țiască*. DOSOETIU, PS. 75. *Impăratul David au
impăratit pre Solomon*. BIBLIA (1688) 242/13, cf.
180/13. *Tamerlan... au adus pe... Musa-celebi... și
l-au împăratit în Brusa*. E. VACĂRESCU, IST. 254/13.

2. Trans. (complementul e țară) A stăpâni
în calitate de împărat (sultan sau rege) o țară, o
cetate; a domni peste cineva s. covă. *Și împăra-
țică ... Bretania și Galia*. MOXA. 364. *Marea
cetate Rymul o au împăratit Romil* ib. 367. *Au
doară împăratind, vei împărați pre noi?* BIBLIA,
(1688) 27°. *Domnul puterilor, cel ce împărațiește
veocurite*. MINEIUL (1776) 13/13. *Pe erin l-a m-
răit în frunte, lămădu-i hlămidă regoasă, Să poată
impărați cu fală norodu-i de mironoșie*. ANGHIEL I.
O. II || Intrans. (mai ales în stilul bisericesc și
pop.) A stăpâni, a domni, a guvernă, a conduce. *Cu
frumusețea ta și cu burătața ta, și în tinde și stejaște
și împărațiește*. PSALT. 86/13. *Domnul Hristo!*...
tuturor în toată lumea împărațiește. VARLAAM. C.
109. *Nuam să facem bine... și vom împărați în
veci*. NEAG. BAS. INV. 7. Tw. l-a-i însemnatu-l
cu unsoare sfântă să împărațiască. DOSOETIU, PS.
56. *Născu-i-n pre cel ce împărațiește preste toți*.
MINEIUL (1776) 142/13. *Au început a împărați
din 17 Fev. (1792)*. CALENDARIU (1814) 93/. *Impă-
rădăd la răsărit în India marele Por împărat*.
ALEXANDRIA, I. Osman... l-au sfătuit [pe fiu-său

sultan Orchan] înaltă cu multă înțelepciune... să împărătească. E. VĂCĂREȘCU, IST. 251/p. Veacul cel aurit întru carea a împărățit Așteu. BELDIMAN, N. P. II 136. Batașii II care a împărățit până la 1512. ODOBESCU, II 222. Se simte destoinic a împărăți peste o țară usă de mare. CREANGĂ, P. 184. Puse pe stul său în locu-i, care... împărătește și până azi. SPIRESCU, L. 305, cf. RETEGANUL P. I 9/24. FUNDESCU, L. P. 27/12. În țara orbilor chiorii împărătește. ZANNE, P. II 657. [Fig. De-acția omă și nu mai împărătească păcatulă întru moartele noastre trupuri. CORESI, EV. 529/21. Eu cer a ta înmărușă peste care împărățiam... KONAKI, P. 233. Tăcerea cea mai adâncă împărătește peste tot pământul. MARCOVICI D. 35/p. Cum ai crezut că o proastă fetișoară mă va face și tu necredincos accei ce stăgura împărătește în inima mea? C. NEGRUZZI, I 22. Ca într'un finitru împărătește adăncă țărere. VLAHUȚA, N. 140. | P. ext. A trăi bine. POLIZU. Cel cu puțină minte împărătește. IORD. GOLESCU, ap. DDRF. || † Refl. și pronominal. A fi împărat. Merge a se împărăți împărăție. CORESI, EV. 81/20, cf. 92/p. PSALT. 303/p. În veci este Domnul de-și împărătește. DOSOFTEIU, PS. 34.

[Adjective (rare): împărățit, -ă; împărățitor, -oare. Să ne rugăm împărățitorului. CORESI, EV. 179/p. Împărățitorul oraș. MINEIU, (1776) 145. | Abstracte: împărăție s. f. DICT.; împărățit s. a. TEODORESCU, P. P. 671.]

— Derivat din împărat.

IMPĂRĂȚIE s. f. 1°. Empire, royaume, domaine (d'un souverain). 2°. Règne, domination, gouvernement, la Sublime Porte. 3°. Empereur, sultan, prince régnant, seigneur, Majesté.

1°. Țara unui împărat, imperiu, regat, crâie, p. ext. orice ținut supt stăpânirea unui suveran. Emperție = imperium, regnum. ANON. CAR. Și rog derepti menș, doar mi s'ar deschide ochii mie să știu creștinu și cu... și finutul împărăției mele. CUV. D. BĂTR. II 150. Sfeaticii împărăției grecești. BIBLIA (1688), pr. 7/p. După moartea tatălui acestora se dăte împărăția la Aidin. GORJAN, H. II 2/21. Împărăția romană trebuia să cadă. BĂLCESCU, M. V. 6/24. Sultantul de Maroc Are'n împărăție O sulă și o mie De armăsari cu foc. ALECSANDRI, P. II 66. Au cu an împărăția tot mai largă se sporește. EMINESCU, P. 237. II dă fata, ba, ci că-i mai dă și jumătate din împărăția lui. CREANGĂ, P. 78. Toată curtea și toată împărăția eră plină de jale. SPIRESCU, L. 4. Sărbășii împărăției. id. ib. 2. Cel ce e întemeiază împărăția, acela știe să o și păzească. IORD. GOLESCU, ib. VIII 104.

2°. Persoana împăratului, demnitate de împărat s. împărătească; domnie, stăpânire. Căiere va să atăd, de vreme ce taste fără de știră împărăției] sau a domniei. PRAY, 288. Împărăția ei (= demnitatea de împărătească) să o dea împăratul la o muiare mai bună. BIBLIA, (1688), 356. Împărătești... cu împărăție neșurpăd. MINEIU, (1776) 163/p. Tamerlan găsi cu cale ca... să heritașcă pe Suleiman de împărăție. E. VĂCĂREȘCU, IST. 254/p. Se lasă și el de împărăție. CREANGĂ, P. 187. || Fig. (În stil bisericesc) Domnie, stăpânire, imperiul lui Dumnezeu. Decă sporedu loră și-l mărturistă împărăția d-zeului, CUD. VOR. 3/p. Că a Domnului taste împărăția și elu e volnicu spre limbi. PSALT. 38/11. Împărăția de vecie. CORESI, EV. 41/27. Dumnezeu să-l pomenască întru împărăția sa. LET. III 250/p. Acetia și să monească împărăția ceriurilor. CREANGĂ, P. 298. Vie împărăția Ta, fie vota Ta. | P. restr. Guvern (mai ales guvernul imperiului otoman), Înaltă Poartă. Și îndată au trimis Radul-voș[ă] la împărăție, de au cerșit pre acest pâr mare [Sf. Nifon]. GCR. I

192/21. | Fig. Putere (mare). Apa e împărăție mare [Auzit în jud. Neamtu]. T. NAUM.

3°. Împărat, sultan, domn. U. Agh... soscește... la Domn viind, ca să gătească Domnul den țară 100 de chile de zahera... să fie de treaba oșilor, având împărăția gând să vie pre aicea prin țară să treacă la Ardeal. MAG. IST. II 325/p. Amă eră împărăția la Tufoara. M. COSTIN, ap. GĂBELI, 488. Mergând împărăția la Hotin, ib. 502/4. || [Vechiu și pop.; în legătură cu pronumele posesiv, mai ales când se adresa cineva unui împărat] Majestate, Sire. Să pui împărăția ta împărat de la tine, că e taste stier și fectori nu are. ALEXANDRIA, 3. Ieg... cu toată parada împărăției sale. GORJAN, H. I 3/12. Văz... că și 'mpărăția ta... te temi de soția ta. PANN, H. 87. Să ne 'nălțăm împărăției sale. TEODORESCU, P. P. 103.

[Și (mai ales după tin și din) † părălă s. f. În părăția Rimului. MOXA, 364, cf. 379. 386/p. Intro (= întru) părăția tatălui. CUV. D. BĂTR. II 459. Oamenii(e) din părăția lui. ib. II 150, cf. COD. TOD. 60 v/2, 26/2, 106 v/20, 113/p. etc.]

— Derivat din împărat, cu suf. abstr. și loc. -le.

IMPĂRĂȚITĂ s. f. 1°. Împărătrice, reîne. 2°. Fille d'empereur, princesse. — [Popular].

1°. Împărăteasă [1°]. Întră Oromoz în cașă și merge către împărăția. GORJAN, H. IV 14. A doua zi împăratul La dus de mând înținatea împărăției. PAMFILE, V. 42. Cum fi căză pe fereastră, împărăția îl cunoșcă că-tă tatăl său. ȘEZ, VI 176. Taci, domnișă 'mpărăția, Nu te iau Roșă să-mi fii. TEODORESCU, P. P. 82. Moș Trojan ăsta aveă sor și o împărăție și cu toți școlau la un loc. JIPESCU, O. 23. Cf. GRATUL II 180. 181; GIUGLEA-VĂLSAN, R. s. 366, 372; RADULESCU-CODIN, I. 252.

2°. Fată de împărat, prințesă, domnișă. Împărăția strălucă între dâncele ca soarele între planșii cerului. GORJAN, H. II 98. Eu nu voi putea face pe măria împărăției să rădă. ȘEZ, I 209/p. Știu fetișă 'mpărăția, dar nici frică n'am, nici teamă. EMINESCU, L. P. 131.

— Derivat din împărat, cu suf. moțional și dimin. -lă. Cf. împărăteasă.

IMPĂRĂȚOIU s. m. v. Împărat.

IMPĂRĂȚUȘ s. m. v. părățuș.

IMPĂRECHIA vb. I^a I. Se dăciser, être en désaccord, II. 1°. Într-o chose a unei autre, associé, 2°. Accoupler, 3°. (S')accoupler.

I † Refl. A se despărți, a se desuini, a se desbină, a se învrăjbi (LB). De od veș[ă] împărechia, cu voia rășpi pe voi întră noroade. PRAY, MOLD. 334. Se împărechia boșeri și cu dâștii și țevă. LET. I 228/. Jar au început a se împărechia și a fugire de la Măzera. ib. II 320/p. Eră Leșii pre atuncea împărechii, unii fincă cu crăul... alții cu... ib. 150/24.

II Trans. și refl. 1^a A (se) un cu cineva s. ceva formând o păreche, a (se) asociă. Se vor împărechia [сочувствово] unui cătră altul. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Impreștie din urmă... împărechindu-se și împărechindu-se [în mîntea lui] bizar, ca niște alice pe o farfurie care se mișcă. VLAHUTA, I. p. c.

2° S pec. A cumpără doi viței, junci s. boi din diferite părți și a face dintr'unși o păreche. L'au împărechit cu boui său. ȘBIERA, P. 190/4, cf. IORGA, S. D. II 259.

3° (Despre bărbat și femeie; despre animale) A se împreună (trupește). Nu știm ce a gândit [ea], de s'a împărechit cu apă o coadă de bicu. GANE, ap. TDRG. Ună[ce] s'a pomenit... Să se 'mperecheze, Să se 'mpreunze. Porumbi[ă] albă Cu porumbă neagră? TEODORESCU, P. P. 648.

[S]: (Munt.) **Imperechiă** vb. Ia | Part.-adjective: **imperechiăt** (**imperechiăt**), -ă = (f) dezbinat, învrăjbit; (azi) împreună, unit, făcut păreche (cu negativi: **neimperechiăt**, **neimperechiăt**, -ă), *Ma-monal și D[u]m[ne]d[u]m împerecheate lucruri în-ună!* VARLAAM, c. 228. *Fiind și împerechiăși.* GCR. I 171_{1/2}. **Imperechire** înimă. ALECSANDRI, P. I 165. *Cu ficare din aceste scene vândătoare se afiă împerechiăt câte o scenă religioasă.* ODOBESCU, III 75_{1/2}. *Vădându-se vite împerechiate...* PRAY. COM. 44. *Cui bine împerechiăși, bine potri-viți (la păr, înălțime, etc.).* T. NAUM. # *Lucru împerechiăt* (†) = îndoios. *Va fi lucrul împerechiăt, oare nebun au fost au ba.* PRAY. MOLD. 147, cf. 177. | **Abstracte: împerechere** (**imperechiare**, **imperechere**, în poezie, după prep. în, și **părechere**) s. f. = (învechit) neunire, dezbinare, vrăjă; (azi) împreunare a două lucruri, a două vite, a bărba-tului cu femeia. *Greților se tâmplă împerechere.* MOXA, 353_{1/2}. *Mulți împerechere...* să fâcă întru besăgerea lui Hs. VARLAAM, c. 189. *Să nu se facă vreo împerechere între boieri.* LET. III 7_{1/2}. **Imperechiera** ce eră la Tatarî. MAG. IST. I 293_{1/2}. *Tot atunc Moscați au fost prin toate saele...* și multe împerechieri măcinăoase au fost întru acei an 1329. GRAȘEANU, ap. PAMFILE, YAZD. 87. *Turburări, împerechiri și tot felul de nelegituri.* MARCOVICI, c. 129, cf. 21_{1/2}. **Imperechierile** din casă aduc pe dumșanul de afară. BĂLGESCU, M. V. 549, cf. 571. (**Imperechierilor**) 7c. *Vraje între frați, neunire, împerechieri!* ALECSANDRI, T. 1479. *Fluturii se "ndrăgesc în părechere pe sân ab de lăcrămioare.* id. p. III 48. *Print'o măiestrită împerechere vei putea o vorbă înecătită într'alta nouă s'o preface?* OLLANESCU, A. P. 5. **Imperechire** înecătită. id. ib. 53; **imperechietură** † s. f. = dezbinare. *Diavolul... au îndemnat vrăjmașii lui Hs. să facă împerechietură întru credincioșii besăreacii lui Hs.* VARLAAM, c. 191_{1/2}, cf. 228_{1/2}.
— Derivat, cu pref. in-, din păreche. Cf. de s-părechiă.

IMPĂREA vb. II v. părea.

IMPARIȘILĂBIC, -Ă adj. (Gram.) *Imparișilăbique*. — Nume care are în cazurile oblice de la singular o silabă mai mult decât la nominativ. *Cu-cănuță latină soror, sororice este imparișilăbic.*
— N. după fr. Cf. parisiilăbic.

IMPĂROȘĂ vb. Ia. (Se) *couvrir de poils*. — (Rar) **Trans.** și refl. A (se) acoperi cu păr. **DICT.** [S]: **impăroșă** vb. Ia. **PONTBRIANT**; **impăroși** vb. IV^a = a împlea cu păr lăsat să crească în voia. *Pustiniții... împăroșindu-și capetele.* IN-DREPTAREA LEGII ap. TDRG. | Part.-adj. **impăroșat** (**impăroșat** **PONTBRIANT**), -ă. *Vezi colo pe uricătunea fără suflet, fără cuget, Cu pricteoa "mpăroșată.* EMINESCU, P. 246. *Când orpicle și monstrul deschise, S'a prins de perii coastei sub aripă și-apoi, așa "ntr-o ptelea "mpăroșată...* COȘBUC, INFERNUL XXIV.
— Derivat din părșos, după analogia unor verbe ca sărșos-încrâștoș etc.

IMPĂROȘI vb. IV^a v. împăroșă.

IMPĂRTĂLIȘTE s. f. }
IMPĂRTĂNIE † s. f. } v. împărți.
IMPĂRTĂRE s. f. }
IMPĂRTĂȘĂ vb. Ia }
IMPĂRTĂȘENIE s. f. } v. împărțiși.

IMPĂRTĂȘI vb. IV^a. 1^a. *Portager avec, à; avoir part, participier, portager.* 2^a. *Communier.* 3. *Communiquer, faire part.* 4^a. *Attribuer.* 5^a. *Se*

transmettre (par contagion); *se contaminer.* 6^a. *Portager.* 7^a. *Portager.*

1^a. **Trans.** (cu acuzativul persoanei; construit cu din s. d) A face pe cineva părtaş de (s. la) ceva. *Nu e nici un rău că vrei să împăr-tășiți din ceea ce ai mai bun pe mama Stana.* CARAGIALE, ap. TDRG. (Fig.) *Răzice soarelui au împărțișiți de a zo... lumină până și cele mai nepătrunse deșimi a codrilor.* DRĂGHICI, R. 154, cf. 116. || Refl. A se face, a deveni părtaş la ceva, a lua s. aveă parte la s. din ceva, a partici-pă la..., a primi din... *Că toți dintr'o păine ne împărțișim (= de uno pane participamur).* APO-STOL (a. 1683), ap. TDRG. *Nu lăsa pe slujni-ette sale a să împărțișiți și tale din fericierea aceea.* BELDIMAN, N. P. I 13. *Nepoșii se împărțișesc din moștenirea unchiului.* PRAY. COM. 157. *Din stă-pânirile lui Balazid nu va să se împărțișească nimic.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 254_{1/2}. **Impărțișin-du-ne** de nenorocirile lor. MARCOVICI, c. 25_{1/2}. *Să cădea să mă împărțișesc și de înstrătoarea ta.* GOR-JAN, H. I 6_{1/2}. *De frumusețile stăpânii mele să mă împărțișesc.* PANN, E. I 117. *Supărarea sa de care și ei se împărțișeau.* C. NEGRUZZI, I 168. *S'au împărțișit de toate bunătățile.* GOGA, T. N. III 1537. *Să se împărțișească de bucuria popo-riștilor său.* ISPIRESCU, L. 297. | (Mai rar construit cu dativul v. cu prep. întru și cu). *Să ne împărțișim măriții lui.* MINEIUL (1776) 46, cf. 86_{1/2}, 116_{1/2}, 125_{1/2}, 159_{1/2}. *Domnul... fii-dă dorit a să împărțișiți cu sădrutarea sfintelor moșii.* LET. III 317_{1/2}. *Boierii cu nemții nu puteau să se îm-părțișească, de răul Greților.* ib. III 186_{1/2}. *Cu cele drepte și orânduite venturi, cu care au să se împărțișească...* să se încredințacoasă a se folosi. URICARIUL I 337_{1/2}, cf. IV 13_{1/2}, MINEIUL (1776) 147_{1/2}. *No, flecăți, împărțișiți-vă cu păne romă-neacăș de peste Prut.* ALECSANDRI, T. 153.

2^a. **Spec.** (decalcat după slav. *pric'itiatii* 'participem esse' — *pric'itiatii* 'communicare, de la c'it' spars). **Trans.** și refl. A (se) împărțișiți (cu sfintele taine, mai rar: *sfintelor taine*) = a (se) cuminecă, a da (a primi) împărțișenie. *Popă că mi-tă aduceă, Creștințele-i spovedă, Cu toată-i împărțișeă.* TEODORESCU, P. P. 581. *Un zua de Gio-mare, când vor să se împărțișească sfintelor, înfricoțator taine.* LET. III 311_{1/2}. *Te cureși de păcate, ca cum te-ai împărțișiți.* ȘEZ. I 127_{1/2}.

3^a. **Trans.** (Cu dativul persoanei) A comunica cuiva ceva, a-i face cunoscut, a-i da de știre. *Epitropia... au împărțișiți acea anădă Logofă-tului.* URICARIUL, III 45_{1/2}. *Căde mi-a spus...* te-am împărțișiți pricutenului său. MARCOVICI, c. 107. *Maistrului Ruben... i împărțișește (Dan) toate îndoielile, dar și toate descoperirile lui tă-nuș.* EMINESCU, N. 52. *Un răspuns... pe care îl împărțișește aice.* ȘBIERA, F. S. 79, cf. P. 152_{1/2}.

4^a. **Trans.** A da (și altuia). *Numele Vlahilor să fi fost cândea împărțișiți și Bulgarilor.* P. MAIOR, IST. 140.

5^a. **Refl.** A se comunica, a se transmite (altuia) prin contagiune, a se contamina, a se lua, a (se) molipsi. (Cei ce se ating de puroaiele acelor bube) să împărțișească îndată. PISCURSCU, O. 286.

6^a. **Trans.** A primi, a accepta. *Hotărrea cea biruitoare pentru... frumusețea tândrului.* Toți o împărțișeă după datorie (a. 1773). GCR. II 91_{1/2}. *Nu puteau împărțiși tronica îndăferență.* MAIO-RESCU, D. II 31. *Nu-și împărțișeșcă părerea.*

7^a. **Trans.** (Refl.=pasiv.) (După fr. *portager avec...*) A împărțișiți ceva cu altul = a împărți. O plăcere ce nu să împărțișește cu altă, încețază de a fi plăcere. MARCOVICI, D. 158. *Un inger... cu care împărțișeșcă toate bucuririle și fericiirile vieții.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

[S]: † **Impărțișă** (**Impărtoșă** **POLIZU**) vb. Ia. *Acerul... ni se împărțișeăză mai leune din toată.*

PISCUPESCU, O. 68. *Arhistratul se împărțesează de slava ce dobândesc ostașii lui biruină.* E. VĂCĂRESCU, ap. ODOBESCU, I 302. | Part. a-djectiv: **împărțit** (cu negativ) **neîmpărțit** PANN, H. 20. -ă. *Și-opot nu-s împărțit* (= cuminecat) *De câte-am păcătuit.* ȘEZ, VIII 26 | A bstracte: **împărțire** (**împărțire**) s. f. (cu negativul **neîmpărțire** s. f.) = parte (pe care o are s. a. cineva); comunicare; comunitate; participare. *Dintru această sporire să aibă împărțire și casa răsunelor.* URICARIUL, I 228/22. *Se vor da sama legiuță... la toți alții, caji se curin să aibă împărțirea acestoa.* URICARIUL, I 41/21, cf. II 5/2, 2/12. **Împărțire** multă la soartă t-a luat. C. NEGRUZZI, II 295/14. *Să deslușim îndoirile noastre prin împărțirea ideilor.* MARCOVICI, C. 40/1. *Scopul vorbirei... este împărțirea gândirii.* MAIORESCU, CR. I 37. *Ghidă alegea în ci vorbele cu care să-i facă lui Pinea împărțire* (= să-i faci comunicare, să-i comunice) *despre cele petrecute între ei și Lădă.* SLAVICI, N. I 95. *Românii sau Romantii cei din Dachia nici o împărțire n'au avut cu Italianii.* P. MAIOR, IST. 241. *Ai unirea și împărțirea neamului și a rudeniei cu noi.* PRAY, COM. 108. *Ce împărțire avem cu tine ca să ne și împărțim de bunădăile tale!* EMINESCU, N. 145. **Împărțirea** cetii de sus mă învrednicează. MINERUL (1766), 49/1. *Cu împărțire ceale prea frumoase...* Împodobindu-că. Ib. 90, cf. 112/1, 118. *Foloazele ce va trage România din împărțirea ei la Expozițiunea universală.* ODOBESCU, II 97, cf. 50/12. **Împărțit** s. a. = cuminecare. *Ven-eci... mîine la împărțit.* CONTEMPORANUL III 428; **împărțenie** s. f. = cuminecare. **Împărțenia** în azimă și fără vin. IOBGA, C. I. II 56. *Nici sfînta împărțenie n'o cinstește.* GORUN, P. 155. *A-i aproape de... ca Turcu de împărțenie, adică foarte departe.* ZANNE, P. VI 42/2.
— Derivat, cu pref. în-, din **parțas**.

IMPĂRȚĂȘINĂ s. f.
IMPĂRȚEALĂ s. f. } v. împărț.
IMPĂRȚENIE † s. f.

IMPĂRȚI vb. IV^a I 1^a. *Partager* 2^a. *Diviser*. II. 1^a. *Séparer*. 2^a. *Divorcer*. *Abandonner*. 3^a. *S'éloigner*. 4^a. *Séparer*. III *Partager*. IV 1^a. *Distribuer*. *donner*. 2^a. (pass.) *Être destiné à*. 3^a. *Répondre*. *Se dissiper*. *se disperser*. 4^a. *Gaspiller*. 5^a. *Partager* (une idée etc.) 6^a. *Communiquer*.

I 1^a. Sensul fundamental e: a desface un lucru sau o colectivitate în părți. *Trans.* *D-zeul dzise...* rădăcu-me și împărțu *Sichimă și valea fșatelor măsuru.* PSALT. SCH. 233/13 (: je partagerai Sicheu et mesurerai la valée). *Oinci oameni cum pot împărțit cinci oau?* BARAC, T. 27. *Să-i împărți în două cete: în amintii și în mișci.* EMINESCU, P. 249. *Să împărțon calea în două, făcînd tu jumătate și eu jumătate.* HODOȘ, P. P. 32/1. *Cu sabia sa te mparte.* MĂNDESCU, L. P. 214/12. | (Refl. = p a s i v.) *Limba românească are patruzeci și una de slove, care se împart în trei sori.* C. NEGRUZZI, I 8.

2^a. *Spec.* (Aritm.) *A vedea de câte ori un număr se cuprinde într'altul, a divide.* *O sumă de mai multe părți se împarte prin un număr.* CLIMESCU, A. 60.

II † Când ideea «separării» predomină, **împărți** poate deveni sinonim cu «despărți».

1^a. *Trans.* *A despărți* (un lucru de altul s. o persoană de alta), *a separă*, *a alege.* *Cela ce va ucide prăcia ce va intră la mijloc să-i împărți...* PRAVILA MOLD. 62. *Un păstoriu ce-și l-parte oile din copre.* VARLAAM, C. 22, cf. 333. | *Refl.* *De-acti au arst sfadă multă maica cu fata, de au intrat între tale sabia de s'au împărțit și s'au idiat.*

MOXA, 382/12. *Să va prileji de să vor împărți acci oameni.* PRAVILA MOLD. 12.

2^a. (Jur.) *Spec.* (Construit cu prep. de e, mai rar cu) *Refl.* (Despre doi soți căsătorii) *A se despărți, a divorța.* *Căsării să tor împărți* (Munt.: *despărți*) *de fametele sale pentru precurc.* PRAY, 551, cf. 569, 615, 618. *După ce se vor fi împărți cu besearica...* Ib. 578, cf. (cu leage) 586, (cu șire și voia giudejului) 595, (sângur cu voia lui și fără șireia giudejului) 632. | *Trans.* (Complementul e «nunta») *A desface.* *De se va prileji să se împărți nunta ce s'au făcut cu fata...* Ib. 793. | (Complementul e «femeia») *A părși, a lăsa.* *De va vrea dărbotu o va împărți.* Ib. 793.

3^a. *Refl.* *A se îndepărta de cineva.* *D[omn]u nu împărți-te de mere (= mine)* | PSALT. SCH. 106. *Ce se împart de tine, pier.* CORESI, PS. 194.

4^a. *A scoate dintr'o mulțime, a izola.* *Boul nu se va ținea în cireadă cu alie vite, ci se va împărți.* PRAVILA MOLD. 7.

III. *De obicei separarea în părți se face cu scopul de a da părțile persoanelor cărora li se cuvin.*

1^a. *Trans.* și *absol.* *A despărți* un lucru în două s. mai multe părți spre a le distribui și a lua (fiecare) partea ce i se cuvine dintr'un întreg. (Adesea complinit prin cu cineva). *Ceia ce vor împărți roada ce vor fi sămănat în parte...* PRAY, 21. *Să împărți în doi cu stăpînul locușii.* Ib. 302. *Hotări să-și împărțesc împărțea cu acest frate.* GORJAN, H. I 2/12. # *N'am ce împărți* (s. de **împărți**) *eu...* = n'am nici o legătură, nimic comun (cu cineva). *Nu-ți vreau nici rîdu nici bine, N'am ce împărți cu tine.* ALECSANDRI, P. 42, cf. 269/1. *MĂNDESCU, L. P. 188/12.* (La fel în limbile balcanice, cf. PAPAHOPI, P. A. 160). | † *Refl.* *A face averea părți și a o distribui între sine (cf. diviziune).* *Se va prileji de să vor împărți acci oameni.* PRAVILA MOLD. 12. *Să tor împărți în două cu comoara.* PRAY, 305.

2^a. † *Trans.* (Jur.) *A emancipa un copil.* *Cne-ș[i] va împărți fata de la sine (: quia fuerit emancipata) și-i va da dzeastrele loate și va lăcu sângur de sine...* PRAY, 359.

3^a. (Tipogr.) *Spec.* *A distribui literile după tipărire la locurile respective în casă.* CAL. TIP.

IV. *Ideea separării în părți devine accesorie și pe planul întâii se învește aceea de a da fiecăruia.*

1^a. *Trans.* și *absol.* *A distribui, a da la alții.* *Împărțiri spre tine rîdu (: declinauerunt in te mala).* CORESI, PS. 49. *De j-e voia să oăbi de la aur slud și laudă.* *împărți-i meazelor.* CCR. 156. *Doamne, să ai din binile ce ne-ai împărțit să a-giutorin și noi frații noștri.* VARLAAM, C. 311. *Când veri h tu împărțitoriu, să împărți cu dreptul.* Id. C. II 57. *Casa răsunilor unde se împart lefle.* URICARIUL, I 228/19. *Averi, cinsti, care odată se împărțeau drept răspărții.* ALEXANDRESCU, M. 23. *Împărțind bogădiile în dreașia și în stînga.* C. NEGRUZZI, I 252. *Părintele...* *aducînd pîntec și colaci din biserică, a împărțit la ficcare.* CREANŢA, A. 4. *Își împărți toată averea pe la otași.* ISPIRESCU, L. 4. *Tot grămizi de bani făcă, și la fectori împărțed.* RETEGANUL TR. 43/1. *Ei să 'n-parți lefle.* TEODORESCU, P. P. 52/1. *Bată-i maică Precista...* *P'ăi de-a-împărți drogatoea.* BIBICESCU, P. P. 21, cf. DOINE, 243/12. # *Cine împarte, parte-și face.* BARONZI, L. 51/1. *A-i împărți cuiu colacul = a-i vedea mort.* ZANNE, P. VI 522. *Nu te pricepi să împărți trei pais la doi măgari, se zice de omul prost.* Ib. I 255.

2^a. *Unipers.* *A-i fi cuiu hotărî de soartă, a-i fi sortit, urit, predestinat.* *Poate că asta nă-o fost împărțită, să nu fim aproape de clală.* RETEGANUL P. IV 66/12. *Și dacă nu mi-o fost împărțită de la D-zeu să trăiesc...* Id. T. 219. *Doamne Dumnezeule, Trimite urstioarele.* *Lui N. bine să-mpărțesc* (nota: să urscască). PAMFILE, D. 5.

3^a. Trans. A răspândi, a împăști. O boare... care mizează împăștiște. BARAC. A. 79. Cornul... sună... Blandu-i sunet se împarte Peste văd. EMINESCU. P. 105. | R e f. A se răspândi, a se risipi, a se răsfira, a se împăști. Se împărți ploaia (: să răsfiră. N. TEST. 1648). COD. VOR. 48/. Împărțiră-se (: dissipati sunt) și mlecără-se. CORESI, PS. 88. S'au împărțit în toată lumea acest lucru. DOSOFTEIU, V. S. 72. Părul ei, după moda de atunci, se împărțea despicat pe umeri. C. NEGRUZZI, I. 145.

4^a Absol. A risipi, a cheltui. Adună cu jârâta și împărți cu nemiluita. ZANNE, P. V. 11.

5^a [După franc. spartager, germ. teilen] A împărții (cu cineva) ceva (o părere, idee etc.). Această argumentare nu este însă împărțită de întreaga comunitate. MAIORESCU, CR. III 442. Luă în brațe pe această... fată... cu care împărțise soarta sa. C. NEGRUZZI, I. 26.

6^a A comunica ceva cuiva. Ai grijă de 'mparte vorbă' asta și altor Români întâlnitori. JIPESCU, O. 33.

[Frez. ind. împarț, conj. să împarță, imper. împarț! și dial. împarț! PSAL 233¹¹, 311¹, 114¹¹, 114¹¹, MARDARIE, L. 3047, L.B. să [se] împarț! PSAL 127¹², PRAY. 455, 585, 591 etc., imperf. VARLAAM, C. II 66, BIBLIA (1688), DOSOFTEIU, V. S. ap. TDRG.; azi și împărțesc (impărțesc DOSOFTEIU, V. S. 63¹), să împărțescă, împărțel! | A d j e c t i v e (substantivate une-ori): împărțit (cu legativ neimpărțit), -ă. Vor fi răchiraiți de venirea lui [Hristos] intru întunecarea împărțită. VARLAAM, C. 235. cf. 282, 234. (ad I 1^a) Toate faptele lumii... împărțite le deade oamenilor. VARLAAM, C. 299. Humulești..., sat mare și vesel, împărțit în trei părți. CREANGĂ, A. I. (ad I 2^a) Împărțit prin ese semnul: (două puncte). CLIMESCU, A. 50. (ad II 9^a) Mutare împărțită de bărbat. PRAVILA MOLD. 99. (ad III 1^a) De tu socoti un om un pom și-i..., va face mare de roadă, într'un loc neimpărțit... [= stăpânit în comun] PRAY. 69. (ad IV 2^a) Nu sunt banii aceia împărțit (sortiți, rânduiți) de la Dumnezeu să fie ai lui. RETEGANUL, P. IV 78¹. Se întorese... la grădina aceea unde-i era împărțit să moară. MARIAN, O. II 229; — împărțitor, -oare = care împarte; care trebuie să fie împărțit; (s p e c. subst.) factor postal care distribuie scrisorile; (despre boale) care se ia repede, contagios; (Arim.) divizor. Împărțitorul să împarți cu dreptul. VARLAAM, C. II 57. Împărțitor de cereștile tatne. BIBLIA (1688) 4¹². Cure figuri fiind de la părinți lor împărțitori s'au venit acum la împărțire. URICARIUL, XXI, 386. Avea rămasese... împărțitoare (= să fie distribuită) fetelor (a. 1722). IORGA, S. D. VI 98. Împărțitorul... trecând lăd o scrisoare. D. ZAMPIRESCU, ap. TDRG. Împărțitor de așie, de jurnale. PONTBRIANT. Prânzura și sferșina... sâni... foarte împărțitoare (= molipsitoare). PISCUPESCU, O. 285. Dintre doi numeri dați, cel mai mare se numește de împărțit, cel mai mic împărțitor. CLIMESCU, A. 49. | Abstracte: împărțire s. f. (ad I 1^a) Cerul un întărț și pământul întencial fu și apeii împărțire puse. CORESI, E. V¹². Împărțirea florilor în familită. C. NEGRUZZI, I. 99. (ad I 2^a) Împărțirea și împărțirea (= diviziunea) le considerăm ca niște cazuri particulare ale adunării și scaderii. CLIMESCU, A. 16. (ad II 1^a) Împărțirea (= separarea) cea tactnică a direcțiilor din cei pădcoși. VARLAAM, C. 332. Nu s'ar fi biruit Sărbii... de nu s'ar fi îndăplănt... împărțire (= desbinare), împărțecere. DIONISIE ECLISIAHUL, 232. (ad II 2^a) Nu va putea bărbatul să-i za ceastrele... până o nu isprăvi judecătorul împărțirea (= despărțirea, divorțul) lor. PRAY. 136. (ad IV 1^a) Prin împărțirea (= distribuția) funcțiilor, noțiunile... produc armonia tobului. BĂLCESCU, M. V. 3¹²; (cu accent

schimbat) împărțare s. f. = împărțirea averilor rămase de la părinți. RĂDULESCU-CODIN. Ce zici la împărțare? | d. I. 245; — împărțit s. a. = împărțire; diviziune; despărțire, margine, hotar. Puse împărțitul (: terminos) limbilor după măsura înțelilor. CORESI, PS. 411. Și au puzca la Torigrad. Atunce multă jală și plângere la împărțitul lor. LIT. I. 166¹². Dintre doi numeri dați, cel mai mare se numește de împărțit (= dividend). CLIMESCU, A. 49. La împărțit le-au venit preu să numere ei atâția bani. SBIERA, ap. DDRF.; — împărțitor s. f. = (†) divorț; împărțire; partea împărțită, ceea ce a fost împărțit. Pără dădjăile preușteji nemică n'au ordăit, necce vurtă de asfeștenit, necce de împărțituri (= divorțuri), necce de frății, necce de cuscrii (a. 1628). IORGA, D. B. I. 43. Împărțitura de fân se face pentru vite, câte de o mănecă (Zagra). Com. I. CORBU; — împărțeață (dial. împărțidă) s. f. = împărțire; diviziune; lucrul împărțit; (†) despărțire, divorț. Având între dănjii vrajbă de împărțeață pământului. MAG. IST. I. 136¹². Și strămoșele lor Lau avut de împărțidă. URICARIUL IV 355¹². Împărțele bătrâne o moșiașilor pământeni. Ib. IV 330¹², cf. (împărțeață cu pohar) Ib. X 107¹². (împărțel cu domnia) I. 302¹². Sânti trei scule de împărțidă. BARAC, A. 69. În împărțea mormântului nu va avea mai mult loc decât străcul. C. NEGRUZZI, I. 243. Mai decriptă împărțidă decât această... CREANGĂ, A. 145. Act de împărțeață. ERZTESCU, L. D. 54. P c 'mpărțidă se tocnesa. TEODORESCU, P. F. 442. Împărțeață (= despărțirea, divorțul) acestor căsări. PRAVILA MOLD. 83, cf. 76; — † împărțin (ie) (împărțenie POLIZU) s. f. = împărțire, împărțeață. Împărțința moștenirii. PRAY. COM. 170; — împărțiliste s. f. = împărțire, împărțenie. LB.; — împărțite s. f., VAIDA. Împărțitina s. f. = împărțire. Ne-o făcut împărțitina la loc. T. PAPANAGI, M. — Din lat. impartio, -ire (= impartio) ea da partea cuvenită, a comunica, a dărui.

IMPARTIAL -Ă adj. Impartial. — Care nu ține partea nimănu, care nu aparține pe nimeni; nepărținitor. [Familia: (după fr. impartialité) imparțialitate s. f. = nepărțitor. (Pronunță -f-a-).] — N. după fr.

IMPĂRȚIȘTE s. f. }
IMPĂRȚITURĂ s. f. } v. împărți.

IMPĂRUSĂ vb. I v. împăroșă.

IMPĂS s. a. 1^a—2^a. Impasse. — 1^a. Mic drum s. străduț deschis numai la una din extremitățile ei; ulicioară fără ieșire, înfundătură, fundac, h u d i ț ă.

2^a. Fig. Situațiune incurcată, incurcătură din care nu se poate ieși. Ca să mai uite, luă candelul și numerol toale scrisorile..., dar nu-i venă nici o idee cum să scape din acest impas. I. NEGRUZZI, I. 178. Guvernul pânăște cu nerăbdare prilejul de a scăpa din impas. MAIORESCU, D. II 46. Ajută-mă, că sâni într'un impas... MIREA, C. II 91. — N. după fr.

IMPASIBIL -Ă adj. Impassible. — Nesimțitor la dureri s. emoțiuni. — N. după fr. (lat. impassibilis, -e).

IMPĂSLI vb. IV^a. R e f. l. S'emmeller, s'embrancher. — A se face ca păsla. DICT.; (f) g.; a o băgă pe mânăci: A împăslit-o rău de tot, nu știu cum o țepă la căpătâș. BOCEANU, GL. (De obicei sub forma participială: împăslit, -ă = (despre păr) incurcat, des și neingrijit, ca păsla, păslas; (despre urechi) astupat, înfundat; (despre plante) cu peri

mici și deși, pășos. Barba și mustățile aspre și împăliite CARAGIALE, s. 139^{1/2}. Cu părul căzut pe ochi și împăliit, de nu crește pețenat, necoțesc eu, de când se nădăuse. ISPIRESCU, ap. TDGR. Se ta gogoșea de pe țuș și se stoarce în ureche, dacă urechea e împăliită. MAT. FOLC. I 702. Planta... diferă... prin îndămăntul său mai împăliit. GRECESCU, FL. 67. |ȘI: păsliit, -ă adj. Sub un cort mare, păsliit. ALEXANDRI, P. P. 113/e.]
— Derivat, din păsă, cu pref. in-.

IMPĂSOIA vb. I ↑ Peser. — A apăsa. (Atestat numai în Psaltirea Hurmuzachi sub forma împăsonă): Drua și noaptea împăsoiește pre mere mdră la. PSALT. HUR. 54/22. (:păsă SCH., să 'n greie DOS.)
— Din păsă apăsa, modelat după îngreoiă.

IMPĂTIENȚĂ s. f. ↑ v. împaciență.

IMPĂTIMI vb. IVa. (Se) passionner. — (Rar) Trans. și refl. I (se) pasiona, a (se) umplea de patimă. COSTINESCU. [Adjectiv: împătimit, -ă = pasionat, plin de patimă. Cugetarea ei că împătimită. EMINESCU, N. 132. |Abstract: împătimitore s. f. = pasiune, patimă. Sărut cu 'mpătimitore ai tăi albi și netezi umeri. id. P. 188. Aș străngău-o în brațe cu împătimitore. POPOVICI-BĂNĂTEANU, ap. TDGR.]
— Derivat, cu pref. in-, din patimă.

IMPĂTRĂ vb. I^a. Avoir des mécomptes. — A o păți, a da de belă, de dracu, de bucluc, a o băga pe mână. EV. araco'n de mine, am împătrat-o cu asta! (Oltenia). ION CR. III 119 (traduc. necexact, prin: en'o nu împrăvesc). A împătrat-o cu tine, creded că e glumă. BOCEANU, GL. Dacă știam, nu făceam cutare lucru! — De ce? — Păi, nu vezi, Mă chiamă la judecată! Am împătrat-o! [Ialomița]. DR. I 258. [La ȘINCAL, HR. se găsește de repetite ori și: ↑ pătră vb. I = a face, a săvârși. I-au răspuns Paul V că se bucură pentru acelea care le-au pătrat spre mărirea lui Dumnezeu. III 12/a. Câte au pătrat Krus, autorul cel necunoscut al 12/a. scrii. I 148/19. Acele lucruri pătră (trăduce pe spătrant) din originalul latin) care se împotrivesc numelui creștinesc. I 925/2.]

— Dacă la Șincal cuvântul nu-i un latinism, ci un cuvânt popular, precum are aparența, e urmasul lat. *pastro*, -are săvârșesc. Forma împătră derivă din 'impătrare (refăcut din împătrare sa face, a săvârși prin sforțări, a obține); trecerea de sens de la 'am făcut-o (bună) la 'am pătit-o nu oferă nici o dificultate. Cf. V. B. OGRE, Dacoromania I 258—259 (care pleacă de la *impetro* și compară trecerea semantică cu 'a se căpăta, a se procopsi, a se alege cu ceva).

IMPĂTRĂT, -Ă, v. împătri.

IMPĂTRI vb. IV^a 1^a. Quadrupler 2^a. Couper en quatre.

1^a. A face un lucru de patru ori mai mare. Inerogul... Întrăi și împătri feremoniile. CANTEMIR, ap. TDGR.

2^a. ↑ A tăia în patru. Au mândat pre Ștefan Vodă, de pre feciorul Hanului I-au împătrit înaintea trinișilor, apoi pre toți solii I-au tras în țap. ȘINCAL, HR. II 55/2.

[Adjectiv (adverb): împătrit, -ă = de patru ori mai mare, mai mult. Să se plătească lucrul îndoit sau împătrit. PRAY, COM. 178. Avea deci un împătrit câștig. BRĂTESCU, L. D. 33.] |ȘI: ↑ împătrăit, -ă adj. LB. Ciata cea împătrăită a purtătorilor de chinuri (este vorba de patru mucenici). MINEIUL (1766) 902/a. A muceniciilor... împătrăit... cinstăit pomente, lb. 85^{1/2}, cf. 85^{1/2}; — împătrăit, -ă

adj. Am mândă întrăi și împătrăit ca altă dată. ȘEZ. VII 8j.

— Derivat, cu pref. in-, din patru.

IMPATRONI vb. IV^a ↑ S'emparer. — (Rar) A se face stăpân (patron) pe ceva, a lua în posesiune. Se împatroniră Rușii și de Moldavia și de Valahia, E. VĂCĂRESCU, IST. 279/22. Câte trele aceste puteri se împatroniră în Polonia de către un loc. id. 282/17.
— N. după ital. *impadronirsi*, idem. TDGR.

IMPĂTURĂ vb. I^(a) 1^a. Plier, emplier par couches. 2^a. S'enfuir.

1^a. (Despre o pânză, stofă etc.) A îndoi, a face pături, a așeza în pături. Ungem cu aceeași o pânzătură... și în trei o împăturăm. CALENDARIU (1814), 181/22. Împătură serviciu cea curată și o pune pe țasă. SLAVICI, N. I 288. O faoa de hârtie o împătură în patru și-o dete lui moș-Gligor. RETEGANUL, P. I 16. Frumos t-am împăturat-o. POM. PILIU, B. 26/22.

2^a. În expresia: a o împătura = a fugi, a o lua la sămătoasa. LM.

[ȘI: pătură vb. I^(a) refl. LB.; împături vb. IV^a. Moșoa... împăturește mâncele bine, le strânge și le pune de o parte. MARIAN, NA. 279; pături vb. IV^a = a îndoi (hainele), a face pături; a bate (spere a se întinde). Păturește și strânge. SEVASTOS, N. 9/22. Nevasta cea tânără își păturește rochia de mireasă, id. lb. 340/22. Ia o bucată de hârtie... pică pe dânsa o picătură de cernelă, îndoaie apoi hârtia și se păturește ambele părți. PAMFILE, J. I 328. Se ceceală boui sau calul și părul scărmanat se păturește (se bate) cu palmele. id. lb. 237. Pătura: mândăga cu lopătică. id. II 260. | Adjective: împăturat (impăturit, păturat, păturit, cu negațiile neimpăturat, neimpăturit), -ă = îndoit, așezat în pături; învălă (Ropcea în Bucov. Com. S. URSULEAN). Împaturate frumos, alifete și de bovangie cele zăuse în fir și mătase... SLAVICI, N. I 244. Stăteau păturite lăcierre și scourse. S. N. ADEJDE, CONTEMP. V. 99. Două lote, păturate. Două scurte, cărăgiate? (= Foarfecile). GOROVHI, C. 155. | Abstracte: (im)păturate, (im)păturire s. f.; (im)păturat, (im)păturit s. a.; împăturătură s. f. LB.]

— Derivat, cu pref. in-, din pătura. Pentru sensul 2^a, cf. 'a pleca', franc. *plier bagages*, 'a-și lua cătrăfulele etc. Coincidență de formă și sens cu arom. *ampatur* 'fug (călare) e întâmplătoare, căci acesta o derivat din an-patur (chicioro) din patru picioare, după model albanez (cf. DR. II 515). — cf. despătura.

IMPĂTURĂTURĂ s. f. }
IMPĂTURI vb. IV^a } v. împătura.

IMPĂUNĂ vb. I^a 1^a. Mettre des plumes (à un chapeau). Bigarrer. 2^a. Se pavaner.

1^a. A pune pene de pân sau și de alte pasări la pălărie. LM. || P. e x l. A împăunța. Cuiă de chibrituri, creioane, împăunate cu cel mai ciudat mozaic de roșu, verde, galben și albastru. CONV. LIT. XLIV I 312.

2^a. Refl. A se umfla în pene, a-și da aiere, a se făli, a se mândri, fudul cu lucrul altuia. [Poloni] votau a-și răpi... gloria... Împăunându-se ei înșiși cu miserabilul plagiat de pene strălucite. B. P. RAȘDEU, ap. TDGR. Obiceiul cel căpătose unit de a se împăuna... cu țituri străine. IORGA, L. R. 182.

[ȘI: (rar, învechit) păună vb. I^a refl. (ad 2^a), BARONZI, L. I 100/2. Îți vezi de-odată păunându-se (= cocoțându-se) pe treptele cele mai înalte, c. BOLIAC, ap. DDRF; păuni vb. IV^a refl. = a se răsfăța, a se fuduli, a se îngâmfă ca pânul (MARIAN, O. II 266). Apoi, dar ce înveți tu? — Enește, am răspuns păunându-mă. C. NEGRUZZI,

1 4. Oamenii în minte... cu cordele la pălării, fălăind în vânt, se pănănesc prin ograda măturată. RUSSO, s. 103. | A d j e c t i v : **impăvănăt**, -ă. (ad 1^a) Cet o mic de oameni [= dorobanți], chipoși, împăvănăți. ap. TDRG.]

— Derivat, cu pref. **in-**, din **păun**. (În sensul 2^a, literar, după franc. *paucaner*).

IMPĂVĂRAT, -Ă adj. v. împovără.

IMPĂVĂZĂT, -Ă adj. Muni d'un écu. — (Rar) Înarmat cu o pavăză. BARCIANU.

— Participiul unui verb (neîntrăbuințat) împăvăză, derivat din **pavăză**, cu pref. **in-**.

IMPECABIL, -Ă adj. adv. *Impeccabile*. — A d j. Care nu poate păcătui, incapabil de a comite o greșală, de a greși. | Fig. Desăvârșit, perfect. *Un vers impecabil*. | A d v. Fără nici o greșală; în mod desăvârșit, perfect. Când regimentul defilă impecabil în fața unor sochți de culturi... TEODOREANU, M. II 91. [F a m i l i a : (după fr. *impeccabil*) **impeccabilitate** s. f. = starea sau calitatea persoanei s. lucrului impecabil].

— N. după fr. (lat. *impeccabilis*, idem).

IMPECABILITATE s. f. v. **impecabil**.

IMPEDIMENT s. n. *Entrave, obstacle, difficulté*. — (În Țara veche mai ales ca termen juridic). Piedecă, obstacol, greutate (de învins), dificultate. Eră și interesul de a nu se întinde prea mult rudenia duhovnicescă, care constituia un impediment de căsătorie. MARIAN, N. 167. *Impediment la contractarea unei căsătorii*.

— N. după fr. (lat. *impedimentum* «piedecă»).

IMPEGĂT s. m. v. **implegat**.

IMPELECĂ vb. I v. **impiedecă**.

IMPELINĂ vb. I^a *Rendre ou devenir amer*. — Refl. rar trans. A deveni s. a face ceva amar ca pelinul, a (se) amări. Cu pelinul îl împelinau, cu pterisile îl împetriră. MAT. FOLC. I 560. Că de când te-am așteptat, Gura mi s'a 'mpelinat. BUD, P. P. 6.

— Derivat, cu pref. **in-**, din **pelin**.

IMPELITĂ vb. I^a *S'incarner*. — (Învechit) A se întrupa, a se încarnă, a lua chip de om. *Deadina s'au împelitat, ca să scoapă rodul omenească din toată răutatea*. VARLAAM, C. II 41. *Acem...*, să împelităză cuvântul lui D[um]n[e]dzău. ib. II 53, cf. COD. TOD. 120. *Se împelităză cu trup cum va voia sfintele sale*. GCR. 182^{1a}. *Apoi, o să te 'mpelitezi din cap până 'n călcăie în chip de om muritor*. CARAGIALE, s. N. II. [Abstracte: **împelitare** s. f., **împelitat** s. a. = întrupare, încarnare. *Împelitarea căsătoriei cel născut de vece în firea omenească*. M. COSTIN, sp. GĂDEI. *Împelitulul Domnului nostru*. PSAL. SCH. 526. | A d j e c t i v : **împelitat** (**impletat**) **IMPELITĂT** POGOR, HEN. 235]. -ă = (neobișnuit) prevăzută cu o peliță (LB); (de obicei) întrupat, încarnat. *Copila împelitată și, ca găștele, pe de desuși împelităză*. CANTEMIR, IST. 89. *Poezia 'mpelitată cumcă ești om priceput*. C. NEGRUZZI, III 95^p.

Drac împelitat s. **împelitat** s. m. = dracul întrupat, diavolul; p. ext. om al dracului, poșnaș, isteț și obraznic, rău (ZANNE, P. VI 616), copil îndrăcit, rău (om. COGA), om sau femeie cu apucături rele, care nu se mai îndreaptă (RĂDULESCU-CODIN, I.); (în bațocură) țigan (ȘEZ. I 214^{1a}, III 36^{1a}). *Împelitatul se face iar om*. RĂDULESCU-CODIN, I. 204, cf. ȘEZ. VI 132. *Ești dracul împelitat*. PANN, P. V. II 122. *Stăjitorul Domnului este dracul împelitat*. C. NEGRUZZI, I 235. *Droce 'mpelitat!* ALECSANDRI, T. 278, cf. ROMANUL GLUMET,

I 48^{1a}. (Din această expresie se explică întrebuintarea lui **împelitat**, adjectiv și substantiv, cu înțelesul de) poșnaș, al dracului (isteț și obraznic), îndrăcit, drac. *Acuțul, modistă împelitată*. ALECSANDRI, T. 1095. *Cușdul...* de care nici cel mai împelitat băiat nu se poate apropia. MARIAN, O. II 132. *Spuneau ghicitori, care moi de care mai împelitate*. DELAVRANCEA, s. 258. *A izbândit împotriva împelitaților vrăjmași ai omeneirii*. ISPIRESCU, L. 224. *E grec împelitat*. HODOȘ, P. P. 177. *E ca naiba 'mpelitat*. BIBICESCU, P. P. 302. *Tot Corbea împelitatul, Care e frate cu dracul*. MAT. FOLC. 191. *Mincună împelitată*. BARONZI, L. I 126^{1a} [= a dracului, cu coarne]; — **împelitat**, -ă (Maram.) = «măreț, care se ține, se scootă». T. PAPAHAĞI, M. 126^{1a}].

— Derivat, cu pref. **in-**, din **pelit** (și cu înțelesul de «trup»).

IMPELMĂ vb. I^a v. **împelcăm**.

IMPENĂ vb. I^a v. **împănă**.

IMPENETRABIL, -Ă adj. (Fizică) *Impénétrable*. — Care nu e penetrabil, nu poate fi pătruns. (de) nepătruns. [Familia: (fr. *impénétrabil*, idem) **impenetrabilitate** s. f. = calitatea de a fi de nepătruns; spec. (Fizică) imposibilitatea ca două molecule să ocupe în același timp același spațiu].

N. după fr. (lat. *impenetrabilis*, -e, idem).

IMPENETRABILITATE s. f. v. **impenetrabil**.

IMPENGE vb. III † v. **împinge**.

IMPENIT, -Ă adj. *Coince*. — Fixat cu ajutorul unei pene. *Pluguri cu săgeata 'mpenită* (Mănăstirea, jud. Botoșani) ION CR. III 305.

— Participiul unui verb (neîntrăbuințat) **împeni**, derivat din **pană** cu pref. **in-**. Cf. **împănă**.

IMPERATIV, -Ă adj. s. a. *Impératif*.

I. A d j. Care impune un ordin s. o poruncă; care ordonă s. poruncește să se facă ceva; poruncitor. | (Gram.) *Modul imperativ* = care exprimă un ordin, o poruncă, p. ext. un sfat, o rugăciune. *Un verb la modul imperativ*. | A d v.: *Poruncitor. Verbele Olgușei răsunau imperativ și nerădădător în mintea lui Mircea*. TEODOREANU, M. II 160.

II. Substantiv. (Gram.) *Modul imperativ*. *Imperatiul verbelor de conjugarea a patra*. | (Fil.) *Imperatiul categoric al lui Kant*.

— N. după fr. (lat. *imperativus*, -a, -um, idem).

IMPERĂTOR s. m. 1^a.^{2a}. *Empereur, tsar*.

1^a. (Învechit) Împărat, spec. țar al Rusiei. *Înțelegerea pentru moartea marelui Petru Imperatorului a toată Rusia*. ISTORIA ROȘILOR, ap. GCR. II 53^{1a}. *Țar' împărațul Turigandului...* n'au primit nici să audă, necum să meargă la încoronare, numindu-se pre zine împăratul împăraților... și ei [împărații Rușilor] imperatori stăpânitori, iar nu împărați. DIONISIE, C. 170.

2^a. (Azi) Împărat al Romanilor. *Fenomenele redingote, tăiate dintr'un tricolor, Lavaliere montmartreze, hlamide de imperator*. MIREA, C. II 119.

[Accentuat și: **împărător**. | Feminine: (c rus. *imperatorica*, idem) **împărătră** † s. f. = împărăteasă a Rușilor, țarină. *Elisaveta...* om stătut *împărătră a toată Rusia*. LET. II 179^{1a}; țazi < H. *imperatorice*, lat. *imperatorice*, -icem) **împărătrice** = soția unui imperator roman.]

— N. (ad 1^a) din rus. **împărător**, idem, și (ad 2^a) din lat. **imperator**, -oris, «comandant general, stăpânitor, demnitar».

IMPERCEPTIBIL. -Ă adj. *Imperceptible*. — Care nu e perceptibil, nu poate fi perceput s. prins (de mintea s. inteligența cuiw s. de simțuri). [Familia: (după fr. *imperceptibilité*) **imperceptibilitate** s. f. = caracterul sau calitatea lucrurilor imperceptibile.]
— N. după fr. (lat. *scolastic imperceptibilis*, -e idem).

IMPERCIUNĂ vb. 1a. *River* (un clou). — (Mold.) *Trans* s. A îndoi cu ciocanul vârful cuiului, care a ieșit de cealaltă parte a lemnului, și a-l bate apoi lăindu-l, ca să nu mai poată fi scos. TDRG.

— Derivat, cu pref. *in-*, din *perciune* (cu înțelesul primitiv: «a îndoi ca un perciune»).

IMPERECHIĂ vb. 1a. v. *Impărechă*.

IMPERFECT. -Ă adj. subst. I-II. *Imparfait*. I. Adj. Care nu este perfect, care nu este dezvoltat, care are defecte, nedeșăvârșit. *Lucrare imperfectă*.

II. S. subst. (Gram.) Timp verbal, a cărui acțiune trecută, însă neisprăvită, este considerată ca prezentă în raport cu alt timp trecut: Tu citeai, când eu am venit acasă. *Imperfectul indicativului de la verbele de conjugare întâia se termină în: -am, -ai, -a, -am, -ați, -au*.
— N. din lat. *imperfectus*, -a, -um, idem.

IMPERFECȚIUNE s. f. *Imperfection*. — Mic defect s. cusur care face ca un lucru să nu fie perfect. *Această poemă are unele imperfecțiuni*.
— N. după fr. (lat. *imperfectio*, -onem, idem).

IMPERIAL. -Ă adj. s. m., s. a.

IMPERIALISM s. a.

IMPERIALIST. -Ă adj. subst.

IMPERIE † s. f.

v. *imperiu*.

IMPERINĂT. -Ă adj. *Garni de cuisinez*. — Acoperit cu perini. Mie un pot imperinat, Tîe un șalag măturat. DOINE, 240, cf. HODOȘ, P. 47.
— Participiul unui verb (neîntrebuințat) *imperina*, derivat cu pref. *in-*, din *perină*.

IMPERIOS. -OASĂ adj. adv. *Imperiosus*. *Impérieusement*. — Adj. Poruncitor, căruia nu i te poți opune, pe care trebuie să-l urmezi, cf. *inexorabil*. Nu crede necesar să mai adaogee ceva, spre a dovedi imperioasă trebuință ce este pentru o națiune... ODOBESCU, II 60. Nu este bine, fără o foarte imperioasă necesitate, a zdruncina totul din temelie. MAIORESCU, D. IV 560. || Adv.: Unirea tuturor Românilor... este... o necesitate imperios cerută de spiritul scolului. I. NEGRUZZI, I 119. Reforme ce imperios trebuie a fi introduse. MAIORESCU, DII 239. [Pronunț. -ri-os, mai rar -ri-os.] Familia: (după fr. *impérieusement*, franțuzism ieșit din uz) **imperiozamente** † adv. = în mod imperios; imperios. Răspunsul Bulgaro-serbilor imperiosamente dictat prin proșul lor punct de vedere. HASDEU, I, C. 106.]
— N. după fr. (lat. *imperiosus*, -a, -um), idem.

IMPERIOZAMENTE † adv. v. *imperios*.

IMPÉRIU s. a. 1^a-2^a. *Empire*.

1^a. Autoritate, dominațiune, stăpânire suverană, împărăție. *Impériul deșin*. | Spec. (în Transilv., pe timpul Unirii din 1918) Stăpânire românească. După Alba Iulia Româniș ardeleni au preluat împériul.

2^a. Țara s. țările supuse autorității, dominațiunii, stăpânirii unui împărat; împărăție. *Recunosc... principiul european al întregității împériului otoman*. URICARIU, XI 365. *Brasília, o împérie a*

Americiei. DRĂGHICI, R. 29. *Ce frumos ar fi... de a vedea pre vechea Romă învîind în una din coloniile ce ea întemeiasă în capătul împériei sale!* C. NEGRUZZI, I 204. *Dușmânia lor asupra împériului roman*. BĂLCESCU, M. V. 7/11. *Atunci el pricepe visul că-i trimis de la Profet...* Că din dragoștea-i luminează un împériu se va naște. EMINESCU, P. 237. | Fig. *Precum puberica se joacă în împériul unei rațe*. id. ib. 223.

[Pronunț. -ri-u și -ri-u. | Și (< rus. *imperiya*): **imperié** † s. f. | Familia: (< fr. *impérial*, lat. *imperialis*) **imperial**, -ă adj. (pronunț. -ri-al și -rial) = cu privire la împărat sau la împériu, împărătesc. *Alteja Voastră...* să recomandăți fără noastră, și credinciosul serviciu ce au supunere au făcut învingătoarelor ostiri împériale. URICARIU, I 171. Substantivat (< rus. *imperială*, idem) **imperial** (sub-înțelegându-se: vultur; ieșit din uz) s. m. = monedă rusească de aur, în valoare de zece ruble (STAMATI, D.); (< fr. *Impérial*) specie de brânză moale pusă în comerț în bucăți mici învalite în staniol. (Învechit, întrebuințat numai la pl.) **imperiali** = ostășii împăratului Germaniei; (< fr. *impériale*) **imperială** s. f. = locul de pe acoperișul unui omnibus, cu bănci pentru călători; — (< fr. *impérialeme*, idem) **imperialism** s. a. (plur. rar: -ismuri) = doctrină politică tinzând la mărirea puterii unui stat prin lărgirea hotarelor (prin cuceriri și subjugări) sau prin extinderea influenței unui stat asupra altora. *Imperialismul britanic*. *Imperialismul economic al Germaniei*; — (< fr. *impérialtisme*) **imperialist**, -ă adj. subst. = partizan al imperialismului; partizan al politicii napoleoniene, al imperiului (cf. legitimist). *Politica imperialistă a Germaniei*. *Partidul imperialist*.
— N. din lat. *imperium*, -ii, idem.

IMPÉRIȚĂT. -Ă adj. v. *impelițat*.

IMPERMEABIL. -Ă adj. I-II *Imperméable*.

I. Adj. Prin care nu poate trece un lichid sau un gaz. | Spec. (despre anumite țesături preparate așa, încât apa să nu poată trece prin ele) *Muzamausa este impermeabilă*.

II. Substantivat (s. a.) Mantă, pardesiu de ploaie, făcute din stofă impermeabilă. *M-am cumpărat un impermeabil*.

[Pronunț. -me-a.] Familia (după fr. *imperméabilité*) **impermeabilitate** s. f. = calitatea lucrului impermeabil.]

— N. după fr. (lat. *impermeabilis*, -e, idem).

IMPERMEABILITATE s. f. v. *Impermeabil*.

IMPERMUTABIL. -Ă adj. *Impermutable*. — Care nu poate fi permutat, strămutat.
— N. după fr. (lat. *impermutabilis*, -e, idem).

IMPERSONAL. -Ă adj. 1^a-2^a. *Impersonnel*. — 1^a. Care nu este personal, care nu se rapoartă la sine, nu are în vedere o persoană determinată (cf. *obiectiv*); care n'are personalitate, lipsit de originalitate: stil impersonal.

2^a. (Gram.) Formă verbală care exprimă o acțiune, fără ca aceasta să fie atribuită unui subiect determinat. Cf. *unipersonal*. «*Ningso*, «*plouds*» sînt verbe impersonale.

[Familia: (după fr. *impersonnalité*) **impersonalitate** s. f. = caracterul a ceea ce este impersonal.]
— N. din lat. *impersonalis*, -e, idem.

IMPERSONALITATE s. f. v. *Impersonal*.

IMPÉRTINENT. -Ă adj. subst., adv. *Impertinent*. *Impertinément*. — Cu purtări prea curtezoare și insultătoare, lipsite de bunăcuviință

s. de respect, nerușinat, neobrăzat, o-brăznic, cf. insolent, arrogant. *Om impurtinent, persoană impurtinentă.* || Substantiv: Un impurtinent care caută toate chipurile să mă teie în răs. C. NEGRUZZI, III 60^a. Radu-t un impurtinent ambițios. ALECSANDRI, T. 1412. Vă rog să chemați la ordin pe acest impurtinent! I. NEGRUZZI, I 153, cf. TEODOREANU, M. II 71. || Adv. Cu obrăznicie. A răspunde impurtinent. (Familia: (c fr. impurtinent, idem) impurtinentă (f impurtinentă STAMATI, D.) s. f. = purtare s. vorbă impurtinentă, faptă de om impurtinent, lipsă de bună cuviință, nesfârșită de om impurtinent, lipsă de bună cuviință, neapținare, obrăznicie, neobrăzare, cf. insolent, arrogant). *Ah! ce n'ay face ca să-mi răzbu-n de impurtinențele ei!* ALECSANDRI, T. 1354.]

— N. după fr. (clat. impurtinent, -entis, scare nu se rapoartă la... nu privește...).

IMPURTINENȚĂ s. f. }
IMPURTINENȚIE † s. f. } v. impurtinent.

IMPURTURABIL, -Ă adj. *Imperturbable*. — Care nu poate fi turburat, care nu se turbură de nimic. (Familia: (după fr. impurturbabilité) impurturbabilitate s. f. = calitatea celui impurturbabil.)

— N. după fr. (lat. impurturbabilis, -e, idem).

IMPURTURABILITATE s. f. v. impurturbabil.

IMPESTĂ vb. 1^a. *Empester*. — Trans. A umplea cu miasme; p. ext. cu miros greu; fig. a otrăvi spiritele. *Hoțul a impestat locul z. arul. Bolșevismul a impestat Rusia.* [Și (rar) impesti vb. IV^a.]

— N. după fr. Cf. pestă.

IMPESTI vb. IV^a v. impesă.

IMPESTRĂ vb. IV^a v. impistri.

IMPESTRITĂ vb. 1^a. *Bigarrer, moucher; mlier*. — Trans. și refl. A (se) face peștri; p. ext. a (se) amesteca colori diferite, ornamente variate, elemente streine, neașteptate etc. *Timpu-l cald se impestriază cu ploii mici.* I. IONESCU, C. 75. *Movile...* ce impestriază întinsele noastre câmpii. ARHIVA ROM. I, VI. *Slavul, adoptând alfabetul latin, fu silit a-l impestrița cu felurile semne.* C. NEGRUZZI, I 347. *Pun Bradul jos, îl impestrițoază în coajă.* DENSUȘIANU, T. II 245. [Și: impistriță vb. 1^a, peștriță vb. 1^a, impestriți vb. IV^a = a impistri. PAMFILE-LUPESCU, CR. 189.] Adjectiv: (im)peștriat (impistrițat), -ă. *Pielea calului era impestrițată.* PANN, E. II 23. *Pare că e un covor... impestrițat de dedite pulăstă.* C. NEGRUZZI, I 96. *Stilul multor scriitori s'ar face adecvrat românesc din-precă impestrițat, și străin ce este astăzi.* MAIORESCU, CR. II 258. *Hoțul horci era impestrițat cu fildăi.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Răurile, ca un brâu peștrițat, ocoleac câmpurile.* BĂLCESCU-RUSSO, M. V. 554. *Atunci e de bun ton a vorbi numai grecește sau o românească peștrițată.* C. NEGRUZZI, I 337. *Potere...cu Unguri peștrițate.* TEODORESCU, P. P. 507^b/₂₇₇. (Substantiv) *Impestrițoale și impetrițoale* (ib. 125.) || Abstracte: (im)peștrire (impistrițare) s. f., (im)peștriat (impistrițat) s. a., (im)peștriatură (impistrițatură) s. f. *Toată asă peștriatură de morță* (= mară de toată soiurile, colorile). CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, 659. *Simfuriile lui bicitute de noianul impetrițurilor* (= întâmplări felurite) prin care trecuse. id. ib. XLV 365.]

— Derivat, cu pref. in-, din peștri, cf. impistri.

IMPESTRITĂTURĂ s. f. v. impetrișă.

IMPESTRITĂ vb. IV^a v. impetrișă.

IMPETELĂT, -Ă adj. *Gornî de fils d'or*. — Impodobit cu beteaal. *Sânt doi feciori cu dețele impetelate.* SEVASTOS, N. 84/14. *Bade, clop impetelat, Mulate suflete-ai stricat.* MĂNORESCU, L. P. 71/11.

— Participul unui verb (neîntrebuintat) impetelă, derivat, cu pref. in-, din petală (= beteaal)

IMPEȚI vb. IV^a v. pețl.

IMPETICĂ vb. I v. petec.

IMPETUOS, -OASĂ adj. *Impétueux*. — (Despre vânt, furtună, torent etc., p. ext. despre temperamentul s. purtare a cuv.) Nestrăpânit în mișcări, care lasă frâu liber p. rnișorilor violente, cf. v e e ment. *Impetuos = eager, iute, furios în lăria sa* (ARISTIA, PLUT.). *saprig, amarnic, aprina, infocals* (STAMATI, D.). *sute, violent, furicos* (COȘTINESCU). *Apă sânteti bărbăți, impetuoși, pripiți, Sânteti fără milă.* I. NEGRUZZI, IV 190. *Por-nirile impetuoase ale lui Snyder se prechimbară în suțcare, sub penciul lui Desportes.* ODOBESCU, III 137/18. *Pe baza istorică s'a dezvoltat bărbatul... impetuos, care a avut o parte adă de largă...* STURDZA, E. 51. [Pronunț. -tu-os.] Familia: (c fr. impétuosité, lat. impetuositas, -atem, idem) impetuoziitate s. f. = purtare s. faptă de om impetuos.]

— N. după fr. (lat. impetuosus, -a, -um, idem).

IMPETUOZITATE s. f. v. impetuos.

IMPICĂ vb. I v. pică.

IMPICIOROGĂ vb. 1^a refl. *Se remettre sur pieds, se rétablir* (après une maladie). — (Despre un puu de animal) A se pune pe picioare, a începe să meargă; (despre un bolnav) a se pune iar pe picioare, a se scula de pe boală, cf. întrămă; (fig.) a ajunge la oarecare bunăstare materială, devenind independent. *Să se impiciorogez mândrul.* RADULESCU-CODIN, 59. *Până ce mielul se impiciorogază bine.* MANOLESCU, I 70. *Uite-î că s'a impiciorogat, cădu-î de bătrân, deși a holtit trei luni* (Brașov). [Și: impiciorogi vb. IV^a. *Toate teșindurilile ne năpustec la noi să se impiciorogască și i-ai văzut pe urmă... că ne sug ayă de frumos, că eți se fac frunziși din spinarea noastră.* JIPESCU, O. 157.] Abstract: impiciorogare s. f. | Adjectiv: impiciorogăt (cu negativul neimpiciorogăt), -ă. Că e mic și necrecuș, *Nempiciorog de mic mult.* PAMFILE, D. 253.]

— Derivat, cu pref. in-, din picioroa(n)gă. (Cf. întrămă din întramă, din întru + arm DR. I 237 și ung. lábadozt, lábadozst se rétablir, derivat din láb picior).

IMPIEDECA vb. I 1^a *Entraver, Donner un croc en-jambe.* 2^a *Caler, entrayer.* 3^a *Empêcher.* 4^a (*Se-heurter, faire un faux pas, trébucher.*)

1ª Trans. A pune cuivă piedeci la picioare, a-i lega picioarele (cu lanțuri, obezi, cătuși), spre a nu putea fugi; spec. (despre cai) a-i lega de picioare, spre a nu putea fugi, cf. priponi. (Dialolu) *mănule* [omului] *teagă...* *picioarele împiedecă.* VARLAAM, C. 267. *Impiedecănd pe Isaac...* *Îi pușe... preste jărdănie.* BIBLIA (1688) 15. *După ce a-junse în hotar, împiedecă costii și se pușe cu capul pe un mușnoin și așpl.* RETEGANU, P. III 28/12. *Și se aruncă Cal de mpiedecă.* TEODORESCU, P. P. 447. || A pune piedecă (un picior de-a curmezișul lângă picioarele altuia), ca să cadă la pământ. LB. MARIAN.

2°. Trans. și absol. (Despre car, căruță, roată) A pune piedeca sub o roată, ca să nu se învârtască (MARIAN) s. a. legă roata (cu o funie, lanț s. cu un mecanism), spre a le opri să se învârtască (să fugă), când carul merge la vale. **Impiedică la deal și despică din vale**, se zice de omul prost, care face lucrurile pe dos. ZANNE, P. I 154.

3°. P. ext. (Despre oameni, fig. despre acțiunile lor) Trans. A opri (prin orice mijloace) pe cineva să facă ceva, a-i pune piedeci în cale, a-l ține pe loc, a se pune în drum, a opri pe cineva în lucrul, cf. a pune cuivă bețe în roate. **Impiedecat-ai toți ce se sculară spre mine sub mine**. CORESI, PS. 41. Tot îi împiedecă la trebi pe Cantemirșii. LET. II 279/2. Au început a se bater... ca să împiedice pre Neamj. ib. 394/2. Treccra lordului Durham pe la Odesa — împiedecându-l (= reținându-l), alergarea rămase a se face numai în flința D. guvernatorului. C. NEGRUZZI, I 35. A împiedecă fabricarea rachisului. URICARIU, VIII 127/e. (Fig.) Umezcala... împiedecă den destul roade. CALENDARIU (1814) 89/2. | † Cu complementul în dativ) **Invie, Doamne, întrec-î, împiedecă lor**. CORESI, PS. 34, cf. 97.

4°. Refl. (Despre oameni, animale; construit cu prep. de s. în, în vechime și cu dativul). A ajunge cu piciorul în ceva ce te oprește din mers, a te izli, lovi de ceva ce-ți stă în cale, cf. poticni; fig. a te opri în cale din cauza unui obstacol, a da mereu în drum peste ceva s. cineva. **Se împiedecă de trupurile confrăților săi**. C. NEGRUZZI, I 156. **Se împiedecă în niște metăvri de lână**, id. ib. 160. **Întreg Altotnamul să se împiedecă de-un ciot?** EMINESCU, P. 239. **Se împiedecă de ceavă și cade jos**. CREANGĂ, A. 50. **Lă se păredă că tot de el se împiedică**. ISPIRESCU, L. 337. **La ușă docă mergea, Dă Tudor se împiedică**. SEZ. III 213. S'au împiedecat unul în altul. SBIERA, P. 242/2. În poale se împiedică. HODOȘ, P. 180. | Și cu negrija lui începe de ne birum și vrojmagului împiedecă-mu-ne. CORESI, EV. 17/e. | (Fig.) Ochiți ei se împiedecă... de acest trigor. ISPIRESCU, O. 94/e. # **A se împiedecă în picioare** = a se incurcă picioarele. **Unți, amestăți numai, se împiedică 'n picioare**. C. NEGRUZZI, II 229/2. **A i se împiedecă cuivă limba** = a nu putea articula sunetele ușor și bine (mai ales din cauza beției sau a unei boale). Cf. ZANNE, P. II 227.

[Și: **impiedică**, (scris mai mult decât pronunțat) **impiedecă, împiedică** vb. I, (+ **impiedă**; în Mold., Bucov. și Ardealul de nord-est) **imp(f)ieică** vb. I = (trans.) a împiedecă, a împeli un cal; p. gen. a împiedecă, a pune piedecă (VASILIU, C.); (refl.) a se împiedecă, a umbli rău (VICIU, GL.). **Și îi fă o'mpieică, Că tu galbină îi vdrăși**. SEZ. VI 120. **Și 'nnapoi și 'nturnă, Dă Tudorei și 'mpieică**. VASILIU, C. 33. **M'am împieicat și am cdeut** (Rici, pe Câmpie). VICIU, GL. | **Abstracte: împiedecăre (impiedecăre)** s. f. = piedecă, obstacol. **I-ou dat pentru să facă Nemților împiedecare**. LET. II 301/2. **Cam stă împiedecare acești boieri, ca să strice această societate**. ib. II 459/2. **Pe urmă acei sfat au căzui cu împiedecare**. ib. II 331/2. **Șcriban-todă, căzând împiedecare lui Cantemir-todă...** ib. II 260/2. **Lăpușeanul nu întâlnie nici o împiedecare în drumul său**. C. NEGRUZZI, I 142. **De acum creai că nu mi-ți face nici o împiedecare**. CREANGĂ, P. 272. **Ale răimilor, voios împiedecări zărobini, Luat-a edni spre căi zentine**. OLLĂNESCU, H. O. 28; **Impiedecat (impiedecat) s. a.; Impiedecătură (impiedecătură) s. f.** = piedecă. **Multe și impiedicite impiedicături, înaintea pașilor ni să aruncă** CANTEMIR, HR. 297/23; † **impiedecământ** s. a. (formație savantă din lat. **impedimentum** + **impiedecă**) PONTBRIANT. | **Adjective: împiedecat (impiedecat)**, cu negativi **neimpiedecat, neimpiedecat**, -ă = care are piedici la picioare, care are picioarele

legate cu cătușe, care se împiedecă, (despre limbă s. gură) legat, cf. în găima 1, gângav; (despre stil) incurcat, necurgător. **Căldă farinile cu coit săi ce-i lădase sloboz, neimpiedecăți**. LET. II 86/2. **Printre tje, printre spată, poște o iapă 'mpiedecată**. JARNIK-BĂRSEANU, D. 424, cf. (surcă 'mpiedecată) DOINE, C. 76/2, cf. 235/2, cf. 80/2. (urcu 'mpiedecat) BIBICESCU, P. P. 184. **Găini împiedecate = cu picioarele legate**. GOROVEI, CR. Mama... să nu-și înoade pletele, că face copilul cu limba împiedecată. MARIAN, NA. 17. **Copil cu limba 'mpiedecată = cu greutate la vorbă, cu frâu la limbă**. GOROVEI, CR. 2572. **Fraze românești mult mai împiedecate și mai puțin elegante**. ODOBESCU, II 352. **A avea gura împiedecată**, se zice despre acei care numai cu greu pot vorbi. ZANNE, P. II 183; **Impiedecător, -oare** adj. subst. = (cel) care împiedecă, † diavolul. **Ca un împiedecător de binle creștinilor**. LET. II 353/2. **Să nu mă smintescă împiedecătorul**. DOȘTEIU, V. S. 53. **Loudele... zovisticul și împiedecătorul** ap. IORGA, L. II 169. | **Instrument: împiedecătoare (impiedecătoare)** s. f. = târșă, piedică ce se pune la roată, spre a o opri de a se învârti (COSTINESCU), funie cu care se împiedecă calul.

— Din lat. **impiedico, -are** (pentru sensul 1°, pe care-l are și alb. **perigon**, cf. lat.; și! autem **impiedicato** caballo ingenius pedicam tulerit... s. în Lex. Burgund. 45.1; pentru sensul 3°, cf. franc. **empêcher**). Cf. **despiedecă**.

IMPIEDECA vb. I. **Plier**. — (Răgîni, în Transilv.) A îndoi în două, în lungime, și a coase: **Poastul odată îndut, se împiedecă**. PĂCALĂ, M. R. 310.

— Pare a se fi născut, prin schimb de sufix, din ***impiedenă**, derivat din **pedin** (cf. v. span. **apedgar** evermessen).

IMPIEDECĂMÂNT † s. a. |
IMPIEDECĂTOARE s. f. | v. **impiedecă**.
IMPIEDECĂTURĂ † s. f. |
IMPIEDICĂ vb. I ș. d.

IMPIEGĂ vb. I v. **Inchegă**.

IMPIEGĂT s. m. **Employé**. — Slujbaş, funcționar inferior de Stat, administrativ s. la o întreprindere particulară, cf. **emploiat**. **Acest impiegat public îi plătește foarte rău chiria**. C. NEGRUZZI, I 301. **Leftle impiegatilor comunalii**. I. IONESCU, D. 101. **Sânt impiegat...** **permutat**. ALEXANDRI, T. 111. **Ater și maniere de mte impiegat**. CARAGIALE, S. V. 42/1. **Prin decizimna aceluiași d. ministru... d. Nicolae Dumbrăc se numește în funcțiunea de impiegat auxiliar clasa III în serviciul...** MON. OF. (a. 1906) 5. [Și: (ieșit din uz) **impiecat, impiecat, s. m.**]
— N. din it. **impiegato**, idem. Cf. dubletul a **mpioiat**.

IMPIEGĂT s. m. v. **impiecat**.

IMPIELMA vb. Ia. 1°. **Saupoudrer la pâte d'une couche de farine**. 2°. **Mélanger de la farine de blé avec de la farine de maïs, pour en préparer un gâteau**. Măler. 3°. **Unir, cimentar. Se răbăbir**. 4°. **Attédir (l'eau); adoucir**.

1°. A învâli aluatul (de pâine) cu pielm, cf. **pieimul**. **Inchelm (mălăiui)**, ca să nu se lipească de lopată (Brasov). Com. C. LACEA.

2°. **Impelmă** = a amesteca fină de grâu cu mălăiu, ca să fie mai dulce (BOCEANU, MEH.); din acest amestec se prepară un fel de turtă. **POPOVICI, R. D. 166**. | P. ext. A amestecă (ION CR. V 345).

3^a. Fig. A închegă, a legă (Măgurele, în Teleorman, com. OLMAZU), a uni, a înlîri (Brasov, com. LACEA). | Refl. A se întrîmă. *Prea cîți stăb; aș vrea să te văd mă încheimat*. Com. LACEA.

4^a. A încălzi apa puțin, cît răbdă mîna în ea (cf. în c. r. o. p.). *Impietmeat* apa și cînd pui rece, dacă e prea fierbinte (Teleorman). ION CR. VII 251. | Fig. A îndulci o situație gre. lb. [In Banat și împelmă vb. 1^a. Dial.: încheimă vb. 1^a.]

— Derivat, cu pref. *in-*, din *pielm*.

IMPIERCİ vb. IV^a ș. d. v. chirel.

IMPIETĂ vb. 1^a. *Empieter*. — (Construit cu prep. asupra; în înțelesul propriu înseamnă: a te stabil dincolo de terenul tău propriu, pe terenul altuia; de aci înțelesul fig.). A ieși din sfera ta de activitate, din domeniul tău, spre a te face stăpîn pe dreptul altuia, a-ți aroga drepturi pe care nu le ai, a încălca și a uzurpa proprietatea altuia. *Să căutam dar, domnule prefect, altă cu a ministru, cît și a-voastră, să nu impietăm asupra drepturilor...* I. NEGRUZZI, I 237. [Pronunț. pi-e-. | Sî: împietă vb. 1^a.]

— N. după fr. (compus din «en» și «pied»).

IMPIETĂȚE s. f. *Impiété*. — Dispreț, lipsă de respect față de cele sfinte; p. ex. I. fapta unui om lipsit de respect față de cele sfinte nelegiuire, pînăgîrire, sacrilegiu. | P. ex. I. Dispreț, lipsă de respect față de ceea ce legea morală te obligă să respecti: *impietate față de memoria cuivîra*. *Impiétate* = necuviințioasă contra sentimentului de amor pentru cele sacre, spurcăciune de inimă contra principiului de religie. ARISTIA, PLUT. [Pronunț. -pi-e-].

— N. după fr. (lat. *impietas*, -atem, idem).

IMPIETRĂ vb. 1^a v. *Impietri*.

IMPIETRİ vb. IV^a 1^a. *Changer en pierre, pétrifier. Se pétrifier, s'endurcir*. 2^a. *Etre figé de stupeur*. 3^a. *Teindre en jaune* (en parlant des œufs).

1^a. Trans. și refl. A (se) prefăce în (stan de) piatră. *Despre puloș zicec că poate cu el să impietască orice lucru*. FUNDESCU, L. P. 117^a. *La locul unde se impietrisse frate-său, pîlă cu dîndul ISPIRESCU, L. 296. Aș vrea să se impietrescă lumea așă cum e acum*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 16. | P. gener. A se întări, a se învîrtoși, a deveni tare ca piatră. *Ugerul vacii s'a impietrit. Mamcelele verginilor sînt impietrite*. H. XI 324. *Altele [din aceste larve] ...prin... materia secretată... își impietresc o ghioace de adăpost*. ANTIPA, F. R. 64. *Tăia și s'a zpărcit. Ugerul vacii s'a impietrit. PAMFILE, B. 72*. | Fig. (Despre inimă, simțire) A (se) face tare ca piatră, a deveni nesimțitor, a nu mai simți nimic. *Păcatul... întru carele taste impietrită inima lui. VARLAAM, C. 325. Sînt impietrite inimile*. id. 324. *Dumnezeu a impietrit inimile măi marilor noștri*. URICARIU, XIV 306. *Inima noastră s'a impietrit*. MARCOVICI, C. 23¹⁴. *Inima lui să impietrește*. BELDIMAN, N. P. II 76. După suferiri multe, inima se impietrește. ALEXANDRESCU, M. 6. *Chinul și durerea simțirea-mi a impietrit-o*. EMINESCU, P. 22.

2^a. (Intrans.) Fig. A rămîne nemișcat, ca un stan de piatră, a încremeni, a înlemni, a îngheța (de spacimă, mirare). *Ei de mirare a impietrit*. COȘBUC, E. 23¹².

3^a. S pec. (Crom.) A întări s. a nutri culoarea cu o specie oarecare de piatră (MARIAN, CH. 52), s pec. cu piatră acră (id. 16). *A impietrit ouă* = a îngălbeni ouă. id. 22. Cf. PAMFILE-LUPESCU, CR. 26.

[Sî: (mai mult variantă grafică) *Impetri* vb. IV^a; († și dial.) *Impietră* vb. 1^a. *Susțoara ta se impietredze-se*: (a să impietredzească DOS, fiant immobiles quasi lapis) *părd trecevor ocermiti tîi*. PSALT. SCH. 312^a. *Un omcu a impietrat orapul cu oameii și toate... Imprejurimile*. ȘEZ. VI. 145. | Abstract: *Impietrize* s. f. = prefăcere în piatră, întărire, învîrtoșare, nesimțire. *Luminoză... sufletul micu... și-m[i] strică impietritarea*. MINEULI (1766) 85. *Sîdrște... duhul tîu cel de impietrite*. KONAKI, P. 28. *În locul fericitrii capătă pîsmă și impietritare*. C. NEGRUZZI, I 56. S pec. (Med. pop.) *Impietrizea rînelor* = aterom, boală a arterelor, cînd s'au infiltrat cu săruri calcare. BIANU, D. S. (Crom.) Acțiunea întăririi unei culori. MARIAN, CH. 52. | Adjectiv: *Impietrit* (*Impitrit, Impietrăt*), -ă adj. = prefăcut în piatră, pietrificat, întărit, învîrtoșat, tare, vîrtoș, (fig.) tare, nesimțitor, fără inimă, cf. în cremenit. *Afin... se făcă cu totul de piatră... apoi luărd trupul cel impietrit*. ISPIRESCU, L. 118. *Și cum sta baba impietrită...* CREANGĂ, P. 174. *Un urias impietrit ca spaima*. EMINESCU, N. 23. *Scurzori impietrite*. ODOBESCU, I 341. *Mearle... mari și impietrite*. BARAC, A. 16. *Spumă impietrită cu fîndări de piatră*. PAMFILE, C. 124. *De aice neamul cel impietrit și îndărăpnic s'au înmulțit*. LET. I 48¹². *Omul cel impietrit de barbarie*. MARCOVICI, D. 219. *Acuturare dau și cei măi impietriti*. BELDIMAN, O. 83. *Moldovecî [stau] impietriti*. ALECSANDEI, P. III 161. *Impietriti și ră-mase și pasul și glasul*. COȘBUC, E. 38¹¹. *Inimă (mai rar) suflet impietrit* = tare, nesimțitoare, nemiloasă, care nu se înmoșie. *Greșit și-și mone înemi impietrite*. DOSOFTEIU, Ps. 51. *Impietrita... lui inimă*. LET. II 27¹². *Impietrită la inimă*. ANTIM, P. 169. cf. DRĂGHICI, R. 21, PANN, E. I 37, BELDIMAN, O. 38, CREANGĂ, A. 12. *Ah suflete impietrite!* KONAKI, P. 86. *Bași robul fără mîla cu suflet impietrit*. C. NEGRUZZI, II 194¹². — Derivat, cu pref. *in-*, din *piatră*, cf. *impie-troșă*.

IMPIETROȘĂ vb. 1^a = *Impietri*. *Inima mea de cuvenul bun s'au impietroșat*. CANTEMIR, IST. 246. [Sî: *Impietroși* vb. IV^a. | Abstract: *Impietroșire* s. f. = împietrire. Nu... *dintr'a inimii impietroșire*. CANTEMIR, IST. 94. | Adjectiv: *Impietroșăt*, -ă. *Cei impietroșați la socotăd*. id. lb. 72.]

— Derivat, cu pref. *in-*, din *pietros* (după modelu ca *vîros* - învîrtoșă).

IMPIETROȘI vb. IV^a v. *Impietroși*.

IMPIEZINĂȚ, -Ă adj. *De travens, en biais*. — Care este (tîcut) piez. *Un [l... tot... impiezinate*. ISPIRESCU, U. 117¹².

— Participiul unui verb (neînțeleșut) *impiezit*, derivat, cu pref. *in-*, din *piez*.

IMPILĂ vb. I(a) I. 1^a. *Fouler* (aux pieds). 2^a. *Etre rabougri*. II. 1^a. *Presser*. 2^a. *Entraver* (un cheval en lui liant la tête au pied). 3^a. *Peser sur* (qqn.). *flechir*. 4^a. *Pressurer, opprimer*. 5^a. *Combattre, mépriser*. 6^a. *Fouller*.

Sensul fundamental, care pare a fi fost a bate în piuaș (cf. ital. *foliare*, fr. *fouler* a bate în piuaș), apoi ea călca în picioare și grec. *πίλιον* «bat în piuaș, apoi «apăsă», nu s'a păstrat, ci numai următoarele înțelesuri derivate din acesta: I. (Transiv. numai supt forma împilă, dial. *impicilă*).

1^a. A călca (în picioare). *Împilă-t-î tarba 'n cale*, *O'o calcă mulți în picioare*. REV. CRIT. IV 144.

2^a. P. ext. (Intrans. și refl.) A rămîne nedesvoltat, a nu (mai) crește, a nu se desvolta,

a fi mic, pipernicit, (In)chircit. LB., REV. CRIT. IV 144. De vor fi ploi multe pe vremea săpatului.... cucuruzul îngâlbenește și împilește. ECONOMIA, 41. Un copil, un animal, din neclădire, rămâne împilat = tot mic, necrecut. LIUBA. Jula (=vita) se 'mpilește: nu crește din pricină că e rău nutrită (Zagra, jud. Someș). Com. N. DRAGANU.

11. Trans. (Subt forma împilat, dial. înclăd).
1°. (Despre fân). A îndesă, a presa. Fânul eră dus și aruncat într-o groapă adâncă și, când se făcă grosimea fânului de două sau trei palme, se așezau peste dânuși scânduri, pe care se puneau după aceea bolovani de piatră și orice alte greutate, de apăsa fânul.... Acesta se numește fân înclăd. GHICA, s. 543-544.

2°. Spec. (Dâmbovița, Prahova, Dolj, Muscel, Ardealul sud-estic, sporadic prin jud. Someș; despre cal). A-1 împiedecă logându-i capul de un picior de dinainte, ca să nu poată fugi. R. F. II 66 ș. u. Un cal ne'mpilat, când îi pune bunul călăreț frâul în gură. GORJAN, H. IV 120.

3°. Fig. A apăsa, a face să se plece, a înduplec. Mă-au împilat (= scârțâș; zgârciră PSAL. SCH., deșelărară PSAL. HURMUZAKI) sufletul meu. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Soarta-mi împitează viața la pământ. PANN, ib.

4°. (Sensul cel mai obișnuit; numai în scrieri literare). A împovără peste măsură (cu dări), a apăsa, a asupri, a oprima (pe cineva), un popor, o țară). Pe cei căzuți din slăd împitează. DIONISIE, C. 32. Înțeleptele obăduiri feresc pe noroade.... nici le împitează cu povară (a. 1802). URICARIUL, I 12/15. Să nu împitească ca să împiteaze pre cei slabi. PRAY, (1814) 6. Nici bogatul împitează pe văduva apăsată. KONAKI, P. 45. Un fiu pe a sa mătăc nu poate a împila. BELDIMAN, TR. 431. Trebuie tinerii împilați și împovărați mai mult. PISCUPESCU, D. 38. Ai săi tot-dăuna l-au împilat! C. NEGRUZZI, I 279. Pre vrăjmași au împilat. ARHIVA, I 67. Să binecuvinteze pe cei ce mă împilă. EMINESCU, P. 21. Pe popor... fi împilă. I. NEGRUZZI, I 47. Urmă țărăși a împilă țara. ODOBESCU, I 447.

5°. (Neobișnuit) A combate, a disprețui. Pompa cea din afară (= luxul extern)... să împitează de filosofii cei strâmbți. MARCOVICI, D. 139.

6°. † Fig. (Prin apropiere de pîl, instrumentul cu care se bateau oamenii) A biciui. Când în grea săbăcitune și împilându-mă cu dureri cumplite (= fiind biciuit de dureri), nu suferii bolnăvirea lenăviri mele. MINEIUL (1776) 72/15.

[Prez. împilă, împil. | În regiunile care palatalizează labialele, se rostește — în sensurile cunoscute de popor — împilă, împilă, înclăd, înclăd. | În înțelesul II 4° și împilă vb. I (a) (cu prefixul îm-, ca în neologisme). | În înțelesul I 1°-2°, cu trecere la conj. IV, împilă (impetă, înclăd etc.) | A-b-stracte: împilare (impilare) s. f. (mai rar) împilăți (impilăți) s. a. = apăsa, presina, asupri, oprina, împunere (BARONZI, L. 110/16) excesivă. Împilarea dreptății. PRAY, (1814) 16. Împilarea tiranului. URICARIUL, I 180/1. Intrebându credința ce avea la Domn spre împilarea glostei. C. NEGRUZZI, I 50. Apoi vine împilarea străină, robirea și zdărnicierea nației. BĂLESCU, M. V. 549. Mai bine prigonitor, necozori, împilare... I. NEGRUZZI, II 93. Pe calca unei împilări indirecte. HAȘDEU, I. C. 55. | Adjective: împilăți (cu negativul neimpilăți), -ă = (fân) presat; apăsat, asuprit, oprimat; împilăți = neajuns la dezvoltare deplină, pipernicit, (In)chircit (cu același sens: arom. piticos). Un neam... împilat de dășmanți. BELDIMAN, TR. 385. În numele fărâmiței împilate. IORGA, L. I 543. (Substantivat) Asupriți și împilați atât de mulți la număr... C. NEGRUZZI, I 244/15. Răbdarea împilătorilor. BĂLESCU, M. V. 47; — împilător (cu negativul neimpilător), -oare, = asupritor,

vexatoriu. Au câștigat un hriseo împilător norodului. URICARIUL, V 9/. Măsură economică împilătoare. I. IONESCU, M. 195. (Substantivat) Încroțată împilătoarea împilătorilor. SPIRESCU, M. V. 5/15.]

— Din lat. pop. *impillare «a bate în piua» (*pîllare pentru pîllare, ca în alte limbi românești și ca în *pîlla «pîllula pentru pîlla»). CIHAC, I 119; TDRG. s. v.; Revista Filologică, II 66 ș. u. Cf. piua, pîl.

IMPILDUI vb. IV a v. pîlăui.

IMPILĂ vb. IV a v. împilă.

IMPILĂ vb. IV a. Attacher ou fixer avec des clous, clouer. — (Rare). Trans. A prinde a. a strânge ceva cu cuișe la oală. LB.

IMPILOSTRĂ vb. IV a v. prîlosti.

IMPINDI vb. IV a v. pândi.

IMPINGĂTOARE s. f. (Plug.) } v. Impinge.
IMPINGĂTURĂ s. f. }

IMPINGE vb. III. I. 1°-2°. Pousser. 3°. Peiner (en marchant). 4°. Pousser. 5°. Prouer. II. 1°. Repousser, renouer, rejeter. 2°. Pousser. 3°. Amener.

I. 1°. Trans. (Une-ori în opoziție cu strages; adesea precizat prin adverbele locale înainte, înapoi, într-o parte, în jos, în sus, a față, înăuntru etc.) A mișca în mod violent ceva sau a urni cu putere pe cineva din loc (silindu-l să înainteze s. să se dea înapoi ori într-o parte). Cea, ce să va atinge de trupul cuișă cu mână de-l va împinge... PRAY, 907. Au încapat a pune pre Moldova de împingă carule. LET. II 440/15. Vântul, începând a împingea corăbia... DRĂGHICI, R. 7. Cf. BELDIMAN, N. P. II 102. Pământul îi împingea înapoi ca o greutate. MARCOVICI, C. 19/15. Picior după picior teau împingând, natăși. PANN, E. II 73. Înainte mergea sutării căldări... împingând pe norodul ce se înghesuă. C. NEGRUZZI, I 29. Românii grabnic cară tunuri, în ganfuri le împing. ALECSANDRI, P. II 223. Cu picioarele-l împingea. MARIAN, V. 31. Cinci de mână mă trăgea, Cinci de spate mă 'mpingea. id. SA. 12. Și împingea munții în creștia și în zădgra. SPIRESCU, V. 56/15. Și-l împingea pe ușă afară. RETEGANUL, P. IV 12/15. Împing, nu intră, trag, nu iasă, ce e de făcut nu știu. ZANNE, P. II 775. || P. ext. A mișca, a muta din loc (fără violență s. fără a întrebuiți puterea). Ești ștergarul t-1 deșprinde și-l împingea lin la volc. EMINESCU, P. 193. || A bsol. (Cu sens pornografic). PAMFILE, J. II. || Refl. (= reciproc). Samăniți și Marșianți să împingă între ei. BELDIMAN, N. P. I 148. Și pe gios se tădăde. Unul pe-altul se 'mpingea. ALECSANDRI, P. P. 146/15. # A se împingea cu vorba = a se îndemna. BARONZI, L. R. I 41/15.

2°. Intrans. A se lăsa cu toată greutatea s. puterea, spre a urni ceva din loc. În poartă am împinz. SEZ. II 9b/15. # A împingea la roată cu cineva = a-i da ajutor. ZANNE, P. V 540.

3°. P. ext. A face un drum greu. Am împins o poștă în zăsa aceea (= am mers din greu). PAMFILE, J. II.

4°. Fig. A ajută pe cineva să ajungă la o situație. Acă pe cinecă care să-l împingă. PAMFILE, J. II.

5°. (Traducere greșită). A adevări, a dovedi. Vine multe... ce nu le puteă împingea. COD. VOR. 66 = ce nu le puteă adevăra. N. TESTAMENT 1648; carele nu le puteă să le dovedea scă. BIBLIA 1688).

II. Fig. 1^a. (Uneori completat prin sinapoi; învechit). A respinge, a nu primi, a gonii, a îndepărta de la sine. *E tu împenești și defăinași... Hristosului tău.* PSALT. SCH. 186^a. *Împenși furd* (= expulsi sunt) și nu se putură scula. CORESI, PS. 92. *Ajutoriu-mi fii și nu te împinge mine.* id. 65. *Nu împenge* (= ne nous rejette) până la exempl. id. 117. După ce Ștefan-codă s'au fost împens de către muma-sa Elena de dinaintea zidurilor Neamfului... ARHIVA, I. 94. Ștefan, împingând aceste condiții înviațoare... ib. 106. Dacă moartea ne întinde o mână, noi o împingem înapoi. MARCOVICI, C. 56.

2^a. A îndemna la s. spre ceva, a îmboldi. Se simți... înfiorată de o faptă la care o împingea o pornire furioasă de gelozie. C. NEGRUZZI, I. 23. *Legea cronologică... împine mintea omenească la demonstrarea...* BĂLCESCU, M. V. 2/59. *Ea nu dete în clapea în care o împingea spurcatal.* SPIRESCU, L. 128. *Eu te voi împinge tot spre adămur.* id. V. 23/59. † A împinge păcatul (s. păcatele s. dracul s. Miltelul CREANGĂ, P. 250) pe cineva să facă ceva = a-l îndemna, a-l pune să facă ceva. Să mi te împingă păcatul să te clătini! ALECSANDRI, T. 4. Să nu cumă să te împingă păcatul să-ți faci vr'un neajuns. CREANGĂ, P. 87. Ce păcate te-au împins, Paloșul de fi-ai încins? ALECSANDRI, P. 205b/13.

3^a. (Despre vreme, soartă) A face să fie, a aduce într-o stare bună s. rea. *Îi scriade și pricetenii...* să nu-și facă inimă rău [= rea]... căci așa... au împins vremele. LETI, II 97/37.

[Prez. împing († și dial. împing MARDARIE, L. 2514, 2565), aor. împinești († împingiu), part. împins, imper. împinge. † Și: † împenge vb. III; dial. împenge vb. III; (cu afereză din mpinge, ca la Aromâni) pinge vb. III. Prez. htară pinge, de cireadă nu s'aînteg, ZILOT, CR. 338. Tingu-ți, pingiu-ți perințe. BIBICESCU, P. P. 83. | A abstracte: (rar) împingere s. f. Împingerea fiind cu mare silinție, s'a frânt [sulia]. BELDIMAN, N. P. I 151. Împingere și lupă. EMINESCU, N. 106; — Împins s. a. = trusio. ANON. CAR.; — Împinsătură s. f. = ghiont. Și dădă această o împinatură și se puse el să tragă clopotul. CĂTANA, P. I 41, cf. RETEGANUL, P. III 63; — Împingătură † s. f. = trusio. ANON. CAR. | Adjective: Împins (împenș †, împ[n]ești †, împ[n]ești †) PSALT. 248^a, 117/13, 248/23). — A. Pădșori sfătuitoare împinse de blestem. EMINESCU, P. 207. Fieca Ovrerilor împinși la rău. COȘBUC, B. 21. Împinșă din loc în loc. JARNIK-BĂRSEANU, D. 205; — Împingăre, -oară adj. = care împinge, care silește, care îndeamnă. Daco-Români pentru ce în Dacia să nu fie lăcuti, priceină împingătoare sau gonitoare n'a avut. CANTEMIR, HR. 201/7. (Substantivat sub forma masculină) Opt împingători, doi flutărători. GOROVEI, C. 297, cf. ȘEZ. I 149b/2. (Subt forma feminină) Împingătoare (pingătoare H. II 271) = unealtă de plugărie (nedefinită mai de aproape) H. XIV 417.]

— Din lat. *impingo*, -ngere, idem. cf. *respinge*.

ÎMPINGE vb. III. *Dăpenser. Croisier la patte.* — A plăti. Ce crezi, domnule, ce crezi, că, dacă-mi împingi acolo o mic de lei, m'ai procopsit? CAZABAN, ap. DR. III 734. | (Pe la Brașov) A cheltui. p. ext. a mitui, a unge: *Mult a trebuit să împing cu bătaiu dăta până l-am trecut prin școl.* Com. C. LACEA. [Se conjugă: *împing, împinești, împins, împingea*.]

— Din lat. *impendo*, -ere «a cheltui» (confundându-se cu *imping*), cu care are aceeași formă participială, cf. *încing, purceț, tung* etc.). G. Giuglea, Dacoromania III 734; cf. *prepinge*.

ÎMPINSĂTURĂ s. f. v. *împinge*'.

ÎMPINTENĂ vb. Ia. *Eperonner.* — Trans (Complementul e calul A da pinteni. [Și: (Im)-pinteni (pintini) vb. IV^a. Și-l încoardă, împintenește. ȘEZ. II 33/23. Calu-și pintineu, Cumpia îl lovea. MARIAN, INS. 343, cf. ALEXICI, L. P. 106/51. | Adjective: Împintenat, -ă = lovit cu pinteni. Iată-mă împintinat și încravățat. ALECSANDRI, T. 1319.]

— Derivat, cu pref. -în, din *pinten*.

ÎMPINTENĂT, -Ă adj. v. *împintena* și *pintenat*.

ÎMPINTENI vb. IV^a v. *împintena*.

ÎMPIRIT, -Ă adj. v. *pleri*.

ÎMPIRONĂ vb. Ia v. *pironi*.

ÎMPISTREĂLĂ s. f. v. *împistri*.

ÎMPISTRĂ vb. IV^a. *Barrioler, bigarrer, moucheer; broder, dessiner en couleurs.* — A împestră; spec. a broda, a chindii (BUD. P. P.), a săpa în lemn, a desenă, a coloră s. a încondeii (ouă de Paști) cu fel de fel de figuri și în colori diferite. Trans și refl. Cu multe picături negre pe dedeaput împistrând-o. CANTEMIR, IST. 143. S'au împestră și s'au împodobit. TICHINDEAL, F. 155. Aceste măcușe se împiestreă prea frumos cu cuțitul. DAN, P. 105. Unele ouă se închistrec (împiestre) foarte frumos. ȘEZ. VII 116. (Fig.) Unii împiestrec istoria această. ȘINCAI, HR. III 178/12. | Absol. A încondeii ouă de Paști. Ce mai lucră? Împiestrețe, popiestrețe. BUD. P. P. 68. [Și: Împetri vb. IV^a; (ce pestră) împetriestri vb. IV^a. | A abstracte: împiestri s. f. Prăzile văpșealelor o împiestriți (xovălia). BIBLIA (1688) 177; — Împistră s. a. S'a apucat de împistrăti ouă; — Împistrătură s. f. = varietate de culori, ornament, podoabă, zugrăvială. Era o cetate, căria frământașea și împistrătura și îngrătura... nu să poate pociști. DOSOFTEIU, V. S. 46. Aperturati... cu împistrături înflorite. BIBLIA (1688) 353. Împistrăturile crotolului. ib. 58. Împistrătura zidurilor. MINEIUL (1765) 29. Știința împistrăturii. BIBLIA (1688) 380; — Împistreață s. f. = ornament, broderie. Lucru fecut cu împistreațe. ib. 68. | Adjective: împistrăti (împestrăti, împiestriți, cu negativul neîmpistrăti), -ă = zugrăvit, brodat, încondeiat (cu împistrături); împestrătat. Vai de voi, cărturari..., vă semănați mormintelor împiestrite. TETRAEV, 241. Oile albe și împiestrite. BIBLIA (1688) 22. Imbrăcdămte împiestrită, bună. ib. 157. Cu aur imbrăcdată, împiestrită. CALENDARIU, (1844) 69. În colbă împiestrită. EMINESCU, P. 191. Până amă are numa împiestrită cu Jdani și cu Nemfi, da amă-i negru di dinți. CONV. POST. LIT. XLIV I 651. La poale împiestrită cu nigle postav. MARIAN, NU 142. Ouă roși, împiestrite și muncite. MARIAN, O. II 253, cf. GOROVEI, CR. 2908. ȘBIERA, F. S. 104. Ploșcie... împiestrite foarte frumos. ȘBIERA, P. 68/69. Am o botă împiestrită și în pod scârțâit (= păpușoi). GOROVEI, C. 277; — Împiestritor, -oară = care împiestrește. (Substantivat) Văpșeala o împiestritorilor. BIBLIA (1688) 177, cf. 67.]

— Sau derivat românesc, cu pref. -în, din adj. *piștru*, -ă (păstrat în numiri de animale), sau dintr'un paleol. *piștril* (derivat din adj. *piștru*, cf. bulg. *piștrja*) împiestrec. Cf. *împiestrită, popiștri, piștruie*.

ÎMPISTRICI vb. IV^a v. *împistri*.

ÎMPISTRITĂ vb. Ia v. *împiestriță*.

ÎMPISTRITURĂ s. f. v. *împistri*.

IMPIZMĂ vb. I^a
IMPIZMI vb. IV^a
IMPIZMOȘĂ vb. I^a
IMPIZMUȘI vb. IV^a
IMPIZMULUȘI vb. IV^a

v. pizmă.

IMPLACĂBIL, -ă adj. *Implacabile*. — Care nu se poate potoli, imblăni, înduplecă; care nu iartă, nenduplecat, nelăblănițit, nelămpăcat. *Intrând în Cameră, să facem o implacabilă oporițiune la actele guvernului.* ALECSANDRI, T. 1734. *Vin... să afirm...* *doșna pe care se bazează implacabilul crez.* GOGA, T. N. VI 96.

— N. după fr. (lat. *implacabilis*, -e, *meimplacatus* din *in* + *placabilis*).

IMPLANTĂ vb. I^a. *Implanter*. — (Întrebuintă numai în sens fig.) A sădi. *Roseii a fost, ca toți adevărații bărboși de stat, un realist, căci șinta lui erau faptele; însă rădăcinile realității lui erau adânc implantate în cel mai înalt idealism.* STURDZA, E. 40. [A bstracte: **implantări**, (cf. *implantation*) **implantări**, **implantațiune** s. f. = acțiunea de a implanta].

— N. după fr.; cf. dubletul **implântă**.

IMPLĂNTĂ vb. I. I. *Planter*. II. 1^a. *Ficher dans la terre*. 2^a. *Fixer, implanter*. III. 1^a. *Planter (dans...), enfoncer*. 2^a. *Enfoncer, planter*. 3^a. *Fixer*. IV. *Plonger, tremper*.

I. ↑ *Trans.* (Astăzi înlocuit prin **sădi** s. prin neologismul **plantă**).

1^a. A pune o plantă cu rădăcinile în pământ, ca să se prindă și să crească, a planta, a (ră)sădi. [Chedri *implântați* (ră)sădi] CORESI, PS. în casa *Domnului... înfluresc*. PSAL. SCH. 304, cf. CORESI, PS. 391. *Un prieten implantat în mișgal lângă corul lui.* DOSOFTEIU, V. S. 80, cf. MOL. 534. *Buruzina... în fărâșă implantată.* KONAKI, P. 276. || Fig. (Probabil numai o românzare a lat. *plantare*). A sădi. *Omului îi taste din fire implantată tubirea de stic.* TICHINDEAL, P. 253.

II. P. ext. (Complementul **plantă** și scopul «ca să se prindă» dispar; rămâne însă nota evăririi în pământ).

1^a. *Trans.* A înfige, a vârî în pământ. *Cu-rechitul se păstrează... și se implântă în nășip.* I. IONESCU, C. 229. *Cornule și le implântă în pământ.* RETEGANUL, P. IV 42^{1/2}. *A implântă pari, nucile, din distanță în distanță.* COSTINESCU. *A implântă steagul.*

2^a. Fig. A fixă, a așeză. *Să-și implante cor-turile în mijlocul fărîi noastre.* BALCESCU, M. V. 43. | Refl. S'a implântat la noi.

III. P. gener. (Dispare și nota «în pământ», fiind înlocuită prin «în orice corp tare»; esențială rămâne nota «văririi, înfigerii»).

1^a. *Trans.* A vârî un lucru (cu vârful) în ceva, fixându-l. *Cheptenul... făcut din lemn, în care sînt implantați două rînduri de dinți.* BREBENEL, GR. P.

2^a. *Spec.* A boga cu putere o armă ascuțită, o țesă, în corpul cuiva, a străpunge, a vârî lo-vind, a înfige. *Au scos soboia ș'au implântat în coaste stîncii mucenici.* DOSOFTEIU, V. S. 244. *Un cușt prin piept mi trece, implântat de mîna ei.* COȘBUC, P. 21. *Poloșul se implântă în pîrcie.* RETEGANUL, P. III 11^{1/2}-12-14, cf. IV 73^{1/2}. *A toporu și-l implântă la mine.* ȘEZ. III 111^{1/2}. *Unde buzdu-ganul s'a implântat.* BIBICESCU, P. P. 304. *Unde-i fapa implântată.* ȘEZ. II 35^{1/2}. | P. ext. (Cu învertirea complementului). O broască o im-plântă în frigare. RETEGANUL, P. IV 51^{1/2}.

3^a. Fig. A fixă, a pironi. *Implântându-mi ochii în întunec...* KONAKI, P. 239.

IV. P. anal. 1^a. A introduce, a vârî într'un lichid. *Apucă lopețile, se apleacă implântându-le în apă.* DUNĂREANU, CH. 240. *Imagina viciului implântate în apă.* MAIORESCU, CR. II 400.

2^a. A muia, a scîldă; a întina, pângări. *Nu eotu să-mi implânt mînuile în spurcat sîngele lui.* LET. II 93^{1/2}. *Sabinenicele... cu ochii implantați în lacrimi.* BELDIMAN, N. P. I 21, cf. 66. *Te-ou adus implântat în sînge.* DACIA LIT. 280. *Oraș grozav, care-și implântă haina sărbătorii în sînge.* C. NEGRUZZI, I 383.

[↑ Și vb. I^a: Să-l implânteză (toiașul) în ghi-zdalele aghiazmei. DOSOFTEIU, V. S. 129. | Și: (ca la Aromâni; vechii și în poezia pop.) **plîntă** vb. I. DOSOFTEIU, MOL. 584. *Plîntă secerca 'n pî-mînt.* BIBICESCU, P. P. 387. (La scriitorii de la mijlocul secolului trecut, formă romanizată a neologismului **plantă** v. c.); (+ înfige) **înlîntă** vb. I. = a implântă (Mehedinți). N. REV. R. a. 1910, p. 86. | A bstracte: **implântări** s. f. = plantare, sădire, înfigere, sădire. *Vara... folositează pentru implântarea și altuirea pomilor.* CALENDARIU (1814) 66; **implântat** s. a. | Adjectivi: **implântat**, -ă = sădit, vîrît, muiat, scîldat].

— Din lat. *planto*, -are *plântas* și pref. rom. *im-*. Cf. dubletul (i m) **plântă**.

IMPLĂSĂLAT, -Ă adj. v. plăselat.

IMPLĂSCĂ vb. I. *Jeter un vîtemeni sur Pé-paulc, sans l'enfiler.* TRANS. (Brașov, despre o haină) A o lău numai pe unul sau pe amîndoi umerii (așă cum se purta plășca), fără a o îm-brăcă pe mînci. [Adjectiv: **implăscăt**, -ă = (despre o haină) îmbrăcată numai pe umeri; (despre om) cu haina lăută numai pe umeri. [Tivli-chiile erau cu mînci lungi, de le hăseșpate. O. I. PITIS. CONV. LIT. 923, cf. JAHRESBER. VIII 85. *Nijă mergea tute, tute, numai implăscat.* Com. J. C. PANTU.]

— Derivat, cu pref. *in-*, din *plăscă* «sumăr».

IMPLĂTOȘĂ vb. I^a. *Cuirasser*. — A (se) îm-brăcă, a (se) înarma cu o platoșă. După aceea o-gianșă în Egiptul, și, implătoșindu-ă, țesură la usci. HERODOT. 137. [Și **implătoși** vb. IV^a. (Fig.) *Implătoșindu-te... cu armele bunet credinșe.* MI-NEIUL (1776) 91^{1/2}. *Implătoșindu-se... cu arma crucii.* Ib. 190^{1/2}, cf. 53^{1/2}. | Adjectiv: **implătoșat**, -ă. *Implătoșati.* MOXA, 403^{1/2}. *Cu piept im-plătoșat.* CANTEMIR, HR. 93^{1/2}. *Alezandru eră implătoșat și încovfat.* ALEXANDRIA, 67. *Șapte mii de oameni implătoșati perid.* HERODOT. 260. *Implătoșat cu un piept de aur.* ISPIRESCU, I. 389^{1/2}.]

— Derivat, cu pref. *in-*, din *platoșă*.

IMPLEĂ vb. III v. umplea.

IMPLETECEĂLĂ s. f. }
IMPLETECETURĂ ↑ s. f. } v. impleteci.

IMPLETECI vb. IV^a. 1^a. *S'envrouler, serpenter*. 2^a. *Se tordre les mains*. 3^a. *S'entrouver*. 4^a. (S')*embrouiller*. II. *S'enchevîtrer, s'entrelacer*.

I. 1^a. Refl. (despre șarpe s. plante acățătoare) A se încolăci (în jurul unui obiect). *Un bălaur im-pleticet în de picioare pînă la capul ei.* DOSOFTEIU, V. S. 79. *În vîrful feteșdruș stăp... patru zmei înțeped a se impleteci.* CANTEMIR, IST. 126. *Șarpele se 'ncolăci ș'pe loc se 'mpleticet.* TEODORESCU, P. P. 443^{1/2}. *Vezi cu ce încușină stiau im-pleticite șpomice (rochița rîndunelei) pe zăbrelele acestei ferestre.* C. NEGRUZZI, I 322. || *Trans.* (Subiectul e șarpele, complementul coada s. trupul lui) A încolăci (în jurul unui obiect). *Șarpele se necedă și coada și-o 'mpleticet.* ȘEZ. III 669^{1/2}.

2^a. P. anal. Trans. (Subiectul e omul, complementul mâinele s. brațele lui) A-și frânge mâinile (de desperare). Chiruga... pe podele *agumun- chid*, *Mămine împleteceă* și Turciilor le *grăid*... JARNIK-BĂRSEANU, D. 494.

3^a. Refl. (Despre picioarele s. limba omului) A se împiedeca unul de altul în mers, a se încurca (în vorbă). *Picioarele ei s'împletecece de ameleală*. BELDIMAN, N. P. II 22. *Limba i se 'mpleticea*. TEODORESCU, P. P. 599b. | (Despre om): A se împiedeca în mers, a sovăi, c. a se poticni. *Împleticindu-se pe scară, chemă pe nume pe băieți*. COȘBUC, E. 85. *Apoi trecu împleticindu-se un om beat*. TEODOREANU, M. II 50. *El de vin împleticindu-se...* BARAC, T. 6. | Intrans. *Umblă din picioare împleticind*. BIBICESCU, P. P. 210. | Trans. *Mas mult limba a-și împleticî*. CANTEMIR, IST. 153.

4^a. Fig. (Complemental e vorba s. vorbitorul) A (se) încurca, a (se) săpăci. Trans. *Tăndrul împleticî vorba, fiind cu totul aprins*. PANN, E. III 29. | Refl. *Mă 'mpleticece la înădă săpăceală*. I. VĂCĂRESCU, P. 355^{1/2}. *Cu atăta nechibănuță se 'mpleticece...* discutare chestii. MAIORESCU, D. I 33.

II. (Prin apropiere de verbul împletî). Refl. A se amesteca, încurcă s. încălci, înlănțuindu-se (unul pe altul), încolăcindu-se (unul pe altul), etc. *Doi sărpi de apă... punându-i într-un vas strămt, se împletecește unul cu altul*. BELDIMAN, N. P. I 152, (cf. lat. angues inter se cratium modo flexi). *Cu părul despletit, Tot cu șerpi împleticea*. ALECSANDRI, P. P. 389^{1/2}, (cf. lat. implectae crenibus angues Eumenides). *Arborii ce se 'ndesă și se 'mpleticece*. ODOBESCU, I 147^{1/2}. *Undrele tu mă știu s'apuce țifele împleticece*. ODOBESCU, I 139^{1/2}. *Armatele... împleticece înfricoșat se luptau*. PANN, E. IV 54.

(S): Împletic vb. IV^a; (pregănit de tipar?) Împletic vb. IV^a. Plecă, împleticindu-se și ei ca mine. VISSARION, FL. 91; Împletic vb. IV^a. | Adjective: împleticit (împleticit, împleticuit, cu negativ neîmpleticit, neîmpleticit). -A. Două coarne împleticute una în alta. DAN, P. 48. *Lungi și împleticite voroașe*. CANTEMIR, HR. 73^{1/2}, cf. 39, 397^{1/2}; - împleticitor (împleticitor), -oare. | Abstracte: împleticire (împleticire) s. f. (și cu înțelesul de) uneltire, urzire. Cu împleticirile vicleniei și cu ată grăbirei. URICARIU, I 260^{1/2}. Împleticiri spre înfrățirea dreptății. ib. 268^{1/2}. *Mestegugilele împleticiri cu care au negușiorii supt fâfărie numitului miteu nepot (a. 1701)*. IORGA, S. D. XXII 226. *Din încurcătură în împleticire* = din rău în mai rău. ZANNE, P. V 338; - Împleticăla (împleticăla) DICȚ.; - Împleticătura († împleticătura) s. f. = încurcătură. Împleticătura curciloror. CANTEMIR, IST. 42. | Formațiuni spontane (în ghicitori): Împleticină, împleticină subst. atributiv = încurcat. PĂSCULESCU, L. P. 76. *Rădăcină 'mpleticină, ofe voinică o dezbină!* [=Cartea]. GOROVEI, C. 44, cf. SBIERA, P. 322^{1/2}. *Rădăcină 'mpleticină, Rar voinică ce te dezbină!* [=Cartea]. id. ib. | - Cu schimbare de conjugare, din *împletică, iar acesta din lat. *împletico, -are, derivat din împletic, -ere sa împletici. DR. III 677-678.

IMPLETECITURĂ s. f. v. Împletic.

ÎMPLETÎ vb. IV^a. 1^a. *Tresser*. 2^a. *Natter*, *tresser*, *mettre en forme de tresse*, *croiser*. 3^a. *Tricoter*, *ourdîr*. 4^a. *Ourdîr*, *tramer des intriques*. 5^a. *Gigoter*.

1^a. (Despre lână, în, cănepă, mătașe s. alte materii textile) A așeză împreună mai multe fire sau jurubite, încrucișându-le sau băgându-le unele în altele după un sistem anumit. Trans. (refl. = pasiv) *Mătașe împletită*. BIBLIA (1688) 68. *Să se*

împletească ca inul. DRĂGHICI, R. 52. *În aceste zile nu-i voce... să se împletească lăna*. PAMFILE, S. T. 116. *A împletit în două, trei, patru etc.* † *Caută să împletească lână pe supt mătașe = amestecă vîlenii în vorbă*. ZANNE, P. V 333.

2^a. P. anal.

a) (Despre păr) A lega în cozi (= plete, în Ardeal). *De trei împletit ceale șeptee purtă ale capului*. CALENDARUL (1814) 114^{1/2}. *Păruș ei de aur erau împletit în cozi*. EMINESCU, N. 8. *Coștele ei împletite cu mesteg și date pe spate*. ISPIRESCU, L. 185. *Păru'n flori și-i împletice*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 286. † *A împletit coștă s. coadă (Mold. găță) albă* = a îmbrățiși, rămânând față; a face o muncă nefolositoare. ZANNE, P. II 89, 69. *Intrase la grije că... o să împletească coștă albă, fără să puea pînătrăile în cap*. ISPIRESCU, L. 233. *Ești ca floarea cea de nălăb, Dar împletitzi coada albă*. ALECSANDRI, P. P. 340 b^{1/2}. *Când o fată are păr frumos, nu împletește gășe albe*. SAVOSTER, A. 4^{1/2}.

b) (Despre soară, funie, biciu) *O șfară de mătașă... 'mpletită'n șose*. SEZ. IV 9/15. *Un drăguț de biciușor împletit frumos*. CREANGA, A. 3. *Moș Nichifor are o biciușor de cele două cîneșă, împletită de mîna lui*. id. 107.

c) (Despre colaci) A-i prepara, dându-le forma coșitei împletite. Colacii... se 'mpletice. MARIAN, NA. 293. *Suflecă mînașe largi* † *Ș'împletește la colaci*. ALECSANDRI, P. P. 97 b^{1/2}.

d) (Despre faclii) *Făcîta Domnului, a Doamnei... se fac împletite și poletie*. LET. III 302^{1/2}.

e) (Despre flori s. ornamente) A le lega astfel, încât să formeze cununii; (despre cununii) a le face din flori legate ca niște cozi (= plete, în Ardeal). *Mi-am împletit cunună cu podoabă depreună*. DOSOFTEIU, PS. 16. *Cu coroane de trandafiri împletite*. KONAKI, P. 261. *Și mirul ce ată trîndăv împletit nejurjur cununii sale*. C. NEGRUZZI, II 42^{1/2}. *Norți tinești... Se 'mpletice într-o cunună*. ALECSANDRI, P. II 123. *Să 'mpletim cununii voitoare*. ALECSANDRI, P. P. 165^{1/2}. | (Prin schimbarea complementului) A împodobi cu cununii, ghirlande s. ornamente de flori. *Via înflorită... fruntea și-o 'mpletește c'o boltă de lungi flori*. ALEXANDRESCU, M. 158. *Un băl... împletit cu tot felul de turburi și flori*. ISPIRESCU, L. 114.

f) (Despre mlađite flexibile de răchită, salcie etc.) *Au împletit mlađite de răchită*. DRĂGHICI, R. 57. | (Despre leasă, coșniță, gard etc.) A le face din mlađi (mlađite) s. nulele. *Au pus leasă împletite bine*. LET. I 44^{1/2}. *Să voi să învâș cum se împleteceșe panerit*. DRĂGHICI, R. 105. *Să învețe o împletit coșnițe*. id. 105. *Lo un gard împletind*. PANN, P. V. III 10. *Ci-mi împletit un pat Din ținere ramuri*. EMINESCU, P. 164.

g) (Despre băiere, brațe, mîni) A le pune unele peste altele, în formă de cruce, a le încrucișă. *Corăbiiarî stau cu mînașe împletite pragur genuche*. DOSOFTEIU, V. s. 37. *Creptăde-i împletite pe picior ca opincile plăteșilor noștri*. ODOBESCU, I 55^{1/2}.

3^a. P. a n a l. A lucra diferite obiecte s. veșminte (de ex. năvoade, plase, covoaare, dantele, ciorapi) din fire rășucite s. toarse (de lână, soară etc.), înnodându-le în anumite chipuri sau dispunându-le în sochurii (cu undrea, iglița s. alte unelte), a tricota. *Năvoadul... cel de Dămușcezu împletit*. MINEIUL (1776) 110^{1/2}. *Volocul... de prins pește se face în două feluri: fenuș și împletit în ochiuri*. SEZ. IV 113^{1/2}. *Măiestrit împletite covoaare*. COȘBUC, E. 26^{1/2}. *Mi-am pierdut o undră și nu mă pot împletî ciorapul*.

4^a. † Fig. A urzi, a unelti. *Limba ta împletită gîmbosiri* (= viclesuguri). PSALT. SCH. 97^{1/2}, cf. 110^{1/2}. *Să 'mpletească năpasta asupra furtivității*.

DOȘOFTEIU, V. S. 125. *Au împletit mreji hiclene asupra tânărului.* MAG. IST. IV 247/75. *Nici se cutenă să-l poartă peșce spre a împleti alcătuirii.* E. VĂCĂRESCU, IST. 245/75. *Lisandru... împletit un mestegug acutus, volnicia patriei să strice.* ARHIVA, I 161 || A (se) întrețese, a se îmblîni strîns cu ceva. *A căruș întreagă viață publică a fost împletită cu soarta acestei țări.* MAIORESCU, D. 150.

5^a. Intrans. (Neobișnuit) A mișcă repede (din picioare), a juca. *Mata știu să 'mpletzi din picioare (= să gioți).* ALECSANDRI, T. 446.

[S]: (prin pierderea inițialului m din pletii) pletii vb. IV^a. *Cu sfaraa pletii 'n șose.* TEODORESCU, P. P. 541; *Împreți vb. IV^a.* Tîncu... își împrețese cununi. ISTORIA RUȘILOR (sec. XVIII), ap. GCR. II 51. | A d j e c t i v : **împletit** (cu negativul **neîmpletit**), -ă adj. (și cu înțelesul) împodobit. *Turnurile cu cornure împletite (= ornate) cu mărșarițariu.* CUV. D. BĂTR. II 461, cu diminutivul, în vers) **împletic** adj. masc. Ș'a făcut un colăcel, Rumel și 'mpletic. ION CR. IV 163, cf. TEODORESCU, P. P. 153^b, MARIAN, SE. I 43; - **împletitor**, -oare = care împletește. *Am cumpărat... o roabă și toate împletitoare, numai nu avem aici izvoade de pteicare și să faci dumneatabi ne să ne dai ceva izvoade de petoare, și mai mari și mai mici, și de călți și de tot fealtul (a. 1649, Munt.).* IORGA, S. D. X 111. (Substantivat) **împletitoare** s. f. panglică care se împletește în păr. LB. | A b s t r a c t e : **împletire** s. f.; - **împletit** s. a. S'apucă de 'mpletit niște horboți. CONTEMPORANUL, VII 119. *Vinerea... nu-i bine de tors, nici de 'mpletit, nici de lăut.* PAMFILE, D. 117; - **împletură** († **pletitură**) COD. VOR. 169/1) s. f. = felul de a împleti s. forma obiectului împletit; obiectul împletit (care servește ca ornament), ornament, tricota; (fig.) strămoțor, incurcătură. *Împletiturile păru[un] COD. VOR. 151/11 (= împletire și părului EILIA 1688). Veți pune pre sânțurile aripilor împletitură vândă. BIBLIA (1688) 107. Te-au împodobit cu împletituri făcătoare de bucurie. MINEIUL (1766) 26. Peronul părți decorat cu împletitură de brad. CARAGIALE, M. 290. Colăcel... se 'mpletesc... în opt împletituri. MARIAN, N. A. 293. Cădend împletituri de nutele. IORGA, N. R. A. I 344. În împletitura în care se află, un singur bancher și mai rămăseze devotat. GHICA, S. 362. Coier... cu împletitură 'n șose. TEODORESCU, P. P. 31^b.
— Din paleol. **pletos**, **pletii**, idem, cu pref. în- de la **împleticel**. Cf. **despletii**, **pleată**.*

ÎMPLETICEL adj. v. **împleti**.

ÎMPLETICI vb. IV^a (ș. d.) v. **împleteci** ș. d.

ÎMPLETICĂ subst. atributiv, v. **împleteci**.

ÎMPLETITOARE s. f. } v. **împleti**.

ÎMPLETITURĂ s. f. }

ÎMPLETOSĂT, -Ă adj. *Cheveclu.* — Pletos, cu plete mari. (Despre oameni) *Tot soldați împletoșiți.* PĂSCULESCU, L. P. 213 (glosat prin «dravân, țapăn, puternic, lat în spate»). | (Despre păr) În (formă de) plete mari. *Tot voinici rețenți, Cu oclule nădăi, Coade 'mpletogate, Date la o portă, Cam a strîndote.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 64. (glosat prin **împletite**).

— Participiul unui verb (neîntrăbuințat) **împletogă**, derivat, cu pref. în-, din **pletos**.

ÎMPLETUCI vb. IV^a v. **împleteci**.

ÎMPLETUCINĂ subst. atributiv v. **împleteci**.

IMPLICĂ vb. I. 1^a-2^a. *Impliquer.*

1^a. A conținea, a cuprinde în sine: *Dreptul implică (în sine) și datorii.*

2^a. A amestecă (băgă, vâri, incurcă) ceva s. pe cineva într-o afacere, acuzație etc. *Cum? vin omenii în Parlamentul țării, scrierți, care știu ce vor, și implică într-o asemenea chestie, în așa contrazicere, două din chestiile cele mai mari de natură politică...* MAIORESCU, D. IV 227.

[A d j e c t i v : **împlecit**, -ă = amestecat, (băgat, vârit, angajat), incurcat într-o afacere. *Împlecit într'un proces fără sfârșit.*] A b s t r a c t e : **împlec** s. f. = acțiunea de a implica; vârire, amestec. — N. după fr. (lat. **implicare**, -are, idem, propriu: dinfășură, învăli, împleți).

IMPLICIT, -Ă adj. adv. *Implicitite. Implicitement.* — (În opoziție cu **explicit**) A d j. Cuprins în ceva (într-o propoziție, într-o afirmație etc.), fără a fi exprimat în mod formal, ci subînțelegându-se prin inducție. A d v. În mod implicit. [F a m i l i a : (clat. **implicitate**) **implicitate** adv. = în mod implicit. *Judecata analitică arată dar explicit ceea ce este implicit conținut în subiect.* MAIORESCU, L. 51.]
— N. după fr. (lat. **implicitus**, -a, -um dinfășurată).

IMPLICITATE (adv. v. **implicit**).

ÎMPLIMBĂ vb. I v. **plimba**.

ÎMPLINEALA s. f. v. **implini**.

ÎMPLINI vb. IV^a. I. 1^a. *Remplir. Compenser. Racher. 2^a-3^a. Compléter, achever. 4^a. Accomplir, échoir; achever (une période de temps). 5^a. Prendre des formes pléines (en parlant du corps). 6^a. Acquiescer (une dette). Forcer à payer. 7^a. Remplir. 11. 1^a. Remplir, accomplir, tenir. 2^a. Achever, s'acquiescer. 3^a. Exécuter. 4^a. (S')accomplir, survenir. 11. Accomplir, achever (un travail).*

[I. (Cf. germ. erfüllen, anfüllen) 1^a. Trans. A face să fie plin, a umplea (o lipsă), un gol, un recipient numai în parte plin, etc.] *Lipsele să-și pliniască. CANTEMIR, HR. 180/20. Cf. MINEIUL (1776) 187/11, 301/11, ZILOT, ARON. 336. Împlini un gol lăsat în mica noastră mișcare literară.* MAIORESCU, CR. I 209, cf. ODOBŢSCU, III 73/22. *Vah păhore împlineaste, care vinul îndulceag.* BARAC, A. 80, cf. (plinesc păhărele) id. ib. 80. *Păhăru... cu caștra să-l cătrănești și cu spiri să-l împlinești.* TEODORESCU, P. P. 664^b, cf. 667^b. || (Impropriu) A înlocui, a compensa. *Lacrimete noastre... vor împlini 'n locul plinilor cel însecat.* PANN, E. III 126. | A răscumpăra. *Cel ce prin sânge au plinită curgerea pătimirii.* MINEIUL (1776) 166/1.

2^a. (Complementul e locul s. partea rămasă necupată din ceva) A completa. *Ca să se împlinească masa, se rânduia și din boieri al doile.* LET. III 303. *Dar numai cu-nădă număr... Folanșie Eterici... nu se 'mplinece. Le trebuie caște 'ncă.* BELDIMAN, TR. 343. *Alte două strofe, dispuse într'același chip, împlinece partea vândărească [a baladei].* ODOBŢSCU, III 89/11. *Acet munte, împreună cu M[area] Caspică... și Munși Urali, împlinece granița Europei spre miază-și și răsărit.* MEHEDIINTI, P. 7. *De multe ori, unde nu se ajunge pielea de leu, împlinește pielea vulpei unde nu poate puterea, viclenia izbuteste.* ZANNI, P. I 504.

3^a. (Complementul e un număr) A face să fie întreg, a întregi, a aduna la numărul cerut, a completa. *Cu preasfințită ceata ucenicilor te-ai împreună, plinind numărul celor doispăreacă.* MINEIUL (1776) 489/1. *Am pus o piatră... unde s'au împlinit cincizeci și opt de pământuri.* URICARIUL, XXV 67/1. *Împlinindu-se șapte dungi, înarmă pe copacul al doilea ală dăună.* DRĂGHICI, R. 55. *Până s'o împlini numărul...* ISPIRESCU, U. 29/22. *Ti-om plini până la tref.* TEODORESCU, P. P. 522.

4°. (Complementul e un număr de zile, de ani etc., o bucată de vreme, un termen dat. Construit: omul a implinit anul; anul s'a implinit; omului i s'a implinit anul). A trăi un număr de ani, a fi atins vârsta (anii de domnie, de slujbă etc.) *Deci Mîinea, plîndu în domnia a doua cinci ani...* MAGAZ. IST. I 221/2. *Mînzii, pîndu nu plînește tres ani...* ECONOMIA, 77. *Al doilea an plînește.* PANN, P. V. II 17. *Tocmai cîntă copilul împlinea 15 ani...* ISPIRESCU L. 2. || A se scurge vremea pînă la un termen dat, pînă la încetarea unui angajament, a ajunge, a sosi la un soroc, la scadență. *Incepură a venire datornicii... și a-și cere datoriile, că li se plîndu zioa.* LET. II 273/24. *Plîndu-se o mie de ani...* ȘINCAI, HR. I 21/2. *Mîne-ți se 'mplinește anul.* EMINESCU, N. 21. *Iar când a fost de s'u 'mplinti Ajunul zilei de nuntii...* COSBUC, B. 18. *Nu se 'mplinește bine anul, și fecu la lui Ipate face un băiat.* CREANGĂ, P. 169. *Cum se împlinește tres zile de la naștere, merge moașa la nepoată-sa...* și... *Acesta se chiamă ospîdul, cînd își plînește moașa scris.* MARIAN, N. 282-283. *Cînd zile-și plîndu, Iată cîd veded...* POP. (Sălagiu). GAZETA TRANSILV. A. 1900, nr. 279. *S'u 'mplinit sorocul = termenul de plată, scadența.* ALEXI. | (Eliptic) *A 'mplini omul = a termina serviciul militar (GOROVEL, CR.) s. o. slujbă la care cineva s'a angajat pe un an. (Construcție neobicită).* *La oaste c'am slujit Nouă ani și nouă luni...* Și la oaste c'am plîndu. SEVASTOS, C. 246/21. cf. ȘEZ. II 7^b/11. *A i se 'mplini cînd, adică anul de slujbă. Pîndu s'a duce de la noi un ticloș de argat care-l avem, căd chiar azi i se 'mplinește.* CREANGĂ, P. 176. # *A i se 'mplini cui s'a o 'mplini cu cineva = a termina, a o isprăvi; a o plăi cu cineva (PAMFILE, J. III). Iam ascultă, mîs bade, poartă-te bine cu boteri, c'apoi o 'mplinești cu mine!* ALECSANDRI, T. 142. *Doc'as 'mplini-o cu dînsa înutate de soup, n'ar fi mai wimerit!* Plîndu... nu se cîde să mai am răclăii de mîna stîngă. id. ib. 757. *Hait!* I s'a 'mplinit lui Tache... Nenea e supdrat foc. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

5°. R e fl. (Despre corpul omului) A se rotinji, a se face dolofan, durduliu. *Să se împlinească copilul ca oul (MARIAN N. 85) = să se încoleze, să se îngrăse (GOROVEL, CR.)*

6°. (Învechit; termen juridic; complementul e suma de bani care constituie datoria cuiu) A achita, plăti și rămășița pentru completarea sumei, a restitui o sumă împrumutată, a plăti un bir. *Să aștepte acolo, să-î împlinească zlotăști banii.* LET. II 322/20. *Nu aveă cu ce plîni (suma de bani), că eră om mai scăpat.* ib. II 267/20. *Așteptă Vezirul să plînească cele 500 de punji.* ib. II 334/20. *Au plînt atunce tustrele birurile.* ib. II 204/1. *Și de la tot să 'mplinesc toată paguba sdractor.* ib. III 224/25. cf. URICARIUL, IV 52/12. *Ne-au plînt dumnealui banii deplin întru mîntile noastre.* URICARIUL, XXV 60. *Ne-au giudecat dumnealui și mi-au plînt opt lei not de la N. Negruș.* ib. XXII 377. *Aveți a plîni Ursului ce au dat de au răscumpărat țipocul.* ib. VI 350/20. *Să deie jăluhă și i se va 'mplini împărit.* ib. IV 397/20. *Dejma... să-î 'mplinți.* ib. XVII 268/4. *Zestre e cîdă va fi lîpsit se va 'mplini dîntra ale bărbatului.* PRAYLA (1814) 123. *Ceca ce s'a scîzut, va 'mplini orîndătorul și va pune la loc.* ib. 61. cf. 20, 166. *Iar Golanul ce sta față [la bătaie], ... Dați, mîs, zice către dănuși, că ce-o fi, eu 'mplinesc (= plătesc paguba).* PANN, P. V. I 113. || P e x l. (Complementul e omul dator) A încasa în mod forțat (pe cineva, mai ales de o dare), a executa pe cineva. *Agitoriași dușemilor și a crăcîmilor s'au 'mplinit ca și mai înainte.* URICARIUL, IV 114/20. *Să nu ne mai 'mplinescă!* Să nu ne mai jăfuiească! C. NEGRUZZI, I 154. *Mînt*

e vadeaua birului și vine să ne împlinească. VLAHUTA, ap. TDRG. *Cînd n'a plătit cineva darea, apoi vine și-l împlinește (Bilca, în Bucov.).* Com. G. TOFAN.

7°. (Complementul e un formular) A umplea, a completa cu datele cerute. *Am 'mplinit adevertința, formularul.* Cf. TDRG.

II. Fig. (Ca germ. erfüllen, în Erfüllung gehen).

1°. (Despre o datorie morală, însărcinare, poruncă, lege, prescripție, slujbă, trebuință; promisiune, cerere; dorință, dor, voie, poftă, plăcere, chef, capriciu, curiozitate, lăcomie, gînd, vis, etc.) A aduce la îndeplinire, a ține, a executa, a îndești, a satisface, a realiza. *Implini cu fapte bune și datoria mulțumirii către Dumnezeu cel veșnic.* URICARIUL, I 104/10. *Cînd bărbatul... nu-și [ ] va 'mplini datoria cădătorii sale pînă în tres ani...* CARAGEA, L. 42. *Ei și-au luat acum a 'mplini sarcina de bucdariu.* DRĂGHICI, R. 75. *Însărcinarea asta plîndu, de multe ori spinarea gîrbviteș.* C. NEGRUZZI, II 233/20. *Cum să-și împlinească sarcina mai bine?* ISPIRESCU, L. 43. *Cugetă bine și cerează de Domnul, plîndu-ți porunca.* DOSOFTEIU, PS. 40. cf. MAG. IST. I 375/20. *LET. II 333/20. CANTEMIR, IST. 28. (În se plîndu) 27. Că-4 poruncă 'mpărdiească, Trebuie să se 'mplinescă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 322. cf. CREANGĂ, P. 265. *Lenevire celor ce n'au plînt legea.* ANTIM, P. 13. *Cădăcu-mi-au o plînt pravila și înedătura lui Platon.* CANTEMIR, HR. 179/14. *Să plînească cele orînduite de sdractor.* ȘEZ. V 35/20. *Ai plîndu apostolește slujba ta.* DOSOFTEIU, V. 3. 159. cf. 95/20. *CALENDARIU (1814) 17/1.* TEODORESCU, P. P. 474b. *Slujba cu care m'ai însădrinat, o voiu 'mplini-o.* ISPIRESCU, L. 24. cf. 17, DONICI, F. II 30. *Se 'mplinește norodului alte trebuințe mai de fot.* PISCUPESCU, O. 199. *Phnește ceasa ce mi-ai jăgădit.* MINEIUL (1776), 192^b/2. *Băde...* nu 'mplinește (= nu se ține de cuvînt). PANN, E. I 62. *Să 'mplinim cu toată înțina vorba.* I. IONESCU, C. 29. *Stiți căd-mi 'mplinesc juruștele.* C. NEGRUZZI, I 24. *Veneă Cuvînd[ ]ul de-și 'mplinesc.* ALECSANDRI, P. P. 107^b/2. *Plîndu-ți-s'au cererea.* MINEIUL (1776) 115^b/2. cf. (mi s'a 'mplinit) ISPIRESCU, L. 29. *Să nu-și plînească dorințele ei.* GORJAN, H. I 11. cf. (a să 'mplini) MARCOVICI, D. 8/2. ALECSANDRI, P. I 81. CREANGĂ, P. 189. ISPIRESCU, L. 23. *Nu poate să-și plînească voia.* BARAC, A. 53. cf. CALENDARIU (1844) 76. GORJAN, H. II 137, IV 195. (împlinesc) I 6/12. *Îi 'mplinesc toate voiuștele.* DRĂGHICI, R. 3. cf. 110. CREANGĂ, P. 184. ISPIRESCU, L. 31. *Plîni poșta mucentului.* MINEIUL (1776) 160^b/2. cf. GORJAN, H. I 80. (împlinesc) I 10. KONAKI, P. 112. ISPIRESCU, L. 39. *Nu-și 'mplinesc plăcerea.* PANN, E. II 101. *Un drăcuș mîntid...* ce 'mplinesc slujba de jocheu (= facea pe jocheu). C. NEGRUZZI, I 88. *Ca să-mi 'mplinesc cheful.* RETEGANUL, TR. 162/10. *Îi 'mplinesc cele mai mici caprișuri de copilă.* C. NEGRUZZI, I 73. *Ca să 'mplinescă curiozitatea fratelui său.* GORJAN, H. I 6/20. cf. (îi plîni) IV 64. *Îi 'mplinesc... gîndurile.* EMINESCU, N. 68. *Fericit care 'mplinește!* Vîntul său pe-acest pămînt. ALECSANDRI, P. I 172. cf. EMINESCU, P. 203. (fericire visată) CREANGĂ, P. 14. *Ei și-au plînt chemarea lor.* COSBUC, B. 155. *Socotînd a 'mplini dreptatea numitului cin.* URICARIUL, I 220/20. *Acet s'af să 'mplinescă (= să urmeze).* BARAC, A. 57. *Să-și 'mplinescă (= să-și ajungă) scopul.* DRĂGHICI, R. 146. *Dragostea către cel de aproape nu să poate plîni (= exercită), fără numai în temelia și înzorii dragostii duhului.* CANTEMIR, HR. 3/2.

2°. (Despre o misiune, osîndă, etc.) A face pînă la sfîrșit, a executa, a îndeplini, a se achita (de...).

Încăpuri. MINEIUL (1776) 4^v/. A tot neamului oadnă singur tu vei s'o 'mplinești. BELDIMAN, O. 48. După ce-și plinește urta solie... C. NEGRUZZI, I 274. Marcu robia-și plinește și de plecat se gătește. CĂTANĂ, B. 35. Vin ocașă și... hodi-nește și zomul mi-și plinește (= coace). MARIAN, NA. 362, cf. D. 201. Bada'n câmpărie... Serie două, trei rânduri și-i ajung niște gânduri... Lașă, bade, gândurile și-și plinește (= scrie-le până la urmă) rândurile! JARNIK-PARȘEANU, D. 120.

3^a. (Despre o hotărâre, o formalitate) A aduce la îndeplinire, a executa. După hotărârea judecâșiei, se dă împlintoriu, ca să împlinescă ceale ce s'au hotărât. PRAVILA (1814) 13. Eu cerceț, cu hotărâre, judec, condamn și împlinesc. ALECSANDRI, T. 711. Împlintind formulele... EMINESCU, N. 54.

4^a. (Despre o prorocie, prevăstire, etc.) A (se) realiza, a (se) adevăra. S'au plinită prorocia Isaiei. MINEIUL (1776) 20¹/. cf. ȘEZ. VIII 44. La Rumâni s'au plinit cuvântul apostolului Filip. BIBLIA (1688) 8/p. 3, cf. CANTEMIR, HR. 206/22. S'au plinit atunci un cuvânt prost ce zice: cu țarba cea uscată, arde și cea verde. LET. II 375/28. S'a împlinit vorba mamei, sârmana, iute și de grabă. CREANGĂ, A. 51, cf. P. 188. || (Despre evenimente prevăstite s. prevăstite) A se întâmpla. Acastea și la Rumâni s'au plinită. BIBLIA (1688) 8/p. 8. Ieșirea lui, care vrea să se pitească în Ierusalim... ANTIM, P. 18.

111 (Cu aceeași generalizare de sens ca la a sădri) = a face până la sfârșit, deveni (= a face) A săvârși, a executa, a face. Plinită lucrul apostolec. DOSOFTEIU, V. S. 60, cf. MINEIUL (1776) 43¹/. Longhin... cărma optilor purtă și toate lucrurile lui Troian, după vreme le plinit. CANTEMIR, HR. 82/20. I s'au împlinit treaba. MINEIUL (1776) 161¹/. S'au dat desmierdărilor și toate blăstămățiile le-au plinit. ȘINCAL, HR. I 13/28. Vei împlini numai cele ce-mă(ș) vor fi de folos. MARCOVICI, D. 7/2. Dumnezeu... toate le plinește. DRĂGHICI, R. 200. Femeia hotărăște și Satana împlinește. ZANNE, P. II 148. E lene bogatului de o poruncă, dar greș săracului de a împlini. ib. V 86.

[Și: (Învechit și pop.) plini vb. IV^a. | Adjective: (Îm)plinit (cu negativul neîmplinit).-ă (ad I 4^a) Fata... cu anii împliniți. COȘBUC, E. 130/22; (ad I 5^a) Nu e mică, nu e mare, nici subțire, ci 'mplinită (= franc, fausse-maigre). EMINESCU, P. 304. Rămăse acceptă copilă de odinioară, cu trupul tot împlinit, cu carnea tot tare. VISSARION, FL. 15; (ad II 1^a) Din trebușă împlinite vine buna cunoștință. KONAKI, P. 295. Chibruție neîmplinită... lașă după dăncele în inima noastră mândrie. MARCOVICI, D. 8/2. Dorul nostru împlinit. ALECSANDRI, P. I 45; (ad II 2^a) Mășea fi e împlinită. C. NEGRUZZI, I 289; (ad II 3^a) Găsină toate formalitățile împlinite, dete semnalul. id. I 40; (ad III) Aceste împlinită, pocea fu neapărată. KONAKI, P. 300. Oricum s'ad scris, e neîmplinit. COȘBUC, B. 20; -(Îm)plinit (cu negativul neîmplinit), -oare = care împlinește, execută, etc. (și substantivat, cu sensul învechit de) om în-sărcinat să execute o poruncă, executor, încasator, porlăre. Te-ai arătat împlintoriu dumnezeieștilor porunci. MINEIUL (1776) 126¹/. cf. 53¹/. URICARIUL, I 262/2. Putind împărăția plintor pe Hanul... LET. III 159/22. Să fim într'un bun gând și cuvântul nostru să-i fim marturi și jurământului să-i fim plintori. MS. ap. IORGA, L. II 243. După hotărârea judecâșiei, să dă împlintoriu, ca să împlinescă ceale ce s'au hotărât. PRAVILA (1814) 13. Dăvaul împlintor (= executiv). POPOVICI-KIRILEANU, B. 13. Nu să se facă dumicalui împlintor [u] și să mă ție în bagocură. (a. 1835, Mold.). IORGA, S. D. XXI 224. Judecături prin sate și de bani împlintori. BELDIMAN, TR. 414. Împlintori de Hșpe. I. VĂCĂRESCU, P. 53/22. | Abstracte:

(Îm)plinit (cu negativul neîmplinit) s. f. (în vechime și cu înțelesul de) încasare, execuție; stadiul (lunei) când e plină; adevăre. Rodul pântecului tău ție plinita prorocilor. MINEIUL (1776) 209¹/. cf. 199¹/. Să se facă împlinita și trimeterea acestei dări anuale. URICARIUL, I 169/22. După împlinita aceștii al dotia vada[ș]. ib. II 4/22. Să facă urmare fatocma cu împlinita ventului. ib. V 20/21. Arătarea despre schimbarea și plinita lanii. CALENDARIU (1814), I/2. A legii împlinită. KONAKI, P. 266. Împlinita poștelor. MARCOVICI, C. 24/22. Împlinita unor... datorii. DRĂGHICI, R. 152. Pe atunci se luă zeciușul de la împlinită de bani. GHICA, S. 38. Plinita poruncilor lui Dumnezeu este... dragostea. STURDZA, N. 7. Agenții de împlinită cu tantiele lor. EMINESCU, N. 155. Dator cu mă judec să-și duc în plinită porunca. COȘBUC, E. 13/2. Împlinită dă bani = plăte de datorii. BĂRCIANU, Împlinită = (fr.) remblaș. DDRF. Împlinită = sorocă, scadență; -(Îm)plinit s. a. Am ceră de împlinit. BĂRCIANU. Plinită lanii. DDRF.; -(Îm)plinită s. f. = (în vechime mai ales ca termen juridic, cu sensul de) sumă încasată în mod forțat pentru o datorie, un impozit; amendă, gloabă, etc. Ce ar fi drept... cu zi să-ți plătească, țar nu cu plinită sau cu înfricoșare. LET. II 87/20. 45 lei împlinita pe 450 lei, ce t-au împlinit de la Bănta sa. IORGA, S. D. VI 195. Prin apăsarea și plinita ce le veși face și o mărțurie... URICARIUL, VI 350/22. Ori ceștină de judecâșii și de împlinită... ib. I 287/1. Leafă și legiuștile împlinită să nu cutesă a ludă... ib. I 258/2. Să dea împlinită la una sătă lei. ib. II 41/22. Priciule de gudecâșii și împlinită și pripazuri. id. IV 57/2. Gloaba și împlinită... a mat... de n'avea de unde. BELDIMAN, TR. 345. (Azi în Bucov.) N'a plătă darea. A fost azi juratul la împlinită. Com. G. TOFAN.]

— Din lat. pleneo, -ire, cu adăogarea prefixului in- (duc în plinită = împlinesc). Cf. îndeplini.

IMPLORĂ vb. I. 1^a-2^a. Implorer. Trans. A rugă pe cineva cu umilință, în același timp însă cu stăruință; a chemă în ajutor. || A cere ceva cu umilință, cu lacrimi, cu stăruință. [Prez. pers. 3 sing. imploră. | Adjective: implorât, -ă adj. = rugat, cerut cu umilință, cu insistență; — implorător, -oare = care imploră. | Abstract: implorare s. f. = rugămintă, cerere stăruitoare. Glasul lui tremură de-o implorare sficioasă. VLAHUȚA, D. 202. Ieși afară! — răpăcă Dănuț c'un fel de stranie implorare în glas. TEODOREANU, M. II 18.] — N: după fr. [lat. imploro, -are, idem, propriu: ea chemă cu lacrimi].

IMPLORĂ vb. I. Impură.

IMPOĂNCĂ adv. v. poacă.

IMPOCĂ vb. 1^a. Jaloner. — Trans. (Complemental e un loc.) A bate poci (= țărși), ca semn că este oprit să treacă s. să calce pe un loc. Am împocăit locul meu = am făcut semnal că locul meu e oprit, nu-i lertat a umbla cu marva (= vitele). (Oravița în Banat). Com. COCA. — Derivat, cu pref. in-, din poeci.

IMPODHODĂT. -Ă adj. v. podhod.

IMPODOBĂ vb. 1^a. v. împodobî.

IMPODOBÎ vb. IV^a. I. Orner, dăcorer, parer. 2^a. Embellir, doter. II. Juger digne, dăigner. I. 1^a. Trans. și refl. A (se) găli cu po-doabe, cf. garnisi, decoră. O amar celă ce-și podobește trupul. CUV. II 464. Unii să să podobească și să să înfrământăde. VARLAAM, C. 99.

Rămleantî podobîră toate uşile cu podoaibe scumpe. DOSOFTEIU, V. S. 12₂. Au... podobit toate porţile şi duhenele. LET. II 236₁. Cu lanş de aur... îl podobim. SINGAL, HRL III 199₁. Vrînd ca să-l împodobască, un zurgălu la păi... i-au legat. DONICI, F. I 37. Să-ţi împodobesti urechile... cu aripi şi cu o peşte. DRĂGHICI, R. 158. Se îmbracă, împodobindu-se ca peatra cu sărbătoare. C. NEGRUZZI, I 27. Culema [scaburilor] o împodobesc... ulmi. COŞBUC, F. 124. Puză de împodobî palatului. ISPIRESCU, L. 36. Podobeam o pălărie. Cu până şi cu hărlie. MARIAN, O. II 267, cf. I. 512, VR. 229. Eu frumos m'oiu podobî. MĂNDRESCU, L. P. 62₁, cf. RETEGANUL, TR. 96₁. Să-mi podobească zoldul. TEODORESCU, P. P. 628, cf. 38b, 528b, 55b. Frumos m'as împodobî. JARNIK-BĂRSEANU, D. 115, cf. 31, 110. Cât de mult împodobesti cu aur şi cu argint pă cel mai frumos măgar, tot măgar şă scooteşte. ZANNE, P. I. 539. [A se împodobî la părţile ascunse = a-i creşte părul. POLIZU.

2°. Fig. A înfrumuseţă; fig. a înflori, a înzestră, a dotă, a simplifica (completând lipsurile unei opere literare etc.). Să ne podobimă năselele noastre cu podoaibe eciale sufleteşti. VARLAAM, C. 322, cf. DOSOFTEIU, V. S. 25. Inăă mult l-au mai împodobit mai frumos [etopiseţul] şi Miron Logofătul. LET. II 195₁₁₀. Minciuna cu multe împunccioase flori împodobind (tipărit: imboldind)... CANTEMIR, IST. 219. Şi-au împodobit condeii cu înfrumuseţate alcătuirii. E. VĂCĂRESCU, IST. 245₁. A ne împodobî... cu o novă viriute. MARCOVICI, C. 52₁. Dacă firea... l-ar fi împodobit cu vreau oarebî dar... DRĂGHICI, R. 5. Cu care [bucăţi teatrale] e împodobî scena noastră. C. NEGRUZZI, I 334. Dumnezeu o împodobise cu toate darurile cele bune şi frumoase. CREANGĂ, P. 283.

II. 1. (Prin apropiere de *spodobi*) A învrednici. Să ne podobească [Domnul] să stăm de-a dreapta cu dreptii. VARLAAM, ap. TDRG. [a/usc]. [Hristos] a se, podobeşte-mă să tâlcuiesc om să mă podăziască (= să-mi folosească). DOSOFTEIU, V. S. 42₂.

[S]: (vechii şi dialectal) *podobi* vb. IV^a. (În rimă s): *împodobă* vb. I^a. Scoase un murg înţelat, înţelat şi 'mpodobat. BĂBICESCU, P. P. 304. | A bstracţie: (im)podobire s. I. (mai ales cu sensul figurat) de înfrumuseţare, înzestrare. Urmează împodobire şi lauda patriei. URICARIUL, I 198₁. Podobirea celărilor şi a oraşelor. ib. I 73₁. Împodobirea năraurilor voastre. DRĂGHICI, R. 4. Altă 'mpodobire pe frunte n'as vrea. ALECSANDRI, P. II 30. Hainele... fără 'mpodobiri. COŞBUC, F. 49. Ritoricească (împodobire) a cuvintelor. PRAVILA (1814) XVI; — (im)podobit s. a. Că-i vremea de podobi. Cu podoaibe de argint. MĂNDRESCU, L. P. 209₁₂₀. Mite floare de tubit, Tăie de împodobit. JARNIK-BĂRSEANU, D. 286; — *podobitoră* ş. I. = podoaibă. Pănaş, ea şi când ar fi fost podobitoră et osândă lui. DOSOFTEIU, V. S. 52. | A djective: (im)podobit (cu negativul ne(im)podobit). -ă cu podoaibe, cu ornamente, (fig.) înfrumuseţat, înzestrat, înflorit. Pământul eră nepodobit. MOXA, 345₁₂. Făcū pre Adam cu toate darurile podobit. VARLAAM, C. II 36₂. Eră peştera grăiă şi podobit. DOSOFTEIU, V. S. 81. Eră podobită (lemma: plus) la falcă. id. ib. 17₂. Împodobit la cucine, dulce-i eră vorba lui. LET. II 39₁₂₀. Giucă...toţi boierii şi giupăneşele, împodobit. ib. II 238₁. Împodobit cu talente. PANN, E. II 39. Cu flori împodobite păduri. DRĂGHICI, R. 61. Cu coroaane 'mpodobit. ALECSANDRI, P. 179. Armă din cele împodobite cu nestimate. ISPIRESCU, L. 21. Vestitul Scitlă... împodobit cu darul supărilor. CREANGĂ, P. 242. Şi ciolantur podobit, Numa 'n aur şi 'n argint. TEODORESCU, P. P. 88, cf. 205₁. Că nu-i cireş înflorit, Că-i mirele

podobit. RETEGANUL, TR. 177₁₀. cf. CĂTANĂ, R. 64. Viaţa ticnită ca o fată împodobită. ZANNE, P. II 802; *împodobitor*, -oară adj., subst., = (cel) care împodobeste, (în vechime şi traducând pe grec. *evodourj*; = garderobier, cel care are grija hainelor). BIBLIA (1688) 273.

— Derivat, cu pref. în-, din *podoaibă*.

ÎMPOGODI vb. IV^a ş. d. v. *pododi*.

ÎMPOHORĂT, -A v. adj. v. *împovără*.

ÎMPOJINI vb. IV^a v. *împălenjeni*.

ÎMPOIVANĂ vb. I^a v. *împăivăni*.

ÎMPOLĂT, -A adj. (Despre păr sau măr) În-cărcat de fructe pe poale. *Aproape de raiu, acolo va fi un măr a lui Sfântu Petru; e de văr' văr-vărat, de poale împolat* (Dintr'un bocet din Gârbovăt în Fălcieni). SEZ. XXXIII 111. [S]: *împolărit*, -ă adj. *Iest-un pom mândru-nflorit, Pă la poală-npolărit, Pă la melcoie leagă mere, Pă la tărui le culejă* (Colindă). ALEXICI, L. P. 145₁. — Derivat, cu pref. în-, din *poală*.

ÎMPOLOGĂT, -A. **ÎMPOLOGIT**, -A adj. v. *pologi*.

ÎMPONCIȘĂ † vb. I^a v. *împoneșă*.

ÎMPONCIT, -Ă † adj. v. *împonci*.

ÎMPONCI vb. IV^a refl. *Se dispută*. — A se pune în poancă cu cineva. A se împonci = a se certă, a se sfădi puțin, a veni în conflict, a-şi arunca vorbe: *S'au împonci o fără* (Zagra, I. Năşud). Com. I. CORBU. *Împoncindu-se cu vorba mai dinainte vreme...* LET. II 266₁. [S]: *ponci* vb. IV^a = a se împotrivi, a se certă. BUD, P. F. *împongi* vb. IV^a trans. = a o lua de-a dreptul (lăind drumul) spre cineva. în goană. Când l-a tăzut taurul, ca un fulger a împongi-o spre dinul şi 'ntr'o clipă l-a trântit la pământ. PAMFILE, CRĂC. 213. | A djective: *împonci* (împonciţ), -ă = opus, venind din partea opusă, protivnic. *Smintindua-ne dănturi împoncite*. DOSOFTEIU, V. S. 150₁₂.

— Derivat, cu pref. în-, din *poancă* (cf. loc. adv. în *poancă*). Cf. *împoncișă*.

ÎMPONCIȘĂ † adv. v. *ponciș*.

ÎMPONCIȘĂ vb. I^a, 1°. *S'oposor*. 2°. *Croiser, tourner* (une arme). 3°. *Regarder* qq. de travers. 1°. Refl. A se împotrivi, a sta împotriva cuiă. *Cei ce să împonciăzăd*. PSALT. 23₂₀. [Draci] nu numai pre omenă... tubăc să-i strice... ce şi pre dobitoace, carile cu nemuca lor nu să împonciăzăd. VARLAAM, C. 237, cf. 238. Nu se cade voad, drepşilor mtei, fii ai Pravalariet, să vă împonciăşi şi să vă scărbiţi în potruia păstorului vostru (a. 1651). B. V. I 182₁₀. Şi ceaia ce să împonciăzăd. GCR. I 47₁₀. *Soimul lucrurilor noastre se împonciăzăd*. CANTEMIR, IST. 273. *Iară Constantin-vodă nu void, et tci se împonciăd*. SINGAL, HRL III 150. || A veni în conflict. *Prejudecăţi de boierie...* de multe ori se împonciăză cu dreptele sale cugele şi fapte. DEMETRESCU, ap. TDRG.

2°. *Третья*. A încrucea (o armă), a pune cuivă o armă în piept. [T]r[ă]ci[ș]ă *poncișă* *sulfjele Greci spre Greci*. MOXA, 397₁₂. Se aleuce unul din Turci cu sulfă şi o împonciăşi asupra păntecului lui Michaiu-vodă. MAG. IST. IV 290₁₀. cf. (o împonciăd) BĂLCESCU, M. V. 290. (Şi împonciăşase sulfă) ODOBESCU, III 697₁₁. *Stănoziţăfule* [farmur]ilor care, respingând apele din o porie în alia, le fa: u-şi împonciăşi direcţiă. ap. TDRG.

Ș. Refl. A se uită ponciș (cf. chiorș), urt la cinevâ.

[S]: **imponcișă** † vb. 1^a; **imponciș** vb. IV^a refl. — a se contrazice. *În rânduitale... foptelor istorice sânt principuri ce se imponcișese la întâia vedere.* RUSSO, s. 90. | **Abstracte: imponcișare (imponcișare, imponcișire)** s. f. = împotrivire, dezbinare, coliziune, disensiune, discordie (LB). *Nefiind nici o imponcișare de misiuni între aceste două îndatoriri.* I. IONESCU, P. 186. *În așa imponcișare de idei se aflau boierii bătrâni cu tineretul...* Moldovei. CREANGĂ, A. 153. *Vrajma și imponcișerile dintre creștini.* ISPIRESCU, M. V. 18^{1/2}. *Vrajbă și pre ascunsă imponcișiri scornindu-se între dângii.* CANTEMIR, HR. 205^{1/2}, cf. IST. 53; — **imponciș-tură** † s. f. = sfadă, desbinare. *Vorbete de imponcișitură aducătoare.* CANTEMIR, IET. 147. | **A djective: imponcișat, -ă** adj. = contrariu, opus; incoerent. *Unirea interesurilor ce în fațta totdeauna stău imponcișate.* I. IONESCU, C. 253. *Ce de mai lucrări imponcișate unele altora.* id. D. 445. *Atătea ulși și uliciaare, poteci și potcușe... tot imponcișate și împotețate.* ISPIRESCU, V. 117^{1/2}; — **imponcișitoria (imponcișitoriu, pomcișitoria) -oare** † adj., subst. = (cel) care se opune, care contrazice, care este contrariu; protivnic. *De tu și cinevâ sfatului acestuia imponcișitorului.* CANTEMIR, IST. 95. *În capul imponcișitorului voii noastre.* id. II. 99. *Ai și tu poncișitoriu pre diavol.* DOSOFTEIU, sp. TDRG.]

— Derivat din **în ponciș**. Cf. **imponci**.

IMPONCIȘI † IV^a v. **imponcișă**.

IMPONDERABIL, -Ă adj. *Imponderable*. — Care nu e ponderabil, nu se poate cântări. *Electricitatea este imponderabilă.*

— N. după fr. (< **imponderabilis**, -e) idem.

IMPONGI vb. IV^a v. **imponci**.

IMPONTORI vb. IV^a. *Railleur, lancer des pointes*. — (Bucov.). Refl. (= reciproc). A-și arunca (unul altuia) ici-colo câte o vorbă scurtă, dar îngâmpătoare (Com. G. NISTOR). A se îngâmpa cu vorba (Com. A. TOMIAC).

— Derivat cu prefixul **în-**, din **puntură** 'impunșătură'.

IMPOPISTRĂT, -Ă adj. v. **popistri**.

IMPOPLICI vb. IV^a refl. *S'embroûiller*. — A se îneca. *Punta s'a împoplicii* (Oravița, în Banat). Com. COCA.

— Prebabil, restire dialectală pentru **impopletii**, iar acesta din sârb. **popletem** (poplesii) sa mai impopletii cevaș.

IMPOPONĂ vb. 1^a (*S'*)**attifer**. — Trans. și refl. A (se) înmăcă gătindu-se, împodobindu-se peste măsură, a (se) împopona (în special împopona). [S]: [+ cocotă] **poponată** vb. 1^a = a se călără, a se sui într'un pom: *Ce te-ai poponăfat acolo?* MARIAN. | **A djective: împoponat (impoponăt), -ă**. *Împoponăta ședea împoponată și nepădătoare pe scaunul ei.* ȘEZ. IX 117. *T-to aduc cu împoponată, Cum mai mândru 'mpoponată, Cu păteune de argint.* BIRIGESCU, P. P. 308.]

— Pentru etimologie, cf. **poponete**.

IMPOPOȚĂ vb. 1^a v. **în popoțonă**.

IMPOPOȚANĂ vb. 1^a v. **împopoțonă**.

IMPOPOȚONĂ vb. 1^a (*S'*)**attifer**. — Trans. și refl. A (se) înmăcă gătindu-se peste măsură (ca un măscăriciu I. GOLESCU, C. I), a (se) impo-

dobi peste măsură, a (se) împopona, a (se) înțopona. *Ja spune-mi, mă rog, ce te-ai împoponată așa?* C. NEGRUZZI, III 75^{1/2}. *Toți se gătiseră, împoponându-se carei cum îi era gustul.* N. REV. R. III 141. *Să abă cu ce se împoponă.* CREANGĂ, A. 138. *Apoi împoponează pe ficcare cu darul lui.* SEVASTOS, N. 303^{1/2}. *Nu te tot împoponă și sta 'n calea ciocoiului.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 108. [S]: **împopoțonă** vb. 1^a; **împopoță** vb. 1^a; **împopoțonă** vb. 1^a POIENARU, ap. TDRG.; **împopoță (împopoțu)** vb. 1^a (Zagra I. Născud) Com. N. DRĂGANU, S. POP; **împopuză** vb. 1^a = (trans.) a împeștră; (refl.) a se găti ca o pupuză (despre vestele tinere care se gătesc foarte curat, se împeșteresc cu ștergere foarte curate și frumoase). MARIAN, O. II 178. *Să n'o împopuzace [limba] cu cuscine streine.* I. PESCUS, O. 55. | **Abstracte: împopoțonare** s. f. *Mândăstirea Sf. George se vedește... prin strălucirea sticloasă a înțelilor nouă roșii-tuchii, cu dungi nenăbuite de albastru și galben, ceea ce pentry o biserică e o împopoțonare.* IORGA, B. 19. | **Adjective: împopoțonat (împopoțat), -ă** adj. = gătit peste măsură, împodobit, înțoponat. (ION CR. I 42), îngâmfat (NOVACOVICI, C. N. II), îmbrăcat de sărbătoare (ib. III 251). *Toate ghi-losele, gățiile, împopoțonate.* ALECSANDRI, T. 421. **Împopoțonate cu broboade...** cântă și joacă. SEVASTOS, N. 152^{1/2}. *Mândră și 'mpopoțonată.* TEODORESCU, P. P. 372b. *A fi împopoțonat ca o soacără = îmbrăcat într'un mod caraghios.* ZANNE, P. IV 615. *Fata babei eră împopoțată și necetată pe cap, de par'e-o linsacă vîfții.* CREANGĂ, P. 284.] — Forma cea mai veche e **împopuză**, derivată din **pupuză**, cu pref. **în-** (cf. a se împoănă, a se rățoi). Prin înlocuirea lui **z** prin **ț** — poate și prin apropiere de cocotă, înțoponă — s'au născut formele **împopuză**, **împopoță**, iar prin conlămurare cu **împoponă**: **împopoță** și **împopoțonă**. Cf. TDRG., Capidan, DR. II 626-627.

IMPOPUȚĂ vb. 1^a v. **împopoțonă**.

IMPORNEALĂ s. f. v. **porneală**.

IMPÔRT s. a. v. **importă**¹.

IMPORTĂ vb. 1^a (Comert). *Importer*—Trans. și absol. (în opoziție cu **exportă**). A introduce în țară produse (în special mărfuri) dintr'o țară străină. *România importează mai puțin decât exportează.* | Fig. A introduce obiceiuri, moduri, purtări străine. [Pers. 3 sing. *importează și importă*.] **Adjective: importat, -ă** (în opoziție cu **exportat** s. cu **indigen**) = introdus din afară, dintr'o țară străină. *Mărfuri importate.* | **A bstracte: importare** s. f., **importat** s. a. = acțiunea s. faptul de a importa. | **Familia: (cgerm. Import) import s. a.** (plur. -porturi; în opoziție cu **export**) = introducerea într'o țară a produselor din afară, străine. *Societate de import și export*; — (cf. *importation*, idem) **importație, importatiune** s. f. = acțiunea de a importa produse sau mărfuri străine; introducerea din afară, import; lucrul importat. *Importația rachiiului din Austria.* URICARIUL, VIII 134^{1/2}. *A se cerețu cu tot dinădinsul dacă este un ce local sau o importatiune din străinătate.* ODOBESCU, II 231. **Obiect de importatiune**; — (cf. fr. *importateur*, idem) **importator, -oare** subst. = (în opoziție cu **exportator**) = cel (cea) care se ocupă cu comerțul de import; — **importabil, -ă** adj. (în opoziție cu **exportabil**) = care poate fi importat.]

— N. după fr. (din engl. **to import**, iar acesta din lat. **importo**, -are **oport**, aduc înăuntru [din străinătate]).

IMPORTĂ vb. I unipers. *Importer*. — Uni-personal (în legătură cu acuzativul pronumelui pers.). A fi important, a avea importanță, a fi de folos pentru cineva, a privi pe cineva, a-i arde cuivă de ceva. *Mă importă foarte puțin cauza primară. CARAGIALE, N. 82^{1/2}. Asta mă importă pe mine, cine ce treabă are!* id. T. II 29^{1/2}. [Absolut. Să importe = să fie de folos, să producă ceva bun. ARISTIA, PLUT. *Am socotit că mai mult importă pentru noi, Români, [dovedirea acestui lucru]. ODOBESCU, III 384. În privința aceasta, ceea ce importă să știți d-voastră, ca senator,...* MAIORESCU, D. IV 187. Nu importă = n'are importanță] [Prez. ind. pers. 3: importă, prin Ardeal importă.]

— N. după fr. (< lat. *importo*, -are sa purtă înăuntru). Cf. important, importanță.

IMPORTABIL, -Ă adj. v. importă.

IMPORTANT, -Ă adj. *Important*. — Care important, care interesează pe cineva, care are oarecare însemnătate, însemnat, însemnător. *Obiectul cel mai important în studiul economic... al unei țări...* I. IONESCU, D. 65. *Am să-ți vorbesc ceva important. ALECSANDRI, T. 1386. Un muzeu delușilor al adevăraților enunțate într-o cea importantă lucrare. ODOBESCU, II 85. Fiindcă această chestie se agită și este o lucrare foarte importantă...* MAIORESCU, D. IV 197. *Sînt și necesități ale unor situații importante.* id. ib. IV 200.

2^a. (Despre o persoană) Care, prin poziția ce o ocupă, joacă un rol însemnat, se bucură de mare influență, însemnat, cf. marcant. *Cred că ar fi bine să așteptăm ca înșuși Sinodul, al cărui membri mai importanți îi avem în senat...* id. ib. 187.

[S: important + adj. | Familia: (< it. *importantissimo*) importantism, -ă adj. = foarte important. Acest importantism țere are nevoie de următoarele lămuriri... HAȘDEU, I. C. 68. (Ironic) *Importantisma personală a lui Iordachi Buzet, stăp de Domnie, adunător și mâncător al acvitorilor Visiteriei Moldovei...* IORGA, L. I 35.]

— N. după fr.

IMPORTANTĂ s. f. *Importance*.

1^a. Caracterul unui lucru important; ceea ce face ca un lucru să fie de mare interes, însemnătate. *Măndștirile aceste, clasificate după importanța lor în patru categorii, căpătără o retribuție statordă [a. 1855]. URICARIUL, IV 438^{1/2}. Un șef cu amplotații dau importanță slujbelor numai prin facuri.* id. X 4^a. [În vechime] *achimbarca producătorilor nu avea importanța de astăzi.* I. IONESCU, C. IV. *Cei vechi puneau în cvadrant o înaltă importanță.* ODOBESCU, ap. DDRF. *Cele ce mi le spun n'au nici o importanță.*

2^a. Autoritate, influență mare. *Om cu importanță.*

[S: importanță + s. f. (STAMATI, D.), importanție + s. f.]

— N. după fr.

IMPORTANTE + adj. v. important.

IMPORTANȚE + s. f. v. importanță.

IMPORTANTISIM, -Ă adj. v. important.

IMPORTANȚIE, s. f.

IMPORTANȚUNE, s. f.

IMPORTĂTOR, OĂRE sulst. } v. importă.

IMPORTĂȚĂ + s. f. v. importanță.

IMPOSTUN, -Ă adj., subst. *Impostun*. — (Contra-riul oportun, care are și negativele in o-

portun, neoportun). Care face ceva sau care se întâmplă la timp ori la loc nepotrivit, care cade belea; spec. care stănește s. supără pe cineva cu vizite prea dese s. fcutc la timp nepotrivit, cu vorbă multă, cu întrebări, cu cereri exagerate, repetate cu stăruință; cf. incomod, supărător (ARISTIA, PLUT.). uricios, nesuferit, plictisitor, nepăcut. [Familia: (după franc. *importuner*) **importună** f. a = supără (ARISTIA, PLUT.) pe cineva cu vizite, cu vorbărie multă, cu întrebări, cu cereri exagerate, cu rugăminți repetate cu stăruință, cf. incomodă, a stingheri, plictisi, a săcăli, a sta ciocan pe capul cuivă. *Interesul ce... ați luat pentru binele... țării noastre, ne obligă și ne încurajază a vă importună și acum...* rugându-vă... URICARIUL I 178^{1/2}; (cu part.-adj) **importunat**, -ă. [Puținii oameni de știință care văzuse Cloșca cu puii de de aur erau] *minușoi și poate chiar speriați și importunați de neobișnuitele-i forme.* ODOBESCU, III 627^{1/2}; (după franc. *importunite*) **importunătate** s. f. = faptul de a fi importun. DICT.]

— N. din franc. (lat. *importunus*, -a, -um).

IMPOSTUNĂ vb. 1^a v. importun.

IMPOSTUNĂȚE s. f. v. importun.

IMPOSENUI vb. IV^a. *Affermer*. — (Mold.) A da în posesie, a arunca o moșie. SĂINEANU, D. U., SEVERIN, S. 24. [Abstract: **imposeuire** s. f. = dare în posesie, arădare; punere în posesie, instăpănire. *Dispre imposeuirea*] părților răzăsești. CAT. MAN. 94 [211].

— Derivat, cu pref. în- și suf. -ui, din posesie.

IMPOȘIBIL, -Ă adj. *Impossible*. — Ceea ce nu e posibil, ce nu se poate. *Soluția acestei probleme este imposibilă.* [P. ext. Nesuferit. *Acest om s'a făcut imposibil în cercul nostru.*] [Cu funcțiune adverbială] Foarte greu, cu neputință. *M-e imposibil să mai aștept.* || Substantivat. *Încerci imposibilul.* [Derivat: (< franc. *impossible*) **imposibilitate** s. f. = caracterul lucrului imposibil; lucru imposibil. *Mă găsesc în imposibilitate de a te ajuta.*]

— N. după franc.

IMPOȘIBILITATE s. f. v. imposibil.

IMPOSTĂIA vb. 1^a v. postăii.

IMPOSTĂTELE? (Într'un descântec din Huși). *Scula-tu-mă Duminecă dimineața, Grassă și frumoasă, Purcași (!) prin Ieși, Văzutu meri, perii înfloriți; Căntatu print'ânzii Și văzutu dragostele Impostatele, Trăindău-se, Buzindău-se, Mucăndău-se. PĂSCULESCU, L. P. 137 (glosat: «impostat, -ă adj. = mândru, înalt, frumos, chipes, care e mai pre sus de alții. Probabil trebuie celit: în postatele, cf. postată, deși forma articulată e neregulată).*

IMPOSTOR s. m. *Impostor*. — Cel care vrea să se impună atenției altora prin minciuni sau prefăcătorie; p. ext. înșelător, amăgitor, mincinos, defăimător, calomniator.

— N. după fr. (it. *impostore*, lat. *impostor*, -orem idem, derivat din *imponere*). Cf. impostură.

IMPOSTURĂ s. f. *Imposture*. — Înelătorie, amăgire; p. ext. minciună, defăimare, calomnie. *Ungurii — falsari politici — scoaseră la iveală niște decizorii bănuși de aur, în ale căror inscripțiuni romângești se văd [= se vede] căl colo grosolana impostură.* ODOBESCU, III 538^{1/2}. — N. după fr. (ital. *impostura*, lat. *impostura*, idem). Cf. impostor.

IMPOTĂ vb. I v. *impută*.

IMPOTCOVI vb. IV^a v. *potcovi*.

IMPOTENT, -Ă adj. 1^a-2^a. *Impotent, impuissant*.

1^a. Cel care nu are puterea de a face ceva, fără putere, slab, neputincios (ARISTIA, PLUT.); p. ext. debil. DICT. | Fig. *Fantomagorii impotente*, MAIORESCU, CR. III 380. *Eră o stagnațiune în înaltă țară și o încercare sentită, slabă, impotentă, din partea de., de a face ceva, fără ca să izbutească întru ceva*, id. D. IV 460.

2^a. Spec. (Med., adesea substantivat) Incapabilă (mai) îndeplini actul sexual, neputincios. | Fig. *El pe impotenți intelectuali nu-i consideră ca oameni, ci ca foment*, CARAGIALE, N. 30^{1/2}.

[Sî: (aproxiat de *puted*), **IMPOTENT**, -Ă † adj. COSTINESCU.]

— N. după fr. (lat. *impotens*, -entis, idem).

IMPOTENȚĂ s. f. 1^a-2^a. *Impotence, impuissance*.

1^a. Lipsă de putere, neputință; p. ext. slăbiciune, debilitate. DICT.

2^a. Spec. (Med.) Incapacitatea, pentru bărbat s. pentru femeie, de a îndeplini actul sexual, neputință. BIANU, D. S.

[Sî: (aproxiat de *puted*) **IMPOTENȚĂ** † s. f. COSTINESCU.]

— N. din ital. *impotenza*, idem.

IMPOTMOLI vb. IV^a refl. *S'embourber; s'engraver, s'ensabler*. — A rămânea (cu picioarele, cu roatele confundate și înțepenite) în potmol, cf. *Innomoli*, înglodă; spec. (despre o corabie) a se înțepeni în potmolul (nomolul, nisipul) din fundul unei ape. *Sot, sine, Drăgane, Calu' mi s'a potmoli*. MAT. FOLC. 66. *Mi s'a 'mpotmoli* carul. COM. G. GIUGLEA. *Din cauza depunerii unei mari cantități de nomol în baxinul docurilor, vasele maritime încetărează s'au 'mpotmoli*. TDRG. [Sî: **potmoli** vb. IV^a.] Abstract: (**impotmolire** s. f. *Astăzi broșul acesta [al răului] are puțină importanță, căci, din cauza 'mpotmolirilor de la gură, nu e navigabil*. MON. IST. I 85. *U'n fmeec cu potmoliri sau mldire*. PAMFILE, A. 105.)

— Derivat, cu pref. *in-*, din *potmol*. Cf. *despotmoli*.

IMPOTONĂ vb. I^a v. *impotona*.

IMPOTRIVA, **IMPOTRIVĂ** adv., prep., adj. f. I. 1^a. *De même que, comme*. 2^a. *En comparaison (avec), par rapport (à...)*. 3^a. *Via-à-vis (de...), envers*. 4^a. *En échange, à la place (de...), pour*. 5^a. *Conformément, selon*. II. 1^a-2^a. *En face, vis-à-vis, devant*. III. 1^a. *Contre*. 2^a. *Contre*. 3^a. *Au contraire*.

Impotrivă e o locuțiune adverbială, compusă din prep. *fa* și substantivul *potrivă*. Când acest substantiv e urmat de pronumele posesiv sau de un genitiv, el apare sub forma articulată și are funcție de prepoziție: *impotrivă mea, impotrivă răului*. În loc de *impotrivă mea* găsim și construcția *impotrivă-mi*. Puțin obișnuită e construcția cu prep. *de* și *cu*: în vechime se găsește și construcția cu acuzativul. Învechită e funcțiunea adjectivală (numai la feminin înv.).

I. Prep. În sensul etimologic, *impotrivă* exprimă un raport modal.

1^a. (Și astăzi, mai rar) Asemenea cuivă, de o potrivă cu (cineva s. ceva), ca. *Impotrivă [ochiului] născută altă în samă nu socotim*. VARLAAM, C. 227. *Și unul și altul din schimbători, să socotețe înasuri*

vânzătorul și cumpărătorul impotrivă. CARAGEA, L. 21^{1/2}. *Alta 'mpotrivă ci nu găsești în sat*. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 500.

2^a † În comparație cu... În raport cu... *Frământăsele lumiei ca o nemica le socoteaște impotrivă frământăsei celui reacțione*. VARLAAM, C. 319. *Nemica eră zarca acasta de aice 'mpotrivă țepțe care s'au făcut curând*. M. COSTIN, ap. TDRG.

3^a † [A fi, a se purta] față de..., către. *Hristosok, ne arăd... cum ni să cadă să him 'mpotrivă celora ce greșesc noad*. VARLAAM, C. 269. *Mă luă lui D[u]m[ne]zdu 'mpotrivă noastră și a noastră nemulțostire 'mpotrivă fraților noștri*. id. ib. 207^{1/2}, cf. 272.

4^a † În loc de..., în schimbul..., (ca răscurpare) pentru. *Le va face altă nevoie 'mpotrivă ce le va fi făcut*. PRVILA MOLD. 180. *Trebuingte să-l sculțiască alt svot 'mpotrivă celuia dentu*, ib. 170. *Nemulțumita oamenzilor 'mpotrivă altă sustență*. VARLAAM, C. 79^{1/2}. *Impotrivă căzutei mulțumiri... fi dăm... danie și mltuire*. URICARUL, I 145^{1/2}. *Au luat ar 'mpotrivă lucrurilor ce adusesse*. DRĂGHICI, R. 273.

5^a † Potrivit cu..., în conformitate cu..., conform, după. *Unuia amă deade cinci galbeni, altuia doi, altuia unu, cincei 'mpotrivă stieci lui* (: căruiași 'mpotrivă puterii sale. VARLAAM, C. 297^{1/2}; :ă chacun selon res forces). TETRAEV. (1574) 245. *Și amândoi aceștia 'mpotrivă vitei primilor plată*. GCR. I 32^{1/2}. *Să nu mă judece 'mpotrivă lucrului meu în locul cila de muncă, ce să mă ducă unde este luminată viața de veac*. CUV. D. BĂTR. II 450.

II. Din sensul modal din comparație cu s'a născut sensul: spus față în față, spre a fi asemănat, iar prin pierderea ideii răcolului, «față în față», exprimă numai un raport local.

1^a. A d v. În față s. în față, față în față. *Două oști stau 'mpotrivă cu arme înarmate*. VARLAAM, C. 212. *Vădând măgăria pre ingerul lui D[u]m[ne]zdu stănd 'mpotrivă pre cale*. BIBLIA (1628) 113. *Sezi, mă rog, 'mpotrivă și tezi de joacă bine*. ALEXANDRESCU, M. 265. *Acolo am o căpșoară Pe un vârf de delușor... 'mpotrivă, zmlăiute... dealuri se văd*. I. VĂCĂRESCU, P. 8.

2^a. Prep. În față, în dreptul, față n față. *«vis-à-vis» de...*, înaintea. *Impotrivă faței geului lui cine va sta?* CORESI, P. 399. *De nu s'are m[î]n[er]ești Domnul D[u]m[ne]zdu, nime 'mpotrivă giudețului său... n'are puted* sta. VARLAAM, L. 271. *Sorăd 'mpotrivă Torigradului dincoala*. DOSOFTEIU, V. S. 37. *O ciută stă 'mpotrivă noastră*. id. ib. 79. *Accale toate gră Isus 'mpotrivă nărodului*. CCR. 2. *Și l-au pus într'un car 'mpotrivă cetății*. LET. I 218^{1/2}. *Au sosit Ianăș... 'mpotrivă purii Sărdii lângă o baltă*. ib. II 354^{1/2}. *Mitropolitul sețe în strana cea din sus ce este 'mpotrivă șomului Mitropolitului*. ib. III 297^{1/2}. *Până în potrica turnului ec-ct zic Turnul Seceriniului...* CANTEMIR, HR. 230^{1/2}. *S'au pus 'mpotrivă focului*. MINEIUL (1766) 26^{1/2}. *Un cladnic ce este în potiva suluui Vlădenilor*. URICARUL, XXV 284^{1/2}. *S'au făcut și alt bour, în potiva acului vechiu*. ib. XIX 34^{1/2}. *Carc moșie este la funtul Cărligăturei, în potiva podului*. ib. XVII 25. *Unul [loc] în potiva mitropolitiei peste uliță*. E. VĂCĂRESCU, IST. 255^{1/2}. *Îi orăndu un palat foarte frumos 'mpotrivă palatului său*. GORJAN, II. I 4^{1/2}. *Impotrivă de acasta o magarie eră*. PANN, E. III 18. *Impotrivă cu dănuil, alt pom*. ib. id. II 20.

III. Din sensul indiferent și local, după anumite verbe, care cuprind în sine ideea unei atitudini dușmănoase, s'a răsfărat și asupra lui *impotrivă* această nuanță de sens, încât raportul local «față în față» a devenit:

1°. În opoziție, în dușmănie unul cu altul, contra, încontra, cf. în aleanul..., † către, † spre, † asupra. (În legătură cu verbele sa în, sa stas, sa se pune, corespunde ideii sa (se) împotriva, a (se) opune, a rezista: în legătură cu sa zice, sa răspunde, corespunde ideii sa contrazice).

a) A d v. Tutindirea împotrived grăiește-se. COD. VOI. 52/10. (= Impotrivă-i grăesc. N. TESTAMENT 1648; se priceaște. BIBLIA 1688). Să nu ne cumnă aflăm puindu-ne lui împotrived. VARLAAM, C. 244. Ca nu, slujindu-le împotrived, să-i măniam. DOSOFTEIU, V. S. 3. Lă se puneă profited, id. ib. 227. Bărbați și mușieri și lăneri optesc împotrived. BIBLIA (1688) 31^{pe}. Vou fi împotrived împotrivednicilor tăi, ib. 56. De ar hî răspuna cu blândeate, ar hî țegit de la țechisoare, ce au răspuns împotrived, cu semeție. LET. II 92/2^a. Vădand că... n'are cine să le stie împotrived... ib. II 258/2^a. Se puseră ei... împotrived cu războis, ib. II 53/2^a. I-au stăut norocul, săracul, tot împotrived, ib. II 428/2^a. Fătud împotrived și cu călcarea hădăriri. URICARIU, II 21/2^a. Să nu răspundz împotrived nict cum la dăon, ib. V 375/2^a. Măncea... împotrived cetează. KONAKI, P. 293. A început multă lucrari împotriva eugei. PANN, E. I 103. Măndrăul și stă Dumnezeu împotrived. C. NEGRUZZI, I 250, cf. (Impotrived) CREANGĂ, P. 254, (Impotrived) ISPIRESCU, L. 15, 24, 60, SEZ. I 284/2^a. Mai ai ce zice ceod în protived? SBIERA, P. 247/2^a | (Fleostăcut) Asupra Măriei Tale împotrived. ANTIM, P. XXVI/2^a.

b) P r e p. Au stăut împotriva oamienilor crier domneșci. PRAVILA MOLD. 25, 2^a, cf. 61. Sănt astădz împotriva to. DOSOFTEIU, V. S. 95. Au scris... unii dăscăli... împotriva micușinii păngărităului aceuia. BIBLIA (1688) 7 pr. 12. Au dăut doștorii împotriva otrăvii. LET. II 275/2^a. Să dă sfătul împotriva sfatului solului. NEAG. RAS. INV. Au meară... împotriva unor Turci. MAG. IST. I 92/2^a. Se ardăcaze împotriva împărăției. E. VĂCĂRESCU, IST. 257/2^a. Burzulaite în pârștea. KONAKI, P. 271. Un soldat eteoz pășete mărți în pârștea erjămpului. MARCOVICI, D. 9/1^a. Apărare împotriva frigului țernei. DRĂGHICI, R. 67. Impotriva obicului său, Lăpuneșnu în ziua aceea... C. NEGRUZZI, I 148. Scrisori secrete... împotriva lui Mihai. BĂLESCU, M. V. 413/2^a. Impotriva ferei mele sfătuit-am multe vele. ALECSANDRI, P. II 125. Cine poate sta împotriva lui Dănilă? CREANGĂ, P. 39. Impotriva datinilor noastre, cu n'am nict o putere. ISPIRESCU, L. 76. Boterii și 'n pârștea urșioarelor eor să se pună. RETEGANUL, P. I 17/2^a | (Constrău cu acuzălivul) Propozănd și ei multe cuvinte împotriva celei ce... DOSOFTEIU, V. S. 227.

2°. † (În despărțirea adverbului de verb și legarea lui de substantiv, în propoziții ca: Să-i grăiască vreau eușdnt împotrived. LET. II 311/2^a. s'a putat naște funcțunea de) A d j. (acordată numai la feminin) Impotrivor, potrivnic, contrar, opus, dușmănos. Din ceale 'mpotrived să folosează neștine. DOSOFTEIU, V. S. 51/2^a. Impotriva coroana ciacalului. CANTEMIR, IST. 52. Cușdntul împotrived (= contrazicătoare) sabia acute, id. ap. TDRG. Părd 'n pârștea ednt. ZILOT, CRON. 337. Ō upă împotrived aculare fără veste. PANN, A. 33. Începă cu semeție a-i dă 'mpotrived răspuns, id. E. II 67. [Pământul este] rădănd și apăsat la ecie dooa în pârștea căpădăuri. PISCUPESCU, O. 55. Tot felul de împotrived înămplare (= contrazicătoare). DRĂGHICI, R. 189.

3°. † A d v. Demurativ, din contra. Unii dzeacă că-i suflătel nemuritoriu, alții dzeacă împotrived. DOSOFTEIU, V. S. 143/2^a (zicec împotrived ar putea însemnă și 'contrazicătoare). Nict unul nu s'au aruncat usupra țoărdărilor mei, ce, împotrived, au

început a se cucuțari ca niște căni de cașd. MSS. (s. XVIII) GCR. II 84. A nopșlor veselie... și, împotrived, ei ziua cu chinuri o petreacă. PANN, E. I 32. | (În contaminarea dintre împotrived și împotrived) Din împotrived. Soial acesta de vite... se poate desface fără nict o pagubă, când din împotrived acle proaste... cu cinevile se pot vinde. ap. TDRG.

[Și: (mai ales în Mold.) Impotrivă, împotriva adv.]

— Compus din prep. în- și subst. potrivă. (Și în limbile slave îl întâlnim cu funcțione adverbială și prepozițională: bulg. protiv, gegen, gegenüber, widers, rus. protiv, nara 'impotriva noastră' etc.). Cf. dimpotrivă, deopotrivă.

IMPOTRIVEĂLĂ s. f. v. împotrivi.

IMPOTRIVI vb. IV^a, I 1°. S'oposser, se mettre en travers, tenir tête, contredire. 2°. Opposer, mettre obstacle, résister. II 1°. Se comparer, se mesurer (avec qq.). 2°. Mettre d'accord. Imiter.

I 1°. R e f l. (Constrăut absolut, cu dativul s. cu prep. în). A sta sau a se pune împotriva (cuivă a la covă), a se opune; a fi contra, împotriva..., a contrazice. S'i firiți să împotrivește. CAT. MAN. II 343 [54]. Grecii... se împotrived căi eră cu putinșă. E. VĂCĂRESCU, IST. 258/2^a. Instăctual... înveță pe dobităno... a se 'mpotrivi la ucșiri. KONAKI, P. 293. Încep a apărd țărșul, încep a se 'mpotrivi. BELDIMAN, TR. 358. Să se războțască... să se 'mpotrivească. PANN, E. I 62. Unele [capitule] cătră ațele împotrivedu-se la hădărire. PRAVILA (1814) XVIII. Boierii... surprinț... cădeau fără a se mai împotrivi. C. NEGRUZZI, I 152. Nu mă împotrivesc ție niciodată. EMINESCU, N. 18. Tată-tău s'a împotrivi și n'a vrea să le lase. CREANGĂ, P. 191. Se mai împotrivi tată-său, se mai codă... ISPIRESCU, L. 15. Să nu mai întrebă nimică, nict să nu le împotrivești. SBIERA, P. 49/2^a. Burzulăite să 'mpotrived. SEZ. II 77b/2^a. Frații se 'mpotrived. TEODORESCU, P. P. 89. La nict unul să nu te împotrivești, când vremea nu te țărăi. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 103. | (Neobicinuit) Trans. Toale celea m'au gonit, toale m'au împotrivit. KONAKI, P. 125. În cador rătă vreau, în orbire, Cereasca lege a 'mpotrivi. ALECSANDRI, P. II 118.

2°. (Rar) Trans. A pune față în față. Măi-bătea, mi-l canușea, cu moartea-i împotrived. MATRESCU, B. S. cf. 65. | A opune (cuivă cuivă s. unui lucru). La o țemere codășțione împotrivește o nădește binecuvăntănt. MARCOVICI, D. 13. | A opune o rezistență, a fi piedecă la covă. Bate un cănt foarte mare... corele ne împotrivește mergerea. DRĂGHICI, R. 108.

II. 1° R e f l. A se potrivă, a se măsură (cu cinevă), a se lăa la întrecere. Măi, tu cui te 'mpotrivești? — Ție că mă 'mpotrivesc. PAMFILE, CRĂC. 102. Cine s'ar putea împotrivi cu aceea bidigantă spurcăță? RETEGANUL, P. IV 44/2^a.

2°. (Rar) Trans. A potrivă, a face să se potrivească. El țtie la nevoie sumeșă să 'mpotrivescă cuvinte nenădăite. I. NEGRUZZI, II 112. | † A imită. Au poronit logofetșilor să împotrivașcă slova Sfântului Ioan; carii slova avidăma potrivind, au scris... carie, ca cum ar fi a Sfântului Ioan. CANTEMIR, HR. 344/2^a.

[Și: împotrivi vb. IV^a | Abstracte: împotrivre (impotrivre), cu negativul neimpotrivre, neimpotrivre s. f. = opoziție, rezistență, contrazicătoare, adversitate, piedecă. Câte odată s'au obicinuit a se face Iordanul și în ditămul curșit..., ori pentru împotrivre creștii (= timp nefavorabil), ori pentru gîngășia gerului. LET. III 309/2^a. Tare împotrivre împotriva lupțlor ai ardat.

MINEIUL (1766) 156²/₂. *Nesupuindu-se și stând cu împotrivire de războiu.* DIONISIE ECLES. C. 332. *Orice împotrivire mai tare o zădărește.* KOKAKI, 282. *Aplăși de împotrivire, ci se lupă nenecet.* DONICI, P. II 56. *Pără ce mai mică împotrivire au trecut.* DRAGHICI, R. 19, cf. C. NEGRUZZI, I 339. *Ai vrut să mă cerci de-oiu pută îndrăgite toate împotrivirile, cu să ajung până la tine?* ALECSANDRI, T. 205, ALEXANDRESCU, M. 23. *A face împotrivire s. a sta în împotrivire s. a fi cu împotrivire (cuiu) = a sta, a se pune împotrivă, a se opune. Cum aș face cu din fire Dragostei împotrivire?* BARAC, A. 22. *Să facă împotrivire.* RETEGANUL, P. 32¹¹. *Omor pe toți cei ce te sta în împotrivire.* BELDIMAN, N. P. I 15. *Îi știu că sânt cu împotrivire lui Mihaiu.* LET. II 315¹⁰. — **împotrivitoră (împotrivitoră) s. f.** = opunere, opoziție, contrarietate, contradicție, rezistență. *Cu toate împotrivitorile lor, ce s'au ardat către Domn.* MAG. IST. IV 151¹². *Văcând... atăta împotrivitoră.* SBIERA, P. 152²/₂. — **împotrivitoră s. f.** = acțiunea de a se împotrivii, opunere, rezistență. *După câteva săptămâni, îmbrățișări și împotriviri, zăpada scârâi sub niște pași deși și apăsați.* DELAVRANCEA, S. 32. | **A djective: împotrivit, (împotrivit, cu negativul neîmpotrivit, neîmpotrivit), -ă adj.** = opus, contrar, deosebit; † potrivit, acomodat. *Părerile fură împotrivite (= se deosebeau).* BĂLCESCU, M. V. 357. *Dochia, fiind fără mai de câmp și împotrivită firii și vieții îndreptă.* CANTEMIR, IST. 256¹¹. *Nempotrivită dorinței, dale din cap.* COȘBUC, E. 69¹³. — **împotrivitor, împotrivitor, (cu negativul neîmpotrivitor, neîmpotrivitor) -oare adj.** subst. = (cel) care se opune, (cel) care este împotrivă; opus, opozant, contrar, refractar, contradicțor, în dezacord cu..., dușmănos, dusman, nefavorabil, potrivnic, care rezistă (la ceva). *La această cerire a pașii, nici Domnul împotrivitor... n'au fost.* LET. III 324¹². *Acți ce se vor arată împotrivitori, poruncim să-i supuneți.* URICARIUL, I 148¹⁰. *Fiindu-le vântul împotrivitor.* DRAGHICI, R. 20. *Două socotinse împotrivitoare una nitela.* id. ib. 145. *Împotrivitoare întotplădri.* MARCOVICI, D. 9¹⁴. *Faptile lui cele nempotrivitoare prăvililor.* id. id. 163. *Tendinse împotrivitoare ale Românilor și ale Ungurilor.* BĂLCESCU, M. V. 90. *Cele împotrivitoare una pe alta tîmăduesc.* I. COLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 103. *A se face împotrivitor = a se împotrivii, a se opune. Gazeli... făcându-se împotrivitor împărtășii, fu bătut.* E. VĂCĂRESCU, IST. 260¹⁴. *Anafemă să aibă parte cu toți împotrivitorii lui Christos.* URICARIUL, I 53¹¹. *Împotrivitorii... vieții tale.* BELDIMAN, N. P. I 29, cf. PANN, E. IV 84. C. NEGRUZZI, I 267.

— În sensul I, derivat din **împotrivă**, în sensul II = potrivii, cu adausul pref. **in-**.

IMPOTRIVNIC, -Ă adj. subst. (s. d.) v. potrivnic.

IMPOVĂIALĂ s. f. v. povăială.

IMPOVĂIAT, -Ă adj.? (Într'un descântec) *Dar tu cum ai plecat... La cap nepieptănat, Cu cămașa neschimbată, Și la față împovăială?* PĂSCULESCU, L. P. 116 (glosat prin "nespălat, necurat, murdar"). — Cf. **povăii**.

IMPOVĂRĂ vb. 1^a, 1^a. *Charger, surcharger, accabler.* 2^a. *Rendre escainte.*

1^a. A încărcă cu o povară; p. ext. a îngreună, a apăsa peste măsură, a coplesii. *Acela ce va lăd cel cu chirie... și-l va încărcă sau-l va împovără greu.* INDRĂPTAREA LEGII, ap. TDGR. *O leafă potrivită cu datorile ce-l împovorează.*

URICARIUL, VII 101. *Împovorându-mă cu bogății.* MARCOVICI, C. 85. *Un stăpîn... a căruși jug... o va împovără.* BĂLCESCU, M. V. 412¹. || Fig. A însărcina (cu o misiune grea). *Slujba cu care te-a împovărat împăratul.* ISPIRESCU, L. 27. 2^a. *Spec.* (Despre o femeie) A însărcina, a îngreună, a îngreoa, a însărcina. *O a și împovărat-o.* IORGA, S. D. 212.

[Și: **povără** † vb. 1^a POLIZU, **împovără vb.** 1^a. | **Abstracte: împovărire s. f., împovărit s. a.** | **A djective: împovărat (împovărat, împovărit), cu negativul neîmpovărat, neîmpovărit), -ă = încărcat cu poveri, îngreuiat, coplesit; (despre femeie) însărcinată, gravidă, grea. Împovăritele sune de împrumutarea stăpînirii.** URICARIUL, VII 94. *Albinele împovărate (cu polen).* ECONOMIA, 203. *Ochi... de gene împovărați.* KOKAKI, P. 20. *Un lăcoș... împovărat cu mormânturi.* MARCOVICI, C. 64, cf. PISCULESCU, O. 92. *PĂSCULESCU, L. P. 16. Locuitorii... sânt foarte împovărați.* I. IONESCU, D. 379. *Împovărați de vreme, se dărmă stăpîni techi.* C. NEGRUZZI, II 188. *Din robie scapă un neam împovărat.* ALEXANDRESCU, M. 26. *Sos... cu... căru, Apă de nărcat și împovărat.* TEODORESCU, P. P. 155. *Etaabeta, rămînd împovărată... gîndea că va naște fată.* ȘINCAI, IR. II 1. *Sîmți că ea este împovărată.* RETEGANUL, P. V 68¹¹. *M'ai lăsat cu trupurilor împovărat.* BIBICESCU, P. P. 63, cf. 50, MARIAN, NA. 10. (împovărați) *GOROVEI, CR. 2535; — (c poahară = povăra) împovărați, -ă. Ș'o nărcat douăsprăzici cară împovărați... Cînd o vădute atîta cară Cu poahară... O plecat.* VASILIU, C. 174; — **împovărați, -oare adj.** = care împovărează, care coplesete, apăsați. *Îndatoriri împovărațorii.* I. IONESCU, D. 104. *O tristă și împovărațorie realitate.* ODOBESCU, III 479¹². *Munca împovărațorie.* SADOVEANU, P. S. 201.]

— Derivat, cu pref. **in-**, din **povără**. Cf. **despovăra**.

IMPOVĂENI vb. IV a v. povăeni.

IMPOVĂIĂ vb. I. *Entrecocer de lattes les pieux d'une claise; plier.* — (Ban.) A împleti niștele pînre parii gardului; p. ext. a îndoi un lucru. *Am împovănit gardu.* N. REV. ROM. (1910) 86; cf. GR. BĂN.

— Din sârb. **povoi** degătură, fașă (cf. **povijaft** ca înfașă, a îndoi).

IMPOVĂRA vb. I a v. împovără.

IMPOZĂ † vb. 1^a. *Imposer.* — (Franțuzism lesit din uz și folocuit prin) A împune II 3^a. [A djective: **împozăit, -ă** † = impus. *Românii înșuși se foloseau de monopolul sărăci, căci nu este materie mai lesne de împozat ca sărăcia.* I. IONESCU, P. 36.] **Derivat:** (c fr. *impossible*) **împozabil, -ă adj.** = care poate fi impus (II 3^a), obligat a plăti impozite.]

— N. după fr. Cf. **impune, impozit, impozitor, impozant**.

IMPOZABIL, -Ă adj. v. împoză.

IMPOZANT, -Ă adj. *Imposant.* — Care atrage atenția, respectul, admirația altora prin înfașșarea s. faptile sale mari; măreț, falnic, arătos, impunător, cf. **majestos**. *Un monument impozant.* (În ironie) *Atunci cînd nici publicul, nici ei, nici chiar cel ce a tradus piesa nu înțelege nimic, atunci c și mare, atunci e impozant.* I. NEGRUZZI, I 225. | Care se împune prin mărime s. prin număr. *Forje impozante (= mari, considerabile).* [Negativul: (ne)întrăbuințat] **neîmpozănt, -ă adj.** Cf. **COSTINESCU.**

— N. după fr. Cf. **impune**.

IMFOZIT s. a. *Impôt*. — Contribuția în bani cerută cetățenilor unui stat, pentru acoperirea cheltuielilor publice, dare, dăjdie, cf. contribuție, dijmă. *Impozitul* este o parte din venit, ce fiecare cetățean este dator a plăti statului. PRETORIAN, DR. C. 103. *Impozit fonciar, direct, indirect, proporțional, progresiv*. *Orice impozit este așezat numai în folosul statului, județului sau comunei*. HAMANGIU, C. C. XXXV. | P. ext. Totalitatea dărilor. *Impozitul e votat de Corpurile legislative*. ȘAINEANU, D. U. | Fig. *Impozitul sângelui* = obligațiunea serviciului militar, ib.

— N. după lat. *impositum* ducru impuss. Cf. *impune*.

IMPRATICABIL, -Ă adj. *Impraticable*. — (Drum) pe care nu se poate umbla.
— N. după fr.

IMPRĂROȘĂ vb. 1^a. *Couvrir de poussière*. — A umplea de praf; a preface în praf. COSTINESCU. [Și: (dial.) *imprăroșă* vb. 1^a. Ia cunădăie de acolo, că se *imprăroșează*. BOCEANU, MEH. | A d j e c t i v: **imprăroșat, -ă** = plin de praf, acoperit cu praf. O grădiniță mătă cu tarba *imprăroșată*. VISSARION, Fl. 25]

— Derivat, cu pref. *in-*, din *prăfos* (ca *învertoșid din cărtos*).

IMPRĂFUI vb. IV^a v. *prăfui*.

IMPRĂNDĂ vb. 1^a? *Tată-șdu îl cam fereă de întâlnirile cu băieții cu care învalse el cartic*. «Ce trei să înveți de la ăia, numai ce te hăimănănești de geoba și-ți *imprăndezi* gândurile. O. VIFOR, LUC. IV 309.

IMPRĂȘCHIA vb. I v. *imprăștia*.

IMPRĂȘI vb. IV^a v. *prăși*.

IMPRĂȘILII vb. IV^a refl. *Se multiplică*. — A se înmulți, a se reproduce, a se *prăși*. Da brânza lor, lapții, cașcavalu... ce *folosea* nu fi-ar da, d'ăi cunoaște bine cum să *imprăștește* oia? JI-DESCU, O. 48.

— Derivat, cu pref. *in-*, din *prășilă*.

IMPRĂȘTIA vb. I. 1^a. 1^a. *Mettre en fuite; (se) disperser*. 2^a. *Envoyer de toutes parts, (se) répandre*. II 1^a. (S^e) *éparpiller, (se) dissiper*. 2^a. *Faire disparaître*. 3^a. (Se) *dissiper*. III 1^a. (Se) *répandre, (se) propager*. 2^a. *Distribuer, jeter au vent*.

La origine termen militar, a *imprăștia* însemnă a lua în praștie, a lovi cu praștia în dușman, spre a-l sili să fugă. Acest sens nu s'a mai păstrat azi, când praștia a ajuns o simplă jucărie de copii, ci numai sensul cel generalizat:

1^a. [E vorba de o multime de ființe] A elunga, a gonii, a pune pe fugă risipind în toate părțile. *I-au bătat pe Hăncășii și i-au imprăștiet*. LET. II 218^{1/2}. *Tăie-te, cerebule cu coarnele cele bune, ce ne imprăștiet*, ib. II 317^{1/2}. || Refl. A se risipi în toate părțile (în urma unui atac, panici etc.). S'au *imprăștiet Tătăria*, care încotro a putut, ib. III 278^{1/2}. *Bate-toiu păstorul și se vor imprăștia oile*. C. NEGRUZZI, I 149. *Risipile se 'imprăștie a dușmanilor siraguri*. EMINESCU, P. 242. *Dracii s'au imprăștiet țule, ca fulgerul, în toate părțile*. CREANGĂ, P. 144. *Roabele de spaimă se imprăștietă ca puți de poldrănice*. ISPIRESCU, L. 78.

2^a. [Ideea atacului, a panicii dispăre]. *Trans*. A trimite în toate părțile. *Își strânse în grabă oastea pe lângă cîinul și imprăștiet căldăreți în toate unghiurile țării*. BĂLCESCU, M. V. 59. || Refl. A se duce plecând în toate părțile. *Neputînd ca să-i gonosească, au pofitit pe căpitanentele lor*

ca să nu se *imprăștie* așa *fiecum*. LET. II 147^{1/2}. *Voi imprăștietă-vă care încotro și vă duceți acasă*. ISPIRESCU, L. 318.

II. [E vorba de o colectivitate s. grămadă].

1^a. *Trans*. A strică răspîndind în toate părțile, a risipi, a răsfira. *Să murgă să 'imprăștie* ce-nușa. DOSOFTEIU, V. s. 21. [Moșinoaicile] le vom *imprăștiet* la vreme. I. IONESCU, C. 45. || Re fl. A se risipi, a se întinde răsfirîndu-se; a se strică (o gospodărie). *Nu se adă nimic din casă, ca să nu se imprăștie gospodăria*. GOROVEI, CR. 928. *Răsfiratul pâr de aur peste perini se 'imprăștie*. EMINESCU, P. 185.

2^a. P. a n a l. (Despre o umflătură) A face să se desumfle, a (se) desumfla. *Cum am pută face ca gălețile de la grumași să le imprăștiet?* CALENDARIU (1814), 166^{1/2}. *Dacă umflătura nu se va imprăștia...* ib. 178^{1/2}.

3^a. Fig. (Despre ceală, tristețe, gânduri, etc.) A (se) risipi, a (se) răsfira; p. ext. a alunga. *Mintea...* a *imprăștia* putut-au o plăcută năduțire? KONAKI, P. 287. *Ca să-și imprăștieze turburările din gînd*. PANN, E. II 44. *Să imprăștiaze tristețea de care eram cuprins*. C. NEGRUZZI, I 293, cf. (melancolia) 60. *Coaja cea adeseori îngălătoare se imprăștie și bamele se întocesc cu adeseori*. I. CHENDI, SĂM. II 3.

III. [Predomina numai ideea plecării în toate părțile de la un centru comun].

1^a. A (se) răspîndi, a (se) lăji (o faimă, veste, etc.). *Frumusețea...* *imprăștiează* oin cîndulirile ei raze înfocate și adgoatoase de dragoste. PISCUPEȘTE, S. 148. *Indată ce veata soșorii lui s'a imprăștiet*, C. NEGRUZZI, I 84. *Hristos mînuitorul...* *Fiori de nemurire în lume a imprăștiet*. ALECSANDRI, P. II 173. *S'au imprăștiet prin țară auzire*. DONICI, F. 30. *Se imprăștie faima venetii lui*. EMINESCU, N. 27.

2^a. (Despre avere) A (se) cheltui, a (se) risipi, a *imprăși*. Și *imprăștie* averea toată la săraci. DOSOFTEIU, V. s. 51. *Aceera...* *cheltulă și-o imprăștietă*. LET. III 60^{1/2}. *Să care bărbatul cu carul și femeia să imprăștie cu poala, că tot se isprăvește*. ZANNE, P. IV 251. *Am o găină neagră și una albă; cea neagră strînge, iar cea albă imprăștie?* (= Zua și noaptea). GOROVEI, C. 138. *Imprăștie ca găina = cheltuește fără socoteală*. ION CR. III 157.

[Pronunț. -șit-ă. Prez. *imprăștiu*, (rar) *imprăștiu*, (învechit) *imprăștiet* (I.B.). (†) *imprăștiet* (I.B.).] Și: (variantă grafică) **imprășchia** (imprășciată) vb. I; — (traducînd pe gre. *σπερμαίνω*) † **prăștia** vb. I = a lovi cu praștia. *Sufletul vrăjmașilor tăi vei prăștia în mijlocul praștiei*. BIBLIA (1688) 215^{1/2}.

[Abstracte: **imprăștiere** (imprăștiere) s. f. = răspîndire, propagare; (după germ. *Zerstreuung*) distracție. *Imprăștierca* prin țară a uneltor de prășii. I. IONESCU, C. 55. *Puți...* *unii fug, alții zboară, dorii de imprăștiere*. KONAKI, P. 295. *Eram pentru tine o imprăștiere, o trecere-de-vreme*. C. NEGRUZZI, III 497. *De aci înainte împăratul îmblă toi pasonor...* *numai cînd mergea la vînat mai găsea imprăștiere*. ȘIBIERA, P. 110^{1/2}. *A semăna prin imprăștiere = semer a la volée*. *Se acoperă cu pămîntul semințele semănae prin imprăștiere*. DAME, T. 36; — **imprăștiat** s. a. | A d j e c t i v: **imprăștiat**, (dial.) **imprăștiat**; cu negativ **neimprăștiat** -ă adj. = răspîndit, risipit. Cu ochii *imprăștiati* l-a căutat. CANTEMIR, IST. 158. *Să nu fie slobozi ălcuitori a face imprăștiere arături*. URICARIU, II 141^{1/2}. *Printre florile ce vă trîmîi veși găsi imprăștiere mai multe floricele albatre*. C. NEGRUZZI, I 103. *Blîndu-i sunet se împarte Peste văi imprăștiet*. EMINESCU, P. 105. *Afară-i toamnă, frunza 'imprăștietă*, id. P. 46. *Pene Imprăștiete pe jos*. CREANGĂ, P. 11, cf. HODOS, P. P. 160, ȘEZ. III

63_{1/2}. (Adverb) În toate părțile, neoprindu-se nici-cării, fugând încoace și încolo. *Ce împărășit se uită!* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Pe deal vântul totdeauna bate mai împărășit.* CONTEMPORANUL, I 586; — *Împărășitilor, -oare* adj. = risipitor, mână-spartă. Nu eră om împărășitilor. LET. III 262_{1/2}, cf. GOROVEI, CR. 2034.]

— Derivat, cu pref. *în-*, din *praștie*.

IMPĂRĂURĂ vb. I^a v. *proură*.

IMPĂRĂJMĂ loc. adv. v. *preajmă*.

IMPRECĂTIE, IMPRECACIUNE s. f. *Imprecation*. — Invocarea răzbumării divine împotriva cuivă, blestem, afurisenie; spec. figură de retorică prin care i se dorește cuivă o nenorocire. Versul lui Alexandrescu «*Pământul să te nșghită și dracul să te ta!*» este o imprecacție. Alții futurându-și ochii lăcrimați de la scena îngrată ce fusese primul și stinguror amor, fugeau cu o imprecacție: *vade retro!* și căutau a găsi vreo altă corieră, c. NEGRUZZI, I 346.

— N. după fr. [lat. *imprecatio*, -onem, idem].

IMPRECIZIE, IMPRECIZIUNE s. f. *Imprecision*. — Lipsă de precizie, neprecizie.

— N. după fr.

IMPREGETĂ vb. I v. *pregetă*.

IMPREGNĂ vb. I^a. *Impregnare*. — A face cu un corp să fie pătruns, pe cale mecanică s. chimică, de o substanță streină; spec. a imbibă corpuri solide cu lichide, spre a le da anumite însușiri, de ex. a imbibă țesăturile cu grăsimi, spre a le face impermeabile; p. ext. a uda, a infiltra, a pătrunde, a salura, a umplea; fig. a umplea, a împuia capul cuivă cu ceva; cf. a infiltra, a înculcă. [Și: (mai de mult, păstrând grația și pronunțarea franceză cu o miuit) *impregnă* vb. I^a. [Abstracte: *impregnare, impregnăție, impregnățiune* s. f. DICȚ.] Adjective: *impregnăt, -ă, lanca Siretului etc.*... foarte impregnată cu tărâm vegetal. I. IONESCU, D. 308; *impregnabil, -ă* = care poate fi impregnat.]

— N. după fr. (= lat. *impregnare* s. fecundă, a însărcină).

IMPREGNABIL, -Ă adj. } v. *impregnă*.
IMPREGNĂ † vb. I^a }

IMPREJMĂ vb. IV^a. *Entourer, clôturer*. — A înconjură, a pune împrejur, a închide de jur împrejur un loc (cu gard, spini, etc.), a îngrădi, cf. a ocoli. *Juru-ți împrejmuște un câmp de loun cătine.* I. VĂCĂRESCU, P. 163_{1/2}. *Alle babe împrejmușe bnda cu un cerc făcut cu piatra (adulm), GRIGORESCU-RIGO, MED. I 29. [Și: (neobicitu) *prejmu* vb. IV^a. DICȚ.] A abstracte (concretizate une-ori): *împrejmuire* (scriis mai de mult și; *împrejmuire*) s. f. = ceea ce îngrădește, înconjoară ceva, îngrădirea; (după fr. *entours*) împrejurime. *Mândăstirea Văcărești... o au văzut săcărșită și cu toate împrejmuirele ei împodobită.* MAG. IST. IV 152_{1/2}. *Fac împrejurimile de garduri.* I. IONESCU, M. 331. *Cui îi place îngrădi. Să-și facă împrejurimile.* PANN, H. 38. *Asedie Brăila, după ce prădă și arse împrejurimile.* BĂLCESCU, M. V. 63. *Împrejmuirile acestui loc erau pustii.* ODOBESCU, III 297_{1/2}. *În toată împrejmuirea un miros gros.* id. III 18_{1/2}. *O împrejurime lungiuoasă de scânduri.* IORGA, I. C. II 6, cf. (de plină de sârmă) BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 18. *Găisid fait un loc rupid împrejmuirea.* SANDU-ALDEA, A. M. 230, cf. HAMANGIU, C. C. 137. ISPIRESCU, L. 76; — *împrejmuît* s. a. = împrejmuire, îngrădire. *Drumu-**

rile vicinale.... *împrejmuîtul.* I. IONESCU, M. 317. [A adjective: *împrejmuît* (negativ): *neîmprejmuît*], -ă adj. = închis (cu gard) de jur împrejur, înconjurat, îngrădit. *Un mic platou verde, împrejmuît de pomii roditori.* I. NEGRUZZI, III 367. *Palatul împrejmuît cu zid d'agrut. COȘBUC, B. 37. Spre Apus și Miază-noapte se împrejmuît cu munți.* MEHEDINTI, P. 39. *Ogradă neîmprejmuîtă.* DUNĂREANU, CH. 116; — *împrejmuîtior, -oare* adj. = înconjurător, care este împrejur. *Cei mai frumoși bărbôși din tot platul împrejmuitor.* ODOBESCU, I 172_{1/2}.]

— Derivat din loc. adv. *în preajmă*.

IMPREJUR adv., prep., s. a. I. 1^a. *Autour*, 2^a. *Vers. II. Autour de, III. Autours, environs*. *Împrejur* indică spațiul care înconjoară ceva; se întrebuințează ca adverb, ca prep. și ca subst.

I Adv. I. Cu înțeles local. *În (s, pe) locul înconjurător. Zidă preste el* [Ierusalim] *zid, împrejur, preștur el.* BIBLIA (1688) 286_{1/2}. *Și împrejur taste ca o corună frumoasă.* GEOGRAFIA ARDEALULUI, ap. GCR. I 178_{1/2}. *În lăuntru țării, și împrejur, stă toate puterile cerului.* CR. I 228_{1/2}. *Intăncărite...* ce cad împrejur asupra mea. Ib. II 17_{1/2}. *O casă cu ziduri împrejur, cu uși de fier.* DRĂGHICI, R. 44. *Tot e alb pe câmp, pe dealuri, împrejur, în depărtare.* ALECSANDRI, P. III 10. *Împrejur gard nu eră, ci numai niște lungi țevușe ascuțite.* EMINESCU, N. 19. *Cine nu crede, să facă bine să se uite împrejur.* ISPIRESCU, L. 351. *Omui zăde lângă un gard și tot mătură împrejur.* ZANNE, P. III 161. † *Sătunga 'mprejur!* (Comandă militară). A *luă (pe cineva) împrejur* = a-l zori cu vorba, cerându-i socoteală (ZANNE, P. II 99), cf. a-l luă repede, din scurt, la zor, la trei parole. A *crește împrejur* = (despre plante) a se face tufă. *Pașoala... se seamănă printre popoșoate... E foarte păstăioasă și crește împrejur.* PAMFILE, A. 185. A *umblă pe 'mprejur* = pe căi laterale. POLIZU, A. tăia împrejur v. tăia. || (În legătură cu prep.) *Zugăream toate lucrurile după* (= de pe) *împrejur.* MARCOVICI, C. 15_{1/2}. *Prin prejur* † (= *împrejur*) = prin apropiere (arătând locul care înconjură pe cineva s. ceva). *Făndurile curții penîmprejur.* BIBLIA (1688) 68. *Căpețelele [stălpilor] ferecate penprejur cu argint.* Ib. 67_{1/2}. *Pen prejur mai multă nepriazință având.* CANTEMER, IST. 159_{1/2}. *De prin* (s. de pe) *împrejur* = din împrejurime. *Sfărâmă Domnul celălalt depe împrejur.* Ib. 13. (De) *Jur-împrejur* (s. roată împrejur) = (mai intensiv și determinând cu mai multă minuțiozitate decât simplul *împrejur*) peste tot locul în spațiul înconjurător. *De jur împrejur cu toate în ochii tăi se înghină.* KONAKI, P. 259. *Și prin casă se primblă și jur-împrejur călă.* JARNIK-BĂSREANU, D. 488. || *Compușe* (la scriitorii vechi, după modele streine, neputându-se înclăeni în graiu): *Prejur-gură* † s. f. = gura hainei, care înconjoară gâtul (după grecescul *negorțiuor*). *Și gura hainei cei până jos, în mijloc fesată împletită, cu carele (tind împrejur, cel prejur-gură eră necălezat.* BIBLIA (1688) 68_{1/2}. *Prejur-piept* † (după gr. *negorțiuor*) = partea hainei care înfășură pieptul, care se găsește împrejurul pieptului. *Și aceste veșminte carele vor face cel prejurpiept și cea preste umăr și hatna până la picioare.* Ib. 59. *Împrejur-stanție* † (formă hibridă după lat. *circumstantia*) s. f. = împrejurare, circumstanță. DOSOFTEIU, MOL. 639. *Împrejur-stare* LB. (stare-împrejur) † s. f. = împrejurare. *Lumea aceasta, și toate pînătrile, adest toate împrejmuștirile ei, de cine slăute a fi, a și stătuți și se cade.* GCR. I 325_{1/2}. *Jălătuitorul datoriu taste a arătă toate dovezile lucrului cerput cu toate stările*

Imprejura. PRAVILA (1814) 9, cf. 18. Această folositoare stare-imprejura a prietenului nostru. DRĂGHICI, R. 186.

2. † În unire cu noțiuni temporale: aproape, cam, pe la, aproximativ, cf. circa. Eră pregjur miază-noaptea. DOSOFTEIU, V. 8, 41. (Cf. lat circa eandem horam).

II. Prepoziție locală relativă, arătând spațiul incunjurat pe care cineva (s. ceva) îl ocupă față de altceva (s. altceva); acest altceva (s. altceva) stă: a) în cazul acuzativ; b) complinirea se indică prin pronumele posesiv sau se construiește cu cazul genitiv sau cu prep. de s. a.; c) în dativ.

a) † (Numai în limba veche) Trei zile doborâra pregjură dinu nemăncați. VARLAAM, C. 251. Eră puși de străje pregjură groapă. id. ib. 145. Vor fi fost oameni mulți strănji pregjură acel vrăjmaș. PRAV. MOLD. 47. Ziduri nalte se vor face pregjură Ierusalim. DOSOFTEIU, PS. 171. I s'au caldicit pregjură dănuș un bălaur mare. id. V. s. 50, cf. †pregjură trupul fericitului) 98, (grumaz) 104. O porumbiță zbură impregjură dănuș. id. ib. 52. cf. PS. 79, 47. Aram ar lăcutu pregjură stejarilor de la Mamri. BIBLIA (1688) 9, cf. (pregjură ușile) 149, (tine) 193, (grumaz) lui) 31, (brașle lui) 19, și vor căniță pregjură ca cinure de ingeri. CUV. D. BĂTR. II 455. || (Adesea corespundând azi altor prepoziții) La. Vasilie... pușta arme greale în toi ceasul pregjură ei. MOXA, 395, a. | De. Tărâniș năută pregjură oponiștii și pregjură vită ce grijeș. VARLAAM, C. 362. Acetia acelu grijeș și slujba pregjură ospet. DOSOFTEIU, V. S. 60. | Lângă. Pregjură dănuși sta priotăciți. VARLAAM, C. 213. | În privința, cu privire la... Pregjură post eră nevoitoriu. DOSOFTEIU, V. S. 3, cf. 112. | (În unire cu prep. de) De la, de lângă. Ca pre ctuma de pregjură zene, giambașii și îmbundătorii să-i țigoncașă. MAG. IST. III 80, 10.

b) Nu mă tem de înturecări de oameni ce cadu pregjură mieu. PSALT. SCH. 7. Să moră în pregjură satelor să cumpere lor hrană. TETRAEV. (1574) 224. Că impregjură nostru sănt gata s'algere cu rău necurașii. DOSOFTEIU, PS. 38. Inconjură[[i] impregjură împăratului... BIBLIA (1688) 274, 10. Iar pre supt străjind... impregjură la toată biserică făcă... (a. 1654). GCR. I 172, 30. Se aflau... impregjură unuș loc mare ca la 30 de săbăteci. DRĂGHICI, R. 116. Desărădăciacă impregjură-ne toată sădăre. MARCOVICI, C. 17, 10. Cf. PANN, E. II 92. Mă se păred că... niște lucră scânteioșe umbrau impregjură mieu. C. NEGRUZZI, I 54. Impregjură-t, ca o roată, Șede arșămea toată. ALECSANDRI, P. II 106. Se adunase impregjură lui Ivan tot satul. CREANGĂ, P. 306. Toată herghelia se adună impregjură lui. SPIRESCU, L. 28. Și impregjură poalelor Luceau stele. JARNIK-BĂRSEANU, D. 512. Cădrul negru cocotă... S'impregjură-le de-odată Se ivă o mândră ceată. ALECSANDRI, P. P. 209, a. Se învârtește ca măia impregjură oalei cu smăndind. ZANNE, P. IV 123. | (În unire cu prep.) Prin pregjură... († prin pregjură, † pen impregjură). Bucatele ce eră penimpregjură ei [cetății] au pus intru dănuș. BIBLIA (1688) 31, a. † Depo impregjură. Dumnezăii limbilor celor de pe impregjură nostru. ib. 136. † (Numai în textele vechi). Pasări căzără impregjură de sălăgele lor. COREȘI, PS. 211. Pălcăură se ingeră Domnulul impregjură de cea ce se tem dănuș. ib. 83. Serlere impregjură de... v. a scrie. Demprejur de †=de prin pregjură. Aduse găteșe uscate demprejur de besăreacă. MOXA, 380, 10.

c) † (Construit cu dativul) Au edănut o prisăcă cu pomii și prin pregjură prisăcei loc în toate părțile (a. 1619), ap. HEM. 1760, 10.

3. S. a. Imprejura. Lot edătu în impregjură (Jărdi Iordanului. BIBLIA (1688) 9. Imprejura Ierusalimului. ib. 284, a. Sihem [cetatea] și imprejura

jururile ei. ib. 292. Au apucat [Turcii] porțile și impregjură zidului. LET. II 304, 10. Starea și impregjură unuș loc de pământ. PISCUPESCU, O. 73. | Circumferență. Imprejura sădăului. BIBLIA (1688) 247, a. | (În legătură cu prep.) Cetății și penprejurile (= penprejururile?) lor. BIBLIA (1688) 168, cf. 127.

[Și: pregjur (dial. (fm)pregjur). | Ca substantiv, are plur. -jururi și †-jura. | Derivate: impregjură († prejuraș, † penprejură) adj. și subst. = (locuitor) de prin pregjur, care e mereu în jurul cuivă: din apropiere, vecin, meș. Se tind să supuie pre toți impregjurății săi. LET. III 62, 10. Viind și lătrăbând și pre unuș și pre altul din pregjurății, AMIRAS, ap. TDRG. Nu vor aveă a se teme de globnici și impregjurății (a. 1707). IORGA, S. D. VI 128. Și, viind Goian atcea la Japi, el și cu alți oameni, impregjurăți de acolo, au făcut multă cheltăială (a. 1723). ib. VI 130, cf. XI 63, (alți impregjurății) VI 46 (bătrâni impregjurății) XIX 32. Ca mare jele și dăreie isimții și prăpădenia impregjurăților, CANTEMIR, HR. 170, 10, cf. 175, a. Am mers la numita moșie și străngând pe toți răzeșii și impregjurății (a. 1781). URICARIU, X 174, 10. La acest zăpis s'au lămplat mulți oameni buni, bătrâni... impregjurăți. ib. XXIV 430, 10, cf. X 160, 10, VIII 2/10, XI 302, 10. Alții penprejurății, meșății din sus și din jos (a. 1721). ib. 301, 10. Numa ajunge în locurile Romii, cu lesnire fi eră a cunoaște, dă deosebire oăja mare de a impregjurărilor. BELDIXAN, N. P. I 41. Creștea copitilor... cate ajună la noi de soărbă și de bacjocura... stărilor, ale doțiorii și dadăciilor, ce sânt impregjurății lui. PISCUPESCU, O. S. cf. 113. Așcutăți, cinstiții nunașii și meseni impregjurății MARIAN, NU. 578, cf. SEVASTOS, N. 109, 10. TEODORSCU, P. P. 166, ȘEZ. XXX 12; — (Munt.) impregjurău † s. m. = impregjura. Va alege adunarea aceasta pre toți cei impregjurății noștri. BIBLIA (1688) 112, a. Cu mare bleșem și groazăci afurisanie asupra tuturor delentilor și moștenitorii și impregjurărilor de acolo de la Topoloneu. DOC. (a. 1696), ap. HEM. 473. Au scris o carte a Mării Sale la eroșani bătrâni și la impregjurății săi adevărate (a. 1636). IORGA, S. D. V 482. | Abstract (concrețizat): impregjurime s. f. = locul s. ținutul din pregjur, din apropiere, a ret (ȘEZ. II 126, j. Orășii și impregjurățiile erau luminate. C. NEGRUZZI, I 107. I se pare că s'a trecut din niște vise lungi, obscure, fără de țelșez și el privește, fără de încredere în realitate, la impregjurămea lui. EMINESCU, N. 81.)

— Compus vechiu din prep. pre și jur. Forma impregjură e contaminată din tin jur și pre jur. Cf. in jur, din jur.

IMPREJURĂ vb. I a. 1^a. Entourer; encer. 2^a. (Se) ceindre. 3^a. S'assourer autour d'une table.

1^a. Trans. (în limba literară învechit și înlocuit prin înconjură) A sta impregjură cuivă s. ceva, a înconjură a impregjură, a ocăi, a cuprinde din toate părțile. Nu mă tem de miș de oameni cari m'au impregjurat pe mine (= ce cad spre giurul meu SCH.), PSALT. (1651), ap. JAHRESBER. III 176. Cari impregjurăți spre mine (= die um mich sind). ib. III 176. Impregjură-mă durori de moarte. PSALT. (DOS.) 245, 10. Impregjurăndă și umbănd pre supt ceriu... BIBLIA (1688) 363. În fundul cotiturii, unde [[ara] munași o înpregjură... găuri se văd. CANTEMIR, IST. 139. Pre un papagăni l-au adus din India... Alle paseri † apregjurăndu-l, se miră. ȚICHINDEAL, P. 298. Toate doburile ce impregjură orșelul, sânt înconunate de grădini. C. NEGRUZZI, I 315. Se lășase pe un scaun, unde îl impregjurăseră copiii. id. I 6. Întrând nunașă ucasă, impregjură maza de trei ori. SEVASTOS, N.

219. Se ia o căluie... se pune în ea... tîmăie, se împrejură cu ea cusa. SEZ. I 192^{1/2}. Am împrejurat grădina cu un gard (Bacamezeu în Banat și Zagra, lângă Năsdud). Com. L. SIRCA și N. DRĂGANU. [Absol.] A umbli împrejur. Și tu singur, în putreziciunea vînturilor șazi mînd decoperit, și cu vîdăvă... den loc în loc împrejurând și den casă în casă așteptînd soarele cînd va opune, pentruca să mă odîhnesc. BIBLIA (1678) 364.

2°. Trans. și refl. (vechiu și pop.) A (se) învîli de jur împrejur, a (se) încinge, a (se) legă împrejur. Cu această lanțură sînt împrejurată (= înfășurată sînt COD. VOR. 103; iaste prejur mine. BIBLIA 1688) N. TESTAMENT 1648. Oglabanul în lemne... descinge brîul de pe lîngă sine și le împrejură. CREANGĂ, ap. TDRG. Au venit oamnei la dînsa în pețite și au oflat-o decapreată. Cum i-au răzut ea întrînd pe ușă, au sărit cu frîptă pe cuploriu și, împrejurîndu-se tuie, le zise... SBIERA, P. 220^{1/2}.

3°. Trans. A se așeză împrejurul mesei. Ape-zîndu-se dar masa și bucate aducînd, Sezură, o împrejuroră, puind și ptoaca în rînd. PANN, P. V. III 83.

[Dial.: împrejură. Prez. împrejur LB., împrejur CIPARIU, ELEM. 80, împrejură I. GOLESCU, C. 224^b și împrejor (Ban.) (Verbul întrebîndu-se mai mult la part., conjugarea la prezent e nesigură.) | Adjectiv: împrejurat, (prejurat) -ă, (cu negativul neîmprejurat, -ă) înconjurat, înfășurat, încins. Neîmprejurată cu o cîndăloare, DOSOFTEIU, PS. 101^a. Un lighian de aur și împrejurat pe buze cu niște brîlanturi. GORGAN, H. 140. [Ochi] acum stîngi și împrejurăți de un cerc purpuriu, C. NEGRUZZI, I 6. Pastale de mălăstă împrejurată cu pietre scumpe. id. ib. 145. Eră masă rotită de îngeri împrejurată. MARIAN, SAT. II. Unde văz Sădăreanca Prejurată cu fota, Cu fofia de mîlăne... TEODORESCU, P. P. 304^b.]

— Din lat.-vulg. *pergyro*, -are. Cf. împrejurare, desprejură.

IMPREJURĂRE s. f. 1°. Etau (fig.). 2°. Environz. 3°. Circumstance, conditions. — Infinitivul verbului împrejură, devenit subst. verbal.

1°. Impresurare. Iată în ce împrejurări de năcazuri stau eu. SBIERA, P. 59^{1/2}. | Impresurare cu optre = asediu. POLIZU.

2°. † Imprejurime. Mihaie-codă auzind de ocază birsină, trece și el la Nicopola, eră, fărîmă, robește toate împrejurările. MAO, IST. I 234.

3°. Situațiunea s. condițiunea în care se află cineva s. ceva, fapt, întâmplare; ocazie, (redă neologismul) circumstanță. Imprejurările stărei sale l-au făcut a iscodi multe lucruri. DRĂGHICI, R. 79. Cercetează cu scumpătate toate împrejurările. MARCOVICI, D. 16^{1/2}. Eră unul dintr'acoi oamnei... care-și preface sufletul și portul după vreme și împrejurări. C. NEGRUZZI, I 71. Trebuiesc căutate împrejurările sub care s'a întâmplat. MAIORESCU, CR. II 273. Veți fi băgat de seamă o împrejurare: cartea mea citind-o în zîr rămăne neînțeleasă. EMINESCU, N. 55. Am acolo un hambar plin de poamagi; ia oșă pentru împrejurări grele, Doamne țereci. CREANGĂ, P. 330. Incepă a spune împrejurarea din capă. id. 146. În împrejurările de față... (Jur.) Imprejurări ușurătoare = circumstanțe atenuante. TDRG. După împrejurări = după cum se întâmplă, se potrivește. (A se folosi de împrejurări. DDRF. (Impropriu) Ocazie, prilej. Imprejurarea face pe hoșul. BARONZI, L. I 69^{1/2}.)

[Dial. împrejurare.]

IMPREJURĂȘ s. m.

IMPREJURĂȘ † s. m.

IMPREJURĂȘ s. f.

v. împrejur.

IMPREJUR-STĂNTE † s. f.

IMPREJUR-STĂRE † s. f.

IMPRELUNG adv. (s. d.) v. prelung s. d.

IMPREMEZĂ vb. 1^a, † 1°. *Séparer par une cloison*. 2°. *Couper en deux*. — (Prin Ardeal și Banat, rar și regional).

1°. *Împremeză* = a despărți cu un zid, cu un gard, cu un primez. DENUSIANU, T. H. 321.

2°. † A înjumătăți. *Bărboți strămbi și hîlteni nu împremează* (împremidzează SCH., primează ză COR., vor înjumătăți) IUR.: dimidiabant) zilele sale. CORESI, PS. 144.

[Și: *împremeză* vb. 1^a; *premeză* † vb. 1^a.] A bstract: (im)premeză s. f. = † jumătate. Nu ridică mine în premezare (: în dimidio) zulelor mele. CORESI, PS. 277. | Adjectiv: (azi în Ban.) *împremezat*, -ă = învecinat, alăturat. CDDE, no. 1113.]

— Derivat, cu pref. in-, din *primez* (primez).

IMPREGOR loc. adv. **IMPREGORĂ** vb. 1^a v. proor.

IMPRESĂDIT, -Ă adj. v. presădit.

IMPRESĂRĂ loc. adv. v. preseară.

IMPRESĂRĂ vb. 1^a v. presără.

IMPRESĂRĂTŪRĂ † s. f. v. Impresură.

IMPRESĂRIU s. m. v. Impresario.

IMPRESĂRIU s. m. *Impresario*. — Cel care mijlocește și aranjază (în mod profesional) reprezentații teatrale, concertele, etc. *Impresarii noștri se făcură profesori de declamație*. C. NEGRUZZI, I 343. [Pronunț. -sa-ri-u. | Și: (cu formă italiană) *impresario* s. m.]

— N. din ital. *Impresario*, idem.

IMPRESCRITIBIL, -Ă adj. (Jur.) *Imprescriptible*. — Care nu se poate prescrie, nu e supus prescripțiunii. *Drepturi imprescriptibile*.

— N. după fr.

IMPRESCURTĂT, -Ă adj. v. prescurtă.

IMPRESIE s. f. *Impression*. — Efect produs asupra simțurilor noastre s. asupra spiritului nostru de o cauză din afară; p. e. t. întâipărirea ce o lasă în suflet efectul acelei cauze. A face impresie = a face efect, a atrage atențiunea asistenței asupra sa, a mișcă. A face impresia că... = a face pe cineva să creadă, să i se pară că... A face, a produce, a lasă, a cauza o impresie bună s. rea = a obține prin înfățișare, prin gesturi, prin vorbă, etc. un efect bun s. rău. A avea impresia că... = a i se părea cuiuă că... a i veni să creadă că... a bănui. A fi supț impresia unui lucru = a sta supț influența lui, a simți emoțiunea produsă de el, a fi stăpînit de amintirea lui. *Impresiile rămănu, se întâipăresc*: se produc, se primesc, se culeg. *Trei luni în străindire, o descerire de căldorie plină de spirit și de impresiuni juste*. GHICA, S. 63. *Motorul se oprî în spumarea lui, sau pentru a se mai răsuflă, sau pentru a depărtă vreo impresie puțin rece*. RUSSO, S. 31. *Acă impresie a tineriți, care vădoine pururea în sufletul omului*. C. NEGRUZZI, I 68. *Erăm încă sub plăcuța impresiune a petrecerii*. id. I 95. *Noi... să ne vedem*

de treabă și să urmăim a culege chiar și din vândările cugădări serioase și impresiuni plăcute. ODOBESCU, III 49¹⁷. S'ar putea scrie [o carte], luând cineva de subiect vândătoarea, spre exemplu, și analizând pe rând toate impresiunile ce se produc asupra imaginațiunii. id. III 50¹⁸. Culegeți cu ardore impresiuni vii din tot ce poartă, sub o formă estetică, o înfățișare adecvată românească. id. II 244. A deșernă o parte de loc după impresiunea cea mai elementară a aspectului său: deal sau vale. HAȘDEU, I. C. 49. E!, cu totul în prada impresiunii sale. EMINESCU, N. 47. Impresia proprie a lucrării de artă. MAIORESCU, CR. I. 8. Măle și sulele de mii de impresii... ce au trecut și trec prin capul unui om. id. II 140. Mărturisesc — n'am dreptul de a avea ochi impresiune personale ca om particular — dar am găsit procedura neobișnută ca raport oficial. id. D. IV 261. Dr. știți cu toții, cu ce putere, mai ales în frageda copilărie, se întâmpină primele impresii. id. ib. IV 498. N'am asistat la înfruntarea De. de la Tași de acum vreo două săptămâni, dar impresia ce rămâne din citirea manifestului este că ași tratat auditorul De. cu mare dispreț. id. ib. IV 586. Ce, să face d. Corp impresia unui om, care se aștepte, se cotește, se dă înapoi, când e vorba de a spune opinia sale? id. id. IV 642. Am toată încrederea în impresia ta. TEODOREANU, M. II 132. [S]: **impresione** s. f. (ieșit din uz, formă români-zată) **impresie** s. f. | **Verb**: după franc. **impressionner** | **Impresionă** | **Impresionă** (= (trans.) a face impresie, a face efect asupra cuiva; spec. a înduioșa, a mișca, a atinge (II 3^a), a emoționa; (refl. cu înțeles pasiv) a fi afectat, atins, mișcat, emoționat. Și ce puternic impresionează o așă primă lectură! MAIORESCU, D. IV 498. Domnitor, pe mine m'a impresionat foarte mult vorbirea d-lui Rosetti-Teacanu. Nu este orator d-sa, se vede că este așă de sfios, așă de penibil impresionat, când vorbește în public, încât de abia se aude, și totuși cu vorbirea sa, pe cât am văzut, a impresionat pe toți, nu numai pe mine. id. ib. IV 652. | **Adj**: **impresionant** (cu negativul **neimpresionant**) **impresionant** (cu negativul **neimpresionant**) **-ă** = mișcat, emoționat. **Liberalii impresionanți de proprietate lor cuvinte...** id. ib. IV 105. **Poveștile pe larg înțepurările căderii lui Constantin-eodă...** **concoricului, impresionant de măreția tragică a spectacolului, jine de rău pe Cantacuzini pentru justrata lor.** IORGA, L. I 232; — (cf. fr. **impressionnant**) **impresionant** (cu negativul **neimpresionant**) **-ă**, = care face impresie, mișcă, emoționează; — (cf. fr. **impressionnable**) **impresionabil** (cu negativul **neimpresionabil**) **-ă** = care se impresionează ușor, simțitor, sensibil, susceptibil. **nervos.** Cf. ARISTIA, PLUT., BIANU, D. S. **Un popor este mai puțin impresionabil prin senzurii.** MAIORESCU, CR. I 171. **Constantin Filipescu e... un temperament impresionabil și un foarte bun povestitor.** IORGA, L. II 6^o2; — (după franc. **impressionniste**: în opoziție cu **expressionist**) **impresionist, -ă** adj., suuzt. = (pictor s. scriitor) adept al școlii care pretinde că artistul trebuie să redă cu deosebire impresia pe care o produc în sufletul său cele văzute. Școala impresionistă franceză. | **Abstracte**: **impresionabilitate** s. f. = faptul s. aplicarea firească de a fi impresionabil. **Modul de impresionabilitate.** MAIORESCU, CR. II 148. **Impresionabilitatea...** pe de o parte predispune la boale nervoase precum și la boale de inimă, iar pe de altă parte ca este mărită prin aceste boale, așă că ea poate să deie în același timp și cauză și efect. BIANU, D. S.; — **impresionism** s. m. sing. = școală, procedeu impresionist (în pictură și literatură.)

— N. după franc. (lat. **impressio**, **-onem** „împresare”) cf. imprimă, expresie.

IMPRESIONĂ vb. I a

IMPRESIONĂBIL, -Ă adj. ș. d.

IMPRESIONĂNT, -Ă adj.

IMPRESIONISM s. m. sing.

IMPRESIONIST s. m.

IMPRESIUNE s. f.

v. impresie.

IMPRESUPT † loc. adv. v. subit.

IMPRESURĂ vb. I. 1°. *Peser sur, presser, fouler. 2°. Etouffer. 3°. Enterrer. 4°. Envahir. 5°. Cerner. 6°. Entourer, environner, presser. 7°. Tomber sur, accabler. 8°. Opprimer; ravir.*

1° † A apăsa așezându-se s. așezând ceva pe... a strivi subit greutatea proprie s. a unui lucru, a bătuți a bate (pământul, cu mașul, etc.) (Refl. = pasiv). *Bucatele coaste se vor împresura câte ecchi de câte nouă.* MAG. IST. IV 236. cf. GCR. I 193. — *O îngropară [crucea] Jidovii așund și 'mpresurară locul.* DOSOFTEIU, V. S. 17°.

2° † Spec. (Jur.) A înnăbuși, cf. a sugrumă. *Ori bărbat ori fâncea, de-și vor împresură cușorul lângă sine într'așternul, să se cearie.* PRĂVILA MOLD. 52. *Cu mânu-lă zugrumă sau-l nădușește, împresurându-l cu cea pândă creapă.* id. 46. cf. 157. *Această vechiă și-au împresurată copilul ei dormind noaptea și l-au omorât.* NEAG. BAS. INV. 42.

3° † A acoperi cu pământ, a îngropa, a astruca. *Luară capul așdîntului și-l împresurară în gnoiuș.* DOSOFTEIU, V. s. 68. *L-mpresurară până la genunchi cu jârând.* id. ib. 32. cf. PS. 47.

4°. P. anal. A acoperi crescând, a cuprinde, a înnăbuși, a năpădi, a umplea, cf. a cutropi. *Spintii o împresurară [sămânța].* VARLAAM, C. 323. *Au țegit pe fîca Măriei Tale o mulțime de... bube... și au împresurată-o din creștet până 'n tălpi.* SBIERA, P. 301. — *Vezi că barba te 'mpresurată.* RETEGANUL, TR. 154. — cf. GIUGLEA-VĂSLAN, R. s. 156.

5°. (Mil.) A încunjura din toate părțile, (pe cineva s. o celată, cu oaste, spre a o luă), a așă diă. *Critaca o împresură pizmașii.* DOSOFTEIU, V. s. 87. *Simțind că-l împresurată trăzmașii...* LET. I 158. — *Săimădă Roma...* BELDIMAN, N. P. II 180. *Făcă scum oastilor ce împresurase pe Dragomir.* C. NEGRUZZI, I 108. *Mare oaste de 'mpresurată.* TEODORESCU, P. P. 17°. *Când potera venea...* *Gazda le împresură.* id. 588. cf. MAT. FOLC. 355.

6°. P. gener. A se adună împrejurul cuivă, a încunjura din toate părțile, a îngămădi, cuprinde, cf. a năpădi. *Mergă cu nus (= cu el) năroade multe și-l împresură.* VARLAAM, C. 338. *O luntăpărat ce de valuri se împresurată.* KONAHI, P. 132. [Fă totul la timp, ca să nu] te împresurată lucrurile. *ECONOMIA 65.* *Acelul pământului este abureala trupului lui, cu care să împresurată.* PISCUPESCU, O. 66. *Vântul, frigul și furtuna Pre copții împresurată.* C. NEGRUZZI, II 58°. *Iubirea dulce inima 'mpresurată.* ALEXANDRI, P. I 190. *Pământul ce o împresurată.* ODOBESCU, III 293. — *Noaptea țese, mă 'mpresurată.* ALEXANDRESCU, M. 13. cf. I. NEGRUZZI, II 196. *Copilași te-o 'mpresurată.* TEODORESCU, P. P. 270.

7° Fig. (Subiectul e o povară de orice natură) A apăsa, a cuprinde, a copleși. *Ne va împresurată moartea.* VARLAAM, C. 21. cf. 92. *Impresurându-l multe nevoi...* MAG. IST. I 171. — *Ce boală te împresurată?* BARAC, A. 29. *Au începit să-l împresurase felitură de gânduri.* DRĂGHICI, R. 86. cf. (întristarea) MARCOVICI, C. 24. — (mulțimea priemeștilor) id. D. 4. — (toate nefericitățile) C. NEGRUZZI, I 62. (mare greu) TEODORESCU, P. P. 676. (cumplețele nerii) SEZ. VIII 49.

8° † Fig. (Asuprirea o închipuită ca o apășare) A apăsa, a împila, spec. (Jur.) a pune mâna, a luă cu sîla, în mod abuziv averea cuivă, a încălca, a uzurpă. *Vor face asupreale și*

vor *impresura* sădracii fără gîirea domniei. PRAY, 261. *Impresurul* le *impresorău* o bucată de léc. URICARIUL X 174. *Are moște și fîndcă receșii...* de prin *prejur* o *impresorău* cu strămbătate... lb. XVI 127. cf. II 14. *Cea mai miștă și mai bună moște au impresurat-o, ei făcîndu-să stîpdîntori și moșteni* (a. 1794). IORGA, S. D. I 241. cf. XIV 67.

[Prez. *impresor* și (mai rar) *impresuri*.] ȘI: (arhizant) *presură* vb. I, (în rimă) *impresuri* vb. IV^a intrans. (ad 4^a) Nici barba nu *impresurește*, Nici muștața nu-î miștește. ȘEZ. VII 60; (prin confuzie cu *presură*) *impresură* vb. I [cf. *impresură-tură*]. [Adjective: (Im) *presurat* (cu negativul *neimpresurat*), -ă. (ad 3^a) *Groapa...* cu lut nu eră *impresurată*. VARLAAM, C. 144; (ad 4^a) *Căsuța cea...* *impresurată* de mîdrăcini, SBIERA, P. 156. (ad 5^a-6^a) *Fîind impresurat de păgîni, au pierit de sulită*. LET. II 101^{ab}. cf. (de dugman) BELDIMAN, N. P. II 20. *Presurați de dînșii, ei...* se încoace de bună voie cu cel mai puternic... BĂLCESCU, M. V. 16. *Impresurat de lucru* = foarte cuprins, ocupat. LB. (ad 7^a). *Tara nu eră impresurată cu dărîc*. LET. II 212^{bc}. cf. (de datorii multe) DOSOFTEIU, V. S. 32. (de altă nevoi și scîrb) ANTIM, P. 4. *Farmacul de care ești impresurat*, EMINESCU, P. 198. *Impresurați de copii*, IȘPIRESCU, L. 160. (ad 8^a) *Bucata accasta* [de pămînt] se vede foarte bine a fi *impresurată* în partea monastirei. I. IONESCU, D. 421. Să cerețe de este acei loc... *neimpresurat* de către moștenii. URICARIUL IV 171. (Formulă juridică ieșită din uz). *De nime nesilite, nici impresurate...* am vîndut a noastră ocină și moște. URICARIUL XXV 48. cf. HEM. 1937. *De a noastră bună voie, de nime siluși și neimpresurați*, am vîndut a noastră direapă ocină (a. 1608). IORGA, S. D. XI 276. *Impresurat de diabolul* = îndrăcit, obsedat. LB.: — *Impresurător*, -oare adj. subst. = care impresoră. Morșii... au fost mai număroși la impresurați decît la impresurătorii, ODOBESCU, ap. DDRF. [Abstracte: *impresurare* s. f. (ad 5^a-6^a). *Impresurarea* (iconoborjilor, DOSOFTEIU, V. S. 137. *Nu s'au spîdmîntat de impresurarea hiarilor*, MINEIU (1776) 193. *Impresurarea* cea diabolicească = obsesivă. LB.: (ad 8^a) *Să teie pămîntul ce-l arată ci că-i impresurare, să-l hîpască la Hotin*. LET. III 127. *Pentru cercetarea impresurării moșilor...* CAT. MAN. XIII 60. *Pentru impresurarea ce s'ar cu-nogăte a anei local biserică...* URICARIUL II 18. *Avînd yutere cuimpădrătorii...* moșiei... a trage și impresurări, dacă vor fi. lb. II 9. *Să se scoală de supt impresurare Pil Gheorghie* (a. 1787). IORGA, S. D. VI 167. *Din partea celorlalți vecini, moșia n'a suferit nici o impresurare*. I. IONESCU, D. 445; — *impresurător* (impresurător) † s. f. = lupulare, nedreptățire, încălcare, luare în mod abuziv, rîpire de pămînt, uzurpare. *Tine Murguștii* [un sat] cu *impresurătorii*, HRISOV (a. 1657) ap. GCR. I 174. *În trecutule zile au fost fălău boierii noștri că au impresurătorii* [pentru satul Peletinchi] *despre călugări*, URICARIUL XIV 214. *Să nu facă...* ca să ta de la dînșii putere să fie ocașid ocină cu impresurătorii (a. 1674). N. IORGA, S. D. XI, 78, cf. 55).

— Din lat. pop. *pressuro, -are (din *pressura* «apăsare») cu pref. in-. Cipariu, *Gramatica* I 140. Cf. *despresură*.

IMPRESURĂTURĂ † s. f. }
IMPRESURI vb. IV^a } v. *impresură*.

IMPRETENI vb. IV^a v. *impretieni*.

IMPRETI vb. IV^a v. *impletii*.

IMPRETICI vb. IV^a v. *impleticii*.

IMPRESĂ vb. Ia. 1^a. *Unir, réunir, joindre; lier*: (s') unir, (se) rassembler; se mêler; s'accorder. 2^a. *Réunir*. 3^a. (S') allier. 4^a. (Se) marier; s'accomplir. 5^a. (Se) reconstruire. 6^a. Recevoir [qqn]. (Construit cu prep. cu; mai de mult și cu prep. a, către, în, întru, subț s. cu dativul, mai rar completî prin la un loc).

1^a. Trans. A pune împreună, la oaltă, a adună la un loc, a uni, a îmbină (contrariul: a despărți, desbină, desuni, separă). *Pre toți întru un trup cu sfîșînta botojene împreunănd...* CORESI, E. III. *Și-i adusă lui ca o nevastă sufletul credincioșilor...* și-l împreună lui cu credința și cu iuboval, VARLAAM, C. 287. *Ti-ai împreunatu-șii cîndint idu cu rea înșuridură*. DOSOFTEIU, V. S. 145. *În anul 6940...* s'au făcut sobor în Florentina, ca să poată impresunare biserica răsdîrului cu a apusului. LET. I 165. *Tagelo...* au împreunat cenzia Litvei cătră crăta legască. N. COSTIN, ap. TDRG. *Pirea noastră...* a o izbăvit... împreunădu-o cu tine. MINEIU (1776) 92. *Dumnezeu s'au împreunat cu trup* (= s'a întrupat). lb. 23. *Cu urgia împreună neștința*. P. MAIOR, IST. 139. *Numa...* împreună mîna lui cu a Taitanei. BELDIMAN, N. P. II 21. *Adunându-și în grabă oștile sale...* Mihailu le împreună cu arma sa și cu a Ardealului. BĂLCESCU, M. V. 428. *Ea își împreună mîntu*. EMINESCU, N. 67. *Ce vînt dulce ve adună și cu mine ve împreună?* ALECSANDRI, P. P. 198. [A legă. *Ată împreunăit* (= legase) *dragoste* cu sveti Athanasie. MOXA 333. *A împreunat cele două moșii cu un drum*.] A combina, a potrivi. Am împreunat toate și din toate unul acesta leotopici. LET. I 39. *Voiam să împreun lucruri nepotrivite*. MARCOVICI, C. 15. [A împacă. *Pofta și tragerea firii a-și împreună nu poate*. CANTEMIR, IST. 69. [Refl. A se adună, a se uni. *Oștile...* nu vrură să se împreune. MOXA, 378. *După ce s'au împreunat cu toții la un loc, s'au împărșit în trei polcuri*. N. COSTIN, ap. TDRG. *Cei ce nu s'au împreunat cu soborniceasca biserica, nu sînt vrednici a să tînăci crucii*. MINEIU (1776) 174. *Impreunădu-se oștile...* au dat mare năvală. MAG. IST. I 148. *Gurile n'astate n' s'drătări se împreună*] EMINESCU, P. 212. [A se amestecă, a se contopi. *Nime nu taste den pămînt să se împreune* (yuchiv) cu noi. BIBLIA (1688) 13. *Impreunădu-se cu focal cu carele nu s'au ars...* MINEIU (1776) 64. *Să fim destoinici a ne împreună trupului și sîngeului Domnului*. MOLTVELNIC (1689) ap. GCR. I 284. *Picioarele lui...* cu piatra se împreună. EMINESCU, P. 214. [A (se) împacă. *Și au împreunătoți toți țărî* o împreunare. COD. TOD. 9 r. *Foamea și rușinea nu se pot împreună*. ZANNE, P. III 560.

5^a. Trans. A întruni, a cuprinde (în sine). *Acesta pre toți t-au împreunat supt o stîpdîntur*. N. COSTIN, ap. TDRG. *Tu...* împreună oște sînt simțiri înalte. I. VĂCĂRESCU, P. 87. *Pe lângă autoritatea mireană împreunau și pe cea bisericăscă*. BĂLCESCU, M. V. 53.

3^a. [Îvechit, construit cu dativul s. cu prep. cu, mai rar întru]. Trans. și refl. A (se) întovărăși, alia, însoți, asocia, a (se) face părtaş. *Impreunăți-vă chinușorului la Hristoscu*. COD. VOR. 169. [† *părtași sînteți patimilor* BIBLIA 1688. *Jelutașle să se împreuneaze nădmîncilor*. CORESI, E. 20. *Chemă pre Gherman patriarhul și vru să-l împreuneaze a rău sfatul lor*. MOXA 379. *Oștile nu vrură să se împreune întru altă spurcăciune a lui*. id. 378. *Oștila cu helgea se împreună*] CANTEMIR, IST. 108. *Cu chitara și gura* (= cîntecul din gură) împreună. PANN, E. I 15. *Cu lovri de sulți și giușarii a împreună*. id. lb. II 154. *Moldovenii se împreună cu Dobrogeții revolțai*. BĂLCESCU, M. V. 154.

4. Spec. (Mai ales refl. despre bărbat și femeie) A se însoți (în căsătorie), a se căsători, (PARACLIS a. 1639, 58^r 5), a trăi împreună (în aceeași căsătorie), a duce traiu comun; și despre animale de sex diferit; adesea complinit prin trupestă) a se uni trupestă, a se împărechia. De va fi fămeția numai logodită și încă nu să va fi împreună[și] și el o va răpi și să va împreună cu dînsa, să va ceră. PRAVILA MOLD. 89. Muiatrea văduă cum să va împreună cu un bărbat trupestă, piarde-și[și] va zcastrile toate. ib. 73. Să nu să împreună cu fămeția-și[și] cumu-i firca, ce prepre fire... ib. 78. Să va aia cum bărbatul nu să împreună cu muiatrea-și[și] deplin... ib. 78. Cînd pînîrîi lor în căsătorie s'au împreună... CĂRARE PRE SCURT, ap. GCR. I 277. Să împreună un mire cu nezasă-și[și] VARLAAM, C. 287, cf. MINEIUL (1776) 138^v. Mureu-i apă bună, Cîți beau loți se împreună. Hai, mîndro, să bir și noi, Să ne livăm amîndoi. JARNIK-BĂRSEANU, D. 62, cf. RETAGANUL TR. 78^v. Că s'a mpreună Corbi cu iurturele, Șerpi cu floricele. ALECSANDRI. P. P. 117^v. Să se mpreuneze Porumbița albă Cu porumba neagră. TEODORESCU, P. P. 648.

5. † Refl. A se întâlni. S'au împreună și s'au lovit cu Mazente la Ildm. DOSOFTEIU, V. S. 17, cf. MINEIUL (1776) 19. Legătura ce s'aușeră... cînd s'au fost împreună la Goloși... LET. I 334^v. Deci, împreunădu-se boierii cu vezirul, rugatu s'au vezirului... ib. II 215^v. La cetatea Delții se împreună. CANTEMIR, IST. 124. Pe trei drumuri oăndite toți ne tom împreună. BELDIMAN, O. 65. | TRANS. (= fact.) A face să se întâlnească. Nu tom zăburi cu venirea tr'acolo și, împreunădu-ne Dumnezeu săndătoși[și], foarte roiu mulțăm dragostei dum[și]tale (a. 1723). IORGA, S. D. XII 22.

6. † Trans. A întâmpina, a primi pe cineva. [Hristo]s nu o împreună [pe arșoai] în oile sale. VARLAAM, C. 304. Impreunădu-i ca pe un mitropolit și frate de Domn. E. KOGĂLNICĂANU, ap. TDRG. Au chemat seraserul pre croiul... L-au împreună și i-au cetit fermaul. AMIRAS, ib. | A vorbi cu cineva. Inșuși Domnul... cu cinstia cetate ucenicilor pre tine fericitul te-au împreună. MINEIUL (1776) 49^v.

[Și: (în textele rotacizante) împreună. | Prez. împreună (DOSOFTEIU, V. S. 91^v) și împreună (DOSOFTEIU, V. S. 44^v), (mai rar) -nez (L.B.). | A străcta: împreunăre (cu negativul neimpreunare = discordie. CANTEMIR, IST. 84) s. l. = unire, concordie; întâlnire, contact, adunare; înțelegere, amestec; contact sexual, împăchere; locul unde se împreună ceva. Impreunarea între bărbat și între muiare... taste credința cea tare. VARLAAM, C. 287. Și dentru o împreunare a credinței ce eră lăcîndu ei se întore. CORESI, E. III^v. În loc de împreună mai mare despărțire s'au făcut. LET. I 106^v. Cu direptate a lăcut, cu dragoste și cu împreunare. COD. TOD. 2^v. Nimica nu te-au despărțit de cătră împreunarea lui H. MINEIUL (1776) 96, cf. ANTIM, P. XXVII^v. KONAKI, P. 270, MARCOVICI, C. 11^v. Solii au acut împreunări între dăngii de opt ori. MAG. IST. IV 100^v. Să n'abia împreunare cu dăngii, ib. II 145^v. Iată bună mpreunare Cu cinci voinici călore. ALECSANDRI, P. P. 198^v. Au adunat o împreunare de boieri aci mai mari. E. VĂCĂRESCU, IST. 280^v. Ce împreunare are lumina cu întunecareul? VARLAAM, C. 96. Mei mare dragoste nu taste de (= decă) împreunarea, cîndu-și[și] lasă omul tălă și mata și să lipcească cătră muiatrea sa. id. ib. 289^v. De vor fi așind împreună împreunare rea. PRAVILA MOLD. 27. Din împreunarea fără lege să fie luat în păntec. CANTEMIR, HR. 97^v. Să neșt-gugi cum ar face să abia spurcată împreunare. MINEIUL (1776) 10^v. Sînt bucureștencele

tubitoare de Impreunări. DIONISIE ECLESIARHUL, C. 194. Impreunare trupestă. ANTIM, P. XXVII^v. [Fiii] din curvie săvi cîți din Impreunare fără de lege să nasc. CARAGEA, L. 1^v. Pe ce o iubă ca toată puterea inimii neclătină în Impreunări desfrînată și prefăcută. BRATESCU, L. D. 216. O înjapă... în șira spinării la Impreunarea Picioarelor de dinapoi. HEM. 1713^v. — Impreunăciune † s. l. = împreunare trupestă, S'au născut din împreunăciune de bărbătească săndăși. DOSOFTEIU, V. S. 204, cf. 82. — Impreunătoră s. l. = locul unde se împreună, se unesc două lucruri. Aldhuri cu împreunăciune cu catholicasca beșcarică. BIBLIA (1688) 8/pr. 27. Fapta cea rea și cea bună sînt... împreunare. KONAKI, P. 284. Acolo [în mormînt] trupurile ambilor frați fură împreunare. BĂLCESCU, M. V. 395^v. Ceiți împreună cu drumuri minunate. id. ib. 61. Picioarele lui... cu piatra mpreunare. EMINESCU, P. 205. Un dobitoac în două șiri împreună. URICARIUL, I 306^v. Sub balcon șopted astfel un glas tîndr de o ghitară împreună. ALECSANDRI, P. II 153. Să va fi cel rînit împreună cu muiare trupestă... PRAVILA MOLD. 68^v. Mama cea neimpreună cu bărbat se minunăre de rodul păntecului său. ANTIM, P. 104; — Impreunător, -oare adj. subst. = care unește, leagă etc.; lovarăș. Făcudu împreunătorii (zvonovici). BIBLIA (1688) 279. Păzind la scrișoare ortografia, adecă la cuvinte: lovit-arca, apăsătoare, împreunătoare (= trăsura de unire) (a. 1810, Sibiu). IORGA, S. D. XII 201.] — Derivat din împreună. Cf. despreună.

IMPREUNĂ adv. 1^a. Ensemble. 2^a. En même temps.

1^a. Unul cu altul, în unire cu altcineva, în un loc, laolaltă. Boierii adunară-se împreună. PSAL. SCH. 3 (= depreună CORESI, PS.). Noi... trebuie să lucrăm împreună. BIBLIA (1688) 4. Vino să căldătorim împreună. DRĂGHICI, R. 6. Bulgarii... Români... înfrîpți împreună, înteciară un zlot. BĂLCESCU, M. V. 7^v. Bătrîni, stînd împreună... ALECSANDRI, P. I 2. M'au luat împreună și ne-am dus călare. CARAGIALE, S. N. 15. S'au aşternut pe mîncate și pe bîute, veselindu-se împreună. CREANGA, P. 34. Merg draguți împreună. JARNIK-BĂRSEANU, D. 311. Fericea și sărdcia nu pot sta împreună. ZANNE, P. V 575. (În unire cu conj. cu s. și, spre a determina mai de aproape persoana s. lucrul care în parte la acțiunea verbului). Voia căntă împreună cu ingerii. CUV. D. BĂTR. II 462. Impreună cu toți sfinții tăi să fim. ib. II 123. Imi fac voia bună, cu inimă cu limbă împreună. DOSOFTEIU, PS. 44. Căldătorind... împreună încă cu Clopa. MINEIUL (1776) 107^v. Să cîntăm... pre Zinovie, împreună și pre... Zinovia. ib. 185^v. Porțise pă drum... împreună cu vezirul GORJAN, H. I 3^v. Chinuri ce se zămiesc împreună cu noi. MARCOVICI, C. 7^v. Luase și arcul împreună cu el. PANN, E. II 43. Domnul... cărmătu fără împreună cu un reat. BĂLCESCU, M. V. 918. Găurea din cei care zboară... împreună cu ciortile. ODOBESCU, III 23^v. Merge împreună cu dracul în șite porumbrei. CREANGA, P. 51. | (Cu funcțiune adjectivală) Norul necroșilor... celor împreună și uscite. MINEIUL (1776) 165^v. Petrecerea împreună și-aduce dragoste mai bună. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 446.

2^a. (Adesea urmat de și) Tot odată, în același timp. Pravile pentru toți lucrătorii pămîntului, ordîndu împreună tuturor gîndul și cerțarea. PRAVILA MOLD. I. Deschide brașul mistovicii Mării tale și o cuprînde împreună oărdie (a. 1726). B.

V. II 27. *Patimile sufletului... și ale trupului împreună de vindecă.* MINEIUL (1776) 109. *L-ai născut... ca pre un D[umnezeu] împreună și om.* Ib. 189^r. *Chioșcul... vra... să-l darne de țitor.* *Împreună și gardul.* DRĂGHICI. R. 162. *Dimitrie Cantimir, carele foarte mare învățătură au avut... și împreună au fost vodă.* P. MAIOR, IST. 251.

[În textele rotacizante: *împreună*.] În legătură cu prepoziții: **d(e)-a împreună (de-a 'mpreuna)** adv. = împreună. *Și Dumnezeu-ți trimecă Pe Maica Preciuta Și pe Sfânta Vinerea Și pe Sfânta Dumineca, Pe toate trei de-a 'mpreuna.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 215. *Și cu noi toți d'a 'mpreună.* TEODORESCU, P. P. 43; **de(i)mpreună** adv. v. *dimpreună*. | **Simplu: preună (preună)** † adv. = împreună. Toți ucloutră-se preună (: feriră-se depreună CORESI = declinaverunt simul) și nu fură op. PSAL. SCH. 164. (Cu funcțiune substantivală, în legătură cu prep.) *Pre noi într-o preună de pândă fereștie.* DOSOFTEIU, V. S. 47. Cf. *depreună, adepreună, indepreună*. | **Compuse** (literare, la traducătorii vechi, ieșite din uz și înlocuite azi mai adesea prin compuse cu pref. co(n)-): **împreună-filijă** s. f. = aceeași filijă. *Iaste fiul cu părintele de o 'mpreună(filijă).* DOSOFTEIU, V. S. 146; **împreună-formă** s. f. = aceeași formă, identitate. *I-au rânduit [pe Apostoli] într-o 'mpreunăformă a scoanei fiului său D[umnezeu]zdu.* Id. ib. 4; **împreună-lăcutitor(iu)**, -oare adj. = conlocutor. *A împreună-lăcutitorci mândăritri.* CALENDARIU (1844) 36; **împreună-lucură** vb. IV^a = conlucra, colabura; **împreună-lucurăre** s. f. = conlucrare, colaburare; **împreună-lucurător**, -oare adj. sub. = conlucurător, colaburator. *Să împreună-lucurez cu dănsul.* DRĂGHICI R. 252. *Ajutorul și împreună-lucurarea dumitale.* GORIAN, H. IV 23. *Marce Constantină să aștia împreună-lucurătorii la evanghelia lui H[ristos].* BIBLIA (1688) 8/pr. 42, cf. MINEIUL (1776) 66; **împreună-sunătoare** s. f. (Gram.) = consonanță. LB.; **împreună-vre(a)me** s. f. = contemporaneitate. *Dele cum fiint taste mai pre urmă decot părintele, dară voi a ce-l faceți de o 'mpreunăvreame?* DOSOFTEIU, V. S. 145; **împreună-vorbitor(iu)**, -oare adj. sub. = converbtor. *Cu soarele cel înțeleghătoriu... împreunăvorbitoriu ai fost.* MINEIUL (1776) 49^r. — Compus din *în* și *preună* (iar acesta din *pre* + *ună*, cf. veștob *inșoia*, sârb. bulg. *za jedno* + *în* *einems*); cf. *depreună*.

IMPREUNĂCIUNE † s. f. }
IMPREUNĂTURA s. f. } v. împreună.

IMPREVEȘTI vb. IV^a v. *prevești*.

IMPRICI vb. IV^a v. *prici*.

IMPRICINĂ vb. I^a refl. *Avoir un litige.* — A se ceria ajungând la proces. *Iar dacă ne'impricinam, La vornicul ne'duceam Și-acolo ne împinam.* MARIAN, SA. 65. *Ei să 'mpricinară, Pricea lor ce-a fost?* PASCULESCU, L. P. 42. [Abstract: **împričinare** s. f. | **Adjectiv: împricinat (pricinat)**, -ă (mai ales substantivat, Jur.) = acuzat, parte (într'un proces), prevenit. *Fiindcă între D-ilor, împricinajii mai de o îndelungată vreme urmează prigonitor...* URICARIUL, XIV 216/17. *Judecătorul de 'mpricinat s'ascuie.* C. NEGRUZZI, II 292/18. *Când un adeocat ori împricinat vrea să consulte treună...* *dosar...* I. NEGRUZZI, I 167. *Vorbe de nte împricinajilor.* VLAHUȚĂ, D. 251. *Când venită împricinajii la învășigare.* ISPIRESCU, L. 277. *Săruind împricinajii tare pe lângă dănsa.* SBIERA, P. 218/18-1. *Judecătorii mândăncă mizeul și împricinajii coaja sueti.* ZANNE, P. V 368. *Nimeni nu poate fi și judecător și împricinat.* DDRF. *Văzând împărțirea cearta, uită că n'ore*

drept să facă judecătă și zice cădră cei doi pricinajii (= cei doi care căutau dreptate)... RETEGANUL, P. IV 32.]

— Derivat, cu pref. *în-*, din *pricină*. Cf. *imprici*, *pricinui*, *pricinii*.

IMPRICINĂS † s. m. v. *pricinăs*.

IMPRICINĂT, -Ă sub. (Jur.) v. *împricină*.

IMPRIETENI vb. IV^a. (Se) *lier d'amitié* avec qq. — (Construit cu prep. cu) TRANS. A și-l face pe cineva prieten, p. ext. l-a-l atrage de partea sa. *Începă baba adese să meurgă la acea femeie... s'o 'mprietenească cu una cu alta, ca să o momească.* GCR. II 362^r. || (Mai ales) REFL. A intră în legătură de prietenie cu cineva, a deveni, a se face prieten cu cineva; p. ext. a se deprinde, obișnui (cu un gând, obicei etc.), a se familiariza, a se împacă (HERODOT 21). *Un prieten ce nu l-ai știut veni-ți-va și te vei împrieteni.* GCR. II 123^r. *Zile lungi mi le-am pierdut, Să mă 'mprietenească cu tine.* COȘBUC, B. 12. *Sta aproape. Se împrietenească cu; Patroceanu de la niște altoaie.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 310. *Se împrietenără și se duseră în palatulele împărătești.* ISPIRESCU, L. 371. *Când se va împrieteni soarele cu pisica, adică niciodată.* ZANNE, P. I 663. [Și: **împrietini** vb. IV^a, **împrietini** † vb. IV^a GCR. II 143, (Transilv.) **împrieteni** vb. IV^a ap. TDRG; — **prieteni** vb. IV^a; — (c *pristinic*) **împrietineli** † vb. IV^a (Construit cu dativul *Amman...* *împrietinicindu-se noao, aflat-au cea ce aveam...* *subire de omenit.* BIBLIA (1688) 361; — (c *pristenos*) **împrietenosa** † vb. I^a. *Și cum s'ar fi apă de tare împrietenosa Ștefan, totălu lui Nicolae Otahul, cu dănsul?* ȘINCAL HR. II 116/11. **împrietenosi** (împristinosi) † vb. IV^a. S'au împrietenosi cu Alexandru, *Prințul Molotovci.* Id. ib. 208/11 | **Adjectiv: împrietenit** (cu negativul *neîmprietenit*), -ă. | **Abstract: împrietenire** (împristeniire). GCR. II 17/1a]

— Derivat, cu pref. *în*, din *prieten*.

IMPRIETENOSA vb. I^a
IMPRIETENOSI vb. IV^a
IMPRIETINI vb. IV^a } v. *împrieteni*.
IMPRIETNICI † vb. IV
IMPRIETENI vb. IV^a †

IMPRILĂȘTIT, -Ă adj. v. *prilosti*.

IMPRILEJİ vb. IV^a v. *prileji*.

IMPRILOSTIT, **IMPRILOSTIT**, -Ă v. *prilosti*.

IMPRIMĂ vb. I. *Imprimer.* II. S'imprimer. I. TRANS. I^a. A face ca (prin apăsare) să rămână urma unor figuri, unor deseneuri (colorate) pe stofă, hârtie, etc.; a face să rămână înțipărit. Cf. *COSTINESCU*. || P. anal. A lăsa o urmă, a lătipări. *Să-și acotă șapca, fiindcă simțea bine că-i imprimase o dănpă roșie pe frunte.* TEODOREANU, M. II 168. || P. ext. A comunica a transmite. *A imprimă o mișcare unei magini.*

2^a. Spec. A tipări. *Gubernul a ordănat să se imprime operele lui cu chestiunata statului.* C. NEGRUZZI, I 336.

II. REFL. (Despre cuvintele cuiuă, despre o impresie etc.) A se fixa, a se gravă, a se înțipări (adanc) în mintea s. inima cuiuă.

Prez. ind. *imprim*, rar *împrimitéz* (STAMATI, BĂRCIANU); | Part. adj.: **împrimat**, -ă. (ad l 1^a) *Măsose imprimată cu flori galbene.* (ad l 2^a)

Am pus a se face după dânsse [= după vasele și podoabele din tezaurul de la Pietroasa] *frumoase desemnuri în colori și chiar o cromatografie cu titluri imprimatse*. ODOBESCU, III 638. *Raport de 946 pagini imprimatse*. MAIORESCU, D. II 30. | **Abstracte: imprimăre** s. f. = acțiunea de a imprima; **imprimăi** s. a. = imprimare; (după fr. imprimé) **tipăritură** (de ex. broșură, formular etc.) *Trimite broșura prin poștă ca imprimat*. | **Alte derivate**: (după fr. imprimerie) **imprimerie** s. f. = (ad l 2^a) arta de a imprima cărți, tipar; atelierele în care se tipărește. **Tipografie**. *Lăterele bine regulate ale unei coștice de imprimerie*. ODOBESCU, II 63. *Imprimeria Statului*; — **imprimător** s. m. sing. = bun de tras (la mașină; propriu: «să se imprime», cuvânt prin care autorul indică tipografului că corectura e definitivă și zăful cules poate fi pus în mașina de tras). — N. după fr. (lat. imprimer, din in și premo «apas»). Cf. impresie și exprimă.

IMPRIMĂTUR s. m. sing. v. **imprimă**.

IMPRIMĂVĂRĂ vb. 1^a *Arriver* (en parlant du printemps). — Unipers. (refl., mai rar intrans.) A se face primăvară. *Așteptă vara cu mare nerăbdare și acum se bucură văzând că se imprimădează*. BRĂTESCU, L. D. 249. *Încă nu se imprimădează cum se cade*. SBIERA, P. 311/32. *Când să imprimădează, să nu te scâlzi la rău*. SEZ. VI 55. *Imprimădează* = (lat.) vernat. L.B. [S]: (rar) **primăvără** vb. IV^a unipers. L.B. — Derivat din **primăvară**, cu pref. in-. Cf. desprimăvără.

IMPRIMBLĂ vb. I v. **plimbă**.

IMPRIMEJDU vb. IV^a v. **primejdu**.

IMPRIMENI vb. IV^a v. **primeni**.

IMPRIMERIE s. f. (Tip.) v. **imprimă**.

IMPRIMEZĂ vb. I(2) v. **impremeză**.

IMPRINDE vb. III. 1^a. *Prendre*. 2^a. (Se) *prendre*, (s') *accrocher*. 3^a *S'appréhender*. — (Transilv.). 1^a. Trans. A prinde. *Bine răspunși, bine ne epuseși, dar te-om mai imprinde*. *Poarta n'om deschide*. MARIAN, KU. 606.

2^a. Refl. A se acăi (POMPILIU, BIH. 1012) a rămănea prins. *Imprinsă picioarei lor*. PSALT. (1651). PS. 9/12 (legă-se. SCIL COR.) *Nemerind în locu a două mări, să imprinsse corabia*. N. TESTAMENT (1648), ap. CP. 162.

3^a. Refl. A se îndrăgosti. *Nu-i eră deștul sârmanului totic, că trebuia să trăiască prin gâurile pământului, ca cârtițele și ca hârciogii, dar de când s'a imprins în acea zăcă ofuristă, nu s'ou îmbucătură nici cu o sfârșidătură oarbă și slăbise tot'atăta, de obiă se mai făcă pe picioare*. MERA, B. 264.

— Din lat. pop. ***imprendo**, -ere (cf. **imprensibilis**), cf. **desprinde**.

IMPRIPONI vb. IV^a v. **prîponi**.

IMPRŌB. -Ă adj. *Improbē*. — (Franțuzism ieșit din uz) Necăsit, viclean. ARISTIA, PLUT. — N. din fr.

IMPROBĂBIL. -Ă adj. *Improbable*. — Care nu e probăbil, neprobăbil. *Eventualitate improbabilă*. [Derivat: (fr. *improbabilité*) **improbabilitate** s. f. = caracterul lucrului care nu e probăbil; lucru improbabil.]

— N. din fr.

IMPROBĂBILITĂTE s. f. v. **improbăbil**.

IMPROBODI vb. IV^a **imbrobodi**.

IMPROCESUĂ vb. 1^a (Jur.) *Intenter un proces*. — (Transilv.) A acțiōnă, a face proces, a da în judecată. [Pronunț. -su-ă. | **Abstract**: **improcesuare** s. f. = acțiōne, proces, judecată. | **Adjectiv**: **improcesuat** (cu negativul **neimprocesuat**), -ă = acționat, dat în judecată; (substantivat) pârīt.] — Formație literară din pref. in și proces, după germ. *prozessieren*.

IMPROCICĂ † vb. I v. **improșcă**.

IMPROHITĂ vb. 1^a † (Se) *moquer* (de qqn). — A și bate joc (de cineva), a face de răs, a luă în **prohită**. *Mă'prohită* (s): *deriserunt me* *cinești mă dreptse*. DOSOFTEIU, PS. 65. [S]: (Im) **prohită** † vb. IV^a. *Să nu săi nebunul să mă ta'n ocară, să mă prohităscă tulindeu'n țară*. Id. ap. TDRG.] — Derivat, cu pref. in, din **prohită**.

IMPROHITI † vb. IV^a v. **improhită**.

IMPRONUȚ † adv. subst. v. **imprunoi**.

IMPROOR s. a. v. **prour**.

IMPROORĂ vb. 1^a v. **proură**.

IMPROPIĂ vb. 1^a † = apropiă? *Aleogerea sfatului la un sădășit se impropiă și se lipiă*. CANTEMIR, IST. 30.

IMPROPODI vb. IV^a (ș. d.) v. **imbrobodi**.

IMPROPONĂT. -Ă adj. v. **impropoană**.

IMPROPRIETĂRI vb. IV^a *Donner aux paysans la propriété des terres*. — **T rans.** A împărți (țărânilor) proprietăți (rurale), a(-i) pune în stăpânire pământurilor expropriate; cf. **impământeni**. [Pronunț. -pri-e. | **Adjectiv**: **improprietar** (cu negativul **neimproprietar**), -ă. *Țărâni împroprietăriți după răboșu au primit în medie 5 hectare de pământ*. | **Abstracte**: **improprietăre** s. f. **improprietar** s. a.] — Derivație nouă din **proprietar**, cu pref. in-.

IMPROPRIU. -IE adj. *Improprie*. — Care nu e propriu, nu se potrivește, nu redă exact o idee. *Termiu impropriu*. — N. după fr.

IMPROPTI vb. IV^a v. **propti**.

IMPROSCĂ vb. I. 1^a. *Percer* (en parlant d'un abcs), *jaillir* (en parlant du pus). 2^a. *Crever, failir; asperger; éclabousser* 3^a. *Lancer ou tomber en quantité; fig. lancer des injures*. 4^a. *Lancer des projectiles*, 5^a. *Mettre en pièces*.

1^a. Intrans. (Sens etimologic; despre o buibă plină de puroiu s. despre puroiul din ea). A țâșni cu putere, stropind în toate părțile. *Buba a spart și puroiul a improscat*.

2^a. P. a. a. l. (Despre un fruct copt, apoi despre orice obiect s. instrument care cuprinde un lichid, spec. despre tulumbe, furtun, pușcociu, proașcă, p. ext. despre omul care le mănuește) A aruncă s. împărăști un lichid stropind; p. ext. (despre lichidul însuși) a țâșni, a stropi cu putere în toate părțile. *Bubu de strugure eră asă de copt, înceti a improscat îndată și l-am apucat*. Com. N. DRAGANU. *Sovără două tulumbe care începură să improscă în mulțime*. N. XENOPOL, ap.

TDRG. *La muls... să aibă ciobanu și cupă în găleată... că fără aceasta laptele improșcă și se istrădește.* DRAGHICI, ap. TDRG. *Apă de la roata morii... improșcă.* TEODORESCU, P. P. 375. *Curte nouă a măturii. Cu locrimi a improșcat.* BIBI-CESCU, P. P. 273. cf. SEZ. I 43/12. *Proșca [copililor] nu-i allecivă decât o pompă aspiratoare respindătoare... Dacă apădam feleșteul, opa țiențe cu a putere. Atunci bătești zic că improșcă.* PAMFILE, J. I 344. || **Trans.** (Complementul e omul s. lucrul atins de lichidul ce stropște) A improșca pe cineva s. murdări stropind cu un lichid, a stropi tare (pe cineva s. ceva). *Bălțile de noroiu ce improșcau pe culezătorul.* EMINESCU, N. 33. *Picăturile [de ploaie] se înteeau și le improșcau [copililor] obrazul din ce în ce mai repezi.* VLARUȚĂ ap. TDRG. *Apot zise repede, cu limba moale, improșcând [cu bale] pe crămar.* SADOVEANU, ap. TDRG.

3° P. ext. (Despre alte obiecte pe care le poți arunca împrăștiindu-le, fig. despre invecivele cu care acoperi, murdărești pe cineva) **Intrans.** A cădea cu putere, în mare număr, a curge. *Din toate pășile improșcau pietrele ca ploaia.* DRAGHICI, R. 112. || **Trans.** (Cu acuzativul obiectului aruncat și dativul persoanei) A arunca cuiva invecive multe. *Îl amușau cu câinii, ori că-i improșcau vorbe necălitte.* RETEOANUL, P. III 27/12. (Cu acuzativul persoanei sau absolut) A stropi, a umplea stropind; fig. a ataca cu vorbe urite, a batjocori, a insulta. *Improșcă pe bietul Ildihar cu cenușă drept în ochi.* SEZ. I 280/12. *Improșcau cu fel de fel de vorbe urite.* PAMFILE, J. I. (Eliptic) *Începură a-i improșca prin unele ziare.* SBIERA, F. S. 278, cf. ZANNE, P. V 333. *Improșcându-te cu supărărite.* MINEIUL (1776) 91^{1/2}.

4° Spec. **Trans.** și **absol.** A arunca în cineva cu pietre (lemn etc.) multe (una după alta, din toate părțile, într'ună). *Luară pietri de-l improșcă.* DOSOFTEIU, V. S. 29. *Cu pietrele fu improșcat.* id. 34, cf. 24, 117. *Smei improșcând cu pietri.* BIBLIA (1688) 220. *Le-au improșcat cu pietri.* MINEIUL (1776) 18^{1/2}, cf. 77^{1/2}. *Încopură a-i improșca cu pietre.* C. NEGRUZZI, I 225^{1/2}. || A bombarda cu tunul. *Așă, așă, să-i improșcau cu tunurile.* C. NEGRUZZI, I 153/25. *Ei impresuraze palatul și îl improșcau cu două tunuri.* BALCESCU, M. V. 55. *Pedestrimen deasă ce improșcă foc fioros.* ALECSANDRI, P. II 159. (Eliptic) *Da Turcii... nedeală la obuz, dar îi improșcă Muscalii.* LET. II 355/12.

5° † **Trans.** (Prin apropiere de împrăști) A risipi, a împrăști (gonind în toate părțile) *Improșcă toată diatoleasca făcere.* DOSOFTEIU, MOL 103b.

[Și: † **improșcă** vb. I. Că-i improșcă și Frâncii den celate cu tunurile, de-i delungă departe. MOXA, 404/4. | **Abstract:** **improșcare** s. f. **Improșcările pietrilor.** MINEIUL (1776) 76^{1/2}; — **improșcătură** s. f. = aruncare (cu pietre); (fig.) ocară, injurătură, invecive. *Te voi omori cu amară improșcătură de pietri.* DOSOFTEIU, V. S. 126. *Au înghițit, în tăcere, improșcăturile spăldătoarelor.* SBIERA, P. 45/12. | **Adjective:** **improșcat**, -ă. *Ucis, improșcat cu leamne.* DOSOFTEIU, V. S. 15. *Mistreții colțaiți, cădeau improșcați.* ODOBESCU, III 159.]

— Din slav (rus.) **proš(i)kati** «a sparge (despre un obiect)». DR. III, 681 ș. u. Cf. **pro(a)șcă**.

IMPROȘCĂTURĂ s. f. v. **improșcă**.

IMPROSPĂTĂ vb. I v. **prospătă**’.

IMPROSPĂTĂ vb. I^a. *Raviter, ragașilardir, reconforter, reconouler; part. rafaștricit, (des couleurs, la mémoire).* — **Trans.** și **refl.** (Senseul etimologic sa face **proaspăt**; se recunoaște în în

țelesurile actuale:) A (se) reinnoi, p. ext. a (se) înviora, recrea. *Întinzându-l iară, îl bătură cu vine de bou și improșpătându-l (= făcând să se redeschidă) ranele cele de mai nainte, îl făcându peste tot trupul tot ranc.* MINEIUL (1776), 187. *Vândătorul, improșpătat prin somnul, prin mâncarea..., se aprinde din nou de iapta norocului.* ODOBESCU, III 17/12. *Florile improșpătate ridicau în soare cochetele capete.* EMINESCU, N. 71. *Mintea lui îi părea improșpătată.* id. ib. 81. *Improșpătat și cu avere destulă cum eră, au purces drept acasă.* SBIERA, P. 229/12. *După baia rece ce-am făcut, m'am improșpătat.* || P. anal. *A improșpăta colorile* = a le reinnoi, a le face iarăși vii. DICT. || Fig. A aduce aminte (din nou), a repeta. *Îi scriă de improșpăta păra.* MAG. IST. IV 36/12. *De aceea, să cutine să improșpăteze așteptărilor noștri parimia teche că...* I. IONESCU, C. 67. *Și acum purcă să se improșpăteze acle timpuri.* DDRF. [Și: **prospăta** † vb. I^a. = a începe din nou. De izvoară războiul **prospătându-se...** CANTEMIR, HR. 288/22. | **Abstract:** **improșpătare** s. f. **improșpătat** s. a. | **Adjective:** **improșpătat** (cu negativul **neimproșpătat**), -ă.]

— Derivat, cu pref. **in-**, din **proaspăt**.

IMPROȘTI vb. IV^a v. **proști**.

IMPROȘTĂ vb. IV^a refl. *Se roidăr.* — (Bucov.) *Improștat.* A se înțepen, a se îndârji (Straja). Com. A. TOMIAC.

— Poate din germ. **protsen** («a se fuduli și») sa se împotrivi, a se îndârji.

IMPROȘTĂRI, IMPROȘTĂRI vb. IV^a v. **proștări**.

IMPROȘTIVA, IMPROȘTIVĂ adv. prep., adj. f. v. **improștiva**.

IMPROȘTIVĂ vb. IV^a v. **impoștivi**.

IMPROȘTIVNIC, -Ă adj. subst. v. **potrivnic**.

IMPROTOCOLĂ vb. I^a (Jur.) *Enregistrer.* — (Transilv.) A înscrie, înregistra, transcrie (într'un protocol). [**Adjective:** **improcolat** (cu negativul **neimprocolat**), -ă. | **Abstract:** **improcolare** s. f. **improcolată** s. a.]

— Formație literară după germ. **Improtokollen**, idem.

IMPROUR s. a. v. **proor**.

IMPROURĂ vb. I^a } v. **proură**.

IMPROURI vb. IV^a } v. **proură**.

IMPROVIZĂ vb. I^a *Improviser.* — **Trans.** și **absol.** A compune (în anumite ocazii) repede și fără pregătire (un discurs, versuri, etc.). *Nici odată nu va câștiga dreptul de împădmântire în sânul unui neam ce au improvizat minunatele balade (cântice bătrânești) cules...* de V. Alecsandri. RUSSO, s. 43. *Marle Zamoyaski... cră nu bărbat foarte cult... care improviză versuri latine și opereci frumuseța operelor antice.* IORGA, L. XVII/23. | P. ext. A face, a aranja ceva la repezeală, a pune repede ceva la cale pentru nevoile momentului. *Improvizău îndată un bal.* C. NEGRUZZI, I 99. *Îndeplinirea acestei lipse nu se poate improviză.* MAJORESCU, CR. I 330. *Îndată improvizăram din bastoanele noastre de munte un fel de scum.* I. NEGRUZZI, III 422. || **Refl.** A îndeplini ocazional o slujbă cu care nu te îndeletnești de obicei. *Ei s'a improvizat actor.* [Și: (formă romanizată, neobicinuită) **improviză** vb. I^a DICT.]

A b s t r a c t e : **improvizare, improvizăție,** (după fr. *improvisation*) **improvizăție** s. f. = compunerea (în anumite ocazii) repede și fără pregătire (la un discurs, a unor versuri, etc.); aranjarea repede și fără pregătire (la unei solemnități, petreceri etc.); îndeplinirea unei slujbe cu care cineva nu se îndeletnicește de obicei; p. ext. ceea ce compune cineva în aceste împrejurări. Nu e vorba aici de vre-o improvizație orală. MAIORESCU, CR. II 73. Cântecul... cu mult mai pe jos de îngenoasă improvizațiune a cântătorului de curci. ODOBESCU, III 10^{1/2}. | Part. a dj.: **improvizat, -ă** = (discurs, vers, etc.) compus repede și fără pregătire, de ocazie, (despre cineva) ajuns pe neașteptat și fără a avea cunoașterea, talentul s. destoinicia necesară, ne-la-locul lui. *Poezie improvizată ad-hoc.* ALECSANDRI, T. 252. *Dezbatările improvizate ale tribunului.* ODOBESCU, III 331^{1/2}. Făcând pro-improvizății (impresarii a se apucă... de lucru. C. NEGRUZZI I 342. *Afacerile-l răpădăsc cu deosebire și bistul totodată improvizat se tânuiește în cuvinte care-i detălmășușe numele: Ahă, ah! capul, oh! căști IORGA, L. I 365; — Improvizator, -oară* (adesea subalternival = cel) care improvizează, care are talentul de a improviza.]
— N. după fr. (clat. *improvisus* «neprevăzute»).

IMPROVIZĂȚIE, IMPROVIZAȚIUNE s. f. v. **improviză.**

IMPRUDENT, -Ă adj. *Impudent.* — Nesocotit, nechibzuit, neprevăzător. *O încercare imprudentă.* [Derivat de (fr. *impudence*) **imprudentă** s. f. = lipsă de prudență, faptă nesocotită, nechibzuită, neprevădere. *Imprudentă* pe care o regretă... THEODOREANU, M. II 225.]
— N. după fr.

IMPRUDENTĂ s. f. **imprudent.**

IMPRUJI vb. IV a v. **praji.**

IMPRUMUT adv. s. a. I. *En emprunt.* II. *Emprunt.*

I. A d v. (Mai ales în legătură cu verbele da, lua, cere, fiind vorba mai ales de bani, uneori în opoziție cu d e t o t.) Cu condițiunea de a restitui (după un anumit timp și subit anumite condițiuni) tot ce ai dat, ai luat s. c e r u t de la cineva. *Te dași împrumut și nemica n'asteptareți să luofi.* VARLAAM, C. 314. *Cine va lua născore bani de va da altna împrumut...* PRAV. 137. *Prietene, dă-mi împrumut trei păini.* GCR. II 37^{1/2}. *Nu da împrumut, ca să nu-ți faci dugmănt.* C. NEGRUZZI, I 249. *Toți fi dau bani împrumut.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 415. *Că mi-am dat doru împrumut.* DOINE, C. 78^{1/2}. *Acu când îl dai împrumut...* SEZ. 19^{1/2}. *Au luat bani împrumut.* MAO. IST. I 321^{1/2}. *Vegmintele laute împrumut nu s'iu de cald.* ZANNE, P. III 431. *Cinei sute de pungi de bani...* c e l c e r u t z e r i u î m p r u m u t. LET. II 334^{1/2}. | [Predicativ] **împrumutat.** Și-ți va fi împrumut praznicul tău. VARLAAM, C. 4. *E o r d e, tu nu-i r d e...* Și va fi rău împrumut. JARNIK-BĂRSEANU, D. 231. *Dar la dar merge și cineva împrumut, după cum te vei purta tu cu alții, astfel se vor purta și ei cu tine.* ZANNE, P. V 248. ≙ **De împrumut** = care nu este al cuiva, ci aparține altei persoane: Fig. (după fr. *d'emprunt*), imitat, luat de la alții. *Care e Melchî — Acu mi e acolo cu un stratu ungurez larg, în căi pare că e de împrumut.* C. NEGRUZZI, I 40. *Apoi începă decăderea neapărată a culturilor de împrumut.* IORGA, L. I 414. | C o m p u s : † **împrumut-deator** (s. *dădătoriu*) s. m. = cel care dă împrumut, împrumutător. Să împrumutască împrumut-deatorul toate câte-s ale lui. PSALT. SCH. 365 (= *împrumut-dă-tă-tor*) CORESI, PS.: foenerator).

II. Subst. Acțiunea de a da s. a lua împrumut, darea s. luarea (cu) împrumut; p. ext. obiectul dat s. luat împrumut. *Împrumutul este un contract prin care una din părți dă celelalte oarecare cîmte de lucruri cu îndatorire pentru dînsa de a restitui tot atîtea lucruri de aceeași specie și calitate.* HAMANGIU, C. C. 399. *În da dă-răverele cele mai frecvente dintr-o omenie este împrumutul cu bani.* CLIMESCU, A. 264. *Na-ți împrumutul lanapoi.* CREANGĂ, P. 300. *Împrumutul se dă cu vîr. SEZ. I 220^{1/2}.* *Împrumut cu dobîndă, pentru care se cere dobîndă.* *Împrumut forțat, de stat.* ≙ **Cu împrumut** = împrumut (I). *Am luat bani cu împrumut.* [Plur. -mături.]

[Sî: (variantă grafică?) **împrumut** † adv.: — **împrumut** † adv. *Că dîdese bani împrumut și nu apucase să ia.* LET. II 401^{1/2}; — **împrumut** † s. I. *Au luat o sumă de bani dîn împrumutul ce dîdese.* LET. II 84^{1/2}. *Pună pe boterițădji și împrumute peste putînja lor.* Ib. 239, cf. 314^{1/2}, 83^{1/2}; — (neobcînut) (**im**)**prumut**, -ă adj. *Toată făptia e împrumut și cea rea și cea plăcută.* PANN, P. V. I 73. *Darurile... prumute.* GORJAN, H. II 83.]

— Din lat. **in + primum** și **in + primum**, cu același sens. Cf. **împrumut** a, **aprumut** a.

IMPRUMUTĂ vb. [9. 1°. *Prêter.* 2°. *Emprunter.*

1°. *Trans.* A împrumutată pe cineva (cu ceva) s. c u t u c e o v = a da cuiva ceva (cu) împrumut. Și amă pădătorii pădătorii împrumutează (= lens gen de mauvais vie) CORESI, ap. GCR. 34. *Cela ce dă adracului, acela împrumutează pe Dju[m]n[e]-dău.* VARLAAM, C. II 7. *De va împrumutată neștine pre alnuc.* PRAV. 263. *Să împrumuteți pre ei.* BIBLIA (1688) 137, cf. CREANGĂ, P. 300. *Cine n'are dor în trup, Să vină să-l împrumut.* HODOȘ, P. P. 36. *Post-au poștit pre Nicolai-vodă să-l împrumuteze cu o sumă de bani.* LET. II 86^{1/2}. *Să împrumuteze Poarta cu cinei sute de pungi.* Ib. II, 331^{1/2}. *Te roiu împrumută cu...* cu cîdăc gonce. DRĂGHICI, R. 14. *Nu treceau două trei zile...* și se trezeu la ușa ei cu Dăntă... cerînd să-l împrumute carul. CREANGĂ, P. 38. *Nu mai vede ce a împrumutat.* SEZ. II 28. *Tăgărța a împrumutat și soc nou acuma cere, so zice pentru cel ce cer mai mult decăt ceea ce au dat.* ZANNE, P. III 390. *Trei lucruri nu se împrumută: calul, necuștia și pușca.* Ib. IV 493.

2°. *Trans.* A împrumutată ceă de la cineva = a lua ceva (cu) împrumut. *Cînd împrumutai sîta de la cineva...* SEZ. II 66^{1/2}. | Refl. A se împrumutată (se) la cineva (cu) ceă = a cere (primi, lua) împrumut. *Să împrumuteți la limbi multe, țară în să nu te împrumuteți.* BIBLIA (1688) 146. *Bani ce să împrumută de se împrumutează...* URICARIUL, I 301^{1/2}. *Datoriul cine se împrumutează...* CARAGEA, L. 28. *De la mărțuca țicidă să te împrumutai cu ștînță.* KONAKI, P. 297. *Te împrumutai nule.* PANN, ap. TDRG. *S'a împrumutat la Umbră cu cîdăc parole.* SEZ. I 287^{1/2}. *Să nu te împrumutai de la omul sărac.* ZANNE, P. V 334.

[Prez. **împrumut** și (mai de mult) **împrumutez**. | Sî: **prumut** † vb. IV. *Prumută dereptal.* PSALT. DOS. 69^{1/2}. (= împrumut dă SCH. **împrumut** dă COR.) | A b s t r a c t o : **împrumutare** s. f. = acțiunea de a da s. lua (cu) împrumut. [ad II]. *I-au pus cîdăc bani de au dat împrumutare.* LET. II 217^{1/2}. *Trîmțită la dîngi de le luă împrumutări mari pungi de bani.* Ib. II 297^{1/2}. *Artile fac împrumutări norocite de la mîcătării cîmpene și prîmțitire.* ODOBESCU, II 107. *Fă împrumutări și te așteaptă la supărări.* ZANNE, P. V 336. **Cu împrumutare** = (cu) împrumut. *Luafi cu împrumutare (bani) BELDIMAN, TR. 395.* *I-ai dat cu împrumutare.* PANN, P. V. III 121. *Vai să dormi*

fără odihnă, dă bani cu împrumutare. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 105 (Plur.) **împrumutări** = zileleabei care trec peste numărul 12; se mai numesc și: zile împrumutate. MARIAN, SE, II 134; — **împrumutat** s. a. = împrumut. Parcă-i de împrumutat, se zice când nu grăim de un lucru. ZANNE, P. V 337; — **împrumutător** s. f. = împrumut. POLIZU. | **A** djective: **împrumutat** (cu negativul **nelmprumutat**), -ă adj. = care a fost luat s. dat împrumut; care nu este al nostru, ci aparține altuia; imitat, luat de la altul; p. ex. t. mutual, reciproc. Acele ziceri sînt sau românești utile, sau împrumutate de la limbile surorii, C. NEGRUZZI, I 257. **Frumușea** ci nu eare din ceale împrumutate, BELDIMAN, N. P. II 38. **Au făcut împrumutata** făgăduință unul altuia că vor ține toate câte au auzat staturile. SINCAL, HB. III 89₇. **După** multe crunte bădăni și împrumutate pierzări... P. MAIOR, IST. 6. **Zile împrumutate** (s. lăturage) sînt zilele de la 12-24 Martie. MARIAN, O. I 276. (Substantival) **împrumutat**, -ă = cel care a luat cu împrumut, debitor, datornic. CLIMESCU, A. 263. **Se naște o relație de drept între împrumutător și creditor și între împrumutat sau debitor**. PANTU, PR. 29, cf. 54; — **împrumutător**, -oare adj. = care dă ceva s. ia s. primește împrumut, (ca substantiv, azi) creditor. CLIMESCU, A. 265. **Împrumutătorul**, PSALT, HUR. 235₁₃. (= împrumut-deatorul SCH.; împrumut-dătătorul COR.; datornicul DOS.)

— Din lat. ***împromutno**, -are (in + promutur), idem.

ÎMPRUMUTĂ † adv. subst. v. **împrumut**.

ÎMPUCHIȚĂT -Ă adj. *Chatoyant*. — Cu haina împodolită cu puchiței. *Nici odată nu m'a eduzat ca apă împuchițat și stropit cu aur și argint*. ION CR. IV 91.

— Participiul unui verb (neatestat) **împuchiță**, derivat, cu pref. **in-**, din **puchiță**.

ÎMPUCIȚIUNE † s. f. | v. **împuși**.

ÎMPUCIȚIUNE † s. f. |

ÎMPUDRĂ vb. 1^a, **ÎMPUDRĂTURĂ** s. f. v. **puđră**.

ÎMPUFĂT -Ă adj. *Ducetă, brumeux*. — (Formațiune personală) Plin de puf, fig. aburos, cețos, înegurat, cf. pufos. *Nuorii posomorțiți burniștau pesci toată mahalaua, încercând caștele într-o atmosferă grea, fumurie și împufată, asemuită cu aburii ce plutesc a lene pe deasupra bălților*. DELAVRAN-GEA, S. 107.

— Participiul adjectival al unui verb (neintrebuintat) **împufă**, derivat din **puf**, cu pref. **in-**.

ÎMPUI vb. IV^a v. **pui**.

ÎMPULĂ vb. 1^a, I. 1^a. *Faire ses petits*. 2^a. *Se multiplier* (cu parlat de houbtons). 3^a. *Naître* (cu parlat d'un sentiment). 4^a. *Rabattre les oreilles de qq.*, *étourdir*. II. *Orner de dessins*.

1. (De la **putu** în înțeles de sfat de animal).

2. **Trans.** și **absol.** (Despre animale) A fătă, a scoate pui (LB.), cf. a cățeli; (despre pasări) a face pui, a ze înmulți. *Putădz = pullos pario*. ANON. CAR. *Cădeaua putăse... șase căței*. RETEGANUL, P. IV 36₂₄. *Barza putădz prin șate*, H. XVI 45. *Rădăntica putădz în apropiere de casă*, H. XVI 45. *Șoimul pută azi t-treți în al copoc* (Tărnava). ION CR., IV 46. *Cocorii... se duc pe câmpul Bărdănoșului... de împuțiază*, H. IV 275. *O jurată de gerșoacă, Mă-a 'mpuțat, măcută, 'n poală*. MATRESCU, B. 39. *O năpărcă foarte reu A 'mpuțat*

în barba mea. TEODORESCU, P. P. 533, cf. 528. (mă-a putat) CATANA, B. 18. *Să 'nverzească richița, Să 'mpuțeze urșoaca, Să dau eu cu flinta 'n eu*. PAMFILE, C. T. 288.

2^a. P. anal. (Despre hube) A se întinde, a se înmulți. *Bubă veninată... Nu puță. MAT. FOLC. 1688*.

3^a. Fig. (Despre dragoste, gânduri, etc.) **Intrans.** A incolți, (re)fi. A se încuibă. *Dar Novacii mîțitei A'mpuțat dragostea 'n ei*. MAT. FOLC. 422, cf. JIPESCU, O. 38. *S'a 'mpuțat dragostea 'n el*. MARIAN.

4^a. **Trans.** A **împulă urechile** (s. capul) enivă = a umplea urechile s. capul cuiva cu ceva; a ameți, asurzii, a bate capul. *Deși și spunea că erau cam din topar lucrate, ei tot stăruia să ne împuice urechile, citindu-ne otele și satirele sale*. GHICA, S. 656. *Împuțiază urechile lui bietul Dan cu atîtea storiți ce nu mai au sfârșit!* VLAHUȚA, D. 279. *Baba, care-i împuțat urechile cu căpăntășa Lesța...* CONV. LIT. XLIV, II 78. *Auză orăcăuții copților de-i împuțiază urechile*. IPIRESCU, L. 325. *Hotăe, nu ne mai împuțat capul*. CARAGIALE, S. 54₁₂. *Toată ziua oăntă... glasul ai 8-lea, că împuțiază capul' protestii și-l înșală și ea*. N. REV. R. III 155. *Alor de-ți împuice capu' că limba românească n'are 'ndestulare de curvine, du-le din parte-mi aste două probe*. JIPESCU, O. 55.

II (De la **putu** cu sensul de înflorituri, pică[teles] **Trans.** A desenă s. coase pui pe ceva, a săpă în lemn, a împodobi cu diferite ornamente, a împestrîță. *Dacă-i duc la cosa mortului, îi razimă eu pă gură cu pă căsă...* *Îi pun în jos și-i împuțte*. GRAIUL, I 110. *Să duc nouă feciori după brad de l-aduc de la munte, și împuice frumos cu cuțiele*. DENUSIANU, T. H. 96.

[Prez. indic. **împuțez** și **împuțu**. | **Și**: **puță** vb. 1^a. | **Adjectiv**: **împuțat** (cu negativul **împuțat**), -ă (ad II) *Unecuaia e apă de mare, e la fătură rotundă...* *la penie împuțiată* (împestrîțată) cu alb și cu galben. MARIAN, O. I 436. *Ei ne-a porucit Să-i aducem brad De meșteri lucrat, Cu barda 'mpuțat*. DENUSIANU, T. H. 259. *Au cărpă* (batistă) *împuțiată, legată de chioțaru*. MOLDOVAN, T. N. 64. *Cofoacele mai lungi și cofoacele mai scurte... sînt împuțate și ele, pe dinaintele și pe la ăstoriuri, cu mînașă roșie și neagră*. PACALĂ, M. R. 120. | **Abstracte**: **împuicere** (împuicere) s. f. (ad I 1^a). *În apropierea sorocului împuicării sau înverții plodurilor...* F. R. ATILA, P. 162. — **împuic(t)ură** s. f. = cusutura cu pui a cămășii. *Să zior...* *Din războiu pe 'mpuțitură, Să-mi dea mîndra oăă gură*. HODOȘ, C. 46.

— Derivat, cu pref. **in-**, din **puțu**. Cf. (in)puțu.

ÎMPUJĂCĂ vb. I refl. *Rivaliser*. — A se întrece, a se lăa la întrecere, a rivaliza: *Ne împușăcăm* (Zăgă, I. Nășduț). Com. I. CORBU. [Abstract: *A se da pe împușăcate* = a se da pe întrecute. Com. N. DRĂGANU.]

— Etimologia necunoscută (Cf. rus. *pufoți* sau băgă frica în cineva, a intimidă; rut. *pufoți sja* = a lua la goană, *pufoak, pufoalo* «codorșica biculului»).

ÎMPULĂI vb. IV^a. A strîgă pe cineva din depărtare cu spus (Zăgă, Com. I. CORBU), a alungă cu urlete (T. PAPAHAĞI, M.)

— Probabil, contaminare între strigătul **pu** și strigătul **toaloale** etului. S'a derivat apoi un verb cu pref. **in-**, N. DRĂGANU.

ÎMPULBERĂ vb. I *Remplir de poussière*. — A umplea de pulbere, cf. **prăfui**, **colbăi**. [Luză] *Cupior, ei cu zăduhul Împulberă zăduhul*. MAT. FOLC. 1197. [Adjectiv: **împulberat** († **împulberă**), -ă = plin de pulbere. *Vădză pre acest*

credându-se în soare și împulberat (= într'un nor de praf?) DOSOFTEIU, V, s. 102.]

— Derivat, cu pref. **in-**, din **pulbere**. Cf. **spulberă**.

IMPULPĂ vb. I refl. 1^a. *Se remette*. 2^a. *Prendre courage; braver*. 3^a. *Faire un grand effort*. 4^a. *Ambitionner*. — (Transilv. și Banat, rar în Mold.)

1^a. A prinde putere, a se întremă după o boală, după o stare rea materială. REV. CRIT. III 157.

2^a. P. ext. A prinde curaj, a-și face inimă, a cuteză. *S'au împulpat și Teoctist a sta de Alexandru-Vodă ca...* P. MAIOR, IST. 255. | A înfruntă pe cineva, a da piept (cu cineva). *Eră ei în stare de a se mai împulpa asupra lui Tuhutum*, id. ib. 79.

3^a. Refl. A se opinti, a-și pune toate puterile. *Unor oameni care trebuie să ridice o piatră li se spune: Impulpați-vă!* (Mititei, jud. Bistrița-Năsăud). Com. N. DRĂGANU.

4^a. Refl. A se îndesa, a răvni. PAMFILE, J. III. [Adjective: **împulpat**, -ă = (despre legume) plin de miez; (despre oameni) instigat (= zădărit). Com. A. COCA. *Legumele se împart în cele coce-noase...*, în cele rădăcinoase..., în cele ceapoase..., în cele păstăioase..., în cele împulpaste și cărnoase, precum sânt: pepenii, lăbușele, castraveții, cucurbețele... ECONOMIA, 125.

— Din lat. **impulpo**, -are (de la **pulpa** - cu înțelesul de scame, partea cărnosă a corpului, a unui fruct, cf. **pulpamentum**). Sensul etimologic trebuie să fi fost același ca în expresia *vaca are pulpă* = are ogerul umflat, plin de lapte, și în ital. **impol-parsi** = a pune, a prinde carne. S'a spus apoi a p.e.c. despre cei slăbiți de o boală. Cf. **despulpă**.

impulsionai, -ă = îndemnat, îmboldit. *Coafalță parte* (a tinerimii școlare) *să fie impulsionată spre studii* naturate. MAIORESCU, D. IV 553.]

— N. după fr. (lat. **impulso**, -oem, ital. **impulsione**, idem).

IMPULSIV, -Ă adj. v. **impulsione**.

IMPUNCIȘARE s. f. v. **împoneișă**.

IMPUNE vb. III. I. *Imposer* (lei mains). II. (S')*imposer* (une peine, una contribuție). III. (S')*imposer*.

1. Trans. (Bis. În ritual catolic) *A impune mână* = a pune mâinile pe capul cuiva spre a-l binecuvânta.

II. Trans. (În limba de toate zilele; prin dativ se arată persoana căreia i se impune, prin acuzativ obiectul ce se impune).

1^a. A cere (cuiva), a sili, a constrânge, a obliga pe cineva să accepte s.a. să urmeze (o părere, o idee, o datorie, o însărcinare etc.), a face pe cineva să primească ceva fără voia sa sau împotriva dorinței sale. *A impune tăcere*. COSTINESCU. *Terminaișile și schimositurile combinate și complicate ce ne împun școlare*. RUSSO, s. 77. *Între Moldoveni, colaboratorii «României literare» sânt singuri ce nu au împus Românilor, nici gramatică, nici altă scriere decât școlirile închipuiri* loc. id. ib. 79. *E aspră datorie*. Ce o noție impune. ALEXANDRESCU, M. 166. *Fără a avea pretenție de a impune cuiuă ideile noastre...* C. NEGRUZZI, I 349. *Ministrul cultelor înău impune parlamentului abrogarea citatului articol*. MAIORESCU, D. IV 79. *Spre a se trage de la îndatoririle ce i se impuse*. URICARIU, IV 427/4. | Pronominal. A se supune la ceva (neplăcut, la o datorie, la condiții grele, etc.). *Să ne și împunem datoria de a...* ODOBESCU, III 21/4. *Fișelele are dreptul a cere răsturnarea chiar a unei legi, când aceea i se pare că a deveni neaplicabilă sau vădămoare pentru institutul sau pentru societatea ce și-a impus-o*. ODOBESCU, II 332. | Refl. A fi recomandabil, necesar, a se cere. *Se impune discreție*.

2^a. A aplica (o pedesău). Cf. I.M. [Când vânatul e oprit], *cândtorilor li se impune pedesău popolei*. ODOBESCU, III 37/4.

3^a. Spec. Trans. (Fin.; cu acuzativul persoanei). A obliga pe cineva (printr-o încheiere scrisă, proces-verbal) să plătească un impozit. *A fost impus anul acesta la zece mii de lei impozit global*. | A sili un popor învins să plătească o desăgubire de războiu sau un tribut.

III. Refl. și absolut. A produce, a stârni, a însuflă (cuiva) (prin înfățișare, gesturi, talent, inteligență, etc.) respect, teamă, admirație. *Prezența sa impune*. COSTINESCU. *Știe să se impună* = știe să se facă apreciat, temut. *Omul nu are nimic din cele ce se impune o persoană soțialei Iaquilă*. RUSSO, s. 27. *Demoralizaseră oștile care acum nu mai împuneseu Turcilor*. C. NEGRUZZI, I 277. *Cu căderă luni înaintea străbătune Ardealul...* *Visarion Sarai, care impunese populației prin haina de purpură în care se înfășură și prin figura sa de schimnic depărtat de lume*. IORGA, L II 65.

[Se conjugă ca pune. | Și: (formă româniată, din ce în ce mai rară) **împune** vb. III. | A bstracte: **împunere** s. f. (ad I) *S'au învredniț a primi împunerea mânelor cu obiectivele rugăciuni*. ȘINCAL, HR. I 45/2. (ad II 1^a) (Când partizanii întunerecului vor izbuti), *atunci cestiunea teraetă și va află prin împunere o soluțiune*. ODOBESCU, I 480/4. (ad II 3^a) *Împunerile din partea statului, cele comunale și cele județene*. (ad III) *Împunere* = însuflare de respect. STAMATI; | A adjective: **împăs**, -ă. (ad II 1^a) *În fine a*

IMPULS s. a.

IMPULSĂ † vb. 1^a

IMPULSIE s. f.

IMPULSIONĂ vb. 1^a

v. **impulsione**.

IMPULSIUNE s. f. *Impulsion*. — Mișcare comunicată de cineva s. ceva altei persoane s. altui corp; (mai ales fig.) mobil, excitare, stimulent, îndemn, îmboldire) spre ceva. *A urmă împulsiunilor inimii sale*. COSTINESCU. *Au căpătat alte idei, aplicări și impulsie* (plur. în loc de impulsii). RUSSO, s. 89. [Goe-the] *poetul înțelept a dat numai o impulsie gândirii*. MAIORESCU, CR. I 75. *Dor pe atunci nu eră vorba de gual, ci de o impulsie tresătibă spre manifestare cu orice preț și în orice împrejurări*. id. ib. II 226. *Eră vorba de puternică impulsione ce trebuia dată activității economice generale*. id. D. I 16. *Energica agitare în contra Turciei din partea opoziției liberale sub impulsionea lui Gladstone nu pută rămâne fără efect asupra politicii engleze*. id. ib. II 21. *Întreg statul a căpătat o impulsione nouă*. STURDZA, M. 15. [Și: (învechit) **împulsie** s. f. (lat. **impulsus**, ital. **impulso**) **împuls** s. a. (cu plur. -**pusuri**). |și propuse a da un impuls literaturii lăncedând. C. NEGRUZZI, I 334. *Veți adăoga un nou șir de cuvinte și-l veți continua, până când te agită acest impuls tresătibă*. MAIORESCU, CR. I 61. *Fără a fi un mare povestitor ca Neculce, Azintze are mai multă libertate în mișcarea stilului decât Costin, și e mai supus decât acesta impulsăbii sentimentelor*. IORGA, L I 135. *Din ce impulsuri de rasă s'a plămădit acest om?* GOGA, T. N. VI 1379. | A adjective: (fr. **impulsif**) **împulsiv**, -ă = care lucrează cu impulsione, care se apinde ușor, care nu se stăpânește pe sine, care izbucnește numai decât, grabnic (l'4) la... iute la... *Fire împulsiv*. | Verbe: (ne mai înțrebuințate) (numai la COSTINESCU) **împulsă** † 1^a, **împulsionă** 1^a = a împinge, a îmboldi, a da impulsione; (cu part.-a d j.)

apucat să pășească pre calea ce-i era împusă. ODOBESCU, II 327. Datoria împusă junimei române. MAIORESCU, CR. I 279; — **IMPUNĂTOR**, -oare (ad III) = care slărnește admirația generală (prin înfățișare, talent, număr), mare, falnic, arătos, important; considerabil. *Operele de artă [din timpul lui Traian] au știut și de să păstreze un aspect cu totul împunător.* ODOBESCU, I 76/2. *Frumozul și împunătorul Vasile Lupu.* IORGA, L. I 94. *Marele patriarh Dosoftei de Ierusalim, deopotrivă de împunător prin cunoștințele, vârsta și matoalea ce-i era întipărită în figură.* id. lb. 32. *Spectacol împunător. Forțe militare împunătoare.* SĂINEANU, D. U.

— N. din lat. **imponere** (din *in* și *ponere* ca *pune*).

IMPUNGĂCIU, -e adj.

IMPUNGĂS, -ă adj.

IMPUNGĂTURĂ s. f.

v. **impunge**.

IMPUNGE vb. III. 1°. *Piquer.* 2°. *Piquer.* (se) *piquer; enfoncer la pointe* (d'une arme). 3°. *Piquer au vis. 4°. Donner un coup de corne; piquer* (en parlant d'un insecte). *Cuire* (en parlant d'un point douloureux).

1°. (Despre obiecte cu vârf ascuțit, mai ales despre unelte și arme) **absol.** (intrans.). A intră cu vârful în ceva (rănind s. producând durere), a înțepă. *Acul, barba nerasă impunge.*

2°. (Raportat la om; construcții: **intrans.** omul împunge cu acul în pînă s. pînă cu acul; **trans.** acul împunge pe om în deget; refl. omul se împunge cu acul în deget). **Trans.** A înțepă. *Acul nu împunge decât pe cel ce nu știe coase.* || (Cu acuz. persoanei sau absol.) A înfige un obiect cu vârf (o armă) în... *Cu sulita împungeră-l în coastele lui.* CUV. D. BĂTR. II 156. cf. GCR. I 9/2. *Cu idioși pînții Hojma-i împung.* C. NEGRUZZI, II 98/2. *Da poși, fată, coasă?* — *Poftă Mama 'mpunge și cu scot.* MARIAN, SA. 68. *Unde 'mpunge ea cu acu? Măja-și poate boga copu?* DOINE, 242/1, cf. ZANNE, P. II 330. | A îmboldi. *I-au fost împungând cu strămurările ca pre bot să tragă.* LET. II 200/12. || Refl. A-și înfige (mai ales fără voie) un obiect ascuțit într-o parte a corpului, a se înțepă. *Am cunoscut fără decelari și m'am împuns în deget.* | Fig. 1° A se confundă. *Vulpea... tare în ascunsul științii sale se împunge.* CANTEMIR, IST. 54.

3°. Fig. (Despre vorbe care produc durere). **Trans.** și **absol.** A înțepă (cu vorba), a picșă, răni, ofensă (prin aluziuni înțepătoare). *Cu astă vorbă îl împunge.* PANN, P. V. I 8. *Cuvintele cele bune ung, tar cele rele împung.* BARONZI, 61/2.

4°. (Despre animale înarmate cu coarne s. ac). **Trans.** și **absol.** A lovi (cu coarnele), a înțepă (cu acul). *De tire draci 'noștri împungem cu coarne.* PSALT. SCH. 83/2. *Nă-i dea boui cea ce l-au împuns de l-au strical.* PRĂV. 63. *Cu cornul vom împunge.* GCR. II 110/12. *Dobitoz ce voiu a 'mpunge mă vor scoți pre mine.* C. NEGRUZZI, II 290/2. *Nu mai de coarne sănt vrednic, să împung ca vitele.* RETEGANUL, P. II 77/1. *Impunge ca o viespe.* ZANNE, P. IX 34. || Refl. (= reciproc) *Sufletul cu trupul să împung ca doi junci.* ALEXANDRIA, 149. | Fig. A se ciocni, a se bate în capete. *Nu este exact a crede că interesele se împung unele cu altele.* GHICA, ap. TDRG.

5°. (Despre o durere acută) **Unipers.** refl. A simți într-o parte a corpului o durere vie (dar nu atât de intensă ca junghiul), care vine pe neașteptate și adesea se repetă. *Mă împunge în dreapta.* # (Despre cal, p. ext. despre om). **Îl împunge** (s. **înțepă**) **orzul** (s. **ovăsul**) = n'are astampăr, e îmbuibat, li merge prea bine (cf. germ. der Hafer sticht ihm.). Cf. ZANNE, P. I 231.

(Mold.). A (o) **impunge** la (mai rar: de) **fuğă** s. a **impunge** fuğă = a fuği, a luă fuğă, a o șterge, a o tuli. *Auzite gardul părăind 'o împunge la fuğă într'acolo.* SADOVEANU, P. S. 111. *După dămsul... la fuğă unde o 'mpunge.* CONTEMPORANUL, III 261. *Apoi la fuğă am împuns spre a Turcilor redută.* ALECSANDRI, P. III 442. *Îți luă șticut și o împunge de sandri pe apă.* C. NEGRUZZI, I 13. *Eu când o văd, împung fuğă.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 482.

[Aor. **impunăciu** († și Bonat **impungu**), part. **impungu**, imper. **impunge**. | Și (rar): **pânge** vb. III LB. *Gura-i pute, barba-i punge.* DOINE, 269/2. | **Abstracte: împungere** s. f. *Impungertile și pătrunderea coastei [lui Hristos].* MINEIUL (1776) 92. *Despre fiind a lancei împungeri.* C. NEGRUZZI, II 83/1; — **impuns** s. a.; — **impunător** s. f. = împungere. **POLIZU**; — **impunător** s. f. = împungere, întepare, îmboldire, (fig.) înțepătură cu vorba, aluzie răutăcioasă. **Impunător** = punctura. ANON CAR. *Iar eu cră mai ad mor De 'mpunătorile [bărzu-niilor].* MARIAN, INS. 208. *Cuadruț fără impunător?* (= Scrisoarea) GOROVEI, c. 341. *De boala de spîndă... se vindecă prin împunătorii în coaste cu sulă.* DAME, T. 30. *Sătrile lui sănt înarmate cu împunătorii de felul lui Boileau.* GHICA, S. 672. *Nu scapă de împunătorile cam în zăgă... ate feciorilor.* MARIAN, I. 409; — **impunător** (**punător**) **BARCIANU** s. f. = impunător; junghiu (LB.) (astăzi întrebuințat în Transilv. la cusături). *Impunătura sulței ce m'au împuns.* VAREEAM, C. 136. *Zăluțe cu optiora' la mijloc de 7 împunători... Păunșoru de 5 împunători.* PĂCALĂ, M. R. 518; — (din lat. **punctura**) (**impunătură** † s. f. = impunător). *Decaci vor împunge cu o 'mpunător de ac, să face de nemisc.* DOSOFTEIU, V. S. 142. *S'au înțina pictoarele la cinci împunători.* id. lb. 135. *Și va fi ca o punător îndată.* BIBLIA (1688), ap. CP. 202; — **impunsoare** † s. f. = împungere LB.). **Adjective: împuns** (cu negativul **neimpuns**), -ă. **Impuns** = punctus. ANON CAR. (ad 1°-2°). *Sfoșe împunsă nu m facți [pe trupul vostru].* BIBLIA (1688) 55. *Vulpea de sulă carității împunsă...* CANTEMIR, IST. 66. *Par'că ad împunsă cu acul.* SLAVICI, N. II 158. cf. GOROVEI, c. 122. *Legătură cu coale împuns pe de-asaupra* = ordinară, care nu permite deschiderea ușoră a cărții. CAL. TIP. (ad 3°) *Mognăcuț s'au cam stăpîț împuns de bebele babei.* SBIERA, P. 274/2. (ad 4°) *Cine-și bagă mână în ulciu dă miere... mână împunsă o scoate.* ZANNE, P. III 671; — [lat. **punctum**] **împînt**, -ă. *Măr împînt = cu puncturi pe coaja fructului* (Poienari, în Muscel). H. IX 389; — **impunător**, -oare = care împunge. *Sulțe 'mpunătoare.* ȘEZ. I 45/12. *Cu 24 limbi împunătoare.* MARIAN, D. 287. *Taur împunătoriu.* BIBLIA (1688) 54, cf. (buhătu) ȘEZ. IV 258/12. *Scamelle cuvintelor împunătoare.* CANTEMIR, IST. 51, cf. MARIAN, T. 148; — (cf. sârb. *bôdaci*, idem, din bôdem 'simpung) **impungăciu** (cu schimb de sufix: **impungăș**, -ă DAME, T. 68, și **impungăciu**), -e LB. = (despre vite) care are năvălul de a împunge cu coarnele. H. IV 53, FAMFILE, D.]

— Din lat. (**impungno**, -nxi (= pupugi), -netum, -ngere, cu același înțeles. Cf. străpunge.

IMPUNITĂTE s. f. sing. **Impunităte**. — Lipsă de pedepșă, neaplicarea pedepsei, nepedepșire. *Impunitatea este garanția tuturor delictelor și tuturor crimelor...* MAIORESCU, D. I 58.

— N. după fr. (lat. **impunitas**, -tatem, idem).

IMPUNOĂ vb. Ia v. **purolă**.

IMPUNĂTURĂ s. f. | v. **impunge**.

IMPUNSOARE † s. f. | v. **impunge**.

IMPUNSURĂ s. f. v. *impunge*.

IMPUNT, -Ă adj. v. *impunge*.

IMPUNTURĂ † s. f. v. *impunge*.

IMPUPĂ vb. 1^a v. *impopoțoană*.

IMPUPĂ vb. IV^a Bourgeois; fleurir. — I n t r a n s. A face muguri, a înmuguri (H. XVIII 301); a îmbococi; p. ext. (despre flori) a înflori. *Trandafirul împuște*. H. XVIII 109. *Au împupit florile* (sau înflorit). BARONZI, L. 110^{1/2}. *Creșteți flori și împuștiți* (înfloriți). ȘEZ. XXXII 111. *Căci câte flori împușec*, *Toate pe una fălesc*. MARIAN, I. 227. *De ploaie am rădărit*, *De rouă am împupit*. HODOS, P. P. 108. [Prez. *împușec*, mai rar *împup* (BARCIANU).] | ȘI: (+ bubb) **îmbubi** vb. IV^a. | Adjective: **împupit** (îmbubit), -Ă. Nu țița, porobit-ă înfloriți, *Ori macii sînt împuștiți*. MAT. FOLC. 1248. *Răchită împuștită*. MARIAN, I. 175; cf. DENUSIANU, T. II. 282. *Măr mare rotat... Pe vîrf e înflorit*, *Iar pe poale împuștit*. REV. CRIT. I. 62, cf. ALEXICI, L. P. 46^{1/2}. *Ea că se făcă Iedere 'mbubită* (nota: *împuștită*), *Iedere 'nflorită*. VICIU, COL. 112.]

— Derivat, cu pref. in-, din *pup*. (Cf. sârb. *pupiti* 'îmbococi).

IMPURĂȚĂ vb. 1^a v. *impopoțoană*.

IMPURĂ, -Ă adj. *Impur*. — Care nu e pur, necurat, murdar; amestecat cu altă substanță. [In Transilv. *împur* s. a. (plur. *împururi*) = ciornă, caiet în care nu se scrie în curăț. | Familia: *împuritate* s. f. = starea a ceea ce este impur; *murdărie sulfitească*, *vișiu*. *N'atocă sulfiteală... nici o stelenie, nici o împuritate*. TEODOREANU, M. II 250.]

— N. după fr.

IMPURITĂȚE s. f. v. *împur*.

IMPURERĂ vb. 1^a v. *purpură*.

IMPUSCĂ vb. I. l. 1^a. *Tirer un coup de feu*. 2^a. *Blessé, ou tué d'un coup de feu*. 3^a. (Se) *tué d'un coup de feu*. II. 1^a. *Attrapper* (avec un projectile). 2^a. *Faire explosion*. 3^a. *Gaspiller* (l'argent.). 1^a. Intrans. (Arma se arată prin prep. cu s. din; direcția prin prep. în, după, sau, când e vorba de țintă, prin prep. I, I, I). A da s. trage cu pușca, p. ext. cu orice armă de foc, a slobozi arma de foc, a da drumul armei de foc. *Pușcașii Radului... au început a pușca*. SINCAL, IIR. II 198^{1/2}. *Pușcași, feciori, fără frică*. HODOS, P. P. 226. *Se comandă... să puște*. RETEGANUL, P. I 10^{1/2}. *Bu mă duc să pușca la găbă* (= țintă). BIBECESCU, P. P. 136. *Pe când curseri utac și nuntaiți pușcă, se află în curte o masă pușcă*. MARIAN, NU. 638. *Ea pușca tocmai într'acolo*. id. T. 194. *Sf. 'Ilie pușcă după dracu'*. ȘEZ. I 242^{1/2}. *Pușcă 'n găte*. ib. II 218^{1/2}. *Cine pușcă și o-moară...* ib. III 19^{1/2}. *Vine... din pistoale pușcând*. SEVASTOS, N. 103^{1/2}. 108^{1/2}. *Arme... Pușca micuș... cu cie*. VASILIU, C. 63. *Să împuști acolo, unde vezi că curge sânge*. ZANNE, P. IV 387. *Am patru frați și-și împușcă într'un brad?* (Țățele vacii). GOROVEI, C. 373. *ȘBIERA, P. 322^{1/2}*, cf. (pușcă) GOROVEI, C. 374. — (Im)pușcă 'n lună s. m. (invariabil la plur.) = om nesocotit și cetezător, care face lucruri pe care un om așezat nu le-ar face, care s'ă cu barda în Dumnezeeu, e x t r a v a g a n t. Spune-mi despre... nădrănduștile noastre de împușcă 'n lună. C. NEGRUZZI, ap. TDRG. Bre, ce 'mpușcă 'n lună! ALECSANDRI, T. 535, cf. (pușcă 'n lună) ZANNE, P. IV 558, 559.

2^a. Trans. A nimeri (ceva s. pe cineva) cu glonțele, a rîni s. ucide (pe cineva) cu o armă de

foc; a pec. a ucide pe un osândit cu focuri de armă. (Rar, complint de adverbul jos). *Astăzi împușcă-i porcii, mîncă caștile și botii*. CREANGĂ, A. 159. *Acolo mi-află 'ngropat, Unde Neamțul m'a pușcat*. MARIAN, I. 353. *Pușcă alt cerb*. RETEGANUL, P. III 63^{1/2}. *Ai să puști pe oricine ar veni*. id. I 19^{1/2}. *Mă tem că te-or pușca*. id. CH. 163. *Să nu puști cuci*. GOROVEI, CR. 975. *Am să îi pușca*. ȘEZ. VI 105. *O roșcă să puște lupii*. ȘEZ. IV 226^{1/2}. *Nu mă pușca*. ib. IV 136^{1/2}. *Ei ia pușca să mă 'mpușca*. JARNIK-BARȘEANU, D. 462... *Care uicidă nuntaiți trebuie să o împușca jos*. SEVASTOS, N. 322^{1/2}. *Să mă pușca pușcele*. DOINE, 265^{1/2}. *E bine să fi stîngactic, ca să împuști pe dracu* (credința fiind că omul are pe umărul stîng pe dracu, iar pe cel drept un înger; stîngaciul vrînd să tragă în om, nimerete la stînga). Cf. ZANNE, P. VI 562. *A împușcat padrea din zbur*.

3^a. Refl. A se nimeri (din întâmplare), trăgînd cu o armă s. a se ucide (cu voie). *Căfică oamnei s'au împușcat, slobozînd focul s'ă-l lovească, și îmbulzindu-se oamnei, se lovea et înde et*. LET. II 291^{1/2}. *Ai să te împuști!* ȘEZ. I 278^{1/2}. *S'a împușcat asară*. DDRF. *S'a slobozit pușca și s'a împușcat în picior*. | (Reciproc) A trage cu pușca unul în altul, a se duela cu o armă de foc. *Ce vrei, întrebă zmeul... din pușcă să ne pușdam ori din trîntă să ne trîntim?* ȘEZ. II 53^{1/2}.

II. P. anal. 1^a. Trans. A nimeri țintind cu ceva într'un lucru. *Ostași... iau câte o bucată de lemn și nu se lasă părău nu împușcău cu dănnul oala cu cenășă*. MARIAN, N. 486.

2^a. Intrans. A țîni s. împușca cu putere (dintr'un receptacol închis hermetic), a exploda, a împușca. *Păștină tare ciocotind o pușcat pînă (= prin) casă*. ALEXICI, L. P. I 250^{1/2}. *Să-i crepe țifele, Să-i pușca laptele*. MARIAN, V. 138, D. 178.

3^a. Fig. Trans. A cheltui (bănd), a împrăștiu banii. *Am împușcat într'o oră trezeci de lei* (la cărciumă). PONTBRIANT.

[ȘI: (Transilv., Ban., în parte și în Mold.) **pușcă** vb. I. Prin unele părți, unde se întrebunțeană a mîndouă formele, dar mai mult individual, *pușca* e imperfectiv (de aceea mult mai des întrebunțat în funcțiune intransitivă), corespunzînd germanului *schiessens*, iar *împușca* e perfectiv (de aceea mai des întrebunțat și în Transilv. în funcțiune transitivă), ca germ. *erschossens*: A pușcat după ei și l-a împușcat în mîndă. | Prez. pușcă, puști, pușcă... să puște, dial. pușcă... să pușca (scris și pușci, pușca). | Adjective: (Im)pușcat (cu negativiul ne(im)pușcat), -Ă = (despre glonți) slobozit dintr'o armă de foc; (despre om, vînat etc.) nimerit de glonț; fig. (adverb) ca din pușcă, repede și drept înainte, cf. glonț. S'au nimerit unul cel mai mare al lui Bogdan de o glonță din ceata împușcată. SINCAL, IIR. II 117^{1/2}. *Căru împușcat înșuși comandantul artileriei*. C. NEGRUZZI, I. 173. *Jumătățile împușcate*. JARNIK-BARȘEANU, D. 317. *Am văzut fărîl pușcat*. DOINE, 107^{1/2}. *Ce rău vrei măicușii mele: ori junghiat, ori pușcat, ori de grindă acăștat?* (Transilv.). MAT. FOLC. 1068. *Nu zeapă nepușcat*. RETEGANUL, P. I 19^{1/2}. *Ucișă-Lucea, cuprins de usturime... se tot ducea împușcat*. CREANGĂ, P. 306, cf. *(rupse țaga cu împușcat)* ap. TDRG. | — (Im)pușcător, -oară = care împușcă. | Abstracte: (Im)pușcăre s. f. *Răsună codrul de 'mpușcări*. ALECSANDRI, P. III 138; — *împușcat* s. a. *Eră o mulțime de cătane la pușcate 'n pîl (semm)*. RETEGANUL, P. III 18^{1/2}. *Au rînit doi pușcași câte oca, dar al treilea nu află de împușcat nimic*. ȘBIERA, ap. DDRF. | — (Im)pușcător s. f. = descărcătură, pocnet (dintr'o armă de foc); distanța pînă la care poți împușca. *Fiecare împușcătoră oboară unul din vrăjmași*. C. NEGRUZZI, I. 173. *Nefcetat se părău că aude împușcători*. id. ib.

33. *Se vor slobozi trei împuscători de fun.* id. III 372/1. *Puşcături am auzit.* RETEGANUL, P. IV 12/1. *Au mers etc...* cele ca de trei puşcături. MERA, B. 167. | Verbe derivate: puşcălu vb. IV^a = a puşcă mereu, des. LB.; — puşcări vb. IV^a (cu adjectiv puşcărit, -ă şi cu abstractul puşcărire s. f.) = a da din puşcă (GRAUL II); a bombardă; a umblă (cu puşcă) la vânat. *Incepură mereu tunările a bubui şi puşcăritul cetate.* BĂLESCU, M. V. 173. *Dorobanţii...* puşcănd şi puşcăriţi fără regret... ODOBESCU, III 587/2. *Vede Turcii tot vinid.* Cu puştele puşcănd. ALEXICI, L. P. I 70/11. cf. CĂTANĂ, B. 141. *Incepă bădălia printr'o furioasă puşcărire din îmbece părţi.* BĂLESCU, M. V. 507. *Prin vârteturile de fum ale aprigei puşcăriti, se zăreşte comandantul Turcilor.* ODOBESCU, III 590/20. | Substantiv: puşcău s. a. = dinamit (Abrud). VICIU, GL. — Derivat (cu sau fără prep. în-) din puşcă.

IMPUSCĂT. -Ă adj. v. împuşcă.

IMPUSCĂT, -Ă adj. (Bot.). *Burustana împuşcată* are nişte frunze mici, lungăreţe; florile sânt de o culoare albastră; creşte prin livezi. Ramurile sale sânt în număr de trei, dintre care două cresc; cea din mijloc nu mai creşte şi e pe jumătate colorială. Poporul ci-că a tras Sf. Petru în ea (Milute, Mehedintzi). GORVEL, CR. 1762.

— Forma veche poate să fi fost *impuscată, cu sensul de «cu gust de oţet», din lat. *posca* (cf. arom. *puscă otets*) şi apropiată numai în urmă, prin etimologie populară, de *puşcă*.

IMPUSCĂTĂRĂ s. f. v. împuşcă.

IMPUSIĂT, -Ă adj. v. puştiă.

IMPUTĂ vb. I^a v. impută.

IMPUTĂ vb. I^a. 1°. *Imputer.* 2°. *Imputer, reprocher. Se disputer.* 3°. *Imputer.*

1°. Sensul originar a ţineă în socoteală se desvoltase chiar în latineste în acela de: a socoti în rău, a luă în nume de rău, a ţineă socoteala şi a atribui cuiuă responsabilitatea pentru faptele sale rele. Înţelesul vechiu se mai cunoaşte — deşi palid — în unele din exemple citate sub 2°. El reiese însă mai bine din unele expresii populare. Astfel, în Braşov: nu hie împutat zice, din modestie, cel care a dat ceva de pomână şi e silit să o spună (Ccm. C. LACEA), iar în unele regiuni din Moldova, se zice că împutezi (= faci socoteala, când faci pomeneire după morţi şi-i cam pare rău că prea mult ai cheltuit, YASILIU, C. 195. Tot astfel: ta din maşă nemputat (= fără să îi socoteala; nota culegătorului: *nefericit, neblănit, nepoftit*). TEODORESCU, P. P. 313; la acest înţeles s'a adăugat şi ideea: sdau expresie nemulţumiri din cauza acestor fapte rele.

2°. (Construit cu dativul persoanei, rar cu prep. a supra) Întrans. mai rar trans. (cu acuzativul faptei reprobată sau cu o propoziţie obiectivă, rar cu acuzativul persoanei) A dezaprobă faptele rele ale cuiuă, a învinui; a găsi de rău pe cineva pentru faptele sale, a-l certă, dojeni, muştră (cu blânde(e), bănuţ (II 3°), cf. blămă; a acuză fără dovedi (COSTINESCU). Până când, Doamne, impută (: improprietat) ſie dracul? CORESI, PS. 196. *Imputărd* (: murmuraverunt) în saiele sale. id. ib. 297. *In degeri imputărd* (: exprobraverunt) sufletului. id. ib. 86, cf. 111, 178. *Să ne bucurăm când imputărd noou.* id. E. 10/12. *Fericiţi s'eţi când imputărd vouă şi pontor pre toi.* TETRAEV. (1574) 206. *Profineze i impută cu amar.* MOXA, 352/23. *Işi arătă uricătunea, Impuându-i schimbătunea* (: exprobraverunt commu-

tionem). DOSOFTEIU, PS. 310. *I-au imputat* că au venit la războiu cu cardia, cu mierile. DIONISIE ECLES., c. 179. (Ref. l. — pasiv) *Întâmplările acestea...* se impută lui Leon-voă şi Grecilor. ŞINCAL, HR. III 23/17. *Păcatul nu poate fi imputat neştinţei şi mărginirii naturii noastre.* MARCOVICI, D. 413. *Impută-mă-tu card* (= onare) pentru greşalele ce a ertăit! id. ib. 407. *O făcă le-noasă şi fi impută.* PANN, P. V. II 64. Nu e un provincialism moldav — precum ni se impută de alţi Români — ci o deprindere. C. NEGRUZZI, I 263. *Deutale am eu singur asupra-mi a impută.* ALEXANDRESCU, M. 154. *Dacă cumăd ni s'ar impută că aceste consideraţiuni...* ODOBESCU, III 330/11. *Ne imputăţi că vorbim de armonie.* MAIORESCU, D. I 201. *Impută pastuni personale adversarilor săi.* id. II 206. *De sigur nu i se poate impută nemic.* CONTEMPORANUL, II 248. *Temându-se că-i vor impută pentru lenne.* RETEGANUL, P. IV 71/23. | Trans. A atribui ceva cuiuă (s. unui fapt) învinuind. *Neînţelegerea Italianilor în vorbă cu Românii o impută stricătionei limbii română.* P. MAIOR, IST. 268. || Ref. l. † (Construit cu prep. cu) A se certă învinuind pe cineva de ceva. *Acolo n'areă nărodul apă de-a berea şi se impută cu Moist.* PALIA (1582), ap. CP. 220. *Zic unii cum şi cu acel Bechir Aga şi-au fost imputat Lupul Costachi Vornicul.* LET. II 129/12.

3°. (Fin., neologism, după fr. *imputer sur*). A trece (o sumă, o cheltuielă, o datorie) în socoteala altei sume, Plata parţială făcută pe capital şi dobândă se impută mai întâiu asupra dobândei. HAMANGIU, C. C. 265. *Imprumutatul care a apucat de a plăti dobânzi ce nu s'au stipulat...* nu mai poate a le repeti nici a le impută asupra capitalului. id. ib. 401.

[Prez. *impută*, mai rar *imputez*. | Şi: † (variantă grafică?) *impută* vb. I; (la scriitorii moderni, care-l simt ca neologism): *impută* vb. I^a. | Abstracte: *imputare* s. f. = socoteală; dojană, muştrare, învinuire, cf. *reproş*. (ad 1°) După credinţa sătenilor mei, este păcat să imputezi, căci pomana făcută cu împuare nu-i primită de Dumnezeu. VASILIU, C. 195. (ad 2°) *Cu împuare şi cu muştră degerite...* COD. VOR. 86 [cu dosada N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688]. *Izbări-mă de împuaretoarea omenească* (= de contradicţiunea populi). CORESI, PS. 42. *Decepi tine primii împuare* (= opprobrium) id. ib. 178, cf. Nict să ne acărtaim drept împuare şi de clericele. id. EV. 10/12. cf. 30, 51, 74, 103, 198, 217, 247, 356. *Foarte cu grea putem stränge dăditte, cu multă împuare.* IORGA, S. D. XIII 266. *Domniile să fie hoărâte numai pentru palra familii, asupra cărora nu urmează creu împuare.* URICARIUL, I 127/20. *Aceau...* prileş de a-şi face imputărd unul alina. SANDUALDEA, D. N. 255. *Taci, om bun, nu-şi da imputare.* PASCULESCU, L. P. 43; — *imputărd* s. n. A'ă găsi nimie de imputărd. DRP. — (c lat. *imputatio*, -onem) *imputăciune* f. s. f. = muştrare, certă. Să ia imputăciune (: micşurarea N. TESTAMENT 1648; ocara BIBLIA 1688) mea dentru oamint. CORESI, ap. CP. 220. *Dumnezeu au luat de pre mine imputăciune.* PALIA (1582) ib. A voră imputăciune cu Mchutu-vod. MAG. IST. IV 280/. *Pun de ruşine şi de imputăciune vecinilor noştri.* ap. ODOBESCU, I 431. *Nict o imputăciune nu t-am oruscăt.* CAT. MAN. 165 (370). *I-au venit imputăciune de la împăratele.* DIONISIE ECLES., c. 176. *Au scris o carte crăstului leşec cu imputăciune.* E. VĂCĂRESCU, P. 266/22. *Această imputăciune de răspire să poate face şi lor.* MARCOVICI, D. 67. *Atănd osarece imputăciune cu capsi trupelor...* ſi trâmăse înapoi. BĂLESCU, M. V. 55; — [ad 3°, Fin., neologism, după fr. *imputation*] *imputăciune* s. f. = trecerea unei sume de bani în socoteala alteia. *Imputăciune şi reportul nu pot fi*

cerute de accesibilul în linie dreaptă, care a constimțit la aceste înstrăinări. id. lb. 200. | A d j e c t i v e: **imputăit** (cu negativul **neimputăit**), -ă. Și mândră elu la apă imputăit. PSAL. SCH. 353 (la apă o cărăuă. CORESI, PS.). Voi de omul cela ce duce precurea la bezarece cu uritu sau-i imputat (= certat) cu aliuă, CUV. D. BĂTR. II 51. Ei cu imputat stricături... bucurie... le pricinuesc. TICHINDEAL, P. 33; — **imputător** (cu negativul **neimputător**), -oare adj., subst. = (cel) care face imputări. Recele fețele mele coperi-mă de glasul imputătorului (: exprobrantis). CORESI, PS. 116. Să ardăm păcatele noastre neimputătorului și nemănosului desputătorului nostru. CORESI, E. 10¹²⁷; — (neologism, după fr., ad 2^a) **imputabil**, -ă (cu negativul neimputabil) **neimputabil**, -ă. COȘTINESCU) adj. = ceea ce se poate impută. Când delictul... este imputabil mai multor persoane, aceste persoane sînt învinuă solidar penru despăgubire. HAMANGIU, C. C. 239; — (neologism, după fr., ad 2^a) **imputativ**, -ă = care învinovățește; cea ce are ca urmare o imputare.]

— Din lat. **impūto**, -are, idem; în parte neol. după fr.

IMPUTABIL, -Ă adj.

IMPUTATIUNE s. f. (Fin.) } v. impută.

IMPUTATIV, -Ă adj. }

İMPEȚĂLĂ s. f. v. impuți.

İMPUTENT, -Ă † adj. } v. impotent.

İMPUTENȚĂ † s. f. }

İMPUTERĂ vb. 1^a † v. imputeri.

İMPUTERI vb. IV^a. *Donner des forces*; (refl.) *prinde des forca* — **Trans.** A da cuiuă putere, a întări; refl. | a prinde putere, a căpăta putere. L.B. *La Dumnezcu se rugă, Dumnezcu îl putereă.* TEODORESCU, P. P. 568¹⁰. *N'au țesu din casă ca să ad imputeze. BARAC, ap. TDGR.* [Și: **puteri** vb. IV^a, **imputeră** vb. 1^a.]

— Derivat din loc. adv. în **putere**. — Cl. **imputernici**.

İMPUTERNICI vb. IV^a. 1^a. *Fortifier. Se re-mette (d'une maladie), reprendre des forca.* 2^a. *Donner pleins pouvoirs.*

1^a. **Trans.** A întări (cf. a fortifică); p. ext. a reface. Căla ce se poate puternicește, Dumnezcu... BIBLIA (1688) 361. *Sprizintrea sfîntului duhului... imputernicește nepuțina (omului) (a. 1775). GCR. II 108¹⁸. Infeptial Solomon ziceă că vinul imputernicește și înfălegerea. I. IONESCU, C. 207. Trebuiră a mai sedă pe loc... spre a imputernici oastea muncăci. BĂLCESCU, M. V. 156. | Refl. A se întări, a prinde putere. Văzînd Turci că s'au imputernicit Mateiu-todă cu bani și cu opti... MAG. IST. I 298. *Imputernicindu-se la învedjătură. URICARIUL III 30¹⁸.* [Vinul] mult s'au imputernicește. I. IONESCU, C. 201. *Dafinii creștea și se imputernicea ca prin minune.* (SPIRESCU, L. 235. | A întrece în putere. Trifoiul se va imputernici peste cale (= buruieni) și nu va mai trebui plivit. ECONOMIA, 70. | A-și strînge puterile, a se opinti din toate puterile. Scoate pistolu... și trase "n ca. Ea se imputernici — că n'o lopi bine — ad săse pe el. GRĂULU II 45. | A se înșăntoși (HIPESCU, O. 56), a se întremă.*

2^a. [Jur.] A da cuiuă puteri depline, a da procură, a autoriză. **Trans.** *Prim această carie a domniței mele imputernicit prin D-lui Căminariul Theodorachi Ciurca... asupra aceluțurii fabricet.* URICARIUL I 227¹¹. cf. X 239¹⁸. | Refl. *Acel ce s'ar imputernici de sine într'o urmare ca această. b. VI 478¹⁸.*

[Și: **puternici** vb. IV^a †. | Abstract: **imputernicire** s. f. (ad 2^a). *Acasta-i o imputernicire dată de dumnezta lui Varner. C. NEGRUZZI, III 160¹⁸.* | A d j e c t i v: **imputernicit** (cu negativul **neimputernicit**), -ă (ad 1^a) *Pune fluciră la gură, soarbe din ea puterea și zice tolos și imputernicit... MERA, B. 70. Se sculă imputernicit din nou. ISPIRESCU, U. 62¹⁸.* (ad 2^a) **Imputernicit** cu aceste recomandății... BĂLCESCU, M. V. 31. (Substantiv) *Opozitiunile la cădătorie... [vor fi] semnate amăndouă de însuși opoenții sau de imputerniciții... HAMANGIU, C. C. 27. Plata trebuie să se facă... imputernicitului său. id. lb. 261; — **imputernicitor**, -oare = care imputernicește; întremător. *Medicament imputernicitor. COȘTINESCU (subt cardiac).**

— Derivat, cu pref. **in-**, din **puternic**.

İMPUȚI vb. IV. 1^a. *Pourrir, puer, empestre.* 2^a. *Croupir dans l'oisiveté.* 3^a. *Péter.*

1^a. În **trans.** și refl. (mai ales) unipers. A începe să intre în putrefacție, să se strice și să miroase rău; p. ext. începe să pută, căpăta un miros rău. *Imputăz-se și putredă rancele mele. PSAL. SCH. 118. Se strică și se imput oăde. NEAG. BAS. INV. 195. Dacă s'au impuți sarea, bucatele nu s'ar sard. LET. II 428¹⁸. Apa ce areă acolo... se imputăze. DRĂGHICI, R. 138. *Peștele de la cap se impute. C. NEGRUZZI, I 250. Oastea de la munte... A pierit... S'acolo se 'mpute. TEODORESCU, P. P. 425¹⁰.* *Maica Donnai se îngreșă oăd de mult, înodă stăp asupra broaței, zicând: Să nu te impuțezi! Și blestemul... s'au și prins de broască, că broasca... pierde... nu se impuțeze de loc, ci carnea și pielea ei se usucă și apoi se preface în pământ (Bucov). ȘEZ. V 36-37. Să te sdr, ca să nu te impuți, se zice despre cei fără gust la vorbă; mai însemnează și: te voiu bate. ZANNE, P. IV 103. # *Drănuza a impuțit* (ȘEZ. IX 408) = s'au impuțit (ZANNE, P. III 490; se zice despre o prietenie la călaramă care începe să se strice). | **Trans.** (fact.) A face să intre în putrefacție, a infectă, a face să pută. [Așida] să sufle pre dănele și de duhul ei să se strice și să te impuță (a. 1654). ap. GCR. I 168. *Răi să mulfără, De stricură hunea și a imputăz. DOSORTEIU, PS. 40. Stănsău... Mulfii Turci ai mdcu-lărit. Multe vdi ai impuțit. ȘEZ. V 85¹⁸. cf. VASILIU, C. 24. *Pute a ceapă, de a impuțit toată casa.****

2^a. Refl. (personal, cf. **puturos** și germ. **faul** = trăndav) A fi trăndav. *Se imputăze omul în lenevire. TICHINDEAL, P. 164. Eu mă muncesc și mă rup edând, țară tu te impuți de dormit acasă. id. lb. 93.*

3^a. Refl. (personal; trivial) A se băli. LB. *Capra se 'mpute și oăia trage rușine. ȘEZ. I 218¹¹.* (Ind. prez. sing. **impuț** (LB.), (regional) **impuț** (LB.) și **impuțeze** (LB.)) | **Adjectiv:** **impuțit** (cu negativul **neimpuțit**), -ă = care a intrat (a ajuns) în putrefacție, care începe să pută, stricat, puturos, [și cu sensul de] lenes peste măsură (ȘEZ. II 47¹⁸, PAMFILE, C. T. 332), lenevos (LB.). *Fu Lazar... mort și putred și impuțit de patru zile. VARLAAM, C. 77. Sdră impuțit. CUV. D. BĂTR. II 229. cf. PRAY. 977. *Denafară... pom înflorit, țară denănturu lac impuțit. LET. I 173¹⁸.* Vin... impuțit. MAG. IST. I 361¹⁸. *Stricătura cea imputăci. MI-NEIUL (1766) 64¹⁸.* cf. CANTEMIR, IST. 51. *Mort... carele zace impuțit în groupă. ANTIM, P. 165. *Făruți cei impuțit. ECONOMIA, 199. Carnea... din pricina căldurii cu găsi-o impuțită. DRĂGHICI, R. 84. Cânti impuțit. MAHAN, V. 227. Scopă-mă de dubele astea uricioase și impuțite. ISPIRESCU, L. 387. A vedă gura impuțită = a fi mincinos. ZANNE, P. II 184; — **impuțicioș**, -oasă † = care pute, puturos. Mincinos cu multe impuțicioase***

de în; semințele se mai întrebuințează ca nutreț de păsări, iar în medicina populară pentru cataplasme. | P. ext. Câmp semănat cu în; firele lucrate de în topit, meliță și tors; pânza de în; sâmbântă de în. Se mai numește flos și (ca termen științific) în **adevărat și de cultură** (*Linum usitatissimum*). PANTU, PL. Specii: **in-de-câmp** = în eață (*Linum austriacum* și *perenne*); **in galben** = *Linum flavaum*, crește sălbatice prin fânețele uscate, pe coline și prin tufisuri și poiemile de prin păduri și face flori galbene; **in mare s. in pârș** = *Linum hirsutum*, crește sălbatice prin fânețele uscate, prin poieni și pe marginea pădurilor și înflorește în lunie și Iulie, făcând flori mari lilacii, spre bază alburii; **in sălbatice** = în ariță; **in-de-munte** = *Linum tenuifolium*. Cf. PANTU, PL. PĂCALĂ. M. R. 20. Inul, folosit la țesutul pânzei mai întâi de Egipteni, a fost mai târziu împrumutat de toate popoarele ce duceau o viață mai înlesnită. Inul era al bogatului, MENEPTI, G. F. 177. Inul se seamănă mai ales de proprietarii mari... pentru sâmbântă lui, din care se scoate uleiul... La culcuș inului, proprietarii cheamă oamenii satelor învecinate... dându-le în schimb lucrul firele de în. PAMFILE, A. 165. Se va face stricăciune în inuri (cf. înv.). BIBLIA (1688) 7. Depănăpă lână și în. ib. TDRG. Au deprins toate torcăturile de lână, de în. LET. I 44/13. 300 coști pînă în. URICARIUL, XI 219/10. Inul, cinepa, de să va semăna când crește luna... CALENDARIU (1733). ap. GCR. II 26. Tortul... se face... din în sau cănepă. DRĂGHICI, R. 77. Nu sîntem bune decît a toarce la în. C. NEGRUZZI, III 95. Dacă-i coaptă [udma], ca să dea înapoi, legătura se face cu sâmbântă de în și lepte dulce. PAMFILE, B. 65. Îi dă inul pe foc. SEZ. IV 238/11. Părul ei: mătăsoa moale, Ca și țesul dăin înfloare. JARNIK-BĂRSEANU, D. 35. De cînd în ai sâmbănat, Boală 'n oase mi-ni băgat. Ib. 457. Măi topeș ca țes 'n lău (= lac). HODOS, P. 11/16. Nevastă cu brîu de în. Ib. 109/1. Și-mi coșete înurite. ALEXICL, L. P. I 96/12. Cine-și mîndăncă sâmbântă de în, își mîndăncă cămășa. ZANNE, P. I 199. Pășarea-inului v. pasăre.

[Cuvîntul se întrebuințează la singular; plur. înuri însemnând specii de în sau slauri de în. | D i m i n u t i v e: **înșor** s. m. = în (în sens desmiernător). Toarce furcă înșor, Că-și toiu pune înșor. MARIAN, NU. 257. (Bot.) **înșor-de-alior** = lînăriță; — **înșă** s. f. = (Ban.) turtă de semințe de în, din care s'a acurs uleiul. CDDE no. 830; (Bot.) **în torșel** (BARIANU), **torșel** (PANTU, PL.). Cf. H. I 19, X 205, DAME, T. 185. Răsărind inul, merg țenici... de-l plivesc de ință și de alte burăne. DRĂGHICI, R. 78; — **înșor** s. m. (Bot.) = în eață. PANTU, PL. — **înșă** s. f. (Bot.) = s c â n t e i u ț ă. DAME, T. 184. [Cu alt sufix: (presupune un lat.-pop. *iniscu) **înșă** s. f. (Bot.), numită și in-de-câmp, inșor = *Linum austriacum* și *Linum perenne*, specii sălbatice de în, cu flori albastre. PANTU, PL. | **Colectiv**-local: **înșe** s. f. = locul unde au fost semăntă cănepă și în (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN, cf. H. VII 155. Vedeam taluri verzi de grîne, undotarea unei înșii. EMINESCU, P. 232.]

— Din lat. *Inum*, idem. Cf. iie, in ar.

ÎN prep. En, dans; à (sur, de, chez, par, pour, avec, selon.)

I. Local. Răspunde la întrebarea unde? sau încoț și arată stare și acțiune sau intrare în interiorul unui spațiu, ori mișcare într-o direcție onecare (cf. lat. *esse in Sicilia; mittere in Asiam*).

A. Stare și acțiune în interiorul unui spațiu:

a) În legătură cu substantive concrete: Era odzruț Traștinu Efecianțin în cetatea cu rusul. COD. VOR. 33/6. Căți era în Damasc... și intru Ierusalim și în toate laturile iudecții. id. 78/11; cf. și 165/9. Doară poate dezlă a gătă mază în pustinite. PSALT. 156/19 și 41 (în PS. SCH.). Derept aceia în multe părți am intrat și am căutat până o am aflat în Tara-rundănească, la arhimetropolitul Scaftin, în cetate în Türgoviste. CORESI, IV, 5/22. Ceata ce-s în Chesaria Palestinei și Antiohia Siriei și intru însăși cetatea Rîmului. id. ib. 333/22-23. Află mulara Elina în Egiptet în cetate în Memfa. CUV. D. BĂTR. I 354. Spurociunii de obiceiuri ce se trag până astăzi, în tine, Moldovă. LET. II 249/22. Șcade în ceru, unde odhniagte. DOSOPTEIU, PS. 14. Vor gada în caș. BIBLIA (1688) 3 pr. 14. Am grăit... în biserică. ANTIM, P. XXIV 18. Atei în țară. id. XXIV 24. De acești... tineri... nu se află mulți în lume. DRĂGHICI, R. 6. Chibzurile neîmplinite... lasă... în inima noastră mahniri. MARCOVICI, D. 8/12. Vă toiu mulfămi în mormănt. MARCOVICI, C. 8/22. În acel echișagiu dinapoi era o tândră damă blondă. C. NEGRUZZI, I 37. Un duș fierbe în lume. ALEXANDRESCU, M. 5. De-aș avea o putucită Cu flori galbene 'n coșigă, Cu flori roșii pe gurigă. ALECSANDRI, P. I 3. Sta în fereastră neîntăgăit. EMINESCU, N. 75. Și în toată împărăția se înă răzle mare. ISPIRESCU, L. 2. În cinci, șce șate, căbi, abă pătă nereve-ia după ploșci et. CREANGĂ, P. 4. Mergi sădănoș, mămucă, zice că mi cu lacrimă în ochi. id. ib. 20. N'am căzut verde frunză, Cu la mândră 'n grădinișă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 21. | Când nu se fixează un punct precis în spațiu înăuntrul căruia se întâmplă acțiunea, și în legătură cu verbe care arată o mișcare, în este echivalent cu prin, cu care uneori se coordonează: Luna... se legădă în vădruh. CREANGĂ, P. 56. Căi în lume am umbiat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 19. Tunc 'n tîndă și prin caș. Tunc 'n tîndă și pe-afară. Ib. 307. | Substantivul concret e întrebuințat în sens figurat) Dacă ar fi fost în banii lor. CUV. D. BĂTR. I 210/12. Imbădă în noaptea deșădărită. BIBLIA (1688) 4 pr. 6. Sămăntă doarme țarna ascunsă în sâmbăntăntul. MARCOVICI, D. 3/26. De nu treci să mă crazi, vezi ce zice Balzac în Papa Gobec. C. NEGRUZZI, I 49. Că ei sînt în mare foc. JARNIK-BĂRSEANU, D. 216.

b) (P. anal.) În legătură cu substantive abstracte (cf. și întru): E cenă ce e de sus preamăndrie, aintă iaste curată, după aceia în pace. COD. VOR. 126/6. Află-se intru laudă și în cinste și slavă. id. 140/11. La amente rugărite meale în deadeceărul tău, ascultă-me în dereplata ta. PSALT. 295/6 (PS. SCH. 461). Cu cutremur sta-ovr, în vederea de vopăie. CORESI, 35/22. Și l-au cutit Cantemir Vodă în milă și în cinste. LET. II 254/12. Au rămas numai doamna singură... în pază. Ib. II 251/11. Robinson de accite, pe căi se vede, nici aveă în cușet. DRĂGHICI, R. 5. Bucuria în care te află acumă. GORJAN, H. I, 6/12. Ahi pricetăgul... mă tine în jalnică stănenire. KONAKI, P. 84. A pedă... în toatărăpia unui... comandant plin de reumatismari. C. NEGRUZZI, I 39. Face-m'aș privighitoare, De-aș căntă noaptea 'n rădoare Doina cu desmiernătoare! ALECSANDRI, P. I 4. A coprinde istoria lumii în naratiunea unei scurte expedițiuni. HAȘDEU, I. C. VIII. Trădă în pace și liniște. ISPIRESCU, L. 8. Et mămără în gîndu-i. EMINESCU, P. 214. Așa-mi căntă 'n pribegie. JARNIK-BĂRSEANU, D. 198. | Foarte obișnuit în legătură cu a fi și a sta) P'ie masa lor... în săblăznă. CORESI, PS. 180. Mi-i copul în primejdie. CUV. D. BĂTR., I 212/12. Căndu-i în toată vrăsta. PRAVILA MOLD. 70/2. Pîndu-i nepot lui Șerban... și în cinste la

dănsul. LET. II 261. Eră în mare grije pentru acel olac a lui. id. II 287. În temnișă te-au băgat cel fără de lege, ca să fii în pază. MINKIUL (1776), 102^{1/2}. Prietii și stați în gânduri. BELDIMAN, O. 77. Nu am vreme... d'a sta 'n sfaturi cu tine. PANN, E. II, 92. Viața fii în primejdie. DRĂGHICI, R. 41. Sufletul meu... ce-i purura în călătire. KONAKI, P. 103. Eri nu înclărată de a fi în cele mai bune relațiuni. C. NEGRUZZI, I. 111. Politica adăncă stă în fanfaronadă. ALEXANDRESCU, M. 5. Acel monument ce eți, în viața fii, zidite pentru frate-său. BĂLESCU, M. V. 395^{1/2}. Voi, ce stați în admirație... ALECSANDRI, P. II 5. Din nevoia în care mă aflu... ISPIRESCU, L. 12. Aceasta eră mai în vârstă. CREANGĂ, P. 7. Vidro, fie-ți calca 'n bine. SEVASTOS, C. 302^{1/2}. Că eți sănt în mare jale. JARNIK-BĂRSEANU, D. 296. Eri am fost la popa în cloacă. ib. 391.

B. Întrare sau mișcare.

a) În legătură cu substantive concrete. *Tie grăse, acolă și ta patul tău și te du în casa ta.* CORESI, EV. 55^{1/2}. Întrud nemea nu vrea să erte... și... cine ce are haine, odoură... moși, lepădă în ce pută. LET. II 26^{1/2}. Slobori Doamne 'n urechi sfinte grațuri cu țel. DOSOFTEIU, P. 19. Vin dulce care pică în inimile celor ce-l beau. BIBLIA (1688) pr. 5. Suptându-le la consulat în depozit. URICARIUL, I 263^{1/2}. Râul Elba se vază în mare. DRĂGHICI, R. 7. S'a pogorât de viu în mormântul priclenilor săt. MARCOV Ț. C. 4^{1/2}. Iți apără acunul în cetate Smaranda. GORJAN, B. I 2^{1/2}. Să mă duc 'n ceea lume. KONAKI, P. 83. Ajungând în capătul aleei, ne-am pus pe o canapea de braze. C. NEGRUZZI, I. 45. O! suflet fericit! înalță-te în ceruri, și sbori călând la soare. ALECSANDRI, P. I 124. Îi dăseră în templul cel mic. BĂLESCU, M. V. 395^{1/2}. Căruți în cap sănt ochi. EMINESCU, P. 200. Apot... se duse în grajurile împărăției. ISPIRESCU, L. 3. Se zise vite în pod. CREANGĂ, P. 5.

b) În legătură cu substantive abstracte. *Și nu intră în gudeju cu verbul tău.* PSALT, 295^{1/2}. (SCH. 462) *Pașă sfântă mata mea!* în bucuria Domnului. CUV. D. BĂTR. II 461. *Pașă în bucuria Domnului tău.* CORESI, EV. 7^{1/2}. Nici am să fie de afară spre rău, nice adănc în păcate. ib. 99^{1/2}. Se miră cum a face ca să le poată intră în voie tuzor. LET. II 309^{1/2}. Îți dau țara în sama ta. LET. II 125^{1/2}. Și l-au luat țară în dragoste și în milă. ib. II 210^{1/2}. Nici un boier n'am văcut... din ce e se pun în price cu domnul. ib. II 387^{1/2}. Văzrul nimic nu t-au fînt în samă vorbele lui. ib. II 334^{1/2}. S'au și pus în lucrare... cănsarea sărți cu 5 lei zita de oă. URICARIUL, I 229^{1/2}. Vîndu-mi în simțire ce am câștigat? MARCOVICI, C. 7^{1/2}. Întrând în vorbă cu Robinson... DRĂGHICI, R. 16. Aci îi veni în gând să se mai întoară. GORJAN, B. I 3^{1/2}. Ce-ar ajunge lumea, dacă fetele de boier s'ar da în dragoste cu ctobanii? ALECSANDRI, P. I 631. Nu știu cum se înalță, de căză iar în iapă. C. NEGRUZZI, I 79. Ș'i'n neștiințire cadă. EMINESCU, P. 208. Căzând în zăcare. CREANGĂ, P. 184. Dragul mamei, drag! Nu-ți pune veteja în primejdie. id. ib. 79. Ș'a pus în gând să descopere vicleșugul babei... id. ib. 98. Atunci îți mai veni puștu în fire. id. ib. 159. Apoi dă, nu știu cine f'a mai pută țaira și fie în voie. id. ib. 169. Întrând în vorbă cu dănea, fata, bună mehenghe, îi înțoarce capul. id. ib. 165. Iaca în ce fîncărdură am intrat. id. ib. 201. Vezi d-ia, colo departe, niște lanuri frumoase de grâu, care dă în copți! id. ib. 155. Toată pădurea se puse în mișcare. ISPIRESCU, L. 7. A dai în fața de zori. COSBUC, B. 18. Și 'n fire decă-și venă... JARNIK-BĂRSEANU, D. 490.

C) În legătură cu adverbe s. prepoziții locale, ori în unire cu substantive, formând locuțiuni

adverbiale locale (cf. lat. in dextram, in latus); înafară, înaintea, înapoi, încoace (ce), încolo, încotro, înăuntru, în jos, în jurul, în jurde, împrejur, în preajma, în sus, în cruciș, în curmezis, în lungiș, în dreapta, în stînga, în a dreapta, în a stînga, în față, în dos, în latură, în cap, în frunte, în mijloc, în față, în fund, în lung, în lat, în lung și 'n lat (= de-a lungul și de-a latul), în a parte, în altă parte, în spre, până în, în loc, în locul, în loc de, în urma, etc. s. v. În afară-i cu mînjală. JARNIK-BĂRSEANU, D. 275. Hatmanii n'au perit, precum 'notiie în rînd istoria va arădă. LET. I 355. Și au adus boerii dururile înaintea jărdînului. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Înainte se ridică zidul verde al pădurii. SADOVEANU, POV. 78, ap. TDRG. Toarnă-se dracii miei țropov în dăi ce chemu-te. PSALT, 108^{1/2}. (SCH. 166). Rămăsece și Munteții și Moldovenii cam înapoiă lui. LET. I 372, ap. TDRG. Ado 'ncoă, să vedem acea scrisoare. FILIMON, C. 15, ap. TDRG. De cînd trecuși dealu'ncoace. JARNIK-BĂRSEANU, D. 193. El se făcă că n'o cunoaște, întoarce capul încolo. ISPIRESCU, ap. TDRG. Vorba zice: sfuș încolo, răul zice: vino 'ncoace. EMINESCU, P. 216, ap. TDRG. N'ai încotro să te întorci de postelnici, loșofei și vîntării. FILIMON, C. 56, ap. TDRG. Iară aorea stau în înalțul adăposului. CORESI, EV. 56^{1/2}. Să zădă înalțurii în casă fără strajă... id. 71^{1/2}. În înalțurii otrăvite. JARNIK-BĂRSEANU, D. 275. Căzuse Hatmanul țair 'n răcor cu fața în sus. LET. II 230^{1/2}. Două cete se lupiau cu calorile în sus și în jos. DRĂGHICI, R. 9. Corabia se purtă în sus și în jos. id. ib. În jos plecat-am ochii. EMINESCU, P. 201. Cînd erău să se lase în jos. ISPIRESCU, L. 7. Să te văd întorîndu-te cu nazul în jos. id. ib. 15. Să-mi trimiți la badea 'n jos. JARNIK-BĂRSEANU, D. 157. Mă duseși pe sat în jos. ib. 180. Mai în jos pe rămurice, cînd două pădărie... Mai în jos la rădăcină, cînd-o turbură bătrînd. ib. 192. Dram în sus și dram în jos. ib. 206. Colo 'n jos, la perigori, De-au dus apă la fectori. ib. 403. Ica de la brîu în jos. ib. 427. Mai în sus mai mîltite, Mai în jos mai mîricele. ib. 512. Semu și face ca 'n sus să fi urmece. EMINESCU, P. 205. Se urcără în sus. ISPIRESCU, L. 7. Măghiran cu creanga 'n sus. JARNIK-BĂRSEANU, D. 55. Cîte flori în jurul mîeu... JARNIK-BĂRSEANU, D. 189. N'u mă tem de mit de oamnt ce cad împrejurul miei. OCR. I 10. (CORESI, PS. 3.). În curmezis înblînd vîreum (=venînd) întru loc. COD. VOR. 24^{1/2}. După ce umblă lumea în cruciș și curmezis. ISPIRESCU, L. 117. Au scris local... în lungiș cale de 32 cursuri. LET. III 129^{1/2}. Se întîrînd spre nord în față, în dreapta și în stînga. C. NEGRUZZI, I. 149. Muncea în dreapta și în stînga. CREANGĂ, P. 140. Aș amă cușetănd ucentici Inoc și Ioan, eî corpărd în a dereapta și în a stînga scaune, să pacă. CORESI, EV. 26. M'oiu arădă-mă 'n sfînta ia față. DOSOFTEIU, PS. 45. Cînd moartea... se arată... în fața bîtelui bolnav. KONAKI, P. 83. În fața ta frumoasă o să fie o oglindă. EMINESCU, P. 183. Pître neștiimate, de scipeau în fața zornitii. ISPIRESCU, P. 38. Se pusăse Turcii în domul unor spînt. LET. II 357^{1/2}. În fața mîmă, în dos cîmăd (dupre fiărnic). ZANNE, P. IV 476. Vreau să-și spun verde 'n ochi. ALECSANDRI, T. 707. El îi zice sărăpă, stă în Ea în țturi tot se dă. ALECSANDRI, P. F. 240. Dacă nu se dă în latură lupul. ISPIRESCU, L. 17. Beba și moșnegă... pe cari t-a pus în capul meci. CREANGĂ, P. 102. Una 'n capul satului. JARNIK-BĂRSEANU, D. 95. Tîndu-i mai în frunte decăi pre țoți boierii să... NECULCE, LET. II, 350^{1/2}. Corabia eră în mîjlocul

măriei. CORESI, EV. 262^{1/2}. Văzuți *besaric*... și în mijlocul ei ca chip de *farvenic*. DOSOFTEIU, V. S. 80^{1/2}. În mijloc pară de foc. JARNIK-BĂRSEANU, D. 135. Cântă pușul cucului în mijlocul codrului. JARNIK-BĂRSEANU, D. 220. Moarte-mi fac cu mâna mea în zăoa Orctunului. În mijlocul lărgului. ib. 274. În mijlocul rătăcului. ib. 173. Colo 'n fund, în fund la zare, se vestește un negru nor. ALECSANDRI, P. II 14. Te-am pierdut și te-am aflat Chiar în fundul codrului. JARNIK-BĂRSEANU, D. 52. Să atery în lai și 'n lung. JARNIK-BĂRSEANU, D. 381. Să 'n'ai bine 'n nici o parte. JARNIK-BĂRSEANU, D. 264. De gândegii în altă parte. ib. 279. Spune... până în sfârșit toată urmarea întâmplărei. DRĂGHICI, R. 26. Muritoriule... vără-te până în sînu-t. KONAKI, P. 275. M'am săturat până 'n gîl de mucegatul de babă. CREANGĂ, P. 122. Departe-tă până 'n satul COȘBUC, F. 70. Din cer până 'n pământ. JARNIK-BĂRSEANU, D. 512. În loc ce-ar fi să-mi prîzesc, Vor de rău să mă grîsănesc. DOSOFTEIU, PS. 352. Eu de-aș fi în locul dumitale, aș căduă s'o mîngăiu. C. NEGRUZZI, I. 45. În locul moșnegăului... mă întîmpină un neamș sərbăd. id. ib. 1. 67. Și noiți să fim în locu de veci. CORESI, EV. 87^{1/2}. Să nu mi să fie strigarea mea 'n loc de *nebanic*. DOSOFTEIU, PS. 64. Mirosul... în loc de a face bine, ar fi adus amețala. KONAKI, P. 268. În loc de șez boi. JARNIK-BĂRSEANU, D. 317. În urma războiului, mulți vorbii se arată. C. NEGRUZZI, I. 250.

D. Ideea de spațiu înăuntrul căruia se întîmplă sau înătră cineva s. ceva o trezesc în mîntre Românilui și unele cuvinte, care pentru alte popoare cuprind mai de grabă ideea de suprafață; astfel în stă adesea în concurență cu prep. pe, mai rar cu de: *Ies în stradă*, dar: *s'a plimbat pe străzile capitalei*; *n'ore pâr în cap sau pe cap*; *stou în prag*, dar: *umbă în gîndac pe prag*. Aceste construcții sînt explicabile prin originea lor. Măna și palma pot fi așezate așa, încît să ia forma unui vas. În cazul acesta putem pune, *înted* etc. în ele deosebite lucruri, dar acțiunea poate fi înțeleasă și numai ca rîmasă la suprafață, cf. *t-a pus în palmă un ban*, dar *înted banul pe palmă*, *înted* cu pe palmă, adică bine. *Și brațele pot lăsa între ele un loc gol*, în care să poată intră ceva; se zice deci a *înted* în s. pe brațe. *Patul, pomul etc.* au fost considerate ca un tot, conștînd din mai multe părți înăuntrul cărora poți să intri. Astfel s'a putut zice: *s'a băgat în pat*, alături de: *șade pe pat*, unde s'a simțit mai mult ideea suprafeței; s'a zis și în pom, alături de: *s'a suif pe casă*. Șoptirea se face sau direct în urechea ascultătorului, sau numai în apropierea acestuia, deci la urechea cuiuă. După analogia unor exemple ca: *Aveți în frunte numai un ochiu mare cît o stă* (CREANGĂ, P. 242), se poate spune despre cineuă cît ore s. e cu stea în frunte id. ib. 152, 217) ș.a. *Domnul ogîndu lui în patul îndorțit lui*. PSALT. 78^{1/2} (PS. SCH. 138). *Bucură-se vor în straturile soale*. ib. 307^{1/2}. *Că gonit dracul sufletul micuș, smerit-au în pământ etajoa mea*. PSALT. 295 (PS. SCH. 461). | *Răstîgnu-o-rem în cruce*. CUV. D. BĂTR. II 147. *S'a unțora în caș de olac înapoi*. LET. II 287^{1/2}. *Au căduă [calul] în cur*. LET. III 218^{1/2}. *Veni un porumb de-t gîră în cap*. DOSOFTEIU, V. S. 24^{1/2}. *Și-t scopi în obraz*. id. ib. 26^{1/2}. *Numărănd în mîntie credincioșilor... talantul*. BIBLIA (1688) 3 pr. 10. În cale vădușu, împărate, din ceru mă vîrșos de luocorea soarelui. COD. VOR. 76^{1/2}. *Eyi ta, mândră 'n drumul lui*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 113. *Nu ești seara 'n uliță*! ib. 246. *Stăruștie 'n cîmpuri zădănc aruncate*. DOSOFTEIU, PS. 55. *Fiuł pașei dîn Iannia sare 'n za*. COȘBUC, D. 29. *Buciumul euește 'n munte*. ALECSANDRI, P. I 32. *Colo 'n deal la Huedîn, Merg carie după vine*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 53. *Au gonit în urma lor*. MINIUL (1776), 66^{1/2}. *Ilas ur-*

mînd în tronul părintelui său, după o scurtă... Domnie, se duse la Constantinopol. C. NEGRUZZI, I. 143. *În negru zid s'arată vîntind... ca*. EMINESCU, P. 208. *Cîndă puțul cucului în vărfușul nucului*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 192. *Șta în loc umitid*. ISPIRESCU, L. 17. *Una 'n poală m-i lîned*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 52. *Cu tine 'n brațe... petrecean*. KONAKI, P. 101. *În pălărie cu flori*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 102. *Peană... aș purta-o în costid*. ib. 397. *Atuncu... cîndrul lup se și arță în prag*. CREANGĂ, P. 27. *Vrei să ne-aprindem paie în cap*! id. ib. *Să te ferești de omul roz*, cîci e lîșiat dracul în picioare. id. ib. 263. *Toț cu mîntie 'n golduri*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 461. *O tulbă de aur strălucă în umerile ei*. BELDIMAN, N. P. I 82. *Piprăș Petru... țpi puse traista în umăr*. MERA, B. 111. *Amăndoi [boii] cudalbi, jînțai în frunte, cioldoși și grați*. CREANGĂ, P. 38. *Pînă-și ta buhatu 'n spate*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 174. *Nu pot să sufăr să stea un cheiner în spăner*. ALECSANDRI, T. 750. *În pușcă răzimat*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 308. *La s'au adus mai la urmă în masă și niște sîlăși*. CREANGĂ, P. 210. *S'a sculat cu nepus în masă*. id. ib. 264. *N'au scînteie de foc în vatră, sărmanit*. id. ib. 45. *Scrit-ă foja ta 'n hărtie... Scrit-ă foja ta 'n toamnă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 20. *Fă-mă, Doamne, jîntă 'n grîndă... fă-mă, Doamne, jîntă 'n poară*. id. 397. *Pădureșii lui mînzul de căpăstru, sărută pe Mama Pădurii în vînt*. MERA, B. 167. *Toț în gură mă săruță*. DOINE, 3^{1/2}.

E. Ideea de intrare într-un spațiu (loc s. localitate) lîrgindu-se, în a început să arate numai direcția și spre locul sau ținta mișcării; el a ajuns astfel în concurență cu la (care și-a lîrgit înțelesul tocmai în direcție opusă) și anume, cînd sensul e indiferent; apoi, cu asupra, spre, către, față de, împotriva, încontra, cînd sensul e dușmănos, și cu spre, pe, către, la (și cu construcția cu dativul), cînd sensul e prietenos. De-atei năduș în *Orit. COD. VOR. 84^{1/2}*. *Aruncă această în trei părți*. CORESI, EV. 14^{1/2}. *Vîntul pe o parte bîdă asupra corăbii, iar pe alta în coasta din portid*. DRĂGHICI, R. 19. *Apucădu spre sat în vale*. EMINESCU, P. 85. *Să te îndreptăzî tocmai în fundul Forului roman, la stînga de Colișca, în capul stradai San-Gregorio*. ODOBESCU, III 70^{1/2}. *Ci puse cădu 'n pământ*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 67. *Ea puse capu 'n pământ*. ib. 242. | *Foarte des în legătură cu verbele ce înseamnă a privi, a se uita, a căduă, etc.* Ochiă să puseră picăci în pământ. PSALT. 23^{1/2} (PS. SCH. 41). *Și căduă în ceruș și blagoslovit*. CORESI, EV. 256^{1/2}. *Ce priceam... în zare*. KONAKI, P. 102. *Las' să mă uit în ochi-ți*. EMINESCU, P. 209. *Îlmeși țară în Jidori*. VARLAAM, C. 78^{1/2}. *Fata și puse... mîna în piept, și brîncește col colu*. CREANGĂ, P. 277. *Iar se în cap*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 437. | *Foarte obișnuit după verbele care înseamnă a loți, a bate, a do, a trînti, a pocni, a plămă, a trage, a jînț, a nimeri, etc.* (cf. a supra. la, p. c); *Nu le pută nice socoi, la fortășet, ce se ucedă în piept și timă-g rîntid*. CORESI, EV. 17^{1/2}. *Decodă, aruncănd vînticețe cu toporul, l-au loțit în cap*. DRĂGHICI, R. 65. *La urma urmelor năpădări asupra lui și-t mă trîntid în cap cu colotant*. CREANGĂ, P. 33. *Incepe a bate în poară, cîd puteă*. id. ib. 308. *Iar slujitorii dederă în timpine și în surie*. ISPIRESCU, L. 2. *Să nu loțevi în el*. COȘBUC, B. 15. *Mulle dau cu lemnu 'n mine*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 69. *Și pocnește 'n bot*. id. ib. 83. *Vaca care dă cu pitorul în dîntid, poate să nu fie lăptosă*. ZANNE, P. III 145. | După verbele care înseamnă a crede, a se încrede, a se bizui, a îndăjdui, etc. *Ceia ce e în Hristos credință, de proci vestit-se*. COD. VOR. 138^{1/2}. *Nărodușii ce-luta ce crede în Hristos dederă*. CORESI, EV.

3/1. Nu nădăjdui cu prisos în viitorime. MARCOVICI, D. 7/12. *Încere-te în noi.* C. NEGRUZZI, 141. *Încere-te lui, cum te-ai încercat în mine.* SPIRESCU, L. 21. *Mat mult se înveșă în drăghineță decât în sfânta cruce.* CREANGĂ, P. 55.

F. Ideea de «a pune, a așeza ceva, în lăuntrul unui lucru», evoluează în «a pune, a așeza ceva, un de-va, a să stea bine»: aceasta se întâmplă chiar când imaginea suferă o intervenție completă, precum: *Îți înfundă cădeta în cap* (cf. lat. coronam habere în capite); *îți țori înclui în deget* (cf. ital. metter un anello in dito); *oală haina în cută, etc.* *Au pus pe Lezi în plug de au și orat.* LET. II 200/13. (cf. a pune boii în jug). *Și au puzat amândoi în scaune.* LET. II 269/31 (e vorba de scaune cu brațe, tronuri). *M'au oprit, arătându-mi un cap înclui în poarta curții.* C. NEGRUZZI, 143. | (P. anal. în legătură cu substantive abstracte) *Hristos mai tare-ă întărește cu curvinele și cu înclădăturile lui în credință...* CORESI, EV. 3/12. *Viața adevărată se întemeiază în lucrarea lui D-zes asupra zidurilor sale.* BĂLCESCU, M. V. 5/1. *Și curura (= cununa) cea sfântă ce stă în capul m'euzei cea precuratură.* CUV. D. BĂTR. II 48. *Tabachere în brănturii.* BELDIMAN, TR. 24. *Tulba cu eșelile spânzurate (= de) gălă ei.* BELDIMAN, N. P. II 38. *Și-au spânzurat traista în (= de) umere.* DRĂGHICI, R. 60. *Ludându-și traista în (= pe) umere, au găsi într'una niște cartofie.* id. 84. *Friptura... era pusă în frigare.* id. ib. 75. *Capul vinotatului se spânzura în (= de) poarta curții.* C. NEGRUZZI, 143. *Veste vină un om dinmăine, cu traista în bă.* CREANGĂ, P. 126. *În belciugul de la carămbul delespit... din stânga — era animată o bărdăi.* id. ib. 199. *Acuși trec cu pictoarele priu păreți și tes afară de acoperământul în cap, zice Lăi-Lungă.* id. ib. 254. *O pușug de cele pe talzer, cu batiere lungi, de pus în gât.* id. ib. 43. *În degele cu inele.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 23. *Cu cisme roșii 'n pictoare.* id. ib. 151. *Să vin cu hatene 'n apate.* id. ib. 273. *Și în cap cu căciulă.* id. ib. 471. *Și tu în-ai lăsat înclupul tău în degetul mieu.* id. ib. 502. *Leo să aruncă în granzură lui [Numa].* BELDIMAN, N. P. II 31. *De la poartă s'aruncă în gălă bărbăților și încep a-i lua cu vorba și a-i dezmiră.* CREANGĂ, P. 14. *S'au și alăbort să-i în în urghii... pre acel... căzaci.* LET. II, 429/22. *Daniș mitei și ai tăi stau în cută (mănt puși bine, de nu se pot atinge de ei).* ZANNE, P. V 62. *A venit cu falba în proap.* id. P. V 360.

G. Uneori se întrebuințează numai în mod hiperbolic spre a exprimi locul sau distanța, sensul lui fiind de fapt numai: aproape de, (aproape) până în s. la.: *Părute cu vârfa 'n nouri.* KONAKI, P. 204. *În nori corbii crădnesc.* ALECSANDRI, P. 1 10. *Cu trei rândane... se pierduri 'n stele id.* 1 192. *Sărău colbul în naltul cerului.* CREANGĂ, P. 126. *S'aruncă în stăta cerului.* SPIRESCU, L. 1. *De-ajung crengile 'n pământ.* MARIAN, I. 105. *S'ajungă cu vârfa 'n grindă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 269. [(Foarte obișnuit în corelație cu din, dintru, de la). *Mă rădăcăm din nenorocire în nenorocire!* MARCOVICI, C. 7/10. *Acem împărot... lasă înima nestădătoare, Ce cu sburdulor flutur d'într-o floare 'n altă floare, Gustă numai...* KONAKI, P. 81. *Pre mine care înfelegam pe Erodian din scoarță în scoarță!* C. NEGRUZZI, I 7. *Din transformajii în transformajii, omeneșca merge într'un progres continuu.* BĂLCESCU, M. V. 3/11. *Funcția se poartă tuând din loc la loc.* ALECSANDRI, P. 1 193. *De la Turnu 'n Dorobol.* EMINESCU, P. 161. *Din hotare în hotare.* id. ib. 163. *Din ce în ce mai tere o simte 'n a lui braje.* id. ib. 209. *Al mieu nume o să-l poarte secolți din gură 'n gură.* id. ib. 224. *Din vorbă 'n vorbă, din una 'n alta, ajung până acasă la cu-*

mătra. CREANGĂ, P. 32. *Tot îmbăli din babb în babb, cu descăntece și cu oblojele.* id. ib. 111. *Din vorbă în vorbă au și ajuns la poarta lui... Hic.* id. ib. 135. *Nu-s deprina a îmbăli...* din stăpân în stăpân. id. ib. 151. *El își edută de dram, întrebând din om în om, unde țete Dumnezeu.* id. ib. 307. *Trecă muntele, călărindu-se din colț în colț.* SPIRESCU, L. 25. *Să umbli din sat în sat.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 196. *De-ai călca din piatră 'n piatră.* id. ib. 203. *De-ai călca din urmă 'n urmă.* id. ib. 203. *Aș sbura din cracă 'n cracă.* id. ib. 136. *Munții noștri au poartă, Noi cerșim din poartă 'n poartă.* POP.

H. Spec. (adesea în concurență cu alte poziții):

Din. *Adăpate 'n lău cu miere.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 28.

Intru. *Căpi eră în Damascu... și întru Ierusalimă* și în toate laturile iudeești. CORESI, EV. 78/17. *Înclui venălu-a la Hristos, frajilor, când au venit spre pământ să spăsească noi, întru sârdece și întru multă făr-de-cinste au fost, și în hule și în ocări.* id. ib. 38/13. *Și Hristos întru meserătate și în sârdece viad.* id. ib. 41/9. *Răposă în Domnul.* MINERUL (1776), 52/1. *Bun! zise el în gândul său.* CREANGĂ, P. 21. *Împăratul locului acestuia a răposat la Domnul.* SPIRESCU, L. 141. | Se întrebuințează des după verbele care înseamnă a (se) obișnui, înădeletoși, dedă, înveșă etc. (cf. și cu) nu numai în legătură cu substantive concrete (cf. a (se) înveșă în ham, în jug etc. alături de în ham, jug etc), ci și cu cele abstracte și în sens figurat. *Ce în legea Domnului voia lui, și în legea lui înășă-se dzu și noaptea.* PSALT. 1/9. (PSAL. SCH. 2). *Petru nu înveșă pre toți.*... în înclăntarea sa. DOSOFTEIU, V. S. 154. *În răbdare înima mea s'a dedat.* PANN, E. III 134/2. *Căpăș bierii, rugății în remăntin.* C. NEGRUZZI, I 3. *Sfeticăci 'necchiți în lept.* COSBUC, B. 22. | Adesea după verbe care înseamnă a (se) prefă, a (se) schimbă, având, în același timp, sensurile sintru și sca. *Veți fi vouă în pârinte.* DOSOFTEIU, MOL. 719. *Îți întoarec mântuirea în bucurie.* GORJAN, H. I 63. *Trăpui mieu prefăcându-se în fărând.* MARCOVICI, C. 8/10. *Acum... Robinson... s'au prefăcut în mai bun.* DRĂGHICI, R. 54. *Toate celea tu mine, s'au prefăcut în durer.* KONAKI, P. 85. *Colțatic...* în rîpe largi s'au schimbat... id. ib. 212. *Amorul meu se prefăcă în compătimire.* C. NEGRUZZI, I 47. *Al ei păr în galben bate.* ALEXANDRESCU, M. 331. *Să 'ncepe apa 'n sâpge.* EMINESCU, P. 207. *Luna... preschimbată în feciolar.* id. ib. 234. *Pădurile se schimbaseră în câmpii.* SPIRESCU, L. 9. *A fost z'fînțit frate-mieu în diacon.* SBIERA, F. S. 179.

Intru. Ia. *Puzu-n'ai prece în limbi, stătere capului în oameni.* PSALT. 84/19. (PS. SCH. 75). *În Orcați nu eră mai făr-cinste decât miera crucii.* CORESI, EV. 69/20. *Mai multe aprupate... sânt întru noi...* decât în păgân. VARLAAM, C. 273/2. *Ar fi fost... de pomente Grigori Voă,* în domni cei de frunte și de laudă. LET. II 413/22. *Și țipele în fețele și nurorile lui.* LET. III 61/10. *Să judece lumea neclegându în fețe.* DOSOFTEIU, PS. 30. *Un om... a căzut în tărhari.* MARCOVICI, D. 477/14. *Toată lumea se aruncase în dăști și perispomeni cu babele în căjei și motani.* C. NEGRUZZI, I 3. *Vină că picose în niște turme de jopi furioși.* BĂLCESCU, M. V. 392/9. *Nu departe stă Peștele lupțat în flori de mată.* ALECSANDRI, P. III 20. *S'afancă seobește-te fata babei în dînți.* CREANGĂ, P. 294. | (În legătură cu până) și nu altă ce eră prin un măruș rău de toți oamenii și de muieri și de copii și de toți căli se mărădăre și ce pișe, până în rob și 'n mișci. CUV. D. BĂTR. I 370.

1. După verbele a căror acțiune exprimă o înțindere în spațiu, sensul lui în s'a dezvoltat (din intru, între) în peste, asupra, spre. Să-i faceți veste de tocmile bune în limbile toate. DOSOFTEIU, PS. 30. În tot pământul au segit vestirea voastră. MINEUL (1776) 190_a. Împărățul a dat de știre, prin craticii săi, în toată lumea. CREANGĂ, P. 77. (Foarte obișnuit în acest sens, după verbele care înseamnă a domni, a împărăți, a stăpâni, a obădui etc.) Și nu cu ceta ce dezperu (= stăpânesc) în rându. COD. VOR. 162_{1/2}. Bătăra Cristofor, cu mila lui Dumnezeu Vorođă în toată țara ungurească și în Ardeal și în toți Săcutii. CORESI, EV. 1_a. Vei domni 'n tot pământul. DOSOFTEIU, PS. 14. Eu-s pus de Domnul cratu în muntele Sionul. id. ib. 14. Țara în care împărătește fratele cel mai mare. CREANGĂ, P.

J. Limitativ (cf. Ia, asupra): Vedere oprită în mărșăfuri. KONAKI, P. 268. Imi mărșăfuresc cetire numai în amorozale răzaze a Doamnei B. C. NEGRUZI, I 61. Cel mai mare ospăz se cuprind în căderea feluri de bucate. id. I 151.

K. Uneori în local a avut la origine sensul de din dreptul s. (înaintea): Haină roasă 'n coate. (= în dreptul coatelor). EMINESCU, P. 221. Pândind... când eră soarele în cruce (= în dreptul punctului de înălțare) ...se răpăde ca prin foc și în trei sticle de măr dulce. CREANGĂ, P. 273. Șf te-ai face stog în prag. JARNIK-BĂRSEANU, D. 8. Mi-î îngropă... în ușa altarului. ib. 173.

11. Din sensul local s'a dezvoltat, în legătură cu substantive concrete,

1^a, sensul instrumental (în concurență cu prep. cu, prin, pe, de, din. Expresii ca duc mănăre în traintă, prind în clește, țau sau cuprind în brațe etc. au fost considerate ca echivalente cu duc mănărea cu traintă, aprind cu cleștele, viau s. cuprind cu brațele s. a. m. d. Tot astfel se întrebunțază: zic în fluter s. din fluter. Adestori e foarte greu de deosebit sensul instrumental de cel modal, cu care e înrudit de aproape, s. chiar de cel local: duc niste în poală). Se laude numele lui în zboru, și în timpând și psaltire se cânte lui. PSALT. 9 (PS. SCH. 479). Am plătit în aspri. CUV. D. BĂTR. I 170. Ce zici în fluter dumneta Logofeteș LET. II 206_{1/2}. Și se giucă în cârți cu dănuș. id. II 209_{1/2}. Șf-i eră urși feciorii de boieri, să nu-î vază în ochi. id. II 265_{1/2}. Se boacă în gura mare. id. II 280_{1/2}. Numele tău cel sfânt l-înălță în tot glasul. DOSOFTEIU, PS. 29. Plângă în glasul mare. id. V. 8. 157. Israel să va izbări, nu cu răboșu, nici... cu toată înfrământarea, ci în domnul dumnezeu. MINEUL (1776) 100_a. Bătând în palme, strigă... GORJAN, H. I 5_{1/2}. Mai bine să moară, să nu cunoască pe țată: zău, care nu calcă în picioare. C. NEGRUZI, I 28. În vârful degetelor [picioarelor], câținel... au breacă prin un șir de odat. id. I 78. Îi găsi pe amândoi adormiți și strângi în brațe. GORJAN, H. I 3_{1/2}. Acest psalm... începând a-l cântă în glas mare. DRĂGHICI, R. 46. Răspândind în el dreptatea dumnezeitor pravii. KONAKI, P. 259. Pital crăutul, văzându-se prins în clește..., îi jură credință. CREANGĂ, P. 207. Se băteau urși în coade. ISPIRESCU, L. 1. Șf-mi adă nășep în poală. JARNIK-BĂRSEANU, D. 107. Șom uitat de a zice 'n frunză. id. ib. 178. Cămila taste dobitoic în pratra picioare, CANTEMIR, IST. 88. Bălanul printru nuferi să 'n labă necelinit. ALECSANDRI, P. IV 83. Prea puțin ziduri mai erau fa picioare. ISPIRESCU, L. 100_{1/2}. A cântă în (s. din) fluter, în vionă etc. A strânge în balamale. ZANNE, P. III 17. A strânge în chingi. id. V 168. [P. a n. a]. (în legătură cu substantive abstracte). Să facă o... mândărire în cheltuala lor. DOSOFTEIU, V. 8. 59_{1/2}. Venise să se spăzască în

uritul... Chigindului. C. NEGRUZI, I 44. În precetele sale de pe amvoanele bisericilor, începă ca vespea. CREANGĂ, A. 136. Îi cuprind... în privirea ei. VLĂHUȚA, N. 19.

2^a. Din instrumental, în a ajuna să arate materia

a) cu care se învâlește s. îmbracă ceva: Încă în fașe [scil. fiind] pierduse pe matcă-sa, C. NEGRUZI, I 20. Femei în catrină. ALECSANDRI, P. III 588. Iată-î îmbrăcat în pielea dracului. ALECSANDRI, I 21. E n'ntind 'n haine albe... logodnica lui Arald. EMINESCU, P. 199. O căruță ferecată în aur. ISPIRESCU, L. 38. Regii 'n purpur s'au faciaz. COȘBUC, R. 17. Iese mândra la porții, numai 'n te și 'n cretină. JARNIK-BĂRSEANU, D. 72. Fata crescută 'n mătășu. id. 436. Înfășeși în scute de bumbăcel. id. 516. [P. ext.: A legă o carte în piele.

b) cu care s. în care se udă, scaldă, fierbe, înecaă etc. cinevă ori ceva: Adunarea lor cea crunță 'n sânge. DOSOFTEIU, PS. 43. Acestă cuplătă pagubă a înecat în lacrimii iutina ticlă-mălu bătrân. MARCOVICI, C. 4_a. Corturi înmăte în aur. GORJAN, H. I 3_{1/2}. În sudori, lacrimi scaldă. KONAKI, P. 86. Icre fierțe în unt... C. NEGRUZI, I 98. Orzul să mi-î dai fieri în lapte. ISPIRESCU, L. 3. Udă cărpa 'n apă rece. JARNIK-BĂRSEANU, D. 14. Că te scald în lapte dulce. id. 312.

c) în (cu s. de) care ne îmbrătim, desfășim etc.: Îmbrătuții în (= sdes s. eus) mănăre. DOSOFTEIU, MOL. 80A. A se desfășă în mândria.

d) obiectul de care ne împiedicăm s. ne încurcăm etc. [Arma] vătoarnă în ce se oprește. DOSOFTEIU, PS. 26. Vedem neamul omeneș... împiedicându-se în mii de... încredințe. BIBLIA (1688), 3 pr. 22. Se împiedecă în niște melaiți de lână. C. NEGRUZI, I 160. Apă-ă că ne-am încurcat în slăbănieș CREANGĂ, P. 167.

III. Temporal. Acest sens s'a dezvoltat din cel local, în legătură cu noțiuni de timp. (cf. lăzru în noapte [= înăuntrul nopții] obiă plecă și fata la at săt. COȘBUC, V. 158) și răspunde la întrebările când? până când?, arătând momentul sau durata unei întâmplări, timpul după s. către, spre și până la care se întâmplă ceva, în concurență 1^a cu Ia, mai rar cu de; 2^a cu pentru (cf. și în cursul, în timpul...); 3^a cu după și peste; 4^a cu spre și către și 5^a cu până la (cf. lat. in tempore, in toll tempore, in multis annis, in diebus paucis; în multos annos praesentem; aliquem invitare in postquam diem; dormire in lucem).

1^a. Arată momentul: Nevosă-se, se ară puteare fi lui în ziua cindzeor să fie tutru Ierusalim. COD. VOR. 18_a. Șf fi-va ea leamul rădădit lângă seștu apei, ce rotul său dă în vremea sa. PSALT. 1_{1/2} (PS. SCH. 2). Dată bisericii lui Dumnezeu, în toate Dumineci a se ceti. CORESI, EV. 1_a. În anii și în zilele Măriei lui Bălar Cristof. id. 1_a. Cum nu te podăși în vremea tu. CUV. D. BĂTR. I 451. În anul 7000 Mart în 11, au întrat Malcoei în țara leșească cu multă mulțime de Turci. LET. I 140_{1/2}. Au ars Brăila, Marți în săptămâna albă. LET. I 123_{1/2}. Șf în faptul zilei apă i-au loct Moscolii pre Turci. LET. II 429_{1/2}. Purces-au în zi înță a lui August. LET. II 464_{1/2}. Îi răbiă duhlul cel necurat tot în lună noadă. VARLAAM, C. 67_a. Spă în nopțile toate perințe mele cu lacrimile mele. DOSOFTEIU, PS. 23. În primăvara omului 1515... țepi din Amasia. E. VĂCĂRESCU, IST. 260_{1/2}. În rearsăntul zorilor au zărit... că două cătce... se lapă cu volburile. DRĂGHICI, R. 20. Acă... ză... în care virtutea se va îmbrăca cu străduțioare haina a nemurirei. MARCOVICI, C. 14_{1/2}. Slușba milătrească are mai multe neplăceri... Și mai vârtos în vreme de răboșu. C. NEGRUZI

Y 39. O comelă... nu vine în fiecare an. BĂLCESCU, M. V. 4/21. *Aşa zice tot omul ca 'n vîitor trăieşte.* ALEXANDRESCU, M. 4. *Pleacă în mîndre nopţi cu lună.* EMINESCU, P. 211. *Chiar în acea zi, cînd s'ară, baba înceapă să pute la cale vîeleja nurorii* a. CREANGĂ, P. 5. *În clipa aceasta este cu copiii ei.* ISPIRESCU, L. 4. *În cele mai de pe urmă calul îi zise...* id. ib. 9. *În Rusaliu acum veni pe la mine.* VISARION P. 73. *Vite în altă dată.* SBIKRA, P. 114/12. *Dorul plînge în zori de ziuă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 104. | *În legătură cu p'ănă, spre a se arăta momentul p'ănă la care ajunge acţiunea. Nu p'ără în cumpit mînie-se.* PSALT. 211/12 (p'ăşi în cumpit. SCH. 332; în sfârşită. DOS.). *Am dormit somn cu odihnă—p'ănă'n zăd de la cină.* DOSOFTEIU, PS. 17. *P'ănă în s'ară obiă ou ajun...* a. lăcaşul său, DRĂGHICI, R. 160. *Se odănuce ca să privesc alergarea de cai, ce se prălunpise p'ănă în luna lui Septemvrie.* C. NEGRUZZI, I. 35. *Nu-t de mers la tîbucică p'ănă în luna lui Brumariu.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 95. | *În corelaţie cu din: Aşteptă din ceas în ceas să-t vie om de la Poartă.* LET. II 334/22. *Vin din s'ară în s'ară.* DOSOFTEIU, V. S. 8/2. *Ca prin eyes trecând, s'aură din odă în odă vult s'ară.* ALEXANDRI, P. II 11. *Amănd, din zi în zi şi de Joi p'ănă mai de-apoi.* CREANGĂ, P. 141. | *În legătură cu nume şi adevrbe de timp, în formează adevrbe şi adverbale care pot exprima atât momentul cât şi durata în timp* *Îr (= in) a-mădădă.* PSALT. 67/27 (PS. HURM. S. 36/2). *În lungu rebdătoriu.* PSALT. 211/12 (PS. SCH. 332). *Că 'n curănd, bade, te 'nsoră.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 251. | *În expresiunile adverbale în sfârşit, în fine, în, putându-se înlocui cu la, se pare că arată tot momentul (la origine locul) în care se face acţiunea exprimată de verb; atât oricare are numai sens conclusiv.* *În sfârşit, dacă orăce s'ar şi fără năcaz mare de a se plecă la mîncea cîrăse s'ant slujitoare, ce-are fi, Doamnel KOAKI, P. 271. *În sfârşit, eu se apropie de horă.* SLAVICI, N. 139. *În sfârşit auzind împăratul...* ISPIRESCU, L. I. *În sfârşit, îşi tea... mîma te aiaşi şi se duce la curie.* CREANGĂ, P. 156.*

2°. *Arată durata, uneori cu sens temporal-final (cf. în timpul... s. timp de... în cursul, alături de p'entru, dar niciodată nu se poate înlocui cu la)* *Prebăndim acolo în 7 zile.* COD. VOR. 25/2 (rămasem acolo seaple zile. N. TEST. 1648; am rămas acolo zile şapte. BIBLIA 1688). *Ca în doao ceasuri strigănd.* id. 11/2 (p'ănă la doao ceasuri strigănd. N. TEST. 1648; ca vro doao ceasuri strigănd. BIBLIA 1688). *Şi se întru în casa Domnului la lungi zile.* PSALT. 39/12 (PS. SCH. 69). *S-au întruiecat soarele...* în trei ceasuri. VARLAAM, C. 105/2. *Că în puţină vreme să îndulceşte, voră întru veac muncăce.* CORESI, EV. 27/22. *În grase luni... apă n-au băut.* DOSOFTEIU, id. V. S. 3/2. *În odă va îndelung rădă Dumnezeu să trîdece pre p'ăndim.* ANTIM, P. XXIV 13. *În veac eşti fecioră.* MINEIUL (1776), 124/1. *Şi în toată a sa viaţă odă va rădănd.* PANN, E. 198. *În curgere de două sau trei ceasuri p'om ajunge acolo.* DRĂGHICI, R. 8. *Momente rari în cursul scurte noastre vieţi...* C. NEGRUZZI, I. 78. *Acesăi devoliare... în timp şi în spaţiu.* BĂLCESCU, M. V. 3/2. *Hamdan n'ecă nu pieră!* ALEXANDRI, P. II 13. *Nu se pută domiri e' cum de în cîdecă zile s'au schimbă astfel lucrurile.* ISPIRESCU, L. 9. *Iei, măduş, cine-o murit în an, atunci s'au îngropat.* CONTEMPORANUL, V. vol. I 297. *Şi în mulţi ani să trîdăse.* TEODORESCU, P. P. 180. *Cîne moare în săptămîna luminată...* ŞEZ. II 66. | (Echivalent cu p) *Postescu-mă de doao ori în săptămînd.* CORESI, EV. 11/2, 16/22, 24. | *Spre a însemnă d'urata în care se petrece o acţiune, ta se pune adeseori înaintea substantivului abstract care expre-*

mă durata, alcătuid astfel o sintagmă care poate fi înlocuită cu o propoziţie secundară de timp sau cu un participiu (cf. întru). *În faţul lui fînors-at în îndoporea (= în timpul cînd suferă de lângore) lui.* PSALT. SCH. 78/22, 138/2. *În bucurie scărba o uită.* CORESI, EV. 266/2. *L-au p'ăsit în faptă (= cînd făptuia, făptuid).* BARAC, T. 69. *Parada... ce eră să-i petreacă în toată căldoria sa.* GORJAN, H. I 3/12. *În dureri cunosc viaţa şi în viaţă tot durere.* KONAĞI, P. 104. *Nu apucase s'au afle în viaţă.* C. NEGRUZZI, I. 32. *Pe fara mea tubită mîngăieci-o 'n lipsa mea.* ALEXANDRI, P. II 73. *P'ără că 'n somn un űnger or trece prin infern.* EMINESCU, P. 208. *N'am p'ăsit eu asta numai odată în viaţa mea.* CREANGĂ, P. 124. *Malca, în vorbele teata, tor a adormit.* id. ib. 133. *Să nu mă zăţieşti în aborul meu.* ISPIRESCU, L. 7.

3°. *Dim sensul durativ al lui în s'a dezvoltat acel de după s. peste. Că în moarete nu-t nime să te pomenăse.* DOSOFTEIU, PS. 23. *Sosim în 40 de zile la loc cu pomă.* id. V. S. 7/9. *Dîndărd în săptămîndă teică de-şi(i) lud apă.* id. ib. 102. *Prîmănd ađnul mărte trupul tău...* în căldăre vream. MINEIUL (1776), 94/12. *În puţină zile ajungănd aproape de coptăna Indiei.* GORJAN, H. I 4/2. *Să vesteacă tălălu tău, că e' ou purces...* la Londra, şi că în puţină vreme torăşi se va înloare înapoi. DRĂGHICI, R. 6. *În două săptămîndi după Sămedra, se dou şi berbeci.* IONESCU, CAL. 222/2. *De azi în trei zile pleacă.* ISPIRESCU, L. 4.

IV. *Sensul local şi durativ la unecori o nuanţă causală (= pentru, edi) pricină, e'la urma, şdes, cf. întru, din) mai ales în legătură cu substantive abstracte. Să nu zăd soarele în mînia ta, necă să răsiie.* CUV. D. BĂTR. II 467. *Să vindece şi să întredăscă sufletele şi trupurile noastre ce s'ant alăbite în păcate.* CORESI, EV. 64/2. *Va fi făcut ucidera în greşală.* PRAY, MOLD. 48/2. *Şi în pîmză pre mulţi tu omorăşi e' el.* LET. II 8/22. *Vau strigă 'n grijă mădă.* DOSOFTEIU, PS. 18. *Bucurăndu-se în posturi, şi bdenit, şi în toată ală patimă rea.* MINEIUL (1776), 98. *Apă de dureri cuprăndă, în necazul e' cel mare, nemăngăiea Zălnic...* KONAĞI, P. 83. *Apoi, în ciuda şi necazul e' ceam asupra doamnei B...* C. NEGRUZZI, I. 65. *În a mea rădă, pe locul p'ăntesc, Fii ai acestor rucă, p'ărăna lor sădăse.* ALEXANDRESCU, M. II. Cînd... broaşte... în hor ordăce (cînd nisare luna) atunci în credinţă a mea tîmă s'altă. ALEXANDRI, P. I 203. *Dar ochi-i oră în friuri.* EMINESCU, P. 210. *Începe a face un tărăbui, de s'a sculat toată ograda în gura lui.* CREANGĂ, P. 304. *Dară nefericitul, în twălmăşăd, nu băgase de seamă că, alergănd după teure, trecuse în valea plăngerii.* ISPIRESCU, L. 8. *Saltă 'n vânt a e' oltiţă.* COŞBUC, B. 8. *În nădejea slujă, Dai de fundul pungi.* ZANNE, P. IV 595.

V. *În are sens final (cf. de-ntru, spre, întru, de, după). De la cea-a tremăsi spre erăşbirca veilor făcători şi în lauda birefacătorilor.* COD. VOR. 64/2. *Jăluşi şi dăd de le teptări în lauda tălălu şi fulfil şi d'ăhubat sfânt.* CORESI, EV. 1/22. *Întru frica şi în isprăvirea celor te vor auzi, spune Hristos Dumnezul nostru, în fricopatul lucrul ventului lui.* ib. 38/22. *Luajşi şi măncaşi, că acesta e' trupul meu, ce se dă şi se frănge derept voi şi crept mulţi, în terăctăna p'ăcătorilor.* ib. 112/2. *Cum s'au îndurată a da jara în pradă.* LET. II 229/22. *Mersu în primbrore la un sat.* LET. II 238/22. *Au şi purces Hanul în pradă spre apa Donului.* LET. II 334/22. *Şi o purdă în valeală între toată boierămea.* LET. II 249/2. *S'au tuas în căldărie.* DOSOFTEIU, V. S. 3. *V'i să dă în ştir.* VICARIUL, I 258/11. *În cîntic să-şi fie fie coarne.* TICHINDEAL, P. 221.

Cinstese pe bătrâne în amintirea trecutului lor frumuseți. C. NEGRUZZI, I 38. În via codri'n ajutor. EMINESCU, P. 163. După ce s'a sfârșit munta, feciorii s'au dus în treaba lor. CREANGĂ, P. 5. Plecase în peștii. IPSIRESCU, L. 34. Asta să fie în norocul meu, id. ib. 219. Ș'a plecat în vânătoare. TEODORESCU, P. 20. Face multora 'n necaz, id. ib. 314p. Spunând părinților 'n ce umblă. SEVASTOS, N. 40/2. Măi, bădăi, 'n ciuda ta. JARNIK-BĂRSEANU, D. 236.

VI. Arată prețul sau echivalența (cf. pentru, cu, în loc de, ca). Slujitorii în lefe. LET. II 243/21. Pre zahăr de vite și de pâne a să bani, n'a luod în dar, id. II 338/22. Că-l vânduse Andronic... în 50.000 de galbeni de aur. MAG. IST. I 99/27. Cădă tarbă au fost... ou vândut... unui Turc în 20 lei, URICARIUL, XVII 24/13. Am luat de la dumnealui în datorie de 550 lei, ib. XX 370. Femeia dădă eu luă bani în datorie... PRAY, COM. 22. Ti-o vând [vorba pe care am auzit-o] 'n (= cu) cât am cumprat-o. ALECSANDRI, T. 954. #in cinste 's. In dar = grațuit, fără plată. Cine dea în cinste ori în datorie, să îmbată de două ori. GCR. II 374. Să cumpere cu bani, tar nu în dar. LET. II 287/2. In dar a venit, în dar s'a dus. ZANNE, P. v. 248. Inrudit cu acest sens este acela al interesului din locuințele a da în (s. cu) comădă s. împrumut (= în + 'prumut): Să nu dai în comădă. CORESI, EV. 344/11. Prietene, dă-mi împrumut trei pănti. GCR. II 37/1.

VII. Inrudit cu în care exprimă echivalența, e și în consecutiv din: în urmare, în urma..., în consecință etc. (cf. drept, ca).

VIII. Arată măsura, cantitatea (cf. de, pe, cu). În ceed cu tima să nu scodeți, vă poftese. CANTEMIR, IST. 99. (cf. în cătvă, întru călvă, încât). În (= pe) jumătate mori. DOSOFTEIU, MOL. 808. Când... am... văzut întarilor în simutidă cătine... KONAKI, P. 268. Această situație nu s'a exprimat în parte, prin istorie. URICARIUL, X 373/12. (După fr. en gros, en détail). A vindé în mare, în mic. [(In corelație cu din s. de) Locurile li eră tot de ce în ce mai necunoscute. SBIERA, P. 67.

IX. Din sensul local (= intru) și din cel durativ s'a născut sensul din privință, ocaz de privire la. Rita eră seamana în chinu noao. COD. VOR. 135/1. Vănzare în vite nu are. LET. II 239/22. Bispucarii n'au fost nici în pâne, nici în stupei, id. II 418/22. Ce duhul căd de sarac și slobod, decăt împărățul de porțul robul, mat bogat este și robul drept, decăt intratul strădă, mat tare este, că ceta în trup, tară ceta în suflet biruagte. CANTEMIR, IST. 152. În ce le va porunci, să asculte. MAG. IST. I 312/1. Au socotit prea înaltățul nostru Domn împrună cu tot sfatul, în pricina adăulului ce s'au fost făcut... ca tarăși să se păzască acea din vechiu lucră a banilor. URICARIUL, I 336/12. Trebuie să sporim în bine. ARHIVA, I 5/12. Au în îndestulare în grău. CALENDARIU (1814), 64/4. Tinerețele nu sânt atât de bogate în zile. MARCOVICI, C. 51/12. În orice lucru pune temetu numai pe blagoslovenia lui Dumnezeu. MARCOVICI, D. 10/12. Altul... nemulțumit în toate, par'că nu cunoaște prețu minței... KONAKI, P. 259. Arsenie T... e frumos în felul lui. C. NEGRUZZI, I 64. Omentrea ajungeva a-și identifiat în tot esența sa în esența dicităv' BALCESCU, M. V. 3/2. A fost numa 'n durere variatote lor. ALEXANDRESCU, M. 4. Un bondar rotund în pântec. EMINESCU, P. 196. Această poznașă trebușoară și gteșoșă în multe privinți. CREANGĂ, P. 141. Mă-murcul sprinten în picioare subțirel ALECSANDRI, P. P. 17/12. Grăul... Eră 'n spic căl vrabia. Eră 'n pata ca trestia. TEODORESCU, P. P. 145. La mândrața 'n joc bărbănt. JARNIK-BĂRSEANU, D. 420. Din nazme lungă 'n gură, Din dărdi

lungă 'n cretină, Din nazme scurtă 'n poale, ib. 426. Scurt în gât și lung în trup, ib. 506. A fi tare în răznd. ZANNE, P. II 426. A fi tare în brăcilor. id. III 30 (cf. leffin la făină și scump la țărțe). Fi slab în cotarmă. id. III 91. Cu bogatul nici calul să nu-l fereci, nici în punșă să te măsoari, id. v. 88. (După fr. étudiant en droit etc.) Student în drept. Doctor în medicină. [(In numeroase exemple nu se poate spune dacă în are acest sens sau e local, durativ, instrumental ori modal). Cea nepurtată bunălate să dobândim în Hristos Ișus. CORESI, EV. 54/12. Intr'acel vreme Tamerlan... înfloră în puiera ornelor sale. E. VACARESCUL, IST. 253/22. De vei păgubi în vreo neguitorie, să-ți fie de învătătură. C. NEGRUZZI, I 251.

X. Distributiv. Din cazurile în care în arată o direcție, e la ajuns să se întrebuințeze distributiv, după verbe care învenesă o simplitate (cf. lat. Gallia est omnia ditata in partes iras). Să împarță în doo cu stăpănuil pământului. PRAV. MOLD. 42. I-au tot idial cete în patru bucăți. LET. II 258/12. L-au întiar în patru. DOSOFTEIU, v. s. 128. Soldatul... fu... făcut în bucăți. E. VACARESCUL, IST. 252/22. Fii Român verde și rupe mofa în două. C. NEGRUZZI, I 251. Bot plătari în câte zece. ALECSANDRI, P. 41. A ei catapiteasă de un fulger drept în două e ruptă. EMINESCU, N. 308. Măcar fă pe dracul în patru... dar numai decădi să-mi aduci ptelea Cerbului. CREANGĂ, P. 218. Dădă nu fugă leul... în patru li făcăt. IPSIRESCU, L. 17. Fă, bădăi, piatra 'n zece. ALECSANDRI, P. P. 51/2. Cu intima ruptă 'n două. JARNIK-BĂRSEANU, D. 113.

XI. În legătură cu rănduri, sensul lui în devine multiplicativ (cf. de două ori). [Omul este] un... haos de patimi urte... primite și lepădate un ceas în miș de rănduri. KONAKI, P. 275. Slujnica ne-au chemat în două rănduri. DRĂGHICI, R. 212. Pentru că mi s'a jurat, doamnă, în miș de rănduri. C. NEGRUZZI, I 51. Lăpușneau, după înfrângere sa în două rănduri, de ostile Despotului... id. I 137.

XII. Din în local și instrumental s'a dezvoltat în cu sens modal, arătând felul cu se întâmplă, se face s. este ceea ce se exprimă prin predicat. În pace deprimă adormitu și răpasu. PSALT. 5/1. (Ps. Sch. 11). Când va veni fiul omenece în slova lui, și toți sfinții fingeri cu num. CORESI, EV. 33/22. Iară ceta ce nu poști în făfărie, nici un folos nu taste lui, id. 49/22. În chinu-mă cătră besareca sfădăia a în în frica ta. GCR. I 11/1. La moartea părintelui et... Rucandă rămdese în fragedă vristă. C. NEGRUZZI, I 143. Băd-te părdălnicu, s'ai ajunge în (= cu) traisita goald. ALECSANDRI, T. 836. În calitatea mea de academic mi s'au aprins călcăile de focul clasiciști. ODOBESCU, III 62/2. Să fumege 'n nainte-mi orașele 'n ruine. EMINESCU, P. 203. Să se înțelegă în scris. SLAVICI, N. 153. Bătrâni dădnd astă nenorocire și pe nora lor în apă hal, au început a o muștră. CREANGĂ, P. 89. Când fi omul în doi peri, să te ferești de dănnul, id. ib. 166. Rămânești cu toții 'n pace. JARNIK-BĂRSEANU, D. 322. Puteau îmblă în tihădă prin pădure, IPSIRESCU, L. 7. Cine vine 'n (= cu) patru boi. ALECSANDRI, P. P. 347/2. Examen oral și examen în scris. [(In multe locuțiuni, precum: în toată mintea, în adică, în ascuns, în deșert, în grabă, în tăind, în zadar) Da bine, moșnege, când ai venit în ceta rănd, parăd erai în toată mintea. CREANGĂ, P. 83. Cănele în adică te lată și te mușcă, dar și este în adică cea mat bună slugă. ZANNE, P. I 368. În adică, numai un amor poate avă cinev. C. NEGRUZZI, I 55. Ce cleveți în ascunsu sufletu tău, ocesta mânăna. PSAL. SCH. 324/22. Au pure-od că în deșertu scriptura grătește...? COD. VOR. 128/2. În deșertu mă laud, și, ca un mândru, tară

în degeruți mă laud. CORESI, EV. 14. Le-oi dai bătaie în grabă a pizmași. DOSOFTEIU, PS. 17. Atunce, în grabă... I-au bătut cu buzduganul. NECULCE, LET. II 266_{1/2}. Mai în grabă își va rupe inima din piept, decât să o facă să moară suferă. AGĂRICEANU, LUC. V 372. Și aceeași zice, mearcă și strigă Mărita soru-sa, în taină, zice... CORESI, EV. 95_{1/2}. Am grăit... în taină. ANTIM, P. XXIV_{1/2}. Dragoste ruptă 'n zadar. JARNIK-BĂRSEANU, D. 156.

S pec. a) În formă de, ca, cu. Au făcut un băț în opt muci. LET. II 239_{1/2}. Un cal cu părul în fața aghistinei. SINGAI, HR. II 302_{1/2}. Păr în aur și străluc. BARAC, A. 47. Să-mi poie drumu 'n plimbare. JARNIK-BĂRSEANU, D. 111. Plot ce fu torentă... s'au răsat. ALEXANDRESCU, M. 11. Ai voit, amice... să citesc eu, în manuscris, cartea românească ce tu ai compus. ODOBESCU, III 9_{1/2}. Fumul țigaretel... zboară în spirale. ALECSANDRI, P. III 5. Curg dumșanții în puhoi. EMINESCU, P. 161. Perișorul... îi cădea pe umeri în unde. ISPIRESCU, L. 20. Vin căntând în stoluri fete de la grâu. COȘBUC, B. 6. Căzută e în trei cerți și cu urea p'în pod. ROMANUL GLUMET, I 23_{1/2}. Aco-perământ în două ope: de pe care apa, când plouă, se poate scurge în două părți. Com. T. NAUM. (Mai ales în locuțiuni ca: în chipul cuiuș a, a ceruș, în tot chipul, în tot felul, în chip de..., în ce chip, în ce fel etc.) Intru pildă și chipul oamenilor carei se dereptează de sine... pre fariseul puse Domnul... CORESI, EV. 14_{1/2}. Feciu Adam în chipul meu și-i puș în raiu. CUV. D. BATR. II 362. Doamne, fă piatra octăia în chipul și sămănarea mea. DOSOFTEIU, V. S. 107_{1/2}. Îi strigă eritralor în chip de botjocură zicându-i... MINEIUL (1776). 120_{1/2}. Ilbușonul era ațos în chipul inușii de la noi. DRĂGHICI, R. 52. Lângă scărbi fusetu în totu chipul și năpăști. COD. VOR. 139_{1/2}. Purlă fel de fel de arme și flori în tot chipul în strale. LET. III 273_{1/2}. Dumnezec în tot felul ne ispitesc. DRĂGHICI, R. 36. Se cerca în tot felul să-i taste poșta. ISPIRESCU, L. 14. Să face sloboșire de toate lumările, în chip de bine-ai-venit. LET. III 322_{1/2}. L'au sfătuit... în ce chip se curine... și viețiușă. E. VACĂRESCU, IST. 251_{1/2}. Spundu-le tot omne, cum și în ce fealtu eră. MINEIUL (1776) 161_{1/2}.

b) Echivalent cu prin, cu eri cu un participiu prezent. În lu(n)ă răbdare se ascuți mire. COD. VOR. 73_{1/2}. (C u răbdare să ascuți pre mine. NOUL TEST. 1648. Cu multă îngăduială să mă anzi. BIBLIA 1688). Et au răspuns în pildă. LET. II 206_{1/2}. Acci oameni- i calcă țârba de pe moșie în sū. URICARIUL, VIII 9_{1/2}. Fugiți 'n băjenți. DOSOFTEIU, V. S. 26_{1/2}. Îi pricea 'n mare plăcere. PANN, H. 52. Sufletul... se înalță în zbor. MARCOVICI, C. 13_{1/2}. Să puiă zice fără șfială și în cuget curat. Id. lb. 482. După ce s'au frecat lențele călăt în loată puterea, au început a slobozi puștu fum. DRĂGHICI, R. 69. Petrecuț viața... în vete. KONAKI, D. 84. Căi mă simțeam de mic în asemănare cu băiețu. C. NEGRUZZI, I 6. Tustrei feciorii babei umblou în căruște și căștigau mulți bani. CREANGĂ, P. 4. Ieși Zamfira 'n mers ție. COȘBUC, B. 20. Tot în zild și 'n putere. ALECSANDRI, P. P. 113_{1/2}. Eu cu mândra răs în șogă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 80.

c) După, potrivit cu...: Că vin să judece pământul, să judece lumieți în dereptate. CORESI, EV. 37_{1/2}. Venca care cum pută în puterea cailor. LET. II 354_{1/2}. Unii din cleveșnici făcând în voia lupătorului de Dumnezec, fi ziseră... MINEIUL, (1776), 78_{1/2}. Crese în vete. KONAKI, P. 85. Și-și locuți optie... cum și-a el în lega lui. ISPIRESCU, L. 103. Mi-o fost drăguș 'n dereptate. JARNIK-BĂRSEANU, D. 152.

d) Uneori în arată autoritatea, baza, temelul din care pornește o acțiune (mai ales în construc-

țiile: în numele cuiuă, în baza, în temelul...) Și-și spală păcatele zice, în numele Domnului. COD. VOR. 41_{1/2}. Intru o șfială besăcare a lui pușe-l, cu mare cinste, ce eră zidită în numele lui. CORESI, EV. 98_{1/2}. În virtutea acestui canon apostolic. URICARIUL, X 344_{1/2}. Oare D-zec u suferi să se calce aștef jurdminteni făcute în numele său? C. NEGRUZZI, I 51.

XIII. În se întrebunțeză în mod expletiv, pu-tând și lipsi. Sau cum s'ar mai zice la noi în jăruște, eră trimoș de mama foloul. CREANGĂ, P. 276. — Tot așa se zice în ungurește, în nemțește etc. (Greși) Rânduiala ce să păzescă dintru în vechime. URICARIUL, I 188_{1/2}. || (În legătură cu prep.) înde v. înde, înspre v. spre, până în v. până.

[S: (mai ales după vocale) n, (în textele rota-cizante) (j)r; înainte de labiale) (f)u].

— Din lat. in. Cf. dia. prin, intru.

INĂ ↑ s. f. Fibre. — (Grecism) Fibră. | Îne, după asemănare ze și țete de gheață ce se fac când începe apa a se 'ngheța. I. GOLESCU, C. I.

— Din n.-grec. ίναι, idem.

INĂBOI vb. 4VA v. Innăboi.

INABORDABIL. -Ă adj. Inabordable. Care nu se poate a bordă [1°], de care nu te poți apropia; necapropial. Tărm inabordabil. SĂINEANU, D. U. | P. e. t. Pruncul utilizăcel... cele mai inabordablele prăpățiri. I. IONESCU, M. 124. | F. g. (Om) de care nu te poți apropia, cu care nu poți începe vorba (fiind fudul, mândru, supărăcios sau fiindcă nu poți ajunge la el, etc.) Ioana Pellă [eră] inabordable. TEODOREANU, M. II 403.

— N. după fr.

INĂBUȘI vb. IV^A ș. d. v. Innăbuși.

INACCEPTABIL. -Ă adj. Inacceptable. — Care nu se poate acceptă, prim.

— N. după fr.

INACCESIBIL. -Ă adj. Inaccessibile. Care nu e accesibil, la care nu ai acces, nu poți ajunge, căruia nu-i poți vorbi, neatins (2°), a se apropiat. Cf. inabordabil. Stare sufletească inaccesibilă egotismului. MAIORESCU, CR. II 188. [A bstract: (cf. inaccessibilită) inaccesibilitate s. f.]

— N. după fr.

INACCESIBILITATE s. f. v. Inaccessibil.

INACŢIE s. m. | v. Inat.

INACIU. -E adj. | v. Inat.

INACŌACE adv. † v. Incoace.

INACŌLO adv. † v. Incolo.

INACOMODABIL. -Ă adj. Inaccommodable. — Care nu se poate acomoda, deprinde, împăcă, obicinui (în alt mediu, cu o situație, cu cineva s. ceva), cf. inadaptabil.

— N. după fr.

INACOPERI vb. IV † = acoperi (= ascunde). Că mă (nacoperi-mă) (nascunse-mă SCH.) în acoperământul sū. PSALT. NUR. 45_{1/2}.

— Din acoperi, cu ajutorul pref. in-.

INĂCREALĂ s. f. v. Înăeri.

INĂCRI vb. IV^a (S')*utgrir*. — Intrans. și refl. A se face acru, a se aci; trans. (fact.) a face acru, a acri. *Adună vîște nostreț..., ce se zice mîzdrîche...; totuși nu trebuie mai mult odată decît cît e de lipsă a le da să mînce, căci altmîntea se îndrește.* CALENDARIU (1814) 181/2^a. *Lapte[le]... nu s'o fi 'nderit' CARAGIALE S. 6. Curechiu, numa lam băgat să se nderească. SEZ. I 275/2^a. Ib. II 195/2^a. *Precum omului îi este acru, cînd îi tragi de cap sau de urechi, oșă și borsul să se înderească. MARIAN, SE. II 9. Îndrește borsule. Îndrește! GOROVEI, CR. 305. | P. restr. A pune bors, să se facă acru, a umplea bors. Parca cu mai mare a Romîncilor de la țară au dată... Lant de a înăcri sau a umplea bors. Id. Ib. 6. # A l se înăcri (cuivă) s. a-l înăcri sufletul (cuivă) = a (se) supără (PAMFILE), a (se) amări; (mai ales) a se sătura, cf. a-i fi (cuivă) lehamite (de ceva). ZANNE, P. II 441. *Ducă-se dracului gramatica! Mî s'o 'nderit sufletul de dînsul CREANGĂ, A. 92. Un beciu... trebuie să atîă o temperatură rdcorată și constantă, ca geneșilor prizonieri [= butoaiele de vin] să nu li se înderească cu viața de închisoare; ap. TDRG.***

[S]: **înăcri** vb. IV^a, **înăeri** vb. IV^a. [A] **jective**: **înăerit** (cu negativi **neînăerit**) -ă = făcut s. devenit acru, acrit, pătruns de un miros acru; (fig.) acru, dureros; răutăcios, rău. *Să moî un băî în scutap, și opoi să-l pui în furnicar, și pe urmă, înăerit (=îmbibat cu mirosul de furnicar)...* GOROVEI, CR. 1472. *Ce m'ameninșu în 'nderite dușman' COȘBUC, E. 207/2^a. Bătăie înăerită (=amară). PAMFILE: - (I) **înăeritor**, -oare = care îndrește. | Abstracte: (I) **înăerire** s. f. *Justița... o fac într'adins pentru a o întrebuița în loc de oțet la îndrețea bucaelor. HEM. 212; - (II) **înăerit** s. a. *A pus borsul la 'nderit*; - (III) **înăeră** s. f. = acreeală; substanță cu care se înăeresc bucaele, buni-oară borsul (MARIAN); spec. oțet (VICIU, GL.), cuib de lapte acru (PAMFILE, I. C. 33). *Din zărul acruș din chigleag scopt se face înăerăle. SEZ. VII 98. Coș dulce se mai poate obține, pîndînd în lopte. În loc de chiag, năerăle. Ib. 100, cf. 113. *Adu năerăle, că-i prea dulce curechiu' (Brad). VICIU, GL. Brînză zburată de vact se copădă luînd lapte dulce... În ei se adauge pușină înăerăleă (zăr din chigleag tîndcrit) sau orice soiu de acrituri. PAMFILE, I. C. 27.]****

— Derivat din **acru**, cu pref. **in-**. Cf. **acri**.

INACTIUNE s. f. *Inaction*. — Lipsă de acțiune (1^a), încetare a oricărei activități, nelucrare, cf. inactivitate. *Seara s'au adunat comitetul. În comitet discutări voagi; s'au neutralizat părerile, unti pentru, alții contra... În defșinite, inactiune. MAIORESCU, D. IV 333. *Așă nu miștînt ne-om dat demisia din rețeaua partidului conservator, penitrucă am fost convinși că cu acest fel de compuner a comitetului conducător, [acesta] are să fie într'o inactiune, într'o balanșare vecinată, din care nu o să poată ieși nimic. Id. Ib. IV 313.**

— N. după fr.

INACTIV, -Ă adj. *Inactif*. — Care nu e activ, neactiv, (om) care stă cu mîinile în sîn, nu lucrează, nu face nimic, leneș (dar mai puțin expresiv decît acest cuvînt). *Locușuri de retragere, exclusiv consacrate unei vieți monahale inactive.* ODOBESCU, II 41. [A] **stract**: (după fr. *inactivité*) **inactivitate** s. f. = lipsă de activitate, neactivitate, nelucrare, cf. inactiune.]

— N. după fr.

INACTIVITĂȚE s. f. v. **inactiv**.

INADAPTABIL, -Ă adj. *Non adaptable*. — Neadaptabil, care nu se poate adapta, deprinde,

obiceiul, împacă (cu ceva nou), cf. **inacomodabil**. [Abstract: **inadaptabilitate** s. f. = neputința de a se adapta.]

— Formație literară din **in** și **adaptabil**.

INADAPTABILITĂȚE s. f. v. **inadaptabil**.

INĂDI vb. IV^a ș. d. v. **innădi**, ș. d.

INĂDINS adv. v. **adins**.

INADMISIBIL, -Ă adj. *Inadmissible*. — Care nu e admisibil, nu se poate admite, nu poate fi primit, neadmisibil, cf. **inacceptabil**. *Este inadmisibil să se facă o lege organică pentru fizicarea salarilor. MAIORESCU, D. IV 132. O asemenea cerere adresată ministrului este inadmisibilă. Id. Ib. IV 263. [Abstract: (după fr. *inadmissibilité*) **inadmisibilitate** s. f. = neputința de a admite s. de a fi admis. *Greutate, inadmisibilitatea unei asemenea interveniri mai provine din foștal c'd... Id. Ib. IV 617.]**

— N. după fr.

INADMISIBILITĂȚE s. f. v. **inadmisibil**.

INĂDUȘI vb. IV^a ș. d. v. **năduși**, ș. d.

INADVERTENȚĂ s. f. *Inadvertance*. — Lipsă de atenție, neabgare de seamă, neluare a minții, p. ext. greșală (făcută din neabgare de seamă).

— N. după fr.

INAFĂRĂ adv. v. **afară**.

INĂGĂRI vb. IV^a v. **innăgări**.

INĂGERI vb. IV^a + = **ageri**. LB.

INĂGHIE s. f. *Ambition*. — Ambiție. *Iși pune împărățul în inagie de strînge toată cămșpa și lîna din țară. RĂDULESCU-CODIN. S'a pus cu toată inaghia să mă bătă. PAMFILE, A. [S]: **inagie** s. f.]*

— Pare a fi același cuvînt ca **anaghie** (v. c.).

INĂGIE s. f. v. **inaghie**.

INĂGIU, -IE adj. v. **inat**.

INĂGURIDĂ vb. IV^a. *Rester vert, ne pas mûrir*. — (Rare; despre straguri) A rămînea aguridă. PONTBRIANT.

— Derivat din **aguridă**, cu pref. **in-**.

INĂHT adv. v. **nahit**.

INAINȚĂ vb. I^a. — 1^a. (S')*avancer*. 2^a. *Avancer*; *faire avancer*.

1^a. Intrans. A merge înainte, p. ext. mai departe (spre ceva s. cineva). *Sluta moartă către noi înaintează. C. NEGRUZZI, II 8, cf. ALEXANDRESCU, M. 21. Voporal înaintează. ALECSANDRI, P. III 74. Căruga înaintează pe cît fără de urme. ODOBESCU, III 15/2^a. *Lautrea... înaintează în lovire de lopești. EMINESCU, P. 253. Trășura înaintă dealungul Dunării. ZAMFIRESCU, R. 82. Văzură că dăra de sînge nu mai înaintă. ISPIRESCU, L. 84. | Re fl. (După fr. *s'avancer*) A merge înainte, a ieși înainte. *Iată că se 'năintă și pe prag se arată. ALECSANDRI, P. P. 131/2^a. Un sanș se 'năintă spre groaznică reduță. Id. P. III 487.***

2^a. Fig. Intrans. A merge înainte (în timp), a merge mai departe în dezvoltarea sa, a progresa, a face progrese. *Cu cît înșă înaintez în vîrstă, cu atît mă pătrînd... C. NEGRUZZI, I 296. Un progres continuu, a căru mișcare e cu atît*

mai repede, cu cât mai mult înaintează. BĂLCESCU, M. V. 3/11. Cu cât înaintează înăi limba... MAIORESCU, CR. I 12. || Trans. A face ca un lucru să merge înainte, să se desvolte, să progreseze. Ea crede că înaintează literatura, id. ib. 278. | A înainta un act (petiție, cerere, plângere) = a adresa. A-și înainta demisia = a demisiona. După cinci zile de frământări și-a înaintat demisia. BRĂTESCU, L. D. 40. A înaintă (o părere) = a emite s. exprima o părere. Când Kopitar înaintă că noi n'am arat nici o literatură înainte de Dăbule, Maior putea să-i prezinte o listă întregă de tipărituri. IORGA, L. II 257. | A înainta pe cineva (într-o funcțiune) = a-1 numi într-o funcțiune mai înaltă decât cea pe care o ocupă, a avansa. Herăcu, verificator-ajutor... este înaintat ca verificator de măsură și greutăți la Râmnicu-Vâlcea. MON. OF. 6.

[S]: înaintă vb. I^a; năintă (năintă) vb. I^a. Năintând cu timpul și vârsta omul... MARIAN, SE. I 23; înaintă vb. I^a + ț. Spre a se înainta lucrarea. URICARIUL, III 249/12. Să găsești mijloace de a ră înaintă cără niște slujbe ca acele. DRĂGHICI, R. 276. Cf. ȘEZ. XII 45. | Abstract: înaintare (înaintire) f. s. f. = mergere înainte, progresare, progres, avansare. Bucurându-se foarte mult pentru înaintarea [școlari]lor. GORJAN, H. IV 66. Boala făcă repezi înaintări. C. NEGRUZZI, I 159. Înaintările făcute în gospodăria altor țări. I. IONESCU, C. IV. Înaintările șteținelor, id. ib. V. cf. DACIA LIT. IX 268, ALECSANDRI, T. 1004. Nici o înaintare fără împiedecare. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 102. | Adjectiv: înaintat (înaintat), năintat, cu negativul neînaintat), -ă adj. = care a mers s., a ieșit înainte s., în afară, care a progresat, a avansat. Școlarii cei mai năințați... GORJAN, H. IV 239. Situașul cu șenilăc înaintat pe grinză, care eră obicinuită ședere a Doamnei și a femeilor sale. ODOBESCU, I 128/1. Cerdacarii înaintite sub șandramale lungi. EMINESCU, N. 50. Primăvara fiind foarte înaintată... coră să-i deschidă fereastra. BRĂTESCU, L. D. 230. Noaptea este înaintată. ISPIRESCU, L. 376. Vornicul Ioan Paladă cuprins de dămă și înaintat în vârstă. URICARIUL, VIII 126/10. Trăsnea eră înaintat în vârstă. CREANGĂ, A. 89. Înaintat la înobățură până la genunchii broaștei, id. ib. 5.]

— Cuvânt literar, plămuit de scriitorii sec. al XIX-lea din înainte, spre a redă ideea cuprinsă în neologismele *progres* și *avans*.

INAINȚAȘ, -Ă subst., adj. I. 1^a. Cheval de volée. 2^a. Prédéceseur. II. De decant.

I. Subst. 1^a. Cal înhamat (s. boa înjugat) înaintea rotașului. Căi de la roate eră cel puțin de trei stănci depărtați de năințaș... c. NEGRUZZI, I 37. Năințașii trecuse apa prin vad. ODOBESCU, I 161/12. Plesnind voinicește pe năințaș. DELAVRANCEA, S. 215. Se auză gârbucii rotașului pocnind, iar glasul lui strigând la înaintaș. ZAMFIRESCU, R. 240. Harabalele... trase de... rotași cu înaintași. CONV. LIT. XLIV vol. II 71. Când sânt trei părechi de boi înjugați la un cor sau plug, părechea dinainte se numește năințaș. MARIAN. | Adj. Înhamat unul înaintea altora (spre deosebire de ală tur a ș). Se obicnuște, pe lângă doi boi, să se pună și un cal, înaintaș, la vârgă, înhamat c'o gură de ham. PAMFILE, A. 40, cf. 50. Trăsura eră trasă de patru cai înaintași.

2^a. (Cuvânt literar, întrebuințat spre a înlocui neologismul: Predecessor, antecesor. Urmează și tu pe frumoasa cale ce înaintașii tăi și-au deschis. CARAGIALE, M. 96/1. Nu fi-n fost deajuns că ai lucrat din rășputeri la surparca înaintașului meu. MARIAN, T. 287.

II. (Neobincnuit) Adjectiv. Dinainte, de dinainte. Baionetele ce ar răsturnă șirurile năințașe.

V. A. URECHIA, ap. TDRG. Cu lănjala năințașe. DELAVRANCEA, S. 197.

[S]: înaințat, năințat (năințat), -ă s. m., adj.]. — Derivat din înainte, cu suf. nom. agent. -aș.

INĂINTE adv., prep., adj. s. f. I. 1^a. En avant, devant, 2^a. Devant, en face de. 3^a. Au devant de. 4^a. Tout droit. 5^a. Plus loin; (s'emploie dans les cas où le français dit: continuer à). 6^a. En tête. II. Avant. III. Avant, auparavant; (s'emploie dans les cas où le français dit: à partir de). IV. D'avant, antérieur. V. Le devant.

I. Înainte exprima un raport local relativ, arătând că ceva (s. cineva) se mișcă într-o direcție s. ocupă o poziție, care, de la punctul din care privim, e la oarecare distanță în fața noastră; stă deci în opoziție cu înapoi, îndărăt, în urmă (cf. în lături, în stânga, în dreapta, la o parte).

1^a a). Adv. Prăpăștii privesc ochii și 'napoi și înainte. KONAKI, P. 109. Cu muzica înainte sunând marș, Meneli intră în orăș. C. NEGRUZZI, I 43. În lături, înainte, în urmă-i totul moare. ALECSANDRI, P. III 290. Fac o săritură înapoi și uno înainte. CREANGĂ, P. 199. La plăcinte înainte și la războiu înapoi. ZANNE, P. IV 90.

b). Prep. Poc înaintea lui aprinde-se-va. CORESI, EV. 30/1. Pusă [pânilă] năinte-ne și să dădă. DOSOFTEIU, V. S. 82/1. Avul... acum se deschide înainte-și. MARCOVICI, D. 12/12. Corabia cufundându-se, s'au făcut nevăzuți înaintea lor. DRĂGHICI, R. 12. Puțin mai înaintea lui mergea din întâmplare... Dumnezcu și cu sfântul Petre. CREANGĂ, P. 297. | În vechime, rar, construit cu prep. de). Lăcuște cu soarele și ainte de lună (= permanebit cum sole et ante lunam) CORESI, PS. 188.

c). (În strânsă legătură cu anumite verbe). A merge (plecă, se duce etc.) înainte, a o lua înainte (la drum) = a înainta, a continua drumul. DRĂGHICI, cu totul de puteri a merge mai înainte. DRĂGHICI, R. 161. Iară el, supărat, plecă înainte. ISPIRESCU, L. 9. Bun rămas!... și s'au tot dus înainte. CREANGĂ, P. 127. Hă! zămoaică tatei, îndemnați înainte! id. ib. 119. (Invechit) A pune înainte = a opune, a aduce drept motiv, a motiva, a aduce dovadă, cf. a pretexta. Știu c'ai să-mi pui înainte pritegului. KONAKI, P. 86. Rupând să-i dea voie să căldătorească... putând înainte că prin aceasta s'er putea înzestra cu înăfățuri. DRĂGHICI, R. 4. A (o) apuca înainte și a (o) apuca cu gura înainte v. apuca V 2^a. A-i da cuvă înainte (la jocuri, întreceri etc.) = a-i oferi un avantaj; a fi mai deștept, mai priceput (ZANNE, P. V 426); (despre bani) a da avans, accont; (neobincnuit) a oferi. Lubește-mă drăguț drag... Dacă nu, silă nu-și fac. Ți-am dat lamca înainte, Să iubești un om cuminte. Și tu fie și-al ales... Un urli... DOINE, 112/1. A lua cuvă înainte (s. pe dinainte) = a-i întrece. A o lua înainte v. lua. A leși înainte = a fi cel dintâiu, a întrece, a rămănea, a învinge. La luptă să țasă înaintea tuturor. PANN, E. II 1. † A vedea (înainte) = a prevedea. Domnul nostru vede (= prospicit). CORESI, PS. 94, cf. 32. Vedea mai înainte ceale ce eră să fie. MINEIU (1776), 146/1.

2^a. Prep. În fața, în prezența (cuivă). Iară ceia ce sta înainte aciseră. COD. VOR. 46/13-14. Și-l bătea înaintea guăcătoareci (= înaintea divanului BIBLIA, 1688). COD. VOR. 1/12. Să o cădura înaintea celui zmeu. CUV. D. BĂTR. II 151. Căzără gios înainte(a) sfinteți Veneri, ib. II 148. Veți hă duși înaintea o domni și a împărășii. VARLAAM, C. 221. O adușără năintea sa. DOSOFTEIU, V. S. 7. De fașă, înaintea Măriei Tale. ANTIM, P. XXIV/12. Să-luți-ai înaintea diavului celui tirăneș. MINEIU (1776) 177/1. E și oprî înaintea unei case. EMINESCU, N. 51. Spăul se înăfățără înaintea

Împărătuții. CREANGĂ, P. 208. Apoi dă, măi babă, ce putem noi face înaintea lui Dumnezeu? id. ib. 74. | S.p.c. **înaintea ochilor**: Nu vor hi în teage căldătorii raintea ochilor îdi (între ochii tăi CORESI). PSALT. SCH. 11. Înebătând neclătita înaintea ochilor. BIBLIA (1688) 3 pr. 16. Nu mai vedea înaintea ochilor. ÎSPRESCU, L. 27. Când dă iar de Ivan, i se întunecă lumea înaintea ochilor. CREANGĂ, P. 317. | De față cu..., față de..., în comparație cu..., pe lângă... Am înfruntat pre împărat înaintea a tot sfatului. DOSOFTEIU, V. S. 109. Înaintea acestora, tu ascunde-te, Apollo! EMINESCU, P. 245. Rușinea ce-i făcură frații înaintea tatălui său... ÎSPRESCU, L. 36. Cei ce plâng înaintea judecătorului, își pierde lacrimile. ZANNE, P. 368. | Pentru, (adesea înaintea cuiă corespunde dativului cuiă, arătând numai persoana interesată). Eri pörinte, aşă fu bună vreme înaintea ta (=ou, mon Père, cela est ainsi, parce que tu l-as trouvé bon). TETRAEV. (1574) 218. Care lucru taste de treabă înaintea lui Dumnezeu? VARLAAM, C. 316. Cinstiță-i năintea Domnului moartea curvioșilor lui. DOSOFTEIU, V. S. 2 pr. Așă au fost plăcut înaintea stăpânului. ANTIM, P. XXV. Pare că'm făcut tot rău înaintea tată-mieu. IARNIK-BARSEANU, D. II. A edniță înaintea cuiă = a se plânge cuiă. ZANNE, P. IV 295

3. A d v. (Când persoana sau lucrul spre care ne îndreptăm, se mișcă și el spre noi, înainte corespunde germanului entgegen). În potrivă, la întâmpinare (mai ales în expresia) a **leși înaintea cuiă** = a-i întâmpina, a-i răsuiri în cale, a-i întrece și a-i leși în drum. Îteșid zefutit, ti tes nainte ceale de draei. DOSOFTEIU, V. S. 96. Ii zar puresci înaintea, cu potcoave de oțel. EMINESCU, P. 195. Ceilălți... îi teșid înainte și o întâmpinoră. ÎSPRESCU, L. 22. Poate să-ți iasă înaintea erun țepure. CREANGĂ, P. 187. Pe senue păcatele mi te-au scos înainte, măi Chiriță. id. ib. 164. Cum erun să iasă ele cu vorba înaintea tatălui lor? id. ib. 231. Dragii mămicușei, dragi! Cum așteaptă ei cu bucurie și-măi răsădinate când mă vdd! id. ib. 25. Când ea Domnu cu omu, draeu fi tene înainte cu colaci. ZANNE, P. VI. | (Din acest sens s'a născut cel de) împotrivă. Gătiți-ai între mine masă ainte dodeștias mi (parasti în competa mea mesam ad versus eos qui tribulant me). CORESI, PS. 56. + A sta înaintea cuiă = a se împotrivi, opune. Atuncea se sculd multă mulțime de Turci... că nu areă nime putare să stea înainte. MOXA, 402/12.

4. A d v. În linie dreaptă. Ia o la stânga și apoi du-te tot înainte!

5. A d v. Mai departe; în continuare: (în anumite împrejurări — depinde de punctul de vedere al vorbitorului — poate însemna și) mai la vale, mai jos (cf. lat. infra), în urmă. (Une-ori precedat de mai). Veni și la dângăi zorba, precum înainte arată. LET. II 301/27. Să ascultăm mai înainte! DRĂGHICI, R. 7. Dumnezeu să ne fie, că eudutul din poroste înainte mult mai este. CREANGĂ, P. 199. Făcudu' plecă mai înainte. ÎSPRESCU, L. 43. Ceasorintul bădă înainte (=continuu să bată) zurutud. SADOVEANU, ap. TDRG. Spune, zi înainte! Cei mulți (an), cele multe înainte! TDRG.

6. A d v. În frunte, în locul dintăiu, cel dintăiu (adesea precedat de mai). Și înainte va merge precinstita Maica lu Hristoșu. CUV. D. BĂTR., II 400. Îngerul lui Dumnezeu dă merge năintra taberit. BIBLIA (1688) 49/. Eu să fiu în tot locul mai înainte. MARIAN, VR. 180.

II. (Din sensul din urmă se explică schimbarea raportului local, într-un raport calitativ, însemnând un rang, cf. lat. ante alios, ante omnes etc.; adesea precedat de mai). Mai presus de... Nu ainte puseră tine întru sine (=proposeuerunt). CORESI, PS. 236. Acela va hi

mai înainte voastră și mai mare decât voi. VARLAAM, C. 74. Elefantule..., decât aite dobitoace, o cât ești tu înainte! KONAKI, P. 270. Înaintea tuturor e Dumnezeu; înainte de toate, credința!

III. Exprimă un raport temporal relativ, indicând precedare în timp, în raport cu altceva. Se construiește în mod absolut (adverbial) sau relativ (prepozițional) în legătură cu pronume posesiv, cu genitivul sau cu de s. (când se indică limita) cu până (a, să, când, nu) și (când se indică măsura de timp) cu prep. cu: înainte de amiază, dar cu trei ani înainte. Foarte adesea precedat de mai, care îi dă un înțeles mai puțin hotărît.

A d v. și prep. Mai de vreme, mai de grabă, mai vechiu, mai de mult; întâiu, cel dintăiu. Ainte treișmez o cartea la voi, iară voi nu o crezut; iremeșu a = o don cartea. CUV. D. BĂTR. II 44, cf. 45, 51. Întră înainte Iameliți în pesteră, de-actia (=după aceea) episcopul. MINEIUL (1776) 131/2. Acraam... a fost înainte și a legii vechi și a legii nouă. E. VĂCĂRESCU. IST. 248/2. Se întorose înainte ei. ÎSPRESCU, L. 14. De nu s-ar muri mulți înainte! CREANGĂ, P. 122. El a plecat înainte și numai după aceea au plecat ceilălți. | (În legătură cu mai) **Mai (î)nainte**, (+ și regional) **maiute** = mai de mult, până atunci. Acel împărat lumini mai bine și mai edrios decât înainte (= până atunci, până la ei). CUV. D. BĂTR. II 136. Nește Sărbi ce-așă fost la Mihai-Vodă înainte și s'au închinat apoi la Leși (a. 1601). IORGA, D. B. I, 5. Până nu vom vedea înainte scame minunate, nu vom creade. MOXA, 390/2. Maiute au fost cură. PRAY. MOLD. 26. Părintele lui fiul său pre brașele sale, unde au fost și înainte. VARLAAM, C. 182. cf. 173. 84. Iarși țucepă ca înainte. DOSOFTEIU, V. S. 89. cf. PS. 138, 94. Măndăstirea lui Danco, carea au fost înainte biserică de mir... LET. II 51/2. cf. II 103/2. Mai înainte au trebuit să faceți aceasta. MAG. IST. I 163/2. Au rămas, ca mai înainte (= ca și până atunci), precucurată. MINEIUL (1776) 175/2. Mai înainte, nu puține ghințe slovengei venind cu Acari... P. MAIOR. IST. 185. Pricina tristărităi ce aveă mai înainte... GORJAN, H. I 5/2. Același loc ca și mai înainte răzuse. DRĂGHICI, R. 160. Întrec pe ceilălți, ajungând mai înainte ținta. C. NEGRUZZI, I 36. Eroi ce mai înainte mult zgomot au făcut. ALEXANDRESCU, M. 9. Mai înainte, calca-valet, erai de prins a trăi singur... CREANGĂ, P. 161. Totul rămăneă ca mai înainte. ÎSPRESCU, L. 34. Zmei... cădeau înainte din nouri. H. III 23. Când ai fost la mine? — Maiute! MARIAN. Curădă-ți mai înainte sticla de în lăuntru și blătu' după aceea de în afară. ZANNE, P. IV 128. | (Urmat de de s. decât). Dumnezeu ce e ainte de veac (= qui est ante saecula). CORESI, PS. 144. Veni-ai încoace ainte de vreme (= avant le temps) a munci noi. TETRAEV. (1574) 212. Eră înainte de eruce. VARLAAM, C. 60. Maiute decât alți au văduț. id. ib. 143. Au fost înainte de săborul din Nichea. DOSOFTEIU, V. S. 5. La anul înainte de Hristoșu 253. CANTEMIR. HR. 120/2. S'au bătut de înainte de apusul soarelui până au înopinat. LET. I 115/2. (Mai) înainte (s. înainte) de a (s. de s. să, rar decât a) = mai înainte (s. înainte) de ce (nu) = (mai) înainte (s. înainte) până a (s. să, mai rar până când) s. până nu = până a nu... Iarba câmpului, mai înainte de a să face... BIBLIA (1688) 21/27, cf. 4 pr. 33. Și-1 văduză mai înainte decât a să apropiat ei. id. 28. cf. 7. 12. 19. 150. Mai înainte de a răsuiri soarele... DRĂGHICI, R. 84. Să-1 vind răul gând de a lepădă cartea ta din mână, mai înainte chiar de a fi intrat în materia ei. ODOBESCU, III 11/2. Mai înainte de a-1 sui. BARAC,

T. 24. *Fîrul zilelor să se tate mai înainte de a se sfârși anul.* MARCOVICI, D. 17¹². *Înainte de a merge la cununie, să ne înfrumăm.* ISPIRESCU, L. 37. *De-î veded mînz înainte de să fi văzut miel...* SEZ. ap. TDRG. *S'au cununat cu creștina înainte de ce s'au fost desprîși.* PRAY, MOLD. 89¹¹, cf. 72. *Tămăiază bozii înainte de ce nu le muncesc.* VARLAAM, C. II 63, cf. II 65², II 16. *Maîne de ce sosise tale, fu un cutremur mare.* id. I 145. *Să te blagoslovescă sufletul micu mai înainte de ce toiu muri.* BIBLIA (1688) 19. *Mai înainte de ce nu eei cercă, nu hull.* LET. II 62¹¹. *Not, ainte, pînd cîndu nu se voru apropiia de elu (= ma- înainte de ce se vor apropiia N. TESTAMENT 1648; mai înainte de ce să va apropiia BIBLIA, 1688 = avant qu'il arrive), gata semu a-lu ucide elu.* COD. VOR. 10¹¹. *Nădeajde fusesi nouă ainte, pînd (= priusquam) codri nu fură.* CORESI, PS. 249, cf. 338, 104, (pînd să se facă) 249. *Sodomleneai, maîne încă, pînd nu-i vor rugina înainte gudefulu, nu sînt volnicu cu aușia sa.* PRAY, MOLD. 114²³, cf. (maîne încă pînd a-t codri) 114²³. *Să nu moară maîne, pînd nu va veded pre Domnul Hristo!* VARLAAM, C. II 53. *Mai înainte, pînd a nu ajunge la porțile morții...* MINEIUL (1776) 38^{1/2}. *De acum (s. acb. aiei, azi, mîne) înainte (cf. ital. de qui innanzi) = de acum s. act. incolo, în viitor, începînd cu azi, mîne etc. Căuđ de acum înainte de vezi ce s'au lucrat din zavistie.* LET. II 259^{1/2}. *Fii de acum înainte singurul micu poedpitor.* MARCOVICI, D. 2. *Tine-te bine și de aci înainte.* ODOBESCU, III 63^{1/2}. *Îl rugas să locuiescă de aci înainte cu dînsese.* ISPIRESCU, L. 7. *Iei lasă, it-cădoascior, că v'oiu dobedă de ace aca 'nainte!* CREANGA, P. 12. *De azi înainte Să fii mai cumințe.* JARNIK-BĂRȘEANU, D. 502. *De aici înainte, Ciobu' și lumînarea!* ZANNE, P. VI 512. | **Cu...** (mai) înainte s. (mai) înainte cu... (urmînd o noțiune de timp) arată căl timp a trecut de la întâmplarea de care e vorba. *Făcșu o năvelă... cu trei zile mai înainte de ce se rîndă Timuș.* LET. I 321¹². *Cu două zile înainte așfîrilor apostoli Petru și Pavel.* ib. II 320^{1/2}. *Mai înainte cu pușfincale zile, pînd a nu veni aici...* MINEIUL (1776) 137^{1/2}. *Cu un ceas mai înainte.* ZANNE, P. III 94. (și fără prep. cu) *Găndu-l duce mii de vecuri înainte.* EMINESCU, P. 223.

IV. Adj. (La începutul sec. XIX, cu funcțiune atributivă; precedat de mai) Anterior, prealabil. *Proortumul sou mai înainte hotărtes.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 249^{1/2}. *O mai înainte judecăt la începerea unui lucru.* DRĂGHICI, R. 146. | (Mai ales la traducătorii vechi, ca element de compoziție, corespunzînd adesea neologismului:) Antese, pre-† înainte-alerțătoru s. m. (după paleosl. pră-diteča, grec. ἀποδοτικός) = precursor. *Adevăr preditece...* întrecut-au pre Hristos, decepti aceea nu numai glasul căndu-luși chemă-se, ce și proroc și înainte-alerțătoriu. MS. (sec. XVII), ap. HEM. 836^{1/2}; † înainte-cuvăntare s. f. = prefață, cuvînt înainte, cf. predoslovie. POLIZU; † mai-nainte-grătoriu s. m. (după paleosl. prorokъ, grec. προφήτης) = proroc, profet. *Mai-nainte-grătoriu de ceale dumnezeiești.* MINEIUL (1776) 117^{1/2}; înainte-mergător s. m. (întrebunțat de unii scriitori moderni, în locul neologismului) precursor (în Ardeal antemergător). *Ultimii reprezentanți ai culturii slavone și înainte-mergători ai timpurilor nouă.* IORGA, L. I 415, cf. I 188, II 74; † ainte-născut s. m. = copil născut cu dinlău între frați. *Intău-născut (cf. numele propriu Părvan). Uciac tot ainte-născutul (= întâniu-născutul) SCHI; omne primogenitu) în țara lor.* CORESI, PS. 292; † înainte-veaste s. f. = prevestire (?). *Care plămătușuri și înainte-vești aducăndu-le...* DOSOFTEIU, V. S. 204^{1/2}; (și azi) (mai) înainte

vreme loc. adv. = mai de mult, în vremea veche, odinioară. *L-au știut cum taste de mai înainte vreme* (Munt.) PRAY. 643. *Eră țara stricată mai înainte vreme.* LET. II 333^{1/2}. *Lehia (= Polonia) fost-a crăie cu multe prințipaturi înainte vreme.* DIONISIE ECLESIARHUL, C. 227. *Călugădul...* mai înainte vreme își părăd că-î mntor. BELDIMAN, TR. 10. *Com cu 50 [de] ani înainte vreme (= cu 50 de ani înainte, cf. III), cră...* un olar. SEZ. V 8^{1/2}.

V. † S. I. plur. Parte anterioară. *Veți pune lanțurile împletite peste pevecioare după înainteșile umertilor lor den înainte (= și vei pune lanțușoarele împletite peste pavăze pe umerii lor din înainte BIBLIA, 1914). BIBLIA (1688) 59, cf. 57. Fieștecoarea viță patru obraz adănd... cât a nu să înfelegea de cinevoși înainteșile sau dosurite (a. 1775). GCR. II 106.*

VI. Precedat de prepozițiunea de (cu care formează de obicei un compus, cf. din ainte): † (mai) deainte adv. = înainte II; (mai) deainte. *Și zise preafînția Maria să cadă întunerecul ca și deainte, și cădă pre ei.* CUV. D. BĂTR. II 322. *Mai deainte Hristoși i-au spus că va fi în secugenie grea.* DOSOFTEIU, V. S. 29².

† (mai) de ainte = (adv.) (mai) deainte, dintru început; (adj.) deainte, vechiu. *De ainte (=inițio) canosociu de mărturite tale,* că fu veac urzitu-lec. CORESI, PS. 349. *Va fi fost mai de-aainte acț lucru a lui.* PRAY, MOLD. 29, cf. 17. *Zălele de ainte (= antiqui).* PSALT. SCHI. 239, cf. 461. *Mai de-aainte vreme.* CUV. D. BĂTR. I 114.

† de mai înainte s. † de maîne (de...) = (adv.) înainte II, mai de mult; (adj.) deainte, de mai înainte, anterior. *Să-mi aibi de grijă ca și de maîne.* DOSOFTEIU, PS. 142, cf. 19, 43, 219, 244, 336. *Unul iaste D[u]mn[e]z[e]șu vcdutoriu de maîne începuturilor.* id. V. S. 163. *Mărturisiteți pre Hristoși, D[u]mn[e]z[e]șu de maîne de veaci.* id. V. S. 119. *De maîne cu ireclădș de dăle de aceț spurcat praznic, alegă pre un voinic tdnor.* id. V. S. 137. *Asta o știom cu de mai înainte!* TDRG.

[Pronunț. -na-in- / Scris și roștit] și: înainte și (mai ales după vocale) înainte (scris mai de mult 'nainte, în texte vechi și naite CUV. D. BĂTR. II 154), în textele rolocianțice: (f)ainte. În unele regiuni înainte SEZ. III 76^{1/2}, 191^{1/2}, în altele (cf. în tre), cu intercalarea unui r: înainte CUV. D. BĂTR. II 154, IORGA, S. D. XII 233. (înainte) JAHRESBER, V. 190. înainte vb. În textele vechi și simplul ainte (adesea urmat de între, cf. CORESI, PS. 236), păstrat până azi (dar numai în sens temporal) în regiunile nordice în compusul maîne (mainti SEZ. V 104, maîne ib. I 167^{1/2}), care s'a compus din nou cu mai; mai maîne = mai înainte. MARIAN, VICIU, GL. și cu a; amainte = mai înainte. FRANCU-ANDREA, M. 97. Simplul înie apare numai în compusele deainte și adinte (ad'inf'e) = mai înainte. JAHRESBER, VI 75.]

- Latinescul ante a dat *inte, păstrat numai în compoziția mai nouă cu de: deinte și în compuse străvechi *ad-ante > adinte, ab-ante > ainte, magi-ante > mainte (cf. istror. mănče), in-ante > (f)ainte (cf. arom. nănte, ninte, dvininte). Forma literară înainte și o contaminare între ainte și înainte. Cf. între, dinainte.

ÎNĂINTE adv., prep.
ÎNĂINTE-ALERGĂTORIU † s. m. |
ÎNĂINTE-CUVĂNTĂRE † s. f. | v. înainte.
ÎNĂINTE-MERGĂTOR † s. m. |

ÎNAINȚI vb. IVa v. înalță.

ÎNĂINTRE adv., prep. v. înalțe.

INALBĂSTRÎ vb. IVa v. albăstri.

INĂLBĂALĂ s. f. v. înălbi.

INĂLBEL -ICĂ adj. v. albel.

INĂLBI vb. IV^a v. albi.

INALIENABIL -Ă adj. (Jur.) *Inalienable*. — Care nu se poate instrăina (prin vânzare, donație, etc.). Venitul proprietăților inalienabile, I. IOANESCU, D. 123. Suceranitatea fiind inalienabilă... PRITORIAN, DR. C. S. [A b a s t r a c t: (după fr. inalienabil) inalienabilitate s. f. — caracterul lucrului inalienabil, calitatea unui lucru de a fi inalienabil... Imobilitățile dotale este inalienabile; et tunc conservat natura sua de inalienabilitate pe tot timpul cât ține căsătoria. HAMANGIU, C. C. 316.] — N. după fr.

INALIENABILITATE s. f. v. inalienabil.

INALJOS adv., s. a. Forma originară a fost (cf. năldăulului, năldăulei) în al josului, expresiune adverbială, conservată până azi în Mehedinți: năldosul = în jos, cu coborîș, repede. N. REV. ROM. (1910). 87. Construcția aceasta puțin obișnuită a dat naștere unor analize greșite, ca: [Partea de sus a roatei] spre înaljosului parte (= negoț to sâmb negoț) cu mare răpăgine se poartă. CANTEMIR, ap. TDRG. (în loc de «partea de sus înaljosului se poartă») De asemenea s'a născut un adverb năldos, care într'un glosar slavo-român din sec. XVII, e tradus prin paleosl. izbrado (CUV. D. BĂTR. I 295), adică «pe pantă la vale, scoborînd și stă în opoziție cu năldsul». Acest adverb se găsește, la scriitorii vechi, în câteva locuțiuni, în care înțelesul originar are întrebarea figurată: «dintr-o situație înaltă într-o viață joasă, de la bine la rău»: † a face s. aduce cuiuă înaljosul = a-l micșora, a-l surpră, a-l nedreptăți. Iar de au făcut cunosc și înaljosul, tot pentru Turci au făcut. LET. I 192/19. N'au voie să facă cunosc înaljosul. Ib. I. A. 31/30. Când s'au ridicat țara de au scos din domnie pre tată-său... le-au făcut înalt josul. LET. III 10/12. Și la o zămad de boiari... le-au făcut înaljosul. MAG. IST. III 9/13. De la carele poate cere prin neștiință înaljosul să mi se facă. CANTEMIR, IST. 291. Scriitorii pomeniți... scris ne-au lăsat, că ceale ce au scris împotriva Papei mai denainte, până a nu se face el Papă, cu carele multe înaljosul și peste hotarul adevăratului scaunului și cinstei Papei adăuse... id. HR. 116. [Din asemenea construcții s'a putut scoate un substantiv înaljos (plur. -josuri) = nedreptate, jignire. Ale tale multe înaljosuri ce și s'au făcut jelnid. id. IST. 161. Acestea înaljosuri a răbdă... id. Ib. 162. Spre folosul, țar nu înaljosul lui (= înaljosului?) să stăie. id. Ib. 272. [Prin etimologie populară desprărit (de editorii cronicarilor) în înalț-jos, precum explică și Tiklin cuvântul, crezând că a face cuiuă înalt josul ar fi «Jdm. das Untere — etwa durch Hängen od. Pfählen — hoch machen»].

INALSUS † adv., s. a. 1^a. En haut. 2^a. Montée. 1^a. Adv. [Pe pantă] în sus, urcând. Năldsul = paleosl. izbrado. CUV. D. BĂTR. I 295. 2^a. Urcuș, sus. Un stălp s'au pus țar lângă drum în preajma înalșusurilor hărtopolui (Huși, a. 1703). URICARIUL, XVI, 46/4. — Cf. înaljos.

INALT -Ă adj., adv., s. a. I. 1^a. Haut, élevé, grand. 2^a. Haut (en parlant d'un son); à haute voix. 3^a. (Fig.) Haut, élevé, grand; hautain. II 1^a. Grand (subst.). 2^a. Hauteur.

I. 1^a. Mai mare, mai lung, mai ridicat, mai sus (decât de obicei; în opoziție cu mic, scund, jos, adânc, a fund, mărunț). Picioarele

meale... să salte... preste măguri nalte. DOSOFTEIU, PS. 54, cf. (ziduri nalte) 53. Să te mai vâz, 'naltă stăncă! KONAKI, P. 210. Munte prea înalt. DRĂGHICI, R. 112, cf. (nalt) 103. Zidu-i cel înalt Se 'ntinde împrejură-i. ALEXANDRESCU, M. 9. Înaltele coloare (stă) unui timpu. ALEXANDRI, P. III 17, cf. (naltă naltă) II 15. Subt bolta cea înaltă a unei vechi biserici. EMINESCU, P. 199, cf. (scări nalte) N. 51. Plopii cei înalți. CREANGĂ, P. 316. Munși mari și înalți. IPIRESCU, L. 19, cf. (copacii nalte) 17. Nalt ca casa, Verde ca mătasa. SBIERA, P. 321/12. Trești mândră din baltă, Subțred, verde și 'naltă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 47. [S p e c. (Despre o persoană) De statură mai mare decât cea obișnuită, lung (în trup, picioare etc.). El înalt și ca înaltă. EMINESCU, P. 252. Înalt și tras ca prin încl. COSBUC, F. 157, cf. (cu trupul nalt) 20. Areă trei feciori nalți ca niște brazi. CREANGĂ, P. 3. Badiu 'nalt și subțred. Parcă-i tras printr'un încl. JARNIK-BĂRSEANU, D. 41. (În ironie) E înalt, de-i mândred cîndi din trăsă. BARONZI, L. I 86/4. Nalt în picioare. ZANNE, P. III 368.

2^a. P. e x t. (Despre un sunet sau o voce) Ascult (și de obicei) și sonor, tare. Cu cât un corp vibrează mai repede, cu atât sunetul produs este mai înalt sau mai ascuțit. PONI, F. 319. D'alde aceste și alte înșură cu glasuri 'nalte. PANN, P. V. II 156. O cetește cu voce înaltă. MARIAN, N. 139. Au auzit cum vorbește de înalți? DUNĂREANU, GH. 22. [A d v. (Rar, în rimă) Cu voce ridicată, Ciobanul strigă înalt: Ast țap îi dau, nu-i dau alt. PANN, P. V. III 11.

3^a. Fig. (Despre un rang, demnitate, slujbă, funcțiune, misiune etc.) Așezat sus, superior, important, mare, distins, nobil; (despre calități) sufletești, fire, talent etc. sau manifestări ale acestora (mare, măreț, cf. sublim, generos, eminent. Numelul tău cel naltă cât cu buntate. DOSOFTEIU, PS. 26, cf. (naltă bundate) v. S. 97. (Inerul naltă) v. S. 133. Gânduri înalte. LET. II 27/28. Pe Domnul Mavroghenti l-au lăsat vezirul cu ferman înalt (= venind de la o autoritate superioară). DIONISIE ECLESIARHUL, C. 181. Căalerile (= decorațiile) cele mai înalte. id. Ib. 176. Ești mai înaltă decât ingerii. MINEULI (1776) 201/1. Ce fire naltă, măreț! KONAKI, P. 274, cf. (proniei nalte) 264. (acestei nalte științe) 302. (puterea prea înaltă) 262. (voinea înaltă) 260. (înălțelor gânduri) 282. (a voci înalte) 260. Cântă și saltă cu bucurie înaltă. BACAC, A. 78. De la înșădături înalte nici odată nu lipsed. PANN, E. I. 4. Acă plină de bundate înaltă știință. DRĂGHICI, R. 152. Fiuță prea înaltă și a tot puternică! MARCOVICI, C. 9/2. Căi de prost și țărăși căi de înalt este omul id. Ib. 11/4. cîntători înalți) 33/4. (mărireai ceti prea înalte) 11/12. (înalta și nemuritoria poemă) 4/12. (înalte Omere, slăvite! Milton) 33/11. (geniu înalt) D. 139. Oricare simțiminte înalte, generoase. Ne par ca niște basme. ALEXANDRESCU, M. 5, cf. (idei drepte și înalte) 23. Oh! cînd ar voi femele să știe ce înaltă soție au primit de la cer! C. NEGRUZZI, I 56. Poate, vei cîntă cu mult mai nalte strune. OLLĂNESCU, O. 282. Ode nalte. EMINESCU, N. 43. În clipe oă de înalte, înșăpțiața nu trebe căutată la un kilometru. CARAGIALE, S. 77/29. Un vitez care merge la o slujbă înaltă. IPIRESCU, L. 13. Stă înalt. POLZEU. [În titlul dat Mitropoliiilor și Regenților] Înalt Preașfința Ta, Înaltă Regență. (Uno-ori, ca și lat. altus, poate însemnă) Adînc, profund, greu de înțeles. Cărți lășă minunate și nalte foarte. DOSOFTEIU, V. S. 41. Tălcuri înalte. KONAKI, P. 266. Înaltul vizitor Eminescu. MAIORESCU, CR. II 339. Aceasta rămăne la înalta înșăpție a Măriei Tale. C. NEGRUZZI, I 138. Cu cea mai înaltă stimă și cel mai profund respect. || † Măreț, mândru, trufaș. Ochiul cel nalt și

va smeri Domnul. DOSOFTEIU, PS. 53. La hîră cer nalt, cu mîndrie era să se arde. LET. II 419/2. Cei înalți cu hîră. MINEUL (1776), 69/2.

II. Subst. 1. S. m. Cel înalt(3). Îmblănu cu naltfă (= ambulavi in magnis). CORESI, PS. 363, cf. 320.

2. S. a. Înălțime. Suit-ai în valtu (= in altum). PSAL. SCH. 201. Plecă-se din naltulă afinției sale (= de ex celsis sancto suo). CORESI, PS. 277, cf. 40. Înaltite (= altitudinea) codrilor ale lui sînt. id. ib. 261, cf. 377, 420, 429. Până la nalturi Se stie 'n toate laturî. DOSOFTEIU, PS. 233, cf. 394. De 50 de coji naltulă. BIBLIA (1688) 5. Caută cătră mine din înaltul Oîmpului. BELDIMAN, N. P. I 103. Dar nu mai cade, co'n trecut. În mări din tot înaltul. EMINESCU, P. 282. Ce s'au ardat în naltul înseninat? TEODORESCU, P. P. 103. # Înaltul cerului = înălțimea cerească, bolta cerului; vîrduhul (PAMFILE, VĂZ. I). După înaltul cerului (= altitudo) de pămînt învîrtopă naltosă sa. CORESI, PS. 280. Nu poți ajunge naltul cerului. MOXA, 899/23. În naltul cerului fîpă vulturul cu fală. ALECSANDRI, P. II 19. Cade din înaltul cerului. EMINESCU, N. 23. Sărac colbul în naltul cerului. CREANGĂ, P. 126. Sus în naltul cerului. SEZ. I 136/2, cf. III 160b/11. MARIAN, VR. 78, 230, D. 89, I. 37. [Plur. -te și -turi.]

[Seris (și rostii) și: înualt, -ă, nalt, -ă, (în text rotacizante) (I)ralt, -ă; în PSAL. SCH. 329 scrie odalt analta; (cu asimilație, în Mold.) nant, -ă. SEZ. IV 195/20, H. III 261.] Diminutive, cu sensul scăm înalt, nu tocmai înalt de tot, potrivit de înalt: (I)nalțior, -oară. Măr Nălțior și verșior. JARNIK-BARȘANU, D. 82, cf. (mădăra... nălțioară) 76. ALECSANDRI, P. P. 176b/20, 335/2; nălțicel, -cică. În mijlocul unor pomiori, era unul mai nalticel. SPIRESCU, L. 244; nălțoi, -ă. Nălțoaia odolnă. ALECSANDRI, P. III 55. Nici micuț, nici nalticel. Numai bună de străgătu. id. lb. I 91, cf. id. P. P. 301/2, GOROVEI, C. 225, MARIAN, SA. 215. [În vrăjii pop., în rimă cu (impărăteasă): (I)nalțeasă adj. f. = Ce naltăasă împărăteasă? MARIAN, V. 236. PARVESCU, H. 76.] Abstracte: (I)nalțime s. f. = (Geom.) dimensiunea unui corp scotită de la bază până la vîrf (în opoziție cu lungime, lățime, adăncime sau grosime Cf. MELIK, G. 1); p. ext. loc înalt, lucru înalt; (despre voce) calitatea de a se ridica până la notele cele înalte; fig. rang, demnitate înaltă; persoana care ocupă o asemenea demnitate; stare de superioritate, măreție; (ca termen de reverență) Alteță. Munții, marea, înălțimea, odăscul. VARLAAM, C. 266. Zidul înălțimii. BIBLIA (1688) 330. Gros sau la nălțime? DOSOFTEIU, PS. 53. Nălțimea cucuitorilor. PRAY. 46. Nălțime de 150 stînțimii. LET. I 39/21. Înălțimile cereștii. MINEUL (1776) 15/2. Ii ridică la o străgătu înălțime. C. NEGRUZZI, I. 233. Prin nălțimile vîrduhului zboard... ODOBESCU, III 17/20. N'au putut să faci cu ochii înălțimilor ool. EMINESCU, P. 190. Norii căldătoresc în depărtarea înălțimilor. SADOVEANU, SĂM, V. 1010. Să mă fîn la înălțimea de stuțos. CONTEMPORANUL, I. 685. Înălțimel... nu înțipim d'ea prezentă Alteții Voastre cunvenite închinîndu din parte-ne. URICARIUL, I. 177/20. Nevăduș... îndrăzneală... a ne rușă înălțimii tale. MINEUL (1776) 159. Strămoș ai înălțimii tale. MARCOVICI, C. 130. Muri înălțimea sa. C. NEGRUZZI, I. 188. Are înălțimea sa odă purtare de grijă. CREANGĂ, P. 258. Și-i spusă ce dorește înălțimea sa. MERA, B. 11. Înșopțea la prea mare. Multe mi de roabe are. TEODORESCU, P. P. 117. Înălțimea triumfătoare. MELIK, G. 14. Înălțimea sau tonalitatea sunetelor... atîrnă de numărul de vibrații efectuat de către corpul sunător în unitatea de timp. PONI, F. 319 # [Literar, după franc. être à la hauteur, s. germ. auf der

Höhe sein] A fi la înălțime (a cuiuă s. a ceva) = a se purta (într-o împrejurare) așa cum o cere situațiunea s. rangul cuiuă, a se prezenta tot așa de bine ca și... Erecuția nu e la înălțimea plantului total. IORGA, L. II 181; -† (I)nalție s. f. = înălțime; (la LB. și cu înțelesul de) Alteță, Majestate. Și spre nălții face-mă-va a sta. PSAL. (1650) ap. JAHRESBER, III 178 (= întru înaltu pusă-mă PSAL. SCH. CORESI, PS.). Poftele înălților cetății hami. GCR. I. 36/23.

- Din lat. în alto s. în altum -în înălțime, locuțiune adverbială, întrebînduți apoi ca adjectiv.

İNĂLȚĂ vb. I. — I. Elever, leter; s'elever, se lever, mînter, s'elancer. II. 1. (S')elever. Louer, glorifier. 2. S'elever, se vanter. 3. Elever, agrandir.

I. Trans. (fact.) A face să fie înalt, a ridică; refl. a se ridică, cf. a se urcă, a se sui. Irălță lăncu... spre giunghețiorul. COD. VOE. 124/2. Cerul să înalță subț picioarele lui Hristoș. CUV. D. BĂTR. II 336. Se gâlțără sloi spre sloi. MOXA 386/2. Ridică-te de-ți înalță mîna. D. DOSOFTEIU, PS. 34. Din gînușii să înalțe meacer. ANTIM, P. XXV/2. Marca... îndălțându-se... MINEUL (1776) 115/2. Ceta ce te-ai înalță pre cruce (= te-ai răstignit). CALENDARIU (1814) 6/20. Văburile se înalță până la norii. DRĂGHICI, R. 31. Sufletul... se înalță în zbor. MARCOVICI, C. 13/20. Șotmul de pe stăncă se naltă. ALECSANDRI, P. 17. O micăre vie și grațioasă a grunzulețului a înalțat capu-i. ODOBESCU, III 55/20. De te înalță de subuori. Te naltă din căldote. EMINESCU, P. 272. Îndălțându-se tot mai sus... CREANGĂ, P. 192. Ii răpește... și se înalță cu dinții în sus. SPIRESCU, L. 99. În scrieri de aur s'ă naltat. TEODORESCU, P. P. 1639. Naltă-te 'n două pictoare. SEZ. IV 219/20. A înalță un zmeu = a-i da drumul să se ridice în aer. TDRG. [Refl.] (Despre soare, lună, p. a n. a. xi) A se ridică pe cer. Lăma... se 'naltă 'nec înțet. COȘBUC, B. 7. Până soarele se 'naltă, Ionidă abia se'naltă. ZANNE, P. VI 164. Te scotău, zina pînă nu s'o 'naltă. PANN, P. V. II 8. [Refl.] (Despre un obiect care lîi apare de-odată înalt înaintea ochilor, ca și când ar crește din pămînt). Zări înălțându-se dinaintea lui Cetina Neamțu. C. NEGRUZZI, I. 168. În urma lor se înalță un munte de piatră. SPIRESCU, L. 25. [Fact.] (Despre un obiect pe care-l faci să stea drept în sus) A ridică. Să înalțe o prăjină și în vârful ei să puie o mahramă roșie. SPIRESCU, L. 127. # A-și înalță ochii = a-și ridică privirile (spre cer, spre o persoană). Doamne, nu rădăc-se frema mea, nece trălțără-se ochii miei. PSAL. SCH. 277/2. Iși înalță moși mult ochii. URICARIUL, I. 181/2. A înalță din umeri s. umerete (TEODORESCU, P. P. 657) s. cu umerete (ib. 654) = a strînge s. da din umeri (în semn că nu poți răspunde la ceva s. că nu poți face ce îți se cere). Au început să înalțe din umeri: 'aveci pară chioară. RADULESCU-CODIN, L., cf. ZANNE, P. II 452. A se înalță la pret = a se scumpi, a se mări pretul (la ceva). Se înalță la pret toate celea. DIONISIE ECLESIAHUL, C. 204.

II. Fig. 1. Trans. și refl. A (se) ridică (sufletește), a (se) înalță. [Iși înalță duhul prin mijlocirea faptelor. DRĂGHICI, R. 156. Chînurile veteji și înalță. MARCOVICI, C. 11/20. Mîntea îndălțându-se prin umîntă. BĂLESCU, M. V. 5/2. Tot ce 'n lumc... înalță și preface. ALECSANDRI, P. I. 144.] (Despre glas) A ridică (vocea de teamă, durere, bucurie etc. s. spre a fi înțeles mai bine s. spre a apăsa asupra celor spuse), a striga, (tipă, urlă. Cu brăsuțe deaschise îndălțînd strigările cele mai înfricoșate. BELDIMAN, N. P. I. 21. [Marea] naltă gemet înșoptitor. ALECSANDRI, P. I. 150. [Despre glas, p. ext. cîntări, mulțumiri etc.] A se îndreptă (cu vocea, cîntările, mulțumirile sale).

spre cer. *Inălță mătămări către Dumnezeu.* DRĂGHICI, R. 116. *Măi de glăsură... s'au înălțat la cer.* ALEXANDRESCU, M. 10. *Ierusalim venoste, verz vesel înălțaji!* I. VĂCĂRESCU, P. 137/13. || (Despre Dumnezeu, om s faptele sale) *Tran s' a lăudă, a preamări, a slăvi, a glorifica.* *Măști Domnul cu mere [= mine] și trădăm numele lui de preură.* PSAL. 59/5. *Numele tău cel sfânt l'înălță în tot glasul.* DOSOFTEIU, PS. 29. A cândă lui *Dămnescu și a-l prea înălță intru toți vecăți.* MINEIUL (1776) 105. *Toți și lăudau și-i înălțau meritele.* I. NEGRUZZI, I 40. *Fu înălțat la cer prin laudele entuziaste.* MAIORESCU, CR. II 114.

2. Refl. A se măndri, a se zumeți. *Cela ce se va înălță însuși pleacă-se va* (quiconque s' élève, sera abaissé). TETRAEV. (1574) 240. *Cine se înălță, pleacă-se.* CORESI, EV. I/13. *Pândă când s'a înălță-să vâjmagul?* DOSOFTEIU, PS. 39. *Omule... de te 'nălți...* KONAKI, P. 109. *Cine se înălță, se smerește.* C. NEGRUZZI, I 250, cf. ZANNE, P. VIII 102. || (În Banat) *A se fali, a se lăudă (cu ceva).* *Dumoniți opă se 'nălți.* Pe noi dot ad ne desparfă. *Dar, de-o vrta și Dumnezeu, oia trăi cu badea utică.* HODOȘ, P. P. 135.

3. *Trans.* A face să progreseze, a perfecționa. *Unele din ele (= opere) au înălțat limba.* MAIORESCU, CR. I. VI. *Eminecua înălță rimete poeziei române.* id. II 314.

[Scris (și rostit) și: *innălță* vb. I, *nălță* vb. I, (în textele rotaciante) (*î*)*nălță* vb. IV^a. | Adjectiv e: *înălțat*, -ă = ridicat, înalt; (cu termen de reverență, mai ales pentru domniții și prelații) *mărit*; (substantivat) *măndru*, *fuld*. *Palatarii înălțate.* BARAC, A. 74. *Înălțat la ceruri până a nu se răstigni.* E. VĂCĂRESCU, IST. 248/29. *Brazii înălțaji până unde tună.* KONAKI, P. 260. *Mădrit înălțate către ceru.* DRĂGHICI, R. 86. *Mi s'au îndumplat și dispută cu înălțatul veștel.* E. VĂCĂRESCU, IST. 249/2. *O crasule înălțate!* BARAC, A. 12. *Prea înălțate Domnule!* URICARIUL, I 178/12. *Înălțate împărăte!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 316, cf. CREANGĂ, P. 257. *Traian... toți înălțaji sub sabia Rymului... plecă.* MOXA, 361/3. *Înălțător, -oare* (și substantivat) = care înălță. *Grigore Alexandru Ghica e arătat... ca un înălțător de cădări.* IORGA, L. I 494. *Versuri înălțătoare.* | *Abstract:* *înălțare* s. f. = ridicare; *mărire*; *trufo*; *măndrie*, *înaintare* (în rang); *ridicare* (pe tron); *progres*. *Tu... ești măria mea și înălțarea capului tău.* PSAL. SCH. G. *Marele Costandin... n'au vrut să s' a lăudă... de înălțarea cea împărătească.* BIBLIA (1688) 8/10. *Înălțarea celor ce se în cu mintea prea sus.* CORESI, EV. 2/29. *Să se îndoaiecă înălțarea ta.* LET. II 174/2. *Măndria lui Lie și înălțarea.* MINEIUL (1776) 165/5, cf. KONAKI, P. 81. *Căderea d'opoteivă cu înălțarea a fi!* ALEXANDRESCU, M. 10. *Înălțarea lui Mahomed al III-lea [pe tron].* BALCESCU, ap. TDRG. *Atuncea se făceau și înălțări în ranguri.* id. ib. *Viitor de aur țara noastră are și prează prin secolă a ei înălțare.* BOLINTINEANU, ap. TDRG. *Înălțare morală.* MAIORESCU, CR. II 186. *Înălțarea sfințel (s. cinștitei) cruci = sărbătoare (14 Septembrie), în amintirea arărilor de pe amvon a sfinței Cruci în biserica din Ierusalim la s. 355.* ENCICL. ROM. *Înălțarea cinștitei Cruci.* CALENDARIU (1814) 6/12. *Înălțarea (Domnului) = sărbătoare (care cade la 40 de zile după Paști), intru aducerea-amine a înălțării lui Isus Hristos la cer.* Isp s. C. PAMFILE, D. 139. *O biserică mare de piatră cu hrana înălțării.* C. NEGRUZZI, I 214; = *înălțat* s. a. = ↑ *înălțare*. *Mirurote înălțatele marțel.* PSAL. 195/1. *Înălțajul lui Hristos.* CUV. D. BĂTR. I 430; = *înălțătură* s. f. = (cu sens concretizat) *ridicătura, înălțime. În marginea pădurii... pe o înălțătură, stau trei rânduri de șanturi vechi.* ODRESCU, II 224.]

— Din lat. pop. *inaltio, -are, idem (derivat din *altus*).

ÎNĂLȚĂTURĂ s. f. v. *înălță*.

ÎNĂLȚĂSĂ adj. f. v. *înalt*.

INALTERABIL. -Ă adj. *Inalterable*. — Care nu se poate alteră, schimbă în rău, denatură, strică, corupe. *Aurul e inalterabil.* [Abstract: (după fr. *inalterabilité*) *inalterabilitate* s. f. = calitatea unui lucru de a fi inalterabil.]

— N. după fr.

INALTERABILITĂȚE s. f. v. *inalterabil*.

ÎNĂLȚIE † s. f.

ÎNĂLȚIME s. f.

} v. *înalt*.

ÎNĂLȚÎNGR. -ĂRĂ adj.

ÎNĂLȚIȘ adv. s. a. v. *înălțos*.

INĂM † s. a. *Permis de voyager* (avec des chevaux de poste). — (Turcism) *Permis de călătorie* (cu cai de menaj). *Inamurile cu peccia domnescă, după care urmează a se da cai de menaj.* URICARIUL, I 205/29. *Acet ce vor umbli intru sădărgire de poronci după inamurile ce se vor da, să se caute de călă D-lui boierul nazir la sfârșitul fiecăreței luni.* ib. I 205/29, cf. 42/21, 247/2. [Plur. *inamuri*.]

— Din turc. *inam* grație, favoare, privilegiu, șic.

INĂMIĂZ, **INĂMIEZI** adv. v. *nămiáz*.

INĂMIIC subst., adj. (ș. d.) v. *inimic* ș. d.

ÎNĂMOLI vb. IV^a v. *innomoli*.

ÎNAMORĂ vb. 1ª refl. *Tomber amoureux, s'éprendre de qqn.* — (Frantuzism răspândit) A se îndrăgosti (de...), a îndrăgi (pe...), a începe să iubești (pe...), a se aprinde de dragoste (după...), a se amorea (de...) (Obiectul amorului se indică prin prep. *des*, neobiicnuit prin *cu*). *Eră alid de frumoasă, încoi vădănd-o cineră, trebuia, dacă nu s'ar fi înamorat, cel puțin... C. NEGRUZZI, I 38.* *Cutezase a se înamora cu flica lui Radu Măneea.* id. I 184. *Ei se 'namorase deo stea zimboare.* ALECSANDRI, P. II 132. [Și: *inamoră* vb. 1^a || Abstract: *inamorare* (inamorare) s. f. O inamorare de tot ce e al tău. *EMINESCU, P. 198.* | Part. -adj. (substantivat uneori) *inamorat*, -ă = îndrăgostit, amoroș; de dragoste. *Intru podoaba înbrăcămintelor preste măsură e inamorat (îndrăgostit).* TICHINDEAL, P. 305. *Lăutarii îi vor pomeli, odoi mulți din ei vor fi căștigat laude și bani de la inamorați nefericiți.* I. NEGRUZZI, I 191. *Lumea 'namorată și de doruri plină O slăvea în taină cu pe o regină.* ALECSANDRI, P. II 26. *Panții umbra inamorați.* EMINESCU, N. 67. *Ochi-nu triști, inamorați de-o ta fînă!* id. P. 147. *Dulce goștă 'namorată prin vâzduh încet zbură.* ALECSANDRI, P. I 49.]

— N. după fr.

INAMOVIBIL. -Ă adj. *Inamovible*. — (Funcționar) care nu poate fi mutat din funcție, nici destituit, revocat, înlocuit (în afară de cazurile prevăzute de lege); p. e x t. (despre o funcție) din care nu poți fi destituit, mutat, revocat, înlocuit. *Profesorii titulari de facultate sânt inamovibili.* MAIORESCU, D. IV 278. *Vom face... pe magistrați inamovibili.* MIREA, II 63. [Abstract: (după fr. *inamovibilité*) *inamovibilitate* s. f. = caracterul a ceea ce este inamovibil; dreptul de a fi inamovibil. *Am propus inamovibilitatea și pentru membrii din înălțământul primar.* MAIORESCU, D. IV 278.]

— N. după fr.

INAMOVIBILITĂTE s. f. v. *Inamovibil*.

INANITIE, s. f. (Med.) *Inanition*. — Slăbiciune fizică, deilitate extremă, cauzată de lipsa de hrană s. din cauza unei alimentații neluăstrătoare, cf. sfârșenie, (BIANU, D. S.) leșin (la inimă) DICȚ.

— N. după fr.

INĂNTRE adv., prep. v. *Inainte*.**INĂPĂRLI** vb. IV^a v. *năpărl*.

INAPETENȚĂ s. f. (Med.) *Inappétence*. — Lipsă de apetit, de poftă de mâncare.

— N. după fr.

INAPLICABIL, -Ă adj. *Inapplicable*. — Care nu se poate aplica, nu se poate pune în practică, nu e aplicabil, neaplicabil. *Lege inaplicabilă*, ȘĂINEANU, D. U.

— N. după fr.

INAPOI adv., prep., s. a. I. P^a. *En arrière*, *à reculons*. (S'emploie dans les cas où le français dit: renvoyer, retourner, reculer). P^a. Plus haut (à propos d'un texte). II. *Derrière*. III. *Dos, derrière*.

I. Adv. *Inapoi* exprimă un raport local relativ, indicând locul ce se găsește la oarecare distanță în dosul nostru; exprimă deci aceeași idee ca *îndărăt* (cf. în *dos*, în *urmă*) și stă în opoziție cu *înainte* (în față).

1^a. (Aproape exclusiv în legătură cu verbe ale mișcării, sau singur, cu exclamații) *Îndărăt. Au fugit peste munți inapoi*. LET. II 263^a. *Vălariu se aruncă tot inapoi*. DRĂGHICI, R. 23. *Pământul îi împinge inapoi*. MARCOVICI, C. 19¹¹. *Un pas inapoi*. BĂLCESCU, M. V. 4¹¹. *El ceară 'napoi să-și ducă stăpânul, în foc, la războiu*. ALECSANDRI, P. III 247. *Făc-frumuse se uită inapoi*. EMINESCU, N. 23. *Face o săritură inapoi și una înainte*. CREANGĂ, P. 199. *Strigă: 'Inapoi, scroafă ruginoasă!* SPIRESCU, L. 130. *Scroate greșite... și o aruncă inapoi*, id. ib. 25. *Cu spatele inapoi să nu mergi*. ȘEZ. I 125^{1/2}. *La plăcinte înainte, la războiu inapoi*. CREANGĂ, P. 189. *A pornit inapoi cu alți mușteri*, id. ib. 136. *Du-te, măică, inapoi*. JARNIK-BĂRȘEANU, D. 295. *Rămas inapoi = întârziat în desvoltare. Dă-te (s. fă-te) inapoi = fă un pas îndărăt*. COSTINESCU, || (În strânsă legătură semantică cu unele verbe ale mișcării, exprimă ideea pe care le-o dă prefixul neolog re-) *A da inapoi = a redă, a înapoi, a se trage inapoi = a se retrage, a trimite inapoi = a retrimite, a veni inapoi = a reveni, a se întoarce, a se întoarce (↑ trîntu) inapoi = a se reîntoarce, a-și întoarce (cerd) inapoi = a-și reîntoarce, a-și recăpătă. Frații tubitori... nedădători... împutarea derceptu împutarea inapoi = (care nu plătesc ocară cu ocară). COD. VOR. 153^{1/2}. Să se toarne inapoi (= se toarne-se în apoi SCH.) și să se spălmănte. CORESI, PS. 86. *De sărg să-l întoarce inapoi la satul lui de unde taste*. PRAV. 18, cf. 99. *Își întoarce inapoi toată arearea tăine-său*. MINEIUL (1776) 24^{1/2}. *Au trimis bășul acel sfredăit, cu cărți cu tot, inapoi la Ștefăniș*. LET. II 210^{1/2}. *Le-nu dai moștele inapoi*, id. II 207^{1/2}. *Fură... trimiși inapoi cu mare cinste*. BĂLCESCU, M. V. 415^{1/2}. *Creană țertare, vîndă a se întoarce inapoi*, id. ib. 413^{1/2}. *Răul inapoi se trage*. ALEXANDRESCU, M. 14. *No-ți împurmutul inapoi!* CREANGĂ, P. 300. *S'o venit carte 'napoi*. JARNIK-BĂRȘEANU, D. 433. *Vînd 'napoi, vînd!* id. 501. *Când a'o 'ntoarce Oltul inapoi: niciodată*. ZANKE, P. VI 242. *Mi-a trimis dar din fară Pe trei fire de săcără, Io inapoi t l-am trimdă Pe**

trei fire de orăș. HODOS, C. 40. *Napoi când m-am întinat, Aflatu holdă seccate*. BUD. P. P. 38. # *A da inapoi = a face căpăvă pași îndărăt; (fig.) a regresă; a nu mai susține ceva s. pe cineva. Calul... înțepe... a sări în două picioare și a da inapoi*. CREANGĂ, P. 187. *A se da inapoi = a se codi, a căuță să scape. A-și lă vorba inapoi = a-și retrage vorba, a reveni asupra celor spuse. Își lău vorba inapoi... și reducea coada vîlpei pînă la vreo doi stînjeni*. ODOBESCU, III 46^{1/2}. *Plin de măhnire țarăți își lău vorba inapoi*. ISPIRESCU, L. 154. (Despre soare) *A se uită inapoi*. Soarele... după alte credințe, va străluci senin sau se va uită inapoi. PAMFILE, V. 5.

2^a. (Când, într'un text, se trimite la un pasagi anterior) *Mai sus. După cum am zis mai inapoi*. LET. III 269^{1/2}, cf. II 425^{1/2}. *Pentru acest domn se face ardare inapoi, că nu mai domneste ZILOT, CRON. 65. Sinan-pașă fu apoi chemat la Constantinopol... după cum am văzut inapoi*. BĂLCESCU, M. V. 88.

II. (Rare) Prep. (Subt forma *inapoi*). *Îndărătul cuiuă s. a. ceva. Întră-voia trapoia (= în fundul SCH.) mariei*. PSALT. 288^{1/2}. *Rămăsece și Munteș și Moldovenii cam napoia lui*. LET. I 353^{1/2}. *Se pune pe un scun inapoi tarabei salc. TR. DEMETRESCU, ap. TDRG. Inapoi oamenter, LM. A se arunca inapoi capului = a se arunca în spre spate, în dosul omului. GOROVEI, CR. 619. III. (Neobișnuit) S. a. Dos, spate. *Înă inapoiului crucii serie apă*. ERICARIUL, XII 90^{1/2}. *Umblă ca să primă rotul și-și întoarce inapoiul*. PANN, P. V. I 81.*

[Scris (și rostit) și: *innapoi, napoi*, (în textele rotacizante) (*inrapoi*, păstrat pînă azi prin Bucov. și nordul Moldovei în *fă rapoi* uca *rapoi* interj. întrebuintă la mână; (în Ban.) (*inapoi*, (*in* *ri* *va* *t* *↑* *inapoi*surea (Ban. *napoi*șeală GDE no. 1424) = a pune înainte. *Și purcedă inapoi*surea cu *fața* (= cu dosul înainte BILIA (1688), DOSOFTEIU, ap. IHEM. 1334.)

— Compus din *în* + *apoi* (după *înainte*). Cf. *apoi*, *dinapoi*.**INAPOI** vb. IV^a v. *inapoi*.**INĂPOI** adv. prep. v. *inapoi*.

INAPOIA vb. I^a. 1^a. *Rendre, renvoyer, Retarder. Humilier*. 2^a. *Être en retard, en recul; rétrograder*.

1^a. Trans. (Complementul e un obiect) *A da ceva inapoi, a întoarce, a restitui. Putea inapoi cursul raurilor*. MARCOVICI, C. 113. *Să zicem... so inapoișă fu loc deșă restitib*. MAIORESCU, CR. II 258. *Pă bine, de inapoiște un leu istucelul care spui c'a avut trei pînă*. CREANGĂ, A. 146. *Dragostele fi-oșu inapoi*. SEVASTOS, N. 13^{1/2}. *Ia inapoi datoria tot cu aceeași banită*. ZANKE, P. V. 75. || (Complementul e o persoană). *A face să se întoarce, a întoarce (din drum)*. || *Pe cale i-au fugit și 'ndărăt l-au napoi*. ALECSANDRI, P. P. 204^{1/2}. *A inapoi pe cineva în lucru = a-l întârzi, a-l împiedică*. I.M. | Trans. *A da pe cineva îndărăt, a-l pune la urmă, a-l nesocoti, a-l disprețui, a-l umili. Fata babei care... căuță în tot chipul ca s'o tot inapoișească [pe fata moșnegului], au rămas acuma nemăritată*. SBIERA, P. 215/39.

2^a. Refl. (Tinde a înlocui în România veche tot mai mult pe) *A se întoarce; (fig.) a da inapoi, a regresă. Cu un veac se inapoi [ara] în toate*. C. NEGRUZZI, I. 277. *Se inapoi*. CHRIBTESCU, CONV. LIT. XLV 372. *De le va țegă cu sec, mai bine să se înapoișească acasă*. II. XVI 99. *Inănteară și se inapoișesc în regulă*. ODOBESCU, ap. DDRF.

[Scriș (și rostit) și: **innapōi** vb. Ia, **napōi** vb. Ia. (**innapoi** (**innapoi**) vb. IVa. | Adjective: (**innapōiat**, -ă = dat inapoi, restituit; întors; rămas în urmă (în desvoltare, cultură etc.); retrograd, tratat rău. *Nafja noastră este... innapōiată*. URICARIUL, VIII 107^{tr}. *Locuința țărânului, în... stare innapōiată*. MANOLESCU, ap. TDRG. *Bani innapōiați*. DDRF. [Tiganca] *văcându-se acum innapōiaș cu totul, căduță... cum s'ar putut curăți de împărăteasă*. SBIERA, P. 108^{tr}. | Abstracte: **innapōiere** (**innapōire**) s. f. = dare inapoi, întoarcere, restituire; regres. *Nu admitem comparare de innapōiere cu timpurile vechimii alt stat*. MAIORESCU, D. I 145. *Să ne lămurim până unde merge innapōierea noastră*. id. Ib. 144. *După innapōierea mea, nu l-am mai găsit*.
— Derivat din **innapoi**.

INAPŌIȘUREA † adv. v. **innapoi**.

INAPRECIABIL, -Ă adj. *Inappréciable*. — Care nu e apreciabil (nu poate fi (în dejuns de) prețuit, neapreciabil, p. ext. foarte valoros, cf. nestimat. *Diferență inapreciabilă*. *Merit inapreciabil*. SĂINEANU, D. U. [Și: (mai rar): **innaprejiabil**, -ă].
— N. după fr.

INAPREȚIABIL, -Ă adj. v. **inapreciabil**.

INAPT, -Ă adj. *Inapte*. — Care nu e apt, neapt, nepotrivit (pentru o sarcină, o slujbă etc.), incapabil. DICT. [Abstract: (după fr. *inaptitude*) **inapținudine** s. f. = nepotrivire (pentru o sarcină, slujbă, etc.), incapacitate].
— N. după fr.

INAPTITUDINE s. f. v. **inapt**.

INĂR s. m. *Quierier qui travaille le lin, cultivateur ou marchand de lin*. — Lucrător s. cultivator de lin, neguțitor de lin. (I. GOLESCU, C. I). *Dau de lucru olăciilor, inărilor și femeilor, ca să nu-și piardă vremea iarna*. I. IONESCU, C. 42. *Inărilor, după cum îi va ajunge ciclo, le va ține în zăm[ă] tof[ă] banii* (Mold. 1741). IORGA, S. D. VI 366^{1/2}. [Derivate: **inărie** s. f. = câmp semănat cu in (COSTINESCU, înște; **inărieș** s. f. (Bot., Bucov.) = **linărieș** (linaria vulgaris). PANTU, PL.: **inărieș** s. f. (Ornit.) = pasăre mică (acanthus linaria), care se hrănește cu sămânțe oleoase și mai ales cu sămânțe de in; se mai numește și: **pasărea inului** (MARIAN, O. I 398), **țânțar**; cu specia: **inărieș-verde** (serinus hortulanus) = **păsărică** foarte mică, vioaie, care vine în părțile noastre pe la sfârșitul lui Martie, are culoarea verde-închis, id. 418; **inărieș** s. f. (Bot., Ilfov.) = plantă ferboasă care crește cufundată în apă, prin lacuri, șanțuri sau bălți (PANTU, PL.) și semănată cu inul (ȘEZ. XXXII III). *Foate verde inărieș, trădăscă Lulu Loichif[ă]*, ib.].

— Din lat. **linarius**, -um ștesător de in, sau formație românească din in + suf. nom. agent, -ar.

INĂRĂVI vb. IVa v. **nrăvi**.

INĂRĂCĂT, -Ă adj. *Aryéé, cintré*. — În forma arcului, arcat. *Să uită la sfintele scoane și lud un arc înărcat*. De nouă meșteri lucrati. ȘEZ. VIII 109. *Baloonul ce 'nărcat [ră] cu franze*. EMINESCU, ap. TDRG.

— Derivat din arc după modelul participiilor adjective în -at.

INĂRENDĂ vb. Ia = **arendă**. (Numai în DICT.)

INĂRGINTI vb. IVa *Argenter*. — A polei sau a sulfă cu argint, a argintiți, argintă, ar-

gintui. *Cu pistoale ghintuite și frumos înărgintite*. POMPLIU, B. 70^{1/2}. [Fig.] *Cine e fericitul pentru care se înărgintiește ochiul unui ânger?* I. NEGRUZZI, V 284.

— Derivat din **argint**, cu pref. in-.

INĂRICĂ s. f. (Bot.) |
INĂRIE s. f. | v. **inar**.

INĂRIPĂ vb. Ia. *Donner des ailes, du cour. Dégourdir*. (Ref.). *Prendre son essor*. — Trans. A pune (cuivă) aripi, a înzestră (pe cinevă s. un obiect) cu aripi; (mai ales în sens fig.) a da avânt, a însușii, a desmorți. *Să ne înăripăm mintea și să ne suim în ceruri*. MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *O credință nestăruțată înăripează pe soldat*. MARCOVICI, D. 260. *O noaptea fost de-ajuns*. *Să 'năripeze cursul trăndărilor mei* ant. I. NEGRUZZI, VI 438. *Cultural roman și-a dat pana pentru a înăripăi adgebra care trebuia să-i rănească*. IORGA, L. I 279. || Refl. A face, a prinde aripi; (mai ales în sens fig.) a-și lua avânt, a se trezi. *Domni... erau buni și populari eră fericiți*. *Încă aristocrația nu se înăripase, și capetele acestei țări stăteau între popor și odrumitor, nu începuseră a mușca când pe unul, când pe altul*. C. NEGRUZZI, I 272. *Se 'năripează netimpăcota-mi dor*. ALECSANDRI, P. III, 100. [Prez. **înăripéz**, (mai rar, în poezie) **înărip**: *Calul se 'năripă, fuge ca negura vifetăoasă*. BOLNITNEANU, ap. DDRF. | Scriș (și rostit) și: **innăripă** vb. Ia; † **innărip** vb. IVa. MARDARIE, L. 3042. | Adjective: **innăripăt**, -ă = cu aripi, (intrăripat. *Zmei innăripă*. ALECSANDRI, P. III 276. | Abstract: **innăripă** s. f.).
— Derivat din **aripă**, cu pref. in-. Cf. **aripă**, **intrăripă**.

INĂRIPĂ † vb. IVa v. **innăripă**.

INĂRIȚĂ s. f. (Bot.) |
INĂRIȚĂ s. f. (Ornit.) | v. **inar**.

INARMĂ vb. Ia. (*S'*) *armer*. — (A înlocui din cele mai vechi timpuri pe armă, fiind până pe la mijlocul s. XIX, în concurență cu **întrarmă** a 1^a s. v.). Trans. A înzestră cu arme, a da arme, (mai des) refl. a lua armele la (sau: cu) sine, a se înzeca cu armele; (rar) întrans. a face pregătiri de înarmare (contra cuivă). *Adesea cu sens figurat*. *În același cuget strămuși-vă*. COD. VOR. 157^{1/2} (= cu același cuget vă întrarmați). N. TESTAMENT, 1648; *într'același gând vă înarmați*. BIBLIA, 1688: *soyez armés de cette même pensée*). *La leat 1711 înarmă împărăția Otomanilor asupra Rusiei*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 273^{1/2}. *Numa oțeară... ca să înarmoze pe Sabineni săi*. BELDIMAN, N. P. I, 141. *Vrăjmașii toți, într'un sfat, Asupra mea s'o 'narmat*. KONAKI, P. 184. *Dă-ți vor trebui oști, ne vom înarmă noi, cu femei și copii*. C. NEGRUZZI, I, 141. *Ei broșii lău înarmă, cu să lovești în tine*. EMINESCU, P. 117. *Mane cu stânga luă, Cu dreapta se înarmă, Palocul din sân scotea*. ALECSANDRI, P. P. 73^{1/2}. *Dar fata... înarmându-se cu sabia tălone-său, s'au băgat în temniță*. SBIERA, P. 276^{1/2}. *Frumos se pădă, Bine se 'narmă și singur plecă*. TEODORESCU, P. P. 419^{1/2}. [În textele rotacizante: **trărmă**. | Prez. **inarméz**, rar (în poezie), **inarm**. | Abstracte: **inarmăre** s. f. **inarmăt** s. a. | Adjective: **inarmăt**, -ă. *Vremea, înarmată cu pătrunzătoare-i coasă*. MARCOVICI, C. 17^{1/2}. *Amândoi oăllari pe armăzari țurecși și înarmați din cop până în picioare*. C. NEGRUZZI, I, 138. *Își luară zina bună, după ce-l văzură înarmat*. SPIRESCU, L. 331. *Și poruncă grea i-oiu da, Cu, cu oastea înarmată, Să*

pornească' acolo 'ndotă. TEODORESCU, P. P. 115. *Inarmat din cap până 'n picioare. POLIZU. Inarmat până 'n dinți.*

Derivat din armă, cu pref. in-. Cf. armă.

INARTICULĂ vb. 1^a. [Jur.] *Introdusere dans le code en article de loi.* — (În Ardeal; pe cale de a ieși din uz). A introduce în codul unei țări un articol de lege. [Abstract: **inarticulară** s. f.; adjectiv: **inarticulată**, -ă.]

— N. după germ. (au-tr.) **inartikulieren**, idem.

INĂS s. m. 1^a. *Valci. 2^a. Apprenti.* — (Ungurism, în Transilv.).

1^a. Slugă (tânără), bălat (3^a), fecior (4^a). **POPOVICI**, R. D. 165, **ALEXICU**, L. P. I 166^{1/2}.

2^a. Ucenic. **IORGA**, S. D. XII 215, [Diminutiv: **inăs**] = fecior în casă, servitor. **VICIU**, **COL**].

— Din ung. **inas**, idem (1^a-2^a).

INĂSCOCĂ vb. IV^a v. **născoci**.

INĂSCŪT, -Ă v. **innăscut**.

INASEDII † vb. IV^a. *Asiéger.* — (Numai la E. **VĂGĂRESCU**, **IST.** 261^{1/2}). A asedia. **Inasedii** Vanul și-l înă.

— Formație personală din pref. in- și **asediu**.

INĂȘEL s. m. v. **inaș**.

INĂȘLITURĂ † s. f. v. **nășlitură**.

INĂȘPRI vb. IV^a v. **inășpri**.

INĂȘPRI vb. IV^a. 1^a. *Rendre ou devenir âpre, rugueux, rude, dur, sèche, aigre, âcre, sévère etc. 2^a. Empêser.*

1^a. **Trans.** A face (să fie) aspru; refl. a se face, deveni aspru. [*De la 15 Iunie*] *Înaintea să pișcă penole (păunilor) și să inășpre. DRĂGHICI*, ap. **TDRG.** || [Mai ales fig., cf. **aspru** 2^a-3^a] (*Despre glas*) **Refl.** A își face cuivă glasul aspru, cf. **răgușit**. *De când strigă atâta, i s'a 'nășprit glasul.* || (*Despre unele mâncări și băuturi*) **Refl.** A căpăta un gust iute. *J'înșpă... e mai bună îndăsprită, adică lăsată până se acrește. JIPESCU*, ap. **TDRG.** *Vău inășprit* (II. II 87, 261) = înțepat (II. XI 326), care înțepă la limbă (II. II 141), când începe să fiarbă (II. III 399). || (*Despre vreme*) **Refl.** A se face mai rece. *Toamna se duce și vremea prinde a se 'nășpri. VLAHUȚĂ*, ap. **TDRG.** || (*Despre soartă, o poruncă etc.*) **Trans.** A face (și) mai grea, mai neîndurată. *Eră de suferit soarta Românilor, de nu o ar fi 'nășprit sfântul Ștefan.* P. **MAIOR**, **IST.** 102. *Și-i mai îndăsprețe fucă odată poronca. ȘIERA*, P. 119^{1/2}. || (*Despre oameni s. firea, gândul omeneș*) Nu cumed să-l inășprece. **PANN**, §. I 9. *Cugă inășprit (= crud).* **ALEXANDRI**, P. III 346. *Gândul că soră-șu ar price-o de sus... îi inășprece simțu. VLAHUȚĂ, D. 223. || (*Despre relațiile dintre oameni*) **Refl.** A deveni încordate, reci, rele.*

2^a. **Trans.** A scrobii (o rufă), cf. **aspri** (2^a). **LM**.

[Și: **Inaspri**, **nășpri**, (scris și rostit și) **innășpri** vb. IV^a.] **Abstractive: inășprit**, -ă; **inășpritor**, -oare. | **Abstracte: inășprie** s. f. **Inășpriea** raporturilor dintre prieteni; **inășpriti** s. a.; (neobișnuit) **inășprime** s. f. = asprime. Cu **inășprime** zicând... **PANN**, §. I 63.]

— Derivat din **aspru**, cu pref. in-. Cf. **aspri**.

INĂȘPRIME s. f. v. **inășpri**.

INĂȘTÂNGA adv. v. **stâng**.

INĂȘTURĂ vb. IV^a v. **innăștură**.

INĂȚ s. a. **Rancune**. — (Sărbism, în Banat). Ciudă, necaz (**HODOȘ**, P. P. 287), pizmă, invidie, ură (**Com. LIUBA**), dușmănie (**Com. IZVERNICHANU**), sfadă (**TICHINDEAL**, F. 457). *Pentru recusu inat, pentru mânia cea cu totul dobitoacească... își piarde vinea. TICHINDEAL*, F. 316, 457, 455. *Cine are inat pe noi...* **HODOȘ**, P. P. 123. *Poară inat pe mine, de aceea mă vorbește de rău (Măldan).* **Com. LIUBA**. *Are inat pe mine (Oravita)* **Com. COCA**. [După A. **SCRIBAN**, **ARBIVA**, a. 1912, no. 1, cuvântul ar fi răspândit, ca împrumut din turcește, și în Muntenia sub forma **inăt** și în Moldova de sud înăt = ciudă, necaz, regret, neplăcere, inimă rea, în locuțunea: a da, a vinde, a face cu inat. | Derivat: (Turc. 'inadgy încăpătânat) (**Ban.**) **inăgiu**, -ie adj. = invidios: *Ou inăgiu. Com. COCA*; (în Munt.) **ina(e)ciu** = încăpătânat, îndărătnic. *Împărătur inaciou întru hotărârea sa, porunci... să-i taie capul. GORJAN*, H. I 52. *Anteșu se oprise acum la un gând echivoc: De ce n'o cere danului Dionisie? Ce om inocent! CONV. LIT. XLIV vol. I 310.*

— În Banat, din sărb. **inat** încăpătânarea, iar acesta din turc. 'inad încăpătânarea.

INATACĂBIL, -Ă adj. **Inatouable**. — Care nu e atacabil, nu poate fi atacat, neatacabil, neatacat. *Camerile anterioare au fost prorogate și apoi dizolvate de Rege... și în această pricină este în drept inviolabil și inatacabil. MAIORESCU, D. IV 571.*

— N. după fr.

INĂȚE s. f. (Dot.) = mărășă, **BARGIANU**.

INĂȚOĂRE s. f. (Mil. pop.) Fée malveillante. — **Înățoarea** — nume care se dă Ignatului — e o femeie lacomă și urâtă, care mănâncă lumea. **PAMFILE**, **DUSM.** 126. *Cu-că o creștină, în loc să ție zăua asta, s'a apucat să înățore. Înățoarea, fiindcă crou ugile înățale, s'a lăsat pe coș și a intrat la femeia în casă. Id. S. T. 200.*

— Poate, contaminare între în și torcătoare (cf. exemplul din urmă, unde e vorba de torcătoare).

INĂȚUCCI vb. IV^a v. **năuci**.

INAUGURĂ vb. 1^a. 2^a. **Inaugurer**.

1^a. A începe, printr-o ceremonie (religioasă), activitatea s. funcționarea unui așezământ, a devăli un monument etc.; spec. a deschide în mod solemn un curs etc.

2^a. **Fig.** A marca, a face începutul (unei epoci); p. ext. a începe. *Oamenii de la 1835, cari inaugurară generația de față, au rădărit în larma idelilor nouă, RUSSO, S. II. Ministerul de la 17 Martie 1871... își îndeplinise cu succes prima misiune de a... inaugura epoca unei stabilități relative în afacerile publice. MAIORESCU, D. II 2.*

[**Prez. ind. inaugurez** și (după **STAMATI**) și: **inaugur**.] **Și: inaugurat** vb. 1^a. || **Abstracte: inaugurare**, (din ce în ce mai rar) **inaugurație**, (după fr. *inauguration*) **inaugurațiune** s. f. = acțiunea de a inaugura; p. ext. ceremonia (religioasă) ce se face la o asemenea ocazie **COSTINESCU**, (ad. 1^a) **Inaugurarea** podului [de la Cernavoda] terminat după planurile... inginerului **Saligny**. **MAIORESCU**, D. IV 84. **Curs de inaugurare la Universitate**; — **inaugurat** s. a. (ad. 1^a) **Să pregătească pentru acele ecologice programe de studiu, protecție de metode pedagogice ce ar fi de inaugurat într'însele. ODOBESCU**, II 62. || **Adjective: inaugurat**, -ă = care a fost inaugurat; — (după fr. *inaugurat*) — **inaugurat**, -ă, (în Bucov.) † **inaugurativ**, -ă = de inaugurare, relativ la inaugurare. *Cu cântare inaugurativă. ȘIERA*, F. 501. *Discurs inaugurat*].

— N. după fr. **Cl. agură**, **agură**.

INAUGURAL, -Ă adj.

INAUGURAȚIE s. f.

INAUGURAȚIUNE s. f.

INAUGURATIV, -Ă † adj.

v. inaugură.

INĂULMĂ vb. [69]. *Louer* (?) — (Numai la GORJAN, II, 93, unde se explică prin Închiria. După ce îmi adunau toate lucrurile și mă găteau de plecare, înăulmău (închiriau) o corabie și o încărcău.

— Sensul original — care se potrivește chiar în exemplul citat — pare a fi « a căuta, a-ți da silința să găsești ceva » și deci cuvântul pare a fi un compus din *aulmă* și pref. *in-*.

INĂUNTRU adv. I. 1°. *Dedans, en dedans, au dedans, à l'intérieur*. 2°. *L'extérieur*. II. 1°. *Intérieur*. 2°. *L'extérieur* de...

I. (În opoziție cu a față) **A d v e r b** relativ local, care arată că ceva este, se întâmplă s. se mișcă în interiorul unui lucru.

1°. În interior. *En lăuntru* = *intus*. ANON. CAR. *Toată stăva fect în împărat lăuntru* (= în lăuntru) F. B. CORESI, 120) PSAL. SCH. 143. *Una le eră lăuntru, e cu alta den afară încupătuț-se*. CORESI. EV. 411/2. *Întărd sufletul pr porța certului lăuntru cu țarie*. LEVITICUS ap. GCR. I 3/15-14. Cf. CUV. D. BĂTR. II 423. *Stău... den afară de curțile împărațului... împăratul... nu-i bagă în lăuntru*. VARLAAM, C. 523/2. *Pară oarceine... un aceriș cu bani și găsește acolo în lăuntru (în lăuntru MUNT.) niște cărți*. PRAV. 1103. *Vtuo în lăuntru lăuntru la sluga ta*. PROPOVEDANIE ap. GCR. I 137/2. *Iarbă puctoasă să o arunce în lăuntru*. DOSOFTEIU, V. S. 7, cf. 19/2. *Cine cu nătră n lăuntru, n'a putea să tacă*. id. PS. 149. *Avram... întărd în lăuntru*. BIBLIA (1688) 10. [Soră] *născută în lăuntru* (= în casa, traduce pe *endogamă*). ib. 84. *Jar Vezitul se tusea la altă cetate, mai în lăuntru*. ib. II 213/2. *Din Spătarie în colo, mai în lăuntru, nimeni nu putea intră*. ib. II 326/2. *Intrănd în lăuntru, pre căși au mai aflat tăi, pre toți nu sâzbie t-au pus*. CANTEMIR. HR. 94/2. *Impotriva... celor din afară* = să întărească în lăuntru. GCR. II 87/2. *Să nu trăacă nimeni mai în lăuntru*. MINEIUL (1776) 137/2. *Intima noastră n năuntru toldeana împărațului*. KONAKI, P. 285. *Stele... drept ferestăcă stău și n lăuntru se uitau*. ALECSANDRI, P. I 103. *Dard ochiu nchis afară în lăuntru se deșteaptă*. EMINESCU, P. 234. *Călări e intră năuntru*. id. P. 214. *Apoi iar dispăre n lăuntru*. id. P. 252. *Să nu răzbată soarele și ploaia în lăuntru*. CREANGĂ, P. 239. *Intră cam cu greu în lăuntru, ești slugile nu voiau să-l lăze*. REV. CRIT. V. 51. *Dar ce să văd în năuntru? Mărgăritare, picire nestimate*. IȘPIRESCU, L. 349. *Căci casa avuțului Din afară-i văruță, în lăuntru-i otrăvită*. JARNIK-BĂRȘEANU, D. 275. *Drumă n năuntru mi-a dat*. MARIAN, SA. 70. *La sață frumos și n lăuntru gănuș, ca mădul cel frumos, se zice despre cei la vedere se arată de ispravă, iar pe din năuntru sânt scârnavi și cumpliri ca fărnici*. ZANNE, P. II 138. Cf. (năuntru) 564. *Am o grădină din patru pereți, împăraț năuntru în mai multe părți și deasupra pusă o pădrie (= Casa)*. GOROVEI, C. 48. [Urmat de în...]. Nu le se cedeă lăuntru în cetate să lădească. CORESI, EV. 123/2. cf. (în casa) 71/2. (în lac) 145/2. (în puție) 372/2. *Și ca fi sedzând în lăuntru (în lăuntru MUNT.) în mândărie*. PRAV. 750. *Și în năuntru m'am cărit, în lăuntru Odrutului*. *La curtea Subasului*. POP. ap. GCR. II 294/2. } L o c. a d v. și a d j. **Din năuntru** = (adv.) din interior; (une-ori exprimă același lucru ca) înăuntru; (adj.) interior, intern, intrinsec; mijlociu, central; (substantivat) cele **din năuntru** † = organele interne, măruntaiele. *De-are jură și den lăuntru*

(= lăuntru MUNT.) *den besorică*. PRAV. 1025. *Decă să strică omul... den afară... cu altă să fantează cel din lăuntru*. VARLAAM, C. 244. *Să cărsoră toate mațele lui din lăuntru (= din năuntru) de țegiră pre giaz*. id. ib. 196. *După oț dăzie țară eră scenicită lui din lăuntru (= înăuntru)*. id. ib. 133. *Meară să văd India cea mai din năuntru (= centrală)*. DOSOFTEIU, V. S. 185. *Ferecă pre dăuntru (= chivotul) cu aur curat, den lăuntru și den afară*. BIBLIA (1688) 66'. *Atunci eră un Turc... și eră om de casa împăratului, ereditos, din cel din lăuntru*. LET. II 330/2. *It poprețe la masa din lăuntru, despre harem*. LET. III 310/2. *Deci, cercând locurile cele mai din năuntru... COZMA, ap. GCR. I 299/2. Adunarea... cetățenilor din lăuntru*. CANTEMIR, IST. 84. *Rumpându-i să cole din lăuntru*. MINEIUL (1776) 101/2. *Patima ta arde cole din lăuntru ale mele*. id. 140/2. *Grumazi din năuntru (= partea interioră a grumazului) de să vor cădă, spre o țară vei merge și mulți și să vor făcău*. TREPETNIC, ap. GCR. II 122/2. *Să i se coacă cole din lăuntru ale lui, din pizma ce acă asupra lui Traian*. MAIOR, IST. 39. *Și le-au lipit den lăuntru, pre părete, ca ori când o merge, să le vădă*. KROTOCRIT, ap. GCR. II 178/2. *În cele mai din lăuntru părți ale Ostroutului*. DRĂGHICI, R. 154. [Invechit] *Ministerul (treburilor) atăuntru = de internă*. TDRG. *Organizarea din lăuntru* (ortografiat: lăuntru) a Societății, BĂLCESCU, M. V. 3/2. *Se ande din lăuntru un glas de ferete dărdă*. CREANGĂ, P. 90. *Dar cosa sărăclui în afară-i cu mănăciă*. *Din lăuntru-i cu țeneală*. JARNIK-BĂRȘEANU, D. 275. *Din afară smățul și din lăuntru mănjit, se zice despre omul moșie și fărnice*. ZANNE, P. V 600. [În legătură cu prep. pe] **Pe năuntru (p'înăuntru)** (de obicei) **pe din năuntru**. *Și pre din lăuntru și pre din afară*. NECULCE, ap. GCR. II 33/2. *Itărd dar că se deschise o poartă chiar de rubin... Doi sălcămi pe din lăuntru... Îngără print'a lor frunze țegiră măgăturii*. KONAKI, P. 180. *Vesel și pă din lăuntru, precum se vede pe din afară*. GORJAN, H. IV 11. *Mulți copaci pe din afară se rătă frumoz și pe din lăuntru sânt putrezi scorborei*. ZANNE, P. I 147. *Se îmbracă numai pe din lăuntru, se spune despre cei bețivi, care sânt rău îmbrăcați*. ib. III 190. [În vechime, în Mold., se găsea și forma articulată] **în lăuntru (în'outru)** = înăuntru. *I-au lămpinat cu multe dururi și rugămintă, ca să nu mai margă în lăuntru*. HERODOT, 44/2. *Iar de la Dundre, acolo în lăuntru, cătră Moria, țaste Tara Tădăreacă*. ib. 239/2. *După ce au luat Muscalii cetatea Orul, au intrat în lăuntru*. LET. II 429/2.

2°. (Tara proprie fiind considerată în afară de lumea civilizată, înăuntru a ajuns într-o vreme să însemneze) în străintate; se p. e. în centrul Europei. [Invechit]. *Iară ce s va fi lucrat în lăuntru, sau în țară la noi, despre partea giudeoilor și a dreptății nu aflăm*. LET. I 153/2. *Se întoarce și Romanilor la țară și de acolo se duse în lăuntru*. E. VACĂRESCU, IST. 286/2. *După ce sfârși de scris căpitanul, îi mai întrebă: De unde veniți? Din Italia... Ei, oți stăi mult în năuntru? Ce mai țeste pe acolo? I. NEGRUZZI, III 53. [Papiștii] o fi țevățat-o stăuntru, la panșion*. id. I 128. *Doi coplăși care acum se află stăuntru la țevățat*. N. GANE, ap. TDRG. *Povădășpanuri și alte bușuri... din năuntru*. IȘPIRESCU, ap. TDRG. II. **Substantivat**.

1°. S. a. Interior, mijloc, centru. *Șade în lăuntru, cu bogății*. CORESI, PS. 22. *Întorcu lăuntruț măriet*. PSAL. 129/2. *Degeție în lăuntruț sufletul*. id. EV. 253/2. *La mai în lăuntruț pustiit au cutăz de au intrat*. DOSOFTEIU, V. S. 14. *În lăuntruț și den afară împărațului*. CANTEMIR. HR. 243/2. cf. 20/2. *Omule... le buzești să afli*

înăuntru pe din afară. KONAKI, p. 276. Lăuntru
odăii e derăcit, de fi-e drag să te uși la c. DE-
LAVRANCEA, ap. TDRG. | (Compus cu prep. de,
fără să-i modifice sensul) Toate de nonirurile
meale (DOS.; den loatru meu. HURM.) PSALT.
210¹². [† Ilur. -truri].

2°. Loc. prep. Înăuntru, mai rar lăuntru
(urmat de un pronume posesiv, un genitiv sau,
mai de mult, și de o construcție genitivă cu de)
= în interiorul..., în mijlocul...; **pre lăuntru**... = prin
mijlocul...; prin. Veru (= veniu) în loatru mariei
(= mării), și vihorul necă-mă. PSALT. (HURM.)
135¹². În vremea aceea merge [Domnul] sămădă
pre lăuntru semănduriei (; passait par les blés).
TETRAEV. (1574) 218. Împărăția cerului în lăuntru
de voi taste. CORESI, EV. 195¹. Lăcuiă în-
lăuntru pustiei. DOSOFTEIU, v. s. 57. Întrăd
înăuntru unii peștere. id. ib. 60. Mănuță în-
lăuntru peșterii... MINEIUL (1776) 133¹. Toste
părete de fier, și mai înăuntru părete de aramă,
și dină lăuntru aceluia sănt... omeni. ib. 137¹.
Au mers și c. în lăuntru castii Divanului. BER-
TOLDO ap. GCR, II 169¹². Nu puteă să bage în-
lăuntru ogrăzi și săbotoacele. DRĂGHICI, R. 101.
Boul... va merge în lăuntru acestei braze. I. IO-
NESCU, C. 58. Pune să îmbrace cu negru altarul
și lăuntru Bisericii. C. NEGRUZZI, III 458, f.
(înăuntru Romanului) 1 194. 8° ascunde în lăuntru
unui șag. ALECSANDRI, P. III 358. Racla ce-i
degară lăuntru ei, răsună. id. ib. III 153. De
lăuntru † (azi) dinăuntru (urmat de genitiv) =
din interiorul..., din mijlocul..., (adesea având
sensul lui) înăuntru... [Une-ori precedat de pe...]
Blagosloavește sufletulă micu Domnului și toate
de loatru (= de lăuntru) COR.; de lă u-
trulă COR. 2° micu, muncle sfântu a lui. PSALT.
(SCH.) 210¹²⁻¹³. Zăbăvindu-se preutul din loatru
(= înăuntru) altarului... VARLAAM, C. II 87.
Întră Hristojs din loatru (= înăuntru) nostru
și nu să spurcă. id. I 46. De ai veded ceale den
lăuntru trupului... GRECEANU, ap. GCR, I 292¹².
Roma maica, din lăuntru're sale născându-i, i-au
aplecat. CANTEMIR, HR. 15¹².

[Și: **innăuntru**, (mai de mult și regional aproape
numai) (in)lăuntru L.B., înăuntru †, înăuntru †
BIBLIA (1688) 5; (forme contrase): (in)lăuntru DEN-
SUSIANU, T. H. XXX, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 35,
45, (in)lăuntru L.B., CABA, SĂL, T. PAPAHAĞI, M.
154¹². BUD, P. P., (in)lăuntru MARGARIE, L. (cu
asimilarea l-n > n-n) în(n)lăuntru †, năuntru †, in-
(n)ăuntru, năuntru adv. Derivate: (modern,
spre a redă neologismul anterior) lăuntric, -ă
adj. = interior; înăuntrușă 1° † = a se afundă înăuntru,
a se cufundă (în interior). Ducură-ne vom
de scoarera tu; înăuntrușă (= înăuntrușă:
cufundară-se COR., afundară-se DOS., întinără-se
SCH.) Îmbile tu pagubile ce le feceră. PSALT.
(HURM.) 13¹².]

— Din lat. *intra* întro acolo înăuntru. În dia-
lectul dacoromân forma lăuntru e mai veche, așa
încă dacorom. arom. *năuntru* pare a se fi de-
voltat din ea (prin asimilarea lui l-n în n-n). În
dialecte avem însă istor. *ăinăuntru*, megl. *anuntru*,
care, ca înăuntru al nostru, par a derivă din
in+intro. Cf. întru.

INAURĂ vb. 1° = auri (2°) (Formațiune litară,
aproape necombinabilă). A sale ceruri se
născorăc. C. NEGRUZZI, II 129. [Și: (rar) **inauri**
vb. IVa. [Amorjial] înăurește cu raze nourii de de-
făitare. KONAKI, P. 287, cu part. -a dj. **inaurit**,
-ă = aurit. Omenii venacului celui înaurit. CON-
DICA (a. 1773), ap. GCR, II 85. Am un pom
inaurit, Cu flori dalbe-acoperit... (= Anul). GO-
ROVEI, C. 13. Am arut un puțu iubit... Cu un
măr înaurit. POP. (Bucov.), ap. HEM. 2135.]

— Formal, ca și *aură*, după modelul fr. *dorer*,
din aur și pref. *in-* (ca lat. *inaurare*). Cf. *aură*,
întrauri, destrauri.

ÎNAURÉL, -ICĂ adj. v. aurel.

ÎNAURI vb. IVa v. înaură.

ÎNĂVĂDI vb. IVa v. năvădi.

INAVUĂBIL, -Ă adj. *Inavouable*. — (Franțu-
zism) Care nu se poate mărturisii; p. ext. care
nu se poate justifica. *Purtare înnavuăbilă*. [Pronunț.
-vu -a-].

— N. după fr.

ÎNAVUȚI vb. IVa. (S')enrichir. — (Cuvânt
nou) Trans. și refl. A (se) îmbogăți, a (se)
face avut. *Cine muncește nu numai se hrănește
și trădește, dar se și înăvucește*. I. IONESCU, M.
195. [Seris (și roștit) și; **innavuți** vb. IVa; (rar)
avuti vb. IVa. *Jidova*... se poate leane avuți]. JI-
PESCU, O. 82. | Adjective: **inavuțil, -ă** = im-
bogătit. *Pie căi de înăvuce și frumoase*. STAMATE,
ap. HEM. 2187; **inavuțior, -oare** = care înăvucește,
care face pe cineva avut. O spoitașine înăvuce-
toare. I. IONESCU, D. 262, cf. 225, M. 311. | A b-
stract: **inavuce** s. l., **inavuți** s. a.]

— Derivat din *avut* și *ompus* cu pref. *in-*
(după îmbogăți).

ÎNB- v. ÎMB-

INC s. a. *Rire étouffé; envie de jouer; lubie*. —
(Mold.) Cuvântul inc cuprinde în sine ideea de
erăș infundat, chicot (ION CR. II 110) și în același
timp spoftă de joc, de a face zburdălnicii, de a se
hărjoni (la copii și la animale tinere, cf. CREANGĂ,
GL. ȘEZ. V 101), une-ori și spoftă, trebuință de
contact sexual (ȘEZ. V 101). *Incurele, sălăuturile,
cântecele*, CUV. D. BĂTR. II 230. *Ei, las că vă judec
cu acugi, acurașilor; voiș acotele încul din voi,
zise Ivan pâlburat*. CREANGĂ, P. 304. *Copila pâr-
rintelul, cum eră sprinșară și plină de încuri, a
lufait de răș, id. A. 3*. Nu puteam adormi de în-
curi, id. 40. *Mama Pădurii zice voinicului: Frigu
mi-i, Zgribu mi-i, Dar mai mult a încă mi-i*. ȘEZ.
V 101. † A umbilă de-a înculul = de-a jocului. ȘEZ.
101. [Plur. *incuri*.] Și: *închelu* s. a. TDRG. | De-
rivat: *incot* (incoti) s. a. = chicot. *Nici noaptea
nu mă pot odihni de încotele voastre*. CREANGĂ,
A. 40; (cu verbul *incoti* IVa = a rade pe infun-
date (ION CR. II 110; ȘEZ. XXI 11), *incoti* IVa =
a rade provocat de lucruri de nimic (ION CR. VI
30), a chicoti, a blizi (REV. CRIT. III 88)].

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi o onoma-
topoeie înrudită cu *chicot*; o legătură etimologică
cu paleosl. *asra* scârțile nu este însă exclusă).
Cf. încaieiu.

ÎNCA adv. 1°. *Encore, en outre, aussi*. 2°.
Aussi, de même. 3°. *Pourtant*. 4°. *Encore, de
nouveau*. 5°. *Encore*. 6°. *Déjà*. 7°. *Puis, aussi;
peut-être*.

Încă arată că la cele exprimate sau cunoscut
se mai adaugă ceva.

1°. **Mod al** (uneori cuprinzând o gradățiune).
În plus, și mai mult, pe deasupra, în afară de
aceasta, pe lângă aceasta, mai, mai mult decât
altă, chiar. *Aceste [rane] fac de sănt vremele
și cu griță*... PRAV. MOLD. 67. Și încă să plătează
prelți nu fi prețul aceti vii. PRAV. 195. *Încă-mi* (j)
va fi cineștă căce-mi voiș lăsa bălgiocurile oasele.
DOSOFTEIU, v. s. 16. *Ce peane frumoase are; încă
de-ar veded și glas*. TICHINDEAL, P. 73. *Aved încă
mulle de spus moș Tândală*. C. NEGRUZZI, I 252.
Trecut-au anii de lacrimi și mulți vor trece. Încă.

ALECSANDRI, P. 1 120. *Te-ai plimbat în strălucitate? Du-te și te plimbă încă!* MAIORESCU, D. 541. *Încă o gură și dispăre.* EMINESCU, P. 85. *Ba zău, încă mai mier c'am avut răbdare.* CREANGĂ, P. 118. *Acolo găsi încă două femei.* ISPIRESCU, L. 7. *Apă în-ți treaba? Încă mă țet la trei porale?* CREANGĂ, P. 315. | (În unire cu negațiunea). Nici așa. *De le-ai da cu lingura, și încă nu le-ai sătura.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 389. | (Înaintea unui comparativ, adesea unit cu și) Și (mai...). *Protejez sdu încă mai mult se stied.* GORJAN, H. 1 6/12. *Ea părea că încă mai mult se retrăsese din lume.* C. NEGRUZZI, I. 47. *Postcritica este încă și mai dreptă.* EMINESCU, P. 226. *Fu predicată cu încă mai multă credință.* IORGA, L. II 4. *Nărama surorii tale celei mijlocii, care încă-și și mai frumoasă.* SBIERA, P. 131/12. **Încă și s. Încă mai... mai încă s. numai încă.** *Mircea este silit a pârâsi concret-stele sale și a primi încă și suzeranitatea Porții.* BĂLESCU, M. V. 8/1. *Încă mai avem de ascultat.* DRĂGHICI, R. 14. *Apă paseri desfrânate mai văzută-și încă tot?* ALECSANDRI, P. 1 206. *A fiind veselia am întregii și acum mai finească.* CREANGĂ, P. 279. *Și mai fost-nu poftit încă; erai, crăse și împărat.* id. ib. 279. *Mi-au mai fact învitate încă tot spânți.* id. ib. 283. *Să mai fact încă o încercare.* ISPIRESCU, L. 21. *Ba mat e încă unu.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 149. *Badinl încă mat ziced...* ALECSANDRI, P. 1 125b. *Un pas numat încă, — eram fericit!* id. P. 1 192. | **Ba încă s. și încă =** (chiar) mai mult decât aita. *Ba încă oflă multă poezie în forma șicului.* C. NEGRUZZI, I. 69. *Bate fată, și încă de cele mai prefăcute.* ISPIRESCU, L. 21. *Apă nu se cade, ba încă și mai rău decdă apă.* CREANGĂ, P. 253. *Aduce piatra la mine și i-o plătesc cât nu face, ba încă sănt bucuros că o pot căpădi.* id. ib. 218. | **Încă(odată) pe atata.** *Scurteța fusese încă pe-aiță de lungă, dar o scurtase mereu.* DELAVRANCEA, L. T. 13. *Dar încă s. încă-mi-te = cu atăta mai (mult s. puțin). Nu pot nici la cazele lor trăi, să nu se desfăcead, dar încă în jară străină!* LET. II 370/11. *Deal cu deol se ajunge, dar încă om cu om!* CREANGĂ, P. 192. *Cum ai ajuns p'atci, pe unde nu se vede pasdru...* *dar încă-mi-te om cu picioare?* ISPIRESCU, L. 358. **Încă cum!** = foarte mult, în mare măsură. *Prețul nu se bucură?* — **Încă cum!** TICHINDEAL, P. 188.

2. (Având accentul frazei; des la literatura veche, azi și în Transilv. și în Mold.) **Și. Acesta încă să chiomă furtașog.** PRAY, 174. *Posări încă am eu cărduri.* DOSOFTEIU, P. 165. *Fu încă-s om pe-mintean.* id. V. 8. II. *Dosofteiu Mitropolitul încă acolo au murit.* LET. II 257/12. *El încă au mers derept la Amurat.* MAO, IST. I 94/1. *Sf(ă)nitul încă slobozi glas.* MINEIUL (1776) 162/1. *Baba încă tăgăduind că n'ou vândut...* URICARIUL, XXI 220. *Și ei încă aveă... sfetnici de judecă Rămul.* ALEXANDRIA, 39. *În orașele Totta și Șimila încă erau niște este de Nemți.* BĂLESCU, M. V. 412/1. *Floriile încă o vidă.* ALECSANDRI, P. 1 107. *Aici încă treleş să fie un drac la mijloc, zise Gerilă.* CREANGĂ, P. 266. *De luai încă-i păcut.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 61. *Hreacul încă e bun de iare.* ZANNE, P. V 374. (În legătură cu și.) *Apădere și de pâne încă eră hșad.* LET. II 333/12. | (În unire cu negațiunea) Nici. *Să va acotia un om de oltul, va trea să-i sciegi, celă încă nu se va da...* PRAY, MOLD. 66. *Precum avușta nu taste avuște, apă încă talandurite nu se zic talanduri.* BIBLIA (1688) 4/pr. 11. *Harap-Aib este în primejdie, și de tot încă n'ore să fie bine.* CREANGĂ, P. 274. *Dar eu încă nu-i întreb.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 165.

3. (Exprimă o concesione, chiar când propoziția precedență nu e introdusă printr-o conjuncție concesivă) (Și) tot, totuși, (și) cu toate acestea. *Noi semu înșeri, încă ne mirăm de răbdăre[ă] lor.* CUV. D. BĂTR. II 417. *Măcar să s'ore și întoarece și să*

hăi ictat, încă nu poate... să caute liturghie. VARLAAM, C. 195, cf. 192. *De s'or hi deșchis porile certului, încă n'ar hi sostina în Favelon apă n' pripă.* DOSOFTEIU, V. 8. 106. *Dumnezeu e adolputința, și încă nu împacă pe toți.* ZANNE, P. VI 647.

11. Temporal. 1°. (Arată că acțiunea exprimată prin verb se repetă) Din nou, iarăși. *Apoi dar scris au fost încă să te mat văz.* KONAKI, P. 210. **Încă odată** († **deodată**) = din nou, a doua oară, iarăși, (dial.) mai odată. *Voiu grăbi încă-de-odată.* BIBLIA (1688), 12. *Încă odată de vei veni...* C. NEGRUZZI, I. 62. *Tot nu te-am auzit.* **Încă odată** (= **repeți!**) CREANGĂ, P. 54. (Complinit prin m a) *După aceea mai zboard încă odată.* id. ib. 191.

2°. (Arată că acțiunea exprimată prin verb e în continuare) Și acuma, și mai departe, mereu, tot (eră) încă = continuă să fie; trăid încă = tot trăid; fiind încă = pe când eră, până eră; după negațiune: nu jleca încă = mai stai; nu cōntă încă = mai așteaptă cu cântatul; nu face încă asta = înțarile cu înțutul) E Parca încă lăcu dăile (= rămăind acelea dăile multe n. TESTAMENT 1648) COD. VOL. 2/1. *Mehmed, încă trăind, adesea sangiacul Antaiet.* E. VĂCĂRESCU, IST. 257. *Brațul norșii a țebit pe frații miei, iar eu încă trădec.* MARCOVICI, D. I. *Încă lumină zăua și aburcă un cōntigor dulce.* DRĂGHICI, R. 80. *Călugărenții încă păstrează pomentea vieților.* ALEXANDRESCU, M. 31. *Moldavia și acest obicei, rămas dela Daci încă, a erole...* C. NEGRUZZI, I. 75. **Încă pe cale fiind, colul zise feti...** ISPIRESCU, L. 21. **Încă tot = tot...** până acuma. **Încă tot nu sântem lipsii de simțul auzului.** C. NEGRUZZI, I. 245. **Încă tot e mire.** ZANNE, P. IV 449. **Încă până.** *Blagoslovescu Domnul ce... încă păd în noapte orlă șpăul meu.* PSALT. 21. *Acolo-ă duse Pr(ă)xisita, încă până eră... vie... un omohor.* VARLAAM, C. 85. | (Desprina de verb) *Ea dechise cōtă încă plini de visuri.* EMINESCU, N. 12. | (În legătură cu negațiunea, adesea cu sensul de) **Până acuma s. atunci.** *Zori de zăud se recară și ochii încă n'am închis.* KONAKI, P. 106. *De nu ești încă fericit, cine te oprește de a fi?* MARCOVICI, D. 10/11. *Nu răz încă cum aceste întâmplări... au slujit la a mea fericie.* id. ib. 4/11. **Încă n'am ajuns acasă.** DRĂGHICI, R. 14. *N'am înțez 30 [de] ani.* C. NEGRUZZI, I. 49. *Ploș s'au vârsat, Sângere dupe pietre încă nu l-am spălat.* ALEXANDRESCU, M. 11. *Alexandru cel Bun... domned neuprătat încă de Turci.* ALEXANDRI, M. V. 9/1. *Suzano, nu te duce încă, că am să-s-ți spun un ce misterios.* ALECSANDRI, T. 704. *De cōnd sântem noi, încă nu n-e-a zis nimeni fată și mamă.* CREANGĂ, P. 74. *O pădure pe unde nu ajunese toporul încă.* ISPIRESCU, L. 58. *Badea încă n'o vini.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 142. *Drac mori n'am văzut încă!* ZANNE, P. VI 593. **Până încă nu...** = înainte de a... *Acând piemă pe Grigorie Vodă...* *încă până a nu fugi la Muscali...* LET. III, 195/12. *Instinctul...* *Învăpă pe dobitoace a și prefăce locuțina până încă nu ntinge.* KONAKI, P. 293. *Cum n'am știut eu încă până a nu porni!* DRĂGHICI, R. 13. **Încă nu...** **bine = până a nu...** de tot. **Încă nu te vei mupne bine desfrătărilor acetiora, și învada vei simți deșchiria cupetului tău.** BELDIMAN, N. P. 1 32. **Încă bine n'au opucat a da din tunarii, cōnd de-odată au văzut cum s'undănu-se corabia.** DRĂGHICI, R. 20. *Bine încă nu se depărtaseră...* și corabia... s'au făcut nevăzută. id. ib. 12.

3°. (Corespunde neologismului) Deja. **Încă cōt erați în față, săraci de matic'ăi rămas.** KONAKI, P. 49. (Mai ales desprina de verb, în legătură cu o noțiune temporală). **Încă din copilărie se deprinse a învada.** DRĂGHICI, R. 90. **Încă din anul 137, Ladislau...** se opune acestor barbari. BĂLESCU, M. V. 8/12. **Încă de mic te cunoșteam pe tine.** EMINESCU, P. 273.

4. (Alte sensuri care rezultă din context) De asemenea. *Încă de să va afla că acea casă iaste a creanții mutari aduce, nu va fi domnească.* PRAY. MOLD. 41. Se 'ndăla a Grivelei redută... Dar și noi țlecl o pândeam, cum se pânđește o fiară. ALECSANDRI. P. 440. || Poate, măcar. *Domnul casei tremise pe unu-născut fiul său, doară încă acei să vor rugină.* VARLAAM. C. 283.

[În sensul 1 și **încă-mi-te**.] Compus cu și: † **încăși** (încășile) adv. (în propoziția principală, urmând sau o propoziție cauzală, concesivă sau condițională, de obicei în legătură cu *dar* sau *iar*) *lucă și; și atunci; și tot*, (după negațiune) *nici atunci; de asemenea, totuși, cu toate acestea*. *Măcară că la unele cuvinte să fie fost foarte cu aceeaie talmăcitorilor... tară încăși... le-au lăsat pre cum să eteac la cea etească. BIBLIA (1688) 4/24, cf. 6/pr. 20. Cât greu și supărăre eră... dar încăși văzând atunci slujba mașilor, au făcut miță cu dăngăi. LET. II 382/27, cf. II 188/12, 161/12. Măcar că au fost amestecă și Constantin Basarab vodă la scooteala Moscolilor... tară încăși negraba și chivertușala cea bună trece primejdia cea ră, precum s'au vădat și aici. Ib II 126/12. Și de vor și fi istorici ce acia, încăși nu îndată trebuă crezuți. CANTEMIR. IH 185/14. Pre tine bun și adevărat priita-tin... arându-te... cu încășie... numai cu trupul de tine despărțit... mă ștu. id. IST. 162, cf. 177. Însă încăși de vreme ce iaste meșterul de folă, și-l ia. MINEIUL (1776) 35. Turcii... s'au turburat vădând că lipsă și alăta călărie, iar încăși tot au început a ței și oastea lor din oră. MAO. IST. IV 97/4. Fă Măria-Ta scooteală... de iaste cu dreptate... să îndemne pe... un arhices să-și lase eparhia...; iar încăși eu pohtese să fac totu Măriei Tale. ANTIM. P. XXVII/12. Tămplându-se și alți oameni care mai pios să vor țeceli, noi încăși, pentru mai adevărata credință ne-am țeceli (a. 1751). URICARIUL. XXIV 448/4, cf. XXI 168.]*

— De sigur același cuvânt ca itaL, anche (vechin anco, corz. ancu), v.-fr. ainc, v.-prov. anc, astur, galiz. *anche*, surseiv. *amshia*, al căru prototip comun e greu de stabilit. Etimologia dată de S. PUGCARIN, *Etyrn. Wortb. nr. 804*, din lat. **unquam** este admisă acum și de Leo Spitzer, DR. V 468-471, care arată că sensurile actuale românești și române se explică din cel temporal al cuvântului latin și că a din formele române (alături de forme cu o, ca v.-fr. *onc*), intrucât nu sânt împrumutate, pot să se datoreze unei contaminări cu adevrbe începătoare cu a.

INCABLURĂ s. f. (Mar.) *Encablure*. — Lungimea mijlocie a unui cablu, servind ca măsură (în medie 200 m., mai exact 185 m.) de lungime. *Îndată ce vei zări un vas pe mare, vei porni drept asupra-i și când vei ajunge la o depărtare de două incabluri [glosat neexact prin «800 de metri»], vei slobozi un tun încadrat cu țarbă.* GHICA. S. 465. [Plur. -bluri.]

— N. după fr.

INCĂCIU. -E adj. *Agitē, turbulent*. — *Viniu babă încacu, Bărbat n'as, copii știi face* (glosat prin «zburdalnic, neastămpărat»). MANDRESCU. I. P. 150/2, 242.

— Pare a fi derivat, cu suf. *acu*, din *ine*.

INCADRĂ vb. Ia. 1^a-2^a. *Encadrer*.
1^a. A pune (un tablou, o oglindă, etc.) în cadru, în ramă. | P. e. t. A margini cu linii, ca într'un pervaz. *Aci, Duca-voedă... a întins brăte... a li-pă flori, a încadrat în linii butrecliate ferestrele...* IORGA. C. II 39.

2^a. P. anal. A introduce pe cineva, cu toate drepturile și obligațiile, în cadrele unei corporații, partid, etc., a primi într'o țagmă.

[Și: (formă românilizată) **încadră** vb. Ia. | Abstracție: **încadrare** s. f. **încadrat** s. a. | Part. -ad. **încadrat**, -ă (cu negativul **neîncadrat**), -ă. (ad 2^a) *Profesor încadrat*; — (substantivat) **încadrător** m. = cel care face rame, care încadrează; (cu același înțeles, după fr. *encadrer*) **încadrór** s. m.] — N. după fr.

ÎNCADRILĂT. -A adj. = *cadrițat*. I covor *încadrilăt* (a. 1853). IORGA. S. D. VI 139.

INCADRŌR s. m. v. *încadră*.

ÎNCĂI adv. *Au moins, du moins*. — (Adesea introducând — împreună cu *dar* — propoziția principală ce urmează după una condițională, concesivă sau cauzală). Cel puțin, barem, măcar, batăr (II). *Iară să văm orbi nu de ceata lumec, încoi pre ceată lumec să ne șfim și să ne ruginăm!* CORESI. EV. 108/20, cf. 437/10. *Deaca ne lenim a sluji lui. [D]u[m]neștrău, încoi să nu-l mândim.* VARLAAM. C. 313, cf. 186, 382. *Încoi amă să creazăi.* DOSOFTEIU. V. s. 30, cf. 69, 102. *Încoi de voi să nu auzim a face toată rdutate.* BIBLIA (1688) 354. *Nu se zăi încoi să facă țurugurele grabnice.* E. VĂCĂRESCUL. IST. 267/20. *Nu stric încoi pre ceale mai de fruste a l pomel.* ECONOMIA, 20, cf. 163. *Dacă ajutorul lumec nu v'au putut mândăi... încoi glasul unui frate străbăt... lăcrămatul voștru piept.* KONAKI. P. 51, cf. 55, 211, 54. *Vevertă țmă este vechiu dugman, dar încoi nici odătu nu s'au ascuns.* C. NEGRUZZI. I 141. *Fic-ți milă de pârșinți țmă încoi!* PANN. E. I 51. *Să-ți ței încoi țmă bună.* GORJAN. H. IV 124. *De aj areă 'neat dăru să seriu de poruncă!* ALEXANDRESCU. M. 255. *De-au pierdut cărmărușe țarei... încoi să caste a-și pășări țarea și viața lor.* BĂLESCU. M. V. 396. *Dacă ate să fim hojma strămuțoi... încoi avem acum mijlocce de comunicație.* ALECSANDRI. T. 117. *Aceți ce fug nu sânt încoi sluzi, ci sânt însuși fii ai Domnului.* ODOBESCU. I 279. *Dură încoi fă bândite de ne dă hainele.* ISPRESCU. L. 150. *Vină, vin' încoi acum.* ALECSANDRI. P. P. 280/12, cf. TEODORESCU. P. P. 288^b, FUNDESCU. L. P. 66/2. [Accentuat (pe la Brașov, cf. și la VARLAAM. C. 313) și: *încoi* (după țocă)]. | Și: **încăile** adv. *Mai apoi cu mare meșterug țerbă-i aduce, ca încăile cu această să prină pre ei.* CORESI. EV. 46/20, cf. 141/20, 437/14. *De nu alta, încăile să-l țângușoacă.* CANTEMIR. IST. 307, cf. 31. *Nu intrărăm colea 'ncăile!* PANN. P. V. I 17, cf. ODOBESCU. I 110/2; **încăile** adv. *Încăile ei la grupă s'au aduz.* BIBLIA (1688) 372. *Încăile pe țarte creștinăoacă priitini și cu milă spre noi să facem.* LET. I. A. 50/20. *Cu țoi-ți ție 'ncăile.* I. VĂCĂRESCU. P. 151/12. *Iar încăile am țegit cu cinute.* ANTIM. P. XXIV/20, cf. PAMFILE. D. 39, RĂDULESCU-CODIN. I. I. 5, 17 etc.; **încăle** adv. *Dă-mi încăle țiorice ce să ascună sub spin.* KONAKI. P. 177, cf. RUSSO. S. 13/21; **încăle** adv. *Ori s'o 'ndrept, ori o muri, încăle să i se alcăpă din două une (Teuciuc), ap. HEM. 803/1; 'încăle!* adv. I. GOLESCU. C. I; **încăle** adv. (în Bucov. și cu înțelesul de «apoi Com. A. TOMIAC). *Bine încăle că de acți ținari... nu să oțtă mulți în lume.* DRĂGHICI. R. 6. *Încăle mă mândăiu că m'o țurcăciț Dumnezeu.* ALECSANDRI. T. 85. *De nu m'ai uță încăle, Șufletul țiești mele!* EMINESCU. P. 82. *Și apoi de am fi țtiut încăle de ce lege ei.* AGĂRBIȚIANU. LUC. II 176. *De v'ajț gândi la mine-o țlipă 'ncăle.* GORUN. P. 139. *Fă-țe 'ncăle-o mândărie.* ALECSANDRI. P. P. 306^b/2. *Să fie încăle o țiorical.* ȘBERA. P. 8/17; **încăle** adv. *Încăle (= daă să țu lucrul asă, apoi) să-l mândăie acum.* SADOVEANU. P. S. 109. *De-am areă încălețe-le-am mândă.* SANDU-ALDEA. D. N. 250. *Încălețe (= daă e pe accea, apoi) ce-o fi a fi, dar de țaba n'are să fie.* CREANGĂ. P. 321. *Când ai*

avea în calca un cal bun? id. ib. 203. Da ai gustat încalca și din moarea lui? ȘEZ. VII 41, cf. I 98/7, III 17/12, V 131/22; (Transilv.) **Incălele** adv. L.B. **Incălele** s. f. venit, bade. REV. CRIT. IV 338, cf. JAHRESBER. IV 338. **Incălele** cu oarecând ceasă s. f. **Incălele** strălucirea vișei Românilor. P. MAIOR, IST. 12. **Incăletele** adv. Da încăletele avem o căruță de pește. ION CR. II 284; (după **Incălele**? cu schimbare de accent; Transilv.) **Incălețe** adv. **Incălețe** de mi-ni plăți datoră = măcar de mi-ai... FRANCU-CANDIDEA, R. 54; **Incălețe** adv. ȘEZ. III 17/12; **Incălețe**, **Incălețele** adv. GHETE, DICT. ROM.-MAGHIAR.

— Avem, probabil, a face cu două cuvinte diferite. **Incăle** este în + cale, iar **Incălețe** este în + caș (vechii plural ai lui cale, păstrat în această locuțiune adverbială), despărțit din construcții ca: dacă ai roți să un cal, pleacă în cale (= pe drum), **Incălețe** sau **Incălețe** treci prin sat, intră în cale (= în drum, în treacă) și pe la mine (Philippide. *Principes* 93, cf. DR. III, 1091). **Incăle** este **Incă** + **alțe**, extras din exemple ca: l-uș țerțe, dacă n'ar avea **Incălețe** (= și alte) **păcate**? **Incălețe** (= de altă dată) n'are să mă mai bată! DR. III, 1091.

INCĂIBĂRĂ vb. 1^a. 1°. *Eu venir auz maine, se prende auz chevez.* 2^a. (S')*empoiqner.* 3^a. (S')*accrocher.*

1°. Refl. A se luă la luptă (COSTINESCU), a se încăieră. **Mă încăibăr** (= mă încăier) la bătaie. PAMFILE, J. III 25.

2°. Trans. A apuca cu mâine și a strânge tare (COSTINESCU), a înhăia. *De ceacuri îl încăibără (pe Iovan) tres stăpâni nerușinați.* JIPESCU, ap. TDRO. | Refl. A se apuca cu mâine unul pe altul și a se strânge tare. COSTINESCU.

3°. Refl. A se acăță. **Găibără** (și **găibără**) = a se cățără, a se urcă. ION CR. II 109. **Îngăibărăt** = acătat (Mehedinți). H. IX 92.

[Si: **Îngălbără** vb. I. COSTINESCU. **gălbără** vb. I. | **A**djectiv: **Încălbărăt** și (**În**)**gălbărăt**, -ă (și cu înțelesul de, tulbure, mare (despre un râu): *Iar Vidra se necăjea, Prin năvoade că intră, Peștele că-l răscotea, Pești din coada băteu, Mare talaz că-mi scotea; Venă (părul) Vidrosu Îngălbărăt, Cu nisip amestec, Toți năvodarii ț-a năucit.* MAT. FOLC. 51. | **P**ostverbal: **gălbără** (la origine: spăsură cu ghiarele lufpte în pradă, întrebunțat azi numai ca adverb): *Cățărăt, agătat. Numai și-oruncă păcăruit ochii în căruță și zărește pe popă găibără în căruță.* — *Eu părinte, ce ț-at înțipt labele în pește?* (Tutova). ION CR. III 295. | Despre formele contaminate cu gaidă s. v.]

— Din lat. pop. *(**În**)**caivolare** sa include în colivis. Cf. **Încăieră** (unde se explică trecerile de sens). DR. III 672. Cf. **Înceibără**.

INCĂIER s. a. v. **Încăieră**.

INCĂIERĂ vb. I. 1^a. *Eu venir auz maine, 2^a. Încăieră d... venir auz maine; baltre.*

1°. Refl. A se apuca cu cineva la pâruială, la harță, a se prinde la luptă (adesea complinit prin să bătaie, „în războiu” etc.). *Dincolo un sfadnic se năcără la pârui. Cu cine se năcără.* C. NEGRUZZI, II 230/2. *Austro-Ungaria este lăsată a se încăieră în războiu.* ODOBESCU, III 413/12. *S'au încăierat pe mal, om cu om.* COSBUC, P. 115. *Eră căi pe ce să se încăiere la bătaie.* CREANGĂ, A. 107. *Se încăierară la luptă, la trântăci.* RETEGANUL, P. V 30/28. *S'au încăierat țoi nuntații.* SBIERA, P. 202/2, cf. ȘEZ. I 30/2, III 5/22. (Neobicinul, după a se legă de cineva, construit cu prep. de). *Nu se putură stăpâni de a nu se încăieră de dînsul.* MARIAN, T. 293.

2°. Trans. A face să se încăiere, *Ăi încăierot copiii.* | (Neobicinul) A luă la bătaie, a luă de

găt. *Bani! că te încăier îndată.* PANN, P. V. I 12, cf. id. H. 42.

[După COSTINESCU și cu sensul — suspect —: Trans. sa face caier din in, căneapă, spre a-l pune în furcă.] **A**djective: **Încăierăt**, -ă = prins la ceartă, la sfadă, la luptă. *Am crezut în multe rânduri a-l vedea încăierăt.* BELDIMAN, TR. 423. *Oameni mei, totă-ă, frate, cu vrăjmaș năcărăți.* C. NEGRUZZI, I 123. *Se pomeniră, pe nesimțite, încăierăți la sfadă.* VLAHUȚĂ, D. 318. *Văzând pe ai săi încăierăți cu vrăjmași...* ISPIRESCU, L. 170; — **Încăierător**, -oare. | **A**bstracte: **Încăierare** s. f. = luare la ceartă, la luptă, la trântă, etc. *Spăimântătoare încăierare a luptătorilor.* ODOBESCU, III 124/22. *Gălcăura fără încăierare nici un haz nu are.* ROMÂNUL GLUMET, 41/12; — **Încăierat** s. a. *Până la împărțitul rabi încăieratul.* ROMÂNUL GLUMET, 3/12; **pe încăierate** loc. adv. = gata să se încăiere. *Copiii... cei mai mari acum, din sfadă stau pe năcărare puși.* COSBUC, P. 63; — **Încăierător** s. f. = încăierare. *A zădărit cu pencil său energie și realiat o încăierătoră înfruntată de oameni.* ODOBESCU, III 130. *Încăierătura fu gata.* RETEGANUL, P. III 60/22. (Postverbal; formație personală) **Încăier** s. a. = încăierare. *Dar pe nect din încăier se nădăru Turnus.* COSBUC, C. 185/2.

— Etimologia nesigură. (Ar putea fi un derivat din *ovier*, dar s'ar putea să vină și dintr'un lat.-pop. ***incevallare**, *luna ocella scos*, însemnând la origine sa lăchide într'un ochi și întrebunțându-se despre animale, în special despre păsări. Subt influența opusului *decăieră*, așa scoate din cușcă s. din *cos*, spre a despărți pasările, când se iau la bătaie, actual: a se putut naste, în funcțiune refl., înțelesul actual: a se luă la bătaie, la harță). DR. III 670 ș. u.)

INCĂIERĂTURĂ s. f. v. **Încăieră**.

INCĂILE(A) adv. | **INCĂILETE** adv. | v. **Încal**.

INCĂ(I)NĂ vb. 1^a | **INCĂ(I)NĂI** vb. 1V^a | v. **Încăini**.

INCĂLĂ vb. 1^a refl. (S')*engraisser considérablement.* — A prinde s. a pune carne (pe sine), a se îngură [A. TOMIAC, cf. L.B.] tare (ȘEZ. VII 181), a deveni corpolent, sa căpăta față sănătoasă, (REV. CRIT. III 157). *Îngurarea se începe de pe acum și fine până să încălează vitele cu desăvârșire.* I. JONESCU, C. 93. [Cu rostire dialectală: **încălă** vb. 1^a. | **A**djective: **încălăt**, -ă = corpolent (L.B.), cărnos, muscular, gras, învâlit, butucinos, robust (com. A. TOMIAC) și **îngălăt**, -ă = gras, frumos, bine făcut (PASCULESCU, L. P.). *Niște vaci mari și frumoase, care de abia se mișcau... de încălăte și grase ce erau.* MARIAN, I. 463. *Colul cărușii-curgă grăzimea pe nas, de năcalat și zdăruca ce eră...* id. O. II 166. *Eră și încălăt și frumuseț.* SBIERA, P. 313/2. *Are trup apă năclat.* TEODORESCU, P. P. 135. *Baharauă = femeie grasă, încălăată.* ȘEZ. II 120/22. *Macrină = încălăată, grasă, că de-abia se încăieră.* ib. III 70/2. *Ce-ai băut și ce-ai mâncat, D'at un trup apă năclat?* (București). PASCULESCU, L. P. 36. *Spărnăceala.* (Îngălăte (Ialomița). ib. 54. | **A**bstracte: **încălăre** s. f., **încălăt** s. a.]

— Ar putea fi lat.-pop. ***incallare** sa face să fie umflat, tare, din **callum** (callus) umflătură, piele îngroșată, șoricu, carnea nor fructe. LM. Forma cu *g* ar putea fi și ea de proveniență străveche prin amestecul lui ***incallare** cu *galla* șgozoasă de ristică (în limbile romane și) umflătură, deci ar fi să presupunem un lat.-pop. ***îngallare**.

(Derivarea din alb. *gale* «viu, vârtos, gras», *ngal*, *nal* «naviu, înșănătoșez, îngraș», propusă de GIHAC, II 718, nu-i posibilă din cauze formale; cu atât mai puțin cea din cal, propusă de Philippide, Principii 148).

ÎNCĂLĂCI vb. IV^a ș. d. v. *încălei* ș. d.

ÎNCĂLĂPĂT. -Ă adj. v. *calăt*.

ÎNCĂLĂRĂ † vb. 1^a. *Faire monter qqm. à cheval. Monter à cheval.* — (În vechime, ca termen militar: Când călăreimea descălecă de pe cal, se ziceă că se *pedestrece*, iar când pedestreimea încăleacă pe cal, se ziceă că se *încălărează*. În adevăr, pe Moldovenii din sec. XIV și XV trebuie să ni-i închipim ca pe vechii Germani, care se luptau cu aceeași îndemănare, după cum cereau nevoile războiului, când pe jos, când călare. BOGDAN, O. 423). Trans. (fact.). A urcă pe cineva pe cal, a-l face călăreț. *Încălărați pe fiutul mieu Solomon pe mușcetul mieu.* BIBLIA (1688) 241. [Tătarii] de frica Moscalilor fugisă la partea Tătarilor... pre care încălăndu-i hanul, i-au luat cu sine. LET. II 101^{1/2}. || Refl. A se sui călare, a se face călăreț, a încăleacă. *Căși au putut a se încălărore...* s'au încălărat. LET. II 313^{1/2}. Și accept ai noștri s'au încălărat. ib. 107^{1/2}. N'au apucat să se încălăreze. ib. 11 244^{1/2}. *Den căși s'au și încălărat, cine fără arme, cine fără șăle...* MAG. IST. III 48^{1/2}. [Și: † *încălără* vb. 1^a. Au încălărat pre Solomon pre mușcetul împăratului. BIBLIA (1688) 242.]

— Derivat, cu pref. *în-*, din *călare* (cf. arom. *ncălor* «călăres»).

ÎNCĂLCĂ vb. I. 1^a. *Forcer. 2^a. Fouler, empêter (sur), ennuahir.*

1^a. † Trans. A sili, a obliga (?). *A încălcat pe Brătianul a-i face pomentele.* IORGA, S. D. VII 44.

2^a. (Modern). Trans. A căleca IV 3^a (botarul, țara sau moșia cuivă), a da năvală (într'o țară), trecând granițele cu forța; fig. a căleca (drepiturile cuivă), a nesocoti. *Împedecă pe Turci, ce voiau să încalce pământul fărî, să lupte pentru a păstra Moldovei hotinul.* IORGA, L. I 127. *Cu să nu mi-o calce alții și să mi-o prede!* SBIERA, P. 42^{1/2}. *Toate acestea erau semne de biruință asupra vrămașilor ce încalcau țara din când în când.* ISPIRESCU, ap. TDGR. [Abstracte: *încălcare* s. f. Să vie un om împărătesc cu dreptul de a face să se dea înapoi încălădrite dese și neapărate ale vecinilor. IORGA, C. I. II 100.] Adjective: *încălcat*, -ă = care este călcat pe ne drept, cu forța. *En au aflat o patrie umilă și încălcată. El ne lasă o patrie liberă și neatârnată.* STURDZA, M. 58; — *încălător*, -oare = (cel) care încalcă. *Au bădât pe niște oameni ca încălători.* IORGA, S. D. VI 177.]

— Derivat, cu pref. *în-*, din *căleca* (în sensul 2^a, modern, după fr. *ennahir*, s. lat. *incadere* TDGR.)

ÎNCĂLCĂLĂ s. f. v. *încălei*.

ÎNCĂLCĂI vb. IV^a. *S'embarasser, s'ennuiler.* — (Despre foarță etc. fig. despre limbă, vorbă, stil, afaceri etc.) Trans. și refl. A (se) încurcă (împlecându-se în ceva). *În faptul mântilor sale încălce vinezeatul.* PSALT. [1651] ap. JAHREBER. III 175 (= întru lucrul mărilor sale legă-se păcătoșul. PSALT. SCH. CORESI, PS.: der Gottlose ist verstrickt in dem Werk seiner Hände). *Abinece care...* cod, să nu se încălcească în țară. ECONOMIA, 203. *Cod, să nu se încălcească, Ce s'a 'ncălceit sub pașii lor.* C. NEGRUZZI,

II 117^{1/2}. *Lumea se face mai sumcăță și trebite se încălcească mai urf.* ALECSANDRI, T. 1088. *Îți încălceă depele în barba lor albă și ascultă la graiul lor înțelept.* EMINESCU, N. 47. *Alta tort mi-am încălceit...* COȘBUC, B. 74. *De cumcă petala s'a încălci, de casa aceea n'ore să mai fie Doamne-ajută.* SEVASTOS, N. 224^{1/2}. *Nu știu cum se încălcețe prin cănepș.* CREANGA, A. 50. *Împăratul se fără cu ștecla roșu...* și zice *încălciundu-se* [la vorbă] de ciudă... ISPIRESCU, L. 356. *Mreana fugi; el după ea, și aruncând plasa, o încălci într'însa și o trase la margine.* id. ib. 280. *Și cănepșa cea de voră O încălcească cîmii p'afară.* BIRICESCU, P. P. 186. *Î bun să încălcească fisoare;* o prost, nu e nici o treabă, încurcă lucrurile. ZANNE, P. V 298. || (Plut.) Când ajunge pluta în sugău, se opreste pe pietrele răului și se încălcește, adică plutele se duc una peste alta. VIANU, GL. 103. † A *încălci țuca cuivă* = a-i încurcă planurile. BĂRCIANU. [Și: *încălci* vb. IV^a. L.B. (și, după el și în celelalte dicționare) și: *încălci* vb. IV^a = implico, intrico, confundo, (per)turbo. | Adjective: *încălciit*, -ă = încurcat, întortochiat, complicat, confuz. *Spatul celor mult încălciți.* BIBLIA (1688) 305. *Prăsierea... abineilor atăta infuse de încălciță...* ECONOMIA, 176. *Barolee... stătoase și încălciite.* BELDIMAN, N. P. II 176. *Scrisoarea cră ată de încălciță.* C. NEGRUZZI, I 11. *Avăd-I focu fuior, că încălciți î!* ALECSANDRI, T. 207. *Că-rarea* (id. P. III 296), *iarbă* (id. P. III 69), *pănză* (id. P. III 153) *încălciți*. *Cu tîmba sa cam încălciit.* ODOBESCU, I 288. *Și încălciți e părul negru.* EMINESCU, P. 200, cf. ȘEZ. III 226^{1/2}. *Dramurile cele încălciite printre vii.* ȘEZ. III 184^{1/2}. *Pănză încălciță:* un fel de joc. SEVASTOS, N. 282^{1/2}; — *încălciitor*, -oare = care încălcește. | Abstracte: *încălciere* s. f.; *încălci* s. a., *încălcițură* s. f. = încurcătura, complicație, confuzie, dezordine. *Multe încălcițuri de meșteșuguri.* BIBLIA (1688) 361. *Din încălcițură le descără.* CANTEMIR, IST. 146. *Barbăle cu încălcițură.* COȘBUC, P. 113. *Cu a încălcițură de limi.* SADOVEANU, P. S. 28. cf. TEODORESCU, P. P. 239. GOROVEI, C. 288; — *încălcițădă* s. f. = încălcițură, confuzie. *De aci... luptă pentru descăbțele moduri de a înțelege... libertatea: o încălciță care nu se poate descără de secul.* GIHAC, ap. TDGR. *Tutet mare, foc și căm.* Și *încălcițădă* pre pământ. TDGR. (RETEGANUL, TE 71^{1/2}.) — Din paleosl. *kivēti* (din *kivēti* «surzales») și la plur. «călți», cf. compusul *sv-kivēti* cu încrețit părul) și compus cu pref. *în-* (după încurcă). Cf. *călți*, *descălci*.

ÎNCĂLCITURĂ s. f. v. *încălei*.

ÎNCALCULĂBIL, -Ă adj. v. *încalculabile*. — Care nu se poate căleca, socoti, care nu e calculabil; p. ext. foarte mult, numeros; foarte important. *Numere încalculabile, Efecte încalculabile.* — N. după fr.

ÎNCĂLEA, **ÎNCĂLEAI** adv. v. *încăi*.

ÎNCĂLECA vb. I. *Monter à cheval, enfourcher, monter, chevaucher* (fig.). 2^a. *Mettre qqm. à cheval. 3^a. Porter en masse à cheval. 4^a. Monter à cheval. 5^a. Saillir, couvrir. 6^a. Surmonter (une difficulté). Avoir le dessus, surpasser, dominer.*

1^a. A se sui călare pe cal (p. ext. pe alt animal), cu gândul de a plecă. *Intrans. (absol.). Vite să aducă cum [= ca] se încalece Pașcu și se-lu petreacă.* COD. YOR. 54^{1/2}. *Au încălciat.* DOSOFTEU, V. s. 25. *Încălciind, se înturnă la pat.* C. NEGRUZZI, I 149. *General încălciă și dbră...* în urma fugiilor. EMINESCU, N. 15. *Încălciă și pornește cu bucurie.* CREANGA, P. 185. *Dună poftești să mergi și d-ia, încălciă îndată!* ISPIRESCU,

L. 9. (Complinit) *Puni chingă muierești Și 'ncălece coisncept*. MAT. FOLC. 1257. | (Prin prep. p e, † în se arată animalul pe care se urcă cineva). *Încăleceți în cai dui*. PSALT. 321^{1/2}. *Hai încalecă iute pe cal și te du la nuntă*. CREANGĂ, P. 170. *Fata împăratului încalecă apoi pe Galben-de-soare*. ÎSPIRESCU, L. 22. *Și-a încalecat Pe-un cal înțăfat*. ALECSANDRI, P. P. 387^{1/2}. *Și pe murg a 'ncălecat*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 486. † *A încalecă în oaste* = a plecă la războiu. Că țara pizmuind lui Alexandru-todă, n'au urcat să încalece în oaste. M. COSTIN, ap. GADEI. | (Cu același sens) Refl. (în Mold., Banat, Bihor, Serbia; după ea se urcă călare). *Stăpâne, stăpâne, încalecă-te și hai!* ION CR. II 255. *Pe col s'a 'ncălecat*. SEVASTOS, N. 119^{1/2}. [Calul zice:] *Tu te 'ncăleci pe mine*. HODOȘ, C. 52. *Toți trei frați se 'ncăleci pe cai și juca!* ALEXICI, L. P. 258^{1/2}. cf. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 43, 45 etc. | *Trans.* (Complementul e animalul). *Aduseră lui Mihail un bidiviu prea bun... și nu se află nime să-l poată încalecă*. MOXA, ap. TDRG. *Calul ce el încălecase în bătălie...* BĂLCESCU, M. V. 412^{1/2}. | P. ext. (Obiectul pe care se suie cineva e sava, cărțile, genuchi etc.) *A se sul și a sta pe ceva astfel, încal pițioarele să atârne de amândouă laturile, ca la călăreț*. *Am încălecat... pe o sa...*, *de c'am spus poveștea* etc. CREANGĂ, P. 34. cf. ÎSPIRESCU, L. 10. *Încăleă pe-un biet lemn*. ȘEZ. III 192^{1/2}. *M'am încalecat pe un pain de șecor*. SUIERA, P. 80^{1/2}. *În scări de-argint a 'ncălecat*. SEVASTOS, N. 139^{1/2}. *Unii (cîn copii) îi încălecară pe genuchi*. TELEOR, ap. TDRG. *Găcuță, găcuță, încalecă-ți pi-o drăguță* (Botoșani). MAT. FOLC. 1518. *A încalecă făgașul* = a-l lua între roatele trăsuri în lung. COSTINESCU. | P. a n. l. (Subiectul nu trebuie să fie omul, complementul nu trebuie să fie un animal). *A (se) suprapune trecând s, stând unul peste altul (ca omul călare pe cal)*. *Când să încaleci un lucru peste altul...* I. IONESCU, C. 127. *Noris, jos de tot se micșau în palii lungi, încăleându-se unii peste alții*. D. ZAMFIRESCU, R. 254. *De-o parte și de alta, mureșii... se încăleacă pândă deaparte*. VLARUȚĂ, ap. TDRG. *Buclele supse se 'ncălecară*. TEODOREANU, M. II 26. *Se încalecă vinele* = die Muskeln überspannen sich. POLIZU.

2°. † *Trans.* (= fact.; complementul e omul). *A pune, a așeză călare*. *Încălecat-ai pre cai opoștitești tăi*. D'oa'mue. MINEIUL (1766) 108^{1/2}. *Pe un cal l-încăleacă*. *La Brădă-b trimetă*. TEODORESCU, P. R. 575^{1/2}. *Pe-un murg o încălecat-o*. ȘEZ. II 138^{1/2}. cf. IV 222^{1/2}.

3°. *Intrans.* (Despre popoare și armate călărețe, cf. descălece) *A se porni călare, a părăsi un loc și a se duce călare în altă parte*. *S'au burzu-lui...* *Sultanul de Bugoag asupra lui Meddigeri, Hanul din Crâm, și au încălecat cu tot Bugoagul...* *Au și încălecat atunci totii Bugoagii cu zorba și au scris la Poartă cerând han...* *Atunci s'au făcut mare spaimă în toate țăările de prinprejur...* *de încălecare ocetii Sultan cu tot Bugoagul*. LET. II 403.

4°. (După fr. *monter*) *A călări*. *Intrans.* *Eră un tânăr elegant și frumos, încăleacă bine*. D. ZAMFIRESCU, CONV. LIT. XLIV. 138. | *Trans.* *El purta plătosa ostășească și încăleacă un cal negru*. BĂLCESCU, ap. TDRG. *Iapa sură pe care o încăleacă nu jochea a nu știu căruși domn*. I. NEGRUZZI, I 42.

5°. P. a n. l. (*trans.*, despre armăsar, refl. = pasiv, despre iapă) *A săvârși actul sexual, cf. a sări, a bate*. *Dobitoancele tale să nu le încalceți* (= goneti) *cu alt jup*. BIBLIA (1688) 85. *Armăsarul a încălecat iapa*. | Fig (despre femei). *Cu hărbat să nu dormi culcare fămețască...* *și la tot cu-patru-picioare să nu-ți dai patul în scemețe, ca să nu te pângărești într'însul*

și muiorea să nu stea călăreț tot cela cu patru picioare să să încalcece. BIBLIA (1688) 84. *Acesta cu fală nu îndrăznit a zice că Olimpiada, marea mareului Alexandru, de zmeu că a fost încălecat, când l-au zămisliți pre el*. SINCAL, HR. I 35^{1/2}.

6°. Fig. *Intrans.* *A răzbi, a ieși de-asupra*. *Munced în dreapta și în stânga, ca doar-doar a încălece pe nevoi*. CREANGĂ, P. 140. *Trans.* *A se face stăpân, a se înslăvăni pe cineva, a-l stăpâni, a-l domina (ca pe un cal, pe care te-ai urcat călare)*. *Iordachi Rusci vornicul îmblă să-i supuse și să-i încalece [pe boieri], dar tot nu pută*. LET. II 319^{1/2}. *L-a încălecat satana*. GORJAN, H. IV 8. *Încălecad pre Români cu steamdul legei Grecii și Sârbii*. P. MAIOR, IST. 253. *Când trupul încalecă sufletul*. ȘEZ. III 237^{1/2}. *L-a încălecat de-a binele, adică îl poartă cum vrea, îl stăpânește cu totul; ascultă numai de el; l-a prosti*. ION CR. III 369.

[Și: *Încăleă vb. I, († și în Transilv.) căleacă vb. I. Au și călecat Ștefan-todă... cu niște zeimen*. LET. II 244^{1/2}. *Pre-un cal alb am călecat*. RETEGANUL P. II 40^{1/2}. ALEXICI, L. P. 39^{1/2}. | *Adjective*: *Încăleat, -ă* = care stă sau este cineus peste călare, călare, călărind unul peste altul (cu negativul) *ne(î)ncăleat, -ă* = (despre cal) pe care nu s'a urcat (încă) nimeni călare. *De-ay aved vreo-o șapte frați*. Toți... *pe zmei încălecați*. ALECSANDRI, P. I 4. *Încălecați pe schelete de cai*. EMINESCU, N. 25. *Spicete...* *încălecate unile peste altele*. I. IONESCU, C. 135. *Doamna Chișina, încălecată* (= călărind) *bărbătește...* ODOBESCU, ap. DDFR. *Trei coș să-mi aduceți...* *Buni de 'ncălecați*. TEODORESCU, P. P. 58, cf. ȘEZ. I 77^{1/2}. *Cal alb ne'ncălecat*. ALECSANDRI, P. I 28. *Are dinții dinnautea încălecați* (= creșcuți unul peste altul); — *încălecat, -oare* † și substantivat cu sensul de scâlărețe. *Caii și încălecătorii oruscă-se în mare*. CORESI, PS. 407. | *Abstracte*: *încălecare s. f., încăleceată s. a., încăleceătură s. f., încălecare ta*. PSALT. 321^{1/2}. *Cal bun de încălecat*.] — *Din lat. caballus, are = a călări, compus cu pref. in-*. Cf. descălece.

ÎNCĂLECĂTURĂ s. f. v. încălece.

ÎNCĂLERĂ † vb. 1^a v. încălără.

ÎNCĂLETE adv. } v. înca.
ÎNCĂLETE(A) adv. }

ÎNCĂLI vb. IV^a v. căli.

ÎNCĂLICĂ vb. I v. încălece.

INCALIFICABIL, -Ă adj. *Inqualifiable* — Care nu se poate califică; necalificabil; p. ext. foarte rău. *Faptă, purtare incalificabilă*. — N. după fr.

ÎNCĂLȚĂ vb. I. 1°. *Chausser*, 2°. *Mettre des fers à une roue*. 3°. *Mettre qq. dedans*.

1°. *Trans.* (Complementul e încălțăminte) *A (o) trage pe picior, a intră cu piciorul în (ea)*. *Să-n-călțăm opinii*. ALECSANDRI, P. P. 316^{1/2}. *Încălță păpușel*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 313. | (Complementul e omul a piciorul lui) *A(-i) îmbracă cu o încălțăminte*; p. ext. a-i procura încălțăminte (construit a absol. sau cu prep. cu s. în, care indică felul încălțăminte). *A do săracilor hrană, a încălță desculți, a îmbracă golii*. CORESI, EV. 123^{1/2}. *Să 'ncălțe piciorul său*. ALECSANDRI, P. P. 363^{1/2}. *L-a 'ncălțat c'o pârche de ciobote*. MARIAN, SA. 233. *Dorul mieu și-a mândriri mele L-aș puteă 'ncălță 'n obiele*. DOINE, 55^{1/2}. | Refl. (Despre om) *A(-i) trage încălțăminte pe picior*. *Ne-am încălțat cu opincile binșor*. CREANGĂ, A.

25. *Femele să se încălze cu acul condur.* ISPIRESCU, L. 187. Cu cizme roșii se 'ncălță. JARNIK-BĂRSEANU, D. 333. cf. (cu hărtic) 393. Că se 'ncălță frumuseț, ib. 384. Că se 'ncălță pe picior, ib. 384. cf. (la pictor) 174. Și 'n cizme te-ai încălțat, HODOȘ, P. P. 49. Când te 'ncălți în pat... SEZ. III 44/11. Până aoreale se 'ncălță, Ionțiș abia se 'ncălță. ZANNE, P. VI 164. # A se încălță cu cineva = a face o cunoștință nepăcătută, de care nu te mai poți desbăra, ib. III 193.

26. P. anal. A lega o roată, punându-i obez de fier (COSTINESCU), a îmbrăca talpa plugului s. a săniei cu fier (cf. PAMFILE, A. 42). [Refl. = pasiv]. Doam[ă] roată s'au încălțat, cu spîci cu tot (Mold., a. 1827). IORGA, S. D. XXII 193.

27. Fig. (cf. înșelă, potcovi). A înșelă, a păcăli, a pune bine pe cineva. *Beșește... să-i încălze pe topi.* CARAGIALE, N. 59/4. Acum puia opt [do cupă] peste șapte și dumnezeu găsește mijloc să mă 'ncălze și cu asta. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

[Și: (+ descult)] încălță + vb. I. ANON. CAR. | Adjective: încălțat, -ă = (despre om s. piciorul lui) care are încălțăminte în picioare, cu încălțăminte; (despre pasiri) care au picioarele acoperite cu pene până la degete (MARIAN, O. I 79); (despre roata carului și talpa plugului) îmbrăcată în fier; (cu negativul) ne(î)ncălțat, -ă = fără încălțăminte, desculț. Trăgându-i ciobotete, numai cu colțunți au fost încălțat. LET. II 200/28.

L-au spânzurat îmbrăcat, încălțat, ib. 268/22. Nu îmblă cu un picior încălțat, SEZ. II 196/12. Drac încălțat = om rău ca dracul, care îmblă cu giretenii. ZANNE, P. VI 615. Bou (s. vilă PANN, P. V. I 102 s. vacă BAROZZI, L. 42/11) încălțat(ă) = prost, dobitoc. ZANNE, P. I 334. Oal încălțat: cu pete albe pe picioare, a de genunchi în jos. DDRF. Găină încălțată = cu ismene. H. XVII 229, H. III 307. Porumb încălțat, H. III 307. Puț de găscă... sânt: roști... încălțaji, H. III 244. Co-coști încălțaji cu creștele ca niște bujori. CONTEMPORANU, V. vol. I 97. Talpa plugului... e făcută din lemn tare... și este încălțată sau tălpiță... cu o talpă de fier, cu să alocnece ușor pe pământ. PAMFILE, A. 42; — încălțător, -năre. | Abstracte: încălțare s. a. = acțiunea de a încălță. Cureaua de încălțat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 306. Cărușa acum am adus-o de la încălțat și e-am mai tras și o unsoare. CREANGĂ, P. 113; — (cf. lat. calcetaria) încălțătoră s. f. = încălțăminte. | Alte derivate: (cf. lat. calcamentum, calcamentum, cu prefixul verbului încălță) + (in-)călțământ s. a. (cu plur. -mături) și (in-)călțăminte s. f. (intrebunțat ca singular: încălțăminte mea s. ca plur. tant. încălțăminte mele) = tot ceea ce servește la încălțarea piciorului, spre a-l feri de frig, de umezeală și de lovituri: gheata, cizma, opinea, pantofii, papucii, botinele s. picicii, apoi călțunii, ciorapii, obletele etc. *Pre Idumea pune-voia încălțământul* [zgarbură s. ch. călțunul]. COR., călțământul DOS. mieu. PSALT. 234/12. Desculță-și încălțăminte tale. PALIA (1882), ap. CP. 122. Lepădă-voia încălțământul mieu. PSALT. (1651) ib. Voia pune călțământul mieu. PSALT. (1651) ib. Dați... încălțăminte în picioarele lui. VARLAAM, C. 18. Încălțăminte de fer. DOSOFTEIU, V. s. 62. Și să șopdănce 'n călțăminte sparte, id. ps. 65. Lepătura încălțăminte. BIBLIA (1688) 9. De ce cinste este acest fel de călțăminte... LET. I 28/12. Tu vei vedea doronci... Legându... smerita 'ncălțăminte Cucernicilor pustiici. C. NEGRUZZI, II 134/4. Îmbrăcămintea noastră, încălțăminte, hrana sânt cu zece părți mai țefine ca alt organului, JIPESCU, O. 35. Eu nu-a demn (sic) ca să m'aplec, Călțăminte să-și dăscay (Banat). MARIAN, SE. II 197; — (cf. lat. calcere, cu prefixul verbului încălță) încălțare s. f. = încălțăminte. Sfântul fu cu încălțări de fier încălțat.

DOSOFTEIU, V. s. 10, cf. 50, 215. Colbul adunat pe opasul încălțării. CREANGĂ, ap. TDRG.; — încălție = încălțăminte (MARIAN). L-am scotocit cu bucate și cu încălții (a. 1635-45). IORGA, D. I 56. În viața lor n'au purtat astfel de încălții, MARIAN, I. 62; — încălței s. m. plur. = încălțăminte. Încălței de București, Ca cu ei să dănuțeti. SEVASTOS, N. 393/2. O ghecă dormind, iar hainele și încălței rupti. SBIERA, P. 139/22; — încălțămă = încălțăminte. L.B. (Cugeriu, jud. Hunedoara, com. T. L. BLAGA). | Nomen agentis: (din încălță + cureau) încălțelâr s. m. (Bucov.) = cizmar, ciobotar. Trebură părinții să înfoc... mulți croitori și încălțelari (ciobotari), id. 139/12.

— Din lat. incalcio, -are încălță.

INCĂLȚĂMĂ S. f.

INCĂLȚĂMĂNT S. a.

INCĂLȚĂMÎNTE S. f.

INCĂLȚĂRE S. f.

INCĂLȚĂTURĂ S. f.

v. încălță.

INCĂLTE ADV.

INCĂLTE(A) ADV.

v. încăl.

INCĂLȚEI S. m.

INCĂLȚELĂR S. m.

v. încălță.

INCĂLȚELEA ADV. v. încăl.

INCĂLȚIE S. f. v. încălță.

INCĂLUȘĂ VB. I^a

INCĂLUȘI VB. IV^a

v. căluș.

INCĂLZEALĂ S. f. v. încălzi.

INCĂLZI VB. IV^a. (Se) chauffeur, (se) réchauffer. (S') chauffeur, (s') antmer — Trans. (și absol.) A ținea, a face să(-i) fie (cuiă) cald, a da s. a împraștia căldură; refl. a se face cald, a primi căldură dela ceva, a-și spori căldura corpului. Focul încălzește și arde. CORESI, EV. 192/22. Nu se pornoc, până nu se încălzește soarele bine spre prânz. LET. I 324/4. Cine pe unde au putut ca să se 'ncălzească, ib. III 115/22. Un roiu de pădure... la soare se 'ncălzece. ALECSANDRI, P. III 27. Ca un soare ce 'ncălzește, încălzește și rodește. ALECSANDRI, P. P. 813/4. Peste zi se prea încălzește. DOINE, 9/4. Apa 'n vase s'au 'ncălzi. JARNIK-BĂRSEANU, D. 197. De-abia te-ai mai încălzi mergând la drum. CREANGĂ, P. 241. Poruncă să încălzească baia. ISPIRESCU, V. 31. Numai soarele poate să 'ncălzească toată lumea. ZANNE, P. I 74. | Spec. (Despre bucate) A le pune la foc, ca să aibă temperatura necesară, spre a fi bune de mâncat; (despre o locuință) a face foc în sobă, pentru ca să fie o temperatură plăcută. A-și încălzi locul = a ședea mult într'un loc. PAMFILE, CRĂC. A-și încălzi mâseana = a bea, ib. II 267. Și-a încălzi mâseana. ISPIRESCU, V. 103/20 || Fig. A se aprinde, a se înflăcăra. Glazul Majoralului se încălzece înțelut cu înțelut și acum vibră cu în comandă, la cetrea rândurilor următoare. ZAMFIRESCU, R. 163. | A simți o senzație analogă cu căldura, a se simți atras, insufletit pentru ceva. Și se simți încălzit de miță; pieptul i se umflă cu putere. ZAMFIRESCU, R. 76. Simți o nouă putere călzezind sufletul său. C. NEGRUZZI, II 11. Po-dăbule... acești odăi nu mă încălzeă călțui de pușin. GORJAN, H. II 120. Nu mă încălzește cercea altora (re folos am eu?) PAMFILE, T. II. Zărnănu nu te încălzește (= nu-ți ține de cald). SIANNE, P. VI 328. [Prin Transilv. se aude la prez. ind. și:

apa se încălze. | Adjectiv: **încălzit** (cu negativul **neîncălzit**), -ă. Ciorbă **încălzită**. DDRF.; — **încălzitor**, -oare = care încălzește, care face s. dă căldură. *Acel soare... vârsă lumină încălzitoare.* KONAKI, p. 295. O rază **încălzitoare**. ALECSANDRI, P. III 25. [Fig.]. În relație armonioasă cu oarecum **încălzitoare**. MAICRESCU, CR. II 152. | Abstracție: **încălzire** s. f. **încălzit** s. a. = acțiunea de a încăli; cantitatea de combustibil necesară pentru un timp oarecare. **Încălzitul mă costă 1000 de lei pe lună**; — **încălzitură** † s. f. A trupuilor **încălzitori**. CANTEMIR, IST. 262; — **încălzită** † s. f. = încălire, căldură. FOLMUJ.

— Presupunere o formă lat.-vulg. **incallesc**, -ire (din *in-callesc* + *calidus*)

INCĂLZITURĂ s. f. v. încăli.

INCĂMĂTĂ † vb. 1^a refl. = cămătă, a se face cămătar, a face cămătărie. [Fig.] *Să ne încămătămă nevoinței de sus.* CORESI, EV. 308/4.

INCĂNĂ vb. 1^a v. încăni.

INCANDESCENT, -Ă adj. **Incandescent**. — (Lucru) **încălit** până a devenit alb, aprins, ars (II). În tot timpul cât *ține arderea, cărbunul este incandescent*. PONI, CH. 130/12. [Familia: (după fr. *incandescence*) **incandescent** s. f. = starea în care se găsește un corp incandescent. În lămpete cu **incandescentă**, curentul trece prin un corp puțin conductor. id. E. 309.]

— N. după fr. (lat. *incandescens*, -tem, idem).

INCANDESCENȚĂ s. f. v. incandescent.

INCĂNI vb. IV^a. *Devenir méchant, s'enfler*. — Trans. și (mai ales) refl. A (se) face că(ă)inos, rău (ca un căne), a (se) împietri la inimă; a se încăpă(ă)ni în răutate. *L-au mândiatu-l prin pustie* Și l-au încănat prin apă vie. DOSOFTEIU, ap. TDRG. Dacă văzură... apă, că se încănase și nu erez să dea înclui, îl puseră jos. SPIRESCU, L. 107. *S'a cănit cu totul = s'a făcut rău.* MARIAN, Nu-l mai zgândări, că tot mai rău îl **încănești** (Brașov). [S: **încăni** vb. IV^a, † **încănă** vb. 1^a, că(ă)ni vb. IV^a LB. | Adjectiv: **încă(ă)nit**, -ă = afurisit, al dracului. *Om încănit și 'ndărădnic.* COȘBUC, E. 31/2. Păgânul **încănit**. JARNIK-BĂRSEANU, D. 485. Am o **încănită** de copră, de nu mai are cum de a dracului! PAMFILE. (În exemplul: Și mi-l bat și mi-l dănceș Și cu toții-l iapătesc. TEODORESCU, P. P. 94, pare a fi sau scurtare din *canonescu* sau greșală de lipar în loc de *căznesco*.)

— Derivat din că(ă)ni, cu pref. in-.

INCĂNIT, -Ă adj. = cănit (1^a). *Fîre-ai, codru, afurisit*. Nu ești vara c'a venit, **Copaci toți a 'nverez** Și tu zezi negru **'ncănit** (variantă: c. ănit s. v.). MAT. FOLC. 373.

INCĂNTĂ vb. I. 1^a-2^a. *Charmer, enchanter, ravir*.

1^a. (Popular) A fermecă (prin cântarea s. enunțarea unor formule magice, cf. descântă). *Contra limbriilor se dau mai mult leacuri și bucurări decât descântee; dar totuși sînt babe care încântă limbrii și cu descântec.* GRIGORIU-RIGO, M. P. I 100.

2^a. (Literar, după fr. *enchanter*) Trans. A captiva (pe cineva s. mintea, sufletul cuivă) printr-un farmec, a fermecă, a fascina, a vrăji. *Ce fel de păduri plăcere-i încântă* PANN, P. V. I 39. *Noaptea tale încântă auzul*, BĂLESCU, C. R. 554. O nouă epopee, poemă strălucită, *Creștină Iladă pămăntu-ar fi 'ncântat*, ALECSANDRESCU, M. 27. *Vrei să afli taina ce mă 'ncântă* ALECSANDRI,

P. I 127. [F] *încântă cu-a lui vrajă*, id. ib. II 108. *Mă ia de braț, îmi vorbește de Italia...*, și, *într'un cușinet, mă încântă*, id. T. 314. *Au încântat lumea spectatoriilor*, MAIORESCU, CR. II 189. *Nu mă 'ncântă azi, cum mă mișcară*, *Povești de doine, ghicitori, creșuri*, EMINESCU, P. 53. *Drag îmi e numele tău*, *Că te 'ncântă auzindu-l*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 35. Și prin raiu **încă-l purta**, *Doară că-l-ar încântă*, ALECSANDRI, P. 28. || Refl. (Literar, construit a b.o.l. s. cu prep. de). A rămănea încântat; a se fermeca, amăgi pe sine însuși. *El cu gura voastră rîde, el se 'ncântă*, EMINESCU, P. 256. *S'a încântat de glasul ei*.

[Abstracție: (ad 2^a) **încântare** s. f. = farmec. *Pe atunci nu eră cluburi, presă, balestră și grădini cu cântări și încântări*, GHICA, s. 86. *Eram trist...* cu *întă încântarea der erwachenden Natur*, cum zice Schiller, C. NEGRUZZI, I 95. *Noapți veniești și pline de 'ncântări*, ALECSANDRI, P. I 121. *Zile...* pline de *încântările nădejtei*, DACIA LIT. 270. *Palate cu mii de încântări*, ODOBESCU, III 14/4; — **încântat** s. a.; — **încântător** s. f. (ad 1^a) = farmec, vrajă. *Gâlcele...* cu *încântători și jelturi*, MAT. FOLC. 1552; — (post-verbal, formație personală după (des)cântec) (ad 2^a) **încântule** s. a. = farmec, vrajă, cf. descântec. *Ce încântie de fald și de vieștie trebuie să fi fost pe voinicul fecior*, ODOBESCU, III 198/2. | Adjective: (ad 2^a) **încântat** (cu negativul **ne(î)ncântat**), -ă = fermecat, vrăjit, p. ext. entuziasmat. *De cine-l încântat nemernicul amor?* DONICU, I. II 60. *Rămănea încântată, văzînd că se înflăcăză o astfel de parțidă*, C. NEGRUZZI, I 72. *Toți, încantați, o 'ncantătură*, ALECSANDRI, P. III 265. *Poporul român nu se arată în proverbiu săi așa tare încântat*, ODOBESCU, III 67/2. *O poveste încântată*, *Care e înțelegătoare*, EMINESCU, P. 144; — (ad 2^a) **încântător** (cu negativul **ne(î)ncântător**), -oare adj. = fermecător, care fermecă, încântă. *Avea un aer așa de dulce, așa de încântător*, C. NEGRUZZI, I 64. *Lum' așa încântătoare n'am arut a admira*, ALEXANDRESCU, M. 19. *Al glas încântător*, ALECSANDRI, P. I 211. *O încântătoare simfonie vîndătoarească*, ODOBESCU, III 95/12.]

— Din lat. *incanto*, -are s. fermecă. Cf. descântă.

INCĂNTĂTURĂ s. f. |
INCĂNTIC s. a. } v. încântă.

INCĂNUNĂ vb. 1^a v. canoni.

INCĂNUNȚI vb. IV^a v. încărunți.

INCAPABIL, -Ă adj. **Incapable**. — Care nu este în stare (să facă ceva); (mai ales în sens rău) care nu-i capabil, e fără pregătire (pentru ceva), nedestoinic; spec. (Jur.) care nu are capacitatea legală, (†) nevolnic. **Incapabil de lașitate**. ȘAINEANU, D. U. *Clasa de acum multă prea numeroasă a aspirațiilor incapabile la lefurile din bugetul statului*, ODOBESCU, II 67. *Dacă am fi cum zice manifestul, atunci am fi fost și am fi și astăzi incapabili de forma constituțională*, MAIORESCU, D. IV 580.

— N. după fr. Cf. incapacitate.

INCAPACITĂTE s. f. **Incapacité**. — Starea celui ce nu e capabil, nu e în stare să facă ceva, nedestoinicie; spec. (Jur.) starea celui declarat de lege incapabil (nevolnic) și lipsit, din cauza aceasta, de anumite drepturi. *D. Sturza voia să ne încurce pe toți într-o atmosferă de dușmănie, de incapacitate și nevoia de a face ceva*, MAIORESCU, D. IV 467.

— N. după fr. Cf. incapabil.

INCĂPĂSTRĂ vb. I^a. *Mettre un liouu, Fermer la bouche à qqn.* — A pune căpăstru calului, a lega calul cu căpăstru. LM. DICT. *Framuzel înșăuă, Înșăuă, încăpăstră.* ALECSANDRI, ap. TDGR. || Fig. A lega cuiva limba, a-l face să nu mai vorbească, a-i astupa gura. CDDE. [A djectiv: **incăpăstrat**, -ă DICT.]

— Din lat. *incapistrare*, cu același sens, sau, mai probabil, format pe teren românesc, din în și căpăstră.

INCĂPĂTĂ vb. I v. căpătă.

INCĂPĂTĂNĂ vb. I^a refl. *S'entêter, s'opîntreter.* — (Pare a fi cuvânt literar, format după fr. *s'entêter*). A ține la ceva cu multă stăruință, cu îndărătnicie, a stăruii în îndărătnicia sa, a n-o lua din loc. *Dă-te în lături!* — striga apoi hotărât, când văză că Pîntea se încăpătănează. SLAVICI, N. II 124. [Abstract: **incăpătănare** s. f. | A djectiv: **incăpătănat** (cu negativul ne-(**incăpătănat**)), -ă = care ține la ceva cu multă stăruință, cu îndărătnicie, îndărătnic, cu capul mare, cf. *Întestat*. *Amuzire încăpătănată.* DELAVRANCEA, S. III. *Baba rea și încăpătănată umblă pe vârful Carpaților.* MARIAN, SE. II 132.]

— Derivat din **căpătăna**, cu pref. în-. Cf. descăpătăna.

INCĂPĂTOARE † s. f. } v. încăpea. NCĂPĂTURĂ s. f. }

INCĂPEĂ vb. II. A. I 1^a. *Contenir, renfermer, comprendre.* 2^a. *Avoir de la place;* (avec la négation) *ne plus avoir de place, déborder.* B. I 1^a. *Trouver place* (dans qqch), *entrer* (dans), 2^a. *Être à son aise, se plaisir, se contenter.* 3^a. *Occuper et prendre possession.* 4^a. [Avec la négation] *Ne pas être à sa place, ne pas convenir.* II 1^a. *Passer à travers...*, par...; *rentrer* [par]. 2^a. *Arriver* [...]; *tomber* (dans les mains de qqn). 3^a. *Porvenir.*

A. I 1^a. *Trans.* A avea destul loc, ca să poată intra ceva în (ceva), a cuprinde, a conține. *Colea... nu poate să încapă pre bogatul pentru strimtura ei.* CORESI, EV. 294/12. *Nu te pot încăpea ceruirea, cătu-a de largi.* VARLAAM, C. 231, p. *Du(m)ne(d)ău taste necuprins, loc nu taste să-l poată încăpea.* Id. 80, p. *Cofe de piatră zeac...*, de încăpeă ciubore câte două și câte trei. DOSOFTEIU, M. 40. *Nu-i încăpeă...*, pământul a lăcău într'un loc. BIBLIA (1688) S. Tu ai născut pre *Du(m)nezeu cel ne'ncăput, încăpându-l în pântecul tău.* MINEIUL (1766) 22^a/p. Cf. (cu pântecul tău) 189^a/2. *Acel câmp nu-l încăpeă.* PANN, E. II 55. *Pre cel care lumea nu-l încăpeă.* C. NEGRUZZI, I. 243. Cf. ODOBESCU, III 293^a, EMINESCU, P. 240. *Nu-l încăpeă lungul văilor.* VLAHUȚA, N. 123. [Haina] *care obia îi mai încăpeă.* Id. ap. TDGR. *Cămara este mare; vă încape pe toți.* ISPIRESCU, L. 376. *Sânt mulți... de nu-i mai încape locul.* TEODORESCU, P. P. 294^a. *Hainuie, cizmile nu mă s. nu-mi încap = sânt prea mici, înguste, strimbe.* || Fig. A cuprinde, a înțelege. *Mînușute curinde... carile mînușe noastre nu le încape.* VARLAAM, C. 119. *Nici pot să le încapă cinca cu mînușe.* CANTEMIR, HR. 432. *Pe cît nu poate încăpea mînușe omenească.* GORJAN, H. I 141. *Repede, cît nu-l încapă pîndul* (= n'are timp să se gîndească). ALECSANDRI, III 442. *Eră muncită d'un dor te n'o mai încapă.* DELAVRANCEA, ap. TDGR. | (Neobiciuit). Refl. (= pasiv). *Cel ne'ncăputul în pântec s'au încăputul* (= a fost cuprins, conceput.) MINEIUL (1776) 201^a/1. † *Nu-l încapă cămara* = este neliniștit; este foarte ocupat. ZANNE, P. III 65. *Nu-l încapă locul de bucurie* (s. de veselie) = nu mai poate (găsi destul loc) de bucurie. *Jucă*

de bucurie, de nu-l mai încapă locul. ISPIRESCU, U. 110/12, cf. L. 298. A (nu)-l încăpea (pe cinev) vreme(a) s. a (nu) încăpea cu timpul = a (nu) avea, a (nu) găsi destulă vreme, spre a face ceva. *Nu l-au încăput vremea de frică să meargă în țara mîntecască.* LET. II 311/12. *Cînd nu încapă vreme pe un poposar ca să strîngă la gircau...* I. IONESCU, C. 133. *Le făcă numai pe apucate, cînd încăpea cu timpul!* SBIERA, P. 307^a, cf. 307/12.

11. *Abso!* A fi destul de mare (spre a cuprinde), (după negație) a nu fi destul de mare, spre a cuprinde..., a debordă. *Mînuștirea nu încăpea de* (= din cauza) *mulți.* DOSOFTEIU, V. S. 93, p. *Bătătura nu mai încăpea de vite, păsărimi și lighioi.* DELAVRANCEA, S. 17.

B. *Intrans.* (Raportul dintre subiect și obiect e intervertit: lat. *totus orbis id non capit* = id non capit toto in orbe, cf. span. *non caber en toda la casa*; mai adesea după negație).

I. 1^a. (Locul se arată de obicei prin prep. în, pe, supt; cauza nelubrării prin de) A avea loc (îndeajuns) undeva, a intra undeva. *În pântecul fețele încăpuse ne'ncăputul.* CORESI, EV. 209/12. *N'or fi putut oamenii și dobitoacele încăpea în țară.* LET. II 295/12. *Toată grădinița mea...* *încapă într'o singură plot-banda a grădinei D-voastră.* C. NEGRUZZI, I. 96. *Murad...* *nu încapă în caștul orizon.* ALECSANDRI, P. III 379. *Să-l bag în sân, dac'ar încăpea de urechi.* Id. T. 860, cf. CREANGA, P. 253, SEZ. II 75/12. *Încap bine 'n patru scînduri.* EMINESCU, P. 225. *Pe sub ferestri nu încapă de lume.* COȘBUC, B. 60. *A răbdat la bădiși cît i-a încăput sub piele.* VLAHUȚA, ap. TDGR. *O peșteră în care ar închepe toți locuitorii Banatului.* LIUBA-IANA, M. 61. *Atîta avere, cîtă ar încăpea într'o căruță.* RETEGANUL, P. IV 33/12, cf. (pe o căruță) IV 33/12. *Mare-i lumea, cu nu 'ncap.* ALECSANDRI, P. P. 409/12. *Turta lafă, să nu 'ncapă pe lopată.* Id. 310/12, cf. TEODORESCU, P. P. 559. *Căruțele-mățele și nu 'nchepi, dore, 'n cle.* JARNIK-BARSEANU, D. 90. *I-o pu de-ășupra* [tămitei] *pe copier,* *O piatră de nouă măști...* *Și cîți Turci pe piatră încăpeă.* *Toți îi strănuia.* SEZ. IV 92/12. † *Nu pot încăpea două săbii într'o teacă.* ZANNE, P. IV 345. *Nu-i încap colăci în sîn* (Id. VI 519): în loc să primească multumind, își bate joc de cel ce i-a făcut darul. || Fig. *Întîmplări atît de minunate, încît nu mai pot încăpea în mîntea omenească.* GORJAN, H. IV 86. † **A nu-și încăpea în piele** (cf. span. *non caber en el gorn, aus der Haut fahren*) = a nu mai putea de vanitate s. mîndrie (ZANNE, P. II 417); a fi gras și trîndăv (cf. ION CR. III 218); a înlepea ovăzul. **Nu-mi încap strigările** = sînt atît de ocupat și într'atîtea părți, că nu ajung la toate (Zagra, jud. Bistrița-Năsăud). Com. I. CORBU.

2^a. A-și găsi locul undeva, a se simți la largul său, p. e x t. a trăi bine alături de alții și în societatea altora, a se tolera unii pe alții, a se împăca unul cu altul. *Să încapă toți împreună* (= să aibă fiecare parte din ea, să fie toți mulțumii), *să fie frățiește acea moară.* PRAV. 282. *Domni mari și slugi plecate, frumoz și urîți, toți au trăit împreună și au încăput unii lângă alții.* RETEGANUL, P. IV 61/3. [Mai ales după negație] *Țigăni nu-i privesc de Români ca om.* *Un profesor din Transilvania ne spunea că numai odată i s'a împlădit să vadă un Român înșurat cu o Țigăncă, și încă și atunci nu încăpeu în sat.* SEVASTOS, N. 297. *Copiii fără tală, Nu 'ncap nici în lumea toată.* MARIAN, I. 129. *De belele nu mai scap, Nădări nu mai încap.* TEODORESCU, P. P. 290. || (După negație, construit cu de = din cauza) A nu-și găsi rostul din pricina cuiva, a fi oprit în cale, a se împiedeca de cineva (PAMFILE, J. II). *Înșă ceti*

străini sta în loturi, că nu încăpea de Cupărești. LET. II 309^{1/2}. Da bine, Domnule, ce fi-a făcut răzeya mea, de nu poți încăpea de dinșor ALECSANDRI. T. 255. Mihaiu... Sigmund Bator nu încăpea de tine în lume, id. P. III 253. Fata babei... tot nu încăpea de fata moșneagului, SBIERA. P. 215^{1/2}. Cine n'a încăput de noi, Să n'atâdă noroc de bot. DOINE, 13^{1/2}.

3^{1/2} ↑ A intră undeva și a luă în stăpânire. Veni cu oțăr și încăpă în Râm. MOXA, 382^{1/2}, cf. 399^{1/2}, 405^{1/2}. Cu a cărora ajutoriu, încăpă Tuhutum în Ardeal. P. MAIOR, IST. 91.

4^{1/2}. Unipera. (După negațiune, în întrebări oratorice). A (nu) se potrive, a (nu) se putea face, a (nu) merge, a (nu) putea fi (verbă, îndoiială), a (nu) se trece. Unde este frică, nu încapă dragoste. LET. I 231^{1/2}. Pre un om dăd-î boiereste Domnului, nu încapă să-l suduțasă. Ib. III 223^{1/2}. Cu acest fel de gătire ce isprăcăză mai aștept? Ce încapă bărbăția acelor mai îndrăznești? BELDIMAN, TR. 379. Găleacă și verbă multă de loc la mine nu încap. PANN. E. II 58. Acum înalte nu mai poate încăpea verbă, eră în completă mizerie. CARGIALE, N. 24^{1/2}, cf. 84^{1/2}. INSPIRESCU, U. 58^{1/2}. Nu încapă nici o îndoiială, că... PANTU, PR. 92. Unde e gust, nu încapă ceară. BARONZI, L. I 62^{1/2}. În dragoste și 'n domnie Nu încapă tovrăgie. ZANNE, P. IV 354. Nu încapă discuție, glumă. TDRG. | (Cu același sens, în Mold.) R e f l. Între oameni nici este, nici se 'ncapă osebire. KONAKI, P. 233, cf. 51, 109, 127, 145. Dacă de caniciti noștri ne vedem a fi prădați, ce se 'ncapă a mai zice vr'un cucuț de celălți? BELDIMAN, TR. 345, cf. O. 23. Tocmala sfârșită, se se mai încapă corbă. ALECSANDRI, T. 901. La banc se încap (= se pot multe întâmplări) multe șuleri. C. NEGRUZZI, I 88.

II. 1^{1/2}. (Deschizătura prin care poate intra ceva se arată de obicei prin prep. pe, prin, printre) A avea loc spre a intra, străbate, pătrunde, răzbă (printre) deschizătură, printre mulțime, a trece (prin...). Nu poate încăpea cântăla prin urechile acului. CORESI, EV. 294^{1/2}. Nu putea încăpea per porți. Ib. 57^{1/2}. Nu putea face borta atâ de mare, înceti să poată încăpea mâna micor. DRĂGHICI, R. 148. Iovn desleacă burbina... numai olt poate să încapă mâna. CREANGĂ, P. 306. De nu-i încăpea pe fereastră... MARIAN, VE. 175. Nu încapă pe apă. ȘEZ. III 231^{1/2}. Șoarecele nu încapă pe gaură. ROMÂNUL GLUMET, I 26^{1/2}. Apa, focul și muierca încapă prin orice crăpătură. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 102.

2^{1/2}. P. ext. (Mai întâiu în legătură cu negațiunea, senal ea nu are loc spre a străbate printre) deschizătură se preface în: A (nu) putea străbate, pătrunde, răzbi; p. ext. a (nu) ajunge (undeva), la s. în ceva s. să faci ceva, a (nu) veni la rând; † (Jur.), a (nu)-i reveni cuiuă, a (nu) avea cineuă dreptul la ceva. Nice efi, nice feciorii lui nu vor încăpea să moștenească aceea ocina. PRAY. MOLD. 43. Nu putea încăpea să o vadă. VARLAAM, C. II 11^{1/2}. Sednială încăpuse la cinste. id. Ib. II 16^{1/2}. Să înședă care de care va încăpea mai înainte. DOSOFTEIU, V. S. 54^{1/2}. De atuncl s'au stins care boieresti mai toate și au încăput la mari datorii. LET. II 26^{1/2}. La alte boierii nu încop feciorii unora ca' acestora. Ib. II 373^{1/2}. Moscol, Grec... să nu încăpă nici la o dreptăorie în țară. Ib. II 450^{1/2}. Să nu încăpă la înșosare. Ib. III 207^{1/2}. Au încăput și la robie. MAG. IST. IV 93^{1/2}. Zicând că... nu încapă nime altul înșosare lui, ca să le fie sau să le câmpere. URICARIUL, XXII 362, cf. XVI 324. Încăpându efi la muncă, veni soru-sa la mișloc. MINEULI (1776) 57^{1/2}. După (creditorii cu zălog)... încop celălți creditori. PRAVILA COM. 52. Muierile mărturisesc unde nu încăp bărbății. CARAGEA, L. 98^{1/2}. O să încapi în

mare foc. PANN, E. 2. Să încăpă iarăși în dragostea boierului. SBIERA, P. 175^{1/2}. În necote să nu 'ncap? ALECSANDRI, P. P. 306^{1/2}. Vai de mine, 'n ce 'ncăpău... Și de boz m'ă făcutu! TEODORESCU, P. P. 332. Mă plăneșc încotro să 'ncop și unde să scap. Ib. 59^{1/2}. În brică o fi 'ncăput Ori vr'un rdu o fi văzutu? Ib. 505. Fetele... sânt multe... Și nu încap să mă aduce. JARNIK-BARSEANU, D. || A se vâri sub pielea cuiuă, a se pune bine cu cineuă; a-și face loc s. culcuș în... cf. a se încuibă. Săracii de noi, tară au încăput Iordachie Vornicul și la acest Domn. LET. II 90^{1/2}. Și-a căzut Un șarpe rău, Ce-a 'ncăput în sânul meu. TEODORESCU, P. P. 684^{1/2} # A încăpea pe († în, la mâna) (s. mânele s. voia) cuiuă = a ajunge, a cădea în mâna, (†) în competiția, în puterea, în posesia, la discreția cuiuă. De va încăpea (vinovatul) în mânele erenau scam crăiesc, ca să aibă o-î tăia capul. PRAY. MOLD. 153. Căi, puțin au fost să încăpă în mânele vrăjmașilor săi. M. COSTIN, ap. GADEL. Nu va putea să încăpă în voia nemănu, pentru să fie certat. Ib. 262. Sărmanu cărbășu, pe ce mâni încăpuși! ALECSANDRI, T. 234. Încăput pe mâna oricui, te vor drage. EMINESCU, P. 226. Dacă w'ar fi fost efi, chel tot s'atlu încăpea pe mânele... N. REV. R. I 32. Aceste cărți încăpănu pe mâna unor șarlatani... CREANGĂ, 141, cf. SBIERA, P. 232^{1/2}, ALECSANDRI, P. P. 135^{1/2}, ZANNE, P. I 398.

3^{1/2}. (Urmat adesea de un substantiv predicativ) A ajunge (într-o slujbă), (la domnie, la un rang), a se căpătu, a-și face rost de (o cinste); cf. parveni, († elliptic) e ajunge la domnie, a ajunge domn, a se sui pe tron (ca Domnitor). Nu va încăpea, numai ce-și va pune nume și va peri. MOXA, 383^{1/2}. De 'ncăpă domn și stăpânitoriu a multă acuză. DOSOFTEIU, V. S. 186^{1/2}. Au stăpânit tot Românii pîn' acum ce-au încăput demneșii Ștefan. URICARIUL, XIV 267^{1/2}. În anii 1743 au încăput domn Ioan Mavrocordat. LET. III 180^{1/2}. Alți boierii... așteptau per Grigorie-toiu cu bucurie, ca să încăpă și ei. NEGULESCU, ap. TDRG. Au încăput slujbă la un boter cu nerădă înărdă. SEVASTOS, ap. TDRG. S'a înșușit, pînă ce a încăput prefect. DDRF.

(Prez. încep (dial. încep. ANON. CAR.), aor. încăpătu, part. încăpăt. | Și: (Transitiv) începe vb. III | Abstracte: încăpere s. f. = acțiunea de a încăpea, de a cuprinde; (spec. †) zămislire, concepție (din partea femeii) LB.; (concretizat) cuprins, spațiu, despărțitor, apartament, piesă, odaie, cameră (într-o locuință). Ai fost încăpearea D)mnăceștrii cetii încăpătoare. MINEULI (1766) 139^{1/2}. Ne pună 'n încăperea aceluiași stieru. EMINESCU, P. 99. A frumuseții haruri... Încăperile gândirii mai nu pot să le încăpă. id. Ib. 185. Încăperi pentru serviciile publice. I. IONESCU, D. 49. Jos are o încăpere mare, care a fost magazie. C. NEGRUZZI, I 311. În țindă da, de toate părțile, ușile deosebitelor încăperi. ODOBESCU, I 127^{1/2}, cf. IOSIF, P. 46. SANDU-ALDEA, D. N. 230. Cu treanța aceea să se aștume... casa și curtea, coșarele și grajdurile, precum și toate celelalte încăperi. MARIAN, SE. II 168. Ou loc de încăpere mare. TEODORESCU, P. P. 172. Încăput s. a.: (rar) Încăpătură s. f. POLIEU; (rar) † Încăpătoria s. f. = capacitate. Arătarea încăpătorei unei corăbii. CODICA COM. (1840), ap. TDRG. | Adjective = încăpăt, -ă (cu negativul) ne(î)ncăpăt, -ă = care n'a încăput, n'a avut loc, † care nu poate încăpea, necuprins. În pântecce fecatei încăpuse ne(î)ncăpătulă. CORESI, EV. 209^{1/2}, cf. MINEULI (1776) 105 bis 1/2. Spre sălăpătrărea maiclor... ne(î)ncăpute în Văratec și Agapia. URICARIUL, I 374^{1/2}; Încăpătōr (cu negativul) ne(î)ncăpătōr -oare ad. = care (nu) încapă, care (nu) poate cuprinde; (ne)spațios, mare (negativ: mic, strâmt). Teofane... te-ai făcut... încăpătōriu

de D[un]mnezeu. MINEIUL (1766) 62^{1/2}. Peștera lui... încăpătoare. DRAGHICI, R. 119. Porțice încăpătoare. OLLĂNESCU, H. O. 157. Cărușe mari, încăpătoare. IORGA, N. R. 38, cf. CREANGĂ, P. 106. Că e lumea încăpătoare Pentru-o pasăre și-o floare. ALECSANDRI, P. P. 31^{1/2}.

— Din lat. *capio*, *fre (copire) sa cuprinde etc., compus cu pref. *in-* (prin atracție din construcții latinești: *capit in...*).

INCĂPERE s. f. v. *încăpă.*

INCĂPUI vb. IVa v. *căpui.*

INCĂPUȘĂ vb. Ia } v. *căpușă.*

INCĂPUSI vb. IVa }

INCĂPUTĂ vb. a v. *căpută.*

INCĂRBUNĂ vb. Ia } v. *cărbune.*

INCĂRBUNI vb. IVa }

INCĂRCĂ vb. I.—II. *Charger*. III. *Surcharger*. *accabler*. IV. 1°. *Accabler* (de coups). 2°. *Être chargé, se charger* (de dettes) 3°. 4°. (Se) *charger*.

I. **Trans.** 1°. A pune s. (așeză) într'un car spre a transporta (ceva). *Au încărcat pâine (= bucate) de a lui... de ou dus-o la Căminții*. LET. II 245^{1/2}. *Mă duc în pădure să încorc lemnele*. ALECSANDRI, T. 1588. *Walter îl (= sacul) va încărcă în căruță*. CONTEMPORANUL, II 213. *Au încărcat și grâu cât au putut, iar pâine rămase ț-au pus foc*. SADOVEANU, SĂM. V 1008. *Au încărcat la lucruri cât numai au putut duce*. SIERA, P. 262^{1/2}. *Și hainele dinău fetie...* Să le 'noarce 'n patru cără. JARNIK-BĂRSEANU, D. 375^{1/2}. (Ref. l. = pasiv). *Porumbul se culge...* Se fac grâmeti de cât un cor pe câmp și apoi se încarcă în care cu scortă. DAME, T. 62. | **Absoi.** *Vind un popă la fân să încarce...* LET. I 183^{1/2}. *Incep și neguștorii făty toți a încărcă, Care unde-i eră voia într'acolo apucă*. BELDIMAN, TR. 353.

2°. A plecă cu o încărcătură. *Se duce taman la locul de unde Stan încărcase lemnele*. CREANGĂ, P. 144.

3°. **P. restr.** **Absoi.** A așeză (fânul, lemnele etc.) în car astfel, ca să încapă cât mai mult(e). *Unul... zărie fânul în car, iar altul stă în car și încarce, adică apără fânul*. PAMFILE, A. 160.

4°. (Cu schimbarea mijlocului de transport în complement; construit cu prep. de s. cu). A umplea carul cu... (spre a transporta). Să-și încarce corăbă cu lemne. URICARIUL, IV 44^{1/2}. *Aho! car nebul, aho! Când te-oiu încărcă zdăvănu cu saci de la moară ori cu fân din farină, atunci să mergi apă!* CREANGĂ, P. 41. *Cu caru 'ncărcat de lemne*. BODOȘ, C. 116^{1/2}. | **Absoi.** (ref. l. = pasiv) *Un car se încarcă, altul se descarcă*. ZANNE, P. V 128.

II. **P. ext.** **Trans.** (Ideea etimologică de 'scară dispăre).

1. A umplea (orice vehicul s. mijloc de transport, de ex. o corabie cu marfă) spre a duce (ceva) dintr'un loc într'altul; a pune pe spinarea unui animal de povară (s. a unui om) obiecte de transportat. (Complementul e obiectul de transportat s., mai ales, mijlocul de transport; construit cu prep. cu s. d. e). *N'avem să trimitem corăbăile...* ca să le încărcăm de our curat. BIBLIA (1688) 3 pr. /s. *Se transportă lunări pline, încărcate cu de acasă tdnai*. ODOBESCU, III 28^{1/2}. *Cum pătră corăbăile, le încărcă cu o marfă*. SPIRESCU, I. 24. *De par-te-mă zărește Neagră corăbăioră, Cărcău de Greci, Greci neșfători*. TEODORESCU, P. P. 85. *Un dobitoac încărcat cu nepoi*. PRAY, MOLD. 25. *Prinse pr ursul de-l încărcă cu lemnele*. DOSOFTEIU,

V. s. 26. Să-mi încarce dobitoacul. PANN, P. V. I 90. *Încărcând pe o lamă mănăstire trebitnicioasă pe patru zice*. DRAGHICI, R. 154. *Ca cel cocoșat, purarea 'ncărcă* (cocoșă fiind asemănată cu o sarcină dusă în spinare); se zice celor ce se apleacă subit povară. Cf. ZANNE, P. II 528. | **R e f.** (de-așe om) A-și lua în spate o sarcină. Pe mlaog să-l încarce după a lui putere, dacă nu vrei să te încarci tu în locul lui. ZANNE, P. I 534.

2°. **P. a n. l.** (La origine se spună numai despre tun, care, cu roatele lui, semăna cu un car, pe când sacii cu praf și ghiulelele semănau cu obiectele cu care se umple carul; p. e. x. t. apoi s'a spus și despre alte arme de foc sau aparate care produc o explozie. Imaginea aceasta e imprumutată, împreună cu termenul, din alte limbi, cf. fr. *charger*, germ. *laden* etc.) A băga într'o armă de foc materiile necesare spre a putea trage cu ea, a o umple. *S'a apart trece 20 de puști... Încărcându-le mai mult peste măsură*. LET. II 439^{1/2}. *Ouro-s încărcate? Și căută pistoalele*. C. NEGRUZZI, I 28. *Puște 'ncărcate*. ALECSANDRI, P. I 58. *Și-și încarcă puștele*. ȘEZ. IV 224^{1/2}. *Tunuri încărcate*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 34. | **P. a n. l.** *Când oxidarea plumbului nu se mai face...* noi zicem că acumulatorul au fost încărcat. PONI, P. 305.

III. **P. e. x. t.** **Trans.** (Și ideea de transport se întuneacă sau dispăre cu totul, spre a se accentua aceea de 'cantitate mare s. 'slucuri grele, cu care se umple lare' s. este împovărează ceva s. cineva).

1°. A pune, a așeză în cantități mari s. în număr neobicituit s. prea mare, a umplea tare, peste măsură, a împovăra, a îngreui, a coplesii. (Mai ales ca part.-adj.) *Enkark = onero*. ANON. CAR. Casa e încărcată de chipuri pre păreți. BARAC, T. 9. *Racu, broasca și o stucă, într'o zi s'au opucat*. *De pe mal în țaz s'aducă Un sac cu grâu încărcat*. DONICI, P. 28. *Table încărcate de scule și merinde*. ALECSANDRI, P. III 207. *Lacul coarilor albaștri nuferi galbeni îl încarcă*. EMINESCU, P. 78, cf. 154, 251, N. 48, 58. *Lege, ca din pământ, o masă încărcată cu de toate bundășile*. SPIRESCU, L. 258. *Moșul, încărcat de zile cum eră, se puse jos*. id. ib. 96. *Păral eră încărcat de pere galbene ca cora*. CREANGĂ, P. 290. *Când pomii au prea multă promovă, se zice că-s încărcăți*. PAMFILE, VĂZD. 66. *Peste zi șed departă; seara mă încarcă, dimineața mă descarcă* (Grinda cu străie). GORVEI, C. 120. | **S p e c.** *Dacă pământul este moale, bulul se prinde de sape și le umple, le încarcă și le face prin aceasta foarte grele*. id. A. 51. (Modern, după fr. *charger*) *Mi-am încărcat stomacul; am mâncat lucruri grele s. prea mult*. *Limbă încărcată*: acoperită cu un strat alb, din cauza stomacului stricat. **DICT.** (Pop.) Este obiceiul ca fiecare gospodar să dea de pomână câte o masă încărcată (cu față de masă, blide de bucate) mai ales celor de curând însurați. PAMFILE, I. C. 147. || **Fig.** *Nae (încărcând tonul)*: O să le pădăieți! CARAGIULE, M. 197.

2°. **Fig.** (Complementul pasiv este omul) A pune în sarcina cuiw, a împovăra, coplesii. *I-or fi încărcat pre unii cu năpăstă*. LET. II 326^{1/2}. *Să nu se încarce asupra lor aceti mare păcat*. URICARIUL, IV 13^{1/2}. *O, de nezar încărcat!* BARAC, A. 56. *Pomozul păcatelor cu care domnia-to își încarce de bună voie sufletul...* ODOBESCU, I 45^{1/2}. cf. SPIRESCU, L. 43. CREANGĂ, P. 134. *De ură descărcătu-o*. *De dragoste încărcătu-o*. MARIAN, VR. 51. *Că muli sânt cu vinorat, De păcate încărcat*. ALECSANDRI, P. P. 79^{1/2}. *Încărcat de griji, nevoi, copii, pădăchi*. MARIAN.

IV. **Fig.** (în această funcțiune și ref. l.).

1°. (Cu sarcina ce-o iai în spate se pot asemăna lăviturile ce le premești; complementul e instrumentul cu care cineva e bătut) A lăvi (tare, mult) cu... a căra, a turna cuiwă lăvituri cu... *Încarcă făcâlept în spinarea ta*. PANN, P. V. I 22, cf. (caja

pe tine) III 144. | (Complementul e omul) *Îi încarcă cu bătăi*, ib. E. 1. 46. || *A-încărcă pe cînele de Doamne-ajută* = a-î bato. ZANNE, P. VI 554. *A încărcă pe cînele de cap, de pîr*, LB.

2°. (Cu sarcina din spațiu cuivă se asemănă o datorie apăsătoare, o sumă de bani ce trebuie plătită etc.) *A luă (sarcina) asupra-și, a (se) adăgă, a (se) mări, a (se) spori, a (se) adună (o datorie); a împovăra cu...; a repartiza, a trece ca sarcină asupra cuivă... Și cu datoria a domniei cei din-întru se încărcă*, LET. II 296¹²². *Matăc-sa... cu a-tăie fete au încărcat multime de datorii*, ib. II 271¹²⁴. *Se încărcase multă sumă de rămășiță asupra fărîi*, MAO, IST. IV 121¹²⁵. *La sama casei răsurilor încercându-se tot tratat holdrîi a-l avea a-ecastă casă și încă 250.000 lei...* URICARIUL I 194¹²⁶. *Partea acelora (a scutelnicilor și breslașilor) să se încarce pe ceilalți locuitori*, ib. I 42¹²⁷, 145.10... *ce au rămas din anul 1771 să se încarce la suma aceasta pe 5 luni*, ib. XXI 353. *Să mas încarce țara cu 655.721 lei*, ib. I 11¹²⁸. *La cheltuielă în-suși încercându-se...* MINEIUL (1776) 4 pr. *M'ai încărcat la socoteală; m'ai socotit prea mult*, TDRG. || (Comerț) *A debîta sau a încărcă însemnează a trece în debitul unui cont*, PANTU, PR. 84.

2°. (După fr. *charger* s. ital. *caricare*; invenchit) *A (se) însărcina. Să încarce cu această treabă pe zotul nemșese*, I. VACĂRESCU, ap. TDRG. *A se încărcă cu cîneră, cu o treabă* = a luă asupra-și. POLIZU.

3°. *Re a fi*. (Neobiciuit; poate, apropiat de *odroz*) *A se urca, a sîri în cărca, în spațele cuivă. Duilul... de nepritănit din dos niciun ștîre arînd, cu lupul din foșă vrăjmășește se lupă; în vreme ce cu cel din foșă tare se apucă, abanci și celalalt în spate își se încărcă*, CANTEMIR, IST. 74. || *A se umplea (de...), a primi din belșug. Voiosă od o să se încarce de parale de la Ioanș...* RETEGANUL, P. IV 9¹²⁹. || *A se acată (de cineva), a sîri la cineva. Cînd se încercă mai mult gureși de capul unuia, fie acă răd de tare în ale sale, tot îl înving*, MARIAN, O. II 380. || *A se încărcă de calabalăc = a-și aprinde paie în cap*, ȘEZ. II 151¹³⁰. *A se încărcă de bogdaproste* = a-și găsi beleaua. Cf. ZANNE, P. VI 496.

[Și: (dial.) *încărcă*; (numai în poezia populară, prin scurtare): *cărău* vb. I. *Printru căicîle Mai în jos de schele, Cărău-mi-se 'ncară*, Două-trei sandale. TEODORESCU, P. P. 643. | Adjective: *încărcăt* (cu negativul *ne(încărcat)*), -ă (mai ales cu înțelesul) prea plin, împovărat; spec. (ca la Aromâni, despre femeie) împovărată, îngreunată, însărcinată, grea, gravidă, (despre animale) de-a făta(re). MARIAN, NA. 10, GR. BĂN, N. REV. R. A. 1910, 86: — *încărcător, -oare*, | Abstracte: *încărcare* s. f. *încărcarea fîmîlii se face cu grijă; — încărcăt s. a. încărcatul carului; — încărcătură* s. f. = acțiunea de a încărca; cantitatea încărcată; tonaj; sarcină, povară; lemnele încărcate pe plută... și lemnele prea groase (CIUPALĂ, PL.); dobândă, camătă, adoes (la o dare); cantitatea de explozibile și alice cu care se încarcă o armă de foc, cf. *car-tușă*). *Daodă albînile de pe cîmp, cu încărcătură lor, nu intră în urdîniș*... FILIPESCU, ap. TDRG. *Ici colod alte un flep; hamolii isprăvesc încărcătura*, DUNĂREANU, CH. 70. *Ștepurile și căcoșe... Arînd o încărcătură de cel puțin cîte o mie de chile...* CHRITESCUS, CONV. LIT. XLIV, vol. II 212. *Pestru ce fi tei (tu) aîdă încărcătură?* ANTIM, ap. TDGR. *Vîntăricerii în toți anii venîd de făcăi încărcături la zece două*, DOC. (1803) ib. cf. IORGA, S. D. VI, cf. 199, I. IONESCU, C. 221. *O încărcătură ca pestru lup*, CONTEMPORANUL, 780. *Încărcături (de tun)*, BELDIMAN, TR. 346. | Locațional-instrumental: *încărcător* s. a. (MIL.; după ital. *caricatore*) = cutia (de tînichie) în care

sînt cartușele cu care se încarcă pușca. «*Omșorulii se nălfă cu un încărcător de corobînă*», CHIRI-TESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 545; *Soldății cu armele în mîini, cu încărcătoarele între degete*, VISARION, FL. 102; — *încărcătoare* s. f. (Banat) = locul unde se încarcă lemnele, în pădure, pe vagonete, cu ridicăturile în acest scop. Com. M. ITTU. | (În imitativ) *încărcăt* (adj. f. = încărcată. *Vrăbiuță 'ncărcătă, hat, scara, la poetică*», (= Lîngura) GOROVEI, C. 203, cf. SRIERA, P. 320¹³¹). — Din lat. *in-carrio, -are (care în limbile românești înlocuiește pe clasicele *onere*). Cf. des-cărcă.

ÎNCĂRCĂȚICĂ adj. f.

ÎNCĂRCĂTOARE s. f.

ÎNCĂRCĂȚOG s. a. (MIL.)

ÎNCĂRCĂȚURĂ s. f.

v. *încărcă*.

ÎNCĂRCEIĂ vb. 1^a v. *cărcel*.

ÎNCĂRCEA vb. 1^a. *Încărcer*. — A băgă în carceră, a întemnița.

— N. după fr. (m.-lat. *incaerare*, compus din *in-* și *carere*).

ÎNCĂRCI vb. IV^a }

ÎNCĂRCIĂ vb. 1^a }

v. *cărcel*.

ÎNCĂRDĂȘI vb. IV^a }

ÎNCĂRDĂȘI vb. 1^a }

ÎNCĂRDĂȘI vb. IV^a }

v. *cardaș*'.

ÎNCĂRDUI vb. IV^a v. *cărd*'.

ÎNCĂRI † vb. IV^a refl. *Se chaușfer*. — A se încălzi, a se înfierbîntă. *Încărcășt-od (încălzeasce s-e. N. TESTAMENT 1648) și săturaț-od*, COD. VOR. 120¹³². *Încărcu-se tremă mea în mare*, PSAL. SCH. 121 (= *încălzi-se inema mea*, CORESI, PS.). *Enkeresim* = calefio (= calefacio). ANON. CAR.

— Din lat. *incalesco*, *tre (în loc de *leso're*), idem.

ÎNCĂRJOIĂ vb. 1^a refl. v. *gârjob*.

ÎNCĂRLIBĂ vb. I

ÎNCĂRLICĂȚEL, -ICA adj. I

v. *încărligă*.

ÎNCĂRLIGĂ vb. I (*Se*) *recurror* (en crochet), (*se*) *torde* (en vrille), (*se*) *replier*, (*s'*) *entortiller*. 2°. (*Se*) *renverser*.

1°. *Trans.* și *refl.* *A (se) îndoi, a (se) strîmbă (ca un cărlig), a (se) încovoi*. *Îi ta în spate și țese cu dîmpți afară... încărligîndu-se, ca și cînd ar avea să-i scape jos, de grei ce sînt*, MARIAN, NU. 569. *Un deget de mi-otu întînd, Cînet și pase mi-otu cuprînde. Unul l-otu încărligă, Cînet și pase mi-otu află*, HODOȘ, C. 65. *Vara cîne își căștigă, Iarna nu se încărligă*, PANN, P. V. 1 135. || *A (se) încolăci. Își încărligă coada de o epîșă*, CARAGIALE, S. 55¹³³.

2°. *A se răturnă. S'a cărligat carul cu fân*, VICIU, GL., cf. ION CR. II 22, VI 315.

[Și: *cărligă* vb. I; (cf. variantele cu b ale cuvîntului *cărlig*) *încărlibă* vb. I LB.; († *cloambă*) *încărlombă* vb. I MAT. FOLC. 1212 | Adjective: (*încărligat*) (ca negativul *ne(încărligat)*), -ă adj. = îndoit, încovoiat, coroiat, coroit (ȘEZ. II 225¹³⁴), adus ca un cărlig (PĂSCULESCU, L. P.); coșoșat, strîmb. [Oile bune trebuie să fie] *cam cărligat sau cărlite*, ECONOMIA, 85. *Acestă slovă întortochiată și cărligată*, C. NEGRUȚI, I 261, cf. (nas cărligat) I 5. *Băbă încărligată*, COȘBUC, B. 93. *Partea cea dinainte, cărligată în sus, a unei țâșpi*

de sanie. MARIAN. Ne-am întălit pe calca cărligată. SEVASTOS N. 327/7. Are un destin încărligat. TEODORESCU, P. P. 131. Spate rău încărligat. Buze mari și lăbărțate. JARNIK-BĂRSEANU, D. 169. Ghiarce lor erau încărligate. ISPIRESCU, U. 43/2. Cu pictoare 'ncărligat. ȘEZ. IV 232b/23; cf. III 244/a. (cărligat) V 23b/4. Pată de după cap cărligată. În spate ca și o covată. RETEGANU, TR. 165/1. Săceruica cărligată. VASILIU, C. 180. Două late, alăturare și la capăt cărligate. (Foarfece). GORVELI C. 155. Incărligat, îmbărligat. Pe vârful dealului așezate? (Coarnele bouului). PAMFILE, C. 21; (cu diminutivul) încărligățel, -lea adj. (numai în poezia pop.). Făcu niște secerăle încărligățele. TEODORESCU, P. P. 154b; (substantivat; Bot.) cărligăt s. m. (mai ales plur. tant. PANTU, PL.), cărligată s. f., (mai des diminutivele) cărligățea s. f. (H. X, 30, XII 355), cărligățică (PAMFILE, DUȘM., cf. H. X 420, XII 598) = răcuțel (Polyogonum historta); — (In)cărligător, -oară. | Abstracte: (In)cărligare s. f.; — (In)cărligăt s. a.; — (In)cărligătură s. f. = încărligare; locul unde se încărligă, unde cotește calea. Și alte 2 locuri de supra, dă vin de dau capul în cărligătură și cu cea cap dau în părul cel pădureț (a. 1719). IORGA, S. D. I 231. | — Derivat din cărlig, cu pref. in-.

INCĂRLIGĂTURĂ s. f. v. încărligă.

INCĂRLIONȚĂ vb. 1^a }
INCĂRLIONȚI vb. 1V^a } v. cărlionț.

INCĂRLOMBĂ vb. I v. încărligă.

INCARNĂ vb. 1^a v. încărână.

INCARNĂ vb. 1^a. 1^a. Engraisser. 2°. (S')incarnar.

1^a. Intrans. și refl. (Pop. în Banat) A prinde s. a pune carne, a se îngrașa. S'o încarnat bînșor. GR. BAN. S'a mai încarnat puțin. N. REV. R. (1910) 86. Un glonț... cam prin șele, Ca să încărnești din ele. POPILIU, D. 69/2.

2°. (Literar) Trans. și Refl. A (se) intrupă. [S]: încărni vb. 1V^a, (ad 2°) încarnă vb. 1^a. | Adjectiv: încarnat (cu negativul nelncarnat), -ă = cu carne; intrupat. | Abstracte: (modern, după fr. incarnation) încarnare s. f., încarnă(ți)une s. f. = intrupare, personificare; spec. intruparea (și împelițarea) lui Dumnezeu în corp omenesc. Hugo este încarnarea geniului francez al timpului său. MAIORESCU, CR. II 214; — (rar, după fr. incarnat, ital. incarnato) încarnat s. a. = colorare rozie ca a cărnil s. virginie (STAMATI). Frumous încarnat pe fața ta cea albă. BOLINTINEANU, ap. ȘĂINEANU, D. U.]

— În înțelesul 1° derivat românesc din carne cu pref. in-, în înțelesul 2°, neologism după fr. Cf. descărână.

INCARNĂT s. a.
INCARNĂTIE s. f.
INCARNĂȚIUNE s. f. } v. încarnă.
INCĂRNĂ vb. 1V^a

INCARPUI vb. 1V^a refl. Enclopper la tête (d'un fchu). — (Transilv.) A îmbrobodi pe cineva cu o cărpă. Mireseni nu-i este terțat a intra în odăia în care se află oaspeții, până ce nu se încarpuește sau îmbrobodește. MARIAN, NU. 704. La unecop este datina de a se îmbrobodi sau încarpui fiecare nevasă. REV. CRIT. I 193. [Adjectiv: încarpuit, -ă = cu cărpă în cap. O femeie mititică... înfășurată până supt gâtică, într'o cărpă... soi....

Am venit răspune baba încarpuită. RUSSO, S. 26. | Abstract: încarpuire s. f. MARIAN, NU. 704.]

— Derivat din cărpă, cu pref. in-.

INCARTIERĂ vb. 1^a Lager. — A pune militari în cartier (2°); p. ext. a da cuivă (prin rechiziție) o locuință. [S]: încartiar vb. 1^a; — (c. curar, Transilv.) încartiară (scris mai de mult și faquartiră) vb. 1^a; — (cf. rus. încartirovat) încartiar vb. 1V^a. | Adjectiv: încartiat (incartiat, inearfirat, încartiar, cu negativul neincartiat etc.). -ă = așezat într'un cartier s. într'o locuință (rechiziționată). Platonul mitec... eră încartiat înfo pădrăstă cașă turcească. CONV. LIT. ap. TDRG. | Abstract: încartiare (incartiare, inearfirare, incartiroare) s. f. Bistroul de incartiroare; — încartiat (incartiar, încartiar) s. a.].

— Derivat din cartier, după modelul germanului einquartieren. Cf. dubletul în cartelă.

INCARTIRUI vb. 1V^a v. încartieră.

INCĂRUNTĂ vb. 1V^a. Grisonner. — Intrans. (Despre părul capului) A începe să albească, a se face cărunț, sur. N'am vreme de pierdut, tui încărunește părul. CONV. LIT. ap. TDRG. Acesta se vede a fi mai tânăr decât cel dintâu, căci atunci începe a cărunți. GORIAN, H. IV 121. Ți-a cărunțat părul. C. NEGRUZZI III 271/2. Prins-a foja să 'negrească și părul' ad-mi cărunțescă, Că-să dătană 'mpădrătească' Cărunțescă și 'negrească. Numai mândra ad-mi trăzescă JARNIK-BĂRSEANU, D. 323. | P. ext. (Despre om) A începe să albească, a se face cărunț. Deși ai cărunțit, tot îți zburdă inima mai pe sus decât mîntea. ALEXSANDRI, T. 1484. Toader diaconul Ală bătrănu, Când a cărunțit, Când a 'mbătrănit... TEODORESCU, P. P. 34. | Fig. A se face sur. Cerul încărunește de nouă, cîntul începă a geme. EMINESCU, N. 10. | Trans. (Subiectul o grijă sau o altă împrejurare îngrijitoare; complementul părul s. omul). A face părul cărunț. Grițile t-au încărunești părul. Noptile nedormite Lau încărunești. [S]: cărunți vb. 1V^a, cărunți vb. 1V^a, PONTARIU, (rar) cărunți vb. 1^a. | Abstracte: (In)cărunțire s. f. = înălire (a părului); încărunțit s. a. | Adjectiv: (In)cărunțit (cu negativul ne(In)cărunțit) -ă adj. = care a început să albească, care este cărunț, sur. Perii cărunțiți ai numismatului. ODOBESCU, II 152. Lenca răspundă... sfioasă, cum se cuvine să vorbească cu o femeie încăruneșită. POPOVICI-BĂNĂȚEANU, ap. TDRG. Să se știe rusinea ce aduce pe a părului cărunțit. ISPIRESCU, L. 353.]

— Derivat din cărunț, cu pref. in-.

INCĂRUȚĂ vb. 1^a v. căruță.

INCASĂ vb. 1^a (Fin., Comerț) Encaisser. — A primi (și a pune în casa de bani) o sumă de bani, a obține valoarea unui efect, unei polițe, etc.; Implini (I 2°). [S]: (formă româniată) harte des întrebuințată) încasă vb. 1^a; scris și incasă (Incassă). | Abstract: încasare, f. Incasă s. a. | Substantiv verbal: încasător (incasator) s. m. = cel ce încasează, șlujbaş însăscinat cu încasările.]

— N. din ital. incassare, idem. Cf. incasso.

INCĂSĂTORI vb. 1V^a v. căsători.

INCĂȘI adv. }
INCĂȘILE adv. } v. înă.

INCĂȘSO s. m. sing. (Fin., Comerț) Encassement. — Incasarea efectelor, polițelor, etc. (din partea unei bănci). — N. din germ. Incasso, idem (cf. ital. incasso).

INCĂȘTEGA vb. I | v. căștigă.
INCĂȘTIGĂ † vb. I |

INCASTRĂ vb. I^a (Arhit.). *Encastrier*. — A fixa capetele unei grinzi în cuiul altuia, a încheia (I¹). [Abstract: *incăstrare* s. f. | Adjectiv: *incăstrat*, -ă = încheiat. *Găurile în cari erau încăstrate grinzile de lemn ale tavanelor. GHICA-BUDEȘTI, MON. IST. 71.*]
— N. după fr.

INCĂT, ÎN CĂT adv., conj. I. *Combien, à quel point, autant que, comme, quant à...* II. (Tant...) *que, ainsi que, de sorte que.*

I. Adv. (născut, prin contaminare, din *căt* și echivalentul său în ce măsură). În ce măsură, în ce grad, (azi mai ales) întru *căt*. Să vază până în *căt* sînt Leșii de simeți la război. LET. I 223/32. Știu spaima din tine, știu în *căt* te îngrijăși. BELDIMAN, O. 78. Nădelesc după ei Turci, cu tufoală în *căt* erii. id. TR. 378. || Cu ce preț, cu *căt*. [Întrebuintat azi mai ales cînd în prețul cumpărării intră și un obiect în natură, despre care se poate întreba: «ta *căt* l-ai prețuit? în *căt* l-ai socotit?») De la cine i-au cumpărat și în *căt* i-au cumpărat. LET. III 200/2. || *Căt*, pe *căt*. Și în urmă nu conținea o urmă purtare-de-grijă în *căt* se va putea spre ajutorul sădris botereti (a. 1804). URICARIUL, I 18/32. Neamul tău, în *căt* se poate să-l rădăci, să-l sprîjinești. BELDIMAN, O. 35. cf. N. P. II 92. Nevioia l-au stîlt o se ajută în *căt* te eră la puțină. DRĂGHICI, R. 132. || În felul, în împrejurările în care..., așa cum. După ce se mîntuie..., lumea ne lasă în *căt* ne-a gătit și se împăriește. CREANĂ, A. 113. || *Căt*, în ceea ce... În *căt* prîiește... = *căt* despre... II. (Ca și *căt* (A. II 3°), *încăt* se întrebuintă în corelație cu *întărit*, ca o determinare a acestuia: strigă *întărit*, în *căt* îl ținea gura. Cu timpul însă, proporția a doua n'a mai fost considerată ca o determinare a celui dintăi, ci ca o urmare a ei, iar *încăt* deveni conjuncțiune consecutivă sau explicativă) *Căt* (B I^o), de (așa de mult) *că*, (în așa măsură) *ca*.

1°. [În corelație cu *întărit*]. Fizicul lui suferă *întărit*, *încăt* pare că e un bătrîn trecut. C. NEORUZZI, I 40, cf. 60. | (În corelație cu simplul *atît*, *atît*, *astfel*). *Atîtă* eră pătrunsă de durcri, *încăt* a voroi nu putea. MS. (s. XVII), ap. GCR. II 85. Acel bine le lovește cu *atîtă* ferbințeală, *încăt* pe șin le pornește. KONAKI, P. 278. *Atîtă* au rînit pe unul, *încăt* îndată au căzut jos. DRĂGHICI, R. 167. Studiu nu erau *atîtă* de multe, *încăt* să sature. id. ib. 44. Mă tărăbi *atîtă* lucruri de odată, *încăt* nu știu la care să răspund mai întăiu. C. NEORUZZI, I 63, cf. 37. *Atîtă* de frumoasă, *încăt* să uit pămîntul... ALEXANDRESCU, M. 58. E *atît* de rea, *încăt* nimeni nu calcă pe mîgia ei. ISPIRESCU, L. 4. Vorbi *astfel*, *încăt* robii toate trîmie. id. ib. 38, cf. 2. Sînt *apă* împrenate, *încăt* n'ar fi cu puțină... KONAKI, P. 284. Sînteți *apă* de țigări și gîngăși, *încăt*... ar plînge de jule. C. NEORUZZI, I 245. Marmură adusă din meșeguş *apă*, *încăt* închipuă fel de fel de flori. ISPIRESCU, L. 38. S'a făcut în casă o duhoare *apă* de grozav, *încăt* bărbatul pe loc s'a brezit. CREANĂ, P. 88.

2°. (Pără corelatv). S'au dat o mare bălăie, *încăt* se întunecase lumea. LET. III 280/32. Masa... a prăpădit pe oștile Ungurilor, *încăt* numat un om au scăpat. E. YACĂRESCU, IST. 254/37, cf. 260/32. *Patima*... s'adaogea..., *încăt* nimeni pe lume să mă îndăgăie nu poate. KONAKI, P. 82. Soarele... sîdă pe loc, *încăt* trei zile n'a fost noaptea. KMNESCU, N. 4. *Baba*... începă a trînti și a plămî prîu casă, *încăt* biata noră... trebu să se scoale. CREANĂ, P. 7. Eu strig, *încăt* copul mi se deslește. ZANNE, P. II 747.

[Ca adverb e scris în două cuvinte; în funcțiune de conjuncțiune, e scris într'unul. | Derivat: (Munt.) *de-a'nețele(a)* (d'a'nețele(a)) adv. (în legătură cu verbe ale mișcării) = din răspuri, *căt* se poate mai mult, cu ori ce preț, fără astîmpăr. O s'alerge d'a'nețelea pe la Soare-răsare. DELAVRANGEA, s. 44, cf. 226. Sfetnicul umbra d'a'nețelea, *corind* să se facă mai curdă nuntă. ISPIRESCU, L. 227, cf. U. 7/2. Mama zmeilor... ne cădă d'a'nețelea să ne purză. POP. ap. HEM. 1164.]
— Compus din *în* și *căt*.

INCĂTĂRĂMĂ vb. I^a |
INCĂTĂRĂMBĂ vb. I^a | v. cataramă.

INCĂȚELĂ vb. I^a |
INCĂȚELI vb. IV^a | v. cățeli.

INCĂȚIFELĂ vb. I^a |
INCĂȚIFELI vb. IV^a | v. cățifea.

INCĂȚINEL s. m. v. căținel.

INCĂȚĂRĂMI vb. IV^a |
INCĂȚĂRĂNI vb. IV^a (ș. a.) | v. cățărni.

INCĂȚĂRU, INCĂȚĂRUVA adv.
INCĂȚĂRO †, **INCĂȚĂROO** † adv. |
INCĂȚĂRU † adv. | v. încotră.
INCĂȚĂROO † adv. |
INCĂȚĂRUVA † adv. |

INCĂȚUSĂ vb. I^a. *Enchatner*. — (Lipsește în literatura mai veche). A pune pe cineva în cătuși, a-l lega (de ceva) cu cătuși sau cu lanțuri; (fig.) a ține străns pe cineva. Să-l încătușeze pe muștele Caucaz. ISPIRESCU, U. 88/12. Și 'n cătuși o 'ncătușat-o. ȘEZ. I 138/n. [Și: *cătăsu* vb. I (COȘTINESCU, ȘEZ. V 35/2); *cătăsi* vb. IV^a. *Drăgușul fu cătușit în clipă*. SBIERA, P. 236. Cf. 136, ȘEZ. V 35/2. | Adjective: *încătușat* (cu negativul *neîncătușat*), -ă. *Capții unuși alt partid... erau încătușaji. MAIORESCU, D. II 207. Țîndu-i apă încătușaji, ib. IV 17/32. Aceste toate sînt fructele acțiunii libere, neîncătușajie a poporului român. STURDEA, M. 46; *cătășit*, -ă. *Aici au aflat un zmeu răstignit, pripontit și cătușit bine pe părete*. SBIERA, P. 51, cf. 136, 236. | Abstract: *încătușare* s. f. = legare cu ceva, pentru a nu mai scăpa (Tulghes). Com. M. ITU.]
— Derivat din *cătăsu*, cu pref. *în-*. Cf. *descătușă*.*

INCĂȚVĂ adv. v. cătvă.

INCAZĂRMĂ vb. I^a (Mil.) v. cazarmă.

INCELUI vb. IV^a ș. d. v. celui.

INCENCHI vb. IV^a refl. v. cîmpi.

INCENDIA vb. I^a |
INCENDIĂR, -Ă adj., subst. | v. incendiu.

INCENDIU s. a. *Incendie*. — Foc mare (care distruge o casă, o pădure, un oraș, etc.); cf. *părjoi*, *pojar*. *Ca fumul incendiului, încotră bate vîntul*. TEODOREANU, M. II 124. [Pronunț. -di-u- și -di-u- | Familia: (după fr. *incendier*) *incendia* [pronunț. -di-d și -di-d] vb. I^a = (tr. a n. s.) a pune, a da foc (unei clădiri, păduri, etc.), a aprinde (II I^o); fig. a așăta la revoltă; (refl.) a se aprinde, a luă foc (despre clădiri, păduri etc.); | Abstract: *încendiere* s. f. = aprindere, (?) aprinsură. | Part. adjectiv: *încendiat*, -ă = căruia i s'a pus foc, aprins, ars; (substăntivat) căruia

incendiul i-a distrus averea, cf. *sinistreat*. | Alte derivate: (după fr. *incendiatre*) **INCENDIAR**, -ă (pronunț. *-di-or* și *di-ar*) adj., subst. = care dă (de bună voie) foc unei clădiri etc., autor al unui incendiu; (mai ales fig.) turburător al ordinii public. cf. *agitator*. *Protectivul incendiare*, ȘAINEANU, D. U. *Privește împrejurul tău, incendiarule!* I. NEGRUZZI, V. 233. *Manifestate incendiare*. — N. din lat. *incendium*, idem.

INCENUȘĂ vb. I^a (ș. d.) v. *cenușă* ș. d.

INCENUȘI vb. IV^a v. *cenuși*.

INCEPĂTOR, -OARE adj.

INCEPĂTORESC, -EASCĂ † s. f.

INCEPĂTORIE † s. f.

INCEPĂTORNIC, -Ă † adj.

INCEPĂTURĂ s. f.

v. *incepe*.

INCEPE vb. III. I. *Commencer*; *débiter*, II. *Commencer à, entreprendre, Entamer*, *Commencer (à devoir ou à décomposer un cadavre)*, III. *Concevoir*.

I. (Adesea în opoziție cu a sfârși, a săvârși, a termina, a isprăvi, a mânui, a încetă), a începe arădă, la un moment dat, o acțiune s. o stare se realizează întâiu și 'ntăiu, este adică în momentul ei inițial.

1^a Absol. A lua ființă, a plecă s. porni (de la...), a deveni perceptibil. În trans. *Un an să sfârșoște și altul începe*, MARCOVICI, D. 3/2. *Urmează precum ai început, ca să te faci om bun*, DRĂGHICI, R. 92. *O lupă... începu atunci*, BĂLESCU, M. V. 8/12. *O literatură falsă și urtă este cel dintâiu pas spre degradarea culturii începând*, MAIORESCU, CR. I. 114. *Este sară n' asfințit și noaptea o să începă*, EMINESCU, P. 280. *Începând la talpa... mulțimi omenești și sutați în susul scării...*, id. ib. 224. *Unde începu o ploaie...*, ISPIRESCU, I. 28. || (Complit printr'un adverb) A debută. *A început rău*, PONTBRIANT. || (Prin prepoziții ca din, de (la), la, cu, se precizează ideea). *Den (azi) cu cei mai de jos începuce Domnul*, CORESI, EV. 345/21. *Să începem de orisa sufletelor* (= să începem a ne îngriji de suflet), ib. 480/16. *Mijlocul lanțului cel nemărginit al ființelor... începe de la ziditor*, MARCOVICI, C. 11/12. *Văd însă că începi cu doamna B. și sfârșești cu doamna B.*, C. NEGRUZZI, I. 63. *Unul ca nici unul, că de la doi încep cei mulți*, ib. IV. 232. *Spectacolul va începe cu muzică și se va sfârși cu dans*, † *A începe la (ceva)* = a se apuca de...

Dănguți la coartă începură, COȘBUC, F. 83. *Când la furcă începeam...*, RETEGANU, TR. 164/28. *Când la foc om început, Nici apă n'am avut*, DOINE, 106/1. *Cine la multe începe, nici una săvârșește*, IORD. GOLESCU, sp. ZANNE, P. VIII. 114. || (Cu același sens, dar cu funcțiune reflexivă, după opusul a se sfârși), în parte cu înțeles pasiv). *Amă, fraților, că trecă țarna, și primăvara începe-se*, CORESI, EV. 87/2. *Și se-au început această carte a se tipări*, id. 1/22. *Din tine s'au început*, GCR. I. 64/12. *Local... de unde se înceape a intră în beserică*, MINEIUL (1776) 161/2. *Unde una se sfârșește... cealaltă se începe*, KONAKI, P. 284. *Un psalm... carile se începuă într'acazi chip...*, DRĂGHICI, R. 46. *Chirurgia anulată astăzi se începe*, MARCOVICI, D. 17/2. *Se începu mazuca*, C. NEGRUZZI, I. 64. *Valca s'a sfârșit și s'a început un deal*, CREANGĂ, P. 41, cf. 29, A. 140. † *A se începe (cu cineva)* = a se lua la ceartă cu cineva. *Nu te începe c'un jărăn*, MARIAN, ap. TDRG.

2^a. (Ideea e complită printr'un verb la infinitiv sau — în vremurile mai nouă — la conjunctiv, care arată în ce consistă începutul). A porni, a prinde, a se apuca să... *Frânse și începu a mână*, COD.

VOR. 93. *Acesta începu a flămânzi*, CORESI, EV. 21/2. cf. 21/22, 85/22 etc. *Vor începu a se strică*, PRAV. 194. *Încep a avea scârba trupască*, GCR. I. 23/22. *Am început a se mai sădăpire tâlharii*, LET. II. 258/22. *Ereul lui Aric începu a mestece pre mulți*, MINEIUL (1776) 40/2. *Întina începe a-i dărui și stămire*, KONAKI, P. 284. *Să începă a da roadă*, DRĂGHICI, R. 146. *Am început să facă zidul*, id. ib. 105. *Am început și cu a plînge*, C. NEGRUZZI, I. 152. *Murgul scrii începe a se destinde*, ODOBESCU, III. 17/22. *Am început să traduc*, id. III. 20/2. *Umbra celor neșăcute nu 'ncepuce-a se desface*, EMINESCU, P. 221. *La ce-ay începe să încere...* † id. ib. 229. *Vreamea trece, flăcăul începe și el a se trece*, CREANGĂ, P. 142. *De cum (l'ochi), începu să-i tăcăe înțina*, ISPIRESCU, L. 24. *Începură a-l lua cam peste picior*, id. ib. 36. *Am început botica pe amândoi să-i îmbăltească*, SBIERA, P. 198/22. *Îl prind și-l încep a-l netezi*, ȘEZ, I. 147/22. *Să 'ncepu a se jură*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 241.

3^a. (Ideea e complită printr'un substantiv la acuzativ) Trans. A face ca ceva să se realizeze întâiu și 'ntăiu, a porni ceva. *Vreame e a începe gîndul din casa lui D[umnezeu]* [el]c[eu] (:vreame ieaste să începi judecata... N. TESTAMENT, 1648; *vreame e să s începe judecata...* BIBLIA, 1688) COD. VOL. 161/2. *Vreame începe (iarie, vremea te sfârșește*, LET. III. 79/22. *Iarăși am început obiceiurile sale slujbe*, DRĂGHICI, R. 139. *Săntem hotărâți a începe...* o viață no[ua], MARCOVICI, D. 17/22. *Măi de glumiri stabe încep Un cînt*, EMINESCU, P. 206. *Tu să și 'nceput (ubitul), Că-i făceam cu isprăvitul*, COȘBUC, R. 13. *Și-a început cariera*, IORDA, L. I. 253. *Orice lucru să-l începu lumea*, ȘEZ, I. 126/22. *Să 'ncepem dragoste noi*, HODOS, P. P. 40.

II. Eliptic (prin omiterea infinitivului, de sine înțeles, prin care se preciză ideea).
1^a. A prinde să faci ceva, a porni un lucru. *Acă începu una, acă lăsuă alta*, ISPIRESCU, L. 35. *De la vîrf se începe stogul*, SEVASTOS, ap. TDRG.
2^a. A prinde să zici, să vorbești. *Deșertă ploso, țgi drese glasul și începu...*, C. NEGRUZZI, I. 245. *Nu cauz vorbe pe alea, nici știu cum ay începe*, EMINESCU, P. 269. *Începu la el: mădușule și prăpăditule...* RETEGANU, P. I. 7/22. cf. II. 65/2. *Am început cu gura la dănat*, SBIERA, P. 9/22.

3^a. A face începutul, sateaua unui lucru, a lua din... *A începe o bute* (= a-i da cep POLIZU), o lumânare (= a o aprinde, a-i face muc POLIZU), o pîne (LB.), o bucată de postav, o pungă cu bani (COSTINESCU).
4^a. S pec. (Complementul e un mori) A se atinge de un cadavru, cu intenția de a-l mână; (despre pămînt) a porni acțiunea de descompunere, de prefacere în țărână a unui cadavru. *Abandă altă cântări cîți și măjele din casă, ca nu cumă...*, id. altă mortul opezat, să-l începă și schimonosăcă. MARIAN, I. 88. *De-ay putea cu m'ay rugare*, LA pămînt ază de tore, Să nu te 'ncepăpă din față, Să te 'ncepăpă dintre spite. POP. ib. 136.

III. † A concepe (un gînd) a zămisli; s pec. (despre femeie, adesea complit prin fu pînțuce) a concepe, a purcede grea. *Și știă de la Inger că Elisavtha, miștarea Zahariei, început-au în pînțuce*, CORESI, EV. 492/22. *Am început împăratul turcesc Sultan Mehmet gînduri înalte asupra creștinilor*, LET. II. 27/22. *Vara ta...* am început pruncuț la bătrînețele sale. VARLAAM, C. II. 88. || Refl. *Den-tr'aceasta ce se născă Domnul nostru* [I]su[s] H[risto]s, însuși, fără sămîniță, începu-se. CORESI, EV. 520/22. *Nu se tu apucă precuratul, începîndu-se întra mine*, ib. 456/2.

[Aor. începuși, part. început, imper. începe (neobicități, din cauza ritmului, începe: O an... Începi, prefă, răstoarnă, și îmbundătează. ALBXANDRESCU, s. 5.] † Și: († și în poezia pop.) epe

vb. III. De acolo și *Vasile-vodă* au *ceput* lucrurile sale. CARTE CU INV. (a. 1643), ap. VB. I 139_{1/2}. *Această sfințită și dumnezeiască biserică... care s'au cepută în leatul 1827* (a. 1831). IORGA, S. D. XV 37. *Încă o roadă de mai da, Căpeș Corbea d'ea striga*. TEODORESCU, P. P. 535, cf. GIUGLEA-VALSAN, R. S. 84, 338. | **Abstracte:** **Început** s. a.; † **Începută** s. f. v. **Început**; — **începere** (**Începere**) s. f. = faptul de a începe, început; origine; concepție. Cu **începere** loc. adv. = începând cu...; † a **face** **începere** = a începe, a porni (ceva). *Am făcut* **începire** la scris. CAT. MAN. XXV (36). *Începerca lui Despot-vodă, cum au fost de au ajuns de au fost* **Domn**. LET. II 202_{1/2}. *Se făcă* [o] **începere** și **părinte** 'mpărăților d'acă. E. VĂCĂRESCU, IST. 251_{1/2}. *La o* **începere** de istorie. ZILOT, CRON. 338. **Începerea** **anului**. MARCOVICI, D. 2. *La* 'ncepere **trebuie stins** [amoral]. PANN, E. I 47. *Boterii...* socotesc **începerea** **lor** de la **Râmieni**. EMINESCU, N. 153. *Orice* **începere** cu **anecdotă** să **pare**. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 144. *Și duhul sfințit* vine, ca să **fie sfințită** **începerea** (= concepție). CORESI, EV. 496_{1/2}. *Cu* **începerea** **anului**... BĂRCIANU, *Fac* **începere** de **unde** cu **părdiță**... N. Costin, LET. II 133_{1/2}; — († și pop.) **începătură** s. f. = început; origine; paragraf; exemplu, pildă. *Merye-țor* după **începăturile** sale. CORESI, P. S. 225. **Începăturile** **încercărilor**... **părdindu-le**. id. EV. 480_{1/2}. *Somnul cel amar*, **începătura** **clăderii**. MOXA, 446_{1/2}. **Începătura** **vieții** **noastre**... *taste*... **pâinea** și **apa**. VARLAAM, C. 352. *Endiclion*, **adece** **începătura** **anului** **nosu**. id. ib. 3/pr. 2. *Unui* **taste** **Dumnezeu** **vădătoriu** **demaînă** **începăturilor**. DOSOFTEIU, V. S. 163. **Începătura** **părcășemilor** (= luna din săptămâna dintâia a postului mare). id. ib. 59. *Aceasta* **taste** **începătura** **zidirii** D[omn]ului. BIBLIA (1688) 381. **Începătura** (= prēmices) **grânelor** **noastre**. id. 351_{1/2}. *De la* **dănuș** **avem** **începătura**. LET. I 38_{1/2}. **Începătura** **bătăliei** **au** **foșt** **înțidii** **despre** **Turci**. id. II 289_{1/2}. *Neamul* **acesta** **a** **Goților**, **de** **unde** **le** **taste** **începătura**. CANTEMIR, HB. 259_{1/2}. *Păcându-se* **numai** **începătura** **de** **vrajă**. MAG. IST. I 288_{1/2}. **Începătura** **de** **viață** **lui** **Alecsandru** (a. 1755). IORGA, S. D. XVII, 113. **Începătura** **înțidii** **a** **celor** **buni** **te-ai** **ardăat**. MINEIUL, (1776) 2_{1/2}. *Se* **făcă** **numai** **o** **începătura** **de** **viață**. BĂLCESCU, M. V. 53. (Figură etimologică). **Să** 'nceapă 'ncepătura'. SBIERA, P. 321_{1/2}, cf. ȘEZ. IV 79. GOROVEI, C. 73, 46. PAMFILE, C. 28. **Rădăcina** și **începătura** **tuturor** **rădăților**. TEODORESCU, P. P. 381. *Pravile...* **vândute** **pre** **252** **de** **începături**. **PRAVILA** **MOLD.** 1_{1/2}. *Piece* **glăvă** **cu** **toate** **începăturile** sale. id. 1_{1/2}. *Luând* **de** **la** **maică** **sa** **începătura**. DOSOFTEIU, V. S. 55; — († și pop.) **începene** s. f. = început, origine. **Începenea** (: **încep** **e** **p** **u** **l**) **PSALT.** (SCH.) **osevntului** **tău** **adecăru** **e** **l**. **PSALT.** (1651) 175. **Începenea** **ceștii** **sfințite** **drăgi**. CCR. 4. **Începeneala**... **lucărdui**. PISCUSCUCU, O. 108, cf. 123. *Nu* **ate** **începene** **de** **la** **această** **odrasă**. MARIAN, NU. 318; — (c **începător**; traduce **po** **grec.** ἀρχή) **începătorie** † s. f. = stăpânire, putere. *Acela **pre** **carele** **începătorile** (= cele mai înalte în ierarhie) **cealelor** **îngeresti** **a-l** **veded** **nu** **po**. MINEIUL (1776) 206_{1/2}, cf. 123_{1/2}. *Nici* **mozițe**, **nici** **vițașii**, **nici** **îngerii**, **nici** **începătorile** (: **încep** **ă** **t** **u** **r** **i** **l**) **BIBLIA** (1688) **poate** **pre** **noi** **să** **ne** **osbăneacă**. MS. (a. 1698), ap. GCR, I 318_{1/2}. *Dacă* **vrășan** **prezător**... **ea** **înțință** **alt** **jerfelnic**... **subitor** **de** **începătorie** **se** **socotește**. **PRAV.** BIS, ap. TDRG. 1; — (Maramureș) **cepătore** s. f. **Mă** **duceai** (= duseși) **la** 'mpărăteasă, **Să** **mi** **face** **cepătore** (= să **facă** **începutul**?). **Fără** **leac** **de** **chizițore**. PAPAHAĞI, M. 148_{1/2}; — (Maramureș) **cepnință** s. f. **Început**. **Mă** **rog** **la** **Sfânta** **Luni**, **cepnință** **de** **post**. PAPAHAĞI, M. 84_{1/2}. | **A** **d** **j** **e** **c** **t** **i** **v** **e**: **început**, **—ă** = care a luat început, care a devenit perceptibil; **o** **r** **u** **n** **i** **a** **facut** **să** **stea** **cu**; (mai ales*

negativul) **ne**(**î**)**nceput**, **—ă** = care n'a fost început; † **fără** **început**; **s** **p** **e** **c**. **apă** **netncepută** = scoasă din fântână s. ivor înainte de revărsatul zorilor, până n'a scos s. n'a băut încă nimeni. *Un lucru început* **trebuie sfârșit**. *O bute* **începută**. **Netncepută** (= **fără** **început**) **tău** **părinte**. DOSOFTEIU, V. S. 170, cf. GCR, I 257. **Să** **mă** **spice** **cu** **apă** **netncepută**. ISPIRESCU, L. 15, cf. ȘEZ. III 104_{1/2}; — **începător**, **—oare** (adesea substantivial) = (cel) care începe, cap, inițiator, inițial; care se apucă de învățătura unui lucru (LB) și este încă neexperimentat, neînălțat, agiamiu, debutant; elementar; † (după gr. ἀρχή) stăpânitor, mare, *Prinsăru* **toți** **Elenii**. *Sostena*, **începătoriu** **zborului** (: **mai** **marele** **sinagohel**. N. TESTAMENT 1648). **COD. VOR.** 1_{1/2}, cf. 10, 271. **Slavă** **începătoriu** **lui** **și** **scărtătoriu** **lui** **Dumnezeului**. **PSALT.** SCH. 550. **Mat-mării** și **începătorii**. **CORESI**, EV. 281_{1/2}. **Începătoriu** **realilor** (id. ib. 212_{1/2}) s. de rău (id. ib. 239_{1/2}) = diavolul, dracul. *Și* **va** **fi** **și** **ocădrea** **începătoare** **trufiei**. id. ib. 15_{1/2}. *Dumnezeu* **începătoare** **altor** **dumnești**. VARLAAM, C. 135. *Nu* **taste** **glas** **începătorilor** **de** **vărbute**, **nici** **glas** **de** **începătorii** **de** **suță**, **ce** **glas** **de** **începătorii** **de** **vin** (gr. ἐναρχοῦν). **BIBLIA** (1688) 63. *Judecătoriu **și** **ce** **cade** **să** **și** **aducă** **aminte** **de** **ceaste** **tre** **lucure**; **înțidii** **că** **e** **pre** **leape** **începătoriu**;... **a** **treia**, **că** **în** **tecie** **nu** **e** **începătoriu**, **ce** **și** **el** **cu** **un** **ca** **un** **ca** **să** **moară**. **PRAVILA** **TĂRGOVIȘTE**, ap. CCR, 168. *Cu* **un** **începător** și **cap** **rădăților** **ce** **eră**. **MAG. IST.** II 204_{1/2}. *De* **viață** **începătoriu** **tău** **duh**. **ANTIM**, P. 24. *Dreapta* **cea** **dumnezeiască** și **începătoare** **de** **viață**. **MINEIUL** (1776) 23_{1/2}. *Pomenirea* **începătoriu** **păstorilor**, **Ananii**. id. 2_{1/2}. *Cartea...* **prea** **greu** **pentru** **începătorii**. **MATROSCU**, L. 164. *Substantiv* **începătorii** **cu** **a**. **HASDEU**, ETYM. MAGN. 1639. *Acești* **curent** **grecesc**... **eră** **menit** **să** **distrugă**... și **cartea** **slavonă** **teche** și **începătore** **carte** **românească**. IORGA, L. 163. **Clasile** **începătoare** = elementare. **DDRF.** 1; — (cu derivate rare); **începătorie**, **—ăseă** † și **începătorie**, **—ă** †. **Începătorie** **scă** **drac**. **DOSOFTEIU**, V. S. 18_{1/2}. *Sânt* **ceate** **de** **draci** **do**; **una** **lupă** **pre** **oamenii** **la** **chinuri** **strecute**, **ata**, **începătorie**, **face** **înclăcătura** **oamenilor**. id. ib. 18_{1/2}. — **Din** **lat.** **ince** **p** **lo**, **—ere**, **idem**. (Cuvântul s'a păstrat numai la Români și Retoromani). Cf. **pre** **a** **ce** **p** **e**.*

INCEPENE s. f. v. incepe.

INCEPŢ s. a. adv. 1°. **Commencement**, **début**, **principe**, **origine**, 2°. **Am commencement**.

1°. S. a. (Adesea în opoziție cu sfârșit s. capăt) **Faptul** **de** **a** **începe** **ceva**; **momentul** **inițial**, **punctul** **de** **la** **care** **începe** **ceva** (și **carina** **nu** **î** **precede** **nimic**, **ci** **totul** **î** **cu** **urmează** **în** **timp** **sau** **în** **spațiu**), **ca** **p**; **în** **întăi** **pas** **ce** **o** **lă** **face** **cineva** (LM), **debut**; **origine**, **obârșie**. **Cu** **ține** **început** **în** **deza** **sileei** **tale** **în** **lumina** **sfințitor** **idii** (= **începătura** **DOS.**) **PSALT.** 238_{1/2}. **Începutul**... **spăseniei** **noastre**. **CORESI**, EV. 25_{1/2}. *Prea* **puternic** și **marel(e)** **Dumnezeu** **carele** **e** **n'are** **nici** **început** **nici** **scărt**. **CRONICA** (a. 1680), ap. GCR, I 312_{1/2}. *De* **începutul** **Rimleanilor**. **MOXA**, ib. 58_{1/2}. *Și* **l-au** **scris** [etopisic] **din** **începutul** **lumi**, **ardându** **cine** **au** **trăit** **pe** **acest** **pământ**. **LET.** II 195. *Omul*... **care** **fi** **începutul** **și** **sfârșitul**? **KONAKI**, P. 276. *Sărmința* **este** **matca** **tuturor** **faptelor** **bune**, **precum** și **trădăvirea** **începutul** **tuturor** **rădăților**. **DRĂGHICI**, R. 141. **Începutul** [scrivorii] **eră** **original**. C. NEGRUZZI, I 26. *Zgudind* **din** **pace** **adâncă** **ale** **lumi** **începuturi**. **EMINESCU**, P. 239. **Începutul** **Spiritistilor** **în** **Iagi**. **CREANGĂ**, A. 142. **Începutu** **anului**, **zilei**, **căldurii**, **boalei**, **văzboiului**, **nefericit**. (LM). **În** **orice** **lucru** **începutul** **e** **greu**. **PONTBIRANT**. **Începutul** [reprezentăției] **la** **S.** (Invechit)

Inceputuri = noțiuni elementare (ale unei învățături). **POLIZU**. *A avea inceputuri bune* = a avea pregătire, școală bună. **Id.** (Personificat) *S'a stărnit Inceputul*. **Cu glas mare până n'cer**. **Cu lacrimi lungi până n' pământ**. **PĂMFILE**. S. T. 134. # **Fără-de-inceput** † = faptul de a nu-și fi luat naștere s. început, ci de a dată de totdeauna. **Că alaiți apostolii nemica de fără-de-inceputul lui Hristosul nu ziseră**. **CORESI**. EV. 98¹². **De sus și de început** † loc. adv. = din capul lucrului, mai înainte de toate. **Că de susu și-e și de începută, întâi, mai cea, iubirea dulceței, că nu lasă nici cuvântul lui Dumnezeu să asculte**. **ib.** 358¹². | **În unire cu prepoz. la, de, de la, din (den), dintru, intru**, s'au născut diferite locuțiuni adverbiale temporale, în care început arată momentul inițial s. timpul care precedă imediat o acțiune. **O iubeam și eu la început** (în opoziție cu mai târziu). **C. NEGRUZZI**. I 47. **Cerul, cu fii mândăritre, n'aveau la început** (= când au fost înfinate) *privilegiul deosebite*. **BĂLESCU**. M. V. 10¹. **La început, pe când fânță nu era...** **EMINESCU**. P. 221. **Cuvințele lui de început** (azi: la început) *avea chip de om bun*. **CORESI**. EV. 15¹². **Dencepută au făcut Dumnezeu cerul**. **BIBLIA** (1688), I. **Au hotărât...** **să mă poartă de început până la sfârșit**. **KONAKI**, P. 144. **Caimacanul, fiindu-l prieten dencepută, dese zile Ghicăi-codă...** **MAO**. IST. I 372¹³. **Gândul că bun ce pusăe din început** (azi mai des: de la început) *pentru dănyet*. **LET**. II 151¹³. **Dinceputul** (= la început) *descolocatul* **Idrii** apă era. **LET**. III 322¹³. **Acesta au fost... din început...** **dancel**. **MINEUL** (1776) 160¹. **Acest sfânt Pinticosariu dinu ceputul** (= la început) *au fostă al beneoricii* **Curalării** (a. 1784). **IORGA**. S. D. XV 178. **Principatul...** **cu obiceiurile...** **sale cele de început**. **E. VĂCĂRESCU**. IST. 255¹³. **Intru început** **tu D'oajune pământul ai întemeiat**. **ACATHIST**. ap. GCR. II 186. **Cu drept cuvânt, te așteptai să fii răspătuit chiar de la început** (= din primul moment). **ODOBESCU**. III 10¹⁴. **Am jurat de la început** **Pe Hristos să-l tes de mire**. **EMINESCU**. P. 100. **L-am cunoscut de la (s. dintru) început** **că e om rău**.

2°. † **Adv.** (Contras din **tu început**) **La început**. **Incepută** **făcu Dumnezeu cerul și pământul**. **PALIA** (1582), ap. GCR. 46.
[**Id** 1°] **Plur.** -**puturi**. | **În unire cu prep. în, din, din, prin**, scris adesea în textele vechi **ceput**. | **LA CORESI**. PS. 214: **denceput** † s. a. = întâiele fructe. **Și ucise toate întâiele născutele în țara Egiptului, den ceputul**: (= **inceputul** **Id.**; pârğa D.; primitia) **tot trudul** **tu sotele lui Hamu**.
— Participiul verbului **incepe** în funcțiune de abstract verbal. Cf. **incepută**.

INCEPUTĂ † s. f. 1°. **Commencement**. 2°. **Conception**. — (Mai ales la plural).
1°. **Incepere**; **inceput**. **Cântăți Domnului victoris în Sionu, apuneți în limbi inceputele**: (= **inceputurile** **AURM.**; **inceperile** **DOS.**) **lui**. **PSALT**. 12¹³. **Curie făceră întru inceputele sale**. **CORESI**. PS. 299. cf. 204, 271, 298, 277, 420. **Inceputele** **hăntele** (**Id.** EV. 459¹³), **hulelor** (**Id.** EV. 472¹³). **Din rădărie zăua și de pre începută** **fapta se cunoaște**. **CANTEMIE**. IST. 110. # **Dencepută** † adv. = la, din, de la, (dintru) **inceput**. **Dencepută** **amă** **ere dreptate**. **CORESI**. EV. 23¹³, cf. 141¹³, 193¹³ (Substantivat) **Denceputa** (= **inceputul**) **veacului**. **Id.** **ib.** 58¹³.

2°. **Faptul de a fi conceput**. **concepere**. **Intru a gasea** **lună den ceputa lui** **Freaditece** (= **Precursorul**). **CORESI**. EV. 49¹³.
— Participiul (în forma feminină) al verbului **incepe**, în funcțiune substantivală. Cf. **inceput**.

INCERĂ vb. I v. **Infără**.

INCERCĂ vb. I 1°. **Examiner**, **essay**, **essayer**, **liter.** 2°. **S'efforcer** (**de...**), **chercher** (**ă**), **tăcher** (**de**). 3°. **Essay**. 4°. **Essay**, **eprouver**. 5°. **Essay**, **găter**. 6°. **Epruver**, **endurer**.

Sensul originar al lui **incercă** era: a încerca, a cuprinde într'un cerc. Cu timpul, verbul a suferit schimbări analoge cu ale verbului simplu **cercă**, înlocuindu-l din ce în ce mai mult, fără a se substitui însă în toate acțiunile acestuia. Deși formația trebuie să fie străveche, căci o găsim și în alte limbi romanice, cuvântul românesc nu se poate atesta în scrieri anterioare sec. XIX.

1°. A **cercă** (I 2°), a examina, a supune unei cercetări, a cerceta, a sonda. **Cuțitu d'ni brău scotea**. **Toate crățile n'cerca...** **Aleged p'ale uscate**. **SEZ**. IV 131¹². **Încearcă** **marca cu degetul**. **ZANNE**, P. 121.

2°. (Construit cu să... s. a.) A **cercă** (IV 1°), a umbra să..., a-și da osteneala s. silința să..., a se strădui, silii, trudi să..., a face eforturi, a căuta să... **Căndrile veteji...** **ei încearcă să te trespri prin protecție de fuate**. **EMINESCU**. P. 229. **La ce-ay începe să încere...** a furnă în formă nouă **limba veche...** **Id.** **ib.** 229. | (De obicei) **R e f l**. A se **cercă** (IV 1°). **Ladislau...** **se încearcă a pune o stavilă furtii lor**. **BĂLESCU**. M. V. 8¹⁴. **Descrierea** **Bărdanului m'am încercat a o face în românește**. **ODOBESCU**. III 20¹³, cf. 23¹³, (m'ay începe să împac) 67¹³. **În probleme culturale te încerci a fi isteț**. **EMINESCU**. P. 255. cf. (s'o încerca s'arate) 226. **Când se încearcă** **De-a se aruncă...** **ALECSANDRI**. P. P. 192¹⁴.

3°. **Absol.** și **refl.** A **cercă** (IV 2°), a face o încercare s. o probă, încercări s. tentative, a probă (SEZ. III 86¹⁴), a căuta. **Ori ce încercare... a fost deșartă**. **Încearcă-te tu!** **EMINESCU**. N. 13. **De-l vei putea trânti pe dănsul, atunci ai te încerci și cu mine**. **CREANGĂ**. P. 52, cf. 193. **Pe loc s'apucă** **De se încercă**. **ALECSANDRI**. P. P. 122¹⁴. **Să te încerci la bătrânețe** **Cât puteai la încerci**. **TEODORESCU**. P. P. 583¹⁴. **Se încearcă** **l: zbor**, **Cu puit de color**. **ZANNE**, P. I 422.

4°. **Trans.** A **cercă** (IV 3°), a pune (pe cineva) la încercare, la probă. **Cu ce terțipuri umilă să încere** **bărbăția**. **ISPIRESCU**. L. 16. **Cu bogatul nici calul să nu-l încerci**, **nici în punță să te măsori**. **ZANNE**. P. V 88. # A (-ii) **încercă** **norocul** = a-i **cercă**, pune la încercare, a vedea dacă ai noroc. **Ey**. **Cădănt** **Acu-i acă**, **cu să-ți încerci** **zorocul**. **EMINESCU**. P. 271, cf. **CREANGĂ**. P. 192. **ISPIRESCU**. L. 14, 35.

5°. **Trans.** A **cercă** (IV 4°), a căuta să te convingi de ceva, făcând proba unui lucru, a probă (o haină, o armă), a gusta (o mâncare etc.). **Îți încercă** **sabia**, **dând cu dănaa într'un drup de fier**. **ISPIRESCU**. L. 139. **Încercă** **bicnel la capul mieu**. **ZANNE**. P. III 31. **Vinul bun nu se încercă**, **ci peste cap se dă**. **ib.** IV 186.

6°. **Trans.** A **cercă** (VII). (Subiectul e omul) A trece prin felurile încercări s. greutăți ale vieții, a suferi, a îndura, a avea parte de..., a fi expus la..., a gusta, a simți. **Nici un neceaz nu încercă**, **ci rămine odănt**. **PANN**. E. I 98, cf. V 102. | După fr. **eprouver**). **Am încercat un fel de stălmădit dureros**. **ODOBESCU**. III 80¹⁵, cf. 58¹⁵. | (Omul o obiectul pasiv, subiectul o senzație) A fi cuprins, obsedat de... **Tredream de fiecare deturând și stințam că par'că mă încercă** **niște frigiuri**. **ap. TDRG**. **Suferințele** **caru au încercat-o** **ce vro cinci ani**. **Înceace**. **CONTEMPORANUL**. IV, vd. I 22.

[**Adjective**: **încecat** (cu negativul **ne(î)ncecat**, -ă) = cercat, examinat; pus la încercare; experimental, precept, păt, trecut prin multe greutăți]. **Să împărechizi căni de o bărbăție încercată**. **ODOBESCU**. III 65¹⁵. **În preințe relei administrări** [a lui **Cuza**], **se curenă** **mai multă răbdare**, **oricăi de încercată** **ar fi fost** **prin comarila** **Librechl**. **MAIORESCU**. D. I 4. **Încecaia** **mamă**.

TDRG. Spre folos nelincercărilor pătimăgi. I. VĂCĂRESCU, p. 33/34; — (neobidnuit) **incercător**, -oară adj.; subst. = hazardos. PONTBRIANT. | Abstracte: **incercăre** (cu negativul **ne(î)ncercăre**) s. f. = cercare, examinare, cercetare, experimentare; probă [SEZ. III 86/87], tentativă; experiență, practică, experiment [POLIZU], primejdie, suferință, îndurare. # **A face o încercare** = a face o probă, o tentativă, experiență; a pune la încercare = a examina calitățile, puterea de rezistență (a unui lucru); (mai rar) a fișa la încercare cu cineva = a se măsură (cu cineva); (Invechit) **din încercare** = din experiență [POLIZU]; (ieșit din uz) **încercare de omor** = atentat [COSTINESCU]. Am făcut destule încercări și băgări-de-seamă (= experiențe și observații) la lucrurile cele lumesti. GOLTAN, H. I 89. Și-a dus încercare că ratul... nămintze nu se poate deschide decât prin femei. FILIMON, ap. TDRG. **O! Francie iubită, avut-ai o încercare de moarte!** ALECSANDRI, P. III 136. **Înzestral cum eram cu atâtea cunoștințe, nimeni... nu putea să fie la încercare cu mine.** OANE, ap. TDRG. **Apoi hotărîră să mai facă o încercare.** ISPIRESCU, L. 20, cf. 14, 82/83, 219/, CREANGĂ, P. 127/28. **Întăiu încercare, apoi urmăre, ca să nu-și aducă mare vătămare.** IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, VIII 114; — **încercăt s. a.** S'a pus pe încercate; — (rar) **încercătoare** = punere la probă, încercare. **Împărătu s'a vorbit Ca să vă facă o încercătoare, Să te ducă la umbătoare.** MAT. FOLC. 132.]
— Din lat. pop. ***in-circare** (din *in circum* și *in-circu*), păstrat și în alte limbi și dialecte românce.

INCERCĂTOARE s. f. v. **incere**.

INCERCELĂT, -Ă adj. v. **cercel**.

INCERCETĂ vb. Ia v. **cerceță**.

INCERCUI vb. IV^a **cerui**.

INCERT, -Ă adj. **Incertain**. — Care nu e cert, nesigur. **Origine incertă.** [Familia]: (clăt. **incertitudine**, -inim) **incertitudine** s. f. = lipsă de siguranță, nesiguranță [3].
— N. din lat. **incertus**, -a, -um **mesigura**.

INCERTITUDINE s. f. v. **incert**.

INCEST, -Ă adj. s. a. **Incest**.

1°. (Rar) Adj. **Incestuos**. **Au oprit împădăcheri incest.** OLLĂNESCU, H. A. p. 53.

2°. (De obicei) S. a. **Împreunare nelegiuită, contact sexual între rude (consangeni)** [COSTINESCU], (†) (a) mestecare de sânge, (†) sânge amestecat, (†) spurcăciune de sânge. [A djective: (clăt. **incestuosus**, -a, -um) **incestuos**, -oasă (pronunț. -tu-oa) = vinovat de incest, (†) preacurvar cu ruda sa [COSTINESCU].]
— N. din lat. **incestus**, -um, idem.

INCESTUOS, -OASĂ adj. v. **incest**.

INCET, -EATĂ adv. s. a. sing. I. 1°. **Lenț, calm.** 2°. **Lențiment, doucement, peu à peu.** II. 1°. **Baz. 2°. Tout bas, doucement.** III. **Calm.**

I. (Despre mișcări s. acțiuni) în opoziție cu **iute**, **repede**, **curând** [Liniștit, fără grabă, domol; p. ext. (în opoziție cu **aspru**, **tare**) lin, blând, delicat, pe nesimțite, călinel, linișor].

1°. Adj. **Cu încetă călcare și cu furcăscă mbulare pe pântec** [irigindine...]. CANTEMIR, ap. TDRG. **După cum [apăsarea] este... mai repede sau mai încetă... DATCULESCU, ap. TDRG. Hora e încetă.** DELAVANCEA, ap. TDRG. **Fac mișcări încet.** SEZ. III 203/24. | (Despre timp) Care trece greu. **Veni... încete clipe numărând.** COȘBUC, F.

158. | (Despre ființe; prin prep. Ia se arată în ce consistă înceteala) **Liniștit, greoiu. E încet Ia vorbă, Ia mînte, Ia cap, Ia lucru.**

2°. (De obicei) A d v. **Încet = paulatin.** ANON. CAR. **Aleargă... când mai încet, când mai tarr.** KONAKI, p. 261. **Spre muniți încet pornește.** ALECSANDRI, P. II 20, cf. (zbură) I 49, (se urcă) III 25. **Tablourile toate se șterg, dispar încet.** id. lb. III 5. **Încet plutind se 'nală mirasa-i, o fantasmă.** EMINESCU, P. 208, cf. (se pleacă) 208, (cobori) 52. (plutesc) 251. **Măncă mai încet!** LM. **Care cu poveri de muncă vin încet.** COȘBUC, B. 5. **Inhamă tepele, țese încet... Ia drum.** CREANGĂ, p. 135. **L'al nostru măr mă voi duce și încet Ia-oi scutură.** JARNIK-BĂRSEANU, D. 82, cf. ZANNE, P. V 399, VI 421. **Mergi încet și-ajungi ăpartare.** BĂRȘCIANU. | (Eliptic prin omiterea verbului subînțeles, se întrebunțează ca o exclamație) **Încet! Încet, domule!** = nu te înfuri. LM. **Încet (= nu da!), mă doare!** CONTEMPORANUL, I 235. **Și încet, doare!** JARNIK-BĂRSEANU, D. 340. **Mai încet, doar nu vin Turcii, nici Tătăril!** ZANNE, P. VI 421. | (Adesea în unire cu prep. sau repetat, spre a da o noțiă de intensitate senzuală, cf. n.-gr. *αῖα αῖα*, bulg. *leka poleka*, PAPAHAZI, P. A. 144) **Încet-încet s. cu inceleț s. cu inceleț, inceleț = foarte încet, treptat, puțin câte puțin, cu mare băgare de seamă; tiptil; pe nesimțite, cu timpul.** **Încet-încet se dă spre credința cea creștinească.** P. MAIOR, IST. 198. **Toarnă încet apă caldă preste te.** CALENDARIU, 1814/174/2. **Hotărîrile lui sporă încet-încet.** BELDIMAN, N. P. II 15. **Pierd încet-încet simțirea.** DRĂGHICI, R. 29. **Încet-încet simțira în mine amorțește.** ALECSANDRI, P. III 108. **Încet-încet ulțele adorm.** EMINESCU, N. 51. **Luna... se 'nală 'ncet-încet.** COȘBUC, B. 7. **Încet-încet vora s'a dat Ia brazdă.** CREANGĂ, p. 7. **Încet-încet se deprinsere unii cu alții.** ISPIRESCU, L. 8. **Oftel cu inceleț se face ofeț.** ZANNE, P. IV 33, cf. I 328. **Părințele Pafnuti... se lăsa încetul cu încetul de poală.** CONV. LIT. ap. TDRG. **Cu încetul, încetul agurida se face miere.** ZANNE, P. I 96. (Cu aceleași sensuri) † **Pre încet(ul) s. † pre încet(ul) s. † pre încet(ul) s. † pre încet(ul) s.** prin cet prin cet s. pe inceleț. **Pre încet supunându-se.** MINEUL (1776) 18, cf. 181. **Și pre încet adăogându-se, creștea.** GCR. I 131/2. **Pre încetă încetă vota scoate pre dăinșii de la tine.** BIBLIA (1688) 56. **Un mădulariu cu netămdărită boală pătimind, prin cet prin cet tal trupului moarte pricuțecă.** CANTEMIR, ap. TDRG. **Prin cetul a le aduce în starea ce s'ar putea mai bună (a. 1826).** URICARIU, I 353/2. **Iar cealaltă pre 'ncețul... trage miere.** KONAKI, p. 278.

II. P. ext. (Despre sunete, în opoziție cu **tare**, **zgomotos**). **Fără zgomot, cu glasul coborît, molcom.**

1°. Adj. **Strigă cu glas încet și linișor.** DOSOFTEIU, V. S. 133. **Miros, lumină și un cântec nesfârșit, încet, dulce... îmbătau grădina.** EMINESCU, N. 8. **O micălă flueră o melodie încetă.** SADOVEANU, SĂM. II 601.

2°. A d v. **Ce poezii cândă înima-ți încet!** ALECSANDRI, P. I 127. **Încet, adănc răsună cântările de clerici.** EMINESCU, P. 199. **Un bondar... glăzuțete 'ncet un cântec.** id. lb. 196, cf. 104, 273. **Vorbește mai încet, că te aud cerinții!**

III. † Substantivat. **Liniște, acalmie.** **Nădejdea Domnului este ca săntinul cerului și ca încetul mării.** LET. II 374/2.

[Și (în limba veche și azi regional și în poezia populară cu caracter mistic): **ceț** adv. s. a. = (adv.) încet, liniștit, lin; (subst.) liniște, pace (în natură) și **ceță** s. f. = vreme liniștită, liniște. **E vremea ceț se zice, când e vreme frumoasă, nu adie nici vântul, nu e nici un nor, nici franza nu**

clătește (Văidei, Olenia). CONV. LIT. LIV 155. Soare, dacă-și d'anzed, Mândră răză sloboză, Cet, inced și se luă, Cet, inced prin cel nucet, Litu, lin prin cel metin, VICIU, COL. 106. E ciet (limpu), că nu se mișcă frunza. Că ciet umbă! LIUBA. A vrut să facă cet. DDRF. Bolă vântul, fu ce, Frunza ta 'n loc să nu steie VICIU, COL. 41. Pire-ai, ploape, blădămat!... Bolă vântul, fie-și ceată, Frunza ta să se tot bată. VICIU, COL. 48. | Derivat: cetos, -oasă adj. — linistit (numai despre vreme). Vreme cetoasă [Țara-Hațegului]. DENSUSLIANU, T. II. 54. | Diminutive: inčetinel (ce-tinel), -eă și -ică adj., adv. = inces-incet, inced de tot, foarte inced, tiptil, cătinel; cu glas inced de tot. Calul rinchează inčetinel cu blândeațe. ALEXANDRIA, 15. Îi pleacă 'nčetinel. ALECSANDRI, P. III 25. Cărușa înaintează inčetinel, ODOBESCU, III 16¹². Strecurându-ne inčetinel prin tot felul de cotituri... id. ib. 76²². Un biet funcționar inčetinel. IORGA, N. R. II. 11. Porutii toți șireac, Inčetinel. COȘBUC, B. 20. Ilora e inčetinică. DELAVRANCEA, V. V. 177. Obosit... își luă cetinea drumul spre gazdă. CREANGĂ, A. 133¹². Mergi cetinel (cătinel) = inčetitor. ȘEZ. III 157²². Cum mere de 'nčetinel. DOINE, 7¹². Fimă buclădresci îi zise inčetinel... ISPIRESCU, L. 116; — inčetitor adv. = inčetinel. Acesta inčetitor spre asons... cercă prin Mateiu Vodă. MAG. IST. IV 385²¹. Pinea mână inčetitor... pe gramozii. KONAKI, P. 19. Grăesc inčetitor. ALECSANDRI, P. III 325. Vedă luecașărul... și 'nčetitor dorințele-i încred. EMINESCU, P. 281. Le zice 'nčetitor. CREANGĂ, P. 249. Se apropie inčetitor. ISPIRESCU, L. 83. Duceți caru 'nčetitor. ALECSANDRI, P. P. 315¹². Și te roagă 'nčetitor. HODOȘ, P. 180. Cu inčetitorul = cu binișorul. Dar să se lăsați cu inčetitorul. PASCULESCU, L. P. 68. SEVASTOS, N. 109¹². O luai cu 'nčetitorul. TEODORESCU, P. P. 170; — inčetit, -ă LB. | A djectiv: (neobișnuit) inčetinel, -ă = inced, grav. Progresul studiului artelor este mai cu seamă la început foarte inčetinel. STĂNCESCU, ap. TDRG. | Verb: (de la 'inčetinel, presupunând un lat. *quiescens, cf inčetinel) inčetini (in-četini) vb. IV^a, (rar) inčetină vb. I^a = a face (să fie) mai inced, a domoli (mersul, mișcarea), a înfrâna (graba). Dutoasa lui cătare inčetinită răd ul din curs și-a vântului mișcare. OLLĂNESCU, H. O. 53. Capul și urechile s'ojina, înima își inčetinesc înzesturile. TAFRALI, V. D. 156. Vaporul își inčetinesc mersul. GAZ. TRANS. (1907 din 5 August). | Abstracte (de la inčetini): inčetinitate s. f. = acțiunea de a face s. ceva inced; — inčetinită s. f. = manifestare incedă, lipsă de înțeleală (în mișcări), lipsă de vioicenie (în aptitudinile spirituale). Domnul celtă... dă cărțile cu inčetinită jacobitorului de meserie. D. ZAMPIRESCU, ap. TDRG. O inčetinită a activității în opera de traduceri. IORGA, L. I 416. |

— Din lat. *quiescens*, -a, -um *diniștit* (participiul lui *quiescere* = a liniști), compus mai în urmă cu pref. *in-*.

INCETA vb. I^a. 1^a. (Se) calmer, (s')apaiser, s'arrêter. 2^a. S'arrêter, se reposer. 3^a. Cesser, s'arrêter, terminer. 4^a. Disparaître. 5^a. Baisser, diminuer. 6^a. Ralentir. 7^a. N'en pouvoir plus.

În înțelesul cel mai larg, *inced* stă în opoziție cu *sa* se mișcă, a fi agitat, a fi activ, însemnând: a fi liniștit, a sta neactiv.

1^a. A bsol. (intrans.). A se liniști, a se potoli, a se domli, a se ogoi, a se antămpăra, a se calma. (Despre elemente s. fenomene ale naturii). *Bristox...* toate făpturile oprită-le;... cătră mare grăită: încredă m'dcom! CORESI, EV. 254¹². Și incedară vânturile măriei! (cf. *inced* al mării) și se veseliră uerucnici derep'ce incedă [marea]. id. ib. 376²². Fulgeră... nu inceduă niciom. DRĂGHICI, R. 73.

Nimsoarea incedăză. ALECSANDRI, P. III 10. cf. CREANGĂ, A. 32. Ploaia incedăză. EMINESCU, P. 37. Bate vântul și nu 'ncedăz. JARNIK-BĂRSEANU, D. 143. | (Despre boală, neliniște sufletescă, griji etc.). Cea boală... încă incedăz. CORESI, EV. 82¹². Până când incedăz frigurile... CALENDARUL (1814) 166¹². Să-i incedăz gâdurile. REȚEGANUL, TR. 105¹². | (Despre omul cuprins de neliniște etc.). Copilul plânge și 'ncedăz. JARNIK-BĂRSEANU, D. 114. Incedăz! (mai des: incedăz!) = astămpără-te, nu mai face alătea nebunii. MARIAN. | (Precizat: rădure din curgere n'au incedăz. GCR. II 148. Din plâns incedăz. TEODORESCU, P. P. 466¹². # A incedăz din viață = a muri (propriu: a nu mai fi tulburat de neliniște vieți). | Trans. A liniști, potoli, stămpără, ogoi, calma. Acestăz cu-noștință... poate să potolească gândul și să-i incedăz. MARGĂRITARE, ap. TDRG. Incedăză plânsul tău! ALECSANDRI, P. III 157. | Fact. A face să se liniștească, potolească, stămpere, ogolască, calmeze. Incedăză turburarea potimilor cu mijlocirea ta cea cătră Dumnezec. MINEIUL (1776), 60¹². Pe adevărați-mi este Nectar nu pot s'o 'ncedăz. I. VĂCĂRESCU, P. 263¹².

2^a. Absol. (intrans.). A face o pauză (întrerupând o acțiune începută, a [se] odihni, a nu mai acționa. (Mai ales în propoziții negative). *Obșteacul trăimăz [- diavolul] incedăză nu 'ncedăză. MINEIUL (1776) 58¹². Înănticid nu 'ncedăză. KONAKI, P. 293. | (Prin prep. de s. din se arată în ce consistă repausul sau ce acțiune s'a întrerupt). *D'ămne! dăză tot' înăz [- în zina a sapele] incedăz de toate făptele lui. BIBLIA (1688) 2¹². # A incedăz din gură = a tăcea. Din gură nu mai incedăz. ȘEZ. III 159¹². A incedăz de la ceva = a nu mai persevera, a nu mai insistă. BĂRCIANU.**

3^a. Absol. (intrans.). A nu mai continua un lucru, (decu) a se opri, a conțeni; a sfârși, a termina. Și înăntidăz de pociuene... nici dinăoră incedăz, ce cu curinte și cu pildă... îmbrădăză noi spre pociuene. CORESI, EV. 23¹². Împărătul Alexie... pornește cu războiu asupra lui Criș la cetatea Proșca. În carea cu multă osteneală bătând, pe urmă incedăz. P. MAIOR, IST. 222¹². Norocul vostru să nu incedăz. I. VĂCĂRESCU, P. 146¹². Cetile române fără incedăz de loc, Pășesc tot înainte sub viccolul de foc. ALECSANDRI, P. III 222. Muzica incedăz de mult. EMINESCU, N. 47. Ceasornicul mieu a incedăz = s'a oprit. PONTREBIANT. *Levorul a incedăz* a = secat. id. | (Prin prep. cu se arată — mai de mult se arată și prin de = ceea ce se termină). *Incedăz de lângure* (= nu mă mai lânguresc). MINEIUL (1776) 61¹². Să incedăz cu omorul, să nu mai văd capete tăiate. C. NEGRUZZI, I 147. Cu plânsul nu incedam. ALECSANDRI, P. P. 379¹². Când incedăz cocoul cu cântatul. REȚEGANUL, P. I 12¹². | (De obicei compinzarea ideii se face printr'un infinitiv introdus prin (de) a s. printr'un conjunctiv: *incedăz (de) a face = s'nu mai face; nu incedăz de a face = sfac mai de parte*). *Deci nu-și incedăz el a grăi tard. CORESI, EV. 406¹². Și apă a incedăz Turci de a fugi. LET. II 354¹². Și incedăz a-l ruga. MINEIUL (1776) 126¹². Incedăz de a te mai plânge. MARCOVICI, D. 10¹². Când Roma incedăz de a mai naște Bruși și Coloni... C. NEGRUZZI, I 201. Duima 'ncedăz nu să bată 'n pieptul mieu. ALECSANDRI, P. III 283. Ochii ei incedăz de o mai vărăză lacrimi. EMINESCU, N. 28. N'oiu mai incedăz de a plânge. JARNIK-BĂRSEANU, D. 159. Vaca strădindă incedăz de a vedea = a pierdut vederea. PONTREBIANT. | (Construcția cu gerundul e învechită). *Direct... nu incedăz Ioan oblicind pre ei și luptându-i... CORESI, EV. 515¹². Nu mai incedăz turburând și murgându-ne. id. ib. 56¹². Până în sfârșit n'ai**

ințețată muștrind pre împăratul. MINEIUL (1776) 61^{1/2}. Nu înceată mulținea făcătorului cetui ecenic. TICHINDEAL, F. 68. || Trans. (= fact.) A nu lăsa să continue, a face să conțenească, a întrerupe, a opri, a curmă. Ințeată (grec. παύω) limba ta de rău. BIBLIA (1688), ap. TDRF. Cu ploile cadăntului... răpăia rădăcirii o aji ințețată. MINEIUL (1776) 193^{1/2}. Pre ceta ce lăcuia întra adănceimea necunoștinței s-oi ardată fii luminaii, ințețând taberile dracilor. Ib. 190^{1/2}. Vacia nu n'cețaji! TEODORESCU, P. P. 621^b. Pentru ce aji ințețat (= întrerupt) pătida? PONTBRIANT.

4^a. Intrans. A dispărea, a se pierde. Precum pulberca se joacă în imperiul unei raze. Măi de fire viorie ce cu raza ințețază. Astfel... EMINESCU, P. 223. Acest obicei ințețază din zi în zi. PONTBRIANT.

5^a. Intrans. (Elipic) A scădea din valoare s. din număr, a nu avea preț, a se devaloriza. A doa dăi [mor(i)] mai înțețară [de a fi așă de mulți] pupăntel. DOSOFTEU, V. S. 3^a. Când banul cetează. Cărdănu ințețază = banul birușete orice căvânt. ZANNE, P. V 42.

6^a. Trans. A răi, a domoli [înțeala], a înțețini. Mai înțețată-ți pașii, că de nu, plesnesc! RETEGANUL, P. III 55¹².

7^a. † Intrans. A (se) obosi tare. Și lăvi întra zăoa oceia dăntu cetă strini de fecutu mai mulți decăt în Mohams, și au înțețidăi (: grec. ἐκσταλας; și a ostenit BIBLIA 1914) norodul foarte. BIBLIA (1688) 205.

[Prez. ind. ințețz (literar) și înțeț (dialectal).] Și în poezia pop. cu caracter mistic: ceta vb. I. Cetai oase de zăbrut Și ciotban de fluterat; Cetai junghurile Și săgetăturile Din depica cea rea (Mold.). SEZ. III 156. | Abstract: ințețare s. f. = acțiunea s. faptul de a înțețz; sfârșit; (cu negativul) ne(in)țețare s. f. = conținutată, neoprire, nelătrupere; (mai ales în loc. a. d. v.) fără (de) înțețare, (mai rar) cu ne(in)țețare = neconținut, nelătrup, într'una, fără întrerupere. Căriurile spun fără n'cețare de slava ta. DOSOFTEU, PS. 57. Jărtva necăntărită (grec. ἑλεειναρόν). BIBLIA (1688) 61, cf. 337, 351. A toată zăbra lui I[er]m[ie]necă... au fost înțețarea... în zăoa șaptea. MINEIUL (1776) 67^{1/2}. Neînțețarea țerăriei. Ib. 16^{1/2}. [Cășmeaua zice:] Cu zănetă-ni înțețăpuesc nădejdeca 'n necătare. I. VĂCĂRESCU, P. 391^{1/2}. Toate... se prefac făr de n'cețare. KONAKI, P. 66. Luceă acea văpate gerpund cu necătare. C. NEGRUZZI, II 86¹², cf. 265¹⁴. En merg fără n'cețare. ALECSANDRI, P. III 268. Ințețarea mandantului din viață. HAMANGIU, C. C. 62-73, 1532-1531; — ințețat s. a. = înțețare. E mai ușor înțețatului decăt înțețutul. | A djectiv: ințețat, -ă = care nu mai continuă; trecut, expirat, (cu negativul) ne(in)țețat = care nu înțețază, care dăinuște, care s'arșește, nu se trece, vecinic, nesfârșit, (întru-buntat mai ales adverbial) = fără înțețare, neconținut, continuu, perpetuu, mereu, într'una, în permanență, permanent, fără întrerupere, constant, necurmat. Darurile ce ne-au dăruit D[um]n[e]zdu... sămă n'cețate și netrecute. VARLAAM, C. 148. Veselindu-să în veaci necătați... DOSOFTEU, V. S. 175^{1/2}. Și-l mdrăsc cu n'cețate glăsură. MINEIUL (1776) 204^{1/2}. Ele necătată înțețază. KONAKI, P. 279. Pădne înțețat. MARCOVICI, D. 13^{1/2}. Ploăd n'cețat. DRĂGHICI, R. 67. N'cețat ză se păred că aude împăduțuri. C. NEGRUZZI, I 33. Tot fuge necătat. ALECSANDRI, P. I 12. Se întoară... zburând n'cețat. CREANGĂ, P. 96, cf. MARIAN, O. II 30. N'cețat se tot slăngă. TEODORESCU, P. P. 225^{1/2}.

— Din lat. qui[et]us, -are (derivat din quietus), care s'a substituit clasicului quietus, -ētis, thm, -ēre (cf. quiescebat voces hominumque deumque. Ovidiu = au ințețat glăsurile...; venti quiescunt.

Verg.; quiescentes aquae. Plaut.; tu quiesce hanc rem modo petere. Plaut. = ințețază a cere).

INCEȚĂ vb. I v. Ineeti.

INCEȚĂȚENI vb. IV^a. Naturaliser (citoyen). — (Modern) A acordă (unu strein) drepturile de cetățean, cf. împământeni, naturaliza. [A djectiv: ințețățeni (cu negativul ne(in)țețățeni), -ă = care a primit drepturi de cetățean. | Abstract: înțețățenire s. f. = acordare de drepturi cetățenești, cf. naturalizare, împământenire, indigenat.]

— Derivat din cetățean, cu pref. în-.

INCEȚĂLE vb. I^a. (Oltenia) Întru-bunat numai ca adj. verbal. Se spune despre ugerul vacii, când a re puișă, scând e umflat și întărit din cauza abundenței lăptelui: Vaci ce uger ințețălat are. CONV. LIT. LIV 365. [Și ințețără vb. I^a vb.]

— Poate, derivat cu pref. în-, din ceteră (cu care s'a asemănat ugerul prin de lapte al vacii; disimilația r-r > r-l s'a putut produce mai întâiu în infinitivul înțețărăre > înțețărăle).

INCEȚENI vb. IV^a v. Ineet.

INCEȚI † vb. IV^a. (Se) meler, (s')jazzocier, (s')unir. — (Construit cu prep. cu, la, în s. Intru ori absolut) Trans. A aduce (pe cineva) în ceata altora, a face tovarăș cu..., a întovărăși, a însuși, a îngiotti; (refl.) a întră în ceata s. tagma (cuivă), a se asocia (cu...), a se întovărăși, a se îngiotti, a deveni egal cu... [Epi-acopul vinovat] să se ințețaze [= să fie pus în ceată], adecă să fie în ceata și în rândul proșilor. INDEPT, LEGH, ap. TDRG. Biogații și migeti soț cu soț să vă înțețaji. CUV. D. BĂTR. II 80. Te va înțețz în ceata svenților. VARLAAM, C. 234^{1/2}. Să înțețz (: să amestecă MINEIUL 1776) pre sine cu căldurații cetă mai de gior. DOSOFTEU, V. S. 63. Desapătoriaul H[risto]s... să te înțețază cu sfintele fectoare. id., ap. TDRG. | P. ext. (refl.) A se uni cu cineva într'o acțiune de protest s. revoltă, a murmura (împreună) în po-triva cuiă. Ințețz-să (: răn)jiră CORESI, PS.; fremuerunt) lămbile. PSALT. SCH. 3. [Și: Incețz † vb. I^a, Ineeti † vb. IV^a, Ineetă † vb. I^a.] A djectiv: † ințețit (ineeti, ințețat, incețat), -ă (construit cu prep. cu s. † cu dativul) = intrat în ceata s. rândul (cuivă), așezat împreună (cu...), asimilat (cu...), tovarăș (cu...). Cu sfenți și cu derepții și cu alegii înțețaji să fim. CORESI, EV. 540^{1/2}. Regi ințețz-să-ji fitu. ib. ib. 328^{1/2}. Sănt ințețaji intru fitu lui D[um]n[e]zdu. VARLAAM, C. 363.

— Derivat din ceată, cu pref. în-.

INCEȚINĂȚ, -Ă adj. v. cetină.

INCEȚINEL adv. }
INCEȚINI vb. IV^a } v. Ineet.

INCEȚOȘĂ vb. I^a v. ceață.

INCHEABURI vb. IV^a v. cheabur¹.

INCHEGĂ vb. I. 1^a. (Se) casler. 2^a. (Se) coaguler, (se) figer, (se) geler. 3^a. (Se) raffermir, (se) souder, (se) réunir, (se) cincenter. 4^a. Se former, prendre naissance.

1^a. (Despre lapte). Trans. (= fact.) A face (cu ajutorul cheagului) să se strângă s. să se grămădească (la un loc), întărindu-se, a coagula, cf. brânză, serbez; refl. a se coagula. Inchegă-se ca laptele înima lor. CORESI, PS. 338. Se inchegă ca laptele. ZANNE, P. IX 32. Cheagul inchegă laptele. COSTINESCU.

2^a. P. anal. (Despre sânge) Trans. și refl. A se strânge, întărindu-se, a (se) coagula. I-au tăiat căldul nazul... După aceea Nicolai Cărnul... au găsit... un dobor de-ți tot sloboză sângele din obraz și-l bofă la naz, și apă, din zi în zi, sângele se încheagă, de r-au crescut nazul la loc. LET. II 210^{1/2}. În mine simt că sângele se 'ncheagă. DACIA LIT. 117. Lunecă pe sângele ce se încheagă pe înseși. C. NEGRUZZI, I 156. Sângele fu trup i se încheagă. ALECSANDRI, P. P. 131^{1/2}. Venitul viperii încheagă sângele. COSTINESCU. (Fig.). S'oașă di țari-o gherat, Că munți s'o dețunat... Luna 'n sânge s'o 'ncheag. SEZ. IV 125^{1/2}. | (Despre untura topită) A (se) învățoșă, a (se) sici, a se solidifică, a (se) prinde. Aerul încheagă grăsimea. COSTINESCU. | (Despre apă, căci, după credința populară, vrăjitoarele pot face prin farmece, ca și apa să se închege, adică să devină solidă, cf. încheșă). [Hristos] au încheagă marca roșie. VARLAAM, C. 260^{1/2}. Încheagându-se pictura. MINEIUL (1776) 191^{1/2}. Cel A-țot-puterice ce apile încheagă... ALECSANDRI, P. III 216, 218. Să închege apa 'n sânge. EMINESCU, P. 297. O vrăjitoare strânge, care încheagă apă. CREANGĂ, P. 96. cf. ISPIRESCU, L. 60. Nistral se 'ncheagă. TEODORESCU, P. P. 450. Farmece de încheagă apile. SEZ. III 32^{1/2}. # (Mestec, smecher, mincinos) de încheagă apile (s. apa) = foarte mare. CONTEMPORANUL V, vol. II 502, ZANNE, P. VI 480. | Intrans. (despre aburi). Aburii încheagășă împrecjurul lui. DELAVRANCEA, ap. TDRG. [Fig. (facitiv)] A face să sece, să nu mai fie, să înceteze. Odimtoard, când soseă în toțul horei, încheagă zoria, și mureșul se despică în două. id. s. 56^{1/2}.

3^a. Fig. A (se) legă și uni străns (L.M.), a (se) împreună, a (se) adună, a (se) strânge (la olărit), a (se) consolidă, a (se) cimentă. Hristos... zise bolnavului să-și ta patul și acia se încheagă nodurile și se întăriră și-și purcă patul lui și îmblă. CORESI, EV. 146^{1/2}. Felurimi de flori încheagă. KONAKI, P. 284. S'o încheagă lumina vieții cu apusul cel de moarte. id. lb. 96. Sub frunziș viitorul și trecutul se încheagă. EMINESCU, P. 221. Durerea încheagă gândurile. MAIORESCU, CR. II 398. Turnă apă moartă peste toate rănille și se încheagă carnea. ISPIRESCU, L. 330, cf. 131. Se încheagă (= sa aglomerează) mulțimea de oameni. FARCIANU. A încheagă (= a întări) o prietenie. ALEXI. A încheagă ceră bani = a strânge, a pune la o parte, cf. cheag (II 1^a). [Gospodării] or încheagă paratele și nu-i rămână păgubită. N. DEJDE, ap. TDRG.; Cereă să vorbească și nu purcă încheagă (= legă) vorbile DDRF.

4^a. Fig. (RefL) A lua fânță, a se naște, a se ivi, a se încheabă, a se încirpă. Întru acele stihit va să se topescă omul până la [a] doua venire a lui Hristos... dintru carele vor va să închege. ANTIM, P. 115. Din a hoamului răi, Un mândru chip se 'ncheagă. EMINESCU, P. 226. Deobă se 'ncheagă 'n tine asemenea credință. I. NEGRUZZI, II 23.

[Scriș și] încheagă. Cu hiperurbanism: Împiegă vb. I. Se împiegă cașul. H. XII 275. | Adjective: încheagăt. (cu negativiul ne[încheagăt], -ă. [Ad 1^a] Lăptele... încheagăt se bate cu o roată numită brigăhidă. DAME, T. 69; [ad 2^a] Sânge încheagăt. C. NEGRUZZI, II 123^{1/2}. [Fig.]. Când taste credința încheagăt (= întărită)... CORESI, EV. 269^{1/2}. Vinul... dulce s'au făcut venin amar și... bogăția sărăcie... și osândă vecinică neuitată și neîncheagăt. LET. II 451^{1/2}. Comizia, încheagăt (= compusă, alcătuită) supt cuvânt de a se închețoșă... URICARIUL VIII 129^{1/2}. Limba ungurească, mai a treia [a] ci parie, e încheagăt (= compusă) din cuvinte strălăști. P. MAIOR, IST. 128. Ispita ne arată a strânge mai tare dragostea 'ncheagăt. KONAKI, P.

295. Raportul între Domn și Turci nu eră dar încheagăt (= consolidat). MAIORESCU, D. II 131. EF însă, de spaimă opuscat, Cereă să spuie o corbă, dar glasu-i încheagăt (= înnărmurii) N'ajunge pân' la buze. I. NEGRUZZI, II 44. Lampa... sta între Dan și umbra încheagăt. EMINESCU, N. 60; — încheagător, -oare = care încheagă; s. pec. (Mitol. pop.) apă încheagătoare (în opoziție cu apă închețoșă) = apă-moartă, cu ajutorul căreia se pot liji (dar nu și învia) bucițele unui corp omenesc ciopârțit; cuțit încheagător = cu care se încheagă untura răncedă întrebuintată la descântatul de smâtriciu. Cf. MARIAN, NA. 7. (Substantivat sub forma fem.) Închegătoare s. f. = (Bot.) plantă (H. VII 480): năprasnica (Geranium Robertianum) (Banat). PANTU, PL.; (Păst., și chegătoare TEODORESCU, P. P. 593) = vas de muș al ciobanilor (H. XII 7), în care se pune cașul la încheag (cf. H. II 28), budac (H. III 325). Cf. H. I 206, II 145, IV 86, 118, XII 29, XIV 247. Nici cășul la 'nchegătoare. TEODORESCU, P. P. 511, cf. ALECSANDRI, P. P. 55^{1/2}. | Abstracte: Închegare s. f. Apile sâstru, o închegare fiind, BIBLIA (1688) 154^{1/2}. De la închegarea locușiei sale. URICARIUL, I 259^{1/2}. Memfis... Închegare măestrită din suflarea vijeliei. EMINESCU, P. 71. Zburan amândoi... ca două abă văzute închegării ale văzduhului. EMINESCU, N. 14. Închegarea lăptelut, sângețu etc. — închegăt = a. A pus lăptele la închegăt; — {și} pop. Închegătără s. f. Primăvară... moaie, topește toată închegătura [pământului]. PIȘCUPESCU, O. 182. Oile la strungă le da, Nu venă lăptele la mânăș, Nici brânza la 'nchegătura. MAT. FOLC. 117.

— Din lat. pop. în-coagulare (cf. inconctus coagulare) (loc. aquam, fig. pacem, omnicus coagulare). Cf. cheag, descheagă și dubletul coagula.

ÎNCHEGĂTOARE s. f. (Bot., Păst.)

ÎNCHEGĂTĂRĂ s. f. | v. închegă.

INCHEI- v. ÎSCHEIE-

ÎNCHEIĂ vb. I. 1^a. Encaster, joindre. 2^a. Souder, articuler. II. 1^a. Fînir, (s')acheter, (se) terminer. 2^a. Dălimiter. 3^a. Se lămter, se borner; comprendre. 4^a. Fixer, établir. 5^a. Conclure. 6^a. Clore (un compte); faire ou signer (la paix), dresser (un acte). III. Fermer, boutonner.

I. 1^a. Înțelesul etimologic este 'a bate în cuie, 'a fixă cu ajutorul unui cuiuș. Acest sens s'a păstrat în termenul nostru de dulgherie: a încheiă grinzile (bărnelle, căprioari unei case) = a le potrive la intrală, vârnind călcăiul s. limba din capătul uneia în cuibul celeilalte (și lăxându-le uneori printr'un cuiu de lemn). Patru grinzile... să le încheim la capete. I. IONESCU, C. 46. Casele de lemn se fac din bîrne în pădure, unde se ciopleș și se încheie, id. M. 152. Teslorii, cioplitni grinzile cu bîrnelle, le suie pe zid și le apază, încheindu-le una cu alta. DRĂGHICI, R. 44. | P. e. x. t. (Despre un car s. despre ori ce alt obiect, alcătuit din două s. mai multe bucăți) A alcătui, încheiă (1^a), a lega împreună. Făcând un cor și-l încheiășă în casă. SEZ. I 189^{1/2}. | (Despre plute) A lega (a întări) trunchii în plua (Topița. Com. M. ITTU). | (Despre o casă de lemn) A (o) construi din bucățile de lemn confecționate. Faceș și încheiă... case. DOSOFTEIU, V. S. 49. Se îngrizeș de cele trebuințoase la facerea unei case. Îi aduc de la pădure ori îi cumpără lemnul, îi ciopleș și s-o încheie jos. PAMFILE, I. C. 401. Când, după ce s'a sfițit de roșu, s'apucă dulgherul de o casă, se zice (că) o încheie. H. VI 43. | Fig. (Despre om, traducând pe paleos. sūzidati).

A zidi, plăzmul. Tu me *incheiagi* (HUR.: feacesi) SCH.: zidiși) VOR.: plăzmuși) DOS.) și *pusagi spre mere mura* fr. PSALT. 288₁₂.

2°. P. a.n.l. (Despre oasele omenești, care se îmbucă unul în altul, ca lemnele unei construcții, cf. încheietură). A (se) fixă prin capetele lor. Pe la... *trezeci de ani... sânt toate mărginite... oaselor fierți și incheiate*. PISCUPESCU, O. 135. || † P. ext. (Despre grain, cf. (?) încheiat). A articula, a rosti precis. *Incheind mult cuvintele*. DOSOFTEIU, V. S. 122₄.

II. Fig. (Pentru un duigher, încheierea unei construcții de lemn este identică cu terminarea ei).

1°. (Despre o muncă, acțiune, operă; p. a.n.l. durată de timp, călătorie etc.). A (se) sfârși, a (se) termina, a (se) isprăvi. Trans. și refl. (Prin prep. cu s. prin se arată în ce consistă sfârșitul). Și *incheind* (= sfârșind de scris) multe postani și glătucii... DOSOFTEIU, V. S. 121. A încheiat curățatul, predică. LB. Cu aceste lucrări încheiată durată periodul întins al îndelungicilor mele agricole. I. IONESCU, C. VII. Cu acești mori domni, Mirecea și Alexandru, se încheie această epocă. BALCESCU, M. V. 9₁₁. Se încheie [bălcii] cu o beție prozard. MANOLESCU, I. 201. Veselia nu s'a încheiat numai cu adăa. CREANGĂ, A. 53. *Oratorul își încheie discursul cu curățete...* TDRG. *După ce se încheie anul...* lb. S'a încheiat stăpna (s. zilele) într'o nădăstare. † S'a încheiat! = s'a isprăvit! nu mai merge! nu mai pot răbdă! S'a încheiat, trebuie să vorbesc! N. A. BOGDAN, ap. TDRG. I s'a încheiat (ceia în) codru = i s'a curmat drumurile, i s'a încheiat plăcerile. ZANNE, P. 142. A încheiat-o = a renunțat. lb. III 527. || A se termina. Vârful [piramidei] făcute din capetele lătate se încheia prin capul unui logofăt-mare. C. NEGRUZZI, I. 156.

2°. (Despre o întindere de pământ). Trans. A însemna s. marcă hotarele, a [ștrmuri, a hotărâni, a limita. Încheind tot satul împrejur cu semne. URICARIUL VIII 37. Și oșă s'a încheiat tot satul Trudeștilor în preșur mădurului toate pământurile. lb. XXV 68₄. *Gogorul ar fi încheiat*. I. IONESCU, C. 36. (P.o.e.t.) Sprințecete arcate fruntea albi 6-o încheie. EMINESCU, P. 185. | Refl. A se mărgini, a se hotări. Până unde se încheie lumea cu ochianul. LET. I 19₁₁. Treace peste apple Tiraz... Bori-stenia... și s'a încheie la capul hotarului în Don. CANTEMIR, HR. 60₁₉.

3°. Refl. (Construit cu prep. în s. intru). A se mărgini, a se limita, a se reduce la... *Intru această [scriptură] se încheie toată esențința*. BIBLIA (1688) 5 pr. 6. Familia lui Gheorghie toată se încheie în mama lui și în cele două surori. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. S'apoi chitși că numai în are se încheie tot meșteșugul... aceluși? CREANGĂ, P. 245. || † A cuprinde (în sine), a conștia (din...) Cracovia se încheie peste tot în șapte mii și mai bine de case. ZILOT, ap. DDRF.

4°. A fixă, a determina, a hotări (pr.ntr'un act). Tot venitul cât cuprinde și încheie într'aceste două isposoc... URICARIUL XIX 25. *Pravilă... care de ceritori fusese nestălmădit încheiete*. KONAKI, P. 209. || A stabili în mod definitiv. Rămâne dar încheiat, că Românii sânt Romani adevărați. P. MAIOR, IST. 201. (Literar, după lat. concludere, cf. încheiere) A conchide, a trage concluzii. *Prințul Cantemir încheie fără nici un alt temei, că ei trebuie să fi fost odăru husari*. BALCESCU, M. V. 647. După consfățuire încheiară că n'ar fi soast încă nici timpul. SEZ. XII 64. *Din aceste tradițiuni putem încheia...* lb. 43.

5°. A intru, a complini, a completa. *Au răpezit de înnoară la papa de Tighinea, de s-au trimis altele tescherete, de au încheiat birul dat din domnia sa la visteria împărătească*. LET. II 97₃₆. *Iar obuzul împărătesului tot păzeă de întră în celă-*

lalt obuz în pedăstrime. Ce n'au apucat a întră toate carele împărătesului în celălalt obuz în pedăstrime, să se încheie pârcașele, și au lovit Turcii și cu Tăbării denouă obuzul. lb. II 356₁₀. | A se acoperi peste tot. *La ziua sfântului Gheorghie, dacă este câmpul încheiat cu țără...*, să scoată cați domnești la cet. LET. III 316₂₂. (Tot așa se face despre codru, cf. la Sf. Gheorghie trebuie să se încheiat, adică înfrunzit peste tot. Com. T. NAUM).

6°. (Despre o socoteală) A termina, a sfârși, a include. *Badea Niculae... își ia răboajele...*, pleacă să-l găsească, ca să-și încheie socotelile. GHICA, S. VII. Când se ridică întregul capitol cu interese cu tot, se încheie socoteala deponentului, trăgându-se o linie de încheiere. PANTU, PR. 62. *Dacă, în decursul unei perioade de ofaceri, se schimbă procentul, atunci se încheie totul la epoca schimbării*. id. lb. 137. † A încheia cătăstaul = a i se infundă (cuiva). ZANNE, P. V 159.

7°. (Despre un tratat) A stabili s. a fixă, în scris, condițiile referitoare la raporturile dintre două țări. *Tratatul ce e încheie cu Batoz...* BALCESCU, M. V. 8₁₂. *Căldușul condițiile tratatului de protecție ce încheie cu Moldovenii*. C. NEGRUZZI, I. 274. | P. ext. (despre pace, înțelegere) A face înțelegere, a pune pace, a face să încheie ostilitățile, a se împacă. *Au încheiat pace*. LET. III 281₁₂. *Basarab încheie pacea, cum vridăștii lui o cer*. ALEXANDRESCU, M. 1120. *Incheie o-o prievie amoroasele n'legeri*. EMINESCU, ap. TDRG. | (Jur.; despre o hotărâre s. o sentință) A lua (o hotărâre), a da (o sentință). *Au adunat pre vladici și arhi-mandriți... să se încredințeze de toate împărătesului acestei pricinii și să se încheie hotărâre*. C. NEGRUZZI, I. 226. *Deapurare cu frică sentințele să încheie*. id. II 253₁₂. (Despre un proces-verbal) A dresa. *După ce judecătorul și asistenții vor fi făcut observățiunile lor... greșelul au încheiat proces-verbal*. HAMANGIU, C. C. 72. S'a încheiat cuvenitul proces-verbal. VLAHUȚĂ, N. 175.

III P. a.n.l. (Despre o îmbrăcăminte s. o podoabă, ale cărei părți se împreună una cu alta prin copci, nasturi, sieturi etc.). p. ext. despre copci, nasture, siet etc. A include, a îmbuda, (Ban.) a încheptură. *Eră închină cu un colan de aur, ce se încheia cu mari pafule de matosat*. C. NEGRUZZI, I. 145. *Își încheie haina plină de sieturi*. EMINESCU, P. 196. *La piept și încheie tremurând halatul rechia*. id. 221. Un sâmbăt gulpiu se încheie nod pe urezele goale. id. 263. A încheiat cătarama. POLIZU. *Își încheie haina în toți nasturii*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG.

[S]. (Mold.) închei vb. I, încheit vb. II. | A bstracte: încheiere (încheiere) s. f. = acțiunea a. faptul de a încheia, a termina, a sfârși, a conchide; sfârșit; concluziune; † (Gram.) articol (DDRf.). Din toate acestea fac încheierea următoare... I. IONESCU, C. 55. *Reînceptu cetirea, care acum merge până la încheierea ce se sfârșe cu obiectivitatea formulă*. C. NEGRUZZI, I. 305. *Incheierea oaselor* = articulațiune. PONTBRIANT. *Incheierea unui îdrj. lb. Încheierea scrisorii, registrelor, păcii, anului*. TDRG. *Incheierea unei cătarami*. POLIZU. *Incheiere judecătorească*. BARGANU; — încheiat (dial. încheit, încheit) s. a. (Ad I 1°) Se plătește numai încheiatul unei case... până la 30 șfanți. I. IONESCU, M. 152; (ad II 1°) Slujba eră pe încheiat. T. SPERANȚIA, ap. TDRG. Cf. încheiat, încheit. | Adjectiv: încheiat (dial. încheit, încheit, cu negativul neîncheiat, dial. neîncheit, neîncheit), -ă = (Ad I 1°) fixat, legat (unul într'altul); (ad I 2°) † rostit precis, articulat; (ad II 1°) sfârșit, terminat, isprăvit; (despre o durată de timp) împlinit, întreg, deplin, în cap, toamă; (ad II 2°) delimitat, hotărânit, † încunțurat; (ad II 4°) fixat, determinat; (ad II 5°) întreg, completat, ocupat, întreg; (ad II 7°) terminat,

Incis; (ad II 8°) stabilit, fixat, luat, dresat; (ad III) îmbumbat. Patru păreți din patru marmuri de porfir încheiați căr. CANTEMIR, IST. 131. Este-un pat mare încheiat, *De scânduri nouă de* brod. MARIAN, I. 179, cf. HODOȘ, P. P. 198/2, TEODORESCU, P. P. 77. Un stierel încheiat și smolț bine. ISPIRESCU, L. 189. Două scânduri încheiate cu cepuri. ap. TDRG. Să auzi împede și 'ncheiată graiu, DOSOFTEIU, V. S. 58. Un tropariu bine alcătuit și 'ncheiată. id. ib. 196. Cuvinte ncheiate și ncheiate. MINEIUL (1776) 27/4. Tabăra fără șanțuri, numai încheiată cu cârșele. M. COSTIN, ap. DDRF. Lozar... 30 de ai încheiați lăcuți pre lume. VARLAAM, C. 85. Un an încheiat. LET. 1308. Patru săpământii încheiate. ECONOMIA, 105. O lună 'ncheiată. GORJAN, H. I. 121. Joacă hora încheiată. ALECSANDRI, P. P. 347/2, cf. TEODORESCU, P. P. 331. Odată încheiată masa... încep din mai multe părți a curge paharele. ȘEZ. IX 77. Masă 'ntinșă și bogată. Tot din lume încheiată. I. IONESCU, C. 15. Ai venit cu nasturi ncheiați; — încheietor, -oare adj. = care încheie; (substantival, s. m.) = constructor de case (de lemn); (s. a.) cârlig cu care se încheie nasturii (la ghete), îmbumbător (DDRf.), croșet. Muș [la Vavilon]... tot testarul și încheietorial (grec. *ovyskioara*). BIBLIA (1688) 286.

— Din lat. pop. *in + clavo, -are* (din *clavus* scuiu) sa bate cu cuiu. Cf. încheietoare, încheietură, cheotoare, descheia.

INCHEIBĂRĂ vb. I^a v. inchebă.

INCHEIETOARE s. f. 1°. *Entaille, coche*. 2°. *Articulation*. 3° (Bot.). *Crospanidine-des-montagnes* (Sideritis montana). 4°. *Lacet, boutonnière*. 5°. *Loguet*.

1°. Locul copleșit într-un trunchi de lemn, pentru a-l încheia (I 1°) cu altul în părete (Agris, jud. Arad). Com. M. ITTU. Cf. cheotoare, încheietură, mușcătură, cuiub, prescură.

2°. Încheietură, articulație, cf. cheotoare. La toate încheietorile mâinilor și picioarelor. MARIAN, NA. 275.

3°. (Bot., cf. germ. Glied). Mică plantă ierboasă, lănoasă-păroasă, cu flori galbene și cu pete brune, rău mirositoare, numită și urecheașoarecelui. PANTU, PL.

4°. Cheotoare, butonieră; gaura prin care trece șnurul, găitanul ori sîrețul, spre a strânge s. a. încheia ceva. COSTINESCU. Încheietori și bumbi asriși. ODOBESCU, I. 419. Unde sînt șapte surori, Nici coji pe cărpător, Nici călpi pe încheietori. ZANNE, P. IV 615.

5°. (Numai la DDRf.) Cîlanță (la ușă).

[Și: încheietoare s. f.]

— Derivat din *inchebă* cu suf. *inatr. -ătoare*. Cf. cheotoare, încheietor.

INCHEIETOR s. m. și a. v. inchebă.

INCHEIETURĂ s. f. 1°. *Jointure des solives d'une maison*. 2°. *Articulation*. 3°. *Article*. 4°. *Boutonnière*. 5°. *Créature*. 6°. *Conclusion*.

1°. Partea cu care se încheie s. locul unde se împreună bărnele la colțurile caselor (ȘEZ. VII 187), unde se încheie o construcție de lemn, cheotoare (B. I 2°); p. ext. locul unde se împreună, formînd un unghi, zidurile unei case; p. a. n. l. legătură. Încheietura zidurilor. MINEIUL (1776) 29/4. Vîntul începu a scutură casa în toate încheieturile câprioarelor et. MINESCU, N. 10 Rădăvanle gemean din încheieturi. SADOVEANU, ap. TDRG. Strînsle șoisorul, desfăcîndu-l din toate încheieturile. ISPIRESCU, L. 363. Încheieturile grinzilor = chioțurile de la casă. GORVET, CR. Încheietura (cheioarea) casei. MARIAN, I. 432. || Fig. Legă-

tură, bairă. Să rupseră încheieturile înemi mele. BIBLIA (1688) 370. || Pizmagul... deghină toată încheietura a miții și a dragostii. PISCUPESCU, O. 112.

2°. Locul unde se împreună, îmbucîndu-se una într'alta, capetele caselor, a articulației; p. ext. partea corpului unde e o articulație. Atunce se va irage sufletul din toate încheieturile. CUV. D. BĂTR. II 451. Numai oasele cu pialele înducute, de-i adîncă încheieturile. DOSOFTEIU, V. S. 114. Să(d)îndu-l tocmă bușdalele toate... la loc și la încheietură. id. ib. 117. Au nimerit un plonj... pre Mateiu aproape de încheietura gemunchiului. LET. I 313/22. Încheieturile osului tăcut... i-au deschis. CANTEMIR, IST. 59. I-au dezmodat mîinile și picioarele de prin încheieturi. MINEIUL (1776) 186/2. Încheietura degetului mic. DRĂGHICI, R. 55. Veri pe acest fălcu îmbrăcat cu un frac abia înșelat, pre care îl scrie calu pe la toate încheieturile cu credă? C. NEGRUZZI, I. 238. Groșfe face... la orice încheieturi. EMINESCU, P. 304. Încheieturile feței îi țesute afară. id. N. 25. Mînecet... strînsle la încheietura mîinii. IORGA, N. R. B. 32. || *Trage frumuseți pe la toate încheieturile cu untură*. CREANGĂ, P. 76. Junghiu pe la 'ncheieturi. TEODORESCU, P. P. 302b, cf. ȘEZ. III 137/22.

3°. † (Gram.) Articol. Neamuri la încheietură sînt trei. I. GOLESCU, ap. DDRF. | Capitol, paragraf, articol, încheieturile în mărturisirea credinței. LB. Acestea se chiamă capete și încheieturile credinței noastre. MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. || (MUL.) Tact(?) Cînduri cu 'ncheieturi socotite. DOSOFTEIU, V. S. 194. || (Gram.) Silabă. Încheietura din urmă a cuvîntului. SBIERA, F. S. 46. | Grad Leacul d-sale avea patru grade sau încheieturi, cum îi ziceau burșaci. Încheietura buldă... ST. BESARABEANU, CONTEMP. V. vol. I. 194.

4°. Încheietură = gaura în care intră bumbacul de la vestiminte, butonieră, cheotoare (B. I 4°). VICIU, GL.

5°. † Creatură (cf. încheia I 1°), plămuire. Cunoscă încheietura (HCR.: făptura sau SCH.: zidirea COR.: plămuirea DOS.) noastră. PSALT. 22/22.

6°. † Concluziune (cf. încheiere). Conștitute și încheieturile sale le vom avea primite și plăcute. ȘINCAI, HR. II 101/21.

[Plur. -turi. | Și: încheietură, încheietură s. f., după prep. în și din, acris și cheietură ș. f. Și-i scosă, încheietură o mînd din cheieturi. DOSOFTEIU, V. S. 45. | Diminutiv: (ad 2°) încheietură (încheietură MARIAN, VR. 144, încheietură GRAIUL, 460). Din miș și ate de încheieturile. MARIAN, D. 21.]

— Din lat. pop. *elautura (= claratura). Cf. cheotoare.

INCHELBĂ vb. I^a, I^a. (Se) *rassembler; amasser* (peu à peu). 2°. *Joindre, arranger*. — (Pria Oltenia și Muntenia).

1°. Trans. și refl. I. (se) adună la un loc (GRAIUL a (se) strînge. Ne 'ncherbam copiii, căji se putea... și dăc... nu ne găsă, ne 'ncherbam al'atdă (Mehedinți). GRAIUL I 4. Încherbat = adunat, strîns (Dolj și Vâlcea). ION CR. V 345. A încherbă = a strînge de ici și de colo (Măgurele, Teleorman). | P. ext. Încherbă = a dobindi oarece câte puțin. I. GOLESCU, C. 1.

2°. A împreună, a încheia (bora, o construcție de lemn), a alcătui (RĂDULESCU-CODIN, I.), a construi, a reuși să faci, să întocmești ceva. Cu mînciuna ori prînzetți ori cinzi, pe amîndună nu le închebăzi. PANN, P. V. I 28. At sî dăm mîndă cu mîndă, Să 'ncherbam de-o horă bună (Gorj). MAT. FOLC. I 455. Pe poiana din dreapta cărcumeti se încherbăse o horă. G. VIFOR, LUC. V 310. Cînd a încherbălat carul în casă, nu-i putea

acoate afară (Priboeni, în Muscel). RĂDULESCU-CODIN, I. 61. *Arață-mă, cuoacănd Moarte, cum să fac lemnul (= cociugul)... — Uite apă! Și-t arădă blânte și cum să le închebădece.* ib. 264. | P. ext. A închebă, a închebă, a face rost de ceva, cf. în ciocolă, închebă. După ce-și închebărd un rând de haine... ISPIRESCU, L. 136. *Mat ve-nărdm să ne închebărdăm oște cerd...* și pe nerostă și are s'o mbrao cu scurticoid și să-i cumpăr și de un pambou. JIPESCU, O. 143. *Ceri de la rumân oște dări toate și nu-i lași să-și încheibere și el un venit.* id. ib. 33.

[Și: (cu asimilarea lui l-r în r-r în forma infinitivă închebare); închebă vb. Ia; — (Ban. Dolj) încheiorbă vb. Ia = a complexă minimal de care are omul nevoie (PLOPSOR-DOLJ, CONV. LIT.) LIV 366. (Cf. germ. zusammenbringen) Abă am încheiorbat (= am făcut) banit. Gom. COCA. | Și: închebă vb. Ia, (cu asimilarea) închebărdă vb. Ia, (cu disimilarea r-r > r-l din închebărdă sau cu metateza l-r > r-l din închebărdă); închebăldă, închebăldă vb. Ia; (+ închebă s. închebărd) închebărdă vb. Ia. | Ispirescu întrebuințează odată și forma închebăși vb. IVa; *Dacă văzurdă od este vânat mull și bun, se ațezard acolo și își închebășird și un adăpost.* CONV. LIT. XIX 393. Această formă pare a fi o formațiune personală, născută prin confundarea verbului chebăși cu închebărdă.]

— Poate din lat. pop. *incalvare și *incalvariare (din calve și calvarias craniu, scăfărlies, fig. soală, hârbe, cf. l propagal în întâia silabă (*incalvare-rie)re, cf. chelbe < *calvare). Desvoltarea semantică a putut fi aceeași ca la încheipă (= înfiripă) < slav. čerép < hârbe, scăfărlies, cf. *Daco-romania*, IV 710—720.

INCELBĂRĂ vb. Ia }
INCELBĂȘI vb. IVa } v. închebă.

INCEPTĂ vb. I v. plept.

INCEPTURĂ vb. I v. cheotoare.

INCHERRĂ vb. Ia }
INCHERRĂLĂ vb. Ia }
INCHERRĂRĂ vb. Ia } v. închebă.
INCHERRĂLĂ vb. Ia }

INCHERCĂ vb. IVa (s. d.) v. chirei s. d.

INCHETORĂ † vb. I v. cheotoare.

INCHEZĂSLUI vb. IVa (s. d.) } v. chezăui
INCHEZESLUI vb. IVa (s. d.) } s. d.

INCHIDE vb. III. I. 1°—3°. *Fermer. 4°. Clăturer. Renfermer. Asséger. Conclure (la paix). 5°. Barrer. (Se) terminer. Fermer. Interdire. 6°. S'assombrir, se fonce. II. (S') enfermer, serrec, emprisonner. III. Finir, conclure.*

1. Trans. (Complementul este un obiect; în opoziție cu deschide).

1^a. A strângé marginele unui obiect astfel, ca el să nu mai prezinte o deschizătură. *Am închis (= legat) punga.* (R e fl.) *Zorlele se închid seara.* || (Despre gură, cf. lat. os claudere) A împreună buzele. *Inchide gura, că-ți intră musca în ea!* † A închide gura cuiă = a-i astupă gura, a-l face să nu mai zică nimic, să tacă, să nu mai protesteze. «Pardon» — *talisman care închide gura ghionțiilor.* C. NEGRUZZI, I 38. *Gura lumii nimeni n'o închide decât pământul.* ZANNE, P. II 176. | P. anal. A i se închide cuiă glasul = a amuți. *Că nu știu zica nici ceasul, când tii s'a închide glasul.* MARIAN, I 312. A-și închide urechile (cf. lat. aures claudere) = a nu voi să audă

ceva, a-și astupă urechile. || (Despre o rană) *R e fl. A se cicatriza. Se 'nchide ca o rană.* EMINESCU, P. 223. *Lânse, până ce se închide [rana] și se vindecă.* ISPIRESCU, L. 345.

2^a. A mișcă (din făian) partea mobilă a unui obiect, astfel ca să se acopere deschizătura lui. (Despre poartă, ușă, ferestre, obloane, perdele, capace etc., cf. lat. tannam, fenestras claudere). *Că-și închid ușile împărăției.* CORESI, EV. 344. *Perdena cea de porfiră... închidă ușa cortului.* BELDIMAN, N. P. I 137. *Domule, să închid ferestra; vremea e turbure.* C. NEGRUZZI, I 58. *Dracti trone! închid poarta după Iean.* CREANGĂ, P. 311. *Réponde închizi ferestrelé.* G. VALSAN, CONV. LIT. XLII 145. A închide [ușa] cu cheia (POLIZU), cu zăvorul (ALEXI) = a încuia. | *R e fl. Obloanele se închid.* EMINESCU, N. 51. *Ușa nu se închide bine* (COSTINESCU) = nu se potrivește bine în loc (în uși). | (Despre pleoape s. ochi, cf. lat. pupula, ocellus claudere) A-și împreună pleoapele trăgându-le de-asupra pupilei. *Sîmfindă picioarele-mi slăbind, am închis ochii.* C. NEGRUZZI, I 54. *Ochii îmi pe jumătate îi închizi.* EMINESCU, P. 188. *Inchise ochii, ca să nu vădă acca groază.* ISPIRESCU, L. 134. *Și pistic îi place peștele, dar, când trece puntea, închide ochii.* ZANNE, P. I 601. † A închide ochii (pentru toideana) = a înceta din viață. A închide ochii s. (Transiv. după germ. ein Auge zudrücken) a închide un ochiu = a te face că nu observi ceva, a trece cu vederea. A nu închide ochii = a nu putea adormi, a nu putea dormi de loc. *Zori de ziuă se revarsă și ochii înod n'am închis.* KONAKI, P. 106. *N'am închis ochii nici cât ai scăpărdă din amănur.* CREANGĂ, A. 15. A închide cuiă ochii = a fi lângă cineva în ceasul morții, a-i da îngrijirile de pe urmă. *Să ne despărșim... dară bine, cine să [ne] închidă ochii în ceasul cel de pe urmă!* ISPIRESCU, L. 95. *Să dea Dumnezeu să n'ai pe nimeni să-ți închidă ochii [la moarte]!* (Blestem). || P. anal. A închide foarfecle, briceagul, o carte, (modern) un robinet, o parantă (POLIZU).

3^a. (Prin înlocuirea complementului poartă, ușă, capac etc. prin curte, odaie, ladă etc., cf. lat. domum claudere) A împiedcă, prin acoperirea deschizăturii, intrarea într'un interior s. pătrunderea la conținutul unui obiect. *Inchide grajdul, după ce îi jură calul.* ZANNE, P. III 124. *Inchide lada, geamantanul, cutia.* || Fig. *Rătălă au deschis cu l-au închisă strămoșu nostru Adamu.* CORESI, EV. 136/14-15. || P. ext. (Despre localuri și instituții publice). Trans. A face să nu mai fie frecventate de lume, să înceteze a funcționa; *r e fl.* a înceta să funcționeze, să fie deschis. *Și-a închis prăvălia. Ministrul a închis școala. Biserica, teatrul s'a închis. Bursa, ministrul se închide la 12.*

4^a. A îngrădi (spre a opri accesul s. spre a marca posesiunea) un loc nelmprejmuit. *Copaci, cari-i puneți împrejurul grădini, ca s'o închidă ca cu'n gard.* DRĂGHICI, R. 151. || † A cuprinde. *Ce Schitta cuprinde loc mull, nu numai al nostru, ce închide și Ardealul.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. || S p e c. (Pesc.) A îngrădi, într'o apă, locul în care se prind peștii. *Când apele tin scădere ajuș la un anume nică... atunci se fac mai întâiu gardurile transversale (garduri terpe sau orbe), cu care se închid gările care alimentează aced bălă.* ANTIPA, P. R. 574. *La un semn al răstăfului, lotcele porneau una spre alta, spre a se împreună și, încredinșându-se, a închide toanaș.* ib. 473. || (Mil.) † A încunjură o fortăreață, a asedia. *Să se adune careii cu oastea lui la cetatea Diului și să o închidă virtos cu oștile împrejur.* DIONISIE ECLES., ap. TDRG. *Nicopolii au închis-o cu încunjurare prin zămă multă de oaste.* E. VĂCĂRESCU, IST. 253/2. *Merse împărăitul la Beciu și închise cu*

asedit. ib. 261/22. | (Vânăt.) A strămtoră (vântu) într'un loc, din care să nu mai poate ieși. Neamțul [= nume de căne] bate... a închis capra în colanul cel din vale. RUCĂRIANU, ap. ODOBESCU, III 92. || P. a n a i. (Despre o îngrăditură, cerc etc.) A (se) închea. *Jor dupăce s'au închis obucul, au luat cercete.* LET. II 364/12. | † (Despre un tratat de pace) A încheia, a face (pace). *Soliți încheieră pacea cu Polokoulul E. VACĂRESCUL.* IST. 253/22. | (Despre o vorbire etc.) A încheia. *Pentru că nu încheidem toate câte s'au zis până acuma...* N. COSTIN, ap. GCR. II 14. Să se încheidă discuția!

5°. (Despre un drum, cf. lat. *viam claudere*) A pune o barieră o piedecă, spre a nu lăsa (lumea) să treacă, spre a împiedeca comunicația (cf. *baricadă*); p. ext. a împiedeca, a oprit pe cineva (în drum). Să fie [d] de paza țării și a șlehubului Cameniței, ca să nu încheidă *Leptii drumul nepușdătorilor*. NECULCE, ap. TDRG. *Incheidă drumul Ungurilor spăimântat.* ALEXANDRESCU, M. 21. Mă, ce cu se încheia... fâ înaintea... ce-n ai încheis poseauaf ALECSANDRI, T. 899. Oamenii rădi... Imi tot încheid cărarea. COȘBUC, B. 110. *Dupmancele Mî-au încheis cărrile.* SEZ. I 79b/1. A încheie ulița. POLIZU. | Refl. (Despre un drum) A se infunda, (despre un loc, o poiană) a se acoperi cu pădure. *Ni s'au încheis calea.* DOSOFTIU, V. s. 79. De la un loc se încheie calea. CREANGĂ, P. 201. *Poiana s'a încheia = a crescut în ea mlada s. pădurea și nu se mai poate costi iarba.* Com. T. NAUM. # *I s'au încheis cărrile = nu mai are nici o legire, nu mai poate face nimic.* || P. ext. (ne mai fiind vorba de un drum) A înceta, a se încheia, a (se) sfârși (cf. lat. *opus, epistolam claudere*). N'au nici o hrană, încheidându-li-se hrana din pricina stricătorilor. URICARIUL, II 30/22. Să nu nătrebi ce-a mai urmat, Când s'a încheis porcelea. COȘBUC, P. 127. Când am răzut atâta murdărie, mi s'a încheis [= mi s'a lăsat] *pofta de mănăcar* (Brașov). (Modern) S'a încheis *stagionura teatrolor, sesiunea parlamentară.* TDRG. A încheia adunarea (LM.) lista, votarea. *Scrutiniul s'a încheia.* | (Despre o durată) A se împlini, a se încheia. *Astăzi pe-acea crimă [răpirea Bucovinei] un secol s'au încheia.* ALECSANDRI, P. III 338. (Despre vânătoare, pășune etc.) A (se) oprit, a (se) interzice. *Vine un moment al anului când 'odată vîndtoarea se încheie.* ODOBESCU, III 37/22. *Aceste locuri se puse cu rîtele până la Sf. Gheorghe, când se încheie, odată se opresc din parca vitelor.* PAMFILE, A. 151. | (Jur.) † A (se) stinge, a (se) prescrie, a (se) perimă. *Jalobele cele personalcești cu troncere de zece și douăzeci de ani nu se încheie.* PRAVILA [1814] 18, cf. 33, 33. *Pierderea zapusului nu încheie judecata.* ib. 72.

6°. Fig. (Refl.) (Despre culoare, sunet, vreme etc.) A nu mai fi deschis, viu, sonor, senin, a se întuneca. *Culoarea s'a încheia.* POLIZU. *De scrii trecea s'a încheia.* Cf. încheis, închidere.

II. Trans. (Complementul e o ființă) A pune la închisoare, a duce pe cineva într'un spațiu împrejmuit s. într'o încăpere înclăușată, de unde să nu poată ieși, a-l lua libertatea (cf. lat. *in cella, in carcere includere*), s.p.c. (despre vite) a pune la opreală (COSTINESCU), a se lăga în ocol; refl. a se izola (de bună voie) de lume într'un spațiu, în care alții nu pot pătrunde, p. ext. a se ascunde, a sta ascuns. *Și mulți de sffrșiți în temniță încheiu...* (am încheis N. TESTAMENT. 1648), COD. VOR. 75/12. *Nu le va strînge [dobitoacele] să le încheidă.* PRAY. MOLD. 10. *Să-l glosească sau să-l încheidă în temniță.* PRAY. 206. *Mă încheisără la 'mpreundăcture cu mireasa.* DOSOFTIU, V. s. 52. *L'au încheia [pe copil] într'o cămară.* MINEIUL (1776) 192/1. *Incheia o vită din arină.* L.B. *A încheie la închisoare, la gros, la*

temniță. POLIZU. *L'au încheis pentru datorii.* PONTBRIANT. (Refl.) *Varuh s'au încheis într'o vîrtoapă.* DOSOFTIU, V. s. 34. *Să duse de să încheie într'o chitloardă.* MINEIUL (1776) 179/12. *Cocorul Andronache s'a încheis în cabinul său.* C. NEGRUZZI, I 79. *S'a încheis într'o grădină.* EMINESCU, N. 27. || Fig. P. ext. (Complementul e un lucru) A pune, a așeza într'un spațiu dat (LB.), a înclăuși, a pune bine. *A încheie în dulap.* TDRG. (Fig.) *A încheie [o propoziție] în paranteză.* BĂRCIANU.

III. Intrans. (După lat. *concludere*) † A conchide, a trage concluzia, a încheia că... De acă totuși nu încheie că N. Testim n'au fost Român. ȘINCAI, HR. I 68/1.

[Prez. ind. și conj. încheid, să încheidă] (regional încheie, să încheie), sor. încheietu († și hân. încheis), part. încheis, ger. încheind, imper. încheie. | Adjective: încheiat, cu negativiul ne-(în)cheis, -ă. [Ad I 1°] *Gura 'ncheid-ă tace.* EMINESCU, P. 205; [ad I 2°] *Sub pleoapele încheite, globii ochilor se bat.* id. ib. 185. *A tăcut cu ochii încheiați.* ALECSANDRI, P. II 109. *Cu ochii încheiați = orbește.* COSTINESCU. *L'am găsit la poartă 'ncheia.* JARNIK-BĂRȘIANU, D. 52; [ad I 3°] *De-achide ferestrele, oăci e aerul încheis = greu.* *Are o fire încheis = necommunicativă;* [ad I 4°] *Grădina încheia.* BIBLIA (1688) 4 pr./12; [ad I 6°] *Culoarea roșie încheia (= întunecată, sumbră).* II. IV 71. *Vreme încheia = cu ceață s. cu nor.* ib. 51. *Dar ei eră vecinic încheis (= întunecat, lăcut, necommunicativ, cf. lat. *clausus*) și vecinic fără de voie.* MERA, L. B. 142. *Mi-i omnia 'ncheia* [în opoziție cu deschisă]. JARNIK-BĂRȘIANU, D. 130; [ad II] *Le rămân vocile încheie.* JARNIK-BĂRȘIANU, D. 422 (Fig.). *Aveția cea încheia.* (= *țigăul înclăușat, ascuns*) nu taste aruție. BIBLIA (1688) pr./22. *Taine ascunse și încheie.* ib. 5 pr./12. *Se umflă acru cel încheis (= comprimat) în pământ atdă de tare, înclăuș.* *căutură pământului.* DRĂGHICI, R. 113. (Substantivat) Un încheis = prizonier, deținut. PONTBRIANT. *A doua zi [m'am împrietănit] cu păzitorii temniței s'a treia zi cu încheis.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG.; -- (rar) încheizător, -oare (după PONTBRIANT, și substantivat, cu înțelesul de spăzitor de închisoare). | Abstracte: încheiere s. f. (Ad I 3°) *încheierea bursei;* (ad I 4°) *După încheierea rărilor, când apela mai scad... se face încheierea generală a bălții, îngrădind-o de jur împrejur cu un gard zig zăg.* ANTIPA, P. R. 574; [ad I 6°] *Leac pentru încheierea feței părului.* PISCUPESCU, O. 317; [ad II] *Încheierea prizonierilor; -- încheis a a. încheiul porții; -- încheizătură s. f. = împrejurire cu gard, cu zid, cu șanț (COSTINESCU); locul unde se încheie ceva; -- încheizătură † s. f. = clausio.* ANON. CAR.; -- *încheisură † s. f. = întunecăală, starea lucrului încheis, întunecat.* COSTINESCU. *În propozițiile codrilor, dețingiu în pământ, ce-i eră verigile și încheisurile (= locuri încheie, poate gresăla grafică în loc de încheisurile SCH.) în vacca PSALT.* | Instrumental-local: încheizătoare s. f. = catarâmă; coteț; poiană. *Cartea legată cu piele, cu colțuri de alamă pe răfurii, cu încheizătoare la fel.* RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. *Un gopron pentru care și plugiuri și două încheizători pe șosma grădnurilor erau încheiate pe lângă ușa de la gard.* AGĂRIBICANU, LUC. III 175.

— Din lat. *includo, -si, -sum, -dere* încheie (II) (care s'a substituit, în înțelesul II, *claudere = clăuși*; pentru înțelesul III, cf. *concludere*). Cf. închisoare, deschide și neol. concludere.

ÎNCHIE- v. ÎNCRE- s. ÎNCHIEU-

INCHIETĂ vb. I. *Inquiet.* — (Franjism). Trans. A pricinui cuiva (s. refl. a fi surprins) de neliniște, neastămpăr, tulburare s. supărare; a

†e) neliniști. [Pronunț.: chî-e- | Adjectiv: închelat, -ă = neliniștit; — (după fr. *inquietant*) închietant, -ă = neliniștitor. | Abstract: închietare s. f. = stare de neliniște, neastâmpăr, turburare, supărare. | Familia: (după fr. *inquietude*, idem) închietudină = stare sufletească de neastâmpăr, turburare, neodihnă, nerăbdare].
— N. după fr. (lat. *inquieto*, -are), idem. Cf. dubletul în cetă.

INCHINĂ vb. I. 1. (S')înclina. II. 1^a. *Faire sa prière, faire le signe de la croix.* 2^a. (Se) vouer, (se) consacrer; vouer (au diable) 3^a. S'incliner, se soumettre; faire hommage. 4^a. Saluer. 5^a. S'incliner. 6^a. *Faire hommage* (de présents), offrir; laisser par testament; dédier. 7^a. *Boire à la santé* de qqn.: boire.

1. Trans. și refl. A (se) aplecă s. a (se) plecă (spre pământ), a (se) înclina. Ne închirămă gerunchile | : Ingenuchind N. TEST. 1648. BIBLIA 1688 lângă mare. COD. VOR. 25¹¹¹. cf. CORESI. EV. 7¹⁰. *Afară mare frig taste și... vihor, n'am capul unde-m închină.* CUV. D. BĂTR. II 286. *Pravednicul Avram* îi părădă c'd deceptu ei se închină lemul. ib. II 190. *Mă n'chin cu capul la pământ.* ib. I 176. cf. DOSOFTEIU. V. s. 79. *Codrii depl...* se n'chinău tototși în cale. ALECSANDRI. P. II 109. *Copila rade și se n'chină peste grății.* EMINESCU. P. 252 || Spec. (Obiceiuri pop.) *Stema [colindătorilor] se închină astfel: cel ce o ține în mână... îngeunacă în fața celuilalte stele... Apoi o plecă cu un turn — cornul din vîrf — de trei ori spre pământ.* PAMFILE. CRAC. 135.

II. (În legătură cu anume complemente; aplecarea se face cu un scop precis, servind ca simbol pentru anumite sentimente).

1^a. Refl. (Construit cu dativul, cu prep. la s. a. absol.) uneori în legătură cu a căde(ă) A-si aplecă geunchii și capul (mai ales înaintea divinității) în semn de venerație, săvîrșind acte creștinești, precum rugăciuni, mînatii, cruci etc., p. ext. a face rugăciuni, a se ruga (la Dumnezeu), a-și spune rugăciunile. *Așă-i eră lui...* de a se închinarea încoanor. CUV. D. BĂTR. I 148. *Mergu să să închine(a) lo scannul totătu.* ib. II 417. *Inchină-ne-crem și not ci și Dumnezeuai.* ib. II 151. *Făcătorii (= creatorul) măreac și se închină lui.* CORESI. EV. 24¹². *Ozdră de se închinărad.* id. ib. 179¹². *Se n'chină s[î]nțitelor moșii.* DOSOFTEIU. V. s. 101. *M'oia închină cu rugă.* id. ps. 21. *Ruginează fața celor ce nu să închină.* MINEIUL. 1776. 200. *Unii se închină, alții strigă.* DRĂGHICI. R. 33. *S'a n'chinat pe la icoane.* C. NEGRUZZI. I 148. *Sara, când mă închin...* RUSSO. s. 6. *S'a închinat după obicei, apoi s'a tologit apă îmbrăcat.* CREANGĂ. P. 302. *Tie, Doamne, mă închin.* SEZ. IV 3¹¹. *Să-mă fac cruce, să mă n'chin.* Ca să mor ca un creștin. ALECSANDRI. P. P. 90¹². *Rușii se închină, dar cu ochii pe subț pat.* ZANNE. P. VI 292. || P. ext. A-și face semnul crucii. *Neavasta l'acea n'ndimprea n'ceppă a se n'chină.* PANN. P. V. I 99. *De oameni răd să se închină și să fugi ca dracul de tîmădie.* ROMÂNUL GUMET. I 5¹². *Să te ferească Dumnezeu de dracul botcaz: căci de dracul nebotcaz te închină și fugi, iar de dracul botcaz te închină și el dă peste tine.* ZANNE. P. VI 595. || Trans. (= fact.) A face să se roage. *Sostind sănăgul cu fînul său acasă, îi închină mat' nădu pe la icoane.* MARIAN. NA. 194. *Fîntî copilul slab și neffîntă speranță de viață, ț se să un nume, închinându-l la o icoană din chitile.* ib. 198. || (În descîntec) A învoca, prin rugăciuni, ajutorul ceresc împotriva unui spirit necurat. *Iepi izdate, țepi draca...* Cu crucea te n'chin. Cu tîmădie te tîmădie. SEZ. III 196¹².

2^a. Refl. A se plecă înaintea cuiva în semn de devotație; p. ext. a se devota, a se consacra. *Din pruncie te-ai închinat lui [Dumnezeu].* MINEIUL. (1776) 178¹¹, cf. 2¹². *În vecinăt' frăție, Sufletu-mi se n'chină ție.* ALECSANDRI. P. I 211. *A se închină pîntecului = a fi lacom la mîncare, a trăi numai pentru gură.* ZANNE. P. II 292. || Trans. A consacra. *Vița noastră adîntem datori a i-o închină.* MARCOVICI. D. 263. cf. ALEXANDRESCU. M. 72. *Soarța ne-a închinat pe vecie unui altuia.* CONTEMPORANUL V. vol. II 264. # A se închină dracului = a se promite, a se devota dracului; a închină pe cineva dracului (și, deoarece cuvîntul «drac» nu se exprimă bucuros, eliptic); a închină pe cineva = a-l da dracului, a-l lăsa în pace, a se desinteresa de el, a nu-și mai face de lucru cu el. *Inchină-te dracului, până ce-i trece podul!* În primejdie te slujești de ajutorul oricărui, chiar de acei cari nu-ți sînt pe plac. ZANNE. P. VI 549. *Să fi fost mîndră n'chinată (= dată dracului, afurisită), Parcă nu-mai fost curată, Ţi-a fost gură fermecată.* HODOS. P. P. 95. *Inchină-l dracului! Nu veri ce buclucăz e [Brasov]. De-cu nu mai am treabă cu el; l-a închinat!*

3^a. Refl. A se plecă, a se înclina în semn de supunere; p. ext. a se supune, a face declarații de supunere; a capitula; † a fi obligat. *Să ne închinămă voiei lui ceaia sfînta.* CORESI. EV. 19¹². *Să-i ție apă închină, până ț-ar strînge foamea...* se se închine. M. COSTIN. ap. TDRG. *Unii s'au închinat la Moscail.* LET. II 428¹². *Cine s'au ție sculă cu vreo pîrșă | sau vreo gîlceavă... să ții (= ție) închinat florinți 100 să dea] județului ot Sibii (a. 1694).* IORGA. S. D. XII 5. *Mîria sa... vă face cunoscut ca să vă închinăți și să cuceriți cetatea.* C. NEGRUZZI. I 172. *Cetatea s'au închină.* ALECSANDRI. T. 1518. *Am venit să mi te n'chini.* *Să nu achină a ta coroașă țair'o ramură de spini.* EMINESCU. P. 238. || Trans. A predă (ceva) în semn de supunere, a predă (pe cineva) ca prizonier. *L-au dus [pe Vîpavețchi] la Tomsa, de l-au închinat.* GR. URECHE. ap. TDRG. *Vrei tu la pîcioare-ți lumea s'o închină?* ALECSANDRI. P. II 29. || Spec. A închină cuiva o cetate = a o predă în semn de supunere. *Au închinat cetatea Moscovilor.* LET. II 429¹², cf. C. NEGRUZZI. I 173. *Să nu ție rîlit a închină cetatea din prima etei și foamei.* DRĂGHICI. R. 165. A închină o țară (cheltie țării) = a face, în numele țării, declarații de supunere. *I-au țieț înaintea Mitropolitului și cu Caimacanul...* și ț-au închinat cheltie țării și steagurile slujitorilor. LET. II 449¹². A închinat țara Turcilor. MAG. IST. 107¹², cf. E. VACĂRESCUL. IST. 255¹². A închină armele = a capitula. *Oastea lui Ieremia închină armele lui Mihail.* ISPIRESCU. L. 47¹². A închină steagul = a capitula, a se declara învins; fig. a muri (MARIAN. I. 92). *Cine scăpă cu fura țair'o parte, în cealaltă închină steagul.* MARIAN. T. 117, cf. 270. (Fig.) După ce îmbrăcau surucul... rămăseu încredințat oă frumosa tîmădie numai dectă trebus să închine steagul. ap. TDRG.

4^a. Refl. (Adesea complinit prin cu plecăciune sau printr'o formulă de salutare; construit cu dativul persoanei, cu prep. (de) către, la sau absol.) A-și plecă capul s. a se înclina cu partea de sus a corpului în semn de reverență, p. ext. s salută, a-și lua zua-bună, bun-rămăș. *În vremea aceea un om neștine vise cătră Isus, închină-se lui și grăd...* CORESI. EV. 76¹². *Inchinându-ne de cătră femeaua aceea... ț-am dat o mie de drahme.* DOSOFTEIU. V. s. 153. *Te n'chină de la mine (= salută-l din partea mea).* id. ib. 11. *Închinându-se unui cătră altul, ca ție cunosă pre el.* MINEIUL (1776) 51¹². *Ou ozdrăd plecăciune închinându-mă...* toate cele țeritice... pobeșe sfințitole. URICARIU. XXIV 445¹². *Mă închină cu*

plecăciune, C. NEGRUZZI, I 199. M'am închinat cu sdrut-măna, cucoană Zamfirică, ALECSANDRI, T. 355. Atunci fata... se închină și tei, ISPIRESCU, L. 27. Cum îi se închină, oșă mulțumește, ZANNE, P. N. 209. Mă închin de sădătoe — salut pe cineva, îi trimiți salutare, LB. (Formulă în scrisori). Cu frățescă dragoste mă închin dumitale, lele Zoșo, URICARIUL, XXI 322/1. | A face un compliment (înainte de a începe o vorbire). Un greier... Ridicând în două labe, s'a 'nchinat bădănd din pînțeni, EMINESCU, P. 196.

5. R e f l. A da din cap s. a se plecă cu partea de sus a corpului în semn de aprobare; p. e x t. a aprobă, a acceptă, a se lăsa convins, a se da lătat. Bine, Doamne, zise Ivan, închinându-se pînă la pământ, CREANGĂ, P. 316. Mă închin înaintea argumentelor sale.

6. R e f l. (Construit cu prep. cu) A se înfățișa (plecat) înaintea cuivă, cu daruri sau cu oferte s. după îndeplinirea unei slujbe s. porunci; a oferi. Auzind și ei de săgăduința împărătească... plecă și ei la împăratul, să se închine cu slujba, ISPIRESCU, L. 218. Se închină fiii cu niște colceci, SEZ, I 37/1. Tu să mă duci la împărat și să-i sputi lui: Poftim fata, 'năitate 'mpărate. M'am închinat cu porunca ce mi-ai dat, SEZ, IV 175/1-11. Trans. A se lăsa de o slujbă; a da cuivă în dar, a oferi, a dărui; a dedica; a testa; a lăsa după moarte. Iată-ți închin boțeria-mă (= lmi dau demisia), MOXA 372/2. Scrișoarea ce o închin pentru înțelepciunea scoată Măriei Tale, ANTIM, P. XXIII 11. I-au închinat multe daruri, LET, II 219/11. Silese pre cei mai săraci a te închină dănie, URICARIUL, II 76/11. SEZ, IV 33/11. Închinând ale lor versuri la puternici, EMINESCU, P. 229. A închinat toată averea sa mănăstirii Neamțului, CREANGĂ, A. 21. Au închinat la boier și t-au închinat vânatul, SEIERA, P. 68/11. Noi umblăm și colindăm și la gazdă o [= urarea] 'nchinăm, JARNIK-BĂRSEANU, D. 516. (Reflexiv) închină, SEZ, I 37/1. pe patru răgi, ce s'au închinat coloi; 78 de lei, pe 6 covorașe algeștii, țig ce s'au închinat; 186 de lei, pe 22 coși de urșinie cu fir, ce s'au închinat la Vodă și Doamnei; 85 de lei, un zaharanț s'au dat Doamnei, URICARIUL, XVI 202/11. | Spec. † A închină o mănăstire = a înrăzi unele patriarhii s. Sfântului Munte, împreună cu toate veniturile. Au închinat mănăstirea Hangul [patriarhiei Alexandriei], LET, II 463/11.

7. Trans. (Mai de mult se pare că, înainte de a bea în sănătatea cuivă, era obiceiul de a plecă paharul, vîrsînd ceva din conținutul lui, obiceiul înlocuit azi prin) A ridica paharul în sănătatea cuivă; p. e x t. a toașta. (Construit cu dativul persoanei s. cu prep. la; complementul — paharul, cupa etc. — poate fi înlocuit prin instrumentalul cu paharul, p. e x t. cu vin etc.) Închină paharul pentru săndății a prietinelor, LET, I 29/11. Încă nu uitase ce cu pahar i-au fost închinat, ȘINCAL, HR. II 9/11. Amândoi... paharele închinănd și cu dragoste rîdînd... ALECSANDRI, P. I 105. Cu paharul plin în mîni... El a 'nchinat, COȘBUC, B. 23. Cu paharele să-i închinăm, MARIAN, VR. 126. Paharu închinăți, TEODORESCU, P. P. 25b. Trei cupe de vin aș bea, La nime n'ay închină, JARNIK-BĂRSEANU, D. 137. | A b a o l. (Complementul — paharul etc. — e omis) A bea închinănd în sănătatea cuivă; p. e x t. (la origine în glumă) a bea (mult), a cheful, cf. a ciocni paharele, a cînsii. Au mîncat... și t-au cînsii împăratul prea bine și frumoș și mai pre urmă ne-au închinat (= a lătat în sănătatea noastră) singur împăratul cu niște vin a lui de Franțuși, LET, II 352/11. La cine va Domnul, ori din Așierei, ori din boteri sărăți mai închină, LET, III 304/11. Boterii închinu și urau pe Domn, C. NEGRUZZI, I 151. Aîd de mult a închinat, Încă

pe loc a rămas lat, ALECSANDRI, I 304. Închinănd pentru gacur, pentru prefect, DELAVRANCEA, ap. TDRG. Zaharia a închinat cu cîneșă peste drum, la neica Friedl, CONTEMPORANUL, V 142. Poftiți de închinăți odată! TEODORESCU, P. P. 171b, cf. D. 141. DOINE, 159/1. (Aluzie la obiceiul de a bea în amintirea morților.) Unuia care moare îndată după altul [i se zice:] uite cui t-ai închinat! MARIAN, I. 45.

[Și: (în poezia pop.) chină vb. 1^a. La 'toane n'e'i chină, Domnul că te-o ascultă, De păcate m'o terță, TEODORESCU, P. P. 279. | Adjective: închinat (cu negativul neînchinat), -ă. (Ad I) Aplecat, adus, înclinat. Când am plecat și am mîncot, Din dos închinată... MARIAN, V. 186; (ad II 1^a) Adorat; (în sensul activ) care și-a făcut rugăciunile. [Isus] taste cînsii și închinată, VARLAAM, C. 258. Dumnezeul cel mare și înalț, carele taste închinat de toate făpturile, ANTIM, P. 5/11. Mîndră neaplată și se cutică ne 'nchinată (= fără să-și fi făcut rugăciunile), MAT. FOLC. 1429, cf. SEZ, IV 234/11. Spec. Femeie închinată, care a fost la Sf. mormînt, hağiță; (ad II 2^a) Popă... închinat fîntei care, După chip și asemănare, A creat mîdăscul neam, EMINESCU, N. 44; (ad II 3^a) Tara... voidă ad pîmînt închinată Turcului, ISPIRESCU, M. V. 35/1. Moșite mîndăstregi, închinată și netchinată, I. IONESCU, M. 131, cf. MAIORESCU, D. II 196. Mătopolia Moldovei, care pînă atunci era închinată la Ohrida, C. NEGRUZZI, I 240. Nu 'ntr' un casă nechemat, Nu bea pahar ne 'nchinat, GCR, II 293, cf. SEZ, IV 8/1. (În loc de închinat = imbinat). Are sprîncele închinat, N. REV. R. I. 35; — închinător, -oare adj., subst. = (cel) care se închină, adorator; (despre zile) în care lumea se închină. Închinătorii de idoli, CORESI, EV. 216/11. În loc ce era închinătorii idoloilor, să face închinătorii Domnului [I]ristoși, DOSOFTEIU, V. S. 132. Dați-mi voie ocum și mie, umosii închinător (= adorator), săi marcelu nostru istoric, s'au... ODORESCU, III, 526. Zile rugătoare, zile închinătoare, SEZ, V 145/11. (Ornat.) Închinător s. m. = un fel de șoim, cf. vînturei (Falco unnuclus), care, după credința populară, când plutește în aer, se închină lui Dumnezeu; cu specile: închinător-ruginiu și închinător-mic, MARIAN, O. I 120; — (rar) închinăcios, -oasă = care se închină (II 1^a) mult, cuvios, cucernic, bigol. Călugărit închinăciosi, JIPESCU, ap. TDRG. | A bătrănti: închinăre s. f. = adorare, rugăciune; salutare; supunere; ridicarea paharului (în sănătatea cuivă), Lăcomia este închinăre idoloasă, VARLAAM, C. 335/11. Închinărea Troiței s'au ardat, CALENDARUL, (1814) 16/1. Toama 'n timp de închinare, ALECSANDRI, P. P. 169/11. Alecsandru... de-ți va fi toia, vom tei la închinărea la, ALEXANDRIA, 32. Despre partea închinării înșă, Doamne, să ne terți, EMINESCU, P. 239. Se întorcea de la închinării de păhare, SA-DOVEANU, P. S. 48. Închinărea unui oraș = capitulare, PONTBRANT; — închinat s. a. (ad II 1^a) Închinatului ce e dentru oameni, și aceluși (= lui Isus Hristos), ca la Dumnezeu, a se închină toameală neșpusă e, CORESI, EV. 163/11. În biserică, cu frații, la mîdăni și la închinat, CONTEMPORANUL, I 405. Și acă o fată... Îcoasă 'ntr'un altar s'o pui La închinot, COȘBUC, B. 16. Să-mi fi ziua de 'nchinat, JARNIK-BĂRSEANU, D. 381; — închinătura † s. f. = închinare (ad II 1^a) Credincioșilor... închinătura și măria ta taste și propovedie, CORESI, EV. 519/11. — închinătore s. f. = închinare (ad II 1^a). La biserică... m'am dus, la 'nchinătoare, În zile de sărbătoare, TEODORESCU, P. P. 502; — (< lat. inclinatio, -onem) închinătore s. f. = piccare, plecăciune, temeneț; adorațiune, venerațiune, rugăciune; supunere; salutare, compliment; ridicarea paharului în sîn-

tatei cuivă, toată. (Ad I 1°) *Făcând închinăciune la progul usii, DOSOFTEIU, V. S. 11_o, Mitropolitul... mergând până în mijlocul bisericii, face trei închinăciuni, URICARIUL, VIII 185₁₂, *Temevedu, cucerind turceze ce însemnau închinăciune, ALECSANDRI, P. P. 110; (ad II 1°) Domnul nostru Iesus Hristos... se curvine toată cinstea și slava și închinăciunea, CORESI, EV. 43₁₂, *Is. Ha.,* căruia să cade cinste și închinăciune, VARLAAM, C. 23. Cu tuza sfărâmă toate închinăciunile idoloilor, DOSOFTEIU, V. S. 218. N'ai dat închinăciune la idoli cîi morți, MINEIUL (1776) 96. Închinăciunea idolească, ANTIM, P. 3₁₂, cf. E. VĂCĂRESCUL, IST. 248₁₂. Nici odată lipsă de a-ți aduce aminte întru închinăciunea [sa] și de pînăruși săd. DRĂGHICI, R. 89. Cartea de închinăciune, EMINESCU, N. 59. *Fac fetele închinăciuni, HODOȘ, P. 180, cf. ZANNE, P. 101. De prescuri te opucași și de mari închinăciuni, VICIU, COL. 82; (ad II 2°) Solt de închinăciune și de plecăciune au trimes, CANTEMIR, BR. 105₁₂, cf. 255₁₂; (ad II 4°) Enkinesăciune = salutare, ANON. CAR. Scriem închinăciune și slujbă... pan Stimon pîrdolabu ot Bistriți, ap. IORGA, L. R. 28. A căruia soaste înjblegnd, Nicolai-todă... trimis-au pre Nicolai vornicul, cu închinăciunea și cercetarea venirii lui, LET. II 86₁₂, *Sf[ă]ntul... te deate închinăciunea zăndăniți, MINEIUL (1776) 162. Nu lipsim d'a oferi... curentele închinăciuni Alteiși soastre, URICARIUL I 176₁₂, L'amândoi prietenește închinăciune te-au dat, FANN, E. I. 33. Salutare, umbră veche! primește închinăciune de la fit (ai) României, care lu o ai cinști, ALEXANDRESCU, M. 15. Spune-i dela mine închinăciune (LB), multe închinăciuni (POLIZU); (ad II 7°) La maaă face și Doamna închinăciune, că întăsu doamna ridică pahar pentru domn, GHEORGACHI LOGOF., ap. TDRG. Când vine vremea paharelor de închinăciune... LET. III 303₁₂].***

— Din lat. *inclino*, -are s. a. aplecă, a înclina, cf. dubletul *inclina*. Dezvoltarea semantică a verbului românesc pare a se datori bisericii orientale, căci ea se găsește și la Greci (*sklino* eplec, înclina și *sklinoia*, *sklinoiava* = a înclina) și la Slavi, unde *klanjati* și *kloniti* sa (se) plecă ajunge la înflesurite: ea adoră, a se ruga (v.-bulg. *po-klanjati se*, bulg. *klaniam*, sârb. *klanjati*, pol. *klaniać się*), sa salută, a face plecăciuni (cf. p. ocion), rus. *klanjati sja*, bulg. *klaniam se*), sa dăruie (cf. p. ocion), sa dedice (rut. *poklonnyty*). Unele din aceste înflesuriri se găsesc și pe teren romanic (cf. cat. *inclinar* sa salută).

INCHINĂCIOS, -OĂSĂ adj.

INCHINĂCIUNE s. f.

INCHINĂTOARE s. f.

INCHINĂTOR s. m. (Ornit.)

INCHINĂTURĂ † s. f.

v. *închină*.

INCHINDI vb. IV^a v. *ehindisi*.

INCHINGĂ vb. I. 1°. *Songler, 2°. Cetndre.*

1°. Trans. (Complementul o calul s. măgarul) A legă cu chinga, a pune (calului) chinga, a strânge în chingi. Se sculă și închingă asini, PALIA (1582) 81₁₂. Căți și-au închingat, PANN, E. II 163. Închingându-și calul cu putere... SBIERA, P. 25₁₂. Cal bun să mi-I înching, ALECSANDRI, P. P. 230₁₂. Mînuca colu-și închingă, TEODORESCU, P. P. 657₁₂, cf. REV. CRIT. II 265, SEZ. III 60₁₂, ALEXICI, L. P. I 115₁₂. Calul că închingă, *Bine'n chingi că-I strînged*, MAT. FOLC. 110. †] P. a. n. l. A pune chingi, de țmătură sau de lemn, la un pat. COSTINESCU.

2°. P. e. x. l. A strânge, a legă (cu o cingătoare), a înching. *Drept sa, închingă-i perna de piele, I.*

VĂCĂRESCU, P. 331₁₂. | Refl. În trei brăne să închingă, PĂSCULESCU, L. P. 251.

[Și: (rar, în rimă) vb. 1^a. Cu șana te piază, Cu chinga te închingă, ION CREANGA, II 207; — (cu rostire dialectală și apropiat de înching) închingă vb. I. Cu brău de aproape l-a înching, MARIAN, VR. 213; — (în poezia pop.) chingă vb. I. Și la col că-mi alergă, În șapte chingi că-mi-I chingă, MAT. FOLC. 63; — închingi vb. IV^a. Și mi-o închingă voioștește, SEVASTOS, c. 309₁₂; — închingui vb. IV^a DDRF. (+ schingui) închingui vb. IV^a. Tot cai potcoviți Bine închinguiși, Eu nepotcovit și nechingiul, TEODORESCU, P. P. 57. | Adjectiv: închingat (cu negativul ne(în)chingat), -ă adj. = legat cu chinga, strâns în chingi. *Vâr închingat de vute brădăuri, COȘBUC, E. 72₁₂. Atunci, mări, s'a culcat Cu leica într'un pat Măndru, mare și închingat, Cu scăndurile de braud (Bucovina), MARIAN, SE. I 38. Închingat și întărușat, SEZ. I 44₁₂. Înfrănat și închingat, TEODORESCU, P. P. 533₁₂. | Abstracte: închingăre s. f. Închingăt s. a. Închingătură s. f. (POLIZU). Taștur de închingat cai, STAMATI.]*

— Derivat din *chingă*, cu pref. *in-*. Cf. *inchingă*, deschingă.

INCHINGI vb. IV^a

INCHINGUI vb. IV^a

INCHINGUI vb. IV^a

v. *închingă*.

INCHIONDORĂ vb. 1^a, refl. *Regarder de travers.* — A se uita la cineva posomorit, încrunțat, urit, chiondoris. Când eram cu ei [bino] la tarbă, eu rupeam curpeni tari și, făcând o funie, îi legam de coarne. Să fi văzut atunci, cum flusturau din cap și cum se închiondora la mine, I. BOTENI, SAM. IV 729. Mă închin și mă închiondorez la tine, că te văd căcând gura ia ei, ca la un creș cotit, IPIESCU, O. 123. [Și: închiondori vb. IV^a. Nu... să ne închiondoram ăla la ăla pentru nimicuri, IPIESCU, ap. TDRG. | Adjectiv: închiondorat, -ă = posomorit, încrunțat. *Pe drum stătu tot închiondorat, nu îndrăzniți să-I fiutreb nimic, VISARION, VL. 93.] Cf. chiondoreală, chiondorîș.*

INCHIONDORĂ vb. 1^a v. *chiondora*.

INCHIORBĂ vb. 1^a v. *inchebă*.

INCHIORCHIOȘĂ vb. 1^a refl. 1°. *Se gonfler, se pufoner, 2°. Regarder de travers.* — (Mold.).

1°. A se umfla în pene. ALECSANDRI, T. 1758. *Bondici... Feți loșoșei de soiu nostru, cu meseria stoului și a banului, nu pier în Iași.* — Pungescu: *Se poate, nențorule... dar mai bine m'ag închiorchioșă cu în București, ALECSANDRI, T. 402.*

2°. (Apropiat de «chior»). A se uita chiorîș. Cf. *Inchiorchiosat*.

[Adjectiv: (in)chiorchiosat, -ă = (ad 2°) scu ochi suciți] (PAMFILE, J. I), uitându-se chiorîș sau cu ochii aproape închiși (CREANGA, GL.). *Răzi tu, răzi, Harap-Ălb, zise atunci Ochidă, uitându-se închiorchiosat, CREANGA, P. 244. Sînt în primejdie să rămîndă cu gura strîmbă sau cu ochii închiorchiosat, PAMFILE, S. V. 35.*

INCHIOȚOĂRE s. f. }

INCHIOȚORĂ vb. I } v. *chicțoare*.

INCHIPĂ vb. 1^a. 1°. *Former; représenter, 2°. Construire.*

1°. A da o formă, a întruchipă, a formă, a reprezenta. [Borrici cei vechi] nu să sfîrîi a pîstră cu credință toate firele ce închipă viața României, IPIESCU, ap. TDRG.

2^a. (Mold.) A construi, a închipui (II. 2^a), a-și face rost din... Mi-am închipuit un car. Com. T. NAUM.

[Abstract: închipăre s. f. = întrupăre. Pământ călăș și auzote la închipăre. id. ib.]

— Derivat din **chip**, cu pref. in-. Cf. închipul, întrupă.

INCHIPUI vb. IV^a. I. Peindre, dessiner. Représenter. II. 1°. Order. 2°. Faire, fabriquer, construire, (se) procurer. 3°. Prendre la forme de, s'incarner. 4°. Se déguiser, se métamorphoser en. III. 1°. Se donner l'aspect, ressembler. 2°. Imiter. IV. 1°. (S')imaginer. 2°. Représenter, signifier. 3°-4°. (S)imaginer. 5°. Se croire, être vanté.

Închipui exprimă, ca verb, ideea cuprinsă în expresiunea în chip, deci: a fi (in)trans., a face (refl.), a-și face (pronominal), a se face, a deveni (trans.) în chipul cuiuș a. ceva.

I. (Chip cu sensul concret de tablou, icoană, desen; vechiu și pop. Trans. s. absol.) A zugrăvi, a desena, a reprezenta printr-o icoană. Înținu au chipul ș'au asemnă... Moșii cinstiți cruce dumnezească. CORESI, EV. 65^{1/2}. Alegând teslorii lenă... au închipuit pr el cu condei. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Pre ceia ce l-au vădcut... închipuind-o (= făcând icoana Născătoare), o săru. MINEIUL (1776) 68^{1/2}. Nu s'au închină chipulul Domniului, core eră închipuit cu răpăcale de materic, ib. 59^{1/2}. O icoană a lui Hercules, unde eră închipuit omul, cum sugrumă pe un leu. TICHINDEAL, F. 30. Cite, cum o 'nchipuit-o de frumos a exclamat o femeie din Bran, văzând pe un pictor făcând portretul unei femei. || P. ext. A face, a da planul s. schița unei zidiri, a schița. Ea însemnă și închipuită, țoră meșterii zidită. MINEIUL (1776), 169^{1/2}. Planurile ce închipuiesc, pierdute [erau]. DRĂGHICI, R. 114. | Fig. A zugrăvi, a arăta, a descrie. Nu pot să văd închipuiesc cât s'au bucurat. DRĂGHICI, R. 27.

II. (Chip cu sensul concret de sfăptură, fântâna). 1°. (Vechiu și pop.) Trans. A închipui, a crea. Cea ce numai cu roia cea dumnezeiască au închipuită toate... MINEIUL (1776) 123^{1/2}. După ce a închipuit Dumnezcu pe om din pământ... ȘEZ. III 28^{1/2}. (Pleonastic, complinit prin sin. faptă) Pravoslavnica credință în faptă închipuită (= schimbând). I. VACĂRESCU, P. 147^{1/2}.

2°. (Pop. în Mold.) P. ext. (Trans. și absol.). A face, a întocmi (CREANGA, GL.) a alcătui, a încheia, a încheia, a încheia, a încheia, a încheia; p. ext. (poate prin apropiere de « chipul») a face rost de ceva (PAMFILE, J. I), a procura. Tu ai bot, de ce nu-ți închipuiești și-un car? CREANGA, P. 33. Cu greu închipui trei buchețele. ION CR. III 67. Proteoasa, văzând atâtă lume, spune preotului să mă închipuie, că n'o s'ajungă pentru atâtea guri. ib. II 250. Fetele și-au închipuit câte un colac. ib. III 182^{1/2}.

3°. † Refl. A lua chip de..., a se întrupă, a lua înțință, a se întrupa, † a se împeliță. Ingerit au dat dela D'umnezdu de să închipuiesc în ce chip le saste azis de D'umnezdu. VARLAAM, C. II 22. De multe ori s'are închipui draei în tru-purii de oamnei morți, s'ar smenit pe mulți. id. c. 332^{1/2}. Se uroă în muntele Taopului și afiță locul unde se închipul Domnul nostru Iuzus Christos. N. HANARAB, IV. 84. S'au închipuit din singurile tale ceale fetecești. MINEIUL (1776) 23^{1/2}. Te-ai închipuită într'asa (= în firea omenească). ib. 38^{1/2}. || † P. ext. A îndeplini, a aduce la îndeplinire. Fără pierdere de vreme puteă să-și închipuiesc scopul. DRĂGHICI, R. 71.

4°. (Pop.) Refl. (construit cu un substantiv predicativ s. cu comparativul ca). A lua chip de..., a se preface, a se schimba în, a se transforma, travesti, metamorfoza în... Bătepti... se

închipuiesc căni, sar la babă și o trăntesc jos. ȘEZ. I 61^{1/2}. Alți fideci... schimboși în strate, se închipuiau mai din toate breștele: boter, șidan, cioban... ib. III 184. Împărătoasa își încheiță dinți într'un măr... Dar... nu-și fu d'ă bună închipu-lura. Pe dată îi sări înima din loc și... se închipui o măgăriță. ib. IX 121. Că el la țarg că mergea, Ca boter se'nchipuie, Și-și luă hatne 'n porunceală... MAT. FOLC. 180.

III. (Chip cu sensul de înfățișare, aspect, exterior).

1°. † Refl. (Construit de obicei cu dativul, dar și cu ca, cu etc.). A se face în chipul cuiuș, a fi ca cineuș a. ceva, a se asemăna, a se compara cu cineuș a. cu ceva. Să mă închipuiesc celor ce deștinu în groapă. PSALT. 47. Măncării acea porcească păcatul se închipuiesc. CORESI, EV. 27^{1/2}. cf. 107^{1/2}, 209^{1/2} etc. Cine împarte și dă din dobânda ce nu e s'ardă pe drept... acela se închipuiesc de face ca cea ce fură. id. ib. 449^{1/2}. Noao a căși tur vrră să se închipuiesc în nărnul ucenicilor lui. id. ib. 475^{1/2}. Milostivii omă milostivului... lu Dumnezcu chipușca-se. id. ib. 41^{1/2}. Acoasă lume se închipuiesc măriei (= se asemăna cu o mare). VARLAAM, C. 222. cf. 324. Drogoșta se închipuiesc cu beția. PRAY. 1085. Să înfoacă să închipuiesc lor. DOSOPEIU, V. S. 26. Vreamea anulat să împarte în... primănor, în vără, în toamnă și în țoră: care acetia să închipuiesc și într'o zi și să asemăna: dumeinea cu primănoara... PISCUPESCU, O. 180. || (Mai rar) Trans. A asemăna. Cu a cerului podoabe fața închipuiesc. KONAKI, P. 167. | † (Rare) Intrans. (cu înțeles reflexiv; construit cu dat.). A se asemăna, (†) a se podobi. Pietrici chipuiesc cea ce fără părcare primesc cucăntul dumnezeiesc. CORESI, EV. 357^{1/2}. Masa ceia ce nu are cucăntul lui Dumnezcu, închipuiesc unei țale de dobitoc. PRAVILA GOVORA, ap. TDRG.

2°. † Refl. (Construit mai adesea cu dat.). A face ca cineuș, a se lua după cineuș, a urma pe cineuș, a imita. Să se apăsăzesc omul, închipuindu-se la Hristos. CORESI, EV. 508^{1/2}, cf. 983^{1/2}, 384^{1/2}. Pre credința lui închipuiesc-se. id. ib. 229^{1/2}. Ca în chip de durnitare închipuiesc-se. id. ib. 235^{1/2}. cf. (chipuiesc-se) 375^{1/2}. Cu alta... închipuiesc-se și se arădă. id. ib. 411^{1/2}. | Trans. Luând închipuiesc de la dănuș, închipuiesc obicei-tele lui. DOSOPEIU, V. S. 7. Luă închipul marciul Antonie, de-l închipui. id. ib. 75^{1/2}, cf. 40^{1/2}.

IV. (Chip cu înțelesul de imagine, simbol).

1°. Trans. (Sens literar) (Uneori complinit prin sin. minte, sin. gând). A imagina, a inventa, a născoci, a plăzmi, a alcătui (cu ajutorul fantaziei), a produce (o imagine), a face (un plan), a proiecta. A duhului se'ndut dar fi demăine înămnă de acetoea ce eră să i să izbănească, închipuindu-l și plăzmuindu-l. DOSOPEIU, V. S. 66. Acoasă tipărire... s'au fost închipuit a se face în litografie. URICARIUL, VIII 202^{1/2}. Romul închipuiesc întru sine un fel de părcose [pentru apărarea cetății]. BELDIMAN, N. P. II 24. Îți vorocam cu înima curată, când închipuim cucăntările mele o-ți hărădi toată viața mea. id. ib. I 66. [Planurile ce rei închipuit pentru buna ta viațură... MARCOVICI, D. 7^{1/2}. [Omul] cel vesel își închipuiesc nădejdi buna. id. ib. 3^{1/2}. Pofta cu care au mănăst nu se poate închipui. DRĂGHICI, R. 99. Să închipuim în mințea noastră, ce cum am fi în locul lui. id. ib. 115. Îndepărțată răul plan ce... închipuiesc, au luat o mată înțeleptă hotărâre. id. ib. 163. Socotința mea este să închipuim niște turebări atât de grele, înțed să nu le poate tălmăci. C. NEGRUZI, I 12. O frică fantastică în chipuiesc niște năcluciri feroase. id. ib. I 28. Bărbătescu... sânt sigur că-și închipuiesc planuri, ca să mă înțele. ALECSANDRI, T. 313, cf. 298. (Mai

ales pronominal) Numai pe-o părere ce-ți închipuești. KONAKI, P. 284. Închipuindu-și în minte ce va fi mai înainte. BARAC, A. 45. Fără-crea ce 'o închipuiește omul... MARCOVICI, D. 8/12. Iși închipuie în gând cu mare frică, că... DRĂGHICI, R. 39. Închipuiește-și, lăscule, asară, când m'am dus acasă, ce să văd? C. NEGRUZZI, I. 30. Fiecare își închipuiește o ortografie. id. I. 349. Iși închipuiește... cât de triști vor trece anii. EMINESCU, N. 36. Vă puteți închipui ce v'ra să zică a te scoldă în Bistrița... Ioemii în postul marel CREANGĂ, A. 28, cf. P. 245. Chin mai mare decât trairi fără tine nu pot să-mi închipuiește în mintea mea. MERA, L. B. 29.

2°. [Învechit și pop.] Trans. A reprezintă, a simboliza, a caracteriza, a însemna, a echivala. Botzafală, cu trei afundări și scateri, ce-au fost intru mormânt trei zile și trei nopți a Domnului închipuiește. CORESI, EV. 513/12, cf. 391/1. Împăstăriul Iona Hristos, cela ce el arădă și chipul pre sine, id. ib. 110/1. Puternicul (= pe cel puternic) puterea-l închipuiește. PRAY, IV. 4. Cădeșă a și ce închipuieșteă veșminte cealea ce pusăd apostolii pre asini. VARLAAM, C. 95/1, cf. 98, II 39/1. Scălip... giunătate din sfera cerului închipuie. GANTEMIR, IST. 172. Strigă-au, închipuind înproparea cea de trei zile, Iona. MINEIUL (1776) 191/1, cf. 92/1, 113/1, 201/1. Amoriul... altă nu închipuiește decât numai năducere. KONAKI, P. 152. Vorbele copilei ce o să închipuiească? PANN, P. V. II 140. Semeș trandafroz... Al Mimet înădrăznea chip să închipuiești. I. VĂCĂRESCU, P. 437/1. Neunire... între mădularii ochișăii familii închipuiește tadul. MARCOVICI, D. 37. Un fecior ia o acure și leagă de mușca acestea două linguri, care au să închipuiească urechile și coarnele caprei. MARIAN, INS. 204.

3°. † Intrans. A se gândi la ceva. Închipuind pirotele și înghițarea ta, Doamne, durarea vād. MINEIUL (1776) 267/1. (Construit cu să) A se gândi să... a-și veni cuiva în minte să... Pentru mai multă siguranță, au închipuit să mai facă și alte lucruri. DRĂGHICI, R. 164.

4°. Trans. și refl. A (se) socoti, a (se) crede, a (se) considera. Închipuindu-să în toate bunășăile lui Petru. DOSOFTEIU, V. S. 156. Ce închipuiești [tip. închipuiești] să fi fost? DRĂGHICI, R. 98. Închipuind că această burzună putea să luereze ca duș... id. ib. 52. Pristior ca la teatru tu în lume să te închipui. EMINESCU, P. 131. Vorbind și răspunzându-și singur, închipuindu-se pre el în luptă cu ceilalți... DELAVRANCEA, CP. TDRG.

5°. Refl. A-și face despre sine o idee prea bună, cf. închipuit. Omul Asia prea se închipuie! Auzit în Brașov).

[Și: † chipul vb. IV^a] Adjective: închipuit (cu negativ neînchipuit), -ă. [Ad I] Crucea, închipuită pe colțed, însemnând că răposatul a fost creștin. MARIAN, I. 162. Planul... închipuit mai în urmă în 2 exemplare de către inginerul... URICARIUL III 255/1; (ad II) Iară de se vor sfădi tot bărbăți și vor totă fămeata ce are în pântec și eu tești copilul ei nechipuit (= neformat)... BIBLIA (1688) 54; (ad III) Închipuiești fi tești (= vă veți asemăna) în Dumăncea. CORESI, EV. 343/12. Închipuiește mie tu (= fi ca mine). id. ib. 434/22. (ad IV, corespunzând adesea neologismelor, sima-gnific, imaginari, fictiv, inventat, ideal, himeric, extraordinar, iar în forma negativă lui neimaginabil). A întruinere lor forme fel de fel închipuiește pururea le veți cunoaște. KONAKI, P. 298. El convinge de închipuiește lui drepturi la tronul Moldoiei. ALECSANDRI, ap. DDRF. Dudaș o pte-rit în luptă c'un cură neînchipuit. A. NAUM, P. V. 12. Un spațiu închipuit ca fără margini. EMINESCU, N. 32. O închipuiește și mistică sistemă. id. ib. 45. Obosit de-atdă luptă închipuit... DE-

LAVRANCEA, ap. TDRG. Răducindu-și închipuiește mustăți... CONTEMPORANUL V, vol. II 483; (ad IV 5^a). E un închipuit (= îngâmfat și jumătate); — închipuitor, -oare (adesea substantivat) = (cel) care zugrăvește, reprezintă, simbolizează, se aseamănă etc.; † reprezentant. Închipuitorul Domnului Hristos. DOSOFTEIU, V. S. 180. Epitropit făr și bătrâni celți, închipuitorii reprezentanții pădmătești... URICARIUL I 262/20. Și cei mai fătăi închipuitorii ai neamului nostru... se pot pidiu de la marchizul Ridolfi. I. IONESCU, C. VII; † A b-stracte: închipuire s. f. (la scriitorii mai vechi redă adesea, ca și schipa, idei exprimate azi prin neologisme) (Ad I) Reprezentare prin zugrăvire, sculptură s. desen, iconanță, efigie; plan, construcție. Acesta carti nu cinstea închipuirile (a) lui Hristos și offe] Născătoare de Dumnez... MINEIUL (1776) 65/1. Te-ai închinat la închipuirea lui. ib. 101/1°, cf. 15/1°, 99/1°. Banii... arăd închipuirea celui ce au împărțit mai 'nătate. ib. 130/1°. Piramidă... am văd-ut-o zugrăvită cu închipuire (= planul) în istoria ei. DIONISIE, C. 227. Căpitanul... ludăd horta ce aveă închipuirea mdrer, au ficut socoteala. DRĂGHICI, R. 19. Pădușindu-a fec de la închipuirea umbrdei, au seprădi a face două coșnice. id. ib. 105. Feluri de închipuiri își făcēd ei, ca să poată scăpa de primejdia răbdătorilor. id. ib. 162. Omul face planuri și feluri de închipuiri. MARCOVICI, D. 3/20; (ad II 2°) Închipuire de socoteală (DOC. 1814), ap. TDRG. = întocmire, specificare de socoteală; (ad III 1°) † Asemănare, aspect. Această gignie den fire are închipuirea duhului sfânt. CORESI, EV. 510/12. [X]un(e)șădu m'au cinstit cu închipuirea (= chipul și asemănarea). DOSOFTEIU, V. S. 154; (ad III 2°) A lui Hristos închipuire (= imitare a pildei lui Hristos). id. ib. 505/11; (ad IV) Moarrea... face o înfricoșată închipuire (= înfățișare) la cele mai frumoase obraze ale firii. GCR, II 130/12. Vicleșul, trafica... a-ceslea loate lăscăce împăjurăul scamului împăjurăul, acuzăe supt o închipuire (= înfățișare) mincinoasă. BELDIMAN, N. P. II 153. Câte sădări și alte închipuiri (= manifestări) de bucurie arădă ei? DRĂGHICI, R. 100. Unde este frumusețea acia a închipuiri (= chip, înfățișare) ce dămăcești? ANTIM, ap. TDRG. Numă... pretutinduri veșed închipuirea (= imaginea) răboșului. BELDIMAN, N. P. I 44. Zile, nopți, petrec cu gândul la dulcea închipuire. KONAKI, P. 82. Tot acea ce închipuirea (= imaginea) ne arată mai strălucitor. C. NEGRUZZI, II 49/1. Închipuire (= fantazma goriei). id. ib. 42. Moș Nichifor nu-i o închipuire (= ficțiune) din povești, ci e un om ca toți oamenii. CREANGĂ, P. 105. Închipuire = halucinație. BIANU, D. S. Când se vede în vreme de tură de tot felul de închipuiri (= figuri fantastice, fantome) pre nori, ploaie avem. CALENDARIU (1814) 82. De la închipuirea (= inventarea, născocirea) bandilor, 354 ani. ib. 3/12. Fără nici o răbdare... supt nici un fel de închipuire (= motiv (inventat), pretext). URICARIUL I 375/20. Închipuire zadarnică = himeric. PONTBRIANT. Imi fac închipuire (= imi închipuiesc, imi imaginez) de durerea și neazul care vin din despărțire. KONAKI, P. 104; (ad IV 3°) Idee, gând, părere, opinie. În cea dintăiu dintr'acestea să cuprindă pentru tdei sau închipuiri, adică pentru golia cuprindere a minții. GCR, II 253/11. Pricina care-l îngrozise eră închipuirea lui (= interpretarea ce le-o dădea) a-zupra acestor semne. DRĂGHICI, R. 156. Greșete însă bunul bădrin în astă închipuire. I. NEGRUZZI, I 194. Iși făcēd fel de fel de închipuiri. VLAHUȚA,

D. 129; (ad. IV 50). *Inchipuire* = îngâmfare. BĂRCIANU; — *Inchipuit* s. a. = inchipuire; (mai ales în locuțiunea) de *neînchipuit* = peste putință de imaginal. *Fată, frumoasă de neînchipuit, de douăzeci și trei de ani.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 214; — *Inchipulură* † s. f. Vădum închipulură de po-două de bărbat groznic. DOSOFTEIU, V. S. 81. *Au făcut și o carie, Luat-au dintr'țasa inchipuituri (= exemplificări?) s[ă] d[ă]ntul Teodorii la a sa istorie.* id. ib. 97. Cf. PARALIS (1639) 21 v° 6. — *Inchipuliu* † s. f. = simbol; asemănare; figură. *A ei [= a crucii] închipuiciune (la margine: figuratio).* DOSOFTEIU, V. S. 17. *Mărturisindu-i har mult pentru închipuiciunea și sămănăciunea...* id. ib. 184; — *Inchipuintă* † s. f. Din închipuim-jele mele. SBIERA, P. S. 184. *Cu oarecare închipuintă deșpre sine.* id. ib. 300. Cf. I. VĂCĂRESCU, P. 147.

— Derivat din *in* + *chip*, cu suf. *-ui*. Cf. *inchipă*, *inchipu(r)lui*, *Intruchipă*, *chibzul*.

INCHIPUICIUNE † s. f.

INCHIPUINȚĂ † s. f.

INCHIPUITURĂ † s. f.

} v. *inchipui*.

INCHIPULUI vb. IV^a v. *inchipului*.

INCHIPULUI vb. IV^a. *Fabriquez, arranger.* — A drege ceva cu ce-ți stă la îndemână (GRAUL, I), a pregăti, a închipui (II 2°) *Inchipă* (2°) a îngheba ceva (mai ales din mai multe bucăți), cum poți și pentru trebuința momentului. *Păr și-am (= până ce am) închipuluit tuu caru,* ni s'o făcut foame. GRAUL, I 546. *Traveste sau traveste pentru aduna colacii, corvigii și poamele trebuesc închipuluite din vreme.* PAMFILE, CRĂC. 38. [S]: *Inchipul* = *inchipui* (II 2°). PAMFILE, J, II.]

— Din ung. *képlni* s. formă, a modela (apropiat, ca formă, de pluralul *chipurile*).

INCHIRICI vb. IV^a (s. d.) v. *chirei*, §. d.

INCHIRIĂ vb. I. *Louer. Prendre ou donner en location.* — A da s. a luă cu (s. în) *chirie* (un imobil), a năimi. *Du-te de-i spune că sînt gata să-i închiriez (= să-i dau cu chirie) rîndul (st de sus [din casa mea].* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Am închiriat (= am luat cu chirie) o vîdă dot anti la Sinaia.* [P. ext. A închirî o corabie, un piono, o trăsură, un cal etc.] (Impropriu) A arenda, a da s. luă în arenda. *Inchiriară* oțteră pogoane de pămînt și-i semăna. POP. GCR. II 365. [Adjective: *inchiriat* (cu negatiul ne-) (*Inchiriat*), -ă. I-a rămas casa *neînchiriată*; — *Inchiriat* († *chiriat*), -oare (une-ori substantiv) = care dă în chirie (în opoziție cu *chiriaș*). *Chiriatorul*, *oel ce dă în chirie o casă, dușeană sau alt ceva.* CONDICA TIV. 4/11. | Abstracte: *inchiriere* (*chiriere* DDRF.) s. f. Se cheamă *in-chiriere* locuțiunea edificiorilor și aceea a mijloacelor. HAMANCIU, C. C. 359. *Inchirierea* sau *arenda este tocmeală, și se zice, cînd zădăra noastră (sau rodurile) și veniturile pămîntului nostru le dăm altuia, cu cîștate pref, în cutare noștru, ca să le stăpînesc.* CARAGEA, L. (1818) 22. *Nu-mi este de vînzare, ci de închiriere.* ISPIRESCU, L. 116; — *Inchiriat* s. a. *Are cu contract de închiriere o cameră de închiriat.*

— Verb derivat din locuțiunea [a da s. luă] în *chirie*. Cf. *subînchirî*.

INCHIS, -Ă adj., subst. v. *închide*.

INCHISNOVĂT, -Ă adj. v. *chisnovat*.

INCHISOARE s. f. I. *Détention, captivité.* II. 1°. *Maison de détention, prison.* 2°. *Clos, parc; bordique.*

I. La origine, *închisoare* era un substantiv abstract, însemnînd faptul de a fi închis, p. ext. captivitate, robie (L.B.): *S[ă] d[ă]ntul, împînd 20 de ai cu închisorile, să s[ă]rjă.* DOSOFTEIU, V. S. 23. *A înșea pe cineva la s. în închisoare* însemnă a ține închis. *L-au înșiat la închisoare mulți ai.* DOSOFTEIU, V. S. 25. În limba veche era deci nevoie să se precizeze, prin întregiri ca «în temniță», locul unde era ținut cineva închis: *Cînd va răspunde leagea să fte mutorea la închisoare în temniță...* atunci bărbatul nu taste datoriu să o hrîncească, de vreme ce taste la închisoare pentru vina ci. PRAV. 629. || P. ext. *Pedeapsă* pentru care se închid persoanele osândite (COSTINESCU).

II. P. ext. *A fi în închisoare* (= a fi închis) a fost interpretat ca: «a fi într'un loc închis și prin urmare închisoare a primit înțelesul concret de «locul în care se închide cineva s. ceva».

1°. Locul, clădirea în care se închid și se țin închiși cei vinovați, cf. *prinsoare*, *temniță*, *pușcărie*, *arest*, *gros*, *penitenciar*. *Cineva este, raze, stă, se bagă, se pune, se trîntește, se ține la s. în închisoare; se scoate, se sloboade, iese dă drumul, iese, scapă de la s. din închisoare.* *Eră pline închisorile de boieri.* LET. II 239. *Scoate moartea de la închisoare și-i zice...* CREANGĂ, P. 303. *Mă-zei nu-i va da drumul, până nu se va istori de tot în închisoarea unde este băgată.* ISPIRESCU, L. 142. *Înț soare Din'închisoare!* TEODOR-RESCU, P. P. 190. *Vină-și cărpa de la poale, Mă scoate de la închisoare.* HODOȘ, P. P. 89. *Te topesi în închisoare.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 506. *Grute zore la închisoare* De trei ani. ALECSANDRI, P. P. 145.

2°. Loc închis s. îngrădit din toate părțile, (mai ales) unde se vîră vîtele. S. pecc. (Pesc.) *Inchisorile* sînt niște cotețe închise din toate părțile, în care se păstrează peștele viu. PAMFILE, I. C. 70. Cf. DAMÉ, T. 125. *Inchisorile* sînt de mai multe feluri: *Inchisori cu garduri și cotețe* (ANTIPA, P. 64), *închisori cu plet* (id. 617 cf. și 639). Despre *închisorile gîrlor*, pentru prinderea peștelui, v. ANTIPA, P. 619. | (La pluit) *Inchisoarea* este oprirea plutei în apă fel, încît se împiedică trecerea altor plute. *Inchisoarea* se face din cauza scularilor, unde pluta rămîne de multe ori pe grind, alta lîngă ea și așa mai departe; se mai face și în vremea puhoșilor. CIUPALĂ, PL.

[După prep. *în* și *din*, în poezia pop., și *chisoare* s. f. PAMFILE, J. II 352.]

— Derivat 'din *închis* (participiul lui *închide*). cu suf. abstr. *-oare*. Cf. *prinsoare*.

INCHISRI vb. IV^a v. *împistri*.

INCHITĂ vb. IV^a v. *chită*.

INCHITINEL adv. = *căttinel*. *Jară eu nu sînt vinovat cu nimica; căce că eu am tot supărat la Domnie să-mi po[ar]te de gînd, jară domni au zis să las[ă] pe 'nchitinel (= s'o las domol, să nu mai insist) (Maramureș, 1751).* IORDA, S. D. XII 236.

INCHITUIT, -Ă adj. *Împodobit cu chite de flori? Mă duc matică 'n miștie, C'am ajuns în vîrstăcie, Să port pușca 'nchituită.* MAT. FOLC. 353.

INCHIVĂRĂT, -Ă adj. v. *chivără*.

INCHIZĂSLUI vb. IV^a v. *chizăslui*.

INCHIZĂTOARE s. f. }

INCHIZĂTURĂ s. f. } v. *închide*.

INCHIZIȚIE, INCHIZIȚIUNE s. f. 1°-2°. *Inquisition*.

1°. Cercetare, anchetă, perchiziție riguroasă (adeșea vexatorie și arbitrară).

2°. Tribunal ecleziastic, instituit alină dată în unele țări din Apus și mai cu deosebire în Spania, ca să urmărească și să cerceteze pe ereticii care se abăteau de la credința catolică.

[S]: (c. ruz. *inquisicija*, idem) **inchiziție** † s. f. | f. a m. i. i. a.; (după fr. *inquisiteur*, idem) **inchizitor**, (c. ruz. *inquisiteur*, idem) **inchizitor** † s. m. = membru în tribunalul de inchiziție; fig. cel ce face anchete, cercetări minuțioase (și vexatorii). **EV**, ca niște **inchizitori**, *ștă de fapte tuturor*. C. STAMATI, ap. SEZ XII 63; — (după fr. *inquisitorial*, idem) **inchizitorial**, -ă (pronunț. -ri-al) adj. = care se referă la inchiziție; fig. care are caracterul unei cercetări sau unei perchiziții riguroase și vexatorii.] — N. după fr. (lat. *inquisitio*, -onem, idem).

INCHIZITÓR s. m.

INCHIZITÓRIÁL, -Ă adj. } v. *inchiziție*.

INCHIZOVÁT, -Ă adj., subst. v. *chiznovat*.

INCIDENT subst., adj. I-II. *Incident*.

I. S. a. 1°. Întâmplare neașteptată produsă în cursul unei întreprinderi.

2°. Acțiune a eveniment intercalat în acțiunea principală a unei drame, epocii s. roman. *Lesne se explicit în Cântul Nibelungilor nu numai incidentele episcopului Peregrin de la Passau...* HASDEU, I. C. 100.

3°. Chestiune (de însemnătate accesorie) ridicată (pe neașteptate) în cursul unui proces, a unei discuții, a unui joc. *Deabii începuseră... să se ocupe cu discutarea protejilor de legi, când se văd împiedecate prin tot felul de incidente*. MAIORESCU, D. IV 34.

II. A. d. j. 1°. (Gram.) **Propozițiune s. frază incidentă** = propozițiune accesorie, intercalată într-o frază s. propozițiune principală. Cf. *incident al*.

2°. (Fizică) **Rază incidentă** = rază solară ce cade pe o suprafață într'un punct dat. Cf. PONI, F. 146.

[S]: **incidente** † s. m. | Familia: **incidentál, -ă** adj., adv. = întâmplător, din întâmplare. *De voia pemei uneiori de dănpit... o rotu face-o numai în mod incidentál*. GHICA, S. 91. *Comite o eroare incidentálă*. HASDEU, I. C. 153. (Gram.) **Propozițiune (frază) incidentálă** = propozițiune (frază) incidentă. *Se vorbește între punctele de acuzare acolo formulate, se vorbește, ce e drept, sub o formă mai acoperită, carecum ca o frază incidentálă, de chestia Basarabiei*. MAIORESCU, D. IV 226; — (după fr. *incidence* idem) **incidentă** s. f. (Fizică) = întâlnirea unei raze solare cu o suprafață; întâlnirea unui corp elastic cu o suprafață. **Punct de incidentă** = punctul în care o rază solară cade pe o suprafață. Cf. PONI, F. 146. **Unghiul de incidentă** = unghiul ce face raza solară care cade pe o suprafață cu perpendiculara dusă de la punctul de incidentă. **Unghiul de incidentă este în totdeauna egal cu unghiul de reflecțiune**. id. 147.] — N. după fr. (c. lat. *scholastic incidentes*, -entem, de la *incidere* sa *cădea* în... a se întâmpla, cf. germ. *Zu-fall*).

INCIDENTĂ s. f.

INCIDENTÁL, -Ă adj. } v. *incident*.

INCIDENTE † s. m.

INCIFRÁ vb. I^o v. *cifrá*.

INCILÁT, -Ă adj. v. *impllá*.

INCIMPÍ vb. IV

INCIMPÍT, -Ă adj. } v. *cimpí*.

INCINÁ vb. I^o. *Faire pâtre lesoux vers le soir*. — A paste oile în timpul serii. H. XII 7. *Ciobanii scara le 'ncineacă [pe o] la torbá*. ib. II 28. [A ba tract: **incineală** s. f. = mănecarea de seară, ducerea la iarbă a oilor. H. XII 30.]

— Verb derivat din *în cină* (= spre cină).

INCINÁT, Á † adj. *Entré dans un ordre monastique*. — Intrat într'un cin călugăresc. Căci părinții miei și eu sântem încași Sfinței Monastiri Hușilor. DOC. (1758), ap. TDRG.

— Participii, devenit adjectiv, al unui verb neatestat *inciná* (derivat din *cin*).

INCINCÍ vb. IV^a refl. v. *cimpí*.

INCINCÍ vb. IV^a. *Quintupler*. — Trans. și refl. A (se) înmulți cu cinci, a (se) repeta de cinci ori. *Veniturile s'au încincit*. DDRF. [S]: **incincui** † vb. IV^a | Adjectiv: **incincuit** † (în *incincuit*), -ă. *Cine va furá ceorá... acela să o înțoarcă încincuită*. PRAVILA (1652), ap. TDRG.]

— Formație literară din *cinel*, cu ajutorul pref. *in-*.

INCINCUI vb. IV^a † v. *incinai*.

INCINDE vb. III. 1°. (S')*allumer, (s')embraser*. 2°. *Brûler, (s')enflammer; se propager; s'engager*. 3°. *Rendre incandescent*. 4°. *S'échauffer, moisir*.

1° (Despre foc) Trans. A aprinde, a cuprinde cu flăcări; refl. a se aprinde (bine). *Încinde-se foc* (: *exardescet ignis*). CORESI, PS. 102. *Încinde-se foc în zborul lor, Văpaie arse păcătoșit*. ib. 296. *Domnul sulție și scuturá cu focul le încinge*. DOSOFTEIU, PS. 152. *Ardeátoare materii [din interiorul pământului]... să încing și să aprind între dânsele*. PISCUPESCU, O. 58. *Focul când se încinge, Anevoie se stinge*. PANN, P. V. III 12. *Flacăra începă a se încinge*. ODOBESCU, I 21^{1/2}. *În curând lemna trosni și focul le încinge*. CONTEMPORANUL, V. vol. II 193. *Arde focul, mă încinge*. TEODORESCU, P. P. 322^b, cf. (și cu flăcări mi-o încinde) 322^b. *Foc la tână mă 'ncinge*. JARNIK-BĂRBANU, D. 22. *Mă încineră căldurile = m'au apucat frigurile*. DDRF. Din mitologie scântei, de nu se vor stinge, mare pojar se 'ncinge. ap. TDRG.

2°. Fig. (Despre un sentiment, pasiune etc.; cf. lat. *incendit amore, desiderio, ira, dolore*, etc.) Trans. și Refl. A (se) aprinde, a (se) excita, a (se) întărâta, a (se) inflama, a (se) consuma, a (se) mistui. Nu încinde toată mânia sa (: non accendit). CORESI, PS. 212. *Amoroase porumbice... zboară către... cub, purtate prin aier de dorul ce le încinge*. ODOBESCU, III 35^{1/2}. *Întreându-i și încingându-i dorul de părinți...* ISPIRESCU, I. 103, cf. (*dragostea*) 78. *Sete mare-încindet*. TEODORESCU, P. P. 440. | (Despre oameni s. părți ale corpului) A se aprinde, a se înfierbânta. *În truța necuratului încinde-se (să aprinde DOSOFTEIU; incenditur) mighelul*. CORESI, PS. 20. *Încinuse-se inima mea* (: *inflammatum est cor meum*). CORESI, PS. 194. *Întreoa că mi-a 'ncins*. TEODORESCU, P. P. 439. *Te(a) încinde(a)și și dzua și noaptea* (a) în currie. CUV. D. BĂTR. II 451. *Obrașiți fi ardeau, capul i se încinuse*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. † *Iar s'au 'ncins pielea pe Parcl* = căuți bătaie. ZANNE, P. VI 258. | (Despre boale molipsitoare) Refl. A se lăti, a se răspândi, a lua proporții mari, a băntui. *În ordia muscălească se încinuse toala, de murcua edie două trei sute de soldoși pe zi*. GHICA, S. 24. | (Despre bălăi, lupte, certe, discuții, etc.) Refl. A se începe cu înflăcărare. *Lăuărit începură să cânte și balul se 'ncinze*. N. XENOPOL, ap. TDRG. *Se încinge un răs școlăresc*. TEODOREANU, M. II

163. Mă se încinde o lăldăie între acești cruzi. ISPIRESCU, II, 10^{1/2}. Unde nu se încinse între dâncii o bătăie crâncenă. CREANGĂ, A. 112, cf. (o luptă) RETEGANUL, P. V. 43^{1/2}. După masă se încinde o conorbire între trei. ISPIRESCU, ap. DDRF.

3°. (Despre un obiect) Trans. și refl. A da foc, a aprinde, a (se) înfierbântă tare, a (se) încălzi până la incandescență. Fiecare încinge (se) aprinde s. întinge: în apa (tip, apă) aceea trei fire de păr de lup turbat, zicând unele curvințe magice. MARIAN, O. II 29. Se ia cuțitul și se încinde în foc: Cuțit olămat, pîsădat. Nu te încind, Nu te aprind pe tine... MAT. FOLC. I 576. Nu încind și aprind Ast pietrotu bălțat, Și încind și aprind Înina scrisului (cutădră), Încind și aprind Capul... trupul. MAT. FOLC. 692-693. Tu sare... Cum te'ncinzi, Cum te-aprinsi, Apă să se încinzi, Apă să s'aprindă Căutare. MAT. FOLC. 1561. Untura se încinge = se înfierbântă tare. COLUMNA LUI TRAIAN, IV 246. Soba se'ncinse, DDRF.

4°. Spec. (Despre făină, bucate, făin, etc.) Refl. A începe să fermenteze în urma căldurii produse de umezală, a se aprinde. Despre făină, grâu etc., când stă mult într-un loc astupat, zicem că să încinge. LB. Să încind, adică să aprind bucatele, capătă miros greu, cum grăul, orzul, făina și celelalte, când stau multă vreme închise, astupate, cu umezală. I. GOLESCU, C. I. De-octia se vor încinde a arde clăite. PALIA (1582), ap. CC. 69. Se repezi asupra fănușii, care se încinseze, de pocnă în sus. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Porumbul are multe racye: se încinge, face gărgărișe... CHIRIȚESCU, CONV. LIT., XLIV, vol. II 657. S'a încins făina în lădotu, trebură scoasă și pusă la un loc (Frata, Câmpie). Com. V. BUCUR. Dacă se întâmplă cu bobii de fasole să nu fie bine uscați..., este de neapărută trebuință ca fasolea să se usuce, întinzându-se la soare..., căci alfel se aprinde, se încinge, se înnețrește și prinde mucoșău. PANFILE, A. 187. (Trans. = fact.) Aburul de la deobiltoace... încingând bucoțele, le face duhoase. ECONOMIA, 57.

[Verbul încinde are la ariost (incinziu) și la participii (incina) aceleși forme ca încinge; unori și sensul eră atât de asemănător, încât aceste două omonime au putut fi confundate: o propoziție ca fîcădrile au încins casa = sau aprins, au încendiat casa; a putut fi interpretată ca însemnând: sau cuprins (ca într-o cingătoare) casa din toate părțile. Rezultatul a fost că, în cele mai multe regiuni, vechiul prezent încind (întruz MARDARIE, L. 4526, cuv. D. BĂTR. I 285), imper. încinde, gerund. încinzând și inf. încinzi au fost înlocuite prin încing, încinge, încingnd, încinge vb. III. | Adjectiv: încins (cu negativul neîncins) -ă = aprins; cuprins de căldură; înfierbântat foarte tare. Poatele taze întins, umflat și încins de durere. CALENDARIU (1814) 170^{1/2}. Grău încins, fărînd încind. LB. Apolon încins de o turbată arșiță, strigă în gura mare Niobe!... ODOBESCU, III 301^{1/2}. Turnă dintr'o vîlică 'n alta laptele prea 'ncins. CARAGIALE, S. 6^{1/2}. Cop lepat, întind 'ncinzi și de minie necoprînd. ZANNE, P. I 38. | Abstract: încindere (încingere) s. f. = aprindere. CUV. D. BĂTR. I 285. Nu eă mirareji ce e într'u voi încing[ere] (: care e cu foc într'u voi N. TESTAMENT 1645; aprindere BIBLIA 1688; nepoșoi). COD. VOR. 160^{1/2}. - încins s. a. = aprindere, foc, patimă. Încinsală (: furor) mîntei tale să prinză ei. CORESI, PS. 180; - încinsă ț s. f. Turnatu-te-ai de mîntie încinsă la (: avertisă ab ira indignationis tuae). CORESI, PS. 232.]

- Din lat. *incendo*, *-ens (-endi), -ensum, -endere, idem. Cf. *destingo*, *incintă*. Gr. *Crețu*, Columna lui Traian, IV 246.

INCINEALĂ s. f. v. Incina.

INCINERĂ vb. I^a. Incinerer. — Trans. A preface în cenușă; spec. a arde un cadavru (în crematoriu). [Abstract: încinerare s. f. | Adjectiv: încinerat, -ă. De este apă, mai bine să fii încinerat! MIREA, C. II 114. | Familia: încinerăție, (după fr. *incinération*, idem) încinerăține s. f. = acțiunea de a preface un corp în cenușă; arderea sau cremarea (unui cadavrelor). — N. după fr. (lat. *incinero*, -are, idem, din *cinis* 'cenușă').

INCINERĂȚE, INCINERĂȚINE s. f. v. Incineră.

ÎNCINGĂT, -Ă adj. v. încinge și închingă.

ÎNCINGĂTOARE s. f. v. încinge¹.

INCINGE vb. III. I^a. (Se) ceindre, 'metre une ceinture. 2^a. Ceindre (les armes); (s')armer. 3^a. Investir, assumer (le pouvoir). 4^a. Enlourer.

1°. Trans. (adesea pronominal) A(-și) înfășura (strângând) mijlocul corpului cu un brâu (cingătoare s. alt obiect analog, care se indică prin prep. cu). Și-a încins mijlocul cu un brăncinar. || P. ext. (Complementul e altă parte a corpului, omul s. haina). A lega înfășurând cu brăul etc. Ce moșneg bătrânt Încinge barba cu brău. SEZ. III 64^{1/2}. L-am încins peste cojoc cu o șfoară. | (Subiectul e brăul) A lega împrejur, strângând (peste mijloc). Mlădăul trup t-î încingea Un brău de-organ. COȘBUC, B. 20. | Fig. Încingeți-vă mâțele cugetelor voastre (: succincti lumbos mentis vestrae). COD. VOR. 40. || Refl. A se înfășura peste mijloc cu un brâu (etc.), a-și strânge brăul. Te scoală de te 'mrește și te 'ncinge. DOSOFTEIU, V. S. 116^{1/2}. S'au încins cu frînghia ce făcuse. DRĂGHICI, R. 97. Se încinse pe de-asupra șolului cu o curea lată. C. NEGREZZI, I 22. Nu te 'ncinge, mândro, lat... Ci te 'ncinge strâns și bine. JARNIK-BĂRSEANU, D. 254. Cu brău roșu se 'ncingea ih. 244. Când ta brăul și se 'ncinge. I. IODOS, P. F. 48. Vlad pînă se 'ncală, Soarele se 'nalță; Vlad pînă se 'ncinge, Soarele se frînge. ZANNE, P. IV 422.

2°. Spec. (despre arme). Trans. (Complementul e o armă) A(-și) prinde arma împreună cu cingătorea, p. ext. a se înarma (cu o armă purtată la brău, p. ext. cu orice armă). Îi încinge sabia, MAIORESCU, D. II 169. Chiar omul cel mai pacinic încinge-atunci o armă. I. NEGREZZI, II 16. Palocul de n-ai încins... ALECSANDRI, P. P. 208^{1/2}. Încinse sabia... la brău. RETEGANUL, P. I 9^{1/2}. Dacă n'am arme să 'ncing... SEZ. I 9^{1/2}. N'are cine te (= armele) 'ncinge. JARNIK-BĂRSEANU, D. 288. | (Complementul e omul s. mijlocul lui) A înarma (cu o sabie etc.). Cu arme-î încinge. CORESI, EV. 202^{1/2}. Mă încingi cu armă, DOSOFTEIU, PS. 53. Patria mea... Cînge-ți coapsa... Zina dreptății ze aproptei BĂLESCU-RUSSO, M. V. 577^{1/2}. || Refl. A se înarma cu o sabie etc.; p. ext. ț a se înarma. Se încinge cu sabia, CREANGĂ, P. 307. Spre toată slujba și primejdia a ne încinge gata sîntem. CANTEMIR, IST. 163. Cu buna faptă încingîndu-se... MINEUL (1776) 138^{1/2}. # (În glumă) A încinge pe cineva cu o bătă s. a încinge o bătă pe cineva = bătă încinge pe cineva) = a bate. Băta nu glumi, mi-o încinse cum e dată, de... fugi la părinți și frații ei. RETEGANUL, P. I 7^{1/2}. Apucă un măduș (băticuș) și prinde a o încinge pe spate. id. II 80^{1/2}. M-î încinge cu o bătă. id. III 30^{1/2}.

3°. † Fig. (Trans.) A investi pe cineva cu o putere, a da cuiuiv o putere; (refl.) a(-și) asuma, a lua asupra sa o putere. Înceți-te Domnul, în

sila (= puterea) sa incinse-se (praeincit se); FETELER este revētu de forțe). CORESI, PS. 257. Dumnezcu incinse-mă cu vîrtute, id. ib. 40. Tu mă-ai incinșă vîrtute. DOSOFTEIU, PS. 54. Constantin, incinșândă toată stăpînirea Rîmleanilor... id. V. S. 73. Tu pus hotman și incina de împăratul... id. V. S. 57.

4°. P. a. n. a. l. A incunjură (din toate părțile), a impresură. Din cinci părți, cu foc și cu sabie îi incinse. BĂLCESCU, M. V. 54. De trei zile-acum pe mare... Vântul suflă și se împinge, orizontul ne incinge. Ca un cerc nemărginit. ALECSANDRI, P. II 41. Îndeamnă pe soții năvalnici s'o 'ncingă. COȘBUC, A. 168).

[Aor. incinsetu († și dial. incing(u)), part. incins, imper. incinge, ger. incinșând. | Și: † cinge vb. III. Dealurile nocte Bucurie le-a cinge (sau le 'ncinge?) să saltă. DOSOFTEIU, PS. 208. | Adjective: incins (cu negativul ne(î)ncins), -ă. (Ad. 1°). Să fite mijlocul nostru incinș (sic!). VARLAAM, C. 334. Preste fitecătoare cojiță trebuie pus câte un jup de rogor... și incins (= legat) jupul pre îndupă cojiță, ca să nu-l sufle vîntul. ECONOMIA, 207. Eră incinșă cu un colan de aur. C. NEGRUZZI, I. 145. Atunci ca de-odată s'a văzut incinșă cu un cerc zdrușă de fier peste mijloc. CREANGĂ, P. 88. Tine chimșorul dăta. Când vei fi incinș cu el, ce vei tot le faci. SPIRESCU, L. 315. Incinșă cu brău verde. SEZ. II 8/p. cf. (cu pasfale) II 198/iv, (bine) DOINE 157/v, (rău) 157/v, (prea strîns) 88/iv. Am doi frați incinși într-o cură. (Paris). GOROVEI, C. 273. Boicrul e tot boier, măcar de-ar fi incinș cu leu. ZANNE, P. IV 282. (ad. 2°) Înarmat. Un om ca și incinșă cu arme. PRAV. 60/p. L-am văzut incinș cu sabie peste giubea... C. NEGRUZZI, I 70; (ad. 3°) Putearea vrăjmașului o ai surpat, fiind incinșă cu puterea cea dumnezeiască. MINEIUL (1776) 117/v; (ad. 4°; în funcțiune adverbială) Pe sub cotină rîul curge 'ncinș pe îndupă ea. COȘBUC, F. 124; — incingător, -oare = (cel, cea) care incinge. (Substantiv, cu sens instrumental) Incingătoare s. f. (l.b.) = brău (COSTINESCU, TÎPLEA, P. P.), cingătoare, centură, bandaj (PONTBRIANT), suspensor (id.). Incingătorile lor sînt de păr țesut. DOG. (a. 1799), ap. C. A. 789. Leica cu incingătorii. MANDRESCU, L. P. 88/v, cf. DOINE, 88/vs. Trupșor de 'ncingătoare. SEZ. II 159/vs. cf. I 111/p. | Abstracte: incingere s. f. = acțiunea s. faptul de a incinge; † (traducere pe grec. ne(î)ncingă) incingere-împrejur = cingătoare. Și-și făcără lor incingeri împrejur: (ils s'en firent des ceintures). BIBLIA (1688) 3/v; — incins s. a. Incinșul brîului, De-ăsupra buricului. ALECSANDRI, P. P. 73/p. Incinșul (la lucrarea viei) se face străgînd coardele din toate părțile și legându-le cu leu; în alte părți se zice plevălă. H. II 58; — incinșătură † s. f. PONTBRIANT, POLIZU. Cu 2 incinșături, din față și din doz. DOSOFTEIU, V. S. 172; — incinșătoare † s. f. = cingulum. ANON. CAR. | Compus: (formație personală) incinșabilă † vb. IV^a = a se incinge cu salia. Mă incinșăbiciu (mă incinsetu cu sabie). GORJAN, H. L. 148.]

— Din lat. [in]cingo, -xi, -ctum, -ere, idem. Cf. cingătoare.

INCINGE vb. III v. inelnde.

INCINIĂ vb. IV^a Harnacher. — (Jud. Născud) A pune pe cal toate cele necesare, spre a-l face gata de încălecat (Zagor). Com. N. DRĂGANU. [Pronunț. -ni-ă.] | Adjective: inciniat (dial. incinăt), -ă = (despre cal) gătit cu toate cele necesare. | Abstracte: inciniare s. f., inciniat (dial. incinăt) s. a. = întăritat. H. XVIII 276.]

— Derivat din cinle† cu prefixul in-.

INCINS, -Ă adj., subst. v. inelnde și incinge.

INCINSĂTOARE † s. f. | v. incinge'.

INCINSĂTURĂ † s. f. |

INCINTĂ vb. I^a (S') échauffer. — (Banat, Romanaji, Mehedinți, Vâlcea) Trans. A aprinde, a incinge. Cum vești sîdă bălțile... și care cu vapora lor ce împuștă otrăvesc și cu epidemie incintă aerul... (a. 1807). ORADOVICI, ap. VB II 496. | Refl. A se infierbîntă, a se aprinde de căldură sau de mînie (CONV. LIT. XXXIX, 1128, H. XVIII 174), a se înfocă (Com. LIUBA), a se încălzi în discuțiune (Com. V. BRANISCE). Carnea cînd se incintă, începe a se frige. H. XVIII 174. Omul se incintă de mînie, de joc. Com. LIUBA. Cum să 'ncintă Vatra de foc... Apă să se incinte Inima'n cutare. MAT. FOLC. 1561.

— Confuzia de înțeles dintre incinge și incinde pare a fi produsă de confuzia de participii 'incint (păstrat în arom. fîntu) (incinetum) și incins (incensum, așa încît s'a întrebuintat incins și ca participiu al lui incinge, iar incint și ca participiu al lui incinde. De la acest 'incint s'a derivat verbul incintă. Cf. I. A. Candrea, Cour. II, XXXIX, 1128 (care presupune o formă latină 'inceno, -ore, crezînd că și lat. incensivum ebold, stimulens incensivus animator, excitans, incensor stingtor ar fi derivate de la un participiu 'incensum în loc de incensum).

INCINTĂ s. f. Encicinte. — Spațiu (într'o sală mai mare) închis de jur împrejur: p. ext. sala însăși, incinta Camerei Deputaților. — N. după fr.

INCIOCĂ vb. I v. cloacă.

INCIOCĂLĂ vb. I. Lier ensemble; mettre en ordre, mettre à sa place. — (Transilv., Vâlcea) A lega la olală (VICIU, GL.), a împreună ceva, cf. înjghebbă, incicipri, incheibără. Luca începă... a pune pe hîrtie slovă de slovă, pînă ce inciocălă vorba; †ublet. I. URBAN-JARNIK, ap. TDGR. Lemnarul inciocelează lemnele. H. XVII 237. A-i inciocolă [pe tineri] s. a-i face cioc la loc = a-i face să se leie în cununie. VICIU, GL. | A pune ceva în ordine, a pune la loc. Carul e inciocolat (Brașov). Com. I. PANTU. Inciocolă și omul nostru plugul și porul cu arghal la 'ntora mîriști (Făurești, în Vâlcea). PAMFILE, D. 92. [Și: Inciocolă vb. I^a.]

— Din sășește tschaehel stâlă de lanț. C. Lăcea, Dacoromânia III 744.

INCIOCOLĂ vb. I v. inciocălă.

INCIORECĂ vb. I |

INCIOROCĂ vb. I | v. cloareci.

INCIPCĂT, -Ă adj. v. elpeă.

INCIPENT, -Ă adj. (Med.) Commencant. — (Latinism) Începător... Catar incipient. [Pronunț. -pi-ent].

— N. din lat. incipiens, -entem, idem.

INCIPIT s. a. sing. Se dit des premiers mots d'un manuscrit — Primele cuvinte dintr'un manuscrit. Epilogul vorbește numai în numele tipăriturului... de titlatura lui Alexandru-vodă, d'împăratăcută incipit: ecu-mila lui Dumnezcu. IOGA, L. R. 87.

N. din m-lat. incipit sîncepes (a treia pers. sg. ind. prez. de la incipio, -ere).

INCIRIPĂ vb. 1^a, 1^a. *Ramasser, rammoder.*
2^a. *Prendre constance, se former.* 3^a. *Se procurer.*
4^a. *Se remettre.*

1^a. **Trans.** A adună din toate părțile și a îngheba ceva (iute, în grabă, de mântuială), a înclocăla, a încelbăra, a închipă, a închipui (II 2^a). A înciripă sau înfiripă = a face ceva iute, a săvârși ceva în grabă (Straja, în Bucov.) Com.A. TOMIAC. *Înfiripez* = alcătuiesc. CREANGĂ, GL. *Și-apoi, încetul cu încetul mi-am înfiripat tar gospodăria. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. Acestora le-au poruncit căpitanul să prindă cum și cu ce vor putea și să înfiripe carul și să-l ajute a-l duce până în ogradă. SBIERA, P. 11/12. Celălalt eră peste măsură de lenes, ca să poată înciripa ceră. PAMFILE, D. 67. | A-și strânge hainele și a se îmbrăca: *Înciripează-te încetătorul și ne-om porni (Bilca, în Bucov.).* Com. G. TOFAN.*

2^a. **Refl.** A lua finia, a căpăta forme reale, a se face, a se îngheba (din nou), a lua naștere. *Vinul adu se 'nfiripează și se 'ntinde.* RMINESCU, P. 237. *Nu poate mult însă (Alba-Iulia) s'a ridicat din rutine; celata a fost zădărită de nou și lângă ea, spre apus, s'a înciripat și orogul.* MOLDOVAN, T. 364. *Ce mândră serbătoare se 'nfiripă!* IOSIF, P. 31. *Din doru-i necăsuți și 'n veci căldor, O doină domol se 'nfiripă.* GOGA, P. 50.

3^a. **A (se) înciripă** = a agonisi ceva (FRANCUCANDREA, M. 101), cu mare greu (VICIU, GL.) s. încetul cu încetul, a-și câștiga, a-și face rost de ceva (L.B.). *Pîpîia cu grișă după cură, să rădă de stă tîbucul; țyi făcă odăntă până în tîndă, să-și mai înciripe câteva lemnușe de pe solniș.* AGĂR-BICEANU, SĂM. III 177. *De unde să mă înciripe de banii VICIU, GL.*

4^a. **Refl.** *'Mă încirip din boală la sănătate, adecă mă Intrăm.* L.B. *Înciripă* = înșănătoși. JIPESCU, O. 55. *A se înciripă* = a prinde la putere după un morb. VICIU, GL. *Înciripatu-te-ai?* = înșănătoșatu-te-ai? FRANCUCANDREA, R. 54. *Mă înfiripez* = îmi vin în fire, mă înșănătoșez. CREANGĂ, GL. *Abia-abia s'o 'nciripat și țărăgi s'o îmbolnădit, Abia s'o 'nciripat puțin (= s'au făcut mai măritorii) și trebură să-l vîndă (Bilca, în Bucov.).* Com. G. TOFAN. *Cultura futurușii, înțelată în timpul monopolului, începe țărăgi a se înfiripă în satele unde locuitorii sînt deprinși cu divna.* I. IONESCU, M. 356. *Ce-a făcut de atunci încocoace? A progresat în dezvoltarea lui? S'a înfiripat? MAIORESCU, CR. II 156. Nu se mai puțin înfiripă de pe leuzie, și muri.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 104. *Cu coștje, cu țărăje, purreclul începe a se mai înfiripă și întrarmă, și numoi ce se trezeau că țărăgi au venit asupra lor.* MARIAN, T. 256. | *A se aieplă. De-odată mi se înfiripă zmeul, rădăca pe Sucea-Murag în sus și-l trîntește...* în *jos.* SBIERA, P. 103/4.

[Prin Mold. și în regiunile care rostesc pe fier și pe cer de o potrivă (ser), înfiripă a fost redat, prin hiperurbanism, în forma înfiripă vb. 1^a, formă pătrunsă apoi în limba literară. | **Adjectiv:** *înciripăt (înfiripăt), -ă.* (Ad 4^a) *De te-ay mai vedă odată înfiripat, toată lumca ar fi a mea.* CONTEMPORANUL, V vol. I 292. | **Abstract:** *înciripăre (înfiripăre) s. f.* (ad 2^a) *Nu pot țubi în lume, adică în afară, locmai pentrucă acolo nu se poate face înfiripărea din nou a creațiunii mele sufletești.* B. ZAMFIRESCU, R. 155.

— Derivat din slav. (rus. rut. bulg.) *čerep* coală, hîrb, țeastă, scîlfărie. Înțelesul vechiu trebuie să fi fost: ea adună hîrburile unei alele sparte și a clută să refaci din ele oală. DR. IV 710 ș. m.

INCITĂ vb. I *Inciter.* — **Trans.** A ațâța, a înfrîntă, a țateji, cf. *excită*, *instigă*, *stimulă*. [Abstract: *încităre* s. f. | Adjec-

tive: *încităt.* -ă = ațâțat; *încitător*, -oare = ațâțător. | Familia: (după fr. *incitation* idem) *încitațiune, încitație* s. f. = ațâțare, înfrîntare, înțetejre, cf. *excitare, instigațiune, stimulare*].

— N. după fr. (lat. *incito*, -are idem). Cf. *excită*.

ÎNCITĂ † vb. 1^a v. *înceti*.

INCITĂȚIE, INCITAȚIUNE s. f. v. *încetă*.

ÎNCITI vb. IV^a v. *înceti*.

ÎNCIUCURĂ vb. 1^a v. *ciucure*.

ÎNCIUDĂ vb. 1^a refl. *Se făcher.* — A se umplea de ciudă, a se supăra, a se mânia, a se înfuria. *Boterul se 'nciudează că nu-i în slujbă pus.* C. NEGRUZZI, II 182/31. *Ea cu firea se 'nciudă.* PĂSCULESCU, L. P. 256/12. *Ba să vă ia aghița de unchiși!* se *înciudă* podarul. CONV. LIT. XLIV, vol. I 40. [Și: *înciudi* vb. IV^a. *Dar tocmai cînd se 'nciudă ei mai tare, cînd se apropiară de Platul Moldovei.* MARIAN, T. 227. | **Adjectiv:** *înciudăt* (cu negativul *ne(î)nciudăt*), -ă și *înciudit* (cu negativul *ne(î)nciudit*), -ă = plin de ciudă, înfuriat. *Îi răspunse înciudăt.* S. ALDEA, U. P. 170. *'Măi anapoda lucră p-astaz zic cu înciudat.* CREANGĂ, A. 53. *Răspunde fata cum înciudată.* ION CR., II 195, cf. ȘEZ. I 206/1, 260/24, II 52/24.] — Derivat din *ciudă* cu pref. *in*.

ÎNCIUDI vb. IV^a v. *înciudă*.

ÎNCIUMĂ vb. 1^a v. *ciumă*.

ÎNCIURĂ vb. 1^a v. *ciur*.

ÎNCIUTĂȚ, -Ă adj. v. *ciută*.

INCIZIE s. f. v. *inciziune*.

INCIZIUNE s. f. *Incision.* — (Mai ales ca termen medical) tăietură (metodică în părțile moi ale corpului) făcută cu un instrument ascuțit (cușit, bisturiu, foarfec etc.) [Și: *încizie* s. f.] — N. după fr. (lat. *incisio*, -onem, idem).

INCIZIV, -Ă adj., s. m. *Incisif.* — Care taie. *Dinți încizivi* și (substantivat) *încizivi* = dinții tăioși (așezați) în partea de dinainte a celor două maxilare. || Fig. *Discutarea unei legi... a,d de încizive (= care taie în carne vie), se face numai pe apucate.* MAIORESCU, D. II 137. — N. după fr. (lat.-med. *incisivus*, -a, -um, idem, din *incido*, -ere ca tăia în ceva).

INCLĂI vb. IV^a v. *clai*.

INCLEI vb. IV^a. *Coller, (s') empăter.* — **Trans.** A lipi cu clei. *De bătrîn, dinți în gură nu are;* *dîmîneața fi încleia, de-i puneă în gură.* LET. II 249/10. *Încleia* buclăci de buclăci, ca să se poată întregi o țeană distruasă. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Patru doage țyi alege, Le 'nlocmește, de 'ncleiază.* IOSIF, P. 73. | P. anal. **Refl.** (Despre fălci) *A se încleia;* (despre scuipt, limbă) a se îngroșa, a deveni vâscos, a se lega. *Valcu, că mă s'o 'ncleiat fâlci!* ALECSANDRI, T. 342. *Cu gura friptă, de i se încleia scuiptul.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Vîn... de care, cum bei căde o leacă, pe loc... (și se încleie limba în gură.* CREANGĂ, P. 260. [Și: *încleia* vb. 1^a; — (Transliv.) *clei* vb. IV^a TDRG. | **Adjectiv:** *încleiat* (cu negativul *ne(î)ncleiat*), -ă; *încleiat* (cu negativul *ne(î)ncleiat*), -ă. *Cu 'sufletul*

cu tine la un loc lipită și înclătă să fie. CANTE-MIR, IST. 162. Un șerțag smolț și înclăt bine. ISPIRESCU, L. 146. Sercește... la potrivirea lem-nelor mai mari, când vin înclăte. APOLZAN, U. 11. Muștele înclăte pe spirala ulnărnă de lampă, murmurau cu o surdă frenetică. TEODOREANU, M. II 15. | Abstracte: înclăte (cu negativul ne-înclăte); înclăteare (cu negativul neînclăteare) s. f.; înclăt, înclătit s. a.; înclătură s. f. DICT.]
— Derivat din cleu cu pref. in-. Cf. desclăi, înclătoșă.

INCLEIĂ vb. I^a v. Inclai.

INCLEIȘOȘĂ vb. I^a. *Gluer, engluer.* — Trans. A mânji, a spoli, a unge cu cleu ceva, spre a prinde pașari sau pentru altă trebuință. COSTINESCU. Acest sirop m-a înclăișoșat mâinile. ib. | Refl. A se face ca cleul. *Fierbe-le, pân' să cu înclăișoș carnea.* ap. TDRG. [Sf: înclăișoși vb. IV^a COSTINESCU. | Abstracte: înclăișoare (înclăișoare COSTINESCU) s. f.; înclăișoș s. f.]
— Derivat din cleios cu pref. in-.

INCLEIȘOȘĂLĂ s. f. |

INCLEIȘOȘI vb. IV^a | v. înclătoșă.

INCLEITURĂ s. f. v. Inclai.

INCLEȘTĂ vb. I^a. 1^a. *Pincer (forcement); en-caster. 2^a. Etreindre, se serer, (se) serer, (se) coincer.*

1^a. Trans. A prinde ca într'un clește; p. ext. a prinde strâns din toate părțile, a apuca bine și a strânge cu putere, a încoleși, s. p. e. a înclăi (două grinzii etc.) înțepându-le prin creștături una într'alta (COSTINESCU). Au înclăștat leștura cu lemn de cedru. BIBLIA (1688) 246. Să 'ndăli... cu strigoiu cu strigoiu...; pă cutare îl deochiară, copu-i turburară, oastele îl înclăștat, inima c-o măncară. ȘEZ. IV 192, cf. (pieptu și spatele) IV 27^{1/2}. (plămâți) TEODORESCU, P. P. 390b. | Refl. A se prinde strâns, a rămâne prins în ceva. Când dinții fetei străduiau să înclăște într'un lemn verde... NĂDEJDE, ap. TDRG.

2^a. Fig. (Cu privire la om) Refl. și pron. m. A se înclăi îmbrățișat, împreunat strâns (cu mâinile, brațele etc.) de..., a se acțiă cu putere de..., a rămâne înfipit undevă. *Despot... fînd nemerit la țara țegană și între slujitori la războaie îmblând, având și vioță între Sofini, s'au înclăștat între niște Evanghelisti (că și el nu eră pravoslavnic) și s'au făcut că este fecior de Domn.* LET. I 178^{1/2}. *Egipst aflându-se înclăștat cu mătă-să [= a lui Orest] a omorât-o și pre ce.* BELDI-MAN, O. 4. *Țipă, se înclăște de pietre.* C. NEGRUZZI, I. 203. (Fig.) Se înclășteă teama de omor cu furia. COȘBUC, F. 143. *Un setea arzătoare de tăbure, se înclăștează unul de pământ: Pe când cellali se zmulge cu 'ndărijire Spre 'nălții lui stră-moși să-și ta arăni.* GORUN, V. 47. *Alunet brațul tândă a luat pe la spate în brațe trupul lui Mă-haiu. Brațul și s'au înclăștat de el cu putere.* CA-RAGIALI, M. 185. *Se înclăște de leție.* VLAHUȚĂ, N. 32. † A se înclăște (la s. în luptă) = a se în-hăță la luptă și a lupta cu îndărijire, corp la corp, a se înclășeră: p. ext. lupta se înclăștează = se începe cu îndărijire, corp la corp, într'o înclăiere generală, se înclăie. *Românii s'o înclăiuit cu Leșii ș'ocium s'o înclăștat la luptă.* ALECSANDRI, T. 1485. *Ei se'nclăștează 'n luptă cu-a Nemților ar-mați.* id. P. II 159. *Ercule se înclăște la luptă cu Achelu.* ISPIRESCU, U. 72^{1/2}. *Lupta urid, se'n-clăștează.* ALECSANDRI, P. II 16. *Lupta se'nclăștease acum crânceră și strălucitoare.* ODOBESCU, III 585^{1/2}, cf. ALECSANDRI, P. P. 125b. *Și războtul se*

'nclăștează mai ucigaș. C. NEGRUZZI, I 122. *Ercule, dacă îl chemă la luptă Anteu, nu se dete buapoi, ci se înclăștară amândoi.* ISPIRESCU, U. 61^{1/2}. | A-și înclășteă mâinile = a le împreună strâns, vâind degetele unele în-altele. Cf. GOROVEI, CR. 4277. A-și înclășteă brațele s. a. se înclăște (cu brațele) de gâtul cuiă = a înălțui strâns cu brațele, a cu-prinde pe cineva pō după gât cu mâinile strânse. *S'au înclăștat de grumazul idăine-său.* DRĂGHICI, R. 302. *Unii, deși răniți, se înclăștau cu furia de gâtul ucigașilor.* C. NEGRUZZI, I 152, cf. FURANGĂ, P. 120. *Înclăștându-și peste cap brațele goale.* VLAHUȚĂ, P. 101. *Că de-oi și tu cum trăesc, Cum trăesc, cum mă muncesc, Ți-ai înclășteă mâ-nile (în semn de mirare, milă, desperare) Și (și-ai plînge zilele.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 318. | A (și) înclășteă cuiă fălele (s. gura) = a (și) se înțepeni astfel, încât să nu le mai poată deschide (spre a vorbi). *Imi împiedecă limba, mai înclășteă gura.* BELDIMAN, N. P. II 46. *O emoțione... îi înclășteă fălele.* VLAHUȚĂ, D. 197. *I s'au înclăștat gura pe vecie (= a murit).* RETEGANUL, P. V 81^{1/2}. | A-și înclășteă dinții s. a. se înclășteă cu dinții = a mușca cu putere din ceva. POLIZU, BĂRCIANU. | A (și) înclășteă inima cuiă s. a. i înclășteă pe cineva de inimă = a avea senzația că inima i se strânge ca 'ntr'un clește (de frică, durere, groază etc.) *Dorul de acasă mă înclășteă de inimă cu apă țărce...* N. GANE, DDRF.

[Adjective: înclăștat (cu negativul ne(în)clăștat), -ă = prins ca într'un clește, înțepenit. *Albinele... (la coadă) au un ac înclăștat cu ră-dăcina de două beșcuțe... de venin.* ECONOMIA, 174. *Mâinile lor ecate pline de sânge și încrunțate le arăd încă înclăștate.* BELDIMAN, N. P. I 175. [La ciușai sănt] vinete înclăștate. id. N. P. II 130. *Cu mâinile înclăștate de ale tale picioare Așteptam... răspunsul KONAKI, P. 100. Par'că-i gura înclăș-tată.* PANN, P. V. I 105. *Dinți de lup înclăștați.* C. NEGRUZZI, II 81^{1/2}. *Toți la luptă-s înclăștați.* ALECSANDRI, P. I 37. *Înclăștați apoi de chieș, se rădăc în sus.* CONTEMPORANUL, I 774. [Balauri] De coadă 'nodăși, La gură'nclăștați. TEODORESCU, P. P. 92b, cf. [în gura înclăștați] ȘEZ. IV 191^{1/2}. *(din gură'nclăștați)* MATEESCU, B. 19. *Am ră-măne cu inima înclăștată (= strâns, închețat).* SLAVICI, N. II 97, cf. I 241: — înclăștător, -oare = care (se) strânge ca 'ntr'un clește. | Abstracte: înclăștare s. f. = strângere (ca 'ntr'un clește); înțepenire; înclăiere la luptă; s. p. e. (Med. pop.) înclăștarea (s. înțepenirea) gurii = un fel de boală de căi, care se manifestă prin înțepenirea fălcilor (CALENDARIU 1814, 174^{1/2}), probabil tetanos. O înclăștare de moarte s'au înclăști [într' un soldați]. ALECSANDRI, P. III 353. *Strângându-și goarna cu 'nclăștore...* NENITESCĂ, ap. DDRF. *Înclăștarea brațelor sale.* DDRF: — înclăștat s. a. = înclăștare; s. p. e. (Med. pop.) o boală de copii (MARIAN, NA. 376), poate epilepsia. A plică... De 'nclăștat să se tîmădușează. TEODORESCU, P. P. 363b: — înclăștătură s. f. = (Med. pop.) o boală (MARIAN, NA. 376, TEODORESCU, P. P. 363). *Trupul îl ușură de opucături, de înclăștături.* MAT. FOLC. I 571: — [derivat de la un verb înclăști, neatestat] înclăștătură † s. f. Atăm noi oam-enți înclăștături, de ce ne vine nooa de la ne-prătorul. CORESI, EV. 222^{1/2}.
— Derivat din locuțiunea în clește. Cf. des-clășteă.

INCLĂȘTĂTURĂ, ÎNCLĂȘTĂTURĂ † s. f. v. înclășteă.

INCLICOȘI vb. IV^a refl. *Devenir gluant.* — (Transilv.) A se face cicios, cleios. *Pământurile... în tîmpul ploios se prea înclicoșesc.* ECONOMIA, 26.
— Derivat din cleios cu prefixul in-.

INCLIMĂTARE † s. f. = acclimat(iz)are. — *A face cunoscut prin toate statele din țeară aceste cunoștințe a gospodăriei, a cărora practicarea sancționare și inclimătare în țeara noastră rămâne de acum înainte.* I. IONESCU, C. VIII.

— Formație personală în loc de acclimatizare.

INCLINĂ vb. I. *Cădere unei pitece a unei chemise, a unei robe.* (pour l'élargir). — (Numai la COSTINESCU) A pune cîmă la o cămașă, la o haină. — Derivat din *clina*, cu pref. *-in*.

INCLINĂ vb. I. 1°. (S')*incliner*. 2°. *Approchier*. 3°. *Entrer en relations amoureuses* (avec qqn.). 4°. *S'incliner*. 5°. *Incliner*.

1°. *Trans.* și refl. A (se) plecă, a (se) înclină, a (se) îndoi ușor (spre pământ). *Îmi înclină capul, corpul etc. Floarea smulge din tulpină. Se ucaș și se 'inclină.* ALECSANDRI, T. 1514. *El în brațe prinde fata, peste față i se 'inclină.* EMINESCU, P. 185. *Copila se 'inclină.* Ca o floare dău grădini. ALECSANDRI, P. 206.

2°. Refl. † (N-obiicuit, construit cu prep. lângă) A se apropia de cineva, a se da pe lângă cineva. *Toți, de când sădit băieții, înclinăză îndoaș ei: Dămni core îi linguse, Core-i laud și-i slăvesc.* MUMULEANU, ap. GCR. II 247/II.

3°. † Refl. (Construit cu prep. cu) A intra în relații amicale cu cineva. *'COSFINESCU*, a se da în dragoste cu cineva, „I. a se îngurului. *Lăsd toate ce aveți și se 'inclină cu un iobocni.* GORJAN, II. II 121. *Oi, cât eram de Naștita, până a nu mă 'inclină cu tunc.* FILIMON, C. I 768.

4°. Refl. A se plecă înaintea s. în fața cuiuă, în semn de admirație sau de devotament, cf. închină. *Ochi-și trî, raze de soare, Atrăși inimii simțitoare, Ce se 'inclină și te ador.* ALEXANDRESCU, M. 411. *Strănuu 'n colă-i se 'inclină și pe gemenchi caute cu dor.* ALECSANDRI, P. III 334.

5°. *Intrans.* (Construit cu prep. spre) A avea, din fire, aplecare s. dispoziție pentru ceva, a se simți atras spre... *Inclinat spre vâdu.* *Inclină spre tăcea aceasta.*

[Prez. ind. *inclina*, (rar) *inclindez*; † Sî: *inclină* vb. I. | *Adjectiv:* *inclinat* (*inclinat*), -ă = plecat, aplecat, înclinat; (fig.) subred, fără bază solidă. *Dece bătrăna frunze stă astfel inclinată? Ce și-am greșit noi oare, de nu ne mai vorbesc?* C. NEGRUZZI, II 63. *Aceste 4 sisteme de cament (clase sociale) sînt inclinate, și cînd una cu alta nu sîd va îndreptă și nu sîd va ajuta, peste puțină este de a căștiga toți de obște folos statornic.* GOLESCU, I. 108. | *Abstracte:* *inclinare* (*inclinare*) s. f. = acțiunea de a se inclina, plecare, (fig.) tendință, dispoziție naturală, pornire s. aplecare spre ceva; simpatie, afecțiune, dragoste, iubire față de cineva. *Orice inclinare și datorie au fîii cei ferești cătră părinții lor...* CARAGEA, L. 81. *Deosebirea păderilor strică cele mai vechi inclinări.* MARCOVICI, D. 159. *Acă multă inclinare pentru juna Ceneșă.* C. NEGRUZZI, II 152/II. *Ea cu un tîndr are inclinare.* PANN, P. V. I 56. *Regina a aflat de această inclinare?* I. NEGRUZZI, VI 178; — (după fr. *inclination*, idem) *inclinație* (*inclinație*), *inclinațiune* (*inclinațiune*) s. f. = inclinare. (Fizică) Unghi de inclinațiune: format de acul busolei cu orizontul].

— N. după fr. (lat. *inclino*, -are, idem), cf. dubletul închină.

INCLINĂȚIE, ÎNCLINĂȚIE s. f. v. *inclină*.

INCLINCIT, -Ă adj. *Accouplé* (en parlant des chiens). — [In]c[le]it, [In]c[le]lat. *Cîinele inclincit cu cățena.* PASCU, C. 170.

— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb neatestat *inclinc*, derivat din *in+clinciu*. PASCU, C. 170.

INCLINIURĂȚ, -Ă adj. 1°. *Courbé, lordu.* 2°.

Indécis.

1°. *Îndoit, sucit.* LUNGIANU, CL. 227.

2°. (Fig.) *Nehotărît, nestatornic.* id.

— Derivat din *clinetură*, cu pref. *in-*.

INCLONĂȚ, -Ă adj. (În descăntece, fără înțeles precizabil). *Să rămăie înglodate Cloghe înclognotate.* *De găini găindgate, În pod aruncate.* PĂRVEȘCU, H. 79.

INCLUZIUNE s. f. (Min.) *Inclusion*. — Corp-streiu care se găsește închis în interiorul unui mineral. Cf. MURGOCI-LUDWIG, M. 64. [Sarea] are un aspect sticlos, timpede și este încoloră, iar cînd nu e cu totul pură, se prezintă colorată prin substanțe streine, inclusiv, în cenușiu, galben, roșu sau chiar albastru și verde, ib. 64.

— N. din lat. *inclusio*, -nem, *închidere*.

INCLUZIV adv. *Inclusivement*. — Cuprins în cele precedente, în cele ce s'au spus mai înainte. (Contrariu: *exclusiv*). *Proprietarii de moșii, al căror câștig anual este de la șapte sute galbeni în jos pînă la două sute galbeni inclusiv, MAIORESCU, D. I 63. Vacanța Crăciunului fîne pînă la 7 Ianuarie incluziv (adică și ziua de 7 Ianuarie).* — N. din lat.-med. *inclusivus*, -um, idem.

INCOĂ adv. = *incoace*. POLIZU, PAMFILE, J. II. *Curînd! O tîd venind pe scări încoă.* GORUN, P. 126. *Un om... a apucat încoă, spre răsărit.* ISPIRESCU, L. 89. *În partea asta, încoă, drept înainte, mi se alictește albina cîvă.* id. ib. 336. *Vino 'ncoă!* N. REV. R. II 72. *Îa poștîi la mine 'ncoă.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. s. 35, cf. 108, 147, 336, 357. † *Incoă și incoalo* = în toate părțile, cf. *încolo și încoalo s. încoalo*. *Bădici încoă și încoalo prin pădure.* ISPIRESCU, L. 121.

— Compus din *in* și *coa* (păstrat la Megleniți), din lat. *ecce[um]-[i]lluc*. Întelesul originar de *încoala* s'a modificat printr'o apropiere etimologică de *incoace*. *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXII 479. Cf. *dincoă*.

INCOACE adv. *Par ici, cu deșu* (în opoziție cu *încoalo*, *incoace* arată mișcarea sau direcția spre vorbitor, fără să exprime atât de precis ca aici locul unde este vorbitorul).

1°. (Local și fig. modal) În partea aceasta, în această direcție. *Vino incoace!* (aicea BIBLIA 1688). CORESI, EV. 132/II. *Aduceți incoace!* (aicea BIBLIA 1688), id. ib. 413. *Au scăpat din Chiove incoace, de nu venit în Moldova.* LET, II 369. *Aici capete fără turpuri...* mai la vale picioare, mai incoace mîni. MARCOVICI, C. 24. *Fă-i semu să se coboare de pe zid și să vie incoace.* C. NEGRUZZI, I 171. *Cunoști pe tîndărul cel care se uită 'n coaci cu ochiului?* ALECSANDRI, T. 963. *O, ascultă numa'ncoace!* EMINESCU, P. 254. *Să fi văzut incoace, în partea stîngă...* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 228. *Îa vină 'ncoace la năndășul, să te pupe ci!* CREANGĂ, P. 24. *Fugi de-acolo, vină incoace, Sezi lîngor, nu-mi da poez!* id. ib. 276. *Teji pe ușă aforă, grăbindu-te incoaci.* MIRA, L. B. 32. *Dă și oile incoace.* ALECSANDRI, P. I b/II. *De cînd trecuți deșu 'ncoace...* JARNIK-BĂRSEANU, P. 193. † *Incoace și incoalo* (s. *incoară*) s. *Incoace... incoalo* (cf. *încolo și încoace* s. *încoalo*) = într'o parte și într'ală, (pe) ici și colo, în toate părțile (fără țintă), răsănd. *Peotele vor înblă incoace și încoalo.* GCR. I 36. *Umlănd ei incoace și încoalo, cu teșiu stîngor aforă.* MINERUL (1776) 137/II. *Abinele ceale ce stau înaintea vrenei înblău alcăp incoace și încoala.* ECONOMIA, 183. *Se vede o mulțime de cei ameșți de ciumă otrăgînd...* *Incoace și încoala.*

BELDIRAN, N. P. II 130. Case *imprăștiate încoace* și *incolo*, id. ib. I 3. S'au sfârșit *încoace* și *incolo* (= în tot chipul). **BIERA, P.** 166. *Medicinile vor fi scumpe, s'cumpe 'ncoace, scumpe 'ncolo* (= ce mai la deal la vale, ce tot spui că-s scumpe?)... *door nu o să-ți lapi șafa apă'n POPOVICI-BĂNĂTEANU*, ap. TDRG. Ce mai *încoace incolo?* = ce mai umbli cu expliciri, ce mai faci vorbă degeaba, când lucrul e evident? **Mal încoace de...** = *dincoace de...* **Mai încoace de timpii fabulosi ai pătului amant al Euridice...** **ODOBESCU, III 101**¹². **A aveă pe** (s. *altou de*) *vin'o'ncoace* = a aveă ceva atrăgător, seducător, simpatie, captivant. *Asta nu însemnează că logodnică eră slută ori n'avea pe vin'o'ncoace.* **SADOVEANU, P.** 176, cf. **ZANNE, P.** I 97.

2^a. (Temporal; prin de se arată data de la care scotim). **De... încoace...** = începând cu, scotind de la... **Cele întâmplate de II ani încoace**, I. **IONESCU, C.** 212. **De la anul încoace**, arem a conștină cercetări adesea repetite. **ODOBESCU, II 412.** **De trei zile 'ncoace**, Gura nu-ți mai face. **ALECSANDRI, P. P.** 1b^{1/2}. **Și spune de la Negru-Vodă încoace**: începând prea de stunc. **ZANNE, P. V.** 225. **De atunci încoace** = de atunci până în zilele noastre, până în prezent. *Au rămas obicei de să jura bairamide de atunci în coace în toți anii.* **LET, II 204**^{1/2}. **De atunci în coaci s'au tot tras din neam în neam**, URICARIUL, XIV 267^{1/2}. **De la o vreme** (s. *de câțiva timp*) *încoace* = de câțiva vreme, în timpul din urmă, de curând. *Acest obicei de la o vreme în coace s'au făcut.* **LET, II 78**^{1/2}, cf. **URICARIUL, I 48**^{1/2}. **CREANGA, P.** 73^{1/2}. **De câțiva timp încoace** își stau gogoașele în gât, fătlul mieu. **ALECSANDRI, T.** 135. **De la o vreme încoace nu știu ce aveă**, ISPIRESCU, L. 2. **Mai încoace** = în timpul din urmă. **Mai pe urmă**, **mai încoace**, *îndreptate s'au Perai și au început a bate pe Mirveiz*, NECULCE, ap. TDRG.

[S]: **încoare** adv. = **acolea (acole)**, păstrat numai în legăturile: *încoare* adv. **LB.** și **într'acolea (într'acole)** adv. = (în opoziție cu *într'ocolo*) *încoace*, în direcția vorbitorului. **Eu sâni Rafail ce t-am îndreptat calea într'acolea**, DOSOFTEIU, V. S. 83^{1/2}. **Văzut-ai ceva mai adîncoare într'acole?** **ALECSANDRI, T.** 180. **Se scotă făclă de la masă și vine 'ntr'acolea**, id. ib. 1006.

— **Compus din în și (a)coare**, din lat. *ecum* [m] *hoco*, *Zeitchrift f. rom. Phil.* XXXII, 478. Cf. *dincoace*.

INCOATIV, -Ă adj. (Gram.) *Inchoativ*. — (Despre verbe) Care exprimă începutul unei acțiuni. [Pronunț. -co-a-].

— **N.** din lat. *inchoativus*, -a, -um.

ÎNCOCĂRIJĂ vb. I v. *coacăraj*.

ÎNCOCINTRĂ vb. I^a v. *concentră*.

ÎNCOCLEȚĂ vb. I^a. *Serrez avec force*. — (Munt.) A apuca strâns (cum se apucă cocleții), a înhăța, a încheșta. *Încoclețeaș pe cel mijlociu*, RĂDULESCU-ODIN, I. 43. **Îi apucă peste mijloc**, și *încoclețeaș* zădrăni și-l *ține strâns*. **MUSCEL, 42.** A se *încocleți o luptă* = a se încinge o luptă. **Și unde mă se încocleți o luptă...** **ISPIRESCU, U.** 52^{1/2}. [S]: *încocleți* vb. IV^a].

— Derivat din *coceleți* (plur. de la *cocele*), cu prefixul *în-*.

ÎNCOCLEȚI vb. IV^a v. *încocleță*.

INCOERCIBIL, -Ă adj. v. *Incoercible*. — Care nu poate fi constrâns. | Spec. (Fiz.) Care nu poate fi închis. *Gaz incoercibil*. [Pronunț. -co-er-] — **N.** după fr.

INCOERENT, -Ă adj. *Incohérent*. — Lipsit de coerență, legătură; nelegat, neunit, mai ales (fig.) fără legătură, șir, urmare. **Dar aceste sânt bisurii izolate și incoherente**, MAIORESCU, D. I 297. **Dar el...** n'au făcut *filosofie*, *nici* *acea filosofie incoherentă*, *acea jonglerie cu banalități abstracte*. **JORGA, L.** II 504. [Pronunț. -co-e-] | Și: **incoerent, -ă** adj.]

— **N.** după fr. Cf. *incoerență*.

INCOERENȚĂ s. f. *Incohérence*. — Lipsă de coerență, de legătură, de șir (în idei, păreri etc.). **Va face să-și îndrepteze mai curând greșelile ce și le-a înșușit toamai în școala magistrului: incoherența părerilor, publicarea pripită a unor ceretări fără rezultat**. **MAIORESCU, CR.** III 47. [Pronunț. -co-e-] | Și: **incoerență** s. f.] — **N.** după fr. Cf. *incoerent*.

INCOGNITO adv. *Incognito*. — (Mai ales despre personalități importante, în cursul călătoriilor lor) Fără a se arăta cine este, fără a-și da numele adevărat, cf. pe supti ascuns. [Rostit de unii, ca în Italianește, *incognito*.] | Și: **incoinit** † adv. *Au mers înșușit incoini, sub nume de conte de Finckenstein*, E. **VACĂRESCUL, IST.** 287^{1/2}]. — **N.** din it. *incognito* (m.-lat. *incognito* de la *incognitus*, -a, -um *inconnoscūtus*).

INCOHERENT, -Ă v. *incoerent*.

INCOHERENȚĂ s. f. v. *incoerență*.

ÎNCOIFĂ vb. I^a v. *coif*.

ÎNCOJĂ vb. I^a v. *coajă*.

ÎNCOLĂCEĂ vb. I^a |
ÎNCOLĂCEALĂ s. f. | v. *încolăci*.

INCOLĂCI vb. IV^a. [*S'envroule, entoucer*, (s')*entortiller*, (se) *lover, serpenier. Plier*. — **TRANS.** A așeză, a învăță ceva în formă de colac, a înfășură ceva s. pe cineva în formă de colac s. de cerce, a *incovrigă*; a strânge ca într'un cerc, a *încercu*, a *încovrigă*. **Veni un garpe de-i colăci toată bisericeana**, DOSOFTEIU, V. S. 209. [**Unchișul**], în loc să se dea jos de pe mine, s'au *încolăci* picioarele *împrejurul* gruzazilor miei. **BARAC, ap. TDRG.** Foarte *trădit*, omul *încolăcește brațele pe masă*. **CARAGIALE, S.** 138^{1/2}. *Încolăcind bical pe de-ospura cailor*. **DELAVRANCEA, ap. DDRF.** *Betele-i încolăcesc mijlocul de patru ori*. **DDRF.** *Nonul încolăcește muntele pe la apus în chipul unui garpe*. **MEHEDINTI, P.** 8. *O pustie de serpaică...* **Cu coada mă încolăcește** și cu capul mă *cușpește*. **TEODORSCU, P.** P. 528. **Și arcasul colăced**, **Cum cu dracpa mi-I fineă**, ib. 683. **A încolăci o funie** = a o îndoi făcând-o cercuri și așezând-o cerc peste cerc. **PAMFILE, J. I.** || **Refl.** (Cu deosebire despre șerpi și ape, drumuri serpuitoare) A se învăță în formă de cerc s. făcând cercuri *împrejurul* unui obiect, a se mișcă serpuind. **Șarpele se colăci**. **VARLAAM, C.** p. 59. **I s'au colăci** *pregiur* dânsul un bălaur mare. **DOSOFTEIU, V. S.** 50^{1/2}. **Să încolăci** *preste dânsul un garpe*. **MINEIUL (1776)** 40^{1/2}. **Șerpii lungi se 'ncolăcează sub a nufărilor floare**. **ALECSANDRI, P.** III 63. **Hidra turbează...** *împrejur se 'ncolăcește*. id. II 17, cf. T. 1466. **D'a stânga abției în care se încolăcește râul Doamnei**, **DELAVRANCEA, S.** 3. **Văzu un bălaur care se încolăcește pe un copaci**. **ISPIRESCU, L.** 89. **Se încolăce** *împrejurul* *faclului*. **BIERA, P.** 34^{1/2}. | (Despre lemn) A se *îndoi*, a se *incovoia*; cf. *scovârda*. **Până cte lemnul crud**, *lemn se încolăcește*. **PANN, E.** III 13.

[S]i: (mai vechiu și în poezia pop.) **colăci** vb. IV^a; (rar) **incolăcea** vb. I^a. | A **abstract**: **incolăcirea** s. f. = acțiunea s. faptul de a (se) **incolăci**, **incovrigare**, **incercuire**, **șerpuire**. *Prumusă... căsă înăd în ciubucule care liuse, împodobind toate liniile cu încolăcirile lor.* IORGA, B. 73 *Oamenii leași de cărma Jării cu 'ncolăcirea de șarpe.* ALECSANDRI, P. III 477. — **incolăci** s. a.; — **incolăceală** s. f. COSTINESCU; — **incolăcitură** PAMFILE, C. 108. | A **jective**: (**in**)**colăci** (cu negativul **ne**)**incolăci**, -ă. *Un bălaur colăci delecta picioare până la capul ei.* DOSOFTEU, V. S. 79. *Un căne de vânat găsea încolăci în picioarele sale.* FILLMON, ap. TDRG. *Trubaci gătănași cu cornul de vânătoare încolăciți subț ureme.* ODOBESCU, III 144¹¹. *Un uriaș mare încolăciți pe lângă foc ca un șarpe.* RETEGANUL, P. V 60¹⁹. *Cale 'ncolăciată.* MARIAN, INS. 343. *Scări încolăcite* = (germ.) *Wendeltreppe* BARGIANU; — **incolăcitor**, -oare = care (se) **incolăcește**. | Variante: (+ **impleteci**, în Mold.) **incolăteți** vb. IV^a = **incolăci**; **impleteci**. *Ca un smeu sc încolătește împrejurul oragului.* C. NEGRUZZI, I 270. *Se încolăteșce șirele și pe urmă ard.* SEVASTOS, N. 7¹⁹. *Se lipă de Nicu și-ți încolătește mânele de gâtul lui.* CONTEMPORANUL, V 495; — (cu metalăz sau contaminare între **coloc** scotios și **incolăci**) **incolăcol** vb. IV^a = a **invârți** pe lângă ceva, a **incolăci**; **re** f. | a **se invârți**, cuprinde (Straja). *Com. A. TOMIAC.* — Derivat din **colăci**, cu pref. **in**.

INCOLĂCITURĂ s. f. } v. **incolăci**.
INCOLĂȚĂCI vb. IV^a }

INCOLEĂ adv. = **incolo**, l.B. (Mai ales în corelație cu **inceace**, mai rar cu **ajecia**). *Cauă încoace și încolă, împrejurul țergului.* GCR. I 352¹. *Mărgăndă cîia și 'ncolăd.* DOSOFTEU, V. S. 209¹. *Mat încolăd de acel masliniș.* id. ib. 46¹. *Fînd răsipiți încoace și încolă.* MAG. IST. 103¹². *Umblând ei încoace și încolă, de țegiu singur oforă.* MINEIUL (1776) 137¹. *Albinele... aloripă încoace și încolă.* ECONOMIA, 183, cf. CALENDARIU (1814) 187¹⁹. BELDIMAN, N. P. II 130. *Mă dusetu mai încolă și glăsiu pe mândra mea.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 97. *De la iarnă încolăd Mă tubășca cine-a vrea.* id. 44, cf. 42. *Plănușă-mă floricele, Că v'am purtat cu plăcere, Dar d'acuma încolăd Să ve poarte cine-o vrea.* BIBICESCU, P. P. 126. [Accentuat și: **incolăce** adv.] — Din **in** + **colăci**.

INCOLIVĂT, -Ă adj. v. **colivă**.

INCOLO adv. I^a. *Lă, au delă. Exceptă, sauș, a parți ceta.* 2^a. (Plus) *ard*. În opoziție cu **inceace**, **incolo** (corespunzând unui gest care arată în mod vag îndepărtat) exprimă direcția s. mișcarea care pleacă dela vorbitor, Iară să arăte locul atât de precis ca **incolo**: *stu-te acolo e mai precis decât du-te încolo.* a HEM. 201. 1^a. L.o.c.l. În partea aceea, în direcția aceea, într'acolo. *E tu stă încolo sau găzi cicea.* COD. VOR. 117¹. *Treci de acicea în colo* (în tîlc: în ce aia parte; în BIBLIA 1688: **colo**). CORESI, KV. 272¹. *Hăi în colo la sprăfă.* ALECSANDRI, T. 1137 *Du-te încolo spre rădări.* ISPIRESCU, L. 121. | La o parte. *Da lasă gluma încolo!* JIPESCU, 6. 149. (Elipic) **Incolo!** = la o parte! în lături! **Incolo, dancilor, încolo, le strigă ea. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. | (În legătură cu mai și cu prep.) *Merșoți adnătos, moș Vasile, zicem noi petrecându-l până încolo.* CREANGĂ, A. 109. # **Mai încolo...** = mai departe. *Căluș pornește la pas, până ce teă mai încolo, departe.* CREANGĂ, P. 220. *Când mă încolo, numai săltă fântăna.* id. ib. 290. **Incolo și inceace** s. **incolo...** **inceă****

(cf. **incea(ce)** și **incolo** s. **incea(ce)**) = în toate părțile, dintr-o parte în alta. *Începe a purăd cîii încolo și incece.* CREANGĂ, P. 195. *Umblă Teledu și Trifon încolo și incece, se rice celor ce-și pierd limbul în radar.* ZANNE, P. 311. *Hăi în colo, hăi în cea; la judecată te cheamă; tu ce știi tot aia spus.* [Sialive]. GOROVCI, C. 354. **Incolo pe dincolo** = în toate părțile (arată nesigurăța, lipsă de orientare etc.) *Iac afară, dă încolo, dă pe dincolo, și când intră în bordeta, ce să vadă?* CREANGĂ, P. 11. *Hodorog! încolo, hodorog! pe dincolo; corul se strică.* id. P. 39. **A lă pe cinevă încolo** = a-l lăa la vale, în răs, peste picior, în bătaie de joc. ISPIRESCU, ap. ZANNE, P. II 602. **A lășă pe cinevă încolo** = a-l lășă în pace, a-1 dă pace. *Ia lasă-mă 'ncolo, mătușă, nu mă supără.* CREANGĂ, P. 189. *Ia lasă-mă încolo, mă omule!* id. P. 100. **Și 'ncolo (nu)...** = și mai departe (nu...), în afară de aceasta (nu...). *Avră doar o fată și 'n colo nu mai arevă nici un copil.* ȘEZ, III 73¹. *Luceferi în umeri și 'ncolo înfrumusețată cu toate sicile.* SBIERA, P. 79¹. *De-abia câlțid plugădrăți cu clopoțelul.* **Incolo!** *Pace bună!* ȘEZ, III 180¹¹. 2^a. Temporal. *Mai departe, mai mult, mai târziu, mai pe urmă.* (La fel în bulg. *nataka* scincolo, *pe nataka* scmai departe, mai târziu). *Trăntorți...* nu se lasă a trăi mai încolo de **August**. ECONOMIA, 179. *Poate mă încolo să ai nevoie de unui ca mine.* CREANGĂ, P. 199. *Dacă n'ar fi stat mă încolo să-ți aștepte boierii...* ISPIRESCU, L. 13. **De-ale** (s. **d'acilea** s. **de acem**) **incolo**; **de astăzi** (de **șdine**, etc.) **incolo**; **de atunci încolo** = de aici, de astăzi etc., de atunci înainte, după aceea, mai departe, începând cu ziua de azi etc., în viitor... *Am scăpat până acum! Sfinte Andreiu, scapă-mă și de acă încolo!* CARAGIALE, ap. TDRG. *Că cutăruți din poveste ce d'acilea în colo se gătește...* ISPIRESCU, L. 116. *Pot să înțindem patrioții ce-au venit de-atunci încolo?* EMINESCU, P. 245. **Mai încolo** = mai departe, mai târziu. *Să auză ce s'au făcut mă încolo.* BARAC, ap. TDRG. *Nu-i nădejde de ploate până mă încolo.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

[Accentuat și: **incolă**. | Prin contaminare cu **acolo**] și: **inceolă** adv. = într'acolo POLIȚU.

— Din **in** + **colo**. Cf. **inceolă**, **dincolo**.

INCOLOR, -Ă adj. **Incolore**. — Care n'are color, care nu este colorat; p. e. x. f. fără caracter, monoton, searbăd. *Cristal incolor. Șii incolor.*

INCOLȚĂT, -Ă }
INCOLȚĂLĂ s. f. } v. **incolți**.

INCOLȚI vb. IV^a. I. *Mordre*. II. *Empoigner*. III. *Germer*, *pușca*.

I. (Din **colț** = dinte; despre animale, mai ales despre lup s. căne) **Trans**. A **înfige colții** în... a **lăa în colți**, a **mușcă** (rîndind, fără a omorî însă), cf. **murașcă**. *O poamă... foarte pârțată...* ca nu cumăd cărbunul vînd să o încolțescă. CANTEMIR, ap. TDRG. *Tămplându-se de au încolțit lupșii acă gonitoare...* IORGA, S. D. VI 283. *Lupșii t-au încolțit o vită.* CONTEMPORANUL, III, vol. II 287, cf. TEODORISCU, P. P. 437. *Pe un bățel...* în încolțit de mai multe ori un căne de cop, l-a mușcat de o ureche. LEON, MED. 413. (Fig.) *Dar când îi [pe cal] încolțeam din pînăni, se asternă la goamă cu vîntul.* SANDU-ALDEA, U. P. 64. || P. e. x. l. **Înhabă**, a **apucă** de... *Usui o încolți de pictorial drept.* SANDU-ALDEA, SĂM. VI 1073. || **Re** f. **Mă încolțesc** = mă încolțez. PAMFILE, I. III. *Atunci a zburat anghina în pînăcaul ferestei, încolțându-se cu doi colți.* CONV. LIT. ap. TDRG.

II. (Din **colț** = unghiu). A **înfundă** pe cinevă (PAMFILE, J. I), a **prinde**, a **înghesu** la strămoare,

a strămtoră, a strânge cu ușa. *Otobanul...* pune mână pe moacă și 'ncolțește pe lup într-o leasă. ION CR. III 168. Pe mine mă 'ncolțise un autor într'un ungher și-mi spunea viața și operele lui, VLAHUȚĂ, ap. TDRG. Acă și subprefectul... e început a-l 'ncolți. SADOVEANU, P. S. 66. Românii că m'au răzuit, După mine s'om lua... cu topoarele... cu cleștele... cu gurile, Toți pe mine m'a 'ncolțit. TEODORESCU, P. P. 136^b. Mă 'ncolțise creditorii. PAMFILE, J. I. Mă 'ncolțesc nevoile — nu mă lasă, mi dau ghies. Id. J. III.

III. I. t r a n s. [Din colț = germene; despro plante] A da colț, a răsări din pământ. *Încolțescă cucuruzul.* ECONOMIA, 41. Pe pământ iarbă și flori ad nu mai 'ncolțescă. PANN, E. V. 37. Viitorul Românii dat-au murgur ce 'ncolțescă ALECSANDRI, P. III 467. Iarbă 'ncolțind din nou... ISPIRESCU, U. 42¹¹. Sămânța a 'ncolțit. ALECSANDRI, P. P. 328¹. TEODORESCU P. P. 145. Franza verde 'ncolțescă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 291, cf. ȘEZ. II 132¹¹. | Fig. Cunoaște carele cu 'ncolțit și au răsărit. GCR I 158¹. Destinele au voit ca, în timpul modern, această ramură a ariei... să 'ncolțescă pe rând și să poare rod treptat. ODORESCU, III 131¹. [În piepturile pășiorilor... 'ncolțed un dor mai adănc. EMINESCU, N. 5. Am răzuit amorul acesta 'ncolțind. I. NEGRUZZI, VI 380. Plauri mai mari 'ncolțite de mulți în mîntea sa cultivată și ageră. IORGA, L. II 586. | T r a n s. (= f a c t.) A face să 'ncolțescă, să germineze, a zămisi. În voia ploilor ce le [= holdele] 'ncolțesc și le muceșăzid. I. IONESCU, C. 124. [Fig.] Jur legea oămencei de Senatori dictată Ajut-o ca să 'nceapă femia mărtașă, Copii a 'ncolțit. OLLĂNESCU, H. O. 400.

[A d j e c t i v e: 'ncolțit (cu negativul ne'ncolțit)], -ă = luat în colți, mușcat; strămtoră; răsărit, germinat; prevăzut cu colțuri (în acest sens și 'ncolțit, -ă). Carnea unui animal 'ncolțit de lup. PAMFILE, I. C. 57. De la 1538 începe răpedea scădere a hotarelor Moldovei. Ele fusesc 'ncolțite (= stîrbite) înăp și mai de vainte. IORGA, CH. I. II 98. Mustețile și darba 'ncolțite. CONV. LIT., ap. TDRG. Castele 'ncolțit al Generalului. EMINESCU, N. 26. Doacă se vădă 'ncolțit, spusă tot adărdul, precum eră. ISPIRESCU, L. 179. Iarbă... 'ncolțită. JARNIK-BĂRSEANU, D. 406. Topoare 'ncolțite. MARIAN, NU. 607; — 'ncolțitor, -oare = care 'ncolțesc, face să 'ncolțescă. Puterea 'ncolțitoare a semințelor. I. IONESCU, C. 19. | A b s t r a c t e: 'ncolțire s. f.; 'ncolțit s. a.; 'ncolțitură s. f. L. B. 'ncolțitura fragedă a mălăiului (= porumbului) împungă prin fărina grasă. AGĂRICEANU, P. M. 20; — 'ncolțeală s. f. = strămtoare Apud fiecare 'ncolțit pătă, orf(i), la 'ncolțeală, da cu ce răgăduia. ION CR. II 3.]

— Derivat din în + colț(i).

INCOLȚITURĂ s. f. v. 'ncolțit.

INCOLȚORĂT, -Ă }
INCOLȚURĂT, -Ă } adj. v. colț.

INCOMĂT, -Ă adj. v. eoamă.

INCOMBUSTIBIL, -Ă adj. *Incombustible.* — Care nu e combustibil, nu arde, nu se poate consumă prin foc, necombustibil. *Amiantul este incombustibil.*

— N. după fr.

INCOMENSURABIL, -Ă adj. 1^a. — 2^a. *Incomensurable.*

1^a. Care nu se poate măsura, nemăsurat; fig. foarte mare.

2^a. (Mat.) Care n'are o măsură comună cu altă mărime. Cf. CULIANU, A. 61.

[F a m i l i a: (după fr. *incommensurabilité*, idem) *incomensurabilitate* s. f. = starea sau caracterul lucrului incomensurabil].

— N. după fr. (lat. *incomensurabilis*, -e idem).

INCOMENSURABILITATE s. f. v. *incomensurabil*.

INCOMESTIBIL, -Ă adj. *Non comestible.* — Care nu este comestibil, nu este bun de mîncat, care nu se mîncănd, nu slujește la hrana omului. — Compus din *comestibil* și pref. negativ *in-*.

INCOMOD, -Ă adj. *Incommode.* — Care nu este comod, care supără, stingherește, nepăcăre, nepotrivit, greu de folosit, n e c o m o d, supărător. *Prima edițiune eră împărțită numai în trei lungi rubrici foarte incomode.* HASDEU, I. C. XII. *Spre a depărta atenția publică de la o critică poate incomodă.* MAIORESCU, CR. II 101; cf. D. I 122. [V e r b: (după fr. *incomoder*, idem) *incomoda*] a = a face cuiă o supărare, o turburare, un necaz, o strămtorare, o încurcătură; a turbură, a supără, a strămtoră, a deranja, a stingheri. *Incomodănd idomia administrată a Domnilor.* HASDEU, I. C. 54; cf. MAIORESCU, D. III 408. | A b s t r a c t e: *incomodare* s. f. = acțiunea de a incomoda; strămtorare, supărare, turburare, stingherire; *incomodăre* † s. f. = incomodare. *Cu aceeași vîin și fac incomodă dămătal[e] și înștînțez* (a. 1749). IORGA, S. D. XII 51. *Lîngă aceasta, supăr cu această incomodăre, ca să tai osteneală...* (a. 1771). id. ib. 86; — (după fr. *incomodité*) *incomoditate* s. f. = lipsă de comoditate, necomoditate, neînsănărire; supărare, turburare, neajuns, necaz pricinuit de un lucru incomod].

— N. după fr. (lat. *incommodus*, a, -um, idem).

INCOMODĂ vb. 1^a

INCOMODĂȚE s. f. } v. incomod.

INCOMODITATE s. f. }

INCOMPARABIL, -Ă adj. adv. *Incomparable, Incomparabilem.* — Care nu se poate compara s, asemăna, căruia nimic nu i se poate alătura, n e a s e m ă n ă t, p. e x t. care nu-și află părechea, fără păreche. *Până aci Coriolan eră mare, eră incomparabil; dar aici, la statua eroului de la Călugăreni, eră prodigios.* CARAGIALE, M. 182. | A d v. Neasemănat. *Este incomparabil mai mare decât...*

— N. după fr. (lat. *incomparabilis*, -e idem).

INCOMPATIBIL, -Ă adj. *Incompatible.* — Care nu este compatibil (cu alt ceva); care nu se potrivește, nu se unește, nu se îngăduie, nu se împacă, nu se suferă, nu poate să existe simultan cu alt ceva. *Profesori și directori de licee... care au o atitudine incompatibilă cu mistunea lor.* MAIORESCU, D. I 102. *În contra acestei participări incompatibile...* id. ib. II 6. *Funcționari incompatibile* = care nu pot fi ocupate de aceeași persoană în mod simultan. [F a m i l i a: (după fr. *incompatibilité*) *incompatibilitate* s. f. = starea s. caracterul lucrurilor incompatibile; nepotrivre, nelmpăcare între două persoane sau două lucruri; (Jur.) incapacitate relativă aplicată unei persoane dintr-o cauză determinată (PRETORIAN, DR. C. 23); (Med.) nepotrivre între două medicamente care lucrează în sens contrar (BIANU, D. S.). *Incompatibilitatea ministrului de justiție... și a partizanilor săi.* MAIORESCU, D. IV 214. *Dar sînt părți apă de bădătoare la ochi pentru chestia ce ne preocupă, în-cît legea... lei-a precizat sub forma de incompatibilități.* id. ib. IV 305. *Legea electorală determină incompatibilitățile.* HAMANGIU, C. C. XXI.]

— N. după fr.

INCOMPATIBILITĂȚE s. f. v. *Incompatibil*.

INCOMPETENT, -Ă adj. *Incompétent*. — Care nu este competent, necompetent, care nu are dreptul sau căderea de a se amesteca în ceva; (Jur.) care nu are puterea legitimă de a trata sau judeca ceva; fig. care nu posedă cunoștințele necesare pentru a judeca despre un lucru. *Pe cât de bun cunosător sânt în muzică, pe atât de incompetent sânt în pictură.* [Familia: (după fr. *incompétence*) **incompetență** s. f. = necompetență, lipsă de competență, de cădere, de pregătire, spre a putea decide s. judeca ceva].
— N. după fr.

INCOMPETENȚĂ s. f. v. *Incompetent*.

INCOMPLĒCT, -Ă adj. v. *Incomplet*.

INCOMPLĒT, -Ă *Incomplet*. — Necomplet, care nu este complet, întreg, deplin, căruia li lipsește una din părțile sale. [Și: (formă incultă, dar des întrebuintă), mai ales în Mold., născută după analogia unor cuvinte ca *defect*, *perfect*] **incomplet**, -ă adj].
— N. după fr.

INCOMPREHENSIBIL, -Ă adj. *Incompréhensible*. — Care nu este comprehensibil, care nu poate fi cuprins, înțeles cu mintea, care trece peste puterea noastră de înțelegere, neînțeleș, necuprins cu mintea. [Familia: (după fr. *incompréhensible*) **incomprehensibilitate** s. f. = caracterul s. natura lucrurilor incomprehensibile.]
— N. după fr.

INCOMPREHENSIBILITĂȚE s. f. v. *Incomprehensibil*.

INCOMPRESIBIL, -Ă adj. *Incompressible*. — Care nu este comprisibil, necomprisibil, care nu se poate comprima; p. e. x. t. care nu poate fi redus la un volum mai mic. [Familia: (după fr. *incompressible*) **incomprisibilitate** s. f. = caracterul s. natura lucrurilor incomprisibile.]
— N. după fr.

INCOMPRESIBILITĂȚE s. f. v. *Incomprisibil*.

INCUNĂRE † s. f. *Incorporation* (dans une commune). — (Formațiune personală) Incorporarea cătunelor și satelor în comune. La aplicarea legii comunale s'a făcut oglomerarea cătunelor și a satelor în comune [Incomuniarea.] I. IONESCU, M. 100.

— Infinitiv, devenit abstract verbal, derivat din comună cu pref. *in-*.

INCOMUTABIL, -Ă adj. *Incommutable*. — Care nu e comutabil, nu se poate mută, care e stabil; spec. care nu poate fi trecut de la un proprietar la altul, care nu se poate strămută din stăpânirea unuia în stăpânirea altuia. (Jur.) *Proprietate incommutable* = care, după lege, nu poate fi luată de la cel ce o are și dată altuia. [Familia: (după fr. *incommutable*) **incomutabilitate** s. f. = caracterul, starea lucrului incomutabil; proprietate, posesiune, stăpânire fără temere de turburare legitimă (COSTINESCU).]
— N. după fr. (lat. *incommutabilis*, -e, idem).

INCOMUTABILITĂȚE s. f. v. *Incomutabil*.

INCONCENTRĂȚ, -Ă adj. v. *concentră*.

INCONCILIABIL, -Ă adj. *Inconciliable*. — Neconciliabil, care nu se poate concilia, împacă, neîmpacă. *Principii inconciliabile. Vrăjmași inconciliabili.* [Pronunț. *-li-a*].
— N. după fr.

INCONDEIĂ vb. 1^a. 1°. *Dessiner, tracer* (au crayon). *Peindre* (les œufs de Pâques). 2°. *Détingrer, diffamer*.

1^a. A desenă (cu o singură trăsătură de condei); spec. a(-și) vopsi (cu 'condeiele, sprincenele, ochii). *Te scldăia și-ți încondeia ochii.* BIBLIA, (1688), ap. TDGR. *Sprincenele...* Ce o singură trăsătură măstărită le încondeie. EMINESCU, P. 185. | Spec. (despre oulde de Paști) A le desenă cu ceară (înainte de a le băga în vâpsală), p. e. x. t. a le vâpsi, a le împistri. *În vinerea dinaintea Paștilor se încondeie oulde și se roșesc cu băcan.* TEODORESCU, P. P. 585 (Nota 1).

2^a. Fig. *A încondeia pe cineva* (s. ceva) = a-l înneștri, a-l ponegri, a vorbi de rău pe cineva (ZANNE, P. V 537), a-l defăimă (POLIZU), a-l calomniă. *Dar Olteanu simți că domina Mărcineu li încondeie în ochii bărbatului ei...* SANDU-ALDEA, A. M. 99. *La 'mpăratul se ducă, Pe Delta-Încondeie.* TEODORESCU, P. P. 580b. Apot [Dimitrie Cantemir], *netăpăcutul vrăjmaș al lui Brâncoveanu, se întoarce [în scrierea sa] la acesta, pentru a-i încondeie înpelăciunțile.* IORGA, L. I 322. *Las întunecatii utări dăruite și bucuriile de până acuma și 'ncep să mă încondez de aci încolo.* VLARUȚĂ, ap. TDGR.

[Și (rar): **condeia** vb. 1^a.] Adjective: (**in**-) **condeiat** (cu negativul **ne**(**n**)**condeiat**), -ă = desenat (cu condeiul), vâpsat; ponegriț, defăimat. *Geni, aprăcinece 'ncondeiate.* TEODORESCU, P. P. 87b. *Carpene...* **condeiat**, înzăd, ună, ib. 529b. *Și-are Sărbu două felde De frumose 'ncondeite.* MAT. FOLC. 36. O coadă, albă ca laptele, cu jurul gamurilor încondeiat în roșu și 'n albastru. DELAVRANCEA, ap. TDGR. *Ou de rață 'ncondeiat.* PĂSCULESCU, L. P. 38. *Ou roșu 'ncondeiat.* ALEXICI, L. P. 180/19. *Ou condeiat*, adică zugrăvit cu condeiul. I. GOLESCU, C. I 213; — **incondeitor**, -oare = care încondeiază, ne(**n**)**condeitor**; **incondelare** (**incondelare**) s. f. = vâpsarea sprincenelor, a oulde de Paști (descriere: MUSCEL 48, 49, 50, 151); zugrăvire; ponegrire. *Incondeiere îndrăznim n'o scoate om la cale.* I. VĂCĂRESCU, p. 285/14; — **incondeiat** s. a. **Incondeiatul** (ouilor), *făcându-se pe vatră, la căldură, femia moaie ciocul chiștit într'un hărb.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 190; — (**in**-) **condeială** s. f. = vâpsă pe neagră (pentru sprincene): *Bogă-ți fața 'n rumeneală, Păru în căncală, Sprincene 'n încondeială.* GIUGLEA-VĂLSAN, B. S. 169/2, cf. H. XII 148. *Fața albă 'n condeială.* MAT. FOLC. 67. *Sprincenele la căncală* Și le dă cu condeială. PAMFILE-LUPESCU, CR. 196; — **incondeiatură** s. f. = vâpsarea oulde (cu desenuri); vrăji spre vindicarea unui bolnav (care nu se fac pe bolnavul însuși, ci pe altă persoană, legată sufletește de el. DDRF.). *Incondeieturile se fac cu condeiul.* MUSCEL 48.]
— Derivat din *condeiu*, cu prefixul *in-*.

INCONDEIALĂ s. f. } v. *incondeia*.
INCONDEIETURĂ s. f. }

INCONDURĂ vb. (Se) *chansser d'acourpins*. *Se gonfler, faire le beam*. — A (se) înclăți în conduri. *Pe glezne goale și tate rugii pentru picioare încondurate.* DELAVRANCEA, ap. TDGR. || Fig. A se umflă (în penă), a se măndri: *Armăsaru' să 'ncondură și necheză pe lângă fomei.* GRAIU, I 71. *Sălușele, cu două pânze, aluneod, să întrec ca lebedele, când își încondură oripele și văscăsc adănc cu picioarele lor cenușii.* DELAVRANCEA, V. V. 161.
— Derivat din *în + condur*(i).

INCONGRUENT, -Ă *Incongru*. — Necongruent, care nu este congruent, care nu se adaptează, nu

se potrivește, nu este în concordanță cu ceva, nepotrivit. [Pronunț. -gru-ent. | Familia: **incongruență** s. f. (pronunț. -gru-en-) = caracterul s. natura lucrului incongruent, nepotrivită. *Incongruența sferelor cuvăntului original și a celui tradus.* MAIORESCU, CR. I 167. *Incongruență între sonorile auzite și semnele văzute.* id. ib. III 334.]
— N. derivat din congruent cu pref. in-.

INCONGRUENȚĂ s. f. v. incongruent.

INCONJURĂ vb. I v. înconjură.

INCONSCIENȚĂ s. f. v. înconștiență.

INCONSECVENT. -Ă adj. *Inconsequenti.* — Neconsecvent, care nu este consecvent, care nu urmează desfășurarea firească și logică; (despre o persoană) care lucrează în contra principiilor enunțate. [Scriș și: *inconsecuent*.]
— N. după fr. (lat. *insequens*, -entem, idem).

INCONSECVENTĂ s. f. *Inconsequente.* — Neconsecvență, lipsă de consecvență. *Am auzit eristicându-se această atitudine a d-sale ca îndoiioasă sau ca inconsecventă.* [P. ext. Faptă, acțiune s. vorbă lipsită de consecvență. [Scriș și: *inconsecuență*.]
— N. după fr. (lat. *insequentia*, idem). Cf. consecință.

INCONSISTENT. -Ă adj. *Inconsistent.* — Neconsistent, care nu e consistent, n'are consistență, care este lipsit de soliditate, de tărie, de rezistență. *Scutimentul obțese e inconsistent și capricios.* OOGA, T. N. VI 1265.
— N. după fr.

INCONSISTENȚĂ s. f. *Inconsistence.* — Neconsistență, lipsă de consistență, de soliditate, de tărie, de rezistență.
— N. după fr.

INCONSOLABIL. -Ă adj. *Inconsolabile.* — Neconsolabil, neconsolat, care nu poate fi consolată, care nu se poate consolă, mângăia, nemângăia.
— N. după fr. (c lat. *inconsolabilis*, -e, idem).

INCONSTANT. -Ă adj. *Inconstant.* — Neconstant, care nu este constant; schimbăcios, schimbător, nestatornic (într-o hotărâre), neașezat (cf. așezat II 30); p. ext. zburdalnic, ușurel (COSTINESCU), ușor la minte (L.M.), flușturalic; cf. nestabil.
— N. după fr. (lat. *inconstans*, -antis, idem).

INCONSTANȚĂ s. f. *Inconstance.* — Caracterul s. natura lucrurilor inconstante, nestatornicie.
— N. după fr. (lat. *inconstantia*, -am, idem).

INCONȘTIENȚ. -Ă adj. *Inconscient.*
1°. Care nu este conștient, care n'are conștiință de sine, nu se simte pe sine; fig. lipsit de conștiință, rău, bleșemat l.m. *Acei rădăcină uni-tară a rămas ascunsă în întunecatul formărilor ante-conștiente și inconștiente.* MAIORESCU, D. II 160 [(Substantivat) *Filozofia inconștientului și sub-conștientului.*

2°. (Despre o acțiune) Care este făcută fără conștiință, fără ca cineva să-și dea seama de ceea ce face. *Faptă inconștientă.*

[Pronunț. -șt-ent. | Ș: (prin Ardeal, după ital. *inconscio*) *inconștu*, -e adj.]
— N. după fr.

INCONȘTIENȚĂ s. f. *Inconscience.* — Lipsă de conștiință; stare sufletească în care omul nu-și poate da seama de actele sale. [Ș: *inconșiență* s. f. (Pronunț. -șt-en-, sci-en-).]
— N. după fr.

INCONȘTIU. -E adj. v. înconștient.

INCONTESTABIL. -Ă adj. *Incontestabile.* — Necontestabil, necontestat, care nu este contestabil, care nu se poate contesta, tăgădui, negă, contrazice; scare nu se poate surpa cu vorbire sau argumente (ARISTIA, PLUT.), netăgăduit. *Până atunci dreptul meu individual este incontestabil.* MAIORESCU, D. IV 296. *Și ei denunță pe Domnul grec ca dușman al hoților, contra cărora, prin acte de incontestabilă dreptate, adioгим noi, îndărjește și sumește pe țărani.* IORGA, L. I 263. | A d v. Într'un mod care nu se poate contesta, tăgădui; de netăgăduit. *Incontestabil, a fost o hotărâre erită a d-lui Ioan Brătianu, că a intrat în războiu.* MAIORESCU, D. IV 461.
— N. după fr.

INCONTINĂ vb. I^a v. contini.

INCONTINENȚĂ s. f. (Med.) *Incontinence.* — Lipsă de continență; neputința de a opri sau de a reține ceva. *Incontinența urinei s. a materilor fecale.* BIANU, D. S.
— N. după fr. (lat. *incontinentia*, -am, idem).

INCONTRA adv. v. contra.

INCONTRA vb. I^a refl. *Se revoltă, lăută contre.* — (Popular, neliterar) A se împotrivi, a se răzvrăti, a se opune, a se lăua la harță (cu cineva). *Când l-au desgroțat [pe strigoiu]... și când au vrut să-l scoată, s'a(u)înconțrat cu ei.* PAMFILE, DUS. 207. *Jidovii... se înconțrau cu Dumnezeu* (Ștefănești, jud. Vâlcea). ȘEZ. III 104/24.
— Derivat din neologismul (pătruns în popor) *în contra*.

INCONVENIENT. s. a. *Inconvenient.* — Ceea ce nu convine, neajuns; p. ext. urmare s. consecință neplăcută s. rea a unei măsuri, a unei legi, a unei păreri, a unei idei, a unui obicei etc. (COSTINESCU). *Odobescu urmează ordănd că lipsa de uniformitate în proiect nu i se pare a fi un inconvenient.* ODOBESCU, II 324. *Grămădirea prea multor elevi... are multe inconveniente.* MAIORESCU, D. I 469. *Inconvenientul devine mai simțitor, dacă admitem, împreună cu înclerarea mandatului Camerei, și schimbarea regimului.* id. ib. IV 109. [Pronunț. -ni-ent.]
— N. după fr. (lat. *inconveniens*, -entem, idem).

INCONVERTIBIL. -Ă adj. *Inconvertible.* — Care nu este convertibil, care nu poate fi convertit, nu se poate schimba (ușor), care nu poate fi câștigat ușor pentru alte principii, neschimbător, nestrămutat. | Spec. (Finanț.) *Titluri de rentă inconvertibile.*
— N. după fr.

INCOPCĂ vb. I^a (ș. d.) v. incopecă ș. d.

INCOPEĂ vb. I^a s. incopecă.

INCOPCĂ vb. I^a *Agrafer, boutonner. Unir.* — (La haine) A pune copcă, a prinde în copci, a încheia (cu copci). *Este datină ca după cuminte să i se incopecă miresei țarăși cămea.* MAEIAN, NU. 483. *Au pieptare [care]... se incopecă submoard.* MOLDOVAN, T. N. 158. | Fig. A uni. *Votă de mult să-l incopecă cu nepoată-sa* (Brașov). # *A-si incopecă mâinile (pe piept)* = a și le încrușă. Când

Huși cântă sau citea apostolul, Budulea țet încopced mântile pe piept, priedă odată la dascăl și rămănea cu capul plecat. SLAVICI, N. 155. [Pronunț. -ci-ă, cu prez. încopcieta, încopcieta LB. și încopciéz. | ȘI: **INCOPCED** vb. Ia. cu prez. încopced LB.; — (derivat din *copced*) **INCOPCĂ** vb. Ia. cu prez. încopchéz, BĂRCIANU. — (Transiv.) **COPIĂ** vb. Ia. BĂRCIANU. | Adjective: **INCOPCIAT** (INCOPCĂT), -Ă (cu negativul nef(î)ncopciat, (ne(f)ncopceat), -Ă; — (cu trecere la conj. IV) **COPIIT**, -Ă; prins, încețat. Cu mântile copcete în creștet, înfiptă în loc, căută într'una în sus. I. ADAM. *Acetcea sănt... încopciat de acelea.* DENSUȘIANU, T. H. 231. — **INCOPCETĂTOR**, -OARE. | Abstracte: **INCOPCIERE** (INCOPCIERE, INCOPCIĂRE) s. f., **INCOPCIAT (INCOPCĂT)** s. a.; **INCOPCIETĂRI** (INCOPCĂRI) s. f. | — Derivat din *in + copcie* (= *copced*); cf. ung. (b)hopscolni, idem. Cf. descopcia.

INCOPCI(Ţ)ETURĂ s. f. v. încopciă.

INCOPCERI vb. IV. v. coperi.

INCORĂJĂ vb. Ia v. înearjă.

INCORCIOVEĂ adj. f. Flexibile. — (În ghicitori) Mădoasă. Nuciugă 'ncorcioveă, înconjurat lumea cu ea. PĂSCULESCU, L. P. 84. — Derivat din *coiorvă*.

INCORD s. a. v. încordă.

INCORDĂ vb. Ia. 1^{a-2^a}. *Tendre, bander* (un arc), *armer* (un fusil), *accorder* (un violon etc.); *parrotier; hier la vigne*. 3^a — 5^a. *Tendre* (les muscles, l'esprit). *Faire un effort, se rasoir*. 6^a. *Tirailleur* (l'estomac, les entrailles). 7^a. *Regarder avec horreur, de haut*.

1^a. **Trans.** A aduce (un arc, p. ext. altă armă) în stare de tensiune prin întinderea coardei sale. *Arcaşa sdu încordă și gădă cî.* PSALT. 10^a. *Domnul arcui întins încordă.* DOSOFTEIU, PS. 26, cf. 35. ALECSANDRI, P. 1 33. POMPILIU, PS. 19^{ab}. *Luo pușca amănă, încordându-o.* TICHINDEAL, F. 171. *Își încordau ocarurile și puștile.* REGANUL, P. V 70^{ab}. || **Spec.** (Despre un instrument cu coarde) A **cordă** prin întinderea coardelor, cf. instruni. *Încordă-toiu a mea liră să cănt dragostea EMINESCU, P. 230, cf. I. NEGRUZZI, II 98.* | (Neobicinuit) A **arcui**. *Niște sprincene, pe care penelul nu le-ar fi încordat cu atîta delicateță.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG.

2^a. **P. anal. Trans.** A strînge întinzînd s. răsucind funia care leagă ceva, a lega strîns, a cetui, a îmbredeli; spec. a întinde membrele cuivă prin instrumente de tortură. *Fu... alăta încordat, căi s'au dechelat din toate încheiturile cîolanelor.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Oujba se numește în Transilvania o împletitură de nucete de corpîn, cu care se leagă leuile de ruadele corărilor și cu care se încordă săntile.* MARIAN, O. II 395. *Iată Nedea c'a legat... Pe-un stăpîn nevoinat, L-u legat, nu l-a legat, Că de mîni l-a încordat, De picior l-a 'mpiedecat.* TEODORESCU, P. 554^b. || **Spec.** (Vitic.) A **lega** via spre a o expune mai bine soarelui. TDRG. *După rădicatul viei ta un harag, se sapă tot pământul și apoi se încordează.* I. IONESCU, P. 249. *Butucii de vie... primăvara scoțându-se din pământ... se ridică la harag, legându-se cu mieți, se încordează, după aceea se sapă.* H. III 13.

3^a. **P. anal. Trans.** A (-și) aduce mușchii corpului în stare de tensiune, spre a ataca ori apăra, sau spre a putea face o mișcare repede. *În zădar hidra turbază, Trupul-i groznic încordează...* ALECSANDRI, P. II 17. *Brațul acem*

Îi se 'ncordă din nou, apărîndu-și palatul. COȘBUC, M. 40^{1/2}. *Dumnezeu... încordează brațul* (= dă vigore brațului) *celor ce se ridică întru numele lui.* ISPIRESCU, M. V. 22^{1/2}. | (Complementul e calul) A-1 pregăti de plecare (străngându-l între puipe și din frâu). *El pe suru se cheștie și-l încordează, împintenește...* SEZ. II 33^{1/2}, cf. ALEXICI, L. I 15^a. || **Fig. A-și încordă puterea, mintea, memoria etc.** = a-și aduna, printr-o sforțare, toată puterea, a face un efort spre a înțelege, spre a-și aduce aminte etc. *Își mai încordă... și cele de pe urmă puteri ale sale.* SBIERA, P. 227. *Îmi dădeam câte-odată osteneala să-mi încordez memoria... și nu puteam.* C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Va depune cu atît mai multă stînjîș spre a desvoltă... inteligența agentă a junimei noastre, încordînd (= întelînd, excitînd) tot odată în inimile înertelor nobilul simțimînt al patriotismului.* ODOBESCU, III 327.

4^a. **Refi.** A-și aduce mușchii în stare de tensiune, p. ext. a face sforțări, a se întelî, a se opinti. *Calul fainic se 'ncordează.* ALECSANDRI, P. II 179, cf. P. P. 130^b, SBIERA, P. 92^{1/2}. *Încordându-se și acuturîndu-se odată tocnicește...* CREANGĂ, P. 220. *Strîns Smeul pe Greuceanu; dară acesta se umflă și se 'ncordă în vine.* ISPIRESCU, L. 223. [Fata] se 'ncordă, se 'nșepeni în prăjina lungă și porni luntrea. SA-DOVEANU, ap. TDRG. *Și Bogdan se încordă, Săbia o ridică, Vrînd dăroba a-l isidi.* CĂTANĂ, B. 70. *O femeie îngrenată... dacă se încordă și se întinde prea sus... noște fără tremere.* MARIAN, NA. 73. *Cînd un copil se 'ncordă, bate din picioare și plînge foarte mult.* id. ib. 389.

5^a. **Spec. Refi.** A-și întinde mîinile și picioarele, înșepindu-se, a se înșepeni; trans. (= fact.). a înșepeni. [Oaia] *peste cap întoarce ochii.* Se 'ncordează 'npoi moare. T. SPERANȚA. CONTEMPORANUL I 685. *Sîngele otrăvitu-l-au, Spatele 'ncordatu-l-au, Pieptușoru' rădicatu-l-au, Și 'n chip de mort lăsatu-l-au* (Descăntec). SEZ. V 146^{1/2}, cf. (trupu-i-o 'ncordat) MARIAN, D. 201. (einele 'ncordatu-i-o) TEODORESCU, P. P. 390. [Către un Țigan, care făcea pe mortul:] *Îeși din groapă, mă Țigane... ori te 'ncord cu biciul alesta, de fi-a trece de dor!* SBIERA, P. 287^{1/2}.

6^a. **Unipers.** Mă încordă (în păntece) = mă strînge, mă picșă. LB.

7^a. **Refi.** Mă încord către cineva = mă uii cu groază. LB. Mă încord = mă grozvesc, mă fudulesc (sîten Stolzen spielen). BĂRCIANU.

[LB. mai dă și sensurile suspecte: **încord** carul: îmbrud, prăvăl, și **încord** [o] pălărie = întorcuș, replică, umwerfen, umstossen. | **Prez. încordăz** (ALECSANDRI, P. II 17) și **încord** (id. ib. I 33). | Adjective: **încordat** (cu negativul nef(î)ncordat), -Ă = întins (tare), acordat; legat; celuit; cu mușchii întinși, întelji, opinti, atenți, vigilenți, trează (PĂSCULESCU, L. P. 5); falos, fudul. (Ad 1^a) *Are bine încordată.* MINEIU (1776) 82^{1/2}, cf. ALECSANDRI, P. II 16, PĂSCULESCU, L. P. 64. *Deșica cea încordată... foarte înțoc să o strîngi.* CALENDARUL (1814) 174^{1/2}. Să nu crezi că a mea liră... a rămas Ne 'ncordată. C. NEGRUZZI, II 171^a. *Porumbițe... cu arpele întinse și încordate zboară.* ODOBESCU, III 34^{1/2}. (După fr. «une situation tendue» etc.) O situație încordată. *Relaționi încordate:* gata să dă naștere la conflicte; (ad 2^a) *Cu legătură necompate sînt încordată de inimă.* DOSOFTEIU, MOL. 104^b; (ad 3^a) *Brațe lungi... încordate.* ALECSANDRI, P. III 347. *Cal ager și încordat.* ODOBESCU, III 289^{1/2}. *Orice cultură este rezultatul unei lucrări încordate a inteligenței libere.* ap. TDRG.; (ad 7^a) *Îi plătesc, îi fălcesc și îi îndrănez părinții pe feciori... în podoba hainilor celor fainice și scumpe, și îi scot încordați și semeți.* PISCUPESCU, O.

10.— **INCORDĂTOR**, -oare MARDARIE, L. 1968; (substantivat supt forma masculină) **INCORDĂTOR** = (s. m.) diavol, ucigă-l crucea (Bucov.) MARIAN, D. 171; (s. a.) instrument cu care se încordă și se ține pânza întinsă la rost sau la sulul dinainte al războiului (REV. CRIT. IV 144), lemnul cu care se ține încordată sfosara ferăstrăului, cf. *bredel* (DAME, T. 66, PAMFILE, I. C. 121); (substantivat supt forma feminină) **INCORDĂTOARE** = drăcoaică, MARIAN, D. 171. | **Abstracte:** **INCORDARE** s. f. = întindere, tensiune, strângere, întetire; impaciență, nerăbdare. **INCORDAREA senzațiilor**, MAIORESCU, CR. I 103, cf. II 120. **Se desface din încordarea brațelor ei**, VLAHUȚĂ, ap. TDRG. **Se uită cu încordare**, BRĂTESCU-VOINEȘTI, V. ROM. II 227. **INCORDARE de minte** = tensiun d'esprit. **Așteptă cu încordare**, DDRF.; — **INCORDĂT** s. a. (special ca termen de viticultură) **INCORDATUL viței**, H. II 261, X 245, 464, XI 468, 502, XII 19, 132; — (învechit) **INCORDĂTURĂ** s. f. (cf. ital. *incordatura*, sard. *incordadura*) = încordare, tensiune; contracțiune nervoasă a nervilor (LM.), spasm. **INCORDĂTURA arcușii**, ODOBESCU, III 108/14. **Trupu-i se zgârci și se întinse în cotevă încordături dureroase**, s. f., ap. DDRF.; — (învechit) **INCORDĂCIUNE** s. f. = insistență. **Și-l ruga cu 'ncordăciune**, C. NEGRUZZI, III 52/11; — (postverbal, formație personală) **INCORDĂ** s. a. = sfârșire. **Nu crușă nici timp, nici trădă și nici o șerțică olt de dureroasă în necurmatul lor încordă de înfrunghire a unui astfel de ideal...**, G. MURNU, ILIADA. Prefața, I.]

— Derivat din **CORDĂ**, cu pref. **IN-**. (Formația poate fi străveche, căci se găsește și la Albanezi și în alte limbi romanice, cf. CDDE, Nr 380). Cf. **DESCORDĂ**.

INCORDĂCIUNE s. f.

INCORDĂTOARE s. f.

INCORDĂTOR s. m.

INCORDĂTURĂ s. f.

v. **INCORDĂ**.

INCORRECT, -Ă adj. **Incorrect**. — Care nu este corect, necorect; care nu este în consonanță cu regulile artei, științei, gramaticii etc., care nu are o purtare corespunzătoare cu principiile generale de etică socială, cf. **INEXACT**, **fals**, **necinsit**. **Forme gramaticale incorrecte**, ODOBESCU, II 352. **Incorecția declarațiunii a d-lui ministru**, MAIORESCU, D. I 190. | **Abstracte:** (mai rare) **INCORRECTITATE** s. f., (după fr. *incorection*) **INCORRECTIUNE** s. f. **INCORRECTIE** s. f., (mai des) **INCORRECTITUDINE** s. f. = lipsă de corectitate, purtare s. faptă necorectă; (la plur.) părți greșite într-o lucrare (scriere, desen etc.). **Ștind că de greu este a se feri cineva atât de exageranțiune...**, **sistemelor...**, **cât și de încercările consimțite de uzul zilnic al vorbirii**, ODOBESCU, II 360. **Când pedagogul observă unuia vreo încercitudine în purtare...**, MAIORESCU, D. I 474. **INCORRECTITUDINE** a **uncțiilor**, id. ib. IV 384.]

— N. după fr.

INCORRECTIE s. f.

INCORRECTITATE s. f.

INCORRECTITUDINE s. f.

INCORRECTIUNE s. f.

v. **INCORRECT**.

INCORIGIBIL, -Ă **INCORRIGIBLE**. — Care nu se (mai) poate corijă, care nu (mai) poate fi îndreptat, căruia nu-i mai poți schimba purtarea rea. **Om incorrigibil!** exclamă frumosa Elena, I. NEGRUZZI, V 88. **INCORRIGIBIL** suficiență, ce o păstrează autorii lor tonă vieja, MAIORESCU, CR. I 313. [Familia: (după fr. *incorrigibilité*) **INCORRIGIBILITATE**

s. f. = calitatea s. natura lucrului s. persoanei în corigibile.]

— N. după fr. (lat. *incorrigibilis*, -e, idem).

INCORRIGIBILITATE s. f. v. **INCORRIGIBIL**.

INCORJOBĂT, -Ă adj. v. **gârjob**.

INCORJUMBĂT, -Ă adj. **Courbă, tordu**. — (Transilv., în Hațeg) Strâmb, îndoit (despre lemn. Com. M. ITTU), scovărdat. — Contaminare între **INCORJOBAT** și **JIMBAT**.

INCORNĂ vb. I^a

INCORNĂRI vb. IV^a | v. **INCORNORĂ**.

INCORNĂTEL, -EĂ adj. = **INCORNORAT**. **Boii încornăței**, BIBICESCU, P. P. 178. [Și: (+ cornuș) **INCORNĂTEL**, -EĂ adj. **INCORNĂTEL**, VASILIU, C. 12.] — Derivat din **CORN**, după analogia unor cuvinte ca **INCORNĂTEL** etc.

INCORNORĂ vb. I^a **Mettre des cornes** (à qqn). — (Rar; de obicei numai supt forma participială, v. **INCORNORAT**) **TRANS**. A pune cuivă coarne, a împodobi cu coarne. **INCORNORĂZ fânțarul, de și-l face cât armășarul**, PANN, P. V. I 28. | Fig. (modern, după fr.) A-și înșelă (bărbatul s. nevasta). **PONTBRIANT**, [PONTBRIANT mai dă înțelesul **donner des coups de cornes**. | Și: **INCORNORĂ** vb. I^a; † (**INCORNĂRI** vb. IV^a (numai în) LB. — † **INCORNĂ** vb. I^a refl. = a căpăta coarne, a-i crește cuivă coarne. **Veri dobitoacele or zbură, veri pasărele s'ar încornă și s'ar dobiepedestri**, CANTEMIR, IST. 103. | **Abstract:** **INCORNORĂRI** s. f. = înșelare în căsnicie. **Singura înțelețiere a femeilor de azi e încornorarea noastră**, S. NADJDE, ap. TDRG.] — Derivat din **CORN** cu pref. **IN-**, după analogia unor verbe ca **ÎNGÂNDURĂ** etc.

INCORNORĂT, -Ă adj., s. m. I. ¹. **Cornu**; **pointu**. ². **Diable**. II. **Qui présente des angles**. III. **Esagéré, mensonger, bizarre**; (en parlant d'un mensonge) **énorme**.

I. (De la *corn* = fr. *corne*).

1^a. A d j. Care are coarne, cu coarne, cf. **CORNUT**. **Hiară încornorată**, PANN, ȘEZ. I 20, cf. ALEXANDRI, P. P. 25, GOROVEI, C. 100. **Văd...** **Naltă, 'ncornorată**, TEODORESCU, P. P. 259. || P. a n a l. Adus și ascuțit cu un corn de vită, cu vârf ascuțit. **Felurile căciulii, care de care mai cornoarate sau acuzite**, C. NEGRUZZI, I 347. [Cătanelor] **vă dă haine...** **Și cacăie (= căști) 'ncornorate**, BIBICESCU, P. P. 151. **Pocitori...** **Cu cuițe încornorate**, Cu limbile pe piept lăsat. ȘEZ. IV 19/11.

2^a. **S u b s t**. Cel cu coarne, dracul (se zice unori și la Tiganii ȘEZ. I 214/12, III 36/12). **Omul și ceră să nu se amestece în trebură lui, nici el, nici cornoarăți lui**, ȘEZ. V 141/13. **V'otu înșelă cu să puneți stăpânire pe lucrurile din lume, cornoarăților!** CREANGĂ, P. 48/12, cf. (cornușat) MARIAN, T. 191, (incornorate) TEODORESCU, P. P. 126, (incornurate) ION CR. III 286.

II. (De la *corn* = fr. *angle*) A d j. În cornuri (LB.), cu (patru) colțuri, colțuros, colțuros. **Ti-am adus un hoboș Mândru, cornușul**, MARIAN, NU. 824. **Grău rălund și 'ncornurat**, MĂNDRĂSCU, L. P. 217/11. **Or șitidă domniș și-or scrie Cărticică 'ncornorată (= scrisoare împăturată în patru), Ca prin țări să mi-o trimeată**, ȘEZ. I 115/12, cf. (incornurat) MARIAN, S. 297. **Largă-l lumea, 'ncornorată**, ȘEZ. II 214/11.

III. (Cf. **MINCIUNĂ** cu **COARNE** = mare, lucru exagerat) A d j. Cu coarne, mincinos, exagerat, bizar, (despre minciună) mare, groasă. **Unul tscoditor trist de termeni încornorați**, ALEXANDRESCU, M. 240. **Orezi în adevăr fabula asta cornoarăit despre țigani!** C. NEGRUZZI, I 235. A(i) făcut vreo nebunie,

gții una de cele corunrate. MARIAN, T. 158. O leacă de adevăr poate că cră și 'n vorbele babelor, firește, nu tocmai așd corunrat. RETEGANUL, I 51/12. † A o face prea încornorată = a pune ceva de necrezut. ZANNE, P. IX 632. Vorbe încornorate = minciuni. Ib. II 831. Minciună încornorată = mare, enornă. A pune una încornorată = a exagera, a adăoga ceva dela sine (în relațarea unor fapțe).

[DDRIF, mai dă și înțelesul eșier, vaniteux, iar POLIZU pe cel de eșum, stolz, aufgebblasen, care nu se pol atește aiurea. | ȘI: (In)cornurat, -ă; cornorat, -ă adj.]

— Participiul-adjektiv al verbului (mai puțin întrebuințat) (In)cornoră.

INCORNURĂ vb. 1^a v. încornoră.

INCORNURĂT, -Ă adj. v. încornorat.

INCORNUTĂL -EĂ adj. v. încornătel.

INCORNĂ vb. 1^a. 1°. Couronner. 2°. Investir du pouvoir. 3°. Orner, embellir. 4°. Mettre le comble, clore.

1°. Trans. A pune coroana pe cap; spec. a pune coroana, ca simbol al demnității suverane, pe capul unui domnitor. Au coronat pe fiu-său August. LET. I 156/22. cf. 82/1. Să coronează și pre Hatmanul Sobiechi, ad. le fic crata. Ib. II 231/4. cf. 301/5. Care pre acest Domn luminat înzută l-o coronată. EVANGHELIE (a. 1682), ap. VB, I 248. Ne-au încornat cu stema acestei încredințoaze jări. URICARIUL, I 300/1. Să le încorneze cu coroana nemurirei. MARCOVICI, C. 41/12. Să mă încorneze după obicei. GORJAN, H. II 185. Al nostru tânăr împărat, De D-zeu încornat, Mare oaste-a adunat. TEODORESCU, P. P. 163. | (Despre mire și mireasă, cf. cubună). Păriați, luând cununa... o în deapusa capului miresei... și o încornează. MARIAN, NU. 299. | Refl. | (Adesea cu un predicativ care arată demnitatea) A-și pune coroana pe cap, proclamându-se împărat, rege etc. Fictorial lui Ieracile încornându-să împărat... CANTEMIR, HR. 332/12. Coronându-se luminați și pravoslavnici domni. URICARIUL, II 101/1. Se încornoră și se proclamă rege și regină Poloniei. C. NEGRUZZI, I 178. Și 'n aceste clipe se vor face războaie, se vor încornă regi. EMINESCU, N. 61.

2°. Trans. A dărui, a înzestra (cu demnitatea de domnitor). Basarab-voeod, de când Dumnezeu cu domnia l-ou încornat... RADU GRECEANU, ap. GCR, I 332/12.

3°. A împodobi cu ceva. Cu poezii, cu versuri o încornase. FANN, P. V. 8. Noaptea 'nșeninată Lucește 'ncornată De sticle ce tubeghi. ALEXANDRI, P. I 130. Nigte sprincene... încornau ochii ei negri. C. NEGRUZZI, I 44.

4°. A pune capăt, a încheia (cf. lat. finis coronat opus). Peale toate nenovicirile riciți viu și bătrânețele ce le încornază. MARCOVICI, C. 82. | [ȘI: (Invechit și pop.) coronă vb. 1^a, încornă † vb. 1^a; coroni † vb. IV^a, incroni † vb. IV^a. | A d-jectiv: încornat (incornut †) EVANGHELIE (a. 1742), ap. VB, II 60; coronat (LB.), cu negativul neincornat], -ă = care poartă coronă, care este împodobit cu o coronă, p. ext. care are demnitatea unui suveran. O, porumbiță aleasă! Incornată Crăiasă! BARAC, A. 21. Două sau trei fiște încornate. MARCOVICI, C. 22. Un mormânt se deacește, O fantomă 'ncornată din el tese. ALEXANDRESCU, M. 14. În cel vîrf încornat Fierbe-o oală cu păsat. (= Plugul). SBIERA, P. 321/11. Să merg... Cu frunte coronată, cu suflet misturnit, I. NEGRUZZI, II 289. Cel Grec mândru, coronat, Ce îned cu Vodă sfat... PAMFILE, C. T. 72. Cap încornat = suveran. Coronat = (cal) cu pete albe pe picioare. DDRIF. | Abstracte:

incoronare (incornare †, coronare † DICT.) s. f. = acțiunea de a încornă; ceremonie ce se face la punerea coroanei pe capul unui suveran; încheiere, sfârșit; premiare, recompensă. Mitropolitul... cetele molifta cea ordînduță de încornare. LET. III 290. Să vie la Crim, la încornarea ei. DIONISIE, C. 169. Din suflet s'a încornat... De 'ncornare când a oflat. ALEXANDRESCU, M. 349; — încornăție † s. f. (POLIZU), (= rus. koronaciya s. pol. koronacya, idem) coronăție † (corunăție †) s. f. = încornare. La coronăția acestui cratu, să fie fost și oamensii lui Ștefan-voad. LET. I 109, cf. III 179/12. Al doilea an după coronăție. MAG. IST. II 34/12. Gățire de coronăție cră. RADU GRECEANU, ap. GCR, I 334/5, cf. 333/12. Acția am atud voroc de a vedea încornăția a Măririi Sale Împărăteșii. GOLESCU, I. 201.

— N. din m.-lat. incrono, -are (cf. lat. clas. incronatus), intrat de timpuriu în limbă. Cf. c un un ă.

INCORNĂȚIE † s. f. | v. încornă.

INCORONĂ † vb. IV^a | v. încornă.

INCORPORĂ vb. 1^a Incorporer. — A împreună două s. mai multe lucruri la oială, spre a face din ele unul singur; a adoaage, a uni, a alipi, a anexă un lucru (o moșie, țară, provincie, un oraș, sat etc.) la altul, spre a face unul singur; a alipi, cf. anexă. Se unește și se încornorează cu lucrul ce se curine proprietarului lucrului, potrivit regulilor statoricite mai jos. HAMANGIU, C. C. 125. | Fig. A intrupă. Din corotă, cine vede o pictură indică și fără a înțelege ideea străină ce a încornorat-o, poate... MAIORESCU, CR. I 8. | Spec. (Armată) A introduce într-un corp de trupă. A încornoră recruiți. | ȘI: (formă româniată) încornoră vb. 1^a. | [A d-jectiv: încornorat (negativ: neincornorat), -ă = adaoas sau împreună cu alt lucru (moșie, țară, provincie etc.); fig. intrupat. Framosul nu este o idee teoretică, ci o idee înredită și încornorată în formă sensibilă. MAIORESCU, CR. I 10. | Abstracte: încornorare, încornorăție, (după fr. incorporation) încornorățiune s. f. = adăogirea s. împreunarea unui corp la altul; intrupare. Proprietatea se mai dobândește prin acesteune, sau încornorățiune, prin lege și prin ocupațiune. HAMANGIU, C. C. 155].

— N. după fr. (lat. incorporo, -are, idem).

INCORPORAL, -A adj. Incorporel. — Fără corp, care n'are trup. (Jur.) care are numai o existență morală. Drepturi încorporale (de ex. uzufructul).

— N. după fr. (= lat. incorporalis, -e, idem).

INCORPORĂȚIE s. f. |

INCORPORATIUNE s. f. | v. încornoră.

ÎNCORSETĂ vb. 1^a. (Se) corseter. — Trans. A pune un corset; refl. a se strânge în corset. [Abstracte: încorsetare s. f., încorsetat s. a.] Adjective: încorsetat, -ă = strâns în corset; fig. lipsit de libertate la mișcări. Scurtoarele mele mi-au cerut voie să se ducă în satul unde cră horă... și apă ferchezute, încorsetate și înmalacofate, le-am dat drumul. C. NEGRUZZI, I 104.

— N. din fr., compus cu pref. in-.

ÎNCORȚĂ vb. 1^a Transcriere. — (Mold.); rar) A înscrisie. ȘEZ. XXXII 110.

ÎNCORTEȚĂ vb. 1^a (Se) loger. — (Bucov.). Trans. și refl. A da cuivă locuință, a cartiri, a găndi. Duze pre Iaga cine știe unde, la o ospălărie din mahala, și acolo îl încortetă prite noapte. MARIAN, T. 161. Se încortetă la mîncă. SBIERA, F. 408. [Abstracte: încortetare s. f. =

cartiruire. | Adjectiv: incortelat, -ă = cartiruit. *Și la gazda noastră erau incortelați trei otași.* SBIERA, F. 98.]

— Derivat din *cortel*, cu pref. *in-*.

INCORUNĂ † vb. I^a v. *incoronă*.

INCORUPTIBIL, -Ă adj. *Incunctabile*. — Care nu este coruptibil, care nu poate fi corupt, nu este supus corupțiunii, care nu se lasă ademenit prin daruri, bani, mită, fâgăduieli etc., spre a face ceea ce nu se cuvine; care nu poate fi cumpărat, care nu se vinde, spre a lucra în contra datoriei sau convingenilor sale. *Un bărbat demn, nobil, neclătinat, incruptibil, cu avere...* I. NEGRUZZI, IV 258. *Domnii mantent vedeam în incruptibilul Nicolae-toată un spion turcesc.* IORGA, L. I 138. [Familia: (după fr. *incorruptibilité*) **incorruptibilitate** s. l. = calitatea celui ce nu se lasă corupt]. — N. dup) fr. (lat. *incorruptibilis*, -e, idem).

INCORUPTIBILITATE s. f. v. *incoruptibil*.

INCOSORI vb. IV^a. *Planter* sau *costeau* (dans le corps de qqn). — Trans. A înfige cosorul (p. ext. orice obiect ascuțit sau tăios) în cineva. *Cu bicile să-l pleanșezi, Cu limbile să-l încosorziți, Prin coaste, prin mâțe...* (Descăntec). PĂSCULESCU, L. P. 141. [Întelesul sa fi în formă de cosor, a fi puțin curbat]. Cite în Glosar, e greșit.]

— Derivat din *cosor*, cu ajutorul prefixului *in-*.

INCOT, ÎNCOT s. a. v. *ine*.

INCOTĂ vb. I^a. *S'accorder*. — (Reflexiv) A se rezema, sprijini în coate. *Pe masă s'o încotă.* POMPIU, B. 71/12. [Prez. *încotă* sau *încotî* | COSTINESCU dă și un *încotî* vb. IV^a = să izbi, a ghionți, a lovi cu cotul brațului, care pare a fi o formație personală după fr. *coudeoyer*.]

— Derivat din *cot*, cu pref. *in-*.

INCOTI vb. IV^a v. *ine*.

INCOTI vb. IV^a v. *incotă*.

INCOTĂ adv. v. *incotro*.

INCOTOLOCI vb. IV^a v. *incolăci*.

INCOTOȘMĂ vb. I^a. *S'emmitoufter*. — *Incotoșmez* = îmbrac în grabă, rău, cu ce am (PAMFILE, J.II); a se *incotoșmâni* = a se îmbrăca cu multe haine (PAMFILE); a *incotoșna* (*incotoșnă*) = a te îmbrăca de drum, cu multe surtece, a te *incotoșni* (Doroheiu, ION CR. VI 30), cf. *imbaldori*, în *fofoli*. Se *incotoșmă* cu ce are și teji în uz. CONTEMPORANUL V, vol. II 391. [Și: *incotoșmăni* vb. I^a, *incotoșmâni* vb. IV^a, *incotoșmă*, *incotoșnă* vb. I^a.] De obicei sub forma participială: *incotoșmat* (*incotoșmănat*), -ă adj. *Provincia* (altă dăbă *încotoșmănat* într-o groază subd de urs. C. NEGRUZZI, I 237. *Neculat, incotoșmat bine...*, pornește la țintă de stăb. CONTEMPORANUL, VII, vol. II 1. O țigancă bătrână... *incotoșmată în toate trențele.* ADAM, R. 169.]

— Forma *incotoșmă* s'a născut din *incotoșmă*, iar aceasta, cu melotez, din *rus. kotomō* — din *kotomōka* eleganță în formă de raniță, purtată pe spate, diminutivul lui *kotomă*, *kotōmka*, de la verbul *kotōmā* să învâli, a împacheta. Prin apropiere de *incotoșmă* s'a născut forma *incotoșmâni*, iar prin apropiere de *incotoșnă*, formele *incotoșnă* și *incotoșna*. Cf. *incotro* §1.]

INCOTOȘMĂNĂ vb. I^a |

INCOTOȘMĂNI vb. IV^a | v. *incotoșmă*.

INCOTRĂ adv. *De quel côté? où? par où? Du côté où, où.* — În unire cu verbe care arată o mișcare, *incotro* indică direcția în care pornește acțiunea; în ce direcție, în care parte, în partea în care..., (adesea exprimând aceeași idee ca) unde. *Incotro veri să mergi* CUV. D. BATR. I 322. *No (= nu) veți și...* *Incotro veți scăpa de fața mea.* Ib. 50. *Și încotro purcele, are călărie repede.* DOSOFTEIU, PS. 217. *Le-au dat voie...* *Incotro li va fi viaa, fără nici o bănuială să se ducă.* CANTEMIR, HR. 94/12. *S'au dus încotro sau putut scăpa.* MAG. IST. 365/12. *Incotro s'au dus, ce-au pățit, cu amănuntul le scrie.* P. MAIOR, IST. 24. *Nu știți de neagra cetate, Unde, încotro abate?* BARAC, A. 38. *Nebăgând de samă încotro mergă...* DRĂGHICI, R. 160. *Incotro rădăcețe acum?* ALECSANDRI, T. 112. *Incotro să ne ducem?* ODOBESCU, I 146/2. *Incotro s'apuce?* IȘPIRESCU, L. 124. *Măcar încotro n'o'iu duce...* JARNIK-BĂRSEANU, D. 217. | **Dincotro** = din care direcție, din ce parte, de unde, din partea din care... *De încotro-mi fu această bunătate?* CORESI, EV. 494/12. (cf. *de unde mic aceasta?*) id. ib. 494/12. *Mearse den cătrou au venit la pustie.* BIBLIA (1688) 8, p. *Dincotro-mi fu mic aceasta?* VARLAAM, C. II 88. *Dincotro te-ai luat, de ai nemerit aiea?* DOSOFTEIU, V. S. 83. *Au trecut muntele înafot din cotro venise.* LET. II 438/12. *Au sărit peste ganș, din cotro nu se păzeu Tâlarii.* Ib. II 429/12. *Bătând la cetate, din cătrou eră Tâlarii, mergă săgețile cu ploaia.* ALEXANDRIA, 35. *De acca parte, dincotru stă acel nor.* CALENDARIU (1814) 82, 4. **Orl încotro** = indiferent în ce direcție. # **Care s. cine** **incotro** (punte) = care pe unde poate, în toate direcțiile. *Fugiți cine încotro pută* GAVRIL, NIF. 18. *Fugiți-au toată boierimea care în cotro au putut.* LET. II 218/12. *Otașii lui s'au risipit, cari încotru nu putut.* ȘINCAL, HR. 212/1. *Fugăzăr care în cotro de groaza tancierilor.* C. NEGRUZZI, I 206. *Mulți croi și împărăți țeseau înaintea lui Harap Alb și care din cotro li rugă să-i dete.* CREANGĂ, P. 228. *Vot împărăția-vă care încotro și vă duceți acasă.* IȘPIRESCU, L. 318. **A nu (mai) avea încotro** (face s. merge) = a nu ști ce să mai face (RĂDULESCU-CODIN, I), a nu găsi mijloace să ieși din încercătură, a nu (mai) avea altă posibilitate, a nu avea ce-și face capului, a fi constrâns să primești... (cf. sârb. *ne imajuci kud kamo* SANDFELD, BALKANFILOGIEN 91). *De păcate grele n'am încotro face.* DOSOFTEIU, PS. 126. *Neavând încotro face, cu câte opti arev strănse cu bani...* LET. III 136/2. *Neghiobia e bătrână și n'ai încotro face!* GORJAN, H. II 48. *Sânt babă...* *n'am încotro face.* ALECSANDRI, T. 1198. *Ceialță ne mai arănd încotro govdi, diata răușase bună făcută.* CREANGĂ, P. 15. *N'puneă el că nu vrea, dar n'are încotro* (= trebuie să se supună), RUSSO, S. 23. *N'am încotro, mort copt, trebe să te iau cu mine.* CREANGĂ, P. 203. *Dacă căză că n'are încotro, merseră la grajd.* IȘPIRESCU, L. 21/12. *Mere-oi, că n'am încotru.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 302. **N'ai încotro** = nici că se poate! nici vorbă! vorbă să fie! vorba vine! nici pomenesă! *Da de onest, n'ai încotro.* CARGIALE, T. I 189/2.

[Fazele formale de desvoltare ale acestui cuvânt se găsesc aproape toate atestate în textele vechi: † *incotru*, † *incotru*, † *incotro*, † *incotro*; în Ardeal e uzuală forma *incotru* adv. | În Banat și *incot* CDDE, 292. În vers popular și *cotro* adv. *Buzduganu...-i aruncă...* *Dar cotro mi se n'ndreptă?* TEODORESCU, P. P. 580. *S'arată cu mâna cotro a luat Chira.* Ib. 645. | Compus: *incotrovă* († *incotruvă*, *incotruva* LB.) = într-o direcție oarecare, undeva într-o parte. *Corăbiile...* se întorc de miltu-lea cămtoare *incotruvă* din strămtură (în c. d. l. u. o. i. voia N. TESTAMENT 1648; ori unde va pornirea celui ce o îndrepteară BIBLIA 1688).

COD. VOI. 123/4. *Iar ea... stă și așteaptă, ca doară-și va întoarce stratoacă (lul ochii, ad caute încotrovă, iar ea să sufle spre dânsce. NEAGOE (1654), ap. GCR. I 168/4. Să vadă, nu te vine mănăca din-cotrovă? CREANGA, ap. TDRG. Când pornești încotrovă, să nu te întorci, că nu-ți merge bine. SEZ. I 127/14.*

— Din lat. *in-contra* + *ubi*. Cf. i u o.

INCOTROJİ vb. IV^a refl. *S'envolopper*. — (Munții Apuseni) A se învălă (FRÂNCU-CANDREA, M. 101), a-și strânge bine îmbrăcămintea pe cap. Com. ȘT. PAȘCA. — Cf. *incotroșnă*.

INCOTROPI vb. IV^a v. *cotropi*.

INCOTROȘMĂ, INCOTROȘNĂ vb. I^a v. *incotroșmă*.

INCOTROVĂ adv. v. *incotră*.

INCOVĂI vb. IV^a

INCOVĂIA vb. I^a } v. *incovăia*.

INCOVĂITURĂ s. f. }

INCOVĂLȚIRIT, -Ă adj. (Charrette) *recouvert de sa bache*. — (Despre căruțe) Cu coviltir ridicat. *Cetălalit Muscal s'a culcat într-o căruță încovălțirită... și s'a băgat sub cordilir. RĂDULESCU-CODIN, I. 301.*

— l'articipul unui verb neastat *incovălțiri*, derivat din *covălțir* cu pref. *in-*.

INCOVĂRLĂCITURĂ s. f. = *incovărlătură*. Nu învârlitură și încovărlăcitură. TICHINDEAL, F. 66. [Și: *incovărlăcitură* s. f. = învârlitură. BARONZI, L. I 110/14.]

— Contaminare între *incovărlătură* și *invârlitură*.

INCOVĂRLOCITURĂ s. f. v. *incovărlăcitură*.

INCOVĂRIȚI, -Ă adj. v. *covări*.

INCOVEIA vb. I^a }

INCOVIA vb. I^a } v. *incovăia*.

INCOVOIA vb. I. (Se) *ployer, (se) courber, (se) tordre. Plier, s'abaisser*. — (La origine, termen fâurâsc, se va fi întrebuintat numai despre fierul roșu) A îndoi în formă de arc, a pleca s. strămba cu vârful (s. capul) în jos, a curbă, a arcul, cf. coroiă, cocăriță, incuibă. *Intima o doare încovoiat trupul său. PANN, E. I 86. Turturica... își scutură aripile și-și încovoie pupa argintie. ODOBESCU, III 35/12. Spre 'nchinăciune el genușchit-și încovoie. EMINESCU, P. 89. Și care arbore vedea el că e drept, îl încovoiă, de-l făcea ca vai de el. CATANĂ, P. I 92. Capul își încovoiă. TEODORESCU, P. P. 443. [Refl.] Pomul leme se 'ndreptează de mic, pân' se 'ncovoiază. PANN, P. V. I 61. Râul luciu se 'ncovoiie (= serpuște) supt copaci ca un dalaur. ALECSANDRI, P. III 50. Unul [bra] se încovoie în sus, cu să scotă o săgeată din cucura de pe umeri. ODOBESCU, III 55/16. Femeia e însă mlădioasă și se încovoie ca șarpele. SLAVICI, N. II 292. O sobie... cu fierul ce se încovoiă, de se făcă covrig. SPIRESCU, L. 21. Și-o prins a strigă Și-a se 'ncovoiă. MARIAN, D. 246, cf. TEODORESCU, P. P. 628, ZANNE, P. I 229, GOROVEI, C. 171.] Fig. A se pleca înaintea cuivă, a se umili. *Acest Eminescu... nu s'a încovoiat victodată... eră un om dîntr-o bucată și nu dîntr'una care se gâște pe toate cădrile. CARAGIALE, N. 8. 15/11. [Prez. încovoiu și (mai rar) încovoez.] Și: *incovăia* vb. I^a (cu prez. *incovăiesc* și *incovăiește*),**

(Trans., Ban.) *incovăie*, *incovăie* vb. I^a, *incovăie* vb. IV^a. GOLESCU, C. I 337^b, 338, † *covăie* vb. I^a (cf. *derivatele*). | A d e j e c t i v e: (in)covăie (cu negativul ne(in)covăie), -ă, † (Mold.) *covăiat*, -ă = îndoi, curbat, arcut. La gramazi (= grumaz) *camilei cel covăiat capul bouli cel buărat prepuseae. CANTEMIR, IST. 174. Umblarea-i e 'ncovoiată. PANN, P. V. I 102. O sabie încovoiată. C. NEGRUZZI, I 23. Coadă mlădioasă, încovoiată și la vârf mai stufoasă. ODOBESCU, III 67/11. Liră încovoiată. OLLANESCU, H. O. 264. Caracterul său 'ncovoiat și mândruș. CARAGIALE, S. 119/1. Nasul încovoiat. MEHEDIŢI, P. 15. Fiere 'ncovoiate. TEODORESCU, P. P. 291. D'atuncea omul nu are talpa dreptă la picioare, ci covoiat. SEZ. V 135/14. Nută încovoiată. GOROVEI, C. 170. — *incovoi(e)tor*, -oare adj.; — (rar) *incovoiolis* († *covăolis*) -oasă adj.; = care se încovoale (uşor), flexibil. *Copaciul pizmei... strămbe și covăioase (= pline de îndoituri?) rădăcint... au aruncat. CANTEMIR, IST. 338/12. Șerpi încovoioli. ODOBESCU, I 161/12. | A b s t r a c t e: *incovoiare* (in)covoiere POLIZU) s. f.; — *incovoiat* s. a.; — *incovoi(e)tură* (incovăltură) † *covăletură* v. f. = îndoitură, curbă, cotitură, sinuozitate. Cu multe *covălituri* și *covălituri* spre locuri mlăroase și [armuroase a fuși] lui. CANTEMIR, IST. 197. *Incovoiaturile mlădioase (ale coadei cănelui). ODOBESCU, III 67/10. Pe râu, în sus, în pas, se află oama Burdului, la încovăitura râului. MOLDOVAN, T. N. 249. Urmări toate încovăiturile [drumului]. N. REV. R. I 39. Incovăitura piciorului la genușchis = cou-de-pied. PONTEBLANT; — *incovoișenie* s. f. = mlădioșie, flexibilitate, elasticitate. BARGIANU; — *incovoiolă* s. f. acuire. COSTINESCU. *În când Soft se întoarce spre el frecându-și mânele goale în încovăitura corcubului, capul (i cară din nou în pernă. DELAVRANCEA, S. 110.)****

— Presupunere un verb slav *kovajati* sa fâurib, din (paleosl., rus., rut.) *kovak* 'faur (de la kovati 'fâurib) CAPIDAN, cf. TDRG.

INCOVOIALĂ s. f.

INCOVOIȘENIE s. f.

INCOVOIȘETURĂ s. f.

INCOVOIȘOS, -OASĂ adj.

v. *incovăia*.

INCOVOIRĂ vb. I^a. *Tendre les murs de tapis*. — Trans. (Rar, neobisnuit; despre pereții casei) A îmbrăca cu covoare. PAMFILE.

— Derivat din *covor*, cu pref. *in-*.

INCOVIRĂ (S') *enrouler, (se) tordre, (se) mettre en rond*. — Trans. și refl. A (se) îndoi în formă de covrig, a se încolăci. *Uită-te cum mă 'ncovirg. PANN, P. V. III 36. Pisica intră miorlând, încovirgându-și coada. VLAHUTA, D. 292. Dezertorul se bătea, se încovirgă, se întindea [apăn, uria, gemă]. SANDU, LUC. VI 337. Acest copacul eră înalt... Se încovirgă el de dânsul și se urcă. SPIRESCU, I 212. Un șarpe 'n ada mia intră. De trei ori s'a 'ncovirgit. MAT. POLC. 29. Dădângat, încovirgit, afar în sobă... (= Vătrarul). GOROVEI, C. 392. [Și: *incovirgi* vb. IV^a GOROVEI, C. 231.]*

— Derivat din *covrig*, cu pref. *in-*.

INCRÂNCANĂ vb. I v. *crâncăni*.

INCRÂNCENĂ vb. I. I^a 2^a. *Être glacé, pétrifié* (d'horreur, d'épouvante). *Avoir la chair de poule*. I^a. Intrans. A încremeni, a înmărmuri de frig, spaimă, groază. *Am încrâncenit, când am auzit ce s'a 'ndâmplat lui cutare (ceă rău de tat). ION CR. IV 306.*

2^a. Refl. A fi apucat de frică, de fiori de groază, a se îngrozi, a se înfroră, a i se face cuivă

părul în cap măciucă de frică s. de groază; a se cutremura de scârbă. (Construcții: mă încrâncen, mă se încrâncenă LB. și mi se încrâncenă carnea). **Ti s'a încrâncenat** carnea pe tine = și s'a încreștit carnea de frică; de groază te încrânceni, te minunezi, te sperii, te apucă fiori. CREANGĂ, GL. *Geneau știțele toate, te 'ncrâncenat* (: te 'ncrâncet e a j LET. III 357/1), când călăt. BELDIMAN, TR. 26. *Nu te 'ncrâncenă, nu te 'ncrâncenă*. MARIAN, NU. 321. S'o 'ncrâncenat oamenii de frică și mulți o părădise de atunci bădăra. CONV. LIT. XLIV, vol. I 660. Te încrânceni, când te uitai la acle munci. SBIERA, P. S. 15. Moldoveanu s'o 'ncrâncenat de treabă asta. ION CR. II 269. Când fi-otu spune până la sfârșit, cred că și s'a încrâncenat și fie carnea pe tine. CREANGĂ, P. 77. *Îți duce Roaga trompeta încet-încet la gură... și sună... înfiorător, de și încrâncenă carnea pe soldați*. SANDU-ALDEA, SĂM. II 715. Carnea și s'a încrâncenă. SEVASTOS, C. 179/12.

[S]: încrâncină vb. I, încrâncină vb. I, încrâncinună vb. I refl. = a se îngrozi (Straja, în Bucov.) Com. A. TOMIAC; (rar) încrânceni vb. IV³ refl. = a se înfiora, a fi cuprins de groază (Zagra, I. Năsăud). Com. I. CORBU. | Adjective: încrâncenat (încrâncit ION CR. VIII 187), -ă = îngrozit, cuprins de fiori de groază. *Incrâncenaj* de cele văzute, martorii aceleia scene rămăseră fără grațu. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 470. Oamenii stăteau încrâncenoși. ȘEZ. XXX 196.]

— Derivat din crâncen, cu pref. in-.

INCRÂNCENI vb. IV³

INCRÂNCINĂ vb. I

INCRÂNCINUNĂ vb. I refl.

v. încrâncenă.

INCRĂSTĂI vb. IV v. Inceastă.

INCRÉDE vb. III. 1°. Croire (qqn.), regarder (comme). 2°. Croire (qqn. ou en qqn.), se fier (à atoir confiance en). 3°. Confier. 4°. (Se) convaincre. 5°. Convertir. 6°-7°. Se croire; être plein de soi-même.

1°. † (RAR) TRANS. A crede, a socoti pe cineva (drept...). Eu l-am încrezut de om cu judecată. GORJAN, H. IV 69.

2°. REFL. (Construit cu prep. în, † spre, pre, cu dativul sau în mod absolut) A crede, a avea încredere în cineva, a-și pune credința în cineva, a se bizui pe cineva, a se lăsa în nădejdea cuiva; a conta pe cineva, a se încredința (I 2°); s p e c. (când e vorba de Dumnezeu) a-și pune credința în Dumnezeu. Nu se încrezută spre vindicarea drăcutăului. CORESI, EV. 276/12. *Dintr'aceasta să încrezută și să adeveri în credința Domnului*. DOSOFTIEU, V. S. 17. Nu se încrezută spre slugile lui. BIBLIA (1688) 365. *Au spus Leșilor să nu se încrezută*. LET. I 114/12. *Pre aceste lucruri poate și alții să se încreze cu Poarta turcească*. LET. II 270/12. Se încrezută în cuvintele Hanului. MAG. IST. 302/12. Rușinea de-a se 'ncrede într'a hotărâul stătină... KONAKI, P. 285. *Increde-te în noi!* C. NEGRUZZI, I 141. *România, în ceruri te încrede!* ALECSANDRI, P. III 340. *Culezătorul ce se încrede perfidelor unde...* EMINESCU, N. 33. *Increde-te lui, cum te-ai încrezut în mine!* INSPIRESCU, L. 21. *Aș-ti lumca, cum o vezi, Intr'înșea să nu te 'ncrezi!* Când gândești c'ai să trdești, Atuncea te prăpădești. JARNIK-BĂRSEANU, D. 222. *În mișcare nu te 'ncrede!* DOINE, 245/4. *Eu fie m'am încrezut*. Ib. 231/12. *Nu se mai încrede nici în cămașa lui*. ZANNE, P. III 59. *Osta nu se încrede lupului*. Ib. I 571. | (P'leo nastic) A se lăsa în nădejdea..., a avea încredere în... Nu se putea încrede numai în credința morarului. RETEGANUL, P. IV 31/12. | (A b s o l. s. construit cu să) A

crede spusa s. făgăduința cuiva (LB.), a da crezare, a-i veni cuiva să creadă. *Encredu-mă = fido, confido. ANON. CAR. S'au încrezut și au venit toți*. Ib. II 145/12. Nu s'au mai încrezut să se despartă de doamna-și. Ib. II 341/22. cf. 383/22. *Veziul, dacă au auzit de venirea lui Grigore-vodă, nu se încrezută, de părere bună, ce unul după altul oameni de ai lui trimetă în întâmpinarea lui*. Ib. III 16/22. I se pare că visează; Ar zîmbi și nu se 'ncrede, ar râni și nu putează. EMINESCU, P. 193. *'Vinci boala o-a lovit, Până Sămădă mi-o muris. Mirele nu s'a 'ncrezut, Maica Chirel... t-a vorbit: 'Dacă pe min' nu mă crezi, Fino în caad și mi-o vezi!* BIBICESCU, P. P. 346.

3°. TRANS. A da s. lăsa ceva în seama cuiva cu toată încrederea, a crede pe cineva vrednic de încredere (și a-i da, a-i destăinui ceva), a încredința (I 1°). *Mi s'au încrezută această beserică*. DOSOFTIEU, V. S. 159. *Talându ce ne-au încrezut Domnul...* BIBLIA (1688) 3 pr./12. *Poporu 'ncrede cămelela la fiii ce-și alege*. I. VĂCĂRESCU, P. 75/12. *Ea... vede Lucașăru și 'ncețtor Dorățele-4 încrede*. EMINESCU, P. 281. *Nu 'ncrede unșura pe măpă!* ZANNE, P. IV 164.

4°. TRANS. (rar) A asigură, a încredința (II 3°). *Cumăd nu are dreptate, Te încrez cu jurământ*. PANN, E. II 65. | REFL. A căpăta o convingere, o credință, a se convinge (de ceva), a se încredința (II 2°). *S'au încrezută cu de-adina*. DOSOFTIEU, V. S. 152/2. *Deaca primii bucurie Maria, tru ca și înșuși cu vederea să se încrezută, să vor fi adevărate cuvintele*. MS. (n. XVII), ap. HEM. 324. *De-az putea cu să-l măș văz, Inc'odată să mă 'ncrez, Cum mai trăiți voi pe lume*. RETEGANUL, TR. 27/12.

5°. † TRANS. A atrage s. converti la credința cea adevărată, a încredința (III). *Increzută pre Ulean și-i botezată*. DOSOFTIEU, V. S. 47/2.

6°. PRONOM. (după germ. 'sich zutrauen?') A avea încredere în sine, a avea conștiință de puterile sale proprii. *Nu știu oțu-și încrede bătatul ochia!* SBIERA, P. 77/12.

7°. REFL. A se crede (prea mult), a se face prea semeț (LB.).

[Prez. ind. încrez, conj. să încrezad († și dial. încrez, să încrezad), imp. încrede, nor. încrezuți, part. încrezut, ger. încrezând. | Adjective: încrezută (cu negativul ne(î)ncrezută), -ă = (cu sens pasiv și trecut) care a fost lăsat în seama cuiva cu toată încrederea s. pe credința (L.M.), încredințat (cuiva); (cu sens activ și de prezent, uneori substantivat) în care își pui toată încrederea, pe care te poți bizui, în a căru nădejde te poți lăsa, (LB.), bizuit (LB.), sigur, devotat, credincios, fidel, (om) de încredere; care se crede, care are o idee prea mare despre sine, fălos, măreț, fudul, sumeț (LB.); plăcut (LB.); (ad 2°, în Transiv. și Bucov., în parte după germ. 'Vertrauensmann'). Să avem omenită noștri încrezută! SBIERA, P. S. 137. [Turnul rămas de pe vremea Daciilor... se numește Turnul lui Vecel, după numele lui Bicul..., care a fost un frunțas dac și om încrezut al lui Decabal. MOLDOVAN, T. N. 41. *Eu sănt cel mai încrezut slugă al Înălțimei Sale*. MERA, L. B. 50. *Împărătul o trimis pe un încrezut al său, să-i zică cu să vie la dînșul MARIAN*. SE. II 18, cf. SA. 72; (ad 7°) *Boarul eră bogat și acum se făcuse lenș și cum încrezut*. SLAVICI, N. I 50. *Eră foarte încrezut în frumusețea sa*. RETEGANUL, P. IV 3/12. — încrezător (cu negativul ne(î)ncrezător), -oare = (înlocuind pe crezător) care crede, se încrede ușor, credul. *Nu fit așid de neîncrezător!* = încredul, hănuitor. | Abstracte: încredere (cu negativul ne(î)ncrere) s. f. = simț de siguranță față de cineva, conștiență; încredere în sine = siguranță în propriile sale puteri s. aptitudini; încredere peat

măsură = credulitate oarbă; *om de încredere* = pe a cărui onorabilitate te poți baza, cărui i se pot încrede lucrurile cele mai delicate și cele mai secrete; *loc de încredere* = unde se pot da copiii la învățătură și educațiune ca toată siguranța L.M.; *magazin de încredere* = unde se pot cumpăra lucruri de calitate bună. *Foia lui tânăru și bărbătească înșușă încredere*. C. NEGRUZZI, I 30. *Ne-ncrederea de sine, rușinea... în mine sânt sădite*. Id. II 270/12. *Peștură alăta încredere nu am cum să-ți multumesc*, ODOBESCU, III 9/1. *Amărîți de neîchindând, plin de neîncredere față de cei ce-l înconjurau... se împotrivi în această întoarcere*. IORGA, L. I 240. *Pot de încredere, de neîncredere = vot prin care o adunare aprobă sau dezaprobă acțiunile împuterniciților săi (cf. vot de blam); — încrezătoră † s. f. = credință. Încrederea în Iesus Hristos*. CORESI, ap. GCR. I 167. — *încrezământ † s. a. = credință. Carele [cap] face vindecări de încrezământ adevărit potăcișilor și nu s'indăiază a veni spre pocăință*. DOSOFTEI, V. S. 212/31. — Din construcția a *crede în cineva* s'a născut, prin atracție: a se încrede în cineva. Derivația cu prefixul *in-* = a șește și în alte limbi romanice (cf. v. fr. *encroire*, prov. *encrêtre*, span. *encrêre* = a împrumută), așa încât ar putea fi veche.

INCREDET adv. în v. credi.

INCREDIŢIOSĂ † vb. I^a, refl. Se fier. — A se încrede, a se încredința (I 2^a). *Înema lor nu eră derecapiț cu dănușul, nice să 'ncredințioră (D.: se încredințioră C., crezură H.) în testamentul lui*. PSALT. (DOS.) 158/12. [8]: **incredințios** † vb. IV^a, păstral în abstractul **incredințiosire** † s. f. = încredere. *Preaînbiștor pruncilor noștri încă ocea încredințiosire și dragoste să le-o arătați*. ȘINGAL. HR. II 189/12. — Derivat, cu prep. *in-*, din **credințios**, după modele ca *înviștoră, înșândtoră* etc.

INCREDIŢIOSIRE † s. f. v. încredințiosă.

INCREDIŢĂ vb. I^a, 2^a. (Se) confier. 2^a. *Avor confianțe, se fier. 3^a. Prêter serment. 4^a. (Se) fiancer. II 1^a. Proutier. 2^a. (Se) contrainere. 3^a. Assurer, garantir. III (Se) convertir. IV Charger. I. 1^a. Trans. (construit cu dativul s. complinit prin «în mâna cuiwă») A da s. a lăsa ceva în (bună) credință a cuiwă, a da ceva s. pe cinevă în grija s. în seama cuiwă, având siguranța bunei sale credințe, a împărtăși cuiwă (o taină) cu toată încrederea, a pune cuiwă la dispoziție ceva, a încrede (3^a), a confia. *Creditorul... ce a încredințat banii săi, pentru ca să se facă casă...* PRAVILA (1814) 52. *Ti încredințez pe toți cei ce-mi sânt iubiți*. MARCOVICI, D. 7/. *Tatăl micu chemă pre năgu-micu Păcală, mă încredință lui, și apoi murî. C. NEGRUZZI, I 247. Întrebările s'au alcătuit, s'au aprobat și nu s'au încredințat (= am fost ales cu ca să le pun). Id. I 12. Florile... încredințoră taina lor unui... Istor. EMINESCU, N. 29. *Itic a adus pe Malca la Neami, a încredințat-o în mâna părinților lui...* CREANGĂ, P. 114. *Frăuș... să nu-l încredințezi în mâna altuia*. ZANNE, I 461. || Refl. A se destăinuși, a spune cuiwă ceea ce ai pe inimă. (Unui prieten) să ne încredințăm [la neaz]. CALENDARUL (1844) 61. *Fie ne-am încredințat, DOINE, 231/12.***

2^a. P. ext., refl. (Construit cu dativul s. cu prep. în) A-și pune încrederea, a avea încredere, a se încrede (2^a) în cinevă, a se bizui; a câștiga încrederea cuiwă. *În prea scurta vreme mi se încredințoră amândouă foarte mult; nimica nu făceam... fără să mă întrebe*. GORJAN, H. IV 105. *Cu cât omul se poate încredința mai mult în puterile sale...* MARCOVICI, D. 11/1. *Frăte, nu mă*

'ncredințez Nici în tine, că-mi ești frate... În cine mă 'ncredințez? Numa 'm mândruția mea. ȘEZ. III 215/12. || A da crezare. *Încredințându-se vorbelor lui...* HARAC, T. 21.

3^a. † Refl. A-și jură credință. Și apă, unul cu altul s'au încredințat. NECULCE, ap. TDRG. *Încredințându-să în sfânta evanghelie cu Măria sa în dreptate să fie...* RADU GRECEANU, ap. GCR. I 333.

4^a. Sp. ec. (cu aceeași dezvoltare semantică ca în ital. *fianzare*, fr. *fiancer*; azi, mai ales în Transilv., mai de mult și în Moldova; construit cu prep. cu s. după) Refl. A-și jură credință în căsnicie; trans. a pune pe tineri să-și jure credință. (deci: a (se) logodi (MARIAN, N. 167, POMPILIU, BIH. 1012, TIPLEA, P. F.). Ca o cerșă ce-și leagădă bărbatul și să încredințadă cu altul. VARLAAM, C. 288. *Tinerii dau mâna și se încredințoră*. MARIAN, N. 118. *Atunci noi 'ncredințoră, Amândoi 'n-om omănu. ALEXICI, L. P. I 185/12. Vișam că mă 'ncredințam...* *Dup'un feciorul de craină*. HODOȘ, P. 76. *Se bucură foarte și-l încredință cu fie-sa*. CĂTANA, ap. TDRG. *Om părinți s'au iertat, cu mândra s'au încredințat (Mehedinți)*. MAT. FOLC. 94. *Nu știu cum o târgui, Cocolo și-o încredințat Tăt o fată hădă...* TIPLEA, P. P. 13.

II. (Astăzi înlocuit în limba literară de obicei cu neologisme, mai expresive) A face pe ceilalți s. pe tine înșuși să capeți convingerea s. credința că...

1^a † Trans. (Construit cu prep. cu s. cu o propoziție obiectivă, introdusă prin că) A dovedi, a proba, a adevăra, a atesta, a întări. *Cu ciudese (= minuni) încredință de grădă*. CORESI, EV. 331/1. *Piul omeneș...* *încredințoră că adensă trup a tuat*. Id. 251/12. *Femeia va încredință judecătă prin jurământ de nu va fi altă dovadă*. PRAVILA (1814) 124. *Fieștecare neam cu dogmele lor deosdăite, pre care au (= sau) le tâlădesc împotriv, au le încredințoră mai bine apărându-le...* BELDIMAN, N. P. II 110. || Refl. (= pasiv) A se dovedi, proba, întări. *Se înviera adevărit și încredință*. CORESI, EV. 98/12. *Organ bine alcătuit fiind, tu te-ai încredințoră (= s'a dovedit că ești)*. MINEIUL (1776) 47/1.

2^a. Trans. A convinge pe cinevă (despre ceva), a persuada, a(-i) lua (cuiwă) încrederea (LB.). *Sporoc lor și le mărturisită împărăția lui Dumnezeu și încredință ei (: îndemnându-i prei N. TEST. 1648); a devertin lor BIBLIA 1688) ceea ce e de Iesus*. COD. VOR. 103/12. || Refl. (Construit cu că, cu prep. de, despre s. absol.; complinit adesea prin sbine) A se convinge, a căpăta convingerea, a se încrede (4^a). *Și de veți să vă încredințați, tatălă locul năuș puseră el*. CORESI, EV. 139/12. *Din care răvășe... ne-am încredințat și mai bine, că ei umblă cu vicleșug*. URICARIUL, XVI 330/1. *Ca să te 'ncredințezi de aceste ce-ți zicem...* KONAKI, P. 221. *În sfârșit s'au încredințat bine că înca trăia*. DRĂGHICI, R. 139. *M'am încredințat că multe obiceiuri născ îndestul folos*. I. IONESCU, C. IV. *Te vei încredință că prietenul tău a făcut pentru tine mai mult de cât tinc*. C. NEGRUZZI, I 63. *Ca să se încredințeze, își chemă fetele*. TZIPESCU, L. 52. *Ipate, vină să se încredințeze și despre asta, ascultă pe Chiriță*. CREANGĂ, P. 170. *Ca să ni (= ne) încredințăm înalta de adevăr...* ȘEZ. I 98/1. *Răspunsurile seratoarei o încredințoră că, zău, copiii trăesc*. RETEGANUL, P. II 38/12.

3^a. Trans. A făgădui s. a afirmă ceva în mod solemn, a constinți, a confirma, a garanta, a asigura, a adevăra (2^a), a încrede (4^a). *Egipt, vrând a-și încredință împărăția Argosului, o trimese... să caute pre Orelă*. BELDIMAN, O. 3. *Numa, după ce a încredințat pace întru toată Italia, merge*

ca să încheie cogitea. id. N. P. II 201. Cine ne încredințază că nu o vom petrece în mormânt? MARCOVICI, C. 30/4. Au început să-l încredințeze că această căldorie îi va pricinui norocire. DRAGHICI, R. 16. Așă m'o încredințat vărul micu. ALECSANDRI, T. 952. Și, ca să-l încredințeze, îi dăde înscris. ISPIRESCU, L. 6. || † Trans. și Refl. (Jur.) A (se) asigură, a (se) garantează, a (se) confirmă. Prin puterea judecătorească poate cinșa a se încredința pre sine pentru banii ce are a lui. PRAVILA (1814) 49. Epitropul ce se rânduiște prin dinstă, trebuie să se încredințeze (= trebuie să fie recunoscut și confirmat) de către stăpânire. ib. 88.

III. (Formație personală). Trans. și refl. (= pasiv) A (se) converti (la credința creștinăscă), a (se) încrede (5^a). Se încredințară din îndăptărită usui părțire. DOSOFTEIU, V. S. 108.

IV. (Transiv. după germ. betrauen; cu acuzativul persoanei și cu prez. cu.) A da cuiuă o misiune de încredere, a da o însărcinare s. o procura (să...), a însărcina (cu...). Directorul a încredințat pe secretar să ridice banii.

[Prez.-ind. încredințez; LB. dă și o formă a prezentului: încredinț. | Sî: (Ad II 3^a) credință vb. Ia, încredinți vb. IVa, credinți vb. IVa (ȚI-PLEA, P. P., Năsăud, com. N. DRĂGANU). | A d j e c t i v: (în)credințat (cu negativul ne(în)credințat), -ă; (ad I 1^a) Măca stupului îmbătrânește, de nu mai ioste harnică de a ocărmaș societatea și încredințată (= dată în griji). ECONOMIA, 177. (Substantivat) Am venit pe aci și am căzut prius; dar am încredințat (= om de încredere, care mă înlocuiește) acasă. RETEGANUL, P. III 81/12; (ad I 2^a) Fii încredințat, o împărtaș, cuiuștelor mele (= crede, ai încredere în cuvintele mele). GORIAN, H. I 50; (ad I 4^a; uneori substantivat) Încredințat de sânge ești tu mie (: tu m'eu un epouș de sang). PALLA [1582], ap. CĂR. 61. Când încredințat și încredințata au să-și serbeze cunună... MARIAN, NU. 189. S'o ținea încredințată (= logodită). RETEGANUL, TR. 112/12; (ad II 1^a) Acele scrisori... nu le-au dat lor, ci numai cōpit încredințate. URICARUL, X 267/12. Dându-ă Epitropului cōpie încredințată după original. COD. ȚIV. 39/2; (ad II 2^a-3^a) Nici un împărat nu s'au încredințat, ca Romii, a fi încredințat întru (= sigur de) puterea ostailor săi. BELDIMAN, N. P. I 49. Ah, dă-mi o fâgăduință încredințată. id. ib. II 36, cf. I 25, II 24 etc. Vremea viitoare... totdeauna este neîncredințată (= nesigură) și cele de mai multe ori încredințate sau dimpotrivă sfârși. DRAGHICI, R. 196. Mîntea lui... este un vânt ce se umflă, pre care de o ascultă, toate i se par neîncredințate (= nesigure). KONAKI, P. 275. Un neîncredințat (= convins) despre ființa lui Dumnezeu... EMINESCU, N. 55. A II (s. a rămăne) încredințat că... = a fi convins, sigur că... Eu sînt încredințat că firea nu lucră nimic în zădar. ECONOMIA, 175. Pîind încredințat că nu ne vei părădi... MARCOVICI, D. 17/12. Toți gospodarii cei buni sînt încredințat că un lan ce s'au lucrat pe o vreme frumoasă... aduce îndoiță roadă. I. IOANESCU, C. 30. Sînt bine încredințat că nici o propoziție pot să aibă. DRAGHICI, R. 7. Încredințat că acest vis eite un semn rău... BĂLCESCU, M. V. 392/2. Încredințat fiind că cetărilor lui va rămăne multă mîntor... C. NEGRUZZI, I 43. Fii bine încredințată că n'are să ne știe nici pămîntul. CREANGĂ, P. 171. Eram încredințat că tatăl lor stă că spune. ISPIRESCU, L. 211; — (rar) încredințător, -oară = convingător, apodictic, persuasiv. PONTBRIANT. | A b s t r a c t e: (în)credințare (cu negativul ne(în)credințare) s. f. = încredere, conștință; credință, bizuire; logodnă (H. XVIII 269, 284), s.p.ec. momentul când cei logoditi își dau

măna. (PĂCALĂ, R. 167); adevărite, dovedire, probă (la operațiile aritmetice); convingere; asigurare, siguranță, certitudine, garanție, chezășie. (Ad I 3^a) [In Săcele] se făcă de părșin un fel de încredințare fără popă. PITIȘ, CONV. LIT. XXIV 917. La încredințare — datul mîinii — merg mirii, nașii, rudele... PĂCALĂ, R. 167. Inel din credințare. ALEXICI, L. P. I 113/12; (ad II 1^a) Acest lucru s'au sădășit pentru încredințarea înverșii morșilor. MINEIUL (1776) 126/12; (ad II 2^a) Eram în credințare că biruș totu pică. PANN, E. II 139. Nimic nu poate să slăbească această nemărginată încredințare. MARCOVICI, D. 17/12. Credințit cei slabi, stăpînindu-ă de neîncredințare (= fiind stăpîniti de lipsă de convingere), să lasă cu totul în voia patimilor. id. ib. 328. Mă pătrund de încredințarea că viața omului de țară este mai fericită. C. NEGRUZZI, I 296. Et roștă acestea cu cea mai deplină încredințare. ODOBESCU, III 46/12; (ad II 3^a) Pentru mare încredințare a prețegului... LET. II 315/12. Bunul pașă plică cu pace, dănd credințare cumcă va... întoarce rezeala fărăi țarăș în pace. ZILOI, C. 353/2. Cumpărătorul lui va da prețul sau încredințare pentru preț. CARAGEA, L. 15. Chezăș să zice cine cîtră altul, pentru datoria sau obrazul altuia, făgăduințe încredințare. ib. 35/12. Cugețările acestea sînt îndestule spre încredințarea ta. BELDIMAN, N. P. II 11. Tu credință-mi juri și-mi dai încredințări. C. NEGRUZZI, II 18/2. Ia să-mi faci Nică Oșlobanu încredințare. CREANGĂ, A. 77. Primiți încredințarea deosebitei mele considerășii (formula la sfârșitul scrisorilor), cf. TDRG. Cu (bună) încredințare = cu siguranță, sigur. Cu bună încredințare simț că eu jos o să pic. PANN, E. II 127. Vrei să știi cu încredințare Dragostea că cuprins are? KONAKI, P. 80. Nu știu cu bună încredințare de obșnuș... a micș. DRAGHICI, R. 88. Acela să zice cu bună încredințare că va dobandi că împărtaș. ISPIRESCU, L. 171; — (în)credințat s. a. = (ad I 3^a) logodnă. Noi o încredințarăm de credințat cu un fecior de aici din vecini. RETEGANUL, P. IV 73/1; — † încredințată s. f. = adevărite, atestare, asigurare. Pentru încredințala acestei scoalete, în locul a o mie de marturi, pre unul numai vom aduce. CANTEMIR, HR. 102/12.

— Derivat din credință, cu pref. in-.

ÎNCREȘINȚĂLĂ s. f. |
ÎNCREȘINȚĂ vb. IVa | v. încreșință.

INCREȘUL, -Ă adj. Incredul. — Care nu este credul, care nu crede ușor, care se convinge cu greu; căruia nu-i vine să creadă ceea ce i se spune; necredincios, cf. a te u. Jignită, nemulțumit și incredul, doamna Delcuan se adresează Montică. TEODOREANU, M. II 421. [Familia: (după fr. incredulité) incredulitate s. f. = însușirea de a nu fi credul; lipsă de credință religioasă, necredință.]
— N. după fr. (lat. incredulus, -a, -um, idem).

INCREȘULITĂȚE s. f. v. Incredul.

ÎNCREȘINEALĂ s. f. v. Incredem.

INCREMENTI vb. IVa. I. Changer en pierre, pétrifier. Etanzer, stupéfier. II. 1^a. Se changer en pierre. Rester pétrifié, ébahi, 2^a. Geler.

I. Trans. A preface ceva în cremene, a împietri, a petrifica, a întrecăli. Dumnezeu... o încremeni [pe Baba Dochia], spre pedepșă pentru neascotința ei, și astfel încremeniță, stă ea și astăzi pe culmea muntelui. MARIAN, SE. II 95. || Fig. A opti în loc. Dece n'are omul putere să

"incremenescă în loc vremea fericită? NĂDEJDE, ap. TDRG. | A uimi, a pune în uimire. *Îl incremenesc prin înțelepciunea, prin puterea și prin focul cu care birută și stăpâna pe loți.* ZAMFIRESCU, R. 93. # *A și incremeni ochii (= a-și) fixă, a holbă ochii la cineva s. ceva. Incremenindu-și ochii, lung la dânsul s'a uitat.* PANN, E. V. 68.

II. 1°. Intrans. și (rar) refl. A se prefăce în cremene, în piatră, a se împietri, a înlemni, a înmărmuri; (mai ales fig.) a rămâne nemiscat, țepăn ca un stan de piatră (de mirare s. de uimire, de frică, de groază, de grijă, de înfrustare etc.), cf. a înlemni, a îngheța, a înmărmuri. Pe când a înlemni arată mai mult groaza, a incremeni arată mai mult mirarea: *Am incremenit, când ce auzită astă.* Com. I. CORBU. *Unde-l vădă, numat ce 'cremeni creștinul.* DOSOFTEIU, V. S. 118. *Dămul și toată boșimeca, la mare grijă și înfrustare au venit, cât au incremenit.* MAG. IST. II 205/11. *Glăsul (smi amorțite, bucele mi se incremenesc.* MĂRGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG. *Se sperie, incremeneste.* PANN, S. II 9. *Bielul micu arheolog incremeni la vederea unei asemenea] barbarit.* C. NEGRUZZI, I 203. *Toți fac cruce 'incremenit!* ALECSANDRI, P. II 106. *Zidul negru într'un arc a 'incremenit (= a fost zidit în formă de arc și a rămas așa).* EMINESCU, P. 184. *Îi plăceau edițiile dezghețoși și usți, care nu incremenesc (= stau în loc uitați, lăndălesc) pe la răspântii, cu lepătura de drăguleți în mână.* VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Judele Pălie A incremenit, Când în cărușile Ochii și-a loitit.* MARIAN, SA. 222. *Când a dat cu ochii de mare, pe loc a incremenit.* CREANGĂ, P. 86. *Când o scudură... venind apă, incremenită.* IPSIRESCU, L. 179, cf. CONTEMPORANUL, III 576. ALECSANDRI, P. P. 64/11. JARNIK-BĂRȘEANU, D. 498. MAT. FOLC. 211. *Mai d'aproape sa teadni, Dracii s'or incremenit.* PĂSCULESCU, L. P. 17.

2°. † Fig. A îngheța. *Incremeneste apa de ger.* DOSOFTEIU, V. S. 21.

[S]: eremeni vb. IV^a LB. | Adjective: **Incrementi** (cu negativul ne(in)cremenit), -ă = tare ca cremena, prefăcut în piatră, petrificat, fix, nemiscat; fig. (mai ales în legătură cu verbele «a stas s. a rămânea») cuprins de o mirare foarte mare (COSTINESCU), uimit peste măsură, înspăimântat, îngrozit, înlemnit, înmărmurit, cf. constant. *Apă ț-eră lui Theofil viața incremenită de a se închinarea iconcelor.* MOXA, 380/11. *Boierii sta incremeniti și-și cădută loc, cine încotră.* LET. II 26/1. *Cu trupurile 'nghețate, cu ochii incremeniți.* KONAKI, P. 51. *Au rămas incremenit, l-au cuprinsă pâlăneala morții.* DRĂGHICI, R. 155, cf. C. NEGRUZZI, I 6. ALECSANDRI, T. 1441. *Lătrătura... răsună... la urechile căndăscuții incremeniti pe locu-i de pândă.* ODOBESCU, III 42/1. *Ei scudură din visu-i moșneagu 'cremeni.* EMINESCU, P. 205. *Când îi ouzi glăsul, scroafa rămase incremenită.* IPSIRESCU, L. 130. *Holbănd ochii prin casă, o cuprindă spaima și rămânea incremenită.* CREANGĂ, P. 27. *Zidul se făcu un stan mare de piatră... Care dintre d-voastră... voiți a vedea pre zmadă incremenit, aculțai.* CĂTĂNĂ, P. B. I 105. *Și astfel incremenit stă ca (Baba Dochia) și astăzi pe culmea muntelui.* MARIAN, SE. II 95. *Țiganul a rămas incremenit.* ȘEZ. I 8/11; — (rar) **Incrementitor**, -oare = care incremeneste, amorțitor. COSTINESCU. | Abstracție: **Incremenire** s. f. = prefăcere în piatră, împietrire; uimire mare, consternare, înlemnire, înmărmurire; spec. (Med.) letopeneală în vreo parte a corpului (COSTINESCU). **Incrementea** (= crumeza? cf. inimă de piatră) tenciuitor și nozmeza. DOSOFTEIU, V. S. 55. *Care nu puștind incremenite pricinul la toți.* ZILOT; ap. ODRF. *Legiuni de zugrăvi și de pictari erau odăniști ca să*

ăstern pe ziduri pentru incremenirea vitorimeii. ODOBESCU, III 80/1; — **Incremenală** s. f. = împietrire, nemiscare, imobilitate. *Cin' nu se hătând din incremenala văcută, înțepenește dă ghiu.* JIPESCU, O. 15.]

— Derivat din **cremene**, cu pref. in-.

INCREPENIT, -Ă adj. *Plăin, dodu.* — (Ardeal) *Sacul este increpenit* = plin tare, de stă să crepe (Bucium). VICIU, GL. — Participiu-adjectival al unui verb neatestat *increpeni*, derivat din paleosl. *krępĭni* «tare, țepăns. CAPIDAN.

INCRESCŪT, -Ă adj. v. crește.

INCRESTĂ vb. Ia 1°. *Faire le signe de la croix.* 2°. *Tendre (des murs de Pâques).*

1°. † Refl. A se închina, a-și face semnul crucii. *Ighemonul să mînuină și să increstă.* DOSOFTEIU, V. S. 5. (Cf. a însemna cu svânta cruce) lb.)

2°. (Astăzi supli forma *incrăstă*). Trans. A încondeia ouă roșii (propriu: a picta cruciulițe pe ouă roșii). *Când incrăstăam ouă roșii.* N. REV. R. II 225.

[S]: (+ împietri) **Incrăstă** vb. Ia, cu participiu-adjectiv: **Incrăstăt**, -ă = împietrit. *Bordeiule (tip. borăzuțele) noastre... cu cădăreaz de vrabie incrăstăte.* GCR. II 334; — **Incrăstă** vb. Ia atestat ca participiu-adjectiv: **Incrăstăt**, -ă = încruciat. *Cu mînșle incrăstăte ca și serbit, puștinte au cudsat,* ȘINCAL, HR. I 4/11; — **Incrăstă** vb. IV. *Văpera... incrăstăte gîlăci și cîndă.* COȘBUC, 38/11.

— Derivat, cu prefixul in-, din paleosl. *krăstŭ* «crucea», cf. bulg. *krastiti* «a-și face semnul crucii».

INCRESTĂ vb. Ia v. creștă.

INCRESTĂT, -Ă ad. v. încreștă.

INCRESTĂTĂRĂ s. f. v. creștă.

INCREȘTINĂ vb. Ia v. creștă.

INCREȘTIT, -Ă adj. v. încreștă.

INCRET s. a. } v. încreși.
INCRETEĂLA s. f. }

INCRETI vb. IV^a, 1°. *Plisser, froisser (une étoffe). Se rider (en parlant de l'eau). Froncer (les sourcils). Frémir, avoir la chair de poule.* 2°. (Se) *friser, boucler (les cheveux).*

1°. Trans. și refl. (Despre stofe, p. ext. piele, spec. pielea de pe frunte, despre ape, etc.) A strînge așa, încât să facă crețuri, cf. bázări, plisă, zbarci, zgărci. *Cum! apă degrabă ne lași am adăos încrețind fruntea.* C. NEGRUZZI, I 39, cf. MARIAN, SA. 136. DOINE, 298/1. *Apele 'ncrețesc în iremur străduțele lor fețe.* EMINESCU, P. 235. *Să-l mai increțeașcă (pămîntul), să mai facă vîți, dealuri.* ȘEZ. VII 142. || Intrans. **A încreși din sprîncene** = a se încrunta. *Se uită la cuvioșii episcop, încrețind din sprîncene.* Ș. NEGRUZZI, I 228. *Sfînta Duminică cum încrețesc din sprîncene, dar n'are încotră.* CREANGĂ, P. 290. || Refl. A face încrețituri, crețuri, a se bolî. *Apa 'u vădurele se 'ncrețesc.* ALECSANDRI, P. III 278. *Fetele... bătrîne... s'or încreșit pe frunte.* Ca ciupercile din mușca. REȚEGANU, TR. 167/11. *Mî s'a încreșit haite.* | Fig. A i se strînge cîuivă pielea de frică, groază, a se încrîncni (cf. a se crispa), a se loforă, a se îngrozi. *Increțindu-mă de frică, mă dedusă în lături.* DOSOFTEIU, V. S. 46.

Iară-mă, mă rog, stăpâne, căci vădând mă încrețesc... BELDIMAN, O. 57. Gemeau ulițele toate, te încrețesc (te în crâncenai în ediț. din 1861), când călăt. BELDIMAN, TR. 357. Se încrețesc carnea pe trup, auzindu-se grozăviile și cruzimile făcute de acești tâlhari. GHICA, ap. TDRG. Un vis care m'a încrețit din talpă până în creștel. ALECSANDRI, ap. TDRG.

2°. (Despre părul capului, p. ext. despre omul care se frizează) Trans. A face creț, a înelă, buclă, încrâlonțâ, triza. Ou ce să-și încrețescă zulușii săi cei mândri? C. NEGRUZZI, II 179/22. Nu m'ai încrețit destul la tâmple. Adă părul mai pe frunte. ALECSANDRI, T. 1650. || Refl. (Despre păr) A fi creț; (despre om) a-și face pieptănătura cu crețuri. Perisora-i pe frunte străduce. Și 'n mică vultur se încrețesc. ALECSANDRI, P. I 92. Încreștele-te, că prea ești linsă la păr! || Intrans. A i se face (cuivă) părul creț. Cădr toamnă, când or încreși berbecii, să-i vinzi. SBIERA, P. 217/22.

[Si: creței vb. IV^a DICT.] A adjective: încrețit (cu negativul ne(l)ncrêțit), -ă = care are crețuri, îndoiuri, cute, zbârcituri, îngurzit, zbârcit, zgârcit, boțit, sifonat; încrunțat. Lungi perlele încrețite, care sântete ca bruma. EMINESCU, P. 250. O frunte... încrețită de gânduri. Id. N. 52. Nouri încrețiti. Id. N. 78. Posomorîi... cu sprincenile încrețite. CONTEMPORANUL, I 234. Priveam spre un bărbat cu obrazul încrețit. SADOVEANU, SĂM. VI, 1066. Ite încrețită = cu mâncea încrețită la umăr. PĂCALĂ, M. R. 176. În deosebire de munții încrețiti (= cu multe adâncituri și ridicături), am putea numi deci categoria aceasta nouă, munți de podii. MEHE-DINTI, O. F. 121; - încrețitor (cu negativul ne(l)ncrêțitor), -oare. | Abstracte: încrețire s. f. Din încreșirea lungii rochii Răsai ca marmura...

EMINESCU, P. 96; - încrețit s. a. Un fier pentru încrețit părul pe frunte. TELOR, ap. TDRG. Și-o cunosc numai pe mers, Pe mersul picioarelor, Pe încreșitul (= felul cum se încreșesc poalele, cum cad cutele) poalelor. JARNIK-BĂRSEANU, D. 34; - încrețită s. f. DICT., crețală s. f. = creț; cusurătură încrețită. Baba mai inspiră odată cărțile... bolborosă niște vorbe fără înțeles, apoi își îngîșă creștele pe frunte și în jurul gurii și astfel cuvântă... MERA, L. B. 186. Pe mâncăci în jos să coasă un sotsu de cusătură mărunță, numită crețală. MOLDOVAN, T. N. 301; - (in)creștătură s. f. = creț, cută, zbârciu (L.B.). Floarea... veghea printre frunzele ei, ca o stea roșie prin încreștăturile unui nor. EMINESCU, N. 18. Începă a curge de printre încreștăturile hainei sale mărgăritare. ISPIRESCU, L. 40. Lăceze = încreștătură la mâncecele cămeșei. ȘEZ, II 41b/12. Îngurzură = încreștătură la cămeși. Ib. III 17/12. Krecziture = plicatura, inflexura. ANON. CAR. Se uită la noi cu un zâmbet în creșturile ochilor. CONV. LIT. XLIV, vol. II 138. Cămeșele erau cu creștătură fără ciupag. Ib. XLIV vol. I 659. | Postverbal: încreșt s. a. = partea încreștă a altăței. Altăța de pe umăr e bogat cusută cu fluturi de aur și încrețel e compus din largi gătoane. ODOBESCU, I 415].

— Derivat din creț, cu pref. in-.

INCREȚITURĂ s. f. v. încreți.

INCREZĂMÂNT † s. a. }
INCREZĂTĂRI † s. f. } v. încrede.

INCRIELU vb. IV^a v. erliă.

INCRIMINĂ vb. I^a. *Incrimîner.* — Trans. A acuză pe cineva de o crimă, a impută cuivă fapte criminale, a-i băga cuivă vină († a băga pe cineva în vină), a-l face vinovat de ceva, a-l învinovați; p. ext. a acuză, a păr. | Refl. (= reciproc) A se incrimina unul pe altul = a-și face

imputări reciproce, a se acuză, a se învinovați unul pe altul. [Si: (formă românzărită) **INCRIMINĂ** vb. I^a. | A adjective: **INCRIMINĂT**, -ă = care este acuzat de crimă, căruia i se impută o faptă criminală, învinovați; părît; (substantivat) cel acuzat de crimă s. de o faptă criminală. | A abstracte: **INCRIMINĂRE** s. f. = acțiunea, faptul de a incrimina pe cineva, învinovărire, acuzație. Aceasta am făcut-o cu gândul de a pretăndă împădă oarecare incriminări. ODOBESCU, III 340/12. *Asemenea incriminări nedrepte nu trebuiesc aduse.* MAIORESCU, D. II 265. Nu vă face nici o incriminare. Id. Ib. IV 125, cf. 37; — (mai rar) **INCRIIMINĂȚIE**, (după fr. *incrimination*) **INCRIIMINĂȚIUNE** s. f. = incriminare]. — N. după fr. (din lat. in și crimen, -inis 'crimă'), idem.

INCRIMINĂȚIE, INCRIIMINĂȚIUNE s. f. v. incrimina.

INCRIINCINĂ vb. I }
INCRIINCINI vb. IV^a } v. înărănece.

INCRIȘCĂ vb. I v. crișcă.

INCRIȘTĂ vb. I^a v. încreștă'.

INCROJNĂ vb. I^a v. încreșnă.

INCROP s. m. sing. v. uderop.

INCROP vb. IV^a 1^a. *Paire tiédâr; attidâr. 2°. Rassembler; améltorer.*

1^a. (Despre apă și alte lichide) A încăli puțin, a face să fie căldice. Putină apă încropă și-n albtoară m'o puneă și băiatul că-l acăldă. ȘEZ, III 64. Chemă armăsarul al, ca să încropască laptele. ISPIRESCU, L. 31. || P. ext. (Despre aer, vânt) *Aburii groșii... se risipesc și încropesc... aerul trecut al salonului.* DELAVRANCEA, S. 140. | (Cul.) A pune la încăli. Odată toate acestea terminate, luăm strachina de sare, le stropim, le udăm, le încropim, le spălăm... F. R. ATILA, 161. Se pune odată un pumn de soțorși... și se lasă să stea trei zile. După trecerea celor trei zile, se încropotește la foc într'alt vas și iar se răstoarnă în puțină. PAMFILE-LUPESCU, CR. 99. || Fig. (Trans.) A potoli, a ajuta (POLIZU); (refl.) a se încropi la o necoie = a se ajuta, a se scoate din necaz (ib.).

2°. (Munt; pop.) A strânge la oală, a înjgheba, încoială, incripa, închea, închipă, închipi ceva. Ce bruma monetă mai rămăsese pe te colo, de abia ajunsă ca să încropască haracinal cădră poartă. GHICA, ap. TDRG. Am cercetat... pe lăntari și abia am ajuns să-l încropesc [cântecul vechi]. ISPIRESCU, Ib. # A-și încropi trailul = a și-l îmbunătăți. Copilășii să-mi hrănesc, Trailul să-mi-l încropesc. TEODORESCU, P. 351. A încropi din teiu ermetul = a strânge cu țărâla, cu firmătura. ZANNE, P. V 621. [DICT. dau și **incropi** vb. IV^a. | A adjective: **incropit** (cu negativul ne(l)ncropit), -ă = încălițit, căldut, căldice, călin. Apă încropită. PISCUPESCU, O. 296. *Adărea încropită a zefrului de primăvară.* ODOBESCU, III 41/2, cf. DELAVRANCEA, S. 195. *Ies aburi calzi din pașitea încropită.* VLAHUȚA, P. 69. *Toropăli... adăncă și încropită.* Id. N. 65. *Prin ușa cortului deschis, întră o lumină de toamnă palidă, încropită.* ZAMPIRESCU, R. 267. *Frunza de măr... se pune întră puțină cu apă caldă - încropită... și se lasă să stea.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 115. *Fînd băile gata și apa încropită numai ca laptele, când îi mulge.* ISPIRESCU, L. 38. *Iar dacă voește femeia să facă sămăntă, atunci lasă gurile năncrope.* I. IONESCU, M. 377; — **INCROPĂTOR**, -oară DICT. | Abstracte: **incropire** s. f., **incropăie** s. f. DICT.]

— Derivat din **inerop** (= uderop).

INCROSNĂ vb. I^a 1^a. *Mettre ou prendre sur le dos*. 2^a. (Se) *charger de vêtements*.

1^a. Trans. A pune cuivă în spate o crosnă, o sarcină, greutate, o povară. *Bieți adăni nu numai fură jefuși de aci tâlhari funcționari...*, dor îi încrosnau cu maldăre de fân. I. IONESCU, M. 253. || Refl. A lua în spate o crosnă, o sarcină, o greutate, o povară. *Să mă încrozesc cu lemnele și să le aduc în târg*. GORJAN, H. 114. *În spânare cu dănașe [lemnele] se 'ncrosnă*. PANN, P. V. 156. *Eu trec orăd prin apă...*, mă 'ncrosniu cu maldău în cârdă, și pă ici fi-e drumu! JIPEȘCU, O. 42. *Ion se încroznează cu cărurile afumate pe care le adunase*. SPIRESCU, ap. DDRF.

2^a. P. anal. Refl. A se îmbrăca cu multe straine (cf. în fofofi, în hăimură, în cotosmă, în moldorici). *Da ce te-ai încrosnat apă, frate, că n'ai să te paști mișcă*. Com. TOFAN. *Se încrosnă țiganii stragne cu burș și... p'aci fi-e drumu!* (Muscel). ION CR. III 222. || Fig. A se deghiza (Straja). Com. A. TOMIAC.

[S]: **incroznă** vb. I^a; **incroznă** vb. I^a = a lua în spate o sarcină, o crosnă (com. I. C. PANTU); — **incrozol** vb. IV; **incroznă** vb. I^a; **incroznă** vb. I^a. | **Adjectiv**: **incroznăt**, -ă = cu crosnă în spate; **incroznat**, -ă = îmbrăcat cu multe haine (Straja. în Bucov., com. A. TOMIAC, îmbrăcat de iarnă (Neamț, ION CR. III 378); cu crosnă s. altă sarcină în spate. *Să umbliu din sat în sat, Cu eșifa [—ranița soldătescă] încroznat*. HODOȘ, P. P. 208; **incroznăt**, -ă = gheboș. ZANNE, P. II 199; **incroznăt** s. m. (scris prin hiperurbanism încroznat) = porcăl pentru Țigan. ȘEZ. I 214/2a.]

— Derivat din **croznă** (croznă, crosnă, crosnă etc.), cu pref. **in-**. Cf. **descroznă**.

INCROSNĂ vb. I^a |
INCROSNĂ vb. IV | v. **incroznă**.
INCROSNĂ vb. I^a |
INCROZNĂ vb. I^a |

ÎN CRUCI loc. adv. v. **cruce**.

ÎNCRUCI vb. IV^a |
ÎNCRUCIĂ vb. I^a | v. **cruci**.

ÎNCOVRIGĂ vb. IV^a v. **incovrigă**.

ÎN CRUCIȘ loc. adv. v. **cruciș**.

ÎNCRUCIȘĂ vb. I^a 1^a. *Disposer en croix; croiser* (les bras etc.); *croiser* (le fer). 2^a. *Regarder de travers, loucher*. 3^a. (Se) *croiser* (en parlant de routes, d'itinéraires etc.); *faire obstacle*. 4^a. *Croiser* (des races d'animaux). 5^a. *Faire le signe de la croix, se signer*.

1^a. Trans. A pune, a așeza cruciș, altele pânza lui, Pe terburii că le 'ninsedă, Pe câmpuri le 'ncruciaș. TRODORSCU, P. P. 562^b/11. || Spec. (despre brațe) A le pune unul peste altul, în formă de cruce, pe piept, (despre picioare) a le așeza în cruce, în formă de cruce. *Sfinția sa... încruciează mâinile, după obicei, fii drege glasul și spune cu smerenie...* GREANGĂ, A. 95. | (După fr. 'croiser l'épée, le fer avec qqun.) A țineă sabia astfel, ca să formeze o cruce cu aceea a adversarului, a începe dueliu, lupta. *Scoalați săbiile, încruciași-le!* MARCOVICI, C. 98. (Refl.) *Săbiile începuse a se încruciaș...* EMINESCU, N. 124^a.

2^a. (Despre privire; rar intrans, cf. lat. *transversari tueri*) A încruciaș la cineva (COSTINESCU, mai des refl.) a se încruciaș = a se uita cruciș, chiorș, chiondorș la cineva, (fig.) a se uita cu ochi răi, a privi cu mânie. *Copiii ce sânt torturați de răul-copiii, adese-ori se achimosesc, se încruciează, li se strâmbă făciile*. MARIAN, D. 199. (Cf. **incruciaș**).

3^a. (Despre drumuri, călători, obiecte în mișcare) Refl. și (rar) intrans. A se întâlni venind din direcții diferite, ca drumurile la răspântii, a se întâlnii: *Acolo drumurile se încruciează*. DDRF. *Trei zile de-arândul se 'ncruciaș, de-asupra bătrânului fluciu, ucigătoarele ghiulele*. ZAMFIRESCU, R. 189. *Dacă încruciaș cu vreau căldător...* CONV. LIT. XLIV, vol. II 71. || Fig. (Rar, după germ. *Kreuzen*) A împiedeca, a opri (punându-se de-a crucișul), a contracta. *Au încruciaș și contrariat...* dezvoltarea fircasă a Românilor. SBIERA, F. S. 148.

4^a. Trans. (Literar, după fr. *croiser* s. germ. *Kreuzen*) A împreună specii diferite de animale, spre îmbunătățirea rasei (cf. corci); (fig.) a amesteca, încrucă, LM.

5^a. Refl. A-și face semnul crucii (POLIZU, PONTBRIANT), a se (în)cruci (BARCIANU); fig. a se cruci de mirare, a înlempi, a încremeni (LB). *Când văzură zmeii, se încruciaș*. N. BOGDAN, ap. DDRF.

[S] (derivat din **cruciș**): **crucișă** vb. I^a. | **Adjective**: (în)crucișăt (cu negativul **neîncruciașăt**), -ă = așezat cruciș; cruciș, chiorș, șasiș, chioralim; întretăiat. (Ad 1^a) *Cântăreți cu flautul, care seă țurește, cu picioarele încruciașe*. ODOBESCU, III 111/2a. *Răm mă doare peste spate De curele (de la poșă și raniță) 'ncruciașe*. HODOȘ, P. P. 204. *De befele crucișe se leagă ușa Jăpuzlung ȘEZ. IV 114/11*. (Armată, după fr. 'feu croisé') *Foc încruciaș* = care, în bătaie, ia pe inimic din două părți. COSTINESCU. A sta (s. vedea) cu brațele (s. mâinile) încruciașe = neactiv, nepăsător, scu mânăle n sân. *S'asculte cu mâni încruciașe?* C. NEGRUZZI, II 211/2. *Sta bieliu om cu mâinile încruciașe*. SPIRESCU, L. 207; (ad 2^a, ca atribut la epirive, căutături, ochiș, sau omș, adverbial în legătură cu sa se uita, a privi, a căuta, une-ori substantivat) *Constantin-voșd eră un om prea mic de stat și de fâptură prost și călătura încruciașă*. LET. II 419. *Ou ochii încruciași*. VLAHUȚĂ, D. 217. *Acasta eră mai în erdată și cevă încruciașă*. GREANGĂ, P. 7. *Uită-te 'ncruciaș*. BIBICESCU, P. P. 374. *Măndră-or hi, că-i albă țară, Ce, că-i țare 'ncruciașă*. TIPLEA, P. P. 68; (ad 3^a) *Pe... zăpădă... au fost... țipărite urme încruciașe ale copioilor*. ODOBESCU, III 41/2. *Sfercele a două noțiuni sânt încruciașe*. MAIORESCU, L. 37. *Patri drumuri cruciașe*. ȘEZ. I 274/11. — **incruciașător**, -oare = care încruciează; (substantivat Mar., după fr. *croiseurs*) (în)crucișător s. a. = vas de războin care străbate marea în anumite părți, spre a supraveghea vasele inimice. | **Abstracte**: **incruciașare** s. f. = așezare cruciș; întretăiere; răspântie. **Încruciașarea sferelor de noțiuni**. MAIORESCU, L. 37. **Lu o încruciașare de drumuri**. SANDU-ALDEA, A. M. 29; — **incruciașătură** s. f. = locul unde se încruciează ceva, unde se întreie drumurile, răspântie. *Să ies țară la încruciașătura căilor*. MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *În locul unde se încruciează cele două arcuri — la încruciașătura halăului — se leagă... coada halăului*. ANTIPIA, P. 386.]

— Derivat din loc. adv. în **cruciș**.

(ÎN)CRUCIȘĂTOR s. a. (Mar.) | v. **incruciaș**.
ÎNCRUCIȘĂTOR s. f. |

INGRUNTĂ vb. I. 1^a. (S^a) *ensanglantet, (se) remplir, (se) couvrir de sang*. 2^a. *Faire saigner; faire une incision*. II. *Regarder d'un air fier, cruel, terrible*.

I. (Vechiu și pop., mai ales prin Moldova).
1^a. Trans. și refl. (uno-ori complinit prin d e s. cu sânge) A (se) umplea s. înroși, a (se) muia în sânge, cf. **cruciș**. *Krunțde* = cruento. ANON.

CAR. Cu care cunună rădă și încrunțorât tot capul lui, VARLAAM, C. 104. Tot pământul să încrunțorât de ringe, id. II 82. Au încrunțorât pământul de sângele lor, DOSOFTEIU, V. S. 158. Iară de nu, sabia mea în voi se va încrunțorâ. LET. I. A. 45. Incurunându-se în sânge, se sfârșă cu niște odăni turbaji. MAG. IST. I 309. Și-și crunțorâ limba ta în sângele lui, MARGĂRITARE (a. 1691), ap. TDRG. *Hăbădă...* spăritu de-1 încrunțorâ. ANTIM, P. 12. Vierul cu dinții, leul cu unghiile, unul pre altul se încrunțorâ. TICHINDEAL, F. 32. Crunțorâd paloșul nostru într'insu... BALCESCU-RUSSO, M. V. 551. Valca loată s'a'ncrunțorât, MARIAN, SA. 77. Să se încrunțe loată apa cu sânge. SBIERA, P. 125. Grecul beat paloșu-i da, Iar Vulcan cum îi luă, Och'i n sânge-și încrunțorâ. ALECSANDRI, P. P. 135. O, sărace paloșel, Eu, de când mi te-am luat, În sânge nu te-am crunțorâ. PAMFILE, C. T. 76. Mă-1 întrebă S'alcepe ce va: Paloș să-și încrunțe, Au lupșă să lupte. TEODORESCU, P. P. 493, cf. 675, 1079. || Trans. A bate s., a mușcă (pe cineva) umplându-l de sânge. Iară de-1 va și crunțorâ, să se despartă de biserică țase luni. PRAY. GOVORA, ap. TDRG. Un căne turbat a încrunțorât zece oameni (Bucovina). || Refl. a sângeră dintr'o rană, s p e c. a-1 leși (cuiva) sânge la un dinte lovit: Te-ai încrunțorât, șterge-te! (Putna). CONV. LIT. XLIV, vol. II 619. || Fig. A se mânji, a se murdări, a se păta (cu o faptă urâtă). *Domnul...*, după ce s'au crunțorât într'acese[?] lucruri [scotând biruri grele, ca să împace pe Turci și oprind pe boieri de a se plânge la Constantinopol]..., și ușile și-au încrunțorât și hrea. LET. II 418.

2°. [Mai ales sub forma crunțorâ] A tăia pușintel, a face o mică deschizătură (PĂSCULESCU, L. P.). A tăia, a creșta, ca să dea sângele (GIUGLEA-VALSAN, R. S.), s p e c. *Incrunțorâ* = a tăia cruce cu cuțitu' în gena ochilor la oi (VĂRCOL, V.). Săbtoara mi-o trăpă și pe șerpe că-1 loceă, De două dește-1 crunțorâ. MAT. FOLC. 9, cf. GIUGLEA-VALSAN, R. S. 273. La pictor că te-ăș crunțorâ. PĂSCULESCU, L. P. 195. A crunțorâ un bou la ureche. LM.

II. Refl. (Despre ochi, p. ext. despre om) A privi cu ochii sângerai, p. ext. aspru, sălbatic, posomorit, cu cruzime, crunt. *Crunt războtu' priver crunțorâ! Fiu! Romei se încrunțorâ...* Fulgeri șea din ochi săl. ALECSANDRI, P. P. 116. Odată-1 văd că se încrunțorâ la mine și-mi zice... VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Drăgușii mei, Nu-mi fiți dușmănei, Nu ed'niuceași, Nu vă încrunțorâți.* ALECSANDRI, P. P. 117^{2a}, cf. 107^{1a}, 211^{2a}. Ochii lui se încrunțorâ, id. lb. 208^{2a}. Ochii n cap i s'o'ncrunțorât. ȘEZ. V 63^{2a}. Ianoș se 'ncrunțorâ și mi-1 întrebă. TEODORESCU, P. P. 494. Popa mi se încrunțorâ. IARNIK-BARSEANU, D. 493. *Mult să încrunțorâ.* PĂSCULESCU, L. P. 290. || Trans. (neobincuit, complementul e omul) A privi, a fixa cu privire crunte; (mai des complementul e ochii, p. ext. sprâncenele) a se uita posomorit la cineva, a-1 privi aspru, sălbatic, a încreri din sprâncene. Ochi urți crunțorându-1, BARAC, A. 57. *Incrunțorându-și ochii mi-au răspuns.* URICARIUL XIV 248. Ochii să-și crunțorâ, Venimul să fi-1 veșgi. ȘEZ. VII 90. Zise el, încrunțorând sprâncenele. EMINESCU, N. 18. *Incrunțorâ sprâncena.* SPIRESCU, U. 83^{1a}.

[Și (învechit și pop.): crunțorâ vb. 1^a. | A d j e c t i v e : (1) *incrunțorât* (cu negativi *ne(î)ncrunțorât*), -ă = plin de sânge, muiat, scâldat, pătat, umplut în s. de sânge, sângerat, (fig.) doritor de sânge, crunt, sângeros; (despre ființe) mușcat, bătut, rănit până la sânge; (despre om) cu privirea crunțorâ, aspră, sălbatică, posomorită; (despre ochi) scâldat în sânge, cu cerceala negre pe dedesupt, cu privirea crunțorâ; (despre sprâncene) încreriți. (Ad I 1°) *Crunțorât* = crunțorât. ANON. CAR. Inăd mai mult Moldovenii cu multe rane încrunțorâți. M. COSTIN,

ap. GĂDEI. Te văzuu crunțorâ în sângele lui. BIBLIA (1658), ap. TDRG. Alții (eră) crunțorâ de sânge. MINEIUL (1776) 28¹. Mănilor lor ceale pline de sânge și încrunțorâ le aveă înăd înțelețate. BELDIMAN, N. P. I 175. *Vom spăla de sânge broșul nostru încrunțorât.* C. NEGRUZZI, II 81^{1a}. Toți la lupșă-s înțelețaji, Toți în sânge încrunțorâți. ALECSANDRI, P. P. 37. Pe buzele-și înșamă adăne un cercean încrunțorât. OLLĂNESCU, H. O. 57. Să se ouce cuțitele... și la care se va ofiă cuțitul crunțorât, aceea a junghiat copilașii. REV. CRIT., I 43. Paloșu-mi cel încrunțorât. TEODORESCU, P. P. 105². Cădeă trupu-i încrunțorât. lb. 675. Un căne turbat a încrunțorât zece oameni; unul și acum are fața încrunțorât (Bucovina). (Fig.) Acei lei sălbatici și lupi încrunțorâți. LET. I 167^{2a}. Un hoj răstăfuit, în sânge încrunțorât. DONICI, F. II 57. *Vlad Tepeș încrunțorâ.* ALECSANDRI, P. III 324. Tărâmul încrunțorât face ferță răzburării, C. NEGRUZZI, I 122. Mănea-vodă cel crunțorât, De boieri încrunțorâți. ALECSANDRI, P. P. 201¹; (ad I 2°) O lapă vânădă, cu limba crunțorâ. MON. OF., ap. TDRG.; (ad II) Diana... încrunțorâ, se gătește a da prădă cănilor pe îndrăznețu' Acteon. ODOBESCU, III 55^{2a}. Un copil... îi încrunțorât... se crede că-1 bărbat. COȘBUC, F. 64. Ochii hoibași și de tot crunțorâți. TEODORESCU, P. P. 375², cf. (incrunțorâți) MARIAN, D. 137. Doadă văzu pe Greceanu cu sprâncena încrunțorâ, începă să tremure. SPIRESCU, L. 228. (A d v e r b) *Priviște pușin cam încrunțorât.* TELEOR, ap. TDRG.; -*incrunțorât*, -odre = care (se) încrunțorâ; † crunțorât, înșet de sânge. Bărbații încrunțorâtori (glosat: vârsători de sânge); PSALT, SCH. CRUNȚII PSALT. (1051), 175. | Abstracte: *incrunțorâți și crunțorâre* l. e. s. f.; = însângereat, † sânge, omor, privire crunțorâ. Bărbații crunțorârilor (= trâm bi SCH. C.) s'au îngălăciunțorât nu-și vor jumătădi dătele sale. (DOSOFTEIU). PSALT. 106^{2a}. Nict la încrunțorarea unghilor, nici la însingerearea colților de aguns iaste. CANTEMIR, IST. 159. Joe... Zguduind săptura 'ntreagă cu o singură 'ncrunțorare. OLLĂNESCU, H. O. 177. -*incrunțorâre* s. f. = încrunțorare; urmă, pată de sânge; (Med. pop.) paralizie a mușchilor ochiului, care are drept urmare că omul rămâne cu sprâncenele încrunțorâte (DDRF.). *Îi prinde, îi mânăncă și pe acetiș, înăd n'au lăsat nimică, afără de niște încrunțorături pe vatră și pe captoriu.* SBIERA, P. 204^{1a}.

— Din lat. *cruento*, -are = umplă de sânge. Forma cu pref. *in-* pare a fi mai nouă și creată pe teren românesc (din locuțiuni precum: a crunțorâ în sânge). Cf. *descrunțorâ*.

INCRUNȚĂTURĂ s. f. v. *Incrunțorâ*.

INCRUSTĂ vb. I. (Transilv.) A rupe în bucăți și a presăra pe jos? Noaptea lui Sănu-Fănuș e noaptea fetelor. Atunci s'arată norocul... Fetele... numără parți în gard, leață porțile cu tort, încrustă canuri de lână în calea fetecilor, le aruncă în praguri. N. REV. R., I Supl. 29.

— Daci sensul dat e cel adăvărat, se pare că avem a face cu un verb, derivat cu pref. *in-*, din slav. (rut.) *kruska* 'sfărâmitură' (cf. *krusiti* = a sfărâma, *kruchă*, 'sfărâma'. Berneker, *Sl. Wb.* 628).

INCRUSTĂ vb. 1^a. 1^a 2^a. (S' *încrustor.*)

1°. Trans. A împodobi un obiect aplicând ornamente (de aur, argint, pietre prețioase, așel, marmoră etc.), care se înfig în scobiturii anume făcute în suprafața lui.

2°. Refl. A se înlăcă, a se acoperi cu o pătură văroasă, care se depune ca o incrustațiune pe suprafața unui obiect.

[Și: (formă românilizată) *incrustă* vb. 1^a. | A d j e c t i v : *incrustat*, -ă ad. = acoperit s. împodobit cu tot felul de ornamente (de aur, argint,

pietre prețioase, sifel etc.), care sânt înfipite pe suprafața unui obiect; acoperit cu o scoarță văroasă. Coana *Frosa*, însoțită de Păuna, se zău în pod, ca să dea jos o biscațel veche, un fel de cutie mare de vigin, capucul încrustat cu sifeluri cât aluna. BASARABESCU, LUC. V 10. | Abstracție: **INCRUSTARE** s. f. = acțiunea de a încrusta; — **INCRUSTAȚIE** (după fr. *incrustation*) **INCRUSTAȚIUNE** s. f. = acțiunea de a încrusta; podoba (de aur, argint etc.) aplicată pe suprafața unui obiect; strat pietros s. văros ce se depune pe un corp. **Apele mineralizate** [încărcate cu substanțe minerale] **depușdău** în anumite împrejurări straturii peste diferite corpuri, alcătuesc **incrustațiuni** (c. MURGOCCI-LUDWIG, MIN. 40).

— N. după fr. (lat. *incrusto*, -are, idem).

INCRUSTAȚIE, INCRUSTAȚIUNE s. f. v. **INCRUSTĂ**.

INCŪB s. m. **Incubē**. — (La cei vechi) Spirit rău sau demon care se arată în timpul nopții, așezându-se peste persoana adormită. Vechii teologi credeau în existența acestui spirit, care abuză mai ales de femei în timpul somnului. Cf. a **ucub**. — N. după fr. (lat. *incubus*, -i, idem).

INCUBAȚIE, INCUBAȚIUNE s. m. (Med.). **Incubation**. — Timpul sau perioada care trece din minutul în care a intrat sămânța boalei (virus, microb) în corp și până la ivirea primelor semne ale ei (BIANU, D. S.). **Perioada de incubațiune** poate variă de la câteva ceasuri (scarlatina) până la mai multe săptămâni (turbare). BIANU, D. S. — N. după fr. (lat. *incubatio*, -onem <cloire>).

INCŪI † vb. IV^a v. **INCUIA**.

INCUIA vb. I. I. 1°. **Fermer** a clef, **enfermer**, **fermer** (l'entrée de), **borrer** (la route). 2°. **Mettre fin**, (se) **terminer**. **Fermer** (la bouche, les oreilles). II. **Boucher** (l'intestin, les voies urinaires).

I. (Mai de mult și în unele regiuni și astăzi) A închide cu un cuiu (de lemn), astfel ca să nu poată de scuiă decât cel ce are cuiul, p. ext.:

1°. **Trans.** (Complementul e ușa, poarta, p. ext. lacătul) A închide cu cheia, cu lacătul, cu zăvorul s. cu orice fel de încuietoare. Ceta ce-și va încuia ușa cași saie, pentru să nu între cel ampril... PRAY, 488. La porți, flectă! încuietile și grămădiți bolovani pe ziduri! C. NEGRUZZI, I 171. **Incuiad** ușa pe din afară... CREANGĂ, P. 251. (R. fl.) Se-au încuiat ușile. CORESI, EV. 248^{1/2}. **Indată** li s'au încuiat poarta îndărăpt. SBIERA, P. 148^{1/2}. || P. ext. (Complementul este o încăpere, o ladă, dulap etc., p. ext. o regiune). **Cerșii încuiet**. CORESI, EV. 50^{1/2}. **Au încuiat** la greșala lui Adam ratul. VARLAAM, C. II 47^{1/2}. I-au închis într'o cămară și încuiad-o pre din afară, să zău la *Dafne*. MINEIUL (1776) 192^{1/2}. | (Complementul e o ființă) **Trans.** și refl. **Să-î încuiad** în temniță. DOSOFTEIU, V. S. 6. **Încuiadu-se** (= stând închis și retras de lume, într'o chilie. MINEIUL (1776) 45^{1/2}. **Mână cați** în grajdău, și încuiat... EMINESCU, N. 21. **Încuiam** pe dracul în fundul stăolnei. CREANGĂ, A. 65. **Seoro**, **încuiad** vîșei... JARNIK-BĂRSEANU, D. 392. | (Complementul e un obiect prețios) **Au încuiat** [avuiă]. CORESI, EV. 42^{1/2}. **De să va afiă cinevă să aibă carte**, el o pune în ladă și o încuie. MĂRĂRITARE (1746), ap. TDRG. | (Complementul e zăvorul) A trage. | (Complementul e un drum) A bară, a astupă. PONTBRIANT.

2°. **Fig.** A închide (bine, de tot etc.), a închide, a face sfârșit, a pune capăt, a opri. **Să încuie** minciunile lor. CORESI, EV. 324^{1/2}. **Mișo-**

ardău la încuiat-am. lb. 256^{1/2}. **Syloghismul din protase** într'acesta chip încuie. CANTEMIR, IST. 42. **Și ușile și-au încuiat și hirea**. LET. II 482^{1/2}. **Cătuia pedanți...** ar voi să încuie limba în îngustele saltare ale regulilor lor. I. NEGRUZZI, I 419. || **Spec.** (Despre gură, urechi) **Trans.** și refl. A (se) închide, a (se) astupă; † a tăcea. **Dracul pre împoredanele încuie** gura ta. VARLAAM, C. 265. **Danil** gurile leilor le-au încuiat. MINEIUL (1776) 139^{1/2}. **Pentru** tănguri se va 'ncuie urechia-mi. I. NEGRUZZI, VI 210. **Se încuie**, ce se zice: tăcă. CORESI, EV. 307^{1/2}.

II. (Med.) **Trans.** și refl. (despre om s. despre scaunul și urina acestuia; în descătece și despre rărunchi; une-ori complint prin: la trup L.B. s. la pânțee LM.) A (se) constipă, astupă (I 1°). **Semnele otrăvirei** [sânt]:... trupul se uscă, scaunul se încuie. CALENDARIU (1844) 68. **Șamca...** vinele 'ncordatu-i-o, Rărunchi 'ncuiatu-i-o, eduțatura stricatu-i-o. TEODORESCU, P. P. 390, cf. MARIAN, D. 203.

[Dialectal (Banat) încuie: **Encuny** = obsero, claudo. ANON. CAR. **Scăpau** cetele (= cheile), **Să 'ncuiad** [drtle. (Noaptea), ALEXICI, L. P. I 215^{1/2}. **Și: Ineu** † vb. IV^a. **Să încuie** cerul. DOSOFTEIU, V. S. 28. | Ajective: **încuiat**, (dial. **încuieț**, **încuiat**, (cu negativiul ne(d)încuiat), = închis (cu cheia etc.); constipat (MARIAN, ÎNS. 61, II, X 360), carele nu se poate căcă, carele nu se poate pisă (L.B.). **Encunyat** = obserat, constipat. ANON. CAR. (Ad I) **Ușile încuie** (c. în chise BIBLIA 1688). CORESI, EV. 124^{1/2}. **Grădina încuie** (a. 1652). GCR. I 158. **Fântâna încuie**, CAT. MAN. 138, 314. **Iadul rămas** încuie, C. NEGRUZZI, I 89. **Le fine** [pe fete] într'o cămară... încuie și zăvorile cu nouă uși de fier. ISPIRESCU, L. 232. O uși... încuie c'o lacată. SEZ. I 286^{1/2}. **Astăzi** răul cel încuiat (= închis, intrat în om) Prin boter s'au decuiat. SEZ. VIII 45. **A rămas** lada 'ncuie. JARNIK-BĂRSEANU, D. 424; — **încuietor**, -oare = care se (incuie) Turcul... se 'mpiedecă D'o lădiță 'ncuietoare. TEODORESCU, P. P. 638^{1/2}. | Instrument (adjectival verbal substantivat supt forma feminină): **încuietoare** s. f. = tot ceea ce servește la încuiat (o uși etc.), cf. cuiu, lacăt, broască, zăvor etc. [Pe îngei] nu-i fine nice uși, nice zidiri, nice încuietoare. VARLAAM, C. II 22. **Să rugă** lui D-zău să zăvorască încuietoria. DOSOFTEIU, V. S. 28. **Începură** a destupare încuietoria porți. LET. III 73^{1/2}. **Pune** un lăcătuș stăgar într'o ptență și ză-î să-î facă o încuietorie. C. NEGRUZZI, III 406. **Ia-o lădiță**, nu-i tocmai ușoră... S'o punem sub încuietore. GORUN, F. 121. **Nu eră** încuiat cu v'o încuietorie meșteșugită. ISPIRESCU, U. 98^{1/2}. **Zăru** = încuietore la uși. SEZ. II 44b^{1/2}. **Poate** niște peșitori și stău pe la 'ncuietori. MARIAN, SA. 105. † **Are două chei** pentru o încuietore = e sîrel. ZANNE, P. III 100. | A bstracție: **încuere** (încuare) s. f. = închidere cu cheia; închidere, încheiere; constipație, nepunțință de a urină, retenție de urină (la om și la vite LEON, MED. 134, GRIGORIU-RIGO, M. II 10, H. X 88, XII 208). **Vor greși** încuierile [fec. *οὐκ ἐπιτεμνόν*] lor. BIBLIA (1688) 238. **Din încuiera** urmării proalele softățicește în gîndul ascunțat. CANTEMIR, IST. 82. **Încuierarea** sun înțepănirea gurii. CALENDARIU (1814) 174^{1/2}. **Încuiera** porților = germ. *Terschluss*. POLIUE. **Încuiera** unat drum = fr. *barrage*. PONTBRIANT; — **încuietă** (încuieț) s. a. = încuere. (Ad II) Tămădul pre un profitor de neuidău cu straste săci. DOSOFTEIU, V. S. 29. p. cf. SEZ. III 140^{1/2}. (încuiet = boală de vite) H. VII 35, XVII 22. (încuiet = boală de om) H. X 548, XII, 368. (încuiet = boală de vite) H. X 98, 588; — **încuiată** s. f. = constipație (la vite H. XVII 439); — **încuietără** s. f. = încuere;

† Incheietură; constipație, ocluzie intestinală, nepuțină de a urina (LB.). *Enkuynturē* = obseratio, constipatio. ANON. CAR. *Toate încuierurile și pietrele... singure s'au încuete*. MAG. IST. IV 254/26. *Colica... se naște din încuierură, astupătura mațelor*. CALENDARIU (1814) 169/18. *Glistir... pentru slobozirea încuierurii mistaficiei*. PISCUPESCU, 221, cf. ȘEZ. IV 129/4, (boală de om) H. VII 33, (de vită) H. II 122]

— Din lat. *cuneo*, -are s-a fixă cu un cuiuș. (Derivarea cu pref. *in-* pare a dată din epoca latină, căci se găsește și în alte limbi romanice, cf. CDDE. No. 427). Cf. descuibă.

INCUIALĂ s. f. v. Incuă.

INCUBĂ vb. Ia 1^a. *Paire son nid*. 2^a. *Se nicher, s'installer*. 3^a. (S')*enracter, (s')implanter*.

1^a. (Despre animale, mai ales despre păsări și serpi) Refl. și (mai rar) intranz. A(-și) face, a(-și) construi cuibul. Și păsările să încuibăză, iară fiul omenesc n'are capul unde-și plecă. VARLAAM, C. 371/4. *Un zmadă în ale ei încuibându-să hoiare...* DOSOFTEIU, V. S. 6. *Alele pasării vor încuibă. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Câte (fiare) săbătece încuibând aiurea și apoi lășându acele locuri vor veni la noi spre încuibare...* CARAGEA, L. 6/36. *Niște țerpi săbătece, pe unde mai toideaua cuibeză țerpi cei veninoși*. ODOBESCU, III 251/26. cf. 16/2. *Că'n mine-a n'cuibut și-apoi a putat Galbenă țerpoane, Ce țiere de foame*. MARIAN, I. 108.

2^a. P. anal. Refl. (Despre oameni) A(-și) face undevă loc de stat, a se așeză (ca un intruz), a se stabili, a se statornici (nepofit), a se acioia, a se vâri, instala, a se înlocă. *Intr'acost felu de loc... Grecii au venit să se ncuibeză*. BELDIMAN, TR. 404. *Incuțul cu încuțul înț omenit se încuibă, ze potolez, și...* SLAVICI, N. II 260. *Să se desparză uter de aceta la cari s'ia încuibat*. RADULESCU-CODIN, I. 126. *Acela... viteaz și săndos, habar n'avea de puterea încușului, ci se încuibă în cosă, porunci...* MERA, B. 98.

3^a. Fig. (Despre un rău, vițu, boală etc.; construit cu *in*, *intre*, (pe) *la* s. absol.) Refl. A se vâri pe nesimțite, prizând cu timpul rădăcini, a se înrădăcina, a prinde rădăcini, cf. cuibări. *O potimă mare omdă se încuibeză în om...* PANN, E. I. 47. *O vrăjmășie teribă s'a încuibat între țărani și arendași*. I. IONESCU, M. 147, cf. (nelogiura în inimile țărantor) C. 100, (viciu la rădăcina administrației) P. 138. *Discreție ompra boalelor ce se încuibă în cap*. C. NEGRUZZI, I 33, cf. (zavistia și clevețirea între Români) 268, (ignoranza în inima Românilor) 276. *Vrajba între frași s'a încuibat*. ALECSANDRI, T. 166, cf. (mărgava trădare în suflet) P. III 351. *Urful...* în inima copiliei se pferă și pe ficcare zi mai adănc o pătrunde, în ea zăinic se ncuibă. ODOBESCU, III 204/29. S'a ncuibut dragostea n. el. TEODORESCU, P. P. 205. *Sărăcia nu s'a ncuibut, Ancevoie de scăpat*. ZANNE, P. V 571. *Săbăteul, mitit, S'a ncuibut dragostea n. el. lb. VI 294. # [Impers.] I s'a ncuibut în cap = i-a înirat (o idee) în cap. DDRF. || Trans. (= fact.) A face să prindă rădăcini, a sădi. *Sărăcia... încuibeză cele mai răle moravuri*. PISCUPESCU, O. 176. *Laurea în băiate de joc... în loc de a îndreptă pe cel greșit, încuibeză în inima lui o ură iatăvică*. MARCOVICI, D. 149. *Cum poate-o frunze maieștoasă S'a ncuibă-o (= să facă loc în ea) cugelare atât de fioroasă?* ALECSANDRI, P. III 346.*

[Prez. ind. *Incuibă și încuibez*. | Și (arhaizant): *cuibă vb. Ia*. (În descăntec) *Incuibă vb. IVa*. Nu vă așezăți, Nu vă încuibăți, Nu vă încuibăți, Nu vă lăcătășiți. MARIAN, D. 33, cf. 106. | Cu alte

sufixe: † *Incuibul vb. IVa*, *cuibul vb. IVa LB.*, † (In)cuibură vb. I. *Acia păsările încuibăză-se (= Incuibură-se v., cuibăză-se s., Incuibă-se vor = Incuibă-se vor C., Incuibă-să vor D., cuibubă adură. H. PSALT. 215/11). CORESI, Ps. 284. | Adjectiv: Incuibăt (cu negativul ne(Incuibat), -ă adj. = care își are cuibul, care și-a făcut cuibul, s'a înrădăcinat, s'a introdus, care a prins rădăcini, care s'a întins. (Ad 95) Unde este încuibată dreptăcia... URICARIUL, II 145/6. *Boala această... este încuibată și în județul Dorohei*. I. IONESCU, D. 188. *Incușul sau rădăcina lor, care în înțele este încuibată*. MARCOVICI, C. 270. *Neagra dă-mănie și lacoma rănuire... încuibate în inimă*. VLĂHUȚA, P. 18. | Abstract: *Incuibare s. f.* = facerea cuibului; înrădăcinare. (Exemplu supt 1^a).*

— Derivat cu pref. *in-*, din *cuib* (cf. comasă kobid, milanze kobidă s. dormb CDDE. nr. 429). Cf. descuibă, cuibări.

INCUIBI vb. IVa

INCUIBUI † vb. IVa } v. Incuibă.

INCUIBURĂ † vb. I }

INCUIETOARE s. f. }

INCUIETĂRĂ s. f. } v. Incuă.

INCUBĂ vb. Ia 1^a. (Se) plicer, (se) courber. *Flechir*. 2^a. (Paire) plicer, flechir, briser. — (Răspândit prin Mold.)

1^a. Trans. și refl. A (se) plecă la pământ, a (se) încovoia, a (se) îndoi, a (se) curbă, a (se) strămbă. *Carcele ditine voi!... îi va încuibă (copacul) până la pământ, acela va fi cocovod vostru*. BELDIMAN, N. B. 99. *Greutatea lor mă încuibeză*. C. NEGRUZZI, III 183/11. *Pe când mă încuibase subțirel jug al său amara bătrâneță...* I. NEGRUZZI, II 140. *Compasurile... stuzec rotarului la însemnarea oziilor, spre a le putea îndoi sau încuibă, adică spre a le putea da forma arcuții*. PANFILE, I. C. 170. *Acia dumneșăzătoasă armă (crucea) s'a ncuibă deasupra capușii lui*. DOSOFTEIU, V. S. 23 9/9. *Genunchile mele... s'au încuibat sub mine*. BELDIMAN, N. P. 154.

2^a. Fig. A (se) înduplecă, a (se) convinge. *Văzându-l împărțit cu nu-i mai putea încuibă, i-nu zgonit*. DOSOFTEIU, V. S. 246. *Răbdând năpâști de la timpăși și ne'nclucându-se (= nelindupcându-se MINEIUL 1776), trăi până la marile Constantin...* id. lb. 97. | Trans. A face să se plece, a frânge voința s. mândria cuiva, a înjosi pe cineva. *Adănc m'ai încuibat, Laiso!* I. NEGRUZZI, VI 132.

[S]: *cuibă vb. Ia LB.*; *incuibă vb. IVa* DOSOFTEIU, ap. TDRG.; (formație nouă în Muscol) *cuibă vb. IVa* = a bate pe cineva cu cuibă, a-țopi în bătaie. RADULESCU-CODIN; *cuibă vb. IVa* = a îndoi, a încovoia. Nuiaie... să se gubăzească. ECONOMIA, 220. | Scris și: (In)cuibă, (In)cuibă. | Adjectiv: *Incuibăt, -ă* adj. = curbat, încovoiat, îndoit. *Cu sprâncăne groase și mare încuibate rădăni*. DOSOFTEIU, V. S. 17. *Robi încuibăți sub sarcina prăzilor*. BELDIMAN, N. P. 162. *Ca o floare încuibată de a crivățului suflare*. C. NEGRUZZI, II 7. *Acest favorit... voiu să-i văz încuibat în două, id. III 334/3. Fulgerce ceale încuibate (= în zig-zag?) nu înclaua nici cum*. DRĂGHICI, R. 73. *Un bătrân cu părul și barba albă, încuibat sub greutatea anilor*. I. NEGRUZZI, III 69. *Smitetele încuibate de viforniță* (Auzit în jud. Neamt). — *Incuibit, -ă* † = pe care te poți plecă în afară. *Au făcut casii ferestri încuibite (= grec. παρακλιμακίνας) acunese*. BIBLIA (1688) 246; — *cuibăt, -ă* = încovoiat. LB.; — *cuibit, -ă* = strămbă la spate (H. XVII 176); lățut rău (RADULESCU-CODIN). | Abstracte: (In)cuibare = îndoire, încovoiere, serputură, sinuozitate. Un

pârâu de apă vie, cu un șerpe în cușbări. KONAKI, ap. TDRG.; — **incubătură** s. f. = incovetură, indoitură; partea convexă a unui lucru. *Acel graziu șerpe făcând un chep de incubătură, ca o coară de bolă...* DOSOFTEU, ap. TDRG. *Cineva când află vrea-o parte de sferă... de pe incubătura carea treode în partea cea aflată, pre lene poate giudecă că s'a fie tot sfera.* CANTEMIR, HR. 299/13. *Pârâul... s'a sloboada ca un arpe în multe incubături.* BELDIMAN, N. P. 1 3.] — Derivat din **cușbă** (**cușbă**), cu pref. **in-**.

INCUBĂTURĂ s. f. |
INCUBĂ † vb. IV^a | v. **incubă**.

INCULUI vb. IV^a, refl. *Entrer en relations amoureuses avec qqn.* — A intra în relațiuni de amor, a se nădăvi (REV. CRIT. III 157), a se îngurui cu... «a se apropia prin dragoste un bărbat de o femeie, a se incubăi, a se cușbări (H. XVII, 179). [S]: **incului** vb. IV^a. Mă înculuescu cu careră = einen verliebten Umgang mit einer haben. L.B.]

— La baza cuvântului pare a fi ung. *közel* «aproape» (*közeli* «a se apropia»), cu care s'a amestecat un alt cuvânt, cu j, poate *incubă*.

INCULCĂ vb. I. (S*)*inculquer.* — Trans. și refl. A (se) introduce s. a (se) imprimă ceva în spiritul cuiva prin repetiții dese. *Asemenea școale, într'un curs de patru, mulți cinci ani, ar înculca elevilor principii solide.* ODOBESCU, II 70. *Această teorie... se înculcă în mintea tinerilor.* MAIORESCU, D. I 76. [A bstract: **inculcarea** s. f. | Adjectiv: **inculcat**, -ă].

— N. după fr. (lat. *inculo*, -are, idem).

INCULPĂ vb. I^a *inculper.* — A acuză pe cineva de o culpă (faptă rea, vină, greșală, delict etc.) a băga vină, a învinovăți. [Adjectiv (substantivat adesea): **inculpăt**, -ă = (cel) acuzat de o culpă (faptă rea, vină, greșală, crimă etc.), învinovat, părit. *Procurorul care s'a pîmbat d-a lungul odăcii, porancește aprodul să aducă pe inculpăt.* BRĂTESCU-VOINEȘTI L. D. 129. [A bstract: **inculpăre** s. f. = acuzare, învinovățire, imputare.] — N. după fr. (lat. *inculpo*, -are, idem).

INCULT, ă I^a-2^a. *Inculte.*

I^a. Necultivat, nelăgrăit. *Un verz încere cu pana mea încultă.* EMINESCU, P. 296. *Și degeaba veniți asăzi și voi, cei cu gândurile groase, cu forma încultă, cu stihul greoi... să lovți cu atăta patimă în direcția cea nouă.* MAIORESCU, CR. I 296.

2^a. Fig. Lipsit de cultură. *Ei ne înșăfășează, în curs de aproape o mie de ani, o clădire neceltată de neamuri înculte.* ODOBESCU, II 250.

[Familia: (după fr. *inculture*) **incultură** s. f. = lipsă de cultură.]

— N. după fr. (lat. *incultus*, -a, um, idem).

INCULTĂ † vb. I v. **incălță**.

INCULTURĂ s. f. v. **incult**.

INCUNĂTĂ vb. I^a refl. v. **incumetă**.

INCUNĂTRI vb. IV^a v. **incumetri**.

INCUMBĂ vb. I. *Incumber* d... — (Construit cu dativul persoanei, mai ales de cărturarilor din Transilv. și Bucovina, spre a redă pe germ. *sobliegen*). A se impune, a fi de datorică cuiva, a reveni cuiva. *Datorită ce încumbă nașului.* MARIAN, NA. 164. *Datorită ce încumbau societății.* SBIERA, F. 371. [S]: (formă româniată) **incumbă** vb. I.]

— N. din lat. *incumbere*, idem (propriu: «a se lăsa pe ceva»).

INCUMETĂ vb. I^a refl. I^a. *Oser, se risquer* d, avoir le courage de, s'exposer (à) 2^a. *Se repoză (sur) 3^a. Se décider (à).* — (Munt., Transilv., Bucov.).

I^a. (Construit absol., cu inf., cu să + conj. s. cu la oăv) A îndrăzni, a cuteză (SIMA, M. com. A. TOMIAC), a avea curaj, a riscă expunându-se unei primejii. Nu se **incumetă** să aște osupra lui. TICHINDEAL, F. 54. *Să încumete a să lepd cum că el într'o zi poate să facă pre toți bolnavii săndoști.* BARAC, T. 21. *Nu mă totiu încumetă a spure: ceea ce arpe n'am văcut cu ochii.* ODOBESCU, III 78/4. *Este un ce copilăresc de a crede că lucrurile vor rămânea dupe cum se încumetă majoritatea... a le regulă.* id. I 483/26. *Și nici nu visază la oăvă perire măncumăt.* COȘBUC, E. 173/4. *Nici un Orleanean nu se încumetă a se culcă și a dormi... pe locul acela unde a murit și a stă mortal.* MARIAN, I 426, cf. NA. 124, 73. *Vântul mai se n'cumetă să le prăvălă la pământ.* CONTEMPORANUL, V, vol. I 100. *Eu nu mă încumetă... a prinde pe hoști.* ISPIRESCU, L. 82. *Mulți tineri s'ou încumetă... a face cercare.* id. lb. 102. *Gincerele sdu cel n'ic se încumetă și zice...* id. lb. 172. *Se încumetă... și o întrebă.* id. lb. 124. *Mă totiu încumetă să mă însărcinez și cu crolată treabă.* id. lb. 219. *Căpăt nebuni...* s'au încumetă a o face. id. lb. 5. *Eu nici oăv nu m'ou încumetă a fi-i scoote...* RETEGANUL P. I 28/22. *Prin apă nu s'ou încumetă să treacă.* id. III 35/22. *Nu mă încumetă a face o cale aăv de lungă prin frig ca ăsta.* SIMA, M.

2^a. (Construit cu prep. în s. p. e) A se încrede, a se bază, a se bizui. *Bathori porancea Secului săi ca să nu se încumetez fără înțelepciune în noroc.* BĂLCESCU, M. V. 140. *Se încumetă în mulțimea lor.* ISPIRESCU, M. V. 21/22. *Își luă inima în dinți, încumetându-se pe ajutorul lui Dumnezeu.* id. L. 218.

3^a. (Construit cu inf. sau cu să + conj.) A-i trage s. lăsa pe cineva inima să... (L.B.), a se hotărî, a se decide. *Cum te-ai cumetat să mă părăsești L.B. Pufini se încumetă a luă o carte în mână.* N. A. BOGDAN, ap. DDRF.

[Prez. ind. **incumet**, **incumeti** și **incumetiți**. | S]: **incumătă** vb. I (cu prez. ind. **incumet** și **incumăți**); **incumete** vb. III (cu ar. **incumetești**, part. **incumetes**); **incumeti** vb. IV^a = a se măsură (cu cineva). *La sat... vechiu' moșnean e frunze de jbran, încumetându-se cu boteru' la multe, ba poate că l-ar și încrece la oăv cereș.* JIPESCU, O. 137; **cumătă** vb. I L.B.; **cumeti** vb. IV^a, ap. CDDE, nr. 434. | Adjective: **incumătat** (cu negativul **nenincumătat**), -ă și **incumet**, -easă DICT.; **incumătos**, -oare = care cutează, îndrăznește. *O! Incumătosilor! I. NEGRUZZI, VI 576. | A bstract: **incumătare** s. f. = îndrăzneală, curaj. *Ce încumătare din partea mea, un pitic! SBIERA, F. S. 132.]**

— Din lat. *committere*, care ca verb reflexiv are același sens de a cuteză; se **committire** în actem, se **committere** urbi și a se bizui pe cineva: *ets commisit et credit.* L.B.

INCUMETE vb. III refl. |

INCUMETĂ vb. IV^a refl. | v. **incumetă**.

INCUMETRI vb. IV^a refl. *Devenir compères ou commères. S'allier.* — A se face cumetri, a se înruți prin cumetrie; cf. **incuscri**. *Trecu-au atunci... cnezul Dimitrie Galicici și au botezat un cocou a lui Constanțin Ducăi Vodă, de s'au încumetrit.* LET. II 308/13. *Apoi, dacă ne-om încumetri, cum să nu-i votez!* I. NEGRUZZI, IV 303. [S]. *Petru se încumătri cu un jbran.* ȘEZ, VII 139. *Îi rigă să se cumetrecăci, și ctobanul priunii.* ISPIRESCU, L. 208. [R] **Trans**. A face cumetri; p. ext. aliați. *Luă asupra-și de a-i încumetri cu repașul polon.* HASDEU, I. C. 7. || P. ext. A (se) întovărăși, a (se) asocia cu cineva.

Cu cine este din partea dumatile să te încumetreți cu alde Marin și Neagu la tâlhăritile lor? DRĂGULESCU-NIGER, ap. TDRG. [Și: Incumătri vb. IV^a: cumetri vb. IV^a. | Adjectiv: Incumetri (incumătri), -ă = înrudit prin cumetrie. Evă odăit o capră încumătrită cu un urs. SBIERA, P. 202/19. | Astract: Incumetrie s. f. Incumetri s. a. Incumetriți (= alianțe) înfrățitoare. ODOBESCU, III 320/24.]

— Derivat din cumătru s. cumătră, cu pref. in-

INCUMINȚI vb. IV^a v. cumiși.

INCUMINĂȚI vb. IV^a refl. Devener beauz-frères. — A se face cumnat s. cumnată cu cineva. De toți s'au poreclit Calo-Ioan, pentru că încumînățându-se cu Schite, pe accepția nu numai s-au tras la sine, ci și nădravurile lor încă le-au zupit. SINCAL, HR. I 248/39. Să-i deie pe soră-să de nevastă, că de-i-a da-o și s'or încumînățim amândoi... SBIERA, P. 137/27. [Și: cumnăți vb. IV^a refl. MARIAN, NU. 66. | Adjectiv: încumnățit, -ă = ajuns cumnat s. cumnată cu cineva. | Astract: încumnățire s. f. = acțiunea de a deveni cumnat. MARIAN, NU. 66.]

— Derivat din cumnat s. cumnată, cu ajutorul pref. in-

INCUMPLIT, -Ă adj. v. cumplit.

INCUNĂBUL s. a. Incunabile. — Carte care datează de la începuturile artei tipografice (în Apus, de obicei din sec. XV). Incunabilele sînt tipograficele românești. ODOBESCU, I 344.

— N. din lat. incunabulum (propriu „flașă, leagăn”, apoi: sînceput).

INCUNJURĂ vb. I. I. 1°. Faire le tour (de). 2°. Entourer. 3°. Enclorre, entourer (de). 4°. Assiéger, cerner. 5°. Faire un détour. II. 1°. Errer, parcourir. 2°. Seiter, esquiver. 3°. Ménager. 4°. Protéger. 5°. S'entourer de. 6°. Profiter de.

1. Trans. (La baza cuvântului e noțiunea ajurs).

1°. A se mică în jurul unui lucru, a umbra (pluti etc.) de jur împrejur, a face ocolul unui loc, cf. a da târcăole. Cunjuratului altarului Idu, Doamne. PSAL. SCH. 76. Incunjuratului și junghiatului jărtă [: circului și immolavi hostiam]. CORESI, PS. 64. Judeia încunjurată-edm. CORESI, EV. 213/2. Incunjurândă toată beseracia... MINEIUL (1776) 51^{1/2}. Ieși un șarpe mic din ou și încunjură oul. ALEXANDRIA, 9. Căstighind putere, ou început țărăși a încunjură muntele. DRĂGHICI, R. 48. Incunjurări într-o clipă de trei ori acești pământ. ALECSANDRI, P. I 10. El îmi l'a încunjurat. RETEGANUL, TR. 17/21. Măcînchița glasa Cunjură dundra. [Ochiul] GOROVEI, C. 250. | [Rar] | Intrans. A face un incunjur, un ocol, a merge împrejur. De acle încunjurăm și vîremu întru Rîghia. COD. VOR. 99/2. | [Prin prep. cu se arată persoana s. obiectul cu ajutorul căruia se face mișcarea] A face un cerc cu..., a ocoli cu... Pune capul lui Harap-Alb la loc, îi încunjură de trei ori cu cele trei smicele de măr dulce... CREANGĂ, P. 278. Scoțînd o mână de om mort, ou început să încunjure fețele cu dănsu și să le dea dînie, ca să doarmă odănc. SBIERA, P. 276/2. Să tot încunjure, în fuga cea mai mare, satul cu cl. RETEGANUL, P. I 26/21. Este bine a încunjură casele cu Trîja = a face ocol în jurul caselor. GOROVEI, CR. 1386.

2°. A fi (a se găsi, a sta, a se aduna etc.) de jur împrejur, a se strînge roată în jurul cuiuș a (a ceva). Te vor încunjură-te adroade de gloate. DOSOFTEIU, PS. 25. Un norod fără de număr în cale-i încunjură. PANN, E. II 159. Toți, încunțați, o 'ncunjură,-i poțescă Cuvinte dulci de-amor.

ALECSANDRI, P. II 265. Stejarii par o străjă de giganți ce-o încunjură. EMINESCU, P. 251. Dete odănc târcăole curșii... și luă aminte la toate amănunturile ce încunjură curtea. IPSIRESCU, L. 75.

3°. A închide un loc de jur împrejur, a împrejmuți. (Construit cu prep. cu) Au scototit apoi ca să încunjure acea bătă cu zid. DRĂGHICI, R. 79. A încunjură cu gard, cu ganj, POLIZU. | Fig. A cuprinde, a îmbrățișa de jur împrejur. Ea încunjură cu amăndouă brațele ei goale gramazul lui. EMINESCU, N. 9.

4°. † Spec. A cuprinde cu oaste de jur împrejur o cetate, a împreșura, a asedia. L.B. Cunșură cetatea. PSAL. SCH. 180. Incunjurăse păgînii cetatea. CORESI, EV. 170/22. Petru-odă... au încunjurat pre Alexandru-toăd în curte în Iazi. LET. I. ap. TDRG.

5°. A bsol. A face un ocol (spre a nu întîlni pe cineva), a ocoli; a merge pe cale strămbă. L.B. Goldotea încunjură, iară foamea dă de-a dreptul (CREANGĂ, A. 69) = omul gol se fereste de lume, dar cel fămănd dă busta (ZANNE, P. III 173). Dacă va încunjură, vine degrobă; iar de-a da de-a dreptul, are să înlăzice. SEZ. I 100/12.

II. Fig. (Ideea lui „ajurs” trece pe planul al doilea).

1°. Trans. și intrans. (Din sensul sa umbra de jur împrejur se naște sensul) A umbra mult (în căutarea unui lucru), a bate drumurile (propovăduind), a străbate s. cutreiera o regiune, a alergă dintr'un loc într'altul. Lumea să încunjurăși. CORESI, EV. 130/12. Incunjură pre la beseracia (= mergea din biserică în biserică). MINEIUL (1776) 180 1/2. Tată-său, cădîndu-și copilul, încunjură... drumurile și cădrările, ca să-i afie, ibid. 192 1/2. Cunjurăși jărtie toate și de bine n'aveți parte. JARNIK-BĂRSEANU, D. 191. M'ai blestemă... Să 'ncunjur luma și țara. DOINE, 148/12.

2°. Trans. (Din sensul sa ocoli s'a născut, ca și la acest cuvînt, sensul) A evita, a se feri s. a fugi de ceva s. de cineva. L.B. Vădînd că nu poate încunjură războiul... BĂLCESCU, M. V. 426. Bada, nu mă 'ncunjură. DOINE, 93/22. Trece badea, mă 'ncunjoară. ibid. 93/22.

3°. † Trans. (Din sensul sa ocoli se naște și sensul) A lua pe deparie, p. ext. a cruță, a menajă. Nu-i încunjură nemicul cu toroara Nicolae-odă, nice te da obraz. LET. II 87/12.

4°. † Trans. (Din sensul sa stă împrejur cuiuș se naște sensul) A ocroti, apăra. [Domnul] încunjură-l-au (trad. pe grec. ἐκκλίσασθαι). BIBLIA (1688), 150.

5°. (Modern, după fr. s'entourer) Refl. (Din sensul sa se afla în mijlocul unor oameni s'a născut sensul) A primi pe lângă sine, a trăi în societatea, în tovărășia cuiuș. Păcatul lui a fost că nu și-a căutat colaboratori cinștiți, ci s'a încunjurat de niște oameni neserioși.

6°. Refl. (Din sensul sa avea în jurul său, a avea mereu pe lângă sine s'a născut, în Bucov., sensul) A te ajuta cu cineva cum poți, a o înguruli (com. G. NISTOR). Evă o babă și un moșneg și areă un cucoșel, care le făcă multe loate prin căud; ei se încunjură hăt bine cu dînsul. SBIERA, P. 295/2. [Regional -giu-.] Și: Incunjură vb. I^a, cunjură vb. I. | Prez. ind. încunjur și (dial.) încunjor, încunjor. | Adjectiv: (In)incunjurat (cu negativul ne(î)ncunjurat), -ă = împreșurat, împreșurit, asediat. (Ad I 2°; construit cu prep. de, mai rar cu prep. cu) Encunjurat = circuitus. ANON. CAR. Mumă încunjurată de copiii săi. MARCOVICI, D. 3/11. O băbuță... încunjurată de căței și de motani. C. NEGRUZEI, I 68. Bisericuță cunjurată de morminte. id. ib. I 192. S'o veri încunjurată de un roiu de pierdevară. EMINESCU, P. 257. Acolo, cunjurată de soful Idu tabit, de ginșe și blînde și țesele copile... I. NEGRUZEI, II

84. *Incunjuitate de mulțime de floricele*, ISPIRESCU, L. 18. *Casă încunjuată cu o pădure*, ISPIRESCU, L. 6. *Cucopul... încunjuat de apă amar de oală*, CREANGĂ, P. 68. *Steag... De toți cei încunjuți*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 308; (ad I 3°) *Încunjuat cu zid = ummătuert; cu gard = befriedigt; cu panș = umschant, umgraben*. POLIZU; (ad I 4°). *Cetate încunjuată* (: civitas munita). CORESI, PS. 76; (fi g.) *Atunci și acum în încunjuată* (= retrănsă, redusă?) *puterea Sultanului*, URICARIU, I. 175/4; — *Încunjuător, -oare* = care încunjuă, împreună, împreună; (substantivat) cel ce se află în jurul cuivă, în apropierea cuivă, persoană prezentă; cel ce asediază o cetate (POLIZU). *Înaltele... coperțuri zinduite... se rozimă pe sălpii cerdaelor încunjuătoare*. IORGA, N. R. A. I. 343. *Ele șoptesc pe la urechile încunjuătorilor că ești baron de foarte bună familie*. I. NEGRUZZI, I. 99. | **Abstracte: încunjuare** s. f. = cerc, ocol, târcol (în jurul unui loc); stăruire în jurul cuivă (GOSTINESCU), spec. (mai ales la scriitorii din întâia jumătate a veacului trecut, spre a redă neologismul 'circumstanță') împrejurare, întâmplare; împrejurire; împrejurare, asediu, spec. ispită din partea diavolului, mers îndelungat, umblătură multă. (Ad I 1° și 5°) *Se face încunjuare sfintei bisericii cu sfintele moști*. LET. III 318/25. *Fieștecare* [brâu] *ști ficea încunjuurasa lui*. MINEIU (1776) 29/1; (ad I 2°) *Pleacă 'ntr'acea încunjuare, ca să se plimbe*. PANN, E. II 44. *Înt Robinson, a căruia încunjuări se deosebea după starea în care se afla, un tun și se părea mai trebuincios decît orice*. DRĂGHICI, R. 240. *Îi spun toată încunjuarea*. ION CR. II 220; (ad I 3°) *Încunjuări de zid*. GOLESCU, I. 15; (ad I 4°) *Au purces... să mântuiească Buda de încunjuarea Nemților*. LET. I 171/25. *Cetatea cea mare o au izbăvit de încunjuarea Varvarilor*. MINEIU (1776) 160/2. *Nicopolea au închis-o cu încunjuare prin mulță sumă de oaste*. E. VĂCĂRESCU, IST. 253/25. *De țepite și de încunjuări și de toate patimile izbăvește-nu*. MINEIU (1776) 36/1, c. 135/1; (ad II 1°) *Încunjuări și umblări ce au umblat*, ib. 33/1; — *Încunjuată* s. a.; — *încunjuătură* † s. f. = umblătură multă; asediu. *După corii corbul prin muniș, vidra prin gârle... fealitu de fealitu de poane și încunjuături de moarte umblă*. CANTEMIR, IST. 345. *Cetatea Solomonului de încunjuătura Varvarilor au izbăvit*. DOSOFTEIU, V. S. 87; — *încunjuare* s. f. = împrejurire, c. mediu ambiant. *Aveți să răspundăți groază prin încunjuare*. I. NEGRUZZI, IV 438. *Violenta rezistență a încunjuării*. MAIORESCU, CR. II 120. *Noama încunjuare în care mă așam*. SBIERA, F. S. 93. *Școlii românești nu prea sînt în aceste încunjuări ale Întoarcerii*. IORGA, N. R. A. I. 314. | **Postverbal: încunju** s. a. [plur. rar -cunjuari] = ocolire, ocol. *Du-te, ta pe aici, că-i aproape țara*. Pe-ocolo e 'ncunju. SPERANTIA, ap. TDRG. *Printre'o mișcare de încunju* veni... în ajutorul colegului său. OLLĂNESCU, ap. TDRG. *După mult încunju*, ajunseți pe neașfite la Ilinca. GANE, ap. TDRG. *Încunjuul pământului în 49 de zile*. TDRG. *Și ce mai odăta-încunju*? Ioane, știu că ne jupești bine! CREANGĂ, A. 108. # *Cu încunju* = pe de departe; vorbă cu încunju = cu multe înțelesuri. PAMFILE. *Fără încunju* = de-a dreptul, fără să te cedești, fără subterfugii. Cf. *ver de. Am mărturisit fără încunju* toate, apă precum se petrecuse. C. NEGRUZZI, ap. TDRG.]

— Din lat. *congyro*, -are 'a face un cerc'.

INCUNOAȘTE † vb. III v. *Încunoștiță*.

ÎNCUNOSTĂ, **ÎNCUNOSTIȚĂ** vb. 1^a. *Avertis; năstir; — (Cuvânt nou) Trans. (cu*

acuzativul persoanei) A aduce ceva la cunoștință cuivă, a face cunoscut, a vesti, cf. *Înștiință. Iohn încunoștiță pe sădăpădul său cu un domn coreacă în atleopă fos*. CONV. LIT., ap. TDRG. | (Rar, cu dativul persoanei) *Barabar nu numai că refuză propunerile spătarului...*, dar le și încunoștiță lui Ștefăniță-voivă. ALECSANDRI, ap. TDRG. [Și: (din în + cunoaște) **încunoaște** † vb. III. Să-4 încredințeze să-4 încunoașcă. DOSOFTEIU, V. S. 177, p. | **Adjectiv: încunoștițat** (cu negativul **ne(î)ncunoștițat**), -ă = pus în cunoștință, înștiințat, căruia i s'a făcut cunoscut, i s'a adus la cunoștință, vestit. | **Abstract: încunoștițare** = înștiințare, aviz, comunicare, notificare, avertisment.]

— Contaminare din *înștiință* + *cunoștință*.

ÎNCUNUNĂ vb. 1^a I. *Couronner*. II. 1°. *Couronner, orner de*. 2°. *Récompenser*. 3°. *Couronner, achever*. III. *Se marier*.

I. *Trans.* (cu acuzativul persoanei) † A încunună, a-i pune (cuivă) pe cap coroana de Domn. *L-au încununat spre domnia Moldovei părintele Gheorghie Mitropolitul*. LET. II 402/25. | *Ref. I.* A se încunună, a-și așeza pe cap coroana de Domn.

II. *Trans.* (cu acuzativul persoanei) și *ref. I.*

1°. (Mai ales fi g.) A (-și) pune (ceva) o cunună în cap, p. ext. a (se) împodobi (și cu altceva decât cu cunună). *Încununată cu cununa de spini*. DOSOFTEIU, V. S. 12, p. *Cu cununa muceniciei te-au încununat*. MINEIU (1776) 115. A sa minte și frumusețe de care se 'ncunună. PANN, E. I 4. *Gerul neagra luncă o 'ncunună c'un vâf alb de promoroacă*. ALECSANDRI, P. III 11. *Boza... încunună cupa lui Anacreon*. C. NEGRUZZI, I 101. *Scena se petrece la poalele unei sădăci, pe care o încunună un castel feudal și cu metecze*. ODOBESCU, III 59/p. *Soarele apune, Voind creștele 'nalte ale țării să 'ncunune* Cu un nimb de biruință. EMINESCU, P. 243.

2°. A răspăli. *Direpți vor hî încununați*. VARLAAM, C. 77.

3°. A termina frumos, a isprăvi bine, a scoate la capăt bun, a face ceva până la capăt. *Vai! n'a terat soarta să 'ncununi a ta dorință*. ALEXANDRESCU, M. 15. *Încunună tînja sa de vrednic oștaș cu o moarte de erou*. ODOBESCU, ap. DDRF.

III. † (**Ref. I**) *Ref. I.* A se cunună. *După cundăntarea ta... nu știm: acedănt încununatu-te-ai, ou ba, și de te'i încununat, să ne scrii... ca... să te pu-ten corten* întru frașacă dragoste. IORGA, S. D. XII 211.

[*Prez. ind. încunună și [mai rar] încunună* (ARHIVA ROM. I 146. | **Adjectiv: încununat** (cu negativul **ne(î)ncununat**), -ă = cu cunună s. coroană pe cap, încoronat; împodobit; terminat cu bine. *Încununată în slavă*. DOSOFTEIU, V. S. 84/p. *Dealurile... sînt încununate de grădini*. C. NEGRUZZI, I 315. *Amăndoi îmbrășișai, Cu flori mândre 'ncununați*. ALECSANDRI, P. II 92. *Un toiag încununat cu trestii*. EMINESCU, P. 263. *Ostenele încununate cu sfărșit bun*. I. IONESCU, C. 96; — **încununător, -oare** = care încunună. | **Abstract: încununare** s. f.; **încununată** s. a.]

— Din în + *cunună*. Cf. *încoronă*.

ÎNCURĂ vb. I. I. 1°. *Faire courir* (un cheval). 2°. (Reflex.) *Courir*. II. *Se poursuivre*.

I. (Popular în Muntenia și Dobrogea).

1°. *Trans.* (Subiectul e călărețul, complementul celui) A da drumul să alerge, a face să alerge, a alerga (trans.), a mîna, goni (calul), mai ales cu scopul de a se luă la întrecere (se obișnuiește la Său-Toader — cf. DR. II 239 — mai rar la Botelul Domnului, la nunți etc.). *Repede încurându-și calul, scoborîu și sute dealuri*. I. VĂCĂRESCU, P. 336/17. Să încurăți caț. GORJAN, H. I 47. *Au*

incurată caii tute. PANN, E. II 155. Războinicul toinic... incură armăsarul înaintea bălăcii. BĂL-
CESCU, M. V. 569. Trăsură ar încurajată de toți
flăcăii, rude și amici ai ginerului, cari încurau
cailor. GHICA, S. 35. Se învredă sf. Ilie, încu-
rându-și armăsarul. ODOBESCU, III 182/2. Toți
rădeau și-și încurau caii la deal, lovindu-i mer-
cu cu varga peste ochi și cu căldoile 'n pânțele.
VLAHUȚĂ, D. 75. Îi plângeau ochii după colăceri,
ce-și încurau caii sprinteni. SANDU-ALDEA, SĂM.
III 743. Încălecă calul și-l încură prin grădina.
SPIRESCU, L. 152. S'a sculat și a încurât mânății
pe câmp, ca să se înfierbânte. RĂDULESCU-CO-
DIN, M. N. 36. Noi am venit... Căii încurând,
SEVASTOS, N. 110/2. Căii încurând, Pe nări flă-
cări lădăni. TEODORESCU, P. P. 174b. Pe roșu
mi-l încălecă, Și 'ncepă a-l încură, Până spume
mi-l făcă. MATEESCU, N. 43. Nici calul să-l
încură, Nici satul să-l meară. PASCULESCU,
L. P. 107. Flăcăii pe aici au obiceiul în ziua de
Sân-Toader de a încură caii în onoarea lui
Sân-Toader, căci ei umbă clăre, când eră pe
pământ (Zănoaga, jud. Romanai). MARIAN, NU.
77. Oamenii în ziua de Sân-Toader încură caii
(Petru, jud. Teleorman). ibid. (Bolota, jud. Dolj).
CALUL 27. Oamenii încură caii (= se iau la în-
trecere), când vin de la câmp; și mai încură și
la muși (Făurești, jud. Vâlcea). CALUL 61. S'au
dus să 'ncure caii (Cazil-Murat, jud. Constanța).
CALUL 96. # A-și încură cail = a-și alergă caii,
a-și face mendrele, a-și face cheful (Făurești, jud.
Vâlcea). CALUL 61. | (Ref. = pasiv). Căii se încură
în Sămbăta Sân-Toaderului, când băteții se tău
la întrecere. E bine ca toți caii să se încure în
ocază și ei, căci de e vremea bolnav, și se va
încură, se va face sănătos (Comosteni, jud. Dolj);
apropiere etimologică de a (se) cură = a se vin-
deca? CALUL 26. Căii se încură, când sânt bine
îngrășiți și odăniți (Bănești, jud. Dâmbovița).
CALUL 68. [Căii] se încură la Sf. Toader, când se
tind cărlanți (Cazil-Murat, jud. Constanța). CALUL
96. || P. ext. (Complemental e locul pe care se
face încurarea) A străbate (cu caii) în fugă, a
alergă (cu caii) prin... Apucă... unul pe altul de
poalele cămeșii și încep a încură în fugă toată
ogroada. MARIAN, I. 220. A plecat la vânoțoare
Să 'ncureze, să vâneze Munții. id. NU. 475.

2°. Refl. (Despre cai; mai rar despre alte ani-
male) A o porni la fugă alergând unul după altul,
a o rupe de fugă, gonindu-se unul pe altul, a se
întrece alergând; a alergă în voie, a zburdă. Calu 'n
ednă i se 'ncură. COȘBUC, F. 114. Începă pri-
măvar' a da, Ierbulița a se sălă, Odlușei a
se 'ncură. MAT. FOLC. 58. Se încură caii pe izlaz
(Păușești, jud. Vâlcea). CALUL 69. Căii se încură
numai când alergă de voia lor. Se încură însă
și măgarii, dar mai rar; când se încură măgarii,
trebuie să ploteie (Caracal). CALUL 63. Calul se
încură, când fuge slobod, fără să fie mânat de
nimeni (Regeș-Cuius, jud. Constanța). CALUL 84.
Se zice ca se încură de un cal tânăr, gras, care
zburdă (Cazil-Murat, jud. Constanța). CALUL 93.
Porcii se încură (= alergă, fug) cu pate în gură.
GOROVEI, C. 3263. # Se 'ncură măgarii: când se
joacă oamenii mari, ca niște copii. ZANNE, P. I
530. || P. ext. (Despre călăreți s. despre copii,
călări sau nu) A se lua la întrecere; a fugi zbur-
dând. [Copilul și mânăzul de supt el] au întins la
drum, zbeguindu-se și încurându-se. SPIRESCU,
ap. TDRG. Înapoindu-se de la păgune, copiii se
tău la întrecere, se întrec, se încură, se gonesc cu
căii (Rudari, jud. Dolj). CALUL 25. || Fig. (De-
spre oameni) A o porni care încotră, a o rupe de
fugă. Se încură toți de frica împărătaului. GCR.
I 132/2.

II. † (Neologism, format din lat. *incurrere*)
Trans. A alungă. La al dotlea an mai lacom

incurând pre Goși preste Dundre..., se înecă. P.
MAIOR, IST. 22. Până la Iacurșile lor 6-au încură.
id. ib.

[Prez. ind. încur și (rar) încurés. | Și: † încure,
încură † vb. III (cf. *încurăre*) și (ca currere) curge]
încurge vb. III. TEODORESCU, P. P. 47. | A dje-
ctive: încurât, -ă; încurător, -oare (sensul de
scoursiers dat de BARONZI, L. 99/2 e suspect). |
Astracte: încurare și încurăre † s. f. = aler-
gare, cursă (de cai), întrecere; (ad II, prin apro-
piere de neologismul *incursiune*) năvălă, încăl-
care de hotar. Carule sa prioi la încurărea căilor...
INDREPTAREA LEGII (1652), ap. TDRG. Ame-
nșăririle și încurările Cazaclor rusești nu pu-
tuse să-i facă să reîntre în linștie. GHICA, S. 629.
Făptuesc o 'ncurare din nou. COȘBUC, E. 97/2.
În Muntenia și mai ales în jud. Romanai există
încă și ocuma încurarea căilor, numită și saler-
gare de cai, în ziua de Sân-Toader, la începutul
Postului mare. MARIAN, NU. 77. Întrecerile cu
cai sau încurăturile (încurările) se fac numat de
câtre copiii cari merg cu vitele părinților la pă-
șeri (Rudari, jud. Dolj). CALUL 25; — încurât s. a.
= alergare (de cai). Incuratul câtor (spre de-
prindere). I. GOLESCU, C. I 156; — încurătură s. f.
= alergare (de cai), cursă (de cai), întrecere (de
cai). Încurături de cai. COȘBUC, N. REV. R. I
164. Încurături de cai se fac la Sân-Toader. La
încurături participă numai flăcăii (Dăbuleni, jud.
Romanai). CALUL 64. Încurături: când se joacă
cailor pe câmp (Titu, jud. Dâmbovița). CALUL 65.
Se zice întreceri, alergări, încurături, fugă, rama-
gali (Băitleni, jud. Dâmbovița). CALUL 67. În-
trecceri sau încurături se fac în ziua de Botzul-
Domnului, când protol face sfîșierea apei (Bra-
neștea, jud. Dâmbovița). CALUL 66/1. | Astract
și local: încurătoare s. f. = alergare (de cai);
locul unde se încură caii, ce se zice turcește *o-
meidans* (I. GOLESCU, C. I 156). În ziua de Sân-
Toader se serbează încurătoarea căilor... tes flă-
căii la câmp și încură caii (Bolota, jud. Dolj).
CALUL 27.]

— Din lat. prop. *in-curro, -are, factitivul lui
curro, -ere. Dacoromania, IV 687 § u.

INCURĂ † vb. III v. încură.

INCURABIL, -Ă adj. Incurable. — Care nu se
poate vindeca, lecul, tămădul. [Familia: (după
fr. *incurableté*) incurabilită s. f. = neputința de
a se vindeca, lecul, tămădul].
— N. după fr. (lat. *incurabilis*, -e, idem).

INCURABILITATE s. f. v. incurabil.

INCURAJĂ vb. I^a v. încurajă.

INCURAJĂ vb. I^a, I^a, 2°. Encourager.

1°. Trans. A da, a face, a inspira, a însuflă
cuiva curaj, îndrăzneală, inimă, bărbăție; p. ext. a
îmbărbăta, a însuflă, a îndemna la o faptă,
cf. an|imă. Căi ce intră baba'n casă... rădmăta
pe o cărje, începe a încurajă pe Heana. RETE-
GANUL, P. I 53/2. | Refl. A prinde inimă, a-și
face curaj; (absolut) a spune vorbe de îmbă-
hătare. *Linștie* se trece, e'ocană Fănicu, încurajă
treătorul. N'g'o să fie nici o primejdie. CHIRITĂȘ,
CONV. LIT. XLII 448.

2°. A protejă, a sprijini, a favoriza ceva. Comi-
țiunea eale de păreră ca Consiliul general să în-
vite pe dl Ministeru al Instrucțiunii de a încu-
rajă... stabilimente de internate particulare. ODO-
BESCU, II 74.

[Și: (mai de mult, mai mult grație) încurajă vb.
I^a; (cuvântul prătrunzând și în popor, se aude și
cu formele asimilate spiritului limbii) încurajă,

Incursă vb. I^a. [A]djectiv: **incursat**, (cu negativul **ne(î)ncursat**), -ă = îmbărbătat; plin de însuflețire, de inimă, curajos, inimos; protejat, sprijinit. El cu piept **incursat**, *Alegând l-a apărât.* PANN, E. V 23. *Apoi ai lor frați și rude căzându-le luptător, cu putere 'ncursat...* id. ib. II 3. *Și de aceea 'ncursaj...* ȘEZ. IV 11^{1/2}; — **incursător**, -oare = care dă s. inspiră curaj, care îmbărbătează. | **Abstract:** **incursaj** s. f. = îmbărbătare, curaj; protecție, sollicitudine, sprijin. *Dacă văd Haridim că fără sulje a rămas, Cu mai mare 'ncursajare se arătă 'n acel ceaz.* PANN, E. II 73. *Scopul este ca prin această incurajare să se fmbundățească soul herpheliilor.* C. NEGRUZZI, I 36.]
— N. după fr.

INCURJĂ vb. I^a v. **incursaj**.

INCURĂTOARE s. f. }
INCURĂTURĂ s. f. } v. **incură**.

INCURCĂ vb. I. I. 1^a-3^a (*S'*emmler, (*se*) *brouiller*, (*s'*) *enchevêtrer*. II. 1^a. (*S'*) *embrouiller*, (*se*) *perdre*, (*s'*) *embarrasser*, (*se*) *confondre*. 2^a. (*S'*) *embarrasser*. 3^a. *Enferm, balbuter*, (*s'*) *embrouiller* (en parlant de la langue). 4^a. (*S'*) *empêtrer* (dans une affaire, dans une liaison). 5^a. (*S'*) *attarder*. 6^a. *Ouvrir*.)

I. La origine, **incurcă** eră un termen din graul torcătoarelor; azi e întrebuințat adesea în sens figurat.

1^a. **Trans.** [despre om; complementul e firul de tors, țele la țesut, ața la cusut, etc.] A amestecă una 'ntr'alta, a încalcă, a înnoadă (fără voie); r e f l. (despre fire, țte, ață) a se amesteca, a se încalcă. *Se incurcă ața = se înnoadă, se amestecă, de nu poți coase.* GOROVI, C. 1446. *Firele când se incurcă, Anevoie se discursă.* ZANNE, P. 291. *Ône a încurcat pânza, trâmbe să o discursă.* id. III 269. # A **incură** țele = a produce confuzie, dezordine; a complica lucrurile; a se incurcă țele = a se complica (o afacere). *Tiat, să, nu incurcă țele bobei (= n'o zăpăci).* S. NADEIDE, ap. TDRG. *Dracul n'are altă treabă, decât că incurcă țele în lume.* id. V 572. *Îmi pare că s'au incurcat țele!* CONV. LIT., ap. TDRG.

2^a. P. anal. (despre firele de iarbă, asemănate cu firele de tort, p. ext. despre livadă, lăneță) **Trans.** A încalcă prin călcare. *Florile mi le-ai călcat...* *Lăvezi verzi mi-ai încurcat.* TEODORESCU, P. P. 582b. *Să-mi caleți tu locurile, Să-mi incurci fânțele, Să-mi dărăști lăcizile.* ib. 627.

3^a. (Despre drumuri, urme etc., care, se latind ca firele) **Trans.** și r e f l. A se amestecă apă, încât să nu le mai poți desluși. *Iepurile și culpea, fiecare după firea sa, se silice a-și minși gonacii și a incurcă dăru lor printre tulpinile despuțete.* ODOBESCU, III 41^{1/2}. *Și le 'ncurcă cărările, Tot cu desmierdările.* TEODORESCU, P. P. 148. A i se incurcă potecile (cutră). BARONZI, L. I 41^{1/2}.

II. Din graul torcătoarelor și țesătoarelor, cuvântul trecu în limba tuturor, ca termen potrivit pentru a exprima o mulțime de idei mai mult sau mai puțin abstracte.

1^a. (Din ideea de amestecătură) s'a născut aceea de zăpăceală, confuzie). **Trans.** și r e f l. A (se) zăpăci, a (se) ului, a (se) ameți. *Penruce incurci și amesteci pe băceți?* C. NEGRUZZI, I 9. *Ață și 'n aste locuri căprăia o dărit.* *Picioaru și cel ager m'a încurcat de tot.* ODOBESCU, III 83^{1/2}.

2^a. (= Amestecarea firelor s. înnoadarea aței produce = oprirea lucrului). R e f l. (Construit cu prep. în, prin (tre), de) A nu putea înaintă din cauza confuziei, a rămâne prins, fixat pe loc, a te împiedeca, a te împleteci (la vorbă s. în expunere).

Pute-se piciorul lui în lanț, în mreajă să se incurce. BIBLIA (1688), ap. TDRG. *În adja acia în s'au prins piciorul, de să incurcâră.* DOȘOFTEIU, Ps. 31. *De nu s'are fi încurcat ai noștri în carele cărești și boterești...* LET. I 139. *S'a încurcat în datorii.* PONTBRIANT. [*Se ziceă că pârîntele, odată... s'ar fi încurcat în cetina sfintei eugheliei.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Și ne coborim noi cu mare greutate pe niște poduri primate primedioase și ne încurcăm printre ciriciei de brad.* CREANGĂ, A. 30. *S'ou încurcat în niște păteje.* SBIERA, P. 297^{1/2}. *Se incurcâu singuri în alătea picioare.* ȘEZ. III 30^{1/2}. *Când merge mreja, pețele vrea să treacă rândul întâu prin ochii... vari; când colă se incurcă de a doua pânză, mai deasă. Atunci smucește 'napoi, dar se incurcă și mai rău, căci aripile înținse... nu-l mai lasă să se tragă înapoi.* ib. IV 115^{1/2}. *De măcepi se incurcă, Măricini îl înșepă.* TEODORESCU, P. P. 508 b. *Dacă-i curcă, Ce se incurcă în călea vîndătorului?* I. GOLESCU, ap. TDRG. | **Trans.** A împiedeca, a stânjeni, a opri în lucru. (Haldanii) *incurcă la prîști (pe țărani).* I. IONESCU, C. 62. | (**Trans.** = fact.) A face ca cineva să nu mai găsească o ieșire, a face să rătăcească prin... *Baba Ufa, care-ți incurcăse vaca printre carele omnești...* DELAVRANCEA, ap. TDRG. # A **incură vremea** = a pierde vremea de geaba, fără să lucrezi cu rost; a incurcă zilele cuiuă s. a incurcă lumea = a nu fi de nici un folos, a sta în cale, a stânjeni, a împiedeca pe alții. ZANNE, P. II 538. *Toată lumea se incurcă de mine = stau meru în drumul tuturor).* D. ZAMPFESCU, ap. TDRG. *Atfel nu-l mai luam după mine, ca să-mi incurcă zilele.* CREANGĂ, P. 216. *Decât să mă incurci apă lumea...* id. P. 186, cf. ȘEZ. II 42^{1/2}. *Drăp, de nu ști jucă, Vremea n'o mai încurcă.* JARNEK-BANSEANU, D. 419. *Mă incurcă = mă stinghiresc.* *Îi incurcă pe ai că areă casa la loc rău.* GHIABANESCU, ap. TDRG.

3^a. (Încălțirea firelor produce o stagnare, o funcționare reas). A ezită. A i se incurcă cuiuă limba (în gură) = a nu mai avea siguranța graului, a i se legă (limba). *S'a îmbătat și acum i se incurcă limba.* A **incură cuvinte** = a îngăimă (din cauza perplexității), a balborosi (neștiind ce să răspundă). *Boterit... fără de temetu, cuvinte cădeau ou încurcat.* BELDIMAN, TR. 354. A **incură vorba s. a o incurcă** = a vorbi confuz, a da răspunsuri evazive, a nu ști ce să spui, a spune minciuni. *Bătaul încurcă vorba.* ȘEZ. II 153^{1/2}. *Împărțit însă cu început s'o incurcă în toate părțile și să-i pute fel de fel de piedici.* SBIERA, P. 90^{1/2}. *O tot incurcă și et cum pot.* ISPIRESCU, U. 125^{1/2}.

4^a. (Din ideea de înnoadare a firului s'a născut sensul) R e f l. (Construit cu prep. cu, în, vechime și cu dativul) A se pomeni (fără voie și fără puțință de a se desface) legat cu cineva, prins în mrejele cuiuă, a se înnoadi cu cineva; **trans.** (complementul e omul) a prinde pe cineva în mreje, (complementul o viață) a-i legă viața cu cineva. *Penru marea cădem de la Dumnezcu și...* *Încurându-ne acestora...* *vreamă vieții noastre răspimiu-o cu rău.* CORESI, EV. 416^{1/2}. *Cu dracu s'o fi 'ncurcat.* PANN, P. V. III 57. *Puțin a lipăit să nu se incurcă cu fata vezrului.* GORJAN, B. II 173. *Se incurcă apă de bine, încăr se trezi înural.* C. NEGRUZZI, I 310. *Chirfoaia... te leagă și te 'ncurcă, de nici dracu te discursă.* ALECSANDREI, T. 76. *S'a 'ncurcat cu proada.* ȘEZ. II 75^{1/2}. *Haide, țeju, cu mă duc, Viață cu tîne nu 'ncurc.* ȘEZ. VIII 81. # A o **incură** cu cineuă = a o păți, a da de dracu. *Colindătorii... își bat joc de acela care îi lasă să piacă cu mâna goală...* *Apoi îndată își tau tălpușă și fug...* *cu nu cumădă să o incurcă cu gada casei.* PAMFILE, J. II 113. | R e f l. A se angaja (fără voie, silite de împrejurări)

intr-o afacere, din care nu mai poți ieși. Se incurcă în războaie, în care e învins. C. NEGRUZZI, I 276.

5°. (În legătură cu o noțiune temporală sau locală) A zăbovi, a întârzi, a pierde vremea fără nici o ispravă. Moș *Bodringă* se incurcăse nu știu pe unde în *sara* aceea. CREANGĂ, A. 110. Nu mă mai incurc prin preajura poalei, ci o tau la sănătoasă spre casă. id. ib. 6. (Mai ales după o afirmare, spre a o întârzi și mai mult, ce întrebunțată expresia) Nu se incurcă = nu se lasă, nu gumește, nu stă pe gânduri, nu-și pierde vremea, nu face un lucru pe jumătate etc. *Spirul*, acel falsic *Spirul*, ce-au prădat *Tara-de-sus*. Nu se incurcă, trece *Prutul*... BELDIMAN, TR. 382. *Scutite de grăji și nevoi, huzură*, nu se incurcă. CONTEMPORANUL, IV 506. Bună ziua, *Teane*, zise *Dumnezeu*. Dar căniți, căniți, nu te incurcă! CREANGĂ, P. 299. Când bați pe cocoșul, ori *bate-l cum se cade*, ori nu te mai incurcă. ZANNE, P. IV 310. | A (o) incurcă = a duce o viață chinuțică, ca vai de ea; p. ext. (despre animale) a o duce, a trăi. O incurcă și ei de azi pe mâne, cum poate. Ai cumpărat o păreche de juneci, de-ai avea norocul să incurcă = să trăiască. Nu-i scump porcului, de-ai avea norocul să incurcă (Merisori, pe Jiu). VICIU, 61.

6°. (Cu aceeași trecere de sens ca la termenul țesăloresc *sa urzi*) † A uneli. Aduce *Dumnezeu* înaintea noastră împuțatările și osândele fără vreme ce osândim vecinilor noștri și hilitia ce incurcăm unul spre altul. CORESI, EV. 327¹². Dară nu ești tu acela ce-ai împuțat de gubeni mâinile străjilor, să împletească și să incurcă năpasta asupra învierii DOSOFTEIU, V. S. 125¹.

[Adjective: incurcă (cu negativiul ne(in)curcă], -ă = amestecat, înmădat, încălțit, zăpăcit, uluit, amețit de cap, scos din fire; confuz, complicat, nelămurit, nedeluzit, critic; prins, înmădat, stingerit, jensat, reținut, angajat. (Ad I 1°) Zăreac pe *Statu-palmă* incurcat în a sa barbă ca un ghem. ALECSANDRI, P. III 237. Zile înșirate, fere încateate. BARONZI, L. I 57¹². Să-mi porți coadă peptănaidă. Cu beteală încateată. SEVASTOS N. 163¹. Capital [când se naște] cu buricul încateat pe după gât (= învătățit în jurul gâtului). GOROVEL, C. 427¹. MARIAN, NA. 21; (ad I 3°) Cădrile încateate. ALECSANDRI, P. P. 103b¹². Dru-murite... erau puțin cunoscută și foarte încateate. CREANGĂ, P. 184; (ad I 1°) Acașă feliurime încateată făcă să totă un bine. KONAKI, P. 295. Căntările preușilor... suetual clopotelor, izbucnirile inușurilor făceau, toate la un loc, un vuet încurcat (= confuz, nelămurit). ODOBESCU, I 3¹². O porcaie lungă și încateată. EMINESCU, N. 67. Stau cup ricina 'ncateată. OLLĂNESCU, H. A. P. 19. Ana, încălă, com încateată de priverca ironică a cunoscătoare, se duce... D. ZAMFIRESCU, R. 65. Situația e încateată. TDRG; (ad II 4°) Incurcat în războiul tău... BELDIMAN, N. P. I 135¹. E incurcat în trebă. C. NEGRUZZI, I 69. † A o lăsa încateată = a nu mai lămurii o chestiune, a nu se mai ocupa de o afacere neclară, a lăsa un lucru nelămurit. [Controversa] să o lăsdm și de data asta încateată! ODOBESCU, III 68¹. Ei, lasă-o încateată! COȘBUC, F. 14; — Incuător, -oare = care incurcă. Și de ce mult încuătoare mincinoasă. CAT. MAN, 163, 164; (substantivat sup- forma feminină) Incuătoare s. f. Luciu coasa de-a spinare și sacu cu demănoare și m'apucatu p'o cârare, Să-mi cosese încuătoare [nota: eun fel de iarbă], poate: iarbă încateată]. SEZ. XII 148. | Abstracție: (rar) Incurcare s. f. = confuziune, complicare. În tot ceauz caufi pricină și încuători. PANN, E. II 4; — incurcă s. a. = zăpăciti. S'o îned... Și la pricină de 'ncuător. TEGODORESCU, P. P. 361b; — [de obicei] Incuător s. f. = amestecătură, încălțire, zăpăceală, uluială, confuziune, complicație,

perplexitate; (med. pop.) Incuătoră de moțe = ocluziune intestinală (BIANU, D. S., cf. DAME, T. 30). Prilej ce-și(i) făcă eră încuători, făcându-să od i-i rău. DOSOFTEIU, V. S. 183². Pătruns de necesitatea de a nu da... Incuătoră Sublimis Porți. URICARIUL X 366¹⁷. Ce ciudață 'ncuătoră! KONAKI, P. 274. Iacă în ce încuătoră am intrat. CREANGĂ, P. 201, cf. ISPIRESCU, L. 250. Vremea Incuătorilor și meșugărilor sălănești trebuș să încete. SEZ. VI 132. Aleg vântul de prin încuătorile afoș și-l pun în trairile pentru pește. ib. IV 115¹². Incuătoră asta nu t-au făcut-o altu. ib. IV 2¹². A băgă în încuătoră, a scoate din încuătoră. Din Incuătoră în împleticte = din rău mai rău. ZANNE, P. V 338; — Incuăcă s. f. = (Mold.) Incuătoră. Harap-Ab căzându-se pus în încuăcă, nu mai știu ce să făcă. CREANGĂ, P. 270, 85. A. 62; — (derivat din încuore) Incuăcă s. f. = (Mold.) Incuătoră, PAMFILE, J. II. | Compus: Incuăcă-lume(a) s. m. invar. = om zăpăcit, de care te împiedici mereu, care nu e bun de nimica. Cf. ALEXI.

— Din lat. pop. *Incollo, -are (de la *colus* cu înțelesul scării) și *afir*). G. Giuglea, *Cercoțări Lex*: p. 12. Cf. *descuăcă*. (Etimologia dată de S. Pușcariu, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXVIII 680-681, din de-[ob]curicare ca elucidă, a face să fie clar) *descuăcă*, de la care s'ar fi construit, după modele ca *deschid-închid*, *deabroc-îmbroc* etc. — un încuăcă, e mai puțin probabil, cu toată analogia ce există cu fr. *brouillard-embrouiller*).

INCURCĂLĂ s. f.

INCURCĂ-LŪME(A) s. m. inv.

INCURCĂREALĂ s. f.

INCURCĂTOARE s. f.

INCURCĂTORĂ s. f.

v. Incuăcă.

INCŪRE vb. III. v. Incuăcă.

INCURELĂ vb. II. Ceindre d'une courroie. — Refl. A se încinge cu curele. Violele să-mi scoți, Curele să-ți faci, Să te 'ncurelzi. TEGODORESCU, P. P. 64. [Abstract: Incuăcă s. f. = Scoala murgal de 'ngelat, De 'ngelat și 'ncuăcă]. BIBICESCU, P. P. 332.

— Derivat din *cură* (plur. *curele*) cu pref. *in-*.

INCŪRGE vb. III. 1°. Faire incursion. 2°. Rentrer. — (La cărturarii din Ardeal).

1°. Intrans. și trans. (Invechit) A intră cu impetuozitate, cu violență în ceva, a năvăli, cf. *in vadă*. Turci încuăcă țara. LM.

2°. Intrans. (Despre banii care se plătesc, despre un act s. o hârtie care se înainteză la o instituție) A intră.

[S]: Incuăcă vb. III. | Adjective: Incuăcă (cu negativiul *neincuăcă*), -ă = intrat. Sumele, acele încuăcă. | Abstract: Incuăcăre s. f. | Familia: (Numai la P. MAIOR) Incuăcă † s. f. = năvălire, invaziune, incursiune. Au înfrânt pre corvauri de a face încuăcă în Dacia. IST. 22. Varaurii se cuprindă cu încuăcă și cu prădare prin părțile Împărăției Romanilor. ib. 33; — (pretutindeni) Incuăcă, (după fr. *incursion*) Incuăcă s. f. = invaziune, năvălire de dușmani într-o țară străină; fig. intrare într-un subiect străin de preocupările obicinuite, cf. *împietare*; *excurs*. Incursia Tătarilor în Moldova. LET. I 111¹. În aceste regiuni, apă des pustie de incursiunile Tătarilor... ODOBESCU, II 227. Se zice că ar fi serbit, în vecime, de streoajă pentru pază locurilor despre incursiunile inamicilor. id. ib. 176. Un poez care a făcut o incursiune în domeniul științelor exacte.]

— Formațiune savantă (în sensul 1^a după lat. *incurrere*, în sensul 2^a, după germ. *einfließen*) din **in-** (**in-**) și **curge**.

INCURGE vb. III v. **incură** și **incurge**.

INCURIE s. f. **Incurie**. — Lipă (mare) de îngrijire, de grijă, neîngrijire, cf. neglijență. *Incuria* și *neapăsarea* odtre amintirile strămoșești. ODOBESCU, I. 345.

— N. din lat. *incuria*, -am, idem.

INCURMEZIȘ vb. I^a v. **curmezii**.

INCURPENI vb. IV^a refl. v. **curpen**.

INCURȘĂ † s. f.

INCURȘIE, **INCURȘIUNE** s. f. } v. **incurge**.

INCURȘI † vb. IV^a refl. *S'etablit* à la cour de qqm. — A se așeza, a se stabili în s. la curtea cuiva. *În cuperământul Zeului de ceruri incurși-se*. CORESI, PS. 252. (; în cuperământul D-zeului Incurșiiu-m.e. PSAL. SCH.).

— Derivat din **curte**, cu pref. **in-**, după paleosl. *cedoriti-sp*. TDRG.

INCURUNDĂ † vb. I^a v. **curând**.

INCURȘB- v. **incurșb-**.

INCUSCRI vb. IV^a refl. *S'allier* (à une famille). — (Construit cu prep. cu, † cătră, une-ori compănit prin împreună) A se face cuscură (s. cuscră) cu cineva, a se înrudi prin cuscrenie, cf. *Incumnăți*, *Incumetri*, *nemuri*, *Inrudi*. Să vă *incuscări* cătră ei. BIBLIA (1688) 131. *Celalalt fecior...* să ia fata lui *Cantemir...* să se *incuscereze*. LET. II 266/22. Să *incuscraie* cu *Theodorice*. CANTEMIR, HR. 287/11. *Se incuscrisse cu Leopăi*. MAG. IST. I 212/24. S'ar *incuscari* cu *dracul*, numat mirean să fie. C. NEGRUZZI, II 249/29. *Prei să ne incuscăm împreună?* ALECSANDRI, T. 954. cf. 791. *Pădărășeni* nu se *incuscereze* *niciodată* cu *ne-românii*. HASDEU, I. c. 13. cf. *nemuri*. MARIAN, NA. 363. MOLDOVAN, T. N. 15. IORGA, C. I. 1/22. ISPIRESCU, U. 34/2. † *Gusați* cu *gusați* se *incuscereze*. BARONZI, L. 67/2. Până nu ne *potrivim*, *amândoi* nu ne *incuscăm*. ZANNE, P. IV 391. Nu m'oiu *incuscă* cu ei, se zice când cineva nu este cruțător față de cineva z. nu vrea să-l ajute. lb. || A se înrudi prin cuscrenie cu cineva. Se făcu *uncuța* *strelnilor*, cu care se *incuscă*. C. NEGRUZZI, I 278. [Prez. ind. *incuscăreze*, mai rar *incuscă* (DOSOFTEIU, ap. TDRG).] Ș: **Incuscă** vb. I^a † Adjectiv: **incuscărit** (cu negativul **ne(incuscărit)**), -ă = înrudit prin cuscrenie (cu cineva). *Boierii...* cei mai mulți erau *incuscăriti* cu *Polonii* și cu *Ungurii*. C. NEGRUZZI, ap. DDRF. | Abstract: **incuscărie** s. f. = înrudire prin cuscrenie. Să *roagă* de *iertăciune* de *incuscăriea* ce-o cerd. PANN, E. IV 26. L'ar fi *putut scuti* pe *dânzul* de *onoarea* unei *incuscăriti* cu *Timuș*. IORGA, L. II 579; — **incuscărit** s. a. *Dacă-i vorba pe'ncuscărit...*

— Derivat din **cuscure**, cu pref. **in-**.

INCUSLUI vb. IV^a v. **incuslui**.

INCUTROPİ vb. IV^a v. **cutropi**.

INCUVINȚĂ vb. I^a. 1^a. *Approver*. 2^a. *Accorder*. 3^a. *Permittere*.

1^a. (Mold., modern) Trans. A aprobă. Tot satul *cutvințează* *vorbirea* lui *cumin*. I. NEGRUZZI, II 150. *Adverbal*, *incuvințe* *vecinul* din *dreapta*. C. PETRESCU, C. V. 115.

2^a. Trans. A acordă. *Două luni de oprire în străindutate* ce *bătrânul...* mai *incuvințează* *stulul* său. I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

3^a. (Construit cu să) A da voie, a permite. Au *incuvințat* *feței* *sale* *celei* *mai* *mari* *să* *se* *primble* cu el. SBIERA, P. 89/22.

[Ș: **cutvință** † vb. I^a. || Adjectiv: **incuvințat** (**cutvințat** †), -ă = (†) cu *cutvință*, *cutvințos*, *intemeiat*, *potrivit*; (astăzi) acordat, aprobat, permis. *Cutvințat* și *la frumescă* și *la stat* și *la vîrtutea* *trupului*. MINEIUL (1776) 52/2. *Nărauri* *bine* *cutvințate*. CALENDARIU (1814) 128/22. *Foarte* *incuvințat* *s'a* *picolat* *la* *împărat*. PANN, E. II 113. *Incuvințate* *documentări*. P. MAIOR, IST. 38. *Incuvințate* *datorit*. DRĂGHICI, R. 152. *Contrariul*: **neincuvințat**, -ă adj. (și cu înțelesul de) *necutvințos*, *nedemn*. *Acote* *neincuvințate* *ale* *lui* *purităr*. DRĂGHICI, R. 4, cf. 153, GCR. II 162. Abstract: **incuvințare** s. f. = aprobare, *consimțămînt*, *permisiune*. *Cere* și *incuvințarea* *Patriarhului*. C. NEGRUZZI, I 241. [Mirele] a *capăt* de *la* [părinți] *incuvințare*. MARIAN, NU. 96.]

— Derivat din **cutvință**, cu pref. **in-**.

INCURTĂRIĂ vb. I^a v. **incurtăre**.

INCUVIZIȚIE † s. f.

INCUVIZITÓR † s. m.

INCUVIZITÓRIAL, -Ă † adj. } v. **inchiziție**.

INDĂLB, -Ă adj. v. **dalb**.

INDĂLUI vb. IV^a v. **andăli**.

INDĂLUNGĂ vb. I v. **îndelungă**.

INDĂMĂNĂ adv., adj., s. f. (ș. d.) v. **îndemână** ș. d.

INDANTELAT, -Ă adj. v. **dantelat**.

ÎN DAR loc. adv. I^a. *En présent*, *gratuitement*. 2^a. *En vain*.

1^a. Ca dar, prezent, cadou; p. ext. fără răsplătă, de geaba, în cinste (III 1^a), gratis. *Îi cei trimite slobod în dară* (doșor), BIBLIA (1688) 54, cf. 101^a. A te lăuda *nepricepându-ne*, în dar *mi-luște-ne*. MINEIUL (1766) 207/2. *Toți cămii* *avea* *arme* *proaste* și *le* *țineau* *în* *zadar*. *Le* *trăim* *la* *Eterie*, *și* *de* *doi* *toate* *în* *dar*. BELDIMAN, TR. 344. *Ei* *este* *odorul* *fără* *preț* *pe* *care* *voiu* *ad-i* *dau* *în* *dar*. I. NEGRUZZI, VI 247.

2^a. † (Mold., traduce pe slav. *zadav* = *zadav*) În *zadar*, *zadarnic*, în cinste (III 1^a). *Ascultă-mă*, *hitoă*, și-ți *uță* *ruda*, *Că* 'n *dară* *nu* *fi-i* *truda*. DOSOFTEIU, PS. 142. *Slobozită* *puștie*,... și *se* *gîndită* *că* *vor* *înapăimă* *pre* *Tătari* *numai* *cu* *sunt*; *ce* *nu* *se* *sporie* *nepriceput* *numai* *cu* *zucul* *în* *dar*, *fără* *moarte*. LET. I 347. *Ostenția* *mea* *în* *zadar* și *nevoia* *în* *dar* *îmi* *cu* *ieși*. CANTEMIR, IST. 218.

— Compus din **în** și **dar**. Cf. **îndara**.

INDĂRĂCNI † vb. IV^a v. **îndărăpă**.

INDĂRĂMNIC, -Ă adj. v. **îndărătnic**.

INDĂRĂPNĂT, -Ă adj. v. **îndărăpă**.

INDĂRĂPNIC, -Ă adj. (ș. d.) v. **îndărătnic** (ș. d.)

INDĂRĂPNICIUNE s. f. v. **îndărătnic**.

INDĂRĂPT adv. v. **îndărăt**.

INDĂRĂPTĂ vb. I^a. 1^a. *Se retirez*, *reculer*. 2^a. *Repousser*. — (Mold. și Transilv. de nord, vechiu și popular).

1°. A da îndărăt, a se retrage, a cedă. In-
fransa. *Cunoaște Noe c'au îndărăptat apă de pe
fața pământului* (cessavit aqua). DOȘOFTEIU,
ap. HEM. 490. *Unde eră nevocie, înșugi se vârlă,
ca, răzându-l ai săi, să nu îndărăpteze*. LET. I
145/12. *Atuncea Turcii au și înțepat a îndărăptare*.
ib. II 361/12. *Boala îndărăpicioasă* = dă spoli, des-
crește. Com. I. CORBU. || R e f. l. (numai pleona-
stic, în legătură cu înșopii) *Așteaptă, Irodiancă,
așteaptă, și 'napoi te îndăreapă*, că de nu îi-i
'ndărăptă, Cufiți în mâni și-oiu da. MARIAN, V. 163.
2°. Trans. A respinge. Cu riga îndărăptă
foamea cetății. DOȘOFTEIU, V. S. 3. 2. Acesta îndă-
răptă războaiele pururilor. Id. ib. *Atuneci îndă-
răpându-l Leșii, s'au întors Cazacii în tabăra lor*.
LET. I 320/12.

[Și: **îndărăt** vb. 1^a. (Bucov.) = a da îndărăpt
(com. A. TOMIAC); a face să se retragă, (s p e c.
despre lapte) a stărpi. *Dacă nu stărpește de grabă
lăsa... frecă cu usturoiu pisat... lăfele, anume
ca să îndărăteze (să stărpească mai degrabă)*.
MARIAN, NA. 427; — **îndărăt** † vb. 1^a. Cei
mai mulți boțeri, cart privea mult mult la întere-
re..., poțică adă rază pe acești boțeri [ciustii] pă
dinăfară..., ca să nu fie între ei vreunul carele
să-i îndărăteze sau cei puțin ad le defățeze fațele.
XILOT, CRON. 68; — [din îndărăpt, cu schimb
de conj. și prefacerea lui pu > en] **îndărăeni** vb.
IV^a = a respinge. *Dăscălii altor limbi, carii... ne
îndărăcneț pentru cōpțilul lor*. LOGHICA, ap. GCR.
II 253. | A d j e c t i v : **îndărăpăt**, -ă = stărșitor.
îndărătnic. *Norocul...* În jocul său... stă 'n vezi
îndărăpăt (traduce pe pertinax din textul latin).
Pe plac nesigure favori având la toți de dat.
OLLANESCU, H. O. 268. || A b s t r a c t : **îndărăp-
tătura** † s. f. (plur. -turi) = retragere în dezordine.
După această a doua îndărăptătură a oștilor lui
Vasile Voievod... M. COSTIN, ap. GADEL.]

— Derivat din **îndărăt** (îndărăt). Forma îndă-
rednă pare a fi disimilată din îndărătră < *dere-
trare, sau apropiată de îndărătnic.

INDĂRĂPTĂTURA † s. f. v. îndărăptă.

INDĂRĂPTNIC, -Ă adj. (ș. d.) v. îndărăt-
nic (ș. d.).

INDĂRĂT adv. I. 1°. *Derrière, en arrière*.
{S'emploie dans les cas où le français dit: re-
pousser, reculer etc.} 2°. *Inversement*. 3°. *Ironique-
ment*. II. *Derrière*.

I. 1. (Situat) înșopii și în dosul cuivă s.
a. ceva (în opoziție cu în faț[ă]). *Cădeură îndă-
răpt, pe spate*. VARLAAM, C. 103. *Legându-i
mâinile îndărăpt (= la spate)*. DOȘOFTEIU, V. S.
50. *L-au pus pe un cal, îndărăpt, cu fața spre
coada calului*. LET. II 252/12. *Calul fușe... carî-
nului cadă îndărăpt*. ALECSANDRI, P. III 248. *Mergă
și se tot uită îndărăpt*. ISPIRESCU, L. 130, cf.
RETEGANUL, P. I 20/12. *Două foi înaintie și
îndărăpt*. BREBENEL, GR. P. || [În unire cu verbele
care arată o mișcare ca: a merge, a se duce,
a veni, a porni = a se înșopii, a se întoarce)
N'a vrea muierea să meargă cu mine îndărăpt la
pământul acesta. BIBLIA (1688) 16, cf. C. NE-
GRUZZI, II 267/12. *Și 'ndărăpt să adă ducă cu multă
sădăltă*. DOȘOFTEIU, PS. 24. *Îndărăpt am venit*.
CĂTANĂ, B. 148. *Îndărăpt e la pornit*. ALECSAN-
DRI, P. P. 21/11. || [În unire cu verbe ca: a trimi-
te, a întoarce, a se înturna, are în-
țelesul acestor verbe compuse cu prefixul re-]
Se întorsără țară îndărăpt. CORESI, EV. 392/12.
Trimiță îndărăpt pre ceasulăltă crășină. ALE-
XANDRIA, 20. *Au dat poroncă... să se întorecă
îndărăpt*. LET. III 158/12, cf. C. NEGRUZZI, I 139,
ALECSANDRI, T. 714. *Îndărăpt că se 'nturnă*. JAR-
NIK-BĂRSEANU, D. 515/12. † A (se) da îndărăt =
a se retrage, (fig.) a se lăsa, a cedă; a regresa,

(despre apa unui râu) a scodea. *S'au dat Tô-
tarii îndărăpt*. LET. II 48/12. *Ei s'au prins cu
jurdământ să nu dea îndărăpt*. ALECSANDRI, P. III
204. *Vai de biet Român săracul, îndărăpt tot dă
ca racul*. EMINESCU, P. 161. *Începă a cedea a da
îndărăpt*. ISPIRESCU, L. 393. *Românul parcă e cu
capu 'n sac, de ce s'apodă tot îndărăpt dă*, zice
țărânu desnădăjduit, văzând că orice ar face, tot
rău merge. ZANNE, P. VI 283. A da (ceva) îndă-
rătat = a înșopii, a întoarce, a restitui ceva. *Să-i
dăte banii îndărăpt numai dăceti*. CREANGĂ, A.
105. *A fost dară nevoci ca să dea generalul său
îndărăpt toate cōte le avușese*. SBIERA, P. 192/12.
A rămăneț îndărăt = a rămăneț în urmă.

2°. † (Rare) Invers. *De pre numele țărăt de dînsul
supusă I-ar fi numit Ghettianul...* țară nu îndă-
răpt. CANTEMIR, HR. 118.

3°. † În mod ironic. (În expresia:) A grăi îndă-
răpt = a vorbi în ironic. *Cela ce eu grăi omului
cuvinte bune, și le va grăi cu hicleșu, de-i va bat-
giocuri, ce să dăzice va grăi îndărăpt* (hironice,
PRAV. MUNT.: peste piezi), acesta să va certă.
PRAV. 878.

II. S u b s t. (Rare) Dos. *Stau cu îndărăptul în
față*. LM. | (Mai ales în legătură cu un genitiv, cu
funcțiune prepozițională) **îndărătu** (cuivă s. a
ceva) = în dosul (cuivă), după (ceva). *Vor curvi
fețele tale de 'ndărătu Dumnezeuilor lor*. BIBLIA
(1688) 64, cf. 31. *Mireasa Viorica n-ăștepă 'ndă-
rătu* uști. EMINESCU, P. 196. *Eră îndărăptul
țurmei*. RETEGANUL, P. I 14/1, cf. ALECSANDRI,
P. P. 136/12. † D(e)-a îndăratele(a) (de-a 'ndără(p)-
tele(a), de-a 'ndăratele) = cu spatele înainte și cu
fața înșopii, pe dos, invers, întors. *Să zică tată-
nostru și să meargă de-a 'ndăratele*. GHICA, S.
55. *Au aflat toate pe de-a 'ndăratele*. SBIERA,
P. 192/12. *Perniora de-a schimbă*. D'a 'ndăratele-o
pușcă. TEODORESCU, P. P. 5789, ȘEZ. I 60/12.
D'a 'ndăratele mergă. PĂSCULESCU, L. P. 280.

[Și: (Mold., Transilv.) **îndărăt, îndărăt** † adv. =
întors, pe dos; nedrept. *Înt'ăiuta de ascuțit și
îndărăt giudeț cade* (sacre et sinistram... iudicium).
CANTEMIR, HR. 7, cf. IST. 82; — **înderete** (cu pro-
nunțare dial. *anjiret'e*) adv. JAHRESBER, XIII 92.
| Compus: **dîndărăt(p)** (dendărăt(p)) adv. = din-
șopii (și cu înțelesul adv. simplu) îndărăt, în urmă.
Partea dendărăpt se rîmăplă de țără undelor.
N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 95. [Femeia
bolnavă] *dîndărăpt mergă*. VARLAAM, C. 340.
Oratul s'a văzut cuprins dîndărăpt. LET. II 66/12.
Legându-i mâinile dină dărăpt. MINIEUL (1776)
40/1. *Macedonitii îi loveără, unii din dărăpt,
unii din mișloc*. ALEXANDRIA, 37. *Pictorul de
îndărăpt*. LB. *De-odată se simți țras pe dîndărăpt
de mântica surtucului*. ODOBESCU, III 46/12. *Capul
oștiei de dîndărăpt*. ISPIRESCU, L. 226.]

— Din lat. [in]directo, indiem. Formele cu pt se
explică, poate, prin contaminarea lui îndărăt cu
un *înderect din lat. *Indirectus*. Expresii ca **grăi
îndărăpt**, forma îndărăpt și înțelesul ei de *nedrept*,
apoi derivate ca **îndărăptnic** etc. pățănute se a-
proprie de sensul latinescului *indirectus*, iar faptul
că în texte vechi *înderect*(u) se scrie cu rr și în-
dărăpt numai cu r (cf. Căndrea, *Psalt. Sch.* glosar)
confirmă această părere.

INDĂRĂTĂ vb. 1^a | v. îndărăptă.
INDĂRĂTNĂ, -Ă vb. 1^a | v. îndărăptă.

INDĂRĂTNIC, -Ă adj. subst. *Pervers, obstinē,
entēt, rēfif*. — (În texte vechi traduce mai ales
pe paleal. *εργασμα* = perversus, asper, obsti-
natus, tortuosus; și cu înțelesul de) încopățănăt,
cu capul mare (LB), stărșitor și nelndupecat,
nesălnic, nătâng (ȘEZ. III 82/12), inaccuș; ecel
ce iubește ca toate lucrurile să meargă îndărăt,
să rămăneț îndărăt; cel ce se ține de un gând, de

o părere, adică împotriviitor, neascultător; cel ce la toate găsește împiedecare, nevoită, greotăte spre urmare, saunchiu, semete (L. GOLESCU, C. I.). *Cu aștept ai fi-veri și cu îndărătnicit [Intor]ii PSALT. SCH.; îndărătnicit PSALT. DOSOFTEIU; evens les pervers* îndărătnic *fi-veri [răsvrăti-te-veri PSALT. SCH., îndărătnic-veri PSALT. HURM., te veri îndărătnic PSALT. DOSOFTEIU PSALT. 1588, ps. 17, 27. Ruđă îndărătnic [rintu rău PSALT. SCH., sãmăntă îndărătnic PSALT. HURM., generation révéche] și mōnioare, ruđă ce nu-și dereaptă inema sa. ib. ps. 77, 8. Eră îndărătnic, cō nu înțeleget dereptul și dereptatea. CORESI, EV. 89/2. Eu n'am pãzi de cãdrile îndărătnicului (idem Wege des Mōrders) PSALT. (1651) 175. *Enderetic* = haereticus (apostata, retro-abies). ANON. CAR. *Huñ pre acet rãți și îndărătnic din Greci. LET. II 442/10. Nu dñtem lupi și îndărătnici la nãravuri. TICHINDEAL, P. 185. De un fu îndărătnic nici ac cum sã-mi vorbești. BELDIMAN, O. 33. Pãcōtos, nãlung și îndărătnic. C. NEGRUZZI, I 84. Pãtimaș și îndărătnic, s'o iubești ca un copil. EMINESCU, P. 257. Se aflã vreunul de ceti dãrji și îndărătnic... MARIAN, T. 295. || Substantivat: (Bot., Ban.) **îndărătnic** = clocoței (Clematis integrifolia). PANTU, PL. [S]: **îndărătnic**, -ã, **îndărătnic**, -ã PSALT. SUP. 335, SICRIUL DE AUR, ap. CGR. 124. LB., **îndărătnic** -ã, adj. subst. || Abstracte: **îndărătnicie** (**îndărăpnice**, **îndărăpnice**) s. f. = (vechiu) opoziție, opunere, rãutate; (azi) încãpãțnãre, neîndupãcare. *Endereticus* = haereticus (apostasia, recessio). ANON. CAR. *Iarã de are vrea sã facã îndărătnicte, sã stea împotrît. LET. I. A. 124/1. Scornit-sã îndărătnic în fãrãci. (fu pãrã Saduchelor. COD. VOR.; fãcutu-s'a u price BIBLIA 1688). N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 49. *Îndărătnicie și velenile diavolești. MINEIUL (1776) 187/p. Pãrinți cori sãni stricōți și rãsipice lucrurile... numai pentru îndărătnicia lor. URICARIUL, XVII 51. Numai dũdnãtea lui Dumnezeu... poate sã precovãrșcã fãrãdelegile și îndărătnicia ta. CREANGA, P. 324. S'au cum supãrat de îndărăpnicia ginerului sãu. SIBIERA, P. 43/1; - **îndărăpnice** t (îndărăpnice) s. f. = rãutate, rãzvãrtire. *Nemus l'umveo și îndărăpniceuna oamencilor cãtrã D-zdu. VARLAAM, C. 287, cf. II 42/p. Corbul, oãdicã rãvãtãți și îndărăpnici... sã fie fãcut. CANTEMIR, IST. 242. | Verb: **îndărătnic** (**îndărãpnice**, **îndărãpnice**) vb. IVã = (trans. t) a întorce pe cinevã de la ceva, a-l face sã se înapoizeze, sã plece îndrãt; (azi refl.) a se opune (LB.) din încãpãțnãre; a se încãpãțnã, a stãru cu îndărătnicie intrãlesale (COSTINESCU); (mai rar, trans.) a irita pe cinevã (POLIZU), a-l trezi spiritul de contradicție, a se împotrivi, a nu ascultã (L. GOLESCU, C. I.). *Pentru cãce Moisi și Aaron îndărãtnicește norodul de la lucru P BIBLIA (1688) 42. Îndărãtnic pre toți a fugi. MOXA, 369/p. Stãpãnul moșiei, îndărãpniceãdu-se, nu vo toã sã le dea. URICARIUL, II 141/p. Nu te 'ndărãtnice, bade Gavriile. ALECSANDRU, T. 1532. Se îndărãtniceã sã cãnte la... piono. BASARABEANU, CONTEMP. III 571. El este zacoș și se îndărãtnicește a... ISPIRESCU, L. 11. Nu fãcã nici o mișcare, ca zã nu supere ori sã îndărãtniceã pe zãna o veni dupã cã. ib. 35. | (Cu adjectivul) **îndărãtnicitor**, -oãre t = care se îndărãtnicește, se opune, nu ascultã; (și cu adverbul) **îndărãtnicește** (**îndărãpnicește**, **îndărãpnicește**) = cu îndărãtnicie, cu încãpãțnãre, cu stãruință îndărãtnicã (LB., COSTINESCU). Nu oãnditeci muncii sã se mōhneascã..., nici fãgduinței ceata luna îndărãtnicitori sã fie. CORESI, EV. 214/2. - Derivat din **îndãrãt** (**îndãrãpt**) cu suf. adj. -nle. (Pentru înțeles, cf. alb. propã cãndãrãt, propã******

(îndărãtnic). Posibil ar fi ca **îndărãtnic** cã fie numai apropiat de derivatele -nic, fiind disimilat din **îndărãtnic**, iar acesta sã fie un lat. "in-de-retreus. Forma **îndãrãtnã** ar sprinji aceastã explicație, la care pare a se fi gãndit și Laurica și Mas-simu.

îNDĂRĂTNICEȘTE adv.

îNDĂRĂTNICII vb. IVã v. **îndărãtate**.

îNDĂRĂTNICIE s. f.

îNDĂRĂTNICITÓR, -oãRE adj. t v. **îndãrãt**.

îNDĂRJEALĂ s. f. v. **îndãrji**.

îNDĂRJI vb. IVã I. 1°. *Irriter, pousser à. 2°. (Refl.). S'entlter, s'obtinere, se buter. II. S'engraisser, prendre de l'embonpoint.*

1. 1°. Trans. A face pe cinevã sã fie dãrã, a uțãtã, a întãrãtã, a îndemnã pe cinevã sã persiste în ceva. *Dulceata cuvintelor și poetica îndãrjivã mai mult la obrãncine pe filosoful nostru. GORGAN, H. IV 62. Și pe Turc II îndãrjivã. PĂSCULESCU, L. P. 268.*

2°. Refl. A deveni dãrã; a luã o poziție ostilã; a se infuria; a persista în ceva cu multã încãpãțnãre; a se încãrã (Straja, Bucov. Com. TOMIAC). *Se îndãrjeste [cãlul]. BIBLIA (1688) 380/12. Și aãtia se îndãrjete în nebunie, cãl... MAO. IST. 303/2. În ce te bizui, de te îndãrjeste aș, ne-poate? CREANGA, A. 57. De bãlta mureșence, cãnd se îndãrjese etc... ISPIRESCU, U. 52/11. Nu te îndãrji = nu sãri la mine crezãnd cã ești mai tare. SEZ. X 150.*

II. (Prin pãrțile Nãsuãduului) A se ingrãșã, a se îmbuibã, a-și ieși din piele. *De cãnd trãgețe bine, o început copilul micu a se îndãrji. BUGNARIU, N. AS.*

[Adjectiv: **îndãrjit**, -ã adj. *Supãrate îndãrjite. PANN, P. V. III 95. Trupce... trag metu cu îndãrjitã mãnie asupra parapețelor. ODORESCU, III 589/22. Apoi se fãcuse cum îndãrjit Hupu-SLAVICI, N. 195. Cãnd e îndãrjit Rumãnu? pe femeia lui, fi zicec... JIPESCU, O. 56. | Abstracte: **îndãrjire** s. f. Dar ele cu îndãrjire... nu lasã rãgaz fã mea pãndire, I. NEGRUZZI, II 64; - (din dãrjie cu îndãrji) **îndãrjire** s. f. *Jigãntia aceastã... cu îndãrjire și cu rãu taste de domoli. CANTEMIR, IST. 326; - **îndãrjealã** s. f. *Nie cã și opincare? prea are îndãrjialã rãuãt. JIPESCU, O. 96.]***

- Din v.-bulg. -drãhiti azeitis, a infuria, apropiat de cuvãntul dãrã.

îNDĂRJIE t s. f. v. **îndãrji**.

îNDARN adv. *En vain, infructueusement.* - (Italianism învechit la scriitorii moldoveni) În zãdar, fãrã folos (COSTINESCU, cf. t le dar (2°). În darn au fost lacrimile și rugãmintele ei. C. NEGRUZZI, I 107. În darn azã nenorocire pro-tinții zãpuzino dupã un repãos dorit. id. I 202. În darn rãzãndã vocca-mi de eco repeștã EMINESCU, ap. TDRG.

- N. dupã ita. **indarno**, idem. Cf. în cãr.

îNDÁT adv. v. **îndatã**.

îNDÁTĂ adv. *Tout de suite, à l'instant, sur le champ.* - Numãidecãt, imediat, acumã și fãrã întãrziere, cf. de-o-datã, dintr-o-iãtã, acuși, mintenãș. *Cãceșe Hatmanul intr'un rãzor... de nu se puteã îndatã sã se scoale. LET. II 230/22. De-i vrea, îndatã poșt. KONAKI, p. 107. Îndatã nu intrã amãndoi în corãbie. DRãGHICI, R. 6. Îndatã porunci sã întinzã corturile. GORGAN, H. I 2/22. Cum vor vedea cã Mãria Tu vit ca*

putere, *indată* vor alerga. C. NEGRUZZI, I 138. Mănuși îi trimise *indată* doi soli. BALCESCU, M. V. 412. Nevoia ar cere ca să-l potolească *indată*. ODOBESCU, III 13¹². Și numai cât au gândit..., și *indată* au și fost de față. CREANGĂ, P. 102. *Indată* se făcu o pădure mare. ISPIRESCU, L. 25. *Indată...* *indată* = ↑ când... când, une-ori... alte ori. *Acelea unde îi se arătă* [Hs. apostolilor] *indată* răd vădută, *indată* eră nevădută. VARLAAM, C. 132. De *indată* s. *dindată* = *indată*, imediat. De *indată...* s'au apropiat. KONAKI, P. 87. *Boierii...* să supun și de *indată* încep în Iași a s'adună. BELDIMAN, TR. 353. Răspunziu... nu veni de *indată*. ODOBESCU, II 80¹², cf. MAIORESCU, CR. II 124. CREANGĂ, P. 86. Cunoșcându-se... nerăbdința sa... *dindată* depărându-se din postul său... se va rându alina. URICARIUL, I 129¹², cf. XIV 245¹². *Indată* ce (de *indată* ce... pe *indată* ce...) = cât ce, imediat ce; când, după ce. *Indată* ce au înfăles că le-au perit capetele, au și puzces la fugă. LET. I 327¹². *Indată* ce sosise, Lăpușeanu poruncă. C. NEGRUZZI, I 142. Dumnezcu nu pedepsește, *indată* ce omul greșete. ZANNE, P. VI 654. (Bucov. Maramureș, Moldova de nord). *Indată* mare (*indată* mare BUD, P. P.) = imediat, *indată*, pe loc, de grabă, repede. Atunzând prierina, *indată* mare deters de ștre. MARIAN, T. 107. Să-i faci *indată* mare o zeamă de pui. SBIERA, F. 13, cf. CONTEMPORANUL, V, vol. I 290. A venit *indată* mare (repede). PAMFILE, I. II [S]: *indată* adv. Dar *indată* se stăpânesc. JARNIK-BĂRSEANU, D. 488. *Indată*și ↑ adv. (astăzi numai dialectal, prin Țara-Oașului) = imediat, numai de cât. *Indată*și s'au apucut de au făcut mare și frumoasă nuntă. LET. II 237¹². *Indată*și biruinđu-i de pre lucrurile sale, 4-au gonit. CANTEMIR, HR. 325¹². Mândria acelora *indată*și o au zmul. MINIKUL (1776) 69¹². Și *indată*și cât a'o pus pizoa... GRAIUL II 61 | D-i-m-i-n-u-t-i-v: *indățică* adv. (Prahova). CDDE nr. 470.]

— Compus din in + dată.

INDĂTĂ CE conj. }
INDĂTĂ MARE adv. } v. *indată*.
INDĂTĂȘI ↑ adv. }
INDĂȚICĂ adv. }

INDĂȚINAT vb. I^a. *Avoir l'habitude*. — (Urmat de inf. s. să + conj.) (Bucov., traducând pe germ. *apflegen*) A avea obiceiul, datina, deprinderea, a (se) obicinui, a se deprinde, a se deda. Unele moșe *indăținează* a pune în scoldătoarea primă numai oad de roșă. MARIAN, N. 85. Epoca, în care *indăținează* Românii... a se căsători, id. NU. 4. *Indăținează* femeile a aruncă o lingură. GO-ROVEL, CR. 309. [Adjectiv (și în alte regiuni): *indăținat* (cu negativul *ne(î)datinat*, *ne(î)indăținat*), -ă adj. adv. = deprins, moștenit, apucat, obicinuit din vechi. STAMATI, *Mamăluție...*, a *joșurilor* *indăținate* în Eftiu antic. ODOBESCU, I 479. În locul *indăținat* al citorilor văd pe Ștefan. IORGA, B. 91. Lîmbi *indăținate* în Iard. SBIERA, F. 267. Țărancu... *indăținat* cu munca. JIPESCU, ap. TDRG. *Neindăținat* său drum. COSBUC, Z. 103¹². Când ură cînti *neindăținat* la casă, spun... moartea stăpînului, ION CR. II 211. E *indăținat* să (s. ca)... = e datina, obiceiul său... E *indăținat* a se lăsa copitul să sugă... PĂCALĂ, MR. 167.]

— Derivat din *datină*, cu pref. in-.

INDĂTORĂ vb. I^a v. *indatori*.

INDĂTORI vb. I^a, I^a. *Prêter. Emprunter, s'endetter. Grever, mettre en gage.* 2^a—4^a. *Obliger, contraindre.* (Réf.) *S'obliger* 4.

1^a. Trans. (Complementul e o persoană) A împrumută pe cineva cu ceva. *Brâncoveanul...* să

indătorească Poarta cu 500 pungi. LET. II 331¹². | Refl. A se împrumută cu ceva de la cineva, a face datorii. Să va *indatori* cu ceva la alina. PRĂVILA MOLD. 28. Neamă de unde lui bami, se sărăcă și se *indătore*. MAG. IST. I 286¹². S'au fost *indătorind* la boierinași de bani. LET. II 218¹². || (Complementul e un obiect) A contractă o datorie, ipotecând s. punând făc (ca) amanet. Am *indătorat* casa, de am făcut cele ce am făcut. ANTIM, P. XXVIII. 4. *Indatori* țara și pe baci, și pe oi și pe mere. LET. II 296¹².

2^a. Trans. A obliga pe cineva să dea ceva. Îi *indătore* cu... dări de bani și alte dăruici. GORJAN, H. I 110.

3^a. P. ext. (Trans.) A obliga, a constrânge pe cineva la ceva. Ne *indătore* din poruncă a vinde toate cele... și a ne desface. URICARIUL, I 241¹². Nu știu ce cuedți îi *indătore*ază a se înfășia la judecata de apoi. E. VĂCĂRESCUL, IST. 249¹². Părtii ar voie a *indatori* pre părți ca să dovedească toate vinovățiile. CARAGEA, L. II Omul cel desioție taste *indatori* a răspunde. BELDIMAN, N. P. II 132¹². Îi *indătore* să-i spuțe tot adevărul. GORJAN, H. I 6/17. *Lucrările...* la care mă *indătore* sărăcna mea de deputat... C. NEGRUZZI, I 220. Etimologia ne *indătore*sc să scriem anima. MAIORESCU, CR. III 394. Toți împărații cei bătuți eră *indători*și a-i da cite un *fiu*. ISPIRESCU, L. II, cf. RETEGANUL, P. II 65/17. || Refl. A te lega să împlinești ceva (L.B.), a te obliga, a-ți lua angajamentul să... *Aladna* se *indatori* să-i faci mulțumire. E VĂCĂRESCUL, IST. 250¹², cf. CARAGEA, L. 97.

4^a. (Modern, după fr. *obliger*). Fig. (Trans.) A face pe cineva să rămîie dator cu recunoștință, să fie recunoscător către cineva, a obliga; p. e. l. a face cuiva un bine, un serviciu. *Sincera* favoare... a Excelenței Voastre ne *indătore*ază a fi recunoscător. URICARIUL, I 177¹². Mult m'ajă *indatori*, dacă m'ajă țieră de săgăduința ce v'am dat ieri. DRĂGHICI, R. 108. Eu sânt acum *indatori* a-ți mulțămii. BELDIMAN, N. P. II 43, cf. C. NEGRUZZI, II 156. *Ată* vorbă prea mult îi *indătore* (= măgule). PANN, P. V II 56.

[S]: *Indătore* vb. I^a. | Abstract: *indatori*re (*indătore*re) s. f. = datorie, obligație, angajament. (Contrariu: *ne(î)indatori*re, *ne(î)indatorare*). *Indatori*re ce se *indătore*ște unul către altul. CARAGEA, L. 37. Au vămit un om cu *indatori*re să vetească. DRĂGHICI, R. 6. *Indatori*re Românilor către Turci s'a intr'un upor tribut. BALCESCU, M. V. 9/4. Constantin-vodă și-a finit *indatori*rele lui față de Serban. IORGA, L. I 257. Qa să scopi de *indatori*re, nici odădă să nu ceri. I. GOLESCU, ap. ZANNE, VIII 117. | A d-jective: *indătorat* (cu negativul *ne(î)indătorat*) și *indătorit* (cu negativul *ne(î)indătorit*), -ă. *Datornicul* va cere siguranță de la *indatori*re. CARAGEA, L. 21; — *indătoritor* (*indătoritor*), -oare = (adesea substantivat) datornic; care obligă pe altul, care-l face o *indatori*re, cf. *prevenitor* (cu negativul *neindătoritor*, *neindătoritor*, -oare). *Indatori*rele lui se auve moșe sau vă amanet pentru *datorie*... URICARIUL, II 80¹². Tot omul mulțumitor se curine să bucuru cu ceva pe *indatori*rele său. DRĂGHICI, R. 9. Un *inginer*... a fost oșă de *indatori*re, de m'a poftit la dănsul. CONTEMPORANUL III 569.]

INDĂURIT, -Ă adj. v. *daurit*.

INDE adv. v. *inde*^a.

INDE conj. I. Oă. II. *Pendant que*.

I. (Prin Ardeal) Unde. E.B., VICIU, GL. (Brad), JAHRESBER. IV 327, XIII 92 (părțile Crișului și Mureșului), FRÂNCU-CANDREA, M. 101, VAIDA

(Săla). *Intrebă: unde-i (unde-i)?* (Văscău, în Bihor). SEZ. IV 227/1, cf. XXXII 112. *Inde m'ceaf, f'e nall'e?* ALEXICI, L. P. I 211. | *Compus: f(e)inde = de unde. VICIU, G. I* [Brad]. *În ușa biseric[ei], D-înd'e-s cantă d'fec[ei].* ALEXICI, L. P. I 81/2. *De unde ești?* (Imprejurimea Șimleului). VAIDA.

11. *Ț Când, pe când, unde. Aflară între mere (= mine) nedereptate, înde săditu în gloată (cândă sta eu în sobor. N. TEST. 1648; stând eu la adunare. BIBLIA 1688). COD. VOR. 62/4.*

[În vechime: *înde* adv.]

— Din lat. *inde* sde acolor, care a fost confundat cu *unde*. Vechiul înțeles se mai păstrează în compusul *decinde*, cf. *ainde(e)*, *altinderi*, (*pre*)*tutindenea*.

İNDE † adv. v. *înde*.

İNDE prep. 1°. *Vers. 2°. De. 3°. Entre.*

1°. (În legătură cu cuvinte care arată timpul, s'a născut din *în seară + de seară*, prin contaminare: *înde seară (îndeseară)* = spre, către seară). *Când va fi în de seară, să aştearnă pe drum smoolă.* ISPIRESCU, L. 186, cf. 187, 310, 322. *Incepuse a da în de seară.* id. ib. 216, cf. 395. *Când au fost în de seară...* SBIERA, P. 83/24.

2°. (În mod expletiv, în se întrebuințează prin Mold, și nordul Transilv. înainte de prep. *de* în expresii ca): *O înaloză 'n de mine!* KONAKI, P. 54, cf. 86. *Nenorocita 'n de mine!* id. ib. 226, 239, ap. TDRG. *Săraca 'n de mine!*

3°. (Tot în mod expletiv, în se adaugă înainte de prep. *de*, când aceasta arată un raport de reciprocitate între două pronume) Între (o)altă, unul cu (s. pe) altul. *Cu aginstorul lui D[u]m[e]r[e]zbu răsădră cu mare acară biruși Turci, cât ei în de ei s'au fost îänd.* GCR. I 192. *Izvoarele... porcestesc ele 'n de ele numai dragostele noastre.* EMINESCU, P. 254. *Au început a vorbi ele în de ele.* CREANGĂ, P. 210. [Întâiu pronume nu se mai exprimă] *Aveti pără în de noi.* GCR. I 46. *S'au tocmit în de stuc.* ib. 1 63.

[La Moldovenii vechi, în înțelesul 3°, adesea și *ânde* (s. v.), care pare a fi compus din *a + [j]nde*. — Din *în + de*. Cf. în demână.

İNDEADÎNS adv. † v. *adins*.

İNDECÎNT, -Ă adj. *Indecent*. — Care nu este decent, lipsit de decență, de cuvîntă, de sfiială, de pudoare, de rușine, sfără sfiială la urtele arătării (ARISTIA, PLUT.); nedecent, necuviințios, nerușinat, cf. *licențios. Palstaff... vâde todeausa, face glume indecente și ne face să rîdem și noi.* MAIORESCU, CR. II 189. *Spectacol indecent.* TEODOREANU, M. II 163. *Fotografia unei femei goale, cu pantofi și ciorapi lungi, e de cele mai multe ori indecentă.* id. ib. 453.

— N. după fr. (lat. *indecentis, -entem*, idem).

İNDECÎNTĂ s. f. *Indecence*. — Lipsă de decență, de bunăcuvîntă, de pudoare, de rușine; vorbe, fapte, purtare indecentă; necuviință, nerușinare.

— N. după fr. (lat. *indecentia, -am*, idem).

İNDECÎS, -Ă adj. *Indecis*. — Care nu este decis, care stă la îndoială; nedecis, nehotărît; (p. ext.) care nu este bine determinat, cf. v. g. *Ea se tre frimoză...* în față cu o expresie indeciză. EMINESCU, N. 75. *Forme indecise.*

[Sî: (ieșit din uz) *indeciz, -ă* adj. | Familia: *indecizie*, (după fr. *indécision*) *indeciziune* s. f. = lipsă de decizie, de hotărîre; nehotărîre.]

— N. după fr. (lat. *indécisus, -a, -um*, idem).

İNDECÎZ, -Ă adj.

İNDECÎZIE, INDECÎZIUŢE s. f. } v. *Indecis*.

İNDECLINĂBIL, -Ă adj. (Gram.) *Indéclinable*. — Care nu se poate declina, care nu este supus flexiunii, nedeclinabil. *Cuvînte indeclinabile*, [Familiă:] (după fr. *indéclinabilité*) *indeclinabilitate* s. f. = calitatea sau natura cuvintelor care nu se declină.

— N. după fr. (lat. *indéclinabilis, -e* = *eschimbăcios*), idem.

İNDECLINABILITĂTE s. f. v. *indeclinabil*.

İNDEFINIBIL, -Ă adj. *Indéfinissable*. — Care nu se poate defini, determină; p. ext. care nu se poate explica, lămurii. *Ea-și culcă capul într'omână și privi la acel lăndr călugăr cu o indefinibilă, resignată* doli. EMINESCU, P. 101.

— N. format din negatiul *în-* și *definitibil*.

İNDEFINIT, -Ă adj. 1°-2°. *Indéfini*.

1°. Care nu este definit, care nu are limite sau margini hotărîte, determinate; nedefinit, nehotărît, nehotărît, cf. *nedeterminat. Spațiu indefinit*.

2°. (Gram.) Care nu este s. nu se aplică unui obiect definit, nedefinit, nehotărît. *Pronume indefinit, «oricare este un pronume indefinit, eun e articol indefinit*.

— N. din lat. *indéfinitus, -a, -um*, idem.

İNDEGETĂ vb. 1°. *Indiquer*. — (Neologism, aproape ieșit din uz, la cărturarii bucovineni și ardeleni) A indica. *Nu se așă a mă îndegetă pe mine.* SBIERA, P. 277. *Unele doine ne îndegetază că feciorul... ar fi dispus să trăiască cu dînaș și necunoscut.* MARIAN, NU. 154. [Sî: *îndigită* vb. 1°. | A bstract: *îndegetare* s. f. = indicare, indicație. *O întămplare... nepulându-și-o explica... fîndcă le lipesc îndegetările și pîntele necesare.* MARIAN, O. I 192. | A djectiv: *îndegetat, -ă* = indicat.]

— Formație ibridă din *în* și lat. *digitus*, după germ. *Fingerzeit* indicațiunea.

İNDELBINĂ vb. IV. *Cligner*. — (Transilv.) A clipi. MOLNAR-PIUARIU, ap. DR. IV 392.

İNDELEBIL, -Ă adj. *Indéleble*. — (Franzuzism) Care nu poate fi șters, desființat, neșters. *Să rămăte o pală neștersă și indelebilă asupra acestui negru regim* (Dintr'un ziar opozant). CARAGIALE, N. 71/11.

— N. după fr. (lat. *indelebilis, -e*, idem).

İNDELEPNICĂ † vb. IV^a v. *îndeletnic*.

İNDELETE adv. s. f. sing. I. *Tranquillement, sans se presser*. II. 1°. *Loisir*. 2°. *Prétexte, motif*. III. *Sous la main*.

I. A d v. 1°. Cu răgaz, încet și uhnit, cu încetul, fără grabă, fără zor, fără pripă, fără nă. *Pănd-ș[ic] va lăd de samă îndelete în ce chip în-o omori.* DOSOFTIU, V. s. 183. (Astăzi, mai des) *Pe 'ndelete.* Cu coșța, pe 'ndelete, *Vîn necușt de la riu.* COȘBUC, B. 6. *Pe 'ndelete* începă a miodescoase. VLAHUȚĂ, P. 5.

II. † Subst. 1°. Timp disponibil, liniște, răgaz, tihnă. *Necuduș nici o îndelete, nice mai lănd odihnă...* DOSOFTIU, V. s. 27. *Să o citești cînd vei acvî îndelete.* ANTIM, P. XXIII/11.

2°. *Prétexte, motif. Aflăndu-și îndelete din*

cauza aceasta, carea indeleate de mult o dorită, luă cin călugărească. DOSOFTEIU, V. S. 216.

III. A d v. (Prin apropiere de cuvântul îndemână, în Transilv., în legătură cu verbele a vrea, a pune, a ține) Pregătit, îndemână. A pune ceva cuită la indeleate = jemenam etwas zurecht legen, ihm es bequemen machen. BARIANU. Am eu ceată indeleate din casa noastră cu ce ne vom scăpa... și oruncă cutea. POP. ap. TDRG. Acolo [în iesle] ține indeleate fânul pentru vite. VICIU, GL. 52.

— Compus din *în-de* și *lete*. S. Pușcariu, *Dacoromania* I 232 ș. u. (Mai puțin probabil, din alb. geg. *lete*, tosc. *lehte* „sușor, rară. G. Weigand, *Balkanarchiv* III 218).

INDELETCI † vb. }
INDELETNÍ † vb. IV^a } v. *Indeletnici*.

INDELETNIC, -Ă adj. v. *deletnic*.

INDELETNICĂ † vb. I^a = *indefletnici*.

INDELETNICI vb. IV^a. I. S'ocuper (ă...), employer son temps (ă...). II. 1°. Faciliter (qch. à qn). 2°. Se prêter, consentir (ă...).

I. Refl. (Construit absol., cu infin., cu să + conj.) sau cu prep. cu, mai rar cu la; mai de mult și cu prep. de, p.entr u și în). A se ocupa (cu ceva), a-și face de lucru (cu...), a-și petrece vremea ocupându-se (cu...), a munci, a desvoltă o activitate într-o direcție oarecare. Se indeletnicește la oarece, adică muncește la oarece. Mă indeletnicez la oarece cu mare silință, mă apuc de oarece cu toamei. I. GOLESCU, C. I. *Datori sănem a ne curdi...* și a ne indeletnici cu veselie. CORESI, EV. 133/10. *Acesta se indeletnicea cu opari*. MOXA, 393/. *Indeletniciți-vă a cei slujbele sfintilor*. MINEUL (1776) pr. 5. *Sfintia cea teologicească să indeletnicească pentru D-zeu și pentru cele d-zegit*. ION DAMASCHIN, ap. TDRG. *Indeletnicându-ne cu tot chipul prin că pufința au terat*. URICARIUL, IV 26/10. *Gospodrina se indeletnicește cu culesul morcovilor*. I. IONESCU, C. 237. După 12 ceasuri se indeletnice(a) cu feluri de trupește migădit. DRĂGHICI, R. 152. *Indeletnicindu-se la cetirea unor scrieri de moral*. MARCOVICI, D. 21. *N'om avut vreme pentru asemenea lucru, cu care numai în ceasuri slobode este cuită terat u se indeletnice*. C. NEGRUZZI, II 169/10. *Ai să te indeletnicești cu răboziul*. IPIRESCU, U. 22/10.

II. (Neobincuit; numai a l. Golescu).

1°. Trans. (absol.) *Indeletnicește*, adică înlesnește altuia o treabă. I. GOLESCU, C. I.

2°. Refl. *Se indeletnicește*, adică se înlesnește la o treabă, la o plăcă de bani, o urmează cu înlesnire; cf.

[Și: (cu schimb de conjugare neobincuit) *Indeletnice* † vb. I^a. *De să vă dozeți*, că... nu indeletnicează. CARAGEA, L. 51; *indefletici* vb. IV^a † VARLAAM, ap. TDRG.; *indefletici* † vb. IV^a DOSOFTEIU, V. S. 298/10; *indefletni* † vb. IV. *Măhal se indeletnică cu jocurile*. MOXA, 387/10.] Abstracție: *indefletnicie* (indefletnicie) s. f. = ocupațiune (negativă: neindefletnicie s. l.). *Tămăduirea trândăriei este indefletnicie*. MARCOVICI, C. 58. *A căria indefletnicie e numat să piacă*. C. NEGRUZZI, I 323. *Straie indefletnicie!* MAIORESCU, CR. I 64. *Aici petrecă...* în mijlocul indefletnicilor sale literare. IORGA, L. II 244. *Indefletnicie* (lemma: tăcerea) poreclor. DOSOFTEIU, V. S. 62.; — *indefletnicie* s. f. † (traducând p. paleol. *uprazdenje* = *uprazhenje* „occupatio”). MARDARIE, L. 3974.]

— Derivat din *deletnic*, cu pref. în-.

INDELETNICIE s. f. v. *indefletnici*.

INDELICAT, -Ă adj. *Indelicat*. — Care nu este delicat, lipsit de delicatețe în sentimente și în acțiuni; nedelicat, cf. grosolan, fără finetă. [Familia: (după fr. *indolitecesse*) *indelicateță* s. f. = lipsă de delicatețe, nedelicatețe, purtare nedelicată, grosolan.]

— N. după fr.

INDELICĂT, -Ă adj. v. *delicat*.

INDELICĂTĂ s. f. v. *indelicat*.

INDELUNG, -Ă adj. adv. 1°. *De longue durée*, lung. 2°. *Longtemps*, *longuement*.

1°. A dj. Care durează mult, care ține vreme multă; (despre viață, timp, ani, etc.) lung. *Acă cuită indelungă*. MOXA, 351/10. *Indelungă vreme*. ib. 355/10. *Fuigerul cel mai indelung și roșcat mai adesea ori loacește*. CALENDARIU (1814) 83. *A urma...* fără a se opri de indelungă osteneală. DRĂGHICI, R. 148. *Biruința indelungă vreme stănd în campănd*. BELDIMAN, N. P. I 20. *Bătrânețele grele...* Cer și grădă mat delungă. KONAKI, P. 295. *Popoare care au lucrat secolii indelungi la cultivarea lor*. ODOBESCU, III 514/10. *Treizeci de ani indelungi*. COȘBUC, E. 17/10. *Năddădu indelungă vreme*. SADOVEANU, M. 125. *Indelungă-răbdare* † (după sl. *dълго-търпение*) s. f. = răbdare indelungată. *Indelungă răbdarea lui D[um-]ne[dzeu]*. VARLAAM, C. 265/10. || (Neobincuit, în poezie) Substantiv at. Durată lungă. *Nic indelungul durerei n'o mișcă*. COȘBUC, E. 102/10. † Loc. adv. Cu indelungul † = timp indelungat, ap. TDRG.

2°. A d v. Multă vreme, lung. În... unde cealea ce sânt, cu multă freamă înțotâm... și foarte indelungă. CORESI, EV. 56/10. [D-ză] pocăția omului indelung o asteptă. VARLAAM, C. 317. *Să nu petrec delung răutate* (multă vreme în...) DOSOFTEIU, PS. 68. *Nu indelung au finit Măhatură dă domnia*. LET. I 221/10. *Neputând suferi să ascuză indelung...* venitul său. MINEIUL (1776) 143/10. *De-l vor fincă indelung figurile*. CALENDARIU (1814) 162/10. *Când intrară boierii, ei fi prisi indelung* (cf. a se uită lung la cineva). C. NEGRUZZI, I 163. *Nu ne mai să prin puință a goști mai indelung*. ODOBESCU, III 446/10. *Un vint de biruință se pornește indelung*. EMINESCU, P. 236. *Nu ne-a lăsa ci să suferim indelung*. CREANŌA, P. 220. *Indelung-răbdătoria, indelung-răbdare* † s. f. = răbdare mare (după sl. *dълго-търпелив*). *Dumnezeu taste indelung-răbdătoria*. VARLAAM, C. II 46/10, cf. LET. II 171/10. *Oamrni din Mehedinți sânt blânzi și indelung-răbdători*. I. IONESCU, II 476. *Indelung-răbdă* † vb. I = (după sl. *dълго-търпѣти*) a răbdă multă vreme. *Dragostea indelungă răbdă*. CORESI, EV. 338/10. *Intma i grățește, căce indelung răbdă Dumnezeu*. DOSOFTEIU, PS. 33. *Nu răbdă indelung*. MOXA, 365/10. *În căd u indelung răbdă Dumnezeu să trăce pe pământ...* ANTIM, P. XXIV/10. || P. anal. Lung (în înțeles local). *Acă moșie trebuie să fie pe un pârșu indelung, care trece pre mai multe moși*. URICARIUL, I 391/10.

[Și: † delung adj. adv.]

— Compus din prep. de și lung (adăogându-se mai târziu și prefixul în-); cf. prelung.

INDELUNGĂ vb. I. 1°. *Ajourner, remettre. Pevster. Prolonger*. (Fig.) *S'tendre* (sur). 2°. *Chasser, éloigner, S'éloigner*. — (Invechit; în limba literară păstrat numai ca part.-adj.).

1°. Trans. A lăsa ceva pentru mai târziu, a amână (din zi în zi), cf. premândă, apești (LB.). *Mat bine să indelungi răul până a doa zi, de căd bine*. VARLAAM, C. 339/. *An tot delungat vreme, până s'au făcut primăveră*. LET. II 148/10.

Au mai delungat pacea până la un an, ib. 160^{1/2}, cf. II 68^{1/2}. Te rog, frate, mai îndelungă-și măntă (a. 1722). IORGA, S. D. XVI 108. || † Absol. (neobicit) A țineă (ceva) mai multă vreme, a dură. Ploștia va mai îndelunga. CALENDARIU, (1814) 82. || Trans. și refl. (fiind vorba despre vreme, viață) A (se) prelungi. Tu ai îmbătrânit, ai îndelungat zilele. BIBLIA (1688) 162. Le-ou îndelungat vremea de fugii. LET. I 139^{1/2}. Prin tine s'au îndelungat zilele mele. BELDIMAN, N. P. II 60. Vor îndelungi etiapa ta, id. I 161. Trebuiește să se mai delungească și luarea leacurilor. PISCUPESCU, O. 268. Masa să nu delungeze găzduind la chef. PANN, P. V. II 11. Să nu mai îndelungăm treaba. SBIERA, P. 242^{1/2}. Nopțile s'au delungat. DOINE, 138^{1/2}. A se îndelunga cu zile † BIBLIA (1688) 130 = a avea viață lungă, a-și prelungi viața, a trăi mult. || Fig. (refl.) A expune pe larg, a slăvi, a insista prea mult în ceva, asupra unui lucru. Peristaurile nu mă suferă a mă îndelungi în treaba aceasta. P. MAIOR, IST. 87. || † Intrans. A persista în ceva. N'u voiu trăi în ceac, pentru că să îndelungesc la mînie. BIBLIA (1688) 366.

2°. † A alunga, a gonii, a îndepărta. Că-i împotocă și Prînctii den cetate cu lunurile, de-4 delungă departe. MOXA, 404^{1/2}. Propștea a oșpă și goanele în veci a le delungă se neosec. CANTEMIR, IST. 340. (Construit cu prep. de) Nu delungă mistoștea la de noi. CORESI, PS. 432. Și oșpă-î îndelungă [pe oameni diavolul] de faptele ceale bune. VARLAAM, C. 337. || (Refl.) Absolut. A se îndepărta. Delungatu-mă și sălășăiiu întru puștă. CORESI, PS. 142. Nu se delungă departe. BIBLIA (1688) 34. Și s'au îndelungat și s'au dus în țara sa. LET. I A. 16^{1/2}. || (Construit cu prep. de, mai rar cu de la CORESI, PS. 12) Se delungă de elu. COD. VOR. 45^{1/2}. Zeul meu nu te va delungă de mine. PS. SCH. 216. Iacov se delungă de zeul ce oșpă el. CORESI, PS. 413. † Vișa de la par nu se delungă. ALEXANDRIA, 12, cf. ZANNE, P. I 306.

[S]: delungă † vb. I; îndelungă † vb. I; (cu schimb de conj.) îndelungi † vb. IV^a (LB.) || Astracte: îndelungare (delungare) s. f. = prelungire (de vreme), dănuire îndelungată. Ai grăit pentru cosa robului tău întru delungare. BIBLIA (1688) 225. Într'altă îndelungare s'au fost marșii și Școarlat-vodă. LET. II 256^{1/2}. (In)delungarea vremii † = zăbăvă, trecere de vreme. Prin delungarea vremii, fiind oști străne neșefții..., pot să etie. MAO, IST. V 93^{1/2}. Că, ce grobo..., nu isprăvește, acia delungare(a) vremii..., biruioște. CANTEMIR, IST. 168; (învechit) cu îndelungare loc. adv. = îndelungat, mult(ă vreme). Fericeiros mea n'a înșit cu îndelungare. BELDIMAN, N. P. II 78. [A]djective: (întrăbuințat des și astăzi) îndelungat (îndelungat, delungat), -ă adj. (cu înțeles activ) care ține vreme multă, care durează, dănuiește mult, zăbăvnic (DOSOȘTEIU, V. S. 4 pr.); lung (despre viață, drum, etc.), mult (despre timp, ani, etc.). Boală îndelungată. CORESI, EV. 148^{1/2}. Delungat de ani (= bătrân). BIBLIA (1688) 53. Bătrân îndelungat de zile. ib. 162^{1/2}, cf. 53, 144, (cu zile), 170. Donnie îndelungată (1776) 92^{1/2}. Să-4 dați o îndelungată ascultare. URICARIUL I 176^{1/2}. Pruncia îndelungată... KONAKI, P. 295. Va lua creș mție, pre ani îndelungăși. PRĂVILIA (1814) 66. Americanii îndelungat timp aduceau... I. IONESCU, C. 38. Îndelungată voroară ce au avut amândoi. DRĂGHICI, R. 16. Îndelungatul războiu al Troasăi. BELDIMAN, O. 3. Delungată și înștită petrecere. PISCUPESCU, O. 26. O vreme prea delungată. GORJAN, II. IV 100. După o îndelungată... țocere, C. NEGROZZI, I 26. Îndelungatele lui etic. EMINESCU,

N. 78. Drum îndelungat. COȘBUC, P. 69. O ploaie îndelungată. CREANGĂ, A. 34. Pe cel deluș delungat, Merge-ou odrăș ferocat. SEZ. V 91^{1/2}. DOINE, 41^{1/2}. ALEXICU L. P. 118^{1/2}. Măntă îndelungată. SEZ. I 238^{1/2}; — îndelungăret, -ă † adj. = care ține mult timp, persistent. Din țira lui eră răș și pizemături, îndelungăret la mînie. LET. II 21^{1/2}. — Derivat din (In)delung (cf. lat. elongare, ital. dilungare, v.-span. delungar); cf. alungă, prelungă (prelungi).

INDELUNGĂRET, -Ă † adj. }
INDELUNGĂ † vb. IV^a } v. Îndelunga

INDELURĂT, -Ă adj. v. deal.

INDEMÂNĂ vb. Ia. 1°. Faciliter. 2°. Aider, securit. 3°. Aider (financièrement). Emprunter. 4°. Se fier. 5°. Se présenter (l'occasion).

1°. Trans. A înșeni, a ușura, a facilita. Apa nu hrănește, ci numai îndămânează mistăirea. I. IONESCU, C. 229.

2°. Trans. A veni în ajutor, a da mână de ajutor, a ajuta (și), a încuraja. Cu îndestulare mare foarte v-au îndemănat. BELDIMAN, TR. 421. Încheiu [lucrurile mele] roștind adăncă mulțămire către acel ce m'a îndemănat și mi-o deschis o carieră plăcută. I. IONESCU, C. VII [Intrans. (construit cu dativul persoanei) Bunde îndestături... îndămânează omului și mîndre tratal său. URICARIUL III 35^{1/2}.] (Refl.) Mă îndemna cu cineră = reciproc securu. LB. Feciorii lui..., neputându-se îndemna între sine, leme s'au putut învinge după aceea. SINCAL, HR. I 85^{1/2}.

3°. Spec. A ajuta pe cineva cu bani. Ji va îndemăna cu bani. BELDIMAN, ap. TDRG. I (Deci:) A împrumută. Trans. Să mă îndemni cu etici lei (Mehedinți). N. REV. R. (1910) 89. [Refl.] Dacă n'aveți destule linguri, mai îndemna-vă-nă mai dați unul altuia, împrumutați-vă unul pe altul cu linguri (Muscel). Com. C. LACEA. [A lua (cu) împrumut, a-și procura. Au fugit... spre holarile Cazacilor, de la cartă apințorii îndemăna-vă-și, s'au întors asupra lui Filăpic. CANTEMIR, HR. 342^{1/2}.

4°. A avea încredere în cineva, a se încrede, a se bizui. Intr'acești doi am credință, pot să mă îndemănec. BELDIMAN, TR. 418.

5°. † Refl. A se prezenta, a vi (ocazia, prilejul). Luadă vistieria ban... cu... împrumut și nelndemăna-vă-se prilej a-i răspunde... DOC. 1814, ap. TDRG.

6°. (Nolntrebuințat) A se apuca (de ceva)? Igi ridică capul peste umărul Ioanei, ca s'o voră cum se îndemăna [la templeții], ap. TDRG.

[Prez. îndemănă și îndemân. | Si: îndemână vb. Ia. || Astracte: îndemănare (îndemănare) s. f. = comodate; înșenire, ușurintă; posibilitate, prilej (de a avea ceva); ajutor, abilitate, aptitudine, iscuință, talent, capacitate; de îndemănare = potrivit; îndemănare de vreme = vreme potrivită, prilej bun, moment oportun, vreme îndemănă; (negativ) nelndemănare s. f. Au lărgit peștera atăta, încoi pută să doarmă în toată îndemănarea. DRĂGHICI, R. 54. Și pentru cumprătura ce au făcut numții lărgovești... etc..., spre cea mai desăvârșită folosință a vânzătoare și îndemănarea cumprătorilor. URICARIUL II 12^{1/2}. Să ne porțoțoacă întru aflarea tuturor îndemănațiilor noastre. I. IONESCU, C. 82. Căiune, care abia se pot uni prin slujba acelorăși biserici, dar n'au nici o îndemănare de școală. IORGA, N. R. A. I 356. Om înșad v-au făcut Dumnezeu..., ca toate ființele să-l cunoască de mai mare..., și să-i fie spre îndemănare și folos. SBIERA, P. 304^{1/2}, cf. 304^{1/2}. A înșelegeri n'avea îndemănare. DONICI, F. 42. Cu o îndemănare mare li tăie în două buciși. GORJAN

H. I 127. *Intr'această îndemănare de vreme, de-
cetelet trimise pe Cară. E. VĂCĂRESCUL, IST. 286/20.* *Vrăjmașii se înormaseră, cîci găsiseră îndemănare de vreme de a pîrți [pe Domn]. ODO-
BESCU, I 278. Să alcătuiască fabrica la locul ce
vor afla mai de îndemănare. URICARIUL, I 227/4.* *Ajutor... după îndemănarea de acum. URICA-
RIUL, IV 30/12. cf. I 218/12. [A]djectiv: îndemă-
nănat, (îndemănat). -ă potrivit, prielnic, conve-
nabil, îndemănat (ie Sighișoara). S'au preputit
îndemănatate locuri pe pînt. URICARIUL, VIII
183/21. Un roțu... unde afla loc gol și îndemănat,
acolo se așază. ECONOMIA, 188. Sîmna... eră de
Prut aproape și locul îndemănat. BELDIMAN, TR.
363. Negativul: neîndemănat, -ă adj. Legăturile
neîndemănatate ale patriei. I. NEGRUZZI, I 85.]
— Derivat din **îndemănă**.*

INDEMANĂ adv. adj. s. f. I 1^a-2^a. Sous la
main, à la portée de la main. 3e. Commode, aisé. 4e.
Bon, favorable, convenable. II. Convenable. III.
Favor. Occasion favorable. Aide. Habileté.

I Adv. (În timpurile mai nouă mai ales cu
prep. *la*, în Transilv. și Bucov. și cu *de*, dând
formele **dîndemănă**, **de-andemănă**, vezi m. jos, și
pe'ndemănă).

1^a. (În legătură cu verbele a fi, a avea, a
cădea) În apropierea mîinii, ușor de ajuns cu
mîna, la mîna, a-mîna. Cea ce au finit
armele au stătut tot aproape de dîna, ca, de-
tor trebur, să fie îndemănă a le opuci. PRAVILA
MOLD. 175. Să urcăscă vasele de la margine,
pentru ca să hie îndemănă. VARLAAM, C. 309.2
La vie, Cu colărtia pe mînd, Cu bricoana la "in-
demănă. HODOȘ, P. P. 70. Să aibă preputit la îndemă-
năndă cîdăcă cazane cu smolă. ISPIRESCU, I. 186.

2^a. Aproape și ușor de apucat, p. ext. lângă
sine, alături, aproape; la dispoziție, a-mîna.
Cum să se zue pe acoperiș în pod, cîd scări pe 'n-
demănă n'avea? SEZ. VIII, 56. O păsăruță, pe
cîd dînduși peptor ce-i code dîndemănă, îl apucă
rîpede cu roștul ei, MARIAN, O. I. 50. † **La îndemă-
năna cuivă** = la dispoziția cuivă, gata. O făcut...
O aric în molul Prutului, La îndemănă voinicului.
SEZ. III, 243. Miștoarele ce-i stătou la îndemănă
pentru a decoperi aderău. TDRG.

3^a. P. ext. Ușor, lesne; comod. Unți să prăde
Chilia..., alții Moldova, fiindu-le și mai îndemănă.
AMIRAS, sp. TDRG. *Las Mihaiu-voșă atunce fi
era fi lesne și îndemănă a domni. LET. II 387/4.*
Mai îndemănă fi fu acceste a le tăcă. P. MAIOR.
IST. 199. *Curățenia...* cînd va fi deprinsă și obi-
cînuță din creștere, atunc este mai îndemănă și
mai de isprăva o pîrți. PISCUPESCU, O. 156. †
† **A-i face cuivă îndemănă** = a-i înlesni, a-i ușura.
*Au făcut îndemănă Turcilor să poată cuprinde
locurile. LET. I 221/12.*

4^a. Favorabil, prielnic, potrivit, comod, bine,
a ret. Nu e îndemănă lui (= nu i-e bine, este
bolnav). BIBLIA (1688) 210. *Fiind pace...* eră și
jîrăi îndemănă. MAG. IST. III 81/1. Cum nu-i bine
și 'ndemănă Cu ibornica scînă? SEZ. I 211b/1.
O casă..., unde i-a venit omului îndemănă să și-o
facă. CREANGĂ, A. 26. Se puse fiecare la pîndă
pe locu care-i venea mai dîndemănă. MARIAN,
T. 235. Nu mi-e îndemănă = mi-e peste mîna, nu
mă pot împică cu noua stare de lucruri, nu mă
sint în voie. Com. I. CORBU. | În caz favorabil.
Intr'o lună, Ba, la'ndemănă, și intr'o săptămînă.
TEODORESCU, P. P. 184b. † † **A da îndemănă**
(să... s. a...)= a-i veni bine (cuivă, a-i fi favorabil,
prielnic, a oferi un prilej bun (cf. a-i da mîna a
cuivă să...)). Nu i-au dat îndemănă s'ce bață.
MAG. IST. I 287/1. *Fost-au cernă Nemișii ajutor...*
și nu le-au dat îndemănă a da, ib. 229/12. *Se strî-
născă prea mult dîndu-le îndemănă și locul. LET.*
III 227/12. † **A sta îndemănă** = a veni vremea cu

prilej, momentul favorabil. *Stătă îndemănă acmă.*
DOSOFTEIU, V. S. 59.

II (Mold.) A dj. Potrivit, prielnic, oportun,
convenabil. *Intr'una dîu nopți află vreme in-
demănă. VARLAAM, C. II 84. Aflînd vreme in-
demănă prîbeșii aș vie la moșie în țară, îndată
s'au sfătuit. LET. I 176/10.* *Vremea este îndemănă,
prilejul favoritor. C. NEGRUZZI, I 116.*

3^a. (Invechit) Subst. Favoare, înlesnire. *Facem
cuted bine vreedată sau tree îndemănă. ANTIM, P. SI.*
| *Prilej favorabil. Indemănă vremenit se cerează
și se aşteaptă. CANTEMIR, IST. 45/1.* | *Ajutor. [E]*
*face necinste celuia ce i-au făcut lui bine și i-au
făcut lui de îndemănă. INDREPTAREA LEGII, ap.
TDRG.* | *Îndemănare, dexteritate, aptitudine, iscu-
sință. Doritor de a afla în siml... naștîntu noastre
toate darurile naturii, toate nobilele instanțe, toate
măiestrețele îndemănuri, într'un cuvînt toate per-
fecțiunile... ODOBESCU, II 238. [Plur. -mănuiri.]*

[S]: **îndemănă** adv.; — (compus din a + **in-
demănă**) **îndemănă** adv. *Își umplă gurul de țărle,
neavînd cîmăș de-andemănă. RETEGANUL, P. I
45/4.* Negativul: **neîndemănă** (**neandemănă**) s. f. =
nepotrivită; indispoziție. *De neandemăna locului
s'au minună. DOSOFTEIU, V. S., ap. TDRG. Sîbă-
cîntăna sau neandemăna pe care o simte omul var,
după o cădăru prea mare. ap. HEM. 3024. [A]d-
jectiv: **îndemănós** (**îndemănós**), -oasă adj. = care
poate fi la îndemănă, care se poate avea. In de-
mă natec. Și le-a pus în cuiș din dos, Cu să
fie 'ndemănós Pentru alți plugar de scoș. 'MARI-
RIAN, SE. I 44, cf. TEODORESCU, P. P. 153b.
Maico Precista o făcut arca asta, cîd să fie...
măi îndemănós. SEZ. III 7/4.* *Unde-3 vetrile că-
dăroase și lăfăle îndemănós...* CONV. LIT. XLIV
vol. I 659. Și l-o pus la un loc îndemnos, Pentru
alți plugar de scoș. ION CR. III 199.]

— Compus din prep. *în*, *de* și **mîna**. Cf. a-
mînă, peste mîna, pe sub mîna. (O
desvoltare analogă de sens are în multe dialecte
franceze expresia *à main saisie*, cf. și ebreul *pad
emais* și saise).

INDEMANATEC. -Ă adj. I 1^a. *Propice, favo-
rable. 2^a. Commode. II. Habile.*

I. (Mold.) 1^a. Potrivit, favorabil, prielnic,
convenabil. *S'au aflat... locul îndemănatic pentru fa-
brica. URICARIUL, I 227/4.* *La vreme mai in-
demănatic. ZILOT, CRON. 333. Găsiundu se împregu-
rări îndemănatic, [buruienle] creșc. I. IONESCU,
C. 158. Au început a înecjură muntele, ca doar
nu găl loc îndemănatic de locuință. DRĂGHICI,
R. 48. Ocărtune îndemănatic. SBIERA, F. 8. 256.
2^a. Comod. Cărușa lui... eră o cărușă bună,
încăpătoare și îndemănatic. CREANGĂ, P. 106.*

II. (Munt.). Ban. despre persoane) Prieput (la
toate), iscutit, destoinic, abil, apt, capabil, pri-
ceput la orice lucru (GROVOEL CR.). Spanioli
sînt îndemănatici la străde care omară. I. NE-
GRUZZI, III 264/1. *Măntie-L...* pare că pierduse
îndemănateca lor agerine. ODOBESCU, I 130/4. O
babă harnică și îndemănatic. SEZ. II 49/4-5.

[LB. mai dă înțelesurile: 'de trebuință, util' și
'gata a sluiji, servabil'. | S]: **îndemănatic**, **îndemă-
natec**, **îndemănatic**, **îndemănatic -ă**. | Negativul:
neîndemănatic (**neîndemănatec**, **neîndemănatic**,
neîndemănatic neîndemănatec), -ă adj. = nefavo-
rabil, neprielnic; neabil. *Este păgubătoare și ne-
îndemănatică pentru amîndună interesele.* I.
IONESCU, C. 66. *Naice și neîndemănatece încercări
de știință cu scopuri practice.* IORGA, I. I 411.]

— Derivat din **îndemănă**, cu suf. adjectival
-atec. Pentru înțelesul II, cf. v. fr., v.-prov. man-
tier «abil» <MANUARIUS.

INDEMANÓS, -OASĂ adj. v. **îndemănă**.

INDEMN s. a. 1°. *Action de toucher, de conduire* (un attelege) 2°. *Élan, impulsion, encouragement*.

1°. Acțiunea s. faptul de a mână (un animal). *Talpele sautei intră în eșagașele umblate... de; încă... cădeau îndemnuri din biceu...* LUC. III 397. A 'ndreptat calul peste dealuri... și cu tot îndemnul, ajunsul i-a fost la amiază. CIOCĂRLAN, ib. V 125.

2°. Stimulent, îmboldire, pornire lăuntrică, încurajare, curaj (să face ceva). *N'avea îndemnul să meargă.* DOSOFTEIU, V. S. 144/2. *S'au făcut cu îndemnul Maramorâșenilor.* LET. II 153/2. *Aceste... exempluri mi-au dat și mie povăști și îndemn.* TICHINDEAL, P. II. *Sfaturile și îndemnurile oamenilor celor vicleni.* id. ib. 133. *Multă mângăiere a dat nenorocirei frumozul său îndemnul.* C. NEGRUZZI, II 35/2. *Indemnul tinerței tale ascultă-l VLAHUȚĂ, P. 126. Dido... plină de 'ndemnul domnia pe care-o cădește.* COȘBUC, 2. 23/13. *Prin îndemnul său, ce mai de pomii s'au pus în înterim!* CREANGĂ, A. 2, cf. ALECSANDRI, P. III 313, MAIORESCU, CR. II 172.

[Plur. -demnuri.]

— Derivat postverbal din *îndemna*.

INDEMNĂ vb. I. I. 1°. *Toucher, pousser.* 2°. *Tirer.* II. 1°. *Pousser, exciter.* 2°. *Exhorter.* 3°. *Amenacer.* 4°. *Pousser, conduire a; amener.* III. 1°. *Partir.* 2°. *Se décider, se mettre a.* 3°. *S'adonner, s'habituer a.*

I. Infelesul etimologic este ca mână (un animal) din loc.

1°. (Mold.). *Trans.* (Complementul este un animal) A silii (un animal, cu biciul etc.) să pornească s. să meargă mai tare. *Căldărețul... Iși îndemna calul înundat de spume.* ALECSANDRI, P. III 151, cf. I 29, III 12. *Tărânu îndemna boii și carul porni scârțâind.* N. DUNĂREANU, SĂM. III 779. [(Complinit prin s. care arată scopul). *Să 'ndemna calu s'ou ajung.* ȘEZ. I 142/2.] (Complementul e neexprimat) Oamenii îndemnau dinădăruț cu vergi și cu bețe și calul se năpustea. *SADOVEANU, SĂM. V 908. În toate satele este obiceiul [la cei ce umblă cu buhații], ca urdătorul să zică la cei alți așa mai îndemnoși făcându-le Cei alți îi răspund: 'ohăi!... i hăi!...' ȘEZ. III 180/p.*

2°. *Intrans.* (Complementul devine subiect) A înaintă trăgând, a silii la drum. *Hii zmoaștele tăii, îndemnoși înaintea!* CREANGĂ, P. 119. *În răcoarea dimineții boii îndemnau în pas măsurat.* CONY. LIT. XLIV, vol. I 43. *Frunzuliță ruguleț, Deamnă, deamnă murguleț.* MAT. POLC. 337. [*Indemna 'ndemna, murguleț, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 321.*] *Indemna, murgule, la drum, Pe pușca să mi-o ajung.* ION CR. VI 282.

II. Fig. (Complementul e omul sau altceva) *Trans.* și refl. (se construște cu infin. sau cu să + conj., cu prep. la, mai de mult cu spre și cătră). *'Indemna* înseamnă că dau pricină altuia să să pornească la oarece lucrare, la o faptă, însă *îndemna* se zice spre cele plăcute, întârât se zice spre cele urite. I. GOLESCU, C. I 327.

1°. A mână, a îmboldi, a stimula (pe cineva să facă ceva). *Spre dragoste îndemna Dumnezeu.* CORESI, EV. 53/2. *Pravile... pentru cea ce îndemna și agiută cutăd sau-l veducea spre rău.* PRAV. 1134. *Cuvintele carile îndemnează spre nevoia potăgitor.* DOSOFTEIU, V. S. 121. *Îndemându-se unii pre alții la războiu, strigă: adă pe moarte!* P. MAIOR, IST. 182. *Să mă îndemnez și eu, micul și nevrednicul robul Mării tale.* INȚĂTURU (1700), ap. VB. I 391. *Stomahul său degărdându-se, l-au îndemnat a merge tar... să caute stridă.* DRĂGHICI, R. 49. *La amer... întina 'ndemnez.* PANN, E. I 65. *Amorul în taină mă îndemna atce.* ALECSANDRI, T. 315. *Indemnat*

de rușine, Ele însă mult mai bine, Să se ude haina lor. COȘBUC, R. 227. Și mă 'ndemna la păcat. ALECSANDRI, P. P. 295b/2. *Susurul apci parec de îndemna la somn.* IPSIRESCU, L. 230. *Una pe alta se îndemna la treabă.* CREANGĂ, P. 7.

2°. A stărui (cu vorba s. cu sfatul) hotărând pe cineva (să facă ceva), a încuraja, a determina. *Indemna = horor.* ANON. CAR. *Indemna Iristos ucenicii să între.* CORESI, EV. 256/17. *Săpânul... vă îndemnează... să fiți îndrăzneți cătră chinuri.* MINEIUL (1776) 76/2. *Să îndemne cineva pe un Arhiereu să-și lase eparhia.* ANTIM, P. XXVII/12. *Îi îndemna să fie virtuoz.* MARCOVICI, C. 76. *Toți... îndemna să pe Măiași ca să fînd domnia acestei țări.* BALCESCU, M. V. 412/29. *Pe hoști să-î îndemneze cu cinste să trăiască.* ALEXANDRESCU, M. 255. *Îi îndemna să vie la Iași.* C. NEGRUZZI, I 205. *Te îndemna însă a scrie memorial vicții tale.* EMINESCU, N. 61, cf. IPSIRESCU, L. 291; *MARIAN, S. 115, MĂNDRESCU, L. P. 115/20.*

3°. † A corvince, a invita. *S'au îndemnat Alexandru-vodă de seahstru de au făcut mândria Slatina.* LET. II 202/4. *Să spunem pricinile pentru carele să îndemna gîndul de mai mizurează certarea.* PRAV. 982. *Prea alezul Serbiei... îndemnează... cătră ospăți pe tubitorii de Mucenici.* MINEIUL (1776) 39/1, cf. 43.

4°. † A constrânge, a silii, a face să...; a provoca, a pricinui. *Cela ce face greșală de nevoie, îndemna-ndu-l mizerarea...* PRAV. 1135. *Vedem neamul omenesc... împlecîndu-se în înveduiale, alăta cătră a îndemna și pre Solomon să strige...* BIBLIA (1688) 111/29. *Sarea este foliozarea dobloncelor, îndemna-ndă stăorcerea boailor.* I. IONESCU, C. 4.

III. Refl. 1°. (În Maramureș) A plăcă la drum: *Unde... te-ai îndemnat?* BUD, P. P. 4.

2°. A porni, a începe, a se apuca de ceva (în urma unui îmboldi), a se hotărî la ceva, a se decide. *De se va deșteptă căia ce au fost lenivos până acmă și se va înțoași cu cea ce se-au nevoit, și se va îndemna și va lăsa lelea...* CORESI, EV. 13/22. *Indemnatu-m'om și eu, Ion Neucleu...*, a scriere întru pomentea donniilor. LET. II 196/22. *Doar se va îndemna oastea să meargă cu mare dragoste.* ib. III 276/12. *Spaniolii de acolo se îndemna să adăge numelor articuli.* P. MAIOR, IST. 239. *Nici îi merge, nici se 'ndemna...* EMINESCU, P. 161. *Nu se prea îndemna la tucru.* REȚEGANUL, P. V 3/2. [(În poezia pop. exprimi adesea, ca și 'a se apuca, numai începutul acțiunii). *Tu te-ai îndemnat De m'ai întrebă.* TEODORESCU, P. P. 4169. *Noiaș se 'ndemna și se 'ndu-placă...* ib. 461b.

3°. (Mold., Ban.) A se simți atras (spre ceva), a se delă (la ceva), a se obișnui (cu ceva). *Va fi o fată fecioară și să va îndemna spre pohtă rea pentru cuvintele hotărului...* PRAV. MOLD. 93. *Maie pe urmă mi se îndemna, frate, la rachie și băă tot ce-au avut.* ȘEZ. I 276/2. *Ipote se îndemna cu dînsul, uitase acum de urit.* CREANGĂ, P. 153. [Prez. *îndemni* și (învechit) *îndemnez*. | *Și: demna* vb. I (numai grafic, în loc de 'ndemna în vers și în literatura veche, după prep. în și compusele lui). | *Abstracte: îndemnare* (negativul: *ne-îndemnare*) s. f. (Ad II 2) *Pornindu-se din îndemnare drăcescă.* MINEIUL (1776) 105/2. *Îi făcă îndemnare ca să învețe.* DRĂGHICI, R. 4. *Pildă va fi urmașilor și îndemnare.* CARAGEA, L. I. *După îndemnarea babel, se duse.* EMINESCU, N. 22. *Un obraz va face îndemnare și celuilalt să greșcă.* PRAV. MOLD. 88. *Furii scoși cu 'ndemnarea Ariantilor.* DOSOFTEIU, V. S. 105. *S'au tălmăci... cu îndemnarea dumnezei.* Constantin Brâncoveanu. BIBLIA (1688) 1/12. *Cu îndemnarea lui s'au fost făcut.* MAG. IST. II 28/2. *Din demnărie lui au fugit.* ib. IV 144/2. *Din îndemnarea cutăd... n'au vrut să vie.* LET. II 151/4;

— **Indemnătură (deemnătură)** s. f. † [Plur. -tur] = indemnare, indemn, stimul. *Cătră ceit cu folos și cu indemnătură* [să fie]. CORESI, EV. 6/12. *Indemnăturile hoțului*. PRAV. MOLD. 93. *Din sfatului și din demnătura... mărietă țile*. N. TESTAMENT (1648), ap. VB. I 168/12. *Piind și cu a Duce-vodă indemnătură*. LET. II 225/17. *Cu indemnăturile lui Șarban-vodă... s'au sfătuit boctimea*. MAG. IST. II 21/4, cf. CORESI, EV. VIII/6. [A d j e c t i v e: **Indemnăt, -ă** (cu negativul ne(indemnăt), -ă = înboldit, stimulat, decis, hotărât. *Duse-se supt podgorie, de dumnezeescu duh indemnăt ca...* CORESI, EV. 493/1. *Muirea grădote de la sine, neindemnăt de nime*. PRAV. 723; — **Indemnător, -oare** adj., subst. = care indemnă, incurajază, provoacă. *Rone indemnătoare spre moarte*. PRAV. MOLD. 67. *Eră și Duca... indemnător la Pașa ca să-i puie hatman*. LET. II 232/18. *Alcătuire indemnătoare*. URICARIUL, I 212/2. *Păduire foarte indemnătoare*. PISCUPESCU, O. 107. [Substantivat] *Te-ai ardat... indemnătorii către dumnezeetile nevoșie*. MINEIUL [1776] 92. *Dumnezeu... spre bine indemnătoriu*. BELDIMAN, O. 16. *Este indemnător spre pace*. MARCOVICI, D. 176. *Dum-trăco, socru și indemnătorul său, murise de moarte bună*. IORGA, L. I 267. [Negativul: **neindemnător, -oare** = care nu se indemnă (la lucru). *Despre un om care nu-și treresea grăul până în Octombrie, o fenete ziced: Sânt oameni învâluși, oameni răi, oameni neindemnători*. H. V 145; — **Indemnós, -oasă** † adj. = aplecac, dispus la ceva. *Cătră rugă e indemnós*. CORESI, EV. 278/4. *Cu cuvântul cel dințiu, Domnul Iis. face indemnós pe Iudovi cătră ascultarea sfintei evanghelti*. DOSOFTEIU, ap. TDRG.]

— Din lat. *inde-mino smân de acolos.

INDEMNĂTURĂ s. f. v. **Indemn.**

INDEMNITĂTE s. f. v. **Indemniză.**

INDEMNIZĂ vb. 1^a. *Indemnizer*. — **Trans.** A despăgubi pe cineva de a pierde suferită, de cheltuieli făcute; a desdăuna (STAMATI); a plăti cuiuă paguba ce a suferit. *Stăpânul ale căruș afaceri au fost bine administrate, este dator a îndepini obligățiunile contractate în numele său de gerante, a-i indemniză de toate acelea ce el a contractat personalmente*. HAMANGIU, C. C. 234. [S: (formă apropiată de *indemn*) **Indemniză** vb. 1^a. | A d j e c t i v: **Indemnizăt (in-)**, negativ: **neindemnizăt, ne(in)-**, -ă = despăgubit, desdăunat, căruia i s'au restituit s. plătit pagubele suferite sau cheltuielile făcute. | A b s t r a c t e: **Indemnizăre (Indemnizăre)** s. f. = despăgubire, desdăunare, sumă acordată (de autorităț) ca despăgubire; restituire de cheltuieli făcute. [Să dăm premiatului nostru însărcinarea de a traduce...]. *Istoria romană a lui Dione Casiu, în condițiunile de indemnizăre ce sânt precarise prin deciziunile Societății Academice*. ODOBESCU, II 383. *Indemnizăre pentru cheltuielile de războiu*. MAIORESCU, D. II 125; — **Indemnizăte** s. f. = indemnizăre; — (după fr. *indemnité*, lat. *indemnitas*, -atem) **Indemnizăte** s. f. = indemnizăre; (mai ales concretizat) sumă acordată cuiuă, spre a fi indemnizăt, desdăunare, despăgubire. *Indemnizătele care or pută fi alocate la acei ce au suferit acele pierderi*. I. IONESCU, D. 487. *Să vă dăm un bil de indemnizăte*. ODOBESCU, III 428/12. *Corpurile legiuitoare dau un bil de indemnizăte pentru violăriile de legi*. MAIORESCU, D. II 70.]

— N. după fr.

INDEMNIZĂȚIE s. f. v. **Indemniză.**

INDEMNÓS, -OASĂ adj. v. **Indemănă și Indemnă.**

INDEMONÍT, -Ă adj. † *Endiabă*. — Îndrăcít, care este sub stăpânirea diavolului. *Mulți oameni... îndemoniți fiind, cu ochii roșii, cu genele înloarsă și cu părul împrațit...* GANTEMIR, HR. 401.

— Derivat din *demon*, ca sinonimul *îndrăcít*.

INDEMONSTRĂBIL -Ă adj. *Indémontrable*. — Care nu se poate demonstra.

— N. după fr.

INDEPĂRTĂ vb. 1^a v. **depărtă.**

INDEPENDENT, -Ă adj., adv. *Indépendant, Indépendamment*. — A d j. Care nu depinde de nimeni, care nu este supus altuia, de sine-stătător, neatârnat, liber. *România a decenat ca și un Stat desinegi-sitător, căruia pușin îi mai lipsește, ca să se asemene cu cele mai multe țări independente ale Europei*. ODOBESCU, III 325. *Sântem un stat independent*. MAIORESCU, D. IV 230. | P. ext. (Despre persoane) *Fire s. natură independentă* = căreia îi place să lucreze de capul ei, fără să țină seama de alții. | A d v. În mod neatârnat, fără nici o dependență de alt cineva s. ceva; p. ext. fără raport s. relațiune cu altceva, nestănenit de alte considerațiuni. *Dreptul... de a se cărmui independent*. BĂLCESCU, M. V. 9/2. *Independent de părcera altora, el e holdrăt să continue*. [S: **Independente** † adj.]

— N. după fr.

INDEPENDENȚĂ s. f. *Indépendance*. — Starea unei persoane sau a unei națiuni care nu depinde, nu atârna de nimeni; neatârnat. *Scrisoarea M. Sale Domnitorului Alexandru Ioan I. către... în cauza independenței bisericii române* (a. 1865). URICARIUL, X 367/17. *Textul canoeanelor fmi pare că afirmă mai mult, decât cantele independența noastră ecclésiastică*. lb. 372/19. *Nu cutezăz a protesta asupra unui abuz ce le sapă independența*. C. NEGRUZZI, I 243. *Alexandru cel bun... apăară vitejește independența țării*. BĂLCESCU, M. V. 9/4. *Cine are să-și aducă aminte de pământul acesia? De independență, de vechi drituri? RUSSO, s. 114. [S: **Independență s. I, Independențe** † s. f. STAMATI.]*

— N. după fr.

INDEPENDENȚIE † s. f. v. **Independență.**

INDEPENDENȚE adj. † v. **independent.**

INDEPENDENȚĂ s. f. v. **Independență.**

INDEPLINI vb. IV^a trans. 1. *Accomplir*. 2^a. *Remplir* (în place de qq.). 3^a. *Parfaire*. 4^a. *Compléter*.

1^a. A împlini (ceva). *Orice noție... are o miste a îndeplini în omnente*. BĂLCESCU, M. V. 3/11. *Cade pe pământ, Ne 'ndeplintind în viață grăzav-ți jurământ*. ALECSANDRI, P. III 228. *Mă duc să îndeplineac nelegiuita voastră poruncă*. GREANGĂ, P. 57.

2^a. A ține (locul cuiuă). *În lipsa Agăi din orăș, el îi îndeplined locul*. BĂLCESCU, M. V. 649.

3^a. A desăvârși, a face desăvârșit. *Să-ți lumineze pre țiii Românșilor și să-ți deplinească*. P. MAIOR, IST. 258.

4^a. A completă. *Boii și vacile pot să țerneze numai cu 5 ocd de fân pe zi, îndeplintindu-le rămășța cu paie*. I. IONESCU, C. 225.

[La cei mai vechi: **deplini** † vb. IV^a LB. | A b s t r a c t: **îndeplinire (deplnire** MAG. IST. III 30/11) s. f. = împlinire, completare, desăvârșire, (cu privire la un ordin s. o lege) executare, aplicare. (Negativul: **neîndeplinire s. f.**). Și peste acestea toate

Încă, spre îndeplinire se cere... KONAKI, p. 81. Bărbat cu răună ca aceia spre deplinirea neomului românesc. P. MAIOR, IST. 75. Neîndeplinirea obligațiilor. HAMANGIU, C. C. 1020. Întru toată deplinerea ↑ = cu totul, peste tot, cu desăvârșire. Urcăși toată parca bărbătească întru toată deplinerea. BIBLIA (1688) 119. Aduce la (a. întru) îndeplinire = implinesc, pun în aplicare, execut. Am adus întru îndeplinire tot ceea ce ne-ați poruncit. CREANGĂ, p. 272. Dispozițiile prezentului jurnal se vor aduce la îndeplinire. MON. OP. 5. cf. DRĂGHICI, R. 165. | Adjective: îndeplinit (deplinit) -ă = împlinit, desăvârșit, perfect, complet, (negativul: neîndeplinit, -ă adj.). Să aibă aci moi deplinită putere. SINGAI, HR. I. 238². O sămânță deplinită, coaptă și curată va da mai bună roadă. I. IONESCU, C. 181. (Adverb) Pre pământ nu e nimenica deplinită făcut. TICHINDEAL, P. 208; Îndeplinitor, -oare adj., subst. = (cel) care îndeplinește, completează, (negativul: neîndeplinitor, -oare adj., subst.). Ureche, îndeplinitorul cel mare al lipșurilor pentru perioada obscură... IORGA, L. II 558.

— Derivat dia deplin, cu adăosul mai târziu al prefixului in-.

INDEPREUNĂ ↑ loc. adv. v. depreună.

INDEREPTĂ vb. I^a [s. d.] v. îndreptă ș. d.

INDERETE adv. v. îndărăt.

INDESĂ vb. I. I. 1^a. Entasser; bourrer. 2^a. Tasser, serrer. 3^a. Blessier. 4^a. Enfoncer. 5^a. Obséder. 6^a. S'apaisier. 7^a. S'entasser, se serrer, se fonder, se précipiter. 8^a. S'apaisier. 9^a. S'enfoncer. II. 1^a. Multiplier. 2^a. Se multiplier.

I. (Cu înțelesul material al lui des, în opoziție cu rări).

1^a. Trans. A îngrămădi (mulți oameni, obiecte) undeva, a vâri (mai multe lucruri sau părți ale aceluiași lucru ori ceva în cantitate mare) undeva, a băga cu sila (L.B.), cu forța, a înghesui. Au luat un rând de soldați din coadă și i-au mai nădat în fruntea obuzului. LET. II 361^{1/2}. Galben în mână că lui, în buzunare că 'ndesă. MAT. FOLC. 214. Le 'ndesă toate într-o pereche de deșagi. RETEGANUL, P. V 68⁵⁸. [Fig.] Un om apă 'ndesat, ce-aiți de mână carte în cap și-a 'ndesat. I. NEGRUZZI, II 72. || (Schimb de complement) A împlea tare ceva, îngrămădind în el. L.B. Meritul de omă trebuie să-l 'ndesim bine. I. IONESCU, C. 91. Ți-ai 'ndesat buzunarele cu nuci. || (P. anal.) Coșrul franzo 'ndesete. ALECSANDRI, P. p. 91^b.

2^a. Trans. A apăsa, a bătuci, a bătători ceva (ca să încapă undeva în număr ș. în cantitate mai mare). 'ndesă făina în sac. | Spec. (despre mămligă) A țepui, a țepui. O țopăciă cu care se țepuște (se apasă, se 'ndesă) mămligă. ȘEZ. III 69^{1/2}.

3^a. P. ext. Trans. (Puțin obicinuit, despre ș) A apăsa, a roade, a bate (A. I. I. r.), a (în)godi. Ori zema te-apasă, Ori zeama te 'ndesă? ALECSANDRI, P. p. 63^{1/2}.

4^a. P. anal. Trans. A înfundă, a înfige (vârlind). Iși 'ndesă fața în pernă (DELAVERANCEA), sticla [= monochul] în ochi (GHICA), briciul în breșgată (VLAHUȚA), viora sub bărbie (D. ZAMPFIRESCU), ap. TDRG. 'ndesă fetii degetul în gură. RETEGANUL, P. IV 6¹². | Spec. (despre ciuciuă, pălărie, etc.) A trage bine pe cap, a tuflă. Mopneșul... pune cașma pe cap, o 'ndesă pe urechi [s. pe ochi, pe sprâncene]. CREANGĂ, P. 81. # A 'ndesă ciuciuă pe urechi = a se arăta nepăsător, a se face a nu ști. ZANNE, P. III 44.

5^a. Trans. (Numai sub forma indesă, construit cu prep. c.u., mai rar cu la sau abso.) A da zor (cuiva) cu ceva), a nu-l mai slăbi. Pre maziliți îi 'ndesă cu dăjiți grele. LET. II 314^{1/2}. 'ndesându-i cu răcoabice. CANTEMIR, HR. 78^{1/2}. Apoi să se 'ndesăscă mai mult cu udeală. CREANGĂ, p. 258. Cu paharul 'ndesete, dar cu birul mai rășete. C. NEGRUZZI, I 186. Nu prea 'ndesă la 'njurări. Că e lucru cu păcat. TEODORESCU, P. p. 476.

6^a. Refl. A deveni des. Crești, codrule, și te 'ndesă. RETEGANUL, TR. 147^{1/2}. DOINE 28^{1/2}. Pădurea nu se mai gătește, de ce merge, de ce mai tare se 'ndesete. ȘEZ. I 5^{1/2}. Umbra se 'ndesete. TEODORESCU, P. p. 491^b.

7^a. Refl. (Despre oameni) A se îngrămădi (mulți la un loc), a se îmbulzi, a se înghesui, a se strânge în număr mare; a da năvală (undeva ș. la cineva ș. ceva), a tabări (asupra cuiva); a se vâri (undeva, unde nu e locul sau n'are treabă); a se băga cu sila sau pe furie (L.B.). Multimea miștelor 'ndesându-se la stăruie... DOSOFTEIU, V. S. 3. Pe mulți am văzut 'ndesându-se pentru cinste să dobdănescă. LET. II 236^{1/2}. Multime... care se 'ndesă la porțile spitalurilor. MARCOVICI, C. 22^{1/2}. Care din care se 'ndesă, ca să porcașoasă mai înainte. DRĂGHICI, R. 249. Toți însă cătră dăna se 'mping și se 'ndesă. C. NEGRUZZI, II 246^{1/2}. Ei intră și se 'ndesă în glonță. ALECSANDRI, P. III 290. Voinici la codru 'ndrănesc și prin codru se 'ndeset. TEODORESCU, P. p. 344. Toți... la dururi se 'ndeset. Ib. 621. Nu ști să țori și să țori, Numai la horă te 'ndeset. PANN, ap. ZANNE, P. 184, cf. TEODORESCU, P. p. 343. Se 'ndesă, ca 'Tiganu' la praznic. ZANNE, P. VI 391.

8^a. Spec. Refl. (Despre piele) A se învățoși, a se îngroși, a se face tare. Pielca, dacă o bați, se 'ndesă. ION CR. I 57.

9^a. P. ext. Refl. A se afunda (undeva), a intra în adâncime. Când în codru se 'ndesă, Bietul Costea ce zăreț? ALECSANDRI, P. p. 56^{1/2}. II. (Cu sensul temporal al lui des, în opoziție cu rări).

1^a. Trans. A face ca ceva să se întâmpie la intervale dese, să se repete dese. Văriteșcu... 'ndesă vizitele. N. REV. R. I Supl. II 188. Sore, pasurile 'ndesă. ALECSANDRI, P. p. 350^{1/2}. Cuoșna însă tot 'ndesă paharele boierului. ISPIRESCU, L. 181.

2^a. Refl. A deveni des, a se repeta la intervale dese. Se giruac nevorocirile și se 'ndesă. MARCOVICI, C. 67. Văzile lui se 'ndesă. C. NEGRUZZI, I 111. S'or 'ndesă cutremurile. ȘEZ. III 9^{1/2}.

[Si: (cu schimb de conjugare, mai ales în Mold.) indes vb. IV^a, (mai rar) indes vb. IV^a] A bstracte: 'ndesare (Indesire) KONAKI, P. 270, indesire PANN, E. II 122^{1/2} s. f.; -'ndesătură ș. f. (plur. -turi) = condensare (ANON. CAR.), faptul de a se vâri în sufletul cuiva, de a insisă pe lângă cineva. Priscuz... cu 'ndesăturile unor nepriștitori ai săi, căzură în oarecare prepus de ecleziază împăratul. CANTEMIR, HR. 328^{1/2}; = (neobicinuit) 'ndesăală s. f. (plur. -sele și -seli) = îmbulzeală. L.B.]

— Din lat. denso, -are sa face des, a indesă prin bătăi (o țesătură), a îngrămădi, compus cu pref. in-, sau din condensio, -are sa face des, cu schimb de prefix. Cf. indesat, condensă.

INDESAT. -Ă adj. adv. I. 1^a. Entassé. 2^a. Bourré, plein. 3^a. Enfoncé. 4^a. Appuyé (cu parlat d'un mot prononcé avec insistance). 5^a. Épaui, compact. 6^a. Abondant, copieuz. 7^a. Tropu. 8^a. Réversé. II. Répété... [Adesea în opoziție cu r. în foiait, aflănat].

I. 1^a. A d j. Ingrămădit, înghesuit. *În cârduri...* *Indesați unii într'alții.* ODOBESCU, III 30^{/2}. *Floricele...* *Indesate una 'ntr'alta.* ap. TDRG. *Ne-veste, factori și feci, Indesați pe sub părețe...* PĂCALĂ, M. R. 170.

2^a. A d j. și a d v. Umplut (tare), plin. *Măsură indesată.* CORESI, EV. 365^{/22}. *Cârnoș indesat.* LB. *Un sac indesat de țărțe.* MARIAN, SA. 277. **Plin indesat** = foarte plin. *Pământul va fi indesatu de oamant plin.* CUV. D. BĂTR. II 456. *Cu vârf și indesat* (la măsură, în opoziție cu *eras și afânat*) = bine umplut; (fig.) mult, din belșug. *O ceri rasă și afânată, O dai cu vârf și 'ndesată.* ROMÂNUL GLUMET, I 47^{/2}. *Câte nu făceam cu vârf și indesate!* CREANGĂ, A. 40. *Împrumutu' se dă cu vârf și indesat.* SEZ. I 220^{/24}.

3^a. A d j. Infundat. Un plumb micuț d'argint *Bine 'n armă indesat.* RETEGANUL, TR. 46^{/2}. *Cu pâlăria indesată pe ochi.* DDRF. (Fig.) *Indesatul suspin.* PANN, E. I 71. | (Spec., despre lovituri) *Îi mai dăte vr'o cătră lovituri d'alta indesatele.* SPIRESCU, L. 195. *Cinzeci de nucile indesate.* RETEGANUL, P. II 54^{/22}.

4^a. A d j. și a d v. (Despre vorbă) Apăsat. LB. *Răspunzând indesat eșuga dumților.* CREANGĂ, A. 133. *Răspunse scurt și indesat.* RETEGANUL, P. IV 8^{/22}. **Pe indesatele** = apăsat. *Ea repetă din când în când pe indesatele: Mitocanule! Mitocanule!* D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.

5^a. A d j. Condensat (ANON. CARL.) compact, masiv, des, bătuț. *Porci [brânji bine] pun slănină indesată.* ECONOMIA, 101. *Curechi...* a căruia căpâlnă nu-i *indesată* bine. I. IONESCU, C. 238, cf. (*Indesată bine*) id. ib. 117. *Cele mai indesate păduri.* DRĂGHICI, R. 116. *Codrul indesat.* ALECSANDRI, P. III 368. *Nor negru indesat.* ODOBESCU, III 31^{/22}.

6^a. A d j. Îmbelșugat, încercat, copios. *Un prânz indesat și amovio de mistătu.* ODOBESCU, III 214^{/22}.

7^a. A d j. Mic și gros (de statură). *Eră la trup duruție și indesată.* DDRF.

8^a. A d j. Strămătorat, înghesuit, Lacul... *este indesat între munși înalți.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG.

II. (Subt forma *indesat*; învechit) A d j. Repetă, des. *Indesate suspinuri.* CANTEMIR, ap. TDRG. *Indesături indesite.* KONAČI, P. 297. *I-am îndesnat a la ceti de indesite ori.* E. VĂCĂRESCU, 187. 245^{/22}.

[Si: (de la *indesit*) *indesit*, -ă adj. | Negativul: *ne(i)ndesat*, -ă adj.]

— Participiul lui *indesă*, devenit adjectiv.

INDESĂTURĂ † s. f. v. *Indesă*.

INDESCIFRABILĂ, -Ă adj. *Indeschiffrable*. — Care nu se poate descifra; (mai ales) p. ext. nu se poate citi s. descurga, din cauză că e scris rău s. prea mic; ilizibil, necitit. *Un criptogram indeschifrabil.* *O scrisoare indeschifrabilă.* | Care nu se poate înțelege s. ghici; de neînțeles. — N. după fr.

INDESCRIPȚIBIL, -Ă adj. *Indescriptible*. — Care nu se poate descrie; nedescrifiabil.

— N. după fr. [lat. *in-* și *describere* a *descrie*]. Cf. *imprescriptibil*.

INDESEĂLĂ s. f. v. *Indesă*.

INDESEĂRĂ adv. v. *Inde*.

INDEȘERT adv. v. *deșert*.

INDEȘERTĂ † vb. 1^a v. *deșertă*.

INDEȘI vb. IV a | v. *Indesă*.

INDEȘI vb. IV a | v. *Indesă*.

INDESTRUCTIBIL, -Ă adj. *Indestructible*. — Care nu se poate distruge, care nu se poate strică, nedestructibil. [Fam. ilia: (după fr. *indestructibil*): **indestructibilitate** s. f. = starea s. calitatea lucrului care nu poate fi distrus.] — N. după fr.

INDESTRUCTIBILITATE s. f. v. *Indestructibil*.

INDESTULĂ adv. v. *destul*.

INDESTULĂ vb. 1^a. *Satisfaire, contenir; ap-provisionner.* (Răfl.) *Se contenit de.* — (Construit cu complement drept, absol., cu infinitivul + a, cu conj., cu că, cu prep. cu, mai rar cu de, întru) *Trans.* A face ca cineva să aibă destul, în deajuns, a satisface, a mulțumi, a împlini. *Să-i indesțuleze de îndătură d'hoșvocești și politicești.* LET. II 178^{/22}. *Morcovii, napii...* au să indesțuleze casa pe iornă. I. IONESCU, C. 237. *Voim din toată inima a-l indesțulă și a dobândi îndrăgi drogostea lui.* MARCOVICI, D. 418. *Au socotit de cavinșă de a indesțulă dorința copilor.* DRĂGHICI, R. 111. *Vrând să indesțuleze Greșoalele lui poftă...* C. NEGRUZZI, II 233^{/2}. *Să aibă cu ce-și indesțulă patimile.* ALECSANDRI, T. 1718. | Spec. † A da cele necesare în provizii, a aproviziona. *COSTINESCU, POLIZU.* | Re fl. A se prevedea cu ceva în deajuns, a avea destul, a fi deajuns, a se sătura, a se satisface, a se mulțumi. *Lăudăm pe marle Constantin și alții mulți pre corici-lăzăm, indesțulându-ne că (= mulțumindu-ne cu aceea că...)* *Iusa cu a laudă mare ia, căci faste de împărătesc neam.* BIBLIA (1658) 6/pr. 20. *Nu se indesțulă cu aida.* LET. III 246^{/2}. *Cătorul de va vrea încă a să mai indesțulă, cerce la Iornăud.* CANTEMIR, HB. 69^{/22}. *S'au indesțulă de îmădăturile tale.* MINEIUL (1776), 125^{/2}. *Toți de obștie să se indesțuleze.* URICARIUL, I 189^{/22}. *Indesțulându-se că o au zis, nici cu o mărturie nu o razim.* P. MAIOR, 187. 103. *Nu-ți voiți spune cine sânt; indesțulează-te a și numele mtru.* BELDIMAN, N. P. II 44. *Doreă...* ca să se indesțulez de aur și giuacurii. DRĂGHICI, R. 30. *Ne indesțulându-se cu aida, au voit ca...* id. ib. 41. *De frumusețea lui vederea nu se putea indesțulă.* PANN, E. II 41. *De o prânz agă bogată încă nu s'a indesțulă.* ALEXANDRESCU, M. 22. *Curiozitatea mea nu se indesțulă.* C. NEGRUZZI, I 217. *O săpădmână să te tot uști și tot nu te indesțulezi.* SPIRESCU, L. 66, cf. RETEGANUL, P. IV 33^{/22}, SBIERA, P. 7^{/22}, TRODORESCU, P. P. 480^{/2}. *JARNIK-BĂRSEANU, D.* 485 etc.

[Si: *Indestulă* vb. IV a, (și pop.) *destulă* vb. 1^a LB. *destulă* vb. IV a LB. *I-au destulată* pre cl. BIBLIA (1658) 150^{/2}. [Dusmani] nu să destulă întru amărăciunea robiei noastre. *ibid.* 353^{/2}. *Nu s'au destulă Mihaiu-rodă cu aida.* LET. I 222^{/2}. *Se destulă împărășia.* MAG. IST. II 149^{/22}. *Că și cu m'am destulă (= sătura!)* *De-a trăs tot cu arță.* POP. ap. TDRG. | Abstracte: **Indestulare** (*destulare* LB.), **Indestulire**, cu negativul **ne(i)ndestulire**) s. f. = săturare, belșug, abundență, satisfacerea, împlinirea unei nevoi; satisfacție, mulțumire. *În anul acesta va fi indesțulare în grău.* CALENDARIU (1814) 64^{/2}. *O grădina... este economică pentru indesțularea gospodăriei.* I. IONESCU, C. 11. *Stricănd pronomiile patriei...* spre indesțularea lăcomiei lor. LET. II 442^{/22}. *Iubirea de sine... Gonește orice durere și cere indesțularea.* KONAČI, P. 276. *Muterile...* îndopate cu toate averile și indesțulărite. GORJAN, H. I 5^{/22}. *De noroc și 'ndestulire, Inima-i în veci e plină!* COȘBUC, B. 78. *Va avea indesțularea (= va avea din belșug) de pâine și sare.* GOROVEL, C. 325. **Cu indesțulare** = în belșug, din belșug;

în mare măsură, în abundență, de ajuns, destul. *Timpurile nu dau roadele pământului cu îndestulare.* URICARIUL, I 13^{1/2}. Cu d. statură și cu dulceață îndechung să asculte la tine. TICHINDEAL, P. 368. Să li se deie apă cu îndestulare. I. IONESCU, C. 3. Să poată având... lapte cu îndestulare. DRĂGHICI, R. 101. Eră primit cu dragă inimă și ospădul cu îndestulare. CREANGĂ, A. 20. Din îndestulare = de ajuns, cât trebuie și cu prisosință. *Aur din îndestulare* (sau dat. BARAC, A. 32. *Lasă daodă n'om căpădă noi bani d'ndestulari...* SEZ. VIII 56. | Adjectiv: **îndestulăt** (cu negativele **ne(î)ndestulăt, ne(î)ndestulăt**), -ă adj. = căruia i s'a dat s. care are de toate, din belug, în abundență; de prisos, din belșug (din) plin, destul; ajuns la saturație, săturat; (construit mai ales cu prep. cu) satisfăcut, mulțumit; aprovizionat. *Domnul mîntuitor eră îndestulăt și vestii de avut.* LET. III 41^{1/2}. *Apă foarte bună și îndestulată.* MAG. IST. II 33^{1/2}. *Te-ai îmbogățit cu bogăție îndestulată.* MINEIUL (1776) 48⁹. *Eră un om... îndestulăt de minie.* GORJAN, H. IV 97. *Părinții și frații și surorile tîni erou așdătoși și casa ne eră îndestulată.* CREANGĂ, A. 33. *Pînd limba noastră romîneasă foarte înagustă, iar nu ca alte limbi..., bogate și înestulăte în cuvinte, ap. IORGA, L. I 510. Este o masă rotundă, de bucate "ndestulată."* MARIAN, SE. I 12. *Ca toamna cea bogată și îndestulată.* SEZ. III 244^{1/2}, cf. ALECSANDRI, P. P. 314^{1/2}, TEODORESCU, P. P. 22. *Și dă-te la leșea noastră, Că e bună și bogată și de toate destulată.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 284. *Eră om n'ndestulăt cu soarta sa.* P. MAIOR, IST. 191. *P'n omorît de ostăși cet' n'ndestulăt.* ȘINCAL, IR. I 14^{1/2}, cf. L.B. *Îndestulăt de darurile pîinii.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 245⁹. *Eoterit nu erou îndestulăt cu Vodă.* SBIERA, P. S. *Armia lui eră întru toate îndestulată din jărd.* BĂLCESCU, M. V. 142. # **A fi îndestulăt** + = a fi în stare. *Mîntea nu iaste îndestulăt...* a spune... *măritie.* MINEIUL (1776) 165². — **îndestulător** (cu negativul **ne(î)ndestulător**), -oare adj. = care îndestulează, care ajunge, satisfăce, mulțumește; mulțumitor, satisfăcător, suficient; (substantivat) furnizor (POLIZU). *Acostă definiție este îndestulătoare.* MAIORESCU, L. 127. *Pe unde le duceă el, păgurea eră mot cu gust și mai îndestulătoare.* ISPIRESCU, L. 230.]

— Derivat din (n)destul.

ÎNDESTULĂ vb. IV^a v. **îndestulă.**

ÎNDESTULĂ vb. IV^a v. **înghesu.**

INDETERMINABIL, -Ă adj. *Indeterminabile.* — Care nu se poate determina.
— N. după fr.

INDEX s. a. 1^a - 2^a. **Index.**

1^a. Tabloul indicator. *Index (indice)* de nume proprii, de nume de localități = lista (alfabetică) a numelor proprii, a numelor de localități etc., pusă la sfârșitul cărții, arătând locurile (paginile) în care s'a vorbit despre acestea. | (În biserică catolică) Catalogul cărților oprite de către autoritățile bisericești de a fi colite. # *A pune la index* = (despre congregațiunea indexului de pe lângă Sfântul Scaun din Roma) a introduce într-o carte (index) cărțile a căror publicare sau răspîndire este oprită; p. ext. a stigmatiza pe cineva ca primejdios sau nevrednic. *Turcii erau puși la index, ca lăbări și ca apăsători cruzi ai creștinătății.* GHICA, s. 32.

2^a. [Anat.] Degutul arătător (propriu: care indică, arată).

[Plur. *indexuri* și (rar) *indexe.* | Și: (ad 1^a, după it. *indice*) *indexe* s. a., cu plur. *indexe.*]

— N. după lat. **index**, -icem *registru, catalog.*

INDEZIRABIL, -Ă adj., subst. *Indesirable.* — Pe care nu-l dorești, nedorit; p. ext. importun. *În politică însă e absolut indezirabil.* GOGA T. N. VI 1171. *America interzice indezirabililor intrarea în jărd.*
— N. după fr.

INDIÂN, -Ă adj., subst. I. 1^a. *Hindou, indien.* 2^a. *Indienne (d'offle)* II. *Indien.*

I. 1^a. Din s. de (lângă) India. O[rganu] indian, în care India intră ca o pară, se înfășoară mai mult ca un golf al Pacificului. MEHEDIŢI, G. FS. 57. | (Substantivat) Locuitor (s. locuitoare) din India. *Dr' întorcerea Indienilor pentru mîntuirea lui s[ăn] [ul] ap[ostol] [o] [t] [h]oma.* UDRISTE NĂSTUREL, ap. GCR I 130^{1/2}. *Uită-te la indianul a căruia proastă minie n'au învățat a preface cele din fire urzite.* KONAKI, P. 263.

2^a. (Substantivat sub forma feminină, rar) Materie de bumbac în mai multe colori (importată la început din India). | (După germ. *Indianerkraffen*) Prăjitură în formă de gogoș, umplută cu frișcă pe dinăuntru și pe de-aupra cu un strat subțire de ciocolată.

II. (În mod abuziv, de-oarece America s'a numit la început Indiei occidentale, fiindcă Cristofor Columb a dat de acest continent cătând drumul spre Indii). Adj. și subst. (Locuitor) indigen din America, cf. *piei-roșii.*

[Pronunț. -dian și di-an. | Adjective: **indienesc, -ească** + adj. = indian. (I) *Atance și s[ăn] [ul] Thoma...* trimice fr în latura indienescă, de te propovăduia. UDRISTE NĂSTUREL, ap. GCR I 130^{1/2}; — (cu alt sufix, după germ. *indisch*) **indie, -ă** = din India. *Kamadara, zeul indiei.* EMINESCU, P. 290. *Vechea limbă indică.* | Adverb: **indienesc** = în felul Indienilor; în limba indiană. POLIZU.]

— Neologism asimilat cuvintelor românești derivate cu sufixul (care arată originea) -ean.

INDIC, -Ă adj. v. **indian.**

INDICĂ vb. I. *Indiquer.* — A arăta (I 2^a spre ceva), a face cunoscut unde se află cineva s. ceva, cf. *anunță, da de știre, denotă, desemnă, semnăla.* *Pește doăduce...* o sută de ani, poate că s'or găsi publiciții și istorici, care să arate generațiilor viitoare în ce parte a fost mai multă și mai adevărată țibire de jărd și să le indice drumul cel adevărat ce trebuie să urmeze. GHICA, s. 138. *Regulele etactice ou mai multă valoare negativă: nu pot creă binele, dar indică răul și contribuiesc la evitarea lui.* MAIORESCU, CR. I 76. || Spec. (mai ales în Medicină, despre tratamente s. medicamente) A se arăta, a se dovedi că este (cel) mai potrivit, mai eficace, mai la locul lui. *Noi am și fost fericiți să-l vedem ca un conducător cu bunul simț al d-zeale..., pe care respectul tuturor și al nostru îi indică.* MAIORESCU, D. IV 352. | P. ext. A arăta, a da a înțelege. *Proiectul indică intenția autorului.* [Adjective: **indicat, -ă** adj. = arătat; dovedit ca cel mai potrivit, acel pe care împrejurările s. situația îl arată ca cel mai potrivit pentru ceva; arătat, cunoscut, anunțat, desemnat, hotărât, menit. *Înaintarea lui Ion Brătianu la prezidenția Constituției de ministri...* eră în toate părțile indicată de situație. MAIORESCU, D. 29. Să nu depășescă ora indicată de Olgușu. TEODOREANU, M. II 164. *Medicamentul indicat în contra frigurilor e chinina;* — **indicător (indicător), -oare** = care arată, care face cunoscut, arătător. *Notele indicătoare de autori consultate.* ODOBESCU, III 501^{1/2}. S. Substantivat: **indicător** s. m. = cea ce slojește ca să indice, să arate, să facă cunoscut. *Cercetarea noastră critică*

59; **indigene** † s. m. *Au făcut indigene pe Gheorghe II Racoți...* ȘINCAL, HR III 63^{ap}. | **Familia:** (după fr. *indigénat*) **indigenat** (**indigenat** †, **indigenat** †) s. a. (Jur.) = calitatea aceluia care este indigen; dreptul de cetățean într'un stat, cf. naturalizare, împământenire. Mai năutle de o cōpădită *indigenatul polonesc...* ȘINCAL, HR III 18^{ap}. [Fig.] *Căntăntul, fie slav, fie turc...* are drept de împământenire și numai... necoita poate să-i dea *indigenatul*. RUSSO, s. 90; — **Indigenare** † s. f. = recunoașterea dreptului de indigen, acordarea indigenatului. Nici *t-au putat almintrelea mântui, fără prin indigenarea lor, prin care t-au făcut mădulari țării Ardealului*. ȘINCAL, HR III 21^{ap}.

— N. după fr. (lat. *indigena*, -am, idem).

INDIGENARE † s. f.

INDIGENAT s. a. (Jur.)

INDIGENAT †

INDIGENE † s. m., adj.

v. indigen.

INDIGEST, -GESTĂ adj. (Med.) *Indigeste*. — Care nu se poate digera, mistul; care cade greu la stomah, greu de mistul. || (Fig. despre scrieri) Care nu se poate asimila ușor prin citire (din cauza stilului sau a ideilor încurcate, greoaie, confuze).

— N. după fr. (lat. *indigestus*, -a, -um «neordonat, confuz, nedigerat, care n'a digerat»).

INDIGESTIE, DIGESTIUNE s. f. (Med.) *Indigestion*. — Digestiune rea, mistuire nedesăvârșită a bucatelor în stomac, nemistuire, cf. aplicate, ciurmuluială (BIANU, D. s.), dispespie.

— N. după fr. (lat. *indigestio*, -onem, idem).

INDIGITĂ vb. Ia v. Indegită.

INDIGNĂ vb. Ia. (S') *indigner*. — Trans. A produce (din cauza unei fapte nedemne s. injuste) o revoltă suferescă; refl. a simți (din cauza unei fapte s. purtări lipsite de demnitate s. de justiță) o răzvrătire suferescă, în care se amestecă mânie, amărăciune, mâhnire și dispreț, cf. a (se) oțări, a (se) întărăță, a bănuși (II 1^a). *La plecarea Domnului din Scam, el se indignează de insultele pe care t le aduce Ispu Costachi*. IORGA, I. L. I 265. [Adjectiv: **indignat**, -ă = revoltat suferescă, cf. oțărit, întărățat ...exclamă *indignat* cocoana Căminco. I. TEODOREANU, M. II 57, cf. MAIORESCU, D. III 67.] Abstracte: **indignare** s. f. MAIORESCU, D. III 458, 462; — **indignățiune**, (învechit) **indignăție** s. f. *O simplă pofție ce eră purnită numai din indignăție*. URICARIU, X 19^{1/2}. *Aceste păceri... au deșteptat în mine eu mai legitimă indignățiune*. ODOBRESCU, III 641.]

— N. după fr. (lat. *indignor*, -ari, idem).

INDIGNĂȚIE, INDIGNĂȚIUNE s. f. v. indignă.

INDIGO s. a. 1^a-2^a. *Indigo*.

1^a. Materie colorantă, care dă un albastru frumos (se extrage din frunțele unei plante, *indigofera tinctoria*, care crește în țările calde), cf. lula che; p. ext. culoarea însăși, cf. lula chiu, civit. *O soluțiune de indigo*. PONI, CH. 76^{1/2}.

2^a. Plantă din care se extrage materia colorantă indigo.

— N. după fr. (din span. *indigo* «indian» < lat. *indicum*).

INDIJENAT † s. a. (Jur.) v. indigen.

INDILĂT, -Ă, ÎNDILĂT, -Ă adj. *Piqué*. — (Despre stoffe, haine etc.) Cusut în tighel, ca mașina de cusut, adică întorcându-te cu firul în împunștura precedentă. *La gât se încheie (cămășă) cu bunghi albi cu cheotoare tătețe în guler și îndilătat, ca să nu se distrame* (Țapu, jud. Tecuciu). SEZ, IX 36. *Anteruc = hatnă eduită (bumbăciată) și încealată (îndilată) ca plapoma* (Tulova), DAMÉ, T. 169 [BARCIANU dă și: **indilăt** adj. = (parte bătrân, **indilire** s. f. = bătrânețe). — Legătura cu rut. *dilít* «a despărți» nu clară. Cf. *indrillă*.

INDIRECT, -Ă adj. adv. I. *Indirect*. II. *Indirectement*.

I. A dj. Care nu este direct, nu se face de-a dreptul, ci pe de lături, lăturănic, prin mijlocirea altora etc. *Dovedi prin probe indirecte, foarte ponderose...* HASDEU, I. C. 52. *Schimbul e de două feluri: direct... și indirect*. CLIMESCU, A. 291. | (Gram.) *Complement indirect*, nedrept, care suferă acțiunea verbului în chip indirect. *Caz indirect* = (la declinare) genitiv, dativ, ablativ. *Vorbire indirectă* = în care nu se reproduc cuvintele altuia așa cum au fost spuse, ci sub formă de propoziții subordonate, făcându-le să depindă de verbul a zice s. alt verb analog. || (Finanțe) *Contribuțiuni indirecte* = impozite pe obiecte de comerț și consumație, taxe vamale, timbra etc. pe care cetățeanul le plătește numai în cazurile când cumpără, consumă etc.

II. A dv. În chip indirect, nu de-a dreptul. *Lu-a afins indirect, vrând să atingă pe altul*.

[Accentuat *indirect* și *indirect*].

— N. după fr. (cf. lat. *indirecto*, idem (II)).

INDIREGE vb. III v. drege.

INDIREPTĂ vb. Ia (ș. d.) v. îndreptă ș. d.

INDISCIPLINĂ s. f. *Indiscipline*. — Lipsă de disciplină; nedisciplină. (Familia): (< lat. *indisciplinatus*) nedisciplinat (cu rostire fr. **indisciplinat**, -ă † VĂCĂRESCUL, IST. 291.) = nedisciplinat; — (după fr. *indisciplinable*) **indisciplinabil**, -ă adj. = care nu se poate disciplina, nu se poate supune disciplinii, nestăpănit, cf. neînfrânt, dezordonat.]

— N. după fr. (lat. *indisciplina*, -am, idem).

INDISCIPLINAT, -Ă adj. v. **indisciplină**.

INDISCRET, -Ă adj. *Indiscret*. — Care nu este discret, care spune ceea ce trebuie să tănuască, care nu păstrează taina, săditor de gols (STANATU; p. ext. care n'are măsură la vorbă, nesocotit, ușor la vorbă; fig. care nu-și poate ascunde dorințele intime. *Vorbe, (fig.) priori indiscrete*. [Familia: (după fr. *indiscretion*) **indiscreție, indiscrețiune** s. f. = lipsă de discreție, nesocotită s. ușurință în vorbe, fecărie; faptă, purtare sau vorbă indiscretă. *Aceasta fu singura indiscreție, cinștită și măsurată*. BĂLESCU, M. V. 51.]

— N. după fr.

INDISCREȚIE, INDISCREȚIUNE s. v. **indiscret**.

INDISCUTABIL, -Ă adj. adv. *Indiscutable, Indiscutablement*. — A dj. Care nu este discutabil, asupra căruia nu se poate discuta, nu mai încapă discuție. *Vedem statistica răspundea cu cifre indiscutabile*. MAIORESCU, D. I 201. || A dv. Fără discuție. *Atunci veți cere o reformă constituțională, dacă Doamnă vi se pare că drepturile coroanei indiscutabil înscrise în Constituție... trebuie reîn-*

zuite. MAIORESCU, D. IV 569. *Sarcina de a o scrte fu încredințată boierului care era, indicatului, cel mai învânat printre ai săi.* IORGA, L. I 62.

— N. după fr.

INDISOARE s. f. (Mod. pop.) *Insolation*. — (În descătoare) *Insolație, soare-sec. Indisoarea* 'n apă, Sănătatea 'n cap. MARIAN, D. 117.

— Etimologie necunoscută (Cu soare cuvântul pare a fi fost adus în legătură prin etimologie populară).

INDISOLUBIL, -Ă adj., adv. *Indisolubile. Indissolublement*. — A dj. Care nu este solubil, care nu se poate dizolva, cf. *insolubil*; fig. (despre orice unire: contract, cădătorie, prietenie etc.) care nu se poate desface, desființa sau strică. *Legătura indisolubilă*. || A dv. *Interesele conservatoare ale Statului sînt indisolubil legate de armonia dintre diferitele părți sociale.* MAIORESCU, D. IV 69. [Familia: (după fr. *indissolubilité*) *indisolubilitate* s. f. = natură sau calitatea lucrului indisolubil.]

— N. după fr. (lat. *indissolubilis, -e, idem*).

INDISOLUBILITATE s. f. v. *indisolubil*.

INDISPENSABIL, -Ă adj., adv. *Indispensable. Indispensablement*. — A dj. De care cineva s. ceva nu se poate dispensa, lipsi; p. ext. care este de neapărată trebuință, absolut necesar. *În lipsa materialului ce ne era indispensabil, n'am fi putut ajunge decît la o înecare informă.* ODOBESCU, II 399. *Înfrîmîntul superior... este indispensabil.* MAIORESCU, D. I 160. | Mai mult în glumă: substantivat, la plural, cf. *inexpriabil*) *Indispensabil* = izmene. || A dv. În chip absolut necesar.

— N. după fr.

INDISPONIBIL, -Ă adj. *Indisponible*. — De care nu se poate dispune după voie, cu care cineva nu poate face ceea ce vrea; spec. (Jur.) de care legea nu permite cîuiv să dispună. *Bunuri indisponibile.* [Familia: *indisponibilitate* s. f. = natură sau calitatea lucrului indisponibil.]

— N. după fr.

INDISPONIBILITATE s. f. v. *indisponibil*.

INDISPUNE vb. III. *Indisposer*. — Trans. A-i strică cîuiv buna dispoziție s. cheful, a-l face să nu mai fie (bine) dispus; p. ext. a supăra. *Purtarea lui m'a indispus.* [Se conjugă ca pune.] Adjectiv: *indispus, -ă* = care nu este bine dispus, care nu este în apele sale, căruia e nu-i sănti boii acasă; spec. (Med.) care nu se simte bine, este puțin bolnav; care are o turburare ușoară și trecătoare a sănătății. | Abstracție: *indispoziție*, (mai rar, după fr. *indisposition*) *indispoziție* s. f. = lipsă de bună dispoziție, dispoziție rea; spec. (Med.) turburare ușoară și trecătoare a sănătății. *Bătrînul îi descriă indispozițiile copilului, lipsa ei de poftă de mîncare, lînjirea, amețelile...* VLAHUȚĂ, D. 161. *Dăoamîna Râmurea nu poate prîsi din cauza unei ușoare indispoziții.* SANDU, SĂM. VI 446.]

— N. după fr.

INDISTINCT, -Ă adj. *Indistinct*. — Care nu se distinge bine. *Sunete, colori indistincte.*

— N. după fr.

INDIVID s. m. și s. 1°-2°. *Individu*. 1°. Fintă omni considerată ca unitate deosebită, în raport cu specia din care face parte, i ns.; p. ext. persoană (considerată în parte). Numărul

monahilor... să fie mărginit acum de odată hotărît în 20 indivizi (a. 1856). URICARIUL, IV 418/14. *El descoperi ficădrul individului legea libertății.* BĂLCESCU, M. V. 2/4. *Proclamănd dreptul comun sau egalitatea pentru indivizi și naționalități.* id. 398, cf. 3/24. *Poate ficădre vorbă sună diferit în urechile diferiților oameni — numai individul, același rămînd, o aude într'un fel.* EMINESCU, N. 32.

2°. *Persoană necunoscută sau pe care nu dorim s'o cunoaștem sau o desprețuim. Cine este individul acestuia?*

[Plur. *indivizi*, (vechii) *individe*. | Familia: (după fr. *individuel*) *individual, -ă* (pronunț. *du-aj*) adj. și adv. = (adesea în opoziție cu colectiv) care este propriu unui individ, care privește pe individ; care privește o singură ființă, o singură persoană, cf. *personal*. *A continuă zdrăbirea lumii eccl... stăruind orice domnie individuală.* BĂLCESCU, M. V. 2/24. *Va să zică chestia mea individuală este înălțată.* MAIORESCU, D. IV 179. *Interprețarea d-lui interpretelor e individuală a d-zale și, după părerea mea, greșită.* id. 26/260. *O gîndire mai individuală și calități mai palpabile.* id. CR. I 16. (Adv.) *Că individual cîinele să nu știe că sînt și cum să le consulte, aceasta se poate și aji văzut că s'a putut.* id. D. IV 479; — (după fr. *individualisme*) *individualism* s. a. = sistem filosofic care pune drepturile individului mai presus de cele ale colectivității, societății; sistem de lucru personal, care consistă în a lucra singur și numai prin sine. *Ne tăcîm în dușmănie, neînțelegere și individualism, despărțiri în 20 de deosebite cîmpuri (a. 1869).* URICARIUL, XIV 145/g. *Nici o gîntă nu întrece pe Anglia în persistență, în tărie, în individualism.* HASDEU, I. C. 180. *Acest principiu de individualism comunist este o mare și sponzică lege a naturii.* ODOBESCU, II 251. *Acesta însemnează individualismul poetului.* MAIORESCU, CR. II 210; — (după fr. *individualité*) *individualitate* s. f. = ceea ce constituie caracteristica unui individ, totalitatea particularităților care deosebesc pe un individ de altul, ceea ce face ca un individ să aibă o existență deosebită de alta; p. ext. individ cu însuși pronunțate; cf. *originalitate, personalitate*. *Ioșiul la 1839, ca și astăzi, nu se deosebea prin vreo entuziasm strănic pentru nici o individualitate.* RUSSO, S. 27. *Orice individualitate de popor își are valoarea ei.* MAIORESCU, CR. III 24. *Am atins chestia personalității sau mai bine a impersonalității și totuși individualității artistului, în special a poetului.* id. II 363. *Această despărțire a individualității lui...* EMINESCU, N. 58; — (după fr. *individualités*) *individualiză* vb. I^a = a considera ceva s. pe cineva în parte, în mod individual; a da un caracter propriu, făcîndu-l să se deosebească ca ins, ca individ, de ceilalți. *Acest mod de a individualiza o țară sau o națiune, prin numele gențiții al principelui sau al dinastiei, nu este trivial.* HASDEU, I. C. 66; (cu abstracți) *individualizare* s. f. (și part.-adj.) *individualizat, -ă*.

— N. după fr. (lat. scol. *individuum, -a, -um, indivisibile*).

INDIVIDUAL, -Ă adj.
INDIVIDUALISM s. a. | v. *individ.*
INDIVIDUALITATE s. f.
INDIVIDUALIZĂ vb. I^a

INDIVIZ, -Ă adj. (Jur.) v. *indivizibil*.

INDIVIZIBIL, -Ă adj. *Indivisible*. — Care nu este divizibil, care nu se poate divide, împărți, despărți, separa; neseparabil, nedespărțit. *Regatul României cu județele sale din dreptul Dunării constituie un singur stat indivizibil.* HĂMANGIU, C. C. IX. [Familia (după fr. *indivis*,

lat. *indivisus*) **INDIVIZ**, -ă adj. — (Jur.) neîmpărțit, care aparține, în devalmăsie s. în comun, mai multor indivizi, fără să fie împărțit. *Proprietate indiviză*; — (după fr. *indivisibilité*) **INDIVIZIBILITATE** s. f. — natura și caracterul lucrului indivizibil. *Noi credem că în viitor se va adopta și majoratul în favoarea țăranilor, adică indivizibilitatea pământului.* (M.A. IORESCU, D. IV 83.)

— N. după fr. (lat. *Indivisibilib*, -e, idem).

INDIVIZIBILITATE s. f. v. *indivizibil*.

INDIVIZIE s. f. (Jur.) v. *indiviziune*.

INDIVIZIUNE s. f. (Jur.) *Indivision*. — Starea lucrului care se găsește în stăpânirea mai multor proprietari neîmpărțiti, în devalmăsie. Nimeni nu poate fi obligat să rămână în indiviziune. *Un cecredă poate ori când cere împărțirea succesiunii.* (HAMANGIU, C. C. 728. [Și: *indivizie* s. f.]

— N. după fr.

INDIXI vb. IV^a ↑ refl. *S'entasser, s'amasser*. — A se îngrămădi, a se îmbolți (L.B., cf. bo și 3^a). *Să omoare pre Grecii carii se îndixise prin țară.* (SINGAL, HR. 5/^a.)

— Legătura cu țără nu e clară.

INDOBITOCI vb. IV v. *dobitoc*.

INDOBILICI vb. IV^a v. *dobile*.

INDOBRI vb. IV^a. *Amadou*. — A îmbună, a face mai bun. *Am să țin în vorbă (sic!) cu moșnică și am să prind a-l lăuda; poate totu mai îndobri la întină o țencă și m'a prind de-a binca în casă.* (FURTUNĂ, VR. 66.)

— Derivat, cu pref. în-, din slav. *dobrs* „bun” (cf. bulg. *добръ, добръ*, cu același sens).

INDOCIL, -Ă adj. *Indocile*. — Care nu este docil, care nu se lasă învățat, instruit, condus; nesupun, neascultător. [Familia: (după fr. *indocilitéé*) **INDOCILITATE** s. f. — lipsă de docilitate, de supunere, nesupunere, neascultare.]

— N. după fr. (lat. *indocilis*, -e scare învăț greu, greu de instruit).

INDOCILITATE s. f. v. *indocil*.

INDOCTRINĂ vb. I^a. *Endoctriner*. — *Trans.* și refl. A (se) introduce a. inițiază într-o doctrină oarecare; p. ext. a câștiga (pe cineva) s. a fi câștigat pentru unele păreri. [Adjectiv: *indoctrinat*, -ă. *Au fost indoctrinați în această religie a urii.* (G.A. T. N. VI 882.) | Abstract: *indoctrinare* s. f.]

— N. după fr.

INDOGĂȚI vb. IV^a refl. *S'entendre, tomber d'accord*. — [Muscol] A se înțelege; *Voitucul a venit și în zara astălată și a mas tot acolo. Ba și a treia sară, tot acolo, pînă s'a îndogățit cu el.* (Verisoiră, mai am doi frăț. N'or vrea v'arile tale să le fie nevastă? Și s'au învot. RĂDULESCU-CODIN, I. 321.)

INDOIĂ vb. I^a v. *indoi*.

INDOI vb. IV^a. I. 1^a. *Doubler, redoubler*. 2^a. *Eteindre* (un liquide). II. 1^a. (Se) plier, emballer. 2^a. (Se) plier, (se) ployer, (se) courber. III. 1^a. *Changer* (d'avis). 2^a. *Douter*. 3^a. *Bouancer, hésiter*. Sensul fundamental e a face (să fie) în două.

I. 1^a. *Trans.* și refl. A face ca ceva să fie de două ori mai mult s. mai mare, a (se) dubla; a da

indoi, a (se) urca la dublu; p. ext. a înmulți, a îndesi, a mări, a întări. *Endoiesc* = duplic. ANON. CAR. *Nu voia îndoi* (= nu voia da de două ori mai mult s. îndoi) BIBLIA (1688) 216. *Domnul să vă adaugă și să fiți cu miile îndoiți.* MINEIUL (1776) 66^{1/2}. *Pretul* (tip. prețului) adri și *avocul holerei*... să se *indoiască*. URICARIUL, I 214^{1/2}. *Se indoiesc toate strigările*. BELDIMAN, N. P. I 171. *Nădejdea a-l hrăni ca [pe curc] îndoiă dorirea ce are a-l nește*. id. ib. I 13. *Am îndoi puterile noastre și m'erau am încercat a vădi*. DRĂGHICI, R. 22. *Indoindu-și pagii cătră sugă*... id. ib. 160. *Simt indoindu-se suferința mea* c. NEGRUZZI I 208. *Se indoiesc torțul, adică... se iou 2-3 fire de tot (oricăde fire s'ar lău, se zice tot ad ese indoiesc)...* ANTIPA, P. 169. *De fi-e frică c'oios scăpă...* *Indoiesc-ți strejile*. THEODORESCU, P. P. 535. *Pedepsitului pedapca a se îndoi nu trebuie* — un om nu se poate pedepsi îndoi pentru o greșală. ZANNE, P. V 491. *Și-a îndoi venitul*.

2^a. *Trans.* (Despre materii, bucate, lichide, construit cu prep. c u) A da în două, (prin urmare): a amesteca (pe jumătate) cu altceva. [Întrebunțat mai mult subț formă participiului (adjectiv). Am îndoi vinul cu apă.]

II. 1^a. (Despre materii textile, țesături, hârtie etc.) A (se) împătura în două; p. gener. a (se) împătura (de mai multe ori). *A îndoi rufele* (DDRF.), *o pănuză* (POLIZU), *o scrisoare în două*, *în trei*, *în patru* (TDRG.). *Un pasaj frumos într-o carte unde am îndoi foaia*. VLAHUȚA, ap. TDRG. *Sfoara 'n nouă că 'ndoiă*. THEODORESCU, P. P. 540^{1/2}. | P. ext. A împacheta. *Lenșta când zosă, Carul, m're, încredă Cu toate căde gârcă; Zestrășora-și 'ndoiă S'acasă că-mi se 'ntoiesc*. ibid. 581.

2^a. P. anal. (Despre niște și alte obiecte elastice s. mlađioase) *Trans.* și refl. A (se) încovăia, a (se) încujă, a (se) curbă; p. ext. a se mlađia, a fi flexibil, elastic, a se da (după...). *I s'a îndoi scara, pe cal când s'a aruncat*. PANN, E. II 113. [Strămbă lemne] *luă stefarul căt de gros, îi îndoiă cu mânăte și...* c. NEGRUZZI, I 245. *Frunzele acuzile se 'ndoaie după vânt*. EMINESCU, P. 236. *Că foamea cumpit mă taie și pân' la pământ mă 'ndoaie*. ALECSANDRI, P. P. 37^b/₁₂. *Cornule, ce nu te 'ndoi, De-o creangă să te despotu?* ib. 44/12. *Arcu-și 'ndoiesc*. THEODORESCU, P. P. 67. *Bila lui... nu se 'ndoaie*. ȘEZ, IV 130^b/₁₂. *Va lău coada bouului și o va îndoi pe spate*. ib. I 222/12. *Deștu' mic fi îndoi*. ib. IV 131^b/₁₂. *Limba nu are oase, se 'ndoiesc după gânda*. ZANNE, P. II 219. *Lemnul care se 'ndoiesc e mai bun decât cel care se rupe*. ibid. I 204. *Se 'ndoiesc a scoarta*; despre omul nestatornic. ibid. III 369. | (Subiectiv e omul, complementul corpul s. o parte a corpului) Refl. (construit cu de s. din) A se pleca, a se curbă; (trans. = fact.) a face să se plece, să se așeze. *Se 'ndoiesc de pale com cu greu*. CREANGA, P. 21. *Și de mijloc mă 'ndoi*. THEODORESCU, P. P. 538. *În genuche le 'ndoiă*. ibid. 628^{1/2}.

III. Fig. (Omul e asemănat cu un obiect flexibil).

1^a. *Trans.* A face să se aplece într-o parte, a nu mai stăru într-o părere, a-și schimba părerea. *Ptecare luminat domn...* să nu-și *indoiască* *cugetul*. URICARIUL, I 102^{1/2}.

2^a. Refl. (Absol. s. construit cu de, de-apro, ↑ pre ori că, dacă, să nu; ↑ și: a se îndoi cu firea) A fi nesigur în credința sa, a nu-și veni cuiva să creadă, a nu avea încredere s. siguranță (în cineva) s. în ceva), a sta la îndoielă, a avea îndoielă (L.B.); p. ext. a bănui (COSTINESCU), a teme, a avea prepus (pe cineva). *Endoiescu-mă = dubito, despero*. ANON. CAR. [Ucenicii] *de multe ori s'au îndoiă și n'au crezut lui cu toată inima*. VARLAAM, C. 183. *De se va îndoi neștine, pentru ce încleacă H[ristos]*

pre asin, cade-să să știe că... id. ib. 92. Sta de ze 'ndoi, să nu fie vreo înclinație. DOSOFTEIU, V. S. 144. Corbul, dacă scoate puț, fi hrănește până la foc fulgi, și-i părăsențe, unde-s (= fiindcă și) alți, că să 'ndoiașe prae corbiță. id., ap. HEM. 1347. S'au fost 'ndoiți dîndu, să nu fi ereuș vîcleșug. LET. II 389. Cine se va 'ndoi cu firca, cumcă [sfîntul Costandiu] nu are și mare îndrăzneală către Dumnezcu F ANTEM, ap. TDRG. Ne 'ndoiș dăceșă oameni întru aderăș au stat. ALEXANDRESCU, M. 16. Ce socoți, Bogdane, izbîndîtom oore? — Să nu le 'ndoiaș, Măria Ta! C. NEGRUZZI, I 138. Nu mă 'ndoesch că tu te vei stîl a înțădă degrabă. id. ib. 4. Victoria de dășgi tu veci nu se 'ndoaș. ALECSANDRI, P. II 159. Nici nu te mai 'ndoi despre asta, cumuată Smarandă. CREANGĂ, A. 56. Săracul se arțăd a fi mulumit, dard se 'ndoiș. IPIRESCU, L. I 77.

3. Refl. (Construit absol. s. cu să (nu) ori cu a + inf., † cu Ia) A sovăi, a sta în cumpană, a sta pe (la) gânduri, a nu cuteză, a nu se hotărî (POLIZU), a pregăti, a zădă, a fi s. a sta la 'ndoișă; a se opune, a refuza. I-au dat veste în taină în ce ceas va zăl fermănuș..., să nu se 'ndoașcă, ce să porneașcă. LET. II 125. Se 'ndoi a crede una ca ceasta. GORJAN, H. II 12. Nu te 'ndoi, mă rog, l'astă oșdător. PANN. E. V 36. Se 'ndoiș să strice un apă copaciu. DRĂGHICI, R. 144. Fata se 'ndoaș puțintel. «N'a fost acestă, tată!» COȘBUC, B. 16. Se 'ndoiș împărțat să facă o apă foptă. IPIRESCU, L. 394. Vîno, nu te 'ndoi, Vîno acum și cutează și cu grabă mă boțeaș. ȘEZ. VIII 43.

5. În traducere vechi une-ori cu înțeles neprecizabil, originalul fiind rău înțeles. 'Indoiș-ze și grăbiș (: premenind u-se zică BIBLIA 1688; în toarsă-ră-să și zică N. TEST. 1648) COD. VOR. 97. Măntărdă sufletul lui și 'ndoișă cu rastul său (: împărțiră CORESI, ps.; paleol. *раздѣляти* = distingere) PSAL. SCH. 353.

(Prez. ind. 'ndoiș și 'ndoiș; de obicei se face și o deosebire semantică: năstau se 'ndoaș, dar omul se 'ndoiș de cere. | Ș: 'ndoiș († 'ndoiș) vb. 1a = a mări încă odată pe atăta, a dedubla. Și plata să-și de a fecare de ci cu mai mult adăș și dobând. Drept acetaia toți care-i au luat dunaște, datoru faze să se nevoiașă [olosu] să-i 'ndoașcă, că 'ndoișă este ce e către vecin folosu. CORESI, EV. 318/19. (cf. 'ndoișat II). | Adjective: 'ndoiș (cu negativul ne(I)ndoiș), -ă [pronunț. -do-i] = care face, prețuște, căntărește, trage, cuprinde încă odată pe atăta, care este compus din două (COSTINESCU). În două chipuri, câte doi, dublu, dublat, întărit, mărit, înmulțit; dat în două cu, amestecat; împăturat; încovăiat, strămbat, adus; aplicit (spre...); nesigur, stănd la 'ndoișă, 'ndoișos, 'ndoișnic; sovăielnic; bănuitor (adverb) în două chipuri, cu două înțelesuri, din două lucruri (COSTINESCU). pe din două, de două ori, dublu; (substantivat) căsătorit) care mai nainte fuseseră amândoi văduvi (Toracul Mare, în Torontal, VICIU, GL.). (Ad I 1^a) Sănt 'ndoișă: om și dumăzduș. VARLAAM, C. 40. Tămplăndu-să moarte fiutulu ei, plângēd jalea 'ndoișă (= dublu, fiindcă eră și orăș). DOSOFTEIU, V. S. 68. Den mărgaru până la oate 'ndoișe (= de două ori mai mult) să se plătească. BIBLIA (1688) 54. Hoine 'ndoișe (= câte două părechi. trad. pe grec. deșci). ibid. 35. Dănd războiu 'ndoiș, au dat dos Legit. LET. I 21/12. Scoasă prae țară deștină răzăneșă 'ndoișă: de stuți și de mascuri. LET. II 399. Stăpăntrea Dachilor 'ndoișă și în două fealțuri să fie fost. CANTEMIR, HR. 776. Trupul nostru au primit de la Dumnezcu unie mădulărdi 'ndoișe (= câte două, părechi). CALENDARIU (1814) 18. Cu acest chip vtoja lui este 'ndoișă (= dedublată). MARCOVICI, D. 161. Părea omușă este în-

doișă în om. PISCUPESCU, O. 114. C'o putere 'ndoișă... o zmuțic pe bobă. EMINESCU, N. 10. Darul dat la vreme e dar 'ndoiș (cf. lat. bis dat qui cito dat). ZANNE, V 249; (ad I 2^a). Băconit... vînd... orez 'ndoiș cu peiricel, că să tragă mai greu la oștar. FILIMON, ap. TDRG. Laptele 'ndoiș cu apă. TEODOREANU, M. II 240. Tocană de carne de berbec, 'ndoișă cu (= gătită cu multă) ceapă. RETEGANUL P. III 83/2; (ad II 1^a) Funiă cea 'ndoișă cu multă mai bine fine decăt cu deșdoișă. I. GOLESCU, ap. DDRF.; (ad II 2^a) Două nucile..., 'ndoișe ca un cere. ȘEZ. IV 114. Cu fundu 'ndoiș înăuntru. ib. IV 115/2. Se dărdur într'o parte umiliți, 'ndoiș de șele. SADOVEANU, ap. TDRG.; (ad III 2^a) Tara 'ndoișă cu urciune spre dnfzul (= apelică a-și) url. LET. I 315/12. (ad III 3^a-4^a) Are nădrăje ne'ndoișă (= fără 'ndoișii, nezdruțnică) întru [d]um[ă]zduș. VARLAAM, C. 229. Tot datul cel bun de la părăntele lumincilor celor fără 'ndoișă credință li se pușoră. DOSOFTEIU, V. S. 3 pr. Iard pentru logodnă, au ardat lucru 'ndoiș (= nesigur). LET. I 146/2. Așidere și Lupul Vornicul, fiind 'ndoiș, temăndu-se dîn jos decăt Tătar... LET. II 117/2. Cunoscēnd prae slujitorii săi 'ndoișii (= nevrednici de încredere), mai mult sărăindu-le inimile spre neprieteni... MUSTE, ap. TDRG. Acel fealtu de priteșug purura 'ndoiș și cu prepus ar fi. CANTEMIR, IST. 249. Să te fericeș cu cuget ne'ndoișă. MINEIUL (1776) 115/2. Ne'ndoiș lucru iaste. P. MAIOR, EST. 251. «Mulțam frate și nu frate!» răspune sora de colo, cum 'ndoișă de vorbele flăcăului. MERA, B. 96. Inimă 'ndoișă = nehotărîre, sovăială, pregătare de a luă o hotărîre; teamă, nesiguranță (cf. inimă 'ndoișă). Au priceput Ștefan-vodă înfădă 'ndoișă inimă a lui Constantin-vodă. M. COSTIN, ap. DDRF. Ei se orăș; inimă 'ndoișoite, tremurul trupului lor... BALCESCU, M. V. 368. Cu inima 'ndoișă: oare va găsi cophal ori nu? ION CR. II 199; (ad III 1^a) Tatăl său... o cere ne'ndoiș (= neinduplecat). BELDIMAN, O. 93; (ad III 4^a) Sta 'ndoișă (= la 'ndoișă), ce va faceș MINEIUL (1776) 130/2. | Adverb: (ad I 1^a). 'Indoiș răbdă durcare stricute: într'un chip pre trup, într'alt chip pre suflet. VARLAAM, C. 365/2. Să se plătească lucrul 'ndoiș. PRAVILA (1814) 178. Am fi fost 'ndoiș oștăgați. C. NEGRUZZI, I 244. — 'Indoișor, -oară (și substantivat) = care 'ndoește. DICT. — 'Indoiș (cu negativul ne(I)ndoișos), -oară = care se 'ndoaș, mîdoș; care dă priie la 'ndoișii, nesigur, 'ndoișnic, problematic. Căbul... ca și cănd or fi o pușgă... oșdrnăș... de... rămurile 'ndoișoase. MARIAN, O. II 132. S'au zis foarte mult despre 'ndoișul testament al lui Petru cel Mare. ODOBESCU, III 368/20. cf. 94/2. În lumina 'ndoișoasă a lumii de primăvoră... I. NEGRUZZI, ap. TDRG. O izbăndă 'ndoișoasă. DDRF.; — 'ndoișoș (cu negativul ne(I)ndoișoș), -oară [pronunț. -do-i] = care se 'ndoașe lesne; nesigur. DICT. Hărtia acasta nu e de loc 'ndoișoasă; — (derivat din 'ndoișă) 'ndoișnic (cu negativul ne(I)ndoișnic), -ă = cu 'ndoișă, în-'ndoișos, neincercător, nesigur, problematic. Acest post ne'ndoișnic nu făcu să oșbească pe zărdor de zărdor. KONAKI, P. 301. Pe senotul 'ndoișnic nu credință l-a 'ndoiș. OLLANESCU, H. O. 195. Mai tărzu se gășce dicționar, dar la început e 'ndoișnic dacă s'a avut acest ajutor. IORGA, L. II 119. Caută ci de două și de trei ori în alte locuri 'ndoișnic, dar mincea... nu se orăș. MERA, B. 177. | Abstract. 'ndoișe s. f. [pronunț. -do-i] = dublare, împăturare, încovăiare; nesiguranță, sovăire, 'ndoișă; (cu deosebire în expresiile învechite) cu 'ndoișe = cu 'ndoișă, 'ndoișnic, fără de 'ndoișe = fără 'ndoișă, fără ezitare, în mod ne'ndoișos, cu siguranță. Fără de

nici o *indoire* mai rău zăbrează [diavolul] susfele. VARLAAM, C. 267₂. *Credcam fără de indoire*. DOSOFTEIU, V. S. 125₂. Să nu aibă nici o *indoire* de prietăgul ce l-au legat. LET. I 164/23. Nu este nici o *indoire* că nu l-au zăndat. MAG. IST. IV 37. *Prin cercetarea judecătorilor dovedindu-se fără indoire* [acest lucru]... PRAVILA (1814) 120. [Accesă femeie] nelăpădită todeauna cu mândrie, todeauna cu *indoiri*, fără muștrare de cuget... mă muncește. KONAKI, P. 121. Să deslușim *indoirele* noastre. MARCOVICI, C. 39/24. Este oare de cuvântă a lăsd cineva un mic *folos sigur*, ca să câștige altul mai mare cu *indoire*? DRĂGHICI, R. 147. Dar și de este *adevărată* această *indoire* a lui *Basta*... BĂLCESCU, M. V. 476. De te afli cu *indoire*, *Mai vin și-alți feciori la tine*. Și poți rămâne de mine. BUD, P. 48; — *Indoi* (cu negativ *ne*[*Indoi*]) s. a. [pronunț. -do-i] = *indoire*; fără *indoi* † = fără *indoi*ală. Fără *indoi*ală *oșă* să *fie*? DOSOFTEIU, V. S. 59₂. De *indoi* = (fr.) pliable, ployable. PONTBRIANT. De *neindoi* = despre care nu se poate *indoi* cineva, care este sigur. COSTINESCU; — *Indoitură* s. f. [pronunț. -do-i-] = *indoire*, *carbare*; (mai des concretizat) *creț*, *lucruțiu* (LB., COSTINESCU); locul unde ceva se *indoeste*, *curbă*; *grâu amestecat* cu *secară*. URICARIUL, X 403, POLIZU, PONTBRIANT. [Ad I 2^a] *Plugarul* român nu-i place faptul că această *grâdă* [= *secara*] răsară ca din pământ în locul de *grâu* și astfel îl amestecă... îl face *indoitură* sau *serjană*. PAMFILE, A. 112; (ad II 1^a) *Indoitura* sfoareț [= *sfoara*, la locul unde e *indoi*ală] de o parte și de alta se ia pe degetul cel arădilor. ISPIRESCU, ap. TDRG; (ad II 2^a) *Nursul* *condrește*... orice altă *mușcare* cu *fragede* *indoituri*. KONAKI, P. 64, cf. 179. Din *Azoga* *șoseana* face o *indoitură* [= *curbă*] *largă* spre dreapta. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. *Pun foile de drum* în *indoitura* *bonetului*. N. REV. R. 131. *Indoitură* la *geanuche* = (fr.) *coș-de-pied*. PONTBRIANT. (După fr. les replis du cœur) *Indoiturile* inimii = *ascunsurile* inimii. COSTINESCU; — *Indoi*ală s. f. = (rar) *indoire*, *indoitură* (a corpului); (mai ales) *lipsă de siguranță*, *nesiguranță*, *netrecere*, *nedumerire*, *bănuială*, (adesea în locuținea) *fără indoi*ală = *negresit*, cu siguranță, cu *indoi*ală = *indoleinc*, *nesigur*, (și în expresiile) a nu rămâne *indoi*ală că... = a fi sigur, cert că..., a avea *indoi*ală s. *indoi*el = a nu fi sigur, a fi s. a sta s. a cădea la *indoi*ală = a se *indoi* de ceva, a nu fi sigur, a fi în *nedumerire*, în *nesiguranță*, a *trage* la *indoi*ală = a se *indoi*, a bănui. (Ad II) *Și să fi văzut indoi*ala rotundă a trupului... at fi crezut că... DELAVRANCEA, S. 55; (ad III) *Acele întărituri de noaptea*... pe *abovene*, n'au nici o *indoi*ală a nu se crede. LET. III 322/11. *Pentru ce laud ele să între într-o inimă plină de iubire indoi*ala și ura? C. NEGRUȚEL, I 56. *Nici o indoi*ală nu iaste. CALENDARIU (1814) 102/3. *Toamelele* *erte* *intuicoase* și cu *indoi*ală. PRAVILA (1814) 95. *Impurități* *gurei* *musculoase* se vedea o *dulceață* *amăruță* de *indoi*el. EMINESCU, N. 52. Nu rămâne *indoi*ală că... ODOBESCU, III 31/1. *Mai rămâne indoi*ală despre asta? zise *Gerilă*. CREANGĂ, P. 258. *Cam* cu *indoi*ală *intorșe* și a *foaia* și *cefi*. ISPIRESCU, L. 50. *Alții* *per urma* lui *proș* *lesne* *fac*... *fără* de *nici* o *indoi*ală. GCR. II 25/17. *Nădărușe* *spre* *tine* *fără* de *indoi*ală. MINEIUL (1776) 185/1/2. *Sfii* *fără* *indoi*ală... KONAKI, P. 103. *Oare* *cugetă* și *Robinson* *accasta*? — *Fără indoi*ală. DRĂGHICI, R. 38. *Fără indoi*ală, *ziccam*, *accata* e *limbagatul* *adevăratului* *amor*? C. NEGRUȚEL, I 61, cf. EMINESCU, N. 79, cf. ODOBESCU, III 24/2. *Că* *mor* *cât* *nu* *mă* *vei* *ubă*, *nu* *ești* *la indoi*ală. I. VĂCĂRESCU, P. 285/11. *Eră* *la indoi*ală. DRĂGHICI, R. 154. *Hai* *nu* *mai* *sta* *la indoi*ală. CREANGĂ, P. 203. *Îl* *vezi* *plin* *de* *lumii*

nare, *căzând* *în* *mare* *indoi*ele! KONAKI, P. 274; — (neobiciuit) *indoi*ală s. f. [pronunț. -do-i] = *indoi*ală. *Oglinda* *hronicul* *nostru*, *de* *tot* *pracul indoi*ții *mai* *steară* și *mai* *curată* *înaintea* *priveii* *cetătorului* *să* *o* *punem*. CANTEMIR, HR. 55/12, cf. 49/13, 126, 396 etc. *Cău* *ând* *astăzi* *a* *ne* *da* *seama* *despre* *temerile*, *despre* *indoi*țele, *despre* *îngămecele* *unui*... *mare* *număr* *dintre* *deputați*... ODOBESCU, III 448; — [formație personală] *indoi*ciune † a f. [pronunț. -do-i] = *indoi*ală. Să ne închinăm lui *fără* de *indoi*ciune. DOSOFTEIU, V. S. 130₂; — [formație personală] *indoi*me † s. f. [pronunț. -do-i] = *păreche*. *Indoi*me *de* *Dumnezeu* *fericită* (este vorba de un bărbat și de nevasta lui care s'au făcut amândoi mucenici). MINEIUL (1776) 40 1/2.

— Derivat din loc. adv. *În* *doă*. Pentru dezvoltarea semantică, cf. lat. *dubitare*, *dubius* (*duo*), germ. *zweifeln* (*zwei*), paleosl. *dvost* (*два*) etc. TDRG. Cf. *desdoi*.

INDOI

INDOIĂLĂ s. f. v. *Indoi*.

INDOIĂȚ, -Ă adj. I. *Afflig*é. II. *Soupponneuz*, *sans* *fol*.

I. Prin *Criza*, cu *rostirea indoi*el; numai în expresia: Cu *inima indoi*ală = *indurerată*, *plină* de *durere*, de *jale*.

II. † *Plin* de *indoi*eli, *fără* *credință*, *bănuitor*. Numai cu *credință* *nefălmărită* și cu *înțeleș* *neumat* *să* *cădem* la el (= să ne alipim de el), nu cu *inima indoi*ală și cu *neînțeleș* *să* *ne* *apropiem*, *derep* 'ce *amă* *că* *bărbatul indoi*ală *neisprăvit* e *întru* *loate* *căile* *lui*. CORESI, EV. 386/12.

— În *înțeleșul* I se pare că avem a face cu un lat. pop. **indoleans* (ital. *indogliato*) *indoi*al, *plin* de *jale*; acest cuvânt s'a amestecat cu *indoi* = *indoi* (cf. expresia cu *inima indoi*ală = *plină* de *indoi*eli). Cf. S. Pușcariu, *Din perspective* Dicționarului, Cluj, 1922 p. 26.

INDOI

INDOICIŌS, -OĂSĂ adj.

INDOICINE † s. f.

INDOIELNC, -Ă adj.

INDOIME † s. f.

v. *Indoi*.

INDOIŌTĂ s. f.

INDOIŌS, -OĂSĂ adj.

INDOITURĂ s. f.

INDOLDORĂ vb. I. *Bourrer*, *gorger*. — *Trans.* și *refl.* A (se) face *doldora*, a (se) umplea de *toi*, a (re) îndesa umplând, a (se) *îndopă*. *Tara* *noastră* *care* o *îndoldora* o [*streinimea*] *de* *banuri*. IPIESCU, ap. TDRG. SĂ *îndoldora* o cu *hanje*, id. ib. [S]; *îndoldora* vb. IV^a, *doldora* vb. I. *Negustor*... și *doldoresc* *punga* *din* *mărfurile* *bu* *bune* *rele*, id. ib. *Caută* *numai* *a* *și* *umplea* *căci* *cala*, *lada* *și* *bu* *zunarele*, și, *după* *ce* s'or *doldora*, *să* *piece* *pa* *ci* *ncolo*, id. ib. | A *de* *jectiv*: (in) *doldora*ŏ, -ă, (cu asimilare) *îndoldora*ŏ, -ă = *plin* *doldora*. *Punga* *ca* *fi* *doldora*ŏ *de* *apuzare*, id. ib. *La* *răchita* *ră* *murată*, *Sede* *o* *fată* *îndoldora*ŏ. TEODORESCU, P. p. 372 | A *abstract*: *doldora*ŏ s. f. = *faptul* de a fi *umplut* *doldora*. *Doldora*ŏ *pungei* *sale*. DDRF.]

— Derivat din *doldora*, cu pref. *in*-.

INDOLDOR

INDOLENT, -Ă adj. *Indolent*. — *Lipsit* de *simțire* (pentru durerea altora); p. ext. *lipsit* de *energie*, *cărnia* *nu*-i *pasă* de *nimic*, *asupra* *cărnia* *nimic* nu face *indiferent*; *nesimțitor*, *ne* *apăsător*, *cf.* *indiferent*, *apatie*. [Familia:

fr. *indolence*) **indolență** s. f. - nesimțire, nepăsare, moliciune intelectuală; cf. *apatie, indiferență*].

— N. după fr. [lat. *indolens, -entem* nesimțitor la durere], din *in-* *ene-* și *dolere* 'dureași', idem.

INDOLENȚĂ s. f. v. Indolent.

INDOLĂ vb. I. 1^a. *Prendre ou porter le deuil.* — Trans. (și mai ales) refl. A (se) îmbrăca în dolu, a purta dolul, a (se) cerna. [Pronunț. -i-dă. | Adjectiv: **indoliat**, -ă [Pronunț. -li-at] = îmbrăcat în dolu, care poartă dolu; îmbrăcat în negru, cernit. Pe cerul alb se face ...o pată, opare și dispore iar, Și pată asta 'ndoliată E -o stucă de hornor. MIREA. 147. Scara se lasă urzuză, pomomorită și indoliată. id. c. l. 173.]

— Derivat din *dolu* cu pref. *in-*.

INDOLĂI + vb. IV^a v. domoli.

INDOPĂ vb. I. 1^a. *Tasser.* 2^a. *Gaver.* 3^a. (Se) *gaver, (se) gorgor.* 4^a. *Bourrer.* 5^a. (Se) *gorgor.* 6^a. *Gorgor.*

Sensul originar (dat de PONTBRIANT: *boucher, fermer, engorger, obstruer*, dar neuzitat și neastutabil) trebuie să fi fost sa boga în ceva un dops, sa închide s. astupă (o gaură) cu un dops.

1^a. P. anal. (Trans.) A văli împingând ceva (în formă de dop) într-o deschizătură. *Intră 'n ptență... se uită... Și o grămadă de pite (=piuă) ... astupă. Dopă oserul prin ele și cu alt lemn le 'ndopă... PANN. P. V. 85.*

2^a. Spec. A văli (de obicei de două ori pe zi, dimineața și seara) în gura galitelor (gâste, curcani, claponi, rațe) grăunțe (muștele în apă) sau mămăliga ori piine (făcută în formă de dopuri) și a le împinge cu degetul pe gât, pentru a le îngrăși. Trans. (Complementul e animalul) *Gâsca și curca, cu să se îngrăze bine, trece îndopate seara și dimineața. DRAGHICI, ap. TDRG. Să trăiască Bulgăroșul și să tot îndopae curcanii! CONTEMPORANUL. V 197. [Ref. (Complementul e hrana; cu dativul finței) I se îndopă (claponului) pre grumazi o bucdă de piine. ECONOMIA. 105.]*

3^a. P. anal. (despre om; la început se va fi ris numai în glumă și batjocură) Trans. (Complementul e omul, p. ext. stomacul) A umpleă (s. hăutură), a da să mănânce din belșug. Am să-l îndop astfel, înedă să n'arbă nerote a mănă toată ziua de mâine. ALECSANDRI. T. 775. Ne-a dat de mănăncare ce urea mai bun și noa îndopat bine. CREANGĂ. A. 32. Să-și îndopae foalele. RETEGANUL. P. I 22/1. [Omul e subiectul, mănăncarea e complementul drept, introdus une-ori prin Ia) A mănă cu nesă, cu lăcomie, ca un gâman (COSTINESCU), a înfulcă. N'o mai rămas nict o chiflă... toate le-o îndopat ostigosu! ALECSANDRI. T. 1301. *Îndopă la merindea celuia...* RETEGANUL. P. I 22/1. [Mănăncarea] Cei cu cloape (=pălriri) Să o îndopae, Cei cu cymse Să o îmbrace. MANDIESCU. L. P. 222/10. | Refl. (Construit cu prep. cu) A-și umpleă stomacul, a se îmbruibă, a se ghiftu cu de-ale mănăcării (și hăuturii), a mănă și a bea din belșug, peste măsură, a se sătura; p. ext. a se umflă (de mănăncare). Cu vin mai mult îndopăându-să... CANTEMIR. HR. 289/10. Se 'ndopă toată ziua cu ferburii de tot sotel. C. NEGRUZZI. EI 245/10. Dacă s'ar îndopă ostigosul numai cu cimci [chifle], s'ar cutremură pământul! ALECSANDRI. T. 1295. Voi să îndopăși și cotași! ALEXANDRESCU. M. 382. Vrăbete grăsun, care se îndopă cu fructe de prin grădini. ODOBESCU. III 32/10. Ca broasca trece acă să mi te 'ndopă? GORUN. P. 149.

4^a. P. ext. (Trans.) A înfundă (cu ceva), a umpleă. *Lud vreascuri și îndopă soba. DUNĂREANU. CH. 77.*

5^a. Fig. (Trans.) A da din belșug, a împărtași pe cineva cu daruri, a-l umpleă de bunăți. Am îndopat cu daruri pre mînștri lui Soltman. SINCAL. HR. II 171/20. Albina, și de ne mușcă, dar cu micre ne îndopă. ZANNE. P. I 312. De-am avăd pâne și sare pentru noi, da nu să-l mai îndop și pe dănsul cu bunăști! CREANGĂ. P. 77. | Refl. A se umpleă, ase hrăni. *Lumea nebună... se 'ndopă zănie numai cu povești. ALECSANDRI. T. 136. O să faci visteria să se 'ndopae cu parale. L. NEGRUZZI. I 157. Se îndopă cu învătătura. ISPIRESCU. U. 3/4.*

6^a. Spec. A hrăni un copil, dându-i de mănăncare din gura sa (măncări simbucașe...) *Mărio, de pruncul tău Ingrășește Dumnezcu... Zinele pe-aci or trece și la ei că s'or întrece, Și din gură l-o 'ndopă și cu ap' l-o adăpă. PAMFILE. C. T. 88. [Adjectiv: **îndopat** (cu negativul **neîndopat**), -ă. (Ad 2^a) *Găscă îndopată; (ad 3^a) *Îndopate cu toate averile. GORJAN. H. V. 25. | Abstract: *îndopăre* s. f. (Ad 3^a) *Ingrășitori de alc mesei, de alc îndopărei. SHERA. P. S. 43.]****

— Derivat din *dop*, cu pref. *in-*.

INDORDURĂT. -Ă adj. v. Indolentă.

INDOSĂ vb. I (Finanțe) *Endosser.* — Trans. A-și pune iscălitura pe dosul unui bilet (poliță etc.), spre a-l transmite la ordinul altuia; cf. *giră*. [Și: (cu pronunțare franceză) *andosă* vb. I.] — N. după fr.

INDOSI vb. IV^a v. dosi.

ÎN DŌUĂ loc. adv. v. dol.

ÎNDOVIDI vb. IV^a v. dovedi.

ÎNDOVIGA vb. I. *Courber.* — A îndoi, a încovoia. Nu pot să îndovig dreava aia de fier, e prea grosă. BOCEANU. GL. *Taurul își îndovigă apetele în sus. ȘEZ. XXXII 111. [Și: (Oravița, în Banat) *Îndovigă* vb. I = a îndoi (pătura, hărtia). Com. COCA. | Adjectiv: *îndovigat*, -ă = îndoit, încovoiat, curbat. id. ib.].*

— Pare a fi o contaminare din *îndoi* și *încoverigă*.

INDRĂCEĂLĂ s. f. v. îndrăci.

INDRĂCI vb. I Vb. 1^a (Refl.) *Être possédé du diable; (d'où) devenir fou; Être épileptique, somnambule.* (Trans.) *Tourmenter.* 2^a *Devenir comme un possédé, entrer en fureur; endiabler, enragier, antmer.*

1^a. † Refl. (Despre oameni; traduce pe paleosul *ekrem eā. gres. dypnōi/Zeōhai*) A fi posedat s. chinuit de draci s. demoni; p. ext. a înnebuni, a fi furios; spec. (epilepsia și somnambulismul fiind considerate ca boale provocate de demoni) a fi bolnav de epilepsie sau somnambulism, a fi epileptic s. lunatic, cf. (†) a se luni. *Fiatu... dzise: Drăcești-te Pavle! Că multe le căși întru netător te întoarsă. E elu dzise: Ba nu mă drăcești... ce de-adevăr vestescu (: nebun ești, Pavle?... n'am nebunit. N. TEST. 1648; nebun ești, Pavle?... nu-s nebun. BIBLIA 1688. COD. VOR. 80. *Mîltăgie-mă, Doamne... că fata mea rău se drăcește (: să îndrăcească BIBLIA 1688, VARLAAM. C. 302/1, est misérablement tourmentée par le démon. TETRAEV. (1574) 226. Ceia ce se huncse, spune-se că se drăcește. CORSEI. EV. 212/1, 271/1. Izbită omul acela ce să (î)ndrăciă în luna nouă. VARLAAM. C. 72/1. Acest împărat și o biserică mare au luat-o... Dumnezcu nerăbdând acel**

fără de lege lucru, s'au îndrăciti împăratul și vizirii care fusese îndemnători. MAG. IST. I 216/12. Când o parte s'ar îndrăci, [divorțul e permis]. PRAVILA (1814), 103. | (Despre drăce) A fi apucat de furie. Ce e intru noi de se drăcește și se nebunește drăcut, să-l surpădă. CORESI, XV, 187/12. || Trans. (= fact. despre drac) A chinul (pe om). Va drăci... să zică că sînt atlede de fac rîu, că pîzîta luna cîndu e plină și atunci impresură pre cel ce-l drăciță, ca să arate pre luna că e vino-văd boalei. CORESI, EV. 212/2.

2. Refl. A turbă (de mînie, ciudă etc.), a se infuriă (ca un om posedat de demoni), a se face (ca un drac de) rău, a se face al dracului. Iar ei loși se îndrăci, de se nebuniră, și începură a nu-l băga în seamă [pe Mateiu-vodă]. MAG. IST. 327/12. De mînie se 'ndrăcesc. BELDIMAN, TR. 363. Credențional împăratului... s'a îndrăci de ciudă. CREANȚA, P. 256. Iar Ghemii ca un nebun... se 'ndrăcă. ALECSANDRI, P. P. 1299/10. || Trans. (= fact.) A infuria. Pe omul rău umbli să-l îmbăluzești și mai rău îl îndrăcești. ROMÂNUL GLUMET, I 30/13. | A face pe cineva sprințen, activ, a-l băga în draci. L-am îndrăciț = l-am pus pe treabă. ION CR. III 47.

[S]: † drăci vb. IV. | Adjectiv (une-ori substantivat sau adverb): (îndrăciț, -ă = stăpînit de diavolul, plin de draci, apucat de duhul necurat, demonic, lunatic, epileptic; infuriat, furios, nebun, scos din fire, turbat, rău; (în înțeles simpatice) blestemat, (imprișor) (LB), drăcos, al dracului, cu draci, ca dracul. Tîmpînat și (= pe Hristos) doi drăciți (: în drăciți BIBLIA 1688); den mormănt țepiră uși foarte, că nu pulea nîmea treace pre calea acestia. CORESI, EV. 232/2. Vîndecă drăcițulă. id. lb. 81/12. Goni drăciț din cei doi îndrăciți. VARLAAM, C. 48, cf. 69. Fata acestia fu certată de 'ndrăciț. DOSOFTEU, V. S. 148. Un copit îndrăciț. MINEIUL (1776) 189/2. 209. Mulți îndrăciți... adunări. P. MAIOR, IST. Vîtojă îndrăciță. C. NEGRUZZI, II 249/13. În fața acestor îndrăciți Munteni... HASDEU, IST. CR. 106. O stîncă de piatră îndrăciță. EMINESCU, N. S. Cel mai îndrăciț constar de poliție. SLAVICI, N. II 308. Căpitanul se apropie... suslînd îndrăciț. DUNĂREANU, CH. 147. Liturgiarul nostru cîntau acum îndrăciț pe ogor. CREANȚA, A. 54. Să se mire de înima cea îndrăciță a mamei tale. RETEGANUL, P. IV 6/12. Să o scope de un îndrăciț de mistreț. SPIRESCU, L. 38/2. Îndrăcițul asta de București! CONTEMPORANUL, V. Vol. II 199. — A fi osul îndrăciț, se zice celui ce face rău. ZANNE, P. II 384. | Abstractiv: Îndrăcițe s. f. = nebunie, furie. Au lovit pre această doamnă a lui Ștefan Vodă: nevoite, loșitură, îndrăcițe, că s'au spîrîtat loși. MAG. IST. V 183/12. — (rar) Îndrăcițură s. f. = om rău, răutate de om. Nu mai poși face de îndrăcițura acestia nemica. Com. MARIAN; — (rar) Îndrăciță s. f. = înnebunială, turbare, inversunare. COSTINESCU, POLIZU.]

— Derivat din drac, cu pref. in-.

INDRĂCITURĂ s. f. v. Îndrăci.

INDRĂCI vb. IV. *Prendre en affection, s'éprendre.* — Trans. A simți atracție s. dragoste pentru..., a începe să iubești; a se îndrăgosti (de), a se amorea. Ceastă lume, cu dulceața ei... să o urtm, și dulceața împădăciț cerului să îndrăgim. CORESI, EV. 54/2. Înteleptul te va îndrăgi. id. lb. 198/2. Fărăția îndrăgiț. N. TESTAMENT 1648 [frăția iubiți]. COD. VOR. 145. Lucrurile etale reale va îndrăgi. VARLAAM, C. 57. Îndrăgînd pre domnul Hristos. DOSOFTEU, V. S. 109. Îndrăgîți necasta. MINEIUL (1776) 138/1. Îndrăgînd [Radul-vodă] locul la Hărău. LET. I 259/2. Și de se încopă vină pentru că

te-am îndrăgiț, învinovățește-ți ochii cu care m'ai biruit. KONAKI, P. 138. Îi îndrăgite pe dănuși. PANN, E. II 126. Pe omul înțelept să-l îndrăgești. ALECSANDRIA, 38. Călugărița l-a îndrăgit. C. NEGRUZZI, II 114/2. Lumea să vă îndrăgească. ALECSANDRI, P. II 182. Cine-au îndrăgit străniți, Mădă-i-ar tîma cîntii... Îndrăgi-i-ar ciortile și spînzurătorile! EMINESCU, P. 162. Mădea îndrăgi Pe frumusețea Iason. OLLANESCU, H. O. 348. Își îndrăgi nepotul și sfârși prin a-l iubi mai mult decît pe copilul său. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. Îmi pare rău că am îndrăgit cu atîta foc pe o nezîmțitoare. SPIRESCU, L. 271. Tu m'ei îndrăgi Și ne vom iubi. ALECSANDRI, P. P. 8/12. Și păgîn n'am îndrăgit. JARNIK-BĂRSEANU, D. 103. Pe alta să nu 'ndrăgec, Numai pe ea să iubeac. HODOȘ, P. P. 167. Te-am îndrăgit de pe mers. SEZ. I 490/2. — La îndrăgit Dumnezeu: se zice despre un copil cînd moare s. despre cineva pentru care moartea e o scăpare de suferință. DDRF. || Refl. (Construit cu prep. de s. — în Ardeal și Bucov. — în) A începe să iubești, a se amorea de cineva; (construit cu prep. cu, care arată reciprocitatea sentimentului) a (începe să) facă dragoste cu..., a se iubi cu... Elenusa se îndrăgite cu Alexandru Paris. ALECSANDRIA, 55. Tudora cu Mihaița se îndrăgite. ALECSANDRI, P. III 250. Babaca s'a îndrăgit de păsări, s'a cumpărât v'o 30 de conari. id. lb. 763. Fata s'a 'ndrăgit de el. COȘBUC, B. 17. S'au și îndrăgit unul de altul. SBIERA, P. 23/2. Cel mijlociu se îndrăgite în cea mijlocie. id. lb. 89/22, cf. 23/22, 139/2. Ou trei fete se 'ndrăgește. ALECSANDRI, P. P. 38/2. | † (Construit cu dativul) M'am îndrăgit de dăna. DOSOFTEU, V. S. 83. Hristos m'rele ei, ce s-au îndrăgîtu pînă la moarte. id. lb. 19.

[S]: (în poezia pop.) drăgi vb. IV. = (trans.) a prinde drag, a iubi; (refl.) a se dragosti, a face dragoste cu... Eu mă duc, puica rămînea, Să n'o mai drăgească nime! PAMFILE, C. T. 187. Pede sînt, dar sînt mîrînie, De n'ajung să mă aștuce; Sînt tot fete mîrînie, Nu mă pot drăgi cu ele. TEODORESCU, P. P. 329. | Adjective: Îndrăgit (cu negativul ne(î)ndrăgit), -ă adj. = (cu înțeles pasiv și refl.) iubit (de altul), îndrăgostit, amoroș. Lebdăa cea îndrăgită de undr. EMINESCU, N. 12. Mărturisiră că sînt îndrăgiți și se rugară de împăratul să-i cădătorască. SPIRESCU, L. 391. Câte numiri ar încercă ei, care de care mai îndrăgite. EMINESCU, N. 74; — Îndrăgițor, -oare adj. (substantivat neori) = care îndrăgite pe altul. Endregistor = amator. ANON. CAR. Narcis... singur fuse îndrăgiț, singur ei îndrăgițorul. EMINESCU, P. 186. | Abstractiv: Îndrăcițe s. f. = faptul de a prinde drag pe cineva, îndrăgostire, pasune amoroasă pentru cineva s. ceva. Să semănd cu înimă miostioșitate blăznie... și dragoste și lungă răbdare, îndrăgitești omenilor cu dulce miostioșenie. CORESI, EV. 174/22; — Îndrăgi s. a. = început de dragostie; concubinaj (DDRf.). Frumusețea fără nuri... Nu 'nghimpă la stîmpire, nici pornește la 'ndrăgiț. KONAKI, ap. DDRF. Îndrăgițul la sate surpă uzul cădătorice cu cununie. DDRF.]

— Derivat din drag, cu pref. in-.

INDRĂGOSTI vb. IV. *S'éprendre; être amoureux; faire l'amour* (avec). — Refl. (construit cu prep. di e) A prinde dragoste de cineva, a îndrăgi, a începe să iubești pe cineva, a se amorea (de cineva) s. ceva). Zăna munților... se îndrăgostite de frumusețea lui. SPIRESCU, L. 184. Se îndrăgostite de cea mai mică. RETEGANUL, P. II 23/22. || (Construit cu prep. cu) A avea relații de dragoste cu cineva, a se iubi, a se îndrăgi cu cineva. Feciorul de împărat este îndrăgostit cu o zădă. SPIRESCU, L. 186. Cu loși să mă 'ndrăgostesc. TEODORESCU, P. P. 343. Dănuțul s'au îndrăgostit cu o roabă. FUNDESCU, L. P.

46. || (Rar, trans.) A începe să iubești, a îndrăgi. *Vizul să mi se 'mplinească, Putea să mă 'ndrăgostesc.* TEODORESCU, P. P. 305^p. [A d. j. e. t. i. v.: îndrăgostit, -ă = amoretat. E îndrăgostită de vărul său.]

— Derivat din dragoste, cu pref. im-. Cf. dragostii.

INDRĂGULI vb. IV^a. S'ăprensre. — (Intrebuintat numai la PANN, P. V. III 54) A se îndrăgosti. *Amândoi se 'ndrăgulară, veul altuia plăcând.*

— Pare a fi o contaminare din îndrăgi + gupul.

INDRĂNCIT -Ă adj. v. drăncit.

INDRĂPNCIUNE s. f. † v. îndrăpncit.

INDRĂPT † adv. îndrăpt.

INDRĂSNİ vb. IV^a (g. d.) v. îndrăzni g. d.

INDRĂZNEȚ -Ă adj. v. îndrăzni.

INDRĂZNI vb. IV^a. 1° Oser, se rassurer, s'enhardir. 2° Oser. 3° Enhardir. 4° S'attaquer à. 1°. Absol. A cuteza, a avea curaj, a fi îndrăzneț, a-și arăta sentimentele s. părerile fără rezerve, a vorbi pe față, a vorbi ver-de; (exprimă adesea o idee negativă) a nu se teme, a nu avea frică, a nu se sfilii. *Și intră în gloată, îndrăznită (intrând în sinagoga, cu îndrăznire grăiă. N. TESTAM. 1048; intrând în adunare, de față grăiă; grece. ναρρησάειν).* COD. VOI. 3°. *El (= bolnavul)... așteptă cu... lungă răbdare... vindecare. Iară Hristos grătă cătr'insul; 'Indrăznește, fiule, că se țară fie păcatele tale.* CORESI, EV. 59^{1/2}. *Petru îndrăzne de a Domnului zăd (= după cele ce-i zise Domnul), țepi den corabie, merged cătr'insul.* id. ib. 268^{1/2}. *Indrăznitii (= rassurez-vous), eu sâni, nu că temerari.* TETRAEV. (1574) 225. *Avut-am nădejde că va primi, pentru ceea am îndrăznit.* PRAV. 186. *Indrăznește, îndrăznilorule, că toți vom să murim cu tine.* MINEIUL (1776) 145^{1/2}. *Nici sftnicii lui nu îndrăznea, când eră mântos.* LET. II 413^{1/2}. *Zic cumăd nu îndrăznea.* ANTIM, P. XXVII^{1/2}. *Te-ag'ubi și nu 'ndrăznea.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 383. | (Persoana către care se îndreaptă actul de îndrăzneală s. fapta îndrăzneală se exprimă mai de mult prin prep. că tre spre, asupra, la s. printr'un dativ). *Nu poate... îndrăzni cătră Dumnezcu.* CORESI, EV. 48^{1/2}. *Indrăznește spre facerea ciudător.* id. ib. 250^{1/2}. *Că cum au făcut spre noi diavolul, eu aceea și spre Hristos îndrăzni.* id. ib. 465^{1/2}. *Dreptul cu un leu nădăduțoie-se îmblănd, drept aceea și cu îndrăznie lăuddroșilor și minunăților 'ndrăznețe (= li se opune cu curaj).* id. ib. 137^{1/2}. *Dumnezcu tuturor le ndrăznețe de-ă ceartă.* DOSOFTEIU, PS. 321. *Dară cine sâni eu, un proțac, să 'ndrăzne la lucru ca acesta!* id. V. S. 11. *N'au vrut să loveacă noaptea, temându-se să nu răpuste oamenii... Iar netrăzându-le, să va întorce și va stränge oaste.* LET. II 244^{1/2}. *Spre tine îndrăznim, MINEIUL, (1776) 67^{1/2}.* *Pravila înfrăncea pe creditorii carele eu îndrăznii asupra (= va cuteza să se atîngă de) jamealiță înțătoritului.* PRAVILA (1814) 21. *Decă voca e ad fi de tată și ed sftăcușă să îndrăznit (= să veniți, să-mi cereți fără sfială) la mine despre orice păs veți aveă.* GORJAN, H. IV 171.

2°. (Printr'un infinitiv introdus prin prep. a s. — adesea la aceeași scriitori — printr'o propoziție obiectivă introdusă prin să ori prin de = egi, se arată în ce consistă cutezanța) A cuteza, a avea curajul să faci ceva, deși e nelegal, interzis, nerecunoscut. *Să nu cumăd îndrăzneacă a țepi den ho-*

tarul său. PRAV. I. *Un plugar, de va îndrăzni să-și core znopti fără de știrea celui cu pământul...* ib. 21, cf. 284, 811. *Muma... dacă va îndrăzni a se mdrăti... până a nu cere epitrop fiul său...* PRAVILA (1814) 162. *Eu nu îndrăznea a o mdrăturisi.* MARCOVICI D. 6/11, cf. 5/11, 6/11, 7/11. C. 12/11. *Căți au îndrăznit să-i urmeze...* id. C. 4/11. *Numa... nu îndrăznește... a se arunca în brațele lui.* BELDIMAN, N. P. I 8. *Au îndrăznit a lăsa pe părinții săi.* DRAGHICI, R. 6. *Cum am îndrăznit până într'atâta să vă mdrănesc?* id. ib. 10, cf. 30, 158. *Nime nu îndrăzne a grăi împotriva lui.* C. NEGRUZI, I 143. *Eu nu îndrăzni să între.* id. I 26, cf. 105. *Pe când nici vizul nu-'ndrăznea, nici dorul, până lângă dîna să-și înalțe zborul.* *Un poet îndrăznea a-i zice...* ALECSANDRI, P. II 26. *Eu... îndrăzneaș să zic...* CREANGĂ, P. 115. *SĂ nu îndrăznești a mai zice nici o vorbă!* PISCIURESCU, L. 27. *Da 'ndrăznește de grădește!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 46. *Foamea se uită la poarta omului muncitor și nu îndrăznește să între.* ZANNE, P. III 557. || † (Rar) Refl. *Acți cu barbă au minte și nu se îndrăznea a se împotriri.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 252^{1/2}. *Când se va îndrăzni să fugă...* DOC, (a. 1814), ap. TDRG. || (Neobicinuit, cu înlocuirea infinitivului printr'un substantiv abstract) Trans. *Aceas din nou îndrăznea nădejdea (= a nădăduji) scăpării.* COȘBUC, M. 22^{1/2}.

3°. † Trans. A face pe cineva să cuteze, să fie îndrăzneț, a încuraja. [Doamne,] *pre mine să îndrăznea!* BIBLIA (1688) 358. *Și făleşe și fi îndrăzneaș părinți pe feciori.* PISCIURESCU, O. 10. *Curăgenia și bărdășia...* *fi îndrăznește* [pe om]. ib. 157, cf. 277. || Refl. și intrans. A se face îndrăzneț, a deveni cutezător, fălos. *Ne învoță cu nu cumăd să ne arădăm și a ne drăzni cându-ne postim noi, ce mai vartos să ne nerotim noi într'ascunsă să ne postim și fără sftărie.* CORESI, EV. 49^{1/2}. *Tu vei îndrăzni înaintea Domnului.* BIBLIA (1688) 372^{1/2}.

4°. Intrans. (de obicei construit cu prep. la) A (se) da la cineva, a se atinge de cineva, a atacă pe cineva. *Viteaz cu min' să să lovească, La mine să îndrăzneacă.* ALEXICI, L. I 7^{1/2}. *Dacă lupul nu găsește ceod pe lăngă cașă, eu îndrăzni și la oameti.* PAMFILE, S. T. 115. *'Indrăznește ca napul, se zice când o rădă îndrăznește la alta.* ZANNE, P. IV 481.

[Și (une ori numai deosebire grafică): **indrăzni** vb. IV^a. † drăzni vb. IV^a.] Adjective: **indrăznit**, -ă = (cu sens pasiv) făcut sau roșit cu îndrăzneală; (cu înțeles activ) care are curaj, cutezanță; (intrebuintat atributiv) cu curaj, cu îndrăzneală. **Indrăznitii** (= cu îndrăzneală) stați. BIBLIA (1688) 49^{1/2}. *Limpede și îndrăznit glas.* DOSOFTEIU, V. S. 93. *Scopul schimbării acestea se întemeie pe... faptele și lucrările îndrăznie de către (= pe care au cutezat să le facă) Domni pământeni.* URICARIUL, I 126^{1/2}. — **Indrăznitor**, -oare adj. = care îndrăznește, curajos, îndrăzneț. **MARDARIE**, L. 826, 827. **Endrăznitorii** (s. m.) = auzăș, presumpțor, temerarius. ANON, CA. **Măngădă-t Hristos ucenicii și îndrăznitorii!** *foace pre et.* CORESI, EV. 130^{1/2}. *Egi îndrăznitoro (= îndrăznesti).* MOLITVENIC (s. XVII) 172^{1/2}. — **indrăznit** (cu negativul ne(î)ndrăzneți), -ești = cutezător, nesfios (COSTINESCU), inimos, curajos, temerar; (adesea în sens rău) nerespctuos, insolent, obraznic, nerușinat (COSTINESCU), semeț (I.B.). *Intru toate mai îndrăzneț.* CORESI, EV. 353^{1/2}. *Eră un om prea înfăți și îndrăzneț la cuvânt.* LET. II 60^{1/2}. *Să fiți îndrăzneți cătră chinuri.* MINEIUL (1776) 76. *Una mai îndrăzneță, țepind...* auzăș vorbă. C. NEGRUZI, I 157. *Unde-s ochii îndrăzneți?* ALECSANDRI, P. II 18. *Băic... îndrăzneț cu ochi.* EMINESCU, P. 270. **Principii falnici și 'ndrăzneți.** COȘBUC, B. 22. **El...**

cu mâna lui vitează, îndrăzneală, Zdrobi-va cartea legilor bătrâne. GOGA, P. 120. De fi-e sufletu 'ndrăneş, Căd fi-e graul de sumeş... ALECSANDRI, P. p. 99b. La luptă îndrăneş. ibid. 175. De ce creşed, d'acea se făcea mai isteş şi mai îndrăneş. ISPIRESCU, L. 2. Din gură îndrăneş. SEZ. III 41. O îndrăneşă încercare de îngelăciune. TDRG. | Abstracţie: **îndrăneş** (învechit) şi **îdrăneş** s. f. = curaj, inimă (mai mult în expresii ca: om de inimă, mai cu inimă etc.); lipsă de sficliune, cutezanţă, faptă îndrănească, înfruntarea unei primejdii, (şi în sens rău) obrăznicie, neruşinare; † trecere pe lângă cineva; (adesea în loc. adv.) cu îndrăneş = cu curaj; cu cutezanţă, pe faţă, fără sfială. **îndrăneşirile** lor ce-au îndrăneşit... CORESI, EV. 203. Să oăă îndrăneşire, id. ib. 326. Putcarnic şi cu îndrăneşire oblici-I. id. ib. 512. Drăneşiră lu (= speranţa în) Dumnezău. id. ib. 48. Nici o drăneşire nu are d' dntu viaţă-şi. id. ib. 443. Au îndrăneşire a se rugă dereptu păcătoş. CUV. D. BĂTR. II 362. Oarcine den botari veni înaintea împăratului cu îndrăneşire, de zise... MOXA, 372. Învefând... cu toată îndrăneşirea. N. TESTAM. 1648. BIBLIA 1688 (= cu toată cutedzarea COD. VOR. 107). Să cheame preşii beavariis caris au îndrăneşire (= curajul să se apropie, acces, trecere) la Dumnezău, să se roage pentru dâns. SEAPTE TAINE, ap. TDRG. Luară îndrăneşire scoşii oteşii şi începură a se întrubi cu Arie. VARLAAM, C. 192. Luăsu îndrăneşire şi cutedzare... DOSOFTEIU, V. s. 3. L-au îndrăneşit, dându-i îndrăneşire. id. ib. 128. Are vreo îndrăneşire înaintea lui. BIBLIA (1688), 374. Acest erau fitin cu mare numeşte şi cu multă îndrăneşire... LET. II 64. Cu îndrăneşire toată oastea au pierces înainte. LET. III 74. Neufierind păgânul îndrăneşirea şi miştrarea sfântului... MINEIU (1776) 58. Ironicose lor îndrăneşire. ZILOT, CRON. 354. S'au făcut îndrăneşire Gândind; sau trau, sau perire. BARAC, A. 35. Şi în muieri se află uncori îndrăneşire bărbătească. CALENDARIU (1814) 110. (rar) **îndrăneşit** s. a. = curaj. Uite-acum se duce şi mai cu 'ndrăneşit spre ferocita caiei cea din rădrii. COŞBUC, V. 106; (= azi aproape numai) **îndrăneşală** (cu negativul **ne(îndrăneşală)**) s. f. = curaj, cutezanţă, neînfricare, lipsă de sfială, faptă îndrănească, (în sens rău) obrăznicie, neobrăzare, neruşinare, presumpţie; † trecere pe lângă cineva; (adesea în loc. adv.) cu îndrăneşală = cu curaj, fără sfială, deschis, pe faţă. **Indrăneşală** = presumpţie. ANON. CAR. cf. MARDARIE, L. 824 etc. Ai agoniştă îndrăneşală cădră dânsul. MINEIU (1776) 196. Curtea împăratului acestuia areă multă îndrăneşală (= trecere) la împăratul. E. VĂCĂRESCUL, ap. TDRG. Sta cu îndrăneşală, gata să se împotricească. DRĂGHICI, R. 262. Nu ai destulă îndrăneşală. MARCOVICI, D. 10. Buginea, ne'ndrăneşala în mine sânt sâdite. C. NEGRUZZI, II 270. Să-mi terş, domnule subprefect, îndrăneşala. SLAVICI, N. II 349. Feciorul cel mai mare la îndrăneşală şi zice. CREANGA, P. 184. Minie de bătrân, putere de tânăr şi îndrăneşală de nebun la războiu se cere. ZANNE, P. IV 564. Vicleşugul, îndrăneşala, isteşimea..., să fie uneltete tale. ISPIRESCU, L. 369. — Din paleosl. **dr-znaŭŭ**, cu acelaşi înţeles, şi compus cu pref. in-

INDREĂ s. f. v. **indrea**.

INDREĂ s. m. *Décembre*. — Decemvrie. PAMFILE, S. T. 148. (*Undră*) II, IV 163, XII, 133. (*Andră*) ALECSANDRI, P. P. 34. *Dechembre*, luna lui *Andră*, 31 de zile. DOSOFTEIU, ap. HEM. 1171. *Dechemerie* (indrea)... cel cu barbă zbărlită, lăză şi albă. MAT. FOLC. 1198. Să-mi dai trei zile din

Undră, *Trei din Căliindor* Şi cu *trei din Făurur*, ibid. 1229. În luna lui *Undră*, când îi iarna grea, corbul că ouă. ib. 179. Te-i pâlă, *codre*, pe poale; Şi-o veni luna *Undră*, Toată frunza fi-o cădeă (Muscl). PAMFILE, S. T. 148, cf. C. T. 288. (Prin apropiere semantică de *undră* = ac de împletit) *Dechembre* sau *Undrea*, *Carce'neşă* şi *îfleşte*. ALBINA, III 871, ap. PAMFILE, S. T. 148. [După JIPESCU, O. 77, ar însemna «Octobrie. *Indră* ca nume de bărbat. RUSSO, S. | Şi: *Andră* s. m., *Undră* s. m., (prin apropiere de *undră* ac de împletit) *Indreă* s. f. plur. LB., (după DDRF. ş) *Indră* s. m. = Decemvrie (şi nume de bolez GCR. II 93).]

— Din grec. *Andrô*; *Andreiu*. De sărbătoarea sî. Andrei, se leagă multe credinţe. Deşi cade la 30 Nov., ea a servit şi în alte limbi pentru numirea lunii Decemvrie, astfel *fen-andri*, ung. szent *András* haca, m.-germ. *Sant Andreis* maini (HEM. 1172), slov. *andrejčak*, *andrejčak* (Miklošich, Slav. Monatsnamen 24), pe când în v.-sard. *sant-andri* e numele lunii Noembrie. Pentru Iohetism, cf. DR. III 391.

INDREĂLE s. f. plur. } v. **indrea**.
INDREIU s. m. }

INDREPT loc. adv. v. **drept**.

INDREPTĂ vb. I a. 1^a. (Se) *redresser*. 2^a. (Se) *rétablir*, (se) *réformer*, (se) *réparer*; (se) *remettre*; (se) *corriger*. 3^a. *Corriger*. Se *justifier*. II. 1^a. *Guider*, *conduire*; (se) *diriger*, (se) *tourner vers*. 2^a. *Drieger* (une arme); *viser*.

I. («Dreptă stă în opoziţie cu «strâmb», în accepţiunea proprie şi figurată a cuvântului).

1^a. Propriu (Trans.) a Via dreaptă un obiect care eră strâmb, a obli(LB.); (re f.) a da corpului său o ţinută dreaptă. De eşi tu aşă de toinic, îndreptăşi copacii cei strâmbi, dar nu strâmbă încă şi pe cei dreptii ŞIERA, P. 80. Dă peste sen om care nu făcăă alia decât copacii ce erau dreptii şi strâmbi, tar pe cei strâmbi îi îndreptă. SEZ. II 201. Lemuul strâmb focal îi îndreptăză, pe cei răi pedepşa îi îndreptăză. ZANNE, P. 1 203. Ia te'ndreptă şi te scoală! SEZ. III 62. A se îndreptă băf = a se ţineă drepti ca un băf. DDRF. # A îndreptă (cuivă) spatele = a-i trage o bătăie cu băful pe spate. Dar cine e tădăno, Să-i îndrept spetele cu cobetele (= cobilişa). TRODORESCU, P. p. 121.

2^a. Fig. (Ceea ce e «strâmb» e considerat ca «rău», iar ceea ce e «drept» ca «bun») Trans. şi re fl. A (se) drege, a (se) rândui, a (se) face rânduială (LB.), a (se) aranjă, a (se) repară, a (se) aduce în stare bună, a (se) tocmi, a (se) preface în bine (din rău), a (se) îmbunătăŭŭ, a(-şi) reface (starea materială). De acolo 4 se vor îndreptă toate treble spre bine. LET. II 169. Au început a(-şi) tocmi şi a(-şi) dreptă ţara. MAO, IST. 35. Şi aşă, Constantin-voăd s'au îndreptat (= aranjat) lucrul de spre Turci, N. COSTIN, ap. TDRG. [Ştuparii trebuie să caute cofinŭŭle... şi să le îndrepte, ce va fi de îndreptat, ECONOMIA, 206. Toŭŭ au rămas cu ideea că *Toderic* şi-a îndreptat starea. C. NEGRUZZI, I 85. | S p e c. (Despre vreme) A nu mai fi urită, a se face din nou frumoasă, a se răzbuia, a se face frumos. Ieşi copile cu părul balan aşară şi rade la soare, doar s'a îndreptă vremea. CREANGA, A. 34. Vremea se va îndreptă. SEZ. II 60. | † (Armată) A se reface, a se reorganiză. N'au putut să se mai îndrepte Turcii şi au purces în răşipă. LET. II 224. *Indreptă* s'au Perai şi au început a boteze pre Mircea. ib. II 398. Nu eră loc de a(-şi) tocmire oastea, nice de a se îndreptare. LET. I 126. S. cf. MAO, IST. I 227. [Dapre bolnavi) A se face bine, a se întremă (SEZ. III

17/12), a se însănațoșă (JIPESCU, O. 56). *Se(i)nfiiț* *fi* *fecădă* *pr* *mpăratul* *maț*, *și* *rușădu*-*li*-*să*, *fi* *de*-*legădă* *de* *gădă* *și* *ei* *ne*-*ndreptă*-*ându*-*să*, *i*-*ou* *calcutu*-*i* *pr* *fatu*-*ri* *de* *her*. DOSOFTEIU, V. S. 99. *Găndăd* *că* *l*-*or* *duce* *la* *lăși* *și* *nu* *va* *îndreptă*. LET. II 266/27. *Din* *care* *boală...* *maț* *pr* *urmă* *se* *îndreptă*-*să*. LET. II 237/. *De* *mă* *coțu* *îndreptă*, *pr* *mulți* *am* *să* *vă* *popesc* *și* *cu*. C. NEGRUZZI, I 161. *Atunci* *m'ou* *îndreptă*. *Când* *tu* *muț* *mă*-*i* *aduce* *Mure* *coaple*-*n* *postu*-*mare*. SEZ. I 1156/12. *Mă*-*sa* *nu* *se* *îndreptă*, *că* *oținează* *și* *se* *lăpote*-*pe* *de* *pictoare*. ISPIRESCU, L. 128, cf. JIPESCU, O. 56. *Tot* *prin* *descăntec* *se* *îndreptă**ză* *vacile* *deochiate*. DAMĂ, T. 30. || A (se) *face* *mai* *bun*, *în* (se) *corec*. *În* *chipul* *omului* *care* *se* *decepează* *de* *șinț*. CORESI, EV. 14/12. *Ceia* *ce* *se*-*ou* *deceptat* *și* *se*-*ou* *apăiat*, *id.* *ib.* 32/12. *Ești* *sunăd* *și* *nu* *vei* *să* *te* *placi* *și* *să* *te* *îndreptă**zi*. DOSOFTEIU, V. S. 116.

3. Fig. (Despre o gresală, un text greșit, o purtare greșită s. rea) A schimbă în bine, a corectă, a emendă, a rectifică. *Tutorul* *creștinilor* *nu* *le* *se* *cușine...* *să* *și* *decepeze*; *potențiale* *păcatorilor*. CORESI, EV. 25/. *Și* *unde* *să* *ceți* *afli* *cevd* *ne*-*ispărit* *bine* *sau* *greșit*, *ioară* *voi* *să* *deceptați*, *să* *nu* *dăstonați*. *id.* *ib.* 6/12. *Îți* *veți* *îndreptă* *greșala*. DOSOFTEIU, V. S. 11. *Îndreptă* *cu* *deosebită* *îngrijire* *textul*. MARCOVICI, D. 5/12. *Iulie* *Chesar...* *au* *îndreptat* *Calendarul*. CALENDARIU, (1814) 100. *De* *cum* *înainte* *și* *nu* *îndreptă* *purțările*. DRĂGHICI, R. 54. || (Complementul este o persoană estricată - vițioasă). *Trans.* *și* *refl.* *Velești* *amă* *că* *de* *lucru* *deceptădă*-*se* *omul* *l*: *din* *fapțe* *să* *îndreptă**z*. N. TEST. 1648; *din* *fapțe* *să* *îndreptă**z*. BIBLIA. 1688. COD. VOR. 121/12. *Poate* *să* *îndreptădă* *și* *să* *corțe* *bărbatul* *pr* *mușcare*-*p*. PRAY, MOLD. 84/2. *Se(i)nfiiț* *la* *muștare* *să* *mă* *îndreptădă*. DOSOFTEIU, PS. 54. *Ronda* *morții* *mă*-*ou* *adus* *Eca*, *iară* *în* *iară* *mă* *îndreptat*. MINEIU (1776) 172/2. *Sânt* *șisii* *oameni* *neîndreptăți*, *de* *la* *care* *și* *cei* *învațai* *și* *înțelepți* *oameni* *se* *îndreptă*. CALENDAR (1842), II 75. *Dumnezeu...* *îubește* *că* *să* *se* *îndrepteze* *oamenii* *cu* *ispitele*. DRĂGHICI, R. 37. *Nici* *socot* *că* *s'a* *îndreptă*; *calul* *bătrân* *nu* *mai* *învață* *a* *glăci*. C. NEGRUZZI, I 250. *Capitul* *ca* *opaciut*: *când* *să* *mic* *să* *strimbează*, *anecote* *să* *îndreptează*. ZANNE, P. II 73. || (Jur.) A se justfică, a-și da îndreptările, a se desvinovăți, a se scuză. *Zică* *să* *cauțe* *șaraul* *giurător* *de* *se* *îndrepteze*. LET. II 359/120. *Vor* *cădă* *în* *grea* *răspundere*, *de* *care* *nici* *într'un* *chip* *nu* *se* *vor* *pută* *îndreptă*. URICARIU, III 25/12. *Vin* *să* *mă* *îndrepteze* *înaintea* *bărbatului* *meu*. GORJAN, II. IV 223. [Văntorul] *și* *lă* *vorbă* *în* *apoi*, *și* *îndreptă*-*ându*-*se*, *că*, *în* *înșierbinșeala* *văndător*, *nu* *va* *fi* *căzut* *locmat* *bine...* ODOBESCU, III 46/12. † A se *îndreptă* *de* *păcat* = a scăpa, a se mântui de păcate. *Ceia* *ce*-*ou* *murt*, *s'a* *ou* *îndreptată* *de* *pă*-*cat*. DOSOFTEIU, MOL. 572. || † *Trans.* A scuză. *El* *aduce* *precizi*, *că* *să* *îndrepteze* *pe* *feclorii* *lui*. ap. D.I.R.F.

II. (»Dreptă ca direcție).

1°. A face pe cineva să apuce drept înainte, a arăta drumul drept, a îndrumă, a conduce, a călăuzi, a orientă. *La* *lumină* *să* *deceptați* *ceia* *ce*-*ou* *orb*. CORESI, EV. 174/12. *Acela* *nu* *va* *pută* *hă* *îndreptat* *întru* *împărăția* *cerului*. VARLAAM, C. 374. *Fu* *îndreptat* *de* *ș(i)nfiiț* *înger* *și* *ieși* *din* *peșteră...* DOSOFTEIU, V. S. 113. *Îndreptănd* *bine* *țurma* *ce* *i* *nu* *înerezădă...* *id.* 119/2. *Îndreptă* *la* *cădrile* *ceale* *drepte* *țurma* *ta*. MINEIU (1776) 165/2. *Unde* *mă* *afli* *și* *cine* *mice* *m'o* *îndreptat*? BELDIMAN, O. 70. *Dumnezeu...* *oare* *nu* *trebuie* *să* *îndrepteze* *petrecerea* *noastră* *șirup* *că* *mai* *bun* *chip*? DRĂGHICI, R. 36. *Voi*, *care* *îndreptăți* *gândurile* *omului* *spre* *înțelepciune...* MARCOVICI, C. 8/12. A *îndreptat* *o* *la* *soră*-*sa* *cea* *mai* *mare*, *la* *sfința* *Văneri*. CREANGĂ, P. 21. *El...* *te* *îndreptă* *Pe* *măna*

cea *dreaptă*. MARIAN, IN. 230. *Calul* *mă* *l*-*ou* *îndreptă* *iar* *la* *d*-*ia*. RETEGANU, P. II 11/12. *Oile*, *toamna*, *la* *Săntă* *Mărie*, *te* *dreptă* *la* *țară* [Poiana, jud. Sibiu]. GRAUL, II 102. [Mănerul] *cu* *care* *se* *îndreptează* (= conduce, mănuește) *coasa* [se numește] *mănușchiu*. DAMĂ, T. 37. † A *îndreptă* *ochii* [s. privirile] *asupra* *cui*va [s. la cineva] = a se uita la cineva. *Ea* *nu* *pută* *decăt* *să* *îndrepteze* *asupra*-*i* *ochii* *săi* *sting* *și* *orb*. EMINESCU, N. 28. *Ochigorii...* *la* *soră*-*să* *îndreptă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 494. A(-și) *îndreptă* *pasul* *s*. pașii, p. ext. *valea* *s*. cărarea (spre s. către, mai rar, lângă țevă s. cinvă) = a înaintă, a păși, a o luă spre...; (facil) a face pe cineva să meargă spre... *Omul* *și* *îndreptă* *pasul* *cătră* *deu* *stăgă*. ALECSANDRI, P. III 48. *Latinu* *șinț*... *măreș* *îndreptă* *pașii* *săi*. *id.* 333. *Ea* *pasul* *și* *îndreptă* *lăndă* *ferocătră*. EMINESCU, P. 260. *Să* *îndrepteze* *Domnul* *pașii* *lui* *spre* *tot* *lucrul* *bun*. CREANGĂ, A. 140. *Mă*-*ou* *îndreptat* *pașii* *către* *acel* *loc*. ISPIRESCU, L. 55. *Intr*-*acolo* *deci* *și* *îndreptă* *cădrile*. ISPIRESCU, I. 215 *T-am* *îndreptat* *calea* *într*-*acooce*. DOSOFTEIU, V. S. 83/2. || (Despre un vehicul: car, trăsură, o-rabie etc.; p. ext. despre cursul unei ape) A da o anumită direcție, a pune în mișcare într-o anumită direcție. *Căpitanul* *îndat* *ou* *îndreptat* *corabia* *cătră* *acea* *parte*. DRĂGHICI, R. 25. *Acind* *un* *îndreptat* *teororul* *marin* *ou* *dămb* *mare...* *id.* 155. || Refl. (Construit cu prep. în, spre, că tre, la, țu cu dat.) A porni, a merge s. a duce într-o direcție oarecare, a apăna pe un drum, a se adresa (cui)va s. către cineva. (POLIZU). *Căz* *Irissiu* *întru* *moarte*, *e* *not* *ne* *scădăm* *și* *ne* *deceptăm* *în* *ierire* *la*. CORESI, EV. 518/12. *Cine* *va* *vrea* *să* *îndreptează* *ze*-*accia*, *să* *ta* *naștădu*. DOSOFTEIU, V. S. 79/2. *Mergând* *pe* *o* *că*-*rore* *ce* *se* *îndreptă* *spre* *locul*... C. NEGRUZZI, I 104. *Ape* *șerpuit* *prin* *râi* *adânci...* *și* *îndreptă*-*ându*-*se* *în* *cale* *la* *biserica* *în* *țule*. ALECSANDRI, P. II 34. *Te* *îndreptă* *Spre* *acel* *pământ* *rădăcior*. EMINESCU, P. 279. *Să* *te* *îndreptă* *țoamă* *în* *fundul* *Forului* *roman*. ODOBESCU, III 70/2. *Se* *îndreptă* *spre* *Pipirici*. CREANGĂ, A. 20. *Ingerul* *mă* *întrebat* *încotro* *m'am* *îndreptat*. MARIAN, S. 71. *El* *la* *lărg* *se* *îndreptă*. ALECSANDRI, P. P. 137/12. *Spre* *rădărit* *se* *îndreptă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 491. (Fig.) *Iorgu* *s'o* *îndreptat* *pe* *calea* *adecăru* *lui*. ALECSANDRI, T. 1052.

2°. (Mold.) *Trans.* (Complementul e armă de foc) A ochi, a ținti (com. A TOMIAC) *Și* *apă* *îndreptă* *pușca* *de* *bine*, *că* *nu* *eră* *nici* *odată* *să* *nu* *lovescă*. LET. II 357/12. *Au* *îndreptat* *pușcele* *de* *s*-*ou* *făcut* *șărme*. *ib.* 439/12. *Bun* *metec* *că* *și* *făcă*, *Flinta* *'n* *Băca* *că* *îndreptă*. SEZ. II 779/12. [Intrans. (Arma se exprimă prin prep. cu). *Și* *zărec* *o* *pădăre*, *ș* *îndreptă* *cu* *pușca* *'n* *ca*. SEVASTOS, C. 19/2.

[Prez. ind. îndrept și îndreptez.] Ș: (învechit s. regional) *îndereptă*, *îndreptă*, *dreptă* vb. 12. | Ajective: (î)ndreptat (cu negativul ne(î)ndreptat), -ă = făcut drept; drvs, reparat, îmbunătățit (p. ext.) drept, bun, adevărat; corectat; pus pe calea cea dreaptă, îndrumat, așintit. (Ad I 1°) *Omul* *neîndreptat*, *cu* *un* *locu* *neîndreptat*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. V 446; (ad I 2°) *Destăine* *acesta* *deceptat* *în* *cazu* *lui*; (mai îndreptat BIBLIA 1914; justificativ) CORESI, EV. 11/12. *Căz* *la* *pictoarele* *voicodubii* *zicănd*: *Ce* *am* *vrut* *cu*, *Doamne*, *să* *ceiu* *de* *la* *măria* *ta*, *aceia* *șisii* *țiseș(i)*, *șisii* *îndreptat* *de* *la* *Dumnezeu*, *MS.* (a. 1691), ap. GCR. I 288/12. *Luaiți*, *frăți*, *și* *'nchii* *șisii*. *Dacă* *să* *șinț* *frăți* *dreptăți*! (= d epib.) BĂGESCU, P. P. 57; (ad I 3°) *Viața* *și* *șilăcie*... *prin* *acel* *țipar* *mai* *îndreptat*. GCR. II 297/12. *S'o* *trăim* *caraul* *cu* *coșinderea* *acelor* *cărți* *îndreptate*. E. VĂCĂRESCU, IST. 14/2. *Un* *pr*-*ict* *de* *lege* *ne*-*îndreptat*. COSTINSCU; (ad II 1-2) *Me*-*ou* *am* *început* *a* *vădli* *îndreptăți* *spre* *corabia* *voastră*.

DRĂGHICI, R. 22. Patru tunuri stau îndreptate spre poartă. C. NEGRUZZI, ap. D.D.R.F. Strigătul de cosmopolitism îndreptat contra noastră... MAIORESCU, CR. II 100; — (In)dreptător (In)dreptător, (In)dreptător, -oare = care face drept, corect, îmbunătățește, corectează, conduce, invadează, povățuiește; (mai de mult, substantivat) povățuitor, învățător (L.B.), conducător, ghid, călăuză), cicerone (PONTBRIANT), cărmaciul, colorator (tipografic) PONTBRIANT; dreptător. Corabile... se întorc de mîtură cărmăciore a dreptătorului încluztoarea (: cu o cărmă mică cărmaciul le întoarce N. TEST. 1648; celui ce o îndreptează B. BIBLIA 1688). COD. YOR. 123⁵⁻⁶. Să fie îndreptătorii și îndreptătorii tuturor oamenilor. NIFON. 16. Trebuie firea omenești agiutorii și îndreptătorii. VARLAAM. C. II 23. Simon zise lui: Îndreptătoriu, toată noaptea m'am tradit, id. 308. Zgărcitura mădularilor nu s'ă pot agiuta de la oameni, că îndreptătorii lor iaste unul... DOSOFTEIU, V. S. 126. Ai pravoslaviei îndreptătorii? MINEIUL (1776) 60⁹. V'ași ordat îndreptătorii cătră buna credință. id. 189⁹. Înțelepți, sfetnici, învățători și îndreptători ai obștei. TICHINDEAL, F. 113. Împărțitul... și ori care mai mare îndreptătoriu (= dreptător). id. ib. 371. Îndreptătoriu credinței și chip blăndețelor. CALENDARIU (1818) 12²⁵. Merg'er'o cătră oameni povățuitori și îndreptători de drum. BĂLESCU, M. V. 652. Știm din'er'o scrisoare românească din 1689 că el er'a... îndreptătorul Divanului. IORGA, L. R. I 160. Pentru a-și împlini misiunea de îndreptător al legii, scrisese Dosofteiu... prefata. id. ib. I 44; (cu sens instrumental) Îndreptător s. a. = semn care arată o direcție; ghealul de dulgherie (H. IX 430). | A bstracte: (In)dreptare (In)dreptare, (In)dreptare, cu negativul ne-(In)dreptare, ne(In)dreptare, ne(In)dreptare. s. f. = obșire (L.B.); dregere, tocimire (L.B.), îmbunătățire, întinare; corectare, rectificare; îndrumare, dirijare; (mai de mult și cu alte înțelesuri, redare astăzi mai ales prin neologisme) povățuire (L.B.), învățătură (L.B.), desvoințare (L.B.), mîntuire (L.B.), sentință, drept, dreptate, echitate, justiție, răspială, justificare, act justificativ, scuză, pretext; reparare, rectificare, indicație; orientare, conducere; dispoziție, direcție. Dreptare sufțior și trupurilor. CORESI, EV. 2⁵⁰. Ori derepiare (= mîntuire), ori oadnă. id. ib. 37⁵⁰. Îndreptare Legii cu Dumnezeu (titlu) 1652. Scritină de dreptăre pravilor de gudește. DOSOFTEIU, V. S. 127⁵⁰. Mă'nușă s'ă-și în dreptările (= porunci). id. PS. 408. Aceasta e dreptare (: *δωλοποι*), prin cedare dreaptă înaintea întru Israel. BIBLIA (1688) 194. Ale mării tale îndreptări (= dispoziții, directive). ib. 8/pr. 46. Orice gudește și îndreptări se fac oamenilor, fără pecetea domnului nu pot fi. LET. I 105¹⁰. Spre îndreptare (= justificare) mea le scriu. ANTIM, P. XXVIII¹⁰. Tu ești nădejdea mea, lauda mea, înmănat mieu, îndreptarea (= principiiu conducător) mea. MINEIUL (1776) 68¹⁰. Săii neputința noastră și neîndreptarea (= dezordine). ib. 163¹⁰. Să-și caute biserică prin drumul judecării îndreptarea (= dreptul, dreptatea) sa. URICARIUL II 18¹⁰. Să schimbă noima prin răstăuri și îndreptări (= corecturi). ib. VIII 20¹⁰. Dură nici o scrisoare, nici altă dovadă de îndreptare (= justificare) n'au arădat, ca să se poată îndreptă cum sânt și ei moșteni acolo. ib. XXI 267. Căci ne faci ticloși popi noștri, dar nu ne faci îndreptare. KONAKI, P. 281. Înțelele regali și îndreptări (= directive, maxime) politicești. TICHINDEAL, F. III. Nu 'ncepe îndreptare (=scuză, justificare), nu ascult cuvintele PANN, P. V. I 58. Privatne, toată îndreptările crailor, totă ce mulțămire fac pentru slujbe. BELDIMAN, N. P. II 30. Ele începură a-mi pune înaintea felurimă de îndreptări (= pretexte), adică

cum că natura muierească nu poate să înțiească fără de bărbat... și alte multe îndreptări ca acestea. GORJAN, H. 1147. Una din acele femei ce slujbe de îndreptare (= scuză) naturii pentru toate slujbele ce o făcut. C. NEGRUZZI, I 44. Da cine ești dumnea? strigă vornicul. Să-și arăți îndreptările (= actele justificative). Ce ai a mă întrebă? SADOVEANU, P. S. 55. Îndreptarea unui tun = (fr. pointage. PONTBRIANT. Acest om... Are multe îndreptare, Deci să știe origicare Că cu totul iambieriat, Ca p'un om necivnot, TEODORESCU, P. P. 119. Îndreptarea e plăcută, când gregala e adeverată. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 120; — Îndreptăt s. a. Și Sreții și Danii tot Nemți sânt și un neam; nu i-au putut supune nici într'un chip Rămieni până la îndreptat încă împărđii în multe părți. LET. I 14¹¹. Un rău de îndreptat. GHICA, ap. TDRG. H. IX 439; — Îndreptătură (Indereptătură) † s. f. = îndrumare, refacere; îmbunătățire, rectificare, scuză. Îndreptătură = rectificăo. ANON. CAR. S'au apucat de altă îndreptătură, serind un răuș... LET. I 298¹¹. După aceasta a doua îndreptătură a oștilor lui Vasile Vodă... LET. I 313¹¹. Sîrdumindă într'altăca dumnezăcești îndreptături. DOSOFTEIU, V. S. 144. Cu oricare îndreptături veni la Tarigrad. id. 7; — Îndreptăciune † s. f. = îndreptare. Luase cale spre țara Românească pentru îndreptăciune cașii lui. LET. II 126¹¹. — Din lat. pop. *directo, -are (derivat din *directus = directus + drepte) și compus mai târziu cu pref. in-

INDREPTĂCIUNE † s. f. v. îndreptă.

INDREPTĂR s. a. v. dreptar.

INDREPTĂȚI vb. IV^a. 1^a. *Rendre justice, (se) justifier*. 2^a. *Donner le droit de, autoriser*.

1^a. † Trans. A da dreptate cuiuă (p. ntru o vină ce i se aduce), a declara pe cineuă ne: noval (COSTINESCU); (refl.) a se dăvinovați, a se justifica, Atunce tăzind Constantin Vodă că eu greșit și nu se poate îndreptăți la Împărăție, scriu-au socru-său, lui Basarab Vodă. LET. III^a 111¹².

2^a. (Astăzi) A da cuiuă dreptul s. voia să facă ceva, a autoriza.

[Negativ: neîndreptăți vb. IV^a = a face nedreptate cuiuă, a nedreptăți. Vai ce om vicioș mai ești, Că la popa mă părești, Că cu te ne'ndreptășec și de dănsul rău gândeș. MARIAN, SA. 66.] A djectiv: Îndreptăți (cu negativul ne(In)dreptății), -ă = (In) drept, autorizat, justificat. Au găsit dorința lor îndreptății. SBERA, P. 264¹². | A bstract: Îndreptășire s. f. = dreptate, justificare, autorizație. N'au nici o îndreptășire să vorbesed astfel.]

— Derivat din dreptate, cu pref. in-

INDREPTĂTOR, -OARE s. a. } v. îndreptă.

INDREPTĂTURĂ † s. f. }

INDREPTUȚI vb. IV^a v. îndreptul.

INDREVENIT, -Ă adj. *Raisit, transi.* — (In Hașeg și Banat) Înepenit, înlemnit, încremenit, amorțit. Cu mînilor nădăvenite, și cu buzele rădăjite. VICIU, GL.

— Principiul, devenit adjectiv, al unui verb (neatestat) îndreveni, din sârb. *odreventi* «a înlemni, a încremeni (de la *drvo* «lemn») și cu substituția inițialului u (o) prin pref. in- (după înlemni, încremeni etc.). CAPIDAN.

INDRICĂ vb. I refl. *S'elec* (?). — A se ridică (un r. g. v. Numai peste satul mieu, Mă s'o îndrică un nor g. v. DOINE, 181⁶).

— Din în + ridică (cu metateză)?

INDRICĂ s. f. În expresiile: *A pune pe cineva la îndrică* = a-l aduce în stare să... (cf. a pune la ambție), *Măicuța vitrigă, Ce pune la îndrică, S'o descădâți aara c'un băf și noaptea c'un fă-clăf, PAMFILE, C. T. 306. În îndrica mea* = în ciuda mea. id. *A sta la îndrică* = a fi contra, dușmăni. ION CR. IV 59.

— Pare a fi neologismul *intrigă*, pătruns în popor.

INDRILĂ vb. 1^a. *Raccommoder. Se remette, aller mieux.* — (În Bucovina) TRANS. A face din mai multe lucruri slabe ceva bun (cf. în cioc călă, în firipă, în gheabă). *Au îndrilit un cărucior cu mare greutate din lemnele ceie. Com. G. NISTOR, (Vicovul de sus). | Refl. A se îmbunătăți, a se îndreptă, a se întremă: *Gaurii s'au mai îndrilit puști, nu stă în poai și tot mândreă câte cerd. id.**

— Înțelesul originar ar putea fi sa prinde din nou ochiurile (scăpate) în urechi și deci am avea a face cu un verb derivat din *îndreă* (plur. *îndrele*) *sundreă*. Cf. în dilă.

INDRISĂLĂ s. f. (Bot.)

INDRISĂLIE s. f. plur. (Bot.)

INDRISĂLĂ s. m. (Bot.)

v. *îndrșalm.*

INDRISĂIN s. m. (Bot.)

INDRISĂIU s. m. (Bot.)

INDRITUI vb. IV^a. *Donner le droit de, autoriser.* — (În sec. XIX, la scriitorii moldoveni) TRANS. A da cuiuă dreptul de a face un lucru, a îndreptăți, a împuternici, a autoriza. *Ce te îndreptuește să-mi vorbești asfelu de Petrei GANE, ap. TDRG [Și: prin înlocuirea streinului drit prin românescul drept] îndreptat f. vb. IV^a = îndreptăți, autoriza. Cinoamănt vine..., așternere o onogenie pe hârtie..., prin care îndreptuește pe Arbură... ALECSANDRI, T. 1358. | A d j e c t i v: îndreptuit (îndreptat f), -ă = îndreptățit, împuternicit, autorizat. *Comisunea [a dat pământuri] fără să fie îndreptată de lege. I. IONESCU, D. 454. Parlamentul este îndreptat a veghea la păzirea legilor. id. P. 84. Mă-a scris la Saint Germain, fiind îndreptat de curțile amândouă. I. NEGRUZZI, IV 343. Comuna culare e îndreptată să primească o cecime. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. | A b s t r a c t: îndreptuire s. f. = autorizare, îndreptățire.] — Derivat din *drit*, cu pref. *in-*.**

INDROȘĂIM s. m. (Bot.) v. *îndrșalm.*

INDRUGĂ vb. I. 1^a. *Fûler grossièrement. 2^a. Mol fiercer (un travail, un discours); parler pour ne rien dire. 3^a. Manger.*

1^a. TRANS. (De-prer tortul de lână sau de căneșă) A toarece sau a răsuca cu druga (un fel de fus mare cu o rotiță la capătul de jos). CREANGĂ, GL.; PAMFILE, C. T.; BUGNARIU, NÂS. *Fala moșnegului nu se încurcă, ci torcă câte un ciur plin de fuse, iar fata babei îndrugă și ea cu mare-oc câte un fus. CREANGĂ, P. 284. Să sperle Măriuga lână. Ea mi-o spală, ea mi-o 'ndrugă, Să faci băi Ghiță glugă. MARIAN, N. 207. Fetele de la Veza Nu știu toarece cîneșpa, Făr o 'ndrugă cu lîna. JARNIK-BĂRSEANU, D. 452. Alta din drugă 'ndrugând. TEODORESCU, P. P. 551b, cf. PĂSCULESCU, L. P. 61, DOINE, 174/11, MĂNDRESCU, L. P. 139/1, SEZ. IV 11/10.*

2^a. TRANS. și refl. (Fig.) A unli, a strânge ceva la olăliă prost; (despre o lucrare scrisă, o cutegare sau o vorbire) a (se) expune, a (se) aranja prost, fără legătură, a (se) exprima rău, cf. a îngăimă. *Dintr'acetea [apuse și auzite] s'au îndrugat raportul. ODOBESCU, II 518. Schimonosind cuvintele și îndrugându-le fără nici o noimă. CREANGĂ, A. 50.*

*Vorbește mult și frumos românește, deși îndrugă și ceva rusește. IORGA, B. 233. Femeia îndrugă și ea câteodă vorbe. ISPIRESCU, L. 227. || (F a m.) A 'spune' palavre (CREANGĂ, GL.). Ieacuri, a vorbi nimicuri, a înșiră vrute și nevrute, verzi și uscate. *Știe vorbe să îndrugă. PANN, P. V. 1. 10. [Cartea ta] m'a făcut să 'ndrug toate aceste nevoiaje glume. ODOBESCU, III 170/11. Îndrugând povești și basme... DELAVRANCEA, S. 203. Îndrugă, parcă-i apucată. GORUN, P. 112. Măicera uru să îndrugă câteodă minciuni. ISPIRESCU, L. 368. Ei, și mult îi pasă făclăbul de ce îndrugă smeu! MERA, B. 254. Luă cu el, pe lângă părioși, și un șigan, care să îndrugă la laude în partea făclăbului. SEZ. IV 230/11. Să îndrugăm ca la moară. TEODORESCU, P. F. 171b. Susca-i țese înaintea și-i îndrugă la cuvinte. MARIAN, S. 187. Știe vorbe să îndrugă, parcă tot la apă sugă. BARONZI, L. 57/1. # A îndrugă verzi și uscate s. cal verzi pe păreți s. ca la moară s. moși pe grosi = a înșiră vrute și nevrute, a spune nimicuri, minciuni, a spune povești, a vorbi de lucruri care nu pot fi. ZANNE, P. I 303, II 275, III 236. Verzi, uscate îndrugând. PANN, S. I 55. Să vă tot îndrug la verzi și uscate. ISPIRESCU, U. 115/1. Încep a îndrugă la verzi și uscate. SEZ. I 39/1. Ce-mi tot îndrugă tu cai cezi pe păreți? RĂDULESCU-CODIN, I. 17. Să îndrugăm ca la moară. GCR. II 314b/10.**

3^a. Fig. A mânca: *Ia, îndrugă mai tute, ce-i îndrugă și pleacă! ION CR. III 186.*

[A d j e c t i v e: *îndrugăt* (cu negativul *ne(î)ndrugat*), -ă. (Ad 1^a) *Se pun la vopăi firele de lână toarse subțire, din care se fac postacurii subțiri, iar din cele îndrugate, toarse deasănu și mai gros, se fac așternuturi. PAMFILE-LEPESCU, CR. 129; (ad 2^a) *Îi aduce tr'un tuban vechiu îndrugat de Dominica. C. NEGRUZZI, I 239. Cugăteri prost îndrugate. ODOBESCU, III 156/1. — Îndrugător, -oare* = care îndrugă. | A b s t r a c t e: *îndrugare* s. f. = toarcere sau răsucrie (de tort); înșirare de cuvinte fără mult rost; — *îndrugăt* s. a. (Ad 1^a) *Am un cater de 'ndrugat. DOINE, 70/1. Torarul ion îndrugatul. II. IV 45; — Îndrugătură* s. f. = îndrugare; tort mai gros. DAME, T. 140. Când o tăd pe bălătură, Parcă-i un ghem de 'ndrugătură. ION CR. II 18.]*

— Derivat din *drugă*, cu pref. *in-*.

INDRUGĂTURĂ s. f. v. *îndrugă.*

INDRUMĂ vb. 1^a. *Mettre dans la bonne voie, conduire, guider. Se mettre en route.* — TRANS. A arăta cuiuă drumul adevărat pe care trebuie să meargă, a pune pe calea (a cea bună), a îndreptă; fig. a conduce, a da directive, povăți. *Copiii îndrumau spre casă turmele de vite. N. XENOPOL, ap. TDRG. M'au îndrumat la d-ia. RETEGANUL, P. V 65/11. Ingerul m'a îndrumat, De t'om îndreptat, PĂSCULESCU, L. P. 166/10. | Refl. A plecă la drum, a porni, a se îndreptă, a îndreptă. *Mă îndrumam spre moște cu bățul în mână. CONV. LIT., ap. TDRG. S'o îndrumat zădul după buzdugan. SEZ. II 52/10. M'am îndrumat până la dumneala (Oravita, în Banat). Com. COCA. [Prez. ind. îndrum și îndrumăz. | Și: (rar) îndrumi vb. IV^a. S'e'n-romed spre Olt fugând. ALECSANDRI, P. P. 159b/1. | A d j e c t i v e: *îndrumăt*, -ă adj. = care este pus pe drum, îndreptat, condus; — *îndrumător, -oare* (uno-ori substantivat) = (col) care îndrumăză, care conduce, îndreptăză. | A b s t r a c t: *îndrumare* s. f. = punere pe cale, îndreptare; directive; povăți. *Și să usurile sufletele noastre Mult înțeleptia firi îndrumare. GOGA, P. 58. Dă-mi uncele îndrumări. RETEGANUL, P. II 43/11. Cert de la bătrânul idu dăcără câteodă îndrumări, cerdă directive, cum ziceți tot la școala normală. GAZ. SĂT., ap. TDRG.]***

— Derivat din *drum*, cu pref. *in-*.

INDRUMI vb. IV^a v. *indrumă*.

INDRUSAİM s. m. (Bot.) = 1°. *sângele-voinicului* (*Lathyrus odoratus*) PANTU, P. L.; 2°. *mușcat* (Pelargonium odoratissimum) ib. *Oale cu maghirani, indrușoșii și alte flori scumpe după atunci*. FILIMON, C. II 640. *Un mândrușchiu compus din foi verzii, din indrușoșii și mușcat*. MARIAN, N. A. 403, cf. (citat între numirile de flori) H. II 79, 87, 142, IV 53, VII 4, 182, 480, XI 401. [Pronunț. -*șo-șim*.] **ȘI: Indrușoșim** s. m. DICT.; 1°. *Indrușoșim* s. m. GRECESCU, FL. 121; *Indrușoșim* s. m. H. VII 48; *Indrușoșim* s. m. PANTU, FL. H. IV 84, VII 148; *endrușoșim* s. m. FILIMON, ap. ȘIO.; *drușoșim* s. m. H. II 26, VII 335, 480, XI 326; *droșoșim* s. m. H. IV 153; (+ *mândru*) *mândrușoșim* s. m. H. I, 119, cf. DR. I 338 (toate aceste forme se răscesc: *șo-și*); — *Indrușoșale* s. f. plur. H. XII 281; *Indrușoșiu* s. m. BARGIANU; *Indrușoșă* s. f. BRÂNDZA, FL. 545, (Mold.). PANTU, PL.; *Indrușoșii* s. m. scuvânt turcesc ce însemnează unt-de-trandafir: I. GOLESCU, C. I.; *andrușoși* s. m. (Găiceana, jud. Tecuci) HEM. 1187; *andrușoșă* s. f. (Dobrogea) ib.; *andrușoșii* s. f. (Dobrogea) ib.; *andrușoși* s. m. plur. (Muscel) ȘIO.]

— Din turc. *ʿytrî* -*șahi* =geranium, propriu spus-fum regal) (c arab. *ʿytr* =esență și pers. *šahi* =regala) ȘIO.

INDRUSAİN s. m. (Bot.) v. *indrușoșim*.

INDUBITOCİ vb. IV^a v. *dobitoci*.

INDUCE vb. III. 1°. 2°. *Induire*.

1°. *Trans.* A duce în...; p. ext. a băga, a împinge; cf. *se duce*. *M'a îndus în eroare*.

2°. (Filos.) A face o inducțiune, a conchide dela particular la general, dela consecințe la principii, dela efecte la cauze. *S'ar putea induce la prima vedere că Vladislav Basarab... ar fi colonizat cu Români țara Făgărașului*, HASDEU, I. C. 19. *Oare din această unică mențiune izolată se putea induce greșimal curândului* id. 44.

[ȘI: *Induce* vb. III. | *Abstract: Inducere* s. f. = acțiunea de a duce, de a băga, de a împinge; de a face o inducțiune. | *Adjectiv: Indus*, -ă = care este dus în..., băgat, împins, conchis prin inducțiune.]

— *N.* din lat. *induco*, -ere = a duce în cevaș. Cf. *deduce*, *introduce*.

INDUCTĂR † s. m. *Douanier*. — (Se întâlnește numai o singură dată la N. COSTIN, cu înțelesul) *Vameș. Îndată și-au rădicat un Hatman dintre dânișii, anume Cunișchie, ce ar Inductar, pus de Ene Hatmanul la Bohoslat despre Nipru la graniță*. LET. II 30 ss.

— Derivat din pol. *indukt* =vămă de import, cu suf. nom. agent. -ar. Cf. TDRG.

INDUCȚIE, INDUCȚIUNE s. f. 1°. — 3°. *Inducțiune*.

1°. (Filos.; în opoziție cu *deducțiune*) *Raționament, cu ajutorul căruia cineva se ridică de la particular la general, de la consecințe la principii, de la efecte la cauze. Inducțiunea... este stabilirea raportului de succesiune necesară între două noțiuni*. MAIORESCU, L. 148. *După ce am constatat că se află identitate între poezie și între semnele caracteristice ale simfoniului și pasiunii... conchidem prin inducțiune*... id. CR. I 110.

2°. *Consecință obținută pe baza acestui mod de raționament. Aceste inducțiuni nu pot fi primite de toți*.

3°. (Fizică) *Producerea unui curent electric pe baza descoperirilor făcute de Faraday în 1831. Inducțiune prin curenți*. PONI, F. 291. *Curenți de inducțiune*, id. ib.

— *N.* din fr. (lat. *inductio*, -onem sacțiunea de a induce).

INDUCTIV, -Ă adj. (Filos.) *Inductiv*. — (În opoziție cu *deductiv*) *Care procedează prin inducțiune. Metodă inductivă*, care procedează de la particular la general.

— *N.* din fr. (lat.-scol. *inductivus*, -a, -um).

INDUCTOR s. m. (Fizică) *Inductor*. — *Curent electric care produce alt curent, numit curent indus. Să numim... curent direct, curentul de inducțiune, care merge în același sens cu curentul inductor*. PONI, F. 292.

— *N.* din fr.

INDULĂ vb. I^a v. *indoi*.

INDULȘOȘI vb. I^a (S') *attendrir*, {s'} *émouvoir*. — *Trans.* A face pe cineva să fie dușos, plin de dor, compătimitor, a-l mișca s. a-l emoționa; r. e. f. l. a se lăsa mișcat, a se emoționa, a se a face milă (cuiva de ceva). *Vorbind se îndulșoșea apă de țare, încât își șterge o lacrimă*. I. NEGRUZZI, I 19. *Mulțumesc împăratului că s'a fost îndulșoșat de starea proastă în care ajunsesem*. ISPIRESCU, L. 283. *Frunza în codru tremură și foarice se'ndulșoșă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 310. *Mareș iar se'ndulșoșă*. ib. 489. [ȘI: *Indulșoși* vb. IV. *Se îndulșoșă, când auzi că o strimănu nevoiașă cere adăpost*. ISPIRESCU, L. 309, cf. U. 78/2. | *Adjective: Indulșoșat* (indulșoșit), -ă = mișcat, emoționat, cuprins de duioșie; duioș; (cu negativul) *ne*(*î*)*ndulșoșat*, -ă = care nu este s. nu poate fi mișcat, nu e cuprins de duioșie. *La glasul libertății văd Moldova deșteptată și la glasul omnitrei o simțesc îndulșoșată*. ALECSANDRI, T. 201. *Bălcescu... ne descrie adesea simțirile îndulșoșate ce a încercat înima lui*. ODORSCU, III 492. | *Indulșoșat de mila bietului pașeri...* CREANGA, P. 246. *Doima lui îndulșoșată de rugăciunile tatălui său...* ISPIRESCU, L. 93; — *Indulșoșător*, -oare = care indușoșează, mișcător, emoționant. | *A bătrăcter: Indulșoare* (indulșoare) s. f. = emoțiune, duioșie. *Au mulțumit cu Indulșoare de suflet... aceluia ce l-au mândrit*. DRĂGHICI, R. 35. *Ofițerii priceau cu Indulșoare acasă scenă*. C. NEGRUZZI, I 174. *Cât vom trăi în lume, cu multă'ndulșoșire popăsimoz aste sime*. ALECSANDRI, P. I 241, cf. II 182, III 171. *Îngănat de glas de ape, Cântă-un corn cu'ndulșoare*. EMINESCU, P. 102.]

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

— Derivat din *dușos*, cu pref. *in-*, (după modele ca *îngroșă*, *îndrăgitor* etc.)

II. Fig. 1^a. («Dulcea» e întrebuințată ca simbol pentru «bun», «plăcut», «fericit»). Trans. A face să fie plăcut, mai bun, mai suportabil, mulțumit, fericit, a mulțumi, a satisface, cf. a alina; (refl.) a se umple de plăcere, mulțumire, satisfacție, fericire. *Înima mea se îndulcește*. CORESI, EV. 6^{1/2}. *Nădejdea...*, în zilele de scărbă, *traiul nostru îndulcește*. KONAKI, P. 288. *Hărătoarele a-mi îndulcesc puștile zile ce mi-au] rămas*. C. NEGRUZZI, I 109. *Tu-mi îndulcești viața*. ALECSANDRI, P. II 30. *Nu-mai luna și o' c'ea stă Îmi îndulcește înima*. MARIAN, I. 44. *Singura [ființă] care îndulcește casa [drănușii e vaca*. ȘEZ. VII 74.

2^a. † («Dulcea») e întrebuințată metaforic pentru «desfătare») Refl. († și intrans.) și (mai rar) trans. a (se) desfătă, a (se) delectă, a produce a. a simți o mare bucurie. *Îndulcitu-vă [desfătatu-v-] ați* BIBLIA 1688 spre pământ, *usădatu-vă și îngropatu-vă frema roazilor*. COD. YOR. 132^{1/2}. *Sufletul meu îndulcește [delectabitur] de apăsania lui*. PSAL. SCH. 103. *Îndulcește-le Domnului*. CORESI, PS. 93. Să va îndulci de vederea mirelei s'au. VARLAAM, C. II 13. *Custe cetărilor la sfântul Amvronte, în orașin ce face la pogorânia lui, și acolo va afla eu ce să îndulci*. CANTEMIR, HR. 258^{1/2}. *Arată pre sine, cel blănuț, ca toți să ne îndulcesc*. MINEIUL, [1776] 13^{1/2}. *Se îndulcesc de înțelcaul cuvintelor*. P. MAIOR, IST. 256. *Omul se îndulcesc de hazul ce cereii îl dăruise*. KONAKI, P. 302. *Ai cui ochi ei nu 'ndulcesc? PAN, P. V. II 82*. † Trans. A captiva (cu vorba L.B.), a momi, a atrage, a seduce, a ademini. *Înimile fură... după ce le îndulcește*. BARAC, A. G.

3^a. («Dulcea» — adesea în opoziție cu «aspru» stăres etc. — despre purtare, vorbă, ton etc. exprimă aceeași idee ca «blând», «liniștiți», «potoliti», «domoli» etc.; la scriitorii moderni adesea sub influența fr. «adoucir») Trans. și refl. A (se) îmblânzi, a (se) liniști, a (se) potoli, a (se) domoli, a (se) stămpără, a (se) calmă, a se temperă, a (se) îmblânzi, a (se) împacă, a se purta s. a. luă cu înelce; (de pre) o pedepsă) a scădea, a micșora, a reduce, a ușura. *Accedea cinstiță cruce... mai vortos decă mitoroa... îndulcește și mângăie sufletle și trupurile noastre*. CORESI, EV. 66^{1/2}. *Îndulcitu-l cu bine, l-au pus Pașă la Drivora*. LET. I 174. *Lept, săvratu se 'ndulcesc*. ALEXANDRESCU, M. 116. *De venin să fie un suflet, săni dureri cari trebuie să-d îndulcesc*. EMINESCU, N. 73. *Dar Nicolae Costin era acolo, ca să îndulcesc lucrurile*. IORGA, L. I 122. *Lucrarea... o îndulcesc sau o ezageră în aprecieri, după împrejurări*. id. ib. II 625. *Supt pod negru de ramuri se simțea numai de-asupra lumina, pe când dedecupt umbra numai se îndulcesc*. SADOVEANU, SĂM. V 974. *Cu vorba nu m'oi îndulci*. ȘEZ. I 50b^{1/2}. *Ca cu miere l-am îndulcit*. MARIAN, V. 95. *Nu-mai una m'ndulcesc, Că nevasta m'ndărăgește*. TEODORESCU, P. P. 272.

III. («Dulcea» e în opoziție cu «post»).
1^a. Refl. A se înfruptă (în post I.M.), a gustă din ceva (nepermis), a mânca peste măsură de mult; p. ext. a se împărtași, a trage folos din ceva, a se bucura de ceva, a beneficia de ceva; a trăi după ceva. Să săvărăm săracii, ca de a Domnului mașă să ne îndulcim. CORESI, EV. 539^{1/2}. *Ne săvărăm și ne îndulcimă și precămăncam*. id. ib. 45^{1/2}. *Pitardere fi-va celor ce [camăta] o iau, că-și închiă ușle împărățitor... Pușina se îndulcesc și a vecii sărbători dăbănditori fi-vor*. id. ib. 344^{1/2}. *De toate să vă îndulciți de sațiu, nu-mai ce vă scriți de pomul preceptului*. CUV. D. BĂTR. I 417. *Masa taste gata să vă îndulciți] toți*. GCR. I 181^{1/2}. *Vești fi cu mine în casă în mult bine îndulcitu-vă*. DOSOFTEIU, V. S. 6. *Magherul mânăstirii se îndulcitu de aceale dulceti*. id. ib. 14^{1/2}. *Se îndulci din poame*. id. MOL. 78b. *Nu pot*

și ei a se îndulci de milele Domnului. LET. III 201^{1/2}. *Mulți se îndulcesc de multe minuni*. MINEIUL (1776) 160^{1/2}. *N'au măcar să se îndulcesc de pușin lapte*. URICARIUL, IV 9^{1/2}. *A se îndulci cu toți de acel aligeric*. ib. XIV 12^{1/2}. *Brand corbilor să dăm, ca și ei să se 'ndulcesc*. C. NEGRUZZI, I 129. *O vacă, de la care se îndulceau ei amândoi*. RETEGANUL, P. III 3^{1/2}. † Trans. A face pe cineva, să se înfrupte, să se împărtași-că de ceva a sătura. *Bogatul [pe Lazăr]... nu-l îndulci d'ntre a lui arșuc*. CORESI, EV. 448^{1/2}. *Auzi gănille ei acurmă în ograda mea și ea nu-mi dă măcar un ou, să-mi îndulcesc cel suflet*. DUNĂRENU, CH. † † (În vechile traduceri, redând pe paleosl. *nasladiti*) Trans. și refl. A moșteni ceva (propriu va beneficia de ceva). A blândilor ea fi pământul și îndulci-se-vor (: mosteni-*vor* CORESI, PS.) în multe poezii. PSAL. 68^{1/2}. *Ferice de blândii, că aceia îndulci-*vor* (: car iis hērite-ronți pământul*. TETRAEV. (1574) 205.

2^a. P. ext. A da de gustul unui lucru, a se dedă, a se obișnui cu..., a se învăță cu..., a se nărați (la ceva). *Lupii s'au dulcit la hoit*. ZILOT, CRON. 339. A îndulci pre prunci cătră cetire, TICHINDEAL, F. V. *Hopul... la punși de parole s'o îndulci*. ALECSANDRI, T. 201. *S'o îndulci la chi-liptruri*. id. ib. 258.

[S]: (rar) dulci † vb. IVa. | Adjective: îndulcit (cu negativul ne(î)ndulcit), -ă = făcut dulce (la gust); desfătăt, delectat; momit, sedus, captivat; îmblăniț, potolit; redus, micșorat; înfruptat, satisfăcut; obișnuit, deprins, datat; (substantivat supt forma feminină, prin Ardeal) îndulcitu s. f. — turtă dulce (preparată cu miere) BARGIANU, cf. PĂCALĂ, R. 184 și numele unui motiv de ornamentare la țărani din Rășinari, PĂCALĂ, R. 515). (Ad I) *Credutul tău taste cu sare îndulcitu*. MINEIUL (1776) 175^{1/2}. *Rachiu îndulci cu miere*. CREANGĂ, A. 139. *Vin îndulcit*. JARNIK-BĂREANU, D. 120, 224, 243. *Să dem horinca (= rachiu) 'ndulcitu*. BUD. P. P. 63; (ad II 2^a) *Piccarele îndatā îndulciti (= momiti) de apă năd, Se porni să facă pradă*. KONAKI, P. 300; (ad II 3^a) *Sufierea îndulcitu a nopții*. EMINESCU, N. 68. *Pedeapsa fu îndulcitu (= redusă) pentru amândoi*. IORGA, L. I 507; (ad III 1^a) *N'ar țegă nici un sărac ne'ndulcit (= nesatisfăcut) de la mine*. RETEGANUL, P. IV 71^{1/2}; (ad III 2^a) *Însă tupul îndulcit [la pradă], tot zugrumă*. CONTEMPORANUL, I 685; — *îndulcitor, -oare* = care îndulcește. *Lasă prastului nemernic îndulcitoroa nădejde!* KONAKI, P. 258. *Poame 'ndulcitoroa*. ALECSANDRI, P. I 59. *Na-și puriță 'ndulcitoroa*. id. P. P. 339^{1/2}. | Abstracte: *îndulcire* († *dulcire*) s. f. = acțiunea de a face dulce, bun, plăcut etc.; desfătare, delectare; liniștire, îmblănzire; înfruptare; obișnuire; (în textele vechi adesea cu sen ul de) dulceață, bunătate. *Și derepti și bunii de-aderăpă pune-i-ta... întru dulcirea ce e gătită lor împărățire chemă-t-va*. CORESI, EV. 38^{1/2}. *Cea îndulcire fără de moarte a bunilor*. id. ib. 516^{1/2}. *Mâncăți grăsimi și beați îndulciri*. BIBLIA (1688) 349. *Văzutu un ostrov la care rugară unii pre Petru să meargăm pentru ceva îndulcire*. DOSOFTEIU, V. S. 152. *Acasă-lund... pe Neron... ai fi zis că-t ca și Titus al lumilor îndulcire*. KONAKI, P. 283. *Pocătușitoroa spre îndulcirea vicșitirei*. URICARIUL, II 62^{1/2}. *Îndulcirea timpului* — schimbare spre bine COSTINESCU; — *îndulcitoră (îndulcetură)* † s. f. = dulceață. *Au dat [regina] lui Solomon îndulcitoră (fōdōpōra) multe*. BIBLIA (1688) 251^{1/2}, cf. (îndulcitură) 252.

— Din lat. *dulcesco*, -*ire sa (se) face dulce, compus cu pref. in-.

îNDULCITĂ s. f. }
îNDULCITURĂ † s. f. } v. îndulci.

INDULGENT, -Ă adj. *Indulgent*. — (În opoziție cu *secer*). Care iartă ușor, care trece cu vederea, care se arată bun, blând, dulce cu cei ce au greșit (ARISTIA, PLUT); iertător, îngăduitor. *Publicul era indulgent; ai rădăci și aplaudă, c. NEGRUZZI, I 313. Unele critice... sînt prea indulgente. MAIORESCU, L. 102.*

— N. din fr. (lat. *indulgens, entem, idem*).

INDULGENTĂ s. f. 1^a. — 2^a. *Indulgence*. 1^a. Dispoziție sufletească de a iertă greșelile sau vina altora, de a nu fi prea aspru, de a trece cu vederea; îngăduință, bună-voință, blândețe, bunăvoință, cf. toleranță. Cu toată indulgența auditorului, trupa de amatori făcă... *fiasco, c. NEGRUZZI, I 341. De indulgența mea acum să profiți! ALEXANDRESCU, M. 184. Nu cer alta decît a fi criticat cu indulgență. I. NEGRUZZI, I 80. Nu am oved nici un drept la indulgența lor. MAIORESCU, CR. II 102.*

2^a. (Bib.) Iertare totală sau parțială a păcatelor, pe care biserica catolică o acordă credincioșilor ei în anumite condiții. *Solul Papei Leon X au venit în Ungaria indulgenții sau tertare de păcate acclora care... ȘINCAL, HR. I 134.*

[Și cu pronunțare germană a cuvântului latin: *indulgentie* † s. f.]

— N. din lat. *indulgentia, -am, idem*.

INDULGHENȚIE † s. f. v. *indulgență*.

INDULI vb. IV^a v. *andăli*.

INDUMNEZĂCIUNE † s. f. } v. *indumnezei*.

INDUMNEZEII vb. I^a † }

INDUMNEZEI vb. IV^a. *Diviniser*. — [Cuvânt literar] *Trans.* A face (pe cineva) să aibă fire dumnezeiască, o consideră s. a-l asemăna pe cineva cu Dumnezeu, a presărî, slăvi, adora ca pe un Dumnezeu, a zeifica, a diviniza. *Cu nașterea ta ai indumnezat ființa pămînteană. MINEUL (1776) 128^{1/2}. M'au rădicat către înălțime indumnezindu-mă. Ib. 6^{1/2}. S'au îmbrăcat în trup, ca să indumnezeiască pe cei omorîți. Ib. 8^{1/2}. Nici odată nu-l indumnezeiește. TICHINDEAL P. 306. Recunoștința o indumneză odinioară a indumnezat pe făcătorii lor de bine. MARCOVICI, D. 131. Pe el, care o adora, care o indumneză... SĂM. IV 448. || Refl. A căpăta fire dumnezeiască, a deveni asemănător lui Dumnezeu, a se adora. *Se făcă Dumnezeeu... toră omul se indumneză. CORESI, EV. 497. Indumnezându-se ciuda cu creștină... MINEUL (1776) 58^{1/2}. Se indumnezec pentru un prânz și s'ar oțădi unul pe altul. I. NEGRUZZI, V 159. [Și: *indumneză* vb. I^a † intranz. = a se prefăca în Dumnezeu, v. tu-t și *indumneză* † Cine bea și te (= sf. cuminicătura) mîndăcă Cu înemă strecurată. DOSOFTEIU, ap. GUR. I 242.] Adjectiv: *indumnezat, -ă* adj. = zeificat, divinizat, adorat; dumnezesc, divin. *Stai înaintea lui [Iristo] cu nu terarh în d'indumnezat. MINEUL (1776) 188^{1/2}. Făcându-te pildă de răbdare indumneză. Ib. 141^{1/2}. Indumnezatul vostru stăpîn. MARCOVICI, D. 272. Comoră de zile luminoase și indumnezate. ALECSANDRI, P. I 121.] Abstracte: *indumnezare* s. f. = divinizare, zeificare, adorare. *Ești pricina indumnezării tuturor. MINEUL (1776) 143^{1/2}. At nemerit dumnezăscă indumnezare. Ib. 54^{1/2}. O noapte de noapte, care pun pe frunte raze de indumnezare. ALECSANDRI, P. I 133; — *indumnezăciune* † s. f. = indumnezare. *Prăful de tînoasă plămuită lui Adam ș'a lui zeulare și 'na[un]m[e]d[ic]iune. DOSOFTEIU, V. s. 138.*****

— Derivat din *Dumnezeu*, cu pref. *in-*. Cf. *dumnezare*.

INDUNGI vb. IV^a. *Plisser*. — A face cute, îndoituri într-o materie. (Atestat numai la) *COSTINESCU*.

— Derivat din *dungă*, cu pref. *in-*.

INDUPĂCĂ vb. I †. *Se gaver. Avaler*. — Refl. A se îndopă. *Lupul... la un mal se duse... și cu oțda lui se îndupacă, căt ca cum ar fi un sac peste tot, tare și de greu se îndea. CANTEMIR, IST. 79. || Trans. A înfulecă, a devoră, a înghiți lacom. *Cu colții a mușcă și cu fălcile a îndupacă* (: faucibus devorare) n'au putut. id. 44. — Pare a fi o formațiune, la origine glumită, din *îndopă* + *dupăc*, deci un fel de a îndopă cu pumnul. Cf. *îndupări*.*

INDUPĂCI vb. IV^a v. *dupăci*.

INDUPĂRI vb. IV^a. *Suralimenter, gaver*. — A hrăni bine și necut cu incetul, pentru a ghiftui (Nemțior, jud. Neamțiu 10N CR. v 183), a supraalimenta.

— Derivat din *îndopare*. Cf. *îndupacă*.

INDUPLECA vb. I. 1^a. *Doubler*. 2^a. (Se) *plîer*, (se) *courber*. 3^a. *Parer, éviter*. 4^a. (Se) *plîer* (fig.). II. 1^a. *Pîchir, Enlever à, Amener à*. 2^a. *Plîchir; s'émouvoir*. 3^a. (Pairer) *céder*. 4^a. (Se) *décider*. 5^a. *Séduire*. 6^a. *Pencher à*.

1. Sensul originar este să îndoi, a face dublu. 1^a. *Trans.* (i oate, latinism) A face îndoit (L.B.), a mări, a spori încă odată pe-otăta, a îndoi (I 1^a). *Au făgădui, că de va da domnia fratelui său... și va îndupleca haracul sau darea pre an. ȘINCAL, HR. II 227^{1/2}.*

2. (Vechiu și regional) *Trans.* și (mai ales) refl. A (se) încovoi, a (se) curbă, a (se) încubă, a (se) apăca (cu o parte a corpului), a (se) plecă (L.B.), a (se) îndoi (II 2^a); a (se) împătura (L.B.), a (se) îndoi (II 1^a). N'au înduplecat genunchii la Vasil. BIBLIA (1688) 260. *Indupărețea se înduplecă* (= să plecă capul pe capul roabei, ib. 359. Și duplecându-se în genunchi se închină lui. Ib. ap. TDRG. I să *indupleca herile* (= sarele). DOSOFTEIU, V. s. 26^{1/2}. Să *induplece* mîna, iară să nu o frîngă. LET. I. A. 126^{1/2}. Că beal... să silește să meargă direct, iar el să *induplecă* (= să îndoaie). TICHINDEAL P. 108.

3. † Refl. A se feri (propriu); a se plecă spre a nu fi lovit, a se da la o parte, în lături. *Duplec-ate* (: ferește-te SCH.) de la rre și fâ bire. PSALT. 60^{1/2} cf. 255^{1/2}. *Nudră după zăcneția sa să strîngă, înduplecându-să din locul zăcneții sale. DOSOFTEIU, V. s. 230.*

4^a. Fig. (Invechit; construit cu prep. *supt*, mai rar cu *în* s. la) *Trans.* A face pe cineva să se mîdieze, să se plece, să se supună; a supune, a aduce supt ascultare; (refl.) a se plecă, a se supune, să *induplecări* supt *îndupărea lui. DOSOFTEIU, V. s. 138. Neputîndu-i îndupleca în voia tiranului... id. ib. 127^{1/2}. Indupăcându-să to[ă] în cuturii supt ascultarea zăcneție evanghelică... id. ib. 31^{1/2}. Fu prins de igheonul și nenduplecându-tă să făcă jărte la idoli... fu bătut. id. ib. 115. Să *induplece* supt piciorăci lui tot pizmașul id. MOL. 1109. Cu arme otăta t-a învorigit și cu paca otăta t-au *induplecat* (sibi d-e v-n-x i t)!. CANTEMIR, HR. 17, cf. 9, 33, 127, 173. Să-ă înfricoze pe boteri, să-ă *induplece* supt voia lui. LET. II 56^{1/2}. În cea după urmă se *induplecări* creștinii, și se făcă prigionier Lazar. E. VĂCĂRESCU, IST. 252^{1/2}. Se nevoi cu toate mijloacele a să *dupleca* la voia sa. GORIAN, H. IV 78. După a sa vote să se *induplece* nevărănd... PANN. E. II 27.*

II. (Mai de mult adesea, azi aproape exclusiv, întrebunțat în mod figurat în o mulțime de

sensuri care adesea trec unul într'altul și care toate se reduc la imaginea rezistenței pe care o opune un corp elastic, când îl îndoești.

1^a. (Despre voință, încăpățănarea, pornirea, proștița cuivă) Trans. și refl. A (se) înfrânge, a (se) zdrobi, a (se) îndoi (III 1^a), a (se) converti. *Înduplecăt suferetele celor grumbi și prostoci.* DOSOFTEIU, V. S. 180. *Până când... să nu pot să'nduplec un suflet trănicesc?* KONAKI, P. 124. *Nu mai înșoara la Nu se poate'nduplec.* id. ib. 30. || † (Construit cu de cătră) Trans. A forță să se lase de... să părăsească pe... *Neputând să o'nduplece de cătră Domnul Hristos...* DOSOFTEIU, V. S. 35. || † (Construit cu în) A silă să vină, a atrage la... *Îi'nduplecăr în sfatul lor.* id. ib. 209. || † (Construit cu dativul) A se da de partea cuivă. *Sfântul nu să'nduplecăr lor spre păgândate.* id. ib. 35.

2^a. (Despre firea aspră a cuivă) Trans. A mișcă, a lămuia; (refl.) a se lămuia, a se lăsa mișcat, a-l lăsa pe cineva inima să... *Milostivirea, înțepul cel mai amar, nu'nduplec pe dușman.* BELDIMAN, O. 89. *După multe rugăciuni se'nduplec.* IPIRESCU, L. 73. *Te-ai'nduplecat și ai dat pâna ș'o tate.* id. ib. 272. *Se'nduplecăr la rugăciunile lui.* FUNDESCU, B. 64/2. *Și se'nduplecă omul nostru, de mila copitorilor, și lui se'nduplec.* RETEGANUL, P. I 43/2. *Nu cumvătă să te'ndupleci de rugămintea lui.* CREANGĂ, P. 225. *Nu numai cu credință, ci mai mult cu mijloc blând să'ndupleci pe oricine.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 118.

3^a. (Despre împotriviarea cuivă) Trans. A face să cedeze, să accepte, să consimță, să primească, să se învoiască; (refl.) a ceda, a accepta, a consimți, a se învoi, a nu se mai împotrivi, a nu se mai opune și a primi să... *Toată persececrința prețdanților... nu'nduplec a o'nduplec.* C. NEGRUZZI, I 106. *[Vînătorul mincios, fiind tras de mâncă] se'nduplec a mai răleci din coada vulpei.* ODOBESCU, III 46/2. *Moy Sandu... se'nduplec la tot ce voim.* ALECSANDRI, T. 663. *De nu s'ar fi'nduplecat, lupul nu i-ar fi măncaț.* CREANGĂ, P. 25. *S'au'nduplecăt să-i cânte.* SBIERA, P. 10/2. *Se'nduplec la început pârâiele, dor de la o vreme se'nduplec și primi boti.* CĂTANA, P. II 10.

4^a. (Despre gândul, cugetul cuivă) Trans. și refl. A (se) hotări, a (se) decide, a convinge, a se lăsa convins. *Înduplec-[-]i bătrână, ficiorul, să tătăntăie dzăji.* DOSOFTEIU, V. S. 16. *Răbdarea drepților pre tiranul au'nduplecăt de au'nduplec prin toată lumea scrisori.* id. ib. 37. *Pe Monolți Spataru și pe Fotachi t-au răpedit la boteri, ca doar fi va pută'nduplec cu giurătina.* ca să-i întoarce. LET. III 229/2. *Mi-a'nduplecăt gândul și inima mi-a supus.* PANN, E. I 60. *L-a'nduplecăt să dăie poezie bisericii.* C. NEGRUZZI, I 170. *Spre ură și blestemuri oș vrea să te'nduplec.* EMINESCU, P. 22. *Atunci baba se'nduplec, căci n'avea încoir.* CREANGĂ, P. 175. *Umblă cu goșele cu momle, să'nduplec pe fată a-i lăd de bărbat.* IPIRESCU, L. 47. *Oameni cu asemenea daruri rare ori să'nduplec în cuget să rădmite pe loc.* ȘEZ. IX 122.

5^a. (Despre cineștea unei fete) Trans. A seduce. *Tinerți spun ce furtuni au prididit, ce fete din Triest au'nduplecat și câți delfini au întrecut la înnot.* DELAVRANCEA, S. 65.

6^a. (Neoblicinuit) Refl. A fi apelat că... *De aceea și au tate m'oș'nduplec a crede că...* ODOBESCU, II 508.

[S]i: *duplecăt* † vb. I (scris și *doplecăt* † vb. I. PSALT. 25/2a); — cu alt prefix: *aduplecăt* † vb. I = a converti, a convinge. *La aceste vorbe mă necăștia foarte; însă bătrână mă'nduplecăt cu vorbele ei și mă'nduplecăt că crez că'ndurarea nu e lucrul rău.* GORJAN, II. I 159; — {*duplicare* + *împlicare*} *înduplecăt* † vb. I = a înfrânge, a

muia. *Soru-la.. a dușmanului pornire a'nduplecăt pută.* BELDIMAN, O. 7. | Adjective: (*înduplecăt*, -ă = {t} dublat, făcut de două ori mai mare; încovoiat, îndoit, (aplicat spre...); supus; convertit; înmușcat, mișcat; care a acceptat, s'a învoit; decis, convins; (cu negativi) *ne'nduplecăt*, -ă (care are mai ales înțelesul de care nu se lasă înduplecat, pe care nu-l poți zdruncina în convingeri, nu-l poți mișca, converti. (Ad I 1^a) *Acesta o'ndm cu'nduplecăt* (= pusă de două ori) *peceea noastră întâria.* ȘINCAI, HR. I 269/2a; (ad I 2^a) *Spinarea lor cu tot'nduplecăt* (: do'nduplecătă PSALT. 134/2a; încurvată). COREȘI, PS. 180. *Bacchus... Blând primește ruga lumii c'o ureche'nduplecăt.* OLLĂNESCU, II. O. 308. *Unul* [= miel] *s'a'aplecat spre supt, cu genuchile din nainte'nduplecate.* IORGA, B. 64. *Trenția'nduplecătă de vifor nu se'nduplec.* ZANNE, P. II 688; (ad I 4^a) *Ce iaste în lăuntru acestui ocol, iaste pământ rumânc a salului Răgăriariului, ntmărî'nduplecăt.* IORGA, S. D. XII 230; (ad II 1^a-2^a) *Duhul tău n'am să-i'nduplecăt?* BELDIMAN, O. 15. *Icoana...'nduplecătă de rugăciunile împădiesc...* EMINESCU, N. 4. *Fiara cea ce din toată, nu se'nduplecătă...* MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. *Ar fi voi să plângă vechile eremi stinse și credințele ne'nduplecate de odinioară.* DELAVRANCEA, ib.; — *înduplecăt*, -oare = care (se) înduplecă, convingător, conciliant. *Verba ei fi răsună până în suflet, dulce și'nduplecatoare.* ODOBESCU, III 201/2a. *Îi va face să fie mai'nduplecăt*. BĂLCESCU, M. V. 417; — *înduplecăt* (cu negativi) *ne(î)nduplecăt*, -oasă † = care se'nduplec, se învoie, se pleacă la stăruință, la oarecare cereri, care acordă lesne ceea ce se cere. COSTINESCU, DICT. | Abstracție: (*înduplecăt* s. f. = acțiunea de a îndupleca; îndoitură; (la scriitorii de la începutul sec. XIX și cu sensul neologismelor) persuaziune; insistență; compasiune; (gr.-m., traducând pe «flexiunea» declinare (GOLESCU, ap. DDRF.), (cu negativi) *ne(î)nduplecare* s. f. = rezistență. *Unghia și'nduplec* (grec. *ναυπηξ*). BIBLIA (1688) 343 bis. *Suinea'nduplecării* (unui zid = îndoiturii) ib. 344 bis. *Văzând răbdarea ei și'nduplecătă...* DOSOFTEIU, V. S. 4/2. *Au stătut de mine cu feluri de vorbe, de'nduplecării, ca să mery cu dumneac.* DOC. (a. 1839, Prahova) FURNICĂ, I. C. 412. *Bărbatul stăpânește prin'nduplecare și puterea credințului.* MARCOVICI, D. 165. *A lual'nduplecare* (= s'a'nduplecăt) *înima-mi asupra ta.* PANN, E. III 45; — *înduplecăt* s. a. = înduplecare; (cu negativi) *ne(î)nduplecăt* † s. a. = faptul de a nu se lasă înduplecat, rezistență. *Cunoscă ighemonul'nduplecătul ei.* DOSOFTEIU, V. S. 4/2; — *înduplecăt* (cu negativi) *ne(î)nduplecăt* † s. f. = îndoitură, cută (aplicatură, plică ANON. CAR.), (cu negativi) *ne(î)nduplecăt* † s. f. = rigiditate. *Vru tară [galben] să-i'nduplecăt* în locul unde fusese, și să greș prinire o'nduplecătă a hainei și... căzură jos. MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. *Și înuță cu'nduplecătărie deșetelor.* BIBLIA (1688) ib. *Nenduplecătura firii lui.* DOSOFTEIU, V. S. 80; — *înduplecăt* (cu negativi) *ne(î)nduplecăt* † s. f. = maldiere. DICT.]

— Din lat. *duplico*, -are s. indoii. În cuvântul românesc ar putea să se continue și un *duplico, -are (compus din prefixul întăritor *de-* și din *plico*, -are «a îndoii», cu prefacerea obicinuită a lui *e* proton în *o*) (intre dentală și labială). Cf. *supleacă*.

ÎNDUPLECĂCIÓS, -OĂSA † adj. }
ÎNDUPLECĂCIUNE † s. f. } v. *înduplecăt*.
ÎNDUPLECĂTURA s. f.

ÎNDURĂ vb. I. I. *Être impitoyable*. II. 1^a. *Bien vouloir, avoir la bonté de*. 2^a. *Avoir pitié* (de...).

3°. *Consentir* (à donner). 4°. *Se laissez attendre, céder, consentir à. Se décider* (à quitter qqn.). III. *Endurer*.

Înțelesul originar al lui *indură* eră «a înțări, a face să fie tare (= dur), în înțeles figurat a se face să fie aspru, nemilos», iar ca reflexiv ea se face s. a. fi tare, aspru, nemilos.

I. (Acest sens îl găsim în vechime și până azi în Mold., după negațiune, și pretutindeni în propoziții de obicei întrebătoare s. exclamative, care arată în același timp și mirarea sau reprobarea vorbitorului). Refl. (Construit absolut, cu prep. de, cu inf. s. să) A fi s. a. se arăta dur, crud, nemilos, insensibil, a-l răbdă (pe cineva) inima să... Doamne, nu te *indură* de norodul tău. BIBLIA (1688) 358. *Jară biești oameni sădraci eră închiși pe la mânăstiri... numai Dumnezeu tot nu s'au indurat de istor, că au sorit oaste... și au început a-i prinde pe cătane.* LET. II 453/. *Pentru dreptatea mea [Dumnezeu] nu s'au indurat și din toate m'au scos.* Ib. II 373/. *Nu te indură a nu ne folos.* MINEUL (1776) 287/. *Nu te indură de mine, nu mă lăsd!* KONAKI, p. 86. *Dumnezeu să nu se 'nduri (= indure) De oricare autor, Ferindu-i pe toți de furie și de-a tadului captor, DONICI, F. II 60. Dacă ai un Dumnezeu la care te închini, nu te indură de o biată fată nenorocită!* N. GANE, ap. TDRG. *Cum de s'au indurat pârînții miei de mine, de m'au dat pe mână unuș cădău SBIERA, P. 277. Cum de te-ai indurat și m'at lăsd... singură!* Id. Ib. 229/. *Ior tu te 'ndurapi de mă deșteptay.* TEODORESCU, p. 686. *Of, cum te induri de mine Și țapi să țip după tine!* Ib. 275b. *Ce dracu de se indură moșneagul ăsta să poartă bălciul pe jos?* ȘEZ. V 41/1.

II. (Într-o limbă ca a noastră, unde există negațiune dublă, opusul de la *Doamne, nu te indură!* = «Doamne, nu fi nemilos» putea deveni *Doamne, indură-te!* = «Doamne, fi milos!» Astfel *indură* a ajuns tocmai în înțelesul contrariu celui originar, și acest înțeles nu îl are acum și în propoziții negative: *Nu te indură* = nu fi milos. După diferitele înțelesuri figurate ale lui «dur», variaza și sensurile lui *indură*, întredându-se adesea.

1°. (Opusul lui «dur» este «bun, favorabil») Refl. A fi bun, binevoitor, a se arăta favorabil, a-și arăta bunăvoință, a se învrednici (LB.), a binevoi (LB.). *Dar Dumnezeu, cum s'a indură, cu mila sa va face.* LET. II 428/. *Cerul va dispore, cum se va indură de ea.* C. NEGRUZZI, I 272. *Doar s'a 'ndură Dumnezeu Ca să-ți mântui neamul tău!* EMINESCU, p. 162. *În toate bisericile dele poruncă ca să se indure milostivul Dumnezeu a-i trimite un meșter bun.* ISPIRESCU, L. 295. *Jată că se indură norocul și cu ălăudul id.* Ib. 41. *Prefectul cărmue județul, după cum fi spune subprefectul, și subprefectul, după cât se indură să-ai arde primarul.* CONV. LIT., ap. TDRG.

2°. (Opusul lui «dur» este «milos») Refl. A fi milos, a avea milă, a i se face milă, a se înmuia la inimă, a se înduplecă, a se înduioșă (și a acordă). *Endura-mi = misereor.* ANON CAR. *Ne-am indurată de chinul sufletului tău.* BIBLIA (1688) 32. *Poate să s'ar fi indurat la nenorocirea mea.* C. NEGRUZZI, I 52. *Se va indură de lucrările slugilor sale.* BALCESCU, M. V. 381/1. *Cel a-tot-paternic... s'a indurat de ne-a scăpat zilele noastre.* ODOBESCU, III 277/. *Indură-te plânăului nostru!* COȘBUC, A. 23/15. *Dumnezeu să se indure de noi.* ISPIRESCU, L. 7. *Să te 'nduri de ei, Și-i spune curat, Că... ALECSANDRI, P. P. 3/12. Oamenii s'au indurat și t-au dat drumul.* SBIERA, P. 289/1. *Cât fi trăd, să nu te induri de țarpe.* ȘEZ. V 50/10. *Cine se 'ndură de cutu* (variantă: *cui e milă de cuiu*), *pietăde și potcoana.* ZANNE, P. I 613. || (Rare) Trans. A face (pe cineva) să fie milos, să se înmoaie, a înduioșă pe cineva. *Când ar voi [fe-*

meile] să știe că sânt lăcate ca... să ne indure (înțma. C. NEGRUZZI, I 56).

3°. (Opusul lui «dur» este «darnic») Refl. A-l lăsd inima (pe cineva) să dea, a se înlesni, a da s. dăru de milă, a se milostivi. *Un om de bună-voia sa va lăsd ceva trecuți om sărac dentru ce se va fi indurat.* PRĂVILA MOLD. 31. *Dreptul să indură, dă și mînușie.* DOSOFTEIU, PS. 123. *Să-mi dați și ceva bani de cheltăială, cât vă ești indură.* LET. I. A. 56/1. *M'am indurat de t-am dat hînd-meă această pomăna, de la mînc.* URICARIUL, XXV, 277/. *Își finea zilele cu ce se indurau să-pănit.* ISPIRESCU, L. 63. *Totă-său să se 'ndure să-i dăruțos...* SBIERA, P. 71/12. *Ci m'ay indură Și fi-ay cumpără Niște papucei Cu trecteci de lei.* EPURE, P. 25. *Ar da fâmițe și nu se 'ndură de parole.* ZANNE, P. V 474.

4°. (Opusul lui «dur» este «conciliant, învoit»; mai ales după negațiune) A-și călca pe inimă, a se învinge, a se învol, a se înduplecă, a se hotări, a consimți, a-l lăsd inima, a face ceva de bună voie, a putea face, a-i veni cuiva să..., a cedă (cuiva). *Jară de nu se indură să facă pârșire scaunului său...* PRĂVILA MOLD. 152/. *Cum s'au indurat a da țaru în pradă.* LET. II 229/1. *De nu vă indurayți voi de Alexandria, să-i dați de această țarbă ce vă trimiță...* ALEXANDRIA, 163. *Și mă mir eu cum de vremea Să mă treacă se indură, Când eu stau optind cu draga Mămă 'n mână, gură 'n gură.* EMINESCU, P. 5. *Eră o frumusețe, de nu te indurati să te depărțezi.* ISPIRESCU, L. 102. *Abă deșteptă ciudă s'a indurat Voile... de s'a dus în Humulești.* CREANGĂ, A. 15. *Ne-am lăsd, nu ne 'ndurăm.* RETEGANIL, TR. 89/1. *Te-ay mândă și nu mă 'ndur.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 12. *O-ay sculă și nu mă 'ndur.* DOINE, 230/1. *Nu mă 'ndur a mă mă duce.* BIBICESCU, P. P. 235. *Aș plecă; Nu mă 'ndur de (= din cauza) dumneață.* HODOS, P. P. 51. *Să te 'nduri, mândro, de el.* Ib. 172. *Nu s'au indurat să-l ucidă.* SBIERA, P. 23/1. *Cât de rău să trăiască omul, tot nu se indură să moară.* ZANNE, P. II 636. || (Rare) Trans. A lăsd pe cineva (să facă ceva), a-i da voie cuiva să... *Indură-m'ay să-mi facă gură (= cu o fată bogată),* *Dar inima nu mă 'ndură.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 12. *Am pus pândă să fac o gură, Pă-lăcuța nu mă 'ndură.* BIBICESCU, P. P. 356. || Spec. (Când e vorba de o despărțire, după negațiune) Refl. A-i veni cuiva să se despărță, a se decide să plece. *Nu se indură de croiul, căci le da mult bacși.* LET. II 164/1. *Și alții mulți [au plecat cu el] corți nu se indurau de dănsub.* M. COSTIN, ap. GADEL. *Se făcuse un băiat, de să nu te induri de el.* ISPIRESCU, L. 354. *Paule, nu te 'ndură, Pîn ti fi la maică-ta, Că, dacă te-i depărță, Măță cale mi-ai că.* SEVASTOS, N. 164/1. *Cât țeri cu el împănă, Nu te 'nduri de vorbă bună.* ALECSANDRI, P. P. 356/1. *Mortul care va fine un ochiu mă deschis, nu se indură de lumea asta.* ȘEZ. III 123/1.

III. (Din înțelesul sa (se) face tare s'a născut înțelesul sa (se) face rezistent și deci) A răbdă, a suportă, a suferi cu răbdare. *Nuamă acum simțeam cu cât frig îndurasesm.* VLĂBUȚA, ap. TDRG. *Cugetă la cea ce indură pentru cea dintâi.* CHIRITESCU, CONV. LIT. XLV 379. *După ce s'a dus în lume, petrecă mai lung timp printre alștrui, îndurând fel de fel de neazouri.* MARIAN, SE. II 191. *Când trupul încalecă sufletul, se făptuesc rele, și atunci sufletul... va indură pedepete cele aspre.* ȘEZ. III 237/1.

[Adjective: *indurat* (cu negatival *ne(indurat)*), -ă = (cu sens activ și de prezent, ad II 2°) care indură, îndurător, milos, milostiv; (cu sens pasiv și trecut, ad III) suferit, răbdat; *Endurat* = *misericordia motus.* ANON. CAR. *Zachei învinde de ce învță a crede, stătu de fu indurat.*

VARLAAM, C. 382. Să fie îndurată cădră săraci. DOȘOFTEIU, V. S. 120. Îi grijești la lipsă cu mână îndurată. id. PS. 30. Mă spăimântez, bunule îndurate, de răstăgăirea ta. MINEIUL (1776) 37^{1/2}. Acest împărat... milostiv și îndurat. LET. I. 80. Doamne, îndurate, Cerescule Împărate. BARAC, A. 52. Să îndure... către milostivul și înduratul lor părinte. MARCOVICI, D. 5^{1/2}. Fata sa să fie adică de îndurată și milostivă? GORJAN, H. 160. Dumnezeu!... în după mult îndurat și milostiv. DRĂGHICI, R. 47. Cugi îndurata mijlocire a cuvoșului episcop. C. NEGRUZZI, I. 232. Face pe dreptul judecător îndurat ca să-l ierte. MARIAN, I. 77. Omul, din fire îndurat, nu-l lasă inima să nu ajute cerpelui. SEZ. V. 49^{1/2}. Unde ai judecătorii, nendurați ochi de ghioț? EMINESCU, P. 284. Om aspru și nelndurat. SLAVICI, N. II 55. (Substantiv) Jărtecele idolești, îndurate, lo-ai stricat. MINEIUL (1776) 33^{1/2}; — îndurător, (cu negativul ne)îndurător — oare adj. — care înduă, bun, milostiv, duos, răbduriu, răbdător. Om îndurător. MOXA 360^{1/2}. Domnul Dumnezeu cel îndurătoriu. BIBLIA (1688) 64. Domu apă de... îndurător... n'au mai venit altui la Moldova. LET. II 7^{1/2}. Îndurătoriu și mult milostiv. MINEIUL (1776) 114^{1/2}. Un părinte îndurător. MARCOVICI, C. 99. Cerule, fii îndurători! DRĂGHICI, R. 10. Zise Domnul nostru cu un sămbet îndurător. C. NEGRUZZI, I. 93. Tu fu suflet erai simțitor și în-a altor putimi dulce îndurător. ALECSANDRI, P. I. 231. Românul... e îndurător și ospătos și darnic. ODOBESCU, III 550^{1/2}. Vezi că și ei eră drept, îndurător și vizoz. ISPIRESCU, I. 111. (Substantiv) Vra Domnului soț să fim noi și adeceriți iubitori și îndurători. CORESI, EV. 363^{1/2}. | Abstracte: **îndurare** (cu negativul ne)îndurare (L.B.) s. f. = milostivire, milă, clemență, grație, iertare; a avea îndurare cu cineva = a avea milă, a se milostivi; fără îndurare = fără milă. Cine nu să tu miră de îndurarea Domnului? VARLAAM, C. 240. Multe sânt îndurările lui. BIBLIA (1688) 240. Unde iaste mulțimea îndurătorilor tale? MINEIUL (1776) 153^{1/2}. Dumnezeu încredințându-i cu îndurările sale cele bogate. URICARIUL, I. 337^{1/2}. Îndurările tale dăruiaște. CALENDARIU (1814) 6^{1/2}. Este oare cu puțință să nu simțiți îndurare? KONAKI, P. 87. Răspălitire vei lua la nelndurarea ta. id. ib. 31. Sfântul Duh cu îndurare pe un Român însușind. C. NEGRUZZI, I. 117. Tu însăși..., ai voit fără îndurare să jertfesc amorului mieu! ALECSANDRI, P. II 97. Alceargă fără îndurare [după urma vântului] ODOBESCU, III 41^{1/2}. Rugămintea ne'ndurătorilor Lucașăruilor mărilor. EMINESCU, P. 302. Să n'as îndurare de omul călare, când vezi că-i atârna piciorare la vale. ZANNE, P. IV 288. Îndurarea sparge și cele mai tari legături de fier. ib. VIII 119. **Îndurarea** Ta s. Voastră; termin de politeță cu care, mai de mult, se adresa cineva unei persoane de rang înalt, de care depindea. *Batem fără prețel la ușa Îndurării noastre.* URICARIUL, I. 173^{1/2}. — **Îndurată** † s. f. = milă, îndurare. Dumnezeu încrea... celor slabi de minte împăcare, înșurător bogăși îndurată. CORESI, EV. 352^{1/2}. — **Îndurătate** † s. f. = îndurare. Tu doră, Doamne, nu depărta îndurătățile tale. PSALT. DOS. 77. Prin îndurătățile a singurui născutului tău fiu. LITURGHIA DE IAȘI (1679), ap. CIPARIU, P. 30; — **îndurăminte** † s. f. și **îndurământ** † s. a. COSTINESCU = Îndurare. Te 'ntoarce cădră noi cu 'ndurăminte. DOȘOFTEIU, P. 253. — Din lat. *induro*, -are sa face tare, a gășeli. Înțelesul III, pe care-l are lat. *obduru*, se gășește și în fr. *endurer* și alb. *nduris*, *nduris* sa răbdă. suferi. Cf. *dură*.

INDURĂȚIE, ÎNDURĂȚINE s. f. (Med.) *Induration*. — Învărtosare, întărire a unui țesut organic. *Îndurăția vărfurilor (plămânilor)* = apicita. — N. după fr. (med.-lat. *induratio*, -onem, idem).

ÎNDURĂȚURĂ s. f. v. *îndură*.

ÎNDURERĂ vb. I^a. *Endolorir*. — Trans. A face pe cineva să simtă o durere (fizică), a provoca, a pricinui cuiva o mare durere (sufletească). *Ca'ntr'un ris oribil, gura lui o arde, brațele lui o îndurerează...* VLAHUTA, D. 153. Și-i strângea mâna, de i-o îndurera. id. ib. 150. *Ceoa ce însă l-a supărat — l-a supărat nu e bine zis, ci mai bine, ceoa ce l-a mârhit, l-a îndurera...* — erau alte. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 251. [A d] e c t i v: **îndureră**, -ă adj. = plin de durere. *Jalnic cântă clopotele... glasul lor e 'ndurerat.* COȘBUC, F. 128. *Privirea lui aiarță cădră în jos, sculțurată de acei ochi îndurerați [ai Gelinei].* DELAVRANCEA, ap. TDGR. Și pând în adăncul inimii eră îndureraț Pană Trăncea. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 216. — Formațiune nouă, cu pref. *in-*, din *durere* (după fr. *endolorir*).

ÎNDURIGĂ vb. I. 1^a. *Filer* alternativement d'une manière fine et grossière. 2^a. *Parler beaucoup.* 1^a. (Nemțosori, jud. Neamțu) A toarce, când gros, când subțire. ION CR. V. 183. 2^a. (Oravița, în Banat) A înduriga, a spune fără rost: *A îndurigaț coteșea vorbe.* Com. A. COCA. — Derivat din *durigă*, cu pref. *in-*.

ÎNDUSMĂNI vb. IV^a. *Hair, être hostile* (à...); *rendre hostile*. (Refl.) *Être hostile* les uns aux autres. — Trans. A avea sentimente dușmănoase față de cineva, a considera pe cineva ca dușman; (fact) a face din cineva dușmanul său, a face pe cineva dușman. *M'a dușmănit și prigonit multă vreme; abia m'am apărut de cursele sale.* I. NEGRUZZI, ap. TDGR. *Îl dușmăneau mai ales de la alipirea lui către boierii munteni.* A. D. XENOPOL, ap. DDRF. *Strămutarea lui C. Marrocordat din Muntenia în Moldova trebuia să îndusmănească cei doi veri.* id. ap. TDGR. | Refl. A se face dușman cu cineva, a se învrăjbi, a se certă. *Dragostele Penelopei, care-ardă s'a dușmănit cu sfârșnică Circeea pentru-aceiași om iubit.* OLLĂNESCU, H. o. 67. [Adjectiv: (in)dușmănit, -ă = învrăjbit; | Abstract: (in)dușmănire s. f. = învrăjpire, îndusmănirea Turciei cu Rusia. DDRF.] — Derivat din *dușman*, cu pref. *in-*.

INDUSTRIAL, -Ă adj.

INDUSTRIALISM s. a. } v. *Industrie*.

INDUSTRIAS s. m.

INDUSTRIE s. f. 1^a-2^a. *Industrie*.

1^a. Profesiune mecanică, meșteșug exercitat de cineva, spre a-i câștiga traiul. *Dreptul de folosință nu se ra întinde asupra așezii ce copiii ar putea câștiga prin deosebita lor muncă și industrie.* HAMANGIU, C. C. 89. # (< fr. *chevalier d'industrie*) *Cavaler de industrie* = om care trăiește din înșelătorii și excocherii în stil mare, păstrând aparențele unui om de societate.

2^a. Totalitatea operațiunilor prin care se exploatează bogățiile unei țări s. se transformă, spre a fi folosite: *Industria minieră* = care furnizează materii de natură minerală; *industria agricolă* = care furnizează materii prime de natură vegetală și animală; *industria națională* = industria unei națiuni în opoziție cu industria altei națiuni etc. | P. restr. (în opoziție cu *agricultura* și, uneori, cu comerțul) Totalitatea meseriilor mecanice, a

ÎNDURĂMÂNT † s. a.
ÎNDURĂMÎNTE † s. f.
ÎNDURĂȚATE † s. f. } v. *îndură*.

Bot bourei..., *În frunte cu înel.* MĂNDRESCU, L. P. 217_p. | *Și*: (cu rotaciunea lui n) *Înelu* † s. a. *Bărbatu cu înel de aur.* COD. VOR. 116/1_p. (Cu asimilarea lui n- în n-n) *Înel* s. a. *Și hă împăratul înelul carele au luat de la Amman.* BIBLIA (1688) 360. a. | *Adjectiv: înelat, -ă* = prevăzut cu inele; p. ex. t. (cu părul) în formă de inele, buclat, frizat, cărbonțat. *Pistelele sabbatice sănt...* cu coadă înelat. H. IV 85. | *Diminutive: înelăș* s. a. = inel mic, drăguț. *Îneluș.* ANON. CAR. *Tine înelul tău.* C. NEGRUZZI, III 29/1_v, cf. ALECSANDRI, P. P. 145^b/1_v. *Și tu fi-ai lăsat Înclășul tău.* *În degetul mieu.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 502. *De-a înclășul H. I 404; II 32; IV 12, 57, 90; VII 52, 487; XI 61, s. de-a înclășu 'nvârteguș* (s. *Învârtecuș* s. *Învârteșu*) I. GOLESCU, C. I.; H. III 312 s. *Învârteguș* ȘEZ. IX 10) s. *Îneluș-bungheiuș* (H. VI 144) = joc de copii (descrie la) PAMFILE, J. II 262. Se mai numește și: *de-a veriga* (MARIAN, I. 201). *După clacă se puneau cu toți la jocuri: de-a înclăș-Învârteguș, de-a baba mișă, de-a gușă, de-a cărpa; și acestea se închețau printr-o horă mare.* GHICA, S. 35. *Înclăș Învârtecuș, pe al cui deșt te-ai pus?* DELAVRANCEA, S. 225; cf. ALECSANDRI, P. P. 393; — *Înelăș* s. a. L.B. (întrebuințat și cu înțeleșul de joc de copii. H. VII 487); — *înelat* s. a. L.B., PAPAHAĞI, M. CÖ. a. | *Alte derivate: (cf. lat. anularius) înelăr* adj. și s. m. = (degetul) pe care se poartă inelul (al doilea, scotind de la degetul cel mic); (rar) fabricant s. vânzător de inele; (Eatom.) fițure (Gastropacha neustria) mic, scurt și gros, de culoare galbenă, prevăzut cu câte o dungă cafenie întunecată de-a curmezeul aripilor de din năime (MARIAN, INS. 284); (modern, după fr. *annulaire*, a. d. j.) în formă de inel. *Ecipse înclare de soare.* CULIANU, C. 311, cf. MEHEDINTI, G. F. 70; — (după fr. *annelé*) *înelat, -ă* adj. = cu inele. | — Din lat. *anelus, -um*, idem.

INELĂR adj. și s. m.

INELĂȘ s. a.

INELĂT, -Ă adj.

v. inel.

INELIGIBIL, -Ă adj. *Inéligible.* — Care nu poate fi auz, nu întuneșește condițiile cerute spre a fi ales, neeligibil.

— N. după fr. Cf. *reeligibil*.

INELUȘ s. a. } v. inel.

INELUȚ s. a. }

ÎNEMĂ † s. f. } v. inimă.

ÎNEMĂ † s. f. }

INEMIC s. m. v. inimic.

INÉN † s. a. v. inel.

INÉPT, -Ă adj. *Inepte.* — Care nu e apt, lipsit de orice aptitudine, care nu are dispoziții naturale pentru ceva, nu se pricepe la nimic, face totul pe dos; cf. *incapabil, stupid, prost.* *Restauratorii inepti* (ai bisericii Curtea de Argeș) ai secolului din urmă. ODOBESCU, II 503. [Familia: (după fr. *ineptie*) *inepie* s. f. = natura sau caracterul a tot ce este inept; p. ext. prostie, cf. stupiditate. *Vorbește ineptic.*]

— N. după fr. (lat. *ineptus, -a, -um*, idem, din tn și *optus*).

INEPTIE s. f. v. inept.

INEPUZĂBIL, -Ă adj. *Inéputable.* — (Franzuzism) Care nu se poate epuiza, nu poate sech. *Ivor neputzabilă de bogății.* [Pronunț. -pu-ic].

— N. după fr.

INERENT, -Ă adj. *Inhérent.* — Care se ține, e legat, fixat de ceva, fără a se putea despărți, nedespărțit, care aparține în mod firesc la ceva. [Și: *Inherent, -ă*] Familia: (după fr. *inhérence*) *inerență* (*inhérență*) s. f. = starea lucrului care e legat, fixat de ceva, cuprins în ceva, cf. *aderență.* *Inherența predicatului în subiect.* MAIORESCU, L. 48.]

— N. după fr. (lat. *inherens -entem*, part. prez. dela *inherere* ca fi fixat în...)]. Cf. *aderent*.

INERENȚĂ s. f. v. inerent.

INERT, -Ă adj. *Inerte.* — Lipsit de activitate, de mișcare, inactiv din fire, *xăcaș* (STAMATI). *Materie inertă* | (Fig.) Lipsit de activitate (intelectuală s. morală), de energie, de voință, *molatec*, *molău*, *amorțit*, *adormit*, cf. *apatic*, *indolent*. *Consiliile rurale... sănt inerte.* MAIORESCU, D. I 66. [Familia: (după fr. *inertie*, lat. *inertia*) *inerție* (accentuat, ca în lat., și *inertie*) s. f. = lipsă de activitate proprie, de energie intelectuală s. morală, cf. *indolență*, *apatie*, *xăcăgie*. (Fizică) *Inerție* se numește proprietatea ce au corpurile de a nu-și putea schimba nici starea de repaus, nici starea de mișcare fără ajutorul unei puteri. PONI, P. 7. *Comitetul partidului consecutor... se paralizază pro și contra, rămânec cu inerția, rămânec fără hotărâre.* MAIORESCU, D. IV 334. *Se ridică împotriva inerției morale a claselor stăpânitoare.* ZAMFIRESCU, R. 97.]

— N. după fr. (lat. *iners, -tem*, idem).

INERTIE s. f. v. inert.

ÎNESCĂ † vb. Ia refl. *Nattre.* — A se încă. *Dă la dănuș s'au înescădă boala aceea.* DOSOPTRIU, V. s. 247.

— Derivat din *îscă*, cu pref. *in-*.

INESTIMABIL, -Ă adj. *Inestimable.* — (Franzuzism) Care nu poate fi prețuit, de foarte mare preț, neprețuit; cf. *nestemat*.

— N. după fr.

INÉT s. m. (Bot.) Numele unei plante nedefinite mai de aproape. H. II 130.

— Probabil, derivat din tn, cu suf. *-et*.

INEVITABIL, -Ă adj. adv. *Inévitable. Inévitablement.* — A d. j. Care nu se poate evita, nu poate fi împiedecat să se producă; cf. *fatal, neapărat.* *Mișcarea de jos în sus și de sus în jos este o condițiune inevitabilă, fatală a vieții omenești.* GHICA, S. 220. *Războiul inevitabil.* MAIORESCU, D. II 19, cf. IV 19, 39, 308. *Tot oșă de inevitabilă va fi și reacțiunea.* S. MEHEDINTI, CONV. LIT. XLII 88. | A d. v. De neevitat, neapărat. *Va trebui, inevitabil, să ne împădăm cu acest gând.*

— N. după fr. (lat. *inevitabilis, -e*, idem).

INEXACT, -Ă adj. adv. *Inexact. Inexactement.* — Care nu e exact, care nu face lucrurile cum ar trebui să le facă (COSTINESCU), *neexact*; care are greșeli s. e redat gșit; p. ext. care nu face lucrurile la timp (COSTINESCU), *nepunctual*. *O citație înexactă.* *Un om înexact.* | Adv. În mod neexact; p. ext. neadevărat. *Ați zis, domnule D., că îndată după algeri s'a schimbat rezorul școlar din Praga-o Este înexact!* MAIORESCU, D. IV 275. [Răstul de obicei *inegret*.] Familia: **inexactitate** s. f. = lipsă de exactitate, de punctualitate, *neexactitate*; p. ext. (termin mai blând pentru) *neadevăr*, *minciună.* *Onor, domnule S. a în-trebuințat cu această ocazie o procedură de care ar fi bine să ne desăvășim în discuțiile noastre publice, procedărea înexactității.* MAIORESCU, D. IV 620, cf. 531, III 338, 339.]

— N. după fr.

INEXACTITĂȚE s. f. v. *inexact*.

INEXECUTABIL -Ă adj. *Inexecutable*. — Care nu se poate executa, *neexecutabil*. [Rostit mai ales: *inexecutabil*].
— N. după fr.

INEXIGIBIL -Ă adj. *Inexigible*. — (Franțuzism) Care nu se poate cere, nu poate fi pretins. [Rostit mai ales: *inexigibil*].
— N. după fr.

INEXISTENT -Ă adj. *Inexistent*. — Care nu există; cf. *ireal*. [Rostit de obicei *inexistent*.]
| Familia: (după fr. *inexistence*) **INEXISTENȚĂ** s. f. = lipsă de existență, *neexistență*, *neființă*.
— N. după fr. (lat. *inexistens*, *-entem*, idem).

INEXISTENȚĂ s. f. v. *inexistent*.

INEXORABIL -Ă adj. *Inexorable*. — Care nu poate fi înduplecat, îndoit, convins, potolit, liniștit (prin rugăminti), *neînduplecat*, cf. *inflexibil*, *implacabil*; p. ext. sever peste măsură; care cere numai decât să fie satisfăcut. *Lepea timpului e inexorabilă*, MAIORESCU, D. IV 4. *Îi chemă la Buda... nevoia inezorabilă de pînă pentru trup și, pentru suflet, de lumină*, IORGA, L. II 216. [Rostit de obicei: *inezorabil*].
— N. după fr. (lat. *inexorabilis*, *-e*, idem, din în și *exorare* = sa obține prin rugăminti).

INEXPERIENȚĂ s. f. *Inexpérience*. — Lipsă de experiență, de deprindere, *neexperiență*. *Aceștia... se scuzară, care cu inexperiența, care cu hătuțele sale*, ODOBESCU, I 307.
— N. după fr.

INEXPERIMENTĂȚ -Ă adj. *Inexpérimenté*. — (Franțuzism) Lipsă de experiență, fără experiență, *nepățit* (COSTINESCU); care n'a fost încă încercat, cu care nu s'a făcut încă experiență. *Procedeu inexperimental*.
— N. după fr.

INEXPLIABIL -Ă adj. *Inexpliable*. — (Franțuzism) Care nu poate fi expiat, ispășit prin pocăință, îndreptat prin suportarea unei pedepse. *Dacă un acuzat omor... dacă această crimă inexpliabilă și imposibilă s'ar fi săvârșit, la ce ar fi putut ea să folosească?* IORGA, L. I 315. [Pronunț. *-pi-a-*].
— N. după fr. (lat. *inexplabilis*, *-e*, idem).

INEXPLICABIL -Ă adj. *Inexplicable*. — Care nu se poate explica, tâlmaci, *neexplicabil*; p. ext. de neînțeles, cf. *curios*, *straniu*. *Și această lacună a vorbirii d-sale este cu atât mai inexplicabilă... cu cât protectul... propune îndreptări*, MAIORESCU, D. IV 510, cf. 647, III 277. *Îi apucau uncoți momente de neliniște, de griji, de alarmări surde, inexplicabile*, VLAHUȚĂ, D. 253.
— N. după fr. (lat. *inexplicabilis*, *-e*, idem).

INEXPLOATABIL -Ă adj. *Inexploitable*. — Care nu se poate exploata, *neexploatabil*. [Pronunț. *-plo-a-*].
— N. după fr.

INEXPLOAȚĂȚ -Ă adj. *Inexploité*. — Care nu este exploatat, *neexploatat*. [Pronunț. *-plo-a-*].
— N. după fr.

INEXPLORABIL -Ă adj. *Inexplorable*. — Care nu se poate explora, *neexplorabil*. *Regiuni inexplorabile*.
— N. după fr.

INEXPLORĂȚ -Ă adj. *Inexploré*. — Care nu este explorat, *neexplorat*. *Regiuni inexplorate*.

— N. după fr.

INEXPLOZIBIL -Ă adj. *Inexplosible*. — Care nu este explozibil, nu poate face explozie, *neexplozibil*.

— N. după fr.

INEXPRESIV -Ă adj. *Inexpressif*. — Care nu este expresiv, lipsit de expresivitate. *Trăsături inexpresive ale feței*.

— N. după fr.

INEXPRIMABIL -Ă adj. *Inexprimable*. — Care nu se poate exprima, care nu poate fi redat prin cuvinte; p. ext. care nu se poate spune s. descrie, de nedescris, *nespus*. *Un rest inexprimabil al adăncului întinei omenești*, MAIORESCU, CR. I 73. (Mai mult în glumă, substantivat la plur.) *Inexprimabil* (cf. *indispensabil*) = izmene.

— N. după fr.

INEXPUGNABIL -Ă adj. *Inexpugnable*. — (Franțuzism) Care nu se poate lua cu asalt, care nu poate fi cucerit; p. ext. inatacabil. *Fortăreață inexpugnabilă*.

— N. după fr. (lat. *inexpugnabilis*, *-e*, idem).

INEXTENSIBIL -Ă adj. *Inextensible*. — (Franțuzism) Care nu se poate extinde.

— N. după fr.

INEXTINGIBIL -Ă adj. *Inextinguible*. — (Franțuzism) Care nu se poate stinge, nu se poate potoli, nu poate fi făcut să înceteze.

— N. după fr. (lat. *inextingibilis*, *-e*, idem).

INENTRICABIL -Ă adj. *Inentricable*. — (Franțuzism) Care nu se poate descărca. *Afaceri inentricabile*.

— N. după fr. (lat. *inentricabilis*, *-e*, idem).

INFALIBIL -Ă adj. *Infalible*. — (Franțuzism) Care nu greșește, care nu este supus greșelii, care nu se poate înșela; p. ext. care se va întâmpla s. se va produce de sigur, *negreșit*, *nesmintit*. *Catolicii cred că Papa este infalibil*. [Sf: *infalibil*, -ă adj. | Familia: (după fr. *infalibilité*) **INFALIBILITATE** s. f. = natura sau caracterul a ceea ce este infalibil. *Infalibilitatea va fi totdeauna a lui Dumnezeu*, URICARIU, V 134/1].
— N. după fr.

INFALIBILITĂȚE s. f. v. *infalibil*.

INFĂINĂ vb I^a. 1°. *Couvrir de farine; rouler* (un aliment) *dans la farine. Se remplit de farine. Poudre*, P. *Bolre*.

1°. *Trans.* A presăra cu făină, a purta, a tăvăii prin făină. | Spec. (Culin.) A învăii, a tăvăii în făină (diferite bucate, înainte de a le pune la prăjit). *Tăvănd țigou făliti, o presară cu sare și o laudă să stea pe o acindură să-și lase bine apa... și după ce le vei învăia, le prăjește*, MSS. (a. 1749), ap. GCR. II, 44. || Refl. (Rar) A se umplea de făină. DDRF. || (vechit) Spec. A pudra. *Infărinez părul*, LB. 211.

2°. Fig. (Rar) A bate. *La infăinat* = i-a tras o bătaie zdravă, de i-a făcut cum e făina de moale. ZANNE, P. III 547. Cf. *făineală*.

[Pronunț. *-fă-i-*.] Sf (prin regiunile unde se pronunță încă *fărină*): **INFĂINĂ** vb. I^a refl. LB. :-(*fă-ino*) **INFĂINOȘĂ**, **INFĂINOȘU** vb. IV^a refl. DICT., **INFĂINOȘ** vb. IV^a LB. | Abstract: **INFĂINĂRE** s.

f. DICȚ. | A djectiv: **infăinat** (**infăinoșat**), -ă = umplut s. presărat cu făină. *Asturicle... cele englezești pare c'ar fi infăinate peste tot*. DĂTCULESCU, ap. TDRG. *Cu niște mălai albe și infăinate* (Sto. can. în Covurlui). PĂȘULESCU, I. p. 27. — Derivat din făină, cu pref. in-.

INFĂINOȘĂ, INFĂINUȘĂ vb. I^a refl. v. infăină.

INFĂLĂ vb. I refl. *S'encourgețtir*. — A fi mândru, a se îngâmfa: *Cesia-i domn bogat, Tare s'a 'nfălat*. DENUSȘIANU, T. H. 267. — Derivat din fală cu pref. in-. Cf. fălă.

INFĂLIBIL, -Ă adj. v. infailibil.

INFĂM, -Ă adj. subst. *Infâme*. — A dj. și s. u. b. s. t. (Om) care merită oprobiul public (propriu: să fie defăimat), care trebuie înfierat de opinia publică; p. ext. foarte rău, urât, rușinos, ticălos. *Spre rădăpala tuturor acestor jerfe, o azerățiți cu dispreț zicând: atâta e tot! cruzi, nesimțitori, infam!, nelegiuți!* s. c. NEGRUZZI, I 48. *Caro-i infamul tău amoroș?* id. III 191 p. *Aș a luat Dumnezeu, pe amne, ca un guvern să nu poată fi decît infam*. VLAHUȚĂ, D. 36. [Familia: (după fr. *infamie*) *infamie* s. f. = faptă, purtare, vorbă infamă. I se atribuie gratuit infamii și fapte nedemne. GHICA, s. 143. *A fost o infamie ceca ce s'a comis atunci*. MAIORESCU, D. IV 220. *Infirmitate infamie guvernului*. VLAHUȚĂ, D. 36. *Ce infamie!* CONTEMPORANUL V, vol. II 195; — (după fr. *infamant*) **infamant**, -Ă adj. = care aduce s. merită oprobiul s. infierarea publică; p. ext. rușinos. *Denunță eroc abater, sau nu aprobă... corupțiați inventate, presupuneri și ocupații infamante*. GHICA, s. 142. *Pedepșile infamante ce suferesc...* ODOBESCU, I 447. *Supliciul infamant între doi tâlhari și Moartea*. CARAGIALE, S. N. 103. — N. după fr. (lat. *infamis*, -e defăimat, cu nume rău, rușinos).

INFAMANT, -Ă adj. v. infam.

INFĂMEIAT -Ă † adj. v. infameiat.

INFĂMIE s. f. v. infam.

INFĂNT s. m. *Infant*. — (În Spania și Portugalia) Titlu dat fiilor de rege născuți după cel dintâiu prinț. *Are ordinul Calfaxetici, ca și infanțul Portugalic*. c. NEGRUZZI, III 265; — Nu răd pe al mieu infant. I. NEGRUZZI, VI 205. [S: (c span. *infante*) **infante** s. m. | Femininul: **infantă** s. f.]

— N. după fr., cf. dubletul fante.

INFĂNTĂ s. f. v. infante.

INFĂNTE s. m. v. infant.

INFĂNTERIE s. f. (Armată) *Infanterie*. — Oțire care (se) luptă pe jos, pedestrimă. *1345 de cavalerie, infanterie și artilerie ucigă*. L. E. II 75; — *3 polcuri (regimente) de infanterie*. (Muntenia, a. 1830). URICARIUL XXII 438. *O companie de infanterie* (a. 1834). ib. VIII 189; *Fu... trimis la polul de infanterie*. c. NEGRUZZI, I 332. *Inregistrăm unificarea infanteriei și introducerea armei*. MAIORESCU, D. IV 83. *Comanda infanteriei*. id. ib. II 89. *La infanterie a fost cam cu groază, cu frică*. GRAIUL I 435. [Accentuat (în Ardeal, după germ. *Infanterie*) și: **infanteric**, s. m.] Familia: (c germ. *Infanterist*) **infanterist** s. m. = ostaș, soldat din infanterie; pedestru,

pedestru; — (reconstrucție populară) **infanter** s. m. = infanterist. *La umbră de păducel Prumos doarme-un infanter* (Teleorman). MAT. FOLC. 736.] — N. din rus. **infanterija**, idem.

INFĂNTERIST s. m. (Armată) v. infanterie.

INFĂNTECÎD, -Ă adj., subst. și s. a. I^a 2^a *Infanticid*.

I^a. Adj. și subst. Cel ce ucide un copil; spec. cel ce-și omoară copilul propriu. *O mamă infanticidă*. Un *infanticid*.

2^a S. a. Ucidere de copii; spec. omorirea copilului propriu, prunc-ucidere.

— N. după fr. (ad I^a. < lat. *infanticida*; ad 2^a < lat. *infanticidium*, idem).

INFĂNTIL, -Ă adj. *Infantile*. — De copil (mic), pentru copii (mici), copilăresc. *Acceasta e o infamie*. *O născocire infăntilă*. MIREA, c. I 97. *Holera infăntilă* = care atacă pe copii. *Chicidă infăntilă* = în care sunt îngrijii copii mici.

— N. după fr. (lat. *infantilis*, -e, idem).

INFĂPTUI vb. IV^a. I^a. (S')accomplir, (se) réaliser. 2^a. *Poindre* (en parlant du jour).

1^a. Trans și refl. A aduce s. a ajunge la îndeplinire, a (se) îndeplini, a se realiza. *Provoctile lui s'au infăptuit*.

2^a. Refl. (cf. < faptil zilei; neobicituit) A se lumina de ziua. RUSSO, S. S' a infăptuit de zi (s'a luminat).

[A djective: **infăptuit**, -ă = adus la îndeplinire, îndeplinit, realizat. *Prin progresele infăptuite de atunci încoace...* MAIORESCU, D. I 30; — **infăptulor**, -oare = îndeplinitor, realizator. | Abstracte: **infăptuire** s. f., **infăptuiri** s. a. = aducere la îndeplinire, realizare. *Cea mai frumoasă infăptuire până astăzi...* id. CR. II 324, cf. D. IV 593.] — Derivat din fapt, cu pref. -in-.

INFĂRMĂ vb. I^a v. infăină.

INFĂRMĂ vb. I. I^a. *Revoltir, orner*. 2^a. *Mettre la main sur, attraper*. — (Banat).

1^a † A îmbracă, a împodobi. *Enfarm* = orno, induo. ANON. CAR.

2^a. A pune mâna pe ceva, a apuca, a prinde. *Infarm* = (germ.) anpacken. JAHRESBER. III 330. *Mai pe urmă de aceeași îi păru cu greu cocăciului, infarmă o ruadă de fier, și începă cînelui cenzos așă predicați a-i face*. TICHINEAL, F. 331. *L-a infarmat se păr* = l-a apucat, l-a prins de păr (Oravița). Com. a. COCA.

[A djective: **infarmat**, -ă adj. = împodobit; apucat, prins. *Enfermat*. ANON. CAR. | Abstract: **infarmătură** s. f. = împodobire; apucare. *Enfermetură*. ANON. CAR.]

— Etimologia necunoscută. (După Th. C apidan, DR. III 768, din in + firmo, -are = întărire, cu dezvoltare semantică: «a ținea strâns» — «a apuca» și «a acoperi»).

INFĂRMĂTURĂ † s. f. v. infarmă.

INFĂRTĂȚI vb. IV^a refl. *Devenir amis à la vie à la mort*. — A se face cu cineva fătat s. frate de cruce. *Acest Marchian... se război pre cale de rădăc într'un sat la niște oameni și se infărtăși cu nunșiți*. MOXA, 368. *În comuna Rosa din județ Gorj aveau mai de mult feciorii și fetele dătină în ziua de Dragobete de a se însoși, adică de a se infărtăși și însoșiți*. MARIAN, SE. II 32. [(Mai rar despre două persoane de sex diferit) *Cela ce se va infărtăși cu o fămeuric...* ȘAPTE

TAINĂ, ap. TDRG [Și: **infărtăți**] vb. IV^a. | A bstracte: **infărtărire** s. f. Se mai numesc frații de cruce și fărtați din dragoste, iar acțiunea acestei frații sau fărtații se numește **infărtărire** sau **infărtărire** și **insurătărie**. id. ib. 84; — **infărtăție** s. f. Pentru feciori și fete... mătcălaul este nu numai o zi de serbare, ci totodată și o zi de **infărtăție** și **insurătărie**. id. ib. III 190.]
— Derivat din fărtaț, cu pref. **in-**. Cf. fărtați, insurătări.

INFĂRTĂȚI vb. IV^a }
INFĂRTĂȚIE s. f. } v. **infărtăți**.

INFĂȘĂ vb. I. 1°. *Enveloppeur*. 2°. *Bander*. 3°. *Envelopper*. 4°. *Tituber*.

1°. **Trans.** A pune s. a legă un copil în fașă. *Enfaș* = fașcijs cingo, involvo, obvolvo. ANON. CAR. *Pre fiul lui l-ai băiat și l-ai înfașătu și l-ai aplicat*. VARLAAM, C. II (15 August). *Eu te-am înfașat, cu te-am legănat*. ALECSANDRI, T. 943. *O samă de moșce... după ce l-au înfașat... pe copil...* MARIAN, NA. 92. *la... copilul în brațe, îl înfășe în pelnici...*, și *înfașă...*, și *adoarme*. SEZ. IV 230/12. *Măndră mănușă am avut, Frumos copil a făcut, M'a înfașat...* Ca s'ajung Viteaz de munte. ALECSANDRI, P. P. 313. *Că te-a știut înfașă, De te-e dulce curția*. DOINE, 221/12.

2°. P. anal. A lega o parte a corpului cu o fașă, a bandaja. *l-au înfașat pictorul cum se cade*. SBIERA, P. 57/2.

3°. P. ext. A înfașura, învâli, a învâli (ca într'o s. cu o fașă). *Cu ce păcăz voia înfașă trupul lui?* VARLAAM, C. 119. *Culegându-i bucișile sfintelor moști, le înfașă și le astrucoră*. DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Pus-am dară ei nădr înbrăcământ și cu negură ca'n scutele o am înfașat*. GCR. I 267/22. *Au înfăș hoștinile ferbințoase pe o pânzălură și m'au înfașat cu ele peste tot, ca pe un copil*. CREANGĂ, A. 16.

4°. (Neîntrebuintă) A umbli împletocindu-se, a băjbăli, cf. **infășură** (5°). *La ochi lepot, băiatul prin odăte se înfașă, A șters-o toți câte unul pe apă în grab eșină, L-a lăsat să dătuască încoace încolo păgână*. PANN, P. V. 67.

[Prez. *înfaș și înfaș, înfași, înfașă*, să înfașe. | Și: (dial.) *înfașă; — (rar, în poezia pop.) înfașă* vb. I. *În scutece m'oi înfașat*. TEODORESCU, P. P. 433^b; — (c. fâșie) *înfașă* (pronunț. și-d, dial. *înfașă, înfașădă, înfașău*) vb. I. *Fașie* e o legătură cu care se înfașie băteții. COM. LIUBA. *Lapte dulce m'o scaldat, Flori de măr m'a înfașat*. HODOS, P. P. 71 (nr. 136). | Adjective: **înfașat** ((in)fașiat, înfașădă, înfașăd, înfașăd, înfașăd, înfașăd) — care este pus în fa-șă; bandajat; învâli; înfașurat; încunjurat. *Cu verigile aceastea înfașatu sântu* (: cu aceste lanțuri sânt împregiurate). N. TEST. 1648; *lanțu acesta iaste prejur mine*. BIBLIA 1688). COD. VOR. 102/3. *Își mortul înfașătu preste mână și preste picioare*. VARLAAM, C. 83. *Erd mic [copilul] înfașat*. MAG. IST. IV 364/12. *Acolo era un prunc mic înfașat*. ANTIM, P. III. Făptura cea din nănduru a adăncimii pământului este înfașădătu cu mai multe țep de pământ. PICUSCUPESCU, O. 58. *Ducându-mă să-l văd, l-am găsit înfașat piste tot într'un plaster*. C. NEGRUZZI, C. I 207. *Mittit și frumuseț și la față crudă, Făgătu de-o împărăteasă în fașoare de mătăș*. MARIAN, O. II 112. *Doi bolocaci... înfașăți în scutece*. SPIRESCU, U. 82/1. *Apoi mi-l hău De m-oi înfașiau 'N fașie de mătăș*. TEODORESCU, P. P. 18. (Cu diminutiivul) **înfașădă, (in)fașădă, înfașădă, înfașădă**, să înfașă (despre copilul Hristos, în poezia pop.) *Când s'a născut Domnul bun Mittit, înfașădă; Făgătu în fot de măr*. TEODORESCU, P. P. 26^b. *Mittit înfașădă*. JARNIC-BĂRSEANU, D.

515. *Ci cătăm Ce Dumnezeu Și-aicea eă l-au cdtot Și-acolo eă l-am aflat Mădătel Și 'nfașădă*. MARIAN, SE. I 16. Cf. SEZ. I 148/22. PAMFILE. ION 52. *Dumnezeu e mîttit, Mittit și 'nfașădă*. CR. CR. II 47. | A bstracte: **înfașare** s. f., **înfașat** s. a. = acțiunea de a înfașă. *Înfașarea copilului*. MARIAN, NA. 89. *Când fu la înfașatu [mortul], să află eă e fămeate*. MINEIUL (1776) 32/1; — **înfașător** s. f. = înfașare; fașă, legătură, pânză cu care se înfașă. Cf. și *Lazăr legat de mînti și de picioare cu înfașături*. ANTIM, P. ap. TDRG.]

— Din lat. **in** + **fascio**, -are, idem.

INFĂȘĂTURĂ s. f. }
INFĂȘĂTEL adj. m. } v. **înfașă**.
INFĂȘIA vb. I }
INFĂȘIA vb. I }

INFĂȘURĂ vb. I. 1°. (S^o) *enveloppeur*. 2°. *Enrouler*. 3°. *Lier*, *empaquetier*. 4°. *Immobiliser*. 5°. *Rôder*.

1°. **Trans.** (Complementul este persoana s. obiectul asupra căruia se exercită acțiunea; obiectul cu ajutorul căruia s. în care se face acțiunea se arată prin prep. cu s. **în**: refl. — pasiv) A acoperi (bine și din toate părțile), a lega (trâns și peste tot), a învâli (ca într'o fașă). *Înfașură tot pictorul, de la degete până supt gleznă*. LIT. I 2°/2. [Tuipina copaculu] se înfașură... cu cărpa. ECONOMIA, 135. *Au cprăpat... tuipina ropacului...*, au înfașurat apoi borta cu teiu, DRĂGHICI, R 102. *Peplul îi înfașoară, ca un brâu, talia scvrită*. ODOBESCU, III. 55/12. *Și de furcă mi-i legă, După ce-i înfașură, Dar jupăniți se scutură Și arcașii de-fășură*. TEODORESCU, P. P. 68^b. *Măică, măicăluțu mea, Ia din trăsău o barmă, Înfașoară mămă-n ca Și o vără-n sânul mieu, ib. 683. | Refl. (pronominal) A se învâli s. a-și învâli o parte a corpului, legându-o de jur împrejur, ca într'o fașă. *Femeile își înfașură capul cu un ștergar*. C. NEGRUZZI, I 308. *După aceea s'a debrăcat în pielea soală, și înfașurându-se cu un sac de pește, s'au pus... călăre*. SBIERA, P. 223/2. *Pe copil îl înfașoară...* într'o cămășă MARIAN, NA. 91. *Baba pe loc se și înfașură în fot*. SEZ. I 53/22. | Fig. A se învâli, a se acoperi, a învâli. *Înfașurându-le cu plătosa cea înțel-gătore...* MINEIUL (1776) 167/1. *Mă sârjuiam să mă înfașur cu pânza cea de nebunia mea scvrită*. MARCOVICI, D. 15/22. *Noaptea... se înfașură în căi mai adăine întunecate*. id. ib. 7/12. *Dau o înfașură într'o privire caldă*. VLAHUȚĂ, ap. TDRG. | P. anal. *Apoi își înfașură calul în harapote* [= bătu calul cu harapotu și îl încaț acesta se încolică în jurul trupului lui] și *porcă*. SADOVEANU, ap. TDRG.]*

2°. **Trans.** (Complementul e obiectul cu ajutorul căruia se face acțiunea; construit ab. out s. cu pe, după, pe lângă s. înprejurului) A învâli, a încolăci ceva în jurul unui obiect, legându-l (strâns), ca într'o fașă. *Tudor trăgătorul își înfașuase praștia împrejurul brăului*. CONV. LIT., ap. TDRG. *Celdălu capdă ai funti l-înfașuri pe lângă gramozul evci*. RETEGANUL, P. IV 26/12. *Ca să poată apoi înfașură gura [plânzii] pe sula' dă-nămie...* BREBENEL, GR. P.

3°. **Trans.** A lega ceva (strâns) într'o cărpă, a învâli ceva (bine, din toate părțile, de ex. într'o hârtie), a împacheta. *Oureul te înfașură [hănele] n hărtie...* și *te deie*. SLAVICI, N. II 251.

4°. **Trans.** (Fig.) A face să nu se mai poată mișca (întocmai ca cineva care e înfașat), a imobiliza. *Genele, aprincenele, l-înfașoară brațele*. TEODORESCU, P. P. 523.

5°. **Refl.** (Fig. Cel ce dă târcoale în jurul unui lucru, fără să se atingă de el, e asemănat cu ceva care se încolăcește, cf. în fa-șă 4). A se înfașura

pe undevă = a alerga încoace și încolo, a rătăci, a hoinări. BARONELI, cf. POLIZIU.

[Ind. prez. *infășur* și *infășor*.] ȘI: (în poezia pop.) *fășură* vb. I. Pe *Heana* o prindea, *Mă-o legă, mi-o țerecă* și cu câlți mi-o fășură. ALEXICI, L. P. 69/2; — (neînțelegând) fășuri + vb. IV. *Fasur-zek* = infascio, obvolvo. ANON. CAR. I. A d j e c t i v e: *infășurat* (*infășorat*, *fășurat*), cu negativul *ne(î)nfășurat*, -ă = învălit ca într-o fășă; îmbrăcat; legat, învățit, încolțit; legat, împachetat; zăbavnice, împiedecat și fără apucătură (2^a) la lucru, motoioit, mocit. (Ad 1^a) *Trupurile cele moarte care sânt...* *infășurate* cu giulgiuri. MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Cine să fie acat blagoslovit creștin încoronat cu căciulă brumărie și infășurat cu contâș de vulpe?* ALECSANDRI, T. 1114. *Infășurat în manta-mi*, EMINESCU, P. 37, cf. N. 57. *Sădă acole, infășurată în foale*. ȘEZ. I. 54/2 (Fig.) În *suroanele* [= vâlurile] vinului tare *infășurat*. CANTEMIR, IST. 77. *Acasta fu cea întâi cauză a ignoranței, în care se vădă România infășurată*. C. NEGRUZZI, I. 202. (P. a. n. a.) *Istorie ptept lat*. *Lat și infășurat* [= musculus, legat]. ALECSANDRI, P. P. 64/2; (ad 2^a) *Prinștia intrată de la alții infășurată*. CANTEMIR, IST. 35. *Mosorapele...* pe care sânt *infășurate* [copșăzurile], ap. TDRG: (ad 3^a) *C'ăți găd odoarele, Strălucind ca soarele, Fășurate'ntr'o basmă*. TEODORESCU, P. P. 70. *Un petec de pânză cu un gologan infășurat într'un colț*. II. II 148; (ad 5^a) *Servitoria asta-i tare infășurată, nu dă înaintea cu lucrul!* (Auzit în Sibiu); — *infășurător*, -oare adj. = care infășură. | Abstracte: *infășurare* s. f., *infășurăt* s. a., *infășurătură* s. f. (L.B.)

— Din lat. *in-fasciolo*, -are (derivat din *fas-ciola* „deglătură mică”), cf. *desfășură*.

INFĂȘURĂTURĂ s. f. v. infășur.

INFĂȘĂ vb. I. *Changer les draps et les tates d'oreillers*. — (Mold.) A schimbă, a primeni înveltoarea de pânză a perinei (faț a de perină), a plapomei, a patului etc. [Ind. prez. *infăș*, *infăși*, *infășă*, *infășăm...*, să *infășe*.] Abstracte: *infășare* s. f., *infășăt* s. a. | A d j e c t i v: *infășat* (cu negativul *ne(î)nfășat*), -ă = primenit. *Pe patul cel lung din odăra de primire care se întinde de la sobă și până la pârcelele opus, sânt mai multe saltele, ogălțuri și perne curat infășate în șete cu harbotă pe la margini*. I. NEGRUZZI, ap. CONV. LIT. III 44. *Apă-odă sfințită potolirea lăundă a omului ce intră sub o plapomă infășată din nou?* I. ADAM, R. 171. *Patul era infășat proaspăt*. I. TEODOREANU, M. II 59, cf. 105.

— Derivat din *față*, cu pref. *in-*.

INFĂȘIȘĂ vb. I. 1^a. *Mettre sous les yeux, montrer, Présenter, représenter*. II. 1^a. *Paroltre, comparoltre, 2^a. Apparoltre, se montrer*.

I. 1^a. *Trăns*. A aduce ceva s. a pune pe cineva în fața cuivă, a pune înainte; p. ext. a arăta, a prezenta. *De ra ave(ă) nteacăt dovezi, să le infășișeze în judecăt.* URICARIUL, II 5/. *Ei însă au protestat infășișând dovezi* aripile ce are, *Că nu-i din neamul goricesc*. DONICI, F. II 25. *Un loc...* *care-i infășișă o neapărată moarte*. DRĂGHICI, R. 160. *Și ca să-și infășișeze multumirea către ea, Cu cele mai mari sapaneri* [sermonie îi făcă]. PANN, E. I 84. [Motoc] *Îi infășișăse planul unei nouă contribuții*. C. NEGRUZZI, I. 143. | A prezenta, a reprezenta ceva. *Fulgerule cele necontente infășișau o privire, ca cum ar arde cerul*. DRĂGHICI, R. 112. *Acetia...* *infășișară mai întâi împăratul din partea lui Nichaiu-rodă, sabia, buzdușul și steagul lui Andrei Bathori*. BALCESCU, M. V. 412/2. *În nici un period al ei, sculptura antică n'a fost poate mai în stare de a*

infășișă, cu un caracter mai energic și mai adăvrat, asemenea scene. ODOBESCU, III 75/2. *Acel portret infășișă un chip îmbrăcat*. EMINESCU, N. 39. *Împresură țese din nou firul basmelor muntene, și minunatul posesitorul Creangă infășișăză satul moldovenesc*. IORGA, I. R. II 81. || S p e c. (Teatru) A reprezenta. *Scena care infășișă omorul regelui n'a fost bine redată*. || (Jur.) (Transilv. Trans.) A pune față în față [pe inculpat cu cel ce-l invinuste], a confruntă (L.B.).

II. 1^a. *Refl.* A ieși înaintea s. în fața cuivă, a da ochii cu cineva, a se prezenta la cineva s. înaintea cuivă. *S'au infășișat cormaciul la căpitan*. DRĂGHICI, R. 19. *Doamne... niște boieri sosiud acum ceru!* *voie să se infășișeze la Măria Ta*. C. NEGRUZZI, I. 138. *Și Lăico sau Vladislav al Țării Românești, în ce accozi treme, s'au infășișat al știu ascultător al Bisericii române și a sficuit jurământul pe numele sfinților catolici*. IORGA, I. R. II 59. *Spânul se infășișăză înaintea împăratului*. CREANGĂ, P. 208. *Dracul... era îngrijit, cu ce obraz să se infășișeze înaintea lui Scarafocșii*. id. ib. 145. *A doua zi se infășișă la împăratul*. ISPIRESCU, L. 22. *Cinștea ne este prea mare Să ne 'nfășișăm împărațelii tale*. TEODORESCU, P. P. 103. || (Jur.) A se infășișă la judecăt s. înaintea tribunalului = a se prezenta la termen, la judecăt s. la tribunal, a compara; a se infășișă procesul = a se îneca, a se lua în cercetare. *Avocatul Berlescu... încercase toate mijloacele ca să amâne procesul, dar îi fusese cu neputință... procesul se infășișăze*. BRĂTESCU, L. D. 29.

2^a. A se arăta, a apărea, a se vi. *Umbră lui Taște s'infășișăză lui Numa*. BELDIMAN, N. P. II 137. *Când s'au apropiat de acel șez, deodată i s'au infășișat o crăpătură...* *mare ce se deschisese*. DRĂGHICI, R. 112. *În tris i s'au infășișat toate întâmplările trecute*. id. 41. *O plăcere nenădăjduită îi ad infășișăză*. MARGOVICI, D. 12/2. După aceea și se vedea frumuseța și i se infășișăză nobleța. PANN, E. I 43. *Pașurile lui de umbră nu se auzenu pe strădă...*; *se infășișăză în manta cu pâlăria peste ochi*. EMINESCU, N. 63. *Cămpia i se infășișăză* [vînătorului] luminată de scântele strălucitoare ale leucicilor. ODOBESCU, III 20/2.

[ȘI: (Mold., după verbele în -oșă) *infășoșă* vb. I. 2; *infășoșă* vb. IV. 2 | A d j e c t i v: *infășoșat* (*infășoșat*, cu negativul *ne(î)nfășoșat*, *ne(î)nfășoșat*), -ă = care este adus sau pus în față, prezentat, reprezentat, arătat; (adv.) *infășoș*, *infășoșat*, evident. *Păcate auzese și neinfășoșigate*. MĂRGĂRITARE (a. 1746) ap. TDRG. *Să propoșăduțiază la oameni venirea lui Dumnezeu* *cea infășoșată* [= în chip de om]. ANTIM, P. 2/. [Actul cumpărării s'a făcut] *foarte aiceva și infășoșat* (a. 1745). IORGA, S. D. I-II 304; — *infășișător* (*infășișător*), -oare adj. subst. = (persoană) care se prezintă înaintea sau în fața cuivă, purtător; care reprezintă pe cineva, reprezentant *Ei au zidit o mândră sinagogă și lângă dânsa o locuință pentru coboritorii și infășișătorul regelui din Iuda și Israel*. IORGA, B. 237. *Aceste ocuiri se emit la purtător (la infășișător)*. PANTU, PR. 81. | A b s t r a c t: *infășișare* (*infășișare*) s. f. = fapta de a ieși înaintea s. în fața cuivă, de a prezenta ceva s. a reprezenta pe cineva; arătare, aspect, aparență, chip (A II 1^a); (Jur.) prezentarea în fața s. înaintea judecătii, comparație, termen. *Omul... fără născut așteptat a morții infășișare*, *Ca un hman măntuțelce după o lungă înnotare*. KONARI, P. 286. *Cunoscând deci din via-necea areasta și din vorba Apostolului infășișare* *Mântuitorului...* C. NEGRUZZI, I. 83. *Harap Alb...* *are o infășișare mult mai plăcută*. CREANGĂ, P. 210. *Și infășișăză și totul într'unul ave(ă) pe vino 'no-ace*. ISPIRESCU, L. 240. *Iar la infășișare* *Țărâna* *au propus acetia*]. DONICI, F.

II 47. *La înfățișarea trecută s'au ascultat fără jumătate mama și cumnata.* BRĂTESCU, L. D. 131. Când veniă împincinații la înfățișare... ISPIRESCU, L. 277. *Înfățișarea martorilor cu părtălat = confrontare.* PONTBRIANT.]

— Derivat din *fățș*, cu pref. *in-*. Cf. *fățș* și *fățș*.

INFĂȚOȘĂ vb. 1^a v. înfățișă.

INFECT -**Ă** adj. *Infect*. — Care răspândește un miros greu, rău, urât, care pute, împuțit, puturos; fig. care inspiră desgust, dăguzător, stricat. Să nu-i cruțați, băieți, sănt niște cavaliți infecte. VLAHUTĂ, D. 36. [Familia; (după fr. *infection*) **infecțiune**, **infecție** s. f. = miros urât, putoare produsă de un corp organic, care se află în descompunere; spec. (Med.) alterarea sănătății produsă din cauza unei contagii, unei miasme, molipsire. *Infecțiune intestinală*, BIANU, D. 8. — (după fr. *infectieux*) **infecțios** [pronunț. -fi-os și -fioz], **-oasă** adj. = care produce infecție, care infectează, molipsește. *Boale infecțioase*, BIANU, D. 8. — **infecț** vb. 1^a, (prin Ardeal, după germ. *infizieren* și *inficā* vb. 1^a = (trans) a face să miroasă greu, a împuți; fig. a corupe, a strică; spec. (Med.) a comunica cuivă o infecție, a molipsi, cf. *contamină*, *contagiă*; (refl.) a deveni infect, a se împuți; fig. a se strică; spec. (Med.) a fi atins de o infecție, a se molipsi, cf. a se *contamină*, *contagiă*. [Adjective: **infecțat** (cu negativul **neinfecțat**), **-ă** (cu înțeles pasiv = împuțit, molipsit; — (după fr. *infectant*) **infecțant**, **-ă** (cu înțeles activ) = care răspândește un miros greu, care strică, corupe, care molipsește. | Abstract: **infecțare** s. f. = acțiunea de a infecț; *infecțiune*.] — N. după fr. (lat. *infectus*, **-a**, **-um**, part. p. p. de la *inficere* sa inveninā, a împuți, a strică), Cf. *desinfecț* și *infecț*.

INFECTĂ vb. 1^a v. infect.

INFECTANT -**Ă** adj.

INFECȚIE, **INFECȚIUNE** s. f. | v. infect.

INFECȚIOS -**OASĂ** adj.

INFECUND -**Ă** adj. *Infecund*. — Care nu este fecund, nu produce (ARISTIA, PLUT), nu rodește (GOSTINESCU); neroditor, cf. *sterp*, *steril*. [Familia; (după fr. *infecundité*) **infecunditate** s. f. = lipsă de fecunditate, de productivitate; nec *dir*, *sterilitate*.] — N. după fr. (lat. *infecundus*, **-a**, **-um**, idem).

INFELIĂ vb. 1^a. *Couper en tranches*. — A tăia în felii SAINEANU, D. U. [Abstract: **infeliat** [pronunț. -fi-ai] s. a = tăierea în felii; p. ext. în scânduri. *Dugeni de infeliat în scânduri*, ih.] — Derivat din loc. adv. în *felii*.

INFELIURIT -**Ă** † adj. | v. felurit.

INFELURIT -**Ă** † adj. | v. felurit.

INFEMEIAT -**Ă** † adj. 1^a. *Qui a une grande famille*. 2^a. *Qui a (brucoup de) femmes*.

1^a. † (Cu familie mare, cu copii mulți, †) femeiat. *Din Egiptul Israel când meară (= mîer)*, Iacov cu *infemeiată* căsă, DOSOFTEU, ps. 395. (Cuvântul s'a păstrat înt-o ghicitoare a usturoiului, care — cu căței lui — e asemănat unui om cu familie numeroasă) *Alb, infemeiat, Ce-Ń GO-ROVEI*, C. 384.

2^a. (Prin apropiere de sensul mai nou al cuvântului *femeie*) Cu femei (multe). *Var de nedescerșit și infemeiat* (: nedescerșit și infămeiat) |

grealelor. BIBLIA 1688; *malheur à aux femmes qui s'ront enceintes*) în aceale zile. TE-TRAEV. (1571) 242

[Sf: *inf. meiat*, **-ă** † adj.]

— Participiu unui verb (neîntrebunțat) **infemeiat**, derivat din *femeie*, cu pref. *in-*. (La Avomâni se mai păstrează sensul 1^a la verbul *ufumărdzu*, cu part.-adj. *ufumărt* aciu mulți copii, cu familie numeroasă).

INFEODĂ vb. 1^a v. infeduă.

INFERECĂ vb. I = *ferecă* (Maramureș, Bucov., Transilv. de nord.) *Mi-am inferecat căruța = am legat-o cu fier*, MARIAN. [Sf: *inferică* vb. I. | (Se întrebunțază mai ales) art. -adj. **inferecat** (*inf. rică*), **-ă** = *ferecat*; îmbrăcat s. legat în fier. *Pînă eram nenusurat, Puriam murgia nenovot Șî băltag inferecat*, MĂNDRESCU, L. P. 113. *Cu sferu 'ferecat* (glosat prin *sferecat*, legat cu fier), *Cu băltag încolțurat*, BUD, P. P. 70. *Celate cu ustie 'nferecate*, MARIAN, NA. 186, cf. PAMFILE, D. 46. T. PAPAHOI, M. 83/1, (glosat greș t prin *inculțate*). *L. au fuchie într-o căsă toată inferecată cu fier*, id. SE, I 242. *Cante la co-te țegă*, *De haiduci inferecați*, ȘEZ, VI 121. *Cur inferecal*, RITEGANUL, TR. 31/12.]

INFERECĂ † vb. 1^a v. inferică¹.

INFERICĂ vb. I v. inferică².

INFERICĂ † vb. 1^a = *ferică*, *infericodă*, *Doamne, dulcilor și derșpților cu ierema*, PSALT. 272/10. *Nici oși ascultat teanăhălie și scriptura, necă Infericăi ucenicii*, CUV. D. BĂTR. II 458, cf. COD. TOD. 216. [Sf: *Inferică* vb. 1^a.]

INFERIOR -**OARĂ** adj. subst. 1^a-3^a. *Inférieur*. — În opoziție cu *superior*.

1^a. Care este sau se află așezat mai jos, care ocupă un loc mai jos decât altul. *Locurile inferioare sânt supuse a primii apele ce curg sferșite din locurile superioare*, HAMANGIU, C. C. 143. *Pe marginea ad-ă a terasii inferioare se află parcul ce stă fucă to piciorare* (a. 1859), URICARIUL, V 171/12. *Isprăvise cele patru clase ale cursului inferior la Școala Laterană*, I. TEODORANU, M. II 21.

2^a. Fig. Care ocupă un grad mai mic; care este mai jos decât altul prin rang, demnitate sau merit. *Îi este inferior la știință*. | Sustantiv: *Subaltern* *Se poartă bine cu inferiorii lui*.

3^a. Fig. Care nu este așa de bun, care prețuește mai puțin. *Stofă de calitate inferioară*.

[Familia; (cf. *inferioritate*) **inferioritate** s. f. = starea sau calitatea celui inferior; cf. *mediocritate*.]

— N. după fr. (lat. *inferior*, comparativul lui *inferus*, **-a**, **-um**, scel de jos).

INFERIORITATE s. f. v. inferior.

INFERMECĂ vb. I v. fermecă.

INFERN s. a. *Enfer*. — Loc de pedeapsă și de tortură, loc de căznă pentru sufletele păcătoșilor după moarte, iad, tartar. *Umbră străciețe țegă din infern*, EMINESCU, P. 213 | Fig. Loc s. stare de tortură (sufletească, de suferință), iad. *Căsnicia lui e un infern*. [Familia; (cf. *infernal*, lat. *infernalis*, **-e**) **infernal**, **-ă** adj. = din infern, din iad; p. ext. diabolic, drăcesc, p. ext. grozav. *Ascăderile cele infernale ale tiranilor*, URICARIUL, X 10/10. *Tot ce este bun, frumos... pen-tru unche, este rău, ruginos și infernal*, GHICA, S. 87. *Uitându-se la el cu o bucurie infernală*, C.

NEGRUZZI, I. 165. *Schelet fantasmagoric, ființă infernală*. ALEXANDRESCU, M. 213. *În cea pădure veche, groază, infernală*. ALECSANDRI, P. III 297. [Dante scrie] cum spiritele... sâni purtate fără repaos, de susțorea vifetilor infernale. ODOBESCU, III 30^{1/2}. *Zgomot infernal* = groaznic, foarte mare. *Mașină infernală*, construită în ascuns și funcționând cu praf și proiectile, în scopul de a ucide oameni, cf. b. o. m. b. a.

— N. după ital. *inferno*, idem (lat. *infernus*, -um, propriu «locul cel de jos»).

INFERNĂL, -Ă adj. v. *infern*.

INFESTĂ vb. I^a *Infester*.

1^a. Trans. A pustii prin năvăliri, incursiuni și acte de brigandaj, a bătăntii (o țară).

2^a. A cutropii (prieșinind stricăciuni). (Mold.) a lăna duși. *Se curăță pământul de buruienile ce-l infestă*. I. IONESCU, P. 231.

[Prez. indic. *infestez*, la pers. 3 și *infestă*. | A d-jectiv: *infestată*, -ă = bătăntuit (de năvălitori); cutropit. *Opririle tarmarocelor este de-a admiță în locurile infestate*. I. IONESCU, D. 476.]

— N. după fr. (lat. *infesto*, -are «a ataca, a neliniști»).

INECUDĂ vb. I^a 1^a. — 2^a. [*S'*] *infelder*.

1^a. Trans. A da un pământ, o moșie cu drept de feud.

2^a. Fig. (Ref.). A adera cu totul la principiile (politice, literare) ale unei direcții sau ale unui conducător (precum vasalul se angajă față de suzeranul său).

[Pronunț. (și în derivate) *fe-su* | Și: *infecodă* (-*fe-od*) vb. I^a | Adjectiv: *infecodât* (*infecodăt*), -ă = înzestrat, dotat cu pământuri sau moși cu drept de feud; fig. care a aderat cu totul la ceva. *E adecodată că în Moldova grecismul pierduse mult teren prin instalarea Movileștilor infecodați politici și culturii polone*. IORGA, L. II 28, cf. 56. | Abstract: *infecodare* (*infecodare*) s. f. *Colectiv proprietarilor mari, care impozit de 120 lei anual... este pasul spre infecodare*. MAIORESCU, D. II 146.]

— N. după fr. (din med.-lat. *infecodo*, -are idem).

INFIA vb. I^a 1^a. — 2^a. *Adopter*.

1^a. Trans. A lua pe cineva ca fiu s. fiică, a adopta (cu toate formele legii), a lua (un copil) de suflet. *Îmi propun să iau cu mine în Europa... pe Arabul acest mic*. — *Vrei poate să-l infiezi?* ALECSANDRI, ap. TDRG. *Mama fi infiează [pe copil] cu și cum ar fi un copil strein*. MARLIAN, NA. 104.

2^a. Fig. A primi, a-și însuși (cuvinte, păreri etc.), a adopta, a împământeni, a încetățeni. *Cu începerea reformelor s'au infiat și un număr mare de cuvinte luate din limba franceză*. I. NEGRUZZI, I. 427.

[Și: (învechit) *infii* vb. IV^a. | Adjective (substantivate uneori): *infiat* (*infii*), -ă = luat de suflet, adoptat; — *infietor* (*infietor*), -oare = care ia de suflet, care adoptă un copil. *Adoptatul fiu nu se poate căsători cu aceea ce a fost femeia infietorului tată, nici cu sora lui, nici cu mama lui*. HAMANGIU, C. C. 47. | Abstracte: *infia* și (rar) *infia* s. f. = acțiunea de a infia; — *infială* s. f. = infiare. *După desfacerea înțelei, iarși se întoarse infiatul sau infiată sub puzosul tatălui născător*. CALIMAH, ap. TDRG. | Pronunț. -*fi-a*, *fi-i*, *fi-e*.]

— Derivat din *fiu*, cu pref. *in-*.

INFIALĂ s. f. v. *infia*.

INFIERĂ vb. III v. *infige*.

INFICIA vb. I^a v. *infect*.

INFIDEL, -Ă adj., subst. *Infidèle*. — (Franțu-zism) *Necredincios* (spec. despre cei însurați), cf. a călca pe alături, a aluneca, a greși, a bate laturile, a sări garduri s. pârleazul); p. ext. neigur, lipsit de exactitate. *Soție infidelă*, *Memorie, traducere infidelă*. [Abstract: (după fr. *infidélité*, lat. *infidelitas*, -otem) *infidelitate* s. f. = lipsă de fidelitate, necredință; faptă, purtare necredincioasă. *Face infidelități*.]

— N. după fr. (lat. *infidelis*, -e, idem).

INFIDELITATE s. f. v. *infidel*.

INFIERĂ vb. I^a 1^a. *Pousser*. 2^a. *Commencer à bouillir*. — (Mold.).

1^a. (Despre furc, spec. despre mustăți) A începe să crească, a da; a miți. *Până începe a infiera mustața, [omul] tot copți se cheamă*. CANTEMIR, ap. TDRG. *Zmulg părul, când începe a infiera, de aceasta nu mai crește*. DRĂGHICI, R. 184. *Încodărit de doi flăcăi țigani, cărora le infiera mustața și le dedă puful pe obraz...* SA-DOVEANU, P. 34. *Acum și eu logodnică, pe când îmi infiera (tipărit greșit în loc de infiera, precum e tipărit în volumul «Vremuri de bejenie», p. 42) mustața*. id. SĂM. V 905. *Când fi țecură mustața*. ION CR. IV 205, cf. ȘEZ. V 102.

2^a. P. anal. A se ivi întâi bulbuci pe apa pusă la fier, a începe a se cimoaște de fier (ȘEZ. V 902). *Se zice că infierază oala la foc, când încep a se urcă cei dintâi bulbuci în sus* (Vicovul-de-Sus, în Bucov.) Com. G. NISTOR.

[Cu rostire dialectală: *țecură*.]

— Din lat. pop. *in-flio, -are (din *filum* «fir»). Și alb. *fliq* (< lat. *filare*) are sensul: «a începe». Rostirea cu te în loc de t în Moldova, ca în mter «mir». Th. CAPIDAN, *Dacoromania*, III 759. Cf. dubletul *infira*.

INFIERĂ vb. I^a I. 1^a. *Marquer au fer rouge*. 2^a. *Flétrir, stigmatiser*. II. 1^a. *Enchaîner*. 2^a. *Ferrer*.

I. 1^a. Trans. A aplică fierul roșu, a pune dangaua pe armul s. pe coapsa viteilor, spre a le deosebi printr'un semn distinctiv; p. ext. a aplică fierul pe trupul cuiivă, pe un arbore etc., spre a-l însemna, «a face cjer (= fier = semn) pe lemne, pentru ca să se deosebească de al[e] altora» (ȘEZ. V 102). Așlăzi țărani numesc «fier» semnul cu care se infierază (însemnează, marchează) de către moșierii vitele sătenilor cari pase în izlazul lor. PAMFILE, A. 22. *De această stihuri ț-au fherat preste obrazul s[er]f[er]ității sale*. DOSOFTEIU, V. s. 60^a, cf. MINEIU, (1776) 63^{1/2}. *Și au pus seamă deșpre Jiu, în câmp bolovan și cu pietri deasupra... Pe de la deal s'au înfherat în 2 nuci (ca. 1723)*. IORGA, S. D. XII 223. *Mămul se infierază... la gold*. I. IONESCU, D. 534. *Calitatea peptenilor atâră mult puțin de la felul s[er]f[er]ității și mult mult de la chipul cum au fost lucrăți sau muncii...* *De aceea are grijă cu să-și însemne cu semnul lui, să și-i infieraze (sau însemneze) cu fierul sau herul său*. PAMFILE, A. 178. *În țera la mâna drecopă*. BEȚEGANUL, P. IV 37^{1/2}.

2^a. (Fig. modern, literar) A stigmatiza pe cineva, a-l desonoră, a-l defăimă în public. *Ei infierază pentru acest act de necredință în Căntăcuzini*. IORGA, L. I 179. *Purtarea lui merită a se infiera*. TDRG.

II. 1^a. (Nelătrebuințat, atestat numai în DICT.) A băga în fiare.

2^a. (Rar, cf. *infierat*) A îmbrăca s. lega în fier, a ferecă.

[Dialectal: *infheră*, (mai mult grafic) *infiera* vb. I^a. Prez. *infierăz*, (rar) *infier*. I. B. BARGIANU. | Abstracte: *infierare* s. f., *infierat* s. a. =

acțiunea de a infiera; **Infierătură** s. f. = semnul rămas după aplicarea fierului roș, fierul (2°). | A d-
j e c t i v e : **infierat** (cu negativul **ne(î)infierat**), -ă,
(rar) **Infierit**, -ă = (om, animal, arbore) căruia i
s'a aplicat fierul roș, (pată, semn) rămas după
aplicarea fierului roș; (vrednic de a fi) stigmatizat;
îmbrăcat în fier, ferecat; p. ext. îmbrăcat în
zale de fier. (Ad I 1°) **Copitele 'nferite**, C. NE-
GRUZZI, C. II 93°. **Pata făr-de-tegi în fruntea-mi
infierată**, ALEXANDRI, P. III 295. **Doti bourei...**
În frunte înfajti, În coarne 'nferaji. ALEXANDRI,
P. P. 102, cf. TEODORESCU, P. P. 143; cf. DR. IV
810 (Substantivat **Infieratule!** (termin de ocară
în Scheii Drășovului). Com. I. C. PANTU. (Fig.)
Când zice streinul: Rumâne! Înțelegem rob înfiera
de dajde, iar când zice Rumânul: Rumâne! se în-
țejele hain. JIPESCU, O. 6; (ad I 2°) **Jumătate
din mândritrile închinat** se află azi *supse* la
această stare prin act infierate cu cea mai înără-
neală neegalitate. ODOBESCU, II 23°; (ad II 2°)
Car nou bine ferecat, Plug ales și infierat, SEVA-
STOS, N. 291°. **Cocoș infierat, La oaste a plecat;**
Găinile căsădău Să meargă și ele. [Pîngul] GORO-
VEL, C. 299. **Huaari tot înheraji**. M. COSTIN, ap.
GADEL. **Trumite... zecce mi de viteji căldraji
înferaji**. ALEXANDRIA, 33; — **Infierător**, -oare
adj. = care infieră. DICȚ.]
— Derivat din fier cu pref. în-.

ÎNFIERĂȚI, -ă adj. f. Ferré. — (Numai în
expresia) **Cale infierată** = cale ferată. VĂRCOL, V.
— Neologismul **ferat** pătruns în graiul popular
și apropiat de vechiul **infierat** (degit în fier, fe-
recat (cf. **infiera**).

ÎNFIERĂȚEC, -ă † adj. *Changé en bête fé-
roce*. — Schimbat în fiară sălbatică. **Infierătecul**
(întrând în hăra ca hulitoare MINEUL,
1776) împărat. DOSOFTEIU, V. S. 59.
— Formație personală din în + fiară.

ÎNFIERĂTURĂ s. f. v. **infiera**.

ÎNFIERBĂNTĂ vb. I^o. 1°. *Chauffer*. 2°. (S')*é-
chauffer*, (s')*ajallumer*. 3°. (S')*échauffer*. *Se griser*.
S'enflammer. 4°. *Erciter* (cu cheval).

1°. (În sens propriu, la origine despre lichide,
p. ext. despre orice obiecte, fig. desigur) A face
să fie fierbinte (exprimând de obicei un grad
mai înalt de căldură decât a încălzi, dar mai
mic decât a încinde). **Infierbent** = calefoc. ANON.
CAR. **Fierbântară un cofi**, DOSOFTEIU, V. S. 2.
Gura unui captivora... în care... se infierbântau
uceltele schingiuștrilor. C. NEGRUZZI, I 311. **Mân-
dăia infierbântase mașina de călcat**. I. TEODO-
REANU, M. II 164. **După aceea au infierbântat un
captivora de fier**. SBIERA, P. 33°. **Infierbântând
o sulă în foc**. ȘEZ, V 131°. **Infierbânt apa la foc**.
LB. | (Impropriu) A arde, a schingii în foc. **Infier-
bântatula-m'ai!** (a arseși-mă. DOSOFTEIU, PS.;
igne me exanimasti) și nu se află întru
mine nedereptate. CORESI, PS. 33. | Refl. A de-
veni, a se face fierbinte. **Măncărea, soba nu s'a
infierbântat încă**.

2°. Fig. Trans. și refl. (Despre vorbă,
pasiun, sentimente) A (se) aprinde (IV), a (se)
încinde; (despre oameni) a (se) aprinde (IV), a
(se) înflăcără, a (se) irita, a-și ieși din fire, a-și
pierde cumpătul. **Infierbântă-se-va** (Încindese-
SCHL, s'a va încinge DOS.) ca focul sovoața ta.
PSAL. (IUR.) 163°. **A ta am infierbântată urgie**.
DOSOFTEIU, MOL. 104°. **Înima mea s'au infierbântă-
tă**. BIBLIA (1688) 375°. **Argăru...** cu necaz se
infierbântă. BARAC, A. 27. **Capetele începuseră a se
infierbântă**; vinul își făcea lucrare. C. NE-
GRUZZI, I 151.

3°. (Complementul e omul; trans.) A face pe
cineva să-i fie cald (propriu și figurat); (refl.)
a se încălzi (tare). **Cucul bine căntă, că te infier-
bântă**. POP., ap. GCR, II 347°. **Copitul a alergat
prea mult și s'a infierbântat**. | Fig. A se ameți
de băutură, a se afuma, a se checheri. | (Med.
pop., despre abcese) A se inflama, a se aprinde
(III 5°).

4°. Trans. (Complementul e calul) A îndemna, sa
află calul la fugă, strunindu-l cu frâul, așlându-l
cu pîntenii și pișcându-l cu cravașa. PĂSCULESCU,
L. P. **Calul își infierbântă**. ALEXANDRI, P. P. 176°.

[Prez. I. **infierbântă** (rar) **infierbântez**, **infierbin-
téz**; (**Infierbîntăz** zgâl mieu și tremo mea.
PSALT. HURMUZACHI, 43°), 2. **infierbânti** și
infierbinți, 3. **infierbântă...**, să **infierbânte** și să
infierbînte. | Și: **fierbântă** † vb. I; (rar) **infier-
binți** vb. IV. **Când dai să te răcoroșe**, **Mat țare
te 'nferbințești**. DOINE, 200°. Dialectal: **infierbin-
bântă**, (mai mult grafic) **infierbântă** vb. IV. A
d j e c t i v e : **infierbântat** (cu negativul **ne(î)infier-
bântat**), **infierbântat**, † **fierbântat**, -ă = făcut fier-
binte, încălzit (tare), aprins, înflăcărât, excitat,
iritat; fig. amețit de băutură, afumat, checherit
(DDRf.); (Med. pop.) cu temperatura ridicată, cu
fierbîntală, (despre abcese) inflamă. **Infierbântat**
= fervidus. ANON. CAR. (Ad 1°) **Amestecându-să
[norii] întru infierbântăria de aburul pământului...**
să lăvesc ca oțlul cu eremine (sec. XVIII), ap.
GCR, II 64°. **Picioarele lor infierbântate de ni-
stipul pustului...** EMINESCU, N. 16; (ad 2°) **In-
fierbântată în dragostea lui Dumnezeu**, N. TESTA-
MENT (1648), ap. COD. VOR. 39; răvântoriu
lu Dumnezeu. COD. VOR.; răvântoriu fiind
lui Dumnezeu BIBLIA 1688; étant zélé pour
Dieu). **Pînd norodul infierbântă...** MINEUL
(1776) 161°. **De mînie infierbântăți**. COMTEPO-
KANUL I 774. **Nu-s nici proastă, nici neotădă**,
Fără stau infierbântată De dragostea de odată.
JARNIK-BARSEANU, D. 156. **A treia zi infierbântat!**
= prea târziu. ZANNE, P. I 22; (ad 3°) **Nu bea
apă, când ești infierbântat!** (Brașov). **Află pe
Athanasie trăgînd de moarte și nherbîntată**. DO-
SOFTEIU, V. S. 57. **Bubă infierbântată**, **Bubă de 9
felturi**. POP., ap. GCR, II 340°; — **Infierbântător
(fierbântător, fierbîntător)**, -oare = care infierbântă.
O simțire de iubire în inimă M'au aprins..., dar
nu cu focul cel infierbântătoriu Cel aprinde nu-
mai aprigal amoru. KONAKI, P. 120. **Vai! Vă-
zurăm într-o zi soarele strălucitor al liberității a se
'nălți și cu razele sale fierbîntătoare a învîi pân-
mântul**. RUSSO-BĂLCESCU, M. V. 551. **Vin fierbin-
tător**. ALEXANDRI, P. III 386. | Abstracte:
infierbântare (infierbîntare) s. f. = încălzire (mare),
aprindere, foc, căldură; schinguire prin foc; zel,
ardoare; (Med. pop.) fierbințeală. (Ad 1°) **In-
fierbântarea cazanului**, **Sărdmându-și copul...** cu in-
fierbântarea jăralceului. MINEUL (1776) 26°; **In-
fierbântările carnelor**. id. ib. 26°; **Infierbântân-
dulu-te...** cu infierbântarea dumnezeului dăh.
ib. 100°; (ad 3°) **Nu se poate cald pipă...**, sau
pentru că pipatul... se preface în piatră, sau căci
infierbîntarea... nu poate răsuflă. CALENDARIU
(1814) 173; — **Infierbântată** s. a. (Ad 1°) **Pune
ciorba la infierbântat**; — **Infierbântătură** s. f. =
infierbântare, căldură, arșiță. BĂRCIANU; — (+
fierbințeală, fierbîntală) **infierbințeală** († **infierbin-
teală**, † **infierbîntală**) = fierbințeală, aprindere,
ardoare; (Med. pop.) temperatură ridicată, arșiță
(I), călduri. (Ad 2°) **Cu infierbințeală înfrînd
unul per altul...** MINEUL (1776) 142°. **Au ră-
stipit gerul nedumnezeirii cu infierbințeala cre-
dinței**. id. 74°; cf. 116°. **În infierbințeala vî-
ndărilor**, nu s'a văzut locmă bine. ODOBESCU,
III 46°. **A treia zi după infierbințeală!** = prea
târziu. ZANNE, P. I. 23; (ad 3°) **Să te bată Dom-
nul cu infierbîntele și friguri**. BIBLIA (1688)

146. 0 neobicinată căldură sau înfierbințală se lățește presle tot trupul. CALENDARU (1814) 162/e.

— Derivat din *Herbinte*, cu pref. *in-*.

INFIERBĂNTĂTURĂ s. f. v. *Infierbântă*.

INFIERBĂZĂ † vb. I. (*S'*)*chauffer*. — A (se) *infierbântă*, a (se) *infîscără*, a (se) *aprinde*. [Atestat — și fără prefix — cu rostirea dialectală *inherbăz*, numai la DOȘOFTEU și numai supt formele infinitivului substantivat și participiului-adjectiv: *infierbăzare* (*Herbăzare*) s. f. — *infierbântare*, loc, ardoare. *Impăratul Egiptilor* ce să pornise asupra *Sarret* cu *fierbăzătoare*. DOȘOFTEU, ap. TDRG. *Dimoni* vă *trag* cătră *aselighe* (= deșfrânare), *infierbăzătoare* de *păcate* și *pohtie spurcate*. id. v. s. 164: — *infierbăzat* (*Herbăzat*) — *aprinde*, *infăciat*, *infierbântat*, *iritat*. Un *sodmă* și *dărz* *purețată* ca un *dobloț* *fierbăzat*. ib. 24. Și *peste* puțin [*vreame*] *iarăși* *veni* [*fata*] *îmbălată* și *herbăzată*. ap. TDRG. *Veni* *îmbălată* și *herbăzată*. id. v. s. 236.]

— Din **(in-)fervidus*, -are (de la *fervidus*, -a, -um). Th. Capidan, *Dacoromania*, III 758-759.

INFIERBENTEALĂ † s. f.

INFIERBINTĂ. — *Ă* adj.

INFIERBINTEALĂ s. f.

INFIERBINEALĂ s. f.

INFIERBINTI vb. IV^a

v. *Infierbântă*.

INFIERIT, — *Ă* adj. v. *Infieră*!

INIGĂTURĂ s. f.

INIGĂRĂȚ, — *EĂȚĂ* adj. } v. *Infige*.

v. *Infige*.

INFIGE vb. III 1^a. *Enfoncer*, *ficher*, *planter*, *pionger*; (se) *fixer*, *s'*(*en*)*cruster*; *s'* *embrocher*. 2^a. *Enfoncer*, *pionger*; *s'*(*en*)*foncer*; *s'* *installer*. 3^a. *Percer*, *embrocher*, *empaler*. 4^a. *S'enfoncer*, *se fourrer*.

1. *Trans.* (Complementul e un obiect ascuțit) A introduce printr-o lovitură un obiect ascuțit (p. ext. tăioasă) în ceva astfel, ca să rămână fixat acolo, cf. vârl, *implântă*. Să-mi ta săgeata din piept și să n'o *implânt* iar. KONAKI, p. 62. Au *înfipt* în pământ un lemn. DRAGHICI, R. 150. *Aducerea aminte...* *înfige* o săgeată nouă în amărta mea inimă. MARCOVICI, D. 20/p. *Melcii înfișe* ambii pînieni în coastele armăsarului. C. NEGRUZZI, I 42, cf. EMINESCU, N. 26. *Face...* o cruce și-o *înfige* în pământ. CREANGĂ, p. 48. *Lupu* *înfișe* ghintarele într'însa. SPIRESCU, L. 14. *Înfișe* sabia în pământ. id. ib. 138. *Înfișe* sabia în Mithau. id. M. V. 58/p. O *înfipt* cușitul în pământ. ȘEZ, III 67/p. cf. MARIAN, V. 36. *Înfișe* toporul în pământ. ȘEZ, I 126/p. *Acul* să-i *înfișe* în ceva, ib. I 19/p. *Înfișeam* în pieptul său Un *hanșer* *înfricoșat*. TEODORESCU, P. P. 117/p. [Fig.] *Înfișe* cu urd ochii lui într'at săd. DDRF. [Ref.] = *pasiv*) *Custura* se *înfișează* bătându-o cu un ciocan *nic pe un fel de nicovală*, *zăd* *batuă*, *ce se înfișe* în pământ. DAMÉ, T. 37. *Parul* se *înfișe* cu căpătulul în pământ = partea cea mai tare se pune la temelie. ZANNE, P. III 278. | *Ref.* (Despre obiecte ascuțite, tăioase s. care pot răni) A pătrunde (și a rămâne fixat) în ceva, după ce a fost repezit cu putere, a rămâne la-cului, fără a se mai putea mișca. Că săgeatale tale *înfișeră-se* în *mere* (= mine). PSALT, 71/11. *Cușitul* se *înfișe* tocmă în *înima tânărului* și îi răni de moarte. GORJAN, H. I 136. *Corabia...* au izbîit într'un *acruștar*..., în care s'au *înfipt...* ca cum o ar fi prionit. DRAGHICI, R. 37. *Glonțul...* se *înfișe* într-o cărnădă din *părce*. C. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Palopul* să cadă *înaintea* *fiecăruia* și

să se *înfișă* în pământ. SBIERA, P. 89/2. *Trecând* printr'un *loc* *com* *gloduros*, *i* s'a *înfipt* *carul* în *îmala* (= noroiul) *aceia*, id. ap. TDRG.

2^a. P. anal. A introduce s. băgă (cu vârlul) în ceva, a vârl, a *implântă*. *Înger* *căzut*, *înfipt-oi* *pieptului* *îdu* în *îmă*. ALECSANDRI, P. III 185. Și *cînd* *văsla* *înfișă...* TEODORESCU, P. P. 170. *Purca* 'n *brău* săd *mi* fi-o *înfiș*, ib. 641. *Mîna* 'n *brău* și *înfișă*, ib. 531. | *Ref.* (fig.) A se *cufundă* în..., a se *face* *văzută*, *intrînd* în... *Înfișu-mă* în *păclă*. PSALTIRE, a. 1680, ap. CF. 169. *Înfișădu-se* în *întunecoasa* *desime* a unei *păduri*... MARCOVICI, D. 13/11. # † **A-și** *înfișe* *cuturile* (s. *tabăra* s. *șederile*) *undevă* = a se *ageza*, *intr'un* *loc*, a se *instala*, cf. *tăbără*. Au *avut* *vreame* să-și *înfișă* *șederile* în *Dachia* *noastră*. CANTEMIR, HR. 260/11. *Își* *înfișeră* *cuturile* la *șez*. P. MAIOR, IST. 211. *Mithau* *și* *înfișe* *tabăra* în *locul* *părăsit* *de* *dușman*. BĂLCESCU, M. V. 61.

3^a. *Trans.* și *refl.* (Complementul e persoana în care pătrunde obiectul ascuțit) A (se) *ștrîpune*. *Cu* *sulița* 'n *piept* i-o *fipt*. ALEXICI, L. P. I 102/p. *Alții* 'n *spada* *noastră*, *năvălind*, se *înfiș*. BOLINTINEANU, ap. TDRG. || (Complementul e obiectul în care se introduce obiectul ascuțit) A se *implântă*, a (se) *fixă* în..., a (se) *trage* în (teapă, frigare etc.), cf. *împără*, *înțepă*. *După* *ce* a *ucis* *măstruc*..., *îi* *înfișe* *căpătina* în *copcul* *sacru*. ODOBESCU, III 75/p. *Hapruie...* se *înfiș* în *toată* *în-* *doitura* *unghiei*. F. R. ATILA, P. 57. *Unită* *zică...* Să-l *cufunde* 'n apă, *Alții* să-l *înfișă* 'n *teapă*. ALECSANDRI, P. P. 136/p. *Dar* *nu-l* *frige* *cum* *se* *frige*, *Că-l* *înfișe* în *cărbige*. *ibid.* 263/p.

4^a. *Fig.* (Despre oameni) *Ref.* A se *înfișe* *undevă* = a sta *undevă* *nemăcat*, *neclintit* (ca o armă ce a pătruns în corp). Cf. *înfipt*. | A se *înfișe* la *cevă* = a se *apuca* cu tot *dinaintul* *și* a stăruii într-o acțiune, a se *pune* pe... Cf. *POLIZU*. *Se* *înfișase* la *muncă* *temeinic*. SANDU-ALDEA, U. P. 82, cf. 147. *Cum* *să* *nu* te *năhici* cu *tot* *dinaintul* *la* *negoi* și *la* *meserii*? JIPESCU, ap. TDRG. | *S* *p* *e* *c* *Ref.* (Despre culețatori s. obrăznici) A *intră*, a se *băga*, a se *vârl*, a se *amesteca* *nepotit* (într-o slujbă, în vorbă, în discuție). *Cînd* *nu* *ne* *putem* *înfișe* *într'însa* [= în slujbă], *atunci*, o, *atunci!* *răsturnăm* *pămîntul*. PISCUPESCU, O. 14. *Se* *înfișapă* la *vorbă* *atît* *de* *frumoașă* și *plînă* *de* *tecurînjă*, *încît* *să* *miram* *foarte* *mult* *de* *dănuș*. GORJAN, H. IV 38. *La* *mult* *iar* *ca* *să* *căștige* *Nici* *odată* *nu* se *înfișe*. PANN, P. V. II 153. O *horă...* *singurul* *loc* *la* *care* *se* *înfiș* și *cei* *care* *nu* *știu* *jucă*... VLAHUȚĂ, D. 178. *Nu* *mai* *decît* *trebută* *să* *se* *înfișă* și *mama* *în* *vorba* *aceia*. SBIERA, P. 252/p. *Nu* *este* *în* *îmne* *loc* *Unde* *să* *nu* *se* *înfișapă* și *Argihira* *Bunoiu*. D. OLLANESCU, ap. TDRG. | (A s o l.) *Omulașia* *se* *cum* *înfișe* = își *face* *loc* *pe* *nedrept* (în situații, demnități etc.), se *vârl*, se *băgă*, cf. *întrus*.

[*Înfig*, *înfișeu* († și *Ban*, *înfișeu*), *odată* — probabil gresală de scris — găsim forma † *înfișeră* PSALT, 71/11), *înfipt*, *imper. înfișe*. | Ș: (dial.) *înfișe*, (vechiu și în poezia pop.) *fișe* vb. III L.B. *Fișe* *secerea* 'ntr'un *loc*. TEODORESCU, P. P. 311b. *Luă* *ace* d'o *pară*, *Fișe* *ici*, *fișe* *colod*, MATESCU, B. 72; — (cu propagarea lui v) *înfișe* (*înfișge* †, cu rostire dialectală: *înfișinge*) vb. III. PONTBRIANT, PAMFILE, I. C. 195. *Vine* *zarzora* *de* *la* *India* *cu* *acul* *ascuțit* *în* *înfișgă* *în* *grama* *zîi* *lăd*. ISTORIA *POAMELOR*, ap. GCR, II 98/p. *Păreau* *că*-*mi* *înfișeau* *cevă* *în* *piept*. CONTEMPORANUL, IV 85. *Un* *copil* *înfișe* *un* *deșior* *în* *pămînt*. ȘEZ, II 59/p. cf. IV 188/p. *Înfișe* *toporu* sau *sapa* *în* *pămînt*. *ibid.* II 194/p. *Cușitul* *înfișe*-*ge* *după* *apă*. *ibid.* II 120/p. *De*-*un* *purcel* *afila*... *Și* *mi-l* *ciopărta*. *Și* *mi-l* *înfișe*. *Pe* *far* *și* *punea*. PAMFILE, C. T. 45. *Să* *le* *înfișe* *la* *îlăna* *porții*. GOROVEI, CR. 267. *Lupu* 'o

'nceput a se jură că... nu. Hulpea face: Nu te cred... că doar te-ai zăpăst când eră să înfinghi colții în cămăra Paraschița (Cristești, jud. Botoșani). GRAIU, I 533; — (+ înfipt Mold.) in-fippe (infișge) vb. III. Numă... înfișpă în vreo crăpătură... sabia. BELDIMAN, N. P. I 143, cf. 71. Infișge înfișul în anul patrii saic. id. ib. II 181. Să se înfișgă toporul în pragul cașii. PAMFILE, VAZD. 150. | Adjective: înfipt (dialectal înfipti) SEZ, V 102 cu negativu ne(in)fipti, -ă, (în poezia pop.) fipt, -ă. (Ad 1^a) Împlântat. Având înfiptă 'n piept săgeala. KONAKI, P. 34. Se va înfiță înă, atăta vreme cât va rămânea aici un părete în picioare, o scândură înfiptă, un copac din celelalte vremi. IORGA, B. 235. La giugium aveau înfiște câte-o pană... ISPIRESCU, M. V. 44/12. Imi uti... sapa 'nfiptă 'n curdătură. ALECSANDRI, P. P. 2439. De la munte pân' la munte Numai blând înfiște. [Râpele] GOROVCI, C. 319. (Fig.) Ațintit, fixat, pironit. Ochii lui cei înfiști și înfiștați asupra ei. BELDIMAN, N. P. I 54, cf. I 27, 150, II 114, 0. 94; (ad 3^a) Băgat, tras în... Ducea, înfipt într'o mulț, săngeratul cap al lui Andreia. BĂLCESCU, M. V. 393/25. O roadă de cor înfiptă într'un par. MARIAN, SA. 230. Cu saiaua fiptă 'n brâu. TEODORESCU, P. P. 640; (ad 4^a) Teapăn și nemșcat (ca o statuie BARCHANU), neclintit, fix (ca și când ar fi prins rădăcini); p. ext. având ținuta dreaptă și teapănă a omului ofensat și fudol (POLIZU), înșepat (BARONZI, L. I 110/7); foarte serios, dus pe gânduri (SEZ, V 102). Fiecare oțean, înfipt în locul său, ținând ochii înfiști asupra comandirului. BELDIMAN, N. P. I 87. El stă înfipt pe șea. C. NEGRUZZI, I 42. Cocostăreți, înfiști într'un picior... ALECSANDRI, P. III 39. Ce stai acolo înfipt ca un butuc și boldăști ochii la mine? id. T. 744. Nino stă înfiptă în căldice dinatunța noastră. CARAGIALE, N. I 170/12. Iancu... stă înfipt în colțul ochiului continental. id. M. 228. N'a trebuit să rămân înfipt pe loc? I. NEGRUZZI, III 4. Eră... mândru și stă înfipt înaintea lui. ISPIRESCU, L. 250 Rădăritul să găsească pe muncitori înfiști în frumozul lucru. I. IONESCU, M. 202. (A dverb) De-adreptul (ca gionțul care se înfișe în cervă), direct, săgeată, țintă, ață, sfoară, glonț, împușcat, pușcă. Întră în biserică. Aci merge înfipt la mir. ISPIRESCU, L. 166; — înfișgător, -oare = care se înfișge; — (nou, mai mult familiar) înfișgăreț, -răță = (om) care se înfișge (4^a). | Abstracte (incidentale): înfișgere s. f. MARDARIE, L. nr. 3692; înfișt s. a.; înfi(n)gător s. f.

— Din lat. (in)filigo, -xi, *etum (= -xum), -ere ca bate in..., a infigo. Cf. infiptă.

INFII vb. IV^a v. înfiță.

INFINTĂ vb. I^a. 1°. Donner l'existence, créer, établir, fonder. 2°. Naître, résulter. 3°. Apparaître, se présenter, s'installer.

1°. Trans. A da înfiță, naștere s. existență la ceva; p. ext. a creă, a fundă, a face, a realiză. Un punct în valesa veteți lui este înfiștat. I. VĂCĂRESCU, P. 305/2. Amoriul... cere... de la voi acea iubire care chiar înfiștoază pe două firi într'o fire. KONAKI, P. 81. Voiam să împreun lucruri nepotrivite și să înfiștoz neștiința. MARCOVICI, I. 15/2. Alexandra I... înfiștoză o ierarhie bisericăscă și politică. C. NEGRUZZI, I 271. A înfiștat planul alianței între Ardeal, Moldova, Țara Românească și Polonia... BĂLCESCU, M. V. 425. Oastea... o înfiștată tot din oameni unul și unul. ISPIRESCU, M. V. 5/25. Ministrul a înfiștat câte o școală secundară în trei capitale de județ. 2°. Refl. A luă înfiță s. naștere, a se naște; p. ext. a se produce, a se face, a se iscă. În-

fișându-se cu toată înfița noastră escudânt cel mai presus de înfiță. MINEUL (1776) 60^{1/2}. Vânt... ploie...; din aceste înfișându-se o furtună foarte cumplită... s'au turbat marea. DRĂGHICI, R. 9. Pânza așternutului, până a se înfișta, scootește cât lucru au trebuit? id. ib. 77. Din apa mării se înfiștoază sare prin fierbere și de căldură soare și de căldură oameni. DRĂGHICI, R. 98. Văză cum se înfiștoază un boboc de floare, cum crește. ISPIRESCU, L. 235.

3°. (Despre o persoană) A apăreă undevă (pe neașteptate), a se prezenta. Aldura în muniș ne 'nfiștam. DONICI, F. II 40. Se 'nșlește că înfiță n'a lipsit a se înfișta la vreme. CARAGIALE, M. 135. Aved un scaun sub nuc, scaunul dumnicului, pe care se înfișta, de cum se încălează timpul. CONV. LIT. XLIV, vol. I 310.

[Adjective: înfiștat (cu negativu ne(in)fiștat) -ă = creat, fundat, instituit; real, adevărat; în ființă, în persoană, aievea, intrupat, personificat. Cum că una din voi e fermecătoare, asta-i lucrul înfiștat. GORJAN, R. II 194. O femeie fără eucerticie este o țarmă înfiștată. MARCOVICI, D. 167. S'au prieșnit... pentru cele asupra noastră izvodite... hultitoare atingere, și cu totul neînfiștate (= neexistente). URICARIUL, III 61/12. Regiment nou înfiștat; — înfiștător, -oare = care înfiștoază (și substantivat). | Abstracte: înfiștare s. a. f., înfiștat s. a. = naștere, creare, fundare, producere; p. ext. ființă, existență; realizare, executare. Cea ce țaste de a pururea atot putărnice și nezidit, de la care noi am luat, cum am luat și celelalte zidiri, înfiștoarea (a. 1794), ap. GCR. II 154/12. Prin el (= Dumnezeu) toată înfișta ței cășigă înfiștoare. KONAKI, P. 272. Ziditorul soarelui... care țaste țaste țasta lumii, și întru căldură dă înfiștoare țaturor. BELDIMAN, N. P. II 94. Spune-mi cum este înfiștoarea (= cum iau ființă) acestor fulgere? DRĂGHICI, R. 72. Mănuș se dele cu toată întru înfiștoarea planului său. BĂLCESCU, M. V. 259. Un comitet teatral, care să se ocupe cu... înfiștoarea personalului. C. NEGRUZZI I 341. Ele ni se arată toate ca urmări ale mărginirii radicale în chiar înfiștoarea conștiinței omenești. MAIORESCU, C. II 164. (Jur.) Înfiștoare de sechestră = punere de sechestră. A ceruț și înfiștoare de sechestră pe partea de avere a bălăului vârstnic. BRĂTESCU-VOINICU, L. D. 78.]

— Derivat din ființă, cu pref. In-. Cf. ființă, desființă.

ÎN FIINȚĂ loc. adv. și adj. v. ființă.

INFILTRĂ vb. I^a Infiltreer. — Refl. (Despre lichide) A trece, a străbate, a se strecură (ca prin filtru), a se introduce puțin câte puțin în porii corpurilor solide. | Fig. Trans. și refl. A (se) introduce pătrunzând puțin câte puțin și pe nesimțite, cf. insinua. În suflete și 'n întim el a infiltat venimul. ALEXANDRESCU, M. 162. Aceste necupturii de direcție radicală se lășcă pe zi ce merge, se infiltrează. MAIORESCU, D. IV 526. [Și] (cu formă romanizată) infiltra vb. I^a. | Adjectiv: infiltraț, -ă = care a trecut, străbătut, pătruns prin... (corespunzând sensului reflexiv al verbului; ape infilturate = care s'au infiltat); care a fost introdus, turnat puțin câte puțin în... (corespunzând sensului transitiv al verbului; venin infiltat în întim); [Med.] care a fost pătruns de... Tenut infiltat (de un lichid). | Abstracte: infiltrație s. f. = acțiunea de a se infiltra; trecerea, străbateră, pătrunderea lichidelor în porii corpurilor solide; p. ext. introducerea încaută, pe nesimțite, cf. insinuare. Limba românească trecută printr'o primă infiltrație de slăbime. ODOBESCU, I 364. Cărfile religioase... se fipăreau în Ardeal supt presiunea

oficială a Calvinilor și cu infiltrarea de idei reformatoare. IORGA, L. II 55; — infiltrat s. a., infiltrăție, (după fr. infiltration) infiltrățiune s. f. — infiltrare. Infiltrăția apelor în pământ.]
— N. după fr.

INFILTRĂȚIE, INFILTRĂȚIUNE s. f. v. infiltra.

INFIM, -Ă adj. *Infime*. — Cel mai de jos, mai din urmă (în grad, rang, specie etc.); p. ext. foarte neînsemnat, foarte mic. *Urmași ai celor dinlău monere, infime făpturi cu viață infimă.* CONTEMPORANUL, VI 19. *De teamă să nu mai fi rămas acolo un gemen cât de infim...* CARAGIALE, S. N. 108. *Cine te 'nspiră oare, gândimete infimă.* De cântă cu'nălă răz? MIREA, C. I. 174.
— N. după fr. (lat. *infimus*, -a, -um, idem, superl. lui *inferus*, -a, -um).

INFINGE † vb. III v. Infige.

ÎN FINE loc. adv. v. fine.

ÎNFINGE vb. III v. Infige.

INFINIT, -Ă adj., s. a. 1°-2°. *Infini*.

1° Adj. Care n'are sfârșit, nesfârșit; p. ext. fără margini, fără limite, foarte mare, extrem, nemărginit, nelimitat, nelămurit. *Mai departe se deschide și îndărătul nostru aceeași linie infinită a timpului.* MAIORESCU, CR. I 53.

2° S. a. Ceea ce n'are sfârșit, n'are margine; nesfârșit, nemărginit. *Coloni de lumii pierdute în...* în rotiri luminoase, izvorând din infinit. EMINESCU, P. 222. *Vedeam valuri cerzi de grâne, undotarea unei liniști, Capul greu căleat pe bancă, păreau toate'n infinit...* id. ib. 232. *La infinit* = la nesfârșit, fără sfârșit, în chip nelimitat, foarte mult. *Aceste exemple s'ar putea înmulți la infinit.* HASDEU, I. C. | P. anal. (Matem.) Ceea ce este mai mare decât orice cantitate dată. Când, prin urmare, numărul unei fracțiuni va primi cea mai mică valoare absolută, adică zero, atunci valoarea fracțiunii va putea fi considerată ca fiind mai mare decât orice număr dată. Aceasta se și face, dându-se valorii corespunzătoare a fracțiunii numele de infinitul și înscrisându-se prin notațiunea co. CULIANU, A. 130.

[Familiă: (după fr. *infinité*) *infinitate* s. f. — număr foarte mare, cantitate nemărginită, mulțime nemăsurată. O *infinitate* de mici sentimente de cazarmă, grosolane și naive, se frângau de puterea covârșitoare a realității.] ZAMFIRESCU, R. 71.]
— N. din lat. *infinitus*, -a, -um, idem.

INFINITATE s. f. v. *infinit*.

INFINITEZIMAL, -Ă adj. *Infinitesimal*. — Nesfârșit de mic, O clipă de timp [se pierde] în împărțibilitatea sa *infinitesimală*. EMINESCU, N. 33. | (Matem.) Calculul *infinitesimal* = care cuprinde calculul diferențial și calculul integral.
— N. după fr.

INFINITIV adj. m., s. a. (Gram.) *Infinitiv*. — (Mod verbal) care exprimă acțiunea verbului în chip vag și nehotărât, fără nici o indicațiune de număr sau de persoană. *La Românii sânt patru forme ale verbelor, care, precum și la Latini și la Italiani, se cunosc din modul infinitivului.* P. MAIOR, IST. 246. [Plur. -tive și -turi.]
— N. din lat. *infinitivus* (modus, ca termin gram. idem).

INFIORĂ vb. I(a). 1°. *Donner le frisson, la chair de poule; faire trembler, terrifier. Faire vibrer, tressaillir (légerement), effleurer.* 2°. *Trembler.* 3°. *Tressaillir d'épouvante, avoir peur de, trembler.*

1° Trans. A face pe cineva să fie cuprins de fiori a băgă în fiori (de spaimă, frică, groază); pe cineva s. ceva, p. ext. a înspăimânta, a înfricoșa, a îngrozi, a speria. *Opinia lumii pe slab ne 'nfioară.* I. VACĂRESCU, P. 54/1. *Îngroză pe fiecare și trupu-n 'nfioră.* PANN, E. II 30. *Moartea! Numele ei 'nfioară pre cel bogat, pre cel mare.* C. NEGRUZZI, I 243. *Vaele... poporului... îl 'nfioară de frică.* BĂLCESCU, M. V. 77. *Albert... se tăzu puternic... 'nfiorându cu apă-dă-i popoare numeroase.* ALECSANDRU, P. III 197. *Înt'r' ai mijloc de Tăligrad lealtă-s'a (= atlatu-s'a)... Mare hală de arap, Toată lumea a 'nfiorat.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 29. | Fig. A atinge ușor și făcând să vibreze, ca și când ar fi cuprins de un fior, a tulbură (tăcere). *Și s'ză... în mijlocul unui salon străduct, o jună fată mutată înt'r'o haină albă, 'nfiorând (tiprit: 'nfiorină) cu degetele ei subțiri, lungi și dulci, clapete unui piano sonor.* EMINESCU, N. 46. *Buciumul... 'nfiorând cu lungi suspine Tăcerea codrilor...* D. ZAMFIRESCU, ALTE ORIZONTURI, 12.

2° Intrans. (Fig.) A tremură ușor (ca cel cuprins de fiori). *Stelele 'nfioară vioaie pe aria cerului.* SADOVEANU, P. S. 216.

3° Refl. A li cuprins de fiori (în sens propriu și figurat), p. ext. de frică, groază s. spaimă mare; a se înfricoșa, a se îngrozi, a se înspăimânta. *Numa... căsând... trupul lui Toție plin de sânge... s'a 'nfiorat.* BELDIMAN, N. P. II 3. *Incepă a mi se 'nfioră trupul.* GORJAN, H. I 32. *Otravă! strigă ea 'nfiorându-se.* C. NEGRUZZI, I 162. *Lumea se 'nfioră.* ALECSANDRU, P. I 111. *Se 'nfioară pământul și marea cu toți peștii din ea.* ODOBESCU, III 54/1. *Bucurea de moșie e un zid, Care nu se 'nfioară de-o la faimă.* Balazid! EMINESCU, P. 241. *De vraja ei tresare undă Ș' 'nfioară-se nișipul.* GOGA, P. 52. *Alei, oameni buni, zice cucoana 'nfiorându-se.* CREANGĂ, P. 330. *Se 'nfioră, de gândea că toată foră se face.* RETEGANUL, P. V. 42/2. *Chinul greu de-i poroșid Ș' de ei se 'nfioră.* TRODORESCU, P. P. 625/2. (Med. pop.) Mă 'nfioară frigurile LB. — mă scutură frigurile.

[Prez. *înfioréz și înfioré* (LB.), cu rostire dialectală: *înfioră; și înfiori* vb. IV. | Adjective: *înfiorat* (în poezia pop. și florat) -ă = (cu înțeles pasiv, propriu și figurat) cuprins de fiori, p. ext. (Med. pop.) de friguri; (cu sens activ) care produce fiori, fioros. *Tot trupul [e] lăncez și 'nfiorat.* CALENDARIU (1814) 162/2. *Nu m'am simțit altăda de 'nfiorat ca la privescica ce mi se arătă în via.* C. NEGRUZZI, I 295. *O pădure... 'nfiorată în lung freacănt.* EMINESCU, N. 22. *O trase încet spre sine, o sărută cu buze 'nfiorate.* SADOVEANU, M. C. 114. *Fapt înfocat și 'nfiorat.* MARIAN, V. 202. *Gâsi vreme să sfârșască duclul 'nfiorat.* PANN, E. II 73. *Mă toiră niște gânduri. Niște gânduri fiorate.* RETEGANUL, TR. 95/1; — *înfiorător, -oare* = (adj. și adv.) care produce fiori, fioros, p. ext. îngrozitor, înspăimântător; (și substantiv) diavol, drac [MARIAN, D. 171]. *Incepură... a vorbi... despre strigoi și câte alte năzdrăvăni 'nfiorătoare.* CREANGĂ, P. 14. *Calul nu necheză încă mai târziu și mai 'nfiorător.* SBIERA, P. 75/2. *Nu-mai ce aude un glas tremurător și 'nfiorător.* id. ib. 136. | Abstracte: *înfiorare* s. f., *înfiorat* s. a. = acțiunea s. faptul de a produce s. a fi cuprins de fiori; p. ext. fiori (de friguri COSTINESCU), spaimă mare, groază. *Va umplea sufletul meu de o sfântă 'nfiorare.* MARCOVICI, D. 280. *Cine cu 'nfiorare nu-și aduce aminte de ei?* C. NEGRUZZI, I 202. *Vântul sueră prin hornuri răspândind 'nfiorare.* ALECSANDRU,

P. III 8. Azi moare 'nfișorea cetăților de stele și înțelesul tainic al cântecelor mele. GOGA, P. 106. Atunci o înfișorea cuprinde pe faul crăiului. CREANGĂ, P. 192. | Pronunț. ft-o-]

— Derivat din *flor*, cu pref. *in-*.

INFIPGE vb. III }
INFIPT. -Ă adj. adv. } v. *inflge*.

INFIPTĂ vb. Ia = *inflge*. (Mold. cu pronunțare dial. *inceptă*). *Corbul ă-o 'nceptat ciocul în ptept*. SEZ. II 55/56. *Iară dae-o agiuns ocașă, Manca o 'nceptă[ti] pabuș 'n stăpu' porți*. ib. IV 195/20. [A d j e c t i v: **infiptat**, -ă. *Inceptat* = incept, dus pe gânduri, foarte serios. SEZ. V. 102.] — Derivat din *infipt*, participiu lui *inflge*.

INFIRĂ vb. I *Broder, brocher*. — A coase s. a broda în fir (49). [DICT. mai dau și înțelesurile: «a băga ața în ac» DDRF. și «a pune în fir» SĂINEANU, D. U., probabil, prin confuzie cu *înșiră*.] [Intrebunțat mai ales sub forma part. -adj.] **infișat**, -ă = cusut cu fir. *Niste coame... unduioase se rășfirară peste umerii și pepturii lui înfișat*. C. NEGRUZZI, I 21. *Poară haine înfișate*. id. II 75/2. *Alțița cămășii înfișată*. ALECSANDRI, P. III 286.]

— Derivat din *fir*, cu pref. *in-*. Cf. dubletul *infișeră*.

INFIRIPĂ vb. I(a) v. *incripă*.

INFIRIT, -Ă † adj. *Inherent à l'homme*. — Inerent firii omenești. *Patima căsătorului (= boala nămă vărsat) firese este coprănită și înfișrită în păptura și orânduita vieții și înținată de ea om și fără la neamul dobitoacelor*. PISPESCU, O. 238. — Formație personală din *fire*, cu pref. *in-*, fără să existe și un verb *infișri*.

INFIRM, -Ă adj. subst. (Med.) *Infirme*. — Care este cu totul sau în parte incapabil a împlini o funcțiune a organismului (ciung, schiop, surd, chior etc.), neputincios, beteșag, obidnic (obirnic), milog. *Un orb, un surd, un idiot, un schiop, un ciung, toți aceștia nu sânt bolnavi, ei infirmi sau beteși*. BIANU, D. S. | Subst. *Instrumentele cu care se servesc spre căutarea infirmilor*. ODOBESCU, II 94. *Să întrețină spitalul pentru bolnavi și infirmi*. id. 42. [Familia: (clat. *infirmo, -are*) **infirmă** vb. I (cu abstractul **infirmare** s. f. și adjectivul **infirmat**, -ă), numai fig. și = zdruncină autoritatea s. valabilitatea unui lucru, a dovedi ca neadevărat; (Jur.) a face nevalabil o sentință, prin anulare sau reformare din partea unei instanțe superioare, (opusul lui **confirmă**), cf. a boli, abrogă, revocă, anulă. *Paptele infirmă teoria*. *Mandatul a fost infirmat*; — (după fr. *infirmé* s. din lat. *infirmatus, -tatem*) **infirmitate** s. f. = starea individului care, fie din naștere, fie dintr'un accident sau o boală, nu mai are putința de a împlini o funcțiune oarecare a organismului; neputință, beteșug. *În cazul când unul dintre asociați nu-și îndeplinește îndatoririle sale, sau când o infirmitate de toate zilele îl împiedică...* HAMANGIU, C. C. 388. *O infirmitate...* în acea stare fragedă a copilăriei... MAIORESCU, D. IV 549; — (după fr. *infirmatif*) **infirmativ**, -ă adj. (Jur.) = care infirmă (o sentință). — N. din lat. *infirmus, -us, -um*, idem. Cf. *infirmierie, infirmier*.

INFIRMĂ vb. I }
INFIRMATIV, -Ă adj. (Jur.) } v. *infirm*.

INFIRMIERIE s. f. *Infirmerie*. — Sală s. clădire în care sânt instalați și îngrijiți bolnavii din internate, pensioane, cazărni etc., † bolniță. *Fiecare cazarmă are infirmeria sa* (1873). URICARIUL, XXII 474. | Fig. *Accesă infirmerie a literaturii române*. MAIORESCU, CR. I 38. — N. după fr. Cf. *infirm, infirmier*.

INFIRMIER s. m. *Infirmier*. — Cel care are meseria de a îngriji pe bolnavi, cel care caută pe bolnavi într'un spital, într'o infirmerie, † bolnicer... *Infirmerii cu condici, cu flori și cu pachete de șocolată...* C. PETRESCU, I, II 72. [Feminin: **infirmeră** s. f. ... *Doamne de caritate și infirmiere purtând coșurile de figuri*. id. ib. | Pronunț. -mi cr(ă).] — N. după fr.

INFIRMIERĂ s. f. v. *infirmier*.

INFIRMITATE s. f. v. *infirm*.

INFILĂCĂRĂ vb. I(a). (S') *enflammer, (s') embraser, (e') échauffer, (s') enthousiasmer*. — Trans. și Refl. (intrebunțat mai mult în înțeles figurat) A (se) aprinde, arzând cu flăcări, a boboti, a (se) încălzi, a (se) pasiona, a (se) înfierbântă, a (se) entuziasma, cf. (†) în focă. *Părul ei... poziția ei cea lenoasă, în sfârșit lumina murindă a unei lămpă, or fi înflăcărat pe Xenocrat*. C. NEGRUZZI, I 17. *Iscușita fată cu a ei călătorie ce înflăcăra*. id. II 31/2. *Lăsați-mă, prințese, lmi pare că în juru-mi se 'nflăcăra pământul*. I. NEGRUZZI, VI 241. *De ce căută, de ce se înflăcăra mai tare*. N. GANE, ap. DDRF. *Eu zic seculu 'nțețoaze, El într'alt loc se așează și căntă, în rîu urează, Focul tmi înflăcărează*. TEODORESCU, P. P. 346. *Dragostea s'a 'nflăcărat*. ib. 251. Nu mai are pe căpetenia care să-î înflăcăreze. IPSIRESCU, U. 59/2. | Intrans. A arde cu flăcări. *Văd casa bogăului Din mijloc Iadului Tăt arzând și 'nflăcărin[d] (glosat prin «a se înălța în flăcări»), Para la tatră bălân[d]*. DENSUȘIANU, T. II 121. [Prez. *înflăcărez* și (mai rar) *infișcăr*.] [A d j e c t i v e: **infișcărăt** (cu negativul **ne(infișcărăt)**, -ă = în flăcări, plin de foc, aprins, înfocat, înfierbântat, plin de ardore, entuziasmat. *Infișcărătoarele hoare ale universului*. MARCOVICI, D. 102. *Pricepe ce se schimbă în cel mai înflăcărat amor*. C. NEGRUZZI, I 47. *În părul... de aur rubine 'nflăcărate*. EMINESCU, P. 212. *Într'un munte înflăcărat fierbe o oală cu păsat*. (= Furnicarul). GOROVEI, C. 166. *Cuvinte înflăcărate = vehemente*. DDRF. *Ochi înflăcărați = strălucitori*. BĂRCIANU. | (A d v e r b) Ca în flăcări. Nu mă prind de al tău dor, Că-i cu totul înfocat și mă ard 'nflăcărat. BİBICESCU, P. P. 28; — **infișcărător**, -oare = care înflăcăra. COSTINESCU. | Abstract: **infișcărare** s. f., **infișcărăt** s. a. = aprindere, ardore, înfocare.] — Derivat din *infișcăr*, cu pref. *in-*.

INFLAMĂ vb. Ia refl. (Med.) *S'enflammer*. — A se produce o inflamațiune, a se umflă, a boboti, cf. a se tumefia, a se aprinde (III 59). [A d j e c t i v: **inflat**, -ă (Med., despre o parte a corpului) = în care s'a produs o inflamație, cf. umflat, tumefiat. | Abstract: **inflat** s. f., **inflat** s. a. (Med.) = acțiunea de a se inflama, bobotire. | Familia: (după fr. *inflammable*) **inflatibil**, -ă = (Chim.) care ia foc, se aprinde ușor, aprinzăciuos; (fig.) care se inflăcărează, se aprinde, se entuziasmează. Nu numai tinerimea ușor inflamabilă, toată lumea onestă și patriotică... MAIORESCU, D. 113. *Scormonind materia inflamabilă...* GOGA, T. N. V. 1170; — (după fr. *inflammatoire*) **inflatător**(iu), -oare (Med.) = care produce o inflamație, care se manifestă printr'o

inflamație. Brădu superior prezintă afecțiune inflamatorie. HASDEU, I. C. 179; — (după fr. *inflammation*) **INFLAMAȚIE**, **INFLAMAȚIE** s. f. (Med.) = stare morbidă caracterizată prin umflarea, înroșirea, căldura și durerea părții bolnave; cf. obrinteață, obrintire, aprindere, și de ce boală a murit Iancu B.F. — De o strajnică inflamație de creteri. C. NEGRUZZI, I. 33.]
— N. din lat. *inflammo*, -are, idem.

INFLAMABIL adj. v. inflamă.

INFLĂMĂNZI vb. IV^a v. flămânzi.

INFLAMAȚIE, **INFLAMAȚIUNE** s. f. (Med.) v. inflamă.

INFLEXIBIL, -Ă adj. *Inflexible*. — Care nu poate fi îndoit s. încovăiat, neflexibil; p. ext. fig. care nu poate fi mlădiat s. înduplecat, neînduplecat. O bară de fier inflexibilă. Un caracter inflexibil. (Familia: după fr. *inflexibilité*) **INFLEXIBILITATE** s. f. = neputința de a fi îndoit; neînduplecare.]

— N. după fr. (lat. *inflexibilis*, -e, idem).

INFLXIBILITATE s. f. v. inflexibil.

INFLXIUŢE s. f. 1°. — 2°. *Inflexion*.

1°. Înclinare (pe nesimțite), îndoire ușoară, încovăiere lină, cf. mlădiere. (Fizic) Refracțiune, abatere, deviere a razelor luminoase.

2°. Fig. Schimbare de ton sau de accent în vorbire sau în cântare; trecere ușoară de la un ton la altul, infesuire de a mlădi vocea (COSTINESCU), cf. modular. Moalea inflexiune a vorbei moldovenești. I. TEODOREANU, M. II. 55.
— N. după fr. (lat. *inflexio*, -onem <îndoire).

INFLIGE vb. III. *Infliger*. — (Învechit) T r a n s. A da, a aplica, a impune (o pedeapsă). Este o pedeapsă... care nu se poate inflige decât în virtutea unei sentințe. MAIORESCU, D. I. 346.

— N. după fr. (lat. *infligo*, -ere, idem, propriu sa lovii), idem.

INFLINTĂ vb. I v. împlântă.

INFLOCOS, -OASĂ † adj. Brăntant. — (Se înălțește într'un descântec <de roșeață>) Care produce inflamație, care arde. Roșeață crăpăcioasă... Roșeață inflocoasă, Roșeață neagră... Cu foc oiu arde-o. Cu miere ouu unge-o. PĂSCULESCU, L. P. 143.

— Derivat dintr'un mai vechiu *flac din lat. pop. *flac(e)a = *facula*, cf. flacăra), din care avem și în alb. flăka, cu suf. -os. Th. Capidan, *Dacoromania* V 472. Forma mai veche *flăcos a fost apropiată de verbul *înflăca*.

INFLOCOSĂ vb. I refl. Se *coverir* de duce. — A se acoperi cu floci, cu păr (PONTBRIANT, BĂRCIANU), cf. înfieră, miji [Part. -adj. **INFLOCOSĂ**, -Ă = mlătos. BĂRCIANU. | Diminutiv: (în ghicitori) **INFLOCOSĂ** adj. I. Goluțică *Inflocosă*. (Mănușa) I. GOROVEI, C. 221.]
— Derivat din *flocos*, cu pref. in-.

INFLOCOSICĂ adj. f. v. inflocoasă.

INFLOARĂ vb. I^a. 1° Parc de fleurs. 2° Préparer des couleurs, colorier.

1°. A împodobi cu flori: Noi drumul și I-am găsit. Și colca și-am înflorât Tot cu flori și viorele, Să nu-și fie toamna jef, Și colca și-aș înflorât, Înflorâ-o cu ghorghine, Să vii, drago, chiar la mine. DENSUȘIANU, T. H. 251.

2°. A pregăti colori din plante (cu borș, leșie etc.) și a colora cu ele, a înflori (III 3°). În Bucovina... se pregătește culoarea galbenă într'asfel: se pune în căte o oală drobiță ducimată mărunț și împietrită cu piatră acră și căte un scul... Apoi oalele se umplu cu borș sălcu... (Borșul prisine-acru nu se întrebuințează, căci atunci floarea sculelor zboară)... După ce fierb cam o jumătate oră, sculele se scot și se moaie în leșie... Aceasta se numește înflorarea sa leșie. PAMFILE-LUPESCU, CR. 26.

[Mai ales supt forma adj. -part.: **înflorat**, -ă = împodobit cu flori, p. ext. cu alte ornamente (măgele etc.); spec. (despre animale) cu pete mari de altă culoare decât restul părului; (neobicit) înflorit, în floare. Fața ei zâmbea ca livezile înflorate. GORJAN, H. IV 14. Scumpa dulamă de serar înflorat, ODOBESCU, I. 418. Se așteptă, întocmai ca un lăicor verde și înflorat, o poiană largă și desfășurată, id. III 174. Fieele cu chenar înflorat. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. Un vișel, în păr înflorat, coarnele... MON. OF. A. 1807, p. 7598. Înfloratele sădrit, PANN, E. I. 84. El în Turci se repezeă, Ca un vânt cam vișor într'un pom mândru înflorat. PAMFILE, C. T. 77. | Și: **înflorilat**, -ă. Într'un jol negru cârpat, În spărturi înflorilat. MARIAN, SA. 280.]

— Derivat din floare, cu pref. in-.

INFLOREALĂ s. f. v. înflori.

INFLORESCENȚĂ s. f. (Bot.) *Inflorescence*. — Felul particular cum sânt așezate florile pe tulpina unei plante; p. ext. totalitatea organelor și operațiilor care prepară s. produce înflorirea.
— N. după fr.

INFLORI vb. IV°. I. 1°. *Fleurir, s'épanouir, être en fleur*. 2°. *Faire fleurir, orner de fleurs*. II. 1°. *Fleurir (être florissant, prospérer)*. *Patre s'épanouir (à force de soins)*. *Rayonner*. III. 1°. *Orner (de fleurs, de dessins)*. *Enjoliver, broder (un récit)*. 2°. *Fleurir (en parlant du vin)*. *moisir*. 3°. *Préparer des couleurs; colorier*. 4°. *Blanchir (en parlant de la toile)*.

I. (Sens propriu; despre plante).

1°. I n t r a n s. A da s. a face floare; a da s. a fi în floare. *Enflor = floare*. ANON. CARL. *Demăreșca (= dimineața) ca iarba treace-va, demăreșca înflori-va și treace-va; e (= iar) seara cade, vesteștează și usucă-se*. PAL. 188¹¹. Să înflurești, iară poame să nu faci. CUV. D. BĂTR. II 287. Vedem... și pământului răsarindu-i iară, și pomii înflurind. CORESI, EV. 133²². *Burustana... se naște, crește, înfloare și cade de tot uscată*. KONAKI, P. 276. *Câte flori împuză, Toate pe una jălesc, Și câte în lume înflor, Toate lui se 'nchin'* cu dor. MARIAN, I. 227. *Cu o rușă, când ești înfloare și ca sfântul soare, când răsare*. id. V. 106, cf. D. 161. *Vără că pomii înmușurește, înfloarește*. ISPIRESCU, L. 72. *Că floarea mai înfloare odăi, Iar tu nu te mai faci față*. MAT. FOLC. I 477. *E ca floarea din crenșu: Când pânzești că înfloarește, Ea atunci se vestește*. JARNIK-BĂRȘEANU, D. 298. *Creștești flori și nu înfloriți*. Ib. 209. *Câte flori pe deal înflor... DOINE, 26¹²*. *De dragoste noastră înflori un pom pe coasă*. HODOȘ, P. P. 159. *Ce-a fost verde s'a uscat, Ce-a înflorit s'a scuturat*. ZANNE, P. I 33. *Ce înfloare și nu se coace* Și înfloare și se coace? — Cănepa. GOROVEI, C. 57. | (Fig.) A fi ca o floare, a avea înfățișarea unei flori, a semăna cu o floare. *Pe scamurite Hagiuții înflorize ghușu cu frunze mari și groase*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Luna împede înfloră ca o față de aur pe seninul... adănc al cerului*. EMINESCU, N. 28. | A se acoperi de flori. *Înfloră cărarea ca de postul blândei primăveri*. id. P. 235. *Când înflor cărările...*

HODOȘ, P. P. 52. # Unde înfloreste (s. înfloare) tămăia (s. piperul) = în țări streine și depărtate, la sfârșitul lumii, foarte departe (cf. germ. *swo der Pfeffer wächst*). Și mă duc, matică, mă duc, Unde 'nfloare tămăia. Nu mai vin până-î lumea. Unde 'nfloare și piperul. Nu mai vin până-î cerul. HODOȘ, C. 99, cf. RETEGANUL, CH. 86.

2° Trans. [Rar] A face să înflorească. Ai înflorit floarea cea vestejită. MINEIUL (1776) 204^{1/2}, cf. 14^{1/2}, 194^{1/2}, etc. Fierca grădinite înflorește. KONAKI, P. 265. [Fig.] Gerul pe fețe de copil înflorește trandafiri (= rumenește fețele). ALECSANDRI, P. III 12. || A împodobi, a dichisi cu flori. Unii... înflorece [colacii]... cu diferite flori. MARIAN, NA. 293, cf. 270.

II. Fig. (cf. floare III).

1°. Intrana. A se desvoltă (ca o floare) bine și frumos, a-i merge bine, a-i prili, a fi în stare bună, a fi în floare; p. ext. a prospera, a crește (în putere, onoare, stimă). Dreptul ca fînzul înflorește, ca chedrit ce stănu în Livan umojocste-se. PSALT. 194^{1/2}. Sândăntea ta de săry va înflori. VARLAAM, C. 316. Înflurescu întru cuvântele slăvite a lu Dumnezeu. ap. CCR. 81. I înflorită tinerețele. CUV. D. BĂTR. I 410. Iarăși înflorid lucrurile strămoșilor noștri din Dachia. ȘINCAI, BR. I 11^{1/2}. Învățătura va înflori și va cântă. TICHINDEAL, F. 232. Într'acea vreme Tamerlan... înflorid în puterea armilor sale. VĂCĂRESCUL, IST. 253^{1/2}. Necamuri miți fi cresc sub poale. Toate înflorid din mila Codrului, Mării Săle. EMINESCU, P. 111. || Trans. [Rar, fig.] A face, a îngrijii să se desvolte bine și frumos, să progreseze. Eu am crescut-o [pe Adela]... cu am înflorit-o ca pe o garoafă. ALECSANDRI, T. 949. Ai de înflorece limba, negoșu' și plugăria. JIPEȘCU, ap. TDRG.

2°. Intrana. și refl. A fi ca o floare: frumos, vesel, radios; p. ext. a fi într-o stare sufletească de bună-dispoziție. Mă să-nflorește mieșul (= sărmanul) de suflet. DOSOFTEIU, PS. 85. Fața-i înflorid. PANN, S. I 61. Intima când se 'nveselește, Fața 'nflorește. ZANNE, P. II 200.

III. P. anal.

1°. (Cf. floare II 1° = desen, sculptură, broderie etc.) Trans. A împodobi (spec. a coase sau a broda) cu desenhuri, cu flori, p. ext. cu alte ornamente asemănătoare, cf. înflora, chiti. Și fețe vin să le 'nflorești alțița. GOGA, P. 28. | Fig. A împodobi (și în sens de a exagera, a umfla). Fătă înflorit cu aștele mușcetei. MINEIUL (1776) 183^{1/2}. Cel mai mic act al cutăru... înflorece, spundându-l vecinului său, căută să-l înflorească și să-i adauge amănunt. N. XENOPOL, ap. TDRG.

2°. (Cf. floare II 2° = micodere; despre vin, bors, moare etc.) Intrana. A prinde floare. Vinul înflorește, ECONOMIA. 168. Vinul se trage din polobocne în butelce... pe o vreme uscată și senină și niciodată când înflorește sau când se culege via, ci tosmna și țarna. I. IONESCU, C. 205. Ginu (= vinul) 'n cană 4-a 'nflori, Turta 'n sdn a mucezi. VASILIU, C. 171. Cornea noastră mucezoasă, Vinu'n ploacă să 'nflorească (Berhișesti, în Bucov.). Com. A. PROCOPIVICI | P. ext. (Despre pâne LB., mămăligă) A mucezi, a prinde mucegaui.

3°. (Cf. floare IV 2° = colorare). Trans. și refl. A prepara colorii (MARIAN, CR. 30) din diferite plante și a colora cu el; p. ext. a colora, bol, văpsi. Flori din Jota-mare, cu care se înfloreșoază. MARIAN, NA. 387. A înflori în legie s. bors, se spune când se prepară colorarea cu legie s. bors. Am să înflorece sculele cele galbene în legie. id. CR. 18. Prin Bucovina se pune în borșul căldicel puțină scorțișă și piatră-abastur (14-20 gr. la cofa de bors) și apoi vasul se așază la soare, ca să se înfloare. PAMFILE-LUPESCU, CR. 73. A în-

flori florite = a prepară colorarea din flori. MARIAN, CR. 30.

4°. (Despre pânză) Trans. și refl. A (se) uscă (pânza) la soare, spre a se face albă și frumoasă. cf. (I) nălb, bili. Fete mari pânze nălbeau și pe pietre le 'nfloare. TEODORESCU, P. P. 555^b. Pânzele să se 'nflorească și frumos să se nălbească, Știt, ca coala de hârtie. ib. 555^b.

[S]: († și în Banat) înfluri vb. Ia; (în poezia pop. și) flori vb. IV^a. Mustăcioara să-mă înflorească. TEODORESCU, P. P. 305^b. | Prez. ind. înflorece și (mai ales în Transilv.) înflor. || Adjective: înflorit (înflurit † și dial. MARDARIE L. nr. 4033, 4564, cu negativul: ne(î)nflorit), -ă. (Ad I 1°) În floare. Înflorit = floridus. ANON. Car. Crângurile înflorite. ALEXANDRESCU, M. 17. Codru 'nflorit. ALECSANDRI, P. I 197, cf. (poiană) id. 16 11 90. În tarba înflorită somnoros susptănd-un greier. EMINESCU, P. 251. Vede un păr frumos și înflorit. CREANGĂ, P. 286. O câmpie... cu tarbă înflorită. ISPIRESCU, L. 5. Spintzi înfloriti. JARNIK-BĂRSEANU, D. 492, cf. (trandafiri) 98. Și se dede la hodină Sub un pom mândru 'nflorit, Florile l-or cotropit... VICIU, s. GL. Plin de flori; (despre părul din cap, prin asemănare cu pomii în floare) pe alcuri alb, cărunt, sur; (despre obraji, prin asemănare cu un trandafir înflorit) îmbujorat, înroșit, rumen. Având înflorite căranțeleale. DOSOFTEIU, V. S. 55. De căranțele înflorite, id. ib. 46. Cararea... înflorită, pe care o vizează o inimă de douăzeci de ani. C. NEGRUZZI, I 47, cf. (cale înflorită) ALECSANDRI, P. I 138. Tărmuri înflorite. EMINESCU, P. 220. Zăpăcăt... și 'nflorid de rușine. COSBUC, F. 37. I întine feței, care cîți cu obraji înfloriti. BRĂTESCU-VOINESTI, L. D. 6; (ad I 2°) Împodobit cu flori. În haină aleasă... La masă chităit, La masă înflorită, Șale și acrie. MARIAN, I. 175. Ai, săraci fiericuri... Când să duc, să duc cu flori Și nepoi zin (= vin) cu durori, Când să duc, mărg înflor[ite] Și nepoi zin țâi rânji[te]. PAPAHOI, M. 7^{1/2}; (ad II 1°) Înfloritor, în floare. Alte... familii, înflorite, au pierit. MARCOVICI, D. 39. Văduu de doi bărbați la 21 de ani, în cea mai înflorită brumusejă... C. NEGRUZZI, I 57; (ad II 2°) Fimo dispus, radios, rumen, vesel. Înflorită față și veselă. DOSOFTEIU, V. S. 159^p. S'au înflor cu înflorită față și strălucimă. GCR. I 257^m. Frumusețea cea înflorită. PANN, E. II 94. Intima noastră este... apururea înflorită MARCOVICI, D. 80. Dot... frășiori, Cu coște polăie și cu fețe înflorite. ALECSANDRI, P. II 181. Tu, pe unde mergi și cânti, Nu mai veri ochi înfloriti. MARIAN, I. 500. A pus față înflorită Supt o glic vestejită. JARNIK-BĂRSEANU, D. 149. Gașteni înfloriti. TEODORESCU, P. P. 135^b. Cu desenhuri în formă de flori; fig., (despre stil) figurat, cu înfloriri s. floricele. Botinele... sicleaua radioase pe covorul înflorit. EMINESCU, N. 82. Eu n'ay cădă, tubăți Pisoni, să pun într-o lucrare Satirică, grosolană ș'un stil netnflorit. OLLĂNESCU, H. A. P. 33; (ad III 4°) Care a prins floare (II 2°); p. anal. mucegăit. LB. O bucată de mămăligă, înflorită de mucegaui. CONTEMPORANUL, V. I 301. (Cf. floare II 5°). Grăunțele (de porumb) pocneaz [la foc] și sar înflorite, obr. VLAHUTA, ap. TDRG.; - înfloritor, -oare = (în literatură aproape numai ad II 1°, redând pe fr. «florissant») care înflorește, căruia îi merge bine, îi prieste, e în floare. Colonia română ajunsă într-o stare foarte înfloritoare. BĂLESCU, M. V. 6-7. Plecoșit-nd înaintea acestui regu tîndr și înfloritor. I. NEGRUZZI, VI 413. Am mențre 'nfloritoare. ALECSANDRI, P. P. 313^{1/2}. | Abstracte: înflorit a. a. = acțiunea s. faptul de a înflori, (și mai ales) timpul când înflorece plantele. Înfloritul începe cam de la mijlocul spicului.

mergând spre extremități, SANDU, S. 63. Mândră vreme și-a! ales... Pe 'nfloritul pomilor, MARIAN, I. 271; (ad III 4^a) Albit, bilii. Am pus pânzele la 'nflurit. CIAȘANU, V.; — **inflorită** † s. f. = podoba. *Inflorita grațului*, DOSOITEIU, V. S. 46; — **inflorire** s. f. = acțiunea de a inflori, timpul când plantele sânt în floare; desvoltare infloritoare, prosperare, progres; pregătirea văpșeilor din flori. (Ad I 1^a) *Așteptând înad' inflorirea* [florilor], C. NEGRUZZI, I. 104. *Gerul să ne-aducă viu aminte de-ale verii infloriri*. ALECSANDRI, P. III 12. *Veni să petrecă sărbătorile primăverii acolo, în inflorirea acia a grădinilor*. SADOVEANU, M. 120. *Știruri de cireși scutură grei omătul trandafiriu al infloririi lor*. EMINESCU, N. 66; (ad II 1^a) *Inflorirea fecioarelor*. MINEIUL (1776) 176^{2/2}. *La poetica Florența viața curge 'n inflorire*. ALECSANDRI, P. II 152. *Temeția înflințării și infloririi unui aezmine instituit*. I. IONESCU, C. VII; (ad III 3^a) *După o jumătate de zi, florile strânse se strepesc cu zeamă, se vesfiră pe vatră, se freacă în mâini...; aceasta se chiamă inflorirea florilor*. PAMFILE-LUPESCU, CR. 118; — **infloritură** (infloritură l.B.) s. f. = (rar) timpul când plantele infloresc; (mai ales) podobaș, desen, figură. *Prădarea frumoasă, Infloritura și tarba lărzite*. CALENDAR (a. 1773), ap. GCR. II 26. *Infloritură grațurilor*, DOSOITEIU, V. S. 46. *Miflocul le-i străna cu... fel de fel de inflorituri de lănd*. SEVASTOS, N. 90/11-2. *După aceste câtece urmează înfrădărie... mai adăogându-se p'tei-colea inflorituri* (poate: minciuni, glume, cf. a inflori III 1^a) ca d'alde astea... MUSCEL, 101. *Bunătatea stofei nu stă în infloritură, ci în jăsdură*. ZANNE, III 385; — **infloritoare** † s. f. = inflorire? *Infloritorea sfintei evanghelie am luat*. CORESI, EV. 309/3; — (rar) **inflorăală** s. f. = (ad III 2^a) acoperire cu flori II 2^a (COSTINESCU); p. ext. muzeozală (BIANU, D. S.);

— Din lat. *floro*, *ire (clasic *ire > *inflor*) și *infloro*, *ire (> *infloroare*). Cf. *infloră*.

INFLORITURĂ s. f. v. inflori.

INFLUENT, -Ă adj. *Influent*. — Care are influență, cu trecere. *Mândria Națională plod gratis la toate persoanele influente*. I. NEGRUZZI, I. 270. *Mă voiu acăță de funcțiuni gros retribuite, oriș' de vreau rol politic și influent*. ODOBESCU, III 623. *Acest d. profesor eră poate membru influent...* MAIORESCU, D. IV 500. *Unul din deputații cei mai bine educați și influenți ai aceluia majorității*. id. ib. IV 210. *Singularul pridaeg influent care mai vămădece la Munteni în vara anului 1700*. Nicolae Costin... IORGA, L. I 342. — N. după fr.

INFLUENTĂ vb. I^a *Influencer*. — (Construit cu acuzativul' s. cu prep. a supra) A exercită o influență, a înrăuri. *Un lucru care ar influențat convingerea noastră în dezbaterea de astăzi...* MAIORESCU, D. IV 234. [Adjectiv: **influențat** (cu negativul **neinfluențat**), -Ă = care a suferit o influență, înrăurit.] Abstract: **influențare** s. f. = acțiunea de a influența; înrăurire. — N. după fr.

INFLUENȚĂ s. f. I^a-2^a. *Influence*.

1^a. Acțiune fizică sau morală pe care un lucru sau o persoană o exercită asupra altuia. Temperatura are purtare o deosebire influență asupra fizicului mieu. C. NEGRUZZI, I. 57. *Ori cât de neplăcut să fi fost spectacolul..., el avă o influență salutară asupra eroului nostru*. EMINESCU, N. 35. Ce fel de influență vor fi având gromieța și forma coadei asupra facultăților intelectuale și fizice ale unui căneț. ODOBESCU, III 43/3.

2^a. Fig. Autoritate, trecere, înrăurire, cf. ascendent, credit. *Cere de la dănași de a sprinjal prin a lor influența în Adunare...* (a. 1835). URICARIUL VIII 131/1^a. *Influența și faurea Exce[lnței] V[oastră] o crescut*. ib. I 177/1^a. *România...* căză sub influența misionarilor Greci. C. NEGRUZZI, I. 201, cf. 143, 158.

[Și: **influență** s. f., **influenție** † s. f.]

— N. după fr.

INFLUENȚĂ s. f. (Med.) *Influenza*. — O boală epidemică și foarte contagioasă — cunoscută la noi de pe la 1820 — care se manifestă prin temperatură ridicată, dureri în tot corpul, guturaui, tuse și printr'o stare generală de molesire; confundată adesea cu gripa.

— N. după ital. **influenza**, idem (derivat din lat. *influere* a curge în ceva, a se revărsa).

INFLUENȚIE † s. f. } v. influență.
INFLUENȚĂ s. f. }

INFLURĂ vb. IV^a s. d. }
INFLURITOARE † s. f. } v. inflori.

INFLUTURĂ, -Ă adj. *Garni de pailletes*. — Impodobit cu fluturi (3^a). *Femeile și fetele... poartă cămeși influturate*. CONV. LIT. XLIV, vol. I 653. *În unda mândrei cămășuți, Influturată 'ntreogă*. RĂDULESCU, ap. TDGR.

— Participiu-adjectiv al unui verb (neintrebunțat) **influtura**, derivat din *flutura*, cu pref. *in-*.

INFLUXIE s. f. † (Med.) *Epanchement, dégorge-ment*. — Scurgere (a unei giande, a fierii etc.) în organism. MOLNAR, ap. DACOROMANIA IV 386. — N. după lat. **influxio**, -onem, idem.

INFOCĂ vb. I. 1^a. *Mettre le feu, allumer, enflammer, brûler*. 2^a. *S'allumer, s'échauffer, s'enflammer, se passionner*.

1^a. Trans. A pune foc la ceva, a da foc (TIPLEA, P. P.), a aprinde, a arde (pe cineva s. ceva) cu foc, a înfierbântă în foc, a încăli la foc (T. PAPAHAĞI, M.), a încăli până la incandescență. *Infoacă jăpuz de her*, DOSOITEIU, V. S. 37; *Inherbântă o țigă de o infoacă, de-ă mergeă scântăle*. id. 7; *Infoacă un bou de aramă*. id. 136; *Dacă infoacă vărtoș căminul...* id. 5, cf. 234; *Și cu foc îl infoacă*, MARIAN, V. 37. [Ref.] A se face fierbinte, a se înfierbântă. TIPLEA, P. P.

2^a. (Fig.) Refl. (pronominale) A se aprinde (de patimă, mânie, indignare etc.), a se înfierbântă, a se înflăcăra; a se pasiona; a se agită, a se excita, a se irita, a se surexcita. *Să infoacă vărtoș să să închipuțaceș lor*. DOSOITEIU, V. S. 26. *Infocându-ș'i căldura spre Dumnezdău...* id. 26. *Alaric pentru aceasta infocându-șă, leat 409, au intrat în Italia*. CANTEMIR, HR. 276/2. *De core cuvinte infocându-se Valens, îndată au țegit din Tarigrad*. id. 251/1^a. *Jidanul cel tândr se infoacă din ce în ce mai tare*. CONTEMPORANUL, III 824. [La prez. ind. pers. III, la CANTEMIR, HR. 6/2, și forma: se infoacă.] Adjective: **infoacă**, -ă. (Ad 1^a) Aprins, fierbinte, înfierbântat, cald peste măsură, incandescent. *Să zui în parul cel infocătă*. DOSOITEIU, V. S. 16. *Smoolă infocătă*. id. ib. 94. *Cămin infocătă graenic*. id. ib. 3. *Jeratic infocătă*. id. ib. 95; [Lănci] arse și 'focate. id. PS. 26. *Focul poftes nu mai glos în stepena arnrită taste decât metalul infoacă*. CANTEMIR, IST. 29. Tu care ai locuință în acest cer infoacă. C. NEGRUZZI, II 9. *Cocorăte...* etc... de prin cime infocate. ALECSANDRI, P. III 28. *Soarele surăș și ci în infocata lui împărăție*. EMINESCU, N. 4. *Dă poronă să-i culce în casa cea de aramă infocătă, cu să*

doarmă pentru veșnicie. CREANGĂ, P. 249. Armăsarul suflă cu o nară... aer infocat. ISPIRESCU, L. 31. (Prin asemănare cu culoarea focului) Roșu aprins, roșu deschis, viu. Trandafirul cel infocat. EMINESCU, N. 29. Am o pară frumoasă, La un copăț infocat. La un copăț secerat. (Cocoșul). GORVEI, C. 96. Năfrâmuca de la mine... De-i veded că-i pomozită, Poți și bine că-s murit; De-i veded că-i infocat, Poți a și că-s înecat. PAPAHAĞI, M. 115¹². (Med. pop.) Inflamat. Băciș infocat. ȘEZ, I. 57¹. Roșiaș infocată. Ib. II 91¹. (Fig.) Ochi infocați = de foc, aprinși, arzător, scânteietori, scilpitori, vii, expresivi, ageri. Iar sălbaticii ostent a lui Romul, să arundă... cu ochii lor infocați. BELDIMAN, N. P. I 15. Ochiul săt negri, mari și infocați, părul său lung. ALECSANDRI, DACIA LIT. 260. Doi ochi strălucitori și infocați. CONTEMPORANUL, III 618. Lăcrimă infocată = terbinte. Curg lacrimi părdu și sale, Lăcrimile infocate De fele nemăritate. HODOȘ, P. P. 229; (ad 2^a) Aprins, infierbântat, înfierătat, sălătat, animat, însuflețit, agitat, excitat, iritat, surexcitat, înfuriat. Infocat de mânie, luând buzduganul... LET. II 96¹². Valerile infocate multă erame ne-au bătut. BELDIMAN, O. 28. Dragoș infocat, O (= căprioara) gonește ne'ncetat. ALECSANDRI, P. II 90. Văzând voinicul pe zăna apă de infocat... SBIERA, P. 36¹¹. Apă îmbă di 'nfocat, Cum ar ci (= fi) un om furbat. VASILIU, C. 67; cf. TEODORESCU, P. P. 518, ȘEZ, I. 44b¹², VII 86. (Despre avânt, simțire, fantazie, răvnă, dragoste, amor, inimă etc.) Exaltat, impetuos, pasional, cu foc, plin de foc, infierbântat. Neppus ch și vah din [n]focata-i inimă țene. CANTEMIR, IST. 365. A mea infocată și deșortă îniațea. MARCOVICI, C. 16¹². Alergăm cu rîcnă infocată. id. Ib. 100. Un sărutat lung și infocat. ALECSANDRI, P. P. 15¹². Fulgerul ce aprinde o dragoste infocată. KONAKI, P. 82. Nădejă, viață, cătute, simțirile 'nfocate. ALEXANDRESCU, M. 68. Suenenir de dragoste infocată. ALECSANDRI, P. I 125, cf. P. P. 22¹. Acesta e limbașul adăbratului amor! lăcăn și 'nfocat. C. NEGRUZI, C. 61. Cu inimă infocată. TEODORESCU, P. P. 170b. cf. MAT. FOLC. 295. | Astracte: Infocare s. f. (Ad 1^a) Foc, ardere; cf. incendiu; cauterizare. Au ars Tarigradul cu foarte mare infocare. DOSOFTEIU, V. S. I. Coastele i-au frântu-a cu 'nfocări cu undelemn. id. Ib. 231. Pomenirea infocării (lemla: arderii). id. Ib. 1. Se topește sub arsură soarelui cu infocare. KONAKI, P. 83. † Agitație. Apete fuge-voe de rea 'nfocare. DOSOFTEIU, PS. 51. (Ca termen medical) Apringere. Infocare, apringerea plămânilor. Seamne din care se cunoaște: calul răsuflă greu, ș se bat flămânzările... și calul nici de cum nu șe aze. CALENDARIU (1814) 164¹. Infocare ochilor. Ib. 176¹²; (ad 2^a) Foc mistitor, înfierătare, ardore; entusiasim, pasiune, palimă; exaltare; zel. Cu infocări fără sămăpărări inimă mi s'au cuprins. CANTEMIR, IST. 161. Buzze arse de-a drăgostei infocare. KONAKI, P. 99. Tinerii o priceau cu amor și infocare. C. NEGRUZI, I. 64. Infocare... cătră înălțăturd. id. II 145¹². Nume ce 'n infocare închipuțire mele, Pe strălucita-i frunte îl văd și îl cătuce. ALEXANDRESCU, M. 99. Se pune cu multă silință și infocare să s'arșească podul. BĂLCESCU, M. V. 110. Cu glasul pin de infocare. EMINESCU, N. 121. † Cu infocare loc, adv. = cu înfierătare, cu ardore, cu pasiune, cu foc (II 1^a). Dot prietenii ce o căuță cu infocare. MARCOVICI, C. 38¹². O chemam cu infocare. ALEXANDRESCU, M. 106. Libertatea pe care o doreau cu infocare. BĂLCESCU, M. V. 293¹². Calu-i-turba, mușcă, sare, necheză cu infocare. ALECSANDRI, P. II 15, cf. CREANGĂ, P. 234; — Infocătura † s. f. Infocăciune s. f. (Med. pop.) = apringere. Văză tămăduțdu-să infocături trupești. DOSOFTEIU, V. S.

178¹. Nu sâmt nemică de infocătura acești căldări. id. 7. Vaca din infocăciune se umflă la pulpă. TIPLEA, P. P. 102.

— Derivat din foc cu pref. in-.

INFOCĂCIUNE s. f. }
INFOCĂTURĂ † s. f. } v. infocă.

INFOPOLĂ vb. Ia v. infofol.

INFOPOLI vb. IVa. Emmittoufler. — Trans. și refl. (Brașov) A îmbracă, a învăli în multe haine (groase și călduroase), spre a (se) feri de frig, cf. înhăimăura, diboboi, îmboldori, încotoșmăna. [Si: infofolă vb. Ia. ALEXI.] Cf. infofioșă.

INFOFOROJĂ vb. Ia. Malmener? — A schingui (?). Au tăiat-o, au bucișit-o, au infoforojat-o, au scolțit-o, dă nu mai înfătegi, limbă e ori ce brezaie este? JIPESCU, O. 54.

INFOI vb. IVa v. infoia.

INFOIĂ vb. I, I 1^a. Ameublir (la terre) par des facons, labours, etc.; (refl.) s'ameublir. 2^a. S'imbiber (d'eau). Crottre, monter (en parlant de l'eau). 3^a. Bouffer (de cheuveux). 4^a. Se gonfler (d'un oiseau). 5^a. S'épanouir (d'une plante). 6^a. Bouffer (de vêtements). 7. Gondoler (de la peau, d'une écorce). II Se couvrir de feuilles.

I Sens etimologic, în legătură cu cuvântul foale; (rar) trans. LB.; mai ales refl. A (se) umflă, a (-și) mări volumul (rărindu-se). Spec.:

1^a. (Despre pământ; în opoziție cu a îndesa și a bate). A face să crească, (refl.) a crește în volum rărindu-se (prin arare, săpare etc.), a (se) ațăna. Pământul arat se bate și nu se infoiește. I. IONESCU, C. 7. Prin tăierea fierului [de la plug] și răsturnarea comunii, pământul din brazdă se mai infoiește, adică își mai rărește volumul. PAMFILE, A. 53.

2^a. (Despre materii care se pot îmbibă de apă) A se umplea de apă, a-și lua apă. CABA, SĂL. Umple butea cu apă și după ce s'o infoia, dă-i sare cu grosul și până deseară e gata apa sărată... Fola... făcă apă și pe când veniți gârpoateice, sărătura eră gata. MERA, L. B. 31. | (Despre apă) A crește, a se umflă. Se infoiește apa, de trecă peste țărături. RETEGANUL, P. 66¹.

3^a. (Despre păr) A se zburli, a se umflă, a se desface (PĂSCULESCU, L. P.) prin pieptănare s. de vântul ce suflă în el, a se face vălvoiu. Un săni mare abură, Chica lui Găna infoia; Și Turcu când îl vedea, De frica lui se înneacă. ȘEZ, IX 173. I se infoiaș barbo (Romanai). PĂSCULESCU, L. P. 246¹.

4^a. (Despre pășiri) A se umflă în pens. Tuțca (= curca) se 'nfoate (Timișoara). COM. A. COSMA.

5^a. (Despre unele plante) A se mări prin desfacerea frunzelor, a se învolă; cf. bătut. S'o infoiat ca țerza și s'o infoșof ca țerza. PANN, P. V. I 161, ZANNE, P. I 303. Floarea largă, infoiată. IORGA, CH. I II 39. Paltin infofat, Subțire și nalt. TEODORESCU, P. P. 459.

6^a. (Despre hainele bătute de vânt s. care se fac astfel, ca să nu se lipescă de corp) A se umflă. [P. ext. (despre femei care se îmbracă cu asemenea haine s. cu multe fuste) A se purtă cu haine infoiate; fig. a se fuduli gătindu-se cu haine multe s. nouă. Cf. BARONZI, L. I 110. BACIANU.

7^a. (Despre pielea care se bîșică, despre scoarța pomilor; fig. despre pânteca) A se umflă. De-mă mearge burta pântecului tot infoindu-se..., apoi n'o să mai poată țegă cu cădelnița prin derete mici. V. A. URECHIA, ap. TDRG.

II. Literar, prin apropiere de cuvântul *foaie*; varza s. floarea *înfoaiată* a putut fi considerată ca o varză s. floare «cu multe foi» A se acoperi s. umplea cu multe foi (cf. *Infoaiat*).

[Și: *Infoi* vb. IV^a. | Abstracte: *Infoaiere* (Infoire) s. f.; *infoaiat* (Infoit) s. a. | Adjectiv: *infoaiat*, -ă = umflat, afânat, rărit, îmbibat, crescut, zburliț, etc.; cu multe foi, plin de foi. (Ad I 1°) *Pământul infoaiat are mai puțină vreme de a se înfrădosi*. I. IONESCU, C. 6, cf. 25, 26. *Grăpatul... are de scop de a netezi bucata arată... de a acoperi sămânța... și de a îndesa sau pătrunde pământul infoaiat prin arare*. PAMFILE, A. 61; (ad I 2°) *Se făcu din ea o apă mare, o Dunăre! dar nu mai cră lată, dar nu mai cră înfoaiată!* RETEGANUL, P. I 40/41; (ad I 3°) *Fetele care... îmbădă cu capul zborșit, infoaiat și dupuros, sânt porcile...* «buhă». MARIAN, O. I 213; cf. DR. V. 293; (ad I 1°) *Tărâniț cu pălărieșe și haine albe infoaiate*. IORGA, N. R. A. I 245. *Femeile... cu cîșme mari supt rochia infoaiată*. id. N. R. B. 38. *Impărăteasa, cum cră ea infoaiată numat cu fuste și cu rochiță de mătăsuri și de catifele...* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. (P. anal) *Pălăntie infoaiete*. ALECSANDRI, I 139; (ad I 7°) *Pielea de pe spinare [viteilor] [bolnave] e apă de infoaiată, că atingînd-o cu mâna, focădește, ca și când ar fi deslipită de carne*. MARIAN, ap. HEM. 171^{1/2}; (ad II) *Arabescuri formate de ramuri infoaiate*. ODOBESCU, II 188. | Pronunț. -fo-i(a)-].

— Dintr'un lat. pop. *infollo, -are (din *in-* și *follo*, cf. *folliat* «un fel de încălțăminte largă imitînd foalele fierarului»). Cuvântul se găsește și la Aromâni: *mfu'are* «a umplea un burduf cu lapte, cu brînză etc.», *disfu'are* «a începe un burduf de brînză». CIHAC, I 97, P. Papahagi. Noțite etimologice 35. CDDE. nr. 619. Cf. *Infuțecă*, *sufuțecă*.

INFOLFOȘĂ vb. I^a. *Charger*. — Trans. (Complementul e omul) A încărca pe cineva cu diferite obiecte, umplîndu-i brațele, buzunarele etc. *Te infofoșează muma sau un prieten, când îți umple buzunarele, sînul, și-ți mai pune și-a vreo legătură mare, pere etc.* (Telecoman). ION CH. VII 252. [A djectiv: *infofoșat*, -ă = încărcat (dar nu la spinare). ib.]. — Cf. *Infofoli*.

IN-FOLIO loc. adj., s. a. sing. *In-folio*. — (Formatul unui volum) În care coala de tipar e îndoită în două; p. ext. carte de formatul acesta, foliant. *L-am găsit cu o mare carte in-folio dinainte*. C. NEGRUZZI, I 4. *Manuscrite... de formatul in folio*. ODOBESCU, I 343. *Multe ore plăcute am petrecut împreună în mijlocul acestor in-folio*. GHICA, ap. DDRF. [Pronunț. -i-o. | Fără formă deosebire la plural. | Familia: (c germ. *Foliant*) foliant (pronunț. -li-ant) s. a. = volum in-folio. Două mari foliante despre viețile sfinților. SBIERA, p. 95.]

— N. din lat. *in folio* «în foaie».

INFOLOSI † vb. IV^a v. *folosi*.

INFOLTIT. -Ă adj. *Ventru*. — Cu burta mare (vorbind de animale). PĂSCULESCU, L. P. *Este-o mînzuliță Folte și infoltită* (Târgoviște). ib. 40.

— Derivat din *folte*, cu pref. *in-*.

INFOMĂT. -Ă adj. *Affamé*. — Infometat. Oboșit, infomat, tremurînd, fără bani. DELAVRANCEA, ap. TDRG.

— Cuvînt literar, derivat (după fr. *affamé*) din *foame*, cu pref. *in-*. Cf. *Infometă*.

INFOMETĂ vb. I^a. *Affamer*. — Trans. A lipsi pe cineva de cele trebuincioase pentru hrană.

a face pe cineva să sufere de foame, a chinu, a constrînge prin foame s. prin foamete. [Adjectiv: *infometat* (negativ: *ne(i)infometat*), -ă = lipsit de cele trebuincioase pentru hrană, chinuit de foame; constrîns prin foame s. foamete; suferind de foame, flămînd (tare și mereu). *Otiori infometate ce hrana 'n țipețe țî cer*. N. RADULESCU-NIGER, ap. TDRG. *Impiedecîndu-se de un bostan scos de puerce, cadă mai peste infometajii copilașii*. M. FLORIAN, SAM, I 387. | Abstract: *Infometare* s. f. = acțiunea de a infometă.]

— Derivat din *foamete*, cu pref. *in-*. Cf. *Infomat*.

INFORFOCĂ vb. I^a refl. *S'altîțer, se pomponner*. — (Ironie) A se împoțoni, a se găti. CIAȘANU, v. [Prez. ind. *mă infofochăz*. | Și: *Infofoacă* vb. I^a, ib. | Adjectiv: *infofocat* (*infofoșat*), -ă = împoțonat, gătit. ib.] Cf. *Infofoșat*.

INFORFOIAT, -Ă adj. *Exageré, extravagan*. — (Transilv., despre felul cuvîntă de a vorbi, de a se îmbrăca, de a se prezenta) Exagerat, extravagant. Cf. *VICIU*, GL. — Derivat din *forfoiu* (*fârfoiu*) Cf. *fârfoii* și *Infofoacă*.

INFORM. -Ă adj. I^a. 3°. *Informe*. 1° Fără formă (determinată bine. Cf. a morf), cu o formă imperfectă, grosolană, cf. *pocit*, *urîț*; p. ext. nelucrat, brut. *Ca mîndrețu veți și fără infoaiat să trași folos și din acest material inform*. ODOBESCU, II 316. *Se întâlnesc și micii idolași informi, lucrăși în lui ori în bronz*. id. 145. *Se așteptă încă omul care să renunțecă și să dea o formă materialului împriștat și inform*. IORGA, L. II 612.

2° Fig. Nedesăvîrșit, imperfect. *N'am putut ajunge decît la o încercare informă, cu mult mai jos de legitimele d-voastră așteptări*. ODOBESCU, II 399.

3° P. ext. Cu altă formă decît ne-am așteptat, neproporțional, prea mare. *Un prag inform la o sîrmană cotbă*. CARAGIALE, N. S. 33.

— N. după fr. (lat. *informis* «fără formă»). Cf. *diform*.

INFORMĂ vb. I^a. (S')*informer*. — Trans. A pune în curent, a da cuivă informațiuni, a încunoștința, a înștiința. *Cel ce v'o informat, a cădat să se inducă în eroare*. [Refl. (construit mai rar absolut; de obicei se arată prin la s. de la persoana de la care s. locul de unde luăm informația, iar obiectul informației prin de, despre s. printr-o propoziție obiectivă) A se pune în curent, a lua informațiuni, a căuța să aflu, a cerceta (I 5°). *Informându-ne de locuința acestui vestit distilatlor, ni se răspunse că...* C. NEGRUZZI, I 325. *M'am informat în urmă că cel puțin în Târgu-Jiu s'au îndreptat lucrurile*. MAIORESCU, D. IV 521. *De la o vreme el nu mai are decît izvoarele unșureți pentru a se informa, pe lângă acele care fusese folosite de predecesori: Ureche și Simion Dascălul*. IORGA, L. I 91. *Ei vine să se informeze*. GOGA, T. N. VI 1537. *M'am informat la gară de la impiegat cînd pleacă tremul*. [Și: *Informul* † vb. IV^a = a informă, a lămuri. *Prevorovire*. *Informuinđ cettlorul* (este titlul unui capitol din) CANTEMIR, HR. 215. | A djectiv: (după fr. *informé*) *informat* (negativ: *neinformat*), -ă = care a fost pus în curent, căruia i s'au dat informațiuni, care a primit relațiuni (complete), încunoștințat. *Acest jurnal e de obicei bine informat*; — (după fr. *informateur*) *informator*, -oare (adesea substantivat) = (cel s. cea

care informează, dă relații (exacte), pune la curent; p. ext. autor de la care culegem informații. *Informatorii* sîi se par a-i fi dat... o noțiune confuză. HASDEU, I. C. 184. Pe vremea lui, spune aceluși informator, toterii trebuiau să steie în picioare la Divan. IORGA, L. II 115. (Jur.) (Spre deosebire de martor) Cel chemat înaintea unei instanțe, numai spre a da informații, nu și spre a depune mărturie; — (în Transilv.) **informativ**, -ă adj. = care servește ca informațiune. *Vot informativ*, cf. *vot consultativ*. | **Abstracte**: **informare** s. f. = acțiunea de a informa; — (după fr. *information*) **informațiune**, **informație** s. f. = relațiune (ce se dă, se ia a. se primește) despre ceva, cunoștință, cf. cercetare, iscodire, încunostințare, știere, veste, † auz (I 2°). *Starea informațiilor noastre arhologice nu este ajunsă la un grad care să ne permită a determina epoca...* ODOBESCU, II 183. *După lege, consista de informații trebuie să înainteze raportul ei în 10 zile.* MAIORESCU, D. IV 38. *A copiat-o cu informații proprii.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST., II 301. *Acest autor are o bogată informație pe se servește de multe izvoare.*

— N. după fr. (lat. med. *informo*, -are, idem.) Cf. *informul*, *informălu*.

INFORMĂ vb. 1^a, 1°. (Se) former, (se) constituier. 2°. Se parer, s'embellit.

1°. [Învechit; în Moldova, apoi prin Mehedinți, Argeș, Vâlcea, pop. și azi] **Trans.** A formă, a alcătui, a face, a constitui. *Purind mulți steaguri, nici unui arme. Doar cu strigarea informă larme.* ZILOT, C. 353. *Porunci să aducă o pielică de bou... o făcu săgii foarte subțiri, cu carele înformă o circumferență de coprinde de 500 de pași.* E. VĂCĂRESCU, IST. 257⁴⁹. *Am urmărit asemănările noastre cu limba latină... dar nu ne-am bălăuțat capul cu neasemănările — și tocmai neasemănările informează... genul limbilor și desparte o limbă de alta.* RUSSO, s. 87. [Hotarul județului] apucă pe la Mășălești... informând un cot cu Moinița. I. IONESCU, D. 10. | **Ref.** A se formă, a lua formă unui lucru. *Acești patru lei lurnă pe gurile lor niște apă întocmai ca cristalul de lîmpede, care, cu curgerea ei în lighean, se informă în felurimă de pietre scumpe.* GORJAN, H. I 66.

2°. (La Românii din Serbia) **Ref.** A lua o formă frumoasă; p. ext. a se găti, a se chică. *Toatele cî și le luă și mai mîndru se 'informă.* GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 305. *Din Alexandru Ghica a ncepui școlale (= școlale) în Tara românească, veni Cuză și să 'informă școlalele.* GRAIU I S. *În Jina avem școlă cu gază clasă și Unguru leagă cărți ungurești mai cu de-a musai, ca să să 'informeze limba lui.* Ib. II 110.

[S]: (c) **formă**=**formă** **informă** vb. 1^a; — (cu sufixe românești) **informul** fvb. IV^a=(trans.) a alcătui, a aranja, a ticlui; (refl.) a lua formă chipă, a se transforma în... *Vulpea dară într'acesta cuvî și socoteală își ordîndu și cuvintele își informul.* CANTEMIR, IST. 85. *Glazul și aripele corbului dîndu-i, și cea din moșie a pardosului peștericune lăsîndu-i, cu bură seamă pardos-corb sau corb peșterii se va informul.* Id. Ib. 105; — **informălu** † vb. IV^a refl. = a se lustrui, a se fețui. *Tîșeron... mergînd în Grășia, cei de frunte și aleși filosofi ascultase... Pentru că să se informăluțasă... pre sama lor să dedeaze.* Id. HR. 87¹⁶. | **Adjective**: **informat** (**informat** VĂLCOV, v.), -ă = format; gătit; **informuit**, -ă † = ticluit; **informănit**, -ă † (Jur.) = cu formele făcute, întărit cu formula executorie. *Duădi, de ocaștea cu informuite doveadele a hamelionului tare deverindu-se și cuvintelor lui încredințîndu-se.* **INFORMĂ**, CANTEMIR, IST. 277. **Pré-**

mînd... de la sf. Episcopice actul... Informăluit de înalta odormuire... (a. 1852). URICARIUL, III 251¹²⁸. Cf. 248¹²⁸. | **Abstract**: **informăluire** † s. f. = informație, lămurire. *Pentru că dăm cetitorului nostru puțină informăluire în ce chip adică să poată... să înțîlăgă.* CANTEMIR, HR. 215¹⁷.

— **Formație** cărturărească din lat.-med. **informo**, -are sau din formo, -are, cu pref. in-.

INFORMĂCĂT, -Ă adj. = fermecat, vrîjtit. T. PAPAHAĞI, M. 99¹¹.

INFORMĂLU † vb. IV^a (ș. d.) v. **Informă**.

INFORMĂȚIE, **INFORMĂȚIUNE** s. f. v. **informă**.

INFORMATIV, -Ă adj. v. **informă**.

INFORMUL † vb. IV^a (ș. d.) v. **informă** și **informă** ș. d.

INFRACȚIE, **INFRACȚIUNE** s. f. *Infraction*. — Călcare s. rupere a unui angajament, a unei porunci, reguli stabilite, a unui tratat, a unei legi; cf. violare. *Infractione la regulile ceremonialului.* ODOBESCU, I 324. *Se poate transige asupra unei acțiuni civile, ce deride din o infracțiune.* HAMANGIU, C. C. 425.
— N. după fr. (lat. *infractio*, -onem «frîngere»).

INFRACȚOR s. m. *Infracteur*. — Cel care calcă s. violează un angajament, o regulă, o lege, un tratat; cf. violator.
— N. după fr. (lat. *infractor*, -oris «frîngător»).

INFRĂGEZI vb. IV^a = frăgezi. [Adjective: **infrăgezit**, -ă = frăgezit. *Zâmbeau cu buze infrăgezite de carmin femeile.* C. PETRESCU, s. 192.]

INFRĂIA vb. 1^a v. **infrîna**.

INFRĂMĂȘETĂ † vb. 1^a v. **infrumuseță**.

INFRĂMȘĂ † vb. 1^a v. **infrumuseșă**.

INFRĂMȘĂȘĂ † vb. 1^a } v. **infrumuseșă**.

INFRĂMȘETĂ vb. 1^a }

INFRĂMȘETĂ vb. 1^a }

INFRĂMȘEȘĂ † vb. 1^a }

INFRÂNĂ vb. 1^a (2°) 1°. *Brider* (un cheval etc.). 2°. *Refréner, modérer, maîtriser, dompter, réprimer; (refl.) se contenir, se maîtriser, s'abstenir.*

1°. (În înțeles propriu, întrebunțînd numai în lit. pop.) **Trans.** A pune frâu (unui cal, măgar, cățăr etc.). *Enfren* = freno. ANON. GAR. *Făfrumos înpădă și infrână calul.* ISPIRESCU, L. 4

2°. **Fig. (trans.)** A țineă ceva în frâu, a stăpîni, a domina, a domestici, a stăvilii, a potoli, a calma; (refl.) a se stăpîni, a se abține de la ceva. *Se infrîde neștiința comerțului colora neburiilor (= să astupați).* N. TESTAMENT 1648; *să infrînoși.* BIBLIA 1688. *COD. VOR. 148¹⁹. Acela e desfrîșit bărbat silnic a-și infrîna tot trupul.* PRAXIUL, ap. GCR. I 9¹⁹. *Postele lumit... să le infrînoși și să le hătînoși.* CANTEMIR, ap. TDRO. *Căci înertarea din orice stare... asidzi cetează Rea cugetarea d'o infrînează.* ZILOT, CRON. 351. *Să infrînoși și să îndreptăm pe cei neascultători.* URICARIUL, II 28¹⁹. *Dacii nice cum nu se infrînoși (= nu se abțineau) a treace preste Dunăre.* P. MAIOR, IST. 2. *Acca mare străbutește pre[a] puțin îi infrîna [pe tineri].* BELDMAN, TR. 49. *Vezi infrîna rețele năvîriri.* MARCOVICI, II 9¹².

Să le înfrânăm pornirile... noastre. PISCUPESCU, O. 164. Să înfrânează (= îngrădește, stavilește, reduce) întrebările [vinului] de toate stăpânirile, cu daștia lui. DRAGHI, R. 211. Să-și mai fi gura, să-și mai înfrâneze condeiul. ALECSANDRI, T. 1366. Oamenii... își înfrână rezimțimintele. ODOBESCU, III 468_{1/2}. Dacă dobitoacele n'ar fi fost înfrânate de de mult, ar fi sfârșit pe om. CREANGĂ, P. 209. Se îndărăci, Dar tot ei se înfrână. TEODORESCU, P. P. 546_{1/2}. † S pec. (Jur.) Pravila înfrânează pe creditorii carole... PRAVILA (1814) 21. A înfrână cu pelespe pe cei vinoculi. ib. 2. Pravila îi înfrânează pre pârșig. ib. 11.

[Prez. înfrănez și înfrân. COD. VOR. 148_{1/2}, GCR. II 235, LB.; — (apropiat de frâu și de verbul înșădu) înfrână vb. I. (Ad 1^a) Așa cal îi trebuia... Frumșei mi-î înșădu, înșădu și-î înfrădu. ALECSANDRI, P. P. 790_{1/2}. — (apropiat de plur. frâte) înfrână vb. I. (ad 1^a). | Adjective: înfrânăt (înfrăiat; negativ: ne(î)înfrânăt), -ă = căruia i s'a pus frâu (propriu și fig), stăpânit, dominat, domolit, cumpănat, moderat, abținut; (negativul și cu sensul de: nedisciplinat, licențios, nerețnit, fără frâu). (Ad 1^a) Amândoi caii sânt în curte? — Înșești și înfrânăți. C. NEGRUZZI, III 490. Mai zezi, murgule, legat, înfrânăt și nemăncat. TEODORESCU, P. P. 73°. Vened... ne'nșduat și ne'înfrânat. ALECSANDRI, P. P. 91_{1/2}. Și a scos murgul înșelot și înfrânăt. ION CR. III 196; (ad 2^a) Înfrânăt de cunoștința micșorării mele în gîințe... nu aș fi înfrânăt... ad apur condeiul. GOLESCU, I. 4. Neînfrânata s'opăie a tîndrului viteză. BELDIMAN, N. P. I 72. Să se rașineze omul de a lui voinți ne'înfrânate. KONAKI, P. 259. Mormîntul neînfrânăului Hector. COBUCU, E. 92_{1/2}. Tatarii... neam neînfrânăt și sălbatec. IORGA, C. I. II 156. Trăia înfrânăt (= abținut) de toate poftele trupului. RETEGANUL, P. V 79_{1/2}. — înfrânător, -oare adj., subst. = (acela) care înfrânează, care stăpânește, domina, care reține, oprește, potolește. DICȚ. | Abstracte: înfrânare (cu negativul ne(î)înfrânare) s. f. (Ad 2) Acțiunea de a (se) înfrâna, cumpănare, abținere, temperanță, continență, moderație, reprimare; † negativul și cu sensul de: indisciplina. Tucidides... etc. cum că nici odîndoară să nu fie istorie oșăbită... ca o înfrânare celor desfrînați. LET. I 35_{1/2}. Cu înfrânarea (= abținerea) zburdarea trupescă at amorit. MINEIUL (1776) 90_{1/2}. Neînfrânarea poftei. Înfrânarea și iubirea de ostenală. TICHINDEAL, V. 94. Înfrânătoriu înfrânării te-au ardat pre tine turme. CALENDARIU (1814) 12_{1/2}. Mîntea... oprește... dînd patimilor scdere și pornirei înfrânare. KONAKI, P. 276. O asemene de sine înfrânare (= continență) nă va face mari la suflet. DRĂGHICI, R. 110. Cu înfrânare își stăpînește pofta. PANN, P. V. I 150. Înfrânarea plăcerilor, îndelungarea vieții. ZANNE, P. VIII 631. — înfrânăt s. a. (Ad 1^a) D'un cal alb îi aducă. De'nșdat, de înfrânăt. SEZ, III 64. — înfrânătără † s. f. = înfrânare. ANON. CAR.

— Din lat. *infrēno*, -are, idem. Cf. de s'frānā.

INFRĂNĂTURĂ s. f. v. înfrână.

INFRĂNGE 1^a. Briser, couper. 2^a. Briser (le cœur). Violes, enfrāndre (une loi, un ordre). Abatte. Ectirper. 3^a. Contracter une maladie sexuelle. 4^a. Flēchir, convaincre. 5^a. Vaincre. 6^a. Se repentir. 1^a. Trans. și refl. A (se) rupe, a (se) frânge. Și va aduce den turturale sau den porumbăși darul lui... și va înfrânge [dăsoaci] capul lui și va pune prețul pe jărtăvie. BIBLIA (1688) 70_{1/2}. Tine, dragă sufiete, Dramul faainte. Până re ajunge. Unde se înfrânge Drumul jumătate. MARIAN, I. 441. | (Neobincinut) A-și pierde

forma originară, adaptându-se s. modelându-se după... Cuvintele nouă rămân așa cum le întroducem, fără a se înfrânge după formele vechi. MAIORESCU, CR. I 376.

2^a. Fig. (Despre inimă) A frânge, a rupe, a zdrobi, a sfărâma. Înfrânge-ți cu foame și cu seate inima ta. VARLAAM, C. 19_{1/2}. Pauca... a înfrânt și a zdrobit tîma poctului. ODOBESCU, III 85_{1/2}. | (Despre voie, lege, ordin etc.) A călca (în picioare), a nu face pe placul cuivă, a trece peste... a nu țineă, a viola o lege, a nu se conformă unui ordin, a nu accepta o poruncă. Eu nu fi-nfrāng voia ta. MAT. FOLC. 94. | (Despre trup) A zdrobi, a doborî. Trupul și-au adăscit și i-au înfrāntă. DOSOFTEIU, V. S. 68. | (Despre cusururi, greșeli, obiceiuri rele, vîrji) A face să înceteze, a curmă. Să vezi pe Andrei cum își notează fiecare cusur și cum discutăm mișloacele prin care le-am putut înfrānge la copil. BRĂTESCU-VOINESTI, L. D. 16.

3^a. † S pec. (Med. pop.) Refl. A căpăta s. a avea scurgere, blenoragie, sculament (POLIZU). (Bărbatul) s'au înfrānt în curgeroa lui (= a căpătat sculament) BIBLIA (1688) 82°. | S'a înfrānt se spune despre un om care a abuzat de viața sexuală; de asemenea și pentru unul care umbă bleșoșat și adus de la spate: Cutare s'a înșurat bătrîn și a luat o fald tîndă. S'a înfrānt. (Brașov). Com. PANTU.

4^a. Fig. A învinge s. zdrobi rezistența cuivă, p. e. t. a înduplecă, a convinge, a seduce. Nici cu daruri nici cu înfrāncări nu-î pot înfrānge. MINEIUL (1776) 105_{1/2}. Să puteți înfrānge... o femeie. DOSOFTEIU, V. S. 164. La Sânt-Im... se înfrānge tarna (= se birue asprimea iernii), dacă a adus-o Sânticoară cu cal alb. MANGIUCA, ap. TDRO.

5^a. (Despre dușmani) A învinge cu totul, a zdrobi, a nimici biruind. Domnul... înfrānt-au (= conșegrit) în zi de mîntă sa împărășii. CORESI, PS. 315. Tu mi-ai înfrāntu-mi pînzății. DOSOFTEIU, PS. 29. Le înfrāng și le biruă. id., ap. VB. I 212_{1/2}. Birul Constantin și-î înfrāntă. id. V. S. 17_{1/2}. De aceea dată i-au fost înfrānt țară. M. COSTIN, ap. GADEL. Și i-au înfrānt Turculei pe Turci. LET. II 264_{1/2}. Ostapul... și înfrānge și-î respinge [pe barbari]. ALECSANDRI, P. II 15. Îi ajulase oșura protivnicilor... de-î înfrānce. ISPIRESCU, L. 51. (Refl. = pasiv). Pe șesul acesta s'au înfrānt ambițioase planșuri a ungurității Romān Matias Corvin. C. NEGRUZZI, I 193.

6^a. Refl. A se căi, a se pocăi, a-î părău rău, a reveni la sentimente mai bune. Dăjnită-se amă și se înfrāngă și se smerită greșitul. CORESI, EV. 27_{1/2}. Cf. 273_{1/2}. Au s'dut domnul că s'au înfrānt [boiarii]. BIBLIA (1688) 316. Îndestul este să se înfrāngem, ca să înfrāngem toia păterilor... și vom fi... tîndănditor de frumșețea cea adăscărită. PISCUPESCU, O. 168.

[Se, conjuga ca frānge. | Adjective: înfrānt (înfrānt †), -ă, cu negativul ne(î)înfrānt, -ă, întrebunțat cu deosebire în înțelesul de mebrut, neinvins, invincibil. (Ad 2^a) Cu inemă înfrāntă și cu ispededante rugăciune făcă. CORESI, EV. 14_{1/2}. Cf. 428_{1/2}. 523_{1/2}. Duh înfrāntă. id. ib. 162/16. Se rugă... cu inima înfrāntă. VARLAAM, C. 306. Cet înfrānti cu inema. DOSOFTEIU, V. S. 1. Cu o inimă înfrāntă și cu suflet umilt. PANN, P. V. I 143. Cu inima înfrāntă... cu sufletul zdrobit de mîhnire. ISPIRESCU, L. 214; (ad 3^a) Înfrānt = bolnav de sculament, de o boală venerică, sifilitic. POLIZU. Gonească afară den tabără tot înfrāntulă. BIBLIA (1688) 97; (ad 4^a) Gallus, înfrānt prin cîntările temniței, fu scos ta sine la lumină. ODOBESCU, III 319_{1/2}; (ad 5^a) Rășboiul s'au neînfrānt de țimbă părțile. ARHIVA E. I 110. Și la rășboate neînfrānti era într-o vreme. LET. I 8_{1/2}. Dacă își văză oastea înfrāntă. ISPIRESCU,

U. 42/2. *Eră mai toldeaua infrânți de dâncii.* SBIERA. P. 314/11; — **infrângător** (negativ **ne(f)infrângător**), -oare = care se poate infrânge. [Pofta sexuală] *să face pornitoare și neinfrângătoare.* PICUPESCU, O. 110. | **Abstracte; infrângere** s. f. = rupere, zdrobire, pierderea unei bălăli mari, învingere desăvârșită suferită de cineva; căință, pocăință, revenire la sentimente mai bune; infracțiune (SĂINEANU, D. U.), contravenție, violare (DDRF.). [Ad 2.] *M'au cuprins infrângeri de moarte.* BIBLIA (1688) 238. *Cu infrângerea inimii la picioarele lui a mă lăcăși ași poști.* CANTEMIR, IST. 134; [ad 67] *Și cu mulță infrângere și cu mulță grăte.* CORESI, EV. 19/2. *Dă-mă... infrângere sufletului.* MINEIUL (1776) 200/1; — **infrânt** s. a. = boală de om (nedefinită). H. V. 198; — **infrântură** s. f. = infrângere. (Med. pop.) scurgere, blenoragie. *Neputând suferi rușinea și infrântura sa.* DOSOFTEIU, V. S. 53. *Pentru infrântură... să te terpenți și să pici 10c. picături într'un păhdrel.* SEZ. IX 126.

— Din lat. pop. **infrango**, -ere (în loc de **infringo**, -ere) «frang de tot» (cf. DR. IV 692).

INFRĂNGUÎ vb. IVa. *Tîrer les rênes.* — A strânge frâul calului și a-l face astfel să se oprească sau să se dea îndărăt. *Ștefan-voivă apă-ăuză și pe col încremenă, Căhul îndărăt infrănguă.* *Ioră Mîlul ce mi-și făcă? Măna pe dârlog punea: «Stă, domnule, că nu-i așa!»* MAT. FOLC. 212.

— Pare a fi o contaminare între **infrână** și **infrânge**.

INFRĂNTURĂ s. f. v. **infrânge**.

INFRĂȚI vb. IVa. I. *Unir en frères. Frater-niser, vivre en frères.* II. *Taller.*

I. Trans. A face pe cineva frate (de cruce); a-l apropia, a-l lega, a-l uni cu altul prin dragoste frățescă. *Dorsal înfrățiturilor nu numai că înfrățeste pe locuitorii unei [dri... URICARIUL VIII 107/2. Un cuget, o gândire, Pe toți să ne 'nfrățesc.* ALEXANDRESCU, M. 204. *Giur să mi te înfrățesc.* ALECSANDRI, P. P. 142/12. | [Ref.] A se face frate cu cineva, a se lega, a se uni cu cineva prin dragoste frățescă, a se împrieteni ca doi frați, a se întovărăși frățeste, cf. **frater-niză**. *S'au înfrățit cu dânsul.* LET. III 57/2. [Apele] *Se înfrățiseră cu Argeșul, copleșiseră lunca Oleniții...* CONV. LIT. XLIII 927. *Lăpui cu mitei... se săruiau înfrățindu-se.* SPIRESCU, L. 1. *Noi cu toți să ne 'nfrățim.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 205. *Și cu toții te 'nfrățești.* PĂSCULESCU, L. P. 259. *Este un frate și o soră: ei te frați și se 'nfrățesc.* (Soarele și luna). GOROVEI, C. 352. | Spec. (Banat; complicit prin evr. bine) A da cuivă jumătate din avere, făcându-l «frate» (= coproprietar); *M'am înfrățit cu musterea pre bine.* COM. A. COCA.

II. (Despre plante sau cereale). Intrans. A crește înmulțindu-se de la rădăcină; a iei, a da mai multe fire de la rădăcină; cf. **copill**. *Săcară mai mult să fie grăpă de cât orată, fiindcă apă numai odrălește și înfrățeste (de la o rădăcină țes mai multe spice).* I. IONESCU, C. 180. *Inaugurarea scării de toamnă este de a sta mai mult timp în pământ și de a înfrăși mai mult, id. 179. Grăul semănat rar înfrățeste.* id. P. 538. *Grăul înfrățeste nalt de-o șchioapă.* DELAVRANCEA, V. V. 175. *Sămănau câte un pumn de măluta, care, dacă da Dumnezee un vec buș, redă apă de tare și se înfrățea apă de des, încă...* (Transilv.) I. BROȘU, CONV. LIT. XIX, 469.

[Adjectiv: **infrățit** (negativ: **ne(f)infrățit**), -ă = unit, legat (unul cu altul), întovărășit frățeste; (despre cereale) crescut în mai multe fire de la

rădăcină, des; cf. **infrățit**. *Prin științe și prin arte nașile înfrățite, În gândire și în pace drumul gloriei găsec.* ALEXANDRESCU, M. 16. *Bulgarii... Români... înfrății împreună, întemeieră un stat.* BĂLCESCU, M. V. 7/1; — **infrățitor**, -oare = care înfrățeste, care unește, legă în dragoste frățescă. *Lunca înfrățitoare a Mălcovului.* ODOBRESCU, I. 170/11, cf. 320/22. | **Abstracte; infrățire** s. f. = acțiunea de a (se) înfrăși sau a (se) face frate de cruce; (despre cereale) creștere în mai multe fire de la rădăcină; p. ext. frele crescute astfel. *Cu a căror țărână în primăvară să acopăr înfrățirile grăului și acesta apă îndămnăle cresc.* I. IONESCU, C. 172. *Orice vie simțire n'apropie de tine cu o dulce înfrățire.* ALECSANDRI, P. P. 240, cf. 6. [Acești tineri] se mai numesc frați de cruce și frații din dragoste, iar acțiunea acestei frății sau înfrățirii se numește **infrățire**. **MARIAN**, SE. II 84. *Să facem sfânta unire, adică înfrățirea dorită de strămoșii noștri.* CREANGA, A. 162. *Lă se dă apoi o furcuță de lemn... Peste prag — unul... despică surculă care este semnul înfrățirii lor până la moarte.* PAMFILE, D. 140. *Nu trebuie să rămână de loc pământ printre înfrățirile rădăcinii.* PAMFILE-LUPESCU, CR. 50. *Popușoi, cu toate că ar fi lăsați rari la prășitorii, se îndălesc printre înfrățire sau cochilire.* PAMFILE, A. 183; — **infrățit** s. a. = înfrățit.]

— Derivat din frate cu pref. **in-**.

INFRĂUĂ vb. I v. **infrână**.

INFRICĂ vb. I (S') *effrayer*, (s') *épouvanter*. — (Întrebuințat mai mult în limba veche și în lit. pop.) Trans. A văl s. băga frica în cineva (prin amenințări s. sperându-l), a înfricoșa; refl. a-i fi cuivă frică, a se teme, a se înfricoșa. *Infricatu fu Filicului și răspuse* (= spăimântă în TESTAMENT, 1648; **infricoșându-se**, BIBLIA 1688). COD. VOR. 63/12-14. *Se mersera pre mîlocu de umbra morții, nu infricu-me de veu.* PSALT. (SCH.) 39/9-10. *Cu virtutea sa foarte nu infricau pre Sarvar.* ȘINCAL, HR. I 124/2. *A dumnaștrui multe nimico nu-i infrică.* BELDIMAN, TR. 52. *Nănașul trebuie numai decăt să deie ceă, căci moașă îl infrică,* că-i duce bălatul adică fîndi acasă. **MARIAN**, NA. 239. *Potera... se'nfrică, se'n-spăimântă.* id. I. 10. *Dar el nu se infrică de loc.* RETEGANU, P. V. 24/12. *Fata... nu mai este infricată.* id. II 76/2. *Nu mai tu, Slane, ești unvici care te-ai infricau.* CĂTANA P. B. 45. *Să se'nfrice maticile, Să nu'nstrine fele.* HODOȘ, C. 77. *Dracu atuncă ad'nfrică.* ALEXICI, L. P. 187/22. [Adjectiv: **infricată**, -ă = înfricoșat (cu sens activ) care inspiră frică, care e de temut, îngrozitor, înspăimântător, grozav, stranic, teribil; (cu sens pasiv) care a fost cuprins de frică, înspăimântat, cf. în timiditate; (cu negativul învechit) **ne(f)infricată**, -ă = pe care nu-l poți înfricoșa, nu-l poți face să-i fie frică, nu-l poți intimidă, curajoș. *Ca Domnul sus, infricau, împărat mare prespe tot pământul.* PSALT (SCH.) 90/2. *Dumnezee cu a sa înfricată scotiniță și cu mîna creia tare a lui.* CORESI, EV. 112/12. *Zisua care înfricată a giudețului.* VARLAAM, C. 327. *Te veri teme de infricatușu giudețu.* CUV. D. BĂTR. II 451. **Infricate**, slugile s'au pus pe călău. **MERA**, B. 134. *Inpozi zîn (= vin) împușcoți și de lunuri înfricată.* T. PAPAHAĞI, M. 7/22, cf. **DENSUSIANU**, T. H. **Netinfricatul oțean.** | **Abstracte; infricare** s. f. = înfricoșare, spăimânt, frică. *Să n'otă 'nfricare să cadă p'un prieten.* COȘBUC, E. 135/22.]

— Derivat din frică cu pref. **in-**. Cf. **infricoșă**.

INFRICOS, -oasă † adj. v. **fricos**.

INFRICOȘĂ vb. 1^a. *Faire peur, effrayer; avoir peur.* — Trăns. A băgă (amenințând s. sperind) frică în cineva (în oase), a înfricoșa, a intimidă, cf. speria, înspăimântă, îngrozii. Cea ce-mă mai înfricoșează. CORESI, EV. 302^{1/2}. *Muncile cu care îl înfricoșază [pe om] înfrățeau.* BIBLIA (1688) P. 3^{1/2}. *Acetiți Thrachi... dau cu sulfa în sus, când tună și fulgeră, înfricoșând pre Dumnezee.* HERODOT, 237. *Au trimes de l-au întrebă dându-i strămoare, înfricoșându-l că-l vor munci.* LET. II 22^{1/2}. *Dumnezee... au înfricoșat pe cei ce ocărăsc învâștăra.* URICARIUL, I 75^{1/2}. *Fiu lău nu vrea să vie, pe mine mă înfricoșez.* BELDIMAN, O. 17. | Refl. A-i fi (cuiva) frică, a fi cuprins de frică (mare), cf. a se speria, a se înspăimânta, a se îngrozii. Nu le se cădă lor să se teamă și să se înfricoșeze. CORESI, EV. 234^{1/2}. *Ne-am înfricoșat cu frică mare.* DOSOFTEIU, V. S. 8^{1/2}. *Nici te-ai înfricoșat de băștile trupului.* MINEIUL (1776) 167^{1/2}. *Nu s'au înfricoșat de Dumnezeu.* LET. 84^{1/2}. *Au venit el înșuși, înfricoșându-se, și s'au închinat la împărat.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 255^{1/2}. *Sufletul... nu se înfricoșează de vreo noadă tulburare.* KONAKI, P. 279. *Înfricoșează-te de pedapsa ce te așteaptă.* BELDIMAN, N. P. II 17. *Tată, nu te înfricoșă, că eu sânt.* CREANGĂ, P. 79. *Nu te, dragă, înfricoșă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 32, cf. RETEGANUL, P. IV 39^{1/2}. *ȘEZ. III 29^{1/2}.* *Se îngroză și se înfricoșă, ISPIRESCU, U. 97^{1/2}.* *De oameni cine nu se rugănează, nici de Dumnezee nu se înfricoșează.* ROMĂNUL GLUMET, I 55^{1/2}. [Și: **INFRICOȘAT** vb. 1^a. | Adjective: **INFRICOȘAT** (dial. **INFRICOȘAT** CAT. MAN. 145, 328, **INFRICOȘAT**; cu negativ: **ne(î)infricoșat** DOSOFTEIU, V. S. 9^{1/2}), -ă. (Cu înțeles actual; în sens rău) Care inspiră frică, îngrozitor, înspăimântător, grozav, strașnic, teribil, înfricată. Tu înfricoșată ești. CORESI, PS. 202. *Pădășilor teamă de înfricoșatău județ.* CORESI, EV. 4^{1/2}. *Toți am învie-va Dumnezee înfricoșăți și înfricoșăți și-va adună.* IB. 37^{1/2}. *Înfricoșat taste și înșăși ruga dracilor foarte.* VARLAAM, C. 69. *Cea înfricoșată... judeată.* BIBLIA, (1688) pr. 4^{1/2}. *Un războiu foarte înfricoșată.* MAG. IST. 236^{1/2}. *Vor să se împărțască sfintilor și înfricoșatelor țaine.* LET. III 311^{1/2}. *Pomenirea marelui și înfricoșatului cutremur.* MINEIUL (1776) 152^{1/2}. *Să făcuseră înfricoșoși, pini de tină.* BARAC, T. 7. *Răul ne pare o fiară amarnică înfricoșată.* KONAKI, P. 284. *Ală spaimă mai înfricoșată l-au cuprins.* DRĂGHICI, R. 169. *Pașa lui eră înfricoșată, privirea cruntă.* RMINESCU, N. 15. *Venind un vârtje înfricoșat, a ridicat pe pincerele împăratului în sus.* CREANGĂ, P. 89. *O fiară înfricoșată.* ALECSANDRI, P. P. 165^{1/2}. *N'a mai rămas nici urmă de înfricoșatul balaur.* RETEGANUL, P. IV 48^{1/2}. (A d v e r b) *Vântul... suflă... înfricoșat.* ALECSANDRI, P. I 48. *Îi tead și lui ursul înainte, mormăind înfricoșat.* CREANGĂ, P. 108. (În Muntania în sens bun) *Grozav (de mare, de bun etc.), minunat, extraordinar, enorm. S'au făcut un rău înfricoșat.* BARAC, T. 12. *Florile cele mai înfricoșate și cu miro... mai ager.* GORJAN, H. I 86. *Se apucă și ea de adă niște bucate înfricoșate.* ISPIRESCU, L. 23. *Apoi făcu o nuntă d'alea înfricoșate.* ID. 344. *Chemase... pre toți boerii... la o masă înfricoșată.* ID. 152. (Rar, cu sens pasiv) *Cuprins de frică, intimidat, p. ext. timid. Tare eră diruși și înfricoșafi la suflet.* HERODOT, 463; -**INFRICOȘĂTOR**, -oare = care sperie, înspăimântă, care bagă frică sau groază în cineva, înfricoșat, înfricată, îngrozitor, teribil. Nu știu ce înfricoșătoare presimțiri... au venit și au sfârșit diata sa înmă. C. NEGRIUZZI, I 28. *Palatul are un aer înfricoșător.* ID. III 460. *Cum înfricoșător să-l vezi noaptea sus la comandă, cum privești înfinitul mării.* DUNĂREANU, CH. 56. | Abstracte:

INFRICOȘARE s. f. = acțiunea de a băgă frică în cineva, amenințare, intimidare; p. ext. frică mare, spaimă, groază. **INFRICOȘARE.** MARDARIE, L. 3652. *Nici cu daruri, nici cu înfricoșări nu l pot înfrânge.* MINEIUL (1776) 105^{1/2}. *Facem pomenire aceti înfricoșări [e vorba de un cutremur de pământ.] ib. 163^{1/2}. Pe unit dobândindu-i va făgăduțeli, pe alții știindu-a cu înfricoșări.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 250^{1/2}. *Dar acea înfricoșare... tot slăbește.* KONAKI, P. 284. *Nu cumăd ești vreaș nălc, vreo înfricoșare? (= sperietoare?)* PANN, E. V 70. - **INFRICOȘĂTOR** (**INFRICOȘĂTORĂ**) † s. f. = înfricoșare. *Îngrozători și înfricoșători să se zică porunca.* CANTEMIR, IST. 27. - Derivat din **fricos**, cu pref. **in-** (după modele ca **vărtos** — **învărtos**).

INFRICOȘĂTORĂ † s. f. }
INFRICOȘĂTORĂ † s. f. } v. **infricoșare**.

INFRIGARĂ vb. 1^a v. **infrigări**.

INFRIGĂRI vb. IV^a *Embrocher, mettre à la broche.* — (Rar) A pune în frigare. *Năndii la noi și răpi pe cel mai gras dintre noi și numai de căi îl înfrigări, îl fripe și îl mănă.* GORJAN, H. II 34. [Și: **infrigără** vb. 1^a **COSTINESCU**.] - Derivat din **frigare**, cu pref. **in-**.

INFRIGOSĂ † vb. 1^a *Refrôidit.* — A răci. LB. - Derivat din **frig**, cu pref. **in-**, după modele ca **frică** — **infricoșă**.

INFRIGURAT, -Ă adj. 1^a. *Prisonnant (de fièvre, de frayeur).* 2^a. *Glacial.* — (Cuvânt literar). 1^a. *Apucat de friguri; fig. febril.* *Când glasul tinereții moarte și-al vâselor înfrigurate, Rădător, fără repaos, La poarta sufletului bate...* GOGA, P. 115. || P. ext. *Apucat de fiori de frică, tremurând de frică.* Am primit înfrigurat ordinea... SADOVEANU, P. 8. 135.

2^a. (Neobicinuit) *Rece, înghețat, glacial.* *Ce vrei crișdul să poarte decât vreme înfrigurată?* NENITSCU, ap. DDF.

- Participiul unui verb **infrigură** (neintrebunțat), derivat din **friguri** cu pref. **in-**.

INFRIZURAT, Ă adj. *Frisé.* — Cu părul frizat, dichisit, cu frizur. *Nu văd oamenii aceștia căi sânt de uricioși și de ridiculi, apă lîși, înfrizurați și lustruși?* VLĂDUȚĂ, D. 29.

- Formație personală din **frizură** și pref. **in-** (fără ca verbul **infrizură** să fie uzitat).

INFRUCTUOS, -OASĂ adj. *Infructueux.* — (Franțuzism) Care nu dă fructe, neroditor; p. ext. care nu dă rezultate așteptate, cf. **zădărnice**. [Pronunț. -tu-os.] - N. după fr. (lat. **infructuosus**, -a, -um).

INFRUMESEȚI † vb. IV^a v. **infrumusețea**.

INFRUMUȘĂ vb. 1^a }
INFRUMUȘĂ vb. IV^a } v. **infrumusețea**.
INFRUMUȘĂ vb. 1^a }

INFRUMUȘĂ vb. 1^a v. **infrumusețea**.

INFRUMUȘĂ vb. 1^a. (*S'*) *embellir.* — (Prin Ardealul nordic și azi, mai de mult și în Moldova. Trans. și mai ales refl.) A (se) infrumusețea, a (se) împodobi. *Așa și de ală oardă (și)intele mușteri coale ce upovădă (= nădăjdindu) spre Dumnezeu, și-și infrumusețea stre (= să odobii).* N. TESTAMENT 1648; să împodobii pre dănele. BIBLIA 1688). COD. VOR. 152^{1/2}.

Să nu tai mămăliga din frunte, că te infruntează altul. GOROVEI, CR. 2004. Tare, măcă, mă infruntă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 175. (Prin cu se arată mijlocul cu care se face musturarea) Iară părintele nu-i deade nice a gră, ce-l foarte infruntă rău cu sfintele scripturi. MOXA, ap. GCR. I 60/12. L-au infruntat totu-său cu cuvântul, zicându-i: mai bine să moară în legea creștină decât să se facă... Turc. LET. III 62/37. (Prin prep. pentru se arată motivul muștrării) L-au infruntat pentru hainie. LET. II 125/22. Îi infruntă pentru șapla mizelească. ISPIRESCU, L. 77. (Adesea în legătură cu ecocări, scerțai, dojenis, cu care e aproape sinonim) Infruntându și dojenind pre un episcop. DOSOFTEIU, V. S. 116. Infruntă și coarță pre acii carți nu mănuesc pre surumant. SICRIUL DE AUR, ap. CCR. 124. Mai bine este să nu dai săracului, decât să-l odrăști și să-l infrunți. MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. Împărțal odră și infruntă pre aiugile cele tocht. CĂTANĂ, P. B. I 29. † M'am mirat, cum... bătrânețele nu te infruntează (= te silesc, îndeamnă, muștrându-te) să-ți aduci aminte de moarte. MAG. IST. I 89/22.

† Infrans. A se rușina, a se înfrinși (= a i se urca sângele în frunte, cf. în obraz) de rușine. Rușinează-se și să infrunțeze cel ce cercă sufletul micu (: que ceux-là soient honteux et rougissent, qui cherchent mon âme). BIBLIA (1688), ap. CCR. 190.

II. (Înțeles modern, după fr. *affronter*) A lua o atitudine (provocătoare) de opoziție hotărâtă în fața cuiuvs. s. de rezistență curajoasă în fața unei primejdii, a se opune (cu fruntea ridicată), cf. a ținea piept (cuiva), a bravă. Cine poate... pe un dușman puternic foarte, cu acest chip a-i infruntă? BELDIMAN, O. 42. Infrunțaseră trufia semănului. C. NEGRUZZI, I 30. Știe a infrunzi cu bărbăție chiar furia unui popor turbat. ALEXANDRI, T. 1454. Gura ta lăng' a mea gură Pe toți ești infruntând, Imi făcea... jurdmințe dulci. OLLĂNESCU, H. O. 377. În țapetele ce avusese să infrunze. ISPIRESCU, U. 66/14. || A suportă bărbătește (o amenințare, o provocare), cf. a desfid. El se uită la ea lung; ea îi infruntă căldătura. CARAGIALE, T. I 64/2.

[Sensurile abatre, couper, trancher] date de PONTBRIANT nu se pot atesta și sânt suspecte. | Prez. indic. *infrânt*, (mai de mult aproape numai) *infrunțez*. MARDARIE, L. 2569. DOSOFTEIU, V. S. 154, etc. | Și (rar, neoblicuit): *frunță* vb. I (ad 2^a) BOLINTINEANU, ap. TDRG. | Adjective: *infrunțat* (cu negativul *ne(in)frunțat*), -ă. (Ad 1^a) Ești acoperemăni... creștinul și ajutătoare ne(in)frunțat. MINEIUL (1776) 152/1. Țigamul, cam infrunțat. Primă bine acest șfai. MARIAN, SA. 236; — *infrunțător*, -oare = care infrunță, care dojeneste, care este aspru la vorbă, cf. violent, brusc. Acest Antioh-vodă când giudecă la ditau, groznic eră; intru tot sămândă tălăni-său lui Cantemir-vodă; giudețul lui ca pe pravilă eră. Numai prea infrunțător. LET. II 62/37. Cu vorbe 'nfrunțătoare să-l muștri. PANN, E. I 56. | Abstracte: *infrunțare* s. f. = acțiunea de a infrunți, muștrare, dojană severă, probezeală (LB.); insultă publică; ofensă, afront (ad 1^a). Fără infrunțare da-i-să-va lui (= nepoșluind-u... da-se-va lui. COD. YOR. III); și nu în infrunțarează BIBLIA 1688) N. TESTAMENT (1648). Toată scriptura carea taste însufleșită de Dumnezeu... foarte taste de înodătură, de infrunțare, de îndreptare... ÎNDREPTAREA LEGII (a. 1652), ap. VB. I 193/22. Grecii se apucasă de mare infrunțare boterilor. LET. III 228/2. El primise o infrunțare grea de la juncle Il'in. BĂLCESCU, M. V. 322. Înghinând infrunțarea, nu zise nimic. ISPIRESCU, L. 185. Această osândă, zicteă el, i se curvine pentru infrunțarea ce i-a făcut

oarecând în tinerețe, ib. ib. 142; — *infrunțat* s. a. = infrunțare; — *infrunțătoare* † s. f. = ceartă, dojană. MOLNAR, ap. CDDE; — (postverbal, neoblicuit, plăsmuit după fr. *affront*) *infrunț s. a.* (plur. -frunțuri) = afront. Eră un infrunț, care subțira mea de sine nu-i puteă mistul. C. NEGRUZZI, I 7.]

— Din lat. pop. *infronto, -are (în celelalte limbi romănice *af-frontio). Cf. *infrunzi*.

INFRUNȚĂCIUNE † s. f. v. *infrunță*.

INFRUNȚĂLĂ s. f.

INFRUNȚĂTURĂ s. f. | v. *infrunzi*.

INFRUNZI vb. IV^a Entamer sans achever. — A începe ceva fără a continua și sfârși, să începe numai și a părăsi; a începe o mănecare și apoi a o lăsa, a mușca dintr'un fruct și apoi a-l lăsa (cf. în fruptă. (GLAȘANU, V.), cf. frunzări. Cuiare doar infrunțește bucatelă te leasă (Măgurele, Teleorman), Com. OLMAZ. Infrunșim numa, hinc Moștilă, știința în spusele mele. JIPESCU, O. 160. [Sens neclar în: Vez-mi au nu-mi veri Acet mușci cărunți? Nu-s cărunți de fel, Ci-s cărunți de oi. Oile-or porci... P'a gură de vale, Prin florile tale, Frunzi le-or infrunzi, Coade le-or dări. Ce-or mai rămdăne, Ciobanii le-or lua, În sân le-or băga. TEODORESCU, P. p. 756. Sensul sheurter du front (se dit des béliers, batte en brèche, combattre la DDRF. e suspect). | Și: *infrunzi* vb. I CIAUSANU, V. | Abstracte: *infrunțitor* s. f., *infrunțală* s. f., *infrunțit* s. a. CIAUSANU, V. | Adjective: *infrunțit*, -ă = care este început și neisprăvit. Un codru de mălatu obid infrunțit. T. CERCEL, SĂM. IV. 408.]

— Derivat, din *frunte*, cu pref. *in-* și anume în sensul special de *fruntea mămăligii* = partea cea mai de sus a ei (cu care nu e bine să începi mămăliga, cf. GOROVEI, CR. 2004). Cf. *infrunță*.

INFRUNZI vb. IV^a Se covrir de feuilles, recouvrir. — Intrans. A da, a face s. a. slobozi frunzi, a începe să se acopere cu frunze, p. ext. a inverzi, cf. odrăsi. Când amu sieblăde ei vor fi tinereale și frunzda infrunzdește (: il pousse des feuilles), să giști că aproape taste de secerat. TETRAEV. (1574) 243. Mă tot mir, codru, de tine... Trece-o iarnă — și 'nfrunțești. Doar eu... Nu mai pot întineri. RETEGANUL, TR. 111/22. Când t-a frunziti toaigul în mând. SEVASTOS, N. 177/1. Au, Doamne, că mândră-i lumca, Când infrunde și pădurea; Au, Doamne, că greu-i doru, Când infrunde și bujoru. HODOȘ, C. 42. Primăvara când infrunde, Gura cucului s'aude. DENUSIANU, T. II. 200, cf. JARNIK-BĂRSEANU, D. 27, 69; SEZ. II 81/1. Copacul când infrunzește, Pe mai mulți sub el umbrește. ZANNE, P. I 149. [Ind. prez. *infrunzesc* și (Transilv., Ban., prin anal. cu verbe ca: slobozesc — slobođ) și *infrund*. | Și: *frunzi* vb. IV^a PONTBRIANT, SEVASTOS, NU. 177. | Adjective: *infrunzit* (cu negativul: *ne(in)frunzit*), -ă = care a dat s. făcut frunze, acoperit cu frunze. Zemuri de terbură și de orz infrunziti. PISCUPESCU, O. 211. Codrul infrunzit. ALEXANDRI, P. III 157. Numai un staf de trandafiri mai eră infrunzit. ISPIRESCU, L. 77. Mândru-i codru și 'nfrunzit. JARNIK-BĂRSEANU, D. 129. | Abstracte: *infrunzire* s. f. = acțiunea de a infrunzi; — *infrunzit* s. a. = acțiunea de a infrunzi, timpul când infrunzesc copacii. Mândră vreme îi-nt ales, De la noi de dus, de mers... Pe 'nfrunziti codrilor. MARIAN, I. 271.]

— Din lat. pop. *infrondesco, -ire (pentru *frondere*), sau derivat romănesc din *frunzi*, cu pref. *in-*. Cf. *desfrunzi*.

INFRUPTĂ vb. I. 1°. *Faire gras* (en temps d'abstinence). 2°. *Godter, mordre* (au fruit déjant). *profiter de...* 3°. *Faire profiter de...*

1. Refl. (în înșele propriu însemnează) A mănca de frupt 2°. (MARIAN, com. A. TOMIAC, GOROVEI, CR. 1770, CREANGĂ, GL.), a mănca de dulce în zi de post. *Nemăcând nice dândoară brână, nice Paște...*, numai că ce gustă, de să infruptă. DOSOFTEIU, ap. TDRG. Sînt o mulțime de fărani, care Dumnezeu știe dacă se mai infruptă în cășlegi cu carne. I. IONESCU, C. 40. Mai de grabă va comite o faptă rea, decât se va infruptă în post. Cel ce se infruptă, acela se spurcă. MARIAN, SE. II 5, cf. I 100. Să se 'nfrupte 'n posturi. CONTEMPORANUL, I 291. Vineri m'am infruptat = vineri am măncat de dulce, adică am măncat carne, lapte, etc. FRANCO-CANDREA, M. 101, cf. CREANGĂ, GL. # A se infruptă în oala cu zmițăndă, adică a fi greșit unde nu trebuie. ZANNE, P. IV 124.

2°. Refl. A gustă ceva bun s. ceva oprit, a se îndulci cu ceva, a se căpăta (cu ceva), a se împărtăși dintr'un lucru oprit s. fără voie. (CREANGĂ, GL.); spec. (mai mult în glumă), a se atinge de femei s. de hanul public. Susana... nu m'ei lăsa să mă 'nfrupt o strănure. ALECSANDRI, T. 696 *Ferocșu Dumnezeu, să fie proști noștri ași*, că nu te-ai mai infruptă cu nimica de la biserică. CREANGĂ, A. 43. Nu odăte se infruptaseră din masa Mărcuții. CONTEMPORANUL, V, vol 1. *Așezându-mă de cea parte a stăului, începui să mă infrupt și eu din bundățile ei.* I. CIOCĂRLAN, P. P. 45. Tu nu ești cununat și de mături infruptat. VASILIU, C. 78. Nu gândiți că m'am fruptat, ci-î paharul spart. SEVASTOS, N. 141/2. *Sufletul se infruptă.* SEZ. III 208/2.

3°. Trans. A da cuivă să guste s. să mănânce din mănăciră (oprite); p. ext. a face părtaș pe cineva la ceva. Să cerși la bani cu pumnul, ca să 'nfrupți pe toți. ALECSANDRI, T. 1376. De acum să că infrupt pe toți din cloșca mea. SEVASTOS, N. 294/2.

[Prez. ind. *infrupt*, (rar) *infruptez*. | Ș: fruptă vb. I; *infrupti* vb. IVa. | Abstracte: *infruptare* s. f.; *infrupt* s. a. | Adjectiv: *infruptat* (cu negativul ne(*infruptat*)), -ă = care s'a infruptat; p. ext. care a gustat din ceva. Mă duc s'o mulg [oia], ca să nu merșei chiar ne(*infruptat*) [-fără să fi gustat ceva] de la stădu. RETEGANUL, ap. TDRG.]

— Derivat dir. *frupt*, cu pref. in-.

INFRUPTI vb. IVa v. *infruptă*.

INFRUTĂ vb. Ia † *Se donner un mal inutile*. — (Italienism efemer la E. Văcărescu) A-și da osteneala, a se sili de geaba, în zadar. Solti Englezilor și a Olanderilor văzând că s'au infrusat într'otăde rânduri, nu voia cu să mai facă profită. E. VĂCĂRESCU, IST. 271/2.

— N. format din ital. *infruttoso* 'neroditor, zădărnice. TDRG.

INFUDULI vb. IVa = *fuđuli*. PONTBRIANT. — Din *fuđuli*, cu adăogarea pref. in-.

INFULĂ † s. f. *Mitre*. — Mitra de episcop. (În descrierea obiceiului încoronării la Poloni: *Aceste zădărnice, arhiepiscopul își spală mănule și puindu-și infula, hatna, ceștele*. M. COSTIN, LET. I A. 25/2.) — Din pol. *infula* (< lat. *infūla*), idem.

INPULECĂ vb. I. 1°. *Manger glotonnement, engouler*. 2°. *Charger de lourds fardeaux*. 3°. *Retrousser* (un vêtement).

1°. Trans. și absol. (Despre vite și p. a nał. despre oameni) A îmbuca cu lăcomie (SEZ. IX 156), a băga în gură și a mănca lăcom și mult deodată (MARIAN), a îmbuca îmbucături

mari (id.), a înghiți mult deodată (MARIAN), a se îndopă și a înghiți pe nemestecate (Zagra, com. CORBU), a mănca hulpav și repede (com. A. TOMIAC, I. IORDAN, ARHIVA, a. 1921, p. 192) și în neștire, ca dobitoacele, & de crezi că se bat Turcii la gura cuivă (LUNGEANU, CL. 227). *La dejun... infulecă bucduri mari*. VLAHUȚĂ, D. 333. *Infulecau cu foame*. id. 88. *Biserica mistue bine, Ea fărî întregi a 'nfulca!* GORUN, P. 125. *Unde nu începe Flămânziua a cărăbini deodată în gură căte o harabă de pâne... și răpede mi și le-a infulecat și le-a forșăcat*. CREANGĂ, P. 261. *Ti-eră și 'n grijă că s'or înneacă, cu apă postă mare... le 'nfulcă*. CONTEMPORANUL, II 418. *Da babes o pâne frumoasă, Ea o infulecă repede*. ION CR. II 237. *Ci-că mălăul nu-i copt, Și el infulecă căt opt*. ZANNE, III 598. | Refl. (Rar, omenit după & a se îndopă) Da știu că te-ai infulecat de ajuns! (Bilca, în Bucov.). Com. G. TOFAN.

2°. P. anal. (Mold., Transilv.) Trans. A ridică din greu, a ridică o greutate prea mare, peste putere (MARIAN, VAIDA), a lua în spate cu mare încordare a puterilor, a cără (VICIU, GL.). *Toată ziua a infulecat la fân = a aruncat fân în car sau pe căpăți* (Frata, pe câmpia Ardealului). Com. V. BUCUR. *Ostenit ești feciorul de alăta piatră ce 'nfulcă (= ridicăse, cărăse) toată zăuica*. RETEGANUL, LUC. II 69. *Atlas... ce'nfulecă cerul pe creștet*. COȘBUC, A. 72/2. | A încălca, a călăi. PAȘCA, GL. | Refl. A se încălca cu ceva greu. *O fetete, a cărei copil s'a cerut să-l ta în cădă, zice călăta alta: că doar e mare, nu m'oiu infulecă cu al!* (Zagra). Com. CORBU.

3°. A îndoi (o haină) ridicând-o, a sumete, a suflcă, a suflcă.

[Ș: *infulecă* vb. I. | Abstracte: *infulecăre* s. f.; *infulecat* s. a. | Adjectiv: *infulețat*, -ă. (Ad 3°) Cu mănăcele suflcate, Cu rochițele infulețate. MARIAN, D. 9.]

— Din lat. in + folleo, -are & se umflă și a se strănge cu un foiu (= cimpoi). Înțelesul 3°, ca în *suflcă (infulecă)* < *subfollicare*; înțelesul 1° eră, ca în *infull*, la început: & băga în foale (= burduf), cf. și *folte mănăcu* și expresia a mănca fușor (< lat. *folliculo*) & mănca mult.

INFULI vb. IVa = *infulecă* (1°). Și începă a 'nfulă cu ea lăcomie din buchețul de pâne ce-i dăduse crămurar. N. REV. R. I 225.

— Din lat. pop. in + folleo, *-ire (lat. clas. -fere) & se umflă și desumflă cu un foiu (cimpoi), cu aceeași trecere de sens ca la *infulecă* 1°.

INFULICĂ vb. I. v. *infulecă*.

INFUMĂ vb. I = *afumă*. BĂRCIANU.

— Derivat din *fum*, cu pref. in-.

INFUMURĂ vb. Ia. *Faire monter à la tête les fumées de l'orgueil, rendre ou être vaniteux, s'en croire*. — (Mai rar, trans.) A băga fumuri în capul cuivă, a-l face să se creadă prea mult; (mai des refl.) a fi cu fumuri, a se crede, a fi vanitos, închipuit. În acea celtate Eră și-o cocoană gheboară în spate, Ce o amășie lingăși să crează... Și-o se țină zădu o infumurase. PANN, P. V I 8. *Făptură prădată ce 'nfulmurăși...* CONTEMPORANUL, I 686. [Mai ales adjectivul: *infumurat* (cu negativul ne(*infumurat*)), -ă = cu fumuri, care se crede prea mult, închipuit, vanitos, presumțios. 'S mai toți infumurași. ALECSANDRI, T. 478. *Auzite că unii distr'înși sănt îmbuti...* și *infumurași*. ISPIRESCU, L. 246. Să te judecilor infumuratul de Mădă, id. U. 109/2. *Cicoi infumurași*. CREANGĂ, A. 153. Nu-i ajunsți cu strămurarea la nas, de infumurat ce este. ZANNE, P. II 308. | Abstract: *infumurare* s. f. = mândrie deșartă

(ȘAINEANU, D. U.), vanitate, presupunție; *Infumurat* s. a.]

— Derivat din *fumuri* slăchpures, cu pref. *in-*.

INFUNDĂ vb. I. *Foncer* (un tonneau), II. 1°. *Boucher, fermer*. 2°. *Bourrer, accabler; se bourrer*. 3°. *Cambler, remplir*. 4°. *Remplir*. 5°. *Enterrer* (une affaire). 6°. *Coudre deux pans d'étoffe*. III. *Se perdre, prendre fin, être sans issue*. IV. 1°. (S')*enfonce*. 2°. (S')*enfoncer, se perdre*. 3°. (S')*enfermer, (s')enseceit*. 4°. *S'égarer, rester court*. 5°. *Prendre sur le fait, attraper, pincer; battre*. 6°. *Suffoquer* (en parlant du rire).

I. Trans. (Complementul e un vas) A pune fund la o bute (butoiu, putină etc.) *Enfund* = fundo impono. ANON. CAR. *Buțile și butelanele se lasă vro' câțeva vreme desfundate, ca să se răsuflă. După aceea, apropiindu-se culcui, se infundă, se cercueșc...* ECONOMIA. 161/2. *Au făcut îndată polobocul, l-au infundat de un capăt și l-au cercuit bine.* ȘIERA. P. 78/32. *Îl băgă într'un butoiu, îl [butoiul] infundă bine și îl dete pe pârâ.* ÎSPIRESCU. I. 345.

II. P. ext. (Complementul nu mai e un vas care se astupă cu un fund, ci orice recipient, p. ext. orice obiect în care se poate vări ceva).

1°. Trans. A astupă, a închide (ermetic). *Infundă o sticlă = astup.* LB. *A infundă o ușă, o fereastră = a o închide cu scânduri s. cu zid.* # *A infundă gura culvă = a o închide, astupă, a-l face, printr'un răspuns s. replică nimerită, să nu mai poată spune nimic, a-l reduce la tăcere.* || Refl. *Mă s'a infundat nasul = mi s'a astupat (din cauza guturaiului), nu mai pot răsuflă bine* Brașov, Moldova).

2°. Trans. A îndesă, a umple. *I-a dat pâne de l-a sădurat și... traista l-a infundat.* ȘEZ. III 95/11. *Și-a infundat bucurarele cu nucii.* # *Apă când te infundă sărăcia = când te îngâmădesc ne-cazurile toate de-odată* (Zogra. I. Năsăud). Com. CORBU. || Refl. A se sătura (Straja, în Bucov.) Com. A TOMIAC (propriu: a se îndopă, ghiftui cu mâncări).

3°. Trans. A umpleă, a acoperi, a invade. *Alăța Turci lădă, Dunărea n' trei locuri infundă.* BIBICESCU. P. P. 289. *Creșterii flori cît gardurile și infundăți pălăzurile.* MĂNDRSCU. L. P. 25/12. *Săracii Otlenii noștri, Au infundat Bucureștii.* TEODORESCU. P. P. 342.

4°. Fig. (Trans.) A umpleă codrii (munții), refugiindu-se în ei; (despre tâlhari s. condamnați) a umpleă temnițele. *Sânt cîi bune pe la noi și pământul bogat; dar prea des vine urpia păgîndă-lășiți și azi stăi la masă în casă și mîni înfunzi codrii.* SADOVEANU. SĂM. V. 905. *Lasă la drocul războiul [de țesut]. Hai să infundăm zăvoaiul. Până vacă-o poște tarbă, Hai să ne vedem de treabă.* TEODORESCU. P. P. 342. *Cîți din ruinații cari infundă temnițele... n'ar fi devenit cetățeni utili?* GAZETA SĂT. ap. TDRG.

5°. Fig. (Despre o acțiune începută, un act etc.) Trans. A face să se oprească, să se poticnească, să se îngroape undevă; refl. a (se) îngropa. *Acceasta este cauza acelor numeroase chemări de supra-arbitri, în care legea infundă toate reclamările.* I. IONESCU. M. 150. *În arbitru lucrarea se infundă, iar hoțul nici nu are netoie să se ascundă.* I. NEGRUZZI, II. 69.

6°. Spec. (Trans.) A coase la olaltă două laturi de cămăși, a le încheia în mod special cu împunsături [pr]e de o parte și de alta. VICIU. OL.

III. P. ext. (Complementul e un drum, un ținut, o trecătoare etc., care se poate «închide»; construit adesea cu dativul persoanei interesate) Refl. A se închide, a nu mai avea ieșire, a se opri, a se termina. *Unde se infundează Tămpeștii la Băldășnești, pîndîndu-se curmezgi pe fruncea*

locului Băldășneștilor... (a. 1714). URICARIUL, XXI 325. *Hotarul Spăricilor...* se infundează în piscul lui Iepure. DOC. (A. 1756), ap. TDRG. *Drumu' că se infundă și 'n codru intră.* TEODORESCU. P. P. 491. *Unde steaua ni s'a lăsdă, Drumu' ni s'infundă.* SEVASTOS, NU. 181/22. *Schele se 'nfundă în podul grajdului.* CARAGIALE, ap. TDRG. *Vântul... se infundă fiind pe sub acoperiturile negre.* SADOVEANU, ap. TDRG. *I s'a infundat paciența (dată cu cărțile); nu mai poate reuși.* | A se încuibă. *O să fie vai de ei, cînd gerul se va infundă în foiele lor.* CONY. LIT. ap. TDRG. # *A i se infundă culvă (ceavă s. en ceavă) = a nu mai avea încotră, a nu mai avea nici o ieșire, a nu mai putea izbuti cu expediente, a o păși.* *A umblat cătă a umblat.* *Dar acum i s'a 'nfundat.* PANN, P. V. I. 29. *Dor li s'a 'nfundat și lor; a secat [d]a coprel ALECSANDRI.* T. 138. *Urma alege, soră, să nu i se infunde mîdolele atea.* CONTEMPORANUL, VII 11/2. *De astădată are să i se infunde lui Ercule.* ÎSPIRESCU. U. 48/2.

IV. (Cu interverbia raportului originar: complementul e o persoană s. un lucru; vasul sau locul se arată printr'o prepoziție locală).

1°. Trans. A băga, a vări până în fund, a afundă, a cufundă. *Mă rog să mă infunzi într'o bute și să mă bați într'una din chiliele mele.* RETEGANUL. V. 72. *Intr'un fedeleș de apă căte trece v'oiu [= v'oiu] fundă.* MARIAN. D. 272.

2°. P. ext. (Nu mai e vorba de fund, ci de adăncime) Trans. și refl. A (se) băga, a (se) vări adănc în..., a face să intre în..., a cufundă; p. ext. a intră adănc în..., a se cufundă. *Aceste idet... și-au îngălbenit obraji, și-au sorbit fîlcete, și-au infundat ochii* [în cap]. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Ipi infundă gîtu' guler.* EMINESCU. P. 221. *Ochii fetii se 'nfundase în cap.* id. N. 25. *Cîzmele lor, infundîndu-se mereu în noroiu...* D. R. ROSETTI, ap. TDRG. | Refl. A dispărea în depărtare, a se afundă în zare. *Sta roinic, înecăcă, și da doșu', se 'nfundă.* GIUGLEA-VALSAN. R. S. 14.

3°. (Complementul e o persoană) Trans. A băga pe cineva în interiorul unei încăperi (închisoare, temniță etc.), din care să nu mai poată ieși, a închide. *L-am infundat pe Guliță într'un pension.* ALECSANDRI. T. 74. *Și la ocnă! Infundărd.* id. P. P. 230^b. *Să mă ducă'n lărgurice, Să mă 'nfundă'n temnițele.* ȘEZ. IV 223^b. *Tu rugăm nu ne 'nfundă în munții Garaltesului.* TEODORESCU. P. P. 383. || Refl. A se închide (undevă), a se retrage, a se ascunde de lume într'un loc dosit, unde nu-ți poate da nimeni de urmă; cf. a se îngropa. *S'a infundat într'o mîndăstire și nu mai trea să știe de lume.* *S'a infundat în casă.*

4°. Refl. A se cufundă, a intră adănc și a nu mai putea ieși, a se îngloba, a se pierde, a se răfăci, a se ascunde. *Trimes-au Mihaiu-Vodă și la păduri... unde s'a infundase călăd în catane.* LET. III 118/2. *Pădurea-ă mare, ci știe unde s'o fi infundat!* CREANGA. P. 122. *Au luat-o prin pădure... dar de ce umblau, de aceea să infundau mat țore.* RETEGANUL. P. II 72/3. *Se infundă tot mat țare în codrii.* id. V 18/3. *Ei cînd se simțea legat... Pe fugă că se punea Prin dădate se 'nfundă.* TEODORESCU. P. P. 575, cf. 33 || (Fig.) *Mîlescu se infundase într'un potop de ravuloane, de vacurii și de bombe, de nu-l mai scotea nici corabia lui Noe.* ZAMPIRESCU. R. 61. *Avocam [la școală] o Istorie romană, în care mă infundam totdeauna la bălăstia de Lacul-Trazimen.* id. ap. TDRG. # *S'a infundat vulpea în zăne, se zice despre cei vicleni ce singuri se prind și cînd cineva e surprins într'o afacere de unde nu mai poate scăpa.* ZANNE. P. I. 708.

5°. Trans. A strămtoră pe cineva (ȘĂINEANU, D. U.), a-l strânge cu usa s. în chingi, (construit cu prep. cu) a-l prinde asupra unui fapt, a-l prinde cu șoala, cu mâna'n sac. (Turcii) Măndăstirea 'neunjurară și pe Greci îi infundară. MS. (a. 1824), ap. TDRG. Care va să zică..., am infundată pe dracu' ALECSANDRI, T. 402. Las'o cucuana Malachi s'o infund cu minciuna, id. ib. 964. Haha! Haha! i-a infundat! CARAGIALE, T. II 22^{1/2}, || (Rar) A bate a, a jupți. L.B.

6°. Unipers. Mă infundă răsun = izbucnesc în (hohote de) râs. BĂRCIANU.

[Prez. ind. infund, (neobincuit) infundez +]
Și: **fundă** vb. 1(a) (după DDRF, și ca termen de marină: emouiller une ancre). | Adjective: **infundat** (cu negativul: **neinfundat**), -ă = (ad l, despre vase) căruia i s'a pus un fund, închis cu un fund; (despre lăviți, în Munții Apuseni) închis cu scânduri de toate părțile, în formă de lăci cu capac. **Ucele** [vase de lemn] sânt infundate numai într'o parte, altele au două funduri. DAME, T. 85. Fedele = un vas mic, făcut din două de bread..., și la amândouă capetele infundat. MARIAN, cf. ȘEZ II 23^{1/2}. De-alunul peretelui spre apă sânt așezate lăciți simple sau infundate. PAMFILE, I. C. 436. (Ad II 1°.) Astupat, închis, spec. (despre sticle de vin) astupat cu dop, p. ext. (despre vin, Munt.) servit în sticle astupate, în butelii; (despre nas) astupat (din cauza guturaiului); fig. (despre sunete) înăbușit. **Se cobori din vagon și își cumpără o sticlă de vin infundat.** SANDU, SĂM. IV 446. (Substantivat) **Mată bem o infundată** (= sticlă de vin infundat)?... **Asta o plătesc eu!** CARAGIALE, M. 60. **Zgomote nehoârte...** par'o sânt tropote de căi, **zombuții de maiu infundate.** id. S. 146^{1/2}. (Ad II 2°) Îndesat, umplut bine, cf. doid ora; spec. (despre corp, statură) bine legat, trupeș. **Ariciu' mic, mic, da infundat al ctoarelor!** ȘEZ, III 27^{1/2}. **Bou infundat s. vocă infundată** se numesc hoii și vacile mai trupeșe și cu coarne potrivite (Mehedinți). DAME, T. 27. **Col...** infundat, H. IX 36. (Ad II 6°) **Cojoc infundat** (H. V 191), pieptar infundat (VICIU, GL.) = care nu se poate încheia cu nasturi, nefiind deschis în nici o parte și în care, când se îmbracă omul, se văză cu capul prin deschizătura de la guler (Crisior, în Munții Apuseni). Com. ȘT. PAȘCA. (Ad III) Închis, fără ieșire. **Proprietarul al căruș loc este infundat,** care nu are nici o țepă în calea publică, poate reclama o **terecere** de locul vecinului său. HAMANGIU, C. C. 616. **Uită infundată** = impas, hudiță, infundătură, fundac. TDRG. (Ad IV 2°) Cufundat, adâncit, (despre ochi) intrat în (orbite). **Capetele infundate** în mantale albe. EMINESCU, N. 51, cf. 34. **Cu ochii...** puțin infundat de suferință. N. REV. R. I 65. (Ad IV 4°) Înglodat, rătit, pierdut; doisit, ascuns. **Odată umede ale unor mahalale infundate.** N. A. BOGDAN, ap. TDRG. **Infundat într'un desig.** RETEGANUL, P. I 3^{1/2}. | **Adverb:** (În unire cu verbe; a tăcă, a geme, a striga, a plânge, a râde etc.) = în sine, înăbușit, fără a da prea mult drumul vocii; (în legătură cu ea bate) îndesat. **Acasta lăcă infundat.** ODOBESCU, III 300^{1/2}. **Striga acolo infundat.** SPIRESCU, U. 113^{1/2}. **Fata plânge...** biet infundat, id. L. 329. **Să mă rădă infundat.** BĂBICESCU, P. P. 26. **Unde mi ji-l începură a-l rădăci și a-l buciță infundat.** SPIRESCU, L. 108. (Jur., neobincuit) **A posedă infundat** = fiecare cu partea sa hotărâită, aleasă, fr. **eposeder par divis** (COSTINESCU), a fi divizat; — **infundător, -oară** = care infundă; (substantivat) **infundătoare și fundătoare** (cu plur. -toari) s. f. = fund cu care se închide carul în partea dinainte și în partea dinapoi, (ținut de răscoale. PAMFILE, I. C. 134, cf. H. II 29. | Abstracte: **infundare** (fundare) s. f. = acțiunea de a infundă.

Infundarea nasului este un semn al guturaiului. BIANU, D. S. cf. BĂRCIANU; — **infundat** s. a. (mai ales în loc. a d.v.) **pe infundate** = fără zgomot, înăbușit; — **infundătură s. f.** = loc doist și închis de toate părțile; loc îngrădit, măginit într'o moșie, în stăpânirea altuia, iar nu în a stăpânului moșiei (I. GOLESCU, I. C.); (propriu și fig.) drum s. strădă fără ieșire, impas, hudiță, fundac. (După L.B. și cu sensul de așază, digș, germ. **Damm**). **O minunăță infundătură...** din munți. ODOBESCU, III 172^{1/2}. **Am ajuns într'o infundătură de munți.** CREANGĂ, A. 31, cf. ȘEZ. III 180^{1/2}. **Răsună de se auză până în infundăturile cele mai de jos.** SPIRESCU, U. 65^{1/2}. **Căprioara sărăcă de pe stâncă pe stâncă căutănd prin toate infundăturile cloșca.** MERA, B. 20.]

— Derivat din **fund** cu pref. **in-** (cf. **lat. infundo**, -are sa vărsă, a turnă într'un vas, a da drumul undeavă). Cf. **desfundă, afundă, cufundă.**

INFUNDĂTOARE s. f. |
INFUNDĂTORĂ s. f. | v. **infundă.**

INFUNIA vb. Ia. 1°. **Cordeler.** 2°. **Grêre.**

1°. A face funii; a împleti, a suci în forma unei funii. DICT.

2°. (Mar.) A echipa o corabie cu funii (pânze etc.). DDRF.

[Pronunț. -ni-a.]

— Derivat, din **funie**, cu pref. **in-**.

INFUNINGINĂT, -Ă adj. v. **funinginat.**

INFURCĂ vb. 1(a). 1°. **Remuer à la fourche, enfourcher.** 2°. **Ecarter en forme de fourche; se bifurquer.** 3°. **En venir aux mains, se battre.**

1°. A lua (fîn sau altceva) în furcă. COSTINESCU. **Cu furca te-oiu infurcă.** MARIAN, D. 74.

2°. A desface ceva astfel, ca să aibă doi craci, ca furca. **Își infurcă picioarele ca o gură de cort.** CONV. LIT. XLIV vol. I 38. || Refl. (mai ales despre drumuri) A se desface în două, ca coarnele unui furci, a se bifurcă, a se infurcă (COSTINESCU). **Mersă, mersă, până îi se infurcă calea.** SPIRESCU, L. 226. **Se infurcesc două drumuri.** VĂRCOL, V.

3°. Fig. A avea de furcă cu cineva, a se încăieră. **Pușca de foasă luă, cu feciori să infurced** (Orlea, în Romaniș). PAȘULESCU, L. P. 249.

[Prez. ind. **infurcă** și **infurcăz** TDRG. | Și: (ad 2° și 3°) **infure** vb. IVa. | Adjective: **infurcat** (infurcă) -ă. (Ad 2°.) **Barba infurcată, sămânduc cu a Mântuitorului, lipsește, ca și aureola.** IORGA, C. I. I 115. **Se zăresc poteci infurcate, ca de lăfșimea unei lopeți.** DELAVRANCEA, S. 5. **Urche infurcată s. infurcată** = creastă. **Boi cu urchele infurcate.** H. IV 84. **Cal infurcă, dacă are urchea spintecată în două.** Ib. V 374. **O bivoliță în păr negru... urchea... stângă retezat vârful și infurcat.** MON. OP. (1907) 7599. | Abstracte: **infurcare** (infurcare) s. f. = acțiunea de a infurcă; — **infurcat** s. a. = creșterea vârfului urechii (la oi). ȘĂINEANU, D. U.; — **infurcătură s. f.** = furcătură, furcitură, locul unde se bifurcă un drum, ap. etc., cf. **râscruce, răspântie.** **Sosiră la infurcătura Băscel.** ODOBESCU, III 178^{1/2}. [Să ne ducem] **prin infurcătura** și **prin colanșii unde se țeste stieț** sau **îngrător vădătuț de munte.** id. III 90^{1/2}.]

— Derivat din **furcă**, cu pref. **in-**. (Un ***in-furco**, -are se poate să fi fost întruimțat în lat. pop., căci derivarea se găsește și în celelalte limbi române, cf. CDDE, nr. 694). Cf. **bifurcă.**

INFURCI vb. IVa |
INFURCITURĂ s. f. | v. **infurcă.**

INFURIA vb. I^a. (Se) *mette en colère*. — Trans. A face pe cineva să fie cuprins de furie, a face furios, a săta, a scoate din sărite, din făian, din fire, din răbdări. *Bistria viteză apele își infuriază. ALEXANDRI, P. II 36. Grănic apeză căldări și furia fadăra alții. COȘBIC, E. 16/10. || Refl. A se face furios, a fi cuprins de furie, a-și ieși din sărite, din făian, a-și pierde sărita, a-i sări (cuiva) tandura. Că s'a infuriat și mi-a zgărit, Zgărit fața și rupt coșia. TEODORESCU, P. P. 417^b. [Adjectiv: infuriat, -ă = cuprins de furie, furios. *Infuriat, ordonă să se ridice mic și mare... și să bată codrit. C. NEGRUZZI, I 108. Poate tr'un buhaiu infuriat ț-a veni de hac. CREANGĂ, P. 66. Bătrânul infuriat de mânie... RETEGANUL, P. III 13/10; — (infuriat + furios) infuriós, -oasă = furios. Cum nu-i moartea 'nfuriosă, Că ea vine măntoasă. MARIAN, I. 269. | Abstract: infuriare și (mai rar) infuriere s. f. = acțiunea de a se infuria; furie, mânie mare, turbare. *Marea se răscoală mugind cu 'nfuriere. C. NEGRUZZI, II 376/3. Infuriera ei m'a îngrozit. id. I 51. | Pronunț. -ri-ă și -ri-ă.]***

— Derivat din furie, cu pref. in-.

INFURIÓS, -OĂSĂ adj. v. infuria.

INFURISĂ vb. I^a v. furișă.

INFURMĂ vb. I^a v. informă.

INFURNICĂ vb. I. *Donner ou éprouver des picotements, des fourmillements*. — (Despre piele, refl.) A avea senzația ca și când ar umbli furnicile pe sub ea; (trans.) a face să aibă această senzație. *Li se infurnică pielea de nemica. TICHINDEAL, F. 17, cf. PANN, ȘEZ. II 52, P. V. III 53. Pielea o cam 'nfurzică și rău o 'nfurnicăre. PAMPILÉ, S. T. 41. [Abstract: infurnicare s. f., infurnicătură s. f. COSTINESCU.]*

— Derivat din furnică, cu pref. in-.

INFURNICĂTURĂ s. f. v. infurnică.

INFURTUNĂ vb. I^a + *Être en tempête*. — (Despre mare) Refl. A fi cuprins de furtună. *Și marca infurtunându-și... CAT. MAN. 257 (567).*

— Derivat din furtună, cu pref. in-. Cf. furtunat.

INFUZĂ vb. I^a, I^a, I^a. *Infuser*.

I^a Trans. A introduce un lichid într'un corp. *I-a infuzat sânge nou în corp.*

I^a Spec. (Farmaci) A vârsa apă fierbinte peste o substanță vegetală (de obicei plantă medicinală), spre a extrage din ea principiile active pe care le conține.

{Familia: infuzie, (după fr. *infusion*) infuziune s. f. = vârsare de apă fierbinte peste o substanță vegetală; lichidul obținut în urma acestei operațiuni, cf. ceaiu, tizăna, decoct. Imi zămbi sorbind infuzia copăcelului de China din ceașca de vermeil. C. NEGRUZZI, I 49. Infuzia sau ceaiul se obține, dacă se opăresc plantele în apă clocotită. LEON, MED. 157.]

— N. după fr. (lat. *infusio*, -onem din *infundere* ca vârsă în ceva).

INFUZIBIL -Ă adj. *infusibile*. — Care nu se poate topi. *Dacă tubul... este făcut dintr'o substanță infuzibilă, precum platină sau porțelană... PONI, F. 119.*

— N. după fr.

INFUZIE, INFUZIUNE s. f. v. infuză.

INFUZORIU s. m. (Șt. nat.) *Infusoire*. — Viețuitoare foarte mică, (se poate vedea numai cu

microscopul), care trăiește în lichide (stricate) și se cultivă în infuziuni vegetale s. animale. *Infuzorii abia răzuși de ochii lumii. EMINESCU, N. 65; cf. 32.*

— N. din lat. științif. *infusorius*, idem (derivat din *infusio*, -onis).

INGA interj. *Voilà, regarde*. — (Mold. Bucov.) Iată, iacă (ȘEZ. V 101), ian căută (MARIAN, NU. 192), uită-te (Com. I. PITICARIU), vezi (Bilca în Bucov. Com. G. TOFAN), privește! (Straja în Bucov. Com. A. TOMIAC) *Inga, mamă, mișclul, Cum mi-a luat înclul. MARIAN, NU. 192. Frunză verde avramască, Inga scârba de nevastă! ib. 781. Inga un om cu o zăgădnă (= legătură) în spate. CONV. LIT. XLIV 267. [Și: Inga interj. Apoi, dragu' mămuchi, Inga ai pe lață o bucată de mămăligă. ION CR. III 55.]*

— Poate, formă scurtată din *ian (en) și cată!* (Inga din ia+cată), MARIAN.

-INGĂ adv. } v. lângă.

-ÎNGĂ adv. } v. lângă.

ÎNGĂDEI vb. IV^a. I. I^a. *Permettre, laisser*. I^a. *Admettre, consentir; supporter. Se supporter, s'entendre*. I^a. *Céder. Faillir, mollir*. I^a. *Pardoner, consoler. Accorder des délais*. I^a. *Patienter, attendre*. I^a. *Attendre, tarder*. I^a. *Se contenir, se calmer*. I^a. *S'accommoder de*. I^a. *Se conformer à*. II. *Plaire*.

În limba literară de azi, îngădui este înlocuit în cea mai mare parte prin neologisme și li întrebuințează mai mult criticii cu limbă arhaizantă și cei care imită graiul popular. În regiunile mai influente de limbă ungurească — Transilvia și Mold. — el eră întrebuințat — și se întrebuințează în parte și astăzi — și se întrebuințează limbii literare și celei comune. Construcțiile cele mai obicinuite sânt: a îngădui (cuțed) ceva s. a îngădui pe cineva (să facă ceva).

I. Exprimă adesea ideea opusă celeia a verbului sa opri, a împiedeca, a rezista, a se împotrivi, etc.

I^a. Trans. s. absol. A lăsa, a da voie, a încuviința, a permite. *Îngăduiește* = dau voie, slăborez, nu opresc. L.B. (Absolut sau cu acuzativul persoanei s. al lucrului, urmat sau nu de să... s. de infinitiv). *Și apă l-ou îngădui (= i-a dat voie să meargă) împăratul... până la Nistru. LET. II 220/13. De-az fi spus mai înainte ce voia să fac, nu m'ai fi îngădui. HERODOT. 206. Cu mai mult să nu îngăduiți pe epimen sau pe alții a-i supăra [pe săteni]. URICARIU, XXI 224. Cei mai mulți... pentru scoaterea și prăsierea mactelor nu îngăduie să să pună ouă dechiln sau deocbi. ECONOMIA (1806) 177. Judecătorul... pre cei ce sânt în putere să nu îngăduiească ca să împieze pre cei slabi. CARAGEA, L. 6. A sfârși macar cuvântul nime nu-l îngăduie. BELDIMAN, TR. 73. Pe... soare tu nu-l vei îngădui multă vreme să împădășească îndrept asupra universului. MARCOVICI, C. 19/17. N'ay îngădui un lucru care poate da pildă rea. C. NEGRUZZI, I 94. Să'ngăduie intrarea-mi în vecinicul repaos. EMINESCU, P. 21. O stare, ce nu mai îngăduie tăceră. MAIORESCU, CR. I 137. Puziorul meu tubii, De trăit ai fi trăit, Moartea nu te-a'ngădui. MARIAN, I. 86. D'atei Doamne Ștefan-rodă, Îngădui să-ți spuți o vorbă. TEODORESCU, P. P. 520^b/4. [Cu dativul persoanei; refl. — pasiv]. Să ve prileji creștin dobiloc să fie a fătă și va uștege pre locu altuia și acela cu locu nu-i va îngădui... PRAY, MOLD. 3₂. Îngăduiește-ți-să (: il t'est permis) fie de tine înșuși să gâdești. N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 75. Tu mie îngăduiși a face rău. CUV. D. BĂTR. II 229. Și fătui sdu, Iui Caracalla, îngă-*

due triumf. ȘINCAI, HR. I 15/99. *Iubita mea maică, îngădu-ne ca să ne mai spui...* DRĂGHICI, R. 32. *Nicidecum să nu te îngăduie ca să se culce pe ȧmoje.* I. IONESCU, C. 68. *În nici o joră...* scriitorilor de vând nu li s'a îngăduit să reformeze limba după placul lor. I. NEGRUZZI, I. 440. *Abia sub tuft ăl 11-lea, la 1774, li s'a îngăduit Românilor a-și face o biserică a lor, frigește unită.* IORGA, N. R. A. I 246. *Îngăduiți-mi să spun că...* = dați-mi voie...

2°. A nu împiedeca: a admite, a consimți, a tolera. *Dar îngăduit încă nu poctu cumcă toată colonia o ar fi trecut în Dacia cea nouă.* ȘINCAI, ap. DDRF. *Norodul fu care se îngăduște (refl.) = pasiv) patima (a) curcui...* PISCUPESCU, O. 111. *N'au îngăduit să-și hărădească o mână de pământ.* MARCOVICI, D. 72. *Ei n'au erut să meargă mai departe, până nu s-or da cuedint că l-or pune în capul mesei...* Aceasta t-au îngăduit împăratul. ȘBIERA, P. 98/9. † [Neobicinuit, construit cu prep. de] *Cei deace (apostoli) începură a nu îngădui (= a nu admite purtarea, a murmură împotriva) de Iacov și Ioan.* VARLAAM, C. 7/9. † [Refl. (cu sens reciproc)] *A se tolera, suferi unul pe altul, p. ext. a se învoi unul cu altul, a trăi în armonie, a se înțelege bine.* După ce isprădă, te da porțe ca să se aibă bine, să se îngăduie unu cu altu și să trăiască fericiți. PITIS, R. N. I 150. *Voinic tânăr, col bătrân, Greu se ngăduie la drum.* CREANGĂ, P. 193. *Trage surii d'amândoi, Se 'ngăduiesc ca doi boi.* MAT. FOLC. 77, cf. PĂSCULESCU, L. P. 197. *Lupii cu micii nici cum să'ngăduiesc, nici d'opotrărit între ei găduesc.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 513. *Ăi adus o păină între cele vechi și nu se îngăduie (Brșov). Com. I. C. PANTU, † [Construcție pronominală: a-și îngădui cu... s. unul altuia]. Roman-vodă neputând... să-și îngăduiască cu vâru sdu Petru-vodă, pentru domnie. LET. I 111/11. Afându-mă întru cădătorie cu prea frumoasa Gangeada, întru dulceața vieții cei mai fericiți...* Îngăduind unul altuia... GORJAN, R. IV 134.

3°. Intrans. (mai de mult, construit cu dativul) A nu opune rezistență; a cedă, fig. † a face concesii, † a fi consistent, împăcituitor. *Să ne teamem de Dumnezeu și să nu îngăduim pohtei trupului.* CORESI, EV. 109/10. *Părintele micu, îngăduiaște-ți și vârstet, și pasă de te oținește, nici nu te supără cu băutura.* HERODOT, 281. (Neobicinuit, după fr. l'effoie cède) *Stoia îngăduie (DDRf.) = se mai dă.* † Spec. (despre ger, vânt, ploaie) A nu mai fi vchement, a nu mai ținea, a se demoli, a mai slăbi, a se micșora, a mai content. *Îngăduie gerul = mai slăbește, se trage; ung. enged a fagy.* LB. *Plotie s'au olicit, Vânturile-au îngăduit, Apele s'au mulcomit.* MARIAN, NU. 823.

4°. Trans. A nu lău în nume de rău; a iertă, a absolvi; a mângăia. *Îngăduiesc cutăo a gregală sau pedecpă.* LB. *Căpitanul lăcrimă, Pe canane te îngădui Să nu plângă, să nu jălăscă, Că focu' ar' să se potolască.* POP. com. A. PROCOPOVICI. † Spec. (Despre datorii, termene de plată, etc.) A păsiu; a da răgaz, a aștepta. (Construcția: *îngăduiesc tero datorie LB. sau îngăduiesc pe cineva cu plata, TRDG).* *Până ne îngăduiaște D[u]m[ne]șcu cu moartă, să ne împădăcu cu D[u]m[ne]șcu.* VARLAAM, C. 139, cf. 282, 281. *Sfânta, prinzând de veste, îi rugă să o îngăduiască puținel.* MINEIUL (1776) 44/5. *Iaste datoriu să îngăduiască încă 2 luni de zile, ca să-și ia scama stăpânul.* PRĂVILA (1814) 66. *Se gâtește să-și cedă dobânzile grămădită a tuturor soroacelor ce te-a îngăduit.* MARCOVICI, C. 27/15. *Dragă giupne Ilic..., mai îngădui-mă măcar vro două luni.* ALECSANDRI, T. 1018. *Doamne, rogu-te, să fu îngădui măcar trei zile.* CREANGĂ, P. 319. *Pdn' ce-or*

teji zorile, Să-mi cunosc cădrile, Poftim, moarte, și cinaste, Puțin mă îngăduiește. ȘEZ. II 7b/1.

5°. Intrans. A avă răbdare; p. ext. a aștepta. *Ca răbdare îngăduiaște Dumnezeu pentru noi.* VARLAAM, C. 317. *Îi caută să îngăduiască până la acea vreme.* PRĂV. MOLD. 32. † *Îngăduind puținel, acică (= iată) mitros de mir să feace în peșteră.* DOSOFTEIU, V. S. 81. *Mergând tu cu pedestreimea, nu vor putea ei să îngăduiască aicia vasele să nu meargă acob.* HERODOT, 445. *Veți fugi și nu veți îngădui.* BIBLIA (1688) 272. *De s'ar și întâmplă să ploao cu vreo vijăle să-și lovască în obraz, ei (spectatorii din circ) îngăduiesc (= persistă să rămână, să aștepte) ca nește îndrăciți.* MĂRGARITARE, ap. TDRG. *Poși puțin să 'ngăduiești.* BELDIMAN, O. 69. *Atăta ploaie de foarte, încă...* nu hotărât ca să îngăduiască până cu încetă. DRĂGHICI, R. 71. *Ce aveți în car!* — *Un mort... Îngăduiți până va trece alăul.* C. NEGRUZZI, I 31. *Pesie o jumătate de ceas o da bucoale pe masă...* Vă rog să îngăduiți. ALECSANDRI, T. 536. *Îngăduiește, te rog, un minut, și... și se va orătă îndată.* ODOBESCU, II 537. *Îa mai îngăduiește puțin, nerăbdătorule.* CREANGĂ, P. 272. *Mai suferi și mai îngăduiește până mîne dimineață.* ȘBIERA, P. 42/29. *Îa mai îngăduie, Jupăneasă mironă!* TEODORESCU, P. P. 165. *Îngăduie până Joi.* BIBICESCU, P. P. 285. † [Rar și învechit] *Trans. A aștepta (să... s. pe cineva).* *Îngădui (= expecta dominum) pre Domnulă, Căle-tă păzește, Că te va năld-te 'n lume, și te-a creaste.* DOSOFTEIU, PS. 124. *Eltus îngădui (= expectavit) a da răspunsu lui Iov.* BIBLIA (1688) 376. *Îngădui-mă (în notă: așteptă-mă, stai tu!) calcule, C'am să te spui la tafa!* TEODORESCU, P. P. 121. 6°. Intrans. A sta (într'un loc până când...), a răbovi, a întârziă. *Adună un creștin nește făciti și îngădui până te aprinsă.* DOSOFTEIU, V. S. 89. *Iar Xerxes au așteptat până ce au vădrărit soare și atuncia au făcut jârtoe și au mai îngădui până la prânz.* HERODOT, 423. *Daod cu toate acestea fceia bolnău totuși nu poate naște de grabă, dacă îngăduiește și se chinuște...* atunc...

MARIAN, NA. 44. 7°. † Trans. și intrans. (construit cu dativul) A nu fi pornit împotriva cuiuvs a ceva; a se demoli, a se stăpăni, a se înfrână. *Cunoscă Amină c'd Alătrudn va începi alte lucruri de imoarăe și-i zădă: 'Ptiu! miteu... să nu faci nimică cătră (= împotriva) acetiia oament, pentrucă să nu ne faci vreu rău; ce (= ci) îngăduiaște-te, vâzind (= așteplând să vezi) ce să lucrează.* HERODOT, 281. *D[u]m[ne]șdăru... îngăduiaște putere lui.* VARLAAM, C. 265. *Măcar de are și face mutarea pre bărbat să să pornăscă asupra ei, trebuie să-și îngăduiască frēt.* PRĂV. MOLD. 82. *De-și va mai îngădui firei într'acca dată și va mai socoti...* lb. 45.

8°. † Refl. A nu face opoziție; a fi mulțumit cu..., a se împăca cu..., a se învoi cu (ceva, o situație etc.). *În vremele acestea, Ștefan-vodă... vâzând că Radu-vodă au venit cu Tareci și au scos pre Laiot-vodă și L-au gonit, nu s'au îngădui, ei au cerut ajutoru de la Leaci.* MAG. IST. I 106/18. *El...* să va îngădui cu sinepu sdu. PISCUPESCU, O. 166.

9°. (Rar) Intrans. (construit cu dativul) A nu face greutăți cuiuvs; a se lău după cinevă, a face ca el, a imită. *Trei erat de la vâdrărit cu steau-au cădătorie. Când în cale puredcă, Steaua înaintă mērcă, Cănd via de se oădine, Steaua lor te 'ngădui.* ȘEZ. VI 167.

11. (Prin confundarea din partea vechilor traducători a slavului ugodiți cu plăcea — cf. o.godi, ugodi — cu îngădui, care avea înțelesul apropiat de sa fi mulțumit, a se învoi). Intrans. (construit cu dativul) A fi pe placul

cuivă, a plăcea cuivă. *E mila ta înaintea ochilor mei* taste și bire *ingăduiu* (= plăcui u DOS.) *într'adeceare tale*. PSALT. HURM. 38/19. *Să facem d'a pururea cele ce plac lui Dumnezeu și să ingăduim lui*. NEAG. BAS. INV. 302. *Cu acestea lucruri să îmblânzește D[umnezeu]zădu, fără de care cu nevoite va ingădui neștine lui D[umnezeu]zădu*. VARLAAM, C. 311. *Intru împărății... jidovești înțidu David ingădui lui Dumnezeu*. id. 246/2. *Lui D[umnezeu]zădu până la sfârșit ingăduiră*. DOSOFTIEU, V. S. 35/2.

[Prez. ind. ingăduiu și (mai de mult aproape exclusiv) ingăduiesc. Imper. ingăduie, ingădi și ingăduiește! | Și: (neobiceiuit) gădui vb. IVa. ZANNE, P. I 513. | Adjective: **ingăduit** (cu negativul: **ne(ingăduit)** -ă = permis, lăsat, încuviințat, tolerat, etc.; s p e c. bou *ingăduit* = înecat (Munții Apuseni). STAN, M. 225. (Ad 1^a-2^a). *Ultimele margini ale unei crăcițe ingăduite*. MAIORESCU, CR. I 176. *Dar de petrecerile Curții, de plăcerile ingăduite ale ei, nu se vorbește nici un cuvânt*. IORGA, C. I. 148. *La ceață, păru ingăduit să crească*. id. I. TEODOREANU, M. II 223; - **ingăduitor** (cu negativul: **ne(ingăduitor)** -oare = care permite, încuviințează etc., care se înțelege, se învoeste ușor cu alții, înțelegător, iertător, indulgent, bun, tolerant, împăciuitoare, răbdător. *Că eră întru Jidovi unii așa, ingăduitori(u) oamenilor (= care făceau concesii de ochii lumii), ce numai pentru lauda oamenilor ei se postăia*. CORESI, EV. 49/22. *Să cade să fie ingăduitoriu și cu mūdă*. PRAV. 1185. *Neingăduitoriu*, ib. 48. *Dumnezeu cel... ingăduitoriu*. BIBLIA (1688) 64. *Zise către Moise ingăduitoriu sdu*. MAG. IST. IV 235/19. *Biscarica să înfrumusețează cu precauții și ingăduitorii id.*. NIFON, 6. *Fiiți înad ingăduitori, și după 4 săptămâni voiu începe a vă învâdi geografia*. DRAGHICI, R. 151. *Morțea ca o bună și ingăduitoare persană...*. C. NEGRUZZI, I 91. *Înțelegcd că-l prinde de pe urmă fondul de ingăduitoare tristețe rămas de la strămoși*. ZAMFIRESCU, R. 77. *Sfânta Duminecă, blândă și ingăduitoare*. CREANGĂ, P. 292. *Și porăștia să fie mai cu răbdare, mai ingăduitoriu*. ISPIRESCU, L. 175. | A b s t r a c t e: **ingăduire** s. f. = acțiunea de a ingădui, permisiune, concesione, toleranță, indulgență, răbdare, iertare (LB). *Fînd aceste ingăduiri cu totul înmurmurite*. OLLĂNESCU, H. A. P. 5. *Cu voia și ingăduirea fărți înreghi*. DDRF.; - (rar) **ingăduit** s. a.; - **ingăduială** s. f. = toleranță, indulgență; pășuire; răgaz; răbdare; loc. a. d v. cu **ingăduială** = înecat (Munții Apuseni). STAN, M. 255. *Și la mânia lui, tot cu cinste grădi și cu ingăduială (= răbdare, duhul blândei)*. LET. II 274/2. *Să-i apuci să plătească și să împlinești fără de nimică plătă ingăduială (= pășuire)*. URICARIUL, XXI 170. *Dragostea către patrie, ingăduială (= toleranță, indulgență) către semenii*. BĂLCESCU, M. V. 28. *Că orice, cu ingăduială (= răgaz)*. *Se face cu rănduială*. TEODORESCU, P. P. 170; - **ingăduință** s. f. = voie, plac, permisiune, aprobare, concesione, răbdare, indulgență, bună înțelegere, toleranță, clemență (cu negativul **neingăduință**, care însemnă și neînțelegeră și nesocotință). *Ne-am dătuț joc de ingăduința lui*. VARLAAM, C. 21/2. *Au murit pentru poftele trupului cu neingăduința* [Munt. n e s o c o l i n ț a] sa. PRAV. 495. *Ingăduința omului ai pierdut*. BIBLIA (1688) 369. *Au lăsat să hie pre ingăduința lui*. LET. I 114/19. *Văzând Lepti multă neingăduință și marea zavistică ce este între Domni...* ib. I 160/20. *Dar cu străinul mai multă neingăduință le va fi*. ib. I 137/19. *Dănd știrea la împărătu de neingăduința lui Ion-vođă*. MAG. IST. I 214/19. *Trebuie să atăd ingăduință, și zice*. CANTEMIR, IST. 71. *Poftim pre ctititorii nostru... să ne fie cu ingăduință (= ingăduitor, indulgent)*.

id. II, 89/20. *S'au nevoit să petreacă viața cu ingăduința lui D[umnezeu]*; cu. NIFON, 6. *Se cuvine a avea oarecete măsură ingăduință*. DRAGHICI, R. 180. *Ea aculă cu ingăduință poveștile lor*. C. NEGRUZZI, I 110. *It adusec... de la împărătu... ingăduința cădătorilor lui atd de mult dorită*. BĂLCESCU, M. V. 68. *Oameni... care se apăsase aici numai din ingăduință*. ODOBESICU, I 10. *Trăviră câte trei un trainu plin de fectire și de ingăduință*. ISPIRESCU, L. 132. — Din ung. **engedni** sa cedă, a se domoli (despre frig etc.), a permite, a lăsa (din preț)s. Cf. a g d u i.

INGĂDUIALĂ s. f. |
INGĂDUINȚĂ s. f. | v. ingădui.

INGĂIBĂRĂ vb. I v. încăibără.

INGĂIBĂRI vb. I. *Suiera de pres.* — Refl. (Mehed.) *A se ținea lipă de cineva: S'au ingăibărit de el, nu-i chip să-l înțete*. BOCEANU, GL. Cf. încăibără.

INGĂIMĂ vb. I (a) 1^a. *Embrouiller* (une discussion, un discours, qqch). *Bouffouiller*. 2^a. *Embrouiller* (qqch). 3^a. *Remettre, traîner en longueur*. 4^a. *Hésiter*. 5^a. *Embarrasser*. — (Mold., Bucov., Transilv. de Nord).

1^a. *Trans.* *A lungi vorba s. discuția, fără a ajunge la o încheiere lămurită și precisă, a purta cu vorba; a vorbi nelămurit, confuz, încurcat; a încurcă, a îndruga, a îngăna. Văzând că Sarnișie mai pe lary ingăimă această disputăție*. CANTEMIR, IST. 127. *Grecii... simțeau pre bine că sânt numai ingăimăți (de boier)*. BELDIMAN, TR. 23. *Ceca ce ingăimase alții, a rostit-o el cu convingere, putere și mândrie*. IORGA, L. II 584. *Nu, înțepu el, ingăimănd vorbele, nu mă supără — decd — vezi...* VLAHUȚA, N. 165 (ap. TDRG).

2^a. *Trans.* *A face ceva de mântuială, pe deasupra, a lăsa un lucru nefăcut cum trebuie, a îngălă. De va fi luat cineva vreun lucrător, vreo vie de la vreun om sărac, ca să d lucrăzde și să împarșă vinul în dođ, și acesta de nu se va nevoi să lucrăzde toate lucrurile la vremea lor, ce o va numai ingăimă (= o va numai îngălă. MUNT.)...* *acenta să-și piardă munca și să nu ia nimic din roada viei*. PRAV. 24.

3^a. *A lăsa un lucru de azi pe mâne, a amână, a trăgână, a ținea locului, a rețineă (com. TOMIAC, Straja, în Bucov.). Ingăimăz lucrul = dau nădejde că l-oiu face azi, mâne, caut mijloace să amân o treabă (CREANGĂ, GL.). Au tot ingăimăz războiul, până când a învâdi*. BELDIMAN, TR. 58.

4^a. Refl. *A sta la îndoaială, a se codi, a pregeți, a zăbovi. Lucrul a pără nu se ingăimăți*. CANTEMIR, ap. DDRF. *Costea mult nu se ingăimă, El dulăit toți chemă, Un caș dulce desvăld*. ALECSANDRI, P. P. 55/11.

5^a. *Trans.* *A pune pe cineva în încurcătură, în neputință de a se pronunța despre un lucru. [Constantinopol], orașul unde Europa și Asia seamănă a se înțrece în frumusețe și te ingăimează, înad nu știu cui să-i dai preferință*. RALET, ap. TDRG. || Refl. *A se turbura, a fi în încurcătură, neștiind ce să faci. În zădar se ingăimă tot pământul*. DOSOFTIEU, MOL 143^a. *Până când... o, pasitorilor, în gloceală în zadar ve ingăimăți*. CANTEMIR, IST. 55. *De este cu puțință, alt chip de chivernisală să afle [el] și spre actea a se nevoi să se înțame, id. ib. 203. Înțelegența lor se ajută în toate împrejurările și nu se ingăimează la trebuințe zănice*. RALET, ap. TDRG.

[Prez. ind. ingăim (mai rar ingăim) și ingăimăz. | A d j e c t i v e: **ingăimăt**, -ă = care stă la îndoaială (ȘEZ XXXI, 11), cu îndoaială, cam în dol

peri (CREANGĂ, GL.), nehotărît, nesigur (GOROVEI, CR.), incurcat, nedumerit, confuz; (despre un om slab, deșirat) care abia se ține pe picioare (com. CORBU, Zagra, jud. Năsăud), (despre un lucru, de ex. o sarcină etc.) slab legat, încet abia se ține dealaltă (com. CORBU, Zagra); care este într-o situațiune nelămurită. Deci stă de atuncea hotinul apă îngăimat...; nu ți'm de acum tnaitate ce o vre Dumnezeu să mă lizeze, mai sta-oa, ou ba; au poate și odăi fără au rămas s'o ia (Turcii). LET. II 395/3a. [Canafu] e de la boierul nostru, răspunse Stanca cu un aer com îngăimat. CONV. LIT. XII 133, ap. TDRG. Străjarit... să vedea stând îngăimați. BELDIMAN, O. 91. L-am tot trădănat cu cuvinte îngăimate, până ce a venit barbatu-meu. N. GANE, ap. DDRF. Dar bine am stmjit din vorba-i îngăimată... I. NEGRUZZI, II 42. Când ai să te duci undeva, sau votești să începi un lucru și ești îngăimat (= nehotărît, nesigur), neștiind dacă îți va merge bine... GOROVEI, CR. 2194. Dragoste t-a ordăat, dar cđi va finea cu nu știu, cđei chipul ți' îngăimat. BELDIMAN, TR. 99. (Adverb) A vorbi îngăimat = cu nehotărâr, fără a putea înțelege ce vrea să zică, cu nedumerire. Nici odată nu poți fi cu totul sigur, atât de îngăimat vorbește. IORGA, L. II 347. Mognogul atunce zise îngăimat... CREANGĂ, P. 79; — **ingăimător**, -oare = care ingăimă, confuz, incurcat. *Filosofului...* facd tot zisuri îngăimătoare. KOKAKI, P. 277. [Abstracte: **ingăimare** s. f. = ezitare, nehotărâr, nedumerire. Ce să răspund cu toții în îngăimare sta. CANTEMIR, IST. 10, ap. TDRG. În Englițera se vor miră de prudenta noastră ingăimare [de a nu ne declară independența]. ODOBESCU, III 450/11; — **ingăimeală** (ingăimăleală) s. f. = vorbe incurcate, confuze; ezitare, nehotărâr, nesiguranta, nedumerire. *Lucruri de vicleșuguri, ingăimeale de amăgale.* CANTEMIR, IST. 36. *Boierii cu ingăimăleală jăgăduintz le-au dat.* BELDIMAN, TR. 23. Cf. ODOBESCU, III 448. *Păjârnică de fată nici îl primea, nici îl respingea, et îl ținea mereu în ingăimeală.* N. GANE, ap. TDRG.]

— Etimologia necunoscută. (V. Bogrea, DR. IV 825, credeă că avem a face cu un derivat din rut. *gajma*, *gaľma* epicedă (la roata carului), și ș. rus. *galmimordit* porocă sa împiedecă un car. În cazul acesta impruntul ar trebui să fie yehui, pe când în ruteneghe se rosteă încă consonanța inițială ca g. Cuvântul românesc mai prezintă oarecare asemănare de formă sau de înțeles cu ung. *galiba* 'greutate, piedecă'; pentru b > m, cf. *vrajăbă-vrăjmag, preejmă*). Cf. *ingălă*, *ingălmăci*, *ingălmăci*.

INGĂIMĂCEALĂ s. f. v. ingăimăci.

INGĂIMĂCI vb. IVa refl. S'embrouiller. — (Transil.) A se incurcă. BUGNARIU, NĂS. M'am îngăimăciit în socotelle astca. Mă s'o îngăimăciit lîmba (Frata, Câmpia Ardeleană, com. V. BUCUR). [A]djectiv: **ingăimăciit**, -ă = îngăimat, confuz, zăpăciit, incurcat, intimidat. Om îngăimăciit la munte. H. XVIII 309. E îngăimăciit și nu mai poate răspunde (Gorj). PASCA, GL. [Abstracte: **ingăimeală** (*ingăimeală*) s. f. = confuzie, încurcare, rătăcire (BUGNARIU, NĂS.), buimăceală. Simți... apucându-l o găimăceală ce-l dovedea din ce în ce mai tare. El se opiniă destul, ca să nu doarmă. CONV. LIT., ap. TDRG.]

— Pare a fi o contaminare între a *ingălă* și a *buimăci* s. a *zăpăci*. Cf. *ingălmăci*.

INGĂIMĂLĂ s. f. }
INGĂIMEALĂ s. f. } v. *ingăimă*.

INGĂITĂNĂ vb. Ia = găitănă. [Adjectiv: *ingăitănă*, -ă = împodobit cu găitane. Un stu-

bay îngăitănă din cap până în picioare. JARNIK, ap. TDRG.]

— Derivat din găitan cu pref. in-.

INGAJAMENT s. a. † = anajament. Este oare de crezut că împăratul Alexandru se are ordăit mai puțin scrupulos în păzirea ingajamentelor sale? ODOBESCU, III 426.

INGĂLĂ vb. [a]. 1°. *Salir. Insulter.* 2°. *Travouiller sans soin, bouillier.* 3°. *Bafouiller.* — (Munt.)

1°. A murdări. *Blstemata [fantasmă] Ce 'ngălă tot, ca pata de tînd verice flora.* DEPĂRĂTEANU, ap. TDRG. || Fig. A ocări (Slatina, jud. Olt). ZANNE, P. III 195 (propriu: a murdări cu vorba, cf. *ponegrji*).

2°. † A lucra fără îngrijire, de mântuială (propriu: a nu lucra curat, îngrijit), cf. *ingămă*, *inciocălă*, *imbredeli*, *cărcăli*, *inchipui*. *De nu se va nevoi să lucreze toate lucrurile [vieci] la vremea lor, ce o va numai ingălă [ingămă PRAV. MOLD.]... INDEPRETAREA LEGII (1652), ap. TDRG.*

3°. A nu rosti (ceva) clar, răspăcat, a pronunța neprecis, a *ingămă*, cf. *ingămă*, *bălbăi*, *bolborosoi*, *îndrugă*. *Mușteriu cl nou îngălează silabele, pe unele, prea slabe, negliindu-te chiar de tot.* CARAGIALE, M. 399.

[Prez. indic. *ingălă*, mai rar *ingălă*.] Adjectiv: **ingălăt** (cu negativul **ne(ingălăt)**). -ă = necurat, murdar, nelngrijit; lucrat de mântuială; rostit neclar, ingăimat. [Ad 1°] *Omul cel curat... să mustrăze... mai mult în greșeli decât cel îngălăt.* PISCUPESCU, O. 156. *Pleacăz să se schimbă, fiindcă nu mai eră chip a mai sta apă îngălate la muntă.* ISPIRESCU, L. 40. *Când e 'ndăritz Rumănu' pe femeia lui, și zice...: muicere... 'ngălăt.* JIPESCU, O. 56; (ad 3°; adverb) *E ofumat și pronunțat foarte îngălăt.* CARAGIALE, M. 305; — **ingălător**, -oare = care îngălează. [Abstracte: **ingălăre** s. f. = acțiunea de a îngălă; — **ingălăciune** † s. f. = nelngrijie, necurățenie (suficiență s. trupească), murdărie. *Cu cđt va fi aerul mai curat de toată pătura ingălăciunii... INSCUPESCU, O. 69. Cf. 35, 94 și 157. Ingălăciunea și sperduciunea eughetului lor.* id. ib. 150.]

— După Th. Capidan, DR. IV 1551, din paleosl. *galū* 'esordidus, imundus, impurus' (aceiași ca origine, cu arom. *găleacu* 'sinour, întunece, înnegresc, din sârb. *galiti*, cu același înțeles), iar după G. Pasca, *Etimologii* 25, din lat. *galla* 'egogașă de ristic' (*in-gallare), având înțelesul fundamental al 'înnegri' (cf. fr. *engalier* 'steindre en noir'. V. Bogrea, DR. IV 825). Pentru sensul 2°, cf. *cărăci* cu o dezvoltare semantică analogă, de la sa murdăria la sa face ceva fără îngrijire, de mântuială.

INGĂLĂ vb. Ia v. *incălă*.

INGĂLĂCIUNE s. f. v. *ingălă*.

INGĂLBEJEALĂ s. f. = *Păleur*. — Coloare galbenă a feței, paliditate. [Pe] alți... și apucă *ingălbejeala* și zălectea din pricina bolilor și a năcazurilor. PAMFILE, D. 62.

— Derivat din *ingălbeji* cu suf. abstr. -ală.

INGĂLBEJI vb. IVa v. *gălbeji*.

INGĂLBENEALĂ s. f. v. *ingălbeni*.

INGĂLBENI vb. IVa 1°. *Jaunir.* 2°. *Jaunir, pălir, blămer.*

1°. Trans. și refl. A (se) face, a deveni galben, a da culoare galbenă la ceva, a (se) coloră s. a da în galben; spec. (despre frunze, foi etc.) a (se) usca, a (se) vesteji (II, III 13). *Apa cea de ploaie... în multe chipuri lucrează pre*

câmpi și pre codri, în flori și în pomezi, de le... albește și rușește, gălbenește și mohorâțește. VARLAAM, ap. TDRG. Câmpeii pururea cu mari năstipuri gălbeneșe. CANTEMIR, IST. 40. Se îngălbinește și se sucece (păpușii) mai ales în arșișile cele mari. IONESCU, C. 98. Frunzele tână începă a se îngălbini. C. NEGRUZZI, I 330. Mănuși frunzele și îngălbinează. ALECSANDRI, T. 107. Codru... 'ngălbinește. JARNIK-BĂRSEANU, D. 212. Clonțul mi s'a 'ngălbinit. RETEGANUL, TR. 16^{1/2}. Holdi-fele verzi... dacă s'or gălbini, Vei veni, nu mi-i găi, MĂNDRESCU, L. P. 30^{1/2}, cf. MARIAN, CHR. 52.

2°. (Despre o persoană) Refl. și intrans. (cu sens reflexiv) A se face galben, palid la față; p. ext. a se vesteji, a se ofiți, a se trece. Elena ta ci pricește. Veade că 'ngălbinește. BARAC, A. 57. Fața-i cea luminoasă 'ngălbinită. 'ngălbinit. PANN, E. I 114. Iubito... pe față 'ngălbinești și ochii sîi în zare cu dor tî aștești. ALECSANDRI, P. III 143. Împădratul... gălbenece ca ceara. MERA, B. 195. La față se 'ngălbinece. ALECSANDRI, P. P. 90^{1/2}. Cum să nu mă 'ngălbinesc? JARNIK-BĂRSEANU, D. 189. Io m'am gălbinit ca ceara. MĂNDRESCU, L. P. 18^{1/2}, cf. DOINE, 195^{1/2}. RETEGANUL, TR. 148^{1/2}, VASILIU, C. II. A 'ngălbinit ca turtă de coară. ZANNE, P. I 139. M'am gălbinit ca socu'. SEZ, I 171^{1/2}.

[S]: îngălbini vb. IV^a; gălbini, gălbini, gălbăni vb. IV^a. Gălbinesc. ANON. CAR. | Adjective: îngălbinit (îngălbinit, gălbini, gălbinit, gălbănit)-ă = care a devenit s. a fost făcut galben; palid; vestejit. Fețele 'ngălbinită de foame. DRĂGHICI, R. 26. Ziduri albe și gălbinită de lunc. EMINESCU, N. 63. De epaimă 'ngălbinită. COȘBUC, B. 15; — îngălbinitor (îngălbinitor), -oară adj. = care 'ngălbinește, (substantivat) omul s. femeia care 'ngălbinește (= colorează în galben). MARIAN, CHR. 52. | Abstracte: îngălbire (îngălbinit, gălbire, gălbire, gălbănire) s. f. = acțiunea de a 'ngălbini; pâlăre, paliditate. 'ngălbire cuprindă fața lui. DRĂGHICI, R. 167; — îngălbinită (îngălbinitură) s. f. = materie 'ngălbinită (colorată în galben). MARIAN, CHR. 52; — îngălbeneală s. f. POLIZU, PONTBRIANT = gălbeneală.] — Derivat din galben, cu pref. in-.

INGĂLBINI vb. IV v. îngălbini.

INGĂLBÎT, -Ă adj. Repu. — (Teleorman) Pînă în gât, sîtul de toate. ION CR. VII 251.

INGĂLCEVI vb. IV^a v. gălcevi.

INGĂLISĂT, -Ă adj. Langouruz. — Galeș. Rămîndă cu ochii 'ngălșiți. SLAVICI, ap. TDRG. — Participiul unui verb (neatestat) 'ngălșișă, derivat din galeș cu pref. in-.

INGĂLMĂCEALĂ s. f. v. îngălmăci.

INGĂLMĂCÎ vb. IV^a. (S')embrouăter, (s')egarer. — Trans. și refl. A (se) amestecă, a (se) turbură (I. GOLESCU, C. I 352), a (se) incurcă (II. XVII 179), a se învălmăși; fig. a (se) zăpăci (L.B.). Tătarî... se 'ngălmăcîră apă de tare, cî singuri nu șitau... unde le stă capul. MARIAN, T. 37. Nu mă 'ngălmăcîți. RETEGANUL, P. II 65^{1/2}. [Adjective: îngălmăcît, -ă = de-avalma, învălmășit, incurcat, turburat, zăpăcit. Printre mulțimea 'ngălmăcîti... MARIAN, T. 271. | Abstracte: 'ngălmăcîre s. f.; 'ngălmăcîtoră s. f. L.B., 'ngălmăcîală s. f. = incurcătură, dezordine, zăpăceală, învălmășeală, confuziune. 'ngălmăcîală oceană ar fi trebuit să o socotească Miron Logofătul. ȘINCAI, HR. II 145^{1/2}. Români... se folosiră de această 'ngălmăcîală a Tătarilor. MARIAN, T. 38, cf. 222. Fac o trăjbă și o 'ngălmăcîală. RETEGANUL, P. II 57^{1/2}.]

— Etimologia necunoscută. (Poate, din *'ngălmăci, iar acesta împrutit cu gălmăoz = golmoz). Cf. ingăimă, ingăimăci.

INGĂLMĂCITURĂ s. f. v. îngălmăci.

INGĂLOSĂT, -Ă adj. Chaussé de galoches. — (Rar) Încălțat cu galoși. Ia te uita colo, fata pîndarului cu mînuși și ghețe 'ngăloșate. GRAIUL, II 213.

— Participiul unui verb (neatestat) 'ngăloșă, derivat din galoși cu pref. in-.

INGĂMBĂ vb. I. 1°. Emploiener. 2°. Tasser. 1°. Trans. și refl. (Dolj, Oltenia, Codlea) A înșfăci (COM. SAT. I 50), a pune mîna, a apucă, a luă la strei-părește, a pune mîna în ceafă, a pune mîna 'n guler, a se luă la bătaie; a-și da nătrele cu cineva. CIAUSANU, V. Cf. gămăbă. 2°. A îndesa, înghesu, cf. agămăbă (2°). S'a dus feneia și și-a 'ngămbot poala în sacul cu fasole. ION CR. II 305.

— Dintru'un lat. pop. *'in-gambo, -are, pentru care cf. agămăbă și gămăbă.

INGĂMPĂ vb. I(ă). (S')enfler, [se] gonfler. II. 1°. Se renvoyer, se pavaner (cu parlat de certains oiseaux). 2°. Se gonfler, être bouffi (de joie, de prétention), se faire fort de.

I. (Vechiu și în poezia pop. cu caracter mistic) Trans. și refl. A (se) umflă. Alina [din păcătoși] le nu cură dîntro (= dintru = din) ochi smrod ca puroi, și vor fi 'ngămpași. CUV. D. BĂTR. II 470. Bubă rea... Nu te 'ngămpă ca broasca, Nu te lungi ca țarpele. MAT. FOLC. 1524. Bubă... nu-l țintine, nu-l cuprindre, nu-l umflă, nu-l 'ngămpă. SEZ, III 197^{1/2}. | Intrans. Fugi isdale, blestemate... Nu umflă, nu 'ngămpă. MAT. FOLC. 1511.

II. (Astăzi) 1°. Spec. (Despre paseri) Refl. A se umflă în penă. Șoimul s'a 'ngămpat. TEODORESCU, P. P. 63. Se rotol pe lîngă dînaș și se 'ngămpă ca un curcan. SPIRESCU, L. 311. S'a 'nfaiat ca varza și s'a 'ngămpat ca barza. ZANNE, P. I 302.

2°. (Despre oameni, cf. megl. mi anflu = sînt mîndru). Fig. Refl. A se umflă în penă de vanitate, a se crede lucru mare, a fi încrezut, a deveni mîndru, fudul, orgolios, trufaș, a fi pretențios, vanitos; p. ext. a se mîndri, a se fîli, a avea pretenția să... 'ngămpul-mă). MARDARIE, 1594, 1986. Cu trei doveade se 'ngămpă a adereți. P. MAIOR, IST. 52. Eî să 'ngămpoză 'n stavă, eu să coz mă potinesc. BELDIMAN, O. 19. De... pătrunzi tainele firei nu te 'ngămpă, cî ești jârma pe care o poartă vîntul. KONAKI, P. 109. La fericire ne oprăte de a ne 'ngămpă. MARCOVICI, D. 5/2. Robinson se 'ngămpă de bucurie. DRĂGHICI, R. 103. Auzind sine torbe pe loc s'a 'ngămpat. PANN, E. II 140. De vicieșugă s'e 'ngămpoză. De bucurie el este pînă. ALEXANDRESCU, M. 63. Ne-am 'ngămpat pînă ocum. MAIORESCU, CR. I 274.

[Prez. ind. 'ngămp și (vechit) 'ngămpîz. | S: (grafic) = 'ngămpă vb. I^a; 'ngămpî (îngămpî) vb. IV^a. 'ngămpescu(mă). MARDARIE, 1400. Se umflă, adică se 'ngămpăte, se mîndrește. I. GOLESCU, C. I 283. | Adjective: înzămățit (cu negativul ne(f)îngămpat), -ă = (?) umflat; care s'a umflat în penă, mîndru, orgolios, fudul, fîlos, trufaș, închipuit, vanitos, pretențios. Un norod... 'ngămpat, c-aveă odată stăpînire și-mpărat. BELDIMAN, TR. 2. Hol muritorule, mîndru și 'ngămpat de a ta fîtuță... KONAKI, P. 275. 'ngămpăți de chibzuri și de nădeji. MARCOVICI, C. 30/11. 'ngămpat și turbat se aruncă rostogolind pietre și bolovan. C. NEGRUZZI, I 316. Sîedă pe perini cuscuit, fudul și 'ngămpat. SBIERA, P. 127. Ești prea 'ngămpat. — Și de ce să nu fîtu 'ngămpat? RETEGANUL, P.

21/22. (Substantivat) *Contele de Kildar, un îngămfat.* C. NEGRUZZI, III 352 (Adverb). *Cu îngămfare, cu fudurie, cu mândrie.* Atunci spânul zise îngămfat... CREANGĂ, P. 216. *Minți, moșicule, strigă țiganul îngămfat.* ISPIRESCU, L. 203 | A b-stracte: **îngămfare** s. f. = acțiunea de a se îngămfă; mândrie, orgoliu, fudurie, fală, trufie. *Însuși zadarnica fală cu mândra sa îngămfare... ne umple de 'ndestulare.* KONAKI, P. 287. *Au venit Nicolae cu o vorbă îngămfare și mândrie.* DRĂGHICI, R. 69. *Mară sa era... fără trufie și îngămfare.* C. NEGRUZZI, II 157/1. *Albert... privește cu îngămfare frumoașa lui oștire.* ALECSANDRI, P. III 220; — (rar) **îngămf(e)ală** s. f. = îngămfare. *Omule!.. tu cea ce de 'ngămfală crezi că ținetele toate adăi pentru tine zădită.* KONAKI, P. 267.]

— Din în- + gămf.

ÎNGĂMFE(Ț)ĂLĂ s. f. |
ÎNGĂMFI vb. IVa | v. îngămfă.

ÎNGÂNĂ vb. I. A. I. *Murmurer, marmotter, fredonner, balbutier.* II. 1°. *Se mîler, se confondre.* 2°. *Être saisi (d'un sentiment).* B. I. 1°. *Répéter, redire (comme un écho).* 2°. *Répondre.* 3°. *Réfléchir, réfléchir.* 4°. *Imiter.* II. 1°. *Appeler (un animal à l'appel).* 2°. (Se) *leurrer.* III. 1°. *Imiter (qqn.).* 2°. *Égayer, accompagner (de la voix).* 3°. *Se répondre, s'accompagner, s'accorder, s'égayer.* 4°. *Bercer.* IV. *Contrefaire, singer; se moquer (de qqn.).*

A. I. Trans. (Complementul e sunetul, vorba etc.) A articulă sunete nedesluite s. incurcate, a pronunța cuvinte nelămurite, a rosti s. a cânta cu jumătate de glas, a vorbi mai mult pentru sine, a îndruga (din timiditate, perplexitate, mânie etc.) cuvinte nepotrivite s. fără sens, a îngăimă, a murmură, cf. bâlbâi, bolborosi. *Îngânând cu jumătate glas un cântec...* SLAVICI, ap. TDRG. *Glasuri tinere îngânau toată și trăgânat melodii vechi.* SADOVEANU, lb. «*Îmi pare bine, începui a îngâna cu, fără să știu ce zic, N. A. BOGDAN, lb. «A veni ea și vremea aceea, voinice, zise împăratul, îngânând vorba prin tre dinți.* CREANGĂ, P. 265. *Se codăe smuel, îngână vorzi și uceate...* ISPIRESCU, L. 223. | P. anal. A spune cuvinte mincinoase, a spune lucruri pe care nu le crezi, a îngăimă. *Au de patrie, virtute, nu vorbește liberalul, De ai crede că viața-i e curată ca cristalul? Nici visezi că înaintea-ți stă un stâlp de cafelele, de de-abia se 'ngână (= articulează).* DOSOFTEIU, PS. 131.

II. P. ext. Refl. A se manifesta în mod neceresc, nelămurit.

1°. (Despre sunete, p. ext. despre colori, lumini etc.) A se amesteca astfel, încât să nu se mai distingă bine, a se confunda, a trece pe nesimțite dintr-o culoare (s. lumină) într'alta. *Două tinere cântări se îngână.* ALECSANDRI, P. III 400. *Rozele și eruiți (= coloareatrandafirie și albă) pe față-i se 'ngână.* BOLINTINEANU, ap. TDRG. *Alfred de Musset a pus în pura plăteșul un cânt vesel, în care duceria triumfului la căndtoare se îngână cu dulci amintiri de amor.* ODOBESCU, III 83/1. **Se îngână ziua cu noaptea** = se crapă de ziua, încep zorii zilei, PAMFILE, C. T. 164. *Priueptul, care durcăz de cum începe a se îngână ziua cu noaptea, ... se face după credința poporului, din mai multe cauze.* MARIAN, I. 192. *Ziua se îngână cu noaptea.* N. REV. R. I 78. *Tocmai se îngână ziua cu noaptea.* ISPIRESCU, L. 248.

2°. (Despre cineva, în suflatul căruia începe a se naște un sentiment; acesta se exprimă prin

prepoziția cu) A se lăsa cuprins s. copleșit de... *Cet getați... din dot [copii rămași în viață] țși alegea Pe cel gîngăș miștoicu, Cu păr neted și gâmbiu, Și pe scoun în punea Și capul îi răpuneu. Irăncovănuș greu oștă Și din suflul cîvănă: «Doamne, fie 'n voia ta! Sultanul se minună Și cu mila se 'ngână.* ALECSANDRI, P. P. 211.

B. A reproduce, a contraface, a imita glasul cuivă.

1. Trans. (Fără nici o intenție hotărâtă) 1°. A reproduce, a redă, ca un răsunet (glasul cuivă). *Îi răsunau la ureche blăndețe rugămintele meres îngăunate de Echo.* ODOBESCU, III 309/1. *Și-a lor jale o îngână cea pădure 'mbătrănită.* N. GANE, ap. DDRF. *Inepri... îngânau cântările ce lui îi treceau prin mințe.* EMINESCU, N. 69.

2°. Trans. și absol. A răspunde. *Cu foc căntă cîntea și mi-o 'ngână presura.* SEZ, II 76/1. *Badea rage din părlouge, Lilea 'ngână din grădnă.* (Clopotul și toaca; cf. varianta franceză: La jument hennit sur la montagne turque, le poulain lui répond sur la montagne de Sion). SEZ, IV 82.

3°. P. ext. A redă imaginea cuivă, a reflectă, a oglindi, a răsfrînge. *Ogînișoara cu mică care [pe Eleonora] o îngână dimineața oșă de grațioz.* N. GANE, ap. TDRG.

4°. P. gener. A imita. *Stoafă de catifele în-cărcată de pietre scumpe care îngânau stielele ceriului.* BARAC, ap. TDRG.

II. (Cu intenția de a atrage, a ademni, a momi).

1°. Trans. A imita glasul unui animal spre a-l înșelă, făcându-l să creadă că este un semen al său. *Urșul torăgi s'au pus lîngă urș și au în epul cu glas mai subțire să îngâne glasul coprei și să rostască...* SBIERA, P. 204/1. *Atunci Frîntul... au prins a-i îngână glasul.* id. 263/1. *Rage-un bou într-o grădnă lea-o fată și-i îngână.* SEZ, I 236/1. *Cum omul îl dezmetedă [pe molan]: «saracu, saracu și-i neteză cu o mână, drocul se holbează la dânsul și cu un glas gros începă a-i îngână: «saracu, saracu.* lb. IV 180/1. *Căntă cucul la fâlnădu, Corbul gade și-i îngână.* TEODORESCU, P. P. 247.

2. Trans. A amăgi. *Nu ești lîngă mine, ci numai așa la mă 'ngână în vis.* POP-FLORENTIN, ap. TDRG. | Refl. A se amăgi, a se lăsa înșelat de o viziune amăgitoare. *Ūșul [din exportății în Siberia] prin vis vede plîngînd O mamă 'mbătrănită, Altul se 'ngână desmierdînd Soția lui iubită.* ALECSANDRI, P. III 271.

III. (Cu intenția de a glumi, de a se jucă, de a petrece, de a alintă s. mîngăia).

1°. Trans. A imita glasul (p. ext. gesturile s. mimica) cuivă, spre a face glumă. *Făcînd glume... făcîndu-să că îngână șer episcopul cînd botocăz.* DOSOFTEIU, V. S. 103/1.

2°. Trans. A ținea tovarășie (desmierdînd, alintînd, mîngăind); p. ext. a mîngăia. *Năluciri scumpe... veniți de 'ngănați vești a mele tinerțe.* ALECSANDRI, P. I 124. *Căntă porumbi sălbateci se răsăiau pe drum, și cînd trăsura soscă aproape de dânsii, et zburau mai departe, tot pe cale, și îngânau astfel mersul nostru.* ODOBESCU, I 382. *Vom vîta un vis ferice, Îngână-ne-voi c'un cânt Sînguratică izvoare, Blîndă latere de tînt.* EMINESCU, P. 58.

3°. Refl. A se lăa (cu cineva s. ceva s. unul cu altul), a-și găsi mîngăierea în tovarășia cuivă. *Două june pădărele Căntă una după alta și se 'ngână între ele.* ALECSANDRI, P. II 154. *Și mă lasă pustiu, Pustiu și amorii, Și cu doru-mi singurul, De mă 'ngân numai cu el.* EMINESCU, P. 16. *La o poartă de grădnă... Unde stau cadănele De se 'ngân cu florile.* ALECSANDRI, P. P. 150/1. *De mă 'ngân cu florile și privighetorile.* id. ib.

224. *Ian auziji turturele cum se 'ngână!* CREANGĂ, P. 129. *În zăvoiu cântă cucii de se 'ngână* = cântă de nu-și dau rând, cântă cucii, de nu mai auzi înături, de ție dragă lumea, de ție-mai mare dragul. CIAȘANU, V.

4. **Trans.** A mișcă ușor, a legăna. *De-az fi, vâltu, vântul de seară, eu nici o floare n'as 'ngână.* ALECSANDRI, P. 124. [*Refl.* = pasiv] *Cu-a sale pănzi umflate o mică lustrisporă pe hăciul viu a mădrei de vânt se 'ngână.* id. P. 119. [*Refl.* A se mișcă ușor, a adia. *La fână și pusti, și nu se 'ngână nici o boare.* COȘBUC, P. 57.

IV. (Cu intenția de a-și bate joc de cineva) **Trans.** (Complementul e vorba s. persoana care vorbește) A imită exagerat și în bătaie de joc vorbele s. gesturile cuiva; a contraface (cu strămbătură) mimica cuiva; p. ext. a-și bate joc de cineva. *Ingână pe cineva și 'mbolă,* se zice când vorbind unul, cellalt vrând să-și bată joc de altul sau să glumească cu el, se ia după vorba lui și zice tot acele vorbe ce zice și acela, însă întunecat ca găngavii. I. GOLESCU, C. 1 3329. *Eugen = illudo.* ANON. CAR. *Dracii noștri 'ngânărd-ne* (= pășcăriră pre noi DOSOFTEIU; nos enemies se moquerent de nous entre eux; subsannaverunt; sl. podraźniały). CORESI, PS. 221. *De rău ce mi-ar face omul nu gândesc nemică.* Mi s' strămbă toată ziua și stau de m'ingână. DOSOFTEIU, PS. 184. *Cel scâpăto... este de slugi 'ngână și creștat în seamă.* PISCUSCU, CR. 176. *Ne-am erubă... datori a restabilii adeverii faptelor în mijlocul falsificării, cu care jurnalisticii noastre îi place să-și 'ngâne publicul.* MAIORESCU, C. 1 358. *Vorbim răstit și ne 'ngânăm răspunsul.* Și 'n sat cred toți că asta-i erajă veche. COȘBUC, ap. TDRG. (Fig.) *Măști, ce firea omenească o 'ngână.* VLAHUTĂ, P. 138. [*Refl.* «-și face unul altuia în derădere aceleași mișcări, a-și repetă unul altuia aceleași vorbe, cu același ton. COSTINESCU. Numai copiii rău creșcuți se 'ngână unul pe altu.

[Adjective: **Ingănat**, -ă = îngăimat, bolborosit; reproduș, reflectat; întovărășit, mângăiat, legănat, govăitor. (Ad A 1) *Verbește cu mormătură, Par'că au mămăligă 'n gură...* Verbește vorba 'ngănată, Par'că-t e gura legată. PANN, P. v. 105; (ad B III 2^a) *O, dormi în pace pe-aceste mături, 'ngănat dulce de glasul mădrei.* ALECSANDRI, P. 1219. *Ingănat de glas de ape Cânt' un cor...* EMINESCU, P. 102; (ad B III 4^a) *Cu înțina 'ngănată între dor și bucurie.* ODOBESCU, ap. DDRF.; — **Ingănat**, -oare = care ingână, imită, contraface; își bate joc; momește; amăgitor. *Engender = illusor.* ANON. CAR. *Trei fermecătoare 'ngânătoare.* MARIAN, V. 190 (și substantivat LB).

[Abstracte: **Ingănare** s. f. = acțiunea de a ingână; îngămare, bălbăre; batjocură. (Ad A 1) *Tândrul... începe a recită și a o duce până la sfârșit fără ceu mai mică ezitațiune, fără 'ngănare și fără o stăgură gresală.* I. GHICA, ap. TDRG. *Ascunde toate govăritle și toate 'ngănările rostirii mele.* ODOBESCU, III 562, cf. 402/10; (ad B IV) *Ingănărd-me cu 'ngănare* (= cu interitare PSALT. SCH.; subsannaverunt me subsannatione). PSALT. (HUR.) 63/10; — **Ingănat** s. a. (în expresia) *Ingănatul dimineții* = când se ingână ziua cu noaptea, spre zărisul zorilor. I. GOLESCU, C. 1 333; — [*lat.* *ingannatura* CGI. II 576, 582, 591] **Ingănătura** s. f. = contrafacerea vocii s. a. mișcărilor cuiva, strămbătură; amăgire, înșelăciune; (ad B II 2^a) *Și m'am 'tăbându De toată 'ngănătura și fermecătura.* MARIAN, D. 291. *TEODORESCU, P. P. 373; (ad B IV) Gheboșii, pri carole [femeile] îi batjocureau cu mișc 'ngănături.* BACAC, ap. TDRG.; — **Ingănăciune** † s. f. = strămbătură, schimă. (Ad B IV) *Engențură* = illusio.

ANON. CAR. *Mimuri ce să dăce 'ngănăciuni de șepantii.* DOSOFTEIU, V. S. 103, cf. (= sl. podraźnjenje) PSALT. 63/10, 84/10.

— Din lat. ***inganno, -are** (atestate sunt numai formele *gannare* și *ingannatura*). Înțelesul de ca imită (vocea) se găsește încă în unele dialecte romanice, precum bourberain *žēnē*, norm. *de-ganē*. Ca termen păstoresc sau vânătoresc, acest cuvânt a suferit modificarea de sens de la a imită glasul spre a atrage la sine, la a înșela. Acest înțeles din urmă e cel obicinuit în limbile romanice (ital. *ingannare*, span. *engañar* etc.) La Români, *angan* e încă termen păstoresc cu înțelesul «chem cănel, chem oile prin anumite semne și sunete» (P. PAPAHAĞI).

INGĂNĂCIUNE † s. f. |
INGĂNĂTURA † s. f. | v. ingână.

INGĂNDORĂT, -Ă adj. v. Ingândură.

INGĂNDURĂ vb. Ia refl. *Denesir songeur, pensif.* — A cădea pe gânduri, a fi cuprins de gânduri, de scrupule, a fi preocupat. *Io nu te mai gândură* Și nu mi-ai mai spânzura. MATESCU, B. 32. [*Și-gândură* vb. Ia refl. | (Intrebuintat mai ales ca) part.-adjectiv: **ingândurat** (**ingândorât**), -ă = dus pe gânduri, plin de gânduri, de scrupule, de temeri, de griji; preocupat, distrat. *Tocmai de aceea însă acum di Bufnea eră mai 'ngândorât decât de obicei.* SLAVICI, N. 296. *Ingândorât se plimbă vizitorea Fatma.* COȘBUC, B. 14. *Ei și-a dus pe tample mâna 'ngândurat.* id. B 71. *Nu fi 'ngândurat, că eu te pot scăpa din încurcătura.* RETEGANUL, P. 1 31/4, cf. II 77/10. V. 68/10. | Abstract: **ingândurare** s. f. = preocupare, gânduri.

— Derivat din **gânduri** (pluralul lui **gând**), cu pref. **in-**.

INGĂNFĂ vb. Ia v. Ingâmfă.

INGĂNJUI vb. IVa |
INGĂNJULUI vb. IVa | v. gânjui.

INGĂRBOVIT, -Ă adj. v. gârbovi.

INGĂRDUI vb. IVa = gârdui. JIPESCU, ap. TDRG.

INGĂRGĂRIȚĂT, -Ă adj. v. gârgăriță.

INGĂRJORĂ vb. I refl. |
INGĂRJORĂT, -Ă adj. | v. gârjoh.

INGĂRLI vb. IVa |
INGĂRLUI vb. IVa | v. îngurlui.

INGĂURĂ vb. I |
INGĂURĂ vb. IVa | v. găuri.

INGĂTUI vb. IVa. 1^a. *Étrangler.* 2^a. *Bajouiller.* — (Muscel).

1^a. **Trans.** (Despre lupi) A rupe (oilor) cu gura gâtul (RĂDULESCU-CODIN, I.), a gătui (1^a). *De atunci a rămas ca să nu zbiere oile, când le ta lupii și le 'ngătue.* MUSCEL, 24.

2^a. **Refl.** A vorbi încurcat și repede (RĂDULESCU-CODIN, I. ca și când ție s'ar opri vorba în gât. *Ce te 'ngătui așa?* id.

— Derivat din **gât** cu pref. **in-** (sau compus din **in-** și **gâtul**).

INGEMĂNA vb. I(a) 1^a. (S') uniri, (se) 'îndre, (s') accoupler, aller ensemble (se dit de deux objets ou deux êtres semblables). 2^a. *Avoir les pieds fourchus* (en parlant des ruminants).

1^a. (Despre două lucruri de același fel) **Trans.** și **refl.** A (se) uni străne (ca doi gemeni), a

(se) împreună, a (se) îmbină. *Sicambria iaste țara pe apa Renui, care se întinde de la Colonia Agripina, până unde s' ingemână Renui.* CANTEMIR, HR. 287/2. *Despre apus, adevă din cătră Nul vinită și anapetele bălților ingemându-se se despartă...* id. IST. 125. [Fig. Ce mulți se tudeau și ce bine trăiau ei..., lipindu-și inimile și 'ngemându-și gândurile. VLAHUȚA, ap. TDGR. Și'n toropeala asta dulce a noastre înimi amândouă Se 'ngemănu de dușogie, ca două lacrimi de rouă... ANGHIL, I. G. 31.

2°. † Intrans. (Despre copita unor rumegătoare) A avea (copita) spintecată în două. Și accasta să nu mânca[ți] dentru ceale ce scot rumăgala, și dentru ceale ce ingemencadă copita (: celles qui ruminent ou qui ont l'ongle divisée)... BIBLIA (1688) 136/4.

[Prez. ind. ingemână și ingemenez, (ingemenez).] Și: **ingemână** vb. I^a, **gemână** vb. I refl. CDDE, nr. 724. [Adjectiv: **ingemănat**, -ă și (formă scurtată? prin apropiere de cuvântul *genă*) **ingenat**, -ă = care este unii, împreună, îmbinat; gemen; (despre drum) bifurcat; (despre fructe) care cresc câte două, lipite s. împreunate la oaltă (Com. I. CORBU, GOROVEI, CR.); (despre crăile unui arbore) care răsar și cresc din aceeași tulpină; (despre sprâncene) crescut împreună, cf. *inghinărat*; (despre copita unui animal) (care este) despiciată. *Kalē engeminate* = bivium. ANON. CAR. *Dobitoiul cu unghie ingemănată.* BIBLIA (1688) 76. *Barba albă și deasă și ingemănată* (= crescută împreună cu mustățile). DOSOFTEIU, ap. TDGR. *Sprincenele...* tufoase 'ngemănote. Ce le numim noi astăzi sprincene îmbinate. CONV. LIT. XIII 314, ap. TDGR. *Ingemănotele ironari din Moldova și Muntenia...* HASDEU, I. C. 93. *Sânt doi brazi ingemănați.* MARIAN, SE. I 227. *Un știulete...* cu vârful lui sau ingemănat din două știulete, se numește bobă. PAMFILE, A. 89. O alună să rize ingemănată, când este crescută împreună cu alta. VICIU, GL. *Fructe ingemănote de mânăci, fact copii gemeni.* LEON, MED. 5, cf. MARIAN, NA. 16, 82Z. I 127. *Pața ta, hărtie albă, Oc[h]i[ți] tăi, cerceală neagră, Sprincenii-tă ingemănați.* VASILIU, C. 108. [Abstract: **ingemănat** (**gemănat**) s. f. = acțiunea de a ingemăna; împreunare, îmbinare. *Arul de ingemănare este din două sprincene.* KONAKI, P. 5. *Ingemănarea a două raze de lumină.* VLAHUȚA, P. 30].

— Din lat. *ingemino*, -are sa înmulți, a repetă. Cf. *ingemănărat*.

INGEMĂNĂRĂT, -Ă adj. *Aux branches fourchues.* — (Despre copaci) Crescut din aceeași tulpină în formă de gemănare, ingemănat. Deci aflându lemnu ingemănatat... să prinde cu capul și cu coastele (= coarnele). PHYSIOLOGUS, ap. GCR. II 110/4. *Copaci ingemănați* = ingemănați. ION CR. V 277. [Și: (c *gimănare*) **ingimănarăt**, -ă adj. = (despre crengi) care cresc mai multe la un loc. VĂRCOL, V.]

— Participiul unui verb (neatestat) **ingemănară**, derivat din *gemănare*, cu pref. în-. Cf. *ingemănat* și *inghinărat*.

INGEME † vb. III v. *geme*.

INGENĂ vb. I^a *Rolentir.* — Intrans. și trans. A muia (CONV. LIT. XLIV, vol. II, 396), a micșora viteza (Teleorman, ION CR. VII 251), a încetini. *Cernă, cernișoară, ingeand-și umbrelul.* ION CR. IV 201. *Plotia o'ngenat.* CIAȘANU, V. *Omul ingenează, când îmbătrânește și d'abia se micșor.* ION CR. VII 201. [Prez. ind. *ingên* și *ingenez*.]

— Etimologia necunoscută. După V. Bogrea, DR. III 732. din lat. pop. *ingenuo, -are (cf. *ongenuare, ingeniculare*) sa *ingenuchia*, a cădea

în genuchis, întrebunțat mai întâiu despre caui care slăbesc în genuchi, din cauza bătrânețelor; cf. *ingenuchia* I 2°. (Din *ingenuo am avea însă în românește *ingîn*).

INGENĂT, -Ă adj. v. *ingemână* și *ingenă*.

INGENIOS, -OASĂ adj. *Ingénieux.* — (Despre o persoană) Care are multă pricepere și dar de invențiune, plin de spirit născocitor, de iscusință, de agerime, de dibăcie; ascuțit (II) la minte, născocitor, ager, iscusit; (despre o idee, o teorie, o acțiune, o operă etc.), conceput de un spirit născocitor; care dovedeste agerime și iscusință de minte; care prezintă lucrurile s. dă o soluție în chip foarte inteligent și neașteptat. *Ipoteca e ingenioasă.* HASDEU, I. C. 123. *Autor al ingenioaselor teorii.* id. XI. *Ingenușul și măiestriul său raport asupra traducțiunilor de pe autorii latini.* ODOBESCU, II 371. *Cea mai ingenioasă cercetare.* MAIORESCU, I. 176. *Ingenuoasa teorie a actualului d. ministru de culte.* id. D. I. 130. *Înainte de războiu, există un sistem ingenios...* C. PETRESCU, I. II 105. [Pronunț. -ni-os și -nios. | Familia: (după fr. *ingéniosité*) **ingeniozitate** s. f. = caracterul și calitatea celui s. a ceea ce este ingenios; pătrundere de spirit, agerime, iscusință. *Ele au lăsat mai mult sau mai puțin... dovezi pripăite de ingeniozitatea lor și de dibăcia lor manuală.* ODOBESCU, II 255.]

— N. după fr. (lat. *ingeniosus*, -a, -um, idem)

INGENIOZITATE s. f. v. *ingenios*.

INGENIU s. m. *Talent, intelligence.* — (Latinism din ce în ce mai rar) Insușire s. aplicare înăscută de a înțelege, de a pătrunde cu mintea ușor un lucru, pătrundere, agerime a minții, cf. *perspicacitate, sagacitate, geniu.* Singure monumentele existente încă pe pământ pot să se dezvăluie și să ne afirme și tendința ingeniușului lor și treapta lor de măiestrie. ODOBESCU, II 255. [Pronunț. -ni-u.]

— N. din lat. *ingenium*, -lum, idem. Cf. *geniu*.

INGENUITATE s. f. *Ingénuité.* — Simplitate firească, care se manifestă prin sinceritate și naivitate. Cf. MAIORESCU, D. III 24. [Pronunț. -nu-tă-]. — N. după fr. (lat. *ingenuitas*, -atem idem, propriu: astarea celui care este născut din părinți liberi).

INGENUCHIA vb. I^a. I. 1°. *S'agenouiller.* 2°. *Accoir les genoux faibles.* 3°. (fig.) *Être à bout.* II. 1°. *Faire mettre à genoux.* 2°. *Réduire, vaincre, soumettre.*

I. Intrans. 1°. A cădea în genuchi, a se așeza s. a se pune în genuchi; cf. *prosternă*. *Ingenuckju* = genufecto. ANON. CAR. *Genuchină la prag, feace rugă.* DOSOFTEIU, V. S. 133/1. *L-ou chemat Vezral pe Lupul Vornicul la adunare la corul său; el îndată s' ingenuchiază.* LET. II 125/4. *Ingenuchiază ridicând mânele...* către cerul. DRĂGHICI, R. 21. *Și biata femeie ingenuchiază dinaintea mea.* NEGRUZZI, I 52. *Poporul jos, pe rale, umilii ingenuchiază.* ALECSANDRI, P. I 34. *Rutul eră încutat De trei ori am genuchiat.* MARIAN, SA. 10. *Nenorocita drumeajă a ingenuchiat lângă patul soțului ei.* CREANGĂ, P. 97. *Ingenuchină, o blestemă zicând...* ISPESCU, L. 30. *Și la Domnu 'ngenuchiază.* ALECSANDRI, P. P. 175b/4. *Genuchiat-a sfânta Vineri, Genuchid și nu-și plânged.* TEODORESCU, P. P. 32b. *De trei ori am genuchiat.* DOINE, 275/1. [Figură etimologică] *Și 'n genuchi ingenuchiază.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 187. *Ei acolo se duceau, Cum la mânăstire soscau, În gerunchi ingeruncheau.* TIPLEA, P. P. 29.

2°. P. a anal. A 'ngenunchiat = i-au slăbit picioarele. ȘEZ. IX 146.

3°. Fig. A 'ngenunchiat cu *desădărire* = nu mai are nimic. ZANNE, P. II 582.

II. 1°. Trans. (complementul e o ființă) A pune pe cineva în genuchi, a-l face, a-l sili să se așeze, să cadă în genuchi. *Episcopii, aducând pre Domn și 'ngenunchindu-l înaintea sfântului pristol...* LET. II 290/32. *Genunchiatu-o-am [ciutalina]* Și 'njuhniatu-o-am. TEODORESCU, P. P. 70b. *Unde-i găsi câte-o babă, Să mi-o 'ngenuchi ca p'o tadă.* ZANNE, P. IX 231.

2°. Fig. (Despre o persoană care opune rezistență, un adversar, o țară inamică) A supune, a umili. *După aceea, bătaia corodților 'ngenunché (= făcū să capituleze) cetatea.* HERODOT, 320. *Tare cu 'ngenuchet împărăția Romanilor.* CANTEMIR, HR. 211/12.

[Prez. ind. *ngenuchez* și *ngenuchiū*. | Și: *ngenuchiā* vb. Ia; *ingerunchiā* vb. Ia; < *genucholare* = *genucholare*] *genunchiā* vb. Ia. [A djective: *ingenuchiāt* (*ingenunchiāt*, *ingerunchiāt*, *genunchiāt*, cu negativul: *ne(ingenchiāt* etc.), -ă = care stă s. care s'a pus în genuchi; (fig.) supus, umilit. *Naintea lui să ne străngem Și 'ngenuchiāți să ne plângem.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Rușdiciunile împărătesei 'ngenuchiāte.* EMINESCU, N. 4. *Genunchiātă stă pe trepte o copilă.* id. P. 86. | A bstract: *ingenuchiāre* (*ingerunchiāre*, *ingerunchiāre*, *genunchiāre*; *ingenuchēre*, *ingerunchiēre*) s. f. = acțiunea de a 'ngenuchiā; cf. mătanie, (fig.) supunere, umilire. *Noaptea petrecând cu 'ngenunchieri.* DOSOFTEIU, V. S. 9. *Mărire, adorare, 'ingenuchiere* *te, gigant din alte timpuri.* ALEXANDRI, P. III 251; — *ingenuchiāt* (*ingenunchiāt*, *ingerunchiāt*, *genunchiāt*) = *ingenuchiāre*; — *ingenuchetă* (*ingenuchetă*) = *indochitură*, articulație (a aripilor). *Ingenuchitură* [la aripi] *cofenii și 'mpeștrăte cu puncte negre.* MARIAN, O. II 211.]

— Din lat. pop. *ingenuculo*, -are (= clas. *ingenuculo*, -are), idem.

INGENUCHIĂ vb. [(a) v. Ingenuchiā.]

INGER s. m. v. Inger.

INGER s. m. 1°-2° *Ange*. 3° *Oeillet*. 4° *Nature*, *caractere*, *volontă*.

1°. (În religiuina creștină) Ființă spirituală superioară omului (cf. *demon*), închipuită ca mijlocitor între Dumnezeu și om. *Soduchietii amu dicitu*, că nu va fi învete, nece *ingeru*, nece *duhu*. COD. VOR. 48/2. *Și ingeru Domnului dodel loru.* PSALT. 61/12. *Că adecă și dentru ingeri, carele eră mai mare, truja-llepădă den ceru.* CORESI, EV. 2/31. *Și zīg (= ziseu) cōtră ingeru.* CUV. D. BĂTR. II 420. *Neamul omeneesc... taste...* cu oarece mai puțin decăt *ingeri* zădă. BIBLIA (1688) 3 pr./21. *Au văzut pe [Dumnezeu cu miș de ingeri.* LET. II 112/12. *Gāndeam c'am ubit un inger din cer, sub chip femeiesc.* KONAKI, P. 221. *Ermis, ingerul dumncestor.* CALENDARIU (1814) 92/2. *Lăcrămoare!*... *Voi sânteși lacrimi de inger.* ALEXANDRI, P. I 122. *Sfânta armonie a cetelor de ingeri.* id. Ib. I 134. *Ca un inger dintre omenii în calea vieții mele țeg.* EMINESCU, P. 95. *Glas de inger.* CROBĂ, A. 12. *Numai ingerilor din cer li-i slăbind să străbată văzduhul.* PAMFILE, V. 2. *Fuge ingerul de tine.* ȘEZ. I 125/2. # *Omul pe pământ, dar ingeri în cer.* ZANNE, P. II 369. (Cf. fr. *ange gardien*, germ. *Schutzengel*) *Inger păzitor* = *inger* dat fiecărui om (mai ales fiecărui copil), ca să-l păzească de cele rele. *Am gândit că ingerul păzitor* pe care *Providența* l-a dat fiecărui om, nu este de cât femeia. C. NEGRUZZI, I 56. *Acum ingerul păzitor spune fetei și flăcăului...* partea ce

vor avea-o. PAMFILE, C. 8. (La origine, numire batjocoritoare) *Inger-de-baltă* = drac. DR. IV 876.

2°. Fig. Persoană care, prin frumusețe sau fizică și suferență, prin bunătatea și virtuțile sale, se apropie de perfecțiune. (Adesea calificativ al ființei iubite). *Oiga e minunată, e un inger, dar purura tristă.* C. NEGRUZZI, I 47. *E de prișos a vă descrie ce inger este Zefiriu.* id. 75. *Ochii unui inger scump au albastru din ceteare.* COȘBUC, B. 9. # *Ca ingerii* = cuminte, supus, ascultător. CIAUSANU, V.

3°. (Bot.) Garofițe de grădină (*Dianthus barbatus*), plantă de podoba foarte răspândită (Șalba, jud. Caliacra). BULET. GRĂD. BOT. V. 57.

4°. Fire, caracter. *Ține-ți ingerii...*, și ce-i vede, să nu te sperit. DELAVRANCEA, ap. TDRG. # (Cf. și bulg. *jah nu bil engeld*, SANDELF, *Balkanfilologien* p. 91 și rom. *mores, mic la suflet*) *Tare de inger* = care rezistă, nu cedează, nu se lasă înduioșat sau intimidat, curajos, rezistent, cu voință fermă. *Să fii căd de tare de inger și tot cu greu și-ar pică asemenia cumpădă.* NÄDEJDE, ap. TDGR. *Oamenii tari de inger, cari nu se tem de nimeni.* MARIAN, O. 217. (Cf. bulg. *slab nu bil engeld*) *Slab de inger* = lipsit de voință, care nu rezistă, cedează ușor, se sperie imediat, se lasă înduioșat s. intimidat, timid, fricos. *Cei mai slabi de inger plîngeau.* N. REV. R. I 31. *Nu te-ași fi crezut apă slab de inger.* CREAȘA, P. 222, cf. IPIRESCU, L. 286, ȘEZ. III 98/32.

(Și: (regional) *inger* (Transiv.) DR. V 779, *ingior* s. m. ANON. CAR. CUV. D. BĂTR. II 424, (Mold.) *ingeriu*, DOSOFTEIU, V. S. 16. | Diminutive: *ingerăș* s. m. = *inger* mic (cu înțeles alintător și micșurător); fig. *copilaș frumos ca un inger.* *Inger*, *ingerușul* *mieu.* TEODORESCU, P. P. 188b. cf. MARIAN, D. 296, ȘEZ. III 193/12. *Făcū un doțolan de copil, ca un ingerăș.* IPIRESCU, L. 121. *Creștina a făcut trei ingerăși.* ȘEZ. III 193/2. *Urștoare în chip de ingerăș.* PAMFILE, DUMȘ. 14; — *Ingerel* s. m. = *ingerăș*. *Te-a cōdă...* ca pe un *ingerel* în față. ALEXANDRI, P. P. 381. *Ingerel*, *țereste-mă.* ȘEZ. III 193/2; — (formațiune personală, care n'a găsit imitatori fiind împotriva spiritului limbii) *ingereră* s. f. *Frumoasă ingereră cu albe aripiore.* ALEXANDRI, P. I 120; — *ingereră* s. f. (Bot.) = plantă înflorată cu flori albe; crește prin fânețele umede din păduri (*Seltnum Careifolia*). PANTU, PL. | A djective: *ingereră* (dial. *ingereră*), -ească = de inger, angelic. *Engeresc* = angelicos. ANON. CAR. Și *păre* (= pâne) *ingerescă* *măncă omul.* PSALT. 157. *Viața ingerescă.* CORESI, EV. 3/22. *Cinul ingeresc* (= călugăria). PRAY. MOLD. 165. *Ceia ce [a]u purtată pre pământu obracu ingerescu și apostoleacu.* CUV. D. BĂTR. II 338. *Toată oardia ingerescă.* KONAKI, P. 263. *Feliurimea tagmelor ingeresti.* DRĂGHICI, R. 97. *Amădă cu ingerescu-t-glas toată sinja simțitoare.* MARCOVICI, D. 68, cf. ALEXANDRI, P. I 125. *Viața cetelor ingeresti.* EMINESCU, N. 69. *Și se veseliră veselie ingerescă.* IPIRESCU, L. 70. *Oratu ingeresc.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 515. *Haine albe ingeresti.* ȘEZ. II 147/12. | A dverb: *ingereste* (*ingereste* DR. V. 779) = în felul ingerilor, ca ingerii. *În viața aceasta ingereste viem* (= trăim) și lăcăm. CORESI, EV. 179/2. *N'au făcutu cumu-t ingereste și apostoleste.* CUV. D. BĂTR. II 338.]

— Din lat. *angelus*, -um (gr. *ἄγγελος*), propriu *strimis*, *mesager* (al lui Dumnezeu), (Cuvântul *inger* face parte din cel mai vechiu strat de termeni creștinești în limba noastră, spre deosebire de a r h a n g h e l, de origine greco-slavă, intrat în limbă mai târziu).

INGERĂ vb. Ia. *Ingerer*, — (Trans. Med.) A introduce (alibet) în stomac, cf. *diger* & .]

Refl. A se vârl, a se băgă, a se amestecă în ceva, a interveni fără a fi chemat.

— N. după fr. (lat. se ingerere, idem, propriu: sa se aruncă). Cf. ingerință.

INGERĂȘ s. m. v. Inger.

INGERĂȚ, -Ă adj. v. gerul.

INGEREAȘ s. f. (Bot.) v. Inger.

INGERÉL s. m. v. Inger și Inginer.

INGERÉLĂ s. f. v. Inger.

INGERÉȘC s. f. v. Ingerință.

INGERÉȘC, -EASCĂ adj. } v. Inger.
INGERÉȘTE adv. }

INGERINȚĂ s. f. *Ingréncé*. — Acțiunea de a se ingeră, a se amesteca în ceva; amestec (nerodit s. nelegal, mai ales în alegeri), cf. intervenție. *Independența bisericii ortodoxe române nu poate fi supusă la nici o îndotolă, și... autocephalia ei nu se poate conțeda cu dreptul de suzeranitate și de ingerință* (s. 1865). URICARIUL X 379¹². *Cât pentru d. G. Gr. Cantacuzino, pe care îl acuză de ingerințe în alegeri...* MAIORESCU, D. II 33. *Se vor fi comis poate ingerințe dintr-o parte și dintr'alta*. id. IV 607. [Și: *ingerență* s. f. Cf. MAIORESCU, D. III 177.]
— N. după fr.

INGERUNCHIĂ vb. I v. Ingerunchiă.

INGETĂ vb. I ? Mă 'ndălnii c'o fald mare
Cu jopă 'n spinare, Mă 'nțapă, mă 'nțetă, Eu cu
Îmba lo-oiu descăndă, Toate făptile lo-oiu adună.
SEZ. V 48.

INGHEBEJĂLĂ s. f. v. Inghebej.

INGHEBEJĂ vb. IV^a. (Se) *zerrer* (qqn.). — (Vălicea) Trans. A prinde pe cineva într'un colț. (VĂRCOL, V.); refl. a se Inghesu, a se îndesă ca la pomană. CIAUSANU, V. [Și: Inghebuji vb. IV a a strămorțor, a încomodă (Guj)]. PASCA, GL. | Adjectiv: Inghebeji, -ă. | Abstracție: Inghebejire s. f.; Inghebejială s. f. CIAUSANU, V.]

INGHEBOȘĂ vb. I^a b. gheboșă.

INGHEMUI vb. IV^a refl. v. ghemui.

INGHENĂRĂȚ, -Ă adj. ? *Iqiră morderăsa*:
Cu degetele Inghenărate, Cu mâinele Îmbărinate,
Zică că-i de Arghir mușcat. SEZ. XIII 126. — Cf. Inghinărăț (s. v. Îmbină).

INGHERĂ vb. I^a. *Agrifler*. — «A apucă cu ghearele (fig. cu mâna și cu lăcomie), a se ține cu ghearele, a înfige ghearele. COSTINESCU, [Adjectiv: Ingherăt, -ă adj. — care este prins, apucat în gheare. Niște lei Ingherați. SLAVICI, ap. TDGR.]
— Derivat din gheară, cu pref. în-.

INGHESUI vb. IV^a. 1^a. *Pousser, presser, verser*. 2^a. *Bousculer, se presser, s'entasser*.

1^a. Trans. A împinge ghiontind, ghemuind, vârlind s. strămorțorând, a îngrămădi într'un loc strâmt, a țixi; p. ext. a strămorțor. *Și pe necăi îl Îmbulzită, până s-au Inghesuit la Iuravasa cetate*. MAG. IST. II 12^a. *Inghesuirea pre Împărății Grecilor cu luarea pământului lor de la Anadol...* ib. I 847. *Băroz...* scoate pe Brâncoveanu din casele de sus, Inghesuirendu-l cu toată familia în câteră beciuri. GHICA, ap. TDGR. *Pe unde trecea, lumea din toate părțile îl Inghesuită*. CREANGA, P. 228.

2^a. Refl. A se vârl în cineva s. într-o mulțime și a-și face loc (cu ghionturi), a se Îmbulzi, a se Ingrămădi (CREANGA, GL.) în număr mare. *Împingând pe norodul ce se Inghesuită...* C. NEGRUZZI, I 29. *Avă, zăbrăbită de frig, călăpărită din dinți și se 'nghesuită, se lipcă de Dan. VLAHUTA, D. 205. Printre lumea ce se Inghesuită, cu treabă, fără treabă, țaca se zărește o hărtie falfăind*. CREANGA, A. 157. *Scurosochi...* se Inghesuește peste ceilalți demoni. id. P. 304. (Fig.) *Toți se Inghesuesc la daruri*. LM.

[Prez. ind. Inghesuiu și Inghesuesc. | Și (Mold.): Inghisui vb. IV^a.) (+ Îmbulzi) Inghesui, Inghisui vb. IV^a.) (+ dea) Îndesui vb. IV^a.) (+ cu hiperurbanism) Îmbisui vb. IV^a.) RALET, ap. TDGR.]

Adjective: Inghesuit, Inghisuit, Inghisuit, cu negativul ne(Inghesuit etc.). -ă = Îmbulzit, aglomerat, Ingrămădit, strămorțor, strâmt; țixit, des (unul după altul); (despre pumni, răs, sunete etc.) Înfundat. *Iar Turul cu oștile ce avă s'au poporit...* la un loc foarte strâmt și Inghesuit. MAG. IST. IV 24^a. *Dar și chiar atunci când vor fi Inghesuiți ei (= ei, adică păpușii) între sine...* IONESCU, C. 100. *Cu un răs Inghesuit (= cu Inghesuită mare)*. ALECSANDRI, T. 773. *Tătărași...* atâzi sânt Inghisuiți (= țixii, plini peste măsură, încât lumea locuște Îmbulzită) de Iftă pângărite. id. ib. 1391. *Dar să asculte cu Neșă cea gloată 'nghesuită*. OLLĂNESCU, H. O. 152. *Și ei nici nu-și mai dedeau seamă, căt erau de Inghesuiți și cum se loveau unii pe alții*. VLAHUTA, D. 51. *Inghesuită ca sărăcele*. ALEXI. Băteji, Inghesuiți prin clase, auză grozov. CONTEMPORANUL, VI 193. (Fig.) *Sunetele năvalice DELAVRANCEA*, ap. TDGR. *Inghisuiți, de n'ai unde să dai un ac*. SEZ. III 109^a. *Ți-oiu da pumni Inghesuiți*. MAT. FOLC. 153. (Adverb) *A răde Inghesuit = Înfundat*. *Rădind Inghesuit în barba-i cărunță*. ODOBESCU, I 436, cf. 80^a. — Inghesuitor, -oare = care Inghesuește. | Abstracție: Inghesuire (Inghesuire, Inghisuire, Inghisuire) s. f. = acțiunea de a Inghesui; — Inghesuit (Inghisuit, Inghisuit) s. a. Când e vorba de Inghesuit, eșof...; — (mai ales) Inghesuită s. f. = Ingrămădire, Îmbulzire de oameni sau de lucruri la un loc, aglomerație; strămorțor; p. ext. mulțime, Ingrămădire mare de oameni care se Îmbulzesc. *Cine ne va oșibă de dragostea lui Dumnezău?* scriba au Inghesuită (= gr. στεροχολία) au poana. MOLTIU. SLAVO-ROM., ap. GCR. I 318¹². *Inghesuită devine prea mare, dar e curând Împărtășită de gârboacul soldatului*. ALECSANDRI, ap. TDGR. — Inghesuitură s. f. = unghiu în care-și caută cineva refugiu. POLIZU.]

— Pare a fi derivat din ghes slovitură ghiont, cu pref. în-. (După N. DRĂGANU, DR. V 363, ghes ar fi un postverbal din Inghesui, iar acesta ar fi fost la început un termen de creștere cu Inghesul: sa împinge cu degetarul, derivând din ung. *gyász* degetar; același autor compară însă în DR. V 908 pe Inghesui și cu ung. *gyesztől, gyesztől* etc. sapaș, împinge, Îmboldește).

INGHESUIĂLĂ s. f. Inghesui.

INGHET s. a. v. Inghetă.

INGHETĂ vb. I 1^a-3^a. *Geler*. 4^a. *Être glacé* (d'épouvante etc.) 5^a. *Prendre la raideur cadavérique*.
1^a. Impersonal. Inghetă = e stăi de frig, încât unele corpuri lichide se transformă în gheață. *Dacă Inghetă spre ziua de 40 de sfinți, atunci au să fie 40 de Ingheturi, până ce se va face primăvara*. MARIAN, SE. II 155.

2^a. Intrans. și (rar) refl. (Despre apă s. alte lichide) A se preface în gheață, din cauza frigului s. a gerului prea mare; (p. ext. despre unele corpuri solide imbibate de apă, precum pământ etc.) a se întări, învârtosi (de tot sau numai a prinde o poșhiță de gheață pe de-asa) sub influența frigului s. a gerului; (despre plante) a degera. *Atunce, dacă au înghețat apele după Bobotează, ou și porces Hanul în pradă.* LET. II 334^{1/2}. De să tu împlâi scântia cumencătoră să mucrazască, să să înghețae sau hie în ce chip de cetea... VARLAAM. C. 462. *Au înghețat pământul în luna lui Ianuarie.* CALENDARIU (1814) 91^{2/3}. *Eu am puterea să dau un frig și o geruală... de să înghețe mașele în tine.* ISPIRESCU, L. 130. (Fig.) *Planeții toți îngheață.* EMINESCU, P. 223. (Prin hiperbolă) *Tu trebuie să fii, pentru că și focul îngheață lângă tine.* CREANGĂ, P. 240. # *A înghețat cenușa sub foc, se zice când cineva ascunde adevărul.* ZANNE, I 137. || Trans. (= fact.) A se preface în gheață. *Gerul și îngheață pleoapele.* EMINESCU, N. 42. *Un leșin grozav, ca moartea, îi îngheță trupul.* C. NEGRUZZI, I 159. # (Mincinos, urât) de îngheață apa = foarte (mincinos, urât). Cf. ZANNE, P. IV 480.

3^a. Intrans. și (rar) refl. (Despre ființe) A fi cuprins de frig mare; a muri de frig; cf. degeră. *Bogatul omă cu căni și cu firure îmbrăcă-se, tară alții mulți eră goli și degerând de ger și de răcoale înghețându-ve.* CORESI, EV. 364^{1/2}. *Au înghețat dobitoace și here pen păduri.* LET. I 177^{1/2}. *Fără foc, în vremea iernii trebuie să îngheț de frig.* DRĂGHICI, R. 70. *Afară îi vedeă că 'ngheață.* ALEXANDRESCU, M. 355. *Mi-au înghețat picioarele. I-au înghețat urechile.* I.M. # *Se încălzeghe la față, iar spatetele îi îngheață, se zice despre cele leneși.* ZANNE, P. II 134. || (Despre plante) Intrans. A se strică din cauza frigului (prea mare), cf. degeră; trans. (fact.) a face să se strice din cauza frigului. *Au înghețat vișle.* POLIZU. *Garoafele... omădul le-a digeră... S'apoi brumă le-a înghețat.* SEZ. I 153^{1/2}.

4^a. Fig. (Despre sângele din corpul omului, p. ext. despre om s. inima lui) Intrans. și (rar, învechit) refl. A fi cuprins de fiori de spaimă, de mirare s. alte emoții puternice, a rămâne nemișcat și ca paralizat (cf. înlemnit, împietrit, încremenit, înmărmurit) de spaimă, groază etc.; trans. (factitiv) a face pe cineva să fie cuprins de fiori și ca paralizat (de spaimă etc.). *Care deacă ou vâzdu, au rămas înghețat.* MAO. ISTE. V 145. *Vederea acceasta ou umplut inimile lor de spaimă, înghețată cu toții.* BELDIMAN, N. P. I 148. *Au înghețat de frică.* DRĂGHICI, R. 119. *Ochiul tău mă'ngheață.* EMINESCU, P. 265. *I s'a încrețit gura și a înghețat de frică.* CREANGĂ, P. 178, cf. ISPIRESCU, L. 79, u. 31^{1/2}. *Vedeă toate cele... și numai înghețai (= te minuna) ce da dintr'nsul.* CREANGĂ, P. 247. *Serieoara ou înghețat numai, pentru că se temea.* SBIERA, P. 53^{1/2}. *Când oăză băiatur, fmi îngheță toama.* JIPESCU, ap. TDRG. *Când o vâzdu... o-nghețat.* SEZ. IV 199^{1/2}.

5^a. (Despre cadavre) Intrans. A (se) înțepenii; trans. (fact.) a face să înțepenească.

[Și (mai mult grafic): înghețat vb. I. A djective: înghețat (cu negativul: ne(nghețat)). -ă = prefăcut în gheață, acoperit cu (o poșhiță de) gheață; încremenit, înlemnit, înmărmurit (de frică etc.); înțepenit, întărit, învârtos, țespân; mort (de frig); (după fr. *glacé*) zona înghețată = unde gheața nu se mai topește, cf. PONI, F. 176. *Trupul lui cel înghețat rămăsese pe cruce.* MARCOVICI, D. 130. *O găsi rece, înghețată, o socoți moartă.* C. NEGRUZZI, I 26. [Răul] Moldova, înghețată pe la margini. ALEXANDRESCU, M. 116. (Fig.) *Alătea vișuri înghețate de vreme.* VLAHUTĂ,

P. 29. (Substantivat, tradus după germ. *eGfrorenes*) (inghețată s. f. (Cul., plur. -ate și -ături) = compoziție preparată din ouă, lapte, suc de fructe și zahăr și răcită într'un aparat special, până când se solidifică; (Bucov.) pitii, *Felurimi de băiatur cum: cafea, lemonade, ponciu, înghețată.* GOLESCU, I. 42. *Fecalea de băiatur reci și înghețături.* PISCUPESCU, O. 185. *Spune... ce mai conșele și ghețate a măncat.* C. NEGRUZZI, I 240. *La lipsă de înghețată, braga ne răcoarește.* ZANNE, P. III 483; — înghețător, -oare adj. = care îngheață, care transformă în gheață; (fig. glacial. (Fig.) *Eu însă fmi aruncă atunci o privire rece, înghețătoare.* I. NEGRUZZI, III 445. *Înghețătoare îmbrățșare.* id. V 189. | Abstract: înghețare s. f. = acțiunea de a îngheța, îngheț. În *Maritime*, nu ne mai temem de înghețări. I. IONESCU, C. 41; — înghețemur s. f. (Cul.) = înghețată; pitii (BARONZI, L. 98^{1/2}); — înghețis ț s. a. = ger mare. În zăoa înghețului. BIBLIA (1688), ap. TDRG.; — (Postverbal) îngheț s. a. [Plur. -ghețuri], gheț ț s. a. LB = frig mare, ger, care face să înghețe totul; (fig.) rigiditatea morții. *Sădrul lui va fi lepădat în arsura zilet și intru înghețul nopții.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Înghețurile... pot să-i facă [ovăzului] multă stricăciune.* I. IONESCU, C. 9. *La foc deșera cu toată, și la îngheț se arde.* PANN, E. I 99. *Ce... înveșă pe dobitoace.* *A prooroc furtuna, ghețul, arșia și ploaie KO-NAKI, P. 293. Păceți din piatră aur și din țogheț vâpaie.* EMINESCU, P. 207. *Se înflesce cu ei ca, înaintea de țogheț, să puie oameni la săpat.* DUNĂREANU, SĂM. IV 370. *Dănd peste noapte un țogheț groznic, a înghețat și ea dimpreună cu toată turma sa.* MARIAN, SE. II 99. *Apoi dete un țogheț.* ISPIRESCU, L. 29. (Fig.) *At toții înghețată patimilor.* MINEIUL (1776) 100^{1/2}. *Înghețat morței inima-mi slăc.* C. NEGRUZZI, II 31^{1/2}. *Prunca mea este trezită de a buzei tale 'ngheț.* EMINESCU, P. 43.]

— Din lat. *inglacio, -are, idem. Cf. de a gheță.

INGHEȚĂTĂ s. f. (Cul.)

INGHEȚĂTĂTURĂ s. f. (Cul.) } v. îngheță.

INGHEȚIS ț s. a.

INGHEZĂ vb. I = necheză. Nu 'ngheză ca coti, Nu zbirdă cu vacile. MAT. FOLC. 1508.

INGHEZUI vb. I V^a v. înghesul.

INGHICITOARE s. f. = ghițitoare. Ghiți inghictoarea mea. N. G.-TISTU, B. 203.

INGHEȚĂ vb. I v. îngheță.

INGHEȚĂI vb. I V^a. *Enfoncez.* — A cuprinde în așa strângere, ca într'un ghiț, cu degetele mâinilor. Și unde nu-mi înghețădeze mâinile în pădul lui, gros ca de taur. AGĂRICEANU, DELA TARĂ 87. — Derivat din ghiț, cu suf. -ăi.

INGHEȚĂT. -Ă adj. *Muni de lacet.* — Cu ghițuri (= lațuri). O șfoară înghețată la capete. PĂCALĂ, R. 73.

— Participiu unui verb (neatestat) înghețat, derivat din ghiț cu pref. in-.

INGHIMP s. a. v. înghimpa.

INGHIMPĂ vb. I. (Se) *piquer*; (fig.) *aiguil lonner, exciter, piquer, trier.* — Trans. și refl. A (se) înțepă, a (se) împunge cu un ghimpe, p. ext. cu orice obiect ascuțit. *Turnai-mă spre străste când înghimpă-mă spin.* CORESI, ap. GCR. I 13^{1/2}. *Grija... mai vdrtos înghimpă decât mărăcinii.* CORESI, EV. 358^{1/2}. *Pre ea o înghimpă*

spiniul. BARAC, AR. 27. A visat că s'a 'nghimpai. FANN, P. V. I 303. Marghitoa... m'o 'nghimpai cu mustețile. ALECSANDRI, T. 339. Ei (perit rai) 'nghimpă în globul ochilor. ȘEZ, I 256/2. Cîne cu lege trandafiri trebură să se 'nghimpe. ZANNE, P. 297. A visat că s'a 'nghimpai și umbra la pictor legat. id. ib. II 805. Tu zici că-mi vovești binele și mă 'nghimpă ca albinele. ROMANUL GLUMET, I 34/2. || Fig. A îmboldi. Boldul Salamei se vede că-i 'nghimpuse. CREANGĂ, P. 167. || A îndemna, a excita, a stimula. Alții... se papistăsec și așa 'mproșta oriodoxiei cestoralii și a 'mboldi și a 'ghimpă se ascut și scriu. LET. II, ap. TDRG. Pătimirea... 'nghimpă și deșteaptă, și tușeste toată firea. KONAKI, P. 4. Dragostea îi 'nghimpase urci! SBIERA, P. 157/2. || A împunge, a provoca dureri; a înșepa cu a ironia s. satira sa. Zădărit de nemulțumirea ce-l 'nghimpă... DRĂGHICI, R. 224. Iau pana și în versuri zburdălnice, ușoare, 'nghimp, lovec oriunde... I. NEGRUZZI, II 76. [Și: 'ghimpă vb. I. | Adjectiv: 'nghimpăt ('ghimpăt, cu negativul ne('nghimpăt), -ă = 'mpuns, înșepat cu un 'ghimpe; care are s. este prin de 'ghimpi. Tălmăcindu-se cu un leu 'nghimpai... DOȘOFTEIU, ap. TDRG. Acolo, unde intrarea e închisă prin rugii 'nghimpăși... EMINESCU, N. 138. (S pec. Milit.) Sărmă 'ghimpătă = împletită astfel, încât capetele ei ascuțite să iasă afară, pentru ca să împungă pe cei ce ar voi să treacă peste (s. prin) gardul (obstacolul) făcut cu asemenea împletituri de sarmă; — 'nghimpător, -oare = care 'nghimpă. | Astracte: 'nghimpăre s. f. = acțiunea de a 'nghimpă; — 'nghimpăt s. a. f. — 'nghimpător s. f. = 'mpunșătură, înșepătură cu un 'ghimpe. POLIUZ, PONTBRIANT; — (Post-verbal), 'nghimp s. a. ↑ = 'nghimpăre. (fig.) mustare. Neputându-se odihni de 'nghimpai cu noștinței sufletului său. SINKAI, HR. I 126/2.]

— Derivat din 'ghimpe, cu pref. in-

INGHIMPĂTURĂ s. f. v. 'nghimpă.

INGHIMPÓS, -OĂSĂ adj. v. 'ghimpos.

INGHINĂ vb. I (ș. d.) v. 'imbină, ș. d.

INGHINĂRĂT, -Ă adj. |

INGHINORĂT, -A adj. | v. 'imbină.

INGHIOLDEALĂ s. f. Coup de poing. — 'Lo-vitură dată altuia puternic cu ghioldul (pumnul) și ponciș. RĂDULESCU-CODIN, I. Și după mai multe 'nghioldeți, bădăi și răzu/neli, a început... să se roage. id. ib. 264.

— Derivat din 'nghioldi, cu suf. abstr. -eală.

INGHIOLDI vb. IV^a v. 'ghiointi.

INGHIORT! interj. v. 'ghioțr.

INGHIORTĂI vb. IV^a intrans. Gargouiller. — (Despre mâie) A chiorăi, a 'ghioird. Cu mâjele 'nghiortăind. ION CR. II 301. 'Inghețorje mâjele fu ei (Gorj). PAȘCA, GL. || A 'nghiți cu zgomot (PAȘCA, GL.) laocm (SĂINEANU, D. U.). [Dicțio-narele mai dau și formele 'nghețorj și 'nghețorj, care nu se pot atesta].

— Derivat din exclamația 'nghețorj!

INGHISUI vb. IV v. 'ngheșui.

INGHIȚĂ vb. I

INGHIȚĂTURĂ s. f.

INGHÎTE AGĂCMI! interj. v. 'nghiți.

INGHÎTE-CĂLȚI s. m.

INGHIȚI vb. IV. 1^a. Avaler, 'ngurgitler, en-gloutir, absorber. 2^a. Dăuorer (terme de tendresse); manger (des yeux). 3^a. Dăuorer engloutir (de l'argent, du travail etc.). 4^a. Engloutir. 5^a. Dăuorer son chagrin, ses larmes, un affront). 6^a. Être at-trapé.

1^a. Absol. și trans. (Despre ființe) A face să pătrundă băutura, hrana prin gât (esofag) în stomac; p. ex. t. a mânca, cf. de vora. Engit = deglutio. ANON. CAR. Vrajmașul vostru, draculu, ca u[n] leu rîcînd (= urlînd) 'imblă, cerîndu neștire (= pe cineva) se 'nghiță. COD. VOR. 164/2. [Vrajmașul] pohteaste toată lumea să 'nghiță. CORESI, EV. 459/2. Unii leușec trupul tău să-l 'nghițe. VARLAAM, C. 372. Datu-i-au de au 'nghițit un nemeteș u. LET. II 18/2. Până și tulpanuri suștiri ũ făcă de 'nghiță, ib. II 235/2. Hameltonu... cătră țoți mincunțile fiare, coapse, sâră, pipără, 'nghiți și borf. CANTEMIR, IST. 223. Areă obiceiu, când se puneă la masă, să 'nghiță... șapte, opt bolovani. C. NEGRUZZI, I 246. Unde-t hoitul promis l'a noastre gheare... să-l roadem, să-l 'nghițim? ALECSANDRI, P. III 199. Caratman... puteă să 'nghiță în largele sale pîntece adăea vedre cât și o butie de la Dra-ul-mare. ODOBESCU, III 14/2. Incepe a 'nghiți la apă; și 'nghițe, și 'nghițe, pîmă ce 'nghițe ei toată apa din fîndă. CREANGĂ, P. 65. Mitei zburdălnici... sînti apă de fragezi și gustosi, că, vedîndu-i frîgîndu-se pe frigare, porcă l-și etne să-i 'nghițeși întregi. ȘEZ, V 81. Soare l-și roște, Vîntu-l răcoarește, Găina-l 'nghițește și se prăpădește (= Măiaul). GOROVEI, C. 230. | P. a n. l. A absorbi. Buretele, pămîntul 'nghițe ape; hărtia 'nghițe cerealea. COSTINESCU. † Cîme 'nghițe undița, fier de corabie bordăte — după cum faci, și se face. (Se zice despre cei ce iau cu sila și, în urmă, întorc mai mulți). ZANNE, P. IV 674. Casă gura căi poji 'nghiți. ib. II 166. 'Ngheite-călii = pehlivan, înșelător, panglicar. ZANNE, P. V 119. (Cf. fr. avaler la pitule) A 'nghiți hapul (s. gălueșca s. gutuia TDRG.) s. numai a o 'nghiți = a primi, a răbda ceea ce nu ne este pe plac, dar nu putem împiedeca. ZANNE, P. V 321. P'a sînti să 'nghiță gălueșca. ISPIRESCU, U. 16/2. A 'nghiți în see s. în goi s. uscat (TEODOREANU, M. II 17) = (propriu) a 'nghiți aer, a 'nghiți fără să ai în gură mîncare sau băutură; (fig.) a nu se putea împărtăși, înfruptă din ceva. Și ce lucruri bune lăcpădă Domnul Vuca din gura pieței! Cum le mîncam cu ochii 'nghițînd în see DELAVRANCEA, ap. TDRG. Băete, mută-ți gîndul... Nu tei tu pe lînce, cum nu-s cu popă. Păruv 'nghiți 'n see... se scud și țeș. VLAHUȚĂ, N. 129.

2^a. (În basmele noastre, unor ființe supranaturale și monștri li se atribuie obiceiul de a-și 'nghiți copiii sau persoanele iubite, de bucurie, și a-i vîrsă din nou. Aceleași poște se atribuie une-ori și oamenilor) Mamăi tei vemeă să mă 'nghițe de bucurie. CREANGĂ, A. 33. De te va vedea mama... te 'nghițe de bucurie. ISPIRESCU, L. 89. Are să te 'nghițe de bucurie! SBIERA, P. 86/2. cf. 52/17. || P. a n. l. A mânca pe cineva cu ochii, a nu se mai sătura privind la cineva. Areală nebun se uită, cu ochii o 'nghițea. EMINESCU, P. 208.

3^a. Fig. A mânca, a consumă, a mistui, a păpa, a cheltui, a risipi averea s. munca cuiva. Nu vor sta... de a 'nghițea munca alcuia. VAR-LAAM, C. 300. Banii mîndăstirilor... t-a 'nghițit el. DIONISIE, C. 184.

4^a. P. a n. l. (Subiectul este mormîntul, pămîntul, prăpastia, iadul, apa, marea etc.) A face să dispară cuprinzînd în sine, a absorbi, a mânca. Când soarele a sfințit, mormîntul l-a 'nghițit. MARIAN, I. 137. Tînceși dăreptă ta și 'nghiți ei pămîntul. PSALT. 311/2. BARAC, AR. 30. ARHIVA R. I 38. MARIAN, I. 321. ALECSANDRI, P. P.

226⁹/₁₀, cf. (prăpastia) I. NEGRUZZI, VI 624, (adul) C. NEGRUZZI, I 89, TEODORESCU, P. P. 328, (valul) DRĂGHICI, R. 34, (marea) id. 20, (orizontul) ALECSANDRI, P. III, (vocările) ALE- XANDRESCU, M. 15, (vechinia) MARCOVICI, C. 10¹⁰/₁₀, (moartea) id. ib. 86. *Proprietatea mare... înghițind cu înțelul proprietățile mici...* BAL- CESCU, M. V. 6¹⁰/₁₀. *Un seceris bun de tornă înghițe două trei alabe de vară.* CALENDARIU (1844) 73. *Din toate părțile codrul înghițe vâile.* IORGA, CH. I. 1. 24. *Apele cele mari înghițe pe cele mici.* ZANNE, P. I 100. *Toate stălele mici fură înghițite de acest imperiu formidabil.* COSTINESCU, || R o f i. *A dispără, a fi absorbit. Fece apelor loc, de să înghițe și să amestecă în pământ.* DOSOFTEIU, V. S. 8⁹.

5⁹. (Când pe cineva îi podidesc lacrămile și el încearcă să le oprească, și se pune un nod în gâta, pe care are senzația că trebuie să-l înghiță). Fig. A înghiți noduri — a suportă cu nează o durere, o umilință etc. *Neavasa, nemi ai adănd încoțor, tăcă și înghiță noduri.* CREANGĂ, P. 38. *Ascultă cu deșgur și numai înghiță noduri.* id. ib. 290. || P. ext. (Despre lacrimi) A stăpâni, a opri (lacrămile să curgă), a înăncă, a reprimă (înbucăria unui sentiment). *Îi îmbărbătează, înghițe lacrămile sale, înveacă suspinurile.* BELDIMAN, N. P. I 165. *Ea numai înghiță lacrămile și lucră.* CONTEMPORANUL, III 650. || P. a. n. a. (Despre insulte, brutalități, necuviințe etc.) A suportă (cu resemnare, cu răbdare, în tăcere, fără a răspunde s. crăci). *Sitit a fost ca să tăcă, a răbdă și a înghiți.* BELDIMAN, TR. 68. *Înghiță rușinea.* HADEU, I. C. 237. *Înghiță toate brutalitățile popei.* VLAHUȚA, N. 14. *Asta n'o mai putea înghiți.* SLAVICI, N. II 326. *Vasile răbdă, tăcă, înghiță totul.* CONTEMPORANUL, V. vol. II 290. *Tăcă din gură și înghiți rușinea.* ISPIRESCU, L. 36. *Înghiță înfruntarea, nu zice nimic.* ISPIRESCU, L. 185. *Și-a înghițit neozul.* Cf. DDFP. *Înghițe și loci!* — răbdă. PAMFILE I, II. *Înghițe Agachi! Vrei nu vrei, înghițe Agache atamă,* se spune când faci o treabă silit. ZANNE, P. VI 474. *Dacă-ti treaba pe 'nghițe-Agachi (= pe băut)...* Helbet! nu te-om da noi de rușine. ALECSANDRI, T. 1000, cf. 929.

6⁹. A o înghiți — a rămăneă păcălit. PAMFILE, J. II.

[Ind. prez. înghiț, înghiț și (rar) înghițesc; conj. să înghiță și (mai de mult și în regiunile — Ardeal și Mold. — în care la ind. se ziceă înghiți) să înghiță, (rar) să înghițească; imper. înghițe! | Ș: înghiță vb. I (cf. înghiță). Că p'asta de l-otu tăcă, Pe tine te-otu înghiță. MATESCU, B. 121. | A djective: înghițit, -ă. Vasul... înghițit, se scufundă 'n vâltoare. COȘBUC, E. 14; — înghițitor, -oare care înghițe. (Substantivat) înghițitoare s. f. (plur. -tori) = gălele, gătiță, (facându-se mai ales confuzie între) laringe, faringe și esofag. Înghițitoarea (pharynx) este un sac cărnos în forma unui tolerici (= pânze). VASICI-INGURIEANU, ap. TDRG. *Unitiți vără [porcului] cuștina la inimă; alții îi taste pătina sau înghițitoarea.* PAMFILE, CRĂC. 198. *Dacă vreau copil mic se înveacă (= i se oprește în înghițitoare) cu vreaun fel de mănăcare...* GOBOVEI, CR. (Glosar, sub înveacă). *Zace Măraza în temniță... Cu pranghe la mânășoare, Cu câtuși la înghițoare.* CORCEA, B. 85. | A b s t r a c t e: Înghițire s. f. = acțiunea de a înghiți; (Med.) deglutație (BIANU, D. S.); — înghițit s. a.; — înghițitoră (dial. înghițitoră; plur. -turi) s. f. = acțiunea de a înghiți, înghițire, înghițit; cantitatea ce se poate înghiți dintr'odată, dușcă (LB. cf. îmbucătură). *Engititură.* ANON. *CAR. Asemenea este a să păzi această orânduială, și la băutură rece d' a să prelungi înghițitura ei.* PISCUPESCU, O. 188. *Din suflet dar, suprema*

înghițitură, Solemn salut, cu zorilor închin! GO- RUN, P. 33. *Rusul o dete din nou prin șompane, cu adieu vous bégîniss după ficcare înghițitură.* ZAMPINESCU, R. 197. *După ce trag ei o înghițitură de juică, cîmarul ței ta tratata.* ȘEZ. IX 68. *Înghițitură mare să înghiți, vorbă mare să nu zici.* ZANNE, P. III 58⁹.

— Din lat. *inglutio*, -ire, idem.

ÎNGHIȚĂTOARE s. f. | v. înghiți.

ÎNGHIZUI vb. IV v. înghesui.

ÎNGIGĂT, -Ă adj. ? O'ăștia-s peșitorii mei, *Îngigăți pe subșori, Când îi vezi, te ia fiori.* MARIAN, SA. 112. [Poate, rostire dialectală, în loc de *îngigat*.]

ÎNGINEALĂ s. f. *Eau pour échauder le linge.* — Apă de opărit rufele cele proaste. I. GOLESCU, C. I 189. [Plur. -neli]. — Cf. *îngenă*.

INGINER s. m. — *Ingénieur*. Acel care a învățat știința diferitelor construcțiuni (militare, navale, arhitectonice; căi de comunicații, mașini etc.) și poate conduce executarea și funcționarea lor. *Inginer-constructor* = care construiește diferite edificii s. fortificații. *Inginer-topograf* = care face diferite lucrări și măsurători pe teren, cf. † *geometru*. *Inginer-hotarnic* = care stabilește hotarele unei moși. *Inginer de mine* = care conduce exploatarea minelor. *Inginer de poduri și șosele* = care face planurile și conduce construirea podurilor și a șoselelor. *Inginer-geograf* = care ridică planuri și face hărți geografice. *Inginer-optic* = care construiește instrumente de optică. *Planul închipuit...* de inginerul (întăului a. 1852). URICARIUL, III 255⁹. *Dascaul de geometria practică pre carele Franziți îi numesc inginer.* id. ib. 21¹⁰/₁₀. *Acel inginer Muavru poate face nicoțor pîmuri.* KONAKI, P. 294. *Incusitul inginer-constructor al înțindirilor de pământ.* MAIORESCU, D. II 108. *Se pare că inginerii de la societățile petrolifere câștigă acum îndestul de bine...* C. PETRESCU, I. II 237. | (În limba familiar) *Inginer (de poduri)* = vagabond, haimană. POLIZU. *Plan de inginer-chior* = când unul vorbește una și vrea ca să se înțeleagă alta. ZANNE, P. V 338. [Scris și pronunțat (mai de mult și astăzi în Moldova) și: *ingineriș*. URICARIUL, IV 90¹⁰/₁₀. GOLESCU, I. 109. (În Săla), prin etimologie populară) *Ingineriș VALDA* = geometru, inginer. | Feminine: *ingineriță* s. f. = femia care profesază ingineria; — *inginerășă* s. f. = nevastă de inginer. | A b s t r a c t e: *Inginerie* s. f. = știința s. arta diferitelor construcțiuni (militare, navale, arhitectonice; a construirii căilor de comunicație, a mașinilor etc.); profesia de inginer. *Pu înrolat în războiul cu Franței, și pentru că făcuse studii de inginerie, seroi între topografi.* IORGA, L. II 521. *E burșier la școala lui de inginerie.* C. PETRESCU, I. II 77. — *Ingineriș* † s. a. POLIZU. = inginerie. | A d j e c t i v: *ingineresc*, -ăscă adj. = care se raportă la știința s. profesia de inginer. | A d v e r b: *ingineriște* = ca inginerii, în felul inginerilor.]

INGINERĂȘĂ s. f.

INGINERESC, -ĂSCĂ adj.

INGINERIȘTE adv.

INGINERIE s. f.

INGINERITĂ s. f.

INGINERILĂC † s. a.

v. inginer.

ÎNGINGIĂ vb. I⁹ I⁹. (En parlant du malin) *Commencer à grencr.* 2⁹. *S'enrichir.*

1°. (Despre porumb) A începe să dea boabele. Când *au început să dea boabele, se zice că porumbul are îngiit ca în gura omului...*; porumbul se numește atunci *îngiingat*. 10N CR. IV 231.

2°. Fig. (Despre om) A face avere, a prinde cheag. ZANNE, P. II 165, CIAȘANU, V. [Pronunț. -gi-ă. | Adjectiv: *îngiigiat*, -ă.]. — Derivat din *gingie*, cu pref. *in-*.

INGITĂ vb. I v. *Invită*.

INGIUBELĂT, -Ă adj. Vătu de la *egiubea*. — Înbrăcat cu giubea. *La băluri chior, unde voiau să joace și ei numai decăi, ceea ce nu puteau să aibă prezența a face îngiubelași, ingiubelași, ei se prezentau cu feșuri și cu scurteci brodate.* IORGA, L. II 49.

— Participiul unui verb neîntrebunțat *ingiubea*, derivat din *giubea*, cu pref. *in-*.

INGIMĂNĂRĂT, -Ă adj. v. *Îngemănărat*.

INGLĂZ, -Ă adj., subst. (ș. d.) v. *englez* (ș. d.).

INGLINDISI vb. IVa † v. *eglindisi*.

INGLINGEA † s. f. v. *egleșea*.

INGLITĂ s. f. = *igliță* (DAME, T. 126), croșet (SEZ. V 101), cf. H. IV 57, X 33, XII 140. *Tîndnd în mână, lîngă piept, horbota și inglița.* SADOVEANU, P. S. 226.

INGLOBĂ vb. Ia. *Engloben*. — A face să intre într'un tot. *Cât despru partea dobânzii, țarăși nu eră cine știe ce spoliofophia. Cele de mai multe ori eră înglobată în capete și întreaga mamă eră făcută în marfă...* CONV. LIT. XLIV, vol. II 77. *Înglobându-se toate acele fonduri într-o casă centrală...* MAIORESCU, D. II 156. *EN* înglobau și literatură... id. ib. I 49. *Înglobând în sine elemente de toate nuanțele.* GOGA, T. N. VI 194.

— N. după fr.

INGLOBI vb. IVa. *Accabler d'impôts*. — A pune dări nedrepte: *Aia trăd (= eră) hain și 'nglobă nodoru'* (Vispești, jud. Buzău). GRAUL, II 237.

— Din *globi*, cu adăugarea prefixului *in-*.

INGLODĂ vb. Ia. (*S'*) *lentiser, s'embourber*. — (Mai ales în Mold., în sens fig. și la scriitorii din alte regiuni) *Trans. A băga în glod (și a nu mai putea scoate); refl. a se băga, a intra, a se cufunda și a rămâne vârit în glod, cf. a (se) înămoli.* Turcic... *cum sârit în apă cu calul se și înglodă.* LET. II 288/10. [Pe cărări se pune nisip] *spre a putea cineră umbra pe dănuce în orice vreme, fără a se înglodă.* I. IONESCU, C. 13. *Unde mi se înglodaseră roțile.* C. NEGRUZZI, I 184. *Căți venă și tîmbă să zard, loși pică într'acel glod și se înglodă.* SBIERA, P. 41/10. † *A se înglodă (în datorii) = a se băga în datorii și a nu mai put-ă scîrpa de ele. Nebunesc cei slabi la minte să 'nglodă în datorii.* BELDIMAN, TR. 80. *Ajută... proprietarilor ca să-și conserve moștile, fără a se înglodă în datorii.* I. IONESCU, P. 201. *M'am înglodat în datorii pîn' în urechi.* ALECSANDRI, T. 1016. *În cădră omi nu s'ă făcut nimic, ne-am înglodat la curte pe niște popoșii stricați.* CONTEMPORANUL, VI, vol. I 506.

[I rez. ind. *înglodez și înglod LB.*] [Adjectiv: *înglodat* (cu negativul *ne(î)nglodat*), -ă = intrat în glod (fără a mai putea ieși), (fig.) băgat, vârit în datorii s. necazuri. A *nimerit-o sîndă în deciu colo 'nglodată.* CONTEMPORANUL, III 293. *Văd în glod un om scîndu cu o cîruiță și cu o topă înglodată.* ib. II 58. *EL...* se găsește înglodat în datorii. ALECSANDRI, T. 1411. *Eră un om foarte sărac. Acestuia-i mergea totdeauna rău...*

numai copiii făcă... și... n'avea cu ce-i hrăni. *Văzîndu-se apă de tîcîit și de'nglodat...* SBIERA, P. 195/10. | Abstract: *înglodare s. f.*]

— Derivat din *glod*, cu pref. *in-*.

INGLODĂ vb. IVa v. *glodi*.

INGLOTĂ vb. Ia v. *ingloti*.

INGLOTI vb. IVa. 1°. *Amasser, concentrer* (des bandes, des troupes). 2°. *S'amasser, se concentrer, se ranger, partir en guerre; faire la queue.* 3°. (Eu parlez de dettes, de dépenses) *grossir.* 4°. *Répandre* (un usage, des mauvais bruits).

1°. † *Trans. A strînge gloatele; p. ext. a aduna, a aduna a strînge, a concentra oștile în vederea unei acțiuni militare. cf. mobiliza. Și și-au înglotit oștea Neamului... și au început a se batere...* cu Franjuț. LET. II 301/10. [Arhivan] *Sinan...* și *ingloti oștirile pe lîngă sine.* BALCESCU, M. V. 118.

2°. (Invechit). *Refl. A se strînge în cete, (mai ales) a se aduna, a se îngrămădi în număr mare, a se uni cu alții (formând o grupă mare), a se pălăui, a se înceti; spec. (Mil.) a se concentra în vederea unei acțiuni militare, spec. (despre pedestreme) a se rîndul în falange sau gloate adăni (BALCESCU, M. V. 614, 656). p. ext. a plecă la luptă împotriva cuiva, a porni războiu cu cineva. *Înglotescu-se* (= pălcuiră-se SCH., *Imprejurară-se HUR., oștii-să-va DOS.*) *Îngerit Domnulși împrejur de ceea ce se tem d'ins.* PSAL. (COR.) 59/10. *Inuși Domnul nostru... singur îngloti-se spre toate țările drecepti.* CORESI, EV. 175/10. *Derep' ce se îngloti ră limbile (= încetiră-se limbile PSAL. SCH.) PSALT. (1651), ap. JAHRESB. III 171. Mulți înglotindu-ă, venită la sfîrșit sa. DOSOFTEIU, V. S. 203. *Îndată au alergat mulți den toate părțile de la țară la Iași și înglobindu-se au mîra.* M. COSTIN, ap. GĂDEI. *Pre cine află prin țară, să se înglotescă cîți de mulți.* LET. II 243/10. *Țară înglotindu-se Leași, ou dal dos Hatmanul înceț.* MAO. IST. III 48/10. *Înglotindu-ă mai mult nărod pe ulțe, Foca au trimis să-i potolosec.* CANTEMIR, IST. 331/0. *Se înglotesc și răstoarnă pe-ai noștri.* COȘBUC, E. 41/10. | A stă în luptă cu... a face cauză comună cu... [Romii poruncește oștilor] a nu să înglotă cu oamenii aceștia înfricoșai. BELDIMAN, N. P. I 90. | A face coadă (așteptînd să-ți vină rîndul). PONTBRIANT.**

3°. † *Refl. Fig. (Despre o datorie, o cheltuială) A se înmulți, a se mări, a se îngrămădi, a se aduna. Datoria se înglotă.* LET. III 247/10. *Numai înglotindu-se cheltuiala, n'au fost numai patru cîverturi.* ib. II 461/10.

4°. † *Trans. (Despre un obicei) A face să pătrundă în mulțime, a introduce. Pentru rîndul Țărilor, adevărat este cum zice Măria Ta. *Iară penit'aceia lucră, — precum am și mai scris Măriei Tale că ei ni sînt păgîni, sintce (= penitrucă) ei, unde teau astăzi un băn, mîre cer zece bani — apă și acotea, ei or vrea a îngloti obiceiua.* MS. ap. IORGA, I. C. II 242. | (Arlăzi, despre faima cuiva) A face să pătrundă în mulțime, a răspîndi în public vorbe rețe despre cineva. *Ea-i tubeste, biata...* toate i-le-a dat. *Și cum ei o poartă puilor prin sat, O 'nglotește'n vorbe, ca pe-o vinoată.* COȘBUC, P. 100.*

[Și: *înglotă vb. Ia PSAL. (COR.) 45/10.*] [Adjectiv: *inglotit (înglotat)*, -ă = strîns, adunat în gloate s. cete, în număr mare; unit cu... aliat cu...; (prin Banat, unde gloate = copii) cu familie grea, cu mulți copii. *Înglotește răpăscă mai îndănsate de cum sînt oamenii noștri înglotiți.* ODOBESCU, III 586/0. *Turmă de rădători înglotiți.* id. ib. III 565/10. *Vin de tîtîndeni Troient, înglotiți cu Stăni.* COȘBUC, E. 90/10. *Tărnațele-*

inglotate (= Impreună?) ALEXICI, L. P. 136/2. *Sânt matere inglotată* = cu copiii (Oravița). COM. COCA. | *Abstracte: ingiotire (ingiotare)* s. f. = acțiunea de a (se) ingiotări la oaltă, de a (se) înmulți; (Mil.) | concentrare. *Ingioțirea și înmulțirea lor...* [eră pricinuitoare sărăciei]. PISCU-PESCU, O. 31. *Vădă ingioțirea oștilor la Stoenești.* BALCESCU, M. V. 142. *Mă lăsași să văd ingioțirea oștilor.* COȘBUC, E. 45[12].

— Derivat din *gioată*, cu pref. *in-*.

INGLOZI † vb. IV^a v. *ingrozii*.

INGORZI vb. IV^a }
INGORZITURĂ s. f. } v. *ingurzi*.

IN GRĂB(Ă) adv. v. *grabă*.

INGRADĂ vb. I^a. *Avancer (en grade)*. — (Cuvânt nu devenit popular) A da un grad (superior) în armată: *Ruși! La 'ngradat și i-a dat mîdăli!* (Cășia, în Tulcea). GRAIUL I 355.
— Derivat din *grad*, cu pref. *in-*.

INGRĂDEĂ s. f. }
INGRĂDEALĂ s. f. } v. *ingrădi*.

INGRĂDI vb. IV^a 1^a. *Clora, clătura, venfermer*. 2^a. *Fermer (la bouche), (se) boucher (les oreilles)*. 3^a. (Se) *prăserver, (se) garder*. 4^a. *Conținr, brider*. 5^a. *S'entendra, 6^a. Tresser*.

1^a. *Trans. (refl. = pasiv)*. A împrejmui un loc închizându-l cu gard, răzlogi, zăbrele, răplaz, (uluci, stobor, leasă, p. ext. cu pietre, zid etc.). *Om neștine eră căsătorita ce-și zădi viața. Și cu gard 'ngradă... și zidi turn.* CORESI, EV. 296/2. *Pus-au de au 'ngradăti cu gard lărgul Iapit.* MAO. IST. III 64/12. *S'au și 'ngradăti via.* (a. 1772). URICARIUL XXI 36/22. *Grădinele...* să se 'ngradăcesc împrejur. ECONOMIA, 115. *Te-am rădădit și nu te-am grădit.* TEODORESCU, P. P. 2829. *Să 'ngradăcesc ulița.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 268. *O floare dău grădă...* nu-i streină... *Are fraji de o 'ngradăti Și surori de o pîvesc.* DOINE, 196/12. Cf. SEZ. I 239/2. *Să 'ngradăcesc grădina...* cu gard. Ib. I 140/2. *Am un moșneg mittel și 'ngradăte frumușel (Acul).* GOROVEI, C. 2. | (Absolut) A face gard s. împrejmure la casă. *Dă niule la cet cari 'ngradăce.* ZANNE, P. III 195. *Cu un mărdănece numai nu poji 'ngradă!* = cu nimic, nimic faci. Ib. I 209.

2^a. *Fig. Trans. și refl.* (Despre gură s. urechi) A (se) închide, a (se) astupa, a(-și) înfrîna (gura), a pune frâu (gurii, ZANNE, P. V 183). *Ingărădă-se rosturele ce dăzără nedereplate (= s'au astupat DOS).* PSALT. 119/12. *Vă dăzură dărepti și veselăre-se,* și toată fără-legea 'ngradătece roștulu sdu (= astupa-va HUR; 12 y a astupa DOS). Ib. 232/12. *Urechile au amăzărăți cu tăcără se-au 'ngradăti...* MOLTVELNIC. ap. GCR. I 184/22. *Balcașul cel fanotic, muncit de ospăz ură,* nu știe să 'ngradăce sălbătica lui gură, și zice... ALECSANDRI, P. III 433.

3^a. *Refl.* (Construit de obicei cu prep. cu) A dobândi protecția s. ajutorul cuiuă, a se apăra, a se păzi cu ajutorul cuiuă de o primejdie. *Cu putere și sîla la Hristoșu mă 'ngradăti.* CUV. D. BĂTR. II 424. *Duca-vodă trădăse din boieri pre unii cădră sine...* că se 'ngradăti cu dămpni. LET. II 19/12. *Să vă 'ngradăcească cu sfințiș ingeri săi.* ANTIM, P. 6/12. *Omenit...* să sfătuesc, și să 'ngradăce, să 'ngradăce, și să strejuesc, de stricătu-neca... temuđ. PISCU-PESCU, O. 91. *Cet leri se 'ngradădi cu averea și mădărea în cercul lor de legi.* EMINESCU, P. 116. *D-la te mai 'ngradăte pe la curte;* mai cu buricene, cu una cu alta, tot o urnești. CONTEMPORANUL, VI 107.

4^a. *Fig. (Mold.)* A mărgini pe cineuă, a nu-l lăsa să facă decât ceea ce trebuie. *Nu uđă Petru-vodă datoria sa,* cu care mai înatate pre toți 'ngradăti, ce... trimis-au soti la craiul leșec de-și ceră robii săt. LET. I 170/2. *Oricare ș'ar ardă...* călcându-și datoriile, unul cu acela să fie prin obștească socotăniș giudecat, datori fiind cu toți cialanți... să-l supute cădră datoriile ce-l 'ngradăce. DRĂGHICI, R. 280.

5^a. *Refl.* (Despre bărbat și nevastă s. despre îndrăgostiți; construit cu prep. cu) A trăi bine, a fi în termini buni, a se împăca cu cineuă, *Sf. Ișan-cap-istat eră un factor în casă la Irod tără și 'ngradăti și femeta lui Irod țare ș'a 'ngradăti cu dănuș. PAMFILE, s. T. 39.* *Nu mă 'ngradăce bine cu itne = nu mă impac. id. J. II.*

6^a. *Trans. (refl. = pasiv; despre niule)* A împleti, a face o împletitură s. leasă; p. a.nal. (despre o împletitură) a trece un fir gros prin ochiurile împletiturii spre a o întări mai bine. *Am o nulo lungă, 'ngradăce o pototă Ș'i-o zăhată Ș'i mai rămăne-o bucată (Aja de la opinci).* SEZ. I 27. *Coșul; tot cu zăpă, se 'ngradăte dău mlađ.* SEZ. IV 115/22. *Prin ochii [volocului de prins peste] se 'ngradăte cete o șfară grosă.* Ib. 113/22.

[S]: **grădi** vb. IV^a; (+ grădina) **ingrădina** vb. I (Ad 6^a) *Conciu se face din droș; pe droș se pune fușor și pâr, lănu; străngi țapăn cu mână pe droș, pe la coarne, 'ngradăti cu acu.* DENSUSIANU, T. H. 99. | *Adjectiv: ingrădit (grădit, cu negativiș nef(ingrădit), ă = înconjurat s. împrejmuit de jur împrejur (cu un gard, zid, etc.); ocrotit, protejat; îndrăgostit; împletit; (despre soare s. lună) cu un căerănc de jur împrejur, gulerat.* (PAMFILE, V. 103; GOROVEI, CR. 4950). [Ad 1^a] *Eră tabăra leșecăscă numat cu care 'ngradăti.* LET. I 247/22. *Ograda curți...* eră cu bolovanș jur 'ngradăti. Ib. II 32/4. *Not averă muteri, ci nu lăcusec cu noi, ci lăcusec într'alt ostrov, și sânt 'ngradăti cu zid de aramă.* ALEXANDRIA, 104. *Numa...* o vede (ceteata Romei) 'ngradăti cu ziduri mari. id. Ib. I 43. *Toate aceste [scarețuri] sânt 'ngradăte...* cu niule. I. IONESCU, D. 207. *Ograda lui de toate părțile eră 'ngradăti.* DRĂGHICI, R. 100. *Grădina Nepliriță, Nengrădăti.* MANDRESCU, L. P. 23/22. *Tintirim...* 'ngradăti cu zăplaz de bărne. CREANGĂ, A. 2. *Tărmurite...* 'ngradăte cu copac foarte mari. BELDIMAN, N. P. II 28. *Ocol 'ngradăti cu pietre.* id. Ib. II 69. *Păduri 'ngradăte cu zăbrele.* ODOBRESCU, III 118/2. *Tărcuri 'ngradăte cu taraci.* id. Ib. III 109/2. *Fig.) Vestita Cetate a Neampluș, 'ngradăti cu pustiu, acoperit cu fulger.* CREANGĂ, A. 73. *Este o luncă pustie, cu mult urf 'ngradăti.* RETEGANUL, TR. 96/22; (ad 3) *Încă nu eră înțărită, nici eră 'ngradăti cu credință.* CORESI, EV. 81/22. *Find 'ngradăti cu putăcare crucii...* MINEIUL (1776), 97/22. *Nu eră... 'ngradăti cu slatornicie.* DRĂGHICI, R. 209. *Ingărădă de lege.* SĂINEANU, D. U.; (ad 6^a) *Fușă...* în două leașe sfredelite băgați, și foarte dese fenii, sau 'ngradăti cu popur. ECONOMIA, 219. *Parole mărunte Pe sârme țesute, Pe fir 'ngradăte.* TEODORESCU, P. P. 649; — **ingrădit, -oare** = (une-cri substantival) protector, ocrotitor. *Dumnezeu...* fit... 'ngradătorul nepunincătoșului micuș suflet. DRĂGHICI, R. 205. | *Abstracte: ingrădire (grădire)* s. f. = împrejmure; ocrotire, sprijin, margine; restricție. *Pure (= pune). Doamne, ferăce roștulu micuș și uze 'ngradăre* (: slav. o g r a z d e n i j e) de ustnele mele. PSALT. 29/2. *Oata pierdută...* afară de legea lui Dumnezeu și dem 'ngradăti lui afară rămăsease. CORESI, EV. 325/2. *Luo David 'ngradărea* (: grec. *παροΐχη*) *Sionului.* BIBLIA (1688) 223. *Săpărea și 'ngradăte credințoșului [este maica Domnului].* MINEIUL (1776) 204/22. *S'au [sunt în 'ngradăte] dirile spiritului credinței lor.* URICARIUL, X 369/22.

De credeți, Maestate, că pot îndeplini această în-sărcinare, vă rog s'o încredințați în mâna mea, cu toată și fără îngrădire. I. NEGRUZZI, VI 354; **Ingrădit** s. a. = acțiunea de a îngrădi; — **Ingrăditură** (grăditură) s. f. = împrejurare; restricție; (concretizat) loc îngrădit; împletitură (de nuiele) sau alt mijloc (gard, uluci, zăbrele, stobor, zăbogi, zaplaz, zid) de îngrădit; p. ext. † înțărătură, fortificație. Nichean... o u locmă Tratan... cu turnuri și cu îngrăditură. DOSOFTEIU, V. S. 179/3. David eră atlanca la îngrăditură (grec. νεγοζτι). BIBLIA (1688) 239. Jară făptura și îngrăditura cetății eră apă... CANTEMIR, IST. 126. Cu îngrăditură să faci de acum pe tmași forină. URICARIUL II 25/. Contractul... zice că Vaughri din grăditura veche să nu se mai întindă. IB. XIV 231/3. De răzlogi îngrăditura. BELDIMAN, TR. 397. Nuiele... [pentru] îngrădituri. I. IONESCU, C. 249. **Ingrăditura** podetii de gard este făcută din nuiele subțiri. MANOLESCU, ap. TDRG.; — **Ingrădeală** s. f. = acțiunea de a îngrădi COSTINESCU; (singular nu), refăcut din plur. **ingradele** îngrădeă s. f. = nuiele de gard (Minis. jud. Arad). Com. ITTU; — **Ingrădiș** † s. a. = îngrăditură. Dă ercome ce și chitile și păreții și îngrădișul măndărit... s'au surpat (a. 1695), ap. HEM. 1376. Și să stăpânească aceste case și cu tot pământul curții și al grădinii cdt fine îngrădișul (București a. 1701). FURNICA, I. C. 6.]

— Din slav. **graditi** (bulg. grad ō, sârb. graditi, rus. goroditi, rut. goroditi) = a împrejmui cu un gard (alături de înțelesul sa zidit). De sigur că acest cuvânt — înrudit cu grădina, ogradă și grajd — a fost apropiat prin etimologie populară de cuvântul **gard** — aparținând aceleiași familii indoeuropene — precum arată și megli. **angrăds**. Cf. desgrădi.

INGRĂDINI vb. I

INGRĂDIS † s. a. } v. îngrădi.

INGRĂDITURĂ s. f. }

INGRĂMĂDI vb. IV^a (ș. d.) v. grămădi.

INGRĂNGONĂ vb. I. Roucouler. — (Despre porumbei) A grunguni, a gungui, gurlui, gurui. Trei porumbei că-mi zburară... pe zebrele de fearestră și-mi cântară îngrăngonară. MAT. FOLC. I 523.

— Onomatopee. — Cf. grunguni.

INGRĂSĂ vb. I. 1°. *Engrāsser*. 2°. *S'endurcvr*, s'appesanfir. 3°. *Nourrir*.

1°. **Trans.** și refl. A (se) face gras; (despre pământ) a (se) face fertil, mănos, roditor (punând pe al gunoii). Și măncă Iacov și sătură-se și lepădă-se tubutul; cu grasu îngrăși-se și lărgi-se. PSALT. 314/3. Omul, când dobândeaște auzițe și-și sătură mâțele de-și îngrăși trupul... CORESI, EV. 73/3. Pământul cel bun a sufletului îngrășind să-l derameg. DOSOFTEIU, V. S. 110/1. O amag ceta ce găndește cumu-și va îngrăși trupul său! CUV. D. BĂTR. 464. S'au îngrășet berbecii, bunii sânt de junghiat LET. I 231/3. Dacă s'au îngrășat și s'au îmbuibat cu sfetnicii lui... LET. II 64/3. Măna care... îngrăși citrezi și turme. KONAKI, P. 291. Cei ce se îngrăși în mijlocul sofielăci. MARCOVICI, C. 18/3. Din Iacomia altor și cu m'as îngrășed. C. NEGRUZZI, II 231/1. Mai tare m'am îngrășat. DOINE, 242/3. Ca un putu, când îl îngrăși... JARNIK-BĂRSEANU, D. 460. Oâni... turbă... îngrășându-se. ȘEZ. III 205/15. (În ironie) Să le'ngrăși ca scândura, HODOȘ, P. P. 809/7. † Ochiți stăpânului îngrăși calul; unde îngrășește și vede chiar stăpânul, acolo toate sânt bune. ZANNE, P. IV 620. Nu se (mai) îngrăși porcul (s. scroafa) în ziua de Ignat (s. de Cră-

ctun), se zice către cei ce voesc să facă o treabă când timpul nu mai îngăduie. IB. VI 157. Boala nu îngrăși pe om. IB. II 495. Mofciul, de ce-i place, de oia se îngrăși. IB. IV 455.

2°. † (Impropriu) A se îngrăși. Că s'au îngrășat întimile oamenilor... (= în groșea-se înreama... COD. VOR.; s'au îngrășat înrema. BIBLIA 1688: car le cœur de ce peuple est appesantii). N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 105.

3°. † (Impropriu) A hrăni. Indulețu-lăd spre pământu, uspată-lă și îngrășu-lă înrema coarță (= hrănit-a-și inimile... N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688), COD. VOR. 132/3 s.

[Ind. prez. **îngrăș** (și **îngrăș**), **îngrășt**, **îngrășd** (*îngrăze*), **îngrășm** (*îngrășem*), **îngrășăt**, **îngrășd** (*îngrășe*); conj. să **îngrășe** (dial. să **îngrăze** și să **îngrăze**); gerund. **îngrășând** (*îngrășind*); part. **îngrășat** (dial. **îngrășit**). || Ș: **îngrășe** vb | a. **Engreshedz** = pinguefacio, impinguo; **engreshedu**-mă = pinguesco; **engreshu**-mă = impinguo(r) Vei și de aicea a-ți mai îngrășe cerbicea. BARAC, AR. 72. | **Adjective**: **îngrășat** (cu negativul **ne(î)ngrășat**), -ă = care a fost făcut s. a. devenit gras, fertil, mănos; fig. (despre vin) făcut din strugure gras. **Răsună** îngrășete bine. I. IONESCU, C. 32. Cal minunat... Cu lapte dulce **îngrășat**. JARNIK-BĂRSEANU, D. 497. De mănoare t-am făcut Un curcan umplut și fript, Căci oă vin îngrășet. ȘEZ. IX 95. (Substantival) † **VRĂ** îngrășală. Viteții miei și alie îngrășeate sânt gungoniate și toate gata. VARLAAM, C. 286; — **îngrășător** (dial. **îngrășetor**), -oare = care îngrășă; (substantival) cel care se ocupă cu îngrășarea vitelor. **Engreshetor** = impinguator. ANON. CAR. (Substantival sub formă feminină; Bot.) **îngrășătoare** (*ingrăștoare*) s. f. = foaie-grasă (*Pinguicula alpina*). PANTU, P.; **grășătoare** s. f. = mică plantă ierboasă (*Sagina procumbens* și *depressa*), cu tulpina întinsă pe pământ, cu flori mici albe, care crește prin locuri nisipoase și umede. PANTU, PL. | **Abstracte**: **îngrășare** (dial. **îngrășere**) = acțiunea de a (se) face gras, fertil, mănos. **Fără de îngrășare**... nu se pot dobândi roderi multe... din grădina. I. IONESCU, C. 12. **Îngrășerea** pământului. ID. C. 39. **Creșterea** și **îngrășarea** acestui soi de pasări. ODOBESCU, III 26/1; — **îngrășat** (dial. **îngrășet**) s. a. = îngrășare. **Îngrășatul** vitelor. I. IONESCU, C. 3 [Căpeanu...]. **Prind oameni de-ai noștri, li pun la îngrășat**... și apoi îi frig în cuplor. ȘEZ. II 29/1; — **îngrășătură** (dial. **îngrășetură**) s. f. = îngrășare. **Engreshature** = impinguatio.

ANON. CAR.; — **îngrășământ** s. f. (natural sau artificial) și **îngrășăminte** s. f. plur. (BARGIANU) = substanță cu care se îngrășă pământul. În obștina unei recolte mari, sămânța are ac-lași rol ca și îmbunătățirea pământului prin adăcirea arăturilor... și prin îngrășăminte. SANDU, S. 21; — **îngrășată** s. f. = îngrășat, îngrășare. Jos, mai jos m'am pogorit, Apă rece mi-am băat, Apă rece, slou de ghiață. **Pritoire** la îngrășădă. TEODORESCU, P. P. 135. **Bună** la îngrășădă. PĂSCULESCU, I. P. 36.]

— Din lat. ***in-grassio**, -are (din **grassus** = crassus, cf. lat. clas. **incrassare**).

INGRĂȘĂMANT s. a.

INGRĂȘĂMINTE s. f. plur.

INGRĂȘĂTĂ s. f.

INGRĂȘĂTOARE s. f. (Bot.)

INGRĂȘĂTURĂ s. f.

v. îngrășă.

INGRĂT, -Ă adj. adv. subst. **Ingrat**. — A dj. Nerecunoscător (ARISTIA, PL. PONTBRIANT), înemulțămitor (STAMATI) pentru binefaceri, pentru dragoste, pentru o bună voință; care uită binefacerea primită (COSTINESCU). **Jurând** a nu mai

servi o patrie îngrătat... C. NEGRUZZI, I 111. *Interpretare îngrătat din partea Rusiei.* MAIORESCU, D. II 69. *Atunci mi-a spus că oțituzinea noastră... față de tine e îngrătat.* C. PETRESCU, I. II 86. || P. ext. Care nu corespunde cu munca ce se deputează, care produce mai puțin decât trebuie. *O natură de pământ mult mai îngrătat decât aced din vădi.* I. IONESCULEA, M. 42. *A avut fericita idee să adâncă această muncă îngrătat.* GOGA, T. N. VI 1377. || Adv. S'a purtat îngrătat (= fără recunoștință) cu mine. || Subt. Ești un îngrătat. [Familia: (după fr. *ingratitude*, lat. *ingratitude*, -inim) *ingrătitudine* s. f. = nerecunoștință. Această *ingrătitudine* și lipsă de respect către oameni vine din patimă. GHICA, S. 200. *Ce neagră îngrătitudine!* MAIORESCU, CR. II 63, cf. D. I 28, II 125.]

— N. din lat. *ingratus*, -a, -um, idem.

INGRĂȚI vb. IV^a. *Grillager*. — (Neobincuit) A închide cu grații, cu zăbrele. BĂRCIANU, ALEXI. — Derivat din *gratie*, cu pref. *in-*.

INGRĂȚITUDINE s. f. v. *ingrat*.

INGRĂUNĂ vb. I^a v. *ingreună*.

INGRĂUNĂȚI vb. I. 1^a. *Donner la forme de grains*. 2^a. *Donner de l'avoine (à un cheval)*. 1^a. A da forma unor grăunțe (cf. *ingrăunșati*). 2^a. A da ovas, grăunțe unui cal, vaci. CIAUȘANU, V.

[Abstracte: *ingrăunșare* s. f.; *ingrăunșat* s. f.; *ingrăunșală* s. f.] | Adjective: *ingrăunșat* s. s. = grăunțat. *Prof de storax ingrăunșat*. PIȘCULESCU, O. 301.]

— Derivat din *grăunț*, cu pref. *in-*.

INGRĂBĂNOȘI vb. IV^a refl. *Faire le gros dos*. — (Despre pisici) A-și ridica spatele, astfel ca greabănii să iasă afară mai mult decât de obicei; cf. a se gheboșa. *Motănelul... îngreabănoșindu-se puțin, dădu cu botul drept peste botul stăpânului.* N. REV. R. I (S) II 187. [Și: *ingreboși* vb. IV^a.]

— Derivat din *grebănos*, cu pref. *in-*.

INGREBOȘI vb. IV^a v. *ingreabănoși*.

INGRECĂ vb. I. I. *Pezer*. II. 1^a. *Devenir encette*. *Engrasser*. 2^a. *Concevoir*.

I. (Glutești în Maramureș) A îngreună, a apăsă, a împovăra. PAPAIAȘI, M. (Tot astfel arom. *angrecare* are încă înțelesul: «a fi greu, a apăsă»).

II. Spec. 1^a. *Intrans*. (Întrebunțat mai des în limba veche și în lit. pop.) A rămâne gravidă, îngreunată, însărcinată, a pică s. a. purcede grea. *Are omu 6 luni de când au îngrecat.* VARLAAM, C. II 70. *Eu cu bucurie am îngrecat.* id. 54. *Veți începe roș, și veți îngrecă și veți noște fu.* NEAG. BAS. INV. 209. | *Trans*. A face (o femeie s. o fată) să fie însărcinată, îngreunată, îmborșoșată. *Zic că ou îmbot cu acea femeie și au îngrecat-o.* MAG. IST. I 225/2.

2^a. *Trans*. A concepe, a zămislă (în pântec). *Pre Dumnezeu aderă îngrecând în pântec.* DOSOFTEIU, MOL. 142^b. | Fig. Cine umblă cu pizmă îngrecă durere. DOSOFTEIU, PS. 26.

[Prez. ind. *ingrecă*, rar (f) *ingrecăz* (INDREPTAREA LEGII a. 1652, ap. TDRG.) | Adjectiv (fem.): *ingrecată*, (cu negativ *net*) *ingrecată* = îngreunată, însărcinată, borșoasă, împovărată, tăroasă, groasă, încărcată, în poziție, în altă stare, grea, gravidă. *Află pre Eleano(r)ha îngrecată aind prunc în zău.* VARLAAM, C. II 88. *Rămân Doamna lui îngrecată să se aștepte pe acel prunc până a naște.* LET. II 115/12. *După câțiva vreme s'au aflat îngrecată.* CANTEMIR, HR. 97/4.

Cetățenii din Trinoș, pre Maria îngrecată de Lohana, și pre Mihal, pruncul ei, t-au arătat la împăratul SINCAL, HR. I 283/4. *Anul acesta e primejdia de murire ceale îngrecate.* CALENDARIU (1814) 66. *Femeia îngrecată.* MARIAN, N. 10. GOROVEI, CR. 1581, SEZ. I 192/4. (În cimitirul, joc de cuvinte) *Grec îngrecat, cu nouă haine mbrăcat (= Păpușoiul).* GOROVEI, C. 277. | Abstract: *ingrecare* s. f. = faptul de a rămâne însărcinată, graviditate. *Să umplură 9 luni de la îngrecare.* DOSOFTEIU, V. S. 237. *Îngrecărea se(ș)ntei Annei.* id. ib. 204. *Prin alte părți, ei se numesc Cîrcovii Marinii... și se berbeză sprețu toate doalele femeiești, îngrecădriile.* etc. PAMFILE, S. V. 170.]

— Din lat. *ingrevico, -are (de la *grecis pentru *gravis*). Cf. *ingreună*, *ingreună*, *ingrecă*, *ingreună* și.

INGREDIENT s. a. *Ingrédient*. — Orice substanță s. materie care intră în alcătuirea unui medicament, unei băuturi, unei preparații sau care se pune în mâncare, ca să-i dea gust Cf. condiament, dresuri. *Îată o cutioară în care se găsește hapurile necesare.* — Cum de posezi asemenea ingrediente asupra-și ALECSANDRI, T. 1713. (Fig.) *Cată să mai deosebească pe o linie secundară un alt ingredient.* HASDEU, I. C. 193. [Pronunț. -di-ent. | Și: *ingrediant* † s. a. (PONTBRIANT); (c germ. *Ingredient*, mai ales prin Transilv. și Bucov) *ingrediență* († *ingredienție* STAMATI) s. f. Apă cu felurite ingrediente. MARIAN, N. 108. *Obiectele (infoclate) trebuie să fie... aeristice cu ingrediențele de mai sus.* I. IONESCULEA, D. 490.]

— N. după fr. (lat. *ingrediens*, -entem, part. de la *ingredi*, «a intra în...»).

INGREDIENȚĂ s. f.

INGREDIENȚIE † s. f. } v. *ingredient*.

INGREDIENȚĂ † s. a. }

INGRELĂ † vb. I^a v. *ingreună*. *Fu la zidul spânzurat, și pîtră grea de picioare lepat, și îngrelat, lui D[umnezeu]dădu și-au dat sufletul.* DOSOFTEIU, V. S. 12. *Tată-tău au îngrelat jugul spre noi.* id. ap. TDRG.

— Derivat din *greu*, cu pref. *in-*. Pentru formațiune, comp. *îngrelă*, *îngrelă*, etc.

INGREOIA vb. I^a }

INGREOIALĂ s. f. } v. *ingreună*.

INGREONĂ vb. I^a v. *ingreună*.

INGREOTĂȚI vb. IV^a v. *ingreunăȚi*.

INGREȘĂ vb. I^a v. *ingreșă*.

INGRESIUNE s. f. *Ingression*. — Intrare, învazie, năvălă. | Spec. (Geogr.) *Mări de ingresiune*, formate prin invazia apelor Oceanului, cf. MEHEDIȘTI, G. F. 60, 61.

— N. după fr. (lat. *ingressio*, -onem, de la *ingred* «a intra în...»). Cf. *ingresiune*, *regresiune*, *transgresiune*.

INGRETĂ † vb. I. *Se dégoûter*. — A se îngrețoși. *De toată mâncarea să îngrețoși (= gunoși-se SCH).* PSALT. 230/22-23. [Derivat: *ingrețului* vb. IV^a. *Fără a se îngrețului... mîndrănea carnea fraților lor.* DRĂGHICI, R. 158; (cu abstractul) *ingrețuire* s. f. *Oferindu-se cu îngrețuire, puțin de nu au lăpinat.* id. ib. 159.]

— Derivat din *greăț*, cu pref. *in-*.

INGREȚĂLUI vb. IV^a v. *ingreț*.

INGRETOȘĂ vb. I^a. *Acoir ou donner des nausées, (se) dégoûter.* — Refl. A-i fi (cuiva) greață, scârbă, a i se face cuivă greață s. scârbă, a se scârbi, (†) a se îngreți, a se îngrețului; p. ext. a se degușta. *Romanii s-au îngrețojat a se cădători cu mulțuri de alt neam.* P. MAIOR, IST. 62. *Nu te poți opri să nu te îngrețojezi.* ISPIRESCU, U. 121^{1/2}. Ca să nu se îngrețojesc. SBIERA, P. 206^{1/2}. | (Mai rar) Trans. A face pe cineva să-i fie greață s. scârbă, a-i pricinui greață (LB.). *M'au îngrețojat cuvintele lui.* [A d j e c t i v : **îngrețojit**, -ă = căruia îi este greață; de care îi este greață. *Zise Pandora îngrețojată.* ISPIRESCU, U. 96^{1/2}. În spurcăciunii îngrețojata lor viață dormindă. ARHIVA ROM. I 39. | Abstract: **îngrețojare** (dial. **îngrețojere**) s. f. = acțiunea de a se îngrețoja; greață, scârbă. *Paterii auzului mai mult îngrețojă aduce de cât plăcere.* CANTEMIR, IST. 93. *Nu știu cum putușă să te ascuți fără să mor de rușine și de îngrețojare.* C. NEGRUZZI, III 187^{1/2}. *Atici sămțeti îngrețojarea firii.* ARHIVA ROM. I 54.

— Derivat din grețoj cu pref. **in-** (după modelul ca sărtoj — înșărtojă, gros — înțojă etc.).

INGREUIĂ vb. I^a(^a). 1^a. *Alourdir, appesantir. Charger de poids.* 2^a. *Grever, surcharger (d'im-pôts, de travail).* 3^a. *Complicquer, embarrasser.* 4^a. *Appesantir.* 5^a. *Peser, charger, alourdir. Être embarrassé.* 6^a. *Se fâcher.* 7^a. *Engrosser.*

1^a. Trans. și refl. (Contrariul lui a (se) ușură) A (se) face mai greu, a face ca ceva să tragă mai mult la cântar, adăugând încă o cantitate oarecare la greutatea s. povara de mai înainte. *Dacă natura m'a făcut ușor, pentru ce să mă îngreue cât un grosoman ce trage peste 800 de lire?* C. NEGRUZZI, I 40. Că noi [cu] povara ce aveam, *Lesne pe cale merțom.* Dar dumneavoastră ne-ași înșelut, Povara ne-ași îngreuat. SEVASTOS, N. 205^{1/2}. | S p e c. (Transiv.) A-și îngreuit stomacul = a-și încărcă (mâncând prea mult s. mâncări prea grele BAKCIANU), a-i fi greu la stomac, a avea o greutate la stomac. || (Neobincinat) A b o l. A legă, a sărăci greutăți de ... *Îi spânzurăru pre amândoi, de picioare îngreuită cu pietri.* DOSOPTEIU, V. S. 127^{1/2}.

2^a. Trans. (Contrariul lui a despoară) Fig. A împovără (cu dări, cf. grevă). *Iar să îngreue țara cu multe dări.* MAG. IST. II 331^{1/2}. Și pre maziți îi îngreuită cu dădăți. LET. II 297^{1/2}. | A încărcă o cu lucrare, a da de lucru. *Fost-au rugat ... amândoi episcopii...* ca să ne îngreuiace și pre noi. MINEIUL (1776) 4 pr.

3^a. Trans. (Contrariul lui a înlesni) A face ca un lucru să fie anevoios, a pricinui greutăți. *Cei ce nu dau colaci de botă, îngreue trecerea prin dămile vădăntului.* SEZ. V 139^{1/2}. | Refl. A se face, a deveni greu, anevoios. *Celca se îngreuit.* ALECSANDRI, P. P. 98^{1/2}. | Fig. (Despre o casă, gospodărie etc.) A (i) se face (cuiva) mai greu (de condus, de hrănit). *Acum are să-ți cadă greu, mai ales că fi s'a îngreuat gospodăria.* CREANGĂ, P. 161. *Casa s'a mai îngreuită cu un mînedu.* id. ib. 6.

4^a. Trans. (Contrariul lui a învioră) A face ca cineva (s. ceva) să fie greu, a moleși. *Văjita adormire L-au îngreuit la fire.* BARAC, A. 49. *Somnul domoitor îngreuită trupuri trude.* SADOVEANU, SĂM. V 977. | Refl. A se îngreui = a-i fi lenă (cuiva) să faci ceva.

5^a. Trans. (Fig.) A cădea greu, a părea greu, a fi coplesit de..., a face să se simtă o greutate, o povară, (ca) o apăsare, a apăsa. *Ascultare... caudă de la noi Hristos...* macar și vreo nevoie prea s'are îngreuită pre noi. CORESI, EV. 335^{1/2}. *Îi îngreuită durorile.* MOXA, 372^{1/2}. *Bucate ce mai multu-i îngreuitădă [pe oameni] decătu-i satură.* VAR-

LAAM, C. 326^{1/2}. *Constantin Brâncoveanu țarăși fără zdăruț s'au înviorțit înapoi la Domnul Sârban-voadă, după a căruia înviorțire spre Sârban-voadă, încă boala îl îngreuiace.* MAG. IST. II 131^{1/2}. *Pentruca să nu-l îngreuiace mai mult, au aruncat hatna de pe dânelu.* DRĂGHICI, R. 160. (Cf. **îngreună** 3^a). *Acum, îngreindu-l onit...* ARHIVA ROM. I 70. *Simți ceva că-l cam îngreuită pre lângă temple.* ISPIRESCU, U. 100^{1/2}. | Fig. A face să pară greu, a împovără așa, încât să nu se producă ușor. *Ceoa ce îngreuită efectul, ceoa ce poate produce simțământul de monotonie și de urți într-o lucrare poetică este mai ales mulțimea de cuvinte.* MAIORESCU, CR. I 71. || † Refl. A simți o greutate, povară, apăsare. *Scenții oțeti (= pînții) să îngreuită (= simțiri o dificultate) a răspunde VARLAAM, C. 192^{1/2}.* Se îngreue inema lui. BIBLIA (1688) 44. *Îngreuitădu-mă la suflet, voiu să moriu.* MINEIUL (1776) 35^{1/2}.

6^a. † Refl. (Construit une-ori cu spre) A se supără. *Nu vă îngreuitărei nici vă mîntăreți, nici să vă înșelăți.* CORESI, EV. 470^{1/2}. Cf. 324^{1/2}, 366^{1/2}. *Ne îngreomă spre ceia ce puțint greșă noao.* id. ib. 285^{1/2}.

7^a. S p e c. (Munt., Transiv. de sud) A îngreuiă o femeie = a o lăsa grea, înșărcinată (cf. **îngreuită**).

[Pronunț. -gre-u-ă.] Prez. ind. **îngreueți, îngreueți, îngreuități și îngreue,** conj. să **îngreuiteți și să îngreue.** | S i: **îngreolă** (dial. **îngreoina** DENSUȘIANU, T. H.) vb. I^a LB.; **greuă** vb. I^a LB. Și *dzioa și nopie să greubă (= apăsa) spre mine mîna tu.* PSALT. ap. GCR. I 365^{1/2}. | A d j e c t i v e: **îngreulit** (cu negativul ne**îngreulit**), -ă = făcut greu, împovărat, încărcat, apăsat, supărat, trudit; (despre somn) greu, adănc; (despre femeie) înșărcinată; (Med. pop.) † **îngreuită la boase** (MINEIUL din 1776, p. 120^{1/2}); = vătămat, cu hernie. (Ad 1^a) *Sofăntul Pădăși [cu] piatră de grumaz îngreuită s'au sădrăși.* DOSOPTEIU, V. S. 4; (ad 2^a, mai ales Fig.) *De va fi îngreuit cu haine multe, nu va putea să alcearg.* VARLAAM, C. 97^{1/2}. *De eră creun țărân îngreuită la bir, nu-i mai scăddă.* LET. II 413^{1/2}. *Tara eră îngreuită cu dările.* LET. III 46^{1/2}. *De ce am fost îngreuit cu astă sorocină a slujeniei?* I. NEGRUZZI, V 154; (ad 4^a—5^a) *Eram în somnul meu îngreuităși DOSOPTEIU, V. S. 83. Îngreuităși fiind de această boală...* MINEIUL (1776) 120^{1/2}. *Un somn îngreuită tare face supărare mare.* BARAC, A. 59. *David...* îngreuit de onț... ARHIVA ROM. I 37. *Nu se dă îngreuit de somn.* SBIERA, P. 141^{1/2}; (ad 6^a, substantiv) *Venți cădră mine toți susenții și îngreuităși [Impovărați] BIRLIA 1688 și cu răposă-voiu (= voiu odihni) pre eoi.* CORESI, EV. 5^{1/2}; (ad 7^a) [Femeie] **îngreuită cu bărbat**, BIRLIA (1688) 192, cf. CCR. 87. *Când, bade, m'at înșelut [a iubi].* Ahucuo m'at și lăsat Cu trupuriu îngreuit, cu obrazu ruginat. JARNIK-BARSEANU, D. 252; — **îngreuelor, -oare** = împovăritor, greu, care produce îngreuire, oneros (COSTINESCU), agravant (PONT-BRIANT). | Abstracte: **îngreulire** (îngreuire) s. f. = acțiunea de a îngreui; greutate, apăsare, împovărare; trândăvie, lipsă de activitate (COSTINESCU), inerție. *Core bucate nici o îngreuire, nice o greață nu fac.* VARLAAM, C. 289. *Să fie îndatorit lăcutorii a face săpănduși moșiei pe tot anul și un podocău...* înșă... să nu caud lăcutorilor cu îngreuire. URICARIUL IV 29^{1/2}. *Ar fi îngreuirea fărîț muma aceea.* ib. I 10^{1/2}. *Au hotărlit... ca fără îngreuire să-și întoarcă puțin colea pentru hatăru lor.* DRĂGHICI, R. 24. *Să gonitșă tot felul de îngreuire și trândăvie.* id. ib. 157. *La atăto mulțime îngreuire să aduci.* PANN, E. II 61. *O îngreuire de prisos.* MAIORESCU, L. 28; — **îngreulă** s. a. = îngreuire; — **îngreulă** (îngreolă) † s. f. = aspirare. *Duhornicul trebuie...*

să ia pre cea ce va să i se ispedească cu curată
față și lină și blândă... țară nu cu vreo față mâr-
nită sau îngreioasă. INDREPT. LEGII, ap. TDRG.]
— Derivat din greoiu, cu pref. in-, cf. îngrecă,
îngreună, îngrelă, agravă, grevă.

INGREUIALĂ s. f. v. Îngreulă.

INGREUNĂ vb. I (a) 1°. Alourdîr, apăsantîr.
Se griser. 2°. Surcharger, accabler. 3°. Peser sur,
grever. 4°. Aggraver, embarrasser. 5°. Empirer.
6°. Engrosser.

Verbul îngreună se întrebuițează mai mult în
Moldova și Transilvania. În regiunile în care se
întrebuițează alături de îngreută, s'a specializat
mai ales în înțelesul 3°.

1°. Trans. A face ca ceva să fie sau să pară
greu (în înțeles propriu și figurat). A ce-și
îngreuneri în zădar înemaf DOȘOFTEIU, V. 3. 125.
Mădulele trupului în loc să ajute... se deropîndă;
hrana le îngreunează, în loc se le ajute. MARCOVICI,
D. 82. Miroase-adormitoare vădăduhii îi
îngreun'. EMINESCU, P. 212. Când se tîmăiază
mortul, unele femei se feresc a lăsa cărbuni pe
dînnul, căci, cred ele... îngreunează sufletul mor-
tului. MARIAN, I. 341. || Refl. A deveni greu;
spec. a se îmbătă. A venit Petru Ddian și
umbă din stînd 'n stînd și gustă brînză de
bună, Dar el zdu s'a 'ngreunat (= s'a îmbătă.
POP-RETEGANUL) Și pe el l-au spînzurat. DEN-
SUSIANU, T. H. 298.

2°. A pune greutăți (pe cineva s. ceva), a în-
cercă s. împovăra (cu greutăți). S'ap' înuntru
că întră, Burdușiți di galbini luad, Pi cat că-i
îngreună. VASILIU, C. 164. Samarul să nu-l în-
greunezi, că rămăi tu în locul măgarului. ZANNE,
P. I. 641.

3°. (Despre biruri, servicii etc.) A apăsa, a
asupri, a adăoga o sarcină (angară, servitute)
nouă, cf. grevă. Îngreună țara cu nestăruirea
ce areă. LET. III 91/92. Când se recleștește un zid
comun sau o casă, toate servitutele active și pasive
se perpetuă în privirea noului zid sau a noiei
case, fără a se putea înăz îngreună, dacă recle-
stirea s'a făcut înainte de împlinirea prescripției.
HAMANGIU, C. C. 147.

4°. A face anevoios. Mă-ai îngreunat (s. îngreuit)
situația.

5°. (Despre boale) A se înrăutăți. POLIZ' "

6°. A lăsa grea, a însărcina (o femeie "ă).
Cf. îngreunată.

[Prez. ind. îngreun și îngreună. | Și: Îngreună
vb. I^a. POLIZU; Îngreună vb. I^a. PONTBRIANT. |
Adjective: Îngreunăt (cu negativul ne(î)ngreunăt),
-ă = făcut greu, încercat, împovărat, ap-
ăsut; spec. (despre o femeie s. fată) însărcinată,
îngreacă, îngreuită, grea, gravidă, în stare bine-
cuvîntată, bortoasă, tîroasă, în poziție. Pompilita
etind, mă înștiințează că să află îngreunată. BEL-
DIMAN, P. P. 113. Din momentul acela, ea [îm-
părtăsea] purcese îngreunată. EMINESCU, N. 4.
A dăua zi se simți îngreunată. ISPIRESCU, L. 133.
Din minutul acela ea a rămas îngreunată. RE-
TEGANUL, P. V. 74/75. Ea purcesese îngreunată.
SBIERA, P. 44/45. Femeii îngreunată să nu-i gră-
țiește de mîndri bune, căi pierde. SEZ, I. 126/27.
Mama îngreunată să nu dea cărbuni aprinși cuiod.
Ib. V. 25, cf. I. 52/53-21. M'o iubit și m'o lăsat Ou
truporu 'ngreunat (însărcinată), Ou sufletu' la pă-
că, Ou brațele 'ngreunate (din cauza copilului purtat
în brațe). Ou sufletu' la păcate. MĂNDRESCU, L.
P. 55. Sînt multe fete îngreunate (s. își bage
dracul nevasta), se zice cînd tot de odată
plouă și soarele lucește (ZANNE, P. II 132); — Îngreunător, -oare = care îngreunează, care face să
fie mai greu, împovător, agravant. Ou împre-
jorarea îngreunătoare încă... N. XENOPOL, ap.

TDRG. | Abstracte: Îngreunare s. f. = acțiunea
de a face greu; împovărare, încercare, apăsare;
sarcină (BIANU, D. S.). Îngreunare de stomăh (PO-
LIZU) = încercare prea mare a stomacului. În
timpul îngreunării (DDRF.) = gravidității; — Îngreunată s. a. = îngreunare.]

— Din lat. pop. *in-greuloo, -are (derivat din
grevis = lat. clas. gravis); cf. desgreună; Îngre-
că, îngreioasă, îngrelă, îngreutăți, agravă, grevă.

INGREUTĂȚI vb. IV^a = îngreună. PONT-
BRIANT, BARCIAN. [Și: îngreutăți vb. IV^a. PO-
LIZU.]

— Derivat din greutate, cu pref. in-.

INGRIJĂ vb. I^a refl. (s. d.) |
INGRIJĂLUIRE † s. f. | v. Îngriji.

INGRIJI vb. IV^a. I. 1°. S'inquietîr, se préoc-
cuper de... 2°. Inquietîr. II. Veiller, surveiller, se
soucier de... III. 1°. Soigner, veiller à ou sur... 2°.
Se soigner; être soigné(e) de sa personne. 3°. Pen-
ser à..., ne pas oublier.

I. 1°. Refl. și (învechit) intrans. A fi în-
grijorat, a avea grijă, a se teme (că se poate în-
tîmpla ceva rău), a intra la griji, a-și face griji
s. (fel de fel de) gînduri, a-i păsa cuiuă de ceva.
Și se mărise numele aceluși Mirvezi prea mult,
cît și împărția aceasta a Tarigradului începuse
a îngriji de dînnul. NECULICE, LET. II 396. Gîn-
dese la ale lui daruri și alt nimic nu 'ngrijece,
PANN, E. I. 60. Egipt să îngrijească, și cu totul tur-
burat. BELDIMAN, O. 6, cf. 72. Cît pentru che-
lăstala drumului, nu te îngriji! DRĂGHICI, R.
17. De-a lui viață nenngrijit. ALECSANDRI, P.
P. 135/36. Nu te îngriji de asta! CREANGA, P.
175. Despre apă bună nu e îngrijiți! Id. Ib.
204. Nu te îngriji defelul! Id. Ib. 204, cf. 56, 80,
KONAKI, P. 273, C. NEGRUZZI, I. 249. Am un
frate voinic și mă tem amar de el, Am un
Domn care-l iubesc și de dînnul mă'ngrijece. ALE-
CSANDRI, P. P. 207/, cf. JARNIK-BĂRSEANU, D. 80.

2°. Trans. A (-i) face cuiuă griji, a băga în
griji. (Dacii)... îngrijește tare pe împărații Romei.
ODOBESCU, II 279.

II. A-și concentra atenția asupra unui lucru, a
fi cu grija, cu băgare de seamă, a avea grijă de
ceva, a se preocupă de..., a-și bate capul cu ceva.
Intrans. Când stăpînul nu'ngrijește, Starea i
se primejduiește. ZANNE, P. IV 625. | Trans.
Miron și alți hronicari au scris mai toți după
trădîții, fără a îngriji datele. C. NEGRUZZI, I.
202. | Refl. Gospodarii noștri nu se îngrijește a
cîntă... la zbiricia [pămîntului]. I. IONESCU, C.
31. Tu, de cînd ești, nu te-ai îngriji de toaletă.
C. NEGRUZZI, I. 64.

III. 1°. A purta grija cuiuă (fiind preocupat de
binele lui), a avea grijă de cineuă (procurându-i
toate cele trebuincioase); spec. a țineă ceva
curat s. în bună stare, a cîntă pe cineuă (la boală).
Trans. Cum îi îngrijește cînd se'ntîmplă să-i
doară vreo mîedă! DELAVRANGA, ap. TDRG.
Pîndăna... zice: Făți mare... îngrijește-mă, că
î-otu prinde bine și cu vrodată! (mai jos: gri-
jește-mă). CREANGA, P. 287. Iar pe mine să mă
îngrijești cu înșuși mîna ta [zise calul]. ISPI-
RESCU, L. 3, cf. 15. Oți am îngriji, Cînti t-am
hrănit. TEODORESCU, P. P. 436. Fector... avea și
ou drag mi-i îngrijește, Ib. 205b. | Intrans. Cersăi,
îngrijiind pentru fericirea omului... MARCOVICI, C.
13/4. Uite cum îngrijește ea de mine! CREANGA,
P. 125, cf. 208. Fata îngriji de cal. ISPIRESCU,
L. 16, cf. 3, 60, SEZ, IV 195/96. Rana, cît de
mică, dacă nu 'ngrijiște de ea (= dacă nu o
oblojești), curînd să face mai rea. ZANNE, P. II
686. | Refl. (Construit cu de) Mă mîeram eu să

nu se îngrijască biata babă de mine! CREANGĂ, P. 133.

2°. Refl. A-și vedea de sănătate, a se cruța, a se menaja; a avea grijă de exteriorul său.

3°. Refl. A-și procura ceva din vreme, a face pregătirile necesare, a-și lua măsurile din timp pentru... S'au îngrijit tarăși a-și lua armele. DRĂGHICI, R. 160. Todciră se îngrijise a mai avea un joc de cărți. C. NEGRUZZI, I. 85. De cu vară, pentru iarnă, de cojoc să te 'ngrijești. ZANNE, P. III 122.

[Intrebuițat — mai rar — și în forma negativă *negriji* † vb. IV^a, spre a redă neologismul *neglijanță*, cu care a fost adus în legătură etimologică. Nu vom *negriji* ceea ce strămoșii noștri au respectat. MAIORESCU, D. II 229. | Și: (derivate nouă din *grijă*) *ingrija* vb. I^a refl. = a fi turbat de griji (COSTINESCU), a intra la griji. Tătu-tău... s'au îngrijat pentru voi, zicând; ce voi face pentru fiul micu? BIBLIA (1688) 201. Nu te 'ngrija, Cîteara! COȘBUC, E. 17/18. Împăratul se îngrijă de aceasta, că... îi declarase războiul. H. IV 61; — *ingrijora* (ingrijora) vb. I^a refl. Nu vă îngrijorați, numai unire între voi să fie! DIONISIE, C. 191. Războiul ce te îngrijora. GORJAN, H. II 228. Ajunși la vreme de bătrânețe, începură a se îngrijora. SPIRESCU, L. 95; — † *ingriji* vb. IV^a = a-i fi cuiă grijă de... Alt nimic nu 'ngrijiu! Decât oare cum ar face, fara rău a jefui. ZILOU, ap. HEM, 1985/1; — (derivat din *grifite*) † *ingrijiți* vb. IV^a refl. = a purta grijă de... Pentru pritecul său căd pentru sine se îngrijițeaste. CANTEMIR, IST. 295. | Abstract: *ingriji* (cu negativul *ne(ingriji)*, care corespunde adesea neologismelor *'neglijență*, *'incurcări* și *'indolență*) s. f. = grijă (I 1°), îngrijorare; (mai ales în loc. adv. cu *ingriji*) grijă (I 2°), precauție, băgare de seamă, luare-aminte; pază, supraveghere; grijă (I 3), putare-de-grijă, solitudine; menajare. Un norod nu îngriji. BELDIMAN, ap. GCR. II 242, cf. id. N. P. I 30. *Ingrijiți și îndoleați*. KONAKI, P. 81. Tot orapul era adunați... așteptând ca *ingriji* sfârșitul. C. NEGRUZZI, I. 231. Un ecas de *ingriji* e primejdiosul. id. II 191/2. Îi înșuși *ingriji* neastorțnicul ocean. ODOBRESCU, III 15/16. A îndreptă cu deosebire *ingriji* textul. MARCOVICI, C. 5/16. Curăți... cu mare *ingriji*. CREANGĂ, P. 287, cf. 237, ZANNE, P. V 136. Șoarecelele sub *ingriji* pisicii. ZANNE, P. I 662. Să fie *ingriji* a se afla... deplin suma. URICARIU, I 202/23. Cerul avă a sa *ingriji*. KONAKI, P. 267. Priteind la vitorime cu *ingriji*. id. ib. 287. *Ingriji* de literele închetate. I. IONESCU, C. 15. *Părinți*... n'au avut asemenea înțelegă *ingriji* pentru dănsul. DRĂGHICI, R. 4. Boii ungereni... cer o *ingriji* deosebită. DAMĂ, T. 27. Mulțumind... pentru buna găzduire și *ingriji* ce are de el. CREANGĂ, P. 214. *Ingriji* sândălii. PONTBRIANT; — *ingriji* s. f., *ingriji* (ingriji) s. f. = grijă (I 1°) mare, neliniște. Romii... turburat de *ingriji* aceasta [se temea să nu i se atribua uciderea lui Tație]... BELDIMAN, N. P. II 7, cf. 151. Această stare de lucruri pricinău o mare *ingriji* Domnului. ODOBRESCU, I 324, cf. 441. Cu toate acestea, *ingriji* oarecă eră mare din partea aceluia care eu-nou-teau pe crămas. TAPRALI, D. 162; — † *ingriji* s. f. = grijă (I 3°), putare-de-grijă. N'a putut deprinde [a] Nevoii *ingriji* lui. DONKI, ap. TDRG.; — *ingriji* (ingriji, ingriji, ingriji) s. a. = *ingriji*. | Adjective (și a dv.): *ingriji*, -ă (cu negativul *ne(ingriji)*, -ă, corespund adesea neologismelor *'neglijanță*, *'neghjenți* și *'indolenți*) = plin de griji, neliniști (I 1°); (despre haine) curat și bine croit; (modern, despre ediții) supraveghiat. Omul trădă o tiași *ingriji*. KONAKI, P. 296. Boierii tremurau; ei aveau două

mari cuvinte a fi *ingriji*. C. NEGRUZZI, I. 142, cf. 157, 179. Omul năvădat e ca un copac neingriji. id. I 8. Educația femeilor la noi... e neingriji. id. I 289. Cerecă a suride, dar alții de duveros și alții de *ingriji*... EMINESCU, N. 76. În ediția *ingriji* de Haadua, lipsește... D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 29. Harap-alb, *ingriji* de ce e s'or mai puțină întâmpină... CREANGĂ, P. 237, cf. 145. Chipuri negre *neingriji*. MARIAN, SA. 12. Doi... nobili români strătau lăfăși pe perini..., în haine *ingriji*. IORGA, N. R. D. 216; — *ingriji*, *ingriji* (ingriji) s. a. = plin de griji (I 1°), neliniști. Balș, *ingriji* de dănsii, își căutase de drum. BELDIMAN, TR. 355. Nu fi *ingriji*, frate! RETEGANUL, P. V 41/2, cf. II 48/2; — *ingriji* s. a. (cu negativul *ne(ingriji)*), -oare adj. = care e de natură să te neliniștească, care inspiră griji; (substantivativ) cel care îngrijește, supraveghează, administrează etc. o casă, o persoană, o avere etc., cf. *inspector*, *intendant*, *vechil*, *custode*, *infermier* (ă); (la PANN, E. I 186) martor la un duel. Știri *ingriji* toare = alarmante. DDRF. Să serie *ingriji* toarea de la moșta lui, ZAMPRESU, R. 58. *Ingriji* toarea de la palatul lui Pătrășcuț. CREANGĂ, P. 96, cf. A. 142. *Ingriji* toare de găini. SPIRESCU, L. 309. *Ingriji* toare peste curtea sa. MERA, B. 253.

— Derivat din *grijă*, cu pref. in-, (cf. a trăia în (s. la) *grijă*).

INGRIJLIVĂ † IV^a

INGRIJORĂ vb. I^a refl. (ș. d.)

INGRIJU † vb. I^a

INGRIJURĂ vb. I^a refl. (ș. d.)

v. *ingriji*.

INGROPĂ vb. I. I. 1°. *Enterrer, ensevelir*. 2°. *Enterrer, voir mourir*. 3°. *Ensevelir, anăunir*. 4°. *Se noyer*. II. *Enterrer, enfouir*. 2°. *Butter*. 3°. *Ensevelir, cachir*. 4°. *S'enfoncer, s'enfouir*. 5°. *Se retrancher*.

I 1°. Trans. A băga un mort în groapă, a înmormânta, șa astruce, cf. *inhumă*. *Ingrop* = sepelii, defodie. ANON. CAR. În loc de a ține să înmormânteze mortul, ție să-l *ingrop*. II. II 65. Doamne, spune-mi matine să măry să-mă *ingrop* tatăl meu. TETRAEV, (1574) 212. După furtura lui [Lazar] ideul trezece de ani, și țară mură! Si acolo *ingropat* lui. CORESI, EV. 97/2. Cine tu *ingropă* pre mort, ce va fi otrăvit și nu va scots toate lucrurile... PRAY, 425. *Ingropăți* pre mine cu părinți miei. PALIA, ap. CCR. 58. Nu-ți vei *ingropă* bărbatul. MINEIUL (1776) 180/1. Voiu fi mori și *ingropat*, când vei reveni tu. EMINESCU, N. 62. *L-or fi ingropat*. COȘBUC, F. 71. Peste două zile o *ingropă* cu cinste mare. CREANGĂ, P. 16. A *ingropă* de viu. POLIEZ. Și-ou să las cu giurământ... Să mă 'ngrochi tu mai adăne. MARIAN, L. 417. *Ingropă* copilăși în bălgăru de la grajd. SPIRESCU, L. 63. Eu acolo-i *ingropat*? JARNIK-BĂRSEANU, D. 324. Mori, mândru, să mor și eu... Și să ne facă o groapă, Să ne'ngroape tot odăii. Ib. 57. Sub un brad mă 'ngropă. SEZ. I 10/21, cf. DOINE, 80/1. *Ingrop, desgro*. Aje 'ntinze, Aje strânze (= Ghemul). GORVET, C. 173. | Fam. (vulgar, spre a face pe ascultător să creadă ceva, cf. *cașă să mor eu*) Da în mai țeri... pentru halăru meu...; să mă 'ngropi de te-i duce. ALECSANDRI, T. 420. Zău, țățco, parol, să mă 'ngropi! CARAGIALE, L. II 31/2. Să mă 'ngropi, susținuț mien. Năcă, nu citi... stăi să ascult și eu. Id. I 108/19. (Refl.) = pasiv) Celo ce se *ingropă* cu apă de-șă boiază trupul. CORESI, EV. 507/1. Mă *ingrop* în odăncume. KONAKI, P. 104. P. Răz... a *ingropat* în Sf. Monastire Probeta zădă de el. C. NEGRUZZI, I. 143. Cine a murit și nu s'a *ingropat*? TEODORESCU, P. P.

251. Cîne alții groapă va săpă, înăldu ei într'însa se va îngropă. ZANNE, P. I. 191.

2^a. Trans. A supraviețuie! A patra [femeie] și îngropată și pe el. SEZ. III 45¹². Sî-a îngropat patru copii.

3^a. Trans. A nimici, a distruge. Fîcîț-sa înăd plînged de se sfîrșă, tot zicînd: «Tată și mamă! Mă rog nu-mi îngropăți zîlele ce mi le-a dăruit Dumnezeu». SHERA, P. 126¹¹.

4^a. (Neobicinuit) Refl. A se îneca. Mai bine eră să se fi îngropat în mare, ca ceilalți. DRAGHICI, R. II 42.

11. 1^a. Trans. A băga în pămînt (ascunzînd s. acoperind cu țărîna). Cea ce va înținde țapuri sau va îngropă curse pentru să vînceadă jiganii... PRAY, 61. (Fig.) Nu-l îngropăsu în pămîntul cel întinșat al neștiinței. EVANGHELIE (1642), ap. VB. I 122⁶.

2^a. Spec. (Despre semințe) Trans. A semîna vîrînd adînc în pămînt; (despre trandafiri, popușori, vie) a acoperi cu o movilă de pămînt. Muzerea trebuie îngropată de trei palmace în pămînt. I. IONESCU, C. 24. A îngropă via = a săpă a doua oară, a prăși pămîntul în jurul butucilor de viță. LB. # Afară plouă de 'ngropă = plouă cu gălăcia. CLAUDIANU, V.

3^a. Fig. Trans. A ascunde (ca și cînd ai băga în pămînt). Derep' ce tubirea te de oameni îngropat-am... CORESI, EV. 156¹⁰. (Aluzie la parabola din Noul Testament despre talanții ascunși în pămînt) Faci rău că nu 'nveți pîcîra... Îngropi talentul, fiule, îngropi talentul. EMINESCU, N. 97 | P. a n al. Îngrop în palme copul. COȘBUC, B. 25-46.

4^a. Refl. A intră în pămînt, p. ext. în adîncime s. într'un loc ascuns, a se ascunde, a se cufundă în... Mă îngrop (= cufund) în adîncime. KONAKI, P. 104. D-nu Găltură s'o îngropat (= absorb) în hărtia cea mînjită cu cernelă. ALECSANDRI, T. 703. Am țebuit de m'am îngropat în țărîna, la rădăcina unui popușor. CREANGĂ, A. 6. Palopul mi-l țucăred... Lîngă Mogos de cădă s'î'n pămînt se îngropă. ALECSANDRI, P. P. 154. S'o îngropat (= s'a izolat) în biblioteca lui și nu mai trea să știe de nimic. S'a îngropat (= s'a înglodat) în datorii.

5^a. Refl. † A se fortifica făcînd gropi s. șanțuri, a se retranșă. Lîngă sat, lîngă Roșcani... s'ou îngropat. M. COSTIN, ap. GĂDEI.

[Sî: (în limba veche aproape exclusiv, regional și azi) îngropă vb. I. ...ENSUSIANU, T. H. | Adjective: îngropat (îngrupăt, cu negativele ne(î)ngropat, ne(î)ngropat), -ă = înmormîntat, † astrucat; băgat, ascuns în pămînt (p. ext. în foc, etc.), acoperit cu țărîna. Mîncuntă multe îngropate. CORESI, EV. 173¹². Îngrupați pînd de țolăi în focu. CUV. D. BATR. II 326. Rămăsece rîle de cu Ioanina neîngropate. LET. II 456¹⁰. Ioanina neîngropatului soț. COȘBUC, B. 19¹⁰. La-t lăsat neîngropat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 498; — îngropător (îngrupător) s. m. = cel care săpă groapa și îngropă pe morți, gropnicer, gropar, cf. cioclu. Engrupător = seputor, defensor. ANON. CAR. Vărsară sângele lor ca apa de împerejurul Ierusalimului și nu eră îngrupătoriu. CORESI, PS. 218. Groapa se săpă... de ciocli numiți almintrelea gropniceri... tar în uclele părți ale Transilvaniei îngropători. MARIAN, I. 319. | A bstracte: îngropare (îngrupare †) s. f. = acțiunea de a îngropă (I-11), înmormîntare, îngropăciune, † astrucare. Mortul învie (= învie) cîdră îngrupare pîrîndu-l. CORESI, EV. 347¹⁰, cf. 366¹², 506¹¹, 513¹⁰. Îngrupări preotești. POGRIBANIA (1630), ap. VB. I 171¹⁰. Răbdînd pentru noi cruce și îngropare. MINEIUL (1776) 119¹. Sunetul... clopotului de îngropare. MARCOVICI, C. 16¹⁰. Îngroparea macului se face... cu o boronă fără dinși. I. IONESCU, C. 10. Le-auză plîngînd ca la în-

gropare. COȘBUC, F. III. Cheltuieli pentru îngropare. SEZ. VII 136; — îngropitoare (îngrupătoare †) = înmormîntare; cimitir (WEIGAND, B. B. 98). Ziua de îngropătoare mea (: îngrupării mele BIBLIA 1688). CORESI, EV. 102¹². Sfat săcură să cumpere lor un sat de lut de îngropătoare strîntilor (: le champs d'un polier, pour la sépulture des étrangers). TETRAEV, 250; — îngropăciune (îngrupăciune †) s. f. = înmormîntare, ceremonie s. alaiul înmormîntării. Engrupăciune = sepultura. ANON. CAR. Pentru îngropăciune morților. SICRIUL DE AUR (1683), ap. VB. I 270. Mormîntul de îngropăciune. DOSOFTEIU, V. S. 25. Prin îngropăciune și prin învieea din morți... ANTIM, P. 53. Eu, în loc de botofune, Ți-siu face îngropăciune. MARIAN, I. 134. În mormîntărea sau îngropăciune. id. lb. 248. E plîns de îngropăciune. COȘBUC, F. 7. Gîțire se făcă de îngropăciune. ISPIRESCU, I. 253. Ce cîntări otu cîntă La îngropăciune țaf SEZ. VIII 46; — îngropăt s. a. = îngropare, înmormîntare; prășitul de-al doilea la via și la porumb, numit și mușoroi (DAMĂ, T. 61-62). Srofînd în nădătie la 'ngropat pre o femeie. DOSOFTEIU, V. S. 18. Atdia mureă, cîd nu-i pută doredi cu îngropatul. LET. III 192¹⁰. Cheltuiola lucrului viilor... într'acet an 1772: 222.18. Pe 8 pogoane de la Odobești, deagropat, hărdăit, prășit, îngropat. URICARIUL, XXI 363. Să n'aveți loc de 'ngropat. ALECSANDRI, P. II 120. Prășitul de-al doilea... se mai cheamă și... mușoroiul, mușoroiul, fărînuțul, ogoroiul, îngropatul sau copitul. PAMFILE, A. 76. Îngropatul eișelor. H. XII 19. cf. II 243, X 464; — îngropătură (îngrupătură †) s. f. = Engrupătură = defossio. ANON. CAR. Isus Hristos... mîncînd la muncă, ale îngrupăturii curșite rîspunde. CORESI, EV. 183¹⁰, cf. 98¹⁰. Îngrupătura morților. CORESI, ap. VB. I 521; — îngropămînt † s. a. (plur. -mînturi) = îngropare, groapă. POLIZU, | Alte derivate: îngropiță † s. f. = groapă. Mă pogorîră dinșor, țără să-mi rîspunză cîdă de pușin... acoperiră gura îngropițăi cu cea piatră grozată. GORJIAN, H. II 52. Băgum de acmă prin oca îngropiță. id. lb.: — îngropiță † s. f. = cimitir. PONTBRIANT, COSTINESCU.]

— Derivat din groapă cu pref. în-. Cf. des-
gropă.

ÎNGROPĂCIUNE s. f.

ÎNGROPĂMÎNT † s. a.

ÎNGROPĂTOARE s. f. v. Îngropă.

ÎNGROPĂTURĂ s. f.

ÎNGROPĂLÎNĂ † s. f.

ÎNGROPĂLĂT. -Ă adj. v. gropilă.

ÎNGROPÎTĂ † s. f. v. îngropă.

INGROȘĂ vb. I. 1^a. Grossir, enfler. 2^a. Épaissir, se condenser, cailler, prendre. 3^a. Engrosser. 4^a. Se corser. 5^a. Se hătr.

1^a. Trans. și refl. (Despre corpuri solide) A (se) face (mai) gros, p. ext. (și împrumut) a (se) face voluminos, mare, gros, des, a (se) îndesi, a (se) umflă, a (se) bulbuca, a (se) îngroșă. Îngroșe-se trema oamterilor acolora (= s'a u îngrășată N. TESTAMENT 1648). COD. VOR. 104¹. Deodată încerp [ochii] a se îngroșă (= a se bulbuca) și a fi turburi. CALENDARIU (1814) 176¹⁰. Îngropam vîlul ce se pusee tître mine și adătr. MARCOVICI, C. 15¹⁰. | P. ext. (Despre glasul omului) A căpătă un registru mai gros. I s'a țegropat glasul. # Lupul cu slugi nu-și îngroșă gîțul (variantă: nu se face gros în gît, nu capătă oafă groasă). ZANNE, P. I 509. A i se îngroșă culvă obrazul (s. a îngroșă din obraz) = a se învîră să rabde, a suferi neajunsurile, insultele. ZANNE, P. II 324.

3°. (Despre lichide) Trans. A întări prin fierbere s. adaos de alte materii; (despre o zeamă) a o drege s. legă cu diferite adaosuri, care o fac mai groasă; refl. a se consolida (prin adaosul unor materii solide, prin evaporare, închegare etc.), (impropriu) a se închega. *Apele îngroșară-se* (să închegară DOȘOȚTEIU, PS.) și *undele pre mijloc de mare*. PSALT. 311/. Toarnă zeamă de carne peste dânsule și le amestecă... până frucepe a se înfierbântă și a se îngroșă. CARTE DE BUCATE (a. 1819), ap. TDRG. Cernicula s'a îngroșat. Cf. LB.

3°. Trans. (Despre o femeie s. fată) A îngreună, a însărcina, a o lăsa îngreunată. LB. Un cocoon mainte până a se împlea 9 ai, îngroșă (: îngreacă MUNT.) pre manca ce-l aplică. PRAV. MOLD. 143.

4°. Fig. (Numai în expresia): Se îngroșă treaba (s. lucrul) s. gluma = la o întorsătură serioasă, nu mai e glumă. Să nu se îngroșeze între Turci și între Lept lucrul de sfadă. LET. I 236/. [Au văzut] că se îngroșă lucrul. Ib. II 123/10. Lucrurile se îngroșară cu Moscolii. MAG. IST. III 337/10. S'a îngroșat gluma. PANN. P. V. III 142. Boieri, treaba se îngroșată, trebură aspirime! ALECSANDRI, T. 1399. Văzând... că se cam îngroșeze trebură... SBIERA, P. 50/10. Cf. TEODORESCU, P. P. 599, 665b, ȘEZ. I 91/10.

5°. (Complinit prin în drum) A se grăbi. Eu îngroșeam în drum. N. G.-TISTU, B. CXLI 13.

[Prez. ind. e îngroș (†) îngroșez ANON. CARL.), el îngroșă (îngroșeze); gerund. îngroșând (îngroșînd). | Și: îngroși vb. IV^a (cf. îngroșire). | Adjective: îngroșat (cu negativul ne(î)ngroșat), -ă = (facut s. devenit) gros, îndestit, îngreunat (și despre femei), împănăit; (despre mâncare) căreia i s'a adăogat dresuri, făină etc.; (despre o ceată de oameni) în număr mare, forțat. *Îngroșate* amu inimile lor (: le coar de ce pleupe este apăsant) și cu urechile gros auzită. TETRAEV. [1574] 221. Îngroșată (= însărcinată) muiere. TORGA, D. B. II 34. De sa arez împrejurul [lunlei noastre și îngroșate brăuri... CALENDARIU (1814) 80. Lîmbet propriu rîmănești, nu căci îngroșate de maghiarisme... MAIORESCU, CR. III 239. E drumul îngroșat de oameni (hume) = forțoleț drumul de oameni. CIAUSANU, V. Trece oamenii îngroșaji la bălciu = roiesc, foiesc, misună pe drum. Id. Ib. Și acele fi-or fi mânduri, Îngroșate cu piper. BUD. P. P. 55. Urzici îngroșate = fierură de urzici în care s'a pus și mălaiu. CIAUSANU, V. Mleșniță = lapte cu tocmași, ori lapte îngroșat cu făină. ȘEZ. III 71/. A rămăneă cu buzele îngroșate = cu buzele umflate, păcălit, îngelăț. Rămăneți, mândrele mele... Cu buzele îngroșate. De mine nedrutate. HODOȘ, P. P. 205; — îngroșător (îngroșetor), -oară = care îngroșă. | Abstracte: îngroșare s. f., îngroșire s. f. (de piele. DR. V 305); — îngroșătură (îngroșetură) s. f. = lucrul care a fost îngroșat s. care servește la îngroșat. Tătești, macaroane și tot felul de îngroșătură de făină. PISCUCOȘCU, O. 196; — îngroș(e)ală s. f. = călitatea de a fi gros s. lucrul care servește la îngroșat. LB.]

— Din lat. pop. *Ingrossare (derivat din grossus).

INGROȘĂTURĂ s. f.

INGROȘ(E)ALĂ s. f.

INGROȘETURĂ s. f. v. Ingroșă.

INGROȘI vb. IV^a

INGROZI vb. IV^a. 1°. *Frapper d'épouvante*, (s')épouvanter. 2°. *Menacer*.

1°. Trans. A băga s. însuși în groază în cineva; refl. a fi cuprins de groază, cf. a (se) înfricoșă, a (se) înspăimântă, a (se) speria. Și drăci înăci credu și se îngrozescu (= să cutremură. N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688)

COD. VOR. 120/13-14. Și mult... ad va fi îngrozit, dacă îi va fi vădatu. PRAV. 1182. Scouă-te... de-i îngrozăște. DOȘOȚTEIU, PS. 47. Se îngrozise boierii a mai mergere cu dânsul. LET. II 209/12. Mîrîndu-se ce ar mai face ad mai îngrozăște pre boieri... MAG. IST. III 334/12. Biata Zulute... se îngrozăște. KONAKI, P. 86. Pricina care-i îngrozăște, eră închipuirea lui asupra acestor semne. DRĂGHICI, B. 156. Îngrozise creștinătatea cu armele sale. C. NEGRUZZI, I 201. Cine oare poate ad fie omul care te-a îngrozit? ALEXANDRESCU, M. 14. Munții urîi, Satan rădă... lumca se îngrozăște. ALECSANDRI, P. II 48. Ștefan-voadă d'auză, De groază se îngroză. TEODORESCU, P. P. 503. De moarte... se îngroză. JARNIK-BĂRSEANU, D. 499. Accasta ca ad îngrozăște pe juni, ca ad nu vie în pețu... IPIRESCU, L. 102. Ești se îngrozăște de la o vreme de-atăta cheltuieli. SBIERA, P. 139/10. Să îngrozăște văzînd că e chiar boierul. RETEGANUL, P. I 20/1.

2°. † A amenința. Ceta ce va ucide pre ceta ce-i îngrozăște că-l va ucide... PRAV. MOLD. 60, cf. 151 etc. Să porniră gloate... la casa lui Dîscocorit, îngrozînd că-i vor da foc. DOȘOȚTEIU, V. S. 29. Îngrozindu-i totdeauna că-i vor da munci, ca să-și spuie acerea. LET. II 180/1. Ianicirii... îngrozădat, ad rădăce zorbală asupra lui. BELDIMAN, TR. 66. Cu arma de departe pre Haridim îngroză. PANN. E. II 123.

[Și: îngrozii † vb. IV. | Adjective: îngrozit (în descăntece: îngrozat, cu negativul ne(î)ngrozit), -ă = cuprins de groază. *Gonește pe ciuta cea îngrozită*. KONAKI, P. 269. Sufte vîntul relei soarte pe pămîntul îngrozit! ALECSANDRI, P. I 144. Să iașă groză, îngrozată, Frică înfricoșată, Spaimă înspăimîntată. PAMFILE, B. 43; — îngrozit(î)nd, -oară (întrebuințat și ca adverb) = care inspiră groază, teroare, grozăv, înspăimîntător, înfricoșător; (adesea întrebuințat prin exagerare, în loc de) foarte. Acel îngrozitoriu lucru mă puțin cumplit se pare. KONAKI, P. 292. Îngrozitorul Mihaiu îmbărbăta pe ai săi. BĂLCESCU, M. V. 167. Vîndu... achimădă a mărei față în munți îngrozitori. ALECSANDRI, P. 196. Mircea lanzi mînd 'n lupii vîjelia 'ngrozitoare. EMINESCU, P. 242. Cunoștea cîrtețul curbelor acelu trup îngrozitor de alb. TEODOREANU, M. II 16. Au trecut... prin codri și pustiități apă de îngrozitoare... CREANGĂ, P. 94. Se auzită niste... bubuțuri și duduituri îngrozitoare. IPIRESCU, L. 99. Se ridică balaurul spurcat și îngrozitor. MERA, B. 63. Tipă îngrozitor. | Abstracte: îngrozire s. f. = acțiunea de a îngrozii, groază; † amenințare. Lăsdă îngrozirile, începă a-l îngrozii. DOȘOȚTEIU, V. S. 221/1. Nu te-ai temut de îngrozirile trășmașilor. MINEIUL (1776) 23/1. Săpîntărea va da porunci și îngroziri părții cei vinovate. PRAVILA (1814) 106. De 'ngrozirea-i nici de cum nu se sfîd. PANN. E. II 118/12. Lăude și îngroziri de astea am mai auzit. C. NEGRUZZI, I 172. Să plîngi... de îngrozire. EMINESCU, N. 73. Făptura ca neagr' a îngrozirii ură. COȘBUC, A. 237/10; — îngrozitură † s. f. = îngrozire, groază. Nu putură s'ia... năntea certării îngrozitării. DOȘOȚTEIU, V. S. 178/1. Apele fugi-vor... de îngrozitură. Id. Ps. 51. Îngroziduri și înfricoșeturi ad se zică poruncă. CANTEMIR, IST. 27; — îngrozit s. a. = îngrozire. Duc veste de 'ngrozit. ALECSANDRI, P. P. 183; — îngrozeliune † s. f. = îngrozire. Cu îngrozeliune înfrîngîndu-l. DOȘOȚTEIU, V. S. 11/1.

— Derivat din groază, cu pref. în-, sau imprumutat din paleol. *groziti* a amenința și s.ărb. *groziti* se ca se îngrozii, a amenința și compus în urmă cu pref. în-.

INGROZICIUNE † s. f. |

INGROZITURĂ † s. f. | v. Ingrozii.

INGURULUI vb. I^a = grungui. (Despre porci)
Porcuc. Inguruc. H. V 408.
— Onomatopee. Cf. gurlui.

INGURULUIĂ vb. I^a v. Ingurui¹.

INGURUI vb. IV v. grungui.

INGURZI vb. IV^a. 1°. *Plisser, façonner des sandales*. 2°. *Faire un point à une déchirure*. 3°. *Plisser, serrer; (se) froncer. Faire la moue*. 4°. (En parlant du maïs) *grener*.

1°. Trans. A confecționă, din pielea udă, opincile, dându-le forma piciorului prin încrețirea cu o curelușă, a marginilor și prin formarea gurguiului. Cf. CREANGĂ, GL. MARIAN, REV. CRIT. III 157. Com. V. BUCUR. Scoțând o piele de porc sălbatic... și cotind oțte o păreche de opincă... le-a îngurzit frumos și a petrecut oțte o păreche de oță neagră de păr de cal prin cele noșite. CREANGĂ, A. 25. *Deasărd trebuie să-mi îngurzească opincile cele nouă* (Bilca în Bucov.). Com. G. TOFAN. Du-te la cură tare om și-l roagă să-mi facă opincile acestea cum va și ei mai frumos, că ei șite tare frumos îngurzi opincă (Șant, jud. Năsăud). Com. M. COTU. *Ingurze gurguiul și țevescă marginea opincilor* (Ilva-Mare, jud. Năsăud). Com. C. IANUL.

2°. P. anal. Trans. A coase în mod provizoriu gaura (ruptura) dintr'un sac s. dintr'o albitură, pentru ca să nu se verse conținutul din sac sau să nu fie prea băltoare la ochi ruptura. Am s'o îngurzească (ruptura) pușin, adică o voină coase rar și o voină strânge laolaltă (Ilva-Mare). Com. C. IANUL.

3°. P. ext. A face crețe, a boți (Redna, jud. Năsăud, com. N. MUREȘIANU), a încreți, a strânge pe margini (GRIGORIU-RIGO, MED. D). Astfel se îngurzească cămășile, cioarceii (Suseni-Bărgăului, jud. Năsăud, com. I. FLĂMÂND), pânza, țeara în stative, pânza la pișă (com. N. MUREȘIANU), plasa s. volocul de prins pești, când se trage prin ochiurile de margine o coardă cu care se strângă marginea și se face la mijloc un pântec (cf. ȘEZ. IV 114, PAMFILE, I. C. 67, ANTIPA, PESC. 142); p. anal. se îngurzește obrazul cuiuă, când se încrețește (ȘEZ. VII 181) sau gura, când o faci pușă (GRIGORIU-RIGO, MED. I 8). || P. ext. Refl. *A se îngurzi* = se zice despre o fată sau nevastă, care, în fața bărbatilor, se face a fi mînișoasă, indiferentă, chiar disprețuitoare, făstăcindu-se. Acestea le arată prin priviri peste umăr, prin mișcări de respingere și prin strângerea buzului în formă de gurgui: *Văzut-ai pe Lucrețiu cum s'o îngurzeit când s'o închinat Vasile? Eu nu știu de ce se îngurzește alăta, că doară și Vasile ți bugă de bun și din oameni de omenie* (Sângiorz-Băi, jud. Năsăud). Com. I. SOHORA.

4°. Intrans. (Despre porumb; apropiat de surzi). Când grăunțele încep să se ivească pe ciotoc, se zice că porumbul urzește sau îngurzește. PAMFILE, A. 82.

[Și: Ingurzi vb. IV^a (Vicovul-de-sus). Com. G. TOFAN. Ingurzi vb. IV, cf. Ingurzit, Ingurzitură. | Abstracte: Ingurire (Ingurire) s. f. = acțiunea de a Ingurzi. Ingurzirea opincilor. MARIAN; — Ingurzitură (dial. Ingurzitură MAT. FOLC. 1209, Ingurzitură) s. f. = Ingurire; încrețitură (la cămășă MAT. FOLC., la opincă etc.). A ceasărd opincă n'are nevoie de Ingurzitură sau Ingurzitură, căci e făcută gata. PAMFILE, I. C. 45. Un fet de Ingurzitură, de o parte și de alta a gurii cămeșii (Suceava); Ingurzitură, însemnând creșuri. id. 367; — Ingurzeală s. f. = încrețire. MARIAN. | Adjective: Ingurzit (Ingurzit, Ingurzit), -ă = încrețit. Gurguiu însemnând vârful Ingurzit al opincii. SIMA, M. (Plasele) sînt Ingurzite în Mol-

dovo. ANTIPA, P. 142. *Corzile sîn marginea Ingurzite* (încrețite). ȘEZ. IV 114/2.

— Derivat, cu pref. în-, dintr'un substantiv *gurz- (păstrat în derivatul gurguiu), iar acesta dintr'un lat. pop. *gurzeus (în loc de gurges, cf. *gurges păstrat în fr. gorge, it. gorgia, cal. portic. gorja). Sensul original eră sa da forma gurguiului [gășe]. Cf. desgurzi, Ingurgă.

INGURZITURĂ s. f. v. Ingurzi.

INGŪST. -A adj. *Étroit, mince; étroit, mequin*. — (Ingust se rapoartă la lat. ca strâmă la larg). Care nu e lat, cf. strâmă; p. ext. (rar) subțire, fin. *Cine îmblă acicea pre calea ceaia largă...*, în căcia lume... [I]și gălencea chin... Iară cine va îmblă acicea pre calea ceaia Ingustă... CORESI, EV. 109/2. *Necolți-că de intrăți pre poarta cea strâmă, care duce în viață, ce pușin sînt care o află pre ia; că porții ceti strâmă, și căci ceti Inguste acestea sînt lucrurile: foamea, acica...* MOLITVELNIC (1689), ap. GCR. I 285/2. *De vor fi unghile lungi și late înăduzică (= însemnează) înprăștitoriu de lucruri...* De vor fi unghile lungi și Inguste ca la cultur... CŢURIOZNIC (1785), ib. II 145/2. *Pe când eră el tîndur, lumea-i poredă Ingustă*. ALECSANDRI, P. IV 87. *Canal Ingust*, id. ib. III 86. [Căinele de rasă bună trebuie să fie] cu pântecul strănse, Ingust la vîntre. ODOBESCU, III 65/1. *Spadă lungă și Ingustă*, id. ib. 74/1. *Cărrile vîiești sînt grele și Inguste*. EMINESCU, P. 229. *Simțed mînușile-i calde și Inguste în mînille lui*, id. N. 37. *Fruncă lată, fruncă Ingustă*, De la Paști-s tot pe pușă, Fetele-mi zic puș de gădă. DOINE, 82/2. *Iia lotă că se goită, Iia Ingustă că mai cusăd, adică cu Iia lată se gălește averea, cu Iia Ingustă averea ține mai mult*. Ne îndeamnă, prin urmare, a trăi cu puțină. ZANNE, III 188. Fig. (modern; despre minte, spirit, suflet) *Lipsit de orizonturi largi, incapabil să conceapă lucrurile în mare, mechin. Un neam Ingust la suflet, dar plin de înăduzică*. I. NEGRUȘI, II 98.

[Și: (dial. în vers) gust, -ă adj. *Piia neamului hei (cea) bună, Căia o mănăcă totă suspină...* Gustă (= Ingustă) 'n coajă, Lată 'n miez, Căi o capeș, n'o mai vezi. VICIU, GL. | Dîminatîv: Ingusticel, -eă adj. = destul de Ingust, cum Ingust. POLIZU. *Petalele Ingusticele*. GRESCU, FL. 29. | Abstract: Ingustime s. f. = înșirirea de a fi Ingust; loc Ingust, cf. strămtură, strămioare; (fig.) lipsă de orizont, incapacitate de a concepe ceva în mare. În această Ingustime o conștințes, sufletul omului... seamăndă unei imense colecții. MAIORESCU, CR. II 141. După ce negustorii țepșard din Ingustimea Cămpulungului... IORGA, B. 94. *Ingustime de minie*. — Din lat. angustus, -a, -um, id.

INGUSTĂ vb. I^a (Se) rezerrer, (se) rădăcir. Amcindr, dîmmer. — Trans. și refl. A (se) face Ingust. Mai Ingustându-se locul, după cum se Ingustăză toate hotările la acest căpăt... URICARIU, XVII 154. *Atărd mărîm țearănele și Ingustăm subaturile*. I. IONESCU, C. 219. *Să vîdă frunza cum se Ingustă*. JARNIK-BĂRȘEANU, D. 312. (Despre pânză) A intră. S'a Ingustat pânza de apă. POLIZU. || Fig. A reduce, a micșorâ. Ș; când numesc culturi de ildhări așezămintele țurcești din aceea parte a malului dundrean, să credeți că nici Ingustez, nici defaim rolul Osmanlıdilor. ODOBESCU, III 569/2. [Prez. ind. Ingustez și (mai rar) Ingust. | Abstracte: Ingustare s. f., Ingustat s. a., (rar) Ingusteală s. f. (COSTINESCU) = acțiunea de a face Ingust. | Adjective: Ingustat (cu negativul neIngustat), -ă = devenit s. făcut Ingust, cf. strămtat, strămtorat. *Hotarul Hotinului nu este cel vechiu* (I)]

[înului, ce cate mai îngustat. LET. III 127²¹; — îngustător, -oare = care îngustează.]
— Din lat. angusto, -are, id.

ÎNGUSTEALĂ s. f. v. îngustă.

ÎNGUSTICĂL, -EĂ adj. } v. îngust.

ÎNGUSTIME s. f. }

ÎNHĂI vb. IV^a. *Remerser.* — A răsturnă (Moci, jud. Cluj). Com. G. MUNTEAN.
— Compus din **în-** și **hăl**.

ÎNHĂIBĂRĂ vb. I^a v. habăr.

ÎNHĂIMURĂ vb. I^a. *S'emmitoufser.* — (Muntenia, Brașov) Trans. și refl. A (se) îmbracă cu haine multe, a (se) înfolii, a (se) bloboji, a (se) încotoșmăni. [Și: **hălmură** vb. IV^a = a se îmbrăca. RĂDULESCU-CODIN. | A d-jectiv: **înălămoră**, -ă = îmbrăcat cu (prea) multe haine (Brașov), cu haine nepotrivite pe corp (RĂDULESCU-CODIN). Când i-ți viedă, va să hăi înălămorat, cu opincile ne 'ntinate, cu lărsăna nouă. JIPEȘCU, O. 101. N'o să-mi slat tot înălămorat. id. 146.] Cf. **înăibăra** (subt **hăibăra**).

ÎNHĂINI vb. IV^a refl. *S'extiter.* — A se întră (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.
— Derivat din **hain**, cu pref. **în-**. Cf. **haini** (subt **hain**).

ÎNHĂITĂ vb. I^a (a) *Se réunit en bande, entrer dans une bande. Se mettre en concubinage.* — (Despre mai mulți) A a se întovărăși în vederea unei acțiuni comune, a se încetă; (despre unul) a intră în ceata unor oameni (răi), spre a săvârși o faptă (rea) în comun. Et dacă s'a eșcut strămorul, s'a înhăitat cu vreo câțeva flăcăi... GHICA, S. 288. S'o înhăitat vreo 2-3 găinari și de-acă nimeni nu se mat sădăceți cu găini. ION CR. III 54. || (Despre un bărbat a. o femeie) A se uni cu cineva spre a trăi împreună în concubinaj, a se înguruli. Să te măriți, ai o' cuf o' trăi Ghică Tircodău, ori să te 'nhăiteți cu vreo unu'f CARAGIALE, T. II 29¹³. [Prez. ind. mă înhăitez și mă înhăit. | Abstracte: **înălătare** s. f., **înălătăt** s. a. = acțiunea de a se înhăita. | A d-jectiv: **înălătăt**, -ă = care se găsește în ceata unora, cu care s'a întovărășit la faptele rele (RĂDULESCU-CODIN). Toată vora fără treabă umbliă 'nhăitaiți de geabă. PANN, P. V. 119. Nu umbliă prin mahalale, înhăitaiți cu haimanale. TEODORESCU, P. P. 338⁹. Înălătăt cu Pan. ISPIRESCU, U. 108.]

— Derivat din **hăit**, cu pref. **în-**. S'a zia, probabil, la înc put, despre căni. (Cf. fr. *s'encanailler*).

ÎNHALĂ vb. I^a. (Med.) *Inhaler.* — Trans. A trage pe gură s. pe nas aer, vapori, gazuri s. esențe medicamentoase (în caz de boală ale căilor respiratorii); cf. a absorbi, aspira, inspira. [Adjective: **înhalat**, -ă = care a fost tras pe gură s. pe nas; **înhalător**, -oare = care înhalează. (Substantiv) **înhalător** s. a. = aparat cu ajutorul căruia se fac înhalații. | Abstracte: **înhalare** s. f., **înhalat** s. a. = acțiunea de a înhală | Familia: (fr. *inhalation*, lat. *inhalatio*, -oem) **înhalăție** s. înhalăție s. f. = (Med.) acțiunea de a înhală; (Bot.) acțiunea plantelor de a absorbi lichidele în care sânt puse. Prin înhalățieune pătrundă cloroformul sau eterul în corpul omului. BIANU, D. 8.]
— N. după fr. (lat. *inhalare*, din **în-** și **halare** = a suflă). Cf. **exală**.

ÎNHALĂȚIE s. f.

ÎNHALĂȚIUNE s. f. (Med., Bot.) } v. înhală.

ÎNHALĂTOR s. a. (Med.) }

ÎNHĂMĂ vb. I. 1^a. *Atteler.* 2^a. (S')*atteler* la (fig.).

1^a. Trans. (refl. = pasiv) (Complementul e calul) A pune hamul pe cal spre a-l prinde la trăsură s. căruță, a prinde (calul la trăsură). Un om s'au rugat să-d dau un cal... eu i lam dat; el n'ou mărs călare, ce l-au înhăimat, cu o mârș 20 de mile. PRAV. 138. Un om având un armăsar, îl înhăimă la jug C'o vită de măgar. ALEXANDRESCU, P. 375. Înhamă țepușoarele, își ta cojocul între umere și bicul în mână și... CREANGĂ, P. 114. Porunci de înhăimă caii la butcă. ISPIRESCU, L. 109. Au porunci boterul unu' Țigan să înheme doi cai. SBIERA, P. 71¹¹. Patru cai 'nhăimă-oiu, Fa'acasă aduce-și-oiu. RETEGANUL, P. IV 66¹¹. De ghioctu se înhamă adesea cai. DAME, T. 7. 'N grajd de pialră că intră, Herghelă și înhăimă. TEODORESCU, P. P. 90. Căii la rădăvane au înhăimat. SEVASTOS, N. 391¹¹. I-a înhăimat la o trăsură doi cai. ȘEZ. I 4/25-a. | Absol. A se pregăti de drum, prinzând caii la un vehicul. El va înhăimă în căruță și va trece în Ardeal. LET. II 304¹¹. De la înscurești am înhăimat, Toată noaptea am mână. PĂSCULESCU, L. P. 300¹¹. || P. ext. (Complementul e vehiculul) Înhamă Fărao cardle lui, BIBLIA (1688) 49. | (Exceptional, complementul e omul). Iar când vrea să tasă afară la prinblare... înhamă pre acii împărăși pre loți, și trăgeă cardia Chirei împărat în loc de cai. GCR. II 72¹¹.

2^a. Fig. și refl. A (se) angaja la un lucru greu, cf. **înjugă** (2^a). Acela care ze va înhăimă [cu acest important lucru]... trebuie să simjă mai întâiu... PISCULESCU, O. 2. Pialra mare Sta trântăiu... Deli-bușe se 'nercă, Dar s'o migie uu pută, Iencicri că-și chemă și cu loși ze 'nhăimă. TEODORESCU, P. P. 555. L-am înhăimat la lucru. MARIAN, în A se înhăimă după = a se lău după..., a gonli pe erudă pe simănti, a prigi- și a urmări. CIAUȘANU, v.

[Prez. conj. să înhamă (Mold. *înham*), să înhami (Mold. *înhamă* și *înhami*), să înheme (dial. *în-hăme* și *înheme*). | Adjective: **înhamăt** (dial. *înhamat*, cu negativi: **ne(în)hamăt**), -ă = (despre cal) prins la trăsură s. căruță, (despre trăsură s. căruță) la care s'au prins caii, trasă (de cai); fig. (despre om) purtat de alții, după voința lor (Bonț, jud. Arad). Com. V. CUTCAN. *Agă uu săitai cu caii înhamăiți la un loc.* LET. II 304¹¹. O căruță la carea eră înhamăiți doi bălauri. BELDIMAN, N. P. I 37. Un frumos landau de Viena vened înhamăt de patru telegari. C. NEGRUZZI, I 37. Mărețul soare plană și caru-i înhamat cu nouă cai... ALECSANDRI, P. IV 128. *Gata săntăi? Hădem!* că eu vă aștepi cu caii înhamăiți. CREANGĂ, A. 122. | Abstracte: **înhamăre**, **înhamăt** s. a. = acțiunea de a înhăimă; — **înhamătură** s. f. = înhamăre; caii înhamăiți; apăsare la piept (la locul pe unde trec, la cai, hamurile). Înhamătura de postalton = cal înhamăiți câte două părechi, una după alta. TDRG. *Vat de mine, cum mă înne o înhamătură în chept.* H. II 25. | Alte derivate: **înhamăciu** (*înhamaciut*) † s. m. = [șran cu cai, îndatorit să facă corvadă cu caii proprii. DDRF.]
— Derivat din **ham**, cu pref. **în-**. Cf. **deshăimă**.

ÎNHĂMĂCIU † s. m. |

ÎNHĂMĂTURĂ s. f. | v. înhăimă.

ÎNHĂPĂ vb. I. *Happer.* — Trans. (Despre căni) A apuca cu gura, a prinde cu gura între ceea ce se aruncă (COSTINESCU); a lău cu lăcomie și a mânca (ȘEZ. IX 156). *Căfelul pândind pe la spate înhăpă floricelele [de cucurigi].* SĂM. I 386. *Omul, ca să amăgească pe pește, s'o înhăpe în gură.* ȘEZ. IV 116.

— Derivat din onomatopeea **hap**, cu pref. **în-**. (Cf. paleol. *chapați*, bulg. *hapija* «mușca, rut.

chopati sa inhăță, ung. *happolni* «a mânca repede», germ. *happen* «a prinde cu gura», fr. *happer*).

INHÄRBELÄT, -Ä adj. Mal *choussé* (?). — (Cu sens neclar) *Mă 'nsurouți, loseți mușiere, Loseți muma mamei mele, De 'ncălțăți, inhărbelăți* (emi s'a explicat prin 'sincălțată rău»). DENSUSIANU, T. H. 142.

— Pare a sta în legătură cu bulg. *hărbel* «hârbe. Cf. *harbel*.

INHÄRHOMI vb. IV^a. 1°. *Impliquer*. 2°. *Se fier*.

1°. Trans. A implica, a încurcă pe cineva într'o afacere (proces etc.). *M'au inhărhomit și pe mine ca martor. CIAȘANU, V.*

2°. Refl. A se lua după cineva, a se inhăță. S'au inhărhomit după el, id. ib.

INHÄRZOBÄT, -Ä adj. v. *härzob*.

INHÄTÄ vb. I. *Empoigner, agripper, attraper, saisir. En venir aux mains. (S'engager).* — Trans. A apuca s. a prinde cu putere (MARIAN), cu violență s. smucind, repede și fără veste; a pune mâna pe ceva sau cineva; p. ext. a smuci, a lua ceva (ȘEZ. IX 156). *De păr te inhăți.* PANN, P. V. III 23. *Rusalite se primălbă noaptea prin sat; cum le-om zări, amandă pe ele. Le-om inhăți cu năduș.* ALECSANDRI, T. 723. *O droațe de căni fi inhăți de găi (pe lup), de urechi, de coamă.* ODOBESCU, III 138/19. *L-om prinde de barbă 'nhăjându-l.* COȘBUC, B. 161. *Mă 'nhăți de păr.* CONTEMPORANUL, V, vol. II 203. *Pe mireasă o inhăți smei de mișloc.* SPIRESCU, I. 258. *Îi inhățate droațoaca cu ghearele.* id. ib. 212. *Ace să-l inhățe [scrota], cu colții ei.* id. ib. 129. *Omul au inhățat corul de profop.* ȘBIERA, P. 232/1. *Inhățai-o, cănti micel!* id. ib. 137/12. *Au inhățat toporul.* id. ib. 3/12. *Inhăți mâna feței și zmun-cind-o...* ȘEZ. III 179/11. *Te inhăți de mână.* id. III 108/10. *Sumete-și mânăcele și 'nhăți roștele.* TEODORESCU, P. P. 543. *Tu-ti dai bundă dimineată și ei de păr te inhăți.* ZANNE, P. IV 201. ||

Refl. (cu sens reciproc) A se inhăți (la bătaie) = a se lua la ceartă, la bătaie. *P'aci erau să se inhățe la bătae.* BĂLCESCU, M. V. 392. || (Neobici-nuit) A se lega de... *Mă inhățoș de acest cântăci, ca să spun...* CONV. LIT. VII 85, ap. TDRG. ||

Fig. A pune mâna pe ceva, a ajunge la ceva. *Hei! când mi-ar ajută Dumnezeu să 'nhăț un post ș'un ctin.* ALECSANDRI, T. 1328. || Trans. și refl. (Cu înțeles impropriu) A (se) începe, a (se) angaja fără veste, pe neprevăzute, prin surprin- dere. *Refuzând a inhăți bătaia între dreapta lui și stânga dumanului.* BĂLCESCU, M. V. 367. *Lupte mărunte se inhățoș între unii și alții.* id. 142.

[Prez. ind. *inhăț* și (Mold.) *inhăți*.] Adjectiv: *inhățat* (cu negativiul *ne(inhățat)*), -ă = prins repede și fără veste, [năut bine. *Te vezi încunjurat, inhățat în brațe și pus pe un mojar.* C. NEGRUZZI, I 329; — *inhățătoare*, -oare = care inhăță. | Ab-stracte: *inhățare* s. f., *inhățări* s. a. = acțiunea de a inhăță.]

— Derivat, cu pref. *in-*, din onomatopeea *hă-*.

INHÄTÄRÄMÄ vb. I^a. = *incățărămă*. *Părțile plingutei sânt: grindeu'... și cărlig'u, de care se inhățărămează (= se prind) tânjelele și jugurile.* H. XVI 22.

INHÄMEIT, -Ä t. adj. *Troublé*. — Zăpăcit. *Parpanghel, cu mîna înhemeită De cele care lui se tâmplase...* *zise...* BUDAI-DELEANU, T. 160. [Pronunț. -me-î].

— Participiul unui verb — neintrebuțat — *inhemeit*, derivat, cu pref. *in-*, din *hemeit*. [*Hemeit*,

din care se fabrică berea, are însușirea de a tulbură mîntea celui ce-l consumă].

INHERÉNT, -Ä adj. } v. *inerent*.
INHERÉNTÄ s. f. }

INHIBITIE s. f. *Inhibition*. — (Med.) Fenomen nervos, care încetinează s. suprimează activitatea unui organ.

— N. după fr. (lat. *inhibitio*, -onem, de la *inhibeo*, -ere «a opri, împiedeca»).

INHLEBÄ vb. I refl. *Se vêtir en hâte; se chausser de grandes bottes.* — (Mold.) A se îmbrăca în grabă: *Inhlebă-te cu ce poști, răpede!* ȘEZ. XXXI, 11. | A se încălța cu ciuboate mari, în care se pun obiele multe, ori cu opinci, făcându-ți cu obiele picioarele mari (Bogdănești, jud. Suceava). ib.

INHOBOTÄ vb. I^(a) 1°. *Mettre le voile* (à une fiancée), *coiter*. 2°. *Copulter*.

1°. Trans. A îmbrobodi s. a învăli mireasă (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), după cununia, cu hobotul, cf. *imbăi* |ă. *După ce vornițelul a inhobotat-o pe mireasă...* SEVASTOS, N. 270/12. | F. g. A acoperi, ca și când ai învăli cu un bobot. Să 'mpănzească umbre ce curg dinpre muni și inhobotază farințele aere. LUC. III 344.

2°. P. ext. A atrage, a captiva. ȘEZ. IX 147. [Prez. ind. *inhobotă* (SEVASTOS, N. 225/11) și *inhobot* (MARIAN, nu. 532).] Și: *hoboti* vb. IV^a — a învăli mireasă. FRÂNCU-CANDREA, M. 101. | A d-jectiv: *inhobotat* (cu negativiul *ne(inhobotat)* -ă = îmbrobodit s. învăli cu hobotul, acoperit; îm- băițat. *Mireasa, de cum a fost inhobotată acasă...* tot *inhobotată rămâne.* MARIAN, N. 637. | A b-stract: *inhobotare* s. f. = învălire cu hobotul. Stau apoi în picioare tot timpul cât durează *inhobotarea* sau *îmbăițarea*. MARIAN, N. 524; — *inhobotat* s. a. = învălițat cu hobotul. Un țapian de lănd sau de mătăsă... care-i sercețe de *inhobotat*. id. 238, cf. SEVASTOS, N. 125/10.

— Derivat din *hobot* cu pref. *in-*.

INHODOROBÄ I^a. *Rafistoler. Se remettre.* — (Bucov.) A însăși din mai multe lucruri slabe ceva bun, a întripa (cf. *in-jgh-e-bă*, *in-chipui*, *in-cioacă-lă*) (cu din lucruri mai proaste, din hodoraabe: *Ou mare greu am inhodorobat o căcioară* (Vicoivu-de-us). Com. NISTOR. || Refl. A se îndrepta cu sănătatea, a se întrema, a se însășițoși (Straja). Com. TOMIAC. *Tota s'a mas inhodorobat, acuma merge la lucru.* Com. NISTOR.

— Derivat din *hodoraabă* și pref. *in-*.

INHOJÄ v. h. I^a v. *inhöjät*.

INHOLBÄ vb. I^a *Écarquiller les yeux, regarder avec effroi, stupéur; regarder fixement.* — Trans. (Complementul: ochii) A întoarce ochii (I.B.), a-i deschide, a-i căsca, zgăi, a face ochi mari (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), a se uita cu ochii mari, (de mirare, curiozitate, surpriză, spaimă etc), cf. *bleo-ji*, *bulbucă*, *boldi*, *beli*, *bioi*, *bo-șo-și*. *Au adăpat oile și închăzându-le în staul...* eu început a sta țapen pe picioare, a tremură, a înholbă ochii... și a pică la pământ. CALENDARIU, [1814] 190/12. *Broaște...* horăcânc *holbind ochii cu firentre la luceafărul ceres.* ALECSANDRI, P. III 31. *Copra atunaci holbind ochii lung prin cașă, o cuprînde spătmă și rămâne în-cremențită.* CRIANGĂ, P. 27. *Inholbă ochii numai la dănsul.* ȘBIERA, P. 262/12. *Eu numai am holbat ochii.* CONTEMPORANUL, IV 135 [B]. | Intrans. (construit cu din) *Mama pădurii inhobă din ochi, zădărnă această treabă.* MERA, B. 161. ||

Reflex. A se uita cu ochii holbați (la ceva s. cineva). *Noti ne tot inholbarăm, și ne minunaram de ele.* RETEGANUL, P. V 47/2. *Ce vă holbați?* CONTEMPORANUL, I 292. *Se holbează la dânaș.* ȘEZ, IV 180/22.

2°. (Complementul e o persoană s. un lucru) A se uita la cineva s. ceva, a fixa cu ochii mari, bleoțind. *Cum zări Arapul pe omul acesta aice, vrând să scoată apă, îl înholbă grațoz și-i zise...* SBIERA, P. 225/2. *Bălaurii nu s'au apucat de dânaș, ci l-au înholbat numai, pentru că și ei se speriază.* id. 310/22, cf. 65/22; 177/22; F. 105.

[Și: holbă vb. 1°; holbi IV°; inholbi vb. IV°. *Inholbească... ochii mei bine! se zice.* în batjocură, cuivă, ca să caute mai bine. LIUBA; (< lat. pop. *volocitare*) holbecă vb. I. (PHILIPPIDE, PR. 231); (< holban) holbani vb. IV° COSTINESCU. | A-jectiv: inholbat, holbat, -a, = (despre ochi) căscat tare, boldit (ȘEZ, V 99), zgâit; (despre om) cu ochii mari, căscăți (de mirare etc.) (TIPLEA, P. P.), care are (din fire) ochii mari (LB). *Eu rămăscam încremțit, cu ochii holbați.* C. NEGRUZZI, I 6. *Băteții... rămân cu ochii holbați ca niște buhai de băit.* ALECSANDRI, T. 943. *Un țigan bătrân...* *Nalt și 'nholbat, cărn și bucat.* MARIAN, SA. 232. *Și s'a uitat la un țigan mai holbat.* id. 243. *Noti, zcolarii, am rămas cu ochii holbați unti la alții.* CREANGĂ, A. 3. *Stând ei apă inholbați unul la altul și neștiind cum să mândne...* SBIERA, P. 117/2. *Cu ochii holbați și negricioși.* ȘEZ, IV 18/12. *Toți au rămas cu ochii holbați la țigan.* ib. VII 38, cf. ALECSANDRI, P. P. 116/4; TEODORESCU, P. P. 275/2. | Abstract: inholbare (holbare), s. f. = acțiunea de a înholba ochii. *Când vorbeam la fești miei, nu observam... decât câte o inholbare.* SBIERA, F. 420; — *holbător s. f.* = om cu căutătură ori privire mare (H. XVIII, 174); mare în ochi. (Com. LIUBA, cf. boldănos. | Aite derivate: holbăn s. m., se zice, în râs, celui care holbează ochii când vede sau aude ceva. COSTINESCU. (Și nume de familie); — (diminutivul lui holbat, în poezia pop.) holbățel, -eș. *Și am rămas numai cu unul și acela-i din ochi holbățel.* MARIAN, ap. CDDE nr. 781.]

— Din lat. *volvère* sa întoarce, suci, rostogoli. Sensul original ară deci: sa întoarce ochii (astfel ca să se vadă albul lor). Pentru schimbul de conjugare și compunerea cu pref. *in-*, cf. DR. IV 705. Cf. *desholbă, involbă, invoalbe, vălvoiu, văltoare, vălvă, volbură, învold, desvoldă.*

INHOLBI vb. IV° v. *inholbă.*

ÎNHOPĂ vb. I. (S') *empți/fer.* — A mânca cu lăcomie (cf. *înfulică, hal!*): *Du-te dă la pus, da griji, să nu vic găinte, că ozeala odată îți înhoampă!* (Bistrița). Com. C. REBRANU.

— Ar putea fi din forma săsească a germ. *happen*.

ÎNHORBOTĂ -Ă adj. *Ornă de dentelles.* — Impodobit cu horbotă. *Mamele umite suspinay sub bonetele înhorbotate.* C. NEGRUZZI, I 6. *Tinci de abcedar... scoțind din gulerile horbotate un găt subțire ca mână.* VLĂHUȚĂ, ap. TDRG. [Și: *horbotă*, -ă adj.]

— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb (ne-atestat) *inhorbotă*, derivat din *horbotă*, cu pref. *in-*.

ÎNHODĂ vb. 1°. *Faire un point ou un nœud provisoire.* — (Transitiv.) A coase s. a lega ceva rău (REV. CRIT. III 158), cf. *inodă, imbredeli.* *Cu chiu cu vai se apucă și ea de tors.* După multă pirotecă înhoday și ea două fuse. REV. CRIT. I 236. *Inhodgez din nițele un căruccan.* ib. 231. [Și: *inholdă* vb. 1°.]

— Probabil, derivat, cu pref. *in-*, din *oajdă* (cu forma mai veche *hoajdă*, cf. DR. III 833).

ÎNHOTĂRIT, -Ă † adj. *De frontieră, limitrophe.* — Care se găsește la margine, la hotar, mărginit, megieșit, limitrof. *Are el de grija țării Moldovei, fiind mai aproape vecinilor Țării Legești și mai înhotărită.* LET., ap. TDRG.

— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb ne-atestat *inhotări*, derivat din *hotar*, cu pref. *in-*. Cf. *hotări*.

ÎNHULPĂ vb. I. *Avaler.* — A da pe gât o băutură, a da (de) dușcă. *Vestea asta nu-i căru bine lui Ion; înhulpă rachitul strângând din ochi.* N. REV. R. II 225.

— Cuvânt onomatopoeic, împrumut cu *hulpav* (hdhpav).

ÎNHULPĂT, -A adj. *Le col garni d'une fourrure de renard.* — Cu blană de vulpe pe la gulerul hainei (ȘEZ, IX 151). *Toți înhulpați, gășiți și cu niște telegari de vârsau foc.* CONTEMPORANUL, V, Vol I, 100.

— Participiul, devenit adjectiv, al unui verb *inhulpa*, derivat din *hulpe* (= vulpe), cu pref. *in-*.

INHUMĂ vb. 1°. *Inhumer.* — A pune în pământ cadavrul unui om cu anumite ceremonii religioase, a înmormânta, a îngropă, † astruca. [Abstract: *inhumare* s. f. = punerea în pământ a unui cadavru de om, înmormântare, îngropare; — *inhumă* s. a. = acțiunea de a inhuma. | Adjective: *inhumat*, -ă = înmormântat (cu anumite ceremonii religioase); — *inhumat*, -oare = care inhumează. | Familia: (fr. *inhumation*) *inhumație* s. f., *inhumațiune* s. f. = inhumare.]

— N. după fr. (lat. *inhumo*, -are sa pune în pământ, din *in-* și *humus* spământ). Cf. *exhumă, deshuma*.

INHUMĂN, -Ă adj. v. *inuman*.

INHUMAȚIE s. f. } v. *inhumă*.
INHUMAȚIUNE s. f. }

ÎN(I) interj. = *lan. Înti omu = istă dară.* CUV. D. BĂTR. II 235.

INIBAHĂR s. m. sing. (Bot., Col.) v. *lenibahar*.

INIC, -Ă adj. *Inique.* — (Franțuzism) Care nu este echitabil, nu este drept, nedrept, care jecnește simțul de dreptate. *Un căldăr... șid ad-i vorbească... de trecerea Bucovinei din mâinile Muscalilor înir-ale Austriei printr'un act inic și fără valoare în drept.* OIICA, S. 621.

— N. după fr. (lat. *iniquus*, -a, -um nedrept).

INICÉR s. m. (ș. d.) v. *lanicer* (ș. d.).

INICITĂȚE s. f. *Iniquité.* — Lipsă de echitate, acțiune s. faptă nedreaptă, nedreptate, strâmbătate, cf. *crimă, păcat, fărădelege* (COSTINESCU). *Libertatea presei îl supără [pe ciocoii], căci descoperă înicuitățile vici sale.* FILIMON, C. I 599. *Penru a pune închiță și închițății...* MAIORESCU, D. I. 59. *Câte închiță și strigătoare nu e siliți judecătoria să sădărească!* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 126. [Scris mai de mult și: *inicitate*.]

— N. după fr. Cf. *echitate*.

INIE s. f. *Mince couche de glace. Glaçon (flottant).* — Sleitură care curge pe râuri când apele încep să înghețe (COSTINESCU), apă care a început puțin să înghețe (H. XVI 3), omătul

pe jumătate înghețat ce merge pe râuri toamna și primăvara (H. XVIII 16), fire, cristale mărune de gheață, care se formează spre primăvară peste noapte și se topeșc după răsăritul soarelui (Zagra, Năsăud, com. A. CORBUȘ; apă amestecată cu gheață (Obislav, în Vâlcea, ION CR. II 103); poighiță subțire de gheață (VICIU, GL.), gheață în formație, moale și sfărâmițoasă care plutește pe apă. CIAUȘANU, V., cf. năboiu. *Inié* = glacies soluta. ANON CAR. *Inié* = bucojele de gheață zdrobită prin ciocnirea stiloilor, când e ger mare (Munții Sucevii). SEZ. II 41/2. *Gratuirile mele deșing cu inié* (: stiliae) spre fân. CORESI, PS. 410. *Blogosloeiți ruorele* (= râurile) și *intile Domnului* ib. 437. S'a făcut o țără de intie pe Arizeț (Lupsa). *Nu te duce, că nu-i înghețat, că-i numai inié, și te uzi!* (Cărta-săsească, jud. Făgăraș). VICIU, GL. S'a pornit *inea*. Com. A. CORBUȘ. *Bulotul s'a făcut tot o intie* = conținutul butoiului (vn etc.) s'a făcut mici sloi de gheață. CIAUȘANU, V. || Bucată, sloiu de gheață (care înnoată în apă). LB. *Căuță să pășesc preste intile de gheață de pre una pre alta*. ALEXANDRIA, ap. TDRG. [Accentuat: *inié* și *intie*, rostit pe alocuri *intie*.]

— Din paleosl. *inī*, *inié* = zăpada care cade.

INIETĂ vb. I 1°. *S'înlăncer*, (se) *prăcipiter*. 2°. *Prendre son élan*. 3°. *S'efforcer*.

1°. A (se) repezi, a (se) împinge, a (se) aruncă cu năvală (LB.), a (se) aieptă. Se zădrocolă și să *nieptard*. RETEGANUL, P. III 60/2.

2°. Refl. A și luă avânt (LB.), a se aieptă.

3°. Refl. A se opinti, a se aieptă. *Iniépt* = mă încerc, mă ispitesc, mă opintesc (a face ceva). STAMATI.

[Astract: *Iniéptare* s. f. = opintire. LB. *Androne* cu o *intieptare* stranică îl aruncă jos în vale, unde de mîntie că a fost *inié*, se făcă stan de piatră. MOLODOVAN, T. N. 385.]

— Din lat. *injetio*, -are = a aruncă în ceva. Cf. *aieptă*.

INIERRĂ vb. I 1°. *Herber* (terme de marçheralerie). 2°. *Saodler* (les pois-ons) avec une décoction d'herbes. 3°. *Se fâcher*. II. 1°. *Miner*.

I. (Cf. iarbă I. 3°.) 1°. (Med. pop.) Trans. A trată o vită de o boală (bubă în foale, H. XVIII 161), dându-i rădăcină de spânz (Helleborus purpurascens).

2°. (Poc.) Trans. A aruncă peștilor în apă un fel de otrăvă scoasă din buruien (numită *siarbă*), amestecată cu carne ori cu viermi. Peștii care mănâncă din această otrăvă ameteșc și ridică la suprafața apei: *Am înterbat peștii* = i-am prins cu *siarbă* (Oravița). Com. A. COCA.

3°. Refl. A se supără, a se mămă (propriu = se învenă). S'a *intierbat*, când i-am apus că am văzut-o țepină din grădina. BOCRANU, GL.

II. (Cf. iarbă II.) Trans. A pune iarbă de pușcă subț un rid s. într'un loc oarecare spre a face explozie (COSTINESCU), a mină. *Au înterbat zidurile cetății cu barut și...* le-au sfărâmat din fața pământului. DIONISIE, C. 219. *Intierbă* și locul de la mîndăstirea Radul-vodă. SPIRESCU, U. 30. Cf. PAMFILE, I. III.

(COSTINESCU dă și înțelesul = a da iarba, a țesă, a începe să crească iarba. | Ș: *intierbi* vb. IV°.) Adjectiv: *Intierbăt* (ad l) și *Intierbăt*, -ă = tratat cu spânz; (despre pește) prins cu *siarbă* (= otrăvă); minat. (Ad I 1°.) *Intadă se ață local înterbat* (Oravița). Com. A. COCA; (ad I 2°) *Preștii care au mîncat din această materie*, se numesc *intierboți*, id. *Pod întierbăt* = minat cu iarbă de pușcă. PAMFILE, I. III. | Astract: *Intierbare* s. f., *Intierbăt* s. a. = acțiune de a *intierbi*. (Ad I 1°) *Buba în foale se curează cu rădăcină*

de spânz; se numește *intierbare*. II. XVIII 161. Derivat: (din *intierbare*); *Intierbări* † vb. IV° = a mină. *Au sfărâmat zidurile cetății cu barut, întierbindu-le și dându-le foc*. DIONISIE, c. 219.]

— Derivat din *iarbă*, cu pref. *in-*. (Cf. lat. *târziu in herbo*, -are = a plîi buruienile).

INIERRĂRI † vb. IV° v. *Intierbă*.

INIERNĂ vb. I 1°. *Hiverner*. 2°. *Commencer à faire froid*. — (Rar).

1°. Intrans. A petrece iarna (undevă), a iernă. POLIZU.

2°. Intrans. A începe frigul, a se face iarnă. POLIZU.

[Astract: *Intierbare* s. f. = iernare. POLIZU.] — Derivat din *iernă*, cu pref. *in-*. Cf. *desiernă*.

INIERSCĂ † vb. refl. v. *iscă*.

INIGEA s. f. *Tabac fin*. — Tutun tăiat mărunt importat din țara turcească. Tutun de-al local, Tutun *iniged*, De-al de bea pașă. GRAYUL I 54.

— Din turc. *inçe* «fin, mărunt».

INIMĂ vb. I a v. *inimă*.

INIMĂ s. f. I. 1°. *Cœur*. 2°. *Cœur*, *poitrine*. 3°. *Cœur*, *stomac*, *ventre*. 4°. *Cœur* (couleur du jeu de cartes) 5°. *Cœur*, *centre*. 6. *Chestele ouverte*. II (Au figuré) 1°-7°. *Cœur* (dans les mêmes acceptions qu'en français).

I 1°. (Înțeles propriu) Organ intern musculos, în formă de con răsturnat, așezat în partea stîngă a pieptului; el este centrul circulației sîngei și principiul vieții. În stînga i se zice și cord. Inima bate, (tre)săuită, sare, tresare, pâlăie, îi dă (că) vală dintr'însul, palpită, tâcăe, svăcnește etc. (de bucurie, de plăcere, de neac, de durere, de frică, spaimă, groază etc.). Da-ți-voi fie 72 de boale, una boală de inimă. CALĂTORIA LUI STIH. (1625), ap. GCR. I 64/. *Ranele unde dăni de moarte... mai vîrtos aceste rane ce se ating de inimă sau de crîeri capului*. PRAV. 493. *Sabie care junghie inima*. BIBLIA (1688) 4 pr. 7. *Inima începu a mi se bate*. C. NEGRUZZI, I 67. *Să nu mai vîd capete întete, că sare inima din mine*. id. 147. *Satan, c'un fier aprins, din piept inima să-i stearcă și s'o ardă în foc nestins*. ALECSANDRI P. I 7. *Inima-i zădărește tare*. EMINESCU, P. 183. *De cum îl ochi, începu să-i tîcăe inima*. ISPIRESCU, L. 74. *Le-au spintecat, i-au luat mîsură, apoi i-au luat din inimă și fîcat, le-au ars...* PAMFILE, D. 207. *Din chept, de saptă gîl, Din inimă...* MAT. FOLC. 151/2. *Mi-a sărit inima din loc* (de spaimă). SEZ. II 74/2. cf. IX 149. *Inima unor animale este bună de mîncat*. LM. *Băierile inimii*, cf. *baieră*).

2°. P. ext. Partea corpului unde este așezată inima; partea stîngă a pieptului, piept. Căndu-i vo stropii cu pteioarele sau-i va ucide cu pumnii poncții în inimă (... dans la poitrine). PRAV. 319. *El strîns...* pe Maria la inima lui. EMINESCU, N. 70.

3°. P. ext. (Pop. și fam.; acest sens îl are și bulg. *arce*, dar E are și lat. *cor* și i are fr. *cœur*) Regiunea epigastriică, vecină cu inimă; stomac, pînțec, rînză (LB.) *I-e folos înțimite de ceta ce gustă nește pelin amar*. CORESI, EV. 60/2. *N'am pus nimic la inimă de două zile*. ALECSANDRI, T. 1577. *Mă roade la inimă, de foame ce mi-e*. CREANGĂ, P. 259. *Cînd spunea căte una, ori te învaci cu mîna de inimă rădînd ori te făcă să-ți sară inima din loc de frică*. id. 120. *Răseră pînă se*

țimură cu mîntîle de inimă. ISPIRESCU, L. 248. # (Ca bulg. na gladno svrce) Pe inimă nemăncată s. pe inimă goală (SEZ. III 141,) = pe nemăncate, cu stomacul gol. GOROVEI, CR. 1426. Zeama să se bea... pe inimă goală. LEON, MED. 56. A i se pune soarele drept inimă = a i se face foame. ZANNE, P. II 217. Când se pune soarele drept inimă, mugetul (adulul) eră în totu. SADOVEANU, SĂM. III 687. Ar fi trebuit să înceapă a mi se pune soarele drept inimă. CREANGA, A. 60. | (În med. pop. toate durerile de stomac sînt dureri de inimă). Toate boalele acestuia [stomacului] se cheamă dureri de inimă. PAMFILE, B. 38. Sătenii, cînd îi doare stomacul, zic că au adureri la inimă... cînd îi vine greață, zic că au venit la inimă. LEON, MED. 134. Mă tate la inimă = am zgîrciori de stomac. POLIZU, A. Măncat astă vară prea multă miere și acum are le inimă dureri, se zice (în giuam) (despe) o femeie însărcinată. ZANNE, P. I 85. A (se) simți greu la inimă = a-i fi greață, a-i veni să se verse, a vărsa. PAMFILE, B. 10. Măncărimea s. măncătura de inimă = boală de copii. Măncărimea sau măncătura de inimă este o boală a copiii mici, de care, dacă nu s'ădotești, mor. id. ib. 45. A lo(vi) la inimă = a se îmbolnăvi de diaree. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. Inimă rea s. Inimă = scursora cu sânge (L.B.), disenterie, cf. diaree, scurgere, urdinare (H. XVI 56, IV 49, 91; XII 9; PĂCALĂ, M. R. 261); p. ext. cel ce suferă de această boală (L.B.). A (mai) prinde la inimă = a scăpa de silibiunea pe care o simte cel nemăncat sau cel cu stomacul de-raajat, a avea o senzație de satisfacție trupească, după ce ai băut, ai mîncat cu poftă o mîncare gustoasă (iute, tare, fierbinte etc.). Ai adus bureji? Pune-i la foc, să-i faciți cu uşuroaia, poate aş mai prinde la inimă. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 292.

49. P. anal. Obiecte care au forma inimii. Spec. (după fr. «cœur s. germ. «Herz») Una din cele patru culori ale jocului de cărți, numită și cu p. Fiecare are să rădăce câte o carte, și dacă unul dintre dăncii rădăce o inimă, trebuie s'o pue de grabă la inimă... MARIAN, I. 198. | (Bot., pe la Blaj) Inimă Domnului s. f. (la Săcu șzivviră g) = plantă (Dicentia spectabilis), originară din Japonia, care începe să fie cultivată și prin grădiniile noastre, la orașe și la sate. BORZA, BUL. OR. BOT. V 58.

50. P. anal. Partea din mijloc, partea cea mai din lăuntru, internă, interiorul, partea centrală a unui lucru, centru, cf. dric, măduvă. Cu acest înțeles se spune: inima pămîntului, cerului, mării, țarinei, pădurii, drumului etc. Că cum Hristos trei zile și trei nopți întru inima pămîntului fcă, aş și botzatul cu trei afundări. CORESI, EV. 513/11. Din inimă s' pămîntul la morți să dete viață. EMINESCU, P. 207. Drac(ul) și din inima pămîntului, SEZ. III 79/6. Inimă pămîntului = cristal s. diamant de Marmatia; îl folosec babele la farmece. VICIU, GL. Acindă margint sau poale, bolta cerului are și un mijloc sau o inimă... PAMFILE, C. 3. Vănturi... prin inima mării scurmă. COȘBUC, Ț. 13/11. Și-a fcut [un pu] în inima țarinei. SANDU-ALDEA, U. P. 219; cf. pădurii (id. 69). Care apă [Donul] din inima țării Moșcheștii țese și cade în Marea Neagră. M. COSTIN, ap. GĂDEI. Inima țării. URICARIUL, IV 346/6. Inima drumului = mijlocul drumului (Mărgău), VICIU, GL. Inima gînoțului. ECONOMIA, 64. | Spec. (la plante): Inima copacului = măduva copacului. GOROVEI, C. 227, cf. 225, cf. (= vîna din mijloc) H. X 419; stejarul (CANTEMIR, IST. 152); de ridiche (= mijlocul. LEON, MED. 60), de varză (SEZ. IV 22/16), de lăptucă (COSTINESCU), semîntelor (= germene L.B.); adului sau mugurii plantei (I. IONESCU, C. 191); vinului = partea

cea mai concentrată, care de obicei se scoate, cînd vinul îngheață iarna (PAMFILE, J. II). A rupe inima țărîgul = a alege, a țărîgi ce este mai bun; (ironic) se zice... de unul care s'a dus la țărîg, lăudându-se că va cumpără multe, și se întoarce cu puțin... sau ceva prost. ZANNE, P. V 628. Ai rupt inima țărîgului. PANN, P. V. II 72. | (A str.) Inimă scorpionului s. Antares (= o stea). CULIANU, C. 51. | Partea cea mai importantă, mai sensibilă, esențialul unui lucru, cf. floare, lămură, cremă, chintesență. Jară inima apontitei lui am trecut-o la Cămenia. LET. I 301/16. La Suceava, unde eră casa lui Vasile-Vodă și inima toată închisă în celata Suceavei cu Toma Vornicul. M. COSTIN, ap. GĂDEI. El loved Moldavia toama în inima sa. M. KOGĂLNICEANU, ARHIVA ROM. I 104. | Cel mai mare grad de intensitate, miez, toiu. În inima țerții. LM.

51. Spec. (la car. Inima carului s. a cărușii = lemnul, parul s. ruda care leagă cele două ouă (de dinainte și de dinapoi) ale carului s. ale cărușii (în Oltenia se numește în imoiu). GOROVEI, CR., DAMÉ, T. 14. Inima carului leagă osia dinainte cu osia dinapoi. I. IONESCU, M. 711. Osia dinainte este legată de osia dinapoi prin inima carului, de care sînt legate mai multe părți. DAMÉ, T. 9. Între pod și osie se află rînjitura, unde se vîră capul de la inima carului, care leagă dricurile. BREBENEL, GR. P. De dricuri... se prinde inima carului printr'un cutiu lung. H. III 72; cf. II 3, 13, 29, 50, 62, 81, 132, 146, 176, 186, 194, 203, 207, 221, 244; III 30; IV 11, 44, 75; IX 18; X 46. De inima cărușii adărnau păcorașia cu felețocul și postea. CREANGĂ, P. 105. Cu spiritul se fac toate farmecile... se ia mîna vitelor, se mulge lapte din inima carului. SEZ. I 249/16. O dai bordă în capul inimei carului. ib. II 17/16. În privința alegerii locului de ascuns banii, prin jud. Tecuci se crede că mai de mult se foloseau inimile carilor. PAMFILE, COM. 2; cf. RADULESCU-CODIN, I. 61; ION CR. III 274.

52. If. Principii al vieții și al simțirii, cf. suflet.

53. Inima se consideră ca sediu al sentimentelor, acțiunilor, pasiunilor (în opoziție uneori cu capul, considerat ca sediu al rațiunii: om cu cap, dar fără inimă LM.). Și to (= unde) teste comora voastră, acia va fi și inima voastră. CORESI, ap. GCR. I 29/6. A țreia să știm încă mai aderănt, în ce clip se cheamă moarte grabnică, cînd se va țreia doi oameni, să se ia o să pricei den cuvinte... de ce dent'acelle cuvinte se va rîni unul la inemă. PRAV. 318. Cel suduț va face niște seamne... cum dentu adăncul inimii lui arată. ib. 955. Să-ți dea Domnul înemii ce-ți place. DOSOFTEIU, PS. 60. Ce folos... cu atîtea cuvinte inima Vădrii o omorî? CANTEMIR, IST. 52. Ce pricelește de jale pentru inimi simțitoare! KONAKI, P. 87. Această umilțină a sufletului și a inimei toiu aștept. MARCOVICI, D. 6/1. Simțim inima to ere-o mulțimire... DRAGHICI, R. 152. Dacă un lăndr înălănce o inimă (= o ființă cu suflet) simplă și nevinoată, e este ferice. C. NEORUZZI, I. 56. Inima-mi zboară la raiul vieții mele. ALECSANDRI, P. III 6. Tu nici nu ști, a la apropiere Cum inima-mi de-adănc o înțiește. EMINESCU, P. 50. Stînd în umbră și cu inima smerită... id. ib. 224. Direcția finală o dă inima. MAIORESCU, CR. II 402. Începe a plînge în inima sa. CREANGĂ, P. 189. Vorbi astfel, încot robii toate inimile. ISPIRESCU, L. 39. De dragoste oriunde te-ai ascunde, La inimă tot pîtrunde. JARNIC-BĂRSEANU, D. 9. Mi-a țaghetat inima de frică. DDFR. Mi s'a dus inima (din mine) = n'am mai putut de frică; o sficșiem, o mălcșiem, o băgșiem pe mîncă. CIAȘANU, V. Ochii vîd, inima cere. SEZ. I 220/7. Capul le face, inima le trage = simțirea

suferă adeseori din pricina rațiunii. ZANNE, P. II 42. (A grăi, a spune, a striga) de la inimă = din suflet, fără recitențe, fără ascunzături, spunându-și părerea întreaga, dându-și pe față toate sentimentele. *Draguța De la inimă grăi* — Nu țiu-o fi, bade, păcat, să mă lași aicea 'n sai Cu sufletu' sfâșiat. *Id.* 252. Eu ții spuiu de la inimă. *Id.* 271. Și striga de la inimă. *Id.* 27. A(-l) merge (cuivă) cevă la inimă = a(-l) plăcea foarte mult. Mănc un măr și două pere. La inimă tot nu mere... Inima nu mi-o alină. JARNIK-BĂRSEANU, D. 155, cf. 456. A aveă (cevă) pe inimă s, a-i sta (cuivă cevă) pe inimă = a fi muncit de un sentiment pe care nu vrei să-l arăți. A-și răcori s, sără inima = a spune cuivă verde ce dorea să-i spu; a se răbuna. Cf. ZANNE, P. II 216. A coace pe cineva la inimă = a dori rău cuivă. *Id.* II 214. A da (și) inima (din sine) = foarte mult, cât poate cineva. *Id.* II 216. *Ba zău, am muncit, de am dat inima dău noi.* CREANGĂ, P. 160. A aveă inimă tare (s. inimă de piatră s. împietrită) s. a i se împietri (cuivă) inima = a nu simți nici o milă s. compătimire, a fi nepăsător. *Greșii să-și moaie inemi împietrite.* DOSOFTEU, PS. 51. Vai, Iudo, inimă tare. BARAC, AR. 62. După suferiri multe inima se 'mpietreșc. ALEXANDRESCU, M. 6. Cuzel... scotă lacrimi din orice inimă împietrită. CREANGĂ, A. 12. Bade, inimă de piatră. JARNIK-BĂRSEANU, D. 143. Inimă neagră. PAMFILE, J. II. Inimă putredă. *Id.* A pune (cevă) la inimă = a se supără pentru ceva mai mult decât trebuie, a se lăsa prea mult afectat de ceva. *Am pus la inimă toate supărările.* PAMFILE, J. II. A-și călea pe inimă = a face ceea ce raționea, puoarea, conștiința, demnitatea etc. ar trebui să te împiedice să faci, a te hotărî, a te decide împotriva convingerii s. după multă șovăire. *Calcă-ți pe inimă și cere-ți țerare.* Are cevă pe inimă = îl apasă cevă. BĂRCIANU.

3°. Spec. a) Inima ca sediu al bucuriei și al plăcerilor: *Bucură-te frema mea de spăsenia Ia.* PSALT. 18/10. *Dereaptele Domnului... veselice inema.* CORESI, ap. GCR. I 124. De aceea-mi dat bucurie inemii și veselie. DOSOFTEU, PS. 19. Vin dulce care pțid în inimă celor ce-l beau. BIBLIA [1688], 4 pr. 5. Se buvescitră cu inima, când te vești veste. BĂLCESCU, M. V. 260. Inimă supărăcioasă, Mor și nu te răd vitoasă. Fă-ți, inimă, voce bună! JARNIK-BĂRSEANU, D. 218. A cerește inima din (s. în) cinevă = a simți o bucurie mare (cf. crește). *Când văz fața-i bălătoară, Dorul ei mai mă omoară; Când la foc se 'mpodobeste, Inima dău tine crește.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 31. A răde inima în cinevă s. a-i răde (cuivă) inima = a se simți foarte bine (cf. răde). *Te strânge 'n brațe la zine, De răde inima 'n tine!* *Id.* 13. *Îi rădă inima babei de bucurie.* CREANGĂ, P. 4. A unge pe cinevă la inimă = a-i cădea cuivă foarte bine, a-i plăcea tare (cf. unge). *Viersul ei plăcut, de pare că te ungea la inimă.* IPIRESCU, L. 37. *Cât îi cere cuivă inima = cât vrea, cât pofteste. Măncară și se veseliră cât le ceră inima.* IPIRESCU, L. 39. *După voia inimii = după voie, netulburat, nelimpedit.* *Îmbălm după voia inimii.* CORESI, EV. 150/4.

b) Inima ca sediu al durerii și al necazurilor. (Inima de durere doare, plânge, suspină, geme, oftează, arde etc.). *Dureare sâmf într' inima mea.* VARLAAM, C. 115/2. *De necazul inimii glăduță suspindând.* MINEUL (1776) 101/10. O voi inimă cu durere!... Este oare cu puțință... să nu oftași, să nu plângeți? KONAKI, P. 87. *Ofțând din inimă.* DRĂGHICI, R. 34. *Inima-i se umple de un farmec dureros.* EMINESCU, P. 103. *Eu gtiu ce era să zică durerea de inimă, bai-o părădăntea s'o bată!* CREANGĂ, P. 172. *Și îi dură la inimă, când îi luau în răd.* IPIRESCU, L. 35.

Spune-mi bade... Pore-ți după mine rău? — Zic zău, măndro, că nu-mi pare. Numai inima mă doare. JARNIK-BĂRSEANU, D. 155. *Capitul plânge și 'nceată, Inima mea nteodată.* *Id.* 114; cf. 39, 83, 88, 108, 199, 209. *De n'ar fi ochi și epincene, Inima mea n'ar mot geme.* *Id.* 329. *Badiu micu... Șede la masă scriind Și din inimă ofțând.* *Id.* 125. *Năfrona-i orde cu pară, Cu ar și inima amară.* *Id.* 124. Cf. 133, 211, 244, 250. A arde (a încege, a înceade s. a frige) la inimă = a simți un foc = o durere vie (v. arde, a încege, a frige). *Doamne... înceade zădul mieu și frema mea.* PSALT. 43/10. *Și pe noi să ne lași, tocmai acum, străini, cu inima arad și fără nici un sprifin.* CREANGĂ, P. 79. *Foc la inimă mă 'ncege.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 22. *Mă fript la inimă, nu alăd.* ȘEZ. II 74/100. A secă (s. a strică pe cinevă) la inimă s. a secă inima (cuivă) = (mai ales despre durere s. dor) a mistui, a consuma pe cinevă, (cf. seacă). *Dorul de măndră dragă, Rău la inimă te seacă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 126. *Da dorul de toboacă Rău la inimă te strică.* *Id.* 125. *Să nu-și sece inima, Cum ai secat tu pe-a mea.* *Id.* 242. A (i se) rupe (s. frânge) cuivă inima s. a fi cu inima ruptă s. frântă = a i se face milă mare, a simți o dorădeje, o durere vie (cf. rupe, frânge). *Numai despre feții de împărat, ce mi-ai spus, mi se rupe inima.* CREANGĂ, P. 78. *Treci, dorule, Târnavo, Nu-mi mai rupe inima!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 116. *Vezi badea cum se duce, cu cămașa lui cea nouă, Cu inima ruptă'n două.* *Id.* 113, cf. 6, 83, 91, 101, 205, 256, ȘEZ. II 221/2. A topi (cuivă) inima s. a i se topi (cuivă) inima s. a se topi la inimă = a (se) mistui, a (se) consuma (mai des despre dragoste s. dor, cf. topi). *Tu, bade, n'oi celuși, Și inima mi-ai topit.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 263. *Inima mi s'a topit.* *Id.* 168. *La inimă mă topeșc!* *Id.* 246. Cf. 204, 207. A i se sfârși inima s. a se sfârși la inimă = a avea un sentiment de epuizare, de sfârșal (cf. sfârși). *Inima mi se sfârșă.* *Id.* 187. *La inimă mă sfârșec.* *Id.* 97. A se zbură inima cuivă = a se prăpădi din cauza unor faze mari emoționale. CIAUSANU, V.

c) Inima, ca sediu al amărăciunii, tristeții, revoltei: *Strigăm de suspirarea tremiei mele.* PSALT. 7/4. *Inema ta, împărate, foarte rău și amără se-au jintuit.* U. NĂSTUREL, ap. GCR. I 131/20. *Plânged cu amar suspindând din inimă.* DRĂGHICI, R. 13. *Aducerea oimintă... înfuge o săpăcă nouă în amără mea inimă.* MARCOVICI, C. 20/10. *Numai inima mea eă turburată.* C. NEGRUZZI, I 57. *Cu-a mea inimă amară sufletu-mi s'au învârfăb.* ALECSANDRI, P. I 9. *Trist mergea la războiu cu inima nelăblănzăd.* EMINESCU, N. 3. *Am să-mi arăt puterile... ca să-i punem venin la inimă.* CREANGĂ, P. 235. *Fata... cu inima zădărită de mănăre și obidă.* IPIRESCU, L. 28. *Să mestecăm lacrimile ce le vearsă inimăle.* *Id.* 112. *Apă mi-i inima 'nchiad.* *Id.* 130. # Inimă rea = intristare, mănăre, amărăciune. *Inimă rea: când cinevă îți pierde un fecior iubit, nevastă... și nu-și poate îndepărta gândul de la ea, nu poate dormi și tot suspină, oftează și îi doare în suflet.* LEON, MED. 135. *Otrăduindu-se de inimă rea.* MINEUL (1776) 411/2. *Puțin lipi ca să moară de inimă rea.* GORJAN, H. IV 34. *Îți vesteșă fața de inimă rea.* PANN, P. V. I 42. *Fetăruș de împărat se trezi din omni, îngreuit de lângăure și de inimă rea.* ODOBESCU, III 206/20. *Ce stai, bade, cât colea, Cu-oatăd inimă rea!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 46. *De-i veded negru, at să at inimă rea.* ȘEZ. I 278/1. *Cu inimă rea eră jinit și acel om ce-și veded fiul său cu hitleanul drac.* CORESI, EV. 273/20. A(-și) face inimă (s. amără) = a se intrista, amări, mănări (cf. face III 22). *Stăpânul ei, făcându-și-i inemă rea, s'au îmbrăcat cu sac.* DOSOFTEU, V. 8. 45. *Să nu-ș(i) facă inemă amără.* *Id.* 54. *Își făcă*

inimă rea. MEINEUL (1776)^{1/2}. Inimă rea... nu-ți face. PANN, E. III 119. Nu-ți face și d-ia aida inimă rea, că odată avem să mergem cu toții acolo. CREANGĂ, P. 31. Inimă albastră (cf. albastru 2°). A fi cu inima (în)frântă = a se mâhni tare, a fi foarte îndurerat. A frânge inima (cuivă) = a mâhni adânc, până la desperare (cf. frânge 3°). Ce fucești plângându-te de-mi frângeți trema (și-mi am a fii) inima. T. TESTAMENT 1648). COD. VOR. 28/1. Jară pre mitorul puse-l întru pilda omenilor celor ce greșesc și cu inemă înfrântă. CORESI, EV. 14/27, cf. 350/1. Mișei ce se roagă cu inemă frântă. DOSOFTEIU, PS. 35. A strici inima (cuivă) s. a fi cu inima stricată = a strici fericirea s. buna dispoziție, a (se) întrista, mâhni adânc (cf. strică). Nevoind a fi de strică inima, nu te spune nici da, nici ba. CREANGĂ, P. 249. A rămăneă cu inima friptă = mâhnit, dezolat. ZANNE, P. II 210. A-i da cuivă un fier ars prin inimă (ib. 208) = a-i produce (printr'o veste rea seapetată, printr'un răspuns nefavorabil) o durere vie.

d) Inima, ca sediu al dragostei (amorului, dorului, simpatiei, patriotismului etc.) Inubește... den toată inima ta. CORESI, EV. 387/17. De a dragostei plăcere inimile stăpânite. KONAKI, P. 379. Toate aceste daruri lei vor câștiga inimile (= simpatiile). MARCOVICI, D. 10/12. Spancioe este înca zărâ, în inima lui este tîmbre de moște. C. NEGRUZZI, I 141. Rețoiați de inimă. MAIORESCU, CR. II 153. Mult, bade, te-am așteptat Așară pe înopiat: Tot cu fce și cu lumină și cu dor de la inimă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 144, cf. 33. Inima fără dragoste, întrăpănd pustietate. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 45. | Cu inima mea ne adresăm une-ori (cf. viața mea, sufletul meu) unei ființe, când voim să-i arătăm marea iubire s. afecțiune ce ne leagă de ea, cf. LM. # A-i cădea (trone s. cu tronc) la inimă = a-i deveni simpatic, a-i deștepta dragostea (cf. că de a). ZANNE, P. 202. Așă-i că ji-a căzut tronc la inimă? CREANGĂ, P. 166. Din ceasu ce te-am răzuit, La inimă mi-ai căzut. MAT. POLC. 1349/a. A avea foc la inimă = a dori foarte mult. ZANNE, P. II 214. A-i rămăneă cuivă inima la... = a rămăneă cu gândul la cinevă care ji-a plăcut, a nu-i mai putea uita, a-i fi dor de... Și ochii t-au rămas și inima la d. COȘBUC, F. 157. Pe asta o plăcedă mai mult Ticăș. La asta fi rădmăsele lui inima. CHIRITESCU, CONV. LIT. XLV 365. A-i trage inima pe cinevă = a se simți atras către... a avea gust, poftă (să...). Nu-l trăgea inima o plecă. ISPIRESCU, L. 33. Trager-e-de-inimă = atracție, zel, gust, poftă. De alifel trager-e-de-inimă pentru încredințură n'arusesem nici odată. YLAHUTA, ap. TDRG. Inimă fierbinte = dor mare (cf. fierbinte 1°). Foarte cu inimă fierbinte... jclută la această luminată carie. CORESI, EV. 5/22. De la inimă fierbinte zicând astfel de curvie. JARNIK-BĂRSEANU, D. 125. (După fr. amanti de cour) Asta-i dî de inimă (= amantul pe care-l iubeste, nu cel care o întreține). TEODOREANU, M. II 12.

e) Inima ca sediu al bunății (mii, îndurării), al răutății s. al altor asemenea calități și defecte sufletesti: Inimă bună = bunătațe; veselie; curaj; cu inimă bună = bucuros; bun la inimă = bun, milos, îndurător (cf. bun 7°). Jară noi cu bucurie și cu inimă bună... că intrăm întru învătă deghetării. CORESI, ap. CCR. I 29/12. Bucurie-mi voi face cu inemă bună. DOSOFTEIU, PS. 39. Au dat ocina Clorbeștii, cu bună inimă. URICARIU, XIV 114/a. Puterea milosteniei și inima ta cea bună te ajută. CREANGĂ, P. 214. Eră în Jași un tânăr boierinag... primor și bun la inimă. C. NEGRUZZI, I 81. Nevasta această [om] adrac eră muncitoare și bună la inimă. CREANGĂ, P. 37. Toată cetatea răsună făcându-și inimă bună.

BARAC, AR. 77. Bună vremea, cumdăro... — Bună să-ți fie inima, cumetre, cum ji-i cădătura. CREANGĂ, P. 30. Inimă deschișă = sinceritate, nefărnice, (cf. deschid). Inema ceia buna și deschișă a sutăgului. CORESI, EV. 226/12. Inimă largă = dărnice, mărimine (cf. larg). Cu acest prilei constatatu înca odată inima largă o Românilui, SANDU-ALDEA, A. M. 127. Inimă dreptă = dreptate, om cu dreptate (cf. drept). Elena, inimă dreptă. BARAC, AR. 25. Bădiță inimă dreptă. Fino la noi căte-odată. DOINE, 53. Inimă curată = curăție, puritate, sinceritate (cf. curat). Întru froși iuboste (= dragoste) nefărnice, din curată inimă. COD. VOR. 143/12. Inemă curată zidcașe întru mere (= mine) PSALT. 99/. Să proslătim nu numai... ce și cu inima curată. CORESI, EV. 350/1. Dreptă-te-i vesele inima curată. DOSOFTEIU, PS. 58. Mă șităm că săni legată numai... cu inimă curată. KONAKI, P. 82. Inimă de aur = bunătațe. (CF. aur 2°). ZANNE, P. II 204. Slab de inimă (RĂDULESCU-CODIN, I 294) = slab (de inger), care nu poate rezista, n'are bărbăție (cf. slăb). A fi moale la inimă = fără voință. A (se) muia de inimă = a deveni îndurător, milos, bun, a se îndupleca (cf. moale, muia). ZANNE, P. II 211; RĂDULESCU-CODIN, I 130, 146. La inimă m'am mușiat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 393. A-i lăsa (pe cinevă) inima = a se îndura, a se îndupleca, a se înșeni. Măști-mă cu câț la lasă inima. Nu mă lasă inima să-mi vîndă călul. TDRG. Cum te lasă inima să mă lași acum la bătrânețe? RETEGANU, ap. TDRG. Bălat de inimă = bun, săritor, milos. Îi roagă pe Iorgu, cu prieten și bîdat de inimă, să nu-l lase. CONV. LIT. XV 114, ap. TDRG. | Răutatea inimei se exprimă printr'o mulțime de calificative: rău (s. cînos) la inimă s. inimă de fier (s. de căne) s. inimă haină (s. sălbatecă) etc. Fata babii eră slăbă, lenegă și vea la inimă. CREANGĂ, P. 283. Baba cînoasă la inimă. Id. 65. Dăc-î inimă de căne, Tot s'a uită rău la mine. MARIAN, SAT. 41. Inima eră de fiere. JARNIK-BĂRSEANU, D. 242. Împărătul Roy arădă inimă haină, nu se mai sătură de a vîră să dînge. CREANGĂ, P. 232. A izbucni a domoli o inimă sălbatică. C. NEGRUZZI, I 47. # Joacă dracul în inima cuivă: se gîndește la toate relele. ZANNE, P. VI 598.

2° Sentiment, pasiune. Copitul gînda eră prea multă inimă = e prea pasionat s. sentimental.

3° Fire, caracter, predispoziție naturală. Cole... ce poate să conve une inime oneste. EMINESCU, P. 232. Toți cu inime ușoare, Toți șagălnici și berbanți. Id. ib. 196.

4° Instinct, presimțire. Măne va veni... îmi spune inima. COȘBUC, F. 159. Pe seama inima te spunecă că spîndul nu te este vră. CREANGĂ, P. 240. Par'că bni zică inima cevă. ISPIRESCU, L. 34.

5° Conștiință, cuget, minte, memorie, amintiri, intenție; p. ext. spirit, istețime, duh (PAMFILI, J. 11). Dize rădăminte întru inima sa: nu e Dumnezeu. PSALT. 19/a. Cugetele fremetii lui. Ib. 57/a. Cugetați în inimile voastre. CORESI, EV. 55/a. Cea ce inimile tuturor ispităste și socotește. Ib. 2/12. Nice cu inema gîndi, nice cu limba a spune. Ib. 89/12. D[um]n[eu] știe înșasi cordele ispităste tăinele inimiei. EVANGHELIE ÎNVĂȚĂTOARE [1642], ap. GCR. 97/12. Știuturora de inimi iaste D[um]n[eu]-doșu. VARLAAM, C. II 48. Nice cu urechile au auzit, nice cu inima au gîndit. Id. 145. Nu mi-au trebuit istoric strădu să celcș și să scriu, că au fost erise în inima mea. LET. II 196/1. În luna Martie iasc din Trigrad cu inimă asupra Românilor fîntită. P. MAIOR, IST. 216. Omul bent spune tat ce are la inima sa = (ce-i preocupă). BARAC, T. 55. Să lasă... în voia porșărilor inimii sale. MARCOVICI, D. 7/12. Pe mine însă inima nu mă lasă a crede. C. NEGRUZZI, I 40. Idei drepte și înalte, Ce în inimile altele ura lor te apăsa, — Vor

vedea lumina zilei. ALEXANDRESCU, M. 23. Din inima lor nu s'a piers purtarea necurcizatoasă a spinului. CREANGĂ, P. 209. || Gând întim al cuiu: *Tie tui deschid inima*. ȘAINEANU, D. U. *Sluget și femeii să nu-i spun inima ta* (= tot ceea ce gândești). ZANNE, P. IV 588. Cine-i știe inima? = intențiile ascunse. BĂRCIANU, A.-I. lăsa (rar: a-l îndura) pe cineva inima sã... = a se îndura. Insură-m'os, să-mi fac sură. Dar inima nu mă îndură. JARNIK-BĂRSEANU, D. 12. A fi cu inima împăcată = cu conștiința împăcată, liniștită. ZANNE, II 215. (F a m.) A sta (s. seșea) grecește (s. călare) pe inima cuiuă = a-i cunoaște toate gândurile tainice, a-i ști toate ascunzăturile sufletului. TDRG.

6. Curaj, bărbăție, îndrăzneală. *Îndrăcește trema ta și reabăă Domnul. PSALT. 47¹². Tineă hătmanii amândoi inime tari* (cf. a ține ea piept), răspunzând tuturor că vor să toacăască lucrul cu răboșii. M. COSTIN, ap. GĂDEI. Și-l înșuță să stea tare la inima (= să-și concentreze toată bărbăția), ca să poată birui pe celălalt lupțaciu. ANTIM, ap. TDRG. *Indemnă pe ai săi dându-le inimă de vitejie. LET. III 43¹⁵. Numa fi îmbărbățeau și le dă inimă. BELDIMAN, N. P. 142. Mihaiu, fără a pierde inima... ții culese puterile din nou. BĂLCESCU, M. V. 119. Dimitrie ni prezintă înădu pe acurpator stănd patru luni la Gălași... neavând inimă să înțatizeze cătră regețina sa. IORGA, L. I 306. Da ții mat cu inimă o leacă!* CREANGĂ, P. 130. *Când puterea se sfârșete, inima la ce-ți slujește?* ALEXANDRI, P. P. 125¹⁴. *De-oiu fi moară de betoagă, Mă-oiu face inima "treoagă S'oiu rugă pe mată-mea SĂ deschiză țreostro. JARNIK-BĂRSEANU, D. 83. Inima fricoasă, pururea ticăloasă. ZANNE, P. VIII 45. # Nu mă trage inima = nu îndrăzesc, n'am îndrăzneală (I. GOLESCU, C. I), nu am nici un impuls, nici un gust sã... A-și luă (o) inimă s. (mai ales) inima în dușii = a deveni curajos, a căpăta curaj, a se îmbărbăta, a învinge sentimentele de frică s. de teamă, a se hotărî la un pas care cere curaj. Cf. ZANNE, P. II 205. *Ludnă inemă de la sfăduțu, să lupț cu Lie. DOSOFTEIU, V. S. 86¹⁵. Ludnă inimă, s'au dus către... Papa. MAG. IST. I 227¹⁵. Cf. BĂLCESCU, M. V. 27. După o săptămână mi-am luat o inimă și m'am dus la colonelul H. I. NEGRUZZI, III 446. *Fata habet atunci și-a luat inima în dușii și a zis. CREANGĂ, P. 291. Iși ta și inima în dușii și se duce. Id. Ib. 156. A strică cuiuă inima = a-i luă cuiuă o plăcere pe care se așteptă s'o aibă. Nu spuned toate Legilor, să nu le strice inimete. M. COSTIN, ap. TDRG. A prinde (la) inimă = a-și veni în fire, a prinde curaj. ZANNE, P. II 115. După ce mai prase nițid inimă, strănuș fridul. ISPIRESCU, L. 18. *Barap Alb mai prinzând o leacă la inimă, încalecă. CREANGĂ, P. 212. A-i veni (cuiuă) inima la loc = a prinde (după) o spaimă, un moment de descurajare (iar curaj). Vedându-i inima la loc... CREANGĂ, C. 192. După ce dreg (carul), le vine inima la loc (= le vine iar curajul). JIPESCU, ap. TDRG. A băgă inimă în cineuă = a-l îmbărbăta. ZANNE, P. II 215. A-l țineă cuiuă inima = a-l încuraja, a-l consolă. RĂDULESCU-CODIN, I. 138. A se împușnă cu inima s. a i se face (cuiuă) inima cât un pucee = a se descuraja, a pierde curajul. *Ja las' supănețic, nu te împușnă cu inima, că tot mai am o leacă de nădejde. CREANGĂ, P. 125. Inima se făcușe cât un puceș în mine. ISPIRESCU, L. 304¹. I-a căzut inima în călcău (s. jos) = a se descuraja, a-și pierde curajul (ze zice despre cel fricos și despre cel amoroș, cf. lat. animus in pedes decidit). ZANNE, P. II 216. Au căzut tuturor inimete gios, căt nime n'aveă nădejde de țebând, ce măhniți țoții și țuspănoși. M. COSTIN, ap. GĂDEI. A i se tăia inima (cuiuă) = a pierde curajul, a fi cuprins de slăbiciune. Când ouș pu-*****

runca asta și amenințarea ce-i făcū, i se tăiă inima bietului picu, p'ocă eră să-i vie rău. ISPIRESCU, ap. DDRF.

7. Voloșie, energie, însuflețire, putere. *Suflă mai cu inimă, Lenu!* DELAVRANEA, ap. TDRG. *Lucezăz mai cu inimă!* Nu dătuă cu inimă. Din adăneul inimii = din tot sufletul, cu tot dinadinsul. Să suspină den adăneul inimii cătră cela ce poate spăzi țer vot. CORESI, EV. 141¹³. Cu (s. din) toată inima s. din inimă s. cu dragă inimă = cu tot sufletul, cu toate puterile, cu străduință, bucuru, cu mare plăcere. *Intorecți-vă către mine cu toată inema voastră. CORESI, ap. GCR. I 26¹². Să semăndu cu toată inema, ca după aceasta să ne răpăduim. Id. EV. 174¹². Mă rog... cu inema toată. DOSOFTEIU, PS. 29. Mă supun cu toată inima la slujba Mărcii Voastre, stăpănd. CREANGĂ, P. 93. Se roagă din inimă pentru fecicrea părinților. MARCOVICI, D. 3¹. Spune-mi, bade, din inimă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 271.*

[Gen.-dat. articulat inimii și (mai des) inimii, plur. și gen.-dat. nearticulat inimii și (rar și învechit) inime. Și: (la cei mai mulți scriitori vechi, adesea — de ex. la CORESI — alături de inemă), inemă s. f., inemă ț s. f., inimă ț s. f. PSALT. 5¹⁵, 6¹²; (în textele rotacizante) iremă ț s. f. CUV. D. BĂTR. II 120, 123 etc. iremă ț s. f. CUV. D. BĂTR. II 120, 121 etc., irimă s. f. CUV. D. BĂTR. II 121, păstrat până azi în regiunea nordestică (la Apus de Baia-Mare, Zălau, Huedin și Abrud și la Mizănoapte de Abrud, Beiuș, Salonta Mare). Cf. WEIGAND, LING. ATLAS, BR. 53, VICIU, GL., POMPELIU BIH. 1012, BIRICESCU, P. P. 281, REV. CRIT. IV 144, VAIDA, CABA SĂL. GRAIUL, 58, 63, 65. (la car) H. XVIII 20; irimă s. f. și ermă s. f. POMPELIU BIH. 1012, (la car) H. XVIII 20, JAHRESBER. VI 16 (din Pomi și Căciără), IV 264 (din Ponorel). | D im i n u t i v e: inimioară s. f. (urmat de mea, reze, apare une-ori cu forma articulată inimioarea) = inimă mică, fragedă, iubită, vrednică de compătămire; irimioară = țeavă de soc, care se umple de tort cu ajutorul socele (= sucalei). H. XVIII 20. Intimșor = corculum. ANON. CAR. *Frageda inimioară se despăcă de durere. KONAKI, P. O inimioară simplă. PANN, E. I 61. Abdă pădărică... Ce dor greu supuse inimioara ță?* ALEXANDRI, P. I 197. Rău mă doare inimioara. Id. P. P. 197¹. Taci, virensă, nu mă plânge, Inimioara nu-ți mai frânge. TEODORESCU, P. P. 270¹. Plânge inimioara n' mine. JARNIK-BĂRSEANU, D. 114. S'au pus [negură]... pe inimioara mea. SEZ. I 269¹. Mult e inimioara reze. III 64¹⁵. Simțu nu țtiu ce, colca la inimioară. ISPIRESCU, L. 35. Bună să-ți fie inimioara, sufletelu mieu. MERA, B. 292; — inimioță s. f. L.B. și (Banat) irimioță s. f. Chiar la trimioța tu, La băgăta (= bădăta) n' Lăpova. VICIU, GL. Mă-i trimioța orăd. MARIAN, NU. S. Plânge-i inimioa n' ea. RETEGANUL TR 13¹. Măndra s'a măritat... Și mi-i inimioa orăd. JARNIK-BĂRSEANU, D. 99; — inimioță s. f. Să-i moș vie inimioță. PĂSCULESCU, L. P. 171; — inimioacă s. f. Și corbește cu țătuca, Că rău ț-ot rupț inimeu. MARIAN, I. 560; — (Banat) inimioșcă s. f. = firul pe fucei (băt) de care se leagă coclețurile. NOVACOVICI, C. B. 11. Inimioșcă = broche de fer qui traverse l'époulin de la navette, fuse-roles. CDDE nr. 866. | A u g m e n t a t i v: inimioțu s. m. (în Muntenia cu Oltenia) = inima carului. (Cf. inimă ț 6⁹). DAMÉ, T. 9, PAMFILE, I. C. 132, H. XI 283. | Derivate: (c) lat. animosus, -a, -um acurajoș) inimos (inimōs ț L.B. cu negativul neinimos), -oasă adj. = cu inimă (II 6⁹), bărbătesc, fără frică, îndrăznet, curajoș, hotărât, decis; (mai rar) mărinimos, sentimental, cu inimă (II 2⁹). Inimos = cordatus ANON. CAR. *Eră om din firea lui inimos. LET. I 231¹. Fătnd domn tândr, dămterdat ți inimos.*

LET. II 209¹³. *Românii cei din Dacia... sânt oameni vânoși și înimoiși. P. MAIOR, IST. 34. Ah! ce vânoș înimos! PANN, E. II 84. În poporul românesc de rînd vînoș... un înimos atînd de războare. ODOBESCU, III 559¹¹. Vorbele lui limperi și înimoaze. STURDZA, M. 20. Ca fată înmoasă ce eră, trebuia să-l apere pe omul năpăstuit. SLAVCI, ap. TDRG. (Despre o fată care s'a îndrăgostit rău de tot) Ba! o norocul de fată, prea e înmoasă. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Numai ei, Tescu, eră înimos. ISPIRESCU, U. 118⁹. Turma Șalghii cea frumousă, Ca goimul de înmoasă. ALECSANDRI, P. P. 58². Cel înimos cu răbdare biruiește orice înîndăplire. I. GOLESCU, ap. ZANNE, VIII 46. (Adverb) Să muncim mai înimos = mai cu inimă. DDRF. (Compoziție literară după paleol. *teškosrădă*) greu-inimos † adj. = mînios (cu inimă). *Peti oameților pără* (= pără) cînd geru enimosi (: gravi corde)? PSAL. SCH. 8. Cf. PSALT. 4¹¹, 4²². — înmoșie s. f. (Invechit) = vrednicie, bărbăție (PAMFILE, J. III), curaj. Cu energică inimă și cu înmoșie strămoșoasă, vom câștiga... dreptățile noastre. ODOBESCU, III 440¹⁴. Cu cât necoșie venau mai grele peste dînsul, cu atît înimșia lui creștea. GANE, ap. TDRG.; — înmoșește adv. (neobicit) = cu toată inima (II 79), cu înșufletire, cu curaj. Multumesc prea pîcătoș orărilor pămîntean și pămîntence și străinului care s'ar legă să pue înmoșește umăr la greu' nașii rumănești. JIPESCU, O. 17; — înmoșă vb. 1^a (rar) = a înșufletii, a îmbărbăta, a încuraja, (cu part. a dj. înmoșat, -ă). *Înmoșat de laude ce le căpătăm, SNIERĂ, P. 91*; — înmărțu, -ă † adj. = înimos, cu inimă. STAMATI; — (românizare legită din uz a lat. animo, -are, fr. *animer*) înmă † vb. 1^a = a îmbărbăta, încuraja (L.B.), anima, (cu part. a dj. înmăat, -ă). *Scopul nostru... nu este de a pune la îndoaială nici bunele intențiuni de care se află astăzi înimțat corpul nostru profesional. ODOBESCU, III 328. Cf. 80, 332, II 404*; — înimimă vb. 1^a = a prinde inimă, curaj; a începe să facă avere (Vâlcea). ZANNE, P. II 200.*

— Din lat. anima, -am saer, răsuflare; suflet; viață, spirit. Unele din înțelesurile figurate ale românescului înimă contină sensurile cuvîntului latin (cf. și înimos, cu înțelesul lui animosus), care la noi a înlocuit cu totul pe cor, el însuși, în latinește, însemnînd și suflet, sentiment, cuget, curaj și chiar și estomac.

INIMAGINABIL, -Ă adj. *Inimaginabile*. — Care nu se poate imagina, inchipui, nelnchipuit.
— N. după fr.

INIMĂR(IU), -Ă † adj. v. înimă.

INIMĂȘ s. a. = înmaș. PAȘCA, GL.

INIMĂȘI s. m. pl. v. înimă.

INIMIC, -Ă subst. adj. *Enemi*. — Subst. Vrajmaș, dușman, † neprieten. *Inimicii au deschiș focul.* [A dj. Dușmănesc, protivnic, cf. ostil. *Idem inimice străinilor.* MAIORESCU, CR. III 110. *Măști rîzînde puse bine pe-un caracter inimic.* EMINESCU, P. 180. *Trupele inimice s'au retraz.* [Și: (refacut după amic; adesea în graiul militar, din care a pătruns pe alocuri și în popor) înimic s. m. Să-i pue cuțitele înimicului. II. IV 48; înemie † s. m. ARISTIA, PLUT.; — (it. *nemico*) nemie † s. m. Văzîndu-l că se alcătuește cu Muscantii și cu alți nemici... SINCAL, HR. 243, 12. | Derivat: (lat. inimicitia, idem.) **inimicție** (inamicție) s. f. = vrăjmășie, dușmănie; p. ext. ură, rea-voință (COSTINESCU); — (derivat românesc în -ie) **inemie** † s. f. = vrăjmășie. ARISTIA, PLUT. POLIZU.]

— N. Din lat. inimicus, -a, -um, idem.

INIMICIE † s. f. }
INIMICITIE s. f. } v. înimic.

INIMIOARĂ s. f. }
INIMIȚĂ s. f. } v. înimă.

INIMITABIL, -Ă adj. *Inimitabil*. — Care nu poate fi imitat.
— N. după fr. (lat. inimitabilis, -e, idem).

INIMOIU s. m.
INIMOS, -Ă adj.
INIMOȘĂ vb. 1^a
INIMOSEȘTE adv.
INIMOȘIE s. f. } v. înimă.
INIMUCĂ s. f.
INIMUȚĂ s. f.
INIMUȚĂ s. f.
ÎNINIMĂ vb. 1^a

ININTELIGIBIL, -Ă adj. *Inintelligible*. — Care nu se poate înțelege, pricepe, neînțeles; cf. obscur.

— N. După fr. (lat. inintelligibilis, -e, idem).

INIPA(H)ĂR s. m. sing. (Bot., Cul.) v. lenibahar.

INIPĂR, INIPER s. m. (Bot.) v. enuper.

INISOR s. m. }
INISȚE s. f. } v. in.

INISTRU s. m. (Bot.) = drobiță (Genista tinctoria). PAMFILE, S. V. 26.
— După germ. Ginsier. TDRG.

INIȚĂ s. f. v. in.

INIȚĂ vb. 1^a (S¹) *inițer*. — Trans. și refl. A (se) introduce în lucruri necunoscute (de ex. în primele noțiuni din domeniul științei, artei etc.) sau în lucruri secrete, oprite (de ex. în practice mistice, în dragoste etc.), cf. a (se) pune la curent s. la punct. Cu toată soricina îngrădă de a inițiat doi copii... În tainele trigonometriei... C. PETRESCU, I. I 12. [Pronunț. -i- a și -ia.] Adjective: **inițiat**, -ă (cu negativi **nelinițiat** (adesea substantivat) — introdus în lucruri necunoscute, secrete, p. ext. (contrariul lui *agiamtu*) deprins cu ceva, pricepător. *Fusese (Tudor) inițiat de Savu și de Olimpiu... GHICA, S. 100. Să nu se crează de către public — mai puțin niștat în ale mișcării literare — că ar fi în circulaținea de mai sus o falsificare. CARAGIALE, N. s. 30¹². Este inițiat în diferitele faze ale intripei... D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 12; — **inițiator**, -oare = care inițiază, MAIORESCU, D. III 226. | A bstracte: **inițiere** (inițiere) s. f.; = acțiunea de a iniția pe cineva; ceremonie prin care cineva este introdus în misterele unui cult, în secretele unei asociații etc.; — (mai rar) **inițiat** s. a. = inițiere. | Familia: (după fr. *initial*, lat. *initialis*, -e, idem) **inițial**, -ă adj. = care începe s. cu care se începe ceva, începător, cf. primordial, primitiv; (substantivat) **inițială** s. f. = literă cu care se începe un cuvînt, spec. literă (mare) începătoare a unui nume. *Amestecul ajunse la o anumită dată apă de puternic, înădi curentul inițial părău pierău. IORGA, L. II 79. A isclit cu inițialele. Inițialele acestei cărți erau scrise ciudat. EMINESCU, N. 44. *Fușală inițială; copulul inițial*; — (după fr. *initiative*) **inițiativă** s. f. = facultatea, libertatea de a începe; însușirea de a fi gata să întreprinzi ceva de la sine; spec. dreptul de a face propuneri. *Inițiativa luată de prea fericitrea voastră... URICARIUL, X 369¹⁴. N'am***

experiență, n'am clocință, n'am inițiativă. ALEXANDRI, T. 1734. Am câștigat prin buna inițiativă. MAIORESCU, D. II 133. D. *librar Succo s'a grăbit din propria inițiativă a-mi oferit cărți*. HASDEU, I. C. IX. *Inițiativa legilor este dată fideleia din cele trei ramure ale puterii legislative*. HAMANGIU, C. C. XIX. *Proiect de lege din inițiativă parlamentară*. Spirit de inițiativă. A lud inițiativă.]

— N. Din lat. *initio*, -are sa *incepes*.

INIȚIAL, -Ă adj. |
INIȚIATIVĂ s. f. | v. iniția.

INIȚIAT, -Ă adj. |
INIȚIĂȚI vb. IVa | v. iniși.

INIȚIĂBĂ vb. Ia, v. jimbă.

INIȚIĂDĂ vb. I. Exețer, *possuer* ā. — (Transitiv.) A sălți, a jidiri. Dă-le pace, nu-i mai inițără, că de loc (= îndată) să bată VICIU, GL.

— Sensul originar pare a fi fost «a bate [cânel] cu joarda s. jărdin și deci se poate să avem a face cu un cuvânt introdus cu paleol. *fridi* «sprăjină».

INIȚIĂDĂLUI vb. IVa refl. *Reprendre des forces*, se remetește. — A se îndreptă din o boală, a se întremă. S'a mai inițărădăluit = s'a mai intrarmat, s'a mai îndreptat de slăbiciunea de boală. ȘEZ. IX. 156.

INIȚIĂRI vb. IVa (S) *encourager*. — Trans. și refl. Inițări = a prinde a da curaj, a (se) încuraja (Straja în Bucov.). Com. A. TOMIAC. [Cu rostire dialectală: *inșarji*.]

— Pare a fi îndărji, cu asimilarea *d-j* / *j-f* [poate prin apropiere de *jidări*, *inșărădă*].

INJECTĂ vb. Ia, (Med.) *injecter*. — A introduce, cu ajutorul unui instrument anume făcut pentru aceasta, un lichid medicamentos într-o cavitate a corpului (vănu, rană, mușchi) s. sub piele. [Adjective: *injecțat*, -Ă = (lichid care a fost introdus într-o parte a organismului; (despre ochi) roșu și congestat din cauza îngrămădirii sângelui. *Eră cu ochii injectați de oboseală*, C. PETRESCU, I. II 44. | Abstracte: *injecțare* s. f., *injecțat* s. a. = acțiunea de a injecta; | Familia: *injecțor* s. a. = aparat cu ajutorul căruia se injectează un lichid; — (fr. *injection*, lat. *insectio*, -onem) *injecție* s. f., (rar) *injecțiune* s. f. (Med.) = acțiunea de a injecta; lichidul injectat. S'a vorbit... de *injecțiunile d-rului Koch* în contra marelui flagel al ofiței. MAIORESCU, D. IV 482. *Injecțiuni sporidice* (BIANU, D. S.), intracranioase, subcutanate.]

— După fr. (lat. *inecto*, are, din in și *jacere* sa aruncă în...).

INJGHEBĂ vb. Ia) *Arranger, fabriquer à la diable, improviser*. — Trans. A face din mai multe părți (bucăți, fragmente) în mod provizoriu un lucru, a compune s. a construi ceva din lucruri fără preț (din nimica toată), cf. *incipiără, inciocăță, îndriliță, inchipiără, imbredeli, îndrugă*; p. ext. a alcătui, a constitui, a pune la cale, a organiza (o societate) la repezeală, din elemente deosebite și cam nepotrivite, a începe (o acțiune), a porni (o petrecere) fără multă pregătire, mai mult improvizând. *Dolgorucii* [care] priveau mai mult la partinutul lor *interca decît la al patriei, injghebor* o partidă contrară, C. NEGRUZZI, II 145/146. În contabilitate, *inventarul* ne arată cu *îmăsurire toată lucrurile ce injgheboră capitalul cu care ne apucăm de gospodărie*, I. IONESCU, C. 246. *Mai pe urmă și-a injghebat și o cărușă*, CREANGĂ, P. 139. *Acum se vede că injgheboră pereții laterali ai unei culți*,

C. PETRESCU, I. II 182. În vreme ce nuntăși au injghebat danșul... SEVASTOS, N. 155/156. În satul Dolhasca, fecedii îmbăi cu capra, pe care o injgheboră astfel... ȘEZ. III 181/182. Cum (în a-gi injgheboră nunta, lb. III 183/184. Tot dracu' lucrare un car în casă; și injghebase tot cum trebuie, dar nu-l putea scoate afară, din pricină că cu în căpăd pe apă, lb. 24/25. A injghebat o afacere. DDRF. [Prez. ind. *injgheș și injghebez*. | Abstracte: *injghebare* s. f., *injghebat* s. a. = construi, alcătui (din mai multe bucăți), constitui (la repezeală, din elemente nepotrivite). *Robinson se află adeseori în sîrîmtoare la injghebarca lucrurilor de care are trebuință*, DRĂGHICI, R. 78. *Ficcare din public ar putea contribui... la injghebarca degusătorului mozaic*, GOGĂ, T. N. I. 1378. *Injghebatul hătător și a harabalelor*, I. IONESCU, C. 125. *Apă-se de cu tucășiță la injghebat paleore...* SEVASTOS, N. 332/333; — *injghebătoră* s. f. = alcătuire, constituire; construcție provizorie. *Șura, o injghebătură din scânduri vechi*, NĂDEIDE, ap. TDRG. | Adjective: *injghebat* (cu negativu ne(in)injghebat), -ă = alcătuit, constituit, construit, format; pus la cale (NOVACOVICI, C. B. II). Se vede 'n lume urzindu-se colibi, sate, Cu adunare de oameni și popoare injghebate. KONAKI, P. 229. *Plugurile sînt injghebate*, I. IONESCU, C. 230. *Amice... tu, cel dintîiu, o predai atăzi* [arta vîntoarei] *celților români, injghebat* în r-gule mai mult sau mai puțin riguroase. ODOBESCU, III 13/14; — *injghebat*, -oare = care injgheabă. | Derivat: *injghebalul* vb. IVa refl. = a se căpătui cu ceva, a-și face rost de ceva, a-și procura ceva. Să duce prin sat, doară s'a 'injghebalui de la cinec cu boi. SEVASTOS, P. 102.]

— Derivat din *jgheab* cu pref. *in-*. După TDRG., sensul originar ar fi sa compune din mai multe părți, cum se compune un soc (jghiab) de scînduris. Mai probabilă e explicația lui ȘAINEANU, D. U., care crede că la început cuvîntul făcea parte din tehnica morilor, însemnând: «a duce apa în jgheabul de la moară» și deci «a concentra».

INJGHEBĂLUI vb. IVa |
INJGHEBĂTURĂ s. f. | v. injghebă.

INJITNICI vb. IVa v. inițitiță.

INJITNITĂ vb. I. *Engranger*. — (Neobiciuit) A duce, a băga, a înmagazina în jîniță. DICT. [Și: *injitnie* vb. IVa. POLIZU. | Adjective: *injitnițăt*, -Ă. DICT. | Abstract: *injitnițărie* s. f. DICT.]

— Derivat din *jîniță*, cu pref. *in-*.

INJOBENĂT, -Ă adj. v. joben.

INJONCTIUNE s. f. v. injuncțiune.

IN JOS adv. v. jos.

INJOSI vb. IVa. 1^a. *Abatser*. 2^a. *Diminuer* (le prix). 3^a. (S) *abaisser*, (s) *avilir*.

1^a. (Rare, învechit) Trans. A lăsa, a coborî în jos. Ne muncirăm *foarte mult* cu *doz josim vetretille*. GORIAN, H. IV 47. (Cl. și *injosit*, *injosat*.)

2^a. Fig. Trans. A scădea, a micșora prețul unui obiect. COSTINESCU.

3^a. Fig. (În clasele culte, după fr. *abaisser*, germ. *erniedrigen*) (Trans. și refl.) A (se) degrađa, a (se) umili. *Această onte... e accea ce a înjosit de atîtea ori trufia semănușii*, C. NEGRUZZI, I. 168.

[Și: (neobiciuit) *injosă* vb. I = a lăsa, a coborî în jos (cf. *injosat*); *josă* vb. IVa. | Abstract: *injosire* s. f. = decădere, degradare, umilire. *Vedem mărșrea căruță 'n injosire și erotismul sacru plătit cu umilire*. ALEXANDRI, P. III 475. *Injosirea*

ideilor este întrecută numai de cacofonia limbii. MAIORESCU, CR. I 79. | Adjective: **injosat** (injosat, josit, negativ ne(**i**)injosit), -ă = corborit, așezat mai jos, situat în vale; scăzut (în ceea ce privește prețul unui obiect), deprețiat, ieftin; decăzut, degradat, umilit, ordinar, trivial. (Ad 1^a) În locurile cele înjosate de puține ori crește vin bun. ECONOMIA. 145. Văduraș o înjosă... prea înjosată. GORJAN, H. II 6; (ad 2^a) A vinde răchitul cu prețul înjosit. URICARIUL. VIII 135/1a; (ad 3^a) Accasă dare a neguștorilor... pricină-o josită cu totul. ib. XIV 15/2. Nu erau acum decât niște actari înjositi. C. NEGRUZZI, I 275. Multe expresii înjosite. MAIORESCU, CR. I 324. Și el singur se simțea înjosit, murdar, nevrednic de dragoste. TEODOREANU, M. II 48. Tigonul — accasă țință înjosită. ȘEZ, I 213; — (in)josit, -oare adj. = care înjosite, degradează, umilește. Prindeți la inimă! Lepădați-vă jositărea slugărie! ODOBESCU, I 110/2. Ce situație înjositoare se acundă sub ele! TORGA, L. II 607.]

— Derivat din loc. adv. **in jos**. Cf. **injosori**, **dejosi**.

INJOSORĂ vb. 1^a v. injosori.

INJOSORI † vb. IV = **injos** (3^a) (la unii scriitori din a doua jumătate a veacului trecut; ieșit din uz). Iar pudele și cumpătul când omului lipsește, în viață fac orice talent să se înjosorească. OLLĂNESCU, H. O. 290, cf. A. P. 30. [Și: **injosoră** vb. I. D. ZAMFIRESCU, **josoră** vb. 1^a; (c) *josior, diminutiv din **jos**] **josioră** † vb. 1^a. COSTINESCU (+ popor) **injosori** vb. IV^a; **josori** vb. IV^a. | Adjective: **injosori** (**josoriti**), -ă = înjosit (3^a). Nici virtutea cea măreață când odăie și pierdută. Nu se mai înlocuie în pieptul omului înjosoriti. OLLĂNESCU, H. O. 195. Cum te-ar răsplădi cel înaltu fii, cum te-ar scoate la lumină din joaritia pulbere, care nu se potrivește cu nobelia ta! I. NEGRUZZI, V 191. | Abstract: **injosorie** (**injosorie**, **injosorare** POLIEU, **josorare** BARGIANU) s. f. = umilită, degradare. Gradul de înjosorire eazală, la care ajunese mândra Polonite față cu Poaria tazălă... HASDEU, ap. TDRG.]

— Derivat din **in jos** după modele ca **ajutoră** (ajutori).

INJOSORI vb. IV^a v. injosori.

INJUSECĂRE s. f. v. judecă.

INJUSĂ vb. I. 1^a. *Mettre au jong*. 2^a. (S')at-teler à un travail. 3^a. *S'asservir*. 4^a. *S'allier, s'associer*.

1^a. Trans. (Complementul este — în mod normal — bun; construit cu prep. **la**, rar cu **în**) A pune boi în (= la) jug, ca să tragă (la plug s. la car). Oțevă gândacii înjugându, pământul ca cu boi în plug să are. CANTEMIR, IST. 93. Impliu un car plin cu tădălic... și înjugă în car doi boi și dau foc tădălicilor. HERODOT, 228/2a. Luând de acolo oameni, fite nemeși sau proști... îi înjugau și arau lanuri. C. NEGRUZZI, I 246. Nu-l înjugăși mă cu buna pe vișel. COȘBUC, B. 78. Satele Boștea și... înjugă numai boi ungurești la carele lor. CREANGĂ, A. 72. Să-i înjugă [pe boi] repede și să s'apuce de arat. SBIERA, P. 190/1a. Înjugă patru boi la plug și plecă la arat. CĂTANĂ, P. II 13. Nici n'am boulent să 'njug. ȘEZ, IV 135b/1a. † A înjugă boii la car = a începe o treabă, a se porni. ZANK, P. V 130. | Fig. Până când... oarba străbună... la caru-i de truște să ne 'njugă? ALECSANDRI, P. II 7. | P. ext. (Complementul e carul și plugul). Și au și înjugat carele dimineața. LET, II 201/2. Plugosorul înjugau, Neagră brazda

răsturnată. GCR. II 345. Un plug mare că prin-seu și c'un bou îi înjugatu. ALECSANDRI, P. P. 160.

2^a. Fig. (Despre oameni) Trans. și refl. A (se) angaja cu tot dinadinsul la un lucru greu, c. în hă-mă. S'a înjugat la un lucru prea greu pentru puterile lui.

3^a. † Refl. (Construit cu dativul) A se face sclavul cuiu, a se supune. Iară cine se înjugă grăției și voroavei. CORESI, EV. 401/2a.

4^a. Refl. (Construit cu prep. cu) A se uni (precum se unesc doi boi în același jug), a se alia, a se întovărăși; fig. a se împrieteni (ZANNE, P. V 339). Schiții înjugându-es cu H-rulii... CANTEMIR, HR. 212/1a. Că ca mână să căduți cu moartea să vă 'njugăți. MARIAN, I. 312. Nu le 'njugă cu el = nu-ți face de lucru (întovărășindu-te) cu el. DDRF.

[Abstracte: **injugare** s. f. = acțiunea de a înjugă. (Ad 1^a) A boilor înjugare. CORESI, EV. 304/2; (ad 4^a) Și astăzi mare înjugare are o la Italiani cu u. P. MAIOR, IST. 132; — **injugat** s. a. (Ad 1^a) Amândoi (boii) cum adă mai buni de înjugat la car. CREANGĂ, P. 38; — **injugătură** s. f. = păreche de vite prinse la (același) jug. Le eră casule pe decălcătura, unde se cheamă a înjugătură; (toț țeypatoc). BIBLIA (1688) 206/2. Sânt locuri de acie unde măcar că se află săi, dară sânt foarte străme, pietroaze și sălcoaze, care nici cu un fel de înjugătură nu este cu pușină a se călci. COD. SILVIC, 45. | Adjective: **injugat** (cu negativul ne(**i**)-injugat), -ă, (în poezia pop. și diminutivul) **injugățel**, -eă = (bou) pus, prins la jug, (car, plug); cu boi prinși în jug; † supus; împreunat, întovărășit. Că și... această viață a noastră cu mai multă trudă înjugată taste. CORESI, EV. 27/2a. Înjugăși să fim... acestor dooa bunătăți. ib. 277/2a. Boi... înjugăși doi căle doi. ALECSANDRI, P. II 104. Se încunjură atât piugul cât și vitele înjugate la dănsul de trei ori cu tămie. MARIAN, S. II 175. Lași boii înjugățel și mergi în crămă să bei. ȘEZ, III 60/2, cf. MARIAN, NU. 75; — **injugător**, -oare adj. = care poate fi pus la jug; de înjugat. Boi înjugători (: couples de boues) cumpăruți cinci. CORESI, EV. 414/2a, cf. 334/1a. Și o suită de mit de boi înjugători. ALEXANDRIA, 125. (Substantivat) **injugător**(iu) (**jugător**) s. m. = bou de înjugat, bou pentru munca câmpului. Iară de va da neștine aproapeștii său înjugătoriu, au vișel, au oaic... BIBLIA (1688) 55. Călare fiind pe jugătoriu. ib. ap. TDRG.]

— Din lat. **jugo**, -are sa pune la jug, a uni; compus cu pref. **in-** (după locuțiunea în jug).

INJUGĂTEL. -EĂ adj. v. înjugă.

INJUMĂTĂȚĂ vb. 1^a v. înjumătăți.

INJUMĂTĂȚI vb. IV^a. 1^a. *Partager, diviser, couper cu deuz. Răduire de motiđ. 2^a. Rempłir à motiđ. Arriver à la motiđ. 3^a. Mėler par motiđ. 4^a. Manger les mots; interrompre.*

1^a. Trans. A împărți în două jumătăți; a tăia (desface, rupe etc.) în două, cf. premieză. Să le înjumătățească [jemele], doar cu închipui două maldăce. S. NADEJDE, ap. TDRG. A înjumătățit oțevă și a împărțit-o între cei doi [și ai să]. | P. ext. A reduce la jumătate, a diminua, a decima (cf. jumătățit).

2^a. Trans. (Despre un vas) A umplea pe jumătate. Paharul Turcului... Cu caron să-l că-trănești, Și cu spiri să-l implinești... Păhărețul Marcului Cu miere mi-l îndulcește. Cu apă-l jumătățește. TEODORESCU, P. P. 664b. Polovnicul (= căldarea) de-l scoală și n' areză ed-l răsturnă. D'abia o 'njumătățește. PĂSCULESCU, L. P. 248.

Paharul mieu Cu vin să-l înjunmătăfești, Cu apă să-l împlinești, ib. 267. | **Fig.** (Despre viață) A împline pe jumătate, a ajunge la jumătate, a se trece de jumătate. Nu vor înjunmătăși (: în-giu-mă-tă-șă) CCR. I 367/1. **driclele sale.** PSALT. (HUR.) 106/22. **Înjunmătăindu-se** (= trecând pe jumătate) praznicul... EVANGHELIE (1894). ap. TDRG.

3. Trans. (Despre bucate) A amestecă pe din două, a îndoi (cf. înjunmătăși).

4. Trans. (Despre cuvinte) A rosti numai pe jumătate, a mânca cuvintele, p. ext. a întrerupe, (cf. înjunmătăși).

[Și: **Junătăți** vb. IV^a; **Junmătăță**, **junmătăță** vb. I^a. PSALT. 106/22. LB. | **Abstracție:** **Junmătățire** (înjunmătățire, **junmătățire**, **junmătățire**, **junmătățire**) s. f. = acțiunea de a înjunmătăși, împărțire în jumătate; jumătate. **Păind** locuitorii **birul lor la feștecare** înjunmătășire a trei luni... **gând** feștecare ce are să dea... își va pune în rândulăă petrecerea sa (a. 1804). URICARIUL I 23/12. **Ingrădit** cu înjunmătășirea oprei Moldovei, ib. III 268/22. **Injunmătășirea** postului = miezi-păsării. BĂRCIANU. | **Adjectiv:** **Junmătășit** (**Junmătășit** LB., **junmătășit**), -ă = împărțit în două părți egale, în două jumătăți; rămas, redus numai la jumătate; amestecat pe din două; p. ext. diminuat; întrerupt. **Va fi omul înjunmătășit**, a se adouă eare (= sau) spre bine, oare spre rău. CORESI. EV. 99/12. **Tava Moldovii** care eră înjunmătășită și luată de Lept... LET. II 81/12. **Cuvinte înjunmătășite** (= întrerupte) de suspinuri, BELDMAN, N. P. I 135. **Bucate fierțe** cu apă și înjunmătășite (= amestecate) pe din două, cernuri și zarzavaturi. PISCUPESCU, O. 196. **Ceaturi calde** de izmă, înjunmătășite cu lapte dulce. id. ib. 183. **Din cuvintele cele înjunmătășite** (= rostite pe jumătate), nimic... n'ou înțelese. DRĂGHICI, R. 225. **Verbe înjunmătășite**, rupte. PANX, E. I 65. **O coată pădână** Scăpai-ou peac Nistru Amar jumătășită (= dimiduată, decimată). ALECSANDRI, P. III 369.]

— Derivat din **Junmătate**, cu pref. **in-**.

INJUNȚIUNE s. f. **Injonction**. — Impunere, ordin formal, expres, pre-june făcută asupra cuivă. **Aleptării** ou respuns injunționului consolatului, respingând candidaturile oficiale. GHICA, s. 638. [Și (cu pronunțare franceză): **injonțune** s. f.]

— N. după fr.

INJUNGHIĂ vb. I. 1^a. **Pointier**, **égorger**, **sa-gner**, **luer**; **trancher**. 2^a. **Sacrifier**. 3^a. **S'égorger**. 4^a. (En parlant d'une douleur. **Poindre**.)

1^a. **Trans.** A vârî un junghiu (= pumnal), un cuișă s. altă armă ascuțită în cineva; spec. în gâtul unui animal, spre a-l ucide; p. ext. a tăia (o vită). **Aduceți** vicelul hrănit de-l junghiești. CORESI. EV. 11/12. **L-au junghiat** poza cu hangeral în pânțee și în jură. COSVIN, ap. TDRG. **Și** pre alții mulți a junghie cu vitele. MOXA, 378. **Junghiatu** de-a-rândul și mie și mare. ZILOT, CRON. 348. **Feștecite** musulman este dator să junghie berbec la această zi. E. VĂCĂRESCUL, IST. 248/22. **Viețuitoarele** acele, care le junghem pentru hrana noastră. TICHINDEAL, P. 119. **Oh!** înjunghie-mă tu, tu ești mai tânăr. C. NEGRUZZI, I 164. **Slujitorii** îi înjunghie și-i despicăte [pe mistreții ucisi]. ODOBESCU, III 110/22. A înjunghiat cu cuișă de la brâu și a culca la pământ ursul. id. III 48/12. (Refl. = pasiv). În vechimea sfântă se junghiau odinoară Virginele. EMINESCU, P. 306. **Palopul**... În Moșoi și azărdul și prin inimă-i ginșhiat. ALECSANDRI, P. P., ap. TDRG. **Genunchiatu-o am** și înjunghiatu-o-am... și tăiatu-o-am. TEODORESCU, P. P. 70b. | (P. anal.)

(Despre bostan, pepene, harbuz, în care se vâră cuișă cu vârful, ca în gâtul unui animal, înainte de a-l tăia) **Am înjunghiat** câțed harbuji într'ales. CREANGĂ, A. 127.

2^a. † **Trans.** A sacrifica, a jertfi. **Și înjunghiară** fiii săi și fiicle sale dracilor. PSALT. (ISCR.) 226/1.

3^a. **Refl.** A se sinucide, a se omori (cu o armă ascuțită). **Și** îmi dați cuișă în mână să mă înjunghie de nează! KONAKI, P. 55. **Sarola** ta nici a murii, nici s'a înjunghiat. C. NEGRUZZI, I 63. || (Prin exagerare) **A se (în)junghia** de rău (s. a. răde) = a zămbi. **La ficcare** vorbă să înjunghie a răde (glosat prin: se zămbă a răde). GRAIUL. I 360 (Tulcea).

4^a. **Refl.** (impersonal, ca n.-grec. *me xoptes* PAPAHAĞI, P. A. 153). **Mă (în)junghie** = simt o durere acută, un junghiu, într'o parte a corpului, spec. în piept.

[**Prez. ind.** **înjunghiu** (prin Maramureș, cu despalatalizare, giund TIPLEA, P. P.), **înjunghii**, **înjunghie**, **înjunghiem**... să înjunghie (Maramureș: să giundă). **Ioșap** ș'o puș un giund rău, să giundă pe fraie-său. TIPLEA, P. P. 28. | **Și:** (mai mult în limba veche): **junghia** vb. I. | **Abstracție:** **înjunghiere** (**înjunghiere**), **junghiere** (**junghiere**) s. a. = acțiunea de a înjunghia, de a tăia; ucide, omor; † ospăț după uciderea unei vite; † sacrificiu, jertfă. **Și îngrăpătu-ră** frema voadră ca întru dăua ginșhiertii (= de uspăi N. TESTAMENT 1648; jungherii) BIBLIA 1688). **COD. VOR. 132/1**. **I** fu măt de junghiearea lor. MOXA, 375/1. **Giunghiarearea** s(ă)ndăluț Zaharia. DOSOFTEIU, V. S. 8. (Figură etimologică) **Junghiară** în zina aceea junghieri (**Șopara** = jertfă) mari. BIBLIA (1688) 353. **Jărtă** și junghiere deplin te-ai adus pre tine. MINEIUL (1776) 119/1. **Nici** suspinuri, Nici a inimii junghiere, N'aducă măt, ci tot chinuri. KONAKI, P. 135. **Indelentincin** du-se întru junghiarea culdant. DRĂGHICI, R. 166. **O înjunghiere** s'a întâmplat acasă pe strada Radu-voată (= un om a înjunghiat pe altul). TDRG.; — **înjunghiat** (**junghiat**) s. a. = înjunghiere, † sacrificiu, jertfă. **Bucatele** ginșhiertului idolești. DOSOFTEIU, V. S. 71; — **junghietoare** s. f. = înjunghiere, sacrificiu. **Cuișă** de junghietoare și streang de spânzurătoare. TEODORESCU, P. P. 405; — **înjunghetură** s. f. = înjunghiere; junghiu. BĂRCIANU. (cf. **junghetură**). | **Adjective:** **înjunghiat** (**junghiat**), -ă = lovit, străpuns cu o armă ascuțită; tăiat, ucis, omorât, sacrificat. **Trupul** lui Hangeri, înjunghiat și decapitat... IORGA, R. C. I 60; — **înjunghietor** (**junghietor**), -oare = care înjunghie; care ucide, omorât, sacrifică; care produce junghieri. **Duce** cuișă... în casa Despicăci, că să cază vitea asupra ei... ca pe una ce se va scoci de junghietoare. GORJAN, II. IV 207. **Fuși** junghiu ginșhiertor, că le mbrac în haine de fuor. SEZ VII 55. (Substantiv) **junghietor** (**junghetor**) s. m. = om a cărui meserie e să înjunghie, să taie animalele, cf. calău, haham (2^a) (POLIZU); s. a. [cu plur. **junghietoare**] † altă pe care se face sacrificiu. **Două** ființe ce zământau uno cu alta, cum zământă cruntul junghier cu jertfa nevinovată. ODOBESCU, ap. DRGF. **Acrasă** strălă Indac. fiulu adu, spre ginșhiertorici (= oltariu N. TESTAMENT 1648; jărtavnică. BIBLIA 1688). **COD. VOR. 121/1**.)

— Din lat. **junulo**, -are ca tăia gâtul, la care s'a adăogat pref. **in-**.

IN JUR loc. adv. v. jur.

INJURĂ vb. I. 1^a. **Injurier**, **insulter**, **jurcr**. 2^a. **Dire** da mal de qqn.

1^a. **Intrans.** și **trans.** A spune cuvinte profanatoare la adresa celor sfinți; a-și vârșă

mânia pe cineva insultându-l cu cuvinte grele, (în Mold.) a sudul, cf. o cări, ofensă, insultă. *El trimase să-l cheame la judecată. Postelnicul nu merse, ce încă-l injură.* MOXA, 372¹². *Cela ce va injură (MOLD. s. udui) sau va vâdmâdă pre soli, acela taste ce și furul ce fură beserica.* PRAY. (MUNT.) 265. *Din dinți strânge și injură.* BARAC, A. 62. *Și tot injurându-i mereu, și por-niră.* BALESCU, M. V. 393¹². *Pe mine toți mă 'njură.* ALEXANDRESCU, M. 286. *De multe ori gluma injură muma.* FANN, P. V. I 24. *Calicului să-i dai toată săptămâna, și să nu-i dai sâmbăta, te injură.* ZANNE, P. V 115. *Când te'njură oarecine, mulțumește-i că nu te bate.* I. GOLESCU, ib. VIII 56; cf. II 119; IV 600. | (Prin prep. de se arată persoana s. obiectul care se profanează cu vorbe injurioase) *Ce neam injură, ca noi, de leage, de cruce... și de toate tainelo Sfintei Biserici?* ANTEP, ap. IORGA, L. I. 430. *Cine injură de cruce Cu ea o să se uceze, se spune pentru omul fără frică de Dumnezeu.* ZANNE, P. VI 531.

2°. *A vorbi de rău, a bârbi pe cineva. Unul în dos te-o 'njurat.* — *În lipsa mea putea să mă și bolda.* ZANNE, P. II 119.

[Adjective: **injurat** (cu negativul **ne(in)jurat**), -ă = care a fost insultat cu injurături. (Substantiv) *Cela ce va injură pre un om... acela se va pedepși... ca și când are injuratul de față.* PRAY. 872; — **injurător**, -oare = care injură, suditor. *Cela ce trimite pre altul să îndeamne pre neșine să injure... se va ceri că și un injurătoriu (MOLD. suditoriu).* PRAY. (MUNT.) 875. | Abstracte: **injurare** s. f. = acțiunea de a injură, sudalmă, cf. injurie. *Desprețuare injurarea.* C. NEGRUZZI, I 211; — **injurăt** s. a. = injurare. *Dacă-i vorba pe'njurat, spot ca Românul mai rar cineva să 'njure; — injurătura s. f. = injurare; vorbele cu care injuri pe cineva, sudalmă, cf. injurie, ofensă, insultă. *Pentru zămbetul copilului său avea totdeauna o injurătură și pentru socnetul lui o palmă.* VLĂDUȚA, ap. TDRG. *Pe 'njurături se pună, Văde de-mi răsună.* TEODORESCU, P. P. 602. *Nemașu crede'n băntură ș' Unguru 'n injurătură.* ZANNE, P. VI 217.*

— Din lat. **injurio**, -are s. trată pe cineva în mod brutal, (apropiat de a jură). Cf. injurie.

INJURĂTURĂ s. f. v. **injură**.

INJURĂ vb. I^a v. **injurie**.

INJURIE s. f. **injure**. — Vorbă ofensătoare, cuvânt de ocară; cf. injurătură, sudalmă, insultă. *Violenta dusă până la injurie.* MAIORESCU, CR. III 52. *Îi trebuia o frază tare, obraznică, aproape o injurie și o gâd.* SANDU, D. N. 239. *Injurii grave.* (Pronunț. -ri-e.) Derivate: (fr. injurier, lat. injurio, -are) **injurial** [-ri-ă] vb. I^a = a spune cuiva cuvinte ofensatoare, cf. o cări, sudul (și dubletul) **injură**. | Adjective: (fr. injurieux, lat. injuriosus, -a, -um) **injurios**, -ă [-ri-os] = ofensator, insultător, de batjocură. Cuvinte injurioase.

— N. din lat. **injuria**, -am emedreptate.

INJURIOS, -OASĂ adj. v. **injurie**.

INJUST, -Ă adj. **injuste**. — Care nu este just, nedrept. *Judecată, sentință injustă.* [Familia: (fr. injustice, lat. injustitia) **injustiție** s. f. = nedreptate. *Idei de injustiție și de arbitrar.* MAIORESCU, D. I. 175.]

— N. după fr. (lat. **injustus**, -a, -um, idem).

INJUSTIȚIE s. f. v. **injust**.

INLĂCRĂMĂ vb. I^a v. **lăcrămă**.

INLĂCRĂT, -Ă adj. *Enfermé dans une crise.* — Închis în lăcă: *Câte-i trăbuia, Tăte l-ay aved în lăcă 'nlăcrate* (Dânsuș). DENSUSIANU, T. H. 118.

— Participiu-adjectiv al unui verb (neastet) **inlăcră**, derivat din **lăcră** (= răsăd), cu pref. **in-**.

INLĂCRĂT, -Ă adj. (Arbre) dont les rameaux s'étendent sur les côtés. *Quadrillé.* — Cu crengile crescute în lături. DENSUSIANU, T. H. 321. | (Despre scoarțe, macaruri, așternuturi) *Teșut în ochiuri* (romburi) s. cadrală, CIAȘANU, V.

INLĂCRIMĂ vb. I^a v. **lăcrimă**.

INLĂNTRU † adv. v. **înlantru**.

INLĂNȚUI vb. IV(a) I^o. *Enchaîner. 2°. Entourer. 3°. Enchaîner; se succéder.* — (Se întrebuințează aproape numai în sens figurat).

1°. **Trans.** (Prin asemănare cu sclavul legat în lanțuri) *A încătușă, a nu da voie să se manifeste. Și cu ce drit urei să-mi priveghezi purtările... și să-mi înlanțuești voile?* C. NEGRUZZI, III 146¹². | *A captivă, a subjugă. A înlanțuit inimile.* ȘAINEANU, D. U.

2°. **Trans.** (Prin asemănare cu lanțul care cuprinde și strânge obiectul legat) *A strânge bine de jur împrejur. Și 'nlanțuindu-mă gâtul cu brațe de zăpadă...* EMINESCU, P. 202. *Las' să-și înlanțuie gâtul cu părul mieu bălăș.* id. ib. 203.

3°. (Prin asemănare cu zălele unui lanț, prinse una într'alta) **Trans.** *A împreună* (în mod logic), *a coordina. A-și înlanțuit ideile.* ȘAINEANU, D. U. | **Refl.** *A se urmă într-o succesiune necurmată. Evenimentele se 'nlanțuie în mod natural.*

[**Prez. ind. înlanțuiești și înlanțuie.** | **Abstract:** **inlanțuire** s. f. = înlanțuire; însurire, succesiune (de lucruri care au raporturi între ele). *Legra [firiei] și 'nlanțuirea Unui șir de nedreptăți.* COȘBUC, F. 129. *Idelle exprimate de Miron Costin în diferitele sale scrieri despre cronocritici anteriori se prezintă într-o înlanțuire firească.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. H. 116. | **Adjective:** **inlanțuit** (cu negativul **ne(in)lanțuit**), -ă adj. = (băgat, pus) în lanțuri, încătușat; înșiruit, urmându-se într-o succesiune neîntreruptă. *Ingerul ce stă înlanțuit sub piciorul său pe Satana.* N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Nu-i tot una lea să mori, ori căne 'nlanțuit.* COȘBUC, F. 117. *Farmedele ce mă țineau înlanțuită.* SPIRESCU, L. 35.]

— Derivat (nou și de proveniență literară, în parte după modelul fr. *enchaîner*) din **lanț**, cu pref. **in-**. Cf. **deslanțui**.

INLĂPTOȘĂ vb. I^a v. **lăptoșă**.

INLĂRGI vb. IV^a v. **lărgi**.

INLĂȚI vb. IV^a v. **lăți**.

INLĂTURĂ vb. I. *Écarter, éloigner, repousser, évier; s'écarter.* — **Trans.** *A da în lături, a da la o parte, a îndepărta, a face să dispară, a alungă, a evită.* *Greu e a putea înlătură cineva calmă.* C. NEGRUZZI, I 290. *M-ar fi părut mai bine să înlătur gălceaca cu el.* N. GANE, ap. TDRG. *Acastă prierie înlătură grija de pe fruntea bătrântor.* I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Dănuș o apucă de umăr, vroidin ș'o înlătură.* TEODOREANU, M. II 14. *Înlătură oarecum graza ce stă gata să-l cuprindă.* SPIRESCU, L. 100. *Răspunșul blând înlătură mânia, iar cutunul aspru înlătură mânia.* ZANNE, P. II 689, cf. V 11. *N'a putut înlătură primedăia (boala, întâmplarea nenorocită).* | **Refl.** *A se îndepărta. Se tau do perți de poro... și*

Penru leznirea sa, și ca ad nu se facă întărziere la sădăpirea acestor... URICARIUL, I 124¹⁷, cf. IV 144¹². Lemnirea de care se pădănit înăuntru (drăgul)... I. IONESCU, D. 285. Omul și-a izvodit Cinstirea de metaluri Spre înlesnirea lenei, I. VĂCĂRESCU, P. 48¹¹. Dacă nu cumă să fi acudă alie înlesniri... C. NEGRUZZI, III 231¹². Intre ade- vărata pitință și între viața practică nu poate fi niciodată antagonism, ci trebuie să fie din contră, o conținut înlesniră reciprocă. MAIORESCU, CR. II 134. Apoi întrând cu înlesnirea firii lui... entuziasme în părerea amicului său, începu a striga. ZAMFIRESCU, R. 60. Când toate de o potrică una cu alta se preface, atunci o înlesniră la toate curând găsesc. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 102. Are mare înlesnirea la înălțături = învață ușor. DDRF. Mi-a săgăduit că-mi va face înlesniri (= avantații) mari de plădă. (L. o. c. a. d. v.). Cu (în)lesniră = lesne, ușor, cu ușurință. Spre a se înțelege mai cu lesniră tălcuirea pravilelor... PRAVILA (1814) XXI. Să teie cu lesniră și fără împovărire. URICARIUL, IV 71²¹. Cu aceeași lesniră scrie la cap. VI... P. MAIOR, IST. 77. Măntie acelea care poartă sabia cu mare lesniră... BELDIMAN, N. P. I 50. Pot cunoaște cu lesniră ce dureri a încercat. PANN, E. II 95. Ar fi cu lesniră a-4 câștigă. DRĂGHICI, R. 157. Să poată ajunge mai cu lesniră aproape de împădăteasă. ISPIRESCU, U. 70²². [A]djective: înlesnit (cu negativul ne(în)lesnit), -ă = facilitat, ușurat; care nu prezintă greutăți, lesne, ușor, lesnicios, comod. Aceste buntăți cerești ordiate cu înlesniră înțelegeră... E. VĂCĂRESCU, IST. 247¹¹. Petrec o viață înlesnită întru toată. MARCOVICI, D. 232. Sub această formă nouă și adimentoare, măturile reștințenei anticilor Eleni vor deveni pentru poporul nostru o înălțătură foloșitoare și înlesnită. ODOBESCU, III 314¹². — înlesnitor (lesnitor), -oare = care înlesnește, ușurează, ajută; lesne, lesnicios, ușor; ț care înțelege ușor. Partea bărbătească, ca unii ce și mintea le-a fost mai lesnitoare... URICARIUL, VII 129¹². Să te împlinești dorința cu un chip prea lesnitor. BELDIMAN, TR. 417. Nici de cum nu am șăut găsi ure un înlesnitor chip. URICARIUL, I 43¹². Cu cât o limbă are curvină și regule mai lemnice stabile... cu atât ea este... mai puțin înlesnitoare la tranșonții dintr-o limbă rivală. ODOBESCU, III 360¹². — înlesnicios, -oasă † v. lesnicios.]

— Derivat din lesne, cu pref. în-.

INLESNICIOS, -OASĂ † adj. v. lesnicios.

INLIMANI vb. IV^a. Accoster. — (Neobicinuit, despre corăbii) Intrans. A trage la liman, la mal, a acostă, cf. abordă. Văzărind înlămănat (trăgând la liman) o corabie strind. GORJAN, H. II 13.

— Derivat din liman, cu pref. în-. Cf. ali m. in.

INLINIȘTI vb. IV^a v. liniști.

INLIZIBIL, -Ă adv. v. izibil și v. ilegibil.

IN LŌC adv. v. loc.

INLOCĂ vb. I. refl. S'tabilir, se nicheș. — A se aşăză într'un loc (COSTINESCU), a se încaubă (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC), a se instala, a se stabili. DR. III 1091.

— Derivat din loc. adv. în loc. Cf. înlocui, în trolocă.

INLOCUI vb. IV^a. Remplăcer. — Trans. (Construit adese cu prep. cu sau prin.) A pune pe cineva s. ceva în locul (p. ext. în funcțiunea) altuia, a schimbă. Cu cine se înlocuie deșertul te se făcă în rangurile acestor lupăitori? C. NEGRUZZI, I 345. De aceea nici totu a în-

locui pe Postelnicul, deși mulți aspranți la zestrea sa... id. 79. De când cristianismul a înlocuit religia păgânismului... ALECSANDRI, ap. TDRG (Ref. l. = pasiv) Ca prin farmec, plănul s'a înlocuit cu răs. POPOVICI-BANĂTEANU, ap. TDRG. | A ține locul cuiă, a suplini. Și fiindcă e mai adroc decât mine, i-am holdrât să primească leașa mea pe timpul ed' m'o înlocui. BRĂTESCU, L. D. 222. Înălțatul german n'a crușat pe predecesorul său, dar cel mai mare rău i l-a făcut nu semnalându-i greșelile dese, ci înlocuindu-l. IORGA, L. I. 388. [A]djective: înlocuit (cu negativul ne(în)locuit), -ă = (care a fost) scos din locul s. din funcțiunea sa, căruia i'a substituit altul, cf. s. suplini. Înlocuit curând după aceea... încercase timp de un an... să practice ascultura în Ploesti. BRĂTESCU, L. D. 23. — Înlocuitor, -oare (adesea substantivat) = (cel care înlocuiește, care ține locul, care se substituie altuia; supleant, suplinitor, locuitor. Înlocuitorul său a fost un Grec foarte nebun, Mihnea al III-lea. IORGA, C. I. 24. Înlocuitorul ed' găst. id. L. I. 343. [A]bstracte: înlocuire s. f. (MAIORESCU, D. III 433). înlocuit (cu negativul ne(în)locuit) s. a. = acțiunea de a înlocui, substituie, suplinire. Pierderea lui e de neînlocuie.]

— Derivat din loc. adv. în loc (după fr. rem-plăcer). Cf. înlocă.

INLŌNTRU adv. v. înăuntru.

INLUMINĂ vb. I^a. I. Illuminer. II. Enluminer. I. † TRANS. I^o. (Cuvânt popular în scrierile vechi din Banat) A lumina. Enluminând = illumino. ANON. CAR. Inluminăză-ne cu duhul sfânt al său. PALLA (1581) 11².

2°. (Neologism ieșit din uz) A lumina, a ilumina. Seara toată polștia (= orășul) se ea înlumină (Mold. 1834). URICARIUL, VII 193². Nepovestită frumusețē eră acotă, căci vârful acestui preafințat munte, și după asfințirea soarelui edud, înlumină razile. DRĂGHICI, R. 31.

II. (Neologism) A împodobi o carte cu picturi (miniatură) colorate. Mulți școlii, vândăria n'a avut alți interpreti plastici decât pe miglășii miniaturisti, care înluminau cu poleiele și cu vopșelele cleioase mulțimea de manuscrise. ODOBESCU, III 131.

[A]djective: înluminat, -ă = luminat (și în titulari); iluminat; împodobit cu picturi. (Ad I 1°) Enluminat = iluminat. ANON. CAR. (ad I 2°) Numele lui... și după moarte înluminat și ecenic îi ține (Mold., a. 1765). URICARIUL, I 272¹⁷. Prea osfințite și mărite, vrednice domnule episcopice și cinșitice, înluminatē, mărite domnule Vășșigan (a. 1807, Buda), ap. VB. II 500. | Abstracte: înluminare s. f. înluminat s. a.]

— În înțelesul I 1°, compus din în- și lumina; în înțelesul I 2°, neologism după fr. illuminer (lat. illumino, -are); în înțelesul II, neologism după fr. enluminer.

INLUNGI vb. IV^a v. lungi.

IN-LUNG-RĂBDĂTORIC, -OARE † adj. v. răbdă.

INLUNTRŌ † vb. I^a | v. înăuntru.

INMAGAZINĂ vb. I^a. Emmagaziner. — A pune, a băgă în magazie (mărfuri, produse etc.); fig. (Fizică) a îngrămădi într'un corp putere s. lumină care stă în stare latentă, ca să se poată întrebuință apoi la un moment dat, cf. a acumula. Acest aparat funcționează prin urmare ca și cum ar acumula sau înmagazina o cantitate de electricitate. PONI, F. 305. [și: înmagazină vb. I^a. Scriș și înmagazină, înmagazină vb. I.] A]djective:

inmagazinat, -ă = pus, băgat în magazie; acumulat. | **Abstracte: inmagazinare** s. f., **inmagazinat** s. a. = acțiunea de a inmagazina (mărfuri, produse); acumulare (de putere s. lumină într'un corp).
— N. după fr.

INMĂGURI vb. IV^a. Refl. *S'assombrir*. — A se înlucă. *Odată o mănănat un bărbat un lan de grâu și când s'o dău pe după Poști să vadă grâul de-i frumos, i s'a înmăgurit sufletul. Ici și colo câte un fir (Jorăști, în Covurlui). ION CR. II 293.*
— Derivat din măgură (care are și înțelesul de megură, ceață), cu pref. in-.

INMALACOFĂ † vb. Ia. *Vêtir d'une crinoline*. — A îmbrăca (o femeie) cu malacof. | **Adjectiv: inmalacofat** (inmalacofăt), -ă = † îmbrăcat cu malacof. *Și oșă ferchezite, încorsetate, inmalacofate, le-am dat drumul [servitorilor]. C. NEGRUZZI, I 104.*
— Derivat din malacof cu pref. in-.

INMÂNĂ vb. Ia *Remettre (en main)*. — *Trans.* A da, a remite, a predă cuiă ceva în mână. *Logofătul îi înmână o anafară. C. NEGRUZZI, I 306.* *Pă cinsto, logofete! — zise hangul, înmânându-i două hărtii de câte douăzeci de lei. SANDU, SĂM. VI 881.* *Dacă îi da chiria, se temea că pierde banii, căci logofătul nu i-ar fi înmănat boterului. Id. LUC. VI 448. (Fig.) Exploratorii făcute la fața locului ne vor înmăna cheia acestor enigme. ODOBESCU, II 424.* | **P. ext.** (Neobicinuit) A comunica, a face să treacă de la unul la altul. *Alte fluierări răspunsă aproape, departe, moi departe... și își înmăna alarma. M. I. CHIRITESCU, CONV. LIT. XLII 447.* | **Și:** [prin Transilv. și Bucov., învechit] **inmănuă** vb. Ia. *ALEXI. Moșoa... înmănușă copilul nou-botezat mamei sale. MARIAN, NA. 194.* — (derivat din a-mână) **amănuă** vb. I **BARCIANU, ap. TDRG.** | **Abstracte: inmânare** s. f., **inmănat** s. a. = acțiunea de a înmăna. | **Adjectiv: inmănat**, -ă = care a fost dat în mână.
— Derivat din mână, cu pref. in-.

INMĂNDRI † vb. IV^a. 1°. *Éclairer, ouvrir les yeux*. 2°. *Faire le fier, s'emergueiller*.

1°. † **Trans.** și refl. A (se) înțelepți, a (se) deșteptă, a (se) lumina (la minte). *Mai cărtor de vrăjmagii miei înmăndritu-me-ai cu porncia la (= înțelepți-tu-me-ai HUR., DOS.; prudentem me fecisti). PSALT. 259.* *Înțelepți acmă fără de-mente întru oameri și neburi cându va înmăndritu-nă (= înțelepțiți-vă COR. 7; fi-vi-ți înțelepți HUR.; să priclapeți DOS.) PSALT. 196.* *Domnul înmăndrește orbii (= deus illuminat cecos). CORESI, PS. 396. cf. 290.*

2°. (Astăzi, rar) Refl. A se fuduli, a se înghâmă cu măndrie. **COSTINESCU.**

— În înțelesul 1° după paleosl. **umăndriti** se, cu același sens; în înțelesul 2°, derivat din in- + măndri.

INMÂNIA vb. I v. mânia.

INMÂNOSĂ vb. Ia. *Fertiliser*. — (Neobicinuit) **Trans.** A face mănos, roditor, fertil, productiv, cf. înrodi. *Inmănoșează pământul. ȘUTU, ap. TDRG.*
— Derivat din mănos, cu pref. in-.

INMÂNĂUĂ vb. Ia v. înmână.

INMÂNUNCHIĂ vb. Ia. *Mettre en falsecay, en bouquet, enjaveler*. — (Rar) **Trans.** A strânge, a

legă în mănușiu, a face snopșori de orz, grâu și alte bucate (COSTINESCU). | **Și: inmănușchiă** vb. I. | **Adjectiv: inmănușchiat**, -ă = strâns într'un mănușiu. *Sânt încă unii care cetează costei Mănerce Vecinic o năllă cu a lor căntare și-i pun pe frunte De pretulundeti înmănușchiate crângi de măslin. OLLĂNESCU, H. O. 42.* | **Abstracte: inmănușchiare** (inmănușchiere) s. f. = acțiunea de a înmănușchi; buchet, mănușiu. *Formele Monicid erau lungi alinturi de linită înțelăitate, cum sănt înmănușchierile fii d'cauz-urilor. TEO-DOREANU, M. II 70.*
— Derivat din mănușiu, cu pref. in-.

INMÂNUNCHIĂ vb. Ia v. inmănușchiă.

INMÂNĂȘAT, -Ă adj. *Ganté; élégant*. — Cu mănuși, purtând mănuși; fig. elegant, (substantivat) fonte, filison. *Eleganța cu care [ei] erau îmbrăcați, înmănușăți, pomâdăți. DEMETRESCU, ap. TDRG.* *Când mănușăți deatșica vorbesc fețelor la ureche, nu-i semn ban.* **CONTEMPORANUL**, V, vol. II, 485. | **Și: mănușat**, -ă adj.
— Participiul-adjectiv al unui verb neîntrupinat (in)mănușat, derivat din mănușă, cu pref. in-.

INMĂRITĂ vb. I v. mărită.

INMĂRMURI vb. IV^a. 1°. *Se changer en marbre*. 2°. *Demeurer pétrifié, fîșé (de surprise, d'effroi etc.); pétrifier*.

1°. (Neobicinuit) **Intrans.** A se prefăce în marmoră, cf. împietri. *Norii cerului înmărmurii și se făcură palat sur și frumos. EMINESCU, N. 27.*

2°. (De obicei fig.) **Intrans.** A rămâne nemiscat, (întuit locului (de frică, groază, spaimă, mirare, uimire, ciudă etc.); cf. în lemn, în cremă, în ghete; (trans.) a face pe cinevă să rămână (întuit locului (de frică etc.), cf. a uiți. *Iar stăpănu-său numat ce mărmuri de ciudă. PROLOG (a. 1675), ap. GCR. I 223.* *Tonul ei înmărmurește P'ai pădurilor tirani. ALEXANDRESCU, M. 281.* *Ioana... răspunse... cu atîta hotărîre, înceti adese înmărmură pe icsuștii ei judecatori. ODOBESCU, I 17.* *Petru, cum o văză, înmărmuri de frică, temându-se că-l va părăsi. RETEGANUL, P. II 45.* *Soarele-mi vedea Șî înmărmură. TEODORESCU, P. p. 414.* *Moș Radu înmărmură. Ib. 559b.* *Oțmarul înmărmuri, când auzi mironcea. SEZ. IX 67.*

| **Și: mărmuri** † vb. IV^a | **Adjectiv: inmărmurit**, -ă = prefăcut în marmoră, (întuit locului, cuprins de mare mirare etc., uimit (Ad 1°) *Sufletele nălc... se pierdău în palatele înmărmurite ale cetății din Iudă. EMINESCU, N. 25.* (ad 2°) *Copila cu aflată rămâne 'nărmurită. ALEXANDRI, P. III 390.* *Spune împăratului și rămasă și ei înmărmurii de groază. ISPIRESCU, L. 133.* | **Abstracte: inmărmurire** s. f. = acțiunea de a înmărmuri. *Ah, eu vin la 'nărmurire. ZILOT, CRON. 69.*
— Derivat din marmoră, cu pref. in-.

INMĂRUNȚI vb. IV^a v. mărunți.

INMATICULĂ vb. Ia. *Immatriculer*. — A înscrie, a trece în matriculă (de ex. pe copii la școală, pe recruți la armată). | **Spec. trans.** și refl. (La Universitățile din Cluj și Cernăuți, după germ. *immatrikulieren*) A (se) înscrie ca student la o facultate. | **Și:** (formă românicizată) **inmatriculă** vb. Ia. | **Scris și: inmatriculă, inmatriculă** vb. Ia. | **Adjectiv: inmatriculat** (cu negativ neinmatriculat), -ă = înscris, trecut în matriculă. | **Abstracte: inmatriculare** s. f., **inmatriculat** s. a.; (după fr. *immatriculation*) **inmatriculare**, **inmatriculare** s. l. = acțiunea de a

taserie, de a trece în matriculă, înscriere, trecere în matriculă.]

— N. după fr. și germ. Cf. exmatriculă.

INMATICULAȚIE s. f.

INMATICULAȚIUNE s. f. } v. Inmatriculă.

INMELCUI vb. IV^a. *Recoquiller*. — (Neobișnuit)

A formă cea cu melcu, a da la cea forma melcului, a strânge, a învălta în formă de melc, de cubec. COSTINESCU.

— Derivat din melc, cu pref. în-.

INMEȘTEȘUGIT, -Ă adj. v. meșteșugit.

INMIĂ vb. I^a v. inmiă.

INMIASMĂ vb. I^a. *Infecter de miasmes*. — Trans. A infectă (aerul, un loc) cu miasme. *Strățile conservărd gunoatole, să atdă cu ce înmiasmă aerul primăriei*. C. PETRESCU, I, II 157. [Adjectiv: Inmiasmă, -ă = infectat cu miasme.] Abstract: Inmiasmăre = infectare cu miasme.]

— Derivat din miasmă, cu pref. în-.

INMICȘURĂ vb. I^a v. micșoră.

INMIȘI vb. IV^a. *Multiplier par mille*. — Trans. și intrans. A (se) face de o mie de ori mai mare, mai mult etc. *Acei doftori... în loc de a se scddă răul, ni-l înmășiesc și 'nmișiază*. KONAKI, P. 281. *Talantul pe care cel Atotputernic l-a dat în mântile lor, și l-au făcut să înzacească, să înmășiesc, să înmășiesc*. STURDZA, M. 68. [Si: Inmișă vb. I^a (pronunț. -mî-ă).] Adjectiv: Inmișit, -ă = de o mie de ori (mai mare, mai mică etc.). Inmișit bunăstă. MS. (a. 1713), ap. GCR. II 4. *Sămânța ce vei pune în sânul lui, îți va da rodul înmișit*. MARCOVICI, D. 12^{1/2}. *Plec cele din țara întreagă înmișite*. ALECSANDRI, IV, 8 [Mai ales, cu funcțiune adverbială] *Să ne-o înmășiesc înmișit de mare*. EMINESCU, N. 31. *Iubită mea, o vino, o, fii tare! Te-oiu îndrăgi de-acuma înmișit*. GORUN, F. 205. *Acum o iubă înmișit*. BRĂTESCU, L. D. 225. *Să nu spun mișicuni, dar Ipate se înmășiesc înmișit și înmișit*. CREANGĂ, P. 153. | Abstract: Inmișire s. f. = acțiunea de a (se) înmișii, înmulțirea de o mie de ori. *O repede înmișire de mici unde*. EMINESCU, P. 253.]

— Derivat din mie, cu pref. în-.

INMIȘLOCI † vb. IV^a v. mișloc.

INMIȘLOȘĂ † vb. I^a. *Bien vouloir*. — A se milostivi, a-ți fi milă, a se îndura. *Au do[aj]ră în vecei va urni Domnul și nu va adauge să să înmișloșească*. PSALT. (DOS.) 152/38

— Derivat din mișloc, cu pref. în-.

INMINUNĂ vb. I^a v. minună.

INMIREZMÎT, -Ă adj. v. mirezmi.

INMLĂDĂ vb. I^a (a) v. mlădi.

INMOINĂ vb. I^a refl. *Dégeler*. — (Despre timp) A se face moaină s. moleșag, din timp uscat s. din ger. PAMFILE.

— Derivat din moaină, cu pref. în-.

INMORMĂNTĂ vb. I^a. *Enterrer, inhumer*. — Trans. A pune un mort în mormânt, a îngropa, a înhumă, cf. † astrucă; p. ext. a acoperi cu pământ, (nisip etc.) *M'au înmormântat în nășp, și m'au prohodit cum piau eu*. CREANGĂ, A. 61. | Fig. (Despre o afacere) A o considera moartă, a o socoti ca și când nu mai există; a uita cu totul de ea. *Eră o afacere veche, pe care Negrađi o credeă înmormântată*. N. XENOPOL, ap.

TDRG. [Prez. indic. înmormântăz și înmormânt.

] Adjective: **Inmormântat** (cu negativul: ne-(în)mormântat), -ă = pus în mormânt, îngropat, înhumat, astrucat; (p. ext.) acoperit (cu totul) cu pământ, cu nisip; (fig.) trecut, uitat. *Schelete înmormântate de voburce nășpului ordătoriu*. EMINESCU, N. 24. *Își perindă printr'o lumină de via multe etape ale trecutului înmormântat*. SADOVEANU, M. 181. — **Inmormântător**, -oare = care înmormântăz; (substantivat) îngropător (BĂRCIANU). | Abstracte: **Inmormântare** s. f. = punere în mormânt, îngropare, astrucare, înhumățiune; p. ext. ceremonialul religios ce se face în asemenea ocazi. *Făcuse o apă pompoasă înmormântare cerșetorului...* C. NEGRUZZI, I 254. *Or să vie pe-a la urmă în convoiu de înmormântare*. EMINESCU, P. 225. *Îi făcură o înmormântare d'ale împărăteștile*. SPIRESCU, L. 31; — (+ îngropăciune) **Inmormântăciune** † s. f. = înmormântare. *Să nu atdă cheltulăz multă cu înmormântăciunile*. SBIERA, P. 13^{1/2}].

— Derivat (relativ nou și literar) din mormânt, cu pref. în-.

INMORMĂNTĂCIUNE † s. f. v. înmormântă.

INMREJUIT, -Ă adj. *Pris dans une toile d'araignée*. — Prins în mreajă (de paianjen). *O muscă înmrejuită în mreaja unui păianjen*. PISCUPESCU, O. 6.

— Participul adjectival al unui verb (nelătrăbuit) înmreji, derivat din mreajă, cu pref. în-.

INMUGUREALĂ s. f. v. Inmuguri.

INMUGURI vb. IV^a. *Bourgeonner, boutonner, pointer; germer*. — Intrans. (Despre plante, spec. despre copaci) A face s. a da muguri, cf. încoți, împupi, înboobol. *Și crește un păr, Crește, crește, înmugurește*. SEVASTO, P. P. 69^{1/2}. *Intr'o zi eodă că pomul înmugurește, înflorește, se scutură florile și roadele se arădă*. SPIRESCU, L. 72. | Fig. A se naște (în conștiință). *O! mi se pare că în momentul acela înmugured semina unei neșărări, neșpuse pădoci*. I. NEGRUZZI, VI 155. [Si: Inmuguri vb. I^a]. | Adjective: **Inmugurit** (Inmugurat), -ă = care a dat muguri. *Romuri înmugurite*. BARAC, AR. 16. *Măne îți vouă de un ted a căruți frunte de coarne 'nmugurită...* OLLĂNESCU, H. O. 219. **Copacii înmugurați**. N. REV. R. II 69; — **Inmugurător**, -oare = care înmugurește. | Abstracte: **Inmugurire** s. f., **Inmugurită** s. a., **Inmugureală** s. f. (COSTINESCU) = acțiunea de a da muguri; dezvoltarea mugurului; timpul când dă mugurul.]

— Derivat din mugur, cu pref. în-.

INMULĂ vb. I (ș. d.) v. mulă ș. d.

INMULȚI vb. I. 1^a. *Multiplier, accroître. Enrichir. 2^a. Multiplier. 3^a. Agrandir, grandir. 4^a. Amplifier. (Se) répandre*.

1^a. Trans. A face (mai) mult, a spori, a mări numărul, cantitatea; (refl.) a se face mai mult; spec. (despre ființe) a spori (prin naștere), a se reproduce. *Emmultzesh = multiplico*. ANON. CAR. *Burdăte voag și pace mulțesească (să să înmulțască)*. BIBLIA 1688. COD. YOR. 138^{1/2}. *Vinul și untul său mulțese-va*. PSALT. SCH. 9. *Inmulțese spre mere (= mine) nedreptata trufășilor*. PSALT. 256^{1/2}. *Și când se înmulțesc păcatele...* CORESI, EV. 143^{1/2}. *Deaco se mulțără limbile pre pământ...* MOXA, I 348. *Zise Dumnezeu: înmulțese-vor supinile tale*. CALĂTORIA LUI SITH LA RAU, ap. GCR. I 64^{1/2}. *Doamne, ce să înmulțără cea ce mă trag cu pără*. DOSOFTEU, PS. 16. *Creșteți-vă și vă mulțări* (și vă înmulțări) GCR. I 35^{1/2}. BIBLIA (1688) 6^{1/2}. Turcii... au început a se înmulțire

preste samă. LET. II 357¹¹. Se vor mai strânge Moldovni, să-și înmulțească oaste. Ib. II 226²². Umzeala aerului și a pământului se înmulțește. CANTEMIR, IST. 138. În toamnă se vor înmulți (= vor crește) opele. CALENDARIU (1814) 69. *Blagoslovenia lui Dumnezeu va crește și va înmulți această sămânță.* MARCOVICI, D. 12¹². *Pe înțelul aște feude se înmulțiră.* C. NEGRUZZI, I 273. *Creștea și vă înmulțită cu nisipul mării.* TEODORESCU, P. P. 167. *Cu fii și fete să te înmulțești.* ȘEZ. I 222²². *Dumnezeu să-și înmulțească făina în sac.* Ib. I 246²². *Românul... să mulțească stogurile.* Ib. II 10¹¹. # *Grumazul cel dulce înmulțește prietenii: cu cât cineva este mai bun, cu atât are mai mulți prieteni.* ZANNE, P. II 166. *De atunci se înmulțesc iotrii, de când se înmulțește și legile.* Ib. v 379. | *Despre plante* A se face din una mai multe. *Sparanghelul se înmulțește din semințe.* | *Trans.* † A îmbogăți. [Svântul] *au crescută veniturile și au înmulțit mândăria.* DOSOFTEU, v. S. 33³³. | *(Construit cu un infinitiv)* † A spori la număr, a fi mulți. *Lucrul nu este într'o zi nici în dooo, căci om înmulțita a face strămbăiale:* car noua sommes plusieurs qui avons péché întru cuvântul acesta. BIBLIA (1688) 342².

2°. (Aritm.). A multiplica (două numere), a face operația înmulțirii. A înmulți un număr prin (s. cu) altul, înseamnă a aduna numărul întâiu de atâtea ori cu el înșuși, câte unități sânt în numărul al doilea.

3°. Fig. (Complementul este o greutate, jale, scârzbă, miserie, avere etc.) *Trans.* A face să fie mai mare, să crească, să se adauge; refl. a se mări, a crește. *Cu vele cuvinte să mulțască scârba.* DOSOFTEU, ps. 37. *Au lăsat... o oarecare care s'au înmulțit.* GCR. II 88⁸⁸. *I s'au înmulțit nădejdea.* PANN, E. III 99. *Fierbințeala... creștea și se înmulțea.* Id. I 83. *Șite înmulțit, iar nu răsipi averea.* SBIERA, P. 218¹⁸.

4°. *Trans.* (Complementul e o poveste s. o expunere) A expune pe larg, a lungi vorba. *Unit... au înmulțit... alții au scris mai scurt.* MOXA. 399²². *Să nu înmulțim povestea atoc.* LET. III 36³⁶. *Să nu mai înmulțesci = să nu mai vorbești.* PAMFILE, J. II. || † Refl. (Subiectul este cuvântul lui Dumnezeu) A se răspîndi, a se lăți, a se întinde. *Vrum să se înmulțească în multe părți cuvântul lui Dumnezeu.* CORESI, EV. 6¹⁶. *Lucrând mai mult aceasta, ca cuvântul lui Dumnezeu să se înmulțească spre noroade.* BIBLIA (1688) 45.

[Si: (Invechit sau regional) *mulți* vb. IV^a. | *Abstracte:* înmulțire s. f. = acțiunea de a (se) înmulți; sporire, spor; belșug, abundență; (Aritm.) una din cele patru operațiuni fundamentale, prin care un număr dat se înmulțește cu alt număr de atâtea ori, câte unități se cuprind în al doilea număr, m. multiplicare. *Înmulțirea durerilor mele.* PSALT. (SCH.) 197⁷. *Pte...* înmulțire (: abundenția) în stălpul părerilor tăi. CORESI, P. 355. *Dobitoacele și stărilor înmulțire; iar oamenilor peire.* COLIADNIC, ap. GCR. II 59⁵⁹. *Talentul ce i s'au dat spre înmulțire de dobândă.* GCR. I 154⁵⁴. *Toată firea... lucrează... sporind către înmulțire.* KONAKI, P. 270. *Înmulțirea și împărțirea le considerăm ca niște cazuri particulare ale adunării și ale scăderii.* CLINESCU, A. 16; — înmulțit s. a. = înmulțire (Aritm.) Numărul care se adună se numește de înmulțit. CLINESCU, A. 24; — (+ multime) înmulțime † s. f. = multime, bogăție. *Junctiv și grăsimă, înmulțimea pieței, taste (= sânt) darurile sufletești ce sânt cinătie.* CORESI, EV. 304³⁴. *Să mulțim întru înmulțime.* BIBLIA (1688) 290. | *Adjective:* înmulțit (cu negativul neînmulțit), -ă = repetat de mai multe ori, adăogat, sporit, mărit, îmbelșugat, multiplu,

crescut (în cantitate). *Tăpă hrănioare de suflet înmulțită* (: multiple); MINEIUL (1776) 164⁴. *Cu norocirea înmulțitului (= îmbelșugatului) întru ani, prea îndulțit... nostru împărat.* URICARIUL, I 340⁴⁰. *Scripturile și... înmulțitele (= multiple) lor îndăcări.* E. VACARESCU, IST. 247⁴⁷. (Substantivativ, invechit) înmulțit s. a. (Aritm.) = numărul pus a se înmulți cu alt număr, multiplicând (COSTINESCU); (Gram.) = plural L.B. [Cuvintele] le lasă în forma primitivă la înmulțit sau la singularic. RUSSO, S. 60; — înmulțitor, -oare = care înmulțește, sporește, mărește. *Acestora tuturor iaste făcătoria și înmulțitorul Domnului.* VARLAAM, C. 253. *Dumnezeu... înmulțitorul și începutorul lucrurilor.* LET. I 42⁴². (Substantivativ) înmulțitor s. m. (Aritm.) = numărul care înmulțește sau multiplică, multiplicator. Cf. CLIMESCU, A. 24.

— Derivat din *mult*, cu pref. in-.

ÎNMULȚIME † s. f. v. înmulți.

ÎNMUMĂ † s. f. v. mună.

ÎNMUNDIRĂT, -Ă adj. Vătu en uniforme — (Invechit) Îmbrăcat în uniformă (mundir). *Făina funcționarilor civili și militari, toți înmundați, da acestei privilegii o pompă solemnă.* C. NEGRUZZI, I 36.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neuzitat) înmunderă, derivat din *mundir* (mondir), cu pref. in-.

ÎNMURGII vb. IV^a *S'obscurir, commencer à faire sombre, tomber* (en parlant de la nuit). — *Unipers.* (intrans. și refl.) A amurgii, a fi în amurg, a scăpață, a apune soarele, a se face noaptea. PĂSCULESCU, L. P. *Ajunseu la poalele unui munte, pe când se înmurgie de sare.* GORJAN, H. II 126. *Când a înmurgit...* PANN, E. I 24. *Înmurgie de înadrat.* TURCU, ESC. 136. *Se puseră și-și petrecură până înmurgii bine.* RETEGANUL P. II 56⁵⁶. *Când se înmurgii, plecă la secolul său.* Id. II 52⁵². *Până să plece [el], se cam înmurgise.* ISPIRESCU, ap. TDRG. [Abstracte: înmurgire s. f. = acțiunea de a înmurgii; — înmurgit s. a. (uncor. plur. tant.) = înmurgire; amurg, cf. H. XIV 18. *Înmurgitul zilei = zorii zilei; înmurgitul serii = amurgul de seară.* BĂRCIANU. (Loc adv.) *Pe înmurgite = în amurg, pe amurg. Tocmai pe când se întingă mai cu foc, colea pe înmurgite, tată că bate cineva la ușă.* RĂDULESCU-CODIN, I 188; înmurgit = pe inserate, într'amurg. *Scora înmurgit, după ce lumea ajunge ocașă...* MUSCEL 29. *Într'o zi, înmurgit, vaiet și gurdăneală pe drum.* ȘEZ. XXXI (XIX) 44.

— Derivat din loc. adv. în murg. Cf. amurgii.

ÎNMUTĂ vb. I v. mută.

ÎNMUȚI vb. IV^a = amuți. MOLNAR-PIIARU, DR. V 693, BĂRCIANU. — Derivat din *mut*, cu pref. in-.

ÎNNA- INNĂ- V. ÎNA- INĂ-

ÎNNABOI vb. IV^a v. năbol.

ÎNNABUȘI vb. IV^a. | *Etouffer en jaillissant* (se dit des larmes, du sang) II 1°. *Etouffer, envahir.* 2°. *Etouffer, réprimer.* 3°. *Etouffer, suffoquer.* | (Rare, la scriitorii moldoveni) *Trans.* (Despre lacrimi, sânge; complementul e omul) A podoli, a năbuși (I 2°). *Mă lori cu o piatră în spate, facă... m'a înabușit sângele pe gură.* N. GANE, ap. TDRG.

II (Popular în Munt.; literar la scriitorii moldoveni, care de obicei întrebunțează pe înabuși în acest

sens) 1°. Trans. (Complementul e o plantă s. o plantație) A acoperi peste tot, a împresura (4°), a cotropi, a năpădi, a înneca, a innăduși, a năbuși (II 1°). *Acetea buruienți, aproape întotdeauna crescând mai repede decât simândurile, le înneacă, le innădușă sau năbușă și astfel le fac să piardă.* PAMFILE, A. 94. (Fig.) *Obicinându-se cu huetul ce înăbușește orașele.* ISPIRESCU, L. 148. | Spec. (Neobicinuit) A înfășură pe cineva cu blăni, cu haine multe, ca să se inferbinte. COSTINESCU.

2°. Trans. A reprimă (o mișcare), a năbuși (II 1°). *Revoluția e în aer, datoria noastră s'o înăbușim în față.* ALECSANDRI, ap. TDRG.

3°. Refl. A nu mai putea răsuflă (ca atunci când ești acoperit pe față s. strâns prea tare), a-și pierde răsuflarea, a se înneca, a se sufoca, a se năbuși (II 2°). *Mă'năduși! Stălpiti împrejur. Mă cuprind, bolta mă apasă De sus.* GORUN, P. 173.

[Prez. ind. *innădușesc*, (mai rar) *innădușesc*. | Scris și rostit și: *innăbuși* vb. IVA. | Abstracte: *innăbușire* s. f. = acțiunea de a (se) *innăbuși*; spec. (Med.) *sufocare*; — *innăbușit* s. a. = *innăbușire*. (Loc. adv.) *Pe innăbușite* = (fr.) *à l'étouffée*. DDRF. | Adjective: *innăbușit*, -ă = acoperit de tot, cotropit; (despre plâns) *inecat*, cu izbucniri reținute. *Primoasele lor scrieri erau înăbușite sub nămolul versificatorilor* rătăc. I. NEGRUZZI, I. 340. *Inăbușit de sânge, a zis oamnelor să-l aducă la noi.* EMINESCU, N. 125. *Când vreun prunc se sufocase și plânșuși și este înăbușit...* MARIAN, N. 376; — *innăbușitor*, -oare = care cotropeste, înneacă, cf. *sufocant*. *Atmosfera înăbușitoare*.] — Din în + năbuși.

INNĂCRI vb. IV^a v. înăcri.

INNĂDI vb. IV^a. 1°. *Abouter, reboutir, rallonger. Mettre une pièce. Ajouter.* 2°. *Se lier, s'accrocher. S'accroquer.*

1°. Trans și absol. A adăoga la un întreg o bucată (asemnătoare s. de același fel); a fiând legând ceva la un capăt, a mări adăogând s. fixând ceva la o margine, la o parte. *Brățele fyi innădite, De picioare li legară.* PANN, P. 74. *Ba căpește nu-a'năditi, Frău de frău a tot lungiti, Ca un lanț a'nchiptuți.* TEODORESCU, P. P. 441. # *A umbli innădind teie putrede* (ZANNE, P. V. 622) s. a *năditi din teiu curmetu* (BARONZI, L. 46/11). se țice de cel ce o duce greu. | Spec. (Despre unelele de fier, cf. MARIAN, D. 67) A le adăoga o parte (prin fierbere s. călire). BARCIANU. | (Croitore) A coase o bucată (de pânză, de stofă) de alta, spre a obține o bucată mai mare, cf. c. a. r. p. l. p. etc. | Fig. A adăoga (de obicei un lucru nepotrivit a. în mod provizoriu) petecind, cărpocind. *Lezândirea visului nădind și cărpind, în scurte curinte lungi și late vicleșuguri acoperită.* CANTEMIR, IST. 266. *Leuclavie... precum Tara-munteană s'au fost chemând la istorici latinesti Montana, pe Bonfin mărturie aduce: după aceeașă fucă mai nădește Stănilău Sormitile.* Id. HR. 132/11. *La ele innădi șese stihuri.* TORGA, L. II. 572. *Un celor de acnduri, la care innădite cu nutele și cu lăpturi un loc pentru boi.* RĂDULESCU, ap. TDRG.

2°. Refl. (Despre oameni; construit cu Ia) A merge împreună cu cineva, a se lua după cineva, fiindându-se (scăiu) de el. *Năditiu s'au și aceștia la evata cătanelor.* LET. III. 65/11. # *A se innădi cu cineva* = a începe relații de dragoste (și a rămânea încurcat). cf. *ingurliu*. *Se dete lângă muma copților, și intră pe sub piele și se innădi cu dânsa.* ISPIRESCU, L. 270.

[Și: *innădi* vb. IV^a; *nădi* vb. IV^a; | Abstracte: (in)nădire s. f. = acțiunea de a innădi;

lungire, adaos; cunoștință intimă (POLIZU), (despre o lucrare științifică) compilațiune. *Din comparașia lui cu textul lui Nicolae Costin, au reieșit cum lucră acesta în opera sa de înădire.* TORGA, L. I. 100; — *innădi* s. a. = *innădire*; — (in)năditură s. f. = *innădire* (COSTINESCU); cusurată *innădită*; bucată *innădită* (L.B.), adaos; locul *innădirii* (POLIZU). *Se îndreaptă spre înăditura de lângă celor.* RĂDULESCU, ap. TDRG. | Adjective: (in)nădit (cu negativul ne(in)nădit), -ă = unit, împreună, legat s. cusut la un capăt s. la margine. *Se pune peste căpătăie de-alungu 2 m. lăpote sau și mai multe îndăite.* IONESCU, C. 167. *Aristia... cu ceașafuri îndăite unele de altele, cu costume eroice din rochi lepdădate, punea în scenă căde o bucată de teatru.* CONV. LIT., ap. TDRG. *Din pielea neargășită De la trei oi înăditi.* TEODORESCU, P. P. 620; — *innăditor*, -oare = care innădește.]

— Derivat din *nădă* cu pref. în-.

INNĂDI vb. IV^a. I. *Venir d'appoint.* II. 1°. *S'habiller, se faire, prendre goût à.* 2°. *Alléger. S'abuser, aller fort.* 3°. *En venir aux mains.* — (Mai ales prin Mold.)

1°. (Pesc.) Refl. *Peștii se innădesc* = se obicinuesc să vină la mănăcarea ce li s'a dat cu a nădă cu câtvă vreme înainte.

II. P. a. a. l. 1°. Refl. (Construit mai ales cu prep. Ia) A veni s. a trage mereu la un lucru (bun), din care ai gustat s. care ți-a plăcut (com. T. NAUM), a merge de multe ori la un loc (com. AR. TOMIAC), a se obicui, a se deprinde (la ceva bun), cf. a se nărvăi, a se dedă (cf. proverbul: *nu ți-e de dată, ci ți-e de nădă* = nu ți pasă că dai odată, dar ți-e teamă că se obicuieste să coară mereu). Și-și vor lua *gușești păgăniți*, *Că li s'or nădi la stăvuru căntii.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *O vulpe la șaran se innădi-odată.* DONICI, P. 34. *Năște porci, săpărdă gardul într'un loc, se innădise în grădina la păpușoi.* CREANGĂ, A. 123. *Ulu, ce se cam innădise prin acele locuri...* CONTEMPORANUL, II, vol. I. 98. *Mustele ce se nădise la hotul țepri.* ȘIERA, P. 161/11. *S'o năditi caprele la curechi*—au dat de curechi, de acum cu mare greu vei scăpa de ele. ȘEZ. V. 113/11. *S'o năditi băieșii de o bucată de vreme în pomăi, că n'are să rămădie nimic* (Bilca, în Bucov.). Com. TOFAN, cf. ZANNE, P. VI. 394.

2°. Trans. A deprinde (pe cineva) să vină, a atrage, a momi. Și tu, *habă, ești bătrând și nebună, ce mai vii să innădești fata?* CONTEMPORANUL, IV. 396. *Ce-ți tot innădești prietenii la casă?* (Auzit la Brașov).

3°. P. ext. Refl. A se întinde (la cășcaval), s'a face mai mult decât li este nasul (= decât se cuvine), a-și lua nasul la purtare, a se obraznici: *Apoi, Ioane, te-ai cam innăditi!* RĂDULESCU-CODIN.

4°. Refl. (Prin asemănare cu peștii care se reped la nădă?) A se (in)nădi = a se aprinde la coartă sau la bătaie (RĂDULESCU-CODIN), cf. a se încălăra.

[Și: *nădi* vb. IV^a. | Abstracte: *innădire* s. f. = nădă, deprindere. PAMFILE, C. T.]

— Derivat din *nădă* cu pref. în-.

INNĂDINS adv. v. adins.

İN(N)ĂDITURĂ s. f. v. innădi¹.

INNĂFĂRĂ ad. v. afară.

INNĂGĂRI vb. IV^a refl. *Être couvert par des herbes charriées par l'eau.* — A se acoperi de năgară, a se pierde în năgări (= frunziș, ierburii și lemne potregăite aduse de apă). [Și: *inșăgări* vb. IV^a. | Abstracte: *innăgărire* (inșăgărire) s. f.

(Pesc.) *Sforile se pot pune și pe turbureală* (= când vine apa turbure), însă riscăm a le pierde prin îndăgrire sau prin creșterea neprevăzută a opci. F. R. ATILA, 180.]

— Derivat din *năgără*, cu pref. *in-*.

INNĂIMI vb. IV^a v. *năimi*.

INNAINTE adv., prep., adj. s. f. (ș. d.) v. înainte ș. d.

INNĂMEȚI vb. IV^a v. *nămeți*.

INNĂMOLI vb. IV^a v. *inamoli*.

INNĂPĂRLI vb. IV^a v. *năpărlî*.

INNĂRĂVI vb. IV^a v. *nărăvi*.

INNĂSCŪȚ, -Ă adj. Inné. — Care există în noi din naștere, pe care îl aducem s. oșpătăm odată cu nașterea noastră. *Veî vedcă sentimentul Dumnezării îndăscut în tine.* MARCOVICI, D. 200. *Maniera îndăscută a unui popor.* MAIORESCU, CR. I 166. *Ata e ceră îndăscută femeilor.* CONTEMPORANUL, VI, vol. II 208.

— Formațiune literară după franc *inné* (lat. *innatus*, germ. *angeboren*).

INNĂSTURĂȚ, -Ă adj. *Paré de boutons*. — (Neobicinuit; formațiune personală) Impodobit cu nasturi. *Atuncea, ca roua vora, pe verdea cea din zori, în miți de mărgăritare, innăsturate pe flori...* KONAŢI, P. 20.

— Participiul-adjectival al unui verb neîntrușinat *innăstură*, derivat din *nasture*, cu pref. *in-*.

INNAŢCI vb. IV^a v. *nănel*.

INNAŢNTRU adv. v. *inănturu*.

INNAVĂDI vb. IV^a (ș. d.) v. *năvădi*.

INNAVIGABIL, -Ă adj. *Non navigable*. — Care nu e navigabil.

— N. din *in-* și *navigabil*.

INNEBUNI vb. IV^a 1°. *Rendre fou, affoler*. S'emploie familièrement là où le français dit: *vous moquez-vous de moi? Non? sérieusement? 2°. Devenir fou. 3°. Être fou.*

1°. *Trans.* A face pe cineva să devină nebun, a-l scoate din minți. *Curvia amă pre... Solomon spre a idolilor jărită nebun-lă.* CORESI, EV. 543¹². *Aculea [muleri] multora le-au făcut farmece și pre ōtencii lor, pre uniti t-au nebunți, iară pre alții t-au și omorât.* MĂRGĂRITARE, ap. GCR. I 291¹². *Ei, destul acuma, lasă, nu ne mai înnebunți.* CONTEMPORANUL I 163. *Probu' m'o sposedăți, Bărbatu' m'o nebunți.* ȘEZ. IV 232. *Dragoștea te nebunește.* RETEGANUL, TR. 119¹². *Pe mulți t-ai nebunți.* DOINE, 171¹². [Fam.] Nu mă (in)nebunî! i se zice cuiva care spune lucruri de necrezut, care ne mișunează, ne uimesc. *Argăși meci au făcut vr'o bazaronie la d-ta în casă?... nu mă 'nebunî!* ALECSANDRI, T. 993. Nu mă 'nebunî, sorol! CARAGIALE, T. I 79¹². Nu mă nebunî, onorabile! Dumnezata ești! id. ib. 65¹².

2°. *Reflexiv* (astăzi învechit) A ajunge nebun, a nu mai fi în toate mințile, a-și ieși din minți. *Se nebunească dracul.* CORESI, EV. 187¹². *Să se nebunească spre (= să fie răi ca niște nebuni față de) părinți.* id. ib. 434¹². *Se nebunătă la ușile cetății.* BIBLIA (1688) 213¹². *Un jăran se nebunise de cap.* LET. I 137¹². *A multora minți cu frumusețea ei se nebunește.* CANTEMIR, IST. 106. *Nebunindu-se întru sine tiranul cel fără de minte...* MINEIUL (1776) 74¹². *Magariul s'au nebunî de frufie.* TICHINDEAL, F. 110. *Unul se înnebună, pe altul îi găseau năbădăle.* GORJAN, II. II 98.

Se nebuniseră și îi țineau ostășii legați. id. ib. IV 21. *Zbieră de se 'nebună.* PANN, E. II 62. | P. ext. A-i plăcea cuivă (cevă) foarte tare, (încet ar fi în stare să-și iasă din minți), a nu mai putea după... *Mă nebunesc după cabodăcări.* ALECSANDRI, T. 188.

3°. (Intrans.) A-și pierde mințile, a ajunge nebun. *De pizna loptă-se și nebunătă.* CORESI, EV. 416¹². *În nebunătă curcici nebunescă.* ib. 379¹². *El într'acel ceas va nebunî.* PRAY, MOLD. 147. *De va nebunî bărbatul, să sd împarjă aced casă.* ib. 82. *Un jăran ce nebunise de cap, au fost strigând în gura mare.* LET. I 137¹². *Jor unți, dintre acele bădăi au și nebunî.* LET. II 272¹². *Afi nebunî toate?* BARAC, A. 75. *Ea nebunise, au dus-o la Galia.* C. NEGRUȚEL, I 32. *Do'c'ai marî tu, eu aș nebunî.* EMINESCU, N. 9. *În urm'a 'nebunî.* COȘBUC, F. 72. *Innebunesci de urî.* CREANGĂ, P. 325. *Să înnebunescă zmeul de ciudă!* ISPIRESCU, L. 130. *Împăratul și împărăteasa nebuniseră.* RETEGANUL, P. IV 49¹². *Dară, zău, n'am nebunî.* Să fac lucră așă pocii. JARNIK-BĂRSEANUL, D. 405. Cf. RETEGANUL, TR. 119¹²; DOINE, 137¹², 171¹².

[Și: *nebuni* vb. IV^a, *innebuni* vb. IV^a. | Adjective: (in)nebunî, -ă = scos din minți, nebun. *Robinson, nebunî de bucurie, când sădă, când strigă.* DRĂGHICI, R. 225. | Abstract: (in)nebunire s. f. = starea celui ce devine nebun, nebunie.]

— Derivat din *nebun* și compus în vremuri mai nouă cu pref. *in-*.

INNECĂ s. a. v. *inneeă*.

INNECĂ vb. I 1°. *Étrangler. 2°. Étrangler, étouffer. 3°. Étouffer, suffoquer. Bafouiller. II. 1°. Noyer, faire déborder, inonder. Se noyer, couler, faire naufrage; être inondable. 2°. Inonder de; couper (la soil). Être noyé, évanéti, submergé, disparaitre, se perdre, périr. 3°. Perdre.*

I 1°. (Vechiu și regional) *Trans.* A ucide, a omori (fără armă), (cu deosebire) strângând de gât, sugrumând; (refl.) a se omori (în sens figurat). *Fariseiul cu postul trupului și necă și-l loptă.* CORESI, EV. 16¹². *Ne sugrumăm și necăm.* id. ib. 285¹². *Muierile ceale ce s'au necat și s'au lepădat feciorii căsător...* CUV. D. BĂTR. II 324. *S'au necat feciorii măci.* COD. TOD. 206¹². *Nu mă înecă să-mi înec opoiti.* ZANNE, P. II 74, cf. IV 541, VI 581. | Spec. (Despre fiare sălbatice) A omori (mușcând de beregată), a rupe. *Intrând lupii în turma la Hristof, de o spărgă și o necă cum e mai rău.* MOXA, 380¹². *Lupul...* nu numat otle a jărdmă, ce și boit din piug a înecă... obicinuit să fie hmiti taste țitui. CANTEMIR, IST. 167. *Ne înecă (= omoară, sugrumă) ursul o căiă [Hațeg].* VICIU, GL. *Lupul a necat două oi.* REV. CRIT. III 162.

2°. *Trans.* A strânge de gât, a sugrumă, a sugră, a gătu, a strânguță. *Draca opacă [hoțul] de prinde [pe cineva] de grumazi, el [= și] înneacă, cum face lupul oilor, pentru să nu poată striga...* VARLAM, C. 266, p. || P. ext. A înneacă, copieși (mai ales figurat), despre porniri sulețesti etc.). *Mărdăciți necă (= sămănța).* CORESI, EV. 350¹². *De grăzi...* bogăție necă cuvântul: *é touffer* în la parole și fără rod f.a. TE TRAEV. (1574) 222. *Năduși și înecă în mijlocul săborului cu coardele sufecției sale înedărturi pre Arie.* DOSOFTIU, V. S. 148¹². *Puterea patimet înecă și nădușe.* KONAŢI, P. 282. *Înghițe lucrările sale, înecă suspinurile.* BELDIMAN, N. P. I. 165. *Neputând să duce glasul cugetului...* MARCOVICI, C. 105. *Se înecă la crăgă să-și înecă ciuda.* ALECSANDRI, I. 1534. *Dorul măndrei să-și înecă.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 393. *Boala o să t'nece.* DOINE, 173¹². *Feciorii... necau mânia în sufletul*

lor simțind că nu se puteau măsura cu strășul acelu. MERA, B. 129. Aceste buruții aproape întotdeauna, creșcând mai repede decât sămânțele, le înneacă. PAMFILE, A. 94, cf. 181.

3° Refl. A nu mai putea respira, a se înnăbuși prin oprirea în gât a unui aliment, a-și pierde respirația, a i se opri cuiva respirația, a-i sta a. a-i rămâne cuiva ceva în gât, a se sufoca, a se asfixia. S'a înneacă cu un os. LM. De cum înceapă să așoră din cafea, se înneacă, tuși, vâdră jumătate cafeaua pe el. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Poate va înghiți la galbeni, i-a sta vreunul în gât, s'a înneacă și-oiu scapă de dânsul. CREANGĂ, P. 67. Dacă vreun copil mic se înneacă cu vreun fel de bucate (= i se oprește în înghițitoare)... GOROVEI, C. (Mai rar) TRANS. (= fact.). A face să nu mai poată respira, a asfixia. Ineacă-lor mașinile care le mândăcă! ALECSANDRI, T. 859. Tusea mă înneacă. LM. Fumul de țigări mă înneacă. VLAHUTA, ap. TDRG. || P. anal. (Despre plâns, lacrimi, suspin etc. refl.). A se sufoca, (trans.) a sufoca, cf. p. o. d. i. Lacrămile mă înneacă. BELDIMAN, O. 30. Un plâns amar mă înneacă. EMINESCU, P. 201. Simțea c'o înneacă lacrămile. VLAHUTA, N. 69. Se înneacă în lacrimi spundând tarăși cuvintele aceste. CREANGĂ, P. 100. Plâns de jale mi-l înneacă. ALECSANDRI, P. 145^{1/2}. Dar dorul o să mă înnece. JARNIK-BĂRSEANU, D. 92. Se înneacă de un plâns amar. RETEGANUL, P. II 56^{1/2}. Plânge mândra de se înneacă. HODOȘ, P. P. 80. (Altă construcție) Refl. A se sufoca. Mă înneacă din piept și n'am Putea de vorbă multă. COȘBUC, F. 16. || A se înneacă în vorbă = a se împiedeca în vorbă, a-i rămânea vorba în gât. Cf. LB.

II. (Fiind vorba de apă).

1° Trans. (Despre ființe) A băga pe cineva (cu cap cu tot) în apă (fig. în sânge etc.), ca să nu mai aibă răsuflăt și să moară asfixiat; (despre obiecte) a cufunda în apă, astfel ca să fie acoperite cu totul de apă, ca să dispară, să piară în apă. — TRANS. Inec = submergo. ANON. CAR. Se nu neceare mere [= pe mine] vîrtoal apelor, nece se înghiță mere [= pe mine] adăncat. PSALT. (SCH.) 133^{1/2}. Dracii cergură de la Hristos să se ducă în turma porcilor, ca aceia să-i nece (aruncându-se în apă). CORESI, EV. 237^{1/2}. Brațul cel tare cet de pre apă nece. MOXA, 376^{1/2}. Săciat maroa să m'ore înecă. VARLAAM, C. II 63^{1/2}. Intru vârsarea sângelui aji înecăți pre vîrjması. MINEUL (1776) 148^{1/2}. Eia nu ji-ăș dorî treodată să ajungi să ne cunoști. Nici ca Dunărea să nece spumegând a tale ogîi. EMINESCU, P. 240. Cât pe ce eră să înec înnece. CREANGĂ, P. 226. Nici apa nu mă înneacă. RETEGANUL, TR. 136^{1/2}. Aibi griji să nu mă îneci. JARNIK-BĂRSEANU, D. 193. Și pre toți corăbierii i-o nece. TEODORESCU, P. P. 164^{1/2}. Un e ballia mare pe. Stoian ji nece. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 107. Când apa te înneacă, ce ceri s'o mai bei? ZANNE, P. I 105. || A face să se (re)verse. Picătura cea mai de pe urmă vașal înneacă. ZANNE, P. IV 73. Din pricina urdușului Innece apa Prutului. VASILIU, C. 150. || (Complementul: pământul, arăturile, pietrele etc.) A potopi, a acoperi cu apă, a inunda. Se fell că-i neceă pârăul ocina și pământurile nece. DOSOFTEIU, V. S. 73. Părutele pietre nece. KONAKI, P. 114. Ineacă fața acortul ticălos pământ cu rîuri de sînge. MARCOVICI, C. 98. Așteptî limbile dumane... să cuprindă și să înnece tot pământul. ALECSANDRI, P. II 12. De venă apa mare, arăturile lui le înecă. ISPIRESCU, L. 206. Sînt ca un țvor de muncie. Aștazi curge și înecă și mîni acade ș'opoi seacă. ALECSANDRI, P. P. 416^{1/2}. || Și-a 'neceat sufletul = a bîta până nu mai știe de el. CLAUȘANU, V. (Refl.) (Despre ființe) A muri cufundat în apă; (despre obiecte, spec. despre o corabie) a dispărea, a pieri în apă, a se scufunda. Inecu-mă =

submergor. ANON. CAR. Mulți se neacă în Dunăre. MOXA, 403^{1/2}. Socotese a hi murit sau s'a înneacă în mare. DOSOFTEIU, V. S. 152. S'a neceată curabia, ib. ib. 35. S'a neceată loșii, numai cu am rămas, m'am apucat pre o scîndură. Id. ib. 152. Inecându-mă de năpădirile întretreite valuri... MINEUL (1776) 119^{1/2}. Eră să se înnece. DRĂGHICI, R. 73. Am păpău o chiar ca acela care s'a înneacă la mal. ALECSANDRI, T. 405. Să dau prin apă, mă tem că m'oiu înneacă. CREANGĂ, P. 237. N'ai să mă mai vezi; mă duc să mă înnece! ISPIRESCU, L. 271. S'a neceat o fald mare. JARNIK-BĂRSEANU, D. 151. S'a înneceat ori s'a spînzurat cineva. ȘEZ, II 66^{1/2}. Omul nevoias se înneacă pe uceat. ZANNE, P. II 649. Corabia cu doi cărmaci se înneacă. ib. v. 135. A i se înneacă cută corăbiiile = a fi trist (în urma unei nenorociri). Iar te-o apucă năbbădile, vere Ghîștii? Iar fi s'o înneceat corăbiiile? ALECSANDRI, I 561. # A se înnece (ca Țiganul) la mal = a strîca o treabă tocmai când ai scăpat de greu și ești la sfârșit. || (Despre un loc) A fi expus revărsării de ape. Dar cu facerea moșiei mae, la hotărnica acestor doi boteri hotărnici în urmă; dintr'aceia prîind să înneacă și nu rămîne mândărituri a treia parte (Craiova, a. 1746). IORGA, S. D. XX 332.

2° Fig. A copleși, a scălda în..., a inunda, a potopi; (complementul e setea) a stămpăra. [Sufletul] fi înnece pe tot ceaul cu suspinul și cu plînsul. KONAKI, P. 103. Ougățiile mele nădălesc grămădă asupra inimii și înneacă cu amărăciuni. MARCOVICI, C. 20^{1/2}. Scumpă Moldovă, cum te înneacă amarul greu! ALECSANDRI, P. II 116. Iji înneacă setea unti cu vin, alți cu apă rece. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Că mi-l plîng aurorile Cu toate plînsorile, De neceată inimile. TEODORESCU, P. P. 206^{1/2}. || Refl. A se cufunda, a pieri, a dispărea, a fi înghițit de o masă mare (ca o corabie de valuri); a fi uitat. Am cetit cărțile și te-soadele... [și am scris acetă letopisete]. Că să nu se înnece unti cet trecut și apoi să nu se poată ști ce s'au lucrut. LET. I 96^{1/2}. Opție muscălești se înneacă în opție turcești. DIONISIE, C. 171. Vechea zădăre se înneacă în întineric. VLAHUTA, N. 180. Rămăse nemșicat, părăd că fața și se lungise, că ochii se 'nneceau în noapte, că vîoia i se 'nnece în haos. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 109. A se înnece în datorii. TDRG.

3° (Neoblicnuit). P. ext. (trans.) A pierde (pe cineva), a nenoroci. Ne-am înneceat singuri fata. S. NĂDEDE, ap. TDRG.

[Și: (vechii și regional) neceă vb. I, înecă vb. I. | Ajective: (in)neceat (inecăt), -ă = omorît, sugrumat; strangulat, înnădușit; sufocat, (spec. despre vorba cuivă) împiedecat; mort și ucis prin cufundare în apă (în acest sens adesea substantivat), inunadat, cufundat și dispărut sub apă. (Ad I 1°) Am aflat taca neceată de urs. REV. CRIT. III 162. Carne înecată = de vită care n'a murit prin junghere. Oricine va mîncă carne de dobitoac mori... sau carne înecată, ce va fi nădușit, țară nu va hi sîngele vărsat cu hier... să nu să cumt-nece (a. 1645). GCR. I 117^{1/2}; (ad I 3°) Acest domn Constantin-vodă eră un om proa mic de stat... căldătura încrucățată și vorba lui înneceată. LET. II 419^{1/2}. Glasul ei eră înneceat de suspine. C. NEGROZZI, I 50. Înneceată de dorința de a plînge. EMINESCU, N. 75. Ghîșă se răpesc înainte..., apoi încheie ușa și grăi înneceat de spaimă... SLAVICI, N. II 77; (ad I 1°) Iară ceilalți au pierit toți, cu tăiat, cu înneceat. LET. II 430^{1/2}. Fiu-sdu... muri neceat. GCR. I 59. Un șir de mari corăbii stau înneceate 'n port. ALECSANDRI, P. II 87. Tot uitându-se la fața înneceate, trăsăturile i se păreau din ce în ce mai cunoscută. SANDU-ALDEA, SĂM. VI. 326. Spuneți să vie primarele... Spuneți am acos un om înneceat. SADOVEANU, SĂM. VI 167. Cine

moare spânzurat, Nu moare inecat, ZANNE, P. V 607; (ad II 2°) Fata de împărat, Inecată de lumină e înținat pe crivat. EMINESCU, P. 184; — (In)ne-cătôr, -oară = înnașuitor, sufocant. DICT.; — (In)neeciăciôs (ineeciăciôs), -oasă = care (te) in-neacă, produce ușor inneccarea, care și se o-prește în gât, te înnașușă, sufocant; care are un gust aspru, de par'că te strânge de gât. Poeme necicioase. MOXA, 350¹²⁸. Tusă inneeciăciôs: tussis suffocans. L.B. Fum negru și inecăciôs. ODOBESCU, II 541. Mirosul necicioș de salitră. CARAGIALE, S. 100¹²⁹. Nori de praș se înalță inneeciăciôs și orbitori. IORGA, B. 127. Pepeni... inneeciăciôs: când nu se pot înghiți lesne. PAM-FILE, A. 175. Pere inneeciăciôs:... gust dulce, săciut. ȘEZ, V 68¹³⁰, cf. H. X 395, XI 325. | Abstracte: (In)neacă (inecăr) s. f. = omorire, sugrumare, înnașuire; sufocare; (omorire prin) scufundare în apă, naufragiu, cufundarea unei corăbii; inun-dare, revărsare de ape, potopire, peiră. (Ad I 3°) Îmbucătura cea mare Se 'ngihte cu 'necare. ZANNE, P. III 580; (ad II 1°) Suferi în mare necare. DOSOFTEIU, V. S. 36. Au fost ploii grele..., cât s'a făcut multă inecare. LET. I 145¹³¹. Pământul... ar cădea... în haos de inecare. KONAKI, P. 271; — In(n)ecăt s. a. (mai ales la plural) = piere subț apă, moarte în apă; inundare. Necatul corabiet. DOSOFTEIU, V. S. 153. Au scăpat de inecate. SBIERA, P. 245¹³². Temându-se de inecate. RETE-GANUL, P. III 36; — (In)neccătôră (ineccătôră) s. f. = † sugrumare; sufocare, asfixiere, greutate de a răsuflă după o fugă mare și iute (COSTINESCU); † naufragiu; † revărsare de apă, inundare (I. GO-LESCU, C. I. 241^b). Enekkătôr = submersio. ANON. CAR. Se ferească-și sine de cumândări și de sânge și de necătôră (sugrumări N. TEST. 1648; sugrumat BIBLIA 1688) și de curete. COD. VOR. 31¹³³. Nu taste lesne... celula ce se chinătoște într-o necătôră a înmold bine. CORESI, EV. 122¹³⁴. De să va face necătôr, nu va simți. BIBLIA (1688) 381. S'au tâmplat de corabie necătôră. DOSOFTEIU, V. S. 154. Frântura și necătôră toburilor ce au venit asupra bisericii. id. ib. 37¹³⁵. De nu va face nici o inecătôră acca moară... CARAGEA, L. ap. TDRG. Stințed în pieptu-și inecătôră și leșin. PANN, E. V 41. Mai învidiu să-mi omori Frica, lipitura..., inecătôră. PĂSCULESCU, L. P. 119¹³⁶; — (In)neeciăciune (ineeciăciune) s. f. = (învechit) sufoca-re (BIANU, D. S.); potop, revărsare de ape (COSTINESCU). Inneeciăciune de piept = esuflare (BIANU, D. S.), greutate de a răsuflă, germ. Ekklemung (POLIZEU). Se consultă ce fel ar putea face. Și prin ce mijloace Stăvilă ar pune L'acea ineciăciune. ALEXANDRESCU, M. 389. Fostul căpitân pătîmed de un fel de ineciăciune [= astmă?]. CONV. LIT. XLIV, vol. I 310. În înșipea noștă auzi... oăte v'o ineciăciune de bou șiță și fâșce la juo. IPIESCU, O. 154. | Postverbal: Innece (Inee) s. a. [Plur. (In)neccuri] = piere, moarte prin cufundare în apă s. strangulare; sufocare; ploaie mare, pu-holul (PAMFILE, VĂZD. 109), revărsare de apă multă, inundație. Inneccul Turcilor în Dunăre. SBIERA, F. 5. Și zi, te înșori, tăcută, luase cuvântul Vlad, cu înnecc în glas. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. Îți mai aduci aminte de goșopăria ce-o aveam înnaite de inecul Badalanului? DUNĂREANU, CH. 69. Curând or să fie Inecuri mari în lume. ȘEZ, III, 105¹³⁷. Inecul se vestește cumplit. CHRIS-TESCU, CONV. LIT. XLIII, 920. Strigătoarele vor să nădoțacăz inecăciune asupra lumii. PAMFILE, DUS. 191. Primejdie de inec. PAMFILE, S. T. 58. | In-știu m e n t a l: (In)neccătôră s. f. plur. (Pesc.) = lațuri groase ce se leagă de parii arșilor; grinzile groase de salcie s. de stajor de la arși, pe care se fixează lesile de ostrețe. Cf. ANTIPA, P. 602 și 612.]

— Din lat. *necc*, -are, compus mai târziu cu

pref. in-. «Sensul fundamental [al verbului latin]

eră, pe cât se pare: a ucide pe cineva fără între-buințarea armelor: *famee necare aliquem* (Cic. Caes.) și aceasta se adevărește prin legătura etimo-logică în *neccare*. La Grigore din Tours cuvântul are de obicei înțelesul lui *vertränken*... Că această accepțiune nu era individuală la Grigore din Tours o dovedește fr. *noyers*. (Wölflin în *Archiv f. lat. Lex.* VII 277). În toate limbile romanice cuvântul are înțelesul mai nou al fr. *noyers*; numai în românește s'a păstrat și sensul vechiu de subț I (la Megleniți nec însemnează și omor, sugrum); la Aro-mâni numai *noyers*. «De observat că aceste două înțelesuri pe care le are în românește se regăsesc în forme verbale din familia limbilor balcanice, ca alb. *mbiti*, n.-grec. *mbiyo*, bulg. *davija* și sârb. *ytaviti* și se poate ca în aceste forme dublul înțeles să se fi transmis din cuvântul românesc, într-o epocă veche (Candrea-Densusianu, *Diej. etim.* No. 1262).

INNECĂCIÔȘ, -OĂȘĂ adj. }
INNECĂCIUNE s. f. } v. Inneccă.

INNECĂJI vb. IV^a v. neccăji.

INNECĂTOARE s. f. plur. (Pesc.) }
INNECĂTÔRĂ s. f. } v. inneccă.

INNEGREALĂ s. f. v. innegri.

INNEGRI vb. IV^a 1°. Prindeu cu colorer qqch. cu noir; rendre noir, noircir, brunir, foncer, hâler, (s')assombrir, (s')obscurcir; devenir basané; salir. 2°. Parler mal de quelqu'un, noircir, dénigrer, diffamer, calomnier. 3°. (Se) noircir, brunir, foncer, devenir noir.

I 1°. Trans. A face ca ceva să fie s. să pară negru (p. ext. obscur, sumbru), a văpsi un lucru în s. cu negru (cf. cerni); p. ext. a întu-neccă; spec. (despre soare, vânt etc.) a părți; (despre rufe) a murdări, nelăuți (LB.) I-au înegrit tot trupul. MAG. IST. IV 109¹³⁸. Vânturile m'au negrit. CANTEMIR, IST. 262. Norii ce ne-greșe vădudul. ANTIM, PR. 44. Fungina ne-greșe când te atinși de ea. C. NEGRUZZI, II 221¹³⁹. Inegritul tot orizontul cu-a lor zeci de mii de acuturi... EMINESCU, P. 239. Se neccăji și țerace cereșul tot — înegri bine, ca să nu se mat poată cifl. VLAHUTĂ, ap. TDRG. Cu goșoji de tuță nu se 'negreșe sprâncele. BARONCI, L. 58¹⁴⁰. Su-manul alb se poate înegri, iar cel negru nu se poate albă. ZANNE, P. III 388. Va s'o înegrească din albă, va și mândi albă să adăbă: despre cei ce voese foloasele unei afaceri, dar nu și neajun-surile ei. ib. V 339. M'a înegrit vântul și soarele. Se înegreșe rufe. | (R e f l.) A se face s. a pără negru (cf. a se cerni), p. ext. a se face ol-șcur, sumbru (cf. a se întu-neccă); spec. [despre piele] a se părți (din cauza soarelui, vântului); (despre rufe) a se murdări, a se face ne-gre, a se nelăuți (LB.). *Negreșku-mă* = nigresco. ANON. CAR. Seară fiind, grăși: sentu e, negrește-se cerul. TETRAEV. (1574) 227. Cu cea mai mare repețiune se droșește, se înegreșe [orzu]. I. IONESCU, C. 131. Fuța voastră să se negrească ca cărbunice. C. NEGRUZZI, C. I 233. Pelița ochi-lor lui... se înegri și nu mai edăză tunica. EMI-NESCU, N. 26. Cămeșuica-ți s'a negri. MARIAN, I. 127. Pânzele ce nu albească, Ci la soare s'o ne-grească. ALECSANDRI, P. P. 135¹⁴¹. Soarele s'o înegri, ib. 250¹⁴². Am o mândră ca ș'o cruce... Prețe zi se prea 'nclăștre, Și, biata, prea se 'negrește! JARNIK-BĂRSEANU, D. 425. Mă negriți cu cer-neala. RETEGANUL, TR. 148¹⁴³.

2°. (Fig.) A descrie în colorii negre, a vorhi rău despre ceva, a vorbi (de) rău pe cineva, a denigră, cf. a ponegri, a încondeia, a

ășeză pe cinevă (la cinevă), calomniă, defăimă, huli. *Negrec* = denigr. ANON. CAR. *Au negrit pe Antonie-vođă că nu e harnic de a domni*. ȘINCAI, HR. III 106/17. *A căruia memorie ei se vor ști a o înnegră di tor putea*. BĂLCESCU, M. P. 406. *Cu vorba m'au înnegrit*. TEODORESCU, P. P. 317b. *Innegrind pe altu', nu te albești pe tine; dacă alții sânt răi, nu te face aceasta pe tine mai de treabă*. ZANNE, P. V 339.

II. Intrans. A se face, a deveni s. a. părea negru, p. ext. a se face obscur, a se întuneca. *Apa den ceru...* Îndăbește și *negrește*, rușoțe și *moarăște*, îndulcește și *amărăște*. CORESI, ap. IEM. 1023/11. *Nu numai ce negrită, ce și gurile îi se strămbară*. DOSOFTEIU, V. S. 148. *Inecri Prutul îndată de căciule și de morți*. BELDIMAN, TR. 380. *Abă noaptea înnegrește și vroiuri zori să se ivească*. KONAKI, P. 103. *Și luna înnegrește și ceru' necet se pleacă*. EMINESCU, P. 208. *Merșean împărățoai, ne adăposteam prin tufele care înnegrau ței și colu prin pădăi*. SADOVEANU, LUC. III 232. *În depărtare se zărea o pădure ce înnegră cu o surioșă pată de păcură*. SANDU, SĂM. VI 445. *Acum stă în foajă un țir de înălțimi înnegră de brazi*. IORGA, B. 127. *Bușuiciul a 'negrit*, Roemariu-a 'ngălbitit. ALECSANDRI, P. P. 284b. *De nu veți spune drept, Pânzele să vă negrească*. OUGLEA-VĂLSAN, R. S. 55. *Văză cam depărtitor înaintea sa ceră înnegrind*. SBIERA, P. 227/10. *GOROIEI C. 30. Am un bou roșu: Unde poște, înnegrește (Focul)*. id. ib. 153. *Am negrit cu cerneala*.

[Și: *inegrit* vb. IVA; *negr* vb. IVa.] Adjectiv: *inegrit* (negrit, cu negativul ne(in)negrit), -ă adj. = făcut negru; văpsit (cu) negru; calomniat, ponegrit. *Cricășul alcargă pe câmpul înnegrit*. ALECSANDRI, P. III 3. *Inegrit de dânsul, scrisorile mele falsifică, doșile, acușesse* I. NEGRUZZI, V 281; — (in)negritor, -oare = care înnegrește; (substantiv) *Negritor* = denigrator, tinctur. ANON. CAR. [Abstract: (in)negrire (negrire), (in)negrit (negrit) s. a., (in)negritură (negritură), (in)negrăală s. f. = acțiunea colorării în negru. Cf. MARIAN, CR. 52. *La întornul unei ardături ste poși mulfămi numai cu o zgărictură, o cufureală, ori o înnegrăală, lucru ce nu se poate țeri la aratul obșnuit*. PAMFILE, A. 55. *Te-a curățat de toate... funingiturile... de toate negriturile* (Descătec). MAT. FOLC. 1556. Cf. *negrăală*.]

— Din lat. *nigresco*, *-ire (pentru *nigrescere*), idem, compus mai târziu cu pref. in-. Cf. ponegrit.

INNEGRITURĂ s. f. v. Innegru.

INNEGRĂ vb. I(a). 1°. (Se) *charger de brume, de brouillard*; (s')*embrumer, se couvrir*. 2°. (S')*assombrir, (s')altăstrer*.

1°. Trans. A acoperi cu negură. *Aburii înălțându-se de pe apă, începeau a înnegră orizontele amurgii*. ODOBESCU, III 96/13. | Refl. A se acoperi cu negură, a cădea, a se ivi, a se îngrămădi negura (cf. încețoșă); (neobicinuit) a se prefăce în negură. *În aer se'negură turburii aburi*. COȘBUC, A. 140/10.

2°. Fig. Trans. și refl. A se întuneca (la față), a (se) posomorî. *Singular nor care înnegră astă viață lădă fu peate doi ani...* moartea buncăci. C. NEGRUZZI, I. 110. *Toci, măciuca mea, Nu mă 'negrură, Că te-oiu blăstăma*. ȘEZ, II 83/10.

[Prez. ind. *înnegru* și *înnegru*; | Și: *inegră* vb. I(a); *negră* vb. I(a).] Adjectiv: *in(n)negră* (negră), -ă adj. = acoperit de negură s. ceață, întunecat, posomorît. *Împăratul...* de mână *negră* să turbă. DOSOFTEIU, V. S. 168/1. *O lună...* înnegrăută cu toată, încât obă se vedea. PANN, E. II 47. *Viața-mă negură* lu poși s'o faci senină. C. NEGRUZZI, II 21/17. *Abăstrăta înnegrăută a cerului*. ODOBESCU, III 195/11. | Abstract:

in(n)negrăre (negrăre) s. f. = acțiunea de a (se) înnegră; posomorîre, întărire, amarăciune. *E un poet care vorbește în versurile lui clinești, când își plânge apă de bădări înnegrărea și străndăta*. IORGA, L. XVIII 51.]

— Derivat din *negră*, cu pref. in-.

INNEGRĂTORI vb. IV^a v. *negrători*.

INNEMERI vb. IV^a v. *nemeri*.

INNEMURI vb. IV^a refl. *S'apparenter*. — (Mold. și Bucov.) A se face, a ajunge, a fi neam, rudă, cîmote cu cinevă, a se înrudi. [Și: *inemuri* vb. IV^a, *nemuri* vb. IV^a. *Găsi* că măciuca se nemurește cu boterul (Zorlen, jud. Tutova). ION CR. II 35. *Hai să ne 'necurim!* Să ne nemurim: *Tu ai fată, cu fecior*. MARIAN, N. A. 364. | A d-jectiv: *in(n)emurit* (nemurit), -ă = înrudit. *Tot cam apă umbă și celălalt nemuri, care nu sînt în prima linie înnemurite cu cel repausat*, id. I. 401; cf. 400; N. A. 268, 565. *Cu unti din ei eram înnemurit*. SBIERA, F. 344. | Abstract: (in)nemurire s. f., *nemuri* (re) s. f., *nemură* s. f. = înrudire, rubedenie. *Legăturile înemurii*. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. *Nemuria dintre familia noastră și duduca Zoia*, id. ib. [Din figm.] *care de care-i strigă...* *Aoleu, neicușule, finușule!* și *apă mai departe cu nemurelele*. SEVASTOS, ap. TDRG.]

— Derivat din *neam* (plur. *neamuri*), cu pref. in.

INNEMURI vb. IV^a. *Immortaliser*. — (Literar; rar și învechit) A face nemuritor, a immortaliza. *Concertu-i l-au înnemurit*. ALECSANDRI, P. III 528. — Din in- + ne- + muri (decalcat după fr. *immortaliser*).

INNEOĂ † vb. I refl. *Se couvrir de neige*. — A se acoperi de nea, a se înzăpezi, cf. omăi, nămei, iroieni. *Când împarte de cer împărații spr'inas, înneoase* (= neoșă = se vor hurni; zăpădeaște-se cor; = omăi = se va cor; omăia = să - vor dos; in *Selmon*. PSAL. SCH. 201. [Și: *neoșă* † vb. I^a.]

— Derivat din *nea*, cu pref. in-.

INNETEZITOARE s. f. (Zid.) v. *netezi*.

INNEMERI vb. IV^a v. *nimeri*.

INNEMICI vb. IV^a v. *nimici*.

INNISIPĂ vb. I refl. (Mar.) 1° *Échouer, se mettre à la côte*. 2° *S'ensabler*.

1°. (Despre un vas plutitor) A se înțepeți în nisip, a da de nisip, a da de fund, cf. împotmoli, înnemoli. *Vaporul englez «Caledonia» s'a înnisipat în Canalul de Suez*, TDRG.

2°. A se umplea de nisip; s.pec. (despre un râu, un golf etc.) a se înfundă cu nisip și a nu mai fi navigabil, cf. înnemoli.

[Și: *inispă* vb. I; *in(n)isipi* vb. IV^a.] Abstract: *in(n)isipăre* (in(n)isipire) s. f. = împotmoli; înfundare cu nisip. *Înnisipărea a înfundat atâtea golfuri*. CONV. LIT. XLIII 383. | Adjectiv: *in(n)isipat* (in(n)isipit), -ă = împotmolit în nisip; acoperit cu nisip. *Înnisipăte, țesputățele orumuri*. O. MURNU.]

— Derivat din *nisip* cu pref. in- (după fr. *s'ensabler*).

INNOBILĂ vb. I^a. *Anoblir, ennoblir*. — A face nobil, a da (unei persoane s. unui lucru) (un titlu de) nobletă, demnitate, onoare, strălucire. *MARCOVICI, D. 125. Să vezi cum înoblează ei ceea ce spunc*. C. NEGRUZZI, III 54. *Titul de creștin...* ce... *înoblează coroaia lor*. [Și: *inobilă* vb. I^a, *inobilă* vb. I^a; (grafic) *inobilă* vb. I^a; *inobilii* vb. IV^a; —

(prin Ardeal) **innobilită** vb. I^a. | Adjectiv: **innobilită** (innobilit), -ă = făcut nobil, căruia i s'a dat (un titlu de) nobilită, demnitate, onoare, strălucire. | Abstract: **innobiliere** s. f. | **innobilire** (innobilit) s. a. = acțiunea de a innobilă.]

— N. după fr.

INNOBILĂ vb. IV^a }
INNOBILITĂ vb. I^a } v. **innobilă**.

INNOC — v. **INOC** —

INNODĂ vb. I. 1^a. Nouer, faire un nœud. 2^a. Nouer, attacher, lier; (s')attacher, (se) lier, (s')allier. 3^a. Se nouer. 4^a. Improviser. 5^a. Entamer des relations galantes. 6^a. S'accoupler (en parlant des chiens).

1^a. Trans. (Complementul e așa, firul, sfoara, funia etc.) A face nod la capătul așei, ca să poți coase, (mai ales) ca așa, firul etc. să nu se destrame s. să țină mai bine. **Enod** = nodum facio. ANON. CAR. Biciul să ți-l fi 'nodat! DOINE, 299. **Innodă** așa înaintea de a începe să coși! **Ai înodat funia prea strâns, de n'o mai pot desnodă.** [(Complementul e nodul; figură etimologică) A face nod. Ce nod cu pura se înnodă? (Cununa). GOROVOL. C. 121. | (Abstr.) Cum înori, așa dămori; după lucru și rezultatul. ZANNE, P. V. 339.

2^a. Trans. A lega fixând cu un nod (ca să țină legătura mai bine) **Enod** = ligo. ANON. CAR. **Prăfăcându-se că îl caudă în cap, îl înnodă două vife de păr, fără să țieie el.** INSPIRESCU, L. 381. **Ochiturile se împleacă cu suveicuța de lemn...** Cu suveicuța tot înnodă așa pe un băț rotund. SEZ. IV. 113^{1/2}. Când se învâște pânza pe sul, se înnodă a pană de găină. ib. III 50^{1/2}. **Sfoara'n nodă cu 'nodot, Ca arcuani O'nodă și ca lanțul O'făc.** TEODORESCU, P. P. 540b. **Măndro, lasă calu'n frâu și noadă-mi puștial briu.** MARIAN, NU. 261. **La ascultă-mă, măi fraie, Înnodă-mi cămăga'n spate.** SEZ. I 85^{1/2}. **Are negră mustăcioară, Mustăcioară ca de rac, De n'o'nodă după cap.** ib. 108^{1/2}. || Fig. Trans. și refl. A (se) împraună, a (se) uni, a (se) lega, a (se) împărechea, a (se) încârdăși. **La o iuboste și la o dragoste a le înclăță și a le înnodă se nevoiaște.** CANTEMIR, IST. 109. **Gofii...** înnodându-se cu Sarmatei... nu înclăță... P. MAIOR, IST. 31. Sus pe răsunrele Două păsărele Oarță mi-se ceartă, Vorbesc și înnodă. TEODORESCU, P. P. 457. **Fata pân' e mărită, Zile negre vei nodă;** căci fețele se mărită anevoie. ZANNE, P. II 126. (Fig.) **Dour și cu am fost tânăr, dar când mă înclăcă, să fi fost cel mai mare cratu și tot i se înnodă tusa'n gât.** CONTEMPORANUL, VI. vol. II. # A se înnodă la vorbă (s. la ceartă) = a se certă. ZANNE, P. I 662. **Dacă ajung la un râu mare, Iar la vorbă se înnodă (= se înnodă).** PANN, SEZ. II 42. Nu se înnodă la ceartă ca moșicul. id. p. v. I 169.

3^a. Refl. A se încurcă (producându-se fără voie un nod). **Lă s'au înodat înestinele fiindcă s'au îmbușat.** C. PETRESCU, I. II 58. **Mi s'au înodat firele.**

4^a. Trans. (Familiar) A improviza, a închipui, a înclăbăra ceva. Simion înnodă o lăturghie ca cai de ca. VLĂHUȚĂ, ap. TDRG.

5^a. Refl. A se înnodă cu cineva = a începe relații de dragoste, a se înnoda, a se îngurui. **Am văzut frumusețe străină și ne-am înnodat în dragoste.** MARGĂRITARE (a. 1746), ap. TDRG.

6^a. Refl. (Despre câni) A se încâlță.

[S]: nodă vb. I^a, LB. (Scris și rostit și): înodă vb. I | Abstracte: in(n)odare s. f.; in(n)odată s. a. = acțiunea de a înnodă. De-a in(n)odăteala, numele unui joc de copii. H. V. 390; — In(n)odătură s. f. =

înodare; nod, lucru înnodat. **Ochii rândului de dinainte sunt legați de a pânzei de dinapoi prin înnodăturile unei alte așe.** SEZ. IV. 114^{1/2}. **Cele mai tari înnodături mai lemne se rup;** cea mai mare dragoste îndată se pierde. ZANNE, P. V. 340. | Adjectiv: in(n)odată (cu negativul ne(in)nodată) -ă = care are nod, care este legat cu nod; legat, unit, împreună. **Ennodat** = ligatus. ANON. CAR. **Orice înnodat s'ar părea, a dezlegă nu mă voiu să.** CANTEMIR, IST. 88. **Dot bălăurei De coade 'nodăși.** SEZ. I 113^{3/4}. cf. (din coadă'n nodăși) MATESCU, B. 19. (Cu diminutivul, în ghicitori) **innodăței, -eă** adj. **Șervețel înnodățel...** (= Gândul) PĂSCULESCU, L. P. 83.

— Derivat din lat. (in)no, -are, idem; cf. desnodă.

INNODĂTURĂ s. f. v. **innodă**.

INNODURĂ vb. I^a (Tes.) **Attacher les fils de la chaîne au bout de la trame.** — A împreună firele unei urzeli nouă de uricoul vechiu. TDRG. — Derivat din nod (plur. noduri), cu pref. in-. Cf. înnodă, nodorar.

INNOI vb. IV^a. 1^a. **Renouveler, mettre à neuf. Réparer. Replanter.** 2^a. (Se) renouveler, ressusciter, régénérer, rajouter. 3^a. Recommencer, renouveler, répéter. 4^a. Innover, arriver (du nouveau). 5^a. Restaurer, consacrer, reconstruire (une église). 6^a. Renouveler (sa garde-robe).

1^a. Trans. și refl. A (se) face ceva din nou s. a (se) face nou (înlocuind-u-se s. reparând-u-se) cele vechi s. stricate; a ajunge din vechiu (uzat) nou, a aduce ceva în starea de nouitate de mai înainte. **Enoesc** = innovo. ANON. CAR. **Și ale pământului toate se vor înoi.** CORESI, EV. 27^{1/2}. **Cel ce să va apucă de vro vie streină sau de vro casă puștială să le înnoiesc...** PRAV. MOLD. 29. **Carole e omul ce au zidit casa noao și nu o au înnoit!** BIBLIA (1688) 140^{1/2}. **Să se înnoiesc morile.** MARIAN, NU. 757. || A refăce, a restabili, a drege, a repara. **Teofii...** păzi de noi oca spărtură de cetaie. MOXA, 386^{1/2}. A înnoi o casă = a o repara. COSTINESCU. || A împropăta, a regenera; a planta din nou. **Mărcinut...** den rădăcină-r zmulseră și notră pământul fentit. id. 381^{1/2}. A înnoi o vie = (germ.) dinen Weinberg neu anpflanzen. BĂRCIANU.

2^a. Fig. Trans. și refl. (Complementul este puterea, linereța etc.) A (se) refăce, a (se) regenera, a (se) întări. **Puterile ni se vor înnoi.** CANTEMIR, IST. 100. **Not-se-va (re)no va bitur!**... tineretele tale. CORESI, ps. 279. **Și-l sănătoșe de-l înnoi.** DOSOFTEIU, V. S. 7. **Cu cât să strică omul nostru cel denafară, cu atât să înnoiașe cel din lontra.** VARLAAM, C. 83. **Fiind cu învechii...** Dumnezeu... m'au înnoit. MINEIUL (1776) 75^{1/2}. **Prea scumpe aduceri aminte, Prin voi al meu suflet ființa-mi noește.** I. VĂCĂRESCU, P. 83^{1/2}. **Desfătări...** care înnoesc pe tot minutul ființa lor. MARCOVICI, C. 60. A înnoi o durere trecută = a deschide o rană (sufletească) închisă. PONTBRIANT. **Dragostea să se 'noiesc.** BIBICESCU, P. P. 65. || A redă vechea faimă, a da din nou prestigiu. **Va înoi busul nume a tădăne-ada.** LET. I 174^{1/2}. | A înnoi slugile = a angaja slugi nouă. POLIUI.

3^a. Trans. și refl. A (se) începe din nou ceva, a (se) repeta. **Durerea mea noi-se.** CORESI, ps. 102. **Innoită minuna bătrând.** DOSOFTEIU, V. S. 178. **Să zdrute mâna împărătilui, să-și înnoiesc domnia.** MAG. IST. I 352^{1/2}. **Iar per care va dăru D-zeu a fi Domn...** [și] rog... să aibă a cinști și a noi... ocașă legătură. ib. 124^{1/2}. **Temându-se nu cumvă să înnoiesc țarăș deprinderea acestui rău dar.** DRĂGHICI, R. 247. **Toate acestea înnoesc spaima Tofianei.** BELDIMAN, N. P. II 4. **Primești a-ți înoi mărturiirile cu mâna pe Evanghelie!** C. NEGRUZZI, III 341^{1/2}.

4. Refl. A se înfămplă ceva nou, a avea loc un eveniment nou. *Jar de acelu ce s'a mai înnoi la vrecat 7245... s'a scris la rândul său. LET. II 432¹. Într'ocât an ce au dădui nemici nu s'au înnoi. ib. III 102^{1/2}.*

5. (Despre o clădire) Trans. (Refl. = pasiv) A renova, a repara; † spec. (despre o biserică, tradus după grec. *επισκευή* dinnoesc, sfințesc, din *καρσ* nou), a sfinți, a târnosi (după o restaurare). Și înnoi (: *επισκευή*) casa lui *Dumnezeu împăratul. BIBLIA (1688)*, ap. TDRG. [Biserica] curând să va înnoi. *MINEIUL (1776) 145¹*. *Ioan Antoni Ruset Voceod, ce au înnoi pe sfeti Neculai, în Iași cu zid. URICARIUL XV 6^{1/2}.*

6. Trans. și refl. (compl. e îmbrăcămintea s. omul care o poartă) A-și cumpără haine nouă, a se îmbrăca cu ceva nou. A *cutreiera toate prădățiile din oraj, ca să se înnoaie de sărbători. R. ROSETTI*, ap. TDRG. Când ai noie pe unghii, ai să te înnoiești cu ceva. *SEZ. II 67^{1/2}*. Să nu cărpim, că nu putem tot să ne înoinm. *ZANNE*, p. V 138. *Înnoiește-ți hainele! | A se înnoi cu haine = a îmbrăca, a-și face haine nouă. POLIZU.*

[Rostit și scris și: înoi vb. IVa; noi vb. IVa. Noiesc = innovo. ANON. CAR. | Abstracte: înnoiere s. f. = acțiunea de a înnoi; refacere, restabilire, reparare, regenerare, înlocuire; repetare, inovație, restaurare, † sfințire, † târnosire. Și eu însumi *episcopu sânt lucrând împreună la caale de afară zidiri de D[eu]m[ne]zei bisericai, înnoi, aduceri de lumini. BIBLIA (1688) pr. 9^{1/2}*. Și se făceau atunci înnoirile (: gr. *επισκευή*) în Ierusalim, ib., ap. TDRG. Au primit răstăgrire de bună-vote spre înnoirea noastră. *MINEIUL (1776) 119^{1/2}*. Au adus ală înnoire (= schimbare) domniilor. *LET. II 418^{1/2}*. Acestă cupetare (-a pricinuit înnoire la fapta sa cea bună. BELDIMAN, N. P. I 173. Înnoirile (= inovații) ce se fac în obiceiuri pornesc din oraje. A. LAMBRIOR, ap. DDRF. Printre pricipită prefacere... se îngrădădesc înnoirile unele peste altele. BRĂTESCU-VOINESTI, L. D. 237. — înnoioi s. a. = înnoie; — înnoioitoră s. f. înnoie, inovație, restaurare, reparație, târnosire, înnoire (despre o domnie) schimbare. Înnoitori = innovații. ANON. CAR. Peaceră cu svintele lui noștii înnoitura (= târnosirea) acii s[unt] înnoie seoricii. DOSOFTEIU, V. S. 101¹. Și firea neamului lacomă la înnoitură. *LET. I 316¹*. Dintru acea mazile dentău a Ducă-Vodă s'au lămpiat trei înnoitori de domni. MIRON COSTIN, ap. TDRG. În biserică episcopescă... am aflat multe înnoituri (= inovații) în sens romanocatic. SBIERA, p. 128. Înnoitura păcii. MIRON COSTIN, ap. DDRF. | Adjective: înnoioit (cu negativ neînnoioit), -ă = făcut din nou, restabilit, restaurat, renovat, schimbat, primenit, inovat. Așternutul [viteilor] trebuie să fie totdeauna foarte îmbelșugut... și des înnoi. I. IONESCU, c. 3. Unele din aceste familii s'au stăna, iar altele au fost înnoite de oameni veniți din Ardeal. POPOVICI-KIRILEANU, v. 28; — înnoioitor, -oare adj. și subst. = (cel) care înnoiește, inovator. Te-ai arătat înnoitorul dumnezeulescilor mormădi. *BIBLIA (1688) 7 pr. 48*. Iară cetea numești au fost înnoitori și în veci stăruitori. CANTEMIR, IST. 76.]

— Derivat din nou, cu pref. in-. Cf. reînnoi.

ÎNNOITURĂ s. f. v. înnoi.

ÎNNOMOLI vb. IV^a 1^a. *Embouber, envaser, 2^a. S'embouber. S'enfoncer.*

1^a. Trans. A umplea de nomol; p. ext. a umplea de profund (aestru, aluviune) cf. înnooi, înglodă, întina. *Două răpe... aduc prundiți în vale, unde nămoiește cașe sădientor. I. IONESCU, p. 386. Nătru mare mi-o veni, Temnița mi-a nămolit. MAT. FOLC. 147. | Refl. A se umplea de nomol; spec. (despre bălți și râuri) a se*

împotmoli, cf. înnoisipi. Ca să nu se nămoiească bălțile. URICARIUL, XVI 229. *Heleșteu sec curgând, s'a nămolit. ALEXANDRESCU, M. 277.*

2^a. Refl. (Despre oameni, animale, căruțe) A intra și a se înglodă în nomol (fără a mai putea ieși), a se împotmoli, a se înglodă. *Iară se nămoiește. FUNDESCU, L. P. 72^{1/2}. Dete druma unui vîfel de se înnoim în potmol. SEZ. IX 114. Cine nu va să se nămoiească De noroiu să se păcească. ZANNE, P. I 226. (Despre vase plutitoare) *Corabia s'a nămolit. cf. COSTINESCU, # A se nămolii ca finul Domnului, se zice când cineva a intrat într'un nămol adânc. ib. IV 361. | Fig. A se înglodă în datorii, a intra într'o afacere rea, din care nu mai poți ieși.**

[Și: (1)nomoli, în(n)ămoli, nămoli vb. IV^a. | Abstracte: în(n)omolire, în(n)ămolire, nămolire, nomolire s. f. = acțiunea de a se înnomoli, cf. împotmoliere, înglodare. Golim... cărările munților expunem... înămolirei... vâle și cămpitii noastre. IONESCU, p. 71. | A djectiv: în(n)omolit (în(n)ămolit, nomolit, nămolit), -ă = înglodat în nămol, plin de nomol. Stau Tătarii jos trântiți, Vezi, ca bușteni pârșii, Ca bivoliți (tip. bivoliți) nămoliti. PĂSCULESCU, L. P. 223. [Fig. [Vad sănătatea și frumusețea neamului] în scriba stricăturiilor înnomolite. PISCULESCU, O. 1.] — Derivat din nomol, cu pref. in-.

ÎNNÔTRU † adv. v. înăuntru.

ÎNNOPTĂ vb. I^a 1^a. *Tomber (en parlant de la nuit), faire nuit. 2^a. Passer la nuit. 3^a. Être surpris par la nuit, s'anuit. 4^a. Pionger dans l'eau.*

1^a. Unipers. (intrans. fără subiect precis s. mai rar cu subiectul vremea) A se face noapte, întunerec, a se întuneca. Căci ce va vrea să fure... să va acunească undeva la vreu loc, până va înnoptă. PRAV. 105. Cum au înnoptat la două, trei ceasuri de noapte... *LET. II 354^{1/2}*. Înnoptând, de nu s'au mai edrut... *ib. III 68^{1/2}*. După ce va înnoptă vremea, să aprindem focuri multe. HERODOT, 2:50^{1/2}. *Romil... încă până a nu înnoptă... BELDIMAN, N. P. I 92. Îndată ce noptă, Amândoi i s'ardă. C. NEGREZUȚI, I. 188. Când a înnoptă de tot... oiu sări pe ferăstrăi. ALEXANDRI, T. 1184. Liniștea-acum deplină și-a noptal. COȘBUC, B. 6. Și merge el și merge, până ce înnoptăză bine. CREANGĂ, p. 198. Înserază și înnoptăză, se zice la cei care sânt înceți la orice treabă. ZANNE, P. I 39. Până să-ți vorbească, înserază și înnoptăză *ib. II 839. | (Mai rar) Refl. Începe să se înnopteze = să se facă noapte, să se întunerec.**

2^a. Intrans. A-și prinde pe cineva noaptea într'un loc și a rămâne acolo peste noapte, a petrece noaptea undeva. Înnoptez pînă răpăști, pînă răpi, pînă ponoară. KONAKI, p. 103. Vai de mine, moș Nichifor, acum să înnoptăm în pădure! CREANGĂ, p. 124. Pornind de-aci mai depurte spre casă, au înnoptat pe drum. SBIERA, p. 197. Unde seara vom noptă. HODOȘ, P. P. 82^{1/2}. Într'o seară s'a nămolit pe la noi d'a înnoptat. TEODORESCU, P. P. 116^{1/2}. Să înnopteze într'un sat. *SEZ. I 263^{1/2}*. (Complinit prin adverbialul «noaptea») Cumuș înnoptam pe mare noaptea țur'noaptea pârșii, să feace turbureală în mare. DOSOFTEIU, V. S. 152.

3^a. Intrans. A-și surprinde, a-și apuca pe cineva noaptea (pe drum), cu ceva determinat. LB. COSTINESCU, POLIZU. Am înnoptat pe cale. LB.

4^a. P. anal. Trans. și refl. A (se) băga în capul în apă, a (se) confundă, a se corii în apă (de bună voie, fără a se îneca). Nu mă înnoptă cu capu 'n apă (Săiște). Com. A. BANGIU, VICIU, GL. [Prez. indic.: înnoptează, rar (Transilv.) înnoptă LB., BĂRCIANU. | Scris și rostit și: înopăt vb. I^a, noptă vb. I^a. | Abstracte: în(n)opțare

s. f. = căderea nopții, faptul că pe cineva îl apucă noaptea; - **in(n)optat** s. a. = înnoptare, întunecare; rămânere, mas peste noapte (undeve). *Și-ă apucă înoptatul taman în satul cismarului*, ȘEZ. IX 66. Loc. adv. **De cu in(n)optatele** = îndată ce s'a înnoptat, s'a întunecat. *Bănuț numai decît cî trebuie să fie treau elec fugit de cu înoptatele*, CHRISTESCU, CONV. LIT. XLV 373. **Pe in(n)optat** s. pe **in(n)optate** (DDRF.) = pe vremea cînd înnopteză, cînd se întunecă de noapte. *El mi s'a scutit Noaptea pe'noptat*, TEODORESCU, P. P. 444. *A scord pe înoptat*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 144. | **Adjectiv: in(n)optat**, -ă = din timpul cînd s'a întunecat de noapte; (fig. posomorit, închis, umbrat, sumbru. *Ceasu' acestu'... e precu'noptat*, PANN, E. I 39. *Suflet înoptat și trist*, VLĂHUȚA, P. 62. [A d verb] În timpul nopții, noaptea lăzriu. *Am sosit înnoptat* = noaptea. **LB. Ce călăți apă înoptat pe la casele creștinilor?** ODOBESCU, I 68₁.] — Derivat din **noapte**, cu pref. **in-**.

INNORĂ vb. [(a). 1°. *Faire sombre*. 2°. *Se couvrir*, se voiler, s'obscurcir. 3°. *Obscurcir*, *assombrir*.

1°. Unipers. (intrans., fără subiect precis) A se acoperi (cerul) de nori, fig. a se întuneca. *Rău e urtlu la coadă: Intră'n casă, întunecază. Iese-afară, înorează*, BIBICESCU, P. P. 202. | **Reflexiv** **Incepă a se innoră**. **RETEGANUL**, P. I 19. | (Complint) **Se innoră a ploaie**, DDRF.

2°. Unipers. (Intrans. și refl. Subiectul: vremea, cerul, mai rar epulbera, stîna, ș. a.) A se întuneca din cauza norilor, a se acoperi cu nori, a lua forma unor nori (cf. **involbură**), a se ascunde, a intra în nori. *Cerul cu noroada*, DOSOFTEIU, V. S. 110. *Cînd nu pînăști, cerul nourează*, LET. II 425₁. *S'a văzut fără de veste o pulbere înorând*, PANN, E. I 39. *Nu știu, luna-nourat*, Ori puica s'a supărat? SEVASTOS, C. 27₁₂. | **Reflexiv**. *Iar de dreptă ce eră, Soarele ze noroada*, ALECSANDRI, P. P. 313₂.

3°. Trans. A acoperi (cu) cu nori, a întuneca, fig. a intrista, a posomori. *Săgețile upoare Nourează mîndrul soare*, ALECSANDRI, P. I 16. *Da ce-i asta, Calutene? Că d'altăda lungă vreme Ceru' nu l-ai noureat, Și pînăntu s'a uscat (Vădeni, în Brăila)*, GRAIU, II 245. *Accea care trista-mi vieșt' nourează...* C. NEGRUZZI, II 21₁. | † (Neobscinuit; complementul e «norul») A trimite. *Cînd voiu noară noor pre pînăntu...* BIBLIA (1698), ap. TDRG.

[**Prez. ind. înorează și innoră**.] **Și: înoră, innoră, nouă, nouă, nouă** vb. 1°. | **Abstract: in(n)orare, (in)nourare** s. f. = faptul de a se acoperi de nori, întunecarea cerului din cauza norilor; **in(n)orat, (in)nourat** = înnoare. | **Adjectiv: in(n)orat, (in)nourat** (cu negativ **nelin(n)orat** (**in(n)ourat**), -ă = acoperit, plin de nori, întunecat; (fig.) sumbru, posomorit, trist. *Potentie faorate... ale Scoției*, ODOBESCU, III 130₁₂. *Nu-mi place, amice, a-mi repurăi mîntca cădră momentu'... înorate ale trecutului*, id. ib. 96₁₂. *Fata umblă cu fruntea înorată*, id. ib. 205₁. *Pe cea vale noureată* *Vise o fiară'necororată* (Corabia), ALECSANDRI, P. P. 393. *Goroveli*, C. 100. *Cumu-i cerul înorat...* JARNIK-BĂRSEANU, D. [A d verb] *Iar dacă afară e înorat...* (= e noor, e vremea înnoată). **MARIAN**, SE. I 249. *Cu nori, fig. întunecat, posomorit, sumbru*. *Dacă-ți vezi adesea pînăntu innorat...* OLLĂNESCU, ap. DDRF. (Substantivat) **noură** s. f. = culoarea unei oi, a cărei lîmă aduce în cătvă cu nănoarea nouilor (**MARIAN**), cf. **brumărie**.] — Din lat. **(in)nubilo**, are ca se acoperi de nori.

INNOROCI vb. IV^a. v. **noroc**.

INNOROI vb. IV^a. 1°. (S')embourber, (s')enliser. 2°. (Sc) remplir de boue.

1°. Trans. A băga pe cineva, a face să intre în noroiu (glod, nomol), a acoperi cu noroiu (LB.); refl. a intra și a rămănea înfundat în noroiu (glod, nomol), a se îneca în noroiu, cf. a se împotmoli, a se înnomoli, înglodă. *Intrără în ei... de-î răspundără și-î noroiu în Bah-lui*, MAG. IST. IV 353₁₂. *S'au corăit într'un loc mldicos*, DIONISIE, C. 181. *Pe finu' nă-ăscutul*, Cu calu' 'n nămol intră și mai rău se 'noroiă. **SEZ.** VIII 167. | **Intrans.** (Despre un râu) A noroi = a ieși din albie și a inunda cu noroiu. Cf. **LB.** 2°. Trans. A umplea de noroiu, a întina. A 'noroi și p'acela ce ț le-a adus, de neoz. **PANN**, E. V 35. | **Reflexiv**. A se umplea, murdări cu noroiu, POLIUZ.

[**Scris și rostit și: inorol** vb. IV^a, **noroi**, vb. IV^a, **LB.**, **innoroi** vb. 1^a = a se umplea de noroiu. | **Abstract: in(n)oroire**, f. **DICT. in(n)oroit**, s. a. | **Adjectiv: in(n)oroit**, -ă = înnomolit în noroiu; umplut de noroiu; **innoroiat**, -ă = plin de noroiu. *Ronul încoldește muntele...* După ce coboară din munte, apele sale înnoroiate și le împetește în mările lac ale Genevei. **MEHEDINTI**, P. 8.] — Derivat din **noroiu**, cu pref. **in-**.

INNOROIĂ vb. 1^a. v. **innoroi**.

İN NOT adv. A la nage. — Înolînd. *Trecea Nistrul cu not*, LET. II 286₁. *Voin trece apa înot*, HELDMAN, N. P. I 139. *Cu apă grabă l-au trecut în not, înod fără pierdere de vreme s'au aflat de acea parte*, DRĂGHICI, R. 167. *Se arunecă cu calul în apă, o trece înnot dincolo la celă mal*, CREANGA, P. 237. *Să treceam în not apa Mării-negre*, TEODORESCU, P. P. 57₁. *Pîn la ea să-l trec în not*, ALECSANDRI, P. P. 411₁. | † *De-a înnoatele* = în not, înolînd. *Văzurăm o mulțime...* *alerșând la noi de-a înnoatele*, GORIAN, II 30₁. *Și trebui să trecă de-a-înnoatele prin apă*, CĂTĂNĂ, P. B. I 61. [**Scris și: innot**. Din locuțiunile adverbiale citate s'a putut extrage un substantiv **innot**, cu plur. **innotari**, pe care **PONTERIANT** îl traduce prin «nage, natations». A o da (s. a se da s. a-și da calul) în not = a trece o apă înolînd, a înota. După ce mergă. După ce umblă... În not dacă o da... **TEODORESCU**, P. P. 416. *Și 'n not mi se da*, ALECSANDRI, P. P. 117₁₂. *Calu' 'n not își da*, TEODORESCU, P. P. 418₁. | (Construit mai rar cu prep. **la**, cu și (d)e-a). *Căți delfini au întrecut la înnot*, DELAVRANCEA, S. 66. *Trecea înnoti Nistrul cu notul calului*, ȘINCAI, HR. II 127₁₂. *Va scăpa cu înnot*, ȘEZ. VI 103. *Și-o trecut a notu și cele trei mări*, ȘEZ. IX 20. *Lucesărul...* *vdz...* cum izvorau lumine, cum izvorând, în înnoajor cu niste mări, de-a 'notul. **EMINESCU**, P. 276.]

— Compus din **in** și **not**, cu sensul de «înnoarea», postverbal vechiu (cf. alb. **not**, it. a nuoto, v. = fr. **no**, nu «nages») din (in)notă.

İNNOT s. a. v. în not.

İNNOTĂ vb. I 1°. **Nager**. 2°. **Flutter**. 3°. **Naviguer**. 4°. **Nager**, **traverser**. 5°. **Nager dans... II 1°. **Passer**. 2°. **Naviguer sur**, **verser**.**

1. **Intrans** 1°. (Despre fînt) A se ținea înțins deasupra apei, înaintînd prin mișcări ritmice fscute cu mîinile și picioarele. După felul acestor mișcări se zice că cineva înnoată cu braoțele, că-nște, voincește (= fr. **à la brasse**), pe spate (= fr. **faire la planche**), cum stînjeului etc. **Enot** = nato. **ANON. CAR.** *Încă din copilărie se deprinsese a înnotă*. **DRĂGHICI**, R. 90. *Act doi nu puteau să înnoate cu aceeași grabă ca robul*, id. ib. 167. *El înnoată voincește*, ALECSANDRI, P. III 162. *Cînd baba înnotă amintită pe la jumătatea lacului*, **EMINESCU**, N. 24. *Mulți notari și țegîră*, **RETEGANUL**, TR. 74₁₂. *Noată-și noată-și bou sur*, *De mi-și noată*,

coarne și poartă. MĂNDRESCU, L. P. 212/22. # Pe dracul înveți să'noate! Se zice când dăm povață celui cumplit. ZANNE, P. VI 581. [Literar.] A înnotă în contra valurilor = a se împotrivi părerilor sau credințelor primite de toți ceilalți. lb. VI 391. [Figură etimologică] Not înși noată Cerb strețin, Cerbu' noată, Coarne poartă. TEODORESCU, P. P. 61b.

2°. P. a n a l. (Despre obiectele mai ușoare decât apa) A plutit. [Pune orzul în apă și ia-l pe cel ce] înnotă de-aupra. ECONOMIA, 40. După înnotă de-aupra apoi.

3°. † S p e c. (Despre vase plutitoare, p. ext. despre cei ce le conduc) A navigă, a merge cu corabia, a pluti, a văli. Și ca giudecatu... fu se nutădu noi întru Italia (= să vânsliămă N. TESTAMENT, 1648). COD. VOR. 82/14. Ceta ce înnotă pr mare cu preceptură... CORESI, EV. 56/2. Pentru ceea ce înnotă (= plutesc pe apă) Domnul și se rugăm. GCR. 225. Enea, cu căpi notate cu nunal (= cu dânsul)... MOXA, 354/11. Au notat cătră Râm, DOSOFTEIU, V. S. 137. Notă cu corăbiile pre sânul mării. id. lb. 59. Când... cură apa repede, uneoite este împotriva repegiunei et a nold. LET. II 77/22. Fost-at... celor ce înnotă ocdrumtoriu. MINEIUL (1776) 62/22.

4°. Fig. (Aerul, umbra e comparată cu apa) A pluti. Astă lund ce înnotă în îdrie, Ca fanol purtat de valuri pe a măriiilor câmpie. ALEXANDRESCU, M. 22. O fintă de lumină prin umbră viu înnotă, ALECSANDRI, P. III 94. [A străbale (ca un înnotător s. o corabie prin valuri). Cu mare greutate înnotăm prin înnotă de omă. CONTEMPORANUL III 570.

5°. Fig. A fi cufundat și a pluti în ceva (ca înnotător în apă), a fi înconjurat din toate părțile de... (ca o corabie de valuri), a fi făcut (gătit, împodbit, coplesit) din belșug cu... , a abunda. Cei... neputincioși... în sârdie înnotă. VARLAAM, C. 316. Ochii mei în lacrimi înnotă în lacere. ALEXANDRESCU, M. 58. Sufletu-i acum înnotă în bucurie. ODOBRESCU, III 84/12. Acum, înnotând în sudori... I. NEGRUZZI, ap. TDRG. Le-a dat chiroșe calde, Ce'notau în sunt topit, CONTEMPORANUL I 162. Sade Neogoe călare, P'un cal galbôn grângurel, Șaua'notată'n aurci, MARIAN, O. II 141. Tristă le e inimă, Că le'notă'n voie rea. TEODORESCU, P. P. 321. # A înnotă în mîre = a sta foarte bine. ZANNE, P. III 675.

1°. Trans. (Complementul e apa s. distanța) A trece în not. Omul înnotă marea acetiți vitei. VARLAAM, C. 223. Cine au și înnotat Prutul... LET. I 230/22. Petreceam înnotând apele cele mai repede. BELDIMAN, N. P. II 35. Dunărea să'noate. ALECSANDRI, P. P. 122/2. Peste munși treceți, Marea ajungeți, Marea înnotăți. TEODORESCU, P. P. 391. Și-mi da Prutul să-i înnot. SEZ. I 47/2.

2°. (Despre vase plutitoare s. conducătorii lor) A trece, a traversa plutind, văsalind, navigând. Înnotădu oarecândă marea Tiverianului. CORESI, EV. 374/22. Și unde cealea ce sântă, cu multă fried înnotă. lb. 56/2. [Și astăzi] Auzind corăbierii răcnetul copiet... au notat spre mal cătră coplă. SBIERA, ap. TDRG.

[Scriș și rostii și: înnotă vb. I, anotă vb. I (ANDREA, T. O. 48), notă vb. I, nută † vb. I (prez. ind. not, notă, notă, nută, nută, notă), s. f. Abstracte: înnotare (notare, nutare) †. s. f. = acțiunea de a înnotă s. pluti, pluti, † navigare, călătoria pe mare (GCR. I 224). Nu nunal Farulul și corăbierii, ce și sufletelor noastre va să fie nutarea (= vânslarea. N. TEST. 1648; meargerea. BIBLIA 1688). COD. VOR. 85/12. Că, a doa amu înnotare taste după păcate ispedădăntă. CORESI, EV. 26/12. Omul... așteaptă a morți înnotare, ca un lăman mântuic dușo lungă înnotare. KONAKI, P. 286. — Înnotat (notat)

s. a. = înnotare. Înnotat = nănaț ANON. CAR. Să înnote nu e dat Decd la cel ce s'a înnotat în notă. ZANNE, P. IV 391. Școală de înnotat. POLIZU; — (vechii și pop.) In(nu)-notat (notătură) s. f. = înnotare. Stăpânirea... pre care înflecțuinea... în-au dat-o... împotriva... de'notătură... KONAKI, P. 270. Lîn mai lîn Cu'notătura. TEODORESCU, P. P. 61b. [Adjective: (rar) înnotat, -ă = care a fost trecut în not s. cu corabia; — înnotător (notător), -oare adj. și subst. = (cel) care știe să înnote, cel care înnotează, plutește; † navigator, văslaș. (Ad I^o) Pasăriile de apă, ce-s înnotătoare. DOSOFTEIU, PS. 28; (ad II) Și dacă nu vor mai putea răbdă înnotătorii țara, atunci amu cade-ne-se noao a merge. CORESI, EV. 376/2. [Literar, după fr. nageurs] Înnotătoarele = ordinul pasărilor care înnotează. COSTINESCU; — notătoare s. f. = aripioară (2°), membră cu ajutorul căreia înnotează peștii și alte animale acvatice; (Bot.) înnotăriș (†Potamogeton natans). [Adverb: înnotiș † = în not, înnotând. Înnotiș = natando. ANON. CAR.]

— Din lat. pop. *noto,-are continuat și în alb. noton, ital. nuotare, eng. noder, v.-fr. noer; pentru explicarea formei, cf. P. SKOK, *Archæum romanicum*, vol. III, seria II, p. 131; compusul înnotare se găsește în unele manuscrise latine. În locul clasicului *noto,-are* (il. de sud natate, sard., log. nadare, friul. nadă alături de notă, prov. cat., span., portg. nadar), idem. Cf. (In)nol.

ÎNNOTĂTOARE s. f. v. }
ÎNNOTĂTURĂ s. f. v. } înnotă.
ÎNNOTIȘ † adv. v. }

ÎNNOURĂ vb. I(a) v. înnoră.

ÎNNUMĂRĂ vb. I v. numără.

ÎNNUNTRU adv. v. înaintu.

INOBSERVABIL, -Ă adj. Inobservable. — Care nu e observabil, nu se poate observa, neobservabil. [Familia: (după fr. *observation*) inobservațiune, inobservație și (mai rar, după fr. *inobservance*, lat. *inobservantia*) inobservanță s. f. = neobservare, acțiunea de a nu observa, de a nu se conforma (legilor, regulamentelor etc.)] — N. după fr. (lat. *inobservabilis*).

INOBSERVANȚĂ s. f. }
INOBSERVĂȚIE s. f. } v. inobservabil.
INOBSERVĂȚIUNE s. f. }

INOC † s. m. *Ane sauvage*. — (Slavonism literar) Mândăc pre ce vierul den luncă și inocă săbătecu măncau-l-au. PSAL. (COR.) 166/22. — Din paleos. inokū, idem. Cf. ino c e s c.

INOCENT, -Ă adj. 1°. — 3°. Innocent.

1°. Care nu vătămă, nu face rău, cf. în ofensiv. Un om fără relief, plimbând inocente teripuri țezute. GOGA, T. N. VI 657.

2°. Nevinovat, fără vină, căruia nu i se poate imputa nimic; curat (la suflet), cf. candid. Un zîmbet inocent. EMINESCU, N. 34. Cu toate poftile și mulțumirile inocente ale unui copil. C. PETRESCU, I. II 47. Acest om este inocent. [Fig.] Deacoperă curba inocentă a gâtului... TEODOREANU, M. II 15.

3°. Naiv, simplu, ignorant. Domnul Gherca este așa de inocent în materie. Încă... MAIORESCU, CR. II 373.

[Și: (grafic) inocent adj., (ncintrebuințat) inocent, -ă † adj. (PONTBRIANT). | Familia: (după fr. *innocence*) inocență (inocință † PONTBRIANT) s. f.

= nevinovăție, curăție, candoare, simplitate. Pa-loareți tale raza inocenței cu t-am dat. EMINESCU, P. 42.]

N. după r. (lat. *innocens*, entem, idem).

INOCENȚĂ s. f. v. *inocent*.

INOCESC, -EASCĂ $\dagger$ adj. *Monastique*. — (Slavonism literar) Călugăresc, monacal. DOSOFTEIU, MOL. 1059.

— Din paleosl. *iněskŭ*, idem. Cf. *inoc*.

INOCINT, -Ă $\dagger$ adj. } v. *inocent*.

INOCINȚĂ $\dagger$ s. f. }

IN OCTAVO adj., subst. *In octavo*. — (Tipogr., despre formatul unei cărți) În care coala de hârtie e îndoită în opt, formând 16 pagini. *Un volum în octavo*. (Subst.) *Un în octavo*. [Prin Transilv. și: *in octāv*.]

N. după fr. (lat. *in* și *octavus* «al optuleas»). Cf. *in-folio*, *in quarto*.

INOCULĂ vb. Ia *Inoculare*. — (Med.) Trans-și refl. (Complementul este persoana s. virusul pe care-l inoculezi) A introduce în corpul unui om sănătos un principiu sau un virus luat de la un bolnav de boală contagioasă s. de la un animal, spre a-l face imun, cf. *vaccină*, altol. A *inoculă virusul varietei*; a *inoculă un copil*. || Refl. (despre om) A căpăta virusul de la un om bolnav de o boală contagioasă, cf. a se *molipsi*, *contagiă*. [Și: (formă românzată) *Inoculă* vb. Ia (BĂR-CIANU). *Inoculi* $\dagger$ vb. IVa. | Adjectiv: *inoculăt* (*inoculăt, inoculit* $\dagger$), -ă = transmis prin inoculare, vaccinat; (despre arbori) altol. *Mugurii cei inoculați*. ECONOMIA, 132. | Abstract: *inoculăre*, s. f., *inoculăt* s. f., (după fr. *inoculation*) *inoculațiune*, *inoculație* s. f. = introducerea în corpul unui om sănătos a unui virus, vaccinare, altoire; transmitere a virusului unei boli contagioase de la om la om sau în altă parte a corpului aceluiași individ bolnav. [Hăitirea arborilor] *prin inoculație*. ECONOMIA, 131. *Inoculațiunea se operează prin contact sau atingere cu o zădăricătură... a epidermului*. BIANU, D. S.]

— N. după fr. (lat. *inoculo-are*, din *in* și *oculus*, ca altol în *mugur*).

INOCULAȚIE, s. f.

INOCULAȚIUNE s. f. } v. *inoculă*.

INOCULI $\dagger$ vb. IVa }

INOD — v. *İNOD* —

INODOR, -Ă adj. *Inodoric*. — Care n'are miros, lipsit de miros, nemirositor. *Oxigenul este un gaz incolor și inodor*. PONI, CR. 41. *Totugi, subț peris care-și lepădau în tară rumelele bu-sutoace, albincle păcau...* *inodorul fruct de gumă*. TEODOREANU, M. II 253.

— N. după fr. (lat. *inodorus*, a, um, idem).

INOFFENSIV, -Ă adj. *Inoffensiv*. — Care nu ofensează, nu vatămă pe nimeni, nu face rău nimănui, nevătămător, cf. *inocent*. *Infelese că eră inofensiv*. C. PETRESCU, I. II 135.

— N. după fr.

INOHODET s. m. *Cheval de selle*. — (Rusism în Basarabia) Cal de călărie (Sadova, jud. Suceava). DR. V 206.

— Din rus. *inochodecŭ* «buiestrag». S. Pop, *Dacoromania* V 206.

İNOMENI $\dagger$ vb. IVa refl. (Biz.) *S'incarner*. — A se preface în om, a înă chip omesc, cf. *incarnă*, *intrupă*, $\dagger$ *impeliță*. [Abstract: *inomenire* $\dagger$ s. f. = *incarnare*, *intrupare*, $\dagger$ *impelițare*.

Sl. *vŭcelovŭčenie* = *inomenire*. MARDARIE, L. 645. *Au vădărit și se-au țiderat de la intruparea și inomenirea cundănelui în lume*. FRĂVILA DE TĂRGOVIȘTE, ap. GCR. I 158.]

— Derivat din omăt (plur. *oameni*), cu pref. *in-*.

İNOMETI vb. IVa. *Couvrir de neige*. — A acoperi cu omăt, înzăpezii, cf. *troiieni*. *Cri-văpăl suflă atât de năpraznic, încât inomețed sate întregi*. DRAGOMIR, O. M. 233.

— Derivat din omăt, cu pref. *in-*.

İNOMIS, -Ă adj. adv. *Indispensable*, a *coup sûr*. — (Ardelemism) Care nu este s. nu poate fi omis, neapărat. (Adverb) Neapărat, de sigur, cf. *nesmintit*, fără doar și poate. *Voiu veni inomis*.

— Formațiune cărturărescă din lat. *in* «și» și *omissus* «omisi».

İNÓNTRU $\dagger$ adv. v. *inăuntru*.

İNOP — v. *İNOP* —

İNOPERĂNT, -Ă adj. (Jur.) *Inopérant*. — (Fran-tuzism) Care este fără efect. *Hotărârile brave și inoperante*. C. PETRESCU, I. II 144. *Act inoperant*.

— N. după fr.

İNOPINĂT, -Ă adj., adv. *Inopiné*, *Inopinément*. — La care nici nu te gândești, «care se întâmplă fără să te aștepti, neprevăzută, neașteptată, năprasnic, de năprasună. (Adv.) În chip (cu totul) neașteptat, pe neașteptate, de-odată, cf. *din senin*. *Îi cunoști pe tânărul Delcașu și ai întrebă-tu inopinat*. TEODOREANU, M. II 393.

— N. după fr. (lat. *inopinatus*, -a, -um, din *in* «și» și *opinari* «a se gândi»).

İNOPLEMÉNIC $\dagger$ s. m. *Qui est d'une autre tribu, d'une autre race*. — (Slavonism literar) Om de alt neam. *Bădănu-ăd cu inoplemeniți*. DOSOFTEIU, V. S. 27. *Tești-om în tâlnitul inoplemenicului*, și mă blăstămă cu idoli săi. id. p. 8. 488.

— Din paleosl. *inoplementikŭ* «om de alt neam».

İNOPORTUN, -Ă adj., adv. *Inopportus*, *Inopportunément*. — (Ca și *importun*, *inopertun* este contrariul lui *oportun*, având și negativul *neoportun*) Care nu este oportun, care este s. se întâmplă la timp s. la loc nepotrivit, care stingereste s. supără, cf. *supărător*, *nepotrivit*. *Prin inoportuna insistență...* a *gubernului*. MAIORESCU, CR. II 84. *Orice altă interpretare ne e inoportună*. GOGA, T. N. VI 1538. (Mai rar, adverb). *A venit inoportun*. [Familiă: (după fr. *inopportunité*) *inopportunitate* s. f. = caracterul a ceea ce este inoportun. [Restaurarea Habsburgilor] *eveniment foarte puțin probabil din cauza inoportunității unei asemenea aventuri*. CURENTUL, 1930, 22 Nov.]

— N. după fr. (lat. *inopportunus*, -a, -um, idem). Cf. *importun*.

İNOPORTUNITATE s. f. v. *inoportun*.

İNOR — v. *İNOR* —

İNORGĂNIC, -Ă adj. *Inorganique*. — (Științe naturale; prin opoziție cu *corpulie organizate* ale viețuitoarelor) Care este fără organe, care nu este organizat. *Corpuri inorganice*.

— N. după fr. (din lat. *in* privativ și gr. *γενναικός*). Cf. *anorganic*, *neorganic*.

İNORIE $\dagger$ s. f. v. *enorie*.

INOROC s. m. }
INOROD † s. m. } v. inorog.

INOROC s. m. și a. 1°. *Licorne*. 2°. *Rhinoceros*, *Cornu de rhinoceros*.

1°. † (Slavonism literar) Animal fabulos cu corp de cal și cu un corn în frunte. *Scotea-mă den rostul leului și de cornul inorogului* (HUR.; de cornu cu u[n] corn. SCH.; inorogilor DOS.; les cornes des licornes). PSAL. 37¹². *Din coarnele inorogilor auzi-mă-vei* (= și de cornă cu un cornu SCH., COR.) PSALTIRE (1651), ap. JAHRESB. III 175. *Putul inorogilor* (= fîl cu un cornu SCH. COR.) ib. *Adecă inorogul însemnează moartea, care goneste să ajungă pre tot neamul lui Adam*, NEAG. BASARAB. INV. 132. *Ca fîu de inoroguri cu cornul în frunte, apă va da tubul războiului de tute*, DOSOFTEIU, PS. 87. *Inorogi și leoparduri*, id. V. s. 79. *Eu adevărat sînt, că Fîlul* (= elefantul) și *Inorogul dreptății și păcii plecate sînt*, CANTEMIR, IST. 243. *Iepu-va Inorog și va gonî pre toți paridoșii*, ALEXANDRIA, 50.

2°. (Rar) Rinocer; p. ext. corn de rinocer (confeccionat). *Această sfîștîl cruce de corn de inorog cu pîrticic[ă] de sfîștîl lemnu s'au dăruit de...* (a. 1802), ap. IORGA, S. D. XV 176. *Este de os de inoroch (rinocer), sculptată cu sîcnițe și ferecată cu sîrmă de argint*, ODOBESCU, I 451. *În muzeul... de la Paris, se află printre sticlării, săpături în inoroc*, id. I 370.

[Plur. -rogi și †, formă neasimilată încă graiului] -roghi, rar și † -roguri. | ȘI: **INOROC** (scris și inoroch) s. m.; (+ rod) **INOROD** † s. m. *Vrea-va... și inorodul* (: *porocăpoc*) să-și slujască. BIBLIA (1688) 380, cf. 136¹. *Vă povățesc numai bădăia ce face inorodul (rinocerul) cu elefantul*, GORJAN, H. II 27. *Os de inorod*, POLIZU.]

— Din paleol. **INOROG** (traducând pe grec. *porocăpoc*) unicorn.

INOSLĂVNIC † s. m. *Hérétique*. — (Slavonism literar) Eretic, strein de credința adevărată. *Gîndurile inoslăvnicilor eretici*, DOSOFTEIU, V. s. 1. — Din paleol. **INOSLAVNIC** † ahereticus.

INOSPITALIER, -Ă adj. *Inhospitalier*. — Care nu este ospitalier, neospitalier, nepriimitor de oaspeți, care nu este îmbrățișător; p. ext. (fig.) sălbatec, barbar, crud, neomenos. *Regiment inospitaliere*. [Familia: (după fr. *inhospitalité*) **INOSPITALITATE** s. f. = lipsă de ospitalitate, de omenie față de oaspeți, cf. *barbarie*.] — N. după fr.

INOSPITALITATE s. f. v. **INOSPITALIER**.

INOT — v. **INNOT** —

INOVĂ vb. 1^a. *Innover*. — A introduce ceva nou, a face schimbări, modificări, a schimba ceva din spirit de noutate, a introduce noutăți în gusturi, obiceiuri, legi etc., a înnoi, cf. a inventa. *Primul articol al legii... nu înovează nimic*, URICARIUL X 373¹². [ȘI: (grafic) **INOVĂ** vb. 1^a (formă romanizată, puțin întrebuintată) **IN(O)VĂ** vb. 1^a (PONTBRIANT).] A djecti v: **INOVAT** (innovat, novat), -Ă = făcut nou, schimbat, modificat, înnoit, cf. inventat; — (și substantivat) **INOVĂTOR** (innovator, in(n)ovator, in(n)ovător) † PONTBRIANT și fără prefix, învechit, novator), -OARE = care înovează, înnoește, schimbă, modifică, introduce lucruri, idei noi, înnoitor, cf. inventator, născocitor. *Sînt novatori, am idei mari*, ALEXANDRI, T. 30. *Orî că de novatori ar fi genii lor...* ODOBESCU, I 242. *Se găseau și printre seminarisții novatori, ce cutecau să spuie că-*

mai bun și mai țefin vinul la supînă Iftic. **CONTEMPORANUL**, VI, vol. I 385. | Abstracte: **INOVĂRE** (innovare, in(n)ovare) s. f. = acțiunea de a înova, schimbare, modificare, înnoire; — (după fr. *innovation*, înlocuind cuvîntul vechiu *innoțire*) **INOVĂȚI** (în)ge (innovăț(în)ge, inovăț(în)ge, inovăț(în)ge) † PONTBRIANT și, fără prefix, întrebuintat numai ca termen juridic, **NOVĂȚI** (în)ge s. f. = introduceerea unui lucru nou, modificare, schimbare, înnoire, † înnoitură, noutate, (Jur.) stingerea unei datorii prin înlocuirea ei cu o datorie nouă, cf. HAMANGIU, C. C. 1128—1137. *Nu este o inovațiune frivola, ci există ab antiquo*, URICARIUL X 373¹². *Nu ne plac inovațiile nepotrivite cu natura limbii*, C. NEGRUZZI, I 348, cf. ODOBESCU, II 349. *Îi înțeam în curent cu tot ce se petrecea din privința inovației școlilor reale*, MAIORESCU, D. IV 554, cf. 560, III 284, 481. *Inovația lui Eminescu în privința rimei*, id. CR. II 317, cf. I 192. *Acest drept nu poate fi exercitat cînd, acceptîndu-se credite de debitoare, s'a făcut astfel inovațiune în privința creanței contra defunctului*, id. ib. 185. *Unul din asociați nu poate face nici o inovațiune asupra imobilelor Societății... dacă ceilalți asociați nu se învoacă la aceeași*, id. ib. 385; — (cu schimbare de sufix, neîntrebuintat) **INOVĂTĂRĂ** † s. f. PONTBRIANT, ALEXI = inovare.]

— N. după fr. (lat. *innovo*, -are, idem).

INOVĂȚIE, **INOVĂȚIUNE** s. f. }
INOVĂTOR, -OĂRE adj. } v. inovă.

INP — v. **MP** —

IN QUARTO adj. subst. *In quarto*. — (Despre formatul unei cărți) În care coala de hîrtie e îndoită în patru, formînd 8 pagini. *Un volum în quarto*. (Subst.) *Un în quarto*.

— N. după fr. (lat. *in* și *quartus* sal *patruleas*). Cf. in-folio, in octavo.

INRĂDĂCINA vb. 1^a 1°. *Prendre racine, s'enraciner*. 2°. *Enraciner, implanter*.

1°. Refl. (Despre plante) A prinde rădăcini în pămînt. *Pădure și-va leamnelor ce se înrădăcinează spr'însa cu credință și se înmulțesc*, CORESI, EV. 107¹². *A cerubut sîmîntă... să o rădădit într'adănc, să ne nevoim ca să se înrădăcineaze*, id. ib. 361¹². *Nu ajunge să se rădăcineaze*, id. ib. 357¹². *Rădăcînîndu-să [copacul și] crescînd mare... să va face copaciu rodii*, DOSOFTEIU, V. 8. 129¹². *Toiagul s'au rădăcînat*, id. 132¹². *După ce au rădădit ovdul și s'au înrădăcînat bine...* I. IONESCU, C. 71. | (De obicei) Fig. (Despre idei, convingeri, boli, vîrți etc.) A prinde rădăcini; p. ext. a se învechi, invetera. *Grîșile... nu lasă să se rădăcineze cuvîntul lui Df u Jmfe Jdu într'îngi*, VARLAAM, C. 324¹². *Nu pută învinge răul care se înrădăcinează*, C. NEGRUZZI, II 154¹². *Ur vișturile se înrădăcinează în sufletul adu*, id. I. 274. *Certe idei... s'au înrădăcînat într'o societate*, MAIORESCU, CR. I 253. | (Mai rar, despre o persoană) A se așeza bine, a se instala, a prinde rădăcini, a se înfige (4°). *Tofan căptanul, văzînd că [el] se înrădăcinează acolo, nu i-au suferit pe moșia lui*, URICARIUL XXI 266¹².

2°. Trans. Fig. (Despre iubire, ură etc.) A face să prindă rădăcini, consistență, a sădi, a introduce. *Această dragoste va Domnul să o înrădăcineze întru inimile noastre*, EVANGHELIE INV. (a. 1644), ap. GCR. I 113¹². *Mînia și vroșba pentru neamul omeneș o gonî, și dragostea va întru ei înrădăcinează*, id. 111¹². *Să oprească tolnicia celor ce ar cugăță, și ar vrea a strica această bună ordînată, ca să înrădăcineze iarși cele ce s'au deardăcînat*, URICARIUL, XIX 317¹².

[S]: rădăcină vb. I^a | Adjectiv: înrădăcinat (cu negativul ne(î)nărădăcinat), -ă = care a prins rădăcini în ceva, înfipt (bine) în ceva; (despre o boală) învechit, cf. cronic. Doar să poată ești clăni înima noastră, ce-i înărădit și rădăcinat peste țemea cea bună? VARLAAM (1645), ap. VB, I 151^{1/2}. Acosta [dragostea] taste înrădăcinată intru suflet. BELDIMAN, N. P. I 168. Său! trebuie să fie gros și bine înrădăcinat. I. IONESCU, C. 191. Boală înrădăcinată. BĂRCIANU. | Abstracte: înrădăcinare s. f., înrădăcinat s. a. = acțiunea de a (se) înrădăcina, de a prinde rădăcini; (impropriu ț) rădăcină. Înărădăcinările (de țigăra) mării au acoperit. BIBLIA (1688) 379.]

— Derivat din rădăcină cu pref. in-. Cf. desrădăcină.

INRĂPTURĂT, -Ă adj. (Cheval) *enharnaché*. — (Despre cal) Cu raturile (șeaua, frâul etc.) puse pe el. Scoase un cal negru... Încelat și înrăpturat. Cum e bun de încălecat. TEODORESCU, P. P. 154. [S]: (prin apropiere de taturii) în(ț)răpturat, -ă adj. Murgul... Încelat și înrăpturat POP. ap. HEM. III 81. Murgul... Încelat, înrăpturat... ȘEZ. XIII 128.] — Participii unui verb (neintrebunțat) înrăptura, derivat din raturii (plur. de la rafi) cu pref. in-.

INRĂI vb. IV^a *Empirer, devenir mauvais, méchant*. — (Despre un copil) HERZ-GHER. M. IV 213, un animal, un drum, o boală etc.) Trans. și (mai ales) refl. A (se) face, a deveni mai rău, a fi din ce în ce mai rău, a se agrava, a (se) înrăutăți. Libertatea o 'nrăi și legea fu slăbită... OLLĂNESCU, H. A. P. 40. Uncești nu mai venim, iar boala se înrăi pe fiecare zi. RĂDULESCU-CODIN, L. 9. Codrul se 'ndesește. Drumul se 'nrădește. TEODORESCU, P. P. 497. Dar de când tu m'ai urli, Toată lumea s'a 'nrăi (= mi se pare rea). PAMFILE, C. T. 210. || P. ext. (refl.) A deveni s. a se arăta rău, răutăcios, plin de răutate, cf. a se buzaului. Zise Sărăciei înrăindu-se... RĂDULESCU-CODIN, I. [Adjectiv: înrăit, -ă = care a ajuns să fie s. să se arate rău, cu răutate în suflet, în vorbă, în purtări, răutăcios, malițios. Știu foarte bine că l-am avut, — întâmpinând Dușa înrăit. SLAVICI, N. II 311. Eu însumi, cai, pe câți n'am otrăvit? Și ucigaș, obraznic și 'nrăit, Trebut și ascult și laude acuma. GORUN, F. 45. Gazetărași obscuri... pururea înrăiți și dispersați de stîmpa de noroc. VLĂHUȚĂ, ap. TDRG. | Abstracte: înrăire s. f., înrăit s. a. = acțiunea de a (se) înrăi, răutate. Lipsa, nărouirile... prefăcătoria oamenilor, înrăirea femeilor... o să se arunce într-o tulburare ș'un vârtej... de nu ne-am fi descurat. IIPESCU, O. 85. | Pronunț. -ră-i.]

— Derivat din rău, cu pref. in-. (Cf. arom. nărescu, megl. năresă smă supără), cf. înrăuțâți.

INRĂMAT, -Ă adj. *Encadré*. — Pus în ramă, în cadrul, încadrat. Un domn... cu monoclu înramat. TEODOREANU, M. II 17. — Participii-adjectiv al unui verb (neintrebunțat) înramă, derivat din ramă, cu pref. in-.

INRĂMURĂ vb. I^a refl. *Se couvrir de branches*. — (Rar) A-i crește, a se umple, acoperi de ramuri. Să se înrămuraze pomul. PANN, ap. ȘĂINEANU, D. U.

— Derivat din ramură, cu pref. in-.

INRĂNDUI vb. IV^a v. rându.

INRĂOTĂȚĂ † vb. I^a }
INRĂOTĂȚI vb. IV^a } v. înrăotăți.

INRĂRI vb. IV^a v. rări.

INRĂSCOLĂ vb. IV^a v. răscoli.

INRĂSINĂ vb. I^a v. răsină.

INRĂTUNDIT, -Ă adj. v. rotunzi.

INRĂURI vb. IV^a *Influer, influencer*. — (Cuvânt literar) Trans. și intrans. (construit cu prep. asupra, în) A influența, a exercita o influență; p. ext. a pricinui. Domnul au înrăbunțat acest chip pentru de a înrăuri asupra rămăgitei acestei adunări, însufindu-i îngrășire. URICARIUL, VIII 126^{1/2}. [Căldurile înrădurind asupra sistemii nervilor, aduce pe om într'un fel de moleș. ALECSANDRI, DACIA LIT. 261. [Neobservarea gradului de umezeală] o înrăuri de (= este cauza că...) nu dobândesc [agricultorii destulă roadă] I. IONESCU, C. 31. Prefăcările înrăureau în fînța lor politică sau morală. C. NEGRUZZI, I 200. Numele înrăurează mult asupra soartei omului, id. I 260. Seninătatea grădă a Saței se întunecase în umbra unei melancolii dureroase, ce părea că înrăurește deopotrivă pe toți dimprejur. D. ZAMFIRESCU, R. II. [Adjective: înrăurit (cu negativul ne(î)nărăurit), -ă = influențat; — înrăuritor, -oare = care influențează. | Abstracte: înrăurire s. f. = influențare, influență. Înrăurirea ce are asupra duhului său rudenția. URICARIUL, VIII 131^{1/2}. Îmagul are mare înrăurire asupra calcului. I. IONESCU, C. 89. Însușirile pământului se schimbă prin înrăurirele climate, id. M. 55. Teatrul român... are o mare înrăurire asupra literaturii. C. NEGRUZZI, I 341. Înrăurirea Eleutilor nu se simțea încă în Loțu. ODOBESCU, I 44^{1/2}. — Înărăurit s. a. = influențat; — înrăurită † s. f. = influență. Despre aceste false și nelegale închinări... se observă că cele mai multe sânt făcute sub înrăurita intrigilor grecești, ODOBESCU, II 24; — (prin Ardeal și Bucov. după influență) înrăurintă s. f. = influență. Cu adăugire a înrăuririi zodiilor asupra vieții omenești. EMINESCU, N. 45. Au arut o înrăurină... stricăcioasă. ȘBIERA, F. 93. | Pronunț. -ră-u-].

— Formație literară de pe la mijlocul sec. XIX, din pref. in- și rău (cu plur. răuri), decalcă după fr. *influer* s. după germ. *beeinflussen*.

INRĂUȚĂȚI vb. IV^a *Reudre ou devenir méchant, mauvais; gâter*. — (Uneori în opoziție cu înbunățăți) Trans. și refl. A (se) face, a deveni rău, răutăcios, a (se) înrăi, cf. agrava. Sărăciei și înrăuțății pe țarul... până într'atâ, înedii nu se mai putea apropia nimeni de dănușul. IPIRESCU, U. 45^{1/2}. S'a răuțățit cu lumea. N. REV. R. II 231. [S]: răuțățit, înrăuțățit vb. IV^a; înrăuțățit † vb. I^a. | Adjectiv (uneori substantivat): (în)răuțățit (în)răuțățit, înrăuțățit, -ă = care a devenit rău, răutăcios, malițios. Nu să cade să pui la socoteală curințele unui om supărănic și înrăuțățit. PILDE FILOSOFEȘTI, ap. GCR. II 6^{1/2}. Sufletul... cel înrăuțățit de păcate. MINEIUL [1776] 183^{1/2}. Un hoț răuțățit. DONICI, F. II 57. Ah! oameni, oameni înrăuțățiti! C. NEGRUZZI, I 48. Acei înrăuțățiti au încodit deosebite pări mincinoase. Id. 232. Cu foja zămbind și cu sufletul înrăuțățit. EMINESCU, N. 147. Timpurii și locuri apă de înrăuțățite, apă de încurătate. ODOBESCU, III 513^{1/2}. Eră un om atât de înrăuțățit... ȘEZ. V 33^{1/2}. | Abstracte: înrăuțățire s. f. = acțiunea de a (se) înrăuțăți, răutate. Nu putem străpi aceste înrăuțățiri, nica descoperi bandele vagonbonzilor. C. NEGRUZZI, I 116; — înrăuțățit s. a. = înrăuțățire. | Pronunț. -ră-u- și -ră-u(-ră-o-).]

— Derivat din răutate, cu pref. in-.

INRĂZĂ † vb. I^a *Rayonner*. — Trans. A arunca, a răspândi raze (COSTINESCU), a lumina

cu raze. Zămbet dulce Fața-i înrăzărară blând. I. VĂCĂRESCU, P. 170/4.

— Formație literară din pref. **in-** și **rază**, decalcată după fr. *rayonner*. Cf. *rădă*.

INREGIMENTĂ vb. I^a (S)^{enregistrer}. — Trans. și refl. (Mil.; întrebunțat rar) A face să intre, a băga într'un regiment; a forma regimentul, a încorpora într'un regiment (COSTINESCU), cf. a încorpora; (mai ales) fig. a (se) băga, a se înscrie, a intra într'un partid etc. și a se supune, ca un soldat, disciplinei impuse de conducători. [A d j e c t i v: **inregimentat** (cu negativul **ne(in)regimentat**), -ă = băgat într'un regiment, încorporat; (mai ales) înscris, intrat într'un partid etc. Nu sânt inregimentat în nici un partid politic. | A b s t r a c t: **inregimentare** s. f., **inregimentat** s. a. = acțiunea de a (se) inregimenta.] — N. după fr.

INREGISTRĂ vb. I^a 1^a-2^a. *Enregistrer*. 1^a. A înscrie, a trece (un act, o petiție etc.) într'un registru public, sub un număr oarecare; fig. a observa, a nota (mai ales în scris), a lua notă de..., a însemna (un fapt, un eveniment). *Să fie prezăcut... toate faptele ce experiența a înregistrat prin alte țări.* ODOBESCU, II 261. Înainte vreme tot se mai găsea din timp în timp câte un boier, câte un loșofăt... și croniciari istoriografi, care înregistrau zi cu zi, oră cu oră, câte ce se petreceau... GHICA, S. 86. Aici înregistrăm numai că... HASDEU, IST. 8. Șirul explicațiilor pe cari doi colegi le înregistrau minuscule pe fișuți. TEODOREANU, M. II 56. Imediat ce s'au oștat la burdă rezultatele alegerilor, s'a înregistrat mai la toate vâzătorile scăderi de 10—15 puncte. CURENTUL, 1930, 17 Sept.

2^a. (Fizică, despre aparatele care însemnă diferite fenomene meteorologice s. sismice) A însemna, a arăta.

[S:] (vechii și puțin întrebuințat) **inreghistră** vb. I^a. | A d j e c t i v: **inreghistrat** (cu negativul **ne(in)reghistrat**), -ă = înscris, trecut într'un registru; observat, notat, de care s'a luat notă, însemnat. *Acte înreghistrate*; — (substantivat, cu schimbare de accent și mai ales fără prefix) **(in)reghistrător** (reghistrător + STAMATI) s. m. = cel ce trece în registru, funcționar care înregistrează actele într'o administrație publică. | A b s t r a c t e: **inreghistrare** s. f. = acțiunea de a înregistra (un act), taxă ce se plătește pentru înregistrarea unui act; notare, însemnare (de fapte, evenimente). *Impozitele îndrețecite... timbru și înregistrare.* MAIORESCU, D. I 57; — **inreghistrat** s. a. = înregistrare. *Aceste acte sânt de înreghistrate*; — (fără prefix, după fr. *registrature*) **reghistratură** (reghistratură) s. f. = serviciul de la o administrație publică, unde se înregistrează actele.] — N. după fr.

INREGISTRĂTOR s. m. v. **inreghistră**.

INROBI vb. IV^a v. **robi**.

INRODI vb. IV^a v. **rodi**.

INROIBĂT, -Ă adj. *Rouge*. — De culoarea roșii, roșu. DENSUSIANU, T. H.

— Participiul-adjectival al unui verb (neîntrebuințat) a **inroibă**, derivat din **rob(ă)**, cu pref. **in-**.

INROLĂ vb. I^a. (S)^{enrôler}. — (Mil.) Trans. și refl. A (se) înscrie în rolurile armatei, a lua la armată, a intra (de bună voie) în armată, a (se) angaja ca militar, cf. a recruta. *Ștefan s'a înrolat într'un batalion de franco-tiriori.* ALECSANDRI, T. 1298. *Nu se poate înrola de bună voie în armată un tânăr, dacă nu va avea etatea de 18*

ani cel puțin. Cf. ODOBESCU, III 248. | P. e x t. A intră, a (se) înscrie într'un partid politic etc. [A d j e c t i v: **inrolat** (cu negativul **ne(in)rolat**), -ă = înscris în rolurile armatei, luat la armată, intrat în armată, angajat ca militar; înscris (într'un partid politic). | A b s t r a c t: **inrolare** s. f. = acțiunea de a (se) înrola, înscriere în armată, luare la armată, intrare în armată; înscriere într'un partid. *Inrolarea sub diferite steaguri ale partidelor politice.* MAIORESCU, D. I 50; — **inrolat** s. a. = înrolare.]

— N. după fr.

INROȘI vb. IV^a. 1^a. *Rougir, teindre en rouge*. 2^a-3^a. *Rougir, devenir rouge*. 4^a. *Vêtrer, rougir, commencer à mourir*.

1^a. Trans. A colora, vâpsi, boi cu roșu, a face să fie roșu; spec. a vâpsi lână, bumbacul etc. roșu (MARIAN, CROM. 52); a vâpsi roșu (p. ext. cu altă culoare) ouăle de Paști; a vopsi cu (sulfur) roșu buzele și fața; a încăli fierul până devine roșu (= încandescent); (subiectul e rusinea, emoția etc.) a face să i se uce cuiwă sângele în față; cf. *impurpură, îmbujoră, rumeni, înflori.* *Rosheski*=rubro coloro lingvo. ANON. CAR. *Cu curgerile sângeluiilor tale desecarea Dumnezeu o au rugită.* MINEIUL (1776) 159¹. *Le arserăm în foc până ce le rugiram.* GORJAN, II 34. *Ruşinea obrazul nu-i mai roşete.* KONAKI, P. 297. *Voi aşi rădăboi... Rogind cu-a vostru sânge Siretul, Prutul...* ALECSANDRI, P. III 217. *Doamna... Ńei roşi buzele.* C. PETRESCU, I. II 245. *Veneă Paştele.* «Să înroşim şi noi ouăş, li zicea Leana. DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Id* 'nroşete singur gândul Că tu ai aflat... COŞBUC, B. 47.

2^a. Intrans. A se face roșu (spec. prin urcarea sângelui în obraz, de căldură, rusine, emoție etc.). *Rogind, s'a săpăcit de drag.* COŞBUC, B. 20. *Şi cu cât gândeam că nu trebuie să roşesc, cu atât simţeam sângele răcnându-mi în obraz.* C. PETRESCU, I. II 68. | † A bate în roşu? *Păr gândă* [: dou poii jaunătire] nu va fi în ea (= în rană de lepră). BIBLIA (1688) 71.

3^a. Refl. A se colora în roșu, cf. înflama. *Să roşete ceriul.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Să rugise locul nupți el de curgerile sângelui.* MINEIUL (1776) 105¹. *Pelişete pe lumina ochilor i se roşise.* EMINESCU, N. 25. *Barba... începe a să-nroşi.* ŞEZ. IX, 20. | Spec. (Despre obraz, din cauza unei emoții, a căldurii, ruşinei etc.) A se face roșu, cf. a dogori. *Nu te rusinezi, nici te rugăşi.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. *Răspunse Catinca, rugându-se la obraz.* GORJAN, II. IV 172. *Etela se roşi uitându-se la match-şa.* C. NEGRUZZI, I 60. *Fata se roşi la fuşa ca un bufor.* ISPIRESCU, L. 62. *Se roşete, se'nfierbântă.* ALECSANDRI, P. P. 353^b. *Cât timp mai poşt să te'nroşesti, e semn că n'ai pierdut simţul rugini.*

4^a. (Despre flori, grăne, fructe). Trans. A face să capete culoarea maturității, cf. a da în părgă; refl. a ajunge aproape de maturitate, de a se coace. *Apa den ceriu destinge, de hrăneşte și adapă... ruşete și mohorogite.* CORESI, EV. 192¹¹, cf. 158²⁴. VARLAAM, C. 157. *Cu cea mai mare repegiune se înroşete [orzul].* I. IONESCU, C. 131. *Acea veştedă floare ce-atunca se roşete, Când o adapă numat cu apă atn țvor.* C. NEGRUZZI, II 38¹. *S'au rugit cireşele (Bran).* Com. C. LACEA.

[S:] (mai de mult mai des) roși vb. IV^a, inroși vb. IV^a, ruși vb. IV. | A d j e c t i v: **(in)roșit** (cu negativul **ne(in)roșit**), -ă și **(in)rușit**, -ă = colorat în roșu; rumen; părguit. *Piei rugite.* BIBLIA (1688) 65. *Locuri roșite de sângele vrăjmașilor.* ARHIVA ROM. I 46. *Mearele... coapte, înrușite.* BARAC, A. 16. *Cerul înroșit de razele soarelui care apunese.* L. NEGRUZZI, ap. TDRG. | A b s t r a c t e: **(in)roșire** (**(in)rușire**) s. f. = acțiunea de a (se) înroși;

— (In)roșit ((In)rușit) s. a. — Inroșire. *Inroșitul ouălor de Paști.*

— Derivat din roșu, cu pref. in-.

INROTÁT, -Ă adj. v. rotat.

INROURÁT, -Ă adj. v. rourat.

INRUBINÁ vb. I. Rougir. — (Formație personală) A da colorarea rubinului, a înroși (ca rubinul). *Aurora poartă culmile... și înrubinase munții.* A. NAUM. CONV. LIT. XXXVII, 481.

— Derivat din rubin, cu pref. in-.

INRUDÍ vb. IV^a. (S')*apparenter*. — Refl. (construit absol. s. cu prep. cu) A ajunge (prin alianță) s. a fi (prin sânge) rudă cu cineva, cf. încuscări. *Și-l vor da în mântuire celora ce s'au rudescu cu sângele și va muri.* BIBLIA (1688) 140. *Se rudă Vladislav cu împăratul.* LET. I 288¹². *Și să ne rudim la moartea lui au poruncit.* MAG. IST. I 90¹². *Iar de s'ar sculă cinec' ori din rădăși ori din neamuri cinec' să se rudesce...* URICARIUL, XV 257. *Prostia și neozia Se rudesce cu nebunia...* PANN. P. V. I 80. *Vezi, aci nu prea știm bine cum vine epifa neamului, dar știm de bună somă că ne rudim.* GHICA, S. 267. *Hai acum să ne rudim.* SEZ. I 150¹². | (Rare) TRANS. A face pe cineva rudă cu... *De te va rudă, bine, rudescă-te, iară de nu va vrea să te rudescă, rudă-te-voiu eu.* BIBLIA (1688), 193¹². Cu ironie în Europa pe al nostru s'au rudim. ALECSANDRI, T. 167. | (Și: mai vechiu) **rudí** vb. IV^a. ANON. CAR. | Adjectiv: **inrudít** (cu negativul **ne(in)rudít**), -ă și **rudít**, -ă = care este s. a ajuns rudă, care se înrudește cu... *Judecând după asemuirea lor, accete două numiri [grive și graure] par a fi rudite.* ODOBESCU, III 29¹². *Răsunetul din întimble înrudite...* MAIORESCU, CR. II 123. | A betaect: **inrudire** (rudire) s. f. = acțiunea de a se înrudi cu cineva, rubedenie, cimitole. O înrudire cu cel întâiu ministru... nu puleă fi decăt proleptidă lîngă. C. NEGRUZZI, II 152¹². *Din înima lor nu s'au șters purtarea necuștincoasă a spânului, cu toate îndreptările și înrudirea lui.* CREANGĂ, P. 209. (Fig.) **Inrudire** spirituală; — **inrudít** s. a. = înrude. |

— Derivat din rudă cu pref. in-.

INRUMENÍ vb. IV^a v. rumeni.

INRUȘÍ vb. IV^a v. roși.

INRUȘINÁ vb. I^a v. rușină.

INS, -Ă subț. v. îns.

ins, -Ă pron., adv., conj., subșt. I. 1°. (Moi, toi, lui etc.) -*méme*. 2°. *Lut. II. Jusment. III. 1°. A savoir. 2°. Mais, cependant. 3°. Mais, au contraire.*

I. Pronume.

1°. Pronume de identitate. (Până în sec. XVIII etrui mai obicinuete formele nearticulate; de atunci încoace se întrebunțează excluziv cele articulate. În sec. XIX din ce în ce mai rar, ori învechit).

a) (Cu funcțiune adjectivală înainte s. după un substantiv s. pronume personal, reflexiv, posesiv ori demonstrativ) Însumi (înșuți, însuși). *Înrudătura ia înșu (înșu COR., înșuși HUR., DOS.) me înșuși.* PSAL. 28¹². *Nu înșu (înșuși) VOR. s'angur DOS.) accesta (cit. accesta) al lău taită avă-te și feace-te?* ib. 313¹². *Tu ești înșu împăratul micu.* CORESI, PS. 114¹². *Să înșușe jueducti lui ca înșu sine.* id. ib. 290. *Nu alt suflet... aducu-și, ci înșu suflet ce-uu teșit din tine.* CORESI, EV. 348¹². *Accesta... rise Domnul pentru înși acei necuși ai*

lui Ioannă. id. ib. 525¹². *Cumșu asănu într'înșu păcat, îndată fu neclăruț.* DOȘOFTEIU, V. s. 83. *Amorul alit de nedrept, încăt să votăsc' a-și știrici el înșu lucrările lui.* C. NEGRUZZI, I 49. (Despărțit prin prepoziție de pronume s. de substantiv) *Înșu întru tine fi-voe zădrobite valurile tale.* CORESI, EV. 267¹². *Tie înșu înșu preu suflet... treace-va armă.* id. ib. 519¹². (După franțuzește, în vers, neobcinuit, înainte de pronume) *Minciuana lui o crede adesea înșu el.* C. NEGRUZZI, II 202¹². (În vers, neobcinuit, despărțit de substantiv) *La nimeni n'a spus ce a văzut, surorii nici înșu.* COȘBUC, E. 77¹².

b) Cu funcțiune substantivală. El însuși (eu însumi etc.). A reacilor numai înși ni le tragem. CORESI, EV. 285¹². *Lepădără pre stăpâniții săi din țară și o moștenără înșu.* P. MAIOR, IST. 182. *Să judece înșu în cunoștință de cauză.* MAIORESCU, CR. I 205. *Roșu, unul din Macedonicii care nu știau numai să încurajeze cu banii lor pe scriitorii, ci se pricepeau a face înșu munca de scriitor.* IOGA, L. II 311. (Pleonastic, urmat de singur) *Pre însu singur îl lasă.* M. COSTIN, ap. GADEL.

2°. Pronume personală. (Numai după prepoziții în concurență cu *eu*; mai adesea articulat; astăzi numai după *întru* și compusele acestuia *dintru* și *printru*, care pierd pe *u* final, însă după acestea — cel puțin în limba literară — e întrebunțat aproape regulat, mai ales la singular: *Printr'înșu am făcut cunoștința cu el*) El (ea), dânsul (dânsa), (une-ori) sine; cf. ↑ *nu s. Cătră. De vereră (= veniră) cătră ele [preuții], deșe cătr'înșu.* COD. VOR. 18¹², cf. 37¹², 100¹². *Domnul audri-mă cândă chemau cătră înșu (cătr'înșu) COR. I PSAL. SCH. 8¹². Apropiară-șe cătr'înșu (cătră el) BIBLIA (1688) orbis.* CORESI, EV. 249¹². *Meazăre cătr'înșu (cătră dâșniți) BIBLIA (1688) Insus. id. ib. 262¹². Au acut dragole adecără cătră înșu.* LET. I 47¹². — *Cu, cf. nu s. De. Fereșe Domnulu toate case lora, urul d'înșe (den tale HUR.; dîntr'înșe COR., dîntr'înșele DOS.) nu se frânge.* PSALT. 60¹². *Întrebă de înșu (de 'nșu) CORESI, EV. 409¹², 40 (= unde) e Hristos să nască.* TETRAVIV. (1574) 202. *Se milostieci d'înșu (de ei) BIBLIA (1688) și vindecă nevoile lor.* CORESI, EV. 256¹². *În șu șolos d'înșu.* CUV. D. BĂTR. I 410. *Se apropiară d'înșu.* id. ib. 411. *D'înșu i taste gândul, d'înșu i taste grișea, d'înșu i taste toată neocința.* VARLAAM, C. 228. *D'înșu nu s'au depărtează.* id. ib. 12. [I]și[ui] vor bate joc d'înșu. id. ib. 71. — *Dintru. Duhurile cealea hiełane ce țasă dîntr'înșu.* COD. VOR. 4¹². *Dentr'înșu alceară înrădăruș.* CORESI, EV. 2¹². *Beați toți dentr'înșu carei creședți.* id. ib. 154¹². *Nimeca dentr'înșu (dentră ei) BIBLIA (1688) nu peri.* id. ib. 181¹². *Unii dentr'înșu.* BIBLIA (1688) 8 pr. 16. (Și astăzi) *N'o venit nici unu dîntr'înșu.* — *Dupa.* De[a]c'om prins de veste, noi am scărít dup'înșu [a. 1601]. IOGA, B. I 6. *Dup'înșu alitã s'liu-său.* TEVER, MOXA. 335¹². *Dup'înșu să îmblăm, iară nu după lume.* VARLAAM, C. 312. *Purceasă dup'înșu acești doi orbis.* id. ib. 246¹². — *Intru.* Lăcui intru înșu mai multe de dzeace zile. COD. VOR. 65¹². *Se vrea înțoarce intr'înșu.* CORESI, EV. 81¹², cf. 82¹², 168¹², 194¹². *A chinului răddcină... se înrăddcină... intr'înșu.* id. ib. 246¹². *Pară de joc îmblă intr'înșu, de-s ordă și i muncită.* CUV. D. BĂTR. II 320. *Să fac intr'înșu cădăruș.* DOȘOFTEIU, PS. 54, cf. (intr'înșu) 15. *Rugându-se intr'înșu (= în sine).* MINEIU (1776) 77¹². (Și astăzi) *Alle patimile... le pface intr'înșu.* KONAKI, P. 280. *Apă-i lumea cum o vezi, intr'înșu s'au nu te necrezi.* JARNIK-BARSEANU, D. 222, cf. 399. *Batna și dă vinul ce are intr'înșu (= în sine).* ZANNE, P. V. 100. — **P(re)**. În calea ceasta ce pr'înșu (pre'înșu) VOR.)

îmbă. PSALT. 294°. Să pise greșalele părinților pr'înși (= pe copii). CORESI, EV. 168°. Duce-i pr'înși în pustiele Sinaei. VARLAAM, C. 59, cf. 22. Ipi înși) 251. II primirea pre însulă. DOSOFTEIU, V. S. I pr., cf. 107°. (pre însă) 2 pr. II cu ucide pre însulă. BIBLIA (1688) 123. Pe însulă... nu l-au putut ca să-l ajungă. LET. II 69°. cf. 107°. I-am vedea pre înși strecini de cele ce nu li se cade. MAG. IST. 32°. — Pentru. Greșalele sale feliuște, pent'înse să pocioste. VARLAAM, C. 16, cf. (pent'înși) 10. — P(ri)este. Putadu-și) so[?]ntul mânăle preste înși, i-nu blagoslovi DOSOFTEIU, V. S. 84. — Prin. Prin însulă toate să feaceră. DOSOFTEIU, V. S. 145. — Printru. (Astăzi) Printru'nsa am ajuns să-l caunose. — Spre (= asupra, pe, peste). Spr'înse puse-și mânăle (= mâinile) sale și vendede cl. COD. VOR. 98°. V'reo nevoite ce vine spr'înșulă. CORESI, EV. 24°. Vor schiopii (= sculpă) spr'înșă. VARLAAM, C. 88 rugm... pre Dumnezeu, ca să-i scrieaze lui de ce e lăsat spr'înșă pedepă. id. lb. 395°. 71. Slobozi spre înși sfânta la armă. DOSOFTEIU, PS. 48. Să înfăceră mână lui Dumnezeu spre însul. LET. I 136°.

II. † A dverb. Chiar, întocmai, însuși. Înșă pentru aced nedreptate... primesc putare. CORESI, EV. 455°.

III. Conjunție. Din întrebunțarea adverbială a lui îns se explică funcțiunea lui de conjuncție, precum se vede din următoarele două exemple din P. IORGOVICI, ap. VB. II 415: Calea... e neblădată și plină de spini și de ruși împicaci; îns ca duce la o câmpie lată, exemplu în care îns ea ar putea fi interpretat și drept schiar ca și ea dar etc. Sensul adverbial reiese mai bine din exemplul: Tot însul să aducă cât poate la folosu comună: îns pentru a ajunge la apă străzi, se curine a lădă la o parte toate împiedicările. Dar forma obicinuită a conjuncției nu e cea masculină (îns), ci cea feminină (înșă) și ea se explică, precum a arătat W. Meyer-Lübke, *Rom. Gramm.* III 1 551, din funcțiunea pronominală a cuvântului. Într'adevăr, într'un exemplu ca acesta: Cădră tine alerzi; înșă fată-me, aceea ce se drăcește, eu o lăsuai acasă. CORESI, EV. 324°. înșă e pronume, atribut la 'fată', însemnând la origine 'sua filie mēna'. Cu timpul, din cauza sensului acestui pronume, care scotea în relief pe cineva s. ceva și adesea îl deosebea s. îl punea în opoziție cu alt cineva s. altceva, înșă fu deslipit de substantivul s. pronumele de care se ținea și fu raportat la întreaga propoziție precedentă, simțindu-se ca o conjuncție explicativă s. adversativă. Mai bine se vede acest lucru atunci când propoziția precedentă e introdusă prin 'deși' († și și): Să și pre simțina nu nevoaște Dumnezeu... ce teare și tu să creadem noi cu voie, înșă să înțelegem că lăria... lu Dumnezeu taste a crede. CORESI, EV. 417°, unde, înainte ca înșă să fi fost pus în opoziție cu 'și și' precedent, eră atribut la 'lăria': 'deși Dumnezeu nu silește pe nimeni, ci cere să credem de bunăvoie, să înțelegem că înșă lăria lui Dumnezeu este a crede...' Că acest înșă nu eră la origine conjuncție adversativă, ci atribut pe lângă un substantiv s. pronume, se vede și din preferința cu care și azi se așază d. u pă substantiv și nu la începutul propoziției, cum se așază de obicei conjuncțiile: Orice gând ai, împărăte... eu îți zice: bine-ai venit! Deapre partea închinării înșă (= în cea ce privește înșă închinarea), devenit ecăt despre închinare, 'edar despre închinare), Doamne, să ne țierf. EMINESCU, P. 239. Se mai vede apoi din aceea că acest înșă urmează adesea după conjuncții adversative. Dacă găsim deci la CORESI, EV. 148°: nu vor fi fără de vreme judecate păcatele... ce înșă după firea păcatelor, acest ce

înșă nu e pleonastic, căci numai ce eră conjuncție adversativă și, la origine, sensul propoziției eră: 'ci după înșă și firea păcatelor.'

1°. † Explicativ. (Și) anume. *Indennatum'am* și cu, Ioan Neculec... a scriere întru pomnirea domitor; înșă după la Duca-Vodă ec Bătrân, l-am scris de pe niște izvode... țară de la Duca-Vodă ec Bătrân... nici de pre un izvod, ce am scris singur. LET. II 195°. Să se plătească și gloabă după obicei, înșă de cal și bivoli câte bani patruzeci, de bou câte bani douăzeci, de rămdător bani cincizeci, iar de oi i capre câte bani zece. PRAVILA IPSILANTI, ap. TDRG., URICARIUL V 393°.

2°. Restrictiv (explicația cuprinzând o rezervă s. exceptând dintr'un complex de elemente o parte, pentru că această parte are o poziție deosebită față de aserțiunea făcută) Dar, cu toate acestea, și totuși, decât, † e. *Bugare-ai Dumnezeu... toți căți me audu astădat se fie apă cumu și eu sântu, înșă fără de legăturile acestea.* COD. VOR. 82°, cf. CORESI, EV. 621. Omul cela c-oi vor fură bucatele și acștia, poate să ceare pre toate casele... înșă nu cu putarea lui, ce să ia voie și puteare de la județi. PRAV. 100, cf. 102, 1075, 1159. *Cugetain... să scoț ceastă cortă... carea are întru sine multe feluri de vîndecări sufletelor creștinești... înșă mai vîrios și cale la împărăția cerului* (Govora, 1640). GCR. I 88. *De abia înserase, sîlfete erau înșă pustii.* C. NEGRUZZI, I 15. Se înămpid une-ori, înșă numai la facerea sîntii. id. I 247. *An nou! Aștept minunea-și ca o cerească lege. Dacă înșă păstoriul... Va fi tot ca păstoriul de care-avem desătu... lașă în starea-i bătrîna tiranic.* ALEXANDRESCU, M. 6, cf. MARCOVICI, C. 7°. *Dulci cuvinte nenșese, înșă pline de 'ntele.* EMINESCU, P. 188. *De la o vreme încoace înșă, nu știu ce arez.* ISPIRESCU, L. 2. *Sarea-i bună la fierbură, înșă nu peste mărură.* ZANNE, P. IV 105 | † Precedat de conjuncția e). *Nu știu ce mi se va tîmplă... e înșă (wesen. zîp) cumu duhulu sântu... mărturicește și grăiește că legătură și scărbî mere (= pe mine) așteaptă-me.* COD. VOR. 19°, cf. C. MARDARIE, L. 4193.

3°. Adversativ (rezerva devenind integrală și servind apoi spre a arată că două noțiuni sau afirmațiuni sînt opuse una alteia) Dar, căt despre... Apă înălțare... Sute pe om lângă țineri și lângă Dumnezeire și-l face, trînd, să guste a raiului ferice. Înșă pîna a ajunge în stepina acea mare, Câte munci, câte necazuri! KONAKI, P. 82. Părînți... U iubă mai mult decăt ochi... Această înșă neocotită dragoste eră pentru dînsul de mare strîdoicune. DRĂGHICI, R. 3. *An trecut timpit aceli, timp de fapă strălucite, înșă triste și amare.* ALEXANDRESCU, M. 16. *Biata babă eră umflată cît o bute, simțirea înșă nu și-o pierduse de tot.* CREANGĂ, P. 15. | † Precedat de altă conjuncție adversativă, ca e, iară, ci, și, dară). *De multe ori luptără-se cu mine... e înșă (și) înșă HUR. DOS. INȘĂ SCH.). nu putură mine.* CORESI, PS. 361. *De moșie și de orag, prost, iară înșă în facerea lucrurilor, taste luminat.* DOSOFTEIU, V. S. 1242. *Mirean la porț, ce creștin înșă, lb. 1862. Un om care iubete cu tinerță pe gingașa lui soție, și înșă nu o poate vedea.* C. NEGRUZZI, I 56, cf. 62, 65, 140. *Sîngele... e plantă ce rodește Cărdnd, lărzis, odată, dar înșă înșă.* ALEXANDRESCU, M. 26. *Nici un al doilea Nimrod, vîndătorul biblic... eu unul n'am să mă fac...* Dar înșă, și eu am crescut pe câmpul Bărdganului. ODOBESCU, III 14°. *Poiera l-a 'ncunjurat și burduf mi l-a legat. Dor lui înșă nu-i păsă, Ci mustața își răsucea.* ȘEZ. V. 94°.

III. Subst. (Rare singur, mai adesea însoțind un numeral s. un pronume personal s. nehotărît și scoțînd în relief individualitatea, pronumele de

identitate ajunge — mai ales la plural și la masculin — să însemneze) Individ, persoană, om. Iaste cu nevie și neputare doi înși să vânceze. CORELI, EV. 332/. Adusărd un săbănoș purtat cu patul patr'înși. VARLAAM, C. 491. Să străndărei cei mai aleși ritori, 50 de înși. DOSOFTEIU, V. S. 164., cf. (4 înși) 94.. Au încălecat numat trei înși. LET. II 245/. Il înșăeră la pământ patru înși. MINEIUL (1776) 186/. Tocmeala este o fâgdădăstăd... de doi sau mai mulți înși. CARAGEA, L. 113/. Dezarmarea... arădușilor... și a altor înși. URICARIUL, X 93/. La tot înșul se dă o parte. BĂLCESCU, ap. TDRG. Va cunoaște... pe înșul rămas cu Iliș. V. A. URECHE, ib. Viața... înșilor care au priciniul ființa To. EMINESCU, N. 53. Bictul înș! id. ib. 43. Pe-ocelaji dram... Veneau doi înși... Un moș... Și-o copilă. COȘBUC, F. 70. Doi băieți se necășeă să dea afară un înș. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 33. Să hotărâți, cât să puneți de înș. JIPEȘCU, ap. TDRG. Doi înși în curte intră. MAT. FOLC. 190. Oinci înși pe-un biniș, se zice când mulți trebuie să împartă un lucru de puțin per. ZANNE, P. III 24. Tot înșul (și înșul) = fiecare, tot omul, (dial.) tot natul. Sfântul duș țeră pe tot înșul de înși. DOSOFTEIU, V. S. 500, cf. 16, 46. Tocmești tot înșului apăneșă. id. ib. 49. Feciorii ascunși prin unghete le ține calea și tot înșul ței duce acasă ibovnică. BRĂBENEL, GR. P. Se joacă... cel mai admirabil dintre jocuri, sde dois; tot înșul joacă cu o înș, rar cu două. CONV. LIT. XXII 937.

[Declinarea pronumelui articulat este: înșul, înșului, înși, înșilor; înșă, înșei și înșăd, înșele, înșelor. Ca substantiv, are azi formele: înș, înșă, plur. înși, înșe, mai de mult țne, înșăd, plur. înși, înșe, dar e atestat și plur. înși, înșe. Ca adverb, rar înș, de obicei înșă. În textele vechi scris adesea țnă, țnă, ceea ce corespunde de altfel și rostirii curente, cu ț nazal și fără n.]

— Din lat. *ipsus* (*opsus*), atestat și sub forma *isse* și *issus*, chiar și *lupulus*, cu n intercalat după analogia compuselor cu prefixul *in-*, ca în unele limbi și dialecte romanice. Intrebuintarea lui *ipsus* l², cu înțelesul de *cel*, o explică Meyer-Lübke, Rom. Gramm. III și 69 prin aceea că île a fost întărit, după prepoziții, printr'un *ipsus* în loc de cum *illo*, *contra illum* etc. s'a zis cum *ipso illo* cu *nusul* (cf. *nus*), *contra ipsum illum* > *cătr'înșul* etc. O mare analogie există între rom. țne și alb. *ete*, care are și sensul de individ. Cf. *inșumi*, *dăns*, *adins*, *nus*, *des* -.

ÎNSĂ conj. v. *ins*.

ÎNSAALĂ! interj. v. *șală*.

ÎNSĂBIAT, -Ă adj. *Atgu*. — [Numai în poezia pop. cu caracter mistic] Ascuțit (ca săbia). *Undeie, Sămețe, Ace înșepote, Săbii înșăbiete*... PAMFILE, S. V. 45. [Dialectal: *inșăbăt*, -ă.] Pronunț. -băt (-băt).

— Participiul-adjektiv al unui verb (neîntrbuințat) *inșăbiă*, derivat din *sabie* cu pref. *in-*.

ÎNSĂCURĂT, -Ă adj. *Assuré*. — (Neologism devenit popular prin Maramureș) Asigurat. T. PAHAOGLI, M. 170/11.

— Etimologie populară (*asigurat* + *săcure*).

ÎNSĂDI vb. IV^a v. *săd*.

ÎNSĂELĂ vb. I(2) v. *inșelă*.

ÎNSĂGETĂ vb. I(2) v. *săgetă*.

ÎNSĂILA vb. I(2) (ș. d.) v. *inșelă* (ș. d.)

ÎNSĂLĂSLUI † vb. IV^a } v. *sălășlui*.

ÎNSĂLĂȘUI † vb. IV^a }

ÎNSĂLBĂTĂCI vb. IV^a refl. *Devenit sau-tage*. — [Invechit] A se face sălbatcă, a se sălbatăci. *Prumos trandafiroș... nu s'a 'nsălbătăci*. I. VĂCĂRESCU, P. 543/11. [Și: *inșălbătici* vb. IV^a. LB. | Abstracte: *inșălbătăci* s. f. A ei înșălbătăciere cu 'nșelul a o 'mbădnă. PANN, E. II 27. Cumeș și înșălbătăntul religioz-moral nu și-a ajuns scopul, vedește înșălbătăcierea crescândă a tinerimii noastre școlare. ȘBIERA, F. S. 305. | Adjectiv: *inșălbătăci* (*inșălbătăci*), -ă = devenit s. făcut sălbatcă, sălbătăci. *Inșălbătăci* ca o țiară. E. VĂCĂRESCUL, IST. 41. *Rencheză călul subt înșul fără a mai țineță, înșălbătăci cu totul sărăc, într'un loc nu sta*. PANN, E. II 15.]

— Derivat din *sălbatăci*, cu pref. *in-*. Cf. *sălbatăci*.

ÎNSĂLBĂTĂCI vb. IV^a v. *inșălbătăci*.

ÎNSĂLIVĂ vb. I. [Fiziol.] *Imprégner les aliments de salive*. — A înmuia alimentele cu salivă. [Adjectiv: *inșălăvit*, -ă = înmuiat cu salivă. | Abstract: *inșălăvire* s. f., *inșălăvit* s. a., (după fr. *insalivation*) *inșălăvit(ă)* = înmuiarea alimentelor cu salivă.]

— Derivat din *sălăv*, cu pref. *in-*.

ÎNSĂLIVĂȚIE s. f. } v. *inșălăv*.

ÎNSĂLIVĂȚIUNE s. f. }

ÎNSĂLTĂ vb. I(2) trans. *Dorloter, bercer*. — [În poezia pop. cu caracter mistic] A purta (un copil în brațe) săltând(u-i). *Bubă bună, Sor cu cimeșă!... acolo cerbiți și țapiți și ciutele și caprice Te-or purță și te-or înșălăci*. MARIAN, D. 311. [Cf. varianta: *Și te-or logă nă*. ib. 310.]

— Derivat din *săltă* cu pref. *in-*.

ÎNSĂLUBRE, -Ă adj. *Insalubre*. — Nesănătos, care valămă sănătatea. [F. a milia; (după fr. *insalubrité*) *inșălăbrite* s. f. = stare inșălăbri, nesănătoasă.]

— N. după fr. (lat. *insalubris*, -e, idem).

ÎNSĂLUBRITĂȚE s. f. v. *inșălăbri*.

ÎNSĂLUIT, -Ă † adj. *Sansabri*. — Fără adăpost, trăind prin păduri. *Tuturor scărbitșii bucurie... strărilor mângăiere, celor înșălăuși adăpostire* (Maramureș, a. 1794). IORGA, S. D. XVII 153/11.

— Participiul-adjektiv al unui verb (neatestat) *inșăl(h)ui*, derivat din *săltă* cu pref. *in-* și suf. *-ui*.

ÎNSĂLVARĂT, -Ă † adj. *Vêtu de pantalons bouffants à l'orientale*. — Îmbrăcat în salvari. *Părinții noștri, prefăcuți în Greci îmbălușeți și îngălărași, piteceau zile dulci și vesce*. RUSO, S. 109.

— Participiul-adjektiv al unui verb (neîntrbuințat) *inșălvară*, derivat din *salvari*, cu pref. *in-*.

ÎNSĂMĂ vb. I. *Gagner, (se) procurer*. — [Mai de mult și în Mold.; azi, popular, prin nordul Ardealului] Trans. și intrane. A câștiga, a agonisi, a-și procura. *Au pus unchiu-micu Gărril niște cărți zălog la popa, pdmă cor înșămă omenii noștri banii* (a. 1635-45). IORGA, D. B. I 56. *Nu-ți lădă Leșii pe țărani să îmble să înșămă bani*. LET. II 150/11. *Nice mir nu putură înșămă, să unșă țrupul lui Hristoș*. VARLAAM, C. 143. *Du-te și te bagă undeva slugă... și moi înșămă-ți* (nota: *căștigă-ți*) și lu băreți pentru ține. RETEGANUL, P. V 3/11. *El meryed toată ținea la vnaul, înșămă (agonisă) cele trubucinoșe pentru troul casel*. RETEGANUL, 73/1, cf. II 19, III 50. [| Construit cu prep. de:] A face (cuiva) rost de..., a procura (cuiva). *Rugăm pe Măritie Voastre să ne*

faceți bine, că să descopere descăria și toate ca-
sele, să ne înșămâți de cuse de pîndile, să știm
adevărul să fie gata; noi vom plădi cu cu bani,
cu cu dobitoac (a. 1628). IORGA, D. B. I. 43. [Și:
insemă vb. I, însem(n)ă† vb. I^a. Altă, pentru
rîndul peștelui de sămânță, însemă-te-voiu cu
pe dumiata care căd va înșebul dumiata, c'am pus
de-l străin[?] într'un coteju; nămai oăda, de-ar hi
și cu voia dumiata, cu aș hi foarte bueros la un
schimb. Eu să însemnez dumiata[le] de pește de
sămânță, și dumiata să mă însemai de unul...
în dzua de Ignat (sec. XVII) IORGA, S. D. XI
120.]

— Derivat din samă (seamă), cu pref. în-

INSĂMÂNȚĂ vb. I^a *Ensemencere*. — (Agric.,
Pesc.) A semăna un teren cu sămânța necesară
unei culturi de cereale; p. anal. a pune în
apă icrele s. peștilor de sămânță necesari unei
culturi de pești. Cf. semăna, fecundă,
prăsi. [Și: însemăntă vb. I^a. | Adjectiv: în-
sămăntat, -ă. | Abstract: înșămăntare (inse-
măntare) s. f. Rodul ogoarelor și al înșebilor e bai-
jocorii cu prețuri care nu echivalează nici chi-
eltuielile de înșămăntare. CURENTUL 1930, 24 Sept.
Alt metod, natural și primitiv, de a-i prăsi [pești],
e acela al înșămăntării apei prin căteva perechi vii,
bine alese, aruncate în ea. F. R. ATILA, P. 154.]
— N. după fr.

INSĂMĂRĂ vb. I *Băter*. — A pune samarul
(pe măgar s. călăr), a înșea (măgarul s. călărul),
cf. înțărăniță. Avroam își înșămărdă măgarul.
BIBLIA (1688), 14. Călărăzi 'nșămărdă. TEODO-
RESCU, P. P. 513. [Adjectiv: înșămărat (inșă-
marat GRAIUL II 120). -ă = cu samarul în spinare,
înșeuat cu samar. Căldări înșămărdăți. TEODO-
RESCU, P. P. 513, GRAIUL II 120. Pleacă Costea la
Galați. Cu măgarți înșămărdăți. MAT. FOLC. 116,
c. PĂSCULESCU, L. P. 295.]

— Derivat din samar, cu pref. în-. Cf. sârb.
nasamariti = a angaja cu păcăle.

INSĂMBRĂ vb. I^a P^a *S'associer, se marier*.
2^a *S'allier, s'associer, s'unir*.

1^a (Maramureș) Trans. A luă (pe cineva) de
tovarăș, p. ext. de bărbat s. nevastă. Doamne...
Ce lucruri am făcut eu? Și eu cine-am înșămărat
De femeie? T. PAPAHAOI, M. 109/22 (în Glosar:
înșămărat = a angaja cu simbrie).

2^a (Mold., Transilv. de miază-noapte) Refl.
A se întovărăși, a se asocia, a se însoți cu cineva
(în vederea unui scop s. în serviciul unei cauze
comune), cf. înceti; p. ext. a se uni. Carcele
le-ai înșămărat cu noi de-aproape trupului și sân-
gului. DOSOFTEIU, MOL. 114. Să te 'nșimbredzi cu
patriarhal Antonie, să fii într'o unciune cu dănușul.
id. ap. TDRG. Văduva... ovedă bot și plug, de
putea oră eu de ea, fără de a să mai înșămărdă
cu olții. RETEGANUL, P. V 22/. | Spec. (Păst.)
A se întovărăși spre a forma o stănad de oi. În
vremurile acelea erau proprietari care singuri
formau câte o stănad... de 2—3000 de oi și numai
cei sădraci erau nevoiți să se înșămăbreze, pentru a
forma o stănad, cum fac astăzi toți, fără deosebire
de bogat și sărac. PRECUP, P. 5.

[Prez. înșămăbrez și înșimbrez. | Adjectiv:
înșămăbrat, -ă = întovărășit, asociat, intrat într'o
tovărășie. Andrei să fece nedespărțit de la înșă-
dăloriul, înșămăbrat la s'șiștiața sa toată vremea
vieții sale. DOSOFTEIU, V. S. 178. Afându-l în-
șămăbrat în Frații Studilor, întră și el supt viața
cldugăreacă. id. ib. 53. | Abstract: înșămă-
brare s. f. = întovărășire, asociere (în vederea
înființării unei stăni comune). Înșămăbrarea se în-
tâmplă în modul următor: Proprietarii adunați
la munte fac lărlă sau staur și celelalte întocmiri
trebuitoare. În seara dăntău fiecare își mulge oile

cu mulgători streini... A doua zi dimineața... fie-
care își mulge oile separat și-și măsură laptele cu
carâmbul... Mai este și alt sistem de înșămăbrare...
PRECUP, P. 7; — înșămăbrat s. a. Înșămăbratul
oilor: împreunarea mai multor botete de oi spre
a fi păscute vara împreună și a face caș și lapte
acru din laptele lor (Zagra, jud. Năsăud). Com. V.
CORBUL. Înșămăbratul de plug se face când doi
gospodari mai mici se învoiesc să ară pământu-
rile lor în comun, cu vitele amândurora.]

— Dintr'un lat. pop. *insimulo, -are (derivat
din în simul împreună, în același timp), cu
aceeași intercalare a lui b între m și l (devenit în
românește r), ca în fr. și prov. *ensemble*. Cf. sâmb-
bră, simbră. D. Pușchilă, *Molitecnicul*
lui Dosofteiu, p. 74.

INSĂMN- v. ÎNSEMN-

INSĂN- v. ÎNSEN-

INSĂNĂȚĂTI vb. IV^a *Guérir*. — (Atestat
numai la BĂRCIANU) Trans. și refl. A (se) în-
sănătoși. [Abstract: înșănătățire s. f. = înșă-
nătoșare. BĂRCIANU.]

— Derivat din sănătate, cu pref. în-

INSĂNĂȚOSĂ vb. I^a *Guérir*. — Trans. A
face (iarăși) sănătos, cf. lecul, vindecă, tă-
mădui, îndreptă, înzdrăveni, cură. În-
sănătoșă-ne-va pre noi după doaz zile. BIBLIA
(1688), ap. TDRG. Să îmăduiaacă această rând
și să înșănătoșeze și tot trupul. LET. II 175/.
Te-oi înșănătoșez. MARIAN, VR. 165. | Refl. A se
face (iarăși) bine, sănătos. *Enșănătoșezdu-mă* =
convalesco. ANON. CAR. Cu hrănă și cu unsoari la
rane mulți [bolnavi] s'au înșănătoșat. LET. II A
10/22. Bea, împărat, că te vei înșănătoșă. ALE-
XANDRIA, 54/. Dumnezcu sau dracul mă va înșă-
nătoșă. C. NEGRUZZI, I 161. Două mere de o-oiu
da, Eu s'a înșănătoșă. ȘEZ. VIII 29. | P. ext.
(Trans.) A înzdrăveni, a întremă (ȘEZ. III 17/22),
a regenera, a îmbunătăți. *Hine, prășește soiri*
bune, hrănește țeapdn, înșănătoșază-le și nu-ți mai
bote ghidii. JIPESCU, ap. GCR. II 258. [Și: în-
sănătoși vb. IV^a trans. și refl. Să se înșănă-
toși. BIBLIA (1688), 282. Ai înșănătoșii inimile.
MINIUL (1776) 64/. După ce se înșănătoși, dăte
o masă mare la toți boțerii. SPIRESCU, ap. TDRG.
| Abstract: înșănătoșare (înșănătoșire) s. f.,
înșănătoșat (înșănătoșit) s. a. = trecerea din starea
de boală în stare de sănătate, recăștigarea sănă-
tății, cf. vindecare, tămăduire, îndrepta-
re, înzdrăvenire; întremare, conva-
lescență. *Lăcurile acelea negre... în care bol-
navii își caută înșănătoșirea pe margeni... sânt*
ocelce de odinioară năpădite de apă. IORGA, N.
R. A. I 476. Pentruca înșănătoșirea să urmeze cât
mai curând... N. REV. R. I 65. Împăratul cu mul-
fumiț moșnegăului... și plădindu-i juruito pentru
înșănătoșatul fiicei sale. SBIERA, P. 303/22. | Ad-
jectiv: înșănătoșat (înșănătoșit), cu negative
ne(î)înșănătoșat, ne(î)înșănătoșit), -ă = scul de
pe boală, îndreptat după o boală, ajuns iarăși să-
nătos, cf. vindecat, curat, tămăduit; în-
tremat.]

— Derivat din sănătos, cu pref. în-

INSĂNĂȚOȘI vb. IV^a v. înșănătoși.

INSĂNGERĂ vb. I^a *Ensanglanter*. — A face să
sângeroze, a umplea de sânge, a încrunță LB.,
cf. săngera. *Aducnd ei rocșoiari, meșterșugali*
într'acest chip, să înșingire (= însingore) și ei
măcoșii lui, ce-i trăgă carul. HERODOT, 23. *Mi-*
am însăngerat mâna de ghimpi. [Fig.] A înșoi.
Soarele, coborându-și razele, însăngeraă acoperișu-
urile de olane. DUNĂREANU, CH. 131. [Și: înșin-

geră vb. Ia. | Abstracte: **Insăngerare** (insăngerare) s. f. Liliacul, carele nici la încreștarea unghiilor, nici la însingurare (poate, trebuie celălalt însingurarea) colților de agiuns taste... GANTEMIR, IST. 159; — **insăngerat** s. a. = insăngerat. | Adjectiv: **insăngerat**, -ă (la scriitori, în mare parte după fr. *ensanguanté*) = cu semne de sânge, plin de sânge, (despre ochi) injectat, congestionat, s. stropit cu sânge, încrunțat. *Ne așteptă moartea cu fierul însăngerat.* KONAKI, P. 182. *Să nu mai lungim a însăngeratelor arme voroacă.* ARHIVA R., I 52. *Numai ochii i se mișcau în cap, roșietici, însăngerăți.* N. GANE, ap. DDRF. *Oaii, însăngerăți de pînții...* SANDU-ALDEA, A. M. 35.] — Derivat din **săngeră**, cu pref. in-.

INSĂNIA vb. Ia (ș. d.) v. **săniă** (ș. d.)

INSANITATE s. f. **Insanită**. — (Franzuzism) Faptă s. (mai ales) vorbă de om nebul, nebunnie, prostie.
— N. din fr. (lat. *insanitas*, -atem).

INSĂNCUI † vb. IV^a v. **insuina**.

INSĂNVĂȘI vb. Ia. *Péter la Saint-Sylvestre.* — A petrece ajutorul Anului-nou. *Vine scara sfântului Vasile. Doamne, și aici ce petrecante! Se adună în această seară băieți și fete, la câte un băiet sau la câte o fată acasă, și pe vatra focului se însănvășiază. Sănvășiatul se face în modul următor...* ȘEZ. XXX (XVIII) 24. [Abstract: **sănvășiat** s. a. = petrece în ajutorul Anului nou. | Pronunț. -si-a, dial. -să-ă.]
— Derivat din **Sân-Văsiu** (Sfântul Vasile), cu pref. in-.

INSĂNZIENĂT, -Ă (În poezia pop. cu caracter mistic; sens neprecizabil) *Se descântă... zicând...* «Doamna însănzienătat, înșopot îndreptată, ciceriți cuvinte.» ȘEZ. III 204/205. [Pronunț. -zi-e-].
— Pare a fi un derivat din **sănzienă**, cu pref. in-.

INSĂPUNI vb. IV^a v. **săpuni**.

INSĂB, v. **İNȘEB**.

INSĂRĂCI vb. IV^a v. **sărăci**.

INSĂRĂTĂRĂ s. f. *Salaison.* — (Rar, în Transilv., probabil, după germ. *Einsalzung*) Murare (în sare), murătură. BARGIANU, ALEXI.
— Derivat cu suf. abstr. -ătură dintr-un verb (neatestat) **insără** (din *ts + sare*).

INSĂRCINĂ vb. Ia. 1^a. (Se) **charger**. 3^a. (Se) **charger, accabler**. 3^a. *Rendre enceinte*. 4^a-5^a. (Se) **charger** (fig.).

1^a. Trans. și refl. (E vorba de o sarcină materială) A (se) încărca cu o sarcină (greutate, povară), a se împovăra, însărcina. *Cel ce... va însărcina... vîta peste măsură...* PRĂVILA (1814) 62. *Leo... însărcinându-și de comora aceeași neprețeluită și de toporul lui Oloș, apucă tot acel drum pe care venise.* BELDIMAN, N. P. II 187. *Piate măsură de te vei însărcina, că pe gheață vei aluneca.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 106.

3^a. Fig. (fiind vorba de o sarcină de ordin economic, moral, intelectual). Trans. și refl. A(-și) împune, a (se) împovăra cu un lucru greu de suportat. *Romii... îl însărcină (pe norod) cu cele mai mari dădii.* BELDIMAN, N. P. 106. | Spec. (refl.) A(-și) îngreună sufletul, a(-și) împovăra conștiința cu ceva. *Să nu te însărcinezi și înălțimea ta cu lucrările a unui norod.* URI-

CARIUL, I 147/48. *Se însărcinează cu foarte greu păcat.* Ib. 315/46.

3^a. Spec. Trans. A îngreună, împovăra (o femeie). Cf. **insărcinață**.

4^a. (Fig., modern și literar, după fr. *charger*) Trans. A da s. lăsa în îngrijirea cuiva o lucrare, a obliga pe cineva să împlinească o misiune, un mandat etc. *Tovaroși toți să însărcinați de o potrică să ocărmașoasă lucrul cel de obște sau... aleg să fie numai unul ocărmașoasă și pre acela îl însărcinează.* CARAGEA, L. 38. *Guvernul nostru îl însărcină cu o misiune la Chigina.* C. NEGRUZZI, I 67. | Refl. A lua asupra-și, a se angaja s. obliga a împlini o misiune, un mandat etc. *Dor este cu greu, zici, a-ți schimba năvaurile, a birui apăsările tale, a te însărcina înșuși cu această prefaceră.* MARCOVICI, D. 10/20. *El mă însărcinează a vesti leșile lui.* Id. C. 103, cf. 99. *Am bună nădejde să isprăvești cu bine slujba cu care te-ai însărcinat de bună-voie.* ISPIRESCU, L. 19, cf. 43, 141.

5^a. Fig. (După fr. *charger*, cf. **insărcinați**) Trans. A împuternici s. a. da ordin cuiva să facă ceva în locul său, a delega. COSTINESCU. [Prez. ind. **insărcinează**, mai rar: **insărcina**. LB.]

Abstracte: **Insărcinare** s. f. = (mai rar) Îngreunarea (unei femei); (de obicei); modern) sarcină, misiune, îndatorire, obligație, mandat. *Ceasul însărcinării noastre cu această oblată.* URICARIUL, I 246/47. *Junți membri ai comitetului primăriei cu plăcere astă onorific însărcinare.* C. NEGRUZZI, I 342, cf. 289, II 140/41. *Stare[ă]... omului liber de orice însărcinare.* ALEXANDRESCU, M. 253; — **insărcinat** s. a. = îngreunare (a unei femei). | Adjective: **insărcinat**, -ă adj. (Ad 1^a) Împovărat, încărcat cu o sarcină; p. ext. greu (î 2^a) din pricina marei cantități pe care o conține, încărcat de... bogat în... *Marsienii, însărcinați de daruri...* *să întoracă la Marusia țărâși.* BELDIMAN, N. P. II 201. *Cel însărcinat, Pururea cocoșat.* ZANNE, P. V 310. [Aerul] e însărcinat cu tot felul de afumegate puturi. PISCUPESCU, o. 67. [Apa] însărcinată... cu tot felul de spurcăciuni, ib. 183. (Poet.) *Au zorit și somnul cu ochii împovărați, De o lenă-adormitoare cu totul însărcinată.* KONAKI, P. 151. *Să fie bogat de pînă... și sămînțita lui să fie însărcinată de grâu la 1760.* GCR. II 71; (ad 2^a) Împovărat (de ordin economic s. moral), cf. ipotocat, grevat. *Venți cădă mine toți ce v'ați susținuți și însărcinați (toți cei trudiți și însărcinați) DOSOȘTEU, V. S. 85, cf. 166; tous qui êtes travaillés et chargés și cu răposă-vă-voia.* TETRAEV. (1574) 218. *Pîndă țara se află însărcinată cu multe și prețe havalale...* nu s'au putut a se însărcina țărâși țara și cu plata acestor bani. URICARIUL, I 343/44. *Rămân casele lor sărăci și însărcinate.* Ib. II 274/75. Cf. XVII 45/46. *Sufletul mieu însărcinată de povara păcatelor.* MINEIUL (1776) 96½; (ad 3^a, numai la fem.) Gravidă, împovărată, îngreunată, groasă, borțată, borțoasă. *Fata chiar din prima noapte rămase însărcinată.* H. IV 61. *Luând... leacurile...* *peste câteva zile împărăteasa s'a simțit însărcinată.* ISPIRESCU, L. 1, cf. MARIAN, N. M. 10. CHERGĂ, P. 92. *Femeia însărcinată, dacă mîndrăc carse de vînat, trebuie să strîngă un os din acel vînat și să-l pucie în scîldătoarea copilului.* ȘEZ. VI 42; (ad 4^a, substantiv) (Om) care are însărcinarea, slujba de... *Ce să vezi aicea? Adunături, mulți însărcinați chip de armași cu strumurdri de boi.* STOLNICUL DUMITRACHE, ap. GCR. II 172. (Substantiv) **Însărcinat** s. m. (Comerț.) = executor al unei însărcinări, comanda sau ordin, o comisionar. PANTU, PR. 3. (Diplomație) Diplomat, care are misiunea să reprezinte interesele țării sale ca înlocuitor al unui ambasador sau ministru

plenipotențiar. *Pertaf-Paşa, care arădă lui Uszar, înscărunțat rus, obstaculele ce există în Coran de a da extensiunii grecești soluțiunea cerută de puțeri.* GHICA, S. 132. [Cu acest înțeles, după fr. *chargé d'affaires*] și: **ÎNSĂCRINAT** de alăceri: — înscărinător, -oare = care înscărinează; (Comerț., substantivizat) = comitent, dătorului înscărinării. PANTU, PR. 3.]

— Derivat din *sarcină*, cu pref. *in-*.

ÎNSĂȘIE † s. f. v. însuși.

ÎNSĂT - v. **ÎNSET**.

ÎNSĂȚĂ vb. 1^a. *Rassatur.* — «A fi de sațiu, a sătura». CIAȘANU, V.
— Derivat din *sațiu*(u), cu pref. *in-*.

ÎNSĂȚIABIL - **Ă** adj. *Insatisfiable.* — Care nu se (mai) sătură, nesăturat, fără sațiu. Și fiindcă plătesc și fiindcă plătdn pot obține orice, deoa însățabil. C. PETRESCU, I. II 268. [Familiat: (după fr. *insatisfiable*) însățiabilityte s. f. — nesaturare. | Pronunț. -i-a-].
— N. după fr. (lat. *insatiabilis*, -e, idem).

ÎNSĂȚIABILITATE s. f. v. însățabil.

ÎNSĂU - v. **ÎNSEU**.

ÎNSĂXĂNĂ vb. 1^a. *Charger.* — (În Munt., rar ori necunoscut în provinciile nouă) *Trans.* A încărcă cu o sarcină mare (saxană). [Și: săxănă vb. 1^a. | Adjectiv: (în)săxănat, -ă = încărcat cu o saxană. El se întoarce cu mai mulți oameni înscăxnați cu buzdăcele foștorului său. IPIRESCU, I. 378. Pleacă înscăxănată cu lucrurile pe câmp. CALENDAR (1881), ap. ȘIO. *Dot călușei, săcănăși de gălbine.* MAT. FOLC. 173.]
— Derivat din *saxană*, cu pref. *-in-*.

ÎNSCĂRBĂ vb. IV^a, v. se scribi.

ÎNSCĂRLIONȚĂT, -**Ă** adj. *Bouclé.* — Cărlionțat. *Mă întâlnis cu fctorul lui Jordan, cu capul înscărlionțat.* ȘEZ. VIII 113. [Pronunț. -R-on-].
— Participiul unui verb (neatestat) *înscărlionțat*, derivat din (ș)scribi, cu pref. *in-*.

ÎNSCĂUNĂ vb. 1^a. *Mettre ou monter sur le trône. Prendre force.* — *Trans.* și refl. A (se) așeză în scaunul unei țări, al unei mitropolii s. episcopii, a (se) sui s. a (se) urcă pe tron, a (se) intronă, cf. a (se) instală. După ce se înscăună [fiu de împărat], trimise tot la soerul său cu carte, prin care îi spunea că s'a urcat în scaunul său. IPIRESCU, I. 379, cf. id. M. V. 36. S'ar părea că pronia cerească mistioasă a reținat îndemnul din zburcătul lui *Neagoe Basarab* și l-a înscăunat din nou la domnie. UNIVERSUL, 1930, 16 Nov. [Fig. Agric.] Refl. A se întemeia, a prinde putere (cheag). CIAȘANU, V. După trei ani, când tindea s'a înscăunat bine... P. ALEXANDRESCU, ap. TDRG. [Abstract: Înscăunare s. f. = așezare în scaunul unui dominitor, mitropolit s. episcop (și festivitățile ce se fac cu această ocazie), suire, instalare, intronare. Pregătirea programelor înscăunării Domnului. URICARIUL, VIII 185]. Căcând țara în ghearele fanariotilor, mitropolitul înscăunarea lor luase drept obiectu a cere și înscăunarea patriarhului de Constantinopol. C. NEGRUZZI, I 241. Neligărităre Turcilor ce-l înscăunaseră la înscăunarea sa. IPIRESCU, M. V. 4/11; — înscăunăt s. a. = înscăunare. | Adjectiv: înscăunăt (cu negativul nef(în)scăunăt, -ă = așezat în tron; p. ext. cu rădăcini tari. *Nofia ce așteaptă să vadă înscăunăși*

asemenea obăduitori. MARCOVICI, C. 126. *Frigid de iarnă viind și păsiundu o [semănătura seacări] încă nefcăunată, o vatămă lemne.* P. ALEXANDRESCU, ap. TDRG. | Pronunț. -scă-u-].
— Derivat din *scăun*, cu pref. *in-*.

ÎNSCENĂ vb. I. *Mettre en scène.* — (Propriu) A pune (o piesă de teatru) în scenă. | Fig. A pune la cale (ceva împotriva cuiva). *Înscenază... curioasa constituție.* MAIORESCU, D. II 50. [Adjectiv: înscenat, -ă = pus în scenă; pus la cale. *Citor faptul că acea mișcare a fost înscenată... dovedea că epoca descobirii exploaite între Moldoveni și Manient ajunase acum pe sfârșite.* MAIORESCU, D. I 13, cf. III 451, 456. | Abstract: Înscenare s. f. = punere în scenă; punere la cale (a unei intrigi, cabale, împotriva cuiva). *Cu toate aceste înscenări de imitație jacobină...* MAIORESCU, D. II 41. *De crezi c'asa mă vei constrănge, Pie ș'această înscenare.* GORUN, F. 72. *Înscenarea lui «Hamlets» nu se poate face la orice teatru.*
— N. după germ. *inszenieren*, idem.

ÎNSCEPRĂT, -**Ă** adj. *Qui porte le sceptre.* — (Formație personală) Care ține s. poartă sceptru. *În mâna-4 înscęprătă.* EMINESCU, P. 90.
— Participiul-adjectiv al unui verb (neintrebuințat) *înscepră*, derivat din *sceptru*, cu pref. *in-*.

ÎN SCHIMB loc. adv. v. schimb.

ÎNSCHIMBĂ vb. I. 1^a. *Changer.* 2^a. *Changer (de vêtements).* 3^a. *Se changer en.*
1^a. *Trans.* și refl. A (se) schimbă. *Sute nevăzute, M(ă) nensmărate, Capete zărobindu-și, Numele [= numele] în schimbădu-și.* (Bucatele la moară). GCR. II 369. [Calul] în schimbă dinții, jăpă (= lespădi) pe cei de lapte și pune pe cei de cal. DR. V 287.

2^a. *Spec. trans.* și refl. A se îmbracă în albituri sau haine curate (com. MARIAN), a se schimbă, a se primumi. *În schimbă albiturile.* Com. I. CORBU. *Pe când se gătește mireasa, pe atunci se gătește și mirele, în schimbându-se în cămeșa de mire.* MARIAN, NU. 386. *Io frumos m'oiu în schimbă.* DOINE, 123/11, cf. HODOS, P. P. 49.
3^a. P. ext. Refl. A se travesti, a se prefăce în... *Arhanghelul Gavriilă... în schimbându-se în un vointe frumos ca un soare...*, se sul călare pe un armăsar negru ca noaptea. PAMFILE, S. T. 109. [Rostit și în schimbă, înștimbă (Zagra, jud. Năsăud). Com. I. CORBU. | Adjectiv: în schimbăt, -ă adj. = îmbrăcat în haine curate. MARIAN. *Când eram la marea faldă, Mergeam la joc în schimbă.* id. NU. 707.]
— Derivat din *schimbă*, cu pref. *in-*.

ÎNSCHIMPĂ vb. 1^a refl. *Se piquer.* — A se înțepă (în vreun spin, țeapă sau țesătură). REV. CRIT. III 158.
— Derivat din *șchiomp*, cu pref. *in-*.

ÎNSCORTI vb. IV^a Refl. *Prendre de l'écorce. Darcir, stcher.* — A se prefăce în scoarță, a se întări ca scoarța (L.M.), a se înscortoșă. *Pe scortariți pe care să face tarba pătoasă, să coșdăte foarte de vreme, ca să nu se înscortască.* I. IONESCU, C. III.
— Derivat din *scoarță*, cu pref. *in-*.

ÎNSCORTOȘĂ vb. 1^a. *Darcir.* — *Trans.* A acoperi cu scoarță (L.B.); (mai ales) refl. a se acoperi cu scoarță, a prinde scoarță, a se face tară s. vârtos ca scoarța, a se înscortii. Cf. L.B. *Tot astfel se înscortii și când după aratul pe uscătime încep plote: pământul se dăte, se înscortoșează pe de-așupra și firele nu mai pot rădări.* PAMFILE, A. 57. [Abstract: înscortoșare]

s. f. (Veter.) = acoperire cu un fel de scoarță, provenită din anumite boli. *Corduc sau curduc = înscorțogarea lămbii* [la boi]. DAME, T. 30. | A d-jectiv: **înscorțosăt**, -ă = întărit ca scoarța, acoperit cu scoarță.]

— Derivat din **scorțos**, cu pref. **in-** (după modela de **înscorțos**).

INSCRIE vb. III. *Inscrie*. — Trans. și refl. A (se) scrie, a (se) trece în... [într'un registru, listă etc.; fig. în amintirea cuiva]; a însemna cf. înregistră, înmatriculă; a întări în scris, cf. garantă; a pune o inscripție (pe un mormânt); (Geom.) a trage o figură în interiorul alteia. A înscrie un școlar la școală, un soldat la oaste, o ipotecă în registrul de inscripțiuni, un poligon într'un cerc. *Autorii Dicționarului Academice înscrisu cunătorului ecosociarilor*. ODOBESCU, III 29. *Ce epitaif să înscrie...*? C. NEGRUZZI, II 247. *Istoria înscrie tot ce-au răzuit și vede*. ALECSANDRI, P. III 340. *Soarta-și se înscrie în ceruri cu lumina cea mai vie*. ALEXANDRESCU, M. 166. Nu totu lipă de a vă înscrie în recunoștința noastră. URICARIUL, I 174/2. *Drepturile cetățenilor se înscriu în Constituție*. [Jur.] Refl. A se înscrie în fals = a susține înaintea judecării că doveză adusă de partea adversă este falsă. [Se conjugă ca scrie.] A d-jectiv: **înscris** (cu negativul **neînscris**), -ă = scris, trecut în...; însemnat, înregistrat; întărit în scris; (Geom., despre o figură) tras în interiorul alteia. Un unghiu se zice că este înscris, când creștetul său se află pe un punct oarecare al circumferinței. MELIC, G. 47. *Deschid șanta carte unde se află înscrisă gloria Românilor*. BĂLGESCU, M. V. 27. | Abstracte: **înscirere** s. f. = acțiunea de a înscrie, trecere [într'un registru, listă etc.], luare [la oaste]; (Geom.) tragera unei figuri geometrice înăuntrul alteia. *Se puse să înmulțască numărul oștenilor prin noi recrutări și înscrieri de tolnitiri*. H. IV 61. *Au trecut mai bine de cinci ani de la înscrierea lui Andrei în borou*. BRĂTESCU, L. D. 42. Cf. MAJORESCU, D. III 220. *Înscirerile la Universitate se fac în Octombrie*. [Jur.] **Înscirere în fals**. Cf. HAMANGIU, C. C. 32, 1173.]

— Compus din serie cu pref. **in-**, după modelul fr. *inscrire*. Cf. **înscris**, **inscripție**.

INSCRIPȚIE *Inscription*. — Înscirere, cf. înregistrare; caracterele gravate pe piatră, a ramă etc. pentru a însemna amintirea unei persoane, eveniment; p. ext. titlu. [Jur.] **Inscripție ipotecară** = mențiunea unei ipotece în registre speciale. Prin contractul de cădătorie se vor specializa imobilele ipotecate... și sime până în concurența căreia se va putea lua inscripțiunea ipotecară. HAMANGIU, C. C. 441. *Votă să obție dreptul de inscripție hipotecară asupra liniei*. MAJORESCU, D. II 17. *Statul nu poate prin o inscripțiune în buget să facă un actor*. id. lb. I 280, 295. *Precum se vede de pe inscripția cărții sale...* URICARIUL, IV 303. *Precum adevăratez inscripțiile*. SINCAL, HR. I 7/2. *Vremea șterge inscripțiile*. MARCOVICI, D. 460. *Ce ați făcut...* barefețele, leșperile cu inscripții? C. NEGRUZZI, I 203. *Sub inscripția veștă: Lasciate ogni speranza voi ch'entrate, însemnă...* o mare cruce. id. I 89. Nu cumăză cunoștii pe atei pe-aproape ceăz inscripțiuni techif? GHICA, S. 162. *Nu se găsește nicăieri în inscripțiuni sau în autori clasice*. HAȘDEU, I. C. 49. **Inscripțiile cele pompoase**. MAJORESCU, CR. I 329, cf. 370. [S]: **inscripțiune** s. f.]

— N. după fr. [lat. *inscriptio*, -onem, idem.].

INSCRIPȚIUNE s. f. v. **inscripție**.

ÎN SCRIS loc. adv. |

ÎNSCRIS loc. adv., s. a.]

I. *Par écrit*. II. *Reçu, écrit, acte, déclaration écrite*.

I. Loc. a d v. (Comunicat s. adevărit) cu ajutorul scrisului, nu oral. *Aved în veruri toată pricina în scris*. PANN, E. II 13. *Dă-mi înscris pe Gaganiță* [la], să nu-i uit numele. CARAGIALE, T. I 194. | (Atributiv) **Făcut în scris**. *Au foste înscris de cele ce-au dejmuțit*. URICARIUL, XXI 171.

II. S. a. (în a în scris, locuțiunea adverbială în scris a fost considerată ca un complement drept al verbului *scăz*, primind funcția unui substantiv. Din exemplele ce urmează, unele ar putea fi trecute și sub I.) *Hârtie scrisă, act, dovadă, declarație scrisă; s pec. contract, răvas, foaie de zestre* (MARIAN, N. 138). *Au găsit, dând și înscris, că nu rămăneș credințos* Criulului. SINCAL, HR. II 23/22. *Polțarului îl întrebă de a luat de la acela vre un înscris sau de are vre un marțur?* GOLESCU, ap. TDRG. *Când vor da înscris și chează că nu vor mai mănăc carne...* C. NEGRUZZI, I 280. *Are înscris?* ALECSANDRI, T. 844. *Se trimiț în acunș emisari, se încășeș înscrieruri pe onoare*. MAJORESCU, D. IV 99. *Înscris n'om nevoie să-și dau, fiindcă nu poate să-și fie de nici un folos*. SLAVICI, N. II 76. *Lă se dă niște înscrieruri, ce au o formă determinată*. CLIMESCU, A. 281. *Dovada se poate face prin înscrieruri, prin marțori, prin presumpțiuni, prin mărturisirea unora din părți și prin jurământ*. HAMANGIU, C. C. 281, cf. 1171—1190. *Efectele cumpărare se trimiț depunătorului...* sau, dacă acesta le lasă pentru siguranță la casa de păstrare poștală, primește un înscris de deposit. PANTU, PR. 54. *Văzând că nu o crede, îi dete înscris cu sângele său*. ISPIRESCU, L. 5. *Toate acestea le oăldăști fără înscrieruri și când vii la dreptate, dat din buz...* JIPEȘCU, O. 62. *I-ne și trimăș un rașon, un înscris, da n'are și cine*. ȘEZ, IX 20; cf. VIII 169. *S'am făcut cu cucu 'nscris*. *Când* [și] *peccata di pus, Cucu o zburat și s'o dau*. VASILIU, C. 65. *Vorba unui om cinșit face mai mult ca un înscris*. ZANNE, P. II 828. *Și la masă că-l îtrăge, Măndru înscris, mărș, făcă*. MAT. FOLC. 63. *Aceste toate s'au făcut cu prin înscris*. PANN, H. 54. *Impramutătorul...* dă (eliberază) un înscris de amănt (înscris de lombard).

[Ortografiat, în sensul I, în două s. într'un singur cuvânt. În sensul II, plur. *înscrisuri*.]

— Din **in** + **scrie**.

INSCUSIT, -Ă adj. v. **iscușit**.

INSCUSIȚĂ s. f. v. **iscușință**.

ÎNSD-v. **ÎNZD**.

ÎNSEAM(N)Ă † vb. 100 v. **însămă**.

ÎNSECETĂT, -Ă adj. *Sêché*. — (Rare) Bântuit de secetă, secetos. *Pustiă dese și însecetate*. DOSOFTEIU, PS. 201. *Timpul cel însecetot*. PANN, E. III 126.

— Participiul-adjectiv al unui verb (neatestat) **însecă**, derivat din **secetă** cu pref. **in-**.

INSECT s. a. v. **insectă**.

INSECTĂ s. f. *Insecte*. — Mic animal nevertebrat, al căru corp e divizat în inele; animal articulat, înzestrat numai cu șase picioare. Cf. *găză, gănganie, goangă, gândac*. *Fluturle părcă floare, dar când umbletu-mă simțed Insecta amăgitoare* Se 'nășiță. ALEXANDRESCU, M. 230. *Insecte efemere*. MAJORESCU, CR. I 256. [S]: **inșet** s. a. MOLNAR-PIDARIU, DR. V 559.]

— N. după fr. [lat. *insectum*, de la *însecare* = a tăia în...]. Cf. **insecticid**, **insectivor**.

INSECTICID, -Ă adj. *Insecticide*. — Care ucide insectele. *Prof insecticid*.

— N. după fr. (compus din lat. *insectum* 'insectă' și *cădere* 'a omorâ').

INSECTIVOR, -Ă adj. *Insectivore*. — Care se hrănește (mai ales s. numai) cu insecte. (Substantivat, la plural) *Insectivore* = subdiviziune a ordinului mamiferelor, care cuprinde animalele ce se nutresc cu insecte, ca ariciul, cărțița etc.

— N. după fr. (compus din *insectum* 'insectă' și *vorare* 'a mânca, a devorâ').

INȘELĂ vb. I^a. v. *Înșeuă*.

INȘELĂ vb. I^a. 1^a. *Fausfiler*. *Fabriquer pièce par pièce*. 2^a. *Piquer*.

1^a. Trans. și absol. A coase, cu împunsături mari, în mod provizoriu, până la cusutura definitivă (care se poate face cu mai multă înlesnire și mai îngrijită după această operație prealabilă), a minciună; p. anal. a prinde o haină cu acul, numai așa de formă, nu pentru mult timp (RĂDULESCU-CODIN); fig. a coase pelec de petec și a face o haină întreagă sau a pune bucată lângă bucată și a face un obiect întreg (Com. G. NISTOR), cf. *Încăgheabă*, *Încăpui*, *Îmbredeli*. *Îmbracă-te, că ți-am înșelat cămeșa numai așa* (Bilela, în Bucov.). Com. G. TOFAN. *Înșelă rochia spre a o cercă pe corp*. LM. *Știa să cârpească citoropi și adă înșelă rochia*. L. TEODOREANU. M. II 174. *O țoțpă de sanie am, mi-oiu mai aduce una, mînuși și proșap teu dela cea teche, și tot mi-oiu înșelă o sanie* (Vicovul-de-us, în Bucov.). Com. G. NISTOR.

2^a. A îndilă, a coase în tighel. (Cf. *Înșelată*). [Prez. ind. *înșelăz* (*înșelăz*) și *înșelî* (*înșelî*).] [Sf: *Înșălă* vb. I^a]. RĂDULESCU-CODIN; *Înșălă* vb. I^a. *Înșălă* vb. I^a — a prinde cu ață, a coase, dar foarte rar (Bilela, în Bucov.). Com. G. TOFAN; *Înșelî* vb. IV^a = a înșelă, a face semn pe unde are să se coasă o cămașă s. fustă (Schcia, în Bucov.). Com. A. TOMIAC; *Înșelî* = în-elă. Com. G. TOFAN. | Adjectiv: *Înșelăt* (cu negativul *ne-Înșelăt*), -ă = prins în mod provizoriu, cu împunsături mari; fig. făcut, încăghebat fără soliditate; îndilăt. (Ad 1^a) *Îmbrăcat cu un frac fără mîncî, abia înșelăt*. C. NEGRUZZI, I 238. *O mreață înșelată de o femeie slabă*. GORJAN, H. IV 77; (ad 2^a) *Andreiu = haină vîslită (bumbăciată) și înșelată (înșălă) ca plapoma* (Tutova). DAME, T. 169. | Abstracte: *Înșel(l)ăre* s. f., *Înșel(l)ăt* s. a.

Înșelăre se întrebunțuiește pentru înșelăt la mîndrit și la soltețe (Băsești, în Fălciuș), ap. HEM. 1174. *Ață de înșelăt*; — *Înșel(l)ătôră* (*Înșălătôră*) s. f. = fire de ață cu care s'a în-elat (GOROVEL CR.), cusutura care se formează pe urma înșelării (TDRG.). | Pronunț. -se-t(-să-t-).

— Etimologia necunoscută. (După Tiklin, *Dict. rom.-germ.*, *Înșălă* e un derivat din *șea* 'ață de înșelăt'. Din cauza răspîndirii cuvîntului în Ardeal, nu e probabil că avem a face cu un derivat dintr-un cuvînt de origine turcească. G. Giuglea, *Dacoromania*, IV 1553 îl crede de origine latină: *inbellare 'a prinde cu acul, cea ce înșă, din punct de vedere morfologic, e greu de admis. A. Scriban, *Arhiva*, 1935-XXX, 284 se gîndește la ung. *szél* 'fir de) ață'. N. DRĂGANU, *Dacoromania*, V 369 îl derivă din ung. *szél*- 'a trage (cu cretă sau prin cusutul cu ață albă) o linie pe marginea (= ung. *szél*) stofei, pentru să se poată țevi sau coase nasturi mai ușor).

ÎNȘELĂ vb. IV^a v. *Înșelă*.

ÎNȘELĂ vb. I^a v. *Înșelă*.

INȘELĂ vb. I^a. *Seller*, *blater*. (Din cauza echivocului produs de sensul *stromper* — cf. *Înșelă* —

cuvîntul e evitat, cel puțin în limba literară, întrebunțându-se în locul lui mai ales formația mai nouă a *Înșeuă*). Trans. (Complementul e animalul) și a absol. A pune șaua pe un animal de călărit, a înșeuă, a găli, cf. *Înșămără*, *Înșărniță*; *Înșingă*. *Înșelăz-mi mîgăria*. BIBLIA (1688) 235^a. *Înșălă* (fr. *mitle bät*) *oșdul sdu și hăd cu sine doi arșopi*. DOSOETIUL, ap. HEM. 1565. *Să zici să-mi înșale înșată colul*. C. NEGRUZZI, I 66. *Făt-frumos înșel și înfrînd căbul*. SPIRESCU, L. 4. *Înșălă și badea murgul și se duce cu vîntul; Nu-l înșălă cu cărele, Să mearcă, să-i fie jale, Ci-l înșălă cu mîlă și se duce și mă lasă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 250, cf. 286. VASILIU, G. 107. PAMFILE, C. T. 89, CONV. LIT. XXXVIII 889. *Frumos șeaua că-mi puneă [pe Surul], Îl înșelă moldovește și mi-l căldăre turcește*. MAT. FOLC. 78. *Dor mă doare palmele, Palmele și brațele, Tot înșelînd și răstăruind, La cai bunî tot înșelînd*. PĂSCULESCU, L. P. 60, cf. 54. | (Mai rar, complementul e și șaua) *Tămăria noastră 'mpărăt... Murgu șoua a 'nșelot și pe ei a 'ncolțec*. SEVASTOS, N. 109. — # **A înșelă murgu 'n pusti** — a și face iluzii zădărnice, a trage nădejde în zădar. *Bădiță de la Sibiu*, Nu 'nșelă murgu 'n pusti, Că măcuța ți-o spus bine, Că nu mă dă după tine. JARNIK-BĂRSEANU, D. 276. [Prez. ind. înșel (regional înșăl), mai rar înșelăz, conj. să înșele (regional să înșale, să înșăle), rar să înșeleze. | Dialectal: înșălă vb. I^a.] Adjectiv: *Înșelăt* (cu negativul *ne-Înșelăt*), -ă adj. — a șaua pe el, înșeuat. *Un tîndr plătîț o!l cîrui cal ascădat pîșcă înșelăt*. C. NEGRUZZI, I 169, cf. RMINESCU, P. 102. SPIRESCU, L. 166. *Bădiță... Vînde țapa înșelată, și ia-mi pîlîță 'mbrăcătă!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 421. *Țopu...* *Dine înfrînat și 'nșelăt, Cum e bun de 'ncolțec*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 158. *Împărătul-Găben...* *călare pe un străncî de 3 ani, neșugnit și neînșelăt și neînșălăt*. OLARIU-CIOLOCA, POV. D. BANAT (Caransebeș, 1924) 10. | Abstracte: (rare) *Înșelare* s. f., *Înșelăt* s. a.]

— Din lat. *in-sellare (derivat din *sella* 'șau'), păstrat în toate limbile romanice. Cf. *Înșeuă*, *deșelă*.

INȘELĂ vb. I. I. *Gagner*. II. 1^a. *Tromper*, *voler*, *tricher*, *duper*. 2^a. *Tromper*. 3^a. *Séduire*. 4^a. *Se tromper*.

I. † Trans. A câștiga, a agonisi. Nu de ce-ou în cîntec înșelată..., ce ceia ce-ou fost den obide și den pradă și de nedereptate străns... CORESI, EV. 453/2.

II. Spec. Sensul de scătîg, dobîndă s'a restrîns asupra cazurilor de scătîg prin viclenie, dobîndă uzurată. (Cu acuzativul persoanei; prin prep. cu se arată une-ori în ce consistă înșelătoria.) A induce în eroare prin viclenie s. minciună, a face pe cinevă să creadă s. să i se pară că ceva este altfel decît în realitate s. că nu este, deși este în realitate; p. ext. (la ideea aceasta adăugîndu-se aceea a efectului produs): a dănu (pe cinevă) prin mijloace necinstite, a păgubi (pe cinevă) mințind, a abuză de buna-credință (a cuivă), făcîndu-i să primească un echivalent mai mic decît i se cuvine s. fără valoare. (*Înșelă*, ca și regionalul (în)celul, este termenul obicinuit și generic pentru ideea care se poate exprima prin cuvînte și expresii cu anumite nuanțe semantice sau stilistice, precum: a minciuni, a păcăli, a blăzni, a fraudă, a frustra, a potcovi pe cinevă, a pune cuivă mantaua s. îpingeaua, a încălță (3^a), a trage pe sfoară, a trage chiulul, a prinde (s. a umbli) cu cața, a legă la gard). *Lîmbile sale înșălără* (în original corupt: *se pă-lără*; celuiă HUR.) PSALT. 6/2. *Evea înșelă*

Adam..., [Fariseii] înșelată Iuda spre pierrea sa. CUV. D. BĂTR. II 125. Cu ceia ce înșală pre noi dracul... CORESI, EV. 411^{1/2}. *Apă ne poartă lumea, apă ne amăgește, Apă ne înșală, surpă și butjocorește.* M. COSTIN, ap. GCR. I 205. *L-au înșelat omul ce t-au îndănat calul.* BARAC, T. 23. *Arald de nu mă 'nșală pierrea, tu ești morți!* EMINESCU, P. 211, cf. 248. *Aparența înșală.* TDRG. *Cugetă că mai cu marghitară, mai cu goala, mai cu prefăcătorii, să înșele pe Făt-frumos.* ISPIRESCU, L. 109. *Or părerea mă înșală, ori s'a strică vremea.* CREANGĂ, P. 265. *Dorule, lăliharu de cât, Nu mă celui pi mint, Tu și mulți ai înșapat, Pi mint nu m'ai lasat.* ȘEZ. I 182^{2/2}. *Nici până, nici mutere să nu cumperi la lumânare, că și una și alta la față te înșală.* ZANNE, P. III 269. *Banii înșală ochii.* ib. V 60. || [la Transilv. și Banat, rar, cu acuzativul obiectului; persoana înșelată se indică prin prep. de la] A lua cu mijloace necinstite ceva de la altu, a face pe cineva să piardă în folosul tău. *Tău înșală un cal de la un doftor.* BARAC, T. 44. *De la tine [ineial] L-or înșală alții.* CĂTANA, ap. TDRG. *Avem destulă blagă de la Dumnezeu și n'acem lipă să 'nșădam de la altu, și mai ales de la un fin ai nostru.* RETEGANUL, P. 176^{2/2}. || Intrans. și absol. (prin prep. la s. în se arată în ce consistă înșelătoria) A păgubi pe cineva, *Jidanul, până n'o înșelă într-o zi, nu se tine om.* ZANNE, P. VI 176. *Înșală la cântar.* *Înșală la (s. în) cârpi, la joc.*

3^e Spec. trans. (Cu acuzativul persoanei) A fi necredincios (unei femei a. ibovnice), a fi infidel (în dragoste), a fi necinstit, cf. a călca pe alături, a sări gardurile etc. *Bărbatu-meu nu s'a putat plânge că l-am înșelat.* CREANGĂ, P. 4. *Mândra rău m'a înșelat.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 159.

3^e Trans. (Cu acuzativul ființei) A ademeni, a momi (să vie s. să între undeva), a seduce (o fată). *O fată fecioară... de să se înșală (= va fi sedusă) de cineva.* MĂRGHITAR, ap. TDRG. *Mă desprețuși, după ce m'ai înșalaf! Nu j'e mîlă de o ticlousă [de] fată, pe care ai adimenit-o cu juruții mincinoase?* C. NEGRUZZI, I 19, cf. 55. *Făcă un staut... apoi zise către muma-să să înșelăciac [înșele] cântii 'alduntru.* RETEGANUL, P. III 40^{2/2}.

4^e Refl. A-și formă o părere eronată, o convingere greșită despre ceva, a fi victima unei iluzii (desarte), a greși (din cauza necunoașterii realității), a cădea în eroare a se amăgii, cf. a se păcăli. *Pre lesne pre clugi se înșală și oda ce n'ontic nu taste și i se pare că taste oarece.* CORESI, EV. 13^{1/2}. *Instinctul nu se 'nșală.* KONAKI, P. 293. *Nu m'am înșelat în credința men.* ISPIRESCU, L. 301. *Iac apă se poate înșelă omul de multe ori, când nici n'a gândit.* CREANGĂ, A. 61. *Nime n' l'ame nu se 'nșală, Ca factoru' când se 'nșoară.* DOINE, 40^{1/2}. *A se înșela la socotelă = germ. sich verrechnen.* POLIZU. *Piatra după sfoară s'o azei la zid, tar nu sfoară după piatră, că te înșeli îndată.* ZANNE, P. III 295. *Cet mai înțeri purura mai lesne se înșală.* IORD. GOLESCU, lb. VIII 130. || [Modera, după fr. si je ne me trompe pas...]. *Dacă nu mă 'nșel... arată că cineva nu e de tot sigur de cele susținute.* († și neoblicuit, construit cu dativul) Se-au înșelată acești lumt. CORESI, EV. 180^{1/2}.

[Dial. și: înșală vb. I. (Prez. ind. înșal, conj. să înșale s. înșale și să înșele).] A bstracte: înșelare (înșelare, înșelare) s. I, înșelaf (înșalaf, înșalaf) s. a. = acțiunea de a înșela, ademenire. *Sinon cel pliu de 'nșelări.* COȘBUC, A. 33^{1/2}. *Cu ochi negri de 'nșalat, Cu gură de sînțulat!* HODOȘ, P. P. 54; — înșelătură (înșelătură) s. f. = înșelare, înșelăciune; amăgire, seducțiune. *Puține călugărițe se fac de bună voia lor, tar mai multe se fac cu de-a sila și cu înșelături (= amăgiri).* MOLD. RAV. 757, cf. 155. *Deșertarea lumii aceptia și în-*

șelătura vieții.

ANTIM, ap. TDRG.; — (c înșelător înșelătorie (înșelătorie) s. f. = înșelăciune (mai ales la joc), fraudă. *I-au venit în minte că poate să fie vreo înșelătorie din partea feței, care nu void să se mărite după dănuș.* ȘBIERA, P. 145^{1/2}. *Împărațul... s'a măhnit foarte tare, crezând că e vreo înșelătorie la mijloc.* MERA, L. B. 136. *Nu muncesc, ci numai cu înșelătorii trădesc.* II. IV 48; — (+ încluziun) înșelășag, (Mold. și înșelășag s. a. = înșelătorie, înșelăciune. ȘEZ XXXI (XIX) 56; — înșelăciune s. f. v. c. | Adjective: înșelaf (înșalaf, înșalaf), -ă adj. *Să nu fin... înșelaf!* CORESI, EV. 371^{1/2}. *Intima... uită îndată de căle ori nădejdele ei au rămas înșelate.* MARCOVICI, D. 8^{1/2}. *Nu frica eteriei mai fină în prăbiele boierimea, ambiții înșelate.* RUSSO, S. 113. *Înșalaf de frații săi... ȘBIERA, P. 95^{1/2}. Negativul: ne(înșelaf), -ă = care n'a fost înșelaf; care nu poate fi înșelaf, nu se înșală, care nu dă greș. *În instinct tot obolciul dăscă n'înșelaf are.* KONAKI, P. 293; — înșelător (înșalător, cu negativul ne(înșelător) ZANNE, P. VI 24), -oară = care înșală (cf. iluzoriu); (substantiv) om necinstit, care trădește din înșelătorii (cf. escroc, impostor); amăgitor, seducător; spec. † diavol (DDRf.). *Doamne, pomeni-am că înșelătorii! (= se seducător) acesta zice, înca acesta viu, după a trece și aculă se-au.* TETRAEV, [574], 252. *Postide lumiei aceptia înșelătorie.* CORESI, EV. 27^{1/2}. *Tocmalite înșelătorii (= diavolului).* id. lb. 208^{1/2}. *Piatre-ne, Doamne, budce 'nșelătoare.* DOSOFTEI, PS. 37. *Cu acest s'af înșelător nu s'au clătit Duca-Vodă din Domnești.* LIT. II 213^{1/2}. *Nu știu cum te va duce Dumnezeu și pre tine într'această lume înșelătoare.* ALEXANDRIA, 78. *Vremea... au trecut... întru curcea... stana cea mincinoasă, dragoste cea înșelătoare pulea ce să turbare viața mea.* BELDIMAN, N. P. 130. *Nu te 'nrede fericirei, că-i un vis înșelătoriu.* KONAKI, P. 142. *Se va face un înșelător, un necinstit, un piastograf, și... va fi rușinea părinților.* C. NEGRUZZI, I 298. *Dragoste și 'nșelătoare.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 219. *Ah, înșelătoriu cum m'a amăgii!* ȘEZ. III 131^{1/2}. *Înșelătoriu cu glume mince, ochii te-ă întunecă.* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 129; — [rar] înșelăciós, -oasă = înșelător. *Mute fie buzele înșelăcióane, rosiuri ale hiecióane.* PSALT. 53^{2/2}. | Adverb: (c înșelător); rar] înșelătorie = ca înșelătorii. DICT. | Compus: (neoblicuit, după fr. trompe la mort) înșală-moarte s. m. = unal care înșală toată lumea. DDRf.]*

— Din paleosl. *múšela*, *múšeli* = câștig, cu deosebire câștig rușinos, uzură. Miklosich, *Lex. paleosl.* 386, cf. CHAC. II 148, Weigand, *Joh. rasher*, XIII 110, S. Pușcariu, *Dacoromania* VI 327-332. [Alte etimologie, propusă mai întâiu de *Lex. Bud.* și admisă de Tiktin, *Diag. rom. germ.* s. v., P. Papahagi, *Parallele Ausdrücke* nr. 305, P. Skok, *Archiv f. slav. Phil.* XIXVII (1918) nr. 1-2, L. Săineanu, *Diag. unte. s. v.*, L. Spitzer, *Mitteilungen d. rum. Inst. Wien* 139 și *Dacoromania* III 651-652, identifică pe înșelaf stromper cu înșelă eșleul, citându-se ca sprjin expresii analogo cu înșelaf lui stromper: arom. *bag paua sau sumaru*, n. grec. *šávo to oazje* și sârb. *nasamariti*]. Cf. înșelăciune.

INȘELĂCIÓS, -OĂSĂ adj. v. înșelaf.

INȘELĂCIUNE s. f. Tromperie, trahison. — (Adesea în opoziție cu dreptate s. adevăr) Acțiunea înșelării, rezultatul ei s. mijlocul întra-bunfăit spre a înșela (cf. amăgire, minciună, vicleșug, impostură, fraudă, cursă, † biază), înșelătorie, înșelătură. *Trăfășii... lângă cărare înșelăcióane (biazăne SCH.; scandaliu) pueră mie.* CORESI, PS. 382. *Cu hilenție și cu înșelăciune vine cădră Ius.* id. EV. 432^{1/2}. *Si înșaf*

Înșelăciunea ta și să vii câtră adevară. VARLAAM, P. II 10^{1/2}. Nu din buzde cu 'nșelăciune îți fac fâgâdă de rugăciune. DOSOFTEIU, PS. 45. Căla ce să va legă de vreun om, dăcând că taste datoriu cu aiștia bani, și nu-i va fi cu nemăcar, tard și cu înșelăciune și fără de voia lui va luă acă datorie mîncinoasă, pre acesta ca pre un fur, să-i pedepsească. FRAV. 146, cf. 1034. Ne lămurirăm învaid de trista noastră înșelăciune. RUSSO, S. 171. I-au fost luat banii prin înșelăciune și tâlhărie. C. NEGRUZZI, I 86. Boterul, amărit de amăgirea și înșelăciunea (șigoncet... ISPIRESCU, L. 71. # A face înșelăciune (cușdă) = a înșelă (pe cineva). Vrea să dea banii la hotar și să ta pe Duca-Vodă tor la hotar, să nu-i facă înșelăciune [Leșii luând banii și necliberându-l pe Duca]. MAGAZ. IST. II 31^{1/2}. Care aflând Turcii, vrut-au să mai facă înșelăciune, ca doar ar opură o fărâmă de izbănă, ib. 327^{1/2}. || Spec. # Trădare. Și au ajuns și ei [Cantacuzeni] oșinda Brâncoveanului-Vodă, căci îi cîndură și pre dănuși cu înșelăciune. LET. II 386^{1/2}. S'au temut de vr'o înșelăciune. LET. III 255^{1/2}. | (Jur., în vechile pravile) Premeditare, rea credință. Căla ce va ucide pre sprijitoriu cu înșelăciune, ce să dizec cănd nu l-are ucide nice drept are o greșală sau drept ce au crut să ucigă pre vrăjmoșii, ce numat în de-adeș, alunce și acrată să ra omori. PRAY. 461, cf. 588, 982, 984 etc. [Regional și înșelăciune s. f., cu rotacism înșelăciure † s. f. PSAL. 291^{1/2}]. — Derivat din înșelă² cu suf. abstr. -ăciune.

INȘELĂȘAG s. a.

INȘELĂTORÊȘTE adv.

v. înșelă².

INȘELĂTORIE s. f.

INȘELĂTURA s. l.

INȘELUI vb. IV^v v. înșelă.

INȘEMĂ vb. I v. înșămă.

INȘEMĂNTĂ vb. I^a v. înșămăntă.

INȘEMN † s. a. v. înșignă.

INSEMNĂ vb. I^a. I. 1°. Marquer, signaler, figurer, symboliser, représenter, signifier. 2°. Signifier, vouloir dire, II. 1°. Marquer, se signer, oindre. 2°. Marquer, retracer, signaler. 3°. Se signaler, III. 1°. [Se] montrer, [se] tourner. 2°. Viser. IV. 1°. Marquer, tracer, tracer. 2°. Marquer, noter. 3°. Noter. 4°. Désigner, marquer, exprimer. 5°. Noter, remarquer. 6°. Désigner, tracer.

I. A servi de semn unui lucru, cf. semnă ală. 1°. TRANS. A vesti, a anunța, a semnă; a închipi, a simboliză. Făcă scara bisericii... cu 12 treapte, însemnănd 12 arșiniș ai lui Israel (a. 1654). GCR. I 173^{1/2}. Înviatoarea carea și însemnăntă printr'îștig... MINEIU (1776) 128^{1/2}. A însemnăntă mai năntă vențura lui II [Istorie]. ib. 101^{1/2}. O rotunjime de bolozant însemnăntă altarul, IOROA, N. R. A. I 285. Fânul sau otara, care însemnăntă fânul din țeslea în care s'a sădăcut Domnul nostru Iesus Hristos... MARIAN, SE. I 165.

2°. TRANS. A aveă înțelesul, rostul, semnificația de... a se înfățișă s. prezenta că... sa arată ce înțeles are ceva (I.B.), ce vrea să zică. De... va și bărbatul cu odevărat, cum mutaria lui face precăcurie, și el tabăd și o fine în coșă și face, alunce înșemnează (Munt. s. m. n. e. a. z. a.) lucrul cum (= că) o tartă au de voie, au de nevoie. PRAY. 540. Cărdri vezi pe pietre roșee? Urme de om însemnează. KONAKI, P. 114. Robinson, auzind căcete lumri, și neștind ce însemnează, au leșinat. DRĂGHICI, R. II. Mai mulți vor fi care nu știti ce însemnează părul din mijlocul sutașii. RUSSO, S. 92. În gura lui Carol aceste vorbe în-

semnau: Omul acesta va fi rege. C. NEGRUZZI, I 178. Aroid, ce însemnează pe tine negrul port? EMINESCU, P. 211. L-om întrebă ce însemnă acele stane de piatră? ISPIRESCU, L. 302. Baba își luă cămeșă de soară; ba înță nădăiată la pără, core însemnează că soacra nu trebuie să fie cu gura mare. CREANGĂ, P. 4. | Spec. (Despre cuvintele unei limbi) A aveă sensul de... «A și face cîntă zămă înșemă: a se omori singur, a se struce. SEZ. I 177^{1/2}. # A nu însemnă nimie = a nu aveă nici o însemnătate, importanță, valoare. POLIZU. O lacrimă în ochii ei Nivio nu 'nsemnă. COȘBUC, R. 56. Ce însemnează asta? = ce vrea să zică? (Exclamație de mirare s. surprindere). Asta ce va să însemneze? RETEGANUL, P. II 61^{1/2}.

II. A-i da, pune s. aplică cuivă s. unui lucru un semn.

1°. TRANS. A pune pe cineva s. ceva un semn caracteristic (după care să poată fi eventual recunoscut s. găsit ușor), a mareă, cf. înfieră, în creștă. Zion aceta socotindu-o pierdută, o însemnă în câldindarul ce obicinui o-și face, cu o cruce. DRĂGHICI, R. 153, cf. 151. Face o cruce și o înștig în pământ, de înșemnă locul. CREANGĂ, P. 48. De aceea are grijă ca să-și înșemne (pepenii) cu semnul lui, să și-ți înșieră... cu fierul... său. PAMFILE, A. 178. La al cecela por se oprește și după ce-l înșemnă, legându-l cu o șurubă de păr din copu-i, să întoare în casă. SEZ. I 145^{1/2}. A însemnă vetele la urechi. DR. II 821. A însemnă un registru = a-i numerota folie. COSTINESCU. A însemnă hotare = fr. délimiter, borner; a însemnă la marginea unui manuscris, lipărituri etc. = fr. émarker; a însemnă prețul mărfurilor = fr. coter les marchandises. PONTELIANT. # Pe omul rău îl înșemnează Dumnezeu. PANN, ap. SĂINEANU, D. U. || Spec. A aplică un semn unui răufăcător, schingiindu-l, ca pedeapsă pentru faptele sale s. a. tălă șpărcul dintre nările nasului unui pretendent la tron, ca să nu mai poată răvni la domnie (cf. SIMON DASC. LET. p. 282). De ra fură și a dooa oară, să-l înșemnează (Munt. s. m. n. e. a. z. a.) la nas de o parte. PRAY. 107. Gheorghie Ștefan-vodă, după ce au luat pre doamna lui Vasilie-vodă din Suceava la mână lui și pre Ștefăniș-vodă pre fiul său, l-au înșemnat la nas puștel. LET. II 206^{1/2}, cf. I 348^{1/2}. | [Bis., în to felul de locuțiuni, privitoare la diferite șemne sacrale. L-au înșemnatu-l cu unșoare sfântă [= l-ai miruit]. DOSOFTEIU, PS. 56. Șe[ș]ăntă să înșemnă cu șe[ș]ăntă cruce [= își făcă cruce, cf. fr. se signer] și 'ntă în mijlocul focului. id. V. S. 5. Șfântul, înșemnându-l la frunte cu semnul crucii [= făcând semnul crucii deasupra frunții lui], și zise... MINEIU (1776), 160^{1/2}. [La începutul boterului] preotul... însemnează pruncul, adică îi dă sou și pune un nume, care-ț rămăne opori pentru toată viața. MARIAN, NA. 179. Atunci sfântul îi chemă Și 'ntu popă-l înșemnă = în șică popă]. Și cum l-a 'nșemnat, Nume t-a și dat Părinie Mangul. TEODORESCU, P. p. 263.

2°. Refl. A ise da cuivă s. unui lucru semnul caracteristic (indicat une-ori prin prepozițiunile cu s. prin), a lasă un semn (după care să se poate cunoaște). Cu omor și pusitire drumul lor se înșemnă. C. NEGRUZZI, I 118. # (Despre femei; germanism?) A fi înșemnată = a aveă cele dintâi șemne de sânge care anunță menstruația sau facerea. M'a înșemnat = germ. Ich zeichne. TDRG., POLIZU.

3°. Refl. [Sens reconstruit, în limba literară, din participiul-adjectiv înșemnat] scunoscut, distins, sub influența fr. se signaler) A se face cunoscut, a se distinge, a se remarcă. Familii, care s'au înșemnat prin credința și dreptățile strămoșilor. URICARIUL 1128^{1/2}. Niște oameni ce se înșemneră prin multe veteji. BĂLCESCU, M. V. 594.

III. A îndreptă s. orientă spre un obiect, care servește drept semn, indicând o direcție anumită.

1°. † Trans. s. refl. A (se) îndreptă, a (se) arătă. Spre noi, Doamne sfinte, T-ai însemnat de mâine Strălucirea sfintei fețe. DOSOFTEIU, ps. 19. Lămina ta, Doamne, s'au însemnat peste noi. CALENDARIU, (1814) 16^{1/2}.

2°. (Învechit și regional) Spec. (absol.) A îndreptă o armă spre..., a ținti, a ochi. Lău pușca amând, încordându-o, au întins-o câtră bătrân și însemnă spre el. TICHINDEAL, f. 171. Însemnând dar care unde, a se țebi cu necor, sulifele azvârliră și s'au lovit în obraz. PANN, E. 115.

IV. A face semnul sau desenul unui lucru.

1°. Trans. A scrie (desenă, încreștă, sculptă, gravă, imprimă), a face (închipui) un semn (simbolic a. convențional). Au luat cuțitul cel de piatră și mergând la un copaciu, au înșu[na]nat pe dânsul numele tubiților săi părinți. DRĂGHICI, R. 89. Scoaze un condei de cretă... și... însemnă pe grozorele acele porți de aramă o mare cruce. C. NEGRUZZI, I. 89. Își totu însemnă în omândăntă umerele obrazului doi lucriferi... și în spate luna. SEZ. II 95^{1/2}. [Fig.] Este care prin puțină ca [sturzii, paserile care se nasc cu grămada în Austria] flămânzite, să nu fi însemnat de îned de mult prin aice câtle pe unde, în timpul de acum, are să ne calce, cu fier și foc, năpasta consorțior nemțești? ODOBESCU, III 28^{1/2}. [Fig.] A scoate în relief. Stofa moale însemnă mai bine formele trupului. s. NĂDEJDE, ap. DDRF.

2°. Trans. A notă, a înregăstră, a(-și) face o însemnare (ca să nu se uite LB.). În toată sara cu o petrică ascuțită trăgea o danpă [pe scoarța unui copac], înșamând prin aceasta o ză trecută. DRĂGHICI, R. 54. De pe galbenele file el adună mite de coji, A lor nume trecătoare le însemnă pe răboj. EMINESCU, P. 220. Câte greșeli va face, să îi le însemne cu cărbune pe ceavă. CREANGĂ, A. 3. Însemnează-ți, că ai să vii în fiecare Duminică la mine la masă.

3°. Trans. A notă, a face însemnare de ceva, a menționa, a înregăstră în scris. Noi n'am lăsat să nu însemnăm nice de feciorii lui Ștefan-vodă, pentru că poate să fie adărorat. LET. I 102^{1/2}. Pentru aceea n'au însemnat cronicarii legese. M. COSTIN, ap. GĂDEL. I-am dat în scris aceste 12 capite care le însemnăd aici. ANTIM, P. XXIII 76. Pre acel din zetele sate Români li chiamă Schiat, cum înșamnatu mat sus. P. MAIOR, IST. 184. Despre albine cu numat acela le totu însemnă, care sânt mat de lipsă. ECONOMIA, 173. Scrișoarea cea de asupra [normântu] lui înșamnează, încredințoază că acolo să odihnește Miralia. BELDIMAN, N. P. II 85. Au arătat ei un ispiac... înșamnând toate părțile războiului de răscumpărătur... și cine cât au dat URICARIUL, XXV 311^{1/2}. Începutul sfintei scripturi, în care Moisi a însemnat cele dinti documenturi ale neamului omeneș. MARCOVICI, D. 157. [Spec.] A scrie, a notă în scris. Am dă-u-o cam anevote numat cu răbușul. Ce folos că știu să cutes oricâte carte bisericească; dacă nu știu a însemnăd cîtugi de cât, o greu. CREANGĂ, A. 18. Nu știu câți Turci ț-am prădat, că, zău, nu mi-am înșamnat, Că carte n'am înșadit. SEZ. 9b^{1/2}.

4°. Trans. A arătă, a indică, a exprima, a face cunoscut. Cel ce să însemnează (= sănt arătat) voșo întră cele scrise de Amnon. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Ce va să însemneze [Ibus] cu acele cuvinte? MĂRGĂRITARIUL, lb., cf. GCR. II 25. Pentru care, Eselența sa, prin poronca de zi slobozită câtră miliție la 7 a curșoarea lui cu nr. 4, ou binevoit a înșamă a Eselenției sale mulțumire. Inspectorul miliției... și ofițierilor. URICARIUL, VII 223^{1/2}. Cred în sincerul și lealul ajutor ce mi se dă astăzi de imperial rusesc și mi însemnez de îndată mie și lumet întregi la ce anume

scop are să-mi servească ajutor. ODOBESCU, III 452^{1/2}. Etreul s'apropie de scriul ce i-l însemnase bolnăul. EMINESCU, N. 79.

5°. (Rar) Trans. A lua act, a lua aminte, a observa, a băga (de) seamă, a remarca. Nme... să nu-l poată înșamă [pe Donn] în vr'o răutate. LET. III 36^{1/2}. Înșamăți dar aceasta, fillor mei, și jineți minte. DRĂGHICI, R. 38. Acest onorabil sărdar... am înșamnat că el ne urmărește ca umbra peste tot locul. ALECSANDRI, R. 429. Nu poți să-mi spui cine-i băteiu' cela...? S'tiu cu cine să fie? Nu l-am înșamnat nici odăis. id. ib. 1148. N'ai înșamnat cum se joacă de-a pușca-gata amândoi? CONV. LIT. XV 309, ap. TDRG.

6°. (Învechit) Trans. A stabili, a fixa. Însemnase ztoa oșilor ungurești și muntești să țasă în țară, M. COSTIN, ap. DDRF. Omule... te bizuiești... să înșemnez și prazii pe-a mișcării cerești cale. KONAKI, P. 276.

[Prez. ind. înșemnez și înșem. | Regional înșamăd (prez. ind. înșamă, înșamad), | Negativ: neînșemnez + vb. (G) = (ad IV 5°) a nu băga de s-amă, a deconsidera, a ignora. Nici un om priceput nu trebuie să îndrăznească de a ne înșemnă [sistemele acestea de gospodărie] și de a se strădui să o înlocuască cu sistemele engleze sau franceze sau germane de gospodărie. I. IONESCU, C. IV. | Abstracte: înșemărie (înșamărie) s. f. (Ad I 2°) înțeles, semnificație, funcție semantică, accepțiune, sens; rost; (impropriu) înșemănată, valoare, importanță (PONTBRIANT). Algoria iaste o vorbă cu totul metaforicească și carea are altă înțelegere orbidă de înșemăriea zicerilor (a. 1798). GCR. II 113. Să ne înțelegem asupra înșemărieri cuvintelor de care ne servim. MAIORESCU, L. 17. Înșemăriea acestor declarațiuni... DDRF.; (ad II 1°) Actul religios prin care un copil își primește numele. După slobozirea casei și înșemărea pruncului... înșap a ventu... vecinele și prietenile. MARIAN, NA. 135; (ad II 2°) Distingeție, deosebire. Puterea prea înșală... Care vede de o potrivă făr' de nict o înșemare, Ori murind o pădărică, ori cădând un trou mare. KONAKI, P. 262; (ad IV 3°) Notă (în scris), indicație, remarcă, observație, mențiune. Când cel ce face distat va să adauge, sau să scoată, sau să dreagă ceea prin distat, poate să o facă acesta și cu deosebire înșemare. CARAGEA, L. 76. Mă grăbesc a pune în fruntea [calendarului] următoarea înșamărie: Gospodărie ce coad... I. IONESCU, C. VI; (ad IV 5°) Băgare de seamă, atențiune, remarcare; observare, experiență. Nimic vrednic de înșamărie au înșimpatul. DRĂGHICI, R. 154. Rădănelic, cum zic din înșamărie, A primăverii dulci sănt binecșititoare. DONICI, F. II 38. Negativ (rar): neînșemare s. f. = (ad II 2°) lipsă de valoare, de importanță. DICT. Diminutiv: înșemărică (înșamărică) s. f. = (ad IV 3°) înșemare, notiță mică; spec. socoteală (POLIZU), cf. chitanță, hărățuță, țidulică. Eu voi răspunde câtră înșamărică dumitale... pâr la 400 lei. Dar triimet dumitale ș'o copie de pe (de) înșemărică. IORGA, S. D. XXII 299. I-am avut numele pe o înșemărică, pe care am lăsat-o la Mari. CARAGIALE, M. 157; — înșemătat (înșamătat) s. a. = înșemănat; spec. semn (al crucii). Numat cu 'nșamănatul s(i) înțetei cruci au îndădătot pre o fecoat. DOSOFTEIU, V. S. 60; — înșemăntură (înșamăntură) f. s. f. = înșemănat, notiță; (L.B.); spec. semn (al crucii). [Sfântul] acesta cu înșamăntura s(i) înțetei cruci marea au alinat. DOSOFTEIU, V. S. 3; — (literar, modern) înșemăntate (înșamăntate) s. f. = valoare, importanță; (impropriu) sens, accepțiune. Poența asta se țipări în foata Propăria care mult mai ca să țemple coalelele jurnalului, decât ca merițăd vreo înșemăntate literară. C. NEGRUZZI, I. 94. Acest înșemăntat al țirei spănerii [coada] are ei o înșemăntate etică în natură.

nic, vesel; a se lumină, a se descreși (la față), a se liniși, a se calma, a se ogoli, a se ostol. *Fața ti se însenină la fca unei izbăni atd de leavioase.* C. NEGRUZZI, I 169. [Bathori] trimise atunci de apuse în toate părțile, ca să se însenineze și să se liniștească aprțiile turburate și înspălmântate. BĂLCESCU, M. V. 144. Poate că s'ar mai însenină la foaj. ALECSANDRI, T. 172. Când îi tăo, fața ei se însenină, cum se însenină o undă de o roză. EMINESCU, N. 17. Porcă cineră ti luase greu vieții și sufletul ti se însenină. POPOVICI-BĂNĂTEANU, ap. TDRO. | Omul acesta s'a înseninat = s'a luminat la minte, s'a cumin[ti]. MARIAN. || (Rar) Trans. A face să fie senin (LB.), liniștit, lipsit de griji. *Puterea nopții blând însenină-vei Cu ochii mari și purtători de pace?* EMINESCU, P. 51. Ghicitori, eretici, Ce fruntea-mi de copil o'nensinoră. Id. ib. 53.

3. Intrans. (Despre nori) A fulgeră, a scăpăra. *Când norii înseninează în mizul nopții, porcă aprinde pământul (Dâmbovița).* CONV. LIT. XLIV vol. II 955.

4. Intrans. A apărea pe neașteptate (ca fulgerul). *De unde-ai înseninat? = de unde mi-ai răsunat? de unde-ai venit?* CIAUSANU, V.

5. Intrans. A ajunge (undeva, unde nu te aștepti), a pică (undeva). *Cine știe unde-oiu însenină = unde oiu ajunge (ca loc), unde mi-or stia, mi-or fulgeră (lumină) ochii.* CIAUSANU, V. [Prez. ind. înseninez și însenin.] | Și (regional): însenină, însenini (insăsină) vb. [ts]. | Abstracte: înseninare (insăsinare, înseninare, însăsinare) s. f., înseninat (insăsinat, înseninat, însăsinat) s. a. = acțiunea de a (se) însenini. | Adjective (rare): înseninat (insăsinat, înseninat, însăsinat) RUDAL-DELEANU, T. 347 = (ficut s. devenit) senin. Noaptea 'nseninat. ALECSANDRI, P. I 130, II 58; — înseninator (insăsinator, înseninator, însăsinător), -oară = care înseninează, învescește. *Poetul... e un... înseninator prin glumă.* IORGA, L. II 505. — Din lat. [in-]sereno, -are, idem (1^a-3^a). Cf. senină.

INSENSIBIL, -Ă adj. 1^a-2^a. Insenibile.

1. Care nu este sensibil, care este lipsit de simțire (fizică sau morală), nesimțitor, (fizi) pe care n'o poate mișca nimic. *Insenibil la muște și la risuri.* Don Rosenzweig horădă. I. TEODOREANU, M. II 213.

2. P. ext. Imperceptibil, care nu se poate percepe cu simțurile. *Rotirea pământului e insensibilă pentru noi.* IȘĂINEANU, D. U.

[Și: (Rostire, urât, dar din ce în ce mai răspândită, mai ales prin Transilv. și Mold) insensibil. | Familia: (fr. insensibilité) insensibilitate s. f. = lipsă de simțire, nesimțire, (Med.) pierderea s. lipsa senzațiilor speciale s. generale, cf. anestezie (RIANU, D. 5); — insensibilizator, -oară adj. = (Med.) care produce nesimțire, anestezie. *Clorofomul este un insensibilizator.* — N. după fr. (lat. insensibilis, -e, idem).

INSENSIBILITATE s. f. | v. INSENSIBILIZATOR, -OĂRE adj. } sensibil.

INSEPARABIL, -Ă adj. Inseparabile. — Care nu se poate separa, desprinde de... nedesprățit. *Se depără, înarmot... cu umbrela usopă de care era inseparabil.* C. PETRESCU, I. II 128. (Subst.) *Lombrino devetia inseparabilul Doamnei și Domnului.* VLAHUȚA, D. 72. — N. după fr. (lat. inseparabilis, -e, idem).

INȘEPTI vb. IV^a. Septupler. — (Formație căruntăscă) Trans. și refl. A (se) face de șapte ori pe alăta (mai mare, mai mult, mai valoros etc.). *Bătăla a acut norocul să fie, între*

toate porturile dunărene, cel mai câștigat în urma transformărilor agricole, care o facu... să se înșeptească valoarea comerțului românesc. MEHEDINTI, R. 24. [Și: (regional) înșepti vb. IV^a. | Abstracte: înșeptire (inșeptire) s. f., înșeptit (inșeptit) s. a. | Adjectiv-adverb: înșeptit (inșeptit), -ă = de șapte ori mai mare (mai mult, mai valoros etc.) *Otota de steale înșeptite.* MIHEIU (1776), 170^{1/2}. În ziua de 40 de șefști se smănă toate legumele de grădina, căci, se zice, dacă se smănă în această zi, atunci rodesc și se fac înșeptit moi multe. MARIAN, SE. II 153.] — Derivat din șapte, cu pref. in-.

INSERĂ vb. I^a. Înser. — A introduce într'un text (spec. un anunț într'un jurnal), a adăoga. *A inseră între două cantități, a, b, un număr în de mezi aritmetice.* CULIANU, A. 162. [Prez. ind. înser, mai rar înseră. | Adjective: înserat, -ă = introdus (intr'un text), adăog. *Corela cu etnei petale distatne (= distincte) înserate în șerful potirului.* C. NEGRUZZI, I 102. O noțiă înserată într'un ziar. | Abstracte: înserare s. f. = acțiunea de a inseră; înserat s. a. = inserare; (Transilv. după germ. Inserat, și cu sensul de) anunț (intr'un jurnal); — (fr. insertion) înserție (insășiene) s. f. = acțiunea de a inseră; (lat. nat.) adăog, prin inserare, al unei părți la alta. *Inserția stomacului.* GRECESCU, FL. G. Local de inserție a mușchului cu osul.]

— N. după fr. (lat. insero, -ere, din în și serere ca smănă).

INSERĂ vb. I^a, 1^a. Tomber (en parlant du soir), se faire tard. 2^a. Passer la soirée, être surpris par le soir.

1^a. Unipers. (Despre seară; mai adesea cu subiect neexprimat; une-ori complinit prin: de (către) noaptea) Intrans. A se face seară, a se lăsa seara. *Enserădă = advesperasci.* ANON. CAR. Tot mergea alătura obazurite, până ce u înseră. LET. II 285. S'au întunecă și soarele, de u finit întunecarea mai bine de u eșeri, de zicid comentă că u înseră de cătră noaptea. Ib. II 49. După ce u înseră, u mers la lăcupă s'au. DRĂGHICI, R. 106. Inseră. Așa arău vreme a-mi schinăla hainele. C. NEGRUZZI, I 67. Cum înserează, vine și poștește pe oșpești la culcare. CREANGĂ, P. 249. Iar când a'nseră de noaptea... ALECSANDRI, P. P. 255. Noi cu plugul ne-am luat de cu seara ce-a 'nserat. TEODORESCU, P. P. 148. Aseară, când înseră, Murgu-afară nechea. JARNIK-BĂRSEANU, D. 341. Când seara u înserat... SEVASTOS, C. 218. Cf. (sora a înserat) SEZ. I 28. # Să nu cici ce ză frumozădă până nu te înseră. ZANNE, P. I 25. Până să-ți corbească, înserează și noaptea. Ib. II 89. | (Cevă mai rar) Refl. (cu același sens) Se însereă, dăse lucrufărul... dar Cenogota vici nu gâdă, te la somn. MERA, L. B. 122. După ce s'a înserat bine, flicăd încep să facă luminăte prin sat. SEZ. I 40. Cf. IV 133. Și colă, dacă s' 'nseră... DOINE, I 2.

2^a. (Despre om) Intrans. A rămânea (până) seara undeva, a întârzi până seara, a fi surprins de seară (cf. LB.). a-1 apuca seara. [Săracul] unde înserează, acolo adăome. PANN, P. V. I 133. Înșepte pasul și se duce într'ocolo, ca să nu înșereze pe orșm. IȘPIRESCU, L. 395. Aseară 'nsăratu pe coastă, Pen'tr'un pic de gură proasă; Aseară 'nsăratu la cruc, Pen'io țăr' de gură dulce. JARNIK-BĂRSEANU, D. 370. Înseratu lusi seara' sat, La necesă cu bărbot. MARIAN, SAT. 166. Înserărd lăng un sat. ALEXICI, L. P. I 241. Fă-mă, Doamne, ce mi-i face, Fă-mă seară peste țară, Să văd mândra unde 'nsară. HODOȘ, C. 45. Așă nu zice frunza 'n păr, Să tubec și să nu 'nsară. Id. P. P. 61. Înșerb' unde 'nsărează? Că 'nsărează

la fântână. DOINE, 235/10. Fetele să nu 'nsereze la foc. SEZ. III 109/10. Neresită cu lărbat, Ce 'nserzi noaptea prin sat? SEZ. XII 82. (Imprecuațiune) Oh, cum someni cu el, fie certat și mite pe unde-a 'nsărat! RETEGANUL. P. IV 53/10. cf. V 22/10. | Fig. A 'nserat fără vreme: când unul îmbrățișează înainte de vreme (Soldănești, în Suceava). ZANNE. P. IX 408. | (Neobincinuit) A veni seara (lărbu). Enseredz = sero venio. ANON CAR. | (Rar, despre seară s. noapte) Trans. (fact.) A ajunge, o surprinde, a-i apuca pe cineva. Silește tu, voroșele, Că noaptea 'n sai te-a 'nsărat, Cu puică de căpăto. SEVASTOS. N. 269/10.

[Și (reg. anal): însără vb. 10^a.] | Prez. ind. *in-seréz* (inșărez), *inser-ăz* (inșăredz) și *inșér* (inșăr), *inșărd* (inșără). | Abstracție: *inșărare* (inșărdare) s. f. = acțiunea de a se înșăra și (mai ales) timpul când se lasă umbrele serii, cf. a murg. (a) sfințit: seară. La 'nșărare. I. VĂCĂRESCU. P. 164/10. Pătrunsesse umbrele înșăririi. SADOVEANU, ap. TDRG. — *inșărat* (inșărd) s. a. = timpul când se înșărează, cf. a murg. (a) sfințit. *Cerul de înșărat era... de-aspăra-l albastru, împede, adănc*. EMINESCU. N. 48. *Inșăratu o să-l opuce*. DULFU, ap. TDRG. *Eră înșărat, când intrase în sal. AGĂRBEANU. P. M. 21.* (Mai ales în loc. ad v.) **Pe (la) înșărate** (mai rar *inșăratele* s. *inșărat*) = pe veni ca când înșărează, când începe să se facă seară, pe la amurg(ite), într'a murgul; *până la înșărate* = până când se lasă seara *Crăiul pe înșărate se îmbracă pe ascuns în noaptea o pițe de ura*. CREANGĂ. P. 185. *Cum ajuns acol... am pe înșăratele, Ipote zice...* id. ib. 118. *În fiecare zi, pe la înșărate, lepdădă ca câte un coșor*. MARIAN. SE. II 105. *Venise, ca de obicei, pe înșărate, orădă*. MERA. L. B. 141. *Bade-a-seară, pe 'nsărot, Duminec, null te-om așteptai*. BODOS. P. P. 66. *Până la înșărate stou ca pe foc*. SEZ. III 179/10. | Adjectiv: *inșărat* (inșărd), -ă = (despre om) pe care l-a apucat noaptea undeva; (despre timp) spre seară, lărbu. *Eră vremea înșărată*. MUSTE, ap. TDRG. (Mai des ad v. b. de obicei în legătură cu seara, aseară, lărbu) pe vremea serii, spre seară, pe înșărate. *Am venit înșărat* = germ. ich bin abends gekommen. I. B. *Până 'nșărat Pătru 'și rădăcose casa, ca să prilegosească*. ODOBESCU. II 85. *Torărășele etc...* nu o putară găsi nicăieri, până lărbu înșărat. id. III 280/10. *Boboloh seara 'nșărat* La domoiu N. n'om vroai. GCR. II 334. *Asară 'nșărat Cin' m'a advrăit* TEODORESCU. P. P. 309. cf. MAT. FOLC. 567. Negativ: *neinșărat*, -ă ț = core nu se întunecă niciodată; (despe z, lum-nă, soare, edihtă etc.) etern. *Dumnezeiasca lumind cea netăruată*. MINEIUL (1776) 48/10. cf. 49/10. 50/10. *Răsbărit-ă spre soarele cel netăruată*. ib. 39/10. *Raza cea netăruată a lui Hristoș*. ib. 44/10. *Odișna cea netăruată*. ib. 170/10.

— Derivat din seară, cu pref. in-.

INSERINĂ vb. VI^a v. înșărină.

INSERȚIE s. f. |
INSERȚIUNE s. f. | v. înșăra.

INȘESI vb. IV^a *Scztoplur.* — (Formație literară) Trans. A spori s. lumii ceva în așa fel, încât să fie de case ori pe alăta (mai mare, mai mult, mai valoros etc.) înșăsiu capitolu meu. GORJAN. B. 35. [Adjectiv + adverb: *inșăsit*, -ă = de case ori pe alăta.]

— Derivat din șase, cu pref. in-.

INȘETĂ vb. I^a I^a. 1^a-2^a. *Avoir soif, être altéré, assoiffé* (de au propre et au figuré). II. *Empêcher de boire, priver de la soif.* — Înlocuit în mare parte prin *inșetoșă*; adesea în oțorție cu *flă-*

mânzi s. cu a(-și) stămpără setea, a bea.

I. Intrans. 1^a. A-i fi (a i se face) setea, a suferi de sete, a avea dorința (vie) de a bea. *Cine va bea dintr'această apă va înșetă țară*. VARLAAM, ap. GCR. I 108. *Sănt tot una căldător, De cu seară pân'n zori. Nu flămânzesc, Nu înșetesc...* (Ceasornicul). GOROVKI, C. 70. *Când înșetoză curtea ta, Apa'n drum n'o lepdădă*. ZANNE, P. III 586.

2^a. Fig. A dori foarte mult ceva, a fi cuprins s. agitat de o dorință vie după ceva (obiectul dorinței se indică prin prep. de, după, către sau printr'o propozițiune secundară cu (ca) să). *Inșetă* (Inșetoșă COR.) *sufletul meu către Dealul tare și viu*. PSAL. SCH. 131/10. *Am înșădat să beau pârharul sfințitului soie*. DOSOFTEIU, V. S. 159/10. *Migclul meu suflet de tine 'nșetădănc*. id. PS. 139. cf. VARLAAM, C. 16 II 11, 19. ANTIM, P. 12. *În tine E un demon ce 'nșetăz după dulci-că lumine*. EMINESCU, P. 306. *Îl cunoaș (pe Pipăruș Pătru) de când eram mic și după ci înșădam*. SEZ. III 81/10.

II. (Rar) Trans. A-i opri cuiuă băutura și a-i face astfel să suferă de sete. O supărăto flămânzându-o și 'nșădându-o. DOSOFTEIU, V. S. 54.

[Prez. ind. *inșetéz*, (mai rar) *inșetă* (LB.); imperf. *inșetăz* ț o atestat în PSAL. (HUR.) 118/10. | Și: *inșădă* vb. I^a | Abstracție: *inșătare* (inșărdare) s. f. = senzația pe care o căpăță cineva când i se face sete; dorința vie. *Begec prin înșătare, Begec prin neînșătare*. GCR. II 341. *Vă ascult cu înșătare*. | Adjectiv: *inșătat* (inșărd), cu negațiivul *neînșătat*, *ne(in)șătat*, -ă ad. = muncii, ars, chinuit de sete, căruia li este (foarte) sete, înșătat, setos, nebuăt. (Ad I 1^a) *Am fostă flămând și mi-ofti dot a mânca, înșătat am fost și m'oști adăpat*. VARLAAM, C. ap. GCR. I 104/10. *Nu trebuie să se ducă pe cece lume flămând și înșătat*. C. NEGRUZZI, I 247. cf. COȘBUC, P. 69. *Gura-i înșătată Degardă o cupă largă de vin fierbînditor*. ALECSANDRI, P. III 386. *Pînd tare ostentii și înșătați, căci eră cold, s'om oprit la aced fântână*. SEZ. I 262/10. *Sărdin și înșătat, Oatenți și nemăncat*. TEODORESCU, P. P. 619/10. (Substantiv) *Înșătimea sa este iata flămânzării și înșătatilor*. CREANGĂ, P. 258. (Ad I 2^a) *Tăzuror împăcună ț-au lăsat* [ixurvor vieții cel necăzut] și mai vârtos celor lipșiți și înșătați de înșădătură. PRAV. V. *Nu se pută sădura de voroarea lui, fîntă ei loți înșătați ca să știe vești*. LET. II 177/10. *Acceți Români selbatici... înșătați de adve în Ungaria o înșătat* [de sânge]. *Ce doręte cop de sădă*. ALECSANDRI, P. P. 177. *Gurile 'nșătate n' sârărită se 'nșăpreu*. EMINESCU, P. 212.]

— Derivat din sete cu pref. in-.

INȘETOȘĂ vb. I^a. 1^a-2^a. *Avoir soif, être altéré, assoiffé* (de au propre et au figuré). *Empêcher de boire.* — Înlocuete în mare parte pe *inșetă*; adesea în oțorție cu *flă mânzi* s. cu a(-și) stămpără setea, a bea.

1^a. Intrans. A-i fi (a i se face) sete cuiuă, a suferi de sete, a avea dorința de a bea. *Enșetozădăz* = stio. ANON. CAR. *Inșetozătu (i) j' ai eu soif* și nu m' adăpat. TETRAEV. (1774), 246. *Inșetozădăz de acasădă ară*. CORESI, EV. 191/10. *Inșetoză vorodul de apă*. BIBLIA (1688), 51. *Porci...* înșetozădăz curând. ECONOMIA, 99. [Be]ivul Noaptea, când înșetozădăz, Sticle și oale vîșeză. PANN, P. V. 111. cf. E. III 1. *Corbul... aduse lui Grewenau un ctoș de apă dulce și îi astămpără setea; căci înșetozădăz, nevotă mare*. IPIRESCU, L. 223. cf. 340. | (Mai rar și învechit) R e fi. (cu același sens) *Veniți corci v'oști înșetozătu la acasădă apă limpede...* că cine va bea dintră această apă înșădătură de suflet, n'are a se înșetoză în veac.

CORESI, BV. 5/24-28. Ei în toate cazurile plănușu și să flămânzească și să insectoșadă. CUV. D. BĂTR. II 416, cf. 466. Ei insectoșindu-se foarte, au intrat într'un bir. BARAC, T. 6. || (Neobicinui) Trans. (fact.) A face pe cineva să sufere de sete, a ține pe cineva setos (fără a-i da de băut). PONT-BRIANT.

2°. (Fig.) Intrans. A dori (foarte mult) ceva, a fi cuprins s. agitat de dorința după ceva. Iară tu, suflet împărătesc, de pururea insectoșezi cu mența ca să afit încălțătura cărților și denir'înce cu dulceață să te adăpi. MOXA, 345. Tu ești Dumnezeuul nostru... de tine doream, de tine înșoșogam, pre tine adăst de adăta vreme. ANTIM, P. 124. Acurăm rara bucurie ca să căpătăm dreptatea după care înșoșogam. SBIERA, P. S. 417.

[S]: (regional) înșoșop vb. I^a, insectoși (înșoșopi) TICHINDEAL, P. 31 vb. IV^a. Flămânzind și insectoșind... vremea... postulul să peiraceam. [Abstract: Inșoșoare (înșoșoare) s. f. DICT. | Adjectiv: insectoșoi (înșoșoi), cu negativul ne(î)nsectoșat, ne(î)nșoșoiat], -ă adj. = neguit, chinuit de sete, setos. De sânge 'nșoșoare alergați [plonșicilor], ca nuste hoști. CONTEMPORANUL, I 891, cf. TICHINDEAL, P. 428, OCR. II 159. (Substantivat) Înșoșoi-ra pre cei înșoșoși. BIBLIA (1688), 370.]

— Derivat din setos, cu pref. in-.

INSETOȘI vb. IV^a v. Inșoșoi.

INȘEUĂ vb. I^(a). 1°-2°. Selter. — Înlocuște, mai ales în limba literară, pe vechiul înșeală¹.

1°. Trans. (Complementul e calul) A pune s. a prinde șeava pe cal s. pe alt animal de călărit, cf. înșămără, înșărniță. Ș'un col tute-mi înșeuați; Puneți șeava bărbătește, Să încalec roșnicete! ALECSANDRI, P. P. 59/100, 79/26-27. Atenția i-au zis ollușul... mă 'nșeuașă bine, pune-mi frâul în gură și apoi sut-te pe mine. SBIERA, P. 62/10, cf. 227/11. Murgul și... L-a înșeual, SEVASTOS, N. 135/12, cf. TEODORESCU, P. P. 433.

2°. (Rare) Re II. A-și înșeua calul. Toți au avut bu ce se să 'normă și cu ce ad înșeud. SEZ. II 87. [Prez. ind. înșeude, mai rar înșeu, înșeui, înșeod. MARIAN. | Și: (regional) înșeud vb. I^a, înșeală vb. I^a = a pune șeava. ION CR. III 119. | Adjectiv: înșeuat (înșeud, cu negativul ne(î)nșeuat, ne(î)nșeudat], -ă adj. (Ad I^a) (Cal) cu șeava pe el. Mai totu pe murgul din grajd, înșeud și 'nșoștorul, Cum e bun de 'nșeucat. II, III 81. Au scoș pe călăi înșeud bine din grajdul. SBIERA, P. 50/27, cf. SEZ. IV 210/11. Roibu... Veneă vesei ne'nșeudat. Ne'nșeud și ne'nșeudat. ALECSANDRI, P. P. 91/3-6. (Ad 2^a) cu înșeles activ, despre călăreț) Având cal înșeuat. Domni... toți au fost înșeuați și înșeuați. SEZ. II 87/100.]

— Derivat nou din șe, cu pref. in-.

INȘEZISABIL, -Ă adj. Inșezissable. — (Franțuzism) Care nu poate fi șezizat.
— N. după fr.

INȘĂCĂ vb. I. Satisf, empotner. — Trans. A apăca ceva cu putere, cu grabă (CREANGĂ, GL.). A prinde pe cineva dintr'o mișcare repede, bruscă, energică, să năpădi pe oarecine fără veste, a-l trage, țif fără voia lui (POGOR, BEN. 23), cf. înhăță, gâbul, umflă, prinde. CREANGĂ, GL. Atunci [bărbatul] pe birul tândr cu țafa ca de eard, De păi îl și înșăcă și-l dă pe us'afară. I. NEGRUZZI, II 43. Mihaiu... se aruncă piept și asupra lui Osman și înșăcăndu-l în brațele sale puternice, îl răsturnă la pământ. N. GANE, ap. TDRG. Cotutul, care țină ce va să zică a fi înșăcat de oameni ca Bocu, sări tute peste moaș. SLAVICI, N. 317. Ilinca se bodec cu capul în pernă. Dima o înșăcă de coade. VLARUȚĂ, CL. 58. Hai la

trântă, că-i mai drepă, răspunse Sărlă, și înșăcănd pe zănu, l-a trântit. SEZ. II 53/10, cf. 159/10, III 11/1. [Lupul] înșăcă țedul de urechi și-l flocește și-l jumulește. de-i merg peticele. CREANGĂ, P. 21. Flăcăii tăbărise asupra zăstrei, înșăcănd unul o pernă, altul un lăvicer, apucând care cum poate. SEVASTOS, N. 161/1. Îl trânteste jos, înșăcă o scurătură și prinde a țif mămăra. ION CR. II 278. Atunci au înșăcat [dracul] cei mai tare dintr'înși un col în spate (= a urcat în spate) și au rupt-o la țugă. SBIERA, P. 26/12, cf. 26/12, 31/21, 196/21. Atunci au sărit omul mândos de sub gard și au înșăcat pe țigan la bălăte. id. ib. 290/1. De barbă L-au înșăcat MARIAN, SA. 232. [Prez. ind.: înșăcă, înșăci, înșăcă, să înșăce, dar și: înșăce CREANGĂ, GL. înșăci (SEZ. II 161/11, IV 197/11), înșăcă, să înșăce (SEZ. IV 179/12, VII 136) s. să înșăce (SEVASTOS, ap. TDRG.) | Și: înșăcă vb. I. Baba... înșăcoase dirmeaua cu țurta și cu merce și lipa-lipa, o luă poșete, pe uliță, par'că ar fi fost scăpat din pușcă. M. I. CHIRTESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 543. Să nu eă înșăcoace cu nepuș mău. id. ib. XLIV, vol. I 40. A înșăcat șunușoiul din păcornă. ION CR. II 304. | Abstracte: înșăcări (înșăcări) s. f., înșăcări (înșăcări) s. a. = apucare fără de veste, repede și bruscă, cf. înhățare. | Adjective: înșăcări (înșăcări), cu negativul ne(î)nșăcări, ne(î)nșăcări, -ă = apucat fără veste, repede și bruscă, cf. înhățare; — înșăcător (înșăcător), -oare = care înșăcă.]

Din bulg. kvăstam (iaștam), șsaisir, prendre, empotner, compus cu pref. in-. CHIAIC II 148, cf. DR. III 381.

ÎN ȘFĂRȘIT loc. adv. v. sfârși.

ÎNȘPECLĂ vb. IV^a v. steel.

ÎNȘPÎNȚI † vb. IV^a v. sfinți.

ÎNȘPOCĂ vb. I v. înșăca.

ÎNȘFORĂ vb. Ia. 1°. Passer une ganse (dans un registre). 2°. Boucher (un filet).

1°. (Neobicinui) A șnuri (o carte, condică, registrul) POLIZU.

2°. (Pesc.) A prinde două margini de plasă una de alta, trecând o stoară prin ochiurile lor așezate față în față sau unul peste altul.

[Și: (ad. 2^a) înșori vb. IV^a Măița... e o plasă drepă de cărei margini laterale sâni cusute — se înșorează — una de alta, spre a formă astfel un sac. ANTIPA, P. 495. | Adjectiv: înșorât, -ă = prins cu șforă. Plasa sau volocul este compus din mai multe bucăți de plase, prind unele de altele prin căte o șforă (înșorate), care se țese prin ochiurile dela margini. ANTIPA, P. 452. | Abstracte: înșorare s. f., înșorări s. f., înșorări s. f. = prindere cu șforă. Toate plasele sâni prindse una de alta printr'un fir de șforă care se țese cu țigla alternativ prin ochiurile celor două plase și pe urmă se face căte un nod între ultimele două ochiuri dela fiecare capăt; această cusătură se numește înșorala plășilor. ANTIPA, P. 461.]

— Derivat din stoară, cu pref. in-.

ÎNȘFORI vb. IV^a (Pesc.) v. înșoră.

ÎNȘI vb. IV v. leși.

INSIDIOS, -OĂSĂ adj., adv. Insidieux. Insidieusement. — Care întinde curse, care caută să înșele, să surprindă. (Se zice fig. și de pe unele cli, care nu par a fi grave la început, dar pe urmă se dovedesc a fi primejdioase). Propunere-eri cu oltă mai înșidoasă, cu oltă se țină că eștinșit

din guvern erau adversarii ei hotărâți. MAIORESCU, D. IV 36. (A d v.) În chip insidios. [Pronunț. -di-os.]

— N. după fr. (lat. *insidiosus*, -a, -um, idem).

INSIGNĂ s. f. *Insigne*. — (Întrebuințat mai ales la plur.) Sema distinctiv (al unei demnități, funcțiuni, grad etc.). † s e m n. *Vor fi așezate pe două predateleuri insigniile domniei.* URICARIUL, VIII 192^{tr}. *Personalitatea șefului recent investit cu insigniile domniei autocrate.* GOGA, T. N. VI 658. [Plur. -stigne și (mai ales) -signii. | Și: (întrebuințat) *insizniu* s. m.; (formă româniată, ieșită din uz) *insenu* † s. a. *Coroană maiestooasă... însemn nepertor de glorie.* ALECSANDRI, P. III 499. *Tuturi de paradă... însemne de mîrire și fast oriental.* id. P. III 377. *Însemnele nouei dregheri.* ODOBESCU, I 452. *Marca sa proprie cu însemnele sale istorice.* SBIERA, F. 218.]

— N. după fr. (lat. *insignia*, plur. dela *insigne*, idem).

INSIGNIFIANT, -Ă adj. *Insignifiant*. — (Franțuzism) Care nu înseamnă nimic, fără însemnătate, neînsemnat, neînsemnător, (f) nebăgător în seamă. *Idelle și propunerile lui... apar acum insignifiante și rizibile.* UNIVERSUL, 1930, 6 Noem. [Pronunț. -fiant. Rostit de unii, ca la franțuzește, cu n mutat. | Și: (formație personală, etimologică) *insignifiant*, -ă adj. *Un mare logofăt apă de pănie, apă de insignifiant, apă de indiferent...* IORGA, L. II 594. Sultani insignificanți sau imorali. id. ib. I 389.]

— N. după fr.

INSIGNIFICANT, -Ă adj. v. *insignifiant*.

INSIGNIU s. m. v. *insignă*.

INSINGURĂ † vb. I refl. *S'isolat*. — A rămâne singur, izolându-se de orice societate, a se ceabi. *Preocupatului și fusu ca pasdore ce însingurase* [însingură-se *VOR.*] în zidu. PSAL. 208^g. [Și: (regional) *însingurâ* vb. I. | Adjectiv (substantivat): *însingurât* (însingurât), -ă † — izolat; p. ex. l. fără de ajutor, fără de nădejde. *De n'ar mai fi oltă viașă după moarte, s'ar cedeă să ne teamem viașă aceea ca o însingurată.* DOSOFTEIU, v. S. 140.]

— Derivat din *singur*, cu pref. *in-*.

ÎNSINORĂ vb. I^a v. *însinură*.

INSINUĂ vb. I^a. 1^a. *Insinuer*. 2^a. (S')*inscriere*. 1^a. (Literar) *Trans.* (Complementul este un substantiv s. o propoziție începătoare cu că) și refl. A face să pătrundă s. a (se) strecură în spiritul s. în mintea cuivā, a (se) introduce cu dibăcie (pe nesimțite și cu lingșurii) în... a pătrunde în (cf. a se băgă)... a face pe cinevā să creadă ca adevărat (cevā), a da să înțeleagă. *Simți atunci tristea înșinându-se în peptu-și.* C. NEGRUZZI, I 243. *Nu pot avea pretențioasă speranță de a vă însinua... aceleași creștințe ce eu am cîștigat prin lungi studii și investigațiuni.* ODOBESCU, II 240, cf. [gustul] III 149, [povața] 437. *Idet...* p. care te insinue în mintea tinerilor. MAIORESCU, D. I 76. *Nu puteți insinua astăzi că în discuția de față ne rămâne un gând ascuns.* id. D. IV 234, cf. III 339. *Căldura de fâncaș a parfumatului atât de cunoscut însinundu-te pe față...* TEODOREANU, M. II 16. (Absol.) *De ce însinuați?*

2^a. (În Transilv., tînzînd să iasă din uz) *Trans.* și refl. A (se) inscrie (la un birou de înscriere, la cuvînt într-o adunare), a (se) anunță.

[Prez. *insinuez*, și (rar) *insinuati*, pers. 3 *insinuați* și *insinuat*.] Și: *insinui* † vb. IV, (cu prefix româniat) *insinua* vb. I^a. | Adjective: (cu

sens pasiv) *insinuat*, -ă — strecurat, introdus, care a pătruns (în spiritul cuivā); — (cu sens activ, rar) *insinuator*, -oare, mai des (c. fr. *insinuant*) *insinuant*, -ă — care se insinuează, se bagă, se vîră, se infuge (în sufletul cuivā) (mai ales) lingșind, cf. în figură e t. *Întreprinzător, econom, insinuant, șiret, Evreul eră singular care nu-și pierdeă vremea.* VLAHUȚA, D. 268. *Acții evencitice priceputi, pîșcheri și insinuanti.* M. I. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLIV, vol. II 211. (Fig.) *Un parfum insinuant.* | A bstracte: *insinuire* s. f. — acțiunea de a (se) insinua; suspiciune calomnioasă (în scris s. în vorbă) strecurată cu dibăcie și fără a avea aerul că o faci împotriva cuivā. *Prin asemenea insinuidri calomnioși pe.. MAIORESCU, D. II 161; cf. III 7, 143; IV 234, 275. Insinuarea ce s'a produs și în unele organe de publicitate.* id. CR. II 178. *Insinuidri optite la ureche.* GOGA, T. N. VI 98; — (rar, după fr. *insinuation*, lat. *insinuatio*, -onem) *insinuați* (în) s. f. — insinuare. | Pronunț. -nu -a-]

— N. după fr. (lat. *insinuo*, -are, idem) din *in-* și *sinuo*.

ÎNSINUĂ vb. I^a

INSINUAT, -Ă adj.

INSINUĂȚIE s. f.

v. *insinua*.

INSINUĂȚIUNE s. f.

INSINUI † vb. IV^a

ÎNSINURĂ vb. I^a. *Orner d'une ganse*. — *Trans.* A pune șnur s. găitan (BUD. P. P.), a împodobi s. găti cu șnururi s. găitane. [Și: *însinoră* vb. I^a. | Adjectiv: *însinurat* (însinorat) REBEGANU, TR. 61^{tr}]. -ă adj. — (împodobit cu găitan, cu șnur. BUD. P. P. 36. *Clopuș-i (= pălăria) e însinurat. De bumbuze (= ace cu gămălie) 'n-cunjurat...* ib.]

— Derivat din *șinor*, cu pref. *in-*.

INSIPID, -Ă adj. *Insipide*. — Fără gust, fad; (p. ex. l.) fără noimă, fără spirit, a nosi, searbăd, nesărat. *Nu poporul muntean poate fi acuzat de insipida închinare a lui Basarab.* HĂDEU, I. C. 118. *Atît de slăbănog, olt de insipid Românul din Muntenia?* id. ib. 170. *Doar ve-te un bovin de critic te cere 'n bibliotecă Șii măzgălește-o coală cu proza-i insipidă.* MIREA, I 106. *Spiritele lor cinice și insipide...* GIB. MIHĂLESCU, CURENTUL 1930, 25 Sept. [Familiia: (după fr. *insipiditate*) *insipiditate* s. f. — lipsă de gust, de spirit.]

— N. după fr. (lat. *insipidus*, -a, -um, idem, din în-privativ și *apidus* gustos).

INSIPIDITĂȚE s. f. v. *insipid*.

ÎNSIRĂ vb. I. 1^a. (S')*aligner*, (se) *ranger*. *Enfiler*. *Se suivre*. 2^a. *Enumérer*, *aligner* (des noms), *reconter* (des sornettes). 3^a. *Se ranger*. 4^a. *Passer par...* 5^a. *Enfiler* (un route). 6^a. *Dérouler* (une corde). 7^a. *Fabrique*, *monter*. 8^a. *Ranger* parmi, *enrôler*.

1^a. *Trans.* și refl. A (se) așeză s. rîndul în sir, unul lângă s. după altul, în rînd, de-arîndul, cf. a (se) a lînă. *O sută de mîi de oment să se însire unul lângă altul.* LET. I 23^g. *Tîntre lor să le însire pe zid.* C. NEGRUZZI, I 158. *Cărdurile de cucoare, înșirîndu-se'n lung zbor, Prîbit-giu...* ALECSANDRI, P. III 7. *La șrmă, după ce s'au înșirat mariori...* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 92. *Se însiră lot oltte unu-unul pînd la poartă.* CREANGĂ, P. 267. *Baba mai însiră odată cărțile, mai aruncă odată bobii...* apoi își însiră crețile, pe frunte și în jurul gurii și... *cuvîntă...* MERA, L. B. 186. (Fig.) *Poeziile de tubire ale lui Eminescu se însiră printre celea mai înalte produse de genul acesta.* AGĂRIBCEANU, L. T. 149. || *Spec.*

Trans. (Complementul: mărgelile etc., sau salba) A pune s. a frage (mărgelile, monete etc.) pe o ață, spre a forma din ele un șir s. o salbă, cf. In Firă. *Oricine voiește să ție sare... se duce cu bifeul la ciocnari, și dă și accepta în înșiră (t-părit inasera) pe ață și dou sare.* I. IONESCU, P. 354. Porunci împăratul de acie pe niște pietre scumpe câte o sloz; după aceea înșiră pietrele și alcăduz numele copilului. Acest șir de pietre năsimite li lea de gâtul copilului, IȘPIRESCU, L. 134. Trei copile de împărat Stau... Înșirând la scumpe salbe De mărgăritare albe, ALECSANDRI, P. II 175. Mândra... înșiră la mărgear. Nu-mi înșiră cum se 'nșiră. Ci mi 'nșiră câte-un bob, Să mă vadă la ea rob! MAT. FOLC. 277. || Fig. Refl. A urmă unul după altul, a se perindă. Epocile se'nșiră ca mărgelile pe ață, EMINESCU, P. 231. Ce țiet se'nșiră dulce în mătesca-i fantazie? id. N. 43. # Înșiră-te mărgărite e răfrelul pe care-l repetă povestitoarea de basme (rare odată cu povestirea înșiră salbe de mărgăritare), spre a arăta că povestea continuă. *Înșiră-te mărgărite, Pe lungi șire aurite, Precum șirul din poveste, Că 'nainte mult mai este.* ALECSANDRI, P. II 180, cf. IȘPIRESCU, L. 68, 69, 70 [Substantivat; și sub forma - rară - și(ă)te mărgărite] Poveste incoherentă. A spune șir-te mărgărite - germ. *Larges und Breites erzählen.* POLIZU. Numai un soldat poate înșelge războaiele lui Jean-Vodă, cari se povestesc până acum ca un lung înșiră-te-mărgărite fără plan și fără succeseune. HASDEU, ap. TDRG. *Observarea superficială n'a văzut adesea în această carte decât un șir-te-mărgărite al unei cazuțice rafinate.* id. ib.

2^a. Fig. Trans. A cuprinde în șirul unei povestiri sau expunerii, a aminti, a spune, a citi, a povesti rând pe rând. *Acete toate nu primii Moscaili se dete Turcilor, și altele multele, carele nu le poate toate înșiră conșcuil meu.* LET. II 363¹². Cum au pțirici, nu poate Să le mai înșire toate. BARAC, A. 31. Mă pot jură pe cei poiruzeci de sfiniți pãrteți, de pțiric ceă din toate rēșimburile câte le înșirăți a-veastră. ALECSANDRI, T. 994. *Totale cēte mi înșiri acum de două crămuri adot nume o frumoasă poveste.* C. NEGRUZZI, I 234. Cine te-a pus să înșiri de acete nume în introduțunea ta... F. DOBRESCU, III 62¹. Un glas hadorogii începă să înșire... nume oștre de gări. AGĂRIBICANU, L. T. 410. Dar... ead eu că 'nșiri o poveste. TEODORESCU, P. III. | Spec. A numi una după alta părțile unui întreg, a enunța. Tu nu poți... înșiră toți sorii, nici serele luninate, Nici felurile de ființe pțirindene rārate. KONAKI, P. 229. El [Mircea] înșiră și mășfurile ce se duceau în Tură și acetea care se aduceau de acolo. IORGA, B. R. 10. # A înșiră la gogol = a povești verzi și uscate, a spune palavre, a spune minciuni. *Omul din mintea veroadă... Tot înșiră la gogol, Symbol despre moși păroși.* PANN, P. V. 9. cf. BARONZI, L. I 57¹¹, ZANNE, P. I 189. A înșiră moș pe gros (H. II 32) s. verzi și uscate (POLIZU) s. multe și mărunte (ib.) s. (Smulți, în Covurlui) a înșiră de pe apa Dunării = a sta la tafas povestind verzi și uscate, «ad că basme, povești, lucruri de mirare și de necrezut. (ZANNE, P. VI 105).

3^a. Refl. (Despre oameni) Se așeză în rânduiri s. grupuri, spre a îndeplini o acțiune comună, (mai ales) spre a urmări pe cineva. *Acest răslăbit... cādră cea ce purtă pe el nu zice cu răslit... ce ră înșirățiș CORESI, XV. 244¹².* Toți junii vānditorii se înșirau după dāmsa, dar nici unul nu o pută ajunge. C. NEGRUZZI, I 106. Și grānic emucii se 'nșiră urmānd... pe Musa-Nin. COȘBUC, B. 15. Tātării crunși să 'nșirăncească... După mine să se 'nșire Și s'olerga să m'a-jungă. ALECSANDRI, P. P. 80b¹², cf. 107¹², C. NEGRUZZI, I 106. || Spec. (Despre oștiri) A se

așeză în ordine de marș s. de bāite. *S'ou înșirat oastea mat yre giundiale, de s'ou tras la Vālcă-nești.* LET. II 33¹. Au și început pedestreimea a se înșiră cu pārcanele în spate, un rând yre de o parte a taberei, alt rând yre de altă parte. ib. 35b¹².

4^a. Trans. A luă de-a rândul, a frecventă în șir. *Proștii noștri din sat n'ou mai tēpādă pe la Socola... Și eu să înșir atāten școlți: în Humulești, la Broșteni... în Neamț, la Fălciceni și acum la Socola... F. CREANGĂ, A. 120. | Refl. A trece rând pe rând prin ceva, a străbate. [Roala] Metricile... Prin gură mi s'o bōgat, Prin oase mi s'o'nșirat. MARIAN, NA.*

5^a. [Franzuzism; enșire une route?] A o'nșiră = a o luă (= a umbla) drept înainte pe un drum. *Veniseră [la cōferință] adugi de dorința să pțirizeze ceea ce era confuz în ei... Cōnd o'nșiraseră pe străzi până ocl, erau plini de nerăbdare... Acum doroc toți să plece mai repede.* C. PETRESCU, I. II 115.

6^a. P. ext. Trans. (Pornind de la imaginea extensivă succesivă în lung a șirului) A așeză (o sfoară, funie etc., de-făcând-o) de-alungul unui obiect, a înlănde. *A început a înșiră funia (tip. greș. funia) de jur împrejurul lacului... (Grindu, în lăcomiți).* ȘEZ. III 95¹², cf. 95¹².

7^a. † Trans. A compune ceva din elemente constitutive, așezate rând pe rând s. în șir, cf. *Încipă, Încipul, plāzmul, închegă, înjhegă. Acela ce au înșirățiș pre omul din lut.* DOȘOFTEIU, V. S. 126. *D[um]f[ă]c[ă]d[ă]du o'nșirătu s'ou plāzmat omeneasa șire.* id. ib. 204. [Romani] I-ou tchicis cu șanșuri grele... Din paze înșirāndu-și copertș de fier. BARAC, ap. GCR. II 240.

8^a. † Trans. A așeză, a primi s. a rândul pe cineva într-o corporațiune, cf. a înrolă, a înghetă. *Fu odă... la Ortote, marle... eptiscop și de la dāmsi în cimul clericesc fu înșirat.* DOȘOFTEIU, ap. TDRG.

[Abstracte: Înșiră s. f. O înșirare de vorbe goale. EDRF; - Înșirăt s. a. Înșiratul mărgelilor nu ție-o mult; - Înșirăt s. l. # Umblă tot de-a-nșirata = a clădă, fac cauză comusă (Zagza, jūd. Nāsdād). Com. I. CORBU; - Înșirătura s. f. = umare în șir, succeseune; salbă de lucruri înșirate; † compoziție, alcătuire. Începând de la țvorul în care viața cură... ce lanș de înșirātura] KONAKI, P. 270. Înșirātura cea bună a lucrurilor. DOȘOFTEIU, V. S. 217. 74-ai împresātura-ți] cārūntul idu cu rea înșirātura (= argumentare, concluzie). id. ib. 145. O cēlate cārca rāmsca-pa și 'mptiritura și înșirātura și clāditura zidurilor nu sā poate povesti. id. ib. 46. | Adjective: înșirāt (cu negativul ne(în)șirāt), -ā = așezat, rānduit în șir, la linie, alineat; tras pe un fir (de ață) s. prins unul lângă altul; în ordine de marș. (Ad 1^a) De o parte [a cortului] este drāghinima și de o parte tot pūțele (= tunurile) cele mari înșirate. LET. II 351¹². Unde este înșirātura Domnului cu paga... toți boțorii [stau] înșirāți yre rōnduială. ib. III 323¹². Prostima... yede împresātura pe cōmp sau înșirātura pe mōrginea unui oșgoc înșira ce n'o luă să se grāmdească. C. NEGRUZZI, I 35. Ca fatame albe plopi înșiroți se pierd în rare. ALECSANDRI, P. III 10. (Fig.) Zile înșirate, șire încurcate. Pānză rău țeasă și vreme pierdută. PANN, P. V. 1. 10. Șirogiți sânt numai oase înșirate, cu pțioroare de cat. B. IV 66. Yri s'antu pe frunte-ți mărgăritărele, Salbe înșirate pe roze de stie? ALECSANDRI, P. II 29. A aveā zile înșirate cu ața (IȘPIRESCU) = a duce o viață de mizerie, a trăi de pe o zi pe alta. DDRF. Nici mărgă neînșirāt, Nici fată nrāmărită. ZANNE, P. II 123; (ad 3^a) Oastea moshicenească, mergă înșirātă yre de oasteā parte de Prut. LET. II 354¹². [Diminutiv, în lit. pop. cu caracter

mistic s. în găcitori) **Însirăteți**, -eă adj. = urmând unul după altul în șir. *Ciugurele, mugurele, Merg pe drum însirătețe...* (Oile). GCR. II 308, cf. ȘEZ. IV 70-71. (Substantivat) **Însirătă** s. f. Joc copilăresc. B. III 477; — **Însirător**, -oare = core înșoară; (substantivat) ț creator, plămuitor, ziditor. *Făptuitorul și înșirătorul a toată sâzdanța. DOSOFTEIU. V. S. 192.*

— Din loc. adv. *În șir*, ca megli. (a)șgor. idem. (Nu-i convingătoare etimologia din lat. [in]sero, fra. propus de A. Procopovici, Dacoromania v 390-395). Cf. **Înșirul**.

ÎNSIRĂ-TE-MĂRGĂRITE s. m. indecl. } v. **ÎNSIRĂTURĂ** s. f. } șiră.

ÎNSIRI vb. IV. *Gagner, amasser.* — (Ugurism, în Transilv.) Trans. A căștigă, a face rădăd de... *Pușni bani mi-am putut înșiri* (Coșeu). VICIU, GL. — Din ung. szer- (szert lenni s. zserezni s. căștigă, procuras). Cf. VICIU, GL.

ÎNSIRUBĂ vb. I^a v. **Înșurubă**.

ÎNSIRUI vb. IV(ă). 1^a. (S^a) *aligner, (se) ranger.* 2^a. (Se) *nume.* 3^a. *Énumérer.* 4^a. (Se) *ranger (en bataille).*

1^a. Trans. și (mai ales) refl. A (se) așeză în șir, a (se) înșiră (1^a), a (se) alinia. [Casele țărănești] se înșirase una lângă alta... formând străde. MANOLESCU, I. 11. *Prin vâi se'nșiruc căndul și pozie. COȘBUC. E. 15/19. Văturile mele... Să se'nșiruc mărunte, Pe șuvița de pe tîmplă... Te-a vedea seninul soare, Străducind cu o cunună De albe mărgăritare. GOGA, P. 80.*

2^a. Refl. A urmă (în șir), a formă un șir lung de... *Se știruc nemorocirile și se înșeasă. MARCOVICI, C. 67.*

3^a. A spune în șir, unul după altul; a enumera, a înșiră (2^a). *Nu ne face cinste să înșirăm primele. I. GOLESCU, I. 60.*

4^a. Trans. și refl. A (se) rândul, a (se) pune în ordine, în linie de bătaie (spre a urmări pe cineva), a (se) înșiră (3^a); p. ext. a se lua (după cineva). *Pornădm amândoi pe jos spre casa ducerului, la care, în urma noastră, cauzul de slujitori înșirăți oameni de fur împrejur. GHICA, S. 9. Oțreca că mi-a gonea, După ei se'nșiră, Și de loc nu-i ajungă. ȘEZ. VIII 166. Acela voinic, Noi că l-am văzut... Oști înșirănd, Cui bun împărțind... PĂSCULESCU, I. P. 62. Căinți Costi[i] mi-o auzi, După voi [voinicilor,] a'o 'nșirul. MAT. FOLC. 117.*

[Prez. ind. **Înșirăsc** și **Înșirăți**. | ȘI: **șirul** vb. IV(ă). (Ad 4^a) *Oști să-mi girătoacă. PĂSCULESCU, I. P. 49.* | Abstracte **Înșirare** (șiruire BĂRCIANU) s. f. = înșirare, șir, succesiune; spec. ț șir genealogic. *Grigorie Ghica-vocod, unul din cei aleși ai Înșirăturii restitului neam al vecilor Domni Ghiculi-și. GOLESCU, ap. GCR. II 234. Acela... poate să urmărească răspândirea ț înșiruirea moștelor. ODOBESCU, II 230. Lămbile moderne... au ajuns a fi... niște înșirări molatice ț discolor de zicci. id. I 247. Eu le [clăcașilor] vedeam înșiruirea lungă. Cum gârbovită 'neci înăntăză GOGA, P. 117; — **Înșirătură** (șiruitură BĂRCIANU) s. f. = succesiune. | Adjective: **Înșirul** (cu negatival ne(Înșirul)), -ă = înșirat; incins de-alungul. *Cocorii umbă înșirăți trămbă. ÎSPIRESCU, I. 287. Toată țaja zidului... [este] înșirată cu un lanț de fier, gros ca pe mână ț lung mai mult de o sută stânjeni. GOLESCU, I. 26; — **Înșirător**, -oare = care înșiruc.]**

— Derivat d.n. șir, cu suf. -ni și pref. In-. Cf. **Înșiră**.

ÎNSIRĂTURĂ s. f. v. **Înșirul**.

INSISTĂ vb. I. *Insister.* — (Construit ab-solut, cu să s. cu prep. asupra) A stărui, a stărmoci, a persista, a persevera în a cere s. a voi ceva, a nu se lăsa de...; a se opri la ceva. *Insistând = stănd cu hotările, slăruid. ARISTIA, PL. Rusia nu se pără că insistă. URICARIUL, IV 440.* *Insist asupra pozițiunii topografice... a districtului. ODOBESCU, II 167, cf. 71, 167, 367. Nici acum nu mai insist asupra acelei suplice... ca să vă spun ce fel de program politic se coprinde înțina. MAIORESCU, D. 287, cf. CR. II 95. — Nu-ți aduci aminte? Comăneșteanu se gândea. Doctorul insistă: — Ia vezi. Știi că adătem la războiu... D. ZAMFIRESCU, R. 268. Se înfelege că asupra unor plastografii așă de neprețuite n'aș fi insistat alăia (=nu m'aș fi oprii, vorbind așă de amănunțit despre ele), dacă ele n'ar fi fost luate drept documente autentice. I. BOGDAN, BUL. COM. IST. I 136. Unde trebuie să prescurteze, el transcrie... unde trebuie să atîngă numai, el insistă. IORGA, L. I 87. Prova insistă să dăm publicitate scandalului. C. PETRESCU, C. V. 131. [Prez. ind. **insist** și (neînțeleșit) **insistăți**. | Adjective (cu sens activ): **Insistent**, -ă = stăruitor, care nu se lasă de a cere s. a voi ceva. *Abi primită insistența invitație a domnului Deleanu. TEODOREANU, M. II 133. (Adv.) În chip stăruitor. Ală rugă insistent.* | Abstracte: **Insistare** s. f. = acțiunea de a insistă, stărui, persista, persevera în ceva; — (după fr. *insistance*) **insistență** (**insistență** ț **COSTINESCU, Insistență**), s. f. = stăruiță, rugămintă stăruitoare, spre a înduplecă pe cineva, ț încordăciune, ț înduplecare. *La insistența părintelui său răspund că nu se poate decide a de la ar. C. NEGRUZZI, I 108. Cine a făcut această regulare a făcut-o, ca să scape de insistențele nefertice din birourile ministeriale. MAIORESCU, D. IV 425, cf. 31; III 50, 421. Insistența asupra persoaneli sale proprii se trece la un autor de istorie contemporană... IORGA, L. II 352. # **Cu Insistență** = cu stăruiță, ț cu deadins, cu tot deadinsul, cu tot dinadinsul. *Și Albert îi rugă cu atăta insistență, că-l înduplecă. VLAHUȚA, D. 63. Cerem dar cu insistență ca de la ar. 60 să se excludă alinutul acesta. MAIORESCU, D. IV 524.]* — N. după fr. (lat. *insisto*, -ere, idem, din in- și sistere).**

INSISTENȚĂ ț s. f. }
INSISTENT, -ă adj. } v. **insistă**.
INSISTENȚĂ s. f. }
INSISTENȚĂ ț s. f. }

ÎNSLEIT, -ă adj. *Pétrifié.* — (Rare) Sleit, împietrit. *Degeră Baba Dochie de frig și rămase înșleită (împietrită) cu furca și cu capre cu tot. MARIAN, SE. II 101.*

— Derivat din slei, cu pref. In-.

ÎNSMĂLTĂ vb. I(ă) }
ÎNSMĂLTĂ vb. I(ă) } v. **smăltă**.
ÎNSMĂLTUI vb. IV^a }

INSOCIABIL, -ă adj. *Insociable.* — Care nu este sociabil, nesociabil, care nu poate s. căruia nu-i place să trăiască în societatea celorlalți oameni ori cu care nu se poate trăi la un loc. [Familia: (după fr. *insociabilité*) **insociabilitate** s. f. = caracterul celui ce este insociabil, faptul de a fi insociabil, de a nu voi să trăiești în societatea celorlalți. | Pronunț. -cf-a-] — N. după fr.

INSOCIABILITATE s. f. v. **insociabil**.

INSOLAȚIE s. f. (Med.) *Insolation.* — Boală provocată de căldura arătoare a soarelui (asupra

capului), în timpul verii, soare-sec, soarele în cap, bătaie de soare, bătaia la cap. (BIANU, D. S.). *De soare sec (insolație) se descinde mai mult în Oltenia și Muntenia, prea puțin în Moldova.* GRIGORIU-RIGO, MED. 167. [Și: (rar) insolațiane s. f.]

— N. după fr. (lat. *insolatio-onem*, idem, derivat din sol = «soare»).

INSOLAȚIUNE s. f. (Med.) v. insolație.

INSOLENT, -Ă adj. *Insolent*. — Fără rușine, fără respect și foarte îndrăzneț, trufaș, semeț și obraznic, cf. impertinent, arrogant. [Și: insolent, -ă ↑ adj. (PONTERIANT). | Familia: (după fr. *insolence*) insolentă, (insolintă ↑ PONTERIANT) s. f. = obraznicie (ARISTIA, PL.), nerușinare, lipsă de respect, îndrăzneală mare, trufie, semeție, cf. impertinentă, arrogantă; faptă s. vorbă insolentă.]

— N. după fr. (lat. *insolens*, -tem, idem).

INSOLENȚĂ s. f.

INSOLINT, -Ă ↑ adj. } v. insolent.

INSOLINȚĂ ↑ s. f.

INSOLIT, -Ă adj. *Insolite*. — (Franțuzism) Care nu este obișnuit, nu este în uz, neuzitat, neobișnuit, neînțebuit. În Moldova acest nume a fost totdeauna foarte insolit. HASDEU, I. C. 86.

— N. după fr. (lat. *insolitus*, -a, -um, idem).

INSOLOMONIT, -Ă adj. *Enchanté, ensorcé*. — (Mold., în poezia pop. cu caracter mistic) Fermeat (de șolomonari). *Am văzut... muieri insolomente și cu Iuda împotrită* (Sârbi, în Tutova). GRAJUL I 414.

— Participiul unui verb (neatestat) *insolomoni*, derivat din *Șolomon* (= Șolomon), cu pref. in-.

INSOLUBIL, -Ă adj. *Insoluble*. — Care nu este solubil, nesolubil, care nu se poate dizolva, topi; (fig.) care nu se poate rezolva, deosebi, soluționa, care nu are nici o soluție. *La arțianca dizolvantă a opei nu rezistă nici un corp, pentru că nu există corpuri absolut insolubile.* MURGOCCI-LEWIG, MIN. 49. *Această problemă este insolubilă.* [Familia: (după fr. *insolubilité*) insolubilitate s. f. = calitatea unui corp de a fi insolubil.]

— N. după fr. (lat. *insolubilis*, -e, idem).

INSOLUBILITATE s. f. v. insolubil.

INSOLVABIL, -Ă adj., subst. *Insolvable*. — Care nu este solvabil, care nu-și plătește datoriile, care n-are cu ce plăti, neplătnic. *De câte ori jara noastră a făcut apa la capitalul strein... s-au pus condiții, ca și când am fi o țară insolubilă.* I. SCUTARU, CURENTUL 1930, 24 Dec. [Familia: (după fr. *insolvabilité*) insolvabilitate s. f. = starea celui insolubil, neputința de a-și plăti datoriile. După insolvabilitatea concesiunilor... MAIORESCU, D. II 17: — (în Transilv., după germ. *Insolvent* și *Insolvenz*) insolvent, -ă adj., subst. = insolvabil; insolvență s. f. = insolvabilitate.]

— N. după fr. (din lat. *in* și *solvere* «a plăti»).

INSOLVABILITATE s. f.

INSOLVENT, -Ă adj., subst. } v. insolvabil.

INSOLVENȚĂ s. f.

INSOMNĂ vb. I^a *S'endormir*. — Trans. (Munt., Serbia; insolit totdeauna de complementul său etimologic *somn*) A dormi, cf. moșăi, a țipi, a trage un puin de somn. *Nici dorm, nici odihnesc! Puținel somn însomnău și mare vis că visată.*

MUSCEL, 84, GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 42, 43. [Ref. (cu același sens). *Puțintel somn să 'n-somnă.* Ib. 160.]

— Derivat din *somn*, cu pref. in-. Cf. în-somnorat.

INSOMNIE s. f. (Med.) *Insomnie*. — Lipsă de somn (BIANU, D. S., SEZ. II 131, 16, nr. 39), neputința de a dormi, nedormire, nesomn (COSTINESCU). *Eu stau la foc, tradit de insomnie.* ST. O. IOSIF, POEZII, 20. *Se străngă în camera friguroasă ca într-o cavernă, munci de insomnie.* PETRESCU, I. II 158. *Clipsele crau lungi ca în-somnide.* I. TEODOREANU, M. II 85.

— N. după fr. (lat. *insomnia*, -ar, idem).

INSOMNORAT, -Ă ↑ adj. *Endormi*. — Amețit, cuprins de somn. *Maș bună-i și mai de noădate taste dulădu deșteptat, de căl străjerul însomnorat sau cu vinul îngropat.* CANTEMIR, IST. 70.

— Derivat din *somn*, după modelle ca *îngăduțat* (din *gând*). Cf. *somnoros* și *insomnă*.

INSOMOLTĂCI vb. IV^a v. înșomolțoci.

INSOMOLTOCI vb. IV^a *Emmitoufier*. — (Mold.) *Înșomolțoci* = a face somolțoc, motolot, a învăli, a înfășura, ca să pară că-i ceva înăuntru (CREANGĂ, GL.), cf. înfofoli, înșongoiă, îmbondori, încotoșmână. *Să înșomolțocim motanul tău al meu cu niște petece.* CREANGĂ, P. 174. [Și: înșomolțaci vb. IV^a.]

— Derivat din *somolțoc*, cu pref. in-.

INSONDABIL, -Ă adj. *Insondable*. — Care nu se poate sonda, cercă, (fig.) explică. *Pentru a cădea foarte succesormente în acel abis obscuro, vag, insondabil, care se numește noiam, singura atmosferă a universului...* MAIORESCU, D. I. 387.

— N. după fr.

ÎNȘONGOIAT, -Ă adj. *Emmitoufié*. — (Rășinari, în Transilv.) Învăli în haine locat atâ-l mai recunoști (Com. E. CIORAN), cf. înfofoli, îmbondorit, înșomolțocit, încotoșmănat.

ÎNSORĂRI ↑ vb. IV^a. *Réunir* (des domaines mitoyens). — (Mold.) A împreună, a comasă (moșii s. părți dintr-o moșie, formând din ele un singur tot). [Abstract: *Însorărire* ↑ s. f. *Însorăritrea* între două sau mai multe moșii este o legiuire pe care s'au întemeiat purerea judecătore în Moldova, în lipsă de scrieri vechi arătătoare de semne sau de măsurătoare: la așa întâmplare se pomăzuec hotărârile în lat după numărul siliștilor, iar lungul după granița înșorăritelor moșii... Moșile date din locuri domnești nu sânt supuse la regulile moșilor de a ave[ă] lăimea și lungimea, nici la ale înșorăritilor, pentrucă aceste fiind bucăți de loc, rupt din locurile domnești, pot fi și rotunde și în mai multe colțuri, precum au vroit a le da. KONAKI, ap. URICARIU, I 394. [Adjectiv: *Însorărit*, -ă ↑ = hotărânic prin înșorărire.]

— Derivat din *soră* (pl. *surori*), cu pref. in-. Cf. înfrăți.

ÎNSORIT, -Ă adj. *Ensorcité*. — (Cuvânt literar) Plin de soare, expus acțiunii intense și statornice a soarelui, așezat în bătaia soarelui. *Străduita poezică de franze lucră și de culori oprinse, care umezesc ochiul celui ce privește plantele și florile equatoriale, e datorită... și luminii îmbăgățite din aceste înșurări totdeauna înșorite.* MEHEDINTI, G. F. 164, cf. R. 12.

— Derivat din *soare*, cu pref. in-, după fr. *ensoleillé*.

ÎNSOROCI vb. IV^a v. soroci.

INSORTAT. -A adj. *Trempé* de... — (Țara-Oltului, în Transilv., până pe la Brașov; prin prep. de s. În se indică lichidul s. materia care te udă) Ud tare, (ud) leacără. *Fîind biala odăncă ca pînd la brănciaru...* au țesit *biata copilă insortată* de gunoși și mușt, de nu se cuosește ce e... (a. 1817, Fîgărăș). IORGA, S. D. XII 206. *O femeie...* insortată în adnpe și înfrudată într-o pînză. BARAC, ap. TDRG. | Spec. Plin de apă (despre haine). M'a apucat ploaia în pădure și m'am înțora cu hainele insortate. *Insortat de apă*. C. m. C. LACEA. — Participiul-adjectiv al unui verb (neatlat) insortă, derivat din soartă (c' lat. exortia), cu pref. în-

INSORTI † vb. IV^a. *Tîter au sort.* — (Numai în BIBLIA din 1658) Refl. A fi desemnat, a leși la sorți. *Și adusă tologul (esențian) lui Veniamin, în neamuri și...* insortate tologul lui Veniamin (καὶ προσήγαγε Σαμουὴλ πάντα τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ καὶ κατακλήροθαι οὐκ ἔπαυτο Βενιαμίν) 201₁. | (în trans.) A avea parte, a-i fi cînvă ursit ceva, a-i fi dat; (trans.) a-i face parte cînvă, a-i împărți s. destina (prin sorți). *Și dimineața de vei adîmna, înflori-va spre seacere în care zi vei insorti, și ca totă omului vei insorti pre fii tîi (tō de nepot tōn onteirōn, ἀρθήσῃ εἰς ἀμύθη ἢ ἄν ἡμῶν κληρώσῃ, καὶ ὡς πατὴρ ἀρθήσῃον κληρώσῃ τοῖς υἱοῖς σου). 464₁. [A d-je-je: insortit, -ă adj. — împărți prin sorți s. după ordănuielele destinuții. Vooa v'om dot pămîntul lor cu sorți. Și veți moșteni pămîntul lor, insortit după featurile voastre (ἐπιβ γὰρ δίδωνα τῆν γῆν ὑμῶν ἐν κλήρῳ. Καὶ κατακληρονομήσετε τῆν γῆν ὑμῶν ἐν κλήρῳ). 122.]*

— Derivat din sorți, cu pref. în-, ca decalé al grec. κληρώ, κατακληρονομία, κατακληρονομήω. Cf. s. orl.

INSOȚI vb. IV^a. 1^a. (S') *associer*. 2^a. S' *unir*. 3^a. *Epoüser; se marier; s'occoupler*. 4^a. *Accompagner*. Escortier. 5^a. Escortier de

1^a. Trans. (Construit cu dativul cu la s. cu) Trans. A face pe cinevă soț cînvă (LB.), pîrtas la ceva (la o afacere, beneficiu etc), a asocii. *Insosocist-ne și pre noi la comoră ce ai aflat*. DOSOFTEIU, V. S. 76. *L-u-o insosocit la orcedă our*, ib. 51. *În insocit cu o sumă de our*. MINEIUL (1776) 40^{1/2}. || Refl. și (rar) intrans. A se face cu cinevă soț, a intră în societate cînvă (LB.), a face tovrășie cu cinevă (în urmărire a unui scop comun, la o afacere etc.), a se uni, a se asocii; a petrece cu cinevă în societate (LB.). *Insosocindu-se amândoi la tovrășie cu rădăfti ampra bictii Moldorei, saraca, ca și rum au fost luot frățe*. LET. II 38^{1/2}. *Când fii să vor insocit cu hoști și tălhari spre fapte răde...* PRAVILA (1814) 152. *Să sloboadă pre Români cei din Ardeal și din Bănaț, ca să se insosocă (tip. insosocă) cu Români cei de la muntele Emu. P. MAIOR, IST. 193. Albinele se amescădă și insosocesc la olădă*. ECONOMIA, 180. | A se asocii (la o rugăminte, propunere etc.). *Mă insosoc și cu la rugăcunea doamnăi Vincanu, stărul Elena Murgu. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 5.*

2^a. P. gener. Refl. (Construit cu prep. cu, une-ori complinit prin împreună) A se face cu cinevă soț, tovrăș, a se întovărăși, cf. în-cărdăși, încărdăși, înhăit. *Vulturul, insosocindu-se cu vulpura, au făcut întră (= între) stine priedegul*. TICHINDEAL. F. L. Leul, măgarul și vulpă să insosocă toftă împreună. ISOPIE, ap. GCR. I 353_{1/2}. # Spune-mi cu cine te 'nosocesti, Cău să-ți spui cine ești. ZANNE, IV 209.

3^a. Spec. Trans. și refl. (Construit absolut s. cu prep. cu) A (se) uni prin căsătorie, a (se) înșura, a (se) măria; (despre animale) a se împărechia. *Părinții lui s'au sfătuit cu să-l insosocădă pre acesta*

cu fămeție. VIETILE SFINTILOR, ap. GCR. II 203^{1/2}. *Parica moldovească ce s'au insosocit pînd acum prin cununi cu parica fîgăncă*. URICARIUL, I 327_{1/2}. [Turturica rămasă singură] nu se mai insosocete. ODOBESCU, I 36^{1/2}. *Hotde, mîndro, să fugim, Amîndoi să ne 'nosocim, Unde-s muștii rouaști*. JARNIK-BARSEANU, D. 58. *A gappă [fătă dracul] nu vru s'o insosocădă, cî o înță în cosa dănușului*. JIPESCU, ap. GCR. II 261. [Smeul] e hotărît... ad o răsădă... să se insosocădă cu dănușul. ISPIRESCU, L. 87. *Nu după multă vreme se și insosoc cu fata*, id. ib. 8, cf. 388.

4^a. Spec. Trans. A întovărăși pe cinevă la drum, a-i fi soț s. tovrăș de drum, a petrece pe cinevă în tot cursul drumului, a acompania. *Orice drum vei apucă, Dumnezeu te va insoc*. MARCOVICI, D. 15^{1/2}. *Români, să ne grădim, În țes la rădăntoare*. Pe Droșo și 'nosocim. C. NEGRUZZI, II 23^{1/2}. *În insoc în fuga sa*. BĂLESCU, M. V. 393^{1/2}. *Ort și unde cu votu merge, Vecinic ea mă insosocete*. ALECSANDRI, P. II 57. *Nimeni nu l-a insocit în înțatia lui căldorie*. EMINESCU, N. 60. *Insosocism pe totă-micu la bătle de la Balta-Albă*. ODOBESCU, III 21^{1/2}. *Donăz aute de ostapi pe corăbî ordănuște ca să-l insosocădă*. ISPIRESCU, L. 4. *Ingerul morții acum mă insosocete la drum*. POP, ap. GCR. II 322^{1/2}. | Spec. A escortă. *Eră insocit de zece căldări*. PONTERRANT. (Fig.) Săbictiunea insosocete bătrînețele. PONTERRANT.

5^a. Fig. (litar) Trans. (Construit cu prep. cu s. de) A adăgă s. alătură ceva (spre completare s. spre lămurire). *Cine te-a pus să insoc de acete nume în Introducțiunea la, insosocindu-le cu o grîndină de citașuni loine?* ODOBESCU, III 62^{1/2}. *Insosocete petiția de documentele necesare*.

[Adjective: insocit (cu negativul: ne(î)insocit), -ă = întovărășit, unit, asociat, împreună, înhăit; împărechiat. Cinci lucruri sînt nefolositoare, cînd nu sînt insocite cu alte cinci... ANTIM, ap. GCR. II 7. *La olădă insocit vor oîntă fie mărire*. AARON, ib. II 194^{1/2}. *Vin cu să pîd-gem insocit, Spînd...* A ta și a mea înțitare. I. VĂCĂRESCU, P. 60^{1/2}. *Înima noastră...* Și de rele și de bune se găsește insocită. KONAKI, P. 285. *Insocită în calca visurilor ei de glasul cel plîns al fluierului*. EMINESCU, N. II. *Și mă duc pe drum cu greu, Cu străniti insocit*. HODOȘ, P. P. 203. Cf. RETEGANUL, TR. 65^{1/2}. *S'a primit scrieroarea nefosocită de nici un art. DDRF. (Substantiv a t) Tovrăș, soț. Une-le, dzeul tău, cu untulă bucuriei vîrtosă de insociti tîi (= consortibus tuis). PSAL. SCH. 142; — insocitor, -oare = care insosocete, întovărășete, acompaniază; (substantiv a t) soț, tovrăș (de drum). | Astracte: Insocire s. l. = acțiunea de a insoc, întovărășire, împreunare, unire, conviețuire, tovrășie, asociație, alianță, societate; ceală; păreche; (despre bărbat și femeie) căsătorie, (despre animale) împărechere. *Și ce tuse țară cu insocirea ticnită și înțelcătă...*? GRICEANU, ap. GCR. I 292^{1/2}. *Insocirea noastră, cară iste Academia științelor de Berolin*. CANTEMIR, HR. 179₁. *Insocire prea cîștită v'oji arăta* [e vorba de apo-tolul Pavel și Luca]. MINEIUL (1776) 110^{1/2}. *Au alergat după tine insocirea* [e vorba de un bărbat și de femeia lui] cea pururea pomemă. Ib. 46^{1/2}. În limba Românilor celor dincoace de Dunăre ar fi cuvinte din insocirea cea mai năinte cu Grecii. P. MAIOR, IST. 200. *Vlața mea am petrecut singurcătă, ne-arănd insocire ca să nasc fi, care să-mi moștenoacă averea (sec. XIX)*. IORGA, S. D. XXII 214. *Numa... vede o insocire mare de tălhari, tîrînd pe liclăouă bătrîn pe pămînt*. BELDIMAN, N. P. II 88. *A fost o 'nosocire ce trîid 'n tîmbre*. PANN, P. V. I 53. *Văd nice mari ptedici la insocirea noastră*. C. NEGRUZZI, I 19. *Toți zeii jură martori la insocirea lor*. ISPIRESCU, U. 11^{1/2}. # (Ne-*

obcinuit) A lua întru insoțiere = a se căsători, a se însură. Ș'a luat într' insoțiere p'Artemis, PANN, E. I 2; — (neobcinuit, derivat din soție), **insoțiere** s. f. [pronunț. -fi-c-] = insoțiere. Tu de insoțiere, de legături, de lege Ai răd. DONICI, F. II 60; — **insoțit** a. = insoțiere, căsătorie, însurătoare, măritis. Mie mi-a venit vremea de 'nsoțit... Și tot n'am găsit Poivrid ad-mi fie Vre-o dalbă soție. TEODORESCU, P. P. 413^b; — **insoțime** ț s. f. = insoțiere, ceală. Insoțimea cea de bunți frați au surpat cruzimea tiranilor. MINEIUL (1776) 55^{1/2}; Curgerea lacrimărilor mele nu o lepdăși, o insoțime de sfinți. ib. 79^{1/2}, cf. 40^{1/2}, 148^{1/2}; — (Transilv.) **insoțitură** s. f. = insoțiere. Săraca singurdată, Mult mi-ești dor și mult mi-ești frate Și de insoțitura ta, Mi s'a 'ncredit inima. VICIU, S. GL.]

— Derivat din soț, cu pref. in- (în literatura nouă adesea spre a redă neologismul acompaniat).

INSOȚIERE s. f.**INSOȚIME** † s. f. } v. Insoț.**INSOȚITURĂ** s. f. }

INNOVONI vb. IV^a Mettre un *fichu*, un *voile sur la tête*, *voiler*. — Trans. A pune pe cap sovon, a acoperi pe cap cu sovon, cf. Imbrobodi, voală. De ce m'ași înzăvonit, De ce m'ași cădu-gărât, Cam fost de cădătorii? TEODORESCU, P. P. 300^b. [Și: înzăvoni vb. IV^a.] Ajective: **insovonit** (înzăvonit), -ă = acoperit pe cap cu sovon, voalat. Acest lălar însovonit mai mult nu prădă. ZILOT, C. ap. HEM 37. Turcoicele umbă tot însovonit. ȘEZ. III 76^{1/2}. Vine mierla 'nsovonită. (= Ceala). GOROVEI, C. 70, cf. PĂSCULESCU, L. P. 77.]

— Derivat din sovon, cu pref. in-.

INSPĂIMĂ † vb. I^(a) = înspăimântă. Toff[?]... să înspăimântă. DOSOFTEIU, V. S. 110. Înspăimântă auzurile lor veastia lui Hristoș. id. 178^{1/2}, cf. 14, 20, 29, 37, 53, 74, 92, 94. Toți oamenii să înspăimântă. BIBLIA [1688] 203. Acunul inimii... înspăimântându-să... CANTEMIR, HR. 178^{1/2}. (Păstrat în poezia pop. cu caracter mistic) Și te-oși înspăimă, Și te-oși depărtă. MARIAN, D. 72. [Ind. prez. înspăim (înspăim) și înspăimăz (înspăimăz). Înspăimăci-mă cu cărari. BIBLIA [1688] 365. Văz... și mă înspăimându. DOSOFTEIU, V. S. 46.] [Și: **spăimă** † vb. I^(a).] Ajective: (in)spăimăt, -ă = (cu sens pasiv) înspăimântat; (cu înțeles activ) înspăimântător. Și zise lor: ce săn-te[?] înspăimăto[?] aped? N. TESTAMENT [1648], ap. GCR. I 128^{1/2}. Vint la di-conul de-l află înspăimăt. DOSOFTEIU, V. S. 11^{1/2}. Să face o minune înspăimătă (= înspăimântătoare). id. ib. 130, cf. 12, 36, 88^{1/2}, 157, 196. Dănd în Prut ca oile înspăimăși. LET. I 241^{1/2}. Înspăimăt că nu va putea plini cu tot ce are acele 50 de punga... LET. II 141^{1/2}. De care lucru, mulți spăimăși (= înspăimăți A, M') din Iacutorii fării cu înțepat a pândi. SIMEON DASC. LET. 129^{1/2}, cf. 130^{1/2}. Și veți aproape de ei înspăimăt (a. 1691), ap. GCR. I 288^{1/2}. (Arhaizant) Siets cu robiti înspăimăși. COȘBUC, A. 169^{1/2}. | Abstract: **înspăimăre** s. f. = înspăimântare, spăimă. (Arhaizant) El mai mărește 'nspăimărea. COȘBUC, A. 142^{1/2}.]

— Derivat din spăimă, cu pref. in-.

INSPĂIMĂNTĂ vb. I. (S'¹effrayer, (s'¹épouvanter. — Trans. A bigă spăimă în cineva, a produce, a pricinui cuivă spăimă, a înspăimă; (refl.) a fi cuprins de spăimă, a se înspăimă, cf. a (se) înfrică, a (se) înfricoșă, a (se) spăria. De amu Daniilă prorocă spăimăndu-se și cutremurată fu. CORESI, EV. 38^{1/2}. Să se spăimănteaze apostolii. id. ib. 234^{1/2}. Să

spemenea-se... Jidovi, VARLAAM, C. 285^{1/2}. Toff[?] să înspăimântă. DOSOFTEIU, V. S. 146^{1/2}. Să nu te spăimăntezi. BIBLIA [1688] 153. Minunea noșteris tale... spăimăntează tot gândul. MINEIUL (1776) 90^{1/2}. El tuă se spăimăntă răd. MAG. IST. IV 354^{1/2}. Muma-să auzind aceta, s'au spăimăntat. ALEXANDRIA, 13. Numă... să înspăimăntează de primejdia ce au pricinuit norodul. BELDIMAN, N. P. II 24. Mehmed... trecă în Italia... și se spăimăntă Europa fource. E. VĂCĂRESCUL, IST. 258^{1/2}. Groznicul huet ce se auză din mănji înspăimăntă pe Robinson. DRĂGHICI, R. 72. Vitorul nu se va spăimăntă. MARCOVICI, D. 17^{1/2}. Făptuitorii lăhărilor se spăimăntează înșigși de faștele lor. BĂLĂESCU, M. V. 579. Gricetu și Dudă... cu glasul lor spăimăntă fiara. ODOBESCU, III 41^{1/2}. Nu roiu că să mă laud, nici că voiu să te 'nspăimănt. EMINESCU, P. 241. Cunostințele astea vechi nu-l spăimăntau. I. A. BASSARABESCU, CONV. LIT. XLII, 23. Ia lor a te spăimăntă! CREANGĂ, P. 133. Tot satul se spăimăntă de înălțarea asta. ISPIRESCU, L. 350. Nu te spăimăntă. RETEGANUL, P. III 16^{1/2}. Tărlile se spăimăntă. TEODORESCU, P. 113. Chiruța se 'nspăimăntă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 492. [Ind. prez. I. (in)spăimănt și (mai de mult) (in)spăimăntez, 2. (in)spăimănti (rar) (se)spăimănti și (mai de mult) (se)spăimăntez... | Și: **spăimăntă**, **spăimăntă** † vb. I^a (și azi în Banat TDRG.), **spemăntă** † vb. I^a.] Ajective: (in)spăimăntat (cu negativul ne(in)spăimăntat), -ă = (cu înțeles pasiv) cuprins de spăimă, de frică, înfricat, speriat; (mai rar, cu sens activ) care înspăimă spăimă, frică, înspăimântător. Ucenicii... spăimăntăși... CORESI, EV. 168^{1/2}. Această spăimăntăci minune. MINEIUL, (1776) 104^{1/2}, cf. (minune înspăimăntăci) BARAC, AR. 8. Gemă de dăisoasa ofțare, a celor înspăimăntăto[?] BELDIMAN, ap. GCR. II 242^{1/2}. Omul spăimăntat de moarte... KONAKI, P. 268, cf. (stăruie... înspăimăntăci) 101. Muzele, spăimăntăci... (ingheră). C. NEGROZZI, I 206. Fuge necetă ca un duș înspăimăntat. ALEXANDRI, P. I 12, cf. (gătură spăimăntate) III 14. Închid drumul Ungurilor spăimăntat. ALEXANDRESCU, M. 21. Tremură înspăimăntată marea de-ale lor corăbii. EMINESCU, P. 240. Strigă înspăimăntat. CREANGĂ, P. 288, cf. (spăimăntat) 132. Audi... răspune Malca tresărind spăimăntat. id. 132. Aida de spăimăntat. ȘEZ. I 108^{1/2}. — (in)spăimăntător, **oăre** = care face spăimă în cineva, care înspăimă, de speriat, înfricoșător, îngrozitor, grozav. Grecii s'au rădicat cu... strigări înspăimăntătoare. GCR. II 84^{1/2}. Viesurile spăimăntăci-are nu turbură și jărna mormănturilor. MARCOVICI, C. 7^{1/2}. Cele ce veți auzi... sdn... pline de mirare și spăimăntătoare. GORJAN, H. IV 133. Am citat câteva exemple înspăimăntătoare. MAIORESCU, CR. II 317. Ea este una din cele mai spăimăntătoare ce s'a ridicat. ISPIRESCU, M. V. 19/27^{1/2}. Aceste lișhio urile și spăimăntătoare. ȘEZ. I 245^{1/2}. — (formație personală) **spăimăntăci**-ă = înspăimântător, **Spăimăntătecul** *Corin* COȘBUC, A. 153^{1/2}. | Abstract: (in)spăimăntăci (cu negativul ne(in)spăimăntăci) s. f. = acțiunea de a înspăimăntă; înfricoșare, îngrozire, spăimă, groază. Spăimăntăci și frica. CORESI, EV. 127^{1/2}. Arătând laudă și spăimăntări. MAG. IST. II 52^{1/2}. Să-l faci să piteze de spăimăntăci. Iul. CAT. MAN. 163 (363). Căli spăimăntare în inimă mi-a venit! PANN, E. II 127. Himnul în spăimăntare cur tot visează. KONAKI, P. 287. Ea răspune cu o minunăci neînspăimăntare. BĂLCESCU, M. V. 103. # Cu (s. de) (in)spăimăntare loc. adj. = înspăimăntător, de speriat, COSTINESCU. Oaspeți mari de spăimăntare, Urteți cu negre acme. ALEXANDRI, P. II 179; — (in)spăimăntătură s. f. = înspăimăntare.

mântare; boală provenită din spaimă. *Junghiu de înspăimântătură*. ȘEZ. III 194^b/10. Cf. I 123/10. III 191/10.

— Dint' 'on lat. vulg. *expavimento,-are (derivat din *expavimen* > spaimă), compus în vremuri mai nouă cu pref. *in-*. (Forma mai veche și corectă este cu legătură fonologică e *spăimântă*, care a devenit *spăimânt* prin apropiere de spaimă). Cf. *inspăimă*.

INSPĂIMĂNTĂTURĂ s. f. v. inspăimântă.

INSPECTĂ vb. I. *Inspecter*. — Trans. și absol. A face inspecție, «a lua seama, a priveghi peste ceva» (STAMATI), a cerceta (I 1^a), a controla (o școală, un regiment etc.) în calitate de inspector. [Abstracte: *inspecție* s. f. = acțiunea de a inspecta, control, cercetare; — *inspectat* s. a. = inspectare. *Când eră de inspectat, inspectorul lipsea din Prahova*. MAIORESCU, D. IV 276. | Adjectiv: (cu sens pasiv) *inspectat* (cu negativul *neinspectat*). «A. Școală inspectată.» — N. după fr. [lat. *inspecto*,-are, idem]. Cf. *inspector*, *inspecție*.

INSPECȚIE s. f. *Inspection*. — Cercetare, controlare (a unei școli, regiment etc.) în calitate de inspector. *Cum v'a teșit inspecția?* CONTEMPORANUL VI, vol. II 199. *Vine după trei ani în inspecție*. C. PETRESCU, I. II 173. [Și (rar): *inspecțiune* s. f.]

— N. din fr. [lat. *inspectio*,-oem, idem]. Cf. *inspectă*, *inspector*.

INSPECȚIUNE s. f. v. inspecție.

INSPECTOARĂ s. f. v. inspector.

INSPECTOR s. m. *Inspector*. — (Funcționar care inspectează diferite servicii publice (când apoi un raport autorității superioare), salutarilor, amintirilor, ocărămintorilor, priveghetorilor asupra unui așezământ (văm., școală).) STAMATI. *Contractele să fie făcute de Egunent, de epitropi și de boierii inspectori*. URICARIUL, IV 431/2. *Inspectorul miliției*. id. VII 222/2. *Occuparea va este de o vizită școlii publice și șpitalului... a căror inspector este*. C. NEGRUZZI, I 313. *Inspector școlar, inspector general administrativ*. [Accentuat și: *inspectör*. | Feminin: *inspectoară* s. f. = persoană (de obicei, profesoară) care are (și) funcțiunea de a inspecta școlile. | Derivat: *inspectorât* s. a. = funcțiunea de inspector; (mai ales) serviciul dintr-o administrație publică, înscărunat cu inspectarea așezămintelor ce depind de ea. *Proiectul prevede... inspectarea și reglementarea într'un mod mai organic al rezoratorilor*. MAIORESCU, D. IV 510. | Și: (în Transilv., din germ. *Inspektör*), leșind tot mai mult din uz) *inspektent* (pronunțat *-ci-ent*) s. m. = inspector; supravegător. ALEXI.]

— N. din rus. *inspektör*. Idem [lat. *inspector*,-oem, idem]. Cf. *inspectă*, *inspecție*.

INSPECTORĂȚI s. a. v. inspector.

INSPICĂ vb. I. 1^a. *Pouwer des épis*. 2^a. (En parlant des chevaux) *Se dérider*.

1^a. (Despre porumb, iarbă etc.) Întrans. și refl. A face, a da spic, a da în spic. *Oând poposii fac spice, se zice că dau spice... sau inspică*. PAMFILE, A. 85. *Mai înainte de a inspică (poposii)...* I. IONESCU, C. 101. *Plouă, plouă, iarbă inspică, Doral mândrei rău mă strică*. HODOȘ, C. 42. Cf. JARNIK-BĂRSEANU, D. 137. *BUD. P. P. 32*. REFEGANUL, TR. 96. ION CR. IV 249. *Grău's s'o 'nșchicai* (Mărginea, Bucov.). HERZ-ŪHER, M. IV 213.

2^a. Refl. (Despre părul capului) A se ridica și a sta țepăn, ca țepele spicului, cf. a se

arici. *Părul se aricește, se zburlește, se ridică, se inspică* cu țepele aricului. REV. CRIT. III 86.

[Dialectal: *inspică* vb. I. | Adjectiv: *inspicat* (spicăt LB.), -ă = (despre plante) care a dat în spic, care are spice; p. anal. (despre unele animale) cu părul (negru, murg sau porumb) amestecat cu puține fire de altă culoare, mai ales albe (cf. DAME, T. 48, ARIH. OLT. III 385), cf. pestriți; p. ext. cu pete (picătole) de altă culoare; (despre om) ciupit, stropit, ciuguit de vârsat (PĂSCULESCU, L. P.). Cu barba rară și inspicată. DELAVRANCEA, ap. TDRG. O cravată neagră, inspicată cu bobice galbene. TR. DEMETRESCU, ap. TDRG. *Inspicatele teriuri*. COȘBUC, A. 91/22. *Pași lor... culcua tarba inspicată*. C. PETRESCU, S. 132. *Un cărlan-ardăsar la păr ednăt inspicat*. MON. OP. (1907) 7599. *Un bou la păr bălan inspicat cu ednăt*. ib. 7599. *Ben bălan inspicat cu galbăn*. ib. 5983. *Să lăte grădele cele 'nspicate*. COM. SAT. V 28. *Culoarea (cânetui) c... ropie inspicată*. H. XVI 43. *Bot vineți... inspicăți*. ib. IV 84, cf. 318. *Câne inspicat, mădă inspicată*. ib. XVI 43. *Inspicat de vârsat*. PĂSCULESCU L. P. 61. | Abstracte: *inspicare* s. f., *inspicat* s. a. = acțiunea de a inspică. | Derivat (din *spicos*, în Ban.): *inspicătoș* vb. I = a se îngrozi, a i se face pielea ca pielea găinii (Banat). Com. I. PETROVICI; (cu part.-adj.) *inspicătoș*, -ă și *spicătoș*, -ă = special. POPOVICI, R. D. 167.]

— Din lat. *inspicio*,-are «a ascuți ca spicul».

INSPICIENȚ s. m. v. inspector.

INSPICĂȘĂ vb. I v. inspică.

INSPINĂ vb. I^(a). (Se) *pitquer* ă, avec une épine. — Trans. și refl. A (se) împunge, a (-e) înghimpi, a (se) înțepa cu spini. LB. *Nu deștal mă inspină, mă sângerăz eu?* PAMFILE, V. 22. *Ți inspină piciorule*. SĂINEANU, D. U. [Prez. ind. *inspină* și *inspinzi*. | Dialectal: *inschină* vb. I^(a) (Mărginea, în Bucov.). HERZ-ŪHER, M. IV 213.] A djectiv: *inspinat*, -ă = împuns, înțepat cu spini. *Iaste intru... picior dinapoi inspinat*. TICHINDEAL, F. 55. | A djectiv: *inspinare* s. f., *inspinat* s. a. = acțiunea de a (se) inspină.]

— Derivat din loc. (a se înțepa) în spin.

INSPIRĂ vb. I. (S')*inspire*. — (Fiziol., trans. și absolut) A trage aerul în plămâni, a face să intre aerul în plămâni; (fig., trans.) a face să se nască în mintea s. în sufletul cuiwă o cutetare, un sentiment etc., a însuflă, a năstăvi, a da cuiwă o idee, cf. *sugeră*, s'fătu; a arăta, prin înfățișarea pe care o ai, că posezi o calitate s. că ești stăpânit de un sentiment oarecare; p. ext. (despre o persoană s. despre un obiect, trans.) a provoca în cinewă entuziasmul creațiunei artistice; (refl.) construit adesea cu de la s. din) a-și lua (dela altul) un îndemn, o idee, spre a face ceva s. spre a produce o operă artistică, a fi stăpânit de entuziasmul în creațiunei artistice. Et [postul] se *inspiră* de a cântă amorul și gloria. C. NEGRUZZI, I 197. *Luna în tăcere s'arată să inspire Gândiri religioase* 'at lăst Apolon și. ALEXANDRESCU, M. 101. Tu porți un nume dulce și s'ump întemei mele, un nume ce-mi inspiră un cult dumnezeesc. ALEXANDRI, P. I 166. *Vasile Alexandri... cunoscut prin farmecul său-românesc al muzet ce-l inspiră*. ODOBESCU, III, 21. *Nu trăiești tot, cu un altul să inspiră, el trăiește*. EMINESCU, P. 256. *O vino tar!* *Cuvinte dulcet inspiră-mă*. id. ib. 49. *Te inspiră, oăndă, buadă*. id. N. 42. *Cu părul tuw peric, cu ochii... aprini... inspiră hotărâre*. C. PETRESCU, I. I 11. [Prez. ind. *inspiră* și (neintrebunțat) *inspirzi* (STAMATI). | Și: (formă românizată) *inspiră* vb. I (BĂRCIANU). | Adjective: *inspirat* (inspirat, cu

negativul **neinspirat**), -ă = (despre aer) tras în plămâni; (despre o persoană) căreia i s'a înufiat, sugerat, provocat (o idee, un sentiment etc.); care a primit o inspirație (religioasă, artistică etc.), care a făcut s. a. lucrul bine ceva; (despre un lucru) care s'a făcut (s. scoli.) bine, potrivit. (despre o poezie, operă de artă etc.) în care autorul a suferit influența altui scriitor, cf. imitat. **Inspirat** = înufiat (de Dumnezeu). STAMATI. Un om inspirat de divinitate. MAIORESCU, CR. II 238. A fost fără învoială un cântăreț inspirat... Articulul subț a căruț dătuță s'a mîlătuț statuă Dianei de la Lutru. ODORESCU, III 55. Două pasaze... bine inspirate. MAIORESCU, CR. III 160. Comștunța adhoc... n'a fost de loc bine inspirată. I. IONESCU, M. 146. Pozi inspirat. (Substantivat) Un is-șpirat; — (după fr. **inspirateur**) **inspirător** (**inspirător**), -oare = (Anal.) care servește la tragerea a rului în plămâni; care inspiră, în-ufă, sugerează (o idee), dă un îndemn, un sfat etc., conduce (acțiunile politice, literare etc. ale altuia). *Întima lui crește plină de un aerul inspirator*. ALEXANDRI, P. III 48. *Oi de-ai cunoaște limba noastră, ca să înțelegi versurile acestor oșă numiți poezi, nu t-ai căduț în inspiratoarea singurătate*. I. NEGRUZZI, I 70. *Am găsit pe principiile Gr. Străzda în această calitate de inspiratorului principal al conservatorilor din Iași*. MAIORESCU, D. IV 290. | Abstracție: **inspirare** s. f. = acțiunea de a inspira, însuflire, sfat, sugestie, entuziasm creator (de artă). *Artiști, poezi, care simții scătuțe inspirării*. ALEXANDRESCU, M. 202. *Nici gîndul nu vă vine ce noțdă desfătuțe în suflul ne aduce un cras de inspirare*. I. NEGRUZZI, II 79. *Lipsa de inspirare sentimentală*. MAIORESCU, CR. I 122. *Stimulează inspirări ce nu-i agită*, id. ib. I 122; — **inspirăre** (inspirație) intranz. acruții în plămâni, (primul timp al respirației) (BIANU, D. S.); însufare, sfat, sugestie, gînd (2°), entuziasm creator de artă. *O inspirație divină*. URICARIU, X. 33. *Persoană cu inspirații artistice vă numit Domnișia Robu*. GHICA, S. 43. *Zic ea sub inspirația unei fulgerătoare mîlști*. EMINESCU, N. 82. *Cea moș sporită acititate a desfășoară ministrul dumentilor sub conducerea sau inspirația d-lui Corp*. MAIORESCU, D. IV 82. *Ivorul inspirațiilor adăoțrate*. MAIORESCU, CR. II 176. cf. III 426.

— N. după fr. (lat. **inspiro**, -are, idem.).

INSPIRĂ vb. I

INSPIRĂCIUNE ↑ s. f.

INSPIRĂȚIE s. f.

v. **inspiră**.

INSPIRĂȚIUNE s. f.

INSPIRĂTOR, -OARE adj.]

INSPIȚĂ vb. I^a. *Mettre des rais à une roue, enlever*. — A pune spițe la roată, cf. obedă. *Coloia... cuprînde roata, cînd se inspirăz sau se obedează*. PAMFILE I. C. 170. cf. DAMÉ T. 42. | Adjectiv: **inspițat**, -ă = care are spițe; (fig.) voinic. CIAUSANU, V.]

— Derivat din **spiță**, cu pref. **in-**.

INSPLINĂ vb. I^a. 1°. *Tomber malade de la roie*. 2. S'urichir.

1° Refl. (Despre vite) A se îmbolnăvi de splină, a căpăta boală de splină (GOROVEI C.) a i se pune spina cuivă (RĂDULESCU-CODIN), cf. dăliș pi. Nu s'a pătii în dă de plecare, din pricină d'ori nu poate prinde boiș], or că v'o ghăti i s'a înspinal. JIPESCU, O. 148. *Oamenii care mîndăruț splină de la animale, se înspinează*. GOROVEI CR. 3564. *Vitele coruțe, mîndăruț întruțoia numătuță d'apriță, se înspinează*. R. II 116. *Merg cu ele soaptea... spre a nu dăliș sau înspini*. ib. XI 489. Cf. II 116.

2° Fig. A face stare, avere, chiag; a se îmbogăți. RĂDULESCU-CODIN.

[S]: (cu metaforă) **insplină** vb. I^a. H. II 155. | S]: **spînă** vb. I^a = (refl.) a se îmbolnăvi de splină; (trans.) a face o înspățură în spina vitelor bolnave «de splină». *Cînd se spinează o vită, adică mîndăruț prăa mult și i se umflă spina, se fierbe un furnicar și i se pune cald pe spinare*. LEON, MED. 51. *O vită se spinează din cauza goanei, din oboșală, din nemănecare sau din cauza că bea apă multă pe oboșală și pe nemănecate*. GRIGORIU-RIGO, MED. II 20. *În Moltova se lasă sânge la vită, tar în Muntenia se spinează, adică se bagă o sulă în spina*, id. ib. II 23. | Adjectiv: (in-) **spînăt**, -ă = cu boală de splină. *Vita înspînătuță trucea vită la goană peste cîmp, ca să se scuture tarba oțrită din ea*. GRIGORIU-RIGO, MED. II 21. *Boală e înspînăt*, H. VII 341. | Abstracție: (in-) **spînare** s. f. = acțiunea de a (se) înspînă; boală de splină. *De spînare vîta se umflă, înțepenește și de nu se bagă de seamă repede* — moare. GRIGORIU-RIGO, MED. II 21, cf. H. IX 315; — (in-) **spînăt** s. a. = (boală de) splină. *Boii și vacile zac de febrile boale și anume... de boala de spînă (inspînătuț)...* DAMÉ, T. 80, cf. H. I 304, IV 207, VII 35, XI 153, XIV 213. *Spînătuț* = boală de vite. H. IX 367, XI 446; — **insplinăre** s. f. = înspinat. H. XI 50. | Derivat (din **spinos**): **inspinoș** vb. I^a refl. = (despre oi) a se înspina. *Oțor care se înspinoșoază le crește spina cîți pumții și urmează sânge; se recomandă ca leac să scărți oțo în 3 nopți, în apă curgătoare* (Măndreț-Botosani). Com. FURTUNA.]

— Derivat din **spînă**, cu pref. **in-**.

INSPLINEĂLĂ s. f. |

INSPLINOȘĂ vb. I | v. **insplină**.

INSPOVEDUI vb. IV v. **sposedui**.

INSPRĂNCENĂ vb. I v. **sprăncenă**.

INSPRE prep. v. **spre**.

INSPRINCENĂ vb. I v. **sprăncenă**.

INSPULBERĂ vb. I^a v. **spulberă**.

INSPUMĂT, -Ă adj. *Couvert d'écume; écumant*.

— (Mai ales despre cai) Plin de spume, acoperit cu spumă, p. ext. de sudoare. *Cahul său cel înspumat*. C. NEGRUZZI, I 213; cf. I. NEGRUZZI, III 275. EMINESCU, P. 122. *Dansă, sforțînd, gîlănd, ușor înspumat* TEODOREANU, M. II 347. | (Mai ales despre lichide) lăcînd spume, spumegos, spumos. *Mă de stînci tes ascuțite din sîmul Bistriței înspumate*. N. GANE, ap. TDRG. *Vin înspumat* (= vin spumos). DELAVRANCEA, ap. DDRF.

— Participiu-adjectiv al unui verb (neîntrebunțat) **inspumă**, derivat din **spumă**, cu pref. **in-**.

INSTABIL, -Ă adj. *Instable*. — Care nu este stabil, nestabil, nestatornic; cf. schimbător, variabil, inconstanți, ușuratec. *Tohôbi... făcă... considerății de... prîndîntuț regelă fără speranță asupra asămădărită dîntre semiluna instabilă și credința turcească*. IORGA, L. I 335. | Accretivat mai rar și **instabil** | familia: **instabilitate** s. f. = lipsă de stabilitate, nestabilitate, nestatornicie; cf. inconstanță, ușuratec.]

— N. din lat. **instabilis**, -e, idem.

INSTABILITATE s. f. v. **instabil**.

INSTALĂ vb. I. (S) *installer*. — Trans. și refl. A întruce pe cinevă s. a se așeză, cu o anumită solemnitate, într-o funcțiune s. denumită, cf. înscăună, așeză II 3°; p. ext. a pune

[pe cineva s. ceva] Într'un loc s. a se așeza [într'un scaun s. într'un loc], a [se] așeza (cu oarecare comoditate și pentru mai mult timp) într'o casă; a p.e.c. a face o instalațiune. *El s'a instalat, și după două zile s'a făcut nezdul.* GHICA, S. 84. *Acrosta... dădu lui Iacob o despăgubire... și instală în loc pe fratele lui.* IORGA, L. I. 533. *Pentru a-și proteja și sprinjalul... consultă se instală.* id. ib. II 12. *Ochi un scaun, îl trase cu hotărâre în fața biroului și se instală nepoftit.* C. PETRESCU, C. V. 146. *Își instalase o botă cu dugă automat.* id. I. I 8. [S]: (< germ. *installieren*) **INSTĂLUI** † vb. IV^a. *În vâldrie să se instăluiescă de Tesaurariatul nostru.* ȘINCAI, HR. III 198²⁰. | **ADJECTIVE:** **INSTĂLAT** (cu negativul **NEINSTĂLAT**), -ă = pus, așezat (în scaun, într'o funcțiune s. demnitate, într'un loc oarecare); stabilit; așezat (într'o casă s. apartament); introdus prin instalațiune. *Ajunghă la Golești... găsește pe Iordache și pe Formache instalați acolo cu ardușnița lor...* GHICA, S. 110. *Poftiți numai... să vedeți cum sântem instalați.* VLĂDUȚĂ, D. 11. *Lumină electrică instalată în casă...* — **INSTALĂTOR**, -oare = care instălează; (aproape numai substanțival) meșteșugar care face instalații. | **ACTE:** **INSTALARE** s. f. = acțiunea de a (se) instala. *Timpu instalării Mitropoliei.* URICARIUL, V. 147²⁷. *După instalarea Domnului, partea cea mai mare a armatei trece...* se retrăsesse. GHICA, S. 122. *Ceremonia de instalare.* IORGA, L. I 331. *Doile numoris, instalări și noroții lui Alexandru.* C. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. I 197; — **INSTĂLAT** s. a. = instalare. *Instalatul unii băi va costă mult;* — (după fr. *installation*) **INSTALĂȚIE**, **INSTALĂȚIUNE** s. f. = instalare, aranjare; (mai ales): mașini, clădiri etc. făcute și dispuse în vederea unei întreprinderi etc. s. a. aranjării unei locuințe cu confort modern. *Pentru Comăneștina, deșirina cu instalația de la Comănești...* curtea boterască de la Stănești părea singuratică și părălăită. D. ZANFIRESCU, R. 90. *A și supus guvernului român un plan de instalațiune pentru expozițiunea română.* ODOBESCU, II 87. *Instalațiunii și unelile pentru conservarea, prepararea și transportul peștilui.* ANȚIPA, P. 685. *Instalație de lumină electrică, de baie etc.* — N. după fr. (din în și lat. *eclesiastic stallum* «scaun»).

INSTALAȚIE s. f. }
INSTALĂȚIUNE s. f. } v. instală.

INSTĂLPI vb. IV^a v. stăipi.

INSTĂLUI † vb. IV^a v. instală.

INSTĂNȚĂ s. f. I. 1°. *Instance, supplique, 2°. Instance, acte judicatoire, tribunal.* II. *Instance, procès, autorité judiciaire.*

I. (Transiv.) 1°. † Suplică (LB., MOLNAR-PIUARIU, DR. V 285²¹), petițiune, cerere (FRANCUCANDREA, R. 55). *Nici pârșinți noștri, nice noi... nici izlanție nu am dat, fiind că taste pământul nostru...* (a. 1735). IORGA, S. D. XII 231²³. *Și mă rog să creze Maria Sa d[omi]nului V[ă]d[ă]ș[ă] [ce]a că acele tri mături au murit, că această izlanție s'au făcut înaintea Sf[ă]șinului săbor (a. 1767).* id. XIII 265²⁴. *Iosif Karol Eder, criticul Instanției (= Supplex libellus Valachorum) Românilor celor din Ardeal...* ȘINCAI, HR. I 25²⁵.

2°. *S p.e.c.* (În acest sens și astăzi în graul popular din unele regiuni) Cerere înaintată unei autorități judecătorești spre a-și căuta dreptatea, spărs; am îndgat (instanție = am dat cerere, am spărs) (FRANCUCANDREA, R. 55); p. ext. judecăt. judecătore. *Instămpându-se ca mai sus numiți datornici a să împotrîci, vor fi elii[și] prin stănițiile ceale mai înalte...* a se căuta lucrului

îndestulare (Sibiu, a. 1744). IORGA, S. D. XIII 243²². † Femeile, mai ales pe la poalele Munților [Apuseni], întrebunțeau acest cuvânt ca un fel de injurătură glumeață; *bală-te instanțiile* [propriu: judecăt.ile] FRANGUCANDREA, R. 55, cf. (bală-o instanțile)l PRATEGANUL, P. I 48²⁶.

II. (Jur., sens modern) Act de procedură judiciară între părți și părți; p. ext. (mai cu seamă) autoritate judecătorească competentă a pronunța o hotărâre. *Tribunal de prima instanță, de competența căruia este judecarea unui proces întâia oară. Am pierdut procesul în a doua instanță, înaintea autorității judecătorești care a cercolat procesul a doua oară. Stănițiile ce alcătuiesc partea judecătorească a clerului.* PRAV. BIS., ap. TDRG. *Pentru trebănuările de pe la înșturile de întâia instanție.* CAT. MAN. XV 64. *Să se trimată la toate instanțiile.* URICARIUL, XIV 44. *A căreia hotărâre zice la instanția mai înaltă.* id. v. 194²⁷. *Șirul instanțelor administrative.* ȘBIERA, F. S. 417. *Instanța fiind astfel legată înaintea tribunalelor noastre prin intervenția spontană a guvernului elin, este cu atât mai surprinzătoare cererea ulterioară...* MAIORESCU, D. IV 78. *Eu cu neputință ca să deferi înaintea unei asemenea instanțe de autoritate judiciară...* id. ib. 228, cf. 574. *Se deosebesc hotărârile judecătorești după instanță.* id. L. 45. *Ajungr...* în cercetarea instanțelor criminale. id. D. II 75. *Tratale de alianță, actele de notaariat, actele care se vor prezenta înaintea instanțelor, sânt prevăzute cu semnătura și sigilul părții interesate.* BUL. COM. IST. I 35. *Adjudecătura nu se poate face decât după o sentință definitivă în ultimă instanță...* HAMANGIU, C. C. 464. P. ext. **ULTIMA INSTANȚĂ** = autoritatea supremă, argumentul final, cf. casație. *Ca o ultimă instanță paleografa din eul mediu ne arată că...* HAȘDEU, I. C. 20. *Se întrebă ca ultimă instanță a conștinței, dacă faptă... lui ar fi sau nu aprobată de fostul profesor.* C. PETRESCU, I 112.

[S]: (ad l. exclusiv) **INSTANȚIE** † s. f. (STAMATI), **INSTANȚIE** (cu plur. -stăniși s. f. LB.), **INSTANȚIE** † s. f. (MOLNAR-PIUARIU, DR. IV 325²⁸), **INSTANȚIE** † s. f., **STĂNȚIE** † s. f.]

— N., în sensul I, din germ. **Instanz** (< lat. de cancelarie **instancia**, -am, idem.) în sensul II după fr.

INSTANTANEITATE s. f. v. instantaneu.

INSTANTANEU, -EIE adj., s. a., adv. *Instantaneu. Instantanément.* — Adj. Care durează (numai) un moment foarte scurt, momentan, scât ai clipei din ochi, care se produce foarte repede, subit. *Moarte instantanee = fulgerătoare.* | Adv. În ceteră clipe, vesta uciderii va cuprinde instantaneu tot orașul. C. PETRESCU, C. V. 345. *De-ar fi fost prinsă instantaneu c'o mașină de fotografie...* ION CR. II 320. | (Substantiv, Fotogr.) Timp de poză corespunzând unei scurte fracțiuni din secundă; imagine obținută prin o expoziție foarte scurtă. *Am făcut un instantaneu.* [Familia: (după fr. **instantanéité**) **INSTANTANEITATE** (pronunț. -ne-i) s. f. = caracterul a ceea ce este instantaneu.]

— N. după fr. (derivat din **instant** «secundă».)

INSTANȚIE † s. f. } v. instanță.

INSTANȚIE † s. f. }

ÎN STĂRE loc. adj. v. stare.

ÎNSTĂRI vb. I^a. (S²) *enrichir, rendre ou devenir riche.* — (Trans.) A face pe cineva cu stare, a îmbogăți, a înalța; (mai ales refl.) a face stare (RADULESCU-CODIN, a se îmbogăți, a se înalța), a prinde chiag, în sp. în a (2°). [E] a înălțat [pe locuitori]. I. IONESCU, D. 179. Nu

se înstărește jărănul [fără îndestulare de hrană teftind]. id. C. 213. Să 'nhaț un post ș'un cin... În câțiva ani 'măși înstări. ALECSANDRI, T. 1328. Vrei să te înstărești, să prinzi chioag, ș'ăi rost bun? JIPESCU, O. 71. [Adjectiv: înstărit (cu negativul ne(în)stărit), -ă = care are a a făcut stare, avere; înavuțit, îmbogățit; avut, bogat, cf. chibur, bogătaș, gazdă. Aved ajutorul... Jandarii celor înstăriți. URICARIUL, XIV 146/2. Acest [locuitor]... este mai înstărit. I. IONESCU, D. 380. Sânt... înstăriți oameni din zatele cele unguște. id. C. 42. În toate casele familiilor înstărite. I. NEGRUZZI, I 288. Țărani înstăriți își muncesc astăzi pământul lor. VLAHUȚĂ, CL. 25. Ioan Klein... eră... fiul unui sătean mai înstărit și de neam mai bun, din Sad. IORGA, L. II 63, cf. 137, cf. PALALĂ, M. R. 319. | Abstract: înstărire s. f., înstărit s. a. = îmbogățire, înavuțire. Drumul înstăritet jărănilor se va face din zi în zi tot mai greu. I. IONESCU, C. 54.]

— Derivat din loc. în stare.

ÎN STÂNGA loc. adv. v. stâng.

ÎNSTĂNGĂNI † vb. IVa }
ÎNSTĂNGENI vb. IVa } v. stânjeni.
ÎNSTĂNGINĂ vb. I⁰ }

ÎNSTĂPĂNI vb. IVa. Metre en possession; prendre possession. — (Modern; trans.) A face (pe cineva) stăpân peste...; (refl.) a se face stăpân pe... a lua s. a intra în stăpânire. [Adjectiv: înstăpănit, -ă = care s'a făcut stăpân pe... | Abstract: înstăpănire s. f. = luare s. intrare în stăpânire, cf. instalare. Acum, la țase ani după înstăpânirea noului regim... GOGA, T. N. VI 3.]

— Derivat din stăpân, cu pref. în-.

ÎN STAT † loc. adv. v. stat.

ÎNSTATORNICĂ † vb. Ia }
ÎNSTATORNICI vb. IVa } v. statornic.

INSTAURĂ vb. I. Instaurer. — (Franzuzism) A stabili, a statornic, a așeză, întemeia, cf. întronă. [Adjective: instaurat, -ă = stabilit, statornic; — instaurator, -oare = care instaurează, stabilește, statornicește, așeză. | Abstract: instaurare s. f., instaurat s. a. = acțiunea de a instaura. Noi ceștia, chemați grabnic la viața de stat prin instaurarea principatului naționalităților... CARAGIALE, T. 81/11. — (cf. fr. instauration) Instaurațiune (instaurație) s. f. instaurare. | Pronunț. -sia-u-].

— N. după fr., cf. restaură.

INSTAURAȚIE s. f. }
INSTAURAȚIUNE s. f. } v. instaură.

INSTELĂ vb. Ia. Etotier, (se) couvrir d'étoiles. — Trans. și (mai ales) refl. A (se) acoperi cu stele. Noaptea se 'nsteloză. ALECSANDRI, P. III 645. [Mai des adjectivul-participiu: instelat, -ă = acoperit cu stele, plin de stele. Impodobit cu stele. Luând călduzire din cerul instelat. C. NEGRUZZI, II 193/1. [Soldați.] Să-mi reveniți ferice. Toți înstelați pe frunte cu mândre cicatrice. ALECSANDRI, P. III 477. O noapte instelată. EMINESCU, P. 42, cf. C. PETRESCU, I. II. 4. (Substantivat) Instelată s. f. = numele unei oi cu stea albă în frunte. MARIAN.]

— Derivat din stele (pl. de la stea, cf. lat. stelatus, idem), cu pref. în- (la cărturari, după fr. étoiler).

INȘTEMĂT, -Ă adj. Constellé (de pierres précieuses). — Impodobit cu stemă; p. ext. impodobit.

Pre Anna o fine Hristo]s lângă stne înstemată. DOSOFTEIU, V. S. 171/1. (Fig.) Înștemătu cu blăndețe. KONAKI, ap. DDRF. [Și: înștemat, -ă † adj.]

— Participiul-adjectiv al unui verb (ne)ltru-buinaț înștemă, derivat din stemă, cu pref. în-.

ÎNȘTEVĂ vb. Ia. Teindre avec de la racine de patience. — A văpa (galben) cu rădăcina de ștevie. Colțarea galbenă din rădăcina de ștevie o înștevințeză ca să înștevieze firele boite galben. PAMFILE-LUPESCU, CR. 9.

— Derivat din ștevie, cu pref. în-.

INSTIGĂ vb. I⁰. Instiguer. — A îndemna, a împinge (la ceva rău), a așă, a întără. Îmboldi, cf. incită. S'a zis că Rusia a instigat răzcoala Slatilor din imperiul otoman. ODOBESCU, III 416. [Ind. prez. instig, își instighez. | Adjectiv: instigat, -ă = îndemnat, împins (la rău), așă, întără, îmboldit. Când înșă jărani instigați atacă ținea oamenilor și proprietățile particulare, o reprimare mai aspră devine inevitabilă. MAIORESCU, D. IV 19, cf. III 170. — (mai ales substantivat) Instigator (neobcicuit): instigator ALEXI, instigator BARGIANU, -oare = (cel, cea) care îndeamnă s. împinge la rău, așă, întără, așă, întărător, † îndemnător, îmbolditor. Rusia este trairă de trairă cu Islamului și de instigatoarea însurecțiunii grecești. GHICA, S. 133. [Prin vinele lui H-ria curgă un sânge cel puțin tot apă de adevărat românesc... ca prin creșterii celor mai cruzii instigatori... ODOBESCU, III 545. Domnișorul a fost principalul instigator... id. I 505. Nu mai are importanță să cercetăm cine au fost adevărații ei instigatori. MAIORESCU, D. IV 20, cf. III 205. | Abstracte: instigare s. f. = acțiunea de a instiga, îndemna (la ceva rău), așă, întără, întărăre, îmboldi, îmboldire, cf. incitare. Chestia numită națională s. urmărește pas cu pas... șor în jurul ei se grupează celelalte mijloace de turburare cunoscută... instigarea studenților și a ofițerilor. MAIORESCU, D. IV 87. — (cf. fr. instigation) Instigațiune (instigație) s. f. = instigare.]

— N. după fr. (lat. instigo, -are, idem).

INSTIGAȚIE s. f. }
INSTIGAȚIUNE s. f. } v. instiga.

ÎNȘTIINȚĂ vb. Ia. 1⁰. Avertiser, informer, prévenir; annoncer. 2⁰. Apprendre.

1⁰. Trans. (Cu complementul persoanei) A da de știre, a face cunoscut, a înștiință; (care-punde în literatura mai veche și pop. neologismelor actuale) a comunica, a informa, a anunța, a avertiza, a aviza, a notifica, a preveni, a publica (POLIZU). Au început și ei a se ajunge cu Origini și a-i înștiință de la Poarta. LET. II 335/11. M'am îndemnat... a vă înștiință cu această mică cârtică. ANTIM, ap. GCR. II 28/11. Înștiințămă-dă pre toi LITURGHIE. ap. V. B. II 146. Să înștiințeze pe jăbatori. GHEORGACHE, ap. GCR. II 75/1. Î înștiințase de porne norodului. C. NEGRUZZI, I 153. Tu mi scrii să te înștiințez ce face? id. 63. Turburare ajunse la împăratul Verde și-I înștiințase... CREANGA, P. 277. După ce... se duse de-I înștiință. SPIRESCU, L. 28. [Cu complementul dativ, al persoanei și al lucrului] Ceale ce l-a înștiințat maică-a Mărităia. BELDIMAN, N. P. II 34. | † Intrans. (cu dativul persoanei) Au înștiințat împărătesei cu grabnic corier. DIONISIE, C. 171. Domnul înștiință vezirului... și ceră oaste. DUMITRACHE, ap. GCR. II 126/20. cf. E. VACARESCU, IST. 260/20.

2⁰. [Invechit] Koffl. A așă, a lua cunoștință, cf. a se informa. De cere lucru te va înștiință și șfânta Evanghelie, de te vei înștiință. LET. 14/11.

Halcocondila... mărturisește, că, când să fie vinut Românii în Dochia, nu s'au înțeles CANTEMIR, HR. 127^{1/2}. *N'au putut numai decât a să înțelegă de sfârșirea monarhului, MARTEA LUI PETRU CEL MARE, ap. GCR. II 54/26-27. Înțelegându-se împărăția turcească... au trimes... ca să prinză pre Stavraci. CANTA, ib. 81^{1/2}. Eu m'am înțeles de moartea cratului. BELDIMAN, N. P. II 8. Poate să se înțelegze în locul unde să afla... într-o ce-i arăși. DRAGHICI, R. 95. Acest nume teluricil primese — Unul altuia îi spune, Dundrea se 'nștințea. ALEXANDRESCU, M. 15. Și cum mi te-ai înțeles... De acel nou împărat? TEODORESCU, P. P. III.*

[Scris și: înțeleg vb. 1^a. | Adjective: înțeles vb. (cu negativ): ne(î)nțeles, -ă = încunoscător, informat, anunțat, avertizat, notificat, prevenit; cu cunoștințe, învățat. Fost-au om înțeles lucrurilor ostenești. CANTEMIR, HR. 193^{1/2}. Pre cel la prosul talpelor pteioarelor tale căzui, n'înțeleg să nu lași. id. IST. 133; — înțelesător, -oare = care înțelegător, dă de știre. | Abstract: înțelegere s. f. = încunoscătoare; știre, noutate, veste, informație, anunț, avertisment, avis. (Locuțiuni învechite: A face înțelegere = a face cunoscut, a încunoscător, a anunț, a vesti, a informa, a aviza; a lua înțelegere = a afla, a lua la cunoștință; a avea înțelegere = a fi informat. Așa înțelegere prin tată de la frate-său. LET. II 181^{1/2}. Împădătează, dacă au luat această înțelegere, s'au ridicat din Crim. DIONISIE, C. 170. Înțelegere pentru moartea marelui Petru. MARTEA LUI PETRU CEL MARE, ap. GCR. II 53^{1/2}. Se și feace înțelegere la Roma. P. MAIOR. IST. 5. Săpătoris de la Mecca, îndănd înțelegere de aceste descoperiri... I-au zgonit. E. VĂCĂRESCU, IST. 247^{1/2}.)

— Derivat din știință, cu pref. în-

INSTILĂ vb. 1^a. (Med.) *Instiller*. — A turna un lichid (medicamentos) picătură cu picătură, a pică. (Part.-adj. (substantival): **instilator** s. a. = aparat cu care se toarnă un lichid picătură cu picătură (d. e. în ochi). | Abstracte: **instilare** s. f. = acțiunea de a instila; — (c fr. *instillation*) **instilațiune (instilație)** s. f. = instilare; introducerea unui lichid medicamentos (într'un organ al corpului) prin instilare.]

— N. după fr. (lat. *instillo*, -are, idem, din în și *stilla* picătură).

INSTILĂȚIE s. f.

INSTILĂȚIUNE s. f. | v. **instilă**.

INSTILĂTOR s. a.

INSTEMAT. -Ă † adj. v. **instemat**.

INSTINCT s. a. *Instinct*. — Pornire firească, impulsione interioară și involuntară, care micșă sufletul omeneș; spec. îmboldire interioară care determină ființele să facă acțiuni spontane fără reflexiune (spre a se conserva s. reproduce), cf. *presimțire*; (p. ext.) aptitudine naturală, pornire irezistibilă spre ceva. Singur instinctul sau mintea porndușe. KONAKI, P. 292. *Elefantule...* al tău instinct, a ta fire... de rezon apă aproape, de om de ce-s despărțite. id. ib. 270, cf. 269. E instinctul d'o viață dorită, Ce n'o află omul aicea frând. ALEXANDRESCU, M. 84. Noaptea... două noble instincte cu putere d'șleptă. id. ib. 21. *Instinctul conservăției*. ALEXANDRI, DACIA LIT. 287. *D. maior Papazoglu*, al cărui instinct de neobșă colector se întinde fără distincțiune asupra tot felul de curiozități... ODOBESCU, II 151. *Un instinct atât de van, Ce le-abate și la psădri...* EMINESCU, P. 255. *Comăneștoană* prinde la mânie ei delicate, fără țasă a le vedea. Ea lângă de

seamă și le ridică în sus, cu instinctul copilăresc al vanității adormite ce se deșteaptă deodată. D. ZAMFIRESCU, R. 46. [Derivat: (după fr. *instinctif*) **instinctiv**, -ă adj. = care se naște a. se face din instinct. Copilul se mișcă fără ostămpăr din instinctive pornire de a-și întări născănaa vigoure. HASDEU, I. C. VII. Cere fatal și necunoscut ce-și inspiră o fried înstinctivă, ca apprehensiunea morței. VLAHUTA, D. 138. *Limbogiuul omului e un product instinctiv al naturii sale*. MAIORESCU, L. 24. *Sfera simțământului instinctiv*. id. CR. I 159, cf. D. III 106. (A d. v.) Din (s. prin) **instinct**. *Instinctive ruspe mărgeara pământului de la gâtul Mariet*. EMINESCU, N. 70.]

— N. după fr. (lat. *instinctus* -um, impulsione, îmbold).

INSTINCTIV, -Ă adj. v. **instinct**.

INSTITUĂ vb. I v. **institui**.

INSTITUI vb. IV0. (S') *instituer*. — Trans. A face început (unui lucru), a înființă, a întemeia; a stabili, a crea, a alcătui, a așeză (III 57), a numi într'o funcțiune; (spec. Jur.) a institui (pe cineva) moștenitor, legatar = a lăsa, a desemna ca moștenitor pe..., a numi legatar pe... *Instituire a autorității sinodale centrale*. URICARIUL X 371^{1/2}. *N'ar fi o greșală, de s'ar instituit o respărire națională pentru toți acei ce n'au profec. C. NEGRIZZI, I 304. Bălcescu cere să institue în cazarmă o școală*. ODOBESCU, III 491. *Crearea unei administrații centrale a bunurilor mândărești, care s'au instituit...* id. II 38. *O experiență... pe care o instituiți, având de mai înainte un grad suficient de convingere că va izbiți*. MAIORESCU, L. 73. [Ind. prez. *instituiți și instituie*. | Si (învechit): **instituită** vb. 1^a. **COSTINESCU**. | Adjective: **instituit** (cu negativul **neinstituit**), -ă = stabil, creat, așezat, înființat, întemeiat, numit (într'o funcțiune); (Jur.) legatar, lăsat (moștenitor). *Comisiunea instituită în anul trecut pentru a organiza portea română din Expozițiunea Universală din Paris...* ODOBESCU, II 101. | Abstract: **instituire** s. f., **instituit** s. a. = acțiunea de a institui, creare, stabilire, așezare (I), înființare, întemeiere, numire (într'o funcțiune); (Jur.) desemnare (de legatari, de moștenitori). *Societatea Academică, Căria lucrarea unui dicționar român fi este împușă atât prin legatul Zoppo, cât și prin instituirea ei, a cugetat la mijlocul cel mai nimerit...* ODOBESCU, II 326. *Instituirea de legatari, de moștenitori*. HAMANGIU, C. C. 857; — (fr. *institution*) **instituație (instituațiune)** = instituire; p. ext. așezământ (9^a) instituit, cf. institui; lege (fundamentală), întocmire (politică, socială), cf. constituție. *Instituație primitivă ale principatului*. URICARIUL, X, 5/1^a. A lumii temelie se mișcă, se cîdăște, Vechile-i instituiți se șterg, s'au ruginit. ALEXANDRESCU, M. 5. *En completând instituație (drei lor*. BĂLCESCU, M. V. 9/1^a. *Insti-tuțiune salutară a concursului, dar orice drepturi câștigat...* MAIORESCU, D. IV 492.]

— N. după fr. (lat. *instituo*, -ere, din in- și *statuere* sa stabili). Cf. **constitui**, **restitui**.

INSTITUȚ s. a. *Institut*. — Așezământ (9^a) (public s. particular) de instrucțiune, anexat unei Facultăți s. de sine stătător, cu caracter literar, teologic, științific, medical etc. cf. **instituație**; școală, pensionat, pensio; fundațiune, casă de facere de bine (STAMATI); p. ext. localul unde se (în ședințele unei asemenea instituții). *Am cercetat toate chipurile ce au pe la universități, institutuiri și pensioane*. GOLESCU, I. 138. *Institui* agricol. I. IONESCU, C. VII. *Averile mândărești trebuie*

să vină în ajutorul institutelor de utilitate publică. ODOBESCU, II 46. *Fiecinia are dreptul a cere răsturnarea chiar a unei legi, când aceea i se pare că a devenit neaplicabilă sau văditămoare pentru institutul său, pentru societatea ce și-a împus-o.* id. ib. 332. *Moare... într'un institut de alienați.* MAIORESCU, CR. II 294. *Prin lege specială i s'a precizat un institut de bacteriologie și s'a format acest institut.* id. ib. IV 253. *Instituție unice.* || *Spec. Institutul (de s. din Franța) = corp savant alcătuit din reunita celor cinci Academii franceze (de inscripții, de literatură, de știință, de arte-frumoase și de științe morale și politice).* *Întind Institutul din Franța...* MAIORESCU, D. I 86. | *(La plur.)* *Instituție = opere elementare de drept roman, mai ales aceea alcătuită din ordinul lui Justinian: Instituție lui Justinian.* [Plur. *institute* și *neînțelebuință*] *instituteuri*, *și*: (forme inculte) *instituită*. ȘEZ. III 17/2. *Instituită*. STAMATI.] — N. după fr. (lat. *institutio*, -i, de la *institor*, -ere «a institui»). Cf. *instituție*.

INSTITUȚIE s. f. }
INSTITUȚIUNE s. f. } v. *institui*.

INSTITUTOARĂ s. f. }
INSTITUTOARE s. f. } v. *institutor*.

INSTITUTOR s. m. *Institutor*. — Persoană însărcinată cu instrucțiunea primară în școlile urbane (în opoziție cu învățător, care predă în școala primară rurală). [Femininul: *institutoară* (*institutoare*) s. f. și (franzuzism s. italianism: *institutrice*) *institutrice* s. f. Internatele apă numitelor școli centrale de pân'acum rămădă exclusiv destinate la creșterea *institutelelor cerute de școlile elementare*. MAIORESCU, D. I 399.]

— N. după fr.

INSTITUTRICĂ s. f. v. *institutor*.

ÎNSTRĂINĂ vb. I^(a) }
ÎNSTRĂINĂTĂTE † s. f. } v. *instrăina*.

ÎNSTRĂLUCIÓS, -OĂSĂ adj. v. *strălucos*.

ÎNSTRĂMBĂ vb. I v. *strămbă*.

ÎNSTRĂMBĂTĂȚI † vb. IV^a }
ÎNSTRĂMBĂȚI vb. IV^a } v. *strămbăȚii*.

ÎNSTRĂMTĂ vb. I^a v. *strămtă*.

ÎNSTRĂMTORĂ vb. I^a v. *strămtoră*.

ÎNSTREINĂ vb. I^(a), I^o. *Rendre ou devenir étranger. Être dépaycé. Détacher. 2°. Envoyer à l'étranger; chasser, exiler. 3°. S'expatrier, s'exiler. 4°. Se déguiser. II. Alléner; tomber en des mains étrangères.*

I. (Despre persoane). I^o. *Trans.* și *refl.* (complint une-ori prin de, † de către cineva s. ceva, † din ceva) A (se) face strein de... *Se instrăină de ei.* BIBLIA (1688) 32. *De dănyit mă'nstreină Pizma lor.* DOSOFTEU, PS. 470. *Mă'nstreinard de câră prisănjă, id. ib. 55. De a ta lumînă t-a instrăinat.* C. NEGRUZZI, II 281/2. *Ne instrăinod cu totul de viața vândătorilor.* ODOBESCU, III 89/2. || *Fig. Refl.* A deveni, a se simți strein față de ceva, a părăsi un obiect, a se lăsa de o îndelaltă. *Den sfătuiră legi... ei se străinează.* CORESI, EV. 3/2. | *Trans.* A face (pe cineva) să se simtă strein (față de cineva s. un-devă), să nu se mai simtă acasă s. bine (lângă cineva). *Streinod oamnei fără de lângă Domnia mea...* MAO. IST. 132/2.

2°. *Trans.* A trimite în streini, departe de casă (spec. spre a învăța în străinătate); p. ex. t. a îndepărta, a silii să plece, să părăsească o slujbă,

a demite. *O streină și o lepdă de la moște-i.* DOSOFTEU, V. S. 111/2. *Mateiu nu nădă cu acest prilej să se roage a i se înodă copiii și mai departe, străindându-i pentru caris.* IORGA, IST. ROM. II 138. *Împărăte, împărăte, Nu mă'nstreină departe* [trimițându-mă într'un regiment dintr'un oraș departe de casă!] MANDRESCU, L. P. 36/2. *Că amar m'a streinat.* DOINE, 91/2. *Să nu mă strinași departe.* GRAUL, I 93/2.

3°. *Refl.* A se îndepărta de locul nașterii, a se duce în streini, a se așeza în țară streină, a se expatria, a se exila. [Dacă] *un om va fugi, de ad va instrăina* (: *instrăina MUNT.*), *atunca acea ocnă ad fie pre soma domniei.* PRAV. MOLD. 3. *Să streină într'un oraș păgâne.* DOSOFTEU, V. S. 23/2. *Și s'au instrăinat de moșite sale.* LET. II 369/2. *Și nu socotește slujba ce t-au făcut, că s'au instrăinat.* ib. II 374/2. *Românii care se instrăinod în Turcia, se bucurau de drepturile lor naționale.* URICARIUL, I 183/2. *Îmi veni dorință ca să mă instrăinez din patria mea.* GORJAN, H. IV 41. *De când m'am instrăinat...* JARNIK-BĂRSEANU, D. 177. *Da dacă mă'nstreinată...* DOINE, 41/2. *Ei s'o streinat o'cașod, o umbal încoala, încoala pin lături.* GRAUL, I 397/2. *Deci să nu vă'nstrinați.* Pe mine să mă'nsteplăți. MAT. FOLC. 353. *Mareș, Mareș, apă lînd, Cin'te bea tot ad'nstreină.* ZANNE, P. VI 210. *Prin străini m'am străinat.* ȘEZ. I 50b/2. *Eu, de când m'am străinat, Dumnia-ta ce m'at uitat.* MARIAN, I 520. *De camed m'otu streină...* MANDRESCU, L. P. 13/2. || † (Neobincuit) *Intrans.* A petrece într'un loc strein. *H[risto], ce au streinodă pre pământu pentru noi...* DOSOFTEU, V. S. 29/2.

4°. † (Neobincuit) *Refl.* A se prezenta în chip de strein, a se preface. *Și fu, când intră, ei, și ca să instrăină* (: *dissimular se esse*). BIBLIA (1688) 255/2.

II. (Despre lucruri, spec. despre o avere, moștenire, moșie, zestre) *Trans.* A da în mâni streine, a aliena; refl. a ajunge pe mâni streine. *Cese o va streină* (: *instrăina MUNT.*) *den beșaric...*, *face țerăștie.* PRAV. MOLD. 755. *Să nu să streinează împărăția tatălui ei.* DOSOFTEU, V. S. 161/2. *Zestru-a și darurile ceale de fațatua nușii nu poate bărbatul a le instrăina.* PRAVILA (1814) 121. *Nici cu un chip să nu instrăineză afierșirea sa.* URICARIUL, II 20/2. *Inpravnici...* *instrăină fără de rușine cironomia unui șerag de părinți.* BELDIMAN, N. P. II 98. *Acasă d'boșăcie...* *s'o instrăinat, s'a pierdat.* IORGA, L. 56. *S'au acși o moard'n vânt...* *S'acete le'nstrăină.* POMPIU, P. P. 59/2.

[Înd. prez. (mai mult vechiu și popular) *instrăinez și instrăini*. | *Și: instrăina, instrăina, instrăină vb. I^(a); străină (LB), streină, strîna, strînea, strînea* † (ANON. CAR.), *strîna vb. I^(a); streini vb. IV^a*. *Pre fiul de a părințului cinești I streinodă.* DOSOFTEU, V. S. 77/2. | *Ajektiv:* (*instrăinat*) (*instrăinat*), (*instrăinat*) (*instrăinat*) (*instrăinat*); *ne(instrăinat* etc.), -ă = (care a devenit) strein, (f.g.) lipsit de ceva; lăsat pe mâna streinilor, plin de streini; îndepărtat, dăns între streini, expatriat, exilat, fără patrie; dat la streini, alienat. *Să nu ne îngrădăm trupul...* și *de ceasă țamă să ne întoarcam strinași.* CORESI, EV. 481/2. *Săiași streinași de noi...* *credință.* DOSOFTEU, V. S. 61. *Numele tău [și] ursează să fi streinodă din țară.* id. 104. *Dacă se vădă strinată de mine Împărățit...* M. COSTIN, ap. GĂDEI, Ion Vodă, *dacă s'au simțit străinat și scoș din domănie...* LET. I, A. 86/2. *Pectorii lui Antioh-vodă, fînd acolo la Moscova instrăinod...* LET. II 449/2. *Șintem sădăci instrăinași den țară* (a. 1673). BUL. COM. IST. II 228. *Să nu se fie...* *samă cereșice ni-ă a celor de față,* *nici a celor streinași.* URICARIUL, IV 37/2. *Nu ței mai cunosc în urmă familia'nstrăinat.*

KONAKI, P. 295. *Inima noastră amar te plânge, O! dulce frate înstrăinat!* ALECSANDRI, P. 1-218. *Bălcescu a murit înstrăinat de prea iubita și prea dorita sa țară.* ODOBESCU, III 489/2. *Să 'mpândim ază dară orașele... 'nstrăinate, cu Rumâni.* I-PESCU, O. 85. *Dar tare-s îndepărtați și prin streini streinați.* SEVASTOS, C. 221/12. *S'a dus... pe țară înstrăinat.* HODOȘ, P. P. 208. *Măică, tu m'ai blâstămat, Ca să fii înstrăinat.* HODOȘ, P. P. 203. *Cine couăș pe strin, înstreinat va rămâne!* ZANNE, P. VI 328; — **(In)streinat** (**In)străinat** etc.), -oare = care înstreinează; — (formațiune hibridă, neobișnuită) **înstrăinabil** (cu opusul **ne(in)străinabil**), -ă = care poate fi înstreinat, alienabil (PONTBRIANT). | **Abstracte: înstreinare** (**(in)străinare**, etc., cu negativul **ne(in)streinare** etc.) s. f. = acțiunea de a înstreina; îndepărtare din locul nașterii, expatriare, pribegie, exil; alienare. *Străinare de cătră rade.* CORESI, EV. 206/2. *Vorub plânged înstreinarea Ieremiei.* DOSOFTEIU, V. S. 34. *Și-i aduse pre et... înstreinare la Vavilon.* BIBLIA (1688) 286... *Arădându-i neamul său și înstreinarea sa...* LET. I. A. 60/2. *După ce au fugit... avu-au mare căială... de înstreinarea sa.* LET. II 84/2. *Multe străindiri au ardat spră oamenii firii.* MAG. IST. I 123/2. *De pe plaiu 'nstrăindrit...* *Văd o pașure voioasă.* ALECSANDRI, P. II 71. *Înstrăinarea noastră este hotărâtă, cine ține pentru cădă vreme.* CREANGĂ, A. 125. *Când e vorba de înstreinare ipotecară... mandatul trebuie să fie special.* HAMANGIU, C. C. 390. *Legea pentru înstreinarea bunurilor Statului.* MON. OF. 10. *Înstreinare între două familii, cf. răceală;* — **(in)streinat** (**înstrăinat** etc.) s. a. = înstreinare. *Hat, mândră, la apă bună... Apă bună de gustat.* *Și de-aci de 'nstrăinat, Să n'ai teamă de bărbat!* JARNIK-BĂRSEANU, D. 233; — (contaminare între streinătate și înstreinare. *Mulță tângușie și jale... pentru îndălungata lui înstreinătate ce făcuse (edec... vreo doi ani... au făcut).* MAG. IST. II 198/2. | Pronunț. -strev-, -strev-, -strevi-4.] — Derivat din loc. adv. în streini.

INSTREȘINAT, -Ă adj. Mână d'un avant-toit. — Prevăzut cu streșină, care are streșină. Cel mai obișnuit gard e popularul gard înstreșinat, făcut din nițele împletite în jurul parilor înfipti în pământ și acoperit cu paie și spini (pentru care motiv se numește înstreșinat). VOIA, T. H. 107.

— Participiu-adjecitiv al unui verb (neastat) înstreșină, derivat din streșină, cu pref. in-

ÎNSTRINĂ vb. I⁽⁹⁾ }
ÎNSTRINĂ vb. I² } v. înstreina.

INSTRUĂ vb. I²
INSTRUCȚIE s. f.
INSTRUCȚIE † s. f. } v. instrui.
INSTRUCȚIUNE s. f.
INSTRUCTIV, -Ă adj.
INSTRUCTOR adj.

INSTRUI vb. IV². (S)instruire. — (Trans.). A da (cuiva) instrucție, a-l învăța (ajutându-i să se facă învățat, cult), cf. educă, crește; (refl.) a primi instrucție, a se face, a deveni (om) cult. *El pierde cea mai bună ocaziune de a se instrui.* ODOBESCU, III 11/12. || (Jur.) *A instrui o cauză, un proces = a strânge și a cerceta actele și dovezile pe baza cărora se va judeca procesul.* [Și: (Transilv., din germ. *instruieren*) **instrui** vb. I² = instrui (și în sens juridic). BĂCIANU. | **A** djective: **instruit** (cu negativul **neinstruit**), -ă = învățat, (om) cu (multe) cunoștințe, care are instrucțiune (solidă), cf. cult. *Cestionar*

archologic... dirijat pe atunci de instruitul și activul nostru coleg dl. Esorecu... ODOBESCU, II 262. *Tândră instruită, bună gospodină... conduce me-najul (Mica răbucitate).* UNIVERSUL, 1931, 12 Ian.; — **instrucțiv**, -ă = (despre lucruri) care instruește, dă cunoștințe, din care poți învăța, îți poți îmbogăți cunoștințele. *Neo-planta, o formă nominală foarte instructivă.* HANDEU, I. C. 21. *Este instructiv de constatat că îndobosebi sju-niștigiu din acest minister erau privici ca fiind într'o particulară înimilitate cu palatul...* MAIORESCU, D. IV 12. *Carte foarte instructive.* *Lectură instructivă;* — (din rus. *instruktior* și a. după fr. *instrucționar*) **instrucționar** (accentuat, mai rar, și *instrucțor*) = (persoană) care instruește, învață pe alții. *Sergent-instructor*, care instruește pe soldați. *Jude-instructor*, judecător înstrăinat cu instruirea cauzelor (penale). (Substantivat). *Ca instructor a fost numit dl...* | **Abstracte:** **instruire** s. f. = acțiunea de a în-trui, de a da în-vățătură. *Aducând din Tibet preșii sau lamași pentru instruirea poporului...* ODOBESCU, II 201; — **instruit** s. a. = instruit; — (cf. fr. *instruction*) **instrucțiune** (**instrucție**, **instrucție** † IORGA, S. D. XIII 261/22, și azi) ca formă încultă în popor. VĂRCOL, V.; cu rostire germană: **instrucție** † ib. VIII 201, 209; apropiat de rostirea franceză: **enstrucție** † CAT. MAN. XV 64) s. f. = instruire, spec. acțiunea de a da în școlă învățătură tinerimii, cf. educație, creștere, învăță-mânt; învățătură, știință; (mai ales la plural) deslășire, lămurire, explicație; ordin (scris s. verbal) ce se dă cuiva, ca să știe cum să procedeză; (Jur.) adunarea și cercetarea actelor și dovezilor pe baza cărora se va judeca procesul, cercetare (I 37). *Instrucția soluțiilor*, *instrucțiune primară, secundară, universitară, profesională* etc. *Ministrul Instrucțiunii publice* s. ministrul de Instrucție. *A fi lipsit de instrucțiune*, a avea o instrucțiune solidă. *Judecător de instrucție* = judecator-instructor. *Acesta oporișune, a cărei anulare o poate pronunța tribunalul fără nici o instrucțiune sau formalitate...* HAMANGIU, C. C. 49. *Instrucție penală*, MAIORESCU, D. III 80. *Intențiat... pe instrucțiile Ministerului Împărăteștii Curții a Rusiei.* URICARIUL, V 344/2. *Vor lua de la această comisie instrucțiile normale.* id. ib. 28/2. *Alte instrucțiunele... precum și ordinele ministeriale sânt date din propria inițiativă a ministrului.* PRETORIAN, DR. C. 64. *In chestiunea Vizenului... el dase lucrurile pînă la o ruptură între Rusia și Engli-tera, trecând peste voința și instrucțiunile șefului său.* GHICA, s. 178. *Bunele instrucții ce dă, c. NEGRUZZI, II 147/2. De ce nu am zice învăță-mânt, așezământ... nădărire...* în loc de instrucțiune, instituțiune, învățare? I. NEGRUZZI, I 459. *Domnu' Teofil era omul care alerpa cu inimă pentru atârșatori, de la Interne la Lucrări publice, de la Instrucție la Domenii.* CONV. LIT. XLIII. 1053.] — N. după fr. (lat. *instruo*, -ere = a construi). Cf. construi.

INSTRUMENT s. a. *Instrument*. — Obiect s. agent mecanic cu ajutorul căruia poți face, lucra s. ajunge la un rezultat oarecare, unealtă, sculă, cinis, clopoc, cf. aparat, rechizită; (fig.) persoană s. lucru, de care cineva se servește ca de o unealtă. *Instrumente muzicale* (s. scurtat: *instrumente*), agricole, de chirurgie. *Și te-au făcut instrument la mijloc.* ANTIM, P. XXV 23. *Cu această dară cinși și instrumenturi...* *EBlinii au ept stăpînitorii.* CANTEMIR, HR. 86/2. *Cu meșterii instrumenturilor prădătie* id. ib. 416. *Istromenuri tipografice* [a. 1707]. IORGA, S. D. XIII 96/22. *Ceșajlu mai ales instrument de a să picardere (a. 1794).* CRITIL și ANDR. ap. G.C.R.

II 152¹¹. *Fabrică de toate instrumentele matematici.* GOLESCU, I. 121. *Nici... instrumenturi* are. DRĂGHICI, R. 150. *Pietrari...* trebuie să aibă feluri de instrumenturi. id. ib. 45. *Instrumenturi muzicale.* GORJAN, H. 95. *În este un instrument bogat în minut.* MARCOVICI, D. 54. *Să se cheltuiască la cumpărarea trebuincioaselor cărți și a matematicilor instrumenturi.* URICARIU, III 29¹¹. *Să se poată alătuia o bibliotecă națională, instrumenturi.* id. VII 181¹³. *A face din Adunare un orb instrument al voievoilor sale.* id. VIII 131¹³. *Omul este un instrument orb al fatalității.* BĂLCESCU, M. V. 4¹². *Instrumente cari începă pește.* ANTIPA, P. 66. | *Spec. Instrument muzical, aparat cu (s. din) care se cântă. Mă se păreră chiar sunetul instrumentelor joabice și triat.* C. NEGRUZZI, I 292. *Sirigând netrecut padil padil ca piculina între instrumentele unui orchestru.* id. I 37. || Fig. *Membre viril.* [Plur. instrumente și (vechiu) instrumenturi. | Și: (c. Ital. instrumento) instrument s. a., *istroment* s. s., (pop. în Mold., formă încultă) *stroment* (plur. -menturi). SEZ. III 6¹¹. 90¹². PAMFILE, I. C. 195. | Familia: (c. fr. instrumenter) *instrumentă* vb. I (Muz.) = a aranja o melodie pentru mai multe instrumente, a compune partea instrumentală a unei buciți de muzică, cf. *orchestră*; (impropriu) a executa (o melodie) pe mai multe instrumente. *Dacă s'or ispitit cîndă să cerce a instrumentă și a vocaliză prin cîndă muzică clasică...* chiar și *tepurit ar apucă o fdată la pîtor.* ODOBESCU, III 101; (cu part. ad.) *instrumentat*, -ă = aranjat pentru instrumente; și cu abstractele *instrumentare* s. f. și (după fr. *instrumentation*) *instrumentație*, (mai rar) *instrumentațiune* s. f. = aranjarea părții instrumentale a unei buciți muzicale, cf. *orchestrare*; — (după fr. *instrumental*) *instrumental*, -ă adj. = (Muz.) care se execută cu ajutorul instrumentelor muzicale. *Muzică instrumentală* (în opoziție cu *muzica vocală*); (Gram.) *Cazul instrumental*, care exprimă mijlocul s. instrumentul; (cu abstractul rar — formație personală) *instrumentalitate* s. f. = funcțiune de instrument. *Instrumentalitatea mînei.* HAȘDEU, ETYM. MAGN. 1090¹²; — (după fr. *instrumentiste*) *instrumentist* s. m. = cel care cântă dintr-un instrument muzical, cf. *executant, muzicant*.
— N. din lat. *instrumentum*, -i (de la *instruo*, -ferre ca construis).

INSTRUMENTĂ vb. I a

INSTRUMENTAL, -ă adj.

INSTRUMENTALITATE s. f.

INSTRUMENTĂȚIE s. f.

INSTRUMENTĂȚIUNE s. f.

INSTRUMENTIST s. m.

v. instrument.

INSTRUNĂ vb. I (9). 1^a. *Tindre une corde, bander. Accorder. 2^a. Cîntînd; sangler; serer la gornicelle d'un cheval. 3^a. Enchâfner, maltriser.*

1^a. *Trans.* A întinde struna, coarda, a încordă. *Instrună tute arcul, puse sîgna și o luă la cântare.* SPIRESCU, L. 195. || *Spec.* (Despre un instrument muzical) A accorda. *Pentru strădînt azi harfa mi se instrună.* GORUN, P. 4. *Pe cînd Țiganii își instrună vioara...* Z. BĂRSAN, SĂM. II 104. *Începă Apolon a cântă instrună lira.* SPIRESCU, U. 109¹².

2^a. *P. ext.* *Trans.* A strînge cu o legătură pe care o întinzi; *spec.* a strînge în chîngă șaua s. în zăbale gura calului (POLIZU). *Puse șaua pe Murpa...* o instrună bine. DELAVRANCEA, S. 242. *Prvi în cap ti băgă, Frumuseț Mîl instrună.* TEODORESCU, P. P. 600^b.

3^a. *Fig.* A prinde în laț; a ținea în frâu, a stăpîni, a înfrîna. *Lupul cu puti săi pusțiază*

codrii fără d'a bănu lațu ce-i un instrună într'o zi pe toți. ODOBESCU, I 86¹⁷. [Trebuie să se rețete] și ultima teriță care instrună liberă devolante a Statului român. id. III 457¹⁷. *Tv-ai pierdut cum-pădu!*... rosti Doamna Instrunându-și mîntia. id. ap. TDRG.

[Adjectiv: *instrunăt* (cu negativul: *ne(instrunat)*, -ă = încordat; acordat; înlăntuit, înfrînat. În tot trupul simțed un acedî netrunat. ODOBESCU, III 199¹¹, cf. I 191, II 484, 234, III 537¹¹). *Îndată ce susfărite instrunate ale zefrușii rețncep a deștepta puterile fecundării...* id. III 41. *Instrunat și înjghebat în albia apelor sale...* SPIRESCU, U. 73¹¹. *Murgu...* Înfrînat, instrunat, Bun de încalcat. PĂSCULESCU, L. P. 41. | *Abstracte: Instrunare* s. f., *instrunăt* s. a. = acțiunea de a instrună; *instrunături* s. f. = Instrunare. POLIZU.]

— Derivat din *strună*, cu pref. *in-*. Cf. *struni*.

INSTRUTĂ vb. I *Orner, parer.* — *Trans.* A împodobi cu un buchet de flori (estruș), p. ext. cu orice alte podobe. *Îl instrută apoi cu panglice, cu barbesoc și cu verdețai.* MARIAN, SE. I 123. *Să-i instrută crucița, cum s-am instrutat cușma.* SEZ. XXXII și XXI 84. *Să o taie doamnele, Să 'nstrufe icoanele, VICIU, G. L.* [Adjectiv: *instrutat*, -ă = împodobit (cu struș). T. PAPAHAĞI, M. 7¹¹. 55¹¹. | *Abstract:* *instrutare* s. f.]

— Derivat din *struș*, cu pref. *in-*.

INSUALITATE † s. f. v. *Ins.*

INSUBORDINĂT, -ă adj.

INSUBORDINAȚIE s. f.

INSUBORDINAȚIUNE s. f.

INSUBORDONAȚĂ s. f.

v. *insubordonat*.

INSUBORDONĂT, -ă adj. *Insubordonné.* — Care nu este subordonat, *nesubordonat*, *nesupus*, *neascultător*, care nu ascultă de ordinele cuiva, care are înăscut în el spiritul de revoltă, cf. *rebel*. [S]: *insubordinat*, -ă. | *Abstracte:* *insubordinație* (insubordinare) s. f. = nesupunere, neascultare, cf. *revoltă*; — (după fr. *insubordination*) *insubordinație* (insubordinație, *insubordonație*, *insubordonațiune*) s. f., (mai rar) *insubordonață* s. f. = insubordinare. *Cunoștea reacțiunile Olguței față de insubordonație.* TEODOREANU, M. II 263.]

— N. după fr.

INSUBORDONAȚIE s. f.

INSUBORDONAȚIUNE s. f.

v. *insubordonat*.

INSUBȚIĂ vb. I s v. *subții*.

INSUCES s. a. *Insuccès.* — Lipsă de succes, *nesucces*, *nerușitate*. *Motrogheni, desperat de necurmătele sale insuccese,* [Incepă a storce ban, din țară]. ODOBESCU, II 497. *Romanul modern...* nu e corelativ vieții de azi, și aici este una din cauzele insuccesului ce-l întâmpină. R. DIANU, CURENTUL 1930, 24 Sept. *Sub deșingioaia insucceselor.* *Opera s'a închis mai repede ca de obicei.* N. ROSU, ib. 1930, 23 Nov.

INSUFICIENT, -ă *Insuffisant. Insufftsamment.* — Care nu este suficient, *nesuficient*, care nu este destul, nu ajunge, *neîndestulător*, care are lipsuri. *Critical insuficient* și puțin *judicios e însă un povestitor care nu înșală, un harnic traducător și rezumător.* IORGA, L. I 91. *Amândînd pe mai tîrziu prelucrarea insuficientă narativă a lui Urche...* id. ib. II 572, cf. MAIORESCU, CR. II 143. *În mîntura în care stîrse acestora sînt insuficiente, vom recurge la înșoarele literii.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 38.

(A d. v.) Această singură idee... ar face cea mai mare onoare înfruntării principie, ori că de insuficient or fi fost puși în practică. IORGA, L. I 276. (Ca termen de clasificare în geol.) Are nota insuficient (= riu) la latină. [Astract: (c. lat. *insufficiens*) **INSUFICIENȚĂ** s. f. = neîndeplinire, lipsă (de pregătire, de știință etc.), cf. în capacitate; (s. p. e. c. Med.) lipsă s. neajuns în funcționarea normală a unui organ. *Dovedește... insuficiența în chestiile mai importante ale politicii.* MAIORESCU, D. II 16. *Dar tot Lascăr Calargi, după ce acuzarea lui Ion Brătianu a fost înfruntată și insuficiența elementului Vernescu pe deplin dovedită, a arut o destulă obnoșție de sine.* id. ib. IV 61. *Regimul... de atunci nu trebuia să cadă din cauza acestei insuficiențe.* id. ib. IV 605. *Amănunte... lipsesc din cauza insuficienței știrilor documentare.* C. GIURESCU, COM. MON. IST. V 154. **INSUFICIENȚĂ** oarecică, hepatică. | Pronunț. -ci-ent, -ci-entă și -cien, -ciență.

— N. din lat. *insufficiens*, -tem, idem.

INSUFICIENȚĂ s. f. v. *insuficient*.

INSUFLEȚĂ vb. I. v. *insufleți*.

INSUFLEȚĂ vb. I. 1^a-2^a. *Insuffler*. 3^a. *Antimer*, *encourager*. 4^a. *Insufler*. *Suggérer*, *souffler*. — (Termin literar).

1^a. **Trans.** (Complementul e viață) A suflă (în ceva), a introduce prin suflare. *A însufleți viața fătului celui ce zădăc.* MINEIU (1776) 66^{1/2}.

2^a. (Modern, Med.) **Trans.** și **absol.** A suflă un gaz, un abur sau un praf într-o cavitate s. pe un organ al corpului. **BIANU**, D. S.

3^a. **Fig.** (Cu complementul persoanei) A însufleți, a îmbărbăta, a încuraja. *Această vrac... au însuflețit cu un duh de îmbărbătare până și pe cei lepășiți.* DRĂGHICI, R. 33. *N'om alt ajutor decât lărdămile și drogoșia mea ca să mă însufleț.* MARCOVICI, C. 45^{1/2}. *A cereșul credință... a patriei iubire, Ce odăi'n aste locuri pe strămoși îi însufle.* ALEXANDRESCU, M. 21.

3^a. (Românizare a neologismului inspiră). **Fig.** **Trans.** (Complementul e un abstract) A inspira. *Însufle-mi odatăru!* MARCOVICI, C. 9^{1/2}. *Lucrarea ce nu însuflește frică.* I. IONESCUCU, C. 23. *Foia lui lăundă și bărbăcăcă însufle încredere.* C. NEGRUZI, I 30. *Când se pune la pian, pare că genul muzicii o însufle.* id. I 75. *Simfonia vie ce tu mi-ai însufle.* ALEXANDRI, P. I 139. *Intințitul vânturilor a putut să însufle unor oameni de geniu [idei noile].* ODOBESCU, III 52^{1/2}. | **Ref. l.** A se inspira, a primi s. a-și lua inspirația din... s. de la... *Oare de cine v'insuflești d'un sfert de toc încoace?* I. VĂCĂRESCU, P. 351^{1/2}. *Văzând pruncul, se însufleară de sus și cerură să te dea numele de Michu!* IȘPIRESCU, M. V. 1^{1/2}. | **Trans.** A sugera, a vădi (ceva) în mintea s. capul cuiu. *Îți orbești și te însuflești cupete nebune.* BĂLCESCU, M. V. 563. *Îți însufleară ocolșoși bănușii.* id. 422.

[S]: **insufleț** vb. I. ALEXANDRI, P. I 166, 226. | **A d. e. c. t. i. v.** **insuflețit** (insufleț), -ă = însuflețit, îmbărbătat, încurajat; inspirat, sugerat. *Izvorul... scripturilor celor de D[umnezeu] însufle.* MINEIU (1776) 124^{1/2}. *Cu înțelepciunea lui D[umnezeu] însufle.* id. 111^{1/2}, cf. 47^{1/2}, 54^{1/2}, 95^{1/2}, 105^{1/2}, 107^{1/2}, 129^{1/2}, 132^{1/2}, 185^{1/2}. *Sânt însuflești [omniti] tot de aceeași simțire.* URICARIU, VIII 107^{1/2}. *Însuflețit de duhul înțelepciunii.* GORJAN, H. IV 229. *Nu-mă mai bine, toți Românii, însuflești de-ocești dor.* *Dintre două mici popoare să ne facem un popor!* ALEXANDRI, T. 166. *Oștirile creștine de cruce însufle.* ALEXANDRESCU, M. 28. *Poetice... însufle de un simțământ poetic.* MAIORESCU, CR. I III. *Yei gâsi lărbăți de-a patriei iubire puternic însufle.* I. NEGRUZI, II 31. *Însuflești de sfinte muze.* TEODORESCU, P. P. 105^{1/2}.

(Substantivat) *Boalele sufletelor, de Dumnezeu însufle.* [vocativ] *le vindcă!* MINEIU (1776) 108^{1/2}; — **INSUFLEȚOR** (insuflețor), -oștre = inspirator, înduplecător la... *Însuflețor de virtute, de elvive.* COSTINESCU. | **Astracte:** **INSUFLEȚIRE** (insuflețire) s. f. = acțiunea de a însufleți; inspirație, însuflețire, îmbărbătare, încurajare. *Dorul cel prea îndrăstul te-au umplut pe tine cu însuflețirea cea d[umnezeiască].* MINEIU (1774) 24^{1/2}. *Împodobit cu d[umnezeieștile însuflețiri.* id. 104^{1/2}. *Opera de artă are căpătâșul însuflețirea de viață de la talent.* CARAGIALE, N. F. 11^{1/2}; — (Med., ad 2^a) **INSUFLEȚIE** s. f., **INSUFLEȚIUNE** s. f. *Însuflețiriile de aer în plămâni se fac în cazurile de asfizie.* **BIANU**, D. S.] — N. din lat. *insufflo*, -are, ca suflă în ceva... s. după fr.; cf. *insufleții*, *inspiră*.

INSUFLEȚĂCĂȚIOS, -oșă adj. (Cu sens neprecizabil, în poezia populară cu caracter mistic) *Cei răi însuflețăcățioși... Să picie, Să răspic.* PAMFILE, B. 24^{1/2}.

INSUFLEȚĂ † vb. I^a | **INSUFLEȚĂ** vb. I^a | v. *insufleți*.

INSUFLEȚI vb. IV^a. 1^a. *Antimer*, *donner l'âme*, la vic. 2^a. *Reprendre* sa vie, *courage*. 3^a. *Rendre la vie*, *ramener*, *ressusciter*. 4^a. *Enflammer*, *enthousiasmer*.

1^a. **Trans.** A însufleți viața, a da viață, a face să trăiască (din nou), a învia. *Și suflarea Duhului său L-au înviiat și l-au însuflețit.* LET. I 42^{1/2}. *Pentru ce n'am grănit căndătorul patriei mele, care a însuflețit țărâna lui Cmer?* MARCOVICI, C. 33^{1/2}. *Codrul puse a vult, Brazil a-și însuflețit.* ALEXANDRI, P. III 158. *Sufletele strigător și strigător, după ce au țegit din trup, se întăneac mai înădu pe hături, de joacă împreună;... petrec tot în zburdăciuni până apră căndătorii, când se desprășec, ducându-să fiecare acasă, de însuflețesc iar trupul din care au țegit.* **ȘBIERA**, P. 317^{1/2}.

2^a. **Intrans.** A (mai) prinde viață, (fig.) inimă, putere, curaj. **GRĂDULESCU-CODIN**, I. A mai însuflețit (în glosar: *insuflețit*) voinicul; *tor S-m-ul, cum s-a văcut, s'a făcut... o butură neagră.* **GRĂDULESCU-CODIN**, I. 233. *Începă a mai însuflețit.* IȘPIRESCU, L. 53.

3^a. **Fig.** **Trans.** A da viață (p. ext. putere, curaj, lărbăție), a anima, a încuraja, a îmbărbăta, a resuscita. *Însuflețind Evreimea, iar s'au pornit cu multimea.* **BARAC**, ap. **GCR**, II 241^{1/2}. *O înăduplare neapetată! Nădește-n mine însuflețeste.* I. VĂCĂRESCU, P. 117^{1/2}. *Să-mă însuflețesc speroarea.* **PANN**, S. I 47. *Emulația ajută, duhul îi însuflețea.* **MARCOVICI**, C. 35^{1/2}. *Însuflețit ne-norocirea ce este aproape a se face jertfă sârdăci.* id. ib. 23^{1/2}. *Să știu să 'ntrebășnic Colorie oșbite, Tonvrite șiurite, Care stiu 'nsufleț[er]ă.* ALEXANDRESCU, M. 224.

4^a. **Trans.** și **refl.** A (se) entuziasma. *S'au putut însufleții în acest contact.* **MAIORESCU**, CR. II 338. *Voașirea lui a însuflețit încredul.*

[S]: **insuflețit** † vb. I^a = a da viață, a însufleți (1^a). *Cu zidire dumezescăcă zid... și cu... socoșita suflare însuflețit omul și-l învii.* **CORESI**, EV. 347^{1/2}; — (Invechit) **insuflețit** vb. I^a; **suflețit** vb. IV^a = (trans.) a însufleți, anima (l. b.); (intrans.) = a vieui (l. b.), a (mai) trăi; a-și veni în fire, a avea răgaz, odihnă, a-și înliși (CIAȘUANU, V. I. Să se poare [subita] și mai rău, Să mai suflețesc și cu. **POP**, ap. **CIAȘUANU**, V. | **A d. e. c. t. i. v.** **insuflețit**, **insuflețit** (cu negativul: **neinsuflețit**), -ă = care are suflet, cu viață; animat, resuscitat; entuziasmat. (Ad 1^a) *Păzindu-și viața curată... ca un stăpănu viu și însuflețit.* **MINEIU** (1698), ap. **GCR**, I 319^{1/2}. *Vii sau însuflețit [și] săni copaci.* **TEOFILACT**, ib. II 21^{1/2}. *Stercu însuflețit.* **MINEIU** (1776) 4^{1/2}. *Carne însuflețită.* **GROMOVNIC**, ib.

164¹³¹. Despre ceale nelnsuflețite (= fără suflet) lucruri. CALENDAR (1814) 87; Grămadă de trupuri nelnsuflețite (= moarte). MARCOVICI, C. 22¹³². Cine a dat nelnsuflețite materii puterea de a se mișcă? id. 12¹³¹. Ia am fost și eu în lumea asta... o bucată de humă nelnsuflețită din Humuleții. CREANGĂ, A. 71; (ad 3^a-4^a) A tale scrisori... de amorii nelnsuflețite. KONAKI, P. 104. A la mândră nelnsuflețită. ALECSANDRI, P. 191. Totalitatea nelnsuflețită a celor ce iau parte la școală. MAIORESCU, D. II 150. [Imaginea răboaielor] turnată în bronz ca tot proeminentul relief al nelnsuflețitor sale sculpturi. ODOBESCU, III 68¹³³; — **INSUFLEȚIT**, -ă ♀ — pătruns de spirit sfânt[?]. *Insuflețitele beca-rici a lui D[umnezeu]dău*. DOSOFTEI, V. S. 2 pr., cf. 204¹³⁴; — **(In)suflețitor**, -oare = care dă viață, animă, resuscită, entuziasmează, animator. Să izbști pre D[umnezeu] lău cu toată inima în, această e parca omului... *insuflețitoare*. THEOPLACT, ap. GCR. II 21/35-36. | Abstract: **(In)suflețire** s. f. = acțiunea de a însufleți; (insuflețire de) viață, animație, îmbărbătare, încurajare; entuziasm. Răspălătirea nu lasă mare *insuflețire*. ANTIM, ap. GCR. II 5/9. Năzuindu... cu o *suflețire* la stăpânitorul cel leguit. URICARIUL, I 267¹³⁵. *Intra însuflețirea bucuriei, mai să cumpănă[d] să o sdrute*. DRĂGHICI, R. 231. *Oricare născute L'a omului simțire* Aduce *insuflețire*. ALECSANDRI, P. I 178. *Petrecerile din sal, la care iau parte cu cea mai mare însuflețire...* CREANGĂ, A. 118. *A fost o scurtă însuflețire, când a vorbit de copil*. C. PETRESCU, I. II 57.

— Derivat din *suflet*, cu pref. **in-**. Cf. **INSUFILĂ**, **sufletă**.

INSULĂ s. f. **It.** — Întindere de pământ înconjurață din toate părțile de apă, ostrov; p. anal. grup izolat de obiecte (case, păduri etc.) în mijlocul unor obiecte de alt fel *Insula Hașigopoland*. DRĂGHICI, R. 7. *În insula streind în care lăcșăși*. ALEXANDRESCU, M. 186. *Văd insule frumoase și mări necunoscută*. ALECSANDRI, P. III 5. *Pe câmpia îndăbită se văd insule de codri*, id. ib. III 16. *Miriștici galbene și uscate se perdau în depărtările nelămurite și numai câte un pâluc de solomi însemnă ici-colo o insulă mai verde*. SANDU-ALDEA, LUC. VI 448. *Afară de aceste insule continentale... niște adeverate fărâmițuri ale uscatului... sânt altele...* Acestea se numesc oceanice și sânt oarecum insule originale. Ele sânt insule vulcanice adeverate... sau insule coraligene. MEHEDINTI, O. F. 154-5. *Munții și podișurile sânt acoperă un fel de insule de căldură în marva rece din îndășimile atmosferii*, id. ib. 27. *Insule plutitoare*. ANTIPA, P. 76, 521. [Diminutive: **insulăș** s. f. D[IT]. **insulăș** s. f. | Familia: (după fr. *insulaire*, lat. *insularis*, -em) **insular** s. m. = locuitor s. originar din insule, ostrov etc. *Găsim pe timpul lui Macrogheni mai multe opuscule grecești, al căror scop eră să înalțe Domnia insularului sau să o defaimă*. IORGA, L. II 100. *Intranga insulă Tenedos plângă pentru plecarea lui Ghica, care făcuse atâtea binefaceri insularilor*. D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 14.]

— N. din lat. **insula**, -am, idem; cf. penin-sulă.

INSULĂR s. m. v. **insulă**.

INSULEMENI vb. IV^a v. **sulemeni**.

INSULICĂ s. f. v. **insulă**.

INSULINĂ s. f. (Med.). *Insuline*. — Medicament pentru tratarea diabetului zaharat, obținut din secreția internă a unei părți din pancreas, numită **insulele** lui Langenshans.

— N. după fr.

INSULTĂ vb. I^(a) *Percer, transpercer d'une pique*. — Trans. (Cu complementul persoanei) A străpunge cu sulita. *Nouăzeci și nouă de su-lite oiu luă și te-otu Insulăș*. MARIAN, D. 72. *Cu puștile s'o împugăcu; Cu suliteș s'o Insulăș*. GRIGORIU-RIGO, MED. I 182. | Intrans. A împunge, a străpunge. *Din suliti oiu sulită*. MARIAN, NU. 24. *Sânți... provocatori, văzuți de profuș, pă-reau că izbucnesc prin blaza roșie, ca un galop prin flăcări, Insulășind*. TEODOREANU, M. II 225. [Și: **sulită** vb. I^(a). *Sân Ion Cu bucină* bucinănd[?]. *Cu sulita sulită[d]*. T. PAPAHAĞI, M. 137¹³⁷. | Adjective: **insulțat**, -ă = străpuns cu sulita. *S[ă]d[ă]niul Sava... pre d'imbe părți Insulțat...* s'ou adeșr[ă]ș. DOSOFTEI, V. S. 92. *De toate părțile Insulțat și pătruns fiind*. MINEIUL (1776) 160¹³⁸; — **insulțator**, -oare = care împunge, străpunge cu sulita s. ca și cu o sulită; împungător, străpungător. *Cu 99 suliti Insulțătoare*. MARIAN, S. I 131. | Abstracte: **insulțare** s. f. = acțiunea de a insulțai; — **insulțat** s. a. = insulțat. *Nici cal de nedical, Nici pușcă de împugăcat, Nici sulit[ă] de n[ă]sulit, Pe cuiști c'o facădical*. GRIGORIU-RIGO, MED. I 94; — **insulțătură** ♀ s. f. = împunșatură, străpungere cu sulita. *L-au lovit cu a doa Insulțătură în spinare*. DOSOFTEI, V. S. 25.]

— Derivat din **sulită**, cu pref. **in-**.

INSULTĂ s. f. v. **insulă**.

INSULTĂ vb. I^(a) v. **insulă**.

INSULTĂ s. f. *Insulte*. — Jignire adușă onoarei cuiuă cu vorba (cf. infruntare, batjocură, injurătură, ocară, sudalimă) s. cu lovirea (cf. aice, agresiune), cf. ofensă, bruscare, învectivă, afront, injurie, ultraj. *Insulta*, care poate fi ușoară s. gravă (HAMAMGIU, C. C. 212), se face se, a duce s. se primește. *Insulte și calomni*. MAIORESCU, CR. I 364. *Fușă de suprema insultă adușă lui*, id. II 134. [Verbe: (după fr. *insulter*, lat. *insultare*) **insultă** vb. I^(a) (cu ind. prez. *insulți* și -rar -*insulțez*) = a ofensă (trans. și absol.), a face cuiuă o insultă, cf. ultragiă. *Și-a permis, domnule ministru, să mă insulte în exercițiu funcțiunei, să mă insulte în casa mea, adușându-mi bani*. MAIORESCU, D. IV 502; (cu adjectivele) **insulțat**, -ă = care a primit o insultă, ofensat, cf. ultragiă; **insulțător**, -oare = care insultă, ofensător. *Domni moldoveni sânt judecați cu o sinceritate lăudătoare sau insultătoare, după interesele Brâncoveanului*. IORGA, L. II 633. *Verbe insultătoare; (și cu abstractele) insultare* s. f. = acțiunea de a insultă, insultă (MAIORESCU, D. III 52), **insulțat** s. a. = insultat; — (după model neo-grecesc) **insulțariș** † vb. IV^a = a insultă. *M'au insulțarișit*. ALECSANDRI, T. 1403.]

— N. după fr. [lat. *insultio*, -are, derivat din *in-* și *sultare* «a sări, cf. rom. a sări la cineuă].

INSULTARIS † vb. IV^a v. **insulă**.

INSUMĂ † vb. I *Ramasser*. — Trans. A adună, a strânge (sume de) bani. *Nu-i lășau Leșii pe fărâși să țimble să însume banii*. AXINTIE URICARIUL, ap. TDRG.

— Derivat din **sumă**, cu pref. **in-**.

INSUMĂ vb. I^(a). 1^a. *Faire la somme, additionner, totaliser*. 2^a. *Enrôler*.

1^a. Trans. și refl. A (se) face suma s. totalul, a (se) împlini numărul, a (se) adună (la un loc, până ce dă suma totală), cf. totaliză. *Din cerc în cerc urmează datoria, căi nu se însumează*. I. VĂCĂRESCU, P. 44¹³⁹. *Insumează de-abia un efective de 170,000 oameni*. MAIORESCU, D. II 74. Este

evident că vor trebui să se însumeze toate cererile și să se vadă... ce se poate, fără să se dezechilibreze bugetul. id. ib. IV 135. Din această listă care însumează galbeni cinci [sute] șaptezeci și trei, s'au primit de mine de la subscripșorii... BUL. COM. IST. I 317.

2°. (Mil.) A înrolat, a înscris în registrele s. controalele armatei, a încorporat.

[Prez. ind. însumez și, mai rar, însum. | Adjectiv: însumat, -ă = (Ad 1°) adunat, cf. totalizat; înrolat, încorporat. | Abstracte: însumare s. f., însumat s. a. = acțiunea de a însuma, adunare, totalizare; înrolare, încorporare.]

— Derivat din sumă, cu pref. în-.

INSUMUȚĂ + vb. I v. sumuȚă.

INSUMI, ÎNSĂMI pron., adj., subst. I. 1°. (Moi, toi, lui etc.) -meme. 2°. *Moi* (los, lui etc.). II. 1°. *Seul*. 2°. (De ou pari) *soi-meme*. 3°. *Séparément, en soi*, (chacun) *pour soi, par soi-même*. 4°. *Auto-*.

I. Pronume. 1°. Pron. de identitate (întrebuințat singular, în funcție substantivală, azi însă numai subiect, nu și complement, sau urmând — mai rar, precedând — în funcție adjectivală, un substantiv ori, mai ales, un pronume personal, reflexiv s. demonstrativ) (Eu, tu, el etc.) în persoană, chiar s. tocmai (eu, tu etc.), (finița s. lucrul) despre care e vorba și nu alta s. altceva, † (eu) însul, cf. singular.

a) Forme acordate în gen, număr și persoană. (Acordul se găsește în cele mai vechi monumente literare și e azi de rigoare în limba literară, mai ales la masculin și la singular) **Insumi** pers. 1 masc. sing. Cândă vărsară aștele tu Ștefanu..., **insumi** eră stându (= stăteam) și lădă pre uciderea lui. COD. VOR. 40/10-11, cf. MINEIUL (1776) 133, URICARIUL XXV 50/2. Vreare-ai ce însumi se audzu. COD. VOR. 70/11, cf. VARLAAM, C. 80, BIBLIA (1688) 8 pr./18. Pre cei ce sânt pricina rădății fi știu cine sânt, cu cum mă știu pre mine însumi. ANTIM, P. XXV/10, cf. PSAL. SCH. 132/6. Soaria ce... vei fi pregătită familiei mele și mie însumi... MARCOVICI, D. 6/2. — **Insămi**, mai rar **insămi** pers. 1, fem. sing. Cu să-mă mai treacă de urit, mi-ă ocupat însumi de toaleta [servitoare]lor. C. NEGRUZZI, I 104. Fata împărătușii răspunse... Eu însumi eră să fi-o sputu. ISPIRESCU, L. 328. — **Insăși** pers. 2, masc. sing. Pără de ajutoritor, tu însumi de înșeși roagă pre Dumnezeu. CORESI, EV. 323/32. Poți noau însumi [să n g u r ă BIBLIA (1688) răgăsi-decă. COD. VOR. 53/3, cf. 31/3, MINEIUL (1776) 70/3, MARCOVICI, D. 10/11, 16/. Iubește aproapele tău ca ție însumi. COD. VOR. 118/7. I-ate aminte tu pre însumi [și] (azi) pe tine însuși). BIBLIA (1688) 56/1. Rădat are trei frați: pe nebu, pe nerod și pe tine însumi. ZANNE, P. II 700, cf. MARCOVICI, D. 16/22. — **Insăși** și (formă mai nouă) **insăși** pers. 2, fem. sing. **Insăși** fie preu sufletu-ți armă treace-ou. CORESI, EV. 513/39. Adam s'au tăbăit cu nașterea ta, însumi mireasă a lui Dumnezeu. MINEIUL (1776) 38/11, cf. 42/10. Tu însumi ai voit fără îndurare să jertese amoral meu. ALECSANDRI, P. II 97. — **Insăși** pers. 3, masc. sing. Priștol întru Efesu și aceta lădă acie, e însumi întru glădi. COD. VOR. 2/6, cf. 7/11, 17/2, 23/2 etc. **Insăși** Domnului însumi audz, însumi treacă-ne înștruțu adu. PSAL. SCH. 482/7-8, cf. 491/2. Acest lucru însumi întru sine (= prin sine însuși) să scoțese. CORESI, EV. 172/37. Împărătuț însumi cu sine iase denafară de grădăste cu năși. VARLAAM, C. 294. Cu un ceambur să meargă însumi ei din Orâm pre apa Donuluț până la Voronița. LET. II 310/11, cf. MARCOVICI, D. 10/7. De-ți au greși fie fratele tău, mergi și-i eadește între tine și între dănsul însumi (a. 1693). GCR. I 399. Nu este mai mare mustrare de cuget... de-

cât când vine cineva a cunoaște că însumi ar fi pricina ticăloșiei sale. DRĂGHICI, R. 17, cf. MARCOVICI, D. 9/3, KONAKI, P. 274. *Inus Hristos*, al cărui cunânt din însumi al tău pârîntesc aia e țevoril. MARCOVICI, D. 6/2. Pînîna cea mai de temut pentru om este însumi omul. ib. 16/11, cf. KONAKI, P. 265, 279, C. NEGRUZZI, I 31, 64, CREANGĂ, P. 85, ISPIRESCU, L. 31, ZANNE, P. IV 630. Pătruns de sine însumi, odîhnă cel nepătruns. EMINESCU, P. 221, cf. MARCOVICI, D. 4/1, 11/1. Se apucă însumi cu mâna lui să le curțe [armele și hainele] de rugină. ISPIRESCU, L. 3. **Insăși** împărătuț se va duce. id. ib. 31. Nici dracul nu face omulul rău pe care și-l face el însumi. ZANNE, P. VI 573, cf. MARCOVICI, D. 8/13. (Pleonastic, urmat de singular) *Pre urmă adu soi însumi singur căpitanul Timofteiu*. LET. II 339/18. — **Insăși** și (formă mai nouă) **insăși** pers. 3 fem. sing. Cumu-s amu cea ce dorm întru corabie și însumi (= ea, la rândul ei) mearge numat olt de abita o amerință vântul... CORESI, EV. 457/3. **Să deate însumi pre sine** pre mîna tiranului. MINEIUL (1776) 941. *Oca dîntăiu școlărită a fost însumi* Smerdînțea popit. CREANGĂ, A. 2. **Voți** adu vă încredințez prin însumi vederea... C. NEGRUZZI, I 78. **Unu ziceau** că [Manda] și-a făcut seama însumi. ib. 108. **Începând** la talpa însumi a multimi omenești și suind în susul scării pîn' la frunțile erdești. EMINESCU, P. 224. — **Înșine** pers. 1, masc. plur. Și de înșine de noșii... va Dumnezeu să fie rugat. CORESI, EV. 323/32. Să nu ne dăm înșine pre sine va răpăste. VARLAAM, C. 252, cf. DOSOFTEIU, V. S. 3 pr., DRĂGHICI, R. 164. **Să cunoaștră și pre înșine** și pre [Dumne]șu. BIBLIA (1688) 5 pr./1, cf. 3 pr./18. **Înșine** noi de voia noastră de vom face păreșiti, cădăm porunca și făgăduiala. ANTIM, P. XXVII/5. **Am văduț înșine** pînînt de rugătuț putreziți. ALEXANDRESCU, M. 22. (Plur. maiestativ) **De lângă** acestea (= dispozițiuni luate din pravilele împărătești și obiceiuri ale pămîntului) și altele oarecicare pozeți de înșine alcătuind Domnia mea... am așezat nouă alcătuț prarăți (a. 1780). URICARIUL V 394/2. — **Înșene** pers. 1, fem. plur. (puțin obicinuit). — **Înșivă** pers. 2, masc. plur. **Voi vedeți înșivă**. COD. VOR. 1/6, cf. 23/1, 142/1, 145/1, 159/7, MINEIUL (1776) 126/1, 127/2. Și voi înșivă sădeți omeni cu inimă de fărîndă. CORESI, EV. 6/22. — **Înșevă** pers. 2, fem. plur. (neobicinuit). — **Înșeși** (unele gramatici dau și forma înșele) pers. 3, masc. plur. **Înșeși** (ceoi) știu că eu eră oca ce-i bădu în temătuț. COD. VOR. 42/6, cf. 62/1, 63/1, 105/1, CUV. D. BĂTR. II 338, VARLAAM, C. 13. **Dracii înșeși** de frică strigor. VARLAAM, C. 239, cf. DOSOFTEIU, V. S. 4 pr./13. **Și-au pus** împărătuț înșeși de sine pe Bonaparte. DIONISIE, C. 207. — **Înșeși** (unele gramatici dau și forma înșele) pers. 3, fem. plur. **Nu dent** ocaștia numat țase a ști... și ce den înșeși acele cuvinte ale lui Hristos. CORESI, EV. 244/33. [Mihailu] alergă... întrebînd cînd îndemnările... cînd înșeși loviturile, spre a întoarce pe oșiași săi la bătăie. BĂLESCU, M. V. 372. **Gospodine** de tot neamul străbătu... mulțimea pentru a și face ele înșeși cumpărăturile. IORGA, N. R. B. 286.

b) Acordat în număr și persoană, nu însă în gen, care rămîne masculin și pentru feminine. **Adecă** eu, **îlina**, nepoata lui Ion... **însumi** (= înșami) de mine, necoțu, nici împărătuț, ce de bună voie mea, scriu și mărturisesc (Galați, a. 1642). GCR. I 92. **Aiță** că eu însumi (= înșami) sînt o fetișoră. BOLINTINEANU, ap. TDRG. **Să mă înșeșiți**. [Făt-frumos] eu însumi (= înșeși) mîna ta. ISPIRESCU, L. 3. **Vened** cu însumi (= înșeși) învoțea Porțu. C. NEGRUZZI, I 142. **Sînt** o rușine [aiță de mine însumi [zice o fată]. C. PETRESCU, I. II 63. **Gropoară** că-i făcă, **Cu însumi** (= înșeși) mînușia sa. JARNÎK-BĂRȘEANU, D. 495,

cf. GORJAN, H. I 3/27, KONAKI, P. 100, 101, 261, 265. *Piatra dă* (= de) *ascuțit*, *înșuși* (= înșăși) *ce nicti cum țate*, țar *cușful tăios îl face*. ZANNE, P. V 493. | (Mai rar forma feminină e întrebuințată pentru masculin) *Fătul gen[er] de la înșuși tăiat*. PSAL. SCH. 529/15.

c) Acordat în număr și gen, dar nu și în persoană. Și *dintru tot înșuși* (= înșăși), *înșăși înșuși*, *sculă-se-veu bărbos*. COD. VOR. 22/1. (: dintre voi în că să veu sculă BIBLIA 1688; *dintru voi s'ân guri sculă-se-veu* N. TESTAMENT 1648; *Îș epur avrōv*; slav. otŭ vau s amē).

d) Forma *înșuși* verșete — din ce în ce mai des — și pentru feminin, pentru plural și pentru persoanele 1-2. *Înșușă* (= înșăși)... *Prea curata făcu-se-le*. CORESI, EV. 97/20. *Spre înșușă* (= înșăși) *împreunarea lu Dumnezeu*. id. ib. 506/1, cf. 442/20. *Au venit aicea doi-trei proșți și patru-cinci oameni...* și *scotinđu-i înșuși înaintea domniei mele...* s'au întrebă să ardă tot adidru (a. 1750). URICARIUL I 354. *Vina a zece mit de tălhoși înșuși*. DOSOFTEIU, V. S. 38. *Pit ferit și înșuși* (= înșuși) *când te vei afla împreună cu cei buni*. BELDIMAN, N. P. I 33. *Înșuși* (= înșăși) *brăbăția lor*. id. ib. I 180. *Nici înșuși tu nu știi*. DRĂGHICI, R. 6. *Amăgîți ei înșuși* (= înșăși) *de mincinoșia ei față...* KONAKI, P. 264. *Iată dovada înșuși* (= înșăși) *încredinșările mele*. C. NEGURUZI, I 23. *Am sfârșit prin a rade noi înșuși* (= înșăși) *de noi*. id. I 68. *Să tubreți pe aproapele tău ca înșuși* (: înșuși COD. VOR. 118/11) *pre tine*. id. I 149. *Nu numoi pe oameni, dar și înșuși* (= înșăși) *pietrelor*. IȘPIRESCU, U. 8/10.

2^a. (Mai rar) Pron. pers. Eu (tu, el etc.), *Ins* (I 2^a). *Cela ce-șu înșăși pretă alidărit, țară înșăși pordna tu Hristos n'ou părit...* CUV. D. BĂTR. 338. *Guzul pentru muzic se devedește în înșuși*. ALECSANDRI, DACIA LIT. 272, cf. 276. *Întru această condiție se trecură vreo câteva stihuri grecești și rumânești făcute de înșuși*. AL. VĂCĂRESCU, ap. IORGA, L. II 487.

ii. Adjectiv și substantiv. 1^a. (Însumi, care cuprinde ideea: eu, iar nu altui, a putut ajunge să însemneze: eu fără altui, Probabil că această trecere de sens a fost în noi decalcată după slavonește, unde semnă are, ca *avrō*; în grecește, pe lângă sensul de *sipes* și pe cel de *solus*) *Singur*. *Su-se-ța codru înșuși* (: sl. edinŭ; s'ân guri BIBLIA 1688) a se rugă. CORESI, EV. 262/11, cf. 262/10, 334/1, etc. *Nu îndrănitui înșuși*, *apă prost*, la acest lucru cu trudu mai multă de *puterea mea*, *ci înțitui cutindul Domnului mîru* *Insu Hristos* și *cu voia luminașului Domn...* și *cu blagolocența prea sfântului Mitropol...* împreună... și *cu sfatul cinșitilor doitari* al Tărdet Rm-ânești (Govora, a. 1642). GCR. I 98. *At fugit din ochii miei și rămoz* (= rămășeu) *înșuși*. DOSOFTEIU, V. S. 58. *Nu-i bine a fi omul înșuși* *pre pămînt*. N. COSTIN, ap. GĂDEI. Să nu măru înșuși. id. ib.

2^a. P. ext. De sine, de la sine; p. ext. în mod autonal. Și *bucale mat mari*, *de cealea ce se făcea înșuși avrō*. CORESI, EV. 526/10. *Vened copra înșăși* (gr. *avropuro*). DOSOFTEIU, V. S. 26, cf. 20. *Ușile, tale înșuși* (*avropuro*); *să 'nchisără*. id. ib. 11, cf. 145.

3^a. (Neacordat) Deosebit, (fiecare) pentru sine, independent. *Measrăz necentei cădră Insu, înșuși* (sl. edin omu, lat. soli; în TALC: de eis, în BIBLIA 1688: de osebē) *țierărlă lui...* CORESI, EV. 272/1. *Tura Ardealului nu este o țară înșuși*, *ci 'Ardealului este și se cheamă mijlocul țării*. LET. I A. 38/1.

4^a. (În compoziții traduse după grecește sau slavonește, corespunde elementului modern de compoziție) Auto-. *Înșăși-șădătoriu* (gr. *avropuro*), paleol. s a m o v i d i c i | al dumnezeitorilor toini ai

fast. MINEIUL (1776) 139/1, cf. 134/11, 135/1. *Ca un înșăși-făcătoriu* (gr. *avropuro*), paleol. s a m o t v o r i c i. ib. 131/1. *Înșăși-șădătoriu* (gr. *avropuro*) al Indiei. GORJAN, H. II 81.

— Născut din *insu*, înșă și un element -și (ca în *eluzi*, *ocelapi*, *șinești* etc.), care ar putea fi lat. *test* (= țpsti sau și (= sibi)), ca în bulg. *amaf*. Înlocuirea lui -și, înțeles în tot cazul ca dativ al pronumelui personal, prin -mi, -ți etc. este veche.

ÎNSUPERABIL, -Ă † adj. Învincibil, *insurmountable*. — (Latiniem. întrebuințat odinioară mai ales prin Transilv. și Bucov.) CARE nu se poate întrece, peste care nu se poate trece, care nu se poate birui, învinge, nebiruit, neînvinge, cum lucru supra căruia nu poate veni cineva, un ce greu, pe care nu-l poate vinde (birui) cineva, o nevoie neapărată (ARISTIA, PLUT.). *Crucă...* *are putere însuperabilă*. MARIAN, NA. 95.
— N. din lat. *insuperabilis*, -e, idem.

INSUPPORTABIL, -Ă adj. adv. *Insupportabile*. *Insupportablement*. — Care nu se poate suportă, suferi, răbdă, n e s u p o r t a b i l, (de) n e a s u f e r i. *Mătre însupportabilă*. VLAHUȚĂ, D. 62. *M'am convins încă odăid...* *că omenii cei mai însupportabili sînt virtuștii*. C. PETRESCU, I II 68. [A d v.] *Polta e și mai mare și ducele și mai însupportabil* *tacuta, și apa și mai dorită*. TEODOREANU, M. II 231.

— N. după fr.

ÎNSURĂ vb. I. 1^a. *Marier*. En parlant des hommes: se marier, prendre femme, épouser. 2^a. Se marier (en parlant d'une femme qui entretient son mari: très rare et ironique). 3^a. Bien arranger (fig. et iron.), employer promener.

1^a. Trans. A căsătorii un fecior s. bărbat cu o fată s. o femeie; cf. *mărită*. Xerxis... *acoli că înșoare pre fecioru-său...* *cu fata accepșia murei*. HERODOT, 507/10. *Lu-a sîtu de l-au înșurat*. DOSOFTEIU, V. S. 70. *Înșurându-i foră de voia lui...* MINEIUL (1776) 179/1. *Dacă e hōctiu, căută de-l și înșură*. MARIAN, NA. 171. *Să-și înșoare s'ân fecior*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 470. *Săraci bōi cornuși*, *Cam înșură niple muști* *ib. 454/11*. † *Cine are feci multe, înșură mulți măgari*. ZANNE, P. II 121. *Mașile mărită urșite*, *și oile înșură necole*. *ib. V 436*. | [Absol.] *Înșură când vrei, mărită când poți*: *arătă cu căță greutate mărită o fată*. ZANNE, P. IV 395. | (Ref.) *despre bărbăți*: *conștruit unei-ori cu prep. cu*, *mai rar, după* | *Ăi-și luă femeie, a luă (o fată s. o femeie) în căștorie, a se căsătorii*. *Enșoru-mă* = uxorem duco ANON. CAR. Cu acrața vrea să se înșoare. CORESI, EV. 540/10. *Înșurându-se cu Isăuș* (= qui épousera ce lile qui a été répudiée), *preaburibe feci*. TETRAEV, (1574). 233. *De te-ai înșurat, n'oi greșii*. CUVANT PENTRU CURĂȚIE, ap. GCR. I 52/10. *Popa și diaconul de să vor înșură...* *sînt ca și cela ce leapădă călugăria*. PRAY, 1123. *Cela ce să tu înșură, de-și va luă muioreca călugăria, aceea nuntă nu e destul*. *ib. 758*. *M'am înșurat*, *de am luat muiore*. BIBLIA (1688) 3 pr. 32. *Din Moscovi...* *nici să se înșoare în foră*. NECULCE, ap. GCR. II 34/10. *Înșurându-se a luat de soție pe doamna Bet-LE. MARCOVICI, C. 3/10*. *Când și s'or aprinde căldiele, înșură-le pămă a nu îmbrădăni*. C. NEGURUZI, I 251. *Tărită-mieu, vădându-se făcudu tomanic, se înșură cu jupăneșoa Mărica*. id. I 246. *Regis se înșurau*. EMINESCU, N. 67. *Făt frumous nu făcuie nuntă, când s'a înșurat*. CREANGĂ, P. 102. *Ei nu voia să se înșoare apă de tîndr*. IȘPIRESCU, L. 184. *Droga badului brădușu*, *Fă-mi rămoș de futor*, *Că mi-i pându* să mă 'nșor. JARNIK-BĂRSEANU, D. 365/10. *Zis-a matoș să mă 'nșor*, *Să-i aduc un ajutor*. *ib. 372/11*. *Înșură-m'ap*, *să-mi fac*

cază. ib. 12. Mă'naturai, să iau mutere. ib. 181. Te'nasri tu după mine? ALEXICI. L. P. 1 231/2. Inasoră-te, măi vecine. — Bu cu nu m'oiu însură. DOINE. 30/12-13. In an mare nu e bine să te însori. SEZ. 1 18/19. Nu te însură, măi vere, că femeia mult cere! ZANNE. P. IV 397. Unul frage să moară ș'altul joadă, să'nsoară. ib. II 637; cf. 1 48, V 46, VI 259. # A se însură cu căsătorit după ureche (cu buricul neusac) = a se însură de mic, cu cașul la gură. CIAUȘANU, V. | Fig. A se uni, a se împreună. Gândul tău se'nsoară cu-a mea dorință. ALECSANDRI, ap. DDRF.

2^a. Refl. A se mărita (fără numai atunci când bărbatul, după căsătorie, se mută în casa miresei). cf. MARIAN, NU. 6.

3^a. Fig. (Propriu: «a scăpa de un fiu însurându-l»). Trana. A gani, a se (des)colțosi de cineva; a-l potrive bine; a-l omor ZANNE. P. 397. Las'că te'nasr cu și pe tine acup, măi buclucogule! CREANGĂ, P. 43.

[Adjectiv: (adesea substantivat) **insurăt** (cu negativ: ne(h)insurat, cf. holteiu, burlac, becher, ilăcău u toamnăec, celibatar), -ă = (om) căsătorit. *Ensuraui* = uxoratus. ANON. CAR. Cea ce-i însurat să grîjește de ceale lumesti. CUVÂNT DE CURĂȚIE, ap. GCR. 1 52/31. Dard... să va întoarece și mutarea și va găsi bărbatul-și însurat... PRAY. 576. Un om însurat are dreguri în societate, la care un nefisurat... C. NEGRUZZI, 1 73. Erau odată... doi frați și amândoi erau nefisurați. CREANGĂ, P. 37. Asta n'om mai auzi-o: Drac făcău, drac însuratu. JIPESCU, ap. GCR. II 661/15. Dar acuma însurat, Trăce cu ș'un împărat. JARNIK-BĂRSEANU, D. 394. Julele nefisurate e cu un împărat ZANNE. P. IV 484. Sluga însurată la o căfă fătată, nu e bună de nimic. ib. IV 595; — (rar) **insurător**, -oare = care însoară; de **insurat**. | Abstract: **insurare** s. f. = acțiunea de a (se) însură, căsătorii. Acolo nu va fi *insurare* nici măritare. ALEXANDRIA. 148. *Insurarea* sa cea latină. GORIAN, II 161. Abia trecură patru luni de la *insurarea* lui Ipoiu... C. NEGRUZZI, 1 54. # **Insurare fără stare**, să fii gata la *insurată*: cel ce se însură fără nici o stare să suferă ale novestei suadme. ZANNE. P. IV 397; — **insurăt** s. a. = însurare, căsătorit. *Insuratulă*... a multă ș'au urf. VARLAAM, C. 61. Nu-i vremea tned de'nasrat. PRAY. 719. Și deace ajunse în vârsta lui de *insurat*... SF. ALEXIE, ap. GCR. II 68/10. *Insuratul de tîndr și mîncarea de dimineață* n'au greș C. NEGRUZZI, 1 251. Celui mai mare îi veni vremea de *insurat*. CREANGĂ, P. 4. Feți... de'nasrat. JARNIK-BĂRSEANU, II 513. Păindu-l pe băiat lăsa *insuratului*, trimite pe mă-sa la împărat. SEZ. VI 13. # De'nasrat și de conte goale să nu se vatece nimene. ZANNE, P. IV 399; — **insurătoare** s. f. = însurare, **insurat**; căsătorie; solemnitatea însurării, cununilor bărbatului cu femeia (COSTINESCU), cf. măritiș (la femeie). Tăutlă adu, vădud că nu zice nici da nici ba, și cuorindă că poate s-e rușine să torboscă de însurătoare, îi căsătorit mîrcănd și-t însură. MARIAN, SE. II 181. *Insurătoarea* nu-i măr să-i mușii și, de nu fi-a plăcă, să-i soarță jos! SEVASTOS, N. 49). V remea truce... și însurătoarea rămîne ballă. CREANGĂ, P. 142. Le-a venit și tor remea de însurătoare. SPIRESCU, L. 33. Ș'a plecat în căduțoare, Văduțore'nasurătoare. THEODORESCU, P. P. 20. *Îi sositse ceasu însurătoareei*. SEZ. VI 111. *Insurătoarea de tîndr e ca gustarea de dimineață*. ZANNE, P. IV 400; — **insurător** s. f. = însurare (cu nuanță depreciativă). Ce mai însurător a fost asta? — (Invechit) **insurătoare** s. f. = însurătoare. *La Varlam, ce mo-[a]u dat la însurătoare[un] me[...]*... (a. 1739). IORGA, S. D. XI 58. *Îi îngrozește... cu nenorocită însurătoaree*. FIZIOGNOMIE, ap. GCR. II 144/21. Și care le căpătase... de mult cu însu-

rătoaree, toate le prăpădise. ȘINCAI, HR. II 209/19. *Lăudăm plăcerile însurătoaree cu entusiasm*. C. NEGRUZZI, 1 73. *Dorul de însurătoaree*. SBIERA, P. 180. *Îi veni... vremea însurătoaree*. RETEGANUL, P. IV 64/5-4, cf. SEZ. IV 230/12; — (rar, format după măritiș) **insurări** s. a. = însurătoare. Arefi **insurări**, că not arem măritiș. SEZ. XXXI (XIX) 142. | Alte derivate: (c) **insurat**, întrebunțat (mai ales la plur.) **insurători** s. m. = tîndr-insurat, căsătorit de curând. *Vă feriți, tubiți mei însurători și holtei, De rămdăg cu femei*. ALECSANDRI, T. 320. *Dorințele... noilor însurători*. MARIAN, NA. I. *Legea însurătorilor*. MAIORESCU, D. II 156. *Luca Moynegul, însurător de-al doilea*. CREANGĂ, A. 122. *Un însurător odată cu nevasta a plecat*. CONTEMPORANUL, 1 197. *Insurătorii trăiau ușor de bine*. SEZ. VI 15.

— Din lat. pop. *in-uxoro, -are (din uxoro, -orem nevestă, soție, cf. uxoratus LB.), cuvînt păstrat și în Italia meridională; cf. *deaură*.

INSURĂ vb. I. *Remonter des boîtes*. — Trana. (Despre încălțăminte) A pune căpote, a încălțată (POLIZU), a pingeli (ȘAINEANU, D. U.), a le pune fețe (CIAUȘANU, V.). [Adjectiv: **insurat**, -ă = încălțat. *Toi mai ușor îți este... să cos carlombit însurată de la toți Cămpcint, V. A. URECHIA, ap. TDROJ*]

— Din lat. *insolo, -are (derivat din *solum* stalpă). Cf. Tiktin, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXIV 320.

INSURĂCIUNE s. f. }
INSURĂTEL s. m. } v. **insurăt**.

INSURĂȚI vb. IVa, refl. *Devenir amies à la vie à la mort*. — (Despre fete) A se lega surate, cf. înfărtăți. *În comuna Roșia din jud. Gorj* aveau mai de mult feciorii și fetele dăina în ziua de *Drogobete de a se însuși*, adică de a se înfărtăți și... însurări. MARIAN, SE. II 32. [Abstract: **insurătire** s. f. = acțiunea de a se însurări, id. ib. 54, MANGIUCA, ap. TDROJ]

— Derivat din *surată*, cu pref. in-.

INSURĂTOARE s. f. }
INSURĂTORĂ s. f. } v. **insurăt**.

INSURĂȚ, -Ă adj., subst. *Insurăt*. — (Latinism) Care s'a răsculat s'a ridicat împotriva unei autorități a a unei stări de lucruri, răsculat, răsvrătit, cf. *revoltat*, rebel, *insurgent*. Ș'a vorbit de *judicata* acorșii **insurăt** împotriva dojmiei. P. ȘEIGARU, CURENTUL, 1930, 6 Dec. *Iată că d... decine un insurăt împotriva înfăntății mincintei oficiale. id. CURENTUL, 1930, 24 Dec.*

— N. din lat. *insurrectus*, -a, -um (part. trecut dela *insurgo*, -ere «a se ridică împotriva...»).

INSURECTE, **INSURECTIUNE** s. f. **Insurrection**. — Răscolă, (împotriva unei autorități), răsmiriș, răsvrățire, cf. *rebelliune*, *revoluție*, *seditiune*, *revoltă*. *Circulara Porții... în care Rusia este tratată de înamăcă a Islamului și de instigatoarea insurecțiunii grecești...* GHICA, S. 133. [Și: **insurenție** † s. f. Anul 1796, *Maiu 22* au fost **insurenție** *bulgie* și au fost **nemnișugul** (= nobilimea) din Maramorți și din toată Țara Ungurească în odăne. *Iară* al 2-lea rînd au fost **insurenție**] (cf. anul... o mie opt sute (leud, Maramureș). IORGA, S. D. XVII 124.]

— N. după fr. (lat. *insurrectio*, -onem, idem).

INSURENȚIE † s. f. v. **insurecție**.

INSURGENT, -Ă adj., subst. *Insurăt*. — (Latinism, întrebunțat mai mult la plural) (Persoană

care s'a răsculat s. a'a revoltat împotriva unei autorități, răsculat, răsvrătit, cf. revoltat, rebel, insurgent. *Insurgenții credeau că s'a produs revoluția și în alte orașe...* UNIVERSUL, 1930, 16 Dec. *Gvernatorul militar... plicat înaintea revoluției...* a fost capturat și obligat să treacă în fruntea coloanei de însurșiți. ib. 1930, 15 Dec. [Și (ne)ntrebui[m]at]: *insurșit*, -ă † PONT-RÉAULT. | Abstract: *insurșență* s. f. (LM.) = răscolă, răsăriri, cf. revoluție, revoltă, rebeliune, insurecție.]

— N. din lat. *insurgens*, -tem, idem.

INSURGENȚĂ s. f.

INSURȘIT, -Ă † adj., subst. } v. *insurșent*.

INSURȘI vb. IVa. *Grisonner*. — Intrans. A se face, a deveni sur. *Puțin te-ai schimbat...*, numai părul începe a înșurși. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. *Coloarea lăneț este albă...* late (oile negre ce au înșurșit). II. III. 68. [Adjectiv: *insurșit*, -ă = care a devenit sur.]

— Derivat din sur, cu pref. in-.

INSURȘIS s. a. v. *insurșă*'.

INSURȘUBĂ vb. I^a. *Viser*. — Trans. A băga șurubul, a prinde, fixă, strânge cu un șurub (Marginea. în Bucov.) HERZ-GHER. M. IV 214. *Omul... începu să lătească...* și să înșurșubească cerul [la [ev]] C. PETRESCU. C. V. 139. || Fig. Refl. A se strânge de jur împrejur s. în jurul cuiv. *Marcel... care până aici era vesel, vorbăreț și 'mprejurul cărții se înșurșubau jocurile și pitecerile...* OLLĂNESCU, ap. TDRG. [Și: (Mold.) *insurșubă* vb. I^o DICȚ. | Adjectiv: *insurșubă*, *insurșubat* (cu negativul *ne(î)nsurșubat*, *ne(î)nsurșubit*), -ă = înțepenit cu ajutorul unui șurub, vârit, strâns, fixat cu un șurub. *Tulumbele fură înșurșubite la pompe și desăsurate spre incendiu.* M. CHRĂTESCU, CONV. LIT. XLII 451. *Tăbăla de metal înșurșubată în zid, de-asupra cullei de scriitori.* TEODOREANU, M. II 13. Cf. 22. | Abstract: *insurșubare* (înșurșubare) s. f. = acțiunea de a înșurșubi, strânge cu șurubul.]

— Derivat din șurub, cu pref. in-, cf. desșurubă, șurubul, șurubi, șirofi.

INSURȘUBĂ vb. I v. *insurșubă*.

IN SUS loc. adv. v. sus.

INSUS † s. m. *Le Très Haut*. — (În cele mai vechi Psaltri, traducând pe paleo-sl. *vyšnŭ*) Cel mai de sus, cel prea înalt. *Cântă numele tău înșuse* (: altissime). PSAL. SCH. 21. E tu înșuse (: tu autem altissimus) în teac Doamne... CORESI, PS. 255.

— Compus din in + sus.

INSUSI, **INSĂȘI** s. **INSĂȘI** pron. v. *insumil*.

INSUSI vb. IV. *S'atribuer*, s'arrogar s'appropriar. — Trans. (În legătură cu dativul pronumei pers. conjunct) A lua ceva pentru sine, a-și apropria, a-și atribui, cf. (a-și) arogă. *Fără a-și însuși cineva (pr)* cel mai mic lucru. URICARIUL, II 197. *Insușindu-și prin aceasta un rol nevădit de leg. II. X 368.* Iși însușise dreptul a numi și pre. Domn. C. NEGRUZZI, I 274. *Să fi spus act numai în ce chip, cum și ce fel, imaginațiunea, sufletul și mintea mea au putut cîceva să-și însușească plăcerile... artei.* ODOBESCU, III 137. *Își însușise înțelesul istoric al limbii.* MAJORESCU, D. II 53. | (Neobișnuit, nepronominal) A câștiga. *Accostă operațiune... ne-a adus...* la aceleași idei asupra modificărilor ce reclamă protecție, spre a deveni operată, însușind pe deplin aprobățiunea Societății noastre. ODOBESCU, II 392. [Adjectiv: *insușit* (cu ne-

gativul *ne(î)nsușit*), -ă = (care este) propriu, particular (unui lucru), apropiat. *Bezna cea însușită pămîntului.* MARCOVICI, D. 443. O *ghioagi...* *buzduganul însușit* (= aparținând ca atribut al) slujbei de armă-mare, sta așezată pe vîlnia flocoasă. ODOBESCU, I 60. *Caracterul păstoresc e alid de însușit într'însi...* id. 228. | Abstract: *Insușire* s. f. = acțiunea de a-și însuși ceva, apropiare (cf. arogare); ceea ce este propriu, particular (cuiva s. unui lucru); fel de a fi s. de a se prezenta, proprietate, particularitate, p. ex. l. calitate. *Indemânare. 3500 lei, episcopitilor obșteților ope a oragului, ca cu aceștia și cu ceilalți nădușii de către domnia mea,* alid dintre cele oșbit *insușiri a noastre, cât și din...* URICARIUL, I 17. *O funcție potrivită însușirilor ce ași căștiga în țară.* ib. XIII 379. *În numele acestor tăcări, însușire a morții.* MARCOVICI, C. 106. *Insușirile (cartofilor) se schimbă.* I. IONESCU, C. 56. *Insușirea abuzată de a nu se rîndui Mitropolit fără știrea...* et. C. NEGRUZZI, I 241. *Insușirea judecăților de a fi afirmative, MAJORESCU, L. 43. Insușirile cele mai fertile ale neamului omeneș, id. CR. I 231. Insușirea culturii, id. CR. III 160. Poeta românescă din secolul al XVIII-lea...* are toate defectele modelelor, *fară să aind vreuna în însușirile lor.* IORGA, L. II 506. *De atunci Austriicii și-au pierdut însușirea de reprezentanți ai țării creștine.* id. C. II. *Insușirile divine.* TEODORESCU, P. p. 2539. — (mai ales la cărturarii din Bucovina) *insușie* † (*insășie* † ap. TDRG.) s. f. = însușire. I.B. *Padrea aceasta mai are și oca însușie...* MARIAN, ap. TDRG.; — *insușime* † s. f. *Insușire.* Au însușimile cucerite pentru ologrea deputatului (a. 1842). CAT. MAN. VIII 30. *Omule!* în inimă-ti te 'ntoarce și vezi a ta însușie! KONAKI, P. 274. *Insușimea, adică întregimea cunoștinții de sineși nostru.* PISCUPESCU, O. 125; — (la cărturarii din Bucovina) *insușelăte* † s. f. (pronunț. și -e) = însușire. *Din cauza acestei însușelăți, cocoul, la cei vechi, a fost închinat lui Apollo.* MARIAN, O. II 239. *Toți oved asemeni însușelăți.* ȘHERA, F. 120. Cf. 28. 69. 135. — Derivat cărturăresc de la *insuși* (spre a ruda pe fr. *approprier*).

INSUȘIE † s. f.

INSUȘIETĂȚE † s. f. } v. *Insuși*.

INSUȘIRE † s. f. }

INSUȘIT † s. f.

INSUȘI vb. IVa. *Centupler, répéter cent fois*. — Trans. A face de o sută de ori (mai mare, mai mult, mai de preț etc.), a mări s. a repeta de o sută de ori; a înmulți un număr cu o sută (OLIZU); p. ext. a face s. a repeta de foarte multe ori; a mări, a sporî. *Arei doțori...* în loc de *scădă* rău, ni-l însușese, KONAKI, P. 251. *Acele două pasdri...* însușiră acele cîmădușuri de care răsună cerul. GORJAN, H. II 58. *Libertatea însușește puterea.* BĂLESCU, M. V. 562. || (Neobișnuit) Întrans. A crește de o sută de ori. *Talentă...* et l-au făcut să înzecessă, să însușească, să înmăsoe. STURDZA, M. 58. [Adjectiv: *insușit*, -ă = pretind, mărit (crescut, repetat, înmulțit) de o sută de ori, p. ex. l. de foarte multe ori. (HERZ-GHER. M. IV 213); (ad v.) de o sută de ori, p. ext. de foarte multe ori. *Insușite ostenele.* ZENEUL (1776) 122. *Dă celui ce și-au dat pie țoate, ca să ai de la dănușul însușit.* GCR. II 148. *Cîntă...* am fi văzut înșurșit în înșurșit cămine. KONAKI, P. 268. *Să nu spun minciuni, Dar Ipote se înșurșise însușit și înșurșit.* CREANGA, P. 153. | Abstract: *insușire* s. f. = creșterea sau mărirea unui lucru de o sută de ori; înmulțirea cu o sută.

— Derivat cărturăresc din *sută*, cu pref. in-

INSUȚI, ÎNSĂȚI s. ÎNSAȚI pron. v. **Însuși.**

INTĂBULĂ vb. I v. **Intăbulă.**

INTĂBULĂ vb. I_a. (Jur.) 1°. *Enregistrer, 2°. Inscrere ou registre des hypothèques, ou cadastre.* 1°. † (Mold.) A trece (un amanet) în 'tabulă', în conșința divanului. STAMATI.

2°. (Jur.; Transilv. și Bucov.) A înscrice (un act de proprietate) în cartea funduară, cf. înregistră, înrolă. *Fundație vecinică... se va intăbulă și la Roma, ȘINCAI, HR. III 276^{1/10}.* Le-au și intăbulat toate pe numele lor.

[*Prez. ind. intăbulă și (ad 1°) și întăbulă † (STAMATI) | Și: (formă literarizată) intăbulă vb. I_a, (formă româniată, învechită s. populară) intăbulă vb. I_a. | Adjectiv: intăbulat (negativ: ne(intăbulat), -ă = care este trecut în 'tabulă', înscris în cartea funduară. | Abstracție: intăbulire (intăbulăre) s. f. acțiunea de a intăbulă, de a înscrice (un act de proprietate) în cartea funduară. Patriarhia... a cerut tribunalelor austriece intăbulărească sa cu stăruire proprietarilor în Bucovina. MAIORESCU, D. IV 348; — (ad 1°) intăbulă † și, intăbulățiune † s. f. = intăbulare STAMATI.]*

— N. după germ. *intabulieren*, idem (din lat. *in + tabula*).

INTĂBULĂ vb. I v. **intăbulă.**

INTĂBULĂMÎNT s. a. (Arh.) *Entablement*. — Parte a unui edificiu așezat de-așupra coloanelor (cuprinzând arhitrava, friza și cornișe). *Statuetele așezate pe întăbulămintele coloanelor sânt ale regiilor barbare. ODOBESCU, III 73^{1/10}.* [Și: *intăbulămint s. a.*]

— N. după fr.

INTĂBULĂMÎNT s. a. (Arh.) v. **intăbulămint.**

INTĂCĂMĂ vb. I_a. *Atteier; seller. Mettre en état de fonctionner.* — «A înhămă, a pune șaua; [p. ext.] a pune în stare să funcționeze, a înfurmă. CIAȘANU, V.

— Derivat din *tačăm*, cu pref. *in-*.

INTĂCT. -Ă adj. *Intact*. — Neatins, nevătămat, întreg, nestribit, curat; p. ext. integru, nepătat. *Păstrarea intactă a Dobrogei. MAIORESCU, D. II 220. Cifra... rămâne intactă, id. I 285. A-prinse lumina... inspectă patul intact, C. PETRESCU, I. II 102. Va găzdu... să-și menșină intactă disciplina partidului? P. ȘEICARU, CURENTUL 1930, 3 Oct.*

— N. după fr. (lat. *intactus*, -a, -um, idem).

INTACTIL. -Ă adj. *Intactile*. — Care nu se poate pipăi, care scapă simțului pipăitului.

— N. din lat. *intactilis*, -e idem.

INTĂFOȘĂ vb. I_a. (*S'*) *emmitoufser*. — Trans. și refl. «A (se) îmbracă bine, a pune (s. luă) nouă cojoace ca bala Dochia; a se 'mbrăcă (ca) de iarnă, a se încetoșmăna» (CIAȘANU, V.) cf. *incetoșmă, încetoșmă, îmboldori, înfoli*. [Adjectiv: *intăfoșat, -ă. CIAȘANU, GL. | Abstracție: intăfoșăt s. a. id.]*

INTĂFOȘĂ vb. I_a. (*S'*) *enfeser* (en parlant du pis). — Trans. și refl. «A (se) încetări. CIAȘANU, V. [Adjectiv: *intăfoșat, -ă = încetărat, id.]*

— Derivat, cu pref. *in-*, de la un adjectiv (neatestat) *șitos*, înrudit cu *șifotu*.

INTĂFORĂȚ. -Ă adj. v. **Înrăforăț.**

INTĂIĂ vb. I. *Entailler, sculpter, graver*. — A sculpta, a gravă. [Part. -a dj. *intăiat, -ă = sculptat, gravat. Este întăiat cu meșteșug nespus*

tot răzhoiul cu Daci. ȘINCAI, HR. I 9^{1/10}. Dar trandafirul totodată înseamnă și floarea morții; de aceea se și afiă întăiat pe crucile de piatră ale mormânturilor. MARIAN, I. 444.]

— N. după ital. *intagliare*, idem.

INTĂIA num. ord. f., adv.

INTĂIĂ † vb. I_a

INTĂIIE adj. f., adv.

v. **intăiu.**

INTĂIETATE s. f.

INTĂILEA, INTĂIA num. ord.

INTĂIU, INTĂI(A) num. ord. adv.

INTĂIU, INTĂI(A) num. ord., subst., adv. I. 1°. *Premier, 2°. Premier, chef, supérieur, notable.* 3°. *Premier état, début.* II. 1°. *Premièrement, d'abord, au début.* 2°. *En premier lieu, pour la première fois, avant tout, tout d'abord.* 3°. *Plus que.* 4°. *Avant.*

I. Num. ord. *Intăiu* (adesea în corelație cu al doilea s. altul, al treilea etc. s. în opoziție cu (cel) din urmă, (cel) de la sfârșit, ultimul), exprimă o idee considerată în mod relativ, în opoziție cu alții (comparativ, ca lat. *prior*) s. cu toți (superlativ, ca lat. *primus*).

1°. Adj. (Care este) înaintea altuia s. tuturor (subt raportul locului s. timpului), care precede altuia, care se află la început, în fruntea unei serii, prim, dintăiu, cf. precedent, anterior, inițial, începător. *Spurerea zborreștii trezmeții întăieci lu Pătru. COD. VOR. 136^{1/10}. Intăia venire. CORESI, EV. 536^{1/10}. Intăia (intăia MUNT.) pricină ia-te înșelăciunea. PRAV. 982. Intăia taste botelul, ȘAPTE TAINÉ (a 1645), ap. GCR. I 115^{1/10}. Purces-au în zi întăia a lui August. LET. II 464^{1/10}. Numele întăiloră ucenici [I]omnuși H[risto]s D[osofte]u, ap. TDIG. (ms.). Lunt, întăia săptămână după Rusali (a 1693). Ș. GRECEANU, ap. GCR. I 309^{1/10}. Cazania din Dumineca întăia a sfântului post (1742). CAZANII, ib. II 31^{1/10}. Norodul îi întăimăna cu bucurie, aducându-și aminte de întăia lui domnie. C. NEGRUZZI, I. 142. La zi 'ntăia, VLAHUȚA, N. 8. Partea întăia și a doua din tomul I apărută la Lipsca. TÎRGA, L. II 107. Acea unul de casa întăia, C. PETRESCU, I. II 199. Cine-i întăia la masă, e pe urmă la lucru. ZANNE, P. III 646. Intăia dată a. oară. L.B. Banca întăia. Un bilă de casa întăia. TDRG. Înrăcinată în luna 'ntăia. Intăia vreme † loc. adv. = mai întăiu, mai înainte, anterior.*

De-i va drice șaimă peniu ceaia ce ou fost întăia vreme (: mai înainte vreme. PRAV. ...) să va ceră. PRAV. 925. || Substantivat (în vechime, une-ori în opoziție cu apoiul) Primul, cel dintăiu. Intăiulă zise lui: «Un sat am cumpărat...» Și altul zise: «Pluguri de loi cumpărai...» CORESI, EV. 413^{1/10}. Vor fi întăia apoi și apoi întăiu, id. ib. 201^{1/10}. A fi întăiu la joc = a ieși cel dintăiu, a fi protos, a fi avior la main. PONTBRIANT, || (în Mold., mai de mult și în alte regiuni, în legătură cu cel, cea) Dintăiu, Lumea ceaia întăia (de 'ntăiu N. TESTAMENT 1648; de 'nceput BIBLIA 1688) ou o crucă. COD. VOR. 169^{1/10}. Cea întăia lovitură. KONAKI, P. 289. După ce s'au șcut zău..., cea mai întăia treabă ou fost să meară la șărmiti. DRĂGHICI, R. 51. Mă aștepta cea întăia drecție. C. NEGRUZZI, I. 67. Un punct se mișcă... cel întăiu și singurul EMINESCU, P. 222. Un braț vechiu... veștră cel întăiu, print' un puer aodăc, soșiera vânturilor. SADOVEANU, SĂM. VI 334. Boboc de trandafir... demierdat de cele întăiu raze ale soarelui. CREANGĂ, P. 276. De dimineață strănge cea întăia îmbrăcătura SEVASTOS, N. 9^{1/10}. || Co m p u e (plăsmuite după modele streine; învechite):

intăiu-născut = născut înaintea altor frați, cel mai mare dintre frați (lat. primogenitus). *Vădămă intăiu-născuți Eghiptului*, CORESI, PS. 369. *Voiu omorî toți intăiu-născuții*, BIBLIA (1688) 47. *Au dat la moarte Intăiu născuți parie*, ȘEZ. III 117^{1/2}; — **intăiu-venire s. intăiu-venit** † = venirea lui Hristos pentru prima dată pe pământ. *Intăiu venire cu trup a Domnului nostru*, CORESI, EV. 531^{1/2}. *Intăiul venitulu-t, a lu Hristos...* să spănușcă noi...; *venitul al doilea...* id. ib. 38^{1/2}; — (după fr. premier-venu) **intăiu(I)-venit** = cel ce se numerește undeva înaintea altora fără a fi așteptat s. dorit. *Nu este dat celui Intăiu venit de a fi se încredință asemenea însemnate posturi*, URICARIUL, I 127^{1/2}.

3°. Care este înaintea altuia s. tuturor în privința în-ennăității, rangului, calităților etc., principal; p. ext. care este mai bun în felul său, mai mare, superior, (la superlativ) suprem. Cum și **intăiu prești** (: popa cel mai mare N. TESTAMENT 1648; arhierul BIBLIA 1688) *măturiașcu-mă...* COD. VOR. 38^{1/2-3}, cf. CORESI, EV. 439^{1/2}. *Cea mai mare și mai Intăiu datoric a păstorului sufletesc taste propod-intreă cutăntului lui Dumnezău* (1795). S. CLAIN, ap. GCR. II 156^{1/2} (Pleonasia Aaron și toți Intăiții mai marii aducător. PALIA (1681), ap. CP. 147. || **Intăiu-născuț** (cel mai mare, cel mai de seamă, cel mai de frunte, de elită, celebru, frunț; p. ext. (cel mai) bătrân. *Chemă Pavelu căpți cră Intăiții Iudetilor* (: pre cel mai mari N. TESTAMENT 1648; pre ceia ce eră iudovi de frunte BIBLIA 1688). COD. VOR. 100^{1/2}. *Auziți că zis fu Intăiilor* (: aux ancians; nu preaburto să fac. TETRAEV. (1574), 207. *Intăii Găstilor*, CORESI, EV. 545^{1/2}. *Pohitoaște Papa să fie dăpă Hristos...* cap și stăpânitoru, boiaru, domn, Intăiu și epîtor (a. 1699), ap. GCR. I 328^{1/2}. *Ca pre un teroră mai Intăiu al leyf nouo, ca un mai mare opoitol...* MINEIUL (1776), 139^{1/2}. *Eră Intăiții Intre pictori*.

3°. † Subst. (s. a.) **Început**. *După cum au fost Intăiții fără și pământului nostru...* LET. 194^{1/2}. II. **Adverb** (une-ori în corelație cu după aceea, apoi, atunci, iară, a doua etc. s. în opoziție cu în s. pe urmă, la sfârșit).

1°. La început. *Intăii vălăfi* (= magii) **vineră** (= veniră) la închinarea lui, CORESI, EV. 500^{1/2}. *Intăii [forle] se arată frumoșe, mai apoi pier*. id. ib. 53^{1/2}. *Jarăși meară de ad mă la peștera unde lăcută Intăii*, DOSOFTEIU, V. s. 13. *Cel ce-i bun Intăii, fi rău și urmă*. CONV. LIT. XLIV, vol. 1 663. *El nu voră Intăiții niciedăci*, SBIERA, P. 3^{1/2}. *Mai bine să te tocmăști Intăiții decăci pe urmă*, CREANGĂ, P. 151. *Arădăsurul se scutură și se făcă cu Intăiții*, SPIRESCU, L. 28. *Ce e Intăiții, nu e pe urmă*, se zice când se bolnăvește unul din soți, cu care ai pus numai un rând de cununii și alergi să-l scapi de la moarte, ca să nu te mai bolnăvărăști, de nevoie, cu altul. RAULESCU-CODIN, L. || P. ext. Mai de mult. *Să fim dragi ca mai Intăiții*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 162. || (Contaminat cu sinonimul **dătru început**) **Dătru (Intăiții)** = de la început. *Vra amă...* a fi noi **dătru Intăiții vrura** (= vreuina) de zădărlie lui (: pârğa faptelor lui N. TESTAMENT 1648; o începătură oare-care a zădărlilor lui BIBLIA 1688). COD. VOR. 117^{1/2}, cf. 74^{1/2}. **Dătru Intăii** ai făcagat certurile și pământul. DOSOFTEIU, ap. TDRG. (ms.).

2°. Mai înainte; (precedat s. nu de comparativul m a) înainte de toate, înainte de orice, înaintea altora, în primul loc s. rând; pentru Intăiții oară. *Calea spăveniei Intăiții taste cădrea*, CORESI, EV. 12^{1/2}. *Atunce gustară de toate rodurile Intăii*. id. ib. 144. *Au cunoscut acropă Intăii lumina Dumnezădrei*, EVSTRATIE (1632), ap. GCR. I 78^{1/2}. *Cela ce va sudăi pre cineă pentru căde-l va și sudăit el Intăii* (Intăii MUNT.), nu să va ceră.

PRAY, 914. *De-i are fi atunce Intăii* (Intăiții MUNT.) a fură, acela să va ceră. ib. 108. *Intăii Intăiții ce eră să se pornăscă Măiții cratu asupra Cehilor*. M. COSTIN, ap. TDRG. (ms.). *Acum nu i se treacă serătoara ca Intăiții*, NECULEC, lb. Nu poate să cunoască cineă pre zineci, de nu va cunoaște Intăiții pe zădărlilor să. GCR. II 5^{1/2}. *Calendari acum Intăii rumănesc...* în Brașov (Tălu; a. 1733). ib. II 29^{1/2}. *Intăii au ridicat un idol* (a. 1750). ib. v 50^{1/2}. *Pentru care pricină abește mai Intăii barba și mustața de(c)ă pâră capului?* ib. II 119^{1/2}. *Nebună ce ești tu, pentru ce clecești aceale oau, care, deaca le vei crește, Intăiții pre tine te vor mânăci*? ib. II 211^{1/2}. *Ce altă poeză să zic Intăiții, fără numai...* F. ANTIM, P. XXIV^{1/2}. *Făcă Intăiții stăpânirea, apoi s'a ardată fără războiu*, E. VĂCĂRESCUL, IST. 2^{1/2}. *Intăiții au rugai pe Dumnezău pentru terțarea păcătoșilor aale...* BRĂGHIL, H. 54. *El mă pune Intăii la buchi*, C. NEGRUZZI, I. 217. *Mă întrebă atâte lucrări decădăci, înăci nu știu la care să răspund mai Intăii*, id. I 63. *Core stăle mai Intăii Au să toșă 'n fața eșf ALECSANDRI, P. II 190. Ghibește Intăiții, să vedem*, CREANGĂ, P. 150. *Când cum ajunge acasă, Intăiții am să spun bărbăta-micu că...* id. ib. 176. *53 meară mai Intăiții la grașduri*, SPIRESCU, L. 20. *Intăiții p'atci când veneam...* TEODORESCU, P. P. 331^{1/2}. *Și gândesc la line 'ntăiții*, JARNIK-BĂRSEANU, D. 89. *Jidănu, când căștigă, Intăii își dă foc dughenii, adică e necinștii ca negustor*. ZANNE, P. VI 176. **Intăiții și 'ntăiții s. mai Intăiții și mai Intăiții** = înainte de toate, în primul rând. *Intăiții și 'ntăiții face lăburare*, CREANGĂ, P. 289. *Ce fi a teșă înainte Intăiții și Intăiții...* pucă-o în traistă, id. ib. 74. *Aici se rugă, mai Intăii și mai Intăii în viața ei, la o casă strețută pentru sășay*, CONV. LIT. XV 172. || (în -num-ră) În primul rând. *Acasta... Intăii darăi Intăișore...* după aceasta... CORESI, EV. 28^{1/2}. *Intăiții... cătră ceată urdicune...* și apoi și a sufletului pițardere, id. ib. 289^{1/2}. *Puze Dumnezău la benearea lui Intăii apostoli, ai doilea proroci, ai treilea lucrădărlor*, id. ib. 317^{1/2}. *Intăii amă să fie destoinic...* teră a doă... id. ib. 322^{1/2}. *Răpătura cea adăvărătă să căde să alăd acasă do șcamare; Intăii (: Intăii MUNT.) să ridice mătara...* a doă să-i facă rădă, PRAY, 716. *Dragoste, care în trei chipuri să împartie: Intăiții pentru neam, a doă... pentru vredenice, a treia pentru fape*, BIBLIA (1688) 6 pr. 29, cf. OTR. II 63^{1/2}. || (și fără să urmeze altceva) Înainte de toate, Intăiții, orice proporție lipsește în această operă istorică. IORGA, L. II 144. *Mai Intăiții, ci-că are una (= o stea) în frunte, de stră-accepte ca un zăre*, CREANGĂ, P. 217. *Cădăci mai Intăiții parca din lăuntru a pământului*, ZANNE, P. IV 39. **Dătru (Intăiții)** = mai Intăiții, înainte (de toate). *Dacă nu s'au fost voia la să te mărte după mine, pentru ce n'ot apui mai dătru-Intăiții?* RARAC, ap. TDRG. *Se trag snopii cu furca, întorându-i dătru-Intăii*, I. IONESCU, C. 185. *Au zădă moșneagii de acasta, s'au apucat dătru-Intăii a răde*, SBIERA, P. 276.

3°. În măsură mare, (arătând o gradăție) mai mult. *Mai Intăiții decăci toți s'au ardată eradicării*, MINEIUL (1776) 112^{1/2}.

4°. † Loc. prep. **Mai Intăiții d...** = mai înainte de... *Intăii mai Intăii de ceaci au fost Intăii împăracii cu fuț*, GCR. I 311^{1/2}.

[și: în Mold. Intăiții; (regional în Transilv.) Intăiții VAIDA; (în vechime și pr. n. Banat și azi) Intăiții (= Intăiții). *Intăiții* și. COD. VOR. 18^{1/2}.] Forma feminină a adjectivului, când urmează după substantiv este neegalată: zi 'ntăii, d-asa Intăii, etc.; ea s'a orientat după clasa *dătru*, unde *dătră* și o locuțune adverbială (cazul invers în latineste: vix prima incep-rat maras) = primam = de-abea începuse Intăia dată vray; deși foarte

rar, forma aceasta, identică cu cea masculină, se găsește și înaintea substantivului: *Duminica toată întâiută ză a lui Dumnezeu. PRĂVILA DELA GOVORA* (1640), ap. GCR. I 89^{ca}; în limba cărturarilor întălnim, mai rar, dar atestată și în texte vechi, forma articulată: *parica întâiută*, care este, propriu zis, femininul lui *întăiute* (nici odată nu se zice *colomul întâiut*); prin Transilv., se găsește și forma pe care am aștept-o din punct de vedere gramatical: în limba jidovească nu se zice *stăiut*, *întăite*, ce în loc de *stăiut* se zice *stăus*, se zice *stăus* și în loc de *stăiut* se zice *stăus*. S. CLAIN, ap. GCR. II 157^{ca}. *Clasa întâie de liceu. AGĂRBI-CEANU, L. T. 26. Strofa întâie și cea din urmă. id. ib. 129* (cf. dintâie). Această formă se găsește, la DOSOFTEIU, precedând substantivul: *Întăie împărăție. PSALTIREA* (1680), ap. GCR. I 249^{ca}. În texte vechi și în legături cu substantive masculine. *Atine fecu (= făcui) omu întâie* (adverb? = întâiași) dată? *Adam. CUV. D. BĂTR. II 45. Întăie ecos* (după *întăia oară?*) ib. II 78, 85. Forma *întăia* † e atestată și ca adverb, cu sensul de *mai înainte*. *Să pusă pre sine întâia chip de filosofie. DOSOFTEIU, V. S. 143^{ca}*. Tot numai la feminin întălnim, în legătură cu *dată*, forma cu -ș și adăugat: *întăiași* (*întăia*) ȘEZ. V 102 *dată* = (pentru) *întăia oară*, (pentru) prima dată. *Au scoș năcări întâiaș dată. LET. II 262^{ca}*. Nu-i acum întâiași dată să merg la drum! CREANGĂ, P. 44, cf. 114.] După analogia celorlalte numerele ordinale (al doilea — a doua, al treilea — a treia) s'a format și *întăia* (pronunț. -ă-t-), *întăia* = întâiul, primul. Sânt întâie în clasă. Forma masculină se întrebuințează pe alocuri și la feminin: *Ză întâiea = ză nță* (Marginea, în Bucov.) HERZ-GHER. S. I. VI 204.] Abstract: (cărturăresc): *întăietate* s. f. = (dreptul la) locul s. rangul dintâiu, prioritate, cf. *supremație*, *preferință*. *Semeașă zi, ce nopșii, mame tale, cu nădicăte acuma i stă în cale. GORUN, F. 57.*] Verb: *întăia* † s. trans. = a avea întâietate față de cineva (COSTINESCU); a da cui întâietate, prioritate. *Pe tine te întâiește. PANN, S. I 63; (cu abstractul) întâiere* † (*întăire* †) s. f. = întâietate. [Milanul] *poate să adăosească cu toate orogele... pentru întâierea frumusețării. GOLESCU, I. 92; (și cu adjectivul) întâietor (întăitor), -oșre* † adj. = care ocupă locul întâiu, locul de frunte. *Aceasta fiind pururea subordonate celorlalte două clauze, ele nu se vor putea îndeplini niciodată în dauna celor întâietoare. ODOBESCU, II 48.*] Substantivat] Pentru a tăia-său cînte, făcându-i întâitor. PANN, E. II 83.]

— Din lat. *antaneus, -a. um A. Mussafia, *Yokanismus* 141, (probabil din *anteanus, ca *propeanus, metalezat sub influența sufixului -*aneus* DR. III 387). Pentru evoluția semantică, cf. alb. *para shaintes* și *para-sintiu* (O. Densuşianu, *Romania* XXX 113). (Neprobabilă — cf. DR. IV 1370 — este etimologia: *ante intens.* P. Skok, *Romania* 1924 — L, 217).

INTĂIAȘI adj. f. v. *întăiu*.

ÎN TĂINĂ loc. adv. v. *tăină*.

ÎNTĂI v. *ÎNTEL*.

ÎNTĂLĂLUI vb. IV^a refl. *Se lier, s'associer.* — A se îngurui = a se întălii, a se da în dragoste cu careva, a se uni pentru oarecare interes. ȘEZ. V 102.

— Din ung. *tálalni* sa găsi, a da peste cineva s. cevaș, compus cu pref. *in-*. Cf. *întălni*, *tă-lăli*, *tăliăli*.

ÎNTĂLNEALĂ s. f. v. *întălni*.

ÎNTĂLNÎ vb. IV^a v. *întălni*.

ÎNTĂLNÎ vb. IV. 1^a-2^a. *Rencontrer, trouver. 3^a. Se renconter. Rejoindre, attendre, cuisier. (Avec une négation). Ne plus renvoir, retrouver. 4^a. Avoir commerce, se renconter, fréquenter, hanter. 5^a. Mettre en présence, aboucher. 6^a. Arriver.*

1. Trans. A da peste s. de cineva s. cevaș din întâmplare, a găsi (pe cineva s. cevaș), a nemeri în drum, mergând. *Să vei tălni înainte bou!.. mîndă-t-i coază lat. PALIA* (1582), ap. CCR. 72. *Găndește că nu-i tu tălni rău nemică. DOSOFTEIU, V. S. 119. Femeia împăratului Palconia tălnind pre Apostolul... DOSOFTEIU, V. S. 129. Tălnim un cerb. id. ib. 82. Gheorghie Șicfan-codă, când cră boier, murindu-i giupăneasa... tălnind o giupăneasă săracă, frumoasă... au poprit rădvanul. LET. II 206^{ca}. Au trimis Domnul slujitori, de t-au tălnit și t-au bătut. MAG. IST. IV 52^{ca}. Vor să-i tălnească pe voui lor patriot. BELDIMAN, TR. 106. Dacă un tălnăr tălnește o inimă simplă și veridică, e destă ferice. C. NEGRUZZI, I 56. Lăpăneanu nu tălnește nici o împiedicare în drumul său. id. ib. 142. Ochii mei pe tine zămbind te-au tălănit. ALECSANDRI, P. I 128. Întălniți pe Lisa 'n cale. COȘBUC, B. 9. Mă-ducă aminte că t-am tălănit odăi prin zămuriș. CREANGĂ, P. 31. Și cum o tălnă-o, De pămînt o trîndă-o. MARIAN, I. 13. Apucă pe o cărare ce tălni în cale. ISPIRESCU, L. 33. Și a tălni trei surori a soareții. TEODORESCU, P. P. 361. Și 'ntălni o fetișoară. JARNIK-BĂRSEANU, D. 101. Cine, bade, n-o 'ntălni, Fie-i trupul hoinău. RETEGANUL, TR. 145^{ca}. † Parcă tălneț tot surzi și muși, se zice cănd, la o întrebare, nu ni se dă un răspuns satisfăcător. ZANNE, P. II 757.*

2ª Refl. (Transiv. de vest; construit cu prep. pe, după ung. *valakire találni*) A da de cineva, a găsi pe cineva. *Că io maic'am zborvit în cel d'oras jidovească, Că pă mine s'or tălnit Afurisș(i) cîn(i) de Jidovi (Bihor). ALEXICI, L. P. 161.*

3. Refl. (Construit cu prep. cu, cf. ung. *valakivel találkozni*) A da de cineva în drum (din întâmplare), a se găsi cu cineva în același loc. *Să se tălnească cu Veziul în Jara Ungurească. LET. II 392^{ca}. Dacă s'au tălnit cu Petriceco-codă spre Cernăuș. ib. 228^{ca}. Ne tălnim undeva cu cinevaș. TICHINDEAL, P. 159. Măriașora se-tălneșă C-un străin care vened. ALECSANDRI, P. I 96. De-acolo mergînd mai departe, încă se tălnește și cu cățelușă. CREANGĂ, P. 290. Mă 'ntălniu c'o copilăș. JARNIK-BĂRSEANU, D. 404. Ne 'ntălnim cu Dumnezee. ib. 312. Cu Prăisul (= Prusianul) ne și tălănim. RETEGANUL, TR. 68^{ca}. Să 'ntălnăș dor cu dor. HODOȘ, P. P. 38. Să luă (=luș) ... peste câmpuri... Să tălni cu 9 Unguri. GRAIUL, II 134. M'am tălnit cu altă'n drum. ȘEZ. V 64^{ca}. Acolo se tălni cu smel. ISPIRESCU, L. 27. † Munte cu munte se 'ntălnește, dar om cu om ZANNE, P. I 219.] (Despre un loc) A se împreună, a se uni. *La drum, unde să tălnește hotarul cu a Nădeștrîților* (a. 1701, Bălgrad). IORGA, S. D. XVI 206. *Și de-acolo la un drum, la un pisc marc... până se tălnește iarăș cu drumul ce vine de la Cordăreni* (a. 1765, Dorohei). id. S. D. XIX. 32. *Valea Neagră... deasupra fântănei, unde se tălnește cu hotarul Băhnenilor* (a. 1815). URICARIUL XVI/291.] (După negățiune) A nu se mai tălni cu ceed = a nu mai vedea, a nu mai avea parte de cevaș, a nu mai p. a p. a cevaș. *I s'a permis a se întoarce la Constantinopol. Dar nu s'a mai tălănit cu postul de capuchiate. GHICA, ap. TDRG.**

4^a Refl. (Construit fără prep.) A ajunge, a se adună s. a se afla, a se găsi (îarăși) împreună, a veni în contact, a veni față 'n față, a se ciocni

cu cineva. *Telesku-mă = convenio (occurro, obvio).* ANON. CAR. *A se întâlni trupește = a avea contact sexual cu cineva.* POLIZU. (După fr.) *A se întâlni pe teren = a se bate în duel.* ȘĂINEANU, D. U. *Să se întâlnească la Focșani, să vorosească acolo.* LET. III 279/39. *Acolo biata Zuhie s'o 'ntălnit.* KONAKI, P. 85. *La ztua judecării, când iar ne vom întâlni...* C. NEGRUZZI, I 29. *Puține zile până a nu se întâlni...* BĂLCESCU, M. V. 392/1. *Armatele dușmane s'au întâlnit în zori.* ALECSANDRI, P. II 158. *Ocazul sfânt în care ne 'ntălnim.* EMINESCU, P. 49. *Aceste lîni se întâlnesc într'un punct.* PONTRBIANT. *Acerti frați nu mai auzeau prilejul a se întâlni amândoi.* CREANGĂ, P. 183. *Noi că ne tom desparți, Și mai mult nu ne-om întâlni.* MARIAN, I. 311. *Cum se întâlniră aceștia...* IPIRESCU, L. 23. *Să nu ne mai întâlnim.* MĂNDRESCU, L. P. 87/19. *Ne-om întâlni la cutare făcîndă.* ȘEZ. III 3/31. Cf. IV 203/17, V 163/18. # *Spune-mi cu cine te întâlnești (în variante: te a duni, te însoțești).* Ca să-ți spun cine ești, ZANNE, P. IV 212.

5. *Trans. (fact.) A face pe cineva s. ceva să ajungă a. să fie împreună, să vie în contact cu altcineva, a împreună. Ruga o întâlnit cu căntore. DOSOFTEIU, V. s. 17, p. Du-te în codru... S'acolo te întâlnește, Doar Dumnezeu ne 'ntalneze!* JARNIK-BĂRSEANU, ap. TDRG. *Vîinul... cu tine mă 'ntalneze.* id. ib.

6. *Refi. Unipers. (Maramureș) Mi se întâlnește = mi se întămpî. T. PAPAHAĞI, M. Ce groznică ni s'o întâmpat; Fictor mare de 'naurat, Ne-a hi musat de 'ngropat; Și ce rdu ni s'o întâlnit; Fictor de căsătorit, Ne-a hi musat prohodit.* id. ib. 70/11.

[S] (vechii și dial.) *întâni vb. IV**; (*întâni vb. IV**). | *Adjective: (întâlnit) ((întâlnit), (cu negativ) ne(întâlnit), ne(întâlnit), -ă = peste care a dat s. pe care l-a găsit cineva s. ceva (din întâmplare, în drum); (fig., adesea substantivat) îmbolnăvit pe neașteptate (cf. întâlnitură).* Se zice că este *întâlnit*, atunci când au fost pe un drum, adevă călătorii și s'au bolnăvit. H. V 360. *Apă întâlnită: această apă se capătă, luînd apa din locul unde se întâlnește două sau mai multe pîraie.* ȘEZ. III 104. *Iară Sfîdnitul spîrîndu-să de fără ceaste tălnită (cf. tălnis), și împiedecându-să de dînsul, deade în gios cu copul.* DOSOFTEIU, V. s. 43. *Tu apucatele, Tu întâlnite (= bolnavule de întâlnitură).* TEODORESCU, P. P. 365; — (*întâlnitor, -oare = care întâlnește.*) | *Abstracte: (întâlnit) ((întâlnit) s. a. = întâlnire, întălnis. Bun întâlnit, maică, — fi zice Pădureșul MERA, B. 154; — (întâlnire) ((întâlnire) s. f. = acțiunea de a (se) întâlni; contact, întrevedere, rendez-vous. Are întâlnire cu Arhanghelul Gavriil.* E. VĂCĂRESCU, IST. 247/11. *Au soait fericiit ocazul de dorita întâlnire.* KONAKI, P. 85. *Pușină vreme după întâlnirea ce am vedut că a avut cu co...* C. NEGRUZZI, I 25. *De multă doram să am o întâlnire cu d-ia. ALECSANDRI, T. 312. Local de întâlnire al vîdnătorilor.* ODORESCU, III 16/18. *Mateiu... cu genunchii goi și tricoul vîrgat... proaspăt întors de la o întâlnire-întrenament...* C. PETRESCU, I. II 216. *Ne-am dat întâlnire la teatru; — (întălnis) ((întălnis) s. a. [Plur. -nisiuri] = întâlnire a doi oameni (MARIAN); boală de om (H. I 303). Sfîdnitul spîrîndu-să de fără-veste tălnis.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Bun întâlnis(u):* formula de salutare cu cel pe care-l întâlnești în drum, cale-bună. Când îți zice cineva bun întâlnis(u) în loc de bună ziua, trebuie să răspunzi ehai de-a pîrăsiului. CREANGĂ, GL. *Bun întâlnis(u), om bun, zise Dănilă.* CREANGĂ, P. 43. *Și mai merg cu și mai dau bun-întălnis cu unu...* SADOVEANU, SĂM. V 1004. *Bun tălnis(u), fîrtate!* ȘPIERA, P. 102/18, ȘEZ. I 149/1; — (*întălnitură,*

(*întălnitură*) s. f. = locul în care se întâlnește două ape curgătoare, confluența (GOROVI, CR. 74); (Med.) boală de om (H. III 141, II 494), pricinuită din întâlnirea cu vreun spirit rău (GRAIU, I 279, 297, 316); paralizia unei jumătăți a corpului, datorită unei leziuni în creeri (BIANU, D. S.), numită și: dănsule, dambă, lovitură din ele, pișcătură din ele, pocitură din ele, șoimanele, vînturile cele rele (id. ib.). De *întălnitură (întălnitură, întămpinat, întămpinatură)* bolnavul are junghuri prin tot trupul, vîdjiel de cap, amețeli și sterbînjeți. GRIGORIU-RIGO, MED. I 89. *S'au pocit... s'au deochiat...* are *întălnitură.* DRĂGHICI, R. 182. *Ceas rău cu lipitură Și cu întălnitură.* MARIAN, D. 280. *Oi te du la (cutare), C'o apucat orbă!* Din frig... Din *întălnitură.* ION CR. IV 84. *Ceas rău... și cu întălnitură.* TEODORESCU, P. P. 366b. *L-au întâlnit Doamnele...* Zănele și Ictici cu adjectivi și *întălnituri.* PĂRVULESCU, L. P. 80. Cf. PAMFILE, R. 71, MAT. FOLC. 646. PĂCALĂ, M. R. 163, GRIGORIU-RIGO, MED. I 20, ȘEZ. I 123/18, II 91/18, 93/18, III 197/18; — (*întălnieală*) ((*întălnieală*) s. f. = întâlnitură (boală). Și l-a *întălnit: Întălniețe, Deochetoria, Fermechetoria, Pocele.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 54. *De-o fi întălnieală, din rezințe, Din vîdnuri, din dăituri...* MAT. FOLC. I 647.]

— Nu este ung. *tălnis* a găsi, a da peste cineva s. ceva (întălnit în românește sub forma *tălnis*), ci un derivat din adverbul *untens talis* «doar, poate» (cu sensul grecescului *τυχώς*), care a primit prefixul *in-*. N. Drăganu, *Decorația* VI 159.

INTĂLNIS s. a.

INTĂLNITURĂ s. f. } v. *întâni.*

INTĂMPINĂ vb. I. 1°. *Aller ou devant de, recevoir. Saluer; traiter avec.* 2°. *Rencontrer, croiser, surprendre; assaillir.* 3°. *Se rencontrer; rejoindre, croiser, se jeter dans.* 4°. *Rencontrer, cu venir ouz mains; se battre.* 5°. *Tomber sur, atteindre, rencontrer; attraper; frapper.* 6°. *Faire face à, obvier à; satisfaire (un besoin); supporter (des frais).* 7°. *Répondre, répliquer. Faire opposition.* 8°. *Récompenser.*

Sensul originar trebuie să fi fost ea primii pe cineva în (sunet de) *întămpina*, când era vorba de întărcerea oștirilor după o victorie, de sosirea unei persoane importante, de cinstirea unui oaspe distins etc. Urme din acest sens se mai găsesc și astăzi în unele regiuni sau în anumite construcții.

1°. *Trans. A merge înaintea cuiva cu manifestări de bucurie s. prietenie, a ieși cuiva în cale, spre a-l primi cu toată cinstea cuvenită, a primi (cu onoruri) o persoană de condiție socială înaltă, simandicoasă (Marginea, în Bucov. HERZ-GHER., M. IV 204); p. gener. a-ieși cuiva înainte, a primi pe cineva. Tempin=obvio, occurro.* ANAN. CAR. *Nu cuteză... ataceă să-l întămpine.* CORESI, EV. 384/1. *Și întămpinări (: vinrent à lui) doi drăcți din normănt.* TETREAY. (1574) 212. *O întâmpină st(ă)dnit și-i dădă...* DOSOFTEIU, V. s. 69. *Scoală-te, Doamne, întămpină-i lei e și-i împiedecă.* id., ap. TDRG. (ms.). *Curseră pret de ne'ntămpinări.* id. ib. *Să întămpine pe dănu!* la cetatea Irotor. BIBLIA (1688) 36. *Îi întămpinară pre dănu!* toți măcări și boiarit cetății. CAZANIE (1691), ap. GCR. I 287/18. *Și eade, eadînd pre stăpănu! sdu, ou țești de l-au întămpinat.* SYNDIPA (a. 1802), ap. GCR. II 189/11. *Încă-l-țe lezele celor ce te întămpină.* ESOP (a. 1812), ib. II 208/18. *Îi țești înainte... și întămpinându-i cu toată cinstea, ventră la Terigrad.* E. VĂCĂRESCU, IST. 259/18. *Popă... îi întămpinară*

[pe Alexandru] și ziseră... ALEXANDRIA, 49. Lama și mietii... în întâmpina și-i lingeau picioarele. DRAGHICI, R. 101. Norodul pretutindeni îl întâmpină cu bucurie. C. NEGRUZZI, I. 142. Oa sfetnici vechi de zile măntâmpinași în cale. EMINESCU, P. 201. O babă întâmpină pe fată cu blândețe. CREANGĂ, P. 288. Unchișii... o țepă să-i întâmpine. ISPIRESCU, L. 1. Eu pe origine întâmpin când vine (= Ușa). TODESCU, P. P. 2470. GOVOVEI, C. 386. || (Cu același sens) † Intrans. (Construit cu obiectul în dativ) N'au întâmpinat fiilor lui Israel cu pâine și cu apă. BIBLIA (1688) 353. Vom întâmpina lui, ib. 372. Să nu ed tîmpine voao comentii, ib. 188., (Contaminat cu o țepă înaintea) Tîmpină Avealom înaintea slugilor lui David, ib. 330b. || Fig. Trans. A salută. Soarele ce eu cu plînsul îl întâmpin când răsare. KONAKI, P. 100. || A se purtă (într'un fel oarecare) față de cineva. Pe cei nedumeriți să-i întâmpine cu răbdare. URICARIUL, III 161.

2°. Trans. (Despre ființe) A veni din partea opusă, a se găsi față în față cu cineva, a da peste cineva, a întâlni din întâmplare; p. ext. a surprinde, a prinde în flagrant delict. Va întâmpina vreo fată și o va sărută... PRAV. MOLD. 157. Cea ce va sări asupra cameșilor, când îl vor întâmpina cu nepoșii în cale... ib. 25. Cândă-i va întâmpina pe dânsul, îi va ucide. BIBLIA (1688) 123. Pre origine tîmpină, subit sabie punea. CANTEMIR, BR. 477. Au întâmpinat... un cerb tânăr și gras. TICHINDEAL, ap. GCR. II 212. Poate să ne ajungă cineva din urmă, ori să ne întâmpine cineva dinainte. CREANGĂ, P. 126. Și pe noi ne-a întâmpina Păunașul-Codrîtor. ALEXANDRI, P. P. 24. Dacă n'ou mă întâmpină cu acolo și fel de fel de pasări... SBIERA, P. 158. || † Spec. (Jur.) A ieși în calea cuiva spre a-l ataca s. jefui. Cea ce va întâmpina pre neștine noaptea și-l va destrăbă... PRAV. MOLD. 19.

3°. Refl. († și pop., mai ales construit cu prep. cu) A se găsi cu cineva (întâmpinător) față în față, a se ajunge, a se întâlni cu cineva a cu ceva. Mi-lăstoa și decădă tîmpinară-se. CORESI, PS. 233. Amărlă-te că te tîmpinaj și fuai lui Dumnezeu. PARACLIȘ (a. 1661), ap. GCR. I 182. Tîmpinându-se pre cale cu bărdnului. DOSOFTEIU, V. S. 138. Se duce la fiul său Iosif cel frumos și să întâmpină cu dânsul. NEAC. BAS. INV. 283. Alexandru... să întâmpină cu un om gol. ALEXANDRIA, 100. O căprioară a fost, Ou ca s'a întâmpina. PĂCALĂ, M. R. 170. Când ne vom întâmpina, Să avem a ne sărută. POP. ap. GCR. II 319. || (Despre drumuri, ape, hotare) A se împreună, a se întâlni. Unde se întâmpină hotarul Sineștilor cu al Găoceniilor. URICARIUL, XXV 314. În jos până la Bahuleș și în lat carmezișul, până unde se întâmpină cu hotarul Prigorenilor (a. 1781). BUL. COM. IST. IV 84.

4°. Spec. (Mil.) Trans. A ieși cu oaste în calea cuiva, a aștepta pe dușman spre a i se împotrivi, a-i opune rezistență s. a-l lovi, a întâlni dușmanul, a da luptă. Însă să tîmpine Ștefan-Vodă pe Mătaș-croiu la loc larg nu culează. M. COSTIN, ap. TDRG. L-au întâmpinat la Gura Japei, pe Bărlad, o[ste]a[le] lui Constantin-vodă (a. 1653, Iași). IORGA, S. D. XVI 195. Ieși, ca să întâmpine armata zmetilor, care cră foarte numeroasă. CĂTANĂ, P. I 81. || Refl. † A se întâlni, a se ciocni, izbi cu dușmanul. S'au întâmpinat cu acea oaste. LET. I 128. Cf. MAG. IST. III 34. Cum s'au tîmpinat, au dat pușcile războiu într'acea ză. BUL. MON. IST. I 194. Insași Sultanul mergea din asupra lor, s'au întâmpinat la Capoia. E. VĂCĂRESCU, IST. 252. Constantin... s'au întâmpinat cu Bonaparte. DIONISIE, C. 214. [Ficiorii Chiajanei, cu armatele se] se întâmpineau în ochii Focșanilor. ODOBESCU, I 170.

5°. Fig. (Despre necazuri, greutăți, nenorociri, obstacole, evenimente protivnice etc.) Trans. A da peste cineva s. ceva (pe neașteptat), a ajunge, surprinde, a-l aștepta pe cineva ceva, a-i sta în cale; a găsi în cale ceva (ca un obstacol), a da de a peste ceva, a suferi o rezistență oarecare. Vesteia l-au tîmpinat la Zvanca. M. COSTIN, ap. TDRG. De ce fugim, aceia ne tîmpină pre noi. VARLAAM, C. 150. Sîtu ce mă va tîmpina, id. ib. 73. Să nu ne întâmpine pre noi moartea au ucide. BIBLIA (1688) 42. Vor tîmpina pre noi rădățiile, ib. 110. În cale alte părate și văi tîmpinându-l... CANTEMIR, IST. 140. Și iar, suindu-ne mai sus, tîmpinăm altă vamă. COSMA (a. 1692), ap. GCR. I 301. I-au tîmpinat și pre dăngii osînda. LET. III 157. Rău întîmpin unde merg. I. VĂCĂRESCU, P. 125. A lui voștii niciodată nu 'ntîmpină zilnic. KONAKI, P. 301. La început tîmpinim multă nedumerire în acest lucru. DRAGHICI, R. 123. Acetă caic... întîmpină mare greutate, id. 11. Întîmpinăm mai multe necaz și primejdii în calea lor... C. NEGRUZZI, I 178. În viața mea am întâmpinat multe pe ale cămpuri, pă unde am fos[și] ca slugă (Ienculești, în Buzău), ap. GCR. I 242. | A da de... a găsi, a avea parte de... Mărioara Orișunde s'ardă. Vorbe dălei întîmpină. ALEXANDRI, P. I 95. | † A nimeri. Au sărit cu suljă și au tîmpinat pre un slăjitor de al noștri drept în vințre. LET. I 344. || (Despre somn, dureri, spec. despre boală, cf. întâmpinătura) A cuprinde, a apuca, a pâlă, a lovi (pe neașteptate, subit, în mod năprasnic). Un somn greu m'a 'ntîmpinat. MARIAN, I. 10. Când cineva e cuprins pe neașteptate de o durere cumplită de cap..., atunci se zice că l-a întâmpinat ceva (necuratul). LEON, MED. 135. Se zice că au fost întâmpinat atunci când se îndreptă cineva și moare repede (Peleşti, în Dolj). H. V 360.

6°. Fig. Trans. A face față la ceva, a preveni, a evita, a preîntâmpina, a combate ceva. Întâmpin oarece însemnează că apucă să fac oarece mai înainte, mai din vreme, adică îngrijesc mai înainte de oarece trebuințos. I. GOLESCU, C. I. Bn... cu mare greutate le putea întâmpina toate. BELDIMAN, TR. 61. Luași cu împrumutură [banii]... și întâmpinaj nevoia, id. ib. 72. Răul trebuie întâmpinat. PANN, E. I 109. Această prîstigher... întâmpină porțile cele neletrecute. MARCOVICI, D. 163. Toate acestea [cheltuieli] le-am întâmpinat singură până la un timp. FILIMON, ap. TDRG. (ms.). Dar tot n'or și putut întâmpina cheltuielile lor. BĂLCESCU, M. V. 598. Tîne, moș Ioane, acetă mică dar de la mine și întâmpină-ți nevoia. CREANGĂ, A. 160. | A îndestula. Acei nazazi Români... acolo unde găsesc cu ce să întâmpine pușcile lor trebuințe, ei popozesc. ODOBESCU, I 228. | A suportă, a acoperi (cheltuielile etc.). Meremetul (= reparațiile) și finerea tuturor podurilor... să va întâmpina din tratul... ce are Casa pădurilor. URICARIUL, I 233. Altenenice se dau în proporțione... cu starea aceluia care e dator să le întâmpine. HAMANGIU, C. C. 54.

7°. Intrans. A răspunde, a obiecta, a replica. Guzarul... a vrut să știe care e Domnul țării cel mai vestit... I s'au întâmpinat: De bună seamă e Negru-vodă. ODOBESCU, II 509. Mă grădesc a întâmpina. MAIORESCU, D. II 35. În zadar tîni vii cu regulă matematică, întîmpinat cu I. NEGRUZZI, CONV. LIT. IV 295. Dar cu nu știu nimica despre aceasta, întîmpinam bietul părinte Gavril. id. ib. III 45. || (Necibnicuit) Trans. (cu complementul persoanei) Nu te aprinde, îl întîmpină căpraval. SLAVICI, N. II 160. || † Spec. (Jur.) A face întâmpinare, contestație. Împotriva stăpînirii de 10 ani poate să întîmpine stăpînul cel adevărat. PRAVILA (1814) 30.

singur dintru a mea ştiinţă, cât s'au tâmplat, de au fost în viaţa mea. ib. II 195₂₂. Să i se întâmplaze lui a le nimeri în valesa mamei focului (a. 1652). MAG. IST. I 129₁. Nici un scriitoriu de cei vechi, pre care noi a-cilă ni s'au tâmplat, aiază nu scriu. CANTEMIR. HR. 66_{1/2}. Dintr'aceşti istorici trei mi s'au tâmplat a vedea şî cell. E. VACĂRESCUL. IST. 246_{1/2}. Nu de airea s'au putut tâmpla, fără că Românii au trăit împreună cu Duclă. P. MAIOR. IST. 185. Această boală se întâmplă celor ce întâia oară căldorese pe mare. DRĂGHICI. R. 10. I s'au întâmplat moarte în un războiu. id. ib. 3. Când... s'or fi întâmplat ploate, ce-at fi făcut? id. ib. 76. Ceia ce să va întâmpla în curgera anului... MARCOVICI. D. 17₁. Poate să se întâmplaze să-l prindă rob undă. PANN. E. I 98. Din lipsa fânului se pot tâmpla multe păgubiri. I. IONESCU. C. 8. Mă s'au întâmplat să o văd odată. C. NEGRUZZI. I 44. Popa ũ lî-nişt, apundu-i că asta se întâmplă. id. ib. 247. Se întâmplă de departe tranziţir şî de-apropae borş cu ştir. id. ib. 251. Nîmic nu se întâmplă în întinderea pustie. EMINESCU. P. 233. Eu, de câte ori mi s' a întâmplat să mînănc grauri..., le-am găsit un gust foarte bun. ODOBESCU. III 31_{1/2}. Toate acestea măt de mult s'au întâmplat. COŞBUC. F. 127. Tîmăndu-se împăratul să nu i se întâmplă ceaf de rîu, a făcut aşă. CREANGĂ. P. 85. Faia nu-i de cele de pe drumuri, s'o luai numai aşă, cum s'or întâmplă. id. ib. 261. Orice şî se va întâmplă, să ştii că numai tu eşti de vină. ISPIRESCU. L. 9. Se întâmplase şî ecti de cî... eră şî de lîng. SBIERA. P. 226_{1/2}. I s'au tâmplat o nenorocire. id. ib. 235_{1/2}. Întîmple-se ce va vedea. JARNIK-BĂRSEANU. D. 55. Ce se tâmplase cu el? ŞEZ. III 9₁. Nu scutpa în puş, cdei se poate întâmpla să beai din el. ZANNE. P. III 325. Cf. I 437. IV 328. VI 176. | † (Construit cu prep. de) Cându se tâmplă omului de cea boală... CORESI. EV. 82_{1/2}. cf. 63_{1/2}. | A-i veni cuiuă ceva, a i se trage, a i se pricina, cauză ceva. De i se-ară fi tâmplat nepuţînjă den turburatu... trupului, n'ară fi zis... id. ib. 82_{1/2}. Păcîndu-i-se o boală la gramazi..., dent'aceia i s'au tâmplat şî moartea. LET. II 39_{1/2}. | A se face. Apă se tâmplă, că... CORESI. EV. 169_{1/2}. | A se împlini, a se realiza, a se traduce în fapt. Inchiputrea lor s'au tâmplat în fapt. DRĂGHICI. R. 292. Vîsul cînd s'ar întâmplă... TEODORESCU. P. P. 112_{1/2}. Prorocia lui s'au întâmplat.

2^a. † (Rar) Trans. A ajunge pe cinevă ceva (în mod neprevăzut), a lovi, a da (cevă) peste cinevă. Tâmplîndu-l la mijloc de cale o boală, s'au sădîrît întru Hristoş. DOSOFTEIU. V. s. 133.

3^a. Refl. (Prin apropiere de verbele cele mai numeroase în construcţia impersonală) S' a tâmplat să vină Ion, subiectul propoziţiei secundare, Ion, a fost raportat direct la predicatul propoziţiei principale, născîndu-se Ion s' a tâmplat să vină, subiectul fiind o fiinţă. A se nimeri, a se brodi (în mod incidental) ceva, cinevă, cumvă, să... (s. infinitivul). (Mai adesea cutare s' a tâmplat să facă etc. exprimă acelaşi lucru cu: a făcut etc. din întâmplare). Tâmplă-să un preut oarecine a trence pre acea cole. VARLAAM. C. 347. Să va tâmplă dîrbat cu fîmeacă să fie amîndoi eretici... PRAVILA MOLD. 80. Tâmplîndu-să săc de multe bătrîneaje, l-au prins păgînit. DOSOFTEIU. V. s. 64. Măsură vedrilor... să le facă boierii ce să vor tâmplă să fie cu slujba vîdrîrîtului la Odobeşti. URICARIUL. I 294_{1/2}. Nişte oameni... s'au întâmplat a găsi o broască festoasă. DRĂGHICI. R. 84. Duclă-şî vîră Şi-şî creză, Că s'au născut Dumnezeeu..., a tăiat Şaple mi cocolni... Cu să se tâmplă (... să se nemerească, să fie între ei) Dumnezeeu. BIBICESCU. P. P. 240.

4^a. Refl. (În legătură cu un cuvînt s. o construcţie cu sens local, une-ori întregit prin «de

faţă») A se găsi (prezent), a fi de faţă (în mod incidental). Învăpă pre toţi care-i se vor tâmplă. CORESI. EV. 265_{1/2}. cf. 142_{1/2}, 371_{1/2}. Acolo (îm-pîndu-să şî sîdîntul,...) zedă la masă. DOSOFTEIU. V. s. 47. M'am tâmplat la Torigrad, de am văzut acă pără. LET. II 312_{1/2}. Georgehe Franţi, istoricul, carre s'au şî întâmplat la luarea Torigradului. MAG. IST. I 106_{1/2}. Putnă după petrecerea lui pre alţii care s'au întâmplat. BIBLIA (1688) 4 pr. 43. S'au tâmplat la acea primicidă, dintru toţi boierii fărăi, numai dumealui Lupul Vornicul (laşi, 1712). BUL. COM. IST. IV 44. Întâmplîndu-se un cîine, pînă în drum mîna ce lo-vise pre sfîntul. MINEIUL (1776) 34_{1/2}. Pre alţii cîdî s'au tâmplat aproape... ŞINGAI. HR. II 106_{1/2}. Nu m'am întâmplat acasă = n'am fost acasă. I. GOLESCU. C. Incercase cî să se întîmpie la drum. D. ZAMFIRESCU. CONV. LIT. XLII 915. Fetele împăratului întâmplîndu-se de faţă..., li s'au făcut mîă. CREANGĂ. P. 208. La nunta fetei acesteia m'am tâmplat şî eu de faţă. SBIERA. P. 147_{1/2}. Cîdî s' a'ajî tâmplat la acraştă serbere. SEVASTOS. N. 120_{1/2}. Eu m'am întâmplat Subş-faipă de pol. TEODORESCU. P. P. 446_{1/2}. (Construcţie neobi-cunilă) Tâmplîndu-mă-să acolo = întâmplîndu-mă acolo. ŞEZ. II 45_{1/2}.

5^a. Impers. Refl. A avea (din întîmplare). Nu mi se întâmplă bani (de ajuns) = n'am bani. LB. I. GOLESCU. C. I. Bot nu mi s'au întâmplat, Pui să-mi placă n'am aflat. ŞEZ. III 154_{1/2}.

[Prez. ind. întîmpiu, mai de mult, rar, întîmpî-l V. B. II 76. | Şi: (vechii şî dial.) tâmplă vb. I. | Adjective: (în)tâmplăt (cu negativul ne-(f)întâmplat), -ă = (despre evenimente) care s'a petrecut, a avut loc, s'a iscat, s'a produs undevă; (despre o persoană) care a fost de faţă, s'a găsit, a picat undevă, s'a nimerit, s'a brodit din întîmplare undevă. Socoteac eu cî-i tâmplătoş o mî-nune într'această pocestac. DOSOFTEIU. V. s. 77. Un călugăr, tâmplat de la mîndăstirea sîdîntului, deacă vîră oastea 'mpăratului, s'au bucurat. id. ib. 33. Boteză pre acia carî şia pre-acelea tâmplăşi (= se brodeau să fie prezîţi). id. ib. 55. El o luă de braş şî o sîlă să zedă. | Lîngistic-te. Ştia. E lucră echitu şî întîmplat şî oltora. D. ZAMFIRESCU. R. 41. Se duce... în casă... să găsească pe bărbatu-ădu, să-i spună cele întîmplăte. CREANGĂ. P. 176; — (în)tâmplător, -oară = care se întîmplă, care vine, se produce din întîmplare, pe neaşteptate; incidental, ocazional, neprevăzut, fortuit, eventual. Pentru ceale tâmplătoare voroese. CANTEMIR. IST. 110. Şî cele după vreme întîmplătoare întocmtri. URICARIUL. I 17_{1/2}. | I acunescem pentru vremei întîmplătoare. GORJAN. H. I 38. Scriitor de cele întîmplătoare. E. VACĂRESCUL. IST. 246_{1/2}. Întîmplătoare încurjurime externă. MAIORESCU. CR. II 142. Din alte pricină întîmplătoare. ŞEZ. I 157. (Adverb) Incidental, într'o doară, neintenţionat. A venit numai întîmplător la fostul ei stăpîn. IORGA. B. 293; — (cu derivatul neobincînit) tâmplătorese, -ească † = care se întîmplă. Toate lucrurile în lume sau fîntîşîi sînt sau tâmplătoreşti. CANTEMIR. IST. 190. | Abstract: (în)tâmplăre s. f. = ceea ce se întîmplă se petrece, se îveste, survine (cuvîd), eveniment. cf. incident, hazard, epizod. Aştădere şî pentru tâmplări... VARLAAM. C. 46. Se va scrie la rîndul său tâmplarea. LET. II 153_{1/2}. Vom zice de tâmplările în împăria lui Vasile Vulgarotom. CANTEMIR. HR. 131_{1/2}. Lucerii ce le-au adăsu întîmplările vremii. ANTIM. PR. XXIII_{1/2}. Toate întîmplările anului ce acum a trecut. MARCOVICI. D. 4_{1/2}. Conversaţia cîdă fireşte asupra întîmplărilor zilei. C. NEGRUZZI. I 293. Iată o întîmplare ce va arăta ce fel tubăă tîndra faţă. id. ib. 21. Toţi s'au veselit de această întîmplare. ISPIRESCU. L. 2. Să pocestoacă tâmplările unui împărat.

SBIERA, P. 114/12. *Ală nu știu de dânsii, decît o tîmplare.* ION CR. II 268. (Figură etimologică) *De s'o întîmplă v'o tîmplare, Să prindem pe Mău în vîndătoare.* MAT. FOLC. 164. *Cu mîntea la să te aștegi, orice întîmplare s'o birușii.* I. GOLESCU, p. ZANNE, P. VIII 107. *Întîmplare nepilcută = inconvenient.* COSTINESCU. *Entenplare lumit = affluxus bonorum mundi, Ostensio bonorum.* ANON. CAR. *Întîmplare nenorocită (s. rea) s.* (Mold.) numai *întîmplare = pînănie, accident, p. ext. ceas rău, omor (accidental).* Scriș și *Eremia carle de toate primejdiile și tîmplările.* DOSOFTEU, V. S. 107. *La o așă întîmplare... tu știi de mai pot trăi.* KONAKI, P. 103. *Am cetii carle noastră cea morliceacă de întîmplarea unui om.* DRĂGHICI, R. 103. *Ocîci mare-i Dumnezeu, ne-a feri ci de întîmplării!* CREANGĂ, A. 126. *De unde știi cum vine întîmplarea?* id. P. 201. *În locurile unde s'a făcut vreo întîmplare (= omor)...* SEZ. IV 179/17. *Întîmplare ciudată (POLIZU s. extraordinară) s.* numai *întîmplare = aventură.* O frumoasă ediție a *întîmplărilor* lui Telemach. C. NEGRUZZI, I 79. *Plin încă de împrăștiute ciudatei sale întîmplării.* EMINESCU, N. 50. *Cum sînt întîmplările la drum?* CREANGĂ, P. 130. | Caz, ocazie, prilej, circumstanță, împrejurare. Și așă, cu această tîmplare, t-au teriat *Gheorghe Ștefan.* LET. II 207/22. *Întru omîndouă întîmplările (cînd pomul are multă hrană s. prea puțin), se lecutiește...* ECONOMIA, 139. *Vei trăi fericit în ori măcar care întîmplare.* MARCOVICI, D. 16/12. *Se vîră cați sau legați unii de alții de păt sau nelegați, — și în această din urmă întîmplare se face și un ocol lângă arie.* I. IONESCU, C. 185. | (Neobiciinit) Evoluție. *Celui ce va să ceare începutul lîmbei românești îi este de îtpă să aibă cunoșcuta întîmplărilor lîmbei latinești.* P. MAIOR, IST. 232. Din (rar: de) (In)tîmplare și ț tîmplare = întîmplător, pe neașteptate, pe negîndite, în mod neprevăzut, incidental, accidental, ocazional. E pre tîmplare vîndecarea-i. CORESI, EV. 326/2. *L'au tets la vînai cu săgeata din împlare.* LET. I 41/2. *Pe acolo de întîmplare vei trece și vei cunoaște.* KONAKI, P. 103. *Din tîmplare înău cu opucal alt drum.* DRĂGHICI, R. 51. *S'au pus după un copaciu ce de întîmplare se află acolo.* id. ib. 65. *Umbînd pe acolo, găsește din întîmplare căte o pîtră de aceste.* CREANGĂ, P. 218. *Numai din tîmplare i s'au nimerit.* SBIERA, P. 249/2. *La (In)tîmplare s. după (In)tîmplare (COSTINESCU) s. în voia (In)tîmplării = în voia soartei, în neștire, fără plan, într'o doară, într'un noroc, cum s'o nimeri.* *Mergeam la întîmplare, disperat.* SADOVEANU, ap. TDRG. *Mă las în voia întîmplării.* CREANGĂ, P. 200. *A lăsat barca s'o ducă valurile la întîmplare.* *La toată întîmplarea = ori cum s'ar întîmplă, în orice caz, spre a preveni orice surpriză.* *La toată întîmplarea se vom pune candidații negri.* I. AGĂRBIȘANU, L. T. 128. *La toată întîmplarea are să fie cetă bun.* RETEGANU, P. I 75/22. *Dar, la toată întîmplarea, de-i vedea și-i vedea că s'a trezit... zăbrite-i piteea cea de urs.* CREANGĂ, P. 215. *De-o întîmplare s. de toată întîmplarea s. de (s. pentru) orice întîmplare = pentru orice eventualitate.* *Pură, de toată întîmplarea, un pistol.* N. GANNE, ap. DDRF. *Deci, de-o întîmplare, n'a strîcî dacă i-oiu urmă sfatul.* SBIERA, P. 261/22.]

— Cuvîntul *întîmplă* face parte din puținii termeni în legătură cu cultul păgîn, păstrați în românește: *Augurul roman descria cu bălul pe cer un spațiu numit templum, conțîmplînd zborul pasărilor, care intrînd în acest templu se petrecea evenimentul așteptat, întîmplarea.* Etimologia *in-templu, -are a dat-o mai întăiu N. Sulić, *Antropomorfitism* (Brașov, 1900), p. 77, dar legătura cu lat. *contemplu*, -are o făcuseră și autorii *Lexiconului de la Buda*.

ÎNTÂMPLĂRE s. f. v. întîmplă.

ÎNTĂP. v. ÎNTEP.

ÎNTĂRĂNĂ ob. 1^a 1^a. *Enterrer.* 2^a. *Semer le blé à la bêche.*

1^a. A acoperi cu țărână, cu pămînt, a îngropa. Cf. *Întărîna* t.

2^a. (Agric. poate, născut prin etimologie populară, după țărână, din țelînă) A semăna grăul cu sapa, toamna, din pricina uscăciunii sau a vremii rele. Cf. *Întelînă*. Dacă toamna culesul popuşoilor întărie, și dacă gospodarul se teme că nu va putea sămîna grăul de toamnă din pricina uscăciunii sau a vremii rele, atunci grăul se întelîncază sau se întărează, adică se pune cu sapa. PAMFILE, A. 104.

[S: *întărîna* vb. | s | Adjectiv: *întărînat* (*întărînat*), -ă = acoperit cu țărână; săpat cu sapa. (Ad 1^a) *Necomurite cele căzute, surpate și întărînate.* PISCUPESCU, O. 42.]

— Derivat din țărână, cu pref. *in-*.

ÎNTĂRĂTA vb. I. 1^a. *Irriter, exciter; agiter. Entrer en fureur, s'emballer, s'emporter, s'offenser; s'agiter; se piquer d'honneur; se monter, s'exalter.* 2^a. *Animer, exciter.* 3^a. *Enflammer. Eclater.* 4^a. *Irriter.* 5^a. *Se troubler.*

A întărîta are un sens mai întez decât a atîta s. a enervă, dar mai puțin întez decât a scoate din fire s. a infuriă.

1^a. Trans. (Construit une-ori cu prep. asupra, împotriva s. contra cuiwă, mai de mult și cu s pre, p (re) s. cu dativul; complementul e omul, fig. Cerul.) A aduce pe cinewă într'o stare de surexcitare sufletescă (spunându-i mereu lucruri de natură să-l tulbure s. să-l supere, zăgîndărindu-i pasiunile ori incitîndu-l împotriva cuiwă); (complementul e un animal) a irita (scîlcînd s. asmuțînd); (complementul e o mulțime) a face să se agite, a instigă (împotriva cuiwă), a îndemna la revoltă; cf. *excitā, surexcitā, iritā, oțārī, inversunā, zādārī, montā*, a scoate din țărîni, din sārīte. *Anterit = irrito, concito.* ANON. CAR. *De cîte ori amărîtu în pustinie, interitārī elu în pămîntu fără de apă.* PSAL. 159/2. *Ispitirū-mu și interitārī-me cu interitäre (subsannaverunt me subsannatione) ib. 63/2.* Să întărîtdim noi Dumnezeu spre noi, CORESI, EV. 12/22. Să teritām celor ce se întărîtdă, id. ib. 282/2. Să-l întărîtdām pre el acestora, id. ib. 409/22. *Overîndul cel de sudalimă întărîtdă pre om.* PRAY, MOLD. 127. *Cînd va îndemnā neștine pre altul și-l întărîtdă de-l mîntie, sau-l dăscălește de-l înuță să facă vreo răutate, acela să chiamā s'nturitoris răstădit.* PRAY, 1125. *Întărîtdăr toată mulțimea (= cā zău spre elu toată gloata COD. VOR.; turburāră toată gloata BIBLIA 1688) N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 33. Ceta ce batoçoarete pre adrac întărîtdă pre cel ce l-au făcut pre el.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. (ms.). *Au întărîtdat pre norod, ib., ap. GCR. I 284/2.* Să între în Moldova să întărīte Turcī, ib. I 299/22. *Îndatū au întărīreai oamenii asupra mea, proto-pop[ulus] și au zis să nu mă primească. (s. XVIII) IORGA, S. D. XIII 239. *Întărîtdă frate spre frate.* TICHINDEAL, P. 36. *Asupra Împărătīei Romanilor tē întărītd.* P. MAIOR, IST. 208. *Al mieu blestem... întărītd cerul pe tne.* DACIA LIT. 246. *Cei din jur începură să-l întărīde cu vorba.* AGĂRBIȘANU, L. T. 246. *Băitivū-și întărītd.* ALECSANDRI, P. P. 107/22. *Ba c'o vorbă, ba cu alta, să întărīde pe împărătul.* SBIERA, P. 110/22. *Nu întărītdă cîmīi în sat, de vrei să scapi nemușcat.* ZANNE, P. I 371. | Fig. A face să se miște, a agită. *Acesta e omul ce întărītdă pămîntul, ce cîștește împărătī.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. (ms.). *Vijetia începe a**

intărită valurile. MARCOVICI, D. 13/19. || Refl. (cu sens mai mult intransitiv) A aunge într-o stare de surexcitare sufletească, de înverșunare, de revollă; (despre animale) a se înfuria. Căntii loși s'au înfuriat. DONICI, P. II 27. Gloata se înfuriă din mult în mai mult. C. NEGRUZZI, I 153. Dacă cerul se înfuriă, id. ib. 215. Boul se înfuriă de nevoie mare. SPIRESCU, U. 31/12. S'au cam înfuriat. SBIERA, P. 178/19. Oule se înfuriară. TEODORESCU, P. P. | Fig. A se agită. Sufletul... ca marea cu valurile: apă se înfuriă și viscăză adormit. ALEXANDRIA, 150. | A se ambiționă. Baba Dochia s'a pus râmăgă cu omătul și cu frigid, că ea-i mai voinică decât ei. Frigid se înfuriă. GOROVEL, CR. 100/19. | A fi excitat, însoțit, entuziasmat. Cântecul istică și cântă Franjuții când se înfuria. SADOVEANU, LUC. IV 389.

2°. Trans. (Complinit unei-ori prin prep. Ia, spre a. pentru; complementul e o ființă) A îndemna, împinge, mână, îmbărbătă pe cineva să facă ceva s. să pornească împotriva cuiva, a (im-)boldi, a stimula, a incită, a stărni, a împinteni, a incurajă (Com. A. TOMIAC). S'îndemna se zice spre cele plătute, înfuriă se zice spre cele urlete... I. GOLESCU, C. I 327. Zefirii cu dulceață spre tubă m'au înfuriat. KONAKI, P. 179. Înfrânău popoarea pentru o nouă cruciadă. BĂLCESCU, M. V. 46. Nevestele... în loc s'o mândăie, s'o molcomăcească [pe mireasă], când următoarea doină prin care o înfuriă și mai tare la plâns. MARIAN, N. 590. Și ne înfuriăm la joc. CREANGĂ, A. 93. Numai ne-înfrână la plâns. SEVASTOS, P. P. 116/19.

3°. Trans. (Complementul e o pornire sufletească) A deșteptă, a ațăță, a porni, a aprinde, a încinge, a înflăcăra, a alimenta, a zgândări, a nutri. Și alalt foc înfuriă-se iute. CORESI, EV. 81/19. Pufină glorie ar trebui înfuriată. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. Oricând de tare au înfuriat cu ele stămintănițele oamnelor... SBIERA, F. S. 305/19. Dacă n'ai putere, nu înfuriă plăcează! ZANNE, P. II 682. A înfuriă curiozitatea cuivă = piquer la curiozitate de quelqu'un. PROMBRIANT, Imprudența a înfuriat nesimțirea lor. Id. A înfuriă pofta de mâncare. COSTINESCU. || Refl. A se porni cu pasiune, a se iscă cu aprindere, a izbucni. S'au înfuriat războiu mare între dângii. DIONISIE, ap. TDRG. Înfrânându-se neconștient pricină... URICARIUL, IV 34/19.

4°. Trans. A irită. Oamenii rădoiți se scarpină mereu, fiindcă acele miș de poteneji (se vorba de râie) le înfuriă pielea. ODOBESCU-SLAVICI, ap. TDRG. (ms.).

5°. Unipers. Refl. A se turbura. I se înfuriă omului meroza (= sucurile corpului). CORESI, EV. 81/19.

[S]: Interiță † vb. I, înfuriță † vb. I. (Mold.) Înfrăță vb. I (Prez. îndări, înfrăți, înfrăși, înfrăși, să înfrăși și înfrăși, înfrăși, înfrăși, să înfrăși s. înfrăși. HERZ-GHER, M. IV 204). | Adjective: înfrățit (interiță †, înfrățit †, înfrățit, cu negativul ne-(în)frățit), -ă = (sur) excitat, iritat, instigat, înverșunat, (im)boldit, stimulat. Urgia nărodului înfrățit. CORESI, EV. 193/19. Un uet depărtat — ca ale multimită înfrățitate valuri. ALEXANDRESCU, M. 26. Se întoarșă foarte înfrățiași. BĂLCESCU, M. V. 422. Furtună înfrățit. ALEXANDRI, P. I 194. Vândorului... odăună se zărească amăgitoarea pradă care i-a pierit din ochi... înfrățit, obosit, mănios, strigă... ODOBESCU, III 82/19. Valul înfrățit de mare. VLĂHUȚA, P. 106. A auzit pe căine hămănd înfrățit. SADOVEANU, P. S. 100. Zăpăsturi înfrățitate de duăi izbucniră. id. ib. 223. Un freamăt puternic se făcă atunci ca de o furtună ce vine înfrățit asupra copacilor. SPIRESCU, L. 238. I-nu răspuns cam înfrățit. SBIERA, P. 274/19. — înfrățitor (interițător, înfrățitor †, înfrățitor), -oare = excitant, iritant, provocator, insti-

gator, stimulent, îmbolditor. Înfrățitor = iritator. ANON. CAR. Firea cugetului ce este... leune înfrățitoare și războinic. PISCUPESCU, O. 190. Măncarea și băutura... înfrățitoare. id. ib. 261; — (rar) înfrățitaciós, -oasă = care întărită (mereu, bucurios). DICT. | Abstracte: înfrățitoare (interițăre †, înfrățire †, înfrățire) s. f. = acțiunea de a (se) întărită; iritare, excitare, înverșunare, incitare; îmboldire, stimulare. Pus-oai noi băgăciură ochilor noștri, înfrățire și ocare. PSAL. 84/19. Interițare (s subannationem) și împurțare ce eră demprăgiurulu nostru, id. 163/19. Și spre înfrățire strigă den cetate, bădăndu-și joc de dânsul. ILIODOR (1773), ap. GCR. II 92/19. Răzpeaste înfrățitoarea ereticilor. MINEIUL (1776) 200/19. Cântilor pe drumuri dând înfrățire. PANN, P. V. I 127. Iei dragoste de sine, la alții înfrățire de ură sau de patimi. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. (ms.). Și poporul † și rupe fierul cu 'înfrățire. id. ib.; — înfrățitătura † s. f. = înfrățire. LB. Entăritătura = iritatio. ANON. CAR.: — înfrățitaciune † s. f. = înfrățire. DICT.].

— Din lat. **in*territo, -are (cf. lacessunt = înfrățitor, într'o glosă din sec. VIII, CGIL. IV 105, 23), contaminat din **in*trare (= iritare) srită și **ter*itare (din *terre* = înfrățitaciós), păstrat și în neap. *nerreta*, v.-fr. (*en*)*tr*ier, *lorrain* *terri*, n.-prov. *torridă*. H. Schuchardt, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXIII 419, XXV 418, Meyer-Lübke, *Einführung* § 102.

INTĂRĂȚĂCIÓS, -OĂȘĂ adj. } v. întărită.
INTĂRĂȚĂCIUNE † s. f. }
INTĂRĂȚĂTĂRĂ † s. f. }

INTĂRĂCĂ vb. I (ș. d.) v. întărită (ș. d.)

INTĂREĂLĂ s. f. v. întărită.

INTĂRI vb. IVs. I. 1°. Durc. 2°. Fortifier. Barricade. 3°. Endurcir. S'obstiner. 4°. Empeser. II. 1°. (Se) fortifier, (se) renforcer. 2°. Augmenter, grossir, s'aggraver. 3°. (Se) tremper, (se) fortifier, réconforter. 4°. L'emporter. III. 1°. Guérir, remettre, soigner à... 2°. Boire un coup. IV. 1°. Pîzer (les yeux). 2°. Consolider, affermir. Confirmer. 3°. (Se) confirmer. 4°. Approuver. 5°. Confirmer, enregistrer, certifier. V. 1°. Retarder. 2°. Presser.

I. (Tare = vârtos). 1°. Trans. și refl. A (se) face (mai) tare, vârtos, p. ext. rezistent, a (se) învârtosi. Zise bolnărușul să-și ta patul, și acia (= îndată) se încheagă nodurile (= articulațiile) lui și se înfuriă. CORESI, EV. 146/19. Au prins toate pietrele pre din înfrătu... și au vârtat plumb, de le-au înfuriat. GAVRIIL N. ap. GCR. I 172/19. Înfrățind vârtos mijlocul său, întări brâncel sale. PENTICOSTAR (1694), ib. I 313/19. Tădele când se întărește, Vârta fetei ne vestec. ZANNE, P. II 445. # A întări din pleie = a sta, a nu vrea să asculte, să se supună; a se face că nu aude. ZANNE, P. II 418.

2°. Spec. (Mă. despre un loc destinat să reziste atacurilor dusmanilor) Trans. A fortifica, (cf. loc întărit, întărire, întăritură); refl. a se înconjură cu fortificații. Cămența cu înfrătu-o cu nicoară opt. LET. II 221/19. Se mută în cetatea Holmăului, pe care o înfrătu mai cu osebire. C. NEGRUZZI, I 159. || P. ext. A închide (un loc s. o trecere astfel, ca să nu mai poată răzbate nimeni pe acolo), cf. a baricada. Pe celăru și înfrătu grupa, ca nu cumed să fructe Hristoș. VARLAAM, C. II 10. Allele când m'auzeau, Ușile le întăreau, Focul într-o înfrătu, Lumănilă le stingeau. JARNIK-BĂRȘANU, D. 375/19.

3°. Fig. (Despre om, p. ext. inima, sufletul lui) Trans. și refl. A (se) face rezistent, aspru,

dur, rău, a (se) înăspri, a (se) înrăi. *Reabdă Domnul... și întărește trema tu.* PSAL. SCH. 47/1. *Iară unii să întărită (= izeceleniia-se COD. VOR.; tămpiliă BIBLIA (1688); sequelques uns s'endureicissalen tu. N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 5. Vois întări inema lu' Farao. BIBLIA (1688) 43. Până când cu-aiăa pismă în mână te 'ntărești KONAKI, P. 137. Intări deci înima omului nostru. RETEGANUL, P. III 61/1. || † Refl. A se îndărânică, a stărui, a persista, a se obstina. Și carei se întăresc spre mîciuni, acia paze vănturile. CORESI, EV. 164/12. Văzînd cum s'ă întărește ea ca să meorgă... BIBLIA (1688) 192.*

4°. Spec. (Neintrebuintat, după germ. estärken), A scrolă, întăresc schimburi LB.

II. (Tare = puternic).

1°. Trans. și refl. A (se) face tare, puternic, solid, a da s. a prinde (luă) puteri, a (se) împu-ternic, a (se) fortifica, a (se) consolida. Și sări spre ci omul... și tucăda lor (= li învinse) și se întărită (: luō puteare N. TESTAMENT 1648; să Intări BIBLIA 1688). COD. VOR. 5. Rugăciunea întărește și dă puteare postului. CORESI, EV. 83/12. *Mohamet... s'a întărit în putere și a adunat... supuși. E. VĂCĂRESCUL, IST. 248/1. (Pe prilegeul) trebuie să-l întărească anti. MARCOVICI, D. 44/1. Creștea Aflatul și se întăre. RETEGANUL, P. I 14/12. Binecuvîntarea părinților întărește caele țitelor. IPSIRESCU, L. 291.*

2°. Fig. (Despre vânt, apă mare, boală etc. p. ext. despre orice rău ce împiedică s. amenință pe om) Refl. A deveni mai puternic, a crește, a se nutri, a se înteli, a se înedea, a se agrava. Se întări spr'înși (= asupra lor) război. CORESI, EV. 141/12. *Intră noi și între voi propaste mare întărire (: s'au întărit VARLAAM, C. 329; chacoa magnam firmatam est. id. ib. 362/1. Apa s'ă întărește... foarte pre pământ. BIBLIA (1688) 5. Boala tot întărindu-se, zănu... la biserică. MINEIUL (1776) 160/1. Și vântul se întăre. BANDU-ALDEA, A. M. 218. De asupra o boală de noui plumburi se întăre, pără necintă, aprîșită pe zărite nezdre. SADOVEANU, M. 182. Umbra... care se întărește, li tucăda înoc, înoc. id. ib. 118. || † p. ext. A îndea cu lovituri, a lovi mere, a continua loviturile. Intări David pre cel strein de fecliu cu praștia. BIBLIA (1688) 209.*

3°. Fig. Trans. și refl. A face s. a deveni sufletește tare, a (se) fortifica, a (se) reconforta, a da s. prinde curaj, a-și pune nădejdea în ceva. *Acela... se ră întărească. COD. VOR. 164/12. Iară voi, tubțitelor... cu sfîntă credința voastră ră întăriți pre sine, cu duhu svântu ră rugați. CUVĂNT P. CURĂȚIE (1618), ap. GCR. I 50/12. Iară cu mulțamea Domnului meu [Isus] H[r]istoș celui ce mă întări între războare. EVANGHELIE (1642), ib. 98/12. Duhulu svânt... epală și curățește, creang și întărește. VARLAAM, ib. 107/12. Văzînd pre H[r]istoș întărindu-o și tmbărbătînd... DOSOFTEIU, V. S. 7. Să ră rugați Domnului nostru [Isus] H[r]istoș să ră lumineze și să ră întărească. NEAGOE, INV. ap. GCR. I 163/1. Ufîia cu tîlmăci unele părți ale sfîntei scripturi, ca să s'ă întărească omenii neamului său de păinea cea vie. BIBLIA (1688) 8 p. 23. Să-l întărească [Dumnezeu] cu agnitorul cel de sus. LET. II 144/12. Și întărindu-se înt'însul cu botocul... ANTHOLOGION, ap. GCR. I 358/1. Pre Nestor... l-ai întărit cu putearea crucii. MINEIUL (1776) 165/12. Voi, a căror înfățișare întărește sufletul. MARCOVICI, D. 8/12. Dumnezeu să te întărească în gîndul ce ai pus. C. NEGRUZZI, I 151. Al lui suflet se întărește. ALECSANDRI, P. II 48. Vă stropesc și ră 'ntăresc Cu putearea Tădui. MARIAN, JNS. 151.*

4°. † (Impropriu) Refl. A fi mai puternic de

cît altul, a învinge, a rămănea (pe cineva), a prevala. *Se nu cîndă dete dracu meu: întăritu-me spr'însu (: praevalu adversus eum; j'ai eu le dessus). PSAL. 18/12.*

III. (Tare = în putere, sănătos).

1°. Trans. și refl. A da s. a prinde puteri după o boală, a se face (iarăși) tare, zdărvăn, sănătos, rezistent; a (se) întrema, a (se) îndrăveni, a (se) însănătoșă, a (se) reconforta. *Intări-se sănătoasă (: elle devint saine) și ai alalt. TETRAEV. (1574) 219. [Isus] slăbănoșii întări. VARLAAM, C. 252/12. Să te întărească și să te curăje stomahul. CALENDARIU (1814) 168/12. Odiho acestui somn l-au întărit. DRAGHICI, R. 139. Băutu-rica cu care se întărește înima omului. I. IONESCU, C. 125. De doi ani li întărește [pe cal] cu floarea trifoiului. ALECSANDRI, P. P. 106^b/12. Ou rachiu să-l întărești. TEODORESCU, P. P. 664^b. Aduce apă vie de-l învie, și apă tare de-l întărește. RETEGANUL, P. III 45/12.*

2°. Spec. (Mai mult în glumă) Refl. A bea ceva rachiu (Marginea, în Bucov.) HERZ-GHER. M. IV 204.

IV. (Tare = fix, neclintit).

1°. † Trans. A fixa; fig. a așinti (ochii). *Cătușile ceale de fier ce întăresc corabia [ancorînd-o de fundul mării]. CORESI, EV. 312/12. Te totu îndreptă pre calea aceasta...; întări-m[eu]-potu spre tine ochii miei (: firmabo super te oculos meos). PSALTIRE (1710), ap. GCR. I 365/12.*

2°. Trans. A face pe cineva să fie tare, solid, neclintit, a consolida; refl. a deveni tare, nego-văitor, a prinde rădăcini, a se consolida. *Domnia mea... școala am întărit. URICARIUL, I 72/12. Ercușii lui Luther și a lui Calvin... s'au întărit. P. MAIOR, IST. 255. Ne-a întărit în convingerea că... MAIORESCU, CR. III 26. | Spec. A întări pe cineva întro aluziō = a-l confirma. *Când te-ai hotărî... să mă vestești prin poștă și cu te întăresc unde-i cere. STANOIU, C. I 13.**

3°. Trans. și refl. A (se) confirma, a (se) a-deveri. *Întărește (: confirmă) aceasta ce fapt-ai întru noi. CORESI, PS. 175. Den pura a doi su a trei mărturisă să întărește tot cuvîntul. N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. I 128/1. Precă trecă dălle, pre aiăa să întărită veasta. DOSOFTEIU, V. S. 160. I-au întărit cu girămînd. id. ib. 40/1. Aceste vorbe, cînd în urechile proslimeti, care de care te întăre. LET. III 197/12. Căte au scris Zosim Comitul... nu numai te întărește Trebelie... ci mai adoagă. ȘINCAL, HB. I 28/12. Un lucru mîncinos fiind întărit... adăac ori, mai pre urmă se creade. TICHINDEAL, P. II 214/12. Alți întăreau apusele celorlalți. CREAŢO, P. 232. A întări o noulate = a o acredita. PONBRIANT.*

4°. Trans. A aproba (spusele cuiva), a da dreptate (aducînd dovezi nouă), a corobora. *S'are să fie cum a fost... întări locotenentul Ghene. C. PETRESCU, I. II 11.*

5°. Spec. (Jur.) Trans. A da unui act (prin aplicarea pecetiei, prin înclătura) s. unei învoiel (printro sentință etc.) putere legală, a legaliza, a certifica (un drept, o donație etc.). *Cade-se giudefului să întărească acest lucru nu numai cu zopis, sau cu chieșci... PRAY, 618. De-acia căte poruncă acest sfînt săbor, ei toate te întări și te pecetui. PRAYLA (a. 1652), ap. GCR. I 163/1. Se rup trei capise și două cărți domnești... și se întărește totul lui Stotan (Iari, a. 1692). BUL. COM. IST. IV 220. Colimah-voceod întărește lui Iordache Rosă... părțile de moșie din Șitubene (a. 1799). ib. 225. Pentru ca să se păzească toate... ce să coprină înt'acere hrivou... am întărit cu înzumi a domniei mele înclătura. URICARIUL, I 102/12. Am mîciut și-am întărit sfîntei Măndărit... ib. VIII 235/12. (Refl. = paavi) *Această hotărîre se întăre de către toți. GCR. II 91/1. În două trei**

vorbe zapisu* *intăriră*, PANN, P. V. I 26. *Ci încă i se dedese o diplomă scrisă cu litere de aur, prin care i se întărea stăpânirea peste toate provinciile polone.* BALCESCU, M. V. 433. *Pă hărdăcia de dăruire și să mergem s'o întărim la judecătoria.* C. NEGRUZZI, I 302. *Scriseră carte și o întărire.* ISPİRESCU, L. 45.

V. (Alte sensuri)

1°. A zăbovi, a păsu, ȘEZ. III 84₁₂.

2°. Trans. A iuț. *O rupe la sămănosa. Simțind că și urzul juge după el, îndări picioarele și mai zădrarn.* STĂNOIU, C. I. 158.

[A]djective: *intărit* (negativ: *ne(intărit)*, -ă = care s'a făcut s. a devenit tare, vârtos, învârtoșat; care este prevăzut cu întărituri, fortificat, sprijinit; care a prins puteri, întremat, îndrăvenit, înșănătoșat; edificat (sufletește), holărit, decis, consolidat; care are inima tare; înăsprit, îndărătnic, oțărît; fixat; (despre un act) care este investit cu puteri legale; confirmat, adevărit. Toate învârtăturile legii eră întărit (= decis) a le îsprădi. CORESI, EV. 290₁₅. Și cei din simutari să nu scoatească cel ceata întărită (= fortificată) fităd, fi ea păci pre el. APOCALIPS (sec. XVI), ap. GCR. I 23₁₂. *Scară întărită în pământ (= sprijinită).* BIBLIA (1688) 20. *Mogia mea este stăpînită de pe uric în nemne întărită.* DOSOFTEIU, PS. 44. *Intărită cu credință și cu fapte bune.* EVSTRATIE, ap. GCR. I 115₁₂. *Aflându-o mai întărită (= tare) decă piatra întru credința un Hristos.* MINEIUL (1776) 178₁. *Și ne scoală pre noi în vremea de rugă întărită în credință.* LITURGHIE, ap. GCR. I 345₁₂. *Lege neîntărită = neaprobată.* LB. *Oraș neîntărit = nefortificat.* DDRF. *Robinson nu eră întărit încă în nădejdea cărbă Dumnezeu.* DRĂGHICI, R. 114. *Cu toate a lor puteri, neclătite și întărite stau.* POPA IOAN D. VINȚI, ap. GCR. I 245₁₂. *Tare și meșteșugită și cu șanțuri întărită.* BARAC, lb. II 173₁₂. *O îned numat închisă într'un foșor întărit.* SBIERA, P. 73₁₂. *Aș vrea... să pierd ideea tristă de veacuri întărită...* ALEXANDRESCU, M. 7. *Drepturile Mitropoliei... întărite de un consiliu.* C. NEGRUZZI, I 241. *Zăcă întărită în presuțoia judecătoriei de Botoșani.* ALEXANDRI, T. 1358. *Declarațiile acestora sânt consemnate într'un cart...* iar la sfârșit sânt întărite cu iscoliturile episcopilor. I. BOGDAN, BUL. COM. IST. I 217. *Cumpărături dădă imediat și chitanță pe suma de o mie de lei întărită cu timbru.* SANDU, D. N. 251; — *intăritor*, -oare = care întărește, învârtoșează, care dă puteri, țarie, sănătate, care fortifică, întremător, edificator; care confirmă, adevărit. *Cele mai folositoare... și a fericitie veteșă întăritoare lucruri... sânt școalele.* URICARIUL I 74₁₂. *Ar scollă mintea oboșită... în roua întăritoare a timpilor de antică vârtosie trupească.* ODOBRESCU, III 51₁₂. *Conducător în viață, întăritor după moarte.* STURDZA, M. 39. *Un leac întăritor.* CONTEMPORANUL, I 650. (Substantivat) *intăritoare* s. f. = o parte a puii, un fel de traversă (Doj). DAMĂ, T. 168. Cf. PAMFILE, I. C. 307. | Abstracte: *intărire* s. f. = acțiunea de a întări; învârtoșare (LB.), fortificare; întremare, îndrăvenire, înșănătoșare, înălțare (sufletească); înăsprire (a sufletului); confirmare (LB.), adevărire (LB.), aprobare (LB.); (la plur., Mil.) trupe militare trimise în ajutorul cuivă. Și-i de folos spre întărire credință creștinească. PSALTIRE (1651), ap. GCR. I 153. (Dumnezeu) să ne dea întărire în locul sfîrșitului lui. BIBLIA (1688) 342. *S-au dus la Tarigrad pentru întărire păcii.* LET. II 293₁₂. *Pre voi pre toți vă lăsam spre întărire și pază.* EVANGHELIE (1702), ap. GCR. I 346. *Tu ești puterea mea și întărire.* MINEIUL (1776) 90₁. *Trei întărit de stăpânire de moșie lui Lupu Stolnicul.* BUL. COM. IST. V 147. *Găsind acca puțind hrană spre mulțumirea și întărire trupului său.* DRĂGHICI, R. 44. *O să las cu întă-*

rire s'o ție, să o moștenești. PANN, P. V. II 58. *Duceau întăritri înșepți celor ce purtau drapelul românesc din zăbănd în zăbănd.* STURDZA, M. 14. *Intărire buduganului = obicei de nuntă la Români din Munții Apuseni a doua zi după Jocul miresei.* (Descrierea la) MARIAN, NU. 724; — *intăritură* s. f. = întărire; loc întărit, fortăreață; consolidare, împuternicire; legalizare, confirmare, adevărire; † țară. *Să împacă, dăa mână și fac întăritură cu girământ.* PRAY, MOLD. 133. *Că tu ești, Dumnezeule, întăritura mea.* MOLITVELNIC (1650), ap. GCR. I 229₁₂. *Am ardat și uric de la Ștefan-rodă și întărituri de pe la alți domni.* HRIȘTOV (a. 1657), lb. 174. *Zise D'umnezeu: facă-se întăritură în mijlocul apei.* BIBLIA (1688) 1°/12. [Ven] sol de la Lepi cu mari daruri și cu întăritura legăturilor. LET. 252₁₂. *Și hrissoul acesta... să fie... epitalmul întăriturii statornic.* URICARIUL, I 103₁. *Daniile trebuie să se facă în scris și cu adevăritate marturii cu întăritură.* PRĂVILA (1814) 80. *La Hârșova acci care dau joc întăriturilor durcești sânt Prela și Rodu.* IORGA, I. II 607. *Poate decătuă orice întăritură s'u înăcutoare.* H. IV 65. [Med. pop.] *Vîndecarea... întăriturilor (= balonărilor?) pântecului.* PISCUPESCU, O. 207. *Apucate de a zăre uric, Din coborturi, Din întărituri.* MAT. FOLC. I 570. (Jur.) *Curtea de întărituri † = (odinioară) judecătoria care se ocupă cu examinarea și confirmarea (intăririi) împrumuturilor făcute pe moși și trecerea lor din mână la mână.* TDRG.; — *intăritură* s. f. = întărire; spec. scrobălat, croșmală (LB.). *Brănză albă la întărită.* TEODORESCU, P. P. 516^b; — *intăritare* † s. f. MARDARIE, L. 1188. — Derivat din tare, cu pref. in-

INTĂRIE † s. f. v. *intărit*.

INTĂRITĂ † vb. I. v. *intărită*.

INTĂRITOARE s. f. | v. *intărit*.

INTĂRITURĂ s. f. |

INTĂRNĂ vb. I^a v. *intărnă*.

INTĂRNITĂ vb. I^a. *Seller*. — Trans. (Complementul e animalul) A pune țarnița (șeasa) pe un cal (cațăr, măgar), a înșeasa, înșeală. PAMFILE, COM. *Intărnitina bine magural...* ȘEZ. V 40₁₂. [Și: *intărnă* vb. I | Adjectiv: *intărnit* (intărnit, -ă = cu țarniță, înșeșat; p. anal. (prin Bucovina și Transilv. de nord-est, poate după germ. „eingesattelt“; despre cal) cu spinarea încovăiată ca țarnița (CALUL 150, 203 etc.), spetiț (lb. 188), deșelat (lb. 150). Un cal foarte frumos întărnit. MARIAN, XIV 528. *Hai, de-mi dă murguliu tău, închingat și întărnit.* BIBICESCU, P. P. 315, cf. ȘEZ. I 44₁₂. *Am o lapă întărnită;* când tuu țornis, se vâd moșele [= Lada]. GOROVEI, C. 195. — Derivat din țarniță, cu pref. in-

INTĂRNITĂ vb. I^a v. *intărnă*.

INTĂROȘĂ † vb. I^a. *Devenit excentric*. — Intrans. A rămăne înărcănată, a pucește grea, a deveni țărănos. Și o luo la sine și întărită lăstru la ea... și această întărită, și născă fat, și-i puseză numele... PALIA (1581) 155₁. — Derivat din țărănos, cu pref. in-

INTĂRTĂ vb. I v. *intărită*.

INTĂRȚIU, -ie adj. (Păst.) v. țărțiu.

INTĂRUȘĂ vb. I^a. *Planter des piquets*. — A pune țăruse, a întări cu țăruse. DDRF. — Derivat din țărșu, cu pref. in-

INTĂRZIA vb. I. I. 1°. *Tarder, être en retard, retarder.* 2°. *Hëstler.* II 1°. *Attarder.* 2°. *Differer, faire attendre.*

I. 1°. **Intrans.** (Absolut s. cu o complement) A veni (ajunge, sosi) undevă (mai ales: acasă) s. a face ceva prea târziu, a rămâne în urma celorlalți (îndrărit), a nu fi la timp. Să vie și să adopție, să nu săd apatie, pentru căci au întârziat (a. 1661). PARACLSI, GCR. I 181/2. De te vei făgădui rugă Domnului D-zeului tău, să nu întârziți a da pre ea. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Au fost ordnăți pr această oaste întru agiutor crăului, care întârziată a merge după crăul. LET. I 22/23. Că eu din edincia mea și din fărăde-omenia mea pestesc și întârziez Măriei Tale, de nu plătesc. MSS., ap. IORGA, I. C. II 244. Cu lucrul să nu întârziem. CALENDARIU (1814) 73. Să întârzițe cu o zi. MARCOVICI, C. 86/87. Văd că Armașul întârzie. C. NEGRUZZI, I 153. Dacă întârziți cumed, aștepti. C. PETRESCU, C. V. 60. Sora... a 'nsdrat, Dar noi am întârziat și la boleri n'am urat. MARIAN, SE. I 25. De mai întârziat, și eu mă prăpădeam. ISPIRESCU, L. 10. Cine mult întârziată, nici cum nemerețe la orice găndește. I. GOLESCU, ap. ZANNE, VIII 110. A nu întârziă cu urda Turda, adică fără zăbăvă. ib. VI 426. (După fr.) **Absol.** Ceasornicul întârziată = rămâne în urmă = fr. la pendule retardé. DDRF. || (Cu același sens, pe alocuri — cf. HERZ-GHER, M., IV 204 — numal) Refl. Cel rănit nu l-au chemat la vreme (pe vraciu), ce s'au întârziat. PRAY, MOLD. 68/2. Jar de s'au întârziat neștine pân la al treilea ceas... (a. 1661). PARACLSI, GCR. I 180/2. Ne întârzițeam a doua zi. C. NEGRUZZI, I 4. Oamenii se întârzie cu aratul. MARIAN, SE. II 134. Apoi s'a mai întârziă. SBIERA, P. 220/21.

2°. (Marginea, în Bucov.) **Intrans.** A pregăta, a ezita, a sta pe gânduri (germ. *zögern*). HERZ-GHER, M., IV 204.

II. **Trans.** 1°. (FacL) A împiedeca pe cineva s. ceva să ajungă undevă s. ca ceva să se facă la vreme, a face să zăbovească, să rămână în urmă, a ține pe loc, cf. a opăci. A întârziă judecata unui proces. COSTINESCU. Nu mă întârziă!

2°. A amână (pe altă dată). Iară pe Constantin potolnicul... l-au trimes noaptea... în mânăstirea Snagorului, unde mult nu l-au întârziat, ci l-au spânzurat. ȘINCAI, ap. GCR. II 207/2. A întârziă plăta = a nu plăti la timp. COSTINESCU.

[Prez. ind. eu întârzițez, în timpul mai nou și eu întârziu, eu întârzi (HERZ-GHER, M., IV 204) și eu întârziți.] A djectiv: **Intârziat** (în Mold. **Intârziăt** I. IONESCU, C. 237, cu negativul: **ne(intârziăt** ne(intârziăt)), -ă = (despre vreme, oameni, niște, etc.) care a întârziat, a rămas în urmă, care nu a ținut pas, nu a progresat, cf. tardiv. *Mintea autorului întârziată... prin cuvintele sale cele de prisos.* MAIORESCU, CR. I 182. *Timpul este mai întârziat.* Com. MARIAN. (Substantivat) **Cu-tore e un întârziat** = un om care vine de obicei prea târziu s. care e târziu la minte. (Adverb) **Târziu, tardiv.** **Ce vii așa 'ntârziat!** DOINE 14/2. **Vino neîntârziat** = imediat, fără întârziere; - **Intârzietor (intârzietôr)**, -oare = care face (pe cineva) să întârzițe; care întârziată, rămâne îndrărit. **Cauze întârziătoare.** COSTINESCU. | **Abstracte: Intârziere** (rar: **Intârziere** LB.) s. f. = acțiunea de a întârziă, venire s. aducere prea târziu, p. ex t. zăbăvă (LB.), amănare; (mai ales în loc.) cu (s. după fr. *sea* *retardo*). **În întârziere** = întârziind; **fără întârziere** = imediat, numai decăt, fără zăbăvă, fără preget; **punctual**; a fi în întârziere = a nu face (sosi, plăti etc.) la timp. **N'au cutezat** II. **Cantacuzino să vie la Iași, vărând întârzierea caflamului lui Antioh-Vodă.** LET. I 78/2. **Se face întârziere** și pân la o săptămână. ib. III 291/2. **Fără întârziere** **trăbue să-i aloborim**

sînge din gramazi. CALENDARIU (1814) 171. *Din care pricină urmează... ca să am întârziere de mai multă vreme* DRĂGHICI, R. 14. **Cu întârzierea** **tot mai pofti să mă pedepsești.** MARCOVICI, D. 20/2. **Fără vr'o întârziere** **să întorc.** GORJAN, H. I 3/2. **Pieștecure** **moment de întârziere** **este un chin.** C. NEGRUZZI, III 218/2. **Debitorile** **este în întârziere.** HAMANGIU, C. C. 1073. **Pe urmă** **nu încep notele la hotel în întârziere.** C. PETRESCU, I, II 238. **Grăul e copii, nu mai poate suferi întârziere.** CREANGĂ, P. 156. **Se ciudă de altă întârziere.** ISPIRESCU, L. 38. **Cu întârziere** **la cele ce cer pripă** **mai rău greșiti.** I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 110. **Ești în întârziere.** **Trenul a sosit cu mare întârziere;** — **intârziăt** s. a. = întârziere. | Pronunț. -zi-a-, -zi-e- |

— Derivat din **târziu**, cu pref. **in-**.

ÎNTEGLĂ vb. I^a v. înfigli.

INTEGRĂ vb. I^a

INTEGRĂL, -Ă adj.

INTEGRĂNT, -Ă adj.

INTEGRITĂTE s. f.

v. **Integru.**

INTEGRU, -Ă adj. **Integre.** — (Despre oameni și caractere) **Neputat, cinstit, care nu poate fi corupt, nealina, cu mâinile curate, cu fața curată, cf. onest, prob.** Numai print'o anchetă de oameni integri s' ar putea face dreptate. I. IONESCU, M. 154. **Aspru dor drept, mândru dor demn, foarte integru și dorind sincer a face binele, el țierse întru edinc în ochii pământenilor pala de a fi strădu.** IORGA, L. XVIII 54. [Familia: (după fr. **intégral**) **integrăL**, -Ă adj. = pe de-a-intregul, în întregime, care nu e împărțit, întreg, complet, peste tot, desăvârșit; fig. care nu face concesii. **Până la publicarea integrăLă** a unui volum de «*Curiozități Contemporane...*» **ed conține atât câtăvă specimen de probă.** I. NEGRUZZI, I 279. **Naționalism integral.** GOAIA, T. N. VI 1530. **Depozitarul poate să oprească depozitul până la plata integrală** **cucerită** **lui din cauza depozitului.** HAMANGIU, C. C. 407. **Școlarii cori vor avea de trecut examenul de diferență... sau integral pentru liceu, nu se vor putea prezenta la acesta decăt... MON. OF. (Matem.)** În opoziție cu calculul diferențial) **Calcul integral.** (Substantivat) **O integrală.** (Adverb) **Plătește integral** = tot, complet; — (după fr. **intégrat**) **Integrăt**, -Ă adj. = care întregeste, completează, care constituie o parte întregitoare și neapărută a unui tot, întregitor. **Făcând o parte integrantă din apă numitul Banat de Severin.** HASDEU, I. C. 17; — (după fr. **intégrité**, lat. **integritas**, -atem) **Integrităte s. f.** = calitatea unei persoane întregite, întregime, deplinătate, cf. † **intregăitate.** **Principiul european al integrității imperiului otoman.** URICARIUL, X 365/2. cf. MAIORESCU, D. IV 616. **Integritatea caracterului;** — (după fr. **intégrer**) **Integră** vb. I^a = trans. a introduce, vâră, bagă o parte într'un tot, spre a-l întregi s. completă; (Mat.) a calculă integrala unei funcțiuni; (refl.) a formă un întreg unindu-se cu alte părți. **Ar fi vorba... de un organism regional care s'ar putea integră în Uniunea federală.** UNIVERSUL 1930, 12 Oct.; (cu part.-adj.) **integrăt**, -Ă (și cu abstractul) **Integrătore s. f.]**

— N. după fr. (lat. **integer**, -gra, -grum, idem, propriu **eneatinis**, din **in** și **eger** **satinis** de la tulpina *tag, din **tango** **sating**). Cf. **integrită** și **diubletul** **întreg**.

INTEIOȘĂ vb. I^a refl. **Durcic, devenit coriace.** — (Despre carnea animalelor) **A se face tare**

tăios, ațos. CIAȘANU, V. [Adjectiv: **inteloșat**, -ă, ib. | Abstract: **inteloșare** s. f. ib.]
— Derivat din teios, cu pref. **in-**.

INTELĒCT s. a. (Filos.) *Intellect*.— Facultatea sufletului omeneic de a înțelege, cf. *inteligentă*, *minte*.
— N. după fr. (lat. *intellectus*, -us, idem). Cf. dubletul **intelept**†.

INTELĒCTUAL, -Ă adj. subst. 1°-2°. *Intellectual*.

1°. Adj. Relativ la intelect, la facultatea înțelegerii, cf. *spiritual*. Pe cât *facultățile intelectuale* a sa le-au înțeles... URICARIUL, V. 147. Numirea epunentilor streini își ta originea din oarecare condițiuni de superioritate morală și intelectuală a călugărilor din orient. ODOBESCU, II 51. Nivelul intelectual al majorității. MAJORESCU, D. II 118. Cine, înțelegând odată această comoră sufletească a poporului cuprinsă în cuvinte, s'ar mai putea gândi la suferința brută al unui cușnod, și nu, măcar înțind de toate, la cuprinsul său intelectual? id. CR. II 2. Și cu toate astea, farmecul intelectual de a intra departe în sufletul lui, îi făcea atențiunea încordată în subtilitățile de spirit. D. ZAMPESCU, R. 42.

2°. Adj și subst. (Persoană) care muncește cu intelectul, care cultivă manifestările inteligenței, «înțelegătoriu, cultivătoriu minții» (STAMATI). Erau în capul acestei mișcări intelectuale. RUSSO, S. 66/30. El căută să pună pe picioare în curent cu mișcarea intelectuală a timpului. VLAHUTĂ, D. 14. Intelectualist unuț orăș.

[Formă româniată (la elevii lui A. Pumnul, în Bucov.) **inteleșual**, -ă † adj. *Propășire înțeleșuală*. SBIERA, F. S. 173. | Familia: < lat. *intellectualitas*, -atem, și cu înțelegul germ. *Intellektualität*, cf. *inteligent(ă)* *intellektualitate* s. f. = caracterul a tot ceea ce se referă la intelect, la inteligență; totalitatea intelectualilor. | Pronunț. -tu -a-].
— N. după fr. (lat. *intellectualis*, -em, idem).

INTELĒCTUALITĂTE s. f. v. *intelektual*.

INTELEGÂND † adv. } v. *înțelege*.
INTELEGĂTORĂ † s. f. }

INTELEGE vb. III. I. 1°. *Comprendre*. *Saisir*; *entendre*. 2°. *Connaitre*. *Apparaitre*. 3°. *Apprendre*. *Se savoir*. 4°. *Comprendre*, *constater*. 5°. *Profiter*, *gagner*. 6°. *Consentir*, *entendre*. II. 1°. *Vouloir dire*, *se comprendre*; *aller de soi*. 2°. *Compter*, *s'entendre*. III. 1°. *Comprendre*. 2°. *S'entendre*, *se mettre d'accord*. 3°. *Se comprendre*, *s'entendre*, *être d'accord*.

Deosebirea dintre a înțelege și a pricepe este cam aceeași ca între fr «comprendre» și «saisir» sau germ. «verstehen» și «begreifen»: înțelegerea depinde de facultățile intelectuale ale cuiva, pe când priceperea e mai mult o chestiune de intuiție și iscusință. Deosebirea aceasta de sens se cunoaște mai mult la derivate ca **înțelept** «șag» și **priceput** «șabiles». De multe ori însă noțiunile exprimate prin cele două verbe se ating, iar în funcțiune transitivă pentru cei mai mulți Români ele se acoper, devenind sinonime.

I. 1°. *Trans.* (Construit absolut, cu complement drept ori cu o propoziție completivă; urmat uneori de prep. de s. din) A-și da seama de însușirile caracteristice, de esența, natura s. rațiunea unui lucru, a se domiri asupra cauzei, a ajunge să cunoști s. să știi ceva (de ex. o limbă), a descoperi sensul (unui cuvânt etc.), a pătrunde cu mintea ceva, a-și face o idee deșlușită, justă despre ceva, a pricepe (o vorbire, o scriere, o operă de artă etc.), a ascultă de...; p. ext. a înțelege pe cineva = ideile, intențiunile, spusele,

scrierile cuiva. *Eu înțelegeu* (înțelegând N. TESTAMENT 1648; pricepând BIBLIA 1688) că n'au fost necu vînd... COD. VOR. 72/11. *Înțelesca* (cunoscând BIBLIA 1688) că Rimleanu taste... ib. 46/1. *Părinții noștri* în Eghipt nu înțeleseră minuirea (= minunile) tale. PSALT. 253/1. *Bărbat fără minte nu cunoaște și nelinteptul nu înțelegea* aceasta. ib. 193/1. *Iară noi, frașilor...*, am înțelegut că ești *facem greșale multe...* CORESI, EV. 62/11. *Înțeleserăm...* cum și cât de rău nasc cei ce... id. ib. 548/1. *Nicodim...* *maine auzise și înțelegea că...* *fariseii judecă* pe *Hristos*. id. ib. 197/11. *Înțelegea cu dușul său că...* id. ib. 61/11. [sau] înțelegă că vor să vie, id. ap. CP. 19. *Cugetară să înțelegea* aceasta *toate*. id. PS., ap. GCR. I 16/1. *Înțelesca* amă *Paul* că o parte *iasie Saduchiei*, e *alta Farisei*. PRAXAPOSTOL. ib. I 4/11. *Zi oceană (= Tătăl nostru)* *rumânește*, să înțelegeam. CATEHISM. ib. I 41/21. *N'ași ascultatu* *necă înțeleseră*. CUV. D. BATR. II 44. *Enția înțelesca* că se vor mulți pe acolo. MOXA, ib. I 58/11. *Că oile ceale de turmă înțeleg și cunosc glasul păstorului*. EUSRATIE. ib. I 76/11. *Iară drept* *acesta*, *pentru* ca să înțelegea *dine firea* și *ioemala pravilei...* PRAV. 1009. *Pentru* ca să putem înțelege *mai lesne* *certările a tot omul...* ib. 95. *Așa* și *cuvintele*, *acelelea* *sînt* *bune*, *corile* *le* *înțelegă* *sofi*. N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. I 126/11. *Atunce* *înțelegiu* *omă* și *văzuu* *că* *toate...* *departe* *sînt*. U. NASTUREL. ib. I 133/11. *Ca* *nu* *cum* *neînțeleg* *nd* *jalba* *sdracului*, *să-l* *judeceți* *cu* *ne* *dreptate*. NEAGOE-VODĂ, ib. I 169/11. *Să-și* *înțelegă* *pe* *limbă* *sfința* *și* *dumnezeiasca* *liturghie*. DOSOFTEIU, ib. I 240/11. *Cămintă* *să* *ragă*, *lăcui* *nu* *înțelegă*. GANTEMIR, IST. 108. *Înțelegu* *ia* *farină* *toate* *le-au* *prefăcut* *cruda* *moartel* *KONAKI*. P. 211. *Fiu* *căpitanului...*, *înțelegându-l* *că* *voște* *a* *călător*, *l-au* *și* *întrebat* *de* *voște* *să* *meargă*. DRĂGHICI, R. 5. *Tu* *ne-ai* *făcut* *să* *înțelegem* *glasul* *IAȘI*. MARGHICHI, D. 4/11. *Cea* *întăi* *nevoie* *a* *omului* *este* *a* *înțelege* *și* *a* *fi* *înțeleș*. RUSSO, S. 83, cf. 41, 91. *Vorbăși* *o* *limbă* *pre* *care* *cu* *n'o* *înțeleg*. C. NERUZZI, I 245. *Au* *nu* *înțelegi* *tu* *oare*, *cum* *că* *eu* *sînt* *memuritor...* EMINESCU, P. 268. *M'ai* *înțelegu*, *care* *va* *să* *zică?* CARAGIALE, M. 313. *Eu* *nu* *înțeleg*, *zise* *fata*. ISPIRESCU, L. 12. *Nu* *pot* *înțelege* *odată* *cu* *capul*. DDRF. *Nu* *vorbește*, *dar* *înțelege* *bîntor* *franșezese* # *Hate* *găsu*, *să* *înțelegea* (variantă: să priceapă) *țopa*=*face* *aluzii*. Cf. ZANNE, P. I 649. *Aude*, *dar* *nu* *înțelege*, *se* *zice* *despre* *cei* *proști*. ib. II 483. *A* *da* *cuvî* *să* *înțelegea* (s. a înțelege) *ceva* *s. că...* (cf. germ. *etw verstehen* *gebens*) = a face pe cineva să priceapă ceva (verșten semne s. aluzii), fără a te exprima explicit. Dăndu-ți a înțelege prin semne *că* *este* *gata*. DRĂGHICI, R. 167. *Dă* *a* *înțelege* *că* *dreptățile* *politice...* *erau* *a* *se* *întinde* *peste* *tot*. RUSSO, S. 121/11. (M') ai înțeles? s. înțeles(u-m') ai? întrebă cel ce nu-i sigur dacă cel căruia i se adresează a putut urmări exact șirul ideilor sale. Răspunsul (te-) am înțeles s. numai înțeles echivalează unei-ori cu afirmațiunea «da». *Dacă* *pîndă* *mîne* *dăminează* *n'a* *și* *podul* *gata*, *moșnege*, *ore* *să-ți* *steie* *capul* *unde-ți* *stau* *lăptele*. *Înțelegu-m'at?* CREANGĂ, P. 84. || (Construcții învechite — mai ales traduceri greșite — cu prepoziții s. cu complementul la dativ) *Că* *nu* *înțeleseră* *în* *lucrul* *Domnului* (: lucrul lui Dumnezeu) DOS.; *ils* *ne* *prennent* *point* *garde* *aux* *ouvrages* *de* *l'Éternel*. PSALT. 47/11. *Cîrc...* *ferb-va* *ceștea* *și* *înțelege-va* *meștererile* *Domnului?* ib. 233/1; cf. 35/1. *Nu* *pută* *să* *înțelegea* *firici* *omenească*. CORESI, EV. 399/1. *De* *boagi...* *înțelegu-o* (= cred că e vorba de boagi). id. ib. 358/1. *Să* *înțelegeași* *de* *munca* *și* *de* *chinul* *lui* *Hristos*, id. ib. 104/11. *Ne* *înțelegându-le* *limbă* *să* *răspundem*, *ne* *închidără* *înt'r-o* *cază*. DOSOFTEIU, V. S. 79/1. (Pronominal) *La* *acă* *avăla* *șăcuiu* *s'au* *o*

tulburare și o amestecătură, cât nu cunoșteau unul pre altul, nici își înțelegeau în glas. AMIRAS, ap. TDRG. || (În anumite situații și în legătură cu anumite cuvinte, înțelege poate exprima nuanțe de sensuri, care se pot redă și prin iste cuvinte:.) A observa, a băga de seamă. A înțelege violența. PONTBRIANT. | A nu lua în nume de rău, a primi (ceva) cu bunăvoință. A înțelege lumea, ib. | (Când ne adresăm unui om care n'aude bine s, când vorbim în condiții care fac ca vorba noastră să nu se perceapă clar) Mă înțelegeți? — mă auzi? | A se supune, a ascultă, a fi docil: Cine nu înțelege de curând, costă să înțelege de bătaie. I.M. Intelepe de curând! PANN, E. II 102 (Variantă: din vorbă). | A-și închipui, a-și imagina. N'as fi putut înțelege casa noastră fără dânsul. N. GANE, ap. TDRG. | A-și da seama despre... a-și explica. Nu-ți înțelege purtarea. | A admite, a aprobă, a găsi pe placul său. Apă căsd înțelegeți și eu — germ. lasse ich mir gefallen. TDRG.

2^a. † Trans. (Construit cu că, mai rar cu acuzativul) A cunoaște, a ști, a pricepe. Ome deșarte! veri să înțelegeți (= vei să știți N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688) că credința fără luferu moarid teste. COD. VOR. 120/11. Și voru înțelege (= vor ști. N. TESTAMENT 1648; vor cunoaște BIBLIA 1688) toți că nemica nu sântu ecate ce spre tire au auzitu. ib. 31/1-2. Că poși înțelege (= că tu poși și N. TESTAMENT 1648; a cunoaște BIBLIA 1688) că nu-nu mai multe dote... ib. 59/11. Cf. 41/11, 14/11. Înțelegă (= cunoscu BIBLIA 1688) nărod mult... că acia iaste. CORESI, EV. 102/11. Și să înțelege (= va cunoaște BIBLIA 1688) ce vo face. id. ib. 189/11. Cf. 103/11, 142/11, 189/11. || Refl. A se distinge, a se zări, a se vedea. Să înțelegeți întunecarea (= multime) de s(ă)ni. DOSOFTEIU, v. s. 3.

3^a. (În texte vechi și azi prin Bucov.; construit mai rar cu un acuzativ, de obicei cu prep. de s. cu diferite propozițiuni complementive s. și a b s o l.) A simți, a auzi, a afla, a lua cunoștință (I.M.), a prinde (de) veste, să știr, a oblică (I.B.). Adever, destulă pagubă au făcut (Tătarii); spre țara dum(n)itor voasre nu înțelegem nice de o rădotea (a. 1629). IORGA, D. B. 47. Înțelegând împăratul de toate... DOSOFTEIU, v. s. 37. Înțelegând Ștefan-vodă, că adedrat Radul-vodă, cu oastea fi vine asupra... GR. URECHE, ap. GCR. I 72/11. Înțelegând Urechii Logofătul de venirea lui Aton-vodă și de porunca ce trimidesă preu Oprea Armășul, nu cuteră să-l aștepte. id. ib. 73/11. Conțemir-vodă, cum au înțeles acel sfat a boierilor... LET. II 265/11. Lupul... înțelegând de domnie nouă, au alergat la Constantin-vodă ib. 271/11. Iar pe urmă, înțelegând cine au luat Domniea, s'au bucurat. ib. III 225/11. Înțelegând din cartea mării sale doamnei... cum că și căldoriti bine... URI-CARIUL, XXIV 445/11. Deci judecarea înțelegând, au venit și cu voia Domnului l-au rădăot de acolo și l-au dus la Mărgineni de l-au îngropat. SINGAI, ap. GCR. II 207/11. Mă deștept, înțeleg șoapte, simț că de copil e glas. I. VACĂRESCU, P. 10/11. M'am înțelut, că înțelusesem că Eșop au murit (a. 1802). GCR. II 209/11. Irinicie înad, înțelegând de venirea lui Răvan cu Ungurii... MARIAN, T. 285. De-oiu mai înțelege cu ceva despre tme... SBIERA, P. 241/11. Înțelegând de la dânsul întocro merge... ib. 30/23-4. N'am înțeles să fi murit. ib. 129/11. Am înțeles că oi o fată... ib. 141/11. || Refl. A se auzi, a se răspândi zvonul (despre)... Înțelegându-se la împăratul înălțimea vieții sale (= auzindu-se despre înălțimea)... MINEIUL (1776) 52 1/10.

4^a. Trans. (une ori a b s o l. s. construit cu o propoziție obiectivă introdusă prin că... în vechile Pravile și ca termen juridic) A ajunge la conclu-

zia, a trage concluzia, a constată, a vedea, a observa. Să-l spânzura, înțelegându că aceste furtugari le-au făcut tot într'un loc. PRAV. 113. | Nu mă vrea țara! Nu mă vrei voi, cum înțeleg. C. NEGRUZZI, I 139. Vom înțelege că literatură este pânea zilnică a unui neam. RUSSO, 8. 91/11. | Refl. A se constată, a se adeveri, a se verifica. De se va înțelege, cum vreau chip dentru căsaci, au bărbatul, au muiarea, va să hicienească pre soțu-său cu otrăvă! PRAV. 595.

5^a. Trans. (mai ales în propoziții negative, complementul fiind enimic; construit cu din s. cu) A se alege, a rămâne cu ceva, a trage (un) folos, a câștiga, a profita (ceva). Să nu ia bani cu fărdu, că nu 'nțelege nimic apă. VLAHUȚI, ap. TDRG. Hott! S'a dus și primăvara! Și de dânsu... n'ai înțeles nimica. RĂDULESCU-NIGER, ib. Doi ani din urmă n'au înțeles fărami nimic din munca lor. PANTU, S. 80/10. || (Cu același sens) Refl. Din această fugăreală, vulpea se înțelege cu multe zgărieturi pe bot. ION CR. II 247.

6^a. (Construit cu să; mai ales în propoziții negative) A vrea, a face de bună voie, a accepta, a se învoi. De nu veți înțelege a-voastră să ieșiți (= de nu veți ieși de bună voie), și fără de voie să dă gonim. LET. II 160/11. Nu înțelege să fii cel din urmă.

II. Refl. (= pasiv).

1^a. (Ca lat. intelligitur) A dormii, a avea senzul, a vrea să zică. Oculii domnului apertis, ce să înțelege: cu ochii doarme deschis. LET. II 183/11. Ait păcătos se înțelege fata lui Isir și altul feciorul s'ăducei. ANTIM, ap. TDRG. Comis, ce să înțelege spătariu mare. MINEIUL (1776) 52/11. Orice înțepte, nu se înțelege auri. ZANNE, P. 1 115. Ce se înțelege prin acest curând? I.M. Se înțelege (de s. de la sine) — este lucru evident, limpede, limăruit, firesc, e bine înțeles, nu încape îndoieli, fără îndoieli. Vederul se înțelege că nu se află de accepția întru acest ostro. DRAGHICI, R. 163. [Agachi cătră un telai]: Fie!... primeaz să plătesc și dobânda de 24. Telaiul: Afară de comisionul mieu? Agachi: Se înțelege, bez comisionul tău. ALECSANDRI, T. 742. Ești frumoasă, se înțelege. EMINESCU, P. 8.

2^a. A se pune la socoteală, a se socoti, a se lua în considerație, a se considera, a se admite. Iară de nu vor lua bani, nu să înțelege (= nu se socoteaște MUNT.) această certare. PRAV. 877. Accasta să înțelege (se socoteaște MUNT.) când îndotă va strigă jurul pe oamntii săi să-l ajute. ib. 476. † Nu cel ce bogă lemne în cuptor, ci cel ce le aprinde se înțelege că dă foc. ZANNE, P. III 138. Căma vizitului frăul se înțelege, adică: stăpânul cu frăul în mână să ocăruiască. ib. V 659. Cf. II 722. Fără a se înțelege și — fără a se socoti, fără a se număra și... Înțelegându-se și — fr. y compris. COSTINESCU.

III. Trans. (Complementul e o finită) și refl. (despre oameni, cu sens de reciprocitate). La idea de "spicere" se adaugă aceea de "aprobare, acord, învoiere".

1^a. Trans. A urmări gândurile și a intra în vederile cuiuă, aprobându-le s. Inasundu-și-le. Aș simți că e aproape și ori ști că o înțeleg. EMINESCU, P. 257. A-ți înțelege, nu cu înțelegerea rece cu care un matematic a înțeles o problemă, ci cu o înțelegere simpatică, în care, în aceeași vreme, înțelegerea provoacă iubirea. IORGA, L. I 2. Nu te înțelege, cum ai putut face apă ceră.

2^a. Refl. (mai rar, în texte mai vechi, cu dativul pronumelui pers. 3; prin prep. de, despre, cu, pentru, asupra, la, une-ori prin să... se arată în ce consistă înțelegerea) A lua înțelegere, a fi s, a cădea de acord (după o constituire prealabilă) cu cineuă, a fi de aceeași părere, a se învoi, a cădea la învoială (punând ceva la cale),

a se ajunge, a se uni (POLIZU), sa face năruvală, aşezământ (LB). [Ingerul] carele nice odată n'au greşit, cu greşitii nu s'are hi înfeles. VARLAAM, C. 266₁. Sufletele au trebuinţă de a se înfelege între dânsele. MARCOVICI, D. 38₁₁. Nu ne vom putea înfelege cu strămoşii. RUSSO, S. 33. Nădăruiesc că ne vom înfelege amândoi. C. NEGRUZZI, I 7. S'au înfeles de mai înainte C'o ironică grimaă să te laude 'n cuvinte. EMINESCU, ap. TDRG. Când se înfeleşu, ea cu el... se înfeleşu din ochi. DELAVRANCEA, ib. S'au înfeles cu tata, m'au luat cu binşorul şi m'au dus iar la şcoală. CREANGĂ, A. 7. Vrea să zică ne-am înfeles! id. P. 153. Se înfeleşu cu el la cuvinte. SPIRESCU, M. V. 55₁₁. S'au înfeles să pască o turmă. SBIERA, ap. TDRG. Părînţi... au înţrebat şi pe Păturababi, ori de se înfelege ei cu cereera fetei. id. ib. Iată vine şi mirele... să mă vadă mireasa... şi ad se înfeleşu de nuntă. RETEGAN, ib. La preoţi să ne înfeleşem. DOINE, 59₁₁. # Se înfeleşu cu Nădăru cu tată-său pe înţunerec, se spune când unul îşi închipue că a înfeles cu i-a spus altul. dar, la drept vorbind, i-a înfeles rău sau chiar de loc. ZANNE, P. VI 236. | Fig. A concordă, a fi în concordanţă. Pe acest Pontic, Constantin Tarigrădeanu, îi cunoaştem şi din alte izvoare contemporane pentru istoria Moldovei şi ale se înfeleşu între ele pentru a-i arăda desocbita însemnătate şi influenţă la curtea lui Racoviţă IORGA, L. I 215.

3°. Refl. (Mai ales despre soţi, prieteni, tovarăşi) A se avea bine (unul cu altul), a trăi în bună înfelegere, în armonie, a petrece cu cineva în năruvală, în înfelegere (LB.) Au ditorjati, fiindcă nu se înfeleşu.

[Se conjugă: prez. ind. înfeleg, imper. înfelege, aorist înfeleştu (†) şi prin Banat înfeleşu] şi († şi pe alocurea şi azi) înfeleştu, mai-mul-ca-perf. înfeleşeam şi † înfeleşeam, part. înfeles şi † înfeleşu (cf. înfelept). | Dialectal: înfeleşe. | Adjectiv: înfeleş, -easă = care a fost pătruns cu mintea, priceput; aflat; constatat; socotit, considerat; (cu negativul) ne(în)feleş, -easă = care n'a fost priceput (care e) fără înfeleş, lipsit de înfeleşere s. de sens; care nu poate pricepe s. nu poate fi priceput, necuprins cu mintea, deapătrun, îninteligibil, incomprehensibil, obscur, enigmatic. (Ad I-II) Iară celor... ce le s'cugeli neînfeleş, şi spre mai multu e nesocotitoru. CORESI, EV. 369₁₁. Aşiderea şi aducerea aminte de cea fericită etajă, lumintă, taste înfeleşă. SILVESTRU, ap. GCR. I 99'. Cuvinte neîncheiate şi neînfeleşe. MINEIUL (1776) 27₁₁. Ce stinţă neînfeleşă este omul! MARCOVICI, C. 10₁₁. Omul cu un neînfeleş neasimilpăr face pieruri. id. D. 3₁₁. Dăzduţul acesta luă în ochii miei un chip măreţ... neînfeleş, ca şi sinonimile lui. C. NEGRUZZI, I 6. Pemcia asta neînfeleşă (= enigmatică). id. I 55. Neînfeleşă, dar atât de fericită lui nebumie. EMINESCU, N. 39. Dulci cuvinte neînfeleşe, înăş pline de'nfeleş. id. P. 188. Înăntur, un pat de temă, mizerabil; două scaune de pnie, din care unul transformat în lăvoir, cu un lighean de aramă şi un ibric turcesc elegant şi neînfeleş. D. ZAMFIRESCU, R. 79. Trebuie să fie ceră neînfeleş de mintea noastră, de vreme ce a făcut lucruri peste puterea omenească. CREANGĂ, P. 87. Şi chemoşi popa să vie, că el lăitneşte şite. Dar nu... uranul cu barba deasă s'o citească neînfeleşă (= astfel ca să n'o poji înfelege). id. 171₁. # L o c. a d v. şi a d j. [La cârturari, după fr. bien entendu, id. ben inteso] Bine înfeleş şi de (la) sine înfeleş = sigur, fără îndoială. (Ad II 1°) Învoit, trăind în armonie. Iubirea înfeleş pe oameni face. I. VĂCĂRESCU, P. 44₁₁. Dacă egi şi tu înfeleş cu această... SBIERA, P. 242₁₁. Să rămănem buni înfeleş şi prieteni. C. PETRESCU, I.

II 172. Dot lăneri înfeleşi (= învoii să se ia) între dânşii. (Mai rar, a d verb) Pe înfeleşul tuturor, înfeleşteşte, cuminte. Câte odată [nebu]na e foarte blănuă şi vorbeşte înfeleşe. N. A. BOGDAN, ap. TDRG.; înfeleşit, -ă † = (de la sine) înfeleş; cunoscut. Blăndeţele voastre să fie înfeleşute (: să se cunoască BIBLIA 1688) tuturor. CORESI, EV. 119₁₁. Să venim amu, fraţilor, cu usdrăde odăru înfeleşuţi acestă Vithicme. id. ib. 504₁₁. Iară dent'ală taste înfeleşuţulu lucru că hilenită şi pizma şi zloaba înţunecă mintea omenească. id. ib. 501₁₁. Cf. 264₁₁, 119₁₁; — înfeleşător(in) (înfeleşător), -oare = care înfeleşe (uşor), care pricepe, ştie, cunoaşte, (une-ori exprimând aceeaşi idee ca:) priceput, deştept, inteligent, învăţat, înfeleşt, rezonabil, judicios; care vrea să înfeleşă (DDR), ascultător, docil (POLIZU); (mai rar şi mai de mult) intelectual (PONTERIANT), psihic, moral; (cu negativul) ne(în)feleşător, -oare = care nu poate înfeleşe, cf. imbecil, ignorant, naiv, simplu, incult, rătăcit; care nu vrea să înfeleşă s. să asculte, neascultător, încăpăţânat (PONTERIANT); care nu poate fi înfeleş, nepriceput, nelămurit, neclar, obscur, confuz. Enciclopedia = intelligens. ANON. CAR. Fraţii iubitori, militori, supuşi, înfeleşători. COD. VOR. 153₁₁. Lumă neînfeleşătoare. PSALT. 315₁₁. Iară înfeleştoarele suflete, bune sânt să înfeleşă şi să cugite. CORESI, EV. 401₁₁. Vrajmaşi neînfeleşători. id. ib. 529₁₁. Dup'aceia şi cu un păcătos şi mai neînfeleşătoru de toţi... EUSTRATIE, ap. GCR. I 79₁₁. De va fi fărăn di cei neînfeleşători (= nepricepuji MUNT.). PRAY. 862. Şi singur ei merse la capitele idoleşti, ca să aducă fărjic prea neînfeleşătorilor Dumnezilor... U. NASTUREL, ap. GCR. I 132₁₁. Suflet înfeleşătoriu. VARLAAM, C. 12. Păgânii ceti neînfeleşători. id. 99. At sfintelor şi înfeleştoarelor tale puteri... ANTIM, ap. GCR. II 10₁₁. Nict atât oarecare fiinţă, ci om, făptură înfeleşătoare. ALFAVITA (1785), ap. GCR. II 147₁₁. Nu să mai aşeză alta... decât nişte plăzuri neînfeleşătoare. BELDIMAN, N. P. I 171. Putele atât truşeşti, cât şi înfeleşătoare. MARCOVICI, D. 116. [O naşie] trebuie să arate formula înfeleştoare ce e reprezentă. BĂLCESCU, M. V. 5₁₁. (Substantivat) Înfeleşătorul acestuia, înfeleştoară, să le fie de treabă. CORESI, EV. 3₁₁. Ca un bun înfeleşătoriu. id. 428₁₁. Şi nu cunosc neînfeleşătorii. EUSTRATIE, ap. GCR. I 117₁₁. Vădui-am neînfeleşătorii şi mă lopiām. PSALT. (DOS.) 266₁₁. | Adverb: înfeleşând † = în mod lămurit. Poate să ia aceste bucate... fără nice de un giudet, mai ales când va scrie zapisul ales şi înfeleşând, dăzdund fără de multe cuvinte... PSAL. 215. | Abstracţie: înfeleşere (cu negativul: ne(în)feleşere) s. f. = acţiunea, facultatea s. puterea de a înfeleş; pătrundere (cu mintea), comprehensiune, pricepere, cunoaştere, (une-ori deosebit, alte ori confundat cu) înfeleşecune; † raţiune, inteligenţă, minte, intelect; (rar) ascultare, docilitate (PONTERIANT). (Ad I) Peaceceiul cu înfeleşere, că în veacu e mesererea luă. PSALT. 283₁₁. Toţi, amu, oamenii au înfeleşere cu cu nuşti împurand şi samovolnic. CORESI, EV. 24₁₁. Că altuia cu duhul i să dă cuvânt de înfeleşecune, altuia cuvânt de înfeleşecere, CUVĂNT P. CURĂŢIE, ap. GCR. I 51₁₁. Tălcovnice ce se zice înfeleşecere. EVANGHELIE CU TALC, ib. I 54₁₁. Unora le-au dăruit Dumnezulu darul înfeleşecunţii şi a înfeleşecurii. EUSTRATIE, I 79₁₁. Oamenii sânt cu minte şi cu înfeleşere (= raţiune) făcşi de D(u)m[ne]şădu. VARLAAM, C. 149₁₁. Cei ce înfeleşu au înfeleşu dumnezecia scriptură cea noa după elinicie (=limba elin) spre a noastră înfeleşecere... APOSTOLU, ap. GCR. I 261₁₁. Nu fireţi ca calul şi cădrul, căror nu este înfeleşere (= n'au inte-

ligentă. LET. II 62^{1/2}. S'au tâlmăcit după limba dăscască spre înțelegere limbii (= ca să poată fi înțeleasă în limba...) rumânești. BIBLIA (1688) I pr. 6. Cu mare înțelegere (= înțelepciune) înțeleptul Solon au ales aceasta... ib. 5 pr. 9. Și pre limba ungurească tâlmăcindu-să întru a tuturor înțelegere (= a pricepere). R. GRECRANU, ap. GCR. I 335^{1/2}. [E făcut] de înțeleșul celor neînțelepători... și mai vârtos preuților cărora nu știu înțelegerea slovenăscă (= nu au puțină să înțeleagă slovenește) (a. 1715). IORGA, S. D. XIII 135. Să laud cu curiozitate înțelegerea faptelor apostolului. MINEIUL (1776) 4^{1/2}. Cu înțelegere cîndîm lui. ib. 118^{1/2}. La dănușul bunătața și iubirea de oameni, la dănușul înțelepciunea și izvodul înțelegerii. ALFAVITA, ap. GCR. II 147^{1/2}. Ratușul cred dădător de bunătațe ce aduc înțelegere la simțurile truștești. E. VĂCĂRESCU, IST. 249^{1/2}. Și să o cetiți cu înțelegere. VĂRNAV, ap. GCR. II 196^{1/2}. A celor din ceru duhuri înțelegere ce cine, vede. KONAKI, P. 276. Păzind de aproape pre înțelegerea tâlmăcirii. GRIGORIE (1826), ap. GCR. II 252^{1/2}. Săntem neputincioși de a pătrunde cu înțelegere lucrurile lui Dumnezeu. DRĂGHICI, R. 37. Bătrîni avînd firească înțelegere de a cunoaște pîndul copiilor. ib. 107. Înțelegerea (= rațiunea), simțirea, de tot mi s'ă înțîncof. PANN. I 10. Te-a înțezat Dumnezeu cu înțîncof (= inteligentă, minte) și cu curăț. MARCOVICI, D. 11^{1/2}. A înțelegerii n'areă îndemănare. DONICI, F. 42. Mătiatu areă destulă înțelegere spre a constitui acest stat. BĂLGESCU, M. V. 439. Înțelegerea grea a celui ce scrie. MAIORESCU, CR. I 176. (Ad II) † Însemnare, sens, semnificare, înțeles. Iară a doao i-au zis sedră după altă înțelegere (a. 1699). MAXIM, ap. GCR. I 330^{1/2}. Această poruncă stă fu pușine cuvinte, dar cuprinde multe înțelegeri. FĂLCIOIANU (1794), ib. II 155^{1/2}. Are altă înțelegere ostidă. RETORICA, iv. 163^{1/2}. Alia mai adăncă înțelegere să lăcuiaște supt această poveste. BARAC, A. 3. Scrișoarea califulu areă următoarea înțelegere. (= sens) GORGAN, II. II 87. Ochii ei... aveau numat pentru ei grișă și înțelegere (= germ. „Sinn“). EMINESCU, N. 40. (Ad III) Acord, aranjament. Invoială; punere la cale, potrivire, planuire, plan; decizie, hotărîre, unire în vederi, acord de sentimente, „nărvăsală“ (LB.); (negativul:) nepotrivire de păreri, dezacord, dezunire, discordie, disensiune. Bună înțelegere = trauă bună împreună, concordie, armonie, consens; a areă înțelegere cu cinevă = a areă legături secrete (ȘĂINEANU, D. U.); a ludă înțelegere cu cinevă = a se consulta cu cinevă și a cădea de acord cu el. Cu coriș auasese mai noainte înțelegere. MAG. IST. I 300^{1/2}. Fără de cazul vrene înțelegeri prealabile cu Sublima Poortă... URICARIUL, X 365^{1/2}. Se află pe calea înțelegerei. DRĂGHICI, R. 73. Secretul înțelegerii areă bine păzit între boteri. OHICA, S. 486. Cînd încheie c'o privire amoroasăle „înțelegeri... EMINESCU, P. 257. Neînțelegerea lui cu Andrei Rîzescu se tăcase îndată. BRĂTESCU-VOINESTI, L. D. 26. Dănușitile de trădare, de înțelegere cu dușmanii, veniră de la sine. IORGA, L. I 313. Unde pusesse et pont (hotărîre, înțelegere). ȘEZ. III 1/2. Mica înțelegere (fr. petite Entente) = acord politic încheiat între România, Cehoslovacia și Jugoslavia pentru menținerea păcii în Europa centrală și respectarea tratatelor; — înțeles [Plur. -lezuri] s. f. = (ad I) înțelegere, pătrundere (cu mintea), pricepere; (une-ori, la cei vechi, și cu sensul de) înțelepciune, inteligență; Interpretare, tălc; (azi mai ales ad II) sens, însemnare, semnificație, conținut semantic, cf. a ce p[er]cep[ti]une, noimă; (cu negativul) neînțeles s. a [Plur. -lezuri] = lipsă de pricepere. Encetes = intelectio. ANON. CAR. Înțelesul lui David cînd veniră Zifeii de spusăru lui Saul de au nu încă David ascuns toate la noi. PSALT. (DOS.) 103^{1/2}.

Înțelesul (= înțelepciunea SCH.) lui David cînd eră ei în peșteră de să rugă. ib. 294^{1/2}. cf. 102^{1/2}, 146^{1/2}. Cu trimă îndoiată și cu neînțeles... ne apropiem. CORESI, EV. 386^{1/2}. Înțelesul evangheliștii acestia, acesta toate. VARLAAM, ap. GCR. I 104^{1/2}. Scriptura fără înțelesă (= nelățeleasă) iuste ca și trupul fără suflet. N. TESTAMENT (1648), ib. I 127^{1/2}. Patru înțelesuri (= tălcuri) are sfînta scriptură. DOSOFTEIU, ib. I 208^{1/2}. Și pentru înțelesul sfîntelor cărți să și înțelegă pre limbă. id. ib. I 240^{1/2}. Intr'această cărțile, o tubiști cetitori, nu vești oșta voroace cu nevete la înțelesă (= greu de priceput). FILOTHEIU, ib. 337^{1/2}. Nevoya ascute înțelesul (= inteligența) celui nelățeleșat. N. COSTIN, ib. II 13^{1/2}. Cheia înțelesului (= înțelepciunii) este titlul unei cărți tipărite în 1678. Celor ce nu n'întec pre vîită cu înțelesul (= înțelepciunea)... I. VĂCĂRESCU, P. 33^{1/2}. Tălcușim toate înțelesurile (= sensurile). GORGAN, H. IV 142. În adicătrul înțeles, Camara cete cantora sărăritor. C. NEGRUZZI, I 309. Bolnavul auzed toate acestea și nu stă ce înțeles să le dea. EMINESCU, N. 80. Dulci cucinte neînțelese, înad pline de înțeles. EMINESCU, P. 188. Înțelesul și noima vieții. VLAHUȚĂ, D. 172. Și dac'a fost peșidă des, E lucră tare cu înțeles. COSBUC, B. 16. Cu ochii mței priveam necontenit înțelesul vieții. DELAVRANCEA, S. 72. Vocca lui Mileșcu se mîlăid pe acorduri. Vorbele se umpleau de înțelesuri. D. ZAMPIRESCU, R. 144. † Răndureaca mult grăete, dar nimc de înțeles. ZANNE, P. I 640. Pe înțeles = în așa fel ca să se poată înțelegi ușor (în limba străii). Vei binevoii a te învoșă pe de rost, pentru ca să le poți cunoscă curat și pe înțeles. C. NEGRUZZI, I 8. Deși vorbești pe înțeles, cu nu te poți pricepe. EMINESCU, P. 269. Fără (niri un) înțeles = fără noimă, absurd; a nu areă înțeles = a nu areă nici o noimă, a fi absurd; cu două înțelesuri = echivoc, ambiguu. N'ă auzit niciodată vorbe cu două înțelesuri. AGĂBICEANU, L. T. 160. De înțeles loc. adv. și adj. = (despre idei) de priceput, de pătruns cu mintea; înțelegător, comprehensibil, inteligibil; (despre persoane) cu care te poți învoi ușor, cuminte, înțelept, docil, înțelegător. Destăgarea cuvîntelor celor greu de înțeles. ȘINCAL, ap. GCR. II 203^{1/2}. Și cum nu obosești, mi-e greu de înțeles. DONICI, F. II 16. Eră om de înțeles. LET. I 9^{1/2}. Nu-i o femeie de înțeles ca mătușă Anghelusa. GREANGĂ, A. 59. (Negativ.) E de neînțeles, cum de nu s'ă îmbolnăviri. (Ad II 1^{1/2}) Acord, invoială, înțelegere. Cu „înțeles se nvoiri“. PANN, P. V. I 67. Cînd luară înțeles să-l scrie... Oiașul și-aprince etăbulul și aruncă fuo s'ănușul din cărușă. DELAVRANCEA, ap. TDRG. (ms.). La desprăfire om areă înțeles cu căpitănușul Spiroșu... TURCU, ESC. 122. Dumineca vitoare vine Tăndală la Păcălă, după cum le fusese înțelesul. CĂTANA, P. III 48. — Înțelegăt s. f. și înțelegăt ț [plur. -gături] = înțelegere, înțeles. Iară Samarcantuluă cu bună înțelegătă aridăse. CORESI, EV. 428^{1/2}. Nu înțelegătulă auzului să-l astupăm. id. ib. 360^{1/2}. Lumina înțelegătul. id. ib. 254^{1/2}. Cf. 444^{1/2}; — Înțelegătă ț (cu negativul ne)înțelegătă s. f. și înțelegătă ț s. f. = înțelegere. Am seos den padlirea sărbescă pre limbă rumânească, să să fie de înțelegătă. CORESI, PS. 444. În toate chipuri înțelegături fi-vor. id. EV. 264^{1/2}. Cănd de înțelegătă. id. ib. 192^{1/2}. Cf. 64^{1/2}, 91^{1/2}, 334^{1/2}. Întru toate neînțelegăturile. id. ib. 401^{1/2}. Pă nebanși sînt și fără înțelegătă. PROPOVEDANIE, ap. GCR. I 141^{1/2}.

— Din lat. *intelligo*, -ere, idem. Cuvîntul latin nu s'ă păstrat decăt la Români. În câteva dialecte retorane și, ca împrumut, la Albanezi și la Basci, fiind înlocuit în celelalte limbi romane mai ales prin corespondențele lui *comprehendere* și *intendere*. Cf. înțelept, înțelepciune.

INTELEGUT, -Ă (†) adj., subst. }
INTELEGŪTĂ † s. f. } v. *Intelego.*

INTELENĪ vb. IV^a, I^a. 1°. *Tomber en friches, durcir.* 2°. *Laisser tomber en friches, durcir.* 3°. *Semer à la bêche.* II. 1°. *S'immobiliser, se raidir, se figer, s'engourdir.* 2°. *Arrêter, retenir, paralyser.* 3°. *S'encraimer.*

I. (Despre pământ).
 1°. *Intrans.* A se prefice în țelină, cf. p. răgini; a se umple de rădăcini (încât să intri greu cu plugul în el, cf. LB.); p. ext. a se face tare, vârtos, pietros (prin necultivare s. din cauza secetei), a se învârtosi, a se întări, a se bătători (COSTINESCU). *Pământul nelucrat înfelențește.* LM. I-*în înfelenit* ogorul. ALECSANDRI, T. 1590, cf. id. P. P. 284^{/v}, TEODORESCU, P. P. 320^b. I-*ă înfeleni* SEZ. IV 135^{/v}. *Grădinele înfelenesc.* HODOȘ, P. P. 229. || (Cu același sens) Refl. *Pământul care nu se ară, se înfelențește.* MĂRGĂRITARE (1746), ap. TDRG. Să-*i dea o săpătură* [capână], *căci prea s'ă înfelenit pământul* [Țara Hațegului]. GCR. II 368^{/v}, cf. DOINE, 46^{/v}.

2°. *Trans.* (= fact.) A lăsa să se facă ogorul [țelină, a lăsa necultivat]; p. ext. a face tare, vârtos, uscat. *Înfeleneză.* MARDARIE, L. 4286. *Chirul (= pîrul) ce înfelențește pământul Moldovei...* ALECSANDRI, T. 1401. *Soarele țel țarăți pe cer și cu căldura sa dogori și înfeleni huma cea fîlădă.* ODOBESCU, III 278^{/v}.

3°. *Spec. Trans.* (Complementul e sămânța s. grăul; refl. = pasiv) A semăna grăul cu sapa, a înțărni. Dacă toamna culesul popușilor întârzie, și dacă gospodarul se teme că nu va putea sămăna grăul de toamnă din pricina uscăciunii sau a vremii rele, atunci grăul se înfelențează sau se înțărnează, adică se pune cu sapa. PAMFILE, A. 104. *Pentru grăul și scara de toamnă, câte odădă nu se mai ară, ci sămăna se înfelențează.* id. ib. 58.

II. Fig. 1°. *Intrans.* A rămâne neactiv, nemiscat, mut, uimit (BOCRANU, GL.). Impietrit, a înlempi (ib.), a încremeni, a înțepeni. *Năraul cel spurcat înfelențe și mai tare într'insul.* ZILOT, C. 68. *Labile unui gândăce...* Înfelenesc sub jocul unui copil crud. CARAGIALE, S. 153^{/v}. *Când l-am văzut, am înfelenit, nu-mi venea să cred ochilor.* BOCRANU, GL. [Portile răspunseră:]. *De când săntem făcute, n'ă venit nimeni să ne deschidă, de înfelențem așa.* ISPIRESCU, L. 359. *De zorită ce ară, Puse pește pe foc, Dar înțepeni pe loc.* TEODORESCU, P. P. 276^{/v}. Să 'nțelenim cu mâinile 'n adă? IPIESCU, ap. TDRG. *Mahalaoa înfelențe îngrapată în zăpădă.* DDRF.

2°. *Trans.* A lăsa în nemiscare, în neactivitate, în părgănire, a împiedica să funcționeze (în mod normal); a înțepeni; a fixa, a întui locului. *Dar o inimă haină se poate să 'nțelenesă?* BELDIMAN, D. 22. [Pofta sexuală] *turbură și înfelențează mintea.* PISCUPESCU, O. 110. *Să nu te oprează nici gemetele, nici ofârdele celor căzuți, și numai plonții dușmani să te înfelenescă locului.* CONTEMPORANUL VI, vol. II 196. *Poamea îi sălăbise puterile și-i înfelențește gândurile.* MARIAN, O. 1 181. *Toate plugurile umblă; Numai plugulețul meu L'ă înțelenit Dumnezee.* MAT. FOLC. 167, ALECSANDEL, P. P. 285, TEODORESCU, P. P. 291.

3°. *Refl.* A rămâne a fixat, înfip în ceva, a se înțepeni, a se înrădăcina, a prinde rădăcini. *Și alică [opini] și mai rele s'au înfălmnit în oamant.* C. NEGRUZI, I 259. *Tara nu pierce; ursa și dușmănia se înfelenesc mai căroș.* id. I 274. *Cărșia s'ă înfelenit pe drum.* DDRF. *S'ă înfelenit plugul în o rădăcină de lăptucă și nu poate să-i mai ducă.* PĂSCULESCU, L. P. 25.

[Dialectal: înfăleni; și: înfeleni (înfălini) vb. IV^a; înfelină vb. I^a; țeleni vb. IV^a BIBLIA (1688), ap. TDRG. | A djective: înfelenit (țelenit, înfelinat, înfelinat), -ă = (despre pământ) rămas s. lăsat [țelină, nelucrat (H. X 505), necultivat, sterp (II. II 29)]; învârtosat, tare; greu de străbătut (PĂSCULESCU, L. P.); (ad II 14) necălitit, înțepenit (locului), nemiscat înlemit, încremenit; uimit, înrădăcinat, perplex (POLIZU). (Ad I.) *Notă pământul înfelenit.* MOXA, 351^{/v}. *Pământurile erau înfelenite și necultivate.* IONESCU, M. 284. *Ogoare... înfelenite.* id. D. 35. *Toamna ducă turmele de pui să pască țarinele înfelenite.* ODOBESCU, III 143^{/v}. *Asprimea... dreptei și înfelenitei socele.* id. I 378. *Pământ înfelenit de rădăcinile ierburilor.* PAMFILE, A. 35^{/v}; (ad I 3° II 2°) *Tărâmul sănd înfelenit, cu oceanul în mână...* BARAC, T. 64. *Orest... la rău e înfelenit.* BELDIMAN, O. 22. *Tărâni răi și 'n rău înfelenți.* id. ib. 96. *În natura omului e înfelenită nădănta a-și opări greșele.* C. NEGRUZI, I 263. *Ca prin farmec, să înfelenit loculul.* CARAGIALE, L. I 17^{/v}. *Limite a mării, care, înfelenită în fine, trece să se odhănească după zăbucimul unui năpocnice uroagan.* id. M. 39; — înfelenitor (înfălmător) -odăre = care înfelențe; (substantivat, ad I 3°). *Când grăul se înfelențează, se seamăna mai întâiu printre popușii uscați, iar în urmă vin înfălmătorii cu sapele.* PAMFILE, A. 104. | A abstracte: înțelenire (înțelenire, înțelenire) s. f. = acțiunea de a înțeleni; nemiscare, încremenire, împietrire, înlempire; neactivitate; uimire, perplexitate (POLIZU). [Primăvara] *desmorțește și înțelențează lucrarea frumuseții pământului din înțelenirea frigului iernii.* PISCUPESCU, O. 182. *Că mergea, se aprindea de jale și de dor, înțed cădă într'ă lăuzie și înțelenire foarte groază.* GORJAN, H. II 230; — înfelenat (înțelenat) s. a. = (ad I 3°) semănarea grăului cu sapa. *Înfelenatul se face tot pe mirișe și în acest caz, după ce se sămăna bucată, se boronește cu borona și se grăpează cu grupa.* PAMFILE, A. 58. | — Derivat din țelină, cu pref. în-. Cf. des-țeleni.

INTELEPCIUNE s. f. 1°. *Science, connaissance. Sugesăe* (divine). 2°. *Sagesse, prudence.*

1°. † Știință, cunoaștere. *Carta omu se nu cadă de înțelepciune* (= al. istinye) *credințee.* COD. VOR. 168^{/v}. *Bărbăți ajădare deprăsdă vîndu după înțelepciuri* (= cum se cuvine știutoriloră N. TESTAMENT 1648; după cunoștință BIBLIA 1688), *că mai netare e vasulă muerescu.* ib. 152^{/v}. || *Spec.* (Și astăzi, despre divinitate) Știință, a tot-cunoștință. *Sointele scripturi țevrăc și tes dăntu înțelepciunea dănzădărești.* PRAVILA, ap. GCR. I 118^{/v}. *Înțelepciunea lui D(umnezeu) te-au născut.* BIBLIA (1688) 4 pr. 46.

2°. (Sens obicinu) Facultatea minții omenești de a judeca drept, distingând binele de rău și adevărul de minciună, înțelegere profundă a lucrurilor. *Înțelepciunea e unită de obicei cu inteligența și cu învătătura* (fără a o implica însă în mod necesar); ea se întemeiază pe experiență și unește de obicei înțelegerii a ierțătoare față de alții cu moderațiunea, modestia, cuvinița și cum pătarea, priceperea lucrurilor cu chibzuțala, circumspecțiã și prudența. Cf. mândrie, filosofie. *Înțelepciune = prudența.* ANON. *Car. Rostul meu gră-vă preamândrie și învătătura tremici mele înțelepciuri.* PSALT. (SCIL.) 93^{/v}. *Înțelepciunea lui Eitan Israelicant.* ib. 182^{/v}. *Pre carei-nu fără de leage, spre leage bună-i învătă, înțelepciune netnțelepciuri.* CORESI, EV. 352^{/v}. *Aș se înțelă în nădădeja înțelepciunii omenești.* MOXA, 423. *Acetea înțelepciuri și acetă învătăduri ne-au dat și ne-au lăsat în noi tuturor ro-*

dulăi române. PRAV. VI/1. Pre șapte stâlpi este înălțată casa înțelepciunii. ȘAPTE TAINÉ (1644), ap. V. B. I 149/4. Precum dăzice și înțelepciunea lui Solomon. M. COSTIN, ap. GCR. I 198/11. Constantin-rodă au fost un Domn... prea înțelept... și cu înțelepciunea lui s'au îndreptat și s'au mândrit. Ib. II 46/10. Înălțătura la un tânăr taste cunosută și înțelepciunea un engolpă de aur. ANTIM, ap. GCR. II 5/31-32. I s'au ordă a fi împodobită cu darul înțelepciunii. BERTOLDO. Ib. II 169/1. I-au găsit lui dăscăi prea înțelept ca să-l facă întru înălțătura înțelepciunii vreadnic. SYNDIPA, Ib. II 188/13. Omule... unde și-t înțelepciunea...? KONAKI, P. 109. Nu nădădui a află în cursul vieții tale mai multă fericire, decât aceea ce-ți pregătește înțelepciunea ta. MARCOVICI, D. 11/13. Sânt oare cu mas înțelept decât vecinica înțelepciune? id. 6/13. Apologul cu și proverbul au fost totdeauna înțelepciunea noșilor. C. NEGRUZZI, I 336. Aceasta rămâne la înalta înțelepciune a Măriei Tale. id. Ib. I 138. Înțelepciunea noastră e minciuna. RUSSO, S. 142/11. În a lucrării petei călănd înțelepciunea... EMINESCU, P. 231. # Înțelepciunea singură minte și stință. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 124. Înțelepciunea de are vrun vărjmas, are pe obrăncenia. id. Ib. VIII 125. Înțelepciunea pe cel sărac și urcă sus în pat. id. Ib. VIII 124. Frumusețea vrestcește, dar înțelepciunea crește. Ib. II 568. Cu înțelepciune loc. adv. și adj. = (în mod) înțelept, compătat, moderat, prudent, chibzuit. Strămoșul Măriei Tale cu multa lui înțelepciune (= chibzuită) au opru... BIBLIA (1688) 7 pr. 17. Și eră domn cu înțelepciune. LET. II 274/28. Oamenii lui toți s'au purtat foarte cu înțelepciune. LET. III 327/29. L-au sfătuit... cu multă înțelepciune în ce chip... să viețuiască. E. VACĂRESCU, IST. 251/1. Toate alite lucruri le ordănuște cu înțelepciune. DRĂGHICI, R. 50. Mai cu înțelepciune ar fi fost dae... id. Ib. R. 156. Gândeghe-te la mistoacele cele mai bune... apoi întrebunțea-le cu înțelepciune. MARCOVICI, D. 16/17. Sântem holdăriți... a lucră cu mai multă înțelepciune. id. Ib. 17/10. Vorbea cu înțelepciune și supunere. IPSIRESCU, L. 22. Fără înțelepciune loc. adv. și adj. = (în mod) neînțelept, nebunesc; fără prevedere, imprudent, orb. Să nu se încumeteze fără înțelepciune în noroc. BALCESCU, M. V. 140.

[Dialectal și: înțeleptene, înțeleptene ț. (în textele rotacizante) înțeleptore ț. s. l. | Negativ (rar): neînțeleptene, s. f. = lipsă de înțelepciune, imprudentă, indiscreție. PONTBRIANT.]

- N. din lat. intellectio, -onem cunoaștere, explicare.

INTELEPT † s. a. Intellect, intelligence. — Minie, intelect, inteligentă. Desădărgit dăzu și desădărgit om, întru înțeleptu și sufletu și omniașcă pețit săcătă. PSAL. SCH. 526.

- Din lat. intellectus, -um, idem. Cf. dubletul intelect.

INTELEPT-EAPTĂ adj. subst. adv. I. 1°. Cunoașeur. 2°. Răsonabil, senas. 3°. Sage. 4°. Prudent. 5°. Sage, honnête, chaste. 6°. Sage, modéré. II. Sage, prudent. III. Săgament, prudențiu. I. (Despre persoane; une-ori în opoziție cu nebu). II. 1°. † (Neobicinuit) A d. j. Știutor, cunoaștor. Că te știu că ești mai înțeleptă (că știi N. TESTAMENT 1648; cunoaștoriu BIBLIA 1688) de (= decât) toți Iudeii naravuriloru și socotitoru. COD. VOR. 73/11. Cf. înțelepciune (14°).

2°. † (Rare, în opoziție cu nebu n. alienat) A d. j. Cu mintea întreagă, rezonabil. Pătru luni taste nebu și cinci șaze luni înțelept. PRAV. MOLD. 146. Îmblectul lui nu-l ordă a fi deplin înțelept. LET. 23/10.

3°. (Sens obicinuit) A d. j. Plin de înțelepciune, pătruns de înțelepciune, înzestrat cu înțelepciune, care are înțelegerea și judecata dreptă a lucrurilo, f. m. și f. m. de: cf. cumințe, mintos, priceput, judicios, inteligent. După aceea arăd-se mutarea că înțeleptul eră. CORESI, EV. 158/20. Se pare numai că e prea mândru și înțelept. id. Ib. 15/13. Înțelepteg nemăndriloeră că no semțeți (= nu sântei!) înțelepti. LEGENDA DUMINECEI, ap. GCR. I 8/20. Nu taste nici unu întru coi înțelept ca să poată judecă. CUVANT P. CURĂTIE, Ib. I 46/20. Tot omul înțeleptă datoriu taste... ștecare lucru de folos... a socot. SILVESTRU, Ib. I 47/10. Deci fiți înțelepti ca șăpții și nevicianți ca porombii. EVANGHELIE, Ib. I 38/20. Fă ca să tau mutere bună, smerită și înțeleptă. GRECEANU, Ib. I 291/13. Prea înțeleptul Solomon. BIBLIA (1688) 5 pr. 9. Măcar că eră om înțelept, tară firea fi eră de Grec. LET. II 302/12. Este om înțelept, cu sfat și auz. Ib. II 303/20. Minte... este un înțelept șfetic. KONAKI, P. 281. Prea înțeleptul Dumnezeu. DRĂGHICI, R. 36. Sânt oare cu mai înțelept decât vecinica înțelepciune? MARCOVICI, D. 6/10. Eră om foarte drept și înțelept. GORJAN, H. I 1/13. Doamne, peste ce profesor înțelept și taciut a dat! CRANGA, A. 18. Omul înțătat înțelept va fi și pe cel nebunșit slugă-l va areă. id. Ib. 12. Împărăția se fâlcă că o să ală un împărat înțelept. IPSIRESCU, L. 2. Om cu minte și înțelept. JARNIK-BĂRSEANU, D. 307. Omul înțelept economizește firea celui nebu. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 122. || Subst. Om înzestrat cu înțelepciune (cf. filosof), cu judecata dreptă a lucrurilo, cu minte, prudent, judicios. Nu veade prerie cănd veade înțelepti murid. PSALT. (SCH.) 93/11. Dă înțeleptului înălțătura. CORESI, EV. 198/1. Vedem prea toți înțelepti și puternici lumii. PRAVILA (1646), ap. GCR. I 118/11. Chemă Parao pre înțelepti Egiptului. BIBLIA (1688) 43. Nebunul are inima lui în gură și înțeleptul are limba lui în inimă. ANTIM, ap. GCR. II 5/13. Dar înțelepti nevoșile de multe ori le biruse. EROTOCHIT, Ib. II 181/15. Și înțelepti și nebunii țel au numai folosința. KONAKI, P. 285. Un înțelept... trebuie a îndreptă greșalele altora. DRĂGHICI, R. 13. Înțeleptul... suferă ce deopotrivă multumire fericire și nenorocire. MARCOVICI, D. 9/1. Filoșofi și înțelepti. id. C. 12/12. Înțeleptul săpăduște, nebunul trage nădejde. C. NEGRUZZI, I 248. Înțelept dău școțime. EMINESCU, N. 52. Cei șapte înțelepti ai Greciei, care s'au doctebit prin morala și virtutile lor. COSTINESCU. Înțeleptul înțătește de șapte ori limba în gură înainte de a vorbi. ZANNE, P. II 224. Înțeleptul se cunoaște și dău torbe și dău șapte. Ib. VIII 123. Înțeleptul cu idăcerea biruște pe orice nebu. I. GOLESCU, Ib. VIII 123.

4°. A d. j. Prudent, prevăzător, circumspect, cf. chibzuit. Enecepi = prudens. ANON. CAR. Corăbierul cel înțelept plutește în odihnă pe noianului mării. MARCOVICI, D. 13/10.

5°. A d. j. (Despre fete și femei; învechit) Cinștit, credincios, cf. cast, pudic, cumințe. Tot stricidicantă făcă cu fel de fel de rășuri și batjocuri a fete fecioare și a femei înțelepte. LET. II 382/21. O cucușă, fată fecioară... foarte frumoasă și înțeleptă. Ib. II 409/10.

6°. A d. j. (Rare, modern, după fr. sage). Moderat, compătat, reținut, sălășliț, care-și domină pasiunile (COSTINESCU), rezervat în purtare, în apucături. (SĂINEANU, D. U.).

II. Fig. (Nu despre persoane) Plin de înțelepciune; de om înțelept; înțelept; p. ext. prevăzător, prudent. Această școțală o închin pentru înțeleptă școțală Măriei Tale. ANTIM, P. XXIII 10. Omule, cunoaște înțeleptă bundate. KONAKI, P. 269. Părinții lui Robinson fuă n'au

acut asemenea înțeleptă îngrijire pentru dânsul. DRĂGHICI, R. 4. Au luat o mai înțeleptă... hotărâre. id. ib. 163. Cele mai bune și înțelepte purtări. GORJAN, H. I 2/2. Ieri pare că-și înțeleptă degetele în barba lor albă și ascultă la graiul lor înțelept și sopitoriu. EMINESCU, N. 47. Faja lui bătrân și înțeleptă. id. 55. Pădurii înțelepte. ODOBESCU, III 11/12. Moșniacii de furnici... le numă și înțeleptii înțelepti. CREAȘO, A. 133.

III. A d v. (Despre acțiunile omeniei).

1°. Cu înțelepciune, ca înțeleptii, înțelepțește. Și n'au făcut înțeleptă, cum grățește prorocul David, de zice... MELETH, ap. GCR. I 110/12. Mîntea în căile sale îi înțeleptă măsurată. KONAKI, P. 277. În ultima sesiune extraordinară Dvoastră patriotică și înțeleptă ați primit tratatul din Berlin. MAIORESCU, D. II 238.

2°. Prudent. Socotite toți că e mai înțelept să înțere orice prilej de neplăcere neprevăzută. D. STĂNOIU, C. I. 77.

[Cu rostire dialectală și: înțelept, -eaptă. | Negativul: ne(în)țelept, -eaptă (=a d.), despre persoane, purtare, fapte etc.) care nu e înțelept s. prudent, fără minte, nebunesc; (subst.) om lipsit de înțelepciune s. prudent, om fără minte; (a d v.) fără minte, nebuneste, imprudent. Turburară-se toți neînțeleptii (: insipientes). CORESI, PS. 201. Depresă fără minte și neînțeleptul (stultus) peri-vor. id. ib. 128. Bărbat fără minte nu cunoaște și neînțeleptul nu înțelege aceasta. PSALT. 193/2. Să știți, neînțeleptilor, că în cererea (= Vinerea) mare aint fecu (= făcui)... Adamu. CUV. D. BĂTR. II 45. Și aveți nește frați răi... nebuni, neînțelepti. MOXA 396/22. Și cine e neînțeleptă, va asculta pre elă... PRĂVILA (1640). ap. GCR. I 88/22. [Hristos] fu om pentru noi, păcătoșii și neînțeleptii. VARLAAM, C. 154. Neînțeleptul! DOSOFTEIU, V. S. 146. Au zis că este mustre rea și neînțeleptă. MAG. IST. 206/22. Scriu vouă, neînțeleptilor și măgarilor Egipteani. ALEXANDRIA, 53/2. | Derivate: înțelepțesc, -ească adj. = (nu se întrebuințează despre persoane) de om înțelept, (II), prudent, rezonabil. Spre partea înșestă e se pleacă, s'fat înțelepțesc este. CANTEMIR, ap. TDRG. (ms.). | A d v er b: înțelepțește = ca înțeleptii, cu înțelepciune, înțelept (III); rezonabil, prudent; (cu negativul, rar) ne(în)țelepțește = fără minte, ca nebunii. Și laudă Domnul pre îndreptătorul neîndreptății că înțelepțește au făcut. TETRAEVANGHELUL (s. XVII). ap. GCR. I 195/22. Ce se poate petrece cu minte și înțelepțește... MELETH (1644), id. I 110/12. Cuvântul cel ce rănduiește toate... înțelepțește. MINEIUL (1776) 48/2. Va fi mai înțelepțește ca să se curățe de mișelul acela. BARAC, T. 25. Înțelepțește ai grăit, împărate, răspunseră. ISPIRESCU, L. 327. Nu vorbi așa de neînțelepțește, că nu te înțelepțe nime. MARIAN. | V er b: înțelepți (înțelepti) † IVs, (cu schimb de conjugare: înțelepți † I s, (cu disimulare: înțelepți IV s (înțeleptă † IV s, MARDARIE, L. 600) trans., intrans., reflex. = a (se) face înțelept, a (se) cuminți, a (se) învăța minte, a(-și) băga mîntea în cap, cf. (In)mândri; (despre o femeie) a fi iarăși înțeleptă (15°), a se îndreptă, a câștiga din nou purtări bune, a se purta iarăși bine; (despre un nebun; mai de mult) a(-și) recăpăta facultățile mintale, a fi iarăși sănătos, normal la minte, cu mîntea întregă, rezonabil. Spurerea curenților tale lumtrează și înțelepțează tirerit. PSALT. 263/2. Mai vârtos de bătrâni înțelepțiu-me, că drizele tale cerșiu. id. 201/1, cf. 21/12. Scriu tău-s eu, înțelepțează-mă. CORESI, PS. 345. Scriba înțelepți pre elă. id. EV. 367/22. Păcă-l să înțelepțească (intransitiv = să se cumințească). id. ib. 268/12. Când se vor înțelepți? id. ib. 415/22. Nebunul și cel den năfară de minte de să va înțelepți când... PRAY. 1041. Tară de va fi nădește să se înțelepțească, atunci

giudețul îi va pune la pază, pîndă să va înțelepți (: înțelepti) MUNT. id. 1043, cf. 1046. Va fi fost curdă, iară după aceea să va fi înțelepțiu... PRAY. MOLD. 128/2, cf. 30. Duhul stăvîni înțelepțește neînțelepțiu. VARLAAM, C. II 70. Noi cu scripturile să ne înțelepțim. id. C. 333. Spune-ne, doară te-ai certat înșuș și te-ai înțelepțit DOSOFTEIU, V. S. 95. Accasă pîndă închipuiește, cum să înțelepțească (intrans. = să devină înțeleptii) oamint, când văd pre alți oameni. ISOPIE, ap. GCR. I 353/22. Hristos carile înțelepțește pre cei neînșuși... ANTIM, P. 100. Pre născătoarea de Dumnezeu ai avut înșușitoare, înțelepțiu-te. MINEIUL (1776) 57/2. Pușini, cari se pot înțelepți TICHINDEAL, P. 91. Această socotea că ca înțelepți pe Robinson. DRĂGHICI, R. 12. Europenii... se înțelepțesc... a-i înțelepți [pe sălbatici = a-i cultivă]. id. ib. 39. Dumnezeu cel ce înțelepțește pe orbi... GORJAN, H. IV 118. Sus cerul să stăpînească, Jos noroă să înțelepțească. TRODORESCU, P. P. 27. Omul pîndă când nu pătimește, nicodată nu se înțelepțește. ROMÂNUL GLUMET 16/2; — (cu adjectivul:) înțelept, -ă = care s'a făcut s. a fost făcut înțelept, s'a cumințit. Parascheva cea de Dumnezeu înțelepțiu. MINEIUL (1776) 57/2. Cu cântări să te laude pre tine, de Dumnezeu înțelepțiu. id. 155/2, cf. 178/2; — (cu abstractele:) înțeleptire s. f., înțelepțiu s. a. = acțiunea de a (se) înțelepți, înțelepciune. Cuvântul înșem meale să fte de înțelepțiu tuturor. DOSOFTEIU, V. S. 126. | Alt abstract (învechit): înțelepție s. f. = înțelepciune, prudentă, purtare s. faptă înțeleptă, cumințenie; cf. mândrie, (cu negativul) ne(în)țelepție † s. f. = lipsă de minte s. de înțelepciune, nebunie. Înțelepție. MARDARIE, L. 1729, 1730. Dumnezeule, știți neînțelepțiu mea. PSALT. (DOS.) 131/22. Înșuși pre noi cu bună înțelepție calea spăseniei. CORESI, EV. 2/22. Mândria și înțelepția materiei. id. ib. 326/22. Aveți înțelepțiu și înșefes. id. ib. 297/22. Să coară de la D[eu]m[ne]șcu să le dea înțelepție și priceopere. PRĂVILA, ap. CCR. 170. Ai îndreptății cu înțelepțioa ta (: cu ale tale gândire COD. VOR. pren a ts socoteală BIBLIA 1685) în această rădă lătuindine. N. TESTAMENT (1648), ap. COD. VOR. 59. Rostul meu grăi-vă înțelepție și cugetul înșim meale știință? PSALTIRE (1651), ap. GCR. I 155/2. Pentru darul înțelepției spun la istorile Rămului că au întrebă în'ur o țî împăratulă. FLOAREA DARURILOR (s. 1700). ap. GCR. I 342/22. Înțelepția și puternicia lui Dumnezeu. LITURGHIE (1702). id. I 345/22. Nu fără înțelepție dară ardoșii Românilor și a Italianilor cei vechi, au luat a întrăbuința articuli după nume. P. MAIOR, IST. 243. Decătece multa sa nepriceopere și neînțelepție. id. ib. 77. Nebunii și ucigașii au doar n'au nădrădura de ctate cu 'nțelepție? KONAKI, P. 285. Și spune drept, de-a-aceste 'nțelepții, Dacă știi macar oști cum știi De domnul Schuerdălin de-o mai fi trăind? GORJAN, P. 136.]

— Din lat. intellectus, -a, -um (part. lui intellectio, -ere, neatestat în latinetea ca adjectiv și înlocuind pe intelligent). Cf. preaințelept.

INTELEPTESC, -EASCĂ adj.

INTELEPTÊȘTE adv.

INTELEPTÏ vb. IVa

INTELEPTÏ s. f.

v. înțelept.

INTELESĂTURĂ † s. f. v. înțeleg.

INTELESUAL adj. v. intelectual.

INTELENT, -Ă adj., adv. 1°—2°. Intelligent, Intelligentment.

1°. Adj. (Propriu: despre persoane) Care înțelege ușor, care pricepe lesne; ager, pătrunzător, isteț, ascuțit, ajuns la (s. de) minte, deștept, cf. priceput, înțelețagor, cuminte. *Un copil inteligent.* || Adv. *Lucrează mai inteligent.*

2°. Fig. Care denotă inteligență s. întră în preocupările unui om inteligent. *Spune tu ce vei voi... despre plăcerile inteligente și alege ce rezimie omul în unica societate a unui câine dresat.* ODOBESCU, III 19.

— N. după fr. (lat. *intelligens*, -entem, idem).

INTELIGENȚĂ s. f. 1°. *Intelligence.* 2°. *Les intellectuels.*

1°. Facultatea de a înțelege (ușor), de a pricepe (bine), de a cunoaște (adevărul, binele și frumosul); cf. înțelepciune, deșteptăciune. *Cunoștințele dobândite, neputându-se grupă împrejurul unei idei predominatoare... lasă numai oarecare idei nestatornice, mai adese pernicioase pentru inteligență și moralitate.* ODOBESCU, II 63. *Adesea inteligența lui elastică, generoasă prin rezerva și cumpănirea ei, făcând impresia acelor tablouri mari, adânci... ce par a nu mai avea sfârșit.* VLAHUȚA, D. 14. [Capul medicilor] își are cercul inteligenței închis, se opune noiiu adăscr. MAIORESCU, CR. II 119. || P. ext. Aptitudine, pricepere (la ceva). *Falsurile acestea sânt apă de ordinare, de sânt făcute cu apă de puțină inteligență și dibăcie...* I. BOGDAN, BUL. COM. IST. I 171. *Cunoștința specială. Inteligența afacerilor.* ȘAINEANU, D. U.

2°. (Transilv., după germ. *Intelligenz*) Intellectuali, clasa învățată, erudită, cultă a unui popor. *Întâiu, sângeroasa mișcare a lui Horea deșteptase vechile uri ale locuitorilor privilegiați ai Ardealului în poezia Românilor și cu toate că inteligența românească se finise la o parte..., bănușii trebuiau să cadă și asupra ei.* IOGA, L. II 206. *Au... un mic, cu mult prea mic cerc de inteligență românească.* id. N. R. I 320. *Vreun priceut, vreun alt om din inteligența satelor...* AGĂRIȘTEANU, L. T. 192.

[Și: *Intelligență* † s. f. RUSSO, S. 66, PONT-BRIANT; *Intelligență* † s. f. STAMATI.]

— N. după lat. *intelligentia*, -am, id.

INTELIGENȚIE † s. f. v. *Intelligență.*

INTELIGIBIL, -Ă adj. *Intelligible.* — Care poate fi înțeles (ușor), care se înțelege, se pricepe (bine), clar, limpede; p. ext. (despre un sunet) care se aude (bine), deșluzit. *Traducătorul și se cere a fi limpede, corect, elegant și mai cu seamă inteligibil în limba sa.* ODOBESCU, II 369. [Negativul: *neinteligibil*, -ă, adj.]

— N. după fr. (lat. *intelligibilis*, -e, idem).

INTELIGIȚĂ † s. f. v. *Intelligență.*

INTELINĂ vb. I } v. *Inteleni.*
INTELINI vb. IV }

INTEMEI † vb. IV^a v. *Intemeia.*

INTEMEIA vb. I^a. 1°. *Poser les fondementis.* 2°. *Crêre, fonder.* 3°. *Fonder.* 4°. *Soutenir, renforcer; se consolider.* 5°. *Défendre, fortifier.* 6°. *Fortifier.* 7°. *Confirmer.* 8°. *S'établir.* 9°. *Prendre racine.* 9°. (S)^a *appuyer.* 10°. *Autoriser; fonder à.* 11°. *Persister.*

1°. (Rar) Trans. (refl. = pasiv) A pune temelie (lă), a fundă, a așeză fundamentul unei clădiri. *Temeieșk = fundo suo fundamentum pono.* ANON. CAR. *Intr'ol paurului an s'au intemeiat casa Domnului.* BIBLIA (1688) 246. *Zid când să va intemeia pe locul...* CARAGEA, L. 11/.

2°. P. ext. (Nu mai e vorba de o clădire, care are fundament în pământ) Trans. (refl. = pasiv) A zidi, a clădi, a înființa, a pune baza (unui lucru s. unei instituții), a urzi, a face. *Lumea și plinul ei ai intemeiată.* ȘAPTE TAINÉ (1644), ap. CP. 386. *Cu cardinalul lui D'umneșcu cerurile s'au intemeiat.* DOROTHIEU, ap. GCR. I 311/25. *Unde ai fost când am intemeiat o pământulă?* CLAIN, ib. II 158/2. *Un Down a intemeiat o universitate veșită.* C. NEGRUZI, I 183.

3°. Fig. Trans. (refl. = pasiv) A fundă. *Dragoi, Iul lui Bogdan, prinț român, vine la 1552 și intemeiază statul Moldaviei.* C. NEGRUZI, I 271. *Românii... întemeiază deosebite staturi.* BĂLCESCU, M. V. 7/22. *Dac'ar judecă tot cu d-ta, domnule, apoi teatrul național n'ar putea întemeia niciodată în țară.* ALECSANDRI, T. 1024. *A întemeia o doctrină.* DDRF.

4°. Fig. Trans. A pune pe temelii solide și durabile, a așeză pe baze sigure s. definitive, a întări (lă), a consolida. *Acetee două întemeiază și întăresc biserica.* ANTIM, P. 4/10. *Au întemeiat treble la Poartă.* LET. III 239/10. *Bătă de tinoacă pe rebitii de la Egiptul și-a supuse, întemeind stăpânirea Egiptului în toată cinstințioasa supunere.* E. VACĂRESCU, IST. 261/2. *Erana acetasta... cu întemeia sântăta ei.* BELDIMAN, N. P. II 35. *Ei a întemeiat pacea.* ODOBESCU, III 73/10. *Ceoa ce împătmasă alții, a reștit-o ei cu convingere, putere și mândrie; ceoa ce sprăjneau predecessorii pe căteoa argumente acțițate, a întemeiat-o ei pe un sistem de dovezi sigure, legate științific între ele.* IOGA, L. II 584. *Copiii întemeiează căsătoria.* I. GOLESCU, P. ZANNE, P. VIII 235. || Refl. A deveni mai tare, a se consolida, a ajunge într'o stare ordonată și sigură. || Spec. A invocă puterea divină, pentru ca viața unor tineri căsătorii să fie așezată pe temelii solide, a binecuvântă. *Și cu ceo părintoacă blagoslovenie te blagoslovesc și te întemeiez.* LET. III 253/10. *Iarid-ne dar și întemeiază mai mult unirea noastră.* BELDIMAN, N. P. II 107. *Dumnezeu să edă împreună și să ră întemeieze, apă spun părinții către o tânără păreche.* DACIA LIT. 40. *Părinții toate laod și pre fiu întemeiază, cu răbdare și cu încredințare.* MARIAN, NO. 380. *Blagoslovenia părinților întemeiază casele feciorilor.* TEODORESCU, P. P. 184.

5°. † Spec. (Armată) Trans. (refl. = pasiv) A întări, a fortifica, a apăra. *S'ar fi fost întemeiat țara de cament.* LET. II 327/10. *Prin cetățis să oșeze Muscolii opteni, până s'au întemeia țara, iar apoi să lipească oastea moschicască.* ib. II 337/10. *Nici măcar cetatea Căminției cu nicoind pedestrimă... n'au întemeiat.* LET. III 12/10. *Împăratul... au întemeiat și Giurgiu cu un garnizon nu de puțin număr.* E. VACĂRESCU, IST. 255/10. *Întemeie oastea ungurească cu...* Leti... și porose cu mare putere la Varna. id. ib. 256/20. *Romii... urind să întemeieze și să opere cetatea se, înalță au poruncit să închidă porțile.* BELDIMAN, N. P. II 293.

6°. Spec. Trans. (Despre o plantație x culturală) A da îngrijirile necesare spre a o întări în epoca de dezvoltare și a o pune pe rod. *Întelepțea va face plugarul, care voind a-și întemeia vie ței va încheia un darab din vie.* ECONOMIA. 149. (Cf. *intemeiat* adj. și a. s.).

7°. † Trans. (Despre un act, o donație etc.) A întări, a consfinți, a confirma. *Cu peștile noastre obținute te vom întări și întenei.* LET. I A. 109/10.

8°. † Refl. A se stabili (într'un loc), a se așeză pentru locdeanșu, definitiv. *Chișruul-săde... îmbrățișase maometismul și se întemeieze în oștroul Chișruului, unde înfrățise meșteșugul armei.* E. VACĂRESCU, IST. 265/20. || A prinde rădăcini.

Fieștece rău... dă nevoi și mari scârbe, când se va întemeia. PANN, E. I 93.

9^e. Refl. Trans. și refl. (Construit cu pe, în, mai de mult și întru și cu + inf.) A (se) sprijini, a (se) rezemă, a (se) baza. În cuprinderea acelei cărți întemeindu-se târgurile, făcând pricină... la cei de mai înainte stăpânitori... URICARIUL, II 8/12. Scopul schimbării acesteia se întemeia... pe fapte și lucrări... lb. II 126/12. *Intemeindu-se a crede că huclele... au fost... a tucelor...*, s'au întors acasă. DRĂGHICI, R. 224. Numă întru ca un întemeiat foarte nădejzile lui. BELDIMAN, N. P. I 59. Știința nouă întemeindu-se pe conceptul legilor spirituale... BĂLCESCU, M. V. 2/12. Viața adecvată se întemeiază în lucrarea lui Dumnezeu asupra zădărilor sale. id. lb. 4/12. El întemează chibzurile și purtarea sa pe niște cuvinte. MARCOVICI, D. 8/12. Nu-i întemeiat o lume de tucii pe ce-ai scris! VLAHUTA, P. 133. A întemeia un drept, o pretenție, o părere pe ceva = a o baza. TDRG. || (Despre oameni, construit cu pe) A se referi la ceva (BARCIANU), a deduce din... a se sprijini pe... Se întemeia pe spusele oamenilor.

10^e. Trans. A da dreptul, a îndreptăți, a împuternici, a autoriza. O asemenea idee... trebuie să ne întemeze a recunoaște că concurenții care răspund la chemările noastre nu sînt școlari îndărătnici. ODOBESCU, II 363. (Cf. întemeiere).

11^e. (Neobicități; despre oameni) Refl. A se întemeia pe un lucru = a insista, a persista. PONTBRIANT.

[S]: **Intemei** vb. IV^a; **temeii** † vb. I^a. Pământul temeiază (: urdăzi și SCR.) PSAL. (DOS.) 210/12, cf. 162/12; (: temelie) **intemeii** † vb. I^a; **temeli** † vb. IV^a. **Temeli** (: urzi și COR. HUR.) suzută. PSAL. (SCH.) 179/1; **intemeii** † vb. IV^a, cf. **intemeii** iitor. || **Adjective**: (n) **temeii** † **intemeii** †, (n) **temeii** (cu negativul ne) **intemeiat**, ne(**intemeiat**), -ă (Ad 1^a, 2^a). Pos pe temelii, zidit, clădit. **Intemeiată și zidul ȘAPTE TAINE** (1644), ap. CP. 386. **Eră temeiată pe piatră**. N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. I 89. (Ad 2^a) **Fondat**, înființat; isprăvit. **Politia Romanului, întemeiată de Romani**. C. NEGRUZZI, I 194. [Fac] azi una, mătne alia, până mă pomeneșc și cu țărâ întemeiată. SEZ. VI 52. (Ad 4^a) Așezat pe baze sigure, întărit, consolidat, p. ext. solid, fixat, fix; sigur; tare (LB.), puternic, mare; (despre o părere) motivat; (la negativ) fără bază solidă, nefundat, nebazat, slab, subred, nesigur. **Boiarul restu**, cu ocine întemeiate. M. COSTIN, ap. GCR. I 200/1. **Domniind cu pace și cu domnie căzută**, cu țară întemeiată. LET. II 215/12, cf. III 10/12. [Făgărușul] are un pod... întemeiat numai la cîmpădăie și la mijloc într-o zidire țepăndă. GOLESCU, I. 12. Un adămur întemeiat. BELDIMAN, N. P. II 157. **Stăjiri...** care o o sulă de aur și mai bine sînt întemeiați întru răddăciule lor. id. lb. I 124. Au văzut cu mare bucurie... suratul lui mai bine întemeiat decît înainte. DRĂGHICI, R. 116. **Eră legat de un stăpîn preu întemeiat cu lanțuri foarte groase**. GORJAN, H. IV 144. **Observările Dnui Sch. nu ne par întemeiate**. MAIORESCU, CR. III 336. **Părere neîntemeiată**. PONTBRIANT. **Colomni neîntemeiate**. DDRF. **Zeon neîntemeiat**. TDRG. În casa toată urcă pacea unei viști întemeiate. ANGHIEL, SĂM. V 103. La urmă, un popor bine întemeiat, fudărit de iubire fire și săl... sfărîmă lemne pe cei care ajunseseră lipsit de icti conducătoare IORGA, IST. ROM. II 51. **Sat rechin, rădășec, întemeiat în toată puterea curdului**. CREANGĂ, P. I. **Caun mare se găsește pe la gospodării întemeiate (= mari)**. SEZ. VIII 86. (Ad 5^a) † **Întărit**, fortificat, apărat. **Au zăcut mîndăștea Săntei Troițe...** întemeiată cu ziduri, cum se vede. MAG. IST. I 28/1. **Cetate...**

țepăndă... atînd trei părți... ocolite de o bală curgătoare și a patra parte, cea fîr' de apă, este foarte întemeiată. GOLESCU, I. 98. (Ad 6^a) **Întărit**, în plină vigoare, pus pe rod. **Vie întemeiată**, 2 pogoane. URICARIUL, XXIV 430/1. **Atînd și cu peste 400 de fâci de pădure întemeiată**. I. IONESCU, D. 294. **Imprejurul casei se află o livadă foarte întemeiată**, id. lb. 249. (Ad 7^a) **Așezat definitiv, stabil, stăbil; p. ext. așezat la vorbă; (ad v.) serios** Constantin Brîncoveanu... **Îmbrăntit în domnia acest fîri cu factori înșurați, cu gineri întemeiați**. LET. III 50/12. **Instinctul înșuraș pe dobitoace a-și face cu glăoia toate lăcușii întemeiate**. KONAKI, P. 294. **A grăd întemeiat = serios** (Mărginea, în Bucov.) HERZ-GHER, M. IV 204. (Ad 9^a) **Bazat, fundat, rezemat, sprijinit pe...** O altă civilizație, întemeiată pe principiul sîn lăuntru, subiectiv. BĂLCESCU, M. V. 2/1. **Prefaceri limbice întemeiate pe limba latină**. RUSSO, S. 75/12. **Intemeiați pe mîndria latină**, ei [Bărnu, Ilarian etc.] au făcut migrația de la 1848 în Ardeal. IORGA, IST. ROM. II 75; — **întemeiilor (întemeiilor, întemeiilor ?)**, -oare = care întemeiază, (adîncă substantivat) **fundator**. **Marele acela întemeiitorul nostru Traian**. CANTEMIR, HR. 9/12. **Momet...** întemeiitorul legii și credinței. E. VĂCĂRESCU, IST. 247/1. **În aceasta...** sînt toate temele întemeiitorilor de creșterea și de mîrirea unui neam. PISCUPESCU, O. 227. I **A bstracte: întemeiere** s. f. = acțiunea de a întemeia. (Ad 1^a) **Puneră temelii (LB.)**, facerea fundamentului. S'au dus ca să mă sapsă spre întemeierea buclărilor sale. DRĂGHICI, R. 80. (Ad 2^a-3^a) **Zidire, clădire, fundare**. **Împărția care este gătită vouă de la întemeierea lumii**. MARCOVICI, C. 119. **Întemeierea acestor state**. BĂLCESCU, M. V. 7/12. **Daruri, coră...** se aduc numai de cei înșurați la întemeierea noiei case. MARIAN, NU. 667. **Hrisoavele citireșii sau actele de întemeiere ale mîndărilor**. ODOBESCU, II 6. (Ad 4^a) **Întărire (LB.)**, consolidare, putere. Să se facă rugăciuni pentru întemeierea tuturor oamenilor. ANTIM, ap. GCR. II 29/12. **Și apă [stăpînitorul] mai cu lemire va pută...** să aducă starea lor la întemeiere. URICARIUL, I 290/12. **Pentru învîrtogărea trupului și întemeierea sîndății lor**. PISCUPESCU, O. 181. Să dărușosă pace... **viață norocită și bună întemeiere întru cinsti și luminat acun măriișii sale**. SEZ. VIII 15. **L-au trimis sol pentru întemeiere și apăzămîntul sigur**. LET. III 234/12. (Ad 5^a) † **Apărare, fortificare**. **Romî...** (a zeama la toată întemeierea dușmanilor, la zeama locului asupra cărui a'au așezat ei. BELDIMAN, N. P. I 108. Au început a scoți ce chip ar gălă spre mat buna întemeiere a peșterii. DRĂGHICI, R. 53. (Ad 10^a) † **Împuternicire, autorizație**. **Frînd Dumnezeu să ne ridice pre noi purerea spre pomeneirea omnitărilor sale, această întemeiere ou dat oamenilor, cu vîdeștea pe toane a început cinstitul chip**. MINEUL (1776) 69/1. **Cu întemeiere** † loc. adv. = cu siguranță, cu certitudine. **Nici una n'o știu cu întemeiere**. ZILOT, ap. DDRF.; — **Intemeiat** s. a. = întemeiere. (Ad 4^a) **Zidind acel sol cu merge pentru întemeiatul păcei**. LET. II 414/12; (ad 6^a) **Despre locul și întemeiatul stîmpet**. ECONOMIA, 202.]

— Derivat din temelu, cu pref. în-.

INTEMEINIC vb. IV^a. **Rendre ou devenir durable**. — (Rar.) A face cu un lucru să fie temeinic, a așeza pe baze solide, trainice. [Adjectiv: **intemeinic**, -ă. **Sîntem** întemeiit ac, la mormîntul acesta sînt, pentru a ne zice din nou unul altuia să nu lădam ca munca lui Ioan Brătianu și a locușilor săi să fie întemeiat, ci să lucrăm ca ea să fie întemeinică pe veci. STURDZA, E. 25.]

— Derivat din temelnic, cu pref. în-.

INTEMELIĂ † vb. 1^a |
INTEMELIĂ † vb. 1V^a | v. Intemeli.

INTEMNICIĂ † vb. 1V^a v. Intemniță.

INTEMNIȚĂ vb. 1^a. *Mettre en prison.* — Trans. A băga (pe cineva) în temniță, a pune la răcoare, a vârla la închisoare, la gros, a închide, cf. încarceră. [Sî: Intemniță † vb. 1V^a. | Adjectiv: intemnițat (intemnițat †), -ă = băgat în temniță, închis, încarcerat, cf. arestat. Într'această dat Sfantul Pamiil, strujit și Intemnițat s'au sădârșit. DOSOFTEIU, V. S. 109. (Fig.) Surdul este nevoit a sta Intemnițat în închisoarea cea strădă a cugetărilor sale. TR. DEMETRESCU, ap. TDRG. | Abstract: Intemnițare s. f. = acțiunea de a Intemnița; încarcerare, cf. arestare. Dar despre buna ordinduire a lui Ioan-voievod... el nu știe nimic, precum nu știnue nici de omorurile și Intemnițările boierilor din 1716. IORGA, L. I 191. Nicolae Costin e stilit să declare că Intemnițarea unor stăpîni ai Moldovei... a produs mare mirare tuturor. id. ib. I 122.]

— Derivat din (a băga) în temniță. (La scriitorii noi, probabil, după fr. *emprisonner*).

INTEMPERANȚĂ s. f. *Intempérance.* — (Frantuzism) Lipsă de temeranță; necumpătare. — N. după fr. (lat. *Intemperantia*, -am, idem).

INTEMPERIE s. f. *Intempérie.* — Turburare în atmosferă; vreme rea. Coptii îmblăd goi... cu să se îndreacă și să se deprindă cu intemperie. I. IONESCU, M. 201. — N. după fr. (lat. *intemperies*, -em, idem).

INTEPESŢIV, -Ă adj. adv. *Intepesťiv.* *Intepesťivement.* — Adj. Care nu se face s. nu se întâmplă la timp potrivit, la timpul său, (ci) se neaşteptate; care se face înainte de timp. Am fi provocat o intepesťivă susceptibilitate din partea Ungariei. HASDEU, I. C. 163. În emoția piecării, precipităta de sosirea intepesťivă a lui Danuș... I. TEODOREANU, M. II 213. || Adv. A căror seculară civilizațiune intepesťivă strădă la noi, se preface, adese, într-o ridiculă și vădită mișcare motișărie. C. NEGRI, ap. URICARIUL, XIV 147^{1/2}. Din această familie s'a rădicat intepesťivă răndurite noastre stinistra vorbărie. GOGA, T. N. VI 137^{1/2}. — N. după fr. (lat. *intepesťivus*, -u, -um, idem).

INȚENCUSĂ vb. 1^a. *Entailler* (un melon). — A face (cencușă) pepenetii, spre a vedea dacă-i copt. Pentru a înțencușă un pepene, adese pentru a-i face țencușă, se înfige cuțitul în coaja pepenetii, până la patru degete adâncime, în patru părți, astfel ca cele patru tăieturi să lase pe suprafața coajei o urmă pătrată cu o latură lungă de un deget. PAMFILE, A. 178^{1/2}. [Dialectal: înțencușă vb. 1^a. | Abstract: Înțencușare s. f., înțencușă s. a. În sfârșit, cel din urmă mijloc de a vedea dacă pepenele-i copt, este înțencușarea. id. ib. 178^{1/2}. Coptii... strică prin înțencușare [pepenii]. id. ib. | Adjectiv: înțencușat, -ă.] — Derivat din țencușă, cu pref. in-.

INTENDANT s. m. v. Intendent.

INTENDANTURĂ s. f. v. Intendență.

INTENDENT s. m. *Intendant.* — Persoană însărcinată cu îngrijirea, supravegherea sau administrarea unei case, moșii, școlae etc.; cf. epistat, vătav (COSTINESCU), pristav (STAMATI), administrator, vechil. Intendent (militar) = ofițer pus în fruntea unei intendențe militare. Aceste funcțiuni vor fi îndeplinite pentru ofițerii fără

trupe și pentru funcționarii armatei de către Intendentul ataat pe lângă armată sau pe lângă corpul de armată. HAMANGIU, C. C. 34. [Sî: (cu pronunțare mai apropiată de cea franceză s. din germ. *Intendant* ori rus. *intendant*) Intendent s. m. | Familia: (după fr. *intendance*) Intendență (incult: Hîndînțe CARAGIALE, T. II 86.; în Transilv., după germ. *Intendantur*, învechit: Intendantură BĂRCIANU) s. f. (Mil.) = oficiu însărcinat a purta grijă de trebuințele armatei (soldă, echipament, provizii, muniții). Tresele la Intendență și corpul de Administrație de la mănecoa funcției sînt orizontale. URICARIUL XXII 481. Intendența este concesionată unor întreprinderi private. MAIORESCU, D. II 73. Pe cînd nici nu pîndea, doi indivizi, un ofițer de intendență și un elev de administrație, i se pun în față. CARAGIALE, M. 89.]

— N. după fr. (lat. *intendens*, -enem) care vedează peste ceva(s).

INTENDENȚĂ s. f. (Mil.) v. Intendent.

INTENS, -Ă adj., adv. *Intense, intensif, Intensivement.* — Adj. (Despre un sentiment, o acțiune etc.) Adînc simțit, viu, puternic, cu putere, activ, foarte tare, mult, intensiv. Eră o căldură dulce ș'o lumină albă, intensă, care lărgă orizontul și lămurea vederea departe. VLAHUȚĂ, D. 250. (Un curent comercial intens. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 29. | Adv. Foarte (mult etc.), în mare măsură. Lunecănd pe lăcutul parchetului, la care contribuise intens. I. TEODOREANU, M. II 23. [Familia: (după fr. *intensif*) Intensiv, -Ă adj. = care are caracterul intensității, intens, viu, foarte mult, foarte tare, puternic. Cînd intensiv... fericire într-o oară de amor! EMINESCU, N. 74. Ochii lui... se pierdura în acea intensă vizibilitate. id. 35. Intensivul focar cultural. ȘBIERA, F. 285. (Agr.) Cultură intensivă, care caută să scoată o producție cât mai mare de pe o întindere de pămînt cât mai mică. Școlile noastre trebuie să dea drumurilor noastre de fier..., culturale întinse a pămîntului, personalul necesar pentru propășirea lor. MAIORESCU, D. IV 70. — Intensiție s. f. = grad, putere, tărie (a unui sentiment, sunet, frig, a unei energii, mișcări, acțiuni etc.). Intensițiate putere, adică tăria sau energia cu care se mișcă un corp. PONI, F. 9. Să scadă intensițiatele operațiunii intelectuale. MAIORESCU, CR. II 282. Galbenă, dreptă, multă, surora privă cu o intensițiate de durere eroică spre patul lui frate-său. D. ZAMPIRESCU, R. 276. Noaptea sufletul meu străbate în viața lucrurilor cu mai mare intensițiate ca zău. SANDU-ALDEA, A. M. 122. — (formațiuni ușite din uz s. regionale: intensie † = întinsoare, tărie (a luminii, a unei boale), STAMATI; intensivitate s. f. BĂRCIANU) intensiție † s. f. ib. = intensițiate.]

— N. după fr. (< lat. *intensus*, -a, -um) (intins). Cf. dubletul Intins.

INTENSIE † s. f.

INTENSITĂȚE s. f.

INTENSIV † s. f.

v. Intens.

INTENSIV, -Ă adj.

INTENSIVITĂȚE s. f.

INTENȚĂ vb. 1^a. [Jur.] *Intenter.* — TRASA. (Intrebuințat mai des în expresia) A intenț (un) proces s. (o) acțiune (în contra cui) = a face proces, a trage, a da în judecată. Nici un fostor nu putea intenț acțiune în numele minorilor, adînd... un drept asupra vrenunii imobile. HAMANGIU, C. C. 105. Cf. 393. Dumitra Bie Ciocărlan și Maria Radu Ciocărlan a intențat acțiune de paraj în contra d-lor Nicolae Abăa Botera, MON. OF. 23.

[Adjectiv: **intențiat**, -ă = (despre o acțiune, un proces) pornit, îndreptat în contra cuivâ. *Intre'n un proces pentru restituire de salarii intențiat de Ministerul de Justiție...* | *îndărui Prbroanu... a respins acțiunea Ministerului ca nefondată.* VLAHUTĂ, D. 34. | Abstract: **intențare** s. f. **intențiat** s. a. = acțiunea de a intenția.]

— N. după fr. [lat. **intento**, -are «a amenința (cu o învinuire)».

INTENȚIE s. f. *Intention*. — Act suflielesc prin care tindem către un scop s. ne propunem să facem ceva; p. ext. proiect, plan; scop, gând (9°), [intre], voință, ↑ intr'adins voință. Omul are s. năstăre o intenție. Numai nu țuțele cine o' puitu' spune. Că avem... intenții așă bune. ALEXANDRESCU, M. 182. Dar dacă-l veded, dacă aceste zămbiri aveau o intențiune... EMINESCU, N. 72. O autoritate mireasă... poate să dirige întrebuințarea venturilor, conform cu spiritul, cu dispozițiunile, cu voințele și cu intențiunile manifestate de cettori. ODOBESCU, II 39. Intenții politice, afecțiuni sentimentale... sânt înță în ordinea zilei. MAIORESCU, CR. I 300. Cunoște intențiunile noastre = proiectele, rezoluțiile, șAINEANU, D. U. A face cuivâ proces de intenții = a învinui pe cineva de gânduri pe care nu le poți dovedi că le-a avut. Domnia lor fac un proces de intenții. MAIORESCU, D. IV 582. Cu intenție = din adins; fără intenție = involuntar, fără a vol. Să zicem... din adins în loc de intențiune. id. CR. II 257. Cu intenția să... s. de a... = cu gândul, cu planul de a... Limba acestor documente este o grozolană mistificare a limbii vechi, făcută probabil cu intenția de a-i da un aer de mai mare vechime. I. BOGDAN, BUL. COM. IST. I 135. A avea intenția să... = a intenționa, a avea de gând să... [Transilv. după germ. [ernste] Abzichten haben s. hegen...] A avea intenții (serioase) cu... = a vol să lai în căsătorie pe... Are intenții cu copila aceea cu ochii vineți. I. AGARBICIANU, L. T. 114. [Și: **intențione** s. f. | Familia: (după fr. *intentionner*) **intenționat** vb. I^a = a avea intenția, a avea de gând, a plănui. L-ai ajutat îndirect să-și facă o carieră... mai bună decât aceea de profesor, cum intenționă el. C. PETRESCU, C. V. 106. Evident, Olușia nicotodată nu intenționează să facă băi de soare, fiindcă n'areă nerotie. I. TEODOREANU, M. II 252; — **intenționat** (cu negaliv: **neintenționat**), -ă adj. = care are s. năstăre o intenție oarecare, anumite scopuri: (a d. v.) anume, [intr']adins, din adins, cu (tot) dinadinsul. Bine s. rău intenționat = cu intenții, gânduri bune s. rele, urmărind scopuri bune s. rele, de bună s. rea credință. Mat' ageri, dar și mai rău intenționați, au falsificat și au călcat în picioare tot ce nu corespundea cu tendințele lor. ODOBESCU, III 343. În așădr... această redacție este intenționată. MAIORESCU, D. IV 575. O broșură bine intenționată, id. II 123. Toate sânt schimonoziri intenționale ale unui plastograf. I. BOGDAN, COM. MON. IST. I 135. Banul Grigore Ghica... un om simplu, dar moral, bine intenționat și tubitor al fărui sale. IORGA, L. II 522. În sfârșit rezerva și seriozitatea lui Rădescu, vădit intenționată lui obținere de la discuțiile în care se văd el. BRĂTESCU, L. D. 28; — (mai rar, după fr. *intentionnel*) **intenționat**, -ă adj. = făcut cu intenție. Dar o paric a afirmărilor d-sale sânt neadevăratu intenționale. MAIORESCU, CR. II 94.]

— N. după fr. [lat. **intento**, -nem idem, propriu «întindere»].

INTENȚIONĂ vb. I
INTENȚIONAL adj. } v. **intenție**.
INTENȚIUNE s. f.

INTEPĂ vb. I. 1^a. *Empaler*. 2^a. *Piquer*; se *piquer*. Se *piquer* (à la morphine). *Piquer* (en parlant du vin). *Piquer* (impersonnel). 3^a. [Fig.] *Piquer*, *mordre*.

1^a. *Trans*. A trage, a vâri în țepă (LB.); spec. a execută un condamnat la moarte, trăgându-l în țepă (care se vâdă prin gețut și se scotea prin spinare sau gât. COSTINESCU. [Boiarii] nu să nice spânzură în furci ca olti făcitori răi, nice să înțepă. PRAV. 1090. Și dacă l-au dus la Schindir Pașa, au opucat de l-au înțepat pe Bucioc, săracul. LET. I 241^{1/2}. I-au adus la Cantemir-vodă de i-au înțepat și i-au spânzurat. ib. II 258^{1/2}. Pre cet ce nu vor teni la rugăciune la beserică, să-i înțepă fără de nici o judecată. DIONISIE, C. 168. Spânzurați-l, înțepați-l, tăiați-l! C. NEGRUZZI, I 120. Cf. id. ib. 171. Ștefan-vodă se gânded Că tot e a-i înțepă, Ori de gât a-i spânzură. TEODORESCU, P. P. 5306. Că i-a înțepă lui Ion capul în par. ȘBIERA, P. 161^{1/2}.

2^a. *Trans*. (Despre obiecte ascuțite; p. ext. despre oameni; spec. despre albine și alte animale care au saes sau a căror mușcătură dă senzația unei înțepături) A împunge (cu un obiect ascuțit), a înțepi un obiect ascuțit în cinevâ s. ceva; cf. înghimpă; refl. (mai ales despre oameni) a se împunge cu un obiect ascuțit. (De obicei azi verbul înțepă se întrebuințează când e vorba de o împungere ușoară; te împunge un taur, dar te înțeped o albină). Dănd înțepă sulțed ce sta la un cor înțepid, s'au înțepat [tip. înțepat] într'însa ș'au murit. CANTEMIR, HB. 293^{1/2}. Gărduni de cet ce mușcă și te înțepă. CONTEMPO-RANUL, I 803. Prin județul Dolj, în aceste zile [de Filipii] nu se conad, cđet înțeped cu acul se înțepedă bubunții. PAMFILE, S. T. 116. De ce teode ciora 'n par? Că nu se poate înțepă în el. TEODORESCU, P. P. 2499. Cu gura l-a mușcat, cu limba l-a înțepat. Cu dinții l-a veninat. id. ib. 356. Snopu 'n coastă-l înțepă, în car el aruncă, Cu sulu-l legă. MĂNDRESCU, L. P. 220^{1/2}. În cuse s'a înțepat. MARIAN, SA, 271. Și prin mărăcini mă înțep. SEZ. I 287^{1/2}. Și 'n tratie s'a înțepat. id. ib. 200^{1/2}. Că mă înțepă barba ta. id. ib. 237^{1/2}. Un fânjar îl înțepă apă de iare, înced și deșteptă. ÎSPIRESCU, L. 245. Luănd sulția înțepă fundul fânțăniș. id. ib. 318. Cum tăia lădharul căle o bucăciș și o tot arăduci în căldare, numai utându-se la ea, Petrea o tot înțepă și o scotea afară și o punea în poale. ȘBIERA, P. 270^{1/2}. Tepti se vâdă subț limba vitei, înțepă sau se împănță în pielea de subț limbă. SEZ. III 146^{1/2}. Înțeped cu vârful parțea bolnăed... id. ib. 194^{1/2}. Nu înțepă șarpe! id. IV 158^{1/2}. Mă înțepă c'o fald mare cu țopă 'n spinare. Mă înțepă, mă înțepă. id. V 48^{1/2}. Cine sare multe garduri se înțepă în urmă într'un par. ZANNE, P. II 157. || R'înțepă: variantă: împunge; orzul (s. ovdzul) = nu și mai încape în piele. Cf. ZANNE, P. I 231. || Spec. Refl. (absol.) A-și face injeții cu stupefiante. Mă se pare că se cam înțepă de o bucată de timp... «Cum adică?... «Ei, cum? Seringe... Morfină... C. PETRESCU, C. V. 73. || P. a na! (Despre vin; adesea complinit prin la limbă; ca fr. *piquer*) A da senzația că împunge ca țele. Acest eim înțepă la limbă. COSTINESCU. Mustul înțepă. POLIZU. || Unipers. Mă înțepă = mă împunge; mă furnică pe subț piele. COSTINESCU.

3^a. Fig. A supără pe cinevâ cu vorba, a fi sarcastic, a face aluzii răulcioase. În predicțele sale de pe amvoacale bisericilor înțepă ca vizepa. CREANGĂ, A. 136.

[Regional: înțepă, (Moldova) înțepă HERZOGHER, M. IV 206]. Presentul: înțep (înțep), înțepi (înțepi), înțepă (înțepă)... să înțep (înțep, înțepă)... || Ș: țepă (jăpă) vb. I. || Adjective:

Intepăt (ințepăt, ințepăt, cu negativul ne(in)tepat), -ă. [Ad 1^a] Tras în țepă. *Vlad Tepeș*, în *Cruciatații*, i-au pus [Târgoviște] o cingătoare de oameni ințepăți. ALECSANDRI, P. III 324. Înaintea urii era o curie îngredată cu gard de nutele și în adăpuri gardului erau înțepate capete de oameni. MERA, B. 19. Cf. GIUGLEA-VALSAN, R. S. 22. [Ad 2^a] Împungu cu ceva ascuțit (ac, spin), înghimpat; p. a. n. a. l. (cu sens activ) care înțepă, înțepător, (despre vin) care pică la limbă. *Vin înțepat la gust sau înăsprit*. Cf. II II 220, XI 326, XII 169. # *Ințepai* la limbă = amețit, afumat de băutura beat. [Ad 3^a]; une-ori complinit cu la vorbă; cu sens pasiv) Atins cu vorba (PAMFILE, J. II); (cu sens activ) care înțepă, împunge cu vorba (HERZ-GHER., M. IV 206), sarcastic, ironic; (complinit prin la minte) isteț, vioiu. *Măi, copile mic de stat, dar la minte înțepat...* TEODORESCU, P. P. 441b. (Sensuri figurate: omul supărat are o atitudine rigidă și omul îngănat calcă fiind corpul țepăn, ca și când ar fi tras în țepă; a-decea a d. v.) țepăn; [anțos (COSTINESCU), dărz (ib.); îngănat, mândru, fudul (POLIZU), înfumat, închipuit, neapropiat, supărat (PAMFILE, J. II), iritat. *Ceția țasă nu era băiat, ci fată... areă și haină nouă, cea ce pe fețe le face totdeauna foarte înțepate*. SLAVICI, N. 315. Eu nu-s cu tine, să stau înțepată boală zina, f. înțepă m'a respins un domn. C. PETRESCU, C. V. 117. *Cecalată mutere... sulemenită și spoiță, voind să se arate mai albă și mai rumenă de cum era ateva, călăd înțepată și cu trupul țepăn*. IPSIRESCU, L. 21/11. «Da țasă, nu mai mănăcă nici bea, îi zise femeia înțepată. ION CR. IV 30; — **Înțepător** (ințepător), -oare, [pe alocuri] **Înțepos** (ințepos), -oasă și **Înțepăcios** (ințepăcios), -oasă = (ad 1^a-2^a) care înțepă; p. a. n. a. l. (despre băutura și mâncări uru) care pică la limbă, usturător; (ad 3^a) care înțepă cu vorba, care face aluzii rătăcioase, sarcastic, ironic; (a d. v.) ironic, sarcastic, ințepând. *Docturul se făcu roșu. Îi venă să răspundă cu o vorbă mai înțepătoare, dar se tenă să nu se încerce dia nou. D. ZAMFIRESCU, R. 204. Nu putea suferi spritul cu sifon înțepător. I. TEODOREANU, M. II 214. *Vinulul celut tare cu gust înțepător* oamenii d'aci îi zise șarpele H. II 116. *Quintu înțepătoare* (despre junghuri). H. IV 48. *Tufe înțepătoare*. ALECSANDRI, P. P. III 146. *S'a luminat a ploaie... începe să coarâ mărunt și înțepos*. CARAGIALE, M. 7. *Rădă-te, căci ești prea înțepăcios!* (Auxil la Brașov). (Substantivat) **ințepătoare** (ințepătoare) s. f. = un fel de ac mare, undreă, cu care se face emplătură pe coajocș. Să fac multe pădurele cu înțepătoare. PĂCALĂ, M. R. 513. | Abstractic: **ințepare** (ințepare) s. f. = acțiunea de a înțepă; trageri în țepă, împungere. Înțeparea limbii = stare de beție. Cf. JIPESCU, O. 12; — **ințepăt** (ințepăt) s. a. = o boală (probabil junghiu). Nu lucră în *Jota apelor*, că e rău de înțepat. GOROVICI, CR. 1797; — **ințepătură** (ințepătură) s. f. (propriu și fig.) = înțepare, împungere, împunștură și efectul produs de ea; (Med.) puncțiune (BIANU, D. S.), p. ext. rană mică provocată de o înțepătură (COSTINESCU); gaură, chipuștură ce fac insectele pe fructe, lemne etc. (ib.); furcătură pe sub piele (ib.); aluzie rătăcioasă, vorbă ironică, sarcasm. Când îi se vorbă prea tare, încercă în urechi niște înțepături nesuferite. T. DEMETRESCU, ap. TDRG. *Gerul îi înțepătu cu un asalt de înțepături acide*. C. PETRESCU, C. V. 127. *Când dintr-o înțepătură te umfi la o mână ori un picior...* PAMFILE, B. 39/11. În zina de *Jota tepelor* nu se bucează, că e rău de înțepătură. MUSCEL 30. [Curducul] provine din înțepătură pricinuită de țepii din ploaia orzului. ȘEZ, III 146/11. O înțepătură de om = om care se simte imediat jignit. HERZ-GHER., M. IV 206.]*

— Derivat din (a băgă, a intra etc.) în țepă.

INȚEPĂCIÓS, -OĂSĂ adj.

INȚEPĂTOARE s. f.

INȚEPĂTURĂ s. f.

} v. înțepă.

INȚEPENEALĂ s. f. v. înțepeni.

INȚEPENI vb. I. 1. 1^a. (Se) raidă, (s')engourdir. 2^a. Dormir profundément, mourir. 3^a. Se planter. 4^a. Avoir une attaque. II. 1^a. Rivier, enchaîner, cheviller. Reater fixé. 2^a. S'obstiner. 3^a. Echouer. III. 1^a. Elayer, renforcer. 2^a. Se conserver. I. (Țepăn = rigid, drept, care nu se poate îndoi).

1^a. Intrans. A deveni țepăn, rigid, inert, a nu (se) mai putea mișca s. îndoi, a înlembi, a încreneli. *Zaharia de fried țepeni*. VARLAAM, C. II 86. *Se sparie și de fried țepenește și moare*. ib. 238. *Căci la coră... cum sta înhămată apă, au țepeni de răcală*. MAG. IST. III 58/11. *Pe țepul lui de piatră înțepenește drept*. EMINESCU, P. 215. *Nu mi-ă de alta, dar mă tem că-ă înțepeni în căruță*. CREANGĂ, P. 123. *În unele locuri... îi țepă [mortului] și fâclie cu o maramă sau basmă, anume ca să nu înțepenească și să rămâie apot cu ochii deschși și cu gura căscată*. MARIAN, IN. 76. *Înțepenise țepănițata, așdindu-se cu ochii acolo*. IPSIRESCU, L. 67. *Cum încrenește țepăn în pământ, apă să înțepenească bețea*. ȘEZ, I 83/11. *Una ară, doi se miară, patru țepenește, unu așdăște*. [= Porcul] GOROVICI, C. 303. *Potoc din pădure...* *De apate nu-l țepeni*. *De cap nu-l ameț*. T. PAPAHOI, M. 130/11. || (Cu același sens, mai rar) Refl. *Bolnavul se înșăndțepăz, Neprintrinul se înșăndțepăz, Lăngădul se țepănează, Stăbul pașii țepi sprințenează*. CANTEMIR, ap. TDRG. (ms.). *Baba tot mai tare se țepeneă, până și-a dat sufletul*. MARIAN, SE. II 122. || Trans. = fact. (rar, despre moarte, boală, zomn) A face să fie rigid, să rămână țepăn, nemiscat. *Crede, mândro, n'am ceul, Că sunn greu m'a înșepeni Lăng-u un păr, mândro, înflorit*. IAHNİK-BARSEANU, D. 257. || Pronominal (despre corp e. o parte a lui) A rămâne țepăn, a nu mai putea mișca s. îndoi. *Îndatăși îi țepăvira mânăte ca di her (a. 1750)*. ap. GCR. II 57/11. *Câte-odată însi înțepenește trupul, de nici nu mă pot ridică*. S. NĂDEJDE, ap. TDRG. *Eră dedat cu frigul; dar, oricând de repețe lucră, răsuflarea i se sease și mânăte i se înțepeneau*. CONV. LIT., ap. TDRG.

2^a. P. ext. Intrans. (Ironic) A adormi adânc (HERZ-GHER., M. IV 306); a muri. (ȘEZ, XXIII 104). (În injurături): *Ințepăni-o-ai!* = de-ai crăpă (Marginea, în Bucov.). HERZ-GHER., M. IV 206.

3^a. Refl. (Despre oameni) A lăa o poziție dreaptă, dărză (spre a porni, a ataca, a apăra etc.), a se înfige, a se înțepușă (4^a) undevă s. în cevă. [*Păruu*] deschise usa 'n lături și se înțepeni dărză dinaintea bătranei. VLAHUȚA, ap. TDRG. *Toși voinicii se tărăd, La hotar se înțepeneă, Și de lupă s'aprindeă*. POMPIIU, D. 78/11. *Manea 'n scări se înțepeneă*. ALECSANDRI, P. P. 750, cf. 107b.

4^a. # Spec. Intrans. A fi apucat de (un atac de) epilepsie. *Un fiu al micu are duh muf și țepeneace*. VARLAAM, C. 66.

II. (Țepăn = fix).

1^a. Trans. A da unu lucru o astfel de poziție (vărindu-l s. propundu-l), încât să rămână neclintit, a fixă (bine). *Puze Greceanca cutul la capul osiei, îi înțepeni bine, se urcă în căruță*. IPSIRESCU, L. 226. (R e f l. = pasiv). *Așdăz furcile se fac de măsari (= tâmplari), vâpșite și colorate, și se înțepeneau într'un scădănuca*. BREBENEL, GR. P. A înțepeni = a înțepă și un lemn într'altul, a prinde cu cuie, fr. emmortaiser; a înțepeni pietre scumpe etc. în metal = fr. en-

chasser; a înțepenit cu cutie, cu ținie = fr. cheville. COSTINESCU. A înțepenit în zid = fr. sceller dans le mur. PONTBRIANT. || Refl. A rămâne prins, fixat în ceva, astfel ca să nu se mai poată clinti s. scoate. *Dopurile să nu se înțepenească în ureane.* ECONOMIA 164. *Barca lui se înțepenește între niște stânci.* EMINESCU, N. 12.

2°. Fig. Refl. A rămâne neclintit, a nu se mai abate (de la un gând, o decizie), a se încopățina (într-o atitudine), a se obstina. *Dar Aterchie se înțepenește în hotărârea lui.* D. STĂNOIU, C. I. 9.

3°. Spec. Refl. A rămâne cufundat, a se înmomi (POLIZU). A se înțepenii pe nisip = a eșua în nisip (id.).

III. (Teapăn = tare).

1°. Trans. A întări, a face să fie solid, a strânge. *Czepenek = firmo.* ANON. CAR. *Hotărânda... să înțepenească... zidurile... bisericea de la Argeș.* ODOBESCU, II 514.

2°. † (Impropriu) Refl. A deveni mai tare, mai rezistent; fig. a se păstra, a se conserva mai bine. *Boză vinul nou în fole nou și amândoi se vor țepeni (= et l'un et l'autre se conservent).* TETRAEV, (1574) 213.

[Regional: înțepeni. | Și: (învechit) țepeni LB. (țăpeni) vb. IVa. | Adjective: (în)țepenit (în)țăpenit], -ă = prins (bine în ceva), fixat, înclăsat; întărit, postat de pază; (fig. despre mișcări) rigid, țepăn. *Țepeniți de frică.* DOSOFTEU, V. S. 82. *Boba să întusă pe țoții și înțepenită cu moartă.* EMINESCU, N. 21. [Unele specii de câni] au labete de dinainte... înțepenite pe picioare drepte cu fluier înaintate. ODOBESCU, III 64. *Gesturi cum înțepenite.* MAIORESCU, CR. I 325. *Peste cap înțoară [oia] ochi, se încordează ș'opoi moare lângă alta înțepenită.* CONTEMPORANUL, I 685. *Cei mai mulți, care nu aveau bilete, înaintări prinse celălalt, până unde erau înțepeniți ofițeri.* AGĂRIEANU, L. T. 246. *Între osie și pod să înțepeni craci plugului.* BREBENEL, GR. P. Când țreacă pe la lac, vede pe Belme al mieu tot aci, înțepenit cu bălana în noroiu. B. IV 65. Negativul: ne(în)țepenit, ne(în)țăpenit, -ă = nemicșat, înmărmurit, inermnit, inert; — înțepenitor, -oare = care înțepeneste. | A abstracte: înțepenire (în)țepenire, țepenire, țăpănire } s. f. = acțiunea de a înțepeni, încremenire, înlemniri, rigiditate; fixare, întărire. Al treilea caracter al vieții sociale bizantine, e lipsa de noulate, de spontaneitate, înțepenirea în forme moarte. IORGA, C. I. 144. *Acest car... are pe talpa roții cutie mari, ce stăruie la înțepenire (= fixarea pe loc).* GOROVEI CR. *Peana servește pentru înțepenirea fierului.* APOLZAN, U. S. (Med. pop.) *Înțepenire (de încheietură) = pierderea parțială sau totală a mișcărilor încheieturilor mobile, cf. anchiloză.* BIANU, D. S. *Acestă boală face de calul este în toate măduurile trupului nemicșat; mai cu samă se întâmplă aceasta la cal în fâlcii și atunci se cheamă înțepetarea sau înțepenirea gurtii, adică nu poate cădea gura.* CALENDARIU (1814) 174. *Boala cerbului, adică: înțepirea sau înțepenirea gurii.* Ib. 174. *Înțepenirea catlor = fr. courbature.* PONTBRIANT; — înțepenă (în)țepenedă } s. f. = înțepenire; (la cai) boală de picioare pricinuită din prea multă osteneală, sau pentrucă au băut, înădușii, prea multă apă. (COSTINESCU); — (în)țepenitoră s. f. Tăpănitoră = pielea îngroșată pe care o au caii sub genuchele piciorului din dărăci și de-asupra genuchului celui dinainte, căstană (Tămășești, în Sălaj). DR. V 306.]

— Derivat din țepăn, cu pref. în-.

ÎNȚEPENITURĂ s. f. v. înțepeni.

ÎNȚEPOLĂ vb. 1a. *Empaler.* — (Rare) Trans. A împunge cu țepul. *O nouăzeci și nouă de țepoate te-oiu înțepoiz.* MARIAN, D. 73. [Adjectiv: înțepolăit, -ă = împuns cu țepulul. *Sat înțepoiat, se cheamă satul în care există o epidemie bovină și la intrarea căruia să întip un stâlp, spre a preveni lumea de afară despre existența epidemiei (DDRF.), cf. țep.]*

— Derivat din țepolu și pref. în-.

ÎNȚEPÓS, -OĂSĂ adj. v. înțepă.

ÎNȚEPÓSĂ vb. 1a v. înțepă.

ÎNȚEPUSĂ vb. 1a. 1°. *Percer* (au foret). 2°. *Percer un sac avec une baguette.* 3°. (En parlant des cheveux). *Se hârisser.* 4°. *Se raider.*

1°. Trans. A împunge cu țepoșă. *Au pârâns cu her înțocat prin stînghi, de o au înțepusat.* DOSOFTEU, V. S. 232.

2°. Spec. Trans. A împunge gura unui sac cu țepoșă spre a-l lega, a lega. De multe ori leagă Românii gura sacilor, mai ales când aceștia sânt tare plini, nu numai cu așe, ci și cu un fel de țăpușle mici, cu care înțăpușează marginile gurei sacilor. MARIAN, SE. I. 28. *Cu urechile vânt făceau, cu dinții sacii 'nșăpușe.* ION CR. IV 162. Cf. ORAIUL II 550. *Când pun țăpușă la sac or țahal, zice că-l înțepusează.* VASILAU, C. 174.

3°. Fig. (Despre părul capului) Intrans. A se ridică în sus (ca țepile), a se scula, cf. a se face măciucă. *A înțepoșat părul pe el = i s'a ridicat părul pe trup de frig sau de spaimă (Zogra). Com. I. CORBU.*

4°. Refl. A lua o atitudine dărăz, așezându-se drept și amenințător înaintea cuiva, a se înțepeni (I 3°): *Mă înțepoșază înaintea cușed (Marginea, în Bucov.).* HERZ-GHER. V. IV 206.

[Și: înțăpușă, înțepoșă, înțăpușă vb. 1a. | Adjectiv: înțepușat (înțepoșat, înțăpușat), -ă = împuns, înțepat cu țepoșă; (despre gura sacului) legat; (despre părul capului) ridicat în sus, crescut ca țepurile. *Cu țreții pre sub unghi înțăpușoți.* DOSOFTEU, V. S. 108. *Undrele, Sămețe, Ace înțepoșete, Săbit înșăbide.* PAMFILE, S. V. 45. *Coamă înțepoșată = tunșă scurt, cu părul ridicat în sus, în formă de țepe (Florești, jud. Someș). DR. V. 293.]*

— Derivat din țepoșă, cu pref. în-.

ÎNȚEPUSCĂ vb. 1a. *Coudre à gros points.* — A coase rău și în grabă; *Hai, curățește-mi poalele, că de cusut le-oiu înțepusd eu mintenaj* (Sânjor-Băi, Transilv.). PAȘCA GL.

— Derivat din țepuscă, cu pref. în-.

ÎNȚĂVALI vb. IVa v. tăvăli.

ÎNȚERCĂ vb. 1. 1°. *Séparer le veau de la vache.* 2°. *Sever.* 3°. *Priver.* *Deshabiller.* II. 1°. *Tarir, perdre son lait.* 2°. *Ne plus teter.*

1°. Trans. La sensul originar a încheie într'un țarc, care nu s'a mai păstrat, s'a adăugat de la început scopul: spre a despărți un pui de animal de maaică-sa și a-l opri astfel să mai sugă.

1°. A opri un vițel de la vacă în timpul cât nu e lăsat să sugă (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

2°. P. ext. (Complementul e puiul de animal și, p. anal., copilul; une-ori complit prin de la țăță) A opri să mai sugă, a nu-i mai da țăță (SEZ. XXIII 104), a-l desvătă de țăță, a opri pentru totdeauna suptul. *Și deca l-au înțercat de la țăță, l-au suț cu zine în Șion.* DOSOFTEU, ap. TDRG. (ms.). *Vois înțercă pre el (copii). BIBLIA (1688) 195. Făcă copilul și-l înțercă.* MINEIUL (1776) 180. *Mânzi..., cât se înțercă, trebe despărții de mămăni.* ECONOMIA 76. *Au scotit Robinson să înțercă mitei lamet.* DRAGHICI, R. 101. *L-au înțercă în loc de lapte l-au înțercă v*

mâncă carne. BARAC. T. 7. Mâncit... se înțearcă, I. IONESCU, D. 371. Astăzi se înțearcă mieiți și oile se bagă în lapte. EMINESCU, N. 142. [Femeile] sânt constrânse a-i înțearcă [pe copii] cât se poate mai degrabă. MARIAN, N. A. 422. Tot nu-l înțearcase. SBIERA, P. 22/23. Ar fi bine să lași copilul nici baremi până-l va înțearcă împărăteasa. RETEGANUL, P. 1 32/33. După maximum 3 luni, [mieii] se înțearcă, și de aci încolo se numesc căr-lani, până împlinesc un an. SEZ. VII 192. Acela care a fost înțearcă de mamă-să și apoi a mai supt lăță, are puterea să deoaache. H. II 33. # Nu înțevă pe dracu cum se înțearcă copii. ZANNE, P. VI 582. Unde (și-)a înțearcat dracul copilii—undevă foarte departe, peste lume, în lumea cealaltă. Am umblat pe undă și-o înțearcat dracu' copiii. ALECSANDRI, T. 13. Casele emeilor, așezate unde-și înțearcase dracul copiii... ISPIRESCU, L. 220. A duce pe cineră unde a înțearcat dracu' copiii sau pe unde a dus mută' iapa. BARONZI, L. 44/45. A fi înțearcat de draeu' = a fi al dracului, cât dracului, șiret. Mare hătru mai ești Să juri că te-a înțearcat Scaratochi. ALECSANDRI, T. 242, cf. 1662.

3°. Fig. Trans. și refl. A (se) lipsi de un lucru bun, a opri pe cineva să continue ceva plăcut, a se priva, a se abține de la un obicei. Și fiind Dundrea cu pază de la Ditu până la Ostrov, înțearcase pe Turci, de nu putea trece nici în Țara-românească, nici în Crutina, nici la Ostrov. DIONISIE, op. TDRG. (ms.). Caminorache a făcut chef mare în ziua aceea, că de trei luni fusese înțearcat de la masa bogată. GHICA, S. XII. || Refl. (Despre sugaci; construit cu de) A se desvătă de supt, a nu mai primi pieptul. Radu s'a înțearcat de mine la o jumătate de an. (Auzit la o femeie din Brașov). || Trans. și refl. A (se) desobcina de ceva, a (se) desvătă, a opri de (la) un obicei rău. L-a înțearcat a nu mai merge unde adeseori mergea. I. GOLESCU, ap. DDRF. Doar s'a putea face o chivernisală, ca să să înțearce de altele furtigopuri. BUL. COM. IST. II 204.

II. 1°. Intranz. (Despre femeie s. femeii ori despre lăță, uger) A nu mai da s. a nu mai avea lapte, a pierde laptele, a seca. Când cineva își dă lapte, dă-i paharul înțepat cu puțin apă, ca să nu înțearce vaca. SEZ. III 123/24. I-a înțearcat lăța, când a fost bolnavă de timpore. CONTEMPORANUL, IV 391. # A înțearcat hăiala (ZANNE, P. I 321) s. murgana (PANN, P. V. III 109) = a secat izvorul veniturilor (se zice celui căruia îi refuză să-i mai dai ceea ce era obiceiul să primească și care cere mereu).

2°. † (Despre un puia de animal s. un copil mic) A nu mai suga. Lăză-mă până vouă înțearcă de la lăța mieiți meale. ALEXANDRIA, 29.

[Se conjugă: înțear, înțearc (SEZ. II 67/), înțearcă (I. IONESCU, 371, ECONOMIA 76), să înțearce (SEZ. III 123/24).] † Înțearcă vb. I, cu prez. înțearc (și înțearc), înțearc (înțearc SEZ. VI 36), înțearcă..., să înțearce (înțearc). | A Bstracte: înțearcere (înțearcere) s. f. = acțiunea de a înțearcă, oprirea unui copil mic s. puia de animal de a suga lapte, încetarea a lăptării. Înțearcere de lăță, lucrarea țigirii dinților. PISCUSCUCU, O. 151. Sohotă... este o boală care o capătă copiii la înțearcere. LEON, MED. 147, cf. MARIAN, N. A. 422; — înțearc (înțearcă) s. a. = înțearcere. Las pe mine, moș Gheorghie, că doar nu-s de înțearc. RADULESCU-NIGER, ap. TDRG. (ms.) Pentru că trebuie să știți, dragii mei, că Petru, deși era mai fecior decât feciorii, nu trecuse încă de vremea înțearcării. MERA, B. 93. De la naștere până la înțearcă. II. II 3. | A Djectiv e: înțearcăt, (înțearcăt, țearcăt) cu negativi- vuli: ne(înțearcăt, ne(înțearcăt), a. = care nu mai suga lapte, desvătă de lăță, p. ext. de un obicei rău. Ca un țearcăt la maică-sa (a. 1650), ap. HEM-

132/33. Cei înțearcăți de la lapte, cei amuți de la lăță. BIBLIA (1688), ap. TDRG. (ms.). Pruncul cel înțearcăt. MARCOVICI, D. 471. Eu scotoc de zei a mă plăcu cu un rîșel gras, înțearcăt de mult, care va fi păscând acum iarbă 'n câmpie. OLLĂNESCU, H. O. 283. Dacă nu fi-i înțearcăt încă plodul, dă-i băntie și șine-l acasă. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 501, cf. IV 394. Un copil înțearcăt suga lăța mamei sale pe furig. SEZ. XII 163. Când eram mic, ne înțearcă... MARIAN, SE. I 222; — înțearcăt (înțearcăt), -oare = care înțearcă. [Substantivat] înțearcătoare (înțearcătoare) s. f. (întrebuintă mai ales la plur.), = locul unde obicinuiau mai de mult mocanii (țuțienii) să înțearce miei, să la miei de la oi (CREANGĂ, GL.), locul de păgunare până la alegerea mieiilor din oi (H. IX 309); p. ext. partea fără copaci a unui munte (BARCIANU). Stâncă de oi așezate vara... pe înțearcările unui munte. ODOBESCU, I. 228; cf. III 81/82. De pe la înțearcăt, am prăpădit drumul. CREANGĂ, A. 30.

— Derivat din loc. în țare. O dezvoltare semantică analogă prezintă și fr. *sever* din *separare* (*separare*) « separă, a despărți.

INTERCALĂ vb. I. 1°. (S')intercalez. — Trans. A băga s. vări ceva adăogând într-o serie de lucruri, a pune ceva printre... (cf. introduce, inseră); spec. a adăoga o zi în luna Februarie în anii bisextili (DICT.). Timpul când și-a scris biografia și prin urmare și manuscrisul în care a intercalat-o, se restrânge astfel între aceste două date. C. GIURESCU. BUL. COM. IST. II 157. (Refl. = pasiv). Se intercalează uncoți. MAIORESCU, CR. III 311. Vorbeste ca toți oamenii, fără ca să intercaleze citate latinești. I. TEODOREANU, M. II 160. || Refl. A se băga, a se vări, a intra în (între, printre)... Între munte... și câmpie... se intercalează pădurile. I. IONESCU, M. 59. Rămase înțeleg în urmă și se intercală între dânși. C. PETRESCU, C. V. 295. [A djectiv e: intercalat (cu negativi- vuli: neintercalat), -ă = băgata, vărit în (între, printre)... cf. introdus, inserat. Tard geograficește intercalată între trei monarhi... MAIORESCU, D. I 46. State între care sântem intercalați. id. ib. 36. Opere intercalate în alte cronici. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 17; — intercalalăr, -oare = (col, cea) care intercalează; — (după fr. *intercalaire*, lat. *intercalarius*, -a, -um) intercalăr, -ă (în expresia) Zi intercalară = ziua ce se adăoga la un anumit număr de ani, spre a menține acordul anului solar civil cu anul astronomic. Cf. CULIANU, C. 198. | A bstracte: intercalăre s. f., intercalăt s. a. = acțiunea de a intercală; intercalătje, (< fr. *intercalation*) intercalătje, s. f. = intercalare; spec. adăogirea unui zile lunii Februarie în anii bisextili (DICT.). Metoada intercalășunilor, prin ajutorul cărora se reduce deau-cănd dintr-un anul civil și anul tropic... CULIANU, C. 197.)

— N. după fr. (lat. *intercalo*, -are, idem).

INTERCALĂR. -Ă adj.
INTERCALĂTJE, s. f. } v. intercală.
INTERCALĂTJE, s. f. }

INTERCĂTOARE s. f. v. înțearcă.

INTERCEPTĂ vb. I. 1°. = 2°. *Intercepter*. 1°. Trans. și refl. A (re) opri ceva în trecere. Norii interceptează vazele soarelui.

2°. Trans. A luă prin surprindere s. cu forță, a prinde în trecere ceva ce era destinat pentru altcineva. A interceptat o scrisoare, o radiogramă. (Fig.) Alte sentimente, alte dispoziiți o interceptează, o acopăr. I. TEODOREANU, M. II 362.

[Adjectiv; interceptat (cu negativul neinterceptat), -ă = oprit; luat în trecere, prin surprindere; — interceptabil, -ă = care poate fi interceptat. | A bstractiv: interceptare s. f., interceptat s. a., interceptabil, interceptabil s. f. = acțiunea de a intercepta, prindere, luare prin surprindere a unui lucru trimis sau destinat altuia.]

— N. după fr.

INTERCEPTABIL, -Ă adj. v. interceptă.

INTERCEPTĂȚIE, INTERCEPTĂȚIUNE s. f. v. interceptă.

INTERCLŪS, -Ă † adj. Fermé. — (Latinism) Inchis. *Gurlele Dunării intercluse în teritoriul bulgar...* HASDEU, I. C. 152.

— N. din lat. (interclusus, -a, -um, participiul lui *intercludere* sa *includere*).

INTERCONFESIONAL, -Ă adj. *Interconfessionnel*. — Care privește în același timp s. are loc între două s. mai multe confesiuni religioase. *Regulă raporturilor interconfesionale*, SBIERA, F. 213. — N. după fr. s. din germ. *interkonfessionel*, idem.

INTERCONTINENTAL, -Ă adj. *Intercontinental*. — Care privește în același timp s. are loc între două s. mai multe continente. *Un oforism sau o compoziție intercontinentală*, I. TEODOREANU, M. II 201. *Relațiuni intercontinentale*.

— N. după fr. (din lat. *inter* și *continental*).

INTERCOSTĂL, -Ă adj. (Anat.) *Intercostal*. — Așezat, situat, care este între coaste. *Mușchii intercostali*, *Neuralgia intercostală*, (BIANU, D. S.)

— N. după fr. (din lat. *inter* și *costa* „coastă”).

INTERCURENT, -Ă adj. *Intercurrent*. — Care se așază s. survine între... Spec. (Med.) *Maladii intercurente* = care survin în cursul altei maladii.

— N. după fr. (lat. *intercurrentis*, -entem, din *inter* și *currere* sa *alerga*). Cf. *recurent*.

INTERDICT s. a. *Interdit*. — (În biserica catolică) Sentință ecleziastică prin care autoritatea bisericească superioară interzice unui preot s. unei biserici să celebre oficiile divine. | (În dreptul roman) Ordonanța pretorului pronunțată mai ales în materie de posesiune. *Interdicțiile posesorilor sînt de două feluri...* I. C. CĂTUNEANU, CURS ELEMENTAR DE DREPT ROMAN, 207.

— N. din lat. *interdictum*, -i, idem.

INTERDICT, -Ă adj. v. interzice.

INTERDICTIE, INTERDICTIUNE s. f. *Interdictio*. — Oprire, prohibițiune; spec. (Jur.) starea unui major declarat prin sentință sau prin lege incapabil de a-și exercita drepturile sale civile. (M. A. DUMITRESCU, MANUAL DE DREPT CIVIL, 394). *Procese de interdicii*, I. IONESCU, P. 190. *Orice rudă este primită a provoca interdicițiunea rudii sale*, HAMANGIU, C. C. 112. *Societatea înțețează* : Prin interdicițiunea sau neabilitățiunea unuia din ei, id. ib. 386.

— N. din lat. *interdictio*, -onem = interzicere, oprire.

INTEREADUL adv. *Desant*. — (Munții Apuseni) Înainte. *Intereadul ochilor* = înaintea ochilor; *Intereadul pării* = înaintea gurii; *Intereadul grajdului* = înaintea grajdului. FRÂNCU-CANDREA, M. 101.

— Probabil, în loc de *într'arcădul*... (= în arcădul...). Cf. *are!* și N. DRĂGANU, *Dacoromania* VI 250 ș. u.

INTEREGN s. a. *Interrigne*. — Interval de timp de la moartea unui rege s. domn până la alegerea altuia s. în care un stat este fără șef suprem. *În cele următoare, care sînt cu atât mai prețioase, cu cât formează singura epusură contemporană și bogată a celor ce se petrecură în Moldova supt interegn*. — Nicolae Costin ascultă de interesele sale politice. IORGA, L. I 128. [Plur. -regnuri. | Scris și: *interregn* s. a.]

— N. din lat. *interregnum*, -i (din *inter* și *regnum* „domnie”).

INTERENȚĂT, -Ă adj. [În poezia pop., cu sens neclar]. *În stînga lui mînd I s'a dat să țînd Pămîntul surpat, Lat și rotunzat, C l-a 'mpresurat Șerpe 'nterențat*. REV. CRIT. I 4.

INTERES s. a. 1°. — 2°. *Intérêt*, 3°. (*Dommage*-) *intérêt*.

1°. (Cf. lat. *interest*) Ceea ce interesează s. privește în de aproape pe cineva s. ceva, locus, avantaj; sentiment egoist care ne face să lucrăm în vederea folosului s. câștigului nostru; grijă, soliditudine, simpatie (pentru cineva s. ceva); curiozitate atentă (pentru ceva); însușire care face ca ceva să țînd atenția s. curiozitatea spiritului încordată. *A fi de (mare) interes* (a... s. ad...) = a fi de (mare) folos, de (mare) importanță. *A fi în interesul cui* (ad...) = a fi spre folosul s. spre binele cui. *A purta cutăcă interes* = a avea grijă, a se interesa de cineva. *A-și face interesele* = a-și vedea de treburile lui, a fi preocupat numai de folosurile lui personale. *Această mișcare a tîrgului umbilă să facă pentru al lor entera* (ca. 1779). BUL. COM. IST. V 270. *Să nu se mai încerce a se amestecă în interesele atîngătoare de accl ospital...* (ca. 1785). URICARIU, I 119/22. *Interesul ce au îndemnat ca să facă accl schimb*, ib. IV 38/4. *Interesurile tagmet boierilor*, ib. II 218/4. *Nesățul interesului*, ib. IV 33/4. *Fără nici o potîmă sau interes*, ib. II 41/22. *Își fac și interesurile lor cu ceea ce au de vînzare*, ib. I 235/4. *Interesul ce...* oșii luat pentru binele... țîrit noastre, ib. I 178/22. *Erdă desăndrită dat la enteresurile otomănești* E. VĂCĂRESCU, IST. 271/22. *Nu iubesc mîncina pentru orice entera din lume*, GORJAN, H. II (Prefața). *Interesurile omeni*, MARCOVICI, D. 21/22. *Două întîmi pe care interese...* a împrenun, id. ib. 59, cf. 130. *Minutul intru care un an să sfîșogăte... este de mare interes pentru țoți*, id. ib. 3/2. *Grădădece interesuri peste interesuri și țîi chelișue vioia, ca să adune un metal nelăsușteft*, id. ib. 136. *Nici dăruți, nici interes de la noi primește*, PANN, E. IV 78. *Interesuri căutînd, trîm în în neodîmă*, id. ib. 127. *Dar astă zădărnice, țîră a fi de interesuri aprină și îndemnată*, nașie... KONAKI, P. 286. *Oracole viclene de interes diciale*, ALEXANDRESCU, M. 32. *Meschine interese ce n'nici întîmi locușe*, id. ib. 164. *Pentru celălalte interese nu-ți prea bați capul*, C. NEGRUZZI, I 63, cf. 309. *Interesul au poșată*, id. ib. II 16/22. *Fînd chiar în interesul domșilor noastre...* id. ib. I 199. *Societatea în Principate, ca toate Societățile techi, este întemeiată pe nepotriviri, pe interesuri*, RUSSO, S. 42/15-16. *Legăturile de interes și de comerț*, BĂLCESCU, M. V. 7/22. *Se uită... cu interese...* la un portret, EMINESCU, N. 37, cf. 45. *Vul interes ce trebuit să-l poarte pentru Dionis*, id. ib. 77. *Nu este țertat a sacrifică eterna veritate treddorului interes*, HASDEU, I. C. IX. *Un fel de interes psihologic*, MAJORESCU, CR. II 10, cf. D. III 137. *Enteresul și țor enteresul*, CARAGIALE, T. I 110. *Și în România ca și aiură, dealul e o formă plastică de un interes estetic mediocre*, MEHEDIȚI, B. 9. *A venit în București, în interesul unui asemenea client*, C. PETRESCU, I. II 214. *Joacă (cărți) pe interes ori pe bani*, H. IV 159. *Această carte este plină de interes* (= foarte interesantă). Am că-

tit-o cu un viu interes. # De când lumina s'a zidit, interesul n'a lipsit. I. GOLESCU, ap. ZANNE, VIII 49, cf. 47-48. Interesul poartă fesul = banul este totul în lume.

2°. (Sens pe care l-a avut și interese în latina de mai târziu; întrebunțat mai ales la plur.) Profitul pe care-l are cineva din bani împrumutați, dobândă, camătă. Numim în mod general interes sau dobândă profitul bănesc ce primește o persoană M de la alta N, pentru uzul ce face acesta din urmă cu un capital C luat cu împrumut de la cea dinlă pe un timp determinat. CULJANU, A. 257. Împrumutul se zice cu interes simplu când între împrumutătoriu și împrumutat este admisă condițunea de a se plăti interesul la finea unui interval de timp determinat... Când interesul convenit se adaugă către capital..., împrumutul se zice cu interese compuse sau cumulate. id. ib. 258. Vânzătorul... va răspunde venitul și interesul lucrului. PRAVILA, (1814) 44. Dobânzile și toate încredințele. ib. 167. Creditului privilegiat sau ipotecar înscris pentru un capital sau pentru o venidă care produce interese, are drept ca interesele datorite pe 3 ani să aibă același rang ca și capitalul... HAMANGIU, C. C. 449. [†] Împrumutul Căștig. Să primăscă a face pace cu Turcii cu cât interes adică câștig se va putea deocamdată. DIONISIE, C. 222.

3°. (Jur., numai la plur., în unire cu vorba daune). Se cheamă daune-interese despăgubirea bănească pentru daunele suferite de o persoană și pentru câștigul de care a fost lipsit. M. A. DUMITRESCU, MANUAL DE DREPT CIVIL, 121. [Plur. -rese și (azi nelatrinebunțat) -resuri. | Și (după franțuzește): interes + s. a. | Negativ: neinteres s. a. (ALEXI) = lipsă de interes.]

— N. după fr.

INTERESĂ vb. 1^a. 1°. -4°. (S^o) Interesează.

1°. (Complementul o o persoană) Trans. A face pe cineva să aibă un interes material (într-o afacere, întreprindere etc.), a-l face să participe la câștig. L-am interesat la explorare.

2°. (Cu complementul persoanei — mai ales al pronumelui personal — s. al lucrului) Trans. A prezenta un interes, o importanță oarecare pentru cineva s. ceva; a inspira interes, a atrage, a face pe cineva curios, a-i fixa atențunea, a captiva. Pe mine nu mă prea interesează minciunile cele multe (a. 1821, Sibiu). IORGA, S. N. 168. Pe toți interesează ale biserică. URICARIUL, V 389^b. Lucrurile ce interesează... fericirea omului. MARCOVICI, D. 36^a. Am cercat să interesez simțirile tale. id. ib. 103. Prea puțin mă interesează, C. NEGRUZZI, I 234. Lesing descrie mijloacele diferite ce ficeore din aceste două arti [poezia și pictura] pune în lucrare, cu să intereseze... pe om. ODOBESCU, I 50. Împrejurări care nu ne interesează. EMINESCU, N. 77. N'o mai interesează discuția. C. PIETRESCU, I. I 10. Acest roman mă interesează foarte mult. | Absol: (unipers., cf. import^o). Aceasta nu interesează — nu prezintă (niciun) interes, n'are importanță.

3°. (Refli. Construit cu prep. de s. mai de mult la) A avea interes (pentru cineva s. ceva), a-i păsa (de cineva s. ceva), a-și da tot interesul, a avea grijă, a căuta (l^o). Patria este un pământ pe carele toți ăleuitorii se interesează a-l păzi. GOLESCU, I. 70. Se va interesează în cât țpi va putea. TICHINDEAL, F. 183. Dacă ne interesează la starea de cultură a compatrioților noștri, — de ce să ne facem o glumă din mijloacele ce avem pentru a-i instrui? ODOBESCU, II 288. Se provoacă la sentimental mai ales al părinților copților, al acelora care se interesează la mersul adecărat al școlilor. MAIORESCU, D. IV 513. De pe când era încă la Constantinopol, Cau-

temir se interesă de istoria și cultura întregă. IORGA, L. I 351. M'am hotărât să mă interesez mai de aproape.

4°. Refli. A se informa. M'am interesat la gardă la câte curieri pleacă trenul.

[Și: Interesat + vb. IV^a; (cu formă neo-grecescă) Interesării + vb. IV^a; (după germ. interessieren) Interesirul + vb. IV^a. | Adjectiv: interesat (cu negativi neinteresat, cf. desinteresat). -ă, incult: Intrisat (Intrisat), -ă = (ad 1°, cf. cointeresat) care are un interes oarecare (mai ales material, într-o afacere, întreprindere etc.), iubitoriu de interes, de câștig, de dobândă, scump, agărcite (STAMATI), care are în vedere numai interesul său personal, care a fost câștigat de partea cuiva în schimbul unui folos material; cumpărat; făcut în vederea unui interes oarecare, nosicor. Ce preț nu dă un bogat interes de moști. URICARIUL, IV 33^a. Trei generaci Nemeșii interesezi fiind de Franțuji, n'au dat războiu cu optile lor. DIONISIE, C. 213, cf. BUDAI-DELEANU, T. 498. Plisten... e interesat. Madamă, lasă-te asupra lui. BELDIMAN, O. 22. Mangăierile lor cele interesate. MARCOVICI, D. 50. Jocuri interesante care întăresc gâlcet. id. ib. 154, cf. 160. Și omenii... pășec asemenea, când sânt interesezi. DRĂGHICI, R. 38. Iar nu e să facă înpărșala intrisată după plăcere... (a. 1813). BUL. COM. IST. IV 100. (Substantiv) Un fapt de care ar putea zimbă numai un neinteresat. I. NEGRUZZI, I 92; — (vechii și nelatrinebunțat) Interesător, -oară = interesant. Istorie ubiticoasă și interesătoare. CAT. MAN. XIV, 85. | Abstract: interesare (cu negativi neinteresare, cf. desinteresare) s. f. = (ad 1°, cf. cointeresare) acțiunea de a interesa pe cineva (într-o afacere, întreprindere etc.); faptul de a avea un interes. În timpul din urmă, susținători aprigi de altă dată, — interesezi sau așteptând interesări, — par a reveni. UNIVERSUL, 1930, 12 Oct.; — interesat s. u. = interesare.]

— N. după fr.

INTERESANT, -Ă adj. Interesant, — «Meritătoriu de luare aminte, ce înseamnă ceva» (STAMATI), care interesează, care prezintă interes, vrednic de interes; (depre o persoană) care atrage interesul (atențunea, privirile) celorlalți, atrăgător, care place. Că să pite idrugiți fiind pentru îndestularea norodului, alcătuirea, înțerea lor cu cel mai gnos preț, fără chipuri interesante, să se socotească de către epitropi. URICARIUL, V 207^b. Colecția de documente interesante. ib. XIII 378^a. Se lasă la o melancolie ce o făcău mai interesantă. C. NEGRUZZI, I 25. Chipul său era frumos și interesant. id. ib. 37. Șoptindu-i la ureche interesante lucruri. id. II 205^a. Carte plăcută în care sânt... o mulțime de fapte interesante... ODOBESCU, III 11. N'am avut parte a constată... talențele... acestui interesant seam de plăsi. id. I 31. Acea umbră de tristă care-l făcău alt de interesant. EMINESCU, N. 41. Adunarea Națională e o foarte foarte interesantă. MAIORESCU, CR. I 225. Trebuie restaurat monumentul istoric primitiv după placul și spiritul fondatorului său dintr-o epocă mai interesantă pentru desvolarea arilor? id. D. IV 249, cf. 170, 532, III 343, 462. Accepti oamnei de jos sânt cu mult superioși și... mai interesanți decât acei nobili paraziți... VLAHUTA, D. 305. A făcut poezii filosofice, în care a plâns și el..., fiindcă aceasta face așa de interesant. IORGA, L. II 485. [Negativi: neinteresant, -ă.]

— N. după fr.

INTERESIRUL + vb. IV^a v. Interesă.

INTEREZAT, -Ă adj. Chargé. — (Atestat numai la ȘĂINEANU, D. U.) Impovărat. — Cf. terelie.

INTERFERENȚĂ s. f. (Fizică) *Interférence*. — Diminuarea luminii s. sunetului produsă prin întrucăruarea undelor luminoase s. sonore. (Fig.) *Tocmai aceste interferențe spirituale fecundază adesevrată viață, în semnificația ei superioară*. UNIVERȘUL, 1931, 5 Febr.

— N. după fr. (lat. *inter* și *ferre* sa purtă).

INTERFOLIĂ vb. 1^a. *Interfolier*. — A inseră (la legat) fr. albe între foile tipărite ale unei cărți — N. după fr. (lat. *inter* și *folium* «foaie»).

INTERI vb. 1VA }
INTERĂ vb. 1VA } v. *Intri*.

INTERIECȚIE † s. f., *Intreieplăcune* † s. f. (Gram.) v. *Inteiejeție*.

INTERIM adv. Par *interim*. — În chip provizoriu, vremelnic, fiind loc al altuia. Și 'n lăniștea de *interim* Ce 'n sala strămoșilor crește, *Adoarme lăzind interim* Pe cul din cui, și zimbește. MIREA, II 33. [De obicei în legătura ad-*interim*, întrebându-se mai ales în expresiunea:] *Ministru ad-interim* = ministru care ocupă funcțiunea provizorie, până la întoarcerea titularului s. până la numirea unui titular. [Accentuat (după fr.) și *interim*.] Derivat: *interimăr*, -ă adj. = care funcționează ad-*interim*, provizoriu, temporar, vremelnic, care durează puțin timp. Comitate *interimară* = care funcționează provizoriu, girând afacerile unei comune, până la alegerea consiliului comunal. *Comisia interimară* se ocupă numai cu *afacerile urgente*. PRETORIAN, DR. C. 36. *Scutul interimarilor direcții...* și *fic...* la București. MAIORESCU, D. II 23. *După olti gase am se înțemeiază...* această... *focultate...* fiind d. Teodor Rosetti *interimar* ministru al cultelor. id. ib. I 479. *Am fost sociata...* în foarte interimara mea trecere prin acest mîntîr. id. ib. IV 405. *Au să-1 pună pe Ciobotaru președintele comisiei interimare*. C. PETRESCU, I. II 143. [Abstract: *interimăt* s. a. = funcționare ad-*interim*, funcțiunea interimară a unui ministru. După un *interimat* de câteva luni (fînd de tînuși L. Catargi, generalul C. Poenaru este numit ministru de război, MAIORESCU, D. IV 100. Când am intrat în *interimatul* Lucrărilor publice, a fost de datoria mea să mă ocup de chestiile pendente acolo. id. ib. 398. În trecerea mea prin acest *interimat* la Lucrările publice... id. ib. 451.]

— N. din lat. *ad interim* «în acest timp».

INTERIMĂR, -Ă adj. }
INTERIMĂT s. a. } v. *Interim*.

INTERIOR, -OĂRĂ adj. s. a. 1^a-2^a. *Intérieur*. 1^a. Adj. Care este înăuntru, de dinăuntru, înăuntric, cf. *intern*, intrinsec. Trebuie de administrație și disciplină interioară ale unei... *diarice*. URICARIUL, X 370/1^a. Pămînteni vor să-1 de îndată foloasele produse prin dezvoltarea industriei interioare. ODOBESCU, II 111. Cu valuri interioare, distanța între ele de 4 stăneni... id. ib. 227. Lumea interioară suzeflească. MAIORESCU, CR. I 47. Suma singhurilor interioare a unui poligon convex. MELIC, G. 28. Însemnătatea expunerii stă... în adăugirea cunoștințelor noastre asupra evenimentelor interioare ale Domniei. IORGA, L. I 255. Îi rămăneă cealaltă prînsă cu un ac de siguranță în buzunarul interior al vestei. C. PETRESCU, C. V. 44.

2^a. Subst. Partea dinăuntru; spec. mobilă și aranjamentul unei locuințe, a unui apartament, a unei camere. *Lămpi mari...* aruncă o lumină albă peste covarele orientale ce umbracă aproape tot acest interior luzos. VLAHUȚĂ, D. 5. Neajunsurile practice ale tratatului: hrană ordinară,

interior mizer. CARAGIALE, N. 23/4. *Cât procește interiorul locuitorilor așteți, acesta e peste tot foarte simplu*. MEHEDINTI, R. 19. În interiorul palatului, ei joacă un rol important. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 75. [Pictură] Tablou reprezentând interiorul unei camere. A *expus* numai interioare. † Loc. adv. În interior = înăuntru. *El urmărește...* *scut cum...* *Constantin-vodă și-a fînt instalat orile...* de a face politica lui în interior și în afară. IORGA, L. I 257. Să dăm mîine să-și graveze în interior monograma. C. PETRESCU, I. II 232.

— N. după fr. (lat. *interior*, -orem, comparativul lui *interus* «înăuntric»).

INTERISARINĂ † vb. 1VA }
INTERISĂ † vb. 1VA } v. *Interesă*.

INTERITĂ † vb. I v. *Intărăi*.

INTERIECȚIE, INTERIECȚIUNE s. f. (Gram.) *Interjection*. — Particula care exprimă izbucnirea unei durimi, ducurii, mâniei și a altor diferite afecte (precum: ah, oh, su etc.), cu care atragem atenția s. îndemnăm (de ex. *bră!* *hi!* *hă!* cf. *ex clama* [ie] s. prin care imităm un sunet s. o mișcare (ca: *buf!* *fă!* cf. *o n o m a t o p e e*). *Interiecții*: *fă!* *ț!* *CANTEMIR*, IST. 147. *Conversațiile se reduc cu la repetarea cuvîntului căldură, întorndrășil...* de o *interiecție*. I. TEODOREANU, M. II 201. [Fig.] *Radu Comșa grăbă pe marginea trotuarului, atins de roți...* și *translat de interiecție agresive ale clacsoanelor*. C. PETRESCU, I. II 187. [Și: *interiecție* † s. f., *Intreieplăcune* † s. f. (STAMATI)]

— N. din lat. *interiecție*, -onem (de la *interiere* sa aruncă între...).

INTERLINIĂ vb. 1^a. *Interlignier*. — A despărți prin interlinii. Cf. *intrelinaie*. — N. după fr.

INTERLINIAR, -ĂRĂ adj. *Interlinéaire*. — Scris între linii s. rânduri. *Cîte odot scrie unui sau mai multe cuvinte de două ori, alte ori introduce în text cuvintele marginale sau interliniare*. D. RUSSO, BUL. COM. INST. I 18. *Ediție interliniară* = ediție de texte latine s. grecești în care fiecare linie a textului are dedesubtul ei traducerea cuvînt cu cuvînt, cf. *juxtaliniair*. — N. după fr. (lat. *inter* și *linea* «linie»).

INTERLINIU † s. a. v. *Intrelinie*.

INTERLOCUTOR, -OĂRE adj. *Interlocuteur*. — (Persoană) care conversează cu alta s. este introdusă într'un dialog, da o vorbire dialectică (ARISTIA, PLUT.), care îi adresează cuvinte s. căreia i le adresezi, cf. *convorbitor*. Unul dintre interlocutorii (tipărit greșit: *interlocutorii*) *dăduse gape* mit de *lire sterling*... GHICA, S. 462. *Acetate mi le spună ca foc interlocutorul meu*. ODOBESCU, II 325. *Interlocutorul meu analist a mișcat sceptic din cap*. GOGA, T. N. VI 1. *Melibus* și *Titir* sînt cei doi interlocutori din *Bucolica* fîndă a lui Vergiliu.

— N. după fr. (lat. *inter* și *loqui* «a vorbi»).

INTERLÓP, -ÓPĂ adj. *Interlope*. — (Franjuzism; despre relațiuni, afaceri, medii) Mai mult decăt echivoc s. suspect, (aproape) fraudulos, cu nume rău.

— N. după fr. (din engl. *to interlope* «a trafica în mod fraudulos în ape străine»).

INTERMÉD † s. a. }
INTERMEDIĂ vb. 1^a. } v. *Intermediu*.
INTERMEDIAR, -Ă adj. }

INTERMEDIU s. a. *Intermede*. — Ceea ce este la mijloc, spațiu care este la mijloc între două puncte; ceea ce, fiind între două lucruri, permite să se exercite acțiunea unuia asupra celuilalt, ceea ce mijloc este, înlesnitor; mijlocire. (Construit mai ales cu prep. prin). *Ce dară se mai face cu intermediul dintre Severin și Siret, unde nu ni se arată nici Unguri, nici Peceneșii* HASDEU, I. C. 153. *Cestionar arheologic care, prin intermediul oficial al ministerului... s'a împărțit...* ODOBESCU, II, 262. *Împrumutul însă nu a fost făcut direct de la Bizanțini, ci prin intermediul Sclavilor de Sud.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 98. *Turla cea mică a bisericăii care se răzînd, prin intermediul pendantsitelor, pe patru arcuți de cer...* GHICA-BUDEȘTI, MON. IST. I 28. *Contrabandă de... mărfuri... pe care le desfac prin intermediul cătorva negustori.* UNIVERSUL, 1930 16 Noem. | (Chimie) Substanță adăugată spre a facilita amestecul celorlalte ingrediente. || *Intermezzo*. [Și: (cu grafie și rostire mai vechi) *intermezlu* s. a.; *intermez* s. a. (DDR.F.).] **Adjec-tiv:** (c fr. *intermédiaire*) **intermediar** (intermediar) ↑, pron. -i-ar și -iar) -ară adj. = care se află între alte două lucruri, la mijloc, (adese substantivat, persoană) care intervine, se interpo-nă spre a mijloci (într-o afacere etc.), mijlocitor, mediator. *Aceste... or fi propriu zis șeale intermediare.* ODOBESCU, II 65, cf. (studiu intermediar) 59. *Not am urmărit... tot stadiul intermediar al dezvoltării noastre politice.* id. III 455. *Concluziunile intermediare nu se exprimă.* MAJORESCU, L. 100. *Rezervistă... șoseau de pe la stăpînile intermedore.* ZAMFIRESCU, R. 79. *Textele păstrate în copii după copii, cu multe intermediare până la copiii noștri.* D. RUSCO, BUL. COM. IST. I 47, cf. 43. *Creдем că putem adăpăi aceiași concluzii și pentru epoca intermediară 1400—1457.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 82. *Spre a explica la noi o influență bizantină, or trebui să admitem ed ca s'a exercitat direct, fără intermediari...* id. ib. V 126. *Democrația care tinde să devină tot mai mult regimul miilor de intermediari...* R. DIANU, CURENTUL, 1930, 25 Sept. | **Verb:** *intermedia* la (pronunț. -dă-a) = a fi s. a. servi ca intermediar (spre a face s. a. obține ceva, a mijloci, a interveni. Nu s'ar găsi... rev-o voce care să intermedeze acolo unde intermedorea se poate face fără tritări...). MAJORESCU, D. IV 614; [cu abstractul:] **intermediere** (intermediere) s. f. = mijlocire, intervenție. — N. după fr. (lat. *intermedius*, *din inter* și *medius* «de la mijloc»).

INTERMEZIAR, -Ă ↑ adj. } v. *Intermediu*.
INTERMEZIU ↑ s. a. }

INTERMEZZO s. a. *Intermede*. — (Teatru, Muzică) Reprezentație artistică (balet, cor, dans, muzică etc.) intercalată între părțile (actele) unei piese de teatru; piesă (mai) scurtă instrumentală s. scenă mică de solo executată între actele unei piese de teatru s. opere mari, intermediu; cf. antract. [Pronunț. -medzo și (cu rostire germ.) -mefo.] — N. după it. *intermezzo*, idem.

INTERMINABIL, -Ă adj. *Interminabile*. — Care nu se (mai) termină, nu se (mai) sfârșește, foarte lung, care ține foarte mult timp, nesfârșit. *Afii făcut un interminabil șir de observări...* MAJORESCU, D. VI 361. *Cucoana, care trage după dăna o interminabilă vachie de cotifed...* CARAGIALE, M. 294. *Iși pierd... cel mai prețios timp în planșuri și discuții interminabile.* VLAHUȚĂ, D. 181. *Un cântec țărănesc monoton și interminabil.* C. PETRESCU, I. II 76. — N. după fr. (lat. *interminabilis*, -e, idem).

INTERMITENT, -Ă adj., adv. *Intermittent*. *De temps en temps*. — Adj. Care încetează s. se întrerupe și apoi revine s. reapare la un interval oarecare de timp, cf. *periodic*. *Frigurile intermitente se îndăducesu cu chinină.* MAJORESCU, L. 75, cf. D. III, 62. *Pețiția dela Iași... constituie o dovadă de mare capacitate (ce e drept, intermitentă) a acestei... figuri politice.* id. D. I 55. *Febră intermitentă.* BIANU, D. S. *Pulsă intermitentă* — ale căruți bății încetează la intervale egale. *Fântâni intermitente.* || A dv. *Din când în când.* *Niculă vened intermitent prin frunzele ploilor.* I. TEODOREANU, M. II 84. [Și: ↑ **Intermitent**, -Ă (PONTBRIANT).]

— N. după fr. (lat. *intermittens*, -entem, idem).

INTERMITENȚĂ s. f. *Intermittence*. — Încetare, contenire și apoi începere din nou (a unui lucru, acțiuni etc.), întrerupere. *Până la Iași oșpi și se trazi cu intermitență.* C. PETRESCU, I. II 133. | S p e c. (Med.) Intervalul sau răstimpul care separă accesele de friguri etc., în care bolnavul se simte bine, aproape ca în stare de sănătate (BIANU, D. S.). *Intermitența cordului și a pulsului este o oprire momentană a inimii, datorită sau unei acțiuni nervoase (emoțiuni) sau unei boale de inimă (id. ib.).* [Și: ↑ **Intermitență** s. f. (PONTBRIANT).]

— N. după fr.

INTERMITINT, -Ă adj. ↑ v. *Intermitent*.

INTERMITENȚĂ ↑ s. f. v. *Intermitență*.

INTERMOLECULAR, -Ă adj. (Fizică) *Intermolecular*. — Care este (așezat) între molecule. *Între ele [molecule] se află locuri deșerte care se numesc spații intermoleculare.* PONI, F. 4, cf. C. 8/4. — N. după fr.

INTERMUSCULAR, -Ă adj. (Anat.) *Intermusculaire*. — Care este (așezat) între mușchi. *Aponevroze intermusculare.* — N. după fr.

INTERN, -Ă adj., adv. *Interne*. — Adj. Care este înăuntru, interior, c f. intestin. *De urele interne mult a profitat vecinul.* ALEXANDRESCU, M. 162. *După toate prescripțiunile criticeii interne.* HASDEU, IST. 19. *Cauze interne.* *Boale interne.* (Substantivat la plur.) *Internede* = afacerile lăuntrice ale unei țări. *Ministerul de interne.* (Geom.) *Unghiuri interne.* MELIC, O. 23. (Algebr.) Subst. *Într-o proporțiune geometrică suma internelor este a, suma externilor este b și suma ptratelor a câteii patru termeni este c; cari sânt termeni proporționiți?* CULIANU, A. 240. || (Adesea substantivat în) Școlar întreținut de stat și locuind în școală (în opoziție cu extern, care nu locuiește în școală, cf. frecvențiază numai cursurile ei), ↑ înoutraze (STAMATI); student în medicină s. medic în serviciul spitalelor civile și care locuiește chiar în spital. *De la profesor până la inaculitatele surorii... trecând pe la medicul primar și internul de serviciu...* A. PECETARU, CURENTUL, 1930, 19 Sept. *Post intern al Spitalelor.* || (Adv.) Pe dinăuntru, pe gură. *Acest medicament se ta intern.* [Verb:] (după fr. *interner*) *internă* vb. la = a băga, a închide înăuntru, a sili pe cineva să stea închis într'un loc anumit, fără a avea voie să iasă. *A internă pe cineva într'un ospiciu, într'un spital:* — (cu participiul-adjec-tiv): *internă*, -ă = băgat, închis într'un loc anumit și ținut subț priveghere), ↑ înăuntru (STAMATI); — (și cu abstractele): *internare* s. f. = acțiunea de a interna; (c fr. *interner*) *internă* s. a.

= acțiunea de a internă s. starea celui internat; situația unui elev intern; funcțiunea îndeplinită de studenții în medicină interni ai spitalelor (în opoziție cu externi); (concretizat) școală, pension, asprământ școlar, public s. particular, în care elevii își au locuința și întreținerea. Să fie înțeles pe dl. Ministru al Instrucțiunii de a încuraja... stabilimentele de internate particulare. ODOBESCU, II 74. Colegi din clasa întâi de internat. C. PETRESCU, I. II 61. | Alt derivat: internist, -ă adj. și (mai ales) substantivat = (medic de boale interne (în opoziție cu chirurg).
- N. după fr. (lat. internus, -a, -um, idem).

INTERNĂ vb. I^a. v. intern.

INTERNĂCHIA vb. I^a refl. S'accoupler. — A se uni, a se împărechia (Jud. Fălcieni). COM. SAT. III 72.

INTERNĂ s. a. v. intern.

INTERNĂTIONĂL, -Ă adj. *International*. — Care are loc de la națiune la națiune, care se face între națiuni, privitor la raporturile dintre națiuni; care depășește acțiunile s. interesele unei singure națiuni, privindu-le și pe celelalte. O belcă ce a luat proporții internaționale. URICARIU, XIV, 146f. Scopul triplet convențiilor internaționale. HASDEU, I. C. 7. Mănoare de vizitatori... se vor aduna la acest mare concurs internațional. ODOBESCU, II 99. Tratatul internațional. MAIORESCU, D. II 228. De aceea adresa vorbește de relațiile internaționale. id. ib. IV 626. Congrese internaționale. Drept internațional = care studiază și reglementează raporturile națiunilor între ele. (Substantivat, la fem.) Internaționala = asociație socialistă a muncitorilor diferitelor națiuni ale globului cu scopuri revoluționare; p. ext. cântecul pe care-l cântă membrii acestei asociații. O idee care a arătat un mare răsunet și care într-o vreme ajunsesse a dispune de mari mijloace este Internaționala. GHICA, s. 613. Internaționala a doua. | [Și: † internațional, -ă] adj. (PONTBRIANT). [Derivate: (după fr. internaționalisme) internaționalism s. a. = sistem politic al celor ce preconizează legături din ce în ce mai strânse între națiuni; doctrină politică care e îndreptată împotriva naționalismului; — internaționalist, -ă subst. = partizan(ă) al acestui sistem.]
- N. după fr.

INTERNĂTIONĂLISM s. a. } v. interna-
INTERNĂTIONĂLIST, -Ă subst. } țional.

INTERNIST, -Ă adj., subst. v. intern.

INTERNODIU s. a. (Agric.) *Entrenaud*. — Spațiu dintre două noduri la un palu de grâu etc. La un patu de seacă ideală, lungimea unui internodiu e media aritmetică a lungimilor internodiuilor vecine. SANDU, s. 166. [Plur. -nodii.]
- N. din lat. internodium, -i, idem.

INTERNUNCIU s. m. }
INTERNUNCIATĂRĂ † s. f. } v. internunțiu.

INTERNUNȚIU s. m. *Internonce*. — Ambasador extraordinar al Papei pe lângă un guvern, în absența nuntului papal ordinar. Se numea astfel și Ministrul Austriei pe lângă curtea otomană. Nuntul Papei și internunțiu împărătesc și mângâieră. BĂLCESCU, M. V. 176. Sădruița Austriei eră apă de mare, înedii Internunțiu... izbituse a aduce lucrurile la o înțelegere... GHICA, s. 473. Din partea sa, internunțiu Baronul Ollenfeld... stăruia pe lângă Poartă să facă concesii necesare. id. ib. 123. Gerlach, cunoscutul predicator al inter-

nunțului german... IORGA, I. I 25. [Și: (învechit) internunțiu s. m. | Derivat: † internunțiată s. f. = funcțiunea unui internunțiu (COSTINESCU, STAMATI).]
- N. din lat. internuntius, -um, esols.

INTEROCÉANIC, -Ă adj. *Interocéanique*. — Care este între două oceane. Canalul de Panama este interocéanic.
- N. după fr.

INTEROGĂ vb. I^a. *Interroger*. — A pune întrebări (cu oarecare autoritate s. într-o chestiune de oarecare importanță); spec. (Jur.) a pune întrebări unui martor s. unui inculpat, a întreba, a cerceta (I 4°). [Învățământ] a pune întrebări unui candidat la examen, a examina, a chestiona. [Ind. prez. *interog și interoghez*. | Scris (din ce în ce mai rar) și: *interogă* vb. I^a). | A djective: *interogă*, -ă = căruia (căreia) i s'au pus întrebări, întrebat, cercetat, examinat, chestionat; — (după fr. *interrogatif*, lat. *interrogativus*, -a, -um), *interogativ*, -ă = (Gram.) care servește ca să întrebe, care arată o interogație, întrebat, Particulă *interogativă*. Propozițiune *interogativă*. (A dv.) Ridică sprincenele interogativ. I. TEODOREANU, M. II 357; — (după fr. *interrogateur*, lat. *interrogator*) *interogător* (mai rar: *interogător*), -oare (și substantivat) = (cel) care întreabă, întrebat, examinator. | Abstracte: *interogare* s. f. = acțiunea de a interoga, întreba, chestiona, cerceta, examina; *interogă* s. a. = interogare; — (după fr. *interrogation*) *interogație* (interogațiune) s. f. = interogare, întreba pusă cuivă, chestiune; — (după fr. *interrogatoire*, lat. *interrogatorius*, -a, -um) *interogațoriu* (*interogător* și, formă populară stricată, *interogațoriu* CARAGIALE) s. a. (Jur.) = totalitatea întrebărilor pusă acuzatului de judecător și a răspunsurilor date de acuzat; p. anal. întrebatărie puse de un profesor elevului, de un superior inferiorului etc. spre a afla adevărul asupra vinovăției lui. *Interogațoriul* se ia cuivă; la *interogațoriu* se răspunde; cinevă se supune la un *interogațoriu*. Supuși unui *strict interogațoriu*, ei mărturisiră că... venea toate zilele în vizită la cucoana Zinca. I. NEGRUZZI, I 275. Mă 'ntorc acasă, chem slujnica, și trag două perechi ca la poliție și pe urmă o supun la intrigațoriu. CARAGIALE, I. II 131. Sânt hotărâți a nu răspunde la nici un fel de *interogațoriu* ce mi-ai face. MAIORESCU, D. II 33. Va luă un *interogațoriu* în toată regula... SANDU, SĂM. VI 446. Examinându-l cu autoritate de dascăl care-și supune elevul la *interogațoriu*... C. PETRESCU, C. V. 53.]
- N. după fr. (lat. *interrogo*, -are, idem), cf. dubletul întreabă.

INTEROGĂȚIE s. f.
INTEROGĂȚIUNE s. f.
INTEROGĂȚIV, -Ă adj. (Gram.) } v. interogă.
INTEROGĂȚOR(IU) s. a. (Jur.) }

INTERPĂTRUNDERE s. f. *Interpénétration*, *osmoze*. Pătrundere dela un element la altul; (Chim.) *osmoză*. Fenomenul numit în chimie *osmoză*, adică o *interpătrundere*, un schimb de energii și influențe. I. TEODOREANU, M. II 151.
- N. după fr.

INTERPELĂ vb. I^a. *Interpeller*. — A somă pe cinevă să răspundă, să se explice asupra unei chestiuni; spec. a cere unui ministru în parlament explicații asupra actelor lui de guvernământ; a cere delușiri, explicații; (Jur.) a somă. Am să-l terfelesc ca pe un moderat în foaia mea... — Să

nu-1 *interpelezi de moarte*. ALECSANDRI, T. 1630. Dacă cumpărătorul a fost *interpelat* a plădă... HAMANGIU, C. C. 347. [A djective: **interpelat** (cu negativul **neinterpelat**), -ă = care a fost somat să răspundă, căruia i s'au cerut deslușiri, explicații; — **interpelant**, -ă (adesea substantivat) = (cel, cea) care interpelează, interpelator. Nu știam încă nimic despre ceea ce a binevoit a relea d. *interpelant*... MAIORESCU, D. IV 174. Contrastul dintre *interpelant* și chestiile militare face să nu se proa ia lucrul în aerios. id. ib. 100, cf. D. I 381, 309, 441; — (după fr. *interpellateur*) **interpelător** mai rar **interpelător**, -oare (adesea substantivat) = (cel, cea) care interpelează, interpelant. *Interpelatorul* propune moțiunea. MAIORESCU, D. I 110. Domnilor, plângerile d-lui *interpelator*... sânt întemeteite, id. ib. IV 131, cf. 117, 186, 175, III 454, 408, I 441. | Abstracte: **interpelare** s. f. = acțiunea de a interpele, de a cere unui ministru explicații asupra actelor sale; (Jur.) somație. *Interpelarea* se face, se dezvoltă. Prin *interpelare* se înțelege o întrebare la care trebuie să răspundă guvernul. PRETORIAN, DR. C. 31. Este opoziția *interpelarea* d-lui Mirescu pentru îmbunătățirea stării drumului de mtr. MAIORESCU, D. IV 135, cf. 174, 199. Recunoșcă interpelarea este un drept personal al deputatului, id. ib. 199, cf. I 39, II 164, III 357, 115, 365. Fiecare membru al Adunătorilor are dreptul a adresa miniștrilor *interpelări*. HAMANGIU, C. C. XXI. De la răspunsul dat depinde dacă dl. senator va schimba întrebarea sa în *interpelare*. (Jur.) În acest de pe urmă caz dobândă nu curge de cât din momentul *interpelării*. HAMANGIU, C. C. 347; — **interpelat** s. a. = interpelare; — (după fr. *interpellation*, lat. *interpellatio*) **interpelăție** (interpelățiune, **interpelățiune** † PONTEBIANT) s. f. interpelare. Cf. MAIORESCU, D. III 357.]
— N. după fr. (lat. *interpello*, -are «a vorbi cuiva»).

INTERPELANȚ, -Ă adj. }
INTERPELANȚIE s. f. } v. interpele.
INTERPELANȚIUNE s. f. }
INTERPELANȚIUNE † s. f. }

INTERPLANETAR, -Ă adj. *Interplanetare*. — Care este (situat) între planete. Marginea pământului în spre spațiul interplanetar nu ne este cunoscută. MEHEDINȚI, G. I. 20.
— N. după fr.

INTERPOLĂ vb. I^o. *Interpolar*. — A introduce, a insera, a adăoga într'un text cuvinte a. fraze, spre a-l explica, a-l completa s. a-l denatura sensul. [A djective: **interpolat** (cu negativul **neinterpolat**), -ă = (cuvânt, frază) care a fost introdus(ă) s. inserat(ă) într'un text; (text) în care s'au introdus s. inserat cuvinte s. fraze. Pun față în față *textul autentic* și cel *interpolat*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 127. Ele sânt în număr de 18, dintre care patru cuprind redacțiunea originală, iar celelalte patru prezintă pe cea *interpolată*. id. ib. 103. De acest important lucru nu se spune nimic într'o versiune *neinterpolată* a lui Ureche. IORGA, L. II 567; — (după fr. *interpolateur*, lat. *interpolator*) **interpolator**, -oare (adesea substantivat) = (cel, cea) care interpelează; p. ext. falsificator de scrieri. Ea fiind cunoscută tuturor, *interpolatorul* nici nu s'a mai gândit s'o treacă. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 102. Mai este citat de două ori de către un *interpolator* al Cronicei lui Simion Dascălul, id. ib. I 167. | Abstracte: **interpolare** s. f. = acțiunea de a interpele; textul interpeleat. *Copina* într'un codice de cronici *interpolarea* pricinătoare la dregătorile înfîntate de Alexandru cel Bun... C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 18. Textele vechi... am-

plificate sau ciuntite de *interpolări* și *prescurtări stângace*, ou nevoie de *purificare*. D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 89; — **interpolat** s. a. = interpele; — (după fr. *interpolation*, lat. *interpolatio*) **interpolăție** (**interpolățiune**) s. f. = acțiunea de a interpele; textul interpeleat. *Interpolăție pricinătoare la aezămintele lui Alexandru cel Bun*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 15. În *interpolăția* din cronica lui Ureche... atribuțiile vornicului... sânt descrise astfel... id. ib. 83, cf. 115, 102; cf. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 21, 90, II 90.]
— N. după fr. (lat. *interpola*, -are, idem).

INTERPOLĂR, -Ă adj. *Interpolare*. — Care este între cei doi poli (ai unei baterii electrice). *Rezistența externă* r, opusă curentului de către firul interpele. PONI, F. 260.
— N. după fr.

INTERPOLĂȚIE, **INTERPOLĂȚIUNE** s. f. v. interpele.

INTERPOZIȚIE s. f. }
INTERPOZIȚIUNE s. f. } v. interpuce.

INTERPREȚ, -Ă subst. I^o—3°. *Interpret*.
1°. Cel (cea) care traduce și explică cuiva într'o limbă cunoscută ceea ce spune altcineva în altă limbă, necunoscută, mijlocind astfel înțelegerea între două persoane, tălmăciu, tălmăcitor; cf. dragoman. *Cronica* nu uită să pomenască cu mândrie și serviciile de *interpret* ce a făcut la ventura ambasadorului francez *Désallours*... IORGA, L. I 120. Acest dregător zerecă și de *interpret* sau tălmăciu. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. 165.

2°. Cel (cea) care interpelează, explică, comentează, lămurește un text, o lege, un autor, etc., comentator, exeget, interpretator. | (Teatru) Spec. Cel (cea) care interpelează rolul unui personaj, actor. *Interpreți* rolului lui Hamlet. (Fig.) *Orologiul, fidel interpret al bătrânului timp*. EMINESCU, N. 37.

3°. Cel (cea) care este însărcinat(ă) a face cunoscută altuia voința s. dorința cuiva. A fi *interpret* către pe lângă...
— N. după fr. (lat. *interpret*, -tem idem). Cf. interpretă.

INTERPREȚĂ vb. I^o. 1.—2. *Interpret*.
1°. A explica, a comenta, a lămuri (un text, o lege, un autor, o operă etc.); spec. (Teatru) a jucă rolul unui personaj într'o piesă.

2°. A da (unui lucru) un sens oarecare (adesea nu cel adevărat). Cum să zice că e o *interpretare* cum prea elastică aceea ce se poate *interpretă*. MAIORESCU, D. IV 416. Dar politicienii *interpretă*ză că vechia propunere căzuie, id. ib. IV 38. Gh. Popovici... a *interpretă* înăd acest cumul în al fel. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 115.

[A djective: **interpretat** (cu negativul **neinterpretat**), -ă = (ad 1°, despre un text etc.) explicat, comentat, lămurit, (despre un rol) jucat; (ad 2°) căruia i s'a dat un sens oarecare. *Acea chestie să fie lăptă... interpretată* și suicită spre a se scoate cu orice preț... MAIORESCU, D. IV 644, cf. III 76; — (după fr. *interprétable*) **interpretabil** (cu negativul **neinterpretabil**), -ă = care se poate interpreta; — (după fr. *interprétable*) **interpretativ**, -ă = care servește la o interpretare, care este susceptibil de interpretare, cf. MAIORESCU, D. III 386; — (după fr. *interpréteur*) **interpretător** (**interpretător** PONTEBIANT, BARGIANU, ALEXI), -oare (adesea substantivat) = (cel, cea) care interpelează. | Abstracte: **interpretare** s. f. = (ad 1°) acțiunea de a interpreta, explicare, comentare, lămurire (a unui text etc.); (Teatru) felul cum un actor joacă, înțelege să redea rolul unui per-

sonaj; (ad 2°) atribuirea unui sens oarecare (unei legi, text etc.), p. e. ext. sensul însuși, explicația dată. *Acești învoiași se pronunță asupra interpretării și aplicării legii...* GHICA, s. 588. *Ne mai zicea cum d-sa a combătut interpretarea că după lege profesorii ar avea drept la două zile de absență pe lună.* MAIORESCU, D. IV 499. *O falsă interpretare a principiilor.* id. ib. I 122, cf. 233. *După interpretarea ce dăm noi art. 129...* id. ib. II 205. *A le elimină, ceea ce de altfel practic nu s'ar putea realiza prin nici un fel de interpretare...*, ar însemna să desființăm acest capitol. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 106. *Puteam da acestor documente o altă interpretare.* id. ib. V 69, cf. (interpretări greșite) V 7. *Picare cauză să găsească... o interpretare.* C. PETRESCU, I. II 13; — *interpretat* s. a. = interpretare; — (după fr. *interprétation*) *interpretăție* (*interpretățiune*) s. f. = tălmăcire (ARISTIA, PL.), traducere; interpretare, explicație dată (unui text etc.); rețare (a unui fapt, eveniment etc.) prin artă. *Interpretățiunea contractelor se face după înțelegerea comună a părților contractante, iar nu după sensul literal al termenilor.* HAMANGIU, C. C. 232. *Fie-ne țărlat a da aici o traducere în limba vulgară mai exactă decât interpretățiunile fantastice ce au apărut prin zărele rătăcitorilor din 1871.* ODOBESCU, II 339. [Secolele de pe columna lui Traian] *sunt interpretări credincioase și perfecte ale faptelor ce ele reprezintă.* id. I 75.]

— N. după fr. (lat. *interpretor*, -ari, idem.).

INTERPRETABIL, -Ă adj. }
INTERPRETĂȚIE s. f. } v. interpretă.
INTERPRETĂȚIUNE s. f. }
INTERPRETATIV, -Ă adj. }

INTERPUNCTĂ vb. V-a }
INTERPUNCTIE s. f. } v. interpunctație.

INTERPUNCTUĂȚIE, **INTERPUNCTUAȚIUNE** s. f. *Interpunctation*. — Punerea semnelor de repaos între cuvinte sau propozițiuni (CAINEANU, D. U.), punctuație. [Pronunț. -u -a-.] S: (în Transilv., după germ. *Interpunktion*) *interpunctiune* s. f.; (cu verbul, după germ. *interpunctieren*) *interpunctă* vb. I-a = a pune punctuația. ALEXI.]

INTERPUNE vb. III. (S*) *interposer*. — Trans. și refl. A (se) pune între, a (se) pune la mijloc; spec. a se pune între alte două persoane (spre a le împăca, a le face să ajungă la o înțelegere etc.), a interveni, intermedia. D-sa a făcut un act de mare volorare, când s'a interpus atunci cu toată energia și autoritatea d-sale. MAIORESCU, D. IV 268. [A]djectiv: *interpūs*, -ă = pus între, pus la mijloc, care a fost pus s'a pus între alte două persoane ca mijlocitor, intermediar (adesea substantivat). O bolă... pe care se aflau interpus stiele. II IV 58. Sunt reputeate ca persoane interpus tatăl și mama, copiii și descendenții și soțul persoanei incapabile. HAMANGIU, C. C. 193, cf. 812.] Abstracte: *interpunere* s. f. = acțiunea de a (se) interpune; — *interpūs* s. a. = interpunere; — (după fr. *interposition*) *interpozitiție* (*interpozitiune*) s. f. = situațiunea unui corp interpus între altele două; acțiunea de a (se) interpune, intervenție, mijlocire, mediațiune.]

— N. după fr. (lat. *interpono*, -ere, idem.) Cf. *intrepune*.

INTERSECȚIE, **INTERSECȚIUNE** s. f. *Intersection*. — (Geom.) Locul s. punctul unde două linii sau două suprafețe se întretaie, linia după care ele se întretaie; întretaiere; cf. *răspântie*.

Intersecțiunea a două planuri este o linie dreaptă. MELIC, G. 161. *S'au înobilizat la intersecția bulevardelor.* C. PETRESCU, C. V. 280. *Studiul asupra lui «Demosithènes» și situația pe Clémenceau la intersecția virtuților creștinești.* N. RUSSU, UNIVERSUL, 1930, 6 Noem.

— N. după fr. (lat. *intersectio*, -onem, id. cf. gr. *μίστρον*).

INTERSTELĂR, -Ă adj. *Interstellair*. — Care este (așezat) între stele. *Spoții interstelare.*
 — N. după fr. (lat. *inter* și *stellaris*, -e estelar).

INTERSTICIU s. a. v. *interstițiu*.

INTERSTIȚIU s. a. *Interstice*. — (Fizică) Interval care separă moleculele unui corp. (În limbajul obicinuit) Interval de timp s. (mai ales) de loc, spațiu gol, neocupat, liber, cf. *interval*. *Pe foaia vetică a pergamentului se desface lămurii literale, cam pătrate și grămădite fără interstiții...* IORGA, L. R. 11. [S: (cu grafe și rostire veche) *intersticiu* s. a.]]

— N. după fr. (lat. *interstitium*, -i sidem).

INTERȚENȚIE s. f. (Jur.) v. *intreținea*.

INTERȚIU s. m. v. *terțiu*.

INTERTROPICAL, -A adj. *Intertropical*. — Care este (așezat) între tropice. *Plante, fâri intertropicale.*

— N. după fr.

INTERȚIȚIE, **INTERȚIȚIUNE** s. f. *Interruption*. — Întrerupere. *După mulți ani de interțuție, împărățesc publicatul tomul al doilea a Arhivii Românești.* ARHIVA R., II, III (VI). Scris (de unii) și: *interțuțiu(une)*.]

— N. după fr. Cf. *intrerupere*.

INTERȚUȚ, -Ă † adj. (Sens neclar). *Doisprezece bouletți interțuți.* CUV. D. BĂTR. I 208.

INTERVAL s. s. *Intervalle*. — Distanța de la un timp (de la un loc, de la un sunet, de la un corp) la altul; răstimp, interstițiu, spațiu, lăps (de timp). *Intervali de căie douăzeci și trezeci de ani.* HASDEU, I. C. 29. *Intervalul Mării negre de la Dunăre până la Cetelea-Albă fiind supusă parte Moldoet.* id. 5, cf. 25. Se publică în *intervali regulate*. MAIORESCU, CR. I 330. *Înă în interval își schimbă atitudinea cu totul.* id. D. II 184. *Măsoasa, în interval de conversație, de frică trece.* CARAGIALE, T. II 89/90. *Au ocupat zilele dreptății în intervalul cercetăii.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 2, cf. 12, 112. *Nu se deslușuși nici câmpurile departe... numai la intervale scurte, copacii de cărbune dându-se înădrăți.* C. PETRESCU, C. V. 25. [Muz.] *Interval* (muzical) = distanța care parte două note, după numărul de vibrațiuni corespunzătoare acelor note. (Cf. PONI, F. 323), raportul dintre două sunete în privința înălțimii lor (ENCICL. ROM.). *Interval de o terță, de o octavă.* [Plur. -ale și -aluri].

— N. după lat. *intervallum* idem.

INTERVENI vb. IV. *Intervenir*. — A veni între, a veni la mijloc, a lăa parte la ceva, a se amesteca în ceva (de ex. în vorbă), a intra, a se băga în...; spec. a se amesteca spre a mijloci o împăcare, o înțelegere etc., a mijloci, intermedia; a stăruși pe lângă cineva ca să obții o slujbă, comandă, înlesnire, permisiune etc. în favoarea cuiă; (fiind vorba de raporturi între două state sau față de o autoritate) a cere rezolvarea unei chestiuni; (Armată) a intra în acțiune în ajutorul cuiă. *Acă datoria să intervină chear cu forța.* MAIORESCU, D. I 104. *Complimentul intervine țarăși pentru a polizei lucrurile în folosul*

[familiei sale. IORGA, L. I 111. Dacă nu interve-
neau însă gramaticii ca să îndrepte cărțile...
cine știe în ce stare s'ar fi păstrat scrierile celor
mai vechi... D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 14. Vrea
numai ca și mine să aște, interveți Comja. C.
PETRESCU, I. II 8. Mai întâi, chiar dacă nu
interveneați tu în viața Adiei, ea continuă să se
plimbe la Veneția. I. TEODOREANU, M. II 392. ||
(Despre lucruri) A avea loc, a se întâmpla, a
surveni, a se ivi, a se isca (în cursul unei afa-
cieri etc.) Fără a mai interveni în țara noastră
impilarea tiranului... URICARIU, I 180. || A mai
intervenit de atunci încoace, însoție de aceste de-
bateri la Adresă, un alt noi, asupra semnificării
căruta nu poate exista îndotată. MAIORESCU, D.
IV 606. Intervenise o înțelegere. D. RUSSO, BUL.
COM. IST. II 13. Am intervenit la Casa pădurilor
să mi se restituie garanția de împădurire. Minori-
tățile au intervenit la Liga Națiunilor. România
a intervenit în 1916 în războiul mondial.

[A djectiv: interveni, -ă = venit între, la
miloc, care s'a băgat, s'a vârlit în...; care s'a în-
lâmpat, a survenit, s'a iscat... Schimbării de gu-
vern intervenite în curând... MAIORESCU, D. II
21. | Abstract: intervenire (cu negativul neinter-
venire PONTERRANT) s. f. = acțiunea de a in-
terveni, amestec, mijlocire, intervenție. Aceasta
nu este intervenție și amestecare a guvernului?
id. ib. 160. Intervenirea arșilor a doctorilor, id.
ib. 654. Deci, o intervenție a cronologilor... C. PE-
TRESU, I. II 259. | Familia: (după fr. inter-
vention) intervenție, intervențione (cu negativul
neintervenție) = acțiunea de a interveni, in-
tervenire, mijlocire; stăruire în favoarea cuivă;
cerere pentru rezolvirea unei chestiuni s. aplanarea
unui conflict etc.: [Armata] intrare în acțiune în
fotolul cuivă; (Med.) mai adesea complinit prin
chirurgicală operație. Domnul Filipescu făcând deo-
bște între noi, intervenție, intermediare și con-
versație prietă, id. ib. 633. Să se accentueze în
conversație, nu prin intervenție formală sau prin
note, sentimentele fărți. id. ib. 632. Acesta nu se
folosește decât de gîtința lui de limbă în deo-
bștile sale solite, în care erau cereri de intervenție
în fotolul său. IORGA, L. R. 175. E vorba de in-
tervenția trupelor lui Răkocy pentru țagoneirea
lui Vasile Lupu. id. BUL. COM. IST. II 219. In-
tervenția gramaticilor. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I
13. Predecessorii săi intru adorare fuseseră con-
cediați în urma intervenției Olguței. I. TEODOREANU,
M. II 71. Cf. 106, 114. Intervenția României. A fost
nevoie de intervenție chirurgicală; — intervențio-
nist, -ă adj., subst. = care urmărește interven-
ția (unui stat în afacerea altuia), partizan al
politicii de intervenție; chirurg care se hotărăște
ușor la operație; — intervenționism s. a. = sistem
politic care preconizează intervenția unui stat în
afacerile altuia.

— N. după lat. *intervenio*, -ire, idem.

INTERVENȚIE s. f.

INTERVENȚIONISM s. a.

INTERVENȚIONIST, -Ă subst. v. *intervenii*.

INTERVENȚIUNE s. f.

INTERVENSIUNE s. f. v. *intervenții*.

INTERVERTI vb. IV^a. *Intervertir*. — A schimba,
a răsturna șirul, ordinea (de ex. a cuvintelor într-o
frază), a strica rânduiala; p. ext. (prin
Transilv.) a răstălmăci. [A djectiv: intervertit
(cu negativul neintervertit), -ă = răsturnat, întors,
schimbat; răstălmăci. Nu putem admite ca rolul
suveranului să fie intervertit. GOGA, T. N. IV 1171.]
[Abstract: intervertire s. f. = acțiunea de a
interverti; răsturnare a ordinii, stricare a orân-
duielii; răstălmăcire. Eră cu atât mai strânte

această încercare... de a îndulci propunerea de a
cazare... cu cât această întregă procedură este o
intervenție a rolurilor obținute într'un Parlament.
MAIORESCU, D. IV 231. Nămați ici-colo se constată
nelăsămănată precursorii sau intervertiri. D. RUSSO,
BUL. COM. IST. II 19, cf. I 64; — (după fr. inter-
vention) intervenție s. f. = intervenție.]
— N. după fr.

INTERVIU s. a. *Interviu*. — Întrevedere
cu un personaj cunoscut, spre a-l întreba sau
a-i cere părerea asupra unor chestiuni; p. ext.
articolul de jurnal în care s'a publicat părerile
acestea. D. A... într'un bogat interviu acordat
deundă ziarului «Lupta», relev asemănarea...
GOGA, T. N. V 98. [Scris și: interviu. | Și (cu
pronunțare engleză) interviu s. a. | Familia: in-
terviu vb. 1^a trans. (cu complementul persoanei)
= a-i cere cuivă, într'un interviu, părerea asupra
unor chestiuni. La soțire, gazdăria l-au interviuat
asupra politicii sale. | A djectiv: interviuat, -ă
= care a acordat cuivă un interviu.]
— N. după fr. (<eng. *interview*, care, la rândul
său, vine din fr. *entrevedere*).

INTERVIUĂ vb. 1^a v. *interviu*.

INTERZICERE vb. III. *Interzicere*. — (Cu dativul
persoanei) A opri pe cineva să facă s. a. să zică ceva;
a-i ordona, a-i porunci să nu facă (ceva); cf. p. v. pro-
hibi. Fiul lui Ion Pitural a fost Negoiță Vădă-
rescul, pe care un document de familie... ni-l prezintă...
apă de periculos pentru ai săi, însoție et tre-
bută să eoră de la Donnte în 1663 a i se inter-
zice... orice răzmare de acere. IORGA, L. 201. [(Pron-
ominal) A pregetă, a avea scrupule. Căia ce nu
tasomădă că ei își interzice să recurgă, la înțâm-
plare, la croniclele muștine mai întinse. id. ib.
II 106. | Jur.: cu obiectul persoanei în acuzativ)
A luă cuvă, prin sentință judecătorească, liberă
dispunere de bunurile și chear de persoana sa, a
pune sub interdicție (v. c.). Majorele
care este în o stare obișnuită de imbecilitate,
de smintială sau de nebunie cu furie, trebuie
a fi interzis, chiar și când are intervale lucide. HA-
MANGIU, C. C. 112. [A djectiv: interzis, -ă
= oprit, prohibit. Îi apăsă... dorința de a mai
gustă din fructul acum interzis. C. PETRESCU,
I. II 215. Este interzis a intra. (Jur. Subst.)
interzis s. m. = persoană căreia i s'a luat, prin
sentință judecătorească, liberă dispunere de bunu-
rile ei s. de a înăși, pus sub interdicție. (În
aceste înțeles și) interdict, -ă. Prescripționarea nu curge în
contra minorilor și interdicțiilor. HAMANGIU, C.
C. 475. Nu pot fi talori nici membri în consi-
liul de familie: 1. Minorii, afară de tatăl și
mama. 2. Interzicți. id. 98. | Abstract: in-
terzicere s. f. = acțiunea de a interzice; oprit,
prohibiție; — interzis s. a. = interzicere.]
— N. după fr. Cf. *interdicție*.

INTERZIS s. m. v. *interzicere*.

INȚESĂ vb. I(a). 1^a. *Entrelacer*. 2^a. (S'em-
m-ler, s'accumuler, emplir.

1^a. A (în)rețese, p. ext. a împleți împreună
și îndesat (cf. BARGIANU). Formăm din aceste
două-trei un cerceș de grosimea mării sau pum-
nului, în care înțesăm capetele a 30, 40, 50 ră-
chiși din cele mai lungi. F. R. ATILA, P. 124.

2^a. P. anal. Trans. și refl. A (se) smec-
tecă întrețesând(u-se) s. intercalând(u-se) unul
într'altul ori intrând în cantitate mare într'un loc,
a (se) umplea grămădind(u-se) s. îndesând(u-se),
cf. a (se) țicși, îmbrăși. Vara, când ouă și să
înțese vazele drept în jos... cu câț va fi aeral mai
curat... PISCUPESCU, O. 69. Razele lumini și a
căldurii soarelui ce curg și să înțese în trup. id.
ib. 184; cf. 168. Deosebetele ci (ale povești) în-

înmplări ce se înțesă printr'însa. GORJAN, II. 39. Oamenii altor nații și înțesăză pungoatele cu bănel din negustorie și noi strângem într'ale noastre sărdăcie lăcuc. JIPESCU, O. 46.

[Pres. ind. înțes și înțesă. | Și înțes vb. IVa. | (Mai ales) Adjectiv: înțesăt (cu negativul neînțesat), -ă = (ad 1°) pus unul lângă altul și țesut împreună (PĂSCULESCU, L. P.); (ad 2°) amestecat și grămădit des și în cantitate mare, umplut peste măsură, plin, tixit, cf. bățut, îmbrăcșit. Peronul gârț... este înțesat de lume. CARAGIALE, N. 6°. În mijlocul salonului erau două mese lungi, înțesate de moșafiri. DELAVRANCHA, s. 120. Grinzile dela tavanul tîndei Sasului erau înțesate cu fel de fel de cărnuți afumate. ISPIRESCU, ap. TDRG. (ms.). Și chimiru' îău or găful înțesat de zute și de mîi de galbeni. JIPESCU, O. 50. Socolcat că toată biserica e înțesăit de oameni. RĂDULESCU-CODIN, I. 246. Voinic tîncrî, Neli și subțirel, Sireni și bogat, De arme 'nțesat. TEODORESCU, P. P. 446. Cu platoze 'nțesate. De pene adunate. ib. 123. Cf. 447. Plîmbă-mi-se Poartă-mi-se Dalde Ghiță Odișnuță... Cu doi-perecece cădrăși, Înțesăți de gălbinași. PĂSCULESCU, L. P. 285. | Abstracte: înțesăre (înțesire) s. f. = acțiunea de a înțesa. Că nu este nor opă de tînduși și gros de tîncurere, care să nu să răbdată de înțesarea ruzilor luminet. PISCUPESCU, O. 44; cf. 184; — înțesătura s. f. = înțesare. DICT.]

— Din lat. *intexo, -are (cu schimb de conjugare din *intezere*). S. Pușcariu, Dacoromania, IV 705.

ÎNȚESĂTURĂ s. f. |
ÎNȚESI vb. IVa. | v. Înțesa.

ÎNȚESĂT, -Ă adj. (Jur.) *Intestat*. — Care nu și-a făcut testamentul; fără testament. A muri *intestat* = a muri fără testament. (Mai ales în expresiunea ab *intestat*) Succesione ab *intestat*.

— N. din lat. *intestatus*, -a, -um, id. (ab *intestato* = fără testament).

ÎNȚESĂT adj. *Entêtă, obstinê, opinidtre*. — Încăpățânat, îndărătnic. Oamenii, dacă-l vădurzăi de înțesat, îi arătară drumul și-l lăsară să se ducă. ISPIRESCU, L. 138.

— Derivat din *țesă*, cu pref. *in-*, după în căpățânat).

ÎNȚESTIN s. a. *Intestin*. — Partea tubului digestiv care pleacă de la stomac și merge până la șezut; maț, borhei, burduhan, cf. măruntaie. [Familia: (după fr. *intestinal*) *intestinală*, -ă = care ține de s. se referă la intestin, care este în intestin. *Vierme intestinal*.]

— N. din lat. *intestinum*, -i, idem.

ÎNȚESTIN, -Ă adj. *Intestin*. — Care este în interior, înăuntru, intern, care are loc s. se petrece înăuntru, s. p. e. între cetățenii unei țări. *Certuri intestinale*.

— N. din lat. *intestinalis*, -a, -um, idem.

ÎNȚESTINAL, -Ă adj. v. *Intestină*.

ÎNȚESĂT, -Ă adj. v. *țese*.

ÎNȚEȚI vb. IVa. I. 1°. *Attiser, activer, Redoubler, battre son plein, faire rage, 2°. Hâter, 3°. Redoubler, 4°. Tourmenter, 5°. Se répandre, 11. 1°. (En parlant d'un sentiment) Posséder, 2°. Presser, Forcer, appuyer, 3°. Pousser (un cheval), 4°. Pousser, exciter, 5°. S'excoiter, 6°. (En parlant d'une vache) Aller au taureau, 7°. Faire un effort, 8°. S'adonner.*

I. (Despre foc; fig. despre pasiuni, sentimente, acțiuni, boli, frig, căldură, război etc.).

1°. Trans. A ațâța, a face să crească, să se mărească, să se desvolte, să izbucnească, să devină

mai intens, cf. activă, încinde. *Înțesăză para, C. NEGRUZZI, II 86°. Iar te-ai intrătrăbi asupra-mi, Venera, țar mă muncesă! După lungă pădurire țar războiul înțesăți. OLLĂNESCU, H. O. 277. Copiți mă înțesăză odată focul zdărușin. MUSCEL, 87. | Refl. A crește, a se aprinde, a se accentua, a deveni mai mare, mai intens, mai des, mai puternic, a se întări, a se intensifica, a se îndea, a se repeta, a spori. *Frigul...* aci *albește*, aci se înțesățe. I. IONESCU, C. 241. Din ce în ce chefului mă mult se înțesățe [la vîntoare]. ODOBESCU, III 92°. *Falsă și nelegale închinări* [de mănăstiri], care se înțesăză mai cu seamă în prima jumătate a secolului al XVIII-lea. id. II 24. *Lupta se înțesățe*. VLAHUȚĂ, P. 41. *Ploua, care se înțesățe* tot mai tare, a opriri lucrul, și lucrătorii și femeile lor se oplogesc în colibețe înțesăte n pripă. IORGA, N. R. A. I 355. *Propaganda se înțesățe*. ȘĂINEANU, D. U. *Chioțele se înțesățe*. TEODORESCU, P. P. 545b. După ce căză oș crăcălul se înțesățe, necum să piară... ISPIRESCU, L. 189.*

2°. Trans. A luți. Ea și-a înțesăț pașii, a colți pe ulcioară către rdu și a pierii. REV. CRIT. I 298.

3°. Trans. A repeta. Să înțesăț puzuca, adică să poruncești a doua oară, a treia oară, adese-ori. I. GOLESCU, C. I 353.

4°. Trans. A agita, a chinu. *Foamea-l înțesățe* = fr. la faim le tourmente. PONTBRIANT.

5°. Refl. A se lăși. S'a înțesăț vorba = s'a lășit. BARONZI, L. 110°.

II. (Complementul e o ființă).

1°. Trans. (Subiectul e o pasiune, un sentiment etc.) A cuprinde, a apuca cu putere, a stă pînă, a posedă. *Dură înțesădu-l și înțesădu-l dorul de părinți*. ISPIRESCU, L. 103. *D'acoe înțesăț urțul*. id. V. 95°. Cum o înțesăț durere... RETEGANUL, P. II 293.

2°. Trans. (Subiectul e o ființă) A zori, a da zor, a insistă, a nu da pace, a strămîntor, a strînge cu ușa, a constrînge, a pune ușa în coastă (L.M.). *Cuvintele în deșert să nu-t cumea țază, foarte îi înțesățe*. CANTEMIR, IST. 223. De ei (= vei) înțesățe pre acești a răspunde... au vor amuș... au... P. MAIOR, IST. 263. *Dacă vădă împăratul că-l înțesățe fetele cu rugăciunile, zise...* ISPIRESCU, L. 12. *Smeul îi înțesățe cu imbiaia*. id. ib. 339. | Intrans. A da zor, a zori. Când copoi or gonă căprioara în vale de voi, atunci [hăitașilor] să înțesăț! ODOBESCU, III 88°. *Mai răfrițe cu paharele și mai înțesățe-o ca trebile!* ZANNE, P. IV 441.

3°. Spec. (Despre cal). Trans. A îndemna să fugă, a împingea, a întări. *Calul de dălogi strîngănd și cu picioarele din pinteni înțesădu-l...* CANTEMIR, ap. TDRG. *Iar când îi înțesățe...* calul se urcă cu fulgerul. ISPIRESCU, L. 170.

4°. Trans. A împinge, a stimula, a îndemna, a stărui, a da înainte (PAMFILE, J. II); a duși, a gonă (L.B.). Să nu ne mă înțesățe la truda ta darnică. IORGA, S. N. 14. *Lupul haid! p'ac înțesățe, căci îi înțesățe pldcintele*. REV. CRIT. I 235.

5°. Refl. A se aprinde, a se încinge. *Primăvara [dropioii] se înțesățe în lupte amoroase*. ODOBESCU, III 14°.

6°. Refl. (Despre vaci) A se împreună, a se gonă, a se umbla cu taurul. LB.

7°. Refl. A se opinti, a se oțări. *Ca dracul se înțesățe Ș'ne'o palmă-mi mă crește*. CONTEMPORANUL, II 760.

8°. Refl. (Neobicinuit; construit cu dativul) A se îndemna, a se dedă cu tot dinadinsul. *Cu toții pe paște n stoluri vinului vechiu se înțesățe*. COSBUC, E. 16°.

[Și: (rar) *Înțesă vb. Ia. | Adjective: înțesăț (cu negativul neînțesăț), -ă, (rar) înțesăț, -ă = ațâțat, intensificat; lușit; repetat; lășit; cuprins;*

zorit, constrâns; incitat; împins, îndemnat, exaltat, agitat; încins; oșărit. *Hormida*, episcopul Romei, *Intețat de Teodor...* SINGAL, HR. I 96¹². *Răcușe Vodă: Proftima Intețită...* *Îndrăznește a-și pune voința'n fața mea?* ALEXANDRI, P. III 631. *O luse seacă...* din ce în ce mai crud *Intețită...* VLAHUTĂ, ap. TDRG. Dară *Intețită de rugăciunții...* în cele din urmă mărturisă că ea este stăpâna condurului. ISPRESCU, L. 187. Cf. 394; — *Inteților*, -oare = care Intețește. | **A b s t r a c t e:** *Intețire* s. f. — Înălțare, ațălare, accentuare, agravare, sporire, creștere, intensificare; acces. *Ireșca* vdrăsatul să călăuzește uncori mai vdrto la copii, cu oarecare rădărtiri din somn și cu Intețiri de epilepsie. PISCUPESCU, o. 246. În eventualitatea unei Intețiri a conflictului politic din peninsula balcanică... ODOBESCU, III 379^{1/2}. *La un moment de groazănt Intețire a focurilor turcești...* id. ib. 594^{1/2}; — *Intețit* s. a. = intensitate, insistență. Să coară mai cu Intețite. SBIERA, P. 83¹⁷.

— Etimologia necunoscută (G. Weigand, *Jahresbericht XIX—XX* 136 presupune un *infittre > *Inteț* — cu schimb de conjugare: *Inteț* — cu același vocalism ca în *Intionem* > *Intiune* și deosebit de *attitio* > *atță*). Din punct de vedere morfologic e greu de admis un *infittre, care ar fi trebuit să dea *Intețire, cu aceeași disimilare ca în *sticșus* > *vecicșus*. S. Pușcariu, în *Lat. tj und kj* 42 crede că avem a face cu un derivat din *Inticșus*, dând în *Dacoromania* I 325—327 și alte exemple de disimilarea lui *tj* în *tj* (*Inteț > *Inteș*). Din punct de vedere semantic e ademițitoare o apropiere de *intensus* sau *intensius*, participiile lui *intendere*, dar greutăți prea mari formale se opun acestei etimologii.

INTICSI vb. IV^a v. tiesi.

INTIEPTĂ vb. I^a. *Stimuler, pousser.*—(Munții Apuseni) A îndemna. FRĂNCU-CANDREA, M. 101. [Grafia, care redă probabil o rostire *Intieptă*, e nesigură.]

INTIĞĂ vb. I. *S'atendre.* — Refl. A se întinde prosteste. RĂDULESCU-CODIN.

INTIĞĂ vb. I^a. 1^a. *Aiguiser, tailler. Parler d'un bon suraigu.* 2^a. *Mettre à la broche.*

1^a. Trans. A ascuți. *Lebețoarele au zdrăt, Săgețile și-a Intiğlat, Arcurile și-a încordat.* TEODOR-RESCU, P. P. 421^b. || Refl. Fig. A vorbi cu glas ridicat (răstii) și ascuțit (sîn falset). ALEXI, cf. a se pițigăia. Ce te Intiğlezi așa la mine? (Brașov).

2^a. Trans. (Bucov.) A străpunge (Straja). Com. A TOMIAC. Au prins o broască rădoasă și Intiğlindu-o, au venit la foc să și-o prăjescă. SBIERA, P. 16¹⁰.

[Sî: (dial.) *Intiğla* vb. I^a. *Inteğla* (Intiğla) vb. I^a. Să-l Inteğlezi! (formula de jurământ). H. II 119; *Intiğli* vb. IV^a. | Adjectiv: *Intiğliat* (Inteğliat), -ă = ascuțit; (despre glasul cui) ridicat și ascuțit (ca zgomotul produs de țigla când se sparge); (fig.) necioplit; străpuns; (despre gust) lute s. astringent; (despre pământ) mranțos. Poate că glasul [țărănuț], odată ascuțit peste mări și peste țări, pare prea Intiğlat orășanului ce-și deprimă urechea la sunetele streine. JIPEȘCU, O. 5. Greierii ții începură Intiğlatu' concert. POPOVICI-BĂNĂTEANU, ap. TDRG. Pământul de orot se cheamă Intiğă... O țelină... mai mrdnțoasă (cu mai multă mranț) se numește țigla sau țigla, țar adjectivul corespunzător este țiglos sau Intiğlat. PAMFILE, A. 25. Sulfiază oțetul, că e prea Intiğlat [= tare acru]. (Brașov).]

— Derivat din țigla (teğla), cu pref. in-

INTINI vb. I^a v. tihui.

INTIU, IE num. ord., adv. v. Intăiu.

INTILEPTI † vb. IV^a v. Intețept.

INTILINCI vb. IV^a. *Greffer.* — A altui pomii (cu tilinca). În pomul acela pre carele vrei să-l oltucești, se lasă numai altă ramuri, căle vrei să Intilincești, țară celălele se țate. ECONOMIA, 133. [A b s t r a c t: *Intilincire* s. f. = acțiunea de a altui cu tilinca. *Mie, carele am cercat cu țapta țot țelul de oltui, nu mi-au plăcut că oltutul făcut prin țmpintatul ramurilor...* și ca Intilincire. ib. 137. Cf. 132.]

— Derivat din tilinca, cu pref. in-

INTIM, -Ă adj. 1^a.—3^a. *Intime, Intiment.*

1^a. Care este cât mai înduntru, cât mai în fund, în partea esențială a unui lucru. *Pătrunderea intimă a vechii limbă române.* MAIOR-RESCU, CR. II 313. *Natura intimă a lucrurilor.* | Care este în fundul sufletului. *Conștinerea intimă.* SĂ mă pună în curent cu chestiunile lui intime. C. PIETRESCU, I. II 85. | (Despre lucruri) Care este în foarte strânsă relație. Dacă Șincai ar fi cunoscut intima corelație între *Basarabi* și *Basarabia*, el nu comitea o asemenea enormitate. HASDEU, I. C. 72. *Relația intimă dintre oamnt.* MAIOR-RESCU, CR. II 403.

2^a. Familiar, prietenesc, afectuos, cordial. *Cu nota această intimă, conștinerea mersă înainte cum pută, fără să ajungă la țmpetecuirea de țote țilele.* ZAMFIRESCU, R. 15. *Începuta o vorbire intimă cu el.* EMINESCU, N. 58. || A d v. Se poartă prea intim cu ea.

3^a. (Despre persoane, adesea substantivat) (Cel, cea) pentru care avem o afecțiune puternică, prietin foarte bun, apropiat (1³). *Prezidențu țorțulu țegislativ și țntimul țui Napoleon III.* C. NEGRUZZI, I 327. *Supt acest țânăr Domn... ațerul Necule...* ajunse țntimul, țonfidențulu... lui Vodă. IORGA, L. I 238. *Pțind așa dar prin țatura atribuților țale un dregitor țntim al acțuția.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 158. Anumite persoane care aparțin cercului rucilor sau țntimilor autorității. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 37, cf. II 27.

[Accentuat (după fr.) și: țntim. | A b s t r a c t: (după fr. *intimité*) *Intimitate* s. f. = caracterul lucrurilor intime; prietin afectuosă, foarte strânsă; încredere nemărginită, (la plur.) lucruri intime, care privesc pe cineva foarte de aproape. *Mă opus țntimități.* A fi în țntimțate cuțid s. în țntimțate cu cinecã = a sta în țegățuri de mare încredere, de strânsă prietinie.]

— N. din lat. *intimus*, -a, -um, idem (super. lui *interior*).

INTIMĂ vb. I^a. (Jur.) 1^a.—2^a. *Intimer.*

1^a. (Mai ales despre cineva cu autoritate de superior s. despre o autoritate) A notifică, a face cunoscut, a aduce la cunoștința cuiwă, spec. a face o notificare legală. *I-a țntimat ordiniu de o plecã.*

2^a. A chemă în judecată, a cită înaintea judecãșii, spec. înaintea unei instanțe superioare, în apel.

[A d j e c t i v: (după fr. *intimé*) *Intimat*, -ă = precis, ordonat (de o autoritate), chemat în justiție, spec. în apel; (substantivat) *Intimatul* (Intimata) = (cel, cea) care, cãștīgand procesul în prima instanță, este chemat(ă) înaintea instanței superioare de către apelant. | A b s t r a c t e: *Intimare* s. f. = acțiunea de a țntim; înconștințare, arățare, notificare din partea unei autorității; chemare în judecată, în apel; — *Intimășie*, *Intimășine* s. f. = intimare; actul de procedură prin

care se face aceasta; — **Intimat** s. a. = intimare, notificare, ordin. *Ar fi și luat în luna lui August din anul 1703 înalt intimat de la curte...* pentru pornirea răscolului. ȘINCAL, HR. III 218/12. **Intimatul** guvernului local. ȘIEREA, F. 993.

— N. după fr. [lat. *intimo*, -are, idem].

INTIMAT s. a.

INTIMĂȚIE s. f.

INTIMĂȚIUNE s. f.

(Jur.) v. *Intimă.*

INTIMIDĂ vb. 1^a. (S¹) *Intimidă*. — Trans. A face pe cineva timid, a băga, a însuflă cuivă teamă, frică; a face să se teamă, a înfricoșă, a speria. *Linștește Anei în intimidă...* — nu mai știu cum să începă. VLAHUȚĂ, D. 203. *Examenul acesta, pe care și-l făcea la fiecare moment, îi ostenea și-i intimidă mintea.* id. 328. *Acesti aparap pompos mă intimidă.* MAIORESCU, D. II 223. *Atâtea titluri o intimidău mai mult decât zecerele observațiuni de adneori.* C. PETRESCU, C. V. 8. | Refl. A deveni (la un moment dat) timid, a se speria, a se înfricoșă. *Larvele care se intimidău înnoțea a tot ce e mare.* id. II 58. [Adjectiv: **Intimidat**, -ă = cuprins de frică, de spaimă, înfricoșat, speriat. | Astract: **Intimidare** s. f. = acțiunea de a (se) intimida, înfricoșare, speriere. *Vroid cu orice preț să producă o intimidare a episcopiei.* MAIORESCU, D. IV 118, cf. III 476.]

— N. după fr.

INTIMITĂȚE s. f. v. *Intim.*

INTIMPINĂ vb. I (s. d.) v. *Intâmpină* ș. d.

INTINĂ vb. 1(a). 1^a. (S¹) *embourber*. 2^a. (Se) *croitor*. 3^a. (Se) *salir*; *faire ses besoins*. 4^a. *Souiller*. 1^a. † Trans. A băga în tină; refl. a intra, a se confundă în tină, cf. Inglodă, innoari, împotmolii. *Spăcește-mă de lui și nu mă tină.* CORESI, PS. 178. *Intinai-mă în tină* (: je suis enfoncé dans un borbier) *adâncat*. id. ib. 177.

2^a. Trans. și refl. A (se) umplea, a (se) stropi, a (se) murdări, a (se) măzgăli cu tină. *L.B. N'a voit să-i ajute, ci o zis că eu nu se va tină pe picioare săpând la fântână.* MARIAN, O. I 165. *Ce trece prin tină și nu se tină?* [Umbră]. GOROVEI, C. 378, cf. ALECSANDRI, P. P. 304^b, JARNIK-BARSEANU, D. 17.

3^a. P. ext. Trans. și refl. A (se) murdări (cu orice murdărie), a (se) mânji, a (se) măzgăli (L.B.); spec. refl. (despre copii mici) a face pe sine (PAMFILE, CER. 5), (și despre oameni mari) a-și face treaba, a se căca (Com. I. C. PANTU). *Copilul nu se va tină în post.* GOROVEI, CR. 871.

4^a. Fig. Trans. și refl. (Construit cu prep. în, intru, cu, și cu dat.) A (se) murdări, a (se) spurca, a (se) păngări, a (se) necinsti. *Toți câți întru necurății acestea tină-se...* CORESI, EV. 27/12. *Toți...* *oști se vor tină în adnărie...* id. ib. 27/12. *Vegământul... sfântului botoc, care l-ai tină dinău... cu păcatele tale...* VARLAAM, C. 20/2. *N'am tină duă curăția trupului.* DOSOFTEIU, V. S. 133/2. *Să nu se tină...* *cinul profesor.* ȘINCAL, HR. III 35/12. *Fămeia...* *îndată ce să va tină odală de... curie, piere de la dâna rușina.* PISCUPESCU, O. 131. *Mândria...* *au tină și pre țigari.* KONAKI, P. 264. *N'au tină scumpa fecioria ci eu cea mai mică păd.* PANN, E. I. VIII. *Persecuțiunea religioasă n'a tină niciodată opoștul pământ al României.* ODOBESCU, I 469/11.

[Prez. ind. înfin și tinăz. | Astracte: **Intinare** s. f. = acțiunea de a (se) tină, murdărie, păngărire. *Toată înținarea și înținarea lui își spală.* CANTEMIR, IST. 217; — **Intinat** s. a. = in-

tinare. *D[un]m[e]dău apără pre această nepdrtoze de 'ntinată.* DOSOFTEIU, V. S. 245; — (Invechit) **Intinacune** s. f. = murdărie, păngărire. *Pără nici o hula și Intinacune.* ANTIM, P. 12. *Te-ai curățit de Intinacunele ceale mai dinainte.* MINEIUL (1776) 108/2. *Noianul Intinacune și al stricaciunii.* PISCUPESCU, O. 44. *Curățirea de toată spuracaciunea și Intinacunea trupască.* MARIAN, NA. 121, cf. I. 53; — **Intinără** † s. f. = murdărie, necinste, spuracaciune. *Viad cu Intinără.* CORESI, EV. 238/12. *Putoare și Intinără.* id. ib. 24/2. | Adjectiv: **Intinat**, -ă = confundat în tină; umplut, stropit, murdărit cu tină; murdărit; spurcat, pătat, păngărit, necinstit. (Ad 1^a) *S'au aflat trupul lui în'o bahnă Intinat.* LET. I, A. 43/12; (ad 2^a) *Vegământ spori și Intinată.* VARLAAM, C. II 11. *Pără zăbăud au drit în mare, ca să-și spele trupul cel Intinat.* DRĂGHICI, R. 90. *Cel ce se apucă de spălat și de acădat pe treau mort și nu răde bine țina...* *de pe dânuș, de cumvă e Intinat...* MARIAN, I. 48; (ad 3^a) *O caoă Intinată.* *Necinstele cireada toată.* ZANNE, P. I 687; (ad 4^a) *Viada porcașă, Intinată și Impuțată.* MOXA, 359/12. *Intină Intinată și necurată.* VARLAAM, C. 345. *Spurcat și Intinată de toate păcatele.* MINEIUL (1776) 21/2; (negativ:) **ne(Intinat)**, -ă = neumplut de tină, curat, imaculat. *Fecioră netinată.* id. 209/2. *Mânie voastre să fie netinute de sânge.* MARCOVICI, D. 274. *Netinutul văl al necinostății.* ODOBESCU, I 125/1.

— Derivat din tină, cu pref. in- (s. din loc. adv. în tină).

INTINĂ vb. I(a). 1^a. *Scier* un arbore a peu près complètement, mais sans l'abatte, 2^a. *Placer, poser en équilibre instable.* 3^a. *Appuyer légèrement.* 4^a. *Être content, obstiné.* — (Mold., Bucov., Banat și prin Transilvania).

1^a. (Mil.; Invechit) Trans. A tăia un copac de la rădăcină, însă nu de tot, ci așa încât abia să se mai țină. *Ștefan-Vodă...* *au trimis tnatie ca să apuce calea Corminului, ca să taie pădurea, să o înțineze, ca să o poată porni să cază asupra oștii.* LET. I, 138/2. *Prinșeră a tăia o porțe din pădure...* *țnad n'o detără la pământ, ci numai o înținără.* MARIAN, T. 24.

2^a. P. ext. Trans. A face un lucru (de la început) slab, prin aceea că nu-l încheagă, nu-l compunem bine. *Înfin =* (lat.) aliquid leviter adfigo...; (germ.) etwas [un]dicht anfügen. L.B., cf. HERZ-GHER, M. IV 206.

3^a. Trans. A rezemă ușor (o ușă). *Înfină =* (germ.) leise anlehnen (eine Tür). HERZ-GHER, M. IV 206.

4^a. Refl. A se fuduli; a fi încăpățânat (Straja, în Bucov.) Com. A TOMIAC.

[Prez. ind. **Intințez** și **Intinț.** | Astracte: **Intințare** s. f., **Intințat** s. a. = acțiunea de a intință. | Adjectiv: **Intințat**, -ă adj. = † (Mil., despre copaci) tăiat la rădăcină, încât abia să se mai țină; (despre obiecte) care abia se sustine, aninat s. răzimat ușor, care abia se mai ține, puțin sprijinit, gata să cadă jos (SEZ. V 102, CRIANȚĂ, GL.). (despre ființe) gata să se năpustească asupra cuiă, să se linceare, să sară la bătaie (SEZ. V 102; com. A. COCA, Oravița, în Banat), gata, pregătit, puțin trebue... ca să saie arș (SEZ. II 135^b/21), aspru (PAMFILE, J. II), iritabil (HERZ-GHER, M. IV 206), care se mânia îndată (com. G. TOFAN, Bilca, în Bucov.), agresiv (CDDE, R. 876), dispus spre ceartă, cu toane (BARONZI, I 3/3), încăpățânat (com. A. TOMIAC, Straja, în Bucov., VICIU, s. GL.). (Ad 1^a) *Intădu îi mergea cu noroc; țară mai apoi ț-au îndăgit oi noștri, de ț-au băgat la codru; ținău copacii ținățai pe lângă drum ț-au surpat asupra lor, unde câți n'au pierit de copaci, ț-au prins via.* LET. I 100/12. (Pe pagina

următoare găsim construcția: *Eră codrul înținat de copaci; și întrând Leziți în codru, atât cod copaci asupra Leșilor*. Zboară copacii asupra Leșilor; eră abia înținați și numai cât îi căldăți, însăși cădă. M. COSTIN, ap. OADEI, cf. ȘINCAI, HR. I 324/24; (ad 2^a-3^a) *Odănat pod viclean și înținat slab pe apa Râmăului...*, ad dea pre pod, ad pice ce oastea-și marele Constantin. DOSOFTEIU, V. S. 17/p. *Așeză o leasă de nucile...* numai înținat peste (groapa, în care aveă să cadă lupul). CREANGĂ, P. 29. *Urșim o stâncă din locul ei, care eră numai înținată*, id. A. 28. Numai că i se rupe un picior, ce d'abă eră înținat (tip. înținat). SEVASTOS, N. 70/20; (ad 4^a) *Tara scdrăp, pribegii stau înținați*. LET. I 209/11. *Mamă, pentru ce se sine Sandu chiar apă înținat; Știu că nu-i de în-părat COSBUC, SĂM. II 28. Dar doamna, în-căpănată și înținată...* MARIAN, TR. 67. *Mirele e un om înținat și cărpănos*, id. NU. 603. *Înținat (= gata) să mă omoro*. ȘEZ. II 138b/20. *Dușmanii stau înținați: când încă nu s'au încăierat, ca Austria și Serbia înaintea războiului din 1914 (Oravița)*. Com. A. COCA. *Copila eră tare înținată = cercoasă (Câmpia Ardealului, Ocna Sibiului)*. VICIU, S. GL. *Mă uit înținat = aspru*. PAMFILE, T. II.]

— Din lat. pop. *in-tenuo, -are «subțiez». Cf. ațină. S. Pușcariu, *Wörter u. Sachen* I, 111-114.

INTINĂCIUNE s. f. v. *Intina*.

INTINĂTURĂ † s. f. v. *Intina*.

INTINDE vb. III. I. 1^a. *Tendre, bander; brandir, mettre en joue; tendre (un pigeon); (en parlant de l'araignée) tendre (sa toile). Étendre, allonger (l'aile, le bras, etc.); tendre (la main). Tirer (par) 2^a. Étendre (une étoffe etc.). Dresser (une tente); abaisser (une pâte). Étaler (des marchandises), étendre (du linge, des herbes etc.). Mettre (la nappe, le couvert). Prolonger (la conversation) 3^a. Torturer, 4^a. Étendre (ses domaines), répandre (des paroles, des sentiments); prolonger, 5^a. Tendre à... 6^a. Tendre, offrir, 7^a. Tendre vers, partir, 8^a. Étendre, graisser, II. 1^a. S'étirer. Se redresser. Se hausser, s'allonger. S'étendre, s'allonger; mourir. Abaitre, étendre à terre. 2^a. S'étendre (dans l'espace). 3^a. S'étendre, se répandre. Se communiquer, 4^a. S'étendre, passer les bornes. 5^a. S'étendre (en parlant). 6^a. Tendre vers, désirer, 7^a. Oser, 8^a. Durir. 9^a. Boutir, pousser au gras. III. 1^a. Tirer. 2^a. Allonger.*

I. Trans. 1^a. (Despre corpuri elastice sau flexibile: coardă, funie, mușchi etc., a pec. despre coarda unui arc, cocșul puștii etc.) A trage de unul s. de amândouă capete lungind a. încordând, a struni. *Armă scoaseră păcătoșii, întinzeră arcele sale să săgeate mișcul și meșcul*. PSALT. 68/6. Sau cine-i acela ce-în întins șara preste dânsu? DOSOFTEIU, ap. GCR. I 267/13. cf. (au întinsă funie) S. CLAIN, ib. II 158/11. *Arcuși se întind în vânt*. EMINESCU, P. 242. Nu întinde coarda (s. ața. C. NEGURZI, I 251), că se rupe! ZANNE, P. IV 314. A întinde (= fr. armer) cocșul unui pușt. PONTRIANT. | P. a n a l. (Despre o armă alta decât arcul) A îndreptă spre..., a ochi. Să întindă Laslau cu toporul, să lăte capul lui Betie. IOAN D. VASLUI, ap. GCR. 362/11. *Un alt Sărb întinse pușca, și făcând foc, omor...* pe bietul Sărb. POP. ib. II 365/17. *Întinde pușca să dete*. ȘEZ. II 40/. | (Despre laț, undiță, cursă, piedecă) A pregăti lațul, cursa etc., încordând mecanismul lor, fig. a se folosi de mijloace inadioase s. nepermise spre a-și realiza scopul. *Vu întinde lațuri*. PRAV. MOLD. 10. *Întind sălțe și lațuri*. DOSOFTEIU, PS. 32. *Întind curse, ca să prinză ținaa altuia*. MARCOVICI, D. 42/1.

Doi vândători... *întind lațuri unui cerb*. ODOBESCU, II 194. *Vândătorul 'ntinde 'n erăng la pasărele lațul*. EMINESCU, P. 272. *O cursă pe care t-o întindă lată-ădu*. ÎSPIRESCU, L. 18. # *Pracul nu face puști și biserică, ci întinde curse și piedeci*. ZANNE, VI 588. *A întinde undița = a lăsa undița în apă; fig. a atrage, a momi, a înșela*. *Undița dacă roțu întinde...* PANN, E. II 32. *Și precum pescarul undița-și întinde și cu răma înșală peștele d-ă prinde-ăgă își întinse planurile sale spre ea, ca să o tragă cu corbe morale*. GCR. II 362/1. | (Despre pânza de pânjan) Au văzut un pânjan întinându-și mrejele sale într'un unghiu. DRĂGHICI, R. 80. | P. a n a l. (Despre membrele corpului: aripă, mână, braț, picior, deget etc.) A mișcă lungind într-o direcție oarecare, spre a le pregăti de zburat, de primit, de umbal etc.); fig. a întinde mână (s. mână de ajutor) = a ajuta, a salva. *Atance Pavelu... întese-și (= rădăcând d N. TESTAMENT 1648) mână*. COD. VOR. 73. *Idolii... mână au, și nu le întind*. CORESI, PS. 322. *Tinse arepile sale și prămi el id.*, ap. GCR. I 15/10. *Un cultur... și-ți-ntinse arepile*. MOXA, 368/1. *Tinad mânăle sale cătră scaunul înfricat*. CUV. D. BĂTR. II 354. *Atuncea să m[ă] [o]stivă Dumnezeu și-și [i]ntinse mână sa, de apucă suflul lui Adam (a. 1625)*, ap. GCR. I 64/1. *Acestora întinde mână milei sale*. VARLAAM, C. II. *Sfânta ta directă!*, ap. CP. 170. *Mână ta cea tare tinzând-o robului tău...* MINEIUL (1776) 197/1. *Le întindă mână bună (= mână de ajutor)*, ib. 18/1. *Întinându-și aripile, ajunge varle soarelui*. PHYSIOLOG (1777), ap. GCR. II 111/10. *De unde strânicul vișor întinde aripi de gheață*. KONAKI, P. 285. *Noaptea întinde întinsecoșele-ă aripi*. MARCOVICI, C. 35/1. *Îngenușchină, și-au întinse mâncele cătră ceru*. DRĂGHICI, R. 35. *Întinse capul înainte*. C. NEGURZI, I 42. *Întinde cu mândrie aripel-ți ușoare*. *O! suflul meu vânel, O! suflul fieric!* ALECSANDRI, P. I 124. *Tindecum frățoasca mână peste Dunărea română*, id. ib. III 518. *Puternicele brațe spre dânsa întindecum*. EMINESCU, P. 208. *Ea... mână fină t-o întindecum*, id. ib. 235. *Fata zămbă, întinse mână: «Dumnezeu ești domnu' Macovei»* SADOVEANU, M. 113. *Păt-Frumos! Făt-Frumos! întindecum mână ta cea dreaptă!* CREANGĂ, P. 28. *Acești își întinse mânăle cătră Ercule*. ÎSPIRESCU, U. 66/11. *Blestemai și fărâna, Unde mi-ai întina tu mână*. TEODORESCU, P. P. 304. *Întinse mână peste pântecile ei*. ȘEZ. II 116/22. *Nici picioru' n'otu întindecum*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 248. *Num' un deget mi-a întindecum*. DOINE, 180/1. (P. a n a l.; despre crengi, rădăcini etc.) *Chedrul ramurii[ce]-și întinde*. BARAC, AR. 46. *Cum se addește, se prinde și rădăcintele-și întinde*. PANN, E. II 21. | (Despre oameni) A trage (incoace și încolo). *Că la unu, vntu bietul popa Ghță, da la alți nu vine, că del e și ci întinș în toate părțile*. D. STĂNOIU, C. I. 30. # *A întinde (pe cineva) de mânăce = a se înjura de cineva, a nu-i da pace, a-l rugă cu stăruință*. *Să stai să te cerși cu samsarii care forțoacă de colo până colo și întind clienții de mânăci*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 65.

2^a. (Despre piei, țesături sau orice obiect strâns, îndoit, împăturit, motolotit etc.) A așterne în toată lărgimea și lungimea lui. *Măcar trei coși de pânză Pre pieptu-i să-i întindecum*. GCR. II 117/22. *Corăbierii rădăcând anghira, au întinș vintore*. DRĂGHICI, R. 7. *Mergi de-ntinde verzi cinoare*. ALECSANDRI, P. 142. *Ei întinse pe pajiste niște scoarțe scumpe*. ÎSPIRESCU, L. 109. *Muierca le întinse hainele, să se usece*. RETEGANUL, P. III 4/1. *Năfrâmi înainte t-o întindecum*. ȘEZ. I 177/22. *Baden 'ntinde hamurile*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 252. *Nora merge la fântână, cu cămășa coareri'n mână*. *O moate odată 'n apă: Na-ți-o, mamă, că-i spă-*

lată, și-o întinde pe o nuță, De hârtie cântă la ca. ZANNE, P. IV 514. (Fig.) Invenții-te cu lumina ce în cămeșe, întinșez cerul ca o pială. PSALT. (SCH.) 213^{1/2}. Și-a tîns (= netezi) lui marea. CORESI, EV. 267^{1/2}. || S p e c. (Despre un cort) A-l despătură și a-l așeză. Au întins oțetă corturi afară din Uari. LET. II 173. Și acolo au întins vro cinci șase corturi. Ib. 352^{1/2}. Porunci să întinză corturile. GORJAN, H. II 22^{1/2}. Ientierii... răspândindu-se în toturi, întind corturile mari. EMINESCU, P. 238. Împărțat își întinse coriul sub daftin. FUNDESCU, P. 22^{1/2}. | (Despre o pastă, un aluat; refl. = pasiv) A-l da forma unei foi, lăindu-i și subțindu-l. [Aluatul se întinde, se lățește, se turtește cu sucitorul. PAMFILE, CRC. 4. | (Despre războiul de țesut) A pregăti totul pentru ca să înceapă țesutul. Când războiul întindevă și pânza o nevedea. HODOȘ, P. P. 199. | (Despre cărțile de joc) A le așterne pe masă, ca să, ghicești din ele. Pot să 'ntind și cărțile, să vezi și dumneaia singură... SADOVEANU, B. 31. || P. a n a l. A inspira, a expune (marfa spre vânzare, a ta lă; a răsfira, a răspândi [lucruri, ca să se usuce etc.]. Un părcari... țesl dela mare cu pește și 'ntinșeze în lărg de vînded. DOBOȘTEIU, V. S. 70, cf. MINEIUL (1776) 105^{1/2}. Toți cei ce vin la tarmarocae în zile de lărg și întind marfa spre interesul lor... URICARIUL I 146^{1/2}. Au întins-o [buruiana] la soare, ca să se usuce. DRĂGHICI, R. 52. Trăi oameni cu lăpețile scormoleac, întind, strâng grăul. I. IONESCU, C. 176. Au întins hoștinele sterbicioare pe o pânzătură. CREANGĂ, A. 15. † A întinde masa (propriu zis: fața de masă) = a pune masa pentru mîncare. Întinse masă mare pentru bin și pentru rău. ISPIRESCU, L. 80. Măndră masă și întindevă. ALECSANDRI, P. P. 72^{1/2}. Lungă masă întindevă. ȘEZ, IV 133^{1/2}. Ntins-am masă peste drum. COLINDE, ap. GCR. II 325^{1/2}. † A întinde masă cu cineva = a fi bun prieten cu dănsul. ZANNE, P. III 654. A întinde vorba = a lungi vorba, a vorbi mai mult decît trebuie. Ce să mai întind vorba? RETEGANUL, P. I 55^{1/2}.

3°. (Despre ființe, s p e c. despre oameni) A lungi corpul cuiva, trăgându-l cu aparate de tortură, a chinul, a munci, a câini, a tortura. Pre ar[ă]niul Evdochie îi întinsă ră și-i strujură coastele. DOBOȘTEIU, V. S. 9. Tînă ră pre fită-sa și o bătura. Id. Ib. 37. Să nu-l întinzi pre ei în chinurile. BIBLIA (1688) 90. Porunci de-l desbrăcără și-l întinșeră cu legătură de streanguri. MINEIUL (1776) 105^{1/2}. Întinzându-l... îi bătura. Ib. 186^{1/2}. O tînșeră pre jeratic de foc. Ib. 179^{1/2}, cf. 162^{1/2}, 186^{1/2}. Ca pe-un dușman te-ay întinde. SEVASTOS, P. P. 235^{1/2}. Ca p'un căine te-ay întinde. TEODORESCU, P. P. 278^{1/2}. Pre crucea lui Pilat întinsu-l-o. ȘEZ, II 414^{1/2}. † A întinde pedeapsa (osupra) cuiuă = a pedepsi. Pre care, dac' îi votu prinde, Pedeapsa îi votu întinde. BARAC, AR. 26. Urștoarele întinse pedeapsa aceeași și osupra împărăției. ISPIRESCU, L. 102.

4°. Fig. (Despre putere, stăpînire, împărăție etc.) A lăți, a lungi, a mări. Filip al doilea, crănu a[și] Spaniei, întinșeasă a sa stăpînire pînă la nouă lume (a. 1734), ap. GCR. II 151^{1/2}. Noaptea... întindevă schitprul său de plumb. MARCOVICI, C. 8^{1/2}. Împărății ai Perșei, care își întinșeră împărăția pînă la India. GORJAN, H. 9. Cu plugul și cu spada a[și] întins moșia voastră. EMINESCU, P. 245. Își întinșeze hotarile împărăției. ISPIRESCU, L. II. | (Despre cuvînt, iubire etc.) A lăți, a răspândi. Pavel... tînse cuvîntul pînă la miez-noapte. COD. VOR. 16. Părintele... tînse tubirea sa de oameni. CORESI, EV. 20^{1/2}. S-au tînse preste tot rodul a sa bunătoie. DOBOȘTEIU, V. S. 204^{1/2}. | † A prelungi. Cu cât amă această miuare întind-șă ceurerea, aida și Hristos întoarcearea. CORESI, EV. 325^{1/2}.

5°. † Fig. (Construit cu dativul s. cu către) A îndreptă, a adresa ceva. Și-și tînde a sa dulceață vecinilor. CORESI, EV. 319^{1/2}. Frămățezi și dulcietă accepți lumi să nu ne robim, jurămîntele întindevă. Id. Ib. 548^{1/2}. Întindevă ruga cădră D[um]n[e]r[ă]du. DOȘOTEIU, V. S. 27. Cf. 213. Cătră luciul mitolizării tale întinzi ochiul întimii mele. MINEIUL (1776) 171^{1/2}.

6°. A prezentă, a oferi, a da. Au tînse corțea la mîna împărătilui. LET. I 165^{1/2}. Și întindevă paharul cu vinul... PROLOG (1675), ap. GCR. I 224^{1/2}. I-au întinșă tabachere și când Vodă s'au plecat... (a. 1777), Ib. II 116^{1/2}. N tînse un bilet scris pe o hârtie roșă, c. NEGRUZZI, I 22. Îm întinzi o gură; Fericită mă simt atunci. EMINESCU, P. 188. Întorcându-mi fața, cu spada țiam am întinzi. Id. 202. Te (= ia) un pahar, și-l întindevă gâdei. CREANGĂ, A. 97. Și-ți întindevă cușă pînă. ALECSANDRI, P. P. 206^{1/2}. Fii bună și-mi întindevă bucată de pîne. RETEGANUL, P. I 35^{1/2}. Cf. IV 74^{1/2}, II 83^{1/2}. | (Neobicitul; absolut) Ea își cer ca să-mi dea mie și ei ței întindevă țte. PANN, P. V. I 88.

7°. Trans. (cu complementul: pasul, aripa, p. ext. mersul, zborul) și (cu eliziunea complementului; construit cu spre s. la) intrans. A o lua, a porni la drum, a plecă, a zbură. Vuturul spre muntele Ceahlău întindevă zborul său. DONICI, F. 14. Cu toate optile spre Italia întindevă... CANTEMIR, HR. 316^{1/2}. El au întinzi spre Roma, id. 276^{1/2}. O întinzi cu grabă spre București. BĂLCESCU, M. V. 145. Întindevă tot mai la munte... se adăpăsi într'un loc anevote de apropiat. Id. M. V. 128. Întinze unchiușul la drum. ISPIRESCU, L. 96. Întinșeră pașul la drum, id. 224. Întinșeră piciorul la drum, id. 322. † A întinde fuga (s. o lugi) = a lua la picior, a fugi. Jară oștea... întinșeră fuga. CALENDARIUL, (1814) 122^{1/2}. Și ei înfricoșat întinze fuga. MARCOVICI, C. 232. Iepurile întindevă fuga. TICHINDEAL, P. 27. Și 'ntinșeză o fugă lungă. Dracii haidă să n'ajungă. MARIAN, I. 469. || (Complementul este hora a alt dans, care se face tot mai mare, pe măsură ce se prind mai mulți să-l joace) A porni, a jucă. Ce horă au să 'ntindă! COȘBUC, P. 111. Hori de-mi întindevă, Hori de-mi întindevă... TEODORESCU, P. P. 647.

8°. (Despre grășime, alifie, marmeladă etc.; după franțuzește) A unge. Întindevă delicat ungi pe chițelele despicate în două. C. PETRESCU, C. V. 141.

II. Refl. I°. (Despre o ființă) A se încordă lungindu-și (din cauza oboseli, lenii, somnului etc.) membrele corpului, cf. de smorți; (despre membrele corpului) A se încordă. Mușchii se întinșeră ca coarda unui arc. C. NEGRUZZI, I 42. Geră se întindevă de căldură, de-ți treceau genunchile de gură. CREANGĂ, P. 251. El înău cu început a se întindevă și a strigă. SBIERA, P. 131^{1/2}. Să întindevă și mai cădă. ȘEZ, II 35^{1/2}. || A se îndreptă. Muzicera zpărcită... acia se întindevă (= se îndreptă BIBLIA 1688). CORESI, EV. 409^{1/2}. || A se face mai mare, mai lung, înălțând mîntele, ridicându-se în vîrfurile picioarelor, a se lungi, a se înălță. Se tîndevă cu amîndouă mîntele și cuprindend pre Dimitraço... de gramaz. LET. II 348^{1/2}. Care nu poate s'o vadă, Pe degete se întindevă, Doară o poate cuprinde. MARIAN, V. 72. Se întindevă, ca să ția un pahar. ISPIRESCU, U. 9-10. Se 'ntindevă și n'ajunged! JARNIK-BĂRSEANU, D. 430. || A se așterne lungindu-se, a se lungi la pămînt, a se culcă. Ochiu-mi... admiră o cadăno, Ce'n cadrul ei se 'ntindevă alene pe covor. ALECSANDRI, P. III 4. În pat se 'ntindevă drept Copila să se culce. EMINESCU, P. 261. Și te 'ntindevă la soare. MARIAN, D. 121. Întinșu-s'a popa să moară. DOINE, 289^{1/2}. | P. ext. A muri. Bine au ficut că s'au întindevă (= a muri), TICHINDEAL, F. 186. || (Mai rar)

Trans. A culcă la pământ (învingând), a doborî. *Ghemis...* La pământ îl înținded, *De jalangă mi l leaș și-l băte și tot strigă.* ALEXANDRI, P. P. 130.

2°. (Despre un loc, un accident de teren, o clădire etc.) A se prelungi (într-o direcție). Piașa se înținde ocaș pe un neted șez. C. NEGRUZZI, I 36. *Peștera ce se'nține departe sub pământ...* ALEXANDRESCU, M. 11. *Zidu-i cel înalt* Se'nține *împrejuru-i* pusțiu și tuncchit. id. ib. 9. *O câmpie verde sub mine s'au înțins.* ALEXANDRI, P. I 128. *Vale adâncă...* Ce se'nține ca o ceașă. id. II 9. *Ogradă...* se'nținead găbuic în lund. EMINESCU, N. 51. *Munșii noștri se înțind (= fr. courent) de la Nord spre Sud.* PONTBRIANT.

3°. Fig. (Despre lucruri care se pot împrăștiă, ocupând un spațiu mai mare) A se lungi, a se răspândi, a se lăți, a se răsleți, a lua o extensiune (prea) mare. *Parada se înțindea cu un șerpe pe șovota uliță.* C. NEGRUZZI, I 29. *La opus se adun norii, se înțind ca un veșmânt.* ALEXANDRESCU, M. 17. *Focul fabricii s'a stins, Neagra umbră s'a înțins.* ALEXANDRI, P. II 107. *Umbră morții se înținde tot mai mare și mai mare.* EMINESCU, P. 242. *În urma lor se'nține falnic urmișia română.* id. 243. *Întreaga divizie a 3-a se înținse în mare spre podul Jiului de la Gângiova.* D. ZAMFIRESCU, R. 223. *Ploaia se înținde.* id. 241. || P. anal. A se lăți, a se răspândi, a se desvolta. *Atâta se ținea cundatul acesta, cât...* CORESI, EV. 349/11. *S'a înțins și legea până a fi 6 părți* Musulmanii. E. VĂCĂRESCU, IST. 247/11. *Înținzându-să pricina și la înfășurarea judecării* Diavanului. URICARIUL, II 8/11. *Talentele, când lenea le cuprînde...* Se pierd fără a se'nține. DONICI, P. II 18. *Ascultați marea fantomă...* dă o poruncă... *Glasul ei se'nține, crește.* ALEXANDRESCU, M. 14. *Vîntul...* se'nfiripează și se'nține. EMINESCU, P. 237. *Negoțul, când merge bine, de firea lui este să se înțindă cu pețineana.* SPIRESCU, L. 270. *S'a înțins ca fulgerul vestei.* RETEGANUL, P. IV 43/11. | P. ext. A ajunge. *Ochii lui... s'au înțind cu privirea foarte departe.* DRĂGHICI, R. 46. || (Despre răs, căsător, boală) A trece de la unul la altul, a se comunica, a se lua, a se molipsi. *Nepritetenul se înținde cu pețineana.* SPIRESCU, M. V. 11/11. *Râzul se înținde (= fr. est communicatif).* *Epidemia se înținde (= fr. gagne).* PONTBRIANT.

4°. (Despre oameni, p. ext. puterea a. stăpânirea lor) A se lăți, a se mări, a trece peste limită a. drepturi, a ajunge dincolo de... și țării... s'au fost ține, de și-au fost făcut... *sate la fînșul Lăpușni.* LET. II 49/11. Cf. 460/11. *Să nu se țindă în Tură să facă jafuri.* MAG. IST. IV 52/11. *Și până la Dumnezeu s'au țins.* MAG. IST. II 138/11. *Înținzându-să și peste Ol...* DUMITRACHE, ap. GCR. II 127/11. *Să puste și semne, ca să țite până unde să se înțindă orășenii cu păgusalul viclelor lor.* URICARIUL, II 25/11. *Puterea mea se'nține Peste ceru, peste văzduhuri.* KONAKI, P. 87. *Focul...* s'au înțins până în cămăra, unde eră prauul. DRĂGHICI, R. 22. | Spec. (Jur.) A avea putere, autoritate, competență asupra... *Măcar od această voie a giudefului să țind, cu am și mai dzăș, pre multe locuri, până la moartea...* PRAV. 743. *Acesăi puteare...* nu s'au țind departe, ce numai până la țată-său. ib. 394. cf. 514. | (A b s o l.) *Să pășcească bucatele lor...* cu pînțin și cu voie, țard mai mult să se înținze. LET. III 168/11.

5°. (Despre persoane s. despre faptele lor; construit cu prep. cu, la) A da extensiune, a se extinde, a desvolta, a prelungi, a insista, a stăru, a face digresiuni. *Pricitnie ce...* au făcut pe țată de a nu să înțindă mai departe cu istorirea. DRĂGHICI, R. 106. *N'a lăsat-o să se înțindă la șot.* PANN, E. IV 21. *Cu mai multă îndrăzneală la*

cuvinte s'a înțins. id. ib. III 29. *Nu te'nține cu lauda.* id. ib. 36. *M'au înținde prea departe cu povestirea lor.* M. ROGĂLNICEANU, ARHIVA ROM. II vol. III. *Ar fi fastidios a mă înținde mai mult asupra acestui subiect.* GHICA, ap. TDRG. *Să nu se mai înțindă la vorbă lungă.* VLAHUȚA, D. 13. *Ne-am prea înțins cu vorba.* CREANGĂ, P. 258.

6°. † (Construit cu prep. către s. spre; despre persoane) A răzu, a răvni la ceva, a ținde. *Spre toate bunățiile se ne țindem.* CORESI, EV. 199/11. *Către alalte...* nu se țindă. id. ib. 263/11.

7°. Fig. (Despre oameni) A se încumeta, a îndrăzni, a culeză. *Nu departe să ed înțindeți a merge.* BIBLIA [1688] 44. *Să nu se țindă Pozelelecu a luă de la nimine măcar preț de un ban.* URICARIUL, II 277/11. *De mă votu înținde mai mult la acest amor...* PANN, E. I 10. *Mizerabilul!* să se'nțină până 'ntr'altă, ca să-mi facă un afront! CARAGIALE, T. II 24/11. *Nu te 'nține, nu te-umflă șez.* IV 220/11. # *Nu te'nține mai mult de cât îți oghelul!* ALEXANDRI, T. 461. *Nu te înținde până nu te ajunge învelitoarea!* BARONZI, L. I 63/11. *A se înținde la cașeval = a avea prea multe pretenții!* (ZANNE, P. III 515), a-și aroga drepturi care nu i se cuvin, a-și lua nașul la purtare, a se (cam) obrăznic! (ZANNE, P. III 515).

8°. Fig. A ține, a dură, a stăru, a se prelungi, a dănu, a rămâne neschimbat. *Noi ne înțindem în vătății.* VARLAAM, C. 317. *Peținea cum va fi... adăce ori se înținde preste tot păturalul.* CALENDARUL (1814) 80. *Veseliile se înținseră până noaptea țărzu.* SPIRESCU, L. 376.

9°. (Despre moare, vin și lichide bălone) A se trage (COSTINESCU), a curge gros, în mod neegal. *Lichidul acesta... începe...* să se înțindă. PAMFILE-LUPESCU, CR. 48. *Pelteaua se înținde.*

III. Intrans. 1°. (Construit cu de s. la) A trage. *Boți se apetece înținzând la jug.* ALEXANDRI, T. 970. *Pescarii înțind vesel de căpătării funților.* ODOBESCU, ap. TDRG.

2°. (Construit cu prep. din) A încorda, a lungi (o parte a corpului). *Gătni moșate se apropiasă țipăt, tot înținzând din gât.* AGĂRBICEANU, L. T. 45.

[Înd. prez. I sg. înțind și († și regional) înținz; conj. prez. 3 sg. să înțindă și († și reg.) să înținză (înținze); imper. înținde! aorist înțindău († înținsu), part. înținz, ger. înținzând († înținzând CORESI, EV. 548/11). | Șez: ținde vb. III. *Țind = întinde*, ung. nyitok, LEX. MARS 219. | Adjectiv: (in)țins (cu negativul: ne(în)țins), -ă = încordat, lungit, prelungit, extins, lung, mare; culcat de-a lungul, așternut în toată lungimea și lățimea, (despre o masă) pus pentru mâncare, pregătit; (despre un cort, p. ext. despre tabără), așezat, fixat; chinut, muncit, cănit, torturat; care are a întindere mare, care este mare, vast; lungit (la pământ), mort; îndelungat. (Ad I 1°) *Domnul...* Arcul înțins încordă. DOBOȘTEIU, PS. 26. *Proștinea...* țede... înțirăți pe marginea unui odjon țintis. C. NEGRUZZI, I 35. *Copilul zîmbrului moldav țintid în coarnele sale pajura împărțitească cu arpile țintise.* id. ib. 43. *Un lanț țintis de munți.* ALEXANDRI, P. II 109. *A-moroase porumbice...* cu arpile țintise și 'ncordate zboară. ODOBESCU, III 34/11. *Lebedele albe...* cu arpile țintise. EMINESCU, P. 251. *Cu mda'n țintind magul îi face semni.* id. 206. *Și în brațele-mi țintise Să aergi.* id. 57. *Obroșiți grăunții și țintși (= cu pielea țintisă) cu pielea de tobă.* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Vîșful...* venă în poană... cu botul țintis. VLAHUȚA, ap. TDRG. *Frînghia nu mai sta țintisă.* SPIRESCU, L. 84. *Cu pădurile țintise.* id. 350. *Cu mda'n țintise.* ȘEZ, I 140/11. *Tete 'nținze.* ib. IV 74. *Îndurec...* înținze pe pământ. ZANNE, P. I 148; (ad 2°) *Haine ținse la soare.*

DOSOFTIEU, PS. 19. *Pici de bou întinșă*. BARAC, ap. GCR. II 241/22. *Mreje întinșe*. KONAKI, P. 269. *Tinșe-a două corturele*. BIRICESCU, P. F. 284. *Acolo-i labdra 'ntinșă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 314. *Masă întinșă* = masă pusă pentru mâncare, pregătită. *Mease întinșe*. MOXA 395/4. *Masa le va fi întinșă*. DOSOFTIEU, PS. 112. *O masă mare 'ntinșă*. EMINESCU, P. 194. *Ne-așteaptă masa...* întinșă. ODOBESCU, III 213/3. *L-așteptă sârdcia cu masa întinșă*/CREANGĂ, A. 133; (ad 4*) *Cât este întinșă pământul și lumea*. ANTIM, P. 4/7. *Ce privilegii întinșă*/KONAKI, P. 270. *Un șas întinșe*. DRĂGHICI, R. 112. *Una din cele mai frumoase provincii ale întinșei împărății*. BĂLCESCU, M. V. 6/10-11. *O pajiste întinșă*. ALECSANDRI, P. I 204. *Întinșele puști*. EMINESCU, N. 25. *O vale întinșă*. id. 66. *Dealul 'ntinș cu șeul*. COȘBUC, F. 70. *O câmpie întinșă*. ISPIRESCU, L. 4. (Cf. fr. sur une grande échelle) *Pe o scord întinșă* = foarte mult, foarte mare, în stil mare. ZANNE, P. III 366; (ad II 1*) *Sînd nu așa cașă întinșă*. K. KOGĂLNICEANU, ap. GCR. II 117/11. *Lăpușneanul stă întinș cu fața la sur.* C. NEGRUZZI, I 163. *Baba stă întinșă pe laț*. EMINESCU, N. 21. *Văd pe Alezie întinș* (= mort). MARIAN, SE. II 183. *Întinșă cu moară*. ȘEZ, I 69/12. *Vedeți-le-og întinș* = mort. *Vedeți-te-og întinș* pe laț/MARIAN, I. 73; (ad II 8*) *Întinșă* (= îndelungată) *rușă sfântului*. DOSOFTIEU, V. S. 3/2. # *În galop întinș* = repede, iute, cu zor. *Răpede recură pe caii arduți în galop întinș*. SAVOYEANU, SĂM. V 924. (A dver b) *De-adreptul, direct, drept înainte, spuză, sață*, fără șovăire (cf. sicil., calabrez ținu adirect, drept). *Lăudă vestea... de Timuș od vine întinș asupra Legilor*... LET. I 305/20, cf. 351/7. *Au venit de la codru întinș în Iași*. id. II 404/20, cf. 319/21, 371/19. *Te uitaș întinș castru celo ce poate să măntuioasă*. MINEIU, (1776) 2/1. *Tot întinș au umbroș să omoară pe David*. CALENDARIU (1864) 122/20. *Viteazul... a venit întinș la Iași*. BELDIMAN, TR. 7. *Iant... ceneșă întinș către toarșorul de drum*. I. BĂRSEANU, SĂM. V 356. *Du-te întinș* (= de-adreptul) la moară. CONV. LIT. XLIV, 130. *Numa 'ntinș la mine vine*. SEVASTOS, P. P. 196/1, Cf. ȘEZ, I 260/21. II 114/27. IV 199/19. *Întinș la drum* = iute și cu zor. RĂDULESCU-CODIN, I. 159; — (in)ținător (întinșător COSTINESCU). — oare = care întinde, care incoredează. Substantiva: **întinșător** s. a. și (in)ținătoare (întinșătoare H. IX 311) s. f. = (la războiul de țesut) bățul cu care se strânge pe sulul de dinainte pânza țesută, numit și întorcător, crivea, prochiheciu, zetcă sau zapoă (DAME, T. 136); la unele războaie însemnează amnar. (Cf. PAMFILE, I. C. 274, ȘEZ. VIII 148). Cu un capăt sulul țese din piciorul războiului și are patru găuri în care se bagă apă numită **întinșători**. ȘEZ. VIII 148. **Întinșător** = unealtă de țesut. H. II 132, 282; III 363. (In)ținătoare = unealtă de țesut. H. II 101, 168; XII 118, 174. (La cărușă, sub forma feminină) Osia dinainte este legată de osia dinapoi prin inima carului, de care sînt legate mai multe părți... Iă m bile, **întinșătorile, ținșătorile**, vă trăiește la țururile. DAME, T. 9. Cf. PAMFILE, I. C. 132. *Cărușă se compune din... oste, dric... tînjală, ținșătoris*. H. IV 11. Cf. 29, 118, 132, 221. (La moară) **Întinșător țeteș**. Cf. căpăstru, struneă. DAME, T. 153. (La ferestrău) Lemnul care întinde frînghia ferestrăului. Id. 86. (Col.) **Întinșător** = suctiorul, druga cu care se întinde aluatul. LB.; — **întinșăciol**, — **oasă** = care se întinde (ușor). BĂRCIANU, ALEXI. **Peliciță întinșăciolă** (Brașov). || Abstracte: (in)țindere s. f. = acțiunea de a întinde; desvoltare, tensiune, extensiune, răspândire, creștere; distanță, dimensiune, durată; (concretizat) spațiu întins, suprafață. Omule... ceacă ții-o minută și întinderea o fiă. KONAKI, P.

261. *O mare întindere de pământ nou*. I. IONESCU, C. 33. *Monastrea Neamțul... luă o întindere mare*. C. NEGRUZZI, I 214. *Pe 'ntindere pusă...* se ead satele. ALECSANDRI, P. III 10, Cf. EMINESCU, P. 223. *Diminuțele...* vor avea o mare întindere la noi. MAIORESCU, CR. I 92. *Văpata lunii s'așterne pe scipitoarele întinderi*. VLAHUȚA, N. 140. *Întinderea este proprietatea ce are materia de a ocupa un loc în spațiu*. PONI, F. 2. *Întinderea pânzelor unei corăbii* = fr. appareillage, déploiement des voiles; întinderea cocopiului unei puști = fr. armement d'un fusil. PONTBRIANT. *Discurs de o mare întindere*. **Întinderea unui dezastru**. ȘĂINEANU, D. U. *O întindere de șese poște lungi și obositoare*. CREANGĂ, A. 117. *Fără... să se cunoască...* nicea întinderea armeanului. ISPIRESCU, L. 34; — **întinș** s. a. = întindere. *Măna sfîntului Ioan cu întinșul ei sîmnează bișug*. DOSOFTIEU, V. S. 6/2. *Imi place...* Să ead pe 'ntinșul negru furșună întărită și cerul fulgerănd. ALECSANDRI, P. I 194. *S'a dă săpăda alidă de pe întinșul țării*. id. Ib. III 24. *Pe întinșul dealului se vede un șir de movile*. ODOBESCU, II 175. *Ei, înțereți, țineți n'ai făcut ochi* Scoală, scoală, trebite să pornim de mîncăte... *Atem drum de ținșă*. SAVOYEANU, SĂM. V 904. *Cînd creți adăpat, simți dureri grele la inimă, și-e greăd, te apucă întinșul și sudorile reci*. PAMFILE, B. 9. *Și pe 'ntinșul hainelor...* *Luceau stele*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 512; — **întinșoare (întinșoare Ț)** s. f. **Întindere**, încordare, tensiune. **Întinșorile** vetrelor. DOSOFTIEU, V. S. 200. *Loc întinș, spațiu larg*. *Cît poți vedea cu ochii, totul e o întinșoare neagră-vădădă de valuri care se pierd*. DUNĂREANU, CH. 55. *Acelea întinșori de fîn se vor mai numi și țlazuri*. PAMFILE, A. 151. *Fata... atinșă scara cerului se sul pe întinșoarea lui*. id. C. 55. *Mers întinș, mers ascuțit; căznă, tortură*. *Le răbdă bărdătește acele întinșori grele*. DOSOFTIEU, V. S. 135. *Poziție culcată a corpului, prosterne la pământ*. *Rugădu-mă...* cu 'ntinșoare cîdră ființă Svinșă sale. id. Ib. 40. *Durată lungă, spațiu considerabil*. *Omăș și geruri au ținș-o o întinșoare, fără sădăbre*. SAVOYEANU, P. S. 12. *E o întinșoare bună pîndă ta...* = e o bucată bună de parcurs pîndă la... CIAȘANU, GL. # **înt'o întinșoare** = înt'oana, fără întrerupere, într'un suflut. *Surușiu: Hic acum pe șeș...* **înt'o întinșoare**. ALECSANDRI, T. 52. *Acolo, să vă suțți ținș la botorul Ionid...* pe urmă să vă împredățai și **înt'o întinșoare** să vă abateți în toate părțile. SAVOYEANU, P. 4. *Și petrec într'o întinșoare*. *Tot la umbră, la răcoare*. ALECSANDRI, P. P. 314/9. † **Tabernacul, chivot**. **Acoperământurile și întinșorile** (: son tabernacle). BIBLIA, ap. CP. 228. **Cortul și mărunțele... și **întinșorile** (: διακόνα). BIBLIA (1688) 65. (După gr. διακόνορ) † **Melodie**. *Tropare cu de tot țesutul de întinșori*. DOSOFTIEU, V. S. 192. *Canoane și sithire în toate săpturile de întinșori*. id. Ib. 193. † **Intenție**. **Întinșoarea sfîndule** să treacă Arșepul pe la Drăgești... MAG. IST. II 155/25-26. **Întinșoarea sfîndule** pre acolea a merge... MAG. IST. II 208/1. *Un fel de boală* (= trebuința de a se întinde (II 1°) mereu). *Ja de la feciorul meu* **Plînsorile**. **Strînsorile**. **Întinșorile**. MARIAN, N. A. 364. *Un fel de leșin la inimă amestecat cu întinșorile*, sau cam așa ceva. CREANGĂ, A. 93. **Întinșori** = o parte a cărușii. H. VI 283. **Întinșori** = zîmți la război. VIGIU, GL. *Cureă de ciobotar* (DRF). **Ciobotari** cu 'ntinșorile. TEODORESCU, P. P. 135. **Întinșori** = parte a ferăstrăului; — **întinșoră** s. f. = întindere; (s pec) întindere de pământ cu vegetație într'o porțiune de apă. *În partea conveză a unui col de Dunăre, unde apa depune mîl și adăncimile sînt mici, malul, — dacă crește și puțină vegetație... se zice întinșură***. ANTIM, P. 193. *În unele părți malurile [Dunării] sînt drepte*

și sub ele imediat se găsește adăncimi mari, în alte părți mai au o înclinațiune foarte mică și adăncimile... în aceste... părți numite... întinzător... id. 665. Se lasă încă odată mai domol și simte prundul țării tare al unei întinzături de apă. SANDU-ALDEA, SĂM. VI 331; — **Intinzătură s. f.** = întindere; spec. întindere (il 1^a) corpului, întinsoare. *O boală ce să începe cu întinzături și căscături.* PISCUSCUL, O. 267; — **Intinziune** † s. f. = întindere, extensiune. *Et [Dumnezeu]... în tot locul se întinde fără a arăta* întinzime. KONAKI, P. 272.]

— Din lat. *tendo, tensum, tendere* «a întinde, a încorda, (refl.) a se întinde» și *intendo, intensum, întindere* «a întinde, a încorda, a struni, a ținti (cu arma), a pleca într-o direcție oarecare etc.» (În celelalte limbi romanice sensul lui *intendere* s'a modificat în direcția: «a pricepe» și «a auzi»). Cf. extinde, destinde și dubletul tinde.

INTINDEAICĂ s. f. v. tîndeaică.

INTINEREAȚĂ s. f. v. întineri.

INTINERĂ vb. IV^a. 1^a-2^a. Rafeștur.

1^a. (Despre ființe și, fig., despre lucruri; adesea în opoziție cu îmbătrânii. Învechi) întintrans. A se face mai s. din nou tânăr, a căpăta înfățișare tinerească. *Intineresc* = ijuvesco. LEX. MARS. 221. *Să întineresc* Tulie, să începă o viață de tinerețe. BELDIMAN, N. P. I 38. *Munții vechi întineră* și cu mușchii s'acoperă. ALECSANDRI, P. I 94. *Natura 'ntinereste*, id. ib. I 178. *Mogăneagul pe loc a întinerit*, vădând altele bogății. CREANGĂ, P. 291. *Pământul căntinereste*. ALECSANDRI, P. P. 394b₁₂. *Când cu mândra m'oiu găsi*, Zău, tar totu întineri. JARNIK-BĂRSEANU, D. 323. *Intima-i întinereste*. DOINE, 8/11. Cf. id. 254₁₂. *Moyul tratul s'a nemerit* și ca *cultur a întinerit*. ZANNE, P. II 274. || (Rare) Refl. (cu același sens) *Passărea... fîntic*, care după ce s'a trecește și vorește a să mai întineri... LOGHICA, ap. GCR. II 254₁₂.

2^a. *Trans.* A face (mai) tânăr, a da cuivă un aer de om tânăr. *Să schimbă fața lumii vechi și să o întinerască*. BĂLCESCU, M. V. 7/1. *Imi sîd bine [pălăria]?* — *Îți sîd, n'am ce zice.* — *Apă-i că mă întinereste!* UNIVERSUL, a. 1930, 1 Noemvr. *Afiiți barba i-o rădă, Pe Corbea i-întinered*. TEODORESCU, P. P. 500^b.

[și (rar) *Intineră vb. 1^a*. | Adjective: *Intinerit* (cu negativul *ne(intinerit)*), -ă = făcut (mai s. din nou) tânăr. *De o putere nouă mă simt întinerit*. ALECSANDRI, P. III 380. *Intineritul* Vasile Alecsandri. MAIORESCU, CR. II 339; — *Intineritor, -oare* = care întinereste. | Abstracte: *Intinerire s. f.* = acțiunea de a deveni s. de a face pe cineva tânăr. *Pământul desmorțit... De-o nouă 'ntinerire ferice se pătrunde*. ALECSANDRI, P. III 35. *Cucoana Stimina, în visurile ei de tară, și 'n întineririle ei de primăvară, căută...* SADOVEANU, SĂM. VI 1067. *Încercările de întinerire ale doctorului Voronof*; — (rar) *Intinererea s. f.* = întinerire. COSTINESCU.]

— Derivat din *tânăr*, cu pref. *in-*. (Cf. lat. *teneresco*, -ere «a se frigezi»).

INTINGE vb. III. 1^a. Moulter, tremper dans... (mprișner. 2^a. Toucher. — (Cuvântul, din cauza omonimiei parțiale cu *intinde*, a dispărut din înțrebuintare în cele mai multe regiuni).

1^a. *Trans.* (Construit cu prep. *în*, † *întru*) A (în)măuia puțin (SEZ. III 17/23) s. cu vârful în ceva (de obicei o parte a corpului, mai ales întru (un lichid); spec. a muia mămăliga s. pâinea în uoare, sos (p. ext. în sare etc.). *Inting* = intingo. ANON. CAR. *Inting* = imbuo. LEX. MARS. 215. *Cela ce înting* măna cu mine în soală, a-cela mă vîndă. TETRAEV. (1574) 247. Să-ș[ti] în-

tingă vîrful deagțului său într'apă. VARLAAM, C. 33/. *Va înting* prețul degetul în adne. BIBLIA (1688), ap. TDRO. *Intingănd... condeul...* în călmărie de la brădu... GHICA, ap. TDRO. *Înghița felie după felie și întingă în topitură buclii mari de mămăligă*. SADOVEANU, B. 95. *Inting* mămăligă în unt. MARIAN. | **Inting** și întrans. (construit cu prep. cu) *Intinged* într-o soală cu dănsul. MAG. IST. IV 341/14. *Oiu înting* 'n unt. MARIAN, NU. 31. *Să vie Tigani d'acasă, Să 'ntingă'n untură grasă*, id. SAT. 20. *Când voi să întingă ei, îi opri*. FUNDESCU, L. P. 78/24. *Va înting* cu mine în bîd. MARIAN. *Inting* cu mămăliga în uoare. † *Deci să înting în unt...* *Mai bine-oiu înting* în sare. SEVASTOS, N. 28/25-27. ZANNE, P. IV 160. *Pune brăzua în sticlă și înting* pe din afară — nu face treabă, nu se înțelege cu cineva. ib. III 491.

2^a. (Vechiu și pe alocuri popular și azi) *Trans.* și refl. A (se) atinge (SEZ. III 17/23). *Ting* = atingi. ANON. CAR. *Rădăcina adevărului înconstănd*, CANTEMIR, IST. 40. *Intingăndu-te de oasta mîntuitorului...* MINEIUL (1776) 32^{1/2}.

[Prez. *ting*, conj. să *tingă*, imper. *tinge*, aer. *intinește*, part. *intins*, ger. *intingănd*. | Și: (dialectal) *tinge* vb. III. (Cul) se scutp de trei ori... *Intingăndu-i* (= vîrîndu-i) în cenușă. GOROVEI, CR. 1534; — *tinge* † vb. III | Adjective: *Intins, -ă* = (în)muiat puțin în ceva. *Intins* = imbutus. LEX. MARS. 215. *O buclă de pâine întinsă în vinor* (= rachiu), ECONOMIA 105; — *Intingător, -oare* = care înting. | Abstracte: *Intingere s. f.* = acțiunea de a înting; — *Intinsoare s. f.* (Cul) = mîncare făcută din puțin smîntînă cu făină de cocuruz sau de grâu fierde la oală. *O mîncăcă întingănd în ea cu mămăligă, ori cu pâne*. VICIU, GL.]

— Din lat. [*in-*]tingo, -nxl, *-num (clasic: -ntum), -ngere «a înmuia. Cf. ating.

INTINS, -Ă adj. v. Intinde și Inting.

INTINSĂTOR, -OARE adj., subst. v. Intinde.

INTINSOARE s. f. v. Intinde și (Cul.) Inting.

INTINSURĂ s. f. v. Intind.

INTINZĂCIOS, -OASĂ adj.

INTINZĂTOR, -OARE adj., subst. v. Intinde.

INTINZĂTURĂ s. f.

INTIPĂRI vb. IV^a. 1^a-2^a. (S')imprimer.

1^a. † *Trans.* A tipări. *Șpîner, stîpariul cel mai vestit din Teara Nemțeană, pre care în zilele trecute l-au mai scurtat profesorul Mitterpeker și Lau întipărit în K. Tip.* — (Craiașca Tipografie) a universității ungurești de aici din Buda. ECONOMIA, 1907.

2^a. (Astăzi) *Trans.* și refl. A lăsa urmele unei apăsări; fig. a lăsa urme, a (se) păstra, a (se) văli în minte, în suflet, a (se) imprimă, a (se) gravă în memorie, cf. incuică. *Cătirea m'a 'ntipărit în gînd ca să știu omor ce este*. PANN, E. I 59. *Intipăriti dar, de timpuriu, credința în simțurile voastre*. MARCOVICI, D. 106. | (Absolut) A reflectă. *Senin dar d'întelepciune Ochii ei întipăresc*. I. VĂCĂRESCU, P. 565^{1/2}.

[Adjective: *Intipărit, -ă* = † tipărit; lăsat (pe ceva, în urma unei apăsări), imprimat, vîrit, păstrat în minte, în memorie, gravat. *Petezul de pămînt mai conservă încă întipărită prețutindent memoria...* HASDEU, I. C. 37. *Pe fața tîburor... se vede întipărită o înstrătare mîdă*. C. NEGRUZZI, I 254. *Pe ecctincie va ata întipărită în sufletele noastre icoana mîii slăvite*. ALECSANDRI, P. I 242. *Ștefan...* întinșează 'n sine... *acea [maiestate] întipărită de fatma 'nvingătoare*, id. III 215. *Intă-*

fămintă scurte doși, căci astfel o să fii! Cu ușurință înțelegi și 'n minte 'ntipăriți. OLLANESCU, H. A. P. 48. | Abstract: **INTIPĂRIRE** s. f. = acțiunea de a (se) întipări; (învechit) impresie. **PRIMITIV** de întipărirea tăcelor celor bune. MARCOVICI, D. 218. *Oare toate acestea nu vor face în sufletele noastre nitei o întipărire?* id. ib. 310. *Îmi aduc aminte de anti copădrii, de cele dintâi întipăririi.* id. ib. 358. *Nu poată descrie ce 'ntipărire face asupra-mi astă 'ntălnire!* I. VĂCĂRESCU, P. 333₁₂. *A ta întipărire El a uită nu poate.* id. ib. 512₁₂. *Dorința... d'a face întipărire asupra poezilor.* BĂLCESCU, M. V. 379. *Doză persoane numai fmi făcărō o întipărire nețeară.* C. NEGRUZZI, I. 218. *Acea epocă de urgie a lăsat în jără... triste întipăririi.* ODOBESCU, II 309. *Îmi place, când privesc frumuseța naturii, ca mintea mea să nu fie diatrăd prin alea întipăririi.* I. NEGRUZZI, III 357.]

— Derivat din tipar s. tipări, după modelul lat. *imprimere* și fr. *imprimer*.

INTIPOSIT, -Ă adj. v. tiposi.

INTIPTILĂ vb. Ia v. tipil.

INTISĂP † s. a. *Dépendance*. — (Turcism literar) Dependință. *A face intisap* = a aparține. *Am făcut intisap la alușba roseacă.* E. VĂCĂRESCU, IST. 283₁₂.

— Din turc. (arab.) *intisab* = acțiune d'être attaché, de dépendre » §10.

INTIRI vb. IV^a v. întiri.

INTIRI vb. IV^a, 1^a. *Eloigner, chasser, expulser*. 2^a. *Poursuivre, persécuter*. 3^a. *Séparer, séparer*. — (În Mold. și Transilv. de nord și la câmpia scriitorii muntenii și ardeleni influențați de cronicarii moldoveni).

1^a. *Trans. A îndepărtă cu de-a sila, a alungă (ION CREANGA, V 30), a fugări (STAMATI), a gonii, a izgonii (PAMFILE, DUȘM). Nime nu mă va 'ntiri să fug la cetăți.* DOSOFTEIU, P. 196. *Toți pădăni ce mă 'nucungurată cu Domnul i-am întirită din jără.* id. ib. 403. *Pre unți dăntre trimișii Criului i-au omorîi, iară pre cialăți i-au întirit de la ei.* ȘINCAL, HR. II 109₁₂. *L-au surpat din scaun și i-au întirită la Turci.* id. III 17₁₂. *Ministrul... poruncii... să-i întirească din oraș.* ODOBESCU, III 217₁₂. *Mergi acasă, zise omul, și-o 'nteri.* CONTEMPORANUL, III 294. *Voi... nu m'ajă interii de la masă.* PAMFILE, D. 329. *Cu spata oiu închiri-o?* POP., ap. GCR. II 341₁₂, cf. ȘEZ, II 159₁₂, III 17₁₂. *Gh. Cobză și-a întirit femeia.* ION CR. VIII 90; cf. VI 30. *Din casa mea te înteresc.* OR. S. V 135. *O 'nterii mada dila casă — alăta a bătuț-o și a alungat-o, până nu s'a mai întors (Bistrița Ardealului).* Com. C. REBREANU.

2^a. *A goni din urmă, a urmări, a prigoni, a persecuță. Goniță și întiriă pre creștinii.* DOSOFTEIU, V. S. 217. *Toi vârtos dan apoi întirindu-l.* CANTEMIR, HR. 254₁₂. *Tălarii fînd de gonăși întirîți... măltime de dănuși în apa Sireului să se fie înneacă.* id. ib. 137₁₂. Cf. 98₁₂, 137₁₂, IST. 74. *Pre Scorii și pre Carpodachi... i-au întirit și învingîndu-l, i-au înterit a trece Dunărea.* ȘINCAL, HR. I 64₁₂. *Spune mămăcuți ce te-ai supărat, mama nu te-o întirit, nici te-o crosprit.* CONTEMPORANUL, V vol. I 295.

3^a. *A da la o parte, a despărți, a separă, a înțerca. Când se măsură oile, se oprice toți miei și-i rămesco (înteresc) pentru toțeauna.* I. IONESCU, M. 365. *Și-i păcat de Dumnezeu s'o întiriesc de pe acuma; ce poate ea mîncă?* CONTEMPORANUL, IV 391.

[Și: *intiri, înteri, înteri vb. IV.* Scris și: *închiri*. | *A djectiv: întirit (întirit, înterit, înterit), -ă*

= îndepărtat, alungat, gonit, izgonit; urmărit; prigoniț, persecuțat; despărțit, înțercat. | *Abstract: întirire (întirire, înterire, înterire) s. f.* = acțiunea de a întiri.]

— Din bulg. *тържам* «gonesc». Cf. poteră.

INTISI vb. IV^a v. întiși.

INTISTI † vb. IV^a. *Presser, serrer*. — A silă, a zori, a constrânge. *Și vădă împăratul că-i întiștose foarte.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. [Și: *intisi* † vb. IV^a. *Grecii, știindu-și puțințateea, cu poana lui întișit.* CANTEMIR, HR. 477₁₂.]

— Din v.-bulg. *тъшати* «premere» TDRG.

INTITĂ s. f. (Bot.) = scânteuță [*Anagallis arvensis*]. BĂRCIANU, PANTU, PL. [Accentuat?]

INTITULĂ vb. Ia v. titulă.

INTITULĂ vb. Ia. (S¹) *intituler*. — *Trans. A pune, a da titlu; refl. a purtă titlu, a se numi.* Ioann *Hunyadi, carele se întitulește pre sine: Voceod Ardealului.* ȘINCAL, HR. II 8₁₂. *Ei a murit sănt acum 4 ani; amicii sănt în Englițera se întitulează Urguhardișii și venerază memoria lui ca a unui sfânt.* GHICA, S. 181. [Și: *intitulă* vb. 1^a; *intituli* † vb. IV^a | *A djectiv: intitulă (intitulat, cu negativ: ne(intitulat), -ă* = care are sau este prevăzut cu titlu; numit. *Ceteam o broșură a D. Cogălniceanu intitulată: Esquisse sur l'origine...* C. NEGRUZZI, I 221. | *Abstract: întitulare (intitulare) s. f.* = acțiunea de a (se) întitulă; titlu, numire, nume. *Eras... deprinși nu trecu să primească... întitulăritile de estăpăne*] din partea Românilor. IORGA, N. R. A. I 191.]

— N. după fr. Cf. titlul.

INTITULĂ † vb. IV^a v. intitulă.

INTOARCE vb. III. I. 1^a. *Tordre, tourner*. 2^a. *Retourner, tourner. Se retourner. Tourner* (le dos à qq). 3^a. *Tourner autour*. II. 1^a. *Retourner, renverser; tourner casaque*. (En parlant du vent) *Tourner*. 2^a. *Retourner* le sol. III. 1^a. *Se détourner* de. 2^a. (Se) *tourner vers*. 3^a. *Ramener, faire revenir; (en parlant d'une maladie) récidiver. Retourner, revenir, rentrer*. 4^a. *Ramener (dans le droit chemin), se convertir*. 5^a. *Connaitre, retourner*. 6^a. (Se) *changer en*. 7^a. *Changer (d'avis), retirer (sa parole). Revenir (à de bons sentiments)*. 8^a. *Traduire, tourner en...* 9^a. *Répondre*. IV. 1^a. *Rendre, restituer; regagner*. 2^a. *Rendre* (le bien pour le mal etc.), *récompenser*. 3^a. *Refuser*. 4^a. *Retomber sur Rompre un sortilège*. 5^a. *Diminuer*. V. 1^a. *Distourner*. 2^a. (En parlant de la vache) *Etre en chaleur*. 3^a. (Du foin) *Motier; (du tabac) entrer en moiteur*.

I. *Trans. și refl. A (se) mișcă în jurul unei axe, a da s. a face o mișcare rotativă.* (Cf. *toarce*).

1^a. *A (se) învărti, a (se) sucl. Dobtoicului... îi întore grumazi.* HERODOT 268₁₂. *Întore frigarea.* Se întoarce apa în bolboacă. *Mă întore în joc.* LB. *Fuzu-i [al babei] răpide se întoarce lute'n aer sfârșind.* ALECSANDRI, P. I 6. *Casa i se întorcedă împrejur [din cauza ameteii]* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Femeite, răzând de la un timp că s'a întors căndul morii (= că s'au schimbat lucrurile) că acum nu-și mai pot bate bărbosii.* MARIAN, O. I 347. || *Spec. A întoarce cheia (în broască): a o suci spre a închii s. descui. Băgă cheia în broasca ușei și întorcând-o nițel, scârș! ÎSPRESCU, L. 50. A întoarce un ceasornic: a-i strânge arcul (ca să poată umbli) prin învârtirea unui mecanism. Luntrea se întoarce pe loc = fr. *chavire*. PONTEBIANT. # *A se întoarce într'un călcăiu* = a se învărti pe loc (sprijinit într'un călcăiu); fig. a fi lute la treabă, a face un lucru*

repede. ZANNE, p. 32. Se întorcea numai într'un câlduț. ISPIRESCU, L. 13. A întoarce șrubul (cuivă) = a umbli cu viclenie, cu înșelătorii, cu minciuni. ZANNE, P. V 615. Arăinte: *Mi-o întors șurubul pușchiu' cel de Pepelea?* ALECSANDRI, T. 837. A o întoarce (pe... a la șurub) = a-și schimba purtarea, atitudinea (spre a joși dintr-o încurcatură). Văzând... că prea se'ngroșă treaba... o'ntoarce pe glumă. NADEJDE, ap. TDRG. Văzând bietul popă că s'a pus în cărd cu nebunii, începe s'o întorcă la șurub. CREANGĂ, A. 95. Acum tot tu o șurubuești și-o întorci, cum îți vine fie la socoteală. CREANGĂ, P. 165. Cum s'o mai întorc? RETEGANUL, P. I 68^{1/2}, cf. ȘEZ. III 132^{1/2}. A o întoarce la viclenie (s. șiretlic) s. a întoarce vreun viclesug = a recurge la viclenie, la șiretlic. [Văzând] că... nu i se prinde vorba, o întoarce la viclenie. ISPIRESCU, L. 66. O întoarce și dăna la șiretlic. id. V. 81^{1/2}. Să'ntorcă vreau viclesug. PANN, P. V. I 42. A întoarce (s. învărti) negoțul (s. comerțul) = a face afaceri comerciale. Negoțul de vet să-ți fie sigur, întoarce-l tu singur. ZANNE, P. V 400.

2^a. P. anal. (Despre părțile corpului) Trans. A schimbă poziția, făcând o mișcare de rotație (cf. roti) s. în direcție inversă celei de mai înainte. Căți au rămas vit au întors spatele cătră tururi. DIONISIE ECLESIAHRUL, C. 164. De câte ori oiu întoarce capul, să-mi dai câte o păine. ISPIRESCU, L. 90. S'a întors fața la părete. JARNIK-BĂRSEANU, D. 147. Întorcându-și ochii roată... TEODORSCU, P. P. 171. Copilul mic să nu se pue la țesut, căci, când se va face mare, va întoarce dosul la cel ce l-a pupat: va fi nerecunoscător, ingrat. GOROVI, CR. 63. || Refl. (Construit une-ori cu prep. o) A face cu corpul o mișcare de rotație s. a se suci (cu o parte a corpului), (Mold.) a se înturna. S'au întors a priet către partea unde se află patria sa. DRĂGHICI, R. 88. Se tot întorcea, de se uită înșopot. ISPIRESCU, L. 36. S'a întors cu spatele spre public. # A(-și) întoarce ochii (s. privirea) = a o îndrepta în altă direcție (de obicei: opusă). Întoarce ochii miei, să nu vadă deșertu. PSALT. (SCH.) 253^{1/2}. Întorcându-și ochii către partea de unde vened glasul... DRĂGHICI, R. 161. Când însă și-a întors înlăntorii ochi căprîi... C. NEGRUZZI, I 17. Un exemplar superb și bronzat [de hârbat], după care femeile întorceau involuntar ochii pe stradă. C. PETRESCU, C. V. 351. A întoarce cuivă capul = a-l prosti, a-l înșelă; a-l face să se îndrăgostească (COSTINESCU; cu acest înțeles există în fr., germ. și în toate limbile balcanice. Cf. PAPAHAĞI, P. A. 142). Fața, bund melnenge, îi întoarce capul și Ipale vede că nu-i de lepdăat. CREANGĂ, P. 165. A întoarce cuivă spatele (s. dosul s. ceafa) = a pârșal pe cineva, a nu-l mai asculta, a fi nerecunoscător (ZANNE, P. II 66), a-l disconsidera, a se supăra pe cineva și a-l arăta supărarea prin gestul acesta. *Întoarce-ți spatele!* = cară-te, du-te! COSTINESCU. A-și întoarce fața de (la) cineva = a nu mai voi să știu de cineva, a-l pârșali. *Derep-ce, Doamne... întorci fața ta de mere* (= mine)? PSALT. (SCH.) 181^{1/2}. Întoarce-toiu fața mea d'înși și apune-toiu ce va fi lor opoi, CORESI, ap. GCR. I 15^{1/2}. Nu întoarce fața ta de la acia ale căror suflute sânt unte cu al meu! MARCOVICI, D. 51^{1/2}. Dumnezeu și-a întors fața de la noi. CONTEMPORANUL, V. vol. II 526. A (se) întoarce inima cuivă = a (se) îmbălbăni, a câștiga încrederea s. simpatia cuivă. Cu multe cuvinte blânde se rugă, cu să le poată întoarce inimile spre dânsul, M. COSTIN, ap. GĂDEL. *Ată de mult se întoarce inima Pălatii de cuvintele măcăt itarițe...* STĂNOIU, C. I 297. A l se întoarce cuivă mâțele s. stomacul pe dos = a i se face scârăb, greață (mai ales de mănăcir s. bău-

turi; fig. de o privește). *Am oftencit (vârsat) până mi s'au întors mâțele pe dos!* CIAUSANU, V. și GL. || A oferi. *Oine te va loți pre o bucă, întoarce și alaltă.* CORESI, EV. 338^{1/2}. || † A suci mîntea cuivă, a sminti pe cineva... *Lumie o boală taie, tocmăit den strecora sângelui... călătesc crierii capului și întorc omul.* CORESI, EV. 275^{1/2}.

3^a. Refl. (Despre ființe) A da lărcoale, a se mișca, a se învărti în jurul unui lucru. Se tot întorced pe lângă dânsul și se tot uită... ISPIRESCU, L. 72. *Fluturcele, când se întoarce pe lângă vătoare, aripile și le arde.* ZANNE, P. I 461.

II. 1^a. (Adesea complinit prin: pe dos, pe cealaltă parte, cu susul în jos s. cu josul în sus, cu fundul s. cu curul în sus etc.) Trans. A schimbă poziția naturală a cuivă s. a unui lucru, mișcându-l de pe o parte pe alta, astfel ca susul să vină jos, fața să devină dos, partea de dinainte să vină dinapoi etc., cf. a răsturna, a îmburcă. *Grămăzi de cărți a mai vechi și mai noi istorici întorcând și răsturnând...* CANTEMIR, HR. 75^{1/2}. *Întorcea foarte cu foarte.* EMINESCU, N. 45. *Întorcea hărtia în toate feurile,* ca un lucru fără însemnătate. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 34. Se întorc răddăcinile pălilor de țerburi. F. R. ATILA, 64. *Răstoarnă albinele frumusei din pălărie în bușthan, și întoarce dinșor cu gura în jos...* CREANGĂ, P. 238. *Întoarce și ea foaia și ceft.* ISPIRESCU, L. 50. *Îi învărtete și-l sucete și-l întoarce, până scoate limba.* JIPESCU, O. 133. *Și ceteș, întorc la file.* ALECSANDRI, P. P. 229^{1/2}. Să te 'ntoracă mă-ta 'n pat. RETEGANUL, TR. 134^{1/2}. *Fundu-odată-l întorced.* ȘEZ. II 33^{1/2}. Cf. ALEXICI, L. P. I 15^{1/2}. *Copiii o'ntors casu cu curm'n sus.* HERZOG-GHER., M. IV 204. *Îi întorc doi, se pice pentru un om lenes.* ION CR. IV 88. | S p e c. A întoarce fânul = a așeză brazdele de fân, după ce le-a uscat pe o parte soarele, cu partea umedă, de la pământ, de-asupra. A întoarce o haină pe dos = a o preface, scoțând dosul stofei, neuzat, în afară. A-și întoarce coșoel pe dos = a-și arăta necazul s. supărarea pe față, schimbându-și atitudinea de până atunci. *Ev, măi badeo, nu mă faceți să-mi întorc coșoel pe dos!* ALECSANDRI, T. 717. A-și întoarce mantaua după vânt = a se schimba la orice moment. ZANNE, P. III 223. A întoarce punga pe dos = a cheitui toți banii. *I s'o întors punga pe dos.* ZANNE, P. V 525. A întoarce foala s. a o întoarce pe foia cealaltă (ZANNE, P. V 293 s. pe altă strună ib. IV 636) = a-și schimba atitudinea s. purtarea. *Întoarce foaia lui cea figănească.* ȘEZ. I 282^{1/2}. || Refl. A da corpului său o altă poziție. *Dăced de nu să mai întorced.* DOSOFTEIU, V. S. 146. *Când cîneră doarme pe pământ, n'are fritea să cadă, când se întoarce.* IORD. GOLESCU, ap. DDRF. | A schimbă direcția. *Vântul se întoarce* (= fr. se dirige) spre Nord. POSTBRIANT.

2^a. S p e c. (Agric.) A ară s. săpă din nou, a doua oară s. pe unde mai fusese arat ori săpat. *Întorc cucuruzul* = săp a doua oară. LB. *Întorc brazda* = ar primăvara tot pe unde am arat toamna. PAMFILE, I. II. *Întorc arătura* = ar a doua oară (în alt sens). Local... să întoracă [ca să fie roditor]. ECONOMIA 15. *Plugarii nu-și pot întoarce ogorace.* ib. 23. *Dar peste călădă vreme au venit oamenii de-au culcs porumbul, au tăiat cocenții și au întors locul.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 93.

III. Fig. 1^a. † Refl. (Despre om; construit cu prep. de, de după s. de către) A se îndepărta de..., a se despărți de... De ne-ar hi și de părinși... a ne despărți, nice atunci de după tnu să nu ne întorcare. VARLAAM, C. 312^{1/2}. *Muncete cu care și înfricoșază [pe om] înțelepciunea, când să întorcare de cătră dânsu.* BIBLIA (1688) 30. *Nu te întorcare de cătră robul tău.* MINEIUL.

(1776) 57^{1/2}. De venirea ta... temându-se Iordanul, cu culdrem s'au întors. CALENDARIU (1814) 16^{1/2}. (Construit cu dativul) Turmei tale te-ai întorsă cu scărâhă. DOSOFTEIU, PS. 244.

2^a. Trans. și refl. (Construit cu prep. spre, către s. asupra, în s. absol.) A (se) mișcă într-o anumită direcție (alta decât cea de mai înainte s. cea obicinuită), a (se) îndreptă (învărtind s. dând o direcție opusă) spre... a (se) adresa cuiwă. Cine nu s'ă întoarced (— s'ă se îndrepte) cătră D[um]n[e]z[e]du, de păcate i caată (= trebuie) s'ă s'ă întoarced (= s'ă se despărță). VARLAAM, C. 203, 204. Besoartea cea sfântă carea Ț-ă de slavă, s'ă-o întorci spre nălțime fără de zăbară. DOSOFTEIU, PS. 25. Adease s'ă întorced (= se îndreptau ca dușmani) unți cătr'alaș[i]. Id. ib. 6. Putarnciul D[um]n[e]z[e]du cu 'ntoarce răul asupra cui ți face. id. ib. 17^{1/2}. Și aș s'ă întoarced asupra lor. HERODOT 31^{1/2}. Eu, vornicul Aleco... întorcându-mă cătră tine istoriografule... Ți vreau cere. LET. II 442^{1/2}. Întoarce împărăatul armele asupra lui. E. VACĂRESCU, IST. 256^{1/2}. Omule!... în întință te 'ntoarce. KONAKI, P. 274. Căptanul... au întors tardși cōrma cătră Gvinea. DRĂGHICI, R. 24. Dac'ă mea pritorie s'o 'ntoarce spre mormânt... ALEXANDRESCU, M. 7. Aceeșă întrebare cu o întorced (= o pun la rândul meu). I. NEGRUZZI, V. 430. Prioritoriu... Ți urou drum bun, ori încotro s'ă întoarce. CREANGĂ, P. 307. M'am întors spre rădărit. MARIAN, VR. 35. † † (Construit cu dat.) Și mă întorșu sarorți mele. BIBLIA, ap. CP. 170.

3^a. (Despre ființe s. personificări; une-ori complicit prin din drum, din cale s. prin adv. înapoi, îndărăt, acasă etc.) Trans. A trimete, a aduce, a mână înapoi s. acasă, a face pe cinevă să revină, a înapoia. DRACUL... țegidă... naintea apei de o lăd de a mână poslușniculuș și-l întorced. DOSOFTEIU, V. S. 172^{1/2}. Avram întoarce toată căldrimea. BIBLIA (1688) 9. Voiu întoarce pre feciorul tău la pământul de unde ai țegid. ib. 16. De sărg s'ă-l întorced înapoi la satul lui. PRAY, 18. Și pe Nicolai... mergând să se întorase la Țarigrad, l-au întors. LET. II 267^{1/2}. Nu întoarce pre robii tăi deșărți. MINEIUL (1766) 207^{1/2}. Florile... din cale o întorced. ALECSANDRI, P. I 92. S'o 'ntoarced din cale. ALECSANDRI, P. I 189^{1/2}. † A întoarce pe cinevă de la moarte — a-l face să revină la viață, a-l scăpă de la moarte. Nu e bine s'ă întorced cinec' pe altul de la moarte. GOROVEL, CR. 2303. A întoarced de la țără — a înțărcă. (Refl. — pasiv). Cum am întors cămeșă, apă s'ă se întorced X de la țără (= s'ă se întorced). GOROVEL, CR. 1787; cf. SEZ. II 66^{1/2}. A întoarce un copil întorced — a-l lăuă să sugă din nou. Nu e bine... a întoarce pe un copil întorced. MARIAN, NA. 427; cf. H. II 102. (În glumă, din cauza lămei cu care se mână porcii înapoi) A întoarce porcii — a sforsă în somn, cf. a mână porcii la Țir. Îvan întoarced porcii. SEZ. I 206^{1/2}. † (Despre o boală; complementul e omul) A veni din nou, a reveni, a recidivă. După lăngoare, de nu s'ă păzește bolnavul... întoarced-l lăngo[are]. VARLAAM, C. 267. Când ai scăpat de boală și te-a întors, Țe din mănăcare, Țe din osteoneală, te-ai dus! PAMFILE, B. 14^{1/2}. † Refl. A reveni de unde ai plecat, a se înturnă. Iară e întorced-se întru ai sășii. COD. VOR. 26^{1/2}. De-șteptăce întorcedu-se oamerți mitei frucece. PSALT. (SCH.) 144^{1/2}. Cine-l prea rugă, nu se vrea întorced mântit. CUV. D. BĂTR. I 428. Atunce întorcedu-se Ștefan-vodă și mergând pe apa Bdradulului... GR. URECHE, ap. GCR. I 72^{1/2}. Gândind că doară s'ă va întoarced. VARLAAM, C. II 18^{1/2}. De s'ă va întoarced acel om și va veni la locu-șu... PRAY, 14. De... nu s'ă va întoarced cătră mândăritre, atunce face prepus să Țe eretic. ib. 1131. Și de-acti s'au

întorsu la Iagf. SIMION DASCĂLUL, ap. GCR. I 142^{1/2}. Până ce s'ă va întoarced norodul den robie... HIRONOGRAF, ib. I 148^{1/2}. Se vor întoarced în iad... toate limb[ile] păgâne. DOSOFTEIU, PS. 31. S'ă nu mă întorced întru pământul cel negru. MOLITVELNIC, ap. GCR. I 82^{1/2}. De acolo s'au întors Lasădu cratu. EUSTRAȚIE, ib. I 235^{1/2}. S'ă se întorced înapoi și s'ă se rușineze cei ce-măcece mie reale. ANTIM, ib. II 17^{1/2}. El s'au tot fost întorcednd des și au fost cătrănd înapoi. HIRONOGRAF, ib. I 73^{1/2}. S'ă întoarced fără de ispravă. BERTOLD, ib. II 122^{1/2}. În toamnă tard se vor întoarced apele. CALENDARIU (1814) 68. În curdnd te cei întoarced înapoi. DRĂGHICI, R. 6. Înapoi s'ă te întorced la părinți tăi. id. 13. Moritorile... în notamul tău te 'ntoarced. KONAKI, P. 276. S'ă mă întorced? Mai de grabă Ți va întoarced Dăndrea cursul îndărpti. C. NEGRUZZI, I 139. Cereau terore, voină a se întoarced înapoi. BALCESCU, M. V. 413^{1/2}. Din chaos, Doamne, am aprădit și m'ag întoarced 'n chaos. EMINESCU, P. 277. Cum s'ă întors împărăteasa cea tânărd acasă... CREANGĂ, P. 87. Se întoarced înapoi la totă-șu. id. 188. Luând... leacurile, s'au întors veseli la palai. ISPIRESCU, L. I. Eu mă voin întoarced tard. JARNIK-BĂRSEANU, D. 295. S'ă nu te întorced înapoi. ib. 277^{1/2}. Boala vine cu poșta și se întoarced pe jos. ZANNE, P. II 493. A lipsit d'acasă nouă ani și s'ă întorced cu nouă bani. ib. V 49. † P. a. n. a. l. A reveni la cele spuse, a relău șirul vorbirii. Dar tardși mă întorced a zice, că nu Țiam tainete cereșii. DRĂGHICI, R. 245. S'ă se întorced tar la 'Divanul ad hoc. CREANGĂ, A. 152. Și tar mă întorced și zic: mai știi cum vine vremea? id. P. 248. † † și pop. în Mold., Ban. și Transilv.) Intrans. A se înturnă. Zise Domnul: de Vascon întorced, întorced întru adăscatele marii. PSALT. (SCH.) 129^{1/2}. Dețe tu întorcednd învri-nă. ib. 175^{1/2}. Cf. 175^{1/2}. 23. Și Avraam tard înapoi întoarced. PALIA (1582), ap. GCR. 56. Into[arcesea] sverit Stin de Rădărit la Ravita. CUV. D. BĂTR. II 284. Și întorcednd la se[ș]pata mândăritre, deade bucurie fraților. DOSOFTEIU, V. S. 59^{1/2}. cf. 75, 109, 201, 242. De-acolo nu întorced pe acii. DONIC, F. 196. Mult cântă cucul framos, la bădița când a 'ntors (tip. întors). Când a 'ntors pe munte 'n jos. RETEGANUL, TR. 80^{1/2}. cf. 124^{1/2}. Trece în deal și 'ntorced la vale. DOINE, 137^{1/2}. cf. HODOC, P. P. 116. Întoarced, bade, nu te duce. MĂNDRESCU, L. P. 75^{1/2}.

4^a. Fig. (Despre cei rălăciti în credință; învechit) Trans. și refl. A abate pe cinevă de la (un rău), a reveni s. a face să revie, a aduce din nou la calea cea dreaptă, a (se) îndreptă, a (se) converti. Și se nenoiăscă a întoarced rălăciti cătră deadevora. COD. VOR. 108^{1/2}. Când tine întorced-se-torș. PSALT. (SCH.) 99^{1/2}. Întorcedu-se cătră Domnul toate cumplităte pământului. ib. 38^{1/2}. A-șteaptă pe nebunii Jidovi să se întorced. CORESI, EV. 305^{1/2}. Întoarced eugele ceale hitleane. id. ib. 163^{1/2}. S'ă se întorced cătră Dumnezec. CATHISMUL (1607), ap. GCR. I 40^{1/2}. Tot omul s'ă s'ă întorced... din calea lui cea rea. EUSTRAȚIE, ib. 115^{1/2}. Unul de dășni s'ă va întoarced spre pravoslavie... de vreme ce s'ă va întorced spre eredișă un obraz. PRAY, 574. cf. 571. Adevd grădece voao: s'ă nu vă vești[ți] întorced... nu vești[ți] întru întru împărăția cereurelor. N. TESTAMENT, ap. GCR. I 127^{1/2}. D[um]n[e]z[e]du... poate pre nemilășii s'ă-i miluieșă, și cei rălăciti s'ă-i întorced. VARLAAM, C. 280. Pre acesta tânărd l-au... întorced de la idăhărie. DOSOFTEIU, V. S. 32. Ți pare că... mi-e întorced de la... creștindătate... id. ib. 102. Cuteș[i] de-mi întorced șugile. id. ib. 142. Nu s'ă-ai întors den păcatele sale. MIALCEA, ib. II 39^{1/2}. Ai întors pre cei fără de lege. MINEIUL (1776) 92^{1/2}. Întorced întru întorcedul necunoștinței pre cei ce... te laudă. ib. 172^{1/2}. I-au întors la a lor

vioajă. KONAKI, P. 87. *M-ai pedepsit, ca să mă întorci la calea luminii.* MARCOVICI, C. 10/4.

5°. (Invechit și pop.) TRANS. A hotărî, a determina, a convinge, a împinge, a face pe cineva să-și schimbe părerea, hotărîrea, a mîdăia (fig.). *Și spre nădăruși reale întorcu-o. CORESI, ap. GCR. 31/12. Iară împăratul Leu mult nevoi să-și poată întorcu să-și fie sofi. MOXA, ap. GCR. I 60/12. Văză că nu poate nice pre unul să 'ntoracă. DOSOFTEIU, V. S. 6. Dusu-o-ua la împărăteasa sa împăratul..., ca să o măgulască, să o întoracă, id. ib. 19. Mă întoracăși voi a da războiu. BIBLIA (1688) 182. Îi întoracășe pre Antioh-Vodă, de îi se potrivea. LET. II 313/21. De mult în priința lor îi întoracășe. CANTEMIR, IST. 104. Doar îi cor put[ă] întoracă să dislege sădăritul. LET. III 240/12. Să-și întoracă să silă. PANN, E. II 46. Ea este o ceard moale pe care o întorcu cum m-ă toia. C. NEGRUZI, I 77. Dar n'a fost puțină să-și întoracă din hotărîrea sa. SPIRESCU, L. 3. Îi întoracă cu 'n dulap = îl duce cum vrea, îl stăpânește cu totul. ZANNE, P. IV 355.*

6°. TRANS. și refl. (Construit cu prep. în, întru, despre, către, spre) A (se) preface, a (se) preșchimba, a (se) transformă, a (se) modifică, a influența. *Și întoracășe în sânge ruriile lor... se nu bea. PSALT. (SCH.) 159/12. Întoracă marea în uscut, ib. 123/7. Întors-ai plîngerea mea în bucurie. CORESI, PS. 72. Cu această lucruri reale întorcu sărbătorile lui D[umnezeu], VARLAAM, C. 310. Pohtele... trupului nu să întorcu în boale. id. ib. 362. Când să va căl, ce au făcut și-și va întoracă seculul într'o[st] chip... PRAV. 1159. To[ă]gul... se-au întorcu în șarpe. BIBLIA (1688) 43. S'au întorcu lor... den jale spre bucurie, ib. 362. Deprinderea... și pre dobăoșe... le întoracă. CANTEMIR, IST. 77. Prea înaltul D[umnezeu] în piatră să mă întoracă. LET. I, A. 45/12. Poate să i se întoracă iară spre bine treble, ib. II 166/7. Eră om de-î întoracă și alții (= ușor influențabil), ib. II 419. Să nevoi că să întoracă suspăritul sale în glas de bucurie (1757), ap. GCR. II 54/12. Acoastă bucurie să îi se întoracă întru scărbă. DIONISIE, C. 209. Luna în sânge să va întoracă (1815), ap. GCR. II 218/12. Îți întoracă mîntirea în bucurie. GORJAN, H. I 6/12. Plăc[er]ea... i s'a întors în supărare. PANN, P. V. I 6. Nici prin mințe... nu-i vine, Cum se întoracă lucrul. CONTEMPORANUL, III 95. Începe a bură, apoi o întoracă în lapoviță. CREANGĂ, A. 30. Și s'a 'ntors vremea pe dos. TEODORESCU, P. P. 272b. Du-te maică și te 'ntoracă (= vino înapoi), Doar mînia i s'o 'ntoracă (= îi va troce), TEODORESCU, P. P. 519b. Da Stoian când mi-auză, Cu inima să 'ntoracă (= și-a schimbat sentimentele). GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 48/1. || A se restrînge. Întoracă-se dăruirea lui spre capul lui. PSALT. (SCH.) 10/12.*

7°. TRANS. (Despre verbă, promisiune, învoială, logodnă etc.) A schimba, a reveni asupra celor spuse, a-și lua (cuvîntul) înapoi. Nu-și întoracă făgăduita. CORESI, EV. 332/12. Iarăși își întoracă sfatul, Persule. HERODOT 364/12. Le eră rugine să întoracă sfatul, LET. II 371/12. Să mearășe la cadu și să întoracă vorba într'al chip, ib. II 416/12. Atunceea poate să întoracă cineva învoiala ce au făcut. PRAVILA (1814) 68. Tot drumul m'am temut să nu-și ia scama și să nu-și întoracă vorba. C. PETRESCU, R. DR. 253. Ca să nu se întoracă logodna = să nu se desfacă. GOROVI, CR. 1893. # A(și) întoracă (verba) = a-și lua vorba înapoi. PANN, ap. DDRF. Ce-am vorbit nu mai întorci. CIAUSANU, V. 119. A întoracă tîrgul = a strîcă tîrgul început. DR. V 206. | (Absolut) Tudor călădușul s'au dat cu presa și cu stupei și cu tot dobtoșul și de va întoracă; amînțirea se fie lepădat de leage. CUV. D. BATR. I 212. De să tor tocmă dot plugari, ca să-și schimbe pămînturile și

dup'aceea unul de dănsi va vrea să 'ntoracă... PRAV. MOLD. I. De nu cumăd s'ar răzîndă, dar par'c'od nu eră Tigan să întoracă. CREANGĂ, P. 41. Bagă de seamă ce-ai vorbit, să nu întorci! PAMFILE, J. II. || Refl. (Despre oameni) A-și schimba părerea, a reveni (la sentimente a. moravuri mai bune), a se poală (POLIZU). Eră... cam grabnic la mînie, dar apoi curăd se întoracă. LET. II 412/7. Cu lemnire este a se întoracă cineva îndăci în urma desfrîndirilor sale celor dîntîi. DRĂGHICI, R. 90. S'o 'ntoracă o iubi. RETEGANUL, TR. 146/12. Iară cîd p'ac'ă s'o omoare; da s'o întors..., că-i trêd miid. SEZ. III 74/2.

8°. TRANS. A traduce (dintr'o limbă într'alta, cf. lat. vertere), a preface de pe o limbă pe alta (LB.); p. ext. a interpreta, a (ră)ștălmăci. *L-am îndemnat după puțină-m[ă]și spre ostentă, de o-ua întoracă spre cea de moșie și de obște limba noastră rumânească. PILOTHEIU, ap. GCR. I 340/12. Cuvintele... într'acesta chip i le întoracășe. CANTEMIR, IST. 97. Cartea aceasta se întoracă în limba rumânească. ECONOMIA, 150. U[ș]ila acesta au întors S. Scripșură în limba goticească. ȘINCAI, HR. I 60/12. Epistolia... fu întoracă pre Grecie. P. MAIOR, IST. 250. Cîntecul lui Linos... colonile de Roman... l-au întors pre limba lor. ODOBESCU, I 231.*

9°. TRANS. (Complementul: vorba) A răspunde, a bonăni. *Sluga asta fmi cam întoracă vorba (= cam spreție la vorbă, e obraznic, eu zic una și el zice zec) și am s'o pumnătu. CIAUSANU, GL.*

IV. Fig. 1°. TRANS. (Une-ori complinit prin înapoi; refl. = pasiv) A da înapoi un lucru, a înapoi, a da înapoi, a restitui. *Zălogul sărcului cine nu-i întoracă, urit taste. CORESI, EV. 344/12. Ce să va pîsi de acele arginturi, să-și întoracă, și omenii, tîlharit, să putard[ă] (a. 1629). IORGA, D. B. 45. Zacharia... întoracă de patru ori mai mult cui de la cine ce luase. VARLAAM, C. 279. Cea ce va cumără lucru de furat... îl va întoracă... PRAV. 246. Să întoracă înapoi tot ce va fi furat, ib. 99; cf. 7, 181, 184, 185. Alta [parte din avere] o 'mprumută cui vrea ceare... și nu-și(i) mai întoracă. DOSOFTEIU, V. S. 55. Să-și întoracă Trămăntia și Cistive, care le oprise tîlde-ădu și nu le întoracă. M. COSTIN, ap. GĂDEL. Tudorur îi s-au întors banii. LET. II 84/12. Să se întoracă lucrul la stăpînușul cel adevdral. PRAVILA (1814) 66. Să se întoracă Mîropolitul Moldovei documenturile. URICARIUL, I 264/12. Orice vei mai cheltui, întorcadu-mă (= reveni) eu, voui întoracă (= Îți voui da înapoi) îte. MARCOVICI, D. 478. Măstănitul depăntat... este obligat a întoracă toate fructele și veniturile a cîdor foloșință a avut-o. HAMANGIU, C. C. 158. I-au întors cele trei pungi de bani. SBIERA, P. 245/12. # (Pronominal) A-și întoracă paralele = a intră în posesia unor bani pierduți; a-și întoracă paguba (pierderea) e cheltuită = a recăștiga pierderea, a scoate cheltuită. Și-au mai întors oncea din paguba... LET. II 283/7. I-au întors cheltuitul, ib. II 428/12. Au pus pricină că s'ar hi întors surorile e cheltuită. URICARIUL, XXV 282/12. Întoracă-i și tu ce-o cheltuit! = restituie-i partea ta! CIAUSANU, GL.*

2°. (Despre o faptă bună sau rea) A răsplăti, a da înapoi, a plăti cu aceeași monedă, în același fel, a răspunde. *Am întorsă rădute prin ruz. DOSOFTEIU, PS. 24. C'au întorsă mîlostentea. id. V. S. 120/1. I-a întors (= fr. îl lui a răspundu) numai obraznicii. PONTERIANI. Ca să-și întoracă binefacerea. RETEGANUL, P. V 7. Să-și întoracă binele ce mi-ai făcut. MERA, B. 66. Bălașa și ocară nu se 'ntoracă niciodată. ZANNE, P. IV 266. Să-și întoracă gura 'napoi. HODOȘ, P. P. 183. Cf. SEZ. I 74b/12.*

3°. TRANS. (Construit cu dativul) A răsplăti,

a respinge. Și scorbă împăratul... nu vru să întoară ei (: să-i leape de cererea BIBLIA 1688; fr. *refuser*). CORESI, EV. 541/1a.

4^e. Refl. A se refrănge asupra... I se va întoarce în cap rădătoale. DOSOFTEU, PS. 26. || Spec. Trans. A întoarce un farmec (s. a face cuită pe întors) = a desface farmecul. TDRG. | Pronominal. Baba și întoarce = îi descântă, îi desface farmecele. CIAȘUANU, GL.

5^e. Refl. A da înapoi, a se micșora. Oul crunt de la o puică neagră, purtat de trei ori în jurul mâfelor unei fete, le face pe acestea de se întors înapoi (= nu mai cresc prea mari). PĂCALĂ, M. R. 161.

V. Spec. 1°. (Despre viței a. berbeci tineri) Trans. (refl. = pasiv) A face incapabil de reproducere, prin sucirea înăuntru a testiculelor. (Căpătul săculețului se leagă cu o ață de lână, care se desleagă după trei zile; boii rămași defectuoși de la întoarcere se numesc râncăci. DAME, T. 29). Cf. scopi, jugăni, bate, castră, steriliză. I-o făcut... cu ață, Cu care s'o întors trei buhai, Ori s'o întors septe. MARIAN, VR. 201. Să nu întors buhaiul țarna. GOROVEI, CR. 421. Căi suga la vacă, i se zice vițel bouf. Înainte de a împlini un an, se întoarce. ION CR. IV 131. Vițelul la un an s'î întoarce. H. XVII 268. Cf. XI 130. Am întors bicul. CIAȘUANU, GL.

2^e. Refl. Vaca se întoarce = i se face (la 3-4 luni după gonire) iarși de taur; trans. zgripfoarea o întors vaca = făcut ca întâia concepție să n'aită efect și ca vaca să se aprindă din nou. HERZOG-GER, M. IV 204.

3^e. Refl. (Despre fân) A mucei; (despre tutun) a se jilăvi din uscat ce eră (CIAȘUANU, GL.). Fânul s'a întors = germ. ist dumpfig geworden. BĂRCIANU, Tutunul s'a întors. CIAȘUANU, GL. | [Prez. ind. întorc, întorci, întorce etc., imper. întoarce, aor. întorsete și întorsu PSAL. SCH. 92], part. întors, ger. întorcând. | ȘI: toarcă † vb. III. Atunce oându toarce-se va erămagul mieu înterretu. PSALT. (HURM.) 2/11. | Adjective: întors (cu negativul ne(î)ntors), -oarsă și întort, -oartă † = (Ad I 1^a) învârtit, sucit, întortochiat (și în sens fig.), îndărătnic; p. ext. răsuicit, îndoit, încovăiat. ZICE Domnul « rudd întoarsă », căce eră îndărătnici. CORESI, EV. 80. Cumanii de marmure eră întoarsce. CANTEMIR, IST. 132. O coardă de vioară întoarsă (= răsuicită). DATULESCU, ap. TDRG. Prale, țirca cea întoarsă... (cf. germ. eder ver drehte Kopf). EMINESCU, P. 177. Iet o frază, cu meșteșug întoarsă (= adusă, meșteșugită), dîncolo o comparație originală... IORGA, L. I 432. Botinele s'î întoarce (= încovăiate, îndoit) la udre, cu niște patine. SADOVEANU, ap. TDRG. Cuvintele cele minunate și întoarsă (= întortochiate, neclare, enigmatice) ale fetei... SBIERA, P. 221/2. Potcoare întoarsce, ION CR. IV 19. (Ad I 2^a) Mișcat în direcție inversă; (despre ochi) rotit, dat peste cap. Cu ochii crunți, întorși, și cu părul răspîndit. P. MAIOR, IST. 132. Cu înțipși pași și cu neîntoarsă față (: imnota facie; nemiscată). CANTEMIR, HR. 31. (Ad II 1^a) Însumat (pe dos, pe partea cealaltă, cu fundul în sus). Și din oglindă luminiș Pe trupu-l se revarsă. Pe ochii mari bădănt închiși, Pe fața ei întoarsă. EMINESCU, P. 261. O haină întoarsă pe dos e o haină nouă. TEODOREANU, M. II 439. Dorm ne'ntors: cum m'am culcat. PAMFILE, J. II. Coțoc cu perii întorși. MARIAN, NA. 231. De a'ntoarscele = de-a'n-dăratele, pe dos. Este dar o eroare contra logiceii a apucă lucrul de a'ntoarscele. MAIORESCU, CR. III 214. (Ad II 2^a Agric.) Arat s. săpat din nou. Trebu întoarsă arătura. ECONOMIA, 30. Pământul, întors de ădăgul plugurilor... N. XENOPOI, ap. TDRG. (Ad III 3^a) Care a venit iar acasă a. de unde a plecat, înapoiat; spec. întors de la făță

= copilul care a fost înțărcat și pe urmă (de mîlă, când măică-sa îl vede plîngînd și tînjind) iar i se dă să sugă. (Asemenea copii deoace oră). Cf. PAMFILE, J. II, CRRANGĂ, GL., ION CR. II 211, PAMFILE, B. 28, SEZ, I 15/1a. H. II 133, GRIGORIU-RIGO, MED. I 48. Cu întorși întoarcete-veri. CORESI, PS. 39. † A face (s. a apuca) calea întoarsă = a se opri în drum spre a reveni, a se înturna. Veți vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale. EMINESCU, P. 239. Cum a făcut... calea întoarsă, vremea s'a zburât. SADOVEANU, B. 161. Vîndînd cî Tătaris au apucat acuma calea întoarsă prin salete românești... MARIAN, T. 188. Cînd vin foși împurcînd cu oamenii mîrșaci, și cu ai mîrșaci îndărăpt la casa mîrșaci, atunci fac calea întoarsă. MARIAN, NU. 740. A merge pînă la calea întoarsă = a nu merge departe și a se întoarce; a scîpa de o primejdie. ZANNE, P. VI 34. Calea neîntoarsă = calea morții. Aceasta mai ales de cînd mî-sa s'a dus pe calea cea neîntoarsă. DUNĂREANU, CH. 104. (Ad III 8^a). Traduc. Cîrticea năraurilor bune pentru folosul și trebuința fiermeicii da pre nemțe în rumănie întoarsă (a. 1837). IORGA, S. D. XIII 24. Compilația lui Stoica Ludescu... făcînd... și întoarsă pe grecește. IORGA, L. I 283. (Ad V 1^a) Castrat prin sucirea testiculelor. Berbeci întors. BARONZI, L. I 102/12. Aici se zice sberbecis la cei ce nu sînt întorși. H. III 14, cf. IV 53. Băiul la glauă ca un berbec întors. ZANNE, P. II 41; — întoreător (cu negativul ne(î)ntoreător), -oare = care se întoarce, se întornă. Carne sîntu, duă mîrgărituru și nentoreătoriu. PSALT. (DOS.) 159/11. O dulce oaspe, la mine vino... la sluga sa, la oate întoreătoare a ta. PROPOVEDANIE, ap. OCR. I 137/1. Am așut o mîdicuță, Tot pe drumuri călătoare și 'napoi ne'ntoreătoare. SEVASTOS, P. P. 8/11. Că soarele-i mergător și 'napoi întoreător. MARIAN, I. 106. (Substantivat): întoreător s. a. = (Tes.) lemnul (vergeaua) din sulul dinainte cu care se 'ntinde natra, amnar, întinzător (cf. ION CR. VIII 90, DAME, T. 136, PAMFILE, I. C. 274-5, H. I 140, IV 118, V 98, 150, 375, VI 49); (Astron. pop.) tropic. Întoreătorul racului, al căprieșului. BĂRCIANU, — întoreătoare s. f. = (Tes.) amnar (PAMFILE, I. C. 274, H. II 244, XIV 210); (Bot.) nume de plantă (nedefinită). Dacă vîta bolege fără să se știe ce are, se culeg în zăua de Sămăzene următoarele burușeni: Întoreătoare mare, mijlocă... mică, fir de țarbă de unde se întoarce plugul în capul locului... GRIGORIU-RIGO, MED. II 24; — întorsător s. a. = (Tees.) vîrtej. H. II 87. | Abstracte: întoărăre s. f. (Ad I 1^a) În-vîrtire, sucire; spec. f. mersul soarelui în formă de cerc, tropic. Cîsul roadelor întoărărilor (gr. *roçăv*) soarelui. BIBLIA (1688) 152. (Ad II 1^a) Mișcare în altă direcție, cănire. Cănrerea sau întoarcerea plugului. PAMFILE, A. 54. (Ad II 2^a) Aritură de toamnă. Pentru gradul de primăvară se pot face două arături: una toamnă, care se numește întors sau întoarcere... PAMFILE, A. 104/1. (Ad III 3^a) Revenire, înapoiere acasă. Au purces spre întoarcere. LET. II 187/11. Întoarcerea înapoi de acolo la patria sa. DRĂGHICI, R. 141. Îți doarece întoarcerea cu bine cădră pînții tăi. DRĂGHICI, R. 93. Mama lui hotără plecările și întoarcerile. SADOVEANU, B. 92. Depărîndu-se de casa pînțrească, fără nici o nădejde de întoarcere. CREANGĂ, P. 286. Întoarcere de bonă = recădere, recidivă. BIANU, D. s. Întoarcerea (sului) rispițor. ZANNE, P. IV 362. (Ad III 4^a) Convertire, îndreptare, revenire la sentimente mai bune. Întoarcerea păcătoșului. CORESI, EV. 29/11. Pocăntie și întoarcere. id. ib. 23/11. (Ad IV 4^a) Răsfrîngerea unui farmec asupra celui ce l-a făcut. Iată snul din mulțimea acelor descîntăce de întoarcere urci sau urșiei. MARIAN, I. 14. Descîntăce de întoarcere. TEODO.

RESCU, P. P. 375 (Ad V 1^a) Castrare prin sucirea testiculelor. După toată operația cea de adună, baba leagă de gâtul bolnavului o sfoară de lână care a servit la întoarcerea (scopirea) derbecului. GRIGORIU-RIGO, MED. I 85; — întors — a. = întoarcere. (Ad I 1^a) Sucire, învățare. *Are cap de întors furcă*, ZANNE, P. II 56. (Ad II 1^a) Răsturnare cu partea de jos în sus. S'opucă de întors toate lucrurile din casă de-a-drădărețe. SEZ, I 60¹². (Ad III 2^a) Arat de a doua oră. Când s'a început întorsul [brazei de arie] și s'a croit brazda. PAMFILE, A. 208¹². După ce toate paiele făcute au fost scoase afară, urmează întorsul. id. ib. 210¹². (Ad III 3^a, adesea în opoziție cu d'ns) Înapoiere, revenire la punctul de plecare. *Așteptându-lă cu frică la 'ntorsulă lui de la Peria*. DOSOFTEIU, V. s. lb. 72. *Întorsul lui Cratu de la Suceava*. M. COSTIN, ap. GADEL. Trecut-au... și la mers și la întorsul lor prin Jara muntencă. LET. II 262²¹. Cf. 214¹². Și la întorsulă Tatarilor i-au lovită. MAG. IST. I 154¹². *Az vrea ca și la 'ntorsul micu Să fii aici*. COȘBUC, F. 157. *Întorsul lui Sobieski după înfrâșă expediție în Moldova*. IORGA, L. I 110. Cf. 499, 53, 77, 231, N. R. A. I 324. Bilet de dus și întors. (Ad IV 4^a) Răstrângerea unui farnec asupra celui ce l-a făcut. O ducă la descăntătoare spre a-i descântă de întors. MARIAN, NA. 40. (Ad V 1^a) Castrare prin sucirea testiculelor. *Întorsul [vijetilor] se face întorcând testiculele*. DAME, T. 29. SEZ, I 60¹²; — întorsătură s. f. = strâmbare, indoitură, curbură, sinuoșitate, cotitură; (în opoziție cu ogor. C. C. II-III 214) arătură de toamnă (DAME, T. 61), fig. schimbare în mersul s. dezvoltarea unor evenimente, înfățișare, curs, turnură. *Corniele după întorsăturile lor, iau feburile numiri*. DAME, T. 28. În Moldova o arătură făcută toamna se numește întorsătură. PAMFILE, A. 69¹². Comănescianu, nemulțumit de întorsătura ce o luau lucrurile, răspunde aspru. D. ZAMFIRESCU, R. 48. *Celălalt colonel, mai fin, cădută să dea o altă întorsătură contorbirii*. id. ib. 209. La 'ntorsături pricestie să înveți a te lepăda. PANN, E. II 101. *Întorsătura de limbă* (PAMFILE, J. I 381) = gir de cuvinte greu de rostit, frământare de limbă; — *Întorsură* s. f. = întorsătură, indoitură, întoarcere, cot, cotitură; arătură de toamnă; modulație, mlađiere; purtare, altitudine, ținută a corpului (COSTINESCU); (la plur.) fapte necinstite, treburile (GRAIU); o boală (GOROVI, C. 192, convulsii?); (concretizat) plăcintă din foi sucite în formă de sul, învățată (= germ. «Strudels-LB.»); volbură, vartej de apă (= germ. «Wasserwirbel» BĂRCIANU). Și f't-ior întorsurile (: les chemins tortus) derepte. CORESI, ap. CCR. 10. *Pe potmolul Dunării, La 'ntorsurile gârlii*. TEODORESCU, P. P. 562⁹. *P'inde fă-s întorsurile, Înfră-ne-om grădiniile*. ALEXICI, L. P. 158¹². Când [o fosă] la o 'ntorsură, O animal plugu 'nt'or' os di rămă, L-o faci[ă] miș și farămă. VASILIU, C. 182. Pământul lucrat de cu toamnă se chiamă întorsură. DAME, T. 61. *Arătura de toamnă pentru a se adărnă primăvara se zice întorsură*. H. III 71. *Glasul acela mlădător, Ce c'o întorsură lînd, ușoră, Treptat se urcă și se coboară*. ALEXANDRESCU, M. 317. În tot clinul acesta de câmp plutește o adiere ce odhnește sufletul, rădăcește o 'ntorsură de cântec românesc, un șer de voinic. C. SANDU, DRUM ȘI POPAS, 41. *Începă el să cînte cu glasul sus și cu întorsuri frumoase*. I. BOTENI, SĂM. IV 548. *Primită taste împăratului sluga cu mînte și cu o lui bună întorsură va lepăda necinstea*. CCR. 242. *Da popa arev necaz, hîncod (= flîncod) Ouză nu-i lădă să facă lăți întorsurile lor*. GRAIU, I 44¹². *Bățul cu care se întoarce moștele la Crăciun, e bun de întorsuri*. GOROVI, CR. 192; — *întorcătură* s. f. = întoarcere; (după

paleol. razzrată) † răzvrătire, răscoală, † val, turburare; cale primară; întoarcere din boală. Nu me-au aflat întorcătorii (: val N. TESTAMENT 1648; turburare BIBLIA 1688), făcând. COD. VOR. 60. Ea în această zi se întoarce la părinții săi, de aceea întoarcerea aceia se numește întorcătorul. MARIAN, NU. 739. *Descăntec de întorcătorul*. MARIAN, D. 145. *Acest descăntec s'ede întorcătorul în pădurea mi-l-a dicalat o Româncă din Vatra-Dornei. El e bun pentru orîșice boală*. id. ib. 146.)

— Din lat. torquere, -rsi, -rtum și rsum, -rquere «a sucl, a învăța, a pune pe partea cealaltă, a toarce», întrebuintă astăzi sub forma toarce (cf. tort) ca termen de testatoriu; în celelalte sensuri a fost înlocuit prin întoarcere, -rsi, -rsum, -rquere, care însemnă «a învăța, a sucl, a învăța în ure, înțeles care se recunoaște în accepțiunea de animal 'ntors (V 1^a, cf. fr. distourne, bulg. vijjen). Ca și în românește se întoarce ochii se spună însă și în latinește: intorquere oculos.

INTOCMAI adj. v. toamal.

INTOCMI vb. IV^a. 1^a. Organiser, établir, ordonner. Se ranger. 2^a. Elaborer, composer. 3^a. Constituer, faire, former. 4^a. Arranger, conformer. 5^a. Adapter, niveler.

1^a. Trans. A face întocmai cum trebuie, a așeză frumos, a pune în ordine, a aranja, a ordona, a potrivi, a coordona, a organiza. *Tara au început a o întocmi după obiceiul turcesc*. SINGAI, HR. II 147¹². *Întocmindu-țiebie împărăției în Asia, au trecut în Europa*. E. VĂCĂRESCU, IST. 255¹². *Shazinan întocmindu-și parada împărătească, plecă și ajunsă acolo*. GORJAN, H. I 21¹². *Toate le întocmesc...* după vrecă voastră. ISPIRESCU, L. 78. *Soldății întocmesc (= așază) muniția pe dulap și se culcă*. PAMFILE, J. II. | Refl. A se pune în ordine, a se aranja. *Tăbăru și cu grea putură... a se întocmi în labera*. BĂLESCU, M. V. 126. *Îmbiau învățămîntii... fără a se putea întocmi la rîndul lor*. id. 143.

2^a. Trans. A alcătui, a compune, a elabora. O lege ce, după ce o'ntocmi, În trei părți alcătuie de mulți se primi. E. VĂCĂRESCU, IST. 248¹². *Am scoțit...* să întocmesc înec două disertații. P. MAIOR, IST. 232. *Ei a tras...* în jură-cădînd oameni înfrățiți, pe care i-a înscrînat a întocmi acea conțid. ODOBESCU, I 272. *Comezescu...* întocmi cu Dănti lista bucatelor. N. XENOPOL, ap. TDRG.

3^a. Trans. (refl. = pasiv) A forma, a constitui, a alcătui. *Fără de apă nu se pot nică făguri întocmi*. ECONOMIA, 202. *Neamul omenească...* întocmesc... o familie. MARCOVICI, D. 478. *Mii și milioane ce întocmesc obștea de rînd a români-mit...* ODOBESCU, III 546¹². || A forma, a aranja, a face. *Din acestea [ceea ce în da hacin] cădă vîndătorii să-și întocmescă culcuș și cină*. ODOBESCU, III 18¹². *Și-a întocmit toi sălapul*. TEODORESCU, P. P. 116⁹. Cf. 595.

4^a. Trans. (refl. = pasiv) A dispune ceva într'un anumit fel, a potrivi. *Stîm_jind că o cădă maica în țarbă, înădă se pune conștia preste dăna, și apă se întocmesce, ca să poată înfră*. ECONOMIA, 186. *Chîntăndu această taste un lemn gros și rotund în capetele căruia se întocmesce două preșii*. ib. 24. Cf. 119.

5^a. Trans. (Neobcivuit) «Netezesc, aseamăn, oblesc» (germ. «eben, gleich machen»). LB.

[PONTERRANT mai dă sensurile «faire un plan, proiecter; décider, convenir de, faire des conditions».

Și: **Intocmi** vb. IV^a LB. *Își întocmesce limba materă în rime ca acestea*. MAIORESCU, CR. I 304. | A d'jectiv: **Intocmit**, -ă = ordîndu, organizat, potrivit, aranjat, așezat, alcătuit, compus, format,

constituit, dispus, ticluit, abil, comod (LB.); (și cu sensul de întocmit bine, frumos, deci): măestrit. *Alăsta cea bine întocmită*. MINEIUL (1776) 64^{1/2}. *Nalt întocmitul adevăr l-aduce la fecală*. I. VĂCĂRESCU, P. 149^{1/2}. *Pashalia pe 100 de ani întocmită*. CALENDARIU (1814) 1^{1/2}. *O minciună foarte întocmită*. BELDIMAN, N. P. II 134. *Orânduială după care tu cărmurști lumea este întocmită cu înțelepciune*. MARCOVICI, D. 5^{1/2}. *Ținedă acompaniament (ison), întocmit după glasul instrumentelor*. GORJAN, II. 195. *Versurile sale cele întocmite frumos*. PANN, E. I 22. *Un vnat de doșteprezece boieri, întocmit...* de Negru. BĂLCESCU, M. V. 9^{1/2}. *Poeziile culese și întocmite de d-sa...* MAIORESCU, CR. I. 121; (cu negativul) *ne(f)intocmit, -ă = nearanjat etc.*; (și cu sensul învechit de): neapt, stângăcia (germ. *ungeschickt*, nicht tauglich, nicht passend) LB.; - *Intocmitor, -oare = care întocmește*. MARDABIE, L. 920. *Al estor stihuri întocmitor*. ZILOI, ap. DDRF. | **Abstracte: Intocmie** s. f. = acțiunea de a întocmi, orânduire, organizare, potrivire, aranjare, aranjament, așezare, așezământ, alcătuire, compunere, coordonare (PONTBRIANT); formare, constituire, dispunere, dispoziție, ticluire, măestrie; convenție, condiție, plan, proiect (PONTBRIANT); netezire (coblire, asemănare, germ. Ebenen, Gerademachen) LB.). *A cântă lui Il(risto) cu întocmie*. MINEIUL (1776) 5^{1/2}. *După întocmirile fecerilor cititori...* ZILOI, C. 71. *Intocmirea zădăriei curței pământiești*. URICARIUL, I 190¹¹. *Dumnezeu... va schimbă orânduiala înțeleptelor sale întocmiri*. MARCOVICI, D. 11^{1/2}. *Mai naintea întocmirii și desădăririi vințe a părinților...* PANN, E. I VIII. *Intocmiri sociale = fr. convenții sociale*. DDRF.]

— Derivat din adv. informal. Cuvântul nu apare în textele anterioare sec. XVII. Cf. t o c m i.

INTOFLĂ vb. 1^a. *Mettre de grosse botte, d'épaves mollières...* — (Mold., Transilv. de nord) Refl. A se încălța cu ciubote mari, în care se pun obiele multe, ori cu opinci, făcându-i cu obiele picioarele mari (ȘEZ. XXXI 11); a se încălța cu opinci fără pic de îngrijire (BUGNARIU, NÂS.). — Cf. t o f l e u, t o f l o g i.

INTOGMI vb. IV^a v. *Intoemi*.

INTOHONI vb. IV^a. (Sens neclar) [Pe] *măreasa, Locrămile o podidă, Coonile că-mi priped, Iși priped d'o'ntohoned Ș'i'n cartiă o puned*. MAT. FOLC. 111.

INTOIEGI vb. IV^a. *Raidir?* — TRANȘ. A face ca cineva să înțepenească? *Și Oncică că-l luă (păhărețul cu otravă) Ș'i la gură că-l puned, Pește cap tufe fi da, Toymai în fund fi răsuflă, De loc fi întoiegi* (glosat prin: sa sta drept și nemșicat ca un toiaș, a înghetă). PĂSCULESCU, L. P. 300.

— Derivat din *toiaș*, cu pref. in-.

INTOLĂ vb. 1° v. *Înțol*.

INTOLERABIL, -Ă adj. *Intolérable*. — Care nu se poate tolera, suferi, răbda, îngădui, de neîngădui; cf. *insuportabil* și *inadmisibil*. *S'o ridicat sarcina intolerabilă peniru tot învătământul primar*. MAIORESCU, D. IV 425. *Intrigile... continuă în poiriva lui, peniru a-i face situația intolerabilă*. IORGA, L. I 322. *Așteptarea fi fu intolerabilă*. C. PETRESCU, C. V. 319.

— N. după fr. [lat. *intolerabilis*, -e, idem].

INTOLERANT, -Ă adj. *Intolérant*. — Care nu este tolerant, nelocant, neîngăduitor. *Cerititudinea e severă și intolerantă*. C. PETRESCU, I. II 185.

— N. după fr.

INTOLERANȚĂ s. f. *Intolérance*. — Lipsă de toleranță, de îngăduire, neîngăduire. *Ironica întreprinsere... și apelu...* la *intoleranță le găsece pușin potrivit*. MAIORESCU, D. I 327. *Intoleranța și excludivismul*, id. CR. III 174. *Intoleranță religioasă*. | (Med.) Neputința de a suporta (fără a o elimina imediat) o mâncare sau un medicament. BIANU, D. S.

— N. după fr.

INTOLI vb. IV^a. 1^a. (Se) *nipper*; (s') *accommoder*. 2^a. *Embellir*.

1^a. (Mai ales despre săraci, calici, zdrențuroși, golani) Refl. A-și face haine (ȘEZ. XXIII 104), a-și procura haine (nouă), a se îmbrăca (ȘEZ. XXIII 104) bine (RĂDULESCU-CODIN), a izbui să se îmbrace (bine); p. ext. a ajunge la bunăstare, a parveni. *Un țigan... se înfoliea c'na cojoc*. CONTEMPORANUL, I 567. *Cu banii eștia s'au înfolit amândoi*. N. A. BOGDAN, ap. TDRG. (ms.) *Bu scoțies că e mai nemești să certi o parohie cât mai mare, ca să te înfoliești repede și să pui și cetă la o parte*. STĂNOIU, C. I. 15. *În acest timp câștigă atâtă, de-și plăd datorită și-i mai și rămase cu ce să se înfolosească și, necuza și copit lui*. ISPIRESCU, ap. TDRG. *Dădu...* la *not*, la *lăutari...* *Irmilici și țicosari, Nisiefle și mahmudele*. *Ca să ne înfolim cu cle (Brăila)*. TEODORESCU, P. P. 573^b. # *S'a înfolat golaniul*, se zice despre unul care a dobândit ceva la care nu se aștepta. ZANNE, P. III 196. | **Trans. (= fact.)** A înveli (mai ales capul, despre femei) bine în haine și cărpe multe, a înhăimură, înfolofii, îmboțori (HERZGHERL, M. 206); a procura cuiva haine, a-l îmbrăca (bine); fig. a ajuta, a face bogat pe cineva (PAMFILE, J. II). *Gazda... scoase... un rând de haine mândre...* și înfoli pe *biata femeie cu cle*, în *locul zdrențelor*. V. A. URECHIA, ap. TDRG.

2^a. Fig. (Neobincinut) A împodobi, a orna. *Ne-stemate culeșe din salbeie boșofoli*, — le *prezar pe sărăcăcioasa mea scriere*, ca s'o mai înfoliez și să-i dau și ei ceva preț. ODOBESCU, III 105^{1/2}. Cf. 641^{1/2}.

[S]: *Înfolă* vb. 1° (Prez. ind. *înfolă* și *înfolă* BĂRCIANU) = a îmbrăca (în haine nouă); s p e c a pune un țol s. cergă pe cal s. bou nădușit. CIAUSANU, GL. | **A** *adjectiv: înfolit (înfolat)*, cu negativul *ne(f)înfolit, ne(f)înfolat*, -ă = îmbrăcat bine, ajuns în stare bună; împodobit, ornat. *F'înd înfolăși atât telegari, povodnicii, cât și armăsarii cu cele obicinuite a lor jolitur...* LET. III 317^{1/2}. *Când parca unui corp, unei generații e înfolată, jefuindu-i de ce are mai bun, restu' corpului jefuit e despolit*. IPIESCU, ap. TDRG. (ms.) *Care mai bine înfoliți, Care rupți și jerpeliți*. TEODORESCU, P. P. 587. | **A** *abstract: înfolire (înfolare)* s. f., *înfolit (înfolat)* s. a. = acțiunea de a înfoli.]

— Derivat din *țol*, cu pref. in-.

INTOLOCI vb. IV^a v. *Introlocă*.

INTOLPĂ vb. I. *S'associer*. — Refl. A se însoți, a se asocia (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

— Derivat din *tolpă* «ceată, bandă», cu pref. in-.

INTONĂ vb. 1°. 1^a. *Entonner* (un air). 2^a. *Appuyer, insister* sur.

1^a. **Trans.** A începe o cântare (propriu: a da tonul pentru începerea unei cântări); p. ext. a cântă. Cf. † *glăsu*. *Satana cu suneșie întonează-o psalmodie*. C. NEGRUZZI, II 123^{1/2}. *Păduri și lacuri și mări și flori și stele întonează pentru mine un imn nemărginit*. ALECSANDRI, P. III 6. *Fiu lui Găulom Tell fi întonă cu glas puternic (cântecul)*. ODOBESCU, III 80^{1/2}.

2^a. (În Bucov., după germ. «betonen») A pune tonul pe o silabă, a accentua, a rosti (o frază, o

limbă) cu un anumit ton, cf. modulă; fig. a apăsă asupra unui lucru, a insistă, a stăru. Se întonară cu apăsare acele principii de reorganizare a împărăţiei... SBIERA, P. 218.

[S]: Intonă vb. I^a. | Prez. ind. *intonă* şi *inton*. | Abstracte: *intonare* s. f. acţiunea de a intona. Ca probă de ştiinţă şi de sistema sa filosofică, să-i toarne cu o limbărie modulată pe întonări de cele mai convinsătoare. ODOBESCU, III 128; — *intonajie*, *intonajune* s. f. = *intonare*; fel, maniera, modulajie, accent, ton (în rostirea unei fraze s. a unei limbi). O limbă... curată cu ziceri şi cu intonaţiuni greşite. ODOBESCU, I 225. Am un mator cu care m'aş duce şi în sad, dacă ar fi Turci şi pe acolo. — Ba, bine că nu, zise Anniuca, cu o uşoară intonaţie copilărească. D. ZAMFIRESCU, R. 106. Sfaturile lui [I. Nădejde] aidi de prietenos distribuite, rostite cu intonaţiunile acelea dolente şi părinteşti... I. DUMITRESCU, CURENTUL, III 25 Sept. 1930. | Adjectiv: *intonat*, -ă = care a început a se cânta; cântat, accentuat, rostit cu un anumit ton.] — Derivat din *ton*, cu pref. *in-*, decalc. după fr. *entonner*.

INTONĂ vb. I^a

INTONĂŢIE s. f. } v. *intonă*.

INTONAŢIUNE s. f. }

INTONCĂ vb. I. *Ventr en tête, se mettre en tête.* — A-i veni cuivă ceva în minte, a-i trânti prin cap (Com. S. POP); a-şi băga în cap, a se hotări muşete la un lucru: *Pe ce a întoncat odăit, nu-i mai poşi oprî* (Zagra, lângă Năşăud, com. CORBU).

— Derivat din *tonacă*, cu pref. *in-*. N. Drăganu, Rev. Fd. II 296, cf. *tuncă*.

INTOŢONĂ vb. I^a v. *intofoună*.

INTOPSOACĂ vb. I v. *topseacă*.

INTORCĂTOARE s. f. (Tes., Bot.)

INTORCĂTOR s. a. (Tes.) } v. *intoarce*.

INTORCĂTURĂ s. f. }

INTORLOCĂ vb. I^a } v. *introlocă*.

INTORLOCĂ vb. I^a v. *introlocă*.

INTORNĂ vb. I v. *inturnă*.

INTORNOCĂ vb. I^a v. *introlocă*.

INTORSĂTOR s. a. (Tes.)

INTORSĂTURĂ s. f. } v. *intoarce*.

INTORSURĂ s. f. }

INTORT. -OARTĂ † adj. I^a. *Tors; tortueux.* 2^a. *Obstiné, pervers.*

1^a. Suclit - strămb, întors. *Isop* [avea] *piciorărie strămbe* şi *întoarte* (a. 1705). ISOPIE, ap. GCR. I 350no. *Cădrările întoarte*. BIBLIA, ap. TDRG.

2^a. Fig. Îndărătnic, rău, nedrept, încăpătânat, pervers, cf. suclit. *Intori* = îndărătnic, sf. razvrăşteni I. GLOSAR (1600-1630), ap. CUV. D. BĂTR. I 285. *Şi cu alegii aleu ver fi, şi cu întortii* (I. îndărătnic) HURM. COR.) *văzură-te-veri*. PSALT. (SCH.) 27/. *Ou întortii întoarce-te-veri*. CORESI, ps. 39. *Întoarce-voiu de câdră ei faţa mea* şi *voiu arădă ce va fi lor la cea de apoi; căci neam întortiu* (aste. BIBLIA (1688), ap. GCR. I 282ⁱⁱ). *Cel întortiu nu se poate împodobi*. ib. ap. CCR. 192.

[Derivate (de la un verb, neatestat, *intortă*) *intortăre* † s. f. = încăpătânare, îndărătnicie. GLOSAR, ap. CUV. D. BĂTR. I 285; — *intortăciune* † s. f. MARDARIE, L. 3427.]

— Din lat. *intortum* (part. lui *intortueo*, -ere. Cf. *intoarce*).

INTORTĂCIUNE † s. f. }

INTORTĂRE † s. f. } v. *intort*.

INTORTĂL s. m. (Bot.) v. *torşel*.

INTORTĂCHĂ vb. I^a *Embrouiller.* — A întoarce, sucl, învălî în toate sensurile s. foarte tare, cu intenţia de a încurca, a încălci. *Oricât am voi să întortochem lucrurile, acesta este purul şi exactul adevăr*. ODOBESCU, III 409no. *O suceje sau întortochiază, ca să scape*. LIUBA. *Mulţi părinţi... H întortocă* [copilului] *numele astfel, că nime nu-i mai cunoaşte de unde se trage, bunăoară ca «Nicanor» în «Canonir»*. MARIAN, NA. 200. [S]: *tortochă* vb. I^a DICT.; [format din prez. *intortochez*] *intortocă* vb. I^a = a răsuc. H. XVIII 174; [cu alt sufix: lat. pop. *intortilio-are] *intortocă* vb. I^a = *intortochă*. CIAŞANU, V. | A. d. jectiv: *intortochiat* (intortocat, intortolat CIAŞANU, V.) = învălî, suclit, răsucit (foarte tare, în toate sensurile), încurcat, încălci; schimonosit. *Această sloed (aşa-o întortochiată) şi cărtigădă*. v. C. NEGRUZZI, I 261. *Fraze mari întortochiate* şi *scâlcite*. id. I 266. *Agrafe de ale lor* [oamenilor din epoca de bronz]. *Intortochiate* ca *nişte melci*. ODOBESCU, II 264. *Frazeologice întortochiată*, id. 380. *Cuvinte întortochiate*. I. NEGRUZZI, I 421. *Cazuri întâmplătoare... cereau o iactică întortochiată*. BRĂTESCU-VOINEŞTI, L. D. 25. *Numele cele mai întortocate* şi *mai urte*. MARIAN, NA. 200. *La ambele capete* [ale scrânciobului] *se pun copii* şi *se întortocesc*. De aci proverbial: *Lucru scrânciob sau întortocat* (învedrit). LIUBA-IANA, M. 71. *Ludându-se după crotala unor palatari întortochiate...* ISPIRESCU, V. 116no. *Vezi drumul dăta întortochiat, ce se desface din răscruce*? SEZ. IX 114. *Încăritgat* şi *intortocat* *Şi de urechi e agătat* [= Cercelul]. *Vorbă întortocată* = încălciată H. XVIII 174. | Abstract: *intortochiare* (intortochetare) s. f. = acţiunea de a întortochia; — *intortochetară* s. f. = învălîtură, suclitură, încolăcitură, încălciură, sinuzitură. *Acesta intrând, avă grădă a desăpădură ghemul înaintea lui prin întortocheturile de poteci pe unde mergea el*. ISPIRESCU, V. 11 9no.

— Din lat. pop. *intorticulo, -are (derivat din *tortum*, întors), cf. eng. *intortiler*, fr. *entortiller* span. *entortijar*, cat. *entortellar*. Forma mai veche trebuie să fi fost *intortochă, de unde s'a născut *intortochă* prin asimilare progresivă: o-e > o-o.

INTORTOCĂ vb. I^a

INTORTOCHEŢURĂ s. f. } v. *intortochia*.

INTORTOCIĂ vb. I^a

INTORTONĂ vb. I^a v. *intofoună*.

INTORTDEAUNA adv. v. *totdeauna*.

INTOŢONĂ vb. I^a. (Se) *chamarer*. — Trans. şi refl. A (se) îmbracă, a (se) găti cu prea multe podoabe, exagerat şi fără gust, a se împofoţona, înzorzonă. *Unele femei, ca copii* *44 mici, acii se zbeugue cu banu' altuia, la care rămnesc până mor, acii se întofozonează* şi *cu vreme* *şi fără de vreme, ca poporul de la JIPIESCU*, o. 73. [S]: (+ *înzorzonă*) (In)tofoună vb. I^a POLIEU; (+ *impopofoună*) *intofoună*, *impopofoună* vb. I^a. | Adjectiv: *intofoună* (intortofoună, *intofoună*, *impopofoună*), -ă = îmbrăcat s. gătit cu prea multe podoabe, exagerat şi fără gust, înzorzonat. *Văzându-se întofoună*, o *auz* p'ascuna *zicându...* PANN, P. V. II 104. *Situl muzical cam pipernicit* şi *cam intofoună* al *scolului din urmă*. ODOBESCU, III 95/. *Tortofoună* (prin Ruşin, în Făgăraş) = înzorzonat VICIU, GL. | Abstracte: *intofoănare*, ((in)tofoănare, *intofoănare*, *impopofoănare*) s. f. = acţiunea de a (se) intofoună, îm-

băncare, gătire cu prea multe podoabe, exagerată și fără gust. Pentru fete mai ales să nu fie înmădușăra idolită de strictețune, de 'nfoțonare și de spoteți. ÎPESCU, O. 120; — ÎNȚOTONEALĂ [plur. -neli] s. f. = înfoțonare. Rogu-te d'adins să nu mai umble fleacuri, în chelusteli, în înfoțoneli, și la 'noiri fără roat. ÎPESCU, O. 132.]

ÎNȚOTONEALĂ s. f. v. înfoțonă.

ÎNȚOVĂRĂȘI vb. IV^a. 1. Accompanier. 2. S'asocier, s'untr, s'allier.

1^a. TRANS. A merge cu cineva simultan pe același drum, a conduce pe cineva cu tovarăș de drum; p. e. x l. a însoți, acomania pe cineva s. cevă, a fi, a avea loc s. a se întâmplă în același timp cu ceva. Ochi mi s. să rădăc când cer, fără numă cu spaimă și pentru ca s[ă] întovărășesc suspinurile mele până la moart. OCISITERI, ap. GCR. II 48/12. Toți fericiți-au pe tineri soți, gătindu-se a-i întovărăși acasă. C. NEGRUZZI, I 53. Turburările care au întovărășit moartea împărătilui Alexandru... înăduro[au] pentru moment temerile unui războiu. GHICA, s. 129. Speranța te urmează și... credința... te întovărășește, când mândrele palatieri Le părășește. OLLĂNESCU, II. O. 110. De acum înainte sânt gata să te întovărășesc. CREANGĂ, P. 197. La înmormântări se fac colaci mari ce întovărășesc pe morți, cu pompă, până la mormânt și acolo sânt împărțiți la săraci. ALECSANDRI, ap. TDRG. (ms.).

2^a. REFL. A plecă la drum simultan cu cineva, a se face tovarăș de drum cu cineva; p. e. x l. a face tovarășie cu cineva; a se însoți, a se încărăși, a se lega, a se alia; s p e c. a intra în tovarășie de negot cu cineva, a se asocia (POLIZU). Și amândoi [sorții] din cazual rămăturii, împreună cu noi în toate părțile, în toate locurile și în toate vremele din fire se tovarășesc. CANTEMIR, IST. 302. În mormântul tău odădă să ne întovărășim! KONAKI, P. 52. Ne întovărășim cu muștrarea cugetului. MARCOVICI, C. 54. Nu te întovărăși cu omul becemic. C. NEGRUZZI, I 218. Se va sparge... întovărășitor care s'au întovărășit la plug. MARIAN, SE. II 176. Ne întovărășim cu dănași de frica lăcășilor din Ruginoasa. CREANGĂ, A. 126. Cu acești voinici se întovărăși și un om verde, pușu de Român. ÎPESCU, L. 200. M'oiu întovărăși cu ea. TEODORSCU, P. P. 350. # S'au întovărășit rădăsoal cu cheul și păduchitoșul, se spune când se face o tovarășie între nevoiași. ZANNE, P. IV 213.

[S]: tovarăș vb. IV^a; (c tovaros) întovărăși vb. IV^a (BARAC, ap. TDRG. COSTINCO). | A d j e c t i v: (i)n tovarășit (cu negativi: n e) (i)n tovarășit, -ă = însoțit, asociat, aliat, condus, acompaniat; așezat s. pus la un loc cu... Să întorec[ă] iarși acasă, întovărășit de dobitoacele sale. DRĂGHICI, R. 149. Flori... întovărășite cu fructele cele prea frumoase. GORJAN, H. II 3. Întovărășit de jandarmi și de toți prietorii... Melci intră în oraș. C. NEGRUZZI, I 43. Că pe'n codri a ieși De sege'ntovărășit. ALECSANDRI, P. P. 162/1. | Abstracte: (i)n tovarășire (întovărășire) s. f. | Întovărășit s. a. = acțiunea de a (se) întovărăși; însoțire, asociere, alianță; escortă. Se repetă în odate mai mulți tencieri din întovărășirea pașei. N. XENOPOL, ap. DDRF.] — Derivat din tovarăș, cu pref. în-.

ÎNȚOVĂRĂȘI vb. IV^a v. întovărăși.

INTOXICĂ vb. I [Medic.] (S')intoxică, — TRANS. și REFL. A introduce (cu voie s. fără voie) în corp substanțe toxice, a (se) învenina, a (se) otrăvi. O clipă mi-a fulgerat prin minte că mă voi fi intoxicat cu oxid de carbon. SANDUALDEA, A. M. III (Fig.) Să-ți înșușești forma admirabilă a vechilor tălăcuri de cărți bisericesti și a cronicilor e alta decât să-ți pierzi simțul

limbii românești intoxicându-te zilnic cu franco-româneasca gazetelor. IORGA, L. II 457. [Prez. ind. intoxic și intoxicăz.] [Adjectiv: intoxicat, -ă = în care s'au introdus substanțe toxice, otrăvit, înveninat. | Abstracte: intoxicare s. f., intoxicat s. a.; intoxicăție, intoxicățiune s. f. = acțiunea de a (se) intoxica, otrăvire, înveninare, † a dăpa l. Intoxicăție de nicotină.] — N. după fr. (= lat. intoxic, -are, idem). Cf. dubletul întopsoacă.

INTOXICĂȚIE, INTOXICĂȚIUNE s. f. v. intoxică.

INTRĂ vb. I. 1^a. Entrer. Tomber (amoureux); Faire entrer. 2^a. Se présenter devant. 3^a. Entrer dans, pénétrer, rentrer; entrer en grâce, en agonie, en frais, en matière etc. 4^a. Entrer dans sa 100me année. 5^a. Entrer en rapports. 6^a. Entrer au service de qqa, entrer dans une carrière, entrer en danse, entrer en jeu. 7^a. Entrer en souppon, entrer en conversation. 8^a. Entrer en perte (au jeu). II. 1^a. Entrer, pénétrer. 2^a. Entrer, arriver à. 3^a. Se rétrécir, diminuer. 4^a. Entrer (comme partie constituante). 5^a. Entrer, contenir, I. Despre ființe.

1^a. IN TRANS. (Adresa în opoziție cu a ieși; exprimă, ca verb intransitiv, ceea ce exprimă verbele transitive a băgă, a vâri, a introduce. Construit cu prep. în, întru, prin) A trece din afară înăuntru, a merge dintr'un loc deschiș într'unul închis, a se introduce, a se băgă, a se vâri undeva. Deci intrăm (= intrăm în casa lui Păpășu. COD. VOR. 26/1. Și intrăți în curțile lui. PSALT. (SCL) 200. După aceea nu vrea... să intre în cetate, ce ădăuță ofară, tu loc puștii. CORESI, EV. 57/12. Intră întru celarul lui și închide ușa ta. EVANGHELIE, ap. GCR. I 54/0. I stăi! cum să intri tu în ratu? (1620) ib. 63/22. Ori cine den plugări de va intră în pământul altuia... PRAY, 3. De va fi intrat și va fi ieșit dintr'acea casă... ib. 229. Nu ver[ă] intră întru împărășia ceriurilor... N. TESTAMENT, ap. GCR. I 127/1. Iți voi intră 'n s'fânta casă. DOSOFTEIU, PS. 21. Locul de unde să înceape a intră în beșcarică... MINEULI (1776) 161/1. Să intrăm întră împărășia ceriului. POPA IOAN D. VINT, ap. GCR. I 285/12. Apoi au intrat și în țara ungurească. CANTEMIR, ib. 360/12. Intră în Perșia cu războiu. E. VĂCĂRESCUL, IST. 259/12. Mielușorul... zbură... intrând și ieșind din turmă. KONAKI, P. 262. Tot e proză și lăcere... umbra intră în mormânt. ALEXANDRESCU, M. 17. Intrase în Moldova, în întovărășit de 7 miș spăhii. C. NEGRUZZI, I 137. În codri... puștii... Au intrat faza voinici. ALECSANDRI, P. I 29. În dom de marmur negru ei intră neopriți. ÎMINESCU, P. 206. Până atunci intră în zelină, la un proces două, și apoi se retrăde. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 27. Coborau și urcau, intrând și ieșind, pasageri grăbiți. C. PETRESCU, C. V. 124. I se deschide poarta și drumeșia intră în lăuntru. CREANGĂ, P. 90. În vârful degetilor intră în cămara smelut. ÎPESCU, L. 20. Mai intrau și ei prin casele oamenilor de rând. RETEGANUL, P. I 52/12. Turcii casa'nungurad Ș'i'n casă buluc intră. ALECSANDRI, P. P. 131/1. În casă cum a intrat, Maica-sa o-a intratol... JARNIK-BĂRSEANU, D. 231. Când cineva intră pe neștiute în casă... ȘEZ, II 75. Până nu vei bate la ușă, nu'ntrădămi să intri în casă. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 49. A intrat dracul în ei = le diable le possède; lumina intră prin perle = le jour perce...; apa intră în corabie = faire eau; a intră în așternut = se coucher; a intră în pădure = s'engager dans un bois; a intră în luptă = descendre dans l'arène; a intră într'o corabie = monter à bord; corabia intră oțten picioare în

opă = le navire tire tant de pieds d'eau; a intră în mândărie = prendre le voile. PONTBRIANT. | Fig. (literar, după fr. *entrer*) A fi admis într-o societate, corporație. A intra în *Academia*. ȘINEANU. D. U. # A intră în pământ = a muri (cf. ZANNE, P. I 240); a dispărea. Mai bine să intru în pământ de viu decât să fac apă. ALEXANDRIA, 54/2. Parcău intrat în pământ... Unde să fie, unde să fie? CREANGĂ, P. 24. (Hi-pربولă) Iară eu intram în pământ de rușine (= surcam de rușine, mi-eră foarte rușine). id. A. 67. A intră în foc (pentru cineva) = a se expune la un pericol mare pentru cineva, a da orice chelașie pentru afirmațiile s. cinstea cuiavă, a răspunde, a garanta pentru cineva. Ce vei, pentru unul ca tine, să intru și eu în foc? I. GOLESCU, ap. GCR. II 256/1. (Din n.-gr. *μὴ ἴπαιε μίσα* = il m'a trompé) HEPITÉS, LEX. 514) A intră mesa = a se păcăli strașnic. ZANNE, P. IV 446. A intră la mijloc = a interveni. Au intrat la mijloc să-i despartă. PRAV, 48, Cf. 62. Se rugă lui Șerban-voievodă să intre la mijloc, să aște un chip de cale să-i mântuiască. LET. III 26/15. A intră în (s. într'un) păcat = a comite o crimă (intr'un moment de surexcitare). Nu intră în păcat. PANN, P. V, III 114. Lipsești din ochii mei, că intru aceluși într'un păcat! ALEXANDRI, T. 414. A intră într-o belea (s. în chechion s. în incurtătură, în necaz s. la apă) = a da peste un necaz, a avea de îndurat un neajuns, o neplăcere. Nu vrei aju... Să mai intru într-o belea. CONTEMPORANUL, II 760. Acum taca în ce chechion am intrat. CREANGĂ, P. 84. Iaca în ce incurtătură am intrat. id. 201. Iei educați meu, când ai și tu în ce năcaș am intrat... id. 212. | (Construit cu prep. p) Căpitanul... au intrat iarși pe acea insulă pentru oarecare trebuițe. DRĂGHICI, R. 25. Cum vorbeau ei, numai încă intră... Chirică pe apă. CREANGĂ, P. 177. Intră pe coș în cămară. SPIRESCU, L. 316/11. Iaca și nunia intră pe poarta palatului. id. 294/19. Felte de peșene intră pe rost repede [= Sucevița]. GOROVI C. 362. # A intră pe mâna cuiavă = a ajunge în mâinile, (fig.) la discreția cuiavă. Nu fi-e rușine să lucrezi ce-ți intră pe mână (și ce apuci). JIPESCU, ap. TDRG. (Construit: intru la cineva). A intră cu stă la cineva = fr. forcer la porte de quelqu'un. PONTBRIANT. Și încep a intră hotărât la Vodă și a cunoaște la Domnița și prină a suspină și a se ruga. SADOVEANU, LUC. VI 39. Dar la tin' cum să intru? JARNIK-BĂRSEANU, D. 77. (Construit cu subț). Subț copertul meu să intru. CORESI, EV. 228/15. || Absolut. Și aflăm o corabie ce trecea intru Finichia. Intrămu (= așundu N. TESTAMENT 1648) de vânsămu. COD. VOR. 24/11. Fiii gerbilor își intră-vor. PSALT. (SCH.) 210/8. Mă-nă-se și nu vrea să intre. CORESI, EV. 22/8. Deschide-mi... să intru, că afară mare frig taste. MINUNILE SF. SISOE, ap. GCR. I 6/15. Cu păstori să intrăm să vedem ce-au dai D-zeu. PROPOVEDANIE, ib. I 136/15. Și intrând Esop, țară l-au întrebat. ESOP, ib. II 209/15. Cum dar eră să iasă și să între neaund apă? DRĂGHICI, R. 53. Dreptul intră, zice: Bine-am găsit Ursanel! ALEXANDRI, P. IV 285. O slugă intră cu un bilet în mână, c. NEGRUZZI, I 53. N'is-Musa intră palid. COȘBUC, B. 15. Intră! se zice când cineva bate la ușă. || (Construit cu un predicativ) A ajunge, a fi. Mi-ai intrat aida de dragă (= te-am îndrăgit atât de tare), încât m'am hotărât să mi te fac chiar nor. RETEGANU, P. I 57/14. || (Rar) T a n s. (f a c t.) A face să intre, a băga, a vâră. Dă cu ciocanul... și-l omorâ... Până n'fântâni-î intră. T. PAPAHAĞI, M. 120/8.

2^a. † (Construit cu prep. către) A se îndreptă spre, a se apropia de cineva. Deci Pavelu intră către el și se rugă. COD. VOR. 98/8. † demăreața

intră Pavelu cu noi către Iacoru. ib. 29/2. Și intră-votu către altarul Zeului. PSALT. (SCH.) 82/4. Iar totă-șău intră către împărăteasa. PALIA, ap. GCR. I 66/12.

3^a. † A se apropia, a pătrunde la... E Pavel erundă se între intru gloată, nu-i lăsară el uccenici lui. COD. VOR. 10/2. Intră-vor lupi grei intru voi, cei ce nu vor crușă turma. ib. 22/12. Intră-vo până la sămănta părinților săi. PSALT. (SCH.) 95/12. | Fig. A ajunge la... a pătrunde, a se vâră. Intră-vo în inema lor. PSALT. (COR.) 68/12. Strigați Domnului tot pământul, lucrăți Domnului în veselic, intrați întru insul în bucurie. CORESI, ap. GCR. I 14/11. Și să între intru slava lui. MOLITVELNIC, ib. I 232/19. Intră în bucuria Domnului tău. CANTEMIR, ib. I 326/19. Să intri în viață. N. TESTAMENT (1703), ib. I 349/4. Ai noștri... intrase cu sobile în Nemț, m. COSTIN, ap. TDRG. În dumganți Moldovei acă să 'trafi năvală. ALEXANDRI, P. III 222. Ii totnic de cei care intră'n dot ca'n doșprezece. id. T. 1562. Comăneșteanu nu pricepe ce totă să zică. Mălescu însă intră, cu puterea lui de intușie, în explicarea unei cauze. D. ZAMFIRESCU, R. 219. Păstrăndea cu care Mimi intrase (= cetșine) în sufletul lui. id. ap. TDRG. Prin cuvinte dulci și zugrăvite intră în inima Domnitor. ARHIVA ROM. I 56. Ce-mi tot intri 'n suflet, cioră? CONTEMPORANUL, II 759. Să intrați și voi în rândul oamntor. SPIRESCU, L. 33 # A intră (cuiavă) în voie (s. plăc) = a-i face (foarte) gusturile, a-i satisface (foarte) pretențiile, a-i face pe plac. Se miră cum a face ca să poată intră în voie futuror. LET. II 309/8. Nu știe cum să ne mai între în voie. CREANGĂ, P. 259. Nu-i mai intră nimeni în voie. SPIRESCU, L. 51. Nici di de sus nu intră în placu' tutulora. ZANNE, P. VI 647. A(-i) intră cuiavă pe subț piele = a se lipi de cineva, a-i plăcea (f. GOLESCU, C. I), a câștiga prin fel de fel de insistențe și servicii bunăvoința cuiavă, a-i deveni foarte simpatic, intim. A intră în favoarea (Invechit: favorul) s. în grațiile cuiavă = a i se face plăcut, a câștiga bunăvoința cuiavă. [Domnu] avusea o lungă vorbă cu Moțoc, care intrase iar în favor. C. NEGRUZZI, I 143. A intră în grozile morșii = a fi cuprins de groaza morșii apropiate. Intră în grozile morșii. SPIRESCU, L. 326. A intră în agonie = a începe să se lupte cu moartea. A intră în cheltulă s. în cheltueli = a face s. a suporta cheltueli. Te-ai hotărât a intră în cheltulă unei nunși? ALEXANDRI, T. 768. † A intră epitrop = a primi în-ăncinarea de epitrop. Murind și mama, intră [epitrop] bunul sau buna. PRAVILA (1814) 88. A intrat epitrop. ib. 90. † A intră chezăș = a se învoi să fie chezăș. Au căzut Domnul la Mitropolatul cu rugămintă, ca să între chezăș. LET. III 246/19. † A intră cumpărător = a se oferă să cumpere ceva. Totă pricina taste că au intrat spăt. Căzu cumpărător. URICARIUL, XXIV 455/8. † A intră în județ (s. judecată) = a se judeca cu cineva. Și nu intră în județul cu gerbul tău. PSALT. (SCH.) 295/7. Vor fi primiți a intră în judecată. URICARIUL, IV 156/15. † A intră subț judecată = a fi dat în judecată. De nu vo face apă: atunci intră supț judecată. PRAVILA (1814) 80, cf. 19. A intră la tocmă cu cineva = a începe tratative; a cădea de acord cu cineva (BARCIANU). A intră în materie = a începe să expui s. să tratezi subiectul (unui studiu, unei conferințe etc.). [Se întâmplă] să-i vind [cuiavă] răul gând de a lepădă cortea ta din mână mai năinte chiar de a fi intrat în materia ei. ODOBESCU, III 11/1.

4^a. Fig. (Fiind vorba despre o vârstă, o epocă etc.) A ajunge, a atinge, a începe, a apuca; a umbla pe (atația ani). Norma de abia intră în vârstă de 15 ani. BELDIMAN, N. P. I. 5. Anul în

care intrăm... MARCOVICI, D. 17/21. A intrat pe patruzeci de ani (PONTEBRIANT, POLIZU) s. (mai des) în anul al patruzecilea.

5^a. † Fig. (Construit cu prep. cu s. in.) A se întovărăși, a se asocia cu cineva. Nu sezuia cu zborul în depertu, și cu teage-călcători nu intru. PSALT. (SCH.) 41/. Și cu oameni fărâncici n'am intrat. PSALT. (1653), JAHRESB. III 176. Un tânăr... fugid de eu intră în tâlhari. DOSOFTEIU, V. S. 32/. (Și azi) † A intră în cărd cu cineva = a avea a face cu cineva. Vezi, găndește bine, c'apoi intri în cărd cu mine! CONTEMPORANUL II 419.

6^a. Fig. (Construit: intru (slugă) la cineră s. intr'o slujbă) A îmbrățișa o indevălnicire, o ocupațiune, o stare, o situație, a se băga (în slujbă) la cineva. Intră în serviciu; fu sub-grefier... C. NEGRUZI, I 110. Doroc... să intru la teologic. CONTEMPORANUL IV 2. Rob la Tătari intrare-ay, numai să-i pot dărua vederile. Ib. v. p. II 389. El intră în slujbă la împăratul. IPSIRESCU, L. 391. Intrare păndreasă la dăgăti. Id. Ib. 188/2. A intră la stăpân = a ajunge sub stăpânirea s. influența cuiva. A intră în joc (s. horă) = a se incurcă într'o treabă, într'o pricină. I. GOLESCU, C. I. A intrat în gura satului = toți îl vorbesc de rău. ZANNE, P. VI 307. A intră în delc = a da de necazuri, de dracul. ZANNE, P. V 264.

7^a. Fig. (În legătură cu substantive verbale s. alte abstracte, exprimă începutul acțiunii) A intră la prepus = a începe să bânzuie; a intră la (s. în) griji = a începe să fi îngrijorat; a intră la gânduri = a cădea pe gânduri; (fam.) a intră la o idee = a începe să crezi ceva etc. Intrare în grijă mare, să nu piară Moldova. NECULCE, ap. TDRG. [Orest] furtăbilit tot norodul, mulți intrare la prepus. BELDIMAN, O. 59. Intră la mare băgare de seamă. GORJAN, H. I 62. Șiți că eu nu intru la idee cu una cu două. CARAGIALE, T. I 78/11. Nu mai puțin și împăratul intră la chibzuri. IPSIRESCU, L. 372/17. Fata intră la grije. Ib. 15. Cf. 233, 375. A intrat la gânduri. ȘEZ. IV 156/12. † A intră în vorbă (s. discuție) cu cineva = a începe vorba, convorbirea, discuțiunea cu cineva; s. p. c. (despre un tânăr) a intră în vorbă eu o fată = a-i face propuneri în vederea unei viitoare căsătorii. A zămbi a rade și a intrat în altă vorbă. E. VĂCĂRESCU, IST. 249/10. Intrând în vorbă eu Robinson... DRAGHICI, R. 16. Am intrat în vorbă cu dănea ș'am oflat că-i de aici din târg. ALECSANDRI, T. 911. Și încep să intre în vorbă, ba despre una, ba despre alta. MARIAN, SE. II 48. Intrând în vorbă... fata... fi înțoare capul. CREANGĂ, P. 165. Cel ce intră în vorbă nechemat se numește oale cu porciua. ZANNE, P. II 808.

8^a. S. p. c. (La jocul în cărți) A bsol. A cădea, a pierde. Zic gâpțe treffe și intru de două ori. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG. (Complinit prin placă) Se jucă prefa în trei: doi coloneli și un major... izbucneau în râs sau înjurături, după cum intrau placă sau nu. Id. R. 202.

11. Despre lucruri (s. p. c. despre obiecte acționate).

1^a. A pătrunde, a se introduce, a se băga, a se vâră, a se înfige, a se împănă în ceva. Nu mă omor... ci mai bine scoate-mi stepul ce mi-a intrat în labă. IPSIRESCU, L. 326. Ghimpii ce-i intrau în picioare. Ib. 58. Toate săgețile introu în carne. Ib. 314. Cu unbra ce intră în pielea omului. I. GOLESCU, Ib. IX 19.

2^a. Fig. A ajunge, a pătrunde, a se strecură, a se vâră. Se între în țire rugăciunea mea. PSALT. (SCH.) 179/12. Spădește-me, Dzeu, că intrară ape până (= până) la sufletul meu. Ib. 131/2. Pentru plăcete unuia intră într'o toți oamenii osănda. CORESI, ap. GCR. I 26/2. [Gospodarul să ție samă] cum... t se strecură banii din pungă, și cum intră, I.

IONESCU, C. 243. Moldăvea au intrat în lăcașul voievoilor! RUSSO, S. 127/21. Banii străngătorului intră în mâna cheltătorului. C. NEGRUZI, I 247. Cf. ZANNE, P. V 51. Și merg... până ce, de la o vreme, le intră calca în codru. CREANGĂ, P. 199. Groaza intrase în inimile protivitorilor. IPSIRESCU, L. 156/20. A intră boala (în cineva s. ceva) = a da boala în... a se îmbolnăvi. Den începuta veacului, den păcate, intră boală în trupul lui Cain. CORESI, EV. 58/22. Intrasă și boala în vite și în oi, vărsatul. LET. II 451/22. Până și în Casa Domnului au intrat acea boală. Ib. III 162/12. Mare boală-mi intră-n oase. ȘEZ. I 111b/2. A intră (glasul s. strigarea) în (s. † intru, la, azi: pe) urechile (cuiva) = a ajunge la urechile sau în auzul cuiva. Intru urechile Domnului Savoaf intrară. COD. VOR. 132/2. Și strigarea mea... intră întru urechea lui, PSALT. (SCH.) 25/. Intră-va în urechile sale. Ib. (COR.) 25/10. Să-și intru 'n ureache glasul meu. DOSOFTEIU, PS. 50. Aceste răspuns... au intrat la urechile lui Nicolai-Vodă. LET. II 92/12. La judecători, ce intră pe o ureche, tease pe alta. C. NEGRUZI, I 248. A intră vremea în sae = a trece vremea. Răbdare, îndrăule, n'a intrat vremea 'n sae! CARAGIALE, M. 136. A intră (ceva) în (s. sub) stăpânirea cuiva = a ajunge în puterea cuiva. Mai denainte, până a nu intră Dachia supă stăpânirea Romanilor... CANTEMIR, HR. 66/1. A intră frica, groaza, spaima (în cineva s. în oastele lui) = a se înfricoșa, a se îngrozii, a se înspăimânta. Nu puțină frică intrase în boteri. LET. III 250/2. Când intră spaima în oi... IPSIRESCU, L. 23.

3^a. (Despre stoffă sau orice țesătură, ca germ. eingehten). Până moț intră la apă = se scurtează, după ce e spălată. CIAUSANU, GL. Această stoffă intră la spălat = se strânge, se adună, se îngustează, se scurtează, se strânțează. † Rău a intrat la spălat = rău te necăjește, în mare belea ai intrat. ZANNE, P. III 377.

4^a. (Despre haine) A fi necesar, a trebui (propriu = a se cuprinde). La haina asta intră postav mult. POLIZU.

5^a. A încăpe; (Aritm.) a se cuprinde. Mare, de pută să intre gâpțe cetăți într'îna. IPSIRESCU, L. 57/22. Doi în patru intră (= se cuprind) de două ori. † Cine scotește câte foi întră 'n plăcintă, niciodată mândăncă plăcintă. ZANNE, P. IV 87. Nu intră două sabii într'o (singură) teacă! Ib. IV 575.

[Și (mai de mult, și azi prin Mold. și Transilv.) intră vb. I. Pe alocuri se conjugă intru, intră, intră..., să intre; prin Vâlcea și țâji în loc de intri. CIAUSANU, V.; — intră vb. I. MAT. POLC. 181. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 368, 374. Jupân Manicatu n'au erut ca să între în concursu (a. 1768). IOERGA, S. D. XII 84. | Abstracte: intrare (intrare) = (adesea în opoziție cu ieșire s. exod) acțiunea de a intră; permisiune, voie de a intră; locul sau deschizătura pe unde se intră; (Contab.) rubrica sumelor care intră, încasare; (Bis.) † Incepu. Domnul firea-va intru intrarea ta și țegrea ta. PSALT. (HURM.) 269/20. Inceu-lă-se intrarea. CORESI, EV. 483/12. Că ei pentru noi vestic ce intrare am avut cătră voi. APOSTOLUL (1683), ap. GCR. I 262/20. Tâlhariul... intrare în raiu t-ai făcut. ANTIM, Ib. II 16/12. Intrare: veniți fiilor, ascultați-mă pre mine. CATEHISM (1774), Ib. II 99/2. Apropindu-se... de intrarea sfântului chivot... MINEIUL (1776) 162/1. Ințirea arendașilor de pe moșii și intrarea celor noi este păbășitoare. I. IONESCU, C. 66. Astă intrare triumfală... în capitala Basarabiei... C. NEGRUZI, I 43. Luna... deschide poarta 'ntrării. EMINESCU, P. 227. Iși face cea mai sărbătorită intrare în capitală. MAIORESCU, D. II 111. Acea demnă și energică maiore în sâdul congresului.

STURDEA, M. 14. *Apartamentul lui Dănuș are și o intrare separată.* I. TEODOREANU, M. II 23. *Bancherul creditează pe comitent cu suma polizei, sub rezerva intrării...* dacă se va încasa poliza. PANTU, PR. 84. *Intrarea unui port* = fr. *avant-port*. PONTBRIANT. *Are intrare liberă la teatru.* ȘĂNEANU, D. U. [Bis.] *Intrarea în Biserică* = v. *vedenia*, serbare creștinască, la 21 Noemvrie, în amintirea zilei când Maica Domnului a fost dusă de părinții ei, la vârsta de trei ani, în biserica Ierusalimului; — *intrat (intrât)* s. a. (întrebuintat mai mult în limba veche) = intrare. *Entrotul* = întrotul, ingressus. ANON. CAR. *Domnul ferește-te, întru intratul tău și țeprea ta.* PSALT. (SCH.) 269/13. Cf. CORESI, PS. 354 PSALT. DE BĂLGAR, ap. CP. 211. *La (n)tratul cerșitorilor eră o boală lungă.* DOSOFTEIU, V. S. 46/1. Cf. 6, 88, 233. Nici intratul nici ieșitul i să poate afla. CANTEMIR, HR. 75/12. *Intratul este prin trei uși.* GOLESCU, I. 133. *Nobilii... au fost lăseți în buclii la intratul podului Londrei.* C. NEGRUZZI, III 367. (În Transilv., după germ. «Einlauf» s. «Eingang», în opoziție cu ieșite) *Intrate* s. f. plur. = hărțile (acete, scrisorile) soale la un oficiu în cursul zilei; — *intrătură* s. f. (mai ales la plur.; cu sens concretizat) ochiuri în lână, vârtejuri, nodozități, fibre în lână sucite, care nu se pot tăia drept de secolele tâmplărilor; *Lemnul ăsta are intrături, e deci fără valoare mare.* CIAUȘANU, CH. [A] *Adjectiv: intrât (intrât)*, -ă = care s'a introdus, s'a vârit, s'a băgat; introdus; micșorat în urma spălăturii; apucat (de o boală). *Asemine și ficiorii de protopopi și proști, care nu vor fi intrați în bir.* URICARIUL, IV 149/1. *Trecătorii puteau vedea un moșneg micuț, intrat la apă și scofăcit.* GARAGIALE, M. 43. *Când un copil zace de friguri grele, când e intrat în friguri, mama să-l ducă la... PAMFILE, B. 34/1; — intrător, -toare* † = care intră. *La scoaterea lor, să fie moacă Unguri pe deștrați!* *Intrători* în loc (n. 1659) ap. CDDE.] — Din lat. *intro*, -are, idem.

INTRĂ vb. I. v. *intră*.

INTRĂ prep. v. *între*.

INTRĂCĂOACE adv. v. *încoace*.

INTRĂCT † s. a. = *antraet*. PONTBRIANT.

INTRĂCTĂBIL, -Ă adj. v. *intratabil*.

INTRĂDEVĂR adv. }
INTRĂDEVĂRĂ † adv. } v. *adevăr*.

INTRĂDINS adv. v. *adins*.

INTRADUCTIBIL, -Ă adj. *Intraduisibile*. — Care nu se poate traduce s. tălmăci dintr-o limbă în alta.

— N. după fr. [prin adaptare la românescul *traduce*].

INTRAFURĂT, -Ă adj. v. *înfrăturat*.

INTRĂIUREA adv. = *alurea*. HERZ-GHER, M. IV 205. *A vorbi într'asurea* = a vorbi fără șir, a băgii (ȘEZ. XXIII 140), a delira.

— Compus din *intru* și *alurea*.

INTRĂMĂ vb. [(a) ș. d. v. *întremă* ș. d.

INTRĂMBLĂ † vb. I. *Marcher parmi*... — (Atestat numai la ANON. CAR.) A umbli printre... *Entrembla* = întecodu. [A b s t r a c t: *intrămblere* † s. f. *Entremblare* = intercessio. ib. | A d j e c t i v: *intrămbliător, -oare* †. *Entremblor* = intercessor. ib.) — Derivație personală din *între* și *îmbli*, după lat. *inter-cedere*.

INTRĂNOD † s. a. *Entre-nous*. — Locul dintre două noduri de pe ramurile sau trunchiul unei plante. *Mlădițe trebuie lăuate... prin la mijlocul intrănodurilor.* ECONOMIA 152.

— Formație savantă după lat. *internodum*. Cf. *internod*.

INTRANSIGENT, -Ă adj. *Intransigent*. — Care nu face nici o tranșacție; p. ext. care nu face concesii, nu cedează, neîmpăcat. *Unii se arătau mai mult ca teoretici intransigenți.* MAIORESCU, C. III 419. *Dogma catolică...* a rămas intransigentă în privința confesiunii descendenților. id. D. IV 80. [Familia: (după fr. *intransigence*) *intransigență* s. f. = atitudine intransigentă, respingerea încercărilor de tranșacțione (mai ales în materie de credință religioasă, de principii filosofice s. politice). *Ază... vorbesc mulți din cei înțorzi de pe front, cu o intransigență de oameni care nu mai înțeleg și au uitat viața de oamant.* C. PETRESCU, I. II 67. *În loc să primărească tot ce-i poate aduce contribuabilul...*, *făcui înțeleg să-și afirme în aceste vremuri intransigența.* UNIVERSUL din 16 Nov. 1930.]

— N. după fr.

INTRANSIGENȚĂ s. f. v. *intransigent*.

INTRANȘITIV, -Ă adj. (Gram.) *Intransitiv*. — Care nu este transitiv, ne-transitiv, cf. *neutru*. *Verb intransitiv* = care exprimă o acțiune ce nu trece asupra unui complement drept (și prin urmare n'are nici pasiv).

— N. după fr.

INTRĂNȚI vb. IV^a v. *trânti*.

INTRARGINTĂ † vb. Ia = *argintă*. [A d j e c t i v: *intrargintat*, -ă † și *intrargintit*, -ă † = *argintat*, *argintit*. *Zece ostrucant înțelăți, înfrânți cu țesături tot intrargintite.* SINGAI, HR. II 254/2. *O abbie toată înfrargintată.* id. ap. DDRF.] — Derivat din *argintă* (*argintit*), cu pref. *intru*, după *întrauri*.

INTRARGINTIT, -Ă † adj. v. *intrargintă*.

INTRĂPÔRT † s. a. *Habit commun*. — Poet pe care îl au membrii aceleiași clase sociale, cf. *uniformă*. *De la dănuți deprindându și părul tuzdând, supt ael durios și ael durilor de folos întrăpört.* DOSOFTEIU, V. S. 82.

— Formație personală a lui Dosofteiu, din *intră* (= *între*) și *pört*.

INTRĂPORĂ vb. I. *Se cabrer*. — A se ridică cu picioarele în aer, a se cabra. *Calul se'ntrăporă 'n vânt bădănd cu copitele vntul...* COȘBUC, X. 207/2.

— Pare a fi o formație personală a lui Coșbuc din loc. adv. (a se pune) în *poră*, prin înlocuirea lui *in* prin *intră*, după analogia poeticeilor *întrarmă*, *întrarisă*, *întrauri*, *întrargintă*.

INTRARIPĂ vb. Ia = *înarișă*. (Întrebuintat aproape numai de scriitorii vechi sau în basme. HERZ-GHER, M. IV 205) *Trans* și refl. *Sufletul îi l-ai întraripată cădră ceru.* MINIEUL (1776), 178/1. *Să se întraripeze, să mearșă drept, fără osteneală, la cele cerești* (a. 1764). URICARIUL, I 313/1. | Fig. a se împodobi. *Cu bună-tăți să 'ntraripă.* DOSOFTEIU, V. S. 65/1. [A d j e c t i v: *întraripat*, -ă = cu aripi, [în]aripat. LB. *Alercând, cu un întraripată în Damasc.* DOSOFTEIU, V. S. 196/1. *Iute la zburat și bine întraripat iaste.* CANTEMIR, IST. 146. *Aflându-mă întraripat, De impresion cu dănsa spre rădărit am zburat.* KONAKI, P. 176. *Cu douăsprezece aripi întraripat...* ION CR. II 255. | A b s t r a c t: *întraripare* s. f. = *înarișare*.]

— Derivat din *aripă* cu pref. *intr-*(u) (= în-, înainte de vocale). Cf. *aripă* (2^a), *în aripă*.

INTRARMĂ vb. I^a = *inarmă*. L.B. (Învechit și în literatura populară) TRANS. (și mai ales) re II. *Gad, intrarmându-să, cu pură ostile înainte(a) lui* (: *Gad, accinctus, proelabitur ante eum*). PALIA (1882), ap. CCR. 57. Deci și voi vă intrarmăți cu această armă. VARLAAM, C. 56. David mă intrarmăda. DOSOFTEIU, V. S. 40. Grăd Moisi zicând: intrarmăți oameni dintru voi. BIBLIA (1688), 119. Sultan Mehmet... intrarmănd oaste, 129.000 de oameni... LET. I 126/19. S'au intrarmat acei Șezzi și au înălțecut și au țegit la martynea țergului. LET. II 106/25. El, intrarmăndu-se, amenință tuturor creștinilor. ȘINCAL, HR. III, 44/20. Adună 318 slujitori ai săi și intrarmăndu-și... CALENDARIU (1814), 107. Mergi, fiule, intrarmăndu-te pentru patriei Goleșcu. I. 71. Să ne intrarmăndu spre dânsii. TICHINDEAL, F. 104. Soartea s'a intrarmăndu asupra-mi. PANN, E. I 72. | Fig. Cu acești cuget vă intrarmăți (: *intrarmăți-vă*) COD. YOR. I. Vă inarmăți BIBLIA 1688). N. TESTAMENT (1648), ap. COD. YOR. 159. Intrarmăndu-vă Domnul cu credința sfinților... MINEIUL (1776) 150/1. Să vă intrarmăz mai mult asupra unor oameni împrejurii. DRĂGHICI, R. 183. (Sensul s'a intrarmăz, se coaliser, se confedera) dat de PONTBRIANT nu există, aici un neologism după fr. *entr'armers* nu se întrebueștează. | Ș: **intrarmă** + vb. I^a. | Adjectiv: **intrarmă** (cu negativul ne) **intrarmat** L.B.). -ă = *inarmat*. Deace oameni intrarmăți. PRAV. 105. Împărății intrarmăți, țară muscicicii goli. VARLAAM, C. 212... Fîind intrarmăți cu armele credinței... MINEIUL (1776) 1/1. Un vîndător bine intrarmat. TICHINDEAL, F. 242. (Subst.) Au fost de toți o sumă de 110.000 intrarmăți. N. COSTIN, LET. II 70/12. Gîtînd, pe toată, o sumă de intrarmăți... ZILOI, CRON. 66. | Abstract: **intrarmăre** s. f. = *inarmare*. Izrail să va izbăvi, nu cu războiu, nici cu toată intrarmărea. MINEIUL (1776) 100/1. Nu eră înțegat cu aceia felu de îmbrăcăminte și intrarmărea. CALENDARIU (1814) 121/20.

— Derivat din *armă* cu pref. *intr-* (care se substituie lui în- înainte de vocale).

INTRARMĂ vb. I^a v. *intrămă*.

INTRĂRMĂ + vb. I^a v. *intrarmă*.

INTRATĂBIL, -Ă adj. *Intratabil*. — Cu care nu se poate trata, cu care nu (mai) știe cineva cum trebuie să se poarte, care nu înțelege de cuvânt, n'înduplecacios (COSTINESCU), aspru. | Ș: (c'nt. *intractabilia*, prin Transilv.) **intractăbil**, -Ă adj. |

— N. după fr.

INTRĂTURĂ s. f. v. *intră*.

INTRAURBĂN, -A adj. v. *interurban*.

INTRAUREL, -ICĂ adj. v. *aurel*.

INTRAURI vb. IV^a = *auri*. L.B. HERZ-GHER. M. IV 205. (Vechiu și popular). (De obicei cu participiu adjectiv: **intraurit**, -ă = *aurit*). Po-tire *intraurite*. DOC. (a. 1780, Blaj), ap. IORGA. S. D. XII, 293. Deputul îi rămase *intraurit*. RETEGANUL, P. V 17/25. Este-o masă *intraurită*. ȘEZ. IV 19/22. De'naintea astor curți Sînt doi peri *intraurii*. MARIAN, SE. I 16. cf. BUD. P. 68. |

— Derivat din *auri*, cu pref. *intr-* (care se substituie lui în-, înainte de vocale). Cf. (în) *auri*, (în) *aură*, *destrauri*, *desaură*.

INTRE prep. *Entre* (dans tous les sens), *parmi*. I. Local. I^a. *Entre* arată starea (poziția) care

este sau mișcarea ce se face în spațiul care desparte două puncte s. două ființe. Și *prespre(a) toate aceleia între noi și între voi propaste mare înțirî-se*. GCR. I 31/6. *Izahar va fi asidă țare, și va ședea între dooa hotări*. Ib. I 36/12. Atunce în-părți apa; una o mișca sus, alta jos, în adunrice pământului și puse între toate cerul cu un pă-rente vdrtos. Ib. I 57/13. *Un om cu fâmezia nu dormind într'un apertur vor impresură-și pruncul între sine, și-l vor omori...* PRAV. 1081. Și au dzisu D[umnezeu] să se facă țarie între apa carea eră suptu țarie, și între apa care eră de-asupra țariei. GCR. II 157/11. Aerul cel întră must [și bute] închis [poate să spargă butile]. ECONOMIA. 164. Adormind pe Samson țeră gunchelce et... CALENDARIU (1814), 115/2. Întră dânsa și 'ntră mine, tadul mi-au părul deachi. BELDIMAN, O. 45. Inima mea se sfășie între voi. MARCOVICI, C. 68. *Intre... acele două palaturi eră o grădină*. GORJAN, H. I 4/. *Srivici... între Unguri și Turci, Mircea este siliu a pădăii o parte din concuțelce sale*. BĂLCESCU, M. V. 8/12. *Intre sdrătul însoțirei voastre, se pu pune fantomul acelei ce s'a ucis*. C. NEGRUZZI, I 54/2. Căi eră de dzirî *Intre Nord și Rădzirî!* ALEXANDRI, P. II 14. Cu tubucul între dînși. EMINESCU, P. 199. *Intre munți înălții doi amei*. ISPIRESCU, L. 19. *Este un deal mare 'ntre noi*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 60. *La fântâna 'ntre rozoare S'a 'necat o fată mare*. Id. Ib. 15. *M'a-a pierit țarba 'ntre oăi*. Id. Ib. 369. # *L-a prins cu coada între usă = l-a prins cu minciuna*. ZANNE, P. III 425. *Intre baros și nicevală = în mare strămoțare, în mare nevoie, neștiind ce să facă*. Id. Ib. V 77. *Bogdățul țegii cu coada între pietoare = rușinat, înlocuit ca și cănele pe care îl țerți*. | P. a n a i. (În legătură cu substantive abstracte) *L-au lăsat înțându-se între moarte și viață*. DRĂGHICI, R. 11. *Mintea mea amfîndu-se, se cumpețnește între apimă și bucarie*. MARCOVICI, C. 11/20. # (Transilv., după germ.) În. *Această intenție putică rădzirî din conșingerea...* că, între împrejurările date, *Florea nu va putea pricepe intenția*. GĂRBICEANU, L. T. 187.

2^a. (În legătură cu verbe care arată o stare s. o mișcare) În mijlocul... în sâmul... printe, în tovărășia... Se nu spuțu voao, și se nu înțeg voi între oameni. COD. YOR. 19/2. *Intre oameri țeg laudu-te*. PSALT. 63/12. *Tu ești Zeul ce faci ciudele, spus-ai între oamerii tăi vdrțutca tu*. Id. 153/12. Și locul mieu va fi între voi de lăcut și sufletul mieu nu va urî pre voi. GCR. I 4/12. *Carile după ce t-au acris pre toți nebunii, mai întătu între nebuni au pus pre crat, și apă t-au dat crătului*. Ib. II 360/19. *Mare ocară... să face între străini*. PRAV. 672. *Iaste datoriu între toți oamerii să dzădă...* Ib. 950. *Să să arate între oameni*. Ib. 974. *Spuțu între toți...* DOSOFTEIU, V. S. 51. *jos*. *Mat pre țane s'ar auzi țorovau între cicoanele căldărării, decăi între multe ploate a vaurărdi*. CANTEMIR, IST. 87. *Nu lașă să lăcuțacă între ei nici Ebiși nici Jidovi*. MINEIUL (1776) 143/1. *Turburare se vedea 'ntre ei auzind*. PANN, E. II 93. *Este idnă între tineri și bătrni între bătrni*. PANN, P. V. III 147. *Intre acelea eră și împărățeașo*. GORJAN, H. I 4/22. *Lutul cel scotă și aruncă între răndurice de copaci*. DRĂGHICI, R. 164. *Sus întră țingeri înălțuși...* I. VACĂRESCU, P. 476/11. *Nenorocita Zuinte... Intre flori 'nală cu crinul*. KONAKI, P. 82. *Intre alte dobitoace și omul ține o treaptă*. Id. Ib. 260. *Ei întrodușeră între dânsii cele dîntăși cunoștințe de agricultură*. BĂLCESCU, M. V. 7/1. *Atunci între ei se plodă genul*. C. NEGRUZZI, P. I 3. *Intre fâciti de coară... e'ntinsă...* Logodnica lui Arad. EMINESCU, P. 199. *Doi numeri se zice că sînt primi între ei...* CLIMESCU, A. 94. *Mergă...* să moard 'ntre străni. COȘBUC, F. 78. *Scarașchi...* a dat porocă tu-

tuor slugelor sale... să vâre vrajă între oameni. CREANGĂ, P. 144. Umpie o tavă cu jrotto... și o pune jos între cai. id., lb. 194. Și cădea mori între flori. ALECSANDRI, P. 5/12. Mândra mea, pe lume una, Cumu-i între stele luna. JARNIK-BĂRSEANU, D. 35. Cine se mestece între iârșie și mândă porci (= cine petrece cu cei proști, se necistește de cătră aceia). GOLESCU, ap. ZANNE, P. IV 137. A murit de foame ca țiganu între pâni, se zice despre cei ce nu pot lua o hotărâre. ZANNE, P. VI, 387. (În legătură cu substantive abstracte) Au strălucit între multe potimi și țepite. GAVRIL, NIF. 4. (Neobcinuit, în legătură cu substantive la singular) (Împreună) cu... Prîmesec mai bine a trăi în vocea aceasta... între părintele mieu, între prietenul mieu. BELDIMAN, N. P. II 132/2.

3^a. Uneori, mai ales după superlative, are sens partitiv (cf. în lat. *inter* + *acul*, în loc de genitiv partitiv) Dintre. *Între cealaltă greșdă, trufia și iubirea de împărechieri, sânt 2 vădită, carele cu nevoțe să pot îndrepta.* GCR. II 6/22. *Dar pentru ce oragul atât de strălucit Acum între orage e cel mai umid?* ALEXANDRESCU, M. 10. *Între toți oamenii din împărăția mea numai un pădurariu să bîzuește la treaba asta.* CREANGĂ, P. 211.

4^a. Pe. *Se mută de pe un pat pe altul...* cu porcășul între umeri. PETRESCU, I. II 242. *Își tea cojocul între umere și bicul în mână și țtea bădăte!* CREANGĂ, P. 114.

5^a. Întru, în. *Semn făgăduinții carele cu dau între mine și între voi.* BIELLA (1688), 6. *Întă prunci cei mici va fi moarte.* CALENDARIU (1814), 67. *Ei să vor păți închiși între cetatea aceasta.* BELDIMAN, N. P. I 90.

6^a. † Peste. *Că mărăit-ai între toți numele sfânt al tău.* (VOR.: spre; HURM.: pre. DOS.: preste. PSALT. 287/22), PSALT. SCH. 447.

II. Distribuțiv. Împreună cu... *Dragostea? Un lanț Ce se'mporie cu frăție între doi și trei amanți.* EMINESCU, P. 230.

III. Excluziv. Afară de, deosebit de, pe lângă. *Între altele se cuvintăză și aceasta.* ANTIM, P. XXVIII/22. *Întă altele din lume — Mai cetiți și alte glume.* BARAC, T. 3.

IV. Temporal. (Exprimă momentul sau durată dintre alte două momente de timp cunoscute) În, întru, în timpul... în intervalul de timp dintre... *Între aceste vremi s'au făcut mere cutremur.* MAG. IST. I 112/22. *Am vestit fermănu cel despre înăvărca Domniei sale în adunarea țerei între datul cu tunurile.* ȘINCAL HR. III 171/22. *Între aceste dar, Robinson au sfârșit roadele copacului cocus ce găsea.* DRĂGHICI, R. 57. *Înă între aceste nu da uitărei nici cea de mai înainte a paingănilui tovrădie.* id., lb. 101. *Între aceste veni scara.* INSPIRESCU, L. 39. *Bată-te, bădăți, bădă, zilele toate de-odăță, Cele două zile grele, Care-i Sămbăta 'ntre ele.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 257. # (După fr.) *Între timp — în intervalul acesta de timp, într'aceea. Mă pregăteam să plec — între timp venise și fratelmeu — când începă o ploaie mare.*

V. Exprimă reciprocitatea. (Împreună) cu, unul cu (s. pe) altul (s. altuia), pe de o parte, pe de altă parte, la oală, inde (3^a). *Să nu hii (= fie) alte amestecături între oamenii noștri și voștri.* IORGA, D. B. I 18/12. *Împreunarea între bărbot și între mișcare.* VARLAAM, C. 257. *Bucatele răpitorului toate să vor da materii ceia ce s'au răpit, macar c'au fost numat cum are fi negătată nunta între dăngii.* PRAY. 632. *Cerțarea Sodomei poate giudețul să o mai micșurează, când să va face între ucucni micșori...* lb. 834. *Să orădă că-și sânt... stricători unii într'alalți.* DOSOFTEIU, V. S. 181. *Între criterii Leului și îm-*

piele Vulturului, vitor de chitele... se scorni. CANTEMIR, IST. 25. *Fu price între Octochedecai și între schintii.* MINEUL (1776), 52/1. *Cumpănată între ele nevoia cu ajutorul...* KONAKI, P. 267. *Nevrând a face obedire întră desăcintele neamuri ce eră în Bulgaria.* P. MAIOR, IST. 225. *Să se bucure 'ntre ei.* PANN, E. I 115. *Fu atunci o dăspăt între Secuți.* BĂLESCU, M. V. 393/12. *Făceau o comparație între voi când vorbeai.* C. NEGRUZZI, I. 40. *Zimbrăi între dăngii bătrâni tăi prieteni.* EMINESCU, N. 201. *Se sfătănu între oală.* MARIAN, TR. 18. *Ce să faci draci?* *Se sfătuecă între dăngii.* CREANGĂ, P. 48. (Pleonastic) *Întreolaltă — unul cu (s. pe) altul. Ne-am luat la bătaie întreolaltă.* PANFLE, I. II.

[Și: (vechiu și dialectal) *întră* prep.]
— Din lat. *inter*. (Pontru sensul I. 2 și pentru forma intră, cf. și lat. *intra*). Cf. *dintre*, *printre*.

ÎNTRE prep. 1^a. Devant. 2^a. Vers.— (Vechiu și dialectal).

1^a. Înaintea, în fața, în dreptul, lângă. *Și adușu elu traintea voastră, mai vârtosu între țire.* COD. VOR. 72/22. *Că adăcă giudețulu între ușe stă.* lb. 133/4; cf. și 152/1, 167/2. *Răpiratu taste între elu hicleanul.* PSALT. 20/12. *Că cu palma măsurate pu-ai zilele mele, și făptura mea ca nemică între țire.* lb. 74/22. *Nu de cumăndările tale oblici-voiu țire, toate ardele tale între mere (= înaintea mea) sântu pururea.* lb. 96/1. *Oblici-voiu și pure-voiu între fața ta păcatele tale.* lb. 97/21; cf. și 13/12, 21/12, 27/12, 32/1, 39/12, 65/1, 72/1, 73/1, 79/21, 84/12, 98/12, 203/1 etc. *Să se judece țimbite între ține.* COREȘI, PS. 20. *Văzutu Domnul între mine.* id. lb. 32. *Rugăciunea mea dau între fricoșul.* id. lb. 54. *Întreținau cea Ehtopit.* id. lb. 189; cf. și 30, 99, 101, 236 etc. *Între elu să stăi cu poiași și cu soțetu.* CUV. D. BĂTR. II 121. *Între țiga nu puteam să facem.* V. HANES, T. O. 118, cf. T. DINU, T. O. 137. *Turci luă... găină, luă și muierea de lângă ține, luă fața cut-și plăcă, țigii făcă răz de țele între om (Mehedinți).* GRAULU I 9. # *Între ochi — înaintea ochilor, în ochi. Că meserăora ta între ochii mei taste și țire ogodiu între deaderăru tău.* PSALT. 44/1. *De la Domnul fu aceasta și taste mirărată între ochii noștri.* id. 249/2. *Nece vor și călătorii de lege între ochii tăi.* COREȘI, PS. 9. *Piotra care nu o scotăru ziditorii, aceasta fu în capul u[n]ghinului... și taste minunată între ochii noștri.* VARLAAM, C. 281/2. *Minunt... făcă Hs. între ochii lor.* id. lb. 303/2. *Să nu mai dea într'ochi (= să nu mai dea ochii) cu Duca Vodă.* LET. II 241/22. *Au țebărit între ochii.* DOSOFTEIU, V. S. 200. *Între lumea țetei (s. ochilor) — înaintea cuivă, în fața cuivă. Ferațăși oameni ce țitu strigare, Doamne, între lumea țetei țite țimbă-voru.* PSALT. 183/12.

2^a. † Spre, către, față de... *Doamne, pleacă-mă la dereptala ta, dereptu vrămășii miei, derecă între țire calea mea.* PSALT. 6/12. GCR. I 11/2. *Soții miei și vociri miei între mere (= spre mine) se apropiară și stădură.* PSALT. 72/12. *Te urăia greștu, și hicleșuju între țire fecu.* PSALT. 98/12. *În bucinile ferecate cu glasure, bucină de cornu, strigați între împărat Domnul.* GCR. I 14/2.

— Din lat. *ante*, care a dat mai întâiu țire, iar mai târziu, prin confuzie cu *întră*, a luat forma *întră*. Cf. GDDE, Nr. 881. Confuziunea s'a putut produce în exemple de felul următor: *Deastă de cea ce făcă farnece adură și cărțile și le orădă între toți.* COD. VOR. 6. *Clevetnicii vana între țefe pure-i-voru.* id. 69/2. *B[un]getodii Dumnezău între toți.* id. 93/2. *Rugăciune me dau între fricoșii lui.* PSALT. 38/2. *Dascal făcând trece învățăru în sântina beșarică între tot nărodul.* PRAY. MOLD. 135. *I-au acos la divan între toată boierimea.* LET.

II 237¹², cf. 249¹², 266¹². Strălucind între adunarea șhasitilor. MINEIUL (1776), 46¹². Același sens de «înainte(a)» îl are întru la Iastroromâni.

INTREBĂ vb. I. 1°. *Demander, interroger.* 2°. (Se) *consultar.* Avor un proces. *Faire ses comptes.* 3°. S'informar de. 4°. *Réclamer, demander.* 5°. *Interroger* (un candidat). 6°. *Demander* qqn. 7°. *Rechercher.*

1°. Trans. (În opoziție cu a răspunde) A arată prin cuvinte ceea ce vrei să știi s. să aflu, cf. interogă, chestionă, ispiti. (Complementul e persoana căreia te adresezi) *Entreb* = interogo, quaero. ANON. CAR. *Intrebă* părintele tău și spune-va [sic. PSALT. (SCH.) 313¹²]. Nici cutzează cineod... să întreabă de de-actia. CORESI, EV. 309¹². Și întreabăți Ingerul: ce Ingeri sintu aceste (= sânt aceștia?) (sec. XVI) GCR. I 21¹². Deci noi am întrebat pe călugării... HRISOV, ib. I 62¹². Și i-au întrebat pe toți: este cu voia tuturor să le fie domn?... GR. URECH, ib. I 70¹². Atunce giudețul îi tu întreabă cu scrisoare și ei va răspunde iară cu scrisoare. PRAV. 1110. *Intrebă-te-voiu* și tu să-mi răspunzi. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 267¹². *Intrebând* pre dâniți unde iaste Domnu lor... ALEX. DASCALU, ap. GCR. I 314¹². Iarđiși fu întrebat: ce or fi mai mare? N. COSTIN, ib. II 13¹². *Împorătul iarđiși o au mai întrebat.* HRONOGRAF, ib. 73¹². *Intrebă* pe pîrintele Nistis. ANTIM. PR. XXVI¹². *Dară când tu să mă întrebe Dumnezdu, ce voi face?* PATERIC, ib. II 200¹². Dece pana mea rămâne în ceneală mă întrebi? EMINESCU, p. 228. O întrebi, și nu-mi răspunde. COSBUC, b. 8. Când v'a întreba pe voi, să dați vina pe mine. CREANGĂ, p. 9. Plăcând împărătesei... au întrebat-o. SBIERA, p. 45. Să mă întrebe de ce zice? JARNIK-BĂRSEANU, D. 208. Te întreabă, te coplește, ib. 276. Mama cea bună nu întreabă pe copiii de la este foame. ZANNE, P. IV 470. [Ref. = pasiv] *Calul nu se întreabă dacă vrea orz.* ib. I 347. *Intreabă-mă, să te întreb,* se spune când ni se cer informații asupra unor lucruri de care n'avem habar. | P. ext. și fig. S'o întrebi numai cu ochii. EMINESCU, p. 255. Mult mă întreabă intima. JARNIK-BĂRSEANU, D. 141. | [Mai rar, complementul e ceea ce vrei să aflu; el poate fi și o întreagă propoziție interogativă directă sau indirectă; refl. = pasiv] *Boierii ispiră:* *Moțoc ră-mase.* — *Ce-ai rămas?* întreabă Lăpușneanu, C. NEORUZZI, I 140. El își căută acum de drum, întreabând din om în om, unde vede Dumnezdu. CREANGĂ, p. 307. *Când vor fi la mijloc banii,* Nu se mai întreabă anti (= de câți ani e). ZANNE, P. V 47. | [Acuzativ dublu: al persoanei și al lucrului] *Să te întreb un lucru: văzut-oi vrodătu cum încep a zidi casă?* DRĂGHICI, B. 44. *Oreu lucru mă întreabă?* FUNDESCU, L. P. 9¹². Cum îl poți întreba așa ceva? | [Ref. A-și pune singur o întrebare. Chibzuindu-te adănc asupra rețelor... întreabă-te: pierdut-am oare tof? MARCOVICI, D. 14¹². | [Absol. Mai întrebi (tună)? POLIZU, I 2¹².] Trans. și intrans. (Construit cu de, prin care se arată persoana chestionată) Se adresa cuiva cu o întrebare. *Cumu ară vrea ceva a întreba de chi* (: să întreabă ceva de el N. TESTAMENT 1648; să-l întrebe pe el BIBLIA 1688). COD. VOR. 52¹². Și întreabându de cine (= pe cine) i-au venit dintr'acolea... DOSOFTEIU, V. S. 43. Și întreabă-lu de cea (= pe cei ce) ce mă ducea... id. ib. 46. cf. 28. *Când va fi trebuință cu acetia, [domnul] să întrebe de (=pe) Măria Sa Domnul Ardealului.* N. COSTIN, ap. TDRG. El întreba de (= pe) unii, întreba de (= pe) alții, pace: nime nu știa nimic. S. NĂDEJDE, ib. *Intreba de (= pe) mamă-sa.* RETEGANUL, P. II 47¹². Măteuși bătrând... Pe câmp alergând, De toți întreabă, Și la toți zicând: Cine mi-a văzut... ALE-

CSANDRI, P. P. 2. *Intreabă de văru-tău* (= pe văru-tău) de ce nu vine. (Auzit la Cluj).

2°. Trans. (Cu complementul persoanei) A consultă pe cineva, a cere sfat de la cineva. *La nimic nu-ți mai întreabă [Domnul].* LET. II 413¹². *La orice întrebi, Pe Stan Păpălu întreabă.* ZANNE, P. VI 320. | [Ref. (Construit mai ales cu: cu cineva) A se sfătui, a se consulta, a discuta. Atunce *Fiat întrebat-se cu acetnic* (= voro vindu-se cu săborul N. TESTAMENT 1688; grăind împreună cu sfatul BIBLIA 1688) și răspunde... COD. VOR. 68¹². Și fu când voroicid ei și întreabându-se, MOLITVELNIC, ap. GCR. 231¹². *Împorătul le deade loc deosebii să șadă să să întreabe.* VARLAAM, C. 190. *Luară îndrăznire scenții oteși și începură a să întreabă cu Arc. id. ib. 192. Și începă a voroti și a să întreabă.* DOSOFTEIU, V. S. 59¹². *Sfântul... începă a să întreba pentru... rânduităia sfințelor icoane.* MINEIUL (1776) 58¹². | [Spec. (Jur., uneori pronominal) | A-și întreba (jude) și a se întreba cu cineva = a-și căuta dreptala la judecată, a face proces, a se judeca (cu cineva). *Un plugar nu-și*] va întreba îndătu giudeț să văd cum îi va merge leagea. PRAV. 2. *Ai vote să te întrebi și cu cratu la scounul țării.* SIM. DASCALU, ap. TDRG. *Jar cine va fi ordnă a răspunde ceea, să vie de față la Divan să-și întrebe și drese să-și aducă.* URICARIUL, XVI 219¹². *Iar de s'ar sculă vecintii din megiești... la mine să vie să se întrebe.* ib. XXII 376¹². | A cere socoteală, a se răfu. *Vin a se întreba în cuvinte cu robii lui* (: să facă întrebare TALC; vru să ia sama BIBLIA 1688; să să întrebe cu nuși în cuvente VARLAAM, C. 297; voutul faire comple avec des serviteurs. CORESI, EV. 280¹². *La dzua giudețului să va întreba [Dumnezdău] cu slugile sale.* VARLAAM, C. 299¹². [Și astăzi, regional] *Intreabă-te, judepe zapciu, cu sfinția sa.* V. A. URECHIA, ap. TDRG.

3°. Intrans. și trans. (Construit absol. și cu de, despre, mai rar cu acuzativul lucrului) A se interesa, a cere știri s. lamuriri, a se informa, a cere informații. *În multe părți am întrebat ș'am cădat.* CORESI, EV. 5. *Sfântul întreabând de copil, eu zise cum că-i iaste rdu.* MINEIUL (1776) 100¹². *Merg unti la alții de-și întreabă de leacul boalei.* ib. 169¹². *Nu-l primese în sat, și el întreabă casa vornicului.* C. NEORUZZI, I 248. *Intreba pe unii și pe alții despre scorpie.* SPIRESCU, L. 9. *Au întrebat de băieții lor.* ib. 282¹². *Mă întreabă de răvoș.* ȘEZ, I 94¹². *Cine nu întreabă, nu găsește.* PAMFILE, J. II. *Uită-te la obraz și mă întreabă dă năoz;* *Uită-te la față și mă întreabă dă viață.* ZANNE, P. II 136. *L-am întrebat de sănătate = m'am informat cum o duce cu sănătate;* fig. *lam încolțit.* HERZ-GHER, M. IV 205. [Ref. Bucov.] *A se întreba* cu cineva de sănătate (SBIERA, p. 202) și eliptic: a se întreba cu cineva = a se informa reciproc de sănătate. ib. (Ală construcție) *Io-l întreba de sănădos* (= de sănătate, dacă este sănătos). HODOȘ, P. p. 594.

4°. Trans. (Cu acuzativul lucrului; aproape înșit din uz) A cere, a căuta. Și cine-ți va lăd ai tău, nu-l întreabă (: ne le redemande pas). CORESI ap. GCR. I 19¹². *Cât au chelăit întrebindu-le [lucrurile furate = căutându-le].* PRAV. 34. *De la cela ce-și ia nu-ți întreba* (= nu cere înapoi). VARLAAM, C. 314. *Veni o fămeate întrebindă leac.* DOSOFTEIU, V. S. 90¹². | Spec. A întreba sfat (de...) = a cere sfat de la cineva s. sfatul cuiva. *Nice sfat întreba de mine.* MOXA 377¹². *Dumitrașco-Vodă, chemându-și boierii, au întrebat sfat.* LET. II 337. *N'au socotit ca să întrebe sfat de boierii cei bătrâni.* ib. 102¹². Cf. 208¹². A întreba vote și (eliptic) a întreba pe

cinevă = a cere voie, a spune de mai înainte. *Cozaci... s'au strâns... n'întrebându-voi crăutul. N. COSTIN, ap. TDRG. De vor strigă asupra lui, zicând, că ce au făcut el moară pre locul lor și nu i-au întrebat. PRAY, 27. Și fără a nu mă întreba, au spart ou cu toporul și au scos puțul ei (a. 1783). MITHOLOG, ap. GCR. II 129.*

5°. Trans. A pune chestiuni unui elev, a examina. HERZ-GHER., M. IV 205.

6°. Trans. (Cu complementul persoanei; franțuzism?) A dori, a căuta pe cineva (acasă la el). *Ce face căpitanul? — Te întreabă, dăducuță, s'ot-teacă greș sârmanul. ALECSANDRI, ap. TDRG. Conu Mitră... vine întotdeauna după unu jumătate. L-au întrebat doi domni până acum. C. PETRESCU, C. V. 61.*

7°. Refl. (= pasiv; Mold., cf. fr. être demandé) A avea căutare (mai ales despre o marfă). *Mărfurile de import ce nu se întreabau sau nu se puteau vinde cu prețurile cerute... BOGDAN, C. M. 13. Grăul nu se mai întreabă astăzi.*

[Dialectal și întrăbă vb. I DR. V 729. | Adjective: **întrebat** (cu negativul **n'întrebat**), -ă (Ad 1°) Căruia i s'a pus o întrebare, cf. cneștionat. Nici de umblare multă întrebați sântem. CORESI, EV. 257_{1/2}. **Întrebat** și fata lui că ce să-i cumpere de la țerg, ea nu-i cere nimic, decât să-i aducă ce va găsi pe drum. ȘEZ, V 65_{1/2}. La părinși necunoscuți și la frați neîntrebați. JARNIK-BĂRȘEANU, D. 121. Un popă... cunund neîntrebați (= fără să ceară informații, fără să întrebe de antecedente). JARNIK-BĂRȘEANU, D. 121; (ad 4°) † Căruia (sau) i s'a cerut voie. Că ce va ară pământul altuia neîntrebat... PRAY, MOLD. § 3; (ad 7°) *Orupile de hrișcă sânt prea bune și foarte mult întrebate de Jidovi. I. IONESCU, C. 103. Săcara în Moldova neîntrebată atâta de întrebată ca grăul. id. 179. Cf. 26; — **întrebat**, -oare = care întrebat, care face s. pune întrebări, care interoghează, chestionează; (Gram.) interogativ; care caută, cercetează. **Întrebat** = interogator. ANON. CAR. *Întodă stăpânul locului se înfățișă cu zămbet larg, întrebat de pofta mușterilor. SADOVEANU, SĂM. V 307. Propoziție întrebatoare. (După fr. spoint interogativ) Punct întrebat (POLIZU) = punct de întrebare. (Substantivat) Delungându-să boua, trimisă la Delfi întrebători să-și întrebă (= între) de loală. HERODOT, 10_{1/2}. | Abstracte: **întrebare** s. f. = (adesea în opoziție cu răspuns) acțiunea de a întreba (cf. interogare, chestionare), chestiune (cf. enigmă, șaradă); judecată, proces, răfuială, căutare, cercetare (POLIZU); (și cu înțelesul) prigoană, price. (Ad 1°) **Întrebare** = interogativ, chestio. ANON. CAR. (Figură etimologică) Trei întrebări întrebă. CORESI, EV. 172_{1/2}. **Întrebarea**: Creștin ești? CATECHISM, ap. GCR. I 39_{1/2}. *Il va omari fără de... îngăduință și fără nice de o întrebare. PRAY, 1072. Alte întrebări cu răspunsuri. HRONOGRAF, ap. GCR. I 146_{1/2}. **Întrebări** ce se-au dzis de dănuil, și ce-au răspuns la foate. N. COSTIN, ib. II 12_{1/2}. *La această întrebare... n'au putut da răspuns. LET. II 304_{1/2}. **Această întrebare** la noi o ar desleț și prunci. ESOP, ap. GCR. II 210_{1/2}. *S-au ei cu întrebată adresarisi cătră tatăl lor. DRĂGHICI, R. 107. Ce ciudată întrebare! KONAKI, P. 274. Să închipuim niște întrebări atât de grele, încât să nu le poată înțelma. C. NEGRUZZI, I 12. **Întrebător literar**. MAIORESCU, C. II 267. *Dădeau din umere neștiind ce să răspundă la așa întrebare ciudată. CREANGĂ, P. 307. † **Orbul** cu întrebată (= întrebând, informându-se) a nemerit Brăila. ZANNE, P. II 618. Cine la întrebată mult se pripiește, la răspuns zăbrește. lb. VIII 111. **Ce întrebat!** (După fr. spoint d'interrogation) Punct de întrebare s. (după germ. «Fragezeichen») semn******

de întrebare = semnul ?, care se pune la sfârșitul unei propoziții întrebătoare. † **A pune s. a face s.** (mai rar) a **spune (o) întrebat** = a întreba. *Să-ți spuoi o întrebare și ai mi-o desleț... ESOP (a. 1812), ap. GCR. II 209_{1/2}. **Căpitanul** au făcut întrebat... ce sociologie acum să facă? DRĂGHICI, R. 13. **Întrebare peste întrebare** li se făcea. CREANGĂ, A. 142. **Făcū întrebat** ca și la moșia SCORDEI, ISPIRESCU, L. 9. **Făceți-i lui întrebat**. TEODORESCU, P. P. 110_{1/2}. Cf. ȘEZ, I 274_{1/2}. *I-au pus fel de fel de întrebări, la care n'a știut răspunde. (ad 2°) † **Consfătuire**, explicație, dare de seamă, lămurire, răfuială, discuție, judecată. Nu cu trăbă să hie întrebată (= discuția) voastră. VARLAAM, C. 19. **Să faci întrebat** cu dănuil. id. C. II 80. **Decepi** această cu blăstemații de a stanga vei sta în rna înfricoșetei întrebări (= judecăți). MELETH, ap. GCR. I 113_{1/2}. **Auziți** că vrea să stia la 'ntrebare (= discuție în contradictoriu). Petru de față cu acelu Simon. DOSOFTEIU, V. s. 151. **Astidă** noștea Domnului de 'ntrebare (= ca să dea seama), id. ib. 15_{1/2}. *Va vâdea la dănuil să facă întrebat cu slugile. MINEIUL (1776)!*; (ad 4°) † Interogatoriu. *Răgându-l în temniță, sârzi l-au scos la întrebat. MINEIUL (1776) 115_{1/2}. **Căutare**; cercetare; investigație. *Și deca întrebat fu... (întrebându-l N. TESTAMENT 1648; cercetare făcându-să BIBLIA 1688). COD. VOR. 72_{1/2}. **Multă** aibându întrebat întru sîre (: molți) prigoană avându N. TESTAMENT 1648; multă vându întru dănuil price BIBLIA 1688), lb. 106_{1/2}. *Li legoră pre toți și-i duseră la domnul Antonic, să fie la altă întrebat. DOSOFTEIU, V. s. 16. I-au scos la întrebat. id. 23. **Întodă**, fără întrebat, fără judecată și emorfiă. MAG. IST. II 24_{1/2}. † **Cerere** de învoire, permisiune. *Nici să cosoză fără întrebat Mitropoliului. URICARIUL, VIII 236_{1/2}. — **Întrebat** † s. a. = întrebat. *Deci la află... deceptu întrebătuil lepei lor (= întrebată N. TESTAMENT 1648; întrebată BIBLIA 1688). COD. VOR. 56_{1/2}. S'a apucat de întrebat elevi. Pe ne(î)ntrebat = fără multă vorbă, fără introducere. **Nevoștu** de hoș-ți înscăbăd pe ne'ntrebat. JIPESCU, ap. TDRG. — **întrebat** † s. f. = întrebat. *Iară numai necă întrebaturi... (întrebare COD. VOR; cercări BIBLIA 1688) areă spre ei. N. TESTAMENT, ap. COD. VOR. 71. **Boleză** pre... Jidovi, cu mare 'ntrebat și greale. DOSOFTEIU, V. s. 229_{1/2}; — (lat. interogatio, -onem) **întrebăciune** † s. f. = întrebat; judecată, proces. **Întrebăciuna**, -onze = interogatio, chestio. LEX. MARS. 220, 240. **Începă** a-i aduce întrebatăciun de pace, corite să vedă că-s lingărituri. DOSOFTEIU, V. s. 221. **Aici** la scaun înaintea noastră auzi-au întrebatăciune de față cu Preda (a. 1694). BUL. COM. IST. II 239, cf. 245. **Răspuns-au** la această întrebatăciune... cu sfântă provilă. LET. II 186_{1/2}. **A treia** întrebatăciune. ASTIM, P. 55. **Bătrâni** apucară înainte de întrebatăciune mea. MINEIUL (1776) 29_{1/2}. **Răspuns...** și întrebatăciune. I. VACARESCU, P. 463_{1/2}. (Conservat în unele regiuni în graiul popular) Nu-i face și dumniata v'o dreptate din întrebatăciuna hasta? GRAIUL II 115_{1/2}. — Din lat. interrogo, -are, idem. Cf. dubletul înterogă.********

ÎNTREBĂCIUNE † s. f. |
ÎNTREBĂTURĂ † s. f. | v. întrebat.

ÎNTREBUIŢĂ vb. lb. 1°. *Employer, utilizter, se servit de. Employer qqn. 2°. Fătre besoin.*

1°. Trans. A se servi de cineva s. de ceva în caz de trebuință, a uză de, a face uz s. întrebuințare de..., a folosi (fără să implice însă numai decât ideea de «folos s. profit»). a utiliza, a v. e. g. a l. (ȘEZ, III 91_{1/2}). *Trăbuie această meșină sus leac mai din treame a-l întrebuință. CALEN-*

DARIU (1814) 182¹³. Soarecii au aflat oareunde două clopoşele... s'au sfătuit, spre ce le-ar putea întrebuinţa. TICHINDEAL, ap. GCR. I 213⁷². Două uerile lor toate şi încep a se rugă Armata li se luasă, lacrimii întrebuinţate. BELDIMAN, TH. 5. Nu ne-am odihnit prea lângă alte bine alcături ce am întrebuinţat în tot felul. URICARUL I 246⁷³. Stăruinţa ce aşi întrebuinţat întru sporirea şcolilor... lb. XIII 378⁷⁴. Piclea aceea putea să o întrebuinţez în loc de blană. DRĂGHICI, R. 67. Gândeşte la mişloacele cele mai bune... apoi întrebuinţază-le cu înşelepciune. MARCOVICI, D. 16⁷⁵. Vectnicul... întrebuinţând puterea... KONAŢI, P. 282. Moşoa... întrebuinţă credinţa ce are la Domn spre împilarea gloatei. C. NEGRUZZI, I 150. A întrebuinţat toate mişloacele. A întrebuinţat ceea ce măsură. A nu-şi întrebuinţat banii. PONTERIANT. Veşi plătă cu capul obrăznicia ce aşi întrebuinţat faţă de mine. CREANGĂ, P. 263. Ele nu întrebuinţază toate burstenecile câte s'au omintit, ci unele întrebuinţază un fel de burstenecă sau flori, iar altele alt fel. MARIAN, SE. II 56. # Cu măsura ce întrebuinţez, cu aceea şi se va măsură. ZANNE, P. V 419. || (Complemental e o persoană) A da de lucru, a da o ocupaţie cuiva. Fabrica întrebuinţază mulţi oameni. ŞAINEANU, D. U. || Refl. (= pasiv) A se folosi, a fi în uz, a servi (la ceva). [Unii câni] se întrebuinţază la alergături îndelungate după câprioare. ODOBESCU, III 64⁷⁶. Fierul care nu se întrebuinţază, rugineşte. ZANNE, P. I 163. | (Neobicit, despre fiinţe; atestat numai la P. MAIOR) A se folosi, a se servi, a întrebuinţa, a face întrebuinţare. Să vedem cu ce felul de slove s'au întrebuinţat Românii cei din Duchia veche. IST. 250. Vectius... se întrebuinţă cu vorba aceea. id. ib. 234, cf. 289.

2°. † (Rar) Imperf. A fi de trebuinţă, a trebui. Mîinea obţine se împacă... Impremutând ajutorul ce ne întrebuinţăm. KONAŢI, P. 278.

[S]: întrebuinţi † vb. IVe | Adjectiv: întrebuinţat (cu negativ: ne(întrebuinţat), -ă = de care s'a făcut întrebuinţare s. uz, folosit, utilizat; uzat; uzitat; utilizat; † cu înţeles activ, J. ur.) beneficiar. (POLIZU) dă şi sensurile neastabile: «strămorat, cu lipsă, germ. «benoit, notleidend, notdürftig». După sădăreţea părinţilor toate dreptăţile familiei s'au trecut la fii, care cu acest cuvînt fii s'au numesc moştenitorii cei întrebuinţăţi. PRAVILA (1814) 143. Metaforice prea des întrebuinţate se banalizază. Cuvintele neîntrebuinţate în limba literară. (Substantivat, după fr. employé sau il. impiegato; ieşit din uz) întrebuinţat s. m. = funcţionar, impiegat. Nu s'au îndumplăit vreun întrebuinţat, făcându-şi ardărea, a nu se folosi la nevoiea lui. GOLESCU, I. 17. Şi prieten al lui ce-i întrebuinţat la telegraf. ALECSANDRI, T. 855; - (rar) întrebuinţător, -oare = care întrebuinţază. | Abstracte: întrebuinţare (cu negativ: ne(întrebuinţare) s. f. = acţiunea de a întrebuinţa; folosinţă, uz, funcţionare. Părţile trupului nostru au altda potrivită putere, după întrebuinţarea lor. CALENDARIU (1814) 102⁷⁷. Dumnezeu au făcut dobitoacele spre a noastră întrebuinţare. DRĂGHICI, R. 93. Vremea şi întrebuinţarea ei vor fi scopul aceştia nopţi. MARCOVICI, C. 50⁷⁸. Obiectul pămîntului ajunge prin întrebuinţare a se face lege. C. NEGRUZZI, I 308. Cuvintele ieşite din întrebuinţare (= uz). HASDEU, ap. DDRF. întrebuinţare rea = abuz. PONTERIANT. De aici încă observăm întrebuinţarea, care va merge pînă la transcriere, a autorului de memorii italian. IORGA, L. I 320. (Mai de mult şi cu sensurile) Trebuinţă, folos. Această carte va fi de mare întrebuinţare pentru un judecător. PRAVILA (1814) XVIII. Aplecare. Recele întrebuinţări cu totul să le depărţezi, ca de cele de prisos trebuinţă să nu ai. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 111.]

— Derivat cărtăresc nou (de pe la începutul sec. al XIX-lea) din **trebuinţă**, cu pref. in- (spre a redă pe fr. employers şi, în Transilv., unde cuvîntul apare mai întâiu, pe germanul «gebrauchen, verwenden»); începe să pătrundă şi în graiul poporului.

INTREACĂT s. a. v. Intrec.

INTREC † s. a.

INTRECĂMĂNT s. a. } v. Intrece.

INTRECĂTURĂ s. f.

INTRECE vb. III. 1°. Dépasser. 2°. Surpasser, devancer. 3°. Dépaster. 4°. Carester, caşoler. 11. 1°. Rivaliser, lutter. Aller trop loin, passer les bornes. 2°. Faire des façons. 3°. Se surpasser. I. Trans. (Complementul e în mod normal o fiinţă).

1°. Propriu (fînd vorba de fiinţe în mişcare) A trece înaintea cuiva, a o apuca, a o lua înainte, a ieşi înainte, a merge mai departe. Cf. ex c e d d a. Entrek = praeello, praeco. ANON. CAR. Inwie, Doamne, întreci-i şi împitadece lor. PSALT. (SCR.) 23¹⁵. Doi (alergători) care întrec pe ceilalţi ajungînd mai înainte şinta. C. NEGRUZZI, I 36. Am doi zmei... nici dîntul nu-i întrece. ALECSANDRI, P. I 17. Orîcînd plec, Pasceri întrec. id. P. 107¹⁶. Cf. DOINE, 100¹⁷. Cel din urmă de multe ori ajunge şi întrece pe cel dinainte. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VII 111.

2°. Fig. (Nu mai e vorba de fiinţe în mişcare, ci de acţiuni, fapte, calităţi ale unor fiinţe; prin prep. în, întru, din, de, cu, după, la, † peste, se arată în ce consistă s. în ce privinţă se face întrecerea) A o lua cuiva înainte, a lăsa în urmă, a face mai bine s. mai iute decât altul, a fi mai tare, mai mare, mai bun, mai mult, mai înalt etc. decât altul, cf. a r a m a n e a (pe cineva). În zădă i-a întrece. DOSOPEIU, ps. 28. Şi va întrece pe toţi câţi au împărdăşi înainte de dînsul. NASTUREL, ap. GCR. I 133¹⁸. Iară tu ai întrecut şi... împărdăşi preste toate. PENTICOSTAR, ib. I 313¹⁹. Însă cu osteneale au întrecut pe cei ce venisă mai înainte. RETORICA, ib. II 163²⁰. Un copîl din casă, zic, să fi întrecut pe Ştefan-Vodă. NECULCE, ib. II 32²¹. Intrecuşi pe toţi înşelepţii. BRONOGRAF, id. II 72²². Intrecă pe toţi cei ce eră cu dînsul la învădătură. NIFON, 12. Cu păcatele i-am întrecut. MINEIUL (1776) 197²³. Căci pe toţi îi întrece întru înşelepciune. ODISIA, ap. GCR. II 83²⁴. În pricină cu aceste nimine nu-i întrece. BELDIMAN, TR. 73. Foarte puşine producători sînt care să întrecă pe morciori în hrana tuturor vîtelor. I. IONESCU, C. 25. Pe Sînger ucigaşul nu îl întrece nimel. ALECSANDRI, P. III 299. Din mîncare şi bîdătură lasă da-a întrebuinţare cineră. CREANGĂ, P. 259. Nouă meşteri mari... 84 Manoli zece, Care-i şi întrece. ALECSANDRI, P. P. 186²⁵. Scosă, mulege vaele, Că te-a întrecut (= s'au sculat mai de dimineaţă, şi-au luat-o înainte cu treaba) DOINE, 124²⁶. A'o întrece niem din vorbă. SBIERA, P. 221²⁷. Nimenea nu te va întrece cu frumescă. RETEGANUL, P. IV 5²⁸. Pe toţi îi întrecă altd în tîştete, cîd şi după buna lucrălat. id. ib. II 47²⁹. Misterica întrece şi pe dracul. ZANNE, P. II 278.

3°. P. anal. (Nu mai e vorba de fiinţe) A covârşi, a ajunge peste..., dincolo de... Paza bună întrece primejdia rea. ODOBESCU, III 148³⁰. Mînuşi erau mai nalţi, încît întreceau norii. IPSIRESCU, L. 56.

4°. (Atestat numai în LB.) A alintă, a răsfăta, a mîngăia. (Cf. II 2°). Intrec vreun pruno = golestesc. LB.

II Refl. 1°. (Cu sens reciproc) A se lua la întrecere cu cineva, a încerca să-i ieşi cuiva

Înainte, să i-o iai pe dinainte; (fig.) a te săli să faci mai bine decât altul, să ieși de-asupra lui, să-l rămâi. Cf. emulă, rivaliză, concură. Începă a podobi ceriul cu stele și cu lucaferi, cu soarele și cu luna, de se întrec una cu alta. MOXA, ap. GCR. I 57/15. Unul pe altul să întrecă, care va bea mai mult. VARLAAM, C. II 4. Întrecându-se, care va merge mai înainte. MINEIUL (1776) 144/1. Voinicele SĂ le'ntreci cu rândunele, Peste dealuri și călecele ALECSANDRI, P. I 5. Căi se 'ntrec pe câmpul luctu. id. ib. III 12. Senatul și poporul Romei se întrecuau care de care să serbeze cu mai multă pompă bine-facerile. ODOBESCU, III 7/1. Acum să ne întrecem din fugă, zise el. CREANGĂ, P. 51. Se întrecuau care de care să-i arate mai multă cinste. ISPIRESCU, L. 104. Zânele c'or trece, La el s'or întrec... TEODORESCU, P. P. 467. # Se întrecu cu dracu în fugă = fugă repede. ZANNE, P. VI 614. A se întrecu (cu gluma, vorba, dedochiul, nebulile etc.) = a duce lucrurile prea departe, a o face lăță, a exagera, a trece măsura, a se obrăznic, a trece peste marginile bunăcuvinței (MARIAN). Te prea întreci cu giumal ALECSANDRI, T. 896. Grăsimă lui domnu Tândăsc se întrecuase cu giuma. CONV. LIT. XLIII 398. Ș'apoi la să-i fi pus păcatul să se întrecă cu dedochiul CREANGĂ, P. 285, cf. A. 37, 38, ALECSANDRI, T. 926. Se întrecu cu numărul paharelor (= băuse exagerat de mult). C. PETRESCU, I. II 144. Dor ști că prea te întreci cu șaga, Ioanef CREANGĂ, P. 315. Nu te prea întrecu cu vorba, că nu-ți zede bine! id. A. 106. A se întrecu în apă rece = a fi, a deveni impertinent. ZANNE, P. III 446. A te întrecu în păhară, Poți să fii și de ocară = să nu beai mult, căci îți pierzi cinstea. I. II 42.

2. Refl. (Transliv.) a se întrecu cu firea și (eliptic) a se întrecu = a se alintă cu un copil, a se a copilări (L.B.), a face mofturi, fasoane, nazuri, marazuri, a fi neșuferit, cf. a se izmeni, a se fasolii. Haido, treci păraul! Ce te 'ntreci. Catinol! COȘBUC, B. 185. Ia, nu te mai întreci! Com. I. CORBU. Gura mea numai se întrecu, Dar de acote-ar bea și zeel! BUD, P. P. 55.

3. Refl. A face ceva în mod exagerat, a nu mai putea de... (propriu: a face mai bine decât tu însuși). Ungurași care duce bagajele avocatului... se'ntrecu în ploconeli. UNIVERSUL din 12. X. 1930.

[Se conjugă cu trece, afară de imperativ, care e: întrecu și (mai rar) întreci. | Adjectiv: în-trecuți, -ă = (cu înțeles pasiv) căruia i-a luat-o altul pe dinainte, covârșit, rămas, lăsat în urmă; mai mult decât trebuie (ȘĂINEANU, D. U.); (cu înțeles activ) copilăreț (L.B.), mofturos, afectat. O rădăpină, une-ori întrecuți. I. TEODOREANU, M. II 92. Tălhari... îi tate depelele cu totul, ca pe o feliță întrecuți (= care s'a trecut, pe sfârșite) de la o lămânare. ADAM, SĂM. II 160. Negativul: ne(î)ntrecuți, -ă = pe care nu-l întrecu nimeni, foarte bun, excelent, minunat. Un fugar neîntrecuți. ALECSANDRI, P. P. 106^b. Creangă va rămâne neîntrecuți. A. D. XENOPOL, ap. DDRF; — Întrecător, -oare = care întrecu, care lasă pe altul în urmă; care rămâne, prisositor, care prisosește (L.B.); (substantivul) concurent (BARCIANU). Capul întrecător (= prisositor) și vînd. PRECUP, P. 20. | Abstracte: Întreecere s. f. = acțiunea de a întrecu; emulație, rivalitate, concurență; spec. încurătură (de cai); superioritate, avantaj (L.B.); rămășiță, prisos (L.B.); (traducând pe vs. lichoinistvo) ț lăcomie (DOȘOFTEIU, MOL.) Între fetele de la foră este atăta întrecere de a fi îndrăgostite... MARIAN, SE. II 32. Cine va putea să-l biruiească... la întrecere cu arcul. ISPIRESCU, U. 69^h. Întrecera pe om îi îndeamnă la orice. ZANNE, P. VIII 110. Cf. I 251. A se luă la întrecere = a

se întrecu. Se luară la întrecere. ISPIRESCU, L. 80; — Întrecuț s. a. = întrecere. Entrecuț = praeclentia. ANON. CAR. PE Întrecute = călând a lăsa în urmă pe altul; care pe care; peste măsură, mai mult decât ceea ce este normal, decât trebuie. Se trântu cu urșii pe 'ntrecute. MARIAN, T. 10. Pornesc, și turturea și calul, fugînd pe întrecute. CREANGĂ, P. 273. Lucrînd cu toții pe întrecute. SIERA, P. 954/13. A dal... să bete odt a vrut, ba și pe întrecute. ȘEZ. VIII 66. De-a întrecutu' = joc de copii. II. III 110. De întrecut = mai mult decât trebuie, de prisos, din belșug; întrecându-se (II 2^a); de întrecere. Dumneata ai avut numai o bucățică de întrecut, iar tovarășii dumitale patru buciți. CREANGĂ, A. 149. Aceste erau de ajuns, ba și de întrecut. id. P. 14. M[ă]năncă crev de întrecut = ciugulesc L.B. (s. v. ciuguli). Cal de întrecut = folosit la curăț de întrecere. DR. V 206; — Întrecătură s. f. = afeclare, mofturi, fasoane (cf. POLIZEU, COSTINESCU sub notașitură). Lasă întrecăturile astea și spune ce crezi! (Brașov); — Întrecămint s. a. = prisos, rămășiță! Zăru rămăsu... se dă căndor sau se păstrează... întrecămintul. PRECUP, P. 20; — Întrecăci s. a. = întrecere. La întrecăci = la întrecere. Privind cu toți la hopea cel mare, care e să se ia din nou la întrecăci cu Cucuveța. POP. ap. GCR. II 366/7. La întrecăci te-ai luat. TEODORESCU, P. P. 57; — (Post verbal); formație personală, din cauza rimei! Întree ț s. a. = întrecere. Își pune capul cel sec Cu înțeleptul la întrec. PANN, P. V. I 93.]

— Derivat din trece cu pref. în- (care-i dă un sens factitiv, cf. Dacoromania IV 700).

ÎNTRICIOCNI vb. IV^a refl. S'entrechoquer, se heurter. — A se ciocni, a se izbi unul de altul; (fig.) a se contrazice. [Abstract: Întreocioare s. f. = acțiunea de a se întreciocni; ciocnire a unui cu altul, reciprocă. Schimbarea stăreț de fapt... ne siește la un nou acord al puterilor; pentru a preveni întreocioarea lor violentă. CURENTUL din 25.XII.1939.]

— Format din între și ciocni, după fr. entrechoquer.

ÎNTRICLEȚI vb. IV^a. 1^a. Pêtrifier (par une force divine). 2^a. Regarder de travers. — (Mold., Bucov.).

1^a. Trans. «A încremeni, a preface un om în statură de piatră, cum a fost prefăcut Dochias (ȘEZ. V 102), a încremeni, a preface prin putere divină un corp în bolovan, în sare etc., cum a pățit Dochia pe Ceahlăuș (ib. III 17/18).»

2^a. A se uita urt (germ. aböse dreinblickens). HERZ-GHERL, M. IV 205. [Forma întrecleț ȘEZ. III 17/18 e greșită, în loc de întrecleț.]

— Derivat din triețel «blestemat de trei ori», cu pref. în-. Sensul original pentru acțiunea 1^a trebuie să fi fost «a invoca puterea divină, ca să i se înlăpșească cuiva un rău.»

ÎNTRIDESCHIDE vb. III. Entr'ouvrir. — Trans. A deschide puțin s. în parte, a crăpă. (usa, fereastră), a miși (ochii). Întredeschise ochii și văzu prin fereastră arăd... o jună fătă musată într'o haină albă. EMINESCU, N. 46. [Se conjugă ca deschide. | Adjectiv: Întredeschis, -ă = deschis puțin, pe jumătate, crăpat. Cu gura întredeschisă... SADOVEANU, P. S. 81. Din odaia mușafirilor, prin usa întredeschisă, pătrundă... I. TEODOREANU, M. II 59. Cu ochii întredeschisii, întredănd cu extatică admirație pe Annă... C. PETRESCU, C. V. 176.]

— Derivat din deschide cu pref. între- (după fr. entr'ouvrir).

INTREG, -EAGĂ adj., adv., s. m. l. 1°. *In-tact, sotr. et sauf; normal, équilibré, courageux.* 2°. *Virge, pur, Innocent, sans tache.* 3°. *Entier, pas entamé.* 4°. *Entier, intègre, ferme.* 5°. *Solide.* 6°. *Entier, complet, plein, (sège) mâr.* 7°. *Integral.* 8°. *Candidate.* 9°. *En entier, total.* 10°. *Tout, tout a fait, li. Entièrement.* 111. 1°. *Tout, totalité.* 2°. (Nombro) *entier.* 3°. *Solidité.* 4°. *Rocher (à quartz).* 5°. *Neige* (non foulée).

1. A. d. j. *Intreg* are loagine un înşeles ne-gativ: sneatin, neştirbit, neciuntit etc.; numai cu timpul — dar încă în epocă latină — a fost asezat pe acelaşi plan cu noţiunile pozitive: ed-plin, sănătos, complet, tot etc.

1°. Neatin, intact; s p e c. neatin de arma du-mană s. de boală, nerănit, nemutilat, nevătămat, neslăbil, (prin urmare) sănătos. *Puţinii întregi au scăpat, toţi răniţi.* LET. II 101_{1/2}. *Au scăpat şi-acum întregi.* SBIERA, P. 30_{1/2}. *Sântim întregi ca măru.* TEODORESCU, P. P. 179. *Pe când eram Om întreg* (spune unul care li pierde un braţ în război). ALECSANDRI, ap. TDRG. | (Despre sănătate) De-plin, desăvârşit. *Vă erşi bucură purarea de o întregă sănătate.* DRĂGHICI, R. 157. | (Despre mintea, judecata, simţirea omului; p. ext. des-pre om) Nealin de nici o infirmitate, nealterat de semilata s. de o stare sufletească agitată, (prin urmare) echilibrat, sănătos (la minte), în deplî-nătatea funcţiunilor mintale, în toată mintea s. firea, cf. *chibritul. Cel întreg de minte* — s. cf. *КРАСНОГО МАРДАРИЕ, L. 4792. Mînte întregă* — s. cf. *КРАСНОГО, ib. 4591. Ateu înfelepciune şi menie întregă.* EVSTRATIE, ap. GCR. I 76_{1/2}. [Bă-trânul] de va fi bărbat şi bun şi întreg la simţiri şi la minte, să va ceră ca şi un tânăr. PRAV. 1015. *Şi pre leanegi întregi de minte-i arată.* SIL-VESTRU, ap. GCR. I 99_{1/2}. *Şi să aşteşi mintea în-tregă.* NEAGOE-VODĂ ib. I 168_{1/2}. *Eră om mic de aiat, dar întreg la minte.* LET. II 300_{1/2}. *Cap întreg şi cunoscător la gudecăţi.* Ib. 313_{1/2}. *Cel ce face deată trebuie să fie întreg la minte.* PRAVILA (1814) 128. *Din om întreg, te face nebun.* COŞBUC, F. 33. *Eră Român verde, întreg la minte.* SPI-RESCU, L. 217. | (Despre inimă) Curajos, bărbat. *Fruziulăşi foarte fragă, A cui eşi, fetişă dragă?* — A dăi cu musteaşa neagră *Şi cu inima întregă.* ŞEZ. I 291_{1/2}. *Mi-oua face inima "ntregă.* JAR-NIK-BĂRSEANU, D. 83.

2°. (Învechit; despre o fată) Neatină, fecioară, virgină, (fată) mare, neprihănită, castă, imaculată, imaculată. *Când va mărturisă moşa, cum taste faia întregă, o vom erăre.* PRAV. 804. *Va gîră cum a fost fecioara întregă.* ib. 801. *N'am găsi pe mîla "ntregă.* PANN, P. V. II 103. || † Nevi-novat, inocent, neprihănit, cast, imaculat, curat. *Să fişi sfârşit (— desăvârşit) şi în tot întregi.* COD. VOR. 110_{1/2}. *Şi am fost întreg (— nevinovat SCH., COR.) înaintea lui.* PSALT. (1651), ap. JAH-RESBER, III 178. *Cine îmbăli întreg (— fără vină SCH., COR.)? ib. Mi-ai pus-mi calea "ntregă (— imaculată).* DOSOFTEIU, P. 53. (Sub-stantivat) *Şi Domnul ziele întregilor (— ne-vinovatilor SCH., COR.).* PSALT. (a. 1651), ap. JAHRESBER, III 176.

3°. (Cl. III 5°) Neatin, nefecutat, din care nu s'a scos încă nimic. [Vite] la tarbă "ntregă (=nepăscută încă) le-o mdat. MARIAN, D. 61. *Şi slăniua întregă,* şi tarza usă, nu se poate. ZANNE, P. IV 122. *Are două butoaite întregi în pivniţă.*

4. Fig. (Despre persoane) Nesmintit, neclătit (LB.), care nu poate fi zdruncinat în credinţă, convingerile, concepţiile sale etice, (om) de ca-racter, întregu, desăvârşit, perfect. *Om blând şi "ntreg în credinţă.* DOSOFTEIU, V. S. 84_{1/2}. *Deplin la toate şi întreg.* M. COSTIN, ap. GCR. I 198_{1/2}. *Deplin la minte şi întreg la socoteală.* LET.

II 171_{1/2}. *Intreg eră acest Domn la toate.* ib. III 262_{1/2}. *Om întreg, îndrăzneţ foarte.* BELDIMAN, TR. 84. *Darurile ce le-ar face mai întregi, mai fericele (pe fiinţe).* KONAKI, P. 292.

5°. (Neobicinuit) Care nu curge (LB.), solid. *Lemn întreg.* *Piatră întregă.* LB.

6°. (Despre obiecte, fig. despre însuşiri, calităţi) sufleteşti etc.) Din care nu s'a scos (luat, rupt, ciuntit, suprimat) nimic, din care nu lipseşte nici o parte, fără defecte, nestricat, nestirbit, nefreg-mentat, nemicşorat, nefscut bucată, nedefectat, (deci) cu toate părţile constitutive intacte, în to-talitate, dintr'o bucată, din cap până'n picioare, complet, deplin, tot. *Curăţie întregă.* MARDARIE, L. 291. *Acru lui va rămănd întreg.* PALIA, ap. GCR. I 36_{1/2}. *Nu să poate face porăniţă întregă.* EVSTRATIE, ap. GCR. I 115_{1/2}. *Măria ta...* la un norod întreg dat cuvântul lui *Împutezdu.* BIBLIA (1688), 8/pr. 12. *Leaga Domnului întregă, în-torace sufletele.* PSALT. (1651), ap. GCR. I 154_{1/2}. *Leatopisea întreg să aşteşi de la noi.* M. COSTIN, ib. I 197_{1/2}. *Fripusă un bou întreg.* LET. II 881_{1/2}. *Întregă înfelepciune dăruţaste-mi.* MINEIUL (1776) 202_{1/2}. *Intorăndu-l [dubitocul] cu capul cătră ceru,* *li fărteaste şi întregu li arde osupra fo-cului.* BELDIMAN, N. P. I 9. *Două pozoane de vie întregi şi un popon de loc sterp.* URICARIUL XXIV 438. *Atunci natura "ntregă...* *Şi pusă coroana sa de flori.* ALECSANDRI, P. I 128. *Îa mergeau sar-malele întregi pe pîi.* CREANGA, P. 32. † *Oplînda mică încă arată persoana întregă* — are avere mică, dar li ajunge. ZANNE, P. III 258. (Pleonas-tic; cf. fr. *tout entier*). *Au supuş şi toată erăia Curzilor întregă.* E. VACĂRESCU, IST. 260_{1/2}. | (În legătură cu noţiuni temporale) Din care nu s'a scurs, n'a trecut nimic, complet, deplin. *Clopetele să le tragă ziua "ntregă, noaptea "ntregă.* EMIN-NESCU, P. 162. *Mi-a fost luni întregi mînte, Că nu nu te-ai priceput, COŞBUC, B. 12.* *Se fînă ecăle mare o săptămintă întregă.* SPIRESCU, L. 2. | (Despre vîrstă) Matur. *Vînzareu...* *pentru cei ne-erdatnici nu să fîne...* *Întru o seamă...* *tar cătră cei ce adnt de vîrdă întregă...* PRAVILA (1814) 46. | (Aritm.) Care nu indică fracţiuni, nefrac-tionat. *Numar întreg [avem] cănd untatea se cu-prinde exact în cantitatea ce se mdoară.* CLI-MESCU, A. 6.

7°. † Fără reticenţe, fără a ascunde nimic, inte-gral, (deci) complet, sincer. *Gregeale...* *carele trebuie să se arate la gudea întregi şi la vedare.* PRAV. 563. *De vor fi mărturisă întregi şi adevărate...* *INDREPTAREA LEGII,* ap. TDRG.

8°. † (Despre porumbel; traducând pe slav. *clîb*, care redă pe grec. *δοξασος*) Blând, simplu, candid. *Fyfi omă înfelepti ca sarpele şi întregi (fr. sim-ple)s ca porumbul.* TETRAEV. (1574) 215. *Accastă pasăre [porumbul] taste foarte întregă, adecă blăndă şi fără de mînie.* VARLAAM, C. II 56_{1/2}. *Porumbul taste o pasăre mai bună şi mai în-tregă decît toate pasărele.* NEAGOE BASARAB, ap. GCR. I 167_{1/2}.

9°. † Complet (ca număr), tot, total. *Au vîrsat smochinele întregi.* ISOPIE (sec. XVIII), ap. GCR. I 351_{1/2}.

10°. (Cf. fr. *stouts*, germ. *szanz*) De tot, veri-tabil, curat, leit, gol. *Pe dinafară miel se vede, pe dinluntru lup întreg.* L. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I 554. *Cu un sctor de bragă, Negustorie întregă!* ZANNE, P. V 441. *A fi Păcăl întreg.* ib. VI 251.

11. † (Rar) A d v. De tot, complet, pe deplin. *Va fi de multe ori aceasta...* *a află şi mai întreg den aceste lucrure ce ne-s puse noia înainte.* CORESI, EV. 346_{1/2}. *Domnu veseleste Sfântia sa cetate şi "ntreg o fereaste.* DOSOFTEIU, P. S. 151.

111. Subst. 1°. Totalitate, cantitate, număr, mărime, cuprins complet. *Decă întregul cu ne-dreptate...* TICHINDEAL, ap. GCR. II 212_{1/2}. *Por-*

fiunt... a vastului întreg. HASDEU, I. C. VIII. # Pe (de-a) 'ntregul († pe (de) 'ntreg s. † de 'ntreg) = (de) tot, (în mod) complet, pe tot cuprinsul, (în mod) integral, fără ocol, fără rezervă. Tot feulul de bunădată și învătă de 'ntregul. DOSOFTEIU, V. S. 98, cf. GCR. II 250^{1/2}. Jurăminturile cele ce s'ă fac pe 'ntreg și fără de nevoie... MĂRĂRI-TARE, ap. TDRG. Numai pe o părere ce-ți închi-pușii pe 'ntregul să zici. KONAKI, P. 284. Bateji negrul Pe de 'ntregul. ALECSANDRI, P. P. 11b^{1/13}; cf. ZANNE, P. II 12.

2°. (Aritm., în opoziție cu fracțiunea) Număr care conține numai unități nefracționare. Doi în-tregi și 1/2. Potru sferturi fac un întreg.

3°. † Solidaritate. LB.

4°. (Băieși; Munții-Apuseni) Stânca în care se găsește cvarțul (numit scamps). FRÂNCU-CANDREA, M. 41.

5°. (Cl. I 4°) Zăpadă necălcăată, nebatută, în care nu s'ă făcut parte (de picior sau de sanie). Dacă am văzut, am luat-o prin întregul = pe zăpadă, am croit-o pe unde nu eră parte. CIAU-SANU, GL.

[Ca substantiv, e sing. tant.; numai în sensul 2° se poate întrebuința și plur. întregi. Ca atribut se construște sau ca orice adjectiv, cu forma articulată înaintea substantivului nearticulat: întregul oraș — ca 'marele pom] — sau după analogia lui 'stos — cf. 'tot omul] — nearticulat înaintea substantivului articulat: întreg orașul. | Ne-ga-tiv: ne(î)ntreg, -răgă adj. = necomplet, știrbit, început, ciuntit; (despre om) bolnav, dezechilibrat (la minte). Dar cu, om neîntreg, ce caut pe lumea aceasta a lui Dumnezeu? G. VALSAN, CONV. LIT. XLII 146. Cu minte neîntregă. ALECSANDRI, P. P. 54b^{1/4}. | Diminutive: (cu înțeles intensiv, servind adesea de completare lui întreg) întreguț -ă și întreguleț, -eță (întrușiță) adj. = întreg (de tot), (cu totul) tot. De mi-er' ai fost de prujit... nu băleam un an întregul ocașii drum. CONTEMPORANUL VI vol. I 453. Ce va face pe uliță ZEM, noaptea întreguș? JARNIK-BĂRSEANU, D. 137. Un măr întreg întreguș. HERZ-GHER, M. IV 305. Un ștergar întreg întreguleț. DELAVRANCEA, s. 12. S'o frigă [gâina] apă întregă, întreguleț. IPIRESCU, L. 271. Un an întreg, întreguleț o plânse. ib. 306. | Abstracte: întregime s. f. = totalitate; in-tegritate, deplinătate, plenitudine, (cu sau fără cuplarea: de minte) plenitudine a facultăților mintale, minte sănătoasă. Om de mirat la întregime lui de sfaturi. LET. I 301^{1/2}. Fiul ce taste zămlăit... se va naște cu viață, cu întregime și la vreme. PRĂVILA (1814) 156. Smtăniți cu totul de întregimea minții. URICARIUL III 65^{1/1}. Judecând cu întregime, mai la urmă om simții, 'Căceste sânt toate intrigi. BELDIMAN, ap. TDRG. 'ntregime stinții mele. MARCOVICI, C. 12^{1/2}. Copacul... se așternu cu 'ntregime-t la pământ. PANN, P. V. II 53. Nu lipsesc a cercetă despre întregime sândăței matalc. ALECSANDRI, T. 423. Să nu mai pulești cu prinde cu gândul întregime scopului ce-mi propun. ODOBESCU, II 234. Ii duce [anii] în întregime minții. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 239. 'ntregimea trupului, sândătea; a sufletului, înțelepciunea și a duhului, știința. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 110. În (s. intru) întregime = peste tot, de tot, cu totul, în totul. Când spicole vin intru întregime, s'ă de a se coace... CALENDARIU (1814) 90^{1/2}. Faptă acea bună simi cu ră-mână intru toată întregime. BELDIMAN, N. P. II 56. Și dacă nu ni le-au lăsat intru toată întregime lor... BĂLCESCU, M. V. 584. Generațiile ce se succedau nu mureau astfel în întregime. IORGA, I. II 460. Păstrărit în întregime... MAIORESCU, CR. II 260; — întregie † s. f. = parte întregă, parte sănătoasă, sănătate. Nu e întregie în trupul mieu de mânăta. PSALT. ap. CCR. 106. Și nu

este întregie (= vîndecare PSAL. SCH., COR.) în trupul mieu. PSALT. (1651), ap. JAHRESB. III 176. 'ntregia și dreptatea păcăsă-mă pe mine. ib. Ale sufletului [bună]ții: țărca, întregia, frâmscașca, sândătea. DOSOFTEIU, V. S. 216^{1/2}; — întregiune † s. f. = deplinătate, plenitudine. Căci neamul vechiu și cel de bună ruda, după a minții întregiune... CANTEMIR, IST. 225; — întregiune † s. f. = întregime. Nu taste intru e întregi-cune. BIBLIA (1688), ap. CP. 221; — (lat. in-tegritas, -atem sîntegritates) întregătate † s. f. = întregime, desăvârșire. Să le dăruiască întregătatea credinții. PAREMII (lași, 1683), ap. CP. 217. 'ntregătatea direcțiilor nu îndreptă-le calea. id. ib. | Verbe: (cf. lat. integro, -are sîntegrā) întregă † I refl. = a se întregi. S'acel ce e-ti e întreg, nu s'ă întregă-ă intru dragoste. PAREMII (lași 1683), ap. CP. 217; — 'ntregi IV^a = (trans. și refl.) a (se) face întreg, deplin, a (se) completa, a (se) compune din nou, a (se) reface; (în literat. veche, ca verb refl., mai însemnează și a-și câștiga, a-și dobândi întregime sândății, sândătea întregă (I. GOLESCU, C. I), a se îngrășa. 'ntregi-se (= în bucle) s'ă vor DOS.; părăia-vouit HUR.; pinguescent] frumosa pusăntie, și cu bucurie odrii întregu-se. PSALT. 122^{1/2}. Vedem toate făpturile de pre lume întregu-du-se și pomii înflorind. CORESI, EV. 87^{1/2}. Opri Domnul dră-citului... s'ă se întregăscă de minte. id. ib. 275^{1/2}. Încleind bucdiță cu bucdiță, cu s'ă poată întregi o scoană dătrusă. VLAHUTA, ap. TDRG. Ne 'ntre-geste corăbiți, ne aduce câte de toate. COSBUC, A. 60^{1/2}. (Cu adjectiviale) 'ntregi (cu negativi: ne(î)ntregiți), -ă și întregăți (întregăți), -ă † = făcut s. devenit întreg, completat. O sumă întregită. (A dverb.) Ajusăndă cu pace și întregiți la li-manul unui oraș. GORJAN, H. I 122. Și dragostea lui întregă-ti în noi. PAREMII (lași, 1683), ap. CP. 217, cf. (întregăti) id. ib.; — 'ntregițor -oare adj. [întrebuințat și ca sub st.] = (cel) care în-tregește, (cel) care completează. Aceti oameni la care se poate adăogi și un harnic întregițor și com-pliator. IORGA, L. II 72. — (Cu abstracte) întregire s. f., întregiș s. a. = acțiunea de a în-tregi, complecare. | Compus: [În COD. VOR., traducând în mod nefiresc pe paleosl. ἀκαμαστου ca sprunder se genereș și pe ἀκαμαστου spru-dens, sobrius] întregumândri † vb. IV^a = a se purta înțelepțeste, a fi prudent, înțelept, cu minte. 'ntregu mândriți omu (= filii drepti N. TESTAMENT 1648; întregiți-vă la minte BIBLIA 1688) și încezi-tă intru rugă. COD. VOR. 158^{1/13}; întregu-mândrie † adj. = înțelept, cu-minte, prudent, sobru. Ba nu mă drăcescu, jine-toare Fiste, ce deadevăr și întregi-mândrie grașire = treazve cuvinte N. TESTAMENT 1648; ale înțelepciunii grașiri. BIBLIA (1688) vestese. COD. VOR. 80^{1/1}.

— Din lat. integer, -gra, -grum (din in- + e- și tulpina tog- din tango 'atinge) 'meantins, sîntos, neslăbit, neștirbit, nemicorot, curat, cast, înțelept, întregus, Cf. dubletul intru, curat.

ÎNTEGĂ † vb. I.

ÎNTEGĂCIUNE s. f.

ÎNTEGĂTATE † s. f.

ÎNTEGĂ vb. IV^a.

ÎNTEGĂE † s. f.

ÎNTEGĂIME s. f.

ÎNTEGĂCUNE † s. f.

ÎNTEGĂLEȚ, -EĂȚĂ adj.

ÎNTEGĂLIȚĂ adj. f.

ÎNTEGĂMĂNDRIE † s. f.

ÎNTEGĂMĂNDRIE † adj.

ÎNTEGĂȚ, -Ă adj.

v. Intreg.

INTREI vb. IV^a. (Se) tripler. — Trans. și refl. A (se) mări, a (se) înmulți, a (se) repetă de trei ori; a (se) face de trei ori. *Vezi întrei* (vezi face același lucru de trei ori, grec. τριπλοσ); BIBLIA (1688) 211. [Și (dial.) **INTREI** vb. IV^a. | Adjectiv: **intreii** (intreii), -ă = mărit, înmulțit, repetat de trei ori, care cuprinde de trei ori ceva, constând din trei părți de același fel; de trei ori pe altă, triplu. *Intreii*. MARDARIE, L. 3777. Funele întreii nu curdă să va rumpe. BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Mat tare se ține... legătura hărăzului curdă decă frânghia întreii*. CANTEMIR, IST. 35. *De tot întreiiul val să ne izbăvăm cu mijlocirea îndrăznirii tale*. MINEIUL (1776) 36^{1/2}. Cf. 119^{1/2}, 179^{1/2}. *Luca Vis* (iernicul) *au stăpânit moșia 30 [de] ani: câte 20 pi an și au fi luat și fac 600 lei, întreii bani!* (a. 1813) BUL. COM. IST. IV 96. *Și plecând oastea pornită cu putere întreii*. BARAC, ap. GCR, II 238. *Acest întreii gir de munte ce se întind...* C. NEGRUZZI, I 195. [Monument] cu întreite frize. ODOBESCU, III 71. — Un om energetic ar putea scoate venitură întreite de cât arădă. C. PETRESCU, I II 67. | Abstracte: **Intreire** (Intrire L.B.) s. f. și **Intreii** (Intreii) s. a. = acțiunea de a întrei; — **Intreială** † (Intreială †) s. f. = dare constând din a întreia parte din produse sau venituri. *Egumentul să așă a-și lua întreiala peștelui, după obicei* (a. 1744). IORGA, S. D. XIV 64. *I se da întreiala după obiceiul cetății*. DIONISIE, C. 201. *Să mai tea veți arăta întreiala din suma banilor ce vor lua armășii*. URICARIUL XIX 330⁽¹¹⁾. — Derivat literar din trei, cu pref. in-

INTREIALĂ † s. f. v. Intrei.

INTRELĂSĂ vb. I. Négliger, oublier. — (Germanism, în Transilv. și Bucov.) A lăsa nefăcut, a pregăti (să faci ceva), a trece cu vederea, a neglija, a uită. *Dar pentru aceea... mulți își... nu întrelăsă de a-și face încă până ce sânt în viață stierul...* MARIAN, I. 358. — Formație cărturărească după germ. unterlassen, idem.

INTRELĂSĂ s. f. Interligne. — Spațiu alb lăsat între două linii scrise s. tipărite ori între două linii ale portativului muzical. *Inscripțiunile... se vor face în registre, în gir, fără nici un loc alb, nici întrelinii, sub pedepă... de la 1500 până la 5000 lei*. HAMANGIU, C. C. 461. [Și: interlinia † s. a. COSTINESCU].

— Format din **Intre** și **linie**, după fr. interligne. Cf. interliniar.

INTREMĂ vb. 1°. 1^a. Brandir; agutsar (sa langue). 2^a. (Se) fortific. 3^a. (Se) rétablir; guérir. 4^a. Se refaire, rétablir ses affaires.

1^a. Trans. (Complementul e o armă; figura, considerată ca mijloc de atac) A pregăti, a (ine) a gata de atac; (refl., despre om) a se înarma, intrarmă. *Ce dai tu în mine mă?* (Și ciomagu-și intrarmă) *Na, po!* măl plici, *șop!* na, *buff* PANN, P. V. III 30. *Vrând de el să se ferească, toporul își intrarmă*. id. §. II 6. *Bătăndul atuncea gura-și intrarmă*. id. P. I 12. *Săteanul... începă la el cu gura și cu un lemn se intrarmă*. id., ap. CADE.

2^a. Trans. și refl. A (se) întări, a (se) consolida. (Propriu și fig.) Priam..., intrarmându-și puterile... își locmă oștile, își întări cetățile. CANTEMIR, HR. 91⁽¹⁰⁾, cf. 213⁽¹⁾. *Carti cătră Dumnezeu au teamă, Le ajută Domnul și-și intrarmă*. DOSOFTEIU, PS. 397. *Intrarmându-și în credința cea dreptă...* id. V. S. 183. *Până la șapte ani... să intrarmă mădulările*. PISCUPESCU, S. 151. *Noroc-dele... s'au înredșit și s'au intrarmat*. id. ib. 5. *Intrarmându-ne...* ca noțiune și ca stat... ODO-

BESCU, III 451⁽¹⁾. *Ideea românismului se intrarmăză azi*. CARAGIALE, N. F. 153⁽²⁾. *D'om lui averile, Ne-om întărăm stăruie, Ne-om îmbună zilele*. TEODORESCU, F. P. 552⁹.

3^a. Spec. (Sensul obicinuit) Refl. A-și recăștigă sănătatea s. puterile, a prinde putere după o boală, a se face bine, a se însănătoși, a-și reveni, a se refăce, a se îndrepta, a-și veni în fire, «a mai prinde la răzând», cf. albini. LB., COSTINESCU, HERZ-GHER., M. IV 205, SEZ. II 17⁽¹⁰⁾, com. A. TOMIAC. *După lăngare de nu să păzeacă bolnavul, până să intrarmă, întoarece-l lăngarea*. VARLAAM, C. 267. *De boală ea leame se intrarmă*. DOSOFTEIU, PS. 239. *Săndătatea... să intrarmăză și să așază cu vetejire lină*. PISCUPESCU, O. 147. *După ce copilul s'a intrarmat, muma a uitat toate durerile*. MARCOVICI, D. 99. *Necavă lui se va intrarmă*. COȘBUC, D. 98. *El sumat oltă așteptă, să se intrarmăze puțin Mărioara*. AGĂBICEANU, L. T. 385. *Din care pricină primse a se mai intrarmă și la față și la glas*. STĂNOIU, C. I. 169. *Aceea ce face ca în loc să se intrarmăze, se prăpădește cu totul*. II. IV 67. *La dat și lui de a măncat, și intrarmându-se bine, au pornit*. SEZ. V 153⁽¹¹⁾. | (Mai rar) Trans. (fact.) A face pe cineva să prindă puteri, să-și revie, a însănoțea. LB., JIPESCU, O. 55. *Acum ea își dădea înruță să intrarmă un porumbel*. SLAVICI, N. 8.

4^a. Trans. și refl. A-și refăce buna stare materială. *Putinșo... de a-și mai intrarmă... situația lui oltă de zdruncinată*. N. XENOPOL, ap. TDRG. Cf. intrarmat.

[Prez. ind. **Intrem și intramez**. | Sî: **Intrăm** vb. 1°] (cu prez. **intrăm, intram și intrăm, intrăm, intram, intrăm și intrăm**,... să **intrăm, intram, intram și intramez**); — (Bucov., Mold.) **intrarmă** vb. 1^a. (Pătrăuți, în Bucov.) Com. A. NORARIU. *Cât ține țarna trebuie să se dea vetejilor, mănoșii lor și gonorilor o hrană bună și îmbrăc-gată; căci dacă vor slăbi acum..., cu greu se vor intrarmă cu hrana verde de pe împăruț*. I. IONESCU, C. I. *Căci ce au căzut de slăbi, îi ține și-și intrarmăză și astfel are o peptență de căi bune*. id. D. 192. *Stingur mă mir cum se mai ține susțuța nu mine*. *Decă să mai păzească uncele de acestea, mai bine te-oia părală pe vre-o cătră zăc, până ce m'oșiu mai intrarmă puțin*. SIERA, F. 339⁽¹⁾. | Adjectiv e: **Intremat** (intrarmat, intrarmat, cu negativul ne)intrarmat etc.), -ă = întărit, tare; restabil, însănoțit; (Ban.) srevenit la avere în urma unei daune (NOVACOVICI, C. B. 12). *Până nu e copilul destul de intrarmat (= tare, voinic), nu e bine să-l fi în suz*. PITIS, SCH. 560; — **intrarmător** (intrarmător, intrarmător), -oară = care intrarmă. *Înedjătura intrarmătoare*. CĂRARE PE SCURT, ap. CC. 133. *După acest puțin intrarmător popas, Ioseph închidă... volizele*. C. PETRESCU, R. DR. 101. | Abstracte: **intrarmare** (intrarmare, intrarmare) s. f. = fortificare, consolidare, întărire; restabilire, refacere, însănoțoare (LB.), convalescență (BIANU, D. S.). *Dea Dumnezeu, cu ce dragoste am scris noi, cu aceea să ce-tăți și voi, spre intrarmarea sufletelor voastre*. PSALT. (a. 1651), ap. VB. I 190. *Intrarmăra lui în săndătate*. PISCUPESCU, O. 193. *Urmează încă sistemul de cultură bazat mai mult pe răpasul pământului, decă pe intrarmăra lui prin îngrădănitute*. I. IONESCU, D. 280. *Oștile slăute de puteri...* *aceea mare nevoie de odihnă, de intrarmare*. ODOBESCU, III 597⁽¹⁾. *Epidemia își va face cursul până la capăt, apoi va veni intrarmăra*. MEDICINI, CONV. LIT. XLII 87; — **intrarmat** (intrarmat, intrarmat) s. a. = intrarmare; — **intrarmător** † s. f. = intrarmare, consolidare. *Intrarmătura besericeii*. PALIA (1582), ap. VB. I 93.

— Căvântul nu pare a avea nici o legătură etimologică cu **trămă** și **destrămă**, ci forma lui originară

pare a fi fost *intrarmă* (din care *intrărmă* s'a născut prin disimilarea completă a lui *r*) și înțelesul cel mai vechin acela păstrat la A. Pann. Posibil ar fi ca *intrarmă* să nu fie un derivat din *intru + armă*, ci din *intru + arm* «partea de sus a piciorului la animale», iar la origine să se fi spus despre vite că se *intru(r)mă*, când, după o boală, se scoală iar în picioare, deci cu același sens ca și «a se împiciorogă» (= ung. *labadnt*, din *láb* «picior»). S. Pușcariu, *Dacoromania* I 235-237.

INTREMÂNĂ vb. IV^a refl. *S'entre-manger*. — (Franțuzism) A se mânca (în sens figurat) unul pe altul, a căuță să distrugi pe semenul tău în lupta pentru viață, în goana egoistă după interesele materiale. [A bstract: **Intremăncă** s. f. = acțiunea de a se intremăncă. Și apoi, când ții te în serios mistansea de judecător, și când nu prințiți cu neputare mernul stărilor suferitei ale oamenilor, fără să vrei... te simți împins spre mănărire și spre mizantropie, văzând zilnic pe oameni sub același unghiu al sfârșierilor și intremăncărilor pentru un petecel de interes. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 9.]

— Format din *intre* și *măncă*, după fr. *entre-manger*.

INTREMEDIAR, -Ă adj. v. *Intermediar*.

INTREMURĂ vb. I v. *tremură*.

INTREOCHIA vb. I (a). refl. *Tomber malade*. — A cădea bolnav; (spec. despre vite) a căpăta boala de sângerat. DENUSIANU, T. H. *Despre vite care capătă boala de sângerat, se zice că s'au întreochiat*, și ca să se însănătoșeze, le lasă sânge din urechi. REV. CRIT. III 158. [Și: **Intrechiă** vb. I (a) | Adjective: **Intreochiat** (**Intrechiăt**), -ă = care s'a întreochiat, care suferă de boala de sângerat. Vitele cormute capătă de multe ori boală de ochi, și se fac un fel de oase în ochi și viermi și atunci se zice că sânt întreochiale. Dacă se curăță ochiul, vite se însănătoșează (Oravița). Com. COCA. Vitele pot deveni întreochiate, când în urmarea unei lucrări sânt triste și nici nu s'ad bine. H. XVIII 271. | Pronunț. -tre-o-.]

— Derivat din locu]iunea *intre ochi*.

INTREPID, -Ă adj. *Intrepide*. — Care nu se dă înapoi în fața greutăților și merge fără teamă înaintea unei primejdii, care înfruntă pericolul, cuterător, neînspăimântat (COSTINESCU), neînfricat, cu capu-a-mână, foarte îndrăzneț, foarte curajos. [Și: (cu prefix românizat) **Intrepid**, -ă adj. | Familia: (după fr. *intrepiditate*) **Intrepiditate** (intrepiditate) s. f. = bărbăție în împrejurări grele, în fața primejdiei; netemere (ARISTIA, PLUT.); îndrăzneală, curaj mare. Au mers cu intrepiditatea până o cântări... HASDEU, I. C. 133.]

— N. după fr. [lat. *intrepidus*, -a, -um, idem din tn- «ne» și *trepidus* «fricos»].

INTREPID, -Ă adj. ș. d. | **INTREPIDITATE** s. f. | v. **intrepid**.

INTREPOZIT s. a. = **antepozit**. [Învechit] *Kaffa se făcud întrepozitul comerțului rădăritului*. M. ROȘĂLNICEANU, ARHIVA R. I 103. [Derivat: **Intrepozitar** ș. s. m. = cel ce are un antepozit. DICȚ.]

INTREPOZITĂR † s. m. v. **Intrepozit**.

INTRERÎNDE vb. III. *Entreprendre*. — Trans. A se apucă de ceva, a se angaja la un lucru, a lua pe mână o afacere și a începe executarea ei în anumite condițiuni; p. ext. a începe, a în-

cercă ceva. *Voiu întreprinde a probă*. URICARIUL X 369/37. *Nu totu întreprinde a decari frumuseșile Doamnei B. C. NEGRUZZI, I 38. Urmaso întreprinsă a răsturnă lumca veche*. BĂLESCU, M. V. 1/31. *Intreprinsese, pe cât în minie, a căuță în cercul literilor și al artilor, imagine vândătoare*. ODOBESCU, III 60/31. *Tu întreprinzi o căldorie?* EMINESCU, N. 61. [Se conjugă ca *prinde*. | A bstract: **Intreprindere** s. f. = acțiunea de a întreprinde; ceea ce întreprinde cineva, (în comerț și industrie) afacere luată spre executare; lucrare executată s. comerț exercitat de antreprenori, antrepriză; p. ext. acțiune, lucru, treabă. *Fără asemine a dumisole întreprindere, locu ar fi rămas sterp și nefolositor*. URICARIUL, XIII 37/31. *Dar fiind nepunțios d'o apă întreprindere grea, nu îndrăzneam...* P. MUMULEANU, ap. GCR. II 246/31. *Urnește întreprinderi nesocotite*. MARCOVICI, D. 8/1. *Intreprindrea-și fu dreptă, a fost nobilă și mare*. ALEXANDRESCU, M. 15. *Am voit a-i arăta deșănția lui întreprindere*. C. NEGRUZZI, I 235. *A fost întodeana în fruntea tuturor întreprinderilor naționale de folos obșesc*. I. BIANU, RUL. COM. IST. I 318. *Ca să scape cu față curată din această întreprindere...* ISPIRESCU, L. 220. *O întreprindere căi de mică și în mână, cu mult mai bună decât multe trecute*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 110. | Adjective: **Intreprins** (cu negativul: **neintreprins**), -ă = luat, început spre executare; — **Intreprinzător**, -oare = care se apucă ușor și fără teamă de o întreprindere (riscată); p. ext. cu inițiativă, îndrăzneț, cuterător, curajos (la întreprinderi). *Concluzi unasi ignoranti e tot ce poate fi mai întreprinzător, mai universal și mai fără frâu*. VLAHUȚA, ap. CADE. *Sculai dă douăde de spirit întreprinzător*. C. PETRESCU, I. II 67.]

— Derivat din *intre-* și *prinde*, după fr. *entreprendre*.

INTRERÎZĂ s. f. = **antepriză**. [Învechit] *Guvernul prefăcud comitcul* [teatral] în **Intrepriză**. C. NEGRUZZI, I 342. *Nu se poate lua... în întrepriză*. MAIORESCU, CR. I 330.

INTRERŪNE vb. III v. **Interpune**.

INTRERESIRI † vb. IV^a v. **Interesă**.

INTRERŪPE vb. III v. **Interupe**.

INTRERŪPĂTOR, -OARE adj., s. m., f. și a. v. **Interupe**.

INTRERŪPE vb. III. *Interrompre*. — Trans. și refl. A (se) rupe la mijloc, a face să înceteze s. a suspenda, a (se) curmă (ceva ce este în continuitate) spec. a conțeni, a nu mai continua (vorba, cititul etc.), a tăia vorba cuiuă; a (se) opri dintr'odată (un curent); p. ext. a stingeri pe cineva de la ceva (STAMATI). *Nu înterumpem corăspondența noastră*. C. NEGRUZZI, I 99. *Acă legădură s'au înterupă!* O prăpătie adăncă deaparte aziăzi omul nou, porecli boier, de popor. RUSSO, S. 35/31. *Fuseiți înterupt* [de la scris] de fetița mea. ODOBESCU, III 42/31. *Am închiis cartea pe care am citit-o fără să mă pot înterupe*. VLAHUȚA, ap. TDRG. *Acțiunea întentată în contra unuși din debitori, înterumpre prescripțiunea în contra titului debitorilor*. HAMANGIU, C. C. 247. *Nu înterumpă pe orator!* CARAGIALE, T. 197. *Toți se înterupseră din lucru*. C. PETRESCU, I. II 43. *Profesorul... încercă de câteva ori să înterupă*. Id. ib. I 19. *Și-a înterupt stătuța*. CADE. *Curentul electric s'a înterupt din cauza unuși scurt-circuit*.

[Se conjugă ca *rupe*. | Și: (Mold.) **Intérupă** vb. III. STAMATI. | Adjective: **Intérupit**, -ă = oprit (în cursul unei acțiuni), curmat, suspendat, fără continuitate; (cu negativul) **ne(î)ntérupit**, -ă

abidă întrevădute. ALECSANDRI, P. III 382; — **Intrevăzător**, -oare = care întrevăde. | **Abstract**: **Intrevădere** s. f. = acțiunea de a întrevăde; (după fr. *entrevue*) întâlnire între două persoane care au să-și spună ceva. *Iorgu* auzuse cu părintele său o întrevădere. N. XENOPOL, ap. TDRG. *Te poji adună la întrevăderi secrete*. C. PETRESCU, C. V. 283. — Derivat din *vedea*, cu pref. *intre*, după fr. *entrevue*. Cf. *interview*.

INTREVORBİ vb. IVa. *S'entretinir, converser.* — (La verb, aproape neîntrebunat) A vorbi între sine, a conversa. | **Abstract**: **Intrevorbire** s. f. = convorbire, conversație. *Doi trecători mergeau ș-o întrevorbire de cuvintă mare* *Ei serios fusesu. DONICI*, ap. TDRG. | **Adjectiv**: **Intrevorbitor** s. m. = persoană cu care stai de vorbă, interlocutor. [E] nu se deosebește întru nimic de **Intrevorbitorul** său. TR. DEMETRESCU, ap. TDRG.]

— Derivat din *intre* și *vorbi*, după germ. *Unterredung* s. fr. *entretien*.

INTREZĂRI vb. IVa. *Entrevoir.* — **Trans** (refl. = pasiv) și **absol.** A zări între altele, în chip vag, a desluși anevoie; cf. *Intrevedea*; p. ext. a avea ca o lăcărare de speranță (CADE). *Un dulce somn pe mine căzu ca pe o pradă* *Și 'ntrezăritu deodată a basmelor grămădă. ALECSANDRI*, P. III 502. *Ea mergea...* dar numai munși și codri puști întrezărea. *id.* *ib.* III 507. *Și întind atunci pe sine Ferictrele ditine* *Ca prin eis să 'ntrezăriti, O tubiți!* L. NEGRUZZI, II 527. *Intrezăream puțină de a pune iar mâna pe budefica...* *pietădu!* BRĂTESCU-VOINESTI, ap. CADE. | **Adjectiv**: **Intrezărit**, -ă. | **Abstract**: **Intrezărire** s. f.

— Derivat din *intre* și *zări*, după fr. *entrevoir*.

INTRICĂ s. f. v. **intrigă**.

INTRIGĂ vb. Is. 1^a-2^a. *Intriguer.* 3^a. *Gagner par des intrigues.*

1^a. **Intrans.** A face, a băga intrigi, a uneli în ascuns. *Întră vreață între dângii, intrigrisează. BELDIMAN*, TR. 36. *Altd a intrigat, până și-a ajuns scopul.*

2^a. **Trans.** (Complementul e o persoană) A deștepta curiozitatea cuiva și în același timp a-l pune pe gânduri, a-i da de gândit, a-l îngrijă. *Acet lucru m'a intrigat...* și m'a făcut să mă uit mult... la *felinor. SANDU-ALDEA*, A. M. 112.

3^a. (Neobicinuit) **Trans.** A câștiga, a obține prin intrigi. *Am scris de mult la un prieten din București, ca să intrigrisească...* *O slujbă. ALECSANDRI*, T. 862.

[**Prez. ind.** *intrighez* și (mai rar) *intrig*. | **Și**: (după modele neogrecești) **intrigraris** și vb. IVa | **Adjectiv**: (cu sens pasiv) **intrigat** (cu negativul **neintrigat**), -ă = curios de a afla, de a ști ceva și îngrijorat; sfidat, mândat (STAMATI), *nedumier*. *Un lucru de care eram mult intrigat. DACIA LIT.* 290. *La început erau foarte intrigate: cine-or fi, din ce familie, cum trăde...* *VLAHUȚĂ*, D. 266/14. *Toi nu pot înțelege, mărităria Boldur...* *intrigat*. C. PETRESCU, R. DR. 107. | **Derivat** (neobicinuit): **intrigras** s. m. = intrigant. *Acți tălhori, acți intrigras, acți urigasi, acți desfrânare e d'abidă d'abidă câte o blăndețe ș'o omnie curată. JPESCU*, O. 64.]

— N. după fr. Cf. *intrigă*, *intrigant*.

INTRIGĂ s. f. 1^a-2^a. *Intrigue.*

1^a. **Uneltire** (îndreptată de obicei împotriva altora) pentru realizarea unui scop ascuns s. câștigarea unei cauze (nedrepte) a. pentru zădărnicierea unui lucru (bun), șneunire, atărare spre ceartă, spre sfadă (STAMATI). *În mijlocul șgomotului și al intrigrilor curșilor...* *MARCOVICI*, C. 85. *Nu te amestec în intrigrile* C. NEGRUZZI, I 249. *În fur-*

tune și în intrigrile balotași fără 'nctare... *ALEXANDRESCU*, M. 162. *Cuiburi de intrigrile politice. MAIORESCU*, D. I 83. *Intrigrile dărapănă cea mai bună ordânduială, că zugrăvește pricina nu precum este, ci precum nicodată a fost.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 49. # **A face** (s. a. băga, a vări s. a. iscedi) **intrigă** (s. **intrigi**) = a uneli pe sub ascuns împotriva cuiva, a intrigă, și a ajunge cu cleverii asupra cuiva. *Iscedu...* *intrigi unal asupra altuia. URICARIUL* I 277/1. *Ani mreji feluri de intrigi asupra lui* C. NEGRUZZI, I 232. *Și tot nu pocu...* *să bag între dângii* — o *intrigă mică și să-mi răz de dângii. GCR*, II 361/22.

2^a. (Teatr.) Amănuntele, incidentele care determină acțiunea unei piese de teatru. *O comedie cu o intrigă foarte complicată.*

[**Plur.** *intrigi*. | **Și**: (pop.) **intrică** s. f. = intrigă, vrăjmașie. *Sânt la intrică* = sânt la cuțite, sânt vrăjmași de moarte. *CLAUSANU*, GL. *Bu nu cdr nici un fel de intrică. SADOVEANU*, B. 280.] — N. după fr. Cf. *intrigă*, *indrică*.

INTRIGĂNT, -A adj. subst. 1^a-2^a. *Intrigant.*

1^a. **Adj.** Care face sau băga intrigi (p. ext. zănie, vrăjă) între oameni, sântărlătoriu, ațărlătoriu (STAMATI). *În Toră-Românească se alcătuisse o lepdură între mai mulți boieri: fratele Banului Corbeanu, Dumitrăcoș, șof al unei femei intrigante. IORGA*, L. I 343. (Mai ales) **Subst.** **Persoană** care face intrigi, cf. **zăvistnic**, **amăgeu**. *Curten, adică ciocănitășii și intrigranți, care știu pe monah apă de bine a-l purdă, cât în urmă el se face robul lor.* *BUDA-DELEANU*, T. 386/10. *Democrația...* *rădăta la dregătorii...* *intrigranți ș'ameșii*, *id.* *ib.* 367/10. *Strici acț furnicar de intrigranți* C. NEGRUZZI, I 275. *Eu n'am necie oșei de intrigranți* C. PETRESCU, C. V. 133. *Intrigrantul, boldul Salamei*, I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 49. *Ești o intrigrant!*

2^a. **Subst.** **Spec.** (Teatr.) **Persoană** care într-o piesă face intrigi; p. ext. actor care joacă asemenea roluri. *A dat unui prim-amorez să joace rolul intrigrantului Iago.*

— N. din fr.

INTRIGĂNT și vb. IVa } v. **intrigă**.

INTRIGĂȘ s. m. }

INTRI vb. IVa v. **intre**.

INTRINSEC, -Ă adj. *Intrinseque.* — Care constituie partea dinlăuntru, miezul unui lucru, p. ext. partea lui cea mai de valoare; interior, lăuntric, cf. **intim**, «din lăuntru, cel adevărat (STAMATI). *Propriul lor interes intrinsec.* **MAIORESCU**, CR. I 51. *Valoare, importanță intrinsecă* = pe care un lucru o are în chip absolut, în el însuși, independent de altceva. *Pe urmă și pentru importanța intrinsecă a lucrării...* *IORGA*, L. I 502. *Importanța unui text nu se măsoară în mod absolut, cu valoarea lui intrinsecă.* **D. RUSSO**, *BUL. COM. IST.* I 39. [Feminin: -ă.]

— N. după fr. (lat. *intrinsecus*, -a, -um, idem), cf. **extrinsec**.

INTRISTĂ vb. [0] (S')*attrister.* — **Refl.** (Adeesea în opoziție cu a (se) **bucura**, a (se) **înveseli**; prin prep. de se arată cauza intristării) A deveni trist, cf. a se mândri, a posomor. *Când vă poștii, nu știți ca acoperșii ce se întristază, strămutănd șoja sa.* **TETREAY**, (1574) 208. *Să nu se blănească, nice să se întristeze.* **COREȘI**, *EV.* 104/1. *Nu vă îngrețoreți, nici vă mândriți, nici să vă intristați de trișici și de gomri.* *ib.* 470/10. *Să nu meargă această veste la împărătu...* *ca să nu se intristeze.* *LET.* II 138/1. *Și cei doi mari ouzdu, să întristară, țar cel mai mic arădu cuțit, zădu...* **HERODOT**, 464/10. *Și draclii țară să se întristeze.*

MOLITVELNIC, ap. GCR. I 83^{1/2}. Te vei (=vei) în-
trestă și iarăși te vei bucura. TREPETNIC, ib. II 123^{1/2}.
Foarte s'a intristat împăratul. E. VĂCĂRESCUL,
IST. 260^{1/2}. Iar cravai se bucură, Căci nu
poate să le vadă. BARAC, ap. GCR. II 174^{1/2}.
Acesta citându-le Arhiv, s'au intristat. ESOP,
ib. 207^{1/2}. Cu toți intristându-se de mănăstire,
nici unul put[ut] să vorbească. DRĂGHICI, R. 108.
O vreme urât mă întristă. C. NEGRUZZI, I 57.
Se cădă și se întristă în sufletul ei. SPIRESCU,
L. 26. De ce se întristăz el apă de țare? SBIERA,
P. 70^{1/2}. Iordachi se întristă. ALEXANDRI, P. P. 59.
P. 181^{1/2}. Ce te întristă? TEODORESCU, P. P. 59.
Cu 'ntristare se 'ntristă, ib. 58^{1/2}. Dar, dragă, nu
te 'ntristă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 492. | ↑ In-
trans. Și întristă în mere (= mine) duhal meu,
întru mere (= mine) înburd-se frema (= inima)
mea. PSAL. (SCR.) 295^{1/2}. Că plângă și întristă.
ib. 63^{1/2}. | Trans. (fact.) A face (pe cineva
să fie) trist, cf. m.ăhn. Vestea are s'o întristăze
pe veriporă-mea.

[Prez. ind. intristez și (rar) înrist. LB. | Și: In-
trestă ↑ 1a; — (ne)bisuit, franjuzism, după fr.
attristat] atristă vb. 1a. Marele împertu aclame
cu trufie Un act care atristă întreaga Românie!
ALEXANDRI, P. III 341. | Adjective: intri-
stă (intristat ↑, cu negativul ne(in)tristat), -ă =
(de obicei cu sens pasiv) cuprins de tristețe,
trist, posomorât, supărat, măhnit; (mai rar, cu lu-
teles activ) care produce tristețe. Intristător.
[Moartea] eră întristată și groaznică celora ce eră
înainte de cruce. VARLAAM, C. 60. Ce zidiri... Ar
fi petrecut în pace întristata lor viață? KONAKI,
P. 262. De 'ntristată ce mai sânt. M'ăși băgă
chiar în mormânt. MARIAN, SA. 155. Stați in-
tristăți, Cu niște cat împiedecați. MĂNDRESCU, L.
P. 201^{1/2}. Măcând în hăcere și întristat cu totul...
POP., ap. GCR. II 353^{1/2}. — Intristător, -oare =
care intristăză. Zoroastru... cu un chip posomorât
i-a răspuns [lui Numa] în niște cuvinte foarte
întristătoare. BELDIMAN, N. P. II 112. Intristătorul
clopot ne vestește că mulți din prieteni... au băt
paharul vieții. MARCOVICI, C. 31^{1/2}. Nu ne mai
spune apă întristătoare lucruri. DRĂGHICI, R. 26.
Eu căm în umbra 'ntristătoare în valca cea de
doriri. ALEXANDRI, P. III 182. | Abstracte:
Intristare s. f. = acțiunea de a (se) înristă,
tristețe; p. ext. doliu. Viața fără de plâns și
fără scârbă și fără întristare... ION DIN VINT, ap.
GCR. I 272^{1/2}. S'ărsitul [lucruilor lumesti] să fie
prea cu grele. CANTEMIR, IST. 123. In-
tristare îndelungată. MINEIUL (1776), 92^{1/2}. In-
tristarea morții lui Suleiman. E. VĂCĂRESCUL,
IST. 251^{1/2}. Bucuria lor îndată s'au prefăcut în
întristare. DRĂGHICI, R. 33. Petrece întristare
și cugetări. MARCOVICI, C. 13^{1/2}. Depărtarea de
nevastă-sa i-a adus această întristare. GORJAN, H.
I 4^{1/2}. O păstiu înbrăcată cu haine de întristare
(= doliu). IB. 71. Nu fiți la 'ntristare vă rog.
PANN, H. II 109. Și mă arde zi și noapte cu
'ntristare și cu jele? KONAKI, P. 82. O întristare
adâncă se vedeă pe fața lui cea smolită. C. NE-
GRUZZI, I 31. Văd lumea 'n întristare. Ca su-
fletu-mi cernit. ALEXANDRI, P. I 178. Vai de
mine, ce 'ntristare! JARNIK-BĂRSEANU, D. 129.
Dorința ce ai o să-ți aducă întristare. SPIRESCU,
L. 1. # Căndul cel mai dulce La 'ntristare leac
aduce. ZANNE, P. II 533. Intristarea la inimă, ca
viermele în bucate. GOLESCU, ib. IX 37; — In-
tristă s. a. = întristare; — (învechit) intristă-
ciune s. f. = întristare. Aducă întristăciune și
măhnire. NĂSTUREL, ap. GCR. I 133^{1/2}. Intristă-
ciuni huară pre cei ce lăcută la Păstăim. BIBLIA
(1688), 50. Intristăciune au avut de moartea lui
Șerban. MAG. IST. V 100^{1/2}. Când ești vesel, nu
să curvă să cerci altă răspădire în polărea celată
ce te zavistăste, că-t ajuze intristăciunea ce are

pentru bucuria ia. ANTIM, ap. GCR. II 6^{1/2}. Toată
întristăciune și mănăstire a-mi rădăc. CAN-
TEMIR, IST. 265. Văza întristăciune lor. MINEIUL
(1776), 57^{1/2}. Și de tuții terăciune cu lucrări
de 'ntristăciune. MARIAN, I. 312, ION CR. III 48.
Să le spuie boierul pricina întristăciunii. SBIERA,
P. 70^{1/2}.]

— Derivat din trist cu pref. In-, sau dintr'un
lat. pop. *intristo, -are (în loc de *contristo*, -are
«a face trist»).

INTRISTĂCIUNE s. f. v. Inristă.

INTROCHĂ vb. I. v. Intreochă.

INTROCNĂ vb. 1a v. Introhă.

INTRODUCE vb. III. (S')introduce. — Trans.
și refl. A (se) duce în ceva, a (se) băgă înăun-
tru, a intră s. a. face să intre, să pătrundă în ceva
sau la cineva; p. ext. (despre obiecte) a (se)
băgă, a (se) vâri; (despre persoane) a face să
fie primit, admis undeva s. la cineva; (despre
obiecții, mode, etc.) a face să fie admis, primit,
acceptat, imitat de toată lumea. Cf. a eze ză [III 5^{1/2}],
bă găt (I). S'au introdus... și abuzuri. URICARIUL,
IV 354^{1/2}. Introducându-o în Școala Națională de
la Sfântul Sava... MARCOVICI, C. 5^{1/2}. Mărica nu
idăa urinal să se introducă în castelul său. C. NE-
GRUZZI, I 110. Introduce iarăși bucuria în bătăi
bordelu. id. I 253. Ei introduseră între dâmbii
cele două cunoștințe de agricultură. BĂLESCU,
M. V. 7^{1/2}. Se introduce în gândirea curintelor
o nouă mișcare. MAIORESCU, CR. I 23. Datoria po-
stelnicului e să introducă persoanele importante la
Domn. C. GIURESCU, COM. MON. IST. V 153. Hojoi
s'au introdus pe ferăstrăi în casă. Carioții s'au
introdus în Europa după descoperirea Americii.
[Si: (cu prefix românizat, mai rar) introduce vb.
III. Se conjugă ca duce. | Adjective: Intro-
dus (introduș, cu negativul: neintroduș, ne(in)-
troduș), -ă = care este dus, băgat înăuntru; ad-
mis, acceptat. Denumirea de Franjuzi, introdusă
mai târziu... RUSSO, S. 32^{1/2}; — (uneori substan-
tivat) introducător (introducător), -oare = (cel)
care introduce. Măntă și-o revarăză însă Cantemir
cu orice prilej și în termeni cei mai violenți și
injurioși asupra introducătorilor teoriei că ne co-
borăm din îălări. IORDA, I. I 282; — (după fr.
introductif) introductiv, -ă = care introduce, care
se găsește în introducerea, cu care se face introdu-
cerea, de la început. Domnule greșit, cetiți peti-
țiunea introdusă de instanță. I. NEGRUZZI, I
348. Această explicație introdusă. MAIORESCU,
CR. I 335. Cede patru tacte introductive ale celebru
sonate. CARAGIALE, I 28^{1/2}. Formula introdusă
solemnă. I. BIANU, BUL. COM. IST. I 307. | Ab-
stracte: Introduce (introduce) s. f. = ac-
țiunea de a (se) introduce; aducerea s. primirea
cuiva într-o societate; spec. capitol pus (după
prefață s. precuvântare, dar) la începutul
unei cărți, cuprinzând generalități sau lucruri ce
trebuie cunoscut de ceilor spre a înțelege cele ce
urmează; scriere care dă noțiunile elementare și
pregătitoare într-o știință. Introducerea reformei
leglementare. URICARIUL, XIII 378^{1/2}. Introduce.
Istoria lui Sofi Aidin, împăratul Indiei. GORJAN,
H. I 1^{1/2}. Cf. PANN, E. V. Introducerea acestor
știri. EMINESCU, N. 35. Toată această declama-
țiune este numai o introduce. MAIORESCU, CR.
I 43. Introduce în studiul Medicinii. Curs de
Introduce în Filosofie; — (după fr. introduction;
din ce în ce mai rar) introducețiune și (învechit)
introducețiune s. f. = introduce. Istoria filosofică a
vremurilor trecute și introducția vremii nouă.
RUSSO, S. 37^{1/2}.]

— N. după fr. (lat. *introduco*, -ere, idem).

văire (odovănie). Când biserica face odovărie (intropitrea) străbătorii... COM. SAT. 3.
— Format din *intru* și *opt*.

INTROSPECTIV, -Ă adj. *Introspectiv*. — Care examinază interiorul, cu privirea așintite înăuntru. *Examinare introspectivă*.
— N. după fr.

INTRU adv. I 1°. En, dans. 2°. Dans, à l'intérieur, ou sein de; en. 3°. A, sur. 4°. En, à, vers, de; sur, contre. 5°. A, sur. 6°. Vers, jusqu'à. 7°. En, dans. Parmi, chez. En, sur. 8°. A, où. II. 1°. Avec, par. 2°. En, dans. III. 1°. A, en, au cours de. 2°. Pendant, durant. IV. Grâce à, par suite de. par. V. Pour, en, à; pour (avec l'infinifit). VI. Pour, comme, en guise de. VII. A, de, en, dans. VIII. Quant à, à l'égard de. IX. 1°. Avec, dans, en. 2°. En, à.

La origine intru ești mai precis decât în, arătând o mișcare sau o stare în interiorul unui loc s, în limitele unui interval de timp. Pentru fr. s'entre dans les maisons, germ. sich trete in's Hauus se ziceă *intru* în casă, dar pentru fr. s'je cherche dans (= à l'intérieur de) la maison, germ. sich suche ihn im Hause (= im Innern des Hauses) se întrebuință și *caut* întru casă. De aceea *intru* întru în gloată COD. VOR. 2/2, și *vrutud* să *intru* întru gloată. COD. VOR. 10/10, pare să fi fost o deosebire de sens: în cazul întâiu în arată numai direcția, în cazul al doilea *intru* indică și locul în mijlocul mulțimei. Acest stadiu se păstrează în dialectul istoromân și se pare că există în veacurile trecute și la noi. Cu timpul însă *intru* și în au devenit sinonime. Din concurența lor au ieșit învingătoare, la Aromâni (ca în multe limbi romanice), *tru* (tu), iar la noi în, *intru* s'a păstrat totuși până azi în construcții ca: *intru* cădă, *intru* cea, *intru* tot, *intru* toate, etc. și s'a stabilit chiar, în limba literară, uzul de a întrebuința pe *intru* în loc de în înaintea celor mai multe cuvinte începătoare cu vocale (de ex. *intru* ajutor), cu deosebire înaintea lui un, o, îns, a demonstrativelor și adverbelor începătoare cu a și ä ca: acela, acesta, ästa, öli, ai; *adecăr, adine, aiurca, acocae, acolo* și, arhaizant, în expresii ca: a adormi *intru* Domnul, a tepl *intru* întâmpinarea cuișă, *intru* mulți ani, *intru* sine, etc. (Prin Mold. și Transilv. de nord se zice însă în *adecăr, în al tău...* etc.).

I. Local (răspunzând la întrebarea unde? sau încotru?).

1°. (Exprimă stare și acțiune) În, în cuprinsul, în mijlocul, în interiorul...

a) În legătură cu substantive concrete (s. pronume care le înlocuiesc). Toți ceia ce vită *intru* Astia se auză cutăntul Domnului Isus. COD. VOR. 4/2. Și sări spre ei omului ce eră *intru* elu (= în care eră) duhal helen... lb. 5/12. Eră lumörori (= lumânări) multe *intru* comaric, två (= unde) eră adurați. id. 15/12. Și nu *aflä-se* *intru* mere (= în mine) nedereptate. PSAL. SCH. 40. Apă *intru* noiri de muz. id. 46. Gândi-să *intru* sine și zise... CUV. D. BĂTR. II 146. M'am postit *intru* băscare. GCR. I 7/2. Lumina *intru* ununueare lumină, și ununuearcul ei nu-l prindă. lb. I 20/12. Și *intru* todu dechise ochii lui. lb. I 31/2. Durere simț *intru* inima mea. VARLAAM. C. 115/2. Oricăși vor fi *intru* acel zeat, nime nice o certare nu va aver. PRAY. 401. Au venit și altă cartă... *intru* care scriă că... au prins niște cărți ce le trimetă la optenii ce eră în țară. LET. II 158/22. Condiță ce are *intru* sine obiceiuri vechi și novă a prea înălților domni. LET. III 287. Nu-i dereptate nice *intru* țară. DOSOFTEU. PS. 37. Grăul nu-l bagă în jânțe, până nu-l curădăce cu îmblăcie *intru* are (= în arie). lb. 55. Cer-

cețași scripturile, că *intru* acestea să închiate toată cunoștința. BIBLIA (1688), pr. 6. Cine nu este dator dnu căji ne fierbem *intru* această ticloasă de țară? ANTIM, P. XXVIII 7. Toată viața *intru* această capigte rădmând, păză focul. CANTEMIR. HR. 93/2. Numele Țăres Ungurești, *intru* carea lăcuse... P. MAIOR, IST. 225. *Intru* aceasta povește să înțeleage supt Arghir: Traton. BARAC. A. 4. Gândcoște *intru* sine. id. lb. 60. *Intru* inima mea mă socoteam ca un adevărat părinte al tău. BELDIMAN. N. P. I 25. Mînuindu-se *intru* sine, cine să le fi furat... PANN, E. I 102. Temșia *intru* care se vede sîit să petrecă... MARCOVICI, C. 14/12. Tîi soarta mea *intru* a ta mînd. id. D. I. Fîrea *intru* cle naște dorința... KONAKI, P. 294. Păred că mă aflam *intru* un mare salon. C. NEGROZZI. I. 60. Ce rău găsești... *intru* aceasta? ALECSANDRI. T. 1265. Majorul se gânded *intru* sine: soare nu e frică? D. ZAMFIRESCU, R. 248. Iși căută de trebi cum pîă el și lăd pe bunica *intru* ale sale... CREANGA, A. 24. Prin gînd nu-i plesed că *intru* aceasta eră o viclenie. IȘPESCU, L. 63. Căci mi-e cubulă lângă drum, *intru* o tuță de alun. JARNİK-BĂRSEANU, D. 204. Nu mă lădă ici străină, Ca pe-o floare 'ntr'o grădină. lb. 110. Dar *intru* astă bătută Este o cimilitură. lb. 517. Butea își dă vinul ce are *intru* inua. ZANNE, P. V 100. | (Adesea după verbe care însemnează a cuprinde, a întrușă, etc.) El voște a *intru*șă toată românia *intru* un singur stat. BALCESCU, M. V. 8/a.

b) P. anal. (în legătură cu substantive abstracte s. pronume care le înlocuiesc, luând o nuanță de sens modal) *Află-se* nu *intru* laudă și în cinste și slăud. COD. VOR. 104/2. Să voru păzi *intru* deplina loră țărre și slobozenie. lb. 219/a. Pre aceea și H[ristos] mat țare-i înțărcate cu cuvintele și cu învătășirile lui în credință și *intru* un cugei a fi. CORESI, E. III/22. *Intru* necurții accepția simt de să împart per sine. GCR. I 50/12. Să *intru* a sa pîmă 'n tot ceas pădănuș. DOSOFTEU, PS. 32. Prețez *intru* înșele (păcate) cu... dragoste. MINEIU. (1776). 301/2. Părînții lui [inierii] urmează după ei cu un pas greoiu poruncindu-le... ca să fie *intru* tăcere. BELDIMAN, N. P. I 7. *Intru* singurătate să trăiască o hotărît. PANN, I 6. De când sânt ei *intru* o apă meerie... GORJAN, H. II 25. *Aflându-mă* *intru* căsătorie cu prea frumoasa Gangeada... id. lb. IV 134. Veți pățee *intru* osîndă vecință. id. lb. 118. Ca jumătate de ceas au stătut *intru* această jalnică stare. DRĂGHICI, R. 139. Celor ce sânt *intru* nevoi... CALENDARIU (1814). 8/12. *Intru* acest pustiu de țară... KONAKI, P. 99. Îi fînușe *intru* robe aspră. BALCESCU, M. V. 333. | (Adesea după verbe sa (se) obicinuis, îndeletnicis, ședăș, stăvîlăș, etc.) Cu, în, în. Îndeletnicindu-se *intru* jungăriarea clustani. DRĂGHICI, R. 166.

2°. (Exprimă intrare în interiorul, în mijlocul unui spațiu.) În legătură cu substantive concrete s. pronume care le înlocuiesc) În, în mijlocul, în cuprinsul, în interiorul...

a) Deci pristoi (= debarcă) *intru* Efesu. COD. VOR. 2/2. E Paavel vrutud se țatre *intru* gloată, nu-l lăsară ei ucenicii lui. lb. 10/12. Anchira adurară și lepădără *intru* mare. lb. 94/2. Turnă-se voru pădătoși *intru* tadu. PSAL. 13/12. Pără când pusuț sefoteu în sufletul mieu, durere *intru* frema mea dzuă și noaptea lb. 18/12. Și strigarea mea *intru* țara *intru* țara urechea lui. lb. 25/2. Luă omul și semăndă *intru* agrul lui. GCR. I 1 7/2. *Intră* *intru* celariul tău și închide ușa ta. lb. 54/2. În focu-i aruncă și *intru* apă. VARLAAM. C. 662. De vor dă gadinile *intru* înșe și le vor sîrăic, pre acesta ca să-l spănduce ca pre un lătar și ucigăror. PRAY. 82. Să o 'ntoarec domnul... gloată la cea sfântă *intru* a ograđă. DOSOFTEU, PS. 41. Mulgănd pușin lapte *intru* o coajă de

nuod... DRĂGHICI, R. 139. Un vis ce se strecoară într'un suflet pustiu. ALEXANDRESCU, M. 20. Înainte de a se aşeza întru împărăţia Romantlor... P. MAIOR, IST. 186. Luna s'ascunde într'un nor. EMINESCU, N. 21. O fată..., toamnă 'ntr'un altor s'o put. COŞBUC, B. 16. Oala fiind acoperită, nu cade gunoate într'însă. ZANNE, P. IV 12. S'am pierdut timpote Şi te-au găst fîngicete Ş'au suslat într'însă. JARNIK-BARSEANU, D. 399. Ş' a dat într'altăle = s'a spîriat copilul. Com. COCA. | În corelaţie cu din s. dintru. | Mi s'au făcut mulare dintr'un scaun într'altul. ANTIM, P. XXV 24.

b) (P. anal; în legătură cu substantive abstracte s. pronume care le înlocuiesc) Intrară întru ascultare cu mîlăştii şi cu năroficii cetoşiei. COD. VOR. 71/2. Intru năpăsti în tot chipul cădeşti. Ib. 109/2. Intru întru bucuria Domnului tău. ANTIM, P. 6/2. Pentru milostivirea întru frăţie te-au primit. MINEIUL (1776), 136/2. Intru adîncul neştiinţei au surupat pe Romani. P. MAIOR, IST. 253. Intru'alt năzuc căde. TICHINDEAL, P. 186. Trec... întru desimea cea întunecoasă a unei păduri. MARCOVICI, C. 45/2. Alerg... confundat întru tăcere. KONAKI, P. 104. Colonia romană... ajunse într'o stare foarte înfloritoare. BALCESCU, M. V. 6/2. | (Adesea după verbe care înseamnă «a se» preface», «a (se) schimbă») Drăceşti-te, Pavle, ce multe cărţi întru neistocul te întoarără. COD. VOR. 80/2. Schimbă darul Dumnezeuului nostru întru spărdăciune. GCR. I 49/2. Inşă pînănu acestora să va întoarce întru bucurie. GCR. I 106/2. Blestemul... l-au suslat întru blăgostăvite. MINEIUL (1776), 49/2. Sudorie... s'au prefăcut întru mirsol mîrlăut. Id. 49/2. Luna s'au schimbat lumina întru întunecare. Id. 204/2. Prefăcerea Gangelei întru sare mas urîă mă măhăne. GORTAN, H. IV 126. Schimbără... duşmănia... într'o prietenie folositoare. BALCESCU, M. V. 7/2. Şi n'iru popă n-î sfinţite. TEODORSCU, P. P. 263. | (În corelaţie cu dintru) Inviere în I[esu]s [H]ristos dintru morţi întru dobîndă neputredă. COD. VOR. 139/2. Dintru nesădănită întru sîndăite prefăcîndu-L. MINEIUL (1776), 89/2.

c) (Neobişnuit; în legătură cu un infinitiv) Nici c'ă scotese a intră întru a-l şpune [scet sist de preţeluire a moşilor]. I. IONESCU, C. 254.

3. (Ca şi la în, şi la întrebîntarea lui întru ideea de sintierios, de spaţiu înlîmtrul căruia se întîmplă sau intră cineva s. ceva s. evocă pentru Român şi unele cuvinte, care pentru alte popoare prezintă mai de grabă ideea de suprafaţă) În, pe. Intru outore oarecarele căde-se noao se cădem. COD. VOR. 90/2. Că bărbatul cu doao cugete nu taste aşezat întru caile sale. Id. 111/2. Şi tîmbă cu altăle într'urma svenţiei sale. VARLAAM, C. 146. Ne-au făcut plata depîn... întru mîndule noastre. URICARIUL, XII, 300/2. Spălînd-o [cămeşa], au pus-o într'un copăcel, ca să se usuce. DRĂGHICI, R. 90. Fost-au şi bisericiuă de lemn întru acei deluget. LET. II 197/2. Vedă... multe lumini întru acei paltin. LET. II 202/2. Intru unele locuri se au arăd şi cinema. I. IONESCU, CAL. 72.

4. (Ca şi la întrebîntarea lui în, şi la întru ideea de intrare într'un spaţiu, loc s. localitate s'a lărgit, şi întru poate arădă numai direcţia spre locul sau punctul care este ţinta mişcării) Spre, pe, către, la (care şi-a lărgit înţelesul tocmai în direcţie opusă).

a) (În sens indiferent) Şi de fraşii săi dezădise se şi nădă (= vâsl) întru Sîrăcia (mers în Siria N. TEST. 1648; mers pe apă la Siria BIBLIA 1688), şi cu rosulu (= cu el) Prăciălia. COD. VOR. 2/2. Iară ceta ce se pleacă întru leage (în leagea... N. TEST. 1648; în leagea BIBLIA 1688) desfărgu şi slobod Mcutayie. Id. 115/2. Admănatu întru [peşti] spre N. TEST. 1648; s'ăbavnă spre BIBLIA

1688) mîntie. Ib. 114/2. Tu mă îndreapă într'a ta cărare. DOSOFTEIU, PS. 46. Intru mîntie te-am întors (= te-am mîntiat). MINEIUL (1776), 158/2. Perdelele 'ntr'o parte cînd te dai... EMINESCU, P. 219. Apa cleptului se trase într'o parte şi într'alta. SPIRESCU, L. 37. | (Adesea în legătură cu adverbe locale care încep cu o vocală) Într'acoace (într'acoac) = încoace. Eu sînt Rafad ce ş[î] am îndereptat călea într'acoace. DOSOFTEIU, V. s. 83/2. Văzu-at ceta mă adîncore... Într'acoacef ALECSANDRI, T. I 180, cf. 1006. Cei de la mol cătănu să între iar în apă şi nu puteau din pricina celor care veneau într'acoace. SADOVEANU, SAM. V 972, cf. VI 338. Într'acolo (s. într'acolea) = în partea aceea, în direcţia aceea, încolo. LB. Care unde-i eră voia, într'acolo apucă. BELDIMAN, TR. 21. Zărîră vîste palaturii... şi o luară într'acolo. SPIRESCU, L. 24. Unde mergi...? — La locurile st[î]nţite... — Unde încă mîrg într'acolea. DOSOFTEIU, V. s. 56. Într'alere (într'aleri) = în altă parte, aierea. LB. Să grăeşti gîndînd într'ăiere. CUV. D. BĂTR. I 120. (Deşi directiv în originea, într'ăiere se simte uneori mai mult modal) Cuvîntele meale într'ăieri [sînd. CANTEMIR, IST. 157. Nu-i părăd nebună femcia, şi totuşi ea vorbă într'ăierea. SLAVICI, N. II 322. De neaz chiar începuse într'ăierea să torbească. CONTEMPORANUL, I 132. Ei mă s'a într'ăieri = nu voeste să mă înţeleagă, sau, dacă voeste, atunci mă batjocoreşte. FRÂNCU-CANDREA, R. 54. (În legătură cu «una» formeză adverbial de loc) † Intruana (într'ana) = împreună, la un loc. Toţi întru una. COD. VOR. 193/2. Adunofi-nă într'ana. PALIA (1582), ap. GCR. 56. Cîntătele soboră într'ana te au admănt. MINEIUL (1776), 65/2. | (Se întrebîntă în limba veche adeseori după verbe «a privi», «a se uita», «a căuta», etc.). În, spre, la. După cătăutul în Dumnezeu totăi, întru sfinţia D[uh]ului (s. spre sfinţia Duhului N. TEST. 1648; întru sfinţia duhului BIBLIA 1688), întru ascultămîntul şi stropirea sîngelui lui I[esu]s [H]ristos, bîrdăite voao, şi pace se multăscă-se. COD. VOR. 138/2. Au şîrut apă... cu lapul cu oia de-şi cădă într'ochi. LET. II 454/2. Intru vităntore mîndă a noastră prietere. KONAKI, P. 296. Şi într'o ureche = şuchiat, cam nebun [HERZ-GHER. M. IV 205], nepădător (Com. A. TOMIAC). (Hop) într'o parte; într'o doagă, într'o danză = şuchiat, neîntreg la minte.

b) (În sens duşmănos) Spre, faţă de, către, împotriva, încontra. Răspunzîndu ei că nece întru leagea iudeţescă, nece întru băscărecă, nece întru chiesăriu ceta greşit (nece în leagea Jidovilor nece în besărecă nece spre împărătul n'am greşit N. TEST. 1648; nici la leagea Jidovilor, nici la besărecă, nici la chiesăriu am greşit ceva. BIBLIA 1688) COD. VOR. 66/8-10. Într'aleanu = împotrivă, potrivnic. Multe într'aleanu se fac. COD. VOR. 75/2. Eră cătăutul într'aleanu. Id. 84/2-3. | (Adese după verbele «a lovi», «a da», «a bate», «a trage», «a ţînti», «a răni», etc.). Dintr'aceastea cuvinte rînit într'înemă. DOSOFTEIU, V. s. 58. N'au îndrăzînt nici unul să deie într'înel. LET. III 227/2.

c) (În sens prietenos, mai ales după «a crede», «a se încrede», «a nădăjdui», etc.). În, faţă de, la, pentru, † spre, † către. Eu eră ceta ce-î bîgă în temniţă şi-î ucidea prin gloate ceta ce credă întru tîre. COD. VOR. 42/2. Că ochi domnului sînt spre dereşti, şi urechile lui întru rugăciunile lor (şi urechile lui s. spre rugăciunea lor N. TEST. 1648 şi BIBLIA 1688). Ib. 154/2. Credincioşi întru părintele nădăscu, şi întru stîl de la părintele nădăscu. GCR. I 109/2. Să avem curăţie, iubire cătră streini, iubov cătră tot creştinul, nădăscu întru D[um]nezeu, m[î]n[î]st[ri]e întru sînăci, facere de bine întru vrăjmaşii noştri cei trupăşti, răbdare întru năpăstie trupului, plecare întru cei

mari și intru cei mici, rădăre intru pohtele trupului. VARAAM, c. II 51. Dragostea cea intru Hristo aducem măria tale. BIBLIA (1688), 6 pr. 4. Și-și pune toate nădejdele intru dânaul. MINEIUL (1776), 186^{1/2}. Intru tine pusu toată credința. MARCOVICI, D. 6^{1/2}. Așă-i lumea cum o vezi, Intr'însa adă nu te'receri. JARNIK-BĂRSEANU, D. 222.

5^a. (Ca și la în, și la întrebunțarea lui intru, ideea de a pune, a așeză, fixând ceva înăuntrul unui lucru, evoluază la a pune, a așeză undevă, ca și aștea bine, chiar când imaginea suferă o intervenție completă. Se poate zice: își vârl înclul intr'all degti; își trase gheata intr'un picior; acădă trasta intr'un cuiu, etc.) În, de, pe. Și le [puica și cocosu] trage 'ntr'o frigare. JARNIK-BĂRSEANU, D. 456. Mai bine m'as apânzura Intr'un vârf de solodâr. ib. 348. | În legătură cu substantive abstracte) Să-mi întăredăză intma intru frica lut. ANTIM, P. 5^{1/2}. Unde este... pragul cel de despărțire Pre care l-au legat domnul... Intr'a trupului simțire și intr'acea sufletească? KONAKI, P. 270.

6^a. (Uneori întrebunțat, ca și în, spre a exprima numai în mod aproximativ locul sau distanța) Aproape de..., până în l. s. Ia. Și părăcurd el intru corabie (la corabie N. TEST, 1648 și BIBLIA 1688). COD. VOR. 21^{1/2}. (În acest sens se întrebunțază mai ales în relație cu din, dintru, de la) Din Măit tremize intru Efea. COD. VOR. 18^{1/2}.

7^a. (În concurență cu alte prepoziții locale.) a) Din, dintru. Și prin toate dețele întrebă-se intru învârlturi. COD. VOR. 3^{1/2}. Socotește ruga mea nu intru rost pombostorului. PSALT. 22^{1/2}. A prietn scădere nu-i va face intr'aver. DOSOFTEIU, PS. 42. (Franuzism?) Ne-au cetit odată tota intru o carte. DRĂGHICI, R. 159. Îndatorirea Românilor către Turci sta intr'un ușor tribut. BĂLCESCU, M. V. 9^{1/2}. Nu stă lumea 'ntr'o drăgușă. JARNIK-BĂRSEANU, D. 5.

b) În mijlocul... între, dintre, la. Jară ei întoarsă-se intru ai săd. COD. VOR. 26^{1/2}. Proapele în intrăduri cu bogăși, intru ocunși se ucipă nevoințat. PSALT. 14^{1/2}. Acela încă au fostu pavorat intru pădăul. GCR. I 16^{1/2}. Intru ale sale veni și ai săd pe dânaul nu-i primări. id. I 309^{1/2}. Grădă ucenicii intru sine. VARLAAM, C. 160. Proor mare s'au sculat intru noi. id. 320. Duce să face mestecare de sânge intru accaste fealuri de obraze... PRAY. 865. Semu făgăduinții carele cu dou între mine și intru voi. BIBLIA (1688), 6. Să se fie accastă uedire intru noi până la sfârșit. MINEIUL (1776), 34^{1/2}.

c) (După verbele care înseamnă o întindere în spațiu, apoi după a domni, estăpănis, etc.) Peste, asupra, + spre. Toată turma intru ceia ce (spre carea N. TEST, 1648; intru carea BIBLIA 1688) nu puse-nă cercetării. COD. VOR. 21^{1/2}. O Moldova, săracă Moldova! De ar fi domni idă care domnesc intru tine toți înțelepți, încă nu ai peră oșă leanei! M. COSTIN, ap. BĂLCESCU, M. V. 642.

8^a. (Limitativ) În (aceea că), la. Fericire... de care omul să poate bucură... să mărginește intru a fi înști și mulțumit de sine. MARCOVICI, D. 10^{1/2}. Mă se pare că intru altă se cam mărginesc foile de dafin ce am putut culege în cariera mea cingetică. ODOBESCU, III 22^{1/2}. | (Limitativ și instrumental în același timp) În, cu. Mfăntul intru core un an să sfârșoșe... MARCOVICI, D. 3^{1/2}.

II. Din sensul local s'a desvoltat, în legătură cu substantive concrete, sensurile:

1^a. (Instrumental) În, cu, prin, de. Știu tate Domnul giudețu făcând, intru lucrul mărilor (— mânălor) sale legă-se păcătoșul. PSALT. 13^{1/2}. Intru meroja sa smeroșe elu. ib. 15^{1/2}. Va face niște seamne oarecorile, intru care lucru va pută

cuoaste. PRAY. 955. Te-ai arătat sfântului muntele Athosului intru muli ajutori. BIBLIA (1688), 7 pr. 49. Întrădându-vă și dojenindu-vă... intru psolomi și în cântări. N. TEST. (1648), ap. HEM. 343. Patria sa să fălegește intru sine cu intru o podoaă. MINEIUL (1776), 4 pr. Numo... de-apurarea aproape de Herculă da răboitsu intru amândouă mâinile. BELDIMAN, N. P. I 126. Lelea, sărind intr'un picior, S'a lătat intr'un coser. ZANNE, P. V 382. | P. a n a l. (În legătură cu substantive abstracte) Acela fericit intru facerile sale f-va. COD. VOR. 115^{1/2}. Tu intru înviree mîlăuși Sionul. CORESI, PS. 276. Rădăcă-te, Doamne, de ne aprijinește intr'a ta putere. DOSOFTEIU, PS. 37. Cutremur intru carele fu apucat în certu un cucon. id. V. s. 27^{1/2}. Pentru acea Dumnezeu Tatăl pe dreplate apostolilor numai accastă poronă a acul-tării în vremea înfrumusețării le-au dat, pentru căci intru dâna se alcătuze toate bunătățile și toate darurile. ANTIM, P. 27. Pre Luca apostolul intru cântări să-l cinșim. MINEIUL (1776), 111^{1/2}. Alergătorii... intr'o fugă, sănt datori a face gîturul pîrții de palru ori. C. NEGRUZZI, I 36. Intr'un calcul fără capăt, tot socoate și socoate. EMINESCU, P. 221. Dar l-am prins intr'o cercare. JARNIK-BĂRSEANU, D. 66. Intr'o doră v. doară.

2^a. (Din local și instrumental, intru a ajuns să arate materia cu care se învâlește s. se îmbracă ceva; învâlește ceva într'o cărpă; se îmbracă într'o hamă de mătăș, etc.) Cu, în. Și mi-i leagă, mândră, leagă Intr'un corn de cărpă neagră. JARNIK-BĂRSEANU, D. 111. | (P. a n a l., în legătură cu abstracte) Să te îmbrace pe tine în neputerire și intru fără moartea slavei de veaci. GCR. 102^{1/2}. Noopteo... ca un Dumnezeu intru mărre acoperit. MARCOVICI, D. 1.

III. Temporal. (Din sensul local s'a desvoltat, în legătură cu noțiuni de timp, sensul temporal. Răspunde la întrebarea când? până când? și poate arăta momentul sau durata unei întâmplări).

1^a. (Arată momentul) În, la. Intru sau de Sămbăda adurard-se ucenicii se frângă päre. COD. VOR. 15^{1/2}. Intru amiază zilă... BIBLIA 1688 în cale eddzuiu... ib. 76^{1/2}. Rădăsipă și se omărlăză intru începutul lor. PSALT. 19^{1/2}. Intr'ocel ceva va sări asupra lui. PRAY. 318. Intr'altă dată. PRAY. NOLD. 47. Au pus hotor apa Cirimșului intru o Dumnică dimineată. LET. II 190^{1/2}. Tot intru acel an mai înainte de ce au mers la Soroca, strinșu-s'au toți... la nunta lui Ioan Pălăda. LET. II 265^{1/2}. Intru vremea acia zilă... BIBLIA (1688), 11. Zăna intru carea ai țegit de pământul Eghtpetului... ib. 48. Și intr'acel ceas i-am dat în scris. ANTIM, P. XXIII, 14. Trei... stareți... să vorovără intru una de zile. MINEIUL (1776), 137^{1/2}. Intr'altă vreme nu-i făgește ocasă. BARAC, T. 29. Poate intr'accastă noapte mă vor mână fiarele. DRĂGHICI, R. 45. Intr'acel ceas însuși viața, din cursul ei stingerită... KONAKI, P. 100. Intr'o zi, aflându-mă singură acasă, îmi venită pe doamna Olga. C. NEGRUZZI, I 49. Intr'a 15 Ianuaru. SBIERA, P. 268. Și intru una din seri, cum țedă spânul cu moșu-ădu... numai atât ce zăresc în depăriare... CREANGĂ, P. 228. Când fu intr'o dimineată... ÎSPIRESCU, L. 81^{1/2}. Să fug cu mândra 'ntr'o noapte. ODOBESCU, III 22^{1/2}. D. 57, 95. # Intr'amurg(ul) = în amurg, pe amurgie (Mold.). Intr'amurgul țarăși mulgea lamele. DRĂGHICI, R. 152. Intr'atâta = numai decât (Zagra, jud. Năsăud). Com. N. DRĂGANU, intru 'ntălu (și dintru'ntălu) = la început, mai întâiu. LB. Leveanu intru 'ntălu țogăduia tot. ODOBESCU, I 446. Intr'un buc, cf. buc. Intr'o clipă, cf. clipă. Intr'un moment, cf. moment. Intr'un târziu = târziu. Te întreb intr'un târziu. EMINESCU, P. 201.

2°. Exprimă durata (uneori cu sens temporal final) în, la, în cursul..., cât timp..., cât timp... Să ne ducem în cea cetate, și eremu lăcu acie într'afun' auv. COD. VOR. 136°. Acum și purura, și intru vocai de veaci, amin. GCR. 1 167°. [I] vor închide într'o mândrire, de ca șiedă intru toată viața lui. PRAY. 1123. Intru acele trei săptămâni n'au dormit. LET. II 270°. Un drac de trei ori într'un an sugrumă un toac. DOSOFTEIU, V. S. 28. Intru zilele măriei sale s'au adreptit acest d'umne]zescă bibliă (1688), 1 pr. 15. Trăiască domnul meu milostiv într'ai mulțimi și bun. CANTEMIR, IST. 211. Cum ai p'trecut oare intru această zi, Robinsone? DRĂGHICI, R. 152. Tu ai p'riveghiat asupra-mi și asupra tufiilor mei intru a noastră admărire. MARCOVICI, D. 4°. Să trădeți intru mulți ani! ISPIRESCU, L. 115. Să nu ne mai întâlnim... Alte zile-arareori, într'una de nouă ori. JARNIK-BĂRSEANU, D. 62. Că 'nir'o bună țorco-lând. Și 'ntr'un an țese-un șuman. ib. 457. ± Intr'aceea (f. într'aceasta, într'aceste) loc. adv. = în timpul acela. L.B.; într'aceia ce ↑ loc. conj. = atunci, pe când... Și într'aceia adevă (= iată) pr un mori îl ducea ciocitii să-l îngroape. DOSOFTEIU, V. S. 126. Intr'aceia ce eră înțrebat, să deade și soru-su. id. lb. 94. Și într'aceia ce cugetă, adevă (= iată că) șosește calare ar[d]ntul. id. lb. 117. Intr'aceia meară Dardaui Vocodul la Alexandru și zise... ALEXANDRIA, 162. Intr'aceia să mută tiranul. DOSOFTEIU, V. S. 16. Intr'una (și tot într'una) = mereu, necuțenit (cu o nuanță modală). Nuanțai nu măi osteneau într'una de la casa ginerului la casa miresei. GHICA, S. 35. Să șhem și țorco 'ntr'una. EMINESCU, N. 43. Să n'adormiți zi și șoapte tot într'una. CREANGĂ, P. 311. N'auv ce-și face capului, cdeci țată-său îi trimitea într'una. ISPIRESCU, L. 33. | Spre a însemna durata în timpul căreia se petrece o acțiune, intru se pune adeseori înaintea substantivului abstract care o exprimă, alcătuit astfel o sintagmă care poate fi înlocuită cu o propozițiune secundară de timp sau cu un participiu în (cursul...) Acolo eră un om de avedă treizeci și opt de ai intru boala sa. VARLAAM, C. 150. Cartea s'au cetii într'azul țurur (= auzind, ca să audă toți). DOSOFTEIU, V. S. 107. Cu adevărat mare nesimțire taste a șocotii pre înține intru o foamele deșădrăgit a fi sătul, și intru nenorociri a fi fericiți. BIBLIA (1688), 3 pr. 35. Stăpână... fii de față intru nevoi. MINEIUL (1776), 111°. Poftind a face aceste mile și bunădăși intru stăpânirea (= pe când stăpână) măriei sale. URICARIUL, I 297°. Zicind că intru neampărarea lui (= nefind el de față) s'au rânduit acele case... URICARIUL, XXII 362. Se făcu o sângerăoasă bătălie, intru care pieri Sultan Gaori. E. VĂCĂRESCU, 200°. Intru naștere fecioria ai pârzi. CALENDARIU (1814), 82. Au mulumit lui Dzeș pentru ajutorul ce intru demădădărețea sa s'au dat. DRĂGHICI, R. 51. Vai mie! zicou cu lacrimi intru a sa vâltare. KONAKI, P. 82. Șerile adormim intru cetărea (= cetădi) vrenăut romanț nou. C. NEGRUZZI, I 77.

IV. (Sensul local și durativ în unele, mai ales în legătură cu substantive abstracte, o nuanță cauzală) Pentru, din pricina, din cauza, în urma, de, în. Intru întorcerea ta va chemă înțerit să se veselescă. VARLAAM, C. 21. Caută și de mine, Doamne, 'ntr'a ta milă. DOSOFTEIU, Ps. 30. Umpluți-s'au toate țaturile de bună mireazma ta intru aflarea moagelor tale. MINEIUL (1776), 88°. Eră intru vdrutna sa strălucindă acia împărăție. P. MAIOR, IST. 187. Iși frânceg mănele intru desuăddădăre. DRĂGHICI, R. 23. Bucurați-vă purura intru Domnul. MARCOVICI, D. 1. Orbuli! într'a ta poftă, nu vezi...? KONAKI, P. 264. Și băă așă, măi mult într'un năcaș. SADOVEANU, P. S. 7.

I-aș da foc într'o mână. JARNIK-BĂRSEANU, D. 221.

V. (Cu sens final; întrebuițat și astăzi, deși cu o nuanță arhaizantă) Pentru, spre, de, după. În. Înșătră intru împătrul nostru până la țărpal Apice. COD. VOR. 99°. Plodul derepoteții intru împăcare semărd-se. id. 126°. Fiiț-voiu cu intr'agiutoriu. CUV. D. BĂTR. II 423. Accoasta fațe]fi de câte ori s'au devă intru pomentea mea. GCR. I 52°. Să înțelegați ce grafiți, și cire cheați intru agiutoriu tău. GCR. I 54°. Să fie făcut piatră în gura ei, intru certarea ereticilor. GCR. I 246°. Pentr'înși au venit, ca să-d-chiame intru pocăniă. VARLAAM, C. 10. Cea ce va școate căntice intru oara cme]... PRAY. MOLD. 137. Buna înșădătră ra dăru măriei tale împărăția ceriurilor, intru căștigarea d'umne]zesciț deșădăctiuni. BIBLIA (1688), 3 pr. 55. Indemnatu-m'am și cu Ioan Neculice... a șerice 'ntru pomentea domnilor. LET. II 195°. Șenatori de la Mosc i-au eșit intru întimpinare. LET. II 210°. Cetatea... nu o da intru pericune. MINEIUL (1776), 158°. Să ne omorim intru țuraria vrăjmașilor noștri? TICHINDEAL, V. 32. Cercădrăre ce s'au făcut intru alcăduire de așă țurare [cu a Eleriei] au numat dot lachei. BELDIMAN, TR. 3. Rămănd țara intru oțdrumțarea boterilor... ZILOU, CRON. 65. Pute]... să-ș-lușăscă de ajutoriu intru nevoiea lui. DRĂGHICI, R. 156. Fericeira înșățelor ce le chemi țură viciure. MARCOVICI, D. 5°. Un căntec de mădre intru gloria lor. BĂLCESCU, M. V. 133. Să șărăm cu țoții intru pățirea ei. MAIORESCU, CR. II, 254. Osteneac intru ținele obștice. VLĂHUȚĂ, D. 5. Umbă... întrebând... frași și căpșune, pentru cineva care pornise într'adoas. CREANGĂ, A. 85. Cuget a mă duce intru căduarea acor țăhări de Smei. ISPIRESCU, L. 219. | În acest sens se întrebuiță uneori intru în limba veche spre a introduce o propozițiune secundară finală) Ca (să), spre, cum, pentru, de a. Pădăniți vin intru să șăgețe cei fără de vază. DOSOFTEIU, Ps. 36. Să primești intru să le trimiți de la ține mândărețea. id. ib. 509.

VI. (Exprimă echivalența cu o nuanță finală) Ca, în loc de, drept, pentru, în. Aceia vine intru mărturie, ca să mărturisască de lumină. GCR. I 20°. Și-m]f ve]fi] la mie copita aceasta intru înșăca. BIBLIA (1688), 25. Mulți li se împrenuară intru șo]fi (= se asociară ca țovarăși). GAVRIL, N. 16. Intru nimie (s. într'o nimică) = drept nimic, egal cu nimic, fără nici o valoare, importantă, etc., în zadar. Cu căcoți... se țneră]b]r]r] r]u, că nu-i țineț într'o nimică (= fi desconșideră). LET. II 370°. Că]nce]le cele de pre urmă intru nimică săni. LET. II 351°. Intru nemică nu băgă samă bătălie. DOSOFTEIU, V. S. 7. Și intru nimică șocotindu-i... MAG. IST. 359°. Pre Heraclea o țubeze, viața mea fără de ca nu-mi țaste intru nimică. BELDIMAN, P. II 8. Orice ve]fi zice... e intru nimică. GORJAN, II. II 94. Ca unul ce prin șom țipțarea mai mari prime]d]ii, n'au șocotii înșăpărarea aceasta intru nimică. DRĂGHICI, R. 41.

VII. (Arată măsura) Ca, de, cu, pe, în. Zhoardă intru multime mare cădră șate și oraș. CALENDARIU (1814), 90°. Păclia adevătrului luțețe țairu toată puterea sa. MARCOVICI, C. 46°. | În legătură cu pândă) Înșățea marea pândă într'adănc. MOXA, 386°. Vor zui și țor pogori pândă intru a doo ștepd. PRAY. 839. | Și pentru măsura timpului) Să-l aștepte pândă într'un an. PRAY. 642. | Intr'at]ta = într'aceia; de tot, șă-l înșădră]d]ă într'at]ta. DOSOFTEIU, V. S. 17. Intr'o at]ta a venit (Nășud). COM. N. DRAGANU. L-a lășat într'at]ta = în mijlocul unei acțiuni începută, fără să mai continue (ca ung. abban hagyyni; auzi în Cloj). Într'o potrivă = de o potrivă. A țub]

pe... feciorii lui tot într'o potriod. ANTIM, P. 50. **Intru puținel** † = puțin lipsește ca..., mai că... *E Agripa călăraș Paveu dzice: Intru puținelu (cu puținel de nu mă faci să fu creștin n. TEST. 1648; pre cătinel mă faci creștin a mă face BIBLIA 1688) nu me prea părești Hristosescan a fi. COD. VOR. 81/11. Oumu-mă pare, Intru puținelu scrișu (cum mi să pare neșchit am scris n. TEST. 1648; pre u puțino am scris BIBLIA 1688). ib. 164/12. Intru puținel e'af' oftat credinșios. VARLAAM, C. 216/1. **Intru cevă** † = în vreo privință, ceva, puțin. Să nu-4 sațeme Intru cevă. PRAY. 473. Să nu cumșă să o strice Intru cevă. ib. 590. **Intru cătvă** = într'o măsură oarecare: **Intru** (și într'o) **nime(ă)** = de loc, de fel, căluș de puțin nu... **Iudeți Intru nemică nu-4 obiduiți. COD. VOR. 67/1. Intru nemică nu să ceard. PRAY. 444. Darurite...** nu vor fi Intru nemică. ib. 857. **Negândind de Domnul nice 'ntr'o nemică. DOSOFTEIU, PS. 41. Carii ou de tina frică...** nu li se va emiță 'ntr'o nemică. id. ib. 77. El eră bun și nu supără Intru nime pe popor. IPIRESCU, L. 393. **Intru tot** († și **Intru toate**) = în toate privințele, de tot, complet, absolut. Să cade să facem Intru tot deplin și desădără. GCR. 77/10. **Il vor cerță Intru tot ca și pre un ucigătoriu. PRAY. 339. S[ă]nta mucenișă și Intru tot lăudată Eufimia. DOSOFTEIU, Y. S. 19. Intru tot sămândă lădnt-său. LET. II 62/1. Fîind...** împărătu om de fire Intru tot și faș. LET. II 113/22. **Intru tot înduratu Dumnezee. MINEIUL, D. 69/21. Stragurul cel Intru tot coyf. id. 198/1. Intru toate prin rugă...** cererile voastre să fie canoșute la Dumnezee. MARCOVICI, D. 1. **Tu eșt...** Intru toate prea puternic id. ib. 1. **Ce poate fi...** deplin chiar și Intru toate? KONAKI, P. 266. **Miră-te Intru toate de înalta înțeleptune. id. ib. 288. Și apă mă departe Intru toate. MAIORESCU, CR. I 372. Jură-mă...** că mi-4 da ascultare și supăneru Intru toate. CREANGĂ, P. 206.*

VIII. (Din sensul local și cel durativ s'a născut sensul relativ) În privința, cu privire la... **Semeră** (= semănă) Intru credință. COD. VOR. 168/20. **Că să fie m[un]d[os]t[iv] și credinșios arhtreu Intru aceoale cătră Dumnezee. GCR. I 317/20. D[um]ned[eu]z[ul] Intru bogat Intru m[un]d[os]t[iv]. VARLAAM, C. 10. Intru Hristos săntem toți una. ANTIM, P. XXVIII/10. Nu Intru înțeleptune și în putere ne lăudăm. MINEIUL (1776), 149/1. Nici unul n'are cu dănuș asămănuare Intru veaște și m[un]d[os]t[iv]. BARAC, A. 6. Vă sfătuesc și eu ca să-4 urmați Intru aceasta. DRĂGHICI, R. 153. **Acea slară...** Intru care se fălesc. MARCOVICI, C. 18/10. **Poarte mulțumită Intru toate poștele. GORJAN, H. I 158. [Omul] de o potriod puternic și slăbănuț Intru sale. KONAKI, P. 275. Tu cunoști slăbănuțune doamnei B. Intru aceasta. C. NEGRUZI, I 64. Celui Intru ființa sa nemărginăt. EMINESCU, N. 45.****

IX. (Din sensul local și instrumental, s'a dezvoltat sensul m o d al a lui Intru, arătând modul cum se întâmplă, se face s, este ceea ce se exprimă prin predicat).

10. (În legătură cu un substantiv verbal corespund adesea unui gerundiu) Cu, în. **Por-nără-se Intru'un suțel...** COD. VOR. 10/1. **Intru blândeșe** (cu blândește n. TEST. 1648; cu li-neste BIBLIA 1688) preemiști istorul cneșd. COD. VOR. 114/1. **Că adecă p[re]d[ic]oții înținsereț arcul, g[er]und[ul] săgeate Intru înțunecare dereșții cu tremu. PSALT. 16/1. Se bucură Intru c[un]d[ur]i (= cântând) de c[un]tece. GCR. I 83/22. Stas tare lângă cusăntul lui D[eu]z[ul] și aceasta Intru roada carea o fac Intru răbdare. VARLAAM, C. 327. Când să va prileji să nu fie vaciți tot Intru'un cuvânt (= de acord)... PRAY. MOLD. 69/1. Să nu c[un]teșcă Intru a lor limbă. BIBLIA (1688), 4, pr. 59. Cu toți Intru'o inimă și Intru'o minte curată am căzut la rugăciuni. CANTEMIR, HR. 201/10. **Iardji mă voia****

sculă a treia zi Intru m[un]d[os]t[iv]. MINEIUL (1776), 203/1. **Intru drecăuț și c[un]d[ur]i și chibăzūre s'au alcătuit. URICARIUL, I 222/11. P[re]trec Intru In- tristare și cugetări. MARCOVICI, C. 13/11. Omenețea merge Intru'un progres (= progresând) continuu. BĂLCESCU, M. V. 3/11. Toți Intru'o egalitate. CARA- GIALE, T. I 84/1. **Intru'o copce a fiuut-o încotro s'a înțimplat. CONTEMPORANUL, I 687. Două flori dintr'o grădină, Amăndouă 'ntr'o țalpină. Crescute din rădăcină. JARNIC-BĂRSEANU, D. 73. Intru adevăr** (azi mai ales **Intr'adevăr**) = cu adevărat, de fapt. **Iară celălalte Intru adevăr s'au scris. LET. II 196/2. Dar Intru adevăr nu se știe. LET. II 197/2. Face voia celor ce se tem de el Intru adevăr. MINEIUL (1776), 127/1. Să-mi spuți Intru adevăr. GORJAN, H. I 6/2. Intru adevăr socotă că aud- glas omeneș. DRĂGHICI, R. 150. Intru'adevăr, Intru'adevăr, et s'au sculat și tu nu i-ai văzut. BĂLCESCU, M. V. 580/11. **N'e'ndoiim dac' apă omeneț Intru adevăr au stat. ALEXANDRESCU, M. 16. Foja Intru'adevăr plăcută a t[un]drului...** EMINESCU, N. 35. **Intr'adins** = cu de-înșul, în adins, intenționat. **De să va află c'au făcut acest lucru înădeatin (Intr'adins MUNT.)** și înțelăciune, atunce ca un ucigătoriu de p[re]șinți să se cearte. PRAY. 370. **Su- guesți, mă omule, ori fi-e Intru'adins?** CREANGĂ, ap. DDRF. **Intr'alergate** = alergând. **Poterișă țepiră Intru'alergate. DOSOFTEIU, PS. 425. Intru'alesu (In- tr'alesuri DOSOFTEIU, PS. 250)** = pe ale, a alergând. **Sai răpede înlăuntru de-și în sălăși Intru'ales. CREANGĂ, P. 215. Peste Trăneșca n'au dat omenețea noroc...** să umble Intru'ales. CREANGĂ, A. 58. **Intr'asecun** = pe subit ascuns, în t[un]dă, fără să se știe, fără să se observe. [Cer să le trimețată mu- niții] pre subit cump[ar]t, Intru'asecun. BELDIMAN, TR. 52. **Nu rădnește...** nici Intru'asecun, nici de față. KONAKI, P. 268. **Peneg...** g[er]ge cu oftare două lacrimi Intru'asecun. ALECSANDRI, P. III 482. **Pota Intru'asecun fi făcă merinde. EMINESCU, N. 21. Intru deseri** † = în desert, de goaba, în zadar. **Intru deșert ne truduim. VARLAAM, C. 20. Iară de-va în fi d[un] Intru deșert acest cuvânt...** PRAY. 946. **Intr'această** (s. acerștaș) † **chip** = așă, astfel. CANTEMIR, HR. 112/10. **Despre partea m[un]d[os]t[iv] m[un]d[os]t[iv]e Intru'această chip au fost și taste. BI- BLIA (1688), pr. 23, cf. 29, 43, etc. Le răspunșe Intru'această chip, zic[un]d...** PANN, E. I 39. [Duc- toria să se întrebunțez] Intru'această chip. PISCU- PESCU, O. 275. **Intru'alt chip** = altfel, altminteri, altcum. **Intru'alt chip n'ovură cum face. VARLAAM, C. 49. Iară de nu va fi v[er]ba de moarte, ce va fi Intru'alt chip, să nu să despară. PRAY. 588. Nu vom putea Intru'alt chip să ne deslădăm înșe- tele. BIBLIA (1688), 3 pr. 36. **Intr'o doară** = la întâmplare, la noroc.******

20. (Întrebunțat mai ales în legătură cu sub- stantivul 'nume, spre a arăta autoritatea, persoana s. persoana morală de la care pornește o acțiune) În. **Bezocerit rădăcină Intru'o sfințit[iv] sale nume. DOSOFTEIU, V. S. 3 pr. Intru'nume lui să te juri. MINEIUL (1776), 67/1. Intru tute strigă toate și spun, că cu n[un]c[er]vală T'au dat Dumnezeeu lăcașul pe a sferei rotuneșă. KONAKI, 261. Astfel drept[iv] ori zice, de ar vedea[m]plinite** — **C[un]te Intru'al tău nume, ne s[un]t făgăduite. ALE- XANDRESCU, M. 5.**

X. (Intru se poate întrebunță explicit în legă- tură cu adverb) Rugărești D[um]n[e]ș[te] cu în puținelu și Intru multu... COD. VOR. 81/11. **Ei au început Intru asemenea o ocără. BARAC, T. 51. Intru'altminteri** = altminteri. LB.

[S]: (cu disimilarea lui r în începutul înaintea unor cuvinte care aveau un r în silaba dințiu sau, poate, din lat. *intra*?) Intri: Intru'o zud (Sighi- șoara). K. BRANDSCH. L. W.]

— Din lat. *intro* = în lăuntru, devenit prepo- ziție în limbile romanice. Cf. și d[un]tr'u, pen-

tru, și verbele intrarmă, întremă, intrargintă, intraripă, intrauri, introlocă, intruchipă și substantivul intruiele.

INTRU adv., subst. (En) dedans. Intérieur. — (Rar, și numai după prep. în s. din) Înăuntru, înăuntru. *Este roșie pe din afară, iar pe din întru alburii* (Bilciurești, în Dâmbovița). H. IV 71. Dar în întru cine șede? TEODORESCU, P. P. 568. || (Substantivativ) Interior. Consumația din întruțl ferei. I. IONESCU, P. 34.

— Din lat. intro, idem. Cf. Innăuntru.

INTRU CĂTVĂ adv. v. cătvă.

INTRUCHIPĂ vb. 1^a, 1^a. (Se) rendre semblable, s'identifier à. Accoupler. 2^a. (S')égualiser. 3^a. Payer la même somme. 4^a. Fabriquer, arranger, former. 5^a. Epargner, mettre de côté. — (Mai ales în Mold. cu Bucov. și Transilv. de nord).

1^a. Trans. și refl. A (se) face într'un chip, într'o formă, egal. || Spec. Intruchipă = a împărechii (Straja, în Bucov.). Com. A. TOMIAC.

2^a. Trans. și refl. A trage de o potrivă la cântar, a (se) cumpăni, a (se) echilibra. Când se măsoară brânza, de o parte se pune budaca..., iar de cealaltă... căldarea cu brânză, până se intruchipă (intruchipă) greutatea lor. PRECUP, P. 15.

3^a. Refl. A se ajunge din preț, a da de o potrivă. Ne-am intruchipat s. intruchecat = cât a dat unul, a dat și cealaltă (Năsăud). DR. I 300.

4^a. Trans. și refl. A potrivei, a face ceva (Com. A. TOMIAC), a formă, a încipă, a alcătui, a întocmi, a plăzui, a înghetă (germ. «zustande bringen» HERZ-GHER. M. IV 205), a închipui ca un șnevoie (din ce se poate. Cf. ȘEZ. IX 153). Un praznic să cădăm să intruchipăm. CONTEMPORANUL III 292. Crâmpetele de cronici, nedelegate între ele, pe care boteri de țară... le intruchipase în mijlocul activității lor politice. IORGA, L. I 62. [Lăcășurile de închinare] s'au intruchipat... pentru nevoile suferinței. id. N. R. A. I 355. Patru doage își alege, Le'nlocușie, le'nclenără, Fluier cu răsunet mănușă Astfel își intruchipează. 1081P.

POEZII, 73. Cu lăzile din curtea noastră Grămadă una peste alta, Intruchipasem tot o casă. id. ROMANTE, 83. Vîntul, pe care-l redă intruchipându-se înec, înec... SADOVEANU, ap. TDRG. A luat mănușuchiu și lășușul și le-au intruchipat în sabie. SEVASTOS, ib.

5^a. A face (cu greu) rost de ceva. Pîn' și zeștrigoara ce o intruchipasem a vîndut-o percepătorul. CONTEMPORANUL III 292. Am făcut ce am făcut s'am fost intruchipat un leu (Bîlcu, în Bucov.). Com. G. TOFAN.

[Rostit și intruchipă. | Și: Intruchipă (dial. intruchipă) vb. 1^a DR. I 300; (cu metat.) intrumplec (dial. intrumetec) vb. 1^a DR. I 300; intrulpică (dial. intrulpică) vb. 1^a DR. I 300; intrupică (dial. intrupică) s. f., intrupică vb. 1^a. | Adjectiv: intruchipăt (cu negativ ne)intruchipat), -ă = potrivit, înghetă. Adîgă un foc micșor pe vatra oșă intruchipată în mijlocul plamei. CONTEMPORANUL VI, vol. I 29. | Abstract: intruchipăre s. f., intruchipăt s. a. = acțiunea de a intruchipă; finîș, șfire, îndeplinire (PAMFILE, J. 11). Dorurile mele N'au intruchipare. Dorurile mele-s France pe căvare. GOGA, P. 77.]

— Derivat din întru chip (cf. în chipul, Tiklin. Dict. rom.-germ.) și din într'un chip. (N. Drăganu, Dacoromania I 300). Cf. intrup.

INTRUIELĂ vb. 1^a v. intruiele.

INTRUIELE s. f. plur. tant. (Med. pop.) Rheumatism. — (Transilv. de nord) Răceală, reumatism. BUGNARIU, N. S. Și 6-o Idat + Intru-Ieles cu fapt, Intru-Ieles cu mîdrîș, Intru-Ieles cu ruspîr de

apă, Intru-Ieles (sic!) aruncate, Intru-Ieles dat., Intru-Ieles pipate, Intru-Ieles spurcate, Intru-Ieles cu ceasu cî rău (Sîngeor). PARVESCU, H. 8/17. [Înțelesul de epilepsie, dat de ALEXI, nu există. | Ver b: intruieală vb. 1^a = a mișca corpul încoace și încolo. BUGNARIU, N. S.]

— Derivat din intru și Iele.

INTRULOcă vb. I v. introlocă.

INTRULP. -Ă adj. De belle taille, de belle prestance, imposant. — Trupes, arătos, bine făcut. De-ai fi tăzut cum au jucat Copilele de împărat, Frumoașe toate și intrulpi, Cu ochi șireți cu cei de vulpi. COȘBUC, B. 22. [Și: (despre copii) intrulpel, -leă adj. Ce băieți intrulpei! = unul și unul, ca dintr'o bucată (Telci, lângă Năsăud). DR. I 300.]

— Forma intrulp, pe care Coșbuc susține că a născocit-o el, ca s'o potrivească într'o rimă (cf. TDRG. și DR. I 100), este o reconstruire din intrulpel, iar acesta se reduce la adverbul intrulpic = într'un chip sde o potrivă. Cf. N. Drăganu, Dacoromania I 300.

INTRULPĂL. -ICĂ adj. v. intrulp.

INTRULPICĂ vb. I v. intruchipă.

INTRULUCĂ vb. I v. introlocă.

INTRUMPIC adv. v. într'un chip.

INTRUMPICĂ vb. 1^a v. intruchipă.

INTR'UNA adv. v. întru.

INTRUNĂ vb. 1^a v. întruni și înturnă.

INTRUNCHIĂ vb. 1^a. Jeter un sort, rendre malade. — (În poezia pop. cu caracter mistic) A vări în trunchiul (= corpul) cuiu o boală. Când la jumătate de cale, Le-o intrunchiat Somca cu răul copșilor. ȘEZ. XXIII 23. [Adjectiv: intrunchiat, -ă = înjumătățit. Pune povara intrunchiată = cât pe unul, atîta pe cellalt (Rețeg, Somes), VICIU, GL.]

— Derivat din trunchiu, cu pref. in-.

INTR'UN CHIP loc. adv. De la même manière. — În același fel, la fel, egal. Face lucrurile într'un chip. [Și: (cu metateză) intrumpic (dial. intrumpetic); intrulpie (dial. intrulpetic) adv. Au împărțit lucrurile intrumpic = în mod egal. Locurile moștenite sînt intrumpic = egale (Năsăud). DR. I 300.]

— Compus din intru + un + chip. Cf. intruchipă, intrulp.

INTRUNCHIPĂ vb. 1^a v. intruchipă.

INTRUNI vb. IV^a. (Se) réunir, (s')assembler, (se) rejoindre, (se) rassembler. — Trans. și refl. A (se) uni la un loc, a (se) aduna, a (se) strînge la oală, a (se) împreună, a (se) introlocă, a cuprinde în sine, a (se) înțălălui (ȘEZ. III 17/18). Ștefan... intrunește 'n sine o triplă matedală. ALEXANDRI, P. III 215. Sînt director și voșe Actori buni să intrunesce. id. T. 868. Arta germană, intrunind idei abstracte cu praznic amănunț... ODOBESCU, III 60/11. Drumurile pe care apucaseră ei se intrunesca ocolo. ISPIRESCU, L. 275. [Și: (dial.) intrună vb. 1^a. Și le-a dăruit trupul' dăto de pămînt și s'o intrunî și-o făcu comunc. GRAIUL, I 119; — (cu schimb de prefix; neobișnuit) Inunî + vb. IV^a. Care la un gînd s'au intrunî cu mari Băsdărbesti, de-uu scos la lumînă aceste Șapte țaine șfine. ÎNVĂȚĂTURĂ [a. 1702], ap. V. B. I 434. | Adjectiv: intrunî (cu ne-

gativu ne(f)intrunți), -ă = unit la un loc, adunat împreună, strâns la oală. Mulțumiri... care izbucnesc cu veselie printre niște buni tovarăși, intrunși la un loc după o zi petrecută. ODOBESCU, III 19/12. | Astract: **intrunire** s. f. = unire, adunare la un loc; p. ext. persoanele adunate la același loc; întâlnire. Intruniri de urzirea vrenour turburări. URICARIUL, X 36/6. | A intruniri lei forme... Pururea le veti cunoaște. KONAKI, P. 298. Dar ce vesede sânt acele intruniri [ale vânătorilor din Bărăgan]! ODOBESCU, III 17/6. Umlăd cu ei, se duce la intruniri aceric. C. PETRESCU, C. V. 228. In aceeași săptămână apărea la Craiova într'un proces, la Iași într'o intrunire publică... id. I. 1. |]].
— Derivat din **intr'una**.

INTRUPĂ vb. 1^a. 1^a. (S')incarnar, prenda la forme de. Former. 2^a. Symboliser, personnifier. 3^a. (S')agglomérer, (se) grouper, (se) rattacher.

1^a. (Intrebuințat în special în limba bisericească pentru cuvântul lui Dumnezeu, care a luat trup de om) Trans. A da naștere la o ființă cu trup; (se refl.) a lua trup (omenesc s. de animal), a (se) încarna, a (se) încorpora, † a (se) împeliță. Elu se milostitea de firea omenească, și tremise fiul său unul născut, și se intrupă. CORESI, EV. 101/12. Iesus Hristos, cel ce pentru milosdrădia milostie ce se intrupă a întoarce pre noi rădăciții. id. ib. 477/12. D(u)mned[eu]... veni de să intrupă pentru noi. VARLAAM, C. 185. D(u)mn[e]d[u] g'ou tuiti să dă intrupează. DOSOFTIU, V. S. 138. S'au intrupat și s'au restiguit. MAG. IST. IV 340. Pre fiul lui D(u)mnenezu... Lai intrupat, Prea curată. MINEIUL (1776), 149/1. [Hristo]... s'au intrupat. ib. 30/1. Până a nu se intrupă și a se face om... ANTIM, P. 1/1. Pielea se făcu ca pîftia, intrupându-se. ISPIRESCU, L. 131. Și Dumnezeu cu sîntul Petre s'au vorbit Cum să-i intrupeze lui femeie. SEVASTOS, N. 182. Poporul... crede că dracu, cele mai de multe ori, se intrupează sub forma de șerpe. ȘEZ. I 245/12. | Fig. Trans. A zămisi, a da ființă, a forma. Și fiecare clipă-mă pare O fărîmătură ce-mi intrupă Păgînul cîntec de pierzare. GOGA, P. 113.

2^a. Fig. Trans. și refl. A (se) încheagă, a sintetiză, a personifică. [În Dina cu ciuta] pare a se fi intrupat toate cugelările cele mai nobile... ce instinctual vîndătoriei a putut vreeodată să însufle omeni de geniu. ODOBESCU, III 52/1. Nu înțeleg cum nu s'au deprins măcar de la Tiganii din preajma lor cu aceste sunete, care li se par așa de străine și în care neam din neamul lor și-a intrupat tot gîndul și toată simfinea bucuriilor și durerilor. IORGA, N. R. B. 232.

3^a. Trans. (se refl. = pasiv) A alcătui un singur corp, a (se) alipi la același corp, a împreună într'un singur tot, a încorpora; (prin apropiere de cuvântul trupă) a forma o trupă. Saletle de pe Milcovu Orbeni, care s'au intrupat cu Pooșanii. I. IONESCU, P. 20. Trei înși într'unidăa dată cerură a-i intrupă Ca cu cei zece împreună să iasă o se lupă. PANN, E. II 79. El voește a intrupă toată românimea într'un singur stat. BĂLCESCU, M. V. 8/12. Au sădă bucină în cele patru cornuri ale lumii, cu să se intrupeze oameni. MARIAN, I. 52. Stefan-Vodă puse în gînd... a intrupă [ara lui [Radu] cu Moldova. ISPIRESCU, ap. TDRG.

[Prez. ind. intrupéz și (rar) întréup. | Și: intrupî † vb. IV^a. | Adjective: intrupăt (intrupit, cu negativi ne(f)intrupat), -ă = care a luat trup, incarnat, † împelițat, care a luat ființă, zămisit; încheagat, sintetizat, reunit, împreunat, încorporat, înglobat; (și cu înțelesul) bine făcut, plin, bine legat. Fiul lui D(u)mnenezu intrupat. MINEIUL (1776) 4/1. Interesele de proprietar și fermier se vîd aici intrupate în aceeași persoană. I. IONESCU,

D. 215. Pocușio... mai un secol rămâne intrupată cu Moldova. BĂLCESCU, M. V. 9/12. Umbra intrupată în om cădă cu moartă pe pat. EMINESCU, N. 62. Văd vese 'ntrupate gonind după rîp. id. ap. TDRG. Om așa intrupat și fără de corp. BĂLCESCU-CODIN, I. 184. (Adverb) Formănd o trupă, o ceată. S'au fost alcătuit cu loții intrupit să umble la vîdat. DONIC, ap. DDRF.; — (rar) intrupător, -oare = care intrupează; spec. (Mil. pop., cf. sapă invietoare) Apă intrupătoare. SEVASTOS, ap. TDRG. | Astract: **intrupăre** (intrupire †) s. f. = acțiunea de a intrupă, încarnare, împelițare; sinteză, reuniune, unire, împreunare, înglobare, încorporare; (concretizat) ființă intrupată. Se-au început această carte a se tipări după intruparea fiului și duhului sfînt... CORESI, EV. 1/12. Intrupirea unuia născutul fiului lui Dumnezeu. ib. 518/12. Propovăduitori ai] negrăitii lui intrupării. MINEIUL (1776), 47/1. Intruparea Cărdntului și Fiului lui Dumnezeu. CANTEMIR, HR. 90/12. Toată firea... se mișcă pre a lumii intrupare. KONAKI, P. 270. Ziua intrupării, adică Buna Vestire. MARCOVICI, C. 121. O dulce intrupare de omni. EMINESCU, P. 280; — **intrupăt** s. a. = intrupare. | Derivate: **intrupură** † vb. 1^a refl. = a se intrupare. Entrupedezu-mă = incarnor. ANON. CAR.; (cu participiul-adjective) **intrupurăt**, -ă † = intrupat. Entrupurat = incarnat. ib.; (și cu abstractul) **intrupurăciune** † s. f. = intrupare. Entrupuracune = incarnatio. ib.; — **intrupoșă** † vb. 1^a (se refl.) = a se intrupă. Și se intrupoșă de la duhul sfînt, și de la fata Maria se împeliță. PRAV. GOVORA, ap. TDRG.]

— Derivat din **trup**, cu pref. **in**.

INTRUPĂ † vb. IV^a v. intrupă.

INTRUPICĂ vb. 1^a v. intruchipă.

INTRUPOȘĂ † vb. 1^a

INTRUPURĂ † vb. 1^a

INTRUPURĂCIUNE † s. f. } v. intrupă.

INTRUS, -Ă adj., subst. Intrus. — Introdus s. venit (mai ales într'o țară, într'o societate, într'o funcțiune) pe nedrept, cu forța, fără titluri legale, strein, nepoftit; cf. venetic, avaniță. Imbogăfire fantastică din partea intruzilor. GOGA, T. N. VI 1. [Astract: (după fr. intrusion) intruziune s. f. = faptul de a (se) introduce pe nedrept (într'o societate, funcțiune, etc.). A decretă administrativă egalitatea națională a locuștorilor pământului ardelean, a cred... o patria națiune pe lângă cele trei cunosute, ce se unise între cele pentru a opri orice intruziune, — ar fi fost ilegal... și ar fi pus focul revoltei în cele patru colțuri ale Transilvaniei. IORGA, L. II 58.]

— N. după fr. intrus (participiul lui intrure, din lat. intrudere).

INTRUZIUNE s. f. v. intrus.

INTUPLICĂ vb. I. Refl. Băfrer. — A mîncă repede și cu lîcomie, a se ghiftui, a înfulică. Văzînd boierul că vîduful tace și se intuflică repede cu niște plăcinte, Lou întrebă, că... Văduful i-au răspuna că da, și mîncă tute mai departe, că se temea că s'a sculd boierul și el va rămînea flămînd. SBIERA, P. 294/12.
— Pare a fi o contaminare între **tufli** și **infuleă**.

INTUFOȘĂ vb. 1^a refl. Devenit *tauffu*, *épais*. — (Despre plante) A se face tufoș, a deveni dens, a se îndesi. Pomii [cu căl se taie mai mult], cu alăta se și mai intufușază. ECONOMIA, 138. Iarba se intufușază (Zagra). Com. I. CORBU. [Și: intufușă

vb. 1^a. | Adjectiv: **întofoșat** (**întofoșat**), -ă = care este tufos, des. | Abstract: **întofoșare** (**întofoșare**) s. f. = faptul de a (se) face tufos. **Întofoșarea** proa mare [a pomilor] împiedecă rotirea. ECONOMIA, 138.]

- Derivat din **tufos**, cu pref. **in-**.

ÎNȚUGUI vb. IV^a. **Dénoncer**. - (Germanism, în Bucov.) **Trans.** A denunța pe cineva [germ. *bei den Behörden anzeigen*]. HERZ-GHER., M. IV 207.

- Din germ. **anzeigen**, idem.

INTUIȚIE s. f. 1^a-2^a. **Intuition**.

1^a. (Filos.) Cunoașterea directă a adevărului, fără intervenția raționamentului. **Află în intuiție** primitiv un adevăr până atunci nepătruns. MAIORESCU, CR. I 339. **Timpul și spațiul, forme de intuiție apropiate...** id. 113.

2^a. Facultatea s. darul de a înțelege, de a ghici, de a pricepe, de a prevedea ceva, cf. **văzuiune**. **Autorul acestor încercări critice... este înzestrat cu o adevărată intuiție în materie de apă anevicoasă critică**. ODOBESCU, I 231/2^a. **Comănecștenu nu pricepea ce voia să zică Mălescu, însă intră, cu puterea lui de intuiție, în explicarea unei cauze**. D. ZAMFIRESCU, R. 219. **Restituirea formulor vechi pe baza criticii filologice, cu ajutorul unei erudiții vaste și unei intuiții limbicte**. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 28. **Intuiția intercomului de picte proprie**. GOGA, T. N. VI 1539.

[Și (mai rar): **intuițiune** s. f.] Pronunț. -tu-ti-e, -tu-ti-ne.]

- N. după fr.

INTUIȚIUNE s. f. v. **intuiție**.

INTUITIV, -Ă adj., adv. (Filos.) **Intuitif**, **Intuitivement**. - A d. j. Care se înțelege s. se percepe imediat, fără ajutorul raționamentului, numai cu spiritul de intuiție. **Cuprinsul intuitiv al realității**. MAIORESCU, CR. II 5. **Se poate înțelege cu isonă claritatea intuitivă**, id. 65. **Adevăruri intuitive**, id. lb. 9. **Precizia intuitivă**, id. CR. II 309. **Întrădămint intuitiv; metodă intuitivă**: care se adresează [prin imagini directe, ilustrații, etc.] intuiției elevilor, servindu-se de simțurile lor. [Pronunț. -tu-ti-]

- N. după fr.

ÎNTULBURĂ † vb. I v. **turbură**.

ÎNTUMPINĂ vb. I (ș. d.)

ÎNTUNCHINĂ vb. I (ș. d.) } v. **întâmpină**.

ÎNTUNECA s. a. v. **intunece**.

ÎNTUNECA vb. I. 1^a. **S'assombrir**, **s'obscurcir**, **pâtrer**; **se couvrir**. **Faire noir**. 2^a. **Être surpris** par la nuit. 11. 1^a. **Assombrir**; **éclipser**. 2^a. **Aveugler**. 3^a. **Aveugler**, **troubler**, **déorienter**; **perdre la tête**; **obscurcir**; **couvrir**; **assombrir**; **embrouiller**. 4^a. **S'assombrir**. 5^a. **Se fencer**.

1. 1^a. (Despre corpurile cerești - celelalte izvoare de lumină nu se întuneacă, ci se sting, ca focul -; p. ext. despre lumea luminată de ele) A-și pierde lumina, a se face întunecos, a se acoperi cu întunecere, obscuritate, umbră, a se imbezna † **Intrans.** și (azi) **refl.** **Intunec** = obtinlesc, caligo. ANON. CAR. **Soarele va întuneca**. CORESI, ap. GCR. 5. **Intunecă soarele**. MOXA, 402/2^a. **Soarele și luna întunecară**. VALAAM, C. 118. **Intunecară lumina în anul 1708 Sept.** în 12. LET. II 291/2^a. **Și soarele** † va întuneca. COD. TOD. 215. **După aceea va plânge pământul și să vor întuneca cerurile de sus**. HRISOV (a. 1650), ap. GCR. I-142/2^a. **Soarele să va întuneca și luna în sânge se va întoarce**, ib. II 218/2^a. **S'au dat o mare bătaie, încotă se întunecase lumina**.

LET. III 280/2^a. **Și cum o privea sultanul, ea [luna] se întunecă, dispăre**. EMINESCU, P. 235. **Când da iar de Ican, i se întunecă lumea fațetea ochilor**. CREANGĂ, P. 317. **Dacă pe vr'un om îl amenință vro... nenorocite, atunci se zice că i s'a întunecat steaua**. MARIAN, NA. 63. **Soarele se întunecă**. ALEXANDRI, P. P. 279/12^a. **Când soarele se culcă, lumina se întunecă**. ZANNE, P. I 77. | (Despre cer, văzduh, vreme) A se acoperi, a se înnoări. **Cerul să întunecă, vijelia începe a îndărăta valurile**. MARCOVICI, D. 13/2^a. **Orizontul începe a se întuneca**. C. NEGRUZZI, I 233. | (De cele mai multe ori subiectul lipsește) **Unipera**, (mai de mult și pe alocuri și azi **Intrans.**, de obicei **refl.**) A se face întunec, obscuritate, a pieri lumina, a începe să nu se mai vadă, să nu se distingă obiectele. **Să amu lumina ce e întru tine** † **va întuneca**, cu căi va mai întuneca... CORESI, EV. 411/2^a. **Și nu întunecase încă**. VIETILE SPINȚ, ap. GCR. I 224/11. **Ochii în ea când își aruncă, Dă tot să 'ntunecă atunci**, ib. II 160/2^a. **Te culcă, nu vezi că s'a 'ntunecat** EMINESCU, N. 44. **Până seara să tot jucară copiii, iar după ce se îmbrănașă (întunecase) cam bine...** RETEGANUL II 34/2^a. **Intunecă afară** [Țara Oitului], G. S. I 114. **Rău e uritu' la casă: Intră'n casă, 'ntunecază, Iese-afară, înorează**. **Dar frumos-i bun la casă: Intră'n casă, luminează, Iese-afară, 'nașinează**. BICESCU, P. P. 202.

2^a. (Rare; despre o persoană care se găsește pe drum s. într'un loc strein; tot așa la Aromâni, Albanezi și Bulgari. SANDFELD, L. B. 211) **Intrans.** A fi cuprins de întunec (L.B.), a inseră, a innoptă. **Cure mănecă, nu întunecă**, adică cel ce pleacă mai de dimineață, ajunge seara mai de vreme. ZANNE, P. II 604. **Mănecă și întunecă**, muncеște din zi până în noapte, ib. **Coșofanu faură întunecă 'n gaură**. **Se mănecă în spre duminică (= Popa)**. GOROVEL, C. 301.

II. 1^a. **Trans.** (Despre corpuri opace, care opresc razele de lumină) A lua lumina, a lipsi de lumină, a face obscur, întunecos. **Fumul de la tunuri și puști întunecă văzduhul**. IȘPIRESCU, ap. CADE. **Perdelele aștea întunecă odăta**. | Fig. A umbră. **Satan... aripă negre întinzând** și cu ele 'ntunecând **Sapte codri mari, cărunți**. ALEXANDRI, P. II 35. **Ienicir... și spăhii** Vis de 'ntunecă pământul. EMINESCU, P. 237. **Orizontul 'ntunecându-l vin săgeți de prelătind**, id. 242. | (Despre lumină s. corpuri luminoase - fig. despre renumele, faima, gloria cuiă - pe care le acoperă o umbră sau care sânt atât de strălucitoare, încât lasă în umbră luminile - fig. gloriile, etc. - mai slabe) **Trans.** A eclipsa, a lăsa în umbră; **refl.** a se eclipsa, a rămănea în umbră, a încetă să mai strălucască. **Și voi, lumină [și] de aur, soarele și luna, întunecă-vești lumina**. M. COSTIN, ap. GCR. I 203/2^a. **Eclipsa și întunecază [pe soare]**. CANTEMIR, IST. 263. **Strălucirile...** celui ce au întunecat lumina soarelui. MINEIUL (1776), 98/1/2^a. **Negura deasă lumina 'ntunecază**. ALEXANDRESCU, M. 77. **Dacă vechi-mi trite făcise osândită** S'o 'ntunecă... id. lb. 7. **Lumina mare pe cea mică întunecă**. ZANNE, P. I 43. **Din fapte** Ori se întunecă, ori se strălucеște neamul. ARHIVA R. I 41.

2^a. (Despre vederea, ochii cuiă) **Trans.** A face pe cineva să nu mai vadă, să-și piardă lumina ochilor, a lua cuiă vederea, a orbi pe cineva; a lega la ochi; **refl.** a-și pierde vederea, a nu mai vedea. **Intunecându-li-să ochii, să 'ntoarsără la 'mpărăatul DOSOFTEIU**, v. S. 129/2^a. [Sfântul] i-au întunecat [pe hoji], de au orbădit. DOSOFTEIU, v. S. 213. **Intunecă dobitoacul pre cel ce aretă să-l jertescă**. BELDIMAN, O. 48. **Deasupra creștii** făștu era făcut cu un ceru, alcătuit de geovăeruri care scotea raze luminoase ce-m[și] întunecă ochii. IARAVICON, ap. GCR. II 130/2^a.

Să nu întunece ochii celor mai proști cu strălucirea înțelepciunii lor. RETORICA, ib. 163/2. Ochii mi se întunece. PANN, E. I 11/2. Când poți cu-a farmecului noaptea să întunece ochii mei pe veci. EMINESCU, P. 93. Lumina (fulgerelor) își întunece vederile. NADEJDE, ap. TDRG.

3°. Fig. (Despre minte, judecata cuivă) Trans. A face să-și piardă rațunea, claritatea, a zăpăci, a turbura; (refl. și ↑ intrans.) a-și pierde judecata sănătoasă, rațunea, gândirea logică, compătul, a se zăpăci. Dacă întunecează această [mintea]... și trupului sufletul să întunece. VARLAAM, C. 227/2. Luminează mintea mea ce s'au întunece de poezie reale. MOLITVELNIC, ap. GCR. I 81/2. I s'au întunece mintea spre lăcomie. LET. II 305/2. Nedreptatea și înfrânciția și trafia își va întunece mintea. INVĂȚ. LUI NEAGOE, ap. GCR. I 170/2. Vorba urdăciunii M'întunecează mintea. I. VĂCĂRESCU, P. 536/2. Potimile îi întunecează mintea. DRĂGHICI, R. 162. | (Complementul e omul, imaginat ca fiind rațional) Trans. A face pe cineva să-și piardă rațunea, judecata, claritatea minții; a zăpăci, a turbura; (refl.) a-și pierde rațunea, compătul, a se ului, a se turbura la minte. Groată, culțemur mă 'ntunecează. DOSOFTEIU, PS. 179. Scosul împărțit pută ca să mă întunece. BELDIMAN, N. P. II 130/2. Mă întuneceam și mă zăpăcisem de căderea în apă. GORJAN, H. II 125. | (Cauza se arată cu prep. cu) A fi orbit la minte, a nu (mai) vedea clar. Eți se țină prea mândri și nentăd nu înțelegă, od se întunecează cu realele lor. CORESI, EV. 196/23. Cești din Tură mai tare se 'ntunece de orbiciunea trănșiei lor. LET. III 66/2. | (Complementul este ideea, știința, adevărul, dreptatea, bunul simț, etc.) Trans. și refl. A (se) face (să fie) lipsit de strălucire, de claritate, a (se) face obscur, a (se) denatura. Iși întuneceă fundamentale tate prin căle o parțială rădăcine. HANDEU, I. C. 47. Filosofulii zadarnic placă-t... Să 'ntunece adevărul. KONAKI, P. 277. De măgăuirile lingustiei dreptul simț se întunece. C. NEGRUZZI, I 314. Zofia are-i un miegle... și-i întuneceă dreptatea. IORGA, D. VI 178. | (Complementul este glasul, auzul) A face să nu se mai perceapă, a acoperi, a copeli, a covârși, a înnăbuși. Și cu adăta căldură începă de a căntă. Căi glasul de filomele cu totul întunece. PANN, E. I 27. Auzu-mi n'o să-i mai întunece Că-a gurii dulci sulfării fierbinți. EMINESCU, 148. | (Complementul este suferința) A face să dispară, a înnăbuși. Lună tu... gândirilor dănd viață, suferințele întunece. EMINESCU, P. 220. | (Complementul este viața) A amări, a intristă. Copilă hăi! Florin nu-i de tine; nu-ți întuneceă zălele cu dănsu'. ALECSANDRI, T. 906. | (Complementul este un proces, o afacere) A încurca. A întunece o pricină = fr. embrouiller, compiquer une affaire. PONTBRIANT (cf. întuneceare). | ↑ (Despre fapte bune, sănătate, etc.) A strică, a viția, a prăpădi, a îmbolnăvi. Ochitul bețeg întuneceă trupul. CORESI, EV. 217/2. Multe bunății a Domnului întuneceă și le strică. LET. II 41/2.

4°. (Complementul e omul s. fața lui. Construcția: se întuneceă la față s. față îi se întuneceă) A (se) posomorî, a luă o înfățișare tristă s. încrunțată; p. ext. a se supără (LB.). Mult la față te-ai schimbă și mi te-ai întunece! ALECSANDRI, P. P. 216/2. Nu vă 'ntunece! Nu vă încrunțați! id. ib. 117/22. Se 'ntunece și nu mai măndănc. TEODORESCU, P. P. 490. Cf. 444.

5°. (Refl. Despre culoare; p. ext. despre obiecte colorate) A căpăta o culoare mai închisă, întunece! Vremea cea mai potrivită a strănsului este atunci când a trita parte de păduri se îngălbinesc, când prin păstare se privește sămânța și când floarea seminței începe a se întunece. I. IONESCU, C. 121. Arama, dacă stă la aer, se întunece.

[Ind. prez. pers. 3 sing. întunece, (mai vechiu) întunecează, (rar) întunecează (PĂSCULESCU, L. P. 165) și ↑ (Mold.) întunecează (și CORESI, EV. 122/21). | S]: (în texte rotacizante) întunece GCR. I 54; întunece vb. 1; întunece vb. IV°. Cărciumăritei, tare de țnger de altfel, porcă... i să muiară vinde în toi trupul... și din întunece ce eră, i să mă întunece o leacă la ochi. CERCEL, SĂM. II 824; (cu asimilare vocalică) întuneceă ↑ vb. 1. | A d-jectiv: întunece! (întunece, ↑ întunece! GCR. I 12°; cu negativul ne(întunece), -ă (Ad I) Lipsit de lumină, care și-a pierdut lumina, care este confundat în întunecare, întunecos, obscur. Că sufletele lor fără fundul și locul cea întuneceat au dobândit. CORESI, EV. 366/2. În grupă întuneceată să puse, ca să te încape pre tine întru luminatul certu. EVANGHELIE ÎNVĂȚĂTOARE, ap. GCR. I 102/22. Ochii de lacrimi mă întunece! VARLAAM, C. II 13. Ca să nu mă întore întru pădântul cel negru... întunece! MOLITVELNIC, ib. 82/20. Nigle nouași... acoperă certul cu un hobot întunece! DRĂGHICI, R. 9. În pădurea 'ntuneceată... am zărit-o hăurind. ALEXANDRESCU, M. 19. Au trecut prin un șir de odăi, toate întunecate. C. NEGRUZZI, I 78. Vectivic s'afundă a mea privire în orizontul întunece! ALECSANDRI, P. I 151. În zădăr rduri în soare Grămădești 'n a ta pândire ș-ă câmpite Asire și întuneceata mare. EMINESCU, P. 82. Bolta întuneceată a fagilor și a frasinilor. ODORESCU, III 87/28. Străbătă păduri întunecate și de pictor neumbrate. ISPIRESCU, L. 214. E hăst bine într'o boltă 'ntunecată. ALECSANDRI, P. P. 166/2. Să colindăm P'astă noapte 'ntunecată. BĂRSEANU, D. 512. De se întâmplă să moară cineva fără luminare, atunci spun Românii din Moldova că a avut moarte întunecată. MARIAN, I. 28. Care moarte eră? Moarte luminată, Ori întunecată? ALECSANDRI, P. P. 117. (Despre diavol) Negru. Draci întunece! VARLAAM, C. II 21°. Cănu-i acela întuneceat, apă sănt și lucrurile lui întunece! id. 247°. (Substantivat) Diavol, drac. Necuratului îi mai zic Rumânii... naiba, aghiută, dracu, întunecat!, noidea și codea. JIPESCU, O. 114. De aceea, când să-i dăe papucii, cum avuse în vorbă... calicai au rimes bătându-se, în vreme ce întuneceat s'a dus la tocul lui. PAMFILE, D. 38. Ieși Iadate, Ieși drace, Ieși întunecatele... I SEZ. III 196/22. Cf. HEM. 508/22. (Ad II) Eclipsat, întrecut. Când tu și eu eram copii... eu alți chin n'aveam Decă a mă vedea întuneceat de tine. I. NEGRUZZI, VI 175. (Despre oameni s. mintea, inteligența, sufletul lor; învechit) Care stă în întunecare nestăruit; inapoiat în cultură, neștiutor, ignorant. Spre descoperire și luminare întunecătorilor hănt. CORESI, EV. 518/22. C'am avut și noi minte necăzută și întuneceată. id. ib. 6/22. Cu o lumină luminoasă și-arată tot lucrul celor întuneceți și proști. GCR. I 119/20. Acest neam albit și întuneceat al nostru. SICRIU DE AUR, ib. I 269/2. Dumnezeu cunoaște mai înainte acele ce ne sânt de folos, mai bine decât noi, care săntem întuneceți. DRĂGHICI, R. 36. Căți înșă, dintre căleapi, au rămas întuneceți din neștiința și necutarează lor! I. IONESCU, M. 154. O tu!... luminează întunecatul meu suflet! MARCOVICI, C. I. 9/2. (Despre idei, vorbe, cugeri, scrieri) Greu de priceput, obscur, întunecos, cf. enigmatic. Cuvinte întunecate. BIBLIA (1668), 251. Vorbă adăta întuneceată, căi taste cu neputință să înțelegă cineva. RETORICA, ap. GCR. II 164/2. Au scris un pitac fără de nume întunecat. LET. III 256/22. Cartea... cu înțeleși apă de întunecat. EMINESCU, N. 58. Cugelări apă de întunecat. MAIORESCU, CR. I 325. Căntări întunecate. Ca sufletele lor. COSBUC, P. 44. (Despre o persoană) ↑ Nelămurit. Eu am rămas întunecat, neavând nici o scrisoare la mână mea (a. 1777). IORGA,

s. D. XI 62; — (Ad II 4^a, despre persoane s. fața; înfățișarea lor) Inchiis (LB.), sumbru, posomorit, întunecos. Un împărat întunecat și gânditor. IMINESCU, N. S. *Intunecat ca negura*. ZANNE, P. IX 38. (Ad II 5^a, despre colorii) Inchiis. [Culoare] întunecat-erdăni. ECONOMIA, 217. *Intunecat-albastru, întunecat-verde, întunecat-roșu, întunecat-negru*. MARIAN, CR. 50-51. *Albastru întunecat*. DDRF. (A d v e r b) *Intunecat le se grățește*. CORESI, EV. 356/19; — (rar) *întunecător, -oară* = care întunecă, care produce întunecare, care ia vederea, lumina, orbește, turbură rațiunea, eclipează, etc. *Dar tu să le duci... La sora mea ceașă... Că e mai mare, Mai învecătoare, Și 'ntunecătoare*. POP., ap. GCR. II 299/11; — *întunecos, -năș* = lipsit de lumină, întunecat, obscur; (fig.) incurcat, obscur, întunecat, tenebros, inchiis. *Intunecos* = tenebrosus. ANON. CAR. *Intunecos* = fuscus. LEX. MARS. 210. *Intunecos aerul oceanii nopti*. POPA IOAN VINT, ap. GCR. I 245/1. *Despre aceasta nu întunecoasă dovadă taste că pictorial Romanților din Duchia, slavărită să fie rămas*. CANTEMIR, HR. 254/10. *Marsăra mai înnoțite și apăsădră la o pesteră mari și întunecoasă*. ALEXANDRIA, ap. GCR. II 133/16. *Se fericește înzădărit în chilită întunecoasă*. KONAČI, P. 287. *Noaptea 'ntunecoasă*. ALECSANDRI, P. III 22. *Un stol întunecos de pasări se strecoară prin noaptea*. ODOBESCU, III 20/1. *Bușuc și mini* susală Umplu casa 'ntunecoasă de o mireasmă pipărată. EMINESCU, P. 192. *Tu, cu ochiul plătitor și 'ntunecos*... id. 159. *Dă de o prăpastie grozavă și întunecoasă*. CREANGĂ, P. 30. *Că omul cel urcios și zăru e 'ntunecos*. ALECSANDRI, P. P., ap. GCR. II 317/19. *Pleacă... prin pădurea întunecoasă*. ȘEZ, I 53. *Nu știu noaptea-întunecoasă, Ori poteca-întunecoasă*. Că înținerii la oăă casă. ZANNE, P. I 53; — (rar) *întunecă-cioș, -oasă* = (despre colorii) inchiis. Cf. MARIAN, CR. 51. | **Abstracte: întunecare (întunecare, întunecire)** s. f. = acțiunea de a întuneca, de a face să fie întunec; întunec; † (despre soare) eclipsă solară, întunecime; (fig.) turburare, orbire (a minții), ignoranță, rădăcire, nedreptate; (Jur.) incurcare (a unei afaceri). Zi de mândrie taste zăru acoș..., zi de întunecare și de întunecare. CORESI, EV. 28/10. *Lumineață întunecarea ochilor mei*! MOLITVELNIC, ap. GCR. I 82/17. *Ai luminat întunecarea lor*. MINEIUL (1776), 32/19. *S'au întunecat și soarele, de au finit întunecare mai bine de au cifert*. LET. II 49/17. *Eclipsă, întunecare de soare*. Ib. 291/19. *La care întunecare a minții, au venit din desfrânaia fopă a curviei*. Ib. I 243/19. *De s'au făcut erco întunecare, la împărțea să se îndrepteze*. URICARIUL, XII 307/1. *Trândărie și întunecare* [e] gândurilor celor multe. PATERIC, ap. GCR. II 198. *Acea întunecare și varvaric*. P. MAIOR, IST. 257/19. *În 12 Oct. va fi întunecarea soarelui*. CALENDARIU (1814), 70. *Mie cere mi pare Cuprina de'ntunecare*. ALECSANDRI, P. 178; — *întunecat* s. a. = întunecare. *Păcia și întunecatul, validătorul sufletelor noastre, lucrul pacatului să-l lepădăm*. CORESI, ap. GCR. I 29/19. *Sora la 'ntunecat au sosit la ușu era dîndi*. DOSOFTEIU, V. S. 11. **Pe (la) întunecat(e)** loc. adv. = când începe să se întunec, pe inserate, se seară. *Pe 'ntunecat am momecat*. MARIAN, D. 132; — *întunecime* s. f. = întunec (adânc), obscuritate, be-nă; (despre lună sau soare) eclipsă; (fig.) lipsă de cultură, barbarie; (rar) mulțime neamărată, † întunecare. *Despre eclipsuri (întunecimi) în soare*. CALENDARIU (1844) II 23. *Acrita furtună Prin negru 'ntunecime răspândite reci fiori*. ALECSANDRI, P. III 5. *Și sosind-lă al porții prag, Vom vorbi 'n întunecime*. EMINESCU, P. 85. *întunecimi sau eclipe de lună*. CULIANU, C. 302. *întunecime de soare și lună*. PAMFILE, II 330. *Războite mari purtau întune-*

cini de oști peste pământul nostru. VLAHUȚĂ, ap. CADE. (Titlu dat diavolului) *Alta nu mai știu... întunecime voastră*. CREANGĂ, P. 145; — *întunecăciune* † s. f. = întunecime. *Lorindu-î întunecăciune, fu ucis de oamntii săi*. DOSOFTEIU, V. S. 27. *întunecăciunea soarelui*: când se astupă lumina lui. *întunecăciunea lumii*. I. OOLESCU, C. I; — (în poezia pop. cu caracter mistic) *întunecăță (întunecăță)* s. f. (Med. pop.) = întunecare a minții. *Ieși... grumazore de 99 de feluri... întunecăță... bolnăzie... strănsori*. ȘEZ, VIII 111, cf. (întunecăță) V 144/4; — (post-verbal) *întunec* s. a. = întunecare. *Apuse-a zăru răză; Loririle 'n întunec mai grozovic scintăieze*. C. NEGRUȚI, II 83/20. *Străbădit-a și codrii cu 'ntunec*. COȘBUC, A. 220/18.

— Dintre etimologiile propuse până acum, cea mai probabilă este a lui A. Byhan, *Jahresbericht III 25*: din lat. *intuneco, -are*, propriu zis «a acoperi cu o tunică, apoi a vinădui». S'a zis mai întâiu, în mod figurat, că cerul se întunecă, când «se acoperă de nori; după aceea, verbul s'a întrebunțat prin extensie, despre efectul produs prin orice interperune între un izvor de lumină și un corp luminat. De sigur că asemănarea formală cu *intunerec* a facilitat această desvoltare semantică. Byhan l. c. citează și pe germ. *tünchen* «a acoperi cu un strat de var s. de vopsea», care vine tot din lat. *tunicare*, CDDE nr. 892 pe sic. *ammantarsi* «a se înnoară (propriu: a se acoperi cu o mantă), ital. *appannare*, «a turbura vederea, a întuneca mintea (propriu «a acoperi cu postav)», bulg. *otak* «nor, înrudit cu *otaka* «haină», *obložamă* «înbrac, acopărs. Ademenitoare, deși mai puțin probabilă, e etimologia lui G. Giuglea, *Cercetări lexicografice* 10, din **in-nectico, -are* «a se înnoptă, cu metateză. Și mai puțin probabilă e etimologia propusă de N. Drăganu, *Revista Filologică* II 291-296, care pleacă de la expresia *eremca* se *intunec* și derivă cu vântul din **in-tonico, -are* «a începe să tunc. Ne-probabilă este explicarea lui Tiktin, *Dict. rom.-germ.*: formă scurțată din *intunerec*, derivat din *intunerec*, precum credeau și autorii *Lexiconului* Budan.

întunecăciós, -oasă adj.

întunecăciune † s. f.

întunecăță s. f.

întunecat s. m.

întunecăță s. f. (Med. pop.)

întuneci vb. IV

întunecime s. f.

întunecos, -oasă adj.

întunerec s. a., adj. m. I. 1^a. *Obscurité, ténébrez*. 2^a. *Grand nombre*. II. *Ténébreuz, obscur*. I. S. a. 1^a. (Adesea în opoziție cu lumină; întrebunțat și predicativ, cu adverbale) Lipsă de lumină, întunecime, be-nă, obscuritate, (dial.) *băhniță* (cf. ȘEZ, II 77/22). Construcții: *E întunerec* = fr. il fait sombre; *se face întunerec* = se întunecă. *întunerecul e des, nepătruns, atât de mare, încât să-î tai cu cuțitul s. eșă dai cu degetele 'n ochii* (HERZ-GHER, M. IV 206), iar când e complet, e *întunerec be-nă* (s. v.). *întunerec* = tenebrae. ANON. CAR. *Și yuse întunerecu* (= *untunerecu* COR.) ce-ăță DOS.; *prămracă BUR.* *cupermintul sdu*. PSALT. 25/12-14. *Și lumină întru întunerec lumină și untunerecul ei nu-l prinde*. CORESI, ap. GCR. 13. *Nuor și untunerec de neprețur lui*. id. PS. 266. *Și eră întunerec spre (ce prete) adănc*. PALLIA (1851), 13/1. *Lumina să grăbiță să lumineze la 'ntunerec*. DOSOFTEIU, V. S. 176. *Întru*

v. întunec

'nturearecul de(a) afară. CUV. D. BĂTR. II 122. Noaptea cu întunerecul trece. LET. II 253¹². Pe poarta întunerecului îl băgă (= îl omoră). CANTEMIR, IST. 80. În întunerecul nopții... Leoaica... gonește pe ciuta. KONAKI, P. 269. Noaptea se înfăgură cu cel mai adânc întunerec. MARCOVICI, C. 7¹². Imbrăcat într'întunerec, neavând raze deloc. PANN, E. II 10. Peste unde și 'n tărle întunerecul domiește. ALEXANDRESCU, M. 17. Îmbulă rădăcînd prin întunerec. BĂLCESCU, M. V. 393¹². Pierdut în întunerec... fără stele... Eu văd în nori... toaana vieții mele. ALECSANDRI, P. I 194. Doarme tîndra neavută în moacăntul întunerec și cu fața spre ferestă. EMINESCU, P. 192. Întuneric se arată. id. 222. Întuneric și lumînă (titlul unui volum de povele de) BRĂTESCU-VOINESTI. Măcar că e apă de întuneric, deosebese tare bine firele de mac din cele de mîncp. CREANGĂ, P. 263. Noaptea eră întuneric beznă. ISPIRESCU, L. 64. Se făcea întunerec pe pămînt. id. U. 43¹². Eră o beznă (întunerec), de nu-ți vedeai nici mîna. RETEGANUL, IV 7b¹². Loc. a d. v. Pe (s. la) Întunerec = când e noapte, când nu se vede. Pot să-ți aleg una și noaptea, pe 'ntunerec. CREANGĂ, P. 162. La întunerec nici o față mai frumoasă, cî toate dă o potrivă. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 107. Noaptea, pe întuneric, sîd nu te uști îndrădit, căci vei rămîne cu gîtul strînb. ȘEZ, III 47. Se înțelege ca Nîță cu totă-său pe întunerec = de loc. A II întunerec în punghă, arată lipsă de bani. ZANNE, P. V 526. Punga plină de întunerec. GORJAN, H. II 5. A I se face cuivă întunerec (s. negru) înaintea ochilor = a nu mai vedea de supărare s. de mînie mare. Cf. ZANNE, P. II 200. || Fig. (mai ales cu privire la starea însoaia de cultură a cuivă) Întunecime, obscuritate. Te vouă trimite se deschidă ochii lor, cumu se întoară-se de intru întunerecu (de întunerecu N. TESTAMENT 1648; de la întunerecu BIBLIA 1688) în lumînă. COD. VOR. 7b¹². Să ne însoară de întunerecu călă lumînă. CORESI, EV. II¹². Întunereculă negîtinșci. lb. 45¹². Duhurile viclenirii ceale împăcate și pline de întunerec. MINEIUL (1776), 118¹². Acel întunerec și negîtinșci. P. MAIOR, IST. 252. Călugării răspundă întunerecul. C. NEGRUZZI, I 202. Vă creșteți în tîndrități de a păcătui și de a mîrșăli lumina cerească cu fațete întunericului. I. NEGRUZZI, V 338. Întunerecul, semnul negîtinșci. ZANNE, P. VIII 107. || Spec. Beina, umbrele iadului; infern. General eră creștin și puterea lui nu eră în duhurile întunerecului, ci în Dumnezeu. EMINESCU, N. 15. [În blesteme] Bătă-te întunerecul să te bată, adică beina iadului. CREANGĂ, P. 330. cf. CREANGĂ, OL. || Poetic. Umbră. Verdele întunerec al grădînilor. EMINESCU, N. 57.

2°. [† și regional și azi; după paleol., alături de obscuritate unde cuvîntul însemnează și 'myrias, numerus infinitus) Zece mi (ca simbol pentru) mulțime, număr foarte mare, infinit, miriade, puzderie, negurime, negrează, întunecime. Și așară cinci întunerece (cincizeci de mie N. TESTAMENT 1648; cincizeci de mi BIBLIA 1688) de argintu. COD. VOR. 6¹². Ca intru întunerece miei grași, apă să fie comăndarea noastră între tine asăzî. CORESI, PS. 433. Și judecătorul ne-șfarnic va gada și întunerece de űngeri fără de număr slujindu-ă. id. EV. 27¹². Eră străne cărți într'ussa: trei întunerece și trei mi. MOXA 380¹². Du[un]ne[zi]ă[ul] űnguril... celuia... ce-i slujește întunerece de întunerece de űngeri. VARLAAM, C. 94. Pre această cu 'ntunerece de trudă o adună la D[um]n[e]z[ă]u. DOSOFTEIU, V. S. 68. Vor fi mai mulți, întuneric de oameni, și or bate pe Sași. LET. II 302¹². Întunerece de păcate. MINEIUL (1776), 196¹². N'au pogorit din cer întunerece și mulțime de űngeri. ANTIM, P. 2¹². Au

lăsat Radul lu Alecsandru fițului său, un milion sau întunerece de galbeni sau ducași. ȘINGAI, HR. III 16¹². Nefricosul a găsit în pivniță întunerece de bani. COM. SAT. V 112. Întuneric de lume = lume foarte multă. PAMFILE, VĂZD. Întuneric de prune = negurime de prune, bișag, berechet de prune. CIAUSANU, V. II.

II. † A d. j. m. (Nu pare a fi o urmă a adjectivului latin tenebrius, -a, -um, ci, mai degrabă, din funcțiunea predicativă, întunerec, considerat ca adverb, a putut trece la funcțiunea atributivă considerându-se ca adjectiv; rar) Întunec, obscur. El eră la mare închisoare..., la loc întunerec. LET. III 200¹².

[În sensul I^o, pluralul e neobicit. | În regiuni rotacizante: întun[ă]rec. | ȘI: Întuneriec s. a.; (cu asimilare vocalică) întunerec † (În regiuni rotacizante: untunerec †) s. a.; (mai ales după prep. în, din, prin intru) tun[ă]rec (în texte rotacizante tur[ă]rec) † s. a. Să luminece oia ce se țed intru tunerecu. PSAL. SCH. 525. Blagoslovit Domnul, lumina și tunereculă. lb. 520. Șade în tunerecu. MOXA. 385¹². Să duce din lumînă în tunerecu. VARLAAM, C. 13¹². Prin tunerec, încoace și fucolo orbecînd... CANTEMIR, IST. 155. Să nu găză prin tunerec. LET. III 221¹². | Derivate: (+ întunecime) Întunerecime (întunericime) s. f. = întunecime, celișă. Pecterece mi-ă plătută intru întunerecime. KONAKI, P. 104. Folosindu-se de înștiră și de întunericime nopți... MARCOVICI, C. 20¹². Mai înainte de redurătul corilor, intru întunerecime nopți... DRĂGHICI, R. 163. Se crede că numai în timp de eclipsă (întunericime), mînducă școlocalul luna... PAMFILE, D. 192. - (+ întunerec) Întunerecă (întunerică) s. f. = întunerec. Și mă miram, dară nu mă pot domeri nici azi, cum niște brazi de voinici sîd se mulțămescu cu cătușii, cu lanțurile, cu 'ntunerică... JIPESCU, O. 93. - (+ întunec) s. din lat. tenebrosus, -a, -um «întunecos» întunerec (întuneric), -oasă adj. = întunecos. Întunerecoasă pădure. GOLESCU, I. 51. - (+ întunec) s. din lat. tenebros, -are sa (se) întuneca) întunerec (în texte rotacizante: întunerec) vb. I, (mai rar) întunereci (întuneric) vb. IV^a intranz. și refl. = a (se) întuneca. Trimesea întunerecu și întunerecă (: întunecă HUR) PSALT. 220¹². Intun[ă]rec-se și se posomorăte cerul. CORESI, ap. CP. 393. Întunerece-se (: obacurante) ochii lor. id. PS. 180. Dar întunerecându-se, nu căzură cî lumina închului... RETEGANUL, P. II 15-20. Apot în seara spre sfîntul Dumitru, când începe a se întunerec... MUSCEL 87. Se întunerece de tot. VISSARION, FL. 230. Cf. RĂDULESCU-CODIN, I. 151; PAMFILE, S. T. 64. O întuneric = s'a făcut întuneric, o întunecat. VASILIU, P. L. 259; (cu part.-adjectiv) întunerecăt (întuneric) fatunerecăt GCH. I. 54). -ă = întunecat; (și cu a abstractele) întunerecure (întunericure) s. f., întunerecăt (întunericăt) s. a. = întunecare, întunecat.]

- Din lat. tenebrius, -a, -um «întunecos» (substantivat, ca germ. das Dunkel, it. l'oscuro etc. și influențat în prefix și în fonetism de întunec).

ÎNTUNERECĂ vb. I.

ÎNTUNERECEALĂ s. f.

ÎNTUNERIC vb. IV^a

ÎNTUNERICIME s. f.

v. întunerec.

ÎNTUNERECÓS, -OÁSĂ adj.

ÎNTUNERIC s. a. [s. d.]

ÎNTUNERICĂ vb. IV^a

ÎNTUNICĂ vb. I v. întunecă.

ÎNȚURĂ s. f. (Bot.) v. ghințură.

INTURBURĂ † vb. I v. turbură.

INTUREĂ s. f. (Bot.) = ghînțurea (*Gentiana lutea* și punctata), PANTU, PL.

— Derivat din *intură*, cu suf. dim. -eă.

INTURLOCĂ vb. I }
INTURLUCĂ vb. Ia } v. Introlocă.

INTURLU vb. IV. *Relabourer*. — (Sălaj) A ară a doua oară. CABA, SĂL. [Prez. ind. Intur-lu-tu. lb.]

— Cf. ung. *törölni* să șterge, a da la o partes.

INTURMĂ vb. I. *Rossembler; réunir, s'agréger*. — (Rar) A adună, a împreună, a uni, a strânge laolaltă făcând o turmă; a primi în trupă, în societate. COSTINESCU, BARGIANU. [Abstract: înturare s. f. BARGIANU.]

— Derivat din *turmă*, cu pref. in-.

INTURMENTĂ vb. Ia v. turmentă.

INTURNĂ vb. I. 1°. *Retourner, revenir en arrière, s'en retourner. Faire revenir, ramener. 2°. Renverser. 3°. Retourner. 4°. Tourner; se tourner. 5°. Revenir. 6°. Revenir. 7°. Faire retomber sur. 8°. Arrêter. 9°. Revenir à.* [Intrebunțat mai mult în literatura veche și în Moldova, dar și prin Ardeal și Banat; une-ori complinit prin înapoi s. a. casă.]

1. I°. (Despre ființe; fig. despre vânt, apă curgătoare, etc.) A se întoarce, a reveni, a se înapoi. (Intrans.) *Inturnă la chine-ft. DOSOFTEIU, V. S. 83. Pe drum mi-l pornea, Pe drum lung și lat, Napoi s'a înturnat. MARIAN, I. 176. Inturnă înapoi, că nu ești bine gătit (= gătit). RETEGANUL, P. III 13/22. Și din et nu 'ntoarnă vreme, id. TR. 48/29. Badaie mere, badaie 'ntoarnă... JARNIK-BĂRSEANU, D. 53. Că lu, când eți înturnă, Veți fi alb. HODOȘ, P. P. 226. [Ref.] Turnă-se-voe păcătoșii întru (ad. CORESI, PS. 20. Nu se vor turnă, până nu vor dobândi cetatea. MOXA, 375/24. Să se întoarnă înapoi LET. I 181/13. Vîndeau... numai pe la bălceiri și se înturnau îndată. URICARIUL, I 183/15. El acum se întoarnă acasă. DRĂGHICI, R. 14. După ce am primit această scrisoare, m'am înturnat înapoi. I. IONESCU, M. 5. Încercănd, se înturnă la palat. C. NEGRUZZI, I 149. Rămătu aici până la noapte, când s'a înturnă împăratul de la rânătoare. CREANGĂ, P. 97. Să se întoarnă de unde a plecat. RETEGANUL, P. V 38/34. Când m'oiu înturnă acasă. SPIERA, P. 147/10. Iar Sărbul se tot ducea... Apoi vesel se înturnă, La Sultan de se 'nchidă. ALECSANDRI, P. P. 108. Doar Ioan se 'ntoarnă îar. JARNIK-BĂRSEANU, D. 155. De la ratu că mă luai și 'napoi mă înturnă, MARIAN, SA. 12. Tot aștept doar s'a 'nturnă Badaie mieu de undeva. DOINE, 149/1. La mătă-su s'o 'nturnat. MĂNDRESCU, L. P. 176/11. Și năpoi să înturnă, Măntile 'n adnu-și țipă. ALEXICI, L. P. 161/12. Inturnădu-se mîrii de la cunune. GORVEI, CR. 97. [Fig.] Care să întoarnă odată de la păcat, să nu se mai întoarnă [iar în el]. POPA IOAN D. VINȚI (a. 1659), ap. GCR. I 285/22. || Trans. (= fact.) A face pe cinevă să se întoarnă, să vină înapoi, să revină, a întoarce (din drum s. de la ceva). Turnătu-ne-at... înapoi (: avertiști noi retrorsum), lăngă drăci noștri. CORESI, PS. 115. Dumnezeu să-și ajute, ca să te întoarnă cu bine și să ne aduci de mîncare. CREANGĂ, P. 20. Suflă, Daamne-un vînt, Suflă-l pe pîndit... Măndra să-mi întoarnă. ALECSANDRI, P. P. 189. [Fig.] Domnul... toarnă rîu drăclor mîiei (= avertă mala inimicis meis). CORESI, PS. 140. Gîndul mieu pe unde-alcargă... Numai putul dac'ar urea, ca vîntul l-ar înturnă. SEVASTOS, C. 84/1.*

2°. (Complementul e un obiect, un corp). Trans. (refl. = pasiv). A întoarce, a așeză cu josul în sus. *Să-măduța... se întinde în pățiri subțiri, se întoarnă des...* I. IONESCU, C. 120.

3°. (Despre un vehicul) Trans. A întoarce, a-i da direcția opusă. *Decăt după un cîtotog, Să-mi întoarnă caru 'n stog, Mai bine [mă mîrit] după-un sdrac...* RETEGANUL, CR. 60.

4°. (Subiectul e o ființă, complementul o ființă s. o parte a corpului) Trans. A întoarce, a da o poziție opusă, a învîrți, a suci într-o parte; a se întoarce cu...; p. ext. a îndreptă (în altă direcție). *Inturnă ochii și zări acle pe capete spăriate. C. NEGRUZZI, I 78. De ce faci, când fermecată Inima spre tine 'ntorni? EMINESCU, P. 152. Îți venică mereu să 'ntoarnă capul. I. TEODOREANU, M. II 202. Îți înturnat spatele. MARIAN, SAT. 66. De mînt a luat-o, După Soare a 'nturnat-o, id. V. 67. [Ref.] (Despre om) A se întoarce (adresându-se) către cinevă s. de pe o parte pe alta. *Se înturnă către boteri și zise...* C. NEGRUZZI, I 148. E bolnavă... Tăcut nici înturnă de pe o latură pe alta nu se poate, de nu vor înturnă-o alții. RETEGANUL, R. I 24/10.*

5°. (Complementul e omul; subiectul: iubirea, o suferință, etc.) A întoarce, a-i reveni cuivă, a-l cuprinde din nou, a recidiva. *Al patrulean de când le tot întoarnă [boala]. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 490. Dragostea mă 'ntoarnă îar. JARNIK-BĂRSEANU, D. 9. # Mă întoarnă inima = îmi vine, simt nevoia să... Iar mă 'ntoarnă inima. Ca să-și spun d'o vorbă grea. BIRICESCU, P. P. 97.*

6°. (Complementul e o sumă de bani, un lucru amanetat, un împrumut, o cumpărătură) Trans. și absol. A întoarce, a da înapoi, a înapoi, cf. achită. *Aprumăt păcătoșul și tu toarnă (c: non solvete). PSAL. SCH. 113. Să-ntoarnă ce nu cumpără. MOXA, 362/10. Mi-am întoarnău zăiojagul înapoi (a. 1715). STEFANELLI, D. C. 26. Eu pulcare n'am avut să-i întornu banii. BUL. COM. INT. V 165.*

7°. (Complementul e un farmec) Trans. A întoarce, a face să cadă asupra celui care l-a făcut. *Înapoi întornu-i faptil în focul. TEODORESCU, P. P. 373/9.*

8°. (Despre anumite boale) Trans. (refl. = pasiv). A oprit la desvoltare, a curmă. *Trăditura se întoarnă, dacă se calcă în udui unui cal. GORVEI, CR. 468.*

9°. (Despre o vorbă, un subiect) Trans. A aduce din nou, a reveni (asupra celor spuse); (refl. = pasiv) a veni îar. *Despre acrașe se va întoarnă vorba și mai încoale. P. MAIOR, IST. 35.*

[Se conjugă: întorni, întorni, întoarnă, înturnăm... | Și: turnă † vb. I; intrună vb. Ia. Mă înturnez = mă întorc, întorn, rălăscă de la credință, lege. PAMFILE, J. I | Adjective: înturnat (turnă, cu negativul ne(î)nturnat = de la s. de pe care nu te mai poți întoarce; care nu trebuie restituit), -ă = întors, înapoiat. Enturnat = conversus. Darurile noștrele nuștri adot ne-înturnate. ÎNDREPTAREA LEGII, ap. TÎRȘ. S'au dus toți și s'au dus toate pe o cale ne 'nturnată. EMINESCU, P. 177. Boii de la roate: Coarnele 'nturnate. MĂNDRESCU, L. P. 217/10. Am un sac plin de mac, Seade cu gura 'nturnat (= Coșol). GORVEI, CR. 106. Inturnat de la fîșă = (copil) care, după ce a fost înfărcat, este lăsat îar. Să sugă lb. 136. (Substantivat) Inturnat (Col.) = smăntînită fiartă cu unt, în care se dumiocă pîne de grâu (jud. Sibiu). Com. V. LAZAR; — înturnător, -oare = care întoarnă, | Abstracte: înturnare s. f. = întoarcere, venire înapoi (LB.), revenire, înapoiere, dare înapoi (LB.); fig. † pociință. Enturnare = conversio. ANON. CAR. Cu credință direcțată, cu înturnare [scil. de la lucruri

rele, de la păcate) *deplină și cu îmbunare vieții*.
PROVEDANIE (s. XVII), ap. GCR. I 142. *După înturnarea sa, neavând ce face, intră în serviciu.*
C. NEGRUZZI I 110. *Înturnarea primăverii*. id. 115. *Ciocărlit și ganguri în vâlcă aburare. În jur cântau pe ramuri a verii înturnare.* I. NEGRUZZI II 128. *Brotăcelul cîntă vesel înturnarea zilelor calde.* ODOBESCU, III 77/14; — **INTURNĂT** s. a. = întoarce, înapoiere, revenire; (Med. pop.) vîrsătură (germ. «Erbrechen»). MOLNAR-PIUARIU, ap. DR. IV 389). **INTURNAT** = conversio. ANON. CAR. *Pe calea care-ai plecat, Nu-î nădejde de 'nturnat.* MARIAN. I. 281. Cf. JARNIK-BĂRSEANU, D. 129; DOINE, 102/19. *La vînt, la preumblat, Vine vremea de 'nturnat.* TEODORESCU, P. P. 839. *A merge pe înturnate* = a merge, dar a se întoarce în curînd. *Știu eu... unde mergi tu, răspune bătrîna, dar du-te, du-te, că pe 'nturnate mergi tu.* RETEGANU, III 12; — **INTURNĂTOARE (TORNĂTOARE)** s. f. = întoarce, înapoiere, restituire. *Satele... s'au rînduit să dea înturnătoare, torbă de Heude, Stoeneștilor (a. 1727).* IORGA, s. D. XIV 274.
 — Derivat din *turna*, cu pref. *in-*.

INTURNĂT s. a. (Med. pop.) și s. m. (Cul.) v. *inturnă*.

INTURNĂTOARE s. f. v. *inturnă*.

INTURNĂT, -Ă adj. *Coverit de glaçons.* — Acoperit cu țurțuri. *Săd în ramuri îmbrăcați Ș'n țurțuri înșurțurați* (Tutova). GRAIU I 414. — Participial-adjectiv al unui verb (neîntrbuințat) înșurțura (cf. țurțură), derivat din țurțur, cu pref. *in-*.

INU v. **ÎNNU** —

INUMAN, -Ă adj. *Inhuman.* — Care nu este uman, neuman, neomenească, p. ext. barbar, sălbatic, crud, feroce, fără milă. *Părinți inumani.* I. NEGRUZZI, III 324. *Un sforsat inuman...* C. PETRESCU, I. II 145. [Scris și rostit și: *inhuman*.]
 — N. după fr. (lat. *inhumanus*, -a, -um, *idem*).

INUMĂRĂ vb. I v. *numără*.

INUNDĂ vb. (10). *Inonder.* — Intrans. (Despre apa unui râu) A ieși din matcă și a se revărsa peste maluri, sa se vîră înflîndu-se. I. GOLESCU, C. I 30. *Pluicau rădăcini, burdii de garduri împletite... unde puhotul a inundat.* C. PETRESCU, I. II 174. || Trans. (Despre apa unui râu, fig. despre un mare număr de oameni) A acoperi o întindere de pământ revărsându-se, ieșind din matcă peste maluri, a se (re)vărsa, a înneacă, a potopi. *Neamurile barbare au inundat România.* C. NEGRUZZI, I 267. | P. ext. (Despre lacrimi, sudoare, vin, lumină, umbre, etc.) A udă, a muia din belșug, a scîlda, a acoperi cu ceva din abundență, ca și cum s'ar revărsa un potop de..., a năpădi, a copleși, a veni în număr mare. *Vîn (lacrimile) ca roua dulce de'nună al meu obraz.* C. NEGRUZZI, II 20. *O sudoare rece tot inundă fruntea.* id. I 210. *Am să inund camera sub valurile ciocinței mele.* ALEXANDRI, T. 1733. *Lacrimile o inundă.* EMINESCU, N. 76. *Mănușele și brațele ei albe și goale... ei le inundă cu sărutări.* id. ib. 63. *Noaptea inundase pământul.* id. ib. 22. *Vreau tonuri dulci s'invada dutoș sufletul meu.* I. NEGRUZZI, II 176. *Cuvintele le 'nghetau pe buze... tăcerea îi inundă.* VLAHUȚĂ, D. 255. *Cine e acela care profită din intensul comerț de fructe exotice, aduce ocl, să inundă piața?* A. PECETARU, CURENTUL, III (1930), 24 Sept. [Prez. ind. *inundă* și *inundez*.] | Adjectiv: **inundat** (cu negativul **neinundat**), -ă = (despre pământ) acoperit de apă, peste care s'a revărsat apa (unui râu, fluviu), înneacă, po-

topit; (subiectul fiind nisipul, spuma, sudoarea, etc.) acoperit peste tot, udat, muiaț din belșug, scîldat, năpădit, copleșit. *Căldrețul își înducînd calul inundat de spume.* ALEXANDRI, P. III 151. *D'o rece sudoare eram inundat.* ALEXANDRESCU, M. 41. *Umere inundate de plete.* EMINESCU, N. 69. *Poporul român... se află inundat sub formele... civilizației apuene.* MAIORESCU, CR. II 102. *Sate întregi, cu biserici cu tot, sînt inundate astfel, nu de apă, ci de nisip.* MEHEDIŢI, G. I 144. *Satele sînt inundate... de nenuntrați voiajori în ale democrației.* GOGA, T. N. VI 1266; — (c fr. *inondable*) **inundabil**, -ă (despre un teren) = care este supus revărsărilor de ape, care poate fi inundat. *Regiune inundabilă.* | Astractiv: **inundare** s. f. = acțiunea de a inundă, înnecare, revărsare, acoperire cu apă (lacrimi, nisip, etc.); — (c fr. *inondation*) **inundăție**, (rar) **inundațiune** s. f. = revărsare de ape, înnecare, p. ext. aceia revărsate, cf. puhoi, potop. *În anul acesta au fost mari inundații.*
 — N. după fr. (lat. *inundo*, -are, *idem*).

INUNDABIL, -Ă adj. }
INUNDĂȚIE s. f. } v. *inundă*.
INUNDAȚIUNE s. f. }

INUNI † vb. IV^a v. *intruni*.

ÎNUNTRU adv. v. *înaintura*.

INUPER s. m. (Bot.) v. *luniper*.

ÎNURGHISI † vb. IV^a v. *urghisi*.

ÎNURICĂ vb. I v. *urlică*.

INUSOR s. m. (Bot.) }

INUȚĂ s. f. (Bot.) } v. *in'*.

INUTIL, -Ă adj. *Inutile. Inutilement.* — Care nu este util, de nici o treabă, de nici un folos, care nu e bun, care nu servește la nimic, neutil, nefolositor, netrebucios, netrebnie; (adv.) fără folos, în zădar, degeaba. *Se pare a fi... o lucrare inutilă care nu poate da nici un rezultat practic.* ODOBESCU, II 321. Cf. MAIORESCU, D. III 331. *E inutil să se mai spuie că de burlesc e această poezie ugoră...* IORGA, L. II 488. *Crețetarea ciorlărite argumente devine în acest caz inutilă.* C. GIURULESCU, BUL. COM. IST. II 157. [Accentuat rar, (după latinește) și: **inutil**, -ă. | Verb: (neîntrbuințat) **inutiliza** vb. I = a face ca ceva să fie s. să rămână inutil, fără întrebuințare, (mai des part. -adj.) **inutilizat**, -ă = nefolosit, neîntrbuințat. *Energipile inutilizate.* C. PETRESCU, R. DR. 181. | Adjectiv: **inutilizabil**, -ă = care nu se poate utiliza, întrebuințat, folosi. Nu le va putea restitui decît... inutilizabile. C. PETRESCU, CURENTUL, 1930, 29 Noiembrie. | Astractiv: (c fr. *inutilité*) **inutilitate** s. f. = lipsă de utilitate, de folos, zădărnicie; lucru (vorbă, faptă) inutil, de prisos, zădărnice. *Scîrșind de inutilitatea deșertei lui revolte.* VLAHUȚĂ, D. 172. *În preturcarea lui Nicolae Costin înțindim toate confuziile, toate contradicțiile, toate inutilitățile introduse de Simion...* IORGA, L. I 88.]
 — N. după fr. (lat. *inutilis*, -e, *idem*).

INUTILITATE s. f.

INUTILIZĂ vb. I } v. *inutil*.

INUTILIZABIL, -Ă adj. }

INUZABIL, -Ă adj. *Inusable.* — [Franțuzism] Care nu se poate, nu se strică prin uzare. *Copiii vor primi cadou punctele lui Wilson imprimate pe carton inuzabil...* C. PETRESCU, CURENTUL, 1931, 11 Ianuarie.
 — N. după fr.

INUZITAT, -Ă adj. *Inuzită*. — Care nu se uzi-
tează, nu se întrebuințează, nu se folosește, neuzi-
tat, neobisnuit, neîntrebuințat, ne-
folositor. *Această dîrstă de mîngîi... dovedea
că cei puțin unul dintre jucători avea lovituri
inuzitate*. I. TEODOREANU, M. II 253. *Expresione
inuzitate, cuodnt inuzitate*.
— N. după fr. (lat. *inuzitatus*, -a, -um, din *in-*
en- și *uzitatus* «întrebuințat»).

INVĂCȘI vb. IV^a v. vâpsi.

INVADĂ vb. I. *Envahir*. — Trans. A năvăli,
a intră într-o țară cu armată, pustiind și prădând,
a călca (IV 3^a), a cotropi. *Dugmanii au
invadat țara*. | P. ext. (Despre lucrute, burueni,
etc.) A veni, a se întinde în număr mare, a năpădi,
a năvăli.

— N. din lat. *invado*, -ere, «a intră în...», a
ataca. Cf. *invazie*.

INVĂIEGI vb. IV^a. *Fouler* (un tissu). — Trans.
(Despre țesături) A pune în pînză (svălgă), spre
a se bate și a se netezi. *Moara unde se bate tor-
ștura din lînd se numește vîlăgă (de la cada în
care se pun cloaceții și se întorc de apă, adică
se învăiege)*. II. XVIII 113. *O moară, în care se
învăiege (învrîloșază, netezește) țesăturile (pînura,
cloaceții) țesute din lînd se numește vîlăgă*. LIUBA-
IANA, M. 104. [Sf: *invăiegi* vb. IV^a.]
— Derivat din *vălgă*, cu pref. *in-*.

INVĂIEGI vb. IV^a v. *invăiegi*.

INVĂIERĂ † vb. I^a v. *văieră*.

INVĂLĂTUCI vb. IV^a. 1°. *Enrouler, entortiller
autour*. 2°. *Trebucher, s'enchevêtrer*. — (Mold. cu
Bucov.).

1°. Trans. și refl. A (se) înfășură, a (se) în-
colăci, (despre fire) a (se) depănă în jurul unui
obiect, formînd un (mic) ghem și bob; (despre
pânză) a (se) face val (GOROVEI, CR.). *Tatăl
mău... trîi peri din coșta-i zmușgîndu-i, unul
la gramari, altul la brațe, tar al trîilei la mijloc
mîi* (INVĂLĂTUCI, CANTEMIR, IST. 259. [Sinocul de
în] se învălătucește pe deget. I. IONESCU, C. 154. *Fetele
învălătucesc fiecare crenguță cu aceste șiruri
de cucuși ce poame*. SEVASTOS, N. 154.)
Invălătucește struna pe deget și o face ghemășor.
Id. 5/2. *Se împodobesc un brăduț mic cu fire de
lînd boită, învălătuind crengile*. ȘEZ. I 39/20.
Pîna' îi scarmînd în mîni, formenză mai multe
pale (pături). Pătura... o învălătucește formînd
un mic boțșor. Ib. II 62/14. | Fig. *Aspîderea de
cauă cel fericiț și de lipsa oamienilor cu care ne
învălătuim*. N. COSTIN, ap. GCR. II 9/20. *Creștete
care se învălătucesc împrejurii luminilor*. GORO-
VEI, CR. 324.

2°. Refl. A se înfășură, a se încurcă, a se îm-
pedeca (în mers). Cînd mîștile de spaimă se
ulucesc, atunci se și picioarele a fugi se împiedecă,
și în toate terșoarele se învălătucesc. CANTEMIR,
IST. 194. *Istoria din stîne chiară și curată taste,
însă cu tălcurile... mai mult învecîndu-să și în-
vălătuindu-să... slobod să umble (precum noi zo-
cotim) nu va pută*. Id. HR. 396/12.

[Sf: *vălătuai* vb. IV^a. DICT. | Adjectiv:
invălătuțit (vălătuțit), -ă = înfășurat, încolăcit,
făcut val; (despre persoane) înfășurat bine; fig.
încurcat, obscur, înșelăcit. *Invălătuțite cuvintele
hrizmosului tău ce vor să înșeluneze, aceea să-mi
spui te poftesc*. CANTEMIR, IST. 143. *Pleacău toți...
unul numat cu un șal în spate... alții... învălă-
tuții în oghitaturi*. I. NEORUZZI, ap. TDRG. *Nu
treacă mult și'n lumină rășări mușamama învălă-
tuțită*. DUNĂREANU, CH. 51. *Se descîndă luînd o
bucată de petică, învălătuțită în formă de învrî-*

șură. ȘEZ. I 83/2. *Pînză învălătuțită* = făcută val.
GOROVEI, CR. | Astract: *Invălătuțire s. f.,
invălătuțit s. a.* = înfășurare, încolăcire; *invălă-
tuțitură* † s. f. = încurcătura, încolăceală. *Din toate
învrîloșăturile fi descuroa*. CANTEMIR, IST. 51/12.

— Derivat din *vălătu*, cu pref. *in-*.

INVĂLĂTUȚURĂ † s. f. v. *invălătuțit*.

INVĂLCINAT, -Ă adj. Cuvînt cu sens neclar
într-o poezie populară: *Prin grădină se uită, Doi
trandafiri că-mi zăred, De mijloc învrîncinați, De
vîrfuri apropiate, Tocmai zău ca niște frași*. ȘEZ.
XIII 153. — Cf. *invalge*.

INVĂLGE vb. III. Cuvînt cu sens neprecizabil
într-o colindă din Muscel. Poate însemnează «a
întoarce (oile)». *Pe câmpul cu florile, Florile dalbe,
Paște-un cioban oile, Florile dalbe, Și le paște și
le'nvalge*. RĂDULESCU-CODIN, L. TR. 63. — Cf.
invălcinat.

INVĂLI vb. IV^a și d. v. *Invelli* și d.

INVALID, -Ă adj., subst. *Invalide*. — Care nu
este valid, nepuținător, care nu (mai) este în
stare să muncească; spec. (și subst., despre
un soldat s. ofițer) care, din cauza rănilor primite
s. a infirmităților, nu mai poate servi. Cf. *in-*
firm, *schilod*, *beteag*, *mutilat*. *Amo-
riur... na-și și are, na-și și săgeată... căci la înva-
liză ca mine de nu se mai curva*. KONAKI, P. 226.
Un vesel și spirituos invalid al vîndătoriei. ODO-
RESCU, III 127. *Invalidii ai travaluțului*. IONESCU,
D. 339. *Invalid de războiu*. [Derivat: *inva-
lidă* vb. I (Jur.) = a lua validitatea unui act, a
anula, a infirmă; spec. (despre alegerea unui
deputat s. senator s. despre deputatul s. senatorul
lași, în opoziție cu validă) a declara nulă
(alegera), din cauză că n'a fost făcută în regulă.
Guvernaul să învălităze hotărîrile Camerelor. MAIO-
RESCU, D. I 322. *Camera a și validat alegerea
d-lui I. Nădejde... dar pe a d-lui Y. G. Morjan...
a învălitat-o*. Id. Ib. IV 129. *Deputatul a fost in-
validat; — (cu part. -adjectiv) invalidat, -ă*
= (spec. despre o alegere s. un membru al Par-
lamentului) declarat nul, anulat, cf. *infirmat*.
Nici o alegere nu poate fi invalidată decît cu
două treimi din numărul membrilor prezenți. PRE-
TORIAN, DR. C. 29. Cf. MAIORESCU, D. III 221;
— (și cu abstractul) *invalidare s. f.* = acți-
unea de a invalida, de a declara nulă (o alegere).
Conchid la invalidare. MAIORESCU, D. II 119.
*Orice motive s'ar fi dat în scțiune pentru cererea
învalidării... nu s'ar putea totuși șterge impresia
generală*. Id. Ib. IV 128; — *invaliditate s. f.* (Jur.)
= lipsă de validitate (a unui act), cf. *nullitate*.
— N. după fr. (lat. *invalidus*, -a, -um, din *in-*
en- și *validus*, de la *valere* «a fi în putere»).

INVALID vb. I }
INVALIDITATE s. f. } v. *invalid*.

INVĂLMĂȘI vb. I^a }
INVĂLMĂȘAG s. a. }
INVĂLMĂȘALĂ s. f. } v. *invălmășii*.
INVĂLMĂȘĂLĂ s. f.

INVĂLMĂȘI vb. IV^a. *Se mîler, se confondre,
se brouiller, S'embarrasser*. — Trans. și refl. A
(se) amesteca de-a valma, a pune s. a arunca claie
peste grămădă, a pune s. a ajunge unul peste altul,
în neorînduială, în confuziune. *Morile vese...
învrîmășind în spițele roatelor talazurite obite de
spumă*. DELAVRANCE, ap. CADE. *Lupșitorii se
învrîmășesc și cad unii peste alții*. VLAHUȚA, Ib.
[Mihaiu] și învrîmășii și ti puse pe fugă. ISPI-
RESCU, U. 59/11. || P. ext. A (se) încurcă, a (se)

ului, a (se) zăpăci, a (se) turbură. O, nimic nu te învâlmășește pe tine! C. NEGRUZZI, I 153. Moțoc, care se învâlmășește în vorbă. id. 153. [S]: **vălmăș** vb. IV^a. Văd... tinerimea cea crudă și neajunz în vârstă s'înmășă... vîlmășindu-se și în tot chipul necinud... PISCUPESCU, O. I. [Prea marile îngăduiri] îngreună și vîlmășesc (=strică) bunul obiectu. id. 41; **invălmăș** vb. 1^a. În tîmna lui acum alte năzuțiri, alte idei se învâlmășesc. NADEJDE, ap. TDRG. | Adjectiv: **(inv)vălmășit** (rar: **invălmășit**, negativ: **ne(inv)vălmășit**), -ă = amestecat de-a valma; incurcat, dezorientat, zăpăcit, buimăcit, confuz. *Dorm ori sînt învâlmășit?* PANN, P. V. III 132. *Capii tîmlau învâlmășii, fîră să știe ce să facă.* BĂLCESCU, M. V. 158. *Acet rătag e pentru tine, zise Ilițcu învâlmășii.* C. NEGRUZZI, I 22. *Costu [învâlmășii]: de mult nu l-am văzut.* I. NEGRUZZI, IV 169. *Oricîd de învâlmășă pe se pare a fi centuzina mîndritilor închinute...* ODOBESCU, II 6; cf. III 145^{1/2}. *Mîntea-mi arde învâlmășii.* VLĂHUȚĂ, P. 83^{1/2}; - **(inv)vălmășitor**, -oare = care învălmășește. | Abstracte: **(inv)vălmășire** s. f., **(inv)vălmășit** s. a. = acțiunea de a învălmăși; incurcătura, dezordine, zăpăceală, buimăceală. O neurmată a minții vîlmășire. C. NEGRUZZI, II 210^{1/2}; - **(inv)vălmășăla** (**(inv)vălmășeală**) s. f. = amestecătură de-a valma, forfotăală în desordine a unei mulțimi care se înghește s. circula zgomotos și îmbulzindu-se; neordinea, incurcătura, zăpăceală, buimăceală, turburare, confuziune mare. *Grîșile aduc învâlmășala duhului.* MARCOVICI, D. 198. *Ne găsim într-o mare vîlmășeală.* C. NEGRUZZI, I 347. [Cunoștele duble] sînt numai o învâlmășeală și o greutate la înțelegerea gramaticii. id. 348. *Ne-mulțumirile acestora sînt cauza învâlmășeșilor și a nelășetii.* I. IONESCU, M. 146. *Învâlmășala lumii.* VLĂHUȚĂ, N. 8. *Se ducea la București, unde e lume multă, învâlmășăla mare.* SLAVICI, N. II 245. *Scoase calul din noșoi și în învâlmășeala se strecură binșor.* ISPIRESCU, L. 249; - **(inv)vălmășăg** s. a. (dial. **(inv)vălmășăg**: plur. **-șăguri**) = învâlmășeală, valmă, confuzie, gălăgie, zgomot produs de învâlmășeală. În Roma eră mare vîlmășăg și turburare. HELDIMAN, N. P. II 195. *Romii... aude pretutindena strigări și vîlmășăg.* id. ib. 85. *Mult vîlmășăg războaielor.* C. NEGRUZZI, I 264. *Mult învâlmășăg și amețit a nenunțărilor slugi.* RUSSO, S. 22. *Un vîlmășăg mare s'aude în sala alăturată.* id. III 116^{1/2}. *Să fugim în vreme căd ori fi vîlmășăg în lagăr.* ALECSANDRI, T. 1516. *Costel cu învâlmășăg:* Să răspund? Ce voiți să răspund? I. NEGRUZZI, IV 87. *Sus, zoarele usucă un vîlmășăg de nori suri.* IORGA, B. 9. *Învâlmășăgul și gălăgia Capitalei.* SANDU-ALDEA, A. M. 121. *Dă-nă privea de departe vîlmășăgul acesta.* CREANGĂ, P. 53; - (rar) **invălmășător** ș. f. = învâlmășăla. POLIZU; - (neobișnuit) **invălmășie** ș. s. f. = învâlmășăla. POLIZU.]

— Derivat (cu pref. **inv-**) dintr'un cuvînt pierdut din grai **vălmăș** (cf. de vîlmășie, vaimăș), care, la rîndul său, e derivat din **vălmă** (cf. de-a valma) cu suf. nom. agent. -aș. Cf. **vălmăci**, **vălmăji**.

INVĂLMĂȘIE † s. f. }
INVĂLMĂȘITURĂ † s. f. } v. **invălmăși**.

INVĂLTOARE s. f. v. **văltoare**.

INVĂLTOARE vb. 1^a. *Courir rapidement.* — Refl. A oșteră, a zbură, a se repezi ca o văltoare; trans. a parcurge, a bate, a cutreiera alergînd repede. *Și, ca o turmă de strigoi, în gloată, val-văteț, se învâltoară, rotindă, pe urma pînănegului.* CONV. LIT. XLIV, vol. I 209. *Armăsarii neaslămpărați învâltoară hăpșurile de bucurie.* id. ib. 204.

— Formație personală din **văltoare**, cu pref. **inv-**.

INVĂLUI vb. IV^a. 1^a. *Déferler, rouler.* 2^a. *S'enrouler.* 3^a. (Se) mîler, (se) mîlanger. 4^a. *Enrouler, entortiller.* 5^a. *Engerber.* 6^a. (S')envelopper, (se) couvrir, 7^a. *Presser, assaillir; envahir. Importuner. Préoccuper.*

1^a. [Despre mare, valurile ei, p. ext. despre nori] Refl. și (mai rar) trans. A (se) turbura, a face valuri (mari), a (se) rostogoli (ca valurile), a (se) învolbură. *Învăluindu-să mara în ideă/țuri de valuri...* DOSOFTEIU, V. S. 31. *Ca marea învăluindu-se, apă e văși turbură.* BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Fiind în strămoare apa izvoarelor între munți, și învăluindu-să, făcînd urcioare și unde în sus...* HERODOT, 100. *Undioasele ei coame vîforul le 'nvăluia.* C. NEGRUZZI, D. 8. *Ăi de-au rămas în vîdchii (= drachi) învăluie nori, de bate grîndină și se face hale (vijelii) mari.* ȘEL III 77^{1/2}. *Nu te 'nvăluia ca valul.* MARIAN, D. 254. | † [Despre corăbii] Refl. A fi prins de furtună, a se zbate în valuri, a lupta cu valurile. *Corăbii... învăluindu-se cu undele.* CORESI, EV. 262^{1/2}. | Fig. *Aburul vinului în cap învăluindu-se, gîndurile...* Acoperite... la învălă seocate. CANTEMIR, IST. 184. *Suntemintele care îi se învăluiau vîforoaze în suflet...* AGĂRICEANU, L. T. 318.

2^a. Refl. A se încolăci, a se împleteci, a se învâlătucl (în jurul unui obiect s. printre obiecte). *Morții și sfîrșimintele vasilor mergă la Afetaș, la varcoși, și să învăluia pregiur vîdile lor.* HERODOT, 432. *Băloșii să 'nvăluia printre picioarele lor urîndu-i.* DOSOFTEIU, V. S. 41^{1/2}. *Șorpi... să învăluia pre sput picioarele lor.* MINEIUL (1776), 17^{1/2}. | P. anal. *Mi se 'nvăluie în gură* = sînt pe punctul de a-mi aduce aminte (VĂRCOL, V.), propriu: am impresia că vorba pe care vreau să mi-o amintesc se învîrte pe limbă.

3^a. Trans. și refl. A (se) amestă (confundîndu-se) unele cu altele, a (se) face una (cu țărîna). *Învăluia țărîna cu țărîțele.* LB. *Bucatele cad, se culcă, se învăluie, se potolicesc* (Zorleni, în Tutova). ION CR. III 225. | Fig. (Despre oameni) Refl. A se amesteca (în treburi streine, în afacerile altora). Cf. LB.

4^a. Trans. A face val, a învîrți ceva (pe ceva), a depăna pe un sul, a învâlătucl. cf. **invell** (4^a). *Învăluia o sfoară prate totog.* LB. *Pentru a urzi, țirele trebuiesc învăluite pe moșoare și apoi urzite.* PAMPILE, I. C. 258.

5^a. [Agric.] Trans. A face snopi. *De grău că se apucă, Cu drăpua că mî-l tăia, Cu slănga-l învăluia, Și clăi din ei că făcea.* MARIAN, NU. 769.

6^a. Trans. și refl. A (se) înfășura, a (se) înveli, a (se) acoperi. *Prate noapte să învăluie, sau au și cerdăcuri făcute sus, și nu lasă vîntul să se zvieță înțoriri acolo sus.* HERODOT, 118. *De fața lui fugă pînămăntul, marea seacă, cerul să învăluiește ca o hîrtie.* MĂRGĂRITARE, ap. TDRG. *Au aflat... o pială de leu cu care... s'a învăluat.* TICHINDEAL, P. 112. *Nu mai de căd merindea fu învăluia, ascunsă în troiță.* AGĂRICEANU, L. T. 245. *Pocul cu învăluia.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 144. *Să 'nvăluie cu socu și doarme pîn'o ta dracu'.* BIBICESCU, P. P. 187. *Soră, surioara mea, învăluie-ți tu mîna...* ib. 9. *Spune-mi gura cui o dai? Dă-mi-o mîc...* S'o învăluia în hîrtie. HODOȘ, P. P. 165. | Fig. A ascunde. *Să învăluiecu fața curîntului acestuia.* BIBLIA (1688), 230.

7^a. Trans. A impresura, a acoperi cu totul, a coplesci, a bate, a izbi. *E corăbie eră în mijlocul mării, învălucl ea se cu undele (= etalai...)* Battue des flois. TETRAEV, 225. *Negura învăluia corăbia.* DOSOFTEIU, V. S. 125^{1/2}. *Valurile cloceșe, Pe copil-o 'nvăluie.* ALECSANDRI, P. III 161. *Valuri mari mă 'nvăluie.* N'am cum să mă aprîjuesc. POP., ap. GCR. II 346^{1/2}. | Fig. (Mai ales

despre gânduri, griji, păcate etc.) Trans. A cuprinde, a coplesi; refl. a fi cuprins, foarte preocupat, copleșit. [Păcatele] să nu ne învâduască. VARLAAM, C. II 6., *Cauza tristetatei ce o învâduia...* N. GANE, ap. TDRG. *Intima eitarului Robinson* au început a se învâdui, când cu bucurie... când cu spătmă. DRĂGHICI, R. 166. *Mare grija învâduie satele în ajunul sf. Vasilie.* SEZ. III 178¹². || Refl. A-și face griji s. gânduri. A ce te învâduiești și te jură gânduri, o omule, pentru mine! DOSOFTEIU, V. S. 1^{1/2}. *Adevăr, dăjerișcinești...* și în deșert te învâduiești. MOLITVELNIC, ap. GCR. I 184¹². || S pec. (Despre ocupațiuni, treburi, afaceri; despre persoane) Trans. A copleși, a absorbi; refl. a se ocupa din greu cu ceva (Com. I, CORBU). Cu ce te mai învâduiești (id.). Nu îți-ai răspuns la scrisoare, căci mi-ai învâduit trebile.

8°. Fig. (cf. va avea vai cu cineva; mai de mult și ca termen juridic) A săcăi mereu, a nu da pace, a neliniști, a turbura, a face cuivă fel de fel de neajunsuri, a strămătăra, a împresura, a împilă. (Exprimă în limba veche și exprină și azi în graiul popular toată gama de nuanțe cuprinse în neologismele) a sicăna, a împortuna, a deranja, a incomoda, a molesta, a turmenta, a persecuta. Văzuți și necăzuți draconi..., căia ce ne învâduiesc pre noi în toate zilele și ne scârbesc și ne murguesc. CORESI, EV. 75¹². *Aceiași Leu... ordă teacnele sfintilor și ceră pretinderea cătoapele, pre unde eră besăcarei și lăcuse de pârșini, de rău i învâduia.* MOXA, 384. *Învâduia țara.* id. 396¹². Pentru acea nime de seminția noastră să n'atbă a să amestecă, nice a învâdui aceste 2 săcnele Berindești și Săboanti (1618). IORGA, S. D. XI 89. În bună pace să-i lăsați... că cine se va țipiți a-i învâdui, de către domnia mea certare va areă (a. 1665, Munt.). FURNICĂ, I. C. X. Cea ce va primi în casa lui Mihaiură sau-ia petreacă, să nu-l învâduiască cineva!; pour l'empêcher d'être dérangé), să va certă. PRĂVILA MOLD. 178. *Îi va învâdui* (: il l'importune) și nu-l va lăsa să-și împle slujba... PRAY, 253. *Nemercăniul să nu-l învâduiești.* BIBLIA (1688), 55. *Obuzul mochișcesc s'au pornit în sus pre Prut și cu croași, să nu-l învâduiască nime.* LET. II 363¹². Să fie volnică să-și vădăre (= vădăre) ciurda... în muntele Ocnit și nime să nu-l învâduiască (a. 1725). BUL. COM. IST. II 201. || Refl. A se turbura, a se neliniști, a fi cuprins de panică. Lădă pre ei să se învâduiască și să-i turbure, ca mai veală să fie lăria lui. CORESI, EV. 374¹². | (Cu sens reciproc) A-și face mizerii (unul altuia). Așd, învâduindu-se și învâduindu-se unii asupra altora, au pornit războiu între ei. DIONISIE, C. 163.

9°. † Refl. A se sili, a încerca. De se vor mestecă și alte vite și lupându-să țale acolo... de să va pribeși vreau am acolo și îmblând e învâduindu-să să le despartă... (: intervenant pour essayer de les séparer). PRAY, 62.

10°. † Refl. A se încerca, a răciți, a se învâlmăși. Petru-vodă... șase zile învâduindu-se pre munte... au nimerit la un păruș. LET. I 162¹².

[Înd. prez. învâduiesc și învâduie. | Adjectiv: învâduit (cu negativiul ne(î)nvâduit), -ă. (Ad 2°) Încolciit, împletciit. Eră un șorpe învâduit să picioarele ei. ALEXANDRIA, ap. GCR. II 167¹². (Ad 3°; despre cereale) Amestecate cu țărână. Dacă pânea (= cerealele) nu-ți în picioare, ci-ți culcădă, căzuță sau picată, învâduia sau poticnădă, plugarul... se învâduiează. PAMFILE, A. 116. (Ad 6°) Înfășurat, învelit; acoperit, îmbrăcat în... Fealul învâduimintelor Rumânilor înste... peste picior învâduit bine în obiale. N. COSTIN, ap. GCR. II 3¹². Pădăza... învâduia cu pitale de apșidă... ALEXANDRIA, 50. Se simți învâduit de un nor de neșgurantă și de zădărnice. D. ZAMFIRESCU, R. 48. O vede învâduia într'un hobot alb. CREANGĂ,

P. 192. Șade la foc învâduit în cojoc. DOINE, 156¹². (Ad 7°) Împresurat, cuprins, copleșit (de griji, durere etc.); îngrijorat; absorbit (de treburi), foarte ocupat (com. I, CORBU), cu mult lucru. Un buclăriu învâduit de duhuri necurate. DOSOFTEIU, ap. TDRG. *Năpăști de care pururea era învâduișt Moldovenii.* LET. III 167¹². *Neconcentie supărări și purități de griji, întru care ne aflăm învâduiți.* URICARIUL, I 308¹². Și cu alte supărări... cu nimica să nu fie învâduiți. II 35¹². *Fiind acesta cu multe griji învâduiți.* ȘINCAI, HR. II 25¹². *Oamenii toți erau învâduiți cu trebile.* SADOVEANU, P. S. 24. *Ei sănt destul de învâduiți și învâduiți.* MARIAN, O. II 123. *Fecmă... de-ară fi ori și căl de învâduia și necăzuia, ca nici când nu uită de copitul său.* id. N. A. 308. *Neasta lui a rămas singură, fiind cu multe de toate învâduia și încurcădă.* id. O. II 223. *Așa de tare eră învâduia... cu trebile economice...* ȘIERBA, P. 294¹². *Toți erau învâduiți cu diverse alte ocupațiuni.* ȘIERBA, P. 203. *Dumnezeu eră învâduit cu treaba.* SEZ. V 158¹². (Ad 8°) Turburat, persecutat, urmărit, necăjit, chinat. *Săjăștia eruce toate limște celor învâduiți.* VARLAAM, C. 58... - **Învâduitor**, -oare = care învâduiește. ANON. CAR. MĂDĂRIE, L. 1908. PONT-BRIANT. (Substantiv; rar) **Învâduitoare** s. f. = [ol de învelit, de acoperit, învelitoare]. A abstracte: **Învăluire** (în Banat: **Învăluire** V. BRANISCE) s. f. = acțiunea de a învâdui; rostogolire, prăvălire, încolăcire; împleticire, înfășurare, învâduire, griji, preocupări mari, turburare, deranjare, persecutare, necaz, chin, acoperire, învelire, înconjurare, împresurare; † adunare, strângere la oală, sălmășag. **Învăduire** (gr. *συναγωγή* = adunare, strângere) de albine în pura leului. BIBLIA (1688), 185. *Cu acest fealitu de învâduiri și cu acerate rale de bumbac, după ce vulpea pre țap împunește.* CANTEMIR, IST. 81. *Eu am rămas tot întru aceste furbanțice învâduiri.* URICARIUL, VII 73¹². [Copacul se de-ol] și împresură ridică și pe înfricoșatul Olen... legându-se după învâduirea copacului. BELDMAN, N. P. I 103. Să-i lășmă întru învâduirea gândurilor cu care se lupă. DRĂGHICI, R. 161. *Așd mersu multă vreme prin talozurile negre ale nopții, becuți din când în când de învâduiri de stropi ghețoi.* SADOVEANU, M. 183; - **Învâduit** s. a. = învăluire; - **Învăduitor** s. f. = rostogolire, prăvălire (de valori); turburare, frământare, necazuri, neajunsuri, s pec. (la plur.) amestecătură de otavă și paie pe care țărâni (o dau vitelor (VAIDA). A... spus... de învâduitura holburilor mării. DOSOFTEIU, V. S. 82¹². Eră bogate canoe și învâduitori în biata țară. LET. II 418¹². *Cu multe măgulituri și învâduitori a ispiți.* CANTEMIR, IST. 244; - **Învâduială** s. f. (plur. -iele și -ieți) = turburare, mestecătură, volbău (LB.); învâlmășădă (BARONZI, L. I 99¹²); incomodare, acoperire, necaz, neajuns, supărare, deranj. *A face cuiță învâduială* = a incomoda. LB. Să rabde am aida cebraală și învâduie(ți... (1643). IORGA, D. B. I 102. *Vedem neamul omeneșc împleticindu-se în neșofatoare învâduiale.* BIBLIA (1688), 3 p. 22. *Perioadele mari în coroață... la austre și la pomente învâduială face.* CANTEMIR, IST. 128. Să n'atbă despre rudențiile mele nict-... învâduială (1756). URICARIUL, XXII 374¹². *Le-au sfcut multă învâduială și t-au învâduia.* ȘINCAI, HR. III 117¹². *Din toate aceste învâduieli tot am rămas cu un câștig.* N. GANE, ap. TDRG.]

- Derivat din val cu suf. -ni și pref. în-. Cf. înveli, învâluor.

- ÎNVĂLUIALĂ s. f.
  - ÎNVĂLUIARE s. f.
  - ÎNVĂLUIITURĂ s. f.
  - ÎNVĂLUITURĂ s. f.
- } v. învâlu.

INVĂLURĂ vb. 1^a. *Onduler, floter, Onduler. Agiter.* — Intrans. A se mișca în valuri, în ondulațiuni, a ondula, a face valuri; a se revărsa, a cădea (REV. CRIT. I 171). *Iar costișele nuci cu totul împletite... caute mai multe fiind după cap, învelură preste umăr și preste spate.* ILIADOR, ap. GCR. II 91^{1/2}. *Holia verde se legăna ușor în bătaia vântului, învelură, susură, oved o mîldiere de opă.* SANDU-ALDEA. SĂM. IV 869. | R e f l. A se agita, a se frământa, a se stucumi ca valurile mării. *Pădurile de sălcii din osiroave plîngeau, urlau, se nredlurau.* id. ap. CADE. | Trans. (= fact.) A face să se miște în valuri. *Câte o adiere de cînt [treacă prin grău] învelvându-l ca pe un lac.* id. U. P. 57. | S i: **vălură** vb. 1^a = a se mișca în unde s. valuri. *Albinele vâlurau din ariporele lor de aur pe d'asupra noastră.* V. CIOFLEC. ROBU. | A d j e c t i v: **invălurit (invălurii)** -ă = care se mișcă (intocmai ca valurile), care se revărsa, cade în formă de valuri; agitat de valuri; care face valuri, ondulat; (despre un teren) cu ridicături multe, accidentat; (și cu înlesulul) apucat (Straja, în Bucov. Com. A. TOMIAC). Coama sa [fa calului] cea învelurată. BELDIMAN, N. P. I 73. *Aurul învelurată al grăului.* SANDU-ALDEA. U. P. 158. După v'ro trei ceasuri de umblat, tot pe locuri învelurate... VLAHUTA, ap. CADE. *Din oglinda spectrală și învelurată, îi privea cu ochi de vultur o figură.* C. PETRESCU, C. V. 46. | Abstract: **invălurare** s. f. = acțiunea de a învalura; ondulare; teren în formă de valuri. E portea de învelurări line a Bucovinei. IORGA, N. B. 116. — Derivat din **valuri** (pl. de la val), cu pref. in-. Cf. invelli, învălu.

INVĂLURIT, -Ă adj. v. învalură.

INVĂLVĂI vb. IV^a v. vâlvăi.

INVĂLVĂȚĂ † vb. 1^a refl. *Jeter de grandes flammes.* — (Despre foc) A crește făcînd vâlvăți, flăcări mari, a se almenta; cf. invălvoră. *Atunci mai groznic împuțneritindu-se focul, căci se învelvătă din bușie cu unteleam și din bușie cu răchiri.* DIONISIE, C. 204. — Derivat neobișnuit din vâlvățae, cu pref. in-.

INVĂLVOI vb. IV^a v. vâlvăi.

INVĂLVORĂ vb. IV^a. *Embraser.* — Trans. A aprinde, a incendia cu flăcări mari; cf. invălvăță. *Și creștea focul în limbi urioase, învelvînd pătura.* LUNGEANU, ap. CADE. — Derivat din vâlvoare, cu pref. in-.

INVĂNĂȚ, -Ă adj. Ucrîn. — Cu vine (germ. *sgedertl*). MOLNAR-PIUARIU, ap. DR. IV 387. — Participiul adjectival al unui verb neîntrăbuințat învănă, derivat din vână, cu pref. in-.

INVĂNĂȚĂȚI vb. IV^a } v. invineși.

INVĂNĂȚI vb. IV^a }

INVÂNCE † vb. III v. învinge.

INVĂNOȘĂ vb. 1^a refl. *Se coaguler.* — (Despre sânge; în descănțete pop.) Intrans. A se încheșă în vine. *Sângele îi-o învănșoșat.* MARIAN, D. 61. Cf. 66.

— Derivat din vînșos, cu pref. in-.

INVĂNZOLI vb. IV^a v. vînzoli.

INVĂPĂIĂ vb. 1^a. *S'enflammer, s'embraser; rougir; prendre feu pour, s'enflammer pour. Enflammer.* — Intrans. și refl. A se aprinde repede, ca o vâpale; (despre fața omului) a se înroși ca focul (de rușine, emoție etc.); (mai ales fig.) a se înflăcăra tare, a se însufleși, a fi cuprins de un entuziasm fierbinte; a se îndrăgosti tare. *Foc de fața lui învăpăie-se.* CORESI, PS. 36.

Mânia cu muii mai cărtos învăpăie în piepturile Romanilor. P. MAIOR, IST. 6. *Ce suflet nu se va învăpăie?* I. YOCĂRESCU, P. 138/. *D'al ei dor se'nvăpăie.* TEODORESCU, P. P. 89b. | Trans. (= fact.) A face (pe cineva) să se aprindă repede ca o vâpale; fig. a înflăcăra, însufleși, entuziasma, anima pe cineva. *Rușinea învăpăiează bărbăția* lor. BELDIMAN, N. P. I 20. *Trebui să atăd un farmec cum altul nu mai este.* Ca să învăpăieze agă pe un bătrîn! I. NEGRUZZI, VI 501. | S i: **invăpăi** † vb. IV^a. *Ochii și că învăpăieze.* BELDIMAN, N. P. I 160. | A d j e c t i v: **invăpăiat, -ă** = aprins (cu flăcări mari), înflăcărat (propriu și fig.); iute la fire (cf. z v â p â i a t); îndrăgostit tare; (despre ochiu) plin de foc, scânteiilor; (despre obraz) roșu, aprins ca focul. *Toți croai... sînt învăpăiați de dragoste ei.* BELDIMAN, N. P. I 50. *Pora cea învăpăiată cade din cărfui muntelui Enis cu mare nădărire pe câmp.* id. I 121. *Fața lui cea învăpăiată tudestat zugrănd bucuria.* DRĂGHICI, R. 193. *Ce scînteie de foc tes din învăpăiații lor ochii* MARCOVICI, C. 22/. *Cu ochii învăpăiați.* GORJAN, H. II 201. *Învăpăiată dragoste.* ALECSANDRI, T. 182. *Artigiti... și-au trecut din mână în mână titlul învăpăiat al artelei.* ODOBESCU, III 133/. *Fantazia d-sale cea învăpăiată.* MAIORESCU, CR. II 17. *Apostol brav și învăpăiat.* SIERA, F. 243. *Bu nci cînd te-am auzit...* *Vorbînd de craci și de 'mpărați La sabie învăpăiați.* TEODORESCU, P. P. 111; — (rar) **invăpăietor, -oare** = care (se) învăpăiează. DICȚ. | A b s t r a c t e: **invăpăiere (invăpăiere)** s. f. = acțiunea de a (se) învăpăia; aprindere, înflăcărare, ardere, vâpale, foc (fig.); pornire, însuflețire, entuziasm, animare. [Calul]... *Înălbea frîul ce-i opred învăpăierea cu spumele sale.* BELDIMAN, N. P. I 82. *Cînd învăpăierea patriotică trece peste fruntarii...* I. OHICA, ap. TDRG. *Duce-m'ogă!*... *La Neapoli ce acalid răspîndînd învăpăiere, Sănuț ei în marea caldă.* ALECSANDRI, P. II 128. *Vreau să mă'nec de dulcea 'nvăpăiere.* A celui suflet ce pe al meu știe. EMINESCU, P. 45; — (rar) **invăpăiat** s. a. = învăpăiere; — (rar) **invăpăiată** s. f. (plur. -iele și -ieti) = invăpăiere. POLIZU. — Derivat din vâpale, cu pref. in-. Cf. z v â p â i â.

INVĂPĂI † vb. IV^a v. învăpăi.]]

INVĂRĂ vb. 1^a refl.

— Derivat din vară, cu pref. in-. Cf. vără.

INVĂRCIOLI vb. IV^a. *Enrouler, entortiller.* — (Rar) A înfășură, a încolăci (Săliște, în Transilv.). Com. BANGIU. — Cf. vârciol.

INVĂRCOLI vb. IV^a v. vârcoli.

INVĂRFĂRE † s. f. *Point culminant.* — (Formație personală a lui KONAKI, spre a redă neologismul) Culminație, vârf. *Omul pune rădăul învârfare.* P. 254. *Pușine sînt sapie bune în înalta învârfare.* ib. 255.

— Infinitivul substantivat al unui verb neîntrăbuințat învârfă, derivat din vârf, cu pref. in-.

INVĂRIABIL, -Ă adj., adv. *Invariable, Invariablement.* — Care nu este variabil, care nu variază, nu se schimbă, nevariabil, neschimbăcios, neschimbător, neschimbat, imutabil; (adv.) în mod neschimbat. [Derivat: **invariabilitate** s. f. = starea s. calitatea de a fi invariabil. | Pron. -ri-a-]. — N. după fr.

INVARIABILITATE s. f. v. invariabil.

INVĂRLIGĂȚ, -Ă adj. *Recourbé.* — (În găci-tori) încovrigat (cum e coada porcilor), (în) bărligat. *Încovrigat, învărlițat.* În ureche de carne animată (= Cercelul). ȘPZ. IV 67. *Încovrigat*

tmărligată. În gaură băgată (= id.). Ib. Cf. GORVEL, C. 63.

— Variantă a lui îmbărligat (cu v din verigă, cf. însă și arom. înărliga «de jur împrejur», înărlighedru dancunjur).

INVĂRNICHI vb. IVa refl. v. Invârneli.

INVĂRNICI vb. IVa refl. *Devenit bons amis.* — (Mehedinți, Banat). A se învârnică = (despre copii) a se face văr cu cineva în prima Lună după Dumineca Tomii. BOCEANU, OL. [S]: **Invârneli** vb. IVa refl. = a se face veri, frați de cruce, a se înfățăși. REV. R. a. 1910, p. 86, GR. B.A.N.]

— Derivat, cu pref. **în-**, din sârb. vernik «prieten credincios» și adus, prin etimologie populară, în legătură cu văr.

INVĂRSĂT † s. a. = revărsat. Venită fără veste..., pre la învârsătat zorilor. MAG. IST. IV 355/11.

INVĂRSTĂ vb. Ia v. Invărăstă.

INVĂRTEALĂ s. f.

INVĂRTECI vb. IVa

INVĂRTECĂS s. a.

INVĂRTEGĂS s. a.

v. Invârți.

INVĂRTEJĂT, -Ă adj. v. Invârteji.

INVĂRTEJI vb. IVa I^a. *Tourner, pirouetter, tourner, tourbillonner, faire tourbillonner.* 2^a. *Transformer, tourner en, changer en; se transformer.* 3^a. *S'en retourner, rebrousser chemin, revenir sur, faire volte-face.*

1^a. *Trans. și refl. A luă într'un vârtej, a (se) mișcă învârtindu-se, a (se) întoarce în cerc, a (se) învârti repede (ca într'un vârtej). Jucăși bine astăzi și vârtejiți bine calul la cămă. MOXA, 389/12. Părulul vârtejește apa și dă îndărăpt. DOSOFTEIU, V. S. 152. Zăpada curge... iar eridăuț a spulberă, o învârteje, ne-o aruncă 'n ochi. SANDU-ALDEA, U. P. 59. Un nouă de corbi fălăși pe deasupra erodindă, vârtură și se învârteje în toate părțile. BĂLCESCU, M. V. 570. Vârtejină ochii roată, aruncă privirea... în obrazul Sullânichii. DELAVRANCEA, ap. TDRG. Din când în când... zăreau stoluri de ciuri învârtejinu-se. SADOVEANU, SĂM. V. 1009. Ca un vârtej se învârteje prin mijlocul et... ISPIRESCU, L. 155. Apele se învârtejec la coluri. PAMFILE, I. III. # 4 i se învârteji cutedă copul = a avea amețeli, a ameți. Capul îi se învârtejea, greața îi se scornăia. CANTEMIR, IST. 189. | Intrans. A se urcă în spirală, ca fumul. (Fig.) Al nostru suflet spre ceruri vârtejinu... I. NEORUZZI, II 294.*

2^a. † *Trans. și refl. A (se) prefăce, a (se) schimbă, a se transforma în... a se întoarce. Au învârtejiți Domnul Dumnezeu lui blestemurile în blagoslorenie. BIBLIA (1688), 142. | (Și azi regional) Refl. A se schimbă în bine, a dai învârteși, a se învârteși. Descăntănd..., a dai învârteși apă să bea din pahar. Îndată ce a băut apă din pahar, s'a învârteji fata. PAMFILE, S. T. 91.*

3^a. [Invechit: un-ori întregi prin «înapoi» a. îndărăpt.] Refl. și (rar) intrans. A se întoarce din drum (schimbând dintr-o dată direcția apucată), a se înapoia (granic), a reveni (repede). Cum nu s'au vârtejiți, să să întorocă, să dea slăci lui Dumnezăru? VARLAAM, C. 364. Vârtejinu-să, vrea să-l lovească cu sulpa. DOSOFTEIU, V. S. 215., cf. 32., 96., etc. Mearșam vârtejină la muntele Clonului. Id. ib. 78. Să 'ntorocă de acolo, și tarăși vârteji, de trăi 25 de ani fără acoperământ. Id. ib. 80. Să învârtejiță la pământul lor. BIBLIA (1688), 267. Învrtejinu-se el ox lovit

Idumea. Ib. 225. Și apoi s'au învârtejiți înapoi, prădând și arzând țeara. LET. I 131. Aceta s'au vârtejiți la războiu, de au dat înimă celorlalți. LET. I 115. Dabița-vodă s'au învârtejiți și s'au dus la vizirul. MAG. IST. I 348/11. Tar păgăni... s'au mai învârtejiți după oștile noastre. Ib. I 161/1. Îndată înapoi se învârtejiți, și față la față neprătițului deade. CANTEMIR, IST. 74. Mărgând doi oameni pe o cale... și mai pe urmă vârtejinu-să și despărțindu-să unul de altul... CAT. MAN. 169 (383). Oștile muscolieți s'au învârtejiți la Lechia. DIONISIE, C. 227. Numai decât se învârtejiți îndărăt cu toate oștile. BĂLCESCU, M. V. 59. Moldovenii se 'nvârtejec, sau cu zila Chilia și Benderul... id. ib. 72. Nu rămăsesse altă nădejde decât o tăcută supuneră; cei mai mulți dintre boieri se învârtejiță 'n această înțelepciă cale. ODOBESCU, I 119/14. Noi înapoi ne învârtejim. TEODORESCU, P. P. 164.

[Și: vârteji vb. IVa; învârții † vb. IVa; învârtoje † vb. IVa. | Adjectiv: (in)vârtejit (in)vârtejiat), -ă = învârțit, luat (ca) într'un vârtej; în formă de spirală; întors, înapoiat. Se întoarce când la opus, când la dreapta..., ca frunza vârtejită de furtunile toamnei. RUSSO, S. 104. Scări învârtejate (Argeș). ION CR. III 82. | Abstract: (in)vârtejire (in)vârtejire) s. f. = acțiunea de a (se) învârteji; mișcare în vârtej, în cerc, învârțire, învârțitură, rotațiune; întoarcere, transformare; înșăntoșare, înșădrăvenire, dare în bine după o boală (Măgurele, în Teleorman; com. M. OLMĂZU); înapoiere, prefăcere; (spec.) răscucire a pânii în cuptor (Măgurele, în Teleorman; com. OLMĂZU). Învrtejire de oameni păcătoși. BIBLIA (1688), 120. Și Costandin Brâncoveanu... s'au învârtejiți înapoi... după a căruia învrtejire pe Șărbănoasă făcă boala îl fugăsiase. MAG. IST. II 131/1. Nu după puține a soarechi învârtejiți... CANTEMIR, HR. 299/1. Vârtejirea țircolanurilor cereșii. Id. IST. 352. Să fie sfânta sa beasacă într-o multe vârteji ale anilor supt gatacnică mână Măriei Tale. ANTOLOGHION (a. 1755), ap. VB. II 130. Măne să-mi faci carte către Barbu și poruncă de învrtejire Neagului. ODOBESCU, I 83/11. Unele [jocuri] sânt vârtejoase..., cu învrtejiri de brațe și învrtejiri niștoase. VLAHUTA, ap. CADE.]

— Derivat din locuțunea în vârtej.

INVĂRTELNIȚĂ s. f. (Bot.) v. Invârți.

INVĂRTI vb. IV(0). 1^a. *Tourner, faire tourner; rouler* (une cigarette); *remonter* (un ressort, une montre); *dévider* (un fil). *Tourner* (dans les expressions) la tête me tourne, tout tourne autour de moi). *Être adrou, malin. Danser, faire danser en rond.* 2^a. *Faire la cour à, tourner autour de qqn.* 3^a. *Mener à sa guise, par le bout du nez; séduire.* 4^a. *Mancier, brandir; conduire, administrer.* 5^a. *Se débrouiller, intriguer.* 6^a. *Rôder.*

Ca și a (se) întoarce, a (se) suci și a (se) roti, a (se) învârți arată o mișcare circulară, așa încât cele patru verbe citate se pot întrebuința adesea unul pentru altul. Totuși, s'au stabilit și anumite deosebiri: întoarcerea (= germ. *swendens*) poate fi și numai de pe-o parte pe alta, deci numai o jumătate s. un sfert de învârțire (întoarce filele unei cărți. Întoarce buzunarul pe dos. Se întoarce cu burta la soare); învrtejire (= germ. *drehens*) este o întoarcere completă în jurul unei axe, de obicei chiar repetată și implicând de cele mai multe ori și oarecare repetițiune (Învrte un prisnel. Roata se învrtește; sucirea s. răscucire (= germ. *swindens*) e învrtejire — de cele mai multe ori presupunând și un efort — în formă de spirală s. învrtejire de un capăt a unui obiect flexibil, celălalt capăt fiind fix, ori de amândouă capetele în sens contrar, în felul cum

storci o rufă udă (Sucește oja, mustața, gățul. Șurubul se răsuțește); rotirea (= germ. skreisens) arată mai mult mișcarea ce se face în formă de cerc, de roată, de jur împrejur (A-și roți pritririle. Vulturul se rotește în zbor). Aproximare de sens dintre aceste verbe se vede și din întrebarea lor unal lângă altul spre a exprima o intensitate, o slăbire, o repetare sau o nehotărâre în mișcarea învărtitoare: L-a băgat în judecși, l-a sucit, l-a învărtit și l-a lăsat sărac luciu. DELAVRANCEA. ap. TDRG. Ia el punga, o sucește, o învărtiește... CREANGĂ. P. 44. Vine împărăteasa mdivioasă și intră 'n bolă, ca să-și aleagă multe de toate, tot învărtie și sucește. RETEGANUL. P. III 21/4. Și nici una nicei două... învărtie, sucește, trage, întinde... SEZ. I 258. Îi învărtiește și îi sucește și-l futoarce, până scoate limba și ochii îi ies cât pumnul afară din addăcături. JIPESCU. O. 133.

1°. TRANS. A mișcă în jurul cuivă s, a unui obiect, în cerc; refl. a face o mișcare de rotație; a (se) întoarce, a (se) roți, a (se) sucit. ENTEREȘTE=inverto, verho. ANON. CAR. Iviu-s'au pre cer o stea cu coadă căria îi zic Latinii cometa... și din dărpi se scutură... învărtindu-se cătră apuce. LET. II 22. De poatej (= pavăză) cră legat acest fier, care să învărtie în toate părțile și nu sta la un loc. HERODOT. 499. Ochi în lucrări învărtiește. BARAC. A. 63. Sta învărtind frigarea. DRĂGHICI. P. 85. Materia învărtindu-se netectat, a ocolăni acest trup al nostru. MARCOVICI. C. 12/19. Căldu n'avea decât să învărtieacă grindeul, ca să sugrumo pre pațeni. C. NEGRUZZI, I 311. Apa... în mari cercuri se'ndră. ALECSANDRI. P. I 13. Atunci lumea'n căpătând se'ndră ca o morică. EMINESCU. P. 231. Fusul... se 'ndrăte mereu. COȘBUC. B. 24. Un roțu de albine se învărtie în zbor. CREANGĂ. P. 238. Să se cadă învărtindu-se ca ciocârda și să mă lase pe mine cu nevoile mele aici SANDU [ALDEA]. SĂM. V. 1070. Niște palaturi care se învărtieau după soare. SPIRESCU. L. 24. Unul aruncă coroana în sus; accea apoi alăta se învărtie prin aer... RETEGANUL. P. III 5/10. Apoi mama plămădeă Și-o lăsa până dosped, Apoi colaci învărted. Pe lopată mi-ă culcă. ALECSANDRI. P. P. 390b¹². P'a lui mamă o găneau Din gară frumos căndind Și dia drupă învărtind. TEODORESCU. P. P. 559. Să te învărti într'un pictor. SEZ. II 55/11. Pământul se învărtiește în jurul soarelui. ȘĂINEANU. D. 4. În fermece) Eu nu'ndrăi ulcica, O'i'ntore gândul Și cerndul... MARIAN. V. 20. Îndrăte, mamă, hărbu' bine, Să mă joace și pe mine. Îndrăte, mamă, hărbu' roată, Să fii de flocăi jucată. SEZ. III 124b¹². [A ră]sucit (o țigară). Îndrăteom o țigareă, când aud pe Caravăstii că-mi zice... I. GHICA, ap. CADE. | A întoarce (un ceas, un mecanism). Omul e un fragil aparat de carne... nu un mecanism pe care-l învărti cu o cheie. C. PETRESCU. I. II 68. | A depăna, înfășura, învalul (un fir). HERZ-OHER. M. IV 200. # Se învărtiește ca funia în traisă, se zice despre omul beat. ZANNE. P. V. 303. | A se învărti culpe capul (POLIZU) s, a se învărti locul cu cinevă = a avea amețeli. Mi se păred că dierica se învărtiește cu mine. C. NEGRUZZI. I 54. | A se învărti într'un căleșu = a fi iute la treabă, a face orice lucru repede, fără zăbavă, a fi vrednic. ZANNE. II 32. Cât te-ai învărti într'un căleșu = în puțină vreme, într-o clipă. Ib. Se învărtie ca un păsnel = repede. Ib. III 323. | A învărti dulapuri = a umbli cu înșelătorii. Ib. IV 356. || Spec. TRANS. (Complementul e un dans s, fata pe care o joci) A jucă, a dansă mișcându-se în cerc; refl. (despre dansatori) a se mișcă în cerc, dansând. Strigoitea... Horă mare învărtiește. ALECSANDRI. P. II 123. Începă să se învărtă într'o horă nebură, amețitoare. AGĂRICEANU. L. T. 348. Fete mândre care gtau o învărti și hora, dar și sucevia. CREANGĂ,

A. I. Și ia pe nuna de mână, Cu mteasa dimpreună, Și 'ndrăști o heră bună. TEODORESCU. P. P. 182. Mai luaiți-o pe 'ndrătie... Să învărtim fețele. DOINE. 173/13.14. Bunu-i jocu' românesc, Când cu mândra mă'ndrătece. HODOȘ. P. P. 182. 2°. Fig. (Despre ființe; complinț prin sim jurul s, împrejurul cuivă ori 'pe lângă cinevă). Refl. A da târcoale, a căută să câștigă simpatia, bunăvoința, dragostea cuivă, a se luă cu binele pe lângă cinevă. Începă a se învărti împrejurul moșneagului. SEZ. II 58/1.

3°. Fig. (Complementul e o persoană, p. ext. o funcție) TRANS. A conduce (pe cinevă) după placul său, a face cu cinevă ce vrei. Îndrăte județul cum îi plăcedă lui. D. ZAMFIRESCU, ap. CADE. Iți învărtie bărbatul cum vrea. # A învărti (pe cinevă) după (s. pe) deget(e) = a-l purta cum vrei, cu vorba s, cu minciuni. Cf. ZANNE. P. III 112. | A învărti capul cuivă = a convinge, a determina pe cinevă să facă s, să consimtă la ceva, a scoate din minți, a câștiga dragostea unei fete; sa slăpâni pe cinevă (PAMFILE. J. II). | A învărti de cap pe cinevă (mai ales pe o fată) = a amăgi, a seduce. HERZ-OHER. M. 200.

4°. (Obiectul este o hătă, o sabie, etc. cu care vrei să lovești, p. ext. o armă, un instrument, o sculă) A mână, a țti să te servești, să umbli cu ceva. Brațul meu nu mai poate să învărtiească paloșul. SPIRESCU. L. 12. Și spre Dunăre alergă, Hăulind și chiind, Dădușagul învărtind. ALECSANDRI. P. P. 59/10. Noi șim a învărti sapa, coasa și scerca. CREANGĂ. A. 163. | P. ext. (Complementul este o ocupație: negoț, meserie, gospodărie, afaceri, un capital, etc.) A conduce, a administra. La vdrata de douăzeci și cinci de ani învărtiam singur moșia părințească și trebuire mergeam strună. SANDU-ALDEA. A. M. 25. Îndrăte și un negoț de vită. Ib. 133. Fusese zece ani factor poștal, pe urmă... învărtise niște afaceri nelămurite. C. PETRESCU. I. II 141. Îndrătește bine plugăria. PAMFILE. J. II. Îndrătește capital mare = are afaceri în care a investit bani mulți. | P. a.n.l. obiectul poate fi și altă noțiune) A face (drege, născoci, a prezenta ceva) astfel, ca să iasă bine. Nici tu putea învărti lucrul ca cu căptân-popa... DIONISIE. C. 210. Istoria cu țigul și cu popotul sau pusutul, al învărtit-o bine. I. NEGRUZZI. I 38. Și de accea trebuit-a girelicurii să'ndrătece. CONTEMPORANUL. I 163. | (Complementul: cărțile de joc) A jucă. Prea te învărtiește dez cu primarul RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG.

5°. Refl. (Modern; familiar) Refl. A reuși în afaceri (de obicei necastite), a izbuti (prin intrigi, intervenție) pe căi lăuralnice), a da o lovitură. Ești bravo! Te 'ndrătești, ai? C. PETRESCU. C. V. 125.

6°. Refl. A umbli (fără scop) de colo până colo, a se mișcă (într'un spațiu îngust). S'au învărtit pe acolo câteva zile prin pregiur prăddind și făcând. LET. II 149/1. Cerdă prin piață până se vor învărti... PANN. P. V. I 66. Cinci cămăruțe în care abia te poți învărti. C. NEGRUZZI. I 70. Prin casă că se 'ndrăte'n loc. COȘBUC. F. 96. Începe a se învărti prin casă cu neastâmpăr. CREANGĂ. P. 24. Pe urmă se mai învărti cât se mai învărti prin casă. Id. 24. Să se 'ndrăte'n casă roată, Să sfârșească treaba toată. BIRBESCU. P. P. 183. Eu mă învărtiece, tot lucrul isprăvesc. Id. 117. (Întărit prin 'sucit) Mai se sucit, mai se învărti, să scape de pacoșe. SPIRESCU. L. 212. # Se învărtiește ca un cutu într'o căldare = umbli în toate părțile fără a face ceva. ZANNE. P. 221.

[Ind. prez. învărti și învărtesc. Imper. învărti și învărtiește. | Adjective: învărtit (cu negativul ne(î)nvărtit), -ă = întors (de tot), sucit (în formă de spirală), rotit, înfășurat, fig. (despre o persoană; rar) sucit, mintit, cărnit la minte (L.B.).

Domnul Elefant cu nasul învârtit. ALEXANDRESCU, M. 297. Cu făclia în mână, urcăm o scărișcă învârtită. IORGA, B. 49. Buruțene ciucătoie, ciucătoie și învârtite (= Țigara). GOROVEI, C. 373. (A d v e r b). Ninge învârtit = ninge de îngropă, e hora mătușilor. CIAȘANU, V. (Substantivat) **invârtită** s. f. = (Cul.; Mold.) un fel de mănecare țărănească (H. VI 153, 322, III 109, X 436, 540), un fel de plăcintă învârtită, cu brânză (s. miere) și coaptă în ligăi, sarallie (ION CR. II 134), prăjitură făcută dintr-o foaie de aluat bine întinsă, pe care s'a presărat zahăr pisat, miez de nucă, etc. și care apoi s'a răscuit, înfășurându-se ca un sul, și s'a așezat în formă de spirală în tavă, ca să se coacă (CADE), colatău (H. X 357); (Cor.) un dans țărănesc (cu multe învârtituri), semănând cu polca (cf. PĂRVEȘCU, H.). **Încurcia făclioilor eră să joace învârtita.** Se prinde fiecare cu câte o față, încurcîșau un braț pe la epule și se mișcau sălind la dreapta pași mărunți, într-o linie frântă. PĂRVEȘCU, H. 45. **Bacalave, plăcinte, învârtite ș. c. l.** se îngropau în stomahul lui C. NEGRUZZI. I 286. **Să-mi faci un bors...** și puștii bulgar, verșoară, cu învârtită la sfârșit. ALEXANDRI, T. 187. **Cele mai uzitate mănecări de lăsatul secului sânt: tot felul de plăcinte, plăcinte în tavale, învârtite...** MARIAN, SE. I 264. **Zmănițina, unbul proaspăt cu mămădușă, puiculițele fripte, învârtite cu brânză proaspătă își învârtesc pofta de mănecare.** TAVRALLI II 44. **O bucată de petică învârtăciută în formă de învârtită.** ȘEZ. I 83/. Cf. H. III 139; X 357, 436, 540; XVI 153, 322; — **invârtitor, -oare** = care (se) învârteste, în formă de spirală, de melc. **Urlete de roți învârtitoare.** VLAHUȚA, ap. CADE. **Turnul din mijloc care cuprinde și un paracit, la care te sui print'o îngrușă scărișă învârtitoare...** e acoperit de podobe. IORGA, B. 40. (Substantivat) **invârtitoare** s. f. = manivelă (DICT); vârtje de apă (DENSUȘIANU, T. H.). | **Abstracte: învârtire** s. f. = acțiunea de a (se) învârti; loc pe unde trece multă lume (și cumpără, consumă), dever mare, cf. vad. În învârtirea valului, am pomenit numele tău. C. NEGRUZZI, I 65. **Sus, în deal de mândrate, sală hora 'n învârtire.** ALEXANDRI, P. III 57. **Acia e învârtire mare.** **Afară de sala asta, mai sânt două pentru restaurant și una pentru cafeină.** AGĂRBICEANU, L. T. 93; — **invârtit** s. a. = învârtire. **Entvîrtit** = inversio. ANON. CAR. Apucă-m'ăș de învârtit, Frică mi-e de prădății JARNIK-BĂRSEANU, D. 385. **De invârtit** (Cor.) = nume de joc, ardelenă. În multe localități însă populară se zice acestui joc numai: de mână sau de invârtit. HEM. 1523_M; — **invârtitură** s. f. = învârtire; întorsătură; piruetă (PONTBARIER); ocol (DDRF); învârtăle (CADE); | plăcintă învârtită (= germ. gedrehter Strudels. HERZ-GHER, M. IV 200). **Învârtitură** = versio. ANON. CAR. **Necontenite învârtituri ale vieții...** ARIHYA R. I 37. **Hora o sparsă după două învârtituri.** DELAVRANCEA, ap. CADE. **La învârtitura Schelei, S'aducă piatra Morii.** TEODORESCU, P. P. 567; — **invârtăleă** s. f. (plur. -tele și -teli) = învârtire, întoarcere în loc; (fam.) afacere (mai mult sau mai puțin compromițătoare) care aduce cuiuă un câștig bun. **Piteșcare dină, unde învârtă planete...** păzind totdeauna o neșpusă rînduială. Alcătuesc cu tîria cerurilor învârtăleă. KONAKI, P. 271. **Învârtălele și strîmbăturile pehivăncilor și ale măcăricilor.** FILIMON, ap. TDRG. **Se pricepe la învârtăle.** | **Alte derivate: învârtăleală** s. f. (Bot.) = caprifoliu (Lonicera nigra). PĂCALĂ, M. R. 17; cf. vârtăleală; — **invârtăleu** s. a. = cuiul de lemn gros de la rășniță, peste care stă roata de piatră și se învârtăște. PAMFILE, I. C. 176; — **invârtăleș** s. a. = ceva învârtit, întorsă-

tură, incolăcitură, întortochietură, sucitură. **Peștele înfundat pe după învârtăcișurile gârdușului cu greu nimereste să iașă înapoi.** ȘEZ. IV 117/. **Și pe când mergeau ei pe drum apă, iaca de unde și până unde, vine un învârtăciș și din învârtăciș a țegit un câșdăș.** ION CR. II 200. **Îneluș învârtătes (invârtătes, învârtătes)** e numele unui joc de copii, care se joacă cu un inel. **Îneluș învârtătes, Pe-a cui degetuș Te-am pus?** MARIAN, I. 201. **Îneluș învârtătes...** PĂCALĂ, M. R. 207. Cf. ALEXANDRI, P. P. 393, TEODORESCU, P. P. 197b, PAMFILE, C. T. 331, J. II 262, H. XI 507; — (Numai în L.B.) **invârtăte** vb. IV^a = a învârti încoace și înapoi, a învârti des.]

— Din paleosl. **vrtătiti**, idem, la care s'a adăogat pref. in-.

INVÂRTĂCIU s. a. | v. învârti.

INVÂRTĂCIȘ s. a. | v. învârti.

INVÂRTĂȚI † vb. IV^a v. învârtăteji.

INVÂRTĂȚI s. f. (Cul., Cor.)

INVÂRTĂTOARE s. f. } v. învârti.

INVÂRTĂTURĂ s. f. }

INVÂRTOȘI vb. IV v. învârtăteji.

INVÂRTOȘĂ vb. I(a). (Se) renforțer. (se) fortifier, (se) reconforter, (s')ajfermer. Tremper, durcir; reconforter; devenir caillé; stcher, durcir, caillir; guérir.—T r a n s. și refl. A (se) face vîrtos, tare, a (se) întări, a (se) solidifica, (despre credință, inimă) a (se) fortifica; (despre om, inimă) a deveni neîndurat, a (se) împietri. **Că brațele pădătoșilor frîngu-se, învârtătoșe** (= întăritește HUR; în țării-va COR.) **derepții Domnul, PSALT. 68₁₂.** **Măro** (= mână) agiută lui, și susțora mea învârtătoșe (= în țării-va HUR) cf. ib. 184₁. **Învârtătoșe** ad. înimă; confortetur cor vestrum) **toși** upodîtorii în Domnul. CORESI, PS. 76. **Înguș...** învârtătoșă și învârtăteș foarte costul. Id. EV. 277₁₀. **S'au învârtătoș creștinu căru D'omnu!** D[r]isto! DOBOȘTEIU, V. S. 36. **Nu că învârtătoșă înimile voastre.** ANIM, P. 216. **Cerțoșă noastră să nu o moat învârtătoșă.** MINEIUL (1776), 66₁. **Să vedem...** cum noroadele... s'au învârtătoș și s'au întremat, PĂSCUȘESCU, O. 5. **Cum sînteți voi toale...** Cum v'aj învârtătoș... cum v'aj înțelnim. CONTEMPORANUL, IV 88. || A face rezistent, a țelî = (germ. sabhärten). HERZ-GHER, M. IV 200. | A reconforta. **Apă...** mă învârtătoș(e) mă mult decât orice doctorie. GORJAN, H. II 8. | (Despre piele) A se îngroșă, a face bălătură. **Mănie** care muncesc se învârtătoșă. N. GANE, ap. CADE. | (Despre zeamă, noroiu, etc.) A se întări, a nu mai curge. **Noroșul se învârtătoșă strîngându-se de frig.** GHICA, ap. CADE | A se însănoșă, a căpăta din nou putere, a se întremă. **La ea să nădănoșia, Rumânu glăuse 'n mai multe feluri:** sau a să 'mpicioroșă, sau a să 'ncipăia..., sau a se învârtătoșă. JIPEȘCU, O. 55. [Ind. prez. învârtătoș și (învechit) învârtătoș. | SI: **invârtătoș** vb. IV^a. | Adjectiv: **invârtătoș (invârtătoș)**, -ă = întărit, împietrit; vîrtos, tare, rezistent. **Sufletorii cu această nădejde învârtătoșă.** CANTEMIR, HR. 210₁. **Muncetorul din muntii noștri...** muncete mult, fiindcă este foarte învârtătoș la muncă. IONESCU, M. 200. | **Abstracte: învârtătoșare (invârtătoșe)** s. f. = țarie, întărire, întăritură, neîndurare; țelî. **Domnul învârtătoș** (= vîrtute COR.; întăritură DOS; țarie HUR) oametul săd iaste. PSALT. 48₁. **Învârtătoș mie** (= țaria mea COR.); **întăritura mea** (DOS) și **fișure mie ești tu.** ib. 137₁. **Să vă lăsați împrejur învârtătoșarea inimii voastre.** MINEIUL (1776), 66₁. **Căle au pătimit pentru învârtătoșarea inimii sale.** DIONISIE, C. 161. **Învârtătoșarea sufe-**

tului. URICARIUL, II 233/2. *Învărtogarea trupului și întemeierea așinăției.* PISCUPESCU, O. 181; — *învărtoșat (învărtoșit) s. a. = învărtoșare; — învărtoșitoră † s. f. = învărtoșare, solidificare. Și deia D[u]mn[e]dădu: fă-țe învărtoșitor în mișlocul ap[ostol]ului APOSTOL, ap. GCR. I 265/4; — învărtoșime † s. f. = lărie, vârtoșime. Văzând împărțitul învărtoșimea sufletului sfântului patriarh... ap. TDRG.]*

— Derivat din vârtoș, cu pref. în-.

INVĂRTOȘI vb. IV^a

INVĂRTOȘIME † s. f. } v. învărtoșă.

INVĂRTOȘITURĂ † s. f. }

INVĂCUI vb. IV^a v. văruți.

INVĂRVOMĂȚ, -Ă adj. v. învărvoată.

INVĂRVONĂ vb. I^a. *Remplir fusaj[ul] aux bords, charger à plein.* — Trans. A umplea ceva cu vârf, a umplea peste tot, complet, peste măsură. [La nuntă] făc[er]ă... se adună la casa miresei... o porneac la pădure... și când cel dinăun copac a căzut la pământ... s'arunecă asupra-i și-l urcă în car, și tot ap[er] p[er]nd ce au învărvoat carul făc[er]ă, și împodobesc cu crengi verzi. SEVASTOS, N. 82. [A d]j[ec]t[iv]e: învărvoată (învărvoată, †), -ă = care este plin peste măsură, abundent; (în lit. veche) covârșitor, perfect. *Nevoiață învărvoată* (glosat = condriștoare) și *vință curată... petrecând.* DOSOFTEIU, V. S. 3/2. *Învărvoată bunătață.* id. ib. 65. *Săhăstrie învărvoată (scris: învărvoată)* și răbdare au arătat. id. ib. 19.]

— Din paleol. vrăhom[ă] cu vârf, îndesat. Tiklin. *Dicț. rom.-germ.* (Forma cu n a fost apropiată de augmentativul vrătoș, pe vremea când se pronunța încă vrătoșu).

INVĂRZOIRI vb. IV^a, *Faire des plus aux sandales.* — A face crețuri opincilor, a le pune curelele, nojițele. CIAȘANU, V.

— Derivat din vrăzob, cu pref. în-.

INVĂSCŪȚ, -Ă † adj. v. învește.

INVĂSLI vb. IV^a v. văslă.

INVĂȚ s. a. 1^a. *Mauvoise habitude, vice. 2^a. Leçon. Instruction, science. 3^a. Conseil. 4^a. Ordre.*

1^a. *Nărav rău, deprindere la lucruri rele, obicei rău; p. ext. nărav, obicei (LB.), obișnuință, deprindere. Spre a se lepădă de un învăt cu care trupul omului atât de lesne se deprinde.* SLAVICI, ap. TDRG. (ms.). *Incapacitatea omului de a se deslădă de un gir înțeg de învături.* CARAGIALE, N. 28/2. *La noi... s'a cam învătăcinat niște... învături necocotite.* IPIESCU, O. 129. *Credet că învătul n'ore și desvăt?* ȘEZ, V. 85/2. *Învătul (variantă: năravul) din fire N'are lectur.* BARONZI, L. 51/2. *Lapul țui schimbă părul, nictododă învătul (variantă: dar năravul) ba.* ZANNE, P. I 520. *Cal cu învăt = năravas.*

2^a. (Mai rar) *Învătătura (LB.); (mai de mult și) instrucțiune, știință. Lăud tot învătul marelui Antonie.* DOSOFTEIU, V. S. 75/2. *Frica ta dă... cunoștință tuturor spre învături bune.* id. PS. 391. *CF. 159. Când prin ai mame-șei învăt, duioasa lui cântare... OLLĂNESCU, H. O. 53. Și apuse c'o mdat-o bărbat-ădu să ă de la dănaș învăt pentru treburi casei.* T. CERCEL, SĂM. IV 765.

3^a. (Rare; pop.) *Povață, sfat, îndemn. It spuce cum au rămas orfanț de mamă... cum apoi la învătul mașteri-șă, tată-șă-i dudul (= alungă), adică-i făcă pierdut prin pădure.* RETEGANUL, P. I 47/2. *Că cu învătul de la mine, Doar... să moș scăpați cu zite!* RĂDULESCU-CODIN, L. 95.

4^a. (Rare; sens păstrat în poezia pop.) *Ordin, poruncă. Ce-ai făcut, măicuța mea? — Am și*

dăruit pe roșul, După cum și-o fost învătul. TEODORESCU, P. P. 529.

[Plur. -șduri.]

— Postverbal din învăț. Cf. desvăt.

INVĂȚĂ vb. I. 1. *Habituer (au mal, au vice).* II. 1^a. *Habituer à; s'habituer à. 2^a. (S')habituer (à fréquenter).* III. 1^a. *Instruire, apprendre, enseigner, montrer. 2^a. Enseigner. Dresser. 3^a. Instruire. S'instruire. 4^a. Apprendre, étudier. 5^a. Apprendre par cœur. 6^a. Apprendre. (S')passager, mettre au pas, rendre ou devenir raisonnable. 7^a. Comprendre. 8^a. Instruire (dans la religion), convertir. Précher. 9^a. Conseiller, recommander. 10^a. Commander, ordonner.*

1. Sensul original al lui învătă a fost (trans.): A face pe cineva să-i placă, să se deprindă cu un vițiu, să devină vițios, a-i arăta cum să comită o faptă rea; (refl.) a se dedă la un vițiu, a începe să aibă plăcere pentru un vițiu. Acost sens s'a păstrat în expresii de felul lui *cal cu învăt = cu deprinderi rele, cu nărav (rău).* S'a învătă rău este prin urmare la origine o expresie pleonastică în care rău întărește o nuanță de sens cuprinsă în învătă; astăzi însă ideea de rău nu o mai considerăm ca făcând parte din înțelețul verbului, ci e cuprinsă în cuvântul care completează acest verb. (Construcții: *învătă hoția, mă învătă cu hoția s. la hoție; în s. mă învătă hoj, în s. mă învătă să fac s. a face) hoji; mai de mult și: mă învătă în, întru s. de hoție, ori hoție; Iubirea aurală... lui Mamon învătă pe noi.* CORESI, EV. 218/2. *Reclor să nu ne învătăm.* id. ib. 174/2. *Mă învătă a fură.* SBIERA, P. 255/2. *Cu nărav (= obicei rău) te-ai învătă!* TEODORESCU, P. P. 152. # *Bărbatul lăcător învătă nevasta curdă.* ZANNE, P. IV 259. *Cine se învătă mincinos, când spune adevărul, se îmbolnăvește.* ROMÂNUL OLUMET, I 21/2.

II. Mai târziu, dar chiar în epoca preromană — precum dovedesc limbile it., prov., sp., și albaneză — sensul s'a generalizat, încât a (se) învătă se putea întrebuința nu numai despre năravuri rele, ci și despre orice fel de obiceiuri, chiar despre virtuți.

1^a. Trans. (Construit cu prep. cu, † de, † dativul, cu un infinitiv s. conjunctiv) A deprinde, a obișnui, a dedă pe cineva cu..., a face să (se) deprindă cu..., să-i vină gustul unui lucru; refl. a (se) deprinde, a se dedă, a (se) obișnui, a se alege cu o dispoziție pentru ceva, a se familiariza cu ceva, a începe să-i placă ceva. *Cu învătă și cu post... trupușile lor învătă.* CORESI, EV. 50/2. *Pururea... să ne învătăm de ceale bune, ca reclor să nu ne învătăm.* id. ib. 174/2. *Cela ce să va învătă a treace depurarea pe lângă casa vreunei mizeri de cinste...* PRAV. 876. *Gălileul tău s'au învătă adăvărulul.* MINEUL (1776), 164/1. *Se învătă și el a le alege apă, de pe de-ășupra.* CREANGA, P. 167. # *A se învătă ca faurul (s. în ganul) cu scâniele (ZANNE, P. V. 289) s. ca broasca cu grîndina = cu lucrurile neplăcute, cu greutățile vieții.*

2^a. (Eliptic) Trans. și refl. A (se) deprinde să vină mereu undeva, să frecventeze un loc. *Nu-i bine să înveți cerșorii la casă. Ului s'a învătă la găntile noastre.*

III. După cum credea H. Schuchardt, *Zeitschrift f. rom. Phil.* XXXVII (1913), 177—185, printr'o amestecare a lui în- și -vătare cu învătare, în tot cazul, după căt reiese și din alte limbi romane, chiar în epoca preromană, sensul s'a specializat:

1^a. Trans. (Complementul e omul) A iniția pe cineva în ceva, a arăta cuiuă (cum se face) ceva; refl. a se iniția în ceva. *Învătă pe noi calea spăseniei.* CORESI, EV. 2/2. *Doamne, învătă-*

ne să ne rugăm! EVANGHELIE (a. 1746), ap. GCR. II 36^{1/2}. Mă totu îndelecină a că învăță lucruri dumnezeiești. DRĂGHICI, R. 48. Învăță-mă să cunosc bunul! MARCOVICI, C. 9^{1/2}. Eram băiat de vreo treizece ani, când am învățat să dau cu pușca. ODOBESCU, III 21^{1/2}. Învăță tot ce trebuie să știe. ISPIRESCU, L. 13. Să mă învețe jocul bine. JARNIK-BĂRSEANU, D. 4. M'ai învățat a iubi. ib. 25.0. # Baniți pe om îi învăță Ce să facă în viață. ZANNE, P. V. 40. || (Mai de mult construit cu prep. în, întru, de s. a. s. cu dativul) Învăță-me în dreptățile tale. PSAL. 263^{1/2}. Simon am învățată pre toți... în înțelciunea sa. DOSOFTEIU, V. S. 154^{1/2}. Întru fecerile mărilor (=mâinilor) tale învăță-me. PSAL. 296^{1/2}. Învăță de toate năpăstie în tot chipul. COD. YOR., 107^{1/2}. Fecere de omul ce tu... de leagă la înveți el. PSAL. 196^{1/2}. Voi-vei a mă învăță și pe mine de aceste psalme. DRĂGHICI, R. 48. Învățându-să a cunștințelor protoarhet... DOSOFTEIU, V. S. 98^{1/2}. Doamne... gudeacelor tale învăță-mă. PSAL. 260^{1/2}. Cădrilor tale învăță-mă. CORESI, PS. 59. Dereptăților tale învăță-mă. id. ib. 338, cf. EV. 290^{1/2}.

2°. Trans. (Complementul e omul) A învăța pe cineva; refl. a se deprinde, a-și însuși un meșteșug, o artă, o dexteritate, o specialitate. Să-i dai un băiat să-l învețe cocolăria. CREANGĂ, P. 31. Pe semne tu ai să mă înveți ce-i plugăria? id. P. 100. Șteade corăbia cu puși și-i învăță a ciripi. «Creșteți puși și vă învățați [scil. să ciripiți]. Că de când cu vă învăța, Clonțul nu s'a ngâmbinat. RETEGANUL, TR. 16^{1/2}. S'au învățat căldătorii. id. P. II 70^{1/2}. Până a nu luă cărma în mână, întâia lui învăță să te înveți. ZANNE, P. V. 135. Să înnoote nu e dat decât la cel ce s'a învățat la înnotat. id. IV 391. L-a învățat să păineze, viosaru, pirogramura. || P. ext. (Complementul e un animal) A deprinde la ceva folositor omului; p. ext. a dresa. Învăță o capră de-i hrăniți. DOSOFTEIU, V. S. 26^{1/2}. Juncii... trebuie învățați la jug. ECONOMIA, XI. Călu' bătrân nu se mai învăță a merge la îmblet (= bustru). ȘEZ, I 220^{1/2}. A învăță un căne la tot felul de vânat. POLIZU. A învăța papagalul să zică bună dimineața. Cănele (s'a) învăță să umble pe două picioare.

3°. Spec. Trans. (Complementul e omul; p. ext. mintea lui) A învăța în arta scrisului și a cititului s. într-o știință, a pregăti pe cineva să știe (a citi, scrie, o limbă străină, etc.), a-i da cunoștințe, a instrui, a da instrucție, cf. medită. (Print' un adverb, print' un al doilea complement — mai ales: «carte — s. prin să... ori a + inf. se arată în ce constă știința) Envez = doceo. ANON. CAR. Invez = erudio. LEX. MARS. Rugăciunea ce-au învățat Domnul... ucenicii să... CORESI, EV. 56^{1/2}. Căla ce-și) nu da fata la vreo dădăciță mutare, pentru să o învețe carte... PRAY, 665. Creștin-au sfântul Zlatoust pre Rumâni, învățând pre uși... carte cinească. BIBLIA (1688), 8/pr. 16. Ei nu cunosc pre zădărnici lor, pentru că nu-i-au învățat nume. DRĂGHICI, R. 39. Cel ce înveți școlarii cart. TEODORESCU, P. P. 254. Să-l învețe carte. SEZ. III 112^{1/2}. L-am învățat nemțește. || Refl. A se învăța, a se instrui într-o știință, într-o limbă. În taină învățându-te dogmele dumnezeiești înțelepciunii... MINEIUL (1776), 32^{1/2}. Toată cunoștința celor cerești i s'au învățat gândul. ib. 17^{1/2}. Să mă învăț și eu a scrie. JARNIK-BĂRSEANU, D. 26.

4°. Intrans. și (vechii și pop.) refl. (La prezent și viitor) A se pregăti și (la trecut) a ajunge (print' o îndeleatină sistematică și cu sforțări intelectuale continue) cu cunoștințe, o meserie, o artă, ș.p.ec. scriul, cititul, o știință s. să înțeleagă s. să vorbești o limbă, a studia. Envez = me = disco. ANON. CAR. Invez = perdisco. LEX.

MARS. Și învățându-mă pre limba latinească... DOC. (a. 1746), ap. HEM. 1987. Ca să se învețe venize. TEOFILACT, ap. GCR. II 21^{1/2}. De unde știe acesta carte, nefărăndându-se? VIETILE SPIN-TILOR (a. 1809), ib. II 203^{1/2}. # (cf. lat. plenus venter non studet libenter) Burta plină nu învăță bine. ZANNE, P. II 23. A învățat la învoacă, se zice despre cel care e lipsit de orice învățătură. ib. V 349. || (Mai adesea se arată print' o complinire, ca subț 3°, în ce constă știința; când această complinire e un substantiv la acuzativ, învăță are înfățișarea unui verb trans.) Îi deade la un dascăl să învețe carte. GAVRIL, NIF. 10. Vă veți silă a învăța geografă. DRĂGHICI, R. I 7. Robinson învățase puțin englezește. id. ib. 16. Să învețe rânduităla negustoriei. id. ib. 4. Până la 20 de ani a învățat Logică, Filosofă și Teologia. MARCOVICI, C. 4^{1/2}. Copilărie cu Ciubăr-vodă, cu care învățase carte la dascălul Pascol. C. NEGRUZZI, I 246. La școala publică se învăță numai grecește. id. I 3. Pentru hatârul ei învăță flautul. id. I 76. Ei nu știe regulile vândătoriei... și vește să le învețe. ODOBESCU, III 11. A învățat să danceze, să păineze, să declame. (Fig.) Femeia e o școală, unde înveți numai durere. EMINESCU, P. 230. (Figură etimologică) Învățătură... ci le învăță într-o lună. ISPIRESCU, L. 6. # Să nu te ruginezi a învăța ceva și să la cel mai mic. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 97.

5°. Trans. (De obicei complinit prin pe din afară, pe de rost s. de-a rostul) A repetă (cîntînd) de atâtea ori un text (lecție, poezie, discurs) până când și se întipărește în minte, încei îi poți reproduce (cuvînt cu cuvînt) când vrei, mai lăznu, a memoriza. Se vede că și-a învățat discursul pe din afară. Actorii nu și-a învățat rolul. # A învăța pășărește (s. ca papagalii s. papazălește) = cuvînt cu cuvînt, fără să fii preocupat de înțeles. ZANNE, P. V 349.

6°. Refl. A primi o învățătură, a se instrui; a trage o învățătură din... a căpăta experiență, a se cuminți. În trofăi desădăryit închinăciunea învățăm-ne. CORESI, EV. 199^{1/2}. Ne-am învățat... de Domnul nostru Iesus Hristos... id. ib. 54^{1/2}. Vă învățați și vă deschideți ochii! NEAGOE, INV. ap. GCR. I 167^{1/2}. Învățați-vă de florile câmpilor, cum cresc, nu se uitasesc... VARLAAM, C. 221. Cu tălăndul ne mai învățăm... BIBLIA (1688), 4/pr. 18. | (Adesea în amenințări și imprecățiuni) Refl. A prinde minte, a înțelege; (trans.) a arăta (cuvînt ceva). Să se învețe a mai pune altă dată havală în spinarea vicărilor! LET. III 248^{1/2}. Cei ce ne-am învățat prin tînc ceole streine și negrețe. MINEIUL (1776), 2^{1/2}. Să se învețe ca de alădată a mai pură lumca pe degete! CREANGĂ, P. 267. Și te învăță de la mine Ca să mori cum se curvine. ALECSANDRI, P. P. 100^{1/2}. Să se învețe maticele. Cum să-și deie fețele! JARNIK-BĂRSEANU, D. 172. Ei las'... că te-otu învăță eu! ALECSANDRI, T. 358. Te-om învăță noi, herbanule, să ne tet în trei parale! id. ib. 889. # Omul tot meru învăță și nu se învăță. ZANNE, P. V. 346. || Trans. (= fact.) A face să se cumințescă, să capete experiență. Nevoia învăță pre cădăcu. C. NEGRUZZI, I 249. || Intrans. A profită, a te alege cu o învățătură. Când înveți pe altul, tu atunci mai mult înveți. ZANNE, P. VIII 95. (Cu deosebire) A se învăța minte = a se cuminți în urma unei experiențe. Gură tu, învăță minte, nu mă spune nimănu! EMINESCU, P. 187. Te-i învăță tu minte de altă dată! CREANGĂ, P. 146. Pân'ce nu pășește, nu se-voia minte! SEZ, II 73^{1/2}. Cf. V 135^{1/2}. (Și trans.) A învăța pe cineva minte = a face pe cineva să-și bage minte în cap, a-i da pedepșă cuvîntă. Să învețe minte pe păgân! ISPIRESCU, U. 21^{1/2}.

7°. Trans. și (mai ales) refl. A trage con-

— Din lat. pop. *in-vitio, -are (în limbile romanice și *ad-vitio), derivat din vitium evitium. Legătura etimologică cu it. *avvezare* s'a făcut chiar n. LB. Cf. desvătă, invăț, invățătură, învățător, învățăcel, învățământ.

INVĂȚĂCEL s. m. *Disciple, apprenti.* — (Transilv., Bucov. și la unii literați din România veche) Școlar, elev, discipul; ucenic. *Jacob I 1750—1761, învățăcel al lui Antonie.* URICARIU, V 146_{1/2}. *Ceilați fectori și învățăceli eră loți cu voie bună.* BARAC, TIL. I. *Acele... învățători pe care zăscă dădăcă le împărtășise învățăcelului ei.* ODOBESCU, III 286. *Acum fostul dascăl și fostul învățăcel...* IORGA, L. II 8, cf. 269. *Fostul său învățăcel umbă să-l omoare.* STĂNOIU, C. I. 152. *Internatul s'a și deschis...* adăția învățăceli. SBIERA, F. 262. *N'areș...* adăția învățăceli. id., p. 248_{1/2}. [S]: (formă nedismilată) **invățitel** s. m. = discipul, ucenic (BARONZI, L. I 111_{1/2}); învățat mai mic, pseudo-învățat. *Ne-a stricat binele un[ui] învățăceli d'ai noștri.* JIPESCU, O. 53. | Negativ: (în poezia pop.; în Banat; rar) **nelnvățăcel, -ea** = neexperimentat. CDDE. nr. 895.]

— Derivat, relativ nou, din **invățat**, cu suf. dim. -el, spre a redă pe germ. «Lehrhins» (Prin disimilare și prin apropiere de diminutivele în -cel, s'a născut, din **invățel**, forma **invățăcel**).

INVĂȚĂMÂNT s. a. 1°. *Enseignement.* 2°. *Enseignement* (primare, secundare, etc.) 3°. *Enseignement, corps enseignant.*

1°. **Invățătura**, normă după care te poți conduce. *O notiță statistică foarte curioasă și plină de învățăminte.* CARAGIALE, ap. TRDG.

2°. **Instrucțiune** (dată s. primitiv mai ales într-o școală). **Învățământul primar** = care dă, în școlile primare, primele cunoștințe elementare. **Învățământul secundar** = care îmbrățișază, în școlile secundare, studiile clasice și reale. **Învățământul superior** = care cuprinde, în universități, academii și alte școli superioare, studiul științelor, filosofiei, literelor, medicinei etc. în toată întinderea lor. **Învățământul tehnic, științific, agricol, religios, intuitiv, etc.**

3°. **P. restr.** Profesiunea s. cariera personalului didactic (primar, secundar, superior și tehnic). După împrăștierea cursurilor uniceștiare, voiu intră în învățământ.

[Plur. (aproape numai în sensul 1°) -minte.]

— Derivat oclunțresc din **invăță**, cu suf. -ământ, după modelul fr. *enseignement*.

INVĂȚĂTEL s. m. v. **invățăcel**.

INVĂȚĂTOĂRĂ s. f. |
INVĂȚĂTOĂRE s. f. | v. **invățător**.

INVĂȚĂTOR, -OĂRE adj., subst. I. 1°. *Enseignant.* 2°. *Instructif.* II. 1°. *Maitre; precepteur.* 2°. *Maitre d'école, instituteur.* 3°. *Conseiller, instigateur.*

I. Adj. 1°. Care învață, instruește. *Să cinstim părinții și mămădule noastre, mai ales... părinții duhornici și învățători.* CORESI, EV. 437_{1/2}. *Câte o broșură învățătoare meșteșugului de a face zahăr.* C. NEGRUZZI, I 3. *M'am crezut dator a cere părerea consiliului general de instrucțiune ca reprezentant al întregului corp învățător din România.* MAIORESCU, D. II 397.

2°. † Plin de învățături s. învățăminte, instructiv. *Coloara ce au crezut în Domnul nostru Iesus Hristos, scrie învățătoare trimentare (= scrișoare).* COD. VOR. 107_{1/2}. *Inșelepciunea... învățătoare.* MINEIUL (1776), 49_{1/2}. *Evangelhie învățătoare = cu învățături.*

II. Subst. 1°. (În limba veche; adesea atribuit dat lui Iesus Hristos) Cel care dă învățături, care învață s. instruește pe altul (spec. în credința adevărată a religiei creștine), magistru, preceptor, instructor, maestru, dascăl, dascăl, † năstăvitor. *Envecețor = doctor, magistr.* ANON. CAR. *Invățator = preceptor.* LEX. MARS. *Învățătoriu, dascal* (traducere pentru sl. učitelj) MARDARIE, L. 4022. *Nu mulți învățători (= dascăli N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688) firești, frații mei!* COD. VOR. 122_{1/2}. *Și Simon... zise Lui [Hristos]: Învățătoare (năstăvitoriule N. TESTAMENT 1648; dascalie BIBLIA 1688), toată noaptea ne-am muscui.* CORESI, EV. 320_{1/2}. *Preamândri ai lumiei învățători și păstori.* id. ib. 2_{1/2}. [Către Iesus Hristos:] *Învățătoare (= maitre), vrem de la tine șesme.* TETRAEV. (1574), 220. *Nu se va luda... nice învățătorului de la piciorarele lui.* PALIA, ap. GCR. I 36_{1/2}. *Învățători pe carii nu i-au dăruit noau Dumnezeu.* EVSTRATIE, lb. I 77_{1/2}. [Către Hristos:] *Învățătoriale, au nu dați samă ed perim?* N. TESTAMENT (1648), lb. 128_{1/2}. *Acesta [Moisi] au avu pe sângru Dumnezeu dascal și învățător.* LET. I 4_{1/2}. *Inșelepciunea cea spostatăcă... o ai avu învățătoriu.* MINEIUL (1776), 139_{1/2}. *Să-i fe învățătoriu și îndreptătoriu tuu[ro]ru oamenter.* GAVRIL NIF. 10. *Învățătorul este pentru un tândr aceea ce este și grădinarul pentru pom.* C. NEGRUZZI, I 8. † **Învățătoriu de leage** = cunoscător, știutor de legi, jurist, jurisconsult. *Adă acei învățători de leage și cărțurii (= știutoriu de leage BIBLIA 1688) și domni[ș]i dăcești înșelără-se și nu înșelăsară.* CORESI, EV. 416_{1/2}. Cf. 308_{1/2}. *Întrebă unu dintr'înșii [Farisei] un învățătoriu de leage, del-i spătătu de măriia sa.* VARLAAM, C. 292. † **Invățător de suflet** = preot, părinte sufletesc. *Ariereti și preștii, învățătorii de suflete, să-i ascultăm.* CORESI, EV. 43/16-17.

2°. (Azi) **Spec. Persoană** (de obicei absolut unu unei școli normale) însărcinată să dea instrucțiune în învățământul primar de la țară; cf. (spre deosebire de institutorii de la oraș și de profesorii din învățământul secundar și superior) dascăl. **Învățătorii neromanicizolici fură știți unu să treacă la unie, sau să-și părăsească școala.** SBIERA, F. 146. *Congresul asociatiei învățătorilor.*

3°. † **Povățuitor, sfătutor, instigator.** *Fîind și Muntentii învățători și îndemnatōri... la pără.* LET. II 297_{1/2}. *Cel ce eră mai natate învățătoriu răsăditōri...* MINEIUL (1776), 14_{1/2}.

[Vocativul: **învățătorule și învățătoare.** | După LB. **învățător** ar avea și sensul activ: **școlarele învață de la altule, elev.** | **Feminin:** **învățătoare**, (neîntrebunțat: **învățătoare DDRF.**) (Ad II 1°) *Pre născătoarea de Dumnezeu ai avu învățătoare.* MINEIUL (1776), 5_{1/2}. *Natura, marea noastră învățătoare.* MAIORESCU, CR. I 52; (ad II 2°) *Inștrucțiia elementară a fetelor la țară se face de către învățătoare.* — (Bucov. **învățătorii** s. f. = învățătoare, dascălii. HERZ-OHER, M. IV 200. *Vorbăscăm cu învățătorii.* SBIERA, F. 261; — (Transilv.) **învățătorășă** s. f. = învățătoare, BĂRCIANU. | **A d-jectiv:** **învățătorășe, -ească** adj. = de învățător, dascălesc, didactic primar. *O putere învățătoarească deplin de apă.* SBIERA, F. 318. *Corpul învățătoareșecore cuprinde pe toți învățătorii.* | **A d-verb:** (puțin întrebunțat) **învățătorășe** = ca învățătorii. | **A bstr-ct:** (neobșnuit) **învățătorie** s. f. = învățământ. *Acestă școală eră destinată a pregădi tineri pentru îmbrățișarea... învățătoriei primare dintru început.* SBIERA, F. 146.]

— Adjectivul verbal al lui **invăță**, mai adesea substantivat.

INVĂȚĂTOAREASĂ s. f.
INVĂȚĂTOARESC -EASCĂ adv.
INVĂȚĂTOAREȘTE adv. v. Invățător.
INVĂȚĂTORIE s. f.
INVĂȚĂTORIȚĂ s. f.

INVĂȚĂTURĂ s. f. 1°. *Habitudine*. 2°. *Acquisition de connaissances*. *Étude*. 3°. *Enseignement*. *Science*. 4°. *Enseignement*. 5°. *Education*, *culture*. 6°. *Enseignement*, *leçon*, *exemple*. 7°. *Précepte*. 8°. *Conseil*.

1°. † Deprindere, obicei, obișnuință, învăț. [Slav.] Obucenie = învățătură, deprindere. MARDARIE, L. 4242. *Rostul meu grăi-va preamândrie, și învățatura (: deprinderea DOS.) tremiei mele înfelepture*. PSALT. 93/. *Sodri și nevot afăd-me porâncitele tale învățatură (: deprindere DOS.)*. ib. 264/.

2°. (Construit cu un genitiv obiectiv, mai rar) Acțiunea de a învăța de la altă ceva, învățare. *Evangelic...* spre învățatura legii oamenilor creștini. CORESI, EV. 6/12. *În voin vedea cu mai multă plăcere cără învățatura lucrurilor*. DRĂGHICI, R. 60. || P. ext. Studiu (al unei meserii și mai ales al cărții), școală, cenicie; materie (de studiu). [†] *și așese cenicii și...* întreabă-se intru învățatură cu muncitorii oarecarie (: pricindu-se în școala a unui lăsan N. TESTAMENT 1648; pricindu-se în școala unui liran BIBLIA 1688). COD. VOR. 3/12. *Și acum să-i bage la învățatură*. CONTEMPORANUL III, 650. *Zi e Tatăl nostru, dragă, și să te porți [bine] la învățatură*. P. 19. *Sfătuită pr-oameni să-și dea copiii la învățatură*. CREANȚĂ, A. 2. *Toate învățăturile... ei le învăță într-o lăună*. ISPIRESCU, L. 2. *Să-i deie la toi felul de învățaturi*. id. V. 19/12. *M'oiu duce la școala, la învățatură*. SIEREA, P. 152/12. *S'a rugat [fierarului] ca să-i primască la învățatură*. id., ap. TDRG. # *Învățătura la om, ca clopitura la lemn*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 30. *La mîncare lup și la învățatură butuc*. id. III 638.

3°. Acțiunea de a învăța pe altul, învățare, instruire. *Extract...* al sistemului său de învățatură. C. NEGRUZZI, I. 7. || P. ext. Pregătire (științifică), instrucție, carte (5°). [†] *Ūcitel[s]tvo = învățatură*. MARDARIE, L. 4023. *Gramatică [iasie] învățatură de a scrie bine și de a grăi. id.*. ib. 794. *Să dea învățatură cu tocmală bună*. DOSOFTEIU, PS. 28. *Eră om iubitor de învățatură*. E. VĂCĂRESCU, IST. 251/12. *Cea dinădi moștenire a lăsd muu fii este o învățatură temeinică*. MARCOVICI, C. 74. *Învățătura de carie a început să o primească în Academia Mihăileană*. MAIORESCU, CR. II 331.

4°. † Învățământ. *Sonet la introducerea limbii naționale în publica învățatură*. CAT. MAN. II 460 (188).

5°. Cunoștințe, cultură, erudiție; înțelepciune. HERZ-GHER, M. IV 200. *Pentru învățatură lui au fost terținan împăratul*. LET. II 210/12. *De mic înzestrat cu învățatură...* DRĂGHICI, R. 30. *Dormeau una peste alta...* cărți vechi..., pline de învățatură bizantină. EMINESCU, N. 38. *Cu învățatură = erudit*. LB. *Om fără învățatură = ineuit*. POLIZU.

6°. Educație (pentru îmbogățirea cunoștințelor), experiență, învățământ, lecție, pildă, † chitare; spec. morală (a unei fabule). *Ascultați, frați dragi, din învățatura aceluși evanghelii de astăzi!* CORESI, EV. 65/12. *Învățatură pentru credința Samaritanet*. VARLAAN, ap. GCR, I 107/12. *Legea ta, Doamne...* în toate zile învățatură (explicat prin: chitare) e. toate zăse. DOSOFTEIU, PS. 259/12. Cf. 259/7. *Va fi și celorlalte învățatură bună*. PRAV. 757. *Învățatură aceluși fabule...* TICHINDEAL, ap. TDRG. *Tăcerea ei ne dă învățaturi grozave*. MARCOVICI, C. 50/12. *De vei păgubi în vreo ne-*

gufitorie, să-ți fie de învățatură! C. NEGRUZZI, I 251. # *Îmi e de învățatură = mi-a servit ca să nu mai fac a doua oară ce-am făcut, să țin minte*. Cf. POLIZU. | *Spec. † Învățatură bisericască = cazanie, predică*. LB. *Carie cu învățatură*. *Evangelic cu învățatură = cu predică*.

7°. Precept (mai ales: al legii creștine). *Să nu auzim număi cu urcările învățăturile lu Dumnezeu!* CORESI, EV. 54/12. *Începutul învățăturilor bunului erudincios Io Neogoe...* (a. 1654), ap. GCR, I 164/12. *Voin urmă sfînelor învățaturi ale fului tău*. MARCOVICI, D. 5/12. *Am avut ocaziunea de a pune...* în apăsare învățăturile și porțile ce se găsesc în caria ta. ODOBESCU, III 42/12.

8°. Sfăt (LB.), povăț (POLIZU), îndemn (LB.). *Că mărțuria la învățatură (s'vaturile HUR., DOS.) mie eră*. PSALT. 252/12. *Doară te odiești de învățatură ce mi-ai zis?* MOXA, 372/12. *Cela ce va face greșală cu învățatura mat-marelui, să nu se cheamă să fie făcut greșală cu înșeindine*. PRAV. 186. Cf. 253, 757, 1087, 1217. O învățatură părintească ca aceasta. BIBLIA (1688), 3 pr./12. *Adu-ți aminte de învățăturile mele*. ISPIRESCU, L. 13. *Învățătura dată rău se sparge în capul tău*. ZANNE, P. 355. *Cu învățatura cuiuă = cu sfatul cuiuă, îndemnat, povățuit de cineva*. *Cu a cău învățatură au făcut aceste?* LET. II 237/12. *Aceste vor fi cu învățatura lui, căci nu se astămpără*. ib. III 257/12. *Să se fie făcut cu învățatura și îndemnarea noastră*. ANTIM, P. XIII 4.

9°. † Dojană, certară, certare, muștrare. Slav. Nakazanie = învățătură, certare. MARDARIE, L. 1955. *Tu urști învățatura (dojană a HUR.) și lepădași curentele mele trapoi*. PSALT. 97/12. Cf. 256/12, 324/12. *Și datu-mi-au scut spăne și de-reapta la preim-me (= mă prim) și învățatura (arretarea HUR., certarea DOS.) ta de-reose-me în cumpil*. ib. 28/12. (Azi, în amenințări) *Am să-i dau o învățatură = o lecțiune* (PONT-BRIANT), am să-i învăț minte, am să-i arăt eu lui!

10°. † Poruncă, ordin, însărcinare, misiune. *Sau n'au fost lăsd de toate să văză ce au fost acolo, sau...* învățatură t-au fost dată să tacă. CORESI, EV. 98/12. *Acasta, deacă auzi Melhit, preșehie într-oacă noapce, având să pînăscă slujba și învățatura părintelui său*. PALLA, ap. GCR, I 66/12. *S'au trimes Măria Sa Vodă!* soli la împăratul să știe, cumu-t va da învățatură (a. 1629). IORGA, D. B. 58. *De veri era să intri în viața de veaci, fă învățăturile (= poruncile religiei)*. VARLAAN, C. 276. *Cela ce nu să va plecă sup învățatura giudefului, face o greșală*. PRAV. 255. *Toate [albinete] de învățatura [matce] acului*. V. A. URECHIA, ap. TDRG. *Dau știrea cu această scrisoarea noastră cum ne-au fost învățatură de la Măria ta de la Vodă*. URICARIUL XXII 110/. # († și ca termen juridic) *A da învățatură = a da ordin, a porunci*.

Deade învățatură în toate cetate... EUSTRAIE (a. 1645), ap. GCR, I 115/12. *De să va tocmi vre un lucrător și de va lui asupra sa să lucrăde o vie...* și o vedă părădi de a lucrarea, dăm învățatură unu ce acesta să plătească stăpînului cît va fi fost prețul viei. PRAV. 12. Cf. 70, 71, 83 etc. *Cu învățatura cuiuă = din ordinul cuiuă*. *Să-i fie otrăvit aostorii cu învățatura Ducăi-vodă*. LET. II 7/12. *Nemșit...* nu început a trece și aice în țară cu învățatura unuș general. ib. III 64/12. *Au venit cu cartea Măriei Sale lui vodă, și cu învățatura dumisale Neculai Porcești*. ib. XXV 300. *A călă învățatură = a călă legea, a nu urmă poruncile (dumnezești s. bisericesti)*, cf. călă III 3° d. *Voi călăși învățatura (: le) commandant*. *Cu Dumnezeu decept tocmălele noastre*. TETRAEV. (1574), 225/. *Oine curăsește omă, învățatura călă*. CORESI, EV. 18/12. Cf. 18/12-12. *Am călăși învățaturile tale ceoșe dumnezești*. MOLITVELNIC (1663), ap. GCR, I 80/12.

[Plur. -turi. | Negativ: **ne(f)vădătură** † s. f. = neștiință, ignoranță. L.B. *Grădese cu vâdrăria și nevădătură* lor. URICARIUL, I 312₁₂.]

— Derivat din **invătă**, cu suf. abstr. -**ătură**.

INVAZIE s. f., **INVAZIUNE** s. f. *Invasion*. — (Construit cu genitivul subiectiv și obiectiv: *InvaZIune Hunilor și InvaZIunele Țării*) Intrare forțată, pe neașteptate, în număr mare, a unei armate vrăjmașe într-o țară (cu scop de a o prăda sau de a se face stăpân pe ea); † călcătura; p. exl. și fig. venire în număr mare, la un moment dat, a tot ce se poate compara cu niște dușmani (insecte, streini), precum și a unor idei, obiceiuri, etc., năvălire, cf. *cutropire*. Ei au *pețrecut* pe timpul marilor invaziuni. ODOBESCU, II 193. Iacă la ce rezultat aduce nebagărea de seamă la invazia străină! C. NEGRUZZI, I 262. *InvaZIune maghiară*. HASDEU, I. C. 40. *Zvonurile despre o invazie a Moldovei... veneau de pretutindeni*. TEODOREANU, M. II 416. *Primejdia unei invazii nemțești în Moldova*. IORGA, I. L. 313. O *puterată* invazie de cunoștinți, de idei se produce însă, și *cugetarea Românilor de peste munși fu revoluționată de dânsa*. id. ib. XVIII₁₂.

— N. după fr. (lat. *invasio*, -*onem*, idem). Cf. **invadă**.

ÎNVECHI vb. IV^a I. 1^a. *User, gâter*. 2^a. *S' user, se degradez, se dăltășor*. 3^a. *user, viețuir*. *Viețuir* (en parlant du vin). *Viețuir* (en parlant d'une locution). 3^a. *Viețuir*. II. *Viețuir*.

1. 1^a. *Trans*. (Vechiu și popular; despre obiecte) A face să fie vechiu, să nu mai fie nou, a uză. *Cu câte fete-am feti, Șapte cofoace-am vechit*. MARIAN, SAT. 112. | Fig. A îmbătrâni. *Cela ce învechește munșii...* BIBLIA (1688), 366₂.

2^a. *Re fl.* (Despre obiecte) A se face vechiu, a se uză. *Toate ca cămeșe vechiesco-se*. PSAL. SCIL. 330. Să fi se *vechiască haine*. DOSOFTEIU, PS. 55. *Hainele lor nu s'au vechit*. BIBLIA (1688), 350₁₂. *Precum și de icoane decau să învecheză foarte, cum să le îngropăm în loc curat, avem învedătură*. N. TESTAMENT (1702), ap. GCR. I 346₁₁. *Cât e stia nouă, o put în cutu; dar după ce se mai învechește, o mai arunci și după apă*. ZANNE, P. V. 596. † (Despre o parte a corpului omeneș) A îmbătrâni, a slăbi, a se vetești. *Vechiră-se* (: *inveteraverunt*) *oasele mele*. CORESI, PS. 77. *Ca oile pune-tor pre ci în iad, și moartea tu mistă pre el... și fuja lor să na învechi în mormânt*. PSALTIRE (1651), ap. GCR. I 155₁₁. | *Spec.* (Despre vin) A se face vechiu. *Ei n'au obicei să-l lase să se învecheză* [vinul]. C. NEGRUZZI, I 315. | Fig. A dăinui, a ține mult, a dură vreme îndelungată. *Învechinu-t-se domniea, nu se mai lemea*. LET. II 399₁₂. *Fericeiri adevărați cu odt se vechiesc, cu odti mai mult se fericesc*. CANTEMIR, IST. 86. *Rona obrăntindu-se și patma învechinu-se, a se vînduce cu necorie va fi*. ZANNE, P. II 685. | A ieși din uz, a nu mai fi întrebuințat. *Multe expresii curente se vor învechi în câteră generați*.

3^a. *Re fl.* (Despre ființe) A îmbătrâni. *M'am vechit în pizmașii carii mă defaimă*. DOSOFTEIU, PS. 23. *Căși v'apți vechitū intru soșiu...* MOLIT. (a. 1633), ap. GCR. I 85₁₁. *Necurași... s'au vechit...* cu omșii. BIBLIA (1688), 372. *Eu m'am vechit, m'am vechit*. CANTEMIR, IST. 262. *Să mai așezămă Țara Rumânească și cu pasărea, care să numește Finix, care după ce să învecheză și roșie a să mai țutneri...* GOLESCU, ap. GCR. II 254₁₁.

II. † *Intrans*. (Despre obiecte și ființe) A deveni vechiu, a îmbătrâni. *Vechitū* (: *inveteravi*) în toți vrăjmașii miei. CORESI, PS. 12. *Ajutorul lor vechiesc* (: *veterascel*) *intru iad*. ib. 129. Cf. 42. *Au vechit...* curvinele. BIBLIA

(1688), 377₁₂. *Eu odt am trăit, tot pe foc m'ai fript; totă doed am învechit, m'ai și azerdit*. [= Oala] GOROVEI, C. 271.

[S]: **vechi** † vb. IV^a. | **Adjectiv**: (in) **vechit**, -ă = care nu se mai păstrează în stare nouă, care a devenit vechiu, uzat, ieșit din uz, (despre haine) purtat; îmbătrânit; inveterat. (Ad | 2^a) *Coale vechite de vreme lungă înnoit*. DOSOFTEIU, V. S. 66. *Odatădile cele învechite, decau nu puteți alege nimica dent'însele, să le îngropăți în oltariu afund*. N. TESTAMENT (1702), ap. GCR. I 346₁₁. *Zidu-i cel înalt Sc'ntinde...* pusitu și învechit. ALEXANDRESCU, M. 9. *Piramidele 'nvechite urcă n' cer vârful lor mare*. EMINESCU, P. 83. (Ad | 3^a) *Fînd au învechit mai de demult...* *Dumnezeu...* m'au înnoit. MINEIUL (1776), 75₁₁. *Fînd învechitū în obște*. I. IONESCU, 87. *Pădurii ticsite de învechit copaci*. DRAHOICI, R. 38. *Dar tu, Mofoace, învechit în zile rele...* C. NEGRUZZI, I 141. *Sfeticnici 'nvechit în legi*. COȘBUC, B. 22. *Ou barba surbită, De rele învechit*. ALECSANDRI, P. P. 63₁₁. | **Abstracte**: (in) **vechire** s. f. = acțiunea de a (se) învechi; — (in) **vechit** s. a. în expresia: **din învechite** = din vechime. După obiceiurile, ce din învechite să pădărească pentru această treaptă... (Basarabia, a. 1881). GCR. II 220₁₂; — **învechime** † s. f. v. **vechime**. | — Derivat din **vechiu**, cu pref. **in-**.

ÎNVECHIME † s. f. v. **vechime**.

ÎNVECINĂ vb. I. 1^a. *Être voisin, habiter dans le voisinage, Être attenat* a. 2^a. *Vêre en bons voisins*.

1^a. *Refl.* (Construit cu prep. cu, † alăturata cu) A fi vecin cu cineva s. ceva; a fi în vecinătate. În apropiere nemijocită, alături; a locui în vecinătate, în apropiere nemijocită, a se megieși, a se hotărî (cu cineva). *Și eră la el grădina verinidu-se alături cu casa lui*. BIBLIA (1688), ap. TDRG. *Un coștăiu de crăstăie al varșarilor ce să vecinătia acolo*. MINEIUL (1776), 93₁₁. *Unde se vecințe cu moșia Intrașca*. I. 1839. *BUL. COM. IST. IV 158. Deosebirea vecinătii cu care să vecințe* [un loc]. PISCUPESCU, O. 73. *Ei se învecinău cu smocăia pământului*. ISPIRESCU, L. 313. *Se 'nvecințe și-a-acem îndup hotar*. PANN. S. I 63. † (Cu același sens) *Intrans*. *O oclate a varșarilor ce vecinătia acolo*. DOSOFTEIU, V. 8. 66.

2^a. † *Intrans*. A trăi ca vecin, în vecinătatea cuiva. *Toamitu-și-au Constanđin-vodă țeara foarte bine și s'au împădot cu toată vecinătatea, făcându-și frăție și legătură cu Rocoși George și cu Ștefan-vodă al Moldovei, și au vecinit bine și frumos*. MAG. IST. IV 336₁₂.

[S]: **învecinā** † vb. IV^a. **vecini** † vb. IV^a. I. GOLESCU, C. I 137₁₁. | **Adjectiv**: **învecināt** (invecināt †), ā = care se învecinează, se megieșește, se hotărăște cu..., este în apropiere, locuiește în vecinătate; vecin. *Românii... ajunseră... a fi respectați de învecināde popoare*. C. NEGRUZZI, I 201. *Se duzeră la o bierică învecināt și învecināre*. ISPIRESCU, ap. DDRF. | **Abstract**: **învecināre** (învecināre †) s. f. = acțiunea de a se învecinā.

— Derivat din **vecin**, cu pref. **in-**.

ÎNVECINI vb. IV^a v. **învecinā**.

ÎNVECINICI vb. IV^a v. **învecinā**.

INVECTIVĂ vb. I^a v. **invectivā**.

INVECTIVĂ s. f. *Invective*. — Cuvânt injurios, expresie ofensătoare, vorbă de ocară; cf. *injurie*. *Invectivele* lor... *puternice*. MAIORESCU, CR. I 364.

În același stil de scriitor deprins numai cu cărțile bisericicești, bogate deci în invective... a scris *Logofătul Cantacuzinilor* partea personală a cronicii. IORGA, L. II 618. *Asprele invective* contra acestuia. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. I 198, [Verb: (după fr. *invectiver*) *invectivă* vb. I^a = trans. (cu complementul persoanei) a spune cuiva vorbe de ocară, a adresa cuiva invective, a insulta pe cineva cu vorbe injurioase. Birjarul cu bicul ridicat râdea cu hohote, privindu-l cu copul înfuriat papagalul, al cărui glas de cocotă bejind îl învectă. I. TEODOREANU, M. II 30.]

— N. după fr.

INVEDERĂ vb. I^a. *Rendre visible, démontrer, prouver. Devenir évident.* — (Invechit) TRANS. A face să se vadă bine, să fie vizibil, evident, vădit, clar, să se cunoască, a arăta în mod evident, a demonstra până la evidență, a dovedi, a evidenția. *Acesta o vedeamăz cărțile ce-s scris de dânsul.* DOSOFTEIU, V. S. 90. *Hârțile ce învederăz până azi că... sântem... nație de Rumân.* JIPEȘCU, ap. CADE. Cf. MAIORESCU, D. III 17. *Ștefan-vodă vedera la toți pre domnul nostru.* id. ib. 240. *Dănd știre și vederdnd de-măine urcane îngrearea.* id. ib. 204. Cf. 66, 182. *Toate faptele lui învederău hotărârea sa a ruse legătura cu Turcii.* BĂLCESCU, M. V. 42. *Neștiu... de lumea cultă, vor rămân... lucrările noastre... pe cât nu le vom învedera lumii sub o formă mai accesibilă.* ODOBESCU, III 642. *Faptul că cele două scrieri nu concordă, învederăz origina lor deosebită.* C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 174. *Acesta și multe alte zicale învederăz marea credință a poporului despre ceea lum.* ȘEZ, II 157. || Refl. A se face vizibil, clar, a se vedea bine, a fi evident, vădit, a se arăta, a se evidenția a se manifesta. *Întreună precum se cade pe toți ca să-l laude, să-l mirează și să-i imitez, precum se vederează.* URICARIUL, IV 409. *Tina s'a vederat.* BELDIMAN, O. 73. *S'a vederat prin tine că pot eroi să fie veștii făcători de bine.* KONAKI, P. 41. *Dorința acestor părinți de a căpăta un fiu se învederează printr-o teacă a sântului Știlian.* ODOBESCU, I 259. Cf. II 394. *Se ve învederă pe deplin.* MAIORESCU, CR. II 229. [Și: *vederă* † vb. I^a. | Adjectiv: (in) *vederăt* (vîderăt), -ă = (mai adesea în funcțiune adverbială) care se poate vedea bine cu ochii; p. ext. se poate înțelege cu mintea; vădit; pe față, limpede, lămurit, deslușit, nelindolos; (întrebuințat adesea spre a înlocui neologismele) vizibil, evident, notoriu, clar, patent. *Lîmpede și vederat... Dumnezdu îl mărturisiră.* DOSOFTEIU, V. S. 166. *Șpasă vederat și numele adu și credința.* id. ib. 52. *Arăd vederat că-ș vred să-l mândănc.* id. ib. 180. *Cet ce să fac lucrători vederat se arată că răsplătirea lor să înălță mai pre sus decât stînța lor.* URICARIUL, I 85. *Tara ajungind la multă slăbiciune din... pradă și robie precum aceea este vederat întru toți.* ib. I 48. | Spre a adăvîra acest edderat adăvîr. CAT. MAN. 193 (431). Este... vederat tuturor. ANTIM, P. XXV. *Acea carte, acea slovă, ochilor mei vederate, de miî de ori procețite...* KONAKI, P. 243. *Mînția [lor] începe a să face vederat.* BELDIMAN, N. P. I 97. *Vederat eră în față a sufletului necaz.* id. TR. 20. *Cunoaștem învederat că nici vremea, nici vecinicia nu ne vor smulge din brațele părintelui nostru.* MARCOVICI, D. 320. *Dumnezcu... nu l-au mînduit din acea vederat primejdie, când era să se înnece?* DRAGHICI, R. 73. *Își arată dorul la origine învederat.* PANN, E. II 11. *Educația grecească a veacului trecut nu lăsat urme vederate.* RUSSO, S. 44. *Acestă contradicție vederat a tradiției cu fapta...* id. ib. 74. cf. 93. *Mîngăia învederat un căpleș*

mic. ALEXANDRESCU, M. 285. *Acea cuvîntare cadentă... a fost învederat cea d'întîi producțiune a genului omeneș.* ODOBESCU, I 185. *Ruinele înod învederate ale anticiei cetăți.* id. III 569. *Este învederat că Bulgarii din diploma însemnează alt cead.* HASDEU, I. C. 11. *Este dar vederat că...* MAIORESCU, D. II 16. *Limba era învederat vederat din cea latină.* IORGA, C. I. II 71. *Învedera greșăld în societăți, urmaid la facerea transacțiunii, nu păgubește pe nici una din părți și trebuie să se repareze.* HAMANGIU, C. C. 428. *Își gîndir o expresiune vederat chiar și în hîrtia monedă.* SBIERA, F. 212. | Astract: *învederare* s. f. = acțiunea de a învedera.]

— Derivat din *vedere*, cu pref. in-.

INVEGHĂ vb. IV, refl. *Faire attention.* — (Mold. și Bucov.) A băga de seamă, a lua aminte, a se păzi să nu faci ceva rău, a se învăța minte, a se cumiși. *Dar cu nu te-am blăsdămat, și nici nu te-oi blăsdăma, să te'neghit stăgurdit, că nu ești așa de mic!* (Mitoc, în Bucov.). PAMFILE, C. T. 250. *Dă-i, domule judecător, o pedicapsă mare, ca să se'neghie și alții!* Com. T. NAUM. (COSTINESCU II consideră sinonim cu *învederă* și-l definește prin sa scoate, a da pe față, a da în public, a face să știe toată lumea un lucru, o faptă.)

— Din lat. *in vigilo*, -are = a veghea, a băga de seamă să nu...

INVELI vb. IV⁽⁹⁾. I^a. (S')*envelopper, (se) couvrir, recouvrir; mettre le voile nuptial. Couvrir un édifice; couvrir un livre.* 2^a. *Couvrir le feu; combler une fosse.* 3^a. (Se) *Couvrir, se foncer* (en parlant du temps). 4^a. *Quadr.* 5^a. *Fouler* (un tissu). I^a. (Construit cu prep. cu, în, intru) TRANS. A înfășura (ceva s. pe cineva) acoperind (însă numai) pe de-asaupra și pe margini; refl. a se acoperi înfășurându-se; cf. învălătuci. *Cerul [și] vor învelii arhanghelii ca u[și] sfioșe și se va iei cerul nou ca soarele.* CUV. D. BĂTR. II 455. *Strînze sfintele ei moșții și le 'nvelii cu pădăz curată.* DOSOFTEIU, ap. TDRG. A me învelii și cu funt a mă legă începura ce t-o feruse... Înevîlindu-se în manta ce t-o feruse... EMINESCU, N. 29. *De foame ar fi ce-ar fi, Dar n'am cu ce mă 'nveli.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 464. *N'are glugă să se 'nvelie.* MĂNDRESCU, L. P. 83. *Și-și învelii mîna cu ea.* POMPIIU, B. 44. *Învelește mîna 'n ea.* id. 46. *Își ta folul și se culcă și să 'nvelește cu sacul.* DOINE, 177. *Să te 'nvelește în hârte, să-mi fii dragă numai mie.* ib. 232. *Cînd deperă picioarele sau mîinle, le învelde în curche.* ȘEZ, II 73. *Eu o rog s'o fac nevastă, să-i astern frunză de tein, să-i pun stînga cîmpătu și cu drăpau s'o 'nvedie.* ib. I 173. *În spurcutil, îi învelie într'un ștergar, îi duce acasă.* ib. 285/31-35. *Îi zise bobei ca să se înveldească bine în fol.* ib. 53. *† Rogojina nu te învelește = sluga proastă nu-ți folosește.* ZANNE, P. III 357. *Cine te învelește, acela te și desrdește.* ib. III 196. | Spec. (Munt., Transilv. și Banat, despre mireasă) A lega la cap cu cărpa (cimbirul, broboada sau ceapsa), a încărpa, a îmbrobodi ca pe o nevastă (l.B., MARIAN, NU. 74). *Mireasa, cînd pleacă la biserică, pune o cunună pe cap, per care nu o aruncă pînă ce n'o învelesc, adică pînă ce n'o împodobesc ca nevastă.* RETEGANUL, ib. 289. *În timpul acesta mireasa se învelește ca nevastă.* PĂCALĂ, M. R. 176. *Lumi seară... cînd leagă sau învelește pe mireasă.* H. II 32. *După ce te-i înveli, Dumnezcu ști cum și-a fi.* MARIAN, NU. 296. *Nevastă 'nvelită rău!* *Vind se le 'nvelesc eu, că pe câte-am învelit, Toate bini m'oie mulțăm.* DOINE, 251. (Invechit) A înveli o fată = a lua de nevastă înainte de a pleca feciorul la armată,

rămânând ca și nunta să o facă mai târziu, când se va elibera din armată (Brașov). Com. LACEA. || P. a n a l. (Despre o clădire) A-1 pune acoperișul (țigla, tablă, șindriță, etc.) *Not am dat 600 de lei ca să învelască mănăstirea. URICARIUL XII 338/1. [Dulgherul] înveldește casa sau o șindrilește. H. IV 157. | (Despre o carte) A acoperi scoarțele unei cărți cu hârtie (mai rar cu pânză) spre a nu se murdări.*

2. A acoperi ceva [jarul, etc.] cu un strat (de pământ, cenușă, etc.) spre a ascunde s. izolă de aer, de frig, etc. *În sobă arsele un foc strâmt, îi înveldește... căci eră ger afară. CREANGĂ, A. 110. Stînse focul ce-l înveldește... de cu seară. ISPIRESCU, L. 247. Focu 'n vatră-l învelde. RETEGANUL, TR. 126/11. Eu, facule, te 'nvelasc, Te 'nvelasc, te pololesc. MARIAN, V. 29. Să nu înveldești focul = să nu acoperi focul cu cenușă. GOVOELI, CR. 780. # Nevasta e ca și pînza: săpă și înveldește, se zice despre cei fățarnici, care-și ascund faptele rele, pentru ca nimeni să nu le cunoască. ZANNE, P. IV 512. Cf. I 603. | P. e x t. A îngropa, a astupa groapa, Cu băltoag l-o-oiu l-o-i, Cu pământ l-o-oiu învel. ALECSANDRI, P. P. 5/11. Dar groapa cum o 'nvelă, Ea de-odată leșină. JARNIK-BĂRSEANU, D. 495.*

3. Fig. (Despre nori, negură, ceață, întunec, etc.) Trans. și refl. A (se) acoperi (pe o suprafață întinsă), încât să nu se mai vadă, a (se) învăli. *Puse îmbrăcămînti nuor și cu negură învelii(i) ea [corabia]. CORESI, EV. 267/10. Cerul acum se învelde o cu hatnă posomorîtă. C. NEGRUZI, I 57. Negura amenințătoare orizontul înveldește. id. ib. II 5. Mufiiț... cu nori negri să 'nveldeau. ALECSANDRI, P. I 107. # Când se înveldește zina cu noaptea = pe înserate, când se îngână zina cu noaptea, și pe înserate, când s'a învelde zina cu noaptea, după ce se culcase bătrînii... MERA, B. 12.*

4. [Tes.] A învăliul urzala pe sulul dinapoi al războiului (H. V 151), a pune urzala pe stative, prin lîc și prin spaț, spre a se începe țesutul (MARIAN). A învelî pânza pe război = germ. das Gewebe (auf)bäumen. L.B. Când se ia coarda de pre pomt, se pun dot fusiei, peste care firele vin crucii și sulul împrejurul căruia se înveldește coroa. LIUBA-IANA, M. 119.

5. Spec. (despre țesăturile de lână) A băga în piua, a trece prin piua; a împături torșura de lână, după ce se scoate din vășigă, pentru ca apoi să fie bătută într-o albă mare, cu două ciocane (H. XVIII 143). A învelî acumantii, adică a-i trece prin... piua. PAMFILE, I. C. 305. Pânura jesusă o duc la piua și o presează (o învelde). PRECUP, P. 22.

[Ind. prez. învelesc, învelști, învelcește..., (rar și) învelî, învelîți și învelî, învelde..., dată găsim, în rimă, în poezia pop., și înveldește. | Și: învăli vb. IV; (rar) înveli vb. IV = îmbrăbodi. Mai mulți băteți și fete urzesc bătăla, cu care are să se înveldească mireasa a doua zi, Duminec (Oltenia). N. REV. R. IV 72. | Abstracte: învelire (învalire) s. f. = acțiunea de a înveli; spec. (despre mireasă) încăpșurare, îmbrăbodire, cf. desăgovire; (tes.) învăliuire. Îmbrăbodirea încăpșurarea aceasta, numită... în unele părți ale Transilvaniei... învelire... MARIAN, NU. 704. Coarda [la țesut] prin învelde se înșgură pe lângă sul. XVIII 278; — învelî (învalî) s. a. = învalire (și cu înțelesul de la 4 și 5). Războiul de învelî pânză. MARIAN, NA. 12. Firele adunate de pe coș se duc la învelîți. Învelîtul se face... cu ajutorul căronți și a pocitumpului. PĂCALĂ, M. R. 310. De'nvelîți ar mai lăsa, Dar n'am cu ce mă'nvalî. JARNIK-BĂRSEANU, D. 464; — învelîtură (învalîtură) s. f. = acțiunea de a înveli și rezultatul ei: acoperământ, învelceș, înveltoare; broboadă; † apărare, scut. Envelîtură = involutio.

ANON. CAR. Învalitura = implicatio. LEX. MARS. 215. De'nveltoarea kolburtur mării. DOSOFTEIU, ap. TDRG. Nu taste înveltoar [; ope rimentum] pierzării lui. BIBLIA (1688), 374. Cf. 38, 55. Gândăci de mătăd... roșadu-și înveltoarea..., oăd până ce croup. ECONOMIA (1806), 209. Alexandru să mănțe pre Turci și te puse înveltoari în cap și le făcă haine mușterei. ALECSANDRI, 115. | Adjectiv: înveli (învalî), cf. negativ ne(î)înveli, ne(î)învalî, -ă = înfășurat, acoperit; (despre mireasă) îmbrăbodită la cap ca o nevastă; (despre o clădire) căreia i s'a pus acoperiș (de țigle, (tablă, șindriță, paie, etc.); împachetat, înfășurat (în hârtie); (despre o carte) acoperită cu un înveliș de hârtie; (despre o țesătură) învaluit, trecut prin piua, împăturit; p. a n a l. (despre flori s. creștele păsărilor) bălăt, învalit, bogat (CIAȘANU, Y.). Envelîți = involtus. ANON. CAR. De-l va fi oăduț cinevă ascundă ceră sau fiindă dăcșupt hatne, sau învelîți cu oăl lucră ceră. PRAV. 229. Și făcă un cerdăcel denatouă biserică învelîți și acela cu plumb. GCR. I 172/11. L-o-u cuicat la pământ învelîți într'un hararim. LET. II 201/11. Pe celalalt nu l-a putut vidă fiind învelit cu mantoa. C. NEGRUZI, I 108. Ziteau că asemenea fete [greșite] sînti măritate sau învalite de birac. MARIAN, NU. 772. Casele învelite cu argint..., strălucă. ISPIRESCU, L. 300. Copta învelîti în niște petri vechi. CONTEMPORANUL, IV 392. Și cu, nevastă 'nvelîti, M-t-or zice că sînt fugiti. JARNIK-BĂRSEANU, D. 233. Ce văzu să 'nvelceșă: Nu știu dot pomt înfloriți, Nu știu dot Turci învelîți [cu turban pe cap]. SEZ. III 211/11. Căsi înșăduși, Ogorii învelîți. SEZ. IV 15/11. Nevasta învelîti roșă. DOINE, 290/11. # învalî (ca un pepene) = gras, rotund, bine făcut (ZANNE, I 248. Com. A. TOMIAC). Baba nu știu ce să facă de bucurie că are un băiat așă de chipos, de hărtiu, și învelîți cu un pepene. CREANGĂ, P. 76. (Cu diminutivul) învelîțel (învalîțel), i-ă adj. = grăsuț, rotund, bine făcut. Bombonica... așă obrazul grăsuț, mănușele curmate, în așășpit eră dăștă de învelîțel, CONTEMPORANUL, IV 394; — învelîțor (învalîțor), -oare adj. = care se înveldește. (De obicei cu substantiv) înveltoare (învaltoare) s. f. (plur. -toare și -tori) = ceea ce slujește la înveli; spec. ștergar, năframă, broboadă cu care se înfășură capul femeilor; țol, piapomă, velină, etc.; (la casă) acoperiș, (la stănă) bucată de pânză în care se leagă urda, cf. strecurătoare, sedilă; piua în care se înveldește (5*) țesătura. Enveltoare = velum. ANON. CAR. Le-am făcut de zid și cu învaltoare noo (a. 1819). BUL. COM. IST. IV 154. Blana ce urșului ou dă firea de învaltoare țarna. KONAKI, P. 291. Înține mîna și ridică tremurînd colțul înveltoarei de pe pieptul fetei. ZAMFIRESCU, R. 171. Învaltoare de pînă, cu olane, de trestie, de paie, de scînduri [la case]. POLIZU. Alergă și te rădăși pe maza de sufragere cu înveltoarea de musama. C. PETRESCU, C. V. 176. Femeile își fac coșfe, poară învaltoare (broboade)... MOLDOVAN, T. N. În podul casei... se aștern două sau trei înveltoari de masă (fete de masă). MARIAN, I. 35. Înveltoarele s'au făcut cu olane din Dobrogra. GHICA-BUDEȘTI, MON. IST. I 70. Pardoseala era de cleștar, iară înveltoarele de actouă și de plumb. ISPIRESCU, L. 294. Că lui, mări, nu-i venă. Nici laptele la muloare, Nici capul la 'nchegătoare, Nici urda la 'nveltoare. H. II 254, 300; III 49. ALECSANDRI, P. P. 55/11. Scoasă din piua (de la înveltoare), pânura-i gata și se poate întrebuința. PRECUP, P. 22. † Nu te întinde până nu te ajunge înveltoarea (variantă: piapomă). BARONZI, L. 63/11. Cf. ZANNE, P. II 259. A nu aveă (s. a nu fi) cap de 'nveltoare = a aveă cap poci, diform. TIPLEA, P. P. Tu n'aveă... cap de 'nveltoare. BIBICESCU, P. P. 230. | Alt de-

rivat: **inveliş** (**invaliș**) s. a. (plur. -*liguri*) = obiect care servește la învelit, învelitoare; spec. strat (de pământ), hârtie, pânză sau altă materie cu care se învelește sau se acoperă ceva; (a)cooperi-gul clădirilor etc.; « etui » (HERZ-GHER. M. IV 199); scoarță (de cârți), tartă. *Au ars tot învelitul și al caselor și al chitilor.* MAG. IST. IV 99^{1/2}. *Vedem deci că materia pământului... s'a așezat pe învelitul în chip de pânză învelitură.* MEHEDIŢI, G. F. 2. *Ascultă cum [găurecii] învelitul cârșilor încet mi-l rod.* EMINESCU, P. 4. *Corpul altarului se înalță pe de-a-supra învelitului chitilor, producând prin suprapunerea pitorească a diferitelor învelituri un frumos efect.* GHICA-BUDEȘTI. MON. IST. I 171. *Învelitul floarei = tegument (germ. Blütenhülle).* BĂRCIANU. *Învelită de pânză pentru mobilă = fr. housse.* PONTEBIANT. *Învelitul morii.* H. II 271. *Ai mei solzatori, Mari și sculptori, Le-or fi de-nvelit și d'acoperit.* TEODORESCU, P. P. 91^b. *Asternutul cel mai bun: țărăb verde după pământ, și învelitul cel mai cald: lumina stelelor.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 34.

— Din paleol. valții a învârti, a rotagolii, apoi a înfășură (cf. sensul 4°) și în urmă « a acoperi. Cf. desvâli, învâliu, învâlură, val, valma.

INVELICI vb. IVa. 1°. *Bêtr.* 2°. *Maudr.* *feter un zort.*

1°. Trans. A binecuvântă, a învrednici cu...: *Grâu de var' o semănați, Grâu rându și 'ncornurati. Dumnezeu l-o 'nvelicit Cu spicu' până 'n pământ.* MĂNDRESCU, L. P. 217^{1/2}.

2°. A meni (râu), a condamnă, a blestemă; *Noe auzind aceasta s'a mâniat foo pe dânsul și l-a învelicit zicându-i: « De astăzi înainte să fie penele tale cum e timpa în mine. »* MARIAN, O. II 4. *Maica D[omnului], cu toată scârba ce are, o pârli răsu' și velici apă pe broască: « Tu când îi mări, să nu te împuțegi... »* SEZ, I 189^{1/2}. *Cum îi velicit = cum îi e făcut să trăiască.* Ib. IX 145. [Și: velici vb. IVa.]

— Din bulg. *velija* « a preamări, a lăuda » (din veic « mare »). TR. CAPIDAN. (În sensul 1° ar putea fi și o variantă a lui *învelidici*.)

INVELINȚĂ s. f. v. *velință*.

INVELIȘ s. p.

INVELITOARE, -ICĂ adj. | v. *inveli*.

INVELITĂRE s. f.

INVELITURĂ s. f.

INVENCE † vb. III v. *învinge*.

INVENINĂ vb. Ia. 1°. *Empoisonner.* 2°. *Empoisonner* (l'existence), *monter, exciter* contre; *s'agrir, s'envoier.*

1°. Trans. A umplea de venin, a produce (în ceva) venin, a face să albă venin, a otrăvi (HERZ-GHER. M. IV 200), a a da pă (II 3^a). *Cel soare... țerburile zricidoase le mai și înveninează.* KONAKI, P. 280. *Balaurul care vâncează și veninează neînțetă toată credința și unirea.* PISCUPESCU, O. 42. *Ventână rădăduh de câtron și fier.* PANN, P. V. I 122. *Eu se făcuse grădînă, ca să învenineze pe Gruceanu.* ISPIRESCU, M. 225. *Cu dinții l-a veninat.* Ib. 396. *Eu, lele, nu te-oi lue. Până nu-i învenină Pe frate-tu cel mai mic.* RETEGANUL, TR. 29^{1/2}. *Il mușcă, îl venină.* SEZ, VII 89.

2°. (Astăzi, mai ales). Fig. A face să sufere cineva chinuri mari (sufletești), a strică bucuria s. voia bună a cuiv și a-l amări, a supăra, a turbura (spiritul) s. traiul cuiva COSTINESCU; a întărâta (POLIZU), a ațâța, a înfuria; a strică, a perverti. *A sa prea înbită întmă și-a veninat.*

PANN, E. II 94. *Aducerea-ominte a celor 12 coconași îi supără... și îi învenină toate plăcerile.* C. NEGRUZZI, I 87. *Tu ai înveninat timpa sa cu scârboasele țipii (= i-ai vârlit în inimă veninul viziilor tale) ce degradează pe a ta, id. III 188^{1/2}. Să suspendăm zărele și să închidem zăriștii, pentru ca să înveninăm presa în contra guvernelui.* ALECSANDRI, T. 1735. | Refl. A se umplea de venin; fig. a se înrăutăți, a se strică; a se amări, a intra în raporturi de dușmănie mare. *S'a înveninat cu totul și s'a înșubidăcit.* PANN, E. II 48. *Acum lucrurile se înveninase de tot.* N. XENOPOL, ap. TDRG. *Că omul, de n'ar oftă, Cu totul s'ar venină.* TEODORESCU, P. P. 276^b.

[Prez. *învenitez* și (rar) *învenis*. | Și: *venia*, (dial. *invenă, invenină*) vb. Ia. | Adjective: (in)venit (dial. *invenit, inveninat*), -ă — cu venin, otrăvit; purtător de venin; (fig.) plin de venin, veninos; amărit, supărat, mâhnit, turburat, întărâtat, înfuriat, plin de ură. *Sărpe bălaur înveninat.* CANTEMIR, HR. 22^{1/2}. *Îndată să înbrădă în doao-sprezăci haine mohorte și cu fete înveninate.* CATEHISMUL MIC (a. 1773), ap. GCR, II 98^{1/2}. *O femeie prea groază cu foja înveninată și cu veșmântul cerut dinainte-mi s'au țit.* KONAKI, P. 182. *O matoză înveninată este mai mult de crezut.* BELDIMAN, O. 43. *Aurul cel înveninat și rece al sufletelor lor moarte.* EMINESCU, N. 24. *Observări critice... nicioadă... înveninate.* MAIORESCU, GR. II 337. *Căci de un țarpe înveninat I se țară un păcat.* ALECSANDRI, P. P. 217^{1/2}. cf. SEZ, III 28^{1/2}. *Bubă înveninată.* POP., ap. GCR, II 340^{1/2}. *Greul e vîdră spurcată. Este fiară înveninată.* ZANNE, P. VI 136; — *inveninător, -oare = care înveninează.* POLIUE. | Abstracte: (in)veninare (dial. *inveninare*) s. f., (in)veninat (dial. *invenit*); s. a. = acțiunea de a învenina, otrăvire; (fig.) amărire, supărare, turburare, întărâtare (POLIZU), înfuriere; — (rar) *inveninatăre* s. f. = aprindere păsturoasă, amărire, supărare mare. BĂRCIANU.]

— Din lat. [in]veneno, -are, idem.

INVENINĂTURĂ s. f. v. *invenită*.

INVENTĂ vb. Ia. — 1°-2°. *Inventer.*

1°. Trans. A imagina cu spiritul ceva nou s. pentru întâia oară, a închipui (IV 1°), a nascoci, a descoperi ceva nou; spec. a face o descoperire tehnică. *Fiecare învenită o etimologie și o tehnologie proprie a sa.* C. NEGRUZZI, I 347. *Vreamea desădrăzate Ori ce învenită omul.* ALEXANDRESCU, M. 294. *Învenită un joc de cărți.* EMINESCU, N. 67. | Fig. A găsi la repezeală pe cineva (pentru ocazi anumite). *Doce n'afți există, poliția s'ar învenită.* C. PETRESCU, C. V. 285.

2°. Fig. A nascoci lucruri imaginare, neexistente, neadevurate, p. ext. a scorni (minciuni), a minți (dar mai puțin cătești și ofensător decât acest cuvânt). *Nu îi-e rușine să învenite?* TEODOREANU, M. II 480.

[Prez. ind. *invențez* și (în timpul din urmă din ce în ce mai des) *invenit*. | Adjective: *invențat* (negativ: *neinvențat*), -ă = nascocit, descoperit; (fig.) găsit în grabă, de ocazie; imaginar, neadevărat. În locul lor, urând treptele cele mai înalte, oameni necunoscuți, oameni adesea învențiați de chehatăa vizitului... D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 29; — *inventator, -oare* (mai adesea s. substantivial) = (cel) care nascoceste, descoperă, imaginează ceva nou, nascocitor; — (franțuzism, după *inventeur*) *invențor* s. m. = inventator. *Românii... au fost adesea învențor* [ai satirei]. ODOBESCU, I 32^{1/2}. | Abstracte: *invențare* s. f., *invențat* s. a. = acțiunea de a

inventă, nascocire; — (după fr. *invention*, lat. *inventio*, -*onem*) **INVENȚIE** s. f. L.B., (mai rar) **INVENȚIUNE** s. f. = inventare; lucrul inventat, descoperire tehnică s. științifică; nascocire imaginară, neadevăr; spec. căutarea și alegerea ideilor, a argumentelor într-o compoziție retorică. *În streănitate asemenea mori se cred a fi o invențiune cu totul nouă*, ODOBESCU, II 107. *Amestecul adevărului cu invențiunea*, D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 32.]

— N. după fr., cf. **inventar**, **inventiv**, **inventios**.

INVENTĂR s. a. *Inventaire*. — Înscriserie amănunțită într-o listă (cu descrierea și evaluarea fiecărei bucați) a tuturor obiectelor și valorilor care alcătuiesc averea cuiwă (mai ales a unei persoane decedate s. interzise); spec. (Comerț) înscrisierea și evaluarea, articol de articol, a tuturor mărfurilor dintr-o prăvălie la sfârșitul fiecărui an. cf. *catalografie*; p. ext. listă, catalogul, registrul care cuprinde inventariile; averea inventariată. *În contabilitate, inventarul ne arată cu înlăturire toate lucrurile*, I. IONESCU, C. 246. *Ajutat de o slugă, s-am făcut inventarul* [bibliotecii] C. NEGRUZZI I 10. *Dacă vom face astăzi inventarul substanțial și explicit*, ODOBESCU, II 362. *Nu s'a putut ocupa de inventarul averii acelei monastiri*, MAIORESCU, D. IV 189. Cf. 264, 368; III 203. *Soții hotărâți a se despărți prin consimțământul mutual, vor fi datori a face mai întâiu inventarul și prețuire a întregii lor averi mișcătoare*, HAMANGIU, C. C. 70. Cf. 41. *Să constie dacă nimeni... n'a înstrăinat ceva din inventar*, C. PETRESCU, C. V. 50. *Beneficiu de inventar* = beneficiu acordat moștenitorului de a nu plăti datorile succesiunii decât până la suma cuprinsă în inventar; (fig.) **sub beneficiu de inventar** = cu rezerva de a controla și verifica înainte de a admite ceva. *Declarațiunea unui erede că ia această calitate sub beneficiu de inventar trebuie să fie făcută la greș tribunaleului de prima instanță*, HAMANGIU, C. C. 704. *A primit moștenirea fără beneficiu de inventar*, MAIORESCU, D. I 129. *Ne spune onor. domn ministru — și primese această sub beneficiu de inventar — că ar fi în corpul acelei școli una din profesorele cele mai bune*, MAIORESCU, D. IV 159. [Fig. *Inventariu* elementar al constatărilor de fapt, MAIORESCU, CR. II 137. Cf. D. IV 159.]

[Și: (învechit) **inventariu** s. a. (plur. -*arii*), (latinism) **inventariu** † subst. Știu că au cumpărat cu bani [d] miei la anul 794 (= 1794) 33... blide de cunilor (= coșitor) în darabe 53 și acum inventariu s'au găsit numai 30... (a. 1803, Sibiu). IORGA, S. D. XII 146. | Familia: (din fr. *inventarier*) **inventariu** vb. 1^a și 2^a (e *inventar*) **inventariu** vb. 1^a (pronunț. -*ri-ă*) = a face un inventar; a trece în inventar. *Acel funcționar otoman rămas... ca să... inventarizeze* [starea mișcătoare a Brâncovenilor], ODOBESCU, I 256; cf. III 168. *Nu încredinț nici bibliotecă, pe care trebuî, după ce o inventarizeze dascălul Panait, să o așeze în altă clădire bisericăscă*, IORGA, L. II 40. | Adjectiv: **inventariat**, **inventariat**, cu negativede **neinventariat**, **neinventariat**, pronunț. -*ri-ă*], -*ă* = care este trecut în inventar.]

— N. după fr. (lat. *inventarium*, -*ii* idem).

INVENTARIĂ vb. IV^a

INVENTARIU s. a.

INVENTĂRIU † subst.

v. **inventar**.

INVENȚIE s. f. v. **inventă**.

INVENȚIÓS, -OĂSĂ adj. v. **inventiv**.

INVENȚIUNE s. f. v. **inventă**.

INVENTIV, -Ă adj. *Inventif*. — Care poate inventă (ARISTIA, PLUT.), care are talentul, darul de a inventă, nascocitor. *Venerabilul lor al păpușioș, ... cărora le dădea mai multă sau mai puțină viață, după cum eră de inventiv și de ager, un ceag*, IORGA, L. II 33. [Și: (în Transilv. format, după germ. *erfindische*, din *finden*) **inventios**, -oasă] adj. = inventiv. L.M. ALEXI.]

— N. după fr.

INVENTÓR s. m. v. **inventă**.

INVENTORII ib. 1^a v. **inventar**.

INVERGELĂ vb. 1^a v. **vergelă**.

INVERI vb. IV^a refl. *Être cousins*. — (Formație personală) A se face văr, a fi văr (cu cineva). *Cred că sîntem [veri] de a pairs ori a țesea spuđ, dacă nu cumea ne înverim — după Adam*, N. A. BODAN, ap. TDRG.

— Derivat din **văr**, cu pref. **in-**, după modele ca **înfrăți**, **înruđi**, **înucseri** etc.

INVERIGĂ vb. 1^a (1^a) 1^a. Verouřter. 2^a. *Enchařner*. 3^a. *Assieger*.

1^a. *Trans*. (Despre obiecte) A pune văriga (de ex. la o ușă), a strănge într-o verigă (de ex. o roată, un fluier). *Apucă-te, zic, de muneș și nu umbă hădmăndin și ugle...* *Inverigănd și păzind*, PANN, P. V. I 141. Cf. și *Domnu' l-or legat, l-or legat, l-or inverigat*, DENSUSIANU, T. H. 166.

2^a. (Despre oameni) A pune, a lega în verigi, p. ext. în lanțuri.

3^a. A încoșura, a asedia (o cetate). *Inverigărd, adică încungăruard cetatea*, P. MAIOR, IST. 6. *Gofți carii inverigase Nicopolu*, id. 22.

[Prez. ind. **inverig** și (rar) **inverigărd**; | Și: **verigă** vb. 1^a (1^a) ALEXI. | Adjectiv: (**in**)**verigă**, -*ă* = legat, strâns, pus în verigi; încoșurat, impresurat, asediat. *Lanțul eră inverigat solid*, C. PETRESCU, I. II 144. *Fluter inverigat*, SEZ. 112. | Abstract: (**in**)**verigăre** s. f. = acțiunea de a inveriga; în-lăntuire [Fig.] O **inverigare** de cauze și efecte inevitabile, C. PETRESCU, CURENTUL 1930, 25 Dec.]

— Derivat din **verigă**, cu pref. **in-**.

INVERINĂ vb. 1^a v. **invenină**.

INVERMĂNOȘĂ vb. 1^a v. **invermănoșă**.

INVERS, -Ă adj. *Inverse*, *Inversément*. — Adj. Întors (pe dos), de la coadă la cap, de la sfârșit la început, contrariu direcțiunii naturale a lucrurilor, de-a'n-doaiele, de-a'n-dăratele; cf. opus, contrariu. *Acel care s'nt făcut în felul acesta, se simt ca exioți în orașul lor, streșit lângă căminul lor și munești de o nostalgie inversă*, EMINESCU, N. 84. *Intr'un stat descentralizat proporția este inversă: suflul încredințării li are comună, iar zădărite le plătește statul*, MAIORESCU, D. II 152. *Sfera și conștinutul noștrilor stau în proporție inversă*, id. L. 38. *Raport invers* = raportul dintre două cantități, dintre care una se mărește atunđ când cealaltă scade. || Adv. Întors, (tocmai) dimpotrivă, de-a'n-doaiele, de-a'n-dăratele. *Nu expresiunea orăuică derivă din cea modernă, ci inversa*, C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 110. [Accentuat **invers** și (prin hiperlatinizare) **invers**. | Verb: (derivat din **invers**, cf. fr. **renverser**) **inversă** vb. 1^a = a întoarce (pe dos), a face ceva invers, a răsturna ordinea normală. *Inversănd acum comparaț...*, C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 147. *A inversa ordinea de zi*. | Abstracte: **inversăre** s. f. = acțiunea de a inversa; — (după fr. *inversion*) **inversiune** (**inversie** † STAMATI) s. f. = întoarcere (pe d-ă), răsturnare; (Gram.) schimbarea ordinii în care de obicei se găsesc cuv-

tele în frază; (Med.) așezare opusă și anormală a organelor (înima la dreapta, ficatul la stânga, splina la dreapta); cf. BIANU, D. S. | Adjective: (din *inversat*) *inversat* (cu negativul *neinversat*); -ă = Intors, răsturnat. *Roportul...*, cu *fi inversat*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 150; — (după fr. *inversif*) *inversif*, -ă adj. = cu inversiuni. *Cartea e scrisă cu o sintaxă inversată și subversivă cu totul particulară*. IORGA, L. I 274.]
= N. după fr. (lat. *inversus*, -a, -um, idem).

INVERSĂ vb. Ia

INVERSIE † s. f.

INVERSIUNE s. f.

INVERSIV, -Ă adj.

v. *invers*.

INVERȘUNĂ vb. Ia, 1^a. *Être en chateur* (se dit de la fruit). 2^a. *Entrer en furcur*. *Erziter*.

1^a. (Despre scoafă) Refl. A se *inverșuna* = a se face de vîr; p. a.nal. (sarcastic, despre femeie) a i se face de bărbat. CIUȘANU, GL.

2^a. (Despre ființe) Refl. A se *inverșuna*, a se îndărji, a se porni cu mânie, cu furie, gata de luptă în contra cuivă. *Atunci nu se inverșunau alți stăpîni împotriva lor*. ECONOMIA, 196. *Incepură a se inverșuna de bădăraț*. GORJAN, H. II 179. *Alexandru se inverșună*. ISPIRESCU, U. 6/12. *Cel ce nici de frică, nici de sfială nu s-a înfrănează*, acela ca un leu mai rău s-a *inverșunat*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 92. *Cu cât se lovește de piedici mai multe, cu atât se inverșunază și se călește*. C. PETRESCU, C. V. 149. | Pronominal (Despre stări sufletești) A se *inverșuna*, a se ațăta. *Patima-i se inverșunase*. PANN, E. I 100. | (Mai rar) Trans. A *inverșuna*, a ațăta, a excita, a înfuria pe cineva împotriva altuia. LB.

[S]: *inverșună* (dial. *inșherună*). GR. S. I 333. *Inverșună* vb. Ia. | Adjective: *inverșunat* (*inverșunăt*, *inverșunăt*), -ă = (despre ființe) aprins de patimă sexuală, p. ext. de mânie, pornit, iritat, crăncen, neîmpăcat, îndărjit, înțărțat, înfuriat, necruțător, turbat; (despre pasiuni) aprins, mare. *Umbilă cu niște cai inverșunați*. ANTIM, P. 130. *Așa Eșerei se acolă Inverșunai la răcoala*. BELDIMAN, ap. GCR. II 242/2. *Par'că ai fi un taur inverșunat*. GORJAN, H. IV 68. *Necaz inverșunat*. PANN, E. II 89. *Prigintii inverșunale*. I. IONESCU, M. 154. *Se află o parte de norod... inverșunat asupra curvulosului bărbat*. C. NEGRUZZI, I 224. *Archiepiscopul din Winchester, cel mai inverșunat erdșag al Franței*. ODOBESCU, I 4/2. *Nu găsim nici un fapt care să motiveze ura inverșunată*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. I 214. *Se lăcu unii pre alții: odată erau de inverșunați ostășii*. ISPIRESCU, L. 156. *Sînt foarte tare 'inverșunat*. RETEGANUL, P. III 49/2. *După o luptă inverșunată, omorî porcul*. FUNDESCU, P. 44/11. [A d v.] *Fuși se luptă inverșunat*. MAIORESCU, D. II 99. | Abstract: *Inverșunare* (*inverșunare*, *inverșunare*) s. f. = acțiunea de a (se) *inverșuna*; dor fierbinte după ceva; aprindere, înțărțare, turbare; spec. furia cu care animalele pornesc asupra prăzii, cu care animalele s. oamenii se bat între ei (COSTINESCU). *Inverșunarea banților mulți... mă înduplecă a mai căldiori*. GORJAN, H. II 41. *Acest foc mare... cu multa-i inverșunare*. PANN, E. I 36. *Hroiot ros de 'inverșunarea ce are pe Moldoveni...*. C. NEGRUZZI, I 115. *O ceală de dulăi țepeni lătrând cu inverșunare*. ODOBESCU, III 18/11. *Tu eram cu 'inverșunare*. EMINESCU, P. 149.]

— Etimologie nesigură. Dacă sensul originar e cel dat subț 1^a, cuvântul ar putea fi împrumut cu *vier* < lat. *verres*, presupunând un derivat *vierșun, cu același sufix ca în *teșun* și poate în *căppus*. Cf. DR. II 593, III 821. Mai probabil e însă că apropierea de *vier s'a făcut prin etimologie populară și că sensul originar a fost ea

se întrece la luptă, ceea ce ne duce la vechiul *vierșun* strămoșag, care e ung. *verseny* 'luptă, întrecere'. S. Pușcariu, *Lat. Tj und Kj*, p. 67 (unde se combate etimologia din *inverșunare — reluată de G. Pascu, *Etimologii* 26 — și aceea din ung. *gerjacenti* CIHAC II 509).

INVERZI vb. Ia, 1^a–2^a. *Verdir*.

1^a. Trans. (= fact.) A face (să fie) verde. *Chiprul frunzesc inverzește și văduhul le clătește*. BARAC, ap. GCR. II 176/2. *Munții vechi întineresc și cu mușchi s'acoperă și copaci-și inverzește*. ALECSANDRI, P. I 91. *Tu uști mîndra pașite; Tu mi-o uști, tu mi-o 'inverzești*. JARNIK-BARȘEANU, D. 15.

2^a. Intrans. A se face verde, (despre natură) a se împodobi cu verdețea, cu frunzi și lărbă verde; (despre arbori, lemne) a da frunză. *În'to dăi aci craiul Desfătându-se cu traiul, La un pom ciudat Sosește și-l vede Cum inverzește*. BARAC, ap. GCR. II 173/2. *Lunca rîde și 'inverzește*. ALECSANDRI, P. I 235. *Mugurul liliacului se despică și inverzește*. ODOBESCU, III 77/11. *Ce-o fost țested, inverzește*. ALECSANDRI, P. P. 336/11. *Oăm-pul inverzește, florile 'nfloresc*. ISPIRESCU, L. 23. *Și-i mai vede înima, când o înverzi lănjola* (adică niciodată). ZANNE, P. V 625. *ȘEZ. IX 120. M-o A-i înverzi cutăd ochii, se zice cănd cineva are o mare durere (cf. a vedea stele verzi) sau un mare dor, așteptînd ceva prea mult. Iși dau o palmă de-și inverzeșc ochii*. ZANNE, P. II 362. *Mi-a-și înverzi ochii așteptînd*. ib. || (Cu același sens, mai rar) Refl. *Totagul s'au înverziată*. DOSOFTEIU, V. S. 52. *Fotie... se 'inverziă cu amarandul*. EMINESCU, N. 28; cf. 26. *Să nu se inverzească de pleo-scantă*. BREBENEL, GR. P.

[Adjective: *inverzit* (cu negativul *ne(in)verzit*), -ă = devenit verde, înverșinat în verdoarea. *Frunze înverzite*. BARAC, A. II. *Iar cătelea... rămase singură pe culmea Inverzită*. C. NEGRUZZI, I 175. *O potană... înverzită*. ALECSANDRI, P. II 90. *Hăpele înverzite ale lacului*. ODOBESCU, III 80/2. *Măndră masă e gătită, Pe tarba cea înverzită*. POP., ap. GCR. II 330/21. Cf. JARNIK-BARȘEANU, D. 406; — *Inverzitor*, -oare = care înverzește. COSTINESCU. | Abstract: *Inverzire* s. f. LB., *Inverzit* s. a. = acțiunea de a înverzi. — Derivat din verde, cu pref. *in-*.

INVESELI vb. IV^a. *Egayer, réjouir; s'égayer, se réjouir, s'amuser. Jouir de...*

(Une-ori în opoziție cu a (se) mîhni, a (se) intristă, a (se) scîrbi; construit cu prep. de, în textele vechi cu prep. cu și cu dativul). Trans. (= fact.) A face pe cineva (sufletul, inima, etc.) să fie vesel, bine dispus, voios; p. ext. să se bucură; refl. a deveni vesel, voios, a simți o bucurie, a avea voie bună, bună dispoziție; p. ext. a se bucura; a se ospăta, a petrece în veselie. *Întru țetrea slăncei lui prea bucurăși-vă, veselindu-vă*. COD. VOR. 160/2. *Bocni de vă veselii*. CORESI, EV. 5/21. *Mte nici dinioară nu-mi dedeși un ied, ca cu soții miei să mă veselesc*. ib. 31/11. *Se cade... a se veselii și a se bucură de pocănia păcătoșilor*. ib. 31/21. *Cîne va vedea mortal înviaț și să nu se veselască?* ib. 31/21. *Să se veselască legiei lui Dumnezeu*. ib. 401/21. *Să să veselască cu acest bine*. PRAY. 26. *Dereptățile-și... veselesc înima curății*. DOSOFTEIU, PS. 58. *Ni-i veselii cu sfînta-și față*. id. ib. 45. *Ne-ajm veselii fără drept*. CUV. D. BĂTR. II 457. *Au veselii pre dăngii Domnului*. BIBLIA (1688) 339. *Îmbădîndu-se și veselindu-se multe curinte departe...* grăd. LET. II 315/21. *Veselașie-se de tine beșcară*. MINEIUL (1776) 8/2. *Să veselască pre țugeri*. ANTIM, P. 172. *Să veselăți Macedoniantii cu Indiantii cu frații*. ALEXANDRIA, 125. *Are să-I veselască de*

veci în ratu. E. VĂCĂRESCUL, P. 249^{1/2}. Când bea, se veseliește. KONAKI, P. 287. Corbărelui plutește... Inveșcindu-să de prițina vântului. MARCOVICI, D. 13^{1/2}. Cece ca m'a veselit, când înțelăți daid te-am privit... id. C. 69. Ca să o înveștească, au fost acest mijloc. PANN, E. I 81. Un allegro vivace mă înveștește. C. NEGRUZZI, I 75. Se înveșteră cu inima, când le veni veste. BĂLESCU, M. V. 260. Cerul... în veți răpște tot ce 'n viața noastră ne înveștește. ALECSANDRI, P. III 175. Ală pădăriță... Vez Sorile Tale Cum se veselesc? id. P. I 196. Petrețerile zgomotoase care înveștesc viața vândătoare. ODOBESCU, III 51^{1/2}. Mâncați, beți și vă veseliiți. CREANGĂ, P. 232. Să fac o faptă care să veselască pe tata. ISPIRESCU, L. 299. Ce voie să-i fac, ca să-l mai înveștesc? id. ib. II. Măncară și se veseliră oți le ceră inima. id. ib. ap. CADE. S'a 'nveselit mult timp. SEZ, I 8/23-4. Ce-1 mândrit se 'nveselește. ALECSANDRI, P. P. 336^{1/2}. Idu-ți lumea veseliește. JARNIK-BĂRSEANU, D. 15. Când l-aud mă 'nveselesc. ib. 359. Hora 'ntrăpă s'o 'nveselesc. DOINE 3^{1/2}. Inima când se 'nveselește Fața înflorește. ZANNE, P. II 200. Cu ruda să te 'nveselești, iar în alțerșii să nu te 'ntorârăști. ib. IV 572. || (Neobișnuit, după fr. *joir*) A avea parte, a se bucura (de ceva). *Prilegiile...* de care se 'nveselesc... E. VĂCĂRESCUL, IST. 259^{1/2}. || (După fr. *égayer*) A da (unui loc, peisaj, etc.) o notă de învioreare, a întreprinde monotonia lui, introducând o variație oarecare. Ici și colo odată un pieresc sădălesc înveșelid priveliștea. D. ZAMFIRESCU, R. 82. || (Cu același sens ca și în forma reflexivă, vechiu și pop.). Intrans. *Agăd-gi* înplură necuvinta... în slăud cu stînișii veselind. DOSOFTEIU, V. S. 20. Pentru dănsul veselind și bucurându-ne vom muri. id. ib. 85. Copiția 'nveselă și din gură-ăgă grădă... ALECSANDRI, P. II 92. Nu te duci să veseliești, Ci-acolo să cucuști. MARIAN, I. 242. Măndră moaș-și înțindă Și tot bea și veselid. ALECSANDRI, P. P. 72^{1/2}. cf. SEVASTOS, P. P. 303^{1/2}. Să înșpăși, să 'nveselești. JARNIK-BĂRSEANU, D. 108. Mestrii cei mari, Căfse de zidori, Mult înveșelid, Dacă o vedă. POP., ap. GCR. II 290^c. Ei tot bea și veseliește. SEZ, I 148^{1/2}.

[Și: (mai de mult numai) *veseli* vb. IV^a. | A g-jectiv: (In)veselit, -ă = (făcut, devenit) vesel, voios, bine dispus, plin de veselie. *Acea veselid muzică a cântărit.* DOSOFTEIU, V. S. 192. Buzel-și rotunde cu răs înveșelid. ALECSANDRI, P. III 276. Toți aștepta... Cu casele pătite, Cu fețe înveselite. PĂSCULESCU, L. P. 117^{1/2}. Toată lumea-i înveșelid. SEZ, I 74^{1/2}. — (In)vesellor, -oare = care înveșelește, care produce veselie, dispoziție bună, voioșie; care face plăcere, plăcut. *Vesellorale tale cântărit.* MINERIU (1776) 3^{1/2}. Că adună cu ei la cele veselitoare. DIONISIE, C. 178. *Trecerile de vreme cele veselitoare de suflet...* E. VĂCĂRESCUL, IST. 245^{1/2}. *Nădejdea... purura veselitoare.* KONAKI, P. 288. *Dozobita multime a pădărilor cegești înșință o armonie prea veselitoare.* DRĂGHICI, R. 201. *Verbe veselitoare.* PANN, E. I 18. *Șire înveșelitoare.* I. GHICA, ap. CADE. *O zi veselitoare.* ALECSANDRI, P. III 172. *Răzare din fărâna uscată veselitoare flori.* L. NEGRUZZI, II 341. *Lucrul cel mai înveșelitor cu puțință.* C. PETRESCU, C. V. 18. | Abstract: (In)veselire s. f. (In)veselit s. a. = acțiunea de a înveșeli; veselie. *Îl priti pe Ghiț cu înveșelire.* C. PETRESCU, I. II 174.]

— Derivat din *vesel* (cu pref. in-).

INVEȘMĂNTĂ vb. (10) *Vêtr*. — (Cuvânt literar din sec. XIX) Trans. (Cu complementul persoanei; prin prep. cu a. In se arată felul vespământului) A acoperi cu veșminte, a îmbrăca, ț a învește. *Inveșmântă pe căpitanii doreban-*

șilor și călărășilor cu frenghi și costiri și cu atlas. BĂLESCU, M. V. 597. *Se apucă să o înveșmănte cu hainele cu care eră deprind și care o prindeau.* C. NEGRUZZI, I 338. | Fig. *Dar cine poate, înveșminte-și gândirile 'n odd-ții sfinte.* ANGHEL, I. G. 50. *Limba sa nefindă destul de pregătită pentru a putea înveșmântă orice cugelări...* IORGA, L. I 510. [Prez. ind. înveșmănt (—mănt și minți, conj. să înveșmănte și -minte) și înveșmăntat. | Si (grafic): *Investmântă, Investimântă* vb. (10). | Adjectiv: *Investmântă, Investimântă, Investimântat*, -ă = îmbrăcat. *Răde de ostații noștri cu fier înveșmăntați.* C. NEGRUZZI, II 73^{1/2}. *Petre...* mândru 'nveșmăntat... *Placă veșel la Domnie.* ALECSANDRI, P. II 111. *Opt alergători înveșmăntați în mătase...* ISPIRESCU, M. V. 43^{1/2}. | Abstract: *Investmântare* (Investimântare, investimântare) s. f., *investmântă* (investimântă, investimântat) s. a. = acțiunea de a (se) înveșmănta, îmbrăca; — *Investmântătură* † s. f. = înveșmântare, investiură STAMATI.]

— Derivat din *veșmant*, cu pref. in-.

INVEȘMĂNTĂTURĂ † s. f. v. Investmântă.

INVEȘNICI vb. IV^a 1^a. *Eterniser, perpétuer.*

2^a *Démurer pour toujours.*

1^a. Trans. (Cuvânt literar din sec. al XIX-lea spre a redă neologismele *eterniza* și *perpetua*) A face ca ceva să fie veșnic, perpetuu, etern, să rămână veșnic în amintirea oamenilor. A întreține în bună stare zădărlile religioase și a îndămîna trebuințele serviciului dumnezeesc, merită să vecinicăscă pomentea lor... (a. 1856). URICARIU, IV 420^{1/2}. Să eternăscă să vecinicăscă pomentea celor... MARCOVICI, D. 132. A la împărăție să o vecinicăști. DONICI, ap. TDRG. *Spre a-și înveșnică pomentea, trimise Domnei Ana...* o toană. C. NEGRUZZI, I 213. *Prin ce țerțe și onoruri demne de a la mărire...* *Vecinici-vo, Auguste, binefacerile tale.* Cu înșcripțiuni pe pietre și 'n gratu vrednic de analef OLLANESCU, H. O. 327. *Să ne despărșim de rădășișele pămîntului ale amicului și conducătorului nostru; memoria lui să o vecinicim cu fațele noastre.* STURDZA, M. 69.

2^a. (Rar, în poezia pop. cu caracter mistic) Intrans. A petrece, a rămănea pentru veșie, în veș (undevă). *Le-a trimite prin codrii ceci, Ca acolo să locuțat și să vecinicăscă.* LEON, MED. 129.

[Și: *inveșnic* vb. IV^a, *veșnic* vb. IV^a, *veșnic* vb. IV^a (Indic. prez. și vecinicăscă). | Adjectiv: (In)veșnic (In)veșnicit, -ă = (făcut) etern, eternizat. *Inveșnicia puternică împărăție.* URICARIU, I 126^{1/2}. [O damă] a căreia figură adevăta avea blăndețe ce se vede înveșnicăscă de penelul lui Rafael. C. NEGRUZZI, I 37. | Abstract: (In)veșnicie (In)veșnicie) s. f. = acțiunea de a înveșnic, eternizare.]

— Derivat din *veșnie* (veșnic), cu pref. in- (după loc. în veci).

INVEȘTE vb. III. 1^a. *Recvîr, couvrir.* S'habiller. 2^a (Se) *couvrir*, [s]evelopper, s'entourer. — (Cuvânt întrebuințat în literatură veche și păstrat — dar aproape numai în poezia pop. — în Bihor, Maramureș, Bucov. și prin nord-estul Ardealului.)

1^a. Trans. (Cu complementul persoanei; construit cu prep. în, întru s. cu) A îmbrăca. *Înveștit-mă (: inducbar) în sac.* CORESI, IV 87. *Și-i înveșcă în piei.* MOXA, 347^{1/2}. *În tot chipul cu podobaș îl înveșcă și-l desvescă.* CANTEMIR, IST. 81. *Umerti 'n piei înveșcându-i, ei pașă cu fațele 'n mând.* COȘBUC, E. 155^{1/2}. *Ce-i mai bun ca voia bună, că hrănește miștele și învește trupurile?* (Colindă din Stupea, în Bucov.) MARIAN, SE. I 20. *Învește-ți haina = îmbrăcă-ți haina* (Sângiorz, jud. Năsăud). REV. CRIT. II 96. *Toată*

noaptea o cârpește, Dimineața nu-ți ce 'nvește. POP. (Zagra). Com. N. DRĂGANU. | Fig. E, să fâmi selștîlor — astăzi fîind, e demineața în cupiori aruncă-se — Dumnezeu agă-l învește (: îmbracă BIBLIA 1688), cu cât mai vîrios voae, puțină credință!! CORESI, EV. 215¹². Cu îmbrăcămînt de veselie mă 'nveșcu. LITURGHIA (1679), ap. CP. 159-160. Învește-l cu arma mîții late. DOSOFTEIU, MOL. 106b. | (Arhaizant) Romîni viteji, care au înveșcut în raze de glorie neperitoare moșia strămoșască... ALECSANDRI, ap. DDRF. | Spec. (Aslazi, în Transilv.) Învește pernele = îmbracă pernele. REV. CRIT. II 96. || Refl. (Construit absol. s. cu prep. în, intru, cu) A se îmbrăcă, a se împodobi. Fie lui ca cîmneaș ce într'înad învește-se (: s; îmbracă DOS.; operitur) PSALT. 108¹⁹. Să se învească (: ope-riatur) cu cu veșmînt. CORESI, PS. 313. Te scoală de te 'nvește și te 'nceipe. DOSOFTEIU, V. S. 116. Preceți tîi... în podocabr... să se învească. id. PS. 450. Cf. 208, 385. Porunci... oamenilor sîi... să tate arborii și îrupurile să le învească cu arme. P. MAIOR, IST. 3. Cîte oi gras' ai mîncat? — N'am mîncat așe de multe. Numai cîinci o șese șute. Da cu lîna ce-ai făcut? C'o înit (=a venit) o țarnă gre(a) și m'am înveșcut cu ea). TIPLEA, P. P. 33. || Intrans. A se îmbrăcă. Grăesc voae că nece Solomon întru toată slava lui învești (: n'a point été vêtû) ca unul de acela. TETRAEV. (1574) 209.

2^a. P. ext. și fig. Trans. și refl. A (se) acoperi, a (se) înveli, a se îmbrăcă (fig.). Să înveșce-se în spîmîntare. PSAL. SCH. 107. Cf. 217. Domnul... în dulce frîmșează se învești. CORESI, PS. 257. Domnul... învești cerul cu norii. id. ib. 398. Învești-te-ai cu lumînă. id. 282. Ca'n Selmon când cade omîntul de abeașe, agăe toată țara cu hîne s'oa 'nvește. DOSOFTEIU, PS. 216. Tu te 'nvești cu lumînă. id. 352. Ciobanul... în loc de lîna, cu gerul se învește. CANTEMIR, IST. 174. Lura (= luna) s'oa 'nveștit în sînge. ALEXICI, L. P. I 144¹³.

[În locul conjugării *înev, învești, *înve(a)ște, *investim..., înveștiu, învești, învești s'a format din timpuri străbune—cîci o găsim și la Turcîni, Megleniți și Istroromîni—după analogia unor verbe ca *creac, crești, creștea...*, de la pers. 2, noua conjugare: înveșcu(a) și înveșcu(e) — forma înveștiu L.B. e suspectă —, arom. înveacu, megl. învescu, istror. învescu(a), învești, înve(a)ște, (arom. înveaște, istror. învește), înveștiu..., conj. să înve(a)scă, imper. înve(a)ște, aor. înveșcu(a) alături de înveștiu, part. înveșcut alături de învești, ger. înveșcînd alături de înveștînd, inf. înve(a)ștî alături de învești † vb. IV^a. | A d j e c t i v : înveșcit (înveșcit, învești, cu negativul ne(î)nveșcut), -ă = (conservat și în regiuni unde nu s'a păstrat verbul) îmbrăcat; fig. împodobit; p. ext. acoperit, înfășurat, înveli; spec. (despre grâu) crescut în pleavă (STAMATI), scăzut, se cău (Com. FURTUNĂ); (Anat.) crescut împreună. Sîdă împărăteasa în veșmînt poletic înveștit. CORESI, PS. 119. Numai oasele cu pitea înveștă de i să fînd înveștăturile. DOSOFTEIU, V. S. 114. Domnul s'au îmbrăcî, să-l vezi toată lumea... înveșcut cu brînză. id. PS. 320. Înveșcut cu armele bisericet. LET. I. A. 27¹⁴. Veșmîntele ceale de aur ale chezarului apucară..., și înveșcut cu ele meargă înaintea onșei. P. MAIOR, IST. 211. Bășcușile semînîș, ce sînt două alăturate și înveștăce (= creșcute împreună? îmbrăcate în aceeași membrană?), din josl gurit bășcuș pîșalut. PISCUPESCU, O. 135. O poșhiță de pîete [se vorba de membrana hîmenului]... ce este înveșcută (= crescută astfel încît acoperi) în curmezîgul mișlocului teci mîdulăruș et. lb. 102. După aceștia veneau toți copiii din casă, înveșcuți leșete, purtînd sulțe lungi.

BĂLCESCU, M. V. 599. Sîdăpi sfîrșmați... Îi vîd cu mușchi înveșcuți, V. POGOR, ap. IORGA, S. D. XXII 73. Pictorul înveșcut într'un câlțun roșu. ODOBESCU, I 419. Cel în carele înveșcut. COSBUC, JE. 95¹⁵. Atît copîi... și născut și făcut, în pîcle de lup înveșcut. MARIAN, NA. 367. Cf. GR. S. V 135. Patruzeci de Armași, Toți în arme înveșcuți. id. SA. 181. Să îmblățească... stogurile..., dar apă ca să nu te spîrdă, ci numai să aleagă fîrul pîniilor (= grînelor) se 'nveșcut. SBIERA, P. 159¹⁶. Dumnezeu cel nou născut, Cu flori de crîn înveșcut, PAMFILE, ORĂC. 60, cf. ALECSANDRI, P. P. 394¹⁷. Cf. TEODORESCU, P. P. 208. Înveșcut cu pomi = acoperit cu pomi. BĂRCIANU. | A b s t r a c t : înveștare † s. f. și înveștire † s. f., înveștit † s. a. = acțiunea de a (se) îmbrăcă, îmbrăcare; îmbrăcămînt, veșmînt. Și pușu înveștirea (= îmbrăcăciurea HUR.; îmbrăcămîntul DOS.) meca sau. PSALT. 132¹⁸. CORESI, PS. 178. Fără-fundal ca cîmneaș înveștirea (veșmîntu DOS.; înveștirea VOR., învești[ti]ală HUR.; amicitu) ei, spre codri stau ape. PSALT. 214¹⁹. CORESI, PS. 283.

— Din lat. *investio, -ire*, idem. Cf. desvește și dubletul a investi.

INVESTI vb. IV^a 1^a—4^a. *Investir.*

1^a. A pune pe cineva (în mod oficial) în posesia unei puteri, a unei demnități (dregătorii). Investirea e însoțită de obicei de unele ceremonii, dintre care cele eclesiastice constau în remiterea unui veșmînt.

2^a. Fig. (Despre acte publice) A prevedea cu toate formele legale.

3^a. (Comerț) A băga, a plasa un capital într-o întreprindere, a îmbrăcă (II 4^a). La această întreprindere s'oa investit un capital de zece milioane de lei.

4^a. A impresură, a asedia. Se decide... ca Plevna să fie înveștită prin blocare regulată. MAIORESCU, D. 96.

[Sî: (cu prefix romînzat) *investi* vb. IV^a (care la ALEXANDRESCU, M. 165 e întrebuințat și cu înțelesul de a îmbrăcă, a înveșmîntă: *România înveștită în veșmînt de serbare...*). | A d j e c t i v : *investit*, -ă = pus în posesia unei puteri, demnități; înărit (într-o dregătorie s. demnitate); (despre acte publice) prevăzut cu toate formele legale; (despre un capital) pus, plasat într-o întreprindere comercială, spre fructificare; (despre o cetate) asediat. *Prevedîntele, pășind actual înveștit cu toate formele cerute de lege pentru inscripțiune, va ordona inscripțiunea sa.* HAMANGIU, C. C. 448. | A b s t r a c t e : *investire* s. f., *investit* s. a. = acțiunea de a investi; — *investiție* s. f., *investițiune* s. f. = plasarea unui capital într-o întreprindere; sumele deburse pentru instalarea și funcționarea unei (mari) întreprinderi. *Cheltuielile de investiție; — investițură* s. f. = act prin care cineva este investit cu o putere, o demnitate, o dregătorie (civilă sau eclesiastică), † *înveșmîntătură* (STAMATI). *Fiindcă M. S. I. consacră printr'un firman de investițură demnitatea principiară în persoana mea...* (a. 1872). URICARIU, X 365²⁰. *Leon este chiar cel dintîiu împărat care... a primit coroana din mîna patriarhului și a dat oștelor o nouă ocaziune... la cearta pentru investițură.* MAIORESCU, CR. III 112. *Firmanul pentru investițură Principelui Carol*, id. D. II 4.]

— N. după fr. (lat. *investio, -ire* sa îmbrăcî). Cf. dubletul învește.

INVESTI vb. IV^a v. *investi*.

INVEȘTI † vb. IV^a v. *învește*.

INVESTIGĂ vb. I^a *Faire des investigations.* — (Verbul e întrebuințat rar și mai mult prin Tran-

silv.; latinism). Trans. A face investigații, cercetări, a căuta să dai de urma (unei afaceri). [Ind. prez. *investighez*. | Adjective: *investigat* (negativ: *neinvestigat*), -ă = asupra căruia s'au făcut investigații; — (după fr. *investigateur*, lat. *investigator*, -orem) *investigător*, -oare (adesea substantivat) = (cel) care face investigații. Et. care a studiat și a urmat dezvoltarea cocoului și a cercetat sub toate fețele această clasă cu scalpulul spiritului său *investigator*, ne zice că... GHICA, S. 64. | Abstracte: *investigare* s. f., (mai ales) *investigație*, (după fr. *investigation*, lat. *investigatio*, -onem) *investigațiune* s. f. = cercetare minuțioasă și continuă, scrutate cu de-amănuntul (spre a descoperi ceva), † *cercare* (I 2^a). *Investigări libere*. SHIERA, F. S. 294. Să ajungem a prezenta celorlor întregul investigațiilor necesare pentru cunoașterea județului. I. IONESCU, M. 98. Completându-se din ce în ce mai mult lucrarea prin investigațiuni și descoperiri ulterioare... ODOBESCU, II 159. *Investigații comparative*. MAIORESCU, CR. III 364. S-au crezut îndreptățiți să facă investigații aici. GOGA, T. N. VI 1538. *Metoda de investigație*. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I. 7. *Investigațiuni științifice*. id. ib. I 90. *Ne lipsește investigația obită a unui ziarist*. N. ROȘU, CURENTUL, a. 1931, 16 Ian.]

— N. din lat. *investigo*, -are, idem, (propriu: sa căuta vestigiile, urmele cuiuș).

INVESTIGAȚIE s. f.

INVESTIGAȚIUNE s. f. } v. *investigă*.

INVESTIGĂTOR s. m.

INVESTITURĂ s. f. v. *investi*.

INVESTIMĂNTĂ vb. I^a } v. *investimântă*.

INVESTIMĂNTĂ vb. I(ă) } v. *investimântă*.

INVERERĂ vb. I^a refl. S'*înverter*. — (Rar, despre boale, obiceiuri rele, prejudecăți, etc.). A prinde cu timpul rădăcini adânci; a se înrădăcina încheindu-se, a se învechi. [(Mai des) Adjective: *invererat*, -ă = care cu timpul a prins rădăcini adânci, înrădăcinat, învechit. *Am fost și vouă fi todeauna contra nepotismului — este tar o bucă învererat a societății noastre*. CARAGIALE, S. N. 161. | Abstract: *inveretare* s. f. = acțiunea de a se inverera.]

— N. din lat. *invereto*, -are (din *in* și *veretare* sa îmbătrâni), idem.

INVIA vb. I(ă) I^a. *Prendre vie*, 2^a—3^a. *Resusciter*. 4^a. *Recenir à la vie*, *revivere*, *ranimer*. 5^a. *Revizir à la santé*. — (Din timpurile cele mai vechi corespunde, în regiunile sudice, lui a învie din părțile nordice și din Moldova, și se întrebuințează uneori alături de acesta.)

1^a. *Intrans.* (Rar) A căpăta viață. A închipit Dumnezeu pă om... t-a suflat în gură și ei numai decât a învial. ȘEZ. III 28/1^a.

2^a. (Mai ales) *Intrans.* A se scula din morți, a reveni la viață (după ce fusese mort), a resuscita, † a învie. Toți carei se întore den păcate... den moarte învie. CORESI, EV. 30/2^a. Să vii, să rădici mâna ta spre ea, și va învia. TETRAEV. (1574) 214. *Atunce vor învia morții*. CUV. D. BĂTR. II 454. Știu că va învia întru înviare întru ziua cea de apoi. MOLITVELNIC (a. 1669), ap. GCR. I 187/1^a. Te grăbește să înviezi. MINEIUL (1776) 200/2^a. Aștepti oare spre a învia? BĂLCESCU, M. V. 580/2^a. Neptind de trebuie să dozească o vedă învindu... C. NEGRUZZI, I 26. Nu 'niete morții EMINESCU, P. 56. *Alta vreme să ai a mă slui pădă când fi muri și iar fi învia*. CREAŢIA, P. 206. *Alcargă să vadă pe acela, carele mort a fost și a învial*. SPIRESCU, L. 141.

†† (Cu același sens) Refl. *Robul se învie și se ridică*. CORESI, EV. 343/2^a, cf. 348/1^a, 459/1^a, GCR. 193.

3^a. *Trans.* (= fact.). A reduce pe un mort la viață, a scula din morți, a resuscita, † a învie. *Insuflă și-l învie*. CORESI, EV. 347/1^a. *Cela ce înviază morții...* id. ib. 349/1^a. Ști-ști scura sângele spre (= peste) pui și cu acela-i înviază pre ei. SILVESTRU (a. 1642), ap. GCR. I 102/1^a. *Pîind noi morți, ne-ai învial*. MINEIUL (1776) 151/2^a. *Și eu îi mat învială și a dooa oară* (a. 1784), ap. GCR. II 131/1^a. *Când s'ar putea s'o învie, mi-aș da armele, și pe Haiduc, calul meu*. C. NEGRUZZI, I 30. *Atunci se duse Sf. Petru la Dumnezeu și-l rugă ca să-l învieze pre sinul său*. G. CATANĂ, P. B. II 131. *Strig noaptea Pe la miezul nopții și 'nietez morții*. TEODORESCU, P. P. 223. *Învie toate jirinele*. ȘEZ. I 127/1^a. # *Banii învie morții*: arată puterea banului. ZANNE, P. V 60. | Fig. Va tînde mîna spre ajutoriu și va învia pre noi den păcate. CORESI, EV. 151/2^a. Să ai neștine muri nu va avea fectori, să ta fratele lui, mutarea lui, și să învie sămînța fratelui lui (et suscitera la lignae). TETRAEV. (1574) 239. *Dulce rază din doi ochi mîngăitori*. Vîno de înviază pe alți doi ce-s muritori! KONAKI, P. 107.

4^a. Fig. *Intrans.* A reveni la viață, a renaște, a se demorți, a se trezi (la viață); a se înviora; a reveni în minte. *Toată firea înviază*. BARAC, AB. 80. *Optiri, taberi fără număr împrejură-mă învie* (= înviază). ALEXANDRESCU, M. 14. *O inimă fierbîntă... te-astepă ca să 'nvie*. ALECSANDRI, P. I 192. *Sub povara amintirilor care învau și se întropau în sîntea lui, îl pădă învial*. N. GANE, ap. CADE. *Vîja de vie tot fante*, Iară vîja de bor, tot rogoz. CREAŢIA, P. 229. Cf. ZANNE, P. IV 99. *Din această zi... cred oamnit, că toate insectele... încep a se mișcă și a învia*. MARIAN, SE. II 195. *Împăratul mureș și învia de bucurie*. SPIRESCU, L. 2. *Fruza 'n cordu căi învie*, *Doină dînt de voinicie*. ALECSANDRI, P. P. 224/2^a. *Mai după ghimpi înviază decăi flori pe câmp*. ZANNE, P. I 187. †† *Trans.* A da viață, a reînvia, a înviora, a regenera. *Dar acest drit carele înviază negoșul și înmulțește bogăția obștească, s'au oprit*. URICARIUL, VIII 132/1^a.

5^a. *Intrans.* A se întremă încetul cu încetul după o boală. HERZ-GHER, M. IV 215.

[Prez. ind. *învia* și *înviați* (LB.). | Adjective: *înviat* (cu negativul *neînviat*), -ă = sculat din morți, revenit s. readus la viață, † *învia*, *resuscitat*; (fig.) *renăscut*, *regenerat*, *înviat*. Cine va vedea mortul învial și să nu se vestească? CORESI, EV. 31/1^a. *Valurite de turbă... înviate de o spornic verdează*... ODOBESCU, III 15/2^a; — *înviător* (*înviător*), -oare = care dă viață, care face să se renască, care regenerază... *Mărețul soare... dă o rază învietoare de orice florice*. ALECSANDRI, P. II 78. *Cultura frumosului... care... răspîndește un farmec învietoare peste toată viața omenască*. ODOBESCU, II 240. (Mitol. pop.) *Apă învietoare = care are puterea de a învia (în opoziție cu apă închegătoare)*. | Abstracte: *înviere* († *înviătoare*) s. f. = (ad 1^a) *năgțero* a unui nou-născut (DENSUBSIANU, T. II. 231); (ad 2^a) *sculare* din morți, *resuscitare*, † *înviere*, *trezire* la viață, *înviare*, s. p. c. (cu sau fără complinirea: *morților* CUV. D. BĂTR. II 123) *resuscitare* celor morți în ziua judecării de apoi; (cu sau fără complinirea: *din morți*) *scularea* din morți a lui Ius Hristos, p. ext. slujba religioasă ce se oficiază în noaptea de Paște, p. ext. Paște (MARIAN, SE. II 212). Cu să împînă luminași (i) la înviare pre D[io]nnu, răpîndu-ne spre nouri în tîduhu... MOLITVELNIC (a. 1689), ap. GCR. I 285/1^a. Cel ce a dăruit noșo și înviare. CALENDARIU (1814) 19/1^a. *Cu trîmbița 'nietei de suflet pre-șmîță... A veacurilor stînce cunună-ar fi mășcă*.

ALEXANDRESCU, M. 27. *Din umbrele durerii steaua mândră-a fuvieriei rădări-va pentru ca!* ALECSANDRI, P. II 43. *Ei înțeleg mînușea fuvieriei sale.* EMINESCU, N. 17. *La înțierea morților.* ZANNE, P. II 616. *Obșteial teremoniei ce se face la zina Invierii Domnului Hristos.* LET. III 312/17. *Postul înnoate de înțierea Domnului sau înainte de Paști.* MARIAN, SE. I 212. *Preaut... când țese cu fuvieroa... id. NA. 79.* *Spre înviere — spre înția ză a Pașilor — sau spre toate cele trei zile ale Pașilor...* PAMFILE, COM. 28. *În cele trei zile ale Învierii.* SEZ. II 96/9. *Și în ziua de Paști am tras un înțeral a strigats la biserică, de au rămas toți oamենi cu gurile căscate la mine... Iar la înțierea a doua (la slujba din ziua întâi de Paști) nu mă-a mai mers așa de bine; căci toate fețele din sat cînd la biserică... le-a și bufnit răul.* CREAȘGĂ, A. 33. *Aștept înțierea morților și vîtoa veacului, ce va să fie. Amin.* (Sfârșitul Crezului.) [Pronunț. ci-a, ci-e].

— Dint'r un lat. pop. 'inviro, -are (derivat din vivus, -a, -um vivus). Cf. S. Pușcariu, Dacoromânia, IV 704. Cf. invie.

INVICLENĚ vb. IVa v. vicleni.

INVIDIĂ vb. Ia. 1^a.—2^a. *Envier.*

1^a. Trans. (Cu complementul persoanei) A fi stăpînit de invidie față de cineva, a privi cu ochi răi fericirea, averea, bunăstarea altuia, a pizmui, ț a bănuși (II 4^a).

2^a. Trans. (Cu complementul lucrului; mai rar) A dori, a pofti, a jîndul ceea ce aparține s. revine de drept altuia. *Curizantii... învîdiata poștina și favorul în care îi videau.* C. NEGRUZZI, I 107.

[A djective: **invidiât** (cu negativul **neinvidiât**), -ă = cu înțeles pasiv] pentru care cineva are sentimentul invidiei, pizmuit; dorit, jînduit. | Abstracte: **invidiere** (**invidiare**) s. f., **invidiât** s. a. = acțiunea de a invidia; invidie. A fost de la ai trecut pînd la ai pascala secolu o republică cu o civilizație, care chiar aștzi are fi de invidiat. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 35. | Pron. -di-a-, -di-e-.]

— Derivat din **invidie**, după fr. *envier*.

INVIDIE s. f. *Envie*. — Sentimentul de părere de rău, de necaz și de ciudă, ce se naște în sufletul cuiwă, vîzînd binele s. fericirea altuia, pizmă, cf. jînd, rîvnire, ț rîpștire. *Invidia își găsește loc nu numai între oamեն, dar și între flori.* C. NEGRUZZI, I 100. *Greu e a putea tălădui... călomnia și invidia lumii.* id. 290. *Dacă ar fi să gratificăm numai decdți pe vreunul din acești Italiani cu vîșful invidiei...* MAIORESCU, CR. I 226. [Pronunț. -di-e.]

— N. din lat. **invidia**, -am, idem. Cf. **invidiă**, **invidios**.

INVIDIOS, -oĂSĂ adj. *Envier.* — Care invidiază pe alții, pizmuitor, pizmaș, pizmătar etc. *Nicolas Pisano și Gioiolo invidioși de sculptura și arhitectura noastră?* MAIORESCU, CR. I 226. [Pron. -di-os.]

— N. din lat. **invidiosus**, -a, -um, idem.

INVIE ț vb. III^a. 1^a—2^a. *Resusciter*. — (E, în cele mai vechi texte din regiunile nordice și din Moldova, termenul corespunzător lui **înviat** al regiunilor de miază-zi).

1^a. Intrans. A învia, a se scula din morți. Că Hristos omoritu țu cu pelișa (= trupul), înviat (= viu N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688) cu d[un]șul, COD. VOR., 156/1, **Invie** (= în vii DOS.), *Doamne, cu mînia ta, rădică-te în sfârșitul dracilor tăi.* PSALT. 9/2. *Invie, Doamne, cu mînia ta.* CORESI, PS. 14. *Invie-va fratele tău.* id.

EV. 95/1. *Den moarte a treia țz înviat.* id. ib. 2/1. *Hristos au înviat a treia zi.* MOXA. 358/12. *Și țard înviat a treia dzi după scriptură și sui țn ceru.* COD. TOD. 229. *Atunci va înviat, cînd vor înviat toți morții.* PROPOVEDANIE, ap. GCR. I 131/1. *Au înviat din morți.* MOLITVELNIC (a. 1669), ap. GCR. I 186/1. *Mort au fost și au înviat.* VARLAAM, C. 18. *Celora ce înviu din morți.* id. ib. 333. *Să deșteptat aș[un]ți și înviară.* DOSOFTEIU, v. S. 76. *Cum băgară peștele țn apă, el înviară.* ALEXANDRIA, ap. GCR. II 134/. (Pătrat pîndă azi, prin Bucov. și nordestul Ardealului în formula de salutare de Paște) *Hristos a 'nviat* (pronunț. a 'n[un]ș). HERZ-OHER, M. IV 215; com. N. DRĂGANU.

2^a. Trans. (= fact.) A învia, a reduce la viață. *Glauul meu auzi, Doamne, după mersarea ta și după giudețele tale înviat-me.* PSALT. 265. *În vechi nu ulla-voiu (= n[un]ș-voiu) derepășile tale, că înțineș înviu-m[un]ș (= vivificat[i] me).* CORESI, PS. 342. *Strigă Lazar den mormîni și-ț înviat* (a u sculat BIBLIA 1688) *el den moarte.* id. EV. 103/1. (Figură etimologică) *Învie (= făcă) învierea și morțal înviat.* id. ib. 347/1. *Și așeșit m[un]ș înviș.* COD. TOD. 208. *Lazar, deca-ț înviat Hristos,* 30 de ani... *Idem țu țume.* VARLAAM, C. 85. *Sc[un]șul... țeace rugă de 'nviat morțal.* DOSOFTEIU, v. S. 117/. *Unul ce ț-au înviat dobtocul.* id. ib. 101. *Vedeă-țeți cum numai cu u[ș]nă cîndu ta înviat morțal și ță țeți adveri că cu țnșum țu p[un]t mă țoțu țineș.* PROPOVEDANIE, ap. GCR. I 138/2-29. *Și făc[un]ș rugă la Dumnezcu de-ț înviat pe acel morț.* PROLOG (a. 1675). id. 222/1. *Elișee grăđ cătră m[un]șarea cătră ț-au înviat fecetorul...* BIBLIA (1688) 271.

[Prez. ind. **înviat**, **înviu**, **înviat**, **înviem**, **învieti**, **înviuți**, conj. **să înviat...**, imper. **inviat** și **înviat** (CORESI, EV. 376/1), aor. **învișu** și **învișeu**, **învișei**, **înviat**, **învișu**), **învișem**(u), **învișet**(u), **învișeră**, (**învișără**), part. **înviș**. | A djective: **inviș**, -ă ț = **inviat**. *Maria Magdalina... îi țără țntă înviș den moarte.* CORESI, EV. 127/1. *Vădzură țu Lazar țevit de patru zile.* VARLAAM, C. 333. (Substantiv) *Tală țntășul din morți.* DOSOFTEIU, v. S. 127/. | A dstract: **invier** ț s. f. = **inviere**. *Așteptă învierea cea ce... se ție morților.* COD. VOR. 61/1. *Tu țntu înviere m[un]șești Sionulu.* PSALT. 101/1. *Învierea lui Hristos.* CORESI, EV. 78/1. *Dereșilor nădeșidea învierei de a vechilor v[un]șă.* id. ib. 4/1. *A de învierea mea, den zua de Paști pîndă la Dumnezcu Marea.* CUV. D. BĂTR. II 364. *Iară cei dreșți învișd și v[un]șură... învierea Domnului nostru țntuș Hristos* (a. 1661). GCR. I 182/1. *Spusără lor de învierea lui Hristos* c[un]ș țu țevit. VARLAAM, C. 145. *Sc[un]șia înviere.* DOSOFTEIU, v. S. 77/1.]

— Derivat din vechiul **vie** (= lat. *vivere*), cu pref. **in-**. Cf. **in via**.

INVIERMĂNĂ vb. Ia } v. Inviermănoșă.

INVIERMĂNOȘĂ vb. Ia. *S'emplir de vera*. — Refl. A face viermi, a se umplea de viermi, a deveni viermănos. *Pe Andronico cu oaste trimișănd, ț-au prins și ț-au scos ochi, din care rane ț s'au spuzit țo capul, și înviernănoșdu-să, au murit.* CANTEMIR, BR. 386/1. *Dacă țurdă țn zina de Sânt-Ilie, țn acel an se țhiernănoșază alunele.* HEM. 949/1. || ț (Cu același sens) Intrans. *Și înviernănoșă: (il ș[un]ș engendra des vera) aceea ț se țmpuș.* PALIA, ap. OCR. 64. [Și: **inviermănoșă** vb. Ia, (une-ori numai grafic) **invermănoșă** vb. Ia, **viermănoșă** (dial. **ghiermănoșă**) vb. Ia, **viermănoșă** vb. IVa, (**inviermănoșă**) (**inviermănă**) vb. Ia. | A djective: (**inviermănoșat**) (**inviermănoșat**, (**inviermănat** BĂRCIANU), -ă = plin

de viermi, găunoșat de viermi. | Abstract: (In)viermănoșare ((In)viermănoșare, viermănăre) s. f. = acțiunea de a se inviermănoși; locul inviermănoșat, plin de viermi. *Casă fără de intrare, Fierb'e n ea ca'n viermănoare.* PAMFILE, CIM. 17.]
— Derivat din viermănoș (cu pref. In-).

INVIERȘUNĂ vb. 1^a v. Inverșună.

INVIEȚEȚI † vb. IV^a. *Prendre vie.* — (Formație personală, care n'a prins) A căpăta viață. (Refl. = pasiv) Luminositate lui [ale soarelui] raze, din care toate se inviețețesc (tip.: inviețețesc) (a. 1765). URICARIUL, I 271/.

— Derivat din viață, cu pref. In-.

INVIFORAN vb. 1°. *Faire rage* (en parlant de l'ouragan), souffler en tempête. 2°. Ebranler, secouer violemment.

1°. Intrans. (Despre vifor) A bate cu putere, cf. viscolii. *Cuică-te, ca să dormiți, Că n'a nins, N'a viforți, Vânt de vară c'a băut.* TEODORESCU, P. P. 77^b. *Căci mi-a nins, mi-a viforat.* PĂSCULESCU, L. P. 53. | Trans. (cu complementul persoanei) A-l bate pe cineva (viforul, LB.). *Scoal', Doamne, Că-i fi dormit, Că ne-nins, Ne-a viforți.* TEODORESCU, P. P. 70^b.

2°. Fig. Trans. A agită cu furie, a turbură, a zbuciumă, a răscoli, a zdruncina din temelii; a gonii cu impetuozitate (ca și cum ar fi cineva mânt de vifor). *Nezaurite... viforăse smertul meu suflet.* MINEIU (1776) 198/.

Deșteptai pe acii ce sânt chemați la arme, ca să impiteze pe vrăjmașii ce viforăse biserică lui Hristos (a. 1788). URICARIUL, XIV 196/.

Lupie crâncene inviforăză gloatele și le întore la vechea lor sălbătăcie. VLAHUȚĂ, ap. CADE. *Chiturile care îi inviforau sufletul...* AGĂRICEANU, L. T. 398.

[Prez. ind. viforize și (rar) invifor (LB.). | Și: viforă vb. 1^a; vifori vb. IV^a; Invifori vb. IV^a. | A djectiv: inviforât (viforât), (In)viforți; cu negativul: ne(In)viforât, ne(In)viforți, -ă = bătut de vifor; (despre vânt) cu vifor; (fig.) năvalnic, vijelios, furtunos; agitat cu furie, turburat, zbuciumat, zdruncinat; (despre coamă) în vânt. *Nădri de vânt viforți purtați.* CANTEMIR, HR. 360/.

Zăman fără valuri celor inviforaji. MINEIU (1776) 104/.

Ești... înțeles celor inviforaji. Ib. 203/.

Cf. 7^a, 43^a, 74^a, 205^a, 208^a. Smertul suflet... saste inviforat... întru aidiului rădăților. Ib. 115/.

Până inviforat de valurile scârbelor... Ib. 119/.

Priveste toată năpasta unu neam inviforat. BELDIAN, ap. TDRG. *Se lupă împotriva inviforatorilor* ap. C. NEGRUZZI, II 9. *Eu nu sânt rău, o nu deși adeseori mișcări inviforator porneac în ai meu suflet, în inimă sânt bun.* I. NEGRUZZI, VI 214.

De-odată sâri inviforată (— ca mântă de vifor) de pe scaun. SLAVICI, ap. TDRG. *Se nălță roibu 'n viforât, S'astărie 'n lăituri.* COȘCUC, F. 14. *Cu sufletul meru inviforat...* AGĂRICEANU, L. T. 320.

Se aruncă Ca un vânt Inviforat. ALECSANDRI, P. P. 79^b/.

Ca un vânt inviforți. TEODORESCU, P. P. 610^b. *Pre acești băntuși și inviforaji.* Ib. 383/.

Cu coama viforată. Ib. 74. *Scris-am marea 'n viforată.* PĂSCULESCU, L. P. 52. *Vântu' viforți.* GRAIU, II 53. | Abstract: inviforare (viforare, viforire, inviforire) s. f. = acțiunea de a (se) inviforă.]

— Derivat din vifor, cu pref. In-.

INVIFORI vb. IV^a v. Inviforă.

INVIGORĂ vb. 1^a. *S'animer.* — (Rare) Trans. și intrans. A da s. a dobândi vigoare, puteri, a (se) anima, a (se) invigora. *ALEXI. Ochii... strălucera, ... omul se invigorase atât de neașteptat...* C. PETRESCU, C. V. 287.

— Derivat din vigoare, cu pref. In- (și confundat, probabil, cu inviforă).

ÎNVINCĂTĂRĂ † s. f.

ÎNVINCE (†) vb. III

ÎNVINCEALĂ s. f.

ÎNVINCÎ † vb. IV^a

v. Invinge.

ÎNVINCIBIL, -Ă adj. *Invincible.* — (Franțuzism) Care nu poate fi învins, nelinvins, nebiruit, cf. insurmontabil; p. ext. neîntrecut. *Nădri nu se vede mai bine, ca în acea lărguri mici din Moldova, ... cât e de profund și de invincibilă spiritul de solidaritate al acestei rase (fără pământ).* VLAHUȚĂ, D. 269. *Surășul invincibil al strănii Gioconda.* MIREA, I. 146. *Încredere invincibilă în puritatea et.* I. TEODOREANU, M. II 223. | Care nu poate fi zdrobit, instacabil. *Argument invincibil.* ȘAINEANU, D. U. [Formă românzată (apropiată de învinge) nelinvingibil, -ă = nelinvins, nebiruit. *Fortărețele lor nelinvingibile.* SIERA, F. 125.]

— N. după fr.

ÎNVINETĂ vb. 1^a

ÎNVINETEȚI vb. IV^a } v. Invineți.

ÎNVINETI vb. IV. 1°. *Bleuir, couvrir de bleu, rosser.* — Trans. și refl. A (se) coloră, văpsi vânt LB., (MARIAN), a (se) face vânt; a face vântăși (bătând pe cineva); p. ext. a bate, a snopi în bătași (HERZ-GHER., M. IV 200). *Apa... în multe chipure lucrează, că înălbește firle, pre altele rușaje, pre altele învinețește.* CORESI, XV. 158/.

Să se învinețează în loc să se albească vrsatul. PISCUPESCU, O. 249. *Copțul... începă să zbere la adnăl femeii...*

Învinețindu-se instantaneu ca un ficat. C. PETRESCU, C. V. 31. *Baba lui pe față la trei porți, pe și o băta și o băta până toată o învinețe.* RETEGANUL, P. III 52/.

De multe ori gănește mor cu droaia; numai ce vizi că li se învinețește bărbide și creasta. ȘEZ. III 203/.

Atunci mâna se învinețește și nu poate lucra cu ea. Ib. III 175/.

|| Intrans. A se face vânt (LB.). *Am învinețețit de frig.* [Și (formeneobisuite): *Invânăi*] vb. IV^a POLIZU: *Invâneți* vb. 1^a; — (ca înjumațăși, înbunădiși) *Invânăți* vb. IV^a. PONTBIANU, *Invinețeți* vb. IV (Năsăud). Com. D. LUPAN. | A djective: *invinețit, -ă* = care a căpătat culoarea vântă, vânt. *Acele buze amăușe învinețește sub epânzurdătoarea ce sânt dinaintea uși.* C. NEGRUZZI, I 311. *Buza ta învinețețit de-al corupției mușcal.* EMINESCU, P. 42. *Drumeții intrau înăuntrul învinețețit de frig.* SANDU-[ALDEA], SĂM. VI 884. *Ochii învinețețit.* ISPIRESCU, U. 5/.

— *Invinețitor, -oare* = care învinețește. | Abstracte: *Invinețire* s. f., *Invinețit* s. a. = acțiunea de a (se) învineți. Al ei chip se zugrăvește plin și alb; cu ochii-i mășuri Prin ușoara 'nvinețire a subțirelor mășurii. EMINESCU, P. 184. *A dai până la învinețit (cu sineală, ca să salbă față).*

— Derivat din vânt, cu pref. In-.

ÎNVINGE vb. III. 1°. *Vainere, l'emporter.* 2°. *Lutter.* 3°. *Triompher de...*, *maltriser une envie.* un sentiment 4°. *Prévaloir.* 5°. *Contraindre.* 6°. *S'emploie là où le français dit: c'est plus fort que moi, je ne peux pas m'empêcher de...* 7°. *Vent à bout de...* — Des întrebunțat în literatura veche (subt formele învince, învinci), cuvântul acesta a fost înlocuit aproape cu totul, în sec. XVIII, prin sinonimul său a birui; odată cu renașterea noastră latină, el reapare în sec. XIX (sub forma mai nouă învinge). Cf. TDRG.

1°. Trans. (Cu complementul persoanei) A se dovedi s. a fi mai tare decât altul (în războiu, luptă, trântă, întrecere, cursă, rămășag, certă, dispută, joc, proces, etc.), a ieși biruitor s. victorios

din... a izbândi, a căpăta o biruință, a repurtă o victorie; a înfrânge, a bate, a supune, a dovedi, a rămâne, a birui (cf. cuceri, răpune). *Învenseră Turcii pre Unguri, iară crutu' scdpă într'o corabie.* MOXA 403¹⁰. *Vrem învenea și vrămașul.* CUV. D. BATR. II 126. *Neputându-i învenea, le țiară și capetele.* DOSOFTEIU. V. S. 20². *Temându-se să nu-l învenea cu răspunsurile...* id. ib. 164. *Învenici Saul pre norod.* BIBLIA (1688) 205². *Și pe mare și pe uscat, multă mai tare decât înfătu în vîncit.* CANTEMIR. HR. 239¹². *Eoaape, sînt învenici! Înse de toată tîrbă, iară tu tmi răspunde.* GCR. II 203²². *Ostașul... îi alungă și-i învenea [pe barbari].* ALECSANDRI, P. II 15. *Să te învești cu ce să facem, ca să învenigi tu pe mama.* EMINESCU. N. 10. *Multe curse am învenici.* ALECSANDRI, P. P. 315⁵. *# Multe gđte înveneg porcui, se nice cînd într'o adunare toți vorbes deodată.* ZANNE, P. I 481. | Refl. (= reciproc) *Să se poată învenega [unul pe altul].* PANN. E. II 114. *Și se luară de se luptară pînda ce se oboară, dar nici unul pe altul nu s'au putut învenega.* RETEGANUL, P. III 73¹. | (Construit cu obiectul la dativ, după paleol. uđolŃi 'vînceres'). *Sări spre et omulu ceta și învenică lor (= învîncu pre ei N. TESTAMENT 1648; biruinđu pre ei BIBLIA 1688; s'en étant rendu maître).* COD. VOR. 7. *Și venice [învenega COR.; a pune COR.]; oboară DOS.; zdrobi HUR.] lor scutul meu, Doamne.* PSALT. 113¹. Cf. 14¹², 32¹², 94¹², 227¹. *Învenică lor derepŃi demănoașa.* CORESI, PS. 129. *Vencură [învenicură CORESI] lor urđŃi lor.* PSAL. SCH. 354. *Și fereste sluga ta... să nu-mi învenică mie.* PSALTIRE (a. 1651), ap. GCR. I 154¹². *De nu mi-ar putea să-mi învenea, Aș fi în ferice.* DOSOFTEIU, PS. 59. | (Absolut) *A ieși biruitor, a ieși de-ăsupra.* *Tie unuia greștia... ca se dreptez-te în curentele tale și se venic (= să învingi GCR. să învenicești DOS. cîndu veri gudecă.* PSALT. 98¹². *Venit-am și am învenici!* ALECSANDRI, P. II 12.

2^a. P. ext. Refl. (= reciproc) *A se luptă [unul cu altul], a cđtă și se birue [unul pe altul], a da o luptă de rivalitate. Erau odată dot... frați bunți și... trătau în bună pace... De la o vreme trau, pe fratele cel mai mare îi mușed de inimă șerpele ambției și vru să învenică din bogđŃie pe cel mai mic. Dar oricît se frămăntă el, nu erđ chip să-l rămăte... Pe cînd se înveniceau [tip. înveniceau] mai amarnic, numot iacđă... (Coropoeni, Vastui). ION CR. II 85.*

3^a. Fig. (Complementul e somnului, o patimă, un viciu cu care omul se luptă) *A combate cu succes și a triumfă asupra... a birui, a stăpîni, a domina, a înfrînă.* *De puzurea taste spre toți oamnici pobitrea bogđŃiei. Înse cîne e nestrînă de ea, elu o învenice și o împarte.* CORESI, EV. 431². *Acela învenice isptia.* CUV. D. BATR. 133. *Putem învenega rđul și îndeplini mentrea morali a omenirii.* BĂLESCU, M. V. 2¹². *Învenice-ți mîntă!* (Somnului, patima, etc. e subiectul s. instrumental, acesta din urmă fiind exprimat prin prep. cu) *A dobori, a birui, a cuceri; a convinge. Ceta cel-învenice isptia, cade în năpaste.* EVANGHELIE (a. 1620), ap. GCR. I 56¹. *Pîndă într'atđă veniea și lauda numelu lor inimile a tuturor muritorilor au vîncit...* CANTEMIR, HR. 88¹². *Acetiași cu tari doveade vor venici.* id. ib. 24¹². *Ea cu brđu roșu se'nvenice, Și cu dragostea te'nvenice.* MĂNDESCU, L. P. 93². *Pe la zece stăpînit cđ mă învenega somnului.*

4^a. A prevală, a covârși, a întrece, a ieși de-ăsupra. *Cuvenele sāră-legilor vîncură-nđ [învenicură-ne COR.]; covārșiră cu putearea ne noi DOS.; praevaleuerunt.* PSALT. 121². *Ușă [scadului nu învenice ei [învenega BIBLIA 1688; ne prăvaudront point contre elle].* TRIFIAEV. (1574) 228. | Spec. Des-

pre un miros, un gust) *A ieși la iveală, a se simți mai mult decît orice.* În *cđrnăți đđtia învenega usturoiu* = germ. schlagt heraus aus den Würsten. Com. A. COCA.

5^a. † Trans. (refl. = pasiv). *A obliga, a constrânge (să plătească).* *Ei de mare lăpă [fînd asupriți, gîndutea lor din satul Săntoana... o ar fi zdogit... pentru o sută de florinți de aur... plătină și primind banii întru acesta tip (= chip); ca de n'ar rđscumpără... la terminali șau, învenicea noastră să se învenigă în învoldit sumă de bani.* SINCAL. HR. I 320²⁷.

6^a. (Rar) Pronominal (unipers.). *A-l coplesci pe cineva dorința de a... a-l face să nu se stăpînească de la... Mă învenigă de te sđrut Eu pe tine!* COȘBUC, B. 12.

7^a. Trans. și intrans. (Transilv. de nord) (Construit cu prep. cu) *A ieși la capăt, a o scoate la capăt, a putea isprăvi, a da de capăt, a răzbi, a pridiđi, a birui [?]. Am învenic toate greșđŃile.* CADE. *Nu pot, mamă, învenega c'un om, c'un blăstămat de fecior tîndr. În sprîncine!* Sf. Petru... cu el nu-i chip s'o scot la cale. RETEGANUL, P. III 37¹². *Du-te tu, bđrbaie, cu voaca la țaur, cđ eu sđnt slabă, nu pot învenega cu ea [Poiana-Iliu, jud. Năsăud].* Com. S. POP.

[Sf.] (învenice †) vb. III, (în)venice † vb. III, (în)vine † IVa. | Astăzi se conjugă: ind. prez. înveneg, învenig, conj. sđ învenigă, imper. învenega..., aor. învenicea, [în Banat: înveneg JAHREBER. III 242], part. înveneg, ger. învenigînd. Mai de mult: ind. prez. vîng, [în]vînc, [în]vînc, [în]vînc, [în]vînc, [în]vînc, [în]vînc, [în]vînc, [în]vînc, [în]vînc, [în]vînc; imperat.: [în]venega, [în]venice, [în]venice, [în]vînci. | Adjectiv: învins (în)vîncut †, (în)vine †, -ă = biruit, stăpînit, dominat, covârșit, coplescit, cucerit. *Aflătorul răuđŃilor vđcîndu-să învîncit, au învicit pe al sđt sđ aprînă casa lui.* DOSOFTEIU, V. S. 126², cf. 47, 59, 151, etc. *Ea se află într'unul din acele momente... cđnd te simți învins de plăcere.* C. NEGRUZZI, I 78. *Dragostea... pentru popoarele învenice...* BĂLESCU, M. V. 413¹². *Sf. Petru, învenic de firea lui cea omenescă, se ută înapoi.* id. N. 16. *Îmi pare mie une-ori cđ sđni învins.* COȘBUC, F. 130. *Negativul: ne-(în)vins (ne)vinclt †, -ă = care nu a fost s. nu poate fi învins, nebiruit, invincibil.* *Să gîndiți a fi nevincltci despre 'mpletărie...* ciu-militarilor. DOSOFTEIU, V. S. 181. *În a lor scurđ vedere propășiri nevinvenice Pan et dese'mpotriviri.* ALEXANDRESCU, M. 23. *La Nicopole vđzut-am cđte tubere s'au sđrăna, Ca sđ-mi stete învinate-mi ca și zidul nevinvenic?* EMINESCU, P. 240. *Toată țara bea dintr'însa și pentru această bđturđ împărdăŃia trebuie să dea în ficcare an cđte o fecioară balaurului care stăpînește cu putere nevinvenid fîndina.* MERA, B. 106; — învingător, -oară (a-desea substantivat) = (cel) care învenega, biruitor, victorios, dominant, covârșitor. *Învingătorului da-i-notu mîncare din pomul țefiei.* N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. I 129/16-17. *De-aiunci, învingătoroare, tubă-at pe învenic.* EMINESCU, P. 202. | Abstracte: învenegere (vîngere † LB., (în)vîncere †, (în)vîncere †, (în)vine †) s. f. = acțiunea de a învenega, biruință, victorie, izbândă. *Iară Domnului ție mulțemid, e noao învenegere pentru ol nostru Domn [Șu] Hristo!* PRAXIUL, ap. GCR. I 15². *Dumnezeu ai cđptigat țeri învenegerea.* AGĂRBIȚEANU, L. T. 269; — învins s. a. = învenegere. *Așteaptă prin învins a o luđ [coroana].* PANN. E. II 153; — învîncător † s. f. = învenegere, biruință, victorie. *Prin mare învîncături odđmîndu-te, PALIA,* ap. GCR. I 35¹². *Pre mare lucru ai sosit drag [sđ prin mare învîncđțuri.* id. ap. CCR. 57; — (în)vinecedă s. f. = biruință, victorie, învenegere Măndre

coroane ca preț învinceleși. COSBUC, E. 86/11. S'a cum e pe viteje. Pe vincaidă sau robie. ALECSANDRI, P. P. 1970/42.

— Din lat. *vinco*, -ere, idem. (Forma mai nouă învinșe — a g pentru e — s'a născut din part. *vinșus* după analogia verbelor de felul lui *înșing*, *împins-împing*, etc.). Cf. *invincibil*.

ÎNVINOȘĂ vb. 1^a. (S) *invincer*. — Trans. și refl. A (se) ameți de vin, de băutura, a se chircilli [Se întrebunțează de mătură, mai subț formă part.-a. d. j.]: *invinoșat*, -ă = chircillit, afumat, pilit, amețit de băutura, turleac (Secuul, în Dolj). II. V 148.]

— Derivat din *vin*, cu suf. -oșă și cu pref. *in-*.

INVINOVĂȚI vb. IV^a. 1^a. *Rendre responsable, accuser, inculper; s'accuser, s'arouer coupable. Tomber sous le coup d'une condamnation.* 2^a. *Se rendre coupable.*

1^a. (Trans.) A consideră, declară, arătă, găsi, scoate (pe cineva) *vinovat*, a arunca o vină asupra cuiva, a băga vină, a învinui (pe cineva): p. ext. a acuză, a inculpa, a incrimina; (refl.) a se simți, a se declara *vinovat*, a arunca vina asupra sa, a se acuză, a se incrimina, a se învinui. *Înu-mi mă 'nvinoșdfece*. BELDIMAN, O. 24. *Proști mă 'nvinoșdfece, prietenii m'au lăsat*. KONAKI, P. 60. *Săpăna mea, mă 'nvinoșdfești nedrept*. C. NEGRUZZI, I 22. *Să mă 'fercașd Dumnezeu că 'nvinoșdfece pe cineră că coște... să gonească obiceirile noastre!* ISPIRESCU, ap. CADE. (A b-solut) *Vezi, fătul meu, că, fără să șocotim, 'nvinoșdșim, vorbind de rău pe alții*. DRĂGHICI, R. 63.

2^a. † (Neobisnuit) Refl. A se face *vinovat* de ceva, a merita o condamnare. *Tăgăduind cineva datoria sa... se 'nvinoșdfește să o plătească îndoft*. PRĂVILA (1814), 24. [Cel care are un lucru de pază], de nu-l va păzi, se 'nvinoșdfește de viclean, ib. 56.

[S]: *vinovăți* † vb. IV^a. | Adjectiv: (In) *vinovățit*, -ă = acuzat, învinuit; — *invinovățitor*, -oare = care învinovățește. DICT. | Abstract: (In) *vinovățire* s. f. = acțiunea de a învinovăți, acuzaj, inculparea, incriminare; *Invinuire*; † *vină*. *Furtușaguri și alte învinovățiri*. PRĂVILA (1814), 17.]

— Derivat din *vinovat*, cu pref. *in-*. Cf. *invinui*.

ÎNVINUI vb. IV^a. 1^a. *Accuser, reprocher; s'accuser.* 2^a. *Chercher chicane.* 3^a. *Soupçonner.*

1^a. Trans. și refl. (construit absolut cu conj. că s. cu prep. de, mai de mult și cu în, întru) A (se) *invinovăți*, a găsi cuiva o vină, a (se) acuză, a pune vină asupra cuiva (STAMATI). *Diavolul... vinovăție pre [L]um[ine]zbură înaintea oamenilor*. VARLAAM, C. 68. Ca un neputernic faste clericii și *vinuți*. id. 243. Să fărâșcă tot omul, *frumos și drept*, ca să nu vinovățesc pre nimeni. PRĂVILA DE TĂRGOVIȘTE, ap. CCR, 169. *Au vinuți întru ea*. BIBLIA (1688), 54. Cine va *vinuți* (quis est qui condempnet) ? ib. 378. *Vinovuți-l că a umblat cu județnea lui...* MAĞ. IST. 399/11. *Nict acem în ce să vinuim cu aceasta pe Pretorie*. CANTEMIR, HR. 76/9. *M'a învinuțit că aș fi fătul și nu ț-am epus nimic*. Căuind să învinovățesc pe acuzat, *morțorul s'a învinuțit pe sine*. († Construit cu dativul) *Cel ce se va fi cu minte, gândesc că nu-mi va vinuți*. LET. I 96/9. | (Figură etimologică) A face, a comite. *Răspitorii, veri ce stricăciunea vor face, sau vină vinuesc*. CARAGEA, L. 3/11.

2^a. † A căuți cărciog, nod în papură, a găsi pricină. *Vinovăție acesta pre mine*. BIBLIA (1688), 268.

3^a. (Bucov.) A bănuși, a suspicioasă. HERZ-GHER., M. IV 215.

[S]: *vinuți* † vb. IV^a. LB. | Adjectiv: (In) *vinuțit*, -ă [adesea subantativă] = *invinovățit*, acuzat. *Invinovățit a refuzat să facă declarații în fața judecătorului*; — *invinovător*, -oare [adesea subantativă] = (cel) care învinovățesc, acuzator. | Abstracte: (In) *vinuire* s. f. = *invinovățire*. STAMATI. Puneți cuvinte de *vinuire*. BIBLIA (1688) 142. *Un răspuns la învinuirea opoziției*. D. RUSSO, BUL. COM. IST. II 32; — (In) *vinuțit* s. a. = *invinovățire*, acuzaj. Va pune *preste dănaș* cuvinte de *vinuțit*, ib. 142.]

— Derivat din *vină*, cu suf. -uți (și pref. *in-*).

ÎNVIOLĂ vb. IV^a. refl. *Enrager.* — A se mâniă, a se înfuriă grozav, a-și ieși din sărite (din peneni), a spumega de mânie, a fi turbat de mânie. CIAUSANU, GL.

— Pare a fi o formație incultă din neologismul violent s. violă.

INVIOLĂBIL. -Ă Adj. *Inviolable.* — Care nu se poate violă, silui, încălca; de care cineva nu se poate atinge. *Dreptul de proprietate este inviolabil*. PRETORIAN, DR. C. 113. *Regle e inviolabil*, numai mîșgărit sînt *responsabil*. MAIORESCU, D. IV. 645. *În această prînză este în drept inviolabil și inatocabil*. id. IV. 571. [Fam. lilia: (după fr. *inviolabilité*) *inviolabilitate* s. f. = înșugăria și caracterul lucrului sau persoanei inviolabile, «forța de a nu lăsa să fie siluire» (ARISTIA, PL.) *Unde este dar inviolabilitatea domiciliului consacrată de convenție?* ALEXANDRI, T. 162. *Not nu trimetm la pucărie pe nimeni dîntră deputoși, fiindcă avem... inviolabilitatea deputoșilor*. MAIORESCU, D. I 327. | Pronunț. -vi-o].

— N. după fr. [lat. *inviolabilis*, -is, idem].

INVIOLABILITATE s. f. v. *inviolabil*.

ÎNVIORĂ vb. 1^a. 1^a. *Animer, vivifier, ressusciter; se ranimer. Reprendre.* 2^a. *Se rétablir* (d'une maladie); se remette.

1^a. Trans. și refl. A da s. a prinde viață, p. ext. a căpăta plăcerea de viață, a (se) îmbărbăta, a (se) însufleși, a (se) animă, a-și împropăta puterile, a (se) învioșă. *Prîmăcarea... decamarțeste și înviorază lucrarea frumuseței pământului*. PISCUPESCU, O. 182. *Un copul, doi te mai înviorază, ai pentru ce înăl. DELAVRANCEA, ap. TDRG. O stropul cu op și de obidă o mai învioră*. ISPIRESCU, L. 98. *Întina ței învioră*. TEODORESCU, P. P. 509. | Intrans. A-și veni în fire, a căpăta viață, puteri proaspete. *Act...* înviorază mîrzmele florilor. PISCUPESCU, O. 62. *Când văză pe fiul său...* I se pără a învioră o leuță. ISPIRESCU, L. 126.

2^a. Refl. A se însănătoșă, a se întremă (după o boală), a se împioroză, a prinde puteri. *La sa să însănătoșă Rumănu glăme în mai multe feluri...* a să ridică, a să 'ndreptă, a să 'nghioră... JIPESCU, O. 56.

[Rostit, dialectal, și înghioră. | Și (neobisnuit): *inviori* vb. IV^a. GCR. II 503. | Adjectiv: *inviorat*, -ă = care a prins viață, și-a venit în fire; însufleșit, îmbărbătat, animat, învioșat; însănătoșat. «*Bun lucru ar fi, întîmptind ai înviorat*. SLAVICI, N. II. 292; — *Inviorător*, -oare = care dă a. redă viață, putere, viojie, care însufleșește, animă, îmbărbătează, împropătează; învioșător. În clipele acele înviorătoare ale luminatului de ziuă... SANDU-ALDEA, U. P. 101. | Abstract: *inviorare* s. f. = însufleșire, îmbărbătare, viagă, putere, împropătare, învioșare. *Temeiu ai sîndășii, ai frumuseții și ai înviorării duhalui*. PISCUPESCU, O. 135, cf. 116; — *Inviorăt* s. a. = înviorare. | Pronunț. -vi-o.]

— Dintr'un lat. pop. * *invivulo*,-are (din *vivulus* = vividus, cf. *vior* și *acqua vivola*, răspândit în toponimia italiană). S. PUȘCARIU, *Cons. II*, XXXIX 325-326, N. DRĂGANU, *Dacoromania II* 617-623. (N'ar fi exclus să avem a face cu un lat. pop. * *inviburo*,-are s'a face să vibreze, să nu mai fie apatic, nepăsător) din *viburo*,-are și pref. *in-*, care derivă une-ori factitive, cf. DR. IV. 704).

INVIORI vb. IV^a. v. *invioră*.

INVIOȘĂ vb. I^a. 1°. *Prendre courage*. 2°. *A nimer, enflammer*. — (Mold.).

1°. Refl. A prinde viață, curaj, a se însufleși, a se îmbărbăta, a se inviora. Și acia au spus atunce că altă oaste fără de acei Tătari la Iași n'au mers. Atunce auzind, toți s'au invioșat. LET. II, 265/1. S'a mai invioșat, când a zărit pe Șerban, N. REV. R. 1 30.

2°. Trans. A anima, a inviora. Le încușează coriile obrăzilor. ALEXANDRU, DACIA LIT. 269. Cupa spumândă invioșează și strălucește amoral. C. NEGROZZI, II 47/10. A șitit să invioșeze conștiința națională. SBIERA, F. 151. Rădcoarea nopții invioșase toate. CONTEMPORANUL, VII, vol. II, 8.

[S]: *invioși* vb. IV^a (cf. *invioșire*). | Abstract: *invioșare* (invioșire) s. f. = însuflețire, inviorare, încurajare, îmbărbătare. Alie căuđiri aduc bolnavilor o mândpire și cum s'ar zice o invioșare. URICARIU, II 184/10. Au lipit invioșare din dulci ochisorii tăi. KONAKI, P. II. Robinson... nu ții ce facere de bine... este tunetul... cătu invioșare tau oamenii și dobitoacelor. DRĂGHICI, R. 72. Reînviuți invioșare a mișcărilor culturale. SBIERA, F. 237; — *invioșat* s. a. = invioșare. | Adjective: *invioșat*, -ă = care a prins viață, însuflețit, îmbărbătat, inviorat. Când morcovii tor fi invioșati, li se dă o prăjitură. I. IONESCU, C. 120. Mirosul... florilor invioșate. EMINESCU, N. 11; — *invioșător*, -oare = care invioșază, inviorător. | Pronunț. -vi-o-). — Derivat din *via*, cu suf. -oșă și pref. *in-*.

INVIOȘI vb. IV^a. v. *invioșă*.

INVIRȘUNĂ vb. I v. *inverșuna*.

INVISTERI † vb. IV^a. *Trésorier*. — A pune și a păstra în visterie. [Partic. ad. *invisterit*, -ă † = păstrat în visterie. Într-o această săni puse și invisterite, ca într-o undenească și cerească visterie și comoră. OCTOIH (a. 1774), ap. V. B. II 207.]

— Derivat din locuțiunea (a pune) în visterie.

INVITĂ vb. I. *Inviter*. — Trans. A chema, a rugă pe cineva să vie undeva s. să asiste la ceva (s p e c. la masă, la o petrecere) ori să facă ceva (de bună voie), a pofti. Cu politică mă invită lângă dânsa. C. NEGROZZI, I. 68. Imi dai tote să te poftesc cleacă în casă și să te invit la un pahar cu apă și la o dulceică? C. PETRESCU, I. II 167. L-a invitat la bal. L-a invitat să tacă. [S]: (cu prefix românizat) *invitat* vb. I. | Adjective: *invitat* (cu negativul *neinvitat*). -ă = poftit, chemat. Oaspeți neinvitați la nuntă. (Substantiv). *Invitații* au sosit la timp; — *invitator* (invitător), -oare = care invită. | Abstracte: *invitare* s. I, *invităș* s. a., (după fr. *invitation*) *invitațiune* s. f. și (mai ales) *invitație* = chemare, poftire; (p. ext.) bilețel, scrisoare prin care cineva este invitat (la masă, la bal, nuntă, etc.). Fără nici o invitare, un doctor vestit venia. ALEXANDRESCU, M. 373. *Invitații* aced un rost nemărturisit. C. PETRESCU, C. V. 96. Am tipărit invitațiile pe carton.]

— N. după fr. (lat. *invito*,-are, idem). Cf. du-bilețel *invită*.

INVITĂ vb. I. v. *invită*.

INVITĂ vb. I[9]. 1°. *Pousser* à. 2°. *Provoquer, exciter, Forger*. 3°. *S'assembler. Partir à l'attaque*. 4°. *Provoquer l'appétit; être en rut*.

Cuvântul, deseri în textele vechi și întrebuințat de unii scriitori din sec. XIX, nu s'a mai păstrat decât în popor, în unele regiuni, pe când neologismul *invită* s'a generalizat în limba literară.

1°. Trans. A îndemna la (spre, către) ceva. *Envit, ANON. CAR. E mai marit preceți și bădrăni* *invitără* (= îndemnară BIBLIA 1688) *gloatele, de să coard Varavea. TETRAEV. (1574), 250. Invită pre mulți spre bunădăși. DOSOFTEIU, V. S. 216. Invită pre ai săi să nu lase să să 'nchine oamenii lui viu Dumnezădu. id. 22. Cuvinte carile îndemnează și invitează spre nevoia podivgurilor. id. ib. 121, cf. ps. 243. Că dracul invită omul luiădu cu trușa, deci (= după aceea) cu beția... COD. TOD. 116 r/1. Iaste destul a invită pre cei ce dorasc a le și (a. 1826). GCR. II 252/1. Petru și Asan prînceră a invită pre Români... ca toți să se scoale cu armă. P. MAIOR, IST. 203. Patima curției îndemnează, invitează și trage pre tot omul. PISCUPESCU, O. 277. Nu știu cine m'a invită (= m'a îndemnat) să fac așa (Oravea, în Banat). Com. COGA. II *Invită pe scără* = îl îndemnă la sfadă (Zagra, jud. Năsăud). Com. I. CORBU.*

2°. Trans. A provoca, a instiga (L.B.), a ajută, (STAMATI) pe cineva (asupra cuivă), sa întărătă (SEZ. III 17), sa asmuți, a intriga, a băgă țitului (CIAUSANU, GL.). *Invită* însemnează că du prîncină altuia să se pornescă la oarecare lucrare, la o faptă, însă îndemna se zice spre cele plăcute, întărăt se zice spre cele urite și *invite* se zice spre răvăriu. I. GOLESCU, C. I 327. Au invită pre un idbăriu asupra sântului. DOSOFTEIU, V. S. 43. Eu t'am invită pre toți aceștia asupra voastră. id. ib. 92. *Invitându-l episcopii* să pornescă goană asupra protoevangelicilor... id. ib. 202. *Au invită-tompa pre D[omi]n[u]l spre mînieț APOSTOL (1683), ap. GCR. I 262/11. Invitând și îndemnând pre alții... CANTEMIR, HR. 298/10. Ei m'a invită de l-am băut pe frate-meu CIAUSANU, GL. Nu știu orb at fost ori bat, O (= ori) birdu' te-o 'nvitā; Dei o te (= de te-a) 'nvitā birdu'. *Ară-i șura și grajdu'* (Maramures). BĂRLEA, ap. CADE. † A născoci, a produce. *Pizmași... care 'nvitează mărturisii rețe, Să mă 'ntreabe înțrebedciunț gre. id. ps. 115.**

3°. Refl. A se strango la oaltă, a se aduna spre a porni împotriva cuivă, a se înglotti, † a se pâlculi, † a se înceti. *Păgîni... cu radele lor se 'nvitără să-și oprească șârtele. DOSOFTEIU, ps. 245. Săteanii lui s'au invită noopte cu arme și mearășă de-l demicără. id. v. S. 115. Se invită acmă șărani, de vened la dîcu cu pără. LET. II 83/10. Se invităș oamenii cei cu strămbădăși asupriti, de apucă unul pre altul strîpînd: haide la dîcan! N. COSTIN, ap. HEM. 1936. S'au invită tr'o 60 de Benderi și s'au înarmat. LET. III 227/10. † A se porni asupra s. în contra cuivă. S'au invită asupra Ducă-todă și au venit cu oaste în Iași, de au închis pe Duca-todă în curtea cea domnească. ib. II 8/1.*

4°. (Astăzi în nordul Ardealului) Trans. A deșteptă în cineva dorința, pofta, a deschide apetitul; refl. (despre vacă) a-i abate, a i se face de taur, a umbli după taur. *O cătu mănecare mi-a dat, numai m'a 'nvitā* (Zagra, jud. Năsăud). Com. I. CORBU. *Vaca s'a înțit de goană și am dus-o la taur* (Poiana-Iliu, jud. Năsăud). Com. S. POP. [Prez. ind. înșit L.B. și *invitez* MARDARE, L. 2011, etc., GOLESCU, C. I 327, PISCUPESCU, O. 113, CIAUSANU, GL.] Rostit dialectal și *invită*. | Adjective: *invitat* (cu negativul *ne(invitat)*), -ă

= îndemnat, provocat, instigat, alățat, întărit, îmboldit. *Envătat* ANON. CAR. *Invitat de dor* [umne]ească. DOSOFTEIU, V. S. 70. *Invitat de dracul, lui a-mână tătoarea*. DOSOFTEIU, V. S. 70. *De aceste grele întâmplări învitat, împăratul...* P. MAIOR, IST. 3; — *Invitător*, -oare = care îndeamnă, care alăță, înlăță, îmboldește; provocator, instigator. LB. *Cărți invitaționale la nevoință călugărească* DOSOFTEIU, V. S. 13. *Invitațiori la tot răul*. BELDIMAN, TR. 49. | **Abstracție: Invitiare** s. f. = îndemna, provoca, extrage, alățare, întărire, îmbold. *Să ață și Pelaghia la acea sfârșit cazanie din Invitiare lui D[umne]zeu*. DOSOFTEIU, V. S. 52. *Cu care Invitiare oarecum de tinoavă însușește-ne...* CANTEMIR, HR. 228¹². *Oarecari dintre ai noștri, pentru zavistia fiind porcuți cu Invitiare pe acuns, s'ar fi mișcat... a face supărare* Preoș[te]n[ile] [a. 1764]. IORGA, S. D. XIII 252. *Invitarea rădăților*. PISCUDESCU, O. 191; — *Invitat* s. a. = Invitare; — *Invitată* † s. f. = alățare, instigare, LB. |

— Din lat. *invito*, -are ca *invita*, a încuraja, a îndemna. În cele mai multe limbi române, corespondentele lui *Invitare*, însemnează să provocă, a desfi, a alăță, înțeles dezvoltat din întrebarea acestui cuvânt ca termen de joc. Cf. dubletul *invita*.

INVITAȚIE s. f.INVITAȚIUNE s. f. } v. *invita*.

INVITĂTURĂ † s. f. }

INVIZIBIL, A. adj. *Invistibile*. — Care nu este vizibil, care nu se poate vedea (ARISTIA, PL.). *nevăzut*. *Ostenit ca de o luptă c'un răzmas* *invizibil*... VLĂHUȚĂ, D. 123. *Ridică... mâinile groase și scurte spre taran, adresându-se unui auditoriu invizibil* C. PETRESCU, C. V. 154. *S'a făcut invizibil* = a dispărut. — N. după fr. (lat. *invisibilis*, -e, idem).

INVOLĂBE vb. III. 1°. *Tourbillonner, déferler, Boulevercer*. 2°. *Tourner*. 3°. *Envelopper; enrouler* (spéc. la chaine autour de l'enrouple). 4°. *S'épanouir; enfler*. 5°. *Écarquiller* (les yeux). 6°. *Avoir des nausées*.

1°. (Despre apă, valuri, nori, praf, etc.) Refl. A se învârti (ca) într-un vârtej, a se învârteji, a se învolbură. Se înducă pământul sub picioarele calului și dinapota lui se învolbuă nori de colb. M. POMPILIU, ap. TDRG. *Marea-i grădă...* M'oiu turbură și m'oiu învolbă, Turma-oiu apucă *Si-o* voiu învece. POP., ap. GCR. II 329. *Văzură că se învolbă opa și un hoj de bălaur își ridică cele șapte capete din apă*. RETEGANUL, ap. CADE. A răzut cum au venit zănele... zburând în aer și învolbându-se cu norii în treacă peste el. S. MANGIACA, ap. HEM. 2176¹². || Intrans. A crește și a se revărsa cu valuri mari, care se rostogolesc. *Crigule, Murăgule, Nu volbă, nu turbură*. RETEGANUL, TR. 85¹². || Trans. A amesteca unul cu altul ca într-un vârtej, a învolbură (germ. *untereinander mengen*) LB. *Vântul învolbă norii*. 2°. P. anal. (Despre ființe) Refl. A se învolbură roată, a se învârti pe loc, a se opri repede. *Iar mă întore și iar mă învolb, ca volbură'n cea grădină, Ca păstrăv sub rădăcină*. BIBCESCU, P. P. 256.

3°. P. ext. Trans. (refl. = pasiv) A înfășura, a învâli, a face val; spec. a suci caierul, a înfășura pânza pe sul, a o face val; a găti firele pentru învâdădit (RĂDULESCU-CODIN). *Toate ca cămeza verheșcu-se, ca vegmăntu învolbă-te se și schimbă-se* (vei învâli pe Ins[ul] DOS.; sicut opteritorium mutabis eos). PSALT. 210¹⁷, cf. 210¹⁸. *În bălegă de scărniță omenească le vei învolbă*. BIBLIA (1688), ap. TDRG. [Căme]pa o perit, o

lorci și faci catere; o depeni, o urzești, o învolbă și o nădădești. RĂDULESCU-CODIN, I. 315. *Guriorul [este] băluc cu care învârtieși sulul pe care se învolbă pânza*. MUSCEL, 109.

4°. (Munt., Olt.) Refl. (Despre plante) *Involbă-te* = a se desvolță, a crește, a se umflă (varza, lăptucile, etc.). RĂDULESCU-CODIN. Cf. *Involtă, desvoltă*. | (Despre om) *Involbă* = a se măria, a se încărna, a se însipi, a se face groaznic, cu mâinile curmate. CIAȘANU, GL.

5°. (Banat) Trans. (Despre ochi) A căscă (și a învârti), a [în]holbă. *Strigă măgarul leului, învolbând ochii asupra celuia*. TICHINDEAL, F. 431. || Refl. A se înholbă. LB.

6°. (Transilv.) Pronominal (impers.) *Mă învolbă s. mă se învolbă* = îmi vine să vărs s. să răgăiu după prea multă mâncare. *A mânca prea mult și te învolbă acuma*. Com. DR. STOICA.

[Și: *Involbă vb. I* și în înțelesul de:] a se înălță, a-și lua zborul: *Porumbetii m-or zburat Sus, mai sus mă s'o învolb, Jos, mai jos s'or d'alinau*. DENSUSIANU, T. H. 274; — *Involbă vb. I* = a înfășura (BARCIANU), a se învârti în loc, fără a ști ce face: *Tot mă'nore și iar mă'nole, Ca voltoarea'n cea grădină*. RĂDULESCU-CODIN; — (ad 1°) *Involmă vb. I* intrans. Nu 'nvolmă, nu turbură. DOINE, 86; — (ad 1°) *volbă vb. I* intrans. *Crigule, Murăgule, Nu volbă, nu turbură* (Brad, în Transilv.). VICIU, GL.; — *Involbi vb. IV*, *Invulbi vb. IV*. | **Adjecție: involbăt**, -ă = buimăcit, măpăcit, amețit: *S'a sculat din somn învulbat* (Ialomija). GIUGLEA, CERETARI LEX. S. Cf. *Involt*.]

— Din lat. *involvere*, -ere = a rostogoli în s. peste ceva, a înfășura, a face val. Cf. *Involt*, *inholbă*, *desvolbă*, *desvoltă*, *desholbă*, *vâlvoi*, *vâltoare*, *vâlvăi*, *volbură*, *involbură*.

INVOCĂ vb. I. 1°-2°. *Interoguer*.

1°. Trans. A chema în ajutor: cf. *apela*. Noi învoacă protegierea înălțimii V. la orice necesitate și nevoie a noastră (a. 1776). URICARIUL, I 180¹². *Not, ca totdeauna și acum, învoacă binecuvântarea dumnezească asupra întreprinderii noastre* (a. 1851). lb. XIII 343¹². *Împăratul...* când e să plece la războare, el învoacă pe ocrotitorul familiei sale, pe Erceul rusticul. ODOBESCU, III 76¹². *Invocă Liga Națiunilor*. GOGA, T. N. VI 1537.

2°. Fig. A cită ceva în favoarea sa, a se referi la ceva ce poate servi ca sprijin. *Invocă prescripțiunile canoanelor 9 și 17 ale sinodului de Calchedonia* (a. 1865). URICARIUL, X 377¹². *Acesta este cazul de față...* pe care dl. Papiu îi tot învoacă. ODOBESCU, II 332. *Precedent pe care învoacă d. Panu cănd voiu putea învoacă*. MAIORESCU, D. IV 217. *În favoarea autentificării nu s'au putut învoacă deced aceste două argumente*. C. GIURESCU, BUL. COM. IST. II 107.

[Prez. ind. pers. 3 învoacă și învoacă, conj. să învoace (ODOBESCU, III 39¹²)] și să învoacă. | Și (cu prefix românizat, mai rar): *Invocă vb. I*. **Adjecție: învoacă** (cu negativul *neînvoacă*), -ă = chemat în ajutor, citat în favoarea sa. *Precedentul acesta întâmplat sub guvernul liberal, învoacă art...* MAIORESCU, D. IV 176; — **Invocător**, -oare (și substantivat) = (cel) care învoacă (duhuri, puteri supranaturale, etc.). DICT. | A abstracte: **invocare** s. f., (după fr. *invocation*) **invocațiune** și (mai des) **invocăție** s. f. = chemare în ajutor; (Poet.) rugăciune pe care poezii o adresează Muzelor s. unor zeități, la începutul operei lor, ca să-i inspire. *Din camera de alături vocea lui Mătescu răspunde: Cu-cu! Parcă toată învoacăție sună* a lui *Beethoven se petrecea cu un reac înaintea*. D. ZAMPFIRESCU, R. 112.]

— N. din lat. *invocare*, -are = a chema.

INVOCĂ vb. I

INVOCĂȚIE s. f. v. invocă.

INVOCĂȚIUNE s. f.

invoi vb. IV^a. I. 1°. *Accorder; se permettre. 2°. Permettre. 3°. Faire le jeu de qqn. 4°. Permettre. 5°. Donner satisfaction. 6°. Être d'accord. 7°. Admettre. II. 1°. Se mettre d'accord, tomber d'accord. S'entendre sur le chiffre de la dot lors des accor-dailles. 2°. Consentir, adhérer. 3°. Accepter, se faire à. 4°. S'entendre, s'accorder; se réconcilier. 5°. Prendre un engagement, s'obliger à. 6°. Bien aller ensemble, être en harmonie.*

I. (Mold.) 1°. (Cu dativul persoanei) Trans. A da cuivă ceea ce cere, a acordă, a îngădui. I-au învoui cerea. DRĂGHICI, R. 30. *Îți învoui aceasta.* CREANGĂ, P. 231. | Refl. A-și îngădui, a-și permite. Petrecură, învoindu-și cele mai mari desfrânări. CONTEMPORANUL, IV 504.

2°. (Cu dativul persoanei, construit absolut, cu o prepoziție, cu să s. infinitivul) A da voie, a consimți, a îngădui, a accepta, a permite. Su(și)nalui neînvoindu-ți spre aceasta, împăratul veni la lă-cașul su(și)ntului. DOSOFTEU, V. S. 221. Antih... își învoui pentru voie Maniclierul, stindu-le ruda. LET. II 314/15. Au învoui acestui popă Neculai... (a. 1760). BUL. COM. IST. IV 197. Căpitanul t-au învoui bucuros, zicându-i că poate să cumpere oarecare bagațeluri. DRĂGHICI, R. 16. Tatăl său, care se mândrea cu mica lui minune, și-ți învoui să fie la curte... engomii de zile mari, îi trimise în locul său de naștere, în Lemberg. IORGA, L. II 515. Le învoui a da parul la pământ. SEVASTOS, N. 280/19.

3°. Intrans. † A face pe voia cuivă, a face ceva în hătărul cuivă, a favoriza. Deci oricum, nicoadă năcui giudecător cu giudețul să nu se pripășească, nici să învoalească; că unde este puterea, acolo-ți și dreptatea. LET. II 62/17. (Cu dativul persoanei) Pre unii t-au făcut surșur(h)ăni, tar pre alții t-au și omorât, zicând cum că au /scut vitcleșug de au viclenit împărăția și au învoui creștinilor. LET. II 457/17.

4°. (Fără dativul persoanei) A permite, a da voie. Este bine, într-o cât timpul învoește, de a să-mândă /sără înțărziere... I. IONESCU, C. 17.

5°. Trans. (Cu complementul persoanei, în Bucov.) A învoui pe cineva = a-i mulțumi, satisface. HERZ-GHER, M. IV 200.

6°. Intrans. † A fi de acord. *Ce este priete-gulul? A învoui de o potrivă.* CANTEMIR, ap. TDRG.

7°. † A admite? Unii din istoricii nu voesc (după TDRG. = enu admite; ar putea fi și o construcție eliptică: enu vrea să admită) că s'ar fi dat la Moldova ar treile tuis. E. VĂCĂRESCU, IST. 266/1.

II. Refl. (În toată țara; construit cu a † inf., cu să, cu prep. la, cu, din, asupra, ori absolut).

1°. A face cu cineva o înțelegere (în vederea unei acțiuni comune), o învoială, a se ajunge, a cădea de acord (cu cineva). Să voird să o pute pe ea [casa Domnului] spre gădrea ei. BIBLIA (1688), 337. N'am învoui cu boierii și am tocmii țara. LET. II 304/17. Și se învoui boierii la sfat. II. 319/1. Boierii nu se putea vol pe cine vor pune down, că unii zică să fie ceta, tar alții ba cela, și eră gâlceară (a. 1652). ap. HEM. 2244. Se învoui să se ia la luptă dreptă. ISPIRESCU, L. 87. † De voie, cam de nevoie, Ne învoinim... la nevoie. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 93. Se învoesc ca pfișgoti = nu se învoesc cu nimic. ib. 604. A se învoui din preț (a. asupra prețului) = a ajunge la o înțelegere asupra prețului. PANN, H. 10. || Spec. A cădea la învoială asupra zestreii. «Că-pără [se numește] arunca ce o primește fata de la acel ce a pețit-o, când se învoesc. II. XVIII 269.

2°. A consimți (LB.), a-și da consimțământul s. adeziunea, a se declara de acord cu condițiile s. cu opinia altuia, a accepta, a primi, a adera. Vor află un chip la urmă o se putea învoui. BELDI-MAN, ap. GCR. II 245/1. Se învoui a amând... moartea unora. BĂLCESCU, M. V. 393/19. Ei bine, dacă este așa, mă învoesc! ISPIRESCU, L. 273. Nu te învoui la nimic! RETEGANUL, III 16/19. S'a învoui să vind cu frate-său = a primi să vină, cu condiția ca să vină și frate-său (deosebit de: s'a învoui cu frate-său să vind = s'a înțeles cu frate-său să vină).

3°. A se împăcă cu ceva, a conveni, a găsi bun s. potrivit, a fi înțeles, de acord cu ceva. Nu ne putem învoui cu [terminațiile] -ciuse și cu -iune. C. NEGRUZZI, I 335. Norodul se învoui cu obli-duirea lui Alexandru-voadă. id. ib. 150.

4°. (Reciproc) A se învoui = a se avea bine, a trăi în bună înțelegere (=garm. esich vertragen POLIZU); a se împăcă (după ce au fost certați), a se reconcilia (PONTBRIANT, HERZ-GHER, M. IV 200). Eu am fost învoui și m'am învoui cu nevasta ca și cu un frate. ISPIRESCU, ap. TDRG. Cum e învoui f = fr. sur quel pied êtes-vous? Nu se prea învoesc = fr. il y a de l'aigreur entre eux. PONTBRIANT.

5°. (Despre un angajament cu plată) A se tocmi, a se angaja. Ia bani, cu celi se învoește, și se duce și el după Chirică. CREANGĂ, P. 160.

6°. A se potrive, a fi în concordanță. Când e negru de tot împrejural meu, idelți mi se învoesc mai bine cu întunericul ce mă înconjură. I. NEGRUZZI, IV 128. † Voinic lăndr și cal bădrân, rdu se învoesc la drum! ZANNE, P. II 770.

[Si: vol † vb. IV^a. GCR. I 170. | Adjective: (In)voit (negativ ne(în)voit), -ă = de acord, înțeles; † permis; împăcat cu...; (despre un lucrător cu ziua) tocmii, angajat. Eră învoui cu Iordachi. LET. II 343/19. Înșugându-și prin aceasta un rol ne-învoit (= nepermis) de lepl... URICARIUL, X 368/1. Așezatul este un chip de logodnă pentru ce să poată întră în cheltuieli; când nu așezat, sânt în-voit din zestre și din toate. HEM. 2000. Areda-șu', cu primor și cu consiliier... lăbdrăeră cu rudenții învoit să-ți scoată [la muncă] cu sifa. RĂDULESCU-NIGER, ap. TDRG. | Abstracte:

(In)voire (negativ: ne(în)voire) s. f. = consimțire, consimțământ, consens; convenire, convenție; îngăduire, permisiune; înțelegere, pact, adeziune, acord; (la târgușii) tocmală; (la logodnă) așezare, legătură; (la un angajament cu plată) tocmală; s. p. e. (Armata) permisiune dată unui soldat de a lipi de la cazarmă (CADE); cu (fără) învoirea cuiță = cu (fără) voie, permisiunea cuiță; după învoire = după cum s'a putut învoui; prin (bună) învoire = fr. à l'amiable (PONTBRIANT). Să ceartă cu o învoire spărtă. BARAC, AB. 69. Mîntea... făcă să o dobănească printr'un fel de învoire. KONAKI, P. 360. Despre ceartă și nelvoire (=dis-cordie). PANN, P. V. III 23. Mare nelvoire (=des-cord) urmă între dânșii... căci care de care se învoadă să povețească înaintea. DRĂGHICI, R. 249. Văzând că el venea cu înșugi învoirea Porții... C. NEGRUZZI, I 142. Orice act... trebuia să fie făcut cu învoirea avatului. BĂLCESCU, M. V. 9/19. Să nu poată tept de atot fără învoirea mea. CREANGĂ, P. 300. Așezarea numită altmîntreala și legătură, învoire, tocmală, înșugărează punerea în cale și conștelegerea părșinilor din amândouă părșile asu-pura tuturor obiectelor ce se prind... că vor da... ca zestre învoierii. MARIAN, NU. 135. Mărturisirea dragostei trebuie să se facă... înaintea pro-fului la sdatul mării (învoire). PĂCALĂ, M. R. 108. Toate învoierile cele mai temeinice la cei mai tari priese. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 93. (Învechit) Învoirea firiilor = învoire (DDRf.), potrivire de caracter. Bună învoire = înțelegere

bună, concordie, compatibilitate. *Se silea bietul împărat să facă pace, să fie între oameni bună-învoire.* ISPIRESCU, L. 394; — *involt* s. a. = *invoină*; — *invoină* † s. f. (numai la CANTEMIR; cf. *invoință*) = înțelegere, acord; consimțământ. *La un stat, la o învoiață, la o prință... tă porțeaște.* IST. 109. Prin învoiața și porțeașa marelui împărat la Vulturul. ib. 116. Cf. HR. 353/12; — *invoiată* s. f. (plur. -teți și, rar, -tele, † -iale PRĂVILA (1814), 37) = înțelegere prealabilă, învoire, convenție, compromis, acord (asupra preluării, zestreii, condițiilor de muncă), pact, convențiune, târg, tocmeală, așezare, aranjament, legământ, condiție, contract (HERZ-GHER, M. IV 200); † *concesiune*; (Jur.) împăcare la judecată. *Bună-învoială* = aranjament în urma primirii de bună voie a unor condiții, bună înțelegere; concordie. *A face învoială* s. a. *cădea la învoială* = a se învoi, a se înțelege, a fi de acord. *Învoială agricolă* = contract agricol. *Carte de învoială* = act asupra unei tranzacții, contract. [Boierii] s'au înțeles asupra casei lor, fără de nici o griji; și rămasă Bogdan vornicul în Iași, stăpânind Călimănești cu bună învoială și dragoste cu toți boierii. LET. II 311/10. Nu socotește slujba ce i-au făcut, ce nemici învoială (= concesiune) nu-i face. LET. II 374/9. Eu, Gheorghe Păun m'am împlătit la această apărare (învoială) și sânt martor (a. 1778, Mold.). URICARIUL, XII 270/13. Cămpul să se dea în doi trei bătrâni în partea de sus, și trei bătrâni în partea de jos, la care învoială ne-am dat și scrisoare la mâna noastră, după învoiala lor (a. 1792). ib. 35/12. Învoiala se zice tocmeală ceea ce doi sau mai mulți prigonitori fac între dânșii, adică să ajung la prigonitorii lor, ca să nu se mai judece la judecată. CARAGEA, L. 49/. *A face învoiale*, *compromisesuri* unul cu altul. PRĂVILA (1814) XIV. Să facem între noi o învoială. ODOBESCU, III 45/10. *Face învoială cu creditorii*. POLIZU. Am fost să stau la învoială. EMINESCU, N. 7. *Se reînvoiește învoiala cu stăpânul*. id. ib. 141. *O peji de la tatăl ei, împăratul, și învoiala se și făcă.* ISPIRESCU, L. 33/14. *Dar încă o învoială trebuie să avem...* SBIERA, P. 7/10. *Boierul s'a numai cu dânșă, însă cu această învoială (= legământ, condiție), ca ea... să nu judece pe nimeni...* căci cum a judecă pe cineva, pe loc o va slungă de de sine. id. ib. 218. *Ești gata? Și-i învoiala care o ai cu stăpânul nostru.* SEZ. IX 65/. † *Mai bine țară acă cu învoială, decât zahăr dulce cu căteală!* PANN, P. V. II 92. Cf. ZANNE, IV 170. *Mai bine o învoială strămbă, decât o judecată dreaptă.* C. NEGRUZZI, I 248. Cf. ZANNE, P. V. 365/. [Pronunț.: vo-i(a)-]

— Derivat din loc. *în vole* (cf. a intră în voi a cuivă; pentru dezvoltare semantică, cf. și bulg. dezvoltavom permit, mă învoiesc).

INVOIĂLĂ s. f. v. învoi.

INVOIESĂ † vb. 1^a. v. învoiașă.

INVAINIC vb. IV^a. refl. *Se reînvoiește, se fortifer.* — (Rare) A prinde putere, a se înslăveni, a se întări, a se face (iarăși) voinic. DICT. Unii țarăși limba o-și împliect, iar nelindrănești a se învoicini, Alții țară, idușiți, când li vor gustă [vinul], Filosoși la vorbă a se arță. PANN, P. V. I. 126.

— Derivat din voinic, cu pref. în-.

INVONTĂ † vb. 1^a. *Permite.* — (Numai la N. COSTIN) A da voie, a încuviința, a îngădui, p e r m i t e. *Aceea puteam lui penru a voastră sultănească mdrare a învoiața, a trecerea pentru oștile noastre, cu căldrime Turcească, până în 3000 de oameni.* LET. II. 107/10. [A bstract:

Invontăre s. f. = încuviințare, îngăduință, permisiune. *De vreme că din partea înalții Tale, în toate zilele cădră mine se adăogă preteșugul, nu pe dreptate va fi neclătit, fiind asiguratorii cu bună învoiașare.* ib. 175/13.

— Derivat din învoi.

INVONTĂ † s. f. v. învoi.

INVOIOSĂ vb. 1^a. *S'egayse, se rogăillardir.* — (Mold.; și prin Ardeal; învechit). Refl. A se face voinic, bine dispus, vesel, a se înveseli. *Mazente ad învoioșegă DOȘOFTEIU, V. s. 165. Atunci s'(d)ănuțul ad învoioșegă și începă a voroș. id. 59b/13. Și se învoioșegă toată țara de acea veste.* LET. II. 290/11. C. 311/. Nici inima împotrînicului s'ou învoioșegă. CANTEMIR, IST. 235. De această învoioșegăndu-să Marșion, s'au întors calea spre Scopia. id. HR. 428/6. *Zice țigănului mai învoioșindu-se puțin...* SBIERA, P. 72/30. *Se mai învoioșă.* ib. 111/10. *Împăratul s'a mai învoioșegă.* SEZ. II. 51/6. [Și: (+ voce) învoiașă † vb. 1^a.] **Adjectiv:** *învoiașegă (învoiașegă)*, -ă = înveselit, voinic, bine dispus, vesel. *Învoioșegă de prada ce o dobândesc...* CALENDARUL, (1814), 108. [A bstracte: *învoiașegă (învoiașegă)* s. f. = voinicie, bună dispoziție, veselie. *Veni cu dulce învoioșegă.* DOȘOFTEIU, V. s. 168].

— Derivat din voinic, cu pref. în-.

INVOLBĂ vb. I. } v. învoalbe.
INVOLBI vb. IV^a. }

INVOLBURĂ vb. I. *Tourbillonner; boulevercer.* — *Trans.* și refl. (mai ales despre apă) A (se) mișcă s. a. (se) ridică, a (se) amesteca în vârtje, a (se) învârtje, a formă voburi. *Se învolbură în streșini aprinse flăcării.* COȘBUC, S. 47/10. *Vădă trăgea, învolburând apa în plătii muci.* SANDU-ALDEA, ap. CADE. *Pr întinderea apelor se învolburau jucând luminile asfințitului.* SADOVEANU, ib. *Vântul marea [a] învolburat, Corabia a învolburat.* MARIAN, N. 345. [Trans. A face să se învârtăscă. *Clocotirea apei învolbură struna loc-mai în clipa când pădăscul s'a aruncat asupra umghetei.* P. R. ATILA, P. 188. [Adjectiv: *învolburat*, -ă = învârtit, prins în voburi, în vârtje, învârtjejt; p. ext. agitat tare. *Zăpada eră învolburată ca tuit'un sorb.* SANDU-ALDEA, A. M. 148.] **A bstract:** *învolburare* s. f. = acțiunea de a (se) învolbură. *Încăperea acacia e pricteanoasă, călduță în învolburările viforului de început de iarnă.* SADOVEANU, SĂM. IV 1065. [Fig.] *Învolburarea din suflet.* AGĂBBICEANU, L. T. 373. *Fălfăie tuit'un învolburare mistică mirajul paradisului de dincolo de Tiraspol.* GOGA, T. N. IV. 882.]

— Derivat din vobură, cu pref. în-.

INVOLDORIT, -Ă adj. *Emmatilloté.* — *Învelit de mai multe ori.* OR. s. v. 121. [In ghicitori și: *învolorit*, -ă. *Pe-o vâlcă cotită Vine-o mteridă învolorită* [= Ceata]. SEZ. VIII 17].

— Variantă (influențată de înveli) a lui înbol-dorit.

INVOLI vb. IV^a. v. înveli.

INVOLMĂ vb. I. v. învoalbe.

INVOLNIC vb. IV^a. v. voinic.

INVOLNICIE s. f. v. voinicie.

INVOLT, -OALTĂ adj. v. învoit.

INVOLT, -OALTĂ adj. 1^a. *Epanouit, touffu, ezubérant.* 2^a. *Courbé, cambré, rond, plein.* 1^a. (Despre plante) *Desvoltat, bățut, stufos, cu foi dese și multe; cf. buiac, luxuriant.* *Involt*, adică cu multe foi învelit, una peste alta,

cum: *garașă învoaltă* = cea cu multe foi. I. GOLESCU, C. I. 327^b. *Acele relieveri proeminente care le fac a fi înlocuiri ca niște flori învoalte, ca niște ramuri cu pădure*. ODOBESCU, II 504. *Trifoi cu vâstare învoalte*. DELAVRANCEA, S. 59. *Ca o dalie învoaltă*. MAIORESCU, CR. I 34. *Se cunoaște sămânța dacă e mizândră învoaltă ori deavoaială*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. 215. *Dar când să frângă roza, învoalte-le-i petale...* Căzură doordat pe mîndrile lui pale. ANGHEL, I. GR. 48. *Prin preddăire și cultuire, viorica devine învoaltă*. MARIAN, JUN. LIT. I 60. *Foietă, foarte 'nvoaltă*. TEODORESCU, P. P. 291. *Florile 'nvoalte*. ib. 89^b, cf. 109¹²³, 318, 616. *Rușă 'nvoaltă*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 370, ION CR. II 134, BİBICESCU, P. P. 19, RETEGANUL, TR. 97¹²³, Lăptucă învoaltă. H. IV. 83. || (Despre părul capului) Des, bogat, îmbelsugat, mult. Părul ei învoalt. DELAVRANCEA, H. T. 201. *Coamă 'naltă și învoaltă*. TEODORESCU, P. P. 72. || Fig. (Despre glas) Desvolțat, matur. Când cu glas de-abed învoalt O doină. COȘBUC, P. 109.

2^a. Rotunjit, rotund, în formă de arc, arcuit, curbat, adus; înfioat, umflat, (despre obraz) plin, gras, cărnos. *Boltele învoalte ale malacofelor și fustelor cusute*. ODOBESCU, I 384. [Alții purtau] *coif poleit și împodobit cu două aripe de curșu sau cu o coadă învoaltă de păm. id.* ib. 133¹²³. *Pânțele învoalte ca azima*. DELAVRANCEA, S. 125. *Sapa lată, coada 'nvoaltă, Să fie de-o varză toată*. MATESCU, B. 119. *Cu cornite învoalte, Învoalte prezente*. PĂSCULESCU, L. P. 41. Cf. 33.

[Feminin și învoaltă. | Și (poate numai grafic) învoaltă-voaltă adj. *Așa eră de învoalt fânul...* CONV. LIT. XLIV, vol. I 203.]

— Din lat. pop. **involtus, -a, -um* (de la *voltus în loc de *volutus s. *volutus*, cf. it. *volta*, fr. *voite*, etc.); cf. *invoalbe* (4^a), *involtă* și *desvolță*.

INVOLTĂ vb. I. 1^a. *S'épanouir, donner des fleurs en masse; rousseler (en parlant des cheveux)*. 2^a. *S'appréhender de*.

1^a. (Despre plante) (Intrans.) A crește învoit, tufos, înfioat, a (se) deschide învoit (COSTINESCU) și a înflori ca multe foi; (trans.) a înmulți, a îndesa oarece, a înflori cu multe foi. I. GOLESCU, C. I 329. *Adormise apele, Învoaltă florile*. DELAVRANCEA, S. 98. | Fig. (Despre părul capului). Refl. A se revărăși bogat. Părul bălat și lăptos se învoaltă tu umeri. id. v. v. 97.

2^a. Refl. A se îndrăgosti. ION CR. I. 132.

[Adjectiv: *involtăit, -ă* = (crescut) învoit, (bine) desvolțat. Că mi-e naltă și 'nvoaltă, Ca tine nu se mai poate. MAT. FOLC. 863.]

— Derivat din *involt*.

INVOLUCRU s. a. (Bot). *Involucrum*. — Totalitate organelor în formă de foi care sunt concentrate la baza unei flori. *Florile... acornpantate de involucru*. C. NEGRUZZI, I 102.

— N. După fr. (lat. *involucrum* 'învelitoare').

INVOLUNTĂR. -Ă adj. adv. *Involontaire, involontairement*. — Fără voie, fără să vrea, cf. n. intențional. A dj. Când faci o eroare involuntară asupra istoriei țării... MAIORESCU, D. IV 583. *Acte involuntare nedreptate a onor. president al constituitului*. id. 290. A dv. *Involuntar își încrunță ochii, ș'o încrețitură adăncă îi creștă fruntea între sprâncene*. VLĂHUȚA, D. 257. *S'acum, involuntar, se pomenea mercur vorbind de prieteni*. id. 253. *Lipăn își pipăi involuntar cravata*. C. PETRESCU, C. V. 9. *Îi flescuse un rdu involuntar*. I. TEODOREANU, M. II 166.

— N. după fr. (lat. *involuntarius, -a, -um*, idem.) cf. *voluntar*.

INVOLVĂ vb. I. v. *invoalbe*.

INVORNI vb. Ia. v. *vorbi*.

INVOCA vb. Ia (Cu sens neprecizabil în poezia pop.). *Și vro trei corbi negri Și se'nlore Și se'nvorc*. CORCEA, B. 88.

INVORVOLIT. -Ă adj. v. *involdorit*.

INVRĂJBI † vb. Ia v. *învrăjbi*.

INVRĂJBI vb. IVa. 1^a. *Se rendre qqn ennemi*. 2^a. *Semer la discorde. Se brouiller*. 3^a. *Mettre en colère*. 4^a. *Tendre hostie*. 5^a. *Efrayer*.

1^a. Trans. (Construit cu dativul pronumelui personal) A-și face pe cineva dușman. I-at spus adeculă și acum îi l-ai învrăjbit pe toată viața.

2^a. Trans. (Uneori în opoziție cu a împacă, a împăciui, a liniști). Construit cu prep. cu, către s. în contra) A băga s. a sămână vrăjă, discordie, dușmănie între doi s. mai mulți însi, a-i face să faceteze de a mai fi în raporturi de prietenie și să înceapă a se uri, a îndușmâni, a învrăjămăși. *La acea vreme toată Europa se turburase cu oșii...* Numai Turcii încă pace și le tot îmbăla cărțile și solțiile și la unul și la altul, de-i tot îndemnă și-i învrăjbea. LET. II 301¹²³. [Orest] învrăjbișă tot norodul, mulți intrase la prepus. BELDIMAN, O. 59. *Din brațe-i mă țopâră și mă învrăjbi cu ea*. KONAKI, P. 134. *Îi învrăjbește cu Domnul Valoitei*. C. NEGRUZZI, I 276. *Eu lumea o 'mpăcetez și o 'nvrăjesc* — eu pe toți îi bucur și intrășez [Condelu]. POP. ap. GCR. II 372/3-4. || (Construit cu dat.; vechiu și pop.) A fi s. a face (pe altul) dușman. *Puseră spre mine sărăle și în mănăie vrăjbită mie* (: molenți erant mih). PSALT. SCH. 167. *Toți cea ce vrăjbeșcă mie* (: adversantես mih) *Își deșert...* CORESI, P. S. 6. *Păred-le că lui Dumnezeu vrăjbeșcă*. id. EV. 216¹²³. *Învrăjbi-voiu* (=voui fi dușman) *vrăjmașilor tăi*. BIBLIA (1688) 56. *Ammon vrăjbită lor*. ib. 362. *Fac vrăjă de învrăjbesc oamantilor* (= fac pe oameni să fie vrăjmași). SEZ. III 33¹²³ || Refl. (cu sens reciproc, despre oameni și popoare) A intra în raporturi de vrăjămie cu cineva, a se certă și îndușmâni cu cineva, a se învrăjămăși. *Să nu ne învrăjbi unu cu altul*. VARLAAM, C. II 51. *Vo sfătui pe altul să să învrăjbească cu cineva*. PRAY. MOLD. 170¹²³. *Din îngăduința dămonearcă...* să învrăjbiră. DOȘOFTEIU, V. S. Cain și Abel se învrăjbiră. ALEXANDRIA, 103. *S'au vrăjbită amândoi*. id. ib. 622. *Și cu Căzaci...* tară se învrăjbiră rdu. LET. II 370. *Și se învrăjbișe cu Toma vornicul*. MAG. IST. I 299¹²³. *Cum se pot învrăjbi oamantii de nimica toată* CREANGĂ, A. 60. *Ei cu Domnul se 'nvrăjbea*. ALEXANDRI, P. P. 179¹²³. *Adu-ți aminte de sfârșitul tău și nu te mai învrăjbi cu vecinul tău*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 172. # *Dracu rîde când creștinii se 'nvrăjbesc*. ZANNE, P. VI 564. | Fig. *Cu-a mea inimă amară Sufletu-mi s'au învrăjbi*. ALEXANDRI, P. I 9, cf. ALEXANDRIA, 153. *Căltorul tău sine mînca învrăjbindu-se cu urechea*. ODOBESCU, III 86¹²³. *Intr'acel loc...* apele se 'nvrăjbesc și se sfredesc în adănci vârtejuri. id. I 144¹²³.

3^a. † Trans. și refl. A (se) înfuriă (și a amenință), a (se) mânia, a (se) întără, a instiga la revoltă. LB. *Prespre măsură învrăjbită ei* (: m' am turbat spre ei N. TESTAMENT 1648; nebunindu-mă asupra lor BIBLIA 1688; *ἐπινοώμενος*). COD. VOR. 76. *Nu pândi în cumplit mănăte-se, nece în veac învrăjbește* (: vrăjbește SCH.; mănăte-se v. HUR; *comminabitur*). CORESI, PS. 279.

4^a. Trans. A face pe cineva să-și fie ostil, dușmănos, nefavorabil, cf. a îndispune. *Cei doi*

lei, rupși într'un ceas rău din suma cerută de nevastă-sa, de sigur că învrăjbită arăta jocului în contra lor. DELAVRANCEA. S. 138. 74-ai vrăjbiți ibovnicul. BIBICESCU, P. P. 61.

5°. Trans. A băgă spaima în cineva. Măgariu... au aflat... o ptele de leu, cu carea apot, s'au învrăjbiți și începând să așarie pre toate cele ce vor tege înaintea lui, au învrăjbiți, așariat și turburat toate viețuitoarele domeniene pre câmp. TICHINDEAL, F. 112.

[Și:] **INVRAJBIȚĂ** † vb. 1^a. Eu lumea o împăciseam cu o învrăjbez. PANN, ap. GOROVEI, C. 98; — (vechii și regional până azi) **VRĂJBI** vb. IV^a. | **Adjectiv:** **INVRAJBIȚI** (cu negativul **NEINVRAJBIȚI**), -ă = care o în vrăjbi, în (raporturi de) dușmănie cu cineva, învrăjmășit, îndușmănit, cf. în termeni r. l. Au fost mai de mult învrăjbiți. PRAY, MOLD. 37^{1/2}. Cantăozin... fiind învrăjbit cu Iordachi Ruset... LET. II 316^{1/2}. Ești împăcarea celor învrăjbiți. MINEIUL (1776) 203^{1/2}. Foarte lesne se unesc cei... învrăjbiți. BELDIMAN, O. 59. Dragoste învrăjbiții (= turburată de o ceartă trecătoare). COSBUC, P. 96. Și cu Golea învrăjbiți. TEODORESCU, P. P. 586 b. (Fig.) Va fi fost învrăjbiți cu (= nu-i plăcea, nu putea să sufere) apa. GORJAN, H. II 110. Un vis mult dorit de feticire, învrăjbiți cu muștrăile unei conștiințe rănite. ODOBESCU, I. 119^{1/2}; — **(In)vrăjbiător**, -oare = care bagă vrăjbi, discordie, neamie, care împinge la neînțelegeri; gata de a se revolta, (substantivat) † așător, instigator (LB.). Să nu se bucură vrăjbițorii-mi (: qui adversantur mihi) fără dreptate. CORESI, PS. 88. Vrăjbițorii diavol. DOSOFTEIU, V. S. 109. Oh! lume înșădătoare, De mprăși învrăjbițorii. LET. III 282^{1/2}. Târzie birnice de a purcare așă învrăjbițoare (= gata de a se revolta). MAG. IST. III 13^{1/2}. Dracul, tutele învrăjbițorii. MELLET, ap. GCR. I 112^{1/2}. | **Abstracte:** **(In)vrăjbiere** s. f. = acțiunea de a învrăjbi, îndușmănire, inițiere, animozitate, vrăjmășie, vrăjbi, [LB.]; † așătare spre vrăjbi (LB.), † pedepsă. De la el-u nu trimiși spre vrăjbierea (: pedepsă N. TESTAMENT 1648; izbândă BIBLIA 1688; îndobăzoare) reitoru făcătoru. COD. VOR. 148^{1/2}. Au pus învrăjbițore între amândoi fii lui Abreu. ODISEA, ap. GCR. II 83^{1/2}. În vază învrăjbierea ti plăcea. PANN, E. II 17. Interesul au povăzi și învrăjbierea între ei. C. NEGRUZZI, II 162. Dănguți, în urmă, au trăit cu învrăjbiți. COSBUC, E. 19^{1/2}. Diavolul învrăjbiții. SPIRESCU, U. 2^{1/2}; — **INVRAJBIȚI** s. a. = învrăjbiere; — **INVRAJBIȚORĂ** † s. f. = învrăjbiere. POLIZU.]

— Derivat din vrăjbi (cu pref. in). Cf. în vrăjbi-mă și I.

INVRAJBITURĂ † s. f. v. învrăjbi.

INVRAJMĂȘI vb. IV^a 1°. Porter înmăștit, eu vouloir à qqn. 2°. (Se) brouiller. 3°. Faire du tort dans l'opinion d'autrui.

1°. (Invechit) Trans. A avea gânduri vrăjmășe față de cineva (de viața cuiva), a-i voi răul, a se arătă vrăjmăș față de cineva (LB.). De să vo arăta nemulțumitoriu..., sau ti vo învrăjmășit viața... PRAY, MUNTENIEI, ap. CADE. A te urî... nici cu gândul n'am oăndit. Săngele tău, ce-i în mine, l-am tubit până'n sfârșit, Mădămi eră de tine, Vioța nu fi-am vrăjmășit. BELDIMAN, O. 16. Măca mea m'a vrăjmășit. id. lb. 39. Toși mă vrăjmășeau și voiau să-mi surpe drepturile. N. GANE, ap. CADE.

2°. Trans. și refl. A (se) învrăjbi, a (se) îndușmăni (Straja, în Bucov., com. A. TOMIAC); A rănit pe toți carii-mi vrăjmășesc mie (: vrăjbițorii miei SCH.; ce vrăjbesc mie COR.) PSALT. (DOS.). 4^{1/2}, cf. (COR.) 21^{1/2}. Vedem două trei partide politice vrăjmășindu-se între dănsce. I. GHICA, ap. CADE.

3°. A face cuiva rău, prezentându-l în mod dușmănos în fața lumii. PONTBRIANT.

[Și:] **VRĂJMĂȘI** vb. IV^a. | **Adjectiv:** **(In)vrăjmășit**, -ă = dușmănit, certat. *Limbă învrăjmășite*. PASCULESCU, L. P. 8; — **INVRAJMĂȘITOR**, -oare = care învrăjmășește. (Substantivat) *Acum învrăjmășitorii și pomenteorii de rău*. CORESI, EV. 285^{1/2}. | **Abstracte:** **(In)vrăjmășire** s. f. = îndușmănire, inițiere, animozitate (PONTBRIANT). — Derivat din vrăjmăș (cu pref. in). Cf. învrăjbi.

INVRAȘTĂ vb. 1^a 1°. Rayer. 2°. Alterner. 3°. Devenir inconstant, variable.

1°. Trans. A face (desenă, pictă, țese) vrăste (dungi, făgi, vergi, p. ext. colorii diferite) pe un obiect s. a-l face (țese etc.) cu vrăste. (Fig.) *Unde vorzi ale acestui rău învrăstează până laud a Otilului*. VLĂHUȚA, ap. CADE. || Refl. Brăzdaturile plugarilor se învrăstau ca niște pește negre pe o uriașă veltăță gălbui. SANDU-ALDEA, ap. TDRG.

2°. Fig. A alterna. Trans. *Recoltele de cereale sânt pline de buratene, din cauză că cultivatorii... nu caud să vrăsteze plantele*. I. IONESCU, P. 321. | Intrans. *Aceste grâne vrăstează (olternă) pe același pământ*. id. m. 338. | Refl. *Dacă gata reușește să mândăne cloșca, ti mândăne apot și puți*. Dacă nu reușește, acleșii învrăști și răspunsuri cu loc cu puți și gata pe rând. *Aștel jocul se urmează învrăstându-se*. PAMFILE, J. I. 305.

3°. Fig. Intrans. A se schimbă, a deveni schimbăcios. O, nestădătoare și nice odată încredințate lucrurile lumii, cum vrăstează toate! LET. I. 265^{1/2}.

[Prez. ind. învrăstez și învrăst. LB. | Și:] **INVRAȘTĂ** vb. 1^a; **VRĂȘTĂ** vb. 1^a. | **Adjectiv:** **(In)vrăștit**, -ă = cu dungi (CHIRIȚESCU, GR.), dungat, peștit; p. ext. amestecat, și de un fel și de altul, alternativ, schimbăcios. *Deuă fețe de masă bune, vrăștate*. SEVASTOS, N. 46^{1/2}. *Cucuruzi sunt roșii, dar sunt învrăștiați în trei locuri*. LIUBA-IANA, M. 18. Cu maramă învrăștate. RĂDULESCU-CODIN, LXVI. Programul acestor două [scrute] a fost tot așa de învrăștat (compus din bucați prea deosebite una de alta) ca și a celei dintâi. AGĂRIȘ-CRANU, L. T. 138. *Vremurile sânt învrăștate, și bune și rele* (Bihor). LUC. III 332. (Spec.) *Zile (in)vrăștate* = zile de post care alternează cu zile de dulce. *Ai învrăștate zile vrăștate și m'at dat pe alte sate*. MARIAN, NU. 46. cf. (zile 'nerăștate) MANDRESCU, L. P. 29^{1/2}. (Substantivat) **VRĂȘTĂ** (și **INVRAȘTIAȚI**) s. f. = săpătămăna dinaintea celei albe, în care micurea și vinerea se poștește. MARIAN, SE. I. 115. | **Abstract:** **INVRAȘTARE**, s. f. = acțiunea de a învrăști; straturi care alternează. Se luau apot niște ciubere și în ele se puneau un rând de pteți și unul de scoarță pisată, până când se împleau aproape; se turnă peste aceste învrăștări apă caldă. PAMFILE, I. C. 42]. — Derivat din vrăști, cu pref. in.

INVRAȘTITA s. f. art. v. învrăști.

INVREDNICI vb. IV^a 1°. Trouver digne, accorder la faveur (divine). Accorder la main. 2°. Devenir digne. Avoir la chance de... Rendre digne. 3°. Arriver, parvenir; vivre du temps de qqn., connaître qqn. 4°. Daigner. 5. Mériter.

1°. Trans. (Subiectul e Dumnezeu, pronia cerească, soarta, etc., complementul e omul; construit mai rar a absol., de obicei cu un infinitiv, cu conj. să, de ori cu prop. cu s. de) A găsi pe cineva vrednic și a-i acorda harul, grația cerească, favoarea de a avea parte de ceva. *Dădă mare laudă mîntuitorului Dumnezeu, căci i-au învrădnicită cu viața*. MAG. IST. V. 24^{1/2}. Pentru bunădăniile lui mai apot Lau învrădnicită Dum-

nețidu de fu și împărat (a. 1692). GCR. I 209/10. M'ai învrednicită pre mine a dobdând întrare în sfidntă casa ta. CEASLOV (a. 1715). Ib. De slăbiciunea trupurilor... învrednicite-i să se tîmăduiască. MINEIU (1776) 88/2. L-a învrednicit Dumnezeu de și-au vîduit copiii în cinste. LET. III 253/7. Dumnezeu învrednicindu-să în fructurile sale cele bogate... URICARIUL, I 337/11. Încredințat-mă și tu a-mi ardat nenorocirile unui prieten... BELDIMAN, N. P. II 31. Dumnezeu!... m'ai învrednicit a mai vedea încă odată lumina soarelui. DRĂGHICI, R. 139. Stară fie Doamnei că m'ai învrednicit a trăi pîndă acum. ALECSANDRI, T. 151. Da laudă Domnului că l-a învrednicit a mai da peste stîmpe de oameni. ISPIRESCU, L. 123. Dumnezeu! L'o învrednicit. SEZ. II 139/14. † (Cu acuzativ dublu) Făcut-am cratiului frumoasă ovație pentru norocire... că Dumnezeu îi învrednică (a. 1700). ap. GCR. I 336/3. † † A acordă mâna (ficei sale). Eu, împărate, mare lucru știu aceasta, că mă învrednicești de fata ta. HERODOT, 509/4.

2. Refl. (= pasiv) A fi părtaş la harul dumnezeesc. Te-ai învrednicit a fi măică lui Hristos. MINEIU (1776) 210/2. † (Construcție neobisnuită) Acuma bietul Anchiș eră mîndri că atîta cinste nu se învrednicește și el de la Dumnezeu. D. STĂNOIU, C. I. 168. † P. exl. Construit cu a. s. ca să ori cu prep. de, mai demult și cu dativul) A avea favoarea, avantajul, norocul, cinstea sã...; a avea parte de...; a se face s. a. fi vrednic, destoinic. După patima D'omnului sădrîndu-se... răspundă s'au învrednicită (a. 1693). ap. GCR. I 308/27. Mitropolitul... s'au învrednicit... a sluși sfînta Iisurghie. LET. III 179/10. S'au învrednicit a să îndrădăși cu duhal. MACARIE (a. 1775), ap. GCR. II 107/2. S'au învrednicit slavei cetii cerești. MINEIU (1776) 55/3. Cei ce vor vrea... ca să se învrednicească proștii... URICARIUL, XIV 189/11. Nici un împărat nu s'au învrednicit, cu Romii, a fi încredințat întru puterea ostașilor săi. BELDIMAN, N. P. I 49. Ferice de muritorul care s'or învrednică a-i vedea! KONAKI, P. 20. Prin statornicia ei să se învrednicească bunurilor nemurirei. GORJAN, H. IV 128. Tîcolor nu poate fi acel ce s'au învrednicit a se numi Unsul lui Dumnezeu. C. NEGRUZZI, I 139. Bine-mi pare că m'am învrednicit să văd Belgradul cu ochii! ALECSANDRI, T. 71. E o lucrare înfrînsă, care s'a cetit cu interes pe vremuri și s'au învrednicit și de o traducere românească. IORGA, L. 55. Nu se învrednicite a vedea și el... un copil. ISPIRESCU, L. 41. Mare de inimă, tard de gură și mai mare, pîrinte... nu se învrednicite de o viață mai bună. CREANGĂ, A. 134. † Trans. (= facultiv; construit cu dativul; învechit) A face pe cineva să aibă parte de... cinstea, norocul, etc. sã... Să o învrednicești împărăției tale. DOSOFTIU, V. S. 163. Mă învrednicește rătălul desfădării. MINEIU (1776) 55/3. Ti-am cunoscut slăbiciunile și totuși te-am învrednicit sfîntului și îngereșcului chip. D. STĂNOIU, C. I. 143.

3. Refl. (Construit mai de mult și cu un substantiv predicativ, corespunzînd construcției cu acuzativ dublu în funcțiune transitivă) A ajunge (cu mare greu), a putea (după învingerea unor pledeci mari) să faci ceva s. să devii ceea ce ai dorit. S'au învrednicit, pentru a ei viață sfidntă, de trăiașe fără moarte. DOSOFTIU, V. S. 162. Măciut-vodă nu s'au mai învrednicit la domnie. LET. III 168/2. Se învrednicit și diacon (= căpătă și demnitatea de diacon). MINEIU (1776) 40/2. La mare cinste o'afți învrednicit pre pîmînt. 18. 70/1. Nici dăta (= testamentul) răposatului nu m'am putut învrednicit să o văd. URICARIUL, XXI 351/4. Nici să s'atingă de mine ei nu să m'încredințat. PANN, E. I 96. Sălbă de bucurie săcîndu-sã... că să învrednică a călători. DRĂGHICI, R. 7. Nu se învred-

nicise de căteva ceasuri slobode. CHIRIȚESCU, CONV. LIT. XLV 361. (Cu noțiuni temporale) A apuca (vremea...), a avea norocul să trăiești pe vremea... a se bucura de ceva. De-astă vreme se învredniciră cronicarii și rapozit. EMINESCU, P. 244.

4. Intrans. trans și refl. A găsi de cuviință, a binevoi, a permite sã... a catadixi, a acordă cuiva favoarea, cinstea... etc.; a avea condescendență față de cineva. (Construcții: m'au învrednicit cu un răspuns s. s'au învrednicit să-mi răspundă s. † a (în)credințat să-mi răspundă s. † a învrednicit pe cineva răspunsului, cf. germ. ihn einer Antwort würdigen. Mântuitorul... ou învrednicit să-l aibă [pe Avram] și rudeniei începătoriu. DOSOFTIU, V. S. 21. Mă rog să mă învrednicești iereticianță. CHEREȘI, ap. GCR. II 79/1. Nu s'au învrednicit să vie s'o voră mîcar odată. SANDU-ALDEA, ap. CADE. Dar tu nu te învrednicești să spui ce erai mare ești. TEODORESCU, P. P. 105).

5. Trans și intrans. A se arăta, a fi vrednic de ceva, a face, a merita sã... la pare că stîngur învrednice și că le s'au vădut. DONICI, P. 15. Gîrul de primăvară încredințat a fi prețuit pentru scăparea din nevoie ce face gospodăriului. I. IONESCU, C. 21. Hluștii [de păpușoi] învrednicese bîgare de scamă. id. ib. 59, 74, 94. Ce pe deapă învrednicește omul acesta? — Moarte. C. NEGRUZZI, I 229. Tu foarte învrednicești (= ești vrednic de laudă, ești de laudat) A la împărăție că o învrednicești. id. II 293/11. Infantul nu o'afă ceea dreptate în pieptul pîrintesc pe care-o învrednicește I. NEGRUZZI, VI 346.

[S]: învrenici vb. IV^a. Dumnezeu l-o 'nvrednicit. SEZ. II 139/10. cf. v. 102; — învrenici vb. IV^a. (Născud) Com. N. DRĂGANU; — vrednici f vb. IV^a. Adjectiv: (în)credințat (cu negativul: ne(în)vrednicit). -ă = care s'a ficat vrednic (de ceva), care merita... destoinic. Fercit ești... învrednicită fiind a toată fercitea. MINEIU (1776) 55/2. Soacra norocită Unui Cratu învrednicită. BARAC, A. 42. Fotu mari măică învrednică a vedea de-a-vărgit ceea ce am dorit. BELDIMAN, N. P. I 12. Sănt vrednicite s'o simț bine. I. VĂCĂRESCU, P. 97/14. † Abstract: (în)vrednicire s. f. = acțiunea de a (se) învrednici].

— Derivat din vrednic, cu pref. în-.

INVULBĂ vb. IV° v. învoalbe.

INVULNERABIL- -Ă adj. Invulnerabil. — Care nu poate fi vulnerat, rînit, cf. nevătămat, neatins; p. exl. care nu poate fi atecat s. învinit cu nimic. Pură precludenți același aer triumfător al parenității fercit, bogat și invulnerabil. VLAHUȚA, D. S. Demostene, care n'a cunoscut alte impulsțiuni decît acelea ale nobilității sale cauze, este invulnerabil din acest punct de vedere. N. RUSU, UNIVERSUL, 30 Noembrie 1930. (Familia: (după fr. invulnerabilité) invulnerabilitate s. f. = starea sau calitatea ființei s. lucrului invulnerabil].

— N. după fr. (lat. invulnerabilis, e, idem).

INVULNERABILITATE s. f. v. invulnerabil.

INVULTURĂT, -Ă † adj. Ornă d'une aigle. — Impodobit cu un vultur (ca stemă). Al tîu tron învulturat... I. VĂCĂRESCU, P. 147/4.

— Formație personală din vultur (după modele ca înarmat, înaripat, etc.).

INZĂBĂLA vb. I. Mettre le mors (aux dents); conduire à sa guise. — A pune zăbala unuz cal; fig. a se face stăpîn pe cineva, a-l duce de nas, a-l purta pe degete, a-l conduce după voie. M'ai înzăbălati mureșca și mă joacă cum [i-te] vrecer. PANN, P. V. II. cf. ZANNE, P. I 496, II 281.

— Derivat din zăbala, cu pref. în-.

IN ZADAR adv. En vain, inutilement. Inutil. — Degeaba, în deșert, în van, în darn. *Așed în zadară* (= numai fiindcă sânt săraci) nice săracii nu s'au spăscuț, ce numai cei răbdători. VARLAAM, C. 330. *Mă lupt în zadar*. ANTIM, P. XXVI/16. *În zadar m'am fericit*. BELDIMAN, O. 17. *A ta... minie... În zadar va da pravii*. KONAKI, P. 299. *Dar, în zadar! că durerea merge și vine cu mine*, id. 103. *Inzadar s'au căzutu... a urdă că noi adintem numai pământ*. MARCOVICI, C. 12/13. *Toată ostenala lui au fost în zadar*. DRĂGHICI, R. 69. *În zadar căduțam a scăpă de prigonirea acestui amor*. C. NEGRUZI, I. 61. *În zadar hidra turbează*. ALECSANDRI, P. II 17. *În zadar strigă mpăratul*. EMINESCU, P. 242. *S'a chinutu... până despre zisă*, dar în zadar, căci împăratul parcă eră dus pe cea lume. CREANGĂ, P. 98. *În zadar fata moșneagului spuned... că acela este lucrul măntorilor sale*, id. lb. 284. *A îmblat pe la eracu... dar în zadar*. ISPIRESCU, L. 1. *Și 'nzadar bei opa*. THEODORESCU, P. 63. *Și 'nzadar se'necre*. ALECSANDRI, P. P. 67b). *În zadar, mândră'n zadar*, în zadar mi te guți bine. JARNIK-BĂRSEANU, D. 446. *Să-și piardă vremea în zadar*. ȘEZ, II 44/2. *Orice nu e în zadar, folos ne aduce, ca un mare dar*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 218. *Oala doptă în zadar o mai legi*, id. IV 6. | (În unire cu alte prepoziții și având același sens) **'Nzadar** (de 'nzadar). *De 'nzadar ne frământom, Că de-adevăr noi tot nu dam*. COȘBUC, P. 144. *Neopată dragă! De 'nzadar Te văd plângând*, id. B. 154. *Într'un zadar (a zădar) Aladă... a fugit... înăd într'un zadar*. E. VĂCĂRESCU, IST. 250/22. *Rugăciunile tale sunt într'un zadar*. GORJAN, H. I 53. *Trăștețe într'un zadar*. PANN, E. I 31. *Cândă orapul sau satul se vede, într'un zadar cănești pe oameni să-și fte căduză*, id. lb. VI 297. || † (Neobișnuit, cu funcție adjectivală) **Zadarnic**. *Tăcerea-mi este 'n zădară*. PANN, E. I 31. | (Și: **în zădar** adv. (Ortografiat și **inzadar**, **inzădar**.) — Din **în** + **zadar**.

INZADAR adv. }
INZADAR.-**Ă** adj. } v. în zadar.

INZADĂRNIC.-**Ă** † adj. v. zadarnic.

INZADĂRNICĂ vb. IV v. zadarnic.

INZĂHĂRI vb. IV^a. *Confire dans du sucre*. — A fierbe cu zahăr. BARCIANU. — Derivat din **zahăr**, cu pref. **în-** (poate, după germ. *cinzuckern*).

INZĂLEZI vb. IV^a v. zălezi.

INZĂMBĂT.-**Ă** adj. v. zămbat.

INZĂMBI vb. IV^a v. zămbi.

INZĂOĂT.-**Ă** adj. v. înzăuă.

INZĂPEZI vb. IV^a 1^a. (Se) *couvrir de neige*. 2^a. *S'enfoncer dans la neige*.

1^a. Trans. și refl. A (se) acoperi cu zăpadă, a se înnece. *Continentele australe... nu se înzăpezesc țarna decât la capetele lor sudice*. MEHDINTI, G. F. 95.

1^a. Refl. A rămăne în zăpadă, a nu mai putea ieși (cu carul, cu sania, cu trenul) din zăpadă, cf. (în) o meși, nă moși, troieni. *Toate trenurile s'au înzăpezit*.

(Și: **înzepezi** vb. IV^a. | Adjectiv: **înzăpezit**.-**Ă** = acoperit cu zăpadă; troieni). O locomotiune înzăpezită. | Abstracte: **înzăpezire** s. f., **înzăpezi** s. a. = acțiunea de a (se) înzăpezi. — Derivat din **zăpadă**, cu pref. **în-**.

INZĂRGĂ și **INZĂRGĂ** vb. IV^a. *Exciter, pousser à*. — A da zăgnețe cuivă, a-l aștăi, a întărăta:

Dă-ă pace, nu-l mai înzărgă, că după ce se înzărgăște, bra toată noaptea (Vicolov de sus). Com. G. NISTOR. — Cf. **zăgneț** și **înzărgi**.

INZĂTONI vb. IV^a. *Ensabler*. — (Mold. pe lângă Siret și Prut) A înnomoli, întepen în nisip, în pietriș pluta s. luntrea. A. SCRIBAN, ARHIVA, a. 1912, nr. 1.

— Derivat din **zăton**, cu pref. **în-**. Cf. **zătوني**.

INZĂUĂ vb. Ia. *Vêtir d'une cotte de mailles*. — A îmbrăcă în zale. (Mai ales ca part.-adj. **înzăuă** (înzăuă, înzeoă, înzăuă, înzuă și — derivat dela plur. zale — înzelați), -ă = îmbrăcat în zale, cf. **chiu(i)rasat**; **împlătoș**; p. exl. (despre ferestre) cu zăbrele de fier. 4000 de călăreți, ce le zic panșiri înzăuși. LET. I 238/22. *Steaguri înzeoate*. M. COSTIN, ap. GADEI, 500 de flori de boteri cu cai cerchezești și turcești, cu rufuri, cu sădăce fercate, înzăuși și 'mbrăcați cu haine de cînste, BUL. COM. IST. IV 54. *Înzăuși bine cu tricolora*. XILOT, CRON. 353. *Cu toți înzeoși și înormați*. BELDIMAN, N. P. II 175. *Mergau otașii înzeoși (scn cutrașe)*. BĂLESCU, M. V. 651. *Nalt, chipes și înzelați*. CONTEMPORANUL, I 239. *La vreme de adănci bătrânețe, sta înzăuș în frunco otașilor*. DELAVRANCEA, V. V. 308. *Cu ușile 'nfercate, cu ferestrele 'nzuate*. MARIAN, NA. 186, PANFILE, II. 46, (înzelați) MARIAN, D. 296, THEODORESCU, P. P. 1890. *Că nu-i acasă, Că-i cetate, Cu ferestile 'nzuate* (glosat greșit prin *expus la lumina zilei*). *Cu ușile fercate*. T. PAPAHAGI, M. 83/2. (Fig.) *Bondarii înzăuși în chitase armăii SANDU-ALDEA, A. M. 158.*

— Derivat din **za**, cu pref. **în-**.

INZĂVĂRNI vb. IV^a. *S'approcher*. — I ntrans. A se apropia (de un anumit moment). *Când înzăvărnea la zecce, Matcă-sa că mi-și plecă*. MATTEESCU, B. 45.

— Derivat din **zăvărni** (din bulg. *zavărnat*, aor. *zavărnaš*, sa se întoarce) și pref. **în-**. Cf. **zăvărni**.

INZĂVONI vb. IV^a. *Couvrir, envelopper la tle d'un voile; mettre le voile*. — Trans. A acoperi, a îmbrăcă cu zăvon; p. exl. a călugări. *Măncă-v'ar cămii părinți... Dece m'ajți înzăvoni, Dece m'ajți călugări?* THEODORESCU, P. P. 300b. | (Și: **zăvoni** vb. IV^a. POLIZU. | Adjectiv: (în)zăvoniț.-ă = acoperit, îmbrăcat cu zăvon, cu perlele subțiri. *Și la mal mi se oprește un călc înzăvoniț, Din afară zugrăvit, dinăuntru podobit*, lb. 550. | A abstract: (în)zăvonițe s. f. = acțiunea de a înzăvoni. DICT.)

— Derivat din **zăvon**, cu pref. **în-**. Cf. **în-zavoni**.

INZĂVONI vb. IV^a v. zăvoni.

INZEAOĂT.-**Ă** adj. v. înzăuă.

INZEPEZI vb. IV^a v. înzăpezi.

INZDRĂVENI vb. IV^a 1^a. *Rendre la santé à qqn., fortifier*. 2^a. *Se rétablir (d'une maladie), se remettre*.

1^a. (Rar) Trans. A însănătoși, a face iarăși zdravăn. DICT.

2^a. (Deobiceu) Refl. A se face iarăși zdravăn, a se însănătoși, a se împiciorogă, a se încirpă, a se întremă, a-și recăpăta puterile, a se întări. «Cucoane Manolache, cise popa... at ad te înzdrăvenegă, n'at grifi! M. SADOVEANU, SĂM. II 228. *Credem că și cu mama s'au sfârșit, Așa de rău se'bolinduse; Cu greu pe urmă'net s'a 'nzdrăvenit*. GORUN, P. 140. *Dacă-i va aduce pe Sora Orișdăluș, oșă se va putea înzdrăveni*. FUNDESCU, I. P. 137/22. *Nu știă cum să facă să se înzdrăve-*

nească. **INSPIRESCU**, L. 314. *Și tu oi (= vei) muri. Și [cutare] s'o 'nsdrăveni*. MAT. FOLC. I 594. *Și ordonată și săntent ai puncul umără la greu... și să n'zdrăvenim din zăceră o' acem*. JIPESCU, O. 109.

[S]: **Inzdraveni** vb. IV^a. | *Scris și înzdrăveni, înzdrăveni* vb. IV^a. | **Adj**ectivi: **inzdrăvenit** (inzdrăvenit), -ă = care s'a făcut din nou zdrăvan, înadănător, întreatat, sănătos. | **Abstracte**: **inzdrăvenire** (inzdrăvenire) s. f. și **inzdrăvenit** (inzdrăvenit) s. a. = acțiunea de a (se) înzdrăveni; însănătoșare.

— Derivat din zdrăvan, cu pref. in-.

INZDREVENI vb. IV^a v. **inzdrăveni**.

INZECHIĂT, -Ă adj. *Vătu d'un manteau de paysan*. — Îmbrăcat cu zeche. *Dacă tu s'oi tăi frățiori, opincări neaoși, țărani inzechiăți...* JIPESCU, O. 20. [S]: **inzechiăti**, -ă, adj.]

— Participiul-adjektiv al unui verb (neatestat) **inzechiă**, derivat din zeche, cu pref. in-.

INZECI vb. IV^a. *Décupler*. — Trans. A face de zece ori pe atăta, a înmulți de zece ori. *Abia ajunsese la jumătoria cârților și Pantari își inzeceise capitalul*. DELAVRANCEA, ap. TDRG. || Refl. și intrans. A se face de zece ori pe atăta, a se înmulți de zece ori. *Talentul pe care Cel A-tot-puțernic l-a dat în mâinile lor, ei l-au făcut să înzecească, să înzecească, să înzecească*. D. STURDZA, M. 58. *Capitalul s'a inzeceit*. [Adj]ectivi: **inzeceit**, -ă = de zece ori pe-atăta. [Pr]ădarea [ării] **inzeceit** folos le da [Turcilor]. BELDI-MAN, TR. 85. *A dușmanilor noștri numărul e inzeceit*. C. NEGRUZZI, I 124. *Dumnezeu să-ți deie inzeceit binde ce-mi faci!* ALECSANDRI, T. 1549. *Un număr inzeceit mai mare*. INSPIRESCU, M. V. 54/55. [A d v.] **Inzeceit și înscuțit** = de foarte multe ori pe ată. HERZ-GHER, M. IV 203. | **Abstract**: **inzeceire** s. f. și **inzeceit** s. a. = acțiunea de a (se) inzecei. DICT.]

— Derivat din zece, cu pref. in-.

INZEGHIĂT, -Ă adj. v. **inzechiat**.

INZELIT, -Ă adj. *Divinité*. — (Cuvânt literar) Pus, numărât, așezat între zei (STAMATI). Îndumnezat, zeificat, divinizat; divin. *Un suflet inzeceit Privesc fără spovină l'al vieții asfințit*. ALECSANDRI, P. II 114. *Din nou prin gloriă calcă cu fața înzeceit...* Poporul împărat. EMINESCU, ap. TDRG. [Pronunț., -ze-ŭ]

— Participiul-adjektiv al verbului (neîntrebunțat) **inzece**, derivat din zece, cu pref. in- (spre a traduce pe fr. *divinisé*).

INZELEZĂT, -Ă adj. v. **zelezit**.

INZELEZĂ vb. I^a. 1°. — 3°. *Doter, douer de...*

1°. Trans. (Complementul: o fată când se mărită; sens popular) A procura, a strânge, a da unei fete (când se mărită) zestre, (înlocuit în parte pe la oraș cu frantuzismul) a dotă. *Cela ce va face sălă vrensit fente... giudețul să-l silensez să o înzestredze (= înzestrezze Munt.)*. PRAV. 797. *Și pre fete sărăce le grăie, le înzestră*. LET. II 399/400. *Aved o fată... și volă să o înzestrezze*. DIACONU, VR. 31.

2°. P. ext. (Despre altă persoană decât o fată de măritat, fig. despre o biserică, o instituțiune) A-i asigura venitori din care să se poată susține. *Să înzestrezze biserică cu cele trebuincioase venitori*. URICARIUL, I 314/15.

3°. Fig. (Literar) A prevedea cu ceva necesar și utilizabil în viață, a împodobi cu daruri sufletești, cu calități ș. a. avantaje, cf. a învrednici (pe cineva cu ceva), a avantaja, a favoriza. *Pre Solomon l-ai înzestrat cu neșpuse daruri a*

pres înfălepciunii și păcii. LET. I A 27/28. *Zidăvrite ce certal le-au înzestrat cu simțire*. KONAKI, P. 290. *Te-a înzestrat Dumnezeu cu înțelegere*. MARCOVICI, D. 11/12. *Prin această s'ar putea înzestră cu înșfățiri*. DRAGHICI, R. 4. *Talia ei avea aced disînșolitură cu care natura înzestreză pe femeile de miazăzi*. C. NEGRUZZI, I 44. *Dacă arendaș nu înzestrăză moșia cu vtile și înștrumentele necesare...* HAMANGIU, C.C. 372. *Cine vrea ca opera lui să fie utilizată cât mai mult, trebuie...* s'o înzestrezze cu indice bun. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 83.

[Prez. ind. **Inzestrez** și (rar) **înzestră**. LB.] | **Roștit** dialectal **înzestră**. | [S]: **Inzestri** † vb. IV^a. *Cela ce va face săd unei feate, o va înzestri*. PRAV. MOLD. 111. | **Adj**ectivi: **înzestrit** (cu negativul: ne(†)înzestrit), -ă (întrebunțat și substantivat) = (cel a. cea) care a primit zestre, cu zestre (mare); [fig.] dotat, prevăzut (cu ceva), împodobit. *Înalta Poartă, cercadun... pe cel înzestrit cu credință și înșfățură...* (a. 1819). URICARIUL, I 128/129. *De mic... înzestrat cu înșfățura*. DRAGHICI, R. 30. *Se însură cu o fată de arendaș binșor înzestrată*. I. NEGRUZZI, ap. TDRG. **Inzestrat** cu o înșchipire urieșoasă... EMINESCU, N. 66; — **Inzestrător** (**înzestrătoare** ?), -oare (adesea substantivat) = (cel s. cea) care înzestreză; care se dă ca zestre. *Dacă înzestrătoarele ascendine plătește bărbatulul zestre...* HAMANGIU, C.C. 181. *Mărșnișuri înzestrătoare* (= lat. crepundia). MARIAN, NA. 90. | **Abstract**: **înzestrare** s. f. și **înzestrat** s. a. = acțiunea de a înzestri; raport de înzudire sufletească pe care o femeie îl are față de cel ce a înzestrat-o (nefiindu-i părinte); fig. podoaă. *S'au scoborit în urmă, prin înzestrare, la răponatu' Ionăi Crișanu* (a. 1837). BUL. COM. IST. V 306. *Florile frumoase și care miroase Săni spre înzestrare*. *Și spre desfățare*. GCR. II 325/26.]

— Derivat din zestre, cu suf. in-.

INZESTRI † vb. IV^a v. **înzestră**.

INZGĂRDĂ vb. I^a. *Mettre un collier au chien*. — A pune zgardă (Strajă). Com. TOMIAC. [Cu rostire regională **înzgardă**. ib.]

— Derivat din zgardă, cu pref. in-.

INZILİ vb. IV^a, 1°. *Prêter longue vie; faire don de...* 2°. *Viere au jour le jour*. — (RAR).

1°. Trans. A da cuivă zile multe de trăit, a dărui cuivă viață lungă. *Dumnezeu să te înzelească, Ionăd, dragul mamei*. CREANGĂ, A. 69; cf. P. 306. || P. ext. A procura cuivă posibilitățile unui traiu mai bun, a-l dărui cu avere; ș. p. ec. a-l înzestră cu pământ. *Cuza va trăi în sufletul înșmulat nostru, pentru că l-a mat înzăit cu ceva pământ*. ȘEZ. VII 37.

2°. Refl. A trăi de azi pe mâne (CREANGĂ, GL.), a-și înzece zilele: *N'are cu ce se înzăil = o așă de sărac, de n'are nici ce mână, să-și ție zilele măcar*. ȘEZ. V 102.

[**Adj**ectivi: **înzilit**, -ă adj. = care a avut zile multe, viață lungă, bătrân, vechiu; (substantivat) moșneg. *Au stricat aced prea frumoasă și înzilăd zădre*. TICHINDEAL, P. 384.]

— Derivat din zile (plur. de la zi) cu pref. in-. Cf. zilli.

INZILIZIT, -Ă adj. v. **zălezi**.

INZIUĂ vb. I^a. *Éclairer*. — Intrans. A [se] lumina (CHRITESCU, GR. 250) de ziuă, a se face ziuă, a-l apuca pe cineva ziua. *Unde înzuiuă nu înșnopăză*. Com. T. NAUM. *Unde am înșnopat, acolo am înzuiat* = am fost foarte necojit (Vlăsinești, în Dorohoiu). Com. FURTUNA. [**Adj**ectivi: **înziuat** (dial. **înziuat**), -ă (în literatura populară cu ca-

racter mistic) — născut în aceeași zi din săptămână cu cineva. GOROVEI, CR. Dacă un mort este lănat și înzual cu un frate al său, care trădește, i se împănază ochii, nasul, gura și urechile cu meiu. MARIAN, I. 83. Cf. GOROVEI, CR. | Luminos (?). Soare, soare, sfințe soare, Să-mi dai trei raze de ale tale, Înzuat (îtipărit înzinate și glosat greșit prin: «cu puterile și frumusețile supranaturale ale zănelor), împănate Cu dragoste, cu iuboste. Cine m'o rededă, să mă 'ndrăgească (Huși). PĂSCULESCU, L. P. 124.]

— Derivat din *izuă*, cu pref. *in-*. Cf. *Inzili*.

INZLOJI vb. IVa. S'associer. — (Rutenism, în Bucov.) A se însoți, a se întovărăși, a se asocia, a se alia (Straja). Com. TOMIAC.

— Din rut. *zlōziti sja*, idem.

INZMĂLTĂ vb. Ia v. smăltă.

INZORONIT, -Ă adj. v. zobon.

INZORONĂ vb. Ia. Se chamarrer, s'altifer. — A (se) împodobi (SEZ. XXIII 104) cu zorzoane, a (se) găti în mod ridicul (HERZ-GHER., M. IV 214), cf. împoțonă. [Întrebuințat mai mult ca part.-adj. (In)zorzonat, -ă = gătit cu multe zorzoane, cf. împoțonat. Pădărari înzorzonati cu șotimul pe mână. ODOBESCU, III 144/1. Se vedea după găteala ei zorzonată și bădătoare la ochi... VLAHUȚĂ, A. 72. Motanul... veni îndată înzorzonat și fudul. N. REV. R. I. supl. II 187. Căi era neica dănac, Purta calul zorzonat. Ib. IV 74. La răchita rămurată, Șede-o fată 'nzorzonată. MARIAN, D. 107. Țiganca eră gătită și înzorzonată cu tot ce gărise mai scump. ION CR. III 327. În-cărcat și 'nzorzonat. TEODORESCU, P. P. 504, cf. (zorzonat) Ib. 508. Purtaia calul zorzonat și chîlums' ferecat. MAT. FOLC. 405. † Muterea înzorzonată. Ca o brezate se arată. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. IX 94.]

— Derivat din *zorzoane* (cu pref. *in-*).

IO †. Chiffre initial de la formule du titre des princes roumains.—Formulă întrebuințată înaintea numelor de Domni, mai întâiu în Muntenia (sec. XIV), apoi în Mold. (sfârșitul sec. XV), în documentele, inscripțiile și monedele scrise în slavonește (une-ori și în alte limbi), apoi și în cele românești. În zilele dumelui Io Radu voevod... (a. 1610). ap. GCR. I 44/1. Cuvânt pentru judecată a lui Io Neagoe Voevod către Iștu-sdu Teodoste (a. 1654). Ib. 168/1a. Prea luminatul Domn Io Constantin Basarab voevod. ANTIM, PR. XIII/1. [Scris cu chirilice: *io*]

— Intrat pe cale paleografică în cancelariile primilor voievozi munteni din bulgărește, unde apare cu aceeași întrebuințare și e, probabil, o scurtare a numelui Ioan (cf. I. Bogdan, Conv. lit. XXIII 721—738). La noi se va fi stabilit, prin etimologie populară, o legătură cu pronumele *io = eu*, mai ales că multe documente slavone aveau *my* (= noi) înaintea numelui domnitorului de la care emană documentul.

IO † adv. v. *luo*.

IO pron. pers. v. *eu*.

IOACHIM † s. m. (Numism.) *Écu de Prusse*.—Numele vechiu al monedei germane numite mai târziu *taler*. 70 mit [de] ioachimt. BALCESCU, M. V. 109. [Pronunț. *i-ou*.]

— Din germ. *Joachims[thal]*, propriu sdin loachimthals (localitate în Boemia, din ale cărei mine se scotea metalul pentru aceste monede).

IOĂJDĂ s. f. v. *oajdă* și *iojdă*.

IOĂRCĂ s. f. Grenouille. — Broască (H. XVIII

139) răioasă (LEON, MED. 80). — Cf. *Iioarcă*, *mioarcă*.

IOBĂG s. m. 1^a. Serf. 2^a. Petit agriculteur. — (La origine instituția și cuvântul se cunoșteau numai în Transilv., unde e atestat mai întâiu la 1642, în CATHISMUL CALVINESC).

1^a. Clă caș lipsit de drepturi și de proprietate imobiliară, trebuind să facă robă și să poarte sarcini publice, șerb legat de gila stăpânului de alt neam, care avea putere de jurisdicție și dispunea de onoarea, averea și viața lui (cf. ENCICL. ROM.), cf. rumân, vecin, jeler. La început [la Unguri] iobagioness erau nobilii din serviciul regelui... Cu vremea însă, acești iobagi fură despoiați de toate drepturile lor de proprietate—îndeseobi în urma revoluției lui Doza — și, asemenea răzeșilor din Moldova, degradați la treapta de robie sau vecinătate... Iobagi erau așezați în mare parte pe proprietățile rurale, pe când jelerii... trăiau de obicei pe pământurile urbane... Afară de Făgăraș, Banat și Maramureș, nu se găseau [în Ardeal] țărani români proprietari de pământ. Românii trăiau ca iobagi asupriți și disprețuiți pe moșile regale, boieresti, mănăstirești și episcopicești, precum și pe pământurile comunităților săsești și secuiești. I. NISTOR, C. C. II-III 456. Iobag = [lat.] incola, [ung.] jöbbagy. LEX. M. ext. Rucărenți și Dragoslăveanți nu sînt iobagi nemănuși (a. 1700). IORGA, B. R. 107. Cumpărănd satul Poiana Mărului..., cu iobagi cu tot... (a. 1707). Ib. 254. Boierii din Comana de jos cu iobagi Măris Sale Domnului Belean Gabor (a. 1765). S. D. XIII 254; cf. (a. 1766) 238; B. R. 123. Iobaci care au fost păzitori la moșie s'au făcut moștenitori (a. 1768). Ib. XII 226. Carjele dumnealor îned avînd căteva ubagi Rumân... (a. 1712). B. R. 142. Iobagiiul Boer Gheorghie (a. 1809). Ib. XII 200, cf. 233. Unul dintre iobagi săi. ȘINCAI, HR. I 25/1a. Săleam' iobagiiul nu se sparie de neameg (spakhe). TICHINDEAL, F. 15. Boliac căntă iobagiiul. EMINESCU, P. 178. Răcoala iobagilor Ardealeni. ODOBESCU, III 512/1a. În mijlocul unui popor de țărani iobagi. IORGA, L. II 54. Slobaz, Doamne... Iobagi din iobăgie. POMFILIU, P. F. 52/1.

2^a. P. ext. (Rar) Econom, agricultor, gospodar (Căbești). PASCA, 6L.

[Sî: iobăgiu s. m. (din al cărui plural iobagi s'a refăcut singularul iobag); obăg s. m.; obăgiu s. m., obăciu s. m. (I. GOLESCU, C. I 260), ubăgiu s. m. (Forma iobag la BALCESCU, M. V. 304 e greșită). | Abstracte: iobăgie (obăgie) GRAUIU, I 203, obăcie Ib. I 60) s. f. = (ad 1^a) stare de iobag, servitute, șerbție, clacă; (ad 2^a) moșie, avere (PASCA, 6L.). Am scotpat de sub jugul cel greu al iobăgiei..., am fost slobaz, n'am mai fost iobagi (a. 1848). IORGA, S. D. XIII 178/1a. Horea, Craiul fioros al țărăntor scoși din mîni de suferințele iobăgiei la strănu. IORGA, N. R. A. I 342. Pe când era iobăgia cea grea. RETEGANUL, P. V 44/1a; cf. II 47/1a. | Feminin: iobăgiță s. f. = nevastă a. fată de iobag. Iobăgiță a juponului Alexi Orban (a. 1713, Bălgrad). BUL. COM. IST. II 271. | Diminutiv: iobăgeț s. m. S'a sculat... un sat de iobăgeți. Ca să-i găsească pă ei. TIPLEA, P. F. 20. | Colectiv: iobăgime s. f. = totalitatea celor care trăiesc sau se găsesc în stare de iobagi. Româniea adică iobăcimea ce avea boierii și monastirile pe la moștile lor. ZILOT, CRON. 84. | Verb: (rar) iobăgi (obăh) vb. IVa. A obăci = a sluji ca un obăciu. I. GOLESCU, C. I 260. | Adjectiv: (formație hibridă cărturărească) iobăgiâl (pronunț. -gi-al), -ă = de iobagi. Apăsarea înșurportabilă a sarcinilor iobăgiale. I. NISTOR, C. C. II-III 456.]

— Din ung. *jöbbagy*, idem.

IOBĂGEL s. m.**IOBĂGI** vb. IV^a**IOBĂGIÁL, -Ă** adj.**IOBĂGIE** s. f.**IOBĂGIME** s. f.**IOBĂGÍTĂ** s. f.**IOBĂGIU** s. m.

v. iobag.

IOC adv. Non, du tout, nullement. — (Turcism) Nu, nimic, deloc, cătuși de puțin. Ioc, cuvânt cu care arăți că n'ai cât de puțin un lucru oarecare. HĂDULESCU-CODIN. Răspunsură: Ioc, cum n'ar fi? TICHINDEAL, F. 286. Privită zugrăvind pe unul, altul zice: sadar, tok. BELDIMAN, TR. 49. Cf. 94.

— Din turc. yok, idem.

IOD s. a. (Chim.). Iode. — Corp chimic simplu, cu miros foarte caracteristic și gust iute; se întrebuințează foarte mult în medicină, mai ales sub formă de tinctură de iod. Un nou sătețel... lângă o baie de iod, care-i dă numele de «Ferdus». IORGA, N. R. A. I 255. Bandagiți murdare de sânge, de iod, de peroxid. C. PETRESCU, I. II 41. [Derivat: (după fr. iodé) iodată, -ă adj. = conținând iod, amestecat sau preparat cu iod].

— N. după fr. (gr. *iodós*; «de culoarea vioarelei»)**IOD** s. m. sing. (Gram.) v. lot.**IODĂT, -Ă** adj. v. iod.

IODOFORM s. a. (Med.). Iodoforme. — Medicament cu miros penetrant (de iod și safran), care lucrează ca anesthetic, cicatrizant, dezinfectant, antiseptic, antiserculos și contra gușii. BIANU, D. S. — N. după fr.

IODŪR s. m. (Chim.) v. iodură.

IODURĂ s. f. (Chim.) Iodure. — Combinație de iod cu alt corp simplu. Iodură de potasiu, de amoniu, de amoniac, etc. [Și: iodŭr s. m.]

— N. după fr.

IOFCĂ s. f. (Cul.) Sorte de pătisserie. — (Munt., mai ales la plur.) Pastă făinoasă tăiată pătrățele și amestecată cu brânză. Iofcă de brânză. ZEITSCHRIFT XVIII 97. [Și: iofcă s. f. Efole = foile subțiri de aluat, frământat cu ouă și unt. COSTINESCU. | Diminutiv: iofcăluță s. f. Supă de iofcăluțe. TDRG.]

— Din turc. yufka, idem (propriu subțires).

IOȚE! interj. *Regarde!* — Interjecție prin care îl faci pe cineva atent: ian te uită, uite (VĂRCOL, V.) ian cătu, privește! iată. [Și: iote! iute! DR. IV 284. Iote! măi vere, uite trec cocorârde! HEM. 230; cf. PAMFILE, B. 26, DENSUSIANU, T. H. iotă! (Mold. de nord) JAHRESBER. IX 226; iotă! ION CR. III 155; iut! Iut, părinte, io (= eu) am dus-o la groapă... T. PAPAHAĞI, M. 156/157. Adesea legat cu acuzativul pronumelui personal conjunct: iote-l, iote-le, etc.]

— Contraz din la uite. Cf. iete.

IOȚDĂ s. f. *Vigne*. — (Transilv.) Viță. PAMFILE, I. C. 212/23. — Cf. (i)ojădă.

IOLDĂȘ s. m. v. ghioldăș.

IOLOT s. a. (Bot.) *Herbe à cochons* (*Polygonum aviculare*). — Iolot = troscut sau iarba-gâștei (Parachioiu, jud. Constanța). H. II 289.

IONGĂRI s. m. (Băieș.) *Atde de mineur*. — Băiat tânăr, ajutor al băieșilor slobozi (Crisicior, în Munții Apuseni). PAȘCA. GL. [Ver b: iongări vb. IV^a = a cură lucrurile inutile la o parte; a curăți locul

de lucru din baie. (Pentru această muncă se folosesc iongării). ib.; — (cu abstractul) longărire (tipărit: iongărire) s. f. = transportare, (germ.) Forderung. FRĂNCU-CANDREA, M. 42.]
— Din germ. Jünger. PAȘCA, GL. Cf. dubletul iun cār.

IONGĂRI vb. IV^a (Băieș.) v. iongar.

IONIC, -Ă adj. *Ionique*. — Din Ionia, care aparține Ioniei. Volului cuprinde... niște epigrame în dialect tonic. IORGA, L. II 103. *Filosofie tonică*. (Arhit.) *Șih tonic*; *ordin tonic*; *culoare tonică*. [Pronunț. 4-o-ntic.]

— N. după fr.

IORĂȘ s. m. [Iht.] Numele unui pește (nede-finit). H. III 362. [Accentuat?]

IORCEA adv. v. iorça.

IORDĂN s. m. sing. 1^a *Jourdain*, 2^a *Bénédiction de l'eau le jour de l'Épiphanie*, *Épiphanie*.

1^a. Numele fluviului din Palestina care se varsă în Marea Moartă și în care a fost botezat Isus Hristos. Marea ează și jugă, Iordanulă turcă-se trapat. PSAL. (SCH.) 242/13. Din pământul Iordanului... lb. 80/18. Iordanul să împiedă pre toată malca lui. BIBLIA (1688), ap. TDGR. O bisericuță de peste apa Iordanului... ISPIRESCU, L. 29.

2^a. Sfințirea apei în ziua de Bobotează (6 Ianuarie) și ceremonia stropirii cu apa sfințită în amintirea botezului Domnului; p. ext. Boboteaza, Botezul Domnului (PAMFILE, D. 22, HERZ-GHER. M. 191, MARIAN, SE. I 111, 195). *Slujă liturgică la zile mari și iordan la Bobotează*. LET. II 257/11. *Mitropolitul cu Domnul... tes la iordan*. LET. III 308/18. *În ziua de Bobotează, când iese protul cu iordanul*. SEVASTOS, N. 10/18. Cf. PAMFILE, D. 22, CRC. 31, 73, C. T. 133.

— Din paleosl. Iordanŭ (gr. *Ἰορδάνης*). Cf. iordăni.**IORDĂNĂ** vb. 1^a v. iordăni.

IORDĂNI vb. IV^a. Jeter de l'eau bénite le jour de l'Épiphanie; fêter l'Épiphanie.

Trans. A umbli cu iordanul și a stropi cu aghiassă (MARIAN, SE. I 225), a ură cu iordanul de Bobotează (GRAUL, II 190); (trans. și refl.) a (se) stropi cu iordanul (adică cu apa sfințită); p. ext. a (se) stropi cu apă, a lavi cu bulgări de zăpadă la Sf. Ioan (CIAUSANU, V.); p. ext. a petrece mâncând și bănd vin în ziua de Bobotează (H. II 77). [În ziua de Sf. Ion Botezătorul] *femele se iordănesc, adică mândnă și beau*. H. II 177. *Cu apa ne iordănim*. SEZ. II 22/2. *Se scaldă, se iordănesc* Ș'n bun mir se miră. SEZ. XIII 113, cf. MAT. FOLC. 1121, 1460. [Și: iordăni vb. 1^a. De Bobotează, dimineată, li se toarnă copiilor din cap apă rece iordăndându-i, ca să fie tot sănătoși anul. LEON, MED. 5. | A d-je c t i v: iordănit, -ă = (despre apă) sfințit; (despre ființe, une-ori substantivat) stropit cu apă (sfințită) în ziua de Bobotează. Și teou apă iordănită. SEZ. VI 90. *Cei iordăniți vor crește mari și sândoși*. MUSCEL 18; — iordănitŭr s. m. = făcău care umbli în noaptea de 6 spre 7 Ianuarie a colinda cu iordanul (MARIAN, SE. I 225). *La ușa bisericii stau iordănitŭrii, când e să țasă oamnti de la biserică*. id. ib. 227, cf. MUSCEL 17. | A b-stracte: iordănire s. f. = acțiunea de a iordăni. *Mă rog... de a lui D-zeu... botezare, sfințire, iordănire*. SEZ. V 145; iordănit s. a. = stropire cu apă sfințită, petrecerea ce se face la Iordan (H. VII 189). În ziua sfântului Ioan Botezătorul, obișnuesc babele de stropesc c'un pământ pe oameni, începând botezul Sfântului Ioan, care

aceasta se obișnuie și la curtea domnească asupra domnului de către vel-armas, pentru care îi și dăruie. Această se numește iordănie. I. GOLESCU, C. I.; — Iordăneală s. f. (CIAȘANU, V.) = stropire cu apă, aruncare cu bulgări de zăpadă la Sf. Ion.]

— Derivat din iordan.

IORDOVANĂ s. f. (Bot.) v. iorgovană.

IORGA adv. *Impatiemment*. — Fără răbdare, fără astâmpăr (Capul Codrului, în Bucov.). Com. TOMIAC. (Mai ales în expresia:) **Umbă iorga** = într'una, mereu, fără astâmpăr. DR. IV 178. [Și: **Umbă iorgusa** = umbă vârjol, în toate părțile, să dobandească ceva (ȘEZ. V 101), umbă fuioaga, fără nici un rost, de colo-colo (PAMFILE, A. 248); — umbă iorcea = într'una, mereu, fără astâmpăr. DR. IV 178.]

— Cf. turc. *iorgha* strot, allure de cheval au trot (trecut și la Sârbi: *iorga*). V. Bogrea, *Dacoromania* IV 178.

IORGAN s. a. *Couvre-lit, couverture, court-pointe*. — (Banat, Ialomița, Teleorman, Dobrogea) Teșătură țărănească (H. II 274, VII 76, 171, 485), care se așterne pe pat s. în căruță (H. II 254) și se întrebunțează ca plapomă (H. II 262, XIV 285, 244, ȘEZ. XXXII 110, com. A. COSMA din Timișoara). *Iarna să acopăr [paturile] și cu păcliti...*, iar cei mai cu stare au dușguri *cu pene și plopome sau iorgane împulte cu pâmuc* (= bumbac) și mișe de lână. LIUBA-IANA, M. 98. [Derivate: (turc. *yorganlı*) **iorganjiu** † s. m. = plapomar, cf. N. A. BOGDAN, C. M. 101; — **iorganjerie** † s. f. = meseria iorganjiului; prăvălia în care se vând și atelierul în care se lucrează iorgane. *Meșteșugul iorganjeriei*, DOC. (s. XIX), ap. ȘIO.]

— Din sârb. și bulg. *iorgan*, iar acestea din turc. *yorgan* «invlitoare, plapomă».

IORGANGERIE † s. f. }
IORGANGIU † s. m. } v. iorgan.

IORGANTIN s. a. (Comerț) v. iorganđ.

IOROVAN s. m. (Bot.) *Lilac* (*Syringa vulgaris*). — (Sârbism în Ban.) *Lilac*. LB., H. XVIII 70, 267, BUL. GRĂD. BOT. V 68, ȘEZ. XV 56, XXXII 110, VICIU, GL., PANTU, PL. *Frunză verde iorgovan*, Am un bade Belinjan. HODOȘ, P. P. 174. *Măcișii, iorgovan se țin pe marginea drumului*. IRINEU, S. B. 61.

— Din sârb. *iorgovan* (< turc. *ergovan* însemnând la origine arborele Iudeis). ȘIO.

IORGANĂ s. f. (Bot.) *Sorte de raisins blancs*. — (Transilv.) *Specie de struguri albi*. HEM. 1531. [Și: **iordovană** s. f., **ardioane** s. f. REV. CRIT. III 86, **ardoan** s. m. (pron. -do-an). VAIDA.]

IORGUSA adv. v. iorga.

IORLÂN s. m. *Parasituz*. — Leneș, târâie-brău (Straja, în Bucov.). Com. TOMIAC. Cf. ghiordan.

IORNOROG s. m. = **inorog**. *Îi mai rămase lui încă iornorogu pe afară, care vietate, cu toate încercările lui Noe, nu s'a dat înduplecat să intre în corabie* (Straja, în Bucov.). ȘEZ. VI 103.

IORSĂG s. a. v. iosăg.

IORT † adv. (Turcism, în expresia:) *A se da tort* = a se plăti întocmai. *Cu banii birului să se dea tort la scooteala ce vor trimite la visterie*. ZILOT, C. 87.

— Din turc. *yord* «posesiune» ȘIO.

IORTOMÂN, -Ă adj.

IORTOMĂNESC, -EĂSCĂ adj.

IORTOMĂNEȘTE adv.

v. ortoman.

IORTOMĂNOS, -OĂSĂ adj.

IORTON s. a. *Communs* atenanț a unei maison. — Șură, cociună sau altă clădire din jurul unei case (Criscior, în Munții Apuseni, PAȘCA, GL.), a carei.

IORTOPĂLĂ s. f. (În expresia:) *Cu tortopala* = cu totul, cu grămada, fără să se mai țină nici o regulă, nici o măsură, când se dă sau se ia ceva. *ION CR. V 376. Ho mă! că atci nu-i tortopala și-i cu rânduiala*. ib.

IOSĂG s. a. *Fortune, biens*. — (Transilv.) *Proprietate* (MĂNDRESCU, L. P. 120), *avutje* (CABA, SĂL.), *avere* (pământ), *moșie* (GRAIU, II 120), *case* (FRÂNCU-CANDREA, M. 101) și *vite* (ȘEZ. V 158³¹, VAIDA); *lucru de preț, scump* (PAȘCA, GL.). *Cereț...* *iosag și moșie, că eu am iosag și moșie ca de 600 de zloț* (a. 1822). IORGA, S. D. XII. Să-l dea [pruncii] *din iosagii mieu afară* (a. 1827). ib. 212. *I s'au lăsat capul, și iosagii lui au căzut în mâna fetelei*. SINCAL, HR. II 53¹². *Că dragostea nu-i iosag*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 219. Cf. DENSUSIANU, T. II 305. *Ce mai iosaguri și-a mai luă!* COM. SAT. V 112. *Core-mi ară la iosag*. ib. 32. *Trag acasă...* *la copii și la iosag*. REȚEGANU, TR. 34¹⁸. *Din iosag și din moșie Am căzut la grea robie*. MĂNDRESCU, P. P. 120¹³. *Dacă mi-or vedea portul, Nu fi-or cere iosagii*. BUD, P. P. 69. *Ies afară, n'am iosag. Ce, focușu', să mă faci* PIPLEA P. P. 38. *Sărutul de om drag Plădește mare iosag*. II. XVIII 123, cf. ȘEZ. XXXII 38. *Bun iosag boii ăștia*. PAȘCA, GL. [Flor. -saguri și -sage BUD, P. P. 8]. *iosăg* s. a. (Maramureș, a. 1696).

IORGA, S. D. XII 234, *iosăg* s. a. = *avere* (GRAIU, II 107, ȘEZ. XXXII 100, PÓPÓVICI, B. D. 165), *mobilier* (NOVACOVICI, C. B. 12). [Diminutive: *iosăgei* s. a., *iosăgă* s. a., *iosăgă* s. m. PIPLEA.] — Din ung. *jőszag*, idem.

IOSĂGĂȘ s. a.

IOSĂGEL s. m. } v. iosag.

IOSĂGÛT s. a. }

IOT s. m. sing. (Fonicică) *Yod*. — *Semiconsonanta s. semivocala i* (însemnată de unii cu j, de alții cu y și de alții cu i). [Și: (după fr.) *iod* s. m. sing.]

— Din germ. *Jot* (< grec. *iota*).

IOTĂ! interj. v. iolte.

IOTĂ s. f. sing. 1^a. *Iota*, 2^a. *Iota*. *Rien*. — 1^a. Numele grecesc al literei i (i).

2^a. [Deoarece în textul — grecesc — al Bibliiei nici o literă, nici măcar i — care se scria și subț omega — nu putea fi schimbată, s'a născut, după negațiune, sensul:] *Nimic; cf. bechiu, boabă, cirtă, foc. Nu țeseđ c'oa iotă din asprimele regulamentului*. VLĂHUȚĂ, N. 184. *Am tezd în Istorie și nu știu o iotă?* TEODOREANU, M. II 25. *Nu pot să schimb nici o iotă, nici o cirtă din hotărârea mea*. ÎSPRESCU, L. 219.

— Din gr. *iota*, Cf. iot.

IOTACISM s. a. (Gram.) v. iotaciză.

IOTACIZĂ vb. 1^a. (Gram.) *Iotaciser*. — *Trans. și refl.* (Despre sunete) A (se) alteră din cauza unui iot care urmează. [Adjectiv: **iotacizat** (cu negativul **neiotacizat**), -Ă = alterat din cauza unui iot următor. *Verbe iotacizate* sunt, din punctul de vedere al limbilor române, acele care, în latinește, aveau un e sau un i înainte de terminațiunea -o a

persoanei latîi dela indicativ prezent. | A b s t r a c t : **IOTACIZARE** s. f. = faptul de a (se) iotaciza. | Familia: (fr. *iotaçisme*) **IOTACISM** s. a. = întrebuintarea (deas) a sunetului i într-o limbă. **IOTACISMUL limbii grecești moderne** (în care η , ϵ , σ , ω v se confundă cu ι).
— Derivat din **IOȚĂ**.

IOȚE! interj. v. **IOȚE**.

IOTESIJE † s. f. **Adoption**. — (Grecism literar) ADOPTIUNE, luarea unui copil de suflet, înfiere. **Rudenia din iotese, adecă din facerea de copii de suflet...** PRAVILA BIS. ap. TDRG. Au și pornit jalbă din partea mea la Domni împotriva ioteshii (a. 1813). IORGA S. D. XI 233.
— Din gr. *ιωθεσία*, idem.

IOTI! interj. v. **IOȚE**.

IOV s. m. (Bot.) v. **IOVĂ**.

IOVĂ s. f. † **Impoă, contribution**. — (Turcism) DARE (impusă creștinilor în Turcia). Dau Turceti toad haraci creștinilor în țara Turcească. LET. II 14/aa [S]: ovă s. f. ȘIO].
— Din turc. *yova* «dare pentru case» LOBEL, CONTR. 250.

IOVĂ s. f. (Bot.) **Marseau (Saltz Capraea)**. — Copac sălbatic (H. X 464, cf. 85), care crește prin pădurile umede din regiunile muntoase și face niște muguri galbeni și lucitori; se mai numește răchită-puturoasă, răchită-moale, salcie-moale, loză. **Cu crengi de toad se fac băi calde pentru junghieri**. LEON, MED. 44, cf. GRIGORIU-RIGO, MED. I 96. [S]: lov s. m. PANTU, PL].
— Cf. bulg. sârb. rut. *iva* «salcie».

IO! interj. Interjecție care întovărășește strigătele nuntătorilor. [Se pronunță cu $\dot{\iota}$ prelungit. Cf. ȘEZ. V. 101].
— Onomatopee. Cf. u. p.

IPAC † adv. **De asemenea**. — (Slavism întrebuintat de cărturari) (De) asemenea (cf. CHIRITESCU, OR. 250), asjiderea, tot așa) cf. idem. Dau știrea domniei [ipale... că împăratul au țegid den Sofia...; ipaci să știi domnia ta că au vestit un om dela Neopoe...; ipaci să știi că...]. SCRISOAREA LUI NEACȘU (a. 1521). **6 copii ipac galbind** (1770). FURNICA, I. C. 24. **Ipac la lacomii stăpânitori**. ZILOT, CRON. 342. **30 colari pânăz ipac de fuitor** (1815). IORGA, S. D. XIX 58. **Curcanul... pune-l șaptezeci de parale, păca ipac (idem)**. FILIMON, C. II 340.
— Din slav. *ipakŭ*, idem (« $\dot{\iota}$ eși» și *pakŭ* «iarși»).

IPĂN adj. invar., adv. v. **IPEN**.

IPĂNGEĂ s. f. (Imbrăc.) v. **IPINGEA**.

IPĂT † s. m. **Consul**. — (Grecism rămas pe alocuri în popor) Consul. **Boiarii mare ce să zice ypatŭ și consul**. DOSOFTEU, V. S. 11. **Romanii au făcut șfat să nu mai fie împărați, ci să stăpânească Roma ipații, adecă copete atele**. REV. CRIT. I 367 [S]: (c. grec. *ἐπατοῦ*; adj.) **Ipătie** † s. m. **Ipăticulă** cădă la sfânt. MINEIUL (1776) 40. | **A b s t r a c t:** (c. grec. *ἐπατία*) **Ipătie** † s. f. = consulat. **Iniția domnie de ypatie a lui Dioclitian**. DOSOFTEU, V. S. 91. **Accepția au fost pe vremea ipătiei lui Dioclitian**. MINEIUL (1776) 73/1, cf. 1867/1.]
— Din grec. *ἐπατοῦ*, idem.

IPĂTIC † s. m. }
IPĂTIE † s. f. } v. **IPAT**.

IPCARIGE s. f. (Bot.) **Brouillard, oellet-d'a-mour (Gypsophila paniculata)**. — Plantă ierboasă,

cu tulpină ramificată și păroasă, cu flori albe-roze, foarte mici și numeroase. Se mai numește și: **iperige, gipsariță, iporită**. PANTU, PL. [S]: Iperige s. f. = *Gypsophila paniculata* și *Dianthus superbus*. PANTU, PL.]

IPEN adj. invar., adv. I. **Sain, bien portant**. II. **Justement**. — (Ungurism).

I. A d j. i n v a r. (Despre persoane) Întreg, sănătos. VAIDA. **Nu ești tocmă ipena**. FRANCU-CANDREA, M. 101.

II. A d v. **Tocmăi**. CABA, SĂL.

[S]: **ipene** adj. invar., adv., **ipine** adj. invar. DR. IV 1553, **ipăn** adj. invar. ib. | Substantivat: (cf. ung. *épezz* «cu mîntea întregă») **ipine** f. = mîntea întregă, rațiune (Săngeorzi, Jud. Năsăud) PAȘCA, GL. | V e r b : **ipeni** I v a refl. = a se însă-nătoșa. VAIDA.]

— Din ung. *épen* (dial. *éppen*) «întreg, tot».

IPENE adj. invar., adv. }
IPENI vb. I v a } v. **IPEN**.

IPER - v. **HÍPER** -

IPERIGE s. f. (Bot.) v. **IPCARIGE**.

IPILĂ s. f. 1°. **Longe du chariot**. 2°. **Longue perche**.

1°. Sulul carului (Lătușaj, I. Vârșei, VICIU, GL.), inima carului (PAMFILE, I. C. 132).

2°. Prăjină de lemn, lungă, cu care se lucrează la strănsul fânului. Com. A. COCA.

— Pare a fi un derivat din **IPĂ** («*teplă*»), cu sufixul din sinonimul **COBILĂ**. Pentru sensul de «suport, prăjină» etc., cf. i a p ă II.

IPINE adj. invar., s. f. v. **IPEN**.

IPINGEA s. f. (Imbrăc.) 1°. **Pélerine**. 2°. **Cu-puchon**. 3°. **Étoffe à pélerine**. 4°. **Chabraque**. — (În Muntenia).

1°. Haină bărbătească (H. II 118, IV 87, V 129, VII 51, XIV 66), întrebuintată ca mantă (CHIRITESCU, CR. 250. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S.), făcută din dimie roșie, împodobită cu gălțane (ȘIO) s., în Olt, din postav negru (DAME, T. 169). E largă, fără mâneci, cu glugă și se poartă peste toade celelalte haine, pe vreme rea, mai ales pe ploaie, de ciobani s. de cei ce fac negoț cu vite (DAME, T. 169, ȘIO, H. V 479), s. se întinde în loc de pânză de cort, ca și gheba (cf. ȘIO, I. GOLESCU, C. I), dar e mai largă și mai lungă decât aceasta (MĂNOLESCU, I. 181, cf. 179). În unele regiuni e sinonim cu *zege* (RĂDULESCU-CODIN, L. 13, imurluc (H. I 8), Cf. șubă, burcă, sacică, dulamă, suman, zăbun, bobou, căpeneag. **Ipăngele ce s'a cumpărat copilor din căsă**. COND. (a. 1693), ap. ȘIO. **Pre Iordăcht Rușel Vornicul, imbrăcându-l în haine proaste, ducând în spate și o epăngă**. N. COSTIN, ap. eund. **S'a udat la doi purcari imbrăcămînți, la doo ipăngele** (= și) **2 antirie** (a. 1741). HEM. 230/1. **Sulă, ipăngă și toabă**. PANN, P. V. II 32. **El luă ipingea pe dănsul și coborîndu-se în grădini, se ascunde după trunchiul unui orbore**. FILIMON, C. I 762. **Să dea ficcare câte cinci lei și, dacă nu au parale, să le teci epăngele**. GHICA, ap. ȘIO. **Pe dracmura, un fel de ipingă de abă pentru vreme rea**. CARAGIALE, M. 71. **Hopul își așternuse ipăngea**. ISPIRESCU, L. 369. **N'arem decât o ipingă, și nu'ncăpem toți sub ea**. TEODORESCU, P. P. 156^b. **Văsla că-și luă Pe sub ipingă**, ib. 650^b. **Frigurile că-I prindea, Înevul în ipingă**. MAT. FOLC. 91. **Multe [corturi] sînt de ipingele**. Dar mai multe de burci negre. POP., ap. ODOBESCU, II 427. **Pânzișoara mea, P-ate ipăngă**. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S., 255/aa, cf. 258/1. **I-asudă la ipăngele, I-asudă**

la cofecile, I-audă la cămășele, I-audă la zăbucile, Până-i răzbea și la ptele. RĂDULESCU-CODIN, L. Epănțele cort făcute. PĂSCULESCU, L. P. 222. *Întinde epingelele.* id. ib. 249. *Așterne epingeaua.* id. ib. 257. # *După ploaie tîne și el cu îpingeaua!* IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. III 197, cf. I 93 (Prin Transilv.: după ploaie, cã pene a g!) *Lupulus de ț-ar fi frică de ploaie, ar purta îpingeală.* PANN, ap. ȘIO. *Se'venește cu îpingeaua și se scarpină cu surceaia.* id., ap. ZANNE, P. III 197. *Peșingea Pe îpingeală, v. peșingea.* *Netețed Pe îpingeală, v. netețed.* *Tralala Și-o îpingeală:* ce spun eu și ce spui tu! RUSSO, s.

2. P. restr. (La Mărgineni, în Transilv.) Glugă. Com. LACEA.

3. Șlofa pentru mantale de ploaie. Cf. BĂRCIANU, 4. Pătură de pus subțea. *Unde se găsește șeaua, se cere și îpingeaua.* PANN, P. V. I 69.

[Și: *îpângea, îpângea* (I. GOLESCU, C. 1), *epîngea* (TRDG.), *epângea* (H. V 139, CIAUSANU, V.), *epângea* (H. V 5), (cf. etimologia) *îpângea, îpângea* (ȘIO.) s. f.]

— Din turc. *yapınğa* «couverture de feutre à l'usage du cheval qui couche en plein air; manteau de bure que les janissaires portaient en hiver» (= *yapmak* «couvrir»), venit și prin mijlocul bulgară (*iapunĝe*) s. sârbească (*iapunĝe*). CIHAC, II 588, ȘIO.

IPÉRBOLĂ s. f. (Geom., Ret.) v. hiperbolă.

IPISTIMIE † s. f. v. epistimie.

IPISTÁT s. m. v. epistat.

IPITROÁPÁ s. f. } v. epitrop.

IPITRÓP s. m. }

IPNÉU † s. m. *Domestique*. — (Turcism atestat numai la GOLESCU, C.) Șlugă. Cf. DR. IV 818. [Și: *ibnét* † s. m. ib.]

— Din turc. *ibn*, ben *sifus*. BOGREA, DR. IV 818.

IPNO v. HIPNO.

IPOCHIMEN s. a. și m. *Personne, personnage, individu*. — (În Țara veche; grecism învechit; familiar) *Persoană, personaj; ins, individ. Doză fire* [= *fire*] *într'un ipochimen nepuțînd stă...* CANTEMIR, IST. 39. *Tâmpărîrte precum vin, apă se duc, deasupra ipochimenului, nici cum ființa-i stricănd.* id. ib. 53. *Un ipochimen vrednic de crezut.* DIONISIE, C. 171. *Pricînd de judecată a doi ipochimeni.* CAT. MAN. X 42. *Pre toți acia carii s'ar ispitîl... a strică această... hotărîre...* orice ipochimen ar fi..., cu înfricoșat blăstîm și legăm (a. 1816). URICARIUL, I 336₁₂. *Asupra cărută ipochimen va cădea glasuri mai multe (a. 1822).* id. IV 283₁₂. *Necustina nu se scootește odî este de mare în graturile și fațete ce se zic și se fac, ci în ipochimenului la care se zic.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 249₁₂. [Cartea] eră pîzîndu-să de un înalt și prea cinștit ipochimen. DOC., ap. TRDG. *Ipochimenele ce locuiesc în...* [mahalaoa Isvorului] FILIMON, C. I 742. *Ah, scumpa mea cucoană Chiriță hărl... crede-mă că de când sînt în lume n'am întâlnit un ipochimen atât de nostim ca mata.* ALECSANDRI, T. 511. *D-voastră, țigi de vremea nouă... d-voastră ipochimene alese... eă este rușine a trăi și a vorbi cu părinții voștri.* id. ib. 391. *Unul de-ai noștri... să fie chemat de Odrîmure în numărul ipochimenelor simandicoase de stă!* id. ib. 1234. *Negustori cinștiti ca și... Tom-Patera și alți necinovaiți ipochimeni de la noi.* ODOBESCU, III 157₁₂. *Pune mîna în cocoașă ipochimenului.* CARAGIALE, N. 100. *Trecînd la v. steluț Petrea Bacului, am zărit la fereastră vreo cîteva ipochimene atreine.* IANOV, ap. TRDG. [Plur. -mene și -menți.]

— Din n.-grec. *ἰποχίμωνος*, idem.

IPOCOMISĂR s. m. *Sous-commissaire*. — (Grecism, învechit) *Subcomisar (de poliție).* *Ipocomisari...* strigau la birjari să fie rîndul. D. ZAMFIRESCU, ap. CADE.

— Compus din grec. *ἰσος* *esubts* și rom. *comisar*.

IPOCONDRIEM s. m. sing. v. ipohondru.

IPOCONDRU, -Ă adj., subst. (ș. d.) v. ipohondru.

IPOCONDRIU s. a. (Anat.) *Hypocondre*. — Regiunea pîntecului așezată sub coaste, de o parte și alta a epigastrului. BIANU, D. 8.

— N. după fr. (c gr. *ὑποχόνδριον*, compus din *ἰσος* *esubts* și *χόνδριος* *chrgarcus*). Cf. ipohondru.

IPOCORISTIC, -Ă adj. (Gram.). *Hypocoristique*. — (Despre cuvînte s. forme derivate) *Întrebuințat în sens desmișdător (se zice mai ales despre formele scurte ale numelor de botă).* *Altru și Ghîță sînt forme ipocoristice din Constantin și Gheorghe ȘAINEANU, D. U.*

— N. din grec. *ὑποκοριστικός*, idem.

IPOCRIS † s. a. v. ipocrit.

IPOCRIT, -Ă adj., subst. *Hypocrite*. — Care se arată altfel de cum este, simulează sentimente pe care nu le are, prefăcut, fățarnic (2°), (om s. taler) cu două fețe. Adj. *Omul destrănat arată pe frunța sa truște ipocrită.* MARCOVICI, C. 104. *A sa stare ipocrită... rămîne fără lucrare.* KONAKI, P. 278. *Negocierile ipocrite...* începură pentru a pregădi întoarcerea fugărilor. IORGA, L. I 347. *Se răuăci pe acou cu indignare ipocrită.* C. PETRESCU, I. 10. | Substantivat. *Ipocritul este: mîșa blîndă zgărie rău.* PANN, P. V. III 65. Cf. H. III 69. *Acî eade masca ipocritului.* MARCOVICI, C. 46₁₂. *A fost scrisă de...* — *De niște ipocriți și fanatici.* C. NEGREZZI, I 235. *A plăced eă lucru omnesc, și bărbăni au această patimă, dar ts mai ipocriți.* CONTEMPORANUL VI, vol. II 201. [Și: *hipocrit*, -ă adj., subst.; (neobșnuit) *hipocrită* † s. m. — om fățarnic. LB. | *Abstracte*: (c gr. *ὑποκρισις*) (h) *ipocrie* s. f. (c gr. *ὑποκρισις*) *ipocri* † s. a. (plur. -cristuri) LB., (rar) *ipocritism* s. a. — prefăcătorie, fățarnicie (2°), fățarnic (2°). *De o ipocrie țiceană plădămure grăbește a ne scăpa.* C. NEGREZZI, II 281₁₂. *A! spoială, ipocrie, trădări!* id. III 448. *Vicleanul țgi deabrăc atci ipocrieza.* ALEXANDRESCU, M. 95. *O ipocrieze veetnică.* EMINESCU, N. 61. *Între noi n'a fost niciodată minciună și ipocrieze.* C. PETRESCU, C. V. 323. *Atunce s'ar cunoaște ipocritismul sdu.* C. NEGREZZI, II 280₁₂. — N. după fr. (c gr. *ὑποκριτής*), idem.

IPOCRITISM s. a. |

IPOCRIZIE s. f. } v. ipocrit.

IPODIACON † s. m. (Bis.) *Sous-diacon*. — (Grecism bisericesc) *Subdiacon. Arhierie și preoții, diaconii și ipodaconii și toți preoții de obște* (a. 1743). GGR. II 32₁₂. *Eu, ipodaconul Constantin sin Popa Dumitrago of Tâmpor...* (a. 1776). BUL. COM. IST. IV 111. *Ipodaconul numat în vrăsta de 20 de ani se poate hierotolisi.* PRAY., ap. TRDG. [Pronunț. -di-a- | Accentuat și ipodacoon. | Plur. și: *ipodacoon* (a. 1741). URICARIUL, IV 400₁₂. | Și: *ipodiliacon* † s. m. IORGA, S. D. XIII 78. | *Abstracte*: *ipodacoon* s. f. = slujba, rangul ipodacoonului. DICT.]

— Din grec. *ἰποδιακόνος*, idem.

IPODIACONIE s. f. v. ipodacoon.

IPODIDASCAL † s. m. *Instituteur adjoint*. — (Grecism literar) Învățător pentru începători. Să fie și *ipodidascal* (a. 1765). URICARIUL, I 274. *Atunci... Eliaș fu tocmit cu plăta ca ipodidascal la școala românească*. IORGA, L. II 524. [Și: *ipodidaseală* † s. m.]

— Din grec. *ἰποδιδάσκαλος*, idem.

IPODIDASCĂL † s. m. v. *ipodidascal*.

IPODRŌM † s. a. = *hipodrom*. *Hippodrome*. — Cere mai departe, prin trece clădiri oficiale... ajungi la Șosă, o lungă alee de lei, care ține până la școala de agricultură și ipodrom. MEHEDIŢI, R. 31. [Plur. -*dromuri*.] [Și: (gr. *ἵπποδρόμιον*) *ipodromiu* † s. a. Lăsară alergatele cailor, de-au rămas deșert locul acela ipodromitiului. DOSOFTEIU, V. s. 3b/27. — (formă româniată, care n'a prins) *ipodrum* † s. a. (plur. -*drumuri*) PONTBRIANT].

IPODRŌMIU † s. a. } v. *ipodrom*.

IPODRŪM † s. a. } v. *ipodrom*.

IPOEDILĂCON † s. m. v. *ipodilacon*.

IPOGĂSTRU s. a. (Anat.) *Hypogastre*. — Partea inferioară a pântecului, unde se află bătăca, cf. abdomen, vîntricel. [Și: *hipogăstru* s. a. | Adjectiv: (după fr. *hypogastrique*) (*h*)*ipogăstric*, -ă = care se raportă la ipogăstru]. — N. după fr. (gr. *ὑπογάστρον*, din *ὑπό* «sub» și *γαστήρ* «pântec»).

IPOGŊU s. a. (Arhit.) *Hypogœe*. — Construcție subterană în care cei vechi își depuneau morții. [Și: (c-gr. *ὑπόγειον*) *ipogheu* † s. a. Părțile plantelor și ochiul lumii razele supt ipogheii își sloboade. CANTEMIR, IST. 75.] — Din fr. a. lat. *hypogœum* (c grec. *ὑπόγειον*), idem.

IPOGHŊU † s. a. v. *ipogeu*.

IPOHŌNDRU -Ă adj., subst. *Hypocondrie*. — (Persoană) preocupată peste măsură de starea sănătății sale, exagerându-și suferințele s. Inchipuindu-și că are tot felul de boale; p. ext. (impropriu) melancolic, trist (DICT.) [Și: *hipohondru* -ă, Îndălnisem mulți oameni extraordinari în vîcșia mea, dar nu dădusem încă de un ipohondru stranu cu acesta. I. NEGRUZZI, I 107; — *ipohondru* -ă. L-am tratat de ipohondru. GHICA, ap. CADE. | Adjective: (rar, după germ. *hypochondrisch*) (*h*)*ipohondric*, *ipohondrie* -ă (POLIZU); (mai de mult din gr. *ὑποχονδριακός*, azi după fr. *hypochondriaque*) (*h*)*ipohondriac* (PONTBRIANT, COSTINESCU). *Melanholia ipohondriacă*. CANTEMIR, IST. 121; — (*h*)*ipohondriac*, -ă POLIZU; — (rar, din n-gr. *ὑποχονδριακός*) *ipohondriac*, -ă POLIZU. (Pronunț. -*dri*-ac.) | Abstracte: (*h*)*ipohondric*, (*h*)*ipohondrie* s. f. = starea patologică a ipohondriului; p. ext. (impropriu) melancolic, trist(e). DICT. *Vrei să te faci sănătos și să te scapi de ipohondria asta?* C. NEGRUZZI, I 207. *Boala mea ar fi numai ipohondrie*. I. NEGRUZZI, III. *De mare bădă mi se pare că m'ai dai, nene Popescule, cu ipohondriile dumitale*. CARAGIALE, M. 36. *Din fanăcie cade în ipohondrie*. id. T. I 89/4; — (neîntrbuințat) *ipohondrism* s. a. = ipohondrie. *Pe lângă panictele inimii, datorite nervilor, ipohondrismului, și pe lângă alte multe beteguri reale și imaginare, mai e amenințat și de o anghină pectorală*. THEODOREANU, M. II 438.]

— N. după fr. (grec. *ὑποχονδριακός*, idem. Cf. *ipohondru*. (*I*)*ipohondria* se credea că e o boală a ipohondriului).

IPOHONDRIAC -Ă adj. v. } *ipohondru*.

IPOHONDRIE s. f. v. } *ipohondru*.

IPOLIPS s. f. invar. v. }

IPOLIPSĂ s. f. și m. invar. v. } *Ipolipsis*.

IPOLIPSIS † s. f. invar. *Considération, vue, réputation*. — (Grecism ieșit din uz, în Țara veche) Trece, considerație, vază. *A areă pe cineva la ipolipsis* = a-l respecta, a-l cinși. *A areă ipolipsis asupra cuiuă s. la cinevă* = a areă trecere la cinevă, a fi în mare cinste la cinevă. *A da ipolipsis la cinevă* = a inspira cuiuă încredere. Cf. TDRG. *Areă împărăția la ipolipsis pe Iordachi Caragea*. LET. III 260/. *Îndemându-l agung la ipolipsis, greșite și vădmătoare* (a. 1764). URICARIUL, I 313/12. [Împără[ția] să fultăreze înăuntru din puterea și din ipolipsisă cea bună, unde năpăntrea să afliă în mîntile monarhului (a. 1773). ap. GCR. II 87/29. *Îi va areă la mare ipolipsis*. (DIONISIE C. 187. *Cel împrumutat... să coară... adevărință, iară să nu-și încredințeze darea numai la ipolipsis a împrumutătorului*. PRĂVILA ÎPSILANTI, ap. TDRG. *At a răspunde cu cinste și cădere din ipolipsis* (a. 1823). URICARIUL, V 183/6. *Și așă începură de toate părțile a năvăli ostăși vrednici de izbândă, căci areă mare ipolipsis vezirul E. VĂCĂRESCUL*, ap. TDRG. (ms). *Își dobândise o ipolipsis nemuritoare*, id., ib. *A dat mult ipolipsis la obște*, id., IST. 255/6. *Trebuie, trebuie răcbanare, n'o să ne mai crează prin mahalale, ne pierdem tot ipolipsis*. I. NEGRUZZI, IV 538. *Ipolipsul lui de împărat mare nu-și îngăduia*. POP., ap. ȘAINEANU, D. U. [Se zice: mult ipolipsis și (mai des, cu păstrarea genului din grecește) multă ipolipsis, scris și: *ipolipsis*.] [Și (forme asimilate cuvintelor vechi): *ipolips* s. m. sing., *ipolipsă* s. f.].

— Din n.-grec. *ὑπολιψς*, idem.

IPOPOTĂM s. m. (Zod.) v. *hipopotam*.

IPOPSIŢIU † s. f. *Souppon*. — (Rar grecism literar la scriitorii vechi) Bănuială. *Ippsia corbului asupra șotimului mai vdrtos se adaugă*. CANTEMIR, IST. 320. *Aflând de aceasta împărăția... au intrat în ipopsite*. MAZĂE, IST. IV 131/1r. [Adjective: (c grec. *ἰποψιτικός*) *ipopsit* -ă † = care dă de bănuț. PONTBRIANT, POLIZU.]

— Din grec. *ἰποψία*, idem.

IPOPSIFIA vb. Ia † (Bis.) v. } *ipopsifu*.

IPOPSIFIOS † s. m. (Bis.) v. } *ipopsifu*.

IPOPSIFIU † s. m. (Bis.) *Candidat à un évêché*. — (Grecism bisericesc, ieșit din uz) Candidat la episcopie. *Scris[ui]-s'au acestea cu mâna mea, a lui Anastasie, din mila lui Dumnezeu ipopsifiu (candidat) la sfânta episcopie de Rădăuți* (a. 1600). BUL. COM. IST. II 218. [Și: (cu formă grecească): *ipopsifios* † s. m. *După doceologia aduc pe ipopsifios din altar*. LET. III 320/20. | Verb: *ipopsifia* † † = a propune s. a susține cuiuă candidatura la episcopie. *Achierit e l-au ipopsifiat* [pe episcopul inocheitic]... MELHISEDEC, ap. TDRG.]

— Din grec. *ἰποψιτικός*; «candidat».

IPOPT -Ă † adj. v. *ipopsite*.

IPOSTAS s. a. 1°. *Hypostase*. 2°. *Phase, situation*.

1°. (Teol.) Substanță, fa ță (1 4°) *O dumnezeire lăudată în trei ipostăsuri*. MINEIUL (1776), 246. *Cuvîntul cel ce s'au făcut un unindu-se după ipostas în pîntecule tău*, ib. 96/2.

2°. P. a n a l. Chip, înfățișare, formă (pe cere o are sau o ia cinevă s. cevă); p. ext. fază (de transformare), situație (în care ajunge cinevă s. cevă). *Te nenumărate ipostase se schimbă vremea* [în zilele babei]. NĂDEIDE, ap. TDRG. *Adio, bunul mieușon, Tu rabdă și visază* — *Eu trec din tratul monoton în alia ipostază*. MIREA, C. I 68. *Popo-*

cofă... cu zărbească, rusească, slovinească, iproci.
LET. I 29/2. Mai schimosindu-să gratul din Flac
să să fie făcut Vlah, Vlah și Voloh, iproci. CAN-
TEMIR, HR. 124/10. Păgân și vrăjmaș creștinilor,
trușă, blestemot, iproci. MAZAG. IST. II 341/12. Se-
mnețele care fac roadă în pământ: ceapa, rădăchea,
iproci, să să zamene (a. 1733), ap. GCR. II 27/2.
Acesta este fiul mieu cel iubii și proci. ANTIM. P.
23. I proci... iproci... Am înțelec curaul pricinii,
ALECSANDRI, T. 1359. Cel ce nu se aștepta la în-
vădușdru și cu gândurile zburătoare, aceluia poți
să-i zici carne cu ochi, iar nu om. IPROCI, FILI-
MON, C. III 617. Unde se află împreună lemn cu
frunza lată și lemn de omble (precum e bradul
iproci). COD. SILV. 13. [Scris și separat: i proci. |
Și: Iprăciea ț adv., Iprăciea ț (scris și iprociea)
adv.]

— Din slav. i proče(je) și celelalte, și cele ur-
mătoare.

IPROCIA ț adv. v. Iproci.

IPSONĂ ț s. f. (Bis.) Pain bătă. — (Grecism
bisericesc puțin întrebuințat chiar în veacurile tre-
cute) Anafură. Apoi să [să] strângă ipsoma aceea.
IORGA, S. D. XXII 281.
— Din grec. ἴψωμα, idem.

IPSORITĂ s. f. (Bot.) Oțelul d'amour (Gyp-
sophila paniculata). — Ipăriege. PANTU, PL.
— Fracum arată sinonimul gipsărită, germ. Gips-
krant și terminul științific, avem a face cu un
derivat din Ipsos.

IPSON s. m. sing. (Min.) Gypse, plătre. — (În
Tara veche; începe să iasă din uz) Sulfat de cal-
ciu hidratat, încălzit la 110 grade (cf. PONI, CH.
203); gips, ghips, cf. H. IV 87, XII 521. Ipsos
de geamuri, cu care se lipeș geamurile (POLIZU),
chit. Materialele acele nu sânt încă cunoscute la
noi, precum sânt guana, pudrela, ipsosul. I. ION-
NESCU, P. 38, cf. M. 360. La bolzi, se disting niște
olane dispuse simetric și îngropate cu ipsos în
zid. ODOBESCU, II 216. Păreau a fi de ipsos.
VLAHUȚA, D. 195. Aplicate în tencuiala de ipsos
a fațadelor bisericilor. GHICA-BUDEȘTI, MON. IST.
I 22. [Și: ipsus s. m. sing. JIPEȘCU, O. 69. | Verb:
Ipsos IV^a trans. = a lipi (un geam) cu ipsos, a
chitui; a da cu ipsos, a presără (o plantă)
cu ipsos; a turna pulbere de ipsos. Cf. I. ION-
NESCU, C. 38. [Teiuzice: Icoane mă face. De mă ipsoșește,
PANN, ș. II 78; — (cu adjectival) Ipsosit, -ă, (și ne-
gativul) neipsosit, -ă. Îndoită roadă aduce un ogor
de trifoiu ipsosit decit acol neipsosit. I. ION-
NESCU, 38.]

— Din n.-grec. ἴψος, idem. Cf. g hips, gips.

IPSOȘI vb. IV^a } (Min.) v. Ipsos.
IPȘUS s. m. sing. }

IPUȚI vb. IV^a v. Ipuete.

IPUȚETE s. m. (Agric.) Talle. — (Muscel, atestat
numai la plur.) De la nodul cel mai apropiat de
pământ, adesea firul de poșopoiu... da un fel de
ramuri, care câte odată fac și ele păpuși și spice
și care se numesc... cōpiii, ipuțeți... frați.
PAMFILE, B. 87. [Verb: Ipu IV^a = a face ipuțeți,
a înfrăți. Cf. id. ib. 87.] — Cf. puiete.

IR s. a. (Med. pop.) Unguent, pommadă. — (Un-
gurism prin Ardeal și Moldova; în unele regiuni
numai sub forma pluralului) Alifie (LB., POLIZU,
PAMFILE, B., CABA, SĂL.), «unsoare molcuță»
(VAIDA); s p. c. medicament băbesc pregătit din
plante (com. FURTUNA, cf. ȘEZ. V 101) s. din mai
multe materii miroitoare și grase, precum: ră-
șină, ceară (de bondar), miere (de bondar), sacză,
tămâie, săpun alb, unt de vacă și de oi, unt-de-

lemn, untură de porc, seu (de oaie) plămădit la
un loc une-ori cu pudră, camfor, chinovar ș. a.,
toate aceste fierte la un loc, într'un tigan, (s. to-
tipe pe o hărtie, dedesubtul căreia arde o lumă-
nare) cu tot felul de flori, scurse apoi într'un blid
cu apă rece, unde se fac sloișori ca ceara; se pune
la orice fel de rană, mai cu seamă la mătici, s.
se dă pe părul capului și pe sprâncene. Cf. MA-
RIAN, NU. 403, INS. 198, CREANGĂ, GL., PAM-
FILE, B. 13, PAMFILE-LUPEȘCU, CR. 166, PĂCALĂ,
M. R. 253, (Straja, Bucov.) com. AR. TOMIAC,
(Zaharești, Bucov.) com. ION GRAMADĂ, C. mi-
rodenii. Ir de ochi. LB. Fece ca trul acela
și-și unăș grumăzții. DOSOFTEIU, V. S. 265/2,
cf. 20. L-au legat cu fruri, de L-au tământit la
brâncă. id., ap. TDRG. (ms.). Tine acest ir la tine,
Unge-l pe la geane bine. BARAC, A. 44. Jupân
Strul... negosor de băcan, fruri, ghiciale, sulmi-
neală. CREANGĂ, P. 112. Pentru bunăstarea bună-
tăților, Pentru trul trului. MARIAN, NU. 403. Contra
muşilor o ungeau cu ir, făcut din broușcă, unt și
rășină fierte la olărit. DRAGOMIR, O. M. 222.
— Din ung. ir, idem.

IRĂ s. f. (Tăbăc.) v. Irhă.

IRĂ! interj.

IRACÂNDE... interj. } v. sărae.

IRADEĂ s. f. Rescrit du Sultan. — (Turcism
literar) Decret, ordin al Sultanului.

— Din turc. irade idem (arab «voiață»). ȘIO.

IRADIĂ vb. I^a Irradiar. — A emite raze lu-
minoase; p. ext. a se propaga lumină; p.
anal. a se răspândi dintr'un punct central, a se
împrăști în toate părțile, ca razele luminoase.
[Abstracte: iradiere (iradiere) s. f., (lat. ir-
radiatio, onem, fr. irradiation) iradiație s. f., iradi-
ație s. f. = acțiunea de a iradii; pătrundere,
împrăștiere în toate direcțiile. | Adjective:
iradiat, -ă = (despre raze) emis; (p. ext.) răs-
pândit, împrăștiat în toate direcțiile; — iradiant, -ă =
care iradiază. Păinjențiu de raze în orb... în
întinerul lui, de atâi de iradiant... lumină.
C. PETRESCU, II. II 62. | Pronunț. -di-a].

— N. după fr. (lat. irradio, -are).

IRADIĂȚIE, s. f., **IRADIĂȚIUNE** s. f. v.
iradiă.

IRAMBĂȘĂ s. m. = harambaș. Să ne dai pe
Golîșo, Să-I punem d'un trambăș Peste pazărucci
și șasă. PĂSCULESCU, L. P. 270. [Și: Irambășă
s. m. Găa pe Golez'n camașă, Cum e bun de
Irambășă. ib. 273/12.]

IRASCIBIL, -Ă adj. Irascibil. — Iute la mânie.
Îndată ce am isprăvit zilnică mea corespondență
cu ginea irascibilă a autorilor, sânt silit să încep
o luptă tot așa de grea cu neamul culegătorilor
hipograf, I. NEGRUZZI, I 278. Domnul mențină
cursul lui Asachi, ceea ce indignă și mai mult pe
irascibilul Godețos. IORGA, L. II 519. [Derivat:
(fr. irascibilité) irascibilitate s. f. = înasuirea,
defectul, caracterul celui irascibil].

— N. după fr. (lat. irascibilis, -e).

IRASCIBILITĂȚE s. f. v. Irascibil.

IRAT ț s. a. Revenu (du prince). — (Turcism
ieșit din uz) Venit al Domnului; p. ext. venit
(în general), s p. c. acciz. Iratul Bogentilor...
pe trîi luni. IORGA, S. D. VI 196. La sama
visteriei țarăș după ce s'au făcut irat... rămâne
visteriei suma... (a. 1813), URICARIUL I 194/12.
Suma acetiș așăzări va fi ofară de iraturile obi-
nuite a Măriei Sale Doamnei (a. 1814). ib. I
42/12. Tîdul... pentru cercetare și adăogire iratului

casti doftorilor (a. 1814). CAT. MAN. I 5. Izvoadi, sup't numire de condici, de iraturile moșilor (a. 1825). IORGA, S. D. XXI 296. Toate aceste relic urmări ale lor și-au luat îndemnare din cele fără de curând iraturii ale boterilor noastre. GOLESCU, I. 61. Sturza hatman ca să fie a voit... Dar la urmă s'a căit, Că'n starea ce eră fara, nu aved nici un trat. BELDIMAN, TR. 70. Luadele și celelalte iraturii ale stăpânirii de acum înainte se vor împini de cătră oameni cinstiți. FILIMON, C. III 663. [Plur. iraturii. | Și: erăt ț s. a. = venit, acciz. BRĂESCU, M. 66. Eratul de asidă a casei veșturilor (a. 1827). URICARIUL, VII 107. Veniturile comunale de următoarele craturii. MON. OF., ap. TDRG. (ms.); halrăt ț s. a. 3500 lei din zece mi lei a halraturilor obștești (a. 1806). URICARIUL, V 49/11, cf. IV 99/11. — Din turc. irad, idem.

IRAȚIONAL -Ă adj. Irrationnel. — Nerațional, care nu e rațional, fără judecată. | Spec. (Mat.) O expresiune algebrică se numește irațională când cuprinde indicațiunea unei extrageri de rădăcină. CULIANU, A. 7. Raportul circumferenței la diametru e un număr irațional. (Gram.) Care n'are rațiune de a fi din punct de vedere etimologic. Vocalele iraționale.

— N. după fr. (lat. irrationalis, -e).

IRĂC s. f. Cahier — (Ungurism prin Ardeal) Caiet (STAN, M.). Ba că-i trături cărți, ba că trături făruță, ba irăc... D. STĂNOIU, C. I. 50. [Plur. traci].

— Din ung. írka, idem.

IRĂCĂ s. f. Froment rouge. — Grâu roșu. H. VI 199.

— Rostire dialectală pentru hircă (chircă, ghircă), iar acesta din rus. írka, un fel de grâu.

IRCOV s. a. Courant d'une rivière. — (Muscol) Locul unde valurile apei sânt mai mari și mai multe RĂDULESCU-CODIN, L.), cf. firul, vierul apei. Se încercă să înnoate tocmă pe unde eră trcovul apei. Dar atât ț-a trebuit; a nemerit într'un ochiș și pe urmă... Se dusese pe copcă, id. M. N. 31. [Plur. trcovuri].

IRĂĂ interj. v. hărăd.

IRĂAL -Ă adj. Irréel. — Nereal, care nu e real. (Substantivat). Aripile pe care le ascunde sufletul cel mai umil simi necroia să se desfășure în lumile neascândate ale irealului. IORGA, L. II 457. [Pronunț. -re-ai].

— N. după fr.

IREALIZĂBIL -Ă adj. Irréalisable. — Nerealizabil, care nu se poate realiza, împlini; cf. deșert, himeric. Un vis irealizabil. VLAHUTĂ, D. 238. [Pronunț. -re-ai].

— N. după fr.

IREĂN s. a. (Bot.) = hrean. H. XVIII 284, 10N CR. VI 313, CIAȘANU, V.

IREĂZĂ s. f. Avorton, monstre; currien. — (Prahova și Muscol) Stăpîritură, ființă anormală, croită altfel de cum sânt oamenii obișnuiți; p. ext. om de nimic, seacătură, aducător de rele. Cf. 10N CR. V 96, RĂDULESCU-CODIN, L. id. L. Nu gîtaș ce e, chip al lui Dumnezeu or altă trcoază. JIPESCU, O. 155. [Și: (ț trcoț?) Iroază s. f. A. SCRIBAN, ARHIVA, a. 1921, p. 78; Iroază s. f. = ființă supranaturală, «iliosi». PAPAHAU, M. Că eu pă idși oia striga, Tăte troașele și vîntoașele și străgoși. ib. 129/11].

— Variantă populară a cuvîntului tres = cres. Cf. A. Scriban, Arhiva a. 1921, p. 73.

IRECĂZĂBIL -Ă adj. Irrécusable. — Nerecu-

zabil, care nu se poate recuza și trebuie deci admis, primit. Nește probe documentale irecuzabile.

HASDEU, I. C. 31. Mărturie irecuzabilă. — N. după fr. (lat. irrecusable, -e).

IREĐENT -Ă adj. v. iredentist.

IREĐENTISM s. a. sing. Irrédentisme. — Doctrină politică ivită mai întăiu în Italia, având de scop eliberarea de sub dominațiunea streine a celor ce aparțin aceluiași neam și unirea lor într'un stat național. [Și: (formă incultă apropiată, prin etimologie populară, de lat. și it. irridere «a răde de...») Iridentism].

— N. după fr. (it. Italia irredenta).

IREĐENTIST -Ă adj. subst. Irredentiste. — Partizan al iredentismului, luptător pentru eliberarea ținuturilor subjugate și întregirea neamului. Un ardican voinic, iredentist însoțit. VLAHUTĂ, D. 40. D. Sturza protestază în coloanale ziarului «Pester Lloyd» contra afirmării că d-a sa or fi iredentist. MAIORESCU, D. IV 631. Gazetă iredentistă. [Formă incultă: Iridentist, -ă adj., sb. Comiteele iridentiste. UNIVERSUL, 1930, 1 Dec. | Și: (it. irredento) Irredent (irident), -ă = iredentist. Risc să fiu denunțat a doua zi drept cine șite ce agitator irident sau conspirator terorist. C. PETRESCU, R. DR. 120.]

— N. după fr.

IREĐUCTIBIL -Ă adj. Irreductible. — Care nu poate fi redus la elemente s. la o formă mai simplă, care nu poate fi readus în starea normală, la loc. (Chim.) Oxidul metalic e ireductibil, pentru că nu se poate reduce în stare de metal. (Mat.) Frațiuni ireductibile = care nu pot fi reduse la o formă mai simplă. (Chir.) Luzație ireductibilă, aceea, de pe urma căreia osul nu mai poate fi adus la loc. | Neînduplecat, care nu poate fi aplanat. Eri nu mai vin în calitate de prieteni, ci de adversari ireductibili. OOGA T. N. VI 1538. Un conflict ireductibil între stat și națiune. N. ROȘU, CURENTUL, 1930, 2 Dec.

— N. după fr.

IREĐULĂR -Ă adj. Irregulier. — Neregulat, neorânduit, care se face s. se produce în chip neregulat. În strigări iređulare, Vechiul cântec mai părunde. EMINESCU, p. 257. [Abstract: (fr. irrégularité) Irregularitate s. f. = neregularitate, neorânduitală. COSTINESCU.]

— N. după fr. (lat. scolastică Irregularis, -e idem).

IREĐULARITĂTE s. f. v. Irregular.

IRÉLU ț s. a. v. Inel.

IRELEVĂNT -Ă adj. Sans importance, indifférent. — (Germanism, mai ales în Ardeal) Care nu prezintă mare importanță, de care se poate face abstracție, peste care se poate trece, cf. în diferent. Cf. MAIORESCU, D. III 358.

— N. după germ. Irrelevant (it. Irrelevante, idem).

IRELIGIÓS -OĂSĂ adj. Irréligieux. — (Rar) Nereligios, care n'are respect pentru religione, care n'are religione; contrar religiunii, necredincios. [Abstract: Irreligiozitate s. f. = lipsă de respect față de religie, impietate, necredință. DICT.]

— N. după fr.

IRELIGIOZITĂTE s. f. v. Irreligios.

IRÉMĂ ț, **IRÉMĂ** ț s. f. v. Inimă.

IREMEDIĂBIL -Ă adj. adv. Irrémédiable. Irremédiabilement. — Care nu se mai poate remedia, vindeca, îndrepta, drege; fără leac, fără remediu; cf. ireparabil. Adj. De căde rîni profunde,

iremediabile nu tremurau sufletele lor, pe când ei se îmbrăşoau în frenezia împăcării? VLAHUȚĂ, D. 318. Simpla însușire a operelor făcea în mod iremediabil calitatea țestind a unei crebrălități. GOGA, T. N. VI 1377. | P. ext. (impropriu) Care nu se poate șterge, nu se poate face să dispară. *Păstrând un iremediabil miros de naftalină...* C. PETRESCU, C. V. 11. | A d v. *Cu pași lătrăși deprinși iremediabil să lărgească* I. TEODOREANU, M. II 65. — N. după fr. (lat. *irremediabilis*, -e).

IREPARABIL, -Ă adj. *Irreparable*. — Care nu se (mai) poate repara, nu se (mai) poate drege, cf. *iremediabil*. *Ar fi o mare și ireparabilă greșală politică, a se recunoaște legitimitatea verdictului de condamnare din Cluj*, MAIORESCU, D. IV 93. *Ei se priviră cu ură, cu o sălbătao poftă de a-și spune cuvinte grele, ireparabile*. VLAHUȚĂ, D. 270. *Pierdere ireparabilă*. — N. după fr. (cf. lat. *irreparabilis*, -e).

IREPROȘABIL, -Ă adj., adv. *Irreproachable*. *Irreprochablement*. — Adj. Căruia nu i se poate reproșa, impută nimic, nu i se poate găsi nici o vină, care este fără cusur, cf. *corect*. || A d v. *Fără cusur, cf. (în chip) corect, solemn, supt pol-candru, Cu aerul macabru de cioclu nemăncat, Alfel ireproșabil în negru îmbrăcat*. MIREA, C. 144. — N. după fr.

IRIȘ s. a. v. *eres*.

IRIȘ adj. m., adv. v. *iriș*.

IRESPRĂBIL, -Ă adj. *Irrespirable*. — Care nu se poate respira, care te înecă, te sufocă. *Atmosfera irespirabilă de submarin*. C. PETRESCU, C. V. 29. — N. după fr.

IRESPONSABIL, -Ă adj. *Irresponsable*. — Care nu este s. nu poate fi făcut responsabil, căruia nu i se poate cere socoteală de acetele sale. *Ne-bunul e ire responsabil*. [Abstract: (fr. *irresponsabilité*) *ireresponsabilitate* s. f. = starea celui ire responsabil.] — N. după fr.

IRESPONSABILITATE s. f. v. *ire responsabil*.

IRIU s. m. (Zool.) *Bélier*. — (Ungurism) Berbec necastrat. FRÂNCU-CANDREA, M. 101. [DICT. DUA sensul de «berbec castrat», cf. și URICARIUL X 403₂]. — Din ung. *irü* «berbec (Intors)», CIHAC, II 509.

IREVERENȚIOS, -OĂȘĂ adj., adv. *Irrespectueux*. *Irrespectueusement*. — Lipsit de reverență, de respect (mai ales față de cele sfinte). Adj. *A strigă pe toate tonurile...* a încredinșă și a bajocori pe acei, care nu trec peste marginitile modernității... a-i trată în mod ireverențios, a-i lovă și a-i insultă... este bănos, OHICA, S. 137. *Altele tropăiau, drăcoase și ireverențioase, ca un copil desculț pe lespetele unei catedrale*. TEODOREANU, M. II 454. || A d v. *Grăd ireverențios*. C. PETRESCU, R. DR. 75. — N. după fr.

IREVOCABIL, -Ă adj. *Irrevocable*. *Irrevocablement*. — Care nu se poate revoca, anula, întoarce, schimba, asupra căruia nu se (mai) poate reveni, nestrămutat, negreșit. Adj. *Hotărâre irevocabilă*. || A d v. *Ți-am spus să vii irevocabil*. — N. după fr.

IREZISTIBIL, -Ă adj., *Irresistible*. — Căruia nu-i poți rezista, nu i te poți împotrivi; f. a m. curcubitor (de inimi). *Impuls irezistibil*. MAIORESCU, C. I 61. *Al irezistibilă grație, cum știi de frumos să*

poruncești. CARAGIALE, M. 154. *Ca toți tinerii care se cred irezistibili, eră sigur că una îl iubește*. VLAHUȚĂ, D. III.

— N. după fr.

IREZONABIL, -Ă adj. *Irraisonné*. — (Franzism) Care n'are (nici o) rațiune, lipsit de judecată, fără minte. — N. după fr.

IRHĂ s. f. (Tăbăc). Cuir. — Ierhă, piele (CABA. SĂL.) foarte subțire (VAIDA), tăbăcită, mai ales albă (STAN, M. 255); (subt forma trd) blană rasă de păr (Măgurele, jud. Teleorman, com. OLMĂZU); spec. (subt forma trd) curelușă subțire cu care cos ciobanii cojoacele (Schela, jud. Gorj, CONV. LIT. 54, p. 366) | P. anal. (La plur.) *Iriși* — locurile de subt picioare, la o piele de animal, unde nu-i păr. Cf. PAMFILE-LUPESCU, CR. 208. [Și: *iră* s. f.].

— Din ung. *irha* «piele tăbăcită». Cf. *ierhă*.

IRIBIȚĂ s. f. (Ornit.) *Perdrix*. — (Ban.) Pătărnice. H. XVIII 25, GR. S. I 191. — Din sârb. *jarebica*, idem. Cf. *hîribiță*.

IRIDENȚ, -Ă adj. (ș. d.) v. *iredenț* (ș. d.).

IRIGĂ vb. 1^s. *Irriguer*. — A udă o țarină s. un câmp cultivat cu apă adusă pe canale (dintr'un râu, iaz, puț). [Abstract: *irigare* s. f., *irigat* s. a. = acțiunea de a irigă; — (lat. *irrigatio, onem*, fr. *irrigation*) *irigație* s. f., *irigațiune* s. f. = irigare (a unui teren); (Med.) spălătură cu irigator. *Acela a cărat proprietate este pe marginea unei ape curgătoare... poate luă apă pentru irigațiunea proprietăților sale fără însă a o abate de tot*. HAMANGIU, C. C. 144. *Schimbă epocile semănăturilor, săpă de-alungul ogoarelor canale de irigație*. VLAHUȚĂ, D. 96. *Ei săpă fântâni, introduc irigații*. IORGA, L. II 354. | Adjective: *irigat*, -ă, *udat* (prin irigație); — (fr. *irrigable*) *irigabil*, -ă = care poate fi irigat. | Instrum. (fr. *irrigateur*) *irigator* s. a. = (Med.) aparat cu care se fac spălături pe o parte rînită s. irigații într'o cavitate naturală a corpului]. — N. după fr. (lat. *irrigare*, idem).

IRIGABIL, -Ă adj.

IRIGĂȚIE s. f.

IRIGAȚIUNE s. f.

IRIGATOR s. a. (Med.)

v. *irigă*.

IRIGOIU s. a. Trou plein d'eau. — (Mehedinți) Groupă cu apă, crov. N. Rev. R. a. 1910, p. 86. — Poate, un derivat nou de la *irigă*.

IRIMĂ s. f. (ș. d.) v. *inimă* (ș. d.).

IRIMIE s. m. sing. *Misérable*. — «Om de jale». REV. CRIT. I 144.

— Din numele propriu *Irimia*, luat drept poreclă. Cf. a dat ca *Irimia* cu oiștea în gard.

IRINDEĂ s. f. (Cor.) Nom d'une danse pay-sanne. — Numele unui danț țărănesc (H. IX 484, XI 8, 167, XIV 32, 66, MUSCEL 29, RADULESCU-CODIN) pripit (ION CR. II 105), repede, vioalu, săltăreț (CIAUȘANU, V.). *Irindea de la Galați*... *Irindea de la Izvoară* (Șogorcea-din-deal, jud. Teleorman), ib. II 106.

IRINDEĂ s. f. (Dulgh.) v. *rîndeă*.

IRIS s. a. sing. (Anat.) *Iris*. — Membrana colorată a ochiului în mijlocul căreia se găsește pupila, arcul-ochiului. *Are ochii... cu fire de aur în iris*. C. PETRESCU, I. I 22.

— N. după fr. (lat. *iris*, -idēs «curcubeu»). Cf. *iris* s., *iriză*.

IRIS s. m. (Bot.) *Iris* (*Iris germanica*). — (Termenul savant pentru) Stânjenei.
— N. după fr. s. germ. *Iris*, idem.

IRIS adj. m., adv. *Fort, bien portant, véritable*. — (Unghuris) Tare (CATANA, P. B. II 138), sănătos (FRANCU-CANDREA, M. 101); p. ext. adevărat (NOVACOVICI, C. B. II), curat (Com. IZVERNICEANU). Nu ești tocmăit ipene sau iris. FRANCU-CANDREA, M. 101. Nătip tres = chișăi, nisip care nu produce nici iarbă. H. V 147. Rachitul acesta e iris de prună. Com. IZVERNICEANU, cf. NOVACOVICI, C. B. II. | Leit. Le mai făcă o bucurie și mai mare dându-le și un copiază ce semănă iris (tare) pre (= cu) latăi s.d.u. CATANA, P. B. II 138. [S]: ireș, adj. m., adv.

— Din ung. *erős* «tare, vârtos».

IRITĂ vb. I. 1^a—2^a. [S']*iriter*.
1^a. Trans. A așăță pe cineva, necînjindu-l tare, a întorâtă, a zădări, a face pe cineva să se aprindă, a mânia, (refl.) a se supără tare, a se mânia, a se aprinde; cf. a (se) excită, a (se) inflăcă-ră. Lasă-l... nu te mai irită. SLAVICI, N. II 350.

2^a. (Med.) Trans. A produce o excitare s. inflamație ușoară, a zgândări (o rană); refl. a se inflama, a deveni mai dureros.

[Ind. prez., pers. I: irit, neobisnuit: *iritez*. STAMATI. | Abstracte: iritare s. f. (lat. *irritatio*, -onem, fr. *irritation*) irităție s. f., iritație s. f. = acțiunea de a (se) irita s. rezultatul ei. (Ad 1^a). Cu adă mai stăpănit este iritarea Domnului Sturdza. MAIORESCU, D. IV 94. Nu s'ar găsi... care să intermedieze acolo unde intermediarea se poate face fără iritări. id. ib. IV 616. Irizarea lui interioră (în fața lui). CARAGIALE, T. I 14/12. | Ajective: iritat, -ă = adus într-o stare de supăcare nervoasă, zădărit, așătat; zgândărit (Ad 1^a) «Foarte bine», murmură ca iritat, «foarte bine», bărbăfele, asta nu și-a trece așa lesne. CONTEMPORANUL, VI, vol. II 119; — (fr. *irritant*) iritant, -ă = întorâtător, așățitor, zădăritor, zgândăritor, supărător. (Ad 1^a) Nu vtu să propun mijloace trilaterale de anchete. MAIORESCU, D. I 96. Împăratul ordonase ca ocazie întrebării iritante... să fie rezolvite odată. IORGA, L. II 65; (ad 2^a, și s. a.) Iritante [sânt] medicamentele care fac ca o parte a corpului să fie pentru moment mai simțitoare și mai roșie decât în starea obișnuită, fără însă ca ele să producă inflamație. Iritantele se confundă adeseori cu excitantele. BIANU D. S.; — iritător (iritător), -oare = care irită; — (fr. *irritable*) iritabil, -ă = care se irită, se aprinde, se supără ușor. El e apă de nervos și de iritabil de câțiva timp, și luptă să se stăpânească. VLAHUȚĂ, D. 294; — (cu abstractul, format după fr. *irritabilité*) iritabilitate s. f. = stare sufletească s. fire ușor iritabilă).
— N. după fr. (lat. *irrito*, -are).

IRIȚĂ s. f. (Bot.) = iniță (*Ouscuta europaea*). DAMÉ, T. 185. *Orz, ovas, iriță*. ECONOMIA, 19.

IRIȚĂ s. f. (Bot.) = ierjă. DICT.

IRITABIL, -Ă adj.

IRITABILITATE s. f.

IRITANT, -Ă adj., s. a. } v. irită.

IRITAȚIE s. f.

IRITAȚIUNE s. f.

IRITIC, -Ă † subst. v. eretice.

IRIZĂ vb. I^a *Irizer*. — (Trans., rar) A vopsi în colorile curcubeului; (intrans.) a străluci în colorile curcubeului. [A bstracte: irizare, s. f.,

irizăt s. a., (fr. *irisation*) irizație s. f., irizație s. f. = colorare s. strălucire în colorile curcubeului; apariținea colorilor spectrului solar pe unele minerale; p. ext. colorile spectrului, luciu, reflex (metalic), apă iv. Irizarea se observă la unele minerale, care privesc mai cu seamă în lumina reflectată, arată culori analoge cu acelea ce se văd la spumele de săpun. MURGOCI-LUDWIG, MIN. 49. *Rochia ei de abur cenușu cu irizări albastrii*. I. TEODOREANU, M. II 76. | Ajective: irizăt, -ă = care joacă în colorile curcubeului; p. ext. lucrător (ca metaele cu ape). Colorare verde cu reflexe albastrii irizate. GHICA-BUDEȘTI, MON. IST. I 22. E o fluturare de aripi irizate și o întrecere de culori. C. PETRESCU, C. V. 351; — irizant, -ă = care te face să ai s. să vezi colorile curcubeului s. (p. ext.) fel de fel de culori care joacă. Din ameleala irizantă a bădăreți a făpniți cu un demon în mijlocul sălii. C. PETRESCU, I. II 227.

— N. după fr. (derivat din *iris*).

IRIZANT, -Ă adj. v. iriză.

IRIZĂȚIE s. f. }
IRIZAȚIUNE s. f. } v. iriză.

IRJ s. a. v. băj.

IRLIU † adj., s. m. v. erliu.

IRMĂ s. f. v. inimă.

IRMAFRODIT, Ă † adj., subst. = hermafrodit. [Strutocamila este] irmafroditul pasirilor. CANTEMIR, IST. 93.

IRMIIC s. m. și a. 1^a. Monnaie turque. 2^a. Nom d'une danse paysanne.

1^a. S. m. (ieșit din aur) Monedă turcească de argint (mai rar de aur) care circula mai ales în Moldova și a cărei valoare variă în diferite epoci, echivalentă cu icosarul (DICT., ALECSANDRI, T. 1748, 1799), adică 20 de lei (BRĂESCU, M. 78), 14 piastri (TDRG.), s. 16 lei (CREANGĂ, P. 113), 14 lei vechi (SEZ. III, 17/4, CREANGĂ, GL., VASILIE, C. 79, în a. 1865 BOGDAN, C. M. 170), 15^{1/2} lei (BOGDAN, C. M. 124), 12 lei și 10 parale (în 1852; ib. 170). Trei deșapt de irmiic. ALECSANDRI, P. II 51. 37 de galbini, 14 irmiic, 8 carboace și ceva sărănie. id. T. 1353. De piadă, cers un bifteș și aduc o fărâmă de friptură cât un irmiic. id. ib. 74. Irmiic turcești. I. NEGRUZI, I 14. Fără să ne zbotem, jupâne Strul, mi-i da geisprece lei, un irmiic de aur. CREANGĂ, P. 113. Ioan să mai dea un irmiic lui Patel, iar el să-i căpuzecă piștotele, și pace bună. CREANGĂ, A 107. Zece cunib de irmiic. ALECSANDRI, P. P. 135b/136. Și salba-i de irmiic. SEVASTO, C. 152/153. Cu zahar de-un irmiic. SEZ. XXXI 184.

2^a. (Cor.) S. a. Numele unui danț țărănesc. SEVASTOS, N. 281b/282.

[S]: Iermiic s. m. SEZ. I 11/12.]

— Din turc. *irmik* «pièce d'or de la valeur de 20 piastres» (din turc. *irmi* «douăzeci»), trecut și în bulgărește (*irmik*).

IRNIZEĂ s. f.

IRNIZIU, -IE adj. } v. cărnăziu.

IRNOLÓGHION s. a. (B.s.) Livre contenant des mélodies ecclésiastiques. — (Grecism bisericesc, aproape ieșit din uz) Carte care cuprinde irmosae. Anasmatariul, irnologhionul, herovicariul. GHI-BĂNESCU, ap. TDRG.

— Din grec. *εἰρηόλογον*, idem.

IRMÓS s. a. (Bis.) *Premier verset*. — Întăiul tropar (strofă) a fiecărei piese (cântări) din orice canon. Cf. priceasnă. *Irmósul*. MINEIUL (1776)

21. *Cel ce o vor iubii, să cînte catarasti și irmoase.* CATAVASIER (1768). BV. II 177. *Bujor a cântat irmosul.* SLAVICI, N. 59. *Defensorul, cu ochii închiși și bădînd tactul...* Începă a cînta cu glas gros acest irmos. D. STĂNOIU, C. I. 99. *Începă a-i cînta irmosul următoru, pe glas al doilea.* CREANGĂ, A. 139.

— Din paleol. irmosă (< grec. *εἰρμός*, idem.)

IRMULUC s. a. ↑ (Imbrăc.) v. Imurluc.

IROAGĂ s. f. v. vîroagă.

IROĂSĂ s. f. (Mitol. pop.) } v. irează.
IROAZĂ s. f. }

IROD s. m. (Aux fêtes de Noël) Personnage représentant: 1°. *Hérode*. 2°. *Un Roi Mage*. 3°. *Un soldat*. 4°. *Paillasse*.

1°. Căpetenia (p. ext., oricare participant al) grupului de colindători, cunoscut sub numele colectiv de *trozi*, care umbra, costumați, cu vicleșimul, din casă în casă, de sărbătorile Crăciunului, și joacă, cu dialoguri și cântări, o mică piesă reprezentând Nașterea Domnului. În unele regiuni, grupul constă din *Irod-împărat*, doi soldați, cei trei magi, un înger, un popă și un cioban. Cf. PAMFILE, CRC. 155 ș. u., SEZ. III 201. Nu-i vești să umbrați cu păpușele și cu trozii. ALECSANDRI, ap. TDRG. *Ți se părea că-i un trod de cel frumos, iar nu un cucoș de făcut cu bory.* CREANGĂ, P. 70. | *Irozii-de-seară* = o înfățișare a caprei s. PAMFILE, CRAC. 160.

2°. P. restr. (În regiunile în care grupul *trozilor* constă numai din cei trei magi) Fiecare din cei trei care la răsunet. HERZ. - GHER., M. IV 191.

3°. P. ext. Soldat (de al lui Irod). *Trec pe acolo doi trozi — soldați — care căutau pe Maica Domnului.* PAMFILE, CRAC. 112.

3°. P. ext. Comedian, patală, cabotin. *Vencul nostru ni-l umbrău saltimbanci și trozii.* EMINESCU, P. 244.

[Singularul *trod* e rar întrebuințat; în unele regiuni se zice unul din trozi, cf. HERZ. - GHER., M. IV 191. | Fem.: *Irodășă* = patroana călușerilor. PAMFILE, s. v. 60.]

— Din numele împăratului Iudeii *Irod* (epalcol. *Irod* < gr. *Ἰρῳδῆς*).

IRODEĂSĂ s. f. v. Irod.

IRODIÂNCA s. f. art. (Mit. pop.) v. Irodie.

IRODIE s. f. (Mit. pop.) *Reine des fées*. — Personaj de sex feminin din mitologia populară, asemănător cu ielele și identificat uneori cu Doamna Zănelor. *Iaca acolo Anania Santasia Cu soru-sa Irodia, Doamna Zănelor.* MAT. FOLG. 1539. *Și cînd la miștoc de cale Întîlnitu-i-a Irodia, Doamna Zănelor.* PAMFILE, B. 27. *Și cu Irodia cea mare m'am întîlnit Și puterea mi-o luat.* POP., ap. GCR. II 341/2. *Și pe piatră cine șede? Șede Doamna Irodie Și Maica Sânta Marie.* MARIAN, I. 177. *Otne trece Și petrece? — Irodia Doamna.* id. SE. I 51. [Diminutiv: *Irodia* s. f. = una dintre iele (PAMFILE, DUSM. 260). S'a luat nouă *Irodie*le (glosat prin: vrăjitoarele, descântătoare). TEODORESCU, P. P. 384. S'o sincoal, S'o mîncecat Nouă *Irodie*le... *Irodia* cea mai mare... MARIAN, D. 95; — (cu alte sufixe): (prin apropiere de *terodiac*, la plur.) *Irodie*ce (*ierodie*) s. f. = iele. PAMFILE, s. v. 23, DUSM. 260. *Și m'am întîlnit Doamna Le...* *Ierodie*cele cu săgetături, cu întîlnituri. PĂRVEȘCU, H. 80/11; — *Irodianca* s. f. art. Numai *Irodianca* nu e. MARIAN, v. 163.]

— Alterare a numelui soției lui Irod, *Irodada*, după al cărei sfat Salomea a cerut capul lui Ioan Botezătorul.

IRODIE † s. f. (Ornit.) v. erodiu.

IRODIECE s. f. plur. (Mit. pop.) v. Irodie.

IRODION † s. m. (Ornit.) v. erodiu.

IRODIȚĂ s. f. (Mit. pop.) v. Irodie.

IRONIC, -Ă adj. }
IRONICESC, -EĂSCĂ † adj. } v. ironie.

IRONIE s. f. *Ironia*. — Figură retorică, prin care cineva spune tocmai contrariul a ceea ce vrea să se înțeleagă, urmărind să facă pe cineva ridicul, să-și bată joc de cineva; p. ext. bătaie de joc (ușoară), luare în răs s. peste picior, zeflemea; cf. sarcasm, glumă, persiflare. *A patriei iubire obiect de ironie, în vece este pe buza aceluia care știe Cu numele-i să tragă norodul dintr-un Splendid ca o ironie.* EMINESCU, P. 225. *Bu tot m'ag fi dus... zise medicul cu ironie.* SLAVICI, N. II 343. *Ironia amară.* MAIORESCU, CR. I 290. *Vă găsesc ironia cam... deplasată.* VLAHUȚĂ, D. 65. *Și cîntăchetur lamelor incitigente și sprintene ca ironia.* I. TEODOREANU, M. II 93. (Fig.) *Ironia sorșii.* [Adjective: (lat. *ironicus*, fr. *ironique*) *ironic*, -ă = căruia îi place să facă ironii, călător în răs (STAMATI), cf. zeflemist, batjocuritor. *C'o ironic grimașă de te laudă-n cuvinte.* EMINESCU, P. 226. *Ironia lui Intersperu a Dămnului Ioan Brătianu.* MAIORESCU, D. I 327. *Un zămbet ironic.* DDRP. (Cu funcțiune adverbială) *Oamenii căscau ironic gura cînd îl vedeau.* EMINESCU, N. 42. *Zău, nu găsești zise el ironic.* CONTEMPORANUL, v. vol. II 459; -*ironice*, -ească † Într'un chip ironicesc. CANTEMIR, IST. 149. | Adverb: (rar) *ironicește* = ironic, cu ironie, în batjocură, în bătaie de-joc. DICȚ. | Verb: (fr. *ironiser*, germ. *ironisieren*) *ironiza* † = a lua în răs, în zeflemea, peste picior, făcînd ironii la adresa cuiva s. a ceva. *O duspăneă pe Ogiușa, fiîndcă-l ironiză, fiîndcă-l brutaliză.* I. TEODOREANU, M. II 259. *Cînd un om țîi ironizează o durere veche, crede că a devenit tare.* C. PETRESCU, C. V. 153.]

— N. după fr. (lat. *ironia* < grec. *σιρῳεῖα*, care înseamnă propriu zis *întrebare*, și care își datorește înțelesul său figurat metodei lui Socrate, care se făcea că e neștiutor și puneă întrebările astfel, ca din răspunsurile primite să se vadă ignoranța celorlalți).

IRONIZĂ vb. I a v. ironie.

IROSEĂLĂ s. f. v. Irosi.

IROSI vb. IVA 1°. (Se) *perdre*, (se) *disperser*, (se) *gaspiller*, 2°. *Couler*, *s'écouler*.

1°. Trans. și refl. (Mai ales despre parole s. alte valori care ar trebui economisite) A (se) *pierde*, a (se) *risipi* s. a (se) *împrăști* pe încetul, fără să se bage de seamă s. zadarnic, fără să fi fost nevoie, a (se) *părădui*, a (se) *cheltui*, a (se) *avăzări* în dreapta și 'n stînga. SEZ. V 101, IX 153, XXXI 11, CREANGĂ, GL. *Dacă patele sănt scurte, nodurile nu se fac bune și snopii se desleagă, și din aceasta multă pîne se scutură și se trosăie.* I. IONESCU, C. 125. *Biblioteca Macrocarajilor s'a trosit tot apă, într'una din zilele de mare restrițe a lui Constantin-rodă; numai catalogul n'i s'a păstrat.* IORGA, L. II 134. *Vaca ca vaca; imi trosacă ogrinții din cărușă.* CREANGĂ, P. 115. *Averea... să nu se trosască.* MARIAN, NA. 6. *Trei pahare de sînge cursu-i-o, cîndi păgînii de mare bucurie băutu-i-o; cîdi băuți, băuți, cîdi mai mult trosit.* SEZ. I 177/2. *Doză guri nu-i lesne de astupat,*

mai ales când una nu câștigă, ci numai încoțete. SEZ. VI 10.

2^a. R e fl. (Despre lichide) A curge încetul cu încetul, a se scurge; (despre râuri, bălți, locuri s. materii care conțin apă) a se prelinge (dintr'un vas), a se svântă, a secă, cf. a se zăbi. Nu se trosieie încă apa de pe pământ; corabia lui Noe eră tot pe valuri. SEZ. II 3/12.

[Ș: Ierosi vb. IV^a DDRF., Irosi vb. IV^a (ad 2^a). *Pictura ce se firosește din tin.* ȘAINEANU, D. U. | Abstracte: Irosire (Ierosire) s. f. = acțiunea de a (se) irosi, risipi, împrăștiere încetul cu încetul, părădure. *Ar descoperi multe irosiri precum și lipsuri simțitoare* (a. 1835). URICARIUL, VIII 141/11. *Înfrânarea abuzurilor și irosirilor ce se făceau* (a. 1855). Ib. IV 426/21; — Irosală (dialectal irosală, firoseală) s. f. (Ad 1^a) *Dar nu va face vre-o firoseală su la taz, au la grădintile oamenilor* (a. 1786). IORGA, S. D. 313. S'a făcut mare firoseală, cocome. FILIMON, C. II 73. Să mai fac și irosală? Nu. CONTEMPORANUL 1 685. *Măncarea-i cu cheltulală, ȘI de este irosală, Nu mai facem pricoapele.* SEVASTOS, ap. TDRG. | Adjective: Irosit (Ierosit), -ă = risipit; (fig. despre om) prăpădit, bețiv și tâlhar (BUGNARIU, N. S.) (Ad 1^a) *Te uită, frunza pică irosită.* IOSIF, P. 46.]

— Dacă forma *fi(eros)it* este cea mai veche, atunci cuvântul vine din n.-grec. *φειρω* = a consuma, s'amoindri, diminua. CIGAC, II 660, care dă această etimologie, citează și un alb. *firozem* 'și ai du dăchet'. Cf. și *afieros* (2^a).

IROU † s. m. (ș. d.) v. **erou** (ș. d.)

IRUC adj. m. *Actif, vif, dégagé.* — Harnic, viu, desghetat. *Măi, da truc om fi!* (Jorști, în Covurlui). ION CR. V. 376.

IRUGĂ s. f. v. **ierugă**.

IRUMPE vb. III. *Faire irruption, envahir.* — (Despre oști vrăjmașe, puhoale, fig. despre sentimente puternice, panică, etc.) A face irrupțiune, a izbucni, a năvăli, a năpădi, fig. a se revărsa, a deborda. *Și cum de- asupra unei cupe sampania irumpe'n spume.* Tot astfel ciocotit arena de verca celor odunași. MIREA, II 122. *Vesica o vedă irupând la bură.* C. PETRESCU, R. DR. 249. *Iruped toată înerețea coioasă din ea.* Id. C. V. 14. [Ș: Irupe vb. III.] Șe conjugă ca ru(m)pe. | Abstracte: Irupmere s. f.; (lat. *irruptio*, -onem, fr. *irruption*) Irupție s. f., irupțiune s. f. = (despre popoare când năvălesc într'o țară; despre ape când se revărsa repede și înneacă) izbucnire, năvălire, năpădire, revărsare, cotoptire. (Fig.) *Eră în acest ținut... o victorioasă irupție a vieții vegetale.* C. PETRESCU, C. V. 300.

— N. din lat. *irumpo*, -ere, idem. Cf. *erupțiune*.

IRUNCĂ s. f. (Ornit) = **ieruncă**. H. X. 377, XII 287, 301, SEZ. V 101.

— Pentru etimologie, cf. bulg. *jarika* găină tânără (din *jară* 'primăvară'). N. D r a g a n u, *Dacoromania* VI 284.

IRUPȚIE, IRUPȚIUNE s. f. v. **irumpe**.

is cf. II.

ISI interj. Onomatopée imitant le bruit des feuilles agitées par le vent ou celui de la faux coupant l'herbe — Cuvânt onomatopoeic care imită sunetul produs de mișcarea frunzelor bătute de vânt s. de iarbă când trece coasa prin ea (Cf. PĂSCULESCU, L. P.), f. ș. (De obicei repetat) *Is, is prin păș, Tac, tac prin copac?* (= Vântul). PASCU, C. 16. *Vara: is, is prin frunziș, Iarna: tac, tac prin copac?* (= Coasa). PĂSCULESCU, L. P. 78.

— Onomatopoe.

ISĂG s. a. v. **iosag**.

ISAGIETE s. f. (Bis.) Initiation à la Sainte Écriture. — (Cuvânt savant la teologii din Transilv.) Introdere în sfânta scriptură. ENCICL. R. — Din grec. *εισαγωγή*, idem.

ISAIĂ-DĂNȚUȘTE s. m. invar. Cantique que l'on chante à la fin de la cérémonie du mariage. *Marțate* — Cântare care se cântă la sfârșitul ceremoniei nunții și care se începe cu cuvintele acestea. *Cântă troparul uitat Isaiă-dănțuște.* MARIAN, NU 442. # A cântă, a juca *Isaiă-dănțuște* = a se cununa. DICT. *Asi odătm Isaiă-dănțuște împreună.* ALECSANDRI, ap. DDRF. *Am jucat Isaiă odă cu dămțuri.* Id., ap. ȘAINEANU, D. U. Cf. DDRF. | P. ext. Cășătorie. *M'am jertit pe altarul lui Isaiă-dănțuște.* Id., Ib. [Pronunț. -sa-i-a].

ISALĂ! interj. Bravo! — (Turcism învechit, intrat pe vremuri și în poezia populară) *Isală!... am închis baragladina!* ALECSANDRI, T. 352. *Împăratul d'ouze, Isală ed le zică.* TEODORESCU, P. P. 606. (Adesea urmat de mașală). *1500 galbeni [restre]!... isală! mașală!... m'am făcut chiabur!* ALECSANDRI, T. 433. *Turcii 'n palme ed băte, Turcii din gură strigă: Isală Și mașală.* TEODORESCU, P. P. 568. [Ș (cf. etimologia): **INȘALĂ!** interj. *După mai multe strădăneli cu inșală!... pe la sfârșitul lui Octombrie Caragăd a putut țepi din Constantinopol.* GHICA, S. 28]. — Din turc. *inşallah!* 'și Dumnezeu vrea, Dumnezeu ajută'.

ISĂLI vb. IV^a. Cuvânt întrebuințat într'un descântec din Huși, cu sens neprecizabil (editorul îl glosează prin: a apărea, a ieși, a țâșni, a proveni). *Și pe seynicie m'a peccăliu!* *Slăud scumpă mi-a izăli!* PĂSCULESCU, L. P. 140.

ISCA vb. I. I. *Nature, survenir.* II. *Faire nature, provoquer.*

I. Refl. (Astăzi, mai ales, despre ceartă, ură, război; mai de mult, și prin unele regiuni și azi, despre boale, ger, ninsoare, tâlhării, lupi, etc.) A se naște, a lua ființă, a se ivi, a proveni, a se produce, a se manifesta dintr'odată, pe neașteptate, pe neașteptate, a ieși. *Multe dialecte a limbii acestora preste toată Italia se escară.* P. MAIOR, II. 235. *Aceste abuzuri s'au țecat de mai multe pricini* (a. 1817). URICARIUL, IV 304/15. *Nemții vădănd... ura ce s'a țecat [într' Arnauți]... BELDIMAN, TR. 37. *Boalele ce obivnit se țecă din topirea [cănepii]... I. IONESCU, C. 153. [Tăciunele] se țecă nu numai la grău, dar și la alte grâne.* Id. Ib. 175. *Peste noapte se țecă un ger și o ninsoare.* N. BOGDAN, ap. DDRF. *Dacă se țecă în țară lăcușie...* CREANGĂ, GL. *Când se țecă sfădă între dănișii, la acest împărat mergeau... la judecăți.* IPIRESCU, L. 183. *Pănuș s'a țecat [din deochiat].* MARIAN, NA. 371. *Să plece țărși la un războiu, carele se țecăse țecăre s'o parte din împărăția lui.* ȘBIERA, P. 108/28. *În gâi țecăte s'au.* TEODORESCU, P. P. 385 b. *Apă s'o țecat măța'n lume.* SEZ. II. 4/13. *[Răul copitor] se țecă din spărit.* Id. 255/8. *Mă s'a țecat un bobotu la ochi [jud. Sibiu].* Com. V. LAZAR. S'a țecat (= țev) un lap în pădure. PAMFILE, I. 124.*

II. **Trana.** (Numai la cărturari) A face să se nască, să se ivească, a scoate la iveală, a scoarmona, a da prilej, a provoca; p. ext. a născoci, a scoarmona, a inventa. *Se întâmplă cât în limba sa oamenii cei ce nu s'itu limbi să eșcheaze izvoruri straine.* P. MAIOR, II. 135. *Escă în carnea mai sus pomăciată cum că... Slovenii... t-au /scut robi.* Id. Ib. 139. *Ace[ă] muzică... țecă în minte-mi o mulțime de idei triste.* DACIA LIT. 270. *Aceasta... au și țecat trebuința de a se hotărî moștile.* I. IONESCU.

C. 254. *A iscat un mic scandal.* VLAHUTĂ, N. 17. *Vioja lui întreagă l-a tot împins să facă numat rdu și să țete dugmănie.* CONTEMPORANUL, III 700.

[Prez. ind. țec, țet, iscd, conj. să țec, să țeti, să țete și (numai la P. MAIOR), să eșche(a)rd. | Ș: eșch vb. I. POLIZU, etc., isech vb. I. S'a țescat țapte idihari. VĂRCOL, v.; inechă ț vb. I. *Deia dănuul s'a inechădu boala aceata.* DOȘOFTEIU, V. S. 247. | Abstract: isechă s. f., isechă ț. a. = naștere, ivire (pe neașteptate). *Ardeciul rog, mic și țute, se pare, în popor, a fi pricina cea mai mare a isechări celui pierit.* GRIGORIU-RIGO, M. I. 38. | Part. — ad. j. isechă, -ă = care s'a ivit, a luat naștere; născocii, inventat. [Ad I] *Pentru darurile isechale întâmplător între doi sau mai mulți negustori...* BOGDAN, C. M. 43. *Bunicul meu,...* țedând cearta isechă între țota și mama dîn pricina mea, a țis... CREANGĂ, A. 18; (ad II) *Această fabulă de Sultzer eșcotă...* P. MAIOR, IST. 189.]

— Din bulg. iskanu, care, pe lângă înțelesul de «cerc» (ca în celelalte limbi slave), are și sensul de «dorec, vreau», mai ales în construcția iska mi se emi se face de ceva, se naște, se ivește în mine dorința să... Cf. CADE. Nuanța de sens spe neașteptate, pe negândite pe care o are verbul românesc se leagă tocmai de această construcție la origine unipersonal. Cf. iscăli.

ISCĂLI vb. IVa. *Signer, suscriere.* — Trans. (cu complementul; numele s. actual pe care se scrie) și refl. A-și scrie numele la sfârșitul unei scrisori s. în josul unui act, document, tratat, etc., spre a se recunoaște ca autor al lui, spre a-și lua asupra-și conștinutul lui s. spre a-și pune angajament, a semnă, a-și pune semnătura, a subscrie, cf. parafă. Și mai pe mar(e) credință) iscăliu-țo țoi și ț-au pus peceție să să țite (1632). GCR. 70/1. *De mărturie ț'au pus țoț(i) peceție și au iscăliț cu mândul lor* (1651). ib. I 152^{ps}. *A fost iscăliț... tractatul cu sânge dîn sfântul poțtr.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 256/20. *Îl făcăr... să iscălească... poțte.* C. PETRESCU, I II 238. *Iară el Isavia Teodorescu se iscăle.* CREANGĂ, A. 135. *Atunci s'a scris adiată, s'a iscăliț de împărț.* IȘPIRESCU, L. 331. S'o iscăliț idob = nu țtie să scrie și, dacă țtie, scrie ca țalpa gâștei. ZANNE, P. V. 358. | P. ext. A încheia. S'a iscăliț pacea [propriu țis: actual prin care se încheie pacea] BELDIMAN, P. II 30. [A b-stracte: iscălițre, iscăleală s. f. (COSTINESCU), iscăliț s. a. = acțiunea de a iscăli; — iscălițură s. f. = semnătură, felul cum iscălește cineva; p. ext. aprobare dată prin semnare; numele iscăliț. Cineva țsi pune, țsi dă iscălițura, plămăuște (plastografiază, contraface) iscălițura altuia. (Slav.) Podpisanie = iscălițura MARDARIE, L. 2427. *Pentru credință pușu-mi-am doțitul și iscălițura* (sec. XVII). GCR. I 136/1. Și apoi pre urmă va prinde țagă de iscălițură, cum au iscăliț rdu, aceluia să i se ția popia (1652). ib. I 160/10. *De la țoi mărturie cu iscălițurile și cu peceție lor* (1657). ib. I 174/20. *Curie nu țșid, ce numai iscălițura învățase de o făcă.* LET. II 254/10. *Domnul pre boțeri să i se volnic a-i pierde...* fără de iscălițura Mțropolitului, ib. II 337/10. *Am văcut că-m(i) scrii și mă iscălesc creținește(a), coci n'ai putut priicepe iscălițura* (a. 1791). IORGA, S. D. VIII 21. *Dă-mi banii cđi ai, și na-ți iscălițura mea.* C. NEGRUZZI, III 119. *Nu ți-a dat pândă acum iscălițura.* DDRF. Iscălițură țalod. = Voiața Domnului iscălițură este = cuvântul Domnului trebuie să fie sfânt. ZANNE, P. IV 378. | Adjective: iscăliț (cu negativul: neiscăliț), -ă = semnat, subscriș. *Zăpșit... va ți după țoată rânduțala iscăliț.* PRĂVILA (1814) 42. *Polțide iscălițte de feneț., ou... putere numai de o simplă țăgăduțială de plată.* COD. COM. (1840).

ap. TDRG. O sinodicească carte iscăliță de tot s-borul. C. NEGRUZZI, I 241. *Scrisoare neiscăliță* = anonimă. (Substantivat) Iscălițul verșuete. KONAKI, P. 79; — iscălițor, -oare = care iscălește; ț cel ce iscălește pentru alții, notar, cf. p. isar. (Substantivat) *Scritorul sub masă și iscălițorul pe masă:* cel ce poruncește, acela e mai mare, iar nu acela ce urmează poruncii. ZANNE, P. V. 587. *Ștefăiț mucenici și iscălițor(i) (lemma: notari) DOȘOFTEIU, V. S. 85^p. Fără notarie și iscălițor(iu... sđnduțul patriarh.* ib. 109^p]

— Formație românească din bulg. (ja sčm) iskalu sam vruta, (= cu învoirea mea) care pare a fi fost formula prin care cineva își arăta învoirea s. își dădea aprobarea (corespunzând lui «bun și aprobat» de azi) pentru cele cuprinse în actul pe care-l semnă. Cf. TDRG. Cf. isca.

ISCHIUZĂR s. m. v. ischizuar.

ISCHIUZĂR s. m., adj. m. *Adroș, rusă.* — (Turcism în România-veche, ieșit din uz) Dibaci, iscusit, șiret, pișcher (ALECSANDRI, T. 1750), berbant (id. ib. 1759). *Un vâțaf de curte ischizuar poate, în scurț vreme, să ajungă bogat ca Iov dîn bibeie.* FILIMON, C. II 342. *Cel ce nu are nămică Cere-o țeafă cđi de mică, Adănd plan de ischizuar S'ajungă pensionar.* ALECSANDRI, T. 106. *Săntem numai niște ischizuari cu mai mult sau mai puțin spirit.* id. ib. 1662. [Ș: ischizuar s. m., ischizuar s. m. DICT. | Derivate: (< turc. iguzarlıq) ischizuarie (ȘIO.), ischizuarie, ischizuarie s. a. = dibacie, iscusință, șirelenie, șireție. *Crez cđ, cu ajutorul lui Dumnezeu și țechizuaricului ameritului țlu rob, curtea Blagorodniciei țale în scurț vreme se va țmplă de țoate cele trebucțioase.* FILIMON, C. I 602. *Dar bine, cum le aști țoate acestea? — Asta este țschizuaricului meu.* id. ib. II 607; — (numai în DICT., suspect) ischizuarie s. f., cu același înțeles; — (numai la ALECSANDRI, probabil greșală de țipar în loc de ischizuarie) ischizuarie s. f. *Omul cu merite și cu ischizuarie la treabă are țopolțis.* T. 1231.]

— Din turc. iguzar, idem (< turc. ig-iscuzur și pers. guzar scare duce la capăt). ȘIO.

ISCHUZARIE s. f.

ISCHUZARLĂC s. a.

ISCHUZARLIE s. f.

v. ischizuar.

ISCOADĂ s. f. I. 1°. *Étude, recherche.* 2°. *Afăt.* 3°. *Invention.* II. 1°. *Éclaircur, explorateur, espion.* 2°. *Enfant vif.*

I. Abstract. 1°. ț Cercetare, examinare, iscodire (I. 1°). *Iar pentru nașterea Domnului Hristos,...* în ce țhip s'au născut țtul lui Dumnezeu dîn țată țăr de mamă și cum s'au întrupat dîn mamă țăr de țată, nu trebucție iscoadă, de vreamce ce este țaina foarte mare. ANTIM, P. 98.

2°. Pândă, vânătoare. GOROVEI, CR. *Când te duci la țcoadă (pândă), să-ți ței o basmă roșie.* id. ib. 1727. *Ca paserica ce 'n cuib-u-i țolapți pui păzește și când se deștrățează, ți este mult mai țeamă De-a țerșilor iscoadă, deși fiind de țajă, Nu le-ar putea aduce vre-un ajutor, sărmanit.* OLLĂNESCU, O. 342.

3°. Născociere, invenție, gând, plan, iscodire (I. 5°). *Spuneți care adnt cele mai nouă-a lor țiscoade.* I. NEGRUZZI, VI 504. *Asemene țiscoadă nu-mi țulgeră prin mîine.* s. BODNĂRESCU, ap. TDRG. *Are să șpue ța țume o mare țiscoadă.* N. BOGDAN, ap. DDRF.

II. Concret. 1°. Cel ce cercetează, iscodește (I. 1° și 3°) spre a descoperi, a cunoaște ceva, cercetător (NOVACOVICIU, C. B. 12), cercetay (ODOBESCU, III 571); spec. adverb (LB.), cf.

e misar. (Slav.) Shódnikú = iscoadă. MARDARIE, l. 3483. *Îșcodă*. ANON. CAR. Să spăriard gâdnind că sântem tãoade. DOSOFTEIU, V. S. 78. Și zice lor: iscoade sânteti, a cercă urmelc fãrãt aji venit. BIBLIA (1688) 32¹¹. Iar asupra Arapilor sã trimiță înlãtu iscoadi (= iscoade) acolc, ca sã tazã. HERODOT, 153. Acel ofiter au venit în chip de iscoadă ca sã vazã ce de oaste este. LET. II 159¹². Turcii prinzãnd veste dea iscoadele ce aveã în labra lui Chemin Janos. MAG. IST. 344¹³. Și trimeze Darie iscoade la Alexandria. ALEXANDRIA, 57. Și nu acum zãua, pe luminã, cãci s'ar puteã ca ei sã aibã iscoade, care sã zã vadã și sã le dea de ștãre. SANDU-ALDEA, A. M. 33. Fãindã albina se pãtuleazã alãd de fãcãtozr într'o floare și apoi zhoard bãzãnd numai dupã ce o suspãce bine, de aceea ca caracterizeazã adeseori în legendele poporane pe iscoada. MARIAN, INS. 177. Cã dugmanit n-e-o "ngãrdit Nici cu parã, nici cu niiele, Numat cu iscoade grele. SEVASTOS, C. 114¹⁴. Mã zutiu în pod sã caut ițe Cotroșe, Nu pãsiu ițe Cotroșe, Cã pãsiu o mãgãriã. La coadã cu iscoadã, La pãntãce Cu descãtãce. [= Cãntãrul]. GORVELI, C. 59. Cf. 311.

2°. P. anal. Copil viu cu care n'are stare. Cf. H. XVII 175.

— Derivat postverbal din *îșcodi* (cf. paleosl. *sicheda* speculator).

ÎȘCOALĂ s. f. v. școalã.

ÎȘCODĂ vb. I^a.

ÎȘCODĂCIU s. m.

ÎȘCODĂLĂ s. f.

ÎȘCODENIE s. f.

ÎȘCODITURĂ s. f.

ÎȘCÓDNIC † s. m.

v. *îșcodi*.

ÎȘCÓDI vb. IV^a I. 1°. *Étudier, scruter, examiner; reconnaître. 2°. Interroger. 3°. Espionner. 4°. Découvrir. 5°. Inventer. II. Se trouver.*

1. Trans. 1°. A cãutã cu de-amãruntul (cf. CREANGĂ, GL.) sã aflã, sã descoperi, sã cunoști ceva, a cercetã (cu de-amãruntul), † a cercã (I 2°), a studiã (bine), a examinã (cu atenție) ceva. *Îșcodãsk* = inquiri, interroga. ANON. CAR. Mainã de ce am înceape a iscodi psalãtã... o sã ordãm înlãtu ecostie patru lucruri. PSALTIREA DE BĂLGRAD, ap. GCR. I 152^p. *Iscoadești* înemãtie, DOSOFTEIU, MOL. *Ne puse pre not în pazã, cu cum am iscodi pãmãntul. Și zisem lui: de pace sãntem, nu sãntem iscoadã.* BIBLIA (1688), 32. *Poruncindu-i sã scrie o cartie la hanul preã cu meșteguș și sã iscoadeã gãndurile lui.* LET. III 86^p. *Împãratul... iscodind lucrul, aflã locul.* MINEIUL (1776), 160^{1/2}. [Zina] *iscoadã fertãtãrea omeneãscã.* BELDIMAN, N. P. 40. *Doritor de a iscodi toate, au întrebãt cu ce chip calãd poama.* DRĂGHICI, R. 28. *Îndãlãti s'au îndãlãt și mat zã iscodind fatãele fãrii.* I. IONESCU, C. 82. *Oricum s'ar iscodi lucrul, averile din Romãnia nu pot fl... decãt ale mãndãstãrilor pãmãntene.* ODOBESCU, II 30. *Rãmãscãscãm tãcut pe o buturãgã, prãvind cãtele de plușãji, core ce depãrtãu, iscodind pãdãrea.* DUNAREANU, CH. 133. | (Jur.) *A iscodi un zapis* † = a-l cercetã spre a vedea dacã s'au împlinit condițiile stipulate. Cf. HASDEU, CUV. D. BĂTE, I. 133. *Dã s'ar faci v'o sãmãntãlã, nedãnd bãntã la zi, sã-ã deã la zi, or'cine va fi dãm sãmãntã mea, sã adã a iscodi și zapisul.* ZAPIS (1603), ib. I 132. | (Absolut) *Au trimis dãm tãneri sã iscodescã.* BIBLIA (1688) 153^p. *Opãforcoz, iscodind în Ardeal, s'au îndãlãt cu Sclãrii.* P. MAIOR, IST. 139. *Tot gãndeãcã și iscoadeãște și-și bate capul.* TICHINDEAL, F. 6. *Domnul sãd și iscoadește.* TEODORESCU, P. P. 479.

2°. A întrebã, a se informã, a luã pe cineva la întrebãri, a-l descoase (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), a cercetã (I 4°). *Mai iscoadește ea pe ici pe colãd sã vadã n'ã putãd aflã ceva despre copil, dar copilul parcã intrase în pãmãnt.* CREANGĂ, P. 174. *Holdri... cu mãntã lui ca sã iscoadeãșã și pe mari și pe micã.* ISPIRESCU, L. 375.

3°. Trans. și absol. A spionã. *Iscoadã la Munteni, de vãzãu toate lucrãrile Brãncoveanului.* LET. II 334¹⁵. *Și oastã-i tipitil sã iscoadeã.* NENITESCU, ap. DDRF. *Trebuã sã fie un trimis de undãd, numai pentru a iscodi casele oamenzilor.* CREANGĂ, P. 233.

4°. P. ext. A aflã, a oblici (cf. ȘEZ. II 42^{1/11}), a descoperi (NOVACOVICIU, C. B. 12).

5°. A scorni, a plãsmui, a nãscoci (CREANGĂ, GL., Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), a învãta (ALEXSANDRI, T. 1752, Banat, com. V. BRANISCE), a urzi, a rãspãndi un neadevãr (com. id.). *Dragomanit... iscoadeau... intrãgi* (1819). URICARIUL I 127^{1/2}. *Omul iscoadește mit de nãscociri.* GORJIAN, H. II 37. *Cãtã iscusinãã are mĩntea omeneãscã spre a iscodi lucruri nouã!* DRĂGHICI, R. 120. *În locu' [muze]lor cãntãri sã iscodim.* DONICI, F. 16. *Èl... iscodãrã meștegușul zugrãvãrii.* KONAKI, P. 201. *Sã iscodim vr'un teritip.* ALEXSANDRI, T. 1403. *Acãi înrãutãlãti au iscodit deosebãte pãri mĩncinoãce.* C. NEGRUZZI, I 232. *Puteãm numiri defãmãtoãre în gãndul meu sã-și iscodescã.* EMINESCU, P. 149. *Nu este om pe lumã... care sã-și iscoadeãșã mai multe teorii despre viațã.* I. NEGRUZZI, V 18. *Cãte alãte bazãcontii și nãdãbitii de care iscoadește și vrãjește dracul.* CREANGĂ, P. 144. *Astã au iscodit-o de nevota ca sã nu-i preceapã administrãtãrea Documentãrii Coroanei.* ȘEZ. IV 118^{1/2}. *A iscodi neadãcãrãri* = a scorni minciuni. Cf. DDRF.

II. R. e. l. (Numai la ISPIRESCU, confundat, probabil, cu) A se iscã. *Acolã la pãdãrea neagrã se iscoadã o scorpie.* L. 137.

[Și: *îșcodã* vb. I^a (atestat numai odãtã la conj. prez. per. III) Trimite pe un oșiaz sã iscoadeze ce se întâmplã în castel. ȘEZ. IV 207^{1/11}; — (+ scoate) *îșcodi* † vb. IV^a. Cu deãdãscã iscodind, sã poatã cunoãște. CANTEMIR, IST. 27. | Abstracte: *iscodire* s. f., *îșcodit* s. a. — acțiunea de a iscodi; scornire, scornãturã, nãscocire, invenție. (Ad I 1°.) *Nu se cade sã crezi pre nimãnea, fãrã de iscodire.* PRAVILA DE TãRGoviȘTE, ap. GCR. I 159^{1/11}; (ad I 5°) *Pre toți fi întrece întru înșãlãpãtãre și iscodiri.* ODISA (1750—1780), ap. GCR. II 83^{1/11}. *Iscodiriãle cele infernale ale tirãntilor* [a. 1785]. URICARIUL X 19^{1/11}. Fãindu-i cunoscutã mãria și vicleanã iscodiriãle ale Dachilor. P. MAIOR, IST. 5. *Drumul de fier fi iscodirea dracului.* ALEXSANDRI, T. 982; — *iscodãlã* s. f. = iscodire; nãscocire, invenție (ALEXSANDRI, T. 1764); spionaj; COSTINESCU). *Alãdã iscodãriã!* *Le-a abãntãrãt sã se îmbrãce fãrãnește.* ALEXANDRI, I. 656; — *iscoditãrã* s. f. = lucru iscodit; invenție, nãscociturã. (Ad I 5°) *Acãstã-i o iscoditãrã, și cine a îndãntãrit s'o spus, este un netrebnic.* S. BODNARESCU, ap. TDRG. *Cele ce vi le spun nu sãnt numai niște iscoditãri și apucãtãri din partea mea.* MARIAN, T. 176; — (rar) *iscodãne* s. f. = invenție. *Leacurile pãmãntului și minunele iscodentilor toate.* CARAGIALE, S. 114^{1/2}. | *Adjective:* *îșcodit* (cu negãtivil *neiscodit*), -ã = cercetat cu de-amãruntul; inventat, nãscocit. (Ad I 5°). *Magazinele cele mãt din nou iscodite.* I. IONESCU, D. 187. *Ideã acesturã drum perfiãd trebuã sã fi fost iscoditã de Jidãni.* I. NEGRUZZI, I 121. *Și legãtura este fãcãcã cu mãstãrie: chip iscoditã la nevota de cãtre Bujor în dragul Ileanci.* SLAVICI, N. 55; — *iscoditãrã* (cu negãtivil *neiscoditãrã* -oãre (adesea substantivãt) = † (cel care cautã sã obținã ceva, care umbã dupã ceva; care cautã sã pãtrundã cu mĩntea, sã observe cu de-amã-

nuntul, cercetător; care caută să deosească pe cineva; care spionează; care inventează, născocitor. (Ad I 1°) **Știri** iscoditoriu (pohititoriu lucrurilor straine N. TESTAMENT 1648, socolitoriu de cele straine BIBLIA 1688). COD. VOR. 161/4. *Sânt și prieteni care sânt cei mai dinții iscoditori (apfel) noastre, nu doară cu să ne îndrepteze, ci cu mai curând la ogle să se pădăneză.* C. GOLESCU, ap. TDRG. Nu tribue să fie omul prea iscoditor la toate. GORJAN, H. I 129. *Ochii mici, ștreți și iscoditori.* VLAHUȚĂ, D. 116; (ad I 2°) *Babele, călu-s cle de-a dracului, de prefăcute și iscoditoare, toi nu la-u putut face să se însoare.* CREANGĂ, P. 142; (ad I 5°) *Unurii sânt oameni iscoditori și necredincioși.* LET. I. A. 39/18. *Învățătoriu de noroade, de râlă iscoditoriu, Un Toader Vladomirescul.* BELDIMAN, TR. 63. *Unul iscoditor trist, de termeni încornorați, Lipsit de duh creator numește pe toți ceilalți.* ALEXANDRESCU, M. 240. *A mână toate acestea cu dibăcie...* nu e treabă ușoară, și numai meșteșugurile și vicleniile minții sate iscoditoare sânt în stare... I. NEGRUZZI, I 171. *Robule, deaca făcuși [și] pe prieteni miet iscoditori, du-te de-m[ă] adă om neiscoditoriu (s. 1705).* GCR. I 352/4. | Alte derivate: (c slav, iscodnik) iscodnic și s. m. = iscodă. *Luă iscodnicul și pre altă cale-i scoase (primind iscodăle N. TESTAMENT 1648; BIBLIA 1688). COD. VOR. 122/1; — iscodăciua s. m. = iscoditor (PAMFILK, A.), inventiv. (Ad I 5°) *Gurile rele spuneau că acest venetic fusese pe vremuri plăcutor...* Alții — mai iscodaci — încau morți că Lăcaridi găsite într-un breui o căldare plină cu lire lurceți. SANDU-ALDEA, SĂM. IV 866.]*

— Din paleosl. ischoditi s-a cutreieră, a investiga, a scrută (propriu s-a isle).

ÎȘCOLĂ s. f. v. școală.

ÎȘCOSI vb. IV^a ș. d. v. iscusii.

ÎȘCOTI vb. IV^a v. codi.

ÎȘCRĂȘI † vb. IV^a. *Inventer.* — (Numai la P. MAIOR; cuvânt suspect) A născoci, a inventă. *Slovele acele cu care se întrebătoază astăzi Rugii... fură iscrășite de Chirilă.* IST. 250.

ÎȘCUSĂT, -Ă adj. *Exempt d'impôts.* — Care nu plătește impozite, scutit de dări. *În vulea Galbenei Și p'a Gălbeneșei Sânt trei sate iscusate În estire nebăgate.* PĂSCULESCU, L. P. 207.

— Din m.-gr. ἰσχυρός (= m.-lat. excusatus) idem V. B. *grea în Omagiul N. Iorga*, p. 53 urm.

ÎȘCUSEALĂ s. f. v. iscusii.

ÎȘCUSENIE s. f. 1°. *Compréhension.* 2°. *Civiltuație.* — (Învechit).

1°. *Înțelegere, pătrundere, comprehensiune. Să stăcească și să se chinătoasă spre iscusenia și propoaceala învătăturii* (a. 1766). URICARIUL, XIV 190/1.

2°. † *Civiltizație, înaintare culturală, podoabă artistică. Iaste țara Italia plină... de cetăți și țări iscusite... pentru mare iscusenie și frumusețuri a pământului aceluia ț-au zis Răul pământului.* LET. I 8/11. *Xerxis... înțelegând iscusenia locului, poftă să mergea să vadă pe la Mochidonia.* HERODOT. 397.

[Și: iscosenie s. f.]

— Derivat din iscodoci, cu suf. abstr. -enie. Cf. iscusenie.

ÎȘCUSENIE † s. f. 1°. *Tentation.* 2°. *Enquête.* 1°. *Îspită, tentație. Pentru iscusenii, adică ispite.* CAT. MAN. II 334, 35. *Nu ne duce în iscusenie.* DOSOFTEIU, MOL. *Dodăla iscusenilor drăcești.* id. v. s. 216, cf. 29, 44, 108, etc. *Pen-*

tr'acela lucru i s'au împlai acă năpaste asupra lui, sdracul, de-țaju acut acă iscusenie cu acel om, de la-u ucia în jara noastră (a. 1635—1645). IORGA, D. B. 56.

2°. *Cercetare, iscodire. Când nu va și bărbatul că-i face mutarea precurvie direpi acenia nu face nice o iscusenie asupra ei, atunci nu să chiamă că o iartă pentru precurvie ce face.* PRAY, 542.

— Din paleosl. iskuenije «experiență, tentație». Cf. iscusenie.

ÎȘCUSI vb. IV^a I. 1°. *Tenter.* 2°. *Instruire.* II. 1°. *Apprendre, devenir habile.* 2°. *Devenir célèbre.* 3°. *Devenir rusé.* 4°. *Être le matin, faire parade de 5°.* S'offiner... — (Cuvânt învechit și necunoscut în cele mai multe părți).

I. † *Trans.* 1°. A pune la încercare, a ispiți. Cf. DOSOFTEIU, MOL.

2°. A învăța pe cineva, a-l deșteptă cu învățătura, cu științele. I. GOLESCU, C., cf. LB. Cf. iscusit (I 1°). (Refl. = pasiv) *Prostia din natură nu se poate iscusii.* PANN, H. 60.

II. (Învechit). Refl. 1°. A căpăta experiență, a-și câștiga (prin experiență și prin învățătură) îndemănare, dibăcie; a se deșteptă, a se deschide la minte, a-și ascuți mintea; a se face îndemănatic, abil, dibaciu, priceput, isteț, învățat. Cf. LB. Cf. iscusit (I 2°). (Construct. în limba veche, cu prep. în). Să învețe... a să iscusii în tocmălele ceale de răboiu. VARLAAM, C. II 16/2. *Fectoria este școala cea minunată... în care se deș[ă]p[ă]ș[ă] și se iscusăce înierii.* DISCUSESCU, S. 103.

2°. (Numai în LB.) A se face vestit.

3°. A deveni șiret. Cf. PONTBRIANT. Cf. iscusit (I 3°).

4°. A se arăta că știe multe, că e priceput, a face pe deșteptul, pe învățat, cf. iscusit (I 4°). I. GOLESCU, C. *Nu te mai iscosii adăta!* (Brașov).

5°. A deveni mai fin, a se rafina, a se perfecționă. Cf. iscusit (II 3°). *Simțirile sufletului... iscusindu-se și prin bunătați și prin rădoate...* (a. 1775), ap. GCR. II 108/18.

[Și: Iscosii vb. IV^a (Brașov). | Adjective: iscusit, -ă v. c.; — iscusitor (iscusitoriu †), -oare (uneori substantivaivat) = (cel) care (se) iscusăce; spec. † ispititor, diavol, vicleanul iscusitoriu. DOSOFTEIU, V. s. 209. *Asuprindua iscusitoriu de cădeare, strică cuoana.* id. ib. 43. | Abstracte: iscusire s. f. = experiență, învățătură, știință (cf. LB.), îndemănare, dibăcie, pricepere, istețime, inteligență. *Giudețul să îndeamnă să mai mțepreazde certarea celui vinovăci pentru {= având în vedere) iscusirea și destoinăcia lui.* PRAY. 1101. *Să ofard de iscusit[ă] minții eră și... viclean.* BERTOLD (a. 1779), ap. GCR. II 118/11. *Mulțămii... de a sa iscusire.* KONAKI, P. 287; — iscusitor † s. f. = podoabă, model. *Toate satele, fără de nici un feală de șiret sau împletură sau alte iscusituri și scumpe iscusituri.* (Mold. a. 1777). FURNICA, I. c. 56; — iscusie † s. f. = talent. *Cărțile scrise de dănsul sânt pline de toată iscusita și "nțelepciunea.* DOSOFTEIU, V. s. 70; — iscusime † s. f. = inteligență, pricepere. *Comisia episcopicească va rândui (episcop) pe cine va socoti mai destoinic, privind către iscusimea, starea, averea și locuința lui.* COD. CAL., ap. TDRG.; — iscusială s. f. = abilitate, ingeniozitate. DDRP.; — iscusenie v. c., iscusință v. c.]

— Din paleosl. iskusiti «tentare, probare» (cu prez. iskusii).

ÎȘCUSIE † s. f. }
ÎȘCUSIME † s. f. } v. iscusii.

ÎȘCUSINȚĂ s. f. 1°. *Habilité, adresse, ingéniosité.* 2°. *Talent, art.*

1°. *Îndemănare, dibăcie, abilitate, dexteritate,*

ingeniozitate, pricepere, agerime (de minte), perspicacitate, istețime, inteligență; p. ext. șirețlic, viclenie (DICT.). Cătă iscusință are mințea omenescă spre a iscusii lucruri nouă! DRAGHICI, R. 120. A mințea iscusință. I. VĂCĂRESCU, P. 47¹². Toată voadă pământului atâră și de la rdnea și iscusința sămândorului. I. IONESCU, C. 20. Istoricii deosebitelor neamuri laudă talentele, iscusința, vitejia acestor căpitani. BĂLCESCU, M. V. 611. Alțta pricepere și iscusință ardă (Bucovina). N. REV. R. I 64. Tu cu iscusința ta știi că ai s'o duci bine! ISPIRESCU, L. 41. I-au mulțumit cu o pătrare de galbini pentru iscusința lui. SBIERA, P. 97¹². Iscusința bună, cea mai mare bogăție. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 50. Iscusința fără socotință, zădarnică ștețință. id. ib. VIII 50.

2°. Talent, dar (de a putea face ceva), meșteșug, artă. Acela să va înșafă la multe fealuri de înșafături ale iscusinții (a. 1785), ap. GCR. II 144¹². Coudreau toată iscusința meșteșugului. GORJAN, H. IV 37. Iscusința ținerii de minte. id. ib. IV 228.

[S]: iscosință s. f., iscusință s. f., inescușință s. f. Dăla cum știe femeia a adună alaiul l se cunoaște iscusința și gospodăria. SEVASTOS, N. 337¹². | Negativ: neiscusință s. f. = lipsă de iscusință, nelndemănare, nepricepere.

— Derivat din Iescusi cu suf. abstr. -ință. Cf. iscusenie, iscusime, iscusie.

ISCUSIT. -A adj. I. 1°. Experi, savant, habile.

2°. Intelligent, adroit, habile, fin. 3°. Rusă. 4°. Pădani, poseur. II. 1°. Beau, ouvrage, fin, fait de main de maître. 2°. Beau, 3°. Delticieux, délicat. 4°. Favorable à. — (Vechiu și popular; astăzi din ce în ce mai rar întrebuințat).

I. (Mai ales despre persoane; uneori substantivat).

1°. (Construit absol. s. cu prep. în (tru)ș, spre) Care are multă experiență, expert (cf. I. B. POJIZU, etc.), care știe multe, care se pricepe la multe, învățat (I. GOLESCU, C. L.), cult. Cf. iscusii (I 3°, II 1°). Slav. Iscusno = iscusit, cuștinie. MARDARIE, L. 1346. (Slav.) Iscusnyj = cel iscusit, cel știut. id. ib. 1348. Vostij și foarte iscusit întru toată dumnezeiasca scriptură. PRAVILA DE TĂRGOVISTE, ap. GCR. I 157¹². Căută ce serie de portul Românilor iscusit istoric Laurentie Topelitin din Medias. N. COSTIN, ib. II 323. Un filozof din cei vechi, iscusit întru știința dreptăților. CAT. MAN. II 444, 161. Cu care toate neamurile... ceale iscusite și învățate se folosesc, am judecă. ACATIST (a. 1801). GCR. II 183¹². S'adacă v' un iscusit. Ca să poată 'nădă corie. PANN, P. V. II 6. Înzăr dar s'au sūt cei mai iscusitii doctori ai Peterburgului. C. NEGRUZZI, I 41. Doamne, peste ce pricepe înțepet și iscusit a daf! CREANGA, A. 18.

2°. (Construit absol. s. cu prep. la, în) Dibaci, îndemănat, priceput, capabil, deștept, ager, lesne pătrunzător (PĂSCULESCU, L. P.), talentat, isteț, inteligent, vioiu, înțeleg. (Slav.) Blagoiskusenij = bine iscusit, înțeleg. MARDARIE, L. 221. Boteri, oameni buni, iscusitii și oșt. NEAGOE, ap. GCR. I 169¹². Om la amândună mântie iscusit. BIBLIA (1688), 175. Adund o fată iscusită, vru să oște pre cel mai vrednic dintre Greci, să o dea după dânsul. HERODOT. 350. F'ind iscusit la condău. LET. III 256¹². Foarte iscusit în dofortie. MINEIUL (1776), 174¹². Și locuință meșteri iscusitii, au făcut un chișog de cristal foarte frumos. EROTOCRIT (a. 1800). GCR. II 178¹². Serie într'înșă creă lucru iscusit. P. MAIOR, IST. 279. Iscusit la culigăria. GORJAN, H. I 122. Amoriul l-am slăvit... În omul iscusit. KONAKI, P. 91. Cereă... să-i trimiță meșteri iscusitii în orice mădăstrii. C. NEGRUZZI, I 200. N'oi nimerii toată bine, o

iscusite odnătoarele! ODOBESCU, III 9¹². Iscusit în vicleșugurile ordășenei. TEODOREANU, M. II 199. Geriă suflă de trei ori cu buzișoarele sale cele iscusite. CREANGA, P. 251. De ce creștet, d'ată se făcă mai isteț și mai iscusit. ISPIRESCU, L. 41. Prin Bucovina se crede că acest Macavetu are șapte capete iscusite, PAMFILE, S. T. I. Fată iscusită la șeu. GOROVEI, CR. # Acela [e] mai iscusit, cel ce știe la vreme să și iscusă iscusința sa. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 50. Capul iscusit la vreme de nevoie se cunoaște. PĂSCULESCU, L. P. III.

3°. P. ext. Șireț. Cf. DICT. Cf. iscusii (II 3°).

4°. (În ironie) Cel care vrea să arate că știe multe, că e învățat (cf. I. GOLESCU, C.), s. priceput, cel ce se iscusiește (II 4°).

II. (Despre lucruri, cădiri, mănăcări, haine, vorbe, etc.).

1°. Lucrat cu mult meșteșug, cu măiestrie (Zaharești, jud. Suceava, com. N. GRĂMĂDĂ), artistic, minuț, ingenios (cf. DICT.); † civilizată, înaintată în cultură. Înșucindu-i pre loși Ipolid, poronc să zică fluteragul rîșii iscusit, cu locuință bună. HERODOT. 351. Voi steale iscusite, ceriului podoaă.

M. COSTIN, ap. GCR. I 203¹². Ceță și jări iscusite. LET. I 8¹². Au zidit... o mândărire frumoasă și foarte iscusită în țarg la Galați. ib. II 51¹².

Într-atou Domnița în Iasi... cu iscusite podoaă. ib. II 82¹². Bucate de mănăc iscusite. DOSOFTEIU, V. S. 99¹². Dumnezeu... poate... să facă stele mai luminoase decăt acestea ce strălucesc pre cer și lună mai iscusită decăt aceasta ce ne porduștie noaptea. ANTIM, ap. TDRG. Mai ales, mai iscusit și mai cinștit [este] sufletul decăt trupul (a. 1702).

GCR. I 344¹². Dint'r'a caselor iscusite ziduri. ARHIVA R. I 153. Limba loitnească... în sine într'un timp au fost mai iscusită decăt întru altul.

P. MAIOR, IST. 240. Adund cu desădușie Darul cel mai iscusit. KONAKI, P. 37. Prin accentie iscusite rădăul tot a înșucăt. C. NEGRUZZI, II 14.

S'au apucat cu acești bani de au zidit o iscusită biserică în sat. ODOBESCU, II 220. Haine iscusite (Zaharești, jud. Suceava). Com. N. GRĂMĂDĂ, P. 69.

Mă-oia alge... rochițe și cepace cele mai iscusite și mai frumoase. id. ib. 250¹². [Cu funcțione a dverbia] [Pistolău] eră și foarte iscusit lucrat. SBIERA, P. 70¹².

2°. Chipeș, arătos. Decăt odie sânt frumoase și iscusite (nota: чіпосасо) să și mănăscă curdă. HERODOT. 82. (Și despre persoane). O fată ce se pricejste între rude, foarte iscusită de trup. M. COSTIN, ap. GĂDEL. Iscusită eșit la la chipul tău.

BIBLIA (1688), ap. TDRG. Floricelele acele iscusite îndreaptă cădră zei Smerita rugăciune. DONICI, F. 14.

3°. Fin, delicat, plăcut, delicios. Cf. iscusii (II 3°). Cu cețitul cădrilor a face iscusită zăbău. M. COSTIN, ap. GĂDEL. Mirosul de multe ori înșol, fiind multe mirosind de năntă greale, tară apoi mare și iscusit miros fac. id. ib. Iscusita mirosală [atrandafir] s'au fie mirosind și se păred. CANTEMIR, IST. 106. Iscusit mirosocul... Helpiț. id. ib. 107. Teji sorbeau astă iscusită bădătur (ceaiul). C. NEGRUZZI, I 74.

4°. † (Construit cu dativul) Potrivit, bun (pentru...) Să aștepi până veri hăoș iscusită duhului zădă. VARLAAM, C. II 27.

[S]: iscoal, -A adj. (Brașov); — Incusit, -A adj. ȘEZ. IV 207¹². | Negativul: neiscusit, -A — nelndemănat, nepriceput. Oamen neiscusitii. VARLAAM, C. II 14. Ești șireț... Nu, Domnule preșdinte, sđnt om neiscusitii. CONTEMPORANUL, II 322.]

— Formație participială dela verbul Iescsi, spre a redă pe paleosi. Inescușit experimental, pășite, buig. Iskusenij 'ndemănat, cu experiență.

s. 19. Dar că existau pe acolo Români, că acei Români sufereau..., de ostiel de lucruri pur nici să fi avut habar blajinii noștri ișlicari. TORO, L. II 323. Unii, în aprinderea lor, nimeni nu pe cei bătrâni: erugii întrecute, ișlicari, strigoii. CREANŢA, a. 153. | Abstract: Ișlicărie † s. f. = meseria ișlicarului. Pielele, sărpiștii sau piei albastre care sâd de trebuința ișlicăriei. DOC. (a. 1785), ap. ȘIO.]

— Ca și polon. *szlyk* scăluia de piele înaltă și ascuțită, pare a veni din turc. *İşlik* escufie. Löbl, *Contribuții*.

IȘLICĂR † s. m.
IȘLICĂRIE † s. f. } v. IȘLIE.
IȘLICÉL s. a. }

IȘCÓL s. a. (Pesc.) v. IȘPOL.

IȘCOPÍT adj. m. v. IȘCOP.

IȘLOÁG s. f. v. IȘLOAG.

IȘLOÁG s. f. Garnitură de vățement. — (Unghurism prin Decea, Uioara, lângă Mureș) Garnitură de pe haine, (la plur.) Ișloagi, fluturași. VICIU, GL. Că-i cu trei rânduri de Ișloag. DOINĂ, 31 f. [ȘI: Ișloág (plur. -logi) s. m., (Ban.) Ișlóg s. a. (pl. -loage) și Ișlőe (-loase) s. a. CĂDE.]
— Din ung. *İşlóg* «fluturi (de metal)».

IȘLÓC s. a., IȘLÓG s. a. v. IȘLOAG.

IȘLUTĂRĂ s. f. Nom d'une maladie. — Numele unei boale de om, nedefinită. H. XIV 213. — Cf. IUAȚURĂ.

ISM — v. IZM —

ISMĂ s. f. I. Odeur. II. 1—5°. Différentes espèces de menthe. 6°. *Botrys* (*Chenopodium Botrys*). III. *Ruche*.

I. † Miroș. *Izmă* = sapor. ANON. CAR.

II. (Bot.) 1°. Plantă ierboasă, cu miroș tare și plăcut și cu gust răcoritor, care se întrebuințează ca un condiment apreal și care, fiartă, dă un ceaiu întrebuințat adesea în medicina casnică. Se mai numește și *mintă*. Cf. H. I 119, II 79, 87, 130, 142, III 243, 385, IV 9, VII 335, XII 24. (Slav.) *Máva* = *izmă*. MARDARIE, L. 1906. *Vai de voi cărtulari și țărâni fâjârnic, că zecutași izma și mdraritul și cimburl*. TETRAEV. (1574) 241. Să-i toci mdrunți, amestecându-i cu foi de pătrânjel locale, cimburl, *izmă*. CARTE DE BUCATE (a. 1749), ap. GCR. II 44/111. *Ceaiuri calde de izmă* [sânt bune pentru friguri de primăvară]. PISCUPESCU, o. 183. *Apă de izmă*. id. ib. 272. *Rachiu de izmă*. JIPESCU, o. 44. *Se plămădește în rachiu...* *izmă*. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 157. *La cazuri de boală tot balta cu burstenile ei, co... izma, rizomele de stărnine, etc. îi leucește*. ANTIPA, P. 763. *România, izma, etc. sânt... folosițoare pentru tușă, făcându-se ceaiu din ele*. H. III. Cf. ȘEZ. IV. 24/24. VIII 135, PAMFILE, B. 21. *Fortie verde izmă deasă*. JARNÍK-BÁRSKANU, D. 126.

Specii:

ismă-adevărată = ismă-bună. Cf. TDRG;

ismă-apei s. ismă-de-apă = isma-broaștei. I. GOLESCU, C. I. PANTU, PL.;

ismă-bălților = isma-broaștei. id. ib.;

ismă-bătrânească = ismă-creață. BORZA, BUL. GRĂD. BOT.

ismă-broaștei (LB., PANTU, PL., H. I 268, 382, 251, V 380, VII 148, VII 480, IX 49, XIV 65), s. broaștelor (PANTU, PL.) s. broștească (I. GOLESCU, C. I., PANTU, PL., LEON, MED. H. IV 83, IX 447) = plantă ierboasă (*Mentha-aquatica*), miroșițoare, cu frunzele ascuțite și dințate. Se mai numește și: isma-apii s. -bălților, *mintă-broaște-*

lor (PANTU, PL.), *voesniță* (ANTHOLOGION, a. 1705, ap. GCR. I 356/15);

ismă-bună = plantă ierboasă, aromatică (*Mentha piperita*), cultivată foarte mult, pentru a se extrage din ea esența de mentă. Se mai numește și: ismă-de-leac, ismă-domnească, *mintă* (de-grădină), *giugiună* (PANTU, PL. Cf. DAME, T. 184, H. VII 148), *ismă-piperită*.

isma-calului (nedefinită). H. V 380. Cf. germ. *Pferdemünze*. LB.;

ismă-de-câmp(uri) = ismă-sălbatică. Cf. I. GOLESCU, C. I., LB., H. IV 83; PANTU, PL.;

ismă-creață = plantă ierboasă (*Mentha crispata*), odorantă, cu frunze dințate, încrețite. Se mai numește și: *mintă-creață*, PANTU, PL. Cf. LB. *Pisici pelin și izmă-creață, zeama leo sterci în rachiu, și pe acestia li bet*. PAMFILE, B. 33. Cf. 36. *Un fîrtecel de izmă-creață* *Se sărula atunci cu Otlul*. GOGA, P. 32. *Ploare izmă-creață*. MAT. FOLC. 5, ȘEZ. I 174 b/7, cf. II 76/3. *Izmă-creață, mîrgăreacă*. VICIU, COL. 163;

ismă-de-grădină=ismă-bună(?) Cf. *mintă-de-grădină*. Cf. H. IV 83. *Frunză de izmă de grădină*. PISCUPESCU, o. 295;

ismă-de-leac = ismă-bună. PANTU, PL.;

isma-Maiel-Precești = calomfir. I. GOLESCU, C. I., LB., PANTU, PL.;

ismă-de-munte = melisă (I. GOLESCU, C. I.);

isma-pădurilor. PANTU, PL.;

ismă-domnească = ismă-bună. PANTU, PL.

ismă-neagră (nedefinită). DAME, T. 184. *Frunză verde, izmă neagră*. JARNÍK-BÁRSKANU, D. 77;

ismă-pădureață (I. GOLESCU, C. I.) s. isma-pădurilor = ismă-sălbatică (I. GOLESCU, C. I.), plantă ierboasă, cu frunze ovale, flori roșii purpurii, cu fructe rotunde și brune. Se mai numește și: *ismă* (de-munte s. -sălbatică I. GOLESCU, C. I.),

isma-uoșară, *mintă-sălbatică*, PANTU, PL.;

ismă-piperită = ismă-bună. Cf. FOLIZU, BĂRCIANU;

ismă-proastă = busuioc-cerbilor (PANTU, PL.); ismă-sălbatică (ib.)

ismă-sălbatică = plantă ierboasă (*Mentha silvestris*), miroșițoare, cu flori albe trandafirii, numită și: *ismă-proastă*, *mintă-calului* s. *de-câmpuri* s. -sălbatică, *voesniță* (ib.), *boșor* (ib.), PANTU, PL. Cf. LB.;

isma-stupilor = roiniță. PANTU, PL.

ismă-turcească = ismă-creață. id. ib.

3°. ismă-bună (*Mentha piperita*). PANTU, PL. 3°. = ismă-creață (*Mentha crispata*). BORZA, BUL. GRĂD. BOT. V. 62.

4°. = isma-pădurilor (*Calamintha officinalis*). PANTU, PL.

5°. = ismușoară (*Calamintha Nepeta* s. *Melissa*). PANTU, PL.

6°. = *tămăiță* (*Chenopodium Botrys*). LB. III. P. anal. *Bandă încrețită* (la gulerul cămășii). TDRG. *I cămeșă cu izmă galbenă de fir*. DOC. (a. 1669). *ib. O izmă cu fluturi de cămeșă*. DOC. (sec. 17). *ib.*

[ȘI: *izmă s. f.*; (prin confuzie cu *atazmă*) *izmă* s. f. *Foliiță, izmă-creață*, *Nu fi, mândră, supă-creață*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 327. | *Diminutiv*: (ad l.) *ismușoară s. f.* = 1°. *Plantă ierboasă*, (*Calamintha* s. *Melissa Nepeta*) cu frunze rotunde-ovale, puțin dințate și acoperite, ca și tulpina, cu peri scurți; are flori purpurii-albastri; se mai numește și: *ismă*. PANTU, PL. 3°. = isma-pădurilor. PANTU, PL.; — (cu sens demierdător) *ismușoară s. f.* (MAT. FOLC. 1202), *ismuță s. f.* (ȘEZ. I 273/11), *ismuță s. f.* (MAT. FOLC. 387).]

— Din ung. *izmat* (= *zemat*) aromă, considerat ca acuzativ, încât s'a putut reconstrui un caz-subiect *izma. S. Pușcariu, *Dacoromania* VII 117.

ISMARÁND † s. a. (Miner.) }
ISMÁRÁNZÉL s. a. (Miner.) } v. smaragd.

ISMÉRÍT, -Á adj. v. smerli.

ISMINTÍT, -Á adj. v. sminti.

ISMIŐÁRÁ s. f. (Bot.) v. ismá.

ISMOLÉNCI s. f. plur. (Imbrác.) smolenci.

ISMUI vb. IV^a. *Asperger d'eau bénite.* — Trans. și refl. A stropi (MUSCEL, 16), a (se) spăla cu aghiasmă (CIAUSANU, v.), a da cu ismă pe un lucru îninat, pângărit (CIAUSANU, OL.), a a(g)h es mu l. *Dac'o fi vr'un vas ori altceea și vrei să fie curat, să-l izmuești cu tiazmă de la Boboteacă.* ȘEZ. III 35/31. [Și: izmui vb. IV^a.] — Din aiesmii, apropiat de ismá.

ISMULÍTÁ s. f. (Bot.)

ISMUŐÁRÁ s. f. (Bot.) } v. ismá.

ISMŰTÁ s. f. (Bot.) }

ISN, v. IZN.

ISNÁF s. a. și m. l. *Corps de métier, corporation.* II. 1°. *Artsan, patron.* 2°. *Chef de famille.* — (În Tara veche; leșit din uz).

I. S. a. *Corpurațiune* formată din oameni de aceeași profesiune, breasla, teh, guildă, cf. tagmă, clasă. S'au făcut alăturite... *tsnafurilor.* LET. II 185/13. *Băcalii și alte tsnafuri, să nu fie volnică a vinde prin dușeniile lor marfă supțire (a. 1783).* URICARIUL II 43/5. *Buturăutul jalobei tsnafului pitarilor (a. 1826).* URICARIUL V 169/3. *Toată breasla și tsnaful ței ateged... câte un staroste.* PISCUPESCU, O. 26. *Porunci să adune... toate tsnafurile.* FILIMON, C. III 662. *Isticării pot fi mândri de un țiu al tsnafului lor.* GHICA, S. 309, cf. C. NEGRUZI, I 305, ODONESCU, II 510. *Înaintea lui Mihaiți erau... tsnafurile.* ISPIRESCU, M. V. 42.

II. S. m. 1°. *Meseria, patron.* *În circumsimă... mai erau și alți isnafi.* CARAGIALE, S. N. 49. *Pentru petrecerea tsnafilor și a proximității.* id. ib. 62.

2°. *Cap de familie.* FILIMON, C. II 324. [Și: *isnaf* s. a.; *esnaf* † s. a. (Ad l.) URICARIUL II 41. | *Derivate: isnafgiu* † s. m. = membru al unui isnaf, breasla. Cf. RUDOW, XVIII 97; — (turc. *esnaflyk*) *isnaflyk* † s. a. = obiceiul celor din același isnaf. ȘI.]

— Din turc. *esnaf* (plur. arab. *snaf* + clasă), idem. ȘI.

ISNAFGIU † s. m. }
ISNAFLĂC † s. a. } v. isnaf.

ISO — Element de compoziție în termeni științifici, derivând din grec. *isos* și însemnând «egal»: (+ gr. *isogós* «greu») *isobár, -ă* adj. = de greutate egală; (s u b s t a n t i a t i v) *isobáră* (Geogr.) = linie care arată că aerul are pe acolo o greutate egală. MEDINȚI, O. F. 41. *Isobare mensuale, anuale.* PONI, P. 179; — (+ gr. *isogós* « timp ») *isocrón* (isohrón), -ónă adj. = care se face în intervale de timp egale, cf. s i n c r o n i c, s i m u l t a n. *Mșcareana... stelelor este isocronă.* CULIANU, C. 15 [cu abstractul]; *isocronism* (isohronism) s. a. *Isocronismul oscilațiilor pendulei*; — (+ gr. *isogós* «puteres») *isodinámie, -ă* adj. = de aceeași intensitate; — (+ gr. *isops* «față») *isodrie, -ă* [pronunț. -so-e] adj. = cu fațete egale. *Cristal isodrie*; — (+ gr. *isósona* «limbă») *isológă* s. f. = linie fictivă care delimitează, pe o hartă lingvistică, un teritoriu pe care se găsește răspândită o anumită particularitate de limbă; — (+ gr. *isogós* « unghi ») *isogón, -ónă* adj. = cu unghiuri egale; — (+ gr. *isogós* « parte ») *isométr,*

-*eră* adj. = format din părți asemănătoare, compus din aceleași elemente, în același număr (dar care au proprietăți diferite), cf. *alotropie* [cu a b s t r a c t i u l: *isomerie* s. f.]; — (+ gr. *isogós* «măsură») *isométr, -ă* adj. = de dimensiuni egale; — (+ gr. *isogós* «formă») *isométr, -oră* adj. = de aceeași formă [cu a b s t r a c t i u l: *isomerism* s. a.]; — (+ gr. *isogós, isogós* «picior») *isopód, -odă* adj. = cu picioarele asemănătoare; (s u b s t a n t i a t i v) *isopóde* = ordin al crustaceelor cu organele respirației așezate în interior și toracele compus din șapte inele, având fiecare câte o pereche de picioare asemănătoare; — (+ gr. *isogós* «fluerul piciorului, crac») *isocél* adj. m. = (triunghi, trapez) cu două laturi egale; — (+ gr. *isogós* «vară») *isotér* (Meteorol.) s. f. = linie care trece prin toate punctele pământului, care au, vara, aceeași temperatură medie; — (+ gr. *isogós* «cald») *isotérn, -érmă* adj. = care are aceeași temperatură. [Și: *izo-*]

ISOLÁ † s. f. *Ile.* — Insulă, «ostrov» P. MAIOR IST. 167.

— N. din it. *isola*; cf. dubletul *ismáid*.

ISON s. m. sing. (Muz.) *Basse continue; accompagnement.* — Partea muzicală (voce s. instrument), cu note lungi și mai joase, care se aude nelentrupt, mai ales la cântările bisericesti, în timp ce altă voce (mai înaltă) s. alt instrument cântă melodia; s p e c. (Banat) tonul din gât care acompaniază cântecul din fluer (cf. LIUBA IANA, M. 113); p. e x t. acompaniament, h a n g (1°). CREANGĂ, OL. O ține una și bună chiar cu un palamar cu isonu' la biserică. ALECSANDRI, T. 4. *Cobza cu isonu.* COȘBUC, F. 17. *Tremurarea foței [la țigă] slujește ca un ison sau acompaniament.* PAMFILE, J. I 340. † [Întrebuințat mai ales în expresia **A țineá** (cuvânt) **ison**(ul) = a acompania, a secundă cu tonuri lungi o melodie, spre a produce o combinație muzicală armonioasă, a țineá h angul; (fig.) a aprobă vorbele s. faptele cuiuá, a spune la fel cu cineuá s. pe placul cuiuá, a-i bate în strună, c a s e u c a d á pe cineuá. În loc de *Isă* să zică pe dădădul din strana dăcupt și a-i ține... numai isonul după rânduiala slujește... I. NEGRUZI, I 16. Și câtor cântece la joc țineam cu glasul meu ison. GOGA, P. 19, cf. CREANGĂ, A. 7, CONTEMPORANUL, IV 137, TEODORESCU, P. P. 130 b. *Iar ai început octoiuhul iste: dă-i înainte, că nu-ți jîn isonul.* ALECSANDRI, T. 1233. *Își țineau una altele ison și se ajutau la mărturis.* STANOIU, C. I. 193. (Banat) **A cântá p(r)e ison** = a acompania cântecul fluerului cu un ton gros din gât. Cf. LIUBA-IANA, M. 113. [Accentuat în Ardeal și isón BĂRCIANU. | Nomen agentis: **isonár** s. m. = cântăreț care ține isonul (la cântările bisericesti), cf. p a i t. Eu, împreună cu alți bșeți, isonari ai bisericii, stam aproape. CREANGĂ, A. 75.] — Din n.-grec. *isos*, idem. [propriu: (ton) *isegal*].

ISONÁR s. m. (Muz.) v. ison.

ISOP s. m. și a. (Bot.) a) *Hyssop* (*Hyssopus officinalis*); b) *Savonnière* (*Saponaria officinalis*). Nume de plante (Cf. H. XVII 7), pătrunse în graiul prin cărțile bisericesti:

a) Mic arbust cu florile albastru închis, mai rar albe. Originar din Orient, se cultivă la noi adesea prin grădini ca plantă ornamentală. Cealul de *isop* se bea pentru tușă. L.B., PANTU, PL., LEON, MED. ib. 44;

b) = odogac. Buriánă ce spală, curăță petele, săpunioară, săpune. I. GOLESCU, C. I 192b.

Stropiți-me cu săpun (sopun H, isopú C', izopú D) și *curățescu-me*. PSALT. 99st. *Lemu de chedru înțăsurat cu canură roșie și isopă.* CORESI, EV. 425/1. *Isopulă... taste... tarbă... de*

rădăcina boalei curăţitoare. id. ib. 425/10. Cu izopulă tău mă ocroteste. DOSOFFTU, PS. 169. Munchiu de izopul. BIBLIA (1688) 47b. Spăla-mă-vouă cu izop şi mai tere decît zăpada mă votu ală. CHIRITESCUL. CONV. LIT. XLIV, 661; cf. MARIAN, I. 416. Nu poate popa intră în biserică fără busuic Şi fără izop. MAT. FOLC. I. 671. [Plur. izopi (L.B.) şi izopuri. (I. GOLESCU, C. I. 192b). | Şi: izop s. m.]

— Din paleos. *isôp* (din grec. *ἰσῶπιος*), idem.

ISOPIE s. f. sing. *Vie d'Ésope*. — Cartea care conţine viaţa lui Esop. Cf. GCR. I. 350/10. *O fi vr'o carte ca Isopia, ta care se zice că dobitoacele vorbesc*. SLAVICI, N. I. 192. [Accentuat şi: *isôpie* s. f. (a. 1705), ap. GCR. I. 350/10].

— Derivat (probabil, în greceşte s. slavoneşte) din *isop* (numele popular al fabulistului Esop), cu suf. abstr. -ie.

ISOR, -OARĂ adj. v. uşor.

ISPÂN s. m. † 1°. *Préfet*. 2°. *Noble*. 3°. *Administrateur*. — (Păstrat în unele regiuni din Transilv. şi Maramureş).

1°. Prefect (TIPLEA, P. F.), fişpan. *Ishpan* — castellanus, comes. ANON. CAR. Cine cu înţă răzbi, acia să sã dea şpanilor. RÂNDUIALA (a. 1675), ap. GCR. I. 218/20. Şpanul Săcuzilor. SICRIUL DE AUR (a. 1683). id. I. 268/20. Seriem tu(t)uror domniilor şi şpanilor şi vţeci-şpanilor... (sec. XVII). IORGA, S. D. XII. 280. Unul a fost şpanul Devei. IORGA, N. R. A. I. 329. Du-te la domnu şpan. ALEXICI, L. P. I. 191/2.

2°. P. ext. Nobil. Curpă din toată lumea la Italia... şpani adevă şchieta. LET. I. 19/2.

3°. Logofăt (TIPLEA, P. F.), jupân (CABA, SĂL.), administrator. *I-au dat în mâna Gîrărd şpanu' dîu Şinca, şi topa şi hoţul şi tat (a. 1651)*, ap. IORGA, S. D. X. 147, cf. (a. 1770) ib. XIII. 49/2. (a. 1781) ib. XII. 361/2. (a. 1779) ib. XII. 258. I timbe ameu să-î fie şpan în decursul vîntului cât su sta la casele sale. MERA B. 245, cf. 247.

[Şi: şpan s. m.]

— Din ung. *ispán* logofăt, administrator', (fôişpán 'prefect'; cf. fişpan, vişşpan).

ISPÂN s. a. v. ispaşă.

ISPÂN s. m. sing. (Bis.). *Ascension*. — (Sărbătoarea numită înălşirea Domnului (L.B.), care se prăznuieşte la 40 de zile după Paşti. *Joi în ziua de Ispas, Maru în trei zile*. LET. II. 411/37. Zece ani a împlinit în Ispas. ALECSANDRI, T. 103. În noaptea de înălşirea Domnului (Isapas) se duc slăci şi fete mari prin aluşşiri. GOROVEI, CR. 39. Aratul începe de obicei pe la Buna-Vestire şi fine până pe la Armîndu sau Ispas. PAMFILE, A. 71, cf. id. COM. 53. De la Paşii până la Ispas... MAT. FOLC. 303, cf. 420/5, TEODORESCU, P. P. 41b, JARNIK-BĂRSEANU, D. 62, DOINE, 235/9.

— Din paleos. *sûpasu* smântuire; mântuitor. CIHAC, II. 356. Cf. spăsi.

ISPÂNĂ s. f. 1°. *Dommage* (causé par le bétail dans les champs). 2°. *Estimation* (de ce dommage). 3°. *Dommages-intérêts*. — (Învechit).

1°. Pagubă cauzată de vite pe câmp. Cf. CIHAC, II. 150, BRĂESCU, M. 66. *Dobitocul cu păstoriu de face vreo ispaşe* (pagubă a munt.). PRAV. p. 337. *Mat orată Şerban că s-ar fi făcut vitile lui Iie nişte ispaşi în păine* (a. 1765). IORGA, S. D. VI. 103. *Cerând dreptăţil... De pagube, de ispasuri*. PANN, P. V. III. 45.

2°. Constatarea pagubei făcute (de vite) pe ogorul s. în iarba s. în grădina cuivă (CREANGĂ, GL., com. I. C. PANTU, PAMFILE, A. 28, RĂDULESCU-CODIN, BRĂESCU, M., com. COCA) s. p. ext. documentul, procesul-verbal prin care se constată

paguba (com. I. C. PANTU). Construcţii: se orăndueşte (PAMFILE, A. 28), se face ispaşă; iese la ispaşă (com. I. C. PANTU). *Vrînd să faci ispaşia...* (a. 1779). URICARIUL, II. 236/6. *Făcă foala de ispaşă scăldă de proiş şi de frunţaişii atului*. FILIMON, C. II. 74. *Închide purcaua să-î faci ispas*. PANN, P. V. II. 66; cf. H. 35. *A veni... ruşinat de la ispaşă*. CREANGĂ, A. 50. *Până la ispaşă, capra trebuie de nchis*. CONTEMPORANUL, I. 15.

3°. P. ext. Amendă (pentru paguba făcută de vite). Com. I. C. PANTU. *Locutorii fac mare stricăciune în pădure şi cu toate că au plătit peste 800 galbeni ispaşi...* I. IONESCU M. 643, cf. P. 110, 504, D. 102. *O suid de galbeni drept ispaşă pentru cănepă*. ION CR. IV. 275.

[Plur. -pasuri şi -paşi. | Scris şi ispaşe. | Şi: ispaşie s. f. PAMFILE, A. 28; confundat cu numele sărbătorii, numai la PANN) *ispăsu*: a. [plur. -pasuri].

— Postverbal din ispaşi (11°). (Cf. rut. *spas*, pol. *ispasz* 'dommage causé par des bétails').

ISPĂSĂNIE s. f. } v. ispaşi.

ISPĂSIE s. f. }

ISPĂSI vb. IV^a şi d. v. spăsi.

ISPĂSI vb. IV^a I. 1°. *Estimer les dommages causés par le bétail dans les champs*. 2°. *Expier*. II. 1°. *Souffrir pour autrui*. 3°. *Sauver*.

I. 1°. *Trans.* (refl. (= pasiv) A) cercetă şi preful pagaba (GOD SILVIC, 50) s. stricăciunea făcută de vite prin simănături s. bucate (I. GOLESCU, C. I.). *Ne-au rînduit... dumnealui, şpanul, să-î spăşim nişte căt... carde au măncat boi(i)* (a. 1725). IORGA, S. D. XIV. 273. *Pagubele făcute... să se ispaşesc* cu vortnicul (a. 1794). URICARIUL, IV. 52/15, cf. 203/16. *Să fie de faşă când s'a ispaşi cănepa şi cireşii*. CREANGĂ, A. 50.

2°. *Trans.*, refl. (= pasiv) s. pronominal. (Complementul o greşala, păcatul, vina, etc.) A suferi din pricina greşelii, etc. şi a o răscumpăra prin suferinţă, a-şi lua osănda, a expia, a suferi pedeapsa cuvenită (com. A. TOMIAC). *Mată Precurată, tartă-mă, căci cu amarice dureri am ispaşit... păcătoasa-mă rădăire!* ODOBESCU, I. 168/20. *Veî spăşi greşala muntii*. EMINESCU, P. 100, cf. 97. *O viaşă deşărnată se poate spăşi numai în umiliri şi lipsă*. I. NEGRUZZI, VI. 446. *O lădă acolo, să-şi ispaşesc păcatele*. IPIRESCU, 340, cf. 144. FUNDESCU, L. P. 161/16, TEODORESCU, P. P. 666, ŞEZ. II. 163/. *Ş'o ispaşii un canan* = şi-a făcut canonul. ŞEZ. II. 154/28. (Neobişnuit, construit cu dativul persoanei) *Ei te feriteşte şi lui fi spăşestî cu spurcatul tău sânce*. COŞBUC, M. 252/2.

II. (Prin apropiere de spăsi). 1°. A petrece, a suferi pentru altul. NOVAICOVICI, C. B. 12.

2°. *Trans.* A mântui, a şerbi. *Duhul sfînt... Pe noi să ne spăşescă*. ŞEZ. VIII. 43. *Săltindare vom plădă*. Dumnezeu ne-a ispaşit. MARIAN, SA. 37.

[Şi: spăşi vb. IV^a. | Abstracte: (I)spăşire s. f. (Ad II 2°) *Pentru-a noastră ispaşire...* PĂSCULESCU, L. P. 196; — ispaşenie (ispăşenie) s. f. = ispaşă; expiere; spăsenie. (Ad I 1°) *Ispaşenitile de păduri*. FILIMON, C. II. 342; (ad I 2°) *Se puseră pe rugăciuni şi ispaşenie*. N. FILIMON, ap. TDRG.

[Adjective: (I)spăşit, -ă = expiat; iertat (de păcate); umilit, ca un sfânt. *Păcate ispaşite*. MARIAN, SA. 71. *Irmiticul mi aduce ş'apoi fi-vă ispaşit*. CONTEMPORANUL, III. 428, cf. II. 731. *Cu mîtra foarte spăşit*. G. PĂSCULESCU, C. V. 9. *Mîreasa... să stea spăşită şi să plăndă*. SEKASTOS, N. 237/2; — ispaşitler, -oare = care ispaşeste *Tap ispaşitor* (modern; după germ. Sündenbock) = persoană asupra căreia se aruncă greşelile altora].

— Din paleos. *ispasti* [prezent *ispaf-*] 'depăscere'. Cf. ispaşă şi popoşi.

ISPĂȘIE s. f. v. *ispășă*.**INSPECTOR** † s. m. = *inspecteur* (a. 1817). IORGA, S. D. XII 36, 207.**ISPION**, -OANĂ subst. v. *spion*.

ISPISOC † s. a. *Charte, document, titre*. — Act emanat de la un suveran (scris în slavonește, prezintă cu pecetea domnească și servind ca titlu de proprietate a de privilegii, hrisov, carte domnească), document (ALECSANDRI, T. 1753), decret, uric, cf. *zapis*. I-au aruncat din sat cu un *ispisoc* pe care l-au arut de la Iancu rovod pe tot satul (a. 1604). IORGA, S. D. XI 48. Să-și facă *ispisoc* pre moșii Dumisale, dănr'acost zăpis (a. 1642), ap. GCR. I 93/10. S'au dovedit... că au îmbali cu niște *ispisocaci* vechi și răsuflate (a. 1706). IORGA, S. D. VII 108. Urice și *ispisocaci* domnești. BUL. COM. IST. IV 20, cf. 57, 75, 170. I-au făcut și *ispisoc* Oraul, poruncind... să scâldească și boiarii Tării Ungurești. LET. I. A. 40^{1/2}. *Ispisocae* pentru moștile lor. Ib. II 396^{1/2}. Facem știre cu acest *ispisoc* al Domniei mele... (a. 1757). URICARIUL X 60^{1/2}, cf. (a. 1814) Ib. II 2^{1/2}. *Ispisocaele* din pod... un teanc de hârțogae ajumate. ALECSANDRI, T. 256, cf. 272. | Spec. *Ispisoc* de întăritură. *Ispisocae* de întăritură... de la Aron-rovd (a. 1605). URICARIUL, I 159^{1/2}, cf. LET. II 412^{1/2}. POPOVICI-KHILLEANU, BR. S. *Ispisoc* de pără și de rămasa. BUL. COM. IST. IV 170. *Ispisoc* de cumpăratură (a. 1602). Ib. 184.

— Din slav. (cf. rus. *ispisk* 'copie'). CIHAC, II 150, cf. *zapis*.

ISPITĂ s. f. 1°. *Étude, recherche, examen, enquête*. 2°. *Effort*. 3°. *Epreuve*. 4°. *Concours*. 5°. *Tentation*. 6°. *Expérience*.

1°. † (Cf. *ispiti* 1°). Încercare de a pătrunde cu mintea, de a afla ceva, cercetare, examinare, scrutare, studiu, încodire (I 1°), încoadă (II 1°). (Slav.) *iscușă* = *ispită*. MARDARIE, L. 1342. Poceră ce se *ispitită* *ispitire* (ispite D, *ispitine* C, de *ispitine* C.) PSALT. 120^{1/2}. Faceți *ispită*, să vădă: mergi-voi la războiu au pârăsi să-voi? HERODOT. 418. Folosindu-ne de cercările și de *ispită* lor... DACIA, X. Prin *ispiti* am dovedit că nicidură... n'am avut scăpare. ARHIVA ROM. I 141.

2°. † Cf. *ispiti* (3°). Încercare făcută de cineva spre a obține s. constată ceva, cercare (LB.), probă, străduință, efortare, trudă. *Ispita* cu a roastră credință face rebdare. COD. VOR. 109^{1/2}. Ci mai mulți prin *ispită* să săvârșesc lucrurile. HERODOT. 360, cf. CORESI, EV. 290^{1/2}. N'au luat *ispită* piciorul ei a călăc pe pământ. BIBLIA (1688) 147. Am făcut *ispiti* și am găsit 100 dramuri. CANTEMIR, ap. TDRG. Poți să mai faci o *ispită*, ca doar s'o înduplecă. BELDIMAN, O. 23.

3°. (Vechiu; cf. *ispiti* 7°) Încercare, probă la care s'pus cineva spre a se constată credința, răbdarea, iubirea, puterea de rezistență, iscusința, discreția, etc., cercare (LB.); p. ext. pânjanie, suferință, nezar. Construcții: A face cuivă s. a supra cuivă *ispită*, a supune pe cineva supți la *ispită*, a suferi o *ispită*, a trece prin, a cădea în s. a se da în *ispită*. Ne dăm noi în *ispită* cuiva-ne în *ispită*. CUV. D. BĂTR. II 124. Cade în *ispită*. CORESI, EV. 121^{1/2}. *Ispită* drăcească. id. Ib. 276^{1/2}. Orecând, le făcă matca lor *ispită* (glosat prin cercare) și apă ceși doi nu putură trage arcul. HERODOT. 213. Suferiră tot fealul de *ispită* de munci. MINEIUL (1776), 124^{1/2}. Amoriul le-au zis: destule *ispite*, destul ațida cercare! KONAKI, P. 87, cf. BELDIMAN, P. II 29. Noi, părinții voștri, cu toate că vă tubim din suflet, vă facem [căru de *ispită*. DRĂGHICI, R. 35, cf. 17. # Cel ce nici o *ispită* a suferit, puține a înțăfat. IORD. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 50.

4°. † (Numai în HERODOT) Încercarea puterilor s. îndemnării la o întrecere cu alții, probă, înțrecere, concurs, exercițiu. Cf. *ispiti* (8°). Privind la *ispită* vitejilor ce să chemă Ombiacea... 23, cf. 61, 69. Poți să vădă *ispită* (glosat prin: mancevra) a să bate corăbii. 376; cf. 183, 332, 351.

5°. (Cf. *ispiti* 10°) Îndemnare spre rău (LB.), momeală, ademnire, amăgire, seducere, tentație; cf. † *iscușenie* (1°). *Ispită* = tentație. ANON. CAR. Și nu ne duce pe noi în *ispită* (a. 1593). GCR. I 39. Căla ce-l învece *ispită*, cade în năpaste (a. 1619). Ib. I 56. *Ispită* fi va *ispită* pre cl. BIBLIA (1688) 38. Căra în *ispită*. C. NEGRUZZI, I 79. De ce ritmul nu m'abate cu *ispită*-i de la trebi? EMINESCU, P. 228. Vândătorul... se aprinde din nou de *ispită* norocului. ODOBESCU, III 17^{1/2}. O *ispită* a diavolului. id. I 10^{1/2}. Să te ferească Dumnezeu de *ispită* CREANGA, P. 190. Smeul se lingește pe lângă mama bătoșului și cu *ispită*... umbilă să o dea în cap să se planicească lui. IPIRESCU, L. 125, cf. 189, 289. Pește mine trecă *ispită* de două ori. RETROIANUL, P. I 56^{1/2}, cf. SEZ. IV 180^{1/2}. VIII 73, TEODORESCU, P. P. 338^b. SEVASTOS, C. 63^{1/2}. ZANNE, P. I 419.

6°. (Cf. *ispiti* 11°; vechiu) Încercare; experiență; cf. † *iscușenie*, † *iscușie*. Fără *ispită* de bărbat, fecioară, ai zămlit. MINEIUL (1776) 23. *Ispită* necontent nu arată. KONAKI, P. 295, cf. URICARIUL II 77^{1/2}. GCR. II 87. N'are îned... *ispită* răbdării. DRĂGHICI, R. 73, cf. 117. Sânt încredințat că numai bărbatul cel prost se lasă ca să-l înșele; tar un om cu luare aminte și cu oarecare *ispită*... nicidură. ALECSANDRI, T. 296. Cunoștea proverbul din *ispită*. C. NEGRUZZI, I 72.

[Cu rostire regională: *ischită*, *ispit*-GHER. M. IV 192, TIPLEA, P. P. I Pjur. HERZ, rar *ispiti*. KONAKI, P. 45.] Și: (cf. paleol. *ispitina* din grăji) *ispitină* † s. f. CORESI, ap. PSALT. 130^{1/2}, *ispitena* † s. f. Ib. †

— Din paleol. *ispiti* 'secretarea, bulg. *ispit* 'examen' (sau postverbal românesc, din *ispiti*).**ISPITĂCIU** s. m. v. *ispiti*.**ISPITĂIU** s. a. } v. *ispital*.**ISPITAL** s. a. }**ISPITĂLĂ** s. f. v. *ispiti*.**ISPITENĂ** † s. f. v. *ispită*.

ISPITĂ vb. [Va 1°. *Étudier, rechercher, examiner, enquêter, épier, espionner*. 2°. *Chercher*. 3°. *Trouver*. 4°. *Constater, estimer*. 5°. *S'efforcer* de. 6°. *Avoir la hardiesse de, oser, s'attaquer a*. 7°. *Eprouner, vérifier, goûter, essayer*. 8°. *Concourir*. 9°. *Demander*. 10°. *Tenter, s'essayer; s'égarer*. 11°. *Souffrir*.

1°. (Vechiu și pop.; urmat adesea de că s. cum, mai rar de a + inf.; construit și cu prep. de) Trans. și absol. A căută să pătrunzi ceva cu privirea s. cu mintea, studii atent, examinând cu de-amănuntul, cercetând cu tot dinadinsul, a studia, examina, cerceta, a se documenta; (cu complementul persoanei) a căută să afli ceva, informându-te dela cineva, adresându-i întrebări, chestionându-l, cerându-i informațiuni, căutând să-l descopri, a supune unei cercetări, a luă pe cineva la întrebări, a chestiona, a ancheta, a sonda, a scrută, a descoase, a se informa, † a cercă (I 2° și 3°), a iscodi (I 1°, 2°, 3°), † a iscusii (I 1°). Cf. *ispită* (1°). (Slav.) *Ispitvuu* = *ispitescă*, întreb. MARDARIE, L. I 369. *Ispitără* prorocii... *ispitindă* cum creia-se întru ei duhal lui [Hristu]su [s'au întrebă] prorocii... *ispitindă*. N. TEST.; au cer-

cată proroc... cercetând. BIBLIA 1688). COD. VOR. 141/10.12. *Ispit-voiu legea ta*. PSALT. SCH. 396, cf. CORESI, PS. 335. *Ispit-voiu* (v. cercă D. aflaiu H) *poruncilele zeului meu*. Ib. 261/10. *Irod furii chemă odihnele și ispită d'insii den ce vreme se tul steoa*. TETRAEV. (1574) 202, cf. 215. *Isus Hristos... înimile tuturor ispitește și socotește*. CORESI, EV. 12/10. *Mult întrebă și ispitește de terțiunile greșitor*. id. Ib. 32/10, cf. 93/10. *Ispitește și vezi că proroc din Galilei nu se va scula*. id. Ib. 189/10. (In tălc: *caută*, în BIBLIA 1688 *cearcă*), cf. 197/10. *Nu ispită răit, să nu te urască pe tine, ce ispitește înseptul, și te va îndrăgi*. id. Ib. 198/10-2, cf. 387/10, 290/10, 308/10. *Duceți-vă și ispitii* (cercetați) cu de-adănc. BIBLIA 1688) a vedea ecal cocon; când veți afla, spuneți-mi, id. Ib. 499/10-11. *Să ispitim cu toată înima scriptura*. PALLIA (1582), ap. BV. I 95/10. *Darce socotă să ispitească pe Greci, ce le taste voia și ce gândesc*. HERODOT, 327. *Un fevlătoriu de lege-l ispită pe Măria sa*. VARLAAM, C. 292/10. *Vrând să ispitească pe Hanul, să afle adeverul*. LET. II 216/10. *Suljer nu au știut să ispitească lucrurile după cum se cădă*. P. MAIOR, IST. 190. *Ispitea multe țămci, pe care ei ... le socotea că sânt strigoate*. TICHINDEAL, F. 19. *Să ne ispitim cu dinadănu înimile noastre*. DRĂGHICI, R. 115. *Dascul... să ispitească vrednicia și încredința lor*. URICARIUL, 172/10. *Vădând steaua cea ardată pe cer, am ispitii prorocii și scripturile* (a. 1848), ap. GCR. II 332/10. *Cu ochul pirot în partea unde s'aude idratul, cf. [= vânătorul] așteaptă, ispitește, caută*. ODOBESCU, III 42/10. *Ispitind cu privirea prin noaptea... COȘBUC, A. 47/10. O întrebare se ridică în mințile lui: de ce mă tot ispitește dăta, de unde sânt și ce-am făcut? SANDU [-ALDEA]. LUC. VI 335. *Au vrut să ispitească, cum se mai află împăratul*. SBIERA, P. 113/10. *Iși ispită necazul, și ea apuse ca și Simion*. SPIRESCU, L. 385. *Îi vor ispită că de unde are el pana? GOROVEL CR. Vorn să-i ispitească credința*. SBIERA, P. 63/10. *Nu crezură, ispitită și căzură*. TEODORESCU, P. P. 1199, cf. 69, 564, JARNIK-BĂRSEANU, D. 276. *Pe Măria-1 prindură și îl ispită*. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 67, cf. 173, 195. *D'aci că-mi cădă și mă-și ispită* (= cerceta unde să-și alegă) *Loc de mândărite*. Ib. 177, cf. SEZ. I 142/10. *VIGIU, COL. 169. | Refl. Să să ispitească omul pe sine!* (a. 1689), ap. GCR. I 284/10. || *Spec. (Pop. în Bucov.) A examină (elevii) în școală*. HERZ-GHER, M. IV 192. || A iscodi, a spionă. *A intrat la fata de împărat în casă, ca, neuzând cum eră, să ispitească măiestrită fetei*. REV. CRIT. I 136.*

2°. † Trans. A căută, † a cercă (V 1°). *De-l va fi ispitit (de-l va fi cercat MOLD.) până-l va fi găsit*. PRAY. 797. *Duceți-vă de ispititi* *Pre acul cocon, de-l găsiți* (a. 1784), ap. GCR. II 139/10.

3°. (Rar) A află. PĂSCULESCU, P. P. *Radu ispitise mai de mult că...* ODOBESCU, ap. ȘĂINEANU, D. U.

4°. † (Rar) A constată, a socoti, a crede, a considera. (Slav.) *Iscusi = ispitească, adeverază*. MARDARIE, L. 1344. *Cu mare pagubă ispitim... că neamul omenească urmează numai lucrurile cele degearce*. BIBLIA (1688), pr. 3/10. *Dară eu îl ispitesc mult mai primejdincios decât otelul* (a. 1794), ap. GCR. II 152.

5°. (Învechit) Trans., a absol. și refl. A face o încercare, a încerca să... a face tot posibilul, a întrebunță toate mijloacele, a face sfertări să..., a-și da osteneala s. silința să..., a umbă să..., a se nevol, a se strădui, a se zili, a se trudi, a-și bate capul, a se socoti, a vol să... A căută (6°) să..., † a cercă (IV 1°, 2°, VI 1°). Cf. ispită (2°). (Urmat de (ca) să, de, dacă, cum s. de infinitiv; construit cu prep. la s. cu) *Mărdăre-și*

pururea ispitită să înțeleagă. CORESI, EV. 168/10. *Andronic se ispitii să apuce domnia*. MOXA, 391/10. *Să ispită să să întrebă cu înțelepciunea cea rațională*. VARLAAM, C. 293. *Cela ce să ispitească (să cercă MOLD.) să otrăvească pe cineva... acela să se cearte*. PRAY. 414. *Iară numat de va ispitii (de va ispitii MENT.) să răpăsoasă călugăria, și de nu o are nice răpi, tot să va certă*. Ib. 747, cf. 1118, 1125. *Să să ispitească Perșii*. HERODOT, 246, cf. GCR. I 157, 182/10. *Ispitindu-să cu amăgitori să o măgulăscă...* DOSOFTEIU, V. S. 7, cf. 43. *La tot meșterugul să ispită*. id. Ib. 98, cf. 87/10. GCR. I 297/10. *S'au mai ispitii lileșcă-vodă de au mai intrat în țară*. LET. I 109/10, cf. 4/10. 369/10. *Or cu cât cu meșterugul am ispitii... nici cum poștii și izbândei întimii nu m'a încredințat*. CANTEMIR, IST. 71. *Nu-l va lăsa Dumnezeu să ispitească preste puținia lui*. ANTIM, P. 16. *Să nu mai ispitească a mai cere judecări* (a. 1742). URICARIUL II 249/10. *Au ispitii să ia ecteata Tomilor*. P. MAIOR, IST. 24. [In acest vălmășag Pompilie... s'au ispitii a-și deschide un drum. BELDIMAN, N. P. I 16. | A-și încercă (norocul). *Vrea să-și ispitească norocul optii sale*. LET. II 300/10. *Voște a-și ispitii norocul, căldătorind prin țări străine*. DRĂGHICI, R. 5.

6°. Trans. și refl. A face o încercare primejdioasă s. vălmășitoare, a cuteră. *Nu m'am ispitii să trec pe acolo în luntre* (București, 1587). IORGA, S. N. 35. *Și desoreca ispitii se apuce* (s. XV), ap. GCR. I 6/10. *Not o am dăruit Sfintii Mitropolit... țar ține s'ar ispitii a strică dania noastră...* (a. 1683). BUL. COM. IST. IV 37. || † (Construit cu asupra s. la) A cuteră (să faci) un atac, a se da la cineva, a căuți să pricuiești un rău cuiuă. *Să nu te ispitii asupra de om, cu rău*. DOSOFTEIU, V. S. 30. *Pătind la războiu de-o potrică cu dănuș, nu să va mai ispitii atunci asupra Sărdinșului*. HERODOT, 32. *Un om d'ie neam mare... să ispitii la o margine de cetate unde nu are nici nă pătior*. Ib. 35, cf. 360. *Feriți-vă ca nu cumă neșine să să ispitească la casa Dumnezeuului ceriului*. BIBLIA (1688) 340. *Ispitindu-să ceriul Vladislav asupra Crițior...* N. COSTIN, ap. TDRG.

7°. (Sens modern) Trans. (complementul e omul s. un substantiv abstract; construit une-ori cu e; mijlocul se arată prin prep. cu s. prin) A pune la încercare s. la probă pe cineva (s. credința, răbdarea, puterea de rezistență, iubirea, iscusința, discreția cuiuă); a căuți să vezi dacă ceva e bun, de valoare, potrivit, gustos, etc., a cercă (IV 4°), † a iscusii (I 1°). Cf. ispită (3°). *Ispitisk = tento, probă ANON. CAR. Domnul ispitește cereptul și necuratul*. PSALT. 16/10, cf. 161/10, 199/10. *Ispitește pre noi cu năpăști în multe chipure și cu pradă și cu grivi și cu scărbe*. CORESI, EV. 63/10, cf. 141/10, 413/10. *Până într'un an, ispitindu-l pre gineri, o va da unuia ei (=cei) va plăced*. HERODOT, 350, cf. 435. *L-au ispitii întâiu cu slujba ospătării, apoi la maghernă*. DOSOFTEIU, V. S. 190. *Să te ispitească...* să văz pută(d)-[e] răbdă... muncile? (a. 1808), ap. GCR. II 200/10. *Cine vrea să-mi ispitească viteja?* ALEXANDRIA, 17. *Cerul prin nenorocire va tolca să te ispitească*. BELDIMAN, P. I 33. *A la iubire am volt să ispitească*. KONAKI, P. 180. *Ispiteții și înfrunși pre Dumnezeu, socotind că făcând biserică, îl poșt împacă*. C. NEGRUZI, I 146. # *Pre aur focul, iară pe prieten primejdia ispitește*. CANTEMIR, ap. ZANNE, P. 116. || A căuți să obții un secret de la cineva. HERZ-GHER, M. IV 192.

8°. † Refl. (Numai în HERODOT) A-și pune la încercare puterile, îndemânarea, etc., a se lăsa la întrecere, a lăsa parte la o întrecere. Cf. † ispită (4°). *Iară Athinș și Xantip, hatmanul lor, eteod să rămdăie, să să ispităscă la Heronșion*. 510, cf. 482.

9. † Trans. A cere, a pretinde. Nu numai cu sufletul *ca Hristos să creadem, ce și den gură mărturisită ispitaște*. CORESI, EV. 203²⁷, cf. 228¹⁰.

10. (Sensul cel mai răspândit astăzi) Trans. A trece spre rău (L.B.), a îndemna (PASCULESCU) pe cineva la rău, să a strage în cursă, a momi, a ademeni, a amăgi (II 1⁹), a seduce, a înșelă, a duce în ispită, † a cercă (IV 3⁹). Mutarea... poate să se despartă de dănuș, și mai vărios de o va fi el ispitit sau de o va fi silit să o întorcă despre creștină ei cea bună. PRAV. 571. † *Eră par'că Satana-l ispită și trebuia să-i arate că e mai tare decât ispită*. SLAVICI, N. 237. *Fugi, moarte d'aci, Nu mă ispită; Că m'ai ispitit Pând m'ai sfârșit* PASCULESCU, L. P. 169¹⁰. *Alcleu, Doamnă, proastă-mi-ești, Ori trei să mă ischitești?* SEZ. XIII 116. † (Mai rar) R e fl. A se lăsa ademenit; a greși, a cădea în ispită. *Teuton și Normanzi rădători... s'au tot ispitit în Orient după dobânzile cruciatelor*. ODOBESCU, II 508. *S'a ispitit, De s'a logodit*. TEODORESCU, P. P. 659⁹.

11. Trans. (Subiectul — omul — e cel ce suferă, fiind vorba, de obicei, de o întâmplare neplăcută) A trece prin încercări, a suferi, a îndura, a avea parte de... a fi expus la..., a păși, † a cercă (VII 1⁹). Cf. † a iscusit (II 1⁹), ispită (6⁹). Ca unul ce prin somn ispitise mai mare primejdii, n'au socotit întâmplarea aceasta între nimecă. DRĂGHICI, R. 41.

[Cu rostire regională ischit. URICARIUL, X 267¹¹, HERZ-GHER, M. IV 192.] † Abstracte: ispitire s. f. (Ad 1⁹) Cercetare, examinare, întrebare, † cercare, iscodire. Cf. MARDARIE, L. 1351, 1368, 1830. *Acest... didascal... să se aleagă de către domni... cu ispitirea... care se cade* (a. 1775). URICARIUL, I 70¹⁰. *O leage, cu ochii închiși primii ca bună, fără de altă ispitire*. P. MAIOR, ap. GCR. II 202². *Și cu sensul de «exame» (HERZ-GHER, M. IV 192), din care s'a dezvoltat cel de «vacanță» (Straja, Bucov., com. AL. TOMIAC); (ad 5⁹) Încercare, efortare. *Făcând... ispitiri zadarnice pentru a mântui pe soțul ei*. BĂLESCU, M. V. 286; (ad 7⁹) Punere la încercare, ispită, ispitire (trece a ei voastre credință [ispitirea creștină]). N. TEST. 1648; *ispitirea credinței*. BIBLIA 1688). COD. VOR. 139¹⁰. Gustare. Cf. L.B. Pentru ispitirea cârșea bucate. lb.; (ad 10⁹) Momeală, ademenire, amăgire, seducere, tentație, ispită, † cercare. *Ispitire de monahiceasca odrămirie* (a. 1815). URICARIUL, II 229¹¹; (ad 11⁹) Experiență. *Învățătura științelor împlodește pre om... îl hărăzește cu multă ispitire* (a. 1765). URICARIUL, I 272⁹. Sistemul acest de prefulare... cere multă ispitire. I. IONESCU, C. 254. *Îl deschide ochii țărta ispitire*. I. NEGRUZI, II 62; — (cu negativul) neispitire s. f. — lipsă de experiență; — ispitit s. a. = ispitire; — ispitită † s. f. (Ad 1⁹) *Cu teptădă ni-i leasă să-i cunoaștem*. DOSOFTEIU, V. S. 15; — ispititură † s. f. (Ad 10⁹) *Ispititură* = tentatio. ANON. CAR. † Part. - a. dj. ispitit (cu negativul neispitit), -ă. (Ad 1⁹) Nici un lucru nu fu [= fie] neispitit. HERODOT, 360. Pentru farmeci la vestită și de mulți chiar ispitită. ALECSANDRI, T. 12. *Neispitită* (= nesocotită, nepreceptută) minie. GCR. I *12¹⁰; (ad 3⁹) *Taina cea neispitită* (= nepătrunsă, neafiată). VARLAAM, C. 47; (ad 7⁹) Pus la încercare, (despre metal) probat (că e bun, deci) curat, cf. lămurit. *Cela ce piare de foc ispitită* (care se ispitiește). N. TEST. 1648; cel ce piare și pren foc să lămură reaste. BIBLIA 1688). COD. VOR. 139¹⁰. *Cuvențele Domnului curențe curate, argint ars și ispitit* (lămurit D). PSALT. 18⁹, cf. CA. 513; (ad 10⁹) *Ispitit de cel răd*. LITURGHIE (a. 1702), ap. GCR. I 345¹⁰. *Caoleric Ioanși... erau ispitit și ce așeze la noi*. IORGA, IST. R. II 88; (ad 11⁹) Trecur prin multe încercări, încercat, pășit, cu experiență,*

experimentat. *Și de vdrădă mai bădrn și de pedepse mai docolit și mai ispitit*, CANTEMIR, IST. 96. *Ispitii întru războaie*. BELDIMAN, N. P. I 137¹⁰, cf. GHICA, S. VI. *Adocași... procopși și ispitii în limbușie*. PRĂVILA (1814) 16. *Impiedică pe alți Mat ispitii bărbăți să facă vreo lucrare*. DONICI, P. I 24. *Ștînja unes gospodării luminate și ispitite*. I. IONESCU, C. 253. *Legiști învâșt și ispitii*. GHICA, S. XX. *Se uită cu o căduțură ispitită*. C. NEGRUZI, I 330. *Ispitii și cu știință pădurari*. COD SILVIC. II. *Iar mama mai ispitită decât ele...* MARIAN, SE. II 50. *Mângăierea ispititorilor bădrine*. Id. I 234. *Vîșelul hrânti...* *Hristoșe* iaste, că neispitită iaste jugului legiei păcătoșilor. CORESI, EV. 22¹⁰. *Hulpea, gigante neispitită*. CANTEMIR, IST. 103. *Neispitită de nună* — ceea ce nu s'a duntit, nu s'a măritat. I. GOLESCU, C. I. *Neispitită de bărbat ai născut*, fecetoraș MINEIUL (1776) 124; — ispititor, -oare (adesea substantival). (Ad 1⁹) (Slav.) *Iscusitul = ispititoriu*. MARDARIE, L. 1345. *Ispititoriu* (cela ce cercă D) *fremșie și zgăduire*. Dumnezeu. PSALT. 9¹⁰. *Lucaferi ispititori*. TEODORESCU, P. P. 20; (ad 10⁹) *Ispititor = tentator*. ANON. CAR. *Aproprie-se cădă de ispititorul*. TRETAEV, (1574) 204. *Birul pre ispititoriu*. DOSOFTEIU, V. S. 61²; — (rar, în rimă) ispităcu = priceput. *Ne-a ales pe noi...* *Din gură moi ispitaci*. TEODORESCU, P. P. 177. Cf. (ischitaci) MAT. FOLC. 413.

— Din paleosl. ispitati, idem (1⁹). Cf. ispită.

ISPITINĂ † s. f. v. ispită.

ISPITITURĂ † s. f. v. ispită.

ISPOL s. a. (Pesc.) Ecope. — Vas de lemn scobit în formă de lingură mare, cu mâner s. coadă, cu care sse sleeste» luntrea, adică se scoale apa care a intrat în luntre (cf. DAME, T. 126. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S., PASCULESCU, L. P., PAMFILE, I. C. 72); Servește și la băut (ANTIPA, P. 470, 749) și se ține de obicei sub hașul dinapoi (com. SANDU-ALDEA) că us [1⁹], răscol, scafă, scoția. Cf. H. I 368, II 255, 300, VII 70, 486. *Nevoadele cetății, Opăciți cărmne făcând*. *Ispoulice le găsed*. PASCULESCU, L. P. 176. *Să-i aducă apă în ispol* să bea. GIUGLEA-VĂLSAN, R. S. 357/25. [S: (+ răscol) iscol s. a. (Măgurele, în Teleorman), Com. OLMAZ]

— Din bulg. ispol, idem.

ISPOLIN † s. m. Géant. — (Slavonism literar) *Uriag*. *Bucură-se ca* (= precum) *uriagal* (un spolîn C⁹, ispolînul H) *aleargă cale*. PSALT. 31¹⁰. *Uriagal* (ispolînul C⁹) *nu se spăgește cu multă atd*. lb. 58¹⁰. *Că acel ispolin al cerului* să aprinde cu dragoste cătră tine, deșarte om! CAZANIA DE GÖVORA (1642), ap. GCR. I 102¹⁰. [S: spolîn † s. m.]

— Din paleosl. ispolnă, idem.

ISPOVED(C)I vb. IVa (ș. d.) v. spovedi (ș. d.).

ISPRĂNIC s. m. (ș. d.) v. ispravnic (ș. d.).

ISPRAVA s. f. 1⁹. *Décision, ordre*. 2⁹. *Succès, réussite*. 3⁹. *Autorisation*. 4⁹. *Action, geste, exploit*. 5⁹. *Affaire*. 6⁹. *Institution*. 7⁹. *Occasion, motif*. 8⁹. *Pouvoir, faculté*. 9⁹. *Achèvement, accomplissement, réalisation*. 10⁹. *Espit malin*. 1⁹. † (Jur. cf. isprăvi 2⁹) *Hoărârile dată de o autoritate, autorizație*. *Nu va putea el săngur cu toia sa să ia, ce trebuiațe ispravă de la judec*. PRAV. 216, cf. 206, 711, 1070. *Ispravie direplăși*. DOSOFTEIU, V. S. 201. *Cerul a toia a ne supune la ispravă cea hoărârile de a sa înșepceciune*. KONAKI, P. 282.

2⁹. (Cf. isprăvi 3⁹) *Rezultat (bun) obținut*

în urma unor sforțări, izbândă (COSTINESCU), reușită, succes, p. ext. recompensă. *Otne milutașe, în Dumannele dă...*, cu mare ispravă plăd-va. CORESI, EV. 40/21, cf. 149/20. Urma și ispravă vor dovedi folosul unei asemenea întreprinderi. ARHIVA ROM. I, VIII. Cu acest feliu de gătire ce ispravă mai așteptă? BELDIMAN, ap. GCR. II 245/10. Așteptă să vadă ispravă... După cântărit vreme au răzuit creanga sa cea hultuită că s'au prins. DRĂGHICI, R. 102. Ispravă aiid de folosi-toare (a boronirei). I. IONESCU, C. 29. Cum să fac eu acum să mă întorc cu ispravă bună? ISPIRESCU, L. 77. Ispravă hauducilor împotriva Tur-cilor. TEODORESCU, p. P. 551b. | (Adesea ironic) Lucru ieșit prost, boacăna, gafă. Iaca frumozele isprăvi ale înșelătorii papistașilor! C. NEGRUZZI, I 13. Fără (nicio) ispravă = fără rezultat; fără folos, în desert, zadarnic. *Pre soli tu ostoioți fără nici o ispravă.* ȘINCAI, HR. I 202/13, cf. BELDIMAN, N. P. I 83. *Îi curtește de atâția ani fără ereo ispravă.* C. NEGRUZZI, I 316. *Pier sub zădărnice cetății, fără nici o ispravă.* ALECSANDRI, T. 1515. *Mă tem să nu te întorci fără nici o ispravă.* ISPIRESCU, L. 13.

3. † (Cf. isprăvi 5*) Act, firman obținut de la o autoritate. *Fără știră împărătească țesed de la Vîstrial isprăvi de domnia fîrei mîntenței lui Ion-vodă.* M. COSTIN, ap. GĂDELI. Alții fiind înstrăinați de țară, se pofceau să vie la pământul lor, și îndată pe loc îi se făcea ispravă. N. COSTIN, ap. TDRŪ.

4. (Cf. isprăvi 6*) Îndeplinire (a unui lucru greu), înfăptuire, acțiune (însemnată), faptă, p. gen er. treabă (LB.), lucru (LB.). *Toate ispravetele părăd-i-se că cu pulcarea lui...* Io-*ispravă.* CORESI, EV. 15/10. Ispravete noastre ceale bune vor lăuda pre D[eu]m[ne]d[eu]. VARLAAM, C. 205, cf. 226. *În tot pământul au ieșit ceaste isprăvito-rola.* MINEUL (1776) 91. *Viața și ispravetele sălășilor strămoși.* MARCOVICI, D. 241. *Oazele mele se vor bucura în mormânt de ispravete tale.* ISPIRESCU, L. 41. (Ironic, însemnând și năzdrăvănie) *Iată ispravetele dumnea-voastră, Domnule!* C. NEGRUZZI, I 54. *La biserică se duse numai să răzădăc s'oa aflat ceva din ispravă lui.* D. STĂNOIU, C. I. 171. *Acestate sânt ispravete emelilor.* ȘEZ, II 50/20. A face ispravă = a isprăvi (6*), a duce la bun sfârșit, a realiza ceva de seamă, a împlini o misiune, însărcinare, etc. *Cu-alăstea muștrări crude, spunc-mi, facti ereo ispravă?* KONAKI, P. 281. *Ce ispravă ai făcut? Căie suflete mi-ai arconit?* CREANGĂ, P. 145, cf. 241. ISPIRESCU, L. 257/13. A aduce în ispravă (învechit) = a duce la îndeplinire, a face, a realiza. *O fierdrie...* să o aduc în ispravă. DRĂGHICI, R. 254 | (Loc. a d.) De ispravă = (despre persoane) de treabă, cum se cade, vrednic, de încredere (HERZ-GHEL, M. IV 122), onest (COSTINESCU), exact (cf. L.M.), silitor (id.); (despre lucruri) însemnat, remarcabil. *Când va fi bărbatul om rău...* nu va fi om de ispravă... (om de stăvăr MOLD.), aluncna nu va fi mutarea datoare să imble după dănuș. PRAY. 643. *Cu bolari, cu căpitani, cu slujitori, oameni de ispravă.* MAG. IST. 291/11. *Alenară 10 oameni...* și pre Casomue carii ere moi de ispravă. HERODOT, 334/10. *Dobândă cinstea...* oamenilor celor de ispravă. MARCOVICI, D. 10/10, cf. 56/10. *Tovarăși de ispravă.* CREANGĂ, A. 80. *Ce lucru bua n făcut...* ca să facă și acum ceva de ispravă? ISPIRESCU, L. 158. | Fără (de nicio s. nici de o) ispravă = care nu-i bun de nimic, nu inspiră încredere, ne-serios, ne-tribnic, fără roșă, neșăbit, fără socoteală. *S'au îmbătut ca niște oameni fără de ispravă* (a. 1638). IORGA, D. B. 66. *Lucruri fără de ispravă, mîncări, băduri și alie asemenea ac-toro.* PRAY. 494. *Cuvințe fără de ispravă.* ib. 1078, cf. 518, 604. *Eră...* feciorii lui cam fără de is-

pravă, zlobivi. LET. II 254/10. *Cheltuiet fără de treabă și fără de ispravă.* ib. II 271/17. *Oamini fără ispravă.* URICARIUL, X 192/10. *Nu ești nici de-o ispravă.* ALECSANDRI, T. 976.

5. † (Rar) Administrație, afacere. Cf. L.M. *L-au făcut ispravă preste toate veniturile și preste ispravetele fării.* DOSOFTEIU, ap. TDRG.

6. † (Numai în LB.) Rânduială, așezământ, în-stițuit.

7. † Rost, motiv, prilej potrivit, ocazie (cf. LB.). *Să-mi faci ispravă de domnie.* MAG. IST. 184/10. *Înălțelul orauu fiind foarte bădrin, nu putea în-ălțea ispravete dragostei.* BELDIMAN, P. I 58.

8. † (Numai în LB.) Putere, însușire, facultate, posibilitate, smodru.

9. (Cf. isprăvi 6*) Isprăvire, săvârșire, sfârșire, sfârșit, îndeplinire, isprăvenie; terminare lucrului (NOVACOVICI, C. B. 12). *Ispravă faptiei cei bune.* BELDIMAN, N. P. II 132/10. *Cu această statornicie a urmat cădră ispravă scopuluiu sdu.* DRĂGHICI, R. 148. *Când te apuci la vreo treabă, n'o lăsa fără ispravă.* PANN, ap. ȘĂINEANU, D. U. (Loc. a d v.) De ispravă = de tot, complet, definitiv, de istov.; p. ext. îndată, în momentul. *Mutare... călduprită de ispravă.* PRAY. 760. (Pleonastic) *Va face greșoala de tot, de ispravă.* ib. 747. *Cu țărnu împărarăud del-actuară de ispravă.* DOSOFTEIU, V. S. 32. *Înima mea cădră tine s'au robii de ispravă.* KONAKI, P. 245. *De multă oste-neală cu țoții obodă de ispravă.* DRĂGHICI, R. II. *Mănc-l viermă de ispravă!* JARNIC-BĂREANU, D. 281. *Răspunau lui taste, de ispravă să-4 face moarie.* PRAY. 814. *De toată ispravă = cu desă-vârșire, de tot.* CIAUSANU, GL. A dormi de toată ispravă = a fi mort. ZANNE, P. II 546.

10. Un spirit rău. MARIAN, NA. 29.

[Plur. -prăși și -prave. | Negativ: neispravă s. f. = nereușită. Neispravă cu care au țoții dela ministru. C. NEGRUZZI, I 281.]

— Din paleosl. ispravā correctionis s. bulg. ispravā șapta dreaptă; acti officiali. Cf. isprăvi, ispravnic.

ISPRĂVĂNIE s. f. | v. isprăvi.
ISPRĂVENIE s. f. | v. isprăvi.

ISPRĂVI vb. IV. 1°. Redresser, corriger. 2°. Jurer, arreter. 3°. Réussir. 4°. Obtenir. 5°. Accomplir, réaliser, achever. 6°. Terminer, finir. 7°. Tuer, achever, mourir.

1°. † Trans., refl. și absol. A conduce pe cineva pe calea cea bună, a (se) îndrepta, a (se) corecta. (Slav.) Ispravaiuu = isprăvescui, îndreptez. MARDARIE, L. 1365. *Se se sfârșescă tei păcătoșilor, și isprăvescui isprăvesc te S, să îndireptezi D) dreptul.* PSALT. 9/10, cf. 251/10, 292/10. *Unde va fi vreau cădră greșu, cu înșete tocmăși și isprăși, țară nu blăstămareț.* PRAY. VILA (1632), ap. GCR. I 79/10. *Unde n'au fost bine, am isprăvescui și am împlin. N. TESTAMENT (1648).* ib. I 125/10. (Pleonastic) *Să îndreptăz isprăvind accl canoșilor dascăl.* COSMA (1692), ib. I 295/10.

2°. † (Jur.) Trans. și absol. A da o sentință, a hotărî, a judeca, a rezolvă o cauză; † a o căr m l. *Maștie di ce s'au desprăși, până a nu isprăvi giudețul împărățtea lor...* PRAY. 527, cf. 563, 811, 1006. *După cum va veni răspuns de acolo, apă va isprăvi (va o căr m l. MOLD.).* ib. 1670. (Urmat une-ori de complementele: *pără s. lege*) *Dacă va isprăvi giudețul pără.* ib. 1043. *Un giudeț, ce te isprăvi și va sădăși legea alutia giudeț...* ib. 1070, cf. 556.

3°. (Învechit și pop.) Trans. și absol. A scoate la capăt, a obține s. dobândi ceea ce urmărești, a-ți ajunge ținta, a ajunge la un rezultat (bun), a reuși, a izbui, a face ispravă (2° și

4^a). (Urmat uneori de s s. d. e.; mijlocul se exprima prin prep. c.) Cum am isprăvit-au de să tubacăsc vecinul? CORESI, EV. 310^{1/2}, cf. 4^{1/2}. Cu silința și cheltiala lui Șerban, au isprăvit să meargă boierii. LET. II 250^{1/2}. Știu că au isprăvit Căuțemir-nodă bine. ib. II 268^{1/2}. Nu pot Turcii să isprăvească nimic cu bătaia lor. MAGAZ. IST. 163^{1/2}. Iată ce-am isprăvit. BELDIMAN, O. 38. Pădându-se dela închipuirea umbrelui, au isprăvit a face două coșniță. DRĂGHICI, R. 105. | P. e. l. (Subiectul nu e omul) A duce la un nou rezultat (bun). Unde cunoscut a isprăvit nu poate, isprăvește bățul. CANTEMIR, ap. DDRF. Au scoțit să arunce în mare toate... dar și aceste măsurii nimic au putut isprăvi. DRĂGHICI, R. II.

4^a. † Trans. A scoate, a obține ceva de la cineva (după multă strălucire), a dobândi, a exoperta ceva. Au isprăvit un fermă ca să oțdă a sedea la Hoțin părcelab. LET. II 178^{1/2}, cf. II 396^{1/2}, 373^{1/2}, 270^{1/2}, 418^{1/2}. Au mers și i-au isprăvit domnia Moldovei. ib. III 239^{1/2}. (Rar, absol.) Și din Galați isprăvitându-și, s'au întors la școală s'au în București. LET. II 404^{1/2}.

5^a. Trans. și absol. A aduce ceva la îndeplinire, a îndeplini, a împlini, a realiza, a executa, a face o ispravă (4^a); p. gener. a face (LB.), a lucra (ib.); spec. a îndeplini o misiune (cf. PONTBRIANT), o solie, o funcțiune. Că de sântem putericii, toate le isprăvim, țară de nu, după neputință, ad ne nevoim să le isprăvim. CORESI, EV. 40^{1/2}, cf. 402^{1/2}, 290^{1/2}, 292^{1/2}. Nemădă bun n'au isprăvit. LET. I 106^{1/2}, II 1, 249^{1/2}. Au făcut și au isprăvit și alte lucruri mari. ib. II 270^{1/2}. Să-și isprăvească cu laudă dereghatoria. CĂRARE PRE SCURT (1685), ap. GCR. 1278^{1/2}. Slujba obștii isprăvește. CANTEMIR, IST. 128. Tâmplă... de să va cădă, ce va gândi omul să facă, cu să isprăvit. THEPETNIC (1779), ap. GCR. II 123^{1/2}. I-am aprins mai mult mânia, față ce am isprăvit (= ce ispravă am făcut)! BELDIMAN, O. 90. Orice ar fi pus în lucrare cu statormenie, trebuită să isprăvească. DRĂGHICI, R. 90. Sulița... minuni isprăvește (= face). PANN, E. II 137. Mers-am cu asupra ei cu bădăle, dar n'am isprăvit nimic. RMINESCU, N. 7. Ce-or fi isprăvit ceilalți draci, nu știm. CREANŌA, P. 144. Să isprăvești cu bine slujba. ISPRESCU, L. 18. (Figură etimologică) Toate ispravile păred-i-se că... le-au isprăvit. CORESI, EV. 15^{1/2}. | (Neobișnuit; construit cu dat.) A îngrijii de cineva, a trata pe cineva. Ispravă [ce]ți bine. BIBLIA (1688) 356^{1/2}. | Refl. A se îngrijii, a se prepara. În toate năsururile să isprăvești noi-și și ad ne gătim spre... vrăjmasul nostru. CORESI, EV. 213^{1/2}.

6^a. (Înțelesul cel mai răspândit; cuvântul începe însă tot mai mult să fie folosit, chiar și la față, prin neologismul sa termină) Trans., refl. și a absol. A duce la capăt ceva început, a duce la (bun) sfârșit, a face să fie gata, a găti, a (se) sfârși, a (se) termina, a (se) măntui, a (se) încheia, a luă sfârșit, a nu mai fi s. a nu mai avea, a înceta, a se opri. (Se construiește, une-ori, cu prep. cu s. cu d e + participiul-substantiv). Lui Dumnezeu care a dat a se începe și care a îngădui a se isprăvi, slavă cinste. CORESI, EV. 1^{1/2}. Popa... va isprăvi slujba becerocii (a. 1675), ap. GCR. I 230^{1/2}, cf. LET. III 299^{1/2}. Până nu au isprăvit prânzul, s'au scit... doi nori (a. 1783), ib. II 129^{1/2}. După ce isprăvit accaste cuvinte... id., ib. II 131^{1/2}. Lasă-mă acum ca să isprăvesc! DRĂGHICI, R. 104. Isprăvită toate minșimăntile lor. PONTBRIANT, Lemnele de ars isprăvită. PANN, ap. TDRG. Ciociti au coborât săcriul în groapă, au aruncat prânzul și isprăvind, s'au dus la o erdășm. C. NEGRUZZI, I 32. A isprăvit liceul. VLAHUȚA, ap. TDRG. Când fmi e cineod drag, mi-e drag și s'au isprăvit! D. ZAMFIRESCU, ap. eund. Haidem... să isprăvim odată și

trebușoara asta. CREANŌA, P. 224. De abia isprăvit vorba. SEZ. IV 108. Am isprăvit cu lucră' cdm-pului. GR. BAN. Iuda isprăvește dă ros. SEZ. III 99^{1/2}. A isprăvit-o de tot. ib. III 39^{1/2}. Semână și isprăvece. TEODORESCU, P. 154^b. Să-mi isprăvece rândurile. JARNIK-BĂRSEANU, D. 125. Ce fel de două lucruri se pot face și nu se pot isprăvi? [Scară pân' la cer și pod peste mări]. ALEXICII, L. P. I 213^{1/2}. De unde tot tei și nu pu, curând se isprăvește. ZANNE, P. V. 393. Bărbatul să aducă cu sacul, Măteana să scoată cu acul. Tot se isprăvește. id. ib. IV 251. Orbul odă dă de părete crede că s'au isprăvit lumea. PANN, ap. TDRG. Când unt-de-lemnul se isprăvește, candelă se isprăvește. ZANNE, P. III 66. † A (se) isprăvi de moară = a nu mai avea ce micina; (fig.) a termina banii, a se găsi la aman (cf. a pune de mămăligă fără apă). Ventilul mi eră prea mic... și în sfârșit isprăvită de moară. GORIAN, H. IV 135, cf. PANN, P. V. III 109. PAMFILE, S. T. 116.

7^a. P. e. l. Trans. (complementul fiind o persoană) A da gata, a găti (II 2^a), a face să se prăpădească, a omori; (refl.) a se sfârși, a se nimici, a pieri, a muri. Când ajunseră, Pritan se isprăveise de tot. CARAGIALE, S. 80^{1/2}. Deschide, mamă, poarta, Că mi-ai isprăvit viața. SEZ. I 76^{1/2}. După ce-și isprăvit Petru dușmanul, nu mai zăbdăi nimic. MERA, B. 100.

[Rostit regional și isprăv. | Prez. isprăvește și (Bran, Muscel, mai ales la pers. 3) isprăv. | Isprăvii vb. IV^a. LET. III 46^{1/2}. | Abstracție: isprăvire s. f. (Ad 1^a) Îndepărtare, isprăvire = îndepărtare, isprăvire. MARDARIE, L. 1363. Isprăvire taste lumbici accetia (multe ai îndepărtat). N. TEST. 1648; isprăvire făcându-se la limba aceea. BIBLIA (1688). COD. VOR. 58^{1/2}. (ad 3^a) † Reușită, succes, izbândă, perfecționare. Ne-au dat vrăjmasului nostru, nu spre pițardere, ce spre îndăltură și spre isprăvire. CORESI, EV. 141^{1/2}, cf. 38^{1/2}, 40^{1/2}, 140^{1/2}, 340^{1/2}; (ad 5^a) Executare, acțiune, faptă, ispravă. Jârvelce și dumădiștile și isprăvirea fariseului... isprăvile. CORESI, EV. 19^{1/2}. Ceale lumești biruințe și pompe și isprăviri. BIBLIA (1688) p. 8^{1/2}. Întorcându-se trimiși înapoi cu isprăvirea de poruncă. LET. II 43^{1/2}; — isprăvit s. a. (Ad 6^a) Terminare, sfârșit, capăt. Începerea a isprăvura lucru este înjumătățirea isprăvitului. GOLESCU, I. 65. Turburarea aștii lupte ce isprăvit va lud. PANN, E. II 7. Tu să fi 'acuput tubitul, Că-i făceam au isprăvitul. COȘBUC, B. 13, cf. 200. La orice isprăvit de lucru cinată lucrătoarele. CIOCARLAN, LUC. V 124. (L. o. c. a. d. v.) Pe isprăvite = aproape să se isprăvească, pe sfârșite. Iara-i pe isprăvite. DOINE, 173^{1/2}; — isprăvitură † s. f. = practico. LEX MARS. 233; — (< paleol. ispravlenije correctio, praedarum opus) ispravlenie † s. l. (slaviana literar) = faptă bună, realizare. Ală ispravlenie pre pământ n'am de dumădiș. DOȘOFTEIU, V. S. 133^{1/2}; — (cf. bulg. ispravjanje) ispravlenie (ispravlenie) s. l. = ispravire (VĂRCOL, V.), sfârșit, sfârșenie (PAMFILE, J. II), ispravă (3^a). Ispravă este accolar prafuri. PISCUPESCU, O. 269. C'asa este datina. Bună ispravă. TEODORESCU, P. P. 509. Rădămăm totu-răși până la ispravăne = până la urmă de tot, până la sfârșitul sfârșitului. A făcut lucrul de ispravăne (ispravăne) = desăvârșit, operă de maestru. CIAUSANU, OL. | Ajective: isprăvit (cu negativul neisprăvit), -ă (Ad 3^a) Reușit, desăvârșit, perfect. În toate dumădiștile isprăvite ucenic fii. CORESI, EV. 434^{1/2}. Cel mai isprăvit lucru a mîntitor Dumnezeozai ANA, BELDIMAN, N. P. I 39; (ad 5^a) Îndeplinii, împliniți, realizat, executat. Unde... veți află căv neisprăvicia bine sau greșit... să dereplăși. CORESI, EV. 6^{1/2}. (Slav.) Desiatvemyu = cel lucrat, cel isprăvit. MARDARIE, L. 919. Faptele sale isprăvite. N. COSTIN, ap. GCR. II

pe isprăvnicele să chema satul. FILIMON, ap. SĂINEANU, D. U. *Fata...* de isprăvnicel. TEODORESCU, P. P. 309. | Adjectiv: **ISPRĂVNICEE**, -ească = de isprăvnic (ad. I 2°, 6°), de la isprăvnic. Nu plătesc bir slujitorii isprăvniciești. URICARIUL, VII 377. Om isprăvnicesc. BELDIMAN, TR. 97. | Abstracte: **ISPRĂVNICE** s. f. = ↑ cărmuire (POLIZU), administrație (COSTINESCU), chiverniseală, îngrijire, (învechit) funcțiunea s. biroul isprăvnicului (I 6°), prefectură. [Ad I 2°]. Va zăria pe *Gheorghe, din toată puterea isprăvniciei lui M. COSTIN*, ap. GADEL. Au trăit aceea cu isprăvnicia aceea ca la 30 ani. MAO. IST. IV 136^{1/2}; [ad I 6°]. **ISPRĂVNICIA** de Fălcuș. URICARIUL, V 20^{1/2}. S'au dat de țire la Teș, de cătră isprăvniciei. BELDIMAN, TR. 75. Dor l-o împodă cu o capedă, o odăglie de plaiu, cu o isprăvnicie cel mult. GHICA, S. VIII. Apoi urmau panfiri isprăvniciei. C. NEGRUZZI, I 29; — (formație savantă) isprăvnică ↑ (cu plur. -caturii) s. a. = cărmuire (POLIZU), prefectură. *Varmedia adevă isprăvnicel. GOLESCU, I. 99. Intocmindu-să isprăvnicaturile. ZILOT, 85. Să țigănitaze cu cărți... toate isprăvnicaturile. CARAGEA, I. 21^{1/2}. Intâmplându-să pagubă cu acei rachiu... s'au judecat jelturora la isprăvnicel (Muntenia, a. 1828). FURNICĂ, I. C. 370. | Ver: (rar) **ISPRĂVNICI** ↑ IV^a = (ad I 1°, în trans. s., construit cu prep. peste) a administra, a guvernă. Samuă sta isprăvnicindă preste ei [peste proci]. BIBLIA (1688) 210^b; [ad I 3°, trans.]. A împulernic pe cinevă s'ă facă ceva. Și am luat-o fără de a fi isprăvnicit de nimeni. MAIORESCU, D. I 271^{1/2}. Cf. 271^{1/2}, 27; [ad I 4°, trans.]. A aduce la îndeplinire, a îndeplini. A rezultat lucrarea pe care, dreptul lui Dumnezeu, nu a fost dat nici domnului Maioreșu nici mie a o isprăvnic. MAIORESCU, D. I. 272; [ad 6°, trans. și refl.], mai mult în giună) A (se) face prefect. Ea îl așteptă să vie isprăvnic sau preșidintul. C. NEGRUZZI, I 239. *In sfârșit m'am isprăvnicit!* ALECSANDRI, ap. SĂINEANU, D. U.] — Din paleol. Isprăvnică, rus. Ispravnikă [pre-fect], bulg. Ispravnikă administrator.*

ISPRĂVNICĂT s. a.

ISPRĂVNICEASĂ s. f.

ISPRĂVNICEL s. m.

ISPRĂVNICEȘC, -EASCĂ adj.

ISPRĂVNICI vb. IV^a

ISPRĂVNICIE s. f.

ISRAEL s. m.

ISRAELIT, -Ă subst., adj. } v. Israel.

ISRAİL s. m. Israel.

1°. Nume dat lui Iacob. *Auziți feciorii tu Iacob și auziți pre Izraël, PALIA DE ORĂȘIE*, ap. GCR. I 35^{1/2}. *Semăna (PSALT. 381), semințiile (GCR. I 173^{1/2}), poporul (a. ca. 1650, ap. TDRG.), neamul, neamurde (COD. VOR. 109^{1/2}), fiii (PSALT. 312^{1/2}-32), feciorii (GCR. I 193^{1/2}), casa (PSALT. 202^{1/2}), împărăția (GCR. I 261^{1/2}) lui Israel = poporul evreesc.*

2°. (Une-ori, la plur.) Nume colectiv dat seminției lui Iacob și, p. ext., poporului evreesc. *Dereptă nădejdia Izraëlilor (lui Israel) N. TEST. a. 1648; Israelii BIBLIA (1688). COD. VOR. 102^{1/2}. Și trecă Israelii pre mijloc de ca. PSALT. 284^{1/2}. Lumea... precum mărturisesc Izraël, va rădări ca crinul. CANTEMIR, ap. GCR. I 325^{1/2}. E zi de sărbătoare în Israel. IOGA, B. 80. Prin fine peira ta... Israel! ZANNE, P. VI 168. Israelul nou s. nou Israel = nume dat lui Ius și creștinilor. GCR. I 100^{1/2}. Aș și tot, dragii miei Izraël! cești noi. PARACLIS (a. 1639) 39^{1/2}. [Și: Izraël, Israel, Izraël] p. PALM. 163^{1/2}, GCR. I 35^{1/2}, Izraël ȘEZ. III 117 s. m. | Colectiv:*

isralime (Izralime, zralime) s. f. = poporul lui Israel. *Șitai taste Dumnezău în jidovime și i sfârși numele mare 'n zralime. DOSOFTEU, PS. 250^{1/2}. | Adjective și substantive: (modern, după fr. israelite) israelit, -ă (pronunț. -ra-e) subst., adj. = evreu, evreesc. *Chesita israelit. MAIORESCU, D. IV 648; — (paleol. israelitini) israelitean (israelitean) ↑, -ă și izralitean, -ească subst. = evreu, evreică, și -ă adj. = evreesc. *Bărbați izraitean, agiuai!* COD. VOR. 32^{1/2}-12. *Etam Izraiteanină (Izraiteanină) p. PALM. 179^{1/2}, 32. Ieremio, tu să stai pre tot norodul meu, pre Izraitean. HIRONOGRAF (a. 1650), ap. GCR. I 148^{1/2}. Și ca stea va străluc Unul din izraitean. TEODORESCU, P. P. 104^b; — (cu derivatul) israelitesc (izralitesc), -ească ↑ adj. = evreesc. *Norodul cel israelitesc. ANTIM, P. 44, cf. URICARIUL I 307^{1/2}. | Pronunț. -ra-it]. — Din paleol. Israel, Iz(d)raël.****

ISRAILIME s. f.

ISRAILTEAN, -EANCĂ s., adj.

ISRAILTEANIN ↑ s. m.

ISRAILTEȘC, -EASCĂ ↑ adj.

} v. Israel.

IST. (A)IĂȘTĂ pron. dem. (Mold.) = *ăst. Răspunsul ista. RUSSO, S. 143^{1/2}. Copiii își din urmă. id., ib. 106^{1/2}. Rod acump... al pământului român este bogal. id., ib. 104^{1/2}. Boschetal tai retras. I. NEGRUZZI, IV 148. Capătul ist de podcă. C. PETRESCU, R. DR. 78. Am să țatu pomul isto. GOROVEL, CR. 3220. Fania (apulus) istia. HERZGHER., M. IV 192. (Substantivat) Femele ca aceasta. Cea grădină... o calcă... Niște iste fără frică. MAT. FOLC. 1285^{1/2}. [Forma ist, (a)iașt se întrebunează mai ales înaintea substantivului, iar, după substantiv, când urmează un adjectiv sau o determinare; încolo se zice ista, (a)ista. | Gen. dat. istu(i)a s. istă(i)a, fem. (a)istă(i)a s. (a)istia, plur. ist(i)a, (a)istora s. gen.-dat. masc. (istora s. istora, fem. (a)istora s. (a)istora. cf. HERZGHER., M. IV 192.]*

— Pentru etimologie, cf. *ăst.*

IST! interj. Interjecție cu care se asmuță cănele: *Ist!... Jine hal ȘEZ. III 189^{1/2}.*

— Onomatopee.

ISTĂCTI ↑ s. f. v. stacl.

ISTALALT, (A)IĂȘTALALTĂ pron. dem. (Mold.) = *restălat. Măi fraie, zise țist'o zi cel mai mare istalalt; mi-e lichamite de frăția noastră. CREANGĂ, P. 38. Eră... la o margine a pământului și erăția istalalt la altă margine. id., ib. 183, cf. A. 183. [Se declină: gen.-dat. istu(a)lalt, iste(a)lalte, plur. ist(i)a/ală, iste(a)lalte, gen.-dat. istor(a)lalt, iste(a)lalte. | Accentuat și -lălt. -ă. | Și: istalani, (a)istalantă; (a)istalt ((a)istlant), (a)ist(a)laltă ((a)ist(a)lantă), cf. HERZGHER., M. IV 193.]*

— Compus din *ist(a)* și *alalt*.

IST(A)LANT, (A)IĂȘT(A)LANTĂ pron. dem. v. istalalt.

ISTĂLOAGE s. f. plur. v. istălău.

ISTĂLĂU s. a. *Ėcurie*. — (Ungurism în Trans.) Grajd (CARA. SĂL.) pentru cai (în opoziție cu *poiată*) altor animale. STAN, M. 255. ALEXICL. L. P. I 213^{1/2}, VAIDA, ȘEZ. VII 164. [Plur.-lăie, (suspect — din Banat) *istălăoage*, IRINEU, S. B. 41.] — După ung. *istálló*, idem.

ISTAN, -Ă ↑ adj.

ISTANĂ adj. f., adv.

} v. istină.

ISTANTIE † s. f. v. instanță.

ISTĂPLĒNIE † s. f. *Ertaze*. — (Slavonism literar la DOSOFTEIU) Extaz, ieșire din fire. *O femeie de cinste, luminată cu duhul lui Dumnezeu* în, în bugetare de istăplenie. V. s. 68.
— Din paleosl. *istapljenje* «ieșire din fire».

ISTECIÓR, -OÁRĂ adj. }
ISTECIÚNE † s. f. v. } v. isteț.

ISTEALĒNIE † s. f. }
ISTEALÍ † vb. IVa (s. d.) } v. isteți.

ISTELÍ † vb. IVa 1°. *Guérir*. 2°. *Améliorer, réparer*. — (Slavonism la scriitorii vechi moldoveni). 1°. Trans. și refl. A (se) vindecă. *Orbul... spund cum [Hristos] i-ou isfelítú, VARLAAM, C. 175*. *Strigau spre tine și istealíst-mă (vende catum e-dia n PSALT. 49/46)*. PSALT. (1680), ap. CCR. 231. *Trupul D[omi]nnului [Hristos]... să te isfelédăcă. DOSOFTEIU, V. s. 3, cf. 3, 66, 107.*
2°. P. ext. Trans. A îndreplă, a repara. *Văpătorilor ce nu le țembă văpăcelele bine, ie ou isfelítú. DOSOFTEIU, V. s. 60.*

[S]: *isteali* vb. IVa. | **A**djective: *iste(a)lit*, -ă, (cu negativul *neisfelít*, -ă). (Ad 1°) *Rona și boala postes mele...* de tot *neisfelítú* va să rămăie. CANTEMIR, IST. 272; — *iste(a)litóR*, -oáre (Ad 1°) *Istefitóri s'au ardatú a toate boale. DOSOFTEIU, V. s. 34*. | **A**bstract: (paleosl. *isfeljenje*) *Isfe(a)lñie* † s. f. = vindecare, mântuire. *Isfeljenia în multe chipuri de boale. VARLAAM, C. 85. Isfeljenia unui om ce s'au isfelítú de s[e]d[nt]ul Ioan. DOSOFTEIU, V. s. 112, cf. 13.*
— Din paleosl. *isefliti*, «a vindecă».

ISTERIC, -Ă adj. (Med.)
ISTERICĂLE s. f. plur. (Med.) } v. isterie.
ISTERICÓS, -OÁȘĂ adj. (Med.) }
ISTERICÓ(U) s. m. (Med.) }

ISTERIE s. f. (Med.) *Hystérie*. — Boală neuroasă caracterizată prin turburări ale sensibilității, sufocări, convulsii, accese de răș s. plâns, etc. Cf. nevralic, hachițe. Tot simantismul modern e *histerie curată*. ZAMPIRESCU, R. 96. [S]: *histerie* s. f. | **A**djective: (fr. *hystérique*, lat. *hystericus*; adesea substantivat) *isterie*, -ă și (din n.-grec. *ὀστροειδής*; aproape învechit și cu o nuanță batjocuritoare) *istericós*, -oășă = atins de isterie, suferind de accese de isterie. (Cu funcțiune adverbială) *Unii șpau, alții plângeau isteric*. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 391. *O isepă... istericoasă*. CONV. LIT. XLIV, I 205. | **A**lte abstracte: (fr. *hystérisme*, învechit) *isterism* s. a. = *histerie*. *L-a apucat isterismul. ALECSANDRI, T. 1316*; — (învechit) *istericó(u)* s. a. (și mai ales plur. < n.-grec. *ὀστροειδής* (*ostroei*)) *istericále* (istericále DELAVRANCEA, ap. TDRG.) s. f. = acces, criză de isterie. *I-a venit istericó(u)*. Cf. POLIZU, PONTRIANT. *Au istericóle*. GORJAN, H. II 123. *Surdmintele și istericólele prin care ea își probă inocența*. FILIMON, C. I. 749. *A apucat-o istericále pe babă*. ALECSANDRI, T. 350.
— N. din fr. și n.-grec.

ISTERISM s. a. (Med.) v. isterie.

ISTERINI † vb. IVa. *Déposéer, priver, déposer*. — (Grecism din la sfârșitul sec. al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea, în Țara veche) A lipsi pe cineva de ceva (de un drept, privilegiu, etc.), a depozeda, a depozia. *Acum, de la un cârd de vreme... ne-am teteritú de acel idr (a. 1805)*. IORGA, S. D. XIV. 161. [(Mai ales sub

forma) part.-adj. *Isterisit* (rar *istiritit*, *isterit* BELDIMAN, O. 24), -ă †. *Cu totul sâniem isterisít de venitú* ace[st] moști (a. 1783). BUL. COM. IST. V 279. *Să nu rămđi isterisít de zătesc maici mele* (a. 1787). IORGA, S. D. XXI 275, cf. XIV 147, (a. 1800) GCR. II 183. *Să-mi faci pofta de care sđnt isterisítú de aida vreme*. GORJAN, H. I 81].
— Din n.-grec. *ὀστροειδής* «venir après, priver».

ISTERIT, -Ă † vb. IVa, v. isterisi.

ISTET, -EATĂ adj. 1°. *Fin, subtil*. 2°. *Adroit*. 3°. *Vif, rapide*. 4°. *Gai*.

1°. (Despre persoane, p. ext. despre minte, firea lor; apoi și despre altele) *Cinevă e isteț când, pe lângă agerime de minte și deșteptăciune, are și ingeniozitate și, într'un grad oarecare, și sîretenie*. *Find unu dintru slugi... ou isteț... au chemat pre toți tovarășii săi. SIMION DASCĂLU, ap. GCR. I 143/34. Firea cea istețá. DOSOFTEIU, V. s. 122*. *Ou isteț*. LET. II 99/39. *Femei Pline de duh și istețe*. KONAKI, P. 13, cf. 73. *Privețgiurle isteților* (=agilium) *bărbați*. ȘINCAI, HR. II 132/39. *Misăcăr... Grecilor celor isteți*. BELDIMAN, ap. GCR. II 243/39. *O minte... istețá*. DONICI, F. II 52. *Duhul sđu foarte isteț*. PANN, E. II 19. *Pann... cel isteț ca un proverb*. EMINESCU, P. 177, cf. 192. *Intr'un mod mai bogat, oarecum mai isteț*. MAJORESCU, CR. II 38. *Vorbă istețá*. BĂRCIANU. *Băiet isteț*. CREANGĂ, P. 152, cf. SBIERA, P. 115/39, 220/39. *De ce creștea copilul, d'accea se făcea mai isteț*. IȘPIRESCU, L. 2, cf. 244, cf. JARNÍK-BĂRȘANU, D. 21, TEODORESCU, P. P. 263, HODOȘ, P. P. 147/39, SEZ. I 167/39. | (S u b s t a n t i v a t) *Făcându-ie ca un isteț cu mreața limbii*. MINEIUL (1776) 189/39. † *Cel mai isteț, când va să se prefacă, el atunci se vedește*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 52. | (Compinit; construit cu prep. la) *Eră și om meșter și isteț la fire*. LET. II 21/39. *Isteț la minte*. DDRF. *Deschis la minte și isteț la gură*. SBIERA, P. 140/39.

2°. *Priceput la multe, dibăciac, iscusit* (II 1°), *abil*. (Prin prep. la, în, † spre se arată în ce constă dibăciac). *Istețá la ceril*. DOSOFTEIU, V. s. 147. *Marco apostol... istețá s'au ardatú în lucrul s[e]i* (vezi *erfan*) (he)lit. id. ib. 33. *Om harnic și isteț la toate*. LET. II 307/39, cf. III 151/39. *Și eră foarte istețot și isteț la învețăturá*. ARCHIR (1784), ap. GCR. II 135/1. *În probleme cultivare te înceri a fi isteț*. EMINESCU, P. 255. *Meșteri isteți*. ODOBESCU, II 512. *Băiat isteț la învețăturá* = care învață lesne. GOROVEI, CR.

3°. (Despre persoane și animale) *Ager, sprinten, viu, inimos, p. ext. îndrăzneț, curajos* (cf. DICT., PĂSCULESCU, L. P.). *Ca să meargă neasteți, isteți*. MAG. IST. III 32/39. *Mănuși... isteți*. ECONOMIA. 77. *Și codat și colțat, și isteț și nădrăzneț*. [Lupul] PĂSCULESCU, L. P. 88. | P. ext. *Principi... De-ai căvăr buzdugan isteț*. Pierit-au smei. COBUCU, B. 22. *Ieșt Zamfiru'n mers isteț*. id. ib. 20.

4°. *Voios, HERZ-GHER., M. IV 193*.
[S]: (cf. *istret*) *istret*, -eată adj. (CODIN, ap. PASCU, s. 322). | **D**iminutiv: *isteciór*, -oară, DR. VI 242. | **A**bstracte (ad 1°, 2°): *istețime*, (ieșit din ur. *istețe*, *istețione* †, (numai la DOSOFTEIU) *istețeală* † s. f. = agerime de minte, violciune, iscusință, ingeniozitate (amestecată cu sîretlic); dibăciac; îndrăzneală. *Istețimea pândutii*. MINEIUL (1776) 125/39. *Dar corbăritariul căzând mai nainte primejdiia, cu o istețime ou tras corabita într'o parte* (a. 1783), ap. GCR. II 129/39. *Dovezi cu meștegiu zicem căde te izvodesc judecătorii cu istețimea lor*. CARAGEA, L. 94/39. *Popagali cei bătrâni fínd mai cu multú istețime... fugeau*. DRĂGHICI, R. 97, cf. KONAKI, P. 304, BELDIMAN,

P. II 74, PANN, E. I 118. *Ahi ce duhi ce istețime!* C. NEGRUZZI III 86^{1/2}. *Femele ou mare istețime.* ALEXANDRI, T. 296. (Rar, la plur.) *Istețimele mînșii sale femești.* ODOBESCU, 580^{1/2}. *Hofu!... a tulburat o țară prin ăscușina, măstiră și istețime* lui. ISPIRESCU, L. 378. *Mirându-se de isteția apostolului.* MINEIU (1776) 34^{1/2}. *Copiii lui obraznici să zîc c'au isteție.* C. NEGRUZZI, II 253^{1/2}, cf. 195^{1/2}. *Pentru frumusețile și istețiile lor și-au căzut drag.* SHERA, P. 23^{1/2}. *Balgioarea istețienți viclene.* CANTEMIR, IST. 215, cf. HR. 5^{1/2}, 15^{1/2}, 146. *Dar fîndcă-i lipsed frumuseța chipului, îi prisosedă acut[r]ea mînșii și a istețienții.* BERTOLD (1779), ap. GCR. II 118^{1/2}. *Lesne poate amîdgi istețuinea oamintilor.* MARCOVICI, D. 334. *A la istețuine și istețeluținea.* PANN, E. IV 112. *Istețuinea lor e mîncuina...* istețuinea lor jăfuită. BĂLCESCU, M. V. 574, cf. ODOBESCU, I 306. *Istețuinea ma bogată de orice altă dobîndă.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 51. *Istețuinea la bătrînețe cea pistă fire întrecută nebunie.* Ib., VIII 51. *Istețea fire.* DOSOFTEIU, V. s. 15. || Ver b; (nelubrîntat) isteț IV^{1/2} refl. = a se face isteț (1^{1/2}), a se deșteptă la mînte. *Te istețesti la mînte.* C. NEGRUZZI, II 218^{1/2}.

— Precum *hoț* și mai ales *hoțoman* «tălhar» și «strengar» (propriu: cel ce ar merita să fie spânzurat cu streangul) au primit în românește sensul de «om deștept și ăscușit, tot astfel a evoluat în spre bine înțelesul lui *isteț*, care vine din paleol. istel sînculat, debitor» (cf. bulg. *istec* spărtitor, rus. *istec* «creditor»; cel ce prezintă o cerere). (O dezvoltare semantică în direcție opusă a avut cuvîntul «ră us»).

ISTEȚEALĂ † s. f.

ISTEȚI vb. IV^a

ISTEȚIE s. f.

ISTEȚIME s. f.

v. Isteț.

ISTILEAH † s. a. *Idiotisme.* — (Turcism, la E. VACĂRESCUL *Idiotism. Istoricul... care au scris cu adîta frumoase teșnișuri și istețuinea sau metafore și idiotisme.* IST. 246/II. [Plur. *huri*]. — Din turc. *gatyah*, idem. ȘIO.

ISTINA, ISTINĂ adj. f., adv. I. *Vrai. II* *Justement, précisément, vraiment.* — (Sărbism în Banat.)

I. (Rar) A dj. în var. *Adevărat. Povestea mea fi istină.* ȘEZ. I 276^{1/2}.

II. (Deobiceiu) A dv. *Adevărat, drept, într'adevăr.* ȘEZ. XXXII 110, com. A. COSMA, NOVACOVICIU, C. B. 12. (În întrebări) *Istină?* [ȘEZ. XXXII 110] s. nu-i istină? (DĂNUT, T. P. 56). *Să vi-l cănt pe Costăndin, Istina, bătat sărac.* GIUGLEA-VĂLȘAN, R. S. 289.

[Și: istină (NOVACOVICIU, C. B. 12) adj. f., adv., istan, -ă † adj. = adevărat LB; iștit † adv. = tocmai, precis. *Istii acela.* LB. *Istii atunci.* Ib.] — Din sărb. *istina* «adevăr». Cf. isteț, isto v.

ISTERISIT, -Ă † adj. v. Isteris.

ISTIT † adv. v. Istina.

ISTITĂ s. f. Sens neprecisabil. (Într'un descîntec de mușcătură de șarpe) *Istită peștă.* ȘEZ. I 118^{1/2}.

ISTLALT. (A) IAST(A) LALT pron. dem. v. Istalalt.

ISTM s. a. (Geogr.) *Isthme.* — Limbă de pămînt între două mări, care unește o peninsulă cu uscatul. MEHEDINTI, P. 5. *Istmul Corintului.* ȘINGAI, HR. I 187^{1/2}. *Un istm de pămînt.* C. NEGRUZZI, I

184. | P. anal. Găt, strămoare, *Istmul calcitului.* GRECESCU, FL. 167. [Plur. *istmuri*]. — N. din fr. (grec. *ισθμός*, idem).

ISTOCĂN † s. m. v. Istucan.

ISTOLOGIE s. f. (ȘL. nat.) v. histologie.

ISTOR † s. m. v. istorie.

ISTORĖC, -EASCĂ † adj.

ISTORÎ † vb. IV^a.

ISTORIC, -Ă adj., s. m. și I.

ISTORICĖSC, -EASCĂ † adj.

ISTORICĖȘTE adv.

v. istorie.

ISTORIE s. f. 1^a—3e. *Histoire. 4e. Histoire, récit. 5e. Histoire drôle. 6e. Histoire, événement. 7e. Histoire, farce. 8e. Histoire, embarras, cérémonie. 9e. Organe génital.*

1^a. (În limba veche întrebuințată adesea la plur., cf. lat. *historia* e) Povestirea faptelor vechi de însemnat, a trecutului și evoluției unui sau a mai multor popoare și a omenirii întregi; p. ex. I. scriere care conține o astfel de povestire; obiectul de învățămînt respectiv. *Istorie antică, medie, modernă și contemporană, universală z. generală, sacră z. biblică, bisericăscă, etc.* Pentru ce s'au făcut acela sădbr, spune istoria ajă. VARLAAM, C. 188^{1/2}, cf. PRAY. 1021. *Această istorie lungă taste și în multe feluri, ce not o scurtim.* HERODOT, 300. *Istoria de domni țării Moldovei.* CHRONOGRAPH (1651), ap. GCR. I 150^{1/2}. *Că și la istorii a fie serie depîn și pre larg, trîcuc și învîdătura și ștința altor țări.* N. COSTIN, Ib. II 2^{1/2}. *Patru cărți să vadă a fi întru testamental vechiu: legile, istoriile, filosofia și prorociriile.* APOSTOL (1683), ap. GCR. I 260^{1/2}. *Elinească istorie.* BIBLIA (1688), pr. 7^{1/2}. *Istorie... au ecos Domnilor și boierilor.* LET. III 282^{1/2}, cf. II 271^{1/2}. *Istoriele Rîmului.* (a. 1700), ap. GCR. I 342^{1/2}. *Istoria Roșilor* (a. 1750). Ib. II 49^{1/2}. *Istoriș tipărite* (a. 1750). Ib. II 53^{1/2}. *De Du[m]nezeu tîditoare istorie.* MINEIU (a. 1776), 192. *A istoriei otomanești... tomu' I.* E. VACĂRESCUL, IST. 245^{1/2}. *Să se ține...* *retorica, poezia, istoria* (a. 1828). URICARIUL, III 36^{1/2}. *Istoriile andor familiei Sasanienești... poeziesc.* GORJAN, H. I 1. *Misia istoriei este a să demonstre... această transformăție.* BĂLCESCU, M. V. 3^{1/2}, cf. Id. Ib. 5^{1/2}. *Am pîsăti examenul pe la sfîrșii. Se cercetase istoria, geografia.* C. NEGRUZZI, I 74, cf. EMINESCU, N. 32, P. 229. *Istoria vechiului testament.* CREANGĂ, A. 84. † *Istoria fără adevăr și dovezi zadărnice muncă.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 52.

2^a. P. restr. Povestirea faptelor, trecutului unei persoane (cf. biografie) s. povestirea (documentată a) unei epoci s. a unui eveniment (cf. monografie). *Să luăm pre amînuț istoria acești avî[n]te.* DOSOFTEIU, V. s. 51^{1/2}, cf. 193. *Istorie pentru moartea Ducă-voda.* N. COSTIN, ap. DDRF. *Istoria Aretuzii și împăratului Iracie, țaldă adu.* EROTOCRIT (1800), ap. GCR. II 178^{1/2}. *Istoria lui Sofi Aidin, împăratul Indiei.* GORJAN, H. I 1^{1/2}. *Istoria vechii d-tate a să ne facă să adormim.* C. NEGRUZZI, I 245.

3^e. Descrierea documentată și amănunțită a faptelor remarcabile dintr'un domeniu oarecare de cunoștințe, cuprînzînd și evoluția în timp a acelor fapte (cf. studiu). *Istoria naturală.* URICARIUL, VII 172^{1/2}. *Istoria critică a limbii.* RUSSO, S. 66^{1/2}.

4^e. P. ext. Povestire, poveste, narațiune. *Conținția de istorii mare folos și cunoștință și învîdătura dă* (a. 1650). GCR. I 146^{1/2}. *Iubititorii de citii și de istorii.* GORJAN, H. prefată. *Mat bine voesc să ascult istoria decît să mînduc.* DRĂGHICI,

R. 18. Asta e o lungă și tristă istorie, pe care îți voi spune-o descură. C. NEGRUZZI, I 43, cf. ODOBESCU, III 10/1.

5^a. Povestire hazlie, glumeață. *Istoriile dă plămă și parascovenii pînăru ca să treacă timpul și urdu'.* ap. GCR. II 262/5. # *Chelului despre chelie* Să nu-ți spun tr'o istorie. BARONZI, L. 56/12.

6^a. P. ext. Întâmplare, pătanie. *Poveștea a unei adevărate istorii în... gurile... unor bănuțori ceadnă, în puțoare, să prefacă.* CANTEMIR, ap. GCR. I 359/12. *Istii spuse istoria și ce păși.* SPIRESCU, L. S. *Ascultați, oameni, la mine Să vă spun d'o istorie.* MAT. FOLC. I 106, cf. GIGLEA-VALSAN, R. S. 15.

7^a. Încurcătură, dandană, pozna, comedie. Cf. ȘEZ. III 91/4. *Să nu-l ței drept cine știe și să faci vr'o istorie.* TEODORESCU, P. P. 597, cf. GCR. II 364/10. *Istoria dracului!*

8^a. (Mai ales la plur., după fr.) Dificultăți, năzuri, mofturi, fasoane. *Nu mai faceți atîtea istorii!* 9^a. Organ genital (hărbătesc).

[Accentuat, mai de mult, pentru toate sensurile, și: istorie. Astăzi se accentuează așa în graiul popular când are sensurile 5^a-8^a și totdeauna 9^a.] Diminutive: *istorioară* (pronunț. -ri-oa-) și (formație savantă, neîntrebunțată) *istorioară* f. s. f. = povestire scurtă, mai ales distractivă și glumeață, cf. *șnoavă*, *anecdotală*; povestire inventată, scornitură [DICT.]. *Pilde și istorioare.* GOLESCU, ap. GCR. II 257/2. *Fabule și istorioare.* ib. II 300/12. *O istorioară adevărată* (a. 1794). IORGA, S. D. XIII 17/12. | Ajective: (fr. *historique*, lat. *historicus*, gr. *ιστορικος*) *istoric* (orientat după suf. -nic: *istoric* f.) -ă = care e de domeniul istoriei; (în opoziție cu *legendar*, *inventat*, *imaginar*, *fabulos*) *întîmplat în realitate*, *adevărat*; (în opoziție cu *preistoric*, *antidiluvian*, etc.) care s'a întîmplat în timpuri cunoscute, (relativ) de curând. *Fapă istorică* (L.M.) *timpuri istorice* (id.), *adevăr istoric* (DDRF). Nume istoric = celebru în istorie. Cf. LM. M-am îndemnat a scrie o *adunare istorică*. E. VĂCĂRESCU, IST. 246/12. *Tradiții istorice*. RUSSO, S. 15/12. *Dovezile istorice*. id., ib. 53/12. *Noțiuni istorice*. ODOBESCU, I 11/12. *Lepoa istorică*. BĂLESCU, M. V. 1/12. *Povestiri mai mult sau mai puțin istorice*. C. NEGRUZZI, I 319. *Cercetare a monumentelor istorice*. URICARIUL, V 142/12. *Cunoștințe istorico-literare*. MAIORESCU, CR. II 220; -istorice f. (istorice f. DDRF.) -ească = care aparține istoriei, privitor la trecut, istoric. *Și calculațiile doaz păși [ale noului testament], odecă: cea istorică și filosofică...* APOSTOL (1683), ap. GCR. I 261/2. *Datoria adevărului istoricului ne șicagte...* CANTEMIR, HR. 138/12. *Cuednți istorice* (a. 1747), ap. GCR. II 38/12. *Cărțile istoricului a împărății lui Robinson*. DRĂGHICI, R. 176. | Adverb: *istoricește* = în mod istoric (cf. *cronologic*), după cerințele istoriei, din punct de vedere istoric. *Începând istoricește*. MAIORESCU, CR. I 355. | Ajective substantivate: *istorie* s. m. (cu plur. -torii; accentuat și *istorie* f., formă scurtată: *istor* f. (cf. *polihistor*) s. m.; orientat după sufixul -nic: *istoric* s. m.) = cel ce face studii istorice, autor de opere istorice; cf. *istoriograf*. *Istoricul...* *Halocondul*. BIBLIA (1688), pr. 7/12. *Plutarhus, vestit istoric*. M. COSTIN, ap. GCR. I 198/12. *Basna la adevărului istoric loc neouănd...* CANTEMIR, ib. I 360/12. *Zăcură...* *puștite și nepomenite de istoric*. C. NEGRUZZI, I 201. *Nu e permis istoricului a-și întemeia aserțiunile decît numai pe date*. HASDEU, I. C. IX. *Spun istorii cum Bulgarii așed un împărat*. DOSOFTEIU, V. S. 88, cf. S. *Alți istoric greci...* franceji. E. VĂCĂRESCU, IST. 246/12. *Adunarea celor mai înțelepți istorici în Britania*. URICARIUL, IV 327/12. *În mitologie istoricului vorovesc*. BELDIMAN, TR. 94, cf.

GORJAN, H. II 93, DONICI, F. II 12. (Arhaizant) *Dintr'acești istoricului trei mi s'au întîmplat a vedea și cîtî*. ODOBESCU, I 313; -istorie s. m. sing. = expunerea unui eveniment, unei faceri, a trecutului unei instituții, societăți, etc., în mod simplu și în ordinea în care faptele s'au produs s. în care fazele s'au succedat. Cf. ODOBESCU, 113 98. *Pentru ca să înțelepți, să vă fac pușin istoric*. MAIORESCU, D. IV 282; -istoric f. s. f. = istorie [1^a]. *Spun istoric*. DOSOFTEIU, V. S. 17, cf. 27^a. Verbe: (< grec. *ιστορώ*) *istorii* (V a și *istorii* f. V a) (trans. și intrans. construit cu prep. de, despre) = a spune istorii, a povesti. Să ne mai istoricești de Robinson. DRĂGHICI, R. 83. *Mă istoricești amorurile lui*. ALECSANDRI, T. 752. *Istorică părinților... tot ce pășice*. SPIRESCU, L. 331. *Tatna s'o istoricim*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 513. *Apostolul Luca istoricește de spune*. DOSOFTEIU, V. S. 15/12. *Ioan Zonară și alții mulți, în viața aceluși Augustă istoricește*. MĂRGĂRITARE (1691), ap. BV. 318. *Istori de cele ce s'au întîmplat*. DIGNISIE, C. 161; — (cu part.-adj.) *istoric* (cu negativul *neistoric*), -ă (și cu abstractele) *istoric* s. a. și *istoric* s. f. *Talîi au urmat istoricește*. DRĂGHICI, R. 19.]

— N. din lat. *historia*, -am și (n-) grec *ιστορία*, idem. Cf. *istoriograf*, *preistorie*.

ISTORIOARĂ s. f. v. istorie.

ISTORIOGRAF s. m. *Historiographie*. — Cel înscrisat în mod oficial să scrie istoria unei epoci, unei domnii, etc.; p. ext. autor de studii istorice, istoric. *Istoriograful Afroditei*. CANTEMIR, IST. 347. *Istoriograful poloni și ungari*. C. NEGRUZZI, I 283. *Vitor istoriograf român*. MAIORESCU, CR. III 39. [Abstract (< gr. *ιστοριογραφία*; cf. fr. *historiographie*, cu alt sens): *istoriografie* s. f. = arta de a scrie istoria; studiul istoriei; totalitatea scrierilor istorice. *Câte la aceasta istoriografie trebunțoare a fi am socotit*. CANTEMIR, HR. 180/12. *Cel dintîiu impuls dătre istoriografie...* a venit din școala polonă. IORGA, IST. LIT. XVIII 25. | Pronunț. -ri-o și, mai ales, -rio.]

— N. din fr., la cei vechi din gr. *ιστοριογράφος*.

ISTORIOGRAFIE s. f. v. istoriograf.

ISTORIOLĂ f. s. f.

ISTORIC vb. 1V a } v. istorie.

ISTORNIC -Ă f. adj. s. m.

ISTOV, -Ă adj., adv. s. a. I. *Vraș, preciz. II. 1^a. Fin, bout. 2^a. Fin, mort. 3^a. Bîdan. 4^a. Patemni, liquidation.*

I. † (Rar) A d j. (întrebunțat la forma articulată și cu funcție adverbială) *Curat, adevărat; exact, precis, amănunțit*. *Istov, -i* = merus, -a. ANON. CAR. *Spureți mitașului... cum vor urea se înțelegă/gă istorului* (mai adevărat. N. TEST. 1648; mai pre amăruntul. BIBLIA 1688) ce e de d. COD. VOR. 50/12. *Răspundea lor istoru știind* (după ce voi întrebă mai bine. N. TEST. 1648; mai pre amăruntul. BIBLIA 1688) de ceala ce dize. COD. VOR. 62/12, cf. 114/1.

II. S. a. 1^a. † (întrebunțat uneori și la plur.) Sfârșit, fine, capăt. *După istorul nunții*. LET. II 273/12. *Păr' la istorul lui Noemeric*. ib. II 446/12, cf. MAG. IST. II 140/12. *Un răboiu de voină rădăc, mă va aduce la istorul ficlogiei mele*. BELDIMAN, N. P. II 156, cf. PISCUPESCU, O. 79. | (Și astăzi, mai ales în Mold.) Loc. adj. și adv. (Cel. cea) de *istov* (mai rar: cu (tot) *istov*) = până la sfârșit (șez. XXIII 104, 17/1) de tot (ALECSANDRI, T. 1762, 1764, ȘEZ. III 127), cu totul (RUSSO, S. *Straja*, Bucov. com. AR. TOMIAC), gata

de tot (ION CR. II 79), deplin, complet, cu desăvârșire, desăvârșit, definitiv, perfect, bine de tot, pentru todeauna, pe vecie, de veci. *Oștile cu sabie și cu foame de istov le-au stâns.* LET. I 36^{1/2}. *Dumnezeu tot nu s'au îndurat de istov.* IB. II 453^{1/2}. *Au stricat de istov marginea despre dânsii.* IB. III 278^{1/2}. *Să aibă dumnezeul la luă moșile aceste de istov.* (a. 1780). IB. XX 369^{1/2}, cf. I 134^{1/2}. *Tot ceea ce s'au întâmplat de la numirea [?] consilierilor și până la cea d'istov strădare a Republicii.* CAT. MAN. 405. (Pleonastic) *Cu demădăjurie cu totul de istovii sântem cuprinși.* MINEIUL (1776) 163^{1/2}. *Răsăpa cea de istov.* BELDIMAN. N. P. I 174^{1/2}, cf. II 147^{1/2}. *Străile... să rupșase mai de istov.* DRĂGHICI. R. 128, cf. 148. *Să-4 omoare de istov.* C. NEGRUZZI, I 153. *M'am buimădit de istov de-o bucată de vreme.* ALECSANDRI. T. 693, cf. 1466. *Ierută de istov acedă despădăbire.* RUSSO, S. 155^{1/2}. *Se topea de istov.* VLAHUȚĂ. N. 64, cf. 122. *SĂM. I 409. L-a bătut de istov=cumplit.* PAMFILE. J. II, cf. SBIERA. P. 51^{1/2}. *De la împărăția lui Theodosie înaintea am scris de o am sădăruț cu tot istovul.* CAT. MAN. 183. *Scodpote de boală cu istovul.* ȘEZ. XXX 197. *Fără istov = fără sfârșit, nefârșit, necurmat.* *Pe calea Victoriei e o rețursare fără istov.* *În toate ungherile capitalei.* C. PETRESCU. C. V. 240, cf. S. 45.

2°. *Sfârșit, pierzare, moarte.* *Carii s'au fînut... cu toții de Băldăcanul,* *iar după istovul lui s'au lipit de acest Stăuc.* MAG. IST. II 201^{1/2}. *L'oc a d. j. (Cel, cea) de istov = de moarte, mortal, c. (lovitura) de grație.* *Învață să-t deia rana cea de istovă cu sabia.* DOSOFTEIU. V. S. 21, cf. MINEIUL (1776) 115^{1/2}.

3°. *† Incheierea unui cont, socoteală, decontare.* *Să trimiță stăroștele istov de toți banii* (a. 1775). URICARIUL, II 276^{1/2}. *Epitropul este dator a da la comisia epitropicească istovul semilor cel mult în cariere de 2 luni.* COD. (1833), ap. TDRG.

4°. *† (Termen de) plată, achitare, lichidare, sumă scadentă, împlinirea banilor color din urmă, împlinirea rămășițelor.* I. GOLESCU. C. I. *Zlotăgii nu vînded vitele din fînut cî nu-i sădăruț cu zapci pentru istovul banilor.* LET. II 399^{1/2}. *Peste 3-4 zile s'au vît cu tot istovulă* (a. 1764). IORGA. S. D. XIV 224, cf. VI 266. *Să fie moștia de istov (= pentru achitare) drepti acei bani* (a. 1752). URICARIUL, XII 322.

[Plur. -toevri. | Accentuat și: istov. | Negativul (numai în COD. VOR.): neistov † s. a. = nebanic. Multele carți (= cărți) întru neistovă te întoarșeră; (= te duc la nebanic. N. TEST. 1648; spre nebanic te întoarșe. BIBLIA 1688) 80/]. — Din paleosl. *istovă* <adevărat>. Cf. *istină, isiet, istovl*.

ISTOVA adv. v. *istovl*.

ISTOVİ vb. IVa. 1°. *Apparatfere.* 2°. (Se) terminer. 3°. *Affabltir, epușcar, achever.* 4°. *Tuer, achever.* 5°. *Perăre, gaspiller (de l'argent).* 6°. *Mourir.* 7°. *Lăquider (une dette).*

1°. *† Refl.* (Numai în BIBLIA 1688) *A ieși (la iveală), a se arăta, a se naște.* *În zgdu va luă durorii și se vor istovl lui deparie.* 370. *Lumina celor păgâni să va stinge și nu se va istovl lor răpata.* 370^b.

2°. (Cf. istov II 1°) *Trans. și refl.* A (se) sfârși, a (se) termina, a (se) isprăvi, a (se) mân-tui, a duce la capăt; a nu mai avea. Cf. COSTINESCU, ȘEZ. IX 153. (Straja, Bucov.) COM. AR. TOMIAC. *Lucrui acesta apă s'au istovl.* HERODOT. 509^{1/2}. *Istovlindă treaba sădăruțului, mearsădă... la curte.* DOSOFTEIU. V. S. 235. *Ce cu amară nepre-tințe s'au începui, aceea cu dulce frăție să se istovească și să se plimească.* CANTEMIR. IST. 225.

Au istovl Turcii și podul peste Nistru. LET. I 249^{1/2}. *Și căi n'au putui istovl Miron...* *I-au istovl fîtu-său Nicolai Costin.* IB. II 195^{1/2}, cf. II 232^{1/2}. *Să se istovească cădrătura...* *fînutul* (a. 1822). URICARIUL, V 177^{1/2}. *Până la vîrsta de 12 ani să istovească gramatica.* PISCUPESCU. O. 37. *Orî de cîte ori s'au sfârșit o lumărare de ceard și a rămas numai un căpeșel, îl lipesc de pământ spre a se istovl pentru sufletele celor adormiți fără lumină.* MARIAN. I. 29. *S'au istovl bătaia războtului.* REV. CRIT. I 389. *Istovl și cel de pe urmă argu-ment pașurul (= îbranul).* IRINEU. S. B. 14.

3°. *Trans. și refl.* A da gata (nu dînt'odată, ci în urma unei acțiuni îndelungate s. repetate), a slăbi, a slăi, a storce de puteri, a secă, a isprăvi puterile (PĂSCULESCU, L. P.), a distruge, a (se) nimici, a (se) prăpădi, a pieri. Cf. ȘEZ. IX 153. *Deșertind Dacia de toate puterile și apă de tot istovlnd-o, au făcut-o provincie.* CANTEMIR. HR. 83^{1/2}. *Merged la case bierești... și istoved tot găsed.* LET. II 158^{1/2}. *De frică... că i-au istovl fara, făcu pace cu Seodul.* IB. II 301^{1/2}. *I-au istovl cu foc și cu praed.* DIONISIE. C. 201. *S'au gătii ampra Dachilor, pre carii... întru al cincine an... de tot i-au istovl.* SINCAL. HR. I 4/2. *Eu am sădărit și m'am istovl și m'am prăpădit.* PĂSCULESCU, L. P. 301^{1/2}, cf. 303^{1/2}. *† Vechitul cu omida, pe ce se pune, tot istovește.* ZANNE. P. IV 677. *Când unt-dă-lemmu să isprăvește, candela să istovește.* id. IB. III 65.

4°. (Cf. istov II 2°; complementul e o ființă) *A da gata, a prăpădi, a omori.* *Să-i istovească de tot și să-4 ta moșile.* LET. II 393^{1/2}. *Abă istovise Erule pe balaur.* ISPIRESCU, U. 64^{1/2}.

5°. *† P. ext.* A prăpădi, a pierde (banii), a cheltui. *Au istovl toți banii.* MAG. IST. III 366^{1/2}. *Dobănzile... le-a istovl cheltăindu-le.* CARAGEA. L. 136. *Apoi dacă au murit, am istovl banii giupă-nesei.* BUL. COM. IST. IV 30.

6°. († și dial., r e f l.) *despre persoane* A se prăpădi, a muri. *Acolo cu dănsii și poșă s'au istovl.* MAG. IST. I 227^{1/2}, cf. LET. II 37^{1/2}. (Complinit) *Mă-sei nu-i va da drumul până nu se va istovl de tot în închisoarea unde este băgat.* ISPIRESCU, L. I 142, cf. 242. *Bărbăfelul m'a ubit, Dur curând s'au istovl.* TEODORESCU, P. P. 281^{1/2}.

7°. *† (Cf. istov II 4°) Trans. și absol.* A achita o datorie (definitiv) (cf. COSTINESCU), a lichida o afacere (cf. PONTARIAN), a istovesc, adică urmez istovul, împlinesc rămășițele, plătesc toată datorias. I. GOLESCU, C. I. *Am dănt a fi datorii încă cu 14,000 lei Dacile slugerului Vasiliță, spre a costea* (a. 1815). URICARIUL, X 258.

[A bstracte: *istovire* s. f. (Ad 2°) *Istovirea* acestui neapșun al casei rădăruclor (a. 1814). URICARIUL, I 223^{1/2}; (ad 7°) *Istovirea* unei trebi. PONTARIAN; — *istoveală* s. f. = sleire a puterilor, epuizare fizică. | P art.-a d. j.: *istovl* (cu negativul *neistovl*, pronunț. *ne-is-*), -ă = sfârșit, terminat, isprăvit, împlinit; (azi, mai ales) slăbit, sleit, secăt de puteri, zdrobot, frânt, fărmat (ȘEZ. IX 153), obosit peste măsură. *Ce se naște în cap de mușiere, într'însa neistovl nu pier.* ZANNE. P. II 291. *Tinéd pre Turci istovl de tot de Moscol.* LET. II 353^{1/2}. *Un istovl și trist țevor.* EMINESCU, P. 149. *El se lădă istovl, frânt, pe un scatur.* SLAVICI. N. II 280. *Istovlți strigăm Că vrem pământ.* COȘBUC, P. 33. *«Macoveci... zise că înct, cu glăsiul par'că istovl.* SADOVEANU, M. 113. *Istovl de foame* (ȘEZ. III 187^{1/2}), de muncă (ib. IX 183); — *istovlitor*, -oare. *Muncă istovitoare.* (Substantiv) *Istovlitor* † s. m. = (ad 7°) lichidator. Cf. PONTARIAN. | A d verb: *istova* = până la sfârșitul puterilor. *A da istova* pe cinecă = a-l istovl. *O furăi merle cu istova* = cu totul, de istov. HERZGHER. M. IV 193.

— Derivat din *istov*.

ISTRĂIL s. m. v. Israil.

ISTRĂTE s. m. sing. *Imbecile, idiot*. — Numele propriu *Istrate* (precedat de obicei de cuvântul *nea* = *neena*) se întrebunţează spre a desemna un om cu care nu te poţi înţelege (ZANNE, P. v. 169), prost. *Bună ziua, nea Istrate, Doi (s. trei PAMFILE, J. II) boboci de roşă, frate, se zice despre cel surzi şi cei ce dau răspunsuri nepotrivite (ZANNE, P. II 751), cf. unde dai şi unde crapă, a uia vorbim şi alta (s. başca) ne înţelegem (PAMFILE, J. II). De la locul lui *Istrate* *Ica cofoancie încocrate* [= Lingurile şi strachina]. GOROVI, c. 204.*

ISTRĂVĂ s. f. v. Istrăvi.

ISTRĂVI vb. IV^a (Se) *dissiper, gaspiller, (se) gâdler*. — (Vechiu şi dialectal prin Mold., Bucov. şi Transilv. de nord) *Trans.* şi refl. A (se) risipi, a face iama (cf. ION CR. III 369), a (se) izdi, a (se) pierde, a păgubi (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). *Bând şi mândnd, istrăveşte omul auşica lui D[u]m[ne]şdu.* VARLAAM, c. 13. Cf. 17, 300. *Lopieile împoaşcă şi să istrăveşte.* DRĂGHICI, ap. TDRG. [Şi: († strici) *Istrivi* vb. IV^a, (cu meta-teză) *Istrivi* † vb. IV^a; *Istrovei* vb. IV^a GR. s. v. 135. | Abstracto: *istrăvire* s. f. *Femea... s'a înduit de istrăvire zeastrei sale.* CARAGEA, L. 120; — (postverbal) *istrăvă (istrăvă IORGA, S. D. XVIII 18) s. f.* = risipi, izdi, stricăciune, pradă (VICIU, GL.), pierdere, pagubă (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). *Când copilul se joacă cu pâinea şi o sfarmă, i se zice: nu face istrăvă cu chita!* (Vaglab. Giurgeu, Transilv.). VICIU, GL. | Part.-adj. *Istrăvit (Istrăvit, Istrăvit), -ă* = prădat, risipit. H. IX 92. *Gâdă biserică turată.* URICARIUL, X 380/1. *Putim!... Ne-aşteaptă în cărarea vieţii de noi istrăvite.* KONAKI, P. 288; — *Istrăvit, -oare* = risipitor. *Să nu-şi neferecească copilă dând-o după un om bândăriei sau istrăvitoru.* MARIAN, NU. 43, cf. i 340.] — Din paleol. *sătrăviti* «consumera» (cf. *sătrăvi* «perdere, trăviti» subsumero, vecsi). CIHAC, II 151. Cf. o *trăvi*.

ISTRĂŢ. -EĂŢĂ adj. v. IsteŢ.

ISTRĂVĂ s. f. v. Istrăvi.

ISTRĂŢION s. m. *Histrion*. — Actor (comic) de mână a doua, cf. *bufon, caraghioz*. — N. din fr. (clat. *histrion, -onem*).

ISTRĂŢĂ s. f. Nom d'un vent. — Nume de vânt (H. I 354), probabil, cel ce vine din regiunea *IstrăŢei* (din jud. Buzău).

ISTRĂVI vb. IV^a }
ISTRĂVİ vb. IV^a } v. Istrăvi.

ISTRĂŢIE † s. f. v. Instrul.

ISTUCĂN † s. m. *Idole*. — (Slavonism literar) Chip cioplit, statue, idol. *Se rugăreaze-se toţi ce închiră-se boleamitor (istucandor).* PSALT. 201/21. *Să fie istucan acela grumază şi cu mânule sale.* CUV. D. BĂTR. II 156. [Şi: *Istocdn* † s. m. PSALT. 161/22.]

— Din paleol. *Istukan*, idem.

ISV- v. **IEV-**

ISVRİTİ vb. IV^a v. Istrăvi.

IŢ s. a. (Ţes.) v. IŢe.

IŢ s. m. *Enfant remuant*. — Copil neastâmpărat. PAŞCA, GL.

— E. probabil, o formaţie postverbală din *iŢi*.

IŢA! interj. Onomatopée imitant le bruit de l'herbe agitée par le vent. — (De obicei repetat) Cuvânt onomatopoeic care imită sunetul produs mai ales în iarbă de vânt s. de coasă. Cf. *f.ă.ş.* *Doi pui de scripete... făcea uia, Ţia, banŢia.* PAMFILE, J. II 357/2. *Ia... Ţia prin păşe, Păşe, făşa prin costiş (Coasa).* GOROVI, c. 114. [Verb: *IŢ* vb. I^a = a bă(ă), a bănăni, a mişcă cu neastâmpăr picioarele din pricina unei dureri (SEZ, V 101), a umbla de colo până colo turburând şi alţi (HERZ-GHER, M. IV 193). Cf. tot *iŢădă dău picioarii?* SEZ, V 101. *Nu mai aveă astâmpăr, iŢe! dău gobiei (picioare)... cum iŢează un col când Ţi pişcă scelpii (idunŢi).* ib. II 100.]

— Onomatopoeic.

IŢA! (Mold.) Exclamaţie rostită (de regulă repetată şi despărţit: *Ţ-Ţa, Ţ-Ţa*) în jocul de-a ascunsele de copilul care s'a ascuns. Cf. SEZ, VIII 117. PAMFILE, J. II 330. Cf. *cucul, baul* [Şi: *IŢ!* *IŢiu!* în expresiunea *a face iŢi* (s. *iŢiu*) = a se arăta puţin, a se iŢii. *AristiŢa* [şi] *CalpisiŢa* (crăpdnd uşa odăii lor): *Aud, mamam Ţ — ChiriŢa: Da veniŢi încocă... Ce, Doamne tară-mă, de-mi faceŢi iŢiu?* ALECSANDRI, T. 427, cf. (iŢi) 945.] — Cf. *iŢii*.

IŢA vb. I^a v. IŢa'.

IŢĂ s. f. v. IŢe şi (Ţes.) IŢe.

IŢĂI vb. IV^a }
IŢĂİ vb. IV^a } v. IŢi.

ITAL. -Ă † adj. v. Italian.

ITALIAN. -Ă adj. şi -CĂ subst. *Italian*. — (Locuitor) din Italia; (cel) care face parte din poporul care stăpâneşte Italia. Cf. *taigpin*. *Limba italiană. Ő Italiancă frumoaşă.* [Şi: (pop. < sârb. *italjan, italjanica*) *italian* (CIHAC, II 400), *italian*, -ă adj. şi -că subst. (L.B., SEZ. III 90/2); < grec. *Italiōs*] *ital*, -ă † adj., subst. *Calimah eră Ital din FlorenŢia*. N. COSTIN, ap. TDRG. *Istorici greci... francezi şi itali.* E. VACĂRESCUL, IST. 246/27. | Adjectiv: (Italianese (italienese), -eseă) adj. *Tara Italianească, L.B. Limba Italianească, SINGAL. HR. I II^{1/2}. Limba Italianească, E. VACĂRESCUL, IST. 283/29. Musica Italianească, BELDIMAN, TR. 16. | Adverb: (Italianeşte, italieneşte) L.B. | Cântă... *frunŢeşte, italieneşte.* RUSSO, s. 15/22. | Abstracto: *italienism* s. a. = curent (literar), expresie limitată după Italianeşte, cuvânt împrumutat din limba italiană. *CurăŢi (limba) de latinism şi de italianism.* RUSSO, s. 39/1, cf. 76/22; — *italenie* † (italenie †) s. f. = limba italiană. BARGIANU. *Voia Ţurnă despre italienie tin renădite.* SINGAL, HR. I 322/22. | Pronunţ. -i-a-(Ţ-e) şi, mai des, -i-a-(Ţ-e)-]. — N. din ital. *italiano*. Cf. *italic*.*

ITALIC. -Ă adj. *Italique*. — Privitor la Italia veche. *Popoare italice.* | Sp. c. (Tip. o.) *italice* = litere (caractere) cursive. CĂL. TIGOR. GARAGIALE, M. 137.

— N. din fr.

ITALIENIE † s. f.

ITALIENESC, -EĂSCĂ adj. }
ITALIENESTE adv. } v. Italian.

ITALIENISM s. a.

IŢAN s. m. Nume dat unor locuitori de la munte(?) *Ghicoare, pe care n'a donedŢi-o nici ciobani, nici mocani, nici jurcanŢi, nici ŢamŢi.* DELAVRANCEA, S. 261.

— Derivat, probabil, din *iŢe*, cu suf. -an. Cf. *iŢar*.

IȚAR s. m. și a. 1°. — *Litron* 2°. *Poulie* 3°. *Groise* toile. 4°. *Pantalons étroits des paysans*.

1°. Suloșorul de care se leagă țele, băț. Cf. REV. CRIT. IV 144.

2°. Scripte de țite. Cf. POMPILIU, BIH. 1012.

3°. Pânză groasă țesută în patru țite (Straja, Bucov.). Com. AR. TOMIAC. Se comanda... 6000 coști de țfari. I. IONESCU, P. 544.

4°. (Imbrăc.; întrebuințat la plur.) *Țfari* = un fel de pantaloni țărănești de vară (CREANGĂ, GL.), mai subțiri decât bernevecii și decât cioarecii (ȘEZ. VII 178), lungi și creți (com. KIRILEANU și I. POPA-BURCA, strămți (DAME, T. 169), strănși pe vână (SPERANȚĂ, ap. DDRF.), purtați de mocani (PAMFILE, I. C. 358) și de munteni peste zimene s. pe piele (MANOLESCU, I. 185), țacuți din lână (albă SPERANȚĂ, ap. DDRF.) toarsă stors în tors (ȘEZ. VII 178, cf. PAMFILE, I. C. 367) s. din bumbac (ȘEZ. VII 178), dați la piou (cf. PAMFILE, I. C. 288) s. nepiași (com. MARIAN). Se mai numesc și strămțari. DAME, T. 169, H. I 23, II 4, 14, 31, 50, 132, 147, 168, III 228, IV 155, VI 30, VIII 243, X 47, 109, XIII 406, XIV 446, ȘEZ. II 23^b/₁₂, RĂDULESCU-CODIN, I. JAHRESEB. VIII 319. *Români de vișț teche, Purând opinii, suman, țfari. ALECSANDRI, P. III 437. Năd în cămeșă și țfari, fucins cu brdu rogu. CONTEMPORANUL, VI, vol. I 482. Țfari, berneveci, cămeșoate, Măcere și scorpuri înflorite. CREANGĂ, A. 48. Căpitanii sânt îmbrăcați cu țfari strămți cu gătane. ISPIRESCU, L. 43^b/₁₂, MARIAN, I. 62, NA. 237, SA. 16. O perche de țfari. ȘEZ. I 149 b/18. Țfari creți ca macul. SEVASTOS, N. 90^b/₁₂.*

[Plur., în sensul 1° și 2°, probabil, țfere, în sensul 4° țfari. În sensul 3° neîntrebuințat.] Diminutiv: (ad 4°) *hărăși* s. m. plur. = țfari de copil. Eră numai în cămeșă și cu țfarași strănși creți pe pulpă. C. PETRESCU, R. DR. 62].

— Derivat din țte cu suf. -ar.

IȚĂRĂȘI s. m. plur. tant. v. țfar.

IȚĂTE s. f. v. etate.

IȚĂN s. m. (Zool.) = șobolan H. XII 226. — Cf. *chițcan*.

ȚTE s. f. plur. (Țes. FII; lice, chatne. — Fire (cf. DAME, T.) de lână răsuțită s. de bumbac răsuțit (PAMFILE, I. C. 266, H. V 149) pentru nevedit (cf. H. III 73) la urzită s., mai rar, pentru nevedit cu undreaș; p. ext. firele învelite (DAME, T. 136), așezate vertical, astfel încât țesătura să le poată schimba, cu ajutorul sepor (DAME, T. 135), care le face să se urce și să se coboare alternativ (ib., PAMFILE, I. C. 276), penetruă să poată trece printre ele suveica, cu firul de bătător (ȘEZ VIII 146); p. ext. înțrăaga parte a răboifului pe care se pun aceste fire. Părțile acestor țte sânt: bățul, scripetii, rotițele, sfiorile, fuscii și piasa. (Cf. rost, spață). H. IV 133, TIPLEA, P. P. PĂCALĂ, M. R. 431, PAMFILE, I. C. 275 și urm., H. II 4, 13, 31, 50, 132, 147, 168, 186, 204, 244, IV 11, VI 228, X 508, 539. Se poate țese în două s. mai multe țte. 36 șervete... 12 în 5 țte (a. 1783). URICARIUL, XXI 368^b/₁₂. Trei mese, înad una în cinci țte și două în trei țte (a. 1813). Ib. XIV 224^b/₁₂. Lână pentru urzald se toarce suțit și în doiți și se nevedește în două țte. I. IONESCU, P. 692. Pânză laid 'n țte dese. ALECSANDRI, P. III 261, cf. II 177, III 311. Mănie... pare că pierdușe îndemnată la orgermine..., undrelele nu mai țiau s'apuce țtele împletite. ODOBESCU, I 130^b/₁₂. Țtele sânt rădicute, SLAVICI, N. 54, cf. SBIERA, P. 225^b/₁₂, RETEGANUL, P. III 76^b/₁₂. Ia apoi un țf. MARIAN, NA. 144. Țtește țte... erau agățate într'un cutiu. ISPIRESCU, L. 261. Fata... țte s'o porneașă.

ȘEZ, I 185^b/₁₂. Care fată n'a făcut țte, dacă se mărită, nu-i ieriat să facă cămeșe bărbatului. ION CR. II 211, cf. MĂNDRESCU, P. P. 155^b/₁₂. GCR. II 332^b/₁₂, TEODORESCU, P. P. 273, 160, MARIAN, SA. 26, JARNIK-BĂRSEANU, D. 425, 426, 429, ZANNE, P. II 69. La mijlocul țfului. MARIAN, SA. 141. — Când se schimbă țtele, Purcă zboard mățele, se zice celei care nu știe să lucreze. ZANNE, P. V. 358. I-au țesut țtele: s'au sfătuit, au plăcut să-l prindă pe cineva. Ib. v. 358. A înțucaă cuiă țtele = a-istrică planul (ib. v. 359), a-l săpaci, a produce confuzie, dezordine; a complica lucrurile. Cf. Înțucaă (I 1°). Voi, cu boborosa noastră, numai se înțucaă țtele. CONTEMPORANUL, IV 507. S'au înțucaat țtele = lucrul merge rău, afacerea s'a complicat. A desucură țtele = a lămuri o chestiune. O viață de om nu e de ajuns să desucure țtele înțucaate ale țitaițanei. D. RUSSO, BUL. COM. IST. I 52. S'au schimbă țtele = s'a schimbat mesul lucrurilor. Cf. ZANNE, P. V. 359. A II în patru țte = a fi beat; a fi trup și suflet (arată o legătură puternică între oameni). Ib. v. 359. | P. anal. Țte de lemn = fire (fibre) de lemn cu care se coase ceva, de ex. sărărite (= solnițe) de coaje sau un coș de coaje (Rosia, Arad, com. ITTU). | Fig. Un paianjen ce-și urzede în țteud țtele sale. ODOBESCU, I 83^b/₁₂. Împletită din multe țte ale spiritului. MAIORESCU, CR. II 288. (Singularul Țte s. a. și (formă refăcută din plur.) Țte s. f. se întrebuințează mai rar).

— Din lat. *licium* (plur. *licia*) idem. Cf. țțari.

ȚȚE s. f. v. țte.

ITERATIV, -A adj. (Gram.) *Iteratív*. — Care arată că o acțiune se repetă. *Verb, sufix, prefix iterativ*.

— N. după fr. (lat. med. *iterativus*, -a, -um, derivat din *iterare* a începe din nou).

ȚȚI vb. IV^a v. țții.

ȚȚICĂ † s. f. (ș. d.) } v. etică.

ȚȚICHI † s. f. }

ȚȚICLĂC † s. a. *Conversation*. — (Turcism H.) *Conversație*. Făcând țticlăc cu capu-*chihaebetu*. BELDIMAN, ap. TDRG. (Plur. -lăcuf).

— Cf. turc. *Hyk* espuse, TDRG.

ȚȚIE s. f. *Mesure de capacite de 1/2 de litre*. — (Ungurism în regiunile periferice) Măsură de capacitate pentru lichide, egală cu o fele, cuprinzând cam o jumătate de cofă s. a. douăzecea parte dintr'o brădie; p. ext. conținutul ei. BUD, P. P. T. PAPAHAOI, M., ECONOMIA, 170, LB., REV. CRIT. IV 337. *ȚȚie* = media, pinta. ANON. CAR. Din pđhar mie nu-mi place a bea. Fără numai cu țție. REV. CRIT. IV 89, cf. ALEXICI, L. P. I. 140^b/₁₂, DOINE, 240/15-17, BUD, P. P. 10, TIPLEA, P. P. 17, T. PAPAHAOI, M. 41^b/₁₂. [Pronunț. ț-țe-c.] ȚȚie, țȚie s. f. BUD, P. P., REV. CRIT. IV 337. | Ști: țte, țte s. f. ECONOMIA, 170, REV. CRIT. IV 144].

— Din ung. *lece*, idem.

ȚȚII! interj. v. țții.

ȚȚII vb. IV^a, refl. (Mold.) 1°. *Crier coucou!* 2°. *Faire une apparition furtive*. 3°. *Regarder furtivement*.

1°. A strigă țțai s. țții!, a face cucul Cei ce se țțiesc în preajma orbului, nu fug. PAMFILE, J. II 299^b/₁₂.

2°. A se arăta pe furis, pentru un moment; a se ivi numai cu capul, ca și cum ar fi pe furis (CREANGĂ, GL.), a face țții!; p. gener. a se arăta puțin. Pe cerul albastru se țție ici coloa câte un norăș. CONTEMPORANUL, V, vol. 1104. Printre braziți de sus se țțesc pete albe. C. PETRESCU, I. II 203.

3°. A arunca o privire repede și curioasă, a se uita, a privi din fugă s. pe furis; cf. a se zgâli, a se cucuci. *Se țfește el pe colo, se țfește pe dincolo, dar, pace bună! țezi nu-s nicătri.* CREANGA, P. 24, cf. 224. *În zadar se țfi printră gard la casa Irinei, n'a zărit pe nimeni.* N. REV. R. II 75. *Copiloiță mărunței se țfesc pe la feștri.* PAMFILE, J. II 308^{2/2}. *Sări poa părlazul și, fuga, se sul pe pripă, și țncepă a se țfi pe sub obloane.* ION CR. II 293.

[Și: *Îhă!, Îhă!, Îh!* vb. IVa. || Abstracț: *țfîre s. l. DDRF.* | Part. - ad. *țfă, -ă.* (Ad 2°). *Domnețe intriga, adecă niște amomele furișate și țfite.* SBIERA, P. 138.]

— Derivat din *Îh!*

ITFI(U)! interj. v. *Îh.*

ITINDENȚE s. f. v. *Intendență.*

ITINERAR s. a. *Itinéraire.* — Descrierea drumului pe care are să-l facă s. l-a făcut cineva, cu indicația localităților, uneori și cu note și impresii de călătorie; spec. *Itinerar de cale ferată*—indicația stațiilor de-a-lungul liniei ferate, a trenurilor care trec prin ele, a orelor când trec, a prețului de transport, etc., mersul trenurilor, indicator, Cui e obținut cu mersul trenurilor, o oprire în afară de cele prevăzute la *Itinerar* în dă de gândit. CARAGIALE M. 142. *De aici trece la răcoala Tâtarilor din 1703...* și dă *Itinerariul precis al celor două călătorii militare.* IORGA, IST. LIT. I 114. [Plur. -are. | Și: *Itinerariu s. a., plur. -arii.*]

— N. după fr. (lat. *Itinerarius*, din *iter*, -neris + drum).

ITINERARIU s. a. v. *Itinerar.*

ITIȚĂ s. f. v. *Iuță.*

ITLĂC † s. a. *Liberation, grâce.* — (Turcism literar) Liberare, punere în libertate (BRĂESCU, M. 67) a unui prizonier (TRG.), lertarea unui surghiunit. *Făcându-se și itlac lui Mthai-vodă, cdec era la surghiud...* LET. III 225². *Prea milostivul împărat... dete poruncă... ca să scrie la... vezirul să ne facă itlacul negreșii.* E. VĂCĂRESCU, IST. 298². *Itlac-ferman* — ordin scris (din partea unui sultan s. în numele lui) pentru liberarea unui prizonier s. lertarea unui surghiunit, p o r o n c ă d e s l o b o z i t (LET. II 150^{2/2}). [Plur. -lacuri.]

— Din turc. *Itlak*, idem. ȘIO.

ITROS † (Bis.) s. m. sing. *Matines.* — (Păstrat în poezia pop.) Utenie, măn e c a r e. DOSOFTEU, V. S. 243², LB., BUD. P. P. *Veri la vecernie, veri la itros, veri la cesarii, ȘAPTE TAINE*, ap. TRG. *Să-i faceți stujba la casa dumnealui, frăs vecernia și itrosulă, tar la zile mari și Ietsuphia (a. 1648).* BUL. COM. IST. II 263. *Locă în toaca itrosului.* DOSOFTEU, V. S. 14². *Până-i popa la itros și se roagă lui Hristos...* MARIAN, NU. 211, cf. BUD. P. P. 72, VICIU, COL. 108, T. PAPAHAĞI, M. 80^{2/2}. [Accentuat itros DOSOFTEU, V. S. 14, și itros LB. | Și: *Itros a. m. sing. VICIU, COL., glosar.*]

— Pe cât se pare, grec. *ἁγιος* = matines; apropiat de slavul utro «dimineață» (cf. sârb. *jutros* «azi dimineață»). CIHAC II 667, CADE.

ITRU † și dial. s. m. sing. v. *Itros.*

ITVĂ s. f. v. *etovă.*

IU adv. v. *Iuo.*

IU! interj. Strigăt de veselie pe care-l scot jucătorii, mai ales la pornitul jocului. Cf. i-h-a!, chiul, ura! Se întrebuințează repetat și, mai

ales, după interjecțiile: *aiut!* și *utu!*, din care se pare că s'a desprins. *Iu, tu, tu, C'acuma viu.* BIBICESCU, P. P. 219. *Iu, tu, tu, și țardă viu!* *A cui s'afecă eu să țiu?* MARIAN, NU. 349. *U, tu, tu, nănașă mare.* id. NA. 267. *Atu, tu, crucea mea, lele.* JAHNKE-BĂRSEANU, D. 40. *Utu, tu, până ce-s viu.* *Utu, tu, cđ și'n mormănt Eu tot trebuie să cđnt.* id., ib. 363, cf. 367, 410, 422. [Și: *Iui!* T. PAPAHAĞI, M. 156^{2/2}. | Ver: *Iui IVa* = a chiul, a strigă (Chior. MARIAN, NU. 722, notă) puternic (NĂȘUD, com. I. CORBU); (cu abstracț) iuitură s. f. = chiuțură, strigătură (la joc), țipătură (Țara Oașului). ARH. FOLC. I 137.]

IU pron. pers. v. eu.

IU s. a. v. *Iie!*

IĂ † adv. *Oă.* — (În cele mai vechi texte ardeleni și azi în nordvestul României; uneori în corelații cu acie) *Unde. Veremu (= venim)* cđră e *întru Troada pără la cinci zile, tuu (unde e N. TEST. 1648; BIBLIA 1688) prebăndimă șapte zile.* COD. VOR. 16². *Iuo sđni zăisture și războite, acte e netocmeal, eja și toate realele lucrare (unde e... acolea. N. TEST. 1648; unde... acole. BIBLIA 1688). ib. 126². Întrăm tu șatele lui, tuchăr-mu-nă în locu io [= uo VOR. HUR., unde DOS.] sđtură picioarele lui. PSALT. 278². Io [= uo HUR., unde DOS.] puse puti sđi. ib. 173². Io [tu DOS.] sđntu Dumnețu lor. ib. 317². Io e [țuo e VOR. tu e HUR., unde e-i DOS.] Dumnețu lor? ib. 241². Actia se înfricard, io nu eră fricō. CORESI, PS. 139. *Cale de cecate io vor fi, nu aflard.* id., ib. 301. *Nu vđ ascundeți comoră în pământ, io (în tđlc și în BIBLIA 1688; unde e) viermii o răzbec și putredcește și io (în tđlc și în BIBLIA 1688; unde e) furiș o sapă și o fură.* id. EV. 44². *Intrebă de'nșit tuu (în tđlc și în BIBLIA 1688; unde e) e Hristos sđ nască.* id. EV. 499². TETRAEV. (1574) 202. *Iaca tuu vine cđzđrdorul de vise.* PALLA (1582), ap. CP. 395. *Întru viermii neadurmiți tuu e... plângere cu amar.* EVANGHELIE CU TĂLC (a. 1619). ib. I 54². *Ami amă ostări țuo-ș[?] sđnti țte mândriile țale?* CUV. D. BĂTR. II 228. *Sđ ți ardă țuo se muncesc țroșit.* ib. II 334. *Bănu, preșfântă, de vedei țuo se muncesc cđldădrit.* COD. TOD. II v²/13. *Iuo țe-ic lăcomia și acumpia.* id. 102 v²/1. [Pronunț. țu-o. | Și: *Io* † adv., (pe Valea Beretăului) *Iu*, (înaintea unui consonant) *Iă* adv. *Iu ai fost?* *Iuă meri?* JAHRESB. VI 77.]*

— Pe cât se pare, diferitele forme românești (cf. și arom. țuea «sincroțova, țușido, țușji» «epretindine» megli. țovr «unde») reflectează un *iu* c *ibi* «acole» și un *uă c *ubi* «unde».

IUB s. a.

IUBĂRET, -ETĂ adj. } v. *Iubi.*

IUBET, -RĂȚĂ adj. }

IUBI vb. IVa 1°-2°. *Aimer. 3°. Choisir. 4°. Désirer. 5°. Aimer (d'amour). S'aimer, faire l'amour.* 1°. (În opoziție cu *uri*) *Trans.* (complementul e o ființă) A avea pentru cineva un sentiment puternic de simpatie, o mare afecțiune (uneori și admirație în același timp) și a se simți atras cu putere de el, a-i voi binele; a ține foarte mult la cineva, a-i plăcea țare, a-l îndrăgi, a-fi foarte drag de el s. de ac; cf. *adoră, veneră, diviniză.* (LŪ). *Ibesk* = amo. ANON. CAR. *Cea ce... giurul D[om]nului celora ce țubescu etu...* (? *țubăscu.* N. TEST. 1648; *țubescū.* BIBLIA 1688). COD. VOR. 112². *Iubește aproapele țău ca țire țasuj.* ib. 118². *Domnul țubește dăreșji.* PSALT. 302². *Iubți (Îndrăgiți) H* Domnul. ib. 54². *Și țoi foarte țubă ț împăratul.* MOȚA, ap. GCR. I 61². *Dragostea*

deplin... iaste... nu a iubi numai prietenii
tăi. CAZANIE (a. 1644), ap. GCR. I 112/27. Iubi-
bi pe vrăjmașii voștri. CATHISM (a. 1774).
ib. II 101/15. Te iubesc mai mult decât ochii. DRĂ-
GHICI, R. 3. Obieța ne-a trimis să-ți spunem că
norodul nu te vrea nici te iubește. C. NEORUZZI, I
139. O iubiră până și cumnatele ei. ISPIRESCU, L.
40. Te iubesc ca pheția în sân (ZANNE, P. I 36)
= de loc. Cui ț-e milă de copii, nu iubește pe co-
piii. id., ib. II 80. Te iubește soacra-tă, se zice
celor ce vin la vremea mesei, până a nu se ridică
masa. id., ib. IV 607. [Reciprocitatea sentimentului
se arată mai ales prin refl.] Din carulă fremă
urui alatu iubiți (: iubiți unii pre alții. N. TEST.
1648; unul pre alalt iubiți. BIBLIA 16-8). COD.
VOR. 144/1. Să ne iubimă unul cu alalt. VARLAAM,
C. 294/2. Se iubesc ca câncle (s. soarecii). ZANNE,
P. I 382, IX 16. Trăesc ca frații și se iubesc ca
dracii. id., ib. IV 371. || P. ext. A avea parte
de... Iubească-te boalce! JARNIK-BĂRSEANU, D.
259.

2^a. Trans. (Complementul nu e o persoană;
construit adesea cu să + conj., mai rar cu a + inf.,
în parte după fr. aimer à) A găsi (că) ceva (este)
foarte mult după placul său, a simți multă atrac-
ție, simpatie și plăcere pentru ceva, a îndrăgi
mult ceva, a ținea foarte tare la ceva, a-i plăcea
în măsură mare cuiuă ceva. Dereptatea iubește.
PSALT. 17/4. Iubitu (am îndrăgi D) teaga ta.
ib. 25/12. Să nu iubească viața ce trupăsc
apurcată (a. 1618), ap. GCR. I 59/25. Ei iubesc a
se plânge netectat. MARCOVICI, D. 13/4. Viața sin-
gurată iubea. PANN, E. II 40. În copilărie iubeam
să mă opresc Pe mării mândăstire. ALEXANDRESCU,
M. 10. Nu iubesc a fi cântă cucul din față. CREANGĂ,
A. 130. Arușia nicti o tub... nicti o urf. ZANNE, P. V
29. [Subiectul nu e omul] Toate iubitoacle iubeș
și coudă sare. I. IONESCU, C. 4. # A iubi mai mult
(mai bine, mai vărios s. a mai iubi) = a prefe-
ra. [Urmat de să s. de inf.] Arest mai mare a
săborului mai iubiță să vază pre cea fămeice bol-
navă decdă să facă Domnul H[risto]le ciudenă. VAR-
LAAM, C. 355. Să iubiască a merge mai vărios la
masa unui sărac decdă la masa domnului său. id.,
ib. 363. Iubea mai mult să-și petreacă vremea cu
jucării. DRĂGHICI, R. 4. Morcovii... iubeșc mai
bine a fi sămănați pe un pământ gunoți. I. IO-
NESCU, C. 14.

3^a. † Trans. A alege, a opta pentru... Iubesh =
eligo. ANON. CAR. Fu întrebă den doao să-și [i] iu-
bească muncă. MOXA, 374/13.

4^a. † Trans. (construit cu acuz. ori cu (ca) să s.
cu inf. A pofti, a dori, a voi să... † a jelui,
† a deșideră. Lăptele curăntului... [n]espur-
catul iubiți [poh]ții. N. TEST. 1648; să iubiți.
BIBLIA 1688). COD. VOR. 146/5. Nu spusdăreți
(= sperați) în nedereptale și în răpire nu deșide-
rareți (iubiți H, jeluiți C, jeluiți C, dorireți D). PSALT. 117/4. Ceta ce au mult și
lăi de toate pre voie, acta n'are iubi să moară
nică odată, ce are iubi să euste în vocă. VAR-
LAAM, C. 277, cf. 287. DOSOFTEIU, V. S. 141.
| P r o n o m i n a l (cu același sens) I-au mutat la
loc unde-ș iubiă. DOSOFTEIU, V. S. 128. D[u]m-
nezdu g'au iubiță să să întrupeze. ib. 138/2.

5^a. Trans. (complementul e o ființă) și absol.
A avea pentru cineva o mare atracție de natură
erotică, a se simți cuprins de dragoste, de amor
pentru o persoană de alt sex, a plăcea tare pe
cineva și a-i dori, a fi îndrăgostit, a se amoroza
de cineva, cf. a îndrăgi pe cineva; p. ext. a
avea relații de dragoste cu cineva, a se
avea bine cu o femeie s. cu un bărbat (cf. PAM-
FILE, J. II), a trăi, a se țineă cu cineva. O
ce iubi un voinic și o nu hă (a. 1750), ap. GCR.
II 67/2. Am iubiți și cunosoc gustul dragostei peste
măsură. KONAKI, P. 80. Mult, ah! mult în viață

cu te-am iubiți pe tine. ALECSANDRI, P. I 120. Te
iubeam cu ochi păgăni. EMINESCU, P. 128. Ei o
iubea cu ochii din cap. SBIERA, P. 27/12. O'am
iubiți fără de cale. ALECSANDRI, P. P. 300/b. Să
te iubeșc ca pe putul mieu. MAT. FOLC. 1455.
Pân' eram de nu iubeam... JARNIK-BĂRSEANU, D.
12. Să iubeșc pe sub ascuns. ib. 81. Iubește-mă,
dacă-ți plac. ib. 47. Te-o iubiți badea pe mers. ib.
159. Te-o iubiți și te-o lăsat. ib. 160. Până ce
iubeam copile, Mai era ceva de mine, Dar de
când iubeșc necaste, Creștie barba fără veste. ib.
367. Eu iubeșc, baba iubește, Casa ni se puntește
ib. 413-4. Iubeam ca o nebună. DOINE, II 10/31. S'o
iubeșc scara pe lună. ib. 139/27. || Refl. (și cu
reciprocitate, construit cu prep. c) A fi cuprins
de dragoste unul pentru altul; (din ce în ce mai
mult prevalează sensul:) a avea relații (de dra-
goste) cu cineva. Când să vor... iubi amândoi,
văptiorul cu fata cea răpăit, și nepuădin în alt chip
să să impune, pentru dragoste, ce ou la mijlocul
lor, să vor sădăi să să răpească. PRAY. 726. Să
te iubești cu mine. GORJAN, H. IV 71, cf. ALE-
SANDRI, P. I 89. Un vis frumos, în care eu mă iu-
beam cu tine. EMINESCU, N. 9. Cum te poți iubi
tu cu un popă? AGĂRICEANU, P. M. 76. S'au
dat a se iubi încă mai cu dușoie. SBIERA, P.
239/13. Cu toate se iubi. ISPIRESCU, V. 33/3. Hai,
măndro, să ne iubiim. JARNIK-BĂRSEANU, D. 49.
Ibghitu-s'o, vghiti Fecior de gazdă mare Cu-o fată
de selcax tare. VAIDA. Măndrele mele, Care m'am
iughit cu ele. ION CAR, I 291/11. [Fără prep. cu.]
A face dragoste. Mă duseci Miercură 'n țarg.
Să văr boi cum se rând... Măndrele cum se iu-
beșc. JARNIK-BĂRSEANU, D. 97. Iubește-te, măn-
dra mea, Vei iubi, căi vei iubi. La mine țără-
rent. POMPILIU, B. 75/12. [Cu același sens, rar
absolut] S'au iughit cu cine vreme. CABA, SĂL. S3.
[Și: Iubi] † vb. IVa, Ibi vb. IVa GRAIUL, II
42/2, cu prez. ind. iubeșc. ANON. CAR. și iubeșc.
TIPLEA, P. P. (cu palatalizare) iughit vb. IVa
CABA, SĂL., VAIDA, TIPLEA, P. P., PAMFILE, J.
II, ION CAR, IV 59. [Abstracte: iubire (bi)(ch)ire
s. f. VAIDA, TIPLEA, P. P.] = dragoste, amor. (Con-
struit cu prep. de, rar cătră, s. cu genetivul
obiectiv) (Ad 1^a; sens general) Iubire de sine. MAR-
DARIE, L. 3145. Iubire de prieteni. ib. 904. Și
puseră spre mere (= mine) urciuri derceptu iu-
bireca mea (iubovui H, iuboste C, îndră-
girea D) PSALT. 235/2. Iubirea oamntilor ceca
degarit. GCR. I 2/19. Să aprinse întru mine focal
iubirei. CAZANIE DE GOVORA, ib. I 98/27. (Pleo-
nastic) Liubov și iubire de oamnti. VARLAAM, C.
18. Iubirea de săraci. GCR. I 285/22. Mă rog să
o primești cu blăndețe și cu iubire de om, ib. I
337/10. Scumpeata și pofta și iubirea de sine (=
egoismul) sânt trei lucruri corele scurtează viața.
ib. II 7/15. Iubire de streini (= altruism). ib. II
65/1. Datoria iubirii de oamnti (= filantropie)
...m'au îndemnat. DRĂGHICI, R. 23. Lega... iu-
birei și a frației. BĂLCESCU, M. V. 2/19. Vrednic
de iubire. PONTBARIAN. Iubirea ce ai către îm-
părat... ISPIRESCU, L. 15. I-i dele ca semn de iu-
bire ftească. id., ib. 39. # A avea pe cineva la
iubire † = a-l iubi. Cum? Să ată la iubire Dum-
nezcu pe-o muritoare? KONAKI, P. 101. Măica la
altă iubire areă pe fitul ei, înco... DRĂGHICI, R.
27; (ad 2^a) Ce cu socotină și cu iubire de trūdă
slujirea... iaste a face. PRAYLA GOVORA, ap.
GCR. I 89/5. Iubirea de moșie. EMINESCU, P.
241. # A avea ceva la iubire † = a ținea mult
la ceva, a-i plăcea tare ceva. Americani... la altă
iubire le au, înco... le cinșteșc mai mult decdă
aurul. DRĂGHICI, R. 17; (ad 4^a) Iubire de aușie,
de mărie, trufă, de înțelepție. MARDARIE, L. 1728,
3265, 1730. Pentru iubirea de argint (GCR. I 94/11)
s. argintului (LET. III 28/11) = argihofie. Iu-
birea de slavă... cu putere și iărie. KONAKI, P.

282: (ad 5^a, întrebuințat une-ori la plur., cu înțelesul) Relațiuni de dragoste, scene amoroase. *A iubirei... pară*. KONAKI, P. 99. *T'am adăverci amoriul cu cretină și iubire*. id., ib. 99. *Neron, plin de iubov și iubire*. id., ib. 283. *Sânt un vinovat nevrădite de iubirea ei*. C. NEGRUZZI, I. 47. *Din iubire făr' de lege te-ai născut?* EMINESCU, P. 100. *Ești iubirea mea dăruită Și cuibul meu din urmă*. id., ib. 281. *Iubirile Cântă cu pădurea*. ALECSANDRI, P. 304. *Mândră'n naltă și subțire E făcută spre iubire*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 76. # (Neobișnuit) **A face iubire** = a face dragoste, a avea relații de dragoste cu cineva. *Decât iubire să faci...* SEVASTOS, C. 58/11; — **iubit** s. a. (În poezia pop. cu caracter mistic și) **iubiță** s. f. (PĂSCULESCU, L. P. 122/11) = faptul de a iubi, iubire. (Ad 1^a) **Obșergiența iubitului**. DOSOFTIEU, ap. GCR. I 254/11; (ad 5^a) **Cântai Doina de iubul**. ALECSANDRI, P. 3. *Tu să fi'nceput iubitul, Că-i făceam cu înprăvălul*. COȘBUC, B. 12. *Din iubitul meu cel mult Afunseu să mă'nprum*. MAT. FOLC. 256. *Lasă, mândră, iubitul JARNIK-BĂRSEANU*, D. 49. *Vreme de iubul*. ib. 449. *La iubit e ca focu'*. ZANNE, P. IX 232. *A face cuișă de iubit* = a-i face de dragoste. (Cf. DDRF.; — (prostverbal): **iub** s. a. (Ad 5^a) **Iubul** cu iubostile. DESCĂTECE (A. 1784), ap. GCR. II 137/11, ap. *Pe dealu' de la stejari Mi-aulești un păcurari... De dragu' nevostelor Și de iubu' fetelor*. ORAIUL, I. 66/11; — (+ frumusețe, în rimă) **iubuseță** s. f. Și cu multă iubuseță [tipărit greșit: **iubuseță**] și cu multă frumusețe. PĂSCULESCU, L. P. 140/11. | **A d-jeclive**: **iubit** (tughn ION CR. 291, **iubit**, rostit **iubhit** TIPLEA, P. P., cu negativul **neubit**), -ă (adeșea substantivat) (Ad 1^a) (Cel) foarte drag, pe care-l place tare, cf. prieten. *Fînd lui iubții prietăni*. N. TEST. 1648; BIBLIA, 1698), tremeneasă la elu. COD. VOR. 10/9-10. *Aceea sputu voa, frații miei prea iubții* (C. GCR. I^a 3/10. *Iară tot, iubțiișoră, cu sfânta credința voastră vă îndrăși*. ib. 50/11. *Trupul iubției ei surtoare*. KONAKI, P. 87. **Iubitul său papagal**. DRĂGHICI, R. 161. *Un prieten din cei mai iubți*. MARCOVICI, D. 15/11. *Ești acum coșnic, iubite cetilor MAIORESCU*, CR. II 241. *N'a mai stat altul pe foja pământului apră de iubit*. CREANĂ, P. 191. *Un'te duci, iubite frate?* JARNIK-BĂRSEANU, D. 137. *Banu' și pe nerod n'a face iubit*. ZANNE, P. 64. *Îți foarte mulpemese, dragul meu iubit*. SPIRESCU, L. 35; (ad 2^a) **Iubite** fantele tale. PSALT. 173/11. *Sânt... iubții* [harbuji] Moldovenilor. I. IONESCU, C. 94. *Soarele iubit n'ascunde*. ALECSANDRI, P. III 8; (ad 3^a) **Iubit** = electus. ANON. CAR.; (ad 5^a; mai adesea substantivat, cu înțelesul de) **Drăgu', amant, amoret, iubovnic, cf. dragă, țiltoare, metresa**. Hai, **iubiță**, la plimbare. ALECSANDRI, P. III 15. *Nu cădă în depărtare Fericeata ta, iubție!* EMINESCU, P. 83. **Iubitul tău să știu**, *Iar tu iubția mea*. COȘBUC, P. 157. *Am să știu iubții împăratului*. RETEANUL, P. II 31/11. *Cine iubit n'a arut Să piară de pe pământ*. MAT. FOLC. 473. *Mai-ai fost iubții [varianță: amaniță] pe voră*. CIAȘUANU, V. 12. *Și dădă-mi meu iubit Din gură mi-a grău*. JARNIK-BĂRSEANU, D. 137. *I-am fost iubții dragă*. ib. 253. *Din trei iubite-ate mele Nu știu la care cotu merge*. id., ib. 33. *Cădă (= către) casă să'ntrună, Iubții și-o cădă*. ORAIUL, II 43/11. # *Decât un bărbat urit Mai bine-un străin iubit*. ZANNE, P. V 255. *Ou dragul meu cel iubit*. id., ib. 402; (cu diminutivul) **iubiță**, **iubiță** (BARONZI, L. III/11). **Iubițele, drăguțul meu!** SHIERA, P. 43/11; — **iubi-tor(iu)**, -oare = care iubeste, căruia îi place ceva, plin de iubire, de dragoste; amator. (Ad 1^a, construit cu prep. de ț. la, (rar) ț pre) **Iubitorii de Dumnezeu** (MARDARIE, L. 4055), *de părinți* (id., ib. 3554), *de streini* (= altruisti) id., ib. 4560), *de Rimicani* (id., ib. 4559). **M[ă]oștjivie** fante și iubitorii de oameni desputătorii. CORESI, EV.

5/11. **Iubitoare Doamne!** GCR. I 86/11. *Văzându-te apă, nu am erut să le las acoperite, ca să nu mă orădă adinzu mine-șu iubitorii (= egoiști) cum nu iubescă să se înflosească și alții și le știu numai pentru mine*. ib. I 94/11. **Iubitoare de Dumnezeu viață**. BIBLIA (1688), pr. 7/10. **Domn milostiv iubitor de Hristos**. ANTIM, P. XXIII 23. **Iubitori de oameni** (= filantropi). DRĂGHICI, R. 159; (ad 2^a) **Următori și iubitori de otenală**. GCR. I 146/11. **Măreț și iute la mână și iubitorii la bădă**. LET. III 234/11. **Ou iubitor de învătătură**. E. VĂCĂRESCU, 1ST. 251/11. **Iubitor de lege**. id., ib. 252/11. **Iubitorii** (= amatorii) de cădă și de istorii. GORJAN, H. prefață. **Iubitor de singură-tote**. EMINESCU, N. 35; (ad 4^a) **Iubitorii de aru-fie**. MARDARIE, L. 1319. **Iubitorii la binele oltău**. GCR. I 47/11. **Intimă... iubitoare la auzie**. MOXA, 372/11. **Iubitorii de argint**. MARCOVICI, C. 9/11. **Iuda iubitor de bani**. MAT. FOLC. 1483/11; (ad 5^a) **Această pasdare taste iubitoare pre soful său**. VARLAAM, C. 56. **Va fi iubitorii la materii și la toți oamenii**. GCR. II 66/11. (Substantivat) **Ești frumoasa mea iubit**, **A mea dulcea iubitoare**. ALECSANDRI, P. II 56. **Al uitat de soarta mândrei, iubitoare tale fete**. EMINESCU, P. 191. — (cu negativul) **neubitor(iu)**, -oare. (Ad 1^a) **Neînțelept, nece sfatul feritor, neubitorii**. GCR. I 13/11. **De Hristos neubitorii**. MINEIUL (1776), 65/11. **Aspru și neubitorii de om**. DOSOFTIEU, V. S. 158; (ad ANTIM, P. 88); (ad 5^a) **Neubitorii de materii**. GCR. II 26/11. **O femeie neubitoare**. MARIAN, V. 129; — (c. paleol. **Iubiti**) **iubet**, -eală (ad 2^a, construit cu prep. de ț. la; ieșit din uz) = căruia îi place ceva, amator, abtăiat după ceva. **Neavată... iubeașă de panglică**. GOLESCU, I. 31; **Mai ales ad 5^a; construit cu genitivul obiectiv s. ț. cu prep. de ori la; adeseori substantivat; cu sens activ**) (Cel) care iubeste mult (I. GOLESCU, C. I, com. OLMĂZU), căruia îi place dragostea (CIAȘUANU, V.), pătimăș în dragoste (PAMFILE, C. T.). **drăgoșos, veșnic amoretat** (cf. GORJAN, H. I 89); (cu sens pasiv) cel (mult) iubit, foarte drag. **Eră iubeașă la feșce bărbat**. MOXA, 337/11. **Săni femeie la Sătu iubeașă**. LET. I. A. 53/11. **Bărbuții și fâmetie plăcitur...** sânt... **veșet și dechit de cuget**, dar și cei mai iubții... de fel. PISCOPESCU, O. 141, cf. 141. **Eră o fenece frumoasă... iubeașă**. BĂLCESCU, M. V. 319. **Văduu de iubire ori iubet pe apucate**. OLLĂNESCU, H. O. 40. **Dragobete și flăduu iubet și umblă prin păduri după fetele și femei care au lucrat în zăua de Dragobete**. MUSCEL. 37. **Da să-lvezi pe frate-meu cădă de iubet; după toate fetele ț să scurg ochii**. (Auzit la Bran). **Iubetul nevostelor** (TEODORESCU, P. P. 513/11, PĂSCULESCU, L. P. 250), **de nevete** (MAT. FOLC. 195), **de cucoane** (ib. 187/11). **Femece care-i iubeașă**, **Scoală de dimineță**. PAMFILE, C. T. 100/11, cf. OIUOLEA-VĂLSAN, R. S. 327. **Iubeașă voințelor**. BIBICESCU, P. P. 181, CĂTĂNA, B. 170; — **iubăret** m. = care iubeste [5^a] cu patimă (cf. PAMFILE, J. I.). **Soare[te]... cădă ordă...** numai heții și omenii iubăretii și pot prii. id. CER. 34/11. (Complit) **Aceștia care... nu se gădău...** nu vor fi iubăreții de feneți. id. 7. I. 352/11; — **iub** (sub forma dialectală **iubhu**), -e = plăcut, gustos. **Ghin** [= vin] **iubhu** la băut. VAIDA.

— Din paleol. **Iubiti** (bulg. **Iubija**, sârb. **Iubiti**, rut. **Iubity**), idem. Cf. **preaiubi**, **iobote**, **iubovnic**, **iubov**.

IUBILĂ vb. 1^a. (s. d.) v. **iublia** ș. d.

IUBIȚEL, -ȚICĂ adj. v. **iubi**.

IUBOSTE ț s. f. v. **iobote**.

IUBOV ț s. m. sing. v. **iubov**.

IUBOVNIC † s. m. v. Ibovnic.

IUBUȘETĂ s. f. v. Iubi.

IUC † s. a. *Fardeau, charge*. — (Turcism) Sarcină, povară, cât se poate încărcă pe un cal. Cf. cal (de peste). Cf. NISTOR, H. W. 151. 5. 400 *aspi la 25 de dulapi și 7 sacuri (poveri) de rafturi aurite*, IORGA, S. D. XXII 30. [Plur. *ucuri*.]
— Din turc. *yuk*, idem (> bulg. *yuk*, rus. *у́юк*), rut. *у́юк*, idem).

IUCMAN s. m. v. Iuhman.

IUCSUCEĂ s. f. (Bot.) — 1^a. câlin. POLIZU. PONTBRIANT; 2^a. dărmoz. BĂRCIANU.

— Din turc. *yüksükte*, diminutivul lui *yüksük* «degetar». (Cf. *yüksük oty* «sparanghel»). ȘIO.

IUDA s. m. art., s. f. I. *Judas*. II. 1^a. *Judas* (sobriquet donné aux Juifs). 2^a. *Usurier*. 3. *Judas*, traître, vendu. 4^a. *Mauvais esprit*. 5^a. *Enfant insolent*. 6. *Génte malin*. 7^a. *Grand vent*. 8^a. *Chablis*. I. S. m. Numele apostolului (*Juda Iscariotul*) care a vândut pe Mântuitorul. Zina lui se serbează în popor (fără ca sărbătoarea să fie recunoscută de biserică) între 10 și 20 Iunie (în unele regiuni, la 19 Iunie), pentru ca *Juda Sfântul*, purtătorul vânturilor, să-și aperse de vânturi, de furtuni și de plaiță. Cf. PAMFILE, VAZD. 21, 48/10, 143/21, 150/1. II. S. f. 1^a. Porcăla dată Ovrurilor. ȘĂINEANU, D. U.

2^a. P. ext. Cămătar. ȘĂINEANU, D. U.

3^a. Trădător (DICT.), om rău, mișel. Cf. MAT. FOLC. 1165/1. *Juda Brâncovanul m'a vândut*. LET. II 384/10. *Eră raiu, nu viață, până se pripăși, ca pomoinic, pe platurile noastre tuda de cașoan*. DELAVRANCEA, S. 19.

4^a. Dub necurat, spiritor, de sex feminin (fică a lui Iuda vânătorul), purtător de vânturi, care — după credința poporului — locuște în Dunăre, în lacuri s. în mare, având diferite înfățișeri. Cunoaște toate rosturile pescarilor și... îi poate ajuta s. primejdui. Se mai numește și: *vidră* (PAMFILE, DUȘM. 290); p. ext. dracul. I 27, cf. ȘEZ. III 86/10, cf. 3/1, cf. Scarsoiți. *Văzură tuda bătrână Vărsând flăcări pe gură*. TEODORESCU, P. P. 94. *Alte ori [zânele] se asociază cu tudele sau fetele lui Iuda*. PAMFILE, S. V. 25. *Putul Iudii* (s. de Iudă). Cf. PAMFILE, DUȘM. 290/1. *Dece o toană, dete două; Când fu toana de a treia, Prinse putul Iudii și mic*. TEODORESCU, P. P. 94.

5^a. Copil obraznic. ȘEZ. III 86/10.

6^a. (La plur.) Iele. PAMFILE, DUȘM. 260/11, S. V. 25.

7^a. Vânt puternic (numit astfel de vânători, pentru că îi trădează, bătrând de la sie spre vânt, cf. ODOBESCU, III 91), vifor, vârtej (Muscel, com. LACEA).

8^a. P. ext. Grămadă de arbori răsturnați. RUCĂREANU, ap. ODOBESCU, III 91, notă. *Iar în tudele de fuță Se tin cerbiș, stau și urșiș*. ODOBESCU, III 91/1, cf. 90/10.

[Se zice (ad II) o *tudă*. | Diminutiv: (ad I) 4^a. În descăntece) *Iudiișă, Iudiișă, Iiișă* MARIAN, SA. 227, *Iediișă, Iederiișă* s. f. — șerpoaică. MARIAN, SA. 227.]

— Din paleosl. *Iuda*, grec. *Ἰουδᾶ*; (și bulg. *juda* «om hain; zână (acvatică) răuvoitoare»); cf. *iudi* și dubletele *iudeu* și *jidan* (jid, jidov), *judaic*.

IUDAIC, -Ă adj. v. Judaic.

IUDAISM s. m. sing. v. Judaism.

IUDEESC, -EASCĂ † adj.

IUDÉ(E)A s. f. sing.

IUDELIÂNIN, -IÂNCĂ † adj.

IUDEȘC, -EASCĂ † adj.

v. Iudeu.

IUDEU s. m. *Juif*. — Locuitor din Iudeea; descendent din neamul lui *Juda* (PAMFILE, S. T. 30); evreu, jidov, jidan, cf. *israëlit*, *Obida rea*, o *Iudei* (o jidovi N. TEST. 1648; o jidovi vilor BIBLIA 1688) după cuvânt amă *fire-ay* acusticând voi. COD. VOR. 2/1, cf. 66/10, 40/1. *Besăricea Iudeilor*. DOSOFTEIU, ap. GCR. I 252/10. În grădina *școlului*, *La pomul Iudeilor*. PAMFILE, CRC. 66/10. **Împăratul Iudeilor** = Isus Cristos. [Adjectiv: Iudeesc (Iudesc †) -ească † = evreesc, jidovesc. *Leagăa Iudească*. COD. VOR. 66/10. *Pomul cel Iudeesc*. BIBICESCU, P. P. 234. | Familia: (paleosl. *I Judeja*) **Iudé(e)a** s. f. = țara Jidovilor, Palestina; † neamul lui *Juda*, evreimea, jidovimea. În *Ierusalim și în toată Iudea*. APOSTOL (1683), ap. GCR. I 261. *Iaca D[io]mnitorul D[io]mnitorul Sacaot va lepedă Iudea*. DOSOFTEIU, ap. GCR., I 265/10; — (paleosl. *I Judejanina*) **Iudelânin**, -IÂNCĂ † subst. = iudeu, jidov. *Întelciscară că Iudeianții* (jido v N. TEST. 1648; BIBLIA 1688) taste. COD. VOR. 11/10. *Eră Iudeiancă* (jido v N. TEST. 1648; jido v c BIBLIA 1688). Ib. 63/10.]

— Din paleosl. *Iudjej* (gr. *Ἰουδαίος*), idem.

IUDÎ vb. IV^a *Instiguer*. — (Despre drac) A îndemna (PAMFILE, DUȘM. 29) pe cineva să facă ceva rău, a ațâța, instiga. *Atunci dracul îi tudește ca să uite de Ńnger*, id. Ib. 29. *Eu te-am tudit trei ani ca s'o omori*, id. COM. 20. *Dar diavolul l'a tudit pe Sf. Ihe de a ucis pe tatăl sdu și pe mama sa*, id. S. V. 188.

— Din rut. *Juditi*, idem.

IUDIȚĂ s. f. v. Iudă.

IUFĂ s. f. sing. *Trafic, vogue*. — Început, de-
ver, aface, vânzare, căutare (a unei mărfi, a unui articol de comerț). CIAUSANU, V.

IULĂ *Juif*. — (Straja, în Bucov.) Jidan, Com. AR. TOMIAC. — Cf. *iuhman*.

IUFȚ s. a. (Comerț) *Cătr (de Rusie)*. — Piele groasă (ȘEZ. IX 33) de vițel (DICT.), de bou (MON. OF., ap. TDRG) s. bivol (CADE), tăbăcită (MEHEDIȚI, PĂM. 10), adusă din Rusia (id., ib.), care are un miros special. Tabăcit se ocupă cu cumpărutul pieților verzi și cu lucratul lor, prefăcându-le în *iuft*. I. IONESCU, M. 701. O *pârche de ciubote de iuft*. CREANGĂ, A. 103. PAMFILE, I. C. 347, cf. I. TEODOREANU, M. II 105. *Miros de iuft*. C. PETRESCU, R. DR. 206. † **A rămâneă iuft de parale** = a nu mai avea nici un ban. Cf. *lefter*. Cf. PANN. P. V. II 155, ZANNE, P. III 192. [Plur. *tufturi*. TDRG. | ȘI: *Iuht* s. a. POLIZU.]

— Din rus. *Iuftă, Iuhtă*, idem.

IUGĂ s. f. *Vent du Sud*. — Vânt de sud. DR. I 282.

— Din bulg., sârb. *Jug*, idem.

IUGĂR s. a. *Demi-hectare* — (Transilv.). Măsură pentru suprafețe agricole. *Iugărul ungar* are 1200, cel *cadastral* 1600 stânjeni pătrați s. 0.57 hectare. Cf. ENCICL. R. 924. [Plur. *iugăre* | ȘI: (formă eronată la scriitorii din Țara veche) *Jugăr, (Jugăr) s. a. Un spațiu de două jugere*. BALCESCU, M. V. 163. *Să nu atâd nemene mai mult decât 500 jugere*. MATORESCU, CR. III 135.]

— Termin administrativ în latina medievală: *jugerum*, idem. (Cf. lat. cl. *iugerum* = măsură agrară de 25 ari 182, din *jugum*, cf. germ. *Joch*.)

IUGOSLĂV, -Ă adj., subst. *Slave du sud*. (*SuŃet du royaume yougoslave*. — Slav de sud. *Dreptele aspiraționale de independență ale popoarelor iugo-slave*. ODOBESCU, III 395. | Spec. (de la marile războaie Incoace) (Cetățean) ce aparține regelui creat după războiul din foasta Serbie, Croa-

țe, Slavonie, Bosnie, Herțegovină, Muntenegru și dintr-o parte din Dalmația, Banat și Bacica, sub numirea de *Iugoslavia*. [Și: (formă cronată) *Iugoslâv*, -ă adj., subst.]

— N. din slav. (jugŭ «sud» + slavŭ).

IUGURGIU † s. m. v. laur.

IŪHĂ s. f. *Sassoire*. — (Ungurism în Transilv.; la căruja cu cai) Lemnul care se pune pe subțimă carului pe crâcile rudei (de la capătul cren-gărului VAIDA), ca s'o țină sus (Câmpie, Turda, VICIU, GL.) s. ca să dea direcțiune rudei, c o d o b a t u r ă (Bihor. H. XVIII 75).

— Din ung. *jaha*, idem.

IŪHMAN s. m. 1°. *Juif*. 2°. *Diable, vampire*. (Bucov., Mold.)

1°. Ovreu, jidan, jidov (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC). Ce-i aista? — Un iuhman. Com. FURTUNĂ.

2°. Drac (Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC, com. FURTUNĂ), strigoiu (com. FURTUNĂ, cf. ION CR. IV 203), *Iuhmann* cf. *bătrân*. Com. FURTUNĂ.

[Și: *Iueman* s. m. (Ad 2°) SEZ. III 17.]

— Cf. rut. *jaha* «sânge; om hain, spurcat». Cf. iulia.

IURT s. a. (Comerț) v. iult.

IUI interj. v. lu și iolte.

IUI vb. IV^a v. lu.

IŪTE! interj. v. iolte.

IUITURĂ s. f. v. lu.

IUIULEĂT † s. a. *Lamentation*. — Valet. Cu- conul... nu fără iuiuleat... *tindă* Mănușile. DO-SOFTEIU, V. S. 237°.

— Cf. ung. *joj* [*jojgatni* «a se lamenta»], sârb. *joj* «vai».

IŪDĂ s. f. *Travail, peine*. — Lucru, muncă, trudă (Abrud). VICIU, GL. [Scris și: *IŪDĂ*. | Ver- b: iujdi IV^a (SEZ. VII 181, POMPILIU, BIR. 1012), iujdi IV^a (FRÂNCU-CANDREA, M. 101, VICIU, GL., PAȘCA, GL., CIAUSANU, GL.) refl. = a se munci, a se trudi, a se opinti, a se sili, a se sbate, a se sforță, a se chinu fîn'o boală; a se împotrivi, a se pune în contra cuivâ. S'o iujdi să *țină rîștelea* legat, VICIU, GL. *Eră rîș betag; tât pe făcă pã mnică se iujdeat, de gândrat că nu-i cu mîntea cu lăă* (Cricior). PAȘCA, GL.:—(cu astractul) *Iujdeală* (iujdeală, plur. -deli). CIAUSANU, GL. — Cf. iusdănit.

IUJDEĂLĂ s. f. v. iujdă.

IUJDI vb. IV^a v. iujdă.

IŪLI s. m. sing. v. Iulle.

IULIÂN adj. m. *Iulien*. — (În expresia) *Ca- lendarul iulian* s. ortodox s. vechiu, făcut din ordinul lui Iulie Cesar și păstrat la unele po- poare ortodoxe; la noi e înlocuit de puțin timp prin calendarul gregorian. [Pronunț. -li-an]. — N. după med.-lat. *Iulianus*, -a, -um.

IŪLIE s. m. sing. *Juillet*. — Numele lunii a șap- tea a anului, (pop.) *Cuptor*. *Au fâtrat în fâr- tu zi iulid a lui Iulie*. GR. URECHE, ap. GCR. I 70°, cf. PARACLIS, 23° ^o/₁₀₀. *La Iulie căd și fru- mos* (a. 1733). ib. II 26° ^o/₁₀₀. *Seris în cetatea Si- bitulă în 13 zile Iulie 1797*, ib. II 162° ^o/₁₀₀. [Pronunțat -le-e. | Și: (prin Bucov. și Transilv., din germ. *Juli*) *Iulii* s. m. sing. HERZ-GHER, M. IV 193].

— Din paleosl. *Iulij*, idem.

IUMBRŪC † s. a. } v. glumbruc.
IUMBRŪC † s. a. }

IUNĂC s. m. *Héros*. — (Sărbism, la Români din Serbia) Viteaz. GRAIUL, II 151°.

— Din sârb. *junač*, idem. Cf. iuncă.

IŪNCĂ s. f. *Fiancée*. — (Atestat numai într'o orăție de nuntă) Miresă. *Iată vi se'nchină N. Cu o trancă De la tuncă*. MARIAN, NU. 313.

— Femininul slavului *junakŭ* «tânăr, viteaz, mire». Cf. iunac.

IŪNCĂR s. m. (Mil.) v. luncer.

IŪNCER s. m. (Mil.) *Cadet*. — Tânăr care are să devie ofițer, cadet. În casa Pătrăceșii *zeded un tîncel, un tuncer*. SADOVEANU, ap. TDRG. *Slujește în oaste ca tuncer*. CARAGIALE, ap. CADE. [Și: *Iuncăr* s. m. | Derivat: *Iun- cherie* s. f. = starea, timpul petrecut ca luncer. (Generalul) *sădră fîn'ur'un picior ca pe vremea tuncheriei*. D. ZAMFIRESCU, ap. TDRG.]

— N. rus. *junkerŭ* (< germ. *Junker*) idem.

IUNCHERIE s. f. (Mil.) v. luncer.

IŪNI s. sing. v. Iunie.

IŪNIE s. m. sing. *Juin*. — Numele lunii a șasea a anului, (pop.) *Cireșar. Și se-ou sădrăpît lucrul... în luna lu Iunie*. CORESI, EV. 1°/₁₀₀ cf. GCR. I 330° ^o/₁₀₀ II 27° ^o/₁₀₀. *Pojarul de la 20 Iunie prefăcuse în cenușă mai mult de jumătate a orașului*. C. NEGRUZZI, I 15. [Pronunț. -ni-e. | Și: (formă latinizată) *IŪnia* † s. m. sing.; < germ. *Juni*, prin Bucov. și Transilv.] *IŪni* s. m. sing.] — Din paleosl. *Ijunij*, idem.

IŪNIOR adj. m. *Junior*. — (Adaos la un nume de familie, spre a se face deosebire între tată și fiu) cel tânăr, fiu.

— N. din lat. *iunior* (cf. (opusul) *senior*) «mai tânăr». Nouă ne-a venit în parte prin mijlocire ger- mană (*Junior*, idem).

IUNIPER s. m. (Bot.) *Génévrier*. — Arbust (*Juniperus communis*), din familia coniferelor, ce crește în regiunile stâncoase din munți și ale căru boabe aromatice servesc ca Dresuri în mâncări și băuturi; se mai numește *archiș*, *cețină*, *finior*, *ialovăț*, *inibahar*, *ineapăn* și *turlet*. *Sturzul acesta se nutrește cu boabe de tuniper*. MARIAN, O. I 279. [Și: *leniper* (*lenipăr*) s. m. SEZ. II 41° ^o/₁₀₀. GRIGORIU-RIGO, M. P. I 165; *lenipăr* s. m. PANTU, PL., BIANU, D. S.; *lenipăr* s. m. H. IX 389, XI 325. *Printre molizi, printre afini și tenuperi*. ODOBESCU, II 179° ^o/₁₀₀; (metalezat) *keru- pen* s. m.; *lenipere* s. m.; DAME, T. 187. *Grăunțe de tenupere*. PISCUPESCU, O. 306. *Craiu de enu- pere* (= sămânță de brad). MAT. FOLC. I 762; *inipăr* s. m. DDRF., BĂRCIANU; *inipar* s. m. PANTU, PL., H. X 419; *ghenuper* † s. m. *Ostropet de grăunțe de ghenuper* (a. 1749). GCR. II 44° ^o/₁₀₀. | C o m p u s: *lenupăr pitte* s. m. = hilomocș. PANTU, PL. | Derivat: *leniperă* s. f. = fructul jneapă- nului. DICT.]

— N. din lat. *juniperus*, pătruns și în graiul popular, cf. *diubietul jneapăn*.

IŪNIU † s. m. sing.

IURĂ! interj. *Viens vite!*—(Ungurism în Vidra- de-cănd, în Munții Apuseni) Exclamație de îndemn- cănd vrei ca cinevâ să alerge, să vină. *Iură!* (glosat prin «vino! aleargă!») *droga mea, De-mi scopă vînța!* GRAIUL, II 126° ^o/₁₀₀.

— Din ung. *jere!* «vino».

IURĂ s. f. sing. *Droit*. — (Transilv.) (Facultatea de) drept. M'am înscris la iură.

— N. din lat. *ius, iuris*, după germ. *Jus*, idem. Cf. *ius, jurist, jurisprudență*.

IURĂȘ s. a. *Assaut, attaque*. — (Vechiu termen militar) *Avânt* (E. VĂCĂRESCUL, IST. 252/25), *năvălă* (ALECSANDRI, T. 1772), *atac; mers impetuos, vâltoare*. (Păstrat încă prin Mold., mai ales în expresia) **A da (rar a face) iurăș** = a da *năvălă*, a *năvăli*, cf. a face iama. Au luat pușce cu *iurăș de la Turci*. LET. I 195/20. Și făcând Tătarii *iurăș* înainte, *întâtu oastea ungurească cu dat domi a fugi*. MAG. IST. II 162/2. *Ali-pașa luă Varadinul cu iurăș*. E. VĂCĂRESCUL, IST. 265. Am dat *iurăș* (cu slujitorii călări în norod). ALECSANDRI, T. 1442. Dănd *iurăș* în urma profesorilor *sumedente de elevi*... N. REV. R. I, S. II 185. Păgânii... cu *baietaria* înainte, *dădură un iurăș, o izbăviră repede*. SADOVEANU, SĂM. III 438. *Trăiască băta, bozul și savata! Un ultim iurăș dăru, ca la Mogenta!* MIREA, II 76. *Trăiești în iurășul vieții*. B. STĂNOIU, C. I. 143. A dat... *iurăș* *voievozilor* în Turci. ION CR. III 38. # *Iurășul cel dintâiu rare-ori izbutește*. ALECSANDRI, T. 1250. || (În funcțiune adverbială) *Repede, impetuos. Vened tot iurăș cu sataganul în dinți și cu pistoalele întinse*. OHICA, s. 16. || (În exclamații) *Înainte!* *Ural! Ua strigat!* *haidoți, iurăș!* (tipărit greșit: *iurși*). TICHINDEAL, F. 190. *Când oiu strigă iurăș!* *să sârși cu toții*. ALECSANDRI, T. 1125, cf. 1135. [Plur. *iurășuri*.] Și: *iurăș, iurși*, (cu asimilare vocalică, ca în bulgărește) *iurș* s. a. *Făcură războiu năvălind Turcii cu mari iurășuri*. DUMITRACHE, ap. ȘIO. | Ver b: (În poezia populară) *iurșii* IV^a = a da *năvălă*. *Turcii 'n cașă iurședă*. ALECSANDRI, P. P. 210^a/1. — Din turc. *yüris*, idem (> bulg. *juris* «năvălă; urale sărb. *juris*). CIHAC, II 588, ȘIO.

IERICI! interj. Onomatopée imitant le claquement du fouet ou des mains. — Onomatopée care imită sunetul produs de lovitura cu biciul s. cu palmele. (De obicei repetat). Cf. ple o sc, plici, iuștil *Fu aș fi vrut să meargă mai repede. Tata turcitur cu un biciu. VISSARION, FL. 30. Poc Marin în capu-mi. Poc și cu în Ion... Începurăm și mai zbrăvăn: iurci, plici, fleșc, buf. id., ib. 179.*

IURGĂN s. a. *Couverture*. — Plapomă. ION CR. V. 278.

IURĂȘ s. a. v. *iurăș*.

IURI- v. **JURI-**

IURIȘ s. a. v. *iurăș*.

IURT s. m. *Boiteux*. — Om șchiop (Straja, Bucov.) Com. AR. TOMIAC. — Poate, prin generalizare, după un șchiop cu numele *Iurj*, ipocoristicul (< rut. *Jure*) lui Gheorghe (cf. ȘEZ. III 17/20).

IURC-BAIRAC † s. a. *Drapeau*. — (Turcism) Steagul alb domnesc ce se purtă la paradă, spre a arăta direcțiunea marșului ȘIO. [Pronunț. -ba-ă. | Plur. -raice și -rurci. | Com p us; (turc. *yürük-bairakdar*) *iurc-bairactar* † s. m. = stegarul care purtă iurc-bairacul. *Înainte se aduc telegraii... și iurc-bairactar la mijloc*. LET. III 317/2. Cf. *bairac, bairactar*.]

— Din turc. *yürük* «qui marche, qui court» și *bairac* «drapeau», deci propriu «standard de călătorie» ȘIO. Cf. *bairac, iuruc-bairactar*.

IURC-BAIRACTAR † s. m. v. *iurc-bairac*.

IURUGĂȚĂ s. f. *Petit canal*. — Ierugă mică.

Pe dingtos să holărește cu Grigoraș Sandu, pe o iurugă la deal (a. 1789). STEFANELLI, D. C. 182.

— Derivat din *ierugă*, cu suf. dim. -uță.

IURUȘ s. a.

IURUȘI vb. IV^a. } v. *iurăș*.

IUS s. a. Numele slovei x din alfabetul chirilic. [Plur. *iusuri*.]

— Din paleosl. *iusū*, idem.

IUȘ! interj. v. *ie*.

IUS s. a. *Droit*. — (Ungurism în regiunile periferice ale Transilvaniei) Drept (de moștenire) VAIDA. *S'au mîlîstîrit a ne lăsa iugul nostru în puterea (= puterea) sa* (a. 1782), ap. VAIDA. *N'ai nici un iug*. FRĂNCU-CANDREA, M. 101. *Nu-mi las iugu' odată cu capu'*. STAN, M. 255. [Plur. *iuguri*.]

— Din ung. *ius* (< lat. *ius* «drept»).

IUSCĂ s. f. (În expresia) *Iușcă de femeie* = femeie plină de șiretenie și de temperament, drăcoaică. *Tu ești mîlîstîc și trebuie să fii o iușcă de femeie!* C. PETRESCU, R. DR. 324.

— Poate, scurta din *femeiucă*, cf. însă și rus. *juha* «fată șireată».

IUSCĂ s. f. v. *iuști!*

IUSCĂ s. f. — (Rutenism în Mold.) Zeamă lungă și subțire. DR. IV 825. [Și: *iuspă* s. f. = ciorbă de pește. HERZ-GHER., M. IV 194.] — Din rut. *juška* «zeamă, supă».

IUSCHIUDĂR s. a. *Roue de moulin*. — (Turcism) Roata de moară. H. II 282. — Cf. turc. *yous erot un d a*.

IUSCHIUZĂR s. m. (ș. d.) | v. *ișchiuzar* ș. d.

IUSCHIUZĂR s. m. (ș. d.) |

IUSDĂ s. f. (ș. d.) v. *iudă* ș. d.

IUSDĂNIT, -Ă adj. *Malchanceux*. — *E iusdănit de mă-să = nenorocit în toate cele*. (Vajciu, Bihor). ZANNE, P. IV 475. — Cf. I u j d a.

IUSE! interj. v. *ie*.

IUSLUC † s. m. v. *iuzluc*.

IUȘNI vb. IV^a. }

IUȘNITĂ s. f. } v. *iuști*.

IUȘOR, -OĂRĂ † (ș. d.) v. *ușor* ș. d.

IUȘPĂ s. f. v. *iușcă*.

IUȘTI! interj. Onomatopée imitant le claquement du fouet — (Mold.) Onomatopée care imită sunetul produs de lovitura cu biciul. (De obicei repetat). Cf. *hârști, iurci. Plin de ciudă, moș Toder își țese din fire și iuști și iuști!* NĂDEJDE, ap. TDRG. [Pronunț. *iuști*. | Ver b (Mold.): *iuști* (VASILIU, C. 184). (+ *plezni*) *iuști* IV^a = (despre biciu) a plezni, (despre cel ce bate) a atinge, a plezni cu biciul, cu biciușca, cu gîrbaciul. *Se putea auzi cum iugnea biciul în corne*. CONTEMPORANUL, IV 304. *Să-l iugnești, Să-l pleznești*. SEVASTOS, N. 15/2. | Substantive: *iușniță* s. f. = biciu, biciușcă fără coadă (Hîntesti, în Dorohoi). ION CR. V 375; — (cf. *biciușcă*) *iușcă* s. f. (Mold.) = *iușniță* (ION CR., V. 375), *biciușcă* (cf. VASILIU, C. 184); v. ext. lovitură cu biciușca. «*Bine ș, zise... îndemnându-și caif cu iușca*. SADOVEANU, B. 113. *Jup!* o iușcă peste coada moșului. VLAHUȚĂ, ap. CADE.]

IUȘTI vb. IV^a v. *iuști*.

IUSTIȚIE s. f. v. Justiție.

IUSTĂCĂ s. f. sing. *Pietu, apople.* — (Muscel) Toiu, vremea când o afacere e mai în fierbere. RĂDULESCU-CODIN, L. *Blata mătăsu...* a trăi pân'ă în iustuca răsmiriței. id., ap. ION CR. II 3.

IUSURĂ † vb. la v. usura.

IUT, -Ă adj. v. Iute.

IUTĂ s. f. (Bot., Comerț) *Jute*. — Plantă originară din India și cultivată în țările calde, pentru frunzele ei bune de mănăcat, dar mai ales pentru scoarța ei din care se obțin fibre textile, întrebujate pentru diferite țesături. Cf. PANTU, PL. — N. din germ. *Jute* (cuvânt de origine bengaleză).

IUTĂNI s. m. (Bot.) v. Iute.

IUTE adj. I 1°. *Piquant, fort* (au goût). *Fori, acide; strident.* 2°. *Violent* (en parlant d'une douleur). 3°. *Mouvați, méchant, dur, âpre.* 4°. *Coupant.* II 1°. *Violent, emporté.* 2°. *Vif, actif.* III 1°. *Rapide.* 2°. *Rapide. Vite.*

I. 1°. (Despre gust, spec. despre plante și mâncări) Care înțepă (la limbă), care pișcă, ustură; pișcăcios, înțepător, usturător, cf. pipărat. *Brânză tute.* Cf. LB. *Ojeț tute.* MINEIUL (1776) 174^{1/2}. *Ierburi tuțe...* care pe om doboară. PANN, P. E. III 86. ALECSANDRI, T. 941. *Iute ca muștaru. Pipară sau ardeți, mai ales de cea tute.* LIUBA-IANA, M. 102. *Hrean tute.* Cf. HERZGHER., M. IV 194. *Să-l răddrești cu mâncări tuțe.* SEZ, I 16^{1/2}. *Râncez = tute și stricat.* ib. II 70^{1/2}. (Despre zemuri și băuturi) Care arde, pișcăcios și tare. *Borg, rachiu tute.* | (Despre miros) Tare și neplăcut. *Puloare grea și tute.* DOSOFTEIU, V. S. 79^{1/2}. *Fum...* cu miros tute de arsură. SADOVEANU, SĂM. V 977. *Duhoare tute de boțori și de sudoare.* C. PETRESCU, C. V. 26. | (Despre leșie) Tare, concentrat. *S'o apădăm cu leșie tute.* SEZ, IV 124^{1/2}. Cf. I 125^{1/2}. | (Despre sudoare) Sărat, acid. *Când calul arădă tare...* sudoarea... *fiind foarte tute și sărată, intră prin pori.* HEM, 1656^{1/2}. | (Despre sunete; neobișnuit) Răsănător, strident. *Iuți chioțe și groase buete.* CANTEMIR, IST. 27.

2°. † Fig. (Despre o durere) Tare, violent, dureros, greu. *Bubă rea și tute.* CORESI, EV. 45^{1/2}. *Dureri tuțe.* DOSOFTEIU, V. S. 95^{1/2}. cf. MINEIUL (1776) 187^{1/2}. | Adv. Greu. *Boțiu tute.* CORESI, EV. 346^{1/2}.

3°. † Fig. Tare, aspru, dur, cumplit, rău, greu. Nu respirăz-se în vremea tutei (cumplită DOS.; în tempore malo). PSALT. 68^{1/2}, 78^{1/2}. *Izbăteți David, șerbulă tău, de armă tute* (cumplită DOS., reale HUR.). ib. 298^{1/2}. *Moartea pécătorilor tute* (cumplită DOS.). ib. 61^{1/2}. *Nevoite tute* (= mare). CORESI, EV. 269^{1/2}, 273^{1/2}. *Vioțid tute* (= greu). id., ib. 193^{1/2}. *Muncă tute* (= cumplită). id., ib. 36^{1/2}, 149^{1/2}. *Lui tute* (= tare, dur, nemilădit). id., ib. 439^{1/2}. *Moartea...* cu groază, tute în toate chinurile. CUV. D. BĂTR. II 452. *Multă osteneală și supărare au avut la vremile tuțe și cumplit.* LET. II 458^{1/2}. cf. OCR. I 276^{1/2}. *Iute țarna.* DOSOFTEIU, V. S. 37^{1/2}. | (Și azi, mai rar, despre frig, urcuș) Repede, țepis (LB.), greu de urcat; aspru. *Sus, coborât tute.* LB. (cf. a b r u p t). *Frig tute și îndehungat.* CALENDARUL (1814) 91^{1/2}. | Adv. † Tare, foarte, aspru, rău, greu. *Îi turbură tute.* CORESI, EV. 81^{1/2}. *Iute* (= tare și în mod dureros) era prăfuit. id., ib. 367^{1/2}. *Zace slab tute* (în tălc: slab foarte. în BIBLIA 1688: slăbănoș rău). id., ib. 223^{1/2}.

4°. (Despre metale, spec. despre oțel) Tăios. *Iute briciu.* I. GOLESCU, C. I. *Iute ca oțelul.* TEODORESCU, P. P. 159. # *Iute de oțel* = iute de fier,

om care nu știe multe (ION CR. VI 251), repede la față.

II. P. ext. 1°. (Despre temperament, în opoziție cu liniștit, flegmatic s. moale; prin prep. la se specifică în ce împrejurare se manifestă această fire a cuiuă) Care-și iese ușor din fire, care nu se poate stăpâni, care se mănăie ușor, neobișnuit (GORJAN, H. II 103), impetuos, aprig, violent, vehement, pornit, înverșunat, nepotolit, turbat, cf. coleric, sanguinic. *Eră tute și pornit foarte* (n. 1651). GCR. I 150^{1/2}. *Iuți la mână.* PRAY, MOLD. 722, cf. BĂLCESCU M. V. 415. *Bărbatul... jestic și tute.* PRAY, 589. *Vrăzmași ceia tuți.* CORESI, EV. 188^{1/2}. *E tute zicând* (= gata să răspundă asupra deșpuiitorului. id., ib. 319^{1/2}. *Strâmă și groază, necurați și tuți.* CUV. D. BĂTR. II 409. *Iute la beție.* LET. II 369^{1/2}. *Iute și grabnic la sădărgirea hotărârilor sale.* E. VĂCĂRESCUL, IST. 253^{1/2}. *Dreac...* Mulți ca frunza. *Iuți ca epuza.* MARIAN, V. 21. *Viziul tute la stuțid.* IPIRESCU, L. 104. *Am fost tute la tuțit.* BIBICESCU, P. P. 72. *La mănăcări-i tute ca omida* = mănâncă tot. HERZGHER., M. IV 194. *Iute de fire* = om care nu știe multe. ION CR. VI 251. (Despre patimă, furie) *Căstoria potolind sau înfrânând patimile cele tuți, înlesnește calea virtuții.* MARCOVICI, D. 163. *Furia...* tute. PANN, E. II 41.

2°. (Despre om) Muncitor, harnic, activ, a bătător. *Că de-ai fi femeie tute, Poalele ț-ar fi laute.* BUD, P. P. 22. *La nevastă tute, oțătu-i tare.* ZANNE, P. IV 494. | Fig. Adv. *Măna ta cea tute.* DOSOFTEIU, ap. GCR. 1212^{1/2}.

III. (Sensurile cele mai răspândite astăzi). 1°. (Despre animalele întrebujate la tracțiune) Care te duce repede, care alergă repede. *Iepe tuți ca focul.* CREANGĂ, P. 166. *Cu tuți.* ALECSANDRI, P. II 14, cf. TEODORESCU, P. P. 171, H. II 12.

2°. P. gener. (Despre ființe s. acțiunile lor) Adv. Care (se) face s. (se) produce fără zăbăv, în puțină vreme, cu grabă, repede, (mai puțin pregnant decât) momentan, instantaneu. *Mirosul duce pre căne printr'o judecată tute.* KONAKI, P. 269. *Iutea zburdătoare este.* PANN, E. 110. *Torent tute, furios.* ALEXANDRESCU, M. 21. *Iuți hotărâri în primejdie.* COȘBUC, A. 16^{1/2}. *Iute la treabă.* SEZ, II 72^{1/2}. *Iute ca prămelul.* ZANNE, P. III 323. | Spec. (despre picior) Care fuge repede, sprinten. *Cerbul cu iepurcele se sfădesc amândoi, cine din doi are picior mai tute.* ib. I 404. || (Mai cu seamă) Adv. Fără întârziere s. zăbăv, în puțină vreme, repede, în grabă, (repetat) în grabă mare, imediat, numaidecât. *Unde Alergi tu, apă tute?* DONIC, P. 12. *Iubirea de sine tute cere și se hotărăște.* KONAKI, P. 277. *Un tute viind...* PANN, E. II 43. *Funu-i rapide se'nțoare, Iute'n aer sfărâdă.* ALECSANDRI, P. 16. *Și seșind pe apă tute, N s'au prins de subuoră.* EMINESCU, P. 252. *Iute, tute i-a mărășit.* VLAHUȚĂ, D. 268. *Imbrăcă-te tute în pielea cea de urz.* CREANGĂ, P. 215. *Și-i trimite Cum mat tute Prin toate țările.* MARIAN, V. 21. *O luară tute la picior.* IPIRESCU, P. 25. *Du-mă tute ca un zmeu.* ALECSANDRI, P. P. 496^{1/2}. *C'a ventă o carte tute.* JARNIK-BĂRSEANU, D. 312. *Fuge tute ca fulgeru.* SEZ, I 44^{1/2}. (În ironie) *Umblă tute ca piua.* ZANNE, P. V 49. Cf. 34, VI 306. || Substantivat (Mitol. pop.) *Iutele pământului* = o figură mitică, fără brațe, care fuge atât de repede încât prinde iepurii din fugă, cf. VASILIU P. L. 173-174. (Cor.) *Iutele* (H. IV 13) și *Iuțile* (H. XI 290) = un danț țărănesc.

[Și: † și din. Iuț adv., adj. (la Români din Bulgaria, din bulg. Iuț) Iuț, -ă. BUCUȚA, R. V. † Diminutiv e: *Iuțel, Iuțior* adv. = ceva mai tute, nici prea iute, nici (prea) încet, iute și nu prea, potrivit de iute. *Să meargă mai Iuțior.* TEODORESCU, P. P. 154. Cf. SEZ, III 244^{1/2}. *Iuț' - Iuțior* Bun și bunșior.

T. PAPAHAĞI, M. 140¹²¹; (substantivat; la plur.) Iuțiori s. m. (Bot.) = iuțari (*Lactarius piperatus*). PANTU, PL.; Iuție s. f. plur = (I 1°): = legume iuțe, ardei, crastăveți. NOVACOVICI, C. B. 12. | Alte derivate: Iuțae = iute (II 1°), arzulu (CIAUSANU, V.), iute (II 1°), impetuos. Iuțae în băltoie. JIPESCU, ap. TDRÖ.; — Iuțări și Iuțani (Bucov. PANTU, PL. 4, HERZ.-OHER, M. IV 194). s. m. (Bot.) = ciupercă comestibilă cu carnea albă și suc (diaptes) alb, fragedă și iute (II 1°), piperată la gust. Se mai numește: burete-acru, burete-galben, burete-iute, burete-lăptos, bureți-iuți, bureți-usturoși, iuțiori. PANTU PL.; — (În poezia pop. cu caracter mistic) Iuțată, -ă adj. = (devenit) mânios, violent, cumpit. *Strigele și scorpiile... Iuțitate și iufocale*. PAMPILÉ, DUȘ, 190; — Iuțegan (Iuțigan), -ă adj. = vrednic, iute din fire, lărbal, inimos. CIAUSANU, GL. |

— Din paleosl. Iuță (sărb., bulg. Ijut, cu aceeași înțelesuri ca în românește, afară de III, care s'a desvoltat pe teren românesc). Cf. Iuți.

IUTEALĂ s. f. v. Iuți.

IUTEGĂN, -Ă adj.

IUTELE s. f. plur.

IUȚI adj., adv.

v. Iute.

IUTÍ vb. IV^a.

1. I^o. Exciter. 2°. Hâter, accélérer. 3°. Tremper (l'acier) II. Piquer (en parlant du goût) 2°. S'aggraver (en parlant d'une maladie) 3°. S'emporter, s'emballer. S'agitier fureusement. 5°. S'accélérer, aller plus vite.

1. Trans. 1°. A face să fie iute (II 1°), aprins, viu; a aprinde, a excita. Pălmirea... Înghimpă și deșteaptă și iuțește toată firea. KONAĞI, P. 4. Jăcuțe, prădă, omoară... Și cu câț privește foloșul, cu atâta se iuțește. BELDIMAN, TR. 5. Bietele dobitance nu mai puteau paște o gură de țarbă din pricina muștorilor pe care le iuțise soarele. SANDU-ALDEA, SAM. IV 951.

2°. (Complementul e omul s. pasul, mersul) A face (să fie) iute (III) în mișcări; a da zor, a zori, a grăbi, a accelera. Las' pe mine, că te-oi tuși eu! ALECSANDRI, ap. TDRÖ. De-și tușed el pașit... COȘBUC, B. 131, cf. DUNĂREANU, CH. 116. De leși ață dormind, Trăniți-I, Iuțit-I, Grăbiți-I. MARIAN, V. 24.

3°. Spec. A căli oșelul. Iuți fierul, băgându-l voșu în apă. COSTINESCU (subt. că il).

II. R e fl. 1°. (Despre mâncare, etc.) A se face iute (I 1°), pișcăcios (L.B.). O mâncare în care se pune ardei se iuțește. CIAUSANU, GL. S'a iuțit brânza. # S'a iuțit țărâța în borș, se zice pentru cei furioși la mânie. ZANNE, P. IV 143. A se iuți cu piperaț = a se supără, a se mânia. Ib. I 254.

2°. (Despre boală; Invechit) A se face iute (II 2°) = a înțeți, a deveni durerosă. Boala... i s'a iuțit. PANN, E. I 62.

3° (Invechit) A se face iute (II 3°), a fi aspru, a se înverșună, a se porci cu vehemență, a se răvrăți. De te veri tuși și te veri iuțit, cădă-veri. CORESI, EV. 198¹²³. Elementurile toate asupra mea se iuțesc. PANN, E. I 70.

4°. (Despre om) A se face iute (II 1°), a se aprinde de mânie, a-și pierde cumpătul, a nu se mai stăpâni, a-și ieși din fire. Se tuși Viadul-vodă și se ajădă foarte. MAG. IST. IV 248¹²⁴. Afară/pân' nu mă iuțesc! ALECSANDRI, T. 974. Să nu bănuștii, dar nu te tuși apă tare. CREANGĂ, P. 190. Se tuși jupânul umplând compartimentul cu voce și gestul. TEODOREANU, M. II 201. Ce te mănuștii, te iuțesti? CONTEMPORANUL II 11. Se cădă cu s'a iuțit. ISPIRESCU, L. 261. || Spec. (Pesc.) A

deveni neliniștit, iute în mișcări. După Paște, apa încălzindu-se și somnal iuțindu-se, Turțuceni nu mai pot întrecuși orile cele subțiri..., căci somnal le rupe. ANTIPA, P. 436.

5°. A se face iute (II 2°) la lucru, a munci cu inimă. S'a iuțit și el = s'a învrednicit, a devenit iute în mișcări (CIAUSANU, GL.), a o luă mai iute (III), mai repede, a se grăbi... De la Sfinția, Dundera se iuțește. IONESCU, M. 77. Iață iuțicoșate voluri asupra mea se iuțesc. PANN, E. IV 4. Chiar și porci trândăvi se iuțiră. DELAVRANCEA, S. 198.

[Abstracție: Iuțire s. f. = grăbire, grabă, accelerare. Iuțirile unor debateri publice. ODOBESCU, II 388; — Iuțală (dial. Iuțală, plur. -leți) s. f. = (Invechit) gust iute (II 1°), picanterie (germ. «Schärfe» HERZ.-OHER, M. IV 194); sprindere, mânie, violeță, turburare; repede, repede, viteză, grabă mare. Iuțala (= întrepiditatea) lui grozav. PANN, E. I 42. Îndoindu-și pașit... cu ață iuțală... au căzut la pământ. DRĂGHICI, R. 160. Iuțală, mânie și poșacie. PANN, P. V. III 12. Holera începu a săceră mai iuțită slab, apoi... cu o iuțală grozavă. C. NEGRUZZI, I 292. Iuțala [praz] iuțit... stimulează stomacul. MANOLESCU, ap. TDRÖ. Iuțală și gură de furnică or trebă să atbi. CREANGĂ, P. 263. Dete drumul frănghit, care se lădă în jos cu mare iuțală. ISPIRESCU, L. 89. Cai de iuțală = cai de curse. CALUL, 67; — Iuțime s. f. (ANON. CAR. MARDARIE, L. 1744) = tărie (la miros), usturie (la gust); (Invechit) mânie mare, putare aspră, asprime, asuprire; chin; nevoie, repede, viteză. Domnul... cu iuțime (= asprime) și oprire gră-vă. CORESI, EV. 537¹²⁵, cf. 168¹²⁶, 198¹²⁷, 284¹²⁸, 297¹²⁹. Toată iuțimea (chinul, necazul mare) o răbdă pentru Hristos. id., Ib. 420¹³⁰, cf. 625¹³¹, 481¹³². Iuțimea fumului. VARLAM, C. 225. Cămintile acelea nu sânt mai slabi la iuțime decât cai. HERODOT, 187. Cu mare grabă și iuțime. MAG. IST. V 137¹³³. Să-și întoarce mânia și iuțimea sa. MINEIUL (1776) 32¹³⁴, cf. 155¹³⁵. Smaoă... împroycând... cade pe Turci cu iuțime. DIONISIE, 172. Cădă în iuțime și în mânie grăm. TICHINDEAL, F. 44. Djoajime, nu cu... iuțime ia se mă cerți. KLAIN, ap. GCR. II 185¹³⁶. Cu iuțime rădăcă sabia tar. PANN, E. II 72. Să să nădușe... de iuțime și puțorea fumului. CONV. LIT. XLIV, vol. I 648. Iuțime și nerăbdarea puțină dobândă ne-adeuce, tar pagubă cădă de mână. ZANNE, P. VIII 41. | Spec. (Păst.) Iuțimea chigului = un fel de zăr verde care se formează la suprafața (DIACONU, P. 30) și se ia din budacă, ca să nu se întărească cașul, chig tare (= concentrat), străgheață (PRECUP, P. 19). | Adjectiv: Iuțos, -oasă + adj. = care are aplecare de a fi iute (I 3°). Ceale trei părți ale sufletului, cea iuțoasă, cea poșitoare și cea curândătoare. CAT. MAN. XXIV 83. | Compus cu prefix: Iuțit + vb. IV^a refl. MARDARIE, L. 4274.

— Derivat din Iute (cf. paleosl. Ijutiti se sa fi furios, bulg. Ijutja sa mânia; a ustura, sărb. Ijutiti(se) sa se mâniab, rut. Ijutyty, sa mâniab).

IUTICĂL adv.

IUTIGĂN, -Ă adj.

IUTIME s. f.

IUTIȘOR adv.

v. Iute.

IUTÔS, -OĂȘĂ + adj. v. Iuți.

IUVÍ + vb. IV^a v. Ivi.

IUZ- prefix v. IZ-

IUZ s. a. v. IZ.

IUBĂȘĂ † s. m. *Officier*. — (Turcism în Țara veche) Căpitan, comandant peste o sută de fustași (BĂLCESCU, M. V. 592), s ut aș. [Slav.] Sătniki = tuzbașe, corlele taste mai mare preste o sută. MARDARIE, L. 3342, cf. ANON. CAR. *Făcut-am zapisul meu la mâna tuzbaș[ei] Costandin (a. 1681)*. GCR. I 92/11-14, cf. (a. 1672). IORGA, S. D. VI 58, ib. B. R. 146. *Am scris pre la căpitani, pre la tuzbași*. MAG. IST. I 353/21, cf. BUL. COM. IST. V 198, HERODOT, 386. [Și: tuzbașe † s. m.]

— Din turc. *jüzbäşi* (din *jüz* so sută și *baş* cap), idem. Cf. *izbașă*.

IUZLÛC † s. m. *Piece d'argent de cent paras*. — (În Țara veche; cu reminiscențe în poezia pop.) Veche monedă turcească, de argint, având o valoare de o sută de paras (în unele epoci și mai puțin). *Iuzluc, petact*. IORGA, S. D. XII 91, cf. (a. 1819) FURNICĂ, L. C. XXIX. *Mie mi-a luat boii și taca, sarac de matca mea! pentru un iuzluc de șapte-cinci de porale*. FILIMON, C. II 72. *O țară plină de lei, de iuzluc*. GORJAN, H. IV 6. Să-ți dau iuzluc cât îți vrea. ALEXANDRI, P. P. 106. *Na pungi de gălbenași... Mat na ș'altă de iuzluc*. TEODORESCU, P. P. 554b [Și: (poate numa) grafic] *iuzluc* † s. m.; — (Bas.) *iuzluc* s. m. = piesă de 25 copeici, s f e r t a c. WEIGAND, B. B. 95]. — Din turc. *jüzlük*, idem.

IVĂN s. m. — *Béla*. — Om prost (Ostrița, în Bucovina). Com. A. PROCOVICI.

— E numele Iean, forma rutenească a lui Ion.

IVANGHELIE † s. f. (Bis.) v. *evanghelle*.

IVĂR s. a. 1°. *Loquet*. 2°. *Verrou*. 1°. (Transilv.) Cliană (la ușă). Sare ieșură la ușă. EMINESCU, P. 25b. *Unde nu e vereră, porție se deschide cu ajutorul unei șforțiele*. PĂCALĂ, M. B. 441.

2°. (Munt.) Zăvor, incuietore. *Trage ieșură și deschide*. CARAGIALE, ap. TDRG., c. DELAVRANCEA, ap. CADE. Cliană, *ivor, broază*, H. IV 157.

3°. (Mold.) Un fel de toacă mai mic de stors resturile de struguri, care se învârtete cu o pârghie. A. SCRIBAN, ARHIVA (1912) nr. 7.

[Plur. *ivere*. | Și: (Ad 2°) *ivor* s. a., (ad 1°) *ivirăv* s. a. DR. III 1090, *ivéver* (vêrvâr) s. a. = mânerul de la incuietorea ușii (Cârja, în Țara-Oltului). *vêlvâr* s. a. = ivăr (Racovița, în Țara-Oltului)].

— Din săs. *ivrol* (verol = germ. *Wirbel* «șurub»). C. Lăcea, Dacoromania III 745.

IVĂRĂ s. f. (Bot.) *Courge*. Dovleac, lubeniță (H. XIV 349), bostan (ib. 444). Păcineată cu țeră. Ib. 399. [Și: *ivără* s. f.]

IVEĂLĂ s. f. v. *ivi*.

IVERĂ s. f. (Bot.) v. *ivără*.

IVİ vb. IVa. 1°. *Montrer, étaler, prouver*. 2°. *Surgir, apparaître*. 3°. *Se présenter*.

1°. † Trans. A scoate la lumină, la iveală, a face cunoscut, a da pe față, a da în vileag, a descoperi, a arăta, a demonstra, a manifesta. *Ivezk* = demonst. ANON. CAR. *Ivezc, arăd, descoperit* (traducând pe sl. *изъяснити*). MARDARIE, L. 4501, 1151. *Ce vădugi și... ce-ți totu tei fie (= vou arătă ție N. TESTAMENT 1648)*. COD. VOR. 77/12. *Izitu-mi-ai (mi-ai arătatu-mi DOS.) scărbi mișle și reale*. PSALT. 139/1, cf. 5/2. *Această pităd tveaște și arată țărta pocanției*. CORESI, EV. 23/2b, cf. PS. 23. *Vor deschide poșăria cățăției și vor tei comoarde*. CUV. D. BĂTR II 460. *Izi ventul amar de la întină*. MOXA 365/1. *Lucururile... vreadnice și nevreadnice* mat pre urmă tveaște. CANTEMIR,

IST. 157. *Ivind niște dinți albi...* KONAKI, ap. DDRF. *Fetele tinere tvece fețele rumne...* prin obloamele deschise. EMINESCU, N. 51. *Pre Racovițesti n'au lăsat să-i tveacă pecum cu fost și ei la acele amestecături*. LET. II 22/11.

2°. (Mai de mult și azi aproape numai) Refl. A se arăta (pe neașteptate s. ieșind dintr'un loc ascuns, de după un deal, de după un nor), a apărea (de-odată, pentru întâia oară), a ieși în văzul tuturor, a ieși la iveală, a se da pe față, a se descoperi, a se arăta, a se manifesta, a deveni evident. *Ivezcu-mă* (traducând pe sl. *явася*) MARDARIE, L. 66. *Se-au tveita (=să vă arătă N. TESTAMENT 1648; arătându-să BOS BIBLIA 1688) al'u păstoritoru începătoru*. COD. VOR. 162/12. *E cu derepate tveacu-me (= tvei-me-totu HURM.; mă vou arătă DOS.) feței tale*. PSALT. 24/1. *Saturu-me, cându tveaște-mi-se (= tvei-mi-se-tu HUR.; mi să vă arătă DOS.) slava ta*. Ib. 24/1. *Furul se tveaște (= se descopere) și se află*. CORESI, EV. 371/11. *Cu cealea micile obliceaște-se și se tveaște (= își da pe față adevărul caracter, își dă arama pe față) id. ib. 268/1*. *Ca să se tvească omenilor că se posteașcă*. TETRAEV, ap. GCR. I. 7/1. *Toate acuzările se vor tei*. CUV. D. BĂTR II 465. *Acumede trupul omului celui ucis, să nu să tvească*. PRAV. MOLD. 176/1. *În munte D[omnului] se au ivit*. BIBLIA (1688) 15. *S'au ivit și Moscalți cet mulți de peste deal*. LET. II 430. *S'au tveit focul de l-au șimțit tot satul*. Ib. III 248/1. *S'au tveit zioa*. HERODOT 485. *S'au ivit înaintea ochilor noștri o înfricoșată... peșteră*. GCR. II 130/1. *Văzurăm că arec oul puțin*. *ivindu-i-se pușintel botul*. Ib. II 129/1. *Trântorții... se tvece primăvara*. ECONOMIA 174. *Această boală [rugina] se tvește pe frunzele și patile grăului*. I. IONESCU, C. 174. *Moartea să tvește din toate părțile*. MARCOVICI, D. 14/1. *Vărsatul s'au tveit mai întâi în Egiptul*. PISCUPESCU, O. 236. *Stele prăbșe se tvecu unde și unde printre nori*. C. NEGRUZZI, 157. *Semne s'au tveit pe cer*. BĂLCESCU, M. V. 581/1. *Print crengi s'au f'it țete luna*. EMINESCU, P. 84. *S'au tveit în literatură noastră multe alte lucrări*. MAIORESCU, CR. I. VI. *Baniș noi care tocam pe atunci se tveșeră (= se puseseră în circulație)...* DELAVRANCEA, ap. TDRG. *Se tvece rășești flăcăi*. COȘBUC, F. 127. *Ce s'au îndămplat? întrebă călugărul ivindu-se în ușă*. D. STĂNOIU, C. I. 68. *Începă a se tei soarele dintre nori*. CREANGĂ, A. 34. *De cătră timp se tvece niște tđlhari pe acel munte*. ISPESCU, L. 134. *Copihă... se tvește cu semnul... pe trup*. MARIAN, N. 17. *Dă lup când se grătește, Cusăd i se tvește*. ZANNE, P. I 514. | A se ivi pre sine † = a se declara, a se mărturisi. *Pre sine se tvei [ca creștin]*. DOSOFTEIU, V. S. 7/2. *A se ivi între braze † = a se vedea la față*. VINO, *să ne tveim snire braze*. BIBLIA (1688) 276/1. † A absolut (tot cu sens reflexiv). *Decu fu intru Ierusalimu, tveiră (= venit-au înaintea mea N. TESTAMENT 1648; arătatu-mi-au BIBLIA 1688) arhierici și bđtrâni*. COD. VOR. 68/11.

3°. (Vechiu și popular în Banat) Refl. (construit cu la cineva) A se înfățișa, a se prezenta în fața cuiu, a se duce la cineva. *Calistet s'au tveit la 'mpăbđteasa... și-i poezii toate paitine*. DOSOFTEIU, V. S. 44/1, cf. 114. *De sđntei de la I[erusalimu], tvei-vă la mine*. MINEIU (1776) 137/1. *Să te mai tveți pe la mine = să te mai arăți [= să mai dai, să mai vii] pe la mine*. NOVACOVICI, C. B. 12.

[Dialectal igh. | Și: *livi* † vb. IVa; *livi* vb. IV refl. POPOVICI, R. D. 165. | Adjectiv: *livi* (livi †, cu negativul *nelivi*)-ă = scos la iveală, făcut cunoscut, dat pe față, dat în vileag, descoperit, manifestat, arătat, † evident, † limpede, clar. *De Dumnezeu tveit* (traducând pe sl. *явася*)

MARDARIE, L. 4053. Nu va fi nece una de ceastea ce-s'acoperite acetea, să nu fie ivite atunci. CORESI, P. 301^{1/2}. A acelaia slavă ivită (= evidentă) eră. id. ib. 353^{1/2}. Iar Pasminti meșter-gugutind râlă, ivit fu. HERODOT, 153. Dubul arădint prin fiul ivit oamierilor. DOSOFTEIU, V. S. 131. Accastă istorie... nedeșchită și neivită să o lăsam. CANTEMIR, HR. 77^{1/2}. Cerul albastru ivit printru nori. ALECSANDRI, P. II 167. | Abstracte: ivire (ivire ț) s. f. = ieșire la iveală, dare pe față; descoperire, arătare. Întru ivirea (= cându să va arătă N. TESTAMENT 1648; descoperirea BIBLIA 1688) slavei lui. COD. VOR. 160^{1/2}. Urdri pârșoșilor s'aduc Po anulit ivire. L. VĂCĂRESCU, P. 301^{1/2}. Toți și toate ar h' nusușlește de ighirea (le)ja. JIPESCU, ap. GCR. II 258^{1/2}. || In ivire ț = în vederea tuturor, în mod ostentativ. In ivire să nu facemă nemica. CORESI, Ev. 385^{1/2}. In ivire... oamierilor. ib. 54^{1/2}, cf. 212^{1/2}, 244^{1/2}. — Iveală (dial. Iveală, plur. -veți) s. f. = ivire, dare pe față (a unui lucru neștiut, necunoscut), arătare, descoperire (a unui lucru ascuns), aparițiune. Iveală Romii ț deșteaptă vederea. BELDIMAN, N. P. I 43. A ochilor tăi iveală... Săgetază din sprințec. KONAEL, P. 32. Dacă la prima iveală, unele descolăți s'ar păcă... prisositoare... ODOBESCU, III 639. In iveală enivă s. la iveală = dinaintea, în fața cuivă. Fermanul cel de mazilite... nu s'au ceti în iveala tuturor. LET. II 96^{1/2}. Și apă la iveală, să haină Aristagor, făcând tot lucru împotriva lui Darius. HERODOT 288. Cf. 295, 276. Porunci înădi la iveală să fie bătut cu bețe. MAG. IST. III 29^{1/2}. A leși la iveală = a apărea, a se arătă, a se da pe față. ZANNE, P. III 474. Până acum la iveală n'au țețit. LET. II 195^{1/2}. Pe vremea aceea țește la iveală (= apăruse, se publicase) o Gheografie. RUSSO, S. 95. Tești bătâți la iveală. ȘEZ. VIII 31. A scoate (s. a. da) la iveală = a arătă, a descoperi, a da pe față. Scoțând la iveală nepuțina vrăjmașului... MINEIUL (1776) 8^{1/2}, cf. HERODOT 435. Dar nevoia trebuie să le deie la iveală. RUSSO, S. 37. Cf. 50. Nu-l lăsd nici de cum să scoță inelul la iveală. ISPIRESCU, L. 108. Aburul vinului... cuvintele negândite la iveală scoate. ZANNE, P. IV 188; — Ivit (ivuit) s. a. = ivire. Ia-ți fâcăturile de la ivit. MARIAN, I. 17. 'N viitura vacilor Ș'n ivitul stelelor. ION CR. III 33.

— Din paleosl. javiti, idem.

IVILICHIU, -IE † adj. Long et mince, fluct. — Subțire și înalt (LB.), svelț. [În LB. se accentuează ivilichiu și se dă ca feminin ivite(d)che]. — Din turc. *evvelki* «premier» ȘIO.

IVOR s. a. v. ivăr.

IVORIU s. m. sing. Ivotre. — Fildes. Turnul meu d'ivoria. MIREA, C. II 70. Dantelă în culoarea coriorului. C. PETRESCU, I. II 5. [Ș: (<it. avorio) avor † s. a. On (= un) pahar d'avor... on lanțuo d'avor mic (sec. XVI). HURMUZACHI, XI 395].

— N. din fr. *ivoire* (din lat. *eboreus*, de la *ebur*, -oris = fildes ș).

IZ s. a. *Arrière-goât*, *recul* — (Ungurism) prin Munții Apuseni, Sălaj, Bucovina și Mold.; mai ales despre mâncări și băuturi) Miros deosebit, aromă particulară, gust (com. AR. TOMIAC); s. p. e. c. gust neplicat (HERZ-GHER., M, IV 194), puțin miros (H. III 399), miros ușor neplicat (ARHIVA a. 1921, p. 192), care vatamă calitatea unui aliment (ȘEZ. XXXII 110) s. care se încuibă într'un vas, ș m. a. c. Polobocae și bufile, ca să nu mai păstreze izul acelu rându de mucegațu... I. IONESCU, C. 194. Vinul acesta are un iz a mucegațu. MARIAN. Acum țnad se deafundă [polobocae]... și se afumă... spre a-i pieri orice iz (miros).

PAMFILE, I. C. 223. Apa asta are un iz de bănd. Laptele are un iz (Bilca, Răduți). Com. TOFAN. Izul cel acru ce-l dau [lemnele care stau subț omăt]. MARIAN, INC. 568. [Plur. izuri, | Ș: iuz s. a. = miros greu, șm. c. FRANCU-CANDREA, M. 101]. — Din ung. *iz*, idem.

IZĂDĂ s. f. v. izidi.

IZĂDI vb. IV^a v. izidi.

IZĂDĂS s. a. Citation. — (Ungurism) Citation. PAȘCA, GL.

— Din ung. *idézés*, idem.

IZĂPLĂ vb. I v. izălla.

IZĂPLĂ vb. I. 1°. *Apprendre, découvrir*. 2°. *Inventer*. — (Banat).

1°. A află, a găsi, a descoperi, a da peste ceva (Com. A. COCA). Că de nu s'ozăplă, Multă blagă v'ozu da. CATANĂ, B. 184. *Dugmanis mă izăplără*. HODOS, P. P. 159.

2°. A născoc, a inventă (H. XVIII 175, NOVA-COVIČI, C. B. 11). *Izăplu* = reperio. ANON. CAR. [Și *izăllă* vb. I. ȘEZ. XXXII 110; *izella* vb. I. H. XVIII 175. | Abstract: *izăllăt* s. a. = invențiune, născocitură, Com. LIUBA]. — Derivat din *află* cu pref. *iz-*.

IZĂMEN s. a. v. examen.

IZĂNĂ s. f. (ș. d.) v. izină (ș. d.)

IZĂNBĂN s. m. *Chemin de fer*. — (Banat, germanism) Cale ferată, tren. HODOS, P. P. 320^{1/2}. Cf. ȘEZ. XXXII 110, JAHRESBER. X 194. — Din germ. *Eisenbahn*, idem.

IZĂRI vb. IV^a v. lezer.

IZĂCĂNIRE † s. f. v. izbucni.

IZBÂNDĂ s. f. 1°. *Victoire*. 2°. *Vengeance*. 3°. *Rançon*. 4°. *Success*, *réussite*.

1°. Victorie, biruință, cf. triumf. *Izbândă* = victoria. ANON. CAR. Ou v'reea lui Dumnezcu rămas-au izbândă la Ștefan-vodă, iară Muntenii pierdură răbotul. URECHE, ap. GCR. I 72^{1/2}. Multă izbândă făcă cu oțelă împotriva Turcilor. GCR. I 177^{1/2}. Cf. LET. II 263^{1/2}. Cumuna izbândei. DOSOFTEIU, V. S. 19. *Mencioas deade știra la toț... pofitindu-i... la izbândă*. CANTEMIR, HR. 92^{1/2}. *Tamerlan, după izbândă, intră în Brusa*. E. VĂCĂRESCU, IST. 254^{1/2}. *Ah! pot să mor de-acum s, am zis s a noastră e izbândă*. ALECSANDRI, P. III 444. *Izbândăre lui Traian în contra Dacilor*. ODOBESCU, III 73^{1/2}. *Făcuse o izbândă cum nu se așteptă*. ISPIRESCU, L. 51^{1/2}, cf. U. 29^{1/2}. *Arăpăfrumoasă a avut două izbândi și mai areva nădejde și de altea*. RETEGANU, III 71^{1/2}.

2°. (Vechiu și azi prin Banat) Răzburare (H. XVIII 174, cf. PĂSCULESCU, L. P.). *Izbândă* = vindicta. ANON. CAR. Să-ți faci izbândă inemii sale. LET. II 8^{1/2}, cf. DOSOFTEIU, Ș. 56. *Vou aduce presie voi sabie, izbândind izbândă fapăduințit*. BIBLIA (1688) 91, cf. 119. *Măntia așteptă izbândă*. CANTEMIR, IST. 31.

3°. † Răscumpărare. *Se facă izbândă* (= despusă HUR.; răscumpărare DOS.) *Întru limbă, oblicire întru oameri*. PSALT. 308^{1/2}. *Zeuul izbândeci* (= răscumpărării DOS.) ib. 195^{1/2}. Cf. 164^{1/2}.

4°. Reușită, succes, ispravă bună. *Fața s se înșenind la idea unet izbândi atât de temțicoasă*. C. NEGRUZZI, I 169. *Nu trebuie să cerem de la vândători o apărutire rece și nepărintitoare... a izbânditor ce se ating de arta lor favorită*. ODOBESCU, III 48^{1/2}. *Să-ți dea Dumnezcu noroc și izbândă!* ISPIRESCU, L. 16. *Să ne fie nouă de*

tebândă, SEZ. III 41/17. Să ne vie cu izbândă, Ast an, cu mare dobândă! TEODORESCU, P. P. 139. Mică izbândă, mică cinste; mare tebândă, mare cinste, ZANNE, P. VIII 42.

[Plur. -bânzi (E. VACĂRESCUL, IST. 251/18, ODOBESCU, III 9/18, 17/18, ISPIRESCU, I. 15/18, U. 29/18, ALECSANDRI, P. P. 196/18) și -bânze (E. VACĂRESCUL, IST. 15, LET. I 13/18), art. -bânzile, -bânzile (DOSOFTEIU, V. S. 6 pr.) și -bânze. | Negativul: neisbândă s. f. = nesucces, nereușită. Dar, amfibi de neisbândă... se împotriți la această înlocuire. IORGA, I. I 240].

— Postverbal dela izbândi.

IZBĂNDI vb. IV^a. 1°. Surpasser. 2°. Vainere, gagner. 3°. Se faire justice; se juger. 4°. (Se) venger. 5°. Se sauver. II 1°. (S')accomplir, (se) réaliser. 2°. Réussir.

I. 1°. † Refl. A întrece. De nu se va izbândi dreptatea noastră mai vârtos de cârtărit și farisetei (: si volte justice ne surpassa eelle des scribes), nu ești intră în [im]părăția cerului. TETRAEV. (1574) 206.

2°. Intrans. A întrece în luptă, a învinge, a birui, a ieși de-ășupra, a fi victorios, a triumfa. Săgețe fiilorii să și erăbția lor izbândi. PSALT. 318/12. Vor izbândi la acest războiu. VARLAAM, C. 74/2. Ală oaste nu ț-ar fi mai trebuit... și ar fi izbândit. LET. II 371/18. Cf. 235/18. Izbândind cu biruință... CANTEMIR, HR. 129/1. Iarși au izbândit Ștefan. SINCAL, HR. II 33/18. Ce socoți, Bogdane, izbândi-om core? C. NEGREZUȚI, I 138. Eu izbânditu, cu puterea mea am biruit. ARHIVA R. 43. Că eu daci-ota izbândi... ALECSANDRI, P. P. 137/1. Nimeni nu izbândea. TEODORESCU, P. P. 534/1. [Inchiziți] Trans. (Complementul: vrăjmașul) A învinge, a birui. După grea hăție, de toi ț-au izbândit. CANTEMIR, HR. 232/18. (Complementul: războiul) A câștigă. Nici un războiu n'ar mai izbândi, ce toate le-ar pierde. N. COSTIN, ap. TDRG.

3°. † Trans. A-și face dreptate; refl. a se judeca. De iaste ei Dumnezeu, cu izbândi pre sine? BIELIA (1688) 178. De va trăi o zi sau doo, nu să va izbândi. Ib. 54.

4°. † Trans. A răzună, a răscumpără, a răscăpăți. Izbândesc = vindico. ANON. CAR. Veți izbândi singuritele robilor miei. BIELIA (1688) 272, cf. 85, 91, 119. Cu săgețile tale Nerva izbândeste lacrimile noastre. SINCAL, HR. 3/18. | Intrans. (Construct absolut, cu dativul s. cu prep. spre) Unul... izbândeaște celor năpăstuiți, altul... osândeaște pre cei răi (a. 1654). GCR. I 168/22-23. Cu spăia... spre vrăjmași izbândeaște. BIELIA (1688) 2 pr. 10. Împăratul izbândi de ajuns pentru îndrăzneala sfântului. MINEIUL (1776) 105/1. | Refl. (Si azi regional, de ex. prin Banat) A se răzună. L.B., H. XVIII 174. Și aped s'au izbândit seșjites Agalhet (= a fost răzunăta sfânta A.) DOSOFTEIU, V. S. 37/1. Pentru Cain de șapie ori s'au izbândit, BIELIA (1688) 4. Avem jertitoare a ne izbândi, crunzind popoșul nostru într'insul. BALCESCU, M. V. 551. | (Pronominal, și astăzi) A-și izbândi (ășupra cuiuș s. deșpre, pr. dela cineuș s. de la inimă s. inimii) = a-și răzună, a-și răcori inimă prin răzbanare, a-și vărsă necazulășupra cuiuș. Însă el, numai edci ț-au poștit șpânzuruștoarea, areu gând să-și izbândeașco. BARAC, T. 43. Nu-și puteu izbândi. ESOP (a. 1812) GCR. II 211/2. Împăratul de mănec... Iși va izbândi prea ștragic. PANN, E. I 9, cf. II 3, 71. Ca să-și izbândeașco pizmaășupra neamurilor... URICARIUL, IV 33/12. Să-și izbândeaștiășupra vrăjmașilor. ISPIRESCU, U. 24/10. Cf. 7/12, 89/22. A veni vremea ca să dobândeașco Ardealul pe șeamă împăratului, să-și izbândeașco deșpre Mihai. BALCESCU, M. V. 471. Să 1 mai îngăduș ocle trei lunț, ca să-și izbândeașco pe Nemși. DIONISIE, ap. TDRG. Au erut

și ei să-și izbândeașco de la dânsul. HERODOT, 337, cf. 512. Și aga, după otăta vedumnezeire, (ș) părea că și-au izbândit de la inimă. M. COSTIN, ap. GADEI. Să-și izbândeașco inimetășupra eruluișușu. LET. II 419/12, cf. CANTEMIR, HR. 342/4.

5°. (Prin confuzie cu izbândi) Refl. A se mântui, a se izbăvi. Că m'am curățit și m'am izbândit (= izbădit). TEODORESCU, P. P. 373/1.

II. Trans. 1°. A aduce la îndeplinire, a împlini. I-a făgăduit că a face pe dracu' în patru să izbândeașco voința împăratului. SEZ. II 50/12. | Refl. A se împlini (o dorință, a se împlâni, a se împlini, cf. L.B.), a se realiza, a se împlâni. Scriptura să se izbândeașco (: plinneașco BIBLIA 1688). CORESI EV. 181/12. Să se izbândeașco zicereaș prșojocilor. TETRAEV. (1574). Astăz... să izbândi... curduul oclea. VARLAAM, C. 124/11, cf. 24/1. Vășturile nu se izbândeașco. MARIAN, SE. I 104, GOROVEI, CR. 4124, SEZ. II 66/12. Atunci se va izbândi. SEZ. II 66/1, (Pronominal) I s'au izbânditū (= a căpătat ce a dorit). DOSOFTEIU, V. S. 48, cf. 23/26, 66. Mă s'o izbândit vīșul s. ce-am vīșat (= mi s'a împlinit). H. XVIII 174, GR. BAN.

2°. Intrans. (absolut sau urmat de să) A reuși, a izbui. Mulți șind Turci, precum vrejăd n'au izbândit. BELDIMAN, TR. 40, cf. 108, 0. 4. Au doar iacărăș, răgășminte... au putuș să izbândeașco? KONAKI, P. 303. De dectetură. Cutare... Să izbândeașco. GRIGORIU-RIGO, MED. I 53. | Pronominal. A-i reuși cuiuș ceva, a-i ieși bine, a-i izbui. Pe ce punea mână Bucar, tot fi izbândi. V. A. URECHIA, ap. TDRG. | Trans. (Construct cu inf., conjunctivul s. cu alte complete: în forma negativă complementul poate fi și «nemic») A face o ispravă, a izbui să realizezi ceva. Oastea neizbândind nimicuș. HERODOT, 287. A izbândi să fie mutal acii. C. PETRESCU, I. II 167. Intima însă ne are fierbinte, că ce gândeam în izbândeam, CREANGA, A. 116. Acum sănt voinic în fire, Ce-otă gândi să izbândeașco. PĂSCULESCU, I. P. 199/12, cf. TEODORESCU, P. P. 584.

[Adjective: izbândit (cu negativul neizbândit), -ă; — izbânditor, -oare (= care izbândeste, invingător; răzbanător (L.B.). Puneu numele Ștevoștoșar... adecă izbânditor pentru slavă. GCR. II 50/20. Luă... Șeghedinal și se înțoarse la Tarigard izbânditor. E. VACĂRESCUL, IST. 261/1. Vesela înțoarcere a vâdnătorilor izbânditori. ODOBESCU, III 135/1. | Abstracte: izbândire s. f., izbândiș s. a. Preslăvea izbândire (= victorie)ășupra Șezilor la Pollava. LET. II 351/12. Dumnezeul izbânditor (= rășplățitor). ANTIM, P. 156. Pentru ronele sale izbândire (= răzbanare) cered. PANN, E. II 71. Cele mai strălucite izbândiri așleș norodului lui Dumnezeș. ARHIVA R. I 49. N'am cal de izbândit! POP. ap. GCR. II 294].

— Din paleosl. *izbada* (inf. *izbyti*) «întrec», cf. izbândă; *do bândi*; *izbui*.

IZBĂ s. f. *Butte de bois*. — Căsuță de lemn a țărânilor ruși. *Marce duce...* lăngă o izbă înțose o masă. DELAVRANCEA, ap. CADE.

— N. din rus. *izba*.

IZBĂ s. f. v. *izbi*.

IZBĂIU s. a. m. v. *izbi*.

IZBĂȘ † s. m. v. *izbășă*.

IZBĂȘĂ † s. m. (Turcism în Țara veche, pela sfârșitul veacului al XVIII și începutul celui de al XIX-lea) Secretarul curții și în special al marelui Divan, însărcinat cu grija corespondenței. (NECULCE, CR. II 482). La dânsul cel mare... Boterit toși, pe vândutală, vel agă... vornicit de

poartă, izbașă de Divan, tof... stau la rândul lor. LET. III 321/22, cf. (izbaș de divan) 298/2. Venitul lui izbașă. URICARIU (a. 1776) XIX 340/2; cf. 334. Nicolae izbașă de fustagi de la marele Divan. CAT. MAN. 242 (529), cf. (a. 1804) IORGA, S. D. VI 172. Un izbaș mare zise [solului]: căci răspunzi unui împărat mare ca acesta? ALEXANDRIA, 73. Jalobă de scos dela izbașă (s. 1815). BUL. COM. IST. IV 140; cf. v. 241. [Și: izbăș s. m. | Abstract: izbășie s. f. = slujba, funcțiunea izbașului. GOLESCU, I. 62]. Cf. izbașă.

IZBĂȘIE † s. f. v. Izbașă.

IZBĂTURĂ s. f. v. izbî.

IZBĂVĂ s. f. *Délivrance, salut, rédemption.* — (Mold.) Scăpare, mântuire, curățire de păcate, salvare. Nici nu știți în ce sîd una-ori izbăva. NADEJDE, ap. TDRG. Oamenii ziceau: cui nu-dă ea peste izbăvă, numai pămîntul îi vine de hac. CONTEMPORANUL V, vol. I 291. [Plur. -băvi]. — Din paleosl. *izbava*, idem. Cf. izbăvi.

IZBĂVI vb. IV^a. 1^a. *Racheter, délivrer, sauver, libérer.* 2^a. (Se) *sauver, échapper* &c. — (Invechit). 1^a. Trans. și refl. (Construit cu prep. din s. de A) (se) răscumpără †, a (se) mîntui, a (se) spăla, a (se) spăla de păcate. *Izbăvit-u-eă (să-n-te)ți răscumpără-ți N. TEST. 1648; v'ă-ți răscumpărată BIBLIA 1688 de deparia voastră vafă. COD. VOR. 142/12, cf. 170/12. De nedreptate izbăvit (: mîntui) va HUR; răscumpăra-va DOS.) sufletul lor. PSALT. 141/12, cf. 285/1, 211/2. Va despăși Dumnezeu păcătoșii din dreptă... și va izbăvi pre ei și-i va slăvi din groază. CORESI, EV. 38/12. Se-ară izbăvi și se-ară scumpăra dent'acea muncă de recte. id. lb. 74/12. Nu te veri izbăvi nici te poști spăci. id. lb. 74/12. Ce ne izbăvește pre noi de hileanul. TATAL NOSTRU, ap. GCR. I 10/12. [Hristos] această toate le răbăd... pentru ca să izbăvească rodul omeneș din întunecatul tad. VARLAAM, C. 185/2. Vă va izbăvi ruga lui, că taste mare. ALEXANDRIA. 161. De vina greșelor izbăvit-u-se... CALENDARIU (1814) 6/2.*

2^a. Trans. și refl. A (se) scăpa (dint'o primejdie, pacoste, boală, etc.), a (se) salvă, mîntui. Ce paudra izbăvi-se de cursa vârditorilor (= vânătorilor). PSALT. 272/2. Grecii deaderă laudă lui Dumnezeu că-i izbăvi de vrăjmași. MOXA 404/2. Izbăvi sfîntul... iparhia sa din foamete. VARLAAM, C. II 32/2. Să-i izbăvească gura leului. CUV. D. BĂTR. I 375/2. Te-ua izbăvit pre tine din robie. BIBLIA (1688) 136. Să-i izbăvească din boală. MINEIUL (1776) 169/2. [Găștele] Cepitoia din Rom'ua izbăvit. DONICI, P. 11. Au gînd să mă bătăsă. Cine să mă izbăvească? BARAC, AR. 39. Vîndecă și izbăvește amarția mea durere. KONAKI, P. 86. Să-i izbăvească Dumnezeu din mîniele Turcilor. BĂLCESCU, M. V. 49. O biată pădrăci de muncă te izbăvește. ALECSANDRI, P. III 308. Apă... s'ă izbăvit Ipate și de dracul și de babă. CREANGĂ, P. 179. De deochetură să te izbăvească. ORIGORIU-RIGO, MED. I 53. Să mă izbăvesc de boală. EPURU, P. 78, cf. ȘEZ. VII 83. Cf. I 211b/12, III 117/2.

[Și: izbavi vb. IV^a. | Adjective: izbăvit (izbăvit ȘEZ. I 14b/12; cu negativul neizbăvit) -ă = mîntuit, spălat de păcate; scăpat. Izbăvitii Domnului, ce izbăvi din mările (= mînie) dracului. PSALT. 228/2. Izbăvit... de gîndurile cele neapriticoase. DRĂGHICI, R. 298. Înțina-mi asidăci e izbăvită. ALEXANDRESCU, M. 133. Se întoarce acasă izbăvit de primejdie. IPIRESCU, L. 157. De păcat neizbăvite. ȘEZ. I 14/12. — izbăvitor, -oare (intrebuințat și substantival, cu înțelesul de «Mîntuitorul», Isus Hristos). Doamne ajutătorul

meu și izbăvitorul meu! CORESI, ap. GCR. I 13/2. Mărturisim pre izbăvitorul nostru. VARLAAM, C. 203/2, cf. DOSOFTEIU, PS. 60, MINEIUL (1776) 84/1. Roditorul pămînt al patriei noastre și-a născut izbăvitori. BĂLCESCU, M. V. 131. Zi vor sălăi ca o a lor căpetenie izbăvitoare. MARCOVICI, C. 135. Boala Hincucei aveă răddăcini foarte adânci și greu s'ar fi găsit izbăvitorul. CONTEMPORANUL V vol. I 105. Sfînta Nastasia Izbăvitoarea de otravă. CREANGĂ, A. 70. Când se deșteptă și vădă pre izbăvitorul... zise. IPIRESCU, L. 371. | Abstract: izbăvire s. f. = mîntuire, spălare (de păcate); scăpare, salvare. Și să den... izbăvire. CORESI, EV. 86/12. Cei din muncă pre tine ou izbăvire. VARLAAM, C. II 26/2. A găsi... izbăvire, nu pot să răddăducesc. KONAKI, P. 47. Izbăvirea lumii. C. PETRESCU, I II 13. Mămuțră... pentru izbăvirea domnului lor. IPIRESCU, L. 141; — izbăvintă † s. f. = izbăvire. Chipul izbăvintei jidocesci din robia Egiptului. VARLAAM, C. 43/2. Cine va striga... în numele meu, va afla izbăvintă. DOSOFTEIU, V. 2. 73/2, cf. PS. 100]. — Din paleosl. *izbavitil*, idem. Cf. izbăvă.

IZBĂVINTĂ † s. f. v. izbăvi.

IZBEALĂ s. f. v. izbî.

IZBELEȘTE s. f. v. izbî.

IZBÎ vb. IV^a. 1^a. *Frapper, cogner, heurter, se choquer, se cogner.* 2^a. *Frapper, battre* (en parlant du cœur). 3^a. *Donner, battre* (en parlant de la lumière), *atteindre, Tomber sur.* 4^a. *Lancer, projeter.* 5. *Attaquer.* 6. *Attendre, toucher.* 7. *Châtier, battre.* 8. [Fig.] *Frapper.* 9. *Se débattre.* 10^a. *Dépasser.* 11^a. *Resembler à, tenir de.* 12^a. *Écrire.*

1^a. Trans. și absol. (Cuvînt expresiv, construit adesea cu prep. de, mai rar cu în; instrumentul se arată cu prep. cu.) A lovi cu putere (de un obiect tare s. cu un obiect contondent), a lovi încet să suno s. să se turtească, a repezi cu violență, cf. a (ră)bufni, buși, pocni. [Vântul] rău purtă vazăle, izbîndu-le de munte. HERODOT, 326. Cu margene(a) copitiți ușor izbînd în pămînt... ILIADOR, ap. GCR. II 90/2. Ale vailorilor mîndre generații spumegate Zidul vechiu al mîndăritii în cadență îi izbec. ALEXANDRESCU, M. 123, cf. C. NEGURUZI, I 160, EMINESCU, P. 175. Orni ostăgul... țși izbește calul. ALECSANDRI, P. II 15. Izbi cu pumnul mînd. COȘBUC, ap. TDRG. Ramurile copacilor o izbeau. IPIRESCU, L. 55. Luară pe babă de pîr și-o izbîră cu capul de păreți. CREANGĂ, P. 13. Au prins a izbi pe tulpe de toți copaci. SBIERA, P. 186/2. Mă izbește cu prîjina. TEODORESCU, P. 274. Incepă a izbi cu donful în ca, ȘEZ. III 187/12. (În glumă) L-a izbit cu șfecla'nă, was = are nebul roșu de preu multă bădută. ZANNE, P. IV 120. Pînă cca mai mică sparge calul ed de mare, când în ca izbește. ZANNE, P. I 251. || Refl. A se lovi cu putere, cu șgomol, merou. Alții să izbă de piatre. HERODOT, 326. Apa... de maluri mult cu vuet se izbi. ALECSANDRI, P. I 13. Buzduganul... se izbi de o poartă. EMINESCU, N. 6. Păcorița... și posteuca... se izbeau una de alta. CREANGĂ, P. 106. Au început a se izbi cu capul de păreți. SBIERA, P. 205/2. Perceasta se izbă. ALECSANDRI, P. P. 181/12. Pasărele se izbec țarna în fereți. ȘEZ. II 67/12. || Intrans. (cu același sens cu refl.) Izbec = alido. ANON. CAR. Corabia... au izbit într'un scunțar. DRĂGHICI, R. 33. Izbînd într'o parte, au rupt oșie la car. SBIERA, P. 11/22.

2^a. Spec. Trans. (absol.) A lovi (tare) cu piciorul. Calul... căi pe ce să izbească pe stăpînușă. CREANGĂ, P. 185. Ben-Omar izbește cu piciorul [de mînie] Și dă un semn. COȘBUC, B. 15. | A trînti (la pămînt). Com. A. TOMIAC. HERZ-

GHER, M. IV 194. De pământ izbitu-l-o. MARIAN, D. 207, cf. JARNIK-BĂRSEANU, D. 264. S' n pământ că m-l izbea. ALECSANDRI, P. P. 100¹². | A lovi (cu palma) peste obraz. Iară pre Iesus tîndu-l, deade-l lor să-l răstignească. BIBLIA (1688), ap. TDRG. Palma cu cinci dege bine te izbește. TEODORESCU, P. P. 355⁸. Peste falci l izbea. ȘEZ. IV 133¹². | A izbi peretele cu var, cu pământ = germ. die Wand bewerfen. L.B. || Refl. A se lovi cu pumnii în piept (de desperare, etc.). Când o văz... Mă izghesc în chept de mor. MAT. FOLC. 1127. | (Despre inimă) Inima Sîmînei se izbea în piept (palpită atât de tare, încât parcă se lovea de piept). COȘBUC, F. 106. | A se trînti, a se lupta cu cineva. L.B. # A izbi pe cineva cu foc = a-l trînti. Să nu lucrezi în nouă joi..., că te izbește cu foc. GOROVEI, CR. 1374.

3°. Fig. Trans. (Despre lumină) A cădea cu putere, a lovi drept în față, în ochi. Razele lunii... izbeau fața sa palidă. EMINESCU, N. 47. Lumina soarelui... fmi izbi ochii. DELAVRANCEA, ap. TDRG. | (Despre o nenorocire, necaz, etc.) A da năprasnic peste cineva. S'a îndămplat dă l-a izbit un necaz mare. D. STĂNOIU, C. I. 21. | A lovi cu efect. Căndu't izbi bine. SANDU-ALDEA, D. N. 238. || Refl. A se lovi (de o pîdică), a da (pe neașteptate) de ceva (mai ales neplăcut, dureros). Acolo cu multe nevoi... să se fie izbit aproape de patru ani. CANTEMIR, HR. 145¹¹. S'a izbit de vreo boală gra. MARCOVICI, D. 430. Et se izbeșe aci de conștiința mîntîntă. GOGA, T. N. VI 1538. Ochii... se izbi[ră] de sîmul cel fraged. SPIRESCU, U. 9¹¹.

4°. Trans. A aruncă repezind, lovind (cu vehemență). Ștefan... Ce-și gătește... săgeata, S'o izbească'n depărtare... ALECSANDRI, P. I 33, cf. ODOBESCU, III 187¹⁰. TEODORESCU, P. P. 67. Un vînt... izbește pe bietul băiat departe'n pădure. ȘIERA, P. 35¹¹. Sîdrul l-au izbit sub pod. id. ib. 92¹⁰. Dumnăzeu izbește cobăia cănelui de pământ. ȘEZ. IV 178¹¹. || Refl. A se repezi, a face o mișcare violentă într-o direcție, a se aruncă cu putere. Murgul... Șburlește coama... în lîturi se izbește. ALECSANDRI, III 287, cf. 198¹¹, 138¹¹, 88¹¹. La vale se izbea. ȘEZ. II 6¹¹.

5°. (Literar) A bsolut. A atacă. Acel căpitan... tîmbă și izbește cu tușea trîmetului. BĂLCESCU, M. V. 437. Primul porunca ca să treacă Dunărea și să izbească. id. ib. 59. || (Pop., despre haiduci, bandiți) A da o lovitură, a sparge undeva. Ștefi feciori... La vin nu să lăcomiți! Desard unde-o să izbiți? S'o izbit la Hăgean-Ture. Să luăm grajdul de-a lung... Să-mi aleg un cal porumb. SEVASTOS, C. 299¹¹.

6°. A nimeri. Dai cu glonțul, nu izbești! ODOBESCU, II 427. # Am izbit-o! = am nimerit-o ca lerechia cu oiștea'n gard. CIAUȘANU, V.

7°. † A pedepsi, a bate. Nici întru mîntia ta me izbi (: p e d e p s i SCH., COR.) PSALT. (1615) 175.

8°. Fig. (după fr. «frapper») A impresiona puternic, a bate la ochi, a sări în ochi (cf. neologismul frapă). Primul pîn[te] care ne izbește într'însa este... HASDEU, I. C. 11. Frumusețea poate să existe acolo unde el nu izbește chiar de îndată vederile? ODOBESCU, III 58¹¹. Acest neașteptat răspuns îl izbi pe Rada. VLAHUȚA, N. 44.

9°. Refl. A se aruncă în toate părțile (L.B.), a se izbate. Ca peștele pe uscat mă izbeam. CANTEMIR, ap. TDRG. De dureri cu mă izbeșe și uru ziuă'ntr'eaș. COȘBUC, B. 55. Mult în lume m'am izbi, Leacul nu m'i l-am găsit. MARIAN, I. 282. Cerbul... Se izbea și se plîngea. RETEGANUL, P. I 49¹¹.

10°. Trans. A izbi pe cineva în trecere = a-l întrece. LIUBA.

11°. Refl. (Construit cu dativul s. cu «în partea cuiu») A semăna cuiu. Cui te izbiți tu,

oșă de nebunatic? RĂDULESCU-CODIN. S'a izbit în partea mîmă-se = copilul seamănă cu mă-sa. CIAUȘANU, V. Copiile fete s'o izbit în totă-se = seamănă cu tată-su (Oravia). Com. COCA.

12° În COD. VOR. 89¹¹, găsim — evident o traducere greșită — pe izbi cu sensul de «a evita»: Se nu vînduși dîntur Ort și se nă izbitu două-dreia aceasta și deșerție (: a încungurîdă această dosadă N. TESTAMENT 1648; a do bună di dosada aceasta BIBLIA 1688; nous aurions évité cette tempête).

[Regional: izbîh. | Adjective: izbit (cu negativul neizbit), -ă. Gemetele fiarelor izbite (de săgeți). ODOBESCU, III 54¹¹. De valuri bătute, de maluri izbit. GCR. II 298¹⁰. # Ah, făcă această cu groză, izbită (= retrăgându-se repede) un pas înapoi. AGĂRBIȚEANU, L. T. 350. (Ad 11°) Izbit capu' lu tată-su: arată o mare sămănare între tată și fiu. ZANNE, P. IV 656; — izbitor, -oare = care izbește, (modern) care impresionează, impresionant, frapant. Vulturul cu aripi izbitoare. ALECSANDRI, P. II 156. Ilustrația izbitoare a teoriei. CARAGIALE, S. 142¹⁰. | Abstracte: izbire s. f. = lovire, lovitură puternică, repezire, atac. Pre dușman o izbire îl turcă. C. NEGRUZZI, I 125. Împărăția româno-bulgară cade sub izbiturile Turcilor. BĂLCESCU, M. V. 8¹¹. Omul deschise ușile și le trînti în urmă-dî în izbiri de vînt. SADOVEANU, P. S. 41. Acașă ducă mă aduseră, Izbirea coșei mă puseră (Ușă). GOROVEI, C. 386; — izbit s. a. = izbire; spec. aruncarea pământului cu care se tencușește un perete. Copiit..., pregătuse pământul de « izbit » păreții. PĂCALĂ, L. R. 60; — izbitură (izbătura) s. f. = lovitură puternică, trîntă; (Med. pop.) bătaie de inimă, o boală de copii, care începe cu tremurat (MAT. FOLC. I 699) și împotriva căreia se întrebun[tează] descîntecul « de izbitură » (GOROVEI, CR. 87). = Izbitură = alisio. ANON. CAR. Izbăturile trimiți. ALECSANDRI, DACIA LIT. 286. Cu mîntia și mîi înfrîntăle de izbitură... D. STĂNOIU, C. I. 207. Obstacol tari, pietroase, core... scapdră scînteii în izbitură. C. PETRESCU, C. V. 48. Bolnavul de izbitură prinde să nu mai tace bine, îi dor ochii și simte oșă porcă îl îngodește (înfeapă) ceuă sub pleopă, GRIGORIU-RIGO, MED. I 90. Fuși, izbitură, că te ajunge stropitură. ȘEZ. VI 92. Bubb... cu... izbituri. ȘEZ. III 197¹¹; — izbînă s. a. = lovitură, trîntă. TDRG; — izbeală s. f. = izbitură. Opt opiniele și patru izbele. GOROVEI, CR. 21; — (derivat din izbeală, Mold.) izbește s. a. f. = loc (fig. situație) expus(ă) tuturor bătailor, loc părăsit, loc pustiu (CHRITESCU, GR. 250), cîmp pustiu (CHRITESCU, GR.). Izbeștegia furtunoă și pîdă aliora. CANTEMIR, HR. 176¹¹, cf. 187. 62. Aruncat în izbeștegia nenorocirilor. VLAHUȚA, N. 36, cf. 116. Casa păcătoșului eră în izbeștegia vîntului. SADOVEANU, P. S. 36. Armăsarit... ducanu hojma pe izbește. CONV. LIT. XLIV vol. I 104. Aruncat cu un sîdrin în izbeștegia îndămplirii V. COSMOVICI, SAM. II 214. De izbește = expus tuturor loviturilor soartei, lăsat la voia întîmplării, părăsit de toți, « de necaz, ca a nimănu, de izbit cu capul de toate nevoile și necazurile, de bătut ca apa de maluri » (CREANGĂ, GL.). de zbu-cium, de necaz și chin (ȘEZ. V 101), [gata] să se prăpădească (RĂDULESCU-CODIN). Oarece lucru de izbealgie și de obrăncie într'însul să nu însemnează. CANTEMIR, HR. 6¹¹. L-au lăsat moartea de izbește să trîniecă. CREANGĂ, P. 324, cf. 118. Umbă oșă animalele, de izbește, SADOVEANU, M. 173. Eră fără stăpîn, părăsit, lăsat de izbește. TEODOREANU, M. II 478. Să mă lași pe mîni de izbește? ȘEZ. VI 11. Fecior izbește = copil din flori. ZANNE, P. II 86. Față de izbește = față desfrînată. MARIAN; — (postverbal; Mold.; cf. Bucov.) izbă s. f. = izbitură, trîntă. Com. TOMAC. Și unde nu-l înfață... pe mistreț și-i dă o izbă

în pământ, de-I îngroapă până 'n gă. SEVASTOS, ap. TDRG.]

— Din slav. *izbiti* (derivat din *biti* «a lovi, a bate»), cu sensul modificat (cf. paleosl. *izbiti* «a ucide», bulg. *izbitom* «ucid, bat, sporesc în bătaie; (refl.) mă bat, mă zbat, mă muncesc», sârb. *izbiti* «a scoate cu lovituri, a bate bine; (refl.) a se bate»). Cf. răzbi.

IZBICI vb. IV^a v. *zbiel*.

IZBICIU s. a. v. *zbielu*.

IZBITURĂ z. f. v. *izbi*.

IZBLĂZNI vb. IV^a v. *săblăzni*.

IZBOTI vb. IV^a v. *izbuti*.

IZBOVI vb. IV^a v. *izbăvi*.

IZBRĂNI † vb. IV^a *Achever, liquidar* (une affaire), *acquitier* (une dette). — (Slavism intrat prin cancelarii și ieșit din uz) Trans. și refl. (construit cu prep. de) A(-)ri cre o situație lămurită lichidând (o afacere), clarificând (o situație), sfârșind (un proces), plătind (o socoteală), achitând (o datorie), a (se) lămuri, a (se) răfui, a desface o socoteală (I. GOLESCU, C. I. sa plăi de istov, a exfolia o datorie, a sfârși un lucru» (POGOR, II, 228). *Luându-se sama pr zapisele ... Vornicului Iordachi, s'au izbrăni, cine din ce bădrn taste* (a. 1709). BUL. MON. IST. IV 192. *Să stăm fași și să mă izbrănez de dănsii* (a. 1782). Ib. V 275. *Au și plecat la casele lor încă până a nu li să izbrăni judecata* (a. 1784). Ib. V 282. *Și această pricină s'au izbrăni* (a. 1778). S. D. XIV 95. *Bu am fost vechil, dar acum m'am izbrăni de toate și la nimic nu mă mai amestec mai mult* (a. 1779). FURNICA, I. C. 90. *N'a așteptat... până s'or fi izbrăni de câtră congres lorul*. DIONISIE, C. 182. *Să-și izbrănească datoria după analogia capetelor*. CARAGEA, L. 30¹². *De va da datornicul când mufuzește averea sa...* ca să se izbrănească de datorie... Ib. 30¹². *Socoteală nu trimidăm până totu izbrăni vânzarea zidului* (a. 1804). IORGA, S. D. XII 152. † (A b s o l u t) A lămuri, a clarifica. *Am mai luminat înțelegerea vorbei pe alcurea, și cu soarezo am izbrăni, precum să va vedea, păzind cu amănuntul unirea cinstitelor*. APOSTOL (1704), ap. VB, I 457. [A d j e c t i v: *izbrăni* (cu negativul *neizbrăni*), -ă = lămurit, clarificat, răfuit, achitat, lichidat. *Scoare și izbrănite...*; și *adevrate urice* (a. 1660). BUL. COM. IST. IV 20. *S'au făcut foarte izbrăniți, întru care s'au scris toată cîronomia*. Ib. V 262. [A b s t r a c t: *izbrănire* (*izbrănire*) s. f. = lămurire, limpezire, achitare, lichidare, clarificare, «lucru dat spre răfăuiala datoriei» (CARAGEA, L. 62¹²). *Izbrănirea pricinii, dovada și hotărîrea judecătii* (a. 1741). URICARIUL, IV 407¹¹. *Izbrănirea judecătii* (a. 1752). IORGA, S. D. XXI 342. *Scrisoarea este dată de izbrănire, pentru pricina moșilor acestora* (a. 1793). URICARIUL, XVI 328¹². *Răfăuiala urmează când cineva să alicăduiește cu alui...* izbrănirea unii datorii ce taste cu întoială. PRAVILA (1814) 68. *Judecătiele...* au luat sfârșit după pravilă și cu desăceri și izbrăniți. Ib. 178]. — Derivat din paleosl. (medio-bulg.) *izbrāni* (part. lui *izbrāti* «a alege») Cf. *izbrānic*.

IZBRĂNIC, -Ă † adj. *Traduț.* — (Slavonism literar, rar) Tradus (proprie; «ales»). *Scris-am eu, popa Chirilă din Actina, acest Mînciarina, izbrānic pe rîvnițele* (a. 1715, Năsăud). IORGA, S. D. XIII 136.

— Din paleosl. *izbrāni* (part. lui *izbrāti*) «ales» (și orientat după suf. -nic). Cf. *izbrāni*.

IZBUCNEALĂ z. f. v. *izbucni*.

IZBUCNI vb. IV^a, 1°. *Jălîr; éclater; prendre feu*. (Fig.) *Éclater. Éclater* (de rive, en larmes), 2°. *Déborder, inonder. Éructer. 3°. Battre, palpiter. Tirer violemment.*

1°. *In trans.* (Despre apă) A izvorî cu putere, a ieși în cantități mari gâlgăind, cf. țâgîni, năpădi. *Peace apelor loc de să... amîtuzec în pământ și izbucneacă într'alte parte*. DOSOFTEIU, V. S. 8. *Locul, de unde fântînele și izbucnece*. CANTEMIR, IST. 138. *Din sec perete apă sbucni*. ZILOT, C. 336. *Sbucnind apa 'n nalte valuri...* ALECSANDRI, P. I 13. † (Despre foc, lumină, fig. despre pasiuni, revolte, greve, mișcări de masă) A lua naștere pe neașteptate și a apărea cu vălvătăi mari. *Focul au izbucni înidiu din cămăra căpitanului*. DRĂGHICI, R. 22. *Deodată o lumină fantastică izbucnește*. ALECSANDRI, P. III 214. *Un incendiu a izbucni*. CARAGIALE, N. 71¹². *Focul a sbucni*. ALECSANDRI, P. P. 183¹². *Ieri a izbucni o grevă parțială a lucrătorilor brutării*. CURENTU 17 Sept. 1930. *O izbucni ciuda la dănsu* — (germ.) er hat einen Zornausbruch gehabt. HERZ-GHER., M. IV 194. (P. a n a l.) *O viață tîndră... zbucnește natră și crudă pretutindeni*. IORGA, L. I 148. † (Despre arme de foc) A face explozie, a exploda, a se descărca. *O pușcă zbucnește*. ȘEZ. IV 154¹². † Fig. A erupe cu putere, a se manifesta în mod brusca, a ieși (de-odată s. odată și odată) la iveală. *Def din def voroava izbucnește*. DOSOFTEIU, PS. 57. *Urâciunea căi de țărîtu, tot izbucnește*. LET. I 231¹². *Din inima rea cuvînt sau gînd bun să izbucnească*. CANTEMIR, IST. 124. *Din roșul dreptului izbucnește înfelepciune*. M. COSTIN, ap. GCR. I 198¹². *Fuzese...* crescut în diplomația acea grecească, din care... izbucni mari lucrări. C. NEGRUZZI, I 179. *Mulțumiri...* care izbucnesc cu veselie printre niște bunți țorari. ODOBESCU, III 19¹¹. † (Despre om, construit cu prep. în, rar și literar cu din) A da drumul (zgometos) plănșului, răsului, mâniei, etc., a fi năpădit, podidit deodată de plîns (rîm, mînie, etc.) *Sbucnind din mînia cea fîră de vindec, zise...* COȘBUC, X. 12¹². *A izbucni în plîns, în hohote de rîd*. † † (În acest sens, rar) Trans. A scoate, a face să răsun. *Izbucni-nor buzele mele cântec*. DOSOFTEIU, MOL. 141. *Li-a gălăcitate căscate*. De izbucnește răutate. id. PS. 21.

2°. (Despre râuri, ape, p. ext. roiri, mase de oameni) A se (re)vîrși. *Din Nil se desparte și în lacul Madra izbucnește*. CANTEMIR, IST. 141. *Ca roii s'au pornit și într'alte părți au izbucni*. id. HR. 58¹². *Au izbucni și oardele lui Calga Sultan*. LET. I 240¹². *Izbucniră* (= ieșiră viermînd) din tron afară aceste lighioni spurcate. SPIRESCU, U. 100¹².

3°. *Intrans.* A răgăli. LB.

4°. *Intrans.* (Prin apropiere de svăeni) A svăeni, a bate, a palpa. *Sbucnește inima sau sângele în vine*. LB. Refl. *Mi se sbucnesc vinele*. BĂRCIANU.

5°. *Intrans.* (Prin apropiere de smuci) A trage cu putere, a smuci. *Smucnește odată, nu se rupe, sbucnește a doua oară, mai tare, nu se rupe...* SBIERA, P. 31¹².

[Și: (Mold.) și Transilv.] *sbucni* (scris și *zbucni*) vb. IV^a, *sbucni* (scris și *zbucni*) vb. IV^a. † A d j e c t i v: *izbucni* (*sbucni*), *sbucniți*, -ă = ieșit, scos dintr'odată, crescut; † reliefat, în relief. *Ceale ce s izbucnite* (gr. τὸ ἐξερυσθῆναι, a celor scoase în relief). BIBLIA (1688) 217¹². *Banu!*... de o parte aveă sîpătură izbucnită în chipul acestei cruci. CANTEMIR, HR. 248¹². *Se desfundă...* trecutul..., săliu aducere amînte...sbucnie din adîncuri depărtate. VLAHUȚĂ, SĂM. I 25. *Comori...* zac sub rădăcîntile Bradului celui mare, sbucni între dărîmături. IORGA, B. 105; — *izbucnitor* (*sbucnitor, sbucnitor*), -oare = care izbucnește ușor, care explo-

dează. *Izbucnitorul Philippide...* cu blajnul Miron Pompiliu. MAIORESCU, CR. II 339. | **Abstracte: izbucnire** (*izbucnire*†, *sbucnire*, *sbucnire*) s. f. = ieșire cu violență, erupție, explozie. *Gestul acesta fu ca izbucnirea unei mine.* C. NEGRUZZI, I 6. *Izbucnirile tunurilor.* ODOBESCU, I 111_{1/2}. *Lozri...* de izbucnirea nebuniei. MAIORESCU, C. II 294. *Sbucnirea de lumină... pătrunse în casă.* AGĂRICEANU, LDC. V 378. (Ad 4°) *De boala ce-i zic izbucnirea inimii (= apoplexie?) s'au sădăriți.* CANTEMIR, HR. 477_{1/2}; = izbucnieală COSTINESCU (*sbucnieală* BARCIANU; plur. -neli) s. f. = izbucnire; — **sbucnitoră** (*sbucnitoră*) s. f. = bătaie (de inimă), palpitate. L.B.]

— Din bulg. *izbuknuvam*, «plesnesc, dau mugur». (Pentru înțeles, cf. bulg. *buknam*, aor. *buknahă* «erup», sârb. *vatra je buknała* «focul a izbucnit».)

IZBUTĂ vb. IV^a. *Réussir*. — Intrans. A avea succes, a ajunge la scop, la bun sfârșit, a reuși. *Cine-i galantom și frumos, iesne izbutește cu acritate.* ALECSANDRI, T. 756. *Artistul va izbuti = (fr.) prendra.* PONTBRIANT. *De-i izbuiti, bine de bine.* CREANGĂ, P. 187, cf. 192. *Am izbuiti, ori de câte ori te-am ascultat.* SPIRESCU, L. 21, cf. 5. *Cine nu se bălăbănește, nu izbutește.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII 42. || (Următorul de prop. secundară introdusă prin să z. printr'un infinitiv). *Planul lui Cantemir... izbutește numai a da presurări Porței.* C. NEGRUZZI, I 179, cf. 47, 137. *Poate or izbuiti să iție fata împărătilui Roș, poate nu.* CREANGĂ, P. 248, cf. 227. *După șase săptămâni izbuiti a face să buccască armeele.* SPIRESCU, L. 3. *Izbuiti... să rănească pe balaur.* id. ib. 18. || Trans. (după negațiune, cu complementul «mnic»; neobșnuit cu alte complemente; și pronominal) *Ou[ă]le pe jos turii și planul ței izbuiti.* GCR. II 361_{1/2}. *Văzând... dracul că... n'a izbuiti nemica, crăpă din măsele.* CREANGĂ, P. 145.

[Și (în Banat): **izbuiti** vb. IV^a = a scăpa (dintr'o boală) înăsnătoșându-se. Nu cred să mă izbutească omul ăsta din boală (Oravița). Com. A. COGA. | Adjectiv: **izbuit** (cu negațiune) *neizbuit*, -ă = care a ieșit bine, reușit. | A abstract: **izbuitire** s. f. = succes, reușită. NOYACOVICI, C. B. 12. HERZ-GHER, M. IV 194. *Oratorul nu zăia d'auze izbuitire!* I. VĂCĂRESCU, P. 265_{1/2}. *Izbuitirea la orice ș'o aștepti de la simțea lui...* ZANNE, P. VIII 42. *Negațiune: neizbuitire* s. f. = insucces, nereușită.]

— Etimologia necunoscută. (Pare a fi derivat dintr'o tulpină *izbūt- pe care o găsim în paleosl. *izbūtije* «ieșire, cf. *bitie*, *năzbătije*, *năzbūtije*.)

IZDĂ vb. I^a, I^o. (Se) *rendre molade*. 2°. *Trahir, dénoncer*. — (Sărbism în Banat și Mehedinți).

1°. Trans. și refl. A face să se îmbolnăvească, a se îmbolnăvi, a (i se) face rău, a-i veni cuivă rău: *Când oțu da în tine, te izdez.* BOCEANU, MEH. *Atunci să se mai izdeze (= îmbolnăvească de izdat?) cutare. Atunci, nici atunci.* MAT. FOLC. I 628.

2°. (Banat) A trăda; a denunța. CADE.

— Din sârb. *izdati* «a da afară; a predă (pe un răufăcător)». Cf. *izdat*.

IZDĂRI vb. IV^a | v. *ijderi*.

IZDĂRI † vb. IV^a | v. *ijderi*.

IZDĂT s. a. (Med. pop.) 1°. *Maladie d'estomac*. 2°. *Diabie*. — (Prin Banat, Oltenia și Muntenia). Boală (H. V 38, 73, 360, XIV 213) de pânțec («foale, animă»), stomac (eranză) s. intestine, cu cărcei (ORAIUL), zgârciuri (Com. IZVERNICEANU), dureri (H. XVIII 161) mari (PĂSCULESCU, L. P.)

pripite (COM. SAT. V 85), junghieri (ib. 270), strănsori (NOYACOVICI, C. B. II, MARIAN SE. II 6, H. XVIII 270, G.R. BĂN., H. V 136). *Bolnavii de izdat are dureri strănice la inimă (cărcei de stomac).* *Se străcolește, se strănge, se spărcete și cade jos grămădă, unde-l găsește boala.* GRIGORIU-RIGO, MED. I 91. *De izdat se decădnă mult mult în Muntenia și Oltenia. Boala aceasta se asemănă mult cu căldămtura din Moldova.* ib. Să te prindă boala rea, *Izdatu' și frigura.* HODOȘ, P. P. 114, cf. 198. *Izdate, blestemate, fugi, du-te din inimă, din trup* (a. 1792). ION CR. II 297, cf. ORAIUL, I 95, 40, 90, 91, 141, 146, cf. PAMFILE, B. 40, COSTIN, M. B. 56, ȘEZ. III 196_{1/2}, XII 186, 188, H. V 38, 73, 360, XIV 213, XVIII 28. *Bubă cu dalac, bubă cu izdat.* ȘEZ. VIII 112. *Izdat în cap.* PĂSCULESCU, L. P. 114. *Durere de izdat.* H. XVIII 28, cf. ALEXICI, L. P. 295_{1/2}.

2°. *Drac. Du-te la izdatul = la dracu.* ȘEZ. XXXII 111.

[Vocativ *izdate*, plur. (rar) *izdaturi*. — Participiul substantivat al lui *izdă*.]

IZDERI vb. IV^a v. *ijderi*.

IZDRAIL † s. m. v. *Israil*.

IZECLEAN-E † adj. *Rude*. — Tare, vârtos, dur, aspru. *Corabile, atăta fiind...* *izecleanu* «dntu găsite (de vânturi tari N. TEST. 1648; de iuți vânturi BIBLIA 1688). COD. VOR. 123_{1/2}. Cf. 77_{1/2}. *Oăile izecleane (iuți) COR²; vârtose DOS. PSALT. 22_{1/2}. [Verb: (cf. ung. *izletleniti*) izecleeni* † vb. IV^a = a se împietri, a se întări. *Unit izecleniță-să* (să înlăria N. TESTAMENT 1648). COD. VOR. 3_{1/2}. — Din ung. *izletlen* «dără gust, neplăcut». TDRG.

IZECLENI † vb. IV^a v. *izeclean*.

IZEFLĂ vb. I v. *izflă*.

IZELTĂT-Ă adj. v. *exalta*.

IZGNANIE † s. f. *Erzi*. — (Slavinism literar) *Exil, surghin. Răpădnă se (dntul) Pavel la țeganie departe DOSOFTEIU, V. 8. Rdădă multe izgnanii.* id. 144, cf. 29_{1/2}, 32_{1/2}, 44_{1/2}, 53_{1/2}. *Ovătăe poetical...* de August au fost trimis în țeganie la cătărea Tomus. CANTEMIR, HR. 72_{1/2}, cf. 117_{1/2}, 130_{1/2}, IST. 38, 166, 181.

— Din paleosl. *izgnanije* «expulsi». Cf. *izgoni*.

IZGOANA s. f. v. *izgoni*.

IZGON † s. a. *Détachement*. — Trupă mică de ușoară manevră (NECULESCU, CR.), cu care încerci să izgoniști pe dușman. *Au percea crăutul...* cu toată oastea lui, ca cum ar merge un izgon cu două trei obuzuri. LET. II 319_{1/2}. — Poate, postverbal din *izgoni*. (Cf. rus. *izgonă izgonire*).

IZGONI vb. IV^a, I^o, 2°. *Chasser*. 3°. *Expulser, exiler*. 4°. *Persecuter*. 5°. *Se prasser*.

1°. Trans. (Despre oameni, p. ext. animale) A gonî dintr'un loc, a sili cu forța să plece, să evacueze un loc, a alunga cu sula, a fugări (Com. A. TOMIAC), cf. p. fugă, dudu. *Porumbii se izgonec.* CORESI, EV. 263_{1/2}. *L-au izgonit dent' acel sat.* PRAV. 1024, cf. 853, 657, 1070, 1101. *Legeorul dimontor ai izgonit.* MOLITVELNIC, ap. GCR. I 228_{1/2}. *Depregiur sine giambăși și îmbundăriti să-i izgonească.* LET. III 37_{1/2}. *Izgonind și uci-gând creștinii.* VARLAAM și IOANSA, GCR. II 76. *Musa...* au izgonit pe frate-său din Odrutu. E. VĂCĂRESCU, IST. 254_{1/2}. *Se înturnă acum să iz-*

goncescă pre răpitorul Tomşa. C. NEGRUZZI, I. 137. M'ar' fi izgonit' d'co casă. CREANGĂ, A. 70. Şi din raiu l-a izgonit. SRVASTOS, N. 194/28. A izgoni musca. ŞEZ. II 120/28. | Fig. A risipi, a face să nu mai fie, a alunga. Izgonit' fu întunecareul. NASTUREL (1648), ap. GCR. I 131/3. Trebuie să izgonască din vieţuirea lor pisma. MARCOVICI, D. 165. Ziceri nouă de sotal celor ardiate mai sus nu le putem izgoni din limbă. I. NEGRUZZI, I. 448.

2^a. A da afară, a scoate, a demite dintr'o slujbă. Vădnd că e hof, şi-a izgonit vechiul.

3^a. A sili să plece din ţară, a surghiuni, (înlocuit azi prin neologismele:) a exila (LB.), a expulsa (LB.), cf. expatriă, deportă.

4^a. (Învechit) A persecuta. PONTBRIANT, 5^a. (Transilv.) Refl. A se grăbi. Se izgoni să se ridice, dar nu se pută mişcă din loc. CONV. LIT. ap. TDRG.

[Şi: zgoni (scris şi zgoni) vb. IV^a I. GOLESCU, C. I 81, 117^a. N'am vădat cum l-a zgonit [pe Cuza]. GRAIUL I 309/28. | Adjective: izgonit (cu negativiul neizgonit), -ă = gonit dintr'un loc, alungat cu forţa, expulzat, exilat, sgonit, -ă = dimis din slujbă (NOVACOVICI, C. B. 23). Să fim lepădaţi şi izgoniţi la bufricoşala a ta judecată. NEAGOE-VODĂ, ap. GCR. I 169/28. Cu vitejia lui Ulpie Tronit fură Dachi biruşi şi de prin toate locurile aceste izgoniţi. CANTEMIR, HR. 68/28. Adam izgonit din raiul de fericeit. KONAKI, P. 134. Limba românească fu izgonită de prin bisericile Românilor. P. MAIOR, IST. 253. Lefecti... izgoniţi pentru retele lor fapte. C. NEGRUZZI, I. 143; — izgonitor, -oare (întrebuinţat adesea ca substantiv) = (cel), care izgoneşte, prigonitor, alungător. Ai răbdat muncile... izgonitorilor dracilor. MINRIUL (1776) 188/2. Ardându-te izgonitorul dracilor. Ib. 61/2. | Abstracte: izgonire s. f. = alungare; dare afară, demitere dintr'un serviciu; persecuţiune; expulsare, exil (VARLAAM, C. 60), surghiun, îzgonie. Izgonirea Sultanului. LET. II 54. Izgonirea celor prototici. GCR. I 346/2. Ai răbdat sepiid de bătăi, izgoniri (= persecuţiuni) amare. MINEIUL (1776) 64/2, cf. 62/2. Ajutorul Iluziilor... spre izgonirea slovei pădărite. C. NEGRUZZI, I. 262; — izgonit s. a. = izgonire; — (postverbal) izgonă s. f. = 1^a exil (COSTINESCU); (Transilv.) gonă, vânătoare (LB.). Il trimise în izgonă la un oraş. MINEIUL (1776) 93/2. Pentru aceea a răbdat două izgonane. ANTIM, ap. TDRG.]

— Din paleosl. izgoniti, idem (bulg. izgonvam şi sərb. izgoniti însemnează şi 'a gonit vântul'). Cf. prigoni, zăgoni.

IZGORI vb. IV^a refl. S'êchauffer. — (Despre cereale şi fân) A se strică arzând (ca şi gnoiiul) fără pară (I. IONESCU, C. 169), a se încinge, a se încintă, a se aprinde din cauză că s'au) îngămădit înainte de a se fi uscat bine (Oraviţa, com. A. COCA). Cea mai mică întăzire la săcerat... aduce smincul păntilor (= grânelor) care se aprind şi se izgorăsc. I. IONESCU, C. 123. [Snopii de vor fi umeri, atunci se izgorăsc. id. ib. 136. S'a izgorit fânul, nu-l mai mănăc vitele. Com. A. COCA. După o ploaie se zice că s'a izgorit (Teleorman). ION CR. VII 252. | Adjectiv: izgorit, -ă = (despre spicul de grâu care şi-a pierdut uzeala) uscat (ION CR. VII 252); răsărit (Com. IZVERNICEANU), sgorit, -ă = (despre fân) aprins, ars, în cîntat (Oraviţa, com. A. COCA); uscat, vechiu (Neamtu şi Patna MAT. POLC. 1210)].

— Din slav. izgoriti (paleosl., rus. izgorit', slav. izgorjeti, bulg. izgôrčam, aor. izgorih) sa ardes. Cf. dogori, prigora.

IZI vb. IV^a Manger. — A mânca (Straja). Com. AR. TOMIAC.

IZI vb. IV^a v. lezi.

IZIDĂ s. f. v. izidi.

IZIDI vb. IV^a 1^a. Gaspiller. 2^a. Péir, mourir. 3^a. Se gâter.

1^a. Trans. şi refl. (Despre avere, etc.) A (se) părădi, a (se) risipi, a (se) da în dreapta şi în stînga, a se da pe ţine-minte (CIAUSANU, V.). a se cheltui fără socoteală; (despre nutreţ) a (se) mătrăşi (ŞEZ. XXXII 110), a da cu piciorul (IZVORAŞUL V 1). [Când se taie] cu coasa, nu se izidesc atâtea grăunţe. ECONOMIA 49. Cu îmblăciti... paiele nu se izidesc, ib. 54. Au dobândit de o suită de mii de galbeni... şi alte scumpeturi, totuşi le-au izidit toate pe Taliati. SINGAL. HR. II 225/2. Vitele izidesc fânul, fi calod sub picioare. Com. COCA.

2^a. Intrans. şi refl. (Despre oameni şi dobitoace) A pieri, a se prăpădi, a muri (ŞEZ. VII 181). Mai bine să ne mănănce edinit pământului nostru, decât pe alte locuri streine să izidim (a. 1657). BUL. COM. IST. II 222. Având dobitoace, nu grjeşte de hrană şi scutela lor peste iarnă... apoi în primăvară mor şi se izidesc. ECONOMIE (a. 1807), ap. BV. II 434. Animalul izideşte şi creapă (= moare). HR. XVIII 78.

3^a. Refl. (Despre băuturi) A se strică (Târnavă). VICIU GL.

[Cu rostire dialectală: izidi, izidi, izidi. | Adjective: izidit (cu negativiul neizidit), -ă = risipit; iziditor, -oare = risipitor. Banii strângătorului în mâna iziditorului. CIAUSANU, GL. | Abstracte: izidire s. f., izidit s. a., (mai ales postverbal) izidă (izidă în Banat şi Oltenia NOVACOVICI, C. B. 11, CADE) = risipi (ARH. OLT. VI 108), cheltuială nebunăscă (CIAUSANU, GL.). Cu muierea beutoare, Nu umpli captoriul mare, Că-s bucate puţinile şi face izidă 'n ele. VICIU, GL. Nu face izidă, mă! ION CR. 251. Cf. A. O. VI 108].

— Din bulg. izjzâdn (aorist izjzâdn) 'mănănc de tot, consum; risipesce. (Pentru înţelesul românesc, cf. s-a şi mănca s. p.ăpă a veres) şi bulg. izjzâdnik (risipitor).

IZINĂ s. f. 1^a. Dépérisement, langueur. 2^a. Sălicé (du ling, de la peau); linge sale. — (Prin Oltenia, Muntenia vestică şi prin părţile Sibiului).

1^a. Slăbiciune din cauza neglijenţei, a trairului rău: A intrat izină în ea. Păcat, că era frumoasă! BOCEANU, GL. # A scoate pe cineva din izină = a-l scoate de-asupra nevoii, a-l pune în picioare. CIAUSANU, V. A băga pe cineva în izină = a-l înfricoşa (cf. a-l băga în boală). Haiduc Pătru stă 'n izină, Bagă potera 'n izină. BOCEANU, GL. cf. GRAIUL I 106 (unde izidă e glosat prin 'premedie, nenorocire, paoste).

2^a. Murdărie mare (rugină) H. IX 92) a rufelor asudate şi îngruşe s. a. hainelor purtate mult; p. gener. murdărie (PAŞCA, GL., com. IZVERNICEANU); spec. murdărie pe trup (REV. CRIT. III 158) s. pe mâni, pe faţă (PĂCALĂ, M. R. 525), cf. lip. rugină (RĂDULESCU-CODIN, 4). # A băga rufe în izină = a le spăla rău (ARH. OLT. VI 108; com. D. RĂDULESCU, PAŞCA, GL.) a le muii cu hainele murdare în apă rece, încât nu mai poţi scoate din ele murdăria (Luncrăm, lângă Sibiu, com. T. L. BLAGA), a le murdări (cf., cu acelaşi sens, sa băga rufe în boală); a scoate rufe din izină = a le spăla bine, a le desneca, după ce fuseseră înnecate, băgate în izină de altineva (CIAUSANU, V.); cămoşa intră în izină = se înnegreşte de praf şi năduşală (ION CR. VII 252). De uridă nu-i bag tiră, Treacă-mi-o bagă 'n izină. CIAUSANU, V. || P. ext. Rufă murdară. Hai izină la fântână. RĂDULESCU-CODIN, I. [Cu rostire dialectală: izină].

— Din sârb. *jezina* «slăbiciune (provenită dintr-o boală internă)». N. DRAGANU. Cf. *izini*.

IZINEALĂ s. f. v. *izini*.

IZINI vb. IV^a 1^a.—2^a 1^a. *Dépirer, aller mal*. 2^a. *Négliger*. 3^a. *Salir, souiller*.

1^a. Intrans. și refl. A slăbi, a se închirci (BOCRANU, MEH.), a nu se desvoltă în mod normal (SEZ. XXXII 110), a se priziări, a se pipernici, a se schimonosi (CIAUȘANU, V.), a se strică, a degenera (id. GL.). *A țintit rău de tot sârmanul!* BOCRANU, MEH.

2^a. A nu purta de grijă de cineva s. ceva. CIAUȘANU, V.

3^a. (Despre rufe) Trans. A murdări spălând rău a băga în izină, în boală; refl. a se murdări, la spălat, prin atingere cu alte rufe prea îmbăscite (PITEȘTI, com. C. MARINESCU), a se spăla rău (CIAUȘANU, GL.). *Femeia ce nu știe să spele rufele bine, 4 se spune că a băgat rufele în izină sau a țintit cămășile*. ARH. OLT. VI 108.

[S]: izini vb. IV^a. | Adjectiv: izinit (izinit), -ă = pipernicit, nedesvoltat (SEZ. XXXII 110, com. M. OLMAZU), slăbăvot (H. IX 92), închircit; ruinat (H. IX 92); murdar (RĂDULESCU-CODIN, L.); (despre un lucru alb) Imbibat de murdării ce nu se pot spăla (Măgurele, în Teleorman, com. M. OLMAZU), ruginit (H. IX 92), murdărit, învechit din cauza multei și deseși întrebunțări (Teleorman, ION CR. VII 252). [Locuri] izinite și slăbăcite. GORJAN, H. I 144. *E țintit rău de tot sârmanul!* BOCRANU, GL. O fată izinită. MAT. FOLC. I 613. *Un mărtoc slab, oțărjit, izinit cu cui de cl. PLOȘCOR*. C. 37. | Abstract: izineală s. f. = izină (2^a). *Dragostile dintr-o soră M'ou băgat în izineală*. ION CR. II 104].

— Derivat din izină.

IZIRICIT s. a. }
IZITIR s. a. } v. *exercițiu*.

IZITURĂ s. f. v. *laz*.

IZLĂ s. f. *Étincelle*.—Scânteie; p. ext. obiect mic de tot (Rășinari). Com. CIORAN.

— Din bulg. *iskra* «scânteie».

IZLĂZ s. a. *Pășturage comunale*.—Loc s. câmp nelucrat (H. II 13, 80, 117, V 368, VII 443, IX 438, XI 173, XVIII 46. Cf. II 117, III 228, IV 52) întrebunțat ca pășune (H. I 298, II 3, II 168, VII 50, XVI 22) comună a locuitorilor unui sat (cf. I.B., COSTINESCU, H. XVIII 269), câmpul astului (EPURE, P. 90), imaș (BRĂESCU, M. 67, SIMA, M.), păscătoare, păscăciune, pășune, pribagă, toloacă, suhat; cf. fâneață, părlăgă, țelină, tighină. *30 de stăngeni... pentru izlaz*, I. IONESCU, P. 371. *Gâstele și... purcat de prin izlazuri*. ODOBESCU, III 578^{1/2}. *Pe izlaz nu-î multă hrană*. COȘBUC, B. 77. *Vei da, într-un izlaz cu cea mai grasă pășune, peste o termă de lauri buiați*. MERA, B. 203. *Floare din izlaz*. RETEANUL, TR. 83^{1/2}, cf. EPURE, P. 90. *Fântina din izlaz*. DOINE, 240^{1/2}, 243^{1/2}. | Loc. a dv. în izlaz = (despre vite) (în) slobod (SEZ. III 17^{1/2}), fără de coșer s. nimă (ib. V 101); fig. în zadar. *Am lăsat oile în izlaz*. SEZ. III 17^{1/2}. V 101. *Să-î fie trecută etajă în izlaz* = să-și piardă vremea în zadar (SEZ. II 44^{1/2}), se zice de oamenii îmbuibăți (Grivița, jud. Tutova, ap. ZANNE, P. I 200). [Plur. -lazuri].

— Din slav (bulg., sârb.) *izlaz* «iesire». Cuvântul pare a se fi întrebunțat mai întâiu în înțeles special de ieșirea vitelor la pășune și apoi—poate sub influența lui *laz*—în sensul de docul unde ies vitele la pășune. CIHAC, II 153.

IZLUC s. m. v. *luziuc*.

IZMĂ s. f. (Bot.) ș. d. v. *ismă* ș. d.

IZMÂNĂ s. f. (Îmbrăc.) v. *izmene*.

IZMÂNĂRIU s. m. (Bot.). *Amanita muscaria*.—Un fel de burete. Cf. PĂCALĂ, M. R. 27. Cf. iz m.ă.

IZMEANĂ s. f. (Îmbrăc.) v. *izmene*.

IZMENE s. f. plur. (Îmbrăc.) 1^a. *Calcezon*. 2^a. *Latte* qui relie deux chevrons.

1^a. Îmbrăcămintă bărbătească (H. II 4) și (la oras, mai de mult) și femeiească, de cănețe, de in, de bumbac, de flanelă, etc., care acoperă șalele și cracii (până la giesne) și se poartă (mai ales la oras) sub pantaloni și (de femei) sub fustă; gaci, brace, (eufemisme) pantaloni, indis-pensabili. *Izmenele* au tur și cracii. Unele, numite și *izmene cu băneț*, au bată s. veacă, prin care se vâră bănețul s. brăncinarul s. baiera. Cf. BREBENEL, GR. P., SEZ. IX 38, MANOLESCU, I 183 ș. u. *Izmeană* = perizoma ANON. CAR. *Desculți și fără izmene*. LET. II 317^{1/2}. *S'au sculat din așternut, numai cu izme-nete*. ib. III 233^{1/2}. *4 părechi izmeni de buranț*. IZVOD DE ZESTRE (a. 1780). URICARIUL, XI 249^{1/2}. *Izmene din trei coși până* (a. 1792). ib. IV 136^{1/2}. *Cămășa cu izmene de mire* (a. 1803). IORGA, S. D. XII 145. *I perche izmene de poftă*. FOAIE DE ZESTRE (a. 1815). id., ib. 45^{1/2}. *Care în cămeșe, care în izmeane*. TICHINDEAL, F. 289. *Cămășa și izmenele de până rădă de coadă*. D. STĂNGIU, C. I. 89. *Tărâniți nu desbracă izmenele în tot cursul săptămânii, cu și cămeșă*. MANOLESCU, I. 185. *Leapădă-și izmenele (bracii)*. SHERA, P. 240^{1/2}. *L-au prins cu bateral izmenelor*. id. ib. II 26. *Toarceți și-mi faceți izmene*. SEZ. II 221^{1/2}. *Cu izmene de fuioar*. ib. I 143^{1/2}. *Când e vreme bună, [păcurarii] poartă cămeșă și izmene de căneță sau bumbac*. PRECUP, P. 16. *Ūngureni, fușureni*. *Bași cămeșă-n izmene*. ZANNE, P. VI 431. *Dacă... tei cămeșă sau izmenele pe dos, vremea se strică*. SEZ. III 46. *Găimăgă cu cucuți*. *Ce-mi mai dai să nu te sputu C'am văzut izmene-n cutu?* [= Pușca și geanta] GOROVEI, C. 313. *Dacă mi-ar purta izmeasta nădrăgi, mi-ogorună și izmenele*. ZANNE, P. IV 512. *Cu izmenele pe băf: gol pușcă, sârac*. id. ib. III 159. *A venit cu izmenele pe ciomag, și acum s'a chiaburit*, se zice de unul care, din sârac lipit ce eră, s'a îmbogățit. Cf. CIAUȘANU, GL. *A da izmene pe căldări* = a încredința un lucru unei mâni nesigure, necinstite, a da oile în paza lupului, a o nimeri ca leremia, cu oiaștea'n gard. id. V. Unui om pipernicit i se zice: *mă, izmeană acră!* BREBENEL, GR. P. || † (Impropriu) Pantaloni, nădrăgi. Oameni... care poartă izmene de piele. HERODOT, 23.

2^a. P. a. n. l. Lemnul ce leagă doi căpriori sus. ION CR. VIII 90. (Ghercești, Dolj).

[S]: izmene s. f. plur. Întrebunțat rar la sing.: *izmână (izmeană)* s. f., mai adesea cu înțelesul de «cracul izmenelor» (HERZ-GHER., M. IV 194), în care caz se zice și un crac de izmână. CIAUȘANU, V. *O izmână trasă*. *Cu alta zumeasă*. POP. ap. TDRG. *Izmene* având și sens de plural, când voim să precizăm că avem a face cu un singur exemplar. Întrebunțăm forma de singular: *o pereche de izmene* (cu pluralul: *două, multe perechi de izmene*). IORGA, S. D. XII 227, 174. *Dimi-nu ti v: izmenute (izmeanute)* s. f. plur. *Bățețlor... se înțepe a li se pune izmenute*. MANOLESCU, I. 235. *Izmeanute de fuioar*. SEVASTOS, N. 145^{1/2}. *Izmeanute* = un crac de izmene mici. HERZ-GHER., M. IV 194].

— Din paleosl. *izmēna* «schimb», apoi «îmbrăcăminte care se schimbă», cf. *schimburi*,

primenele, arom. šlăximintu, grec. δλλοζή, fr. échange, ital. mutandē. Cuvântul slav a înlocuit pe mai vechiul brace. Cf. izmeni, pizmeni.

IZMENEALĂ s. f. v. izmeni.

IZMENI vb. IV^a. 1^a. *Changer*. 2^a. *Empirer*. 3^a. *Prendre de grands airs*.

1^a. † **Trans.** A da altă înfățișare, a schimbă... *Accea boală... întoarce omul și-l izmeneaște*. COBESŢI. EV. 81/12. Nu se îndurară nici se leneviră în viața biruinței lor a izmeni și a pune jos obiceițele cele bune și bătrâne ale fărîi (a. 1639). URICARIUL, V. 329/1. Poja ei nu s'au mai izmenit încă. BIBLIA (1688), 195. || Refl. † A se schimbă. *Pentru ceale ce s'izmenescă fiilor lui Core în tărăz*. PSALT. D. 86/12. Cf. 131/12.

2^a. A (se) schimbă din bine în rău; din înțelept și om de treabă în mișel (I. GOLESCU, C.), a-și schimbă firea, a se strică, a se demoraliză; din frumos în urit, a (se) poci (Buzău, com. ST. POPESCU), a (se) schimonosi (CIAUSANU, V.); din sănătos în bolnav s. pierit de puteri, a se îmbolnăvi (PAMFILE, T. II III), a zdrobi, a istovi (PĂCALĂ, M. R. 525); din înțreg la minte în nebun (I. GOLESCU, C.) s. confuz (COSTINESCU), a înnebuni (PAMFILE, J. II), a se sminti, a-și leși din minți (PĂCALĂ, M. R. 525), a se țicni (PAMFILE, J. II). S'izmenă podoaba obrazului lui, VARLAAM. C. 104. *Brefia... izmenete și străcește pe om*. PISCUPESCU, D. 4. S'izmenestrice limba și s'o izmenescă. JIFESCU, O. 61.

3^a. Refl. A se prefăce, a se fuduli, a se fasoli, a se da drept ce nu este, a fi nenatural, afectat, a face pe alt dracului, pe mofurosul, a face mutre, a se schifosi, a se mierși (CIAUSANU, GL. și V.), a se răsfăță (GR. S. V. 121), a se fandosii.

[S]: izmeni vb. IV^a, izmini vb. IV^a PAMFILE, J. III. | Abstracte: izmenire s. f., izmenit s. a., izmenită s. f. (acesta din urmă mai ales la plur. cu înțelesul 3^a: fasoane, fandoseli), izmenesală s. f. (plur. -neți). CIAUSANU, V. | Adjective: izmenit (izmenit), -ă = (ad 1^a) † schimbat; (ad 2^a) confuz, scos din minți, smintit, țicnit (PAMFILE, J. III), artificios, poci, nedesvoltat (Măgurele, jud. Teleorman, com. OLMĂZU); (ad 3^a) afectat, fandosit. (Intrebunțat adesea ca vorbă de ocără. H. III 269) Ceea ce însemnează schimonosit la față, aceea însemnează și tementit la fire, la năravuri, I. GOLESCU C. I. Întru cea dintâi dătoară a vieții meale mă văzui izmenit și fu gânduri. BELDIMAN, N. P. II 41. *Vătorul fărî nu e fu coconajul Gulii, care-mi vine dela Paris, tementit, cu monocul'n ochi*. VLAHUTĂ, D. 38.

— Din slav. izmeniti s. a schimbă; (paleosl. izmēnit, bulg. izmēnjam, sârb. izmjeniti, rus. izmyniti). Cf. izmene.

IZMENITURĂ s. v. izmeni.

IZMOMI † vb. IV^a (ș. d.) v. (s)momi ș. d.

IZMUI vb. IV^a v. Ismul.

IZNĂF s. a. și m. v. Isnaf.

IZNĂVĂ (în loc. adv. de-) v. Iznoavă.

IZNOĂVĂ s. f. 1^a. *Nouveauté; de nouveau*. 2^a. *Force*. 3^a. *Avorton*.

1^a. [RAR] Lucru nou, noutate (DICT.); născocire, iscodire (cf. GR. BĂN.). Tact, mătusă, ce mai stărnești ținoave! Om înșurat ca dănsul! CONTEMPORANUL VI, vol. I 500. *M'am jurat să nu-mi mai bat capul cu asemenea ținoave*. N. GANE, sp. CADE. | (De obicei) Loc a adv. de iznoavă, de iznăvă (CONV. LIT. 44, vol. I 38), de iznăv (LB.,

Straja, Bucov., com. AR. TOMIAC), de iznăv (TDRG.) s. de iznă(u)ă, din iznăv (cf. GR. BĂN.). (Munții apuseni, contaminat cu din nou) dinăv = din nou, iarăși, încă odată, de la capăt; de isto v, cu totul (ȘEZ. XXIII 104). De iznoavă cumpărară mironosițele mir de cel scump. VARLAAM, C. 144. *Deaderă foc de iznoavă*. DOSOFTEIU, V. S. 7. *Cetara... nu s'au mai zidi deiznoavă*. BIBLIA (1688) 136. De iznoavă gătise oaste. LET. I 121/12. *Au făcut curțile de iznoavă*. Ib. II 398/12. *Au tipărit de iznoavă liturgiile* (a. 1702). GCR. I 344/12. De iznoavă la sălăture s'întrărn. CANTEMIR, IST. 145. *Dupre ce vor fiarbe bine, scoate-l de-ăi apăz în tipote și de iznoavă fi fiarbe zeama*. CARTE DE BUCATE (a. 1749), ap. GCR. II 43/12. De iznoavă și-au dai răspădure cu bogata doruri. MINEIUL (1776), 167/12. *Această Sfantă biserică... ai doilea s'au zidi de iznoavă de Episcopul Romanului* (a. 1787). URICARIUL, I. 156/12. De iznoavă prădărn Trachia. SINCAL, HR. I 23/12. De iznoavă împăratul... pornește cu războiu. P. MAIOR, IST. 222. *Am intrat de iznoavă în ercetare* (a. 1814). URICARIUL, I 218/12. *Au făcut soba de iznoavă, cu cărămizi* (a. 1846). STEFANELLI, D. C. 426. *Se țirăște de iznoavă spre vârful muntelui*. MARCOVICI, D. 14/12. Să-și vadă de iznoavă sănădiate. DRĂGHICI, R. 186. *Leo... face de iznoavă rugăciune către Irachis*. BELDIMAN, N. P. I 104/1. *Norocul... mi-ai răpit de iznoavă o maică ce-otu pomeni*. KONAČI, P. 48. *Cu adăia mai mult se tur pune la muncă de iznoavă*. RUSSO, S. 67/12. *Moșia noastră a să cadă de iznoavă în călcarea păpărilor*. C. NEGRUZZI, I 140. Sărută de iznoavă cu supunere mîna Doamnei. ODOBESCU, I 131/12. *Se puz de iznoavă pe plîns*. ISPIRESCU, L. 343. *Fata... i s'arută din nou*. FRÂNCU-CANDREA, M. 243, cf. 253. *Și-o croi de iznoavă* (= cu totul din nou) cimpoș. ȘEZ. III 8/12. *Și morar' fărîmă nu ou s'o făcă din iznoav*. MAT. FOLC. 1476/12. (Pleonastic) *Dus de la Cătafa la Pîlat, de la Pîlat la Irod, deiznoavă țirăși de la Irod la Pîlat*. VARLAAM, C. 103. De iznoavă înnoșat asupra mea cercetarea mea. BIBLIA (1688) 367. *Le face de iznoavă de nou*. COD. SILVIC, 48. | Loc. a adj. Nou, înnoit. Înțeles-am... cum omul ce ai lăsat epitrop acolo... să fie făcut la mine lucruri de iznoavă (glosat prin: înnoiri). HERODOT. 307. *Naștere de iznoavă*. MINEIUL (1776) 87/12. *Înoșă cătceod lucruri de iznoavă*. BUL. COM. IST. I 170.

2^a. (Mold.) Ghiduşe (CREANGĂ, GL.), glumă (PAMFILE, CRC.), petrecere (id., ib.), posnă, bazaconie, s'noavă. *Apoi: mi-ji-t, ni-vi-l, ne-ne-ite. Și alte ținoave hăzoase ca aceste*. CREANGĂ, A. 89, cf. P. 310. 78. *Paci multe bazaconii și ținoave*. CONTEMPORANUL II 10. *Se face mai mare chef la priceghuri: Bățetani, fete și femei... fac felurite ținoave*. PAMFILE, CRĂC. I.

3^a. (Transilv.) Om mic. H. XVII 175.

[S]: Iznoavă s. f. | Verb: iznovi (iznovi) IV^a refl. = a se răspândi vorba despre ceva. VĂRCOL, V.]

— Din slav. izŭ nova s' din nou. Forma românească iznoavă, simțindu-se ca un substitutiv, a primit prep. de s. din. Cf. s'noavă.

IZNĂV (în loc. adv. de-) } v. iznoavă.
IZNĂV (în loc. adv. de-) }

IZO - v. ISO-

IZOLĂ vb. I^a. 1^a. *Isoler*. 2^a. *S'isoler*.

1^a. **Trans.** A despărți, a separă cu totul un lucru de altul; (spec. Med.) a despărți pe oamenii bolnavi de cei sănătoși, spre a evita contagiuena; (Chim.) a scoate un corp dintr-o combinație din care face parte; (Fizic.) a face ca un corp prin care trece un curent electric să nu vie în

atingera cu alt corp bun conductor de electricitate. Urechea, deprindă acum să izoleze fiecare sunet, lămurii pași. C. PETRESCU, C. V. 50.

2°. Refl. (Despre oameni) A se retrage și a trăi (de bună voie) în singurătate, a sta retras, departe de alții, de societate. *Storin se izolează de existența universului.* C. PETRESCU, C. V. 143.

[Adjectiv: izolat (cu negativul neizolat), -ă (și cu sensul de) singur, fără alții, singuratic, în afară de comun, cf. excepțional. El se opri înaintea unei case ce se ridică izolată (= singură, fără alte case împrejur) în mijlocul unei ogrăzi pustii. EMINESCU, N. 51. Iși găsea a lor mulțumire sâdnătorii izolați (= care umblă singuri la vânt). ODOBESCU, III 163. Câte odată 'n depărtare s'aud pasuri izolate (= ici colo câte unul). I. NEGRUZZI, I 148. Eră deocamdată un caz izolat și personal. MAIORESCU, D. IV 150. M'am simțit atât de izolat și de străin... C. PETRESCU, C. V. 110. (A d-verb) Aceste documente, examinate izolat (= fără legătură între ele), ar putea duce la concluzia că... C. GIURESCU, BUL. COM. IST. V 69; -izolator, -oare = care izolează; (substantivativ; Fizică; după fr. *isolateur*) izolator s. a. = aparat de izolat corpurile pe care vroom să le încărcăm cu electricitate; — (după fr. *isolant*) izolant, -ă = (Fizică) care izolează. [Abstractiv: izolare s. f., izolat s. a.; (din ce în ce mai rar; după fr. *isolation*) izolăție (STAMATI), izolățiune s. f. Măsuri de igienă... izolarea, desinfecțarea, MAIORESCU, D. IV 654. Izolarea femeilor. IORGA, L. I 143. Cf. II 147]. — N. din fr. <ital. *isolato* (care stă departe, ca într-o insulă), din *isola* «insulă».

IZOLAȚIE s. f.

IZOLAȚIUNE s. f.

IZOLĂNT, -Ă adj. (Fizică) v. izolat.

IZOLATOR s. a. (Fizică)

IZOP s. m. și a. (Bot.) v. *isop*.

IZRAİL s. m., ș. d. v. *Israel*.

IZUMIT, -Ă † adj. *Stupéfie.* — Zăpăcit, uluit, ieșit din minți. *Ne-am înfricoșat și stam uităm[ți].* IZUMIȚI, DOSOFTEIU, V. S. 80.

— Participial-adjectiv al unui verb (neîntru-buinaț) *izumi*, din paleosl. *izumiti* «mente privată».

IZVĂRIȘ † vb. IVa *Interdire* (un prețor), *défrucher* (un moine), — (Slavonism bisericesc) *Tranas*. A caterisi. *Preotul bește... să se izdrujască.* PRAV. GOV. ap. TDRG. [Abstractiv: (c paleosl. *izvăršenie*) *izvărșenie* † s. f. = caterisire. *Tocmără izdărșenie asupra sălănișului, să-l scoată din scaun.* DOSOFTEIU, V. S. 77].

— Din paleosl. *izvrěši*, (prez. *izvrěz-*) idem.

IZVĂRNITĂ s. f. (Păst.) Petit lait. — (Maramureș) Zer. PAPAHAOI, M. *Se alege cașul și se zice că este caș fințit. În puțină rămdne izvărșite, care se pune în căldare și se tot mestecă și se face urdă.* II XVIII [Sensul «zără» la PAȘCA, GL. nu pare a fi exact].

— Dint'un rut. *izvarnea* sau *izvarica* (cu substituție de sufix), neastent, din (*izvarjati* sa fierbe (cf. bulg. *izvarica*, *izvara* și *izvarica* un fel de urdă preparată din zer fierț). Cf. DR. VI 1983.

IZVOD s. a. 1°. *Origine. Original.* 2°. Coptic, version; manuscris, text, source. 3°. Parole covăntate. 4°. Esquisse, patron, maquette. 5°. Registre, catalogue. 6°. Ordre idii.

1°. † Origine, obârșie. *Mare dovadă neamurilor din ce rădăcină și izvod atât numele core au.* LET. I 26/2. *Izvodul famitții Flachlor.* CANTEMIR, HR. 119/2. || Original, archetip. LB.

2°. † Compilație (cf. I. BOGDAN, LETOP. LUI AZARIE, 68), copie (ib.), de obicei cu adnotări și întregiri, versiune amplificată a unui text (de cronică) (cf. A. PROCOPOVICI, NECULCE, CR.); p. gen. r. manuscris, text. *De acum s'au scos dentralte izvoade. MOXA 400/.* Izvoade (= texte) vechi. BIBLIA (1688) 4 pr. 45. *Izvoadele* (: *drăghoga* = copile) cărților, ib. 357. *Mulți scriitori s'au nevoit de au scris rândul și povestea fiților și au lăsat izvod pe urmă.* GR. URECHIE, ap. GCR. 68/1. La unele izvoadele noastre scrie de războaiete lor. LET. I 115/2. Și f-au trimis Cratul și izvoadele scoase de pre cărțile lui. M. COSTIN, ap. GADEI. Adunat-am izvoade pe rând, de le-am împreunat, și citind izvoade pe rând, aflat-am și acest izvod, carele l-au scris Ureche vornicul. SIMION DASC., LET. 4/2, 3. *Leontopistul* (dru Moldovei... de pe izvoadele lui Vasile Dănilan. LET. II 1/2. Izvodul cu mare scotiniță, den izvod grecesc și slovenesc, pre limbă rumânească. N. TESTAMENT, ap. GCR. 83. Au găsit izvodul acesti cărțile (a. 1794). GCR. 153/3. În izvoadele bătrâne pe eroi mai pot să caut... EMINESCU, P. 245. Aici aced Pătrașcu... și dădu sarcina de a scrie după un izvod — deci după un manuscris — *Evangelhia pe românește.* IORGA, L. R. 24. # A lua izvod = a se documenta din..., a se întemeia în documentarea sa pe..., † a lua seama. *M'am apucat de am scos această... carte... luând izvod de la multe featuri de limbă.* EUSTRATE, ap. GCR. I 79/. *Dentracentea lucruri să ta izvod* (: să ia seama MUNT.) PRAV. (MOLD.) 904. *Continuând analele, Pobrateniț luară izvod, pentru partea veche, din Iepiscopul pincun.* IORGA, L. II 538.

3°. † Versiune orală, tradiție, povestire. *De va dice neștine altuia c'Eu ai barbă mare, taste cuvint ce să prinde și drept sudalmă și nu drept sudalmă; pentrucă aceste cuvinte să cheamă ca nește izvoade* (: c'est ce qu'on appelle une parole courante). PRAV. 882.

4°. (Învechit și pop.; în limba literară înlocuit prin neologismele) Concept; schiță, plan, mostră, probă (H. IX 86); decalo, copie (SEZ, V 101); model (NOVACOVICI, C. B. 12 IX 86) de cusături, broderii s. aleșături (POLZU, HERZ-GHER, M. IV 199); tip (de căldire); p. ext. exempliu. *Izvod* (-voade), rețetă și plan însemnează cea dintăiu închipuire a unui lucru, a unei ioane, a unei scrisoare, după care, în urmă, se face, se întocmește cea desavârșit, cea adevărată caric, ioacă. I. GOLESCU C. I. Râmăș cap și izvod alioralaj. DOSOFTEIU, V. S. 16. F44 un izvod adevărat de curățenie. MARCOVICI, D. 107. *Le făcutu un izvod de sea.* GORJAN, H. II 47. *Izvoade de zidiri.* GOLESCU, I. 82. *Neopoe... după această biserică să fie luat izvodul, și apă au făcut mândăritrea dila Arșep.* REV. CRIT. I 98. *Izvoade de cotoare și oprge.* LIUBA-IANA, M. 120.

5°. (Învechit) Însemnare, listă, tabelă, registru (de cheltueli), inventar (al obiectelor din casă), foie (de zestre), catalog, condiță, cataști, cataloge (COSTINESCU). *Cataștie și izvoade.* PRAV. 882. *Izvod... de mari și veșitii istorici.* LET. I 6/2. A tuturor... numere le înădmăsu într'un izvod. CANTEMIR, HR. 80/2. *Izvod de cheltueli sau de facti.* BUL. COM. IST. IV 130. *Izvod di ce am dat făcuti noastre Ilenii* (a. 1773), ib. IV 68. *Să facă cercetiri izvodului de numele tuturor neguțitorilor.* BOGDAN, C. M. 79. *Ventul Cămdrașului de izvoade.* ib. 65. *Izvod de zestre* (c = ce) dau nepoaiți mde. ERICARIUL X 254/2. *Izvod curat de toate dările.* PRAVILA (1814) 92. *Ținem izvod de daturii și luaturii.* I. IONESCU, C. 244. *Izvoadele și scrisorile au găsit în corabie... DRAGHICI, R. 244. Încerci la izvod fără vici o măsură.* ALECSANDRI, T. 1355. *Numără toate desmierdările, cum ar scoti izvodul casei.* I. NEGRUZZI, V. 390.

6°. † Anunț, afiș, ordin. Izvodul care în Susa s'au pus, pentru ca să piarză prd dăniș. BIBLIA (1688) 358. Izvoadele să spue în vedela ochilor în toată împărăția. lb. 361¹.

[Și: (grafic) Isvod s. a. | Plur. -voade. | Diminutiv: izvodeț s. a. = notă, listă mică, însemnare. Un copil din casă neștiind ce izvod taste acela... CANTEMIR, HR. 80¹. Un izvodit ce au găsit dumnealui scris. URICARIUL, XXI, 394¹.]

— Din paleosl. Izvodŭ origonice, original, exemplar, arhetips (v.-rus. izvodŭ scopies, cf. I Bogdan, Letopis. lui Azarie 68, bulg. izvod 'descriere; extras'). Cf. izvodŭ.

IZVODŪ vb. IVa. 1°. Inventer, creeț, imaginier. 2°. Composer, compiler. 3°. Traduire. 4°. Copier, 5°. Apparatrice 6°. Projeter.

1°. Trans. (Invechit și pop.) A inventă, a descoperi, cf. născoci, scornŭ, născodi; a stărni, a scoate (de ex. în expresia: cine a mai scoos-o și asta?); a face, a plămăsi; refl. a se inventă, a se descoperi. Izvodesc și născocesc, născodesc, scornesc tot o înțelegere au și însemnează că stăchipesuc; oarece întâiași dată, că închipesuc un lucru ce n'a mai fost, însă izvodesc se zice cam spre bine, iar născocesc și născodesc și scornesc cam spre rele. I. GOL. C. I. Acest Petru-vodă Aron au început și au izvodit a da bir Turcilor. LET. I 117¹. Den zi în zi izvodet feluri de munci. lb. 192¹. Sertitori care izvodescŭ (= sunt originali), pușini să află. M. COSTIN, ap. GCR. I 201¹. În domnia lui netet un obicis nou nu s'au izvodit. LET. II 98¹. Ioan Zlatovost o au izvodit denți și o au numit estea. POPA IOAN DIN VINȚI. lb. 244¹. Dela singuri noi macar un curinș adă nu izvodim. CANTEMIR, HR. 110¹. Evertip... au izvodit traghețiile. CAT. MAN. (165), 370. Omul... ș-a izvodit ochean și pritește depărțarea întră apropiere. PISCUPESCU, O. 91. De trece două trei zile s'au izvodit niște băi pe dinafară de porți. GORJAN, B. IV 37. Izvodeste sau cumpără... plăceri zgomotoase. MARCOVICI, D. 148. Nu lăgdăul, nu izvodŭ, nu minț. C. NEGRUZZI, III 493. Aron-Voievod... izvodŭ ca de tot omul din țară să se dea cde un bou. BĂLESCU, M. V. 27. Cea ce au de pândă să izvodescă puterici pământului... CREANGĂ, P. 190. Cum izvodetŭ matala singurici frumusețea asta? BANDU-ALDEA, D. N. 192.

2°. (Invechit) A compune, a scrie, a alcătui, specia a compila, a aduna la o laltă mai multe scrieri (cf. I. BOGDAN, LET. LUI AZARIE 68, nota). Acesta un scris ș'au izvoditŭ s[ă]dnia liturghie. DOSOFTEIU, V. S. 78. Am izvodit din toate izvoadele tnr-ur loc și am făcut unul desădușit. SIMON DASCALUL, LET. 4¹. Parapostisul (după ce a cetit o petiție compusă de el): cunoașteți multe condete carele să poată izvodŭ așa de junțuritu? ALECSANDRI, T. 95.

3°. A traduce, a tălmăci. Cuvintele lui [Laurențiu Topelint] îi le izvodesc, că așa scrie. LET. I 27¹. Le cetet și le izvodet să șite ce scrie. lb. II 275¹. Mă-ai porunci să coui în popit miei preșit cărțurari și oameti înțepeti, carit să șite izvodŭ Testamentul cel nou. N. TESTAMENT. (1648), ap. GCR. I 125¹. De pre acela izvodŭ l-au izvoditŭ Marțic Pașcovskit. SIMION DASCALUL, lb. 143¹.

4°. A copia (o carte, o cusătură, un model, un cântec, etc.), a lua model, exemplu (ȘEZ. III 17¹. V 101), a modela (NOVACOVICI, C. B. 12), a imita (Straja, în Bucov. Com. A. TOMIAC). Să îi deie năframa să izvodescă florile de pe dânsa. SBIERA, P. 131¹.

5°. Refl. A se desena, a se contura, a lua ființă. Pe vremea acestui Cargen, frăținea ce se chiamă latinește « Ensfieri... s'au izvodit. N. COSTIN, ap.

TDRG. Ograda... în care se izvodet cărarea. CONTEMPORANUL, V, vol. II 481.

6°. A plănui. CREANGĂ, GL. Spuse... ce izvodesc ed să facă. IPSIRESCU, ap. SĂINEANU, D. U.

[Și: (grafic) izvodŭ vb. IVa. | Adjectiv: izvodit (cu negativul: neizvodit), -ă. (Ad 1°) Acesta (ceasornic) de mari astronomi cu adăncă scoțelă izvodit. M. COSTIN, ap. GADEI. Cde alle multe adit izvodite și născodite de om. PISCUPESCU, O. 92; (ad 2°) Toate carle au fost izvodite de cărțurari mari... le-am cetit. N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. I 125¹. Letopisețele... izvodite și de Dumnealui Ureache. M. COSTIN, ap. GADEI; (ad 3°) Izvodŭ cu mare scotință den izvod grecesc și slovenesc. N. TESTAMENT (1648), ap. GCR. 83; — izvoditor, -oare (întrebuințat adesea substantivat) = născocitor, inventator; alcătitor, compiler, autor; (la CANTEMIR:) istoric, istoriograf; traducător, tălmăcitor; copist, imitator. Pofta diavolului celui izvoditoru de poftă. MINEIUL (1776) 86¹. Vasilie Ciurul, izvoditorul acestor zarce. MAG. IST. III 399¹. Pandasia este o lucrare izvoditoare a mntji noastre. PISCUPESCU, O. 160, cf. lb. 115. Ferteim pe... întăul izvoditor al grămăticiei, Ioan Vădrescu. GOLESCU, C. 3; — izvodenie, -ă ț adj. = izvoditor, născocitor. Încet duhul nostru cel strămoșesc simțitor și izvodnic spre a roși... CAT. MAN. II 452, (181). | Abstracte: izvodire s. f. (Ad 1°) Cu atențea și izvodirea lui Silvestru Eromonahu (1840), ap. BV. I 120¹. Izvodirile... acestor... necunoscute biruri. URICARIUL I 7¹. Duhul izvodirii. L. VĂCĂRESCU, P. 47¹. Nu este izvodire a oametilor, ci lucrul naturii. MARCOVICI, D. 80; (ad 2°). « Efemeridele » sânt izvodirea zănică... a faptelor ce se petreceau sub ochii săi. IORGA, L. I 458; — izvodit s. a. = compilare. Grigore Urechii... își izvodet vremea cu cetit... și izvodit după dânsce. IORGA, L. R. 162; — izvodiră ț s. f. = născocire, scornire. Izvoditura mințurilor. CANTEMIR, HR. 172].

— Din paleosl. izvoditi « a extrage, a traduce ».

IZVODITURĂ ț s. f. v. izvodŭ.

IZVÓN s. a. v. izvón.

IZVÓR s. a. 1°. Source. 2°. Ituisseau, torrent. 3°. Abondance. 4°. Source, origine. 5°. Source. 6°. Source, texte original.

1°. Locul unde apa iese (făgînd) din pământ (MEHEDIŢI, PĂM. 3), cf. fântână (1° ț); p. ext. (în opoziție cu gură) începutul unei ape curgătoare. Doar izvorulu dir (= din) aceraș curere izvori-va dulce și amaru? COD. VOR. 126¹. În ce chipa deșiră cerbul la izvoarele apelor, așa felușate sufletul meu. PSALT. 80¹. Tu spărșești fântări și izvoare. lb. 148¹. Tocmă izvoare și izvoarele. MOXA, ap. GCR. I 57¹. Izvori de fântâni. DOSOFTEIU, V. S. 129¹. Izvor... astupat (GCR. I 79¹), peclătit (lb. II 78¹). Acolo este izvorul vitelor. URICARIUL IV 348¹. Apă de izvor. LB. Se vor uscă izvoarele. CALENDARUL (1814) 71. Au răzuit și un izvor de apă. DRĂGHICI, R. 49. Izvoare... curg și seacă. KONAKI, P. 114. Apă rece de la izvor. ALECSANDRI, P. I 20. Marmur din izvoare. EMINESCU, P. 209. Venise... S'aducă apă din izvor. COȘBUC, 156. O groapă... lângă un izvor. CREANGĂ, P. 224. Izvoare cu ape împozi și reci. IPSIRESCU, L. 22. Maghiran de la izvor. JARNÎBĂRSEANU, D. 235. Fântână cu trei izvoare. lb. 119. Lîmpede izvoare. lb. 510. La izvoari răci Trece feti di Greci. MAT. FOLC. 1472¹. Colea n'vale la izvoari. ȘEZ. II 220¹. Izvoarele Durditŭ. Izvor mineral, termal. | Izvorul tălmăcirii s. Izvoarele Malcă-Preesta (PĂCALĂ, M. R. 193, MUSCEL 55) = întâia Vineri din săptămâna luminată,

în care, după credința poporului, apele izvoarelor vindecă bolile.

2°. † (Impropriu) Vale, parâu, torent, Țirură-me durerile morțiet și izvoarele (: păraurile DOS; vaile HUR.) fără legții turburăr-me. PSALT. 25/1. Toarnă, Dcamae, prădarea noastră cu izvoarele (: paraole DOS; v. ale HUR. torrentem) cu austral. ib. 273^{1/2}. cf. 66/1. 171/1. 12.

3°. Fig. (În locuținea) Spor și izvor = belșug, abundență. Să dai oricui ar veni de a cere, că atunci Dumnezeu îți dă spor și izvor (= belșug). GORVEL. CR. 243. Rămășițele droburilor de sare... sânt socotite că aduc spor și izvor în casa în care intră. SEVASTOS. N. 11/22. cf. 253/22. 301/22. 341/22.

4°. Fig. Originea (unui lucru), obârșia din care derivă, se naște ceva, sursă; p. ext. cauză, motiv, pricină (POLIZU), cf. principiu. Că frica în Dumnezeu taste izvorul vieții. CORESI. EV. 26/2. cf. PRAY. MOLD. 1/2. GCR. I 119/12. 299/24. Izvorul ferticit. KONAKI. P. 294. Izvorul bucurii cei adărate. MARCOVICI. D. 15/2. Entusiasul, izvor de idei. ALEXANDRESCU. M. 5. Omenirea... au pierdut în tine... un izvor de bine. ALEXANDRI. P. 1 232. Izvor de șirilituri. EMINESCU. P. 246. Izvorul poeziei trice și curge nesecot. MAIORESCU. CR. III 9. Școala și sfânta biserică, izvoarele mângâierii..., ale ferticității sufletești. CHERANGĂ. A. 75. Izvorul măhnirii. ISPIRESCU. L. 12. De lacrimi izvor. JARNIK-BĂRSEANU. D. 311.

5°. Fig. (Literar) Originea unei știri (sigure), răspândita de chiar cel ce o pun în circulație, sorginta. Am aflat din izvor sigur că stăpânirea are nevoie de el. ALEXANDRI. T. 769.

6°. Fig. (Literar) Text original, scriere originală, document de mână întâi; p. ext. autorul unei asemenea scrieri. AVOID-șă din ce izvor s'au scurs piștealații acerții puturoase bașne. CANTEMIR. ap. GCR. I 359/22. Au crezut că nimene altul ocale nu le va mai căi în izvoarele lor. P. MAIOR. IST. 196. In... izvoarele contemporane ni se vorbește de participarea lui Dimitrie la expediția din 1907. IORGA. L. 1 339. Fofino e un izvor Izvriu. C. GIURESCU. BUL. COM. IST. V 99.

[Și: Izvoria † s. a. GCR. II 109/22. (grafic) Izvôr s. a. | Plur. -voare și -voară. | Diminutive: Izvoraș s. a. = izvor mic. (LB). cu apă bună. Izvoaraș de apă. PANN. E. II 42. Izvoaraș curge în vale. ALEXANDRI. P. 1 235. cf. P. 237^{1/2}; — Izvoriță (Izvorăț TDRG.) s. a. = izvoaraș. Izvoare cu apă rece. HODOȘ. P. P. 146. cf. 92. JARNIK-BĂRSEANU. D. 324. DENSUSIANU. T. H. XIX. | Adjectiv: (rar, în rimă), Izvoraș, -oasă = cu izvoare multe. Vale buștenoasă..., La matcă izvoaraș. VĂRCOL. V. 23. | Nomen agentis: Izvoraș s. m. = meșter de găsit izvoarele prin puțuri. COSTINESCU. cf. PONTBRIANT.]

— Din paleosl. Izvôră (bulg., sârb. Izvor), idem (din trilit s'a fierbe). Cf. s'for.

IZVORĂR s. m., **IZVORĂȘ** s. a. | **IZVORĂȘ** s. a.

IZVORI vb. IVa. I. 1°. Sourdre, jaillir, couler. 2°. Venir de, s'ériger de. 3°. Surgir. II. Faire jaillir.

I. Intrans. 1°. (Despre apă) A iesi la suprafață (din pământ), a-și începe cursul, țâșni. Moisi cu toiagul (făc cã)... din piatră uscată apă prea bună izvori. CORESI. EV. 65/22. Un șipot de apă... ce izvori din câte un colț de piatră. ISPIRESCU. L. 17. Unde-mă cădeă... Cămă izvora. TEODORESCU. P. P. 470. Ca o fântână izvoarește. ZANNE. P. IX 17. | P. anal. (Despre lacrimi, sudoare, sânge, etc.) A țșni, a curge, a șirui. Din trimă împietrită izvoarește lacrimi. PSALTIRE

(1710), ap. GCR. I 364/22. Izvorându dentr'nsu sânge. E. KOGALNICEANU. Ib. II 117/22. Cf. JARNIK-BĂRSEANU. D. 316. Sudoarea și izvoră pe la rădăcina perilor. VLAHUȚA. N. 34.

2°. Fig. A luă naștere, a-și avea obârșia în..., a se trage, a rezultă, a derivă. Am aflat cap și începutul moșilor de unde au izvoriți în țară. GR. URECHIE. ap. GCR. I 68/22. Dintr'acosta... izvoarește viața cea liniștită. URICARIU. I 75/2. Lăpădarea slovelor latinești... au izvoriți din urgia ce o are Grecii asupra Romanilor. P. MAIOR. IST. 254. Bănuțele tale izvoarești din înțelepciune. MARCOVICI. D. 13/22. Origina acestor adunări izvoarește din municipalitățile romane. BĂLCESCU. M. V. 9/22. Servitutețile izvoarești... din obligaținea impusă de lege. HAMANGIU. C. C. 142. Flacăra când vâdătește Din foc mare izvoarește. ZANNE. P. I 166.

3°. Fig. A iesi (revărsându-se ca apa unui izvor), a apărea (dintr'odată, pe neașteptate), a răsi. Purcăsoară oamenii din toate țările a izvoare și a venire. LET. II 239/22. Foc duhoenicească izvoarește din prea sfântul preastol. GRECEAN. ap. GCR. I 293/22. Izvoarești din vcaorii stele una câte una. EMINESCU. P. 243. Sluga izvori numai decăt din tuneric. AGĂRICEANU. L. T. 238.

II. Trans. (fact.; vechiu și în poezia pop.) A face să izvoarească, a da naștere, a produce. Mils... Iut Hristoșe izvoarește multe daruri. VARLAAM. C. 365. Piatra... au izvoriți... apă. DOSOFTEIU. V. S. 33/1. Nemurire ai izvoriți oamenilor. MINEIUL (1776) 6 pr. Din vâpăie... roao ai izvoriți. ib. 79/1. Cf. 15/2. 24/2. 39/1. 49/1. 54/1. 74/1. Și el s'a făcut parău, Izvoarești-l D-zeul! DOINE 42/1.

[Și: Izvori † vb. IVa, (grafic) Izvori vb. IVa. | Se conjugă: izvoarești (dial. -rești, -răști (dial. -rești), -răști (dial. -rește, -răște, -raște); să izvoarești (dial. -rească, în Banat să izvoară CATANA, ap. TDRG.). | Adjective: Izvoriți, -ă; — Izvorițor, -oare (intrebunțat și ca substantiv). Cuvinte izvoarești de Dumnezeu. DOSOFTEIU. V. S. 145. cf. MINEIUL (1776) 181/1. Dăvârie Izvorițor de mir. C. NEGRUZZI. I 147. Ape dulci și izvoarești. PISCUPESCU. O. 56. | Abstracte: Izvoare s. f. Izvoriță s. a. Să facă... Izvoarește apelor. MINEIUL (1776) 128/1. Lemnul rădărit lângă țepșul [= izvoarești HUR.] apei. PSALT. 1/22. Cu argintul la stei. Ca apa la izvoriți. MARIAN. VR. 205; — Izvorițură † s. = izvoare. Iaste multă Izvorițură de ape. DOSOFTEIU. V. S. 175.]

— Derivat din Izvor.

IZVORIȚURĂ † s. f. v. Izvori.

IZVOROȘ, -OĂȘĂ adj. v. Izvori.

IZVOZEL s. a. v. Izvod.

IZVOZI † vb. IVa. Consigner. — A însemna, a specifica. În cartea aceea eră izvociți cu ce moștie ar omori pre Duca-vodă MAO. IST. III 38/22. Cf. IORGA. I. I 223.

— Derivat din Izvod. Cf. izvodi.

IZVRĂȚI † vb. IVa. Détourner de son sens, prendre à contre-sens — A întoarce, a răsturnă, răstălmăci, a schimba (sensul). Izră Latină și ale scriiturii și ale părinților... Învățăturii le stremăti și le izvrătesc, uncoari tălcuindu-le rău (a. 1639). BV. I 371. [Și: Izvrăți vb. IVa. | Adjective: Izvrățit, -ă = Iator pe dos, răsturnat, răstălmăcit, răzvrătit. In cel ofidă... biserică izvrățită și cu obiecturi rele. MAO. IST. IV 235/11.]

— Din paleosl. Izvrății = convertire. Cf. răzvrăți.

BIBLIOGRAFIE¹⁾

- ADAM, R. — *Ioon Adam*, Rătăcire. Roman. București.
- ADAM, S. — *Ioon Adam*, Sybaris. Roman. București, 1902.
- AGĂRBEICANU, D. T. — *I. Agărbiceanu*, De la Țară. Budapesta, Luceafărul, 1905.
- AGĂRBEICANU, I. T. — *Ion Agărbiceanu*, Legea Trupului. Editura Librăriei «Universala», Alcalay & Co. București, 1926.
- AGĂRBEICANU, P. M. — *I. Agărbiceanu*, Popa Man, Editura Librăriei H. Steinberg, București, 1920.
- ALECSANDRI, P. I.—III. — *Vasile Alecsandri*, Opere complete. Poesii. Vol. I. Doine și lăcrămoare. Vol. II. Mărgăritărele. Vol. III. Pasteluri și legende. București, Socecu, 1875. [Și Vol. II, din ediția de la 1897]²⁾.
- ALECSANDRI, P. P. — *Vasile Alecsandri*, Poesii populare ale Românilor, adunate și întocmite de... București, Tipografia lucrătorilor asociați, 1866.
- ALECSANDRI, PR. — *Vasile Alecsandri*, Opere complete: Proza, ed. II-a, București, Minerva, 1910 [Biblioteca scriitorilor români].
- ALECSANDRI, T. — *Vasile Alecsandri*, Opere complete. Partea întâia. Teatru. (3 volume cu paginatie continuativă). București, Socecu, 1875.
- ALEXANDRESCU, M. — *Grigore Michail Alexandrescu*, Meditații, elogii, epistole, satire și fabule. București, Tipografia națională a lui Ștefan Rassidescu, 1863.
- ALEXANDRIA — Istoria lui Alexandru cel mare. București, 1850³⁾ [1842, 1851, etc.].
- ALEXI — *Th. Alexi*, Rumänisch-deutsches Wörterbuch, für Schule und Umgang, 2. Aufl., Kronstadt, Zeidner, 1905.
- ALEXICI, L. P. — *Dr. G. Alexici*, Texte din literatura populară română, adunate de... Tomul I. Poesia tradițională. Budapesta, Editura autorului, 1899.
- ANGHEL, I. G. — *D. Anghel*, În Grădină. Poem. București, Socecu [1905].
- ANGHEL și IOSIF, C. L. — *D. Anghel și Șt. O. Iosif*, Cireșul lui Lucullus. București, Minerva, 1910.
- ANON. CAR. — *Anonymous Caransebesiensis*. [«Dicționarul valahico-latinum», vechiu glosar român-latin cu colorit dialectal bănățesc. S'a publicat după manuscrisul din biblioteca universității din Pesta în «Columna lui Traian», num. pe Noem.—Dec. 1883, sub titlul de «Anonymus Lugoshiensis», precedat de un studiu al lui B. P. Hasdeu (p. 406—420), iar din dicționar însuși numailiterele a și b (ib. p. 421-429); apoi sub titlul de «Anonymus caransebesiensis» s'a publicat întreg în «Tinerimea română», noua serie, vol. I, fasc. III, pag. 326—380, precedat de un studiu de Gr. Crețu, p. 320—325].
- ANTIM, P. — *Antim Ivirețul*, Predice, făcute pe la praznice mari de... Publicate după manuscrisul dela 1781... de Prof. I. Biana. Cu notițe biografice despre Mitropolitul Ungrovlachiei Antim Ivireanul de P. S. S. Episcopul Melchisedec. București, 1886.
- ANTIPA, D. — *Dr. Gr. Antipa*, Regiunea inundabilă a Dunării. Starea ei actuală și mijloacele de a o pune în valoare, de... Cu trei hărți, 106 figuri în text și 23 tabele fototipice. București, Carol Göbl, 1910.
- ANTIPA, P. I. — *Dr. Gr. Antipa*, Fauna ichtiologică a României. Cu 31 tabele în fototipie. București, Carol Göbl, 1909 (Nr. XVI din Publicațiunile fondului Vasile Adamachi, editate de Academia Română).
- ANTIPA, P. — *Dr. Gr. Antipa*, Pescăria și pescuitul în România de... Cu 403 figuri în text și 75 tabele. București, Librăria Socec & Comp., C. Sfetea, Pavel Suru, Viena, Gerold & Comp., Berlin, R. Friedländer & Sohn, Lipsca, O. Harrasowitz, 1916. (Tomul VIII, Nr. XLVI din publicațiunile fondului Vasile Adamachi, editate de Academia Română).
- P. ANTONESCU, A. — *Petre Antonescu*, profesor la școala specială de silvicultură din Brănești, Amenajamentele pădurii după munții statului. Mușoroarele mari și mici din județul Muscel. (Extras din Buletinul ministerului agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor), București, 1903.
- P. ANTONESCU, S. — *Petre Antonescu*, profesor la școala de silvicultură, Studiu general pentru punere în exploatare de complexe forestiere. (Extras din Buletinul ministerului domeniilor). București, 1902.
- APOLZAN, U. — *I. Apolzan*, Unelte de mână dela lemnărit. Partea primă: I. Rândelee. II. Dălțile. III. Ferestrale. (No. 1 din Biblioteca meseriașului), Sibiu, Drotloff, 1908.
- ARIHVA R. I—II. — Arhiva românească. Subt redacția lui Michail Kogălnicean. Tom. I—II. Iași, 1841—1845.
- ARIH. OLT. I ș. u. — *Arhivele Olteniei I și urm.* Publicație trimestrială, Craiova.
- ARISTA, PLUT. — *K. Arista Plutarhu*. Paralela sau viețile bărbaților iluștri. Tradus din eleneste de... Tomul I. București, Tipografia Colegiului Național. 1857. (S'a scos cuvintele cuprinse în Glosar).
- BĂLCESCU, M. V. — *Nicolae Bălcescu*, Istoria Românilor sub Mihail Vodă Vitezul, urmată de

¹⁾ Cifrele arabe arată pagina. Frațiunile, în numărător pagina, în numitor rândul. Cu cifre romane se indică volumul. Nu se dă pagina la citațiile din dicționare, vocabulare și glosare, rânduite alfabetic.

²⁾ Pag. 1 a ediției dela 1875 (vol. III) corespunde pag. 195 în ediția dela 1897 (vol. II).

³⁾ Cele urmate de semnul *) nu se găsesc în biblioteca Academiei (sau nu se găsesc în ediția citată, ci în altele, care s'au pus în paranteză).

- scrieri diverse de... Însoțită cu o precuvântare și note de A. I. Odobescu. București, 1878. («Cântarea României» se citează de obicei BALCESCU-RUSSO, M. V.).
- BANUT, T. P. = A. P. *Bănuț*, *Tempi passati*. Umor și satiră din Ardealul de ieri. Editura «Bucovina», București, 1931.
- BARAC, A. = I. *Bărac*, *Istoria prea frumoșului Arghir și a prea frumoasei Elena cea Măiastră și cu părul de aur*. Adecă: O închipuire, supt care se înțelege luarea țării Ardealului prin Traian Kesariul Râmului. București, 1847 *) [1830, 1842, 1843, 1852 etc.].
- BARAC, T. = *Toată viața, istețiile, și faptele minunatului Tihu Buhogindă, ceale de răs și minunate la celire, spre trecerea de vreme, în zilele sau ceasurile omului ceale de odihnă, după limba nemăscă talmăciță și acum tipărită*. Brașov, 1840 *) (și acum a doară tipărită. Brașov, sau tipărit la Ioann Gätt. 1846).
- BARBIER DE MEYNAUD = A. C. *Barbier de Meynaud*, *Dictionnaire turc-français. Supplément aux dictionnaires publiés jusqu'à ce jour, renfermant: 1° les mots d'origine turque, 2° les mots arabes et persans employés en osmanli, avec leur signification particulière, 3° un grand nombre de proverbes et de locutions populaires, 4° un vocabulaire géographique de l'empire ottoman*. Paris, Leroux. Volume premier, 1881. Second volume, 1886.
- BARCIANU = *Sab. Pop. - Barcianu*, *Dictionar român-german și german-român*. Partea I-a: Română-germană, Ediția a treia. Revidat și completat de Dr. D. P. *Barcianu*. Sibiu, Krafft, 1900.
- BARIT-MUNTEANU = *Georg Baritz und Gabriel Munteanu*, *Deutsch-romanisches Wörterbuch, bearbeitet und in dessen romanischem Teile mit etlichen Tausend Wörtern bereichert*. Erster Band (A—K), Zweiter Band (L—Z), Kronstadt, 1853—1854.
- BARLEA, C. P. = *Pr. I. Barlea*, *Căntece poporane din Maramureș culese de...* Vol. I: Balade, colinde și bocete. Publicațiunile Casei Școalelor, București, 1924. Vol. II: Descăntece, vrăji, farmece și defaceri. Publicațiunile Casei Școalelor, București, 1924.
- BARONZI, L. = *George Baronzi*, *Opere Complete*. Vol. I: Limba română și tradițiunile ei. Galați, Nebunely, 1872.
- BASARABESCU, V. = I. A. *Basarabescu*, *Vulturii*. București, Minerva, 1907.
- BELDIMAN, N. P. I—II = *Postelnicul Alexandru Beldiman*, *Istoria lui Numa Pompiliu, al doilea crain al Romii, talmăciță din limba franțuzească de Dumnealui...* Anul 1820. [În două volume].
- BELDIMAN, O. = *Marele Postelnic Alexandru Beldiman*, *Tragedia lui Orest, de prea învățatul și cu învâpăiată dragoste spre procopșirea neamului românesc...* Acum întâia talmăciță din limba Franțuzească în cea Românească. Buda, 1820.
- BELDIMAN, TR. = *Vornicul Alectu Beldiman*, *Eterio, sau Jalmicile scene prielice în Moldavia din revstrările Grecilor, prin șeful loră Alexandru Ipiranti, venită din Rusia la anul 1821, de...* Editată de Banul și Cavalierul *Alectu Balica*. Iasi, Tipografia Buciumului Romanu, 1861. Citațiile se dau adesea după versiunea publicată în *Cronicele României*, de M. Kogălniceanu, ed. 2, Tom III, p. 337—433, București 1874.
- BERNKEER, SL. WB. = *Dr. Erich Bernkeer*, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg, Winter, (a început să apară în anul 1908).
- BIANU, D. S. = *Doctorul Vasile BIANU*, *Doctorul de casă*, sau *Dictionarul sănătății*. Buzău, Georgescu, 1910.
- BIBICESCU, P. P. = I. G. *Bibicescu*, *Poesii populare din Transilvania, culese și adnotate de...* București, Imprimeria statului, 1893.
- BIBLIA (1688) = *Biblia*, *ale Dumezezească scriptură ale cei vechi și ale cei noae leage toate care sau talmăciț duple limba cinească spre înțelegerea limbii rumânești cu porunca Prea bunului creștin și lumanatului domn Ioan Șarban, Catacozino Basarab Voevod și cu îndemnarea dumnealui Costadin Brâncoveanu Marele Logofăt...* Tipăritusau întâiu în scaunul mitropoliei Bucureștilor... la anul 1688.
- BOCEANU, GL. = *Ion Boccanu*, *Glosar de cuvinte din județul Mehedinți*. Anal. Ac. Rom. XXXV lit. București, 1913.
- BOGDAN, C. M. = N. A. *Bogdan*, *Din trecutul comerțului moldovenesc și mai ales al celui ieșean...* Tip. Institutul modern de arte grafice N. V. Ștefăniu & D. Ștaierman, Iași, 1925.
- BOGDAN, D. ST. I—II = *Bogdan Ion*, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, București, 1913. Sococ și Co. Vol. I—II.
- BOGDAN, O. = I. *Bogdan*, *Documentul Răzeșilor din 1484 și Organizarea armatei moldovene în sec. XV*. București, *Analele Academiei Române*, tom. XXX, mem. sect. ist.
- BOLINTINEANU, P. I—II = *Dimitrie Bolintineanu*, *Poesii*, *culegere ordinară de chiar autorul, cu o prefață de G. Sion*. Vol. I: *Legende istorice*. Florile Bosforului. Basme. Note. Vol. II: *Macedonele*. Reverii. *Diverse*. București, Sococ & Co., 1877.
- BRĂESCU, M. = I. *Brăescu*, *Măsurătoarea pământului la Români, din vechine până la punerea în aplicare a sistemului metric [cu un Vocabular de cuvintele străine și speciale hotărânicilor, ce se întănesc mai des în scrierile vechi] și cu un apendice despre «Valoarea banilor vechi la diferite epoci» și în Buletinul societății regale române de geografie, XXXIV (1913), 64—144.*
- BRAN, S. = *Emiliu Bran*, *Grailul românesc din Sălaj de lângă Someș*. Tribuna, a. VI (1889), nr. 121, Sibiu.
- BRANDZA, D. = *Dr. D. Brandza*, *Flora Dobrogei*. Edițiunea Academiei române, îngrijită de *Sabba Ștefănescu*, București, 1898.
- BRANDZA, FL. = *Doctorul D. Brandza*, *Prodromul Florei române sau Enumerațiunea plantelor până astăzi cunoscute în Moldova și Valachia*. București, 1879—1883.
- BRĂTESCU-VOINEȘTI, I. = *Ioan Al. Brătescu-Voinești*, *Intuneric și Lumină*. Nuvele și schițe. Iași, 1912.
- BRĂTESCU-VOINEȘTI, L. D. = *Ioan Al. Brătescu-Voinești*, *În lumea dreptății*. Iași, 1906.
- BREHENEL, GR. P. = I. B. *Brehenel*, *Grailul popular în jurul ocupațiilor și obiceiurilor țărânilor române de pe vatra Oltului în Transilvania*. (În *Journal «Țara Oltului»*, 1907, nr. 25—30).
- BUCUTA, R. V. = *Emanoil Bucupa*, *Români dintre Vidin și Timoc, cu un adaus de documente, folklor, glosar, fotografii, hărți de...* Tip. «Cartea Românească» S. A., 1923.
- BUD, P. P. = *Tău Bud*, *Poesii populare din Maramureș*. București, 1908. [Vol. III din colecția «Din viața poporului român. Culegeri și studii» Academia Română].
- BUDAI-DELEANU, T. = *Ioan Budaș-Deleanu*, *Țiganiada*. *Poemă eroic-comică în 12 cânturi*. Publicată în forma definitivă din 1800—1812, cu Introducere, Indice de nume și Glosar de *George Cardaș*. București, Editura Casei Școalelor, 1925.
- BUGĂRIU, N. = *Iuliu Bugăriu*, *Dictionar popular*. *Cuvinte rumânești din jurul Năsadului, de popor grăite și tot pentru popor alcătuite*.

- Adunate de dascălul... (În «Gazeta Transilvaniei», Nr. 261—265, a. 1887 și Nr. 48—54, a. 1888, Brașov).
- BUL. COM. IST. I ș. u. = Buletinul Comisiei Istorice a României, publicat de Ion Bogdan. Vol. I, ș. u., București, 1915.
- BULET. GRĂD. BOT. = Buletinul de informații al «Grădinii Botanice» și al «Muzeului Botanic» dela Universitatea din Cluj, a. 1921 și urm.
- BV. = *Bianu I.* și *Hodog E.*, Bibliografia românească veche 1508—1830. București, 1903. Tom. I (1508—1716) 1903. Tom. II (1716—1808) 1910. Tom. III (1809—1830) Fasc. I—II, 1912.
- CABA, SĂL. = *Caba Vasul*, Sailăgy vármagyé roman népe, nyelve és népköltészete. Irtá... A Mechtharisták nyomdájá Bécsben, VII, 1918.
- CADE. = *I. A. Candrea*—*Gh. Adamescu*, Dicționarul enciclopedic ilustrat. Partea I: Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi de *I. Aurel Candrea*. Partea II: Dicționarul istoric și geografic universal de *Gh. Adamescu*. Editura «Cartea Românească» ș. A. București, 1931.
- CALENDARIU (1814) = Calendarul ce slujește pre 100 de ani, începând de la Anul 1814 până la Anul 1914. Acum întâiu Românește alcătuit, și cu cheltiala lui Nicola Nicolau din Brașov dat în tipariu la Buda, 1814.
- CALENDARIU (1844) = Calendarul pe anul de la Hristos 1844 întocmit pe grădirile și clima țării ungurești, a marelui prințipal al Ardealului, a țării românești și a Moldaviei... În Buda, la crâiasca tipografie a universit. ungurești.
- CALU. = *Chestionarul I «Căluș»* al Muzeului Limbei Române din Cluj. Cluj «Ardealul», 1922.
- CANDREA, P. S. = *I. A. Candrea*, Psalтира Scheiană comparată cu celelalte psaltri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește. Edițiune critică. I. Introducerea cu unsprezece planșe. București. II. Textul și glosarele. Ateliere grafice Socec & Co., soc. anon. 1916. Comizia istorică a României. (Cf. PSAL.).
- CANDREA, T. O. = *I. A. Candrea*, Graiul din Țara Oașului (Extras din Buletinul Societății filologice, II). București, Socec, 1907.
- CANTEMIR, HR. = *Principele Dimitrie Cantemir*, Hronicul vechimei a Romano-Moldo-Vlahilor, publicat... de *Gr. G. Toctescu*. București, 1901. Cu un glosar.
- CANTEMIR, IST. = *Operele Principeiui Demetriu Cantemir*, publicate de Academia română. Tomu VI: Istoria Ieroglifică, operă originală inedită, scrisă în limba românească la 1704... București, 1883.
- CARAGEA, L. = *Legiuire a prea Înălțatului și prea Pravoslavnicului Domn și Oblăduitoriu a toată Ugrovlahia Ioan Gheorghe Caragă Vv.* București, 1818.
- CARAGIALE, M. = *Caragiale*, Momente. București, Socec, 1901.
- CARAGIALE, N. F. = *I. L. Caragiale*, Notițe și fragmente literare. București, Biblioteca pentru toți, 1897.
- CARAGIALE, N. S. = *I. L. Caragiale*, Note și schițe. București, Sfetea, 1892.
- CARAGIALE, S. = *I. L. Caragiale*, Schițe. Iași, Șara, 1897.
- CARAGIALE, S. N. = *I. L. Caragiale*, Schițe nouă. București, Adevărul, 1910.
- CARAGIALE, S. U. = *I. L. Caragiale*, Schițe ugoare. București. Biblioteca pentru toți, 1896.
- CARAGIALE, T. I—II. = *I. L. Caragiale*, Teatru. Vol. I—II, Iași, Șara.
- CARDAȘ, C. P. = *Gh. Cardaș*, Cântece poporane moldovenești. Biblioteca Semănătorul. Nr. 157—159. Editura Librăriei diec. Arad. [Cu glosar].
- CĂRLOVA, P. = *Vasile Cărlora*, Poezii (în volumul:
- N. Nicolescu, Poezii și proză, *Vasile Cărlora*, Poezii, C. Stamatii, Poezii și proză, publicatie îngrijită de *G. Dogdan-Duică*), București, Minerva, 1906.
- CASA = *Chestionarul II «Casa»* al Muzeului Limbei Române din Cluj. Sibiu, Ed. «Dacia Traiană» ș. 1926.
- CĂTANA, B. = *Gheorghe Cătană*, Balade populare, din gura poporului bănățen, culese de... Brașov, Giurcu, 1895.
- CĂTANA, P. B. I—III. = *George Cătană*, Povestile Bănățului, culese din gura poporului bănățean de... Tom. I—III. Gherla, Aurora, 1893—1895.
- CĂTANELE = *Tuțescu și Danilescu*, Monografia satului «Cătanele» din jud. Dolj. Librăria și stabilimentul grafic Fane Constantinescu, Craiova, 1908.
- CAT. MAN. = *Ioan Bianu*, Catalogul manuscriselor românești întocmit de... tomul I (numerele 1—300) Biblioteca Academiei Române. Edițiunea Academiei Române. Inst. de Arte Grafice Carol Göbl S-sor Ioan St. Rasidescu, București, 1907; tomul II (numerele 301—728) întocmit de *Ioan Bianu și R. Caracoș*. Biblioteca Academiei Române, Edițiunea Academiei Române. Librăria Socec & Comp. și C. Sfetea, București, 1913. [Cifra dintâi arată numărul manuscrisului, a doua, pagina catalogării].
- CC. I... = *Codrul Cosminului*, anul I (1924) și urm. Institutul de Arte grafice și Editura «Glasul Bucovinei», Cernăuți.
- CCR. = *Țim. Cipariu*, Crestomatia seau Analecte literare... Adunate și alese de... Blasiu, 1858.
- CDDE. = *I. A. Candrea* [și] *Ov. Denusianu*, Dicționarul etimologic al limbii române. București, Socec, (a început să apară în anul) 1907.
- CERNA, P. = *P. Cerna*, Poezii, București, Minerva, 1910.
- CERNE, D. M. = *Titus Cerne*, Dicționar de muzică. Voci și instrumente. Biserici, concert, teatru. Compoziție și istorie. Vol. I A—D. Iași, Viața românească.
- CHRITESCUL, GR. = *M. J. Chritescul*, Grănicerul. București, Ed. Minerva, 1912. [Cu un glosar].
- CIAȘANU, GL. = *G. P. Ciașanu*, Glosar de cuvinte din județul Vâlcea. Academia Română. Mem. secț. lit. Seria III, tomul V, mem. 6. București, Imprimeria Națională, 1931.
- CIAȘANU, V. = *G. P. Ciașanu, G. Fira și C. M. Popescu*, Culegere de folclor din jud. Vâlcea și împrejurimi, cu un glosar. Academia Română. Din viața poporului român, XXXV, București, Cultura Națională, 1928.
- CIBAC, I—II. = *A. de Cibac*, Dictionnaire d'étymologie Daco-romane. Francfort s/M I. Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes, 1870. II. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais, 1879.
- CIOCĂRLAN, P. P. = *Ion Ciocărlan*, Pe plaiu. Schițe de la țară. [București].
- CIUPĂLĂ, T. = *I. Ciupălă*, Terminologia întrebuințată la plătaria lemnelor pe Bistrița. Revista pădurilor. XXVII, Aug.-Sept. București, 1913.
- CLIMESCU, A. = *Constantin Climescu*, Aritmetica raționată. Ediția II, corectată. Iași, 1896.
- C. NEGRUZZI, I—III. = *Constantin Negruzzu*, Scrierile lui... Volumul I: Păcatele tineretelor. Volumul II: Poezii. Volumul III: Teatru. București, Socec, 1872—1873.
- CODICĂ TIV. = *Codică țivilă* seau politicăscă a Prințipatului Moldovii. Eș. 1833. (A = «Tăl-cuirea» de la sfârșitul cărții).
- COD. PUȘC. = *Constantin Luca*, Codicele Pușcașul. Revista filologică, a. I, n-rii 1—2, p. 67—84. Cernăuți, 1927.
- CODRESCU = *Theodoru Codrescu*, Dicționarul franco-romanu, după edițiunea Domnilor P.

- Poienaru, F. Aron și G. Hill. *Sporitu și adăugitu cu latinește depe dicționarulu lui Boiste. Volumenulu I. A—H. Volumenulu II. I—Z. Iași, 1859.*
- COD. SILV. = Cel mai vechiu Cod silvic românesc: Orânduiala de pădure pentru Bucovina, dată de împăratul Iosif al II-lea în 1786. Publicată cu o mică introducere și un indice de Gh. T. Kirițescu, București, Göbl, 1908.
- COD. TOD. = Două manuscrise vechi *Codicele Toaderescu și Codicele Morțian*. Studiu și transcriere de Dr. Nicolae Drăganu. Edițiunea Academiei Române. București, 1914. Librăria Socec & Comp. și C. Sfetea. Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena, Gerold & Comp.
- COD. VOR. = Codicele Voronețean, cu un vocabular și studiu asupra lui, de Ion al lui G. Sbierea. Cernăuț, 1885.
- COLUMNA = Columna lui Traianu. Buc., 1870—1883. Directoru B. P. Hasdeu. [Anul I și II, jurnal bi-săptămănal (Martie 1870—Oct. 1870) apoi săptămănal (— Dec. 1871); a. III Genariu 1872—Sept. 1872, revistă săptămănală. Sept.—Dec. 1872, bi-lunară, apoi lunară].
- COMȘA, N. Z. = Prof. D. Comșa, Nana Zamfira. Indrumări din economia casnică și grădinărit. Cu 20 ilustrații în text. Sibiu, Tipografia Căvaleriei, 1929. Editura autorului.
- COM. SAT. L. = *Comoara Satelor*, anul I (1923) și urm. Tipografia Seminarului greco-catolic, Blaj.
- CONTEMPORANUL, I—VII = Contemporanul, revistă științifică și literară. Redactori: F. G. Morțian și I. Nădejde. Iași, 1882—1889.
- CONV. LIT. I sqq. = *Convorbiri literare* [Revistă]. Anul I—XVIII, Iași, XIX—București. Redactor Jacob Negruzzi (I—XXV), Un comitet de redacție (XXVI—XXX), Director: I. Bogdan (XXXVI—XL), Director: S. Mehedinți (XLI—LV), Director: Al. Tzigara-Samurçoa (LVI—). Anul I: 1867/68.
- CORCEA, B. = Avram Corcea, Balade populare, culese de... Caransebeș, 1889.
- COREȘI, E. = *Coreși*, Cartea ce se cheamă Evanghelie cu învățătură... în anii și în zilele măriei, lu Bătăra Cristovă... cu jupanul Hrajiță Lăcaci, județul Brașovului... Și se-au săvârșit lucrul la 1581. (Cf. COREȘI, EV.).
- COREȘI, EV. = *Diaconul Coreși*, Carte cu învățătură (1581) publicată de *Scutii Puzosarii și Alziei Procopotici*. Comisia istorică a României. București. Atelierele grafice Socec & Co., Societate anonimă. Vol. I. Textul. 1914. (Aceiași carte ca cea precedentă).
- COREȘI, M. = *Coreși*, Fragment din *Molitvelnicul diaconului...* (1564). În «Prinos lui D. A. Sturdza s. București, 1903, pag. 235—276.
- COREȘI, PS. = *Diaconul Coreși*, Psaltirea, publicată românește la 1577 de... Reprodușă cu un studiu bibliografic și un glosar comparativ de B. Petricic-Hasdeu. Tomulu I: Textul. București, 1881.
- COȘBUC, AE. = *George Coșbuc*, P. Vergilius Maro: *Opere complete*. Partea I. Aeneis. Traducere în formele originale de... București, Sfetea, 1896.
- COȘBUC, B. = *George Coșbuc*, Balade și idile. București, Socecu, 1893.
- COȘBUC, F. = *George Coșbuc*, Fire de tort. Versuri. Ediția II. București, Sfetea, 1898.
- COSTIN, M. B. = *Lucian Costin*, Mărgăritarele Banatului. (Mare Colecție de Folklor). Din popor adunate și poporul redade. Timișoara, 1925.
- COSTINESCU = *Ion Costinescu*, Vocabularul romano-franceș, lucratu dupe dicționarul Academiei franceșe dupe ală lui Napoleone Landais și alte dicționare latine, italiene, etc. București, 1870.
- CP. = T. Cipariu, *Principii de limbă și scriptură*. Blasiu, 1866.
- C. PETRESCU, C. V. = *Cezar Petrescu*, *Calea Victoriei*, Editura Națională S. Giornei. București, 1930.
- C. PETRESCU, I. I—II = *Cezar Petrescu*, *Întunecare, 2 părți*. Editura Scrișul Românesc. Craiova, 1928.
- C. PETRESCU, R. DR. = *Cezar Petrescu*, *Comoara Regelui Dromichet*. Editura «Națională» S. Giornei, 1931.
- C. PETRESCU, S. = *Cezar Petrescu*, *Scrisorile unui răzeș*. «Cultura Națională» București, 1922.
- CRĂNICEANU, IG. = Dr. *Georghe Crăniceanu*, *Igiena țărănului român*. București, 1895.
- CREANGĂ, A. = *Ioan Creangă*, *Scriserile lui...* Vol. II: Diverse. [«Amintiri din copilărie», etc.]. Iași, tipogr. Goldner, 1892.
- CREANGĂ, GL. = Al. *Vasiliu*, învățător (Tătăruși-Suceava) și Gh. T. *Kirițescu*, Tălmăcirea cuvintelor mai neobișnuite, făcute de... (În formă de glosar la: *Ion Creangă*: opere complete, cu o prefață și un indice, ediție nouă revizuită. București, Minerva, 1906).
- CREANGĂ, P. = *Ioan Creangă*, *Scriserile lui...* Vol. I: *Povești*. Iași, tipogr. Goldner, 1890.
- CULIANU, A. = N. *Culianu*, *Cursu elementaru de Algebra*. Edițiunea a V-a, Iași, 1894.
- CULIANU, C. = N. *Culianu*, *Cursu de Cosmografie*, pentru usulă scoalor secundare. Iași, 1893.
- CURENTUL, L. = *Ziarul «Curentul»*, anul I (1927) și urm. Institutul de arte grafice «Tiparul Românesc» București.
- CUV. D. EATR. I—III. = B. *Petricic-Hasdeu*, *Cuvetele din bătrâni*. București. Tom. I [1878]. Limba română vorbită între 1550—1600. Studii paleografico-lingvistice. Cu observațiuni filologice de *Hugo Schuchardt*. Tom. II. 1879. Cărțile populare ale Românilor în secolul XVI, în legătură cu literatura poporăna cea necrisă. Tom. III. [1881]. Istoria limbii române. Partea I. *Principiile de lingvistica*.
- DACIA LIT. = *Dacia literară*, sub redacția lui *Mihail Kopălnicean*. Ediția a doua, Iași, 1859.
- DALAMETRA, D. = I. *Dalometra*, Dicționar macedo-român, de... Edițiunea Academiei Române. București, Carol Göbl, 1906.
- DAME, T. = *Frédéric Damé*, *Încercare de terminologie poporăna română*. București, 1895.
- DAN, P. = *Dimițrie Dan*, *Stăna la Români din Bucovina*. [Schiață folclorică]. În «*Junimea Literară*», Cernăuți, a. 1923, n-rii 1—12.
- DAVILA, O. = Al. *Davila*, *Opere complete*. Din torsul zilelor. Vol. I și II. Editura «Oltenia» București.
- DAVILA, V. V. = Al. *Davila*, *Opere complete*. *Vlaicu Vodă*. Dramă în 5 acte, în versuri. Ediția V-a. București. Editura «Cartea Românească».
- DDR.F. = *Frédéric Damé*, *Nouveau Dictionnaire roumain-français*. Vol. I—IV. Bucarest, 1893—1895.
- DELAVRANCEA, H. T. = *Delavrancea*, *Hagi-Tudose*. *Tipuri și moravuri*. București, Socecu, 1903.
- DELAVRANCEA, S. = *De la Vrancea*, Sultănică, (nuvele). București, 1885.
- DELAVRANCEA, V. V. = *Delavrancea*, *Între vis și viață*. București, Socecu, 1903.
- DHLR. = *Ovide Densusianu*, *Histoire de la langue roumaine*, Tome premier: *Les origines*. Paris, Leroux, 1901.
- DIACONU, P. = *Ion Diaconu*, *Păstoritul în Vrancea*. Extras din *Grai și Suflet*, revista «Institutului de filologie și folklor». București, 1930.
- DIONISIE, C. = *Dionisie Eclisariu*, *Chronografulu Terei-romanesci*, de la 1764 pana la 1815 scriu de... la anul 1814. În *TES*, II, 159 sqq.
- DOC. = Document (vechiu).
- DOINE = 1000 *Doine*, Strigături și Chiuituri, culese

- de Mai mulți învățători zeloși (și: Culegere de Doine, Strigături și Chiuituri, ce se obișnuiesc la jocurile și petrecerile noastre populare). Brașov, Ciurcu, 1891.
- DOMBROWSKI = Ritter von Dombrowski, Materialien zu einer Ornis Rumäniens (în Buletinul Societății de Științe XII, 296—336). București, 1903.
- DONICI, F. I—II. = A. Donici, Fabule. Partea I (ediția a doua) — II. Iași, 1842.
- DOSOFTEIU, MOL. = D. Pușchiță, Molitvelnicul lui Dosoftei. Studiu de... În: «Analele Academiei Române», Seria II, Tom. XXXVI, 1913—1914. Memoriile secțiunii literare, pag. 1—114.
- DOSOFTEIU, PS. = Dosofteiu, Mitropolitul Moldovei (1671—1686), Psaltirea în versuri, publicată, de pe manuscrisul original și de pe edițiunea de la 1673 de Prof. I. Bîanu. București, 1887.
- DOSOFTEIU, V. S. = Mitropolitul Dosofteiu, Viața și petrecerea sfinților. Iaș, 1682.
- DR. = Decoromania, buletinul «Muzeului limbei române» condus de Șezil Pașcariu, profesor la Universitatea din Cluj, membru al Academiei Române. Universitatea Română din Cluj. Anul I (1920—1921) ș. u.
- DRAGHICI, R. = Sardariul Vasile Drăghici, Robinson Cruzo, seau întâmplările cele minunate a unui tânăr, compus de Kampe și tradus pe Române de... Partea I (pag. 1—136). II (pag. 137—338). Egi, 1835.
- DRAGOMIR, O. M. = Nicolae Dragomir, Din trecutul oierilor mărgineni din Săliște și comenele din jur. În Lucrările Institutului de geografie al Universității din Cluj. Vol. II. 1923—1925. Cluj, Ardealul. 1926, pp. 193—259.
- D. STĂNOIU, C. I. = Dumitru Stănoiu, Călugări și ispite. Scene din viața mănăstirilor. Editura «Cartea Românească». București.
- DUMITRACHE = Biv vel Stol, Dumitrache, Istoria evenimentelor din orientul cu referință la principalele Moldove și Valahia din anii 1769—1774, scrisă de... și editată după copia din anii 1782 de V. A. Urechia. În: «Analele Academiei române», Seria II, Tom. X. Memoriile secțiunii istorice, pag. 351 sqq.
- DUNĂREANU, CH. = N. Dunăreanu, Chinuții. Nuvele și schițe din viața de popor. București, Minerva, 1907.
- DUNĂREANU, R. = N. Dunăreanu, Răsplata. București, «Minerva», 1908.
- ECONOMIA = Povățuirea către Economia de câmp, pentru folosul școlilor românești celor din Țeara ungurească, și din părțile ei împreunate (de G. Șincsei). Buda, 1806.
- EMINESCU, G. P. = M. Eminescu, Geniu pustiu. Roman inedit. Cu o introducere critică și cu note de Ion Scurtu. București, Minerva, 1904.
- EMINESCU, I. V. = M. Eminescu, Icoane vechi și icoane nouă. Vălenii-de-Munte, Neamul românesc, 1909.
- EMINESCU, L. P. = M. Eminescu, Opere complete. I. Literatură populară («Motive din popor», pag. 100—216). București, Minerva, 1902.
- EMINESCU, N. = Mihail Eminescu, Nuvele. Iași, Șaraga. Fără an.
- EMINESCU, P. = Mihail Eminescu, Poesii. Ediția a șaptea. București, Socec, 1895.
- EMINESCU, P. P. = Poezii postume, publicate de Nerva Hodoș. București, «Minerva», 1902.
- EMINESCU, S. P. = M. Eminescu, Scrieri politice și literare. Manuscrise inedite și culegeri din ziare și reviste. Vol. I. (1870—1877). Ediție critică [Ingrijită de I. Scurtu]. București, Minerva, 1905.
- ENGL. R. I—III = Enciclopedia română, publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociației pentru literatura română și cultura popo-
- rului român, de Dr. C. Diaconovich. Sibiu, W. Krafft. Tomul I: A-Copenhaga (1898). Tomul II: Copepede-Keman (1900). Tomul III: Kemet Zymotic (1904).
- EPURE, P. = Ioan Epure, Poesii și Căntece populare din Bănat, culese de... Brașov, Ciurcu, 1892.
- E. VACĂRESCUL, IST. = Ianache Văcărescu, Istorie a preputerilor împărați otomani, adunată și alcătuită pe scurtu a Dumneului... În TES. II, 237 sqq.
- FILIMON, C. I—II. = N. Filtmon, Ciocoi vechi și noi. În «Revista română» II și III (București, 1862, 1863).
- FIRUL = Chestionarul III «Fîrul» al Muzeului Limbei Române din Cluj. Cluj «Ardealul», 1929.
- FRÂNCU-CANDREA, M. = Teofil Frâncu și George Candrea, Români din Munții apuseni (Moții). Scriere etnografică cu 10 ilustrațiuni în fotografie. București, 1888.
- FRÂNCU-CANDREA, R. = Teofil Frâncu și George Candrea, Rotacismul la Moții și Istrieni. București, 1886.
- F. R. ATILA, P. = F. R. Atila, Peștii și pescutul. București, 1916. Editura librăriei Frăția.
- FUNDESCU, L. P. = I. C. Fundescu, Literatura populară, Basme, Orații, Pacaliturii și Ghicitori, adunate de... Cu o introducere despre literatura populară de D. B. P. Hajdeu. Edițiunea a IV, revăzută și adăogită. Volumul I: Basme. București, 1896.
- FURNICĂ, I. C. = D. Z. Furnică, Din istoria comerțului la Români, mai ales băcănia, publicație de documente inedite 1593—1855. București, Socec, 1908.
- FURTUNA, C. = Dumitru Furtună, Cuvinte scumpe. Taclale, povestiri și legende românești. Cu un glosar la sfârșit. București, 1914. (Vol. XXIII din colecția «Din viața poporului român. Culegeri și studii», Academia Română).
- FURTUNA, V. = Dumitru Furtună, Vremuri înțelepte, povestiri și legende românești. (Vol. XV din colecția «Din viața poporului român, culegeri și studii»). Academia Română. Buc. 1913.
- FUSS. = Michael Fuss, Alphabetarische Zusammenstellung der sächsischen, ungarischen, walachischen und deutschen Trivialnamen in Siebenbürgen wild wachsender oder allgemein cultivierter Pflanzen. (În: «Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde» I. Hermannstadt, 1843, pag. 177 sqq.).
- GARLEANU, N. = Em. Gârleanu, Nucul lui Odobac, București, «Minerva», 1910.
- GAVRIL, NIF. = Chir Gavril Protul, adevăc mai marele Sfetogari: Viața și traul sfinții sale părintelui nostru Nifon, Patriarhul Țarigradului scris de... București, 1888.
- GCR. I—II. = M. Gaster, Chrestomatie română, Texte tipărite și manuscrise [Sec. XVI—XIX], dialectale și populare, cu o introducere, gramatică și un glosar româno-francez. Leipzig-București, 1891. Vol. I. (Introducere, Gramatică, Texte 1550—1710). Vol. II. (Texte 1710—1830. Dialectologie, Literatură populară, Glosar).
- GHICA, A. = Ion Ghica, Amintiri din pribegia după 1848. Noue scrisori către V. Alecsandri. București, Socec, 1889.
- GHICA, S. = Ion Ghica, Scrisori către V. Alecsandri, Edițiune nouă. București, Socec, 1887.
- GHICA-STURDZA, A. = Ion Ghica și Dimitrie A. Sturdeza, Ajutorul Comertantului, al Agriculturului și al Inginerului. Greutăți și măsuri, etc. București, Socec și Comp., 1873.
- G. IONESCU, C. T. = George Ionescu, Căluza Tipografului. Istorie, tehnică, vocabular, rețete

- lehnice. București, Göbl, 1906. [S'a extras « Vocabularul de cuvinte tipograficești » de la pag. 407 ș. u.]
- GIUGLEA-VALSAN, R. S. = *G. Giuglea, G. Vălsan*, Dela Românii din Serbia. Culegere de literatură populară. Tipografia Curții Regale, F. Göbl Fii, București, 1913.
- G. MEYER, A. W. = *Gustav Meyer*, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache. (Volumul III din « Sammlung indogermanischer Wörterbücher »). Strassburg, Trübner, 1891.
- GOGA, C. P. = *Octavian Goga*, Ne chiamă pământul (Poezii). București, Minerva, 1909.
- GOGA, P. = *Octavian Goga*, Poezii. Budapesta, Luceafărul, 1905.
- GOGA, T. N. III... = *Tara Noastră*, anul III (1922) și urm. Cluj-București.
- GOLESCU, I. = *Constantin (Dinicu) Golescu*, Insemnare a călătoriei mele, făcută în anul 1824, 1825, 1826. Tipărită din nou și însoțită de o introducere de *Nerva Hodog*. București, Cooperativa, 1910.
- GOLOGAN, C. R. = *N. G. V. Gologan*, Cercetări privitoare la trecutul comerțului românesc din Brașov, București, 1928.
- GORJAN, H. I—IV. = *I. Gherasim Gorjan*, Halima, său Povestiri mitologicești arabești, pline de băgări de seamă, și de întâmplări foarte frumoase, și de mirare. Compuse în limba Arabescă de prea învățatul derviş Abubekir și traduse din alte limbi streine în cea românească de... Tomul I—IV. 1835—1838.
- GOROVEI, C. = *Artur Gorovei*, Cimiliturile Românilor. București, 1898.
- GOROVEI, CR. = *Artur Gorovei*, Credințe și superstiții ale poporului român. București, 1915. (Vol. XXVII din colecția « Din viața poporului român. Culegeri și studii ». Academia Română).
- GORUN, F. = *I. Gorun*, Goethe, Faust. Traducere în versuri de... București, Carol Göbl, 1906.
- GRAIUL = *Graiul nostru*, texte din toate părțile locuite de Români, publicate de *J.-A. Candrea, Or. Densusianu* [și] *Th. D. Speranția*, 2 vol. București, Sococ, 1906—1907.
- GR. BĂN. = *Romul S. Moita*, Din graiul Bănățenilor. [Glosar, publicat în] *N. REV. R.*, 1910, nr. 13—14, pag. 191—196.
- GREGESCU, FL. = *Doctorul D. Gregescu*, Conspicuitul Florei României. Plantele vasculare indigene și cele naturalizate ce se găsesc pe teritoriul României, considerate sub punctul de vedere sistematic și geografic. București, 1898.
- GRIGORIU-RIGO, M. P. I—II = *Gr. Grigoriu-Rigo*, Medicina poporului. Memoriul I: Boalele oamnelor. Memoriul II: Boalele vitelor. (Extras din Analele Academiei Române seria II, tom. XXX, mem. secț. lit.). București, Göbl, 1907.
- GR. S. I... = *Ovid Densușianu*, Grai și Suflet. Revista « Institutului de filologie și folklor » publicată de... București, Atelierele Sococ & Co. S. A., Vol. I (1924) ș. u.
- G. TOCILESCU, MON. = *Gr. G. Tocilescu*, Monumentele epigrafice și sculpturale ale Muzeului național de antichități din București, publicate sub auspiciile Academiei române. Partea I, colecțiunea epigrafică a muzeului până la anul 1881. București, 1902.
- GUGUȚEL = XXX... *Guguțel*, fiul viclenului Meșter-Perdaf, Galaț *).
- H. I—XVIII = Răspunsuri la Chestionarul lingvistic trimis de B. P. Hasdeu. (Manuscris legat în 18 vol. al căror conținut se specifică la sfârșitul acestei Bibliografii).
- HAMANGIU, C. C. = *Const. Hamangiu*, Codul civil român. București, Biblioteca pentru toți, 1897.
- HASDEU, I. C. = *B. P. Hasdeu*, Istoria critică a Romanilor. Pământul Terrei-romanesce. Volumul I. București, 1875.
- HEM. = *B. Petricicu-Hasdeu*, Etymologicum magnum Romaniae. Dictionarul limbii istorice și poporane a Românilor. (A—Bârbat). Tom. I—III. București, 1886—1893. (Add. după numărul volumelor I—III Insemează + Addendas)
- HERODOT = *Herodot* (1645). Traducere românească publicată după manuscrisul găsit în mânăstirea Coșula de *N. Iorga*, Vălenii-de-Munte. Tipografia « Neamul Românesc », Societate pe acțiuni, 1909.
- HERZ-GHER. M. L... = *E. Herzog și V. Gherasim*, Glosarul dialectului Mărginean, în « Codrul Cosminului » I—VII (1924—1932). Institutul de Arte Grafice și Editură « Glasul Bucovinei », Cernăuți.
- HODOȘ, C. = *E. Hodog*, Cântece barneșe, cu un răspuns d-lui dr. G. Weigand. Caransebeș, 1898.
- HODOȘ, P. P. = *Enea Hodog*, Poezii populare din Bănat. Culegere publicată de... I. Caransebeș, 1892.
- HURMUZAKI, XI = *Eudoxiu de Hurmuzaki*, Documente privitoare la Istoria Românilor, vol. XI (1517—1612), cuprinzând documente adunate, anotate și publicate de *Neculai Iorga*, sub auspiciile Ministeriului Cultelor și Instrucțiunii publice și ale Academiei Române. București, 1900.
- IARCU, R. G. = *Demetriu Iorcu*, Romanul glumei. Anecdote (308), culese și aranjate ast-felu de... A 4 edițiune, mai completă și mai corectă. București, 1874.
- IARCU, S. A. = *Dimitrie Iorcu*, Măsuri și greutăți sau Aritmetica soțială culeasă și tipărită de... profesor cl. IV primară în Capitală. București, Tipografia Școlului, 1857.
- IARNIK-BĂRSEANU, D. = *Dr. Ioan Urban Iarnik și Andrieu Bărseanu*, Doine și strigături din Ardeal, date la iveală de... București, 1885.
- I. BĂRSEANUL, P. C. = *Ion Bărseanul*, Primele cânturi. Budapesta, 1906.
- I. GOLESCU, C. = *Iordache Golescu*, Condiția limbii românești. Manuscris păstrat la Academia Română.
- I. IONESCU, C. = *Ioan Ionescu*, Calendar pentru bunul gospodar. Iași, 1845.
- I. IONESCU, D. = *Ion Ionescu*, Agricultură română din județului Dorohoiu. București, 1866.
- I. IONESCU, M. = *Ion Ionescu*, Agricultură română din județului Mehedinți. București, 1868.
- I. IONESCU, P. = *Ion Ionescu*, Agricultură română din județului Putna. București, 1869.
- I. JORDAN, L. M. = *Iorgu Jordan*, Lexicul graiului din sudul Moldovei, în Arhiva din Iași, anul XXVIII (1921) pp. 186—202. Societatea istorico-filologică, Iași.
- I. NEGRUZZI, I—VI. = *Jacob Negruzzi*, Scrieri complete. Vol. I: Căpi de pe natură, Scriori. Vol. II: Poezii. Vol. III: Mihai Vereanu, Pimbări prin munți. Vol. IV: Teatru. Vol. V: Pe malul mării, Din Carpați, Traduceri din Schiller. Vol. VI: Traduceri din Schiller. București, Sococ, 1893—1897.
- ION CR. I... = *Ion Creangă*, revistă de limbă, literatură și artă populară. Bărlad (a început să apară de la 1 August), 1908.
- IONESCU-BOTENI, S. N. = *Ion Ionescu-Boteni*, Din satul nostru. București, « Minerva », 1908.
- IONESCU-TEODOSIU, J. Ș. = *D. Ionescu și Gr. Teodosiu*, Jocuri școlare, pentru uzul familiilor și al școlilor. Ediția a II-a. București, Steinberg, 1905.
- IORGA, B. R. = *N. Iorga*, Brașovul și Românii. Scriori și lămuriri. București, 1905.
- IORGA, C. D. = *N. Iorga*, Câteva documente de cea mai veche limbă românească. [Sec. al XV-lea și

- al XVI-lea). București, 1906. (Extras din Anale Academiei Române, Serie II, Tom. XXVIII, Memoriile secțiunii literare).
- IORGA, CH. I. I—II = N. Iorga, Istoria Românilor în chipuri și icone. I—II. București, 1905.
- IORGA, D. B. I—II = N. Iorga, Documente românești din arhivele Bistriței. (Scrisori Domnești și scrisori private). București, Socecă. Partea I, 1899...
- IORGA, L. I—II = N. Iorga, Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821). Vol. I—II. București, Minerva, 1901. [Uneori s'a scurtat și IORGA, IST. LIT.].
- IORGA, L. III—V = N. Iorga, Istoria literaturii românești — de la 1821 înaintea — în legătură cu dezvoltarea culturală a neamului, de... Vol. I, București, Minerva, 1907. Vol. II, București, Minerva, 1908. Vol. III, Vălenii-de-Munte, 1910.
- IORGA, L. R. = N. Iorga, Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688. București, Socecă, 1904. [Publicată și ca introducere la IORGA, S. D. VII].
- IORGA, N. R. A. I—II = N. Iorga, Neamul românesc în Ardeal și Țara ungară. Vol. I—II. București, Minerva, 1906.
- IORGA, N. R. B. = N. Iorga, Neamul românesc în Bucovina. București, Minerva, 1905.
- IORGA, S. D. I... = N. Iorga, Studii și documente cu privire la istoria Românilor. București, Socec, 1901 sqq.
- IORGA, S. N. = N. Iorga, Scrisori de negustori. Tipărite cu o prefață pentru Sfatul Negutitoresc de... București, 1925.
- IORGA, V. F. = N. Iorga, Viața femeilor în trecutul românesc. Vălenii-de-Munte, Neamul românesc, 1910.
- IOSIF, AP. = Alexandru Petofi, Apostolul și alte poezii. Traduceri libere de St. O. Iosif. Bibl. pentru toți, Nr. 99.
- IOSIF, P. = St. O. Iosif, Poezii (1901—1902). București, Socecă, 1902.
- IOSIF, PAT. = St. O. Iosif, Patriarhale. Poezii. București, Steinberg, 1901.
- I. PANTU, C. C. = J. C. Pantu, Curs complet de corepondență comercială, cu explicarea termenilor comerciali, de... Ediția a doua prelucrată și augmentată. Brașov, Mureșianu, 1904.
- IRINEU, S. B. = Cora Irineu, Scrisori bănățene. Cultura Națională.
- ISPIRESCU, I. = P. Ispirescu, Legende sau Basmele Românilor, adunate din gura poporului. București, 1892.
- ISPIRESCU, M. V. = P. Ispirescu, Isprăvile și viața lui Michail Vitezul. Edițiunea a doua. București, 1885.
- ISPIRESCU, U. = P. Ispirescu, Povestile Unchiașului sfânt. Basme păgănesci întocmite de... Cu o precuvântare de A. I. Odobescu. Partea I. București, 1879.
- ISTRATI-LONGINESCU, CH. = Dr. C. I. Istrati și G. G. Longinescu, Curs metodic de chimie și mineralogie pentru licee și cursuri speciale, de... București, Carol Göbl, 1908.
- ISZER = Andreas Izer, Walachisch - deutsches Wörterbuch, Kronstadt, 1850.
- I. TEODOREANU, M. II = Ionel Teodorescu, La Medeleni. Roman. Volumul II: Drumuri. Ediția I. București. Cartea Românească. [1926].
- I. VĂCĂRESCU, P. = I. Văcărescu, Colecție de poezii ale D-lui Marelui Logofăt... București, 1848.
- IZ. I... = Izvoarele, anul I (1920) și urm. Tipografia și Legătoria de cărți Victor P. Măldărescu, Turnu-Severin.
- IZVOADK = C. Giurescu, Izvoadele lui Tudosele Dubău, Miron Logofătul și Vasile Demian. În Buletinul Comisiei istorice a României publicat de Ioan Bogdan, președintele Comisiei. Vol. I. Cu 6 planșe în fototipie. București, Atelierele grafice Socec & Co., Societate anonimă, 1915.
- JAHRESBER. I... = Dr. Gustav Weigand, Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumanisches Seminar) zu Leipzig. Leipzig. I—XXIX (1894—1921).
- JIFESCU, O. = Gligore M. Jifescu, Opincaru, cumă leste și cumă trebule să hile săteanu. Scriere n limba Țerului munteană, de... București, 1881.
- KIRITESCUL, R. = Const. Kiritescu, Istoria Războiului pentru întregirea României 1916—1919. Volumul I: I. Originile și pregătirea războiului nostru. II. Campania din 1916. București, România Nouă, 1922.
- KONAKI, P. = Logofătul Costachi Konaki, Poezii, alcătuirii și tâlmăciri. Ediția a doua. Iași, Șaraga, 1887.
- KRETZULESCU, A. = N. A. Kretzulescu, Manual de Anatomie descriptivă, București, 1843.
- LB. = Lescion Romanesc-latinescu-ungurescu-nemțesc quare de Mai multi autori, în cursul a trideci, și mai multor ani s'au lucratu. Seu: Lexicon Valachico-latino-ungarico-germani - cum quod a pluribus auctoribus decursu tringinta et amplius annorum elaboratum est. Budaë, 1825.
- LEON, MED. = Dr. N. Leon, Istoria naturală medicală a poporului român. (Extras din «Analele Academiei române», Serie II, Tom. XXV, Memoriile secțiunii științifice). București, 1903.
- LET. I—III = M. Kogălniceanu, Letopisețle Țării Moldovii, publicate pentru întâiași dată de... Iași, Tom. I, 1852; Tom. II, 1845; Tom. III, 1846. (Cronicarii: Miron Costin, Nicolae Costin, Grigore Ureche, Ioan Neculce, N. Muște, Alexandru Amiras, Spătarul Ioan Căntă, Enachi Kogălniceanu, Gheorgachi Logofătul, Simion Dascălul, Ecaterina Logofătul și Misiul Odăbădrul). Un A. după II însemnează «Apendicele s tomului II.
- LET. I—III* = M. Kogălniceanu, Cronicile României sau Letopisețele Moldaviei și Valahiei. A doua edițiune. București. Tom. I—III, 1872—1874.
- LEX. BOBB. = Dicționarul rumanesc, latinesc și ungresc dein ordinarul... pre osintitului Ioan Bobb, vladicul Fagarasului. Clus, 1822.
- LEX. MARS. = Dr. Carlo Tagliavini, II «Lexicon Marsilianum». Dictionario latino-rumeno-ungherese del sec. XVII. Studio filologico e testo. Academia Română, Études et Recherches, V, Cultura Națională, București, 1930.
- LIUBA-IANA, M. = Sofronie Liuba și Aurelie Iana, Topografia satului și hotărului Măidan [urmată de «Studii despre Celți și numele de localități» de dr. At. M. Marienescu]. Caransebes, 1895.
- LM. = A. T. Laurianu și I. C. Massimo, Dictionariul limbii romane. Tomu I. A-H; Tomu II (collaboratori Iosifa Hodosiu și G. Barțiu) I-Z; (Tom. III) Glossariu, care cuprinde vorbele d'in limbă romana straine prin originea sau form'a lor, cumu și cele de origine indouosa. București, 1873—1876.
- LÖBEL, C. = Teofil Löbel (Löbel Efeudi), Contribuțiuni la stabilirea originii orientale a unor cuvinte românești. Observațiuni relative la opera «Influența orientală asupra limbii și culturii românești» de Lazăr Șăineanu. (Extras din Analele Academiei Române, Serie II, tom. XXX. Memoriile secțiunii literare). București, 1908.
- LOCUL = Cheionarul IV «Nume de loc și nume de persoană» al Muzeului Limbei Române din Cluj. Cluj, «Ardealul», 1930.
- LUC. I... = Lucaferul. Revistă literară. Buda-pesta, 1901 sqq.

- LUNGIANU, CL. = *Mihail Lungianu*, Clacă și Robot. Icoane din viața țărănească. Socec & Co. București, 1921. (S'a extras glosarul de la sfârșit).
- MAG(AZ), IST. I—V = Magazin istoric pentru Dacia. Subt redacția lui A. Treb. *Laurianu* și *Nicolae Bălcescu*. Tomu I—V. București, 1845—1847.
- MAIORESCU, CR. I—III = *Titu Maiorescu*, Critice (1867—1892). Vol. I—III. Ediție nouă și sporită. București, Socec, 1892—1893.
- MAIORESCU, D. I—IV = *Titu Maiorescu*, Discursuri parlamentare, cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub Domnia lui Carol I. Vol. I (1866—1876); Vol. II (1876—1881); Vol. III (1881—1888); Vol. IV (1888—1895). București, Socec, 1897, 1899, 1904.
- MAIORESCU, L. = *Titu Maiorescu*, Logica. Ediția a cincia. București, Socec, 1898.
- MĂNDRESCU, L. P. = *Simeon C. Măndrescu*, Literatură și obiceiuri poporane din comuna Ripă-de-Jos, comitatul Mureș-Turda (Transilvania), publicate de... București, 1892.
- MĂNDRESCU, UNG. = *Simeon C. Măndrescu*, Elemente ungurești în limba română, cercetate de... București, Göbl, 1892.
- MANOLESCU, I. = *Dr. N. Manolescu*, Igiena țărânului. Locuința, luminatul și încălzitul ei, îmbrăcămintea, încălzimintea, alimentarea țărânului în deosebitele epoce ale anului și în deosebitele regiuni ale țării de... Scriere premiată și tipărită de Academia Română. București, 1895.
- MARCOVICI, C. = *Serdarul Simeon Marcovici*, Culegere din cele mai frumoase nopți ale lui Yung. Adoă ediție, îndreptată și adăugată cu un cuvânt al lui Yung asupra adoă venirii și cu un cuvânt dintr'ale Episcopului Masilion. București, 1835.
- MARCOVICI, D. = *Paharnicul Simeon Marcovici*, Datele omului creștin întemeiate pe învățăturile Sfintei Scripturi și date la lumină pe limba patrii... de... București, 1839.
- MAHDARIE, L. = *Mădărie Corianul*, Lexicon slavo-românesc și tălcuirea numelor din 1648. Publicate cu studiu, note și indicele cuvintelor românești de *Grigore Creța*. București, 1900.
- MARIAN = Comunicat de d-S. Fl. Marian.
- MARIAN, CIL. = *S. Fl. Marian*, Chromatica poporului român. Discurs de recepțiune, rostit în ședința Academiei Române de la 12 Martiu 1882. București, 1882.
- MARIAN, D. = *S. Fl. Marian*, Descănțele poporane române, culese de... Suceava, 1886.
- MARIAN, H. = *Sim. Fl. Marian*, Hore și Chiuiriți din Bucovina, adunate de... București, 1911 (Vol. IX din publicația: Din viața poporului român. Culegeri și studii. Academia Română).
- MARIAN, I. = *S. Fl. Marian*, Înmormântarea la Români. Studiu etnografic. București, 1892.
- MARIAN, INS. = *Sim. Fl. Marian*, Insectele în limba credințele și obiceiurile Românilor. Studiu folkloristic. București, 1903.
- MARIAN, NA. = *S. Fl. Marian*, Nascerea la Români. Studiu etnografic. București, 1892.
- MARIAN, NU. = *S. Fl. Marian*, Nunta la Români. Studiu istorico-etnografic comparativ. București, 1890.
- MARIAN, O. I—II = *S. Fl. Marian*, Ornitologia poporana română. Tom. I—II. Cernăuți, Eckhardt, 1883.
- MARIAN, P. P. = *S. Fl. Marian*, Poezii poporale despre Avram Iancu, Suceava, 1900.
- MARIAN, SA. = *S. Fl. Marian*, Satire poporane române, București, 1893.
- MARIAN, SE. I—III = *Sim. Fl. Marian*, Sărbătorile la Români. Studiu etnografic. Vol. I: Cărnilegile; Vol. II: Păsesimile; Vol. III: Cinci-de-cinea. București, 1898—1901.
- MARIAN, T. = *S. Fl. Marian*, Tradiții poporane române din Bucovina, adunate de... București, 1895.
- MARIAN, V. = *S. Fl. Marian*, Vraji, farmece și defaceri, adunate de... București, 1893.
- MĂTAU = *Petre Coman*, Toponimastica și antroponomastica comunei Mătau, jud. Muscel. (Manuscris), 1932.
- MATESCU, B. = *C. N. Mateescu*, Balade, adunate de... cu o prefață de *N. Iorga*, Valenii-de-Munte, Neamul românesc, 1909. (Volumul I din colecția: «Din literatura populară românească»). [Aceste poezii populare sânt din Argeș și Teleorman].
- MAT. POLC. = Materialul folkloristic, culese și publicate prin îngrijirea lui *Gr. G. Tocilescu*. Volumul I. București, 1900.
- MEHEDINȚI, G. P. = *S. Mehedinți*, Geografia fizică pentru clasa V-a secundară. București, Socec, 1903.
- MEHEDINȚI, P. = *S. Mehedinți*, Pământul. Text-atlas pentru clasa IV primară urbană și pentru divizia III, anul II al școlilor rurale. București, Alcalay, 1905.
- MEHEDINȚI, R. = *S. Mehedinți*, România, schiță geografică, în «Călușa oficială și Catalogul expozițiunii, autorizat de comisariatul general». București, Socec & Co., 1906 (pp. 1—25).
- MELIK, G. = *J. M. Melik*, Elemente de geometrie. Edițiunea a IX-a. Iași, 1897.
- MERA, L. B. = *L. T. Mera*, Din lumea basmelor, cu 87 ilustrații originale. București, Minerva, 1906.
- MEYER-LÜBKE, ROM. GRAM. = *Wilhelm Meyer-Lübke*, Grammatik der romanischen Sprachen. Leipzig, Reisland, 1890—1899. Erster Band: Lautlehre. Zweiter Band: Formenlehre. Dritter Band: Syntax.
- MEYER-LÜBKE, R. WB. = *W. Meyer-Lübke*, Romanisches etymologisches Wörterbuch, von... Heidelberg, Winter, 1911, ed. 2, 1930.
- NINEȚUL (1776) = *Chir Chesarie*, Episcopul Râmnicului, Mineiul, luna lui Octombrie, care sau ty-părit acum întâiu românește întru întâia Domnie a prea înălțatului Domn Io Alexandru Ypsilanti Voevod... prin usărdia sfinții sale iubitorului de Dumnezeu... la anul de la Hs. 1776.
- MIREA, C. I—II. = *Caleidoscopul lui A. Mirea*, publicat de *D. Anghel* și *St. O. Iosif*. București, Minerva, Vol. I, 1908; vol. II, 1910.
- MITT. = *W. Meyer-Lübke*, Mitteilungen des Rumänischen Instituts an der Universität. Wien. Erster Band, Heidelberg, 1914.
- MOLDOVAN, T. N. = *Săsestru Moldovan*, Tara noastră. Descrierea părților Ardăului dela Murăș spre meșă-și și valea Mureșului. Sibiu, 1894.
- MOLIN, V. T. = *Virgil Molin*, Vocabularul Ungro-românului. Ediția II. Editura Grafica Română, Craiova, 1928.
- MOLITVENIC (s. XVII) = *Nicolae Drăganu*, Un fragment din cel mai vechiu molitvenic românesc. În «Dacoromania» II, pag. 254—326.
- MON. IST. I. = *Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice*. Publicațiune trimestrială. Anul I. București, Göbl, 1908 ș. u.
- MON. OF. = Monitorul Oficial, București, 1906.
- MORARIU, D. N. = *Alexandru Leoa Morariu*, Dela noi, Povești bucovinene, Suceava, 1915. Tipografia Societății «Școala Română».
- MOXA = *Cronica lui Mihail Moxa*, Oltenia, 1620. În CUV. D. BĂTR. I, 313 sqq.
- MS. = manuscris.
- MURGOCCI-LUDWIG, M. = *Dr. G. M. Murgoci* și *Dr. E. Ludwigt*, Noțiuni de mineralogie, manual pentru clasa VI liceală... București, Göbl, 1902.
- MURNU, GR. = *George G. Murnu*, Studiu asupra elementului grec antifanariot în limba română de... București, Göbl, 1894.

- MURNU, I. = Omer: *Iliada*. Douăsprezece cânturi, traduse în versuri de *George Murnu*. Cu ilustrații. Budapesta, Lucafařul, 1906.
- MUSCEL = C. *Rădulescu-Codin* și D. *Mihalache*, Sărbătorile poporului, cu obiceiurile, credințele și unele tradiții legate de ele. Culegere din părțile Muscelului. (Vol. VII din publicația: *Din viața poporului român*. Culegeri și studii. Academia Română). București, 1909.
- NATURA, L. = *Natura*, revistă științifică de popularizare, publicată prin îngrijirea d-lor G. *Țițeica* și G. G. *Longinescu*. București, tipografia Gutenberg. [Anul I ș. u.: 1905-1906 ș. u.].
- NEAGOE, INV. = *Învățăturile bunului și credinciosului Domn al Țării Românești, Neagoe Basarab* Ved. către fiul său Teodosie Vvd. București. În tipografia Colegiului Sf. Sava, 1843.
- NEGULESCU, F. R. = P. P. *Negulescu*, Filosofia renașterii. București, Carol Göbl, Vol. I, 1910.
- N. G. ȚISTU, B. = N. *Georgescu-Țistu*, Folklor din județul Buzău. Academia Română. Din viața poporului român XXXIV. Cultura Națională. București, 1928.
- NICOLEANU, P. = N. *Nicolae*, Poezii și proză (în volumul: N. *Nicolae*, Poezii și proză, *Vasile Cărlota*, Poezii, C. *Stamat*, Poezii și proză, publicație îngrijită de G. *Dogdan-Duică*). București, Minerva, 1906.
- NISTOR, H. W. = Dr. I. *Nistor*, Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Jahrhunderts. Nach den Quellen dargestellt von... Cernowitz, Pardini 1912.
- NOVACOVICI, C. B. = *Emilian Novacovicu*, Cuvinte băștăne adunate de... Anul 1924. Tipografia Felix Weiss, Oravita.
- N. REV. R. I—II = *Noua revistă română*, pentru politică, literatură, știință și artă. Anul I—II, 1900—1901. București.
- ODOBESCU, I—III = A. J. *Odobescu*, Scrieri literare și istorice. Vol. I: *Primele încercări tipărite (1854—1855)*, *Scene istorice din cronicile românești (1857—1860)*, *Literatură și arheologie din «Revista română» (1861—1862)*; Vol. II. *Costiuni de interes național (1863—1868)*, *Arheologie preistorică (1869—1873)*, *Din tipărirea Academiei române (1869—1881)*; Vol. III. *PEYJO-KYNHETIKOS (1874)*, *Fragmente de literatură populară (1874—1879)*, *Istorie contemporană (1876—1887)*. București, Soccec, 1887.
- ODOBESCU, ICON. TR. = A. J. *Odobescu*, *Iconografia lui Traian*. București, Stabilimentul grafic Soccec & Teclu, 1888 (extras din *Convorbiri literare*).
- OLLĂNESCU, H. A. P. = *Dimitrie Constantin Ollănescu*, *Quintus Horatius Flaccus*. Ad. *Pisones* (Ars poetica). Traducțiune în versuri de... București, Carol Göbl, 1891.
- OLLĂNESCU, H. O. = *Dimitrie Constantin Ollănescu*, *Quintus Horatius Flaccus*. Ode, epode, carmen saeculare. Traducțiune în versuri de... Vol. I. București, Soccec & Comp., 1891.
- OLLĂNESCU, T. = *Dimitrie C. Ollănescu*, *Teatrul la Români*. Partea I. *Datine, năravuri, jocuri, petreceri, spectacole publice și altele*. București, Carol Göbl, 1897. Partea II. *Teatrul în Țara Românească, 1798—1898*. *Întâiul memoriu*. ib. 1898. [*Extrase din Analele Academiei Române*].
- OTESCU, CR. = I. *Otescu*, *Credințele Țărânilor român despre cer și stele*. București, 1907. (Analele Academiei Române. Mem. secț. lit. Seria II. Tom. XXIX).
- PĂCALĂ, M. R. = *Victor Păcală*, *Monografia comunei Râșinari de...*, profesor la seminarul Andreian din Sibiu. Carte premiată de Academia Română. Sibiu, Tiparul tipografiei arhidiecezane, 1915.
- PĂCALĂ, R. = *Victor Păcală*, *Din etnografia comunei Râșinari*. Construcțiunea și întocmirea locuinței și a celorlalte clădiri economice. [Publicat în revista *Transilvania din Sibiu*, XXI, (1910), pag. 57—84].
- PALIA (1581)... = *Mario Roques*, *Palia d'Orăștie (1581—1582)* I. *Préface et livre de la Genèse*, publiés... par... Les premières traductions roumaines de l'ancien Testament. Paris, Champion, 1925.
- PAMFILE, B. = *Tudor Pamfile*, *Boli și leacuri la oameni, vite și păsări după datinile și credințele poporului român, adunate din comuna Țepu (Tecuciu) de...* București, 1911. (Vol. XIII din colecția «*Din viața poporului român*. Culegeri și studii». Academia Română).
- PAMFILE, CER. = *Tudor Pamfile*, *Cerul și podobebele lui, după credințele poporului român*. Cu 11 figuri în text. București, 1915. (Vol. XXVI din colecția «*Din viața poporului român*. Culegeri și studii». Academia Română).
- PAMFILE, C[IM]. = *Tudor Pamfile*, *Cimilituri românești, introducere și glosar*. București, 1908. (Vol. II din publicația: *Din viața poporului român*. Culegeri și studii. Academia Română).
- PAMFILE, COM. = *Tudor Pamfile*, *Mitologie românească*. II. *Comorile*. București, 1916. (Vol. XXX din colecția «*Din viața poporului român*. Culegeri și studii». Academia Română).
- PAMFILE, CRAIAC. = *Tudor Pamfile*, *Sărbătorile la Români*. Crăciunul. *Studiu etnografic de...* București, 1914. (Vol. XX din colecția «*Din viața poporului român*. Culegeri și studii». Academia Română).
- PAMFILE, D. = *Tudor Pamfile*, *Diavolul, învâjbitor al lumii, după credințele poporului român*. București, 1914. (Vol. XXV din colecția «*Din viața poporului român*. Culegeri și studii». Academia Română).
- PAMFILE, DUȘM. = *Tudor Pamfile*, *Mitologie românească*. I. *Dușmani și prieteni ai omului*. București, 1916. (Vol. XXIX din colecția «*Din viața poporului român*. Culegeri și studii». Academia Română).
- PAMFILE, I. C. = *Tudor Pamfile*, *Industria casnică la Români*. Trecutul și starea ei de astăzi. *Contribuțiuni de artă și tehnică populară*. De... București, Soccec, 1910. (Vol. VIII din colecția: «*Din viața poporului român*. Culegeri și studii». Academia Română).
- PAMFILE, J. = *Tudor Pamfile*, *Jocuri de copii adunate din satul Țepu (jud. Tecuciu) de...* București, 1906 (Anal. Acad. rom., rom. XXVIII Mem. secț. lit.).
- PAMFILE, J. III = *Tudor Pamfile*, *Jocuri de copii*. București, 1909. (Vol. VI din colecția «*Din viața poporului român*. Culegeri și studii». Academia Română).
- PAMFILE-LUPESCU, CR. = *Tudor Pamfile și Mihail Lupescu*, *Cromatică poporului român*. București, 1914. (Vol. XXIV din colecția «*Din viața poporului român*. Culegeri și studii». Academia Română).
- PAMFILE, S. = *Tudor Pamfile*, *Sărbătorile de vară la Români*. *Studiu etnografic de...* București. (Vol. XI din publicația «*Din viața poporului român*. Culegeri și studii. Academia Română).
- PAMFILE, S. T. = *Tudor Pamfile*, *Sărbătorile la Români*. *Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului*. *Studiu etnografic*. București, 1914. (Vol. XIX din colecția «*Din viața poporului român*. Culegeri și studii. Academia Română).
- PAMFILE, VAZD. = *Tudor Pamfile*, *Văzduhul, după credințele poporului român*. București, 1916. (Vol. XXVIII din colecția «*Din viața poporului român*. Culegeri și studii. Academia Română).

- PANČEV = *T. Pančev*, Dopunění na Bulgarskija rěčnikú otá N. Gerová. Plovdiv, 1908.
- PANN, A. = *Anton Pann*, Înțeleptul Archir cu nepotul său Anadam. Ediția adoa București, Pann, 1854.
- PANN, E. I—V = *Anton Pann*, Noul Erotocrit, compus în versuri de... Tomul 1—5. Sibiu, Klozius, 1837.
- PANN, H. = *Anton Pann*, Nesdrăvniile lui Nas-tratin Hogea, culesc și versificate de... București, Pann, 1853.
- PANN, P. V. I—III = *Anton Pann*, Culegere de proverburī sau Povestea vorbeii. De prin lume adunate și iarși la lume date. Partea 1—3. București, Pann, 1852—1853.
- PANN, Ș. I—II = *Anton Pann*, O șezătoare la țară sau Călătoria lui Moș Albu. A doua ediție. Partea I, 1853. Partea II. [Întâia ediție], 1852. București, Pann.
- P. ANTONESCU, A. = *Petre Antonescu*, Amenajamentul pădurii după munții statului. Mușoroarele mari și mici din județul Muscel. (Extras din buletinul ministerului agriculturii, industriei, comerțului și domeniilor), București, 1903.
- P. ANTONESCU, S. = *Petre Antonescu*, Studiu general pentru punere în exploatare de complexe forestiere. (Extras din buletinul ministerului domeniilor), București, 1902.
- PANȚU, PL. = *Zach. C. Panțu*, Plantele cunoscute de poporul Român. Vocabular botanic cuprinzând numirile române, franceze, germane și științifice. București, Minerva, 1906.
- PANȚU, FL. = *Zach. C. Panțu*, Plantele cunoscute de poporul român. Vocabular botanic cuprinzând numirile române, franceze, germane și științifice. Ediția II-a. Editura «Casa Școalelor». București, 1929.
- PANȚU, FR. = *J. C. Panțu*, Procent, promil, interese și teoria conturilor curente. Brașov, Ciurcu, 1910.
- PANȚU, V. B. = *Zach. C. Panțu*, Vocabular botanic, cuprinzând numirile științifice și populare ale plantelor. București, Minerva, 1902. (Extras din «Buletinul Erbarului Institutului botanic din București», Anul I).
- PAPAHAĞI, B. A. = *Per. Papahagi*, Basme aromâne și Glosar. București, 1905.
- PAPAHAĞI, M. R. = *Pericle N. Papahagi*, Megleno-Românii. Studiu etnografico-filologic (cu Glosar). București, 1903. Partea I—II. [Analele Academiei române, Tom. XXV, Memoriile secț. literare.]
- PAPAHAĞI, P. A. = *Per. Papahagi*, Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgari-schen. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der philosophischen Fakultät der Universität Leipzig. Leipzig, Barth, 1908.
- PARACLISS (1639) = *N. Drăganu*, Cea mai veche carte răsăriteană, în Anuarul Institutului de Istorie Națională de pe lângă Universitatea din Cluj. I. 1921—1922. Institutul de Arte Grafice «Ardealul». Cluj, 1922.
- PĂRVEȘCU, C. = *Pomptius Părvescu*, Hora din Caral. Cu arii notate de C. M. Cordoneanu. București, 1908. (Vol. I din colecția «Din viața poporului român. Culegeri și studii». Academia română).
- PAȘCA, GL. = *Ștefan Pașca*, Glosar Dialectal alcătuit după material lexical culesc de corespondenți din diferite regiuni de... Academia Română. Memoriile secțiilor literare, seria III, tomul IV. Mem. 3. Cultura Națională. București, 1928.
- PASCU, C. = *Dr. G. Pascu*, Despre cimilituri, — studiu filologic și folcloric. Analele Academiei Române. Seria II. Tomul XXXIII. (1910—1911). Memoriile secțiilor literare. Bibliografia Socec & Comp., C. Sfetea și Librăria Națională, București, 1911.
- PĂSCULESCU, L. P. = *Nicolae Păsculescu*, Literatură populară românească, adunată de... Cu 30 arii notate de *Georgehe Maletu*. (Formează vol. V din colecția «Din viața poporului român Culegeri și studii». Academia Română). București, Socec, 1910.
- PĂTRĂȘCANU, S. A. = *D. D. Pătrășcanu*, Șchițe și amintiri. Iași, «Viața românească», 1909.
- PISCUPEȘCU, O. = *Ștefan Vasile Piscopescu*, Oglinda sănătății și a frumuseții omenești. Mijloacele și leacuri de ocrotirea și de îndreptarea stricăciunilor. Alcătuită și întocmită spre folosul neamului românesc de... București, 1829.
- PITIȘ, ȘCH. = *G. I. Pităș*, «Nunta în Scheiu până pe la 1830». In REV. NOUA, I, 104—112 și 150—156. — «Jocuri de petrecere». In REV. NOUA, I, 231—236. — «Comori», In REV. NOUA, I, 434—437.
- FLOPȘOR, C. = *N. Flopșor*, Ceaur. Povești olteneste. Tiparnița «Craiova», Craiova, 1928.
- P. MAIOR, IST. = *Petru Maior de Dicio-Sânmărtin*, Istoria pentru începutul Românilor în Dacia, întocmită de... Buda, 1834.
- PODARIU, FL. = *T. Podariu*, Flori de pe Câmpie. Poezii populare culesc de... Biblioteca populară a Asociației Sibiu + Asociațiunea «Astra», 1929.
- POENAR = *P. Poenar, F. Aaron*, și *Gh. Hill*, Vocabular franțezo-românesc după cea din urmă ediție a dicționarului de Academia franceză, cu adăogare de multe ziceri, culesc din deosebite dicționare de... Tomul I. A—K; II. I—Z. București, Sf. Sava, 1840.
- POGOR, HENR. = *D. Comital B. Pogor*, Henriada lui Voltare. Tradusă de... București, în tipografia lui Eliad. 1838. (Ș'au extras cuvintele din Glosar).
- POLIZU = *G. A. Polizu*, Vocabular româno-german, compus și întocmit cu privire la trebuințele vieții practice de... Înaușit și corect de *G. Bariș*. Brașov, 1857.
- POMPTILIU, B. = *Mironu Pompiliu*, Balade populare române, adunate de... Iasi, 1870.
- POMPTILIU, BIR. = *M. Pompiliu*, Graul românesc din Biharea, în Ungaria. In CONV. LIT. XX, pag. 993—1022.
- PONI, CH. = *Petru Pont*, Curs de Chimie elementară, fundat pe teoria atomică. Edițiunea a treia. Iasi, 1891.
- PONT, F. = *Petru Pont*, Elemente de fizică. Edițiunea VII-a. Iași, 1897.
- PONTRIBRIANT = *Roual de Pontribriant*, Dicționarul româno-franceș. București și Göttinge, 1862.
- POP. = popular.
- POP, D. J. = *Dr. Traian Pop*, Dicționar juridic român-maghiar și maghiar-român. Cluj, 1921. Ardealul.
- POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. = *Ion Popovici-Eldăno-panu*, Din Viața Meseriașilor, nule. Cu o biografie de d-l Titu Maloescu și cu portretul autorului. București, «Biblioteca pentru toți». (Fără an).
- POPOVICI-KIRILEANU, B. = *A. Popovici și Gh. Kiri-leanu*, Descrierea moșiei regale Brosteni, județul Suceava. București, C. Göbl, 1906.
- POPOVICI, R. D. = *Iosif Popovici*, Rumanische Dialekte. I Die Dialekte der Muntent und Păduren in Hunyader Komitat. Halle a. d. S., Niemeyer, 1905.
- POPP, A. = *D. G. Popp*, Precursare de aritmetică spre întrebuintarea școalelor începătoare. București, 1833, în Tipografia lui Eliad.

- PORUCIC E. = *Porucic T.*, Lexiconul termenilor entopici din limba română din Basarabia. În « Arhivele Basarabiei », revistă de istorie și geografie a Moldovei dintre Prut și Nistru, sub conducerea d-lor T. G. Bulat și C. N. Tomescu, profesori universitari. Publicație trimestrială. Chișinău, tipografia Eparhială « Cartea Românească », 1930, pp. 1—33, 186—202, 315—331, 467—467.
- PRAY. = Pravila Moldovei din vremea lui Vasile Lupu însoțită de 1^a izvoarele sale, 2^a de varianta sa muntească intrupată în îndreptările legii a lui Mateiu Basarab, de S. G. Longineacu, 3^a de alcătuirea sa în franțuzește de A. Patrognat. (Vol. I din Legi vechi românești și izvoarele lor). București, Gobl, 1912. [Cifrele sânt cele din glosarul acestei lucrări. În paranteze se dau variantele precedate de un « Mold. » s. « Munt. », după cum varianta e din Pravila Moldovei sau din cea a Munteniei.]
- PRAVILA (1814) = Adunare cuprinzătoare în scurt din cărțile împărăteștilor pravile. Acum întâi tipărită cu porvoalea prea învățatului Domn și Stăpânitorii Moldaviei Scarlat Alexandru Calimah Voievod... Alcătuită cu osteneala și osârdiia bolariului Moldaviei Andronaki Donici. Iași, 1814.
- PRAVILA) MOLD. = Carte românească de învățătură de la pravilele împărătești și de la alte giudeațe, cu dzisa și cu toată chețuiala lui Vasile Voievodul. Iași, 1646.
- PRETORIAN, DR. C. = *Alexandru Pretorian*, Noțiuni de Drept constituțional și administrativ, pentru usul școlilor publice din țară. Edițiunea IV, corectată și adăogită. București, Alcalay, 1899.
- PSAL. SCH. = Psaltirea scheiană, publicată de Prof. I. Bionu. Tomul I: Textul în facsimile și transcriere cu variantele din Coresi (1577). București, 1889.
- PSALT. [1654] = Psaltirea ce se zice cântarea a fericitului proroc și împărat David. Belgrad [în Ardeal], 1651. [După glosarul făcut de Ion Papp în JAHRESBER. III, 170—182.]
- PSALT. (VOR., SCH., HUR., COR., DOS.) = I.-A. Condrea, Psaltirea scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește. Edițiune critică de... Conferențiar la Facultatea de Litere din București. I. Introducerea cu unsprezece planșe. II. Textul și glosarele. Comisia istorică a României. București, Socec & Co. 1916. (VOR. = Voronețeană, SCH. = Scheiană, HUR. = Hurmuzachi, COR. = Coresi a. 1570, COR.* = Coresi a. 1577, DOS. = DOSOFFTEIU).
- PUSCARIU, ET. WB. = *Dr. Sextil Puscariu*, Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. I Lateinisches Element, mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen, von... Heidelberg, Winter, 1905.
- RĂDULESCU-CODIN = *Rădulescu-Codin*, O seamă de cuvinte din Muscel, cu o introducere de dr. Gustav Weigand. Ediția I. Câmpulung, [1901].
- RĂDULESCU-CODIN, I. = *C. Rădulescu-Codin*, Îngerul Românului, povești și legende din popor. București, 1912. (Vol. XVII din colecția « Din viața poporului român. Culegeri și studii ». Academia Română).
- RĂDULESCU-CODIN, L. = *C. Rădulescu-Codin*, Legende, tradiții și amintiri istorice, adunate din Oltenia și din Muscel de... București [1910]. (Vol. X din colecția: Din viața poporului român. Culegeri și studii. Academia Română).
- RĂDULESCU-CODIN, L. TR. = *C. Rădulescu-Codin*, Literatură, tradiții și obiceiuri din Corbiu-Muscelului. Academia Română. Din viața poporului român XXIX. Atelierele grafice « Cultura Națională ». București, 1929.
- RĂDULESCU-CODIN, M. N. = *C. Rădulescu-Codin*, Muscelul nostru. I. Comuna Corbi și locuitorii săi. Câmpulung, N. Vlădescu, 1922.
- RĂSCAND, L. = *Petru Răscand*, Lefie și veniturile boierilor Moldovei în 1776. Document de la Grigorie A. Ghica VV., publicat cu o Introducere de... Iași, 1887.
- RETEGANUL, CH. = *Ion Popu Reteaganul*, Cine nu știe striga, Cetească cartea asta, adecă Chișturi de care strică fecierii în joc, adunate din popor de... și date poporului de A. Todoran, tipograf. Edițiunea II. Gherla, Aurora, 1897.
- RETEGANUL, P. I—V = *Ioan Popă-Reteaganul*, Povești ardelenesi, culese din gura poporului de... Partea I—V. Brașov, Gurcu, 1888.
- RETEGANUL, TR. = *Ion Pop Reteaganul*, Trandafiri și Viorele. Poezii populare culese și ordinate de... Edițiunea II, amplificată. Gherla, Aurora, 1891.
- REV. CRIT. I—V. = *Revista critică-literară*. Directoră *Ar. Densusianu*: I—V. Iași, 1893—1897.
- REV. NOUA, I—VI. = *Revista nouă*. Director, B. P. Hasdeu. Anul I—VI. București, 1888—1893.
- REV. P. IST. L. = *Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie*, sub direcțiunea lui *Gregor G. Tolescu*. Vol. I etc. București 1883 sqq.
- ROMÂNUL GUMET. = *Românul gumeț. Basme, Legende, tradițiuni populare, orațiuni de anulă noă și de nuntă, cântec populare vechi, ghicitori, povestea vorbii sau proverburii etc. Partea I: Proverburii și ghicitori. București, 1874.
- ROSETTI, B. = *Alexandru Rosetti*, Lettres roumaines de la fin du XVI-e et du début du XVII-e siècle, tirées des archives de Bistrizza (Transylvanie) publiées par... București, Ed. Socec & Co., 1926.
- RUDOW, XVII—XIX, XXII = *W. Rudow*, Neue Belege zu türkischen Lehnwörtern im Rumänischen, in ZEITSCHRIFT, XVII—XIX. Neue Belege zu rumänischen Wörtern nichttürkischer Herkunft, in ZEITSCHRIFT, XXII.
- RUSO, S. = *Alexandru Russo*, Scrieri, publicate de *Petre V. Hanq*. Edițiunea Academiei Române. București, Gobl, 1908.
- SADOVEANU, B. = *M. Sadoveanu*, Baltagul. Editura « Cartea Românească » S. A. București, 1930.
- SADOVEANU, D. = *Mihail Sadoveanu*, Dureri înăbușite. București, Minerva, 1904.
- SADOVEANU, M. = *Mihail Sadoveanu*, Mormântul unui copil. București, Minerva, 1906.
- SADOVEANU, P. = *Mihail Sadoveanu*, Povestiri. București, Minerva, 1904.
- SADOVEANU, P. S. = *Mihail Sadoveanu*, Povestiri de seară. București, Minerva, 1910.
- SADOVEANU, S. = *Mihail Sadoveanu*, Șoimii. Roman, București, 1904.
- SĂGHINESCU, S. = *V. Săghinescu*, Scrutare Dicționarului Universal al Limbei Române de Lazăr Săineanu... Iași, 1898.
- SĂGHINESCU, V. = *V. Săghinescu*, Vocabular românesc de vro' câte-va mii cuvinte, cu o critică minuțioasă și cu îndreptar erorilor « Dicționarului Universal al Limbei Române » de Lazăr Săineanu, etc. etc. Iași, 1901.
- SĂINEANU = *Lazăr Săineanu*, Dicționar româno-german, conținând Nomenclatura completă a Vocabularului român; termenii tehnici și neologismele cele mai întrebunțate; indicarea etimologiei și a accentului, fraseologia și expresiunile idiomatice. București, 1889.
- SĂINEANU, D. U. = *Lazăr Săineanu*, Dicționar universal al limbei române. Craiova, Samitca (ed. I, 1896, ed. VI, 1930).
- SĂINEANU, T. = *L. Săineanu*, Elementele turcești în limba română. În REV. P. IST. IV și V.
- SĂM. L. = *Sămânătorul*. Revistă literară săptămânală. Anul I sqq. București, 1901 sqq.

- SAMY-BEY = [Ch. *Samy-Bey Fraschery*], Dictionnaire turc-français, par *Diran Kéklian*. Constantinople, Mihran, 1911.
- SANDU-ALDEA, A. M. = C. *Sandu-Aldea*, Ape mari, uvele și schițe. București, Minerva, 1910.
- SANDU-ALDEA, D. N. = C. *Sandu-Aldea*, Două neamuri (roman). București, Minerva, 1906.
- SANDU-ALDEA, U. P. = C. *Sandu-Aldea*, În urma plugului. Uvele și Schițe. București, Minerva, 1905.
- SANDU, D. P. = C. *Sandu*, Drum și popas. Note de drum. Schițe. București, Minerva, 1904.
- SANDU, S. = *Constantin Sandu*, Selecțiunea metodică a cerealelor și bazele științifice ale selecțiunii, București, Minerva, 1907.
- SBIERA, F. S. = *Dr. Ion G. Sbiera*, Familia Sbiera, după tradițiune și istorie și Amintiri din viața autorului. Cernăuț, 1899.
- SBIERA, P. = *D-rul Ion al lui G. Sbiera*, Povești populare românești. Din popor luate și poporul date de... Cernăuț, 1886.
- SEVASTOS, C. = *Elena Didia Odorica Sevastos*, Cîntece moldovenești. Iași, 1888.
- SEVASTOS, N. = *Elena Sevastos*, Nunta la Români. Studiu istorico-etnografic comparativ. București, 1889.
- SEVASTOS, P. = *Elena D. O. Sevastos*, Povești. Iași, Șaraga. [Fără an.] (Ediția I).
- SEVERIN, S. = C. I. V. *Severin*, Synonyme de Limbii Române cu radicali diferiți în raport mai cu seamă la lucrurile divine, la cult și la terminologia ecleziastică. Vol. I. Iași, Viața Românească, 1926.
- SEZ, I. sqq. = Sezătoarea, Revistă pentru literatură și tradițiuni populare. Director: *Artur Gorovei*. [Fălcițeni]. 1892 sqq.
- SIMA, M. = *Gr. Sima al lui Ion*, Materialuri de limbă. În REV. P. IST. II, 183.
- SIMION DASC. LET. = *Letopisețul Țării Moldovei* până la Aron Vodă (1359-1595) întocmit după Grigorie Ureche Vormicul, Istrate Logofătul și alții de Simion Dascalul. Ediție de *Const. Giurcucu* cu o prefață de I. Bogdan. Comisia istorică a României. București. Socec & Co., 1916.
- ȘINCAI, HR. I—III = *Gheorghe Șincai din Șinca-Hronica Românilor* și a mai multor neamuri. În câtă au fost eale amestecate cu Români... alcătuită de... Tom. I—III. Iași, 1853-1854.
- ȘIO. I—II a, II b. = *Lazăr Șineanu*: Influența orientală asupra limbii și culturi române. I. Introducerea. II. Vocabularul: 1. Vorbe populare. 2. Vorbe istorice. București, Socecu, 1900.
- SLAVECI, N. I—II. = *Ioan Slavici*, Uvele. Vol. I—II. București, Socecu, 1892-1896.
- SLAVICI, P. = *Ioan Slavici*, Pădureanca. Novelă. Sibiu, Biblioteca populară a Tribunei, 1884.
- SLAVICI, V. P. = *I. Slavici*, Vatra Părăsăită. Nuvellă din popor. București, Minerva, 1900.
- SOVEJA, O. = *Soveja*, Oameni de la Munte. București, Socec, 1920.
- STAMATI = *Pah. Teodor Stamati*, Vocabularul de limba germană și română, cu adăogirea celor mai obicinuite și în conversăciune primite cuvinte streine. Iași, Tip. Buciumului român, 1852.
- STAMATI, D. = *Pah. T. Stamati*, Dicionarăș românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles de... Întăiea edițiune. Iași, 1851. Tipografia Buciumului Român.
- STAMATI, P. = C. *Stamati*, Poezii și proză (în volumul: N. Nicolae, Poezii și proză, *Văstic Cârlova*, Poezii, C. *Stamati*, Poezii și proză, publicație îngrijită de G. Bogdan-Duică). București, Minerva, 1906.
- STANA = *Chestionarul V « Stăna, păstoritul și prelucrarea laptelui »* al Muzeului Limbei Române din Cluj. Cluj, « Ardealul », 1931.
- STĂNCESCU, B. = *Dumitru Stăncescu*, Basme, culese din gura poporului. Cu o prefață de d. Ionnescu-Gion, București, Haimann, 1892.
- STEFANELLI, D. C. = T. V. *Stefanelli*, Documente din vechiul ocol al Câmpungului moldoveneș. Culese, adnotate și publicate de... București, 1915.
- ȘTEFĂNESCU, C. = *Theodor Ștefănescu*, *Curs de Contabilitate* în partidă dublă. București, 1896.
- ȘTUFUL = *Chestionarul VI « Ștupăritul »* al Muzeului Limbei Române din Cluj. Cluj, « Ardealul », 1933.
- STURDZA, E. = *Dimitrie A. Sturdza*, La morminte de eroi. Cuvinte rostite de... București, Carol Göbl, 1896.
- STURDZA, M. N. = *Demetriu A. Sturdza*, *Memoriu asupra numismatice românești*, de... București, Tipogr. Societ. Academice Romane, 1878.
- STURDZA, N. = *Dimitrie Sturdza*: Numismatica română, București, Tipogr. Națională C. N. Rădulescu, 1878.
- SZINNYEI = *Szinnyei József*, *Magyar tájszótár. A magyar tudományos Akadémia megbízásából szerkesztette...* Budapest, Hornyánszky. Első kötet A-NY, 1893-1896. Második kötet Ó-ZS, 1897-1901.
- TAFRALI, S. = O. *Tafrali*, Scene din viața dobrogeană. București, Niteanu, 1906.
- TARA OLTULUI = *Tara Oltului*, ziar săptămânal, social, economic, Făgăraș. (S'a extras « Glosarul de « cuvinte și expresii populare » din Tara Oltului, în Transilvania, publicat de *Ioan Bevescu Brăneș*, în nr. 12-44, a. 1909).
- T. DINU, I = *Titu Dinu*, Graul din Tara Oltului, în Graul și Suflet, vol. I, fasc. I, pp. 107-139. Atelierele Socec & Co. S. A. București, 1923.
- TDRG. = *Dr. H. Tiklitz*, Dictionar român-german. Rumänisch-deutsches Wörterbuch. București (Bukarest), Imprimeria Statului (Staatsdruckerei) 1903-1924.
- TDRS. (ms.) = fișele manuscrise neîntrebunțate de d-l H. Tiklitz la redactarea *Dictionarului român-german*, puse la dispoziția redacției Dictionarului Academiei.
- TEODORESCU, P. P. = G. *Dem. Teodorescu*, Poezii populare române. București, 1885.
- TES. = A. *Papui Iorlianu*, Tesauru de monumente istorice pentru România, atăt din vechiul tipărite câtă și manuscrise, cea mai mare parte straine, adunate, publicate cu prefațiuni și note ilustrate de... Tomu I—III, 1862-1864.
- TETRAEV. (1574) = De întru Mathei sfântă bună vestire [din Tetraevanghelia lui Radul Grămaticul]. Publicată de M. *Goster* în Archivio glottologico italiano, XII, p. 197-254 și ca volum cu titlu (greșit) Tetraevanghelul Diaconului Coresi din 1561. Prelucrat de *Dr. M. Goster*, București, Imprimeria Statului, 1929.
- TICHINDEAL, F. = D. *Tichindeal*, Filosoficești și politicești prin Fabule moralnice învățături, acum întâia oară culese și întru acest chip pre limba românească întocmite de Parohul Beci-cherecului mic și al șoareleor preparande românești din Aradul vechi Katenet... Buda. Cu tipariul crăești tipografii a universității ungurești din Peșta, 1814.
- TIPLEA, P. P. = *Alexandru Tiplea*, Poezii populare din Maramureș, adunate de... (Extras din Analele Academiei Române, Seria II, tom. XXVIII, Mem. secț. lit.). București, 1906.
- TOCILESCU, MON. = *Gr. G. Tocilescu*, Monumentele epigrafice și sculpturale ale Muzeului național de anticități din București, publicate sub auspiciile Academiei Române. Partea I. colecțiunea epigrafică a muzeului până la anul 1881. București, 1902.

- TURCU, E. = *Ioan Turcu*, Escursiuni pe munții Terei Bârsei și ai Făgărașului, din punctul «La om» de pe «Bucecii» până dincolo de «Negoiu». Descrieri, întregite cu schițe istorice despre castelele și Țeara Făgărașului. Brașov, Mureșianu, 1896.
- UNIVERSUL, I., = *Ziarul «Unicursul»*, anul I (1882) și urm. București.
- URICARIUL, I.—XXV = *Theodor Codrescu*, Uricariul, sau Colecțiune de diferite acte care pot servi la Istoria Românilor. Vol. I—XXV. Iași, 1871—1895 (Vol. I—III în ediția a doua).
- VAIDA = *Vasile Vaido*, Material jargon de dialect sălăgian. (În «Tribuna» din Sibiu, 1890, No. 83 sqq.).
- VARCOL, V. = *V. Vârcol*, Graul din Vâlcea. Atelierele Grafice «Socec», București, 1910.
- VARLAAM, C. = *Mitropolitul Varlaam*, Carte românească de învățătură Duminicele preste ani și praxine împărătești și la svântii mari. Iași, 1643. Un II după C. Inseamnă «Partea II».
- VASILIU, C. = *Alexandru Vasiliu* (învățător la Târbuși, jud. Suceava) Cântec, urături și bocete de-ale poporului, adunate de...; Insoțite de 43 (de) arii notate de d-na *Sofia Teodorescu*. București, 1909 (Vol. IV din colecția Din viața poporului român, culegeri și studii, editate de Academia Română).
- V. HANES, T. O. = *V. V. Hanes*, Din Țara Oltului. Însemnări etnografice și lingvistice, culegere de texte, glosar de cuvinte și mai multe clișee. București, Editura Casei Școlarelor, 1921.
- VICIU, COL. = *Alexiu Viciu*, Colinde din Ardeal. Datini de Crăciun și credințe populare. Culegere cu anotații și glosar. București, 1914. (Vol. XXII din colecția «Din viața poporului român. Culegeri și studii», Academia Română).
- VICIU, GL. = *Alexiu Viciu*, Glosar de cuvinte dialectale din graul viu al poporului român din Ardeal. Extras din Analele Acad. Rom. t. XXIX, Mem. Secț. Lit. București, 1906.
- VICIU, S. GL. = *Alexiu Viciu*, profesor, Supliment la «Glosar de cuvinte dialectale», din Graul viu al poporului român din Ardeal, adunate și explicate de... Academia Română. Memoriile secțiunii literare, seria III, tomul III mem. 2. Cultura Națională. București, 1925.
- VISSARION, FL. = *I. C. Visarion*, Florica și alte nuvele. București, 1916. «Librăria nouă», Calea Victoriei, 78.
- VLAHUTA, CL. = *A. Vlahuță*, Clipe de liniște. [Nuvele]. București, 1899.
- VLAHUTA, D. = *A. Vlahuță*, Dan [roman]. București, Graevé, 1894.
- VLAHUTA, N. = *A. Vlahuță*, Nuvele. București, Socec, 1886.
- VLAHUTA, P. = *Al. Vlahuță*, Poesii vechi și nouă. A treia ediție București. Steinberg, 1894.
- WEIGAND, AR. I—II. = *Gustav Weigand*, Die Aromunen. Ethnographisch-philologisch-historische Untersuchungen über das Volk der sogenannten Makedo-Romanen oder Zinzaren. Erster Band: Land und Leute. 1895. Zweiter Band: Volksliteratur der Aromunen. 1894. Leipzig, Barth.
- WEIGAND, B. B. = Prof. Dr. *Gustav Weigand*, Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens. Leipzig, Barth, 1904.
- WEIGAND, B. WB. = Prof. Dr. *Gustav Weigand*, Bulgarisch-Deutsches Wörterbuch von..., unster Mitwirkung von Dr. A. Doritsch (Sofia). Leipzig, Holtze, 1913.
- ZAMFIRESCU, R. = *Dușiu Zamfirescu*, În războiu [roman]. București, 1902.
- ZANNE, P. I.—IX. = *Julius A. Zanne*, Proverbele Românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia. Proverbe, Dicțori, Povățuir, Cuvinte adevărate, Asemnări, Idiotisme și Cimilituri, cu un Glosar româno-francez (apărut numai pentru Vol. I—VI) de... Vol. I—IX. București, 1895—1901.
- ZEITSCHRIFT, I., = *Zeitschrift für romanische Philologie*, herausgegeben von Dr. *Gustav Gröber*. Band. I sqq. Halle, Niemeyer, 1876 sqq.
- ZILOT, CRON. = *Zilot Românul*, Scrierile inedite ale lui... (publicate de Gr. G. Tocilescu în Revista pentru Istorie, Arheologie și Filologie, Vol. V). Cronica (p. 58—88), Adunare de stihuri (p. 331—358).
- Răspunsurile la Chestionarul lui Hasdeu**, legate în 18 volume, au fost date din următoarele comune de următorii corespondenți:
- Vol. I. **ARGÈȘ**. — 2. Curtea-de-Argeș, E. Baican. — 3-4. Grăblești, pl. Loviste, pr.-inv. I. Negoescu (12/XII 84). — 5-11. Slobozia, pl. Cotmeana-Gălăești, pr. D. Receanu (28/I 85).
- BOTOȘANI**. — 13-14. Brăteni, pl. Ștefănești, inv. I. Petrescu (10/II 85). — 15-30. Brihești, pl. Siretiului, inv. Gh. Vicol (24/II 85). — 31-40. Călinești, pl. Siretiului, inv. Gr. Gheorghiu (12/II 85). — 41-49. Cocorâni, inv. comunei (8/II 85). — 50-81. Cristești, pl. Coșula, inv. I. Iordăchescu (1885). — 82-89. Poiana-lungă, pl. Siretiului (16/I 85). — 90-93. Fântânele, inv. C. Mandinescu (1/II 85). — 94-113. Rânghilești, pl. Ștefănești, inv. Gh. Th. Sireteanu (24/I 85).
- BRĂILA**. — 115-124. Cazaua, pl. Vădeni, inv. T. N. Popărlan (85). — 125-164. Ceacăr, inv. P. Mihaescu (XII 84). — 165-184. Cotu-lung. — 185-198. Filipești, inv. V. Dimitriu (84). — 199-230. Lacu-Rezi. — 231-250. Latina, pl. Vădeni, inv. Constantin Tudor (28/XII 84). — 251-257. Naziru, pl. Vădeni, inv. V. Mocanu (27/IV 85). — 258-265. Rușești, pl. Balta, inv. comunei. — 266-281. Slujitorii-Albotești, pl. Balta, inv. I. Dan. — 282-291. Slujitorii-Albotești, pl. Balta, pr. Șerbană Ionă, — 292-311. Stâncuța-Stanca, pl. Balta, inv. I. Pășescu (31/XII 84). — 312-321. Surdida-Greci. — 322-337. Sufești, pl. Vădeni, inv. C. D. Văsculescu (?) (1/I 85). — 338-357. Tâtaru, pl. Balta, inv. Albu Bujoescu (XII 84). — 358-377. Tichilești, pl. Vădeni. — 378-399. Viziru, pl. Balta, inv. I. Demetrescu. — 400-409. Inv. N. Călinescu. — 410-445. (Din spre balta) inv. S. M. Cănu (8/I 85).
- Vol. II. **BUZĂU**. — 2-7. Beceni, inv. I. Constantinescu (12/V 85). — 8-19. Blăjani, pl. Slănic, inv. I. Milea (5/VII 85). — 20-23. Boldoști, inv. T. Răducăneanu (10/IV 85). — 24-47. Chiojdu-Bâsca, plaiul Buzău, inv. T. Popescu (29/V, 22/X 85). — 48-53. Glibia, pl. Câmpul, învățătorul C. O. Pătuțescu (15/IV 85). — 54-75. Fundeni, plaiul Slănic, inv. I. Ionescu. — 76-85. Găvănești, pl. Câmpul, pr. Constantin Stănescu (31/XII 84). — 86-95. Găvănești, pl. Câmpul, inv. Alexandru Georgescu (30/I 85). — 96-113. Gherăseni, pl. Câmpul, inv. S. Ionescu. — 114-123. Glodeanu-Silistea, pl. Tohani, inv. comunei. — 124-129. Lipia, inv. Ion Ștefan (1/V 85). — 130-137. Macseni, pl. Câmpul, inv. N. Coman (24/V, 5/VI 85). — 138-163. Mărcineni, inv. N. Popescu (31/V 85). — 164-173. Pietrosia, pl. Tohani, inv. A. Nestor (2/V 85). — 174-183. Pogoaane, inv. comunei. — 184-187. Săgeata, inv. N. Eftrem (1/V 85). — 188-201. Sărulești, pr. Constantin Stănescu (15/II 85). — 202-205. Scurtești, inv. A. Georgescu (12/IV 85). — 206-211. Stâlpu, pl. Sărata, inv. I. Theodorescu (28/IV 85). — 212-215. Tăbărăști, inv. G. Dobrescu (20/IV 85). — 216-237. Zărnești-Călnău, plaiul Slănic, inv. I. Ștefan (29/IV 85).
- CONSTANȚA**. — 238-240. Aliman, pl. Silistra-nouă, inv. I. Alexandrescu. — 241-248. Belciu, pl. Silistra-nouă, inv. N. Andriescu (11/VI 85). — 249-260. Giobanul, pl. Hârșova, inv. G. A. Efturescu (18/VI 85). — 261-268. Dăeni, pl. Hârșova, inv. Ionășescu. — 269-278. Gărlăciu, pl. Hârșova, inv. D. Gavrilescu. — 279-284. Mârleanu, pl. Silistra-

nouă, inv. Al. Vasiliu. — 285-286. Oltina, inv. At. Petru (4/VII 85). — 287-294. Parachiol, pl. Silistra-nouă, inv. I. Negrescu (12/VII 85). — 295-306. Rasoava, pl. Megidia, inv. C. Măldărescu (30/VI 85). — 307-318. Satu-nou, pl. Silistra-nouă, inv. Gh. Ștefănescu (26/VI 85). — 319-320. Topal, pl. Hârgoava, inv. C. Mihăilescu. — 321-326. Urum-bei, pl. Hârgoava, inv. Adam (7).

Vol. III. **COVURLUU**. — 2-7. Băleni, pl. Siret, inv. Paul Mițacheșcu (27/IV 85). — 8-27. Băleștești, inv. Gh. Enache (20/IX 85). — 28-35. Băneasa, pl. Horincea, inv. Al. Grossu (15/V 85). — 36-41. Băneasa, pl. Horincea, pr. V. Balaș (16/XI 84). — 42-60. Berești, pl. Horincea, inv. P. Petrovici (19/V 85). — 61-82. Braniște, pl. Siret, inv. I. Tucu (15/VI 85). — 83-92. Cuca, pl. Siret, inv. V. Magheru (22/X 84). — 93-99. Cuca (Oasele), pl. Siret, inv. N. Andriescu (22/XI 84). — 100-105. Cudalbi, pl. Siret, inv. C. Decusar și M. Dobreanu (1/VIII 85). — 106-113. Cavadinesti, pl. Horincea, inv. V. Duma (15/V 85). — 114-125. Rogojeni (Chirilești), pl. Horincea, pr. T. Dobra (18/XI 84, 6/VI 85). — 126-137. Rogojeni (Chirilești), pl. Horincea, inv. I. Negrescu (6/II 85). — 138-141. Deocheș-Drăgușeni, pl. Horincea, inv. Gh. T. Vasileanu (?) (17/X 85). — 142-147. Fărtănești, pl. Prut, inv. Tutovanu (18/II 85). — 148-161. Foltești, pl. Prut, sachelarul M. Tigău (26/XI 84). — 162-189. Foltești, pl. Prut, inv. P. Antohe. — 190-203. Frumusești, pl. Prut, inv. C. T. Onoșo (6/V 85). — 204-205. Galați, sachelarul M. Bujeniță (6/XI 84). — 206-221. Galați, econom Gh. Theodorescu (23/XII 84). — 222-223. Galați, sachelarul I. Thoma (3/III 84). — 224-237. Gănești, inv. C. Melinte (1/V, 30/V 85). — 238-253. Jorâști, pl. Horincea, inv. Munteanu (3/II 85). — 254-277. Lupești, pl. Horincea, inv. C. Nicolau (6/VII 85). — 278-283. Măcișeni, pl. Siret, pr.-inv. N. Ionescu (9/V 85). — 284-297. Mălușteni, inv. I. Șuşnea (15/V 85). — 298-301. Mănjan, inv. I. Huzum (21/IV 85). — 302-321. Mastacani, pl. Prut, inv. D. Alboteanu (11, 7/VI 85). — 322-339. Moseu, pl. Prut, inv. D. Arghirescu. — 340-355. Oancea, pl. Prut, inv. Em. I. Mironescu (6/VI 85). — 356-375. Pisci, pl. Siret, inv. N. Tărcus (85). — 376-381. Prodănești, inv. V. Dănilă (31/VII 85). — 382-395. Sivița, pl. Prut, inv. I. Prodănescu (1/V 85). — 396-405. Slobozia-Coanache, inv. V. I. Popa (13/VIII 85). — 406-413. Smulți, pl. Siret, pr. T. Sicănu (16/XI 84). — 414-421. Smulți, pl. Siret, pr. D. Răpă (17/XI 84). — 422-435. Smulți, pl. Siret, inv. I. I. Bejan (7/VII 85). — 436-445. Târgul-Berești, inv. T. Coatu (4/VII, 30/IX 85). — 446-459. Târgul-Bujor, inv. P. Bouréanu (5/VI 85). — 460-467. Tulucești (Odaia), inv. Gh. C. Ioachim (30/V 85). — 468-483. Tuțcani, pl. Horincea, inv. I. Ștefănescu (31/V 85). — 484-493. Vârlezi, inv. (indescifrabil) (15/II 85). — 494-509. Vlădești, pl. Prut, inv. C. Sacanu (6/VI 85).

Vol. IV. **DĂMBOVIȚA**. — 2-19. Bălenii-sârbi, pl. Ialomița, inv. D. Popescu (14/VIII 85). — 20-41. Bălenii-români, pl. Ialomița, inv. N. Simionescu (Intocmai ca și cel precedent, aceiași răspunsuri și aceeași scrisoare) (16/VIII 85). — 42-49. Bela, plaiul Ialomița, inv. N. Petrescu (XII 84). — 50-71. Bileiurești, pl. Ialomița, inv. Stan Stănescu (14/V, 22/X 85). — 72-79. Bogați, pl. Dâmbovița, inv. pr. G. Rădulescu (4/VI 85). — 80-95. Cobia, pl. Cobia, inv. Șt. Istrățescu (31/IV 85). — 96-101. Corbișori, plaiurile unite Neșgora-Dâmbovița, pr.-inv. I. Lupescu (24/VI 85). — 102-114. Cucuteni, plaiul Dâmbovița, inv. I. Stănescu (9/VII 85). — 112-129. Finta, pl. Ialomița, inv. M. Rădulescu (29/V 85). — 130-137. Izvoarele, plaiul Dâmbovița-Ialomița, inv. B. Mihăilescu (1/IV 85). — 138-144. Mănești, pl. Dâmbovița. — 142-147. Petroaia, pl. Cobia, inv. I. Diamantescu (21/IV 85). — 148-171. Pietroșița,

pl. Ialomița, învățătorii T. M. Vlăngioiu (?) și D. Negoescu (25/XI 84). — 172-187. Poiana-de-sus, inv. T. Sebeșanu (dă viorieba din Banat-Comlos) (VII 85). — 188-215. Răciu, pl. Dealul, inv. Stan Negoescu (18/X 84). — 216-237. Runcul, plaiul Ialomița, inv. G. Secăreanu (Intocmai ca cele din Pietroșița) (15/VII 85). — 238-261. Săcuieni, pl. Dealul, inv. B. Ionescu (85). — 262-309. Sărdanu, pl. Bolintin, inv. A. Iliescu (6/X 85). — 310-315. Slobozia-Moara, inv. I. Constantinescu (7/VI 85). — 316-334. Titu, pl. Bolintin, inv. Ioan Rădulescu (IV 85).

Vol. V. **DOLJ**. — 2-7. Adunații-de-Geormane, pl. Jiul-de-jos (și Leul, jud. Romanți), inv. C. Ionescu. — 8-13. Argetoaia, pl. Jiul-de-sus, inv. C. Alexandrescu (28/III 85). — 14-26. Bălești, pl. Balta, inv. I. Popescu (85). — 27-30. Bărca, pl. Balta, inv. M. P. Virvescu (29/IV 85). — 31-44. Bodești, pl. Amaradia, inv. I. Georgescu (29/XI 84). — 45-68. Boteni, pl. Râuri-Argeșelu, (din județul Muscel), inv. I. Bădescu. — 69-78. Breasta, pl. Ocolul, inv. Șt. Ionescu. — 79-86. Bucovăț, inv. Florea Niculescu (29/IV 85). — 87-96. Bulzești, pl. Amaradia, inv. M. S. Bulzescu (28/IV 85). — 97-98. Calopăr, inv. C. Bărbulescu. — 99-110. Căpreni, pl. Amaradia, inv. P. Roșculescu (29/XI 84). — 111-114. Cătanele, pl. Balta, inv. V. Bouréanu. — 115-118. Cetatea, pl. Cămpul, inv. I. Petrescu și A. Dimitrescu (30/IV 85). — 119-128. Cioroișu, pl. Balta, inv. D. Pompiliu. — 129-130. Ciupercei, pl. Cămpul, inv. S. Georgescu (30/IV 85). — 131-132. Ciutura, pl. Dumbrava. — 133-136. Comoteni, pl. Jiul-de-jos, inv. S. Constantinescu (24/IV 85). — 137-138. Coțofeni-dindos, pl. Jiul-de-sus, inv. G. Ionescu (5/V 85). — 139-140. Coțofeni-din-fală, pl. Jiul-de-sus, Al. Constantinescu. — 141-142. Craiova, G. Tanovicănu (17/II 86). — 143-156. Secuial, pl. Ocolul-Amaradia, N. P. Guran (din Craiova) (30/VI 85). — 157-162. Dobridoru, pl. Cămpul, inv. N. Mihăilescu. — 163-168. Drănicu, pl. Jiul-de-jos, inv. P. Marineanu (2/V 85). — 169-172. Fântâna-Banului și cătunul Moreni, pl. Cămpul, inv. I. Predescuși G. Popescu. — 173-178. Filiași, pl. Jiul-de-sus, inv. P. și I. Bădescu. — 179-204. Florești, pl. Jiul-de-jos, inv. Gh. Schintee (85). — 205-218. Galicicua, pl. Cămpul, inv. P. D. Gicălteu (27/XI 84, 23/X 85). — 219-252. Gângiova, pl. Jiul-de-jos, inv. I. G. Antoniu (12/IV 85). — 233-244. Ghercești, pl. Ocolul, inv. T. I. Vălcănescu (6/IV 85). — 245-254. Goești, pl. Amaradia, inv. I. Adamescu (30/IV 85). — 255-264. Gogorol, pl. Dumbrava, inv. C. Stănescu (85). — 265-266. Goicea-mare, pl. Balta, inv. St. B. Găiceanu. — 267-270. Goicea-mică, pl. Balta, inv. I. B. Momăreanu. — 271-276. Grindeni, inv. I. Florescu (25/IV 85). — 277-283. Gubancea, pl. Jiul-de-sus, inv. I. Georgescu. — 285-292. Igalnița, pl. Ocolul, inv. Ionescu (10/IV 85). — 293-294. Locusteni, pl. Jiul-de-jos, inv. N. Botescu. — 295-306. Măceșul-de-jos, pl. Balta, inv. Domnica Gheorghiu. — 301-310. Maglavit, inv. I. Tescoveanu (4/V 85). — 311-316. Mălești, pl. Amaradia, inv. Ilie Șerbanescu (3/V 85). — 317-322. Melinești, inv. Lucșița Becerescu. — 323-328. Murășu, pl. Amaradia, inv. M. Vassilescu (27/IV 85). — 329-348. Negoști, pl. Amaradia, inv. D. Constantinescu (10/IV 85). — 349-364. Pelești, pl. Ocolul, inv. C. Vălcănescu (8/V 85). — 365-372. Pisci, pl. Cămpul, inv. N. Popescu (30/IV 85). — 373-378. Piența, pl. Cămpul, inv. M. P. Gicălteu, N. Potărăci și E[lena] Corcoveanu. — 379-384. Ploșca, pl. Balta, inv. I. Popilianu (7/V 85). — 385-388. Poiana-de-sus, inv. V. Pretorianu (25/IV 85). — 389-390. Poiana, pl. Cămpul, inv. P. Chiriteșcu și S. Naiculescu. — 391-400. Risipiți, pl. Cămpul, inv. I. Negrețu. — 401-402. Sălcia, pl. Jiul-de-sus, inv. D. Georgescu. — 403-405. Sălcuța. — 406-411. Sciești,

pl. Jiul-de-sus, inv. I. Săndulescu. — 412-426. Seaca-de-câmp, pl. Balta, inv. Oprea Băleanu. 427-432. Seaca-de-pădure, pl. Dumbrava, inv. I. Vasilescu (24/IV 85). — 433-440. Secuul, inv. M. Ionnescu. — 441-444. Seligtea-Crucii, pl. Balta, inv. N. Greblescu (30/IV 85). — 445-452. Simnicu, pl. Ocolul, inv. I. Ionnescu (24/IV 85). — 453-470. Tâlpășul, Mierca, Amărăști și Zăicoiu, pl. Amaradia, inv. G. Popilian, C. Vladimirescu, G. Poppescu, S. Vasilescu (15/IV 85). — 471-476. Tencăneiu, pl. Dumbrava, inv. comunei. — 477-480. Țântăreni, pl. Jiul-de-sus, inv. N. Pretorianu (30/IV 85). — 481-486. Vela, pl. Dumbrava, inv. N. Bărsănescu (2/V 85).

Vol. VI. **DOROHOIU**. — 2-5. Sârbi, pl. Bazeu, inv. (indescrifabil). — 6-13. Târșanra, parohia Proboțești, pr. N. Sandovici (25/I 85).

FĂLCIUR. — 15-18. Albești, inv. Al. D. Holban. — 19-42. Băești, pl. Mijlocul-Prutul, inv. I. Ghibănescu (13/V 85). — 43-46. Bobotin, pl. Podoleni, inv. Al. Bucur (1/IX 85). — 47-54. Boțești, pl. Crasna, inv. Pavel Onofre (28/IV 85). — 55-58. Bunești, pl. Crasna, inv. Gh. C. Șendre (20/VII 85). — 59-72. Covasna. — 73-76. Cosmești, pl. Podoleni, inv. P. Dăscălescu (24/VII 85). — 77-88. Deleni, pl. Mijlocul, inv. D. Daulja. — 89-108. Dodești, pl. Mijlocul-Prutul, inv. S. Bălțatu (1/III 85). — 109-110. Dolbești, inv. A. I. Simionescu (31/V 85). — 111-122. Iepureni, pl. Prutul-Mijlocul (20/V 85). — 123-127. Găgești, pl. Prutul-Mijlocul, inv. C. Mircea. — 128-139. Grumezoaia, pl. Prutul-Mijlocul, inv. I. Pandele. — 140-147. Hurduci, pl. Mijlocul, inv. G. V. Gireș (16/V 85). — 148-169. Ivănești, inv. G. Todeașcu (4/II 85). — 170-175. Mălești, pl. Mijlocul-Prutul, inv. Ohiga (13/VII 85). — 176-179. Moșna, pl. Podoleni, inv. C. A. Trifan (13/IX 85). — 180-185. Oltenești, pl. Crasna, inv. I. Trandafir (15/IV 85). — 186-193. Pășutești, pl. Podoleni, inv. N. Sofronie. — 196-203. Roșiești, pl. Crasna, inv. Gavril Iancu (26/IV 85). — 204-213. Șipcani, pl. Mijlocul, inv. T. Manoliu. — 214-218. Stălinești, pl. Prutul. — 218-225. Stoiești, pl. Mijlocul-Prutul (85). — 226-229. Zberoaia, pl. Podoleni, inv. N. Oghinescu (10/V 85).

GORJ. — 231-232. Balta, pl. Vulcan, pr. Grigore Băltesanu (84). — 233-234. Pârâu, plaiul Vulcan, pr. Gh. Căstoiu (14/II 85). — 235-238. Mânăstirea Polovragi, superiorul mânăstirii Dionisie Niko-laiovici (84).

Vol. VII. **IALOMIȚA**. — 2-21. Alexeni, pl. Câmpul inv.-pr. I. Negulescu (6/I 85). — 22-45. Borănești, pl. Câmpul, inv. C. Ionescu (31/XII 84). — 46-65. Broșteni-noi, pl. Câmpul, inv. G. Poppescu (85). — 66-73. Căcomanca (Mănucu), pl. Borcea, inv. D. Ionnescu. — 74-79. Ceacu, pl. Borcea, inv. M. Michăilescu. — 80-93. Căgani, pl. Balta, inv. G. Nicolescu (11/XII 84). — 94-101. Chioara, pl. Balta, inv. D. Pavelescu (2/XII 84, 5/VI 85). — 102-109. Clochina, pl. Ialomița, inv. M. Dobrescu (2/I 85). — 110-117. Cocargea, pl. Borcea, inv. comunei (XII 84). — 118-125. Copuzi, pl. Ialomița, inv. A. Copuzeanu (84). — 126-141. Coșambesti, pl. Ialomița, inv. Șt. Dobrescu. — 142-167. Coșereni, pl. Câmpul, inv. D. Georgescu (24/II 85). — 168-179. Dudești, pl. Balta, inv. C. Theodorescu (1/I 85). — 180-204. Gârbovi, inv. M. Rădulescu (23/IV 85). — 202-217. Grindu, pl. Câmpul, inv. D. Ștefănescu (29/XII 84). — 218-241. Iazu, inv.-pr. A. Petru. — 242-249. Larga, pl. Ialomița, inv. Th. Mănescu. — 250-301. Lupșanu, pl. Borcea, inv. T. Theodorescu (10/XII 84). — 302-309. Malu, inv. Ion Canciu. — 310-323. Mărculești, pl. Balta, inv. I. Mănescu. — 324-331. Ogradă, pl. Balta, inv. I. Constantinescu (XII 84). — 332-351. Perieți, pl. Ialomița, inv. At. Stoenescu. — 352-366. Petroul, pl. Borcea, inv. I. Teodorescu. — 367-378. Piuța-Petrii, pl. Balta, inv. comunei (28/XII 84). — 379-402. Poiana, pl. Ialomița, inv. A. Bărbulescu (1/I 85). — 403-410. Po-

iana, pl. Ialomița, inv. R. Bărbulescu (1/I 85). — 411-432. Pribegi, pl. Ialomița, inv. A. Bărbulescu (1/III, 1/VI 85). — 433-474. Răvinga, pl. Ialomița, inv. C. Alexandrescu. — 475-478. Slobozia, pl. Ialomița, inv. I. Ionescu (27/XI 84). — 479-500. Soacariu, pl. Borcea, inv. P. Theodorescu (85). — 501-517. Țândărești, pl. Balta.

Vol. VIII (1). **IASI**. — 2-3. Andrieșeni-Iepureni, com. Iepureni, pl. Turia, inv. Sava Măndru. — 4-13. Aroneanu, com. Copou, pl. Turia, pr. Maxim Dăscălescu. — 14-31. Aroneanu, com. Copou, pl. Turia. — 32-65. Bădeni, pl. Bahlui, inv. S. H. Velicu (14/V 85). — 66-93. Bădeni, pr. I. Em. Rugescu (5/VII 85). — 94-105. Băiceni, pl. Bahlui, inv. D. Georgescu (27/V 85). — 106-115. Becești, pl. Bahlui, pr. I. Movilescu. — 116-123. Bivolari, pl. Turia, inv. V. Tanasachi (21/VI 85). — 124-131. Bivolari, pl. Turia, pr. Gh. Vrăncăanu. — 132-135. Cătușele Blandești-Raiu, Căminărești și Târgu-Țigănești, com. Căminci, pl. Turia, inv. M. Lazăr (20/V 85). — 136-139. Bostia, pl. Braniste, inv. I. Soficu (6/V 85). — 140-147. Buciumi, pl. Codru, inv. V. Lohan (4/V 85). — 148-149. Cătușele Bărlești, Ieribiceni, Spinoasa, com. Bărlești, pl. Bahlui, inv. I. Georgescu. — 150-153. Bulbucani, com. Gropnița, pr. I. Petrovanu (10/VII 85). — 154-161. Biserica Bărnova, com. Buciumi, pl. Codru, pr. Gh. Mireuțe (2/XII 84). — 162-179. Cârjoaia, pl. Bahlui, inv. I. Șteorghiș (2/VI 85). — 180-198. Ghițăreni, com. Sighetu, pl. Bahlui, inv. G. Boțescu (85). — 199-202. Ciurea, pl. Codru, inv. P. Ionescu (85). — 203-210. Comarna-de-sus și -de-jos, com. Poieni, pl. Codru, pr. C. Oana (12/I 85). — 211-222. Copou, pl. Copou-Turia, inv. V. Mircea (5/V 85). — 223-230. Cornești, com. Miroslava, inv. P. Teodorescu (2/V 85). — 231-234. Costuleni, pl. Braniste, inv. I. Petrov (25/V 85). — 235-240. Crucea, com. Sîrca, pl. Cărligătura (22/V 85). — 241-248. Cucuteni, pl. Stavnicu, pr. Al. Arbore. — 249-250. Cucuteni, com. Băiceni, pl. Bahlui, inv. V. Hornescu (1/XI 85). — 251-270. Cucuteni, pl. Stavnicu, inv. Carare (13/V 85). — 271-280. Cucuteni, com. Băiceni, pl. Bahlui, inv. V. Hornescu (27/V 85). — 281-285. Dădești, com. Băiceni, pl. Bahlui, pr. Cosma (25/X 84). — 286-292. Galata, pl. Codru, inv. și Invățatoarea Brăila. — 293-304. Găureni, com. Miroslava, pl. Stavnicu, inv. M. Lupescu (4/V 85). — 305-308. Golești, pl. Braniste, pr. Zaharia Simionescu (1/XII 84). — 309-312. Golești, pl. Braniste, inv. G. T. Poppovici (6/V 85). — 313-316. Goroni, com. Tomești, pr. A. Pătrașcu. — 317-324. Gropnița, pl. Copou, inv. I. Vasiliu (28/IV 85). — 325-336. Gropnița, pl. Copou, pr. Gh. Ursachi (10/VI 85). — 337-346. Gropnița, pl. Copou, inv. I. Vasiliu (2/VI 85). — 347-352. Hodora, com. Cotnari, pl. Bahlui, inv. C. Liciu (10/V 85). — 353-362. Horlești, com. Cucuteni, pl. Stavnicu, inv. T. Popovici (1/V 85).

Vol. VIII (2). **IASI**. — 2-5. Icușeni, com. Stâncă, pl. Braniste, inv. M. Stoica (27/V 85). — 6-9. Lungani, com. Sîrca, pl. Cărligătura, pr. D. I. Speranță. — 10-13. Măcărești, com. Costuleni, pl. Braniste, inv. N. Ionescu (25/V 85). — 14-19. Măcărești, com. Costuleni, pl. Braniste, pr. A. Romano. — 20-23. Mănjești, com. Mogoștești, pl. Stavnicu, inv. E. Coșma (22/IV 85). — 24-27. Miroslava, pl. Stavnicu, pr. G. Ionescu (5/XII 84). — 28-49. Miroslava, pl. Stavnicu, inv. P. Teodorescu (15/VI 85). — 50-53. Mogoștești, pl. Stavnicu, inv. Al. Popovici (24/IV 85). — 54-57. Moreni, com. Priscăneni, pl. Braniste, pr. N. Ionescu (8/XII 84). — 58-63. Movileni, pl. Copou-Turia, inv. D. Ionășescu (30/IV 85). — 64-71. Cătuna Osoiu, com. Tomești, pl. Codru, inv. I. Bunescu. — 72-77. Perieni, com. Căminci, pl. Turia, inv. A. Dobrea (1/V 85). — 78-88. Podul-Iloaiei, inv. I. Mironescu. — 89-94. Poieni, pl. Codru, inv. A. V. Vasilii (9/V 85). —

95-106. Popești, pl. Cărligătura, inv. N. A. Petricăanu. — 107-112. Popești, pl. Cărligătura, pr. D. Kostino (10/VII 85). — 113-116. Podul-Iloaiei, pr. A. Lăzărescu. — 117-118. Priscăeni, pl. Braniște, inv. (indescrifabil). — 119-120. Priscăeni, pl. Braniște, pr. sachelar Gh. Agapie (10/XII 84). — 121-136. Rediul-lui-Tatar, com. Tăutești, inv. Gr. S. Crețu (1/V 85). — 137-138. Rediul-lui-Tatar, pl. Copou, pr. Gr. Constantinăscu. — 139-148. Romeniști, com. Movileni, pl. Copou, inv. I. Poppa (20/IV 85). — 149-158. Rădeni, com. Roșcani, pl. Turia-Copou, pr. sachelar St. Ursachi. — 159-162. Roșcani, pl. Turia, inv. St. Mironescu și A. Laureșcu (7/16/V 85). — 163-170. Sculeni, inv. P. Hușianu (12/V, 21/V 85). — 171-174. Sinești, pl. Cărligătura, pr. econom C. Ionescu (22/X 84). — 175-176. Sinești, pl. Cărligătura, inv. S. Dimitriu. — 177-190. Șipote, pl. Bahluu, pr. A. Bottez (22/X 84). — 191-198. Șipote, pl. Bahluu, inv. G. Gorescu (9/V 85). — 199-202. Sărcă, pl. Cărligătura, inv. Mancaș (30/IV 85). — 203-210. Stâncă, pl. Braniște, inv. Gr. Bantaș. — 212-216. Stornești, com. Sinești, pl. Cărligătura, inv. N. Teodorescu (10/V 85). — 217-224. Târgul-Frumos, pr. G. Origoriu. — 225-232. Târgul-Frumos, pr. G. Talpalaru (29/X 84). — 233-238. Tomesti, pl. Codru, parohul N. Patrascu (?). — 239-242. Tomesti, pl. Codru, inv. Podhaischi. — 243-246. Tufoara, inv. Negrescu (20/IV 85). — 247-248. Valea-adeacă, com. Galata, pl. Codru, pr. C. D. Gheuca. — 249-256. Voinești, pl. Stavnicu, pr. Gh. Grosu. — 257-262. Voinești, pl. Stavnicu, inv. comunei. — 363-372. Vorovești, com. Miroslava, pl. Stavnicu, inv. G. Grigoriu (8/V 85). — 273-294. Zaboloten, comuna Hermezin, pl. Turia, inv. Andriescu (20/VII 85). — 295-299. Zaharna și Horiști, com. Tăutești, pr. V. Sucevanu (85). — 299-304. Zaharna, com. Tăutești, pl. Copou, inv. învătătorul T. Popescu (9/V 85).

Vol. IX. **MEHEDIŢI**. — 2-15. Baia-de-aramă, Tismana, etc., I. D. Spineanu, licențiat în drept, profesor-suplinitor la gimnaziul din Turnu-Severin (11/II 87). — 16-21. Bistrița, pl. Ocolul, inv. C. Drăghiescu. — 22-33. Braniște, pl. Câmpul, pr. inv. G. Pușcășanu (8/V 86). 34-37. Cătunele, pl. Motru-de-sus, pr. G. Prudeanu, inv. G. Rogulescu (XII 85). — 38-47. Clesnești, com. Glogova, pl. Motru-de-sus, inv. pr. I. M. Păunescu (25/V 85). — 48-53. Comănești, plaiul Cloșani, inv. N. N. Sărbulescu. — 54-57. Cosovești, pl. Dumbrava, pr. inv. C. Bungețeanu (10/XII 84). — 58-65. Isverna, plaiul Cloșani, pr. R. Popescu (11/I 85). — 66-79. Prunișor, pl. Ocolul, pr. G. Manianu (84). — 80-111. Rudina, plaiul Cloșani, inv. D. Cerbulescu. — 112-119. Șeștești-de-jos, pl. Ocolul, pr. C. Ionescu (28/XII 84). — 120-134. Vânjul-Mare, pl. Blahnița, inv. R. Mihăileanu (2/V 85). — 135-146. Pl. Dumbrava.

MUȘCEL. — 138-149. Albești, inv. N. Ișbășanu (8/VII 85). — 150-161. Băjești, pl. Râuri-Argeșel, inv. N. Panaiteșcu (19/VI, 20/X 85). — 164-185. Băilești, pl. Râurile, pr. Ioan Băileșcu. — 186-191. Băilești, pl. Râurile, inv. Al. Nicolescu (12/VI 85). — 192-197. Cetățeni-din-deal, plaiul Dâmbovița, inv. C. Enăchescu (26/V 85). — 198-209. Ciurmești, pl. Râuri-Argeșel, inv. I. Marinescu (3/VII 85). — 210-217. Cotești, plaiul Nucușoara, inv. C. Beuța (22/X 84). — 218-227. Daviduți, pl. Râuri-Argeșel, inv. M. Popescu (3/VI 85). — 228-239. Glâmbocel, pl. Podgoria, inv. N. Vasilescu (7/V 85). — 240-261. Godeni, plaiul Nucușoara, inv. P. Diaconescu. — 262-275. Hârliștești, pl. Râuri-Argeșel, inv. I. Iorgulescu (V 85). — 276-300. Mațaș, pl. Dâmbovița-Nucușoara, inv. I. Visoianu (20/V, 10/XI 85). — 301-332. Micoșani, plaiul Dâmbovița, pr. A. Dâmbovițeanu. — 333-358. Micoșani, plaiul Dâmbovița, inv. I. Prunescu (31/V 85). — 359-370. Mihăești, pl. Râuri-Argeșel, inv. I. Enăchescu (4/VI 85). —

371-380. Schitul-Golești, plaiul Nucușoara, inv. N. Anastasescu (28/V 85). — 381-392. Poinari, pl. Râuri-Argeșel, inv. Gh. Gh. Muștescu (23/V 85). — 393-402. Rădești, pl. Râuri-Argeșel, inv. C. Petrescu (29/VI 85). — 403-412. Slănic, plaiul Nucușoara-Dâmbovița, inv. Gh. Bădescu (22/VIII 85). — 413-426. Stâlpeni, plaiul Râuri, inv. C. Diaconescu (VI 85). — 427-432. Țițești, pl. Râuri, inv. I. Nicolăescu. — 433-444. Valea-Mare, plaiul Dâmbovița, inv. G. B. Tuțuanu (30/V 85). — 445-463. Valea-Mare, pl. Podgoria, pr. A. M. Paruschișcu (4/II 28/IX 85). — 464-469. Văleni, plaiul Dâmbovița, inv. I. V. Duculescu (21/V 85). — 470-479. Văleni, pl. Podgoria, inv. C. Nicolescu (1/VII 85). — 480-489. Vlădești, pl. Râuri-Argeșel, inv. I. Vasilescu (1/VI 85). — 490-505. Voinești, plaiul Dâmbovița, inv. I. Aldou (21/VI 85). — 506-507. Vultrești, pl. Argeșel-Râurile, inv. Moise Popescu (24/VI 85). — 508-511. E. Pascal (23/V 85).

Vol. X. **NEAMȚU**. — 2-13. Bălățești, pl. De-sus-Mijlocul, inv. T. Bălănescu (29/IV 85). — 14-17. Bărgăoani, pl. Mijlocul, inv. V. Semeșeanu (19/V 85). — 18-27. Bistrițioara-Grințieș, pl. Piatra-Muntele, pr. Gh. Bălă (8/V 85). — 28-41. Bistrițioara, pl. Piatra-Muntele, pr. C. Alessandrescu (8/V 85). — 42-63. Gura-Bistrițioarei, pl. Piatra-Muntele, inv. P. Cădere (1/V 85). — 64-75. Bistrițioara-Grințieș, pl. Piatra-Muntele, inv. Rosescu (6/V 85). — 76-79. Bodești-Preciseli, inv. I. Hanganu. — 80-83. Petricani-Boiște, pr. (indescrifabil). — 84-89. Bozieni, pl. De-sus-Mijlocul, inv. Gh. Theodorescu. — 90-91. Budești-Ghițăci, pl. Mijlocul, inv. L. Malasariu (11/IV 86). — 92-93. Budești-Ghițăci, pl. Mijlocul, pr. (indescrifabil). — 94-101. Bubalinița, inv. Gh. Cădere (26/IV, 22/VI 85). — 102-115. Buhuş, inv. Gh. Nicolau (85). — 116-127. Buhuş, parohii Gh. Dimitrescu și Gr. Mitru (85). — 128-135. Cărligi, pl. Piatra-Muntele, inv. I. Verdeanu (22/IV 85). — 136-139. Cărligi, pl. Piatra-Muntele, parohul I. Stănescu (15/V 85). — 140-145. Costișa, pl. Bistrița, pr. V. Dimitriu și Gh. Mihăilescu (1/V 85). — 146-182. Cracoani, pl. Piatra-Muntele, inv. Gr. Nicolau (1/V 85). — 183-196. Cracoani, pl. Piatra-Muntele, preoții Stăhă, G. Verdian, V. Ghiorgheșcu și D. Marin (10/V 85). — 197-200. Daviduți, com. Păstrăveni, inv.-diacon G. Vasiliu (7) (24/IV 85). — 201-242. Doamna-Mânăstirea Bistrița, pl. Piatra-Muntele, inv. Gh. Constantin (1/V, 2/VI 85). — 243-259. Dragomirești, inv. I. Călin (18/IV 85). — 251-256. Filloara, inv. Gh. A. Popovici (5/V 85). — 257-272. Frumoasa și Bălcani, comuna Tazlău, pl. Bistrița, inv. I. Mironescu (15/V 85). — 273-286. Galu, pl. Piatra-Muntele, Gh. Gavrilățanu (7/IV 85). — 287-302. Gărcina, pl. Piatra-Muntele, pr. I. Teodorescu (12/IV 85). — 303-308. Grumăzești, pl. De-sus-Mijlocul, pr. Marin Miruță (1/III 85). — 309-312. Grumăzești, pl. De-sus-Mijlocul, inv. V. Sevinescu (20/V 85). — 313-322. Hangu, inv. Gh. Leonescu (10/VI 85). — 323-324. Humulești, pr. Teofan Focșă. — 325-328. Humulești, inv.-pr. I. Posa (21/V 85). — 329-330. Lunca, com. Vânătorii-Neamțului, pr. I. Theodorescu. — 331-344. Margine, pr. (indescrifabil) (18/V 85). — 345-348. Târgul-Neamțu, pr. I. Posa. — 349-364. Negrești, com. Dobreni, inv. I. N. Mironescu (11/IV, 20/IX 85). — 365-370. Pângărați, pl. Piatra-Muntele, pr. Gh. Grigoriu (10/V 85). — 371-381. Petricani, pl. De-sus-Mijlocul, inv. C. Vrâncănu. — 382-385. Grași, comuna Petricani, pr. C. Pienescu. — 386-393. Tărești, comuna Petricani, pr. I. Stamati. — 394-397. Boiște, comuna Petricani, inv. N. Bicleanu. — 398-404. Petricani, parohul I. Stamati. — 405-408. Petricani, parohul Toma Scobai. — 409-412. Preuțești, com. Timișești, pr. G. Antulescu (2/XII 84). — 413-414. Preuțești, com. Timișești, inv. N. Iordăchescu (22/V 85). — 415-434. Schitul Râpăciune,

com. Hangu, pl. Piatra-Muntele, inv. P. Sălăgeanu (9/VII 85). — 435-438. Roznov, inv. C. Gervescu și Gh. Teofănescu (1/V 85). — 439-462. Ghigoiești, com. Șerbești, pl. Piatra, inv. I. Neculau (20/IV 85). — 463-472. Siliște, pl. Bistrița, pr. comunei (20/V 85). — 473-488. Siliște, pl. Bistrița, inv. Gh. Popovici (22/V 85). — 489-492. Talpa, pl. De-sus-Mijlocul, inv. G. Anghel (18/V 85). — 493-502. Tazlău, pl. Bistrița, inv. pr. Gr. Stupcanu (27/IV 85). — 503-504. Tazlău, pl. Bistrița, parohul Gr. Coste. — 505-506. Timișești, pl. De-sus-Mijlocul, inv. V. Chiriac. — 507-508. Timișești, pl. De-sus-Mijlocul, pr. Iordachi Nicolau (29/V 85). — 509-510. Popoțița, com. Humulești, inv. Gr. Alisandrescu. — 511-514. Urecheni, pl. De-sus, inv. D. Iordăchescu (15/V 85). — 515-530. Uscăți, pl. Mijlocul, pr. V. Mareș (7/V 85). — 531-552. Uscăți, pl. Mijlocul, inv. I. Dumbrăv (10/XI, 30/V 85). — 553-564. Valea-albă, comuna Uscăți, pl. De-sus-Mijlocul, pr. V. V. Mareș (15/IV 85). — 565-575. Vânători-Dumbrava-roșie, pl. Piatra, pr. G. I. Mironescu. — 576-577. Vânători-Neamțului, pl. De-sus, D. Resmiriță. — 578-593. Zenești, pl. Bistrița, inv. V. Parie (1/IV 85).

Vol. XI. **OLT.** — 2-13. Alimănești-Isovoarele, inv. C. I. Corbeanu (14/VIII 85). — 14-23. Bălănești, inv. C. D. Alimănești (30/I 85). — 24-25. Chilia, pl. Oltul, inv. Anton Proet Teodor (24/I 85). — 26-43. Constantinești, inv. P. Rădulescu (12/I 85). — 44-49. Comuna Crăciuneei-de-sus, pl. Șerbănești, inv. M. A. Popescu (24/V 85). — 50-53. Cucuiești, pl. Vedeș, pr. I. Nițulescu (8/II 85). — 54-69. Gura-Boului, pl. Oltul, inv. I. Drăgulescu (28/I 85). — 70-83. Ibdănești, pl. Vedeș, inv. B. Stănculescu (VI 85). — 84-85. Mereni, pl. Vedeș, pr. I. Gioriceanu (V 85). — 86-91. Mogoșești, pl. Vedeș, inv. I. Voiculescu (8/I 85). — 92-105. Negrești, pl. Vedeș, pr. S. Alexandrescu (28/II 85). — 106-111. Otești-de-sus, pl. Oltul, inv. Gh. Stănescu (12/I 85). — 112-123. Potcoava, inv. Ioan Angelescu (24/V 85). — 124-127. Râdești, pl. Vedeș, pr. I. Theodorianu (21/I 85). — 128-141. Râjlețul-Govora, pl. Oltul, pr. D. Bălan (27/I 85). — 142-162. Râjlețul-Vierșor, pl. Vedeș, pr. I. Preutescu (12/II, 22/X 85). — 163-173. Scornicești, pl. Vedeș, inv. D. Lețu (7/85). — 174-185. Segarcea-din-vale, inv. M. Armeanu (10/I 85). — 186-209. Spineni, pl. Vedeș, inv. Gh. Stănescu (II 85). — 210-213. Tempeni, pl. Mijlocul, inv. M. Ionescu (14/II 85). — 214-217. Urluiasca, pl. Oltul, pr. I. Stănescu (31/I 85). — 218-225. Valea-Merilor, pl. Mijlocul, inv. Gh. D. Marinescu (1/III 85). — 226-243. Vața, pl. Oltul, inv. Nestor Constantin (10/II 85). — 244-257. Vișoara-Măruntel, pl. Șerbănești, inv. Gh. Popescu (3/I, 23/X 85). — 258-263. Vlaicu, pl. Vedeș, inv. I. Neculescu (30/V 85).

PRAHOVA. — 265-270. Băicoiu, pl. Filipești, inv. St. Alexandrescu (4/VII 85). — 271-309. Brebu, plaiul Prahova, pr. Gh. Brebeanu și inv. Ioan Dinulescu. — 310-315. Călinești, pl. Filipești, inv. Ilie Georgescu (5/I 85). — 316-331. Drajița-de-sus, pl. Teleajen, inv. D. Basilescu (10/VII, 8/X 85). — 332-348. Măgureni, pl. Filipești, inv. Dermonescu. — 349-354. Mălești, pl. Podgoria-Cricov, pr. inv. G. I. Voiculescu (30/XII 84). — 355-358. Mănești, pl. Filipești, inv. N. Preutescu (9/V 85). — 359-370. Mărgineni-de-sus, pl. Filipești, pr. Andrei Bădescu (29/XI 84). — 371-376. Nedelea, pl. Filipești, pr. inv. A. Ionescu (IV 85). — 377-386. Ploestiori, pl. Târgșor. — 387-392. Provița-de-Jos, inv. P. Georgescu. — 393-398. Râncești, pl. Teleajen, inv. St. Serca (12/VI 85). — 399-406. Scăeni, pl. Podgoria, inv. D. Mihăilescu (30/IV 85). — 407-414. Sinaia, plaiul Prahova, inv. P. Chitiianescu (8/IV 85). — 415-424. Stari-Chiojd, plaiul Teleajen, inv. C. Popescu.

PUTNA. — 426-431. Făurei, pl. Gârlele-Biliiești. — 432-465. Găuri, pl. Vrancea. — 466-481. Irești, pl.

Gârlele, inv. A. S. Minculescu. — 482-497. Năruja, pl. Vrancea, inv. I. Chiorescu (7) (31/I 85). — 498-514. Palten, pl. Vrancea, inv. C. Săulescu (18/XII 84). — 515-520. Răcoasa, pl. Zăbrăuți.

Vol. XII. **RĂMNICUL-SĂRAT.** — 2-11. Bălăceanu, pl. Râmnicul-de-sus, inv. D. Damianu. — 12-89. Bogza, pl. Marginea-de-sus, inv. C. Șt. Negoescu. — 90-103. Buda, plaiul Râmnicul, inv. M. Chiriteșcu. — 104-107. Budești, pr. inv. P. Rădulescu (12/XI 84). — 108-131. Corbu, pl. Marginea-de-jos, inv. Coman R. Oană (XI 84). — 132-133. Dediulești, pl. Râmnicul-de-sus, pr. I. Moisescu (18/XII 84). — 134-146. Dediulești, pl. Râmnicul-de-sus, inv. — 147-152. Domnița, pl. Grădiște, inv. V. Theodorescu (2/XII 84). — 153-164. Jirlău, pl. Grădiște, inv. P. Anghelescu (28/XI 84). — 165-190. Obilești, pl. Marginea-de-jos, inv. A. V. Mogoș (3/III 85). — 191-199. Răcoasa și Pădureni, pl. Răciucii (jud. Putna), inv. Gh. I. Balaban (85). — 200-211. Sgarciți, pl. Râmnicul-de-sus, inv. Fl. Balaban (22/II 85). — 212-222. Slobozia, cătunul Coroteni, pr. I. Ionescu (28/II 85). — 223-232. Tâmbocști, pl. Marginea-de-sus, inv. C. Dumitrescu. — 233-252. Vișani, pl. Grădiște, inv. C. Popescu (30/XI 84).

ROMANAȚI. — 254-256. Căieni, inv. Teodora Popescu (8/V 85). — 257-267. Rușănești-de-jos, inv. Florea Popescu (8/V 85). — 268-269. Gostavăț, pl. Ocoul, inv. D. Popescu (28/XII 84). — 270-271. Leu, pl. Ocoul, inv. Marin Stănescu.

SUCEAVA. — 273-280. Baia, pl. Moldova, inv. P. Cucescu. — 281-283. Bogdănești, inv. Gh. I. Grigorescu și N. Cărlăneșu (29/V 85). — 284-297. Borca, inv. I. Solescu (24/V 85). — 298-306. Broșteni, pl. Muntele, inv. M. Lupescu (85). — 307-314. Broșteni, pl. Muntele, funcționarul dela subprefectură C. I. Ștefănescu. — 315-318. Brusturi, com. Drăgănești, inv. N. I. Ciucă (21/IV 85). — 319-338. Dolhasca, pl. Siret, inv. I. T. Stupcanu. — 339-348. Dolhești. — 349-352. Dorna-Gura-Negrii, pl. Muntele, inv. P. Ciolan (18/V 85). — 353-360. Farcașa, pl. Muntele. — 361-362. Forăști, pl. Moldova-Șomuz, inv. N. Theodorescu (6/VI 85). — 363-369. Găinești, com. Mălini, inv. V. C. Trifan. — 370-383. Giurgești, inv. I. Bondescu. — 384-389. Horodniceni și Rotopănești, pl. Șomuz-Moldova, inv. T. Lițescu și V. Vamanu. — 390-397. Lămănești, pl. Șomuz, inv. V. Radovici (30/IV, 9/VI 85). — 398-399. Lămănești, inv. I. Solescu (11/XI 85). — 400-407. Lespezi, inv. Gh. Popovici (30/V 85). — 408-425. Liteni, inv. P. Andronescu (30/V 85). — 426-437. Mălini, pl. Muntele, pr. Gavril Popescu (85). — 438-449. Mălini, pl. Muntele, inv. comunei. — 450-460. Miroslăvești, pl. Siret, pr. V. Manoliu (23/IV 85). — 461-470. Pașcani-Stolniceni, M. Busuioac, N. Bălănescu și I. Hudiță (26/V 85). — 471-494. Pretești-unii, pl. Șomuz, pr. I. Ionescu (24/IV 85). — 495-502. Mânăstirea Probita, com. Dolhasca, egumenul (indescifrabil) (30/XII 84). — 503-536. Rădăeni, inv. comunei (24/V 85). — 537-544. Rădăeni (85). — 545-566. Ruginoasa și Vascani, inv. D. Gh. Ursu (28/V 85). — 567-575. Ruginoasa, pl. Siret, pr. V. Florescu (84). — 576-581. Șaru-Dornei, pl. Muntele, inv. V. Iftimescu (12/V 85). — 582-595. Tătărăști, pl. Șomuz-Moldova, inv. N. Gavrilescu (85). — 596-605. Tolești, pl. Șomuz-Moldova, inv. I. Stamatini (5/VI 85). — 606-613. Valea-Gloduului, inv. I. Cornea.

Vol. XIII. **TECUCIU.** — 2-5. Barcea, pl. Bârlad, inv. Al. Doras (10/V 85). — 6-19. Boghești, pl. Zeletin, inv. V. Popescu (27/V 85). — 20-21. Orașul Bârlad, pr. G. Pohribu (15/X 84). — 22-31. Brăhărești, inv. Gh. Bunescu. — 32-39. Buda, pl. Zeletin, inv. G. Urechia (21/V 85). — 40-45. Corbasca, inv. A. Cazan (16/XII 84). — 46-58. Măta, pl. Bârlad și Corbița, pl. Zeletin, pr. V. Tomescu (20/II 85). — 59-74. Corodu, pl. Bârlad, inv. V.

Stegariu (28/XI 84). — 75-94. Corodu, pl. Bârlad, pr. T. Jalbă (30/XII 84). — 95-110. Cosmești, pl. Nicorești-Bârlad, inv. M. Rosca (14/I 85). — 111-122. Crăești, pl. Zeletin, inv. N. Bradea (30/V 85). — 123-131. Fundeni, pl. Bârlad, pr. N. Krivăț (10/V 85). — 132-140. Fundeni, pl. Bârlad, inv. V. Buțurcă (intocmai ca precedentul). — 141-164. Găiceana, pl. Berheciu, inv. Miron (23/I 85). — 165-186. Găiceana (cătunul Recea), pl. Berheciu, pr. A. Florea (1/IV 85). — 187-190. Giurgiana, inv. S. Silion (18/V 85). — 191-194. Glăvănești, com. Muncelu, inv. N. Berdanu (29/XII 84). — 195-203. Godinești, pl. Berheciu, inv. Severin (3/X 85). — 205-209. Homocea, pl. Nicorești, inv. P. Ghinea (22/IV 85). — 210-212. Homocea, pl. Nicorești, pr. Gh. Tomescu. — 213-224. Huruiești, pl. Berheciu, inv. I. Toma (17/IV 85). — 225-241. Ionășești, pl. Nicorești-Bârlad, inv. I. Chirvăsuță (85). — 242-245. Ivesti, inv. A. Pașcanu (29/I 85). — 246-253. Lespezi, com. Homocea, pl. Nicorești-Bârlad, pr. N. Leon și inv. Gh. Busocu (5/III 85). — 254-261. Motoșeni, pl. Zeletin, inv. I. Berdan (7/V 85). — 262-283. Movileni, pl. Nicorești-Bârlad, pr. I. Călugăreanu (16/XII 84). — 284-285. Muncelu, pl. Zeletin, inv. I. Chibuziu (28/IV 85). — 286-299. Nărtsești, pl. Zeletin, inv. D. Huțu (28/V 85). — 300-321. Negulești, pl. Berheciu, inv. Gh. Popoviciu (8/VIII 85). — 322-331. Nicorești, pr. C. Iltemie (30/V 85). — 332-341. Nicorești, pl. Nicorești, inv. I. Nozare (4/VI 85). — 342-357. Ocheni, com. Condrăchești, pl. Berheciu, pr. V. Spiridon (20/IV 85). — 358-367. Oncești-nol, pl. Berheciu, inv. I. Huștiu (?) (5/VI 85). — 368-385. Oncești-vechi, inv. Gh. Gh. Becheșcu (26/V 85). — 386-397. Poiana, pl. Nicorești-Bârlad, inv. A. Negru (?) — 398-413. Răchitoasa, pl. Zeletin, inv. N. Corciovă (28/I 85). — 414-419. Șendrești, pl. Pereschivu, pr. Gh. Palladi (7/X 84). — 420-433. Șerbănești, comuna Lיעști, inv. Șt. Vechiu. — 434-441. Miestă, comuna Spriea, pl. Zeletin, inv. Lascăr Rebegea (85). — 442-459. Stănișești, pl. Zeletin, inv. Gh. Voicu (25/VII, 6/X 85). — 460-465. Pufeni, pl. Bârlad, pr. I. Ionescu (11/IV 85). — 466-477. Tepea, pl. Nicorești-Bârlad, inv. G. I. Pelenariu (25/IV 85). — 478-485. Țigănești, pl. Bârlad, inv. C. Decusar (28/X 84). — 486-488. Torcești, pl. Bârlad, pr. Gh. Rarinca (19/IV 85). — 489-491. Tudor-Vladimirescu, pl. Bârlad, pr. P. Ștefanescu (5/XI 84). — 492-493. Tudor-Vladimirescu, pl. Bârlad, inv. T. Vasiliu (6/XI 84). — 494-499. Umbrărești, pl. Bârlad, inv. V. I. Gălățescu (15/V 85). — 500-505. Valea-rea, pl. Zeletin, inv. V. Negruți (29/X 84). — 506-511. Vizurești-Hănești, pl. Nicorești, pr. Efr. Dămăceanu (85). — 512-515. Vultureni, pl. Bârlad, inv. E. Demitriu (1/II 85). — 516-517. Vultureni, pl. Bârlad, pr. Șt. Gh. Lungu (10/III 85).

Vol. XIV. TELEORMAN. — 2-15. Bălțați, pl. Târgul, inv. I. Panaitescu (30/IV 85). — 16-19. Băneasa, pl. Călmățui, pr. V. Popescu (V 85). — 20-25. Brânceni, pl. Marginea, inv. N. P. Banu (9/VI 85). — 26-57. Caravanețu, pl. Călmățui, inv. Elena Hurmuz (8/II 85, 24/III 86). — 58-61. Ciocotești-Mândra, pl. Teleorman, inv. S. Dumitrescu (?) (20/I 85). — 62-70. Gioara, pl. Călmățui-Marginea, inv. C. Popescu (10/II 85). — 71-74. Crângeni, pl. Călmățui, inv. M. Seiculescu și M. Florescu. — 75-78. Cucuți, pl. Târgul, inv. D. Marinescu (18/I 85). — 79-92. Drucea, pl. Călmățui, inv. Al. Gheanu. — 93-98. Malu, pl. Teleorman, pr. C. Ghinescu (85). — 99-144. Odaia, pl. Călmățui, inv. I. Stănescu (85). — 145-155. Papa, inv. (indescifrabil). — 156-169. Pielea, pl. Marginea, inv. P. Christescu (6/II 85). — 170-182. Pârlița, pl. Târgul, inv. N. Priteșcu (22/I 85). — 183-192. Râioasa, pl. Călmățui-Marginea, I. Ionescu (26/I 85). — 193-205. Scrioștea, pl. Târgul, inv. Al. Stănescu

(11/V 85). — 206-218. Socetu, pl. Târgului, inv. I. Mirea (5/V 85). — 219-232. Spăturu, pl. Marginea, inv. E. Anghelescu (12/V 85). — 233-238. Traian, pl. Marginea, inv. M. Ștefănescu (28/X 84). — 239-278. Tufeni, pl. Teleorman, inv. I. Popescu (25/I 85). — 279-286. Urlieni, pl. Teleorman, pr. I. Ghițulescu. — 281-292. Vișoara, inv. C. Voiculescu (85). — 293-332. Voivoda, pl. Marginea, inv. I. Comănescu.

TULCEA. — 334-337. Caraman-chioi, pl. Babadag, pr. D. Belinschi. — 338-339. Cârjelari, inv. C. Mateescu (20/VII 85). — 340-341. Enisala, pl. Babadag, inv. E. Bosku. — 342-351. Garvănu, inv. M. Neulcau (1/VII, 20/VII, 7/VIII 85). — 352-357. Greci, pl. Măcin. — 358-361. Hagi-ghiol, inv. Chr. Caraman. — 362-369. Isaccea, inv. Th. Paraschivescu. — 370-389. Luncavița, inv. I. I. Diaconu (29/VIII 85). — 390-391. Moru-ghiol, pl. Tulcea, pr. T. Simion. — 392-412. Niculițel, pl. Tulcea, inv. N. Ludovic. — 413-424. Peceneaga, inv. T. Mărza (16/VII 85). — 425-428. Sari-ghiol, pl. Tulcea, inv. V. Popov (31/VII 85). — 429-431. Sari-nasuf, inv. Silvestru Arișianu. — 432-433. Satu-nou, pl. Sulina, pr. I. Ceuca (21/XI 84). — 434/441. Satu-nou, pl. Măcin, inv. Gh. Chisencu. — 442-451. Somova, pl. Tulcea, inv. Șt. Voinea (85). — 452-459. Turcoaia, pl. Măcin, inv. I. Plesniță (5/VII 85). — 460-470. Văcăreni, pl. Măcin, inv. G. Țarălungă (27/VII 85). — 471-504. (Lângă comuna Congazu) inv. D. Nițescu (16/VII 85).

Vol. XV. TUTOVA. — 2-7. Avrămești, pl. Tutova, inv. Gh. Cojocariu. — 8-13. Bacani, pl. Simila-Târgu. — 14-21. Bălăbănești, pl. Corodu, inv. S. Casșu (?) — 22-47. Orașul Bârlad, Iancu D. Nour (85). — 48-59. Blăgești, pl. Târgu, inv. S. Furnescu (8/V, 28/X 85). — 60-62. Bogdana, pl. Simila, pr. Gh. Cioreșcu (5/XI 84). — 63-78. Bogdănița, pl. Simila, inv. A. Pârvan (9/XII 84). — 79-84. Bogosți, pl. Tutova (14/IV 85). — 85-86. Bogosți, pl. Tutova, inv. G. R. Pericanu. — 87-96. Brădești, pr. Th. Felice (6/XII 84). — 97-104. Căbești, pl. Pereschivu, inv. C. Voicu. — 105-126. Lălești-Călimănești, pl. Tutova, inv. I. Oniciu. — 127-134. Cârpoiești, pl. Corodu, inv. C. Antonescu (24/V 85). — 135-190. Cârjaoani, pl. Tutova, inv. I. Chirica (30/VII 85). — 191-196. Cărlomănești, pl. Corodu, inv. I. Simionescu (30/V 85). — 197-210. Chilieni, pl. Pereschivu, inv. I. Dodanu (8/V 85). — 211-228. Corodești, pl. Tutova, inv. I. Georgiu (12/V 85). — 229-238. Coșești, pl. Simila-Târgu, inv. N. Chirică și pr. M. Topolino (?) — 239-260. Docani, pl. Târgu, inv. I. P. Corciovă (6/V, 18/XI 85). — 261-270. Dragomirești, pl. Tutova, inv. G. Solomon (?) (30/VI 85). — 271-294. Iepureni, pl. Târgu. — 295-302. Florești, pl. Simila-Târgu, inv. Stan (19/IV 85). — 303-312. Frunțișeni, pl. Târgul, pr. C. Tudoran (9/XII 84). — 313-324. Gălțești, com. târgul Pucști, pl. Tutova, inv. I. Cartojanu (13/V 85). — 325-333. Grăjdeni (com. Frunțișeni, pl. Târgu, inv. T. Cioban (27/XII 84). — 334-350. Grăjdeni, com. Frunțișeni, pl. Târgu, pr. Gh. Rotariu (28/XI 84). — 341-350. I bănești, pl. Simila, inv. C. I. Mironescu (29/V 85). — 351-356. Ivesti, pl. Pereschivu, inv. I. Burghelă (85). — 357-366. Lungestii, pl. Corodu, inv. D. Demetriu (10/V 85). — 367-374. Mânzați, pl. Simila-Târgu, inv. N. Mereuță. — 375-388. Micești, pl. Tutova, inv. D. Iepure (11/V 85). — 389-396. Obârșeni, pl. Târgul, inv. V. Iftimiu (10/I 85). — 397-404. Odaia-Bursucani, inv. C. Bumbu (23/V 85). — 405-422. Perieni, com. Bogosți, pl. Tutova, inv. Gr. Pericanu (3/VIII 85). — 423-431. Plopana, pl. Tutova, inv. G. Ioan Maior (1/V, 15/XII 85). — 432-449. Pogonești, pl. Corodu-Pereschivu, inv. Em. Colea (15/VII 85). — 450-453. Priseacani, pl. Pereschivu. — 454-469. Pucști, pl. Tutova, inv. P. Mohor (31/III 85). — 478-479. Puntășeni, pl. Simila-Târgu, inv. N. Ghenghea. —

480-488. Rădăești, inv. Gr. Mastacanu (6/V 85). — 489-494. Șendrești. — 495-500. Stăncăeni, com. Corodești, pl. Tutova, pr. Ioan Gh. Filip (14/X 84). — 501-504. Stănești, pl. Pereschivu, inv. C. Cartaj (5/IV 85). — 505-510. Bogdănești, pl. Târgu-Simila, inv. I. Iuga. — 511-530. Vinderei, pl. Târgu, inv. G. Rogojină (11/II 85).

Vol. XVI. **VĂLCEA**. — 2-7. Crăpăturile, pl. Oltețului, pr. Petru Dobrovnicu (?) (20/XII 84). — 8-19. Recea, plaiul Horezu, pr. Ioachim Iliescu (20/VI 85). — 20-27. Recea, plaiul Horezu și Vădești, Slătioara, Fomețești și Racovița, pr.-inv. I. Stănescu (1/X 85). — 28-33. Sațești, pl. Oltul, pr. M. Sacerdoteanu. — 34-61. Zăvoieni, pl. Otăsău, pr. D. Năssescu (6/II 85).

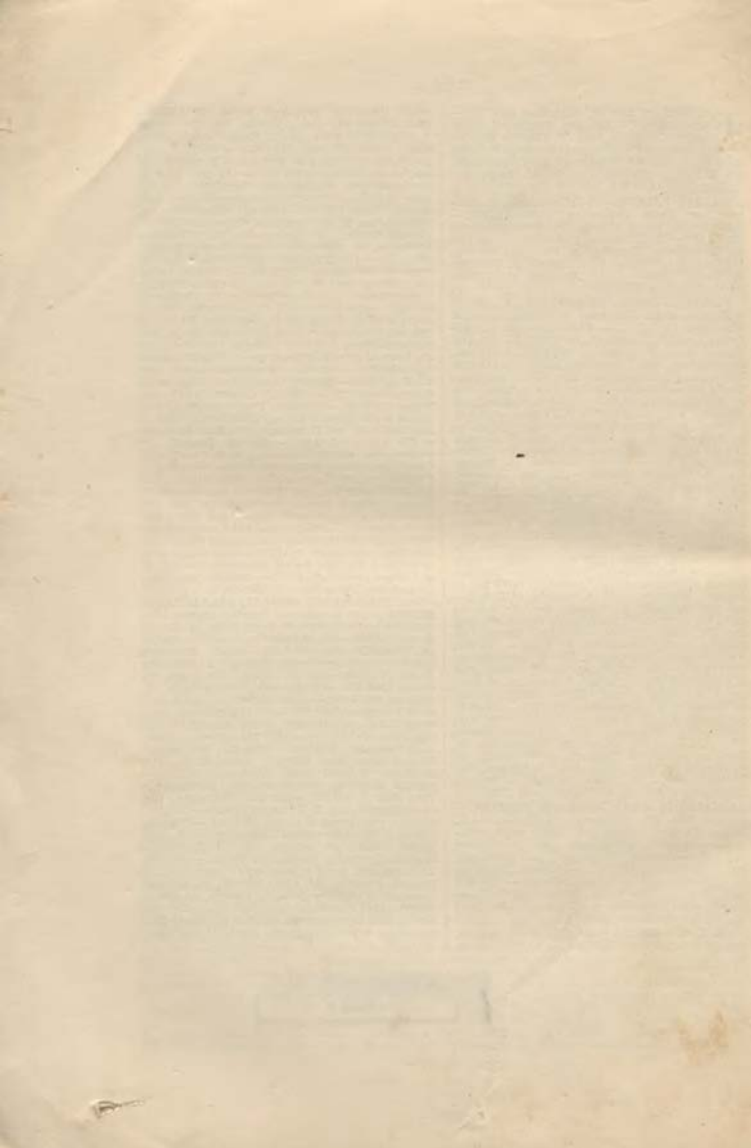
VASLUIU. — 63-72. Bărzești, inv. I. Mateiu (4/V 85). — 73-92. Bereasa, pl. Mijlocul, pr. I. Manolescu (3/XII 85). — 93-100. Bodești, pl. Mijlocul, inv. N. Vuga (?) (19/IV 85). — 101-110. Borești, inv. M. Gafencu (24/V 85). — 111-114. Buda-Rafaila, inv. I. Spiridon (5/V 85). — 115-122. Buhăești, pl. Stenncul, inv. Gh. Galinescu (29/IV 85). — 123-126. Cortești, pl. Crasna, inv. D. Manolescu (10/V 85). — 127-140. Codăești, pl. Mijlocul, inv. V. Stan (?) (17/V 85). — 141-144. Cosmești, pl. Stenncul, inv. Gentimir (7/V 85). — 145-148. Dănești, pl. Mijlocul, inv. V. Ionescu (VI 85). — 149-156. Deleni, pl. Crasna, inv. Simionescu (28/V 85). — 157-166. Doagele, pl. Racova, inv. A. Popovici (2/V 85). — 167-186. Dumăștești, pl. Fundurile, inv. V. Macovei (8/V 85). — 187-192. Ferrești, pl. Mijlocul, inv. I. Suba (?) (7/V 85). — 193-204. Gărceni, pl. Racova, pr. Mironescu. — 205-214. Gărceni, pl. Racova, inv. D. Chirilovici (28/IV 85). — 215-220. Ipatele, pl. Fundurile, inv. Băncescu (16/VI 85). — 221-230. Ivănești, pl. Racova, inv. N. Bălăuț (13/V 85). — 231-234. Laza, pl. Racova, inv. C. Marin (?) (26/IV 85). — 235-244. Lipova, pl. Racova, inv. C. Teodorescu (24/IV 85). — 245-254. Lipovațu, inv. I. Vasiliu (1/VI 85). — 255-264. Mănjești, pl. Crasna, inv. T. Popescu (2/VI 85). — 265-268. Miclești, pl. Crasna-Mijlocul, inv. Gh. Petru (1/V 85). — 269-276. Mircești, pl. Mijlocul, inv. I. Demetriu (16/V 85). — 277-284. Munteni-de-jos, pl. Crasna, inv. I. Smarandescu (17/VII 85). — 285-292. Negrești, pl. Fundurile, inv. N. Habar (1/V 85). — 293-298. Poienăști, pl. Racova, inv. I. N. Băbușeanu (6/V 85). — 299-302. Scheia, pl. Fundurile, inv. Dăscălescu (12/V 85). — 303-306. Știorbani, inv. M. C. Măndru (7/V 85). — 307-318. Tangujești, pl. Fundurile, inv. Gh. Alesandrescu (17/V 85). — 319-324. Telejina, pl. Mijlocul, inv. N. Băncescu. — 325-334. Țibănești, pl. Fundurile, pr. I. Vasiliu (6/V 85). — 335-342. Valea-Rea, pl. Mijlocul, inv. C. V. Danu (30/V 85). — 343-366. Zăpodeni, pl. Mijlocul, inv. A. Ciureanu (85).

LOCALITĂȚI FĂRĂ INDICĂȚI PRECISE. — 368-369 Gh. G. Cojocaru (1/XI 85). — 370-377. (85). — 378-393. Gogosu (jud. Dolj), pr. S. Băsișescu. — 394-399. Dirmănești, pr. L. Dobre (5/XI 84). — 400-401. (Vânju-mare, jud. Mehedinți) inv. P. Mihăileanu (18/X 85). — 402-403. (Moldova) pr. I. Bulan. — 404-409. (Din Moldova). — 410-417. (Din Moldova) inv. Gh. Botezat (29/V 85). — 418-441. (Din Muntenia). — 442-449. (Din Moldova: Fălciu) inv. I. Michiu (29/IV 85).

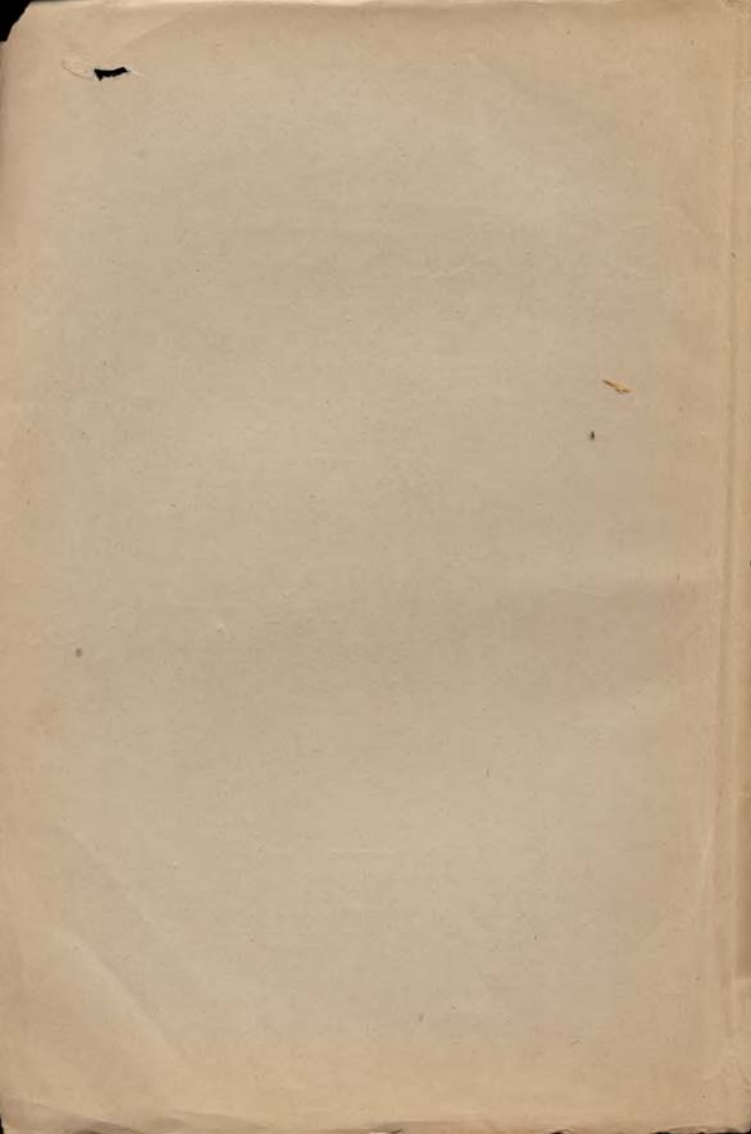
Vol. XVII. **ARDEAL**. — 2-5. Blaj (și alte regiuni), profesorul Alexiu Viciu (4/VI 87). — 6-11. Clopotiva,

cercul Hațeg, pr. Pop. Avel Bociat (10/II 85). — 12-45. Copăcelu, jud. Făgăraș, inv. D. Popu (25/I 85, 18/II 85). — 46-53. Cugiera, inv. Sofia Bria, născută Bărsan (31/I 85). — 54-87. Hațeg, inv. N. Sănzianu (31/ 86, 24/ 85). — 88-113. Hațeg, inv. Paul Olteanu (1/III 85). — 114-131. Lisa (și alte sate), jud. Făgăraș, inv. Gavril Popu și Ion Popu (3/II 85). — 132-137. Lodroman, liceanul Iosif Horațiu Lița (1/V 78). — 138-147. Mărginești, jud. Făgăraș, inv. N. Tr. Pop și Al. Crișan (30/II 85). — 148-161. Obaba, jud. Făgăraș, inv. Danil Pandrea, I. Crișan, E. Crișan, I. Popa, Aureliu Timariu (31/I 85). — 162-222. Orlat, jud. Sibiu, inv. R. Simu și N. Grancea (28/II 86). — 223-248. Orlat, jud. Sibiu, inv. R. Simu (31/I 85). — 249-252. Ostrovul-mare, jud. Hunedoara, pr. Șt. Grațian și inv. Șt. Bojinca (7) (24/II 85). — 253-260. Păncești, jud. Hunedoara, inv. D. Angeloni (4/III 85). — 261-265. Râu-de-mori-Suseni, Ostrovul-Gureni, Valea-Dilsii-Sibișel, pr. M. Iubașiu și I. Bernat (5/II 85). — 266-267. Sâncel, inv. I. Pop-Retezanul (13/VIII 85). — 268-295. Năsăud-Sângeorgiu, inv. Al. Pop (78). — 296-301. Scorei, jud. Făgăraș, I. Georgescu (3/ 85). — 302-326. Cugiera, inv. Teodor Crișan (2/II 85). — 327-342. Jina (scris Sina) jud. Sibiu, inv. I. Floca, I. Radu și I. Dobre (26/II 85). — 343-346. Spini, jud. Hunedoara, inv. Aron Munteanu și Gh. Chiriac (5/II 85). — 347-356. Țânțari, jud. Făgăraș, inv. Gr. D. Pălineanu, P. P. Dancu și I. Gavrilescu (6/I 85). — 357-384. Tohanul-vechiu, jud. Făgăraș, inv. Șt. Josanu și Toma Simu (15/I 85). — 385-404. Vaidărecca, jud. Făgăraș, inv. Arseniu P. Bunea, Sofronie Prună, Regina Bunea, Ioan Petrișor (5/II 85). — 405-408. Veștem, jud. Sibiu, inv. V. Petrișor și N. V. Popu (3/II 85). — 409-420. Vețelu, Herepea, Vulceș și Caoniu, jud. Hunedoara, inv. Augustin Degan (1/II 85). — 421-430. Vișteanu-de-jos, jud. Făgăraș, inv. G. Munteanu, N. Stancu și I. Popu-Borzea (26/I 85). — 431-464. Voia, inv. G. Dobrinu, Sofia Gila și I. Muntean.

Vol. XVIII. **BANAT, CRIȘANA, SĂLAJ, MARAMUREȘ**. — 2-9. Comloș, jud. Torontal, Laurian Luca (12/I 85). — 10-23. Bârsău-de-jos, Sălaj, pr. Emiliu Bran (7/II 89). — 24-31. Borlova, lângă Caramneș, pr. Mihail Dragalina (30/I 85). — 32-37. Boutariul-de-jos și de-sus, pr. Andrei Ionaș și pr. Andrei Pop Bociat (9/II 85). — 38-57. Bucova, inv. Dim. Recceanu (26/I 85). — 58-64. (Mai ales Orăștie, E. Ordeanu (12/I 88). — 65-84. Făget, avocatul Dionisie Pascuțiu (18/I 85). — 85-101. Gărciu, jud. Sălaj. — 102-107. Grădiște, cercul Hațeg, inv. N. Trimbățoiu (3/III 85). — 108-133. Lipova, Banat, Iuliu Tuduceșcu (8/XI 92). — 134-221. Maidan, jud. Caraș-Severin, inv. Sofroniu Liuba (16/I, 9/II, 14/III 85; 5/IX 85; 25/II, 2/III 87; III 90). — 222-237. Șugatag, jud. Maramureș, parohul-vicar Titu Bud (4/XII 89). — 238-255. Nevrincea, jud. Caraș-Severin, inv. P. Pinteș (29/I 85). — 256-257. Oravița, protopopul A. Ghidu (28/I 85). — 258-265. Orșova și Mehadia. — 266-273. Srediteștea-mică, lângă Vârșet, Banat, pr. Mihai Jucă (17/XII 84). — 274-281. Timișoara, parohul G. Traila. — 282-286. Teregova, jud. Caraș-Severin, pr. I. Bombăciă. — 287-292. Tincova, jud. Caraș-Severin, pr. Dionisie Popoviciu (10/I 85). — 293-296. Vernes, jud. Caraș-Severin, inv. Paul Munteanu (31/I 85). — 297-318. Vișagu, jud. Caraș-Severin, Bobălna și Baia-de-Criș, amândouă în jud. Hunedoara, parohul Liviu Iancu (1/III 85).

DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE

INTOCMIT ȘI PUBLICAT DUPĂ ÎNDRĂMNUL M. S. REGELUI CAROL I
 VA APĂREA ÎN TREI TOMURI ÎMPĂRȚITE ÎN CĂTE 2-3 PĂRȚI DE
 CĂTE 500-600 PAGINE FIECARE

ALU APĂRUT:

Tomul I (A. — B.)	Lei 900
I p. II fasc. I C — Căni	100
I p. II II Căni — Cartaj	150
I p. II III Cartaj — Ce	150
I p. II IV Ce — Cheglă	150
I p. II V Cheglă — Cicarlu	150
I p. II VI Cicăți — Cisărtău	150
I p. II VII Cișcă — Cluc	150
I p. II VIII Clucăi — Cojonică	150
II I F — Față	100
II II Față — Forostoi	100
II III Forostoi — Gazdă	100
II IV Gazdă — Grozav	100
II V Grozivatec — Holeră	100
II VI Holeră — Imbrăcina	150
II VII Imbrână — Încălecă	150
II VIII Încălecătura — Îndreptă	150
II IX Îndreptăciune — Înnecă	150
II X Înnecă — Întesă	150
II XI Întesătura — Înzdrăveni	150
II XII Înzdrăveni — Izvrăni	150

Pentru procurarea fasciculelor apărute și pentru înscrierile la cele u. năitoare
 dărilor se vor adresa: Societății Anonime «Cartea Românească» București,
 Bulevardul Academiei Nr. 3-5, și la Sucursalele ei din:

CLUJ, BRAȘOV, TIMIȘOARA, CHIȘINĂU și DICIO-SÂN-MARTIN

Pentru Profesori, Însuțitori și Învățători se acordă plata în rate,
 prin Casa Corpului Didactic.

Depozitul General la Soc. Anonimă «CARTEA ROMÂNEASCĂ», Bulev. Academiei 3-5,
 București și la Sucursalele ei din Cluj, Brașov, Timișoara, Chișinău și Dicio-Sân-Martin.

5 lei